BIBLIORVM SACRORVM

CVM GLOSSA ORDINARIA IAM ANTE QVIDEM A STRABO FVLGENSI COLLECTA:

NVNC AVTEM NOVIS, CVM GRAECORVM, TVM LATINORVM PATRVM EXPOSITIONIBVS LOCVPLETATA:

Annotatis etiam ijs, quæ confuse antea citabantur, locis:

Et Postilla Nicolai Lyrani: Additionibus Pauli Burgensis ad ipsum Lyranum: ac ad easdem Matthiæ Toringi Replicis:

Per Fratrem Franciscum Feuardentium Ordinis Minorum, Ioannem Dadræum, & Jacobum Cuilly, Doctores Theologos Parisienses:

TOMVS TERTIVS:

Hac sane quidem Veneta editione à quàm plurimarum dictionum mendis expurgatus, multis quoque verbis, & versibus aliàs prætermissis suppletus.

VENETIIS, M DCIII

Librorum qui Tertio Tomo continentur, authorumque qui in singulos citantur, series.

IOB ET IN EVM librum citantur.

A
Ambrosius.
Anastasius Nicenus.
Apollinaris.
Aquila.
Augustinus.

B
Basilius.

C
Catena Greca.
Chaldeus Paraphrastes.
Chrysostomus.
Clemens Romanus.
Cyprianus.
Cyrillus.

D
Didymus.
Dionysius Areopagita.

E
Euagrius.

G
Gregorius Papa.
Gregorius Theologus.
Gregorius Nazianzenus.

H
Hebrei.
Hieronymus.

I
Isidorus.
Iulianus.

M
Methodius.

N
Nicetas.
Nilus.

O
Olympiodorus.
Origenes.

P
Philippus Presbyter.
Philo Iudeus.
Polychronius.

R
Rabbi Leui Ben Gerson.

S
Seuerus Sulpitius.
Symmachus.

T
Tertullianus.
Theodotion.

PSALTERIVM vbi citantur.

A
Ambrosius.
Aretas.
Aquila.
Arnobius.
Asterius.
Aeren Esra.
Augustinus.

B
Basilius.
Beda.
Bernardus.

C
Cassiodorus.
Chaldeus Paraphrastes.
Chrysostomus.
Cyrillus.

D
Damascenus.
Didymus.

E
Eusebius Emissenus.
Eusebius Cesariensis.
Euthymius.

G
Gregorius Nazianzenus.
Gregorius Papa.
Gregorius Nissenus.

H
Hebrei.
Hieronymus.
Hugo de San. Victore.

I
Innocentius Papa.
Isichius.

N
Nicetas.
Nicephorus Blemida.

O
Oecumenius.
Origenes.

R
Rabanus.
Rabbi Dauid Kimhi.
Remigius.
Ruffinus Aquiliensis.
Rupertus.

S
Symmachus.

T
Tertullianus.
Theodoretus.
Theodo. Heracleotes.
Theodotion.

PROVERBIA Salomonis explicant.

A
Acatius.
Ambrosius.
Augustinus.

B
Basilius.
Beda.
Berosus.

C
Chrysostomus.

E
Epiphanius.

G
Gregorius Magnus.

H
Hieronymus.

T
Tertullianus.
Theodoretus.

ECCLESIASTES IBI.

A
Albinus.
Ambrosius.
Aquila.
Athanasius.
Augustinus.

B
Beda.

C
Cromatius.
Chrysostomus.

G
Gregorius Magnus.

H
Hieronymus.

L
Laodiceus.

O
Olympiodorus.
Origenes.

S
Septuaginta Interpretes.
Symmachus.

T
Tertullianus.
Theodotion.

CANTICA Canticorum.

A
Ambrosius.
Augustinus.

B
Beda.
Bernardus.

G
Gregorius Magnus.

H
Hieronymus.

P
Pselles.

R
Rabanus.
Rupertus.

T
Theodoretus.

SAPIENTIAE. Ecclesiasticus. Quos explicant præter nunc nominatos.

A
Anastasius.

E
Eusebius Cesariensis.

G
Gregor. Nazianzenus.

I
Idaicus.

V
Victorius.

***

A

PRIMVS PROLOGVS SANCTI HIERONYMI IN LIBRVM IOB,

D

Iuxta Septuaginta Interpretes cum asteriscis, & obelis, e Græco in Latinum per eum translatum, antequam ex Hebræo verteret.

† Virgi. Buc. Eg.o..iti Dû sedet & graci li fiscellam texit hibisco.

† Ioan. 6. c

Mariani Victorij Reat[ini], Epi Am[erini] scholia prologi prim[i] D. Hieron[y]mi in libru[m] Iob quę ha[ben]tur tertio t[o]mo, episto[larum] num. 114.

SI aut † fiscellam iunco texerem; aut palmarum folia complicarem, vt in sudore vultus mei comederem panem, & ventris opus sollicita mente pertractarem, nullus morderet, nemo reprehenderet. Nunc autem, quia iuxta sententiã Saluatoris † volo operari cibum qui non perit, & antiquam diuinorum voluminum viã sentibus virgultisq́; purgare, error mihi geminus infligitur corrector vitiorum, falsarius vocor, & errores non auferre, sed serere. Tanta enim est vetustatis consuetudo, vt etiam confessa plerisq́; vitia placeant, dum magis pulchros habere volũt codices quàm emendatos. Quapropter o fratres charissimi, vnicum nobilitatis, & humilitatis exemplar, pro flabello, calathis, sportellisq́;, munusculis monachorum, spiritalia hac, & mansura dona suscipite, ac Beatum Iob † qui adhuc apud Latinos iacebat in stercore, & vermibus scatebat errorum, integrum immaculatumq́; gaudete: † Quomodo enim post probationem, atq́; victoriam, duplicia sunt ei vniuersa reddita, ita ego in lingua nostra, vt audacter loquar, feci eũ habere qua amiserat. Igitur & vos, & vnumquemq́; lectorem solita præfatione cõmoneo, & in principijs librorum eadem semper annectens, rogo, vt vbicunque semper pręcedentes virgulas videritis, sciatis ea quę subiecta sunt in Hebraicis voluminibus non haberi. Porro vbi stellę imago præfulserit, ex Hebręo in sermone nostro addita sunt: Necnon & illa quę haberi videbantur, & ita corrupta erant, vt sensum legentibus tollerent, orantibus vobis, magno labore correxi, magis vtile quid ex ocio meo Ecclesijs Christi venturum ratus, quàm ex aliorum negocio.

† Iob 2. c

† Iob 42. c

B

E

Alius Prologus Sancti Hieronymi in Librum Iob ex Hebræo in Latinum per eum versum.

Eiusdem Victorii in hunc alterum prologi scholia, quę habentur in eodem tomo quo superiora.

COgor per singulos scripturę diuinę libros aduersariorum respondere maledictis: qui interpretationem meam, reprehensionem Septuaginta Interpretum criminantur: quasi non & apud Gręcos, Aquila, Symmachus, & Theodotion, vel verbum ex verbo, vel sensum ex sensu, vel ex vtroque commixtum, & medię temperatum genus translationis expresserint: & omnia veteris Instrumenti volumina Origenes obelis asteriscisq́; distinxerit, quos vel additos, vel de Theodotione sumptos, translationi antiquę inseruit, probans defuisse quod † addidit. Discant igitur obtrectatores mei recipere in toto quod in partibus susceperũt, aut interpretationem meam cum asteriscis suis radere. Neq́; enim fieri potest, vt quos plura intermisisse susceperint, non eosdem etiam in quibusdam errasse fateantur, præcipue in Iob: cui si ea quæ sub asteriscis addita sunt subtraxeris, pars maxima detruncabitur, & hoc duntaxat apud Gręcos. Cęterum apud Latinos ante eam translationem, quam sub asteriscis, & obelis nuper edidimus, septingenti ferme, aut octingenti versus desunt, vt decurtatus, & laceratus corrosusq́; liber, † fœditatem sui publice legentibus prębeat. Hęc autem translatio nullum de ueteribus sequitur interpretẽ, sed ex ipso Hebraico Arabicoq́; sermone, & interdum Syro, nunc verba, nunc sensus, nunc simul vtrũq́; resonabit. Obliquus enim etiam apud Hebręos totus liber fertur, & lubricus, & quod Græce rhetores vocant ἐσχηματισμένος, dum qui aliud loquitur, aliud agit. Vt si velis anguillam, aut murenulam strictis tenere manibus, quanto fortius presseris, tanto citius elabitur. Memini me ob intelligentiam huius voluminis Lyddeum quendam præceptorẽ, qui apud Hebręos primus haberi putabatur, nõ paruis redemisse nummis: cuius doctrina an aliquid profecerim, nescio. Hoc vnum scio, non potuisse me interpretari, nisi quod ante intellexerã. A principio itaque voluminis vsq́; ad verba Iob, apud Hebręos prosa oratio est. Porro a verbis Iob in quibus ait: † Pereat dies in qua natus sum, & nox in qua dictũ est: conceptus est homo: vsq́; ad eũ locũ vbi ante finem voluminis scriptũ est: † Idcirco ipse me reprehendo, & ago pęnitentiam in fauilla, & cinere: hexametri versus sunt: dactylo spondeoq́; currentes: & propter linguę idioma, crebro recipientes, & alios pedes; non earundem syllabarum, sed eorundem temporum. Interdum quoq́; Rhithmus ipse dulcis, & tinnulus, fertur numeris pedum solutis. Quod metrici magis quam simplex lector intelligunt.

† additum est

C

F

† fœditatem

† Iob 3. a

† Iob 42. a

A *A supradicto autem versu vsq; ad finem libri, paruum cōma quod remanet, prosa oratione contexitur. Quod si cui videtur incredulum, metra scilicet esse apud Hebręos, & in morem nostri Flacci Gręciq; Pindari, & Alcęi, & Sapphus vel Psalterium, vel Lamentationes Ieremię, vel omnia ferme scripturarum cantica, comprehendi, legat Philonem, Iosephum, Origenē, Cęsariensem Eusebium, & eorum testimonio me verum dicere comprobabit. Audiant quapropter canes mei, idcirco me in hoc volumine laborasse, non vt interpretationem antiquam reprehenderē, sed vt ea quæ in illa, aut obscura sunt, aut omissa, aut certe scriptorum vitio deprauata, manifestiora nostra interpretatione fierent, qui & Hebręum sermonem ex parte didicimus, & in Latino penè ab ipsis cunabulis, inter grammaticos, & rhetores, & philosophos detriti sumus. Quòd si apud Gręcos post Septuaginta editionem, iam Christi Euangelio coruscante, Iudæus Aquila, & Symmachus, ac Theodotion, Iudaizātes, hęretici sunt recepti, qui multa mysteria*

B *Saluatoris subdola interpretatione celarunt: & tamen in ἑξαπλοῖς habentur apud Ecclesias, &* E *explanantur ab Ecclesiasticis viris, quanto magis ego Christianus, & de parentibus Christianis natus, & vexillum Crucis in mea fronte portans, cuius studium fuit omissa repetere, deprauata corrigere, & sacramenta Ecclesię puro, & fideli aperire sermone, vel a fastidiosis, vel a malignis lectoribus non debeo reprobari. Habeant qui volunt, veteres libros, vel in membranis purpureis, auro argentoq; descriptos, vel vncialibus, vt vulgo aiunt, literis, onera magis exarata, quàm codices: dummodo mihi meisq; permittant pauperes habere schedulas, & non tam pulchros codices, quàm emendatos. Vtraque autem editio, & Septuaginta iuxta Gręcos, & mea, iuxta Hebręos, in Latinum, meo labore translata est. Eligat vnusquisque quod vult, & studiosum me magis quàm maleuolum probet.*

Argumentum in Librum Iob.

IN terra quidem habitasse Iob Husitidi, in finibus Idumęę, & Arabię fertur: & erat ei ante nomen Iobab. Et accepit vxorem Arabissam, & genuit filium, quem vocauit Ennon. Erat autem ipse filius quidem Zarę, de Esau filijs filius: de matre vero Bosra, ita vt sit quintus ab Abraham. Et hi sunt reges qui regnauerunt in Edom, in qua & ipse regnauit: Sed primus in ea regnauit Bela, filius Beor: & nomen eiusdem ciuitatis Denaba. Post Bela autem, Iobab, qui vocatur Iob. Post Iob autem Husan, qui erat dux ex Themanorum regione. Et post illum regnauit Adad filius Badadi, qui excidit Madian in campo Moab, & nomen ciuitatis eius Auith.

DEVOTISSIMI PATRIS DOM. NICOLAI de Lyra in Postillam super Iob præfatio.

PAtientiam habe in me, & omnia reddam tibi. *Matt. 18. d. Quamuis verbum propositum sit verbum serui ad Dominum, tamen potest accipi econuerso, vt sit verbum Dei ad Sanctum Iob seruum suum: quia propter connexionem fidelium ad Deum, tanquam membrorū ad* C *caput suum, quod dicitur de vno, potest intelligi de altero, & econuerso, sicut Act. 9. a. Dominus dixit:* Saule, Saule, quid me persequeris? *ita q persequutionem fidelium dixit suam, & econuerso Pa·lus Apostolus ad Gal. 2. d. dixit;* Christo crucifixus sum Cruci, *passionē sui capitis, suam dicens per compassionem, & imitationem. Sic igitur verbum præassumptum conuenienter potest accipi, vt sit verbū Dei ad Sanctū Iob sibi per fidem incorporatū; In quo quidem verbo, duo notantur,* Patientia Iob. *in quibus processus huius libri, & materia continentur. Primum est Sancti Iob stabilitas in aduersis, cū dicitur;* Patientiam habe. *Secūdū est Dei liberalitas in præmijs reddendis, cū dicitur:* Et omnia reddam tibi. *vnde dicitur infra vlti. cap.* Dominus autem benedixit nouissimis Iob magis quàm principio eius. *& de vtroque istorū potest accipi illud Eccl. 1.* Vsque in tēpus sustinebit patiens, & postea redditio iucunditatis. *Tēpus aūt sustinendi patienter est vsq; ad terminū diuini beneplaciti, quod fecit Iob; vt patebit ex decursu libri, & sequuta est redditio iucunditatis, quia Deus sibi duplicauit in præsenti bona terrena, & in futuro sibi reseruauit cœlestia. De primo autem, scilicet de patientia Iob in aduersis, agitur in hoc libro a principio vsq; ad vltimum capitulum exclusiue. De secundo, scilicet de diuina remuneratione agitur vlti, cap. sicut magis videbitur inferius in libri diuisione Domino concedente. Veruntamen antequam descendamus ad literam exponendam, duo sunt præmittenda.*

Primum est, vtrum illud quod in hoc libro est tractatū, fuit parabola, vel res gesta. Ad quod dixerunt aliqui Iudæi, q est parabola, & quòd Moyses scripsit librum istum, vt habetur in libro qui apud Hebræos dicitur Babathra, & ad declarandum conditionem virtutis patientiæ, & eius retributionē, finxit hominem nomine Iob multipliciter flagellatū, & amicos eius qui ad consolandum eū venerant mutatos ad oppositū, scilicet ad ostendendum eum iniquum, & pro peccatis præteritis a Deo merito flagellatū, ipsum quoque Iob respondentem; tandem obiectionem eorū subinduxit; Sicut autor libelli qui incipit: Aethiopum terras, &c. ad declarandum antiquitatem sacræ scripturæ, & eius veritatem respectu fictionum poetarum; Finxit vnam virginem nomine Alithiā quod nomen in Græco, veritatem signat in Latino, & quendam pastorem cuius nomen Pseudis, i. falsus, vel falsitas in Græco adinuicem disputantes de sacræ scripturæ historiis, & poetarum fabulis. Sed hoc dictum non videtur sacræ scripturę consonum. Primo, quia in principio huius libri exprimitur eius patria, mores, possessiones, & proles, tanquam de re gesta exprimens conditiones, & similiter loquitur infra de amicis Iob. Itē Ezech. 14. e. dicitur ex persona Dei; Si fuerint tres viri isti in medio eius, Noe, Daniel, & Iob, isti iustitia sua liberabunt animas suas. *certū est aūt Noe, & Danielē fuisse homines veros in rerum natura. Ex quo concluditur idem fuisse de Iob a Deo eis connumerato. Item Iac. 5. c.* Ecce beatificamus eos qui sustinuerunt. Sufferentiam Iob audistis, & finem Domini vidistis, &c. *Ex quo credendum est Iob fuisse verum hominem in rerum natura, sicut & Christus verus homo passus est in natura humana.*

An Iob fuerit in vita.

F Theodolus.

Secundum autem præmittēdum est de intentione huius autoris, quia ex hoc dependet intellectus huius libri. Ad quod plenius intelligēdum; Sciendū q aliqui antiqui philosophi Dei prouidentiā negauerunt, sicut Democritus, & Epicurei dicentes mundū esse factum a casu. Alii vero licet dixerint incorruptibilia, & superiora regi diuina prouidentia, ab hoc tamen excluserunt inferiora corruptibilia, ex quorum persona dicitur infra 22. b. Nubes latibulum eius, & circa cardines cœli perambulat, nec nostra cōsiderat. *Alii vero corruptibilia, q cursu naturę peraguntur; dixerūt regi diuina prouidētia, tamē ab hoc excepe-*

Intentio Iob

runt

runt actus humanos ex libero arbitrio procedentes, de quibus dicitur
A *Tullius fuisse: & hi inter alia mouebantur ad hoc, quia non videbant* (Tullius.)
qualiter infallibilitas diuinæ prouidentiæ staret, cum liberi arbitrii vertibilitate. Item quia videbant, vt frequenter malos homines prosperari, & bonos tribulari, quod non videbatur conueniens prouidentiæ Dei: in quorum persona dicit Boetius 1. de consolatione loquens ad Dominum: Omnia certo fine gubernans, hominum solos respuis actus. Sed hoc dictum est fidei, & moribus contrarium, quia tollit pœnas, & præmia a Deo pro demeritis, & meritis reddenda; & per consequens timorem Dei pariter, & amorem. propter quod dicit hic Sanctus Thomas de Aquino, qui hunc librum exposuit eleganter, quod studium Sanctorum Doctorum, qui scientiam habuerant per infusionem, vel acquisitionem, fuit hunc errorem a cordibus hominum remouere, inter quos de primis fuit Sanctus Iob: & in hoc bene dicit. (Boetius 1. de consolat.) (Genes. 36. c)

Sed vlterius dicit, quod intentio Sancti Iob in hoc libro fuit, supposito, quod res naturales regantur diuina prouidentia, declarare vlterius etiam actus humanos diuina prouidentia regi; sed saluo meliori iudicio non videtur hæc fuisse eius intentio; quia totus liber iste procedit per modum cuiusdam disputationis inter Iob ex vna parte, & amicos eius ex altera. Intentio vero disputantis contra aliquos non est declarare, vel probare illud in quo cum eo conueniunt, sed eo supposito, tanquam vero, & concesso procedere vlterius ad probandum, vel improbandum illud in quo dissentiunt. Manifestum est autem ex processu huius libri, quod amici Iob in hoc conueniebant cum eo, quod actus humani reguntur diuina prouidentia; qui nitebantur probare cum a Deo iuste punitum pro peccatis suis præteritis: ex quo sequitur necessario, quòd supponebant pro certo diuinam prouidentiam ordinare de actibus humanis. D *Hoc etiam patet manifeste per illud quod habetur infra 22. cap. quod induxit Eliphaz Themanites contra tenentes oppositum, sicut allegatum est supra. Circa cardines cœli perambulat, nec nostra considerat. vnde subdit postea: Quorum sententia longe sit a me, & idem posset ostendi ex verbis aliorum amicorum Iob: sed propter prolixitatem omitto: maxime, quia prædictus Doctor hoc concedit in processu suo, & ideo consequenter videtur dicendum, quòd intentio ipsius Iob in hoc libro non fuit declarare actus humanos regi diuina prouidentia, sed hoc supposito, tanquam ab aduersariis concesso, procedere ad declarandum illud in quo dissentiebant ab eo, quid autem sit illud, non solum patet ex processu libri, sed etiam ex concessione Doctoris prædicti; videlicet quòd licet amici Iob tenerent actus humanos regi diuina prouidentia, tamen tenebant quòd aduersitates huius mundi non inferuntur alicui, nisi propter mala præterita, & prosperitates non eueniunt alicui, nisi propter præcedentia merita: quod est erroneum, propter quod Sanctus Iob intendit in hoc libro declarare contrarium, scilicet, quòd aliquando in præsenti malis eueniunt bona, & iustis aduersa, secundum ordinem diuinæ prouidentiæ: ad quam pertinet punire mala, & præmiare bona, & non solum in vita præsenti, sed etiam in futura, & quòd hæc sit intentio Sancti Iob in hoc libro, magis patebit prosequendo Domino concedente.* E

SVPER PRÆFATIONEM AVTORIS in Iob vbi dicitur in Postilla. Sed vlterius dicit, quòd intentio Sancti Iob in hoc libro, &cæt.

B

ADDITIO.

Postillator videtur impugnare positionem Sancti Thomæ circa intentionem libri Iob irrationabiliter. Ad quod sciendum, quòd licet aduersarii Iob concederent, quod actus humani regerentur diuina prouidentia, sic tamen ponebant modum regendi, quod nō competebat Deo, & hoc inquantum dicebat, quod Deus præmiabat iustos, & puniebat iniustos solum in bonis, & malis temporalibus huius vitæ; prout patet in processu etiam secundum postillatorem: Qui quidem modus regendi non competeret diuinæ iustitiæ: nam virtutum præmia etiam secundum Philosophum in hac vita dari non possunt. vnde in 1. Ethicorum dicit, quod homines accipiunt honorem ab hominibus loco præmii: quasi a non habentibus aliquid maius ad dandum. Ex quo patet, quod præmium virtutis excedit omne illud quod temporaliter posset dari, & ideo tale præmium non est, nisi vera fœlicitas, vnde, Si Deus præmiaret iustos solum in prosperitatibus huius vitæ, esset ipsius præmiatio incongrua. Similiter cum aliqua peccata inducant reatum pœnæ æternæ, vt in prima secunda quæstio. 87. artic. 5. in corpore articuli, si Deus talia peccata æternaliter non puniret, derogaretur diuinæ iustitiæ. Ex quo sequitur, quod amici Iob qui ponebant, quod Deus solum per temporalia bona huius vitæ præmiabat iustos, & solum per temporalia mala huiusmodi puniebat iniustos, prouidentiam Dei circa humanos actus implicite negabant, ponentes eam eo modo quo Deo non posset competere, licet prouidentiam Dei concederent in confuso: Sicut si aliquis concederet Deum esse creatorem cœli, & terræ, & tamen cum hoc poneret diuinam essentiam esse corpoream, talis implicite negaret, quod Deus esset creator cœli, & terræ: nam virtus corporea non potest esse infinita, & tamen creatio requirit infinitatem potentiæ. (Philosophus.) C

Item attendendum est circa hoc quod aliud est loqui de intentione Iob disputantis cum amicis, & aliud de intentione totali libri Iob: intentio enim Iob in sua disputatione principaliter erat iustificare seipsum, s. declarare quod non erat punitus propter culpam suam, cuius oppositum amici sui intendebant probare. Sed intentio totalis libri Iob principaliter versatur circa hoc, vt ostendatur, res humanas a diuina prouidentia regi: & de hac intentione totali Sanctus Tho. loquitur, vt patet intuenti bene eius verba, &c.

REPLICA. Circa libri Iob principium cum Postillat. commendasset Sanctum Thomam, vt egregie hunc librum exponentem, & ostendisset intentionem Iob in hoc libro non esse, vt probet actus humanos regi diuina prouidentia, sicut Sanctus Tho. dixit: Burgensis dicit hanc reprehensionem esse irrationabilem: & tamen ipse Burgensis non soluit adductam Postillatoris rationem. Arguit enim sic: Irrationabile est inter disputantes dirigere probationis intentionem ad id quod ab vtraque parte præsupponitur. Ex hoc enim Aristotel. probat in Analyticis, & aliis locis principia non debere probari, sed conclusiones, quia principia tanquam cunctis nota præsupponuntur: quia se habent, sicut ianua in domo, quam nemo nisi ebrius ignorat. Ideo dixit Aristot. 3. Metaph. In foribus quis delinquit? quasi dicat nullus. Cum igitur Iob, & amici eius præsupponebant actus humanos regi diuina prouidentia, habebant illud pro suæ disputationis principio. Stultum igitur, & irrationabile fuisset Iob ferre intentionem suam ad probandum illud quod expresse præsupponebant aduersarii. Nec sufficit quod Burgensis vult, quod negauerant illud principium implicite, quamuis concesserunt generaliter. nam qui negat Deum esse Iustum, negat Deum esse: quia non est aliud Deum esse, nisi Deum esse iustum: & ideo si propter implicitam negationem intentio Iob fuisset probare Deum esse prouisorem actuum humanorum, debebat primo probare Deum esse. quod sic implicite negassent. Intentio igitur totalis ipsius Iob est probare velle, quod stante illo tanquam a partibus præsupposito, puta actus humanos a diuina prouidentia regi: adhuc iuste in hac vita malis bona, & bonis mala proueniunt. quia hoc fuit multis dubium, specialiter amicis Iob disputantibus ad contrarium: nam in toto processu ex pœna inflicta nituntur probare Iob peccasse, vt illa mala iuste infligerentur. supponentes quod Deus bonis, & iustis non conferret, nisi bona in præsenti, quod est error: & hunc intendit Iob reprobare, vt dicetur infra. (Aristot.) (Philosophus.) F

PROTHEMATA IN IOB.

A

Quomodo intelligendus Iob. Greg. in epi. in Iob c.3. Greg.c.3. Iob 9.b. Ibid.7.c. Ibid.3.a.

QVędam historice hic dicuntur, & allegorice, & moraliter. Quædam nequeunt ad literam accipi: quia erronea essent, vel impossibilia, vel a se inuicem discordantia, vt illud.s. sub quo curuantur qui portant orbem, quasi gigantes mũdum vehant: & illud.s. *Elegit suspendium anima mea*, quasi tam patiens velit suspendio vitam finire: & illud.s. *Pereat dies in qua natus sum, &c.* Aliquando qui sensum literæ negligit, veritatis lumen sibi abscõdit, dũ intrinsecus aliud quærendo quod foris est perdit, vt dum de misericordię operib. dicit: *Si negaui quod volebant pauperibus*, allegoriam quærat. Diuinus enim sermo, sicut in mysterijs prudẽter exercet, ita superficie simplices refouet: quia est, vt fluuius planus, & altus: in quo agnus ambulet, elephas natet.

Ibid 31.b. Greg. ibi. c.4.

Greg. in præfat. c.2. Esai.23.a.

Erranti homini data est lex. Inobediens legi confunditur exemplo, maxime hominis sine lege, q legaliter uixit. Vnde; *Erubesce Sidon*, i. stabilitas in lege positorum ait mare: Gentilitasque dum legem custodit, auditores legis redarguit.

Greg. in præfat. in Iob c.1 Genes.36.d

Dicitur Moyses hæc de Iob quasi de antecedente scripsisse: quia in Genes. legitur Iobab de Esau descẽdisse, & Balach filio Beor in regno successisse. Sed mos est sacri eloquij in

B

Iob quando fuit.

prioribus partibus breuiter lõge post sequutura perstringere, dum ad alia properat. Non igitur fuit Iob ante legem, sed tẽpore Iudicũ, quia ipse uerius creditur gesta victorię suę scripsisse. Nec nocet q ait, dixit, vel fecit hæc Iob: q mos est sanctis de se quasi de alijs loqui: Spiritus enim est qui loquitur in ipsis, sicut de alijs. Vnde Angelus Moysi, modo Angelus dr qui exterius seruit, modo Dñs qui interius præsidet; vnde & Dauid: *Attendite popule meus legem meam*. Non enim populus, vel lex erat Dauid, sed eius qui in eo loquitur.

Psal.77.

Et a Gentili, sicut a Iudęo voluit prophetari, qui pro vtroque populo venerat.

Greg.c.5.

Infructuosa loquacitas quasi verborũ folia a diuinis reseca tur, dum in templo Dei nemus plãtari prohibetur. Indignũ est, vt verba cœlestis oraculi restringant sub regulis Donati.

Greg. Matt.13.d

Virtus Iob, & in qete magna fuit sibi nota, & Deo; sed flagellis cõmota, vt aromata nobis redolet. Vnde & fideles grano synapis cõparãtur, quod non contritũ lene est, sed si cõteritur inardescit, & quod latebat in eo pdit. vnde in Psal. *In die mandauit Dominus misericordiam suam, & nocte declarauit eam*. Donũ misericordię, quod in diei quiete percipitur, nocte aduersitatis manifestari dicitur. Flagellatur etiã, vt inter mala gratias agere sciret quod vnũ ei profecto deerat. Quod ergo hostis ad malum petijt, Deus ad bonum permisit. Nec putet quis aliqua verba Iob reprehendenda, quem adeo commendat Deus, in quo quasi medio diabolus contra Deum certat. Quod vero bona sua narrat non est arrogantia, sed per ea se ne desperet confirmat, cum per tot mala, & amicorum opprobria cogeretur desperare de vita sua. Omni genere tentationis feritur Iob. Damnis rerum, quibus potens in seculo moueri putabatur: sed hæc despicit. Orbitate prolis: sed hanc æquanimiter dolet. Percussione carnis, quam patienter tolerat, & hæc fuerunt quasi exterior impetus belli; & quasi hostes a facie pugnantes. Intus vero per vxorem quasi per ciuẽ mens sustinet venena consilij, sed & hanc sapienter docet.

Psal.41. C Greg. in præfat.c.3. Ibid.c.4.

D

Ibid.c.5.

Amici ad consolationem veniunt, sed ad increpationem prosiliunt: inter quos, & vltimus iunior, quod indignus sit, acrius increpat, quia aliquando plus conturbant verba quàm vulnera. Ecce quasi hostes ex latere. Per vulnera probatur patientia: per verba exercetur sapientia, illa robore, hæc ratione superauit.

Amici Iob magis ignorantia deliquerunt q̃ malitia. Non enim tantus vir amicos iniquos habuit, sed dum causam percussionũ discernere nequeunt, in culpã labuntur. Percussionum enim alia est, qua percutitur iniquus, vt puniatur: alia vt corrigatur; alia ne futura cõmittat; alia vt cũ cõsequitur salus, saluator amplius ametur. Bonus si percutitur, merita cumulantur, quod nescientes distinguere, percussum p culpa credunt: Vnde & citius ad veniã redeunt, quos Deus hic humiliat, vt nõ nisi per eũ quem despexerant, ad gratiã reciperet.

Ibid.c.6.

Sicut omnes iusti, ita Iob nõ modo verbis, sed rebus Christum præsignauit: vt per passionem passurum ostendat Christum, i. caput cum corpore, quod est Ecclesia. Vxor eius, carnales significat, qui intra Ecclesiã quo per fidẽ propius sunt, durius vitia premunt. Amici Iob, hæreticos, q specie cõsulendi decipere volũt, & dum quasi pro Dño loquuntur, veritati aduersantur. Iob dolens dicitur, quo passio Christi, vel labor Ecclesiæ exprimitur. Eliphaz, Dñi contemptus, i. hæretici q dum falsa de Deo sentiunt, eum superbiendo contemnunt. Baldath, vetustas sola, quia nõ intentione bona: sed appetitu glorię loquuntur, i. non zelo noui hominis, sed prauitate vitę veteris. Sophar, dissipatio speculæ, vel dissipans speculatorẽ, quia hæretici mentes superna contemplantes verbis percutere appetunt. Contemnẽdo ergo Deum, in vetustate se retinent, in qua manentes, malis sermonibus speculantibus nocent. Sed quia & ipsi aliquãdo ad Ecclesiã redeunt, hoc amicorum reconciliatio ostendit, pro quibus Iob orat, quia hæreticorum sacrificia Deo non sunt accepta, nisi manibus Ecclesiæ oblata. Septem pro eis sacrificia offeruntur, quia dum septiformem spiritum accipiũt, quasi septem oblationibus expiantur. Tauri, & arietes pro eis oblati sunt. In Tauro ceruix superbiæ significatur. In ariete ducatus gregis, q per superbiã ab Ecclesia resilientes, post se infirmos greges trahebãt, quod in eis occiditur, dum ad Iob, i. Ecclesiam redeunt. Per Heliu qui recto sensu loquitur, sed ad elationis verba deriuatur, arrogans, sed tamen fidelis exprimitur, qui & arguitur, nec tamen sacrificio reducitur, quia per veritatem fidei victus est, sed per tumorem superbiæ displicet. Vnde Heliu Deus meus iste, vel Deus noster interpretatur; & si enim superbus, tamen veraciter credẽdo, aperte confitetur, & Deũ per diuinitatem, & Dominum per incarnationem perhibet.

Ibid.& c.7. E Ibid.c.8. Ibid.c.9. F

Ibid.c.10.

Post omnia mala, Iob duplicia recepit, quia Ecclesia, & hic pro laboribus suis duplicia accipit, dum susceptis Gentibus, in fine & Iudæos conuertit, & in futuro duplici stola dotabitur, id est, beatitudine animæ, & corporis. Vnde Propheta; *In terra sua possidebunt duplicia*. Afflictio Iob dicitur; sed quanto tempore fuerit, tacetur: quia Ecclesia affligenda scitur, sed quandiu ignoratur. vnde; *Non est vestrum nosse tempora, vel momenta quæ pater in sua posuit potestate.*

Esa.61.d Act.1.a

INCIPIT LIBER IOB.

CAP. I.

¶ Q.d. bonus inter malos. ¶ In terra Gentilium, ad laudem Iob qui bonus inter malos fuit, vt Loth in Sodomis, sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias, Cant. 2. a.

1 VIR ERAT IN
2 terra Hus nomine Iob.

GLOSSA ORDINARIA IN IOB. CAP. I.

A

1. lib. in Iob. Iob 19. d. 23. Philip. in 3. c.

✻ ORigenes. Iobi res gestæ admirabiles, scriptæ sunt in Arabia, vbi habitabat, Syrorum lingua, siue ab ipso, siue ab amicis eius ob hoc dicit: *Quis dabit, vt scribantur sermones mei?* Interpretatę autem sunt a magno illo viro Mose in Hebraicam linguam, atque filijs Israel traditæ, vt eos consolaretur ab anxietate Aegyptiaca; a Septuaginta autem in Græcam. Erant nimirum pridem scripta Syriace ex parte, nō ita diligenter quidem, solæ enim responsiones, atque replicationes a primordio scriptæ sunt, ut autem principium Geneseos, sic quæ Dominus ad diabolum locutus est, solus Moses potuit nosse. Olym. Diuino Theologo Gregorio Salomonis scriptum hoc iudicatum est, oratione ad Iulianum: Nicetas in eum locum, ideo D. Ath. Cantico Canticorum subiecisse uidetur: sed probabilior Origenis opinio. Isidor. Iob filius Zare de Bosra, Rex Idumæorum quartus post Esau. Chrysost. Esau enim genuit Raguel, Raguel Zaram, Zara Iob. Isidor. Successor Bale filij Beor, homo gentilis fidelis, qui contra tentationem fide religionis armatus, fit gloriosus in certamine. D. Ambros. Quem trium regum iniuriosa contentio, vel seruorum contumelia in iram non exarsit. Seder Olam. Versatus in cruciatibus duodecim menses. Origen. Alij astruunt tribus annis, & dimidio, in typum dominicæ prædicationis. Nos intelligimus sufficere breuissimum tempus, scripturæ consentientes. Nos sustinuimus menses superuacuos. Suidas, aduersarij rabies Iob spectaculum horrendum, & inusitatum toti orbi terrarum effecit, septem annis dentibus lancinando, & lingua uentilando totum martyris corpus. Isidor. Vixit post plagam 17. annis, sepultus in regione sua. Hunc Hebræi asserunt non fuisse de genere Esau, sed de Nachor fratris Abrahæ descendisse stirpe, & fuisse temporibus Patriarcharum. Nachor enim genus Hus, de cuius stirpe Iob creditur generatus, quod in exordio uoluminis eius notatur, ubi scribitur; uir erat in terra Hus, nomine Iob. Philo, & Chal. Paraph. gener Iacob ex Dina uxore. Chrysost. quod ante legem fuerit, ex diuturna uita perspicuum est: qui cum post legem tamdiu uixerit, de nullo est memoria proditum.

Cath. Græca. lib. de patr. vet. test. Theodor. q. 92. in gen. Homil. 2. de Iob. 1. Offic. c. 39. 2. in Iob. Iob.

B

In Synopsi.

C ✻ Athan. Iob inscriptus est hic liber, q̄m historiā illius complectitur. Passus est aūt cū annorum 70. natus esset, ita vt oēs ipsius anni fuerint 240. post amplas enim plagas annos adhuc vixit 170. Vixit aūt Iob ante tpa Mosis. Erat.n. quintus ab Abrahā ex posteris Esau. Venerunt ad eum cōsolandi gratia, pp plagā quam ferebat, tres amici eius. Eliphas Themanorū rex, Baldad Sancheorū Tyrānus, & Sophar rex Mineorum, loquutique sunt illi contentiosius, & sine commiseratione insultantes afflicto, id quod in peccatum illis est imputatum. Iob vero Deum pro illis precatus est, & condonatum est eis peccatum, sunt autem dialogi Iob, quos cum amicis habuit, nouem, Eliphas vero ad Iob tres, Sophar duo, & Baldad tres. Et Elius quoque filius Barachiel filij Buziti, semel illi loquutus est. Tandem vero Dominus illum per turbinem venti, ac nubes appellauit; Et Iob Domino, secūdo cum illo loquutus, respondit. D

Comment. in Iob.

Rabbi Leui Ben Gerson. fuerunt olim q vndecim posteriora huius libri capita a 32. ad vltimū reijcerent, quia תמו דברי איוב finita sunt verba Iob, in fine 31. cap. scriptum inueniatur. Rabbi Leui. Versiculus ille referendus est ad finem disputationis Iob cum tribus amicis, nō ad finem totius sermonis.

Lib. 1. in Iob.

✻ Origen. In conuentu Ecclesiæ legitur passio Iob, in diebus sanctis, in quibus in ieiunio, & abstinentia Sancti Domini Nostri Iesu Christi passionem sectamur: cuius & resurrectionis formam, & exemplum Iob in multis gerebat.

Li. de patien. In Cathena Græca.

✻ Tertull. in illo viro feretrum de diabolo Deus extruxit, & vexillum de inimico gloriæ suæ extulit. D. Chrysost. Vtilis est liber cuiuis in omni vitæ genere, nec erit expedita defensio, si minora post legem, & gratiam, quam hic, qui humani generis primordia attigit, perferamus. E

Greg. 1. c. 9. 1. Ecclesia.

a VIr erat in ter. Per Iob Christus, id est caput, & corpus designatur; ergo post historiam viso ex capite quid credamus, videamus ex corpore quid vidēdo teneamus.

Cath. Græca.

✻ Chrysostom. Ne humana non præditum natura arbitraremur, cōmunem naturam scriptor indicauit, vt quod proprium fuit electionis ostenderet, homine enim maiora gessit, a regione quoque illius ducitur laus, vt admirationem faciat, quod ex spinis huiusmodi rosa extiterit. Olympiod. Husitis enim terra erat Esau prophani, nomen habens ab Hus vno de filijs eius, quidam Seon esse dixerunt Hus Hebraice appellatam. Alij Idumæam. Eusebius ex Aristæo aliam esse in Idumææ, & Arabiæ finibus: pater autem is cuius est aurea eloquentia, ipsam esse Arabiam affirmat vbi huius generosi hominis sepulchrum extat, anniuersarijsque honoribus illum indigenæ prosequuntur. Dydim. Husitis consilium valet in quo iustus domicilium constituit.

Orig. 1. lib. in Iob.

✻ Augustin. 18. de ciuit. cap. 47. Iudæos existimo non posse negare, etiam in alijs gentibus fuisse, ad veros Israelitas pertinentes: facile enim conuincuntur de sancto, & admirabili viro Iob de gente Idumæa: ex quo vno scimus per alias gentes esse potuisse, qui secundum Deum vixerunt eique placuerunt, pertinentes ad spiritualem Hierosolymam. F

Postilla Nicolai de Lyra super Librum Iob. CAP. I.

VIr er at in. &c. *Sicut dictum est, intentio Sancti Iob in hoc libro est declarare quòd ex diuina prouidentia aliquando malis bona conceduntur, & iustis aduersa inferuntur: quod potissime declarat per suam flagellationem absque culpa præcedente, Deo pro meliori hoc faciente. Et ideo liber iste diuiditur in tres partes, quia primo describitur ipsius Iob multiplex flagellatio: Secundo ex hoc oritur disputatio cap. 3. Tertio subditur Dei determinatio 38. cap. Prima in duas; quia primo circa hoc Iob describitur prosperitatis status. secundo aduersitatis pondus, ibi:* Quadam autem die. *Prima in tres; quia primo describitur ipsius Iob prosperitas ex personæ suæ conditione. Secundo ex bonorum exteriorum multiplicatione, ibi:* Natique sunt. *Tertio ex filiorum mutua dilectione, ibi:* Et ibant. *Prima adhuc in duas; quia primo describitur ipsius Iob patria, & genus: secundo ipsius multiplex virtus, ibi:* Et erat. *Circa primum dicitur.*

Diuisio.

1 Vir erat. *Genes. 22. d. habetur, quod Melcha peperit ipsi Nachor, Hus primogenitum, & Buz secundum. vbi dicit Rab. Sal. quod ab isto Hus denominata est terra ista, de qua fuit Iob: & ex hoc consequenter dicūt alii Hebræi, quod Iob descendit de Nachor fratre Abraham. & hoc idem dicit Hieron. in libro de Hebraicis quæstionibus super Genesim. De quo libro certum est, quod sit Hieron. vt ipsemet dicit in libro illustrium virorum: licet de Hebraicis quæstionibus super alios libros dubium sit a quo sint facta, sicut alias dixi. Huic etiam dicto concordat quod habetur infra 32. quod Heliu Buzites venit cum amicis Iob ad ipsum consolandum, qui dictus est Buzites, eo quod descendit de Buz secundo filio Nachor, vt dicit Hieron. lib. de Hebraicis quæstionibus, & sic cum Heliu, & Iob fuerint de eadem cognatione, sequitur quod Iob descendit de Nachor.*

2 Nomine Iob. *Dicit aūt Augustinus, & Ambros. super epistolā ad*

MORALITER.

Philosophus. Homo virtuosus.

1 *Vir erat in ter.* Philosophus 1. Ethic. tetragono cōparat hominē virtuosum: qa sicut corpus tetragonū optime sedet in quolibet latere, sic virtuosus bene se hēt in oī euētu fortunę: propter quod ibidē dicit Philosophus de virtuoso, quod fortunas optime feret, s. prosperā, ea vtēdo ad opera magnificētię, & liberalitatis: & aduersam, ea vtēdo ad exercitiū patiētię & lōganimitatis. Iob aūt bene se habuit in ꝓsperis, & aduersis, sicut patet ex decursu huius libri: pp quod tenet typū cuiuslibet pfecte virtuosi. In prosperis autē bene se habuit ante fortunā aduersam, & ēt post ipsam, ꝑpter quod in principio libri, & eius fine agitur de tpibus prosperitatis, in medio vero de tpe aduersitatis. Quantū ad primū dr; *Erat vir,* i. virtuosus a virtute morali, & intellectuali dictus. ideo subditur.

In terra, Hus quæ consiliator interpretatur. talis enim est ad consulendum sibi, & alijs valde aptus.

Nomine Iob. Qui magnus interpretatur: Ille enim qui inter homines est uirtuosus, ille inter eos est vere maior.

A ✠ Orig. Homo natura quidã ex oĩbus singularis, natus, & cõmorans in Ausitide terra Esau, a quo Ausitæ, Minei, Euchei, & Themani tę. Idumęi dicti nũc cũ Ammonitis, & Moabitis Arabi appellabuntur, cui nomen Iob, cum iustis scriptũ. (1. Lib. in Iob.)

✠ Hieron. Vt Helcana, i. possessio Dei vnus homo appellatur, quia constans: & idcirco in monte Ephraim fructifero morabatur, sic Iob in terra Hus, & non terra carnis eius animum ipsius superabat, sed imperantis consilio cuncta faciebat, vnde ait: *Pepigi fœdus cum oculis meis, &c.* (Cõm in Iob. Iob 31.a † perfectus)

a **Et erat vir ille †simplex, & rectus** 1 2 3

Gregor. Iob in terra Hus, i. dolens in consilio qui superna non considerat, in his quasi bonis exultat, qui vero attendit æterna quæ perdidit, dolet. vnde: *Recogitabo tibi omnes annos meos in ama. animæ meæ*, & consilium inuenit, vt hæc despiciat: & quo magis crescit consilij scientia, vt hæc deserat, crescit, B & dolor, vt æterna non attingat. vnde Salomon: *Qui apponit scientiam, apponit & dolorem*; quia qui scit summa quæ non habet magis de his infimis dolet. Qui vero æterna quærit, simplex est in opere, non duplex, vt qui de bonis laudem quærit. vnde: *Væ ingredienti terram duabus viis*, vt cum opus est Dei, sit intentio mundi. Rectus in fide in summis quæ intus sentit, hoc autem ex timore inchoat, sed charitate consummat. vnde: *Timens Deum, & recedens a malo*, dum metum charitas consequitur, plene a malo recedit, qui ex amore Dei iam nolle peccare incipit, non ille qui timore. In eo enim peccat, quod vellet, si inulte posset, qa ex timore vitium premitur, ex charitate virtutes oriũtur: vñ subdit: *Nati sunt ei filii.* Cũ spiritus fœcũdat mẽtẽ, nascũtur in ea septẽ virtutes, sapiẽtia, intellectus, cõsiliũ, fortitudo, scĩa, pietas, & timor Dei. Sed habent hi filij tres sorores, dũ qdqd agũt fidei, spei, & charitati cõiũgũt, sine qbus ad denarij perfectionẽ non peruenitur. Has virtutes oĩmoda bonorũ operum cogitatio seqtur. vnde subdit: *Et fuit possessio eius.* Septẽ milia ouiũ possidemus cũ innocuas cogitationes pfecta cordis mũditia intra nos inqsito veritatis pabulo pascimus. Camelorũ tria milia possidemus, cũ qdqd altũ, & tortuosum in nobis est, sub cognitione trinitatis ad humilitatẽ inclinamus: vt vicissim onera portãtes, fraternę infirmitati cõpatiamur. Vel cameli sunt bonę dispensationes terrenorũ, in qbus est aliqd Dei, aliqd seculi, licet p æternis, non C tñ sunt sine perturbatione mentis. Capite ruminãdo legi cõcordat, quia hæc bene dispensando cœlestia petunt. Pedibus crepãt, quia mundi sunt quę agũt. Vngulã non findunt, quia non se penitus a terrenis tollũt. Cũ ergo terrenas occupationes cognitioni trinitatis subdimus, quasi camelos fide possidemus. Iuga boũ cõcordes virtutes, duritiã cordis arãtes. Asinas possidemus, cum lasciuos motus premimus, vel intra nos simplices cogitationes regimus, q̃ sunt pigræ, nec currunt in subtilioribus, sed eo mãsuetius fraterna ferunt onera, humiliãtq; se ad exteriora opera, vtraq; quingenta. Vel in hoc. n. prudẽter sapimus, vel in hoc quod humiliter ignoramus dũ requiẽ æternã quærimus, intra iubileũ numerum tenemur.

(2. Cap. 2. Moraliter. Esai. 38.c. — Eccles. 1.d — Eccles. c. 2. — Greg. 1. c. 11. Ezech. 14.d — Idem c. 11. — Idem c. 13.)

Iob dolens, i. Christus q dolores nostros portauit. Hus cõsiliator. Terrã ergo Hus inhabitat, i. corda cõsilijs vitæ dedita. vnde Sapientia. *Ego in consiliis habito. Simplex, & rectus*: nos pro iustitia mansuetudinẽ, & pro mansuetudine iustitiã derelinquimus. Sed Christ⁹ homo plene vtrũq; seruauit, timẽs Deũ; vnde: *Repleuit eum spiritus timoris Domini.* Recessit quoq; a malo, nõ quod faciẽdo cõtigerit, sed q. inueniẽs in mũdo reprobauit. Septẽ filij. hoc numero pfectio significatur. Filij fortes Apostoli. Filiæ infirmæ, fideles: vel fidẽ trinitatis tenẽtes: vel post fortes Apostolos tres filię, i. tres ordines fideliũ in Ecclesia, pastores, continentes, & coniugati, i. Noe, Daniel, & Iob. Quod vniuersaliter in filiabus, hoc distincte in animalibus. Septem milia ouium, perfecta eorũ innocentia qui ad gratiam ex pascuis legis venerunt. Tria milia camelorum, tota Gentilitas ad plenitudinem fidei veniens. Vel Samaritani qui ruminant dum ex parte legem recipiunt, sed vngulam non findunt: quia ex parte eam contemnunt; quorum Dominus multos, sicut Hebręos ad fidem perduxit. Boues, operatores fidei. Asini, simplicitas Gentilis cui Dominus insidet. Ierusalem tendens, id est, ad visionem pacis ducens. De vtrisque dicitur: *Cognouit bos*, id est, Iudæus iugo legis pręssus, *possessorem suum*, id est, Deum quem colebat, sed ignorabat: *& asinus*, id est, Gentilis brutus, prout voluit seductor actus, præsepe, id est pabulum legis. Quod ergo superius in ouibus, & camelis hoc replicat in bobus, & asinis. E Quingenta; hic numerus fit de quinquaginta decies ducto; quinquaginta; requiem decem perfectionem significat, quia vtrisque fidelibus perfectio quietis promittitur.

(Allegor. Esai 53.b Prou. 8.b Idem c. 5. — D Esai. 11.a — Idem c. 6. — Esai. 1.a)

Familia post animalia ponitur, quia prius stulta mundi elegit, vt non sermo, sed causa ad fidem suaderet; post & astuta collecta sunt. (Allegor. 1. Cor. 1.d)

a *Simplex, & rectus.* ✠ Origenes. Homo erat sine querela ab omni reprehensione exors, sicut dictum est de Samuele. Et non reprehendit homo illum. iustus in iudicijs, causis, legibus, ordinationibus, sine crimine, & veraciter iustus, sine duplicitate, & hæsitatione, facultates, quæ animo datæ sunt, seruans integras, nihil habens ferarum, sed perturbationibus cum iudicio, & considerate vtens. nec tantum declinauit a malo, sed faciens bonum. (Lib. 1. in Iob 1. Reg. 12. Cõn. in Iob)

✠ Chrysost. Philosophi definiũt hominem Animal rõnale mortale; diuina aũt scriptura, Id quod Dei similitudinẽ imitatur. qui. n. diuinos typos, ac notas confundit, ac corrumpit, hunc nec hominis quidem nomine dignatur. ἄμεμπτος irreprehensibilis. Aquila legit simplex: Symmachus innocens. (Hom. 2.)

✠ Chrysost. Vocabulum expende: cur non dixit, criminis expers, sed a reprehensione vacuus, quia crimen in peccatis maximis ponitur, reprehensio in paruis, & minimis, quę facti improbationem habet, non supplicium. Iustus, quia iustitia in sese virtutes continet omnes. vnde: Iustus hic vita viuet. (Cathe. Græ. — F Habac. 2.a)

✠ Basilius. Non qui solam actionem suscepit iustam, is iustus, sed qui habitu iustitię præcultus iuste agit; quemadmodum dictum est, iusta iuste persequere.

✠ Chrysos. Iob iustus, qui vbique, & in cunctis rebus ęqualitatem seruat, quocirca eius illę voces, non contempsi iudicium famuli, nec famulę.

✠ Nicetas Auctor Cathenę Gręcę. Additur, & pius, vt ostendatur tam cum hominibus, quàm cum Deo pium extitisse: nam iustitia ad homines, pietas ad Deum refertur.

Prius

NICOLAVS DE LYRA.

ad Romanos quod iste vocatur Iobab, Genes. 36. & per consequens secundum eos descendit de Abraham per Esau. Fuerunt autem moti ad hoc dicendum, ex similitudine nominum, scilicet Iob, & Iobab; & huic dicto concordat quod in aliquibus Bibliis in fine libri Iob, & in aliquibus post primum Prologum Hieron. super istum librum additur. Fertur autem Iob in terra habitasse Ausitide in finibus Idumææ, & Arabiæ, & erat ei ante nomen Iobab; erat autem ipse filius quidem Zaræ de Esau filiis filius, &c. Sed in hoc videtur melius credendum Hieronymo, & Hebræis dicentibus eum descendisse de Nachor, vt dictum est, quia fuerunt magis triti in talibus historiis, & genealogiis. Nec motiuum aliorum valet: quia frequenter contigit quod duo homines valde de dispari patria, & genere non solum simili nomine nominantur, sed etiam eodem penitus nomine. Supponitur etiam falsum, scilicet quòd prædicta nomina sint valde similia, cum tamen secundum veritatem sint multum dissimilia, scilicet in fine; vt patet in principio; quia hoc nomen Iob in Hebræo incipit per Aleph; Iobab vero per Ioth. Similiter additio quæ allegata est non valet, quia sicut dicit Hierony. libro de Hebraicis quæstionibus, non est in Hebræo: & ideo non est ei adhærendum secundum ipsum; dato quòd inueniatur aliquando in fine libri Iob; & ex hoc patet, quòd si ponatur in fine Prologi Hierony. non est hoc de intentione sua, sed hæc additio, & consimiles ab aliquibus minus expertis in historiis, & genealogiis Hebræorum appositæ sunt; propter quòd de ipsis non est curandum. Ex dictis patet in parte quo tempore fuit Iob, quia secundum Hierony. lib. de Hebraicis quæstionibus Heliu Buzites, de quo dictum est, quod fuit contemporaneus ipsi Iob, licet iunior ipso fuit Balaam. de quo habetur Numeri 23. & 34. quòd fuit circa finem vitæ Moysi: & sic Iob, & Moyses fuerunt contemporanei. (Quo tempore fuit Iob secundum Hierony.)

1 Et erat. *Hic consequenter describitur ipsius Iob multiplex virtus, cum dicitur.*

2 Simplex. *Id est, sine plica dolositatis, & falsitatis. Accipitur enim hic simplicitas, non prout opponitur intellectus perspicacitati, sed prout opponitur dolositati: secundum verbum Apostoli Romanorum 11. capit.* Volo vos esse sapientes in bono, & simplices in malo.

3 Et rectus. *Id est, per lineam iustitiæ procedens in suis actibus. Rectum enim dicitur cuius medium non exit ab extremis, extrema vero actuum humanorum sunt prima principia operabilium, scilicet; Hoc facias alii quod tibi vis fieri. Et non facias alii quod tibi non vis fieri, & vltimus finis, scilicet beatitudo, quæ est finis virtutis. Dicitur ergo Iob rectus, quia in operibus suis processit a principiis operabilium absque declinatate recte tendens in finem vltimum; qui est beatitudo, & retributio nostra, & præmium; & per hoc ostenditur quod Iob bene se habuit erga proximum,*

1 Ac

Prius persona apta describitur, quam pugna eius dicatur, ut talis posse uincere uideatur. *Simplex.* Necesse est ut simplicitatem columbæ astutia serpentis instruat, & astutiam simplicitas tẽperet, vnde Spiritus in columba, & igne apparuit, quia pleni illo, sic mansuetudini simplicitatis deseruiunt, ut contra mala zelo rectitudinis accendantur.

a *Timens Deum.* Salomon. *Qui timet Deũ, nihil negligit.*

✻ Orige. quia Rom. 14. quod non est ex fide peccatum est, ut enim sine fundamento qui ædificat nihil proficit, nec qui arat sine sole, sic omnia facienda propter Deum.

b *Reced. a ma.* ✻ Nicetas. πόνος aliquando dolorem, aliquando uitium significat, ut hic. Et aliud est iustum esse, & recedere a malo, quoniam principium bonorum percipiendorum est mala dediscere.

B ✻ Chrysos. considera in quam pauca Spiritussanctus huius uiri laudem contulerit. Nam cum eum uirum prædicauit patriam, ac maiores quodam modo descripsit, reprehensionis uero, & querelæ expertem dixit, propter actionem, iustũ ob iuris æquitatem bonorumque suorum largitionem, atq; ob iusta in iudicando suffragia, pium erga Deum, ob fidem, & Idolorum odium. Abstinentem ab omni malo, ob incensas aduersus omnia flagitia inimicitias.

✻ Philippus presbyter. Terram Hus assumptum uerum hominem ex Maria Virgine intelligimus, quæ ideo filio Dei assumpta conciliatrix dicitur, eo quod per diuinitatem assumentis habitant in ea omnes thesauri diuinæ sapientiæ, & scientiæ absconditi, quam sibi ita indissolubili connexione coniunxit, ut ipse homo iam assumptus in gloria per unitatẽ personæ in trinitate, unus sit filius Dei.

Item Salomon. *Qui in vno offendit, multa bona perdet.* Legalia dicuntur animalia .i. secundum legem munda, quæ & ruminant, & vngulam findunt, quorum alterum habent cameli, alterum vero deest eis, & sic legi congruunt, & diffident.

✻ Orige. declarat Charitatem Dei, quę in uiro erat, cui florem uirtutis adauxerunt, quæ cæteris virtutis impedimenta esse existimata sunt, ex quib. intelligitur uiro, qui Deũ amet, nihil esse impedimento ad virtutem religionemque adipiscendam, cum hæc externa bona huic non sint neglecta.

C ✻ Chrys. primum uirtutem expressit, deinde illa quæ Dei munere concessa sunt, a uirtute .n. copiosa beneque instituta soboles proficiscitur. *Non erit, inquit, in te infœcunda, nec sterilis.* tamen Abraham sine liberis erat, ut discas alia esse præmia uirtutis. D

✻ Basil. liberis autem Iob abundauit ob eos qui filios causantur, speciosamque arripiunt occasionem ad peccandum.

Gre. 1. c. 2
Act. 20. a
Idem c. 3
Eccl. 9. c
1. lib. in Iob
Vbi sup. d
Gre. c. 6
Comm. in Iob
Lib. 1
Ex cath. græc.

a b c ac timens Deum, & recedẽs a malo. Natique sunt ei septem fi- 1 2 3 4
lii, & tres filiæ. Et fuit possessio eius septẽ milia ouiũ, & tria mi- 5 6
lia camelorũ, quingenta quoq. iuga boum & quingentę asinæ 7 8

a ¶ Timere Deum est nulla, quæ sunt facienda prætérire. accepta, quia nec fecit melum, nec consensit malo.
b ¶ Quia malis mixta, non sunt bona Deo
c ¶ Quam bonus, qui nec auare pro tot hæredibus congregauit.
d ¶ In septem vniuersitatem significauit.

a ¶ Quantus qui tanta sine amore possedit, quod patuit cum sine dolore tanta perdidit.
b ¶ Prius diuitias cordis exposuit, post opes corporis quæ solent mentem in diuersa trahere, unde dicuntur diuitiæ verbum Dei suffocare, sed iste sic occupatus, diuinis sacrificiis uacauit.

✻ Didym. Honestum catalogum filiorum affert scriptura mysticis rationibus congruentem, quis enim ignorat Trinitatis fidem, septem donorum opificem, cæterarumque uirtutum caput esse?

✻ Origen. septem filii iuxta hebdomadam dierum seculi, aut eorum qui ab Apostolis in nouæ gratię seculo sunt ordinati, aut iuxta 7. stellas, quæ quotidie pertranseunt spatia cæli, septem filii tres filiæ, omnes decem, secundum decem verba legis, dedit autem filios, & filias, q. a seculo ita dedit omnibus, quia ita omnes desiderant, ut concordia, & coniunctio hominum multiplicetur per connubia, atque si alicui filię tantum nascerentur cum eas uiris traderet domum vacuam relinqueret, atque hæreditatem suam desolatam. E
Decem autem numero erant, vnus animo non tanquam nepotes Esau, qui vnum Iacob nõ potuit ferre germanum, sed veri Iob filii, quos facilius dęmon pariter omnes potuit interficere, quam dissociare, qui quia fidem, spem, charitatem circa Deum seruauerunt propterea corpus, animam, & spiritum illibata custodierunt.

✻ CHRYSOSTOM. hinc colligimus nuptias virtuti nequaquam esse impedimento, quę iusti cursum non retardarunt.

✻ Athan. facti sunt illi filii contra Arianos qui quod de unigenito ab apostolo dicitur, *qui fidelis est illi, qui fecit illum*, ad suæ hęresis subsidium amplectuntur, Deique filium facturã esse contendunt, nam verbum, fecit de legitimis, & naturalibus filiis dici scriptura testatur ex quo germanus, & naturalis filius declaratur Christus.

Mysteriũ hic intelligitur inquantum per Iob qualis Christus futurus esset, ad fidem instruuntur.

Moralitatem uero secundum quod qualis quisque fidelis esse debeat per Iob pręsignatur.

c *Natiq. sunt ei septẽ filii, & tres filiæ, &c.* ✻ Orig. s̃m numerum filiorum septem, septẽ milia ouium, & secundum numerũ filiarum, cameli tria milia, & singulis de decem liberis, quinquaginta iuga boum, & quinquaginta asinę pastorię omnia pecora 1. lib. in Iob F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ac timens. *s. timore filialis reuerentiæ, & sic bene se habuit erga Deum.*

2 Et recedens. *non formidine pœnæ, sicut aliquando faciunt mali, sed uirtutis amore, quod est proprium bonorum, & sic patet quod bene se habuit erga seipsum.*

Diuisio. 3 Natique. *Hic consequenter describitur prosperitas Iob quantum ad bona exteriora, inter quæ, maiora sunt filii, & filiæ, in quib. manent parentes quodammodo, secundum illud Eccl. 30. a.* Mortuus est pater eius, & quasi nõ est mortuus, reliquit .n. similem post se. *s. filium. Ponitur autem maior numerus filiorum, quam filiarum, cum dicitur.*

4 Septem filii, &. *Quod facit cumulum prosperitatis suæ. Tũ quia filii communiter magis diliguntur. Tum quia possunt magis in bonis paternis succedere. Tum quia possunt in regendis parentum domib. melius adiuuare. Consequenter ponuntur alia bona exteriora. s. diuitiæ, quibus sustentatur vita parentum, & filiorum. Diuitiæ autem antiquorum fuerunt principaliter animalia, inter quæ primo ponuntur illa, quæ deseruiunt homini ad victum, & vestitum, cum dicitur.*

5 Et fu. po. *De quarum lana homines vestiuntur, & carnibus nutriuntur. Secundo ponuntur animalia homini deseruientia ad laborem releuandum, cum dicitur.*

6 Et tria mi. *Qui maxime deseruiunt homini in oneribus portandis de loco ad locum. Tertio ponuntur ea quæ deseruiunt homini in agricultura, cum dicitur.*

7 Quingenta quo. *Quarto ea quæ deseruiunt homini ad vecturã, cum dicitur.*

8 Et quingen. *Ex quib. generantur muli, seruientes hominibus in equitatione.*

Ac

MORALITER.

3 *Natique sunt.* Secundum quod dicit Greg. hom. 25. quia septem dieb. omne tempus reuoluitur, recte septenario numero vniuersitas figuratur, discipulus autem perfectus, hominis perfecti in uirtutib. moralib. & intellectualibus dicit eius filius tanquam similis ei factus, per septem igitur filios vniuersitas discipulorum eius, potentium bene operari, & docere significatur.

4 *Et tres filiæ.* per quas intelliguntur personę potentes bene operari, sed non docere, propter quod dicuntur filię quia non possunt gignere filios verbo prędicationis, vel doctrinę possunt tamen concipere conceptus deuotionis per uerbũ prędicatoris. Dicuntur autem tres, quia viuunt in fide sanctę trinitatis.

5 *Et fuit posse.* per oues, innocentes intelliguntur, vnde dicit 2. Reg. 24. c. *isti qui oues sunt, quid fecerunt.* Per septenarium numerum vniuersitas designatur, sicut dictum est supra.

6 *Et tria milia.* per camelũ, qui est animal gibbosum, & portandis oneribus aptum, significatur peccator pœnitens, qui peccat ex gibbo superbię, sed ad satisfaciendum se exponit ad portandum onus pœnitentię.

7 *Quingenta quoque.* per iuga boum intelliguntur personę matrimonio iunctę, quia iugum dicitur a iungendo. Bos aũt est animal laboriosum, ideo per iuga boum significantur personę coniugatę, viuentes honeste, laborantes pro sui status honestate seruanda, & pro prole ad Dei seruitium educanda.

8 *Et quin. asi.* Asina est animal tardum, tñ subiicitur ad portandum onus, iõ per asinas significantur homines ad pniam tarde venientes, ipsam tamẽ humiliter sustinentes. Dñr aũt

a ¶Quare poſſet eum facere parciorem. b ¶Ideſt ditior diuitibus, quia Orientales conſtat eſſe prædiuites.

a ac familia multa nimis. Eratq. uir ille†magnus inter omnes 1

b a ¶Maior ſubſtantia diſcordiam inter fratres generat, ſed pater tam bene inſtituit, vt bona patris diuiſuri concordes ſint. 2

c orientales Et ibant filii eius, & faciebant conuiuium per do- 3

d mos, unuſquiſque in die ſuo. Et mittentes vocabant tres ſo- 4 5

e f rores ſuas, vt comederent, & biberent cum eis. Cumque 6

a ¶Quid præſens agerer, vbi abſens curę non deeſt.

g h in orbem tranſiſſent dies conuiuii, mittebat ad eos Iob, 7

A pecora vtilia, oues uiuæ pro lacte, lanæ pro veſtitu, occiſæ ꝓ eſca, boues uiui pro cultura, & panis commoditate, occiſi pro comeſtione, & calceamentis. Cameli pro omni onero portando, aſini ad leuia negotia peragenda eundo, & redeũdo velociter, quod, n. nunc equi, & muli hoc aſini Arabiæ, & Paleſtinę veloces, vt equi adimplebãt. Auri, & argenti non meminit, quia reconditũ theſaurizatum, & ad vſuras datum ad peccatum confert. Tales erant Iob diuitię quas ſeminabat in paupes, & de cuius beneficiis in conſpectu Dei atteſtabantur angeli

✻ D.Hier. in Iob, & Philip. Septem plenitudinem quandã myſterii ſignãt ſecundum ſcripturas in quib. ſeptem eccleſiæ, colũnæ, ſpiritus, cãdelabra, lucernæ, oculi in vno lapide.

Gre.c.14. a *Ac fam. mul.* innumera turba cogitationum, quæ quaſi ancillæ, domina. i. ratione abſente, opus deſerunt, perſtrepunt, ſed ea redeunte cum ſilentio operantur, his ſi bene dominamur, nec earum multitudine animus ſuperatur.

Cath. græc. ✻ Nicetas. Olymp. ac familia, obeliſco notatur, quia nõ eſt in hebræo, ſed additum a. 70. quidam legunt *miniſterium.* Aquila *ſeruitium multum* Symmachus *familia*, & dilucidius.

lib. 1 in Iob ✻ Orige. opera erant illius magna in terris agri, uineæ, ſed Ann. in Iob maiora, meritorum fides, pietas, &c. Aug. opera magna quia B operabatur de ipſis operibus.

Greg c. 6 b *Inter omnes.* i. inter angelos orienti luci inhærentes, ma-Zach. 6 c gni ſumus, eorum ſocii. Orientales ſunt omnes qui per fidẽ Allegorice ſunt in Chriſto, de quo propheta. *Oriens nomen eius*, quos om-1. lib. in Iob nes ſuperat homo Deus,

✻ Orige. Eſt de genere optimo, non propter carnalem generationem ex Eſau, ſed ex ſanctitate, iuſtitia, & corde puro.

✻ Didym. quia ex Abrahamo ducebat originem.

✻ Orig. cõ. i Iob. ob charitatis Abrahæ, & fidei ſimilitudinẽ.

1. lib. in Iob ✻ Orig. plantauit. n. dominus paradiſum uoluptatis ad Edem contra orientem, unde mundi initium & iõ omnes credentes ſanctis credentib. vt Dauidi pſal. 86. & Dan. c. 6. *concordantes ad orientem adoramus*, vnde etiam Chriſtus ad patrem aſcendit. ✻Nicetas. Maiores illius, vt Abrahamus orientis ꝓ-C uincias coluerunt. ✻Didym. Iuſti ad orientem pertinẽt, quia a ſplendore ſolis iuſtitiæ ſplendeſcentem aſſequuntur nobilitatem.

Gre.c.7 c *Ibant.* i. apoſtoli per mundũ conuiuia verbi Dei miniſtrãtes, quiſq. in ſuo die. i. iuxta menſuram illuminatæ intelligẽtiæ, Sorores. i. infirmiores reficiuntur ſcriptura, q̃ in obſcuris cib. exponendo frangitur, in apertis potus q. vt eſt ſorbetur.

✻ Olym. omnes ſuo quiſque certo die uiciſſim inter ſe inuitabant, ſic. n. Aquila interpretatus eſt.

✻ Chry. quodque temperantiæ eſt ſignum, ſorores ſolas euocabant. ✻ Orig. ſeptem cum eſſent filii 7. dieb. feſta celebra-1. lib. in Iob bant, anticipantes quod lex præcepit ſeptem dieb. paſchæ, ſiue hebdomadarum, ſiue ſcenophegiæ, & ut totam legem implerent, epulabantur ipſi liberi, ſeruus, & ancilla, aduena, & egenus Deut. 6.

Gre. i c. 15 Moraliter d *Et fa.* filii conuiuia faciunt, quia ſingulæ uirtutes iuxta proprium modum mentem paſcunt, *In di ſuo*, quia vnaquaque D virtutum propriam habet illuminationem, alium diem hẽt ſapientia, alium intellectus, ſic & cæteræ. Sapiunt multi æterna, ſed ea intelligere nequeunt. Sapientia ergo in die ſuo paſcit, dum de æternorum ſpe, & certitudine mentem reficit, intellectus ſuo, dũ de auditis cor illuſtrat Cõſilium ſuo, dum rõnem implet, prohibẽs eſſe pręcipitẽ. Fortitudo ſuo, dum confidentiã contra aduerſa dat trepidanti. Scĩa ignorantiam pellit, pietas opera miſericordiæ docet. Timor domini mẽtem premit, ne de pręſentibus ſuperbiat, ſpe futurorum confortat, inuicem paſcunt, quia alia aliis ſuffragatur, ſine quo vnaquæque valde deſtruitur. Minor eſt ſapientia ſi intellectu caret, inutilis eſt intellectus, ſine ſapientia, ſi. n. ſine ea altiora penetrat, ſua illum leuitas grauius ruiturum leuat. Vile eſt conſilium, ſine fortitudine, quia quod tractando inuenit, ſine uirib. ad actũ non perducit. Fortitudo quæ plus poteſt ſine moderamine rationis præceps ruit. Nulla eſt ſcientia, ſine pietate, quia qui bona cognita non exequitur, grauius iudicatur. Pietas ſine ſcientiæ diſcretione quomodo miſereatur ignorat. Timor ſine aliis nil valet, quia ad oĩa trepidans a bonis operib. torpet.

†maior omnibus orientalibus

e *Per domos vnuſquiſque.* per domos, ut Petrus per Romam, Philippus in Samaria in ſuo die. i. pro modo intelligentiæ, qa aliam inſtitutionem fecit Paulus apud Græcos, aliam Petrus apud Romanos, licet non diſſentirent in fide.

Myſtice D. Gre. i c. 16 f *Tres ſorores.* i. fidem, ſpem, charitatem, in omne quod agũt virtutes vocãt, vt de eo gaudeant quaſi ex cibo vires capiũt, dum bonis operib. fidentiores fiunt, quaſi ex potu poſt cibũ debriantur, dum contemplationis rore infundi appetũt. ſed ex ipſis bonis, & mala oriuntur, vt elatio, vel cum pro his lætitia fit menti, adeſt etiam quædam ſecuritas, inde torpor. er-Idem c. 17 go ſubdit. *Cũq; in orbem tranſiſſent dies.* peracto conuiuio filios ſanctificare, eſt poſt virtutum ſenſum intentionem cordis dirigere & omne quod agitur diſtricta retractatione mundare ne decipiatur qualitate mali, ut putentur bona quæ mala ſunt. Vel quantitate boni, ut ſufficiens credatur cum ꝑfectũ E non fit, ſed hoc melius orãdo, q̃ diſcutiendo inuenit. Mens. n. ꝑ compunctionem eleuata omnia ſub ſe certius diiudicat

g *Cumq; in or.* in orbem dies conuiuii tranſeunt, cum prædicatione myſteria peraguntur, peractis omnib. Iob pro filiis Idem c. 7 offert, quia pro apoſtolis de prædicatione redeuntib. Chri-Allegorice ſtus patrem orauit, mittendoque ſpiritumſanctum ſanctificauit, emundans quidquid culpæ ineſſe potuit.

✻ Orig. Nõ quotidie epulabantur, ſed ſeptem diebus ſe-.lib. in Iob cundum numerum filiorum Iob, & illos ſeptem, qui in lege F celebrati ſunt.

.lib. in Iob h *Mittebat ad eos.* ✻Orig. Mittebat ad eos, qui pietatem admonerent, iuſtitiam, & iudicium terribile teſtificarentur, ſiue per eos quos mittebat ad illos ſiue eos ad ſe conuocans, ſiue mittebat ꝑ eis ad Deum orationes, & g̃rarumactiones, & mũdabat, vt Moſes filios Iſrael in deſerto, & eoſdẽ Samuel pugnantes contra Allophylos, precib. ſuis Deum exorando. ✻ Chryſ.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ac familia. *quæ erat neceſſaria pro tot, & tantis adminiſtrãdis.*

Inf. 14. d 2 Eratque uir ille. *i. ualde famoſus propter bonitatem ſuam, & uirtutem, in quo etiam apparet proſperitas eius, cum nomen bonum ſit di-*Eccl. 7 *ligibilius, quam aurum, & argentum.* 3 Et ibant. *Hic conſequenter deſcribitur proſperitas Iob ex filiorum mutua dilectione, abundantia. n. diuitiarum ſolet eſſe cauſa diſcordiarum, propter quod dicitur Geneſ. 13. b quod Loth, & Abraham non poterant ſimul habitare pacifice propter magnitudinem diuitiarum, & familiæ, & ideo magna proſperitas fuit ipſi Iob, quod filii eius quamuis eſſent plures, & ualde diuites, adhuc erant ad inuicem ualde concordes, & hoc eſt quod dicitur.* Et ibant filij eius. *ſe amicabiliter aſſociando.* 4 Et fac. con. *non ad gulam, ſeu carnalitatem, ſed ad amicitiam nutriendam.* 5 Vnuſquiſque in. *i. una die hebdomadæ, ſicut erant ſeptem filii, & ſic in hebdomada ſecunda recipiebatur circulus.* 6 Et mit. *ne viderentur eas contemnere tanquam ſexu fragiles, ſed magis eas diligere, & honorare.* Cumq. in orbem tranſ. dies. *i. in fine hebdomadæ, ut dictum ẽ.* 7 Mittebat ad eos Iob. *ex quo patet quod non erat cum eis in talib. conui-*

MORALITER.

†quingenta iuga boum, & quingentę aſinæ, quia dum utriuſque conditionis perſonæ per laborem pœnitentiæ ad æternam requiem gradiuntur, ſub quingenteſimo numero myſtice reponuntur, nam quinquaginta per decem multiplicata faciunt quingenta, quinquaginta vero requiem ſignificãt eo quod annus quinquageſimus erat remiſſionis, & quietis tempus. Omnia uero prædicta poſſeſſio Iob dicuntur, per q̃ bonus doctor, uel prælatus ſignificat, quia cedit ad eius meritum quidquid boni per eius doctrinam fit in ſtatib. prædictorum, in omnib. autem prædictis ponitur numerus determinatus pro indeterminato, ſicut Mat. 18. c. *Nõ dico tibi vſq; ſepties, ſed vſque ſeptuageſſepties,* i. toties quoties. 1 *Ac fa.* Exponatur ſicut ſupra. 2 *Eratq; vir.* uirtute, & dignitate.

2 *Inter omnes.* i. Chriſtianos. De Chriſto namque dicit Zac. 6. c. *Ecce vir oriens nomẽ eius.* Sicut autem a nomine Chriſti dicuntur Chriſtiani, ita a nomine orientis pñt dici orientales.

3 *Et ibant fi.* Filii boni doctoris, vel prælati ſunt prædicatores ab eis inſtructi, vel miſſi qui faciũt conuiuia unuſquiſque in die ſuo, qñ quilibet eorum prædicat tempore ſibi apto.

6 *Et mittentes vocabant tres ſorores.* Licet, n. omnes fideles uocentur ad conuiuium uerbi Dei, tamen magis ibi reficiuntur perſonæ ſupradictæ per filias Iob ſignificatæ.

7 *Mittebat ad eos.* Frequenter. n. pręedicatores ex ſua prædicatione

a ¶Quia scit sine culpa uix posse celebrari conuiuia, quia fere semper epulas comitatur uoluptas & loquacitas. b ¶Idest, septem sacrificia.

a b & sctificabat illos, cõsurgensq. diluculo, offerebat holocausta 1

a ¶Non affirmat. quia temere iudicat de alienis cordibus, non debemus. b ¶Perfectos in opere, & sermone docuerat, quibus de sola cogitatione timebat. ¶Quam seuere opera corrigeret, qui tam sollicitus est corda mundare. 2 3 4

†per singulos. Dicebat enim. Ne forte peccauerint filii mei, & 5

a ¶In san o opere perseuerantia indicatur, & laudatur de perseuerantia, quia in omni sacrificio iubetur offerri cauda hostiæ. 6 7

†benedixerint Deo in cordibus suis. Sic faciebat Iob cunctis 8

A ✻ Chrys. Videte purgationem non Mosaicam; sed apostolicam, mentem.n.illorum, non corpora precatione expiabat. Aiunt nonnulli priscos illos sacerdotes more Melchisedecis per seipsos creatos fuisse.

✻ Olym. sacrificio ipso animorum consensionem eos docebat, vnicum.n.uitulum pro omnib. quasi pro una anima offerebat, & mundabat, aqs purgantib. adhibitis, quib. natura homines & iudæi ex lege utuntur, illud autem. *cum consummati essent dies*, ostendit, aut quod id quotidie factitaret, ad exacti diei expiationem mutata hostia, aut quod post septem dierum anfractum, semel sacrificium faceret.

† secundum numerum ipsorum

a *Consur. dil.* ✻ Orige. surgens diluculo, formam ostendens omnibus in perpetuum, ut confestim diluculo ex noctis requie exsurgentes ante omne opus, vel verbum, primitias resurrectionis nostræ Deo exhibeamus in matutinis deprecationibus. primo aũt mundabat, purificabat, & sctificabat, & ita demum pro eis hostiam offerebat, quia ex Apostolo probare seipsum debet hõ, vt sanctissimis diuinis sacrificiis fruatur.

i. lib. in Iob

1. Cor. 11

Diluculo consurgit qui compunctionis luce perfusus, noctem humanam deserit, & ad uerum lumen oculos aperit. Offert per singulos, dum per vnaquaque uirtute Deo preces immolat, ne sapientia eleuet, ne intellectus aberret, ne consilium, dum se multiplicat, confundat, ne fortitudo per fiduciam præcipitet, ne scientia inflet, ne pietas extra rectũ uertat, ne timor plus iusto trepidans desperet.

Gre. c. 18

Hier.

Diluculo ad offerendum surgit, quia dum pro eis orat discussa nocte mentes illustrat ne quo peccati contagio ex prædicatione in occulto polluantur sibi tribuendo, unde subdit

Idem c. 8

B *Ne forte peccauerint fili, & benedixerint.* i. maledixerint Deo, Deo maledicere est de eius munere sibi gloriam præbere, Vnde & post prædicationem dominus pedes apostolis lauit quia in bono opere peccati pulius contrahitur, ut internæ elationis, quam dominus tergit. Forte, dicitur non qui omnia sciat, sed ex nostra dubitatione, ut putas inueniri fidẽ in terra. sic faciebat Iob cunctis dieb. quia semper pro nobis offert dum pro nobis patri suam incarnationem demonstrat, qua peccata diluit, peractis dieb. conuiuii quia postquam septem fratres peregerant conuiuia, Iob septem sacrificia offerre dicitur. Constat.n. hoc octaua die agere in qua plenus septiformi spiritu pro spe resurrectionis domino seruire perhibetur

Idem c. 8

b *Offerebat ho.* ✻ Orige. secundum numerum illorum, quia sigillatim in exquisitione iudicii exurgent, & ut eadem pro seipsis perficere properarent, quisque.n. pro seipso in iudicio respondebit.

i. lib. in Iob

✻ Orige. *Offerebat Iob.* Erant.n. sacerdotes non a lege ordinati, sed naturali sapientia hoc requirente, ac perficiente, ut Noe, Melchisedech, Abraham, Iob ipse.

i. lib. in Iob

✻ Phil. & quem primogenitum fuisse hinc credi potest, nisi reges gentium, ex quib. Iethro, & Iob, in locis suis sacerdotio fungerentur, hoc priuilegium uel excellentia sapientiæ, uel generis nobilitate acquirentes.

✻ Orige. holocausta faciebat, ut gratias ageret, expiationẽ adhibebat, in cogitationum remissionem, & uitulum pro animis, ut uiui permanerent.

Comm. in Iob

✻ Orig. Vitulum unum pro animab. illorum, in figuram illius uituli, de quo dictũ est, *cito adducite vitulum saginatum*, & ut

i. lib. in Iob Luc. 15

C

uniuersas animas interficerent. i. iuuentutis ignorantias a se mortificarent. D

✻ Didym. prophetice sacrificare uidebatur ex lege, cum diuersa, ex gratia, cum unum offerret uitulum, unigeniti filii Dei sacrificium adumbrans, qui pro omnib. crucem pertulit a quo cete magnũ in potestatẽ redigen dum Iobus prædixit mysteriis aduentus Christi initiatus.

✻ D. Cyprianus. Multi sunt in domo liberi, hoc ipso operari amplius debes, ut.n. in seculari, sic in spirituali uita quo amplior fuerit pignorum copia, esse & operum debet maior impensa, sic & Iob numerosa pro liberis sacrificia offerebat nec eum liberis tuis cogites patrem, qui & tparius, & infirmus est, sed illũ putes, q. æternus, & firmus filiorũ pr est, &c.

De opere, & eleem.

†Hic pro maled ixerint po situm est more hebræo, & infra

✻ Orig. non tantum pro corpore sollicitus, sed plus de anima cogitabat, prauæ.n. cogitationes separant a regno Dei.

i. lib. in Iob

✻ Polichronius. Cum externa videret labe carere, de internis cogitabat, propheticam sententiam sequutus. *Ab occultis meis munda me dñe.* & ex his verbis magna liberorũ puritas oñditur, nec pp peccata eiusmodi interitui obnoxios fuisse.

✻ Basil. merito verebatur, quia ad mentis peccata sumus procliuiores.

✻ Orige. Ante apostolos ea quæ sunt apostolorum adimplens, sicut dicit. *Qui cæpit in vobis opus bonum, pertinet vsque in diem Christi, &* omnia quæ fecerunt sancti, fecit & Iob, atque præcelluit tolerantia laborum.

i. lib. in Iob Phil. 1 E

✻ Olym. Vnde constantia, & fortitudo mentis intelligitur. Virtutum autem, & rerum bonarum cessatio reditus est ad improbitatem, atque ex hoc loco discimus uitanda esse conuiuia, quæ expleta indigent expiationis.

Holocaustum totum incensum dicitur, quod est cum tota mens igne compunctionis accenditur, in ara amoris, & cogitationis quasi suæ sobolis inquinamenta exurit, quod ne scit nisi qui priusquam cogitatio ad opus transeat, internos motus frenat, & mentem munit uirili custodia, non feminea ut Hisboseth, unde Salomon. *Omni custodia serua cor tuum, quia ex ipso vita procedit.* Virtutes.n.i. bona quæ agimus ex ortu intentionis pensantur. Dicebat n. *Ne forte peccauerint, & benedixerint.* i. maledixerint in cordib. in corde maledicit qui recta opera non recta intẽtione facit, qui putat se habere ex se qđ est a Deo, uel si inde propriam laudem quærit. Ea quæ coram hominib. bona sunt, trib. modis diabolus polluit. primo quippe intentionem boni operis uitiat, ut pro fauore hominum faciat bonum, vnde propheta. *Facti sunt hostes in capite.* i. in exordio cogitationis dominantur. Hoc si nequit, si bonũ incipit bene, in actione quasi in itinere se opponit latentius, quasi secure euntem peremturus laudem obiicit, quæ etsi non quæsita, delectat oblata, uel iram quæ zelo recti immoderatius mentem turbat, uel tristitiam, uel lætitiam immoderatam, unde Dauid. *In via hac qua am. abs. su. la. mihi.* Si uero nec exordium vitiat, nec in itinere supplantat, quasi iam abactus, astutius fini insidiatur, unde. *Ipsi calcaneum meũ obseruabunt, & serpẽs, si caput.* i. initium suggestionis eius cõprehenditur, calcaneo insidiatur. i. in fine decipere molitur, in oĩb. ergo dẽt se circunspicere quisq; & in hoc perseuerare, vnde Sic faciebat Iob cunctis dieb. ut tunica talum operiat. i. bona actio nos ante oculos Dei usque ad terminum uitæ regat,

Greg. c. 18

Prou. 4. c

Idem c. 19

Thren. 1. b

Psal. 141. a

Psal. 55. b

Idem c. 10 F

Quadam

NICOLAVS DE LYRA.

conuiuiis, sed stans in loco suo secundum maturitatem suæ ætatis, permittebat filiis suis talia, quia iuuenib. bene sunt aliqua permittenda ratione suæ ætatis, quæ tamen non decent maturitatem senectutis.

1 Et sanctifica. il. *quia in talibus conuiuiis solent homines relaxari ad aliquam ineptam lætitiam, seu eloquii inordinationem.*

2 Consurgensque di. *prima hebdomada sequentis antequam inciperent secundum circulum conuiuiorum.*

3 Offerebat holo. per sing. *i. sacrificia ad honorem diuinum totaliter incensa.*

4 Dicebat. n. i. cogitabat.

Ne

5 Ne forte pecc. *Ex quo patet quod si certitudinaliter sciuisset eos talibus abuti conuiuiis non eis permisisset*

6 Et benedixerint Deo. *i. maledixerint, tantus est horror blasphemiæ diuini nominis, quod in sacra scriptura frequenter exponitur per uerbum oppositum. s. benedictionis.*

7 In cor. su. *quamuis.n. esset certus quod non prorupissent in uerba ad inhonorationem Dei pertinentia, tamen timebat ne circa hoc habuissent aliquam cordis commotionem.*

8 Sic fa. *s. circulo prædictorum conuiuiorum per hebdomadam completo, in quo apparet deuotionis suæ continuatio, quod est ualde laudabile, quia multi feruenter incipiunt, & cito tepescunt.*

Quadam

MORALITER.

catione appetunt commendari, cum tamen tota gloria debeat esse Dei, quos bonus prælatus sanctificat pro eis orando, & Eucharistiam offerendo, & hoc bonum continuando ideo sequitur. 8 *Sic fa. Iob.* Cum autem filii Dei assisterent

rent coram domino, &c. Secundum sensum literalem per filios Dei, hic intelliguntur angeli sancti, secundum vero sensum moralem intelliguntur sancti homines uitam angelicã ducentes, inter quos frequenter est Satan. i. homo peruersus qui dicitur Satan, eo quod est membrum eius.

Cui

Idem c. 20. — A — D. Gre. 2. Moralium c. 2.

a *Quadam autem die.* in exordio qualitas, & terminus rei exprimitur, vt modo tentatio Iob a die cœpta dicitur, quia ad victoriam dicitur, sicut & in aliis. Nunc qualitate temporis res signatur, vt quod angeli in meridie apparent Abrahæ, Iudas nocte exit. Nunc loco, vt quod Israel infirmus legem nō in monte, sed in imo audit. Nunc qualitate aeris, ut q̄d dicitur. Hyems erat cum p̄dicatur non credituris, & frigus erat imminente negatione Petri. Nunc positione corporis, vt quod Stephanus vidit Iesum stantem.

Allegorice

¶Descripta persona satis laudabiliter, victoriam Iob incipit demonstrare.

a diebus Quadam autem die cum venissent filii Dei, 1
¶Id est, angeli Dei. ¶Natura, & obsequio. 2
b vt assisterent coram domino, affuit inter eos etiam 3
c 4

1. lib. in Iob

Quadam autem die. ✻Orige. Dies illa est quæ diaboli nequitiam, Dei iustitiam, & Iob tolerantiam manifestauit. Diabolus.n.ut olim Deum apud Adam, sic Iob apud Deum accusare voluit. Ante Deum autem, qui ubique præsens est, venire dicuntur Angeli humana utendo loquendi consuetudine, spirituali accessu, dum cum maiori deuotione, gaudio, atque exultatione Deum laudant de victoria seruorum Dei, & eis patientiam, atque consummationem a Deo postulant maximam.n. gloriam sibi reputauerunt Iob innocentiam, quam Deo obtulerunt, sicut & omnium piorum vsque in finem seculi, non quod Deus nesciat, sed vt testes efficiantur sanctitatis, & pietatis iustorum, & tanquam dolentes impietates iniustorum, atque ipsius diaboli, qui dicitur affuisse, nō præsentia personæ, & quod facie ad faciem dominum uiderit, quomodo.n. veniret in conspectum Dei, qui sanctæ animæ Iob appropinquare non est per missus? quomodo veniret in cælos, qui non est permissus uenire in paradisum, angelis custodientib. portas, vt Cherubim cum romphea ostiū paradisi? sed cogitatione, consilio, desiderio, deferentib. angelis memoriam malitiæ, atque nequitiæ diaboli, atque inuidiæ, quam habet erga sanctos, sic nos cógitatione sæpe in cœlū ascēdimus. & in carcere positi desiderio p agros cursitāt.

D. Greg Moral c. 14 — B

Non dicitur aliquid factum coram domino quadam die, ideo quod apud eum sit mutatio temporis, sed nostris verbis condescendendo vtitur, ut dum æternos temporaliter loquitur nos assuetos temporalib. sensum ad æterna leuet, uel quadam die Satan affuit, quia in luce Deus tenebras vidit: & qui omnia simul respicit bona, & mala, in his quæ diuerso ordine disponit, diuersus nō est, nec lumē eius propter præsentes tenebras fuscatur. Inter filios Dei Satan, quia ea ui iustitiæ penetratur qua boni spiritus complentur, eo radio transfigitur, quo illi ut luceant perfunduntur, inter filios Dei, quia etsi diuerso modo, tamen Deo seruit, vnde in lib. Regum. *Vidi Dominum sedentem super solium.* i. angelos, quorum mentibus altius præsidēs oīa interius disponit. *Exercitus cœli a dextris, & a sinistris.* i. boni, & mali angeli, quia non modo boni Deo ministrant, sed & mali qui probāt & volentes conuerti grauāt. de quibus. *Fallax spiritus in medium prosilit.* quo rex Achab exigentibus meritis deciperatur.

D. Greg. c. 15 — 3. Reg. 22. c — Ibidem. — Comm. in Iob — C

✻Orige. Vide autem distinctionem, Angeli.n. uenisse dicuntur, ut præsto essent dño, vt spūs ministri, missi in ministerium, diabolus autem non præsto fuisse, sed venisse ab obambulatione, & honesti oppugnator, nec ei honori fuit cum angelorum ordine consuetudo, vt nec malis bonorum, sed crimini ei fuit uitium suum, nec quod Deo seruiuit, fallendi.n studio id eum fecisse apparuit ut in Achab, sed quod tali dignus erat ministerio, quē Deus interrogat, vñ venis? non q̄d nesciat, sed ut illius inuidiā coargueret: Dicti que sunt Angeli Dei, nō diabolus, quia illi Deo charitate coniuncti sunt, & ab eo quod sunt, nominati sunt, hic ab eo malitia abalienatus, non ex eo quod est, sed quod esse conatus est. Neque.n. naturæ nomen est diabolus, sed a voluntate, & inuidia eius in Adamum, & crimine quod in Deum apud mulierem cōtulit, deductum est. Præterea obseruandum hæc uerba Dei, & Domini scribi, Dei cuius sunt effectio Angeli, & domini cui p̄sto sūt.

D

✻ Nicetas. Deus rebus singulis, qua decet ratione, præsens est, angelis præcipiendo arcanis vocibus, diabolo tentandi facultatem tribuendo, nihil.n. sine Dei permissu facit, qui dicitur astitisse, quia in diuinæ ditionis locis consistit, expectās non vt obsequium Deo præstet, tentandi fieri sibi potestatē quæ ei tantum permittitur, quantum ferre possumus. In theatro autem constituti Deo contra vidente, vincimus, aut vincimur, non propter aduersariorum vires, vel angelorum suppetias ferentium infirmitatem, sed propter nostram electionem, uoluntatisque libertatem. Angelis.n. bona, dæmonib. mala suadentib. in potestate est nostræ voluntatis, quæ libero arbitrio ornata est, in utram maluerit partem se dare, nā neq; ab eo, qui nos liberi arbitrii honore affecit, cogimur nec diabolus nobis uim ullam afferendi adeptus est p̄tātem.

✻ Dionys. & Basil. Angeli boni in electione liberum arbitrium habentes, a ueri boni assiduitate nunquam recedunt, diabolus aūt, cum angeli accepisset p̄tātem, in naturam dæmonis migrauit, satanas dictus, q̄ aduersarium signat, diabolus aūt quia peccati est administer, accusator, & calumniator.

D. Gre. ibi. Mystice.

b *Affuit inter eos* In die dominus Satan vidit, quia uias eius insipientiæ sua incarnatione corripuit, qui quasi non uiderat, cum tandiu prauitatem eius in perditione hominum tolerauerat. *Vnde venis?* quia per aduentum eius uias detexit, & reprimens uias eius increpauit. In hoc die filii Dei astant Deo, quia tunc ad patriam uocati, deitati iam per eius præscientiam astant. *Circumiui terram, & perambulaui.* quia per corda gentium vestigia sua impresserat, & quasi ex potestate circumierat, quia nullum qui sibi plene resisteret, inuenit, sed iam comprimitur per eum qui in carne sine pctō cuius stupēda supbo, & timenda infirmitas a Deo proponitur. *Nunquid con.* in terra. n. non est ei similis, quia cæteri adoptantur per grām, iste Deus per naturam, licet in forma serui. Hoc dicere dñi, est iudicare, superbo quod miretur quod dolens cōsideret, ad cuius superbiam reprimendam uirtutes illius enumerat, simplex, & rectus. Venit Christus, ut præbeat exemplum vitæ hominibus. Simplex, ut non pareat malignis spiritib. Rectus, vt debellet superbiam. Timens Deum, ut detergeat immunditiam uitæ, recedēs a malo. De ministris quoque missi erant loco circumscripti, ubi tamen semper assistunt, & uident faciem patris. Foras ergo exeunt ad nos spūali p̄ntia, & per internam contemplationem sp cū Deo sunt.

Idem c. 16 — E

F — Idem c. 2

Affuit. quia etsi per superbiam excidit, naturam tamen eis similem non perdidit, ergo inter eos affuit, quia Deus eo intuitu quo oīa spūalia conspicit etiam Satan in ordine sublimioris naturæ uidet, non tamen Satan Deum uidet, qui mū do uidetur, sicut cæcus non uidet lumen quo illustratur.

Moraliter

c *Inter eos etiam Sathan.* quia bonis Dei cogitationibus quę ex Deo sunt, se interserit, ut perturbet, sed cū latētē nobis Deus dete-

NICOLAVS DE LYRA.

Diuisio

1 Quadam autem. *Hic consequenter post statum prosperitatis ipsius Iob describitur tempus aduersitatis, quæ duplex fuit, una ex bonorum amissione, alia ex proprii corporis percussione, quæ ponitur c. 2. vtraque vero fuit per dæmonem procurata. Et ideo circa primam primo ponitur huius aduersitatis procuratio, secundo eiusdem exequutio, ibi. Egressusque est. Prima in duas, quia primo ponitur procurationis occasio, secundo ipsa procuratio, ibi,* Cui respondit Satan. *occasio autem ista fuit, quia diabolus sanctitati Iob inuidens, audiens a domino eius, commendationem, inuidia motus, quærere uoluit eius subuersionem, veruntamen quia in hac parte magna sententia sub breuibus verbis ponitur, ideo aliqua de sanctis angelis, & malis ad intellectum huius partis præmittuntur. Sciendum igitur quod omnes angeli creati sūt boni. sed aliqui in sua conditione persistentes, ad laudem sui conditoris, conuersi, facti sunt gloriosi, & uocantur filii Dei. Alii vero a sua conditione cadentes per superbiam deprauati, vocati sunt dæmones, siue Satan. Vlterius sciendum, quod assistere angelorum coram domino dicitur uno modo proprie, & sic angeli superiores, qui non mittuntur ad exteriora ministeria dicuntur Deo assistere alii uero qui mittuntur, dicuntur Deo ministrare, secundum quod dicitur Dan. 7. c.* Milia milium ministrabāt ei, & decies milies centena milia assistebant ei. *Alio modo large, & sic omnes angeli sancti etiam ministrantes dicuntur Deo assistentes, inquantū uident Deum clare. Tertio modo largissime, & sic etiam dæmones dicuntur Deo assistere inquantum ipsi, & actus eorum patent diuino conspectui, sicut & sanctorum angelorum. Vlterius considerandum, quod sicut sancti angeli in ministerium missi salutem hominum promouent, & procurant, ita & dæmones salutem eorum impediunt, & perturbant. His igitur præmissis descendamus ad literam.*

Quadam autem. *non est intelligendum quod aliqua successio temporis sit in Deo, vel actibus eius intrinsecis, qui mensurantur æternitate: sed tantum in subiectis creaturis.* 2 Cum venissent filij. *i. sancti angeli ministri ad præsentandum coram Deo merita hominum, secundum quod dixit Raphael angelus Tobiæ 12. c.* Quando orabas cū lachrymis, & sepeliebas mortuos, & derelinquebas prandiū & mortuos per diem abscondebas in domo tua, & nocte sepeliebas, ego obtuli orationem tuam domino.

3 Vt assisterent coram domino. *Assistentia proprie dicta, quātum ad angelos superiores, & assistentia large dicta, quantum ad inferiores, & assistentia largissime dicta, quantum ad omnes angelos sanctos, & etiam dæmones, & in hoc sensu ultimo subditur.*

4 Affuit inter eos etiam Satan. *quia actus dæmonis malum humani generis procurantis patent diuino conspectui, & adducuntur eius examini.*

Cui

A detegit, unde dicitur. *Vnde venis*, quod dicere est eius insidias aperire nobis. *Circumiui terram*. Carnalia corda scrutatur, ut mala inferat, nec transuolat, sed perambulat, quia non cito deserit quem tentat, sed moratur, vt vestigia prauitatis imprimat, contra eum Iob laudatur. *Nunquid considerasti seruum meum*, quem Deus bonum facit, & roborat quasi in auri b. Sathanæ laudat, vnde ipse grauius contra sæuit, dicens. *Nunquid frustra*. quasi cur laudas quem protegis? Me despecto laudandus esset si contra me suis uiribus staret, unde malitiose expetit, sed extende paululum. dum bona abundant, mens aliquantulum erigitur, quasi bona a se, quæ bona diabolus apperit male, sed Deus tētari bene sinit, ut dum in bonis illis homo concutitur, imbecillitate cognita in Deo solidetur. Vnde subdit. *Ecce uniuersa substantia, quam habet, in manu tua est*.

a Satan. Cui dixit dominus. Vnde venis? Qui respondens, ait. [r] [2]
b Circumiui terram, & perambulaui eam. Dixitq; dominus ad [3] [4]
eum Nunquid cōsiderasti seruum meum Iob, quod non sit ei [5]
similis in terra, homo simplex, & rectus, & timēs Deū, ac rece- [6] [7]

a Pauci. n. sunt vbi non habeant oculum eius ut ig a.
a Q. d. talem constitui in quo te oportet vinci.

✠Greg. Naz. O impudentiam, qui a principio contra figmentum irrepserat, nunc inter Angelos medius stat, ut Iobum ad supplicium deposcat.

✠Poly. Noli ista ad corporum consuetudinem transferre diabolus. n. stat coram Deo, non vt angelica consortione dignus, sed ad flagitiose contradicendum paratus, deoque dicitur se dare in conspectum, non quod uirę propinquitatem æquo animo ferat, uerum quia eum latere nō potest, cui spirituales etiam cogitationes sunt notissimæ. At scriptor ad

B dialogorum consuetudinem orationem traducit.

Aug. in Iob ✠D. Aug. nam aliter affectio animæ ad veritatem non potuit narrari, nisi temporaliter, & localiter quodammodo diceretur, atque, vtrum quia non potuit, nisi per eos audire, dictum est, *affuit inter eos Satan*.

✠Phil. potestatem illam accipit dæmon, ad examinandos sanctos, ut quantus esset Iob, hominibus demonstraretur, & uitam consequeretur æternam.

Greg. c. 4 a *Cui dixit do*. Non dominus, vel Satan flatu vocis colloquitur, cum sint incorporei, ut nos qui, & in secreto cordis qua si post parietem corporis stamus donec per linguam egredimur. Nec vero incorporeæ naturæ loquutio vno modo est. Deus Angelis loquitur, cum eis uoluntas eius inspiratur Angeli Deo, dum quod super se est admirantur in laudem Dei. Vox eorum est clamosa auribus Dei, admiratio virtutis Dei in laude eius. Animæ sanctæ loquuntur Deo per desideria, non quidem a Deo discordantia, non quod ignorēt futura, sed quo ardentius eo inhærent de ipso accipiunt, ut ab eo petant, quod eum facere velle vident, & nisi peterent a voluntate eius discordarent, quibus respondet Deus, dum per præscientiam certitudine retributionis eos inter desideria confirmat. Quatuor vero modis loquitur Deus ad diabolum. Vias eius arguit, vt. *Vnde venis*. Electorum suorum iustitiam contra illum proponit, vt. *considerasti seruum meum Iob*. quod dicere est tales eos facere quibus ille possit inuidere. Tentandam innocentiam ei permittit, vt omnia quæ habet in manu tua sunt, quod dicere est ad probationem fidelium malitiam eius contra eos laxare, aliquando ne tentare audeat, prohibet, ut in eum ne extendas manum, quod dicere est ab immoderatæ tentationis impetu restringere. Tribus modis diabolus loquitur ad Deum. Vias eius insinuat, ut, *cir*

C *cumiui terram*. Dicere quid egerit, est scire quod actus suos ei occultare non possit. Innocentes fictis criminibus accusat,

D vt. *Nunquid Iob frustra timet Deum*, quod est contra bonos conqueri, & eorum profectibus inuidere. Et rimas nocendi quærere, tentandam innocantiam postulat, vt, *extende manū tuā*, quod est ad afflictionē bonorū malitiæ suæ æstib. anhelare.

1. lib. in ✠Orige. Quemadmodum non in persona, sed cogitatione diabolus uenit ad Deum, sic Deus non ore locutus est, aut verbum cōtulit cum iniquo, sed occulta increpatione nequitiæ eius, aut correptione iniustitię illig. sic reb. inanimatis loqui dici tur, non eas ad cælestia subleuans, verum occultæ suæ operationis virtute vertens, vt necessitas, vel ratio poposcerit. Scriptura. n ea dicit dixisse, quæ non dicunt, & audisse, quæ non audiunt, ut. *Auribus percipe terra*, & præcepit Deus ceti magno, nec tanquam nesciens interrogat, ut nec Adamum, sed abditam, & occultam cogitationem eius detegere, atq; publicare voluit, cumque & alienigenam interrogat culpas arguens, & detegens apostasiam illius, & quod cædes Abel, gigantum impudicitia, & similia ab eo initium sumpserunt, & exitū. Hebræi. Iste qui Iob tentauit fuit princeps magnus Samael pertinens ad diuinum tribunal quis foris resideat.

Esa. 1 Ion. 2 Gen. 3

Comm. in Iob ✠Olym. Angelos cum diabolo disceptando sermocinari apud Zachariam legitur, sic. n. Angelus. *Imperet tibi; qui elegit*

E *Ierusalem*. & in catholicis epistolis, cum Michael contenderet de corpore Mosis. Itaque existimare possumus angelū quempiam diuina mandata exhaurientem cum diabolo colloquutum esse, cuius vox, quæ Dei uoluntate exprimitur, eiusdem esse dicitur. Illud autem *unde venis*? est exprobrātis.

✠ Athan cunctis rebus, quæ effectæ sunt, certa loca sunt distributa, solus Deus nequit circumscribi, cui assistere, nihil aliud est, nisi diuinæ voluntatis typis informari.

✠ Chrys. Quæuis muneris functio, assistendi ratio nuncupatur, ac licet diabolus uoluntate diuini imperii frenos mordeat, iugum nihilominus sustinet seruitutis.

Aug. in Iob ✠ Aug. collatio præteritæ actionis cum eo, unde permittitur deinceps agere, responsio ad interrogationem est. Ipsa uero interrogatio, uis diuina est. in qua non permittitur age te quod libet, in cogitationibus. n. impii interrogatio, est ad manifestandum eum nobis.

Greg. c. 5 b *Vnde venis?* Non quærit a bonis, quia non quærimus nisi quod nescimus, & Dei nescire est reprobare, ut & bonus uir nescire mentiri dicitur, non quod nesciat. sed quod contemnat. Dicere ergo est, *unde venis*? uias eius est quasi incognitas reprobare. *Circumiui terram*. per gyrum circumitus laboris anxietas significatur. Laborans terram circumiuit, qui in cælo quietus non stetit, & non transuolat, sed perambulat, quia a spiritualis potentiæ uolatu corruit, pressus nimis grauedine suæ malitiæ. De membris quoque eius dicitur. *in circuitu impii ambulant*. i. in exteriorum labore fatigantur. Diabolus nō cōtra Iob, sed in Iob medio contra Deum certat. Vn̄ nō

F prius Iob a Deo petiit, sed illū Deus ī cōspectu ei[9] laudauit.

In comm. 1. lib. in Iob ✠ Orige. Hoc arrogāter desertor draco, maleuolētia catus, & contumax, ignorans Dei dignitatē. Terrā circuit, ad cęlū nō reuertit, & circuit circuitionib iniquitatis, & speculās trāsitu subito, q̄ tractantur in corde, & intra aīm nesciens, si. n. cogitationes sciuisset, nullū saluū fieri pmisisset, sed bona, ut cogitatione capta fuissent, destruxisset, sed audiēs, & uidēs q̄ ope-

NICOLAVS DE LYRA.

Reg. 28. b 1 *Cui dixit Dominus*. Hoc dicere non est per vocem sensibilem, sicut aliquando fiebat prophetis, ut patet 1. Regum, de Samuele, cum dęmon sit naturę pure spiritualis, sed per manifestationem alicuius intelligibilis.

2 *Vnde venis?* Non petit ex ignorantia, sed ut ex eius responsione conuenientius procedat ad commendandum sancti Iob merita.

3 *Qui respondens*. Per hoc non est intelligendum, quod aliquid Deo ignotum manifestauerit, sed quod eius malignitas Deo nota, aliis sic manifestetur.

4 *Circumiui terram*. i. homines terrenos, quia hominum discutit curas, & consuetudines, ut inueniat uias, & modos nocendi, propter quod dicit Beatus Petrus. *Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circumuit quærens quem deuoret*.

5 *Nunquid considerasti seruum meum Iob, &c.* q. d. satis inuestigasti, sed non inuenisti in eo occasionem mali, ideo subditur.

6 *Quod non sit ei similis, &c.* per hoc non est intelligendum, quod Iob esset sanctior Moyse, uel Abraham, & forte aliquibus aliis eiusdem temporis, sed secundum quod in quolibet sancto est aliqua prærogatiua specialis, propter quod de quolibet dicitur. *Non est inuentus similis illi, &c.*

7 *Homo simplex, & rectus, ac timens Deum*. ista sunt supra exposita.

1 Cui

MORALITER.

1 *Cui dixit dominus. Vnde venis?* Requirit. n Deus ad puniendum opera peruersorum.

3 *Qui respondens ait. Circumiui terram, & perambulaui eam, &c.* Homines enim peruersi sunt instabiles, & uagabundi.

5 *Nunquid considerasti seruum meum Iob quod non sit ei similis, &c.* q. d. tu peruerse debuisti uiros sanctos considerare, & te eis conformare, sed quia peruersi magis quęrunt bonos impedire, ideo subditur.

Nun-

A operibus fiunt, & dicuntur totum mundum subito peruolans, unde diuinationes, & reuelationes in somniis, & uigiliis, & ex antecedentib. futurorum prædictiones, dum autê dominum alloquitur terræ meminit. i. terrenorum hominû quorum corda in cælum non ascendunt.

✠Chry. Diabolus quę dicitur dixisse, cogitauit, non dixit, neque, n. in eo tantum, & audaciæ, aut licentiæ, declarat autem se non habere fixum domicilium, orbem terrarû Angelis & dæmonib. plenum. Hos autem Deus non sinit sua abuti potestate, & diuino consilio lustrant inhabitabiles regiones, ne sint nostro generi semper infesti.

a ¶ Diabolus, quia non inuenit mala quæ accuset, bona in malum uertit, quasi non bono animo fiat.
b ¶ Q. d. non sua uirtute, sed tua a me defenditur, & ideo frustra timet.
a ¶ Quem in operibus accusare non potest intentione eius quasi deceptum accusat.
b ¶ Quasi, non ex propria uirtute habet, quod stat, sed tua uallatione, & ideo frustra timet Deum Iob.
c ¶ Domum uocat mentem.
¶ In omni parte.
¶ Multiplicando.
¶ Da potentiam.

†respondit a dens a malo. Cui respondens Satan ait. Nunquid frustra Iob 1 2
timet Deum? Nonne tu uallasti eum, ac domum eius, vniuer 3
† Nunquid tu non samque substantiam eius per circumitum? Operibus manuum
b c eius benedixisti, & possessio illius creuit in terra. Sed extende 4
d e .paululum f paululum manum tuam, & tange cuncta quæ possidet, nisi in 5 6
† faciem tuam g † facie benedixerit tibi. Dixit ergo Dñs ad Satã Ecce uniuersa 7

✠Olym. Mercenarius est Iob (inquit Satan) nô uerus Dei cultor, facta non potest, intentionem reprehendit.

✠Didym. nemo improbus uirtutem cuiusquam, ut legitimam solidamque admittit.

✠Basil. Quia uirtuti finitimum uitium, formas omnes uirtutis e contrario uitio, fabricato nomine appellare solet.

✠Olym. Quia sæpius dæmonem sibi do incessit perdendi res Iob, nec potuit, ex eo munitum a Deo agnouit.

D Cath. græc.

✠Chry. Iobo De⁹ largitus est diuitias, nec contra fas illas est adeptus.

c *Manum*. Queritur quod numerus fidelium prædicanti bus apostolis augetur, hoc Satan dicere, est talia inuidendo cogitare, & de his tabescendo dolere.

✠Didym. Deus ut uerum dicentem non arguit spiritus. n. terras, *tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret*. cuius uerborum hæc sententia est, cum terrena, & aeria subegerim, solus Iobus mihi aduersatur, quem deposco.

1. lib. in Iob ✠Orige. arguit Deus nequitiam, & consilia diaboli. Iobû hominem ei, qui superior angelis defecit, opponens, quem serui sui honore dignatur, gloriam sibi existimans cum homines pie, & caste uiuunt, sed ista in laudem Iob dicta profecerunt ad maiorem concitationem liuoris, & zeli ipsius dæmonis, quanquam. n. laus non potest esse suspecta profecta, ab eo qui culpa omni caret, tamen diabolus cui inuisa bona sunt omnia, ne Deo quidem credidit.

✠Chrys. Deus habens egregium athletam Iobum tentari uoluit, & crudelitatis, quam exercet dæmon cum accusatorem constituit, sic improbitas a seipsa uulneratur.

In comm. B ✠Olym. illud *intendisti*, siue *considerasti* non magis interrogationis, quam cum affirmatione intelligi potest.

✠Chrys. quid obfuerit ab omnibus contemni, si angelorum dominus nostrarum laudum est præco?

Mystice a *Nunquid frustra Iob timet Deum*, &c. Diabolus uenisse redêptorem senserat, sed propter humilia, quæ passus est quidqd de deitate suspicatus est, ei in dubium euenit pro sua superbia, & non Deum natum, sed Dei gratia custoditum credidit. *Nonne vallasti?* Domum uallatam dicit, quia tentando conscientiam eius penetrare non potuit substantiam, quia electos eius inuadere non præsumpsit.

i. lib. in Iob ✠Orige. Incipit dicere, quæ malitiose cogitauit, inquiens, Iob colit Deum cum pretio, habens pro quibus reddat retributionê, estque sine querela, quia innumerabilia habet, iustus est, quia possidet diuitias, uerax, quia omnes illi inclinãtur, si autem immanioribus hominibus rantãs conferres diuitias, omnes uno consensu tibi seruirent, quoties uolui appropinquare, & non inueni accessum, te muniente omnia eius angelorum custodia tamquam flamma ignis. condemnat autem seipsum, quia maiora a Deo acceperat, & ingratus superbiuit, & quotidie nos accusat, quod ex uirtute uiuamus, non propter Deum, sed propter opes habendas, aut retinendas.

Greg. l. c. 5 b *Possessio illius*. Q. quia tot bona in terra recepit, pro his se innocenter gerit, sed innocens non esset si inter aduersa staret, quia nequit in die, in nocte aduersorum, uult reprobare. Non ergo uires Iob, sed quemque verius aduersis probare sciens tentandum expetit: Sed extende, nec vires feriendi si

Ib. c. 6 C bi tribuit, uoluntas eius semper iniqua quæ ab ipso est, potestas iusta quæ a Deo, vnde. Spiritus domini malus in Saul, & domini est per licentiam, & malus per voluntatem.

✠Olym.

● ✠Orige. *Mitte manum tuam*, non ut soles, cum propitiatione, sed ad delendum, nisi benedixerit. Moses homo Dei decentius, & benignius loquutus est scribens, quam diabolus, qui ut Deum ad iracûdiam prouocaret, dixerat, *nisi in faciem maledixerit*.

i. lib. in Iob

d *Tange*. Quia exteriora sunt quæ petit conteri, nec multû putet nisi animam lædat.

e *In fa.* Facies domini respectus est gratiæ; Dicit ergo, si data quæ amat subtrahit, respectum, s. gratiæ tuæ, fauorem tuû non requirit, sed maledicendo contemnit.

Comm. i. lib. ✠Phil. Per antiphrasim dictum est *benedixerit tibi*. Non. n. fuit ausus scriptor historiæ ore suo blasphemiæ uerbum exprimere sciens diuinitati etiam contrariis uerbis dicendis summam deberi reuerentiam. Et in regnorum libris de Nabotho similiter dictum est. *Benedixit dominum, & regem*. & iuxta assertionem falsorum testium homo innocens est punitus, quod utique fieri pro benedictione non potuit.

Cath. græc. E ✠Didym. manus Dei multiplex, quædam uindex in uasa ire, de qua dictum est, *manus tua gentes disperdidit*. quędam muniês, de qua illud. *Protexisti me, & posuisti super me manum tuam*. Hoc autem loco mittere manum, est affligere, & tangere, atterere. imbecillitatis. n. suæ conscius, non dicit, mihi permitte, sed *mitte manum*. ubi summa improbitas est, bonitatê ipsam ad malum prouocare.

✠Chry. Nimia crudelitas omnia tangi petit, & impudenter, linguæ mucronem exacuet inquit, hoc. n. est in faciem maledicere.

✠Olym. Loco *blasphemabit*, honesto vsa est scriptura vocabulo.

✠Didym. speciosius forte ipse diabolus uerbum adhibuit ne verbo asperiore Deum figere uideretur, neue diceret, quod ex aduerso stetetit coram Deo. f *Dixit er. do.* Non ad petitionê diaboli prouocatus Deus uincitur, sed hostî côcedit ad dolorem, & ad deceptionem suam quod famulo ꝓsit. *Ecce uni. quæ*. pia dispensatione relaxat, & refrænat, substãtiam prodit, corpus protegit, etsi postea corpus traditurus, non tñ simul omnia, ne coaceruata ꝓmant, ꝗ diuisa pñt tolerari. Vel forte Iob dñs nouit, & tñ bella diuisit, ut mirabili⁹ uictor esset, cû hostis uictus se iterû ad noua bella repararet.

Gre. c. 7

g *Ecce uniuersa*, &c. *tan. in eum*. i. bona eius exterius tentanda tribuo, sed intus mihi illum seruo.

Ib. c. 4 1. lib. in Iob ✠Orige. quia non potest aliter tua iniquitas sedari, quanqͣ cognoscere non necesse habeo, qui præscienter scio constãtiam Iob. & erga me deuotionem, inquit Dñs, ne discedens. glo-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Cui respondens Satan, &c. *Data occasione de Sancti Iob commendatione, quam dæmon inuidus non poterat sustinere, mittitur ea diminuere dicens*. 2 Nunquid frustra Iob timet Deum? *q. d. diceret. Non, quia seruit tibi intuitu temporalium, quæ tu abundanter ministrasti ei, & ideo habet causam seruiendi tibi, propter quod subditur*. 3 Nonne tu uallasti eum, &c. *i. se, & sua ita uallasti tua protectione, quod non possum eum tentare, ideo consequenter procedit ad eius flagellationem impetrandum dicens*, 4 Sed extende paululum manum tuam, &c. *quia dæmon nihil potest nocere hominibus, nisi secundum diuinam permissionem* 5 Et tange cuncta q possidet. *i. omnia bona eius exteriora superius enumerata, dando mihi licentiam exterminandi ea*. 6 Nisi in faciem benedixerit tibi, &c. *i. maledixerit tibi manifeste. supple accidat mihi male. Credebat. n. Satan subtractis omnib. bonis exteriorib. ipsi Iob, ipsum impellere ad impatientiam, prorumpendo ulterius in blasphemiam, aliter. n. non petiisset eum tentationibus aggredi, quia cum sit superbissimus, horrescit a uiris sanctis sibi resistentibus superari*. 7 Dixit ergo. *concedendo ei suam petitionem*.

MORALITER.

2 *Nunquid frustra Iob timet Deum*, &c. q. d. bonitas quam in eo laudas, non est vera, sed ficta. 4 *Sed extende pau*. i. proba eum per subtractionem temporalium bonorum. 6 *Nisi in fac*. i. tunc manifeste maledicet tibi. 7 *Ecce un. quæ habet*. frequenter. n. Deus permittit peruersos san-

glorieris & inexcusabilis cōproberis quasi victor, vt Iob exal
A tetur, & verax inueniar, *Ecce vniuersa quę habet in manu tua sunt*, quæ si prçualeret, omnia in ictu oculi perderet: Caue ne tangas illum carnaliter & spiritualiter, seruatur enim ad secūdū certamęn. Hinc magna consolatio, quòd dęmon non habet potestatem etiam in externa, nisi permissus: nec permittitur, nisi vbi nouerit Deus, pro fidei manifestatione, constantiæ approbatione, atque gloriosæ remunerationis retributione.

a Dat licentiam tentandi. b Frenat hic diabolum.

a quæ habet in manu tua sunt, tantū in eū ne extendas manū tuā. 1 2
b Egressusq. est Satā à facie dñi. c cū autē quadā die filij & filię eius 3
d comederent & biberent vinum in domo fratris sui primogeniti 4 5

Supra capit. 9. lib. 46.

✱ Olymp. & Polyc. Futuri ignarus diabolus, nec in corda se insinuare cum possit, cladem iusti sibi pollicetur: Deus de iusti victoria certus, permittit.

✱ Chrysost. Athletæ virtuti confidens, in manu pusilla & insatiabili omnia dat, vt posteris patientiæ medicamenta relinquat.

✱ Apollin. Volebat vt ad ipsum iustum permaneret vulneris acerbitas, sed nulla in nos eius potestas, nisi ex occultis prouidentiæ rationibus.

✱ Didy. Cui etiam modus statuitur, vt non fato, aut casu, sed Dei nutu accidere calamitates intelligamus.

✱ Olymp. Attende sapientiam eius, qui prçest certamini, nam primum permittit athletā spoliari externis, sed vbi victorē eū declarauit, tūc aduersus corpus certamē proponit.

Lib. de fuga. Idem Cypria. lib. 3. ad Quirinum.

* Tertul. Nihil Sathanæ in seruos Dei licebit, nisi permiserit dominus, habes exemplum Iob, cui diabolus nullam potuit incutere tētationem, nisi à Deo accepisset potestatē,
B nec in substantiam quidem eius, nisi dominus, *Ecce*, dixisset, *Omnia quæ sunt ei in manu tua do, in ipsum autem ne extendas manum*, nec extendit, nisi postulanti dominus dixisset, *Ecce tibi trado illum, tantum animam eius custodi.*

De orat. dñi.

* Cypria. Potestas dupliciter aduersus nos datur, vel ad pœnam cum delinquimus, vel ad gloriam cum probamur, sicuti de Iob factum videmus.

Idem cap. 16. Mysticè.

Sed extende. Per passiones peccare posse Christū putauit. *Ecce vniuersa quæ habet, in manu tua sunt*. Manus Satanę nō potestas, sed tentatio, prius Iudęa quę possessio eius fuerat, infidelitate sublata est, & ei aduersata, post & caro eius crucifixa.

Idem. 8.

a *Egressus*. Id est, ad desiderij sui vota peruenit. Vel egreditur, dum quod bona intentione sibi permittitur, praua intentione ab eo perpetratur.

Idem cap. 24. Allegoricè.

Egressus Satan. Quo exiit, ab eo qui vbique est? sed quandiu pressus potentia Dei, Satan quod appetiit, exercere non potuit, quasi ante faciem stetit, exit cum laxatus est ad effectum sui desiderij.

Egressus à facie. Quia dum vsque ad cor prçualere nequit, exclusus ab intimis exterius vagatur, & si mentem turbat, foris est, quia non interimit, sed erudit.

. lib. in Iob.

b *Cum autem quadam*. * Orig. Die, qua facta est permissio dęmoni, & certo prandij tempore, nō enim alio vescebant, manducātibus liberis, qui maiori primatus honorē deferūt, oppressio facta est; & tempore comestionis, quę debet fieri hilariter, minimus vnus reliquus ex omnibus, prędones omnia armenta spoliasse nunciauit, illi autem prędones sunt, qui Isaaco Esau prędati sunt, & Cain Adamo. Erat schola amoris fraterni conuentus ille compotationis.

Comm.

* Olymp. Satan est egressus à facie domini, quia omne
C malum est extra dominum.

* Didymus. Sic Cain exiuit à facie domini, & Iudas egressus est.

* Didy. Diei meminit, ne fides deesset ruinę filiorum.

* Olymp. Poterat diabolus accepta potestate inimicorū animos excitare, ignem deducere è cœlo, nuncium seruare D poterat, omnia hæc ementiri, & falsa effigie conformari, vt sui satellites prædantium aspectum præberent.

✱ Chrysost. Duplex calamitas, amissionis, & cędis.

✱ Didy. Repentina illa permouere possent, sed iustus ab auditione mala non timebit.

✱ Poly. Sabaitæ habet codex Hebraicus: Sarraceni videlicet.

Idem Hieron. commen. Iob.

* Philip. Miranda filiorum Iob concordia, qui bono dilectionis quotidie fruebantur, Septē filij septem ecclesię gratię siue sacramēta qbus epulamur: Tres filię, Lex, Prophetę, Euangelium, quibus diuinorum eloquiorum intelligētia satiamur. Iob, Christus dominus, Ruina & iactura liberorū & animaliū, Ecclesiæ dura persecutio sub prçteritis Romanorum principibus, vbi post mortem pastorū greges dominici sunt direpti, quos morte, aut negationis Christi, aut cōfessionis aduersarij necauerunt, minimo vno autem raritas eorū designatur, qui de illis persecutionibus remanserunt. Sabæi & Chaldæi sunt pagani & captiui dæmoniorum. Sabęi enim interpretantur captiui, & Chaldæi demonia, qui igne suo, quem de cęlo esse mentiuntur, hæresibus, superstitione, omnia consumunt, & Regum sententiis tanquam vehementi vento Ecclesiam concutiunt, quod dicitur ex persequentiū voto. Res enim diuina dissolui nequit, nam qui extra vineā hęredem occisum eiicere voluerunt, proiecti sunt foras vineam Dei, nec in hęreditate filii Dei esse meruerunt.

Tempora tentationibus congruunt. Tempus tentandi aptum elegit, cum filios eius in conuiuio inuenit, prçnunciatio tribulationis est lętitia satietatis.

Idem cap. 16.

Cum aūt quadā. Apostoli & oēs fideles. Maior filius Iudaicus populus lege generatus, Minor Gētilis in fine vocatus. In domo ergo primogeniti, apostoli conuiuant, quia adhuc
E scripturę sacrę delitiis in collectione solius Iudaici populi vescebantur, quibus tunc dictū est. *In viam Gentium ne abieritis.*

Matth. 10.

c *Comederent & biberent, &c.* Comedere est bonis operibus gaudere. Vinum bibere est desiderio cęlesti ęstuare.

Moraliter. Idem cap. 24. Moraliter. Isai 7. b. secūdum Lxx.

d *Fratris sui primogeniti, &c.* Prior nascitur in corde sapientia, quę est fides, tunc enim sapimus si credimus omnibus quę dicit dominus. vnde. *Nisi credideritis non intelligetis*. Reliquę ergo virtutes sacro eloquio satiantur in domo fidei, id est, in mente, sine qua nulla sunt bona, & si bona videantur, & in domo sapientię, quia nisi quę appetunt prudenter agant, virtutes non sunt. Sed dum hoc non agitur diabolus boues & asinas tollit, pueros occidit. Boues sunt grauiores cogitationes, quę cor exercendo, vberiores fructus reddūt, sed has aliqn̄ hostis sub introducta voluptatis delectatione corrumpit. Asinę pascentes, simplices motus cordis à duplicitate custoditi, in puritate nutriti. Sed & his diabolus subtilitates ostendit, vt dum inde laus quęritur, simplicitas perdatur. Vel boues arantes, cogitationes charitatis, quę corda durorum arando, i. prędicando prçscindunt, sed has cogitationes per torporem negligētię hostis occidit, vel si sibi prçuident, in hoc aliquid rapit, quod cogitationi ad momentum præualet. Asinæ, mansuetudo patiētiæ, cui diabolus laqueos tendit, ex eo quòd maximè diligit, vt inde maxima patiētia turbetur. Electi verò ad se redeunt, & pro leui motu se grauiter affligunt. Sed dum vel ad momentum patientiam turbat, asinas tulisse exultat. In agendis verò ratio custos, quid cuique rei congruit, pensat. Sed dū hostis subitò turbat circūspectiones inopinatè præueniens, quasi custodes pueros occidit, vnus fugit. i. rōnis discretio ad animū redit, q, amissa nūciat, vt qd̄ præoccupata mēs perdidit, afflicta recipiat.
F
Boues

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Tantum in eum, &c.* ipsum in propria persona flagellando.

2 *Egressusque est.* Hic consequenter ponitur impetratæ flagellationis exequutio. Et primo Iob multipliciter flagellatur, secundo eius victoria per patiētiam declaratur, ibi. *Tunc surrexit Iob.* Circa primum dicitur. *Egressusque est.* ad exercendum licentiam sibi datam.

3 *A facie domi.* quia alia intentione Iob flagellauit, & alia deus hoc permisit, quia deus permisit Iob flagellari, vt per hoc virtus suæ patientiæ monstraretur. Satan autem hoc exequutus est, vt per impatientiam Iob ad dei blasphemiam impelleretur.

4 *Cum autem quadam.* Hic aduertendum, quod aduersa Iob ordine contrario nunciantur ordini quo eius prospera superius enumerantur, quia ibi proceditur à maioribus bonis procedendo ad minora. hic aūt econuerso ad maiorem Iob afflictionē. Minus.n. tristitia non sentit immediatè post maius, & ideo si Iob principio mortē suæ prolis audiuisset, alia minora aduersa de bonorū amissione non sensisset, sed post minus tristabile bene sentit superueniens maius, & ideo ex procuratione dæmonis factū est, q, primo nūciarent Iob minora aduersa, ad maiora procedēdo, vt sic in qualibet nūciatione in ipso efficeretur maior afflictio, & hoc est quod dicitur. *Cum autem, &c. bi.* quod est mentium lætificatiuum.

5 *In do. fra. sui.* vbi ratione primogenituræ fiebat solennius & iucundius conuiuium.

Nun-

MORALITER.

sanctis hominibus dominari ad eorum iustam damnationem, & sanctorum prçmiationem.

2 *Egressusq; est Satan à fa. domini.* nā isti qui peruerse operantur, à deo semper elongantur. vnde Luc. 15. ç. dr̄ de filio prodigo, quod recedens a patre abijt in regionem lōginquam.

Boues

A a *Boues arabant.* Boues arantes, i. boni bene operãtes, asinæ simpliciter viuentes, hæ iuxta boues, quia intelligentia eorũ pascuntur. Sabæi captiuantes, id est, dæmones pueros, id est, incipientes nondum virilis constantiæ, gladio, id est, desperatione æternitatis. Nuncius qui euadit, ꝓpheticus sermo est: qui ait: *Captiuus ductus est populus meus, quia nõ habuit scientiam*; quia dum fiunt mala quæ prædixit, quasi sanus ad dominum redit: captiuatis enim infirmis, vera prædixisse cognoscitur.

Mysticè, D. Gregor lib. 2. cap. 17. dein. 16. la. 5. d.

b *Et pueros.* Pueros vocat cautelam illam diligentiæ, per quam his prouidet, quæ & in eo percutitur.

c *Ignis Dei cecidit de cęlo.* Cœlum doctores legis, sacerdotes, de quibus ignis inuidiæ cadit sup oues & pueros, id est, innocẽtes & infirmos. Puer sanus redit, quia vera dixisse prophetiam clãruit, zelus apprehendit populum ineruditum.

Greg. l. c. 29. Moraliter. Mysticè.

a Nuncius iste est ratio, vbique tamen alius & alius, quia aliud & aliud nunciat.
b Quam callide damna nunciantur, vt memorato fructu operis crescat causa doloris; vnde & hic fœtæ asinæ apud Græcos leguntur.

nuncius venit ad Iob, qui diceret; Boues arabant, & asinæ 1
a Dum extra patimur, ad consolationem diuinæ gratiæ effugimus, iste à Sabæis & à Deo læsus dicitur, ne qua consolatio sit, vt vndique destitutus desperans erumpat in contumeliam. 2
b Vicini quandoque solatium ferunt, sed isti persequuntur. 3
c Quia aduersa magis feriunt: si cum multa sunt, etiam subito nunciantur, sic nunciari diabolus facit.
a pascebantur iuxta eos, & irruerunt Sabæi, tuleruntque om- †
nia, & pueros percusserunt gladio, & euasi ego solus, vt nun- 4
Vel alius. 5
b ciarem tibi. Cumque adhuc ille loqueretur, venit alter & di- 6
Non modo rebus perditis, sed verbis nunciorum instigat, dum callide dicitur: Ignis Dei, quasi uindictam eius sustines, quem tot hostiis placabas, ut frustra seruisse te æstimans, in Deum superbiret.
c xit; Ignis Dei cecidit de cęlo, & † cunctas oues, puerosque 7
cõsumpsit, & effugi ego solus, vt nunciarẽ tibi. Sed & adhuc †
illo loquente, venit alius, & dixit; Chaldæi fecerunt tres tur- 8 9
d mas, & inuaserunt camelos, & tulerunt eos, necnon & pue- †
e f ros percusserunt gladio, & ego fugi solus vt nunciarem tibi. †

B ✽ Didym. Nec enim poterat diabolus ignem è cęlo educere, quãuis enim Sãctus dogmata veritatis pernosceret, nec de tentationibus, quin Dei permissu inciderent quicquã dubitaret, tamen vberem rem vehementissimè augebant, qđ in eo ipso quod sibi accidisset ostenderetur, ideo quod Deũ in ipsum irruisse arbitrarentur. Etenim quod ꝑdantes aduersarij pecus egissent, quod pueros interfecissent, id nõ à Deo sed ab hostibus hostiliter inuadentibus & per odiũ illa perturbare molientibus factum esse, ij qui minus intelligerent credere poterant. At vbi ignem nunciatum est à Deo delapsum esse, sane periculum imbecillis mentibus creabatur, ne fortè nihil crederent nihil esse in ipsa virtute admirabile, quando is qui virtutem erat adeptus, vsque eo à Deo cruciabatur. Sed tamen neque hoc euentum sancti animum qui in Dei contemplatione totus hæreret, potuit permouere.

Homil. 3. de Patientia Iob.

✽ Chrysost. Pœnituit Diabolum primi nuncij quod minus rectè res gestas exposuerit, ergo vt eius cogitatio ab hominibus ad Deũ traducatur ait, *Ignis decidit è cœlo*: vt non homines & hostes videãtur iniuriari, sed ignis de cęlo cecidit. Quare ergo seruis iniuriãti? quare iumenta tu consumẽti fęneraris? Ignis de cęlo cecidit. Audit Iob, & iterũ fortiter tulit. Nam patientia illa vera patientia erat vsque in finem pręparata, de qua inquit saluator. *Qui aũt sustinuerit vsque in finem*

Mat. 10. & 24.

C *hic saluus erit.* Ignis de cęlo cecidit. quotidie laboranter offerens pro liberis sacrificium, quod autem quotidie laborans ferebat, repente autem simul Deus in sacrificium suscepit. D

Greg. lib. 2. cap. 24. Moraliter.

Ignis Dei, de cęlo, &c. Oues cogitationum innocentia. Ignis de cęlo, i. ab aereis potestatibus flamma liuoris irruit, & sępè mundas cogitationes ardore libidinis accendit, qui ignis est Dei non facientis, sed permittentis, & quia subito impulsu circunspectiones obruũtur, custodes pueri occiduntur. Sed sola discretio, id est, ratio, animo dãna nunciat, & quasi dominũ ad lamenta vocat.

d *Chaldęi fecerunt, &c.* Chaldęi interpretantur feroces, id est, persequutores Christi: tres turmas, quia se ad proponendas quæstiones domino Pharisæi, Herodiani & Saducęi diuiserunt, qui camelos, id est, tortuosas mentes stultorum post se traxerũt, & pueros quia si qui vti rõne poterant autoritati illorũ cesserunt, & verus est sermo propheticus qui ait. *Et tenentes legem scierunt me.* Et. *Astiterunt reges terræ & principes conuenerunt in vnum aduersus dominum, &c.* Isti pueros percusserunt gladio, id est, persuasione sinistra, &c. E

† tactas. Ibidem c. Mysticè.

Ierem. 2. b. Psal. 2 a. Idem. cap.

e *Camelos, &c.* Camelus mundũ aĩal partim, quia ruminat, partim autem immundum, quia vngulam non findit. bonas dispẽsationes terrenorum significat, in quibus multiplicius hostis insidiatur, & tales curas mõ torpenti, vel pręcipitata actione ferit, mõ pigra vel immoderata loquutione confundit, penè semꝑ nimiis cogitationum molibus premit, & sic tribus turmis Chaldęi camelos rapiũt. i. illicito opere, superflua loquutione, inordinata cogitatione, studia terrenarũ dispẽsationũ vastãt. Sępè aũt mes quid sibi, quid proximis debeat, attẽdit, & nec per immoderationẽ solicitudinis aliorũ se negligit, nec per sui curã aliena postponit, sed cũ hęc vtraque agit sollerter, aliqua subito causa emergit, quę oẽs circũspectiones obruit, & sola discretio aĩo qđ ploret renunciat.

f *Vt nun. ti. &c.* Nũciant mala & multa & subita, vt sup vulnus vulnere irrogato ĩpatiẽter ferat, & callidus hostis nõ tã iactura rerũ quã ordine nũciorũ pertẽtat. Prius praua nũciat post maiora, tãdẽ mortẽ filiorũ, ne iã orbato vilesceret rerũ amissio, cũ nõ essẽt hęredes quibus hoc seruaret. Gradatim ergo deteriora audit, vt ĩ eius corde oẽ vulnus locũ ĩueniat. ☞ Chrys. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nuncius ve. ad. *vt rumores tristitiæ aggrauarentur ratione lætitiæ, quæ exercebatur à filiis Iob ipsa die.*

2 Boues ar. *Recolitur labor boum, ad quem sequitur multiplicatio fructuum, vt ex eorum amissione appareat maius damnum.*

3 Et asinę pascebantur iuxta. *quasi dicat, ex tuo infortunio contigit, quod asinæ erant iuxta boues, & vt simul cum eis à prædonibus raperentur.*

4 Et pueros percusserunt gla. *Quod grauius fuit viro iusto quàm animalium amissio.*

5 Et euasi ego solus vt nuncia. *q. d. alia de causa non euasi vt videtur, nisi quia vt Deus voluit quod hoc malum tibi nunciarem ad tuã afflictionem, & sic exponatur in sequentibus.*

6 Cumque adhuc ille loqueretur. *Ex procuratione dęmonis factum est, vt inter istos nuncios nõ esset interuallum tẽporis, in quo Iob posset ad cor recurrere, & cõtra aduersa futura ꝑ patiẽtiã se armare.*

7 Ignis Dei, &c. *à Deo missus. q. d. ex diuina iustitia factum est, quod tu es sicut in ouibus tuis & pueris punitus, iste tamen ignis descenderat operatione dæmonis, vt infra magis videbitur.*

8 Sed & adhuc illo, &c. *Exponatur sicut supra.*

9 Chaldęi fecerunt, &c. *q. d. tantum habent exercitũ quod nullo mõ posses recuperare dãnum tuũ de camelis perditis & pueris occisis.*

Adhuc

MORALITER.

2 *Boues arabant & asinæ pasceba.* Per boues arantes significantur homines pro bono communi laborantes. Per asinas pastas iuxta eos homines pigri & tardi ad bonum, & viuentes de laboribus eorum.

† *Et irruerunt Sa.* Qui captiuantes interpretantur, ideo significant dęmones, per quos bene operantes captiuantur quando de bonis operibus in superbiam eleuantur, & tardi ad bonum, quando in suis fęcibus moriuntur.

4 *Et pueros percu.* Per pueros, custodes prędictorum, intelliguntur rectores eorum qui simul cum eis pereunt, quando eorum mala per eorum negligentiam contingunt.

7 *Ignis Dei cecidit.* Secundũ sensum literalem ignis iste fuit accensus Dei permissione & dęmonis operatione, propter quod significat ignem concupiscentię, qui Deo permittente & diabolo insufflante succenditur, propter quod de ipso dicitur infrà 46. cuius halitus prunas ardere facit.

† *Et cunctas oues puerosque.* Quod moraliter contigit quando simplices per ignorantiam, & rectorum negligentiam, isti & illi flamma concupiscentię consumuntur.

9 *Chaldæi fecerunt tres.* Per Chaldęos qui feroces interpretãtur, dęmones significantur. 1. Pet. 5. c. *Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circumit quærens quem deuoret.* Et isti Chaldæi faciunt tres turmas, nam aliqui dęmones specialiter excitant concupiscentiã carnis, aliqui concupiscentiam mundi, aliqui superbiam vitæ.

† *Et inuaserunt camelos.* Per quos significãtur homines apti ad portandum onus populi, sed à dęmonibus auferuntur, quãdo pręcipitantur in aliquod vitium per quod inepti redduntur.

† *Nec non & puer.* Quod moraliter fit quando per superiorum negligentiam hoc contingit.

Filiis

Homil. 3 ✠ Chrysost. Aquila,& Theodotion. Ignis dei dixerunt:ne credat uerum fuisse ignem,illius.n.fabricandi caret potesta
A te,sed ignis speciem ostẽtabat. Quod si uerus fuit ignis,qui in rerum natura reperitur,sumptum commouit, idque deo minime repugnante. Didym.licet vereretur Iob,ne imbecilles crederent, nihil cẽ admirabile in ipsa uirtute,quando is qui eam adeptus erat a deo cruciabatur, tamen diuino iudicio perfectum est, vt diabolus persuaderet sibi ipsi,nihil esse in rebus humanis,de quo Beatus nimio ope laboraret.

a Adhuc loquebatur ille, & ecce alius intrauit, & dixit. Filiis 1
b tuis, & filiabus vescentibus & bibentibus vinum in domo fra 2 3
c tris sui primogeniti, repente ventus vehemens irruit a regio- 4
d ne deserti, & cõcussit quatuor angulos domus, quæ corruens 5
oppressit liberos tuos, & mortui sunt, & effugi ego solus, vt

Polyc. Iobum assiduis nunciis perturbare nititur. Illud autem, κεφαλὰς τρεῖς, Aquila sic exposuit, Chaldæi disposuerunt contra nos tres præfecturas. Didym. qui Deo utitur familiariter, rerum mortalium cura non angitur:tantoque propius ad superna si xaque bona accedit,quanto ab his caducis abest longius.

In anno. Mystic. Greg. c. 20. ✠ Aug. Qui nunc operatur in filiis diffidentiæ, illos excitauit habens a Deo potestatem.

a *Filiis tuis,&c.* Filii & filiæ (ut dictum est) sunt apostoli, & plebes subditæ, qui in Iudæa scriptura vescebantur. *Ventus.* i. fortis tẽtatio a deserto.i.cordib. Iudæorum, vel immũdis spiritib. prorumpit, & quatuor angulos in quib. stat domus, sacerdotes, scribas, seniores populi, Pharisæos, commouit. Domus. i. Iudæa in persecutione domini cadens Apostolos in
B desperatione obruit. Et verus est sermo de persequutore populo. Dilectus meus in domo mea fecit scelera multa. Et de
Hie. 11. c Psal. 37. b Mat. 26. c apostolis. *Proximi mei a longe steterunt.* Et *Percutiam pastorem, et dispergentur oues &c.* b *In domo fratris.* i. in maioris fratris conuiuio Satan obruit filios, quia per negligentiam maiorum quærit aditum in mortem minorum, & in alios magis accipit uires, quando eos qui per custodiam aliis prę sunt, ser uire lætitiæ conspicit. Non quidem illi ventri vacabant, sed cum inter conuiuia intentio mentis bona minus feruet, minus pręuidet. ✠ Orig. Acerbum telum reseruatum est, mors
Commen. in Iob 1. lib. in Iob Psal. 90 liberorum. Idem. sancti memores quod merediano tempore, hora prandii, ruina occupati sunt filii Iob, orauerunt Dominum conseruari a dæmonio in tenebris ambulante, a ruina, & a dæmonio meridiano. Nam sicut in tenebris mortis, sic in medio meridie plures dæmonum tentationes sese demonstrant, quam cæteris temporib. sed qui tentationes plures transierit, multiplicitet coronabitur, vult autem dæmon persuadere a deo, & ignem, & ventos immissos, at nũquam venti a deo excitati quatuor contra inuicem flauerunt, subito autem venit spiritus, quia seductos a diabolo æui æterna conuersio apprehendit. Venit ab eremo, quoniam in solitudinem, vbi nullum hominis, aut quadrupedis vestigium, est expulsus, & inhabitat animas, quæ non habitantur a spiritusancto, nec ab angelis dei, tale desertum fuerunt pseudo prophetæ, Iudas, & hæretici. in tertia plaga tria cornua facit, in quarta quatuor angulos, ut ferocitatem ostenderet. Nam relaxati dæmones irruerunt festinantes, qui primus hanc iniquitatem perpetraret, quia metuebant si tantum unum angulum commouissent, ne aliquis ex hac ruina euaderet, præter nuncium, vtque suam dissonantiam ostenderent, ad ini-
C quitatis.n. perfectionem omnes sibi concordant, cum sibi inuicem omnes sint discordes, & contrarii.

✠ Didym.

✠ Didym. in verbo subito vis inest, ut nulla facultas euadẽ D di data significetur, & liberorum, non aliorum meminit, ut dolorem magis eliciat.

✠ Chrys. Diabolus uidetur harum rerum auctor, ac nuncius fuisse, quomodo.n. concussis quatuor angulis domus, unus seruari potuit? ✠ Polych. Hostium manum non commiscitur, ne irruptione ciuitas vniuersa perturbaretur: nam in Iobum tantum data erat potestas.

In quæst. in script. q. 17. & sub finem ex d. Basilio. ✠ Anastasius Nicenus. Non omnes qui violenta morte obeunt, hoc patiuntur propter peccatum, filij enim Iob licet essent iusti, a Domino sunt obruti. hoc docet Christus de duodecim, super quos cecidit turris Siloe, & illis, quorum sanguinem miscuit Pilatus cum sacrificijs. quamobrem discimus, quod iusti sæpe moriuntur morte violenta, obscuris, & occultis Dei iudicijs, quæ fiunt tribus modis. nam Deus aliquando permittit sanctos a feris deuorari, vt cæteri terreantur, dicentes, si vix iustus saluabitur, impius, & peccator vbi parebit? Alij habent parua delicta, quæ eis per plagam cum sint condonata, pfecti apud Deum inueniuntur. Alij propter peccata populi, vt Christus Dominus.

c *Repente ven.* Latenter dicitur contra eum elementa mouisse ille, cuius nutu mota sunt. Licet diabolo semel a Deo E accepta potestate ad vsum nequitiæ suæ elementa concutere, vt & damnatis in metallo, ad vsum ignis, & aqua seruit.

Moraliter. Greg. cap. 26. d *A regione de.* Regio deserti, dæmonũ multitudo derelicta, a quibus ventus, i. fortis tentatio ruit, & a tranquillitate conscientiam euertit, domus mentis quatuor angulis, i. prudentia, temperantia, fortitudine, iustitia consistit. Hæc sunt quatuor flumina paradisi quæ ab æstu carnalium desideriorum temperant: Sed sæpe per ignauiam, prudentia frigescit, & dũ fessa, minus præuidet: & sæpe delectatione pseñtiũ, minus ab illicitis tẽperamus: sæpe timor fortitudinẽ turbat, sępe amor aliquis mentem a rectitudine iustitiæ auertit, & his quassatis conscientia turbatur. In mente quæ his quatuor erigitur, cæterę virtutes quasi cordis soboles se inuicem pascunt. spiritus enim qui mentem ante oĩa illis quatuor format, eandẽ cõtra singula tentamenta, septem virtutibus instruit. Cõtra stultitiã sapientia, cõtra hebetudinẽ intellectu, cõtra præcipitationẽ consilio, contra timorem fortitudine, cõtra ignorantiam scientia, contra duritiam pietate, contra superbiam timore. Sed dum hac copia mens secure fruitur, quasi a se, non a Deo prę sumit: vnde subtiliter subtrahitur, vt infirma videat: vnde habuit quod seruare non potuit. Feriũtur ergo septẽ virtutes suis cõtrarijs, i. turbata conscientia moriũtur filij ad tempus, qui licet tentatione extra turbantur: intus tamen per intentionis perseuerantiam viuunt. Moriũtur & tres sorores, quia dum vltra vires se grauari quis putat, quasi a Dei amore torpescit. Dum nimis timet, debilitatur spes: dum nimis quæstionibus angitur, turbatur fides: sed tamen vt viuas, intus recta intentio seruat. vnde puer, i. mẽtis discretio euadit, & agit cum animo, vt quod perdere cœperat, pœnitendo conseruet.

Ecce iterum, nequid nimis de humana aduersitate do- F leat: ne item minus de superna, nominatam iram in aere monstrat, ventus irruit.

a Tunc

NICOLAVS DE LYRA.

1 Adhuc loquebatur ille. *Hic ultimo ponitur prolis amissio, quæ grauior erat præcedentibus, cum dicitur.*

2 Filiis tuis,&c. *In hoc ostendebatur, quod tota proles sua erat ibi congregata.*

3 Vescentibus,& bibentibus vi.&c.i. *occupatis in potationib. & ineptis lætitiis secundum intentionem istius nunciantis, licet aliter esset in re.*

4 Repente ventus vehemens irruit. *q.d. ex diuina uindicta ui detur esse factum, quia uentus tantæ uehementiæ non consueuit surgere uirtute naturæ.*

5 Quæ corruens op. *q.d. non remanet tibi amplius spes de futura posteritate; quod est occasio desolationis magnæ: quia homines qui non possunt semper viuere, naturaliter desiderant in suis posteris remanere, vt habetur 2. de anima. Cum autem flagellatio Iob a dæmone fuerit executiue facta; patet quòd potest ignem de cœlo aereo inferius mittere, & ventos turbinis commouere: Tum quia materia corporalis substantijs spiritualibus obedit, quantum ad motum localem: & ideo dæmones propriæ virtuti dimissi, possunt facere ea quæ causari possunt ex motu locali. Ignis autem aliquando generatur ex forti collisione corporum, & similiter ventus vehemens ex forti motione multarum exhalationum, quas dæmon congregare potest, & mouere: Tum etiam, quia potest propria actiua propriis passiuis applicare: & sic ignem, & multa alia causare: ad quæ tamen alias sua virtus naturalis non se extendit.*

1 Tunc

MORALITER.

2 *Filiis tuis, &c.* Sicut dictum est, per filios intelliguntur discipuli iam docere potentes, per filias discipuli ad docendum adhuc insufficientes.

4 *Repente ventus vehem. irr.* Quod moraliter fit quando peruersa doctrina diabolo procurante in domum disciplinæ se ingerit, & tunc filij, & filiæ opprimuntur, quia maiores discipuli, & minores doctrina pestifera corrumpuntur.

Repen-

a *Tunc surrexit Iob & scidit vesti. sua.* Ruente domo, extin-
Greg. 2.c.21. ctis filiis, i. perdita Iudæa, apostolis timore mortuis, surrexit
A Iob. i. Christus de morte. Vel, qui patiens iacuit, cōtra repro
bos iudiciū iustitię erexit, vestē scidit, i. Iudæā, quæ expectās
aduentū ei adhæserat, diuisit alijs ad fidē assumptis alijs re-
Mysticè. lictis. Tonso capite. Caput summa sacerdotij, capilli, i. subtilitas sacramentorum.
Ezec. 5. vnde Eze. *Sume gladiū & duces per caput & barbā.* In quo signatur Chrs, qui caput rasit, i. à sacerdotio Iudaico sacramēta legis abstulit, & barbā, q. a regnū Israel deserens decorē virtutis ei amputauit. Terra, est peccatrix Gētilitas. Tōso ergo capite in terrā corruit, quia Iudæā deserēs dū sacra sua ab eius sacerdotio abstulit, ad notitiā Gentium venit. Quod cadit, repente ad ima venit: vnde Christū corruisse, est inopinatè ad Gentes peruenisse. vt dicitur: *Cecidit*
Rom 8. *super eos spiritus domini,* i. inopinatè venit. *Adorauit,* i. adorare fecit vt spiritus postulat gemitibus inenarrabilibus. Sed & Christus in se secundum formam serui patrem orauit.

Idem 26. *Tunc sur. Iob.* Mira dispēsatio dei ꝓ habēda humilitate & vigilātia: securus. n. in ocio remittitur, sed tentatus euigilat, vñ *tunc surrexit Iob.* Sedere quiescētis est, surgere certātis: tūc & discretio proficit, & subtilius discernēs virtutes à vitijs agnoscit. vñ subdit. *Scidit vesti.* Vestis sunt opera q̃ nos tegūt,
B ne nudi erubescamus. Quæ dū culpam flere facit, districtius quasi irata manu iudicamus. Tūc & oīs elatio & superfluitas cogitationū ab aīo cadit, quod est tonso capite cadere, i. repressis præsumptionis cogitationibus quā infirmus sit, in se sentire. Difficile est magna agere, & de magnis apud se fiducia nō habere, cuius elationis quasi tyrannidis satellites sunt
Allegoricè. cogitationes. Nazaræi capillos nutriūt, dū per vitæ cōtinentiā ꝑsumptionū cogitationes crescunt: deuotione completa caput radere & capillos in ignē sacrificij ponere iubentur: quia tunc ad perfectionem quis venit, cum sic exteriora vitia vincit, vt & superfluas cogitationes à mente resecet, qua si igne diuini amoris incendit, vt totum cor in dei amore ardens eas deuotionis perfectione consumat.

✲ Origenes. Surrexit, fortissimus ad prælium, & constātiā: & scidit vestimenta, vt Syrorū more expeditior esset, qui nudo pectore & scapulati pugnant: vt cū Hieremia, dorsum suum daret ad flagella: vt anticiparet suā sepulturā, consueuerunt. n. homines, cum pretiosam sepulturam alicui miserint, eam conscindere, ne quidā scelesti ipsum corpus proijciant & sepulturā possideant: vt nihil remaneret eorum quę data essent nequitiæ diabolicę: totondit comā, vt superfluā,
1. Cor. 11. obseruans qđ postea ab Apostolo interminatū est: *Vir si comā nutrierit, ignominia est ei:* vt oi luctu superior existens per tolerantiā: vt humiliaret se: vt se indicaret, nō pluris facere diuitiarū iacturā, q̃ pilorum: caput terra aspersit, secutus patriar-
Gen. 3. cham Adamum, ad quem dictum: *terra es & in terram ibis:* &
Gen. 18. tritauū Abrahamū dicentē: *Ego sum terra & cinis:* professus se verū hominē de terra, vnusquisque terrenos instruens, vt
C stent aduersus dæmonē, futuri victores. nā idem est omniū plasma de limo terræ, & æqualis omniū aīa ex Dei operatio D
ne: sed non eadem voluntas nec oēs demonstrant eandē tolerantiā, non quia nō possunt, sed quia nolūt. vtque ex parte filiorū dolorē ostenderet, nec à se humani aliquid alienum esse: corruens in terrā adorauit, surrexit ad victoriæ ꝑfectionem, prostrauit ad coronæ aceptionē. nam ante Imperatores, qui victores extiterunt, nō stantes, sed deorsum adorantes coronam accipiunt, formamque illius ostendit, qui vt granum frumenti cadens in terram, diabolum diuicit, vt optimus athleta lucta dimicaturus vestē detrahit, caputq; & corpꝰ cinere aspergit. Eccle. 5. c. 1. ad Tim. 6 b. 43. dist. cap. sicut hi qui.

a ¶ Qui prius stabat firmus, stat omnibus amissis, & hoc est surge Iob. b ¶ Ecce quod dolorem flagelli sensit. ¶ Alias tunicam suam.

a nunciarem tibi. Tunc surrexit Iob, & scidit vestimenta sua,
1
2
a ¶ Ecce quod in dolorem contra iudicium flagellantis non excessit, sed orat:
3
b & tonso capite, corruens in terram, adorauit, & dixit. † Nu-
4
c ¶ Mater est terra quæ omnes genuit.
5
d dus egressus sum de vtero matris meæ, nudus reuertar illuc.
6
e
7

✲ Olym. Tacitus admiratus est rerum euentus, auditoq; Cóme. in Iob
filiorum interitu, naturæ quod debet, largitur, non enim victoria est non pati, sed patiendo inuicto stare animo. Chrys. alioqui visus fuisset communis sensus expers. Polych. illis temporibus lugubris erat huiusmodi habitus.

b *Et tonso capite.* Magna constantia putatur si quis mala nō sentit: alii vero nimis sentientes immoderate dolent: virtus autem est in medio: non est virtus insensibilitas cordis sicut & membra per stuporem incisa non dolent. vnde pro-
pheta: *Percussisti eos nec doluerunt.* Ne dilatione proximi sol- Iere. 5. a.
ueret, filiis luctum impendit. Ne dilectionem dei desereret, inter gemitus orauit. Ne superbus esset, nō sentiens corruit. Ne extraneus, ferientem adorauit. Mos veterum fuit, vt qui speciem sui corporis capillos nutriendo seruaret, eos tempo- E
re afflictionis abscinderet, & econuerso qui tempore tranquillo absciderat, in ostentione afflictionis nutriebat. Iob ergo seruasse ostenditur, qui ad usum doloris totōdit, vt dum in omnibus manus superna percutit, etiam sponte illum pœnitentiæ species diuersa fuscaret, & se diuinæ potentiæ consentire ostenderet.

c *Corruens in terram.* Cadens adorauit, quia ille verā oratio- Greg. cap. 2
nē exhibet, qui q̃ puluis sit humiliter videt. Vñ & dicit: *Nudus egressus sum de vtero matris meæ.* Nudū in fide prima gratia genuit, nudū eadē suscipit. Cū pulsatus vitiis quasi nudus ad misericordiā refugit, & aliqua virtute aliquādo detectus, ipsa humilitate melius vestitur: nō sibi sed deo tribuens, quod habet, dominus dedit bona, ea dominus etiam tollit, quod ideo ad tempus fit, vt humilis melius habeat.

d *Nudus egressus sum.* Nudum me huc intrantem terra protulit, nudum me hinc exeuntem terra recipiet. Consolatio ex conditione rerum quod propria nō perdidit, sed accepta & relinquenda recolit: tempus quo necdum ista habuit pręuidet qualis exiturus. Consolatur etiam se ex iustitia dei.

e *De vtero matris meæ.* Mater Christi synagoga est, quę in se Idem c. 22.
cum opertum litera tenuit, nec nudum in deitate vidit, sed Mysticè.
ab ea nudus ad Gentes venit. Ecce Ioseph, quem purum hominē credens synagoga, adulterino cōplexu eū constringere voluit. Cui tegimen literæ reliquit, & se conspicuū Gentibus præbuit. Sed nudus reuertetur, cum in fine mundi reliquiis Israel deus innotescet. *Dominus dedit.* Iudæa dum venturum credidit, abstulit, cum ipsa venientem contempsit.
Orige- F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Tunc surrexit Iob. *Hic consequenter patientia ipsius Iob declaratur. Circa q̃ sciendū, quod Stoici dixerūt bona exteriora nō esse aliqua bona ipsius hominis, cum nō sint in ipso: & ideo cōsequenter dixerunt, q̃ pro amissione talium in sapiente non poterat tristitia inesse.* Philosophorum opiniones de bonis exterioribus. *Peripatetici verò dixerunt quod sunt bona hominis: non tñ principalia, sed, quasi instrumentaliter ad principale bonū hominis, quod est bonū mentis ordinata. & pp hoc sapientē de amissione talium moderate tristari concedebant, ita tñ q̃ per hoc ratio à sua rectitudine non declinaret. Et hæc sententia verior est & catholicæ doctrinę magis consona, secundū quod dicit Aug. de ciui. dei, lib. 9. c. 4. Hanc igitur sententiam Iob secutus, tristitiam de amissione dictorum demonstrauit, sic tñ moderate vt esset subiecta rationi: & hoc est q̃ dicit:* Tunc surrexit Iob & scidit vestimenta sua, *in signū tristitiæ. Et notabiliter dicitur: Tunc, s. post mortem filiorum auditam, vt de eis magis quàm de rerum amissione videretur doluisse. De amicis enim mortuis non dolere, duri & insensibilis cordis videtur esse: sed virtuosi, maxime spē resurrectionis habentes, hunc dolorē non habent immoderatū, sicut Gentiles spem bonā non habentes, pp quod dicit Apostolus 1. ad Thessalonicen. 4. c.* Nolumus vos ignorare de dormientibus, *id est, de amicis morientibus,* vt non cōtristemini, *s. immoderate,* sicut & cęteri qui spem nō habent, *s. Gentiles, statum vitæ præsentis tantummodo attēdētes. Sāctus aūt Iob fidē & spē resurrectionis habuit, vt patet ex verbis suis infrà.* Scio q̃ redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum &c. *Et ideo de morte prolis suæ tristitiā habuit moderatā cū ratione: & hoc ostendit per signa exteriora, cū dicitur:* Tūc surrexit Iob. *Surgere. n. est signum animi erecti, sicut econtrario, prosterni vel cadere signum est animi à suo statu deiecti.*

2 Et scidit vestimenta sua. *amouens ornamentum extrinsecum pro morte filiorum suorum, & etiam intrinsecum. ideo subditur.*

3 Et tonso capite. *Capilli enim ad decorem sunt dati.*

4 Corruens in terram adorauit. *scilicet deum. Ex quo patet, quòd ista prostratio post erectionem præcedentem non fuit ex tristitia animum deijciente, sed magis ex deuotione.*

5 Et dixit. *Iob, ostendens duplici ratione quòd ex multiplicatione bonorum temporalium non debet homo nimis eleuari, neque ex eorum amissione immoderate turbari. Et accipitur prima ratio ex hominis conditione cum dicitur.*

6 Nudus egressus sum. *id est carens omnibus bonis tēporalibus.*

7 Nudus reuertar illuc. *Non est intelligēdū per hoc, quod ho. debeat*

MORALITER.

6 *Tūc surrexit Iob &c.* quia bonus doctor vel platus ex casu suorum discipulorum à virtute non deijcitur, sed ipsorum casum lamentans, deum adorat & veneratur.

MORA-

1.Lib.in Iob.

A ✻ Origenes.Cum rebus ablatæ sunt curæ,cum liberis,sollicitudo de illorum profectu,& fine, nudus egressus sum de vtero matris,nudus reuertar,sine supfluis, & iniquitatib. ad terrã matrẽ omniũ,& domum, ad tabernacula iustorũ, vbi nullus luctus,& dolor.

Ad Olymp.

Chrys. Cuius vteri meminit, nẽpe illius primi opificij, suæq; è terra coaginẽtationis,neque enim cum Nicodemo maternã aluũ intelligit.

-sicut domino placuit,ita factum est.

Clemens. e terra quasi in matris vtero satus sum, nudus reuertar illuc, vt enim nati fascijs vincimur sic mortui. Nuditas autẽ aliam ex alia solertiam gignit. Olym.Suis aduersarium iaculis configit, dixerat enim,*nisi in faciẽ,&c.* Orig. Non tantum tetigerũt Iob diaboli sagittæ, quantum diabolum vulnerauerunt,Iob gratiarum actiones.

1.Lib.

a ¶Non diabolus,scit enim ei nihil licere,nisi deo permittente, quid ergo mirum,si qui dedit,sua recepit.
b ¶Non diabolus. ¶Docet in flagellis gratias agere, vt ipse appropinquans passioni gratias egit.
c ¶Vltima consolatio scindeum iustum iudicem.vnde nisi iustum scit placere illi.

a Dominus dedit, dominus abstulit, sicut domino placuit,ita 1
b factum est, sit nomen domini benedictum. † In omnibus 2
¶Stulte in deum loquitur,qui inter flagella se innocentem dicit, quod est superbe accusara iustitiam Dei ferientis. 3
¶Quia & non loquendo possumus in cogitatione peccare.
his non peccauit Iob labiis suis, neque † stultum quid contra 4
Deum locutus est. 5

De mortalit.

✻Cyprian. Si,qua conditione,& lege crediderit Christianus, noscat,& timeat, sciet,plus sibi,quam cæteris in seculo

B laborandum,cui magis sit cum diaboli impugnatione luctãdum docet scriptura dicens: *Fili accedens ad seruitutem Dei sta in iustitia,& timore,& præpara animam tuam ad tentationem, quoniam in igue probatur aurum.* sic Iob post tot damna, religiosæ mentis ostendens patientiã,ait: *Nudus egressus sum.* Idem. *Næ multæ pressuræ iustorum,sed ex omnibus liberabit eos dominus.*

3.Li.ad Quin.

1.Libr.

✻Origenes: *Dominus dedit*,vt innotescat,quam fidelis sum dispẽsator. *abstulit*, vt appareat,quomodo gratias agã. Dedit sua,abstulit sua,postquã sum vsus,mutuãti gratias ago.Ignorãs aũt,per suspicionẽ dicit,nesciebat.n.quod diabolus abstulit,concedente dño,& permittente,qđ si sciuisset,quod bellũ hẽbat aduersus diabolũ, aperte restitisset, & in derisionẽ habuisset. Dicamus in omnibus idẽ cum synceritate, *sit nomen domini benedictum.* nomen qđ cœlos extendit, terrã fundauit, leones Danielis in agnos mutauit, à beato Iob docti sancti prophetæ dixerunt, *sit nomen domini benedictum, ex hoc nunc,& vsque in seculum.* Olym. hymno comparato deo gr̃as agit. Basil.tandiu pater sum appellatus, quãdiu visum est ei, qui me patrẽ constituit. Illius vincat decretũ. Chrys. Id nobis cogitandum à deo nostra auferri,sciente quid sit è re nostra,feramus autem opem ijs,qui migrant è vita,neque eorũ memoriã intermittamus. nam si Iob liberos,spiritus hostia expiabat,dubitarene ipsi poterimus,nobis, pro ijs,qui decesserunt,offerentibus, solatij nihil illis ipsis afferri? siquidem solet deus alteri alterius causa gratificari.

C Lib.3.de perse.Vandal.

✻Victor vticensis.Christianis in exilium eũtibus cum Episcoporum Arrianorum suarum homines immisericordes auferrent,quod miseratio Christiana victui cõtulerat, cantabat vnusquisque. *Nudus exiui de vtero matris meæ,nudũ me oportet ad exilium pergere,* quia nouit dominus esuriẽtibus cibum porrigere, & in deserto vestire.

a *Sicut domino placuit.* Cum turbamur, ad iudicium dei recurrere debemus,& maiores laudes reddere, quia pulsati verius nos nouimus.

2.Libr.

✻Orig.Nec cogitationibus quas videt dñs, qui cor intuetur,nec labijs,& verbis,quę sunt in dei conspectu, dedit insipiẽtiã deo,stãs fidelis, & firmus, docensq; deũ fuisse fidelẽ, qñ dixit diabolo, *vidisti seruum meum Iob, quod non sit similis ei.* deniq; non fuit Iob ingratus nec immemor beneficiorũ Dei.

In comme.

Chry.vt in statuarũ basi solet inscribi. Hic illeue posuit, sic auctor libri,post iusti simulachrũ, ĩscriptionẽ reliquit: *In his non peccauit Iob coram deo,nec dedit insipientiam deo.* i.nequaquã ob ea,quę acciderunt,iniustitia deũ aliqua condẽnauit. D

Olym.nec vllã cogitationẽ deo indignã suscepit. Hebreus apertius nõ est inquit cõquestus de Deo. Ephrem.hinc intelligimus,qui Deũ verent̃, nõ posse in diaboli ꝓtãtem redigi.

Chryso. Victima verba illa erant. *Dominus dedit,&c.*

Moraliter.

In re,quę displicet magna est cõsolatio si eo ordinante gerit̃ cui nil, nisi iustũ placet, cur ergo de re iusta murmuret? quasi post assertionẽ partis suę cõtra aduersariũ in termino orationis iudicẽ benedicit. *Sit nomen domini benedictum.* Qđ rectum sensit,dñi benedictione conclusit. vndediabolus erubescit, qui, & in beatitudine deo contumax fuit, cui hõ ẽt percussus hymnũ dicit. Iob ergo superbũ hostẽ humilitate, crudelem patientia vincit,& acriora vulnera infixit, quã accepit.

†Infra 2.c.

†insulsum imprudens.

Moraliter.

E

b *In omnibus his non pec.Iob.* Dolẽs animus debet se custodire ne de igne ꝓbatorio murmuret. Quod de virtutib.dictũ est, de his,q̃ in oñsionẽ virtutis dant̃,põt accipi. Dona spiritus sunt,prophetia,linguę,curationes,q̃ & subtrahunt̃,ne mens eleuet̃. Non.n. sp̃ inerat prophetis spiritus prophetiæ. vnde Elisæus dicit. *Celauit dñs à me verbũ.* Et Amos: *Non sum propheta,quia tunc quidem verum erat,sed humilem me spiritus replet.* Et dicit. *Et nunc audi verbum dñi.* vnde in euangelio: *Super quem videris spiritum descendentem,& manentem, hic est,qui baptizat.* In alijs enim venit, sed in solo Christo singulariter permanet. Sed quõ hoc eius signũ est,cum ipse de apostolis dicat,apud vos manebit? Sed in Chr̃o sp̃ manet, ꝑ substantiã ad omnia, in electis per gr̃am,non ad oĩa. Alia.n.sunt dona spiritus sine quibus ad vitã nõ venit̃,vt humilitas,fides,&c. ſm q̃ spiritus sp̃ manet. Alia quibus vitæ sanctitas pro aliorũ vtilitate declarat̃,vt prophetia,curatio,linguæ, ſm quę non semper spiritus manet,sed subtrahit se aliqñ a signorũ ostẽsione,vt humilius hẽatur. De illis ergo,q̃ ad vitã, timeamus ne pereant, de his,quæ ad oñsionẽ aliquando sine periculo subtractis cõsoletur se humilitas dicẽs? *Dominus dedit,* quia tunc recte nos habuisse ostendimus, cum sublata æquo animo toleramus.

1.Cor.12.d.
Greg.capi.27.
4.Reg.4.c.
Amos7.d.
Iohan.1.e.
Iohan.14.b.

F

In omnibus his non peccauit. Iob. vnde: *Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius.* Iob testimonium perhibetur, & oris, & cordis, corde non tumuit, ore non murmurauit, lingua contumax non fuit.

1.Pet.2.d.

✻Hierony.& Philip.Iob noster perdita substantia, & filijs interemptis tp̃e persecutionis, ad pacem dandam ecclesiæ surrexit,vt gestum significet vindicãtis, & scidit vestimẽtũ suũ,i.fideles suos ab infidelibus separauit, dr̃.n.in scripturis vestimentũ aliqñ genus humanũ, quod ẽt in tonsione capitis indicatur,procidens aũt Christus dr̃ ſm hominem, vnde & patre minor est, quia quotidie patrẽ interpellat, quod & de membris eius potest dici. Nudus exiuit,quia nulla peccati originalis sorde aspersus, & reuersus est resurrectione ad carnẽ,in qua. *peccatum non fecit,nec inuentus est dolus in ore eius.* cui dedit dominus bonos in hæreditate, & abstulit malos, nec quicquam stulte loqui potuit sapientia patris, agnus,qui tollit peccatum mundi.

✻ Didym. Subsistens natura spiritussancti demõstratur in illo,qđ Apostoli scribunt. *Visum est spirituisancto.* nam illud visum est,operationẽ non significat,sed naturam,maxime cũ de dño simile reperiat̃,vt sicut dño visum est, ita factum est.

De spiritu sancto art.15.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

beat iterato matris vterum introire, sed est sensus,quod sicut homo egrediens de vtero matris, ingreditur mundum istum nudus, omnibus, sic inde egreditur. Ex quo patet, quòd bona temporalia non sunt homini connaturalia,sed magis extrinsecus aduenientia, & ideo de eorum adeptione non est immoderate gaudendum, nec de amissione tristandũ. Secunda ratio accipitur ex diuina liberalitate, per quam homo consequitur bona temporalia, quod notatur cum dicitur.

1 Dominus dedit. *qui potest ea concedere ad tempus longum, vel breue, & per consequens absque iniuria qñ sibi placet auferre, ideo subditur: subditur. Dominus abstulit,& subditur.*

2 Sit nomen domini benedictũ. *regratiando domino de cõcessione bonorum ad tempus præteritum, & quia tenebat Iob, quod ista subtractio ordinabatur à Deo ad suum meritum, & sic concluditur innocentia Iob cum dicitur.*

3 In omnibus his. *idest flagellationibus prædictis.*

4 Non peccauit Iob labijs suis. *Et per consequẽs magis cauit sibi a peccato in factis,qa facilius est cõtinere à peccato in opere,q̃ in ore.*

5 Neque stultum quid contra deum loquutus est. *blasphemãdo,aut etiam murmurando.*

CAP.

ADDITIO.

In 1.c.vbi dr̃ in Postil. Et tenebat Iob,q, ista subtractio ordinabat̃ a deo ad suũ meritũ. Si Iob teneret anteq̃ ꝑ deum fuisset declaratũ, ꝙ flagellatio sua ordinabat̃ ad suũ meritũ, multa q̃ inf.sequunt̃ nõ hẽrẽt locũ, vt pote cũ à deo desiderabat q̃rere cãm suæ flagellationis. vnde dr̃. Indica mihi cur me ita iudices? & ĩ alijs. vñ magis vr̃ consonũ literę, qđ Iob ignorabat cãm suæ flagellatiõis licet eã crederet a deo esse,

donec de hoc fuit à deo eruditus, vt patebit in locis suis.

Replica. In primo capite vbi Postillator exponit illud verbum Iob: *Sit nomen domini benedictum*, dicit, quia Iob tenebat quod subtractio bonorum temporalium à deo ordinabatur ad suum meritum. Burgen. se opponit dicens Iob illud ignorasse quousque à deo fuisset sibi declaratum. Sed illud videtur leuiter dictum. cum enim tantę virtutis fuerit vt à Deo commendaretur quasi non fuerit ei similis in terra: iustus, quò ad effectum: rectus, quò ad intellectum: quomodo putandus est illam disiunctiuam ignorasse: Omnis flagellatus flagellatur aut quia reus, aut quia innocēs. primum de se negauit: *Non peccaui.* igitur secundum concessit. hoc autem verum non potest esse nisi ad bonum, scilicet probationem & meritū. Confirmatur: quia in hoc luctamen assumpsit contra amicos suos illud ignorantes. Frustra enim disputando intenderet bonis mala euenire, nisi sciuisset illud ad eorum meritum tendere posse. incepit autem hanc disputationem antequam fuisset instructus in loco per Burg. allegato.

CAP. II.

Greg. 3. Libr. cap. 1.

a *Factum est autem &c.*

b *Vnde venis?* Hoc non vt prius: cum enim sciat redijsse de bello ad quod laxatus fuerat, non est aliud nisi quod infirmitas superbię eius increpatur: quasi ab imo, & infirma carne vinceris qui contra deum erigis. Vnde bona Iob cum triumpho enumerans addit, & adhuc innocentiam retinens quasi exercuisti malitiā, sed ille retinet innocētiam: & qui minuere voluisti profectui seruisti.

A Orig. 2. lib.

Satanæ cum deo colloquiū petentis facultatem percutiendi Iob in corpore.

✠ Origenes. Die adimpletionis primæ victoriæ Iob, venerūt Angeli, coram domino steterunt ante quē iugiter perseuerant, non vt attestarentur solis iustificationibus sed patientiæ & constantiæ. Tunc enim dicuntur ire, aut venire, quando ad ministerium missi, legationes & mandata adimpleuerunt. Quod non mirum, cum Angelorum dominus ascendere & descendere dicatur. Venit quoque & Satan, idest resistens rebellis, contumax, non vt ab Adam, cum victoria: sed à Iob cum confusione. Venit non facie ad faciem, sed cogitationibus.

2. Lib. in Iob. † vel perfectionem.

B

✠ August. Non est consequens, vt videant Deum, qui voces ab eo factas aliquando audiunt: nec mirandū si non mūdo corde Deum vident in specie, qū voluntas eius fuerit, inuisibili latente & in se incomprehensibili manente natura.

Epist. 112. ad Paulinam.

✠ Chryst. Quotidie Angeli astant domino, vt mittantur ad rem quampiam administrandam, & vt singulis diebus rationes referant rerum, quæ aguntur.

✠ Iulian. Venit in medium Angelorum, quasi captus, quē audiuit dominus, quia cogitationes illius nouit, sic Mosem cum sileret, quasi vociferantem audire se dixit.

CAP. II.

a ¶ Eadem die vt prius historice & mystice.

a Factū est aūt cum quādam die venissent 1
filii dei, & starent coram dño, venisset
b quoque Satan inter eos, & staret in con
a ¶ Vt videretur à deo, non ipse deum: quia immundus corde.
spectu eius, vt diceret dñs ad Satā: Vn-
de venis? Qui rñdens ait: Circuiui ter-
ram, & perambulaui eā. Et dixit dñs ad
Satan: Nunquid cōsiderasti seruū meū
Iob, quòd non sit ei similis in terra, vir † simplex & rectus ac ti
c mens deum, & recedens à malo, & adhuc retinens † innocen- 2
a ¶ Non quod deus instigetur, sed secundum nos qui si commoti fuerimus ipsa dei percussio commotio dicitur. b ¶ Non frustra, quia creuit in eo virtus patientiæ & gloriæ, & nobis patuit quod in eo latebat, mirabile, sed frustra, quia in eo non punitur peccatum: vel frustra, idest non est effectum, vt sperasti.
d tiam? Tu autem commouisti me aduersus eum, vt affligerem 3 4

✠ Philip. Olym. Interrogatione Satanam, vt Cainum quondam coarguit. D

✠ Origen. *Considerasti eum*, qui ante puer meus fuit, & nunc puer meus permanet. Aduerte quia non dicit non similis illi super terram, nec erunt, aut fuerunt: nā post hoc fuit Ioannes quo *non surrexit maior inter natos mulierum*. Iustus, vtpote iusto Dei iudicio sic cōprobatus, retinens innocētiā, cum multi doloribus fiant peiores, tunicam dimittens, quam cōscidit, diabolo qui pallium abstulerat: figurā gerens domini dicentis: Ego tāquā agnus immaculatus ductus sum ad sacrificium, expectās & coronas & aduersariū, quem iterum patiētia superet: qui, vt columba nido effugata, sublatis pullis & mactatis, non indignatur, sic filiis interfectis nihil stultum loquutus est.

2. Lib. Matth. 11. Matth. 5. E † perfectionem.

✠ Chrysost. Quod diabolus inuidiosè tegit, Deus interrogando retegit. si quid autē deinceps audacius Iob loquutus fuerit, simplicitati erit adscribēdum: cum postea Iob dicat. Vidit Deus simplicitatē meā: non. n. ex factis, sed ex cōsiliis iudicate soliti sumus. sic puer simplex parētes verberās optabilior est, quin matres filios prouocant innocētia delectatæ.

* Polychr. Hebræus habet codex: permanet in perfectione sua. Didym. Deus non orditur laudem Iob vt antea quod sit irreprehensibilis, sed ex ipso facto nomen mutuatus est, simplex siue sine malitia vocabuli causa ex re ipsa petita.

c *Innocentiam.* Innocentiam retinet qui etiam post lapsum scintilla rationis excitatus fideliter pœnitet. Moraliter.

d *Tu autem commouisti me aduersus eum.* * Nicetas. Id planius Aquila: commouisti me in eum, vt obruerem eum gratis.

* Chryst. Tibi diabolo frustra, nullam enim mercedem illius F

C

NICOLAVS DE LYRA. CAP. II.

1 Factum est autem. *Descripta flagellatione Iob in exterioribus bonis, hic consequenter ponitur flagellatio in afflictione sui corporis. Et primo ponitur ista flagellatio. secundo flagellati prouocatio, ibi:* Dixit autem. *tertio prouocati visitatio, ibi:* Igitur audientes. *Prima in duas: quia primo ponitur flagellationis impetratio. & secundo eiusdem executio, ibi:* Egressus igitur.

Diuisio.

Circa primum sciendum, quòd sicut bona exteriora sunt propter corpus hominis, ita corpus propter animam: & ideo sicut corpus est magis diligendum quàm bona exteriora, ita plus anima quam corpus: propter quod si aliquis ordinet bona animæ principaliter ad bonum corporis, est amor et ordo peruersus: vt pote si quis seruiret deo in operibus bonis ad hoc principaliter quod tueretur vita vel sanitas sui corporis, per præcedentia vero satis erat declaratum quod Iob non seruiebat deo intuitu bonorum temporalium, quia valde patienter sustinuerat subtractionem eorum: & ideo Satan vlterius allegauit quòd Iob seruiebat domino in bonis operibus propter conseruationem sui corporis principaliter, quasi conscius, ne propter peccata, quæ occulta essent à deo in corpore flagellandus. & ideo dæmon petiuit à deo hanc flagellationem, vt eum impelleret ad impatientiam & blasphemiam, subtracta corporis sanitate: & hoc est quod dicitur.

Factum est autem. *Et patet sententia ex dictis in præcedenti capitulo vsque ibi.*

2 Et adhuc retinens innocentiam: *scilicet post prædictam flagellationem. in hoc autem non fuit à deo supra commendatur ipse Iob, quia adhuc non fuerat flagellatus.*

3 Tu autē cōmouisti me aduersus eū. *Non est per hoc intelligendum, quod deus ab aliquo alio moueatur ad aliquid volendum de nouo, quia voluntas eius est immutabilis & æterna: sed sicut voluntate æterna producit aliqua in tempore, ita ab æterno voluit modum producendi: & sic sicut ipse ab æterno disposuit flagellare Iob ad eius meritū, & vt per hoc daretur aliis patientiæ exemplum, sic etiam ab æterno disposuit hoc fieri per ipsius satan executionem, & post eius petitionem, & quantum ad hoc dicit:* Tu autem commouisti me. *absque hoc quod sit aliqua mutatio in diuina voluntate.*

4 Vt affligerē illū fru. *2. Phys. dicitur quòd frustra fit aliquid quando non sequitur finis intentus sicut potio medicinæ, quando non sequitur sanitas: & hoc modo Iob fuit afflictus frustra quantum ad intentionem dæmonis, qui per flagellationem intendebat eum impellere ad impatientiam: & hoc modo loquitur hic scriptura: non tamen fuit frustra, quantum ad intentionem diuinam, quæ erat declaratio patientiæ sancti Iob, quæ secuta est per hanc afflictionem.*

Philosophus.

1 Cui

MORALITER.

1 Factum est autem &c. *Exponatur sicut capitulo præcedenti vsque ibi.*

2 Tu autem cōmouisti me vt affligerē eū frustra *i. sine culpa sua. non tamen hoc fuit frustra ex intentione diuina. nā hoc permisit ad patientiæ Iob exercitium, & eius præmium augmentandum.*

2 Tu

Te. lem

a ¶ Rem minus charam. b ¶ Id est magis chara.

a illum frustra. Cui respondens Sathan, ait: pellem pro pelle, 1 2

a ¶ Idest per singula omnia. b ¶ Exponit sine dolore, vt tantum vitam seru et incolumem. c ¶ Hoc suspicabatur diabolus de Iob, quod sæpe videbat in alijs. d ¶ Idest si non credis eum ideo patienter ferre de exterioribus, qui timet de vita, quam plus diligit, mitte me in vitam, & videbis.

b & cuncta, quæ habet homo, dabit pro anima sua. Alioquin 3

c mitte manum tuam, & tange os eius, & carnem, & tunc vide- 4 5

bis, quod in † faciem † benedicat tibi. Dixit ergo dominus ad 6

d Sathan: Ecce in manu tua est, veruntamen animam illius ser- 7 8 †

a ¶ Ecce quantitas, his duobus pensanda sunt flagella, leuiantur autem si multa sunt, & non grauia, vel si grauia, & non multa.

e ua. Egressus igitur Sathan à facie domini, percussit Iob 9 10

† facie tua. † pro maledicat positū est.

illius amissionis tulisti. Olym. Nonnullis sine causa perdere, A est Iob non ob aliquod facinus bona perijsse, aut etiam quia non ea ad beneficentiam contulerat.

✻Philip. Instigante diabolo, contra Iob Dominus nō fuit commotus, sed Iob fortissimus est probatus.

Gre.3.lib.c.ii. Quomodo pater in Christū cū quo idē ē motus ē p Sathā? q a Christus hō nō pateret, nisi Adā peccasset cū Sathā Adā mouit, in Chrm deū cō mouit. Frustra, q a pęnā tulit sine sua culpa, sed nō frustra, q a soluit, q alter rapuit.

Ibidem. a *Pellem pro pel.* Diabolus per miracula filiū dei, sed propter humilia purū hominē putauit. Hūc ergo iudicans ex alijs, q in loco pastorū aliena dāna contemnunt, quasi non motum multis subtractis, quasi quæ extra se sunt. Dolore propriæ carnis tentat, quasi pro se doleat, qui non pro alijs. Hoc cum fieri petit, dicit de siderijs, hæc & per membra verbis, & desiderijs intulit, per 3.libr. quæ dixit. *Mittamus lignum in panem eius*, idest configendo corpori eius stipitem crucis adhibeamus.

✻ Orig. Omnis pœna, quæ foras fuerit à corpore leuior B esse videtur, quam dolores, qui sunt in corpore, ideo coriū pro corio, dolor leuior pro vehementiore, vt dum quis cæditur, manum pro toto corpore porrigit, & corio manus alterum corporis corium protegit. Commonefacit autem nequissimus sua causa, qui peccato denudasset Adamum, quē Deus pelliceis tunicis induit, patrem primum pellem accepisse, quam à Iob filio repetat, & nesciēs verum dicit Sathan hominem daturum omnia pro anima, quod Iob, & martyres fecerunt, qui omnia dederunt, vt animam suam eruerēt. OLYM. Symmachus legit: *Cutem pro cute, & omnia, quæ habet profundet pro anima sua.* sit enim, vt parte abiectiore corporis ictū ferat, vt prestantioris saluti consulat. aliter quoque licet eadem verba interpretari. Nam cum studeret sceleftus, Iusti gloriam imminuere, pellem inquit, pro pelle dedit, i. cū leuiter læsus sit, leuem quoque est laudem consequutus nec quicquam præcipui habet ad gloriam cuncta à quopiam cōtemni, ne lædatur ipse. Pro anima sua dixit, idest pro seipso.

3.Lib.c.2. Orig.2.lib. Gregorius. Pellis pro pelle datur, quia sæpe dum ictus cōtra oculum venit, manum opponimus, vt potius in ipsa, q̄ in teneriori vulneremur, hoc consuete fieri sciens dicit. *Pellem pro pelle, & cuncta, quæ habet homo.* quasi ideo Iob extra se tot flagella æquanimiter sustinet, quia ne ipse feriatur, pauet, & cura sui minus de suis sentit, vnde ipsum ferie expetit. *Mitte manum tuā.* qđ deus recte pmittit, vt sæpe victus obmutescat.

Moraliter. b *Alioquin mit. manum tuam.* Sæpe diabolus postquā mentem impugnauit, ad tempus cessat, vt in securā repente irrūpat, ideo iterum Iob expetit, quod deus ei reticendo concedit.

Gre.3.lib.c.3 c *Et tange os eius*, Per os, & carnem intelligit vitam corporalem, per animam intelligit rationem, vt superius.

Ibidem c.ii. Allegorice. d *Ecce in ma. tua est.* Ptāte per suos in carnē Christi Sathā habuit, sed animam seruat, non q, non tentet, sed q, nō super. C Vel animā, i. charos, & ei electos à iure suo amittit cū illū occidit à plāta pedis vsque ad verticē, q a ab exordio mūdi mēbris eius dura intulit, & vsque ad caput ipsorum, idest Christum sæuiendo peruenit. *Ecce in ma. tua.* Sinit nos tentari, vt D videamur nobis infirmi, & tamen custodit. Mystice.

✻ORIGEN. Patientia in dolore carnis ostendatur, & sufferentia in ossiū pęna inquit Sathan. Quod Deus pmittit, vt iustus appareat, sed p̄tiosam margaritam animam prohibet, ne tangat, quam nō maculauit iniquitas, nō violauit pessima cogitatio, non puerit blasphemia, non creatoris reprehēsio quæ ad imaginē Dei creata est, incorruptibili sapiētia imbuta, sermone, & scientia coronata, dei cognitione induta, corruptibili dominatione huius mūdi honorificata, quæ paulominorem gloriam ab Angelis super terrā est adepta. Quam in Abel, Noe, Abraham, Ioseph, & martyribus non tetigisti, nā sanctitas, & constantia in hominū est arbitrio. Cum enim Chrysostom. Augustinus. voluntas hominū consenserit voluntati Dei, tunc omnia, q̄ bona sunt facile perficiunt homines, & ne animā tetigeris, i. ante tempus de corpore exire ne compellas. OLYM. in faciē benedicere est aperte conscindere maledictis. NICETAS. animā eius ne tetigeris ex Theodotione. CHRYS. Ne carperet diabolus Deum, quod cum clementia vulnus E imposuisset. DIDYM. illius potestati rem omnem permisit tantū animam illius seruaret ne mentis soporem insaniāq; afferret, cum sanitate mentis in perpessione virtus sit ostendenda. OLYM. principem animi partem ne attinge, q a omnia duplicia erant reddenda, imaginem Dei ne attenta.

Mystice. e *Egressus igitur Sa.* Accepta licētia à planta, i. à minimis vsq; ad maiora perueniēs. Oē corpus mentis illatis tētationib. lacerat, sed ad animā nō puenit, quia inter delectationes quas suscipit, intētio resistit, & deliberatio recti vsque ad molitiē consensus non inflectitur: sed & illæ delectationes asperitate pęnitētiæ tergendæ sunt, qđ est testa saniē radere. Testa Grego.li.17. enim rigor est districtionis. Sanies fluxus illicitę cogitatiōis. Vel testa mortalis fragilitatis, q̄ tenet manu, qui eā sp hēt p̄ oculis, & ea cōsiderata, q̄ cito dissoluenda est, saniē radit. Sanies ex vulnere, praua cogitatio ex tentatione, q̄ licet nō ducat ad effectū, non tū est paruipendenda. vnde. *Si quis vi* Matth.5.d. *derit mulierem ad concupiscendum, &c.* Culpa ergo resecanda est, non solū ab opere, sed & à cogitatione. Vnde Ieroboal trituranti in area angelus apparet, qui surgēs sacrificat hœdum super lapidē. Post hostiam ius carniū cogitationes ex carnalitate venientes, quas etiam mactat cum carnalitatē Ieroboal super effudit. Sed quia de victoria bellum oritur, vt cū cogitatio vincit, alius elatione pulsat, Iob radēs saniē humilitati substratus, sedet i sterqlinio, i. hūilia de ses ecit, & ad ea, q̄ male gessit, pœnitendo respicit, ne qua elatio surgat.

✻ ORIGEN. Exiuit sathan nequissimis cogitationibus, aut, exiuit, id est quieuit atque cessauit cogitare, postquam, quòd quæsiuit, accepit non recordatus, quòd sit Deus, quasi eo deinceps non indigeret. OLYM. nul- F lum enim studium improbum habet cum Deo commercium.

Orig.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Cui respondens Sa. *volens impetrare corporis Iob flagellationem.*

2 Pellem pro pelle. *i. vitam corporalem alterius pro vita sua corporali tuenda cōtēnet, & multo fortius bona possessa. q. d. æquanimiter portauit Iob mortem prolis suæ, & amissionem bonorum, quia adhuc remanet sibi vita, & sanitas corporalis propter, quæ seruit tibi.*

3 Alioquin. *dando mihi super eum maiorem potestatem.*

4 Et tan. *permitte à me tangi affligendo non tantum exterius sed etiam interius, quod per tactum ossis significatur.*

5 Et tunc vide. *idest videre facies alios, sicut Gene.22.* Nunc cognoui, *idest cognoscere feci de Abraham.*

6 Quod in fa. *idest manifeste maledicat blasphemando subtracta sanitate corporis, pro qua seruit tibi in operibus bonis de genere, sed non ex intentione.*

7 Dixit er. *concedendo ei potestatem, tamen temperat eam dicens.*

8 Verūtamen ani. *i. vitā corporalē. Ra. Sa. exponit animā, i. rōnis vsum, per quē hō differt a brutis animalibus, ita quod afflictio non sit tāta q auferat rōnis vsū, q a tūc virtus patiētiæ nō haberet in eo locū.*

9 Egressus. *Hic consequēter ponit impetratæ ptātis executio, cū dr.*

10 Percus. Iob. *scilicet enormi, & doloroso.*

1 A planta

MORALITER.

† 2 *Pellem.* q. d. ista probatio Iob est modica. Sic aūt tyranni, qui sunt membra diaboli, pœnam innocentum semper dicunt esse modicam, & quærunt inferre maiorem.

† *Ecce in.* Permittit. n. Deus aliquando bonū prælatum, vel doctorē affligi grauiter, non solū in subditis, & tēporalib. bonis, sed ēt in proprijs personis quantum ad corpus, non tū quantum ad animam, ideo subditur.

8 *Veruntamen animam.* Nam à virtute non deijcitur, sed magis per patientiam stabilitur.

9 *Egressus, &c.* Exponitur, vt supra.

10 *Percussit Iob vlcere.* s. ex parte iferētis, q hoc fecit pessima volūtate, sed tū optime ex parte sustinētis, qui sustinuit patientissime, sicut & passio Chri pessima fuit ex parte Iudę, & populi

3. Lib. A

* Orig. Tantum sæuissima plaga fuit quãtam habuit iniquitatẽ diabolus. Vna erat q͞a à coma capitis usq; ad vngues pedum erat vulnus incurabile superfluã reddens medicorũ peritiam; in quo nullũ dereliquit dæmon suppliciũ q͞d huic plagæ nõ commiscuerit: nam manibus cibũ ad os porrigero non poterat: & si potuisset ore vermibus plenus & putredine accipere non valuisset: solus adamantinus Iob martyr ante Euangelium.

† vulnere.

Idem Apollinaris & Philippus.

* Chryst. lue atq; elephantiasi infecit.

¶ Eius.

a † vlcere pessimo, à planta pedis vsque ad verticem eius. Qui 1
b a ¶ Auget despectionem vt se humiliorem præbeat. 2
c testa saniem radebat, sedens in † sterquilinio. Dixit au- 3
d tem illi vxor sua: Adhuc tu permanes in simplicitate tua? 4 5

* Polychr. deprauatio corporis ciuitate eiectum, foris collocarat, lepra enim correpti à cæterorum conuictu extruduntur.

3. Lib.

* Orig. Testa saniem radebat aspera, vt diaboli malitiam irrideret, qui antea omnibus perditis vestẽ scidit: vt potẽtiæ exẽplũ nobis præberet, vt martyrũ formã demõstraret, qui testis sunt lacerati; vt illius typus esset q̃ sine peccato testa corporis ex virgine se induens totius mundi saniem mũdauit.

Idem.

* Polych. manu nõ abstergebat ne nauseã grauiorẽ cieret.

* Apollin. Hebræus pro *radebat*, habet scalpebat.

Greg. 3. lib. cap. 4. Historice.

a *Qui testa saniem.* Greg. Testa ex luto fit, & sanies corporis lutu est. Luto ergo tergebat lutũ fragmẽto vasis fictilis, vas si ctile cõtractũ cõsideras quid sit incuria tumẽtis. Quia uerò p ea q̃ circa corpus sunt inflatus a͞ius, fragilitatis humanæ oblitus, vt sit in honorib. Iob ex malis circũstãtibus despectionẽ auget suã, & nõ in terra mũda, sed in sterquilinio sedet p pedes q̃ sit substãtia carnis, & ex fætore loci in fætorẽ citò rediturã carnẽ sentit. Quã mollitiẽ sanè carni adhibuit, qui vulneri nõ vestẽ vel digitos, sed testam admouit? Ideo autẽ hic a deo premitur iustus, vt gloriosus remuneretur, & õditur quid expectet iniquus: cum sic premitur qui à iudice laudat.

B

Idem cap. 5. Allegorice.

b *Qui testa saniem.* Testa in manu; Chr̃i caro ex luto nostræ substatiæ, q̃ igne passionis decocta robustior surrexit, qua saniẽ, i. peccata deleuit. Per carnẽ & sãguinẽ peccata carnis notant. Sanies putredo sanguinis, significat peccata vetustate peiora. Sedes in sterquilinio, quia infirma mũdi elegit, superbis Iudæis spretis, in gẽtibus quiescit, i. pænitẽtibus sui sua mala flendo quasi ante se stercora coaceruant se abiciendo. Sed qui tot hominibus fecit multa in membris sustinet à carnalibus, qui quasi vxor in sinu ecclesiæ sunt per fidem: & ideo malis moribus & verbis peius premunt, & quasi ad cubile fidei recepti ineuitabiles sunt. Hi sunt turba premens Iesum, sed sola humilis tangit: hi suadent mala, vel metu vt Petrus adhuc carnalis; absit à te domine, vel elatione, vt Abisai filius Saruiæ a Dauid petens mortem Semei. Sed deteriores qui elatione, vt vxor Iob quæ superba suadet viro.

Idem c. 11.

1. Cor. 1. d.

Marci 5. d. Ioan. 13. a. 3. Reg. 16. b.

2. Lib.

* Orig. Memor vnigeniti filii dei qui extra portã est passus, extra ciuitatẽ sedebat ne molestiã ciuibus exhiberet, vt solus dominum à quo supplicia immissa suspicabatur, exoraret ob ea fortasse quæ per inscitiam peccarat inquit Apoll.

* Orig. Sedet in sterquilinio, quia omnis homo putredo spectaculum factus angelis & hominibus.

* Polych. degebat sub dio ne humanas voces audiret, vt incorruptũ, cælo hauriret spiritũ, vt maiore perpessione doloris placatum Deum redderet. κοπρίαν penultima acuta legitur

C

tur vt doloris acerbitas declaretur.

D

* Apoll. Sterquilinium erat in conspectu vrbis cui dominabatur antea.

* Chryst. In sterquilinio vt quæ à corpore decidebant arenæ aceruo tegerentur, sub dio quia nulla domus illi relicta, ne odoris grauitate necaretur.

† medio cineris.

* Basil. ex eo vermium fontes redundabant.

Homil. 5. ad Pop. Ant.

* Chrys. Illud sterquilinium quauis regali sella est splendidius: ideo multi longinquas ac maritimas suscipiunt peregrinationes, ab vltimis terris in Arabiã properant vt sterquiliniũ illud visant terramq; illam ex osculentur quæ coronati illius athletæ coronã & caueam excepit, cuius memoria patrẽ filiis orbatum consolabitur quod nullæ faciant gẽmæ.

Greg. 3. lib. cap. 6.

c *Dixit aũt illi vxor su.* Primã diaboli tẽtationẽ õdit in possessionibus & filiis Iob factã esse. Secundã õdit in afflictione corporis, & p̃suasione vxoris & cõpetẽti ordine. Si.n. pri⁹ affligeret in corpore, parui pẽdisset postea rerũ ablationẽ. Reseruat diabolus vxorẽ, vt saltẽ per eã vincat, qui per vxorem vicit primũ hominẽ: sed sicut ĩ prima tẽtatione Iob victor extitit, sic & in hac victor remãsit. Eodẽ mõ in Christo prius tẽtatur, in apostolis, in p̃pria p̃sona affligit, & in mẽbris & accipit Chr̃s integer. *Dixit aũt illi vxor sua, &c.* Diabolus duobus modis impugnat: tribulatione vt frãgat, persuasione vt molliat. Victus ergo de tribulatione recurrit ad artẽ qua Adã vicit, & ad altũ per scalã, i. per mulierẽ q̃ uiro vicina subrepere nititur: sed & hanc nõ audit vt præpositã, sed docet vt subditã: & sic arma tollit hosti, & sunt ei arma virtutis dũ erudit.

Allegorice. 2 Reg. 16. b.

E

Etsi in prosperis, magis tñ & inter mala corporis carnalis suggestio mẽtẽ tangit. hæc vxor, quæ post vulnera malè suadet Iob. Hinc Ieremias: *Foris interficit gladius*, i. vindicta exterior ferit, & domi mors simul est, quia nec tũc cõsciẽtia à tẽtationibus mũda est: sed & si hæc suggestio bonum fatigat, & aliq̃ñ ad delectationẽ rapit, mox erubescit & se arguit, dicẽs: *Quasi vna de mulieribus stultis locuta es*, & de cõsideratione munerũ se munit. Si bona suscepimus &c. Cum aũt q̃s vidẽs tot vitia se vallantia, magis se virtutibus munit, quædã vitia sub specie uirtutũ occurrunt, i. amici quasi per consolationẽ cõueniunt, sed in contumelias erumpũt, ut immoderata ira, iustitia, & dissoluta remissio misericordia uult uideri: & timor, humilitas, & effrenata superbia, libertas. Huiusmodi blanda superficie incipiunt, sed in asperitatem dilabuntur.

Greg. 5. c. 18. Moraliter. Thre. 1. c.

Tobiæ 2. d.

Ibidem c. 19.

d *Adhuc tu per ma. in sim.* Simplicitatẽ arguit, q̃ terrena despicit & æterna cupit. quasi dicat: Quid simpliciter æterna petis & sup his malè gemis, excidãs (æterna despice) & mala p̃sentia, uel moriẽs euade. Sed hæc passi sũt illi forma rectitudinis. V̄n ait: *Quasi vna de stultis &c.* feriẽtes extra sustinent, p̃uersos intus docẽt: ibi fortes hic misericordes: ibi aduersos repellunt, hic suos protegunt, & grande est in acie hoc utrũque facere. *Adhuc tu permanes.* Eua uerba sua repetit quasi dicens: desere simplicitatem, id est obedientiam uetitum comedendo contemne.

Allegorice.

Greg. 3. c. b. Moraliter.

* Orig. legit plurimo autem interposito tempore, quod uult esse duorũ, aut trium mensiũ: dici autẽ plurimũ, ob acerbitatẽ doloris, perseuerante Iobo in actione gratiarũ, cõferens

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *A planta pe.* quia non solum percussit eum enormiter, sed etiam generaliter.

2 *Qui te.* Solent autem ulcera leniri per unguenta & huiusmodi, sed hic econuerso fuit appositio duri.

3 *Sedens in ster.* Solet enim dolor mitigari per amœnitatem & suauitatem loci: sed hic fuit contrarium, uidelicet sterquilinium. Hujus autem potuit esse duplex causa. Vna quia Iob erat ita depauperatus quod non poterat habere talia fomenta: quia data fuerat potestas ipsi Sathan in o͞ibus bonis Iob: & ideo non est uerisimile quod ei reliquerit aliquid quod esset ei ad consolationem. Alia causa, quia Iob ultra afflictionem sibi datam etiam addebat testa radendo saniem, & sedendo in loco fætido, ut sic citius imploraret dei misericordiam.

4 *Dixit au.* Hic consequenter describitur afflicti prouocatio. miserat enim Sathan ipsi Iob uxorem suam, ut per eam deiiceret eum in impatientiam & blasphemiam, sicut eiecit de paradiso primum hominem per suam uxorem. & hoc est quod dicitur: Dixit autem illi uxor sua. ad hoc à diabolo instigata.

5 *Adhuc tu perma.* i. in stoliditate tua. ita q̃ hic accipit simplicitas prout opponitur intellectus perspicacitati: reputabat enim eũ stolidũ, eo quod uidebat eũ in maxima aduersitate positũ, & adhuc benedicentẽ dominum, cum econuerso uideret multos malos homines & blasphemos in magna prosperitate temporali positos. Ideo subditur.

1 Benedic

MORALITER.

populi Iudaici, optima tamen ex parte Christi.

2 *Qui te.* Per quod significatur q̃ modus perfectè patientis est pænã inflictam iniuste non tñ retinere, sed aliq̃ñ addere, sicut in collationibus patrum legitur de beato Paphnutio q̃ cum pro crimine imposito sibi falso grauis pœna fuisset imposita, ad eius addidit grauitatem.

4 *Dixit autem illi uxor sua.* Per quam intelligitur sensualitas quæ secundum Augustinum per mulierem significatur, & malum suggerit rationi, sed debet per rationẽ ei respõderi.

Quasi

A ferens se ad seductionem dæmon, vt per Euam ad Adam, sic per os vxoris Iob loquutus est. Vnde scriptura: Ab vxore te obserua. Quam Deus præcepit reseruari, ne secundã Iob accipere opus haberet. Diabolus autem, ut hanc ministram suę iniquitatis nouissimã conseruaret, de longe enim oculi eius considerant. Benedic Deo, accusa illius prouidentiam, irrita illũ, & continuo morieris.

Iudit. 7.

✻ Chryst. Tertium certamen contra Iob ab vxore desperata in virum diuturno dolore vexatum.

a ¶ Morte finies hanc afflictionem, vel morere, id est viues, per contrarium. b ¶ Nunc aliud persudet aliquis infidelis.

a Bñdic deo, & morere. Qui ait ad illã? Quasi vna de stultis mu 1
b a ¶ Id est dona Dei, temporalia vel æterna. b ¶ Id est flagella præsentia. 2
c lierib. locuta es. Si bona suscepim⁹ đ manu dñi, mala quare 3
a ¶ Quia per supradicta vinci non potuit, igitur aliis aggressus est, amicis scilicet vt post eis credatur. 4
¶ Vel suscipiamus. 5
d nõ sustineam⁹? In oĩb. his nõ peccauit Iob labiis suis. Igitur 6
e 7

a *Benedic domino & morere.* Idest transcendẽdo præceptũ, vltra quàm es cõditus viue.

Vide ordinem: post vulnera verba hostis intulit, quia cum vis doloris ingrauescit, facilius praua persuasio aliquem capit: propter quod qui cętera abstulit, vxorem reseruauit.

✻ Orig. & Græca Cathena habent hæc verba vxoris Iob: Adhuc tu permanes in simplicitate tua? vsquequo tu nũc sustines, & dices: Ecce expecto paucũ tps, adhuc sperans spem salutis? Ecce exterminata est, & perijt memoria tua de terra. Filij tui & filiæ tuæ, ventris mei gemitus & dolores, quos in vacuũ portaui cũ labore, tu aũt ipse ecce sedes in putredine vermium pernoctans & vigilans sub diuo, & ego vaga & habitu ancillę ambulãs de loco in locũ & de domo in domũm operis causa expecto, qñ sol occidat vt requiescã à gemitibus meis, & laboribus, qui me nunc tẽporibus his cõprehenderunt: sed dic aliquod verbum, benedic tu dño & morere.

Epistola ad Iul. Aphricanum.

✻ Origen. Plura sunt in nostris quam in Hebræis: quando Iobo dixit vxor eius ab illo loco: Quousque permanebis dicens ecce, maneo adhuc modicum tempus &c. vsque ad illud, donec quiescam, &c. solum enim scripta sunt verba mulieris, nempe: sed dic verbum ad Dominum, et morere.

B

Greg. c. 7.

b *Quasi vna de stul.* Quia sensus, non sexus in vitio est: non ait una de mulieribus, sed *de stultis mulieribus*, quod prauum sapit, accidentis stultitiæ est, non conditione naturę.

2. Libr. Basil & Chrysost. Athana.

✻ Origenes. Iob cum indignatione per uxorem diabolũ redarguit qui illum per eam seducere uoluit oñdens se illius typũ esse qui cõculcauit caput serpẽtis, dicens: tu grauius & deterius loquuta es, q̃ Eua prima in insipiẽtia q̃ me coronis uis priuare et post hos dolores ad inferos detrudere. quod si mors optanda non est, sed nec sibi inferẽda, et in p̄sona uxoris dixit diabolus: tu loquutus es ut unus ex spiritibus fatuis. quasi una de stultis mulieribus, illa una est Eua.

✻ Chrysost. Quę uirum circumuenit prima nube peccati cooperta.

Nota.
Idem cap. 7.
Eccl. 11. c.

c *Si bona suscepimus, &c.* Magna consolatio est in malis bonorum reminisci, ne sit omnimoda desperatio, sicut in lętis temperat ab elatione præuisio mali. Vnde dicitur: In die bonorum ne sis immemor malorum, & in die malorum ne sis immemor bonorum. *Si bona.* idest si ad æterna bona tendimus, cur non mala præsentia sustinemus?

3. Lib.

✻ Origen. Humano more loquitur dicens bona & mala. Nam à Deo bono non nisi bona procedunt, sed quemadmodum ab infantibus disciplina in malum æstimatur, sic ab impiis quæ pro pœnitentiæ commemoratione ingeruntur mala existimantur.

✻ Chryst. Prosperè semper agere id vnius Dei est, qui autem dæmonis irruptionem placatè tulit, adhortationem ad scelus ferre non potuit.

Idem c. 8.

d *In omnibus his.* Duobus modis labiis peccamus cũ nõ iusta dicimus,

C

dicimus, vel cũ iusta tacemus. Sed Iob nec cõtra ferientẽ superba dixit, nec contra suadentẽ recta reticuit. Patientiã habuit Deo gratias agẽs, insipientiã cõiugis arguẽdo docẽs: & sic victus ardẽtius hostis instigat, & quia vxor tacuit alios excitauit, ad cõtumelias. *In omnibus.* Quia sancti in omnibus quæ extra, & intus patiuntur, nec iniurijs dei excedunt, nec in contumelijs prauorum.

D

✻ Chryst. Non ad asperiores syllabas animum attendamus, neque prima specie decepti, aduersus virtutem iusti linguam incitemus. Diuino potius iudicio cedamus, quo illi, superatis oĩbus victoriæ p̄mia deferunt, p̄sertim cũ Deũ ipsum testantẽ audiamus, illius labra culpa vacasse. Nã, vt diuinã Pauli vocem vsurpẽ: si Deus est, qui iustificat, quis est qui condẽnet?

Idem c. 13.
Allegoricè.

e *Igitur.* Amici hęreticos significãt, qui cõtra corpus Christi id est, ecclesiam afflictã lapsus membrorũ dolentẽ, alios sub noĩe Christi tolerantem, conueniunt ad contentionẽ, quod est augmentũ doloris. De loco suo, qui est superbia: quia nisi in corde tumerent, praua asserere nõ certarẽt. Ecõtra locus bonorum est humilitas, de loco ergo veniunt, quia ex superbia mouentur contra ecclesiam, quorum peruersa actio ex nominibus eorum colligitur. Eliphaz, Baldath, Sophar, vt supradictum est, & loca vnde sunt congruunt. Theman australis. Sue, loquens. Naama, decor. Ab austro venit qui ardẽtius appetit sapere quam oportet. Quem calorem sapientiæ non vt bene viuant, sed vt elatè loquantur, desiderant. Vnde decorem, id est, speciem bonorum ex eruditione sumunt: hypocritæ nolentes esse, sed videri docti.

Idem c. 14.

E

3. Lib.

✻ Orig. Alterius diabolus p̄tãtem accepisse nisi solius Iob non vr: nec.n. lateret si quẽ Deus vt Iob exercuisset. Cuius dolores cũ amici accepissent à trãseũtibus, fama publica: Nihil.n. est magis p̄dicabile, quã magni hoĩs ruina, nõ à dæmonibus, quod quidã minus verè dixerunt, sed potius ab angelis, imitati amicos Iacob qui eũ cõsolari voluerũt sup̄ morte Ioseph audita, per nũtios, siue per scripturã ad inuicẽ loquẽtes, Dei prouidentiã & dispõnẽ, uno tpe, uno die, una hora, vnius veri Dei cultores, nõ.n. alios habuit amicos Iob, ex diuersis lõgeq; à se distãtibus locis, venerũt ad Iob cõsolandũ; distractis aĩs, iustẽne pateret Iob, quos ex amicis inimicos, & vt antea vxorẽ religiosã atq; in oĩbus iustitiis marito cõsentiẽtẽ, inuẽta occasione ad blasphemiã nequissimus dæmon conuertit, & nouẽ rñsiones blasphemiæ dicere cõpulit vnũquẽq; eorũ tres putãtes Deũ æmulari & defendere iustũ ab iniusto pęnas repetẽtẽ, nõ aduertẽtes iusto diabolũ inuidisse.

Seuerianus.

✻ Olym. Fortè multo post nuncium acceperunt, nec primo crediderunt, & tempore eguerunt ad disponendum regnis & itineri, quod diuino factum consilio vt morbi calamitas latius permanaret, & in eorum disceptatione certamẽ omne conquiesceret, Deo iustum in integrum restituente.

Cathe. Græc.

✻ Chryst. Amicus fuit aduẽtus nõ itẽ amica adhortatio: tũ q̃a casuũ atrocitatẽ in alienis bonis acrius solemus cõtẽplari.

✻ Olym. Symmachus vero sic. Condixerant.n. vt simul venientes cõpaterentur ei & consolarentur & visitarent eum.

✻ Chryst. Visitare pro colloqui dictum: multum enim temporis videntur apud eum fuisse.

3. Lib.

✻ Orig. Gen⁹ fuerũt Esau, à quo Idumęi, vt à Iacob Israelitę: his vnus rex fuit, illis more gẽtiũ per singulas ciuitates & regiones singuli reges fuerũt: q̃bus Dei culturã Esau tradidit.

F

quædam

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Benedic Deo.* i. maledic, vt melius tibi sit temporaliter.
2 *Et morere. Qui ait ad illam.* q.d. ad nihilum vltra valet vita tua, & sic quantum erat in se, inducebat eum ad blasphemiam & desperationem.
3 *Quasi vna de stultis mulieribus locuta es.* Vir sanctus quamuis afflictiones proprias patienter sustinuerit, tamen iniuriam Dei absque reprehensione sustinere non potuit: quia iniurię propriæ sunt tolerandæ, diuinæ autem vindicandæ.

4 Si

4 *Si bona suscepimus de manu domini.* hic accipitur si, pro quia multa bona à Deo receperat, vt dictum est. 1. cap.
5 *Mala quare non sustineamus.* q.d. nulla est ratio, quin debeamus patienter sustinere. Ideo eius perfecta patientia concluditur cum dicitur.
6 *In omnibus his non peccauit Iob labijs suis.* & exponatur sicut supra.
7 *Igitur audienter tres amici Iob omne malum quod accidisset ei.* Hic cõsequẽter describitur ipsius flagellati visitatio, cũ dicitur: *Igi-*

MORALITER.

3 *Quasi vna de stultis mulieri. locuta es.* eius suggestionem malam de impatientia repellendo. & subditur ratio.
4 *Si bona suscepimus de manu do.* i. gaudenter.

5 Mala

5 *Mala quare non sustinea.* Scilicet patiẽter, quasi dicat, sic debet esse. Ideo sequitur.
6 *In omnibus his non peccauit Iob, &c. Igitur audien.* erant enim ueri amici, ut dictũ fuit in expositione literali propter quod per ipsos intelligunt illi qui amicis afflictis uerè cõpatiũtur.

A quædā aūt Idumæorū regiones cognominatæ sunt Arabia, Arabitis eiusdē generis existētibus: nūquā enim ex aliena gēte vxorē Iob accepisset. nūc sane periit Idumæorum lingua, & gens, Arabique omnes nominantur, & syriacè loquuntur, ※ Olvm. Thæman vrbs est Iudææ circa Sina. Saucha vrbs est Moabitarū, quibus Baldadus imperabat. Minei aūt sūt Ammonitæ, & habitātes mōtem Seir. Eliphas vero est, De⁹ me dissipauit, vel Deus cōtēptio, irrisione mea. Baldad vetustas, vel gloriosus. Sophar scopus. Thæman defectio eorum Sauchæi loquacitas, vel leuitas. In lib. genesis legimus Sophar filium Eliphazi fuisse, quem Esau ex Adda suscepit. Eliphas Thæmani filius, quē Esau genuit, à quo oppidum & regio Thæman.

Cathena Græca. † condolerent ei.

a b audientes tres amici Iob omne malum quod accidis-
a ¶ Contemptus dei. b ¶ Australis.
set, venerunt singuli de loco suo, Eliphaz Themani- †
a ¶ Sola vetustas. b ¶ Sue: loquens. c ¶ Dissipatio speculæ, vel speculatorem dissipans. d ¶ Decorus. e ¶ Hi, & intra se & erga percussum quantæ fuerint charitatis ostenditur: sed bona eorum intentio suborta indiscretione fuscatur.
c tes, & Baldath, Suites, & Sophar Naamathites. condixe- 1 2
rant enim, vt pariter venientes, † visitarent eum, & con- 3
a ¶ Moral. Vitia oculos leuant dum sub specie virtutum fideles laqueare parant, & quasi eis consulere simulant.
d solarentur. Cumque eleuassent procul oculos suos, non co- 4
a ¶ Quia in hoc statu amplius eum non viderant. b ¶ Speciem miseriæ Iob in se transferunt vt melius eis credatur. 5
e gnouerunt eum: Et exclamantes plorauerunt, scissis- 6 7
a ¶ Ecce compassio pietatis. 8
f g que vestibus sparserunt puluerem super caput suum in cæ- 9
h i lum: Et sederunt cum eo in terra septem diebus & 10 11
k septem noctibus, & nemo loquebatur ei verbum. 12 13

Moraliter. a *Audientes.* Nō dicit audientes, ideo quod vitia hęc audiant, B sed diabolus qui per ista tentat, hæc intelligit.

b *Tres amici.* Numerus iste moralis vel mysticus tres turmas Chaldæorum significat, i. impugnationem quæ fit in opere, lingua, & cogitatione. hæc enim omnia impugnat.

Greg. c. 19. Moraliter. Matth. 26. c. c *Condixerant.* Quia in falsitate concordant, & dum sua docent, quasi consolantur. Verè autem consolantur in afflictione præsenti, qui de æternis erudiunt. Heretici amici nominantur, quia non ex sua nequitia, sed ex nostra benignitate nominandi sunt: vt, amice, ad quid venisti?

Condixerant: quia quædam vitia contra nos inter se coniunguntur, vt superbia & ira, remissio & timor, quæ etsi diuersa sint, tamen ad eundem finem tendunt, id est ad subuersionem spiritualis Iob.

Idem c. 14. Allegorice moraliter. d *Cumq; eleuassent procul oculos.* Qui in imo sunt oculos leuāt, si ecclesiæ facta cōsiderant, & eā in dolore positā, q̄ hæc spernit, ęterna petit, nō cognoscunt, quia q̄ vident in ea, in corde suo nō relegunt, qui hęc amāt ęterna cōtēnunt, vestes hęticorū sunt, qui eis cōcorditer inhærent, qui sp̄ in deteriora ruūt, & ī multis partibus à se diuidunt. Ruptis vestibus corpus ostēdit, quia incisis sequacibus, per discordiā malitia aperit, quæ per cōcordiā tegebat. Si aūt ex ærūna vitiorū & amore zeli in intimis dolemus, quæ lętis surrepūt, tristibus nō præualēt.

Idem c. 19. Moraliter. vñ subdit: *Cūq; eleuassent procul oculos.* Afflictos nō cognoscunt vitia, à quibus reprobata resiliunt, q̄ lætos nouerāt, id est penetrabant, q̄ aūt magis in eis se deprehēdi diabolus videt, eo illa sub imagine virtutū amplius abscondit. Et hoc est. Et exclamantes plorauerunt, signatur pietas per ploratum, discretio per scissionem vestium, affectus operum, per puluerem capitū, humilitas per sessionem. Species pietatis ad crudelitatem ducit, si per disciplinā puniri culpā prohibet, vt post ęternaliter puniatur. Discretio decipit, vt si pro infirmitate quasi discretè plus alimētorū sumimus, & indiscretè bella carnis C excitamus. Aliquando affectus bonorū operū inquietudinē facit laborū. Humilitas vtilitatē necat, dū hō seplus infirmū & inuti-

Idem c. 19.

D & inutilē, quā sit existimat, & alijs pdesse desinit. Sed hęc vitia sub spē virtutū latētia subtiliter cōpūctio examinat: qui. n. verè intus dolet, q̄ agēda foris, & q̄ nō agēda sunt, bene pūidet: & oīs strepitus suggestionū obmutescit vi cōpunctionis. vnde: Nemo loquebat̄. Videbāt. n. dolorē. Si. n. cor verè dolet, vitia cōtra nos non ob strepūt. Ipsa aūt vitia sæpe in vsum virtutū mutant̄, vt ira si rōni subijcitur, in sancti zeli ministerium vertitur. Superbia si diuino timori inclinatur, libera auctoritate iustitiā defendit. Fortitudo corporis prius praua, si cōuertitur, multū proficit in exercendis piis operibus. vnde Iob p amicis īmolat, & quos hostes pertulit, per sacrificium ciues recipit dum enim malas cogitationes subigimus, & in virtutes vertimus: quasi hostes per intentionis hostiam in amicos mutamus.

Historia. E e *Ex clamātes plorauerūt.* Quia speciē pcussi plaga mutauerat, speciem consolatorū spontaneus dolor immutat, quia dolentē nō potest consolari, qui non concordat dolori, sed hærens trahit. Ideo videntes corpus scissum, vestes scindunt, vidētes mutatū, capita fœdant puluere, vt facilius Iob audiat eos, dū aliquid de sua afflictione in eis videt. Vidēdū tamen est consolatori, ne nimis dolens, afflictum grauet, & dolentem desperare faciat, forsitan amici Iob nimis doluerunt, nescientes mentem percussi, quasi ille à corde cecidisset.

Greg. 3. c. 1[illegible] f *Sparserūt puluerē.* Puluis terrena ītelligētia, caput, mēs, cęlū pcęptū supernę locutionis. Puluerē super caput in cęlū mittere, est seculari ītellectu mētē corrūpere, & de verbis cęlestib. terrena sentire, dies intelligētia, nox ignorātia. Septē vniuersitas Sedent ergo, i. cōdescendere se simulant infirmitati ecclesiæ, & in his in quibus verū lumen intelligunt, & in his in quibus habent ignorantiam, & sic dolos deceptionis parāt.

Idem c. 15. g *In terra.* Quia speciē humilitatis oñdūt, vt superba suadeāt. Vel terra est incarnatio Chr̄i quā q̄dā heretici nō negāt, sed vel de deitate vel de incarnationis qualitate discordāt à nobis, quia ergo illā non negant, quasi cum Iob in terra sedēt.

h *Septem diebus.* Ignoratur vtrum continuè, an tot diebus crebra visitatione insisterent.

Idem c. 15. i *Diebus & noctibus.* Quia vel in hoc quod verè, vel in hoc quod stultè sapiunt, incarnationi non contradicunt.

k *Nemo loquebatur ei verbum.* Quia tunc tacent hostes, si filios Dei pdicādo generare negligimus, sed si recta loquimur, tūc graues contumelias ingerūt, in vocē doloris contra nos erūpunt. Loquuntur quidē semina errorū, cū corda fideliū torpere vident: sed cū uidēt alta sapere, de ærumna seculi dolore ad cęlū reditum quęrere, circunspectè linguam frenant.

Ibidem c. 1[illegible] *Nemo loquebatur.* Sūt enim multi, qui tardè loqui incipiūt, sed modum in cœpto nō ponunt indiscretè loquendo, & cū bona intētione venerunt, bonū piæ mentis præceps locutio F vitiauit. unde bonum quisque quod agit, pensare debet libra discretio-

NICOLAVS DE LYRA.

tur: *Igitur audientes tres amici Iob.* per publicam famam, quæ cito volat de talibus infortuniis magnorum, licet autem Iob plures haberet amicos, tamen isti tres erant principaliores.

1 *Condixerant enim.* tanquam amici fideles.

2 *Vt pariter &c. visi eum,* in paupertate & afflictione positum, quando amici ficti solent se elongare.

3 *Consolarentur.* Ista fuit prima eorū intentio, sed procurāte Sathan mutatū fuit pmeditamentū. quia cōuersi sunt postea ad eū increpandum & contemnendum, ut inferius patebit.

4 *Cumque eleuassent procul oculos,* id est in tali distantia politi, qua aliquis potest cognosci.

5 *Non cogno. e.* prænimia mutatione & deformatione & status sui & personæ.

6 *Et excla.* præ dolore.

7 Plora.

7 *Plora.* ex compassione.

8 *Scissisque ve.* in signum mœstitiæ.

9 *Sparserunt pul.* in signum humiliationis.

10 *In cælum.* ad impetrādum remediū diuinę miserationis.

11 *Et sede. cum eo inter.* ostendentes se quasi deiectos in amici sui deiectione.

Amici consolantur. 12 *Septē die. & sep. noc.* Nō q̄ essent ibi cōtinuè, q̄a oportebat eos aliqñ refici & quiescere, sed quia tāto tp̄e sederūt ibi horis. s. cōuenietibus: Et istud est vnū de remediis cōtra dolorē hoīs afflicti qñ uidet sibi remāsisse amicos fideles, qui inter maiora bona hominis cōputant̄, qñ uidet eos sibi uerè cōpati, ut hr̄ ij. Rhetoricę. Quia sicut trabs pōderosa facilius portat̄ ab hoīe, qñ hēt aliquos secū cōportantes, sic tristabile & dolorosum facilius sustinet̄ ab homine, qñ uidet aliquos sibi compatientes, quasi partem doloris sui secum portantes.

13 *Et ne. lo. e. ver.* Cuius causa subditur.

1 Vide-

MORALITER.

† *Venerunt singuli de loco suo.* nā sicut dr̄ Ethicorū 9. ad infortunia amicorū citius ire debemus ad cōsolādū, quā ad eufortunia ad congaudendum, licet ad utraque sit eundum.

6 *Et excla. plo.* Ex signis. n. uerę cōpassionis afflictus cōsolatur, sicut portans graue pondus ex cōportantibus alleuiatur.

MORA-

discretionis, quod est oblata diuidere. Alter reatus est, quod virtus putatur. Magna charitas fuit concorditer ad afflictum amicum venisse, longanimitas cum eo tandiu tacuisse, humilitas in terra sedisse, compassio capita puluere conspersisse, sed quia incaute locuti, bene inceptum, in fine factum est, malum, & nisi sacrificio purgentur, puniendi sunt. D

A

a Videbant enim dolorem esse vehementem. 1

a *Videbant enim dolorem*. Quia tunc timent praua loqui, cum amoris Dei dolor corda figit, tunc non proficerent, sed & quos tenebant, bonis exercitatis perderent.

3.Lib. ✻ORIG. Mox vt ipsam ciuitatem viderunt, nihilominus sicubi ipsum viderēt, ambierūt, & non cognouerunt, quia nihil erat exterius, per quod cognosceretur, conscientiam tamen, & synceritatē cognouerūt, & synceri verique amici, ad imitationē Iob, cū quo libenter diuisissent dolores, plorauerunt scissis vestib. & sparso cinere. Consuetudo. n. erat antiquis vbique, vt cū aliquid graue, & periculosum audisset, vel sustinuisset, continuo vestimēta scindere, cinerē, & terrā capiti suo spargere, & cilicio cōtinuo se īduere. Sic Iacob, Dauid, Ezechias rex Niniuitarū, & vltimus in lege Iudæorū princeps sacerdotū, ex quo Iudæorū sacerdotiū, & omnis Iudæorum legis ritus conscissus atque distractus, penitus interijt. Iob aūt deferens honorē eorū synceritati, & personis, introiuit in ciuitatē, & sedit in domo, & isti sederunt apud eum hebdomadis dierū, implentes apud viuentem mortui luctum, qui fit septem dieb. & septem noctib. sine cibo, & potu diuina virtute confortati, tam pro Iob, quam pro sua synceritate. Nam Dei colloquio post hoc digni habiti sunt, nec dolor cordis pmisit eos reminisci ciborū, neque aliquid humani. Et quia neq; verbis neque factis maiorum poterant eum consolari, tacebant solliciti de seipsis, metuentes quid de seipsis ageretur.

B Polychr.

✻OLYM. Lues antiquas notas abstulerat.

Cath. græca. ✻POLYC. Biblia quædam habent: Cumq; in cælū suspexissent, Deum exorantes quasi dixerunt, propitius esto domine, & ne talibus nos malis implices, qua ratione hæc contigerint tu solus nosti.

✻POLYC. Significantius expressa hebraice. *Et sederunt iuxta ipsum in terra.*

✻OLYM. Scriptura à sermone familiari non discedit, & cōtra eos, qui scripturam mendacij insimulare audent, dici potest, magnam diei noctisque partem assedisse.

✻ CHRY. Silētio declararunt, ijs, qui sunt in ægritudine, nullā principio aptiorē medicinā, quam quietem, & silentiū, cō solationē aūt prudenter factis, conscissa tunica, prę stiterunt.

✻ORIG. Non vsi sunt phylacteriis, aut incantationib. sed animas suas ad Deū leuauerunt. Nos aūt cibis pleni, fascinati dicimur, qñ autem ieiunamus, abstinemus nos, vt nō gustemus carnes, neque vinū, neque superfluas escas, tunc nō fascinamur. Cū manducamus aūt simus memores fidei, nos, cibū, & potū signo venerabilis crucis Christi signemus, leuātes oculos in cœlū, & orantes omniaq; Deo committētes. 3.Lib. E

Hierony. ✻PHILIP. Hæretici sunt, q Christū ī gloria credūt, nō in incarnatiōe, & passione, sed fidē scindūt, & terreno sēsu corda opiūt, & mutę īfidelitatis ī pbitate, suū os tota vita cōdēnāt.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Videbant enim dolo. *Credebant enim Iob, ita tristitia, & impatientia propter magnitudinē miseriæ oppressum, quod non esset dispositus ad recipiendum verba eorū, licet aliter esset in re, vt patet ex prædictis, & ideo secūdum suam æstimationem expectabant horā qua passio tristitiæ, & impatientia ipsius Iob transisset saltem in parte, ita quòd vellet eorum verba recipere. Ex hoc habemus documentum, quod homines in passione positi non sunt protunc corripiendi, quia non sunt correctionis receptini, sed expectandum est quousque passio transeat, vt sic correctionem melius accipiant, & ei acquiescant.*

ADDITIO.

animā serua. In ca. 2. vbi dr in postil. *Veruntamen animam illius serua.* Hoc quod dr. *Animam illius serua*, non recte intelligit de vita corporali tm, prout postillator vr velle, nec ēt de vsu rōnis tātū, prout Ra. Sa. exponit, nā si oīa alia ad naturā ipsius Iob pertinentia Deus permisisset in ptāte Sathan pter vitā corporalē eius, & ēt pter vsum rationis, sequeretur quod hēret Sathan ptātē superandi eū. Prout. n. homo adhuc in hac vita corporali existens, & vsum rōnis ēt habens à diabolo pōt superari, q ptātē Deus non concedebat diabolo, si. n. talē ptātem Deus diabolo concessisset, sine dubio Iob esset à diabolo superatus, vnde inf. 41. a. de diabolo dr. Non est potestas in terra, q cōparet ei. Sed quia fm Apostolū 1. Cor. x. c. *Fidelis Deus qui non patietur vos tentari super illud, quod potestis sustinere.* Idcirco Deus reseruauit in hac permissione potestatem superandi Iob, ne. s. diabolus eum finaliter superaret, quod principaliter fit per adiutorium diuinū, vnde glossa in hoc loco sic dicit. *Veruntamen animam illius serua.* non q non tentes, sed q nō superet. Hoc idē Gregor. 3. morali. vbi sic dicit. Ita aduersarius animam seruare dicitur, cum hanc tentando superare prohibetur. Hæc ille.

REPL. In c. 2. vbi postillator exponens illud. *Veruntamen animam illius serua.* de vita corporali, vel fm Rab. Sa. de vsu rationis. Bur. vtrunque sine ratione abijciens, exponit quod p hoc diabolus prohibitus est Iob superare. Sed illa Burg. expositio plane est contra beatum Aug. 12. super Gen. ponētē ibi exēplum de Iob dicentē. Diabolus timet à tentato superari, ita enim superbus est, quod nullo modo tentare præsumeret, quem superare nō posse putaret. Si per hoc, quod dr *animā illius serua.* diabolus prohibitus fuisset, ne superaret Iob nullo modo ad tentandum eum expetisset, sed ideo expetit quia eum superare posse pręsumpsit, si autē expressim phibitus fuisset superare, frustra superare psumeret, sciens quod, nisi permissus non posset, vt dicit ibidem beatus Aug. Nec facit pro Bur. allegata glo. q mystica est, & allegorica, vt patet in ipsa gloss. Iō dicitur ad beatum Greg. Vnde q̄uis verum sit, q Deus diabolo potestatē tentandi concesserat, non superādi, hoc tn verum esse non potest, q ad superandum sit expresse prohibitus per hoc, quod dicitur: *Animam illius serua.* propter ea, quæ supra ad intentionem beati Aug. dicta sunt.

CAP. III.

Diuisio. a POst hæc. Attentos facit quasi ad occulta, quæ clausis vasculis tegebant, sed apto ore eorū detegunt, vt eorū intimo odore recreemur. Hucusq; triplex expositio hinc prout singula expetent loca.

C ✻ORIG. Iob Persarum, Medorum, & Chaldęorum exemplo, qui accepta à maiorib. traditione, in epulis non loquunt, pęna loquēti proposita, sed nutibus omnia ministrantibus pcipiunt, vermibus, in quos se verterāt dæmones, exsaturatis, incipit loq vt illis se minime victum ońdat, vt tēpus loquendi venisse demonstret, vt amicis os aperuit, alioq loq non audentibus.

CAP. III.

a POST hæc 1

F Polich. ✻ OLYM. Apud quos locū opportunū datū esse credit de suis angorib. palā disserēdi. Os aūt aperiens mentis tranquillitatē p se tulit.

Chrys. ✻PHILIP. Et saluatoris typū habēs, in se humani generis mortalitatem defleuit, quæ, ppter peccatum, & iusta Dei sententia, homini sit inflicta.

In ca. 3. Hierony. Com. in Iob Male-

NICOLAVS DE LYRA. CAPVT III.

1 POst hæc. Postquā descripta est sancti Iob flagellatio, hic consequenter ex hoc orit disputatio. Circa q primo ponit ppositio ipsius Iob querulosa, scdo amicorū eius obiectio calūniosa 4. c. Circa intellectū huius c. varie dixerūt do. Sanctus Gre. 4. mo. di. q verba ipsius Iob in hoc c. quib. maledicit principio vitæ suæ, & eius cōtinuationi, non pñt ad literā intelligi. Primo qa verba eius vidētur oīno esse verba hoīnis nō solū impatiētis, sed ēt desperātis, oportet aūt dicere, qd Iob nō cecidit à virtute patientiæ. Tū qa post vltimā flagella-

Quomodo telligēda sit verba Iob.

MORALITER.

† 1 *Post hæc, &c.* Secundū sententiā Gregorij Iob tenet hic typum hominis in peccatū mortale lapsi, qui percussus est in mente, sicut Iob fuit in corpore. Ad cuius intellectū sciēdū, quod

A *Maledixit die.* Ecce hoc non secundum historiæ superficiē, quia, & malū est hoc, & impossibile. Dies enim in quo natus fuit, iam non erat, & otiosum est maledicere rei non existēti perniciosum vero si existeret, nec iam potest dies p̄teritus verti in tenebras, nec ei p̄nt conuenire cætera, q̄ sequuntur, nec abortiuus, (quod post ait) requie frueretur, ideo hic nihil secundum literam.

a aperuit Iob os suum, & maledixit diei suo, & locutus est, 1 2

Idem cap. 5. *Post hæc.* Idest post omnia prædicta, quæ passus est tacentibus etiam amicis. Cum ergo patienter in omnibus gratias B egit, & bene docuit, nunc nullo instigante non est credendus ex impatiētia ad maledictionem prorumpere, sed quietus hoc dicit quia inter mala laudauit Deum.

3. in Iob. Iob. 42. ✠ ORIG. Quibusdā imperitis Iob arguentibus, qđ Deū blasphemauit, restitit dominus sub finē dicens ad Eliphas, peccasti, qui de peccato Iob accusasti. Iob vero non peccauit, vt Hier. 20. Eze. 14. nec Hieremias, q̄ deuorauit diē natiuitatis suæ, cū & Iob sacerdotē delinquētiū amicorū Deus cōstituerit, & post mor Philip. Olymp. tē memoria honorificauit his verbis. *Si steterit Iob, & Noe, &* Chrysost. *Daniel in conspectu meo.* Maledixit diei, nō Dei, sed suo, q̄ natu C rā, & substantiam non habet, sed solum est tempus lucis, & decursus solis, vt aerē verberando, dolorib. remediū q̄reret. OLYM.

✠ OLYM. Solet enim miserabiliū verborū vsurpatio, dolores corporis demitigare, immanitatē pœnarum indicare, q̄ D vtique aliter nō æstimaret hō, vt eos cōmonefaceret, qui diē natiuitatis suæ delectabiliter celebrant, initium peccatorum, & ærumnarum. Cum melior sit dies mortis, q̄ natiuitatis. Eccle. 6. Tribulationes autē passi sunt sancti, nō tam pro se, quam pro nobis, vt intelligeremus, per illas perueniēdū in cęlum. Quid aūt miramur, si Iob, & Hieremias dolores sustinētes, conquesti sunt, cum dominus noster Christus ad passionem properans, questus dixerit, patri, si fieri potest transeat à me E calix iste, vt carnis infirmitatem ostenderet? Matth. 26.

Greg. cap. 6. a *Maledixit.* Maledictū duobus modis dicitur, iudicio iustitię vel liuore vindictæ. Illud laudatur, hoc prohibetur. Illo vtitur Deus, vt *Maledicta terra in opere tuo.* Et Abrahæ. *Maledicam* Gen. 3. c. *maledicentibus tibi,* Sancti ēt iudicium Dei intus vidētes, non Gen. 22. a. voto vltionis, sed iustitiæ Dei maledicunt. vnde Petrus. *Pe-* Act. 8. d. *cunia tua tecum sit in perditionem.* Et Elias duobus quinquage- 4. Reg. 1. c. narijs: *Si homo Dei sum, descendat ignis, & consumat vos.* Contra Roman. 12. c. alterum, quod malitia agitur, dicit Apostolus. *Nolite maledi-* 1. Corint. 6. b. *cere.* Et *Maledici regnum Dei non poss.* Maledictio igitur F Iob non est malitia, sed iustitia, non commotio, sed doctrina.

NICOLAVS DE LYRA.

flagellationē vxore sua prouocante eū ad impatientiā, eam corripuit, vt debuit, & de patientia admonuit, vt patet cap. præcedenti. Tum quia inferius vltimo capite dominus loquens ad Eliphaz Themanitē dixit: Iratus est furor meus in te, & in duos amicos tuos, q̄m non estis locuti corā me rectum, sicut seruus meus Iob. *Secū do, quia si verba sancti Iob accipiantur ad literam, continent impossibilia, & irrationabilia, dicendo.* Pereat dies in qua natus sum: *qa dies illa præterierat, nec redire poterat, & ideo ei maledicere videtur omnino irrationabile, & quod subditur infr.* Dies ille vertat in tenebras, *erat omnino impossibile, & ideo quòd Iob sanctus, & sapiēs hoc intelligeret ad literam non videtur conuenienter esse dictum, pp quæ, & cōsimilia dicit, quòd beatus Iob loquebatur ænigmatice seu parabolice, propter quod mystice exponitur totum istud capitulum. Thomas autem de Aquino his non obstantibus exponit ad literā. Ad cuius intellectum sciendum, q̄ aliquid est aliquando tristabile, & odiosum secundum se acceptum, quod tamen est acceptabile ad finem relatum, sicut potio amara, vt sic, est horrida, relata tamen ad consecutio-* Ouidius. *nem sanitatis est valde accepta, vnde dicit Poeta. Vt corpus redimas, ferrum patieris, & ignes, sensitiuæ vero partis non est aliquid ad finē referre, sed solius rationis, & ideo si aliquis de potione amara loqueretur, secundum dispositionem sensitiuæ partis, diceret eam esse malā, si autem secundum dispositionem rationis eam ad sanitatem referret, diceret eam esse bonam. Licet autem esse, & viuere secundum se sit delectabile, si tamen sit subiectum multis miserijs, & tristitijs, efficitur tristabile, & odiosum, inquantum quòd aliqui propter hoc se interimunt, quamuis erronee. Beatus igitur Iob volens simpliciter enuntiare dispositionem sensitiuæ partis miserias in quibus erat abhorrescentis, maledixit principio vitæ suæ, & eius continuationi, quamuis secundum rationem per virtutem patientiæ illas miserias acceptaret propter cōsecutionem præmij vitæ futuræ, sicut & saluator noster Matt. 26. d. dicit* Tristis est anima mea vsq; ad mortē. *Et ibidē.* Transeat à me calix iste. *exprimens dispositionem sensitiuæ partis, passionem imminentem horrescentis, ad declarandum in se veritatem humanæ naturæ passibilis, qui tamen passionem illam per rationem acceptabat, & per hoc patet ad dicta Gregorij, videlicet quod verba Iob non erant impatientis hominis, & blasphemi, sicut nec verba Christi erant verba hominis per tristitiam à culmine virtutis in aliquo inclinati. Similiter non erant irrationabilia, vt patebit infra.*

Licet autem hoc sit subtiliter, & gratiose dictum, tamen occurrit vnum dubium, quia amici Iob cum essent sapientes, & viri literati nunquam contradixissent Iob hoc modo loquenti, cum scirent passiones tristabiles esse simpliciter sensitiuæ partis, & ideo secundum hoc dictū tota eorum disputatio contra Iob procedit in æquiuoco, cum nitantur ostendere Iob ex impatientia maledicū, & blasphemū, tanquā loquentem ex erronea ratione, quæ tamen disputatio protrahitur vsque ad 22. c. exclusiue, vbi incipit Heliu disputare, de cuius disputatione dicetur tunc qualiter differt à præcedenti. Quod aūt tres viri sapientes, ita diu disputarent pro nihilo, quia in æquiuoco non videtur, & similiter, q̄ Iob sapiēs, & sanctus, ita diu tenuisset eos in verbis ad propositū nō spectantibus quin aperuisset eis intentionem suam, vt si tacerent, vel ad propositum arguerent, absurdum rationi videtur. Propter quod saluo meliori iudicio videtur mihi, quòd aliter potest dici. Ad cuius intellectum sciendum, quod disputās contra aliquem seu aliquos frequenter arguit. aut aliquid dicit procedens ex concessis ab eis ad aliquid contra eos concludendum. Amici autem Iob licet conuenirent cum eo in hoc, q̄ actus humani reguntur diuina prouidentia, vt dictum est, tamē dissentiebant in hoc, quòd punitionem peccatorum, & remūerationem bonorum in futura vita negabant. Ad hoc aūt sequitur, quod homini existenti in multis, & magnis miserijs, de quibus non apparet liberatio in via humana possibilis, vita sua talib. miserijs subiecta sit ei odibilis, & onerosa, si de toleratione talium nulla præmiatio in futurum est expectanda, & per consequens illa, per quæ venit ad istas miserias sunt ei odiosa, scilicet conceptio, natiuitas, & educatio, in tali vero statu erat Iob, vt patet ex prædictis, & ideo ex sententia erronea amicorum suorum, quam nouerat, cōcludit vitam suam sibi odibilem, & onerosam, & per consequens suam conceptionem natiuitatem, & educationem, ducendo eos ad inconueniens, eo quòd istud habebant pro incōuenienti, quia tenebant omnia bona remuneranda tantum in vita præsenti, & ideo dicebant vlterius quasi Iob respōdendo, quòd si homo vere pœniteat, & ad Deum conuertatur à miserijs sibi inflictis propter culpam suam quantacunque sit, à Deo liberatur, & ad floridum statum in victoria maioris prosperitatis reducitur, quod dictum Iob destruit per hoc, quòd aliqui iniusti frequenter in hac vita fruuntur prosperitate vsque ad horam mortis suæ. Et similiter aliqui iusti affliguntur miserijs vsque ad horam mortis suæ, & sic concludit Iob, quòd eorum tolerantia remuneranda est in alia vita, & ista patebunt ex decursu huius libri. Et sic patet, quòd disputatio Iob cum amicis suis non procedit in æquiuoco, quia directe intendit destruere, quòd illi intendunt astruere. Similiter patet, quòd secundum hunc modum dicendi Iob non potest de impatientia seu blasphemia notari, quia dicta in hoc c. & cōsimilia in sequentibus non profert ex sua sententia, sed magis tanquam ex errore amicorum suorum deducta, sicut nec Paulus apostolus potest notari de infidelitate 1. Cor. 15. b. ex eo, quòd ex errore negantium resurrectionem sic deducit. Si resurrectio mortuorum non est, nec Christus resurrexit, si autē Christus nō resurrexit, inanis est prædicatio, & fides nostra.

Diuisio. *His igitur præmissis præsens capitulum in duas partes diuiditur, quia primo Iob vitæ suæ detestatur inchoationem, secundo eiusdem continuationem, ibi.* Quare misero. *Prima in duas, quia primo maledicit tempus inchoationis vitæ suæ, secundo ipsius inchoationi, ibi:* Quare non in vulua. *Prima adhuc in duas, quia primo maledicit dicto tempori in generali, secundo in speciali, ibi.* Dies ille. *Circa primum dicitur.* Post hæc. *idest post septem dies in quibus amici sui cum eo resederant lugentes.*

1 Aperuit Iob os suum. *Ad dicendum, quæ sequuntur. Ex quo patet, quòd non locutus fuit ex impetu passionis, quia statim a principio in verba sequentia prorupisset, sed magis ex deliberatione rationis.*

2 Et maledi. diei suo. *Per modum, qui sequitur.*

1 Pereat

MORALITER.

quòd homo aliquādo accipitur in scriptura qualis factus est secundum naturam, & sic dicitur Gen. 1. *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinē nostram.* Aliquando vero accipitur qualis efficitur per culpam, & sic dicitur 1. Cor. 3. *cum zelus, & contentio sit in vobis, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis?* Homo igitur sic acceptus concipitur in peccati consensu, & nascitur in actu, & cum vere pœnitet, dicit.

Pereat,

ctrina. Videt enim amicos flere, & secundum se, (qui pspera mundi quærebant) eum fractum malis putare, & nescios A æternæ salutis eũ p his desperare, & flere. Et medicamẽ ponit.

Idem ca. 7. a *Pereat dies in qua natus.* Non conditus, quia conditus hõ in die iustitiæ, natus verò in die culpæ. Cõditus Adã: Caĩ primus natus. Dies ergo in quo natus, omne tempus mortalitatis sub quo de gentibus non apparet æternitas, hic ergo pereat,

a ¶Prius de die, post de nocte. ¶Quod ita intelligitur, scilicet prospera, quæ promittit aduersa intelligatur, quia qualis est hostis sæuiens, talis est blandiens.

a b Pereat dies in qua nat⁹ sum, & nox in qua dictũ est conceptus 1
c d est homo. Dies illa vertatur in tenebras. Non requirat eã Deus 2 3

Perire diem. Apoc. 10. c. Psal. 80. c. & æternitas appareat. Perire dupliciter dr̃, non esse, vel male esse. Hoc nostrũ tempus, ita peribit, vt non sit. vnde tẽpus non erit amplius. Cum enim dr̃. *Et erit tempus illorũ in secula,* pro defectu ponitur, sicut tẽpus momentis deficit, hic tamẽ optat, ita perire, vt malè sit. Aliter.n. non posset amaritudine inuolui, quod post ait. Anima aũt, vel angelus, ita est immortalis, vt mori nõ possit. Morit̃ enim vitio, vel supplicio, quo perdit beate viuere, nunquã tñ desinit essentialiter viuere.

Idem cap. 8. Dies ergo, qui optat̃, vt pereat, est apostata angelus, qui quidẽ iã periit à gloria, sed adhuc optat̃, vt retrusus supplicijs ẽt tentandi licẽtiã amittat. Is quidẽ dies est per naturam bene conditus, nox per meritum. Idem cap. 9. Tenebrosus dies cũ prospera allicit, sed in noctem desinit, quia ad mala trahit. Diem oñdit Gen. 3. a. cũ meliora promisit. *Eritis sicut dij,* sed noctem intulit mortalitatis. Dies cum bona promittens apparet, vt angelus lucis. Nox cũ corda cõsentientiũ obscurat erroribus. Iob ergo in proprio dolore causam totius humani generis deflens, reducit ad mentem originem culpę, & consideratione iustitię dolorem temperat pœnæ. Videt vnde cecidit homo, & di-

B cit. *Pereat dies, & nox.* quasi pereat spes à diabolo illata, q̃ pro missione deitatis emicuit, sed vt nox immortalitatẽ obscurauit. Pereat hostis, q lucẽ pmisit, sed peccati tenebras itulit.

✱OLYM. Iusti ægritudine pressi, ab ea voces emittunt contra seipsos, aut res, quę nihil læduntur.

✱SEVER. Vtinã nunquã essem in lucem susceptus, ne mea causa Deus accusaretur. Et peccati diem exoptat extingui, quo se Adamus scelere obligauit, & in persona totius naturę humanæ. Pereat inquit dies, quo à virtute, ad scelus homo migrauit, nec dixit in quo creatu. sum, sed natus, vt ostenderet nobis generatione opus esse, & ob parentelam labem Psal. 50. mortem in orbem terrarum introgressam, sic & Dauid. Ecce in iniquitatibus conceptus sum.

✱OLYM. Diem intelligit illuminationis promissionum, eri Gen. 3. tis, sicut dij, noctem, peccatum. Nec, quod Manichæi opinãtur, diei, tanquam malo, maledicit, sed, quæ in die eueniunt, accusat. Dies enim vocantur mali, non quod tales sint natura, sed ob rerum duntaxat euentum.

3. Lib. ✱ORIG. Puto forsitã olim in initio iuuentutis celebrauerit Iob diem natiuitatis suæ. Itẽ nunc ipsum reprobans, ait, qui olim fuit hilaris, & festiuus pereat ex lętitia, solennitate, &

C splendore, & nunq̃ in his inueniat̃. Nã & priores diem natiuitatis celebrabant vnã vitã diligentes, & aliã nõ sperantes. Nunc vero mortis diẽ celebramus, tentationum effugationem. Propterea, & memorias sanctorũ facimus, & parentũ, & amicorũ in fide morientiũ memoriã agimus deuote, tã illorũ refrigerio gaudentes, q̃ nobis piam cõsummationem in fide postulantes. Celebramus nimirum religiosos cum sacerdotibus conuocantes, fideles vna cũ clero, inuitãtes egenos, pupillos, & viduas saturantes, vt fiat festiuitas nr̃a in memoriã requiei defunctis animabus, quarũ memoriã agimus & nobis in odorem suauitatis in conspectu æterni Dei.

Moraliter. Videns Iob post occasum hominis quantũ prosperis eleuetur, quãtũ aduersus premat̃ homo, ad immutabilitatẽ re- D currit, & quãtũ hunc statũ despiciat, maledicendo declarat.

Greg. cap. 15. *Pereat dies.* Dies mũdi prosperitas, qui in nocte desinit, quia ad tribulationẽ perducit. Vel, dies peccati delectatio, nox mentis cæcitas. Homo tribus modis dr̃, per naturam, per culpam, & per infirmitatẽ. Homo ergo in die nascit̃, nocte cõcipitur, quia ad delectationem peccati nõ rapitur, nisi prius per mentis tenebras infirmetur. Sed pereat dies, id est peccati delectatio vigore iustitiæ destruatur.

✱PHILIP. Redeat per Christũ immortalitas, q̃ per Adam amisi, & aboat à me mors, q̃ alio delinquente contraxi. Qđ, vt ab Hieremia, nõ maledico, sed prophetico ore loquutus Hierony. in com. est. Tropicos aũt noctem, & diem dixit, diabolũ, & mortalitatẽ. Diabolus vero dies dr̃, quia dies fuit, cũ habitaret cum Deo, idcirco dictus lucifer, vel quia impijs prosperitas huius Iob 38. mũdi dies videtur, de quo dicitur, auferetur impijs lux sua.

Greg. 4. c. 15. b *Et nox.* Idest, quod cæcata mens per consensum ppetrat, dũ blandimenta delectationis caute non perspicit, pęnitentia extinguat. Ne aũt culpa, q̃ blãdiri ĩcipit, ad ĩteritũ trahat.

3. Lib. ✱ORIG. Porro quando natus es beate Iob? per diem an per noctem? si per alterum, cur vtrique maledicis? Verum idẽ sunt, & corpus, & anima, & quod est vtriusque, vtriq; imputatur. & in vtroque vindicatur. Cui dictum est conceptus est masculus? Patri Zareb, & ab obstetricibus matri Bosor, sic namque vocabant, quia masculum genuerit.

In annot. ✱AVGVST. Quis dixit? superiores quædam ptãtes, quę hoc rescire potuerunt, ostendit verò, quia nulli maledicit, cũ ait: *Nox illa sit in dolore.* quis enim dolor erit nocti? Dies autẽ sit tenebrosus, in quo diabolus obscurat animam, & postea in omnia mala conuertit, in quo tot mala ingessit, qui dies est impiorũ, non sit in recordatione, sed q̃ in diebus dicta, & fa- E cta sunt, ipsæ cogitationes manifestabunt̃ in tpe inquisitionis. Cum aũt ait: *non sit in diebus anni,* significat nihil esse, qa dies nullus est, qui non est in anno. Iudam autem intelligit, quem dominus resurgẽs, sed Petrum, & alios Apostolos nõ quæsiuit. Non sit in ecclesiæ festiuitatibus, ne sit in numero duodecim Apostolorum, & cõsequenter Iudæos designat.

✱OLYM. Non in hominum versetur memoria, ne in mentem veniat munera cupientibus, nec illam tanquam suam sibi vendicet dominus.

✱OLYM. & SEVER. Vitiũ quale est, non specie virtutis fucatũ, appareat. Diabolus mortẽ excipiat, qui illã inuenit. Aquila, obnubilatio. Symmachus, caligo. Theodotio, nubium obductio dixit. γνόφος .n. ẽ nube caligo est. Aquila pro tenebræ lunæ obscuratio dixit, id est, vt in tenebris nulla visio sic extra mentis notitiam sit ortus mei dies.

OLYM. Q̃ñ mensium quidam pluribus, quidam paucioribus constant diebus, dies illa à mensium numero summoueatur, sed altiora meditatur. Annum domini acceptabilẽ, quo obsecrat, vt peccata sempiterna obliuione obliteret.

SEVER. De futura vita, in qua lux perpetua, vaticinatur. Philip. in 3. Iob. Symmachus nox sit illa ablegata. Hebræus derelicta.

POLY. Nec pt̃ũ nec diabol⁹ vllã in me habeat ptãtem.

c *Dies ill.* Idest exordio delectationis, ad quẽ finẽ pditiõis rapit, videat̃, & p pęnitẽtiã crucietur. Quod si ita punita est.

Idem capi. 16. d *Non requirat.* In iudicio, vt puniat, & non illustrabit. Illu- F strat lumine, qui arguit, sed quasi tegitur, qui in memoria iu- Psal. 31. a. dicis non reuocatur. vnde. *Quorum tecta sunt peccata,* nec tunc in conspectu omnium monstrentur.

Non

NICOLAVS DE LYRA.

1 Pereat dies. *Non est per hoc intelligendum, quod optaret diem præteritum redire, & sic postea perire, quod est impossibile, & irrationabile, vt arguit beatus Greg. sed loquitur de præterito per modum futuri, ad modũ dolentis de aliquo præterito, vt sit sensus:* Pereat dies. *idest vtinam dies natiuitatis meæ nunquam fuisset si possibile esset, vt sic non fuissem natus. Et eodem modo exponendum est, quod subditur:* Et nox in qua dictum est: conceptus est homo.

2 Dies illa. *Hic maledicit dicto tempori in speciali, & primo diei, secundo nocti, ibi.* Noctem illã. *Circa primũ dicitur.* Dies illa vertatur in tene. *quod potest fieri pluribus causis concurrentibus. Vna est ex eclipsi solis, sicut fuit in passione Christi, & hæc tangitur ibi.* Dies illa vertatur in tenebras. *propter quod subditur.*

3 Non requirat. *Idest non instituat eum celebrem, sicut instituit de die sabbathi propter beneficium creationis. Et non sit in recordatione, hoc non est in Hebræo, nec in libris correctis, sed immediate subditur.*

2 Dies

1 Non

MORALITER.

1 *Pereat dies.* Idest talis cõceptus, & talis natiuitatis pereant, quod fit quando peccatum remittitur per peccantis pœnitentiam, & misericordiam diuinam.

2 *Dies illa verta.* Idest delectatio, quæ fuit in actu culpæ, vertatur in mœrorem pœnitentiæ.

3 *Non requirat eum Deus.* Scilicet ad puniẽdum in finali iudicio, nec sit in recordatione coram iudice summo, nec illustretur lumine, idest non manifestetur ad meam confusionem illustratione aduentus iudicis, sed potius abscondatur velamine remissionis, Psalm. 31. a. *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.*

3 Non

obscu-

a *Non illust.&c.obscur.* Id est diem delectationis, ne ab eo, q̄
A omnia videt, videatur.
3.cap.Iob. ✻ PHILIP. Non illustretur lumine recognitionis Dei, vel potentiæ, obscurent eum tenebræ, idest pœnę inferni.
b *Tenebræ*. Idest lamēta penitētiæ, vel occulta Dei iudicia,
Grego. ca.17. à quibus præueniēte
† illustret. gratia absoluimur, q̄ nos mereri nescim⁹.
c *Et vmbra mortis*.
Id est mors Christi
† caligo, & vmbrositas. secundum carnem, quæ nostram duplā destruxit. Vnde vno
† terreant illū sub.diem amari dic, id est, q̄ diei maledicunt propter ea, quę illis accidunt. Aliter vertunt, æstus diei, id est uapores, qui in ęstu diei ascēdunt, ut eius lucem prohibeant. die, & duabus noctibus in sepulchro iacuit, quia lucem suæ

a desuper, et non † illustretur lumine, et non sit in recordatione. 1
a Scilicet sic eum erroris sui cæcitas obruat, vt vlterius ad lucem pœnitentiæ per Dei memoriā non resurgat. b ¶ Idest obliuio, quæ delet memoriam, vt mors vitam. c ¶ Nunc quia à luce cecidit, nunc intus caligine confunditur. 2 3
b c d e f g h Obscurent eū † tenebræ, et vmbra mortis, † occupet eū caligo, 4
a ¶ Post, infinito gehennæ supplicio cruciabitur, vt quod inuolutum est, finem suum non indicat, quæ pœna incipiet cum iudex veniet. b ¶ Apostatam angelum a conspectu iudicis ad supplicia tempestas rapiat, de qua dicitur. Et in circuitu eius tempestas valida. Psal.49.a.
et † iuoluatur amaritudine. Noctem illā tenebrosus turbo possi 5 6
deat, nō cōputetur in diebus anni, nec numeretur in mensib.. 7

simplæ mortis, nostræ duplæ tenebris adiunxit. Vera mors dicitur qua separatur anima à Deo, vmbra, qua caro ab aīa. Aliter dicitur, vmbra mortis obliuio, quæ agit, vt non sit res in memoria, sicut mors agit, vt non sit, quod capit in vita. Vel diabolus mors dicitur, & mutatio eius, quæ de specie eius est, vt vmbra à corpore, vmbra mortis. Quia autem nullum peccatum est inultum, in quo misericordia subuenit, hoc homo puniat, vnde sequitur.
B d *Occupet eum caligo*. Id est mentis confusio, de qua dicitur:
Eccl.4.c. *Est enim confusio adducens gloriam*.
e *Et inuoluatur*. Omni parte.
f *Amaritudine*. Pœnitentiæ, sed si dies, idest delectatio peccati sic punitur, quid nox, idest consensus ad culpam?
g *Noctem il.te.tur.pos.* Quasi turbo tempestatis est concitat⁹ spiritus mœroris, qui mentē tristitia obnubilabit. Iste est spiritus, qui conterit naues Tharsis, idest vis cōpūctionis, q̄ mētes mari, i. mundo deditas salubri terrore confundit. *Nec re.*
Gregor.4.c.9. Homo redimitur, quia cum caro, & spiritus sit, infirmū habuit aliquid, vt peccaret, quod non angelus, p̄terea angelus ꝓpria, homo aliena perijt malitia. Dicit ergo. *Non requirat*, & quia tenebras intulit, toleret sine fine, qđ fecit, nec lumē recipiat, qđ non suasus perdidit. *Noctem illam tene.* Qui in peccato sibi blandit᷑, à nocte possidet᷑. Qui punit, noctē possidet & melius si cū incipit peccatū reprimitur. Quod aūt punimus, non obijciendū nobis à iudice speramus. vnde. *Non*
Idem cap. 18. Moraliter. *cōputetur, etc.* Annus nostræ illuminationis perficitur, cū veniente iudice peregrinatio complet᷑. Dies anni sunt singulæ virtutes. Menses, sunt multiplicia facta virtutū, vel collectio virtutū vniuscuiusque boni viri, sed quia cū his timet, ne iudex, & mala penset, orat ergo, vt tunc sic bona remuneret, ne mala requirat. Si. n. hæc nox cū diebus numeretur, iā oīa
Idem capi.19. obscurant᷑. Vt aūt tunc nō numeret᷑, modo discutiamus, ne
G q̄ culpa sit impunita, ne quis, qđ egit defendat, addēs neq̄tię
Eccl.21.a. nequitiā. vnde addit. *Sit nox illa solitaria, nec lau.dig.* Sūt enim, qui

qui ma'a laudant, & defendūt, & sic culpa geminatur, nō remanet solitaria. Contra, qđ dicitur. *Peccasti, ne adijcias iterum* D
Gen.3.b. *peccare*, i. mala defendere, vt Adā, qui ad pœnitentiam requisitus excusationem culpæ addidit. *Mulier, quam dedisti, etc.* Quasi tu fuisti occasio peccandi, qui mulierē dedisti. Culpā vero bene īsequitur, qui nulla ꝓspera mūdi appetit. vnde est:
Idem 20. † superueniat in eum. *Maledicant ei, qui maledicunt diei*. Quod est filij bene noctē pœnitendo feriunt, qui lucem prosperitatis calcant, qui diē delectationis nō habēt. Vel dies, est suggestio hostis, & est illi transacta: vere puniunt, q in ipsa blanda suggestione, insidias seductoris sic deprehēdunt, ꝙ cōtra
Idem 21. se amplius suscitant Leuiathan. Alijs quoque quos secure possidet dormit, sed his euigilat ad oēm pugnā. Sed q̄a victis vitijs aliquid minimū remanet, quod vinci nō pōt, ne victor
Idem 22. eleuet᷑, subdit: Obscurentur stellæ caligine eius noctis, quia etsi splendentes virtutib. reliquias noctis trahunt, etiam retinentes, vt inde luceant melius, vnde nolētes humiliter obscurantur: Vnde tribui Ephraim in terra promissionis Cha-
Iudic.1.f. E nanæus non occisus, fit tributarius, quia cū spe intramus cælestia inter optima restant vitia, quæ tamen seruiunt nobis ad vsum humilitatis, ne superbiat, qui vincere non pōt, licet
Iudic.3.a. parua. Vnde rursus: *Hæ sunt gentes quas reliquit dominus, vt in eis erudiret Israel.* Idest vitia in quibus sp̄ iustus exercetur, & dū vinci timet, elatio virtutis comprimitur, & in paruis discit, q, ipse maiora non vincit. Vel, obscurentur stellæ caligine eius noctis, quia nox, idest consensus ad culpam ab Adam in nos propagata, ita oculum turbat, vt etiam hi, qui lucent mūdo, vt astra, æternum lumen, vt est, videre nō possint. Et hoc est: *Expectet lucem, & non videat*, quia quantolibet ardore exiliant, tamen in carne hac lumen, vt est, non videbunt prę cęcitate damnationis in qua nati sumus.
Greg. 4.c Allegorice h *Non computetur in die anni*. Annus superna gratia, in qua multiplex vita virtutum, vt dies in anno. Vel, annus, multitudo redemptorū, quæ expletur collectione bonorum om-
Esa.61.c. Greg. 4.c nium, vt annus diebus, quæ apud Esaiam dr̄ annus placabilis domini. Dies vero sunt singuli electi. Menses multæ ecclesiæ, q̄ vnam catholicam faciunt. Sed non in his nox computatur, i. diabolus, quia aduentum Christi conspicit, sed nō ad veniam cum electis credit, vnde nusquam angelos apprehendit. Vel dies angelici spiritus in luce permanentes. Menses ordines, & dignitates eorum, vt throni, & cæteri, sed nec
F ad lucem, nec ad ordinem illorum diabolus reducitur, sed exors ab illa patria in æternum est. Vnde subdit.

☞ a *Sit*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Non illustretur. *Et refertur ad eclipsim solis prædictam, in cuius hora licet dies obscuretur, tamen satis cito ad lucem pristinam reuertitur, & hoc excludit dicens.* Non illustretur. *Et est sensus, vtinam dicta eclipsis durasset per totam diem meæ natiuitatis.*

2 Obscurent eum tenebræ. *Hic tangitur alia causa obscurationis diei, scilicet quando nubes obscuræ simul concurrunt cum eclipsi, & hoc tangitur cum dicitur.* Obscurent eum tenebræ. *idest vtinā cum eclipsi solis concurrissent nubes obscuræ.*

3 Et vm.mor. *Idest, quòd tanta fuisset obscuritas orta, quòd homines præ horrore timuissent sibi de morte.*

4 Ocu.eum ca. *Idest vtinam cum obscuritate nubium in cælo aereo fuisset nebula circa terram, quæ proprie caligo dicitur ad maiorem dicti diei horrorem.*

5 Et inuo.ama. *Idest vtinam die illa fuissent homines generaliter sine gaudio, & amaritudine occupati. Omnia autem prædicta dixit Iob de die suæ natiuitatis, per hoc designans, vt horror exterior temporis signum fuisset mali, quod sibi accidit, eo quod per natiuitatem venit ad vitam subiectam tantis ac talibus miserijs. Et eodem modo intelligendum est de his, quæ sequuntur quantum ad noctem suæ conceptionis.*

6 Noctem illam tenebrosus turbo possideat. *Hic consequenter maledicit nocti suæ conceptionis in speciali. Est autem nox horribilis de se, sed multo horribilior est quando superuenit ventus procellosus, & aer caliginosus, quod notatur cum dicitur.* Noctem illam tenebrosus turbo possideat, *idest vtinam sic fuisset horribilis, vt fuisset signum correspondens meis miseriis.*

7 Non com.in di. *Id est non sit in recordatione aliqua laudabili.*

1 Sit

MORALITER.

2 *Obscurent eum.* Per hoc intelligitur consideratio pœnæ gehennalis, quæ consideratio licet sit horrida, respectu tamen experientiæ non est, nisi vmbra, diem igitur prauæ delectationis obscurant tenebræ, & vmbra mortis, quando repellitur per considerationem pœnæ gehennalis.

4 *Occupet eum caligo.* Id est perturbatio mentis de peccato perpetrato.

5 *Et inuolua.amaritudine.* Scilicet perfectæ pœnitentiæ. Et q̄a non solum lamentandum est pro peccati actu, sed ēt pro interiori consensu, ideo subditur.

6 *Noctem illam tenebrosus turbo, &c.* Id est indignatio spiritus contra malum sic consensum retineat, quòd ad actum exterius non procedat.

7 *Non computetur in diebus anni.* Placabilis domino, de quo dicit Esa.61.a. *Spiritus domini super me, &c.* Sequitur: Vt prædicarē captiuis indulgentiam, & clausis apertionem, & p̄dicarem annum placabilem dn̄o, idest temporis gratię. Per dies, & menses anni gr̄ę, intelliguntur virtutes, & actus earū, de quibus expectatur remuneratio diuina, & orandum est, qđ tunc non recordentur peccata, ne ex eis obfuscentur bona.

Sit

A a *Sit nox il.so.* Quia frequentia illa separatur, vel hominem quem sibi socium fecerat, amittit, & electis per gratiam redemptis solus cum corpore suo gehennæ traditur.

b *Nec laude dign.* Homo cũ substratus, idola coluit, in quibus dæmonia quasi tenebras noctis laudauit, sed iam idolis reprobatis non est laude digna.

3.Lib. ✠ Orig. Nox illa est de qua est scriptũ, nox præcessit. Cuius sydera sacerdotes, scribæ, pharisęi, qui in lege tanquam in nocte sunt obtenebrati.

a Sit nox illa solitaria, nec laude digna. Maledicant ei, qui ma- 1
b ledicunt diei, qui parati sunt suscitare † Leuiathan. † Obtene- 2
c brentur stellæ caligine † noctis. Expectet lucem, † & non 3 4 5
d videat, nec ortum surgentis auroræ. Quia non conclusit ostia 6
e ventris, qui portauit me, nec† abstulit mala ab oculis meis. 7

† eius. † abscondit eam claritatem, vel afflictioné sub hic. Com. in Iob.

✠ Idem. Leuiathan intelligit diabolum.

✠ Polyc. Execrationis meæ partes expleat Deus, qui solus harum rerum habet potestatem.

B ✠ Olym. Christum intelligit, qui fortem alligans, eius vasa diripuit.

✠ Didy. Præclare, qui debet leuiathan subiugare, incarnationis futurum mysterium enunciat. Diuersa dæmonis nomina, non naturam, sed multiplex artificium declarant, qđ valet ad Manichæorum dogma euertendum.

c *Maledicant ei.* In veteri translatione: Maledicat eam, qui maledicit diem, qui capturus est grandem cetum. Diabolus quem modo nox latet, in fine erit visus dies, *cum extolletur super omne, quod dicitur Deus*, vel colitur. Sed modo malitiã eius destruit, qui in fine aduentu suo potentiã eius destruet qui in aquis, scilicet baptismi grandem cetum, idest fortitudinem eius extinguit. (2. Thess. 2.a.)

Greg.ca.13. Vel, maledicant ei, idest nocti tenebras eius damnando nuntiantes electi angeli, qui maledicunt diei, i. qui fictã eius claritatem qua præsumpsit æqualis Deo fieri despiciendam monstrant, qui parati sunt suscitare, id est relaxare, vt totis viribus cõtra ecclesiam agat, modo enim ligatus tenetur in abysso, & pressus, & qui superbus præ alijs se extulit, substratus ditioni eorum succubuit, vt modo eis ministris ligatus lateat, & in fine solutus aperte bella gerat.

d *Leuiathan.* Idest additamentum. Eorũ, idest hominum, in quibus post suggestionem mala addere non cessat. Vel exprobrationẽ, quia cũ Adæ addere deitatẽ spopõdit, & quòd habebat, abstulit. Hic a propheta serpens tortuosus dicit, qui molliter quasi blandis verborũ sinibus insidias infundit. Et vectis, (Esa.27.a. C)

vectis, quia durus per malitiam ad necem percutit: Suscitatus aperte aget, interim autem latenter. D

e *Caligine.* Eius noctis.

f *Obtenebrentur stellæ.* Idest hypocritę, qui lucent per opa ad oculos hominũ. Hę sunt, quę cauda draconis, idest extrema psecutione Antichristi trahuntur, hę obtenebrantur, quia malitia hostis sic pręualet eis, vt apertis malis inuoluantur, quales intus, tales exterius. (Idem capi.14)

† luctum suum aut societaté, & coniunctionem suam, quę apparét incre pusculo eius. Idem 23. † Obscurẽtur. † & non sit, nec videat.

g *Expectet lucem.* Hoc secundũ mẽbra eius, id est iniquos, qui fidem habent, & vel praua agunt, vel bona non recto corde, & securi, quia existimatione sua multorum que sancti diẽ dñi expectant, non frustra quidẽ. De quib. propheta: *Væ desiderãtib. diem domini.* Lucem ergo i. Christũ, q dicit: *Ego sum lux mundi.* Aurora surgens ecclesia, quæ priores tenebras deserit, & in lucem iustitiæ venit. Ortus eius initiũ claritatis ęternę. In iudicio ergo adhuc aurora, in regno dies cuius ortum in luce aduentus dñi impij non videbunt, quia pressi tenebris, quanta luce surgat, ignorabunt, vnde: *Tollatur impius ne videat gloriam Dei.* Vel in præsenti ortum auroræ nõ vident, qui cum opera videant, intentionem non pensant imitantes vnde foris laudentur, non vnde intus ad lumen surgant. Vel prophetia est hoc de Iudæa, quæ Christum prophetando sustinuit, sed venientem non cognouit. (Allegorice. Amos 5.c. Ioan.8.b. E Esa 26.b. secundum aliam literam.)

✠ Olym. Polyc. Symmachus. Expectetur lumen, & non sit maneat in tenebris. Absit stella matutina, idest ratio, q̃ propter probabilitatem illuminata videri posset opinio.

✠ Olym. Peccatum non potest præstolari Dei verbum luciferum, qui apud D. Petrum oritur in cordibus nostris.

h *Nec ortum surgen.au.* Ortus auroræ est noua natiuitas resurrectionis, qua sancti cum carne orientur ad videndũ lumen æternum. Sed quantumcunque hic fulgeant electi, nequeũt penetrare, quę erit illa gloria illius nouę natiuitatis, hęc nox non clausit, sed aperuit ostia ventris, quia concepto homine ad peccatũ desideria cõcupiscenciæ, reserauit. His aũt ostijs, idest desiderijs concupiscentiæ carnalis reseratis, ad innumera corruptionis mala ptrahimur. Vnde grauati gemim⁹, qa hoc iustitia exigit, vt qđ spõte fecimus, inuiti toleremus. (Moraliter.)

i *Quia non conclusit ostia ventris, qui.* Hoc de ipso capite, paradisus F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sit nox illa solitari. *Idest vtinam sic fuisset horribilis, vt homines non possent congregari in aliquibus festis seu conuiuijs.*

2 Nec laude dig. *Ita quòd nihil laudabile factum fuißet in ea.*

3 Maledi.ei, &c. Leuiathan. *Hoc Tho. exponit dupliciter. Vno modo, quòd per Leuiathan intelligitur piscis magnus, qui alio nomine vocatur cetus, quem propter sui magnitudinem piscatores non audent inuadere de die, vt dicit, sed de nocte tantum, & ideo quando intendunt eius captioni si superueniat dies, maledicunt ei, & sic suscitare Leuiathan est eum inuadere. Alio modo, vt per Leuiathan intelligatur diabolus, quem suscitare habent mali homines ei obedientes, & isti odiũt lucem diei, secundum quod dicitur 3. Ioan.c.* Omnis, qui male agit odit lucem. *Sed prima expositio non videtur vera, quia audiui ab illis, qui nouerunt captionem illius piscis dicentibus, quòd nunquam inuaditur de nocte, sed magis in clara die, ita quòd piscatores à longe possint contra eum tela directe proycere, quia si appropinquarent, essent in periculo submersionis ex motu illius piscis, mare notabiliter perturbantis. Secunda vero expositio videtur mystica, & ideo pono aliã literalem, quam ponunt Hebræi dicentes, quòd hæc est vera litera. Maledicant illi, qui maledicunt diei, expectantes orbari de societate sua, tales autem sunt homines tantis miserijs oppressi, quòd de vita sua sunt attædiati, & sic per mortem expectant à societate sua separari, idest ab vxoribus suis, vel à communi societate hominum.* (d per Leuiathan.)

4 Obtenebrentur stellæ caligine eius. *Idest vtinam fuisset tam obscura, quod non apparuisset aliqua stella.*

5 Expectet lucem. *Idest vtinam fuisset talis, quod homines præ horrore illius desiderassent lucem diei, nec tamen videretur ab eis, nec ẽt signum auroræ surgentis, quæ præcedit lucem solis, rationem autem prędictæ maledictionis subdit, dicens.*

6 Quia non conclusit ostia ventris, qui por. &c. *Ita quòd non potuissem exire de vtero.*

7 Nec abstu. mala ab ocu. me. *Idest, quia non liberauit me à præsentibus miserijs quas patior, quod fecisset si ostia ventris matris meæ clausisset, ita quòd natus non fuissem. Sciendum autem, quod ea, quæ prædicta sunt de maledictione diei natiuitatis Iob, & noctis suæ conceptionis, dicta sunt referenda ad illum diem, vel illam noctem numero, in quibus fuit conceptus, & natus, & sic loquitur Iob de præterito per modum futuri, vt supra dictum est. Possent etiam aliter exponi referendo ad identitatem diei, & noctis, non numeralem, sed secundum anni reuolutionem. Sicut dies natiuitatis Christi dicitur, quolibet anno reuerti, & secundum hoc verba Iob sunt accipienda de futuro, sicut exprimuntur per modum futuri, & tunc est sensus, quod vtinam illa nox & illa dies in reuolutione anni in quibus Iob fuit conceptus, & natus, essent de cætero sic horribiles, quòd essent signum rememoratiuum miseriæ Iob præcedentis, & exponatur, sicut prius, nisi quod modus loquendi mutetur de præterito ad futurum.* (Aliaexpositio.)

MORALITER.

† 1 *Sit nox il.so.* Idest non addatur alius consensus malus ad primum.

2 *Nec laude di.* Quia de peccato non est gloriãdum: propter quod contra sic gloriantes dicit Esa.3.b. *Peccatum suum quasi Sodoma prædicauerunt.* Nec aliquis de peccato debet laudari. Et contra sic laudantes dicitur Psal.9.d. *Laudatur peccator, in desiderijs animæ suæ, & iniquus benedicitur.*

3 *Maledi.ei, &c.* Isti vere pœnitentes, qui detestantur noctẽ osensus, & diẽ actus peccati, & sic rebellant diabolo cui erãt subiecti, qui per Leuiathan significatur, & sic ad pugnã cõtra eos excitat, vt iterum sibi subijciantur. Greg. excitat in prouocatione certaminis cum amittit ius peruersæ dñationis.

4 *Obtene.stel.ca. eius.* Quod fit cum ex malorum nostrorum cogitatione bona nostra exterius lucentia obscurari videnť & per hoc ab elatione reprimitur, quod est bonum.

5 *Expectet lucem, & non vi.* Id est talis consensus malus ad opus exterius visibile non procedat.

6 *Quia non conclu.ostia ven.* Id est concupiscentiæ, quæ parit malum consensum, & consensus factum.

7 *Nec abstu.ma.* Id est multiplicauit ipsa.

1 Quare

A disus est venter, vnde humanum genus prodijt, crescens ꝑ pagine, conceptũ ibi in Adã origine. Huius ostia serpẽs aperuit, quia munita supernis monitis claustra mentis irrupit, & in ea mandatum Dei dissoluit. Iob ergo in sua pœna culpam recogitat, doletq; , ꝗ nox, i. obscura suggestio hostis mentibus hominũ intulit, & quòd homo ei cõsensit. Non clausisse dicit illum, qui aperuit, & non abstulisse qui irrogauit, quia quasi auferret si quiesceret, & quasi clauderet si ab irruptiõe cessaret, pessimo. n. quasi lucra dare nobis erat, si nõ ĩtulisset dãna, vt latrones dicimus captis vitã dare, si non auferunt.

Greg. cap. 24.

† quiescerem.

a Quare non in vulua mortuus sum? Quare egressus ex vtero 1 2
b non statim perij? Cur exceptus genibus? Cur lactatus vbe- †
a ¶In præsenti æterno. b ¶In æterna quiete. c ¶Non conquererer.
c ribus? Nunc enim dormiens † silerem, † & somno meo 3 4
d ¶Delectarer in æternis.
e requiescerem cum regibus, & consulibus terræ, qui ædificant 5 6

Idem cap. 25.

a *Quare non in vulua mortuus sum.* Non est credendum, quòd tantus vir optet se abortiuum interijsse, sed intus hæc verba pensanda sunt. Quatuor modis peccatũ fit in corde, quatuor in opere consummatꝰ. In corde fit suggestio per hostem, vt ĩ paradiso serpens suasit. Inde delectatio ꝑ carnẽ, vt & ibi Eua delectata est. Post fit consensus per spiritum, vt & ibi Adam consensit. Inde defensio per elationẽ, vt & Adam requisitus se excusauit, qui quidem timuit, sed & tumuit. Cũ. n. pœna

Quatuor modis peccatum committitur. Gen. 3.

B timetur, sed facies Dei amissa non amatur tumor ex tumore est, non ex humilitate, quia superbit, qui peccatum si liceat non puniri, non deserit. In opere prius latens culpa agitꝰ post ante homines sine pudore aperitur, inde in consuetudinem ducitur, post vel falsa spe, vel desperatione nutritur. Tot modis lapsum plorat genus humanum. *Quare non in vulua mortuus sum.* Vulua in qua in peccato concipitur homo, est mala suggestio, sed vtinam in ea mortuus, idest me moriturum nouissem, ne ad delectationem suggestio traheret.

✠ Olym. Præstitisset non esse natum, quam hæc perpeti, & detestor, inquit, peccatũ, quia primi motus mentis meę non sunt repressi, & nisi scelus Adami consequutum fuisset interitus ac morbi non contigissent.

✠ CHRY. Non Dei succenset opificio, sed calamitatis magnitudinem ostendit, vt cum Christus dominus dixit: Melius erat ei si natus nõ fuisset homo ille, tantum significauit acerba illum manere.

✠ Olym. Illud anagogiã habet, nullã facinorosam cogitationem mẽtibus nostris innasci, aut conceptã statim deleri.

Greg. 4. c. 26.

b *Egressus ex vte.* Quia peccatũ conceptum foras delectatio rapuit, sed vt in ea delectatione occũberẽ, ne vsque ad operationis consensum desiperẽ. Exceptus est genib. quia per cõsensum spiritus omnibus sensibus subiectis, quasi genib. culpam cõsummauit. Vberibus etiam lactatus, cũ cassa fiducia & blãdis excusationibus fouetur. Sic & in opere vulua est latens culpa. Exit qui qđ latenter egit, in aperto facere nõ erubescit. vnde, *peccatum suum, sicut Sodoma prædicauerunt.* Sed cur

Esa. 3. b.

C in occulta iniquitate mortificare me nolui à carnis vita; vel cũ ĩ aptũ exij, cur tũc saltẽ me perditũ non cognoui? Fouetur autem genibus, vt crescat, qui non cõfusus de apto malo prauis vsibus firmatur, vt ad peiora vigeat. Sed cur hęc? i. vtinã non, ita esset. Lactatur vero, ꝗa postquã culpa in vsum venit, falsa spe misericordię Dei se pascit, ne ad correptionẽ redeat, post vsum. n. etsi velit debilius homo pcõ resistit. vnde eneruis ad falsa solatia se inclinat, quasi, & Deus his parcat. Cui additur, & adulatio multorũ similium. vnde. *Si te lactauerint, peccatores, ne acquiescas eis.* Præterea desperatio lacte erroris animam pascit. Tres priores modi secũdum ordinẽ suum facilius corriguntur, quartus difficilius. Vnde Christus tres mortuos suscitauit. In domo, qui latet in peccato. Extra portã cuius iniquitas publicatur. Sepultũ agere, i. qui mole cõsuetudinis grauatur. Quartum audit mortuũ nec suscitat, quia vix pressus mala cõsuetudine resurgit si adulatione nutritur, quod est mortuos sepelire mortuos suos, i. fauoribus premere. Vel si desperatio lacte erroris animam nutriat. Videt ergo Iob postquã homo per culpam paradisum ꝑdidit, ad quanta huius exilij pręcipitia descenderit, & se peccasse in primo parẽte arguit. Quod si non esset, subdit qua quiete frui potuisset. Nunc. n. dormiens silerem, & somno meo requiescerem. Si hõ in paradiso non peccaret, ad patriã angelorũ qñque sine morte transiret, ad ꝗ redẽpti post mortem sunt transferendi, & nisi culpa prodijsset, sancti in pace cordis quiescerent, & omni clamore, & inquietudine, & tumultu tentationum remoto, intra secretum mentis ad Dei cõtẽplationẽ secederent, qui modo quasi vigilantes clamant, dũ contentionem propriæ carnis contra spiritum ferunt.

D

† dormire & tũc requies esset mihi. Prou. 1. b.

E

✠ Orig. Viri sancti Elias, Ionas, Iob hoc modo nimium dolorem indicant. Itaque optabat magis mortem, quam vitã eiusmodi.

Com. in I

✠ Apollin. Cur supra genua sua posito lac nutrix suggessit? Cur genua flexi peccato, & sceleribus scelera sunt cumulata? lac autem haurire est mores improbos augere.

c *Nunc enim.* Per nunc, quod est præsentis temporis, stãtem semper in præsenti, id est æternam quietem designat.

Greg. cap.

d *Requie. cum.* Idest angelis, ꝗ subiecta regũt, Qui & cõsules, ꝗa nobis volũtatẽ Dei nũciando consulunt. Vel reges, dicit sanctos ꝓdicatores, qui se regunt, & consules terræ, ꝗa terrenis bene cõsulũt. Dicit ergo, ꝗ si non peccaret, illuc ẽt non redemptus ascenderet, ad quod apostoli, & sancti ꝓdicatores post redẽptionẽ cũ magno labore perueniunt, qui non differuntur, vt antiqui, sed mox post mortem intrãt cælum.

Angeli re

Idem 27.

e *Qui ædi.* Ois terrenis densis cogitationũ tumultib. corde cõprimitꝰ, & frequentia desideriorũ quasi turbarũ calcatur. Sed solitudines ędificare, est à secreto cordis terrenorũ desideriorũ tumultus expellere, & in amorẽ ĩtimæ quietis anhelare, vt possit dici: Vnã petij à domino, & hanc requirã, &c.

Idem cap.

Solitudine ædificare. Psal. 26. b.

F

a Cum

NICOLAVS DE LYRA.

Diuisio.

Natiuitas q̃ñ impeditur.

1 Quare non in vul. mor. sum. *Hic consequenter Iob detestatur vitæ suæ inchoationem, quæ est per natiuitatem. Impeditur autẽ natiuitas dupliciter. Vno modo, quia fœtus moritur post animationẽ. Alio modo ante. Et primo prosequitur primum modum, secundo secundum ibi:* Aut sicut abortiuum. *Circa primũ dicit.* Quare non in vulua mortuus sum? *Scilicet ante natiuitatem, & post animationem, quia nullus moritur, nisi habens vitam.*

2 Egressus ex vtero non sta. perij. *Idest vtinam saltem post natiuitatem perijssem, ita quòd nec fuissem receptus super genua nutricis nec lacte eius alitus. Et subdit causam dicens.*

3 Nunc enim dormiens silerem. *Dormitionem enim vocat mortem propter spem resurrectionis, & hoc modo frequenter loquitur scriptura. Silentium autem vocat quietem à planctu miseriarum huius vitæ.*

4 Et somno meo requie. *Liberatus à miserijs quas nunc patior.*

5 Cum regibus, & consulibus terræ. *Scilicet defunctis, factus eis æqualis, quia post mortem non remanent dignitates istæ.*

6 Qui ædificant sibi solitudines. *Secũdum proprietatem Hebraici sermonis, non accipitur hic solitudo prout importat domum solitariam, sicut exponit Thomas dicens, quod per hoc intelliguntur ędificia solitaria ad delicias regum facta, sed magis solitudo hic accipitur prout significat ædificia destructa, vt ciuitates, & castra, quæ reges, & magnates aliquando reædificant maiora, & fortiora, quam ante, vt in futurum ipsi habeantur in memoria, & sic ordinantur ad bonum honorabile.*

Solitudo secundũ Heb

1 Aut

MORALITER.

† 1 *Quare non in vul. mor. sum.* In vulua namque peccatum moritur, quando consensus malus ante factum per pœnitẽtiam diluitur.

2 *Quare egressus de vtero non statim perij.* Idest statim post factum malum non pœnitui.

† *Cur exceptus genibus.* Idest in consuetudine peccati nutritꝰ.

† *Cur lactatus vberibus?* De malo in peius verbis malis attractus: Prou. j. b. *Fili mi, si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis.*

3 *Nunc enim dormiens silerem.* Id est essem in pace conscientiæ, si non essent in me prædicti gradus culpæ.

4 *Et somno.* Scilicet contemplationis diuinæ.

5 *Requiescerem cum regibus, & consulibus terræ.* Id est cum viris contemplatiuis, qui reges sunt, per subiectionem motuum carnis, & consules, dando fidelibus consilia salutis.

6 *Qui ædificant sibi soli.* Nam contemplatiui libenter sunt solitarij.

† 1 Aut

a ¶Terrenorum desideriorum tumultus despiciendo. a ¶Diuinam scientiam.
a sibi solitudines, aut cum principibus, qui possident aurum, & 1
b a ¶Conscientias. b ¶Diuino eloquio.
c replent domos suas argento, aut sicut abortiuũ absconditum 2
¶Alias nunc. ¶Sub lege. a ¶Respectu huius lucis, & quietis. b ¶ In præsenti quodam modo. ¶In spe illius lucis. ¶Vel lucem.
d nõ subsistere,† vel qui concepti nõ viderunt lumen. Ibi impij 3
a ¶Ecce conuersio impiorum. ¶Vitiorum. b ¶Virtutum. 4
e cessauerunt † à tumultu, & ibi requieuerunt fessi robore, 5 6
a Requies sanctorum in gloria. b ¶Omnes. c ¶Requieuerunt. ¶Hoc de futuro. d ¶Etsi audierunt. 7
f g & quondam vincti pariter sine molestia, qui non audie- 8 9

A a *Cum prin. qui pos. aurum.* Principes, sunt ecclesiæ rectores. Aurum, sapientia qua bona æterna mercantur, vt auro tẽporalia. Domus, conscientiæ sunt, argentũ, eloquia diuina, principes ergo, i, rectores loco apostolorum succedentes, possident aurũ sapienter viuendo, & domũ conscientię diuinis eloquijs quibus illos erudiũt replent. Præuidens ergo Iob futura, cum admiratione considerat, cum quibus electis sine labore in æternitate quiesceret, si per superbiam nemo peccasset. Et dicit. *Nunc dormiens si, &c.* Quia si Adam nulla peccati putredo corrumperet, non ex se filios gehennæ generaret, sed hi, qui nunc per redemptionem saluandi sunt, soli ab illo electi nascerentur. Qui autem futura præuidit, iam præterita recolit.

[Margin: ...ut paruuli qui. ...ira. (vel à ...ore, idest ...at afficiendo ...s terrore.) quoudam.]

Com. in Iob. ✻Orig. Permutat cum requie vitam, quę hic in dolore degitur, æqualem defunctorum sortem in morte declarans. Non quod accuset statum reipu. quæ hic prouidentiæ causa est constituta, sed vnitatem auarorum, reip. ruinam.

✻Apollin. Mortem somnum appellat, ob resurrectionẽ.

✻Chry. Suos hortat' amicos, ne res humanas magno æstiment.

B ✻Olym. Primus parẽs nisi peccasset, sempiterna quiete quasi iucundissimo somno erat fruiturus.

Hierony. ✻Philip. Plangit miserias generis humani. Principes sine fide, licet sint in inferis, corpora tamen eorum tormenta nõ sentiunt, horum mortem hac, non illa conditione, mihi venire voluissem.

Greg. cap.29. b *Aut sicut abor.* Quia quod abortiuum, ante tempus oritur, extinctum protinus occultatur. Hi sunt sancti cum quib. se quiescere potuisse consilio erat, qui à mũdi exordio ante tẽpus redemptionis fuerunt, & tamen mundo se mortificauerunt. Tẽpus primũ ante legẽ, quod patres secundo mortuos protulit, quasi vterus abortiui fuit, & ipsi quasi ab vtero mortuo sunt, qui sine tabulis legis Deũ naturaliter timuerunt, & futurum redemptorem credentes voluptates occiderũt.

c *Absconditũ.* Quia paucis à Moyse memoratis, magna pars corũ notitiæ subtrahitur, & iam non subsistere dr', quia frequentia eorum nullo apud nos memoriæ scripto retinetur. Vel, qui concepti per legem non viderunt lucem dominici aduentus, ad quem fideliter creditum peruenire nequiuerunt, his cõceptus interior formam fidei edidit, sed ad apertam visionem non perduxit. Vel qui con. Conceptos, non solum illos, qui legem scriptam habuerũt vocamus, sed omnes

C ab Abraham cui promissiones apertæ factæ sunt, quos spiritus prophetiæ irradiauit, vt ipsum Iob.

✻Polyc. Vtinã embryo egressus essem, ne prima mei corporis conformatio vnquam extitisset. D

✻Chrys. Se comparat cum inchoatis partubus, ad euertendam elationis suspicionem.

✻Olym. Cur omnes partus non absoluantur, id totum ad arcana Dei iudicia est referẽdũ. Neq; vero parui oĩa esse arbitraretur, pij, & impij discrimẽ subiũgit.

✻Olym. Mali enĩ morte à furore arcentur, sicque mortis vtilitatem docet, quasi dicat, expeto id, quod ad mortaliũ commodum Deus instituit, interitum. Verum cũ biblia quędã habeãt. Illic impij furorem iræ inflãmarunt, sic ipse commentabere, eos, qui postquam in terris castigati fuerunt, in impietate nihilominus manserunt, diuino supplicio esse coercendos.

✻Polyc. Theodotio cum ad hunc modum interpretatur, posuerunt furorem iracundiæ, sententiam quandam aliam adfert, nempe illos à sua improbitate cessasse.

✻Orig. In iudicio impiorum furor requiescit, nam sicut abortus, à tenebris ad tenebras properant. 3.lib.

✻Philip. Forte contra eos, qui dicunt non alios resurrecturos, nisi qui iuxta naturæ ordinem nati fuerint, & sicut Lxx. E transtulerunt, ibi impij deposuerunt furorẽ suum. Itẽ vbi requieuerunt fatigati corpore, ab oppressione vti q; & miseria.

Iam quietem huius lucis aperit, & quid apud eam quotidie agitur de conuersatione impiorum verbis manifestioribus demonstrat.

d *Ibi im.* Idest in luce Christi, quam antiqui præstolati sunt: Gentiles à turba desideriorum mundi cessant, & tranquilla mente iam æternam quietem prægustant. Et hoc est. Greg. 4. c.30.

e *Et ibi requie.* In mundo fortes robore, non fessi dicuntur. Qui vero i amore Dei roborat', salubriter à sua virtute deficit, & quo fortius æterna petit, eo magis fessus, in terrenis morit'. vñ. *Concupiscit, et deficit anima mea in atria domini.* Dũ ibi dicit lucem, locum electorum quo continentur, ostendit. Psal.30.2.

f *Et quon. vin.* Iusti etsi à desiderijs quieti, dũ tamen in corpore, molestia suę corruptionis ligati sunt. Corpus.n.grauat animam, & repugnat caro spiritui. Sunt & vincula corporea fames, sitis, & huiusmodi, quæ hic nequeunt solui, sed & ab omnibus in libertate gloriæ filiorum Dei soluent'. Vide gradus, impij conuersi cessant. Exercitati in intimo sinu quiescunt. A vinculis corruptionis absoluti, ad libertatem perueniunt. Sed quid hic interim egerint, subdit: Greg. 4. c.30. Sap.9.c.

g *Qui non au.* Exactor diabolus, qui semel numũ deceptionis homini contulit, & quotidie debitum mortis exigit, vox ei' est tentatio. Audit qui tentat', & resistit. Exaudit, q̃ cõsentit. Idẽ de interna pace, quia quod mens, valde amat, sępius replicat. Idem cap.31. F

Cyrillus.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Aut cum principibus, qui possident aurum. *Id est cum illis qui in præsenti vita magis studuerunt ad bonum vtile.*

2 Aut sicut abortiuum. *Hic prosequitur secundum modum quo impeditur natiuitas, scilicet ante animationem, quando sic perit fœtus, & tunc dicitur abortiuum. vnde subditur.*

3 Non sub. *Defuncti enim tantum subsistunt in anima rationali remanente, & ideo abortiuum in nullo subsistit.*

4 Vel qui concepti, &c. *Id est mortui post animationem, tamen ante natiuitatem, & sic non viderunt lucem huius vitæ, & in hoc Iob reuertitur ad modum præcedentem.*

5 Ibi impij ces. à tu. *Idest à calumnijs, quibus homines molestabant in vita præsenti.*

6 Et ibi, &c. *Idest homines bellicosi, qui bellando frequenter fatigantur, ibi quiescunt à talibus.*

7 Et quon. vin. *Scilicet a bellatoribus dictis.*

8 Pariter. *Supple sunt ibi cum illis, qui eos vinxerant.*

9 Qui non au. *Talia enim ibi non habent locum.*

Paruus,

MORALITER.

1 *Aut cum principibus, qui possident aurum, &c.* Idest cum bonis doctoribus, qui possident aurum sapientiæ, & argentum eloquentiæ puræ.

Abortiuus. 2 *Aut sicut aborti.* Abortiuum verò dr', ortum non recto tpe. Tempus vero non rectum, fuit tempus naturæ lapsæ, in quo *omnis caro corrupit viam suam,* vt habetur Gen.6.b. Propter qđ diluuium inundauit, & post diluuium paucis exceptis omnis populus ad idololatriam declinauit: Igitur sancti illo tempore nati dicuntur abortiui, quibus desiderabat Iob assimilari, quia descendentes ad limbum erant de sua futura beatitudine securi.

4 *Vel qui conce. non ui. lu.* Per istos intelliguntur sancti tẽpore legis Mosaicæ nati, qui tamen non viderunt Christum lucẽ mundi, cum istis similiter quærebat in limbo quiescere prędicta ratione.

5 *Ibi im. ces. à tu.* Idest dęmones, qui molestare non poterant sanctos patres.

6 *Et ibi requie. &c.* Idest fortes in tentationibus, sic quòd nõ vincebantur, tamen fatigabantur, sicut dicit Philosophus 7. Ethi. de continente. Philosophus.

7 *Et quon. vinc. &c.* Scilicet sunt in limbo, sicut tempore Iob erat sanctus Iosseph, & ei similes.

9 *Non au. vo. ex. &c.* Idest dæmonis, qui dicitur exactor Luc. 12.g. Et iudex tradat te exactori.

Vel

1 Par

A ⁜ Cyrillus. Mortem esse omnibus superiorem ostēdit, vt ne quidē malū pij auditione accipiant, qui è vita excesserūt.

⁜ Chrys. Exactor est diabolus, qui hoc tributum exigit ab ijs, qui se illi dederunt, vt eius satisfaciant cupiditati, cui aures iusti claudunt, in cælum ascribendi.

a *Paruus, & ma.* Quia hic est discretio operum, ibi erit dignitatum. vnde. *In domo patris mei mansiones multæ sunt.* (Ioan. 14. a. Ioan. 8. d.) (laboranti, vel afflicto.)

a ¶In mundo.

a b runt vocem exactoris. Paruus, & magnus ibi sunt, & seruus li- 1 2

a ¶Non timet iudicem. ¶ Quasi, quia tanquam gloriam homo perdidit, ergo miser, & sic misero non prodest prosperitas, imo nocet.

c d ber à domino suo. Quare† misero data est lux, & vita his, qui 3 4

a ¶Vt aliquo modo viuat in aliqua parte. b ¶ Desiderant mori mundo.

e in amaritudine animæ sunt? Qui expectant mortem, & non 5 6 7

a ¶Mors illa. b ¶Aeternam quietem, vel cognitionem diuinitatis, idest sapientiam.

f venit, † quasi effodientes thesaurum, gaudentque vehemen- 8 9

a ¶Exempla contemplationis.

g ter cum inuenerint sepulchrum viro, cuius abscondita est 10

(† & inquirunt eam, plusquā thesauros.)

b *Et seruus.* Qui peccat, seruus est peccati, quia hic nunquam liber fit, dum iudicē metuit, sed ibi liber erit, vbi de venia nulla dubietas erit. Erit quidem ibi memoria culpæ, non quæ mentem polluat, sed quæ sine læsione beatitudini, arctius beatitudinis, & lætitię astringat, vt sanati, dolorum sine dolore recordamur. Vnde amplius medico gratias agimus.

(3. Lib.) ⁜ Orig. Deus qui nō est acceptor personarū, equaliter eū diligentibus, introitum celi tribuit, cumque illius celestis iudicis facies apparuerit, carnales domini cessabunt, qui. n. nō timuerunt dominos carnales, vt eis obedirēt in malis, velut Abdias, nec eos timebunt in conspectu veri domini in celis.

(Com. in Iob.) ⁜ Idem. Sunt. n. oēs liberi, qui corpore soluti sunt, & rōne status nihil timēt, & lex à dominis, & seruis lata sublata est.

⁜ Chry. Mira vitę inequalitas, mira post migrationem liberalitas, & equalitas.

(Greg. 5. cap. 2.) B c *Quare misero data est lux.* Contemplatus requiem, vbi liber à domino despicit seculi prospera, quę ab ea retrahūt. *Quare misero data est lux,* idest prosperitas in peregrinationis miseria quia si non iustum penitus opprimit, tamen mentem in amorem Dei, & in dispensationē sui diuidit, vnde addit.

(Idem cap. 3.) d *Et vita his, qui &c.* Amaritudo est omni iusto, vel flēdo, q deliquit, vel quia à patria differtur. Et hic talis mundo prorsus mori cupit, sed quia non semper tali moritur mundus, sed gloria eius tristi, & gementi datur quæritur: Et vita his, q in amaritudine. Timet. n. talis esse, qui à mūdo teneatur, q a nisi quoquomodo ei viueret, hunc ad suum vsum non amaret, vt mare viua corpora in se retinet, mortua mox à se repellit. Illis ergo, qui penitus mundo mori volunt, mundus ipse adhuc viuit, dum eos non amatus amans, quibusdam occupatiōibus astringit. Desiderant. n. sancti sępe ab oī vita tpalis glorię se extinguere, sed occulto Dei iudicio sępe cōpellunt occupari iniūctis oneribus, vel in regimine pręesse.

⁜ Olym. Multipharium scriptura, vt quid, adhibet in supplicationibus, cum nullum ob casus aduersos graue sensum testatur, vt quid dn̄e recessisti longe? Vt quid Deus repulisti C in finē? Nec. n. quicquam expostulat, sed precibus cōtendit, ne in rebus aduersis deseratur, neue tandem repudietur.

⁜ Chry. Ea non sunt, eodē modo recipienda, quę non eadē mente ponuntur. Verba enim illa sunt mœrentis, non criminātis, q. d. qui miserijs conficiuntur non video q̄d cōmodi huic vitæ afferre possint, quibus ideo mors est optabilior D

(Greg. c. 4.) e *Qui expectant mortem.* Idest penitus se mundo mortificare desiderant, sed occulto Dei iudicio non venit, quia occupari iniunctis honoribus cōpelluntur, quod Dei timore tolerāt, & intus est desideriū pietatis, & foris explent ministerium ordinis, ne per superbiam cōtradicāt Dei dispositioni, & sic, & multis psunt, & quo se imperfectos vidēt, per humilitatem amplius surgūt, & quòd à desiderijs differuntur, ipsa tarditate ad eadē dilatantur, vnde vt desiderium quærentium exprimeret, addit, quasi effodientes thesaurum.

(Idem cap.) f *Quasi effo. thesaurum.* Quia qui thesaurum fodiendo q̄rit, cū altius foderit, quia iam se thesauro propinquare æstimat ad instantem laborem amplius inardescit, sic iustus quo ppior est fini, & præmio, eo delectabilius sudat in opere. Vel quia nemo perfecte mundo moritur, nisi intra mentis inuisibilia à visibilibus abscondatur. Qui mortificationem appetunt, thesaurum fodientibus comparantur, quia mundo per inuisibilē sapientiam morimur, quæ vt thesaurus effoditur, quia sapientia in rerum superficie non iacet, sed in inuisibilibus latet, hæc quęritur cor fodiendo, i. vt mens à se omne terrenū eijciat, & sic thesaurum virtutis, qui latebat agnoscat, & E q a mortē, vt thesaurū quærunt, gaudent vehementer cum in sepulchrū, (vt in sepulchro corpus, ita in diuina contemplatione anima) absconditur, mundo mortua, vbi ab omni strepitu seculi est quieta. Vel qui thesaurum fodit, gaudet si sepulchrum inuenit, vbi antiquitus mortui cum diuitijs recondebantur, quia qui sapientiā quærit in iustis olim mundo sepultis, exēpla contēplationis inuenit, vnde diues fit.

(Idem cap.) g *Viro cui.* Ecce cum quæreretur, quare misero data est lux, ostendit hic via abscondita est viro, quia si iam bene agit, quid aget in fine nescit, vel aliquando, quæ putantur Deo placere, displicent.

(Com. in I.) ⁜ Orig. Mors homini est requies, eiusque abstrusa est via, conclusit. n. eam Deus. Quod autē ait, est eiusmodi: Omnes qui in angoribus vitā agunt, & iracundia, doloreque eorum quæ accidunt, quasi amarore conficiuntur, vitam morte, q̄ exoptant, ne nanciscantur, grauiorem existimant, cum autē mors accesserit, eam cum gaudio excipiunt, vt qui thesaurū q̄rens inuenerit, quare non cohibet amentias, quæ ob dolores eueniunt, & nō cohibet appetitum à scelestis actionib.

⁜ Polyc. Ardentissimam his verbis ostendit cupiditatem, pressi enim doloribus è morte capiunt voluptatem.

⁜ Chry. Tempus cuilibet rei est. Bonum. n. est mortis iudiciū homini indigēti, & qui minoratur viribus, qui summa est senectute, qui ab omnibus distrahitur, & qui perdit patiē F tiam

NICOLAVS DE LYRA.

1 Paruus, & ma. *Scilicet æquales, quia paruitas, & magnitudo distinguuntur secundum prosperitates, & aduersitates huius vitæ, quib. per mortem sublatis remanent homines æquales, & ideo subditur.*

2 Et ser. li. a do. *Quia per mortem soluitur talis subiectio.*

(Diuisio.) 3 Quare, &c. *Hic consequenter Iob lamentatur vitæ suæ continuationem, & primo facit hoc generaliter respectu omnium miserorum, secundo specialiter applicat ad seipsum, ibi. Antequam comedam. Circa primum dicitur.* Quare mise. *id est homini aduersitatibus afflicto.*

4 Da. est. *Ita quod per natiuitatem venit ad huius mundi lucem.*

5 Et vita. *Idest vitæ continuatio. q. d. pro nihilo.*

6 Qui ex. *Cum desiderio, vt sint liberati à miserijs in quibus sunt.*

7 Et non venit, *Secundum eorum desiderium, licet finaliter veniat cum sint mortales.*

8 Quasi effodientes the. &c. *Id est sicut effodientes thesaurū, expectant cum desiderio eius inuentionē, ita isti mortē, ideo subditur.*

9 Gau. ve. cum in se. &c. *Idest cum veniunt ad talem statum, quòd sunt certi de sepultura sua propinqua. Aliter etiam exponitur dicendo, quod antiquitus in sepulchris magnorū reponebantur aliqua pretiosa, & abscondebantur in terra, & sic homines volentes illa rapere effodiebant terram, & sic gaudebant quando sepulchrum inueniebant propter ea, quæ erant ibi reposita. Prima tamen expositio magis concordat literæ.*

10 Vi. cu. ab. est. *Supple quare data est lux, & vita, & talis est, qui in præsenti vita oppressus est miseria, quia nescit quo ibit de loco præsentis miseriæ, eo quod* ne scit homo vtrum odio, vel amore dignus sit, *vt dicitur Eccle. 9. a. ideo subditur.*

1 Et cir-

MORALITER.

1 *Paruus, &c.* Idest puer, & adultus morientes tñ in gratia.

2 *Et seruus, & li.* Nam sicut dicit Amb. apud dominum bona seruitus, & bona libertas æqua lance appenduntur.

3 *Quare mi. &c.* Sicut lugenda est conceptio secundū culpā, & natiuitas, sic & huius vitæ, quæ potius mortis est continuitas, ideo dicitur. *Quare mi. &c.* q. d. sicut bonum ei fuisset non peccasse, sic & in peccato non viuere, ideo subditur.

6 *Qui ex. mor, &c.* Quia mori peccato debet esse in desiderio Rom. 6. b. *Existimate vos mortuos quidem esse peccato, viuentes autem Deo in Christo.*

7 *Et nō ve.* Aliqui nāq; desiderāt peccato mori, & nō moriūtur, nā ex consuetudine peccandi ab hac morte retardātur.

8 *Quasi effo. &c.* Scilicet diuinæ gratię, qui inuenitur per hoc quòd non moritur culpæ, ideo subditur.

9 *Gau. ve. cum in se. &c.* De qua sepultura dicitur Rom. 6. a. Sepulti sumus cum illo per baptismum in mortem.

10 *Vi. cuius ab. est via, &c.* Eundi ad patriam.

1 *Et cir-*

A tiam. Iob autem uxorem redarguit religionis ergo: quippe, qui accersendę mortis sibi occasione oblata uti noluit quãuis eam magnopere expeteret.

✱Isid. habent quædã biblia inter hæc, mors viro est requies quasi uelit mortem optandam fortib. non aliis, sed uiri nomine, & fœmina intelligitur, nam homicida appellatur mulieris interfector, & ἀνδροφόντα tum uiri, tum mulieris simulachrum. Conclusit. n. Dominus contra eum duplici nomine, mors est uiro requies,

(exit, uel sepsit deus illum (vnde s. xx. conclusit deus contra ium non habui, pacẽ nec quie i i. nullam habui requiẽ uo pauor ve it, quidam interrogatiue legũt sic, non ne prosperabar? nonne otio vacabam? nonne quiescebam, & tamen uenit ista calamitas)

a b c d e f

via, &†circundedit eum Deus tenebris? Antequam come- 1 2
dam suspiro, & quasi inundantes aquæ, sic rugitus meus, 3 4
quia timor quem timebam, euenit mihi, & quod uerebar, 5 6
accidit † Nonne dissimulaui? Nonne silui? Nonne quieui? 7 8 9
Et venit super me indignatio. 10 11

tum quia claudit uitę actiones, tum quia studiis laboribusq. virtutis finem imponit, quasi dicat, laborum qui uirtutis cã suscipiuntur, ac uitii mors habet exitum: forsitan si quispiam diceret, cur ergo mortẽ non eligis? portæ inquit clausæ sunt. Symmachus reddidit sepsit contra eum. i. deus ab agẽdo vacationem concessit, sed prior sententia probabilior. Mortis ergo uia abscondita, quia sicut fuit in nocte, sic veniet.

a *Circundedit eum Deus.* Quia licet cælestia desideret, tamen quid de se intus dispositum sit, nescit. Sunt & circa eum tenebræ ignorantiæ, præteriti est immemor, futura non inuenit, præsentia uix nouit, intima dispensationis Dei penetrare nequit. Qui uero has tenebras intendit, flet, & omni nisu supernam lucem requirit, unde fit aliquando, ut impio fletu interni gaudii claritas erumpat, unde sequitur.

B b *Anteq. com.* Comedere est contemplationis luce pasci, q̃ non habet, nisi qui prius in hoc exilio, quasi ubi non sunt bona gemit, & suspirat desiderio. Exequitur uim lachrymarũ. (Greg. 5. in 7)

✱ Orig. quæ res cæteris sunt uoluptati eæ mihi afferunt dolorem quod metus mihi esculentorum desiderium præripiat carnisque partes in totum concitet.

✱ Polyc. Nec cibum capere sine dolore possum.

✱ Phili. quam infirmitatem medici boulimiodes appellãt, quæ infirmitas talem dicitur habere pœnam, ut ante cibum crucietur ægrotus. (i. lib. in Iob)

C c *Et quasi inundantes aquæ, &c.* Aquæ inundantes multis uoluminib. impetu feruntur, sic in lugentib. multa uolumina, dum quid apud Deum decernatur, nesciunt, dum præterita sua recolunt, futura pertimescunt, & in bonis suis ne errent, uerentur, quos dum flagella Dei corripiunt, se offendisse suspicantur, unde addit.

d *Quia timor.* Flent. n. quia deseri se timent, & ne pia percussio non sit disciplinę, sed uindictę, unde. *Quis nouit ptãtem iræ tuæ.* Aliquando. n. est gratia quam dicimus iram, & aliquãdo ira quam dicimus gratiam, unde necesse est, ut in omnib. timeatur. in prosperis, ut non sint sibi data ad maiorem excæcationem. non ad consolationem, vt bonis solet fieri, ne sit in aduersis initium pœnæ. D

✱Olym. Illa Dauidis uerba non usurpauit. Ego dixi in abundantia mea non mouebor in æternum, sed magno sp erat in metu rerumque deteriorem cõuersionem meditabatur.

✱Chry. Non dixit, Nõ pacem habeo, nam p̃meditata mihi erat pęna intolerabilis, quam expertus sum, & priusquam experirer, præuidebam. (Ps. 80. c stillauerunt, (vel effuderunt se) sicut aquæ rugitus mei)

e *Dissimulaui.* Etsi semper cogitando, loquendo, agendo, peccamus, tamen cum prosperitate leuatur, per hæc tria effrenatius animus rapitur, quia cum potestate præit, alta de se sentit, & quia nemo resistit, lingua defrenatur, quia facere licet quodlibet putat iuste licere omne quodlibet, sed sanctus tunc amplius cor a gloria reprimit, ne elatione perdat quod in potestate recte agit, vt rex Bayblonicę de vrbe quam fecit elatus supra homines factus est infra homines, linguam etiam cohibet a minorum contumeliis, opus a vacatione inquietudinis restringendo se a licitis. Solus. n. in illicitis non cadit qui caute se restringit a licitis. Sic Iob qualis in potestate fuit ad exemplum proponit. (Greg. c 6 Moraliter)

Nonne dissimulaui. potestas habita, & ad utilitatem cogitanda, & propter tumorem dissimulanda, & potens vt prodesse debeat, posse se sciat. E

Nonne silui. Ecce qualis est in ore.

Nonne quieui. Ecce qualis erga illicita opera. Vel, silere est mentem a desideriorum vocce restringere. Quiescere in prãte terrenarum actionum, strepitus intermittere, quia qui nõ vacat ab his, lumen visionis Dei sibi abscondit. Vnde pisces sine pinnulis non eduntur, quia qui habent pinnulas saltus dant super aquas, & soli hi in corpus ecclesiæ, vt cibus transeunt, quia in eo q̃ imis seruiunt, aliq̃n superna mente concendunt, ne semper in profundo lateant, qui tunc bene exteriora disponunt, cũ ad interiora refugiunt, & in sinu tranquillæ mentis quiescunt, ut Iacob domi habitasse perhibet, cum Esau gnarus uenandi dicitur. Sed & hæc agentes flagellat pater, vt purget, quia nr̃a pfectio culpa nõ caret, vñ addit. (Gen. 27. b Heb. 11. b)

f *Et venit super me indignatio.* Vnde magna arte dicturus verbera præmisit recte facta, vt in his quisque consideret quæ pœna maneat iniquos, si ita hic castigat iustos, ut si iustus vix saluabitur, impius ubi parebit? (Ibidem c 9 Petri 4. b)

F ✱Phil. Nonne dissimulaui non reddendo retribuentib. mihi mala. Nonne silui, ut non delinquerem in lingua mea. Nonne quieui sciens, quia in iudicio Deus saluos facturus, & omnes quietos terræ, & uenit indignatio. i. moles plagarum. (Hier. Ps. 38)

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et circundedit. *s. ignorantiæ respectu futurorum.*

2 Ante. co. *Hic Iob prædictã applicat ad seipsum di.* Antequam com. suspiro. *præ angustiis quas sustineo, & non suspiro leuiter, sed grauiter præ angustia nimia, ideo subditur.*

3 Et qua. inu. aq. *quæ facit magnum tumultum.*

5 Sic rugitus, &c. *Qui est signum magni doloris, cuius cã subditur*

6 Quia timor quem timebam euenit mihi. *Homo. n. sapiens in prosperitate existens timet de futura aduersitate fortunæ, & sic timuit Iob tempore prosperitatis suæ, & in hoc notat magnitudinem sui damni.*

7 Et quod uerebar accidit. *Verecundia est timor ingloriationis, & in hoc ostendit Iob magnitudinem deiectionis a statu sui honoris, et quia posset aliquis dicere ipsi Iob, quod merito hoc patiebatur propter peccata sua præterita, sicut sentiebant eius amici, ideo hoc remouet dicens.* 8 Nonne dissimulaui? *s. iniurias mihi factas ab aliis non vindicando.*

9 Nonne silui? *opprobria pro opprobriis non respondendo.*

10 Nonne quieui? *alios non molestando, quasi diceret sic.*

11 Et venit super me indignatio. *i. miseria a Deo inflicta, quod est signum suæ indignationis, cum tamen essem innocens, ut patet ex supradictis.*

Et CAP.

MORALITER.

1 *Et circundedit, &c. Deus t. s.* ignorantiæ contractis ex peccati consuetudine.

2 *Antequam co.* i. delectationem peccati percipiam.

3 *Sus.* Synderesi remurmurante peccato.

4 *Et quasi inundantes aquæ sic rugitus.* Esa. 57. *Cor impii quasi mare feruens, quod quiescere non potest.*

6 *Quia timor quem timebam.* de peccati continuatione.

7 *Euenit mihi.* p̃pter consuetudinẽ, quæ vix potest dimitti.

8 *Nonne dissimulaui.* propter hoc a peccatis emundari?

9 *Nonne silui.* retardando peccata confiteri.

10 *Nonne quieui.* manendo nimis in lecto peccati.

11 *Et venit super me indignatio.* s. Dei, sic debet peccator pro peccatis suis dolere, & lamentari.

Quia

ADDITIO.

In cap. 3. vbi dicitur in postilla. Thomas autem de Aquino dicit. His non obstantibus. Expositio S. Thomæ in hoc loco videtur rationabilis, non obstantibus his quæ contra eum postillator obiicit, quod sic patet, nam Iob & amici eius vt dictum est in prima additione, disputabant principaliter circa hoc quod Iob diceba t se esse flagellatum sine culpa, amici uero asserebant ipsum esse flagellatum in pœnam suę culpæ, & suorum, ut patet manifeste in toto processu huius disputationis, & sic patet quod eorum disputatio non erat in æquiuoco, vt postillator dicit, sed de directo sibi inuicem contradicebant. Alia autem quæ in hac disputatione interuenerunt, vt pote quod Iob tenebat quod in alia vita finaliter puniebantur iniusti, & iusti præmiabantur, quod tamẽ negabatur ab aduersariis, non erat de principaliter intentis in disputatione, sed de secundario superuenientibus, vnde inf. Iob 22. a. quãdo cessauit disputatio trium amicorum, dicit sic *Omiserunt autem tres uiri isti respondere Iob*, eo qđ iustus sibi uideretur, i. quod non poterant ipsum conuincere de iniustitia sua, ex quo patet quod hæc erat principalis materia disputationis. s. vtrum Iob fuisset iustus tempore suæ flagellationis, vel non. Et ideo quia Iob exprimẽs vitam suam esse odibilem, secundum partem sensitiuam, prout S. Thomas ponit interposuit quædam in hoc c. in quo primordiũ

disputationis consistit, quibus uidebatur Iob asserere se esse
A iustum, & sine causa, vel culpa flagellatum, ideo aduersarii contra hoc principaliter se opposuerunt, non curantes verũ secundum sensitiuam partem loqueretur, uel alias, sed solũ iustitiam suam impugnantes, & ex hoc approbantes punitionem suam, & sic manifestum est quod non disputabant in equiuocum, nec Iob eos detinuit in verbis ad propositum non spectantibus, sed Iob principaliter asserebat se esse iustum, aduersarii vero hoc semper contradicebant, & circa hoc principaliter versabatur vtriusque partis intentio.

Quia autem post. dicit quod Iob in hoc c. ex sententia erronea amicorum suorum quam nouerat, concludit uitam sibi odibilẽ, & onerosam, & per consequens suam conceptionem, natiuitatem, & educationem, ducendo eos ad incõueniens, &c. prout in post. videtur irrationabiliter dictum. Tũ quia quando hoc capitulum proposuit. nihil legitur audiuisse ab amicis ut patet manifeste. Nã ipse fuit primus loquens de hac materia, nec debuisset eis imponere quod aliquod erroneum credidissent, ex quo nõ habebat de hoc certam notitiam. Tum quia si hoc modo loqueretur. s. ex aliorum positione, ut eos duceret ad incõueniens, ut postillator dicit, debuisset interponere aliquam dictionem quæ significaret, qđ hoc loquebatur ex aliorum positione, non ex sua, sicut Apostolus in illa autoritate, quam allegat post. 1. Cor. 15. b. Non fuit locutus simpliciter, sed conditionaliter dicens. *Si resurrectio mortuorum non est, ergo nec Christus resurrexit.* vbi manifeste ostendit se non loqui simpliciter, sed conditionaliter, secundum eos qui resurrectionem negabant, quod Iob in hoc loco non fecit, sed simpliciter loquitur tanquam ex sua ꝓpria opinione prout S. Thomas in sua expositione dicit.

Sed ulterius circa hoc uidetur querendum, qua rõne Iob,
B tam particulariter maledixit diem natiuitatis suæ, ac noctẽ conceptionis, similiter & stellas, & huiusmodi, suffecisset. n. ostendere suam tristitiam, & dolorẽ simpliciter, sicut Christus dixit. *Tristis est anima mea vsque ad mortem.* Matt. 26. d. vel saltem, sicut Dauid 2. Reg. 1. d. similiter maledixit montib. dicens. *Montes Gelboe, nec ros, nec pluuia super uos.* in quo satis oñdebatur, quod illa quæ contigerunt in illis montibus, erant valde infortunia. Ieremias etiam qui propter ueritatem quã ex parte Dei populo denuntiabat, fuit multipliciter afflictus intantum etiam quod ostendebat se maluisse nunquam fuisse natum, unde maledicebat uitam, qui patri suo denuntiauerat natiuitatem suam, tanquam illum qui mala noua denuntiabat, ut habetur Iere. 20. d. Nunquam tamen ad tanta, & tam particularia descendebat in maledicendo, ut patet ibidem, unde Iob omnes modos consuetos in sacra scriptura circa talia uidetur transcendisse, de quo ratio uidetur quærenda.

Ad quod dicendum, quod S. Thomas in hoc loco sic dicit. Considerandum est autem quod sicut Hier. dicit in prologo a uerbis Iob, in quibus ait. *Pereat dies.* usque ad illum locum ubi scriptum est. Idcirco me reprehendo, hexametri uersus sunt dactylo spondeoque currentes, & sic patet quod liber iste per modum poematis conscriptus est, unde per totum hunc librum figuris, & colorib. utitur quib. poetæ uti consueuerunt. Solent autem poetæ, ut uehemẽtius moueãt ad eãdem sententiam diuersa inducere. Vnde & hic Iob ad maledicendum diei suo nunc modum obseruauit, inducens ea quib. aliqua dies solet esse odiosa: hæc ille. Ex quo rõ tantæ particularitatis in hoc loco, & in aliis huius libri patet.

Sed adhuc circa modum loquendi istius libri est vlterius attendendum. quod inter cætera quæ in sacra scriptura traduntur per modum carminum, seu canticorum, in quibus multa figuratiue, & parabolice traduntur, iste liber est obscurior, eo quod sunt in eo multa uocabula ignota, & inconsueta magis quam in aliis libris, nec etiam in eo regulæ grãmaticales Hebraicæ communiter seruantur. Cuius cã potest esse duplex Vna. s. quod secundum quosdam Hebræorũ expositores liber iste fuit ab alia lingua in Hebraicam translatus, quod minime contingit in aliis libris sacræ scripturæ, ex quo dicunt prouenisse prædicta, s. quod aliqua uocabula illius linguę nobis ignotę remanserunt in prima propria forma, sicut contingit in libris philosophicis, seu mathematicis
C qui ẽ Græco in Latinum fuerunt translati, in quibus aliqua uocabula remanent Græca, sicut hyle sumitur pro materia prima in naturalibus, & est dictio Greca, similiter & Cenith capitis quod sumitur pro altiori puncto cęli supra hemisphærium in astronomia, quæ quidem dictio Cenith non est dictio Latina, & sic pluries contingit in hoc libro, in quo ponũtur aliquæ dictiones, quæ non sunt Hebraicæ, sed sunt illius linguæ a qua liber iste fuit translatus, quæ nobis est ignota, prout forte in aliquibus locis inf. uidebitur. Alia causa etiam reddi potest, quia liber iste procedit per modum tragœdiæ,

quia

quia dicitur esse apud Grammaticos cantus hircinus, eo qđ D
de reb. crudelissimis, & horridis tractat. s. de casu flebilissimo Tragedia
& crudelissimo sancti, & piissimi uiri, sicut Iob, ut patet in toto processu libri, & ideo modus loquendi difficilis, & obscurior consueuit esse in scripturis, sicut patet de libro Threnorum, qui etiam de destructione Ierusalem tragœdice procedit, cuius stylus multum conformatur stylo huius libri in Hebræo, licet modus loquẽdi in isto libro obscurior sit modo loquẽdi in libro Threnorũ, uñ trãslatio nr̃a magis, & frequentius deuiat ab Hebræo in hoc libro, quam in aliis sacræ scripturæ libris, quam uarietatem, quia in multis locis, & frequẽter in hoc libro inuenitur, causa breuitatis tangere omittã, nisi forte vbi ꝓ hoc sententia videtur nimis uariari, &c.

ADDITIO II.

In eod. ca. 3. vbi dicitur in postilla? Hæc Thomas exponit dupliciter, vno modo quod per Leuiathan intelligit piscem. Leuiathan
Vtraque expositio S. Thomæ videtur habere locum. De prima. n. sic patet, nam dato quod ille piscis magnus non possit capi, nisi de clara die, prout postillator dicit sibi fuisse narratum a piscatorib. tunc si contingeret quod aliqua dies in qua ipsi intenderent captioni illius piscis finiretur ante eius captionem, maledicerent illi diei, eo quod non fuit protensa vsque ad finem sui operis, & de talib. intelligitur illud. Qui maledicũt diei, qui parati sunt suscitare Leuiathan, secundũ proprium motiuum S. Th. licet mutetur tempus cõgruum ad captionem, vtrum nox vel dies, quia hoc consistit in facto E
& ideo non variat motiuum expositionis. Secunda uero expositio non debet censeri mystica in hoc libro, sed literalis, nam vt dictum fuit in additione præcedenti in hoc libro ꝓceditur per modum poeticum, seu tragœdicum in quo figuris, & colorib. uti est consuetum, & ideo accipere Leuiathan pro diabolo, ad literalem sensum pertinet, qui quidem sensus literalis in locutionib. figuratiuis, seu parabolicis figuratus tendit ad literam potius, quam ad figuram, ut patet in quęstione de sensu literali supra in prologo super Ge. posita. vnde & inf. 40. c. vbi de Leuiathan agitur per extensum cõmuniter exponitur ad literam de diabolo, etiam ab ipso postillatore, ut patet ibidem. Secundum uero quosdã Hebræorum expositores litera talis est. Maledicunt ei, qui maledicunt diei, qui parati sunt suscitare societatem suam, hoc. n. nomen Leuiathan æquiuocum est in Hebræo, uno modo significat illum magnum piscem, & alio modo signat idem quod societatem suam, seu eorum, unde secundo modo acceptũ dicunt, quod per hoc quod dicitur. Qui maledicunt diei, intelliguntur lamentatores, seu lamentatrices, quorum officium est plangere super mortuos, & per uerba sua suscitare societatem suam ad lamentationem, & fletum, de quib. Ier. 9. c. dicitur. *Vocate lamentatrices, &c.*

ADDITIO III.

In eo. c. 3. ubi dicitur in posti. *Qui ædificant sibi solitudines*: Secundum proprietatem Hebraici sermonis utrumque significat solitudo. s. desertum locum, & solitarium, & ideo utrumque potest intelligi indifferenter, non deuiando a proprietate sermonis Hebraici.

ADDITIO IIII.

In eo. c. 3. ubi dicitur in post. *Viro cuius abscondita est via, &c.* Supple quare data est lux? *Viro cuius abscondita est uia*: hoc proprie intelligitur de ipso Iob, eo quod ipse se incedere credebat per uiam iustitiæ prout erat uerum, & tamen contingebant illi miseriæ magnæ, sicut impiis sæpe contingunt, & sic eius uia erat abscondita propter huiusmodi perplexitatem ex qua circundatus erat ignorantia, de quo subdit. *Circundedit eum Deus tenebris.* s. ignorantiæ respectu huiusmodi uię quę sibi erat abscondita.

ADDITIO V.

In eo. c. ubi dicitur in po. *Quia timor quem timebam, euenit mihi*. Ex hoc quod Iob dicit antea timuisse aduersitates, quæ postea ei contigerunt, uidetur remouere quandam obiectionem quæ ex prædictis per ipsum posset obiici contra eum. Si. n. tempore suæ prosperitatis crederet se securum ab huiusmodi timore, sequeretur quod quia per magna tempora fuerat in prosperitate, tam ab extra, quam ab intra, & sic nõ rationabiliter dixisset. *Quare non in vulua mortuus sum, & egressus ex vtero non statim perii.* & huiusmodi. Diceretur. n. sibi, qđ sua natiuitas & educatio satis profecerat sibi saltem pro toto F
illo tp̃e in quo fuit in prosperitate. Ad qđ remouendũ dicit. Quia timor quẽ timebam, euenit mihi, &c. q. d. non credat aliqs qđ uita mea aliqñ fuit ꝓspera, & qeta, q̃a licet ab extrinseco ante aduersitates videbar tranquillus, sp̃ tñ patiebar in mẽte timorem eorumque euenerunt mihi, & sic nunq̃ fui in vera ꝓsperitate, quia ad talẽ prosperitatẽ reqrit̃ securitas, seu tranquillitas mentis, quam ipse asserit se nunquam habuisse. Et ut hoc quod dicit ostẽdatur esse verũ subdit. *Non ne dissi-*

A *dissimulaui*. Circa quod sciendum, ꝙ in Hebręo nō habetur in hoc loco aduerbiū interrogatiuū, s. nonne: sed quædam simplex negatio, s. sic: *Non dissimulaui, non silui, non quieui, &c.* & est sensus. Timorē quem inde dico me habuisse: nō dissimulaui, qa vt dictū fuit supra cap. 1. Iob timēs ne forte peccarent filij sui in suis conuiuijs, in fine hebdomadarū offerebat ꝑ singulos holocausta: & sic patet ꝙ timebat eorū spirituale ruinā, & ꝑ ꝯñs eorū punitionē: quod tñ nō dissimulabat, cū hoc patēter ostenderet ꝑ holocaustorū oblationē cōtinuatā. Dicit ēt: *Non silui*, qa vt ibidē dr̄: *Sanctificabat illos*, s. filios, & familiā in qua sanctificatione ꝓsumendū est, ꝙ eos exhortabatur, & cōmonebat. de quo dicit: *Non silui*. s. timorem quē habebam ex ꝑdictis: & sic patet, ꝙ ipse intrinsecus erat cōtinuo timore inquietatus: de quo dicit; *Non quieui*. & qa huic turbationi suæ intrinsecæ fuit subsecuta aduersitas extrinseca. Iō dicit: *Et venit super me indignatio*. Quæ quidē sñia horū duorū versuū rōnabiliter vr̄; tū qa cōsona Hebraicæ veritati, vt dictū est: tum qa indecens vr̄ viro iusto, vt se laudet. vnde Prou. 27. a. *Laudet te os alienum, & non tuum*; necessitate tñ imminente, vt cū aliq̄ falsè intendunt vitiare iustū, tunc est conueniens, vt iustus se excuset, se veraciter iustificādo. vnde Iob postquā ab amicis fuit falsè reprehensus, rationabiliter se defendit, vt patet in processu, sed in hac sua prima propositione cum nondum audiret aliquem eum condemnantem, solum intēdebat suam miseriam plangere modo iam dicto sine hoc, quòd de innocentia sua aliquid tangeret.
B

R E P L I C A.

In cap. 3. vbi postil. expositionem verborū Iob quæ sonant quasi maledictionē pertractās, & ꝑcipue expositionē S. Tho. prę alijs cōmendans; cōtra eandē obiectionē facit Burg. quasi crimen læsæ maiestatis peractū: lōga digressione reprehēdit, volens Sanctū, s. Tho. defendere plus inuoluit. Et qa tædiosū est totū tractatū suū recitare, resoluo eū ad certa pūcta; qbus pertractatis apparebit quid rei, & rōnis hēat. Est igitur in hac sua digressione primus punctus iste, ꝙ tota materia, & principalis disputationis Iob fuit, ꝙ flagellaretur sine causa. Secundus pūctus, ꝙ rō mouens principaliter Iob ad primū dictum est, ꝙ Iob asseruit se iustū, & ꝑ ꝯñs sine cā flagellatū. Tertiū dictū, ꝙ amici Iob solū impugnabāt iustitiā, quā Iob prætendebat; alia aūt dr̄ accessoria in illa disputatione. Sed primum dictū vr̄ simpl'r falsum, immo erroneū tam cōmendabili, & adeo cōmendato viro nō esse imponendū; nā vna oīum Philosophorū voce reprobatur; solius. n. naturalis luminis ductu
Aristot. Plato. Aristot. videt nihil fieri sine causa; & Plato sub cęlo nihil fieri credidit, cuius legitima causa in tpe nō præcesit. & sic de alijs philosophicis simul, & theologicis, q̄ cōsentaneè dicunt multa fieri sine culpa, nulla tamen sine causa. Et secundū dictum similiter falsum est, ꝙ Iob se asseruit fore iustum; nam hoc faciendo foret iniustus, vt probatur 9. huius. vere enim iustus quid sibi desit primū, non quid adsit, agnoscit. Si enim dixerimus (inquit Ioannes in Canonica sua prima c. 1.) quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est; quapropter illa verba quæ ad innocentiam, vel iustitiā ipsius Iob tendere videntur, non aliter accipienda sunt, nisi sicut verba Christi de cæco nato; Ioan. 9. a. *Neq; hic peccauit, neq; parentes eius, &c.* Quia Iob non dixit simpliciter se nō
C peccasse; nā hoc esset temerarium, sed dixit se non peccasse, vt flagellaretur, volens per hoc amicis errantibus concludere, quod si qui flagellantur, non sequitur necessario; igitur ꝓpter peccata, qui fuit error principalis, & formalis amicorū, vt patet in processu libri. Nec tertium dictū Burgē. stare pōt, quia amici Iob non intendebant eum probare iniustum, sed habebant, hoc tanquam euidens ex flagellis, iuxta errorem eorum quo neminem dixerunt flagellari sine culpa; ad quod concludendum tendit eorū disputatio: idcirco ex verbis Iob accipientes occasionem scandali, putabant eum Dei blasphematorem, & impatientem, & de hoc nō disputauerūt, sed ipsum Iob, tanquā talē obiurgabāt, vt patet in processu literæ. Materia ergo disputationis fuit, in pręsenti neminem puniri, nisi pro peccatis, & ecōtra. Iob aūt vtriq; errori se opposuit, & non pro sua iustitia, sed iniuria Deo per derogationē facta disputauit, in cuius signū infra vlt. cap. Deus illos tres amicos increpās, nō dicit eos contra Iob locutos, sed contra Deū, & Dei iustitiā: iō dicit ibi; Iratus ē furor meus in te in duos amicos tuos, qa nō estis locuti coram me rectum, i. dogma verū, secundum Gloss. Si. n. solum locuti fuissent contra iustitiam Iob, vt sonat tertium dictum Burge. non possent reprehendi quasi non rectum locuti fuissent, cum & Iob reprehensibilis erat per Deum reprehensus, vt patet infra 38. Ex quibus patet quod Burg. cum huiusmodi falsis dictis Sanctum Th. potius inuoluit, quam defendit. Et idem Burg. ex debilibus motiuis inuehitur contra post dicens quod Iob ex sñia suorum amicorum erronea quā nouerat eos dogmatizare, concludit

querelam

querelā suę natiuitatis, conceptionis, &c. sibi fuisse odiosam D
contra ꝙ dictum Bur. arguendo assumit cum Vvicleffitis, & Hussitis, non legitur Iob ab amicis suis audisse errorem, igit' si impugnauit, impugnauit sibi incognitum. Ad quod dico, quod quia uiri insignes fuerunt, vt patet ex eorum argumētis, iō fama prodente potuit Iob scire eorū opiniones, & doctrinas, & fortasse tpe prosperitatis se cōtulit cum eis, sic q' eorum errores non latebant ipsum, quin ēt fundabant' errores eorū super lamentatione digna. s. ꝙ non esset uita post hanc, ut dicetur inf. stantib. n. illis erroribus lamentabilis esset vita iusti, ꝓsertim flagellati, quia sic eius iustitię in futuro nihil præmii corresponderet, & in presenti non nisi tribulatio & sic expositio postil. locum habet, lit'r & obiectio ꝯ S. Tho. Per idem rñdetur ad ſm argumentum Burg. quia ex fama, & mutua collatione ante flagellationem habitis, sciuit Iob amicos suos his erroribus inuolutos. Rō huius est, quia doctrina Iob non latuit amicos, eo ꝙ inf. 4. c. dixit Eliphaz primus amicus. *Ecce docuisti plurimos, &c.* Rōnabile igitur vr̄, ꝙ & ipse Iob sciuerit doctrinas, & opiniones amicorum suorū, idcirco inter flagella veritatis amator voluit errores amicorū obiurgare, vñ hoc intelligentes, se ei importunius opponebāt. Per idē ad tertiū, quia satis dedit intelligere, qñ maledixit diei, &c. Cū esset voce dñi laudatus, vt iustus, & rectus, creaturæ Dei absolute maledicere nō potuit, cū sit oīs valde bona, Gen. 1. Sed rectè maledixit eis ex suppositione errorū quos fama docēte sciuit amicos suos tenuisse. Ex quib. patet Burg. ēt ad argm̄ postillatoris non bñ rñdere, qū a simili allegat Apl'm ēt ex suppositione errantiū, & negantiū resurre E
ctionē sic arguēte. *Si resurrectio nō est, nec Chrs resurrexit, inanis est ergo fides nostra.* Vbi Burg. dicit ꝙ Apostolus loquit' condonaliter, ita dico, & ego, ꝙ Iob similiter loq̄t', supplēdo sic lrā. 1. Cor. 15. b
Si verū est in futuro nullā esse remunerationem pro tribulationib. sponte assumptis, vel sine culpa inflictis, maledicta est dies natiuitatis, & nox conceptionis talis hominis, qui in hac uita sine culpa flagellatur, & sic illa condōnalis æquiualet cōtinę bonę, & legali, q̄uis nō formali, sicut & cōdōnalis Apostoli ꝑ postillatorem allegata cōcludit fidem nostrā eē inanē, imo idē Apostolus 1. Cor. 15. c. similē cōcludit maledictionē dicēs, *Ergo qui dormierunt in Chr̄o*. Si inqt, *oīb. hoīb. &c.* vide ibi in gl. Nec vr̄ dictū Bur. valere, ꝙ adducit ad reddēdum rōnē, quare ita particulariter maledicit noctē, diē, stellas, &c. Quia dicit allegando S. Th. q' iste passus literæ ē metricus, igitur poeticus. Poetę aūt solent modos loquēdi multipliciter variare eorum quæ ponunt, sed non ur̄ mihi coueniēs sacrā scripturā poematib. & poetis cōparare, cū multa mentiri soleāt poetæ canētes, ut dr̄ 1. Metaphys. Vñ & btūs Hier. Sensus sacræ scripturæ, qui vñr falsè sonare, ironice cōparat hmōi poeticis fictionib. & Athenarū ludicris, vt patet sup. 3. Reg. 1. Nec bene infert Bur. cum S. Thoma ex dicto B. Hier. passus iste est metricus, ergo poeticus, quia multa sunt poetica, ꝓsaica, multaq. metra non poetica. Nec verū est, ꝙ Iob maledixit stellis, vel quibuscunq. aliis ꝑter diē, & noctē, quib. maledicēs dicit indignum q' sol luceat illi diei, &c. ꝑ hoc magis solē, & stellas magnificat q̄ maledicit ad modū loquendi de solenni uiro, indignū est eū ꝓsidere vili cōitati, imo & Ier. c. 20. plus particulariter maledicit q̄ Iob, ꝙ non solū maledicit tpi ortus sui, sed ēt nūtio, & cæteris, ut ibi patet. Est igitur Burg. in hac parte inuolutor sñiarum, expositionem magistralem S. Th. non promouens, sed potius corrūpēs. Postillator aūt satis soluit obiectionem factā cōtra S. F
Th. nam circa 20. c. Ier. exponēs maledictiones factas hic, & ibi, ponit duplicem sensum. Scd'm unum sic maledicētes loquuntur ex parte hoīs sensitiui, & affectione cōmodi, nō ex parte hominis rōnalis, & affectione iusti, & sic stat bene expositio S. Th. sic ēt vr̄ S. Th. sentire. Scd'm alium sensum, sic maledicentes loquuntur ex opinione ꝑsequētiū aduersātiū & erroneè sentiētiū, nō simpliciter, & sic stat expositio postillatoris. In eodem c. vbi dicitur. *Maledicant ei sicut qui maledicunt diei, qui parati sūt suscitare Leuiathā.* ibi postillator adducit duas expositiones S. Th. quarum primam, tanquam falsam abiicit, secundam vero mysticam dicit. Prima autem expositio est, quod Leuiathan est ad literam magnus piscis, quem propter sui magnitudinem piscatores non audent in die inuadere, sed tm̄ in noctē, in qua laborantes, & ꝑ celeritatē diei oriētis capere nō potētes, maledicūt diei quasi impedimēto sui ꝑfectus. Sed postillator hoc dicit eē falsū, q' ī noctē ille piscis capi possit, sed solū in die clara, prout dicit se didicisse a piscatorib. in captione talis piscis expertis. Bur. āt hāc expositionē q̄uis fabulosā defendere volēs cōcedit q' tm̄ in die capi pōt, & addit, si dies terminetur añ captionē, tūc maledicūt diei, quia nimis accelerauit ad finē añ piscis captionē. Sed illud non vr̄ rōnabile, quia maledicerent potius nocti, q̄ nimis cito aduenit, q̄ diei, qui nimis cito trāsit

A quia specificatio fit a termino ad quem, non a quo. Etiamsi vult dicere consequenter ad dictum Sancti Thom. potius deberent dici cito transeunti benedicere, quam maledicere, quia die terminato gauderent quod nox venisset in qua capere possent, sed quia res fabulosa est, transeat. De eo autem quod postillator dicit secūdam expositionem fore mysticam, Burg. dicit eam literalem, quod etsi uerum esset s͠m allegoricum sensum, non tamen est verum s͠m primam terminorum significationem nihil absurditatis habentem, ꝓut exponitur iste passus secundū Hebræos postil. & ēt Burg.

Itē in eo. c. vbi dr̄. *Viro cuius abscōdita est uia, cur data est lex?* hoc verbū cū bn̄ exposuisset postillator. Bur. aliter exponendo si verū diceret, nō veniret reꝓbādū, q͠a eiusdē passus pn̄t esse plures expositiones vere: sed in expositione Burgen. illud non videtur verum, q̄ Iob ignorauit iustum a Deo iuste flagellari: quia hoc nitebatur probare contra amicos suos in hoc errantes, vt patet in processu libri, & supra ostensum est. 1. Corinth. 1. D

Item in eodem cap. super verbo: *Timor quem timebat, euenit mihi*, vsque ad finem cap. Burgen. est cum postilla. sed in fine vbi postillator dicit Iob tetigisse materiam suæ innocentiæ, Burgensis opponit dicens, viro iusto indecens se commendare absolute absq; aduersariorum falsa impugnatione: qualiter in hoc ab amicis Iob contra eum adhuc nihil actum dicitur: sed Burgen. falsus intellectus ostensus est clare supra in primo correctorio huius, &c.

CAP. IIII.

R*espon. autem, &c.*

✻ Olym. Iobus ostendit non se doloris sensu carere, & tamen esse constantem, cuius præstantissima est doctrina. Animos cum corporibus non extingui, sed in infernis sedib. cōmorari. Diuites erudiuit, & pauperes consolatus est dum iucundorū, & terribilium finem esse, Deumque morte hominum reb. utiliter consuluisse. Ac optabilius esse mori, quam scelere diuinū lumē uiolare, ostendit. B Quę cum ab amicis non essent intellecta, arbitrātib. eum maledicta iacere in Deum, & mala omnia quib. hominum uita tentatur, in scelus referenda, insipienti studio, Dei causam suscipiunt, & Iob, tanquā culpis obnoxium iustis a Deo pœnis coerceri contendunt, nō mente improba, sed vt amicum ad saniora consilia traducerent. Quare stomachatur eis Deus, tanquam iusta minime loquutis. At ueniam impetrant, quod nō a scelerato animo, sed a beneuolentia erga hunc iustum, atque a pietate aduersus Deum illorum conformabatur ōro. vn̄ docemur adhortationes institui dēre cum religione, ac precib. Deo adhibitis, ne rōcinādo erremus, & peruertamur. Eliphazus aūt utitur principio accommodato, sed tn̄ ī media cōcidit ōrone.

Historialiter. Amici Iob cā pietatis venerāt, sed ad cōtētionis verba ꝓsiliunt nō praua intentione, sed q͠a peussum credunt ꝓ iniquitate, dērent aūt ex anteacta vita verba eius pēsare, & si diuersa sentirent, humiliter dicere, non percusso per immoderata verba vulnus addere, & flēdo se ei sociare, nō scientiā suā ōndere. C Sūt aūt dicta eorum in multis recta, & fortia, & in se magna, unde eorum autoritate utitur Apostolus, q̄ tn̄ Dn̄s reprehendit, sed comparatione melioris, dicens, *Non estis locuti rectum, sicut seruus meus Iob.* (Infra. 42. b.) Etsi mira, tumide tamen dicuntur, in sancti viri aduersitatem. E Paulus ergo ea pensat ex eorum virtute: Deus incaute prolata reprehendit ex personæ qualitate. Inter recta ad peruersa dilabuntur. Sic hæretici ex bonis mala abscondunt, vt recipiantur, & ex malis bona inficiunt, vt corrumpant. (Rom. 2. b. Gal. 2. a)

CAP. IIII.

a b c R Espōdens autem Eliphaz Themanites, dixit, Si cœ- 1 2
a ¶Hoc dicitur, quia locuturus erat contra eum.
perimus loqu[a]i tibi, forsitan moleste accipies. Sed 3

b *Si cœperimus loqui tibi, &c.* Molliter incipiunt, sed in aspera prorumpunt. Sic hæretici blanda verba proponunt, ne caueātur, sed aspera subinferunt. (Greg. 5. c. 1. Cor. 15)

✻ Hierony. & Philipp. In ipso exordio ostendit se iniuriosa loquuturum.

✻ Origen. legit: Num sæpe in molestia loquutus es, i. nunquamne aliàs in hæc mala incidisti? an tibi in more positum est etiam alio tempore aliqua eiusmodi dicere?

✻ Cate. Græ. suscipiens Eliphaz subaudi verba Iob.

✻ Olym. a t nunquid sæpe tibi sermo est habitus in labore.

✻ Chrys. Nouit scriptura laboris nomine peccatum significare, vt cum dicit: Sub lingua eorum labor, & dolor: sic ergo Eliphaz, vide ne aliqd loquutus sis in peccato. Quāuis enim tuę actiones pręclarę sint, accidit tamē vt peccetur in verbis.

✻ Didym. nunquid laborantibus consolationem adhibuisti aliquando, nunc autem oratio tua contemptus plena est, vt nullus ferre posit etiam qui libenter sileret.

✻ Olym. Theodotionis hæc est expositio: Si cœperimus loqui ad te laboriose feres. Symmachus: Si receperimus sermonem affligeris, i. cum tibi nunquam molesta loquuti simus, cogimur tibi nunc contradicere. F

c *Sed conceptum.* Perfecti nec in corde peruersa concipiunt quæ silentio compescant. Alij praua concipiunt, sed silentij vigore magno constringunt: alij & concipiunt, & mox efferunt. In sensu leues, in lingua præcipites. De his est Eliphaz, qui suo experimento de omnibus idem sentit.

a Tenere

NICOLAVS DE LYRA. CAP. IIII

1 R Espondens autem. *Postquam descripta est ipsius Iob propositio querulosa, hic consequenter ponitur amicorum eius obiectio calumniosa, & primo ponuntur obiectiones trium amicorum eius principalium, & secundo ipsius Helin, qui cum eis uenerat ad Iob consolandum, c. 32. Prima in duas, quia primo ponuntur dictæ obiectiones, & secundo eorum replicationes, c. 15. Prima in tres, secundum tres amicos Iob, quia primo ponuntur obiectiones primi, secundo secundi, c. 8. tertio tertii. c. 11. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur ipsius Eliphaz obiectio, secundo Iob responsio, capit. 6. Prima in duas, quia primo Eliphaz proponit suam obiectionem, secundo inducit Iob ad eius attentionem, capit. 5. Prima adhuc in duas, quia primo obiectio ponitur, secundo dici reuelatio ad hoc inducitur, ibi.* Porrò. *Circa primum sciendum, quod Eliphaz recte accepit verba Iob quantum ad illud in quo discordabat ab eo, scilicet quòd aliqui absque culpa affliguntur in præsenti vita: & hoc accepit ex verbis Iob in fine capit. præced. vt patet ex dictis ibidem, sed ex modo loquendi credidit eum esse impatientem, & ideo arguit primo eum de impatientia. secundo de erronea sententia, ibi;* Recordare obsecro. *Circa primum dicitur.* (Diuisio)

Respondens autem. *Licet obijceret, tamen dicitur hic respondens, quia post ipsum Iob loquitur: & quia obijciendo respondet quodammodo dictis eius.*

2 Si cœpe. lo. ti. *Modus est hominis impatientis non expectare finem verbi quod sibi dicitur, & in hoc notat Iob de impatientia.*

3 Sed conceptum sermo. &c. *Licet enim iniurias proprias dissimulare sit virtuosum, iniurias tamen diuinas tolerare vitiosum est. videbantur autem ipsi Eliphaz verba Iob prædicta sonare in Dei iniuriam: propter quod dicit se non posse tacere secundum rectam conscientiam.*

1 Ecce

MORALITER.

2 *Respondens autem.* Sciendum aūt quod liber iste procedit rhetorice, ꝓp qd̄ replicatur pluries eadem sententia ad magis exaggerandum, ut patet ex dictis, & patebit ex dicēdis. Silr̄ procedit disputatiue, ꝓp q̄ eadem etiam aliqn̄ repetuntur. Nam rn̄dens reperit dicta opponentis, & opponens replicando dicta respondentis. Sciendum etiā quod licet amici Iob primo venerint ad eius consolationem, tamen postea proruperunt ad eius iniustam increpationem: propter quod in fine libri dixit eis Dominus: nō estis locuti rectum coram me, sicut seruus meus Iob: & ideo per ipsos significantur illi qui iustos iniuste increpare conantur: tales autem sunt præcipites in loquendo: quod notatur cum subditur.

3 *Sed conceptum.* Et vt acrius increpent, prius eum commendant de doctrina, cum dicitur.

A a *Tenere quis po.* Quasi uellet retinere, in quo innuit se in loquendo offensurum.
✱ Cat. græc. Robur uerborum tuorum quis sustinebit.
✱ Orig. Vim verborum tuorum quis feret?
✱ Didym. Orationis tuæ tanta est asperitas, vt omnes excitet ad refellendum.

a ¶Ex se de aliis iudicat. ¶His verbis innuitur manifeste, quia disposuerant eum offendere. b ¶Vel potest; quasi nullus secundum hoc quod sentit.
a conceptum sermonem tenere, quis poterit? Ecce docuisti mul 1
a ¶Volentes deficere in aliquo bono. b ¶Qui fessi erant operando, vt perseuerarent docuisti. c ¶Titubantes dubios. ¶Qui dubitabant, an inciperent, an in cœpto perseuerarent. d ¶In bonam partem traxerunt.
b tos, & manus lassas roborasti. Vacillantes confirmauerunt 2
a ¶In quibus prius apparet timor. b ¶Vel roborasti. c ¶Ecce non est in te quod doces. 3
c sermones tui, & genua trementia confortasti. Nunc autem 4 5
a ¶Tribulatio. q ¶Non teipsum roborasti. ¶Tam cito. c ¶Plaga.
d venit † super te plaga, & defecisti, tetigit te, & conturbatus 6
a ¶Quem fingebus te habere ad Deum. 7 8
es. † Vbi est timor tuus, fortitudo tua, patientia tua, & per- 9
a ¶Quasi, apparet, quia non fuerint vera in te. b ¶Quasi diceret, pa eris quod meruisti. 10
e fectio uiarum tuarum? Recordare, obsecro te, quis enim un- 11 12
¶De præteritis. a ¶Innocens in opere, & rectus in corde. b ¶Idest affligitur res suas perdendo. 13
f quam innocens periit? aut quando recti deleti sunt? Quin po- 14 15 16

b *Ecce docuisti plurimos.* Certa bona sunt quæ & ille fatetur, qui criminari uult. Quantus ante fuit qui tot suis occupatus disponendis, etiam libere alios docuit? actu, & verbo recta ostendens. Quia uero criminator bona de eodem dicit, ad crimen inflexit, dicens.
c *Nunc autem ve. &c.* Quasi non seruasti recta quæ dicebas. Nota autē quod sūt iniqui, & bona iustorum quæ nota negare non possunt, di-
B cunt, ne praui videantur, & vt inde magis credatur eis, in malis quæ inferunt, & hæc ipsa bona ad cumulum reatus inuertunt. Hic recta Iob ergo dixisse, sed non seruasse, quasi suo testimonio malus reprehenditur, inferius male loqui notatur, vt taceat. Et hi sunt duo modi quibus bonos impetunt mali, dicentes eos, vel praua dicere, vel bona quæ dicunt non tenere.
d *Defecisti &c. Vbi est ti. tuus.* quasi de virtutibus miretur perditis, quas congruo ordine ponit. Sicut in uia seculi audacia fortitudinem, timor debilitatem parit, ita & in uia Dei audacia debilitatem, timor Dei fortitudinem, quia qui Deo iungitur, potestate quadam super omnia leuatur, fortitudo non nisi in aduersis ostenditur, unde patientia additur, quia in fortitudine quasi proficit, qui mala aliena non motus tolerat. De patientia perfectio nascitur, unde in patientia animam possidere homo dicitur. i. in omnibus recte uiuere, cūctis motibus mentis ex virtute dominari, qui. n. se vincit, contra omnia est fortis.
✱ Chrys. Polychr. festinasti. i. perturbatus es. Ductum ab iis, qui tumultu perterrefacti, celeritatem addunt ad gradū.
C Illudque obserua Iobum diuinitus illud muneris habuisse, vt ad mala tranquille ferenda alios adhortaretur.

Orig.

✱ Orig. Falsam de patientia, & fortitudine tua omnes habebant opinionem, quia conturbatus es. ἐσπουδάσας. n. est. illud conturbatus es. D in Comm.
✱ Phili. docuisti multos, ab erroribus reuocasti, roborasti manus lassas paupertate, deficientes in bono opere desperātes, vacillantes, circa religionem. Genua trementia roborasti, quia Deo uni firmissime seruiendum est.
✱ Hieronym. ista dicuntur in Iob cū irrisione. quasi dicerent, si hæc fecisses ex animo, ista non patereris.
✱ Polych. Aquila legit vbi patientia tua, & simplicitas viarum tuarum. E Quia autem dixerat. *Timor quem metuebam euenit mihi.* ait insanum fuisse metum, & spem improbitate subnixam.
✱ Orige. Perspicuum est Eliphaz ex iis quæ suadet, fuisse sapientem quendam in Dei iustitia meditatum. in comm.
✱ Polychr. discede, inquit, ab inani uirtutis tuæ æstimatione.
Quoniam autem inuehendo corripuit, nunc quasi exhortando subdit.
e *Recordare obsecro te, & cætera.* Sed & hoc reprehensibiliter agit. Innocens enim, & rectus sæpe hic funditus delentur, etsi ad æterna seruantur, sed qui non pro æterna, sed terrena mercede Deo seruiunt, ipsi sibi fingunt quod quærunt, & docere præsumentes cum terrenam securitatem prædicant, cunctis suis laboribus ostendunt quod amant. Cap. 14
✱ Olymp. illud autem, radicitus perierunt, uim magnam habet, nam alii mala perpessi sunt. At illa mala ad posteros haud quaquam permanarunt.
✱ Phil. Quis innocens periit. Ergo ignoras Abel innocentem occisum, Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, multa esse perpessos, idem D. Hier. in comm.
f *Quin potius vidi eos.* Dolores seminat, qui dicit, Frandulenta metit, qui dicendo præualet. Vel dolores seminat, qui peruersa agit. Metit, qui in eis prosperatur. Hi nō (vt ait) pereunt, Cap. 15 F

sed

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ecce do. plu. *Turpe est doctori, cum culpa redarguit ipsum, propter quod, ut ostendat impatientiam Iob, vt credebat, esse turpiorem primo inducit præcedentem eius doctrinam. Circa quam sciēdum quod aliqui sunt impatientes ex sola ignorantia boni patientiæ, & quantum ad tales dicit.* Ecce docuisti plu. *Sunt etiam aliqui impatientes non ex ignorantia boni patientiæ, sed ex animi debilitate, & quantum ad istos dicit.*
2 Et manus lassas robo. *i. opera patientiæ relaxata ex debilitate animi. Sunt etiam aliqui impatientes ex diuturnitate aduersitatis, qui incipiunt dubitare an talia eueniant eis ex iudicio diuinæ prouidentiæ & quantum ad tales dicit.*
3 Vacillantes confirma. ser. tui. *Sunt etiam aliqui qui aduersa parua, & mediocria sustinent, sed superuenientibus grauibus incipiunt frangi, & quantum ad tales dicit.*
4 Et genua tremen. *Homini. n. portanti graue pondus genua incipiunt tremere, & per hoc designatur magnæ aduersitatis pondus, sub quo aliqui incipiunt deficere, præmissa igitur doctrina Iob de patientia inuehitur contra ipsum de defectu patientiæ, dicens.*
5 Nunc autem, &c. *i. amissio bonorum exteriorum.*

6 Et

6 Et defecisti. *per impatientiam.*
7 Tetigit te. *flagellando in proprio corpore.*
8 Et conturbatus es. *prorumpendo in blasphemiam dixerat. n. Iob in fine præcedentis capituli se percussum a Deo, quamuis esset innocēs, & hoc Eliphaz reputabat blasphemiam, ut magis patebit infra, & ideo concludit.*
9 Vbi timor tuus. *respectu Dei.*
10 Fortitudo tua. *respectu mali sufferendi, tamen cum difficultate.*
11 Patientia tua. *absque tali difficultate, ut sic talis differentia sit inter fortitudinem, & patientiam, sicut Philosophus ponit 7. Eth. inter continentiam, & temperantiam.*
12 Et perfectio uiarum tuarum. *quam prius simulabas, quasi diceret, ex effectu patet quod ista fuerunt in te ficta, & non vera.*
13 Recordare. *Hic consequenter Eliphaz arguit Iob de erronea sententia, quia dicit innocentem a Deo puniri, dicens.* Recordare, obsecro te. *reducendo ad memoriam facta præterita.*
14 Quis enim unquam innocens periit. *q. d. non posses ostendere, nec per consequens credendum est tibi de te.*
15 Aut quando recti deleti sunt. *per amissionem substantiæ, & prolis suæ, sicut tu deletus es.*
16 Quin potius uidi. *per experientiam cui credendum est.*

Eos

MORALITER.

1 *Ecce docuisti plu.* Et de charitate fraterna, cum subditur.
2 *Et manus lassas, &c.* Consequenter vertunt uerbum ad increpationem.
3 *Nunc autem, &c.* Quasi dicant, doctrinam tuam operibus destruxisti.
5 *Vbi est timor tuus.* erga Deum?
10 *Fortitudo tua.* q. d. ista non fuerunt in te secundum ueritatem, sed tantummodo secundum fictionem.

Recor-

13 *Recordare obsecro te, &c.* q. d. nullus. Increpantes autem iniuste frequenter ex verbis suis ostenduntur deficere, nisi. n. in uita præsenti de qua loquebatur Eliphaz, quia non credebat aliam, innocens aliquando periret, Esaias non diceret. Iustus perit, & non est qui recogitet. Innocentes. n. aliquando pereunt in hoc mundo, vt saluentur in cælo.
15 *Aut quando recti deleti sunt.* quasi dicat nunquam, quod similiter est falsum. Nam aliquādo de memoriis hominum delentur, ut in libro uitæ scribantur.
16 *Quin potius vidi eos qui operantur iniquitatem, &c.* sequitur.

A sed fœlicius hic iustis viuunt, patitur.n.Deus quosdam hic præualere., vt mundius vita iustorum purgetur, punit mox alios, ne putetur humana negligere, & multa mala præterire, vt corda innocentium, qui pusillanimes sunt, confirmet. Verius autem diceret de omnibus. In fine generaliter poterat dici, quod innocens, & rectus non perit, quia etsi hic atteritur apud Deũ vera salute reparatur. Et mali pereunt, quia etsi hic altius crescant in fine durius ferientur. Sed quia dicit, recordare, patet transacta ad mentem reduci, non futura enunciari.

a ¶Fraudes quæ inserunt dolores.
tius uidi eos qui operantur iniquitatem, & seminant † dolores 1
a ¶Dum proficiunt, dum prosperantur in eis. b ¶Iudicante. c ¶Quandoque. 2
a & metunt eos, flãte Deo perisse, & spiritu irę eius esse cõsum 3 4
a ¶Quod patet in te. b ¶Vxoris. c ¶Edacitas filiorum. 5
b ptos. Rugitus leonis, & vox leænæ, & dentes catulorum leonũ 6
a¶Gloria iustorum propria est iustis; malis vero quasi præda, & non propria, quam aliquando sibi usurpant. 7 8
c contriti sunt † Tigris periit, eo ꝙ non haberet p̃dam & catuli 9 10
¶Quia tantus sum. a ¶Quod mihi reuelatum, nemo scit, quia sine uoce, & sine sono.
d leonum † dissipati sunt. porro ad me dictum est verbum abscõ 11

† leo maior
† separauerũt se

✣ Origen. Dei iustitia aperta est, & clara, cuius iussu improbi puniuntur.

✣ CATE.GRAEC. Arant quod non oportebat.

Ad Gal.6 ✣ Chrys. Quæ seminat quis, hæc & metet, inquit Apostolus, sed hoc non vidit Eliphazus, non cunctorum hominum esse in hac vita remunerationem, cum multorum scelera diuinis tribunalib. reseruentur, & pii hic exerceantur, vt eorum nota sit virtus. Et contradicit scripturæ appellanti Iob verum. *A præcepto Domini.* huc pertinet. Non a dæmone, aut ab hominibus, sed a Deo vltore malorum dolores immittuntur.

✣ Polyc. solo imperio, nulla defatigatione.

✣ Olymp. a spiritu, a minis eius, vt seminibus a vento consumptis accidere solet.

a *Flante Deo perisse.* Nos conflamus aerem, dum ab extra

B intus trahimus, & ab intus extra reddimus. Deus ergo in retributione flare dicitur, quia ab exterioribus causis intus iudicii consilium concipit, & ab interno consilio exterius sententiam emittit. i. a malis nostris quæ extra uidet, iudicium intus disponit, & ab interno conceptu extra damnationem facit. Vel flare Deus. i. irasci dicitur per simile, quia nos cum irascimur, flatu furoris inflamur. Flat ergo Deus irascendo vindictam cogitans, cum post longam patientiam qui in se tranquillus est, reis videtur turbulentus, cum ipsi coram eo reatu suo turbentur.

In comm. b *Rugitus leonis.* ✣ Orig. fretus Dei iustitia illius dispensationem declarat, qui iniustos, & arrogantes punit, quibus autem charus est conseruat.

✣ Didym. naturis mutorum sumptis, quæ ex insidiis nobis sunt infesta.

Phil.1.lib. Polychronius in Cath.Græ. Greg.5.c.16 Postquam clementer monuit, aperte increpat. Rugitus leonis. i. seueritas, & terror ipsius Iob. Vox leænæ loquacitas coniugis, dentes catulorum, edacitas filiorum destructa est. Rugitus exultat quasi in re damnata. Tigridi etiam Iob cõ-

C parat pro maculis simulationis. Hypocrita.n. qui rectus videtur, habet latentia vitia, quę aliquando erumpentia colorem variant. Præda est iustorum gloria, quam sibi arripit. putans ergo

D ergo iste sanctum Iob bona quæ in eo nouerat, per hypocrisim tenuisse, dicit.

c *Tigris periit.* Hoc est, varietas tuæ simulationis extincta est quia adulatio laudis ablata est, pro tigride hic apud Septuaginta μυρμηκολέων legitur, quod Latine dicitur formicarum leo, vel expressius formica, & leo. Est autem paruum animal quod latẽs in puluere, insidiatur formicis, & eas comedit. Volatilibus vero, & aliis animalibus est formica, a quibus comeditur, per hoc notat Iob fuisse contra erectos timidum, contra subditos audacem, sed iam non habet prædam eius elatio, quia percussus ab aliena læsione prohibetur. Typice eadem de hæreticis. Leo, diabolus pro sæuitia. Leæna ciuitas mundi Babylonia sociata leoni. Catuli, quique reprobi ab illis generati. Ab his cauent sibi sancti. At hæretici securi omnia se superasse putant. Quasi diceret. Ideo non flagellamur quia virtutem diaboli vincimus, & vocem. i. gloriam seculi, & dentes. i. persuasionem reproborum. Tigris, iterum diabolus, pro multiformi astutia. Vel myrmicoleon, qui contra resistentes debilis, contra consentientes fortis, quem dicunt periisse, quia in eis prædam non habet. Hoc præ gaudio repetunt, quia sæpe repetitur id quod per gaudium dicitur. Hi tales per sapientiam putant se omnes transcendere.

† peruersitatem (vel malam cogitationem)
† temulsi
Idem c.17 E

✣ OLYMPIO. Negant nonnulli Myrmecoleonem animal esse ad veritatem, sed compositione duntaxat fabricatum. Alii bestiolam esse ab Oceano, siue e terra ortam, interit autem quod cibo caret naturæ congruente. Quidam, sine cibo vitam tueri. Inquit autem Eliphaz. Omnia animalia naturæ metas tuentur, sic, tu si verus homo extitisses, nec verbis tantum pietatem iactasses, nihil tibi horum accidisset. Myrmecoleo autem est diabolus impiis leo, piis formica, qui perit si perturbationes in nobis oppressas inuenerit.

✣ Iulia. Idcirco semen Babylonis Propheta deleri iubet. Psal.136 Sunt autem in principio tentationes formicæ, deinde fiunt leones vehementia, estque difficile eas domare.

* AVGVST. In nouissimo non erunt quos inducens comedat diabolus, separabuntur etiam pii ab impiis. Hic autẽ errat, qui de dæmone dicta, Iob tribuit. In anni F

* CATE. GRAEC. hæc addit, si verbum aliquod verum fuisset in sermonibus tuis, nihil tibi horum occurrisset.

* Chrysos. Innuit sæpenumero plenam grauitatis orationem a Iob vsurpatam fuisse.

* Aug. non accidissent illa damna, vel te consolareris, ne dolor te premeret, si aliis ex corde dixisses.

d *Porro ad me dictum est uerbum abscon.* Abscondita se heretici au-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Eos qui operantur iniquitatem. *manifeste inimicando.*
2 Et seminant dolores. *occulte insidiando.*
3 Et metunt eos. *ad finem deducendo.*
4 Flante deo perisse. *in propria persona.*
5 Et spiritu iræ eius esse consump. *in bonis suis, & prole sua, & in hoc notat Iob hoc modo consumptum propter peccata sua præterita, ideo subditur.*
6 Rugitus leonis. *i. ipsius Iob quem leoni comparat propter crudelitatem, & rapacitatem quam ei imponit.*
7 Et uox le. *i. uxoris suæ, quæ ipsum Iob ad prædicta mala per sua uerba incitauerat, ut iste dicit.*
8 Et dentes catu. leonum. *i. rapacitas filiorum Iob ipsum imitantium.*

Con-

9 Contriti sunt. *Supple diuino iudicio. Et quia posset ei dici, quod uxor Iob percussa non fuerat, ideo hoc remouet, dicens.*
10 Tigris periit. *Quam prius leænæ comparauerat hic tigridem uocat, propter uelocitatem eius ad malum, sicut tigris est animal uelocissimum, dicit igitur.* Tigris pe. eo quod non habe. prædam. *q. d. licet uxor Iob non fuerit mortua, sicut filii, & filiæ, nec sicut Iob percussa ulcere, tamen in hoc percussa est, quod non potest bona aliorum rapere per se, nec per maritũ, nec etiam per filios, ideo subditur.* Et catuli leonis dissipati sunt.
11 Porro. *Hic consequenter Eliphaz ad suum propositum inducit diuinam reuelationem, utrum autem fuerit uera reuelatio, uel conficta ab eo, Tho. sub dubio relinquit. uidetur tamen quod fuerit conficta, quia in fine libri dominus dixit ad eum.* Iratus est furor meus ꝯ duos amicos tuos, quia non estis locuti coram me ad rectũ. *Itẽ quia hoc*

MORALITER.

4 *Flante Deo perisse.* Similiter hoc est falsum. Nam aliquando impii prosperantur vsque ad mortem in vita præsenti, vt habetur inf. eo. c. Greg. Sepe nãq. dominus diu tolerat quos in perpetuum damnat. Sed quia mali non solum bonos arguunt de ficta bonitate, sed etiã de crudelitate, ideo subdit.

Rugi-

6 *Rugitus leonis.* Vocant eos leones ipsos de crudelitate notantes, & quia non solum eos diffamant in personis propriis sed etiam in sibi coniunctis, vtpote in uxoribus, & famulis, ideo subditur.

7 *Et uox leænæ, & dentes catu. & c. porro ad me dictum est verbum absconditum, & quasi furtiue, & c.* Tales.n. maligni, ut iustitiis bonos arguere uideantur, fingunt aliquando, quod occulta sibi diuinitus reuelentur, & quæ sint illa, subditur.

Nun-

A audire simulant, unde & latenter prædicant, ut sanctior eorum predicatio habeatur, non aliis æqua.

In anno ✱ Orige. Nunquid auris mea capiet insueta, sunt. n. ei metus insueti.

✱ Nicetas. Vtrum non accipiet auris mea magnifica ab eo? Symmachus autē, ad me sermo factus clā furtiue, & accepit auris mea susurrū ab eo.

· furtiue | Cum conferæremu isio es nocturnas

✱ Phil. Venas susurri. i. latenter ad aurē cordis mei uirtus sapientię velut quodam spiramine, penetrauit.

a *Furtiue*. Quia non cum aliis per ostium intrant, sed rimas quærunt prauę intelligentię, quia vero fur lumen timet, addit.

b *In horrore uisi. no.* in pauore nocturnæ uisionis se percepisse uenas susurri diuini dicunt; quia vt alta iactent, vix ea posse se capere dicunt. Sed dum ita alta notant, testes contra se nequitiæ sunt. in nocturna. n. uisione dubie cernitur.

c *Quando solet sopor ocu.* Hoc est, dū omnes inferius dormiūt torpore, nos ad alta, & superna percipienda uigilamus. Et dum aliquando hoc despici uident, seipsos timere simulant quod dicunt, unde subdit.

d *Pauor tenuit me.* Vt miri uideantur in altis, quasi pertimescunt, quæ fingunt, & tamen audaces sunt proferre, quæ asserunt vix se potuisse audire.

✱ Olym. Fortasse terrorem Iob afferre conatur dicens, vere eum qui etiam in somniis irrogat hominibus supplicia. Vel hæc dicit, ut in Iobi animum facilius eius influat oratio.

B Polyc. accipiet, pro accipit, tempus pro tempore in scriptura aliquando sumitur: cur non Deum pertimes qui natura adeo excellenti est præditus?

e *Et cum spiritus me præs. transiret, &c.*

Lib. 1 ✱ Phil. per spiritum forte Angelum intelligit quem occulta fide uidere se dicit, quem prius in somno uidere cęperat.

1 ann. ✱ Aug. quasi flatum se sensisse uult intelligi. Negat. n. insequentibus fuisse figuram.

e. c. 19 *Ad me dictum est verbum.* Filius Dei.

Absconditum. Quod erat apud Deum. Hoc dicitur fidelib. dum credentib. manifestatur. Vel verbum, locutio intimæ aspirationis per spiritum latentem in corde, quę sciri

1 14. b non potest, nisi a quo haberi potest. Vnde de hoc spiritu dicitur, *quem mundus non potest accipere.* Quia uisibilia diligit, cū spiritus ad sola inuisibilia ascendat. Quod ergo pauci intus audiunt, a maxima parte hominum nescitur.

Idem c. 20 Vel, Absconditum, quia silenter in corde sonat, sine strepitu locutionis. Et quasi furtiue, quia raptim, & occulte, nisi. n. ab exterioribus mens abscondatur, interna non penetrat.

Suscepit. non susurrum sed venas eius. Susurrum est ipsa locutio intima.

Venæ, modi quibus illa ad mentem nostram venit, quia aliquando nos amore, aliquando terrore compungit & aliis modis. Venas ergo susurri furtim audire, est occultos diuinæ aspirationis modos tenuiter, & latenter cognoscere.

Vel qui susurrat, occulte loquitur, & uocem non exprimit sed imitatur, ita cū Deus modo nobis aliquid de se intimat, nō ita quidem ut est susurrat. Loquetur vero in futuro, cum se vt est, ostendet.

Vel venæ susurri sunt omnia creata, quibus notitiam colligimus deitatis. Sed & hæc furtiue, quia nec ipsa mira opera nisi raptim, & tenuiter pensamus, sed quo plus mens leuata virtutem dei considerat eo magis rectitudinem eius repressa formidat, vnde subdit.

Idem c. 21 *In horrore uisionis nocturnæ, &c.* i. in pauore occultæ contem

C plationis, in qua nihil manifeste, sed quasi imaginarie uidetur.

a ditum, & quasi fu^a^rtiue suscepit auris mea † uenas susurri e- 1 2

b ius. † In horro^a^re uisionis nocturnæ, quando so^b^let sopor oc- 3 4

c d cupare homines. P^a^auor tenuit me, & tremo^b^r, & oīa o^c^ssa mea 5 6

e perterrita sunt. Et cum spiritus me præsente transiret inhor 7 8 9

a ¶Tenuiter, & latenter. a ¶Quia vero fur lumen timet, addit in horro, &c. b ¶Cum sopitis sensibus, phantasiæ per sensus non se ingerunt animæ. a ¶Animi. b ¶Corporis. c ¶Si qua uirtus erat. ¶Quia incomprehensibilem cognouit, transire eum dicit

tur. Sed ad hanc nemo pertingit, nisi carnalibus desideriis D repressis, vnde.

Quando solet sopor occupare homines. Pauor tenuit. Vigilat qui curis seculis intendit. Dormit in quiete, qui fugit. Hic est Iacob, qui in itinere dormit & angelos videt. i. in cursu huius uitæ a secularibus rebus oculos claudit, quos ad concupiscendum culpa primis parētibus aperuit. Et nemo ad uidenda interna perducitur, nisi ab his quæ exterius implicāt, subtrahatur, vnde. *Vacate, & uidete, quoniā ego sum Deus.* Sed quo animus in contemplatione leuatus super se altiora conspicit, eo in se terribilius tremit, vnde. Idem c. 22 Gen. 28. d Ipsa uum de eo Psal. 45. b

Pauor te. & c. & omnia. os. i. fortiora acta, quia nec bona sua digna examini eius quem conspiciunt pensant, quę per se alicuius pretii uidebantur, vnde dicitur. Omnia ossa mea dicent, Domine quis similis tibi? Carnes non habent verbum, quia infirma apud te penitus silent, sed fortia magnum laudant, & tremunt. Hinc est quod Manue viso angelo timet, sed mulier audet. Quia visis cælestibus spiritus qui prior uidet, pauore concutitur, sed tamen spes præsumit, quia inde spes se erigit ad maiora, vnde spiritus turbatur. Quia ergo visa Dei iustitia, & bona nostra sordent. merito ait. *Pauor tenuit me, & omnia ossa mea perterrita sunt.* vnde & Paulus non conscius sibi de meritis, Deo iudice non præsumit. Sed cum mens leuata intima speculatur, stare super se diu non potest quia si spiritus ad summa vehit, caro corruptionis suæ pondere deorsum premit, vnde. *Cum spiritus me præ. tran.* Spiritus nobis præsentibus transit, quia inuisibilia non solide, sed raptim videmus, nec in summitate contemplationis diu mens figitur, quia a lumine reuerberata ad se reuocatur, & magna virtute proficiens, videt, quam videre non possit quod ardēter diligit, nec tamen ardenter diligeret, nisi aliquatenus videret. Et quia quātumlibet quis profecerit, stimulum carnis sentit, addit. Gre. 5. c. 23 Psal. 34. b 1. Cor. 4. a E Idem c. 3

Stetit qui. Vt incomprehensibilia se nouisse iudicent, non stetisse sed transisse spiritum narrant, & uultum incognitum se vidisse simulant, vt esse se incognitos ei qui ab humana mente cognosci non valet, ostendant.

Imago coram o. Quia hæretici sępe deum sibi imaginabiliter fingunt, quem intueri spiritualiter nequeunt.

Vocem quasi au. le. Quia ad secreta illius cognoscenda se cęteris familiariores gaudent. Non enim docent quæ deus publice loquitur, sed quę sibi quasi latenter aspirantur, prædicta veraciter a recte sentientibus proferri possunt, vnde ea repetimus ex persona amicorum Iob, qui etsi in correctione, non tamen errant in veritatis cognitione. Vel hæreticorum, qui non viam scientiæ, sed tantum verba tenent. Hic autem Eliphaz magnæ scientiæ ostenditur, sed non in eo humilis fuit, qa bonum commune specialiter sibi arrogauit. Inf. 35. a. b

Inhorruerunt pili ca. me. pili sunt superflua quælibet humanæ corruptionis, cogitationes vitæ veteris, quas si a mente excludimus, pilos carne incidimus, vt nō dolore fatigemur. Vnde Moyses. *Leuitæ radant omnes pilos carnis suæ.* Hæc autem subtilius in nobis conspicimus, cum alta penetramus, vnde recte nunc dicitur. Gre. c. 24. Leu. 14. b 2. Pet. 1. a

Cum spiritu transiret in. Cum. n. mens vera videt, durius se de superfluis cruciat. Transeunte ergo spiritu pili pertimescunt, quia ante vim compunctionis superfluæ cogitationes fugiunt, qui intima uisio animam contra se inflammat, & dum illicita districte resecat, mens latius speculationi inhæret, & pene figit spiritum qui transibat, nec tamen hæc ipsa mora contemplationis vim deitatis plene aperit, vñ subdit.

Stetit F

NICOLAVS DE LYRA.

✱ *hoc inducitur ad falsum intellectum. s. quod nullus a Deo punitur in præsenti absque culpa præcedenti, falsum autem non potest a deo reuelari, in hac igitur reuelatione primo tangitur reuelationis modus, secundo reuelationis sensus, ibi.* Nunquid homo. *Circa primum dicitur, porro ad me dictum est verbum abscon. quia quæ reuelantur alicui sunt aliis abscondita, & ideo subditur.*

1 Et quasi furtiue. *i. occulte.*

2 Suscepit auris mea uenas susurri eius. *quia talia reuelantur secrete, nec capiuntur perfecte, & subditur tempus.*

3 In horrore uisionis nocturnę. *Tempus. n. nocturnum propter eius quietudinem magis est aptum ad percipiendum ea quæ reuelantur quam diurnum, quod inquietatur tumultibus actionum humanarum.*

4 Quando solet sopor. *i. grauis somnus.*

5 Occupare homines. *per hoc innuit quod non erat tunc sopore grauatus, sicut cæteri.*

6 Pauor tenuit me, & tremor, & omnia ossa mea perterrita sunt. *Tum ex tempore nocturno, tum ex insolita uisione.*

7 Et cum spi. *i. Angelus.*

8 Me præsente transiret. *i. ad me accederet.*

9 Inhorruerunt pili carnis me. *quia præsentiam Angelicæ uirtutis fragilitas humana uidens deficit, secundum quod dicitur Dan. a. b.* Vidi uisionem hanc grandem, & non emansit in me fortitudo. 2. Pet. 2 Isa. 38. c

¶Quid mirum ſi hic præſente ſpiritu horreant pili, cum etiam oſſa perterreantur. b ¶Superfluæ, & inanes cogitationes. c ¶Quia ſolus incommutabilis. d ¶Quia non plene cognoſcebam, ſed quaſi per imaginem.

a ruerunt pili carnis meæ. Stetit quidam cuius non agnoſcebam 1

a ¶Scilicet filius qui patris imago, & ars eſt in rerum creatione, & gubernatione primum 2 percipitur per quem, & pater. ¶Hæc omnia quæ ſequuntur vſque ad finem ſui ſermonis in viſione percepit.

b uultum, imago coram oculis meis, &† vocem quaſi auræ le- 3

c d nis audiui. Nunquid homo Dei comparatione iuſtificabitur, 4 5

¶Angeli.

e f aut factore ſuo purior erit vir? Ecce† qui ſeruiunt ei non ſunt 6 7

a ¶Ex ſe ſine mutabilitate. b ¶Apoſtatis. c ¶Hæc de omnibus generaliter poſſunt dici, quia etiam boni non ſunt ſine tumore, uel de his tantum intelligitur qui huius uitæ lutoſæ fœdiſſimas exequuntur voluptates, quos hic notatà ſe differre.

g h ſtabiles, † & in Angelis ſuis reperit † prauitatem. Quanto ma- 8

† tacitam, ve[l] ſubmiſſam uo[cem] audiuit, i. tacebat qu[an]doque illa i[mago], quæ n[on]que loquebatur, ſed tacite & ſub niſſe

† inter ſeruos ſuos non eſt fi[]delis, aliis ſeruis ſuis non [cre]dit

† ſtultitiam. Alii, nec in a[n]gelis ſuis po[]net lumen in Comm.

A a *Stetit quidam cuius non agnoſcebam vultum.* Quidam non dicitur niſi de eo quem exprimere, vel nolumus, vel non poſſumus, quomodo & hic exponit, cuius non agn. uultum. Quia homo qui obediendo, & carne ſpiritualis futurus erat peccādo etiam, & mente carnalis factus eſt, vt ſola cogitet quę ad animum per imagines corporis trahit, ſed vix conando repreſſa ſpecie corporali ſe cognoſcit, & ſic fit ei via vt ęternā ſubiā cogitet Et oīb. phāt aſſis abiectis aliquatenus eā cōſpicit, & ſi nō qd ſit apprehendit, agnouit certe, quid non ſit. Qui ſtare uidetur cum omnia tranſeant niſi qui ipſe retinet in ſe, ut bonos, inde cum dicit. *Cum ſpiritus tranſiret,* recte addit. *Stetit quidam,* quaſi quem per tranſitum ſenſi non tranſire deprehendi. Tranſit, quia non poteſt cognitus teneri. *Stat:* quia ſcitur eſſe immutabilis. Sed quia quiſquis aliquid inde apprehendit, per coæternam eius ſpeciem conſpicit. ſubdit.

Idem c.25 Hiſtorice

De pæn. diſt. 3. ca ſi. n. ante finem

b *Imago coram oculis me.* imago patris filius eſt, qui dicit. nemo venit ad patrem, niſi per me.

B c *Et vocem quaſi auræ lenis audi.* Vox auræ cognitio ſancti ſpiritus eſt, qui leuis, & vehemens ſuper Apoſtolos dicitur, qa notitiam ſuam nobis temperat, vt poſſit vtrumque cognoſci, & non ſicut eſt, ſed ut lippis ſe tenuiter inſinuat. Vehemens, quia qui leniter tangit, inopiam noſtram inaniter concutit. Quia ergo mens domini, quantumcunque ſe extenderit, vix aliquando aliquid inde videt, recte dicitur, & uocem quaſi auræ. Sed quia, vel parum diuinę cognitionis nos perfecte docet, qui ex hoc auditu didicit, ſubdit:

Idem c.26 Io.14.a Myſtice

d *Nunquid homo comparatione Dei iuſtificabitur?* Hoc in contemplatione nouit, quod iuſtitia humana diuinæ comparata iniuſtitia eſt, vt quæ lucerna in tenebris lucet, in ſole caligat, quod potuit, quia qui lucem videt, ſcit quid de tenebris æſtimet.

Idem c.27

✠ Didym. & Polyc. Inexplicabili Dei natura probata, ad hominis refrenandam audaciam naturæ infirmitatem demonſtrat.

✠ Chryſ. Deus tamen de Iob teſtatus erat illum reprehenſione uacare. Phil. Nec Iob ſe dixit creatore meliorem, aut cum Deo ſe comparauit.

Cath. græc. 1. lib.

C e *Aut facto ſuo purior.* Hoc æſtimat qui contra flagellantem murmurat. Sed debet ſcire, quia impie non flagellat, qui mira ex nihilo fecit, & conditor naturæ non eſt iniquus iudex culpæ. Etſi iſte iniuſte Iob redarguit, recte tamen modū creaturæ in comparatione creatoris deſcribit. puriorem ergo ſe uir factore ſuo æſtimat, ſi contra flagellum querelam parat. Eumque ſibi proculdubio poſtponit, cum eius iudicium de ſua afflictione redarguit. D

f *Ecce qui ſeruiunt ei.* Angelos etſi in ſtatu ſuo immutabilis pmanet, in hoc tamen quod creatura eſt, viciſſitudinem mutabilitatis habet, & ita ſtabilis non eſt. Si, n. natura hęc mutabilis nō eſſet, cum eſſet bene condita, in nullis ceciſſet. Sed ex arbitrio habuit ruere, vel ſtare & in ſtantibus meritum fuit motum mutabilitatis ſuæ, ſtudio voluntatis fixiſſe. Hoc mutabilitatis argumētum eſt quod de apoſtata ſubdit.

Idem c.28

g *Et in Angelis ſuis reperit praui.* Ex quorum comparatione infirmitas humana colligitur.

✠ Origen. Nullos iuſtos omni uirtute inuenit. Didym. Olymp. Chryſoſ. Symmachus ſic expreſſit, *in ſeruis ſuis inconſtantia, & in Angelis ſuis inueniet ſtultitiam.* Argumento a maiore nititur quando angeli naturam adepti mirabilem ſi diuini iudicii ponderibus examinentur haud ſint legitimi Dei ſerui, & adminiſtri. Ath. Rerum, quæ effectæ ſunt natura eſt mutabilis, vt quæ extra Dei ſit eſſentiam, atque ex iis, quæ non erant conſtiterit, & diabolus, qui erat inter medios cherubinos, de cælo decidit. Hic etiam dicitur, contra ſeruos ſuos non credit. E

✠ ORIGE. Deus contra ſeruos ſuos non recipit calumniam.

✠ AVGVS. Ideo Eliæ dictum. *Reliqui mihi ſeptem milia uirorum.*

In ann. 3. Reg. 19

✠ Olym prauum quid excogitauit mutabilem eorum naturam fabricauit, qua libertatis conſilio de ſua ſtatione deceſſerunt. ✠ Chryſ. deſertores ſupplicio conſtrinxit. Phil. de diabolo hoc dicitur non de omnib. Angelis, quanquam. n. natura angelica delicti capax eſt, tamen ſancti nec uolunt, nec poſſunt peccare. h *Quanto magis hi qui ha. do. lu.* i. terrena corpora, Terrenum quoque eſt fundamentum ſubſtantia carnis. Tinea de veſte oritur, & oriendo eam corrumpit. Veſtis animæ eſt caro, vnde naſcitur tentatio carnalis, per quam ad interitum peruenit. Et eſt. Si Angeli ex ſe non ſunt immutabiles, quomodo homo in bono permanere putatur, qui in ſe habet vnde a nouitate veteraſcat? Vel Angeli ſunt Sancti Doctores, quia non ſine culpa in hoc itinere habitant domos luteas, qui de illecebroſa uita exul-

Cath. Græ. Orig. 1. lib. Hier.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Stetit quidam. *q. d. iſta uiſio non fuit in raptu, vel tranſitoria, ſed magis ſtabilis, & fixa, ad denotandum maiorem eius certitudinem.*

2 Cuius non ag. uultum. *ad denotandum quod excederet humanum modum, cuiuſmodi eſt angelus.*

3 Imago co. o. me. *q. d. angelus fuit in ſpecie uiſibili apparens mihi uigilanti, quæ viſio excellentior eſt, quam in ſomnis.*

4 Et uocem quaſi auræ lenis. *ad denotandum, quod fuerit angelus bonus a deo miſſus per talem modum loquendi dicitur 3. Reg. 19. c.* Poſt ignem ſibilus auræ tenuis, ibi dominus.

5 Nunquid homo. *Deſcripto reuelationis modo hic conſequenter ponitur ipſa reuelatio, in qua Eliphaz oſtendit ſibi reuelatum, nullum innocentem a deo punitum, primo ad hoc inducitur ratio ex comparatione hominis ad Deum, quæ talis eſt. Nullus homo poteſt eſſe iuſtior, aut purior a peccato ipſo Deo, qui eſt regula iuſtitiæ, & in ſupremo puritatis, & munditiæ, ſed ſi Deus puniret aliquem innocentem, inueniretur aliquis homo iuſtior, aut purior ipſo, quia inueniuntur aliqui homine ſit iuſti, quod nullo modo punirent innocentem, ergo, &c. hæc ratio tangitur cum dicitur. Nunquid homo Dei con. iuſt. i. iuſtior ipſo inuenietur. q. d. non. iſta vero ratio non valet, quia Deus punitionem innocentis ordinat ad magnitudinem præmii conſequendam, ſicut tormēta martyrum ad gloriæ triumphum, & ideo iuſte facit, homo autem punitionem innocentis non ſic poteſt ordinare, & ideo non eſt ſimile. Secunda uero ratio accipitur ex comparatione hominis ad Angelum, qui eſt ſubſtantia pure ſpiritualis, & ideo de ſe nullum habens inclinatiuū ad peccandum. Homo uero compoſitus ex ſpiritu, & corpore corruptibili, ex fomite habet inclinationem ad peccatum, ſecundum illud Sap. 9. c.* Corpus qđ corrumpitur, aggrauat aīam, &c. *& Geneſ. 8.* Senſus, & cogitatio hominis prona ſunt ab malum ab adoleſcentia ſua. *igitur cum natura angelica non immunis ſit a peccato, quia aliqui eorum ceciderunt, & per conſequens nullus homo debet iudicari immunis a peccato, & ſic nullus innocens punitur a deo. iſta ratio tangitur, cum dicitur.*

6 Ecce qui ſer. ei. *i. Angeli qui creati ſunt in miniſterium Dei, ſecundum illud Dan. 7. d.* Milia milium miniſtrabant ei, &c.

7 Non ſunt ſta. *quia aliqui ceciderunt a ſtatu ſuæ conditionis.*

8 Quanto magis hi qui ha. do. lu. *i. homines quorum ſpiritus corpora terrena inhabitant.*

Qui

MORALITER.

5 *Nunquid homo Dei comp. iuſt.* Licet, n. hæc ſint impoſſibilia, tamen maledici uiris ſanctis improperant de ſe ſentire talia, eo quod reprobant in hominibus, & bene, ea quæ De[us] homo legitur feciſſe, ut quod a peccatrice tangi ſe permiſit, & cum peccatoribus comedit, & bibit. Saluator. n. noſter talibus peiorari non poterat, quibus tamen peccatoribus melius erat, ſic autem non eſt de nobis fragilibus, ideo ſequitur.

6 *Ecce qui ſer. ei.* ſ. religioſi.

7 *Non ſunt ſtabiles.* propter quod vitare debent peccatorum occaſiones, & multo fortius hoc facere debent infirmiores, ideo ſubditur.

8 *Quanto magis hi qui habitant domos luteas,* Domos autem luteas inhabitant qui terrenis negotiis ad peccatum inducentibus uacant.

A exultant. Tinea damnum facit, sed non sonum: Ita mẽtes iniquorũ, quia damna sua cõsiderare negligunt, innocẽtiã perdunt. Amittũt namq; a corde innocentiã: ab ore veritatem, a carne continentiam: & per accessum temporis ab ætate vitam. Sed hæc se perdere nõ conspiciunt curis seculi occupati. vnde subdit.

a ¶Terrena corpora. ¶Terrenis alimentis subsistunt corpore, & anima.

gis hi qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fun- 1
a damentum, consumentur † velut a tinea? de mane vsque ad 2

a ¶Spiritualiter, vel tota vita eorum succisio est. b ¶Recogitare quod bonum est. 3
¶Se succidi.

vesperam succidentur: & † quia nullus intelligit, † in æternum 4

¶Boni viles abiecti. a ¶Malis qui hanc vitam perdunt, nec æternam acquirunt, vt sapientes &c. 5

b peribunt. Qui autem † reliqui fuerint, auferentur ex eis. Mo- 6
c 7
d rientur, † & non in sapientia. 8

¶In peccato.

Cthe. Græ. ✻ Olym. Habitantes domos luteas, ex quibus, & ipsi ex eodẽ luto sumus. si in Angelis reperit quod reprehendi possit, quid nobis fiet?

†nec fuerit natus, id est semper. †quia non est, qui ponat cor, qui sentiat. †relicti †non intelligentes, & improuidi.

✻ Philipp. post D. Hieronym. Lutea domus sunt corpora nostra, vita eorum fundamentum, qua subtracta, ruerent. B In ann. August. Aut aliqua corruptio, percussit eos, tanquam tinea, aut Deus percussit, vel hac tinea, vel vt percutit tinea. hoc est latenter intrinsecus corruptione ex eis exorta per concupiscentias.

In Comment. ✻ Origen. Vt si quis comprimat tineã, perit: sic Deus, si subtraxerit suam prouidentiam, nihil eorũ, quę sunt, põt viuere.

a *De mane vsque ad vesp.* Id est, a vitæ suæ exordio vsque ad terminum perpetratione iniquitatis vulnerantur, a qua succisi in profundum ruunt.

In Cathena. In Cõmmẽt. 1. Lib. ✻ Chrysost. Hæc forte Iobi causa dicta sunt, quod vno die sustinuisset oĩa, dolentis. Hieron. & Philip. In vno die totã vitã hominũ mõstrauit, quæ in modũ herbę vernat, in paruulis floret, in iuuenibus cõualescit, & roboratur matura ætate in senioribus, tanq̃ in fructibus, & ad postremũ decrepita ætate conficitur; quam vesperã appellat, vnde in Psalmo: *Mane sicut* C *herba transeat, mane floreat, & prætereat, vespere decidat, induret, & arescat.* decidat in morte, induret in cadauere, arescat ĩ sepulc. D

Greg. 5. c. 28 Vel mane, ꝓsperitas; vespera, aduersitas, sed per vtrumq; pereunt: qa ꝑ prospera lasciui, per aduersa impatientes ad insaniã surgunt. Et quia nullus eorũ, s. qui de mane vsq; ad vesperã suc. intelligit, q̃d bonis afflictis hic seruetur, quid sibi futurũ qui hic bona putãt. Sed quia nõ oẽs sic deseruntur, subdit.

b *Qui autem reliqui fu.* Id est, despecti mũdi, quos seculum vt indignos reliquit, vt puer Aegyptius, id est, amator seculi, peccatis niger, sæpe a seculo despectus relinquitur, vt nõ cum eo currat, sed fractus aduersis torpeat. Sed hunc Dauid, i. Christus, inuenit, & in suum amorem conuertit, & cibo verbi pascit, & ducem itineris, i. prædicatorem suum facit; quo duce continuantes, id est mundi lętitiam destruit, quæ eum comitem habere despexit.

Greg. 5. c. 29 †vel, nonne amotus est funis eorum, i. nerui, in quibus continuerant dolores, hoc est dissoluti perierũt, vel, nonne dignitas, & potentia quæ erat in illis, trãslata est, & ablata. E

1. lib. ✻ Philippus. Si nullus intelligit, quomodo reliqui erunt? sed hic nullus intelligit, dixit de ijs, qui intellecturi non sunt. sicut Dominus in Euangelio sui eum non receperunt: *quot-* Ioan. 1. *quot autem receperunt eum.* quia credentes accipiunt: Infideles non accipiunt.

c *Auferentur ex eis.* Quia Deus sibi eos elegit.

d *Morientur, & non in sapientia.* Interposita sorte iustorum, redit ad interitum non intelligentium. Reprobi iustos despiciunt, quia per mortem suã inuisibilia quærunt, vel per mortem vitam inuisibilem quærũt. Sed ipsi qui pariter mortem, & sapientiam fugiunt, sapientiam quidem penitus deserunt, nolentes pro veritate mori, mortem tamen non euadunt.

CAP. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Qui terrenum habent fundamentum. *Hoc additur, ne aliquis crederet, quod ex anima, & corpore non fieret vnum per se, sicut nec ex domo, & homine eam inhabitante: quia sicut fundamentum est pars domus, sic terrenum corpus est pars hominis, nisi quod homo est quoddam compositum substantiale, domus autem artificiale.*

Tinea. 2 Consumentur ve. a tinea. *Id est deficient, & per fomitem incident in peccata: quia sicut tinea nascitur ex veste, & eam corrodit, sic fomes nascens ex homine, ipsum ad corruptionem peccati inducit.*

3 De mane vsque ad vespe. succi. *Id est, quasi continue in peccata labuntur.*

4 Et quia nullus intelligit. *Id est, pauci valde intelligunt propria peccata, secundum illud Psal. 18.* Delicta quis intelligit, &c.

5 In

5 In æternum peribunt. *Id est, absque releuatione a culpa, & miseria in præsenti vita.*

6 Qui au. reliqui fuerint. *Id est, filij hominum peccatorum morientium post eos remanentes, & scelera eorum imitantes.*

7 Auferentur ex eis. *Li ex eis, non est in Hebræo, nec est de textu. & ideo litera est plana, cum dicitur;* Auferentur. *scilicet de præsenti vita post patres suos, ideo subditur.*

8 Morientur, & non in sapientia. *Quia omnis peccator a claritate sapientiæ cadit in tenebras ignorantiæ. Ratio autem inducta de Angelis non valet, quia peccatum Angeli est irremediabile: peccatum autem hominis originale, & actuale, remediabile est. & ideo homo peccator potest recuperare innocentiam: & sic absque culpa a Deo flagellari ad suæ beatitudinis futuræ augmentationem, sicut prædictum est,* Angeli peccatum.

CAP.

ADDITIO I.

In cap. 3. vbi dicitur in postil. Vtrum autem fuerit vera reuelatio, vel conficta ab eo, Tho. sub dubio relinquit.

Ex hoc quod dicitur infra amicis Iob: *Non estis locuti coram me rectum*: non intelligitur quod oĩa quæ dicebant isti aduersarij Iob fuissent non recta: quia multa dixerunt vera, vt cum dr̃ in hac rñsione Eliphaz, de eo quod in Angelis suis reperit prauitatẽ. Qui dissipat cogitationes malignorum. Beatus homo qui corripitur a Dño, & multa similia, quæ manifeste continent veritatẽ, & etiã in dictis Sanctorũ talia reperiuntur, sed hoc quod dr̃: *Non fuistis locuti coram me rectum*: intelligitur in conclusione principali, circa quam eorum intentio versabatur, s. de condemnatione Iob. Diuinæ reuelationes etiam aliquando fiunt malis, sicut patet de Balaam mago, Numeri 22. Et ideo hęc reuelatio potuit esse non ficta, sed vera, licet eam induxisset Eliphaz ad falsum intellectum, sicut autoritates sacræ scripturæ aliquando hęretici inducunt ad falsum probãdum. & tũc autoritas est vera, licet inductio sit falsa: & sic potuit esse in proposito, s. q̃ reuelatio fuerit vera, & non ficta, & tamen fuit ab Eliphaz inducta ad falsum probandum. vnde Sanctus Tho. rationabiliter sub disiunctione relinquit hanc reuelationem ab Eliphaz dictam confictam fuisse, vel verã, neq; ex hoc formauit quæstionẽ arguens ad aliquã partẽ: qa nihil refert in ꝓposito, an hæc reuelatio fuerit vera, vel ficta.

1 pę. dist. 2. c enim ante f. m.

ADDITIO II.

In eodem capit. 4. vbi dicitur in postill. *Nunquid homo, &c.* descripto reuelationis modo.

Expositio postillatoris super hoc verbum: *Nunquid homo Dei comparatione iustificabitur*: non videtur rationabilis. Contingit enim quandoq; q̃ aliqui homines iusti causa maioris eruditionis aliquem flagellãt sine culpa, vt cum pater filium suum causa maioris eruditionis, seu disciplinæ flagellat, seu verberat. De quo Prouerb. 13. d. *Qui autem diligit filium suum, instanter erudit eum.* Vnde melius videtur dicendum secundum Gregor. in 2. Moral. vbi sic dicit: Dum quis de persecutione murmurat, quid aliud q̃ iustitiam ferientis accusat? Puriorem se ergo vir factore suo æstimat, si contra flagellum querelã parat: eumq; sibi proculdubio postponit, cuius iudicium de sua afflictione redarguit. Vt ergo homo reprehendere iudicem culpæ non audeat, hunc humiliter cogitet autorem naturæ: quia qui mire ex nihilo hominem fecit: factum impie non affligit. hæc ille. Quæ quidem expositio videtur satis propria, & non mystica, sed literalis. Sanctus Tho. in expositione super Iob dicit sic: Si enim homo absque culpa punitur a Deo, sequitur quòd homo sit iustior Deo. Cum enim opus iustitiæ sit reddere vnicuique quod suum est: si Deus homini innocenti cui non debetur pœna inferat pœnam, non illi reddit quod suum est. Homo autem ille qui a Deo sic patitur pœnam, non facit iniustum: nam iniustum pati, nõ est iniustum secundum Philosophum in Ethic. quæ quidem expositio satis rationabilis videtur. Philosoph.

REPLICA. In cap. 4. vbi postilla, dicit Eliphaz primũ amicũ induxisse fictam reuelationem pro eo, quia Deus non reuelat falsa, qualia sunt quæ dicit sibi reuelata, &c. Burgen. se opponit dicens eam fuisse veram, quamuis ipse eam adduxerit ad falsum intellectum, sed non respõdet per hæc ad postillatoris rationem: etiam Beati Gregor. 2. Moral. cap. 38. qui dicit in hoc typum significari hæreticorũ, qui quamuis multa vera dixerint, & ex scientia acquisita, quæ quandoque fingunt sibi reuelata, vt licentius introducant falsa. Nec hic solum finxit reuelationem, vt eam introduceret ad falsum intellectum, sed quatenus per eam fictam in tanta crudelitate assereret

assereret falsum. Nam illud quod dicit sibi reuelatum, est formaliter falsum, videlicet, q; nullus iustus flagellatur apud iustum hominem; minus igitur apud Deum iustissimū, cuius iustitia hominis iustitiæ comparari non potest: Sic igitur patet fictio. Preterea si vera fuit, vt dicit Burg. non potuit inferre falsum, quia ex vero non nisi verum, sed ipse ex ea intulit falsum, vt patet in litera: non igitur vera, sed ficta. Nec valet dicere, vt Burgen. quia Sanctus Tho. nō mouet quæstionem de hac propositione, igitur non reliquit eam dubiam: immo quilibet non exponens id quod est expositione necessarium, ipsum dubium sub opinione relinquit. De hac autem reuelatione necessariū est videre, an sit vera, vel falsa. quia quamuis multa vera dicat: allegata tamen sibi facta reuelatione falsa nititur autorizare. Spiritus autem Dei quem describit reuelationem fecisse, non autorizat falsum, est igitur ficta reuelatio: nam vera quæ dicit autoritate non indigent: quia verum a quocunque dicatur, a Spiritusancto est. Si igitur Deus per reuelationem falsa per eum dicta autorizet, frustra eum, & alios duos redarguisset de non recta locutione, vt patet infra vlti. cap.

Item in eod. cap. vbi postillator primum argumētum Eliphaz reducit ad formā syllogisticam sic; Omnis parcens innocenti, est iustior flagellante innocētem: Sed aliquis homo iustus parcit innocēti: Deus aūt secūdū dicta Iob flagellat innocentē, qa sine culpa, igitur aliqs homo est iustior Deo. Impossibilitatē illius cōclusionis ostēdit Eliphaz in lra, dicens: *Nunquid homo Dei comparatione iustificabitur, &c.* Si conclusio est impossibilis, ergo aliqua præmissarū: Nō maior: ergo minor, pro illa parte q; Deus flagellat innocentem, sicut vult Iob, & postillator. Rñdeo ad maiorē, q; illa est falsa in comparatione Dei, & hois: quia Deus pœnas innocentū ordinat ad magnitudinē præmiorū, sicut tormēta martyrū ad triumphū: homo aūt sic nō pōt. Hunc magistralē processum Burgen. dicit irrationabilem ex debili motiuo: quia vt dicit, contingit aliquando q; iustus homo flagellat innocentē ad maiorem eius profectū: & ad id allegat illud Prouerb. 13. d. *Qui diligit filium suum, instanter erudit eum: qui parcit virgæ, odit eum.* Sed illud allegatum loquitur de filio reprehensibili secundū gl. ideo de innocente nō est ad propositum. Dato tñ quod verum sit de aliquibus, non arguit dictum postillatoris irrationabile. Quia duæ partes subcontrariæ rationabiliter stant simul in veritate, maxime in materia cōtingenti, vt est in proposito. Stat ēt quemlibet iustum leui pœna plectere innocētem ad sui profectū: sed graui pœna, & destructiua qualis est de qua agitur, non puto possibile, neque iustum. Sic enim nullo modo tendisset Abraham ad immolandum innocētem filium, nisi interuenisset Dominicum mandatū, quo interueniente adhuc valde apud eum pensatum est. Dicitur enim a Dño; *Quia fecisti rem hanc, &c.* Genes. 22. c. Nec est cōtra postillatorē quod Burgē. de Beato Greg. adducit. nam Beatus Greg. vult, quod contra flagellū Dei nō est murmurandū specialiter pro culpis inflictū, si tñ sine culpa qualiter Eliphaz nō intellexit; tūc ēt murmurandū non est, sed opifex naturę recognoscendus, & sic Iob facit, quāuis Eliphaz non intellexerit errore cęcus.

CAP. V.

A a Voca ergo. Quoniā hoc veraciter contra iniquos protulit, quāuis latēter Iob in numero eorum proposuerit, fastu sapientię inflatus apertā irrisionem in Iob subdit: *Voca er.* i. si afflictus clames, Deus nō respondet, id est, non dat effectum, quia in tranquillitate eum contēpsisti, & ad aliquem sanctorum, id est, sanctos in afflictione adiutores nō habes, qa socios in hilaritate nō habuisti.

Greg. c. 30.

†Nomina mihi, aut cita mihi vnum, &c. Allegorice.

B In ann.

✠ Origen. Aut aliquem sanctorum Angelorum videas. Quia magnifice de te sentis. Appella, si quis te audiet, aut quod minus est, si Angelus aliquis te videbit, ne dicam visione aliqua diuina dignus iudicatus sis.

In Cath. Grę.

✠ Olym. Quid præter dignitatem loqueris. vsque enim eo homo Deo inferior est, vt nō solū, nec videre queas, nec cōprehendere, sed ēt vt, nec millies a te inclamatus, sit responsurus. immo nec Angeli in nostrū cōspectū possunt incurrere.

✠ Polychr. Ea vsus es orationis asperitate, vt nec Angeli conspectu dignandus sis, si eum inuocaueris.

✠ Philip. Voca, si est aliquis qui tibi aliter dicat & vt ego ex hac visione perspexi, ad aliquē sanctorum hominum, aut Angelorum te cōuerte. Non enim quisquam illorum tibi aliter est dicturus, cum hic sensus meus sensibus eorum cōueniat.

C

✠ D. Augustin. Illis enim respondetur, qui sunt mundi coram Deo.

D

b *Virum stultum.* ✠ Origen. Stulti cum sine causa irascuntur, de se ipsi supplicium sumunt.

In ann.

✠ Olym. Diuina iracundia stultum interficit, & Zelus, i. Dei odium in improbos.

✠ Chrysost. Stultum appellat qui peccat.

✠ Olym. Stulte irasceris, & inuides ijs q; vitam trāquille agūt, nec Dei vim effugies.

✠ Philip. Iracundum appellat qui diei maledixit, & Paruulum quod pusillanimis videatur, & Inuidus, quia sibi ipsi vitam inuidit.

E † inclinante se sub. ad quæ videt, concupiscit, affligit se non prosperitur viæ sue, cumque ira dolor occid...

CAP. V.

a ¶Quia sic consumuntur, & tu de illis es. ¶Quia nec dignus es responsione.

1 † Voca ergo si est qui tibi respondeat, & ad ali- 1
a ¶Alias vere. 2
quē sanctorum conuertere. Virum stultū in- 3
a ¶Sapientem turbat, sed non interficit. 4
b ¶Inferiorem, vel æterna diligentem.
terfecit iracūdia, & † paruulū occidit inuidia. 5

Post irrisionē subdit sniam quæ vera est, sed in Iob male illata. *Virū stul.* Māsuetudo imaginē Dei in nobis seruat, q; semper trāquillus est, sed ira dissipat, q̄ multis virtutibus priuat; qa dū quietē mēti tollit, spiritussanctus ibi nō qescit. Sed alia ira est quā impatiētia, alia quā zelus facit. Illa ex vitio, hæc ex virtute, quā Phinees habuit; hac irasci sicut nris, ita erratibus pximorū debemus. q̄ melior risu, qa p tristitiā vultus corrigitur pximus, sed nō debet hęc mēti dominari, sed vt ancilla subesse rōni, ne sit immoderata, sed in vltione peccati tps, & modum consideret, prius se per patientiam vincens. Hæc sapientes turbat, sed ira per vitium stultos trucidat.

Num. 25. b

c *Et paruu. occi.* i. dū ei iuidet quē putat maiorē, vt diabol' homini.

F

NICOLAVS DE LYRA. CAP. V.

Diuisio. 1 Voca ergo si est. *Hic consequenter Eliphaz excitat Iob ad sententiæ suæ attentionem; & primo ponitur eius excitatio secundo ipsius Iob increpatio, ibi: Vere stultum, & tertio eius monitio, ibi: Beatus homo. Circa primum dicitur.*

Voca ergo. *Q. d. si non intelligis verba mea, voca Dominum, vt aperiat tibi intellectum.*

2 Et ad ali. san. con. *Id est, si non confidis de tuis meritis, de quibus non videtur quòd debeas confidere propter malitiam tuam, deprecare vnum de sanctis Angelis, vt intercedat pro te.*

3 Vere stultum. *Hic consequenter Eliphaz increpat ipsum Iob. & primo conuertit se ad eum increpandum. secundo ad suum propositum probandum, ibi: Nihil in terra. Circa primum dicitur:* Vere stultum. *sic habet litera correcta.* Diuisio.

4 Interficit iracundia. *Ille enim est vere stultus, qui a virtute patientiæ cadit propter aduersitatis pondus.*

5 Et paruulum occi. inui. *Inuidia enim est tristitia de bono alieno, inquantum æstimatur proprij boni diminutiuum: & sic omnis inuidus in sua æstimatione est diminutus, & paruulus. talem autem esse Sanctum Iob credebat Eliphaz, & in hoc increpat ipsum. ideo subdittur.*

1 Ego

MORALITER.

1 *Voca ergo si est qui tibi respondeat.* Licet autem Eliphaz credens Iob obstinatum in malitia increparet eum, iniuste tamē eius verba cōtra sic obstinatum, retorqueri possunt vere, pp quod sic exponatur ad præsens ei dicendo; *Voca ergo si est qui tibi respondeat.* q. d. si Deū inuocaueris nō exaudiet te propter impedimentum malitiæ tuæ, ita q; hic accipitur si, pro non.

2 *Et ad aliquem sanctorum conuertere.* q. d. si hoc feceris, eius tibi non valebit oratio propter obstinationem tuam in malo.

3 *Vere stultum interficit iracundia.* Stultus dicitur quasi statu altus, & talis est superbus, qui se existimat alios excellere, & propter hoc frequenter occiditur, quia vult alios cōculcare.

5 *Et paruulum occidit inuidia.* Quia tristatur de alterius excellentia.

Ego

a ¶Sicut forsan tu fuisti. b ¶In terra fixum. c ¶Reprobaui. d ¶Id est gloriæ terrenæ.
a Ego vidi stultum firmā radice, & maledixi † pulchritudini eius 1
b a ¶Non expectata mutatione. ¶Imitatores. b ¶In die iudicij. Quondam in portis vrbium sedebant iudices prouidentes, ne quis ingrederetur iniuste, vel inde repelleretur. 2
c d statim. Longe fient filij eius a salute, & conterentur in porta, 3 4
a ¶Stulti. b ¶Bona. c ¶Deum desiderans.
e & non erit qui eruat. Cuius messem famelicus comedet, & ip- 5
f a ¶Stultum. b ¶Diabolus. c ¶Armis pestiferæ persuasionis: 6
¶Armatus est diabolus cum sapientes ad se inclinat, non aperte, sed occulte decipiens. 7
g h sum rapiet armatus, & bibent sitientes diuitias eius. † Nihil in † 8
i

mini. Cain fratri, cuius sacrificiū præferri doluit. Esau quoq; suo fratri. Paruulus ergo inuidia occidit, q̄a nisi inferior eēt, de bono alterius nō doleret. Vel paruus est q terrena diligit, magnus q æterna. Paruus ergo inuidia occidit: q̄a nullus hac peste morit, nisi q hæc terrena appetit, q̄ tota nō proueniunt pluribus. Vnde si qua desideramus, illi inuidemus qui penitus ea accipit, vel partem habendo quantitatem nobis restringit. (A)

a *Ego vidi stultū fir. radi.* ✱ Orig. Quoniam priorem tuam fęlicitatē in magnis rebus ponis, & ex ea vis declarare tuam iustitiā, intellige stultos in eiusmodi rebus secundis fuisse, sed hoc non fuisse eis saluti. scriptura autem futura, vt præsentia describit, & quæ adsunt, vt futura. (In anno.)

B

✱ Olym. Præsertim in hoc volumine. (Olym.)

✱ Nicetas. Symmachus, & maledixi decori illorum statim. (Cate.Græ.)

✱ Olym. Radices agere: Est res septas esse fœlicitate, & securitate, & deuorari: translatio est a plantis, quæ, excesis radicibus, exarescunt. quæ autem optando offeruntur, ex effectu debent intelligi.

✱ Philip. Pulchritudinem nomine falsæ fœlicitatis appellat, quæ est execranda.

Quia totis desiderijs in terreno amore solidat. vñ primus Cain ī terra ciuitatē cōstruxit, alienus a cęlo hic fęlici⁹ degit. (Greg.6.c. aliter.)

b *Et maledixi pulchritudini eius.* Quia cum ex visa prosperitate malorum, pedes infirmorum nutent: fortes videntes quæ pœna ad gloriā eorū sequatur, prosperitatem eorū reprobāt statim. Infirmus cum qualitate rerum mutatur, dū videt prospera laudat: dum mutātur, nihil esse iudicat. sed firmus cum ipsa gloria pœnam considerat sequentem: & mox damnat. Sed quia proficiētes in mundo multos secum trahūt, subdit.

c *Longe fient filii eius.* Id est, sequaces.

C

✱ Philip. Hæc in Sancti Iob exprobrationem dicuntur: cum tamen si patres sint mali nō continuo filii sunt similes eorū. (Idem 5.c.)

d *In porta.* Porta regni est dies iudicij, in quo electi intrāt ad gloriā, ante quē filij huius mūdi stulti sunt, sed tūc cōterent.

✱ Cate.Græ. Tanquam porci versentur in portis inferiorum, & non erit, qui liberet.

Olym. χόλαιρος, pusillus est porcus. hic Aquila, cōterentur. Theodotio, Cōtracti sūt; Symmach⁹, humiliati sūt, reddidit.

Philip. conterent in porta. Vel malo exitu cōsummabunt, vel portam pro publico noīauit eo quod secundum consuetudinem Iudæorū, iudices in portis sedebant, vt prætereunti populo iudicarēt, i. filij tui in publico iudicio cōdemnabunt.

Nicetas. Symmachus: Edent famelici.

Cate.Græ. quæ illi congregauerunt iusti comedent.

Polych. Iniusti priuabantur bonis, nec malis liberabuntur.

Cate.Græc. Exhaurietur eorum fortitudo. Symm. Exorbeat sitiens potentiam eorum.

Hiero. Philip. Famelici, sitientes, &c. sunt diaboli, aut mali homines, qui accepta potestate, grassantur in homines. (In Commēt, 1.Lib.)

August. Iudæi prophetias congregauerunt, quas gentiles comederunt. & multi dicunt, quæ alij faciunt. (D)

e *Et non erit qui eruat.* Quia illos ibi veritas eripit, quos hic per disciplinam premit.

f *Cuius messem.* Habet quisq; donum intelligentiæ, quo recta intelligit, & dicit. Sed quia eadem nō amat, nec facit a messe quam habet ieiunat: sed qui esurit iustitiā ab illo audiens recta, se reficit. vnde: *quæ dicunt facite.* (Idem 6.c.2.) († habitaculo Matth.23.a)

g *Et ipsum rapiet armatus.* Diabolus vt inermis vincitur, cum aperta mala suggerens, omnia bona similiter tollere conatur. Sed armatus vincit, cum alia bona intacta præterit, alia latenter corrumpit. († de spinis tollet eum; & absorbebit præda, vel latro. † Non egredietur de humo iniquitas, vel mendacium.)

E

h *Et bibent.* Stultus sæpe habet diuitias, ingenium intelligentiæ, sacra verba: sed non bibit, quia se non exercet in illis. Habet autem alius sitim qui non habet ingenium, & amādo studens assequitur quod nescit ingeniosus. Iste est stellio *qui manibus nititur, & moratur in ædibus regis*, vt ait Salomon. Nam manibus sensum adiuuat, & nitens manibus regni ędificium tenet, sicut stellio auis quæ non habet pennas ad volatum. Aliquando autem aues quæ pennas habent, id est ingeniosi, in vepribus resident. Sed quia quæreretur, cur ergo negligenti datur ingenium, & studiosus tarditate præpeditur? respōdet. (Stellio. Prouer.30.d.)

i *Nihil in terra fit sine causa.* Quia inde ille iustius de negligentia punitur, iste de studio coronatur. Sed quia ad intelligendum recta non modo studio, sed & persecutionibus erudimur, additum.

Origen. Non exibit ex terra molestia, nec ex montibus erumpet labor. (In anno.)

Cate.Græc. Non egressus est de terra labor, nec de montibus germinabit labor. Symmachus: Non egredietur de puluere labor.

Origen. Terræ enim, & montes sunt res inanimatæ, sensus expertes.

F

Olym. Tacite Iobum consolatur. Minime decet, inquit, ideo te confici, quod ærumnis afficiare, homo cum sis. Neque enim est cruciatus rerum sensu carentium.

Philipp. De humo, id est, de natura hominum matre, non exibit malum, cum in terra nihil sine Dei iustitia fiat. Ex hoc dicit, quod omne malum naturale non sit, quod hic dolorem dixit, sed omne malum accidens est naturæ bonæ. Et est aliud malum, id est vindicta, quod propter peccatum a Domino infertur hominibus. Malum est quidem peccatum, sed liberi arbitrij malum est, quia hominis voluntate committitur. Et malum est retributio mali, id est, peccati, quando irrogat Deus supplicia peccatoribus. Hoc ergo dicit, quod nihil horum accidentium malorum sine iudicio Dei fiat: Non enim ita naturale est homini, vt a Deo creatum putetur: Et ideo dicit, de humo non oritur dolor, non enim est naturæ, sed culpæ. Etiam sic sentiendum est de terra non nascitur dolor, quia peccatum de te ideo natum est, quia peccasti. (1.lib.)

Augustin. De terra non conquerantur, sed de se. (In anno.)

a Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ego vidi stultum firma radice. *Id est ipsum Iob in prosperis existentem, & in talibus confirmatum secundum suam opinionem.*

2 Et maledixi pulchritudini eius. *Id est eius prosperitatem dixi malam, id est, aliis nociuam. vnde præced. cap. vocauit Iob aliorum oppressorem dicens: Rugitus leonis, &c. vt ibi fuit expositum.*

3 Longe fient filij eius a salute. *Per oppressionem ab alienis.*

4 Et conterentur in porta. *Per condemnationem in iudicio a conciuibus suis. iudices enim antiquitus sedebant in portis, vt in promptu haberentur ab iniuriatis; per hoc notat Eliphaz, quod talia mala euenirent similibus ipsi Iob.*

5 Cuius

5 Cuius messem. *Id est diuitias congregatas.*

6 Famelicus comedet. *Id est raptor, qui desiderat bona aliorum rapere.*

7 Et ipsum rapiet, & armatus. *Quoniam non solum patietur in bonis exterioribus, sed etiam in persona propria.*

8 Nihil in terra. *Hic consequenter nititur probare suum propositum, scilicet quod Deus non punit aliquem in vita præsenti, nisi propter peccata sua præterita, dicens:* Nihil in terra sine causa fit. *quia licet aliqui effectus sint fortuiti, & casuales respectu secundarum causarum, tamen respectu primæ causæ quæ Deus est, nihil est fortuitum, & nihil casuale.*

1 Et

MORALITER.

1 *Ego vidi stultum firma radice.* Id est, prosperari in bonis huius vitæ.

2 *Et maledixi pulchritudini eius statim.* Id est, prosperitati, quia nociua est bonis hominibus.

3 *Longe fient filii eius a salute.* Id est, imitatores suæ superbiæ.

4 *Et conterentur in porta.* Id est, in morte per quam exitur de præsenti vita.

5 *Cuius messem famelicus comedet.* Quia si fecit opus bonum de genere, sibi non proficiet.

7 *Et ipsum rapiet armatus.* Id est diabolus: de quo dicitur, Lucæ 11.c. Cum fortis armatus custodit atrium suum, &c.

† *Et bibent sitientes diuitias eius.* Id est tyranni, qui sunt alienæ substantiæ sitibundi.

8 *Nihil in terra fit sine causa.* Per terrā significatur homo, cui dicitur

A a *Et de humo non egredietur.* Humus, i. elementa mundi in pœnam vertuntur delinquentium. vnde dicitur. *Pugnabit pro eo.* id est pro Dño, orbis terrarum cōtra insensatos, sed tñ de eis nō egreditur dolor, quia pœna non nascitur de his q̃ feriūt, sed de his q peccādo percussiones extorserunt: sed quo exterior pœna castigat, eo mens ad superna leuatur. vnde subdit.

b *Homo ad laborem nascitur.* Quia impossibile est in hac peregrinatione sine labore esse, sed in eo q, caro affligitur, mens ad petenda alta leuatur.

Vel homo. Id est carnalis mala mundi sentit, quia inhianter bona eius appetit. Sed cuius mens hæc transit, vt auis ad alta, penna spei leuatus nil mali sentit, congaudeat, & de flagellis, sed quia hæc nullus suis viribus valet, subdit.

a ¶Ideo ingenium desidiosus accipit, vt de negligentia iustius puniatur.
b ¶Caro: quia ideo corpus flagellatur, vt mens ad Deum volet.

a terra fit sine causa, & de humo non egredietur dolor. Homo 1
b a ¶Anima. b ¶Vt & tu ad laborem aduoles. †
c ad laborem nascitur, & †auis ad volatū. †Quāobrem ego †de- 2 3
a ¶Per quem hoc tribui scio. b ¶Vt me audiat. c ¶Hæc de electis possunt intelligi, vbi humiles a.ta mente omnia temporalia transcendunt, & afflicti sunt recti sospitate, non insania.
d precabor Dominū, & ad Deum ponā eloquiū meum. Qui fa- 4
e cit magna, & īscrutabilia, & mirabilia absq; numero. Qui dat 5 6
f a ¶Donis spiritualibus.
g b ¶Contemnentes temporalia erigit ad cœlestia. †
h pluuiā super faciē terræ, & irrigat aquis † vniuersa. Qui ponit 7
i humiles in sublimi, & †mærentes erigit sospitate. Qui dissipat 8 9
k

† scintillæ eleuabūt volatū. Chald. interpre. & filii homnis tanquā scintillæ, quæ saltant e prunis, & eleuant se, acsi volarent.
† pullati, vel pauperes exaltati sunt ad salutem.

In anno. ✠ Origen. Pulli autem vulturum in excelsis locis volant.

B ✠ Cate. Græ. Pulli Aquilarum.

✠ Origen. Animalia quæ ad opus apta non sunt, volant ad parandum victum: Apta autem tardiora sunt, & laborem vltro suscipiunt. Tu autem, qui hanc naturam accepisti, quemadmodum volare non vis, sic disce fortiter ferre, quę accepisti pro nutu eius, qui te in lucem protulit.

✠ Chrysost. Ergo ne volucribus magis consulit Deus. apage. non enim queunt infœlicitatem subterfugere.

✠ Hieron. Philip. Labor hominem monet, vt ab omnibus vitijs castigatus incedat.

In anno. ✠ August. Vultur bene intelligitur Dominus qui altitudine prophetiæ vidit mortalitatem nostram, qua descendens pasceretur, conuertens nos in corpus suum. Pulli autem filij sponsi sunt conuersationem in cœlis habentes, vt a labore liberentur in quo homo nascitur: possunt & intelligi aereæ potestates, quæ peccatis pascuntur, & superbiunt quod non sint perductæ ad humilitatem mortalitatis laboriosam.

c *Quamobrem ego de.* Id est illū rogo per quē hæc tribui scio.

✠ Olym. Vt ad metum, & pœnitentiam Iobum adducat, Dei narrat excellentiam. Illud autem, ego, dictum est arroganter, vt a Iobo se secernat, tanquam diceret: Ego ipse precabor, quandoquidem tu precationem aspernaris.

C ✠ Didy. Inuectus est in insipientes, prouidentiæ Deum auctorem confitetur, Dominum temporum, locorum, rerum.

2. lib. ✠ Philipp. Nihil mihi laudis, sicut & tu, de iustitiæ merito tribuens, sermonem meum in conspectu Domini constituā, id est hęc loquar ante Deum, quod humilitatem meam ante ipsum cōmendet, nō vt me superbia, sicut te, notabilē faciat.

Greg. c. 8. d *Qui facit ma.* Quę nemo sufficit scrutari q̃ mira sunt, si vsu viluerūt, minoris eēt magnitudinis facere magna, si qs posset pscrutari. & iterū minoris, inscrutabilia, si pauca, & iō addit. D

✠ Hierony. Deus facit magna: Vt in filio Dei homo Christus sit Deus, & per eum Ecclesia. In Commen.

✠ Philip. Quod sacramentum a seculis fuit absconditū. mirabilia absque numero, tot animarū salus in Christo. Pluuia super faciem terræ. Verbum Dei super animā carnis humanæ. Irrigat aquis vniuersa, doctrinæ Apostolorum, & baptismi: ponit humiles in sublimi, sanctos in cœlo, & mærētes erigit. Beati enim qui lugēt. qui dissipat cogitationes malignorū, Iudæorū volētium nomen Christi de terra delere, & psecutorū cōtra martyres. 1. lib.

† veruntamen ego requiram Deum, & Deo faciam sermonem meum
† deprecor
† plateas

e *Mirabilia absque nu.* Quia diuinorum operum magnitudo, nec ex qualitate valet discuti, nec ex quantitate numerari. E

Allegorice. f *Qui dat pluuiam.* Hæc verba mystica sunt, quia amici Iob societate eius eruditi erant. Dat pluuiam terrę: cum arida Gentilium corda gratia prædicationis infundit.

g *Aquis vniuersa.* Cum hominem spiritu replet ad fructificandum. Homo dicitur omnia, quia cum omnibus habet aliquid cōmune. Vel vniuersa, i. diuites, & pauperes, & omnes differētias hominum, quia bonum opus sequitur retributio.

In anno. ✠ Origen. Vt semina in terra moriuntur, sed per pluuiam ea Deus excitat, & auget: sic eos qui lapsi sunt, erigit: astutorum autem consilia, mutat.

✠ Chrysost. Hoc primum illius beneficentię munus, quo vita nostra continetur, & temporum vicissitudo declaratur.

✠ Didym. Ad eam prouidentiam delabitur, quę propius genus nostrum attingit. Atque hęc de Deo constituit, ipsum solitum ē summo loco deturbare ad imum, & ex obtemperantibus imperantes efficere.

✠ Polych. Hunc inuoca, cuius par in omnia est potestas.

✠ Philipp. Qui hęc operatur, scias, quia in te contemnendo non fallitur.

Greg. c. 1. h *Qui po. hu. in sublimi.* Vt modo despecti iudicēt cum Dño.

i *Mærentes.* Quia quanto magis nunc aduersis tribulantur, & se per lamenta castigant, tāto sublimiorem sospitatem habebunt etiam in hac vita. Hęc de electis possunt intelligi, vbi humiles alta mente omnia temporalia transcendunt, & afflicti sunt erecti sospitate, non insania, vt qui lętantur cum malefecerint. Hi vero de certitudine ęternę salutis hilarescunt. F

Idem c. 1. Prou. 1. c. k *Qui dissipat cogitationes.* Cum reprobi cogitent mala, Deus aliquando ne contra bonos pręualeant, vires tollit, vt effectu careant operis, & apud Deum conscientia rei sint.

✠ Orig.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et de humo non egredietur dolor. *Id est aduersitas non contingit alicui sine causa, quod esset si quis puniretur absque peccato præterito, & inducit ad hoc simile dicens.*

2 Homo ad laborem nascitur, & auis ad vo. *eo enim ipso quod natura dedit aui plumas, & alas, per hoc ostenditur quòd nascitur, vt per volatum quærat sibi victum: quia res naturales sunt propter suas operationes. eodem modo, eo quod homo nascitur nudus tegumento, & armis, quia natura non dat sibi vestes, nec arma ad se vestiendum, & se defendendum, sicut dat aui plumas ad cooperimentum, rostrum, & vngues, ad se defendendum: ostenditur q homo nascitur, vt per laborem manuum suarum faciat sibi vestes, & fabricet arma. Ex hoc igitur concludit Eliphaz, quòd nihil fit sine causa determinata: quia omnia quantuncunque minima cadunt sub prouidentia diuina. ideo subditur.*

3 Quamobrem ego deprecabor Dñm. *vt dirigat me in agēdis.*

4 Qui facit magna. *In creaturis superioribus.*

5 Et inscrutabilia. *Etiam in inferioribus, vt patet de folio arboris, cuius omnes rationes in particulari nullus homo posset ad plenum scrutari, vtpote quasi sic est figuratum, vel vnde habeat virtutem ad talem infirmitatem sanandam.*

6 Qui dat pluuiā sup faciē terræ. *Conuertendo vapores in aquā.*

7 Qui ponit humiles. *Id est homines sua peccata humiliter cognoscentes, & emendantes.*

8 In sublimi. *Id est, in maiori prosperitate, quàm ante.*

9 Qui dissipat cogitationes malignorum. *Id est, cogitantium male facere innocentibus.*

1 Ne

MORALITER.

dicitur Genes. 3. d. Puluis es, & in puluerem reuerteris. Et alia translatio habet: Terra es, & in terram reuerteris. In hac autem terra nihil debet fieri sine causa, quia per membra corporis quę sunt terrea nihil fieri dēt, nisi quod dictat recta rō.

1 *Et de humo.* De corpore humano.

† *Non egredietur dolor.* Scilicet gehennę: nam mortale peccatum non incurritur, nisi per consensum animę.

2 *Homo ad laborem nascitur, & auis ad vo.* Per hominē exterior homo, p auem, interior designatur. igit *Homo nascitur ad laborem, & auis ad volandum.* Nā homo exterior operib. actiuę vitę, interior autem contemplatiuę deputatur; in vtraq; tamē vita homo indiget adiutorio diuino. ideo subditur.

3 *Quamobrem ego deprecabor Dominum, &c. qui facit ma. & inscrutabilia.* Dum terrenum hominem eleuat ad cęlestia, vnde cecidit angelica creatura.

6 *Qui dat pluuiam super faciem terræ.* Infundens hominibus stillicidia suę gratię.

† *Et irrigat aquis.* sacramentalibus. † *Vniuersa.* scilicet rationabilia ad hoc se disponētia. 7 *Qui po. hu. subli.* Mat. 5. a. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.*

† *Et mæren. eri. sospi.* Mat. 5. a. *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.* 9 *Qui dissipat cogitatio. mali.* & hoc est diuinę misericordię, quando mala cogitata non permittit adimplere.

3 Qui

cogitationes † malignorum, ne possint implere manus eorũ 1
¶ Quia ex eo, quod male agunt, dominus bona educit.
a quod cœperant. Qui apprehendit sapientes in astutia eorum 2
a Idest Christum. b Fraul.
b & consilium prauorum † dissipat. Per diem incurrent tene- 3 4
Idest tentabunt.
c d bras, & quasi in nocte, sic palpabunt in meridie. Porro sal- 5 6
a Deus. b Detractione. c Prauorum.
e uum faciet egenum a gladio oris eorum, & de manu † vio- 7 8
a Humilem.
lenti pauperem. Et erit egeno spes, iniquitas autem contra- 9
f het os suum. Beatus homo qui corripitur a † domino. In- 10 11
a Permittit deus quandoque animam affectu desiderij sui uulnerari, ut fortior surgat & sanetur.
b Carnem.
g h cerpationem ergo † domini ne reprobes, quia ipse vul- 12 13 14
a Diuine.
nerat & medetur :percutit ; & manus eius sanabunt. 15

† astutorum. † infatuatum est. † egenum. † omnipotente. † forti. † Deo.

A * Orig. Callidorum consilia peruertit. Aquila, Irrita facit. Symmach⁹, dissoluit. Theodotio, dissipat: illud vero dissipat .i. auertit, inutilia esse ostẽdit, irrita facit, vt a scopo aberrẽt, Symmachus: Cõsilium prauũ perturbabitur. Diei aũt ac meridiei nomine hilaritas vitę significat' vt tenebris ac nocte calamitas quã hi homines non possunt euitare.

In Anno. * Orig. Vt Aegyptijs tenebrę triũ dierũ inductæ sunt, & palpatio Sodomitis ad fores iusti, legit, pereant autẽ in bello veluti Palestini & Phænices.

In comm. * Hierony. Apprehẽdit Philosophos & Iudæos doctrina apostolica conuincens. Dies autẽ erat Iudæis de regno, sacerdotio, lege vnius Dei religione gloriãtib. sed nõ credẽtes in tenebras perfidiæ inciderunt.

B 3. Lib. * Philip. In prędicatione crucis inuenta est stulta sapiẽtia huius seculi. Iudæi aũt egredientibus duob. vrsis Vespasiano & Tito incurrerunt in tenebras quas Moses in deuteronomio prædixit. Percutiet te Deus amentia, & cæcitate, ac furore mentis, vt palpes in meridie, sicut palpare solet cæcus in tenebris, vt non dirigas vias tuas. (Deut. 28)

Idem. c. 11. a *Qui appreben. sap.* Quia consiliis dei humana facta ẽt tunc congrue seruiunt cum resistunt, vt in venditione Ioseph ne adoraretur. (Gen. 37. c.) In petitione præputiorum a Saul vt Dauid extingueretur. (1. Reg. 18. f.) In morte dñi ne omnes crederent in eum. (Iohan. 11. f.) Deus alia concedit propitius, alia permittit iratus: quæ tunc in vsũ sui consilij vertit, vt quæ eius consilio repugnant, eius consilio militent, & quod sine eius voluntate geritur, eius voluntati contrarium non fit. vnde: *Omnia quæcunque voluit do. fe.* (Psal. 113.)

Mystice. b *Per diẽ incur.* Quia in ipsa veritatis pñtia, perfidiæ errore cęcati sũt, vidẽtes miracula Chri & de eius deitate dubitãtes.

Idem c. 13. c *Quasi in nocte.* Palpando quærimus quæ oculis non videmus. Iudæi miracula viderant, & adhuc quasi palpantes quęrebant. *Si tu es Christus dic nobis palam.* (Iohan. 10. c.) Sed horũ manibus diu retineri non potuit Christus.

Psal. 108. * Hiero. & Philip. Christus pauper pro nobis factus, qui ad patrem suum dixit: *Maledicent illi, & tu benedices.* Erutus de manu violenti diaboli, cuius caro requieuit in spe; *os autem obstructum est loquentium iniqua in eum.* (Psal. 62.)

Moraliter. b *Per diem incurrent tenebras.* Mens inuidi cum de bono alieno affligitur, de radio solis obscuratur.

c *Et quasi in nocte sic palpa. in meri.* diei boni operis in proximo exterius lucet, quasi in nocte palpant, quia liuore cęci. aliqua quæ reprehendant, inuenire satagunt. Ecce Loth, i. iustus (Gen. 19. b.)
C

D stus malis aduersantib. intra domum recluditur & munitur, i. ad mentẽ reuertitur & manet interius. Sodomitæ cæci circumeunt. i. inuidentes facta dictaque scrutantur, nec ostium .i. aditum reprehensionis inueniunt, sed parietem palpant, quia vbique laudabilis actio iusti eis obuiat.

Palpabant. Sed pauper spiritu, id est qui apud se nõ est elatus, saluatur a gladio oris .i. iniqua persuasione.

d *Porro saluum faciet egenum a gladio oris.* Gladius oris est accusatio Iudęorum. Manus violenti Gentilitas quæ crucifixit. Sed hos Christus resurgendo superauit. In quo egeno, id est, humili populo fidelium spes vitæ sequẽtis solidatur. Iniquitas autẽ q̃ mõ dilatat o suũ in cõtumeliã Christi, claudet p suppliciũ, vel cõuersa cessat ab iniurijs. Eadẽ deprauis gñraliter.

E c *De ma. vio. pau.* i. aduersa potestate, vt nec blandimentis suasionum trahatur, nec dolore suppliciorum frangatur. Paup aũt non trahitur, quia spes eius fixa in æternis contra hæc solidatur. Ad cuius spei fructum cũ pauper venerit, elatus obmutescit, & contrahit os, q̃a tormẽta linguã ligant, q̃ loquebatur cõtra iustos detrahẽdo. Sed vt electus supplicia euadat & ad pmia pertingat, dẽt hic flagellis purgari, vnde subdit.

f *Beatus homo qui corri. a dño.* * Orig. Beatus vere qui hic penas dedit scelerum, futura leniora habebit. Nam Salomõ ait. *Fili mi noli negligere disciplinam Domini &c.* & Apostolus: *Si disciplinam recipitis vt filiis vobis loquitur Deus.* Ait enim Deus per Malachiam. *Non vindicabis bis in idipsum.* (In anno.)

* Olym. Aptam emendationi tradit disciplinam vt quamuis eius errata corrigantur, non ferat acerbe. Deum plagę autorem precibus exoret.

✠ Didym. Deus enim arguit vt seruet non vt perimat.

* Polich Hęc enim facit vt tu erratorum cognitor constitutus pristinum splendorem recipias.

* Philip. Ista in Iob quasi p̃uaricatorem non recte dicuntur. (In anno.)

* D. Aug. Eliphaz hic errat, quia putat de Iob intelligenda, quę ei reuelata sunt, cum solum Domino competat, qui venit in sepulchrum post passionẽ, cuius domus ecclesia fuit in pace, & cui cũ lapidib. gentib. & bestijs Iudæis fuit pactum. (In anno.)

g *Increpationẽ er. do. & c.* Reprobat qui se iniustę pati cõqueritur. Eliphaz ergo putans Iob pro purgatione percuti nõ pbatione fortitudinis. quia Iob libere loquitur, cãs suæ percussionis q̃rẽs, putat eum increpationẽ domini reprobare. Sic hæretici quod recte ab ecclesia agitur, ad malum conuertunt. (Greg. c. 14.)

h *Quia ipse vulnerat.* Duobus modis vulnerat Deus, quos ad salutem (Iacob. 1. b. Deus quomodo vulnerat.)
F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ne possint implere manus eorum. *in effectu.*
2 Quod cęperant. *tractare in mentis cogitatu.*
3 Qui apprehendit sapientes. *idest, astutos seu cautelosos.*
4 In astutia eorum. *conuertendo super eos malũ quod aliis insidiose parabant inferre: sicut in libro Esther de Aman dicitur, quod suspensus fuit in ligno quod parauerat Mardochæo.*
5 Per diem incurrent tenebras. *idest, in die prosperitatis subito incurrent tenebras aduersitatis.*
6 Et quasi in nocte sic palpabunt in meridie. *idest dum credent esse firmati in potissimo statu, subito erunt in pessimo.*
7 Porro saluum faciet ege. *per egestatem a delictis suis emendatũ.*
8 A gladio oris eorum & de manu. *idest ab increpationibus & mendaciis. detractionibus & condemnationibus in iudiciis.*
9 Et erit egeno spes. *idest, certa expectatio futuræ prosperitatis in præsenti vita dum ante fuerit emendatus.*
Iniqui-
10 Iniquitas aũt contrahet os suum. *Ita quod nõ poterit loqui, scilicet impius sic in peccato perseuerans. Sciendum autẽ quod ratio Eliphaz supra inducta no valet: quia licet Deus affligat innocentem, hoc tamen non est sine causa: quia hoc fit ad exercitium suæ patientiæ in vita præsenti, & augmentum gloriæ in vita futura: quod iste Eliphaz non intelligebat.*
11 Beatus homo *Hic consequenter Eliphaz post ipsius Iob increpationem conuertit se ad eius monitionem dicens:*
Beatus homo qui corripitur a dño. *idest, qui eius correctionem patienter recipit se emendando: quia per hoc conuertitur ad maiorem prosperitatem, quam ante in vita præsenti secundum opinionem Eliphaz quod tamen non est semper verum. & ideo concludit:*
12 Increpationem ergo domini. *quia te iuste flagellauit.*
13 Ne reprobes. *per impatientiam in blasphemiã prorumpendo.*
14 Quia ipse vulnerat. *peccatores puniendo.*
15 Et medetur. *emendatos consolando magis quam ante.*
In sex

MORALITER.

3 *Qui appre. s. in astu. eorum.* Credentes. n. impedire puidẽtiã diuinam implent, sicut fratres Ioseph vendiderunt eum ne dominaretur eis, & per hoc habuit dominium super eos. 5 *Per diem incurrent tene.* qđ fit cũ per astutiã incurrũt tenebras peccati. 7 *Porro saluũ faciet egenũ:* a gladio enim oris de manu violenti eripit', qui nec blandimẽto seducit', nec pcussione frangitur, & hoc contingit egenis voluntarie q cõtemnunt
temnunt oĩa amore cœlestis priæ. 10 *Iniquitas autem contrahes os suũ.* qñ videbunt se deijci & egenos exaltari: tunc. n. dicent illud Sap. 5. a. *Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniã, & finem illorũ sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei & inter sanctos sors illorum est.* 11 *Beatus homo qui cor. a. do.* nã ipse dixit Apoc. 3. d. *Ego quos amo, arguo, & castigo.* 12 *Increpationem ergo domini ne reprobes.* Est. n. medicina sanitatis spiritualis inductiua, propter quod nõ est reprobanda.
In sex

¶Per sex, omnia mala præsentis seculi intelligit, quod sex diebus operi deputatis discurrit. b ¶Tribulatus.

a In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget 1

a ¶Etiam tunc suis fidelibus quid agendum sit absque sono inspirat. b Tentatione carnis.

b te malum. In fame eruet te de morte, & in bello de manu gla 2

c a A verbo detractorio vel contumelioso. 3

¶Liberaberis.

d dij. A flagello linguæ absconderis, & non timebis † calami- 4

e a Corporis. b Animæ. 5

f tatem cum venerit. In vastitate & fame ridebis, & be- 6

g a Diabolum & complices eius. b In exitu præsentis vitæ c Electis ecclesiæ. 7

h stias terræ non formidabis. † sed cum lapidibus regio- 8

a Scilicet erit. b Spiritus nequam non impugnabunt te. 9

¶Societas tua. 10

num pactum tuum, & bestiæ terræ pacificæ erunt tibi. 11

A salutem reducit. Aliquñ percutit in corpore vt mentẽ sanet. Aliquando sine exteriorib. flagellis mentis duritiã suo desiderio percutit, & sic eam sanat, quę secura in mũdo mortua quiescebat. Sed dum mens ad Deũ anhelat, & oĩa secularia despicit, oĩa mox ei vertuntur in tentationẽ, & eã affligunt: sed dum transitorio labore atteritur, a perpetuo liberatur. & ideo subdit:

Greg.c.15. a *In sex tribulationibus.* Senario quẽ septimus sequitur, præsentis vitæ operatio & discursus signatur, quia sexto die Deus oĩa perficiens hominem cõdidit, & septimo quieuit, qui non habet vesperã, idest finem. In sexta ergo tribulatione liberat, ne in septimo malum attingat, quia hic paterne erudiens atterit, sed in die iudicij a verbere abscondit.

† qui dominũ custodem hẽt & lapides cãpi custodes habebit, vt aut in murum cõpositi eum custodiã, aut ne offendat ad lapidem pedem suum.

* Orig. Plerunque Deus a periculis homines liberat & ad extremum eos qui in ipsius amore acquiescunt ab omni calamitate vt Noe, Dauidem, Ezechiam &c.

In anno.

B * Olym. sexies. i. sæpius & in septima tandẽ liberaberis.

* Didym. In hoc æuo sex diebus fabricato exercebit, te in altero gloria cumulabit.

* Polych. Quidam mala hoc ordine exponunt. Fames, Bellum, flagellum linguæ siue calumnia, calamitas, Vastitas ab iniustis, & bestiarũ incursus, sed numerus certus pro incerto vsurpatur.

* Polych. Aquila legit a direptione ingruentium ille a malis ingruentibus, meminit autem famis, belli, contumeliæ, propter Iob inopiam, Chaldæorum incursiones, & verba quæ de eo iactabantur. Iacob autem, Ioseph, & Elias seruati sunt in fame inquit.

1. Lib. * Philip. de manu gladij Dauid & Iosaphat.

* D. Hier. fames verbi Dei, gladius peccatũ aut diabolus.

* Orig. A flagello linguæ. Dauid a Semei & Doek lingua non timebat calamitatem, vt nec filij Israel Aegyptijs plagas sentientibus.

* Philip. & Hierony. bestiæ aut animantia rationis expertia aut homines mali: lapides sunt homines iusti, stabiles & quieti: Bestiæ, feri & mali.

Greg.c.16. Philip. 1. lib. b *In fame.* Enumerat mala pñtis vitæ & adiutoria Dei. Fa-

C mes mẽtis est silentiũ verbi Dei, quo subtracto tẽtatio carnis inualescit, quę est bellum. Sed Deus ẽt in fame a morte animam

D animam eripit, quia verbo suo reficit.

c *Et in bello.* Contra tentationes carnis fortes facit. Sed talis factus aliquando detractiones metuit. vnde addit:

d *A flagello linguæ.* i. ab exprobratione contumeliæ, pp quã irrisus a bono cessat. vnde Dauid: *Et à verbo aspero.* Ab hac sanctus abscondit, qa dum hic laudem non quęrit, nec cõtumelias sentit. Sed quia post hæc aliquis cruciatus corporum timet, sequitur:

e *Et non timebis calamitatem.* persecutionis, sed quia talis in terrore iudicij futuri securitatem sibi parat, subdit:

† vastitate

f *In vastitate & fame.* Vastitas est gehenna q̃ foris cruciat, fames, inedia, quia a visione æterni panis erunt separati. Sicut intus & extra deliquerunt, sic intus & extra puniunt. Vel a flagello linguæ. i. a sñia damnationis æternæ, q̃ est: Ite maledicti in ignem æternũ, & a calamitate veniente iustus abscondetur, quia in illa districtione blãda voce refouebitur: *Esuriui, & dedistis mihi manducare*: & ridebit hilaris ex gloria. nec iã compatiens dãnatis, diuinæ per speciẽ inhęrens iustitiæ, & imminutio esset beatitudinis, si quid vellet quod implere nõ posset. Sed quia hic initia sequuturæ securitatis degustat, vt hostem antiquum non metuat, vt in articulo mortis eius impetus non horreat, subditur:

Vastitas.

E Matth.25.

g *Et bestiæ terræ.* quæ tempore mortis ad rapiendas animas effręnantur, sed sæuientes non timet, qui blandientes secutus non est, & initiũ retributionis, est in obitu securitas mentis. Cum autem bene viuitur, cauendum est ne quis despectis cæteris de singularitate glorietur, sed sociale bonum recogitet. vnde addit:

h *Sed cum lapidibus regionũ pactum.* Quasi diuisę sunt regiones gentium, ecclesiæ moribus & lingua distantes. Lapides electi, qui in ædificio ponuntur. Qui ergo rectè viuit pacto se lapidibus iungit, quia in eo quod mundum deserit, sanctis per imitationem se alligat. vnde impugnatio crescit, qua tamẽ attritus humilius Deo subditur. vnde subijcit:

i *Et bestiæ terræ.* Non pacatę sed pacificæ, quia non pacẽ hñt, sed pacem faciunt: quia cum acrius homo a diabolo impugnať, amplius ad amorẽ impelliť, & cũ eo robustior pax efficiť. Vel bestiæ sũt motus carnis, q̃ continentia quasi cauea pressæ, etsi tentando rugiunt, nõ tamẽ ad effectum quasi ad

F rabiem

NICOLAVS DE LYRA.

1 In sex tribulationibus liberabit te. & in septima. *secundum Grego. homil. 25. quia septem dieb. omne tempus comprehenditur, rectè septenario numero vniuersitas figuratur. & ideo Eliphaz 7. tribulationes enumerat a quibus asserit Iob fore securũ si fuerit emẽdatus, per hoc insinuans quod in vita præsenti poterit maiorẽ prosperitatẽ recuperare, et absque timore aduersitatis viuere, prima ponitur ibi.*

2 In fame eruet &c. *idest, aliis fame morientibus præ defectu bonorum, tu habebis ad sufficientiam, secunda ibi.*

3 Et in bello de manu gladij. *idest, aliis gladio aduersariorum interfectis dominus te saluabit, tertia ibi.*

4 A flagello linguæ absconderis. *i. a detractionibus et increpationibus malignantium eris quasi absconsus, quia non audebunt vel non erunt memores ad murmurandum et detrahendum de te, quarta ibi.*

5 Et non timebis calamitatem. *id est luctum communem ex pestilentia seu corruptione aeris superuenientem, quia Deus saluabit te. quinta & sexta ibi ponuntur.*

In

6 In vasti. & fa. *accipitur hic vastitas pro destructione terræ ab hostibus, & similiter fames ex hoc sequens. Tum quia bona terræ ab hostibus sunt ablata: Tum quia ligna fructifera sunt abscisa: & ideo ista tribulatio famis differt a præcedenti, quæ causabatur ex sterilitate terræ, ista vero ex hostili vastatione.*

7 Ridebit. *i. istæ tribulationes aliis superuenientes non diminuent statum tuæ prosperitatis.*

8 Et best. ter. *Quæ in terra deuastata solẽt multiplicari et crescere.*

9 Non formidabis. *quia non nocebunt tibi in persona tua, nec familiæ tuæ, nec gregibus tuis.*

10 Sed cum lapidibus regionis pactũ tuum. *Descripta liberatione a tribulationib. promittit ei abundantiam bonorum alias insolitã di.* Sed cum lapidibus regionis &c. *i. terræ lapidosæ quæ non solent aliis fructificare, tibi afferent fructum multum quasi ex pacto tibi seruientes.*

11 Et bestiæ terræ pacificæ tibi. *quę tamen erant valde molestæ aliis in personis & in gregibus suis.*

Et scies

MORALITER.

1 *In sex tribulationibus liberabit te, & in se. non tanget malum.* In sex diebus Deus omnia creauit, & in septima requieuit. igiť per sex dies intelligitur totus mundi decursus, in quo fideles tribulantur, vt æterna deinde requie consolentur.

2 *In fame eruet te de morte.* nam malis deficientibus ex subtractione verbi diuini, ipso reficiuntur electi.

3 *Et in bello de manu gladij.* nam in tentationibus succumbunt, & electi deuincunt.

4 *A flagello linguæ absconderis.* a flagello linguæ absconditur qui

qui verbis iniuriosis non turbatur.

5 *Non timebis calamitatem cum venerit.* Idest cum gehennę calamitas aliis venerit, non timebis: quia tibi non nocebit.

6 *In vastitate & fame ridebis.* idest tempore iudicij horribilis sicut, Luc. xxi. dicitur electis: *Respicite & leuate capita vestra.* idest exhilarate corda, sicut exponit Gregori. homi.

8 *Et bestias terræ non formidabis.* idest dæmones, qui comparantur in scriptura ferocibus bestijs.

9 *Sed cum lapidibus regionis pactum tuum.* idest cum electis de quibus dicitur Zacha. ix. d. *Lapides sancti eleuabuntur super terra.*

Et

rabiem morsus excedunt, in quo sunt pacificæ. Vel quia per-
A turbant, amplius illud vbi nulla contradictione viuitur, diligitur: & sic ad amorem intimæ quietis impellunt.

a *Et scies quòd pacem.* Pax, vel inchoata, quæ hic est concepta ex desiderio Dei: vel plena, quę in futuro ex visione Dei. Cum ergo mēs Deo, vel caro menti subiugatur, tabernaculum iusti, id est, corpus quod mens inhabitat, pacē habet motibus desideriorum sub iustitia refrenatis. Sed nihil est hæc castitas carnis, si non adsit mentis suauitas in amore proximi.

a Et scies quòd pacem habeat tabernaculum tuum, & visitans 1
b †speciem tuam, non peccabis. Scies quoque, quoniam † mul- 2
c ¶Verbum prædicationis. 3 4
d tiplex erit semen tuum, & progenies tua quasi herba terræ,
a ¶In horreum:
e Ingredieris in † abundantia sepulchrum, sicut † infertur acer- 5
f a ¶Quasi non sum mentitus. 6
g uus tritici in tempore suo. Ecce hoc, vt inuestigauimus ita est, 7
a ¶Aduerte. 8
h quod auditum, mente pertracta. 9

[Margin: …itaculum …, i. cura- …omiciliū …n. | † senio | †multum | †vel exciditur]

In anno. ✻ Origen. Dei prouidentiam, & humanitatem commendat.

✻ Chrysost. Meminit liberorum, quia eorum copia erat pars benedictionis illis temporibus, quibus tradita hereditate ad lętam perducetur senectutem.

✻ Didvm. Aceruo absoluta copia, & vbertas declaratur.

B ✻ Hieron. & Philip. Tabernaculum, i. domus corporis tui, Species animę pulchritudo, semen optimę cogitationis ex quibus bona opera, tanquam filij procreantur. Sepulchrum vitiorum exterius ad mortificandum intrabis, vt in iudicio inueniaris purgatus, sicut triticum quod coaceruatur ad areā.

In anno. ✻ D. August. sic legit: Tu vero, Scito temetipsum. vnde illud, σὺ δὲ γνῶθι σεαυτόν.

b *Et visitans speciem tuam non peccabis.* Species nostra est proximus, in quo videmus quod sumus, quem visitat qui ad eum passibus amoris tendit: & ex se viso, illi condescendit. Et hoc est lignum quod secundum speciem suam semen producit, id est mens quę ex se alium cōsiderat, & recti operis germen parit. Ecce Paulus qui omnibus appropiat, condescendendo quidem, nō cadendo. Hic autem plene peccatum vincit, qui ex se perpēdit, quomodo dilatetur in dilectione proximi. Cū aūt caro restringitur, & mens virtutibus exercetur: restat vt loquēdo vitam doceat, quā moribus seruat, qa ex semine boni operis vberes fructus prędicationis colligit. vnde subditur,

[Margin: Genes. 1. | Cr. 9. e]

C c *Scies quoque quoniam multiplex erit semen tuum.* Ille enim bene loquendi facundiā accipit, qui bene viuit, nec conscientia loquentem prępedit. Hinc est, q̄ Aegyptij serui facti, frumenta ad semen percipiunt, qui ante liberi ad esum acceperant:
D qa cū plene Deo subdimur, verbo prædicationis replemur. Ante liberi, sacro eloquio pasti; & tñ ad quędam quę in mūdo petimus vacātes. Ex prędicatione, magna proles fidelium sequitur. Et hoc est.

d *Et progenies tua, quasi herba terræ.* Idest, innumerabilis. Vel herbæ comparatur, quia arentem mundi gloriam deserens, spe interna virescit. Iusto autem non sufficit hęc magna exterius agere, nisi etiam per contemplationem in ęterna penetret. vnde subditur.

e *Ingredieris in abundantia sepulchrum.* Sepulchrum est contemplatio quę a mūdo mortuos in intimis abscondit, & actiuā vitā quodammodo sepelit, quę a prauis moribus mortuos tegit. Sed hęc perfectius in abundantia, quia prius actiuę vitę opera congregauit. Non est perfectus prędicator, qui propter contemplationem, opera: vel propter opera illam postponit. Vnde Christus forma vitę, in die miracula fecit in vrbibus, orans per noctem in montibus. Contemplantes fixi in amore Dei sorbent quod vtilitati proximorum refundant.

[Margin: Greg. 6 c. 17 Sepulchrum. Moraliter. E]

f *Sicut infertur aceruus tritici.* Quia tempus actionis primum est, extremum contemplationis. Et necesse est, vt perfectus mētem prius virtutibus exerceat, & eam postea in horreum quietis condat. Vel sepulchrum est quies ęterna, in qua tanto verius quiescitur, quanto perfectius vita corruptionis necat. Hanc in abundantia ingreditur, qui post congesta huius vitę opera, huic mutabilitati plenè mortuus, in secreto veri luminis occultatur, sicut triticum. Quia iusti in alieno tempore percussiones sentiunt, sed in suo, vt grana in horreū intrant.

g *Inuestigauimus.* In hoc notat se, nō secundum superficiem dixisse supra sepulchrum, bestias, lapides, tabernaculum, & huiusmodi, sed in his interiora quęsisse.

h *Quod auditum mente pertracta.* Verba iactantiæ, & si bene F docuit, imperitia est velle docere meliorem: vnde dicta amicorum etsi recta, non rectè dicta arguuntur.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et scies q̄ pa. habe. tuum. *Id est tota familia manens in domo tua, quod cedit ad magnam prosperitatem patrisfamilias.*

2 Et visitans speciem tuam. *Id est considerans prosperitatē tuā.*

3 Non peccabis. *Quia non eleuaberis in superbiam, sed magis Deum laudabis.*

4 Scies quoque quoniam multiplex erit semen tuum. *Id est videbis filios tuos, & nepotes in magno numero fortes, & diuites ad succedendu tibi prospere, quod cedit ad magnam consolationem hominis, quia moriens remanet quodammodo in filiis, & nepotibus suis.*

5 Ingredieris in abundantia sepulchrum. *Id est ista prosperitas durabit vsque ad finem vitæ tuæ.*

6 Sicut infertur aceruus tritici in tempore suo. *s. maturitatis tempore. per hoc insinuat, quod vita sua debeat prolongari quantum potest via naturæ ita quod mors eius sit naturalis, & non anticipata.*

7 Ecce hoc vt inuestigauimus. *per scripturas, & experientias.*

8 Ita est. *secundum veritatem.*

9 Quod auditum mente pertracta. *Deposita impatientia tuæ tristitia, quæ impedit veritatis consideratione. Conturbati enim minus præuident, secundum Philosophum 2. Elenchorum.*

[Margin: Philosophus]

CAP.

M O R A L I T E R.

1 *Et scies q̄ pacem habeat tuum.* Id est corpus quod est tabernaculum animæ. nam gloriosum erit in resurrectione.

2 *Et visitans speciem tuam.* Id est considerans corporis tui gloriosi decorem.

3 *Nō pecc.* sicut mō superbit hō de pulchritudine corporis.

4 *Scies quoque quoniam multiplex erit semen tuum.* Id est fructus operum tuorum.

5 *Ingredieris in abundantia sepulchrum.* i. ęternę quietis locum.

9 *Quod auditum mente.* Id est diligenter considera. nam attentio finis est directio operantis; sicut visio signi est directio sagittantis.

ADDITIO I.

In cap. 5. vbi dicitur in postilla: *Voca ergo.* Hoc quod dicitur: *Voca ergo si est qui tibi respondeat,* non videtur referendum ad defectum intellectus ipsius Iob, ita quod monebat eū Eliphaz, vt oraret Deum, vt aperiret sibi intellectum verborū Eliphaz: cum ipsemet Eliphaz potuisset aperire intellectum prædictorum verborum. vnde melius videtur dicendum secundum Sanctum Tho. qui dicit: *Voca ergo si est qui respondeat.* q. d. si mihi hoc reuelatum non credis, tu ipse inuoca Deum, si forte ipse tibi ad hanc dubitationem respondere voluerit: & si per merita propria hoc obtinere a Deo non putas, ad aliquem sanctorum conuertere, vt eo mediante huius rei veritatem a Deo cognoscere possis. Hæc ille, &c.

ADDITIO II.

In eodem cap. 5. vbi dicitur in postil. *Sed cum lapidibus regionum pactum tuum.* Vbi translatio nostra habet: *Cum lapidibus regionum pactum tuum.* In Hebręo habetur: *Sed cum lapidibus agri pactum tuum.* & est sensus, quod Deus liberaret eum ab offensione lapidum, eo modo quo dicitur in Psal. 90. de illo: *Qui habitat in adiutorio al. &c. ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.* & sic hęc verba non pertinent ad abundantiam bonorum, sed pertinent ad liberationem a tribulationibus, sicut immediate pręcedentia vbi dicitur; *Et bestias terræ non formidabis.* Similiter immediate sequentia vbi dicitur; *Et bestię terræ pacificæ erunt tibi.*

REPLICA. In capit. 5. vbi postil. passum istum; *Voca ergo si quis est qui respondeat tibi*: exponit de arrogantia Eliphaz, qua putauit se adeo subtiliter loqui, vt Iob non intelligeret; ideo suadet si non habeat hominem docentem se, saltem ad aliquem sanctorū debeat habere recursum. Huic expositioni contradicit Burgen. volens cum Sancto Thom. quod velit persuadere, si ab homine non potest certificari, quòd reuelatio vera ei sit facta, quęrat ab aliquo sanctorum; & arguit contra expositionem postil. ex eo, quòd Eliphaz de suis verbis per se potuit instruere Iob. non igitur oportuit eū remittere ad alios pro intellectu suorū verborū. Ita arguo contra

A contra Burg. quia non debebat eũ remittere pro acquirenda fide reuelationis sibi factæ, sed ipse tenebatur probare, vel ꝑ scripturã de se dictã, vel per signa: sicut Moyses non fuit ausus sibi reuelationẽ factã publicare, nec se missum dicere, nisi a Dño obtinuisset virtutẽ faciẽdi signa, q̃ posset ꝓbare, vt late dr̃ Exod. 3. Et Christus primo volens probare se missum, direxit ad scripturã Iudæos incredulos dicens: *Scrutamini scripturas*, Ioã. 5. f. Sed nolentes attẽdere scripturas, direxit ad signa, dicens: *Opera quæ facio, testimonium perhibent de me*, Ibidem 15. d. *Si enim opera non fecissem quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.* Ecce Christus suæ missionis, & reuelationis duplicẽ ponit probationem. Eliphaz autem nullam, & tamen Burg. exponit q̃ remiserit Iob ad acquirendum fidem suæ missionis nulla probatione præcedente. Similiter Christus hanc ꝓbationem spiritus Dei suis Apostolis adiunxit: quia dicitur: Illi autem profecti prædicauerunt vbiq; Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. Ex quibus patet, q̃ Eliphaz tenebatur reuelationem sibi factam probare, & non sic Iob ad Domini, vel sanctorum merita remittere, prout exponit Burgen. cum Sancto Thom.

Ioan. 10. c — Marc. 16. d

B In eod. cap. vbi postil. illud verbũ, *Et cum lapidibus regionum erit pactum tuum*: exponit de abundantia inconsueta, s. q̃ agri lapidosi fructificarent præter cõsuetum, vt viderentur seruire quasi ex pacto. Sed Burg. exponit de offensione pedum ad lapides, prout de Christo dixit diabolus: *Ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.* Sed modicũ est quod Burg. hic significat ꝑ pactum cum lapidibus: nã inter minima incõmoda æstimat offensio pedis ad lapidẽ: in quo sensu diabolus allegauit illud quod Burg. Ne forte offendas, arguens a minori. q. d. tãta est cura Angelorũ circa te, vt non possis offendere. igitur nullũ incõmodũ incurrere poteris mittẽdo te deorsum, vt q̃ circa te cauent minima, etiã cætera oĩa. Simile est argm̃ Apostoli: Deo est cura de bobus, igitur & de hoĩbus. Si eñ illud quod minus vr̃ inesse inest, & illud quod magis. Per pactũ igitur cũ lapidibus agri, nõ significatur illud modicum, s. nõ offendere pedem, qa magis ꝓprie dicẽdũ foret de lapidibus plateãrũ, ad quos sępe transeundo offendimus. Sed aliquid magnũ significatur, vt patet; sicut bestiæ seruiunt innocẽti ad nutũ, ita lapides agri fructum nõ impedientes, videntur seruire ad pactum. Et potest accipi illa fructificatio pro abundãtia a minori, si lapides seruiunt ad nutum qui sunt insensibiles, multo amplius omnia viuentia quæ in litera enumerantur. E

D — 1. Cor.

CAP. VI.

Cathe. Græ. a RESpondens autem Iob dixit. ✱ Olym. Iobus, animaduerso amici ad resipiscendum cohortantis studio, se tuetur, Deo sancto se fidere dicens, a quo tamen veretur, ne sit abiectus, suadetque externis non esse fidẽdum, & amicis, vt suo exemplo sibi metuãt, cum vita tentationibus sit infecta, a Deoque petit, vt inuisat se, nec recordetur, si quid peccauerit.

† contritio Allegorice. b *Vtinam appenderentur.* Tactus flagellis verbis lacessitur, non vt erectus in defensionẽ contumax caderet; sed vt percussus tacens gratias egit, lacessitus recta respondit; *Vtinam appenderentur peccata.*

In anni. ✱ Orig. Chrys. Olym. Si quis appendens appenderit iram meã, dolores autem meos simul sustulerit in stateram, profecto arena maritima grauior erit. Vtinam cunctæ acerbitates meæ in vnum congererentur aceruum, atq; hæ in vnam, maris aũt arena in alteram eiusdem stateræ lancem imponeret, meorum lanx illa malorũ, multo maiore pondere deprimeretur. Maris autem sumpsit arenã, vt quæ sit magis humida. C

✱ Hieronym. Philipp. Calamitas velut arena maris super meorum merita peccatorum ponderat.

Greg. ca. Mystice c *Statera.* In manu patris Christus hñs lãcem misericordiæ, & iustitiæ, peccatũ per misericordiã laxans, leue esse, calamitatẽ moriendo grauis esse ponderis ostẽdit. Cui & hoc gratię dat, vt ipsa cognoscibilis sit calamitas. Cæcus enim homo in exilio quasi in patria gaudebat; sed Deus extra apparens hominem intus reuocat, vt viso quod amisit, graue doleat quod tolerat. dicit ergo.

† apprehenderetur ira — * leuat simul

Vtinam appenderentur. Id est, malum nostræ damnationis leue creditur, sed vtinam veniat qui ostendens patriam graue esse exilium doceat. Arenæ autem quæ æstu vndarum exterius pellitur calamitas cõparatur: quia homo peccãs fluctibus tentationum, motus ab intimis exterius exiuit. Grauior dicitur, quia dura fuisse pœna ostenditur, dum per misericordiam culpa leuiatur. Qui autem per gratiam Christi patriam præsentit, in præsentibus vbi nescij rident gemit, pensans iudicia Dei quibus affligitur. & hoc est. F

d *Vnde & verba mea dolore sunt plena, quia sagittæ Domini.* Id est percussio animaduersionis Dei, quæ non me vt multos inemendatum dimittit; sed

CAP. VI.

RESpondens autem Iob dixit: Vtinam [a] † appen- 1
derentur peccata mea quibus iram merui, 2
a ¶Peccati pœna. b ¶Quasi vtinam veniat statera, id est Christus: qui habet duas lances, misericordiam, & iustitiam: misericordia dimittendo leuis: iustitia corrigendo, & puniendo maioris est ponderis.
& † calamitas quam patior, in [c] statera, * [b] quasi
¶Statera.
arena maris hęc grauior appareret: vnde & 3

☞ a Ebibit

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. VI.

1 RESpondens autem. *Posita ipsius Eliphaz obiectione, hic consequenter ponitur ipsius Iob responsio, in qua primo destruit ipsius Eliphaz obiectionẽ, secundo astruit suã principalem intentionem cap. 7. Circa primum sciendum q̃ Eliphaz obiecerat contra Iob, arguens eum primo de impatientia, secundo de falsa sententia, vt dictum est cap. præced. & ideo Iob in sua responsione primo destruit primum quod videbatur grauius, & secundo secundum ibi;* Vnde & verba mea. *Circa primum sciendum est, q̃ Eliphaz imponebat Iob falsam, & erroneam sententiam, eo q̃ dixerat se innocentem a Deo flagellatum, & ex cõsideratione fragilitatis humanæ conatus fuerat ostendere omnem hominem peccatorem, & sic iuste puniri a Deo, per hoc vlterius concludens suum propositum, s. q̃ nullus punitur in vita præsenti, nisi pro peccato præterito, & non pro expectatione præmii in futuro: & quia dictum Eliphaz quantum ad aliquid erat verum, s. q̃ nullus homo est omnino immunis a peccato saltem a veniali, secundum illud Prouerb. 24. b.* Septies in die cad. iu. & resur. *ideo Iob respondendo concedit se esse in aliquo peccatorem; sed dicit peccata sua esse leuia, respectu pœnæ a Deo sibi inflictæ; & hoc satis erat euidens ex bonitate vitæ suæ: & hoc est quod dicitur.*

2 Vtinam appenderentur peccata mea. *Et patet ex dictis litera. per hoc autem infringitur ipsius Eliphaz argumentum; quia si Deus puniret hominem in præsenti pro peccato præterito tantum, & non pro expectatione præmii, & exercitio patientiæ, sequeretur quod pœna inflicta secundum quandam æqualitatẽ corresponderet delicto, ita quod maiores culpæ grauius punirentur, & minores minus cum Deus sit iustus; videmus autem sceleratissimos homines in vita præsenti puniri modicum, & aliquando iustos multum affligi, qualis erat Iob. Ex quo concluditur quòd punitio vltima non est in vita præsenti, nec afflictio iustorum pro peccato præterito solum, sed magis pro præmio recipiendo in futurum secundum patientiæ meritum.*

3 Vnde & verba mea. *Hic consequenter Iob excludit obiectionem Eliphaz de vitio impatientiæ, ostendens se rationabiliter conquestum, quando supra dixerat;* Pereat dies. *& primo ostendit Iob propositum ex magnitudine mali sibi inflicti. secundo ex subtractione subsidii, ibi;* Ecce non est auxilium. *Prima in tres, quia primo ostẽdit Iob suam querimoniam fuisse rationabilem. & secundo remouet quandam obiectionẽ irrationabilem, ibi;* Nunquid rugiet. *tertio reuertitur ad suam materiam, ibi;* Quis det, &c. *Circa primum concludit Iob se rationabiliter deplorasse natiuitatem suam, & vitam ex dictis Eliphaz, quia dixerat ex afflictione in præsenti vita nullam remunerationem esse expectandam in alia, & ideo cum sua pœna excederet culpam præteritam, nec appareret liberatio possibilis humana uia, ideo merito deplorauerat uitam suam, quasi desiderans liberari a pœna per mortem, & hoc est quod dicitur.* Vnde & verba mea. *supra posita 3.*

Dolore

MORALITER.

1 *Respondens autem Iob, dixit:* Sicut dictum est supra, Iob significat bonum doctorem, uel prælatum, propter quod tenet typum Christi, qui doctorum princeps est, & pastorum. Sicut autem persecutionem membrorum suorum suam dixit. Act. 9. a. *Saule, Saule quid me persequeris.* sic eorum peccata dixit sua, Psal. 21. a. *Longe a salute mea verba delictorum meorum.* quorum remissionem desiderat di.

2 *Vtinam appenderentur peccata mea.* In statera, nanque diuinæ iustitię passio Christi ꝑpõderat peccatis humanę naturę.

3 *Vnde & verba dolore sunt plena.* Mat. 26. d. *Tristis est anima mea vsque ad mortem.*

Quia

¶Ideo scilicet. a ¶Percussiones.
verba mea † dolore sunt plena, quia sagittæ † domini in me 1
¶Cum sunt. a ¶Vindicta. b ¶Elationem.
a sunt, † quarum indignatio ebibit spiritum meum, & terro- 2 3
b c res domini militant contra me. Nūquid rugiet onager cum 4 5
¶Quasi non.
habuerit herbam, aut mugiet bos † cum ante præsepe plenū 6 7 8
a ¶Insulsum potest intelligi, aut lex sine spirituali intellectu, aut philosophia Gentilium de incarnatione verbi Dei. 9
d steterit? Aut poterit comedi insulsum, quod non est sale con- 10
e ditum? † Aut potest aliquis gustare, quod gustatum affert
mortem? † Animæ enim esurienti etiam amara dulcia 11
f esse videntur. Quæ prius nolebat tangere anima mea, 12

† absorpta est quarum venenum ebibit spiritus meus.

†Omnipotentis, vel fortis, & infra.

†iuxta pabulū suum.

†Num est sapor in albumine uitelli?

a *Ebibit spi.* Idest elationem compescit, vt dicat. *Defecit spiritus meus.* Et non solum gemo, quòd patior, sed timeo quod minaris. Et hoc est:

A

Psal. 76. a.

b *Terrores domi. mili.* ne post hoc mors æterna sequatur. Sed qa stateræ aduentū desiderat, quo ardore eundē Gētilitas, et Iudæa sitiat, supponit.

✻ Cath. Græc. praua sunt: Symmachus, amara. Olym. & Polychr. probrosam vsurpatis orationē ex vestra mollitie, nō ex auctoritate mei doloris, quæ vix orationis potestatem facit, de meis verbis, iudicantes.

✻ Philip. Sagittæ sunt pœnæ, aut vermes, quos diabolus instigabat ad humorem sugendum, vt solito essent molestiores. Terrores autem sunt latrones, aut aeriæ potestates. Apertius antiqua translatio, & cum loquor stimulant me, vnde apparet, quod sagittarum nomine, vermes dixerit, qui Dei pmissu, diaboli instinctu, acriores erāt, vt muscæ & locustæ ægyptiæ, quas ab Angelis malis immissas legimus. Hierony. Diabolus terroribus minabatur.

Prou. 27. b. 1. Lib.

In com.

c *Nunquid ru. ona.* i. agrestis asinus. Asinus est Gentilis populus, quē sicut natura extra stabula disciplinæ edidit, ita vagus in cāpo voluptatū permansit. Bos Iudæus, qui iugo Dei suppositus, proselytos colligens, per corda quæ valuit nomē legis traxit. De vtroque populo multi, vt Iob, & Simeon aduentum Christi expectauerunt, herba & fœnum eorum est incarnatio qua satiantur. Omnis enim caro fœnum. Cuius gratia refectus onager iam non gemit. Et bos non habet pҏsepe legis vacuum, cum accepit quem ipsa lex prædixit. Vnde natus in præsepe ponitur, vt ieiuna in lege animalia fęno carnis reficeret. Lex autem quia ante aduentum Christi nō spiritualiter, sed carnaliter tenebatur, subdit.

Gregor. cap. 4. Tropolo.

B

Esaiæ. 40. b. Luc. 2. a.

d *Aut po. come. insul.* Sal est virtus occultæ intelligētiæ, sine qua gentes legi dura iubenti noluerunt subdi, nec gustare eam, quæ gustata carnaliter affert mortem, quia commissa, dura animaduersione distringit, & quia culpam docet, sed non delet. Sed cum in ea veritatem cognouerunt, quæ prius nolebant tangere desiderijs suis, angustiatæ comedunt, requirētes inter illa carnalia eum quem vehementer diligūt. Sed & Iudææ hæc congruunt, quæ per legem ex vnius Dei cognitione sal habuit, & insulsas gentes recipere fastidiebat. Quia diuina sententia proposita morte vetuerat, ne Iudæa cū alienigenis fœdus iungeret, & vitā inquinaret vnde dicit. *Aut po est quis gus. &c.* Scd̄m electos ad Christū cōuersa, suis verbū Dei respuentib. ad gentes conuertitur, & quas nec societate tangebat modo angustias prædicationis, (quę apud suos despicitur) patiens conuertendo esuriens recepit.

Idem capit. 5.

Moraliter.

C

✻ Origenes. Rationis expertia non clamant, nisi quid molestiam afferat, nec ego. Cathena Græca, quid enim? non frustra clamabit asinus syluester, verum cibos quærens?

D

✻ Didym. Vitio dare nō debes si molestia coactus vociferor, cū asinus syluester voce testetᷣ pturbationē, cū cibo indiget. nā iustus humanū sensum non exuit, quamuis constanter ferat casus aduersos. atque cum quis in cruciatu propter Deū exclamat, ea demum virtus est.

Ille desiderat staterā nos iā per fidē eius viuimus, sed tamē pro purgatione sagittas eius patimur, & terrore futuri timemus. Sed quia filij non debemus timere, vt dominum, sed diligere, vt patrem, & ad eū anhelare, vbi cibo, i. ęternitate eius pascamur, pro quo modo rugimus. vnde.

Moraliter.

Nunquid rugiet onager. Onager est populus, qui in campo fidei nullius officij loris ligatur. Bos, pręlati officiorum iugo pressi. Pastus vtriusque ęterna refectio, quam in exilio ieiunus ardenter cupit. Sed huic intētioni mali obuiant suis verbis, & moribus, quę sunt insulsa bonis oblata, vt in ventrem electionis admittant, inter quę verba importunê auribus ingesta tentationem in corde gignunt, & quamuis hęc ratio respuat, lingua damnet, tamen difficile intus vincitur, quod foris iudicatur. Cum ergo sancti ad ęternam vitam leuati insulsa à corde repellant, etiam ab huiusmodi verbis se separant, & hoc est.

E

Aut po. co. insul. Sed iam in alto positi à stultis semoti, sępe dum sola propria ad ferendum dura procurant, pro amore veritatis non sunt accincti.

✻ Nicetas. Si est sapor in verbis inanibus. Olym. vt panis, cui nihil salis est aspersum, edi nequit, sic sermones à probabilitate remoti, quales sunt vestri, persuasionem admouere non possunt, quamobrem Apostolus, *sermo vester semper in gratia sit sale conditus.* idest dulcis, & iucundus. Isidor. Aut innuit conuitium falsum ab auribus longius non digredi, neque enim auditorum pellit intelligentiam: Aut quod temperanter in oratione sal est adhibendum, vt grata influat in animos audientium. Didym. sermo inanis est, qui virtutis actione caret. Non enim in sermone est regnum Dei, sed in virtute. Hiero. ego nihil stultum contra Deum, nihil quod sale fidei non sit conditum, operatus sum, & semper peccatum contingere pertimui.

Cathe. Græc.

In com.

e *Aut potest ali. gu.* Durum est petere, quod cruciat, quod vitam fugat, sed sępe cum sit in alto, ad ferenda stultorum mala se inclinat, vt eos trahat. Aucto enim desiderio cęlestiū angustiatur, & prę dulcedine illorum amara seculi non metuit. Vnde & post impossibilē mortis gustum subdit.

F

f *Quæ prius no. tan.* id est, mala seculi iā sunt dulces cibi prę amore

Idem capit. 7.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Dolore sunt plena. *rationabiliter, & non sine causa.*
2 Quia sagittæ do. *idest, eius afflictiones.*
3 In mes. *vsque ad intima penetrantes.*
4 Quarum indignatio. *idest violentia, & magnitudo.*
5 Ebibit spi. meum. *idest, intercidit (alias intercipit) anhelitum meum.*
6 Et terrores do. *scilicet de continuatione huius mali in futuro.*
7 Militant contra me. *quia his non possum resistere.*
8 Nunquid rugiet. *Hic remouet obiectionem irrationabilē, quia posset dicere Eliphaz, aliqua passus sum, non tamen prorupi in talem querimoniam, quod remouet Iob per hoc, quòd si aliquid passus est, nō tamen fuit tanti ponderis, quod eum deijceret à statu terrenę prosperitatis, & sic non habuit materiam querulandi, & hoc est, quod dicitur per quandā metaphorā. Nunquid ru. ona. respondendo suum dolorem.*
9 Cum habu. her. *idest, pastum ad sufficientiam, quasi dicat nō, et per hoc intelligit, quod homo rationalis multo minus debet conqueri stans in statu prosperitatis.*
10 Aut pote. co. insulsum. *idest cibus insipidus.*
11 Aut po. ali. gu. *s. cibum ægrotantium, qui potest inducere mortē quasi dicat: Homines abundantes in delicijs talia nullo modo comederent, veruntamen homines anxiati præ magnitudine famis talia non abhorrerent comedere. secundum quod dicitur Prou. 27. a.* Anima autem esuriens etiam amarum pro dulci sumet, *& hoc est, quod dicit Iob de seipso.*
12 Quę prius. *tempore prosperitatis meæ.*

1 Nunc.

MORALITER.

2 *Quia sa. do. sunt in me.* Claui enim, & lancea Christi corpus perforantes possunt dici sagittę.
4 *Quarum indi. ebi. spi. meum.* Iohan. 19. f. *Et inclinato capite tradidit spiritum.*
6 *Et terrores do. militant con. me.* idest pœnę mortis, quę est vltimum terribilium.
8 *Nunquid rugiet ona. &c.* Per onagrū, & bouē, qui sunt animalia bruta, significantur homines carnales vitā pecudū eligentes, & per herbā, & pręsepe plenū, abundantia deliciarū in quibus quiescunt voluptuosi tanquam in optato fine, & per consequens abhorrent labores corporis, & dolores, iō subditur.
10 *Aut poterit comedi in.* sed per mutationem dexterę excelsi de carnali fit aliquando fortis amore Christi ad perferendum aspera, sicut patet de sancto Bonifacio martyre. Ideo in persona talis dicitur.
12 *Quæ prius no. tam. ani. me.* Nam martyrium, quod prius abhorrebat, ardenter pro Christo desiderabat, sicut famelicus escam, cuius dilatio angustiat famescentem.

Bonifacius martyr.

amore cæli. Et cum hæc dulcia sint.

A ✻Orig. Non potest quiescere anima mea. Rugitum.n.video triticum meum, quasi odorē leonis. Rugitus, & clamor tantus à me editur, cū ad cibū accedo, quantum proditū est leonem habere. Cath. Græca. non potest cessare animus meus, fœtorem enim video cibos meos, sicut odorem leonis.

† vel illa sunt veluti ægritudines carnis meæ.

✻ Chrys. famis necessitas manus in mēsā porrigere cogebat fetor autem intolerabilis, qui mittebatur è corpore, vim famis facile superabat. leo autem mirādum in modum tetri est odoris, feruntque illius cibi reliquias, à cæteris animantibus respui oīno, idque ob grauem in eas inspiratum odorem, qui ex illius corpore exhalatur.

¶Desiderio.

a ¶Hinc patet eum increpationem domini non reprobasse, quam quia quidam reprobant, dominus ad correctionem etsi iam cœpta, iratus manum retrahit.

a †nunc præ angustia cibi mei sunt. Quis det, vt veniat peti- 1 2

¶ Scilicet me conterere. 3

b tio mea, & quod expecto tribuat mihi Deus, & † qui cœpit, 4

¶Id est extendat. 5

c d ipse me conterat. Soluat manum suam, & succidat me, † & 6 7

e hæc mihi sit consolatio, vt affligens me dolore non parcat, 8 9

¶Ideѕt discutionibus eius non murmurabo. ¶Id est Dei. 10

f nec contradicam sermonibus sancti? quæ est enim fortitu- 11

g h do mea, vt sustineam, aut quis finis meus, vt patienter agam? 12 13

Nec fortitudo lapidum fortitudo mea, nec caro mea ænea †

† velit Deus conterere m[e]

†tunc esset huc mihi co[n]solatio, & c[on]secrarem dolore me[o] vt non par[ce]ret, (vel & [ca]lefaciam dolore, [...] parcat, id [est] calefaciā [...] in dolore, subsiliam p[...] lætitia, si in[...] fecerit me [...] us, & non p[e]percerit, q[uia] non abscon[di] sermones sa[n]cti.

Orig. in ann.

✻Iulianus. Huius causa non in morbo solum, sed in improbi dæmonis opera consistebat. Hic enim Deo inuisus odoris sæpenumero afflare dicitur fęditatem. Hiero. & Philip. Nunc verbis pascor asperis, quæ immensitas doloris extorquet, & sm antiquos interpretes, odor cum de eius viscerib. erumperet, escæ suæ id ei faciebant, quod suarum spirabant interna fibrarum, vnde ait halitum exhorruit vxor mea.

B a *Quis det, vt ve.pe.mea.* scilicet.

b *Qui cœpit, ipse me con.* Cōterit aduersarius, & defecit à virtute homo. Conterit Deus, & fractus à vitijs in virtute solidatur. Qui ergo p flagella deo appropiare desiderat, dicit: Qui cœpit, ipse conterat, q̄a aliqñ incipit Deus cōtritionē vitiorū, & in ipso pfectus initio hō extollit, & sic hostis exclusus grauior assumptis alijs spiritib. surrepit, & virtutes pterit.

c *Soluat manum*. idest exerceat effectum, dū enim inflatus longa prosperitate amorem suum per flagella non exercet, quasi manum ad ferienda vitia ligatam tenet. vnde peccāti populo dicit: Iam nō irascar tibi, & zelus meus recessit à te.

d *Succidat me.* Cum enim dolor, vel tentatio nos percutit, elatio mentis succisa cadit, vt iam quærat manum leuantis.

In ann.

✻ Orig. Aut mihi exponat cur hæc patiar, aut nō sollicitū me faciat de futuris. Qd ergo me excruciat est, qđ nec rñso me dignū iudicat. Hoc ēt scio, si vulnus mihi infligat, eū tñ non esse tandē perditurum. Cath. Greca. Si enim dederit, & mea venerit postulatio, & spem meā dederit dominus, cum cœperit dominus, vulneret me, in finem autem non me in-

C terficiat. Chrys. Iobi petitio ac spes, quam optat non esse inanē, vitæ exitus, ne diuturniores sint cruciatus, huc pertinet, *ne interficiat me in finem*, i. nō possum me educere ex hac vita, dñm imploro, vt non me sinat in finē excindi, idest supplicium esse diuturnius. Itaque mortem beneficium postulat, vt ægritudine liberetur. Philip. quæ patiebatur, Deo sinēte se pati dicit, manuque Dei se contineri, quam exoptat solui quatenus præsentes pœnas euadat, cum ex hac vita, velut arbor, fuerit succisus. D

e *Et hæc mihi sit con. vt affli.* Quasi quibusdam hic parcit, vt in æternū feriat, sed me hic nō parcens feriat, quod est mihi consolatio. Timent enim sancti hic sibi parci. Quòd hæc non tumenti, sed humili mēte dixit, ostēdit ī his.

f *Nec contra ser.* Sermões dei ad nos, nec modo dicta, sed & facta, vt hic percussio Iob, cui murmurādo non contradicit, quia & quem feriēdo tolerat sanctū vocat.

✻ Cath. Græca. & Orig. Sit autem mea vrbs sepulchrum, in qua super muros saliebam in ipsa. Aquila, & Theodotio, & adhuc erit consolatio mea. Nicetas. Illud mihi solatium erit si in ipsa mihi ciuitate mori atque humari contingat. Chrys. in qua cum voluptate versabar, id enim significatur verbis illis, super muros saliebam. Cath. Græc. Non parcam non enim mentitus sum verbo sancta Dei mei. Olym. Vobis non parcam, sed libera vtar oratione, cum præcepti alicuius violati nulla me conscientia arguat, nec contra, q̄ sentio, loquar. Philip. Ita conuenit dicere humilitati sanctorū, vt etiam tres pueri in fornace positi fecisse referuntur. E

In ann.

Grego. cap.

g *Quæ est enim forti. mea.* Alia est fortitudo bonorū, alia malorū. Fortitudo bonorū, est carnis, ac seculi blandimēta vincere, mala hic pro æternis tolerare. Malorū fortitudo, est p̄sentia semper amare, & contra flagella Dei insensibiliter indurari, ab appetitu temporalium, nec pro aduersis quiescere in se spē ponere. De vtraque Esaias: *Qui confidunt in domino, mutabunt fortitudinem.* Qui.n. nequaquā sumunt, sed mutabūt dixit, profecto patenter innotuit, quia alia est, quæ ponitur, alia quæ *inchoatur*. Iniquus pro mūdo mala, & pericula sustinet, iustus p mūdo pati hæc debilis finē cōspicit, quā breuis est hæc vita, & pro ea, q̄ non amat, pati recusat. Dicit ergo.

Idem capit.

h *Quæ est enim fortitudo, aut quis finis.* Id est mala pro mundo tolerare nequeo, q̄a fortis nō sum in eius desiderio, q̄a dū finē huius vitæ cōsidero, cur p ea patiar, q̄ sperno? Nō.n. similis sum duritiæ iniquorū, q insēsibiles, vt lapis, & æs. Lapides pcussi clarū sonū nō reddunt, qđ facit æs. Sed q̄a lapis vita caret, sensum in sonitu non hēt, sic aliqui sunt ita duri, vt & F percussi sonitū non reddant humilis confessionis. Alij vero reddūt, sed nō ex corde, & ita nō sentiunt bona, q̄ loquunt, & non

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nunc prę angu. *famis, & inopiæ.*

2 Cibi mei sunt. *idest mihi accepti.*

3 Quis det. *Hic Iob reuertitur ad præcedentem materiam, s. quod vita sua subiecta tot miserijs debeat sibi esse detestabilis secundū errorē Eliphaz dicentis, ex talibus miseriis nullam remunerationē expectari in futuro, ipsum ad inconueniens ducendo, quod habebat Eliphaz pro inconuenienti.* Quis det, vt ve.pe.mea. *Id est, in effectu impleatur.*

4 Et quod expecto. *cum magno desiderio. Tribuat mihi Deus, & quid sit illud ostendit, dicens.*

5 Qui cœpit. *flagellare, scilicet Deus.*

6 Ipse me conte. *per mortem.*

7 Soluat ma. suā. *dicitur autem manus domini ligata, quando non inducit effectum aliquem, soluta vero quando inducit.*

8 Et succidat me. *à præsenti vita.*

9 Et hęc mi. sit conso. vt affli. me dolo. nō par. &c. *s. à morte.*

10 Nec contra. sermon. sancti. *Idest, voluntati, & pceptis ipsius Dei, qui est sanctus sanctorū. Viri enim sancti quando non sunt in bono confirmati cuiusmodi erat Iob, debent timere ne oppressi tribulationis pondere, ruant in desperationem, & blasphemiam, quibus mors est præeligenda, & præoptanda, ideo subdit.*

11 Quę est enim forti. mea. *quasi dicat non est intantum confirmata in bono, quin debeam timere de casu.*

12 Aut quis finis meus, &c. *Hoc expresse dicitur contra errorem Eliphaz, qui negabat aduersitates huius vitæ ordinari ad finem vitæ beatæ in futuro. Et quia consideratio huius finis facit patienter tolerare aduersa huius vitæ, vt patet in martyribus, & ideo hoc remoto secundum errorem Eliphaz, non remanet ratio patienter sustinendi, sed magis mortem optandi, vt miseriis finis imponatur.*

13 Nec forti. la. for. mea. *Fortitudo enim lapidum est sine sensu, et ideo non dolent si conterantur, vel scindantur, & similiter est de ære. Fortitudo autem humana, & caro sunt in natura sensitiua, quæ de necessitate percipit læsionem, & dolet, nisi hoc miraculo impediatur per potentiam diuinam.*

1 Ecce

MORALITER.

3 *Quis det, vt ve.pe.mea.* vt ad cęli gaudium veniam per martyrium. Philip. j.c. *Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo.*

5 *Qui cœpit ipse me conterat.* idest Deus, qui dedit mihi martyrij desiderium, ipse perficiat.

10 *Nec contra ser. sancti.* sed magis benedicam Deum cœli,

11 *Quæ est enim for. me.* quasi dicat tolerantia martyrij non prouenit ex hominis virtute, sed ex dono Dei.

12 *Aut quis fi. me.* q.d. nō prosperitas huius vitę, sed futurę, quòd sustinebat Iob ꝯ amicos suos, vitam aliam non credentes. Sed quoniam martyres de communi cursu sentiebant dolores, inde dicebat Eleazarus 2. Mach. 6. g. *Tu scis domine cum à morte possem liberari graues corporis sustineo dolores, secundum animam autem propter timorem tuum libenter hæc patior, ideo sequitur.*

13 *Nec forti. la.* qui sunt insensibiles.

† *Fortitudo me.* Et quoniam propinqui martyrum aliquando martyrizabāt eos, sicut patet de patre sancti Chrisanti, et de patre sanctę Christinę. ideo sequitur:

1 Ecce

& non implentes sine vita clamant. Sed Iob neq; ita pduruit
A vt percussus à confessione sileat, nec vocis sensum ignorat. Negaro, q. non est fortis per insaniā ondit, quia fortis per statum salutis. Sed ne hoc sibi arroget, ponit vnde habet, atque vt ita dixerim, infirmus habet vires. vnde subiungit.

a *Ecce non est auxi.* Ad maioris quoq; meritum fortitudinis, quo modo à proximis destituitur, addit.
b *Necessarij quoq.* Si exterius despectus intus solio iudicij præsidet: Nam ad sententias erumpit.

a est. Ecce non est auxilium mihi in me, & necessarij quoque 1 2
b mei recesserunt à me. Qui tollit ab amico suo misericordiā, 3
c timorem domini derelinquit. Fratres mei præterierunt me, 4 5
sicut torrens, qui raptim transit in conuallibus. Qui timent 6 7
pruinam, irruet super eos nix. Tempore quo † fuerint dissi- 8
d pati, peribunt, & vt incaluerint, soluentur de loco suo. In- 9 10
e uolutæ sunt semitæ gressuum eorum, ambulabunt ī vacuum, 11 12 13
f

Io. 2a. ✱ Orige. Non sum sensus expers, vt ęs, & lapis. Olym. Polyc. vt hæc mea sine dolore ferre possim, nec breuis est mea calamitas. Chrys. Ergo tolerantia illa non à robore corporis, sed pietatis ac timoris Dei manabat. Cate. Græca. An non in ipso confidebam? adiutorium autē mihi abest, deseruit me misericordia, visitatio autē domini despexit me. Chrys. Corporis calamitas est huiusmodi. Quod aūt animum ægritudine lacerat maxime illud est. Quod ex his malis coniecturā facere licet, me à Deo, qui mihi præcipue cordi erat in quo spes oēs meas collocatas hēbā, prorsus esse derelictū, eiusdēque visitationib. & miserationib. plane nu-
B datū. Et certe maximus est męror hominis eius, qui cū diuino sit amore sauciatus, à Deo, quem vnū optabat, desertū se tū esse suspicetur. Philip. Renuit cōsolari anima mea. Hier.
Psal. 37. tam ex sua, quam ex persona Christi hoc dicit, quod post ,p. pheta: Amici mei, & proximi mei aduersum me steterunt.
Reg. 7 e. 10. Lucas quid c *Qui tollit ab ami. suo.* Amicus est quilibet proximus, cui cū benefacimus, ipse nobis ad vitā auxiliatur. Ex amore Dei a-
Deutero. 6 2. mor proximi gignitur, quia qui Deum negligit, proximum diligere nescit. Vnde dicturus: *Diliges proximum, &c.* præmisit, *Diliges dominum Deum tuum.* Per amorem vero proximi, a-
Iohan. 4 d. mor Dei coalescit. vnde: *Qui non diligit fratrem quem videt, Deū quem non videt, quomodo potest dil gere?* Qui tamen amor Dei p timorem nascitur, sed crescendo in affectum mutatur. Deus vero, vt quā prope, vel longe sit quisque à charitate, videat, quosdam percutit, in quo, & ipsos erudit, & fictos amicos ,p dit, & non percussis dat occasionem boni operis. Qui ergo à percusso misericordiam tollit, timorem Dei relinquit, quia aperte ostendit, quòd eum non amauit, & nequiter contra Deum se erigit, quem nec piū in se, nec iustum in percusso agnoscit. In Iob vita totius electi populi, cuius membrū est signatur. Reprobi cū probis in fide, & sacramentis, sed non
C in charitate iungunt, vnde & fratres dicunt. Et prætereūtes cōparat torrenti, qui de montib. in valles trāsit, qui hyemalibus

libus pluuijs collectus æstate arescit. Qui. n. pro mundo su- D
perna deserunt, de mōtib. ima petunt. In hyemē huius vitæ multi, in æstate iudicij siccandi, raptim, idest sine obstaculo & difficultate, qa ascēsus est i labore, & descensus in voluptate. Labore saxū sursum impellitur, facile ad ima relabit, labore crescunt, quæ cito cadunt, vel ad valles, id est, ad ima pœnarū loca repēte transeunt, quibus quotidie dies vitæ rapiuntur. Sunt vero aliqui, qui recte agere volunt, sed eis infirmis, aliqua in prę senti obsistūt, & dum hęc pati metuūt, Deū offendūt. Hi sunt, qui timent pruinam, quæ inferius congelascit, & nix quæ de superioribus ruit, id est animaduersio æterna, super eos cadit, & qui calcanda ab infimis timent, à summis timenda patiūtur. Qui quidem si modo sunt gloriosi, tempore quo fuerint dissipati, omnibus his amissis peribunt, etiam exterius, qui intus dudum æterna negligendo perierunt, de quibus recte dicitur.

† effluxerunt, (vel premet eos æstus.) Quidā sic vertunt, Tempore (sub. hyemis) quo frigescent, congelabuntur.

d *Et vt incaluerunt.* i. cum per cognitionem pœnæ feruere cęperint, à delectatione carnis, quam desiderio tenebant, separabuntur. Mali æterna non intelligunt, nisi cum iam pro terrenis puniuntur, tunc mens æstuat, & igne seræ pęnitentiæ se inflammat, tunc eius duritia per supplicium liquatur. vnde propheta: Tantummodo vexatio sola intellectum dabit auditui, hec tunc passuri, interim his implicantur. Idem capi. 11. E Esa. 28. c.
e *Inuolutæ sunt.* Omne quod inuoluitur in se replicatur, sic mali, volentes aliqñ bona quasi extra se tensi, ad cōsueta mala tentati replicantur. Vel, inuolutæ sunt, qui etsi aliquando victa vna nequitia pedem leuant, regnans altera, & ad eam, quam vicerant implicat, vt qui iam spreta auaritia adhuc luxuriosus est, pro pretio luxuriæ ad auaritiam redit. Sic ope vicaria fugitiuum suum vitia retinent, & quasi laqueis egressus ligant. vnde sæpe lapsi ad suas voluptates redeunt, nec curant ea, quę permanent. vnde subdit. Idem cap. 12.
f *Ambulabunt in vacuum, & peribunt.* Quia nihil secum de fructu sui laboris portant. Sed iustus in conspectu domini non apparet vacuus, portat enim manipulos iustitiæ. Ab illorum autem imitatione per finem terret. Idem capi. 13.
✱ Orig. Qui in secundis rebus reuerebant, nūc in aduersis opprimūt. Et vt nix copia, & cādore pstantior est, liquata autē solis radijs diffluit, sic ego antea locuples, & eximius nūc ab omnib. desertus sum, & quasi in terrā ,piectus, ne domo quidē integumenti causa, dignus iudicatus sum. POLICH. F
Olym. torrenti se comparat, q hyeme modo aquis redūdat, modo

NICOLAVS DE LYRA.

Diuisio. 1 Ecce non est auxi. *Hic consequenter Iob ostendit suam querimoniam fuisse rationabilem propter defectum remedij contra malum sibi à Deo inflictum, & primo Iob ostendit propositum, secundo respōdet cuidam obiectioni, ibi.* Considerate. *tertio remouet quoddam dubium, ibi.* Verumtamen. *Circa primum sciēdum, quod contra malū illatum homo habet remedium. Vno modo per se, s. quando habet diuitias, vel filios potentes, seu robur corporis, per qua potest malum illatū repellere, sed omnia ista erant ipsi Iob subtracta, vt dictum est supra j. cap. & 2. Et ideo dicit.* Ecce non est auxilium mihi in me. *Scdo habet remedium per amicos bonos, si sibi remanserint, quia multa per amicos possumus, qua per nosipsos non possumus. Talia autem erant subtracta ipsi Iob per procurationem ipsius Sathan, vt dictum est supra secundo capitulo, & hoc est, quod dicit.*
2 Et necessarij quoque mei. *Idest amici charissimi.*
3 Recesserunt à me. *de mea aduersitate non curantes, quia tamen istud est culpabile in amicis, ideo subdit.*
4 Qui tollit ab amico suo misericordiam. *subtrahendo sibi auxilium tempore necessitatis.*
5 Timorem domini dere. *scilicet filialem, quia Deum offendit.*
6 Fratres mei. *id est consanguinei mei.*
7 Prętererierunt me, &c. *non curantes de mea releuatione, & quia hoc est culpabile, ideo subditur.*
8 Qui timent pruinam, irruet super eos nix. *Idest, qui propter timorem minoris periculi dimittit subuenire amico suo in necessitate posito, scilicet ne per tale adiutorium eius facultates diminuantur, incurret maius periculum, scilicet pœnam à Deo sibi infligendam.*
9 Tempore quo fuerint dissipati. *per mortem.*
10 Peribunt. *quia iudicium sine misericordia fiet ei, qui non misere tur, Iaco 2. c.*
11 Et vt incaluerint, soluentur de loco suo. *Loquitur de eis secundū metaphorā pruina, qua statim dissoluitur cum tangitur à sole, sic ad tactū diuini iudicij soluuntur à prosperitate præsentis vitæ.*
12 Inuolutæ sunt semitæ gressuum eorum. *fraudulentijs, & astutus.*
13 Ambulabunt in vacuum. *quia non venient ad terminum debitum, qui est beatitudo futura, sicut medicina dicitur in vacuum propinata, qua non inducit sanitatem.*

5 Timorem 1 Consi-

MORALITER.

1 *Ecce non est auxi. mi. in me.* idest in mea cognatione.
2 *Necessarij quoque mei.* i. amici mei. Sed econtra molles, & effœminati pœnas pręsentis vitę fugientes, incurrunt pœnas inferni, quę sunt multo maiores, ideo subditur.
8 *Qui timēt pruinam, irruet super eos nix, tempore quo fuerint dissipati.* idest, discrassiati.
11 *Et vt incaluerint.* idest, infirmitas inualuerit.
11 *Soluentur de loco suo.* per separationem animę à corpore.
12 *Inuolutæ sunt semitæ gressuum eorum.* quia sicut inuolutus reti, quando vult surgere iterum cadit, sic isti ruunt de peccato in peccatum.
13 *Ambulabunt in vacuum.* quia non attingent ad brauium, sed ad contrarium. ideo sequitur.

A modo exinanitur, & fluctui, qui nunquã manet idẽ, sed interdũ sublimis effert, nonnunquam deprimitur, & abit in spumã. Didym. Ficti amici similes torrenti, qui rudibus perennis fluuij speciem præbet, quasi nunquam siccandus.

* Chrys. Diuinæ derelictionis est opus, vbi enim à quopiã Deus recesserit, cũctę res in illum odia conuertunt. CATEN. GRAECA. Qui vere bantur me nũc irruerunt in me, sicut nix & glacies concreta, liquefacta orto calore, nõ est agnita, id quod fuit, sic ego derelictus sum ab omnibus, perij autem, & exul de domo mea fact⁹ sum.

† aspiciunt. † expectant. † ad eas (sub. semitas), vel ad ea itinera. † fractionem, calamitatem.

a & peribunt. † Considerate semitas Themã, itinera Saba, & † 1
¶Veniunt mali ad bonos, vt arguant, & cum non possunt, erubescunt.
b † expectate paulisper. Confusi sunt, † quia speraui. Venerunt 2
c
d quoque vsque † ad me, & pudore cooperti sunt. * Nunc ve- †
e
f nistis, & modo videntes † plagam meam, timetis? Nunquid †
a ¶Vobis. ¶Quasi non. ¶Aliquid. 3
dixi, afferte mihi, & de substantia vestra donate mihi, vel li- 4 5
a ¶Sathanæ. b ¶Malignorum spirituum. 6
berate me de manu hostis, & de manu robustorum eruite 7
a ¶Sed non potestis. 8
g me? docete me, & ego tacebo, & † si quid forte ignoraui, 9

* Chrys. multo est atrocius insultare iacenti. Didym. fortasse incusat amicos, q̃ oratione sua imminebant audacius. Est & illud verisimile, alios cõplures calamitoso ĩsultasse. Didym. Calamitas simulatã amicitiã patefecit. Illud aũt, *perii* ad, vulgi dictũ est opinionẽ, q̃ cunctarũ rerum amissionem exitium existimat, & exul factus sum, huic par est: Cũ omni domo funditus iterij.

* Philip. Timor dñi obseruare facit, quod pręcepit. In scripturis autem propinqui patrum nomine solent appellari.

* Hieronym. & Philip. Timebam peccata minima perpetrare, ne pro eis Dei in me vltio sæuiret, & ecce nunc, ita punior quasi scelera immania, & execranda commiserim. Et sequentibus, diem afflictionis suæ recordatur, quo, dissipatis B rebus suis, perijt à statu florentissimi regni sui, semitas autẽ virtutes dixit, inuolutas tot ærumnis. Concionandoque addit ambulabunt in vacuum, quasi videatur, qui perituri sunt incassum semitas virtutis calcasse.

Greg. cap. 14. a *Considerate semitas.* Thema interpretatur auster, Saba rete. Auster, qui tepore mẽbra dissoluit, est hic fluxa viuendi remissio. Rete est actionis obligatio, & fluxis actibus hõ implicatur, dum non perfecte mundũ deserit, dum non districto studio, sed dissolutis gressibus vadit, vt qui pro amore carnali parentum ad ea, quę Dei sunt præpeditur. *Considerate*, dicit quia peruersa agendo diligimus, sed hæc visa in alijs dijudicamus. vnde ad nos reuersi de huiusmodi erubescimus.

b *Expectate paulisper.* Quia parum est quicquid finitur, sed q̃ hoc longum putat, de æternis non curat.

Dicta breuitate vitæ contra iniquos insurgit voce iustorũ.

c *Confusi sunt.* Quia, s. mali bonos per aspera à spe conantur retrahere, quod si peragunt, exultant, si non, incassum crudeles fuisse erubescũt, vnde & quid in retributione fiat, subdit.

d *Venerunt quoque.* In iudicio mali ad iustos pueniunt, q̃a eorũ gloriã videbunt, vt grauius doleant videntes, quod perdiderunt. Tunc pudor eos operit, cũ testis conscientia vrit. Eadem spũaliter. Amici Iob confusi sunt, quia dũ me ad desperationẽ inflectere nequeunt, confundũt, venerunt dũ iam C mentis cõstantiã intus agnoscunt, & erubescunt. Quos ostẽdit

D dit de numero eorum, qui Deum noo timent, nisi suis, vel aliorum aduersis territi.

In ann. * Origenes. Considerate gloriam vestram, quam reb. incertis nitatur. Cat. Græc. Videte vias Thæmanorum, qui semitas Sabæorum intuemini, & cõfundentur, q̃ in ciuitatibus, & pecunijs confisi sunt. Olym. Alius quidam interpres his verbis expressit. Respiciũt in vias Themã itinera Saba expectãt sibi ipsis. Saba autem Aethiopes sunt. Ergo hoc dicit, q̃ mercaturam exercetis, opibus ne confidite. Ponit autem loca in conspectu, ac regiones, quæ quondam beatæ fuerunt, nunc desertæ ac ruina collapsæ. Hieronym. Videte vias diuersas regnorum, per quas ad me omnium gentium frequentiæ cõfluebant, & intuebimini solitudine desolatas.

† cum se essent. * Quoniam † in quo ui.

* Philip. sic Hierony. Vię Sion lugent eo, quod nemo veniat ad solemnitatem. confusi sunt, quia speraui perpetuum cursum prosperitatis, aut sperauerunt eo, quod spem suam in eum falsa eius seducti fœlicitate posuissent, vel quia à clientibus suis speraret auxilium.

e *Nunc venistis, & modo viden.* plagam meam. Quasi ego Deũ & ante aduersa timui, vos qui ex amore Deum non timetis ex solo verbere formidatis.

E f *Nunquid di.* Ecclesia, substantia hæreticorum (quorum figura sunt amici Iob) non eget, i. carnali sapientia, & recta, q̃ contra diabolum de conuersione aliquando loquuntur, audire ab eis renuit, quia per hæc ad perfidiã trahunt. Manus hostis est fortitudo Sathanæ. Robusti sunt maligni spiritus.

Greg. 7. ca. Moraliter. *Nunquid dixi afferte.* Contra diuites mundi, pauper, contra potentes, oppressus, contra sapientes, stultus Dei tria rñdet, quia nec pauper eorum substantiam, nec oppressus adiutorium contra robustos, i. spiritus malignos nec stultus doctrinam sapientiæ carnalis quærit. Boni enim mente in alto fixi hæc omnia quasi in imo despiciunt. vnde & potentibus seculi intus humiles libere cõtradicunt, vbi verba eorũ amor exasperat, nec ex elatione sunt liberi, nec ex timore submissi sed rectitudo facit liberos, infirmitas sua humiles, & quod in seipsis despiciunt, & in alijs.

g *Docete me.* Hoc vel prioribus subiungitur, vel per se dicitur per increpationem.

* Orig. scio non satis fore præsidij in homine constitutũ, itaque neque vestrũ auxilium desidero, nec ignoro quis me ita percusserit. Olym. dignum consilium explicat Oportet eos, qui alienas calamitates intuentur vereri, & ptimescere.

* Chrys. Ipsi vestra sponte consolandi causa venistis, cur inimicorum officia vsurpatis. Didym. docere debetis, non arguere importune, sed cum Apostolo, in omni longanimitate, & doctrina.

F a Quare

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Considerate semitas Thema.* Hic consequenter respondet cuidã obiectioni, quæ posset sibi fieri, eo q̃ diceret amicos suos ab eo declinasse, quia tres amici sui supradicti venerãt ad eũ consolandũ, vt hr̃ supr. 2. c. tamen per ipsum Sathan fuerunt inducti ad ipsum Iob increpandũ, & sic aduentus eorũ non fuit ei consolabilis, & hoc est, quod dicitur: Considerate semitas Thema. idest, aduentum Eliphaz Themanitis.

2 *Itinera Saba.* id est, aduentum aliorum.

3 *Et expectate paulisper.* i. considerate, quòd aduentus eorum non fuit mihi consolabilis, nec in aliqđ auxilium, iõ subdit.

4 *Confusi sunt, quia speraui.* idest, quia eram in statu miseriæ, in quo dẽrẽ auxilium ab eis sperare, confusi sunt, q̃a non hẽbãt volũtatẽ adiuuãdi p ipsum Sathã à bono ꝓposito immutati.

5 *Venerunt quoque vsque ad me, & pudore cooperti sunt.* quod homo in tanta miseria constitutus reputaretur eorum amicus, & ideo conuertendo sermonem ad eos dicit.

6 *Et modo videntes plagam meam timetis.* ne aliquid pro subleuatione mea repetam à vobis.

7 *Nunquid dixi, affer. mi.* q. d. iste timor in vobis est frustra.

8 *Docete me.* si habetis maiorem scientiam.

9 *Et ego ta.* vt audiam, & per hoc innuit contrarium, quia pro consolationibus dixerunt sibi verba pungitiua, & detractoria. ideo sequitur.

1 Quare

MORALITER.

† *Peribunt, cõsiderate semitas Thema, &c.* dicit contra amicos Iob, qui felicitatem hominis ponebant in prosperis huius vitæ, per quos significantur carnales, contra quos dicitur hic.

1 *Considerate semitas, &c.* acsi dicatur, si sententia taliũ pensetur, nulla aut paruula felicitas est, quæ ab eis expectatur.

4 *Confusi sunt.* vitam pecudum eligentes.

† *Quia speraui.* in bonis spiritualibus, & æternis.

5 *Venerunt quoq; vsque ad me.* ad cõsolandũ, & versi sunt ad desolandum.

† *Et pudore cooperti sunt.* reputantes me percussum propter magnitudinem flagitiorum meorum.

6 *Et modo videntes plagam meam timetis.* ne temporale subsidium quæram à vobis, quod non est verum, ideo subditur.

7 *Nunquid dixi.* Sed si spirituale bonum possetis mihi conferre libenter acciperem, ideo subditur.

8 *Docete me.* Sed quoniam mali non diligũt veritatem, sed magis eius subuersionem, ideo sequitur, Quare detraxisti sermonibus veritatis, &c.

a *Quare dextra.* Mundus esse dēt, qui aliena corrigit, quomodo.n. videt maculā in alio oculus, quē puluis grauat? vel, quō tergit sordes manus, quæ lutum tenet: vnde per significationem dicitur Dauid. *Non ædificabis mihi templum, quia vir sanguinum es.* Quia qui actis carnalibus incumbit, necesse est, vt mentes aliorum spiritualiter instruere erubescat. Dixit ergo: *Quare de.* Idest, qua temeritate audita reprehenditis, qui causas percussionis meæ ignorantes, reprehensibilia profertis ad increpandum?

✠ Cat. GRAECA. Verba Veracis mala sunt. OLYM. Grauis multis accidit veritas. ORIG. & IVLIAN. Quando auxilium cūctatur diuinū, licet vera quis dixerit, nulla tamen fides ei habebitur ab auditoribus. Philip. mentem aliorum attendens, quamuis vnus Eliphas locutus sit, omnes reprehendit. Quomodo autem vana loquuti sunt, cum in principio operis definitum sit, quod aliqua prophetarunt? Prophetauerunt quidem, quando adimpleti sunt spiritu prophetiæ, & mala ac vana loquuti sunt, prepria voluntate, qn̄ Iob exprobrare, tanquam inimici, voluerunt. Sicut, & Balaā qui cum populo Israel in Christo futura æternæ salutis tempora prophetaret, contra eundem populum, inimicis eius, quomodo sacrilegio perire possit, ostendit.

Duo genera locutionis noxia sunt, quod & peruersa laudat, & quod etiam recta vituperat, ibi fauor, hic ira, de hoc amicos Iob arguit. Ad quod vitium ex otiosis dictis peruenitur. vnde subdit.

b *Et in ven. ver. profer.* In ventum verba proferre, est otiosa dicere (quibus noxia lingua effrenatur,) & consueta de alijs loqui postea, & ad detractiones eorum prosilit. vnde rixæ, odia, & pax petit. vnde Salomon. *Qui dimittit aquam,* i. linguā, *in fluxum laxat loquendi, caput est iurgiorum,* quia qui linguā non refrenat, concordiam dissipat. vnde Ecclesiastes. *Qui imponit stulto silentium, iras mitigat.*

Ab omni statu rectitudinis pereunt, qui per noxia verba dilabunt, quia sicut aqua, ita mens circunclusa ad superiora vnde exit, redit, & laxata per ima deperit. Idest cēsura silētij ad sui cognitionē redit, sed superuacuis verbis extra se dispgit, & tota hosti detegitur. vnde dr̄. *Sicut urbs patens, & absque murorum ambitu, ita v r, qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum.* Silentiū est mentis murus, intra quem tn̄ nimis aliqn̄ arctatur, & dum ab eloquio immoderate cōpescitur, intus feruet cogitationibus, aliosq, loquentes despicit liberius, qa secretius: & dum aliqua iniusta patitur, plus intus feruet dolor,

Margin: Ier. capi. 16. Luch 7. a. — Quam fortia sunt eloquia veri, & quid est qui ex vobis corripe e — * etiam. — † reditor iniquitates. — Num. 22. — Locutionis noxia duo sunt genera. — In ventum verba proferre. — Prou. 17. c. — Prou. 26. b. — Prou. 25. b. — Quid sit silentium. — A — B — C

¶Hoc etiam.

a instruite me. † quare detraxistis sermonibus veritatis, cum 1
è vobis nullus sit, qui possit arguere me? Ad increpandum 2
¶ In vanum.
b tantum eloquia concinnatis, & in ventum verba † profer- 3
a ¶ Id e. humilem.
c tis. *Super pupillum irruitis, & subuertere nitimini amicum 4
a ¶ Idest molestias. b ¶Quia ego non tremo. 5
vestrum. Veruntamen, quod cœpistis, explete. Præbete au- 6
¶Acsi aperte dicat, licet ingrati sitis correctioni, tamen interiora vobis non abscondo.
d rem, & videte an mentiar. Respondete, obsecro absque con- 7
e tentione, & loquentes, id quod iustum est, iudicate, & non 8
f inuenietis in lingua mea iniquitatem, nec in faucibus meis 9
g † stultitia personauit. 10

---

dolor, quia per tranquillam linguam non emanat. Visis etiā aliorum malis negat vsum medicaminis: Vnde. *Væ mihi, quia tacui.* Sit ergo ostium linguę, quod modo claudatur, modo aperiatur.

c *Super pupil.* Ecce quantę infirmitatis se esse perpendat, & quamuis subuerti velle se queritur, tamen se amicum testatur, quia charitas, nec læsa cessat. Idem agit ecclesia contra hæreticos Boni autem, nec timent aduersa pati, vt fortes. vnde subdit: Veruntamen quod cœpistis exple. Nec ipsis persecutoribus veritatem prædicare cessant, vt benigni. vnde ait: *Præbete. au. &c.* Nō enim bene armantur scuto patientię contra illata quo tuti sint sine gladio verbi quo vincant. Hoc est, qđ Apostolus ait: *Charitas patiens est, benigna est.* Si alterū deest, charitas non est, scilicet si tolerat quos non amat, vel si non tolerat, quos amat.

✠ Cate. Græca. Neque à vobis robur flagito, neque redargutio vestra cessare me faciet à verbis, neque loquutionē verbi vestri sufferam. Veruntamē in pupillum irruitis, & insultatis in amicum vestrum. Chrys. Me omni diuina ope orbatū esse arbitramini, sed tn̄ meam causam tuebor, cū nihil mihi sim cōscius. Didym. est opus fortitudinis nō deijci.

d *Videte an me.* Quia humilis, quæ dicit, non ex auctoritate præcipit, sed ex ratione persuadet. Sed quia occasione rationis contrarij ad contentionem effrenantur, subdit.

e *Responde. ob. absque co.* Quia hæretici inquisitionibus non intendunt veritatem assequi, sed victores videri.

f *Et loquentes, id quod iustum est.* Quia qui loquitur iudicio auditoris subditur: Inter cor, & linguam eius æquus arbiter sit, vt nihil præcipitanter de corde per linguā prodeat, sed prius examinet, quam dicat. Et quia prius de suis recte iudicant, de dictis alienis addit.

g *Et non inuenietis in lingua mea.* Quia non vobis in me stultitia sonat, si à vestra conscientia nō pcedat, sic ecclesia prius falsa hostium destruit, post vera aperit, quibus non est locus dum falsa pro veris habentur. per linguam aperta locutio, p fauces occulta tractatio, quia quod ecclesia foris prædicat, viuendo custodit.

✠ Cate. Græca. Sedete & non sit iniustum. Nicetas. ac rursus cum iusto congredimini. Didym. Verbo *sedete* docet animum vacuum ad sermocinandum afferendum, & *non sit iniustum.* haud esse paruum in sermone minime labi, verbaque vsurpans grauitatis, & libertatis, labefactat eorum opinionem dicens, se nihil iniustum, aut stultum loquutum.

CAP.

Margin: D — Esa. 6. b. — Grego. 8. c. — † desperati, (idest, loquimini hæc verba, vt animum meum desperationem adducatis.) — 1. Cor. 13. b — E — Idem capit. 2. — F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quare dextra. ser. veri. *quibus Iob dixerat, flagella præsentis vitæ in sanctis hominibus ordinari ad consolationem vitæ futuræ.*
2 Ad incre. tan. eloq con. *idest, curiose componitis, vt videantur magis bona.*
3 Et in ven. ver. profer. *id est, ad ostentationem vestram.*
4 Super pu. irrui. *vocat autem Iob se pupillum, tanquam omnibus bonis temporalibus denudatum.*
5 Et subuer. niti. ami. ve. *conantes eum ostendere erroneum, & blasphemum, vt patet ex prædictis.*
6 Veruntamen, quod cœpistis exple. *Hic consequēter Iob remouet dubium, quia ex eius verb s immediate ppositis posset aliquis credere, quòd reformidaret cum Eliphaz, & eius socijs disputare de suprapositā quæstione, ideo hoc remouet, dicens.* Verum tamen, quod cœpi. exple *arguendo contra me. Et quia arguens debet etiam audire, ideo subditur:* Præbete au. &c. *& debitum modum disputandi tangit, dicens.*
7 Respondete obse. absque conten. *quia litigiosi in disputationibus magis volunt obtinere iniuriosis clamoribus, quam veris rationibus. & ideo subditur:*
8 Loquentes id quod iu. est iudi. *Id est, proponatis tantum vera & recipiatis.*
9 Et non inue. in lin. mea ini. *Idest, aliquid contra iustitiam, quæ debetur proximo.*
10 Nec in fauci. meis stulti perso. *Idest, aliquid contra sapientiā quæ recte de Deo sentitur. Intendebant enim defendere, & probare veritatem circa humana, & diuina.*

CAP.

ADDITIO I.

In c. 6. vbi dicitur in postilla. Circa primum sciendum, q̃ Eliphaz imponebat Iob falsam, & erroneam sententiam.

In hoc, quod dicit Iob: *Vtinā appenderentur peccata mea,* trāslatio nr̄a multum deuiat ab Hebraica veritate in Hebræo enim sic habetur: *Vtinam appenderetur ira mea, & calamitas, quā patior simul in statera, quoniam arena maris hæc grauiores apparent, vnde, & verba mea absorpta sunt.* Ad quorū intelligentiā attēdēdū est, qđ hic īcipit Iob disputare ↄ amicos seu aduersarios. In prima. n. propositione, quæ sup. c. 3. continetur, nihil contra eos dixerat, cum nondū mentē eorū habuisset, sed solū tristitiā suā tragœdice proposuerat, vt dictū est, sed mō post quā audiuit Eliphaz imponentē sibi totā flagellorum suorū culpā, vt patet in dictis suis, prouocatus est ad irā, eo q̃ videbatur paruipendi seu contemni ab ipso Eliphaz. Paruipēsio

A enim seu contemptus causant iram, secundum Philosophū in secundo Rhetoricæ. Ira autem impedit rationem. Vnde Greg. in Moralibus. Ira intelligētiæ lucem subtrahit, & mētem prouocando confundit. Tristitia etiam aggrauat animū in tantum, quòd si omnem spem euasionis excludat, ipsum absorbet, vt in prima secundæ q.37.art.2. in responsione ad tertium argum. Vnde videns Iob in seipso passionem irę ex dictis Eliphaz causatam, similiter, & tristitiam magnam ex suis calamitatibus, timens ne forte in dicendis per ipsum aliquid inconuenienter diceretur ex perturbatione prædictarum passionum, idcirco in primordio suæ disputationis ꝓposuit, quòd sua ira, & calamitas erant grauiores arenis, & hoc cum dicit: *Vtinam appenderetur ira mea.* scilicet quam dicta Eliphaz in me causarunt, & calamitas, quam patior, s. in afflictionibus meis. *Simul in statera*, ita quòd ira, & calamitas in vna statera ponerentur, & arena maris in alia, & sic dicit, quòd istę duæ passiōes essent grauiores arena maris. Ex quo concludit: *Vnde, & verba mea sunt, absorpta*, eo quòd iudicium rationis ex vehementia talium passionum consueuit absorberi, & per consequens verba prolata, talibus existentib. passionibus, & isti duo versus sunt quoddam præambulum notabiliter excusans ipsum Iob à multis, quæ per ipsum in processu disputationis minus caute fuerunt dicta, vt in sequentibus patet. Quam quidem excusationem Iob, qui locum respondentis in huiusmodi altercationibus principaliter tenuit, in proprio posuit loco, scilicet in suæ disputationis primordio, in quo respondētes consueuerunt huiusmodi excusationes seu protestationes proponere. Si autē dicatur, quomodo Iob, qui virtuosus, & patiens erat, irasceretur contra Eliphaz, & alios, & non potius dissimulasset seu patienter tolerasset: Iuxta illud Ps.37.c. *Ego autem tanquam surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum.*

Philosophus.

B Dicendum quòd Iob potest excusari ab impatientia in hoc multipliciter: Tum quia ira, quam dicit se habere, intelligenda est secundum vires inferiores tantum, sicut dictum est de sua tristitia. vnde notāter dicit: *Verba mea absorpta sunt.* quasi dicat. Licet intellectus meus, vel ratio non est absorpta, verba tamen exteriora sunt absorpta: Tum quia hoc faciebat propter bonum eorum, qui ei contumelias inferebāt vt de cætero talia non attentarent, iuxta illud Pro.26.a. *Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur.* Tū etiā propter bonum multorum, quorum profectus impeditur ꝑ contumelias iustis illatas. Vnde Greg. super Ezechi. homil. 20. Hi quorum vita exemplo imitationis est posita, debēt si possunt detrahentium sibi verba compescere, &c.

Excusatio Iob ab impatientia.

ADDITIO II.

In eodem cap.6. vbi dicitur in postilla, ideo sequitur. *Quare detraxistis sermonibus veritatis.*

Secundum sanctum Thomam in sua expositione hoc, quod dicit Iob: *Quare detraxistis sermonibus veritatis*, non est referendum ad hoc, quod Iob dixerat, flagella præsentis vitæ in sanctis hominibus ordinari ad consolationem futuræ vitæ, cum hoc Iob non dixerat adhuc, licet hoc postea dicat, sed referendum est ad afflictionem, quam patiebatur ex dictis Eliphaz, dicens quòd mala, quæ ipsi Iob cōtigerant, procedebant ex sua culpa, in qua detractione seu contumelia ipse Eliphaz lædebat ipsum Iob in sua fama, quæ est maximū hominis bonum inter bona exteriora, & quia hoc faciebat Eliphaz sine hoc, quòd haberet rationem ad talem detractionem faciendam, ideo dicit: *Quare detraxistis sermonibus veritatis.* Et vt hæc detractio ostendatur inexcusabilis, excludit omnia illa quibus aliquis reprehensor posset à detractione excusari. Quorum primum est, cum quis maioris auctoritatis alium reprehendit, & hoc excludit dicens, *cum ex vobis nullus sit, qui posset me arguere.* Secundum cum aliquis verba dura contra aliquem profert ad eius vtilitatem, non ad exacerbandum ipsum, & hoc remouet, dicens: *Ad increpandum tantum, scilicet, & non ad vtilitatem eloquia concinnatis*, id est, studio se componitis, vt non videantur leuiter esse dicta. Tertium est, cum aliquis verba, quæ profert contra aliquem efficacibus rationibus munit, quod remouet dicens: *Et in ventum verba profertis*, quasi dicat verba vestra inania sunt nullum robur rationis habentia. Quartum est, cum aliquis aliquem reprehendit eo tempore, & statu, in quo pręsumi potest, quòd non

Quādo reprehensor possit à detractione excusari.

C

non inde deterior, sed melior fiat. Vnde tempore quo aliqis est vehementer contristatus, & ad iram dispositus, non est reprehendendus, quia sic non videtur, quòd reprehensor vult correctionem, sed potius subuersionem eius, ideo dicit: *Super pupillum irruitis, & subuertere nitimini amicum vestrum.* Seipsum pupillum nominat, quia in tristitia omnium auxilio destitutus erat. D

REPLICA. In cap.6. vbi dicitur: *Vtinam appenderentur, etc.* Burg. corrigendo literam nostram aliqua supponit, & aliqua infert. Supponit primò, quòd Iob vsque ad illum locū ignorauerit errores amicorum suorum, ideo vsque huc nihil contra eos dixit. Hoc autem suppositum fore falsum ostensum est, supra in correctorio primo tertij cap. Supponit secundo, quòd Iob fuit per Eliphaz prouocatus ad iram propter eius paruipensionem, & contemptum. Illud suppositū etiam videtur falsum, quia talis ira multipliciter culpabilis fuisset in tam sancto viro, nec in aliqua autentica scriptura reperitur simile huic supposito de Iob, imo ipsemet in fine huius capituli protestatur se rationabiliter dixisse, & dicere velle, quod non est irati sic descripti per Burgen. cuius ratio confusa est, & absorpta. Et etiam dominus reprehendens Iob, infra 38. capit. non reprehendit eum de huiusmodi ira contra amicos sumpta, sed solum de incauta locutione contra Deum, vt patet ibidē. Tertio supponit, quòd arenæ maris debeant poni pro pondere contra iram, & calamitatem ipsius Iob, quod suppositum extranee sonat. Nam in scripturis, arena non accipitur communiter pro continuo, sed discreto, vt non significet magnum, sed multum, vt patet Ge. 22. & 32. Iosue 11. & alijs locis plurimis. Ponitur hic igitur pro multitudine passionum, non pro magnitudine, per consequens, nec pro pondere in statera appendendo. Post illa sic supposita infert Burgen. primo quòd ex talibus passionibus iræ verba Iob fuerunt absorpta ex defectu iudicij rationis, quod non videtur viro recto huic ascribendum. Infert secundo Burgen. quòd allegatio huiusmodi passionum excusat Iob in multis incaute dictis, & sic tenet modum protestationis in scholis fieri consuetæ, quæ excusatio etiā modici ponderis est, nam apud amicos non fuit excusatus, qui verba sua ęgreferentes, & erronea reprobauerunt, nec apud Deū, quia ipsum de incaute dictis corripiebat, vt patet 38. huius. Ideoque Hebraicam literam per Burgen. confictam, & super talibus falsis suppositis, & illatis fundatam, non oportet attendere pręsertim cum sanctus Gre. & alij omnes in translatione rationabiliter exposita sunt contenti, vt peccata Iob, & eius calamitas ponderentur, & q. calamitas videtur grauior peccatis quasi arena maris, idest, multipliciter, vt postilla. exponit.

De quo d... nus Iob re... hendere it.

E

In eod. c. vbi postillator exponit illud. *Quare detraxistis sermonibus veritatis*, de sententia ipsius Iob, s. quòd afflictio in ꝑsenti non semper est punitio peccatorum, sed tentatio aliqū ob cumulum meritorum, & pręmiorum. Burg. cum sancto Tho. se opponit exponens de Eliphaz, qui detraxit famę ipsius Iob, dicens eum sic flagellatum propter peccata sua excessiua. Sed quia detractio famę consistit in facto, & non in sermone, impropria videtur expositio, cum in litera non dicatur, detractū facto famę, sed sermonib. veritatis. Qui autē sint sermones veritatis quib. hic Iob cōqueritur detractū requirendum est: Non enim sermones Eliphaz contra Iob, qa illi nō sunt sermones veritatis, sed erronei, & si qua dixit intermiscēdo vera, illis veris nō detraxit, sed potius proposuit. Restat igitur, quòd fuerunt sermones Iob, quib. obiurgabat errores amicorū ab olim sibi notos, vt ꝑ c.3. dictū est in correctorio primo, & ad illū sensum tendunt modi loquendi in hoc c. cū dr: Quis det, vt veniat petitio mea, & tribuat mihi Deus quod expecto, & qui cœpit ipse me conterat, & hæc sit mihi consolatio, vt affligens me dolore non parcat. Hi.n. sermones sunt sermones veritatis ex supradictis sermonib. c.3. ortum habentes, & respectū, vbi dicitur: *Quare non in vulua mortuus sum, &c.* Sicut ibi postil. exponit. vnde sermones huius cap. nisi ad futuram sanctorum in hac vita afflictorū remunerationem pertineant, non sermones veritatis, sed fatuitatis sunt. Quis enim, nisi desipiens. petit afflictionem finalem superaddi sine respectu, & spe premij, nisi velit incidere in errores amicorum Iob in huiusmodi afflictione desperantium de vita futura. F

CAP. VII.

A a **M**ilitia est,&c. ✻ Olym. Iobus suã ex hac vita migrãdi cupiditatẽ vacare culpa ꝯfirmat. Primũ q̃ vita hæc fragilis vndiq; est obuallata piculis, deinde q̃ q̃busdam est irretitus ærumnis. Quid ergo recte sentiat, exprimit. Militia est, vel tẽtatio secũdũ aliã trãslationẽ, quod idẽ valet, q̃a tẽtatio ẽ militia, i. pugna cõtra dæmones. Nec tẽtari dicitur vita, sed ipsa tẽtatio, quia caro corrupta ex se contra se molestias gignit, & licet iam in bonis, tamen semper ex infirmitate generat, quod

Grego. 8. 3. c.

CAP. VII.

† **M**ilitia est vita hominis super terram, 1
& sicut dies mercenarij, dies eius. Sicut 2 †
¶ Requiem.
† seruus † desiderat vmbrã, & sicut mer- 3
cenarius præstolatur † finẽ operis sui. sic 4
a ¶ Sine præmio. b ¶ Tenebras aduersitatũ. 5
& ego † habui mẽses vacuos, & noctes 6 7
a ¶ Quando perueniam ad diem. 8
laboriosas enumeraui mihi. Si dormiero, dico quãdo consur- † †
tibus, qui multiplicia sustinent. Et bene non dies, sed mẽses, q̃a nõ in ipsis actionib. sed in fine, q̃d in cassum egerint, sentiunt. Vel, per noctẽ ignorantia accipit̃, de qua, qui adhuc re

Determinatum tempus.
† certus.
† respicit.
hæreditatẽ.
cepi.

virtus pimat, & in ipsis bonis ma'a suboriri sentit, vt in otio
B contẽplationis, desidiã, in abstinentia, vanã gloriã. Nomine vero militiæ aliquid amplius innuitur, quod & pugna est, & quotidie ad finẽ tendit, vnde & cursus militiæ exprimitur. ✻ Orig. Hominib. vita est approbatio, & demõstratio vniuscuiusq; nostrũ voluntatis, & cõsilij. Olym. Vita tẽtationib. est referta. Polych. Nullus est, qui vitæ necessitatibus nõ seruiat, & qui ab alio nõ metuẽdũ sibi putet. Vt ergo seruo aduersus dñi morositatẽ est in vna nocte perfugiũ, sic miseriarũ in vnica morte liberatio, pro vmbra. n. mortẽ ac requiem intellexit. Chrys. Quocirca in ijs, quibus affligor, malis esse, non iniustitię tantum culpa, sed naturæ ẽt necessitate cõtingit. Philip. Arma huius militię describit Apostolus ad Ephesios, quibus dimicemus contra vitia, & inuisibiles aduersarios, siue tentatio est vita, quoniam in medio tentationum est tota vita sanctorum. Et sicut miles, aut mercenarius, sic homo qui pręcepta factis implere voluit, desudauit, vt mercedem iusti laboris acciperet. At ego pro mercede operis, pondus tribulationis suscepi, inquit Iob.

In ann.
Hier. in 1. commen. Ad Ephe. 6.

b *Et sicut di. mer.* Qui dies cito trãsire optat, vt ad laboris pręmium veniat, sic omnis iustus: Et sicut ille in alienis laborib. sudat, sed propriũ præmium sibi parat: Sic iustus in mundanis malis sudet, vt cęlestia bona capiat. Caue ne vacuus ab opere dies eat, & præmiũ minuatur. Patitur dura, vt magis
C coronet̃, licet merces iã sit in corde, sed tñ grauius estus sentitur in corpore, vt post sit refrigerium in quiete. Et hoc est.
c *Sicut seruus.* Bene omnis electus seruus dr̃, quandiu sub iugo corruptionis huius est, anteq̃ veniat in libertatẽ gloriæ.
✻ Orig. & Cate. Græca. Sicut seruus timens dominum suum,

Grego. 8. c. 4.
In ann.

suum, & consequutus vmbram.
D d *Et sicut mer.* Qui de grauitate operis lassescit, nisi spe finis releuaretur, sed illo viso nihil putat, quod sentit. Idem capit. 5.
e *Menses vac.* A rebus mũdi, quia non eas, q̃rũt p actus suos boni, & noctes aduersitatũ tolerant laboriosas, q̃n iam sunt in cruciatu corporis. Vel menses vacui, q̃a modo est labor, sed nondum præmium.
f *Noctes labo.* Enumerat, qui sibi præsentis temporis aduersitates sese in virtutib. exercendo coaceruant Ecclesia vero menses habet vacuos in infirmis, qui terrena agũt sine vitæ præmio. Noctes laboriosas in for- † mercedem.
E dit, fletu lauat, q̃d inaniter egit. Is ergo, sicut seruus desiderat vmbrã, hẽt dies vacuos, quia quo magis æternũ refrigeriũ q̃rit, videt q̃ vacue pro hac vita laborauerit. Et sicut mercenarius præstolatur finẽ, enumerat noctes laboriosas, quia quo magis ex fine operis præmium conspicit, eo magis gemit diu nescisse, quod quærit, & quod inaniter laborauit. Esaiæ 38.
✻ Orig. Interdiu, & noctu contraria concupisco, quoniã. n. noctẽ luctuosam existimo, optabã lucescere, cũ ãt illuxit noctẽ optabã, vt æquiorẽ, & eodẽ mõ sp̃ sum affectus. Pus autẽ ex carne tanta copia defluit, vt glebæ terrę, quę asperse sunt luti instar humescant. Cate. Græca. menses vanos, i. ærũnis plenos. Chrys. perterrefiebat terribilib. per noctẽ visis obiectis. Et innuit se tanta inopia laborare, vt non amplius tela, sed gleba saniem abstergere cogatur. Quę omnia inuicti animi fortitudinẽ testificabant̃. Philip. Diebus, & noctib. dixit, i. laborib. indesinentib. Potest & intelligi Christus, qui post somnum mortis resurrexit, & vsq; ad finẽ mundi replet̃ doloribus, exacerbatus criminib. delinquentium, & persecutionibus ecclesiæ. Et induta est caro putredine, cum vulnus antiquum, & peccatum originale in omnem carnem de primi hominis præuaricatione pertransijt. In ann. 1. lib.
g *Si dormie.* Secundum historiam animus dolentis exprimitur, qui cogente mœstitia per diuersa desideria vagatur, in F noctẽ diem, in die vesperam desiderat̃, quia dolor non finit placere, quod adest, & iam hoc expertus graue, consolante desiderio aliud expectat, sed nec sic dolor finitur. vnde. Historice.
a Et

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VII.

Diuisio. 1 **M**ilitia est. *Postquã Iob destruxit ipsius Eliphaz obiectionẽ, hic consequenter astruxit principalẽ intẽtionẽ, videlicet, q̃ felicitas hominis non est in p̃senti vita, sicut Eliphaz sentiebat, propter q̃d ipsi Iob promittebat felicitatem in præsenti vita post flagella si se emendaret, vt patuit in fi. pręce. ca. Primo igitur Iob ostendit, q̃ talis expectatio felicitatis est friuola. secundo quę sit expectatio vera, ibi.* Parce mihi. *Prima in duas, quia primo ostendit propositum rationibus ostensiuis. secundo ducentib. ad impossibile, ibi.* Quapropter, & ego. *Prima in duas, quia primo ostẽdit propositum ratione generali quantum ad omnem hominem. secundo ratione speciali quantum ad seipsum, ibi.* Induta est. *Circa primũ primo proponit intentum dicens.*
Militia est vita hominis sup. ter. sicut, &c. *Militia. n. ordinatur ad finẽ aliũ, i. pacẽ, per laborem militiæ consequendum. Vnde secũdum Philoso. 4. Ethico. Bellamus, vt pacẽ habeamus. Similiter intẽtio mercenarij est merces recipienda pro qua seruit. Per hoc igitur proponit Iob, & bene, quòd in vita præsenti non est vltimus finis seu felicitas hominis, sed magis in quiete habenda, & mercede recipienda post hanc vitam. Et statim probat assumptum, cum dicit.* Philos.
2 Sicut ser. desi. vm. *Et est ratio talis. Consecuto fine vltimo hominis, appetitus eius quiescit, aliter non esset finis vltimus, sed quilibet homo experitur in seipso, quòd quocunque bono in vita præsenti obtento, appetitus eius non quiescit, sed ad aliud obtinendum tendit, ergo vltimus finis seu felicitas hominis non habetur in vita præsenti. Huius rationis ponit minorem, dicens.* Sicut seruus desiderat vmbram. *vt ibi quiescat post laborem.* Appetitus quomodo, & quando quiescit.
3 Et sicut merce. præsto. fi. operis sui. *vt recipiat mercedem.*
4 Sic, & ego. *Non solũ loquitur pro se, sed pro toto genere humano.*
5 Habui mẽ. va. *idest carentes consecutione finis vltimi, quod patet per tendentiam, siue sitim humani desiderij in aliud.*
6 Et nocte la. enu. mi. *quia laboriosum est expectare bonum de fide ratum, secundum illud Pro. 13. b. Spes quæ differtur, affligit animam. Et ad hoc plenius exprimendum subdit.*
7 Si dormi. dico. *post euigilationem.*
8 Quando consurgam, & rur. expe. vers. *Experitur enim homo, quod*

MORALITER.

1 *Militia est vita ho. super terram.* Supra 3. ca. Iob tenuit typum hominis de peccato pœnitentis. Ita potest dici, quod hic tenet figuram hominis continentis, qui fortes passiones, vel tentationes patitur, sed ab eis non superatur. Dicit igitur. *Militia est vita hominis super terram.* contra passiones carnis, & tentationes dæmonis.
3 *Et sicut dies mercenarij.* Qui non sunt quietis, sed laboris.
† *Dies eius.* scilicet hominis continentis. Sicut seruus, & cet. vmbram ad sui refrigerium, sic continens refrigerari desiderat ab æstu tentationum.
3 *Et sicut mer. & c. operis sui.* ut recipiat mercedem.
4 *Sic, & ego habui menses vacuos.* nam hæc merces non recipitur in præsenti.
6 *Et noctes laboriosas.* Idest mentis obnubilationes.
† *Enumeraui mihi.* propter insurgentes passiones.
7 *Si dormiero.* peccati somno.
† *Dico quando consurgam.* per synderesim peccato remurmurantem.

¶Scilicet in die dico.

a gam, & rursum expectabo vesperam, & replebor doloribus †

a ¶Quia sedens in sterquilinio.

b vsque ad tenebras. Induta est caro mea putredine, & sordibus 1

c d a ¶ Exterior pars corporis, quæ dum non trahit humorem de interioribus arescit, & contrahitur. 2

e pulueris, cutis mea aruit, & contracta est. Dies mei velocius 3 †

f a ¶Ideo non placent mihi, quæ affluunt.

g transierunt, quam à texente tela succiditur, & consumpti sunt 4 5

a ¶Sine meditatione. b ¶ Vnde, c ¶Ideo dimitte peccata mea. d ¶Breuis.

h absque vlla spe. Memento, quia ventus est vita mea, & non re-

i a ¶Vt recta faciam opera. b ¶Consolabitur. 6

k l uertetur oculus meus, vt videat bona, nec aspiciet me 7 8

a ¶Misericordia redemptoris. b ¶ Sine iudicio. †

m † visus hominis. Oculi tui in me, & non subsistam. 9 10

a *Et replebor doloribus*. Causa autem doloris hęc est.

A b *Induta est*. Eadē subtilius ī ecclesia. Sōno torpor otij: Vespera, q̄ somno cōgruit, desideriū otij figurat. Per surgere exercitatio actionis. Mens ergo hominis, quia stare noluit cum potuit, iā non pōt stare, etiam cum velit, sed sp desiderijs variat, vt quietus actionē desideret, occupatus qetē. Vel dormite est in peccatis iacere, à quib. surgere conat iustus, sed cū surrexerit ipsius virtutib. se extolli sentit. Vnde & tētari aduersis quibus melius seruet, quærit dicēs: *Proba me, & tenta me.* Vel vespera est tētatio peccati, & iustiorē acrius lacessit. Vn̄ & Moyses dicit, mane ad vesperū duci,

(Idem cap. 6. Allegorico.) (¶oculus videntis me.)

B cū lucem sequitur vmbra tentationis, q̄ tñ in electis non est nox, sed vespera, q̄a lucē obscurat, sed nō extinguit, quę etiā non timet, sed vt eis ꝓficiat pro futura expectat. Sed quātūcunque contendant, non eis est hic integra salus. Vn̄ subdit.

c *Et replebor doloribus vsque ad tenebras*. Quia securitatem nō inuenit, donec penitus tempus tentationis relinquit. Doloris autem causam subdit.

d *Induta est ca.* i, carnalis vita, quā ago, vel mala operatione polluitur, vel inde restricta ex memoria imaginib. peccatorū fuscatur, quę quasi puluis ante oculos surgūt. Ecclesia vero in quibusdā putredinē luxurię carnis sentit, in quibus terrenis actibus deditis puluere cōspergitur. de vtrisque subdit.

e *Cutis mea.* Cutis sunt in ecclesia, qui solis exteriorib. curis vacant, quorum corda desperatio siccat, & ideo trahuntur non extenti per longanimitatem ad ęternam vitam. Pręsentibus hęrent, quod ideo fit, quia non attendunt, quam fugitiua hęc vita sit. Sed ecclesia econtra.

(Idem cap. 7.) f *Dies mei velo.* Sicut tela filis, sic vita diebus singulis proficit sed quo magis crescit, ad incisionem tendit. Sed & telę festinantiam velocitas vitę transit, quę semper deficit. Et ideo electi cor non in ea figunt. Vnde ait.

g *Et consumpti sunt.* idest, nullam mihi fiduciam pono in his, quod faciunt reprobi, ego non.

(Cathena, Græca. Ann. in Iob.) ✠Nicetas. Vita aūt mea velocior est loquela. Alij cursore D. Aug. exilior. D. Greg. vita quasi quędā loquutio dilabitur

C & euanescit, aut vt cursores nesciunt, anteq̄ insistant, sic gloria non ante accessit, q̄ auolauit. Olym. Vita tanquam cursor properat ad metā, nec ad spem meliorem quicquam af-

D fert. Id enim valet, in spe vana. Philip. Vento prętereunti similis est vita mea, quę nunc iter iam pręterijt.

(Idem capit.) h *Memento.* Id est, benignus velociter transeuntem respice, quia humanę breuitatis consideratio deo est grata oblatio.

i *Quia ventus est.* Vita ęterna, & solida. hic vita, nec solida nec manens iudicatur.

(In ann.) ✠ Orig. Vide vt sola mihi reliqua est respiratio, ac si ex corpore excessero nihil videbo eorū, q̄ bona hic dicuntur. Nubis autē instar dissipatus sum, quia destitutus sum pręsidio tuo, nudusq, factus sum, qui etiam alijs vmbra, & patronus. Nicetas: A disputatione amicorū ad precationā traducit orationem. Olym. sic Dauid; Dimitte mihi, vt refrigerer, priusquā abeā & amplius non ero. Chryso. & Polych. spiritus est vita mea.

E Hoc loco cum dicit spiritus respirationē hanc, quę sensu ꝑcipitur, & spiritum hunc, quē respirando ducimus, intelligit simile est illud Salomonis: Quia spiritus in naribus vita nr̄a. Quod vero Iobus dicit est eiusmodi: Memineris esse vitam hominū dissolubilē, à qua cum nos mors ipsa abstraxerit, illius reuocandę omnis est nobis pręcisa facultas, nec datur, vt huius vitę bona intueri, atque vt ijs frui possimus. Philip. Ignorabat se recepturum duplicia. (In Iob 1.)

Et quia postq̄ trāsit vita, nō est locus merēdi veniā, subdit.

k *Et non reuer.* Id est post mortē mens suam retributionē videns, non reuocatur ad exhibenda bona opera. vnde diues de se desperans, quod est aggrauatio pœnę, pro fratribus rogat. Ecce vita transit, quod sequitur permanet. Post etiam. (Luc. 16. g.)

l *Nec aspiciet me visus ho.* Idest misericordia redemptoris, q̄ peccantium duritiam emollit, vt cum Petrum respexit. Sed post mortem non liberat, quem ante gratia non reformat. Non visus hominis, sed. (Luc. 12. g.)

m *Oculi tui in.* i. districtus iudex ad feriēdū videbit, & qui hic expectatus ad pœnitentiam subsitit, iam non subsistat. Hoc iusto conuenit, qui timet omne, quod agit, & remota pietate se periturum pressit, & non subsistit ante oculos, quia pœnę vita non sufficit, si iustitia eum premit. Nec enim astra, i. (Greg. 8.)

F qui sanctitate lucent. coram eo munda sunt. Culpa autem, & pœna humani generis breuiter subditur.

a *Sicut*

NICOLAVS DE LYRA.

(Expectatio felicitatis in pręsenti vita.) *quod semper desiderat aduentum futuri temporis, quod non est, nisi ꝓpter aliquod bonum non habitum, consequendum.*

1 Induta est. *Hic consequenter ostendit propositum ratione speciali sumpta ex parte sui. Expectatio enim felicitatis in præsenti vita friuola est duplici de causa potissime. Vna est, quando percussus est insanabili languore secundum viam humanam, propter quod non est sibi delectabilis prolongatio vitæ, & hoc allegat Iob dicens. Induta est caro mea putredine, idest, circundata vndique sicut homo circundatur vestimento.*

2 Et sor. pul. *quia sedebat in sterquilinio.*

3 Cutis mea aru. & con. est. *Ex defectu enim virtutis naturalis caro interius consumitur, & sic cutis exterius siccatur, & rugatur. Secunda vero causa est, quando ætas hominis pro maiori parte transiit, & modicum remanet, & sic parum appretiatur, quod potest haberi in vita præsenti, quia quod modicum est, quasi nihil reputatur, vt habetur 2. Physicorum, & hoc tangitur cum dicitur.*

(Comparatio vitæ ad telam.) 4 Dies mei velo. tran. quam à tex. tela. suc. *Cōparatur enim vita humana telæ, quia sicut texitur addendo fila filis, sic humana vita deducitur addendo dies diebus. Et sicut perfecta tela succiditur à texente, sic humana vita à Deo de vita præsenti, ideo subditur.*

5 Et consumpti sunt absque vlla spe. *scilicet felicitatis in hac vita expectandæ.*

6 Memēto, quia ventus est vita mea. *Hic consequēter rn̄det cuidā rationi erroneæ, quæ posset sibi fieri. Quia dixerunt aliqui philosophi, quod post transitum magni anni, qui completur in trigintasex milibus annorum, effectus inferiores reuertentur ijdem numero, vtpote, q̄ Plato leget Athenis, & in eisdem scholis eisdem scholaribus, sicut ante quando vixerat, & sic posset aliquis dicere ipsi Iob, quamuis non expectes felicitatem temporalem pro isto tempore, tamen debes expectare in dicta annorum reuolutione, hoc remouet dirigens sermonem ad Deum, & dicens. Memento quia ventus est vita mea. ventus enim transiens deficit, & non reuertitur idem numero.* (Magnus annus Platonis.)

7 Et non reuertetur oculus meus, vt videat bona. *scilicet vitæ præsentis in carnali vita.*

8 Nec aspiciet me visus ho. *in tali statu, sicut nūc, q̄a sicut nō reuertar idē numero in tali reuolutione annorum, sic nec alij homines.*

9 Oculi tui in me. *quia etiam mortui patent diuino conspectui.*

10 Et non sub. *in tali vitæ mortali, sicut imaginantur prædicti.*

1 Sicut

MORALITER.

† *Et rursum expectabo vesperam*, timens peccati recidiuationē. Talis autem conflictus hominis consurgit ex infectione carnis, ideo subditur.

1 *Induta est caro mea.* & quia conuersatio exterior ex hoc fœdatur: Sequitur.

3 *Cutis mea aruit, &c.* Dies mei, id est illuminationes animi.

† *Velocius transierunt.* propter passiones redeuntes, & animū obnubilantes.

5 *Et consumpti sunt absque vlla spe.* firmitatis in virtute. Et quoniam in tali conflictu implorandum est diuinum auxilium, ideo subditur.

6 *Memento quia ventus est vita mea.* idest, instabilis in bono, nisi ex virtute tua.

7 *Et non reuer. ocu. meus.* post hanc vitam.

† *Videat bona.* idest, bonorum operum merita.

Sicut

a ¶ Euanescit. b ¶ Quia se ad alta leuauit pulsus vento tentationum.
a Sicut consumitur nubes & pertransit, sic qui descendit ad 1
¶ Ad hanc vitam. 2
inferos, non ascendet, nec reuertetur vltrà in domum suam, 3
b neque cognoscet eum amplius locus eius. Quapropter & e- 4
a ¶ Iob. b ¶ Quin confitear. c ¶ In confessiona. d ¶ Vel dolore cordis. 5
go nō † parcā ori meo, loquar in tribulatione spiritus mei: 6
a ¶ Id est instigabo me ad compunctionem. b ¶ Vitæ. c ¶ Dicit quasi constringendus sim. 7
c consabulabor † cū amaritudine animæ meæ. Nūquid mare
a ¶ Contra hoc quod sit delicatus carne. †
sum ego, aut cetus, quia † circūdedisti me carcere? Si dixero, 8

A a *Sicut consumi. nub.* Nubes ad alta leuat, densata vento impellitur, vt currat: calore dissoluit, vt euanescat. Sic cor hoīs per ingeniū emicat, flatu dæmonū, p mala desideria agitat: sed respectu iudicis quasi calore solis deficit, & postquā tradit locis pœnalibus, nō redit ad id cui per amorē inhæsit, qđ est domus mentis. Vel infernus est desperatio, ī qua peccatis mortuus cadit, & post non est via reuersionis. Desperans nubibus comparatur, quia caligine obscurat peccatis multis densatur, sed claritate iudicij dissipatur: hic talis non redit in domum, id est ad cor: de quo sanato dicitur: Vade in domum tuā.

m cap. 10. bes. — mparatio. — rohibet os um. — l, de amaitudine. — onis mihi adiam.

✱ Nicetas. Symmachus: Sicut consumpta nubes recedit.

✱ Polychr. & Olym. subitos mortis casus declarat. siquidem solo tuæ voluntatis nutu, vno oculorum coniectu, cum me non amplius in vita morari volueris, statim interimes. hæc enim est his verbis, oculi tui in me, & non subsistam, subiecta sententia, disiectæque nubi similis sum.

B b *Neque cognoscet eum amp. lo.* Locus hominis Deus est, qui eū creauit vt in se consisteret: quē hō peccando deseruit: sed Deus fugitiuū per incarnationē requisiuit. Post autem iam nequius agentem dānatum nō cognoscit, dicēs: nescio vos. Hoc timēs iustus solicitius pœnitet, & nō parcit ori, sed cōfitetur peccata. Os aūt aperit tribulatio spiritus, quæ sit timor præuisi iudicij. Et reprobi peccata fatētur, sed nō cōtrito spiritu vt mala defleant. Hæc autē amaritudo mentis facit ipsū contra se loqui & rixari, iā & alia attendit, quæ securus pterit: & sibi obijcit quæ bona à Deo accepit, quæ mala reddidit: sed sic pœnitens voluptuosa pro æternis spernens, adhuc de corruptione carnis contradictionem sentit.

n cap. 11.

✱ Origen. Cat. Græ. Si enim Homo descenderit in infernum. Origen. Hęc ait non quod resurrectionē improbet, vt Manichæi putauerūt & Valentini. sed qđ dicat eū qui mortuus est iā hoc viuendi genus nō repetiturū decursum, ac cōfectum, & morte impeditum. Didym. Quidā sentiunt hoc loco nō tolli resurrectionē, sed doceri vitam hominum caducam, nec vita functum amplius rediturū ad vitā mortalē. Quare illa verba non amplius ascendet ex inferno, cū ijs cōnectunt, in domum suam, ac si diceret reuocabitur quidē ad

C vitam, sed tamen domum suam minimè reuertetur.

D ✱ Philippus. Non est sanctus Iob hoc loco ita loquutus vt resurrectionis incredulus esse æstimet, qui alibi dixit: *Hō cū dormierit non resurget, donec atteratur cælum.* Vbi somnū mortis in finē vsque tantum seculi dicit futurū, post sequuturam resurrectionem. Ita & intelligendum, sicut nubes densata, quæ ab aere soluitur, & rursū de ipso aere concrescit in nubem. *Ita in puluerem redactus, de pulueris substantia reparabitur:* vel, vt Ecclesiastes, comminando hæc dixit, suscepta eorum persona qui præsentia tantum cogitant. Origen. Volui cogitare in cubili, quare hæc euenerint, sed ne permisisti quidem, vehementibus magnisque doloribus cogitationes meas obruentibus. Itaque lubenter vitam ærumnarum plenam cum morte permuto. Nicetas. Symmachus, mitigabit. Verū Theodotio, Cōgestabit me in meditatione mea lectus meus. Chrys. nulli id preterea euenit, vt terribilia spectra noctis vim malis nouā assiduè afferrēt. Quod physica rōne ijs accidere solet, q̄ quidpiā grauius sunt die perpessi. Id qđ Sapiēs cōfirmauit Ecclesiastes, cū dixit: In multitudine tentationū aduenire insomnium. Id etiā ad veritatē valde propēdet, à diabolo fuisse terribilia illa visa oblata. Philip. Cum extorqueatur ei cruciatu, vt loquatur: timore dñi reprimente, ne Deo resistere videatur ad amaritudinem animæ suæ eloquium conuertit. dicitque dolores sibi esse pro carcere: Et Deo tribuit quæ patiebatur à dæmonibus, qui ad ea facienda, acceperant potestatem: & in somnis diurnos dolores repręsentabant, & frendentes dentibus apparebant, ad deuorandum eum, quasi ora aperientes.

1. Comm. Iob 14. — In comm. — Cate. græ. — E

c *Nūquid mare sum.* Carcer est caro, q̄ impedit ab altis. Mare corda carnaliū. Cetus diabolus, q̄ natat p lubricas cogitationes. Hic ergo cū suis carnali. rectè carcere penę suę arctat, ne liceat eis qcqđ mali volūt. Sed ego q̄ iā corde ī cęlo, cur carcere carnis pmor? q, nō superbè, sed amore veritatis dr̄. Deus verò vtiliter differt. Dilatus aūt à vera qete redit ad cor quasi ad qetē ꝯ rixā carnis. Et hoc secretū cordis lectus vel stratus dicit, vbi fessus extrinsecus occulta verba cogitationū versat, sed & ibi rixa, quia dum caro quasi paries domus quatitur, & cubile turbatur, & quo magis cogitat, videt q̄ districtus iu-

Idem cap. 12. Allegoricè. — Idem cap. 13. — F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sicut consumitur nubes & pertransit. *quia non reuertitur eadem numero.*

2 Sic qui descendit ad inferos. *id est ad sepulchrum infra terram, in qua dicitur esse infernus.*

3 Non ascendet. *ad statum vitæ mortalis.*

4 Nec reuertetur vltra in domum suam. *ad viuendum tali vita sicut modo.*

5 Neque cogno. eum amplius locus eius. *id est præsentis vitæ status. per talem enim modum loquendi dicitur: talis tenet magnum locum in ciuitate. Hæc autem sententia sancti Iob non solum concordat fidei quæ talem reditum damnat post reuolutionem tot annorum, sed etiam sententiæ Philosophi 2. de Generatione, qui dicit expresse, quod ea quæ sunt incorruptibilia, redeunt eadem numero per motum: vt sol, luna, & stellæ: sed generabilia & corruptibilia non redeunt eadem numero, sed specie. Hoc etiam dictum non contrariatur articulo resurrectionis futuræ. Tum quia illa resurrectio non fiet per motum vel mutationem, sed per diuinam virtutem quæ potest agere sine motu & transmutatione. Tum quia homines non resurgent ad vitam mortalem & animalem sicut nunc, vt prædictus error dicit.*

Philosophus.

6 Quapropter &c. *Hic consequenter Iob astruit suum propositum ducendo ad inconueniens suum aduersarium, videlicet quod homo in miseria positus debet cōsiderare finem vitæ suæ, vt imponatur finis suæ miseriæ, ex quo felicitas temporalis non erat pro termino expectanda, vt visum est: & felicitas futura in alia vita ab aduersario negabatur. & hoc est quod dicitur:* Quapropter non parcam ori meo. *quin conquerar de vita præsenti, sicut à principio dixi:* Pereat dies in qua natus sum &c.

7 Loquar in tribulatione spiritus mei. *Modus est enim afflictorum de sua afflictione loqui per modum querelæ, inquirendo causam afflictionis suæ. vnde subditur.* Nunquid mare sum ego aut cetus, quia circundedisti me car. *i. insanabili lāguore. vnde sic afflicti dicuntur esse in carcere secundum communem modum loquendi. Quærit ergo Iob vtrum causa huius fuerit, ne noceret alijs si esset potens & sanus. sicut mare intra ripas suas arctatur à Deo, ne effluat & submergat habitantes in arida: & cetus qui est piscis maximus intra oceanum detinetur, ne veniat ad maria mediterranea, in quibus homines communius nauigant, ne sit hominibus nimis nociuus, quasi dicat Iob: hæc non est causa: quia existens in prosperitate non fueram alijs nociuus, sed magis beneficus: vt magis patebit infrà, & patuit ex dictis suprà 1. cap.*

Quæstio.

Sciendum est etiam, quòd ad releuationem doloris duo faciunt, scilicet corporalis somnus, & meditatio speculatina in vigilia: & vtrunque dicit sibi esse subtra[illegible]um, cum dicit.

Duo sunt releuatiō doloris.

8 Si dixero consolabitur me lectulus meus. *per somnum in quo est quies sensuum.*

1 Et releua-

MORALITER.

1 *Sicut consumitur nubes.* resoluta in pluuiam, & descendit propter grauitatem.

2 *Sic qui descendit ad inferos.* propter pondus peccatorum.

3 *Non ascendet.* ad præsentem statum.

6 *Quapropter & ego non par. &c.* sed perfectè confitebor dum viuo in amaritudine spiritus mei. Et quoniam *corpus quod corrumpitur, aggrauat animam.* Sequitur.

† *Nunquid mare sum ego aut cetus, quia circundedisti me carcere,* id est mortali corpore.

8 *Si dixero consolabitur me lectulus meus.* id est contemplationis diuinæ actus.

MORA

A ctus iudex, quæ verecundia sit corā angelis & oībus sanctis confundi:q deinde pęna:& ita quasi somno & visione terretur, quia vtcunq; imaginatur, sed nō ita videt vt est res. Sed & ad literā diabolus cupidis prospera, timidis aduersa p somnia ĩgerit, vt magis afficiat: sed & sanctos quominus valet vigilantes, grauius tentat dormientes: quod Deus benigne pmittit, ne saltem somnus à passionis præmio vacet. Vnde facere dicitur quod malus facit spirit⁹. Exposuit quot vndiq; scandala, nunc subdit consilium contra ea.

† quam esse cē. ossibus meis. † Cessā a me. Greg. 8. c. 4.

a *Quamobrē el.* Anima est intentio mentis, ossa fortitudo carnis. Quod suspenditur, ab imo eleuatur. Anima ergo suspen-
B ditur ad æterna, vt ossa moriantur: quia amore ęternę vitæ omnem fortitudinē exterioris vitæ in se necat, ita vt desperet, id est pręsentis vitæ bona penitus deserat: ne in eis spem habeat, & vlterius in eis non viuat. Non sic deficit ab his omnis qui cupit in atria Dei, sed eis licite vtitur: perfectus autem deficit. Et quia ab his despero.

Cate. Græ.

✲ Nicetas. liberabis animam meam à spiritu, pro libera. Aquila, elegit suspendium anima mea. Symmachus. Et mortem propter ossa mea.

✲ Olym. Accipe animā meā, & illata morte, à dolore libera, vt quietè in posterū viuā. Nihilq; indignum tuo decreto, Dñe, cōtendo, nēpe me mortalē nō immortalē procreasti.

✲ Chrys. Nihilhago iniusti, si mortalis cum sim, interitū exopto. Id quoque Moyses his verbis precabatur: Si hoc mihi facturus es, interfice me.

✲ Polych. spiritum, aut dolorē intelligit, aut respirationē, quæ à functione muneris, quod præstat corpori, simul cū animo absoluitur. denique precatur doloris, qui ad ossa vsque
C peruaserat, liberationem in morte: idē enim valet, *à morte.* b *Parce*

a ¶ Mens in qua quiesco.
consolabitur me lectulus meus, & † releuabor, loquens me- 1 2
a ¶ Cordis secreto. b ¶ Post, dum iudicem iustum expecto. c ¶ Per imaginationes. d ¶ Nocturnis.
cū in stratu meo, terrebis me per somnia, & per visiones hor- 3 4
a ¶ Terrore. b ¶ Desiderij ad alta.
a rore concuties quamobrem suspendium elegit anima mea, 5 6
a ¶ Vt scilicet ad vitam peruenirem æternam. b ¶ A terrenis. c ¶ Nullam consolationem habeo in terrenis.
& mortem † ossa mea. † Desperaui. Nequaquam vltrà iam 7 8 9
a ¶ Vt consoler de æternis.
b ũiuam. † Parce mihi domine, † nihil enim sunt dies mei. 10 11
c a ¶ Largitione rationis & infusione gratiæ.
d quid est homo, quia magnificas eum, aut quid apponis er- 12 13
a ¶ Subleuas b ¶ Claritate virtutum. c ¶ Humilias.
e ga eum cor tuum? Visitas eum diluculo, & subito probas illū. 14 15

b *Parce mihi do.* vt æterna des, quia contēptu illorū hæc melius sperantur. Dn̄ parci sibi petit, probat q; non à Deo desperauit: qd̄ est, suspendiū elegit: hoc est, desperaui: de eodē ĩtulit, parce; q; est, mortē ossi: hoc ē, nō vltrà viuā: hoc tertio D

Idem c.

c *Nihil enim sunt di. me.* Qui æterna cōsiderat, ad se rediens bene hos dies nihil vocat, & districte iudicari formidat.

† vel ardeo eloquio cubile me. In comm.

✲ Orige. discede à me, inanis est enim vita mea. Humilitatem suam Iob exponens, dicit, si peccaui, quid tibi facere possū? cur non expias iniquitatē meā? qs tibi resistet? In nouo genere viuēdi eiusmodi sunt tibi leuia & vitia supplicia: quęnam erunt ijs cōstituta, qui semper puniuntur.

† Tædio affectus sum. † vanitas.

✲ Nicetas. Symmachus: Vanitas sunt dies mei. Alius quidā: Vapor sunt dies mei. Olym. & Polych. Sic Dauid Amoue à me plagas tuas, à fortitudine. n. manus tuæ defeci. Mos
E est sanctis plagas quas ab hostibus acceperunt, Deo acceptas referre, quod eas & depellere possit, & permittēdo haud quaquā prohibeat. Olym. Humanæ aūt naturæ humilem conditionem, & Dei prouidentiā ad supplicationē adhibet. hominis uero præstantiā hac vna re declaratur, qd̄ eius vindex & vltor est Deus. Nicetas. in requiē iudicabis? pro illo est: Mori iubes, & in quiete cōsidero, & subito probas illum. Philip. satius est vt de morte cogitem, quam tuæ maiestati irrogem blasphemiam. non quod suspendio velit perire, & quasi peccauerit, pœnitentiam illius profitetur, dicens, parce mihi.

d *Quid est homo.* Magnificat Deus hominem multo spirituali munere, & erga eum ponit cor: quia pro datis districtius iudicat. Sed quid homo? quasi, etsi magnificatus vltra se donis tuis, tamen quia caro est, si sine pietate iudicetur, ferre non potest. vnde adhuc addit.

F e *Visitas eum di.* Diluculū est cum de nocte vitiorū & ignorantiæ

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et releua. *à magnitudine afflictionis meæ.*
2 Loquens me. *id est meditans sancta & honesta.*
3 Terrebis me per som. *id est permittes terreri, quia Sathan à Deo permissus mouendo phātasiam ipsius Iob, immittebat sibi somnia terribilia & afflictiua.*
4 Et per visio. hor. concuties. *quia etiam in vigilia dæmon formabat ante eum species horribiles. ideo concludit quod talis vita tātis afflictionibus exposita, est odiosa, si secundum dictum Elipház non expectatur ex hoc præmiatio in vita futura: & sic ducit Elipház ad inconueniens, qui ponebat felicitatem hominis in præsenti vita: & sic secundum eum non poterat esse odibilis. dixit igitur.*
5 Quamobrem. *id est propter miserias quas sentio, à quibus in præsenti vita non apparet releuatio.*
6 Suspendium elegit. *Id est, mortem quantumcunque vilem. cuius causa subditur.*
7 Desperaui. *scilicet à felicitate temporali, quam promittit mihi Elipház post flagella. Tum quia modicum vitę meæ remanet: tum quia talis felicitas non apparet probabiliter mihi ventura.*
8 Nequaquam vltra iam viuam. *Id est post reuolutionem annorum non reuertar ad vitam animalem, quam ponebant aliqui philosophi, vt dictum est.*
9 Parce mi. *Postquam ostendit Iob q; expectatio sibi promissa ab Elipház erat friuola, hic cōsequenter ostendit quæ sit & vnde expectatio vera, scilicet quod à Deo tollatur de præsenti miseria, vt fruatur quiete in alia vita. Primò igitur petit Iob dictam quietationem. secundo impedimenti retardationem, ibi:* Peccaui. *Prima in duas, quia primo ponit propositum. secundò probat suppositum, ibi:* Quid est homo. *Circa primum dicit:* Parce mihi. *scilicet subtrahendo me de præsenti miseria.*

Diuisio.

10 Nihil enim sunt di. me. *id est pauci dies remanent mihi præ senectute. & ideo quasi pro nihilo debent computari, secundum quod dicitur 2. Physico. Quod modicum est, quasi nihil computatur. quasi dicat Iob: Tēpus est vt corpus meum tradatur sepulturæ, & anima mea sit in quiete cum sanctis patribus in sinu Abrahæ.*
11 Quid est ho. *Hic probat suppositū, scilicet quod homo ad beatitudinem supernaturalem ordinetur, quæ in præsenti uita non habetur: & hoc probat ex dignitate hominis super alias creaturas corporales, & ex speciali prouidentia Dei circa hominē, quæ sufficienter ostendunt ipsum ordinari ad alium finem. & hoc est quod dicitur:* Quid est ho. *quasi dicat non est sicut animalia bruta, sed aliquid maius: ideo subditur.*
12 Quia ma. eum. *dando ei rationem & intellectū, quibus præest creaturis inferioribus, & est capax sui conditoris per cognitionem & amorem.*
13 Aut quid appo. er. eum cor tuum. *per specialem curam & diligentiam, & secundum talem modum loquendi dicit Apostolus 1. Cor. 9. b.* Nunquid est Deo cura de bobus.
14 Visitas eum di. *dando ei à principio natiuitatis angelū custodē.*
15 Et subito pro il. *flagellis & tribulationibus, ne in superbiā eleuetur, sed per patientiam quasi aurū in fornace probet. & ista ostēdunt hominem ordinari ad finem habendum in alia uita. ideo subdit.*

1 Vsquequo

MORALITER.

3 *Terrebis me per somnia & per &c.* Nam menti sic cogitanti frequenter occurrunt districta Dei iudicia quæ sunt valde terrentia. Et quia propter talem conflictum cogitationum vita pręsens tristabilis redditur viris perfectis, Sequitur.
5 *Quamobrem suspendium elegit ani. mea.* Id est separationem à carne terrea.
7 *Desperaui &c.* Gre. Iuste quippe desperare est pſentis vitę bona æternitatis electione deserere. Sed quoniā in exitu pręsentis vitæ debet oīs quantumcūque iustus de peccatis occultis timere, ideo subditur.
9 *Parce mi. do.* de pœna peccatorum.
10 *Nihil enim sunt di. me.* id est merita mea nulla sunt respectu tui præmij. Et quoniam recognitio bonitatis diuinæ est impetratio suæ misericordiæ: ideo subditur.
11 *Quid est homo quia ma. eum.* Imaginis tuæ dignitate.
13 *Aut quid apponis erga eum cor tuum?* Super addendo similitudinem gratiæ tuæ.
14 *Visitas eum di.* Id est, visitasti eū incarnationis tuę beneficio. Oseæ 6. b. *Quasi diluculum præparatus est egressus eius &c.*
15 *Et subito probas illum.* s. flagellis ad accelerandū iter suū.

Grego.

A Gratiæ ad lucem venit homo, in quo & mox probatur: ne enim bona à se habere glorietur, tentatione concuti permittitur, vt alta Dei & sui infirmitas videatur, sicut Salomō post sapientiam tentatur à meretricibus: hæc tota hac mortalitate homo patitur. vnde: *Vsquequo non parcis mihi?*

a *Saliuam.* Saliua in os à capite labitur, ab ore in ventrem glutitur. Caput est Deus, à quo initiū sumimus. Venter mens, quæ cibum intellectus capit, & omnia membra actionum regit. Saliua sapor intimæ cōtemplationis hoc modo ad os, sed non in ventrem transit: quia ea nunc noster intellectus infunditur, sed mens non plenè satiatur: in gustu est nō in saturitate. Hanc luto humanæ cogitationis miscuit Christus, & homo in mūdo & cęcus natus illuminatur. Tunc aūt Deus plenè homini parcit, cum saliuā glutire permittit: cum ad perfectionem suæ contemplationis admittit. Qui hoc vult mereri, fatetur malū quod fecit.

Idem cap. 18.

B

a ¶ Quandiu permittis me tentationibus percuti.

a Vsquequo † non parcis mihi, nec dimittis me, vt glutiam sa- 1
b ¶ Vt à culpis abluar.
liuam meam? Peccaui: Quid faciam tibi ò custos hominum? 2 3
c d ¶ Inimicum.
quare posuisti me contrarium tibi, & factus sum mihi met-
e ¶ Carnalis concupiscentiæ.
ipsi † grauis? Cur non tollis peccatum meum, & quare non 4 5
aufers iniquitatem meam? Ecce nunc in puluere † dormiam, 6 7
f & si mane me quæsieris, non † subsistam. 8

† recedes a me. † neri. † dormio. † ero.

✻ Nicetas. Non sunt verba irati, sed scire cupientis, quādiu sit illi in cruciatibus manendum.

✻ Polych. Illud glutiam saliuam quod solet accidere morientibus, exprimit.

✻ Olym. sic Dauid: Quousque Deus irasceris? accendetur sicut ignis ira tua? Recordare quæ mea substantia. Deinde deliniens Deum subiungit.

✻ Olym. Tenes, Dn̄e, quod cum me seruū tuum abiectū intuentur, obtrectant nomini tuo. Illud igitur obloquutorē siue cōtrariū, querelæ causam cogitare debemus, quāuis de Deo nequaquā ipse conquereretur. Philip. Synanchin se habere fatetur, qua tumore faucium hominis halitus intercluditur.

Idem cap. 19. b *Peccaui, quid fa. tibi.* Quasi quid in recompensationem tibi offeram non inuenio, quia omnis virtus hominis ad culpam abluendam infirma est. Vel, *quid faciam tibi,* quasi: omnia bona non tibi, sed nobis prosunt.

C

c *O custos*

c *O custos ho.* quia nos sic destituis, vt nos custodire nequeamus: & si quid conamur, peccatis grauamur. vnde.

D

d *Quare po. me con.* Cum hō serpenti credidit, hostis Dei extitit: quærere contēplit, & Deus cōtrariū sibi posuit, quē inimicū ex elatione deputauit. Sed hęc contrarietas culpæ homini est pōdus pœnę, & seipsum graue pondus portat, dum tot ī carne, tot in anima tolerat: sic debuit subijci qui se superbè erexit: hoc est quod dicitur: *Graue iugum super Adæ filios.* Hoc autem dicit Iob ingemiscendo quod ita sunt, non iustitiam arguit, sed misericordiam quærit. vnde addit.

Idem cap. 20.

Eccl. 40. a.

e *Cur non tollis.* Ecce desiderium mediatoris, qui tollit peccata mundi. Vel tunc peccatū plenè tolletur, cum in incorruptionē hō mutabitur. Desiderat ergo redēptorē vel resurrectionem: vnde & pęnam quam ex origine meruit, & iudicium quod ex propria actione timet, adiungit: Ecce nunc peccāti homini dictum est: Cinis es, & in cinerē reuerteris.

E

✻ Nicetas. Cur, optandi est & deprecandi. Chrys. Qua de causa, quæ tua est humanitas, præterita pęna, culpas aut non contempsisti, aut planè deleuisti.

Gen. 3. d. secundum aliam literam.

Quare posuisti me con. quia inferior, factus contrarius modo superiori, id est Deo: ideo nostrum inferius, i. sensualitas factū est cōtrariū superiori, id est spiritui vt semper pugnent.

f *Mane.* i. in aduentu iudicis, cui oīa aperta. Quærere Dei est districtè iudicare, ante quem nec iustus subsistit: sed hoc est solatiū liberationis, qđ se sufficere nō posse dicit humilis: plangit ergo mortē quæ nūc est, timet iudiciū qđ imminet.

Greg. c. 21. lib. 3.

✻ Nicetas. Nō inquit, perinde, vt somnus est mors. Hoīes enim post somnū surgunt, qui autem mortuus est, non expectat orientem auroram. Quare, quamuis culpam minimè vitauissem in breuissimo vitæ spatio, benignitatem Dei debueram experiri. Ita Iobi voluntas, quamuis obscuriore sermone vsus fuerit, ab omni reprehensione est vacua.

CAP.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vsquequo non par. mihi. *auferendo me de miseria præsenti.*
2 Nec dimit. me vt glu. sa. meam. *Saliua enim deglutitur, qñ aliquid dulce in ore sentitur. per hoc ergo quod petit saliuam suam deglutire, petit quietem & dulcedinem vitæ futuræ, loquēs metaphoricè, sicut communiter fit in hoc libro. Licet enim sancti post mortem non statim admitterentur ad gloriam ante Christi passionem, tamen recipiebantur ad magnam requiem & consolationem in limbo sanctorum patrum, & erant certi de futura visione & fruitione Dei.*
3 Peccaui. *Hic consequenter Iob petit remotionē impedimenti: illud autem quod maxime impedit à prædictis est peccatum, à quo nullus quantumcunque sanctus in præsenti vita debet se reputare omnino immunem propter peccati occultationem. vnde dicit Apostolus* 1. Cor. 4. a. Nihil enim mihi conscius sum, sed nō in hoc iustificatus sum, *propter q̄ sanctus Iob dicit*: Peccaui, quid faciam tibi ò custos hominum. *quasi dicat non possum aliquid tibi facere ex me, per quod liberer à peccato, nisi ex tua gratia.*
4 Quare posuisti me contrariū tibi. *dimittēdo me in peccato.*
5 Et factus sum mihi metipsi grauis. *quia peccatum est quoddam pondus aggrauans animam.*
6 Cur non tol. pec. me. *qui solus hoc potes. Et dicitur peccatum quod committitur in Deum, iniquitas autem quod committitur in proximum. per hæc autem dicta non insinuatur aliud nisi desiderium ipsius Iob: vt per Deum à peccato liberetur, si aliquod habuerit: vt sic à vita futura non retardetur. vnde subditur.*
7 Ecce nunc in pul. dor. *scilicet per sepulturam, quasi dicat imminet tempus mortis meæ, & ideo nisi me citò liberaueris à peccato, decætero liberari non potero: quia talis liberatio post mortem non habet locum.*
8 Et si ma. me quæ. non subsi. *id est non habeo certum tempus viuendi vsq; ad crastinum diem: & ideo festina me à peccato liberare.*

CAP.

MORALITER.

Greg. Mala quæ nos hic comprimunt, ad Deum ire compellunt. Et quoniam hæc flagella peccatis nostris sunt imputanda, sequitur.
3 *Quid fa. ti. &c.* Quasi dicat: non possunt remitti nisi ex tua gratia.
4 *Quare posuisti me contrarium tibi.* Me dimittendo in offensa peccati.
5 *Et factus sum mihi metipsi grauis.* Ex pondere peccati aggrāuantis.
6 *Cur non tollis peccatum meum.* Antequam sim extra misericordiæ statum.
7 *Ecce nunc in pul. dor.* id est propinquus sum mortis somno: ideo sequitur.
8 *Et si mane me quæsieris, non subsistam.*

MORA-

ADDITIO.

In cap. 7. vbi dicitur in postilla: Peccaui. Hic consequenter petit remotionem impedimenti.

In hoc quod dr̄ hic: *Peccaui:* quid faciā tibi ò custos hominum &c. Secundum sanctum Tho. in sua expositione Iob ponit tres rōnes sumptas ex humana infirmitate, quibus vr̄ q̄ posito quod propter peccata meruisset flagellari, debuisset tamen Deus ei parcere. Quarum prima rō sumitur ex impotentia satisfaciendi. homo. n. nihil dignū pōt facere proprijs viribus ad recōpensandā offensam cōtra Deū cōmissam. de quo dicit: Quid faciā tibi o custos hominū. q. d. Si tantā solicitudinē de hominibus habes, vt quasi custos eorū de singulis actibus rationem requiras, non suppetunt vires meæ, ad satisfaciēdum propter peccata mea remittenda. vnde si hoc spectatur, nunquam mihi parces. & ideo hoc non obstante debes parcere. Secunda ratio sumitur, ex impotentia perseuerandi, homo. n. perseuerare nō potest in bono sine gratia Dei. vnde in scriptura consuetū est dici, quod Deus aliquem indurat ex hoc quod gratiā ei non largitur per quam emolliatur: secundum quem modū Iob dicit: *Quare me posuisti contrarium tibi.* id est quare mihi gratiam non dedisti per quam in bono perseuerans cōtrarius tibi nō essem per peccatū: & quia per peccatū qđā pugna fit hoīs ad seipsum: iuxta illud Psal. 37. a. *Non est pax in ossi. me à fa. pecc. meor.* Et sic cum homo cōtrarius sit sibiipsi per peccatum, fit etiam sibiipsi grauis, de quo dicit: *Factus sum mihimetipsi grauis.* In quo apparet quod peccatum statim suam pœnam habet: vnde post hanc pęnam facilius videtur hominis parcendum esse. Tertia

tia ratio sumitur ex impotentia hominis ad purgandũ peccatum. Homo enim per seipsum in peccatũ labitur, sed solius Dei est peccatum dimittere: & ideo quærit Iob: Si mea pœna cessare non debet quandiu peccatum maneat, & tu solus peccatum auferre potes &c. Cur non tollis peccatum meum? &c. Et circa prædicta attendendum est, quod in prædictis rationibus non est intelligendum, quod Iob loquatur tanquam scrutator diuinorum officiorum: hoc enim esset temerarium, vnde infra 9. b. *Quis potest dicere ei: Cur ita facis?* sed loquitur implorando diuinam misericordiam secundũ considerationem humanæ fragilitatis & impotentiæ, vt patet ex dictis.

CAP. VIII.

Historicè. a RESpondens autem Bal. Sciendum est in primis, quia sicut Eliphaz sanctissimũ Iob de superbia principaliter notauit, licet & de hypocrisi breuiter tetigerit, ita & iste de hypocrisi principaliter notare intendit: sed priusquã hoc faciat, quiddam præmittit. vnde perpenditur quam onerosa ei fuerint verba ipsius Iob, verba scilicet ędificationis: quasi ergo vlterius bene loquentem pati non possit, indignatiuè in hæc verba prorupit dicens.

b *Vsquequo lo. tal.* quasi dicat quare loqueris inutilia? & spiritus multiplex s.o.t.

B ✠ Orig. Iob eam de se amicis opinionem reliquerat, vt fortiter contradixisse videretur: Eliphazque vi sermonis, & magnitudine ac veritate sic superauit, vt contra amplius non audeat disputare. Cui, nullum amico dans respirandi spatium, Baldad Sauchites.

✠ Olym. Grauissimus succedit, delabensque ad opinionẽ Eliphazi, non nisi peccatis irrogari supplicia contendit.

Idẽ D. Hier. ✠ Philip. Pres. Iratus quasi Iob temerè loquutus fuisset ad Deum, & se potentiorem cęteris regibus dixisset.

✠ Orig. illius loquacitatem accusat.

Cap. 22. *Vsquequo lo. tal.* Quia grauia sunt iniquo verba ædificationis quasi ferre non possit: & quia non vult corrigi, bene dicta criminatur.

✠ Polychr. & Olym. At illud nosse etiam oportebat non facinorosis modo, sed etiam frugi hominibus, illa, quæ ancipitem naturam habent, accidere solere, & iustum tum esse admirabiliorem, cum in miserijs & doloribus versatur.

Quatuor genera loquendi. c *Et spiritus mul.* dũ multiplicitatẽ sermonis eius tribuit, inopiã intelligẽtiæ ipsius reprehendit. Et nota esse quatuor genera loquẽdi. Alij.n. ampli sunt ore & sensu, qui laudãdi sũt: alij vero vtroq; stricti, qui miserãdi: alij sensu ampli, sed non

C põt eloqui, qui sunt adiuuandi: alij sensu inopes sed lingua torrentes, qui despiciendi: quod iste in crimen Iob torquet. D

✠ Olym. Corã eo quẽ latere nihil põt: in manu, i. in actione: id enim dicit eos suarũ actionum mercedem recepisse. Et misit in manu sua iniquitates eorũ, id est scelerũ pęnas.

Orig. in Io... d *Nũquid Deus sub.* Hæc Iob nec negauerat nec ignorabat: sed mos est prauorũ, ne videatur nescij: bona omnibus nota iactanter dicere quasi incognita. Baldath ergo quasi Iob doluisset de ereptione bonorũ suorum, laudat iustitiam Dei: sed more falsorum, qui in prosperis Deum laudant: quę sibi quasi iustis putant deberi: alios quasi pro culpa dicunt flagellari: sed si qua aduersitas eos tetigerit, examen Dei reprehẽdunt. Sic hęretici dum ecclesiam à Deo vident corripi, peruersa prædicatione intumescunt: dicentes se ex meritis prosperari, illam dignè affligi: & sic aditum surreptionis quærunt. Exprobratis etiam aliorum mortibus, quasi iustè perierint, alios feriunt. vnde subdit.

† fortis (... clatus) ... mones id ... quandiu ... arrogant... queris? † peruerti... --Etiam ... † expulit ... è mundo p... pter præu... cationem ... rum. E

CAP. VIII.

a ¶ Aggreditur de hypocritis. ¶ Id est semper.
RESpondẽs autem Baldath Suites, dixit: Vs- 1 2
b quequo loqueris talia, & spritus † multi-
c plex sermonis oris tui? Nũquid Deus † sup 3
d a ¶ Id est præcipitat. ¶ Iniustè iudicat.
plantat iudiciũ, & omnipotens subuertit
a ¶ Contra eum. ¶ Dereliquit.
e quod iustũ est? Etiã si filij tui peccauerunt ei, † & dimisit eos 4 5
¶ In interitu mortis.
in manu iniquitatis suæ, tu tamen si diluculo consurrexeris
a ¶ Scilicet cogitatione.
ad Deum, & omnipotẽtẽ fueris deprecatus, si mundus & re- 6 7
f a ¶ Scilicet operatione. b ¶ Id est tranquillitatis securitatem reddet tibi: 8
g ctus incesseris: statim euigilabit ad te, & pacatum reddet 9

Olym. c *Etiam si fi. tu. pec.* Si diluculo. quasi ipsi in luce, ecclesia sit in nocte: quam vocant vt per cognitionem Dei surgat, & per precem pœnitentiæ præterita diluat, si mundus in cogitatione, rectus in opere.

f *Euigilabit.* Qui ab adiutorio tui modo errantis dormit.

✠ Chrys. Nec illud omnino verũ est veracis & integri hominis orationi Deum semper fauere: vsu enim venit interdum, vt, quæ conducibilia non sunt, postulet. Polychr. & putat frui in hac vita bonis ad beatã iustorũ sortem pertinere.

✠ Hier. & Philip. Baldad mirificè de Dei misericordia loquit, cuius tãta est bonitas vt quos in Adã à principio incolas fecerat paradisi. eosdem nunc ad cęli hęreditatem inuitet, quos iunior filius in Euãgelio figurauit, q secũdũ Apostolũ

Luc. 15. Rom. 3. nõ solũ angelorũ fiũt ciues, sed hęredes Dei, cohęredes Chri.

F g *Et paca. reddet.* id est præsentis vitæ tranquillitatem restituet, quam solam æstimant esse Dei remunerationem.

a *Habiea-*

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VIII.

Diuisio. 1 RESpondens au. Bal. *hic ponitur contra ipsum Iob Baldath obiectio, vbi primo ponitur obiectionis deductio. secundò infertur intenta conclusio, ibi: Deus non proijciet. Prima in duas, quia primo Baldath proponit suum propositum. secundo probat per exemplum, ibi:* Interroga &c. *Circa primum primo arguit eum de modo disputandi, dicens.*

2 Vsquequo lo. ta. *Reputabat enim ipsum loqui ex impetu passionis, & sic multiplicare verba friuola sine ordine rationis. Consequenter arguit eum de dictis dicens.*

3 Nunquid Deus sup. &c. *Circa quod sciendum, quod sanctus Iob respondens ipsi Eliphaz supra 6. c. dixerat:* Vtinam appenderentur peccata mea quibus iram merui &c. *ostendens quod maior esset pęna sua quã peccatũ. ideo Baldath dicit cõtra ipsum:* Nunquid de sup. iudi. &c. *quasi dicat: Hoc est impossibile, cũ sit regula prima iustitiæ: & tñ hoc sequitur ex dicto tuo, quia per te punit peccatũ vltra condignũ. Hæc aũt ratio cõcluderet, si vera esset opinio ipsius Baldath, in qua conueniebat cum Eliphaz, scilicet quod pœnæ temporales infligerentur à Deo tantummodo pro peccato commisso. sed hoc non est verum, sicut frequenter superius est ostensum. Secundò sanctus Iob respondens Eliphaz promittenti sibi post flagella felicitatem temporalem, dixerat:* Desperaui reputans illam promissionem friuolam: *quod dictum videbatur habere apparentiam, potissime ex hoc quod filij Iob erant mortui, qui etiam secundum Eliphaz non poterant sibi restitui, eo quod negabat aliam vitam post istam: contra hoc dicit Baldath.*

4 Etiam si filij tu. pec. ei. *Et accipitur hic si, pro quia: quia reputabat eos domino peccasse, & propter hoc perijsse.*

5 Tu ta. si di. con. ad Deum. *per conuersionem tempestiuam.*

6 Et omni po. fue. de pre. *per conuersionem veram & non fictã.*

7 Si mun. & re. incel. *diligenter cauendo à peccati recidiuo. istis tribus concurrentibus quæ requiruntur ad debitam conuersionem ad Deum.*

8 Statim euigilabit ad te. *liberando te de afflictione. Dicitur enim Deus per quandam similitudinem dormire alicui, cum ipsum non adiuuat: euigilare vero quando incipit eum adiuuare.*

9 Et pecca. red. habi. iustitiæ tuæ. *ita quod sicut domus tua fuit perturbata afflictionibus propter peccata tua, ita propter cõuersionem tuam ad Deum per iustitiam replebitur pace & consolatione.*

1 Intantum

MORALITER.

1 *Respondens autem Baldath &c.* Iusti verba impio sunt ad audiendum grauia. ideo dicitur in eius persona.

2 *Vsquequo loqueris talia.* Et quoniam iusti hic frequenter affliguntur, ideo ab impiis felicitatem ponentibus in bonis huius vitæ mali reputantur. propter quod dicunt.

3 *Nunquid Deus supplantat iudicium.* videtur enim eis quod hoc faceret, si hic affligeret innocentes, cũ tñ Deus frequẽter hoc faciat, vt eos per patientiæ meritũ ad gloriã pducat.

4 *Etiam si filij tui pecca. ei &c.* Hoc dicunt infideles ecclesiæ pdicatoribus, eos auertere à fide conantes cũ alijs credentibus, qui dicuntur eorum filij. 1. Corin. 4. d. *In Christo enim Iesu per euangelium ego vos genui.* Promittentes ei bona temporalia quæ sola reputant esse vera. Hoc etiã aliquando confirmant ex an-

A a *Habitaculum iusti.* Consilium mentis dicunt quod pacatur, quia si eos ad sua trahunt, à contentione conticescunt. Opes quoque intelligentiæ promittunt dicendo.

b *Intan.* Sed quia verbis eorum non facilè creditur, sententias patrum in argumentũ sui erroris inflectunt. vnde addit.

c *Vt priora.* Quia & amissa recuperari, & adhuc maiora præsentis vitæ præmia promittunt.

Reg. 8. c. 23. d *Interroga enim genera.* Non videri sed inuestigari monent, quia hoc nolunt conspici, quod liquido patet cunctis.

† fine. Moraliter. † succiditur. e *Hesterni.* Aliquando moraliter docent ex præteritis præsentia coniici, scilicet ex B trãsitu eorum quod † opij. hæc nulla sint vnde subdit hesterni. Quia si pristina recolitur generatio, hæc vita cito transire vt vmbra cognoscitur.

f *Ipsi doce.* Laudant patres nobiscũ, vñ magis nos impugnẽt.

✠ Hier. & Philip. Inuenies alios in diluuio, alios in Sodoma, alios in diuersis locis pro peccatis sui diuersas accepisse sententias.

g *De cor.* Quasi tu habes simplicitatem spiritus in ore non in corde: illi contra. Sæpe mali se non attendentes bonos lacerant, & vel bona quæ non videndo sed audiendo didicerunt, proferunt: vel mala quæ ipsi agunt aliis ingerunt, & ita factis se excusant, verbis iudicant. Sic Baldath simulator iusti: & contra hypocritas mira dicit, & de his docere iustum præsumit quæ conuenirent prauis. Vecors qui hortis sitientibus in flumine aquam fundit.

✠ Olym. Vt enim diei inclinatione umbra, sic nostrum omnium vita commouetur, & hac illacque perfluit.

Iob c. 14. h *Nunquid vi. po.* Scirpo vel carecto hypocritã comparat, qui calore sanctitatis virescit, sine fructu operis, qui tñ non sine aqua: quia gratias accipit ut prophetet, dæmones eijciat & cetera: sed colore viridis dũ extra laudes q̃rit, superbus in altũ crescit, sed à fructu inanescit. Scirpus in flore, hypocrita in laude. Carectũ nõ carpit manu, quia acutis angulis surgens manũ secat: sic hypocrita si manu correctionis carpitur, pro læsa opinione exaspe ratur: vitam corripiẽtis secat, vt se innocentem non suis actibus sed alienis criminibus ostendat. D Allegoricè.

Didymus. ✠ Orige. cum adhuc est in radice, nõ carpitur manu, ante quam omnem herbam edat: si nõ edat, arescit prouidẽtiam Dei demõstrat etiã ex rebus minimis, quæ præbitoris bonitatem profitentur. Nihil enim, quod seipsum non fecit, seipsum conseruare potest. vt de maioribus nullum sit dubium.

✠ Cate. græ. πάπυρος βούτομον, herba palustris.

✠ Hiero. Carex. Chrys. vt herba sine humore, sic nec fœlicitas sine iustitia consistere potest.

✠ Olym. sine studio pietatis.

✠ Didym. Impiorum spes, est rerum non subsistentium, ideo cito euanescit.

Esa. 40. b. i *Ante omnes herbas.* Et iusti herbæ, secundum carnem, quia omnis caro fœnum. Qui arescunt, quia eorum opera cũ carnis vita deficiunt. Sed hypocritarum antè: quia mox bona deserunt vt ea consecuti sunt propter quæ simulauerunt. Hi sunt fœnum tectorum, quod prius quam euellatur, exaruit.

k *Sic viæ omnium.* Ecce cui comparat scirpum vel carectum. Spes hypocritæ est gloria, & huiusmodi secularia quæ pereunt, æterna permanent.

a habitaculum iustitiæ tuæ, intantum vt priora tua fuerint par- 1
b ua, & nouissima tua multiplicentur nimis. Interroga enim ge- 2
c d nerationem pristinam, & diligenter inuestiga patrum memo- 3
e riam (hesterni quippe sumus, & ignoramus, quoniã sicut vm- 4 5
a ¶ Quasi in patribus disces quod Deus bene faciat bonis: sed spes hypocritæ peribit.
f bra dies nostri sunt super terram) ipsi docebunt te: Loquentur 6 7
g tibi, & de corde suo proferent eloquia. Nunquid virere potest 8 9
h scirpus † absque humore, † aut crescet carectum sine aqua? Cũ 10 11
¶ Scirpus. ¶ Carectum. a ¶ Amittit virorem.
i adhuc sit in flore, nec † carpatur manu, ante oẽs herbas arescit: 12 13
k sic viæ oĩum, q̃ obliuiscuntur Deũ, & spes † hypocritę peribit. † 14 15

† crescere. F † Cuius succi ditur spes.

a Non

C F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Intantum vt priora tua fuerint &c. *Hoc addidit Baldath ad respondendum dicto Iob, qui suprà dixerat parum remanere de tempore vitæ suæ quasi dicat, quod deficiet tibi in longitudine temporis, supplebitur copia bonorum quæ tibi reddentur respectu priorum.*

2 Interroga enim &c. *Hic consequenter Baldath probat suum propositum: & primò experimento præcedentium, secundò similitudine rerum naturalium, ibi:* Nunquid viuere potest. *Circa primum dicit:* Interroga enim generationem pristinam. *quãtum ad actus patrum antiquorum.*

3 Et diligenter inue. pa. me. *Quantum ad actus præcedentium magis de propinquo de quibus haberi potest memoria, vt sic ex pluribus habeatur maior certitudo, quia ex pluribus memorijs fit vnum experimentum, vt habetur 1. Meta.*

Philosophus. 4 Hesterni quippe su. & igno. *Quasi dicat, ex vita nostra quæ breuis est pauca vidimus, & experti sumus: & ideo parum aut nihil scire possumus nisi recurrendo ad patrum præteritorum actus.*

5 Ipsi docebunt te. *Per scripturas quas dimiserunt.*

6 Et de corde suo proferent eloquia. *Quia nihil scripserunt nisi quod eis certum erat, & supplendum est quod intendebat Baldath, scilicet quòd propter actus patrum præteritorum non inuenirentur aliqui flagellati nisi pro peccatis præteritis eorum: & si sic aliqui fuissent per flagella emendati fuerant etiam tunc reducti ad statum temporalis felicitatis, quod tamen non est verum in omnibus, quia multi iusti mortui sunt in miseriis propter maius meritum respectu futuræ beatitudinis.*

7 Nunquid virere potest scirpus. *Hic Baldath nititur declarare suum propositum per exemplum in rebus naturalibus: & primo ponit exemplum, secundo applicat ad propositũ, ibi.* Sic viæ omnium. *Circa primum dicit.* Nunquid virere potest scirpus. *id est, iuncus.*

8 Absque humore. *in terra latente.*

9 Aut crescet carectum sine aqua. *id est sine humore exterius apparente, quasi dicat non. Est autem carectũ locus in quo crescit herba quæ vocatur carex longa & lata, nec potest crescere nisi in aqua. ideo dicitur à careo cares, quia caret virtute subsistendi in vigore, nisi habeat aquam saltem in pede, vnde hic accipitur locus pro locato, cum dicitur.* Carectum *& consequenter probat suppositum, scilicet quod talis herba non possit crescere sine aqua. cum subditur.*

Carectum.

10 Cum adhuc sit in flore &c. *Herba enim dupliciter desiccatur. Vno modo per defectum naturalis virtutis ex transitu temporis. Alio modo per euulsionem à terra, & vtrumque remouet à carice, dicens.* Cum adhuc sit in flore. *id est in virtute sua naturali.*

Siccatio herbæ fit dupaciter.

11 Nec carpatur manu. *i. euellatur, nihilominus si deficiat sibi aqua.*

12 Ante omnes herbas are. *id est citius quam quæcunque herba, & sic probatum est propositum.*

13 Sic viæ omnium. *Hic consequenter applicat exemplũ ad propositum. Circa quod sciendum quod Baldath virorem iunci & caricis assimilat prosperitati temporali, humorem autem terræ & aquæ adhæsioni diuinæ, ita quod sicut humor terreus aut aqueus est causa viroris iunci & caricis, ita adhæsio ad Deum per iustitiam est in hominibus causa prosperitatis temporalis, quam putabat remunerationem bonorum operũ & felicitatem humanam & per consequens homines à Deo recedentes per iniustitiam cadere à felicitate temporali in calamitatem, & hoc est quod dicitur.* Sic viæ omnium qui obliuiscuntur Deum. *Isti sunt manifestè mali quasi obliti mandatorum Dei.*

14 Et spes hypocritæ. *Qui est malus occultè.*

15 Peribit. *Quia cadet à temporali felicitate pro qua agebat bona de genere.*

1 Mon

MORALITER.

ex antiquis patribus, qui leguntur fuisse diuites in temporalibus. Gen. 13. a. *Erat autem Abraham diues valde in possessione auri & argenti.* ideo sequitur.

2 *Interroga enim generationem pristinam &c.* Sed quoniam fideles & iusti, aliqua bona faciunt quæ non possunt ab infidelibus etiam malis secundum se reprobari: ideo imputant ea hypocrisi, dicentes.

7 *Nunquid virere potest scirpus absque humore &c.* id est sicut scirpus & carex virorem non habent sine aqua, sic hypocrita viuere non potest sine laude humana: propter quam facit opera de genere bona. Et quia talis iam mercedem recepit, subditur.

14 *Et spes hypocritæ.* De alia mercede.

15 *Peribit.* Et quia præmium æternum pro laude temporali perdere insania videtur esse. ideo sequitur.

Non

a ¶Scilicet in die retributionis. b ¶Quæ etsi modo placet tamen displicebit. 1
¶ Cum res magna vili pretio venditur. 2
a Nō ei placebit vecordia sua, & sicut tela aranearū fiducia ei⁹ 3
b ¶ Inclinabit se. ¶ Ipsa. 4
5
c Innitetur super domū suā, & non stabit: fulciet eam & non † 6
a ¶Sed non stabit. 7
d ¶ Virens. ¶ Sibi,
e consurget. Humectus * videt antequam veniat sol, & in ortu 8
9
f a ¶Remuneratio præsens. ¶Hypocritæ b ¶Prædari desiderat qui thesaurum in via portat. 10
g suo germē eius egrediť. Sup † aceruum petrarū radices eius† 11
¶Scirpi. a ¶Homines quorum fauorem quærit, & inter quos habitat: ideo dicit, lapides: quia inter eos fructificare non potest. b ¶ Mors. ¶Separauerit. 12
13
h densabunť, & † inter lapides cōmorabiť. Si absorbuerit eum 14
a ¶Id est de fauoribus huius vitæ. ¶Scilicet internus arbiter. 15
i de loco suo, negabit eum, & dicet: Nō noui te. Hæc est enim 16
17

A a *Non ei placebit vecordia.* Vecordia est magnam rē vili pretio vendere, idest bona laboriosa agere pro fauore. hac modo delectatur, sed in pœna displicebit, & tūc sciet nihil fuisse omnia quæ transierant. vnde: (Greg. c. 25.)

b *Et sicut tela aranearum fiducia eius.* Tela aranearum studiosè texitur, flatu venti dissipatur, sic quicquid hypocrita exudat, fauoris aura tollit. (Idem ca. 26.)

c *Innitetur super domum sua.* Dom⁹ mētis est quęlibet res quam per dilectionem habitat animus. Domus ergo hypocritæ est fauor. Vel domus est fiducia sanctitatis quæ corā hominibus, sed non corā Deo stabit. (Idem c. 22.)

* Cat. Græ. Si suffulserit domum suā, non stabit: captus si fuerit ipse non sustinebit.

B * Olym. A diuina vltione comprehensus, non subsistat.

d *Fulciet eam.* Qđ per se stare nequit, fulcitur, vt stet, sic hypocritam cū vitam suam in iudicio cadere conspicit, enumeratione operū fulcit, dicens: *Dñe nonne in nomine tuo prophetauimus, & dæmonia eiecimus?* Sed domus laudis sic fulcita nō surgit, quia in omnib. quę egit, animum nunquam a terra leuauit: & ideo ad pręmium retributionis non erigitur, sic in iudicio reprobabitur. Sed ante talis habetur hominibus. (Matth. c. 7.)

e *Humectus vi.* Scirpus hypocrita in nocte humidus videť, idest gratia sanctitatis infusus apparet hominibus, sed corā sole in die iudicij arescet. (Greg. 8. c. 28.)

f *Et in or. suo ger.* Quælibet herba prius a terra pducitur, aura & æstibus tangiť, pluuia nutrit, demū profert germen sui seminis, sed scirpus cū flore suo nasciť, & secum germen sui seminis pducit. Sic sancti hic agēdo bona crescūt, æstus sentiūt, demū in fine retributionē quęrunt. Sed hypocrita mox cum bonū incipit, pręmiū laudis recipit, oblitus etiam quid añ fuerit, cum & bona citius pereunt quæ ante tempus innotescunt. s. aīo nondum per humilitatem confirmato, sicut nouæ plātæ tactu arescunt, nouus murus leuiter cadit, q̄ sicatus nec arieti cedit, vnde Moyses, *Non arabis in primogenito bouis.* Hypocrita etiam cum recte agit, a multis vult videri. (Deut. 15. d.)

✲ Cat. Grę. Aquila, squalidus est in conspectu solis. Et in pu-
C tredine sua Rhadamnus eius egredietur.

* Orig. Vt ex humida gutta corpus hēt. i. ex semine, quod D est cibi scoria, cibus aūt est ex elemētis, sic is qui viuit extra, & a sole fouetur, operā laborib. plenam suscipit, sudorib. victus pfundiť. ex loco illo: In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Germen aūt cariem dicit, non vt semen contēnat Manichæorum & falsorum continentiū sententia, neque enim malū est corpus, nec alimenta mala, nec turpes eorū reliquiæ: nihil enim malum a bono factum est, sed cariem appellat ortū, qui cum interitu existit. hocque modo intelligimus: Non erit impio auxiliū a Deo, quinetiam elementa eum delebunt, vt Pharaonē, & Aegyptios. E Et quod anima preditus rebus inanimis deditus fuerit, eum quis assumet, quem Deus auersatus est?

✲ Olym. Aut radices nullas agunt, aut si egerint, quia terra altitudine caret, ita arescunt, vt in eo loco nunquam fuisse appareant, quibus sunt hypocritæ similes.

g *Super aceruum pet. &c.* Radices sunt cogitationes. Lapides, q̄a nō additur viui, hoīes boni & mali sūt. Hypocrita ergo q̄ inter lapides moratur, cogitationes in quærenda admiratione hoīum multiplicat. per oīa enim quæ agit occulta cogitatione laudes quærit, palam habens quod hostes prędentur. Vt Ezechias, qui post multa beneficia sibi facta, nūtijs regis Babylonis omnia sua bona ostēdit. Vnde mox audit: *tollentur omnes in Babylonem.* Ita & dum laus quęritur, virtus & pulchritudo in manus inimici traditur. vnde Baldaht dicit. (Greg. c. 18.) (4. Reg. 20.)

h *Et inter lapides commorabitur.* Quia ibi stat, vbi suę mētis intentionē solidat: qui & si sit plenus bonis, si absorbuerit eū Deus. i. per mortē tulerit, de loco, idest fauoribus huius uitæ, dicet, nō noui te, vt & fatuis virginibus diciť & merito: quia non satis est ei nisi & alios sibi similes fecerit, & hoc est quod dicit. (Idem c. 30.) (Matt. 25. a.)

* Philip. Sic semen cecidit aut secus viam, aut in petrosa aut inter spinas. (Matt. 13.)

* Philip. Absorpti Dathan, Core & Abiron. Et in euangelio quibusdam dicitur: non noui vos. (Matt. 7.)

i *Hac est enim læti. &c.* ut & pro illorum reatu puniatur. sed: F Deus

Marginalia: * scirpus † fon. em † iuxta domū lapideā cōplicabit se. vel, densabit & intricabit se. † permanebit † complicabuntur

NICOLAVS DE LYRA.

1 Non ei placebit vecordia sua. *Dicit hic Grego. Nulla maior vecordia est quam diuinis præceptis fortiter insistere pro humana retributione: & talis vecordia displicet hypocritæ, quando cadit a temporali bono seu humana laude.*
2 Et sicut tela aranearum. *Quæ modico flatu dissipatur.*
3 Fiducia eius. *Quia de facili frustratur.*
4 Innitetur super domum sua. *Confidens de diuitiis & familiis suis.*
5 Et non stabit: *Quia Deus vno flatu totum dissipabit.*
6 Fulciet eam. *Quærendo quædam munimenta contra futura pericula.*
7 Et non consurget. *idest prosperabitur, Consequenter resumit parabolā de scirpo, per quam designatur hypocrita, vt dictum est: & ponit duo ex quibus habetur species de duratione scirpi, Primū est viror ipsius, qui aliquando stat post defectum humoris, licet ad modicum tempus, & hoc est quod dicitur:*
8 Humectus uidetur. *scilicet scirpus: quod subintelligitur hic licet non sit de textu.* Ante-
9 Antequam ve. sol. *& hoc propter virorem quem retinet, sed orto calore solis statim viror marcescit.*
10 Et in ortu suo ger. eius egre. *idest, in ortu solis perdit virtutē germinis: & sic est de hypocrita qui videbatur bonus, sed adueniente æstu tribulationis apparet malitia eius.*
11 Super aceruum. *Hic ponit secundum, per quod speratur de duratione scirpi, videlicet quando multi alij scirpi sunt sibi adiuncti, & quā do crescit in loco lapidoso, tamen aqueo, ita quod propter lapides non potest de facili euelli, & hoc est quod dicitur:* Super aceruum pe. *i. in magno numero valde.*
12 Radices eius densabun. *ad faciendum multitudinē scirporum.*
13 Et inter la. commorabi. *quando inter lapides crescit modo prędicto.*
14 Si absorbuerit, de loco suo. *aliquis eum euellens.*
15 Negabit eum. *scilicet locus suus.*
16 Et di. *Nō noui te: per hoc intelligitur similitudinarie, quod locus vnde scirpus euellitur, nihil operatur ad hoc quod iterum inseratur vel plantetur, cuius causa subditur:*
17 Hęc est enim lætitia uię. *idest naturalis processus & appetitus.* Vt

MORALITER.

1 *Non ei placebit vecor.* Greg, Magna quippe vecordia est laboriosa agere, & auræ laudis inhiare.
2 *Sicut tela aranea.* Greg. Aranearum tela studiose texitur, sed subito venti flatu dissipatur, quia quicquid hypocrita cū labore agit, aura humani fauoris tollit.
4 *Innitetur super domum suam & non.* quia laus humana super quam ædificantur eius opera, cito transit.
8 *Humectus v. scir.* nam hypocrita sanctitate viret apparenti, sed viror eius deficiet in furore diuini iudicii. Et in
10 *Et in ortu suo.* nam in principio boni operis laudē intendit humanam, quæ est eius finis.
11 *Super aceruum pe. ra. eius densabun.* crescit. n. scirpus in aqua arenosa. Per arenā in aqua signantur homines terreni & deliciosi, qui considerant tantum apparentia, & a talib. videri vult hypocrita, & ibi ponitur radix sua.
14 *Si absorbuerit eum Deus de loco suo.* idest. corpore humano per mortem.
16 *Dicet, non noui te.* eum reprobando, sicut fatuis virginibus dicitur, Mat. 25. a. *Nescio vos.* Deus

a *Deus non proijci. sim.* Cuius simplicitas modo à calliditate A duplicium vocatur fatuitas.

※ Didy. simplicem posuit pro vitij experte vt cũ ait simplices & recti adhæserũt tibi, non pro stolido vt cũ de hæreticis dr: decipiunt corda simpliciũ. rem enim vtramque nomẽ simplex declarat.

b *Nec por.ma.* Vt ab imo in quo quærunt gloriam eleuet. Mali gni sunt hypocritæ qui nec bona bene agunt. Vel quia proximo extra pu. os & simplices se ostendũt intus duplicitatẽ celãt, cõtra quos dicit Moyses: *Non indues veste ex lana linoq; contextam.*

a ¶ Intentionis. b ¶ Amore terreno. c ¶ Hypocritæ sibi cõsimiles. d ¶ Quia gaudet habere segetes.

a lætitia viæ eius, vt rursum de terra alij germinentur. *Deus 1

¶ Innocentem. a ¶ In præsenti vel in futuro. b ¶ Id est adiutorium, vt denuo erigantur: 2

b non proijciet † simplicem, nec porriget manum malignis, 3 4

a ¶ De Iob hic agitur pro omnibus bonis. 5

c donec impleatur risu os tuum, & labia tua iubilo. Qui ode- 6

d ¶ Quasi diceret, qui post pœnitentiam bonus eris. a ¶ Mundus in quo tabernaculum fixerunt peribit: quid igitur ipsis. 7

e f g runt te, induentur confusione, & tabernaculum impiorum 8 non subsistet.

c *Donec impleatur.* Non quod post, quod constat, sed non antẽ. quod dubium hominibus potest videri. quasi nec ante iudicium simplices deserit, nec malos percutere desinit.

d *Im. risu os tuum.* id est mens gaudio æternæ securitatis. B vnde.

e *Et labia tua iu.* Iubilum cum tanta lætitia corde concipitur, quam sermo non explicet, sed tamen os sonet.

f *Qui oderunt.* Iustorum hostes in iudicio confusio induet, D quia tũc viso iudice mala omnia ante oculos mentis versantur, & reatus deprimens eos vndiq; vestit. Qui ad hoc ideo veniunt, quia sola hic transitoria dilexerunt. vnde addit. Greg. c. 32.

g *Et tabern.aculum.* i. ædificatio æternæ felicitatis, quam supra se casuram multiplicant, vt se hicã necessitatibus quasi ab æstu & imbre defendant: in qua mens habitat, quam bonus viator despicit. *Ecce

※ Cat. græ. Omne donum impij non recipiet, veracium autem os implebit risu: Labia autem ipsorũ confessione.

※ Olym. Polychr. quasi Iob adulterinam & assimulatam virtutem sit sectatus. risu aũt implebit, i. lætitia: & pro cõfessione. Alij dixerunt, Alacri vociferatione. Philip. In risu lætitiam cordis intellige. In iubilo vocẽ exultationis aduerte. E

※ D. Bas. interro. 17. regularum fusius disputat lętitiam & festiuitatem quę ex rebus bonis in animo exoritur risum appellari familiare scripturæ.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vt rursum de terra.* scilicet scirpi.

2 *Germinen.* & non ille qui euulsus est, quia secundum processum naturæ corrupta non reuertuntur eadẽ numero, sed specie tantum, vt habetur 2. de Generatione. & non est de hypocrita, quia licet multitudine amicorũ fuerit virens & germinans radices ad permanedũ & cõmoretur inter lapides, i. in societate fortium, vtpote in ciuitate forti vel regno, si tñ euulsus fuerit per mortẽ, societas sua dat eum obliuioni: nec quærit eius reditum, sed gaudet de alijs qui ei succedunt.

3 *Deus non proycit.* Hic ponitur intenta conclusio ab ipso Baldath scilicet, quod prosperitas temporalis semper adest bonis & aduersitas malis, & hoc est quod dicitur: *Deus non pro.* elongando à se temporali prosperitate.

4 *Simplicem.* scilicet corde vero & non ficto ei seruientem.

5 *Nec por. manum mc.* ad dandum eis felicitatem prosperitatis temporalis.

6 *Donec impleatur risu os tuum.* quasi dicat ipsi Iob, si simpliciter ac rectẽ Deo seruieris, hoc in te experieris: quia dabit tibi prosperitatem talem, quod non poteris continere à risu & à iubilo prę nimio cordis gaudio.

7 *Qui ode.te. induentur confu.* id est circundabuntur sicut vestimento.

8 *Et tabernaculum im. non subsistet.* Orientales autem populi antiquitus in tabernaculis habitabant: & ideo per tabernaculum hic intelliguntur filij familiæ, & etiam diuitiæ, quæ omnia in tabernaculis reponebantur. Quod autẽ dicit Baldath: Deus non proijciet simplicem, semper habet veritatem in spiritualibus bonis, q̃ nõ auferunt à iustis: sed in tẽporalibus bonis nõ est semp verũ, quia multis simplicibus & iustis subtrahit bona temporalia reseruando eis spiritualia & æterna

MORALITER.

3 *Deus non proijciet simplicem.* id est sine plica hypocrisis incedentem.

6 *Donec impleatur risu os tuũ.* secundum intentionem Baldath non est verũ: loquitur enim de tẽporali prosperitate significata per risum, quæ post iustificationẽ afflictũ non semp sequitur vt Baldath opinabatur: sed si referatur ad felicitatem futuram, est verissimum: nã ibi erit inenarrabile gaudium.

7 *Qui oderunt te induentur confu.* scilicet dæmones videntes se victos ab homine.

8 *Et tabernaculum im. non subsistet.* Gregor. Quia vitæ fugientis amatores, dum in bonis præsentibus studiosẽ constituuntur, ad æternam pœnam repente rapiuntur

CAP. IX.

C a *ET respondens Iob ait.* ※ Cat. græ. Iusto Dei iudicio Iob assentitur, cuius potentiã confirmat, & vitæ breuitatẽ in supplicationem sumit.

Peruersi, quibus loquens persona displicet. Omnia quæ dicit praua seu recta impugnant: sed Iob cui non displicet persona, sed culpa, videns Baldath recta dixisse: nũquid Deus supplantat iudicium: & vera contra hypocritas protulisse. Audita probat. Verẽ scio q̃ hõ humilis & Deo suppositus iustitiam accipit, cõpositus perdit: quia qui se ei cõparat, paiat, quod Dei est sibi arrogans bono quod accepit, se priuat. Sed & omne meritum nostræ virtutis (si districtẽ iudicetur) vitium est. F

CAP. IX.

a ¶ Id est quod Deus non subuertit vel supplantat iudicium.

a ET respondens Iob ait: Verẽ scio 1 q̃ ita sit, & q̃ non iustificetur 2 3

¶ Quod iustum est.

b hõ † cõpositus Deo. Si voluerit 4

※ Olym. Quia dictum est, nisi cor nostrum nos reprehenderit, fiduciã habemus ad Deũ. ideo hoc vtitur proœmio, vt illius conscientiam nullius fuisse peccati labe aspersam, ex illius verbis perspicuũ esset.

b *Si voluerit conten. c. eo.* De suis meritis præsumendo: & gloriam suæ virtutis, non Deo, sed sibi arrogando.

a *Non*

NICOLAVS DE LYRA. CAP. IX.

1 *ET respondens Iob.* Posita obiectione ipsius Baldath, hic consequẽter ponitur ipsius Iob rñsio: & quia Baldath in opponendo dixerat: Nunquid Deus supplantat iudicium &c. imponens ipsi Iob quod contradiceret diuinæ iustitiæ. ideo ipse Iob respondendo ostẽdit primo se nolle diuinam iustitiam impugnare. secundò declarat de quibus intendit cum aduersarijs disputare, ibi. *Vnum est.* Circa primum primo proponit intentum. secundo probat assumptum, ibi: *Qui transtulit.* Circa primum Iob tanquam rationabiliter disputans concedit, quod verum est in dictis aduersariorũ. di.

2 *Vere scio quod ita sit.* scilicet quod Deus non supplantat iudiciũ, nec subuertit quod iustum est, sicut dixerat Baldath.

3 *Et quod non iu. homo compo. Deo.* id est cõparatus Deo. quod dixerat Eliphaz suprà 4. c. sed Iob illud prius omiserat. ideo hic resumpsit. Quod autem ponitur hic compositus, pro cõparatus hoc est, quia in comparatione vnum ponitur iuxta aliud: & sic est ibi quædam cõpositio i. simul positio. cõcesso igitur hoc quod erat verum, Iob proponit intentum dicens.

4 *Si voluerit contendere cum eo.* i. si aliquis voluerit cõtendere de diuina iustitia debet insanus reputari. cuius causa subdit.

1 Non

MORALITER.

1 *Et respon. Iob.* q̃m Baldath de hypocritis multa vera dixerit, licet malẽ applicaret ad Iob qui talis nõ erat: ideo Iob id quod erat verũ respõdendo nõ negat, sed magis affirmat, di.

2 *Verẽ scio quod ita sit.* De realiter hypocritis.

3 *Et q̃ nõ iustifi. hõ co.* Nã finiti ad ifinitũ nulla est cõparatio.

Non

A a *Non poterit ei resp.vn.pro mil.* id est non poterit se contra eũ extollere,etiã de ipso initio bonæ vitæ, qđ per vnũ designatur. Mille pro vniuersitate ponit,vt qđ mãdauit in mille generationes. Monos multiplicat in denariũ,denarius in mille,q.a ergo ab vno incipimus,vt ad mille veniamus:per vnũ, initiũ bone vitæ:per mille, perfectio vitæ accipitur. Qui ergo summa dona percipit, si de eis extollitur, nec initiũ se habere ostendit. Ne autem contendat, infirmum terreat,visa eius potentia.

Mille. Psal. 104.a.

✠ Polychr. Eius rei duplex potest esse interpretatio. Nã vel vt ad Deum contemnentem nec respondentem, vel vt ad Iobum hæsitantem & æstuantem, & qui contradicere non possit referamus. Olym. Iusti autem verba, illis Dauidis sunt cognata: Non intres in iudicium cum seruo tuo domine, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuẽs.

B vultque omnibus esse perspectum,iudicia se vitare hominũ, imperitè & ad gratiam loquentium.

✠ Orige. Si Deus non annuat, & confirmet suo iudicio, quisnam alius se iustificabit? Quid enim est aliud hominis iustitia,quam æqualitas cum proximo?

✠ Philip. mille pro multis dixit.

b *Sapiens cor.eo.* Occulta tua ne putes latere quia sapiens,cognitus, non effugies,quia fortis, cui resistens se confundit.

c *Qui restitit ei & pa.ha.* Qui creat vt sibi creata conueniãt, ordinat in quo sit eis pax, & qui eius dispositioni repugnare conatur, pacem perdit, vt angelus qui sua inquietudine elatus, homo qui carnis molestia vexatur, quia conditori subesse noluit, pacem vterque amisit.

✠ Cath.græ. sustinuit. Symmachus, perseuerauit.

✠ Polych. vt Diabolus, Pharao, Dathan &c.

d *Qui transtulit montes &c.* Dicta generaliter confusione superbiæ,quæ pœna maneat elatos in interitu Israel ostendit.

Transtulit mõtes,sanctos prædicatores à Iudęis ad gẽtes, quod

C

a contendere cum eo, non poterit ei respondere vnum pro mil- 1

¶ Id est Deus.

b le. Sapiens corde est, & fortis robore. Quis † restitit ei, & 2

c a ¶ Ab infidelitate. b ¶ Id est sanctos. c ¶ Scilicet hoc. 3

d pacem habuit? qui transtulit montes, & nescierunt hi quos 4 5

¶ Id est Iudæos.

e subuertit in furore suo. Qui commouet terram de loco 6

¶ Sacerdotes. ¶ Id est claritati prædicatorum. 7

f suo, & columnæ eius concutiuntur. Qui præcipit soli, 8

g & non oritur, & stellas claudit quasi sub signaculo, 9 10

D quod nescierunt Iudæi,qui in hoc subuersi sunt,putantes sibi gaudium quod lumen perdiderunt. Translatis montibus.

✠ Cath. græ. Qui montes redigit ad vetustatẽ, & ignorãt, & subuertit eos ira. Symmachus,qui summouet mõtes, nec apparere eos facit. si verba spectes hoc dicit qui tangit montes, & in fumũ euanescunt. Illud autem ad intelligentiam pertinet. Qui elatas impro bi Dæmonis insidias vincit, transfertq; ab hoĩbus illis nec sentientibus. Didym. Alios noui mõtes Moysen & pphetas. Leuaui oculos meos in mõtes. Christus senio cõficit vetus testamẽtũ nec id aĩaduertunt Iudæi, in quos literæ adhærentes puenit ira Dei. Hier.& Phil. Montes Angeli & homines sunt,quorum elatio ita intumuit, vt excelsis montibus comparetur.

† indicauit suum ei. Heb.

E e *Commouet terram de lo.* Qui Iudæos de finibus suis per Romanos extraxit.

f *Columnæ.* Sacerdotes,principes legis doctores. Concussi sunt, quia nec ipsi sibi viuere permissi sunt: vnde apostolos expulerunt: præterea in erroris sui tenebris deserti sunt.

✠ Olym. huius simile in psalmis,qui respicit terram, & facit eam tremere.

✠ Didym. Columnæ Apostoli,quibus fluctuantibus dictũ omnes vos scandalizabimini in me in hac nocte. Terræmotus autem sæpe fiunt, verum Christi mei tempore tota terra conquassata est è centro conuulsa.

✠ Hier. columnas pro terræ stabilitate dixit, quam Deus super semetipsam immobilissima mole fundauit.

cap 3

g *Qui præcipit soli.* Sol per diem lucet,stellæ per noctẽ:quia prædicatores & contemplationem veræ lucis aperiũt, & de terrenis rectè instruunt sub signaculo. Ideo aliquid sub sigillo claudimus,vt cum tempus erit,proferamus:sic Iudea modo lumine priuatur,sed in fine visitabitur. Sic Elias & Enoch modo occultantur, post apparebunt. Gloria prædicantium à Iudęis repulsa, in omnes gentes dilatatur. vnde.

F a *Qui*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Non poterit ei responde.vnum pro mil. *id est nihil poterit rationabiliter dicere. Et ponitur hic numerus determinatus pro indeterminato. Et rationem huius assignat dicens.*

2 Sapiens corde est & fortis robore. *Iustitia enim Dei exigit in eo sapientiam dirigentem & potentiam exequentem, & qualibet est infinita, cum sit idem quod diuina essentia. Finiti autem ad infinitum nulla est proportio, & ideo nullus contra diuinam iustitiam potest contendere. Ideo subditur.*

3 Quis restitit ei. *Disputando per sapientiam: vel repugnando per fortitudinem.*

4 Et pacem ha. *quasi dicat nullus, quia licet cum aliquo minoris potentiæ vel æqualis aliquis possit resistentiam disputando vel repugnando pacem acquirere, tamen cum eo qui est sapientiæ & potentiæ infinitæ, non potest pacem acquirere nisi se ei subijciendo.*

Diuisio.

5 Qui transtulit. *Hic consequenter declarat assumptũ, scilicet qđ diuina sapientia & potentia excedunt omnem aliam in infinitum: & primò ostendit propositum, secundò concludit intentũ, ibi:* Quantus. *Propositum autem declarat per effectus mirabiles: & primò in rebus naturalibus. secundò in humanis actibus, ibi:* Si venerit ad me. *Circa primũ primò declarat propositũ in rebus naturalibus inferioribus, secundò in superioribus, ibi:* Qui præcipit soli. *Circa primũ sciendũ, quod in inferioribus creaturis terra videtur firmior & stabilior, quia est centrum mundi: & in his quæ sunt super terrã, montes videntur magis stabiles, & tamen Deus in terræmotu ipsam terram mouet, & montes aliquando subuertit per suam potentiam: & hoc est quod dicitur:* Qui transt. modo & nescie. hi quos sub. *id est homines habitantes iuxta illos montes, in quo declaratur magnitudo diuinæ potentiæ, quæ ita subitò facit tantum effectum, vt homines non possint prouidere nec sibi cauere.*

6 In furore suo. *Hoc addidit Iob, quod Deus aliquando talia facit in vindictam peccatorum secundum ordinem sapientiæ suæ.*

7 Qui commouet ter. de loco suo. *Non secundum se totam cum sit centrum mundi, sed secundum aliquas eius partes.*

8 Et columnæ eius concutien. *Dicuntur autem columnæ terræ, partes eius interiores: sustentantes exteriores quæ concutiuntur in terræmotu: quia causatur ex vapore incluso in visceribus terræ, qui per motum suum concutit terræ interiora: & sic exteriora mouentur.*

9 Qui præcipit so. *Hic consequenter ostendit magnitudinem diuinæ sapientiæ & potentiæ in corporibus superioribus dicens.* Qui præcipit so.& non ori. *id est potest præcipere vt non oriatur, sicut enim tempore Iosue fecit eum stare in medio cęli, vt non procederet ad occasum spatio vnius diei, vt habetur Iosue 10.c. ita posset præcipere quod staret ante ortum, ita quod non procederet ad ortum per aliquod temporis spatium, secundum ordinem voluntatis suæ & sapientiæ. Potest etiam hoc exponi secundum cursum naturæ, inquantum tegit solem nubibus ante ortum, ita quod non videtur oriri secundum nostrum aspectum.*

10 Et stel.clau. *quod fit dupliciter. Vno modo per præsentiam maioris lucis, sicut de die non apparent stellæ, quasi sub signaculo clausæ: & hoc propter præsentiam solis in hemisphęrio nostro. Alio modo de nocte, quando teguntur nubium caligine.*

1 Qui

MORALITER.

1 *Non poterit ei respõde.* id est nihil poterit respondere, quia rationes diuinorum operum nobis sunt ignotæ.

2 *Sapiens corde.* quod ostendit dicens:

5 *Qui transtulit montes & nescie.* Superbos deijciendo quando firmiores esse credunt in hoc mundo, sicut Nabuchodonosor dictum fuit Daniel. 4. *Regnum tuum transit à te.*

7 *Qui commouet &c.* Homines in terrenis confidentes de præsenti vita subitò transferendo, Lucæ 12.c. *Stulte hac nocte repetent animam tuam à te.*

9 *Qui pręcipit soli.* Quando prædicatio propter malitiam populi à Deo subtrahitur, Ezech. 3.g. *Linguam tuam adhęrere faciam palato tuo, & eris mutus, nec quasi vir obiurgans, quia domus exasperans est.*

10 *Et stellas claudit.* Quando virtutes humilium ne superbiant, seruat in occulto.

Qui ex-

A a *Qui extendit cælos.* i.apoſtolos a Iudæis fugatos ubique facit honorari.
b *Solus.* Qui mire hoc diſpenſauit, & cum amaritudo mundi in nece bonorum ſæuiret.
c *Graditur ſuper flu.* i.calcat dum mitigat admiratione ſignorum. Iere. Poſui arenā terminum mari. i. ad frangendam gloriam mūdi, abiectos & pauperes elegit, dum ante mare ſęuit, eccleſia proficit.

r.5.e.

a b qui extendit cælos ſolus, & graditur ſuper fluctus maris. 1 2
c d Qui facit arcturum, & oriona, & hyadas, & † inte- 3 4
e f riora auſtri. qui facit magna, † & inſcrutabilia, & mi- 5 6
g h rabilia, quorum non eſt numerus. † Si uenerit ad 7 8
i k l me, non uidebo eum: ſi abierit: non † intelligam. 9 10 11
m 12

✻ Didym. Fertur tempore paſſionis ſolum tres horas defeciſſe, & uiſas tunc ſtellas quaſi in nocte.
✻ Orig. Triduo in Aegypto non illuxit, inſtitit Ioſue duce, inflexit curſum Ezechia rege.
✻ Phil. Adueniente die ſtellę quotidie clauduntur. Orig. Pleiades diebus quadraginta ſolum delitеſcunt.
✻ Cat. Græc. Sic alio loco dicitur. Qui extendit cælum, ſicut pellem. Verbo.n. Domini cæli firmati ſunt, verbum autem eſt filius Dei.
✻ Olym. Incarnationem Verbi vates videtur ſignificare. Cuius via fuit in mari, quando ad Apoſtolicam nauem accedens, fluctus extimos ambulabat.
B d *Qui facit arcturum.* Nominib. philoſophorum vtitur, vt res illas vſitata appellatione exprimat, & vt deus verba hominū aſſumit. Pœnitet me, & huiuſmodi. Arcturus in axe cœli ſeptem ſtellis lucet, ſemper verſatur, & nunquam mergitur. Hic eſt generalis eccleſia quæ in ſeptem eccleſiis, & in ſeptem cādelabris in Apocalypſi ſignatur, habens dona ſeptiformis gr̄æ, ab axe ueritatis lucet qui ſemper tribulat̄: ſed ipſe vſq; ad finē mūdi nō deficit, imo vt arcturus verſat̄, erigit̄.

Arcturus. Apoc.1.c.

*Olymp. Cum inſigniora appellauit, complexus eſt reliqua acſi diceret, qui oē̄m cæli ornatum diſtinxit: a Noto cęteros ventos ſignificauit. Hebræus ſic. Et omnia aſtra circundātia Notum: differt autem aſtrum a ſtella: aſtrū.n. cōſtat ē ſtellis.
✻ Baſi. Arcturi meminit aſtri ſubrufi, quem poſt Orionis partes ſitum uideo. Pleiades ſcriptura dixit, vtens nomine ſimiliter, vt ii vtuntur qui reconditiora una cum hebræis curioſius peruestigant. in ipſis autem Vergiliis ſeptem apparent ſtellæ, non ſex, vt nonnullis uiſum eſt. Trianguli tuentur figuram. Heſperus aūt ſydus eſt lucidiſſimum, qui lucifer etiā appellatur, auroram.n. antecedit, vt hæc diem. ille igitur qui numerat multitudinem ſtellarum, & oīb. eis noīa vocat, earum numerum, & nomina tenet. Paucæ ſuis ſunt appellatæ nominib. ſed tamen quibuſdam vocabulis notāt, cum & errantes faciunt, & inerrantes, & quaſdam in 12. partes diſtri-
C buūt, & ad ſigniferi orbis, quē ſol cōficit, rōnem partiuntur.
✻ Polychr. Sapientiæ, & prouidentiæ ſuæ Deus dedit documenta, ſapientiæ in tanta rerum uarietate, prouidentiæ in earum uſu. Aſtrorum.n. ortus, & occaſus agricolis tempora ſementis oſtendunt, & Phænices ad maritimos ſuos curſus Vrſam minorem ducem dicuntur aſciſcere. D
✻ Orig. Hyas cum oritur, meſſis principium indicat, cum occidit aratrum tractandum.
e *Oriona.* Qui hyemali tempore oriuntur, & in ortu tempeſtates excitāt, & mare terraſque perturbant. Hi ſunt martyres quos dum cœlum. i. eccleſia edidit hyems, ideſt fragilitas malorum in tempeſtate exercuit, & non ſolum turbidos, ſed placidos in eorum necem erexit.

† aut plagas auſtrales. † Ecce ſi tranſgreſſus fuerit

f *Hyadas.* In fronte Tauri in uere naſcuntur, cum ſol extendit dies. Hi ſunt Eccleſiæ doctores, qui ſubductis martyrib. eo tempore ad mundi notitiam uenerunt, quo repreſſa hyeme, fides clarius lucet, & calet. Hyetus Græce, Latine pluuia, vnde hyadæ a pluuiis dicūtur, quas ortæ ferunt, vnde fruges vberius creſcunt, tunc nouus ſol mētibus hominum clarius micat, poſt iſta reſtat, vt eccleſia ad uidenda ſupernæ patriæ interna perueniat, vnde addit.

Hyades unde dicuntur.

E g *Et interiora.au.* Auſter feruor ſpiritusſancti. Interiora eius occulti ordines angelorum, & ſecreti ſinus illius patrię, quos implet calor ſpiritus, vbi animæ ſanctorum, & poſt ſuſcitati quaſi aſtra in abditis occultantur, vbi ſol in meridie videt̄. Hæc aſtra ſunt oculi ſponſę. i. interiora auſtri, quod intrinſecus latet. Iob per exterius dicta, intrans in interiora, conatur dicere, omne quod extrinſecus, vel interius agitur. Sed quia hoc non poteſt explicari, melius deficiendo comprehendit dicens.
h *Qui fa.mi.* Melius explet, qui ſe non poſſe explere fatetur, & facundius loquitur qui obſtupeſcendo tacet.
i *Magna.* uirtute.
k *Et inſc.* ratione.
l *Et mira.quo.non.* multiplicitate. Sed qd miremur quę extra nos ſunt, cum & hoc quod erga nos agitur, ignoramus? F
✻ Dionyſ. Quamuis numerus ſemper augeri poſſit, nec vllū numerandi exitum habeat, tamen eum opera Dei longe ſuperant, quanto mag:s ille.
m *Si venerit ad me.* Venit, cum dona dat, abit, cum tentationibus carnis homo laceſſitur, ſed acceſſus, & receſſus ignoratur, dum finis rerum prouideri nequit, quia aliquando & virtutibus elatus corruit, & quod putabatur gratia, fuit ira, & infirmatus humilis ſurgit, & eſt gratia quod videtur ira, & tamen ſic cæcus homo rationem reddet de actibus deo.
✻ Olym. Vt mentis aciem fugit, ſic eius iudicia naturæ conditæ non poſſunt eſſe comprehenſa.

✻ Phil.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Qui extendit cœlos ſo. *i. dans eis tantam quantitatem ſecundum ordinem ſuæ ſapientiæ menſuratam, cuius non poteſt homo inueſtigare rationem. ſ. quare cælum ſit tantæ quantitatis, & non maioris, nec minoris.*
2 Et grad. ſuper fluc. maris. *Subiiciendo eos ordini ſuæ ſapientiæ, licet uideantur maxime mutabiles, quia mouentur continue.*
3 Qui facit arcturum. *Quędam conſtellatio eſt quæ vocatur Vrſa maior, & vocatur arcturus, quia continue voluitur circa polum arcticum, ſiue ſeptentrionalem.*
4 Et oriona. *Quædam conſtellatio eſt clara, & nota, quæ partim dicitur eſſe in ſigno Tauri, & partim in ſigno Geminorum, & eius ortus ſignificat tempeſtates, propter quod dicit Philoſophus 2. li. Meteorum. Quia Orion eſt indiſcretus, & difficilis.*
Hyades. 5 Et hyadas. *quædam conſtellatio eſt in fronte Tauri, & in ortu ſuo ſignificat pluuias.*
6 Et interio. auſtri. *i. polum antarcticum, ſeu auſtralem, & ſtellas quæ mouentur circa ipſum, quia quantum polus arcticus eleuatur ſup terram in hemiſphærio noſtro, & regione noſtra, propter quod eſt nobis ſemper manifeſtus, tantum polus antarcticus ſub orizonte noſtro deprimitur, & iō eſt nobis ſemper occultus, & pars cæli prope ipsū exiſtens.*
7 Qui fa. mag. & inſc. *nobis vt patet ex prædictis.*
8 Et mir. quorum non eſt nu. *quia numerare non poſſumus omnia, tamen ſunt comprehenſa a deo, & menſurata, eo quod facit omnia in pondere, numero, & menſura, ut habetur Sap. 11. d.*
9 Si vene. ad me. *Hic conſequenter oſtendit magnitudinem ſapientiæ, & potentiæ dei in humanis, & primo in exhibitione beneficiorum ſuæ gratiæ. d.* Si vene. ad me. *per ſuam gratiam.*
10 Non vi. eum. *hunc aduentum percipiendo.*
11 Si abierit. *retrahendo ſuam gratiam.*
12 Non intelligam. *huiuſmodi ſubtractionem, quia* neſcit homo vtrum amore, vel odio dignus ſit. *Eccl. 9. a. Secundo in examinatione ſubtili factorum noſtrorum, dicens.*

Et | 1 Si

MORALITER.

1 *Qui extēdit cælos ſolus.* Hoc ſpiritualiter facit, quando contemplatiuos ad prædicandum mittit. Et quia per hoc terrena ptās Chriſto ſubiicitur per fidei receptionem, iō ſubdit̄.
2 *Et graditur ſuper fluctus maris.* Quod fuit impletum in conuerſione Conſtantini imperatoris.
3 *Qui facit arcturum.* Diuerſæ ſunt conſtellationes, varios ſtatus eccleſiæ ſignantes, per arcturum qui ſemper ſuper orizontem noſtrum apparet, ſignificatur ſtatus apoſtolorum q in epiſcopis remanet: per orionas qui ſunt tempeſtatis ſignu ſignificatur ſtatus martyrum: per hyades quæ ſignificant pluuias, ſtatus doctorum doctrinæ pluuiam effundentium, per interiora auſtri, quæ ſunt nobis occulta, ſtatus anachoritarum, hominum aſpectus declinantium.
7 *Qui facit ma. & inſcru.* Ecc. 1. b. *Cunctæ res difficiles, nec eſt qui poſſit eas explicare ſermone.* Sed quoniam magis occultæ ſunt proprietates gratiæ, quam naturæ, ſubditur.
9 *Si vene. ad me.* gratiam conferendo.
11 *Et ſi abierit.* eam retrahendo.
12 *Non intelligam.* Ecc. 9. a. Neſcit homo vtrum amore, vel odio dignus ſit.

☞ *Philip. Moses Deum in rubo non est ausus considerare, &
A Daniel consternatus uisione Dei in terram, cæterique sancti tremore concussi sunt.

a *Si repente inter.* Repente interrogat, cum inopinatos ad iudicium uocat, sed nemo respondere sufficit, quia & uita iustorum succumbit, si pietas desit. Vel interrogat, dum duris pulsat, ut quid sit homo cognoscat, sed respondere non sufficit, quia cum sit puluis, contra diuina iudicia nihil dicit, quod planius ostenditur, dum subditur.

b *Quis dice. potest cur ita fa.* Facta dei debemus venerari, quia iniusta esse non possunt. Nec discutere, quia rationem consilii
B eius quærere est illud superbire. Qui ante se infirmum respicit, cum non uideat consilium dei, rationem habet, & humilis iram placat, quam superbus inextinguibiliter accendit, unde ait

† rapuerit quis restituere faciet eum?

† id est nemo retractabit, vel potest sistere iram eius, sub eo curuant se freti superbia, aut fortitudine, vel dominatores.

† iustus fuero

a Si † repente interroget, quis respondebit ei? Vel quis dicere 1
b potest, cur ita facis? Deus † cuius iræ resistere nemo potest, 2 3 4 5
c & sub quo curuantur, qui portant orbem. † Quantus ergo 6
d sum ego, vt respondeam ei, & loquar verbis meis cum eo? 7 8
e Qui etiam si habuero quippiam iustum, non respondebo: 9 10
f sed meum iudicem deprecabor. Et cum inuocantem exau 11
g dierit me, non credo quod audierit uocem meam. 12 13

a ¶ Non debemus eum superba præsumptione ad iram prouocare, quia ipse deus talis, & tantus est quod eius iræ resistere nemo potest.

c *Deus cuius iræ resis. ne. potest.* Moyses, & Phinees, & alii sancti sæpe restiterunt iræ dei, sed eos ipse deus, vt sibi resisterent, sic erexit, ut pro his quæ iuste paterentur pietas eorum quæ tanta est apud deum obtineret, sed in his quæ apud deum diffinita sunt, nemo resistit, cum ipse ut precentur non aspirat, ut etiam ipse Moyses terram promissionis non intrauit. Iræ dei nemo resistit, vt patet in Iudæis quos deserit, & gentes assumit. & curuat sibi eos, qui orbem portant. i. curas seculi tolerant principes terræ Græce basileos dictos. λαὸς populus: βάσιλεως. i. basis populi quem sustinet. Qui ergo portant orbem, potestates sunt gentium, vel angelicæ virtutes, quarum ministerio mundus regitur. Quis ergo illi obuiat cuius potentiæ, & angeli curui: quia sublimitatem dei non com-
C prehendunt, ab his reuersus ad se humiliter præ potestate dei sibi uilescit.

✻ Catena Græc. Ipse enim auertit iram. Olymp. nulla animi commotione ab eo irrogantur supplicia. Symmachus, cuius ira auerti nequit, ut intelligamus diuinum impetum vitari non posse.

✻ Olym.

✻ Olym. Symmachus, sub eo curuabuntur obnitentes fastus. D
Hebræus, ab eo omnia perduntur, nisi sponte iracundiam flexerit. Græcus cete dixit ab eo incuruata, vt omnia indicaret, quæ sunt inuicto corpore.

✻ Didym. Cete ipsi nequam spiritus sunt, qui animi nostri fluctib. innatant, quib. non potest natura hominum obsistere, nisi inflectantur a Deo.

✻ Phil. Sancti portant orbem, qui cum Dauide dicunt. si iniquitates obseruaueris domine, quis sustinebit? & cum Mose, cur imposuisti pondus vniuersi populi huius sup me? cum & ipse homo minor mundus appelletur.

† Quomodo ergo respondere in eo & eligerem vel inueniam verba mea cum eo. Num. 11.
E

d *Quantus ergo e. s.* i. si angelus hunc considerare non sufficit, quid mente de eius iudiciis disputo, qui carne premor? Verba nostra ad Deum sunt opera, sed his quia non potest homo loqui cum Deo, quia in eis apud subtile iudicium Dei nulla fiducia est, vnde addit.

e *Qui etiamsi hab. & c. depreca.* prece post iustitiam Dei indiget, ut quæ minus ex se, ex pietate iudicis ualeat. Etsi plena imperfectionibus sit iustitia.

f *Quippiam.* Dicitur quia mens hominis quæ comprehendit uix quod peragit, & parum est quod comprehendit. Oratio vero quia multis cogitationib. quatitur et si auditur, repelli timet.

✻ Cat. Græc. Locus arduus, Deo duce, Ioboq; illum sua illa testa complanante, tentandus ascensus. Baldadi hæc fuerant verba, non iniuria afficiet Deus iudicans. Surge diluculo ad eum deprecans, ad quæ Iobus respondet, cum videri prorsus nequeat vereor, vt turbine, & procella me conterat, quod de iure cum eo sim ausus disceptare. Olymp. Turbo cum circumagatur, undique cuncta complectitur.

g *Cum inuocantem exaudierit me non.* Cum. n. (ut ait Dauid) modo ascendunt usque ad cælos, cum summa penetrant, modo descendunt in abyssos, per turpia tentamenta, certitudinem exauditionis non habent. Vide quam subtiliter se iudicat, infirmitatem suam aperit.

Psal. 106. c
F

Quantus ergo. In iustitia non confidit, sed ad precem confugit:

☞

NICOLAVS DE LYRA.

1 Si repente inter. *me reducendo ad considerationem conscientiæ propriæ quod facit aliquando per flagella, aliquando per beneficia.*
2 Quis responde. ei. *s. sufficienter. q. d. nullus: in hoc. n. respondet sufficienter homo deo quando secure potest dicere se esse purum a peccato: quod nullus potest dicere, secundum illud Prou. 20. b.* Quis potest dicere. Mundum est cor meum, purus sum a peccato?
3 Vel quis dicere. *ei po. s.*
4 Cur ita facis. *quasi ipsum castigando, alias corrigendo, vel corripiendo? certe nullus, cum in nullo deficere possit. Tertio ostenditur profunditas diuinæ sapientiæ in peccatorum punitione, quia quocunque se vertit homo, nulla astutia, nulla potentia potest Dei vindictam declinare, secundum illud Psal.* Quo ibo a spiritu tuo, & quo a facie tua fugiam? *& hoc est quod dicitur.*
Psal. 138. b
5 Deus cuius iræ ne. resi. potest. *vindictam eius euadendo.*
6 Sub quo cur. qui por. orbem. *i. angeli qui administrant omnem creaturam corporalem, & tamen dicuntur incuruati ad Dei reuerentiam, secundum illud Psalm.* Adorate eum omnes Angeli eius. *Licet autem effectus prædicti sint finiti, tamen declarant infinitatem sapientiæ, & potentiæ diuinæ, quia reducuntur in Deum tanquam in causam effectiuam simpliciter primam, & per consequens actum purum, & illimitatum, quia actus non limitatur nisi per aliquam potentiam, vnde & formæ magis materiales sunt magis restrictæ, cuiusmodi sunt formæ elementares.*
Psal. 69. a
7 Quantus ergo sum ego. *Hic consequenter ex prædictis Iob concludit suum propositum. s. quod non intendit contra Deum contendere, quia hoc esset frustratorium, & insanum, & primo hoc concludit ex sui paruitate, secundo ex Dei maiestate, ibi. Si fortitudo. Circa primum dicit.* Quantus ergo sum ego. *q. d. nullius momenti.*
8 Vt respondeam ei. *qui est sapientiæ, & potentiæ infinitæ.*
9 Et loquar verbis me. *eius iudicia discutiendo, contingit autem aliquando quod aliquis paruus homo. s. dignitate, & potestate, confidens de sua iustitia constanter loquitur coram iudice terreno, sed hoc non potest fieri coram iudice Deo. Et hoc est quod dicitur.*
10 Qui etiam si h. *non respondebo petendo iustitiam.*
11 Sed meum iud. depr. *petendo misericordiam. Et bene dicit. Si habuero quippiam iustum sub conditione propter incertitudinem propriæ iustitiæ, quia* nescit homo utrum amore, uel odio dignus sit. *Eccl. 9. a.*
12 Et cum inuo. me exau. *s. ad profectum.*
13 Non credo quod au. uocem meam. *quia uidelicet non exaudiuit me ad uotum. contingit. n. quod aliquis exaudiatur aliquando ad profectum suum, non tamen ad uotum, sicut febricitans cum petit potum a medico qui negat: exaudit. n. ille eum ad profectum suum. s. ad sanitatem procurandam, non tamen ad uotum suum, & eodem modo hominem petentem liberari a flagellis præsentis vitæ Deus aliquando non exaudit ad votum; exaudit tamen ad profectum, ordinans huiusmodi flagella ad meritum vitæ æternæ, & quia homo flagellatus hoc non uidet, ideo exauditus non credit se exauditum, ideo sequitur.*

In

MORALITER.

1 *Si repen. inter.* in mortis articulo.
2 *Qui respon. ei.* quasi dicat nullus, quia non est sufficienter prouisus.
5 *Deus cuius iræ re. & c.* Ira in deo dicitur voluntas puniendi. In deo dicitur esse duplex uoluntas. s. facti, & signi, uoluntati uero puniendi quæ est facti, nullus resistit, sed voluntati puniendi quæ est signi, aliquando uiri sancti obsistunt, quando pœnam aliquibus debitam suis orationibus auertunt, & sic dixit dominus Ier. 7. d. *Noli orare pro populo isto, neque assumas pro eis laudem, & orationem, & non obsistas mihi.*

Voluntas in deo dicitur esse duplex

6 *Sub quo cur.* nam principes, & prælati debent sub eo humiliari.
7 *Quantus ergo. s.* q. d. nihil, ad respondendum sibi.
10 *Qui etiam si ha.* quia nescit homo si sit in vera iustitia quæ est per gratiam, propter quod necesse habet deprecari iudicem pro misericordia habenda, & non iustitiam allegare.
12 *Cum inuocant. me ex.* non credo propter incertitudinem gratiæ.

In

A git: qui etiam si habuero quippiam iustum: de ipsa quoque prece pauidus ait: Cum inuocantem. Ideo sic circumspicit, quia vim iudicij se non posse ferre videt, de quo ait.

a *In turbine enim conteret me.* Qui in tranquillitate expectatus contempsit, in turbine conteretur.

Turbine. quia in cōmotione elementorū ibi districte requiri opera timet: cum & quosdam sine operibus, originali reatu damnari videt, quorū voce ait.

b *Multiplicabit vuln. mea.* Quia ipsi nihil egerunt. vnde dicitur: *Non est mundus in conspectu eius, nec infans vnius diei.*

c *Sine causa.* Pro ęstimatione humani sensus, sed apud Deum iustum est, vt arbor in ramis amaritudinem seruet quam traxit a radice. Hæc etiam spiritualiter de Iob, qui flagella Dei in turbine, & metuens præuidit, & præuidens pertulit. vnde ait; *Et multiplicabit vulnera mea sine causa, quia non pro culpa percussus est:* vnde supra, vt affligerem eum frustra.

B
a In turbine enim conteret me, & multiplicabit vulnera mea, 1 2
b etiam sine causa: Non concedit requiescere spiritum meum, 3
c & implet me amaritudinibus. Si † fortitudo quæritur, robu- 4 5
d stissimus est. Si † æquitas iudicij, † nemo audet pro me 6 7
e testimonium dicere: † Si iustificare me voluero, os meum 8 9
f condemnabit me. Si innocentem † ostendero, prauum me 10 11
g comprobabit. † Etiam si simplex fuero, hoc ipsum igno- 12
h rabit anima mea, & tædebit me vitæ meæ. Vnum est 13 14
i quod locutus sum, & innocentem, & impium ipse con- 15 16

✻ Origen. Nullum scelus me admisisse recordor, sed licet a scelere magis abhorreo, tamen non satis est mihi iustitia, nisi Dei testimonium comprobauerit.

✻ Chrysost. Quod Deus de Iobo diabolo dixerat, vt frustra perderem substantiam eius miraris dici a Iobo frustra, aut sine causa, quod nihil diabolus ex tot tormentis sit cōsecutus.

✻ Catena Græc. Nihil, ait Iob, attinebat Deum periculum de me facere, quem probe antea norat.

d *Non cons.* Plena probatio: extra lacerant tormenta, intus castigat tamēta. vnde se impietū amaritudinibus dicit, sed mitigat vim doloris æquitas, & potentia ferientis. Et hoc est.

e *Si for. quæ.* Quasi: nemo audet: quia ille merita examinat, qui per alienum testimonium ea non explorat, sed tacitus C considerator diu expectat. Alius non potest mihi esse testis, quia nec ego ipse mihi.

f *Si iustifica.* Non sufficio esse testis innocentiæ, nec scio quod iam habeam. D

g *Si simplex fuero.* Qui scit bona quę agit quomodo superbit? Itē q nescit in se bona, quomodo custodit? cōtra vtraq; opus est, & recta ęstimare, vt custodiant, & minima ne erigamur. Sed sunt quędam quę non facile pnt sciri: nā aliquādo quod virtus incipit, culpa peragit. Vnde Moyses: *iuste q iustum est, exequere*, vt qui iustitiam amore eius, non præmij defendit. Et quia seipsum plene, nequit, examinare hoc exilium cæcitatis ægrefert, vnde subdit.

Cap. 13.

† ad potentiā sub. respexero vel uenero
† qui testis meus erit? aut conuenire faciet me ad iudicium cum deo. constituetque mihi tempus?
† ostendere

h *Et tædebit me vitæ meæ.* Sed est consolatio huius caliginis reductæ animo, iusta potentia Dei: quæ & iniquos punit, & iustos transcendit. E

✻ Olymp. Etsi factorum fuero iustitiam consequutus, non tamen verborum: si enim me iustum dicere audeam, id demum dicere puto esse impietatis. idipsum enim erat silendum, neque enim de se Iustus prædicat. cui finitimum factus sum insipiens: vos me coegistis.

✻ Polych. Licet vitam a labe vacuam vixerim, improba tamen apud Deum videbitur, cuius accusandæ, atque emendandæ habet potestatem.

✻ Origen. Si impie feci, nescio in anima mea. Olymp. Illud Apostoli dixit; Nihil mihi conscius sum, sed in hoc non sum iustificatus.

i *Vnum est quod lo.* Vel, innocens consumitur, qa ex consideratione intimæ puritatis nihil esse videtur. Impius, qa cognitus damnatur; & hoc verbum cogitationis apud me protuli. Vel, innocentem, & impiū consumit, quia merito primæ culpæ ad interitum carnis æque trahuntur. Contra hæc damna humani generis gratiam Redemptoris quærit, qui simpla morte carnis, nostram duplam carnis, & animæ destruat. Cap. 14.

✻ Orig. Cate. Græc. Magnum, & potentem perdit ira, quia improbi F

NICOLAVS DE LYRA.

1 In turbine.n.conteret me. *id est in obscuritate, quia nescio causam suæ dispositionis aduenire.*

2 Et multiplicabit uulnera mea etiam sine causa. *s. nota mihi quamuis sit nota sibi, vnde subditur.*

3 Non concedit requiescere spiritum meum. *Si.n. homo sciret afflictionem suam ordinari ad bonum suum simpliciter, licet affligeretur carne, quiesceret tamen mente: sicut sciens præcisionem membri sui putridi ualere ad conseruationem corporis, licet affligeretur carne, quiesceret tamen mente illam præcisionem acceptando, homo autem a deo flagellatus in pręsenti, non potest certitudinaliter scire, quod hoc sibi cedat ad meritum uitæ beatæ, nisi sibi fuerit a deo reuelatum, et ideo dicit.* Non concedit requiescere spiritum meum.

4 Et im. me ama. *Carnis, & mentis. Potest etiam dici quod hoc concluditur quasi quoddam inconueniens contra amicos Iob, qui pſentē afflictionem negabant ordinari ad consolationem in alia uita futura.*

5 Si fortitudo. *Hic consequēter ostendit Iob se nolle contendere cum deo ratione suæ maiestatis, quando.n. iudex terrenus est paruæ fortitudinis, ita quod non potest coercere peccantem, secure contendit contra iudicem, sed hoc non potest dici de deo, cuius fortitudo est infinita, ideo dicitur.* Si for. quæri. *in iudice.*

6 Robustissi. est. *Ad coercendum quemcunque. Secundo audet aliquis contendere contra iudicem, quando potest manifeste ostendere suā iustitiam per testimonium aliorum, vel per seipsum. Primum est impossibile respectu dei, qui solus cognoscit occulta cordium hominum, et ideo nullus de bonitate proximi potest ferre testimonium contra sententiam Dei, & hoc est quod dicitur.*

7 Si æqui. iu. *supple quæritur in iudice, ad ostendendum alicuius innocentiam.*

8 Nemo au. pro. *Coram deo cum ignoret secreta conscientiæ meæ soli deo nota, similiter secundum est impossibile, ideo subditur.*

9 Si iusti. me uo. *Per testimonium meum contra dei iudicium.*

10 Os me. condem. me. *s. de blasphemia contra ipsum.*

11 Si inn. osten. *Peccatum meum non solum aliis, sed etiam mihi occultum reuelando, secundum illud Psal. 18. a.* Delicta quis intelligit.

12 Etiam si simplex fue. *i. sine plica dolositatis, & falsitatis.*

13 Hoc ipsum ign. animam. *Propter varietatem motionum, & afflictionum, alias affectionum animæ, quia sicut dictum est: nescit homo vtrum odio, vel amore dignus sit.* Eccl. 9. a.

14 Et tædebit m. v. m. *Ex hoc.n. quod homo non potest esse securus de statu suo in uita præsenti, cōsurgit quodammodo tædium uiuēdi.*

15 Vnum est. *Postquam Iob ostendit se nolle cum deo contendere; hic consequenter ostendit de quo intendit cum suis aduersariis disputare, & primo probat propositum per rationem, secundo per exemplum, ibi.* Dies mei. *illud autem quod intendit ostendere est quod flagella huius uitæ non solum infliguntur homini a deo propter peccatum, quod fuit principale propositum, & hoc est quod dicit.* Vnum est quod locutus sum. *& uolo sustinere.*

16 Innocentem, & impium ipse consumet. *i. morte affliget, ut patet ad sensum. Cum igitur mors sit quædam pœna, imo maxima in præsenti uita, & hæc indifferenter inferatur iustis, & innocētib. uidetur sequi quod innocens a deo punitur in præsenti. Sed quia statim potest ad hoc dici, quod nullus est innocens a peccato originali, propter quod est debitor mortis, ideo per hoc innocens non punitur, propter hoc arguit ultra.* Mortis pœna.

MORALITER.

1 *In turbine.n.conteret me.* i. in tali perplexitate mei status sum territus.

2 *Et multiplicabit uulnera mea etiam sine causa.* Scilicet mihi nota. Et sic remanet timor, & conturbatio in conscientia.

5 *Si fortitudo quæritur.* Hic ostenditur, quod cum deo non est contendendum propter suæ potestatis excessum. Et quia nulla iustitia potest allegari ante ipsum ex parte hominis, qa nescit si sit iustus, vt prædictum est, & multo minus potest allegari per testimonium alterius. Ideo dicitur.

8 *Nemo audet pro me testimonium dicere.* Et ex tali perplexitate insurgit tædiū præsentis vitæ, ideo subditur. 14 *Et tædebit me uitæ meæ. Vnum est quod locutus sum, & innocentem, & impium ipse consumet.* Hic ostenditur quod ex afflictionibus pręsentis uitæ etiam vsque ad mortem non potest argui iustitia vel iniustitia: nam hæc infliguntur iustis, & iniustis, sed qm̄ perfecti appetūt affligi, & ēt p mortem dissolui, ut sint cum

A improbi erunt in morte ingenti: sed iusti deridentur: traditi.n. sunt in manus impij. Origen. Communia sunt bonorũ, & malorũ in hac vita mala, nec quisquã est tam acri ingenio, q̃ horum rõnem possit reddere: sed solus Deus eorum, quæ proprie priuatim eueniunt, prouidentiam tenet. Olymp. Deridentur pij, dũ Dei bonitas delitescit, & q̃ in posterũ sunt reseruata vtrisque, haud ipsa se produnt.

a *Si flagellat occidat se.* Ridere Dei est afflictioni nolle misereri. vnde reprobis dicit: *Ego in interitu vestro ridebo*. Omne desiderium pęna est dum differtur. vnde Salomon ait: *Spes quæ differtur, affligit animam.* Hæc pœna fuit omnibus electis ante aduentum: quorum vota dum Deus distulit, risit. Vel risus Dei lætitia est, quia gaudet cum ardentius quæritur a nobis. Gaudium ergo facit ei de pœna, qui per sancta desideria pro eius amore se castigat. Quòd solus carnis mortem pertulit, aperit.

† Si flagellauerit, occidet statim qui ad tentationem, vel pœnam innocentum ridet

† tradita

† non est sic quomodo ergo

Cap. 15

Ridere dei Prou. 1. c

Ibi. 13. b

a ¶Quotidiana vindicta. b ¶Veniat qui semel moriatur, vt iam vota iustorum non differat: ipsum quoque ordinem passionis adiungit: Terra data est.

a sumet. † Si flagellat, occidat semel, & non de pœnis inno- 1 2
b centum rideat. Terra † data est in † manus impij: vultum 3 4
c iudicum eius operit. Quòd si † ille non est, quis ergo est? † 5 6
d Dies mei velociores fuerunt cursore: fugerunt, & non vide- 7 8
e f runt bonum. Pertransierunt quasi naues poma portantes, si- 9
g cut aquila volans ad escam. Cum dixero, † nequaquam ita 10 11

b *Terra data.* Vel, *tradita*. Terra caro, impius diabolus.

Mystice. c *Manus*. eius occisores Christi: in cuius mentem qui diabolus nil potuit, carnem per satellites suos occidit. Huius terræ iudices fuerunt sacerdotes, & Pilatus, quorum vultum, id est corda impius velauit ne Deum cognoscerent. Quia diabolus cum suis sequacibus vna persona est, sæpe scriptura sic de eo loquitur, vt repente ad corpus eius deriuetur. Bene nomine impij, populus persecutor accipitur, dum dicit: Quòd si non ille populus impius est: quis vnquam impius putandus est? A perfidia Iudæorum ad se oculos vertens dolet, quòd ante de mundo exit, quàm Christus venerit.

✠ Catena Gręc. Facies iudicium eius cooperit. Olymp. Peccatum iudicantium subterfugit cognitionem, cum iustitiam C sæpe numero nuntiatur. Polychr. Qui audacius diuinæ iræ æquitatem perspicere conantur, eorum facies cooperiuntur, quia tenebræ illis cognitionis offunduntur. Acsi horum omnium auctor non est Deus, quisnam sit docere.

d *Dies mei, vel fu. cur.* Cursoris est secutura nuntiare: Sic omnes electi ante aduentum nuntiantes Christum cursores fuerunt: sed quia ante moriuntur, transire se velocius cursore dolent, ut non uideant præsentem illum qui singulariter bonus dicitur, de quibus etiam addit.

e *Quasi na.* Qui poma portat, odore fruit̃, sed alijs cibũ fert; sic antiqui odore venturi pasti sunt, sed nobis prophetando ipsum fructũ detulerũt. Solẽt poma paleis misceri, vt illesa vsque ad terras ferantur: sic in dictis patrũ, paleę historiæ spiritualia seruat, q̃ sæpe ab alto diuinitatis ad incarnationem vertuntur, vt aquila quæ figit oculos in Sole, quos tñ inclinat ad cadauer cum cibo indiget: est cadauer Christus in morte qua reficimur. Sed q̃a populus Israel olim spiritu ꝓphetię plenus, in fide quã pronuntiauit non permãsit, prophetiam perdidit: per compassionem ad eorum duritiam quoque sermo vertitur ira. D

✠ Catena Græca. Vita mea vt nauis nullum, & aquila cursus vestigium relinquunt, sic bona mea pari celeritate auolarunt.

f *Cum dixero nequaquam.* Israel vt prius noluit loqui, cũ quem prædixit negauit, in quo facies eius interior cõmutatur sordibus perfidiæ, vt non agnoscatur a Deo; vnde restat torqueri doloribus ęternis.

Dies mei velocius transierunt. Primus homo sic conditus est, vt vita eius per tempora posset tendi, nõ euolui. sed quia peccauit decursum pertulit, quẽ homo semper tolerat, & tamen optat, dum viuere appetit. Huius decursus damna voce humani generis gemit.

Fugerunt. Quia ad lucem stare homo noluit, fugiendo visum perdidit, ne bonum quod est videre posset, ad quod conditus fuit.

Quasi naues poma portantes. Fructus terræ per fluctus. Terra hominis paradisus est, in qua innocens permansisset, sed per culpam ad vndas mutabilitatis venit. Poma terræ, sermo mandati, possibilitas operis, intelligentia Dei: quę quia in terra quietis noluit homo edere, per mare portat: & in tot tentationibus seruare conatur, non sine ligno, id est cruce, qua reformamur. Vel nauis quę poma portat, suauitatem odoris habet, sed grauitatem ponderis non habet: sic & homo expulsus cum ad superna repetenda se erigit, odorem cœlestiũ recordatione sentit: sed pondus vitę non habens huc, & illuc leuiter impellitur. Et sicut aq̃la quę in altũ volat, sed appetitu ventris terram expetit; ita homo in alto conditus, pro gustu vetiti cibi ad terram cecidit, vbi carnibus voluptatis pascitur. E

Quæstio. Sed cum hæc tractamus, quæstio nos vrget. Cur Deus fecit quem periturum præuidit? Cur bonus omnipotens non talem fecit qui perire non posset? Quæ cogitatio ne in superbiam erumpat, humiliter se comprimit, dicens.

g *Nequaq̃ ita loquar.* Sed infirmus a tali inq̃sitione cõpescar. In quo facies mẽtis commutat̃, q̃a q̃ alta q̃rebat, infirmã se videns, F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Si flagellat occidat semel. *qu.d. ex hoc habetur quod deus deberet innocentem tantum semel affligere. s. in morte, & non in vita cuius contrarium uidemus in multis innocentibus a deo afflictis in præsenti vita quasi delectetur in eorum pœnis propter se, & hoc est quod dicit.*

2 Et non de pœnis innocentum rideat. *Homo.n. solet ridere de his quæ placent propter se, sed quia hoc est impossibile, quod deus delectetur per se in pœnis innocentum, ideo oportet dare aliam causam istarum pœnarum, ideo subditur.*

3 Terra data est in manus impii. *Quasi dicat Iob. Si iudicas respondendo, quod ipse Sathan est causa, quia habet potestatem in terra, & sic inducit potentes huius mundi ad affligendum innocentes inique. Vnde subditur.*

4 Vultum iu. eius op. *i. intellectum iudicum terræ operit muneribus fauore, & aliis huiusmodi, ne uideant æquitatem innocentes condemnando, & affligendo. Hanc responsionem destruit Iob, quia Sathan nihil potest nisi permissus a deo, et ideo istas pœnas innocentum oportet reducere in aliam causam. s. in deum permittentem, & in permissionis causam, & hoc est, quod dicitur.*

5 Quod si ille non est. *s. Sathan causa prima dictarum pœnarũ.* Quis

6 Quis ergo. *q.d. ipse deus permittens. s. talem afflictionem ad bonum innocentum in alia uita, quod aduersarii Iob negabant.*

7 Dies mei. *Hic declarat propositum per exemplum sui, ostendens se esse punitum a Deo non pro peccato præcedente, & secundo inquirit causam punitionis suæ. 10. c. Circa primum ostendit primo innocentem punitum, secũdo remouet dicti sui falsum intellectum, ibi.* Si lotus fuero. *Circa primum præmittit afflictionem suam, dic.* Dies mei. *s. prosperitatis meæ.*

8 Velo. fue. cur. *qui absque statione tendit ad terminum, & per hoc ostendit Iob, quod prosperitas sua temporalis non habuerit aliquam fixionem, sed transiit statim ad miseriam, ideo subditur.*

9 Fugerunt, & non ui. bonum. *s. stabile, sed hoc est valde miserabile, quando homo in miseria positus recolit tempus suum prosperum sic cito transiisse, & ad idem exprimendum ponit aliud exemplum de naui uelociter transeunte ad portum, & de aquila famelica uolante ad cibum, di.*

10 Pertransierunt quasi na. po. *quarum nautæ festinant non solum propter desiderium portus, sed etiam ne poma propter moram in mari putrefiant.*

11 Cum dix. ne. ita lo. *conquerẽdo de mea afflictione, & miseria.* Commuto

MORALITER.

† Christo, ideo pro ipsis dicitur.

1 *Si flagellat occidat semel.* Idest occidi permittat.

2 *Et non de pœnis innocentum rideat.* Idest derisionem fieri nõ permittat, quam abhorrebant aliquando sancti non pro se, sed in quantum hoc fiebat a tyrannis, & infidelibus in contemptum dei, ideo subditur.

3 *Terra data est in manus impij.* Quod fit quando potestas dat̃ impiis bonos persequendi.

4 *Vul. iu. e. o.* i. operiri permittit errore.

5 *Quod si non, &c.* q.d. non est dubium, quin talis potestas impiis concessa sit a Deo, quanuis abutantur, ueruntamen quia parum durat, sicut hominis uita, subditur.

7 *Dies m. ve. &c.* nam cursor aliquando sistit pro cibo sumendo, & somno, tempus autem continue transit. Ad idem ponit exemplum de transitu nauis, & aquilæ uolantis.

10 *Pertransierunt, &c. Cum dixero nequaquã ita lo.* de trãsitu vi- † tæ

videns, ueneratur quod ignorat. in qua est dolor, quia ualde A affligitur qui ad intelligenda quæ de se sunt cæcatur. His cō munibus malis sua propria adiungere metuit.
✱Olym. Si me tueri uoluero oratione, vereor ne alicuius rei per imprudentiam contractæ forte conuincar. Chryso. mihi dicere conanti doloris acerbitas obliuionem adducit.
✱ Olym. Emori me præstabat, quam impietatis postulari mortemque magis opto, quam tantis uexari cōuitiis, quasi diuinas leges perfregerim.

cens ego sum, sic Pilatus, & Dauid, Lauabo inter innocentes D manus meas. Dicit ergo. Quantalibet mea extiterit innocentia, hæc supplicia peracerba ex præiudicata iam opinione impuritatem meam coarguūt, vt iam, vel ex ipsa vestis meæ contractatione inquinari se cæteri suspicentur, cum arbitrentur ob scelera me hæc pati.
✱ Chrys. Qui me pari, ac vestis corpus propinquitate, contingūt, oderūt me ipsum mi hi corpus inuisum, & execrandum inuasit, vel ipsa me vestis quasi incitata odio fugit. Nec ob plagarū acerbitatē possū amiciri.

loquar, commuto faciem meam, & dolore torqueor. †Vere- 1 2
bar omnia opera mea, sciens quod nō †parceres delinquen 3

a ¶Post metum peruenit ad lachrymas desperationis, ut humilitas postulationis opus bonum subuehat ad præmium, sed nec uita, nec lachrymæ perfecte mundos reddunt, dum hæc corruptio tenet, vnde addit, si lotus fuero, &c.

ti. Si au'tem, & sic impius sum, quare frustra laboraui? Si lo- 4 5
tus fuero quasi aquis niuis, † & fulserint velut mundissimæ 6
manus meæ, tamen †sordibus intinges me, & abominabun- 7 8
tur me vestimenta mea. Neque enim † viro qui similis mei 9 10
est respondebo, nec qui mecum in iudicio ex æquo possit au 11

a ¶ Sicut Esaias dicit. Quiescite agere peruerse, discite bene facere, & venite, & arguite me Esa. 1.

diri. Non est †qui vtrumque valeat argu'ere, & ponere manū 12 13

† Timui tunc omnes dolores meos.
† innocentem iudicabis me
† est sub. deus uir, sicut ego, cui respondere possem, ut una iremus ad iudicium.
...mundaue- ...pure, vel ...fonte manus ...nas ...vel, in fo... ...um demer... ...(sub. a qua ...meruar) ...er nos qui ...repet (vel ...iter)
Cp. 17
bonis duo sit timēda.

a *Verebar oīa opera.* Bona quidem erant, sed & hæc timēda his qui uere volunt Deo placere. Quia duo in bonis timenda sunt, desidia, & fraus, Desidiam facit minor amor Dei. Fraudem proprius amor sui, dum pro bene actis tacita humani cordis gratia, uel fauoris aura, vel quelibet res exterior desideratur — sed beatus qui excutit manus suas ab omni munere, cordis manus, & oris. Contra hæc timor habendus est, qui munit, quod non parcit delinquenti, etsi. n. peccantes ad pœnitentiam uocat, tamen nunquam peccatum sine ultione præterit. Vel homo punit, uel Deus, unde & post baptismum pro originali morimur, sed dum plus iusto trepidat, tædet uiuere, qua si nec per labores ad vitam perueniat, vnde.

E 33.c

b *Si autem, & sic impius sum.* Non pœnitet laborasse, sed inter labores de præmiis incertum se esse dolet, ita est incertus iustus, ut confidat, ita confidit, ne securus torpeat.

C.18

B c *Frustra.* dico quia.

d *Si lotus fuero quasi aquis niuis.* Qui conterit se ut lamentis C affligatur, aquis se lauat, sed non niuis, nisi adsit humilitas, quæ coram deo cadet, dum nec alium despicit, nec contra Deum murmurat. Vel, aqua niuis ex aere est, cum aliæ aquę extra oriuntur. Qui compungitur in prece pro terrenis aqua terræ.

C.19

✱Chry. Olym. Mos erat antiquis balneis eluere sordes. illud item, ut cum probare uellent, cuiuspiam sceleris societatem ad se minime pertinere, manus lauarent dicerentque. Innocens

e *Manus.* sunt opera.
f *Velut mundissimæ.* quasi non uere mundæ sub hac corruptione. E
g *Intin.* i. intinctum demonstrabis, quia quanto plus ei proximatur, sordes nostras ex eius munditia agnoscimus.
h *Vestimenta.* Vestimentum animæ est corpus quod præcipit Salomon omni tempore candidum esse, & si sit mistum sanguine. i. carnalibus desideriis, dicit Esaias comburendum.

Eccl. 9. a
Esa. 9.

i *Abom.* i. abominabilē reddent, ut de Iuda dr̄. Possedit agrū de mercede iniquitatis, i. possideri fecit. in abominatione vestis hoc grauius hēt, quod sensum sui reprehensoris ignorat.

Act. 1. c
Cap. 20.

k *Neque. n. ui.* inter homines, & audimus obiecta, & ad ea respondemus, & audimur, sed in iudicio dei, ipse nos audit, qa uidet omnia quæ agimus. sed non audimus eum, quia quod ei displicet, plene non intelligimus. Non ex ęquo pōt audiri.
✱ Orig. Si homo esset cum quo contenderem innocens declaratus fuissem. Polyc. Non. n. homo es sicut, & ego cui in iudicio respondeam, vt simul veniamus in iudicium, hoc mihi euenit, quia apud eum mihi est dicēdum cum quo nulla mihi naturę communio, vtinam sicut apud homines, sic apud te experiundi ęqua daretur potestas, & dum ad maiorem assilit libertatem, interuentorem adesse optat, vtinam mediator eēt inter nos, & redarguēs, & audiēs inter vtrūq;.
l *Vtrumque ualeat.* i. Deum, & me possit. F
m *Argu.* Arguit, q ex autoritate rōnis ꝑsuadit. Qui ergo recta agit, iā non gemitu precis, sed fiducia autoritatis iræ iudicis contradicit.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Commuto fa. m. & dolo. tor. *i. augetur dolor meus interior, & per consequens in facie commutor, dolor. n. celatus in corde intenditur, quasi intus uiolenter retentus, & inclusus, sed quando aperitur exterius per fletum. s. seu querulationem, minuitur quasi per quandam euaporationem. Posita afflictione sua declarat innocentiam suam, di.*
2 Verebar o. *ne esset ibi aliquid iniustum, modus. n. hominis diligēter suam innocentiam custodientis est semper timere, ne aliquid iniustum faciat.*
3 Sciens quod non par. delin. *quia ad deum non pertinet dimittere dedecus culpæ, sine decore iustitiæ.*
4 Si au. & sit im. *vt meruerim tantum flagellum.*
5 Quare fru. la. *ad custodiendā innocentiam, tam diligenter. q. d. hoc non est uerisimile, & sic concluditur, quod sua flagellatio non fuerit pro peccato præcedente, sed pro alia causa. s. ad exercitium suæ patientiæ pro merito uitæ futuræ, quod intendit Iob contra aduersarios concludere, ut dictum fuit a principio.*
6 Si lo. fue. *Hic consequenter Iob remouet falsum intellectum sui dicti, per hoc. n. quod dixit se innocentem a deo punitum posset ab aliquo intelligi quod diceret se iustum in comparatione ad Deum, cuius contrarium asseruit in principio huius c. & ideo ostendit quod nullus quantuncunque iustus comparatus deo potest dici proprie purus a peccato, pallidum. n. comparatum ad album dicitur nigrum, & imperfectum ad perfectum dicitur defectiuum, & hoc modo omnis creatura, quantuncunque lucida dicitur tenebrosa comparata ad Deum, & eodem modo humana innocentia comparata ad puritatem diuinam dicitur immunditia, secūdum illud Esa. 64. c.* Vniuersę iustitię nostrę quasi pannus menstruatę. *& hoc est quod dicitur. Si lo. fue. a peccato commisso per pænitentiam.*
7 Et fulserint ve. mun. ma. meę. *seruando innocentiam.*
8 Tamen sordibus intinges me. *i. uidebor sordidus iuxta te.*
9 Et abom. me ve. mea. *i. opera, quia immunditia operum procedit ab immunditia operantis. Quod autem per vestimenta designentur opa exteriora, patet Mat. 7. b.* Attēdite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, &c. *Consequenter subdit cām quare homo comparatus deo uideatur sordidus, & iniustus, dicens.*
10 Neque. n. ui. &c. respon. *s. in tali comparatione, vir. n. iuxta virum potest apparere iustus, sed non iuxta deum, cuius iustitia excedit in infinitum, & sic intelligitur, quod subditur,*
11 Nec qui me. in iu. &c. *quia deus a nullo potest iudicari, ideo subditur.*
12 Non est qui vtrun. va. ar. *quia deus a nullo potest argui.*
13 Et po. ma. suam in amb. *i. coercere sua potestate me, & deū, quia deus a nullo potest coerceri. Per ista omnia insinuat Iob infinitatem quo ad iustitiam diuinæ excellentiæ, ratione cuius homo quantuncunque iustus non potest dici purus, nec per consequens potest de diuinis iudiciis contendere, vnde subditur.* Aufe-

MORALITER.

tæ præsentis.
1 *Commuto fa. meam.* i. intellectum meum conuerto ad cogitandum iudicium futurum.
2 *Et dolor.* horrore sequentis pœnę. Et quia talis horror incutit timorem peccandi, subditur.
2 *Verebar omnia.* Sed quomodo impii iustos esse malos reputant, ideo in persona iusti, subditur.
4 *Si autem sic impius sum* ut a malis dicitur.
5 *Quare frustra laboraui.* ad pręcauendum mihi de peccatis, & ad operandum bona. q. d. non est pro remuneratione in vita pręsenti, sed futura, quod erat conclusio Iob intēta. Sed quoniam, sicut lux creata comparata ad diuinam est tenebrę, sic iustitia humana comparata ad diuinam est iniustitia. Esa. 64. c. *Quasi pannus menstruatæ uniuersæ iustitiæ nostræ.* Ideo subditur. 6 *Si lo. fue.* sequitur.
8 *Tamen sordibus intinget me.* sicut sol obscurat lumē cādelę.
8 *Et abom. me. ue. me.* idest virtutes meę erunt quasi nullę.
10 *Neq. n. ui. qui si. me.* Idest, deus non est similis mihi, sicut alius uir, ut possim ei comparari ex equo.
12 *Non est qui utrun. ua. ar.* i. ipse, & ego non habemus iudicem communem, quia non habet superiorem.

A contradicit. Videt autem Iob, quam peruerse fecit homo, q̃ districte irascitur deus, & non esse humanam iustitiam quæ contradicat, & ideo optat. s. post uenturum mediatorem, q & hominem arguit, ne delinqueret, & patiendo deo obstitit, ne feriret. Et manum posuit in ambobus, quia & homini exemplum agendi p̃buit, & deo in se opa quib. placaretur ostendit, q nullus ante cũ potuit. ipse ẽt hoc mirabilius fecit, q corda deliquẽtiũ mãsuetudine potius q̃ terrore correxit, uñ addit.

a suam in ambob. Auferat a me uirgam suam, & pauor eius 1
b non me terreat. Loquar, & non timebo eum. Neque enim †
c possum metuens respondere.

Cap. 13 a *Auferat a me uirgam.* Legis quæ punit, sed eam Christus abstulit, & per mansuetudinem uias uitæ ostendit. Voluit ut deus timeri, sed vt pater amari.

✻ Polych. Ad interuentorem hæc nonnulli referunt quasi

B sit

D sit certus se e malis eripiendum. Alii in Deũ conuenire confirmant. Orig. a quo duo postulat, doloris, metusque ad doloris liberationem.

b *Loqu.&c.eum.* iam non hẽt metum, sed ut ad patrẽ affectũ. Ecce baculus. i. timor legis missus non suscitat puerũ, sed ipse Eliseus, puero contẽ 4.Re.4.f patus, & septies aspirãs. i. per amorem spiritus.

E ✻Polych. Aduersus Deũ nihil loquar omnino: absit, sed contra seipsũ se uoces emissurum ait.

†sic mihi cu ipso conuer (vel sic qu quam po agere cum so)

c *Rñdere,* Est factis digna recompensare, sed beneficiis dei nemo seruiliter timens rñdet. Tantummodo qui per fiduciam amoris non timet, digna ei reddidit obsequia. Non est purus, q mala ageret, si liceret. Amanti autem est tedium huius uitæ, quæ prius dulcis erat etiam mœrens eam tolerat.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Auferat a me uir. suam, & pa. eius non me terreat. Loqu. *q. d. ista duo. s. terror diuinæ uindictæ, & pauor, ne inferatur irreuerentia diuinæ excellentiæ, debent homini silentium imponere, ne audeat de ... ae eius iudiciis contendere. Totus. n. liber iste rhetoricus est, cuius modus est eandem sententiam modis plurib. explicare, & maxime quãdo homo loquitur in persona dolentis, qui conceptus solet exprimere pluribus modis, aliquando interrogatiue, aliquando optatiue, & aliquãdo assertiue, & aliis modis pluribus, ut patet in processu huius libri.*

Rhetoricus modus.

MORALITER.

1 *Aufe. a me uir.* timoris seruilis. *Loquar.* in oratione deuota, *Et non ti.* quia pfecta charitas foras mittit timorẽ. 1, Io. 4. d.

ADDITIO I.

In c. 9. ubi dicitur in postil. *Et columnæ eius concutientur.* Per columnas terræ possunt intelligi ad litteram columnæ, vel quæcunque alia ædificia quæ uidentur adhærere terræ, vel etiam montes qui sunt quasi columnæ super terram fundatæ, quæ omnia in terræmotu concutiuntur.

ADDITIO II. In eo c. 9. ubi dicitur in post. *Qui præcipit soli & non oritur:* id est, potest præcipere. Tempore Iosue quando deus fecit stare solem in medio cæli vt non procederet ad occasum spatio unius diei. Ex eadem F statione secutum est, quod staret ante ortũ respectu hemisphærii antipodum, & sic eodem tempore deus fecit, qđ non procederet sol ad ortum. unde non requiritur, quod arguatur a similitudine potestatis in præcipiendo, quia in una, & eadem statione sol stetit, ut nõ procederet ad occasum, nec ẽtad ortum, & hoc respectu diuersorũ hemisphæriorũ, &c.

CAP. X.

Cap. 13 a Tædet ani. meam vi. meæ. Cum autem hæc vita vilescit amore cælestis, qui defendebat culpas, iam eas accusat. Et hoc est.

b *Dimit. elo.* quo vtebar in defensione iam,

c *Aduer. me.* quia confitendo me accuso, nõ vt qui adhuc erubescit confiteri, quia non tãto desiderio mala deserit, sed quia aliquando aperte confitẽs nõ gemit, sed lugenda gaudens dicit, subdit.

Excisa est anima mea in uita mea (vel, abominatur anima mea uitam meam)

Cap. 14 d *Loquar in ama.* Vt amaritudo puniat, qđ

C lingua accusat. Ex pœnitentia nascitur securitas, & confidentior interrogat, quomodo erga se agatur. Et hoc est.

e *Di. deo: no. me con.* quia pœna mea extinguit tua supplicia.

f *Indica mihi.* i. flagellas utrum ad securitatem, vel pro qua culpa specialiter, quia etsi iustus, habet tamen aliqua mala, & ideo petit, ut deus se sibi indicet, ne quod deus in eo punit ipse quoque flendo puniat, ideo causam quæro, scio. n. quod non iniuste.

CAP. X.

a Tædet animam meam uitæ meæ, dimittam 1
b aduersum me eloquium meum, loquar in
c amaritudine animæ meæ. Dicam Deo. Noli 3
d me condemnare. Indica mihi, cur me ita 4

a ¶In præsenti afflictione. utrum pro securitate futura, vel pro qua culpa specialiter, qu a etsi iustus, habet tamen aliqua mala.

✻ Orig. Si impie faciam. Catena Græc. Ne impium me esse doceas. i. ne me permittas tentari amplius, & supra id q possum, impiam a me remoue orationem. Plerique. n. suas nõ ferẽtes ærumnas ad impia conuitia conuersi sunt.

✻ Olym. impios dæmones appellat, qui bus se permissum intelligit, nec prouidẽtiæ rõnem, cur diabolo in eum sit data ptãs, adhuc perdiscere potuit, iõ tam varios circuitus conficit. Orig. Deum mitigat, q opus manuũ eius est homo, diabolus autem sua malitia talis effectus est.

g *Cur, &c. iu.* Duob. modis hic iudicat. Vel pęnã imittit, q̃ nõ mutatos ad ęternã trahit. vl̃ p hãc pęnã extiguit futurã hui ergo

NICOLAVS DE LYRA. CAP. X.

Tædet an. meam uitæ meæ. *Postquam Iob declarauit se innocentem punitum fuisse, hic consequenter inquirit causam punitionis suæ, quam maxime solent afflicti quærere. Et primo ponit suam inquisitionem, secundo infert contra aduersarios unam conclusionem, ibi.* Quare de uulua. *Prima in duas, quia primo inquirit causam suæ punitionis ex suppositione suæ innocentiæ, secundo absque tali suppositione, secunda ibi.* Si peccaui. *Prima in duas secundum duplicem causam, quam remouet a deo, secunda ibi,* Nunquid oculi. *Prima causa punitionis innocentis est malitia in puniente, quando calumniatur innocentem per suam malitiam, vel opprimit per uiolentiam,*

Diuisio

lentiam, & hoc nullo modo potest esse in deo. Sic igitur istam sententiam deducit Iob, primo lamentando afflictionem suam, dicens. Tędet animã meam uitæ meæ. *quia licet uiuere secundum se sit delectabile, subiectum tñ multis angustiis efficitur tædiosum, sicut erat in Iob.*

2 Dimittã aduersum me eloquium meum. *tunc. n. uidetur homo loqui contra se, quando loquitur de abbreuiatione uitæ suæ.*

3 Dicã deo, noli me condem. *ex hoc patet, q Iob non loquebatur ex desperatione, sed magis ex suppositione aduersariorum suorum, futuram uitam negantium, ad quod sequitur breuiatio uitæ Iob optanda, ut sic terminaretur sua pœna, ut frequenter dictum est supra.*

4 Indica mi. &c. *Ostendendo mihi causam quare sic grauiter me punis innocentem.*

Nun-

MORALITER.

Delectabile viuere, sed per accidens fit tristabile dupliciter.

1 *Tædet animã meã vitæ meæ, &c.* Licet uiuere per se sit delectabile, tamen per accidens fit tristabile. Hoc autem contingit dupliciter. Vno modo, quia multis, & grauibus malis est adiunctum, propter quod aliqui se interimunt, expediri uolentes a malis quæ sentiunt. Alio modo, quia boni melioris est retardatiuum. s. uitę gloriæ, & sic Apostolus dicebat, desiderium habens dissolui, & esse cum Christo. Primum modũ tenui literaliter exponendo, nunc autem exponendo mystice secundum tenere propono. Dicit igitur uir perfectus desiderio uitæ cælestis accensus.

Tædet animam meam uitæ meæ. scilicet præsentis, propter retardationem melioris.

2 *Dimittam aduersum me eloquium meum, loquar in amaritudine animæ meæ.* propter tædium mansionis in hac miseria.

3 *Dicam Deo noli me condemnare.* ad amplius hic manendum quasi in carcere. Sic dicebat Iohannes euangelista. Quoties te rogaui ut uenirem ad te, sicut scribitur in eius legenda.

4 *Indi. m. i. &c.* q. d. causam detentionis in hac uita scire vellem, ut cum patientia sustinerem. Sicut dixit Iohanni. Expecta populum crediturum mihi.

Nun-

a ¶Quæro quare, sed scio quod iuste, & non pernitiose.
a iudices? Nunquid bonum tibi uidetur, si†calumnieris, &†op 1
a ¶Vel pauperem, alia litera. 2
b primas me, opus[a] manuum tuarum, & consilium impiorum 3
c 4
d †adiuues? Nunquid oculi carnei tibi sunt, aut sicut videt 5
e homo, & tu uidebis? Nunquid sicut dies hominis, dies tui, 6
f & anni tui sicut†humana sunt tempora, ut quæras iniquita- 7
g tem meam, & peccatum meum scruteris? Et scias, quia ni 8
h hil impium fecerim, cum sit nemo qui de manu tua possit e- 9
i a ¶Quasi, quia nullus est qui eruat, ergo tu me erue, quia fecisti.
k ruere Manus[a] tuæ domine fecerunt me, & plasmauerunt me 10
l totum ī circumitu, &† sic repente præcipitas me; Memento, 11 12
m
n quæso, quod sicut lutum feceris me, & in puluerem reduces 13
o me. Nonne sicut lac†mulsisti me, & sicut caseum me coagu 14 15
p lasti? Pelle, & carnibus vestisti me, ossib. & neruis cōpegisti 16 17
18

A ergo iudicii incertitudine turbat, & cogitatione interrogat, qui de sua ambigit uita. Sed cum virtus vitæ respicitur, quasi consolatio a iudice rñdetur, quia non ad perdendum percutit, quem & feriendo in innocentia custodit. Dicit ergo,

a *Nunquid bo.* Interrogatio hæc negationem exigit, acsi diceret, scio q tu summe bonus es, non æstimas bonum, vt pauperem per calumniā premas. Vnde scio q non est iniustū quod patior, & ideo pl' doleo, quia cām ignoro. Non ait, opprimas innocentem, quia non audet de iustitia, sed pauperem, quia infirmum considerat.

b *Opus ma.* Quasi, impie non perdis quem gratuito fecisti.

c *Imp.* i. malignorum spirituum qui cum ad vitā redire nequeunt, socios ad mortem querunt, quorum cōsilium fuit, ut Iob rectum in prosperis, frangerent aduersis,

B sed Deus supra uires non sinit tentari.

d *Nunquid oc. ca.* Oculi carnis non nisi aliqua facta in tempore agnoscunt, quia & cum tempore clauduntur, & humanus uisus quodlibet opus sequitur, non præcurrit.

e *Dies.* Dies quoque, & anni hominis differunt ab æterno, cui nihil prçterit, nihil est futurum, sed omnia conspicit prçsentia.

f *Vt qua. ini. m.* Et ita scias quod nihil impie feci, quasi humiliter quærat, cur in tempore per flagella probas quem apud te perfecte, & ante tempora scisti.

✠Orig. Peccatum & ἀσέβειαν dixit, quia illud, est in Deum, & hominem, hæc circa cultum diuinum. Idem Iul. non es hominib. similis, qui paria exigunt cum de multis pauca requiras, nosti autem me nullius conscientia peruelli.

g *Cum sit ne.* Quasi quid restat tibi nisi parcere, cui nemo potest obuiare? Quo. n. nullus potest tuam vindictam retinere, eo facilius pietas debet parcere, ut autem placetur, quia nostrum opus non possumus, suum opus ei offeramus.

h *Manus tu. do.* Quasi pensa misericorditer ne peat qđ fecisti.

C i *Fecerunt.* Secundum animam.

Didym.

✠Didym. Plasmatum est corpus, formatumque ex subiecta terra, facta autem est anima non ex aliqua materia subiecta, ut. n. est expers corporis, sic & diuisionis. D

k *Totum in cir.* Secundum hoc intelligendum est, vt dignior conditio hominis præ cæteris ostendatur, manib. dicitur factus prçmisso consilio. *Faciamus hominē ad imaginem, & similitudinem nostram.* cū de cæteris dixit tantum. *fiat.*

l *Et sic re.* quasi quem tanta dignitate præponis, cur tanta uilitate despicis? Sed cum hac dignitate quç est per spiritū, est infirmitas per carnem, quæ moueat pium iudicem. unde dicit. E

m *Memento qux, &c.* Vnde venialis est culpa, cum irremissibilis sit in Angelo, qui robustus fuit. Lutum est cum aqua terram infundit. Ita homo cum anima rigat carnem, cuius mortem aperte subdit.

n *Et in pul. &c.* quasi uide materiam, & pœnam, & culpæ parce, quia qualitatem hominis conditi protulit, subdit ordinem propagationis, vnde dicit.

o *Nonne sicut lac, &c.* Factus homo, ut lutum, propagatus autem, sicut lac mulgetur semine, vt caseus coagulatur in carne. Carne, & pelle induitur, ossibus, & neruis solidatur. Post creationem corporis quod minus est, subditur mira aspiratio uiuificationis.

Nonne sicut lac. dum mens per spiritum Dei, & vetustate trahitur, sicut lac mulgetur, quia in quadā inchoatione formatur. Sicut caseus coagulatur, cum pinguescens cogitationibus stringitur, vt iam non defluat desideriis, sed in uno amore solidetur. Sed contra hæc rudimenta caro ex veteri vsu murmurat.

p *Pelle, & carnibus.* idest carnalium motuum obsidione mens vallatur, qui autem exterius laxat ad bella, intus roborat per ossa virtutum, vt humilis sit, & fortis. Ideo autē Deus recte viuendi rectitudinem tribuit, quia præteritis delictis parcit. F

Gen. 1. c
† uim intuleris
† reprobes
† illustres?
Cap. 28
Cap. 28
Cap. 29

a *Vitam*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nunq. bo. tibi si ca. *per astutiam.* 2 Et opp. me. *per uiolentiam.* 3 Opus ma. tua. *i. cum sim creatura tua.* 4 Et cōsi. *quorum studium uertitur ad depressionem innocentum. ista proposuit Iob interrogatiue. q. d. ista nullo modo possunt in deo esse, & sic excluditur a deo prima causa punitionis suæ, quæ est malitia punientis.*

5 Nunq. oc. *hic remouetur secunda causa quæ est ignorantia ueritatis, sicut iudex punit aliquando innocentem etiam secundum ordinē iustitiæ, utpote quando suspectus est de crimine, licet falso, & sic per tormenta, seu quæstiones punit innocētē, ut p hæc extorqueat ueritatē, ista aūt cā puniendi innocentem non potest esse in deo, cui nihil pōt eē occultum. Sic igitur procedit Iob primo quasi inquirendo vtrum ppter talem ignorantiam puniatur a deo, & scdo ōndit q non ibi.* Manus tuæ. *Circa primum dicit loquens deo.* Nunquid ocu. car. ti. sunt. *ita quod accipias cognitionem intelligibilem a sensibus, inter quos in hoc principalior est uisus, quia plures differentias rerum nobis demōstrat, vt habetur 1. Meta.* 6 Nunquid si. di. &c. *ita q per processum temporis augeatur, & in te cognitio ueritatis, sicut accipitur cognitio in hominib. & propter talem modum cognoscendi, aliqua ueritas te lateat.* 7 Vt quæ. ini. me. & pec. &c. *Per tormenta mihi inflicta, sicut iudices humani inquirunt de ignotis.* 8 Et scias quia nihil, &c. *Per talem disquisitionem, sicut iudices terrent per hoc cognoscūt qōnati innocentiam.* 9 Cū sit, &c. pos. erue. *illum quē tu uolueris prædicto modo qōnare.* 10 Manus tu. *Hic consequenter ōndit Iob talia nō hēre locum in deo cum cognoscat hoīem perfectissime intus, & extra, & hoc est q dicit.* Manus tu. *i. potentia operatiua tua.* 11 Fecerunt me. *Quantum ad aīam quæ fit a deo per creationem.* 12 Et plas. me, &c. *Quantum ad corpus, quo aīa circundatur, sicut vestimento quodammodo.* 13 Et sic &c. præci. per flagella. *q. d. mirabile est q cum tanta diligentia feceris me, & statim per flagella velis me destruere, hoc interponitur cōtra errorem amicorum Iob, qui post mortem negabant aīam remanere, quasi sequens ad dictum eorum quod prima facie inconueniens vr̄.* 14 Memēto quæ. &c. *hoc dr̄ ad alludendum ei, quod dr̄ in Gen. hominem formatum de limo terræ. Gen. 1. d. & redigendo in puluerem. Gen. 3. d.* 15 Nō. si. &c. *incipit describere formationem hoīs a principio seminis, quod est de superfluo alimenti dealbato ad modum lactis.* 16 Et si. ca. &c. *informatione. n. pueri semen uiri in quo est uis actiua, se habet ad materiam ministratam a matre in formatione corporis pueri, sicut coagulum ad lac in formatione casei.* 17 Pelle, & carn. &c. *quia membra vitalia, ut cor, & epar, & cætera, operiuntur carnibus, & pelle quibusdam uestimentis.* 18 Ossi. & ner. &c. *ad robur corporis. Descripta ergo corpo-*

Diuisio.
Philos.

MORALITER.

1 *Nunquid bo. ti. ui. si ca. & op. &c.* calumniari, & opprimi me permittas conflictib. dæmonum qui durant usq. ad huius uitæ terminū, quasi diceret, non est sic, quia si tuos in hoc conflictu relinquis, hoc est propter bonum uictoriæ sequentis.

5 *Nunquid ocu. car. &c.* i. accipis ne cognitionem a sensib. & sic me dimittis hic diu uiuere, ut habeas maiorem cognitionem de me. q. d. non: na ab æterno cognoscis omnia pfecte.

10 *Manus tu. do. f. &c.* Hoc exponitur mystice de constitutione hominis in esse gratiæ quæ a solo deo datur.

12 *Et plas. me to. in cir.* Quia cum gratia dat uirtutes perficientes animæ potentias, sed quia per hæc homo non confirmatur in bono, ideo subditur.

13 *Et sic repen. præ. me.* i. exponis me præcipitationi, exponēs me multiplici tentationi, tamen reparabilis est hominis casus, cuius assignatur una causa, quia fomitem habet ex carne quem non habuit angelus, ideo subditur.

14 *Memento quæso, quod sicut lutum feceris me.* Dando mihi carnem terream, quod patet ex resolutione, cum dicitur.

14 *Et in pulue. redu. me.* Consequenter ponitur ordo formationis, cum dicitur.

15 *Nonne sicut lac mul. &c.* Albus. n. humor est materia corporis humani ex quo formantur carnes, ossa, pellis, & nerui.

me. Vitam, & misericordiam tribuisti mihi, & uisitatio tua 1 2
a ¶Sicut mihi ita,& omnibus.
custodiuit spiritum meum. Licet hæc celes in corde tuo, ta- 3 4
men scio, quia uniuersorum memineris. † Si peccaui, & ad 5 6
r ¶Sed non ex toto mundus. b Si culpam venia abstulit, cur hanc ex memoriam non abstergit.
horam pepercisti mihi, cur ab iniquitate mea mundum me 7
a ¶Et cum non mundus,vel impius ero,vel miser in laboribus certaminis.
esse non pateris. Et si impius fuero, væ mihi est, & si iustus 8
nō leuabo caput, saturatus †afflictione, & miseria. †Et pp super 9 10
a ¶Captus est homo,quia inde nunc carcere tenetur,unde audacter est transgressus. ¶ Et hoc fit ne superbiam. ¶ Quia a superbo discedis. 11 12
biam quasi leænam capies me, reuersusque mirabiliter me cru 13 14

†ignominia & videre afflictione m meā

a *Vitam, & mi.* Sed hęc bona frustra dedit, nisi ipse custodiat vnde subdit.

b *Et uisi.tua.* Eadem de interiori homine, interior homo lutum est, quia terrenæ menti gratia spiritus infundit, & irrigat, ut ad Deum eleuetur. Sed ne continuo vsu superbiat, spiritus ad tēpus deserit, & in puluerem redacta aret, ut iam vento tentationis agatur, vt sic se homo cognoscat, dum. n. homo relictus cōcutitur, dona dei cogitat subtilius.

✻Caten. Grę. Postea mutat⁹ pcussisti me. Aquila & Theodotio, ī circuitu demersisti me. Iulia. Tantæ es benignitate, vt animali ex materia fragili, intelligentiam concesseris. ✻Orig. Physicorum more aptum ordinem ponit, ac primum animal ex animali per generationem nascitur, principium quidem appellans seminis effusionem, & concretionem, deinde partium conformationem cutis, carnis, ossium, postremo animæ infusionē. quæ, contra diabolum, non Deo inuisa est, & ab eo aliena, ut criminabatur, sed sapientia refertum opus declarat. Nec minus syriacam amentiam refellit, que ait, cum semine animū effundi. Cum animus a corpore differat, & natura, & dignitate. Hoc lex declarat, quæ iubet eum animam pro anima reddere qui calce petiuerit prægnantem mulierem, & abortum procurarit fœtus efformati, non dubium quod hominem necauerit. si figuratus non est, mulcta erit pœna, & in genesi, inspirauit in faciem corporis ė luto formari spiraculum uitæ. Chrys. Vitam impartiuisti, quæ opificii certa est significatio, & misericordiam quæ prouidentiam non obscure testatur.

Vitam & mise. Vita datur cum malis mentibus benignitas aspiratur, sed hæc nō datur, nisi prius misericordia anteacta mala diluat. Vel misericordia est subsequens datam uitam, ut custodiat, quia misericorditer visitat, vel ad amorem cōpungendo, vel ad timorem flagellando, vt humanus custodiatur spiritus. Postquam de se dixit dona misericordiæ generaliter, subdit.

c *Tamen scio quia vni.me.* q.d. cur de me trepido, qui omnes gentes colligendas scio.

d *Licet hæc ce.in co.t.* quia adhuc non indicas aperto sermone. Certi de venia, solent prioris nequitię memoria tangi, & illicita cogitatione nolentes pulsari, vnde subdit.

e *Si peccaui.* Ad horam parcit Deus, cum mox culpam, cō cessis fletibus diluit. Sed non patitur esse mundos, quia & nolentes memoriam mali cum delectatione toleramus, quod est cicatrices computrescere. Hic ė homo qui (vt Moyses dicit) est pollutus nocturno somnio. i. occulta tentatione, qui iubetur exire extra castra. i. comparatione continētium se despicere. Ad vesperam lauatur aqua. i. conspiciens defectum suum fletib. se lauat, post occasum solis redit in castra, cum frigescit flamma cogitationis, fiduciam societatis bonorum sumit. Cum autem mens memoria mali concutitur, aliquando grauius, quam prius ad pētrationem trahitur, & fit homo impius, cui etsi sit erectus væ erit æternæ damnationis. Quod si conatur resistere iustus, qui tamen labore, & perpetua afflictione pressus, caput leuare non sinitur, sed sic liberabitur, has impugnationes Deus suis reseruat, ne securi superbiant, sed pulsati in solo auxilio Dei spem fortius figant.

✻ Græc. Cat. Obseruas me. Aug. custodis me. Olym. nihil te latet, & obseruas nostra opera, & licet nō irascaris per singulos dies uolens pœnitentiam, non mortem peccatoris, non propterea dimittis insontem. Olymp. Iustificatus non tollam caput, sic Aquila. licet nihil mihi conscius sim tamē calamitatum atrocitas non me sinit oculos erigere. Didym. Si consulto peccauero, hei mihi si tanquam ex Adæ præuaricatione non est mihi potestas oculos erigendi: nam supplicium comitatur peccata ex electione, purgatio autem debetur iis, quæ a parentibus trahuntur.

f *Propter super.* Leæna dū catulis escam inhianter q̄rit, in foueā cadit. Dicitur. n. in itinere eius fouea fieri angusta, & alta, in qua pecus deponitur, vt illuc leæna se proiicere pūocetur, vn̄ saliēdo nequeat exire. Cohæret quoq; altera fouea in qua est cauea, vt cū desup leæna vrgetur, volens se occultare caueam

Cap. 30 · Cap. 31 · Deu. 23. · Cap. 32 · Cap. 33

NICOLAVS DE LYRA.

corporis organization e, procedit ad animationem, dicens.

1 Vitam & mi. tri. &c. *Deus. n. infundendo animam dat uitam, et etiam uirtutes in quodam seminario, inter quas in ipso Iob relucebat miseratio, secundum quod ipse dicit inf. 31. b.* Ab infantia mea creuit, &c.

2 Et vi. &c. *per uitæ continuationem exhibendo tua beneficia, tunc .n. dicitur Deus hominem uisitare, quando dat ei beneficia spiritualia, & corporalia. Omnia autem ista expressit Iob ad ostendendum, quod Deus cognoscit perfecte omnia, quæ sunt in homine quantumcunque intima, ideo subdit.*

3 Licet hæc celes in corde tuo. *Dicitur autem Deus celare in corde suo ea quæ pertinent ad hominem, quando non ostendit erga eū beneficia exteriora, dimittendo eum in afflictione magna.*

4 Tamen scio quia vni. memineris. *Et sic non ex ignorantia, ex parte tua procedit quod me affligis.*

5 Si pecca. &c. *Hic consequenter inquirit Iob causam afflictionis suæ absque suppositione suæ innocentiæ, dicens.* Si peccaui. *i. dato qđ peccauerim in iuuentute mea.*

6 Et ad horam pe. mihi. *s. statim non puniendo, quia Iob a iuuentute, non fuit afflictus a deo.*

7 Cur ab iniqu. mea, &c. *q. diceret, si pepercisti mihi in iuuentute, & fortitudine mea, uidetur quod magis deberes hoc facere in mea senectute, in qua non possum sic sustinere, relaxando saltem mihi culpā ex tua pietate.*

8 Et si imp. fu. *tempore præterito.*

9 Væ mi. est. *Idest sum, & fui in tanta tribulatione, quod deberet tibi pro pœna sufficere.*

10 Et si iustus. *supple fui, & sum.*

11 Non leuabo caput. *ad defendendum iustitiam meam.*

12 Saturatus. *i. totaliter repletus. Afflictione, & miseria. Et si leuauero caput, tanquam tibi renitens propter superbiam.*

13 Qua. leænam capies me. *irretiendo me maioribus suppliciis, ideo subditur.*

14 Reuersusque mirabiliter me crucias. *quia prius me cruciasti per subtractionem omnium bonorum, & nunc per persecutionem amicorum meorum, quod est grauissimum sustinere. s. persecutionem ab illis, qui deberent ferre auxilium.*

Et In-

MORALITER.

1 *Vitam & mise. &c.* nam anima uiuificans infunditur corpori organizato.

2 *Et visita. tua.* i. conseruatio tua sine qua non possem subsistere.

3 *Custodiuit spiritum meum.* hoc totum de corporis formatione dicitur ad declarandum quod peccatū hominis est remissibile, sed quoniā remissio actualis est occulta nobis, S equit.

3 *Licet hoc celes in corde tuo. tamen scio, quod vniuersorum memineris.* nam bene scitur in generali, quod Deus misericors est, ne scitur tamen cui miseretur in particulari. Post remissionem autem culpæ per gratiam, remanet sequela peccati, ideo subditur.

5 *Si peccaui, & ad horam pepercisti mihi.* peccatū remittendo-

7 *Cur ab iniquitate mea mundum me esse non pateris.* quia remanet sequela. Homo vero semper est in peccato, vel gratia, ideo subditur.

7 *Et si impius fuero, væ mihi est.* i. comminatio pænæ æternæ.

10 *Et si iustus, non leuabo caput.* hoc asserendo Eccle. 9. a. Nescit homo vtrum amore, vel odio dignus sit. propter quod, si me iustum assererem, superbiæ laqueum incurrerem, ideo sequitur.

13 *Et propter superbiam quasi leænam capies me.* quod est mihi materia doloris, ideo sequitur. Reuersusque mirabiliter me crucias. Instauras testes tuos contra me, testes isti sunt sancti quorum uita peccata nostra arguit punienda.

Qua-

A caueam intret, in qua clausa iam nō timetur, sed circumsepta vectibus leuatur. Sic mens hominis in libertate condita, dum carnis desideria nutrire voluit, in foueam deceptionis pro vetito cibo cecidit, vbi caueā, i. carcerem corruptionis pertulit, per gratiam autē reuocata ad veniam, carcere semper stringitur, ne per desideria vagetur. Liber ergo homo sponte cecidit, sed reductus sub disciplina melius clausus viuit. Sic etiam quotidie dum aliquis de virtutibus præsumit, mira dispensatio parat ei aliquid quo delectatus corruat. vnde per se non exit, sed cognita infirmitate, quasi vinctum Deus educit. Propter superbiam qua se de virtutibus extulit, lapsus in humilitate ligatur. A superbo auertitur Deus, & recedit cōpūctio summi amoris: q̄a nec sua dāna sentit, sed reuersus Deus p̄ gratiā percruciat, q̄a visitatus homo ꝓficiēs plorat q̄ lętus peribat, mirabiliter non pęnaliter, quia per fletum ad alta mens leuatur, & gaudet sic affligi, quia proficit.

Cap. 34. Renouas [..] est, plagas [..] quæ testi[..] nū dicunt [..]tra me [..]cessiones [..]l, commu[..]ones) & e[..]citium. [..]auci sunt [..] mei? ces[..] me, & di[..] me, & [..] oborabo [..]ulum. [..]curitatis, [..] caligo [..] mortis [..] sunt or[..]is, sed te[..]escit, si[..] caligo (vel [..]ocus iplē [..], & lucēs [..]tur, vt [..]o.)

a ¶Quod si ad horam sum piger. b ¶Visis testium bonis timetur ira: vnde & comparatione eorum displicentia punio mala.

a cias. † Instauras † testes tuos contra me, & multiplicas iram 1 2
b
c tuam aduersum me, & † pœnæ militant in me. † Quare de 3 4
¶Ergo.
¶Eadem supra aliis verbis.
vulua eduxisti me? qui vtinam consumptus essem, ne oculus 5 6
d me videret. Fuissem quasi non essem, de vtero translatus ad 7
¶Quia.
e tumulum. Nunquid non † paucitas dierum meorum finietur 8 9
f breui? Dimitte ergo me, vt plangam paululum dolorē meum, 10
g antequā vadā, & non reuertar ad terrā tenebrosam, & opertam 11 12
h ¶Aeternæ, vt nunquam Dei lucem videam.
i mortis caligine, terra † miserię, & tenebrarū, vbi vmbra mortis 13 14 15
k

B Si autem a sancto desiderio torpemus, exempla bene vigilantium proponit.

✱ Polyc. Apertius Hebræus. Si robustus fuero, sicut leo opprimis me. Ego qui leonis robur præ me ferebam, cum illustri gloria, & opibus abūdarem. Ita me nunc quasi in retia indui, vt solutionem nullam malorum reperiam, reuersusq́; mirabiliter crucias. Aquila, & Theodotio: & conuersus mirificam vim edidisti in me, in summā me ærumnam coniecisti.

✱ Origen. Vt leo captus ad cædem exponitur, sic ego.

Cap. 35. a *Instauras testes tuos contra me.* Testes Dei sunt, qui per opera testantur, quæ præmia sunt secutura. Hi sunt contra nos: cum vita eorum arguit nostram prauitatem, & probat quòd ipsi fecerunt, a nobis posse fieri, visis bonis testium, nos dissimiles amplius damnari timemus. Et hoc est.

b *Multiplicas iram tuam aduersum me.* Id est multiplicem ostendis, quia & si ille bonos flagellat, quid erit impijs? Sic multiplici ira præuisa, homo ad se redit, & praua punit. Et hoc est.

✱ Polyc. Ad quæstionem me assidue arripis peccatorum, partim quidem plagis nunquam intermittentibus adhibitis, partim mearum calamitatum adhibitis accusatoribus, im-

C pietatem mihi exprobrantibus.

✱ Olym. Iram suppliciū dixit, nec ꝓ perturbatione sumit.

✱ Olym. Pœnæ Gręce hic πειρατήρια mala, quæ in eum irruptionem fecerunt.

D c *Et pœnæ militant in me.* ✱ Didym. Ad præuaricationē principem omnium malorū causam se refert, & eam quæ ex corruptione est natiuitatem, cuius in vtero, & vētre causam cōsistere putat. *Quare de vulua.* Idē quod supra: Quare non in vulua mortuus sum?

d *Fuissem quasi non essem de vte.* Idem qđ ibi dictum est. Sicut abortiuum absconditum, &c. vel, qui concepti non uiderunt lumen. † Sup. 3. b

e *Nunquid non paucitas dierum meorum.* Non capiat delectatio præsentis uitæ, quia cito transit. Cap. 36.

f *Dimitte ergo me, &c dolorem meum*, Id est flagella tempera, ut possim æstimare mala quæ patior, & flere, quia nimietas dolorum aliqn̄ grauat animā ne hoc possit, & fit mœror sine mœrore. Vel sępe homo nescit, quantū sit onus sui peccati, vel si nouit, & damnat, desiderio carnis, & consuetudine mali impeditus, nequit digne flere, nisi Deus dimittat, & solutum excitet in lachrymas, quod maxime facit præuisio inferni. vnde ait. Cap. 37.

E g *Antequam va.* Infernus terra dicit̄, q̄a ibi captiui tenent̄. Cap. 38.

Antequam vad. Non quod qui plangit vadat, sed quòd vadat qui non plangit: vt si dicam debitori, solue priusquam te constringam.

✱ Olym. Molestiarum mihi præbe inducias cui ad perpetuum migrandum interitū. Dogma. n. dat præclarissimū qui semel ex hac vita migrauit nō amplius ad illa ei futurū reditum, quem factis fabellis ij prodiderunt, qui migrationem animorum in corpora finxerūt. Deinceps inferni mala commemorat, vt intelligamus e quibus nos Christus eripuerit, cum ijs, qui in vinculis erant, dixit Egredimini.

✱ D. August. Vult requiescere antequā eat in pœnas æternas, ad hoc vtique, vt non eat: quemadmodum si dicamus alicui, Corrige te, antequam damneris: non enim cum se correxerit, damnabitur.

h *Non re.* Quia damnatos, vltra misericordia non liberat.

F i *Miseriæ, & te.* Quia foris dolor cruciat, quos cæcitas mētis intus obscurat: vel ibi nemo vltra ad lucē redit, sicut in ista: vbi etsi sit miseria, per conuersionem licet reuerti ad lucem.

k *Vmbra mor.* Mors est separatio a Deo. Vmbra obscuritas eius, quia ignis pœnalis cremationem habet, & non lucem, vt in vtroque puniantur qui in vtroque peccauerunt.

✱ Polyc.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Instauras testes tuos contra me. *Id est amicos meos qui videntur esse testes tui, inquantum per iustitiam tuam, & impatientiā meam nituntur me condemnare.*

2 Et multiplicas iram tuam. *Idest, effectum iræ tuæ: quia nec ira, nec aliæ passiones cadunt in Deo.*

3 Et pœnæ militant in me. *Id est tenent me ita subiectum, quòd nullo modo possum resistere. Considerandum autem, quòd licet Sathan amicos Iob excitauerit cōtra eum, hoc tamen hic Deo attribuitur, quia hoc fecit a Deo permissus. Sciendum etiam, q̄ Iob ad hoc causas punitionis innocentium tam diffuse quæsiuit, vt per illas quas remouit, tanquam incongruas intelligatur vera causa, quæ est exercitium patientiæ ipsorum afflictorum, vt per hoc deueniant ad præmium vitæ futuræ eis a Domino præparatum.*

4 Quare de vulua. *Hic vltimo Iob ex dictis aduersariorum sequi contradictionem concludit: Vt enim patet ex præcedentibus, ipsi ponebant fœlicitatem hominis in prosperitate temporali, ex quo sequitur quod vita miserijs subiecta, a quibus non apparet releuabilis, qualis erat vita Iob, sit sibi odibilis, & horrenda. Item quia ponebant post mortem nil remanere de homine, vitam aliam omnino negantes, sequitur quod mors sit priuatio omnium bonorum simpliciter, & per consequens summe horrenda: & sic vita ei opposita appetenda etiam in statu misero, in quo non priuatur omne bonum: & sic sequuntur contradictoria ad dicta ipsorum. Huius autem contradictionis Iob primo deducit primam partem dicens:* Quare de vulua eduxisti me. *Id est fecisti me nasci, subdit causam dicens.* Hr. 20. d

5 Qui vtinam consumptus essem. *i. mortuus ant natiuitatem.*

6 Ne oculus me videret. *In vita tam misera existentem.*

7 Fuissem quasi nō essem. *Id est ita parum participassem de esse, quod quasi nihil esset computandum, consequenter ponit aliam partem contradictionis, dicens.*

8 Nunquid non pau. die. me. fini. breui? *q. d. sic, præ nimia afflictione, & senectute.*

9 Dimitte ergo me. *In vita præsenti: quia adhuc mors videtur horribilior. Ideo sequitur.*

10 Antequam vadam. *Per mortem.*

11 Et non reuer. *Per resurrectionem secundum aduersariorum errorem, qui negabant aliam vitam.*

12 Ad ter. tenebro. *Id est, sepeliar in terra, quæ de natura sua est opaca.*

13 Et oper. mor. cali. *Quia viuētes quātumcunq́; misere, fruūtur luce quæ est super terrā, sed per mortem, & sepulturam ea priuantur.*

14 Terram mise. & tene. *Quia per mortem, & sepulturam tollitur omnis delectatio sensibilis, & cognitio intellectualis secundum dicta amicorum Iob.*

15 Vbi vm. *Quia secūdū eos nihil potest ibi imaginari nisi horridū.*

1 Et

MORALITER.

4 *Quare de vulua eduxisti me.* Hoc dicitur, quia pœna abortiui minor est, quàm peccatoris adulti: sed quia peccatum adulti ante mortem deleri potest per pœnitentiam, ideo sequitur.

8 *Nunquid non paucitas dierum meorum finietur breui?* Quasi diceret, sic: ex quo concluditur.

9 *Dimitte ergo me, vt plangam paululum.* Id est, concede mihi pœnitendi spatium.

10 *Antequam vadam ad terram tenebrosam, &c.* Id est, vt per hoc euadere valeam horrendam gehennæ pœnam.

A ✻ Polyc. Si aliquis in mortem fuerit coniectus, liberationem diei aduentu expectat, & defuncto non est integrum ad vitam redire.

✻ Polyc. Vbi non est solis ordo, nec syderum, nec lege instituta politia.

✻ Olym. Veretur si cũ cruciatibus mortem dimiserit, ne ablegetur a diuino aspectu cum impijs, qui habitant tenebras sempiternas. Cum enim Deus sit lux, qui longius ab eius facie extruduntur, versantur in tenebris.

a & nullus ordo, b sed sempiternus horror † inhabitans.

Cap. 39. a *Nullus ordo*. Non q̃ Deus, non ordinet tormenta secundum merita singulorum, quia etsi vna gehenna, non omnes vno modo sentient, sicut nec modo homines calorem Solis. Sed in mente damnatorũ p̃ p̃missam vmbrã cęcitatis magna erit cõfusio, quę intus eos cruciet, sicut flãma foris. Vel ordo non erit, quia in supplicijs propria qualitas rerum non seruatur. Vnde & addit. D

B

b *Sempiternus horror*. Hic timor est futuri mali, q̃ cũ iam patitur aliqs, timor abijt. Ibi & in ipsis tormentis timor cruciat, hic flãma quę vrit, illuminat: ibi vrit, & obscurat. Ecce quàm grauis cruciatus, vbi tormenta a suis qualitatibus discordant, sicut viuentes a voluntate Dei discrepabant. Ideo autem ibi timor permanet cum pœnis, quia in futurum nullus finis pœnarum sperabitur. Ignis autem qui non lucet ad consolationem, aliquando lucet ad pœnam, quia eo illuminante videbunt in pœna (vt magis doleant) sequaces suos, quorum amore deliquerunt. Quod autem de cruciatu amicorum dolituri sunt, probatur per diuitem qui memor fratrum petijt, ne venirent ad tormenta quos in pœna videret qui Lazarum vidit. Cap. 40. † inhabitans. Lucæ 16

CAP.

E

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et nul. ordo. *Quandiu enim homines sunt in vita præsenti, sunt in aliquo ordine instituti, quia sunt diuersi status hominum, & in quolibet statu sunt gradus varii: sed post mortem non remanet aliqua talis distinctio, maxime secundum amicos Iob, vt patet ex prædictis.*

2 Sed sempiternus horror inhabitans. *q.d. nihil potest ibi imaginari, nisi horridum, & ad semper, quia amici Iob reputabant resurrectionem impossibilem, nec aliquid ipsius hominis remanere post mortem: quare talis horror esset omnino immutabilis, & perpetuus.*

CAP.

ADDITIO I.

In cap. 10. vbi dicit̃ in postilla: *Tædet animam meam vitæ meæ*. Secundũ Sanctũ Tho. signanter dr̃: *Dimittam aduersum me eloquium meum:* & nõ dicit: mittam, seu proferam: Nã multoties C homo aliquos motus in corpore patitur propter aliquam passionẽ, sed tñ ita p̃ rõnem motus ipsos reprimit, q̃ ad verbum exterius nõ procedũt, sed qñ rõ ostendere volens quid interius patiatur, occultos motus in verba producit: tũc eloquiũ dimittere dr̃, quasi prius retẽtũ fuerat, & propter hoc subdit: *Loquar in amaritudine animæ meæ*. q.d. verba quę exterius proferam, interiorẽ amaritudinẽ ostendent, vt det intelligere se in p̃sona hoĩs amaricati loqui: sed vt verius intelligatur, q̃ ista eloquij dimissio fit per hoc q̃ a tristitia rõ superatur, subiũgit: *Dicam Deo noli me condemnare, &c.* Cum enim vincitur rõ a passione, homo contra Deũ remurmurat: sed si inter tribulationes hoĩs recta rõ manet, se Deo subdit, & ipsius remediũ postulat, & iõ dicit: *dicam Deo: noli me condemnare*. Hæc in Thom

ADDITIO II.

In eod. cap. 10. vbi dr̃ in postilla: *Quare de vulua*. hic vltimo Iob ex dictis aduersariorum, &c. Ex hoc q̃ Iob dicit: *Quare de vulua eduxisti me, &c.* non vr̃ q̃ inferat ex dictis aduersariorum sequi aliquã cõtradictionẽ, nec planus sensus lr̃æ hoc tolerat. Primũ patet: nã ponentes fęlicitatẽ hoĩs in prosperitate temporali, nõ cõcedũt q̃ vita miserię subiecta sit simpl'r odibilis: cũ adhuc remaneat in ipsa vita ipsum viuere, quod est q̃d appetibile, & hoc satis patet per experiẽtiã, quamplurimi.n. miserijs maxime subiecti videntur adhuc vitã appetere, ẽt si aliã vitã nõ credũt, sicut sunt infideles. Secundũ patet: nã planus sensus lr̃æ testatur q̃ Iob loquitur nõ cõtradictoria cõcludendo, sed quasi vnã, & eandẽ s̃niam continuando, vnde melius vr̃ dicendũ, q̃ Iob hic loqtur tanq̃ ostendens interioris amaritudinis passionem, vt suprà dixerat: *Loquar in amaritudine animæ meæ*, secundũ quã passionẽ hoĩes in magna positi afflictione eligunt nunquã esse in hoĩum conspectu, ne opprobrium suæ miseriæ hoĩbus innotesceret, & de hoc dicit: *Quare de vulua eduxisti me*. Deo loquẽs quẽ confitetur cãm esse suę productionis, & natiuitatis. *Qui vtinam consumptus essem*, s. in vtero. Ne oculus me videret sic miserũ. Fuissem quasi nõ essem, i. nõ opto in hoc totalẽ priuationẽ essendi, q̃a hoc non vr̃ eligibile, sed saltẽ haberem aliqualẽ essendi modũ, & sic declarat appetitũ procedentẽ ex amaritudine passionis suę, sed q̃a hoc iam trãsiuerat in p̃teritũ, & per cõsequens erat impossibile, vnde 1. Ethi. Hoc solo priuat Deus, facta iã nõ fuisse, iõ reuertitur ad petendum à Deo aliqua possibilia, s. cessationem aliquantulam suarum afflictionum, de quo dicit; *Nunquid non paucitas dierum meorum finietur breui?* quasi diceret, ex quo non placuit tibi, vt faceres mecum tãtam misericordiam, vt fuissem quasi nõ essem modo prædicto, saltem in paucitate dierum meorum quę in breui finietur. *Dimitte me, vt plangam, &c.* Exponantur, prout in postilla, &c.

REPLICA. In cap. 10. circa illũ passum: *Quare de vulua eduxisti me, &c.* Cum postil. dixisset Iob ex dictis aduersariorũ cõcludere cõtradictoria, videlicet q̃ vita subiecta miserijs ineuasibilibus sit simpl'r odiosa, & eadẽ sit aliquo modo appetẽda. Burg. se opponit dicẽs duo minus probabilia. Primũ est q̃ in casu vita miserijs subiecta maximis non est simpl'r odibilis p̃pter viuere quod est bonũ, & p̃ p̃ns appetibile, p̃bat hoc p̃ experientiã; sed illa experiẽtia nõ est multis nota: nã eligibilius est non esse quam miserũ esse sine spe euasionis; iõ Chr̃s Matt. 26. loquẽs de Iuda, dixit ipsum nõ esse, & natũ nõ fuisse bonũ, & per cõsequẽs eligibile, esse ergo miserũ dixit malũ, p̃ cõsequens odibile: imò dixit; Melius illi erat, vbi Gl. Ord. vsitate dicitur & simpliciter, vt non possit inferri; igit̃ male eẽ, bonũ est, volens ostendere, q̃ Grãmatica simul, & Logica (q̃ dicũt cõparatiui positiuũ dici de vtroq; extremorũ) in p̃posito nõ hẽat locum: Miser.n. etsi p̃pter viuere quod eligibile est appetat esse, p̃ut Burg per experientiã exẽplificat, hoc est p̃p spem aliqñ euadendi miseriã, vbi aũt nõ est spes euadẽdi, casus Burg. nõ est ad p̃positũ: q̃a ꝫ dictũ Christi supra allegatum. vnde etsi s̃m impetum naturę miseri propter decorem vniuersi velint esse, mallent tñ nõ esse ex volũtatis deliberatione: & hoc dictũ coincidit cum eo quod Scotus dicit circa tertiũ de affectione iusti, & cõmodi; & tũc nõ seqtur; Sor. vult a. s̃m impulsionem naturę; igit̃ vult a. q̃a arguit̃ a s̃m quid ad simpliciter. Sicut in simili nõ seqtur: Christus voluit auferri calicẽ s̃m affectum sensitiuũ, igitur voluit. Et mercator vult tpe naufragij proijcere merces, igitur vult; & sic de alijs multis. vnde patet prima pars cõditionalis, vbi nõ est spẽs releuationis a miseria, ibi vita est simpl'r odibilis, & horrenda, etiã apud eos q̃ fęlicitatem suã ponũt in prosperitate vitæ p̃sentis. Nam si p̃speritas est continua, est vera fęlicitas, iõ simpl'r appetenda, & p̃ p̃ns eius oppositũ, s. continua miseria est odibilis, & horrẽda. Et per idem medium ex lr̃a postillatoris bene deduxit secundã partem contradictionis contra quam Burg. nihil facit. Loquitur igitur Iob ex suppositionibus amicorum eos deducẽdo ad contradictionem. Secundũ aũt Burg. dictũ, q̃ videlicet ipse cũ Sancto Tho. ipsi Iob frequenter imponit, q̃ locutus sit ex multitudine passionum rationem vincentiũ ad iram prouocantium, supra improbatum est princ. 3. capit. F

In Cat. Græ.

CAP. XI.

A 2 R Espondens autem Sophar. ✱ Olym. Spharus monet Iobū, vt agnoscat culpā, tot plagis dignā: & ad Deū reuocaturū superiorē felicitatē reuertatur. Vicissim sibi succedunt, sicut contra fortem athletā impares.

b *Nunquid qui multa.* A contumelijs incipit. Mos prauorum est recte dictis non consentire, sed e diuerso respōdere, quibus & pauca videntur multa, quia contra sensus eorum sunt, qui nihil putant rectum, nisi quod sentiunt.

B c *Aut vir verbosus.* Vera sententia, quia legitur, cultus iustitiæ silentium, sed non pro loco dicta. Qui nequit recta pati, negligens corrigi, accingit se responsioni.

✱ Orig. & Poly. Qui linguam loquēdi causa habet, is etiam aures audiendi causa nactus est, nec quia dicendo vales continuo iustus fueris.

Cap. 3. d *Tibi soli tacebunt ho. &c.* Omnia recta, suam irrisionem putat, quē remordet consciētia: & generaliter dicta sibi ęstimat. Vnde & cōtra loq. accēditur, vt vel sic verecūdiā tegat: quasi criminosus nō sit, si alios criminet. vnde mentiendo subdit.

e *Dixi. enim pu. est ser. meus.* Iob non dixerat, sed solatio est facinori, si vel falso inquinetur vita corripientis.

C ✱ Cat. Græ. Benedictus filius mulieris abbreuiatus.

✱ Chrysos. Atqui ille ipse dixit, in veritate scio, quia non est mortalis, mundus coram Domino.

D ✱ Philip. Sunt verba calumniatoris: non enim dixit se mundum, sed nihil impium fecisse.

f *Atque vti. de. loque. tecum, &c.* Peruersi verbo tenus bona optant, vt benigni videantur, & vt quę in presenti sunt, mala esse ostendantur. vnde & iste dicit.

Cap. 4. *Vtinam Deus loquere.* Quasi diceret, tu modo tibi loqueris dum carnaliter sapis: es vacuus a veritatis spiritu, quasi potius imperitiæ tuæ compatior, quàm pœnæ.

✱ Philip. Loquela sonum, apertione labiorum intelligētiam demonstrauit.

E g *Labia.* Id est iudicia, per quę aperta quasi labia, suam voluntatem ostendit hominibus quæ latet in occultis dispositionibus. Apertis labijs hæc eruditio fit, vt ostenderet secreta sapientię. Publica opera sapiētię Dei sunt, q quos gratis condidit, benigne disponit, bona aspirat, pficit, custodit, quod oībus liquet. Secreta eiusdē opera sunt, quod ecōtra facit in malis quos deserit. Quę pauci possunt inquirere, sed nullus inuenire. Tamen vtcunq; videt, & non inueniens inuenit, qui incomprehensibilia esse intelligit, vt humiliter timeat, & dicat: Tu quis es qui rńdeas Deo? Iste per studiū scientię peritus, per audaciā tumoris ignarus, meliori optat quod hēt. Lex Dei est charitas, p quā in mente sunt pręcepta vitæ, quæ plenitudo legis dicitur multiplex: quæ ad omnia virtutum facta dilatatur, & ab omni malo retrahit, quam

Rom. 13. e F

CAP. XI.

a R Espondens autem Sophar Naamathites, 1
b dixit: † Nunquid qui multa loquitur non 2
¶Quasi nonne & nos tibi loqui debemus: pœna est iniquo tacere, nec patienter audit qui negligit corrigi. 3
c & audiet, aut vir verbosus iustificabitur? 4
d † Tibi soli tacebunt homines, & cum cæte- 5
a ¶Potes enim confutari. 6
e ros irriseris, a nullo confutaberis? Dixisti 7
enim: Purus est sermo meus, & mundus sum in conspectu 8
f ¶Sed Deus probaret te iniquum.
g tuo. Atq; vtinā Deus loqueretur tecum, & aperiret labia sua 9
¶Quasi sicut mihi. a ¶Ostenderet sapientiam.
tibi, vt ostenderet tibi secreta sapientiæ, & quòd † multi- 10

† duplicia (id est multo plura quam merui sti) secundum legem.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XI.

1 R Espondens autem Sophar Naamathites. *Hic ponitur obiectio ipsius Sophar contra ipsum Iob, & secundo ponitur ipsius Iob responsio sequenti cap. Circa primum Sophar primo arguit Iob de stultiloquio, & secundo nititur eum ostendere iuste punitum, & citra condignum pro peccato suo, ibi:* Atque vtinam. *Tertio admonet eum de remedio, ibi:* Si iniquitatem. *Circa primum dicitur,*

Diuisio.

2 Nunquid qui mul. lo. *Reputabat enim Iob ex impetu passionis superflua, & irrationabilia loqui.*

3 Non & au. *q.d. tu es ita loquax, quod semper vis loqui, & nihil audire. Et causam huius loquacitatis subiungit.*

4 Aut vir verbo. iustificabi. *q.d. per loquacitatem vis falso prætendere iustitiam tuam, sicut in disputationibus, litigiosi, & loquaces volunt obtinere clamoribus.*

5 Tibi soli ta. ho. *q.d. non est rationabile, cum non sis tantæ auctoritatis, nec sapientiæ.*

6 Et cum cæ. irri. *Quia supra dixerat: Quare detraxistis sermonibus veritatis, &c.*

7 A nullo confutaberis. *Quasi dicat immo ego ostendam stultitiam tuam.*

8 Dixisti enim purus est ser. *Hoc accepit ex hoc quod supra 6. c. dixerat Iob:* Et non inuenietis in lingua mea iniquitatem, &c.

9 Atque vti. *Hic arguit Iob propter peccata sua punitum, & per consequens coram Deo immundum. Ad, cuius intellectum sciendum, quòd peccatum est transgressio legis diuinæ, & cœlestium inobedientia mandatorum, vt dicit Augus. Lex autem diuina differt a lege humana, quia lex humana est tantum vniuersalis: applicatio autem in factis particularibus committitur iudicibus in his quæ sunt inter hominem, & proximum, & alijs hominibus in his quæ sunt ad seipsum; & hoc est, quia legislator non potuit considerare omnes particulares casus, & circunstantias: Deus autem certitudinaliter considerat omnia opera humana etiam quantum ad minima: & ideo lex eius, prout est in mente ipsius, se extendit ad omnia, etiam particularia, & inde est quòd in legibus humanis aliquis aliquando peccat in causa particulari, & tamen non facit contra legem humanam; vniuersalia enim non se extendunt ad illud particulare; sed peccans qualitercunque, facit contra legem diuinam, prout accipitur modo prædicto; veruntamen quia homo non habet cognitionem huius legis in omnibus particularibus, frequenter contingit, quòd facit contra legem diuinam, & non aduertit, & ex hoc concludit Sophar, quòd nullus potest se secure iustificare, secundum quod dicit Apostolus 1. Corinth. 4. a.* Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. *In hac autem deductione sic procedit Sophar, quia primo ostendit profunditatem diuinæ sapientiæ, & multiplicitatem suæ legis ad omnia se extendentis; propter quod est ab homine incomprehensibilis. Secundo ostendit, quòd Deus facta hominum vsque ad minima considerat, & sic iuste condemnat, quamuis homini condemnato non videatur. Secundum prosequitur, ibi:* Ipse enim. *Circa primum dicit Sophar;* Atque vti. de. loque. te. & ape. la. sua tibi, *secreta sua reuelando.*

Lex diuina differt a lege humana.

10 Et q mult. *Ad omnia quantumcunque minima se extendendo.*

1 Et

MORALITER.

1 *Respondens autem Sophar.* Iste contra Iob arguit notans eum de superflua loquacitate, falso tamen. Et ideo licet verba Sophar contra Iob non valeant, sunt tamen efficacia contra loquacem, & vanum doctorem, seu prædicatorem; & sic præsens capitulum exponetur.

2 *Nunquid qui mul. lo. non & au.* q.d. prædicator vanus semper vult loqui de aliorum defectibus: & si modicum tangatur, statim ad impatientiam prouocatur.

4 *Aut vir verbo. iusti.* q.d. non, quia in multiloquio non deerit peccatum.

5 *Tibi soli ta. ho.* Hoc enim vanus prædicator quærit; sed sic non erit, ideo subditur.

6 *Et cum cæte. irri.* Eos acriter, & publice pungendo.

7 *A nullo confuta.* q.d. immo scilicet a Deo, & prædicatoribus veris, sicut Simon Magus a Beato Petro fuit confutatus.

8 *Dixisti enim pu. est ser. me.* Vanus enim prædicator de bona doctrina se iactat, atque vita, cum tamen in vtraque multa sint arguenda, ideo sequitur.

9 *Atque vti. de. lo. te.* Ostendendo tibi tuæ vitæ, & doctrinæ defectum.

10 *Et quòd multip. sit lex eius.* Id est difficilis ad intelligendū, quod vani prædicatores non reputant, intantum q sine studio sacræ scripturæ psumptuose se ingerunt ad prædicandū. Hieron. in epistola ad Paulinum. Taceo de mei similibus, q si forte ad scripturas sanctas post seculares lras venerint, & sermone composito aures populi mulserint, qcqd dixerint hoc legem Dei putant: nec scire dignantur qd pphetæ, qd Apostoli senserint; sed ad sensum suū incongrua aptant testimonia, quasi grāde sit, & non vitiosissimū dicendi genus deprauare sententias, & ad suam volūtatem sacram scripturam trahere

quam q diligenter attēdit quantū quotidiē peccet, Deo agno
A scit: & si peccata agnoscit, patiēter flagella tolerat. Et hoc est.
Cap. 5. a *Et intelli. quòd mul. mi.* Iniuste iusto iniquitatem obijcit, sed
hæc contumelia de zelo Dei prodit, & est venialis. Merita
quoque iusti nesciens, ex imperitia irrisionem subdit.

a ¶Dei. plex esset lex eius: & intelligeres quòd † multo minora exi- 1 2
b ¶Hoc opto tibi, sed. garis ab eo, quàm meretur iniquitas tua. † Forsitan vestigia 3
Dei comprhendes, & vsque ad perfectum omnipotentem re- 4
c ¶Quasi non reperies, sed. peries. Excelsior cœlo est, & quid facies? Profundior infer- 5
d no, & vnde cognosces? Longior terra mensura eius, & latior
e f ¶Et cum ita sit. mari. Si subuerterit omnia, vel in vnum coarctauerit, quis con 6 7 8
g h tradicet ei, vel quis ei dicere potest, cur ita facis? Ipse enim 9 10
i nouit hominum vanitatem, & videns iniquitatem, † nonne 11

✠ Didym. Certus est modus humanę sapientiæ, nec potest ad Dei iudicia accedere; licet enim de cœlo, & elementis dicere possimus, ea quæ vltra sunt, ignoramus.
✠ Olymp. Polych. Si, quæ cernuntur, explicari non possunt, quātæ audaciē in Deū linguam porrigere?
B ✠ Philipp. Deus incomprehensibilis est, vestigia Dei sunt, quādo dignatur aliquantulum se nobis manifestare.
Cap. 6. b *Forsitan vestigia Dei com.* Benignitas visitationis quæ viam nobis ostendit, vt nondum visum sequamur, donec ad contemplandum veniamus. Hæc nequeunt comprehendi: quia vnde, vbi, quibusve modis dona spiritus eius veniunt, nescimus; vnde &, Joan. 3. a *nescis vnde veniat, aut quo vadat.* In futuro reperietur omnipotens per speciem, sed non ad perfectum; quia eius essentia a nullo plene videbitur.
c *Excel.* Quia in circūscriptione sui spiritus cūcta trāscendit.
d *Profundior infer.* Quia transcendendo subuehit.
e *Longior ter.* Quia modum creaturæ perennitate æternitatis excedit.
f *Latior ma.* Quia tempora sic possidet, vt sub potentiæ suæ præsentia coangustet. Vel, cęli dicūtur angeli; infernus, demones: terra, iusti hoīes: mare, peccatores. Nec angeli igitur eius altitudinē attingunt, & dęmonū astutias longe subtilius iudicat, & iustorū longanimitatē patientia eius superat, & vbiq; facta peccantiū præsentia eius occupat. Vel, homo cęlum est contemplatione: Infernus tentationū caligine: Terra dū fructificat: Mare dū mutabilitate agitur. Sed contemplatio hoīs
C in Deo deficit. Et si se tentationibus discutit, subtiliora Dei iudicia timet, & opera eius retributio in fine superat. Et quantumlibet mens fluctuet, in requirendo districtionē futurā nō cognoscit. vnde: *Quis nouit potestatem iræ tuæ?* Vel secūdū Apostolū, Latitudo Dei est dilectio, qua & persequentes colligit. Lōgitudo qua lōganimiter tolerādo ad regnū pducit. Sublimitas, quia & intelligentiā glorificatorū trāscendit. Profundum, qa & dānatis inferius iudiciū incōprehēsibiliter exerit. D
Eadē et modo exhibet latitudinē amando, longitudinē tolerādo, altitudinē intellectus. & vota superādo, pfunditatē, motus cogitationū illicitos iudicando. Altitudo vero, & profunditas quam sint inuestigabiles nemo scit, nisi q contēplando ad summa pvehitur, vel occultis motibus resistens tentationibus turbatur, vnde Iob despecto dicitur: *Excelsior, &c.* quasi altitudinē eius, & profunditatem, quomodo tu cognoscere sufficis, qui vel virtute ad summa prouehi, vel temetipsum in tētationibus reprehendere nescis.

† oblitus tui Deus propter iniquitatem.
† Nunquid vestigando Deum.

E ✠ Philip. Deum dicit his verbis esse vbique, sed videtur mihi quod Deū corporeum credat, quādoquidem latitudinis, & longitudinis eius mensuras affirmat.

† non intelliget.

g *Si subuerterit.* Subuertit cęlum, dū contemplationem hoīs destruit. Infernum, dum pauidum in tentationibus ad deteriora cadere permittit. Et terram, dum fructum boni operis per aduersa intercidit. Mare, dum nostram titubationem terrore iudicij confundit. Cœlum, & infernus simul coarctatur, cum eadem mentem, & contēplatio subleuat, & tentatio obscurat. vnde: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ.* Rom. 7. d Terra, & mare simul, cum eandem mentem, & certa fides de æternis roborat, & ex aliquantula mutabilitate aura dubietatis versat, vt in eo qui dixit: *Credo Domine, adiuua incredulitatem meam.* Marc. 6. Quod occulta dispensatione fit, vt cum mens eleuatur, reliquijs prauitatis impugnetur, vt vel resistens exerceatur, vel seducta frangatur. vnde recte dicit.

Deus subuertit omnia.

h *Quis contradi. ei? vel quis ei dicere po. cur ita fa.* Quia iudicio Dei nullus potest obsistere, vel inquirendo illud penetrare. Cur subuertit, vel coarctat?
✠ Didym. Huius simile est nunquid dicet figmentum ei, qui finxit se, quid me fecisti sic?
i *Ipse enim no.* Dum mens elatione attollitur, quia bene succedit, & in virtutibus Deus deserit, vt inueniat homo qd sit. Et qa Deus tolerādo succrescere vitia cōspicit, iudicando bona confundit. Post vanitatem ponitur iniquitas; vana sunt omnia quę trāseunt, quę si nos ligāt, incipit iniquitas. Vel va- F
nitas leuior, iniqtas vero grauior reatus dicitur. Et ex leuioribus Vanitas.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et intelli. *Per istam reuelationem.*
2 Quod multo mino. *Id est minus puniaris debito.*
Vestigia Dei. 3 Forsitan vesti. Dei compre. *Hoc dicit negatiue; vestigia autem Dei sunt creaturæ ex quarum conditionibus inuestigantur conditiones creatoris; & istæ creaturæ non possunt ad plenum comprehendi ab homine secundum illud Eccles. 1. b.* Cunctæ res difficiles, nec potest eas homo explicare sermone, *sicut patet de modico folio arboris de quo non possunt ad plenum inuestigari omnes proprietates, vt quare sit tantæ quantitatis, vel talis figuræ, aut virtutis, & dato quòd possent totaliter coprehendi ab homine, tamen per hoc non cognosceretur creator perfecte, quia nullus effectus Dei, nec etiam omnes simul adæquant virtutem Dei infinitam, & ideo subdit.*
4 Et vsque ad perfectum omnipotentem reperies? *q. d. hoc*
Cap. 7. *manifeste est impossibile.*
5 Excelsior cœlo est, &c. *Non est per ista intelligendum, q aliqua dimensio quantitatiua sit in Deo; sed quia virtus eius incomparabiliter excedit ista quæ inter corporalia videntur maxima, significans per hoc quod non possit attingere ad sapientiam, & virtutem Dei cognoscendam, nisi valde modicum, & a longe, similiter nec eius potentiam. Ideo subdit.*
6 Si subuerterit omnia. *In nihilum redigēdo, sicut de nihilo fecit.* Cap. 8.
7 Vel in vnum coarcta. *Redigens ad vnam confusionem, sicut ab aliquibus dicitur quòd omnia corporalia a principio fuerunt creata sub vna forma corporeitatis indeterminata ad aliquam speciem determinatam.*
8 Quis contradi. ei? *q. d. nullus.*
9 Vel quis ei dicere potest cur ita facis? *Corrigendo facta eius.*
10 Ipse enim nouit. *Hic consequenter ostendit q Deus vsque ad minima cognoscit hominum peccata, etiam eis incognita; & sic iuste punit; & hoc est quod dicit;* Ipse enim nouit hominum vanitatem. *Per quam auertuntur a stabilitate virtutis.* Cite. Gr. cap. 9.
11 Et videns iniquit. *Nonne considerat puniendo, quasi diceret sic. Dicitur enim iudex non considerare malefacta, quando non punit, & aduertere, seu considerare quando punit.*

1 Vir-

MORALITER.

here repugnantem. Et quoniam tales præsumptuosi, a suis superioribus aliquando puniuntur grauiter, sed ipsi portant impatienter, ideo sequitur.
1 *Et intelligeres quod multo minora exigaris.* Id est minus debite puniaris.
3 *Forsitan vestigia Dei comprehendes.* Hoc dicitur contra illos qui secularibus literis instructi, per hoc volunt de secretis diuinis loqui, cum tamen minimæ creaturæ non possint rationes comprehendere. Quod si faceret, per hoc tamen Deum non comprehenderent; nam omnes suos effectus excedit in infinitum: propter quod subditur.
5 *Excelsior cœlo est, & quid facies? &c. Si omnia subuerterit.* In nihilum redigendo.
7 *Vel in vnum coarctauerit.* Ad informem materiā reducēdo.
8 *Quis contradicet ei?* Quasi diceret: hæc omnia potest, quam uis non intellexerint philosophi.
10 *Ipse enim nouit hominum vanitatem.* Qui credunt mirabilia scire, & valere.
11 *Et videns iniquitatem nonne considerat.* Scilicet ad puniendum, quasi dicat sic: quia dedecus culpæ non remanet sine decore iustitiæ.

1 *Vir*

A ribus vſu cuncta leuiante ad grauiora ducit̃ homo, vñ Salomon. *Modica qui ſpernit, paulatim decidit.* Vanitas naſci dr̃, & iniquitas cõſiderari quaſi ſtudioſius, q̃a nec minora Deus inulta deſerit, & ad maiora ferienda intẽtius ſe accingit. Quo vanitas cum iniquitate pertrahit ad tumorem, ſcilicet ſubdit.

Eccle. 19 a.

a *Vir vanus in ſuper.* Vanus ex culpa redditur audax, oblitus ſui humilitatem perdit, & ſeruiens deſideriis, a iugo diuini amoris ſe excutit, vt libere iã per voluptates eat. Per pullũ onagri omne genus agreſtium notat, quod dimiſſum motibus naturæ non tenetur loris dominãtium, ſic qui diſciplina non tenetur, per effrenatam libertatẽ audenter vagus per deſideria currit.

* Cat. Græca. Homo fruſtra natat verbis: mortalis autẽ natus de muliere eſt ſicut aſinus ſolitarius.

† Vir vacuus ... efficietur ... elatus, & ... pullus onagri homo nascitur ... idest ut animal est homo ... tempore vanitatis at ... statim ae... ratione ætatis sapiẽs efficitur & intelligens.

† fortis.

a conſiderat? † Vir vanus in ſuperbiam erigitur, & tanquam 1

¶ Increpatio. a Ita omnis vanus, tu autem inter tales deterrimus. b Non molleſcis timore Dei, vt ſit cor quaſi lapideum tibi. 2

b pullum onagri ſe liberum natum putat. † Tu autem firmaſti 3 4

a Qui ſibi bona quæ facit tribuit coram Deo loquens, ſuperbiens manus ad Deum tendit. b Opera. c Hæc ſunt vera ſi recte dicerentur. ¶ Omne peccatum vel ſola cogitatione, vel cogitatione & opera fit. ¶ Sed.

c cor tuũ, & expandiſti ad eum manus tuas. ſi iniquitatẽ quæ 5

a Vt ſicut purum eſt opus pura ſit cogitatio. b Corde. 6

eſt in manu tua, abſtuleris a te, & non manſerit in tabernacu 7

a Mentem, in qua recognoſcimur vt a Deo diligamur. b Quæ faceret ab oratis diffidere. ¶ Sine ma. ad Deum ſurgit, qui nec in ſe committit, & aliis dimittit. 8

lo tuo iniuſtitia, tunc leuare poteris faciem tuam abſq; ma- 9

¶ Præſentis. a Viſis æternis. 10

d cula, & eris † ſtabilis, & non timebis. Miſeriæ quoq; obliuiſce 11

e a Vt & eo magis ferueat charitas quo occubuiſſe timebatur. 12

f ris, & quaſi aquarum q̃ p̃terierunt nõ recordaberis, † & quaſi 13

g a Sæpe namque nos tot tentamenta obſident, vt ad lapſum deſperationis inclinent, ſed caliginem noſtram conditor reſpicit, & ſubtracti luminis radios refundit. 14

h meridianus fulgor cõſurget tibi ad veſperã. Et cũ te cõſũptũ 15 16

† Si direxeris cor tuum, & extenderis ad Deum manus tuas. Pſal. 65.

† ſubaudienda & negationem recordaberis.

† & pluſquam meridies ſurget tempus uitæ ſub. clarius illuſtraberis ſicut mane eris.

* Orig. Vt aſinus ad ſolitudinis finẽ nõ põt puenire, ſic nec homo, vt ſciat, quis ſtatus eorũ, quæ priuatim adminiſtrant̃.

em Phil.

* Didym. Aſinum ſolitarium produxit, ad tarditatem miram humani ingenij declarandam.

* Olym. & Polyc. Quia animal illud eſt intractatum, Iobum ei ſimilem dicit in diuinis rationibus diiudicandis.

b *Tu au. firma.* Firmari cor non hoc loco per virtutẽ dicitur, ſed per inſenſibilitatẽ. Et ad Deum manus expãdere dicit, contra largitoris gratiã de virtute operum ſuperbire. Sic reprobi cũ redarguere electos ex infirmitate actionis non valent, ex crimine tumoris accuſant. Sed qui hactenus iuſtum corripuit, nunc velut docendo ſubiungit.

* Olym. Cor tuum purga, paſſis in precatione manib. Deum obſecra, finem peccãdi facito, nullo poſthac flagitio obſtringito, ſi contigerit te peccati primordia attigiſſe, ſaltem vitiũ in tua vita non hæreat.

* Philip. Firmaſti cor tuum vt non ſatisfaceres Deo per pœnitentiam, & expãdiſti manus inſultantis amico, & operum merita falſa iactantis, nomine. n. manuum opera deſignãtur.

c *Si ini.* Iniquitas in manu, eſt culpa in opere. Iniuſtitia in tabernaculo, iniquitas in mẽte. Mens q̃ppe tabernaculũ vocat̃ ĩ quo apud nos abſcõdimur, cũ foris in ope nõ videmur. Leuare aũt faciẽ, eſt in Deo animũ p̃ ſtudia orationis attollere, quã faciẽ macula inquinat, ſi reatus ſui conſcientia accuſat.

C d *Et eris ſta.* Quia tanto minus ad iudicium trepidat, quãto in bonis actibus ſolidius ſtat.

* Orig.

D * Orig. & Cat. Grac. Sic enim reſplendeſcet facies tua, ſicut aqua munda.

* Olym. Mundum dicitur duobus modis, & qđ munditiam affert cæteris rebus, & quod eam ſibi habet: ſic aqua eluens ſordes, & nihil hñs cõcretionis & commotionis ſuo reſtituta nitori, & ſedata. Ita Iob ratione morum mutata, prouidentia Dei in poſterũ omnibus bonis circũfluet.

* Phil. Aquarum nomine tribulatio deſignatur vt trãſiuimus per ignem & aquam, quę ab eo tam cito diſcedent quam aqua velociter fluens.

* Orig. Nec dices timor quem timebam aduenit mihi.

* Polyc. Nec ſatis in ſordibus tinxiſti me.

* Philip. Non eris vt Cain tremens & vagus in terra quæ ex Dei ſcientia Naid dicta eſt. Naid quippe σάσις, ideſt, communitatis appellatur.

e *Miſeriæ quoq;.* Mala vitæ p̃ſentis tanto durius animus ſentit, quanto penſare bonũ quod ſequitur negligit. At ſi ad ea quæ p̃manent oculum cordis figat, nihil eſſe conſpicit quicquid ad finem tendit.

E

f *Et quaſi aquarum.* Quia miſeriæ quæ tranſeunt nõ vi concutiunt, ſed tactum meroris infundunt, dũ extra pro percuſſione dolet intus ex tentatione frigeſcit, contra quod amplius lux diuina ſuccenditur, vnde ſubditur.

g *Et quaſi meri.* Fulgor meridianus in veſpere, eſt virtutis renouatio in tentatione.

* Olym. Aut hoc dicit fore vt illius vita meridianã ſolis lucẽ imitetur, aut meridiei nomen transfert ad calamitatẽ. Eſt. n. meridies lumen ſolis exurens. Vt igitur doceat illi in calamitate verſanti diuinã opem affuturã, meridiei. i. vehementioris ęſtus mẽtionem facit, dixitq; eius p̃nti calamitati Dei opem orituram. Vel ẽt quia meridie cũ ſol noſtro capiti imminet, nulla nec aduerſa nobis, nec auerſa gignit̃ vmbra dicit: quandoquidẽ nunc res tuæ in media ſũt libra, atq; in nouaculæ acie conſtitutę, ex hoc ipſo præcipiti tuo ſtatu vita tua ſplendeſcet, ſi modo te ad frugem bonam receperis.

* Philip. Lucifer, Chriſtus. Idemque ſplẽdor meridianus ad veſperam reſurrectionis apparens, vt autem diues Lazarum ſic impii Iobum deprecabuntur.

h *Et cum te conſumptum.* Cũ & per exteriora mala iuſtus occũbere cęperit, tũc claritas eius incipit. Ecõtra iniqui lumen eſt in die huius vitę, obſcuritas in veſpere. *Et cum te con.* Quia foris

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vir vanus. *Qui declinat a ſubtilitate virtutis.* 2 In ſup. *Quia lic et primo peccet per ignorantiã ſeu paſſionẽ, tñ ex conſuetudine peccandi peruenit ad hoc q̃ peccat per certã ſcientiam, & malitiam, quæ eſt manifeſta ſuperbia contra Deũ.* 3 Et tan. *A iugo & onere legis diuinæ. Onager. n. eſt aſinus ſylueſtris qui naſcitur in cãpo, & ſic nõ naſcitur operibus, alias oneribus portandis. Ille aũt qui naſcitur in domo patris familias ad hoc naſcitur, vt eius operib. applicetur. Et quod dixerat ad Iob applicat dicens:* 4 Tu au. *In malitia perſeuerando, & eam defendendo.* 5 Et expan. *q. d. hoc eſt fruſtra, quia efficaciã orationis impedit malitia tua.* 6 Si ini. *Hic conſequenter admonet Iob de remedio, ſecundo reſpondet cuidam eius dicto, ibi:* Et habebis. *Remedium oſtendit dicens:* Si iniquit. *te perfecte & veraciter corrigendo.* 7 Et non man. *Id eſt in familia tua quam debes regere.* Iniu-

8 Iniuſtitia. *Quæ tibi eſſet imputanda pro defectu eius regiminis.* 9 Tunc leuare. *Ipſum deprecando.* 10 Abſq; macula. *Ideſt, amoto impedimento efficacia orationis tuæ.* 11 Et eris ſta. *In p̃ſperitate præſentis vitæ, Deo hoc faciente.* 12 Et non ti. *A ſuperuenientibus malis.* 13 Miſeriæ quoque. *In qua nunc es.*

14 Obliuiſceris. *Propter abundantiã proſperitatis ſuperuenientis. Per talẽ modum loquitur ſaluator, Ioã. 16. a.* Mulier cũ parit, triſtitiam hẽt: cum autem peperit puerũ, iam nõ meminit p̃ſſurę pp̃ gaudium. 15 Et quaſi me. *Hoc dicit contra illud qđ Iob ſupra dixerat, quaſi nihil reputas proſperitatẽ temporalem ſibi de cætero affuturã, eo q̃ eſſet ſenex et prope mortẽ, quaſi diceret, licet fuerit in veſpera ſenectutis, tamen tanta poſteritas adueniet tibi, quod reputabis te eſſe in meridie, ideſt in potiſſimo ſtatu vitæ tuæ, ideo ſequitur:*

16 Et cum te conſumptum pur. *Per afflictionem & ſenectutẽ.* Ori-

MORALITER.

1 *Vir va.* Vt ramus arboris fructu vacuus ſurſum eleuatur.

3 *Et tanquam pul. ona.* Ad faciendum & dicendum quicquid cogitat. Et tali dicitur:

4 *Tu autem firmaſti.* Contra Deum.

5 *Et expandiſti ad eum ma.* Deprecando, quaſi diceret, hoc eſt pro nihilo.

6 *Si iniquitatem quæ in manu tua eſt, abſtuleris.* Veraciter pœnitendo, tunc leuare poteris faciẽ tuã, ipſum fiducialiter deprecando

precando 1. Ioannis 3. d. *Si cor noſtrum non reprehendit nos, fiduciam habemus ad Deum, vt quicquid petierimus, accipiamus ab eo.*

12 *Et non timebis.* Timore ſeruili.

13 *Miſeriæ quoque obliuiſceris.* Ideſt culpę præteritæ nõ recordaberis ad ipſam reiterandam.

15 *Et quaſi meridianum fulgor con.* Ideſt purgabit te a tenebra contracta per culpam.

16 *Et cum te conſum.* Propter peccatorum grauitatem.

Orie-

A foris eadens intus renouatur,& quo duriora tolerat, certius præmia sperat,& hoc est.

a *Et habebis fiduci.* Defossi secure dormiunt,quia dū sua intima vigilāter penetrant,a laboriosis huius mundi se onerib. sub quietis otio occultant. Vel defossus.i.mortuus securus eris de corona. Vel defossus, qui omnes latebras animi perscrutatur, & non in-
B uento quod mordeat securus apud se dormit latens ab actibus seculi.

b *Requiesces & non erit.* Qui enim in æternitatis desiderio figitur, dum nihil est in mundo quod appetat, nihil est quod de mūdo ptimescat.

c *Et deprecabuntur.* Praui cū recta prædicant,quod ipsi appetūt,hoc aliis pro magno pollicentur. Sed ne diu pollicendo
C patescat,qđ sunt, ad rectitudin is citius verba reuertuntur, vnde

† & fodies,i. fodies in circumitu ædificiorum tuorū & nō erit op^s vt muiū per circuitū ædifices quia cōfidenter dormies.

† vel tristitia, alii vertunt, exemplario.

a Sed non quidem eris. b Quia vita iustorum prænuntiat qualis erit claritas solis sequentis, idest Christi qui nondum apparet. c Salomon. Non contristabit iustum quicquid ei acciderit.Prou.12.c.Item iustus quasi leo confidens absque terrore erit.Prou.28.a.

a pu[a]taueris, [b]orieris vt Lucifer, & habebis fidu[c]ciam proposita 1
a Etiam. 2
b tibi spe,& defossus securus dormies. Requiesc[a]es, & non erit 3
a Dum recta prædicat ad hoc quod tacitus ambit erumpit:& dum quasi innocenter viuit intercessor pro hominibus vult videri. 4 5
c qui te exterreat. Et depreca[a]buntur faciem tuam plurimi. 6 7
a Tibi ita. ¶ Quia in illa die peribunt omnes cogitationes eorum. b Hic quod displicet aliquo modo vitant,quod non ibi.
d Oc[a]uli autem impiorum deficient, & effugi[b]um peribit ab eis, 8
a Idest terrena in quibus caro quiescit,sed spiritus deficit. 9
e & spe[a]s illorum †abominatio animæ. 10

vnde subditur.

d *Oculi autem impiorum.* Oculorum nomine intentio exprimitur.Oculi ergo impiorum deficiunt.Cū n. mors impios subtrahit, eorum profecto desideria cū vita terminant. A quibus & omne effugium perit,quia eorum malitia animaduersione iudicis districti quo se valeat occultare,non inuenit.

* Grae. Cat. Ex solitudine autem & cum iterum apparebit tibi pax, quiesces, & non erit qui tibi bellū faciat,mutati autē multi te obsecrabunt.
E
* Olym. Indicat quoddam genus hominum a diabolo immissorum, qui huius calamitates riderent & exagitarent, q postea de eiusdē meliore statu merebunt.

e *Et spes illorum abominatio,&c.* Quia inde in perpetuum spiritus interit,vnde ad tempus caro suauiter viuit.

CAP. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Orieris vt Lucifer. *Per prosperitatis abundantiam.q.d.quod tibi de prosperitate subtrahetur ex breuitate temporis, supplebitur ex intentione & superabundantia prosperitatis.* 2 Et habebis fiduciam. *Hic respondet dicto Iob quo supra dixerat nullum bonum sibi remanere post mortem secundum amicorum suorum errorē, ostendens quod imo, scilicet memoria bona remaneat inter homines & veneratio:& hoc est quod dicit.*Et habebis fiduciam. *de futuro bono post mortem.* 3 Proposita tibi spe. *Et certa expectatione illius boni: quid sit illud bonum,subdit:* 4 Et defossus,*Idest sepultus & tumulatus.* 5 Securus dormies. *Quia nullus murmurabit aut detrahet de tua vita præterita.* 6 Requiesces & non erit. *Quia nullus audebit sepulturam tuam frangere seu vituperare, vel imaginem te repræsentātem,sicut fiebat antiquitus valentibus personis: vt post mortem venerarentur in imaginibus suis, & propter talem gloriam post mortem habendam,multi Gentiles exposuerunt se pro republica morti & periculis ideo,subditur:* 7 Et deprecabuntur faciem tuam plurimi. *Te in sepultura vel imagine tua venerando, consequenter ostendit contrarium euenire malis hominibus in sua malitia permanentibus dicens:* 8 Oculi autem imp. *Quia non obtinebunt bonū, quod assequi intendebant.* 9 Et effugium peribit. *Quia non poterunt liberari de malo eis superueniente.* 10 Et spes illorum abominatio animæ. *Quia post mortem non habebunt honorem quem sperabant:sed omnes abominabuntur vitam eorum præteritam,sepulturam,& memoriam. Quod autem aliquādo vocaui disputantes contra Iob eius amicos,aliquādo aduersarios,nulla est repugnantia,quia sicut dictū fuit supra 2.c.Venerunt ad ipsum amici,ad eū consolandū: sed per procurationē Sathan conuersi sunt vt inimici,ad increpandū.*

MORALITER.

1 *Orieris vt Lucifer.* Per diuinæ gratiæ consolationem.
4 *Et defossus se.* Quia sepulto corpore spiritus erit in requie.
5 *Et non erit.* Quia tunc omnis tentatio cessat.
7 *Et deprecab.* Quia sanctorum suffragia postulant viui:
8 *Oculi autem imp.* A spe beatitudinis.
9 *Et effugium peribit ab eis.* Quia fugere non poterunt de manu dæmonis.
10 *Et spes eorum abominatio animæ.* Abominantur enim iusti, quę mali sperant in vita præsenti.

ADDITIO.

In cap.13.vbi dr̄ in postilla *& multiplex sit lex eius,&c.* Vbi translatio nostra habet: *& quod multiplex sit lex eius.* Hebraica litera habet: *Et quod duplex sit lex eius.* Quæ quidē litera non potest bene exponi,ex hoc quod lex diuina ad omnia quantumcunq; minima se extendit:nam pp hoc non diceret̃ lex duplex, vnde ad veritatē literę Hebraicę propriè exponendam,aliter vr̄ dicendum. Pro quo sciendum,qđ lex diuina apud Iob & socios eius non est accipiēda pro lege Mosaica, quę apud eos non erat diuulgata, nec ēt pro lege euāgelica, quę nondum erat,sed apud eos potest lex diuina dupliciter accipi. Vno modo pro lege æterna quę secundum August. in lib. de libero arbitrio est summa ratio,cui semper obtēperandū est cuius quidem æternæ legis notio ſm eundē Augustinum ibidem nobis impressa est. Nam licet scđm sanctum Thomam 1.2.q.93.artic 3.rñdendo ad qōnem,nullus legem ęternam cognoscat secundum quod in seipsa est,nisi solum beati,qui ipsam Dei essentiam vident, omnis tñ creatura rationabilis ipsam cognoscit secundum aliquā irradiationem & participationem legis æternæ, quæ est veritas incommutabilis. Imprimitur ēt rationali creaturæ lex æterna inquantum inest ei naturalis inclinatio ad id quod est consonum legi æternę. Vnde 2.Ethic. Sumus inclinati ad hñdum virtutes,quæ quidē impressio in malis est corrupta, inquantum in ipsis naturalis cognitio boni p passiones & vitia obtenebratur, similiter & inclinatio eorum naturalis ad virtutem deprauatur per habitum vitiosum. Secundo modo accipitur lex diuina pro lege naturali quæ ſm August. 2.confes.scripta est in cordibus hominum, & sic quod eam nulla delet iniquitas.Quod intelligitur quantum ad principia prima & communia legis naturalis, vnde de istis duabus legib. propriè potest intelligi istud verbum, scilicet quòd duplex sit lex eius, quarum legum prima scilicet æterna est altissima,& abscondita a nobis,ideo de ipsa dicit Sophar: vt ostenderet tibi secreta sapientiæ,& sequit̃ qđ duplex sit lex eius, q.d.non solum lex naturalis quæ cōiter est hoībus nota quo ad prima principia eius,est lex Dei,sed ēt lex æterna,quę est secreta sapientiæ Dei,secundum quam ex cōuenientissimis rationibus nobis ignotis,punit & præmiat, & ideo secundū illam legem tibi ignotam si tibi reuelaretur,intelligeres qđ multo minora exigaris ab eo quam meretur iniquitas tua. Consequenter ostendit quòd iudicia Dei secundum huiusmodi legis æternę considerationem sunt nobis incomprehensibilia, vnde subdit: Forsitan vestigia Dei comprehendes.Consequenter dicit q hujusmodi sapientia Dei abscondita,quæ est lex Dei ęterna, est altissima, & profundissima & longissima,& latissima. De primo dicit: *Excelsior est cælo* de scđo: *Profundior inferno.* de tertio: *Longior terra.* de quarto: *Latior mari.* quæ omnia ponit ad designandum ipsius legis æternæ incomprehensibilitatem. Ex quibus concludit, quòd quicquid Deus agat secundum huiusmodi legē æternā,sicut nec potest impediri, de quo dicit: *Si subuerteret omnia, &c. quis contradicet ei*, sic nec reprehendi de quo dicit: *Quis ei dicere potest, cur ita facis?* Quod ad gubernationem hominis applicat dicens: Ipse enim nouit hominum vanitatē q.d.Si secundum iudicium suæ legis æternæ hominē subuertit,vel vehementer punit,quis ei dicere potest cur ita facis? ipse enim nouit hominum vanitatem.

Lex diuina.

REPLICA. In cap.vbi translatio nr̄a habet de multiplici lege.Burg.fortasse prout cōsueuit, fingit q in Hebræo habetur duplex, vbi nos multiplex habemus quod dico ad hoc fictum,quia id quod applicat,mòdici ponderis est: etiā non oportuit eum facere tātam vim de vno termino, cū ēt Hebraica litera quam prætendit, cum translatione nostra coincidat.Cum enim secundum omnes vnū & multa opponuntur,& binarius nō est vnitas, est igit̃ pluralitas: si igitur dualitas

dualitas est multitudo, duplex potest dici multiplex; & sic est coincidētia. Sed ad rē de distinctione Burgē. quā ponit de lege ęterna, & naturali, illa distinctio non vr̄ ad ꝓpositū lr̄æ; nā lr̄a ꝓsequtur de ęterna lege hoīum incomprehēsibili; vt patet p totū processum capituli huius; qualiter nō est de lege naturę, cuius principia sunt cordibus hoīum indelebiliter inserta; & secundū iudiciū rectę rōnis ad particularia applicata, q̄ nō pn̄t dici incōprehensibilia secundū q̄ ēt pōt bene dici, cur ita facis, &c. prout in litera. Sed non est sic de lege ęterna q̄ duplex est, immo multiplex quo ad effectus; vna tn̄ in se, sicut spiritus multiformis, tn̄ vnus in se, diuidēs singulis, ꝓut vult. Et vr̄ Burgē. intrare id pelagus in ꝓposito volens cum Beato August. de doctrina Christiana lib. 1. q. illa lex ęterna, quam Beatus Augustinus vocat lucem, sit intellectui creato ratio cognoscendi veritates incommutabiles; in quo tamen Beatus Augustinus communiter non tenetur a modernis.

CAP. XII.

a *Respondens autem Iob.* ✱ Cat. Greca. Iob Sopharum reprehendit, quod fidē ijs rebus adiungere adortus sit, quæ dubitari a quopiā nō possunt; deinde a Deo veniā precatur, rogatq; ne summo iure secum agat. Illudq; mirum quod Iobum in tantis ærumnis nihil fugerit eorum quę dicebantur ab amicis.

✱ Philip. Qui hæreticorum figuram gerunt sanctitatis priuilegium sibi vsurpantes, & iactantię nomina. Heliphas enim est Dei mei aurum quo quasi pretioso metallo doctrinę verissimæ glorient. Sophar speculator, & buccina, vt speculatores se Dei esse arbitrētur ad quos tuba Euangelij vere debeat pertinere. Baldad, vetustas, quod veteris, & antiqui nominis vetustatem sibi vendicent.

Hoc Sophar vere dixit, sed indiscrete, quia meliori liquore pleno vasculo superfundit, non vt doceat, sed vt ipse innotescat. Audet in meliorem, quia omnes putat se inferiores. Sic & omnes hæretici. Sed Ecclesia elatos a sua æstimatione ad æqualitatem reuocat, vnde Iob subdit.

b *Ergo vos estis soli homines.* Qui se omnes præire ratione putat: se solum hominem esse exultat. *Ergo vos estis soli hom.* Qui enim se solum sapere ęstimat, quid aliud quàm hanc eandem secum mori sapientiam putat?

c *Et mihi est cor si.* Vt eorū sup̄biā corrigat eē se inferiorem negat, & ne suæ humilitatis limitē trāseat, se superiorē tacet. Ecce quā discrete, in quo indicat qd illi de se sentire deberēt.

d *Quis enim hæc quæ nostis ignorat?* Ac si dicat; Cum cūctis sint nota quę dicitis: de dictorum sciētia cur singulariter tumetis?

✱ Orig. Neque vos iusti estis quod eadem vobis non acciderunt; neque ego, ex eo quod hęc mala accepi iniustus.

✱ Olym. Neq; ex ijs sum qui rectā, & cōsentaneam animi functionē abiecerūt.

e *Qui deridetur ab.* Quia illū facit humana derisio Deo proximū, quē ab humanis prauitat b. vitæ innocētia seruat alienum.

✱ Orig. Cat. Græc. Iustus & irreprehensibilis factus est in derisionē, ad tēpus enim constitutū præparatū erat, vt caderet sub alios, & domus eius ab iniquis deuastaretur, veruntamen nullus, qui est improbus, confidat se innocentē futurum: quicunque ad iracundiā ꝓuocāt Dn̄m, quasi non futurū sit eorū suppliciū.

✱ Poly. Grauissimū est me, q neminē lęsi, eē vestrū ludibriū.

✱ Didym. Illud obserua, Iob cum minora dicit ad se transfert, cum maiora ad genus vniuersum orationem traducit, ferme enim eius hæc est oratio ne irrideantur iusti: hactenus enim patiuntur, vt illos ipsos pati Deus voluerit.

✱ Philip. In Saluatore nr̄o pōt hac intelligētia coaptari, qui tanq̄ agnus ꝓsecutionē ad mortē sustinuit, q fuit lāpas cōtēpta ob carnē in passione misere tractatā, sed eū *vnxit Deus oleo lætitia præ cōsortib. suis.* qđ de Iob, & quolibet scō pōt intelligi.

f *Lampas con.* Noīe diuitū, designat elationē sup̄borū: Iusti aūt simplicitas, & lāpas dr̄, & contēpta. Lāpas, qa interius lucet: contempta, qa apud mētes carnalium abiecta æstimatur.

g *Parata ad tempus statutum.* Statutum contemptæ lampadis tempus

Cap. 15. † Vere sub. video quod estis populares. * oritur

† vel ad decorem, & puritatē diuitis, de seipso volunt qdā Iob loq. † nutantibus pedo, vel ad offendiculum pedis.

Psal. 41.

Cap. 17.

CAP. XII.

Respondens autem Iob dixit: † Ergo vos estis 1
soli homines, & vobiscum * morietur sa- 2 3
pientia? Et mihi est cor, sicut & vobis, nec 4 5
inferior vestri sum. Quis enim hæc quæ no- 6
stis, ignorat? Qui deridetur ab amico suo, 7
sicut ego, inuocabit Deum, & exaudiet eum. Deridetur 8 9
enim iusti † simplicitas, lampas contempta † apud co- 10
gitationes † diuitum, parata † ad tempus statutum. 11

Interlinear glosses: a ¶Sed. ¶Vnde ad se redit nil habens extrà, & afflictus in precem funditur. ¶Postquam a timore ad æqualitatem arguendo reuocauit, docere incipit. — a ¶Quia qui pro culpa irridetur non est exaudibilis. b ¶Internum testem. c ¶A duplicibus quasi fatuitas. — a ¶Mortuus putatur a carnalibus qui a diabolo liberatur: sed Christo viuit. a ¶Quæ est. b ¶Quia non habet quod ipsi amant. — a ¶Non res in crimine est, sed tumor. ¶Sed lucebunt, quia cum Christo iudicabunt.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XII.

1 Respondens autem Iob. *Hic consequenter post obiectionē Sophar ponitur ipsius Iob rn̄sio. Circa quā sciendū, ꝙ Sophar, & socij eius ad duo tendebant, vt patet ex prædictis. Primū est dicere aliqua magnifica de Dei potentia, & sapientia, & huiusmodi, vt per hoc viderentur ipso Iob sapientiores, & sententiæ eorū cōtra Iob veriores. Secūdū est, ex dictis de Deo aliqua falsa concludere contra Iob, propter quod Sanctus Iob in sua rn̄sione primo remouet primum, secundo secundum capit. seq. Circa primum primo ostendit Iob, ꝙ ea quæ dixerant de Deo, non erant sibi ignota. Secundo ꝙ ēt alijs hominibus erant, vel poterant esse communiter nota: & per hoc excluditur ab eis excellentia respectu aliorū, & confutatur eorū iactātia: secunda ibi:* Nimirū interroga. *Circa primum dicit Iob ex dictis eorum iactatoriis concludendo.*

2 Ergo vos estis soli homines. *Quia homo differt ab animalibus brutis per intellectum: & ideo ex hoc quod prætenditis, vos tantū habere intellectum de diuinis, videtur ꝙ alios homines quasi bruta animalia reputetis; & per consequens.* 3 Vobiscū mo. *Si tantum est in vobis, sed hoc est falsum, vnde subdit.* 4 Et mihi est. *Id est intellectus qui per cor in sacra scriptura designatur secundū illud Psal. 36. f.* Lex Dei eius in corde ipsius. 5 Nec infe. *In notitia, vel scientia diuinorū de qua vos iactatis, & ne hoc dictū imputetur iactantia ipsius Iob, subdit.* 6 Quis enim. *Quasi diceret non est præsumptuosum quod dico me scire illa quæ possunt ab aliis communiter sciri, & ideo ꝙ mihi imponitis horū ignorātia, est magna derisio, propter quod sequitur.*

7 Qui deri. *A quo deberet honorari, ꝑpter quod grauior est derisio.*

8 Inuocabit Deū. *Quia propriū eius est subuenire vbi subtrahitur humanū subsidiū; & quia talis derisio, vt frequenter se extēdit ad alios sanctos, ideo sequitur.* 9 Deridetur enim. *i. vita eorū sine plica dolositatis deridetur ab hominibus mundanis, qui constituunt finē suum in temporalibus bonis, quæ vt frequenter acquirūtur fraudibus, & mendaciis. Ideo reputāt iustos talia fugiētes fatuos, & ignorātes, iō dicitur.*

10 Lampas contempta apud cogitationes diui. *Id est, illorum qui finem constituunt in huiusmodi diuitiis, apud tales enim contemnitur vita iustorum, licet sit lampas, & contentiua lucis sapientiæ, & ardoris charitatis, ideo subditur.*

11 Parata ad tempus stat. *Id est, ad beatitudinem futuram per vitæ meritum; & quia homines mali non solum derident iustos, sed etiam prorumpunt vsque ad contemptum Dei, ideo subditur.*

1 Abun-

MORALITER.

1 *Respondens autem Iob.* Licet amici Iob multa vera dicerēt: falsē tamē, & pręsumptuose ipsum arguebāt, cū talis nō esset, sicut ei imponebant, propter quod Iob eis respōdens typū illius gerit qui pręsumptiones taliū rōnabiliter reprimit: sic ex eorū dictis cōcludit. 2 *Ergo vos.* Pręsumptuosi nāq; maxime de sua scientia se solos homines esse reputāt: ꝑpter quod alios bestias vocant. 3 *Vobiscum mori.* Sicut videtur p̄sumptuosis. Vnde quidā talis noīe Lucas: cum infirmaretur fecit hos versus: Physica qd facies, Metaphysica vidua fies. Si Lucas moritur, Logica destruitur. 6 *Quis enim.* Quasi dicat nulli, aut pauci; & sic non debetis ex hoc super alios efferri.

4 Et

4 *Et mihi est.* i. intellectus, Psal. 36. f. *Lex Dei eius in corde ipsius.*

5 *Nec inferior.* Vt enim reprimendo præsumptuosos teneat modestiam, superiorem se non dicit, sed æqualem.

7 *Qui deridetur.* A quo deberet honorari propter quod grauius est ab eo derideri. 8 *Inuocauit Deum.* Qui est fidelis amicus, nec deficit in necessitatibus. 9 *Deridetur enim.* Greg. Nā ab huius mūdi sapiētibus fatuitas credit' puritatis virtus.

10 *Lampas contempta apud cogitationes diui. &c.* Id est superborum. Dicitur autem lampas, quoniam interius lucet; contempta, quia exterius non apparet; intus ardet flamma charitatis, foris nulla resplendet gloria decoris.

11 *Parata ad tempus sta.* s. extremi iudicij, tunc apparebit fulgor

A tempus est extremi iudic'j prędestinatus dies, quo iustus q́sq; qui nunc despicitur, quanta potestate fulgeat demonstratur.

✠ Olym. Hinc fatum quidam tuentur, quasi Iob tẽpus fuerit statutũ, quo hęc pateretur. Sed id scriptura minime dicit; nostra enim fato nõ subsunt, nec naturalia, nec volũtaria, nec tentantia prima naturæ infirmitati adscribenda sunt, media libero arbitrio, postrema Dei puidẽtiæ, qui ad tp̃s illa permittit.

a *Abundant taberna-cula prædonum.* Ostendit nihil esse præsentis vitæ diuitias quas abundare reprobis dicit, qui Deum audacter prouocant, qui plerunque eo magis

B contra Deum superbiunt, quo ab eius largitate, & contra meritum ditantur. Possunt prędones appellari, qui dum loquuntur quæ non faciunt in locutione, verba iustorum tollunt. Quomodo vt prædones violenter tulerunt quod ipse dat, Sed aliud misericorditer dat Deus, aliud habere sinit iratus. Et quod prædones agunt peruerse, hoc Deus sinit iuste, vt & illis culpa augeatur: & qui patitur pro pristinis feriatur: & quod fieri prohibet, iuste fieri sinit. Sed & donis doctrinæ aliquos replet, qui inde superbientes eum prouocant, qui & per se prædones peruerse verba iustorum vsurpant: & tamen bona quæ habent, a Deo acceperunt.

¶Infra 34.a † palatum cibũ gustat sibi.

a ¶Sed non sunt hæc curanda, quibus & reprobi abundant. ¶Facile despicit diuitias, qui non habet, difficile viles æstimat qui habet, quod tamen Iob facit dicens eas abundare reprobis.
b ¶Quia non grati, sed peiores de bonis.

a Abũndant tabernacula prædonum, & audacter prouo- 1 2
b cant Deum, cum ipse dederit omnia in † manus eorum. Ni- 3
¶Vel ipse. a ¶Quasi etsi hi non concorditer de potestate Dei sentiunt, vel ipsæ creaturæ in se creatorem ostendunt. 4
mirum interroga iumenta, & docebunt te, & volatilia cœli, 5
a ¶Deditis terreno actui.
& indicabunt tibi. Loquere terræ, & † respondebit tibi, & nar-
a ¶Inquisitores mundi. b ¶Quid hæc inquisita doceant subdit.
c rabunt pisces maris. Quis ignorat, quòd omnia hæc manus 6
a ¶Qui omnia condidit, qualiter debeant administrari disponit. ¶Potestate. b ¶Vita quæ animalia sensificat. ¶Vel anima vita corporalis accipitur: spiritus hic ponitur non pro anima, sed pro spirituali effectu.
d Domini fecerit? In cuius manu anima omnis viuentis, & spi- 7
a ¶Hominis qui ad spiritualem intellectum tendit.
e ritus vniuersæ carnis hominis? † Nonne auris verba † diju- 8
f dicat, & † fauces comedentis saporem? In antiquis † est sa- 9 10

✠ Philip. Prædones Sabæi, Chaldæi: Vt reges Assyriorum non intelligentes omnia sibi data a Deo in manibus, vel dæmones, quorum impij, vt Iudæi, sunt tabernacula.

b *Nimirum interroga iumenta, &c.* Iumenta sensu pigriores. Volatilia cœli sublimia sapientes.

✠ Orig. Rõnis expertia Dei prouidentiæ non obsistere docet, cũ leones Danielem non attigerint, corui Eliã pauerint, Balena Ionã deuorauit: imò nec inanimata: nã ignis tres pueros in Babylone non contigit: quin Deus cũ vult ea mutat: vt

C in asina, quæ Balaam alloquuta est, si autẽ illa omnia nihil faciunt, pter Dei pręscriptũ, multo minus homo: neq; id ignorabit, cum omnia suo more diuinam testentur prouidẽtiam.

✠ Philip. Iumenta sunt hoĩes inconditi; volatilia, dęmones: terra luxuriosi: pisces, philosophi curiosi. Vel è contrario, Iumenta sunt boni in quibus Dñs salutem operatur. Volucres, contemplatiui: Terra, caro sanctorum: Pisces, baptizati, & confessores in medijs tentationum fluctibus constantes.

D c *Pisces.* Curiosi intelliguntur. Et est sensus: Si hos requiras: creatorem omnium Deum fatentur. Potest, & iuxta literam intelligi.

d *In cuius manu ani.* Hoc loco anima omnis viuentis, ipsa corporis vita signatur.

Cap. 3 †manil...

✠ Philipp. Sic Moses, in dextera illius ignea lex, & omnes sancti in manu illius sunt: potest enim fieri vt aliquis sãctus hinc subito exeat, minus

Deuter. †docet

E purgatus a minimis peccatis, quæ a Domino ibidem misericordissime concedũtur, & præualentibus bonis operibus, & sanctorum intercessionibus.

Spiritus vniuer. carnis. Id est hominis effectus intelligentiæ spiritualis qui in Dei potestate sunt. Potest, & per animam omnis viuentis iumentorum vita signari.

† prob... sentit. † sub... opinio... stram, uera ... Deũ sap...

e *Nonne auris verba diiudi.* Ex istis corporalibus quam diuersa idem spiritus operetur ostendit, quatenus ille sapientiæ, ille scientiæ, ille linguarum dona percipiat. Vel: *Auris verba dijudi. & fau.* Acsi aperte dicat: Doctrinæ verba quæ vobis vsque ad aurem perueniunt, mihi etiam per saporem intimum intelligentiæ faucem tangunt. Vnus sensus est cerebri, sed in aure, & in ore, & in cæteris diuersis instrumentis, quasi diuersis diuerso modo discernit, ita vt in aure non videat, nec in oculo audiat: sic vna est sapientia, sed alij plus, alij minus dat, alij scientiam, alij genera linguarum, &c. Vel quæ reprobi audiunt, sicut vos, ego gusto: & quod vos scitis, mihi per intimum amorem medullitus sapit.

Cap.4.

1.Cor.

f *In antiquis est sapientia, & multo temp.* ✠ Orig. Nobis disciplina horũ cognitio comparatur. Deo est sciẽtia sine principio.

F ✠ Chrys. Nolite existimare vobis omnia iam esse inuẽta, & tempus ad scientiã mihi asciui. Illa enim dicta in sapientiæ radice solidata sunt, quæ per viuendi vsum etiam actuum expe rimento cõualescũt. Ex cuius aũt dono pendeãt, demõstrat.

Apud

NICOLAVS DE LYRA.

1 Abundant taber. *Quia bona aliorum per fas, & nefas indifferenter rapiunt sibi.* 2 Et audacter prouo. *Id est, sine timore.*

3 Cum ipse dederit, &c. *Quia potestas qua male faciunt inest eis a Deo, licet ea abutantur, tanquam Deo ingrati.*

Diuisio. 4 Nimirum, &c. *Hic consequenter ostendit Iob ea de quorum notitia amici sui se iactabant, etiam aliis hominibus esse nota: & primo hoc proponit, secundo declarat modum per quem homines deueniunt in cognitionem diuinorum, ibi;* Nonne auris. *Circa primum dicit.*

5 Interroga iumenta, &c. *Interrogare creaturas, est earũ naturas considerare: & responsio earũ est in hoc, ꝙ ex tali consideratione homo assurgit ad cognitionem Dei, qui est prima causa omnium, ideo subditur.*

6 Quis ignorat quòd omn. *Quasi diceret, nullus, aut pauci: quia omnes confitentur Deum esse primam causam omnium; in cuius manu est anima omnis viuentis, scilicet irrationabilis, cuiusmodi sunt animalia, pisces, & aues.* 7 Et spiritus vni. *Id est, anima rationalis.*

8 Nonne auris, &c. *Hic consequenter ostendit modum deueniendi in cognitionem Dei. Secundo ostendit, ꝙ per talem modum cognoscuntur proprietates diuinæ, ibi;* Apud ipsum. *Circa primum sciendum, quòd omnis cognitio humana quæ modo naturali acquiritur, de qua hic agitur, a sensibus oritur; sensus autem auditus maxime valet ad notitiam, quæ acquiritur per doctrinam, & quantum ad hoc dicit;* Nonne auris verba, &c. *experientia vero maxime valet ad cognitionem quæ est per inuentionem, vt habetur 1. Metaphysicæ, talis autem experientia designatur cum dicitur.* 9 Et fauces comeden. *Licet enim sensus visus plus faciat ad accipiendum experientiam, quàm gustus; tamen quia gustus est quidam tactus, & homo in certitudine tactus excedit omnia animalia, non autem in aliis sensibus; ideo per gustum certitudo experiẽtiæ designatur, quæ etiam in aliis sensibus inuenitur, & ex duobus modis acquirendi scientiam prædictis subdit.*

10 In antiquis est sapientia. *Quia per longitudinem temporis potuerunt plura audire, & experiri circa speculabilia, & etiam circa agibilia, ideo subditur:* Et in multo tempo. pru. *Hic consequenter ostendit qualiter modis prædictis habetur notitia de diuinis, & primo proponit*

MORALITER.

fulgor sui meriti. Sapient. 3.b. *Fulgebunt iusti, sicut Sol, &c.* Sed econtra mali tunc extinguentur, qui nunc frequenter prosperantur, propter quod subditur.

1 *Abundant taber. præ.* Greg. Quia plerũq; mali eo magis cõtra Deũ eleuant, quo ab ei⁹ largitate, & cõtra meritũ ditant.

5 *Interroga iumenta.* Per iumenta quæ sunt quędam hominis iuuamenta, intelliguntur actiui, per volatilia cœli contemplatiui, per terram quæ calcatur humiles, per pisces qui vocem non habent, in iniurijs illatis sibi tacentes. Hos autem interrogare est virtutes eorum considerare, & eorum responsio est considerantium imitatio. Sed quoniam hoc ex dono Dei procedit, ideo subditur.

6 *Quis ignorat.* Et quoniam non solum proficit homo considerando, sed etiam audiendo, subditur.

8 *Nonne auris ver. di.* Quod fit quando bona verba suscipit, & mala repellit.

9 *Et fauces come. sapo.* Quod fit cum ex cognitione veritatis sequitur gustus deuotionis: hoc autem contingit in illis qui sunt immemores Domini passionum, ideo sequitur.

10 *In antiquis est sapientia, & in multo temp.* De qua dicitur Sapient. 4.b. *Senectus enim venerabilis est, non diuturna, nec numero annorum computata. Cani enim sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata.* Et hæc senectus virtualiter continet multa tempora, vt subditur ibidem. Quod autem Deus ista dare possit iuuenibus ætate, ostenditur, cum dicitur.

6 *Quis*

1 *Apud*

a *Apud ipsum est sapientia, &c.* Apud Deũ.n.in principio Deus
A erat verbum.qui & Dei virtus, & Dei sapientia: habet consilium, quia disponit sua. intelligentiam, quia cognoscit nr̃a.
b *Si destruxerit, nemo est qui &c.* Oĩpotens humanum genus destruit cum reliquit. Aedificat cũ replet, quod nisi fiat, incassum exterius a prædicatore monetur.
c *Si incluserit hom.* Oĩs homo q per id quod male agit, quid sibi aliud, quam carcerẽ facit, vt hunc animi reatus premat, ẽt si exterius nemo accuset. Includere autẽ Dei est clausis non aperire, & cor reprobum per gratiam non emollire.
B d *Si continuerit aquas omnia sic.* Quia si scientia prædicatorum subtrahitur, eorum qui viridescere in spe ęterna poterãt corda arescũt. Vel quia aquæ nomine spiritussancti gratia designatur. Si sanctispiritus gratia ab audientis mente subtrahitur, arescit protinus intellectus. Quod autem aquas pluraliter dicit, ad septiformem gratiam retulit.
e *Si emise.eas subuer.* Si enim spiritussancti gratia infunditur, statim terra subuertitur, quia peccatricis mentis duritia ab immobilitatis suæ obstinatione permutatur.
f *Apud ipsum est for.* In verbis prioribus quib. ait: *Apud ipsum est sapientia & fortitudo.* aperte indicat, quia hoc quod mansuetus edocuit, qualiter credendum fuerit, in virtute iudicij terribilis ostendit. In verbis verò sequentibus quibus ipse ait: *Apud ipsum est fortitudo & sapientia.* luce clarius demõstrat, quod prius in iudicio per virtutem reprobos destruet:
C & repulsis reprobis, electis in regno qualiter sit sapientia patris indicabit.
* Olym. Potentia & Consiliũ Patris, filius est quemadmodum

(Margin: ...ipus est, q ...ra. & qui ...ra facit. Cap.6. ...Dicit consi... ...r s spolia... ...ab cogna... ...or sua. ...: interp. ...prædam & ...is inani...)

a pientia, & in multo tẽpore prudentia. Apud ipsum est sapien †
a ¶In priori aduentu præcedit sapientia, fortitudo in secundo aduentu.
b ¶Potest in consilio notari mora occulti iudicij qua sustinet peccatores ad pœnitentiam, quasi, intelligit omnia, non nescit, sed consilio agit.
b tia[a], & fortitudo, ipse habet[b] consilium & intelligentiam. si 1
¶ Reprobando.
c destruxerit, nemo est qui ædificet: si incluserit hominem, 2 3
a ¶Vt nec Isaac primogenito suo Esau.
d nullus est qui aperiat[a]. Si continuerit aquas, omnia siccabun- 4 5
a ¶ Vt contraria prioribus agat. b ¶ Sed quia in multis datur longior vita, & non sapientia, in cuius iudicio dona pendeant subdit, apud ipsum.
e f tur: & si emiserit eas, subuertent[a] terram. Apud ipsum est[b] for 6 7 8
a ¶Sed quia & ante extremum occulte iudicat subdit. Ipse nouit: sciens iudicat quem nescit, idest non approbat.
g h titudo & sapientia. † Ipse[a] nouit & decipientem, & eum qui 9
i k decipitur. † Adducit consiliarios in stultum finem, & iudi- 10 11
ces in stuporem. † Baltheum regum dissoluit, & præcingit 12 13 14

dum est psalmo: In consilio tuo deduxisti nunc. D
* Philip. paulò post. Apud Deum est sapientia & fortitudo filius & Spiritussanctus.
* Philip. Destruxit Christus claustra inferni, & Idola, & loco illorũ erit altare Dñi in terra Aegypti, & titulus eius iuxta altare, i. quod sacrificium corporis Chri signo crucis celebrãdum esset in seculo, & inclusit damnatos in inferno.
* Olym. Quę propter nostra errata molitus is fuerit, ea sunt prorsus euentura. Aquas aũt tpe Eliæ cõtinuit, emisit ætate Noe.
* Philip. aquas continuit doctrinæ Iudeis, E emisit gẽtibus. Nouit autem decipientẽ Balaam, Achab, & similes per præscientiam. † Vinculum
g *Nouit decipientem, & eũ qui deci.* Nouit decipientem, quia plerunq; anteriora eius mala conspicit, & hunc iusto iudicio cadere etiã in alia peccata dimittit. *Nouit eum qui deci.* Quoniam enim sæpe committunt homines mala quæ sciunt, permittuntur decipi, vt cadant in mala quæ nesciunt, quod aliquando ad purgationem, aliquando ad vltionis initium fieri solet. Cap.8.
h *Adducit consiliarios in stultũ fi.* Consiliarios dicit prædicatores, qui auditoribus vitę consilium præbent. Qui cum pro pter temporalia prædicant, in stultum finem deducuntur, quia illuc per laborem tendunt, vnde per mentis rectitudinem fugere deberent.
i *Et iudices.* Qui examinandis aliorum moribus præsunt, rectè iudices vocantur, sed cum eos nequaquam solicitè discutiũt, nec qualiter corrigant agnoscunt, in stuporem de- F ducti sunt.
K *Baltheum re.dis.* In his.n.qui bene regere membra sua videbantur,

NICOLAVS DE LYRA.

ponit propositum, & secundo declarat ibi: Si struxerit. *Circa primũ proponit quatuor de Deo. Circa quod sciendum est, quod in cognitione nostra primũ est notitia principiorum, quæ sunt naturaliter nota, tã in speculabilibus quã in agibilibus: & hoc designatur hic per intelligentiam, vnde & habitus principiorum vocatur intellectus. Secundum est notitia conclusionum quæ ex principijs deducuntur: & hoc designatur per consilium largo modo acceptum, prout importat quandam inuestigationem & discursum a principijs ad conclusiones in speculabilibus & agibilibus: quamuis proprie loquendo consiliũ tantum sit in agibilibus. Tertium est certũ iudicium de conclusionibus inuentis, & hoc vocatur hic sapientia. Quartũ autem sequitur ad ista, scilicet potentia exequens, & hæc vocatur hic fortitudo. Quicquid autẽ pfectionis est in creaturis, excellentius est in Deo: & ideo ista quatuor dicuntur hic in Deo esse quantũ ad id quod habent perfectionis, remota omni imperfectione: licet enim Deus cognoscat principia & conclusiones quod est perfectionis, non tamen acquirit notitiam conclusionũ per notitiam principiorum: quia talis acquisitio per discursum, imperfectionem includit. Sciendum etiam quod licet ista quatuor realiter distinguantur in nobis, in Deo tamen distinguuntur sola ratione: quia perfectiones quæ sunt in creaturis diuisim & distincte, in Deo sunt vnitæ.*

1 Si struxe. *Hic consequenter ostendit, quod quatuor prædicta apparent in Deo ex effectibus suis hominibus notis, & primo hoc ostẽdit de tribus scilicet de fortitudine, sapientia, & consilio. secundo de intelligentia, ibi:* Qui immutat. *Primũ autem ostendit dupliciter: primo in quodam generali. secundo applicando ad status hominum in speciali ibi:* Baltheum regum. *Circa primum dicit:* Si struxerit. *regna vel ciuitates vel huiusmodi.* Diuisio.

Nemo

2 Nemo est qui ædifi. *contra eius voluntatem.*
3 Sic inclu.homi. *materiali carcere vel infirmitate.*
4 Nullus est qui ape. *ipsum liberãdo: & sic patet qđ in eo est fortitudo maxima, quia nullus potest ei resistere: hoc etiam concludit ex effectibus magis generalibus dicens:*
5 Si continuerit aquas. *ita quod non descendat de cælo pluuia, sicut fecit ad preces Eliæ 2. Regum xvii.c.*
6 Omnia sicca. *in superficie terræ.*
7 Si emiserit eas. *in nimia abundantia, sicut fecit tempore Noe.*
8 Subuertent terram. *idest, habitantes in terra, quia tunc solũ remanserunt octo personæ, & quia ista ostendunt infinitatem diuinæ potentiæ, concludit:* Apud ipsum est for. *Cõsequenter idem ostendit de sapientia dicens:* Et sapien. *quod declarat dicens:*
9 Ipse nouit & decipientem, &c. *perfecte.n.sapientis est deprehendere astutias decipientium & simplicitates ab eis deceptorum. Consequenter idem ostendit de consilio, dicens:* Sapientis officium.
10 Adducit consiliarios in stultum finem. *quando subtrahendo gratias suas obnubilat eorũ intellectus, qui cõsueuerũt dare certa consilia & cõgrua ad finem intentum, & tũc dant incõgrua: & sic perueniunt ad finem oppositum: sicut dicitur Esaiæ.19.b. Sapientes consiliarii Pharaonis dederunt consilium.*
11 Et iudices in stu. *Hic accipiuntur iudices qui solẽt bene iudicare de agibilibus: & ideo quando contrarium iudicii sui accidit, stupent & admirantur.* Applicatio.
12 Bal.re. *Hic ostendit prædicta applicãdo in speciali ad status hominum, qui videntur potiores, dicens:* Baltheum re. *idest, virtutem eorum militarem scilicet exercitum.*
13 Dis. *quando contra spem humanam debellantur.*
14 Et præcingit. *quãdo sic deuicti ligati in captiuitatem ducuntur.*

Ducit

MORALITER.

† *Apud ipsum, &c. Si struxerit.* scilicet sapientiam alicuius sicut fecit Nabuchodonosor propter suã superbiã. Danie.4.
3 *Si inclu.ho.* auferendo sibi loquelam, sicut fecit Zachariæ propter suam incredulitatem Lu.1.c.
5 *Si continu.aquas.* suæ gratiæ.
6 *Omnia sicca.* nam omnia opera bona mortificabuntur.
7 *Si emi.eas.* abũdãter, sicut fecit apostolis in die pẽtecostes.
8 *Subuer.ter.* i.homines terrenos, conuertendo eos ad fidẽ, sicut factum est per apostolorum prædicationem.
9 *Ipse no.deci.* ad ipsum puniendum.
9 *Et eum.qui decipi.* ad damnum eius releuandum.
10 *Addu.consi.* scilicet malos.
10 *In stu.* exemplũ de Achitophel, q se suspendit. 2.Re.17.f. Lib. II. ca.8.
11 *Et iudi.* exemplũ Dani.13.de iudicibus puerlis, quos Daniel conuicit. 12 *Balt.* cũ eos i luxuriã cadere pmittit, sicut de Salomone dicit 3.Reg.11. Cumque esset senex deprauatum est cor eius per mulieres. 14 *Et præcingit.* peccatis.

bātur, propter elationis culpā castitatis cingulum destruit.
A Et quia in renibus delectatio est carnis, fune peccati ac delectationis præcingit renes eorum.

* Polych. hæc fortè non de ijs dicit qui capiuntur in bello, sed de ijs qui ingenij solertiam vendicant, qui ad cōsilij summā inopiā rediguntr̃, sic.n. Symmach⁹, Ad ducēs consiliarios ad consilij inopiam.

Esa.19. † Principes, vel sacerdotes, spoliatos. vel, sicut prædam, & fortes subuertit.

* Phil. Vt Magos Aegypti, Principes Taneos, Nabuchodonosor septennio, Balthasar, Iudęos.

* Poly. Symmachus. Cingēs eos funiculō supra lūbos pro illo, in seruitutē redigēs.

* Phyl. in baltheo, gloria, in fune ignominia regnantis regno depositi. Manasse Sedechiæ & similium.

† & fortitudinem fortium debilitat.

B Cap. 9. a *Ducit sacerdotes inglorios.* Quia añ iudicem non inuenient gloriam, quam modo in subditorum moribus studio prædicationis non requirunt.

† vel remouet

a Peccato cuius delectatio membris dominatur, vt quos intus superbia inquinat, quam sint detestabiles in publico ostendat. b Quarum gloria est rectitudo subditorum. ¶ Apud Deum cui fructus non afferunt.

a b fune renes eorum. † Ducit sacerdotes † inglorios, & optima- 1

a Cum pro æterno de principatu temporali gratulantur, & in voluptates cadunt. 2
b Quia non, agenti sermo subtrahitur ne loqui audeat quod non operatur, & iusto iudicio fit, vt non habeat linguam qui recusat bonam vitam.
c Quia priorum suorum præcepta non sequuntur.
¶ Elias reducet corda filiorum ad patres eorum, quando faciet intelligere de Christo quod patres prædixerunt.

c tes supplantat. † Commutans labium veracium, & † doctri- 3

d a Ne quis de bono glorietur, vel de malis desperet. 4

e nam senum auferens, effundit despectionem super princi- 5

a Super eos qui vitiis dominantur, si inde superbiunt. b Vitijs: c Per pœnitentiam.
¶ Ne quis de bono glorietur vel de malis desperet.
d Et dum illi cadunt, hi releuantur aperta sententia, de occulto consilio Dei producitur vt ostendat de vnoquoque quid sentiat. 6

f pes, † & eos qui oppressi fuerant † releuat. Qui reuelat pro- 7

a Vmbra mortis est praua operatio quæ de diabolo quasi corpore exit quæ latet operantes, sed Deus producit in lucem dum scire eam facit vt possit destrui 8

g funda de tenebris, & producit in lucem † vmbram mortis. 9

a Ad literam, quia quotidie nascuntur, & moriuntur, sed in resurrectione restituit. 10

h Qui multiplicat gentes & perdit eas, † & subuersas in inte- 11 12

i grum restituit. Qui † immutat, cor principum populi ter- 13

* Orig. noīe abusus, sacerdotes dixit, pro ijs, quibus honores maxime ab hoibus hn̄tur. Fuerunt aūt & pij sacerdotes, vt Melchisedech summus Dei sacerdos, & idem semper Deo sacrificium faciebat & offerebat pro numero liberorū.

* Olym. & sępenumero hos captiuos adducit, vt commodi multitudinis cōsulat, vt qui cum Daniele & Iesu Iosedechi ad reliqui populi vtilitatem fuerunt in seruitutem abrepti.

i. Reg. 19. * Phil. supplantat optimates, dū Dauidem substituit Sauli.

b *Et optimates supplantat.* q̄a cum mentē regētiū iusto iudicio deserit, cęlestia negligunt, & in suis hic voluptatib. cadunt.

c *Comutans labium veracium.* quia sæpe hi qui cęlestia predicādo veraces erant, dum tpalia diligunt, ad terrena diligenda corruunt, labium veracium commutatur. Vel de Iudæis potest intelligi, qui ante veraces Christum venturum nuntiauerunt, sed præsentem hunc negauerunt.

* Olym. Symmachus, qui subuertit labia inerrantium, i. eorum qui in deliberando ab errore abesse videntur, quam longissime, vt Balaam.

C * Philip. Cōmutat labiū veracium pphetarū, qñ veritas figuræ succedit, labiū autem dixit propter consonantiam pro phetiarum. Doctrina senum sunt traditiones Iudęorum.

d *Et doctrinam.* Doctrina senū ablata est, quia Iudęi nequaq̄ ea credendo secuti sunt, quæ pres suos pdixisse meminerūt.

D e *Effundit despectionem super principes.* Iudęi in legis mādatis permanentes principari per fidem videbantur. Gentiles in profundo pressi per infidelitatem latuerunt, sed cū incarnationis dominicæ mysterium negauit Iudæa, Gentilitas credidit. Sic,

f *Reuelat profunda de tenebris.* Cum mystici allegoriarum sensus in verbis occultis pphetarū agnoscunt.

† ingloriosos

* Olym. Huic simili: Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles: Vt Dauidē.

† Remouet † consilium

g *Et producit in lucem vmbram mortis.* Vmbram mortis dicit duritiā legis, quæ mortē carnis inferebat, quę vmbra mortis animę est. In lucē aūt vmbra mortis producitur, cum intellecta morte spiritus, quam timere Christus pręcepit, remota punitione carnali, mors carnis minime timetur.

Cap. 10. † releuans

† quidam scondita interpretati sunt.

E † dilatat gentes & cas.

* Olym. pphetice vr̃ hic nūciare Dñi aduentū, qui dixit ijs qui erāt in vinculis, Egredimini, & q in tenebris, Reuelamini, & apparuit ijs q in tenebris, & in vmbra mortis sedebāt.

* Orig. Susanna orabat: Deus ęterne, qui es secretorum cognitor, qui omnia scis antequam fiant.

Cap. 11. h *Qui multipli. gentes.* Quia gentes & per fęcunditatē sobolis extendit, & tamē in propria infidelitate derelinquit, & quas in infidelitatis casu reliquerat, quandoque ad fidem reduxit, quibus ita restitutis fit quod sequitur.

* Orig. subijcit gn̄alem prouidentiam post singularē, eos q peccauerunt in stultitia sua perijsse, cuiusmodi fuerunt Sodomitę, Chananæi, Aegyptij, & pręter hos Israelitę.

* Olym. nam incredulorū cadauera in deserto fuerūt prostrata, alijs dux itineris fuit.

* Poly. Mos est scripturę cū errorē q libera a nobis volūtate suscipit, Deo, ob sūmā eius patiētiā, indulgētiāq; adscribere.

* Olym. Theodotio, μεθιστῶν, transferens, Symmachus παρατρέπων, inuertēs. Aquila ἀφιστῶν inhibens, vt est in Psalmis: *Dissipat cogitationes populorū, & reprobat consilia principum.* Id quod Sedechię contigit, his autem verbis, errare facit, euentum tantummodo declarat.

F i *Qui immutat cor princi.* Cor principum terrę immutatum est

NICOLAVS DE LYRA.

1 Du. sacerdotes inglorios. *quando simul ducuntur in captiuitatem cum regibus, sicut sacerdos summus fuit ductus in captiuitatē cum Sedechia rege. Et bene dicit inglorios, quia sacerdotes solent in populo præ cæteris honorari: & sic p oppositū ostēdit calamitatē eorū: & sic patet quod in deo est fortitudo. Et idē ostendit de cōsilio, dicens:*

2 Et optimates sup. *dicūtur autē optimates optimi cōsiliarii, quos supplantat inuoluēdo eos in astutiis suis: & sic dant inutile cōsiliū vel nociuum loco boni. consequenter hoc idem ostendit de sapientia, dicens:*

3 Commutans labium veracium. *i. eorū qui solent vera loqui, sicut philosophi, quibus aliquando propter eorum elationem subtrahitur lumen cognitionis veræ: & sic falsa loquuntur secundū quod dicitur ad Roma. 1. capit. Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, &c.*

4 Et doctrinam senum auferēs, &c. *eos infatuando prædicto modo, non quod aliquando falsum a Deo immittatur intellectibus eorum: sed quia ex demeritis eorum subtrahit illustrationem suam: & sic cadunt a veritate per proprium defectum.*

5 Effundit despectionem super principes. *Quando aufert eos a statu honoris, & subiicit eos illis qui prius fuerant eis subiecti.*

6 Et eos qui oppressi fuerant. *Per violentiam principum.*

7 Releuat. *a subiectione eorum.*

8 Qui reue. *auferēdo incarceratos de imis carceribus & tenebrosis.*

9 Et producit in lucem vmbram mortis. *i. habitantes quasi in vmbra mortis. sicut sunt incarcerati qui timent quotidie interfici, cum & isti producuntur in lucem, quādo ex insperato liberantur, sicut fuit de Ioachin rege Iudę, quem Euilmerodach extraxit de carcere, ponens eum inter primos regni sui.*

10 Qui multiplicat gen. *sicut fuit ante diluuiū, vt habetur Gen. 6.*

11 Et perdit, &c. *sicut fuit in diluuio.*

12 Et subuersas, &c. *sicut fuit post diluuium per Noe & posteritatem eius. Omnia ista induxit Iob. quia declarant magnitudinem diuinæ potentiæ, & profunditatem sapientiæ, & certitudinem sui consilii, quia nunquam deficit a fine intento.*

13 Qui immutat. *Hic ostendit quod in Deo est intelligentia: quod maxime patet per hoc quod ad voluntatē suam immutat intellectum & voluntatē hominum, etiam maximorum, secundum quod dicitur Prouer. 20. a.* Cor regis in manu dñi, quocunque voluerit inclinabit illud: *& sic patet quod in cordibus hominū intime opatur: & hoc est qd dicit:* Qui immutat cor principū populi terræ, *& per consequens subditorum qui solent sequi voluntatem principum.* Et

MORALITER.

1 *Renes eorū.* Prouer. v. d. Iniquitates suæ capiunt impiū, & funibus peccatorū suorū cōstringitr̃. 1 *Ducit sacerdo.* cum pp malā vitā suā gloria priuanr̃, & iusti simplices ad eā eleuar̃.

4 *Commu. labium veracium.* i. permittens commutari quando timore damni vel amore lucri veritas omittitur predicari.

5 *Effudit despe. su.* id est, dæmones Eph. vj. b. *Non est nobis colluctat o aduersus carnē & sanguinē, sed aduersus principes & ptātes, aduersus mundi rectores tenebrarū, &c.* sup istos principes effūdit despectionem quando reprimit eorum potestatem.

6 *Et eos qui oppressi.* Quādo peccatores a diaboli iugo liberat. Et quoniā hoc pcedit ex dei iudicijs nobis occultis: subdit.

8 *Qui reuelat profunda.* Quando diaboli machinationes occultas aperit, vt remedium adhiberi possit.

10 *Qui multiplicat gentes.* Exemplum de Niniuitis qui multi erant, & subuertendos eos dixit propter culpam, & non fecit propter penitentiam.

13 *Qui immutat cor principū populi.* scilicet Iudaici, cuius sacerdotes

A est cum summi sacerdotes & seniores populi illi conabātur obsistere quem prius prędicabant, & decepti sua malitia incedere per inuium frustra conabantur, qa crudelitati eorū, quęrentiū nomē suū extinguere patere via nō poterat cōtra auctorem omnium.

a *Palpabunt quasi in tenebris*. Quasi enim in tenebris palpat, qui quod tāgit nō videt, sic & hi inter tot miracula requirebant: q, signum facis vt credamus tibi? Errabant aūt quasi ebrij. Omnis qui errat, nūc huc nūc illuc ducitur: ita hi aliqñ dicebant: *Nisi esset hic a Deo, non posset facere quicquā*. Aliquando: *Nonne hic est filius fabri?* D Ioan 9.f. Matt. 19.g.

a ¶Dum talem se eis exhibet, qui possit & diuina operari, & humana pati.

a ræ, † & decipit eos, vt frustra incedant per inuium. Palpabunt 1
† quasi in tenebris, & non in luce, & errare faciet eos quasi 2
ebrios. 3

† errare faciet eos in solitudine, & in inuio: tenebras & non lucem

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et decipit eos, &c. *Non sic intelligendo, q deceptio directe sit à Deo, sed quia suo iusto iudicio subtrahit lumen suum directiuum, & sic homo cadit in deceptionem per proprium defectum*.

2 Vt frustra incedant per inuium. *Quia non perueniunt ad finē intentum. Errat autem homo dupliciter. Vno modo per ignorantiam, & quantum ad hoc dicit*: Palpabunt quasi in tenebris. *Alio modo per passionem, & quantum ad hoc dicit*.

3 Et errare faciet eos quasi ebrios. *Passionati enim sunt sicut ebrii, qui aliter iudicant de agendis in ebrietate quādo sunt extra passionati, aliter iudicant quando sunt extra passionem quam passione detenti, sicut iratus inquantum talis iudicat statim vindicandum, sedata autem ira iudicat tempus & locum expectandum*.

MORALITER.

† dotes inuidia & odio moti contra Christum, eum interfecerunt quem desiderauerant venturum.

1 *Et decipit*. i. decipi permittit, & sic erunt permulta falsa.

CAP. XIII.

B a E*cce omnia*. Hæc enim cuncta beato Iob præsentia per prophetiæ spiritum facta sunt: In eo enim secutura videbat adsistentia, cui nec futura veniunt, nec præterita discedunt. Sed quia ea ipsa quæ ventura erant alia vidit esse in operibus, alia in dictis, sequitur: Cap. 12.

b *Hæc vidit oculus meus, & audiuit auris mea*. Sed quia dicta vtilitatē non habēt, si intellectu carent, sequitur:

c *Et intellexi singula*. Cum enim aliquid ostenditur vel auditur si intellectus non tribuitur prophetia minime est de quo intellectu quia non extollitur, ostendit cum ait:

d *Secun. scien. ve.* His verbis innotuit quātæ humilitatis fuit, qui se eis inferiorem negat, quorum longe vitam sancte viuendo transcenderat, & secūdum eorum scientiam se nosse confirmat, qui sciendo cœlestia eorum terrenas cogitationes per prophetiæ spiritum transibat.

* Orig. Olym. Licet ætate minor vobis videar, in sapientia tamen non sum inferior. Cumq; sitis mali medici, nec accōmodata ad consolationem verba attuleritis, volo meā causam cognosci a Deo iusto iudice, & animorum medico, & coram illo vos mendacij arguam.

C * Philip. Ita oportuit eis rñderi, qui de sapiētia sibi blandiebant ita, vt Iob quasi imprudentē & peccantē condēnarēt.

* Orig. Cat. Græc. Vos estis medici iniusti, & curatores malorum omnes. Symmachus? Adhæresciti s mendacio, & mihi fraudulenti medici. E

* Poly. Medicos imperitos imitamini, qui cū sanātia negligunt medicamina, stulte vulnera ægrotorum quasi morsu discerpunt.

* Didym. Medicus iniustus est, aut ex malitia, aut ex imperitia, vt amici Iob, q dicuntur curatores malorum, qui profitentur se aduersos casus posse sanare.

e *Sed tamen ad om. lo. &c.* Cū omnipotente loquimur, dū eius misericordiā deprecamur. Cū eo disputamus, dū nos illius iustitiæ cōiungentes facta nostra subtili indagatione discutimus, Vel cum Deo disputat qui hic ei obediens, post cum eo populos iudicabit, qui etiam interim de iniquis iudicare non cessat.

* Philip. sic Dominus: discite benefacere, quęrite iudicium & venite, disputemus. fabricatores estis mēdacij, quia docetis neminem hæc pati posse, nisi peccatorem.

f *Prius vos ostē.* Sic ecclesia de hrticis: *Prius vos ostē. faciet, &c.* Sicut. n. ędificiū lapidibus, ita mendaciū sermonib. fabricat. Esa. 1.

g *Atque vtinā taceretis*. Videns eos velle apparere quod non erant, admonuit ad tacēdū, ne possint apparere qđ erāt. *Stultus enim si tacuerit, sapiens reputabitur*, si cum alijs signis non prodatur. Quia stultus obloquendo, verba sapientis pensare non Prou. 17. d. F

* Orig.

CAP. XIII.

a ¶Iam sunt. b ¶Quasi præsentia.

a E
b Cce oīa hæc vidit oculus meus & audi- 1
c ¶Vt propheta.
uit auris mea, & intellexi singula. Secū- 2
d dum scientiam vestrā, & ego noui, nec 3 4
¶In vita. ¶Vel vestri.
e inferior vobis sū Sed tñ † ad oīpotentē
¶In oratione. De proprijs. a ¶In iudicio.
f loquar, & disputare cū Deo cupio: † pri 5
a ¶ Veritas non ex fabrica, sed ex natura surgit.
vos oñdēs fabricatores mēdacij, & cultores puersorum dog- 6 7
g matum. Atque vtinam taceretis, vt putaremini esse sapien- 8 9 10

† quidam sic vertūt de omnipotente loquar & voluntati mihi est inquirere de Deo.

† sed verè vos estis cōpositores mēdaciorum, & medici vani estis vos omnes.

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XIII.

1 E*cce omnia hæc*. Postquam Iob arguit amicorū suorum instantiam, hic excludit eorum falsam sententiā, & primò eam proponit. secundò puniendam prædicit, ibi: *Audite ergo*. tertiò eam ostendit ibi: *Tacete paulisper*. Circa primum continuat dicta sua præcedentibus, ad hoc arguens amicorum præsumptionem dicens:

2 *Ecce omnia hæc*. Quia prædicta sunt de fortitudine diuina, sapientia eius, consilio & intelligentia.

3 *Vidit oculus meus*. per effectus prædictos.

4 *Et audi. auris mea*. a doctoribus, ideo subditur:

5 *Secundum scien. ve. &c.* Et ideo in hoc non potestis vos pręferre mihi, & me despicere.

6 *Sed tamen ad omnipo. loquar.* per deuotam orationem, quia tempore orationis homo cum Deo loquitur: Et

7 *Et dispu. cum Deo.* Non temerariè eius facta arguendo, sed humiliter veritatē inquirendo. q. d. ipse disputādo ꝯ me nō vtetur verbis pungitiuis & mendacibus, sicut & vos, vnde subditur: 8 *Prius vos.* Vt aūt patebit infra antequam inciperet disputare cum Deo, ostēdit eos fabricatores mēdacij, sed disputando cum Deo, ostendit eos cultores puersorum dogmatum simul tēpore, sed prius voce & intentione. intendebat enim declarare eorum falsam sñiam per illam disputationem. & sic factum est finaliter, vt hr̄, infra vlt. cap. qñ dominus determinando qōnem dixit ipsi Eliphaz: Iratus est furor meus in te, & in duos amicos tuos, quoniā nonestis locuti corā me rectū, sicut seruus meus Iob. iō subdit:

9 *Atque vti. &c.* ab iniurijs & falsis sententijs.

10 *Vt putare. esse sa.* secundum illud Prouerb. 17. d. Stultus si tacuerit, sapiens reputabitur. Audite

MORALITER.

1 *Ecce omnia hæc*. Præsumptuosus in scientia reprimit, quando spretus ab eo æqualiter scire declaratur, propter qđ Iob reprimens Sophar arrogantiam in verbis istis ostendit suā scientiam non esse minorem, sed quia quantumcunq; sciēs desiderare debet plus scire, sequitur: Sed

6 *Sed tamen*. In oratione, vt velit meā scientiā augmentare, ideo subditur: 7 *Et disputare*. Per disputationem veritas inquiritur, & ideo cum Deo disputare est ab eo veritatem inquirere. 8 *Prius vos*. Vnum enim opus sapientis est mentientem manifestare posse. 9 *Atq; vti. &c.* Prouer. 17. d. Stultus, si tacuerit, prudens reputabitur.

A non sufficit, adhuc post silentium subdit: *Audite.* Quia hæretici ea q̃ praue de Deo intelligunt, ex veritate tueri non pñt, falsitates requirunt, quibus infirmas mentes seducant.
* Greg. *Taceto*, vt cõprobẽ, nec me iure a vobis cõdẽnatũ.
* Chrys. Sapientior quis hẽbitur, & erit, qui tacuerit, quam si dixerit rationi adversaria.

D * Polyc. Iudex est Deus incorruptus, vosq; suo suffragio cõdẽnabit, nõ secus q̃ si ꝯ eũ dixissetis. Obserua quẽadmodũ iustus accuset mendacium, et si pro Deo dicere quis videatur.
c *Statim.* Humano verbo, motus Dei dr̃. ipsa rectitudinis ei⁹ districtio, q̃ reprobos, qui hic per pniam nolunt turbari, per vindictam turbabit.

disputationes
† pro Deo loquemini iniquũ, & pro eo pronuntiabitis dolum?
† Nonne bonũ esset q, inquireret vel ex ploraret vos?
† ß
† Nõne excellentia eius terreuit vos?

a *Audite ergo cor. me.* Bñ ergo prius correctionem post iudiciũ intulit, quia nisi per correctionem prius stulti tumor deprimatur, nequaquã p intelligentiã iudiciũ iusti cognoscitur.
* Orige. Deus hoc præcepit. Non accipies vultum potẽtis i iudicio. quare ergo cum cogitetis in animis vestris nihil me admisisse sceleris, nec iniustitiæ cõdẽnatis, nec vna mecũ permissionis causam quæritis.

a entes. Audite ergo † correctiones meas, & iudicium labiorum 1
a ¶Veritas non indiget falsitate fulciri.
meorũ attendite. Nunquid † Deus indiget vestro mendacio, 2
a ¶Paciem Dei accipere est aut oritatem eius in iudicio sumere.
b vt pro illo loquamini dolos? Nunquid faciem eius † accipitis, 3
¶Obliti vestri. ¶Aliquis, a ¶Quia hoc in eo iudicat quod intus sentit, non quod foris familiaris videtur.
& pro Deo iudicare nitimini? † Aut placebit ei, quem celare 4
¶Non.
c nihil potest? Aut decipietur vt homo vestris fraudulentijs? 5
¶Sed.
d Ipse vos arguet, † quoniam in abscondito faciem eius accipitis. 6
a ¶Quem non præuideris, sicut iusti qui præcauent. 7
e † Statim vt se commouerit, turbabit vos, & terror eius irruet 8 9
f a ¶Quam laborastis extendere. b ¶Quia ibi ponitur vbi aura rapit, idest, in terrenis, sed iustus in 10
æterna memoria qui oculis Dei sua facta committit.
super vos. Memoria vestra comparabitur cineri, † & redigen- 11
g a Superbia, quæ modo extollitur nesciens quid sequatur. b ¶Non carnaliter, sed 12
spiritualiter loquitur. vnde increpationem ad mystica verba conuertit, quare lacero. 13
h tur i lutũ ceruices vestræ. Tacete paulisper, vt loquar quodcũ- 14
i que mihi mens suggesserit. Quare lacero carnes meas dẽtibus 15 16

f *Et terror eius irruet.* Quia reprobis non timor requiem, sed pœna timorem parit. vñ propheta: Sola vexatio intellectum dabis auditui: quia cum p præceptis Dei contẽptis puniuntur, tunc intelligunt quod audierunt.
g *Memo. ve.* Quantũlibet quis pro memoria sui nõis elaborat memoriã suam quasi cinerem posuit, qa hãc citius vetus mortalitatis rapit, & redigentur in lutum. Ceruix in lutum redigit, cum superbus quisq; humiliatur in morte, & elata caro tabescit in putredine.

† vel, horratis Esa.28.e.
Cap.14.
† corpora luteis ... ia vestra assimilan...
† mihi
E

B b *Nunquid faciẽ eius.* Iusti cũ redarguunt semp infirmitatis suæ cõscij interius cõpatiũtur. Quia illius solius est pctã hoĩum sine cõpassione discutere, q ex naturæ suæ oĩpotẽtia ignorat peccare. Cuius faciẽ accipiebant, q ita Iob reprehẽderant, acsi in se reprehẽsibile nil hẽrent. Et p Deo iudicare nitit, qui cũ alterũ reprehendit, apud se introrsus per compassionẽ non infirmatur.
* Olym. Theodotio: An psonã ei⁹ accipitis: Hebreus. Verecũdamini, i. Veremini ꝯ Deũ dicere: iõ ad grãm loquimini, & falsa mihi q̃dã affingitis, vt videamini Deo patrocinari.
c *Decipietur vt ho. &c.* Hæretici fraudem Deo exhibent, qui ea astruunt, quæ ei pro quo loquuntur non placent, & eum dum defendere nituntur, offendunt.
d *Ipse vos &c.* Sũt qui veritatẽ Dei in corde sentiũt, & exterius impugnãt, ne victi videant, hi in abscõdito faciẽ eius accipiũt. Vel sunt qui qñ ad mentẽ redeunt, Dei iustitiã contẽplant & cõtremiscunt, sed post ad iniquitatẽ redeũt, hi ĩ abscõdito apud se quasi corporaliter videntẽ, accipiunt faciẽ Dei, & cũ pñtes fiũt blandiunt fletibus, & cũ quasi a conspectu ei⁹ recedũt, morib. detrahũt. Et tãto amplius feriẽdi sũt, q̃to in occulto cogitationis recta Dei iudicia cognoscunt.
* Orig. si sciẽtes potẽtis rõnẽ hẽatis, impetũ iratus in vos faciet. Grauis est aũt cõcussio, cõturbatio verò est sollicitudo.
C * Po-

h *Tacete paulis. &c.* Sẽsu carnis locutos indicat, quos idcirco ad silentiũ restringit, vt ea q̃ illi mẽs suggesserit, dicat. Acsi diceret: Nõ ego carnaliter, sed spũaliter loquor, quia per sensum spiritus audio, quod per ministerium corporis profero.
i *Quare lac. &c.* Dẽtes in hoc loco internos sensus, qui singula quæ cogitant quasi mandunt & cõminuunt, atq; ad vẽtrẽ memoriæ trãsmittunt. His dentib. sancti, si qua in se carnalia dephendunt, vehemẽter in semetipsis insequunt, vt ipsi irreprehẽsibiles inueniant, & iniq hoc cõspiciendo emẽdentur. Et est sẽsus: Cur internis sensib. carnalia in me facta discussio, si meis spectatoribus, idest, vobis prodesse nõ possũ.
* Chrys. Vt qui in cruciatibus carnes suas mordent, alleuari se sentiunt, sic ego dum hæc loquor.
* Didym. delinit amicos, quos consolatores flagitiosos appellauerat, dicens non vobis amplius, sed mihi irascar.
K *Dentibus meis.* Dẽtes sunt interni sẽsus, qui singula ingrãt: vñ Iere. *Fregit ad numerum dentes.* quia secundũ mensurã peccatorũ cęcitas in sensib gñatur. vnde & dr̃: *Qui comederet vuã acer. dentes eius obstupescent.* Vua acerba, fructus ante tempus quem comedit qui huius vitæ delectatione pascitur: vnde sensus interior ligatur, ne spiritualia mandere possit.
Et

Tren.3.b. Iere.31.e.
F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Audite ergo.* Proposita eorũ falsitate in doctrina, hic ostendit eã a Deo puniendã, dicens: *Audite ergo correctiones meas.* cessando a prædictis ad euitandũ pœnam diuinæ vltionis, & q in prędictis peccauerint, ostendit dicens: 2 *Nunquid &c.* Illa. n. quæ dixerant, ostenderant se dixisse ad defendẽdam diuinam iustitiam, qđ non est necesse, cum aliter posset defendi. 3 *Nunquid fac. &c.* quasi iudicantes pro eius parte, eius iustitiam per falsa defendendo. 4 *Aut placebit ei.* q.d. istud non placet ei, sed displicet. Solet aũt alicui homini placere defensio causæ suæ pp ignorantiam, quia credit eã esse iustam, sed hoc est in Deo impossibile, quia nihil potest eũ latere. 5 *Aut decip. vt hõ.* Hõ. n. aliqñ deceptus fraudulẽtijs aduocatorum, vult defensionem causæ suæ, quod tñ a principio nolebat. Sed hoc non põt esse Deo, quia non põt decipi ab aliquo, ideo subdit: 6 *Ipse vos.* tanquam malos.
7 *Qm̃ in abscon.* Ille enim in abscondito faciem alicuius accipit in iudicio, qui pro eo loquitur ꝯ conscientiam, sic faciebant isti, quia sanctam vitã Iob nouerãt, & eius innocentiã: & tñ eum condemnabant, quasi ad approbandum diuinam iustitiam. 8 *Statim vt se commo.* Loquitur de Deo ad modũ hominis, qui quando commouetur ira punit: tamẽ talis motio iræ non est in Deo, sed sibi attribuitur similitudinariẽ propter effectum punitionis, ideo subditur:
Turba-

9 *Turbauit vos.* per pœnam inflictam. 10 *Et terr. eius irr. su vos.* timentes adhuc ampliorem vobis pœnam inferendam.
11 *Memoria vestra.* qui citò per ventum dispergitur, & non apparet. Hoc dicit Iob ꝯ dictum Sophar, qui supra dixerat bonum hoĩs remenere post mortem, inquantum manet in bona memoria hominum, q.d. istud quod reputatis bonũ, non erit vobis post mortem. 12 *Et redigen. in lu. cer.* quas ini qui erexistis contra me. 13 *Tacete paulisper.* Hic cõsequenter ostendit Iob amicorum suorum falsitatẽ. Et primo ostẽdit eos fabricatores mendacij. Secundò cultores peruersæ doctrinæ, ibi: *Audite sermonẽ.* Circa primum sciendum, quòd ipsi falsò arguebant Iob de impatientia vltra modum, & de disperatione, eo quòd a principio dixerat: *Pereat dies in qua natus sũ.* & vtrunque Iob ostendit falsum. Primò inducens eos ad audientiam, dicens: 14 *Tacete paulisper, vt loquar.* licet enim aduersario sit graue diu audire, tamen modicum non debet sibi esse graue.
15 *Quodcunq; mihi mens.* q.d. non detinebo tempus in componendo verba ornata falsitatem colorantia, sed statim proferam quod habeo in corde secundum veritatem. Consequenter ostendit eos falsum dixisse imponentes ei impatientiam caninam, dicens:
16 *Quare lacero.* q.d. quæ est causa, quòd ex impatientia videor lacerare carnes meas, sicut vos mihi imponitis.
Et

Diuisio.

MORALITER.

2 *Nunquid Deus.* q.d. non. hoc aũt potest dici quęstuarijs p̃dicatoribus qui multa falsa dicunt, vt quęstũ extorqueant a simplicibus. 3 *Nunquid fa. eius.* q.d. non. quia non decipitur talibus verbis. 8 *Statim vt se.* ad puniendum vos.
Memo-

11 *Memoria vestra.* i. deficiet per mortem. 13 *Tacete pauls.* & dicit paulisper, qa tacere ẽt modicum præsumptuosis loquacibus est molestũ. 16 *Quare la.* Viri sãcti carnes lacerãt, qñ motus carnales in se domant. Et animam suam portant in manibus, cum rectam intentionẽ tenẽt in suis operibus.
Etiam

A a *Et aīam meam porto in ma.* Animam in manibus portare, est intentionem cordis in operatione ostendere, qđ fit pro ędificatione proximi. Et est sensus: Cur me vel districtè coram hoībus dijudico? Vel q̄d appetam in opere ostendo, si proximis nec mala iudicando, nec bona ostendendo proficio.

Cap. 10.

f *Si fuero iudicatus, sc. quòd iu.* qđ nec ab eius p̄sona discrepat, de quo dn̄s & maiora dixit, q̄ nō sit ei similis. Iste humilius dicit, se iustum non præ cæteris. Quid est quòd superius dixit: *Vias meas in conspectu eius arguam.* Et inferius: *Consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ.* Nūc ait: *Si fuero iudicatus scio q̄ iu.* Sed sibi iniquitatē tribuens, & Deo purgationē suam, & peccatorē se cognoscit ex se, & iustū se factū nō ignorat ex munere. D

Cap. 19.

† Ecce occidet me, nō sperabo, vel nō pos sū expectare.

* Orig. Sum in Dei potestate, & in eius voluntate esi anima mea.

† pono

* Olym. pignori animam meam oppono, ad pœnā verborū meorum sustinendā paratus, nec mortem recusabo, si non fuero vera loquutus.

† etiam

* Polych. Animam meam in manu fero, eam præstolans mortē, quam si Deus voluerit, ouans excipiā.

...rrationem ve explana- tiem

B * Cat. Græc. Animā meā *Ponam in manu*, si manus mihi iniecerit potens. Nam & incepit, si nō loquar, & arguam coram eo. Et hoc mihi eueniet in salutem, non enim coram illo dolus ingredietur.

† 'unc enim si icuero, mo ri:

a ¶Etsi iustus alijs non proficit tamen præbere bona exempla nunquam cessat: vnde Iob virtutem patientiæ adhuc amicis ostendit. vnde subdit: Etiam si occi.

a b meis, & animam meā † porto in manibus meis? † Etiā si occi- 1 2

a ¶Alius sperat cum ei benefacit. b ¶Qui potentiam Dei ad mentem reducit, & se dijudicat in conspectu Dei stat. vnde Elias: Viuit Deus in cuius conspectu sto. 3. Reg. 17. a.

c derit me, in ipso sperabo. Veruntamen vias meas in cōspectu 3

a ¶Vnde hæc vtilitas sit. 4

d eius arguam, † & ipse erit saluator meus. Non enim veniet in 5 6

a ¶Quia districtionem Dei ante oculos non ponit, dum in humanis oculis placere cupit. 7

e conspectu eius omnis hypocrita. Audite sermonē meum, & 8

a ¶In vltimo iudicio ante quod modo flagellor, etsi bonus. 9

f † ænigmata percipite auribus vestris. † Si fuero iudicatus, 10

a ¶Iustum se nouerat, nec iuste flagellatum negat: flagellatur ex abundanti gratia, vt merita augeantur, non vt peccata tergantur. b ¶Et cum iustis. 11

c ¶Et vtinam sic sim etiam intus irreprehensibilis, ad quod omni modo iustus laborat. 12

g scio q̄ iustus inueniar: Quis est qui † iudicetur mecū? Veniat. †

¶Sed. a ¶Et nisi hæc duo remoueris. 13

h i † Quare tacēs consumor? Duo tātum ne facias mihi, & tunc 14 15

a Percussionem legis quæ punit. b ¶Pœnam optat transire & timorem, vt ad dilectionem veniat. ¶Qua seruitur in lege. 16

k a facie tua nō abscōdar. Manū tuā longe fac a me, & † formi- 17

g *Quis est qui iu. me.* Quia in exterioribus actib. vnde reprehendatur, non hēt, libere accusatorem q̄rit.

† Ecce nunc pronūtiaui iudicii sencētia noui q̄ ego iustus sim.

* Polyc. Quis est qui iudicetur mecū? qua si a me læsus iniuria? qui peccatum meū aliquod probare possit nullaq́; mentis arrogantia amicos erudit, ne non veram de eo habeant opinionem. Quia verò etiā iustorū corda de stulta cogitatione se reprehendunt, subditur:

E † iudicio contendere velit -Veniat. † fortitudo

Cap. 17. b *Etiam si occid. me, in ipso sper. &c.* Ille verò patiens est, qui & aduersis atteritur, & tamen a spei rectitudine non curuatur.

c *Veruntamen vias meas.* Sic enim tunc dominus saluator inuenitur, si nunc pro timore domini peccatum vestrum a vobisipsis redarguitur.

Cap. 18. d *Non enim veniet.* Nunc veniet quidem ante tribunal iudicis, sed quia modo culpas suas cōsiderare dissimulat, totum se fundens in verbis proximorum quorum laudibus credit, & lætatur, peccata sua ad memoriam reducendo in conspectu domini venire recusat.

e *Audite serm. me.* Per hoc qđ ænigmata nominat figuratas se hr̄e locutiones demonstrat. vn̄ voce fidelis populi subdit:

* Chris. Geminatio verbi certitudinis est index, aut ad cōparandam attentionem refertur. Accidit enim vt aures vocis sonitu ictæ ad audiendum excitentur.

* Philip. Piorum afflictiones ænigmata appellat, q̄a ijs qui illos pati cōspiciunt, sunt obscura diuina cōsilia. de Chr̄o aūt domino dictum est: Iustus inueniar. Vt illud: *Vt vincas cum iudicaris.* & de Iob, *non habens meritum mortis.*

Psal. 50 C.

Si

h *Quare tacens consu.* Ac si dicat: Sicut vixi vt accusatorē exterius nullū timerem, vtinam sic vixissem vt intra me accusatricem conscientiā non timerē. Tacens. n. consumitur, qui intus in se inuenit. vnde vrat. * Hebræus habet, *vt ne loquar.*

i *Duo tantum ne facias.* Et Dei faciē, hic animaduersionē dicit, in qua dum peccata aspicit, punit, a qua nemo absconditur, nisi duo quæ postulat amoueantur, de quibus sequitur:

K *Manum tuam longe fac a me.* Per manū quam longe fieri postulat, legem (quæ sub percussione, vltionis populū tenuit, & sub qua timore seruiebat) designat. In quib. verbis tempus gratiæ & redēptionis inquirit. Et est sensus: Percussionis duritiam remoue a me, formidinis pondus tolle, spiritum securitatis infunde, quia in conspectu tuo iustus esse non valet, qui tibi non per dilectionem, sed per formidinem seruit.

Manus ¡ Cap. 20.

* Olym. Polyc. Ad Deum orōnem cōuertit rogans, vt duo concedat, q̄a præ calamitate eum non pōt intueri. Aquila & Theodotio: *Duo ne facias mecū.* Hebręus, p̄ nō abscōdar. *A facie tua nō declinabo.* i. è regione tibi in iudicio, occurrā, sed libera me hac ærūna, si vicero, sermonis fiduciā te crimini minime daturū: noli me ꝯterrere. nisi Dei mihi dignitatē obieceris F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et animam me. por. ma. &c. *i. vitam meā non curo amittere per desperationē: sicut illud quod portatur in manibus videtur exponi raptoribus, secundum illud Greg. homil. xxxvij. Deprædari desiderant qui thesaurū in via publice portant. q. di. ista quæ mihi imponitis, falsa sunt: ideo subdit:* 2 Etiam si occid. *quod est vltimum terribile.* 3 In ipso spera. *De summo bono per ipsum in futura vita consequēdo, sed q̄a spes sine meritis nō est spes, sed præsumptio, ideo subdit:* 4 Veruntamē vias meas. *i. opera mea.* 5 In cōspe. eius argu. *Veraciter corrigendo, si est ibi aliquid culpabile.* 6 Et ipse erit sal. meus, &c. *Qui est saluator fidelium, & non fictorum, ideo subdit:* 7 Non enim veniet in conspectu eius. *Recipiens ab eo salutē.* 8 Omnis hypocrita. *qui falso prætendit exterius sanctitatem.* 9 Audite. *cōsequenter ostendit eos cultores peruersorū dogmatū, q̄a negabant vitā futurā, & ex hoc cōsequenter dicebāt opera virtutū in præsenti vita prosperitate tēporali præmiari, & peccata afflictionibus puniri: & sic vlterius dicebāt ipsum Iob a Deo pro peccatis flagellatū. Falsitatē autē eorū ostendit Iob per modum cuiusdā disputationis cū Deo, eo mō quo dixerat supra. Disputare cū Deo cupio, & ideo primo modus huius disputationis tangitur: & secundo disputationē aggreditur, ibi:* Quantas habeo, &c. *Circa primum inducit amicos suos ad attentionem, dicēs:* Audite sermonem meum. *tanquam verū.* 10 Et ænigmata. *i. obscura & difficilia intellectu.* 11 Percipite auribus vestris. *Ista enim duo inducunt ad attentionem dicendorū, scilicet, veritas eorum, ad reprobandum falsitatem, & obscuritas siue difficultas ad exercitandū intellectū.* 12 Si fu. iu. sc. *i. si de doctrina quā sustinet tāquā verā, detur iudiciū, scio quod approbabitur tāquā vera, & sic dabitur p̄ me sententia: q̄ ostenditur in fine libri, vbi dicit dn̄s ad disputantes cōtra Iob:* Nō estis locuti rectū corā me, sicut seruus meus Iob. 13 Quis est. *Volēs sustinere partē oppositā.* 14 Veniat. *scilicet ad diuinum iudicium.* 15 Quare. *Quando enim homo afflictus tacendo celat afflictionem suam interius, magis affligitur quam si exterius aperiat loquendo. Et vt habeat constantiam loquendi, subdit loquens ad dominum.* 16 Duo tantum, &c. a facie tua non abscon. *idest, accipiam constantiam loquendi, & quæ sunt illa ostendit.* 17 Manum tuam. *Cessando a præsenti afflictione.* 18 Et formido non me terreat. *De futura pęna infligenda. Ista enim duo solent hominem impedire a constanti locutione, scilicet dolor de præsenti malo, & timor de futuro.*

Voca

MORALITER.

1 *Etiam si occid. me.* idest, ab infidelibus occidi permiserit.
3 *In ipso sperabo.* Quia mors martyrum pretiosa est añ Deū.
4 *Veruntamen vias meas.* Peccata mea veraciter confitendo.
6 *Et ipse erit sal.* Ipsa remittendo. Sed quia ficti sunt a salute longinqui, sequitur:
12 *Si fue. iudic.* idest, in præsenti flagellis probatus.
Scio q̄ iustus inueniar. In futuro. Tob. 3. d. *Hoc autem habet pro certo omnis qui colit te, quia vita eius si in probatione fuerit, coronabitur.*

Quis

13 *Quis est qui.* idest sustinere velit flagella propter Deum.
14 *Veniat.* Securè, quia reportabit præmium.
15 *Quare.* Prædicator enim veritatis hęc tacens consumitur, quia conscientia mordetur.
16 *Duo tantū.* q. d. cū abstuleris pęnalitates p̄ntis vitę p̄ resurrectionē, & formidinem gehennę per illam vocationē: *Venite benedicti patris mei &c.* tunc videbo te facie ad faciē existens in p̄prio supposito, per hoc tñ non excluditur quin ante ab animabus sanctorum videatur. Sed ad hanc visionem non peruenit, nisi totaliter a peccatis purgatus fuerit. iō subdit.

Quan-

ris,iudicij authoritatem haudquaquam defugio.Peccaui,fa-
A teor. Verum multo grauiora perfoluo.

Præsentiam Chri optat. a *Voca.* Præsentiam Christi quærit,vt per hanc & audiat qđ ignorat,& audiatur in his quæ nouit. Vel vocat Deus eligendo.respondet homo obediendo. Loquitur homo desiderando, respondet Deus apparendo. Sed sic anhelans,subtilius se discutit,

Quantas habeo. Voca me & ego respon.ti. Vocare Dei est, nos amando & eligendo respicere. Respondere nostrum est amori illius bonis operib. parere.

b *Aut certe loquar.* Loquimur cum faciem eius per desiderium postulamus. Respondet loquentibus cum nobis se amantibus apparet.

c *Quantas habeo iniquitates,&c.* Iustorum labor est, vt semetipsos inueniăt inuenientes flendo atque corrigendo ad meliora perducăt. Grauior vr̃ iniquitas quam peccatum, scelus quam delictum.

B

* Orig. Si docueris quæ sint peccata mea,ea vitabo, meque eorum pœnitebit.

* Polyc. Doce me quorum nam flagitiorum de me supplicium sumas. Ijs enim qui in cruciatū dati sunt,haud leue solet esse solatium,cruciatus causam perpetuam habere. quāquam hæc ad amicorum opinionem dicuntur. quasi dicat: Domine dic liberè,ab homine enim perinfirmo & folio simili nullus tibi metus potest impendere.

* Philip. Absconditur ab illo facies Dei, cuius vita diuino indigna est conspectu.

d *Cur faciem tuam abscondis.* Homo cōtemplationem Dei habuit in paradiso,sed per culpam incurrit caliginem. Et excitatus ex pœna redit ad amorem,ac dicit:

e *Et arbitraris.* Quia si vt amicum respiceres me, tuę visionis lumine non priuares.

Homo folium dicitur. f *Contra folium,&c.* Hō folium dicitur,qui tentationis vento rapitur,& desideriorum flatibus mouetur. Qui etiam stipula appellatur,quia enim per carnem terrę proximus fuit, et cum stare uidebatur,stipu la esse memoratur, sed quia viriditatem intimi amoris perdidit,iam stipula sicca est. Et est

C

a ¶Præsens esto corporaliter,præsens autem aperuit hominibus peccata quæ agebant & ignorabant.vnde subdit: Quantas habeo iniquitates.

a do tua non me terreat. Vocā me, & ego respondebo tibi, 1
b aut certe loquar,& tu responde mihi.† Quātas habeo iniqui- 2
c a Omnis homo se peccatorem confitetur,sed se iniquum dici pudet.
d tātes & peccata? Scelera mea & delicta mea ostēde mihi. Cur 3 4 5
e faciem tuam abscondis, & arbitraris me inimicum tuum? † 6 7
a ¶Qui in paradiso ab arbore cecidit. b ¶Quam vilis homo. ¶ Quanta districtio Dei.
f Contra folium,† q̃ vento rapitur, ostendis potentiam tuam, 8 9
g & stipulā siccam persequeris. Scribis enim contra me amari- 10
h tudines,&† consumere me vis † peccatis adolescentiæ meæ. 11 12
a ¶Quia singula eius subtiliter dijudicat 13
i posuisti in † neruo pedē meum, & obseruasti omnes semitas 14
k a ¶Intentiones examinat,vel praua quæ alijs sunt scandalum. b ¶Idest, qui infirma carne constringor.
l m meas, & † vestigia pedū meorū considerasti. † Qui quasi pu- 15 16

gerrimè acta ab adolescentia meruit.

† qđ a vento
† depauperare c. 24
† compede
† vel sup radices.i.talos pedum meorum vel imprimetur staret.sub. compes

sensus: Cur tanta rectitudine impetis eum, quem sic esse infirmum agnoscis? D

Cap.20. g *Scribis.* Quia quod loquimur,transit, quod scribimus manet. Deus non loqui,sed scribere amaritudines dr̃, cum diu super nos eius flagella perdurant. Semel.n.de mortalitate carnis sniam fixit, q̃ usq; ad vltimum mutari non valebit.

† Quos h *Et consu.* Patet grauia esse peccata iuuenum & senū, si illud iusti sic metuunt, qđ in infirma ætate deliquerunt.

† Quid est folium in sum vel p... ctum a ve... conteris?

* Chriso. Translatio ducta est a regib. sententiam scripto mandantibus.

† vel, ob p... cata c. 25.

* Olym. nullam reperiens causam eorum quæ sibi contigerant, orationem in omnes partes conuertit, sibique reliqua vita integerrimè acta ab adolescentia meruit.

† Et ipse c... sub.cōsum... ut putred... terascet, Et ipse hō... lignum p... dum ueti... scet.

* Phil. antiq. interpr̃tes dixerūt mala gignētia amaritudines.

i *Posuisti in ner.&c.* In neruo pedem Deus posuit hoīs, quia prauitatem illius forti districtionis suæ sententia ligauit.

E

* Cat. Græc. Aquila & Symmachus sic: ille quidem, in miseria: hic autem ligno constrinxisti,exposuit, pedem meum, idest,compedes quasi sonti iniecisti.

* Didym. sciebat verè dictum a Dauide,cunctas peccantiū iniqtates a Dño non obseruari,sed docere vult amicos,quasi torqueatur,q̃ Deus acri studio cuncta expēderit, exercendæ constantiæ causa. Hebræus, vestigia circundas ærumnis, ex quibus nullum exitum inueniant.

* Philip. cogitationum mearum initia.

K *Et obser.om.&c.* Semita angustior est quā via: q.a aūt vias, actiones, meritò semitas actionum cogitationes accipimus.

l *Et vesti.pe.me.con.* Intentiones operū vestigia dicit, vel praua opera quæ dum agimus, intuentibus hoc fratribus exemplum malum præbemus, & quasi inflexo extra viam pede sequentibus distorta vestigia relinquimus.

m *Qui quasi putre.* Sicut vestimentū de se exorta tinea comeditur,ita homo in seipso habet putredinem,vnde consumatur. Vel ex corruptione suæ carnis tentatur, sicut vestis exorta tinea consumitur.

* Cate. Græc. sic Symmachus. At græca interpretatio,qui inuete- F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Voca me. *q.d.duobus prædictis amotis,paratus sum disputare tenendo partē opponentis vel respondentis,qualiter autē ista disputatio sit licita dictum fuit in prin.huius ca.* 2 Quantas habeo,&c. *Hic cōsequenter aggreditur Iob disputationē, & primo ostendit propositū in se singulariter.secundo in aliis hominibus cōmuniter se.c.Prima in duas,quia primo ostēdit se flagellatū a Deo,non propter culpā.secūdo innuit vera causam ibi:*Posuisti. *Circa primū facit talē rationem, si flagellatio in vita præsenti esset tm̃ pro culpa præterita, sequeretur quod deberet correspondere peccato & non excedere, aliter videretur iniustitia esse in deo:Iob autē erat conscius suæ innocentiæ, & per consequens sciebat afflictionē suam culpā præteritam excedere: ideo ad excludendū falsam causam suæ punitionis dicebat deo per modum humilis inquisitionis:Quantas habeo iniquita.idest,peccata cōtra proximū quæ fiunt cōtra æquitatē iustitiæ.* 3 Et pecca. *In me commissa, sicut sunt peccata gulæ & luxuriæ, & huiusmodi.* 4 Scelera me. *Contra deum commissa,vt blasphemia & huiusmodi.* 5 Et deli. *idest,peccata contra præcepta affirmatiua per omissionem:& ideo dicūtur delicta, quasi derelicta.& ad ista quatuor reducūtur oīa alia peccata.* 6 Ostende mi. *i.si ostenderes manifeste, appareret omnibus quod non sum a te flagellatus tātum propter culpam, sed propter aliā causam,scilicet,sapientiæ tuæ dispositionem. quia non præcesserant in Iob talia & tam grauia peccata,ideo subditur:*

Diuisio.
Infra 14.d.

7 Cur faciem tuam, &c. *Me non exaudiendo.* 8 Et arbitra. *idest,ab aliis arbitrari facis,qui ignorant prouidentiæ tuæ consilium, quia modus humanus est grauare aduersarium suum, & quia posset dici,flagellat te, vt in te ostendat potentiam suam,hoc remouet dicens:* 9 Contra folium. *idest,contra me qui sum nullius mometi vir & virtutis.* 10 Osten.poten. *q.d.hoc non decet magnificētia tuam sicut nō decet hominem robustissimum experiri vires suas contra puerum.* 11 Scri.enim. *Per tuas flagellationes:& per hoc quid dicit, Scribis,ostendit talia fieri non a casu,sed ex ordine diuinæ sapientiæ.* 12 Et consu. *q.d.licet adolescentiam meam non transierim absque peccatis, tamen ratione iuuentutis illa magis sunt secūdum suam misericordiam condonāda,quam tam grauiter punienda, & sic innuit Iob,quod causa suæ flagellatiōis a deo nō fuit tātum culpa præterita.* 13 Posuisti. *Hic innuit quæ sit vera causa:& hanc inquirit ex speciali cura dei circa se,dicens:*Po.in ner.pe.me. *Neruus iste intelligitur lex diuinæ iustitiæ, qua mens Iob tenebatur ligata,ne diuerteret a deo p peccata.* 14 Obser.om. *idest,omnes actus meos vsq; ad minimum considerando.* 15 Et vesti.pe. *idest,omnes circumstantias actuū ponderasti.q.d:hoc nō esset, nisi in me esset aliquid notabile & stabile; quia ad sapientem non pertinet habere tantam curā & diligentiam de re vili & instabili, cuiusmodi sunt a parte corporis: ideo subdit:* 16 Qui quasi. *per mortem.*

Cur ... Et

MORALITER.

2 *Quantas ha.* q.d.hęc ostende mihi, vt purgari valeā in prę senti. Et quoniam in presenti Dei facies non vr̃, subditur:
7 *Cur fa.tuam ab.* Greg. Si vt amicum aspiceres,tuę me visionis lumine non priuares:tunc.n.apparet perfectè Dei amicitia,cum videtur in patria. Et quoniam in præsenti mens humana mobilis est,& tentationib. exponitur, rectè subditur:
9 *Con.fo.* Nam per ea quæ patimur, Dei potētiā experimur.

Et

10 *Et stipulam siccam perse.* homo stipula sicca dicitur, qui nihil aliquid habeat de humore gratię,nescitur.
11 *Scri.enim.* idest,inferni terrores.
12 *Et con.me vis.* & multò grauius puniendus est homo pro peccatis ętatis maturæ.
13 *Posuisti in neruo.* q.d.latere te non potest aliquod peccatum meum.
16 *Qui quasi pu.con,&c.* sicut ab immunditia sumpsi corporis exordium.

Et qua-

inueterascit sicut vter. tineę autem confert morbos corpo- A ra corrodentes.
* Philip. putredine designauit lōgi tpis tribulationē. *Quantas habeo ini.* Quasi hō pro cęcitate exilij se non nouit, q̄ con- B tingit, quia a facie Dei se abscondit, qđ iam pęna ipsa monitus dolet. *Contra folium.* Hō arbor fuit in condōne, sed arefactus in tentatione folium, stipula in deiectione. *Consumere me vis.* quia in iuuentute se peccasse inuenit, adolescentię facta timet: Sed & D sunt ætates in mente. Prima infantia, cū innocens est, & nescit fari quod est. Inde pueritia in qua dicit que vult, sed adhuc innocens. Post, adolescentia quæ prima est in operatione. Inde iuuentus, apta fortitudini. Hinc senectus, congrua maturitati. Iusti igit̄ cū altius profecerūt i discretione maturitatis, magis timent de initijs suis, quasi tunc indiscreti fuerint. E

Sūt ætates in mente sicut & in corpore.

a Conterendus corruptione carnis. b Quia de carne exit tentatio quæ consumit, & sine sonitu perforat idest ita vt aliquando mens non sentiat.

tredo consumendus sum, & quasi vestimentū quod 1
comeditur a tinea.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et qua ve. qđ co. a tinea. *quia vermes nascuntur de carne mortua eā corrodentes, sicut tinea de veste quā corrodit. & ex hoc sequitur quod in homine præter corpus est aliquid notabile & stabile, scilicet intellectualis anima, ratione cuius Deus habet specialem curam de hominibus prouidendo eis in futuro, præmia pro meritis, & supplicia pro peccatis: & hæc est vera causa flagellationis sancti Iob, vt per patientia meritum acquireretur sibi gloriæ augmentum.*

MORALITER.

1 *Et quasi vestimentum quod comeditur a tinea &c.* tamen ex eo nascitur, & sic tentatio carnis oritur ex homine, & ipsum consumit in peccati perpetratione.

ADDITIO.

In cap. 13. vbi dr̄ in postil. *Quodcunque mens suggesserit.* q.d. non detinebo tp̄s in cōponēdo verba. Cū Iob in multis passibus loquat̄ sic, vt prima facie videat̄ ipsum nō ponere spē hoīs in alia vita, vt cū dicit 14. c. Hō cum mortuus fuerit atque cōsumptus, vbi quæso est? & ibidē post pauca. Hō cū dormierit nō resurget &c. ex quib. & alijs similib. quæ non ſm̄ propriā opinionē, sed aliorū dicebat, quidā Hebræorū asserunt ipsum hæreticū fuisse: quorū falsitas in hoc loco detegitur, cū spem suā manifestissimè ponat in Deo post hāc vitā, dicēs: Etiā si occiderit me, in ipso sperabo, q̄ verba cōtinuantur cum p̄cedentib. sic: Postquam. n. aduersarios reprehēderat de hoc, qđ nitebant̄ excusare Deū ab iniustitia p̄ sua mendacia, de quo dixerat supra: Nunqd Deus indiget vestro mēdacio, vt p̄ ipso loquamini dolos &c. dixit q̄ potius Deo displicebant & merebant̄ a Deo puniri. de quo dicit: *Aut placebit ei:* cui celari nihil pōt &c. ipse vos arguet &c. Cōsequēter ēt ostendit, q̄ illud in quo aduersarij ponebāt spem post hanc vitam, s. in memoria hoīum erat quid vanū. de quo dixit: *Et memoria vestra cōparabitur cineri, &c.* q.d. memoria q̄ dicitis esse spectandā post hanc vitā nulla est. Cōsequēter vult aperire mentē suam clare, & vt redderet eos attentos p̄mittit, dicens: Tacete paulisper vt loquar. & ne locutionē suam in hoc loco æstimarent fore fictā seu verborū apparatu mistam, subdit; *Quodcunque mihi mens suggesserit.* q.d. In hoc loquar vobis veritatē quam in mente habeo, sublato quocunque figmento, quæ quidem veritas, quæ in mente sua versabatur circa materiā de qua agebat̄, est ista, s. qđ oēs afflictiones quas patiebat̄ a Deo quæ & acerrimæ erant, si attingerent vsq; ad mortē p̄ sua tormenta violenter inflicta, patienter tolerabat spectando in Deo post mortē suā remunerationē, & hoc sonant verba ipsius cum dicit interrogatiuè: Quare lacero carnes meas dentib. meis? idest, quę est causa finalis in mente mea meæ lacerationis, sc̄dm quam, aiam meā porto in manibus meis. i. qā ex vi afflictionū aīa erat prope exitū, ac si esset in manib. iam quodāmodo extra corpus. Ad quam interrogationē r̄ndet. Etiam si occiderit me, in ipso sperabo. q.d. spes mea est in ipso Deo me affligente, quē expecto remuneratorē, ēt si ipse me occidat per ista tormēta. Sed qa posset dici ei ab aduersarijs, si tu tantā spē in Deo habes, cur reprehendis eius iudicia cōtra te p̄ querulosas locutiones, vt patet s. & j. multipliciter. Ad hoc r̄ndet declarando mentē suam prout dixerat: *Quodcūq; mihi mens suggesserit dicam, &c.* verum tn̄ vias meas in cōspectu eius arguam: cuius sensus est: In omnibus proclamationibus meis non arguo vias Dei, quæ oēs sunt iustitia & veritas: sed vias meas arguo, vt sciā si forte per aliq̄ viā meam Deum offendi. Et notanter dicit̄. *in conspectu eius.* q.d. non in conspectu vestro, q̄ nō rectè iudicatis, nec interiora cōspicitis, sed in cōspectu eius, qui intuet̄ cor, & rectè iudicat. de quo post pauca dicit: *Non enim veniet in conspectu eius omnis hypocrita:* quid autem sit illud quod sperat in Deo post mortem seu occisionē, statim subiungit: Ipse erit saluator meus, scilicet post mortem seu occisionem in futuro per æternam salutem.

Spes ab posue it rem in alia vita.

CAP. XIIII.

a *Homo natus de mu.* * Polyc. Alludit ad Euam per quā serpens propinauit peccatum.
C Hic mulieris nomine infirmitas designatur, & est sensus: Quid in se habet fortitudinis, qui nascitur ex infirmitate, qui & angustiatur ad vitam, & dilatatur ad miseriam?
b *Qui quasi flos egre.* Quia nitet in carne.
* Polyc. Huius simile. Homo sicut fęnū, dies eius sicut flos sic efflorescit. Dies hoīs sicut vmbra prætereunt. & Omnis caro fœnum.
* Iulia. Ratione homini es impartitus, & liberæ orationis illi fecisti potestatem, ideo causam apud te dico. F
* Phil. Adducet in iudicium secum 12. Apostolos iudicantes 12. tribus Israel.
c *Conteritur.* quia redigitur in puluerem, & putredinem.
d *Et fugit velut vmbra.* Nō soli fugiēti, sed vmbrę hoīem cōparauit. Qui. n. in amore Dei calore cordis nō hēt, nec tn̄ vitā q̄ diligit tenet, velut vmbra fugit.

†De con. dist. 5. c. ne tales.

CAP. XIIII.

¶Nec mirum quia.

a H Omo natus de muliere, breui viuens tēpo 1
a Quia omnia hic misera sunt. 2
re, replet̄† multis miserijs. † Qui quasi flos 3
b a Homines nati in mundo, flores in campo, vita in carne, flos in fœno. b Quotidie per momenta. 4
c d ēgreditur & conteritur, & fugit velut vm- 5 6

Et

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XIIII.

1 HOmo natus. *Hic consequenter sanctus Iob quod in se declarauerat, specialiter declarat in alys hominib. generaliter. & primo declarat propositum. secundo euacuat dictum oppositum, ibi:* Mons cadens. *Circa primum ostendit, quòd in homine aliquid sit post mortem remanens, scilicet rationalis anima. secundo, quòd post mortem est præmiatio reddenda, ibi:* Breues. *tertio ostendit quòd ex hoc resurrectio hominis est expectanda, ibi:* Lignum habet spem. *quarto per quem modum sit fienda, ibi:* quō si recedant. *Primum autem declarat in homine generaliter eo modo quo declarauerat de Iob specialiter, scilicet per vilitatem, & per instabilitatem hominis ex parte corporis, tamen sub aliis verbis. Iste enim liber rhetoricus est, vt dictum est supra: cuius modus est ad eandem sententiam plures adducere similitudines, & idem replicare per alia verba ad maiorem exaggerationem seu declarationem. dicit igitur.* Ho. natus de mu. *tanquam de re fragili.* 2 Breui viuens. *quia aliqua animalia & aues naturali cursu diutius viuunt.*
3 Repletur mul. mi. *scilicet calore, frigore, fame, siti, infirmitatibus, & huiusmodi propter peccatum primi parentis.* 4 Qui qua. flos egreditur. *id est iuuentute.*
5 Et con. *in senectute, vel infirmitate superueniente.*
6 Et fu. ve. *quia citò transit & continuè eius vita.*

Diuisio.

Et nun.

MORALITER.

1 *Homo natus, &c.* Scd̄m Aug. per mulierem sensualitas designat̄: ergo hō natus de muliere dici pōt hō carnalis, qui sensualitati sicut mr̄i studet obedire. 2 *Breui. vi.* Talis. n. vita multas infirmitates corporis & aię & angustias solet gn̄are. Boet. 3. de cōso. Quid āt de corporis voluptatib. loquar, quarū appetētia plena est anxietatis. satietas verò pnia est. quātos illi morbos, quā intolerabiles dolores quasi quendā neqtiæ fructū fruentiū solent afferre corporibus? 4. *Qui qua. flo.* per delectationē sensibilē. 5 *Et conte.* per superuenientem tristitiam. Boetius ibidem: Tristes verò esse voluptatū exitus quisquis libidinum suarum reminisci volet, intelliget. iō subditur: 6 *Et fugit velut vm.* Hęc delectatio modica, & tamen per eam incurritur ęterna pœna, propter quod subdit̄:

Boetius.

A a *Et nunquam in eodem ſtatu, &c.* Nam inde ſemper deficit, vnde ſe proficere in ſpatium vitæ credit.

b *Et dignum ducis ſuper huiuſcemodi, &c.* Deum aperire oculos, eſt iudicia exercere, & quem feriat videre.

c *Quis poteſt facere, &c.* Is enim qui per ſe ſolus mundus eſt, mūdare præualet immunda. Ipſa n. ꝓpter delectationes carnis noſtra conceptio, immunditia eſt. Vel ſolum Chriſtum dicit non de immundo ſemine natum.

† non perdurat.

* Cate.Græc. Quis enim mundus erit a ſorde? ſed nullus, etiā ſi diei vnius, vita eius ſit ſuper terram.

† dabit mundū ex iis qui ōes immundi ſunt ne vnus quidē dabit. † 11. q. 3 c. quid ergo.

* Orig. Non omnes homines accuſat, B ſed hæc Deo dicit, Quod ad te, & præceptū tuū attinet, nemo mundus eſt, Alioqui Noe, Moſes, & ipſe Iob mundi Iis autem qui peccant, non ſatis eſt in illis verbis patrocinij, quod ignorent peccato carere dici, non omnino eum qui in aliquo non deprehenſus ſit, ſed qui non propoſito peccat, & cum ceciderit, ad ſe redit.

† perficiat ſicut mercenarius dies ſuos.

a Vita hominis non ſoli ſed umbre comparatur, quia amiſſo amore Dei calorem cordis perdidit, & in frigore iniquitatis per manſit. b ¶ Sed ab infántia tranſit in pueritiam, ſic per cæteras ætates uſque in mortem ſic & ſecundum mentem mutatur. c ¶ Et cum talis ſit, tu tantus.

a bra † nunquā in eodem ſtatu permanet. Et † dignum ducis 1

b ſuper huiuſcemodi aperire oculos tuos, & adducere eū tecū 2 3

a ¶ Conſiderato Deo iudice. Item conſiderat infirmitatem ſuam, quaſi non debet iudice ſed mundari. b ¶ Vnde: in iniquitatibus conceptus ſum Pſal. 1 a. 4

c in iudiciū Quis † poteſt facere mundū de immūdo cōceptū 5 6

a ¶ Mundus per teipſum.

d ſemine? † Nonne tu qui ſolus es? † Breues dies hominis ſūt, 7 8

¶ a Sed. ¶ Conſideratione æterni amplius patet breuitas temporis. ¶ Breue. ¶ Proſpera, aduerſa, mortem, & omnia ab æterno decreuit. uel, in ſpiritualibus ponit Deus cuique terminum & modū: quia nemo tantum apprehendit quantum cupit, vt ſe eleuet in his quæ habet, vt & Paulo factum eſt.

e numerus mēſiū eius apud te eſt. Cōſtituiſti terminos eius, q 9

¶ Vel præterire. a ¶ Sed. ¶ Id eſt vim flagelli remoue alius receſſus non dat quieſcere. b ¶ Oſtenſione futuræ quietis, donec, ſcilicet, ipſa veniat.

f præteriri nō poterūt: Recede paululū ab eo, vt quieſcat, do- 10

a ¶ Ita fac, quia homo deſpectior ligno. 11

g nec † optata veniat, & ſicut mercenarij dies eius. Lignū ha- 12

a ¶ Iſtam.

h bet ſpem, ſi ꝓciſū fuerit, rurſū vireſcit, & † rami ei⁹ pullulāt. 13

i

* Olym. Hominis procreatio non eſt ſine ſorde, ideo baptizantur infantes, vt macula quam ex Adam præuaricatione contraxerunt, eluatur. Seuer. cum dicit, Super terram, eos refellit qui animos hominum fingunt ante fuiſſe, & ſcelere commaculatos in terras delapſos eſſe.

d *Breues dies hoīs, &c.* quia apud Deum etiam labentia ſtāt. Apud eum eſſe numerum mēſium perhibet. Vel; in diebus, breuitas temporis, in menſibus, multiplicata dierum ſpatia deſignantur. homini ergo breues dies ſunt. Sed quia vita noſtra pòſt tenditur, apud Deum numerus menſium noſtrorum eſſe memoratur.

* Poly. numerabiles menſes eius apud te, id eſt, tempus aſſignatum, hoc ſignificat hunc planè moriturum, & quod C debet perſoluturum.

* Julian. mortis neceſſitatē inuitare non poteſt. Confectis enim periodis, quas vniuſcuiuſque vitæ æqua Dei prouidentia deſcripſit, mors incurrit in omnes. Nam qui nos finxit, D atque animauit Deus, certam cuilibet animę ſtationem cōmorationemque in vita conſtituit.

c *Conſtituiſti terminos eius, &c.* Nulla enim quæ in hoc mūdo hominibus fiunt, abſque Dei occulto iudicio fiunt.

f *Recede paul. ab eo.* Recede, ideſt, iam flagella præſentis vitæ ſubtrahe, & bona ęternę quietis oſtende.

† tamē ſuper hunc aperi

g *Donec op. ven.* quando æternam requiem pro recompēſatione ſui laboris accipit.

† Determinati

* Iulian. Vt mercenarius poſt labores ſaltem nocte quieſcit, ſic detur mihi aliqua quies.

- paululum

E * Phil. Qui poſt dicet pone me iuxta te, nunc recede inquit a me: quō Dauid: Amoue a me plagas tuas.

Pſal. 38.

† teneri eius non ſant

h *Lignum hēt ſpem, &c.* Genus humanum quaſi deſpectum inſinuat, quantumque ipſa inſenſibilia hunc præire videantur. Vel iuxta myſticum ſenſum: Lignum præfertur homini, hic enim homo carnalis quiſque, lignū iuſtus accipitur, qui cum in morte paſſione afficitur, æternę vitæ viriditate recuperatur.

i *Et rami eius pullulant.* quia ex paſſione iuſti fideles viriditatem vitæ ſpiritualis accipiunt.

* Orig. Reſurrectionem hoc loco non improbat, vt deteſtabiles Valentini exiſtimauerunt, & omnes qui Deum eſſe negauerunt: ſed ait eos, qui hinc migrauerunt, non eſſe hic amplius victuros.

* Cate. Græc. in petra, legit. Hebreus, in cinere: Aquila, In puluere: Theodotio, in humo.

* Polych. ſed vbique eadem ſententia, & vt arbor germinat, ſic qui excitabuntur.

F * Philip. Hō enim eſt arbor bona aut mala. Adę vetuſtas præſcinditur, vt in Chrō fides reuiuiſcat, pullulēt bona opa

Si

NICOLAVS DE LYRA.

Eraclitus.

1 Et nunquam in. *non eſt per hoc intelligendum, quòd ſit in continua creatione, ſicut ponebat Eraclitus, vt hētur 4. Metaphyſ. ſed quia homo non eſt diu in eadem diſpoſitione, nec ſecundum corpus, quia modo eſt ſanus, modo infirmus, & ſic de aliis diſpoſitionibus. Nec etiam ſecundum animam, quia modo gaudet, modo triſtatur.*

2 Et di.du. *ideſt, reputas dignum.*

3 Super huiuce. *i. ſuper rem tam fragilem & inſtabilem.*

4 Aperi ocu.tu. *ad eius directionem per prohibitiones & præcepta vt a malis retrahatur, & in bonis dirigatur.*

5 Et ad eū te.in iu. *i. punire eum pro malis, & præmiare pro bonis, q.d. per tuam prouidentiam non ſic facis aliis creaturis carentib. rōne. Ex quo concluditur in homine eſſe aliquid ſpirituale, & immortale, ratione cuius Deus habet tantam diligentiam de homine, & quia illud a principio conceptionis inficitur originali peccato, ideo ſubdit:*

6 Quis po.fa mun. *quia homo originale peccatum trahit per hoc quòd ab Adam ſecundum rationem ſeminalem deſcendit:*

7 Nonne tu qui ſo.es. *q.d. non ſolum habuiſti diligentiam de humana natura in ſua conditione dando ei animā immortalem, ſed etiam in emundatione eius ab originali peccato, ad cuius emundationē Deus ſemper dedit remedium a principio caſus primi hominis.*

8 Breues di. *Hic conſequenter oſtendit quòd ratione animæ immortalis remanet vita poſt mortem, et præmiatio meritorum. & primò repetit de breuitate huius vitæ, & patet litera vſque ibi:*

Conſtituere terminos homines.

9 Conſti.ter.eius qui præ. *Iſta conſtitutio dupliciter pōt intelligi. Vno modo prout eſt in diuina ordinatione: et ſic termini vitæ hominis præteriri non poſſunt anticipando vel differendo, quia eius prouidentia eſt infallibilis. Alio modo vt eſt in effectu exteriori, inquantum ex naturalibus cauſis eſt aliqua periodus certa vita hominis. & in aliquibus maior & minor ſecundum varietatem complexionis, & ſecundum hoc termini vitæ humanæ poſſunt anticipari per malum regimē, gladium, vel aliam occaſionem.*

10 Rece.pau.ab eo *vitalem motum vel ſpiritū non influendo, aliis conferendo. Sicut. n. ſol per ſuam præſentiam eſt cauſa luminis in aere radios influendo ſic Deus eſt cauſa vitæ, vitalem ſpūm conferendo, & ideo ſicut receſſus ſolis eſt cauſa noctis, ſic talis receſſus Dei ſuo modo eſt cauſa mortis, & ideo dicit.* Rece.paulu.ab eo. *q.d. ex quo vita humana eſt tam breuis, & inſtabilis, & ſubiecta miſeriis, melius eſt ſibi vt quieſcat per mortem non ad ſemper: quia mors per ſe non eſt appetibilis, ſed ratione præmij ſequentis, ideo ſequitur:*

11 Donec op.ve. *ideſt, merces per ſe appetenda, ideo ſubditur:*

12 Et ſi mer.dies eius. *Dies. n. mercenarij non ſunt appetibiles rōne laboris, ſed rōne mercedis poſt laborē recipiendæ: & ideo dies optata mercenarij eſt dies expectata pro præmio habendo, & eodē modo tēpus vitæ præſentis, non eſt tempus optatum a viris ſanctis, ſed tēpus vitæ futuræ, quod eſt tēpus recipiendæ mercedis. Et quia perfecta retributio non eſt in aīa ſine corpore, ad quod informandū habet naturalem inclinationem: ideo conſequenter agit de futura reſurrectione.*

13 Lig.ha.ſpem. *Hic cōſequēter oſtendit reſurrectionē hominis futurā, & facit talē rationē: Homo cum ſit nobiliſſima creatura in inferioribus, non eſt deterioris conditionis ligno, quòd habet tantā vitā vegetabilē: eſſet aūt deterioris conditionis, ſi negaretur omnino reſurrectio:*

MORALITER.

2 *Et di.du.* quia tamen Deus aliquando ſua gratia de voluptuoſis facit continentes, vt patet de Sancto Bonif. martyre & Magdalena, ſubditur:

6 *Quis po.fa.mun.* q.d. tu. *Breues dies ho. ſunt.* ſcilicet ad Deū ſic conuerſi. vellet. n. prolongari vitæ ſuæ terminū, vt per hoc, ꝑ opera bona recuperare poſſet tēpus amiſſum, ſed qa terminus eius eſt a Deo pfinitus: iō ſubdit. 10 *Rece.* i. recedes. *Paulu.ab eo.* non ſubtrahendo gratiam, ſed vitam præſentem. 10 *Vt quieſcat.* in domino.

11 *Donec optata ve.* ſcilicet beata fruitio. Sed quoniam per conuerſionem peccatoris ad Deum aliqui alij concipiunt ſpem veniæ conſequendæ, ſubditur:

13 *Lignum habet ſpem.* i. homo qui dicitur arbor conuerſa.

13 *Si præciſum.* a Chriſto per peccatum mortale.

13 *Rurſum vireſcit.* per recuperationem gratiæ.

Si

a *Si se.in ter.ra.* Radix iusti, sancti prædicatio, quia ipsa oritur A & in ipsa subsistit, q̄ apud corda terrenorũ cunctis virib. effeta creditur. *Et in puluere truncus emoritur.* quia inter manus persequentium corpus eius exanimatur.

b *Ad odo.aquæ ger.&c.* Quia per afflatum spiritus, in electorũ cordibus exẽplo sui operis germen virtutis facit.

a Si senuerit in terra radix eius, & in puluere emortuus fuerit 1
b truncus illius, ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam
c ¶Peccator. ¶Culpa.
d quasi cum primum plantatum est. Homo vero cum mortuus 2
¶ Iustitia. a Pœna. b Qui nec in patria est, nec in exilio diu esse potest.
e fuerit, & †nudatus atque consumptus, ubi quæso est? Quomo 3
do si recedant aquæ de mari, & fluuius† vacuefactus arescat, 4 5
a Supra in comparatione ligni mortuus homo, dicitur a vita iustitiæ, hic de morte carnis. 6
somnus dicitur vnde cito surgitur. b Non negat omnino resurgere, sed donec atte.
¶ b Alias consurget
f sic homo cũ dormierit non resurget. Donec †atteratur cælũ, 7
a Sed saltem in inferno protegas me, vt non in pœnalibus locis, sed in superioribus abscon. 8
g nõ euigilabit, nec consurget de somno suo. † Quis mihi hoc 9 10

c *Et faciet comam.&c.* Succiso trũco comã facere, est extincto corporaliter iusto, suæ passionis exemplo multorum corda vt virescant, suscitare, quasi cum primum plantatum fuerit, id est viriditatem suam ostendit in effectu operis, quã prius habuit in præscientia conditoris. Vel, radix iusti, ipsa humana natura in terra senescit, cũ in puluerẽ redit. B Trũcus emorit᷑, cũ corpus a sua specie dissipat᷑. Ad odorẽ aquæ germinat, q̃a p̱ aduẽtũ sancti spiritus resurgit. *Et facit co.qua.* quia ad illã speciẽ redit, ad quã percipiendam in paradiso si non peccasset, creatus fuerat.

Vel, Christus, lignum qui præcisus passione, virescit resurrectione, per quam rami.i.fideles creuerunt. Radix.i.prædicatio eius in perfidis viluit in puluere.i. in persequentium corde despectus est, quia occidi carne potuit, ad odorem aquæ, quia per virtutem Dei, caro ad vitam redijt. Fecit comam, quia apostoli qui aruerant ad fidem vt prius irruerũt, cuius comparatione homo puluis est.

* Orig. Si tã magnũ elemẽtũ decrescit, & flumina tẽpore exinaniuntur, quõ homo in hac vita diutius manebit? Symmachus. Tẽpore miinuit᷑ mare. Hebræ' p̱ fluuio torrẽtẽ posuit.

* Chrys. allegoria est hominẽ Arborẽ si peccauerit, & cum pęnituerit, & in petra.i. religiosa fide cõstiterit, aqua regenerationis lachrymisue pęnitẽ. reuirescet, fętusq; ꝓpiguet, q̱ vero cum peccato vitam dimiserit, nihil ei bonæ spei remanet sed exterminabitur.

* Cate.Graec. donec cælum non consuatur, cum ergo cęlũ sit interitus expers, non continget, vt homo reuocet ad hãc vitam & queãdmodũ aqua quę digreditur velut a Ponto, in illud non redit, sic nec homo vita functus.

* Orig. Certo sciebat corporis huius resurrectionem. Ait.n. C cum Cęlum vetustate atteretur, tunc corpus hoc, qđ dissolutum fuerit, cõsuetur. vnde ẽt & mortem somnũ appellat. D

* Philip. per Cęlum aerem intelligit igni in iudicio reseruatum vt ante diluuio.

d *Homo vero cum mor.fuerit.* Ipsa autem amissione iustitię homo moriet᷑, veste innocentiæ in paradiso concessa nudat᷑, interitu carnis consequente consumitur. vbi ergo est qui in eius amore non est, vbi verum esse est?

e *Quomodo si recedãt aquæ de ma.* Mare mẽs hominis est, quasi fluctus maris, sunt cogitationes mentis. Cum ergo homo moritur, aquæ recedunt, quia in illa die peribũt omnes cogitationes eorũ. Arescit autem fluuius vacuefactus, quia subducta anima, vacuum remanet corpus quasi vacuus alueus. E Mari aũt & fluuio vita pręsens cõparatur, quia modo aduersitatis amaritudine afficimur, modo dulcedine prosperitatis replemur.

†exsiccatus

Psal. 145. a.

†non sit.

†vtinam in sepulchro occultes me.

f *Donec atteratur cælum non eui.* Quia nisi huius mundi finis aduenerit, humanum genus a somno non euigilabit.

g *Quis mihi hoc.* Ante mediatoris aduentum ad infernum se descendere sciens, sic conditoris protectionem postulat.

* Orig. sententia est huius orationis. Non hoc dico, q̃ hec vita mihi curę sit, tantum eorum q̄ expecto, spem mihi enũcia, vereor enim ne quod patior, sit pręludium futurorum.

* Cate.Graec. Si mortuus fuerit homo viuet, postquã consummauerit dies vitę suę.

* Orig. Per hyperbaton dictum est, idest cum compleuerit dies vitę, morietur, & viuet per resurrectionem.

* Cate.Graec. Viuet animo resurrectionem expectans, vel cum mortuus fuerit.i. liberatus a cruciatibus, viuet quasi vita iterum recepta.

* Philip. Vt Abraham cõcupiuit videre diẽ Domini, sic Iob tempus absolutionis suę ab inferis per Christum mentis oculis intendebat. Cum autem ait. Putasne mortuus homo rursum viuat figura est scripturæ familiaris de re quæ certo creditur, vt. Puto quod spiritum Deo habeo, & putas filius hominis inueniet fidem in terra?

* Cat.Grae. Donec rursus existã. Aq̃la & Theodotio. donec ueniat ĩmutatio. Symmach⁹, donec ueniat sãcta gñrõ mea. F

Et

NICOLAVS DE LYRA.

* *rectio, quia si lignum fuerit præcisum iterũ producit ramos. Si autẽ per defectum naturæ fuerit putrefactum, ex ratione seminali in eadem materia existente, rursum germinat lignum. De corpore autem hominis præcisi a vita præsenti per mortem violentam vel per mortem naturalem putrefacto nihil tale pullulat, sed in terram seu puluerem reuertitur, & ideo ne homo sit peioris conditionis ligno, concluditur, q̃ in homine sit aliquid immortale, scilicet anima ratione cuius expectatur resurrectio, et hoc est quod dicit. Lignum habet spem, et patet litera ex dictis vsque ibi.* 1 Et fa.comã. *id est ramos & folia.* 2 Homo ve.cum mor.fuerit. *Morte violenta seu naturali.* 3 Et nudatus. *Bonis temporalibus quæ non portat secum.* 4 Atque consumptus. *per corporis dissolutionem.* 5 Vbi quæso. *q.d. nihil apparet germinans vel reuertens. q.d. ex hoc concluditur anima hominis esse immortalis, in qua resurrectio expectatur. Sciendum autem, quod istæ rationes, & consimiles quas ponit Iob de immortalitate animæ et resurrectione, quamuis non sint demonstratiuæ, sunt tamen persuasiones probabiles, quod sufficit in proposito. Iste enim liber rhetorice procedit, vt frequenter dictum est, sicut autem ad geometram pertinet demonstrare, ita ad rhetorem persuadere, vt habetur 1. Ethicorum.* 6 Quomodo, *Hic consequenter ostendit modum resurrectionis futuræ. Et primo excluditur modus falsus, secundo ponitur verus ibi.* Quis mihi. *Circa primum sciendum quod aliqui posuerunt reditum hominis ad vitã per naturam, videlicet quod post magnum circuitum annorum redeuntibus omnibus corporibus cælestibus ad eundem situm, redeant iidẽ effectus numero, vt quod idem Plato legeret Athenis in eisdem scholis, & eisdem scholaribus, et eandem lectionem. Sed hoc non solum est contra fidem, sed etiam contra Philosophi doctrinam. 2. de Generatione vbi dicitur, quod ea quæ corrumpuntur non redeunt eadem numero per motum & mutationem, hunc igitur modum resurgendi excludit Iob di.* Quomodo si recedant, aquæ de mari. *videlicet quod per euaporationes conuertunt in aerẽ, & non redeunt eadem numero p̱ naturã. vt dictum est.* 7 Sic homo cum dor. *Per mortem.* 8 Donec atteratur cęlum. *Et est sensus, quod sicut cælũ quod est incorrruptibile per naturam impossibile est atteri per corruptionem naturalem, sic nec homo resurgere potest a morte per naturam.* 9 Nec cõsurget de. *per modum naturalem.* 10 Quis mihi. *Hic consequenter ostendit verũ modum resurrectionis, quæ fit virtute Dei reunientis animam corpori, & quia ista resurrectio est appetenda, ideo per modũ desiderantis dicit.* Quis mihi hoc tribua vt in inferno protegas me. *idest in limbo sanctorum patrum sub tua protectione, eo quod ibi existentes securi erant de sua futura felicitate.*

Opinio platonis.

Et

MORALITER.

† *Si senuerit.* idest diu manserit in terrenis desiderijs, tamẽ recuperare potest gratiam saluatoris, ideo subditur.
† *Ad odorem aquæ.* idest pręuenientis gratiæ.
† *Germinabit.* concipiendo bonum propositum.
1 *Et faciet comam.* idest opera bona.
† *Quasi cum primum.* idest antequam in peccatum laberetur. quia vero multi carnales in suis fęcib. moriuntur, iõ subdit᷑.
2 *Homo vero cum mortuus fuerit.* Et accipitur hic homo sicut 1. Cor. 3. a. *Nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis.*

Et

3 *Et nudatus.* virtutis & gratiæ vestibus.
5 *Vbi quæso.* q.d. inferno repositus.
7 *Sic homo cum dormierit.* per mortem dicto modo.
† *Non resurget.* a culpa sua & pęna, licet resurgat in resurrectione generali, ad maiorem pęnam sustinendam.
8 *Donec atteratur cælum.* Idest ciues cælestes cadant a gloria, quia tantum durabit damnatorum pęna. Mat. 25. *Et ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam.* Tempore vero Iob sancti non admittebantur in cęlum, ideo subditur.
10 *Quis mihi hoc tribuat, vt in inferno protegas me.* a malis vitæ pręsentis, & in limbo, in quo non erat pęna sensibilis.

A supplieiis.

a tribuat, vt in inferno protegas me, & abscondas me, donec 1

Quo punis peccata. a Vndc. At vbi venit plenitudo temporis. misit Deus filium &c. Gal. 4. a. 2

b pertranseat furor tuus, & constituas mihi tempus in quo re- 3 4

¶ Sed. ¶ Condescendit infirmis. ¶ Viuet vere. a Confirmat eos. 5

c d corderis mei? Putas ne mortuus homo rursum viuet? Cunctis 6

a Quia hæc vita semper ad finem tendit. b In qua mutatione hoc fiet. 7

diebus † quibus nunc milito, ex pecto donec veniat immuta- 8

a Modo dum corruptio durat incorruptibili non respondemus, quia non similes sed longe sumus. 9

e f tio mea † Vocabis me, & ego respōdebo tibi. † Operi manuũ. 10

a Quia. ¶ Quasi, in hoc mira misericordia, quia pensas mala, & tamen misericorditer relaxas.

g tuarũ porriges dexteram. Tu quidem gressus meos dinume 11

h i rasti, sed † parce peccatis meis. † Signasti quasi in sacculo deli 12

a Parces, quia & si signasti, curasti. ¶ Per flagella. ¶ Peccata & iniquitatem dico. 13

b Quia. ¶ Hoc sæpe fit vt cadentibus rupibus, saxum ad alia loca feratur & aquæ lapides cauent. 14

k cta mea sed curasti iniquitatẽ meam. † Mons cadens defluit, 15 16

¶ Assiduitate. 17

l & saxũ trãsfert de loco suo. Lapides † excauant aquæ, † & al 18

m n luuione paulatim terra cõsumit: † Et homines ergo simili- 19 20

o

A a *Et abscondas me. donec &c.* Furor domini quantũ ad electorum animas in redemptoris nostri aduentu pertransijt, quia eas ab inferni claustris ad paradisi gaudia reduxit.

b *Constituas mihi tempus in quo recorderis mei.* Aduentum redemptoris ad inferos petit.

c *Putas ne mortuus homo rursum.* Solent iusti viri in eo quod certum & solidum sentiunt, infirmorum in se verba trãsferre, sed rursum per fortẽ sententiam dubietati cõtradicunt, vnde sequitur. Cunctis diebus. Putas ne mor. homo &c. Ideo verba infirmitatis suscipit, vt post fortius roboret.

B d *Cunctis diebus.* Qui itaque immutationẽ suam tanto desiderio expectat, quam sit de resurrectione certus intinuat.

* Cate. Greac. In ictu oculi futuram resurrectionem docet.

* Phili. & in voce Archangeli, ac tuba,

e *Vocabis me & ego respondebo.* Tunc vocanti Deo veraciter respondemus, quando ad summæ incorruptionis iussum incorruptibiles resurgemus.

f *Operi manuum tuarum porriges dexteram.* ac si dicat. Idcirco corruptibilis creatura persistere ad incorruptionẽ poterit, quia manu tuæ potestatis erigetur. vel, dextera filius dicitur, qui incarnatus ad erigendum hominem missus est.

g *Tu quidem gressus &c.* Gressus dinumerat, & peccatis parcit, qui subtiliter acta nostra considerat, & tamen hoc pęnitentibus misericorditer relaxat.

h *Dinumerasti sed parce.* Dinumerat dum nos ad singula q̃ fecimus deflenda cõuertit. parcit, quia q̃ puniuimus nõ punit.

C * Cat. Grac. Deum demulcet, precaturque ab eo, ne diligentius nostra inquirat.

✠ Orig. & Cate. Grac pro, Curasti iniquitatem meã, legunt adnotasti autem, si quid inuitus transgressus sum; significat aũt eorũ, quæ nõ volũtaria sũt rõnem reddituros homines.

* Philip. Illa. Tu quidẽ gressus meos dinumerasti, apertius veteres. Cogitationes meas denumerasti, & nihil te latuit peccatorum meorũ, sacculo aũt tota massa peccati intelligitur signata Adam imagine, q̃ Christus Dñs eluit. Vnde adhuc subdit.

D i *Signasti quasi in sacculo &c.* In occulto vt quandoque in publicum prodirẽt. Signat & curat, quia nec inulta deserit, nec in iudicio puniet. Vel cor hominis sacculus Dei est, in quo mala signantur, dum studiose conspiciunt, quæ si homo cognoscit, Deus ignoscit. Vel. Signasti quasi in sac. &c. Signat delicta in sacculo, quia ea in secreto iudiciorum suorum attendit vt feriat. *Curasti.* Curat quia hic per flagella funditus relaxat.

K *Mons cadens defluit.* Duo sunt genera tentationum, vnum q, per repẽtinum euentum agitur, aliud qđ paulatim in mẽtẽ venit, & leuib. suggestionibus animũ inficit. Et est sensus. Sicut hic insensibilia mõ cito riuunt, modo paulisper infusa aquarum mollitie consumuntur, ita etiam eum rationabilẽ condidisti, & in alto constitutus est vt mons, vel subita, vt Dauid tentatione deiicis, vel longa ac lenta vt Salomonem consumi permittis.

l *Saxum.* idest mens iusti fertur.

m *De loco.* idest de iustitia ad culpam nimio impulsu.

n *Lapides.* idest fortitudinem, aquę assidua blandimenta.

o *Terra.* quæ fructificat.

F

Ro-

Moraliter.

† tpis mei.

† supra 13. c.

† non aduertas ad peccata mea.

† Vere mons eleuatus.

† contum dicitur.

† diluent germina terræ vsque ad puluerê vel demergit collectio eius puluerem terrę.

E

† Num op... manuũ desideras (sub per...

† Obsign... forte liga... præuaric... mea, & iunxisti... tati vel... ta est ve... fasciculo... na præu... tionis... addidis... nam po...

† expe... nem au... vel, spe... minis... sti idest te non spem i... uita.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et abscondas me. *a malis huius vitæ.*

2 Donec pertranseat furor. *i. flagella præsentis vitæ quæ ex ira tua videntur procedere: tamen ira non est in Deo nisi similitudinarie. vt dictum est supra.*

3 Et cõstituas mihi tẽpus in quo recorderis. *Quod est tempus resurrectionis, in quo videtur Deus mortuorũ recordari, quorum corpora quasi oblitus dimiserat tandiu in terra; & quod sit hæc intentio sua ostendit, dicens:*

4 Putasne mortuus homo rursum viuet. *q. d. tenendum firmiter quod sic, ideo subdit.*

5 Cunctis diebus quibus nunc milito. *idest in vita præsenti sto, quam dixit esse militiam sup. c. 7.*

6 Expecto. *desiderio.*

7 Donec veniat immutatio. *idest resurrectio ad conditionem bonorum. Dicit enim Apostolus 1. Cor. 15. a.* Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur, *quia boni & mali resurgẽt, sed boni tantum immutabuntur resurgendo ad meliorem statum.*

8 Vocabis me. *quia ad vocem Dei resurgent mortui, secundũ quod dicitur Io. 5. a. Qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei, &c.*

9 Et ego respondebo. *q. d. per hoc fiet resurrectio, quia creatura obediet creatori.*

10 Operi manuum tuarum. *idest mihi qui sum opus tuum.*

Porri-

11 Porrige dexteram. *Quia sanctus Iob sperabat se cum electis ad dexteram partem esse collocandum.*

12 Tu quidẽ gressus meos dinume. *i. opera mea bona, et mala.*

13 Sed parces peccatis meis. *quia ad beatitudinẽ nullus transit nisi totaliter purgatus a peccatis, et eandẽ sententiam repetit per aliã similitudinem.*

14 Signasti quasi in sacculo delicta mea. *Illa enim sic solent esse signata ab hominibus, quæ sunt certitudinaliter enumerata.*

15 Sed curasti iniquitatẽ me. *i. curabis vt trãseã ad felicitatem.*

16 Mons cadens. *Postquam sanctus Iob de vera felicitate hominis declarauit suum propositum, hic consequenter excludit oppositũ, sicut patet ex supradictis: Amici Iob dicebãt felicitatẽ hominis aliquo modo remanere post mortem; Vno modo inquantum remanet ipsius bona memoria: quod excludit Iob per tria quæ videntur esse multũ stabilia quorum tamen perit memoria;* Mons cadens. *per terræ motum vel per alium modum.*

17 Defluit. *a memoria hominum.* 18 Et saxum transfertur de loco suo. *idest de lapidicina, nec remanet ibi eius memoria.*

18 Lapides excauant aquæ. *quamuis sint durissimi.*

19 Et alluuione paulatim terra. *quamuis sit stabilis ita quod nõ remanet memoria de hoc quod consumptum est.*

20 Et homi. ergo similiter perdes. *scilicet a memoria hominum post mortem ipsorum, cum sint minus stabiles.*

Robo-

MORALITER.

2 *Donec pertranseat furor tuus.* idest indignatio tua contra genus humanũ quod in morte Christi fuit Deo reconciliatũ.

3 *Et con. mi. tem. in quo re.* s. in resurrectione generali. Sed quia amici Iob resurrectionẽ negabant, ideo cõtra eos subditur:

4 *Putasne mor. ho.* q. d tu nõ credis, sed ego credo. ideo subdit.

5 *Cunctis die. qui.* Contra vitia pugnando.

6 *Expecto do. veni. im. mea.* i. resurrectio mea in corpore glorioso. 1. Corin. xv. g. Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.

8 *Vocabis me.* ad gloriã, dicendo illud Mat. xxv. c. *Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mũdi.*

Et

9 *Et ego re. ti.* Reddendo gratiã ex tota uirtute spiritus mei.

10 *Operi manuum tuarum.* idest mihi qui sum opus tuum.

11 *Porriges dexteram.* ponendo me ad electorum partem.

12 *Tu quidẽ gressus meos dinume.* i. meos actus bonos, & malos.

13 *Sed parce.* idest parces.

14 *Peccatis meis.* quod patet ex hoc quod subditur:

15 *Sed curasti iniquitatem meam.* Sicut autem iusti tunc ibunt ad gloriam, ita reprobi ad pęnam. ideo subditur.

19 *Mons cadens defluit &c.* sequitur:

20 *Et homines ergo similiter perdes.* scilicet homines similes mõti per superbiam, & similes saxo vel lapidi per cordis duritiam, & terrę per auaritiam.

Robora-

a *Roborasti eum paululum, &c.* Paululum roboratus est homo, quia hic viuẽdi vires ad modicũ accepit, sed in hac breuitate vbi roboratus est colligit, vnde in perpetuitate inueniat, vel vt sempet gaudeat, vel vt supplicia non euadat.

b *Immutabis faciem eius, & emittes.* Facies hominis immutat̃, cum eius species morte atteritur. Emittitur vero quia ab his quæ volens tenuit, transire ad ęterna nolens cogitur.

c *Siue nobiles fuerint filii.* Sicut enim viuentes mortuorum animæ in quo loco habeantur ignorãt, ita mortui q carnaliter vitã in carne positorũ qualiter post eos, disponat̃, nesciunt. Vel, filios opa dicit. Nobiles, si recta sũt. Ignobiles si peruersa. Siue ergo nobiles sint filii ei⁹, siue ignobiles, hõ nõ intelligit, qa subtili examine discussa vtrum approbẽtur eius opa anreprobẽt̃, ignorat.

* Olym. vereor ne malorum diuturnitate aliquid, qđ minime cupio, agã, aut desperẽm, cum homo si cum Deo cõferatur, & sine celesti ope, nihil sit.

* Orig. & Olym. soboles non multi facienda, cum quisque sibi, non alteri viuat, & eius qui omphaciũ comedit, dẽtes simul incolumes erunt.

* Philip. Illa omnia ad Christum Dominum, & Ecclesiam transfert, ob afflictiones quas vterque est passus.

A B C D E F

a ¶ Vt mons cadit & lapis consumitur. ¶ Et tamen.

te͡r perdes. † Roborasti eũ paululum vt in perpetuũ † trans- 1 2

a ¶ Et quia roborasti ut transiret.

iret. Immutabis faciem eius, & emittes eum. Siue † nobiles 3 4

¶ Quibus hic tanto amore studuit. a Post emissionem. Animæ uero iustorum quæ claritatem Dei uident, nihil est foris quod ignorent. 5 6

fuerint filij eius, siue ignobiles, nõ intelliget: Attamẽ † caro 7

eius dũ † viuit, dolebit, & † aĩa illius sup̃ semetipso lugebit. 8 9

d *Attamen caro eius dum viuit dolebit.* Tribulationem. n. carnis hic patiuntur etiam qui spiritualiter viuunt.

e *Et anima illius su.* Dignũ. n. est, vt in se semper homo mœrores inueniat, qui relicto creatore in se gaudium quærebat.

† Fortior eo iste in perpetuum tel omnia vt abiit illi. uiuet.

† pertransiret. † glorificati fuerint filii eius aut contemptibiles vel diuites fuerint. † donęc anima eius apud eũ fuerit. † quamdiu carne circũdatus fuerit.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Roborasti eum pau. *fortitudine et diuitijs in vita præsenti, quæ est valde breuis.*

2 Vt in perpetuum transiret. *a vita præsenti ad mortẽ absq; reditu, maxime secundum opinionem amicorum Iob contra quos arguebat, quia negabant aliquid de homine remanere.*

3 Immutabis faciẽ eius. *in morte per quam facies hoĩs marcescit.*

4 Et emittes eum. *a vita præsenti & memoria hominum. q. d. ista memoria est ita parui momenti, quod nullo mõ facit ad beatitudinem hominis. Alio mo dicebant amici Iob ad felicitatem hominis post mortem eius pertinere quod filii eius sint in potentia, & honore, in quibus manet pater quodammodo, & hoc excludit Iob dicens.*

5 Siue. no. fuerint filii eius. *per potestatem et dignitatẽ secularem.*

6 Siue ignobiles. *per istorum carentiam.*

7 Non intelliget. *hoc sequitur ex dictis amicorũ Iob, qui negabant animam intellectiuam remanere post mortem, & sic ex dictis eorũ cõcludit contra eos prosperitatem filiorũ nihil pertinere ad felicitatẽ parentũ. Oñdit ẽt vlterius φ felicitas hominis non sit ante mortẽ, dicens,*

8 Atta. caro. eius dum. vi. do. *quia vita humana multis miseriis est subiecta, vt dictũ est supra in principio huius capitu. et quia vita nõ tantum est subiecta dolori sensibili, sed etiam tristitiæ animæ interiori, ideo subdit.*

9 Et anima illius. *Ista aũt posuit Iob, quia de ratione felicitatis est quietare appetitum, & in vita præsenti non quietatur, vt quilibet experitur, nec etiam in memoria post mortem remanenda, nec in prosperitate filiorum futura, restat igitur quod in alio sit felicitas hominis ponenda. s. in Dei visione & fruitione quæ omniuo erit perfecta in resurrectione, quando corpori communicabitur gloria animæ, sicut fuerat ei instrumentum merendi in vita præsenti. Et sic cõcluditur ipsius Iob intentio, quod sancti in præsenti flagellantur a Deo pro præmio futuro.*

MORALITER.

1 *Roborasti eum paululum.* scilicet impium qui frequenter prosperatur in vita pręsenti.

2 *Vt in perpetuum transiret.* ad pęnam inferni.

3 *Immutabis faciem eius.* in morte.

4 *Et emittes eum.* ad pęnam gehennæ.

5 *Siue nobiles fuerint filii eius.* de quorũ promotione fuit nimis solicitus in vita, ideo sequitur.

8 *Attamen caro eius dum viuit dolebit.* anxiata pro filiis.

9 *Et anima eius super semet.* post mortem in supplicijs ęternis.

CAP. XV.

a NVnquid sapiens respondebit. Cuncta quæ in sanctis sentiũtur, malis, quasi in ventum prolata displicent, nec bonorum verba dicta rationis, sed stimulos furoris existimãt.

* Olym Occurrit Eliphazus primis verbis Iob, qui dixerat, quid vobiscum finẽ habebit sapientia? Et illud obserua quanto cũ decoro sermones habeantur ab amícis Iob, vt vno dicẽte reliqui sileant, & alter alteri vicissim sermonem tradat.

❧ Chrys. de duobus accusat, primum est. quod suam visus est sapiẽtiam oñtare. Alterũ quod, nõ quẽadmodum decebat, reprehensionem attulerit.

* Philip. Nomine ardoris, felle iracundiæ exardescentẽ animam indicauit, & vẽtre siue stomacho sinum animę recipiẽtem cogitationes quas quidam deducunt a cogendo siue in vnũ colligẽdo, de hoc vẽtre Hier. captis Hierosolymis dicebat. *Ventrẽ doleo*, i. sensus cordis mei me cõturbant.

b *Et ĩplebit ardore.* Qui ẽt q̃ se sentiũt cõtumeliose dicere, studẽt ex domini defẽsione palliare, vnde subdit.

c *Arguis verbis eum.* Et nullum putãt hẽre timorem domini, nisi eum quem ad stultitiam suæ professionis traxerũt, vñ addit.

Hier. 3.

CAP. XV.

a R Espõdens autem Eliphaz Themanites, di- 1

xit. Nunquid sapiens respondebit † quasi 2 3

b in ventum loquẽs, & implebit † ardore sto- 4

u Vere in ventum & in ardorem. quia arguis. 5

c machum suum? Arguis † verbis eum, qui 6

non est æqualis tui, & loqueris quod ti-

† scientiam vẽtosam. i. non sapiẽtis est loqui tumida. † vento orientali. i. scientia mendaci. † verbis inutilibus & sermonibus non profuturis.

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XV.

1 R Espon. au. The. *Postquam descriptæ sunt obiectiones amicorum Iob contra ipsum & eius responsiones, hic consequenter ponuntur replicationes contra ipsum, & eodem ordine quo fuerunt obiectiones positæ. Et primo ponuntur replicationes Eliphaz, secundo ipsius Baldath 18. ca. tertio ipsius Sophar 20. ca. Circa primum sciendum, quod Iob in responsione sua dixerat, aliqua difficilia, & profunda de immortalitate animæ, & futura resurrectione, vt dictum est ca. præce. quæ Eliphaz non intellexit, vel contra ea obiicere nesciuit, & ideo illa omittens, cum tamen de his esset principale propositum, ad modum litigiosi cœpit verbæ Iob arguere. Et primo verba quæ protulerat ante disputationem cum Deo, secundo ea quæ protulerat disputando cũ ipso, ibi.* Ostẽdã tibi. *Prima in duas, quia primo verba Iob arguit secundo ad hoc rationes inducit, ibi.* Nũquid primus. *Circa primum primo arguit Iob de verbis ex iactantia prolatis, quia dixerat.* Nec inferior vestri sum. *quasi insinuans quod esset maior, vt iste ei imponit, dicens.* 2 Nun. sa. *Qualem tu te facis.*

Diuisio.

3 Respõ. qua. in ven. lo. *i. vane & iactanter. q. d. non. Secundo arguit eum de verbis prolatis ex iracũdia, quia obiurgans dixerat prius vos ostendens fabricatores mẽdacii, vt Eliphaz imponit sibi, et hoc est quod dicit.* 4 Et imple ardore stoma. suum. *q. d. non. Et dicit.*

5 Ardore. *Quia ira est accensio sanguinis circa cor. tertio arguit eũ đ verbis blasphematoriis, eo φ dixerat.* Disputare cũ Deo cup. &c. *Disputare. n. cum aliquo videtur si, i. e ipsius contradicere, ideo dicit.*

6 Arguis verbis eum qui non est æqualis tui. *Quasi diceret, sapienti in ventũ loqui*, & cum ardore stomachi, idest superbe, mendaciter & iracunde.

MORALITER.

1 *Respon. au. Eli. The.* Secundum Greg. Eliphas tenet hic typũ hæretici, qui doctori catholico superbiã imponit & blasphemiam, eo qđ contradicit suæ hæresi, pp quod dicit ipsum in

6 *Arguis verbis eum qui non est æqualis tibi.* scilicet deum, & sic imponit ei blasphemiæ peccatum.

Et

a *Quantum in te est &c.tuli.* dicitur, idest abstulisti. Acsi diceret. De tua iustitia præsumēs, creatoris tui gratiā despicis deprecari. Cū hæretici vera mala contra bonos nō inueniūt fingunt quæ redarguant, vt iusti videantur.

A

* Cat.Graec. Theodotio. Nonne tu recusasti timorē. Symmachus, nullo pudore loquutus es coram Deo, quia fretus incorrupta conscientia cōfidentius sermone apud Deū vtebatur, & consummasti talia verba coram Deo pro tulisti preces coram Deo.

†Quia abiecisti timorem & prohibuisti orationem coram Deo vel detraxisti querelis ipsi Deo.
† versutorum.
† testabuntur contra te.

a bi non expedit.†Quantum in te est, euacuasti timorem, & tu- 1
a Ex peruersa vita docuisti loqui peruersa. 2
b listi preces coram Deo. Docuit enim iniquitas tua os tuum, & 3
¶ Vnde.
c imitaris linguam †blasphemantium Condemnabit te os tuū, 4
d
e & non ego, & labia tua†respondebunt tibi. Nunquid primus 5 6
a Vt de æterno loqui possis. b Vt de eius consilio disputes.
homo tu natus es, & ante colles formatus? Nunquid†consiliū 7 8
¶ Quasi alieno docente.
f Dei audisti, &†inferior te erit eius sapientia? Quid nosti quod 9 10
¶ Per te.
g ignoremus? Quid intelligis quod nesciamus? Et†senes, & anti 11 12
a Quasi & cum talis sis culpa tua sunt tibi mala.
h qui sunt in nobis, multo vetustiores quā patres tui.†Nunquid 13 14
a Idest si professionem fidei corrigeres, consolationem a flagellis haberes.
grāde est vt consoletur te Deus? Sed verba tua praua hoc pro- 15 16
hibēt. Quid te eleuat cor tuum, &†quasi magna cogitans, atto 17 18
¶ Ergo.
i nitos habes oculos? Quid tumet cōtra Deū spiritus tuus, vt p 19 20

b *Docuit enim iniquitas.* Iniquitas os docet, quando ex mala vita concipitur, quod peius dicatur.

B

†diminuta est tibi sapientia? vel diminuetur aut leuior fiet sapiētia præ te, vel quantum,

* Cat. Graec. Reus es verbis oris tui, & nō diiudicasti verba potentum.

* Orig. Virtutis causa cum senibus non amicitiæ gratia cum æqualib. versabatur.

†quid innuit oculi tui.

†Quod respōdit, vel se conuertit.

* Philippus. ex abundantia cordis os tuum loquutum est.

c *Imitaris linguam blasphemantium.* Hæretici quasi venerando Deum humilia vt carnem & mortē negant, & ecclesiā hæc confitentem blasphemare dicunt, & si quid aduersi ei contigerit, pro hac iniuria dicunt fieri, vnde ait.

d *Condemnabit te &c.* Aliquando vero quasi ratiocinādo comprimere volunt, vnde.

e *Nunquid primus homo.* Hæc autem Dei defensio ab eis iō assumitur, vt docti videantur, & dum diuinā gloriā defendere videntur, suam scientiam hominib. innotescūt, vñ, qui loqui de sapiētia Dei cępit, statim ad suam elationē cecidit, dicens. Quid nosti qd ignoremus? vel, *Condemnabit.* Labia sua ei asserunt rñdere, vt culpa eloquii sit causa flagelli. Nunquid primus

C

mus. Acsi dicat, qui de ęterno loqueris, pensa qđ temporalis es, qui de eius sapientia disputas, pensa qđ consiliū ignoras.

D

* Heb. cōceptus es, pro natus es, & Agla, arcana. Theodotio mysteriū. Symmachus, sermonē pro cōsiliū interpretat⁹ est.

* Philip. de Adā potuit loqui sapientissimo a Deo condito, & per colles mundū intellexit κατὰ συνεκδοχὴν aut Angelos, sic enim de patre sapientia dixit. Ante omnes colles genuit me.

f *Quid nosti.* Hæc verba patenter ostēdunt ex qua mentis elatione prodeat, quicquid quasi ad dominicam defensionem sonat.

Cate.

g *Et senes & antiqui.* Hæretici quia sua nō possunt astruere ratione, autoritate antiquorū nitunt᷑ defendere apud stultos, & doctores ecclę dicūt sibi magistros fuisse, & aduersa ecclę dicunt pro praua confessione ei contingere. Et hoc est.

E

†secret... †cani &... piti A... tas ant... † Non... rum a... stant... berent... leues, tempt... mari a... solati... Dei? se... piam c... est apu...

h *Nun.gran.est.* Sequit᷑. *Quid te.ele.cor tuum.* Sępe iustorū mēs ad altiora contemplanda suspēditur, vt exterius eorū facies obstupuisse videat᷑. Sed hanc contēplationis vim reprobi per hypocrisim fieri putant, quod enim in se est, in alijs putant.

* Cat.Grac. paucis, pro ijs quæ peccasti, multatus es.

* Philip. cor, oculi, spiritus totam animā significant. In corde est sapientia, in oculis perspicuitas intelligātiæ, in spiritu motus, quo assidue cogitationibus agitur.

i *Quid tu.con.Deum spi.tu.* Plerunque iusti aliquibus necessitatib. afflicti sua opera coguntur fateri, quod B.Iob fecerat, q̄ putatur elatio, sed in Dei aurib. superba non sunt q̄ humili corde ꝓferūt, & sicut grauis culpę est sibi arrogare q̄ nō est sic plerūq; culpa nulla est si humiliter bonū dicat quod est.

Huius-

NICOLAVS DE LYRA.

pientia sua intantum supereminet, quod non est licitum alicui contradicere ei, quia opera eius quæ nobis videntur irrationabilia sunt in se irrationabilissima, ideo subdit.

1 Quantum in te est, euacuasti timorem. *Qui temere ausus es prouocare eum ad disputationem.*

2 Et tulisti preces coram Deo. *idest abstulisti per malitiam tuam ne preces tuæ sint acceptæ coram Deo.*

Matth.12.c. 3 Docuit enim iniquitas tua os tuum. Ex abundantia.*n.* cordis os loquitur. *& ideo ex iniquitate cordis procedit iniquitas oris.*

4 Condemnabit te os tuum &c. *Ostendendo malitiam quam habes in corde absconditam.*

5 Et labia tua respondebunt tibi. *idest verba de labiis tuis prolata ostendunt tibi illud quod quæris, scilicet causam tuæ flagellationis, quæ est iniquitas tua.*

6 Nunquid primus homo tu. *Hic consequenter adducit Eliphaz rationes ad prædicta, et primo quod blasphemauerat quærens disputare cum Deo dicens.* Nunquid primus homo tu natus es. *i. creatus quia primus homo fuit per creationem, & ex tunc habuit a Deo omnē scientiam, quæ potest haberi per naturam, quam non habuit Iob.*

7 Et ante colles forma. *quasi diceret, es tu ne sapientior primo homine vel primo angelo, qui creatus fuit cum mundo sensibili.*

8 Nunquid consilium Dei audisti. *idest intima suæ sapientiæ,*

9 Et inferior te erit eius sapientia. *Quia prouocasti eum ad disputandum, quasi potens redarguere eum & confutare. q.d. ex istis apparet magna præsumptio tua de sapientia tua, quæ tamē modica est, aut nulla, ideo subditur.*

10 Quid nosti. *per aliorum doctrinam.*

11 Quod ignoramus. *Qui tamen homines fragiles & paruæ scientiæ sumus.*

12 Quid intelligit. *per te inueniendo.*

13 Quod nesciamus. *Quasi diceret, nihil imo econuerso plura ignoras quæ nos scimus. vnde subditur.*

F

14 Et senes & antiqui sunt in nobis. *Quasi diceret ab illis potuimus plura, & maiora audire, & ex illis alia inuenire, quam tu potueris scire a doctorib. tuis per eorum doctrinam vel per tuā inuentionē.*

15 Nunquid grande est vt consoletur te Deus &c. *Hic adducit rationem ad increpandum verba Iob, quibus dixerat. Si fuero iudicatus, scio quod iustus inueniar, per hoc innuens, quod nō erat flagellatus pro culpa, dicens.* Nunquid grande est vt consoletur te Deus: *re leuādo a miseria, & afflictione, quasi diceret, nō, sed est ei valde fasile.*

16 Sed verba tua praua. *Blasphematoria, & superba.*

17 Hoc prohibent. *Quæ te manifeste ostendunt iniustum.*

18 Quid te eleuat cor tuum. *Superbia interiori.*

19 Et quasi magna cogitans &c. *Ostendens superbiā tuam in signo exteriori, mens enim hominis magna cogitans abstrahitur ab exterioribus, & sic oculi corporales remanent quasi attoniti. Ex hoc igitur Eliphaz notat ipsum Iob, quod talia signa faceret exterius ex superbia quasi insinuans, quod cogitaret profunda & aliis incognita.*

20 Quid tumet contra Deum. *Et in hoc notat eum de superbia in verbo, et cōtra Deum, quæ est maxima. vlterius ostendit verba Iob falsa, qui se iustificabat dicens.*

Quid

MORALITER.

2 *Et tulisti preces coram Deo.* i. abstulisti, nam blasphemus non est dignus exaudiri.

6 *Nunquid primus homo tu natus es.* i. excellentior omnium.

8 *Nunquid consilium Dei audisti.* Ita quod eius secreta tibi soli sint nota.

9 *Et inferior te erit eius sapientia.* Hæc.n. dicunt hæretici ironice, imponentes eis q̄ fingant se singulariter secreta Dei scire, & q̄ velint pferre suam scientiam diuinæ, eo q̄ contradicūt suæ sectæ, q̄ hæretici dicūt a diuina sapientia processisse.

Quid

10 *Quid nosti quod ignoremus.* q.d. nihil, quia sacras scripturas, & philosophicas melius intelligimus.

14 *Et senes antiqui.* Sectas.n. suas dicunt processisse a patribus veteris ac noui testamenti.

15 *Nunquid grande est vt consoletur te Deus.* vocando ad sectam nostram.

16 *Sed verba tua hæc &c.* quibus impugnas eam.

20 *Quid te eleuat.* Imponunt.n. hæretici catholicis doctorib. quod superbia cordis eorum appareat in sensib. exterioribus, & quod falso se iactent de sanctitatē, ideo subditur.

Quid

a *Huiusmodi sermones.* De bonis tuis, non tamen Iob in his cõ-
A tra Deũ timuit, sed q̃ vere fecerat humiliter dixit. Sępe iusti & iniusti eadem hẽnt verba, & vnde illi placent, hi offendũt vt Pharisæus qui se iustificat in opere, & Ezechias qui se iustificat in cogitatione.

Lucæ 18.b. 4.Re. 20.a.

b *Quid est homo.* Eo ipso q̃ dicitur homo, terren⁹ exprimitur & infirmus. Ab humo enim appellatus est.

c *Et vt iustus appareat natus &c.* Quomodo enim iustus appareat, qui de illa natus est, quæ iniustitiæ propinatrix extitit, prima quippe viro iniustitiã mulier propinauit in paradiso.

† aquas.

✱ Didym. Proprium
B est hominum virtute carẽtium vt illius adeptionẽ molestam & arduam credant, vt propemodum a nemine possit haberi.

† transiuit.

a Sed tu non debes tumore. ¶ Inter iniquas reprehensiones vera admiscet, sed bona non bene dicit.
a b feras de ore tuo huiuscemodi sermones? † Quid est homo vt 1
¶ De corruptione.
c immaculatus sit, & vt iustus appareat natus de muliere? Ec- 2
a ¶ Per naturam, sed inhærendo immutabili veritati fit immutabilis per gratiam.
d ce inter sanctos eius nemo immutabilis, & cęli non sunt mun- 3
¶ Per seipsos. a ¶ Quia nec cæli mundi. b In malis. 4
c In bonis quæ per mala destruuntur, ne placeant.
e di in conspectu eius, quantò magis abominabilis, & inutilis 5
f a Qui sine timore illicita facit quasi iniustitiæ potum sine obstaculo glutit. 6
g homo, qui bibit quasi † aquam iniquitatem. Ostendam tibi, 7 8
¶ Et. ¶ Quia. ¶ Vt ego. 9
h audi me, quod vidi narrabo tibi. sapientes confitentur, & 10
non abscondunt patres suos. quibus solis data est terra, & 11 12
a Quasi non es mundus, sed superbus. 13
¶ Confisus præsentibus, nesciens quam incerta sit eius felicitas. 14
i non † transibit alienus per eos. Cunctis diebus suis impius 15
a Intus tyrannus est, etsi extra proximos non affligit, quia non intuetur Deus quid possit, sed quid velit. 16
k superbit, & numerus annorum incertus est tyrannidis 17

sibi Eliphaz arrogaret dicens.

D *Quod vidi narrabo tibi.* Propriũ arrogantis, vt cum rectũ vel parum ẽt senserit, inde eleuetur, & quasi doctor reuerentiã a meliorib. exigat. *Ostendit.* q.d. Cũ constet, quod non mundus Iob, sententias cõtra eum proponere promittit, dicẽdas quidẽ, sed non huic, quas autoritate patrum munit.

† infra. 25.a.

h *Sapientes confi.* Ecce audacia hæreticorum qui de dãnatis patribus confundũtur, & tamen sententias cum autoritate proferunt, in quorũ etiam laudẽ prosiliunt, & eos velut solos ecclesiæ ꝓfuisse gloriãtur, dicentes, solis datã esse terrã, id est ecclesiam ad regendum, nec per
E eorum corda transiisse alienum, id est diabolum. Ecce sententiæ.

† De pœ. dist. 2.c. si.

Gen. 3.b.

d *Et cæli non sunt mundi.* Hoc cęlorum nomine repetiit, quod sanctorũ appellatione signauit, qui ante districtum Dei iudicium, nec ipsi esse mundi ad perfectum possunt.

✱ Polych. Deus. n. & Abrahæ & Moysi visus est irasci. imo & quidam Angeli defecere, & cælum est splendidum, tñ oppositu nubis vis lucis illius occulitur, nec purũ est corã Deo.

* Cat. Grae. Nec angelis credit, quia mutabilem sortiti sunt naturam.

e *Quanto magis abominabilis.* Quilibet peruersus abominabilis est propter immunditiam maculæ.

f *Inutilis.* propter iustitiã perfectæ vitę, qui bibere iniquitatẽ dicitur, quia quod bibitur, ad glutiendum moram nõ habet. Culpa ergo quia ab iniusto homine sine vlla retractione, perpetratur, quasi aqua iniquitas bibitur.

g *Ostendam tibi.* Quia cũ minori autoritate docetis, qui audita q̃ is qui ea quę viderat loquitur, vt fortiorem autoritatem
C sibi

* Philip. Sicut viscera fellis calore ęstuantia refrigerij infunduntur humore. Ita cor eius iniquitatis haustib. expleat, & illud oñdam &c. est huic simile. Dixi, pronũtiaui aduersũ me iniustitiam dño, & tres pueri in camino dicebant, Peccauimus, vel nõ celant patres suos peccasse, vel sacerdotib. sua delegant peccata.

* Didym. Confirmat hominis fidelis cunctas esse terrarum opes, infidelis ne obolum quidem, nam in amplis opib. non est dominus, sed seruus.

* Phil. nõ trãsibit alienus per eos. i. non inimicus aut hostis.

i *Cunctis diebus.* Solent ẽt electi in quibusdam dieb. superbire sed priusquam vitam finiant, ab elatione corda commutãt. Impius vero diebus omnibus superbit, & sic vitam terminat vt ab elatione minime recedat.

Diuersa superbia.

K *Et numer. annorum tyrannidis.* Propriè tyrannus, qui in cõmuni republica nõ iure principatur, sed & oĩs superb. iuxta modum
F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quid est homo &c. vt immaculatus sit. *quia vita humana non potest transire sine culpa. ad cuius probationem subdit:* 2 Ecce inter sanctos. *idest angelos bonos.* 3 Nemo immutabilis. *a bono in malum, & hoc per naturam, licet angeli sancti cõfirmati sint in bono per gratiam. Et quod dicitur:* Nemo. *non significat idem quod nullus homo, quia angeli non sunt homines: sed accipitur hic:* Nemo *pro nullus, generaliter: sicut Matth. xi. d.* Nemo nouit filiũ nisi pater. 4 Et cæli non sunt mundi in conspectu eius. *q̃a corpora cælestia habent aliquid potentialitatis admistum, s. ad situm & illuminationem recipiendã: quia luna & stellæ recipiunt lumen a sole, & ex hoc concludit immunditiam Iob & iniquitatem, dicens:* 5 Quanto magis abominabilis. *Per peccata commissionis.* 6 Et inutilis. *Per peccata omissionis.* 7 Homo. *idest, ipse Iob, quem ex abominatione non nominat proprio nomine.* 8 Qui bibit quasi aquam. *idest committit peccata absque freno timoris & mensura. Ille enim qui bibit vinum, quia timet inebriari bibit temperate, sed bibens aquam hoc non timet: propter hoc non curat de tali temperamento, & sic insinuat quod Iob temperamentum timoris Dei postposuerat: & sic omni iniquitati sine freno se exponebat. Ex supradictis satis patet, quod verba, & argumenta Eliphaz non ibant ad intentionem Iob, quia non quæsierat disputare cum Deo per contentionem quasi æqualis ei vel superior, sed per humilem veritatis inquisitionem a summo doctore tanquam inferior, sicut Iere. xij. a. dicitur: Iustus quidem tu es domine, si disputem tecum, veruntamen iusta loquar ad te.* 9 Ostendam tibi. *Hic consequenter Eliphaz arguit verba Iob, quæ dixerat disputando. dixerat enim quasi conquerendo se viuere in angustia pro malo præsenti, & timore pro futuro dicens: Manum tuam longe fac a me, & formido tua non me terreat, & ideo Eliphaz primo nititur ostendere sibi causam timendi & anxiandi, etiam antequam esset deiectus a prosperitate temporali, secundo post suam deiectionem, ibi:* Habitabit. *Circa primum excitat ipsius attentionem, dicens:* 10 Audi me quod vidi. *per propriam experientiam.* 11 Narrabo tibi. *& non solum vidi, sed a sapientibus audiui: & hoc est quod subditur:* 12 Sapientes. confitentur & non abscondunt patres. *idest doctrinam eorum, sed eã manifestant tempore & loco.* 13 Quibus solis data est terra. *idest bona terrena, quibus vtuntur ad vtilitatem suã, mali autem abutuntur ad suam damnationem.* 14 Et non transibit alienus per eos. *deiiciens eos a sua prosperitate, sicut dicitur de rege terram aliquam deuastante, quod transit per eam ad libitum deuastando eam. Eliphaz enim ponebat felicitatem in prosperitate temporali, & ideo consequenter dicebat bonos & virtuosos ab ea non deiici.* 15 Cũctis diebus. *Postquam excitauit Iob ad attentionem, hic consequenter ponit suam intentionem, scilicet quod Iob adhuc in potestate temporali existens habuit causam anxietatis, & timoris propter mala quæ fecerat aliis, propter quod semper timebat sibi insidiari gladio & veneno, & aliis modis, sicut est de tyrannis. vnde 3. de consolatione prosa. 5. dicit de Dionysio tyranno: Expertus sortis suæ periculorũ tyrannus regni metus pẽdentis super verticem gladii terrorẽ simulauit. Quod exponens commẽtator dicit, quod cum Dionysius tyrannus existẽs in potestate sua, quæreret a quodam amico suo quid sibi videretur de ipso, respondit ipsum esse felicem, tunc Dionysius fecit eum sedere in regali solio vestibus regiis ornatum, & apponi optima cibaria ante eum, veruntamẽ super caput eius fecerat appendi gladium acutissimum cum filo tenui, quem cũ vidisset dictus amicus: præ anxietate nõ poterat comedere, sed timebat & pallebat præ timore gladii, ne quolibet momẽto caderet super ipsũ: tunc Dionysius tyrannus dixit: licet sim in potestate regia constitutus, tamen sum continue in tali anxietate quali tu es modo, propter mala quæ aliis feci, timens quolibet momẽto insidias mihi parari, & veneno vel gladio interfici: & hoc est quod dicitur:* Cunctis diebus suis impius. *idest in peccato obstinatus.* 16 Superbit. *secundum quod dicitur Psal. xxii. d. Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper.* 17 Et numerus annorum incertus est. *quia semper timet potestatem suam amittere. ideo subditur:*

Iaisio.

Boetius de Dionysio tyranno.

Soni

MORALITER.

1 *Quid est homo, vt immaculatus sit.* quod probant cum dicitur: 2 *Ecce inter sanctos eius ne im.* idest, ab immunditia totaliter immunis: ex quo concludunt: 5 *Quan. ma. abo. &c. qui bi. aquam.* i. sine freno & mensura. tales enim hęretici dicunt esse doctores ecclesię. 9 *Ostendã tibi.* dicunt etiam principes Christianos esse crudeles tyrannos: qđ notatur cũ subditur: 15 *Cunctis diebus suis impius superbit.* innocentes opprimendo. 17 *Et numerus annorum incertus est tyrannidis eius.* Eccl. x. b. Omnis potentatus breuis vita.

Sonitus

A dũ propriũ,tyrannidẽ exercet.Nam quod alius in republica, alius in prouincia,alius in ciuitate,alius in domo propria, alius per latentẽ nequitiã,hoc exercet apud se in cogitatione etsi non possit opere.Et est sensus. Cunctis dieb. suis im.&c. cur quasi de certo extollit,cui⁹ vita sub incertitudine tenet?

D corũ.Si iniquus falsa agens,falsa eloquens formidat, ne suos amittat milites.i.argumenta falsitatis,& iaculis pateat veritatis, si ei forte defuerit,quod ex fallacia opponat.

e *Tetendit &c.*Contra Deũ manus tẽdere, est in operatione praua despectis eius iudiciis perseuerare.Et contra oĩpotẽtẽ roboratur, quia prosperari in mala sua actione permittitur. Qui erecto collo aduersus eum currit,dũ q̃ creatori displiceat, cũ audacia perpetrat.

* Cat. Grae. omnis vita impii in sollicitudine. Aquila,in dolore. Theodotio, Infatuatur. Symmachus superbe extollitur.

* Cate. Græc. anni vero numerabiles dati sunt potenti. Symmachus, numerus annorum fortis absconditus. Et timor ipsius in auribus eius. *Quando videtur in pace agere, veniet subuersio eius.* Hebræus, prædatio.

* Philipp. prophetico spiritu quæ putat cõijcere in Iob, dicit

B de Diabolo, & satellitum illius mores describit. In veteri autẽ translatione legebatur pro gladio, & decretus est in escã multorum, nam dæmon quærens quem deuoret delectatur morte peccatorum, quẽ viri pii deuorant, vt populus bibens puluerem confracti vituli.

Num. 33.

a Vita incerta,etiam hic est pœna ei,quia eo ipso quod agit feritur,semper timidus & suspectus ne ab aliis patiatur quod aliis fecit,sed innocens,securus est.

a eius.Sonitus terroris semper in auribus illius, & cum pax sit † 1 2

a Quia dolose agit,erga se simpliciter agi non æstimabit. b De peccatis ad iustitiam cum tot vndique vrgeant.

b ille semper insidias suspicatur. Non credit quod reuerti pos- 3 4

a Sicut inuolutus tenebris de luce desperat.vnde.Impius cum in profundum venerit contemnit. Prou. 18

sit de tenebris ad lucem circumspectans vndique gladium, 5

a Etiam hæc pœna ei. ¶Hæc etiam est causa mala agendi. b Intus sibi testis damnationis, nec tamen quiescit,extra gaudet,intus timet,intus est accusator.

c Cum se mouerit ad quærẽdum panem, * nouit quod paratus 6 7 8

¶In actu.

d sit in manu eius tenebrarum dies. Terrebit eum tribulatio, 9

a Bene autem rex,quia & si trepidat erigit se per audaciã,eligit pati quælibet dum agat quod ei placet.

& angustia vallabit eum, sicut regem qui præparatur ad præ 10 11

a Ideo hæc omnia. ¶Hoc aperte de Antichristo & de membris eius omnibus.

e lium.Tetendit enim aduersus Deum manum suam, & con-

a Qui peruerse contra deum appetit,iusto iudicio implere finitur,nec negata facultate ad se redit ut pęniteat,

f trã omnipotentem roboratus est. Cucurrit aduersus eum 12

a Terrenis abundans,contra Deum erigitur. b Quia cura terrenorum occupat & excęcat.

g erecto collo, & pingui ceruice armatus est. Operuit * fa- 13 14

a Non est satis eis de se nisi & sui ex eis glorientur.

h i ciem eius crassitudo, & de lateribus eius aruina depen- 15 16

¶ Iste talis.

k det. Habitabit in ciuitatibus desolatis, & in domibus 17

a Ciuitates & domus ædificia,dum ruunt tumulos faciunt. b Vel,non habitabitur,quod idem est quia superba cogitatio ab autoris sui gratia non inhabitabitur, & ita uirtutibus non ditatur,cuius mentem non inhabitat Deus. ¶Etiam.

l desertis, quæ in tumulos sunt redactæ. Non ditabitur, †

* Olym. per regem qui tetendit aduersus Deum, diabolum intelligit, q cecidit. Et per ceruicem pinguẽ siue ex

* Cate. Grae. crassitudinem dorsi scuti eius externa pręsidia in quib. homo fidit.

* Phil. sic. Nemrod qui fuit venator contra Deum.

† præ obruit ç

* vbiq

E Gene. * enu

f *Cucurrit.* id est in malo opere obstaculum de aduersitate non habuit.

g *Et pingui cer. armatus* Pinguis ceruix est opulenta superbia affluentib. rebus quasi multis carnib. fulta.

h *Operuit fa. eius.* Faciem crassitudo operit,quia desiderata terrenarum rerum abundantia,oculos mentis premit.

a *Sonitus terroris semper.* Praua mens semper in laboribus est, sicut bona semper tranquilla,quia aut molitur mala quę inferat,aut metuit,ne sibi hæc ab aliis inferantur.

b *Non credit quod reuerti possit de tenebris ad.*quia dum feriri se vndiq; credit insidiis,salute desperata sęp ad neqtiã crescit.

c *Cum se mouerit &c.*Panis,hic,stipendium pñtis vitæ. Tenebrarũ vero dies tempus vltionis accipitur. In actu itaq; suo iste peruersus irã iudicis perpẽdit præsentem,sed a malo nõ auertitur.Vel.*Cum se mouerit &c.*Etsi aliquãdo iudicia Dei videns sibi venire timet,dum tamen præsentia quærit, auaritia victus illa contemnit.

d *Terrebit &c.*In oĩ quod iniquus agit,tribulatione & angustia vallatur,qa cor eius anxietate & suspicione cõfunditur,si occulte vult rapere vel mẽtiret,timet deprehẽdi, & laborat qũo tegi possit.Plana est via veritatis,graue iter mendacii,q regi pparato ad pliũ comparatur,qui rex præparatur ad prælium,sic de hoste suspectus est,vt quẽ ducit exercitum metuat

C ne labefactetur,ne destitutione militũ iaculis pateat inimi-

co-

i *Et de lateribus eius.* * Cat.Gręc.fecit peristomium super fæmora.Hebræus.Axungiam & diploidem.

* Cate.Grae.Laus autem ipsius iniuria,non enim est speciosa laus in ore peccatoris.

Latera diuitum sunt q eis adhærent, aruina de laterib. eius depẽdet,qa quisquis potẽti,& iniquo adhæret, ipse quoque de eius potentia velut ex pinguedine tumet.

K *Habi.in ci.*Quia ciuitas a conuersatione cõuiuentiũ appellatur.Ciuitates desolatæ sũt ipsi obsequẽtiũ cuneí puersorũ a quib.laudãtur.Domus aũt desertæ,sũt cogitationes prauę quas iniquus iste inhabitat,qa p oẽ qđ agit,iniquorũ hoĩum placere cogitationib.appetit.Quæ desolatæ,& desertę dñr, qa ab oĩpotẽte sunt derelictæ,quæ in tumulos sunt redactę, qa dũ praui qque confusis actionib. sibimetipsis ad puersa opa iũgunt,ondũt pculdubio,qa de ędificio vitę,ceciderũt.

l *Non ditabitur.*Quia superbi cogitatio ab auctoris sui gratia non inhabitabitur. F

Nec

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sonitus terroris semper in au.il. *Si enim audiet aliquem fremitum, videtur sibi quod sit impetus aduersariorum irruẽs super eum.*

2 Et cum pax sit.*idest,cum nihil tale terribile appareat.*

3 Semper insiduas suspicatur. *videlicet machinationes occultas fieri contra ipsum.*

4 Non credit quod reuerti possit de tenebris. *i.de tali anxietate mentis quæ obnubilat animam.*

5 Circum.vndique gl. *quia propter mala q̃.fecit,suscitauit cõtra se odiũ oĩ parte;& non solum ab extra, sed ẽt ab intra:ideo subditur:*

6 Cum se moueri. *idest,cum voluerit accipere corporis refectionẽ.*

7 Nouit. *idest,timet probabiliter.*

8 Quod paratus sit.*idest,morti per intoxicationẽ, & sic anxiatur non solum ab extra, sed ab intra timens intoxicari a propria familia ex odio vel pro præmio.ideo sequitur:*

9 Terrebit eum tribulatio. *superuentura.*

10 Et angustia. *q.d. sicut rex paratus ad prælium vallatur militibus,sic* *bus,sic iste angustiis, & terroribus:& quia istud procedit ex iusto Dei iudicio,subdit pro causa:*

11 Te.enim ad Deum ma.suã.*abutens potestate sibi a Deo cõcessa*

12 Cucurrit aduersus eum erecto collo. *Per superbiam.*

13 Et pingui cer. *Quia talis superbia procedit ex pinguedine diuitiarum & temporalis potestatis: & qa superbia excæcat,ideo subdit:*

14 Operuit faciem eius. *idest,notitiam intellectus.*

15 Crassitudo. *idest,superbia procedens ex temporali abundantia.*

16 Et de lateribus eius aruina. *Ex hoc signat q ministri eius & collaterales ex eodẽ motu malitia ei⁹ obtẽperabant, cã imitãte : talẽ aũt fuisse Iob signabat ille Eliphaz,dũ adhuc eßet ĩ ptãte cõstitutus.*

17 Habitabit in ciuitatibus desolatis,& in domibus.*Hic cõsequenter describit anxietatẽ iuste inflictam Iob,quando fuit a potestate deiectus dicens:Hibitabit in ciuitatibus desolatis.Prima.n.est pœna deiecti quod sit fugitiuus de loco proprio: & habitet in locis ruinosis, & occultis. Secunda est priuatio suæ substantiæ. & quantum ad hoc dicitur:Non ditabitur &c.*

Nec

MORALITER.

1 *Sonitus terroris semper in auribus illius.*quia propter mala quorũ est conscius sibi,omnib.locis,& horis sibi timet insidiari.

6 *Cum se mouerit ad quærendum panem.* id est ad accipiendum corporis refectionem.

7 *Nouit.*idest probabiliter æstimat intoxicari,& sic necesse ipsum continue anxiari.Cuius causa subditur cum dicitur.

11 *Tetendit enim &c.*eius membra persequendo.

Cu-

12 *Cucurrit ad Deum.* idest superbe.

13 *Et pingui ceruice.*i.diuitiis & temporali potestate.

14 *Operuit faciem eius.* i.mentem eius ignorantia crassa.

16 *Et de lateribus.*Nam eius collaterales & consiliarii semper quærunt diuitiis impinguari.

17 *Habitabit in ciuitatibus desolatis.* id est in societatibus inferni desolatione plenis.

† *Non ditabitur.*spiritualibus bonis.

Nec

a Vt arbor quæ non habet in terra radicem etiam leui flatu cadit, sic qui contra Deum roboratur sine radice stat, & cito sententia Dei eruitur.
a b nec perseuerabit substantia eius, nec mittet in terram radicē 1
a Cuius exemplo qui sibi adhærent, desiderijs vtuntur.
c d suam. Nō recedet de tenebris. Ramos eius arefaciet flamma, 2 3
a Superbus quo hic plus valet, eo amplius lingua eius effrenatur contra homines & contra Deum.
e f & auferetur † spiritu oris sui ab eo. † Non credet frustra erro- 4
¶ Et iuste. ¶ Eleemosyna post culpam pretium quo redimatur, sed non valet ei qui in malo permanet. 5
g re deceptus, quod aliquo pretio redimendus sit. Antequam 6
¶ Quia & nequitia eius vitam intercidit. a ¶ Etsi bona agit, quia tamen non recta intentione.
h i dies eius impleantur, peribit, & manus eius arescet. † Lædetur 7
¶ Opus scilicet. 8
k quasi vinea in primo flore botrus eius, & quasi oliua proij- 9
a Florem quem produxit oliua proijcit, quia rudimenta boni operis ad perfectum non producit. b Lædetur quia. ¶ His enim hoc contingit qui Deum puro corde non sequuntur. c Si bona intentio non sit, & bonum opus quod videtur perit.
l ciens florem suum Congregatio enim hypocritæ † sterilis, & 10
a Quia æstu auaritiæ maiora bona ostendunt. b Laudis. ¶ Terrena quia maiora ab omnibus dona petunt ignis deuorabit tabernacula eorum. 11
m n ignis deuorabit tabernacula eorum qui munera libenter acci- 12
¶ In videndo. ¶ Derogando.
o piunt. Cōcepit dolorem, & peperit † iniquitatem, & vterus eius 13 14
p præparat dolos. 15

A a *Nec perseuerabit.* Acsi dicat. Hoc quod hēre videtur, exterius transit, & illud qđ transire nō poterat, interius non hēt.
b *Nec mittet in terram.* quia velut ad leuem flatum, sic ad motū occultæ sententiæ vita eius eruitur. Vel, in terrā non mit. &c. quia nunquā ad æternæ vitæ desideriū cordis sui cogitationem plantat.
c *Non recedet de tenebris.* quia enim lucem iustitiæ non quærit, de tenebris non recedit.
d *Ramos eius &c.* Quia ipsi quoque qui ei cōiuncti sunt, terrenis desiderijs æstuant, vt boni operis fructū non ferant, quia ad appetenda infirma per nequitiam anhelant.
e *Et auferetur spiri.* Quia eo percussionis sententiam accipiet, quo oris sui spiritum timore Dei nō restrin-
B git.
f *Non credet.* Quia eleemosyna eum redimere non valet quā perpetrata rapina pauperis, ante oculos Dei ascendere non permittit. Vel quia pro extendenda temporali vita eleemosynam tribuit, non valet obtinere, vt finem debitum euadat.
g *Antequam dies eius.* quia longos animo dies proponit, dum ad illud tempus peruenire nō valet quod expectat, quasi anquam dies illius expleantur perit. Vel. *Antequam dies eius impleantur peribit.* quia si quid fortasse boni cęperit, priusquam per longitudinem in eo temporis conualescat, ad exteriora relabitur.
h *Antequam dies eius impleantur.* Grego. Dies præsciti nec augeri nec minui possunt, nisi contingat, vt ita prætiantur, vt vel cum operib. optimis sint longiores, vel cum pessimis breuiores, sicut Ezechias augmentum lachrymis meruit, & de peruersis dicitur. Indisciplinatis obuiat mors.
h *Manus eius.* ab omni bona operatione siccantur.
i *Lædetur quasi &c.* Si florentē vineam, immoderatum frigus vel ęstus attigerit, discusso flore botrus tabescit. Sic nōnullos qui post puersa itinera sanctas vias sectari appetunt, priusq̄ in eis desideria bona roborent prosperitas seculi q̄ eos exte-
C rius implicat, a calore intimi amoris retrahit, & quasi ex frigore extinguit qcqd de virtutū flore ī eis apparere videbat, illos aūt ī flore æstus cōtingit, quos humanę laudis appetitio D feruentes in sancto studio a fructu alienos facit, vnde subdit.
K *Et quasi oliua proijciens.* Oliua cū in flore est, si immoderata nebula tangit, a fructu vacuatur. Sic bona inchoātes, si laudibus cęperint delectari, fructum operib. perdunt, velut ex nebula fauoris, qua fit caligo intelligentię, vt nequeant discernere qua intentione quid faciant.

Vel in primo flore. Infirmus regere, vel inferiora agere non debet, quia in terrenis actibus frigescit. Vel cum placere videt quæ agit, ardentius eadem bona operatur, & quasi in sancto studio, fernet, vnde æstu perit.
l *Congregatio enim hypocritæ &c.* Congregant hypocritæ bona opera, sed eorum sterilis est ipsa congregatio, quia per hoc quod agunt, fructum recipere in æterna retributione non appetunt.
m *Et ignis deuorabit tabernacula eorum, &c.* Corpora, in quibus animæ eorum habitant tabernacula dicit, quę hic desideriū laudis, postmodum autem concremabit ignis gehennæ.
n *Tabernacula.* Cogitatio est tabernaculum, in qua mens habitat, quam æstus auaritiæ vastat. Vel cor tabernaculū dicit, qđ consumit ardor laudis. Vel corpus est tabernaculum animæ: & qui hic ardent mente, ardebunt carne ignib. gehēnę.
o *Concepit dolorem.* Cum peruersa cogitat, iniquitatem parturit, cū explere cęperit, concepit. Mens etiam hypocritę nunquam vacat a malo, quia quæ appetit alijs inuidet, ex quorū despectu clarior sit, vnde & dolos parat vt solus ęstimationem capiat.
p *Vterus eius præparat dolos.* i. mens in qua cogitationes generantur maiorem malitiam contra proximos cōcipit, quanto solus præ omnib. videri innocentior quærit, hoc dicit, quia percussum Iob pro hypocrisi putauit.
✱ Nicetas. Vterum, pro anima posuit, docetque impiū incidere in foueam, quam facit, aut iniuste diuitias comparando dolorē quasi parturientis sibi acquirere, quasi Iobus sententia Eliphazi sit ei similis.

Margin: † iritus. | Lætetur si- ... immanitate. ... more. ... non suc-... | Re 20.2. Eccle. 20. (?) | † Non credet recto(sub aer bo(il. qui errat sed mendaciū erit le-co eius, ... cet uerbi re-cti, sicq; mendacio cr. d. t. Alii sic Non credet uano errore deceptus quod uanis futura sit amaritudo eius. † manebit solitarii † mendacium.

CAP. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nec mittet in terra radicem. *idest, non habebit stabilem & securam mansionem.*
2 Non rec. de te. *idest, non releuabitur a suis miserijs propter malū suæ obstinationis: & alia pœna est quando priuatur prole sua quod ipsi Iob contigerat. & quantum ad hoc dicitur:*
3 Ramos eius. *idest, filios, & filias.*
4 Are. fa. flam. *idest, interficiat diuina iustitia: per hoc insinuans, quod pueri Iob iuste pro peccatis suis fuerant occisi.*
5 Non crede. *Redimendus sit idest liberandus a miseria aliquo auxilio, quia est indignus.*
6 Antequam dies eius impleantur. *quia mors eius accelerabitur ante cursum naturæ.*
7 Et manus arescet. *idest, omnia eius opera deficient.*
8 Lædetur quasi vinea &c. *idest de eo non expectabitur aliquis bonus fructus. ideo subditur:*

Et

9 Et quasi oliua &c. *& sic amittit fructum suum futurum.*
10 Congregatio enim hypocritæ. *idest ipsius Iob quem dicebat hypocritam prætendendo falso exterius sanctitatem.*
11 Sterilis. *quia omnia bona quæ congregauerat Iob, fuerunt ei subtracta.*
12 Et ignis deuorabit tabernacula eorū &c. *In hoc notat Iob, quod dum esset in potestate, fuerat acceptor munerum ad peruertē dum iudicium: & ex hoc fuisse punitum pœna ignis, oues suas & pueros cōsumentis, vt habetur supra 1. c. Ignis Dei cecidit e cælo, & tactas oues, puerosque consumpsit. & ideo dicitur hic. Et ignis deuorabi taber. eorum, quia custodes ouium solent in tabernaculis habitare.*
13 Concepit dolorem. *idest pręcogitauit malum alii facere.*
14 Et peperit iniquitatem. *deducens ad effectum cogitationem suam iniquam, dum esset in potestate.*
15 Et vterus eius præparat dolos. *idest post deiectionem suam nō mutauit mentem, quia si posset, haberet adhuc nocendi volūtatem.*

CAP.

MORALITER.

1 *Nec mittet in terram radicem.* scilicet viuentium, in qua non habebit partem.
3 *Ramos eius aresa. flam.* scilicet gehennæ puniens eius opera.
5 *Non credet.* quia in inferno nulla est redemptio.

Ante-

6 *Antequam dies eius impleantur.* per mortis accelerationem.
12 *Et ignis deuorabit tabernacula eorum qui munera libenter accipiunt &c.* ad iustitię subuersionē Ista dicūtur ab hereticis, falso contra bonos principes Christianos, sed a catholicis veraciter dici possunt cōtra malos, qui tyrannizant sup bonos.

ADDITIO.

In cap. 15. vbi dicitur in postilla: Docuit enim iniquitas tua os tuum. Ex abundantia enim cordis os loquitur. Litera hebraica in hoc loco uidetur sonare sic: Condemnet te os tuū, & non ego, & labia tua testantur in te: & est sensus: Ex quo iniquitas tua tam manifestata est per os tuum: quia dictum est: Docuit iniquitas tua os tuum &c. De cętero melius est ut condemnet te os tuum. vt te scilicet confitearis esse condemnandum: quia mitius agitur contra confitentem peccatum suum, quam contra illum qui peccata sua etiam manifesta nititur defendere, & idem intelligitur ex hoc qđ dicit: Et labia tua testantur in te, sub alijs tn̄ uerbis.

A

CAP. XVI.

a Respondens autem &c. * Nicetas. Eliphazo existimanti solis impijs flagitia irrogari, occurrit Deū testem suæ conscientiæ laudans, & lamentis orationem concludens.

CAP. XVI.

a RESpondens autem Iob dixit. Audiui frequē- 1 2
a Quæ scilicet mali bonis sibi aduersantibus obiiciunt, priusquam inde accusantur, & est bonis merces de patientia, etsi non de conuersione illorum. b In his estis onerosi, quia videmini consolari, quia inter dulcia virus inserunt, non tamen inde facti boni, recta defendunt, vnde Iob. Nunquid &c.
b ter talia. Consolatores onerosi omnes vos 3
c estis. Nunquid habebunt finem verba ven- 4
a Ideo non habent finem. b .i. veniet tibi molestia de tua locutione, non quia patienti quam non reddit, sed si hoc malo faceres redderet tibi molestiam & citius taceres. c Quasi non venit tibi molestia. Sed.
d tosa, †aut aliquid tibi molestum est si loquaris? Poteram & 5
e a Et quia verbis non corrigimini, vtinam sentiretis quod sentio. Pia oratio qua optat eis flagella Dei non ad pœnam sed correctionem. b Non mea pro vestra, ne similis nequam. 6
f similia vestri loqui. Atque vtinam esset anima vestra pro ani- 7
a Tunc. ¶ Dicens flagella prodesse. ¶ Sic vos modo debueratis facere mihi.
ma mea: †Consolarer & ego vos sermonibus, & mouerem ca- 8
¶ Non ex toto, quia & si extemperantius, vitia non ferrem. 9
put meum super vos. Roborarem vos ore meo, & † mouerem 10 11
¶ Sed quia nihil vos domat.
g labia quasi parcens vobis. Sed quid agam? Si locutus fue- 12
h ¶ Quia peruersis hic felicibus. a Sed mala fortis ab exterioribus. 13 14
ro, non quiescet dolor meus, & si tacuero, non recedet a 15

Onerosi consolatores.

† quid roborabit re, si respōderis? (uel, quid molestū est tibi quod respondeas?

† Cumularem super uos sermones

Audiui frequenter talia. Electi frequenter aliena mala quasi sua audiunt, & ab his eis crimē impingit, a quib. crimina impacta pp̄etrantur.
b *Consola. onerosi omnes vos.* Praui cum laborare bonos in aduersitate cōspiciunt, in eo quod cōsolari eos appetunt, mala eis psuadere conāt. *Cōsolatores onerosi.* Ca- B uendum est ne tēpore luctus increpatio fiat, quia etsi recte quidam debent increpari, non tamē in afflictione, ne qui lenire debet, dolorem augeat.
c *Nunquid habebunt finem verba ventosa.* Mali ventosa verba proferunt. Nam dicta eorum etsi quandoque sana sunt per sententiam, inflata tamen sunt per elationem.
d *Aut aliquid tibi molestum est si loquaris.* Acsi diceret, eo q̄ plus loqueris quo a me aliquid molestū de tua actione nō audis.
e *Poteram & ego similia vestri loqui.* Narrat quid facere potuit sed ne iustitiam deserat, quod facere potuit, declinat.
f *Atque vtinam esset anima vestra pro anima mea.* In his verbis hoc monstratur intendere, vt amici eius qui per charitatem cōpati nesciebant, ab experimēto discerent alienæ afflictioni qualiter misereri debuissent, quos dolorib. edomitos cōsolaret. cū de exteriori passione interiorē in eis conualescere salutē indicaret. Caput ēt moueret, quia mentem ad cōpas- C sionē inflecteret, eosque inter flagella roboraret, cū doloris eorū vim verbis mitib. leniret. Et moueret labia quasi par- D cēs eis, quia mala eorū sub moderata increparet inuectione.
g *Quasi parcens.* Nota quasi, q̄a ecclesia rigorē disciplinæ cū mansuetudine miscens bn̄ subdito nō parcens parcit, q̄a libere arguit, sed a culpa eximit. Proteruo vero q. de correctione ne peior efficeretur, parcens non parcit, quia tempus quærit dum omnibus communiter loquens in eiusmodi culpam inuehitur, qua sic detecta latens ille temperantius percutitur & sanatur. Hoc autem dicit de occultis proteruorum potētium. Nam de apertis, si p̄dicator tacet, appro- E bare videtur, & crescunt in exemplum.
✻ Chrys. Optarim meas a vobis suscipi calamitates, fortasse tūc caput mouerem vestris malis gratulans, vt nūc facitis, & tunc disceretis philosophari in alienis malis. Aut, si in meis miserijs versaremini, vtrum ipse in vos verbis insultarem? minime vero, quin verbis accōmodatis vos erigerem. Aut alio verborum genere vobiscum essem congressus, capitisque motu vestrum ad me dolorem pertinuisse declararem, meoque vos ore confirmassem.

† mo... rum auert... dolo... bis.

* Philip. Euge accipitur aliquando in bonum, vt Euge serue bone, aut in malum, vt, Erubescant qui dicunt Euge, sic capitis motio pro varia intentione. Matt.
* Didym. erga amicos declarat egregiam suam voluntatē Quia vestra salus mihi curæ est, idcirco vel in hoc meo cruciatu vos commonefacio.
h *Sed quid agam si locutus, &c.* Hoc quamquā personæ B. Iob, tn̄ ecclesiæ sic superiora, congruit, quę cum loquitur, dolor F eius minime quiescit, qn̄ locutione sua puersos corrigi minime

---

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XVI.

1 RESpondens autē Iob. Hic ponitur ipsius Iob respōsio. Circa q̄d sciendum, quod sicut patet ex prędictis Eliphaz non replicauerat aliquid contra Iob de principali proposito, scilicet de immortalitate animæ & futura resurrectione, sed ex verbis Iob conatus fuerat condemnare ipsum, primo ostendens eum præsumptuosum & blasphemum, & secundo pp̄ iniquitates suas esse afflictū. igitur Iob in sua rñsione primo euacuat ipsius Eliphaz increpationem. & secundò declarat principale propositū, scilicet futuram remunerationem, c. 18. Prima in duas: quia primo excludit increpationem Eliphaz in quantum nitebatur ostendere Iob pręsumptuosum & blasphemum, secundo quantum ad hoc quod dicebat eum pro peccatis afflictum, ibi. Nunc autem, Circa primum dicit: *Audiui frequenter talia.* scilicet verba pungitiua & increpatiua ab Eliphaz & sociis eius: ideo subditur:
3 *Consolatores onero. omnes vos estis.* quia licet venissent ad consolandum Iob, tamen peruersi erant ad ipsum increpandum & molestandum.
4 *Nunquid habebunt finem verba ventosa.* idest iactatoria & soliditate ueritatis carentia.
5 *Aut aliquid tibi molestum est, si loquaris.* prouocando me ad iram quantum in te est, quasi diceret non, & tamen deberet tibi esse molestum increpationib. affligere amicum tuum.
6 *Poteram & ego similia vestri loqui.* idest vos pungere si essetis in loco mei, sed hoc non facerem, vnde subditur.
7 *Atque vtinam esset anima vestra pro anima mea.* id est in afflictione & tristitia in qua sum, & ego essem liberatus, hoc nō dixit Iob appetitu uindictæ, sed zelo iustitię, & vt ipsi in afflictione positi experirentur ueritatem amicitię suę. Iō subdit.
8 *Consolarer & ego vos &c.* ueris & dulcib. & non pungitiuis.
9 *Et mouerem caput meum.* i. signum intrinsecę compassionis.
10 *Roborarem vos ore meo.* inducendo vos ad patientiam.
11 *Et mouerem la. mea &c.* quasi parcens uo. ad mitigationem doloris uestri, non ad augmentationem.
12 *Sed quid agam?* ad doloris mei releuationem. q. d. non habeo, ideo subditur.
13 *Si locutus fuero.* Quasi ad aliqualem mei consolationem.
14 *Non quiescet dolor meus.* Quia est intrinsecus radicatus.
15 *Et si tacuero non recedet à me.* Quia quādo dolor celatur quasi clausus interius magis intenditur, quam si per uerba aperiatur exterius.

MORALITER.

1 *Respondens autem Iob &c.* Qui tenet hic typum doctoris catholici, sicut Eliphaz tenuit typum hæretici. Dicit igitur:
2 *Audiui frequenter talia.* scilicet aspera & falsa ab hæreticis dicta: Sed quoniam aliquando blandis vtuntur, vt per hoc incauti decipiantur, subdit:
3 *Consolatores onerosi omnes vos estis.* quia talia blanda duris & asperis sunt peiora.
5 *Aut aliquid tibi molestum est si loquaris &c.* scilicet veraciter & modeste: nam hoc nulli molestum debet esse.
6 *Poteram & ego similia verba loqui.* sed nolo: nam indecens esset mihi.
7 *Atque vtinam esset anima mea pro anima vestra.* scilicet in afflictione: Nec dicit hoc zelo vindictæ, sed iustitiæ, vt pœna docente scirent compati catholicis positis in tribulatione.
8 *Consolarer & ego vos.* Veraciter & ex corde.
9 *Et mouerem labia quasi parcens.* idest compatiens & magis ratione culpę quam pęnæ.
12 *Sed quid agam.* q. d. sum perplexus.
13 *Si locutus fuero.* vos arguendo.
14 *Nō quiescet dolor meus.* Eo q̄d vestra correctio nō sequtur.
15 *Et si tacuero non recedet a me.* Quia pungar aculeo cōscientiæ: quia dimittenda non est veritas doctrinæ. Sed quoniam doctor ecclesiæ nō solum dolere debet de obstinatione infidelium, sed etiam de peccatis fidelium. ideo subditur:

A nimē conspicit, & cum tacet, dolor non recedit, quia etsi ad uersata conticuerit, hoc ipsum amplius quod tacet gemit, quia se tacente peruersorum culpas excrescere conspicit.

a *Nunc autem op. me. do. &c.* Dolore ecclesia premitur, quando in malitia crescere peruersos intuetur. Et ad nihilum membra eius redigunt, qñ ex imitatione prauorū, infirmi deteriꝰ infirmantur & velut in nihilum redigunt. quia dum manētem Dei essentiam deserunt diligentes trāsitoria quasi ad non esse tendunt. Nūc aūt dr, qa tps doloris ecclesiæ modo est, gaudiū post modum seqtur. Sæpe vero cōtingit, vt sancta ecclesia non solum infideles atque extra positos aduersarios toleret, sed eorum quoque insidias, atque aduersitatē mix ferat, quos intus habet. Vnde beati viri voce mox apte subditur.

a ¶ Ostendit sub persona sua persecutionem ecclesiæ in vltimis temporibus, scilicet Antichristi.

a me. † Nunc autem oppressit me dolor meus, & in nihilum re- 1 2

¶ Dum praui crescunt, infirmi inde mouentur ad terrena. a ¶ Sicut per ossa fortes, sic per artus infirmi. b ¶ Mala intus a domesticis.

b dacti sunt omnes artus mei. † Rugæ meæ testimonium dicūt † 3

a ¶ Iam. b ¶ Hoc in fine sub Antichristo.

c contra me, & suscitatur falsiloquus aduersus † faciem meam, 4

d contradicens mihi. Collegit furorem suum in me, & † com- 5 6

a ¶ In potentibus. b ¶ Persecutoribus suis, qui laniant.

minans mihi infremuit contra me dentibus suis. Hostis 7 8

¶ Insipientibus seculi. a ¶ Qui prouident, & consiliis persecutionis inflammant.

e f meus † terribilibus oculis me intuitus est. Aperuerunt su- 9

g per me ora sua, & † exprobrantes percusserunt maxillam 10

h meam † satiati sunt pœnis meis. † Conclusit me Deus apud 11 12 13

† animam.
† tacuit oculos suos contra me.
† odiens me.
† probro.
† simul aduersum me congregati sunt.
† Vel tradidit me Deus mēdaci (aut peruerso.)

b *Rugæ meæ, &c.* Rugæ ecclesiæ sunt omnes qui in ea dupliciter viuunt, qui fidem vocib. clamant, operib. denegant. Hi pacis tempore, quia huius mundi potestatib. eādem fidem honori esse conspiciunt, fideles se esse mentiuntur. Sed cum ecclesiam subita aduersitas turbauerit, illud illico ostendunt B quod in perfida mente moliuntur. Et est sensus, me insequēdo increpant, qui in meo corpore positi duplicitatis suæ malitiam non emendant.

✠Polyc. Criminatio me incessit nulla veritate, solis ęrumnis meis subnixa, nec quisquam ē teb. sed ex iis tantum quæ acciderunt malis pronunciat, & me iniustum dicit.

c *Et susc. falsi. adu. fa. &c.* Dum prædicationi eius aperte contradicere non præsumunt, ecclesia falsiloquium quasi post dorsum patitur. Sed cum malitiæ tps eruperit, is qui nunc metuens derogat ad cōtradicendum ante faciem venit, qa verbis veræ fidei apertis vocib. obsistit. Quod quoniam per malignū spiritū fit ad eum describendum uerba conuertit.

d *Colleg. furor. su.* Diabolus princeps falsiloquii hēt nunc cōtra ecclesiam furorem, sed sparsus est: quia occultas tētationes per singulos mouet. Cum uero contra eā accepta licētia C aperte sæuierit, furorem suum in eam colligit, quia in eius D afflictionem tota se intentione constringit. Qui contra eam dentib. fremit, eamq; terribilib. oculis intuetur: quia palios contra eam crudelia exercet, & palios q̄ exerceat pudet.

✠Olym. Si de Deo loquitur, vehementem eius iram illam declarat, si de diabolo, idem de demonib. cecinit Dauid, frēduerunt super me dentib. suis. Phil. Vetus interpres legit. Sagittæ pyratarum super me qñ mundus nomine maris ītelligitur diabolus pyrata dicitur aut Cetus, aut draco, in terra appellatur Leuiathan siue enormis bestia & per terribiles oculos insomnia, vel amicos a dęmone incitatos vt maxilla percutitur quando gloriosa conscientiæ fidelis percussio opprobriis uerberatur.

✠Orig. Per inimicum diabolum intelligit, & nomine impiorum non amicos, qui erant pii, & boni, sed prædones. Idem Nicetas.

e *Aperuerunt super me ora, &c.* quia ora sua reprobi exprobrantes aperiunt, cum & errorem prædicare non metuunt, & prædicamenta rectæ fidei irrident.

f *Percus. ma. meam.* Maxilla ecclesiæ sunt sancti p̄dicatores, q vitam carnalium verbo correctionis conuertunt, hos reprobi p̄cipue persequuntur, quos dum ēt necant, illa eos pœna satiat quæ mentem ecclesiæ præcipue cruciat, vel castigat. Maxilla. E

g *Maxillam meam.* Petrus est maxilla qui mactat, & manducat. Samson maxillam asini tenet, & hostes occidit. i. Chrs simplices præcones manu virtutis tenet, & a vitiis carnales occidit. Maxilla proiecta est in terram, aquas effudit, quia data morti corpora præconum magna ostendunt miracula. Act. 10.b. Iud. 15.c

h *Conclusit me Deus, &c.* Electorum populus apud iniquum concluditur: cum eius caro antiqui hostis persecutorib. temporaliter datur. Qui non spiritu, sed manibus inimicorum traditur, quia quo hunc mente capere nequeunt, eo contra illius carnes crudelius inardescunt.

Ego

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Nunc autem oppressit me dolor, &c.* Hic consequenter excludit verba Eliphaz, prout ostendebat ipsum pro peccatis afflictum, & primo ostendit suę afflictionis grauitatem, & secundo suæ innocentiæ puritatem, ibi. Hæc passus sum, & tertio consolationis sibi promissæ vanitatem ibi: Verbosi amici mei. Prima in tres, quia primo exprimit suam afflictionem, secundo remouet quandam dubitationem, ibi: Conclusit me, tertio respondet ad quādam obiectionem, ibi: Saccum. Circa primum sciendum, quod sanctus Iob fuerat afflictus a diabolo immediate, quantum ad ablationē substantiæ suæ, & filiorum, & corporis sui percussionem, & etiam mediate, inquantum amicos excitauerat ad eius increpationem, & iō loquendo de affligente ipsum aliquando loquitur in singulari, notando ipsum dæmonem, aliquando in plurali, notando cum ipso amicos suos per eum excitatos. Dicit igit. *Nunc autem oppressit me dolor meus.* s. quantum ad corpus: quia anima non fuit oppressa tanquam a stabilitate virtutis deiecta.

2 *Et in nihilum, &c.* Quia percussus erat vlcere pessimo a planta pedis vsque ad verticem.

3 *Rugæ meæ, &c.* Humor. n. interior desiccatus erat, & sic vltra cutis exterior rugas contraxerat, & sic erant testimonium percussionis eius.

4 *Et suscitatur falsiloquus.* i. diabolus, qui est mendax, & pater eius. s. mendacii, vt habetur Io. 8.

5 *Contradicens mihi.* per amicos meos, quos ꝯ me excitauit.

6 *Collegit furorem suum, &c.* i. apposuit totum conatum ad mihi nocendum. F

7 *Et comminans mihi.* Loquitur de dæmone ad modum crudelis bestiæ, quæ frendens dentib. comminatur ei quē uult deuorare. Et ad idem pertinet, quod subditur.

8 *Hostis meus.* Quia fera volens aliquem deuorare, terribiliter aspicit eum.

9 *Aperuerunt super me ora sua, & exprobrantes.* dæmon, & amici mei per eum excitati. dæmon coram Deo me infamando vt habetur supra 1. capitul. & amici mei falso me condemnando.

10 *Percusserunt maxillam meam.* i. contempserunt me manifeste, sicut contemnitur ille, qui percutitur in facie.

11 *Satiati sunt.* i. lætati.

12 *Pœnis meis.* Quia dæmon lætatur de afflictione innocentum. Amici. n. Iob lætabantur inquantum reputabant eum iuste percussum, secundum quod dicitur in Psal. Lætabitur iustus cum viderit vindictam. Ipsi autem reputabāt se iustos & ideo ostendebant se applaudere diuinæ iustitiæ. Psal. 57 b.

13 *Con. me.* Hic consequenter remouet quandam dubitationem, ex hoc. n. quod dixit se afflictum a dæmone, posset aliquis credere quod illa afflictio non processisset ex ordine diuinæ sapientiæ, ideo hoc remouet, dicens. *Conclusit me Deus apud iniquum, & manib.* i. diabolum, cui ex ordine suæ sapientiæ concessit potestatem affligendi me.

Et

MORALITER.

1 *Nunc autem oppressit me dolor meus.* propter fidelium defectus.

2 *Et in nihilum redacti sunt omnes artus mei.* Nam inter catholicos qui sunt ecclesiæ membra, multi prægrauantur culpa. Quod significatur per omnes cum dicitur.

† *Omnes artus, &c.* Sicut dicitur omnes de ciuitate currunt ad tale spectaculum, licet frequenter maior sit numerus remanentium.

3 *Rugæ meæ testimonium dicunt contra me.* Ecclesiæ rugæ, Christiani duplices, & ficti dicuntur, qui tempore aduersitatis veros, & catholicos accusant, & persequuntur, sicut legitur de Torquato.

9 *Aperuerunt in me ora sua.* Me vituperando.

10 *Percusserunt maxillam meam.* i. personam honore dignam, sicut frequenter prælatis ecclesię legitur esse factum.

12 *Conclusit me Deus apud iniquum.* Gre. Electorum populus apud iniquum concluditur cum eius antiqui hostis persecutionibus temporaliter datur. Sed quia Christus in membris suis patitur, sequitur.

A a *Ego ille quondam opul.* Infirmorum mentem designat, quia dum aduersa præuidere nesciunt, tanto eis grauiora sunt, quanto ab eis inopinata tolerantur. Vel in quibusdam eisdē retro labentib. hæc ecclesia patitur, qui post doctrinæ opulētiam aliquando subitis vitiis conuertuntur.

b *Tenuit ceruic. meam.* Ceruix hic libertatis erectionem significat quam hostis tenet persecutionis tempore. Constringit, dum infirmi uera quę sentiunt prędicare libere non præsumunt. Vel ceruicem suam dicit eos, qui ī ecclesia sub occasione defendendæ rectitudinis uitio elationis deseruiunt, quā hostis districtione suæ persecutionis inclinat.

†uel, quietus.

†iaculatorib.

† operuit.
† puluere cornu meum, id est caput meū. Chal. interpres uertit gloriam meā. Alii splendorem sup. 15. b. Signum.

a ¶ Et cum hoc sit.

a iniquum, & manibus impiorum me†tradidit. Ego ille quon- 1 2

a ¶ Ecclesia pacis tempore suos opulentia prædicationis pascebat.
¶ Quia improuida mens infirmorum cadit.

b dam † opulentus repente contritus sum. Tenuit ceruicem 3 4

c d meam, confregit me, & posuit me†sibi quasi in signum. Cir- 5 6

a ¶ In uobis consentientibus.

e f cundedit me†lanceis suis, conuulnerauit lumbos meos. Non 7 †

a ¶ Hoc non ad literam de Iob, & per hoc nota hæc omnia mystice dici.

g pepercit, & effudit in terra viscera mea. Conscidit me vulne- 8 9

a ¶ Et ita. b ¶ Cui etiam assuetus nequit reluctari. c ¶ Propter hoc. d ¶ Alias consuit.

h i re super vulnus, irruit in me quasi gigas. Saccum consui sup 10 11

a ¶ Hæc omnia dicit in persona Christi: cuius figura est. b ¶ Fortis quod non fecit, in debili plangit quem iuuat ad veniam: quasi fecerit.

K l cutem meam, &†operui†cinere*carnem meam. Facies mea 12 13

m intumuit a fletu, & palpebræ meæ†caligauerunt. Hæc pas- 14

✻ Phili. Ceruix signū fortitudinis. Et homo in signum ponitur, qui illuditur sic: Hier. Thr. 3. *posuit me quasi signum ad sagittam, & misit in renibus meis filias pharetræ suæ.*

✻ Cat. Græc. tenuit comam meam: quod in capillis quorundam, vt Sansonis fuerit certa virtus.

c *Et posuit me quasi in signum.* Signum ad hoc ponit, vt sagit-
B tarū emissione feriatur. Fidelis itaq. populus in signum hosti suo ponitur, quia eum sp suis ictib. impetit, cum suis persecutionib. affligit, vñ Apostolus. *Ipsi. n. scitis qd in hoc positi sumus.* Acsi aperte dicat. Quid in hoc tpe uulnera nostra miramini? q si æterna gaudia qrimus, ad hoc venimus, vt feriamur?

1. Thess. 3. c.

d *Circundedit me.* Ecclesia lanceis ab hoste suo circundatur, quando in membris suis ab impugnatore calido tentationū iaculis ab omni parte impetitur.

e *Conuulner. lumb. me.* Cum hostis fidelem populum ad luxuriam pertrahit, hunc in lumbis ferit. Conuulnerare aūt dr̄, qa qđ nobis male suggerit, nos sequentes ex propria volun-
C tate implemus, & quasi cum ipso nos pariter uulneramus.

f *Non pepercit, & effudit in ter. vi. mea.* Viscera ecclesiæ dicit eorum mentes, qui eius in se continent mysteria: quos dum antiquus hostis ad secularia negotia pertrahit, eius uiscera in terra fundit.

Non pepercit. i. non destitit.

g *Conscidit me.* In infirmis suis ecclesia vulnere super uulnus conscinditur, quando peccatum peccato additur, vt culpa vehementius exaggeretur.

Irruit

D h *Irruit in me qua. gigas.* Quia nimirum malignus spiritus cōtra hanc ex praua consuetudine deuictam quasi more gigātis pugnat, quia quanto se ei anima subiicit crebrius, tanto eum sibi intolerabiliorem se facit. Sed quia plerunque ad pœnitentiam redit, sequitur.

i *Saccum cons. super cu.* in sacco, & cinere pœnitentia, in cute, & carne pctm̄ carn s intelligitur. Ergo quasi saccus super cutē consuitur, & cinere caro operitur, quia culpa carnis per pœnitētiam tegitur, ne in districti iudicis examine ad vltionē videatur.

†uel, diu re fecit sub. a uis

†uel, sco.

✻ Nicetas. nigrorem nacta est cutis mea propter cruciatuum acerbitatē, quasi saccus ex uillis contextis effectus. Aut quemadmodum, qui saccum gestant, corpore contabescunt, sic se plane confici docet. Vel qui antea regia induebar veste, nunc saccus est mihi amictus.

* cornu
† nmbro
Plenæ lu

E

k *Facies me. intu.* Facies ecclesiæ sunt qui in regimine positi apparent primi, vt ex eorum specie sit honor fidelis populi. Hi plangunt culpas infirmantium. Sed dum uident quosdam ad veniam redire, quosdam vero in iniquitate perusitare, occulta Dei iudicia obstupescunt, quę non intelligunt

Facies c
fiæ.

✻ Orig. & Cat. Græc. Venter meus combustus est a planctu, & super palpebras meas vmbra. Nicetas. Venter est aia fugiens obtutum, & cibos qui a ratione subministrant coquēs

✻ Philipp. a verbis illis, Rugæ meæ. ad hæc. Terra, &c. dicta sunt in figura de Christo Domino maxime tempore passionis.

l *Et palpebræ.* Palpebræ appellantur, qui ad prouidenda plebium itinera uigilant, sed cum occulta Dei iudicia, nec ppositi vigilantes intelligunt, palpebræ ecclesiæ sanctæ caligāt.

Palpebra

m *Hæc passus sum.* A verbis corporis ad capitis verba vertitur, quia absque iniquitate manus suæ pertulit. *qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius.* Terra sanguinem eius non operuit, quia sancta ecclesia redemptionis suę mysterium in cunctis iam mundi partibus prædicauit.

1. Pet. 2.
F

✻ Orig. Vt in Abele, vel non impediatur uox mea: quin ad Deum perueniat.

*Olym. O beate non magis, vt supplex, q̄ vt vates hæc enunciasti, tua enim virtus in omnium ore versatur, & tua certamina

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et man. impiorum me tr.* Inquantum ab eis persequi me permisit, & qualiter hoc sit ostendit, dicens.

2 *Ego ille quondam opulentus.* i. diues, & famosus.

3 *Repente contritus sum.* Quod non solet communiter accidere, sed a magno statu homo decidit paulatim. Iob autem repentine decidit a temporali prosperitate, dæmone hoc ꝓcurante, & Deo permittente: quod fuit satis grauius, quam si paulatim cecidisset, & signum diuinæ permissionis in speciali, eo quod non sic consueuit fieri.

4 *Tenuit cer. meam.* Loquitur ad modum hominis debilis, cuius caput tenetur a fortissimo eum pro sua uoluntate conterente. 5 *Et po. me sibi quasi in sig.* Ad cuius percussionem multæ sagittæ mittuntur, & per hoc innuit Iob multiplices percussiones suas, & idem designat per multitudinem lācearum, di. 6 *Circumdedit me lan. suis, &c.* Per hoc designat interfectionem filiorum, qui de lumbis eius egressi fuerant.

7 *Non pepercit, &c.* Etiam percutiendo me in proprio corpore, ideo subditur. 8 *Et effudit.* per hoc designans, quod dolor eius sensibilis non tantum erat in superficie corporis, sed etiam penetrabat vsque ad intima.

Con-

9 *Conscidit me vulnere.* Quia postquam vulneratus fuerat de filiorum morte, fuit vulneratus in proprio corpore.

10 *Irruit in me quasi gigas.* i. in tanta fortitudine, quod quasi nihil virtutis remansit in me.

11 *Sac.* Hic respondet ad quandam obiectionem, quam Eliphaz sibi supra fecerat c. præc. dicens. *Nunquid grande est, vt consoletur te Deus? sed verba tua praua hoc prohibent, quid te eleuat cor tuum?* in quo significauit Eliphaz ipsum Iob remanere in afflictione propter superbiam suam, eo quod non fuerat humiliatus diuina percussione, quod ostendit Iob falsum, dicens. *Saccum consui super cutem me.* quod faciebant homines tunc temporis in signum humiliationis, & similiter capita sua cinere aspergebant.

12 *Facies mea intu. a fletu.* Quia fletus est signum contritionis, & humiliationis. *Facies mea intu. a fletu.* quia per magnum fletum multa humiditas resoluitur a cerebro, descendens versus oculos, & faciem, & sic inflatur.

Facies fl
flatur.

13 *Et palpebræ.* i. oculi intra palpebras contenti, quia ex magno, & continuo fletu visus obscuratur. 14 *Hæc pas. sum* Postquam Iob ostendit suam persecutionem multiplicem, hic consequenter ostendit suam innocentiā, dicens. *Hæc passus*

MORALITER.

2 *Ego ille.* *Nam cum diues esset, pro nobis egenus factus est.* 2. Cor. 8 b.

4 *Tenuit cer.* i. summum pontificem qui frequenter legitur ductus ad martyrii palmam.

5 *Et po. me qua. si.* Sagittariis sicut de beato Sebastiano legitur, & pluribus aliis.

† *Conuulne. lum. meos.* i. prædicatores ecclesiæ, in quibus est potentia generandi filios Dei per prædicationem 1. Cor. 4. d. *In Christo Iesu per euangelium ego vos genui.*

Et

8 *Et eff. in te. ui. mea.* per quæ significantur matronæ deuotę de suis facultatibus pauperib. Catholicis ministrantes, quæ propter hoc fuerunt martyrizatæ.

9 *Conciait me. vulne.* hoc dicitur propter illos qui in tormentis molles effecti thurificauerunt idolis, & sic ecclesia in eis conci sa fuit uulnere culpæ super vulnus corporis. Sed quoniam de talibus aliqui vere pęnituerunt, sicut de beato Marcello papa legitur, ideo subditur.

11 *Saccum consui, &c.* *Hæc passus sum absque.* Hoc dicit ecclesia pro membris suis cōstantib. in tormentis. Et qm̄ eorū

†martyria

a ¶ Solus ad Deum mundas preces habuit præ omnibus, qui & in passione pro inimicis orauit.
sus sum absq; iniquitate manus meæ, cum haberem mu[a]ndas 1
a ¶ Et ideo. ¶ Peccator pretium redemptionis sumens confitetur, & laudat.
b ¶ Ne sit otiosum sacramentum passionis, debemus imitari quod sumimus, & pdicare, vt aliis innotescat.
a ad[a] Deum preces. Terra ne[a] operias sanguinem meum, neque[b] 2
a ¶ Non lateat. quia & si qui negauerunt, quia in passione Deus non apparebat, cælum est testis, &c.
b inueniat in te locum latendi clamor meus. †Ecce[a].n.in cœlo 3
a ¶ Quia nemo nouit filium nisi pater. b ¶ Quidam sunt. ¶ Qui testem in cælo habet, si ab hominibus reprehenditur, non curet.
c testi[a]s meus, & †cōscius meus in excelsis. †Verbo[b]si amici mei, 4 5
d a ¶ Sed. b ¶ Vtinam scirem cur hoc mihi, ut sicut audior a Deo, sic audirem quod Deus de me dicit. 6
e a[a]d Deum stillat oculus meus. Atque vtina[b]m sic† iudicaretur 7
vir cum eo, quomodo† iudicatur filius hominis cum †collega
a ¶ Ideo dico utinam de re quæ non est quia. 8
f suo. Ecce[a].n. †breues anni transeunt, & semitam per quam nō 9
reuertar, ambulo.

A tamina Magnus Agonotheta coronauit, & Iobum iustum, amicos non vera loquutos pronunciauit.

a *Neque inueniat in te locum latendi clamor meus.* Clamor redēptoris nostri est sanguis redemptionis, qui a fidelibus sumitur, qui ut ait Apostolus, melius loquitur quā sanguis Abel: qa sanguis Abel mortem fratricidæ petiit, sanguis domini uitā persecutorib. impetrauit. Qui clamor locū latendi inuenit in nobis, si quod mens credidit, lingua tacet.

b *Ecce.n.in.* Testis filii pater est, vt in euāgelio. *Et qui misit me pater, ipse testimonium perhibuit de me.*

c *Et conscius meus.* Quia vna voluntate, vno consilio pater cū filio operatur. Quæ etiam ad corpus referri ualent: ecclesia nāque patitur hæc mala pro æternis, quæ ne de sua resurrectio ne trepidet, iam eum in cælo qui resurrexit ex mortuis testem habet. Qui etiam conscius dicitur, quia naturā nostrā non solum creando nouit, sed ēt assumendo. Potest ēt nobis singulis hæc vox congruere cum ipso Iob. Omnis.n. qui ex eo quod agit, terrenas laudes appetit, testem in terra q̄rit, qui autem in suis actib. omnipotenti placere festinat, testem se habere in cælo considerat. Sed talis hominum reprehensiones metuere non debet, vnde subditur.

D d *Verbosi amici mei.* Cum verbosi amici sunt. i. cum, & ipsi derogant qui in fide sociantur, ad Deum necesse est, vt oculus stillet, quatenus nostra intentio tota in amoris intimi compunctione defluat, & tanto se ad interiora erigat, quāto per exteriora opprobria intus redire cogitur.

e *Atque vtinam, &c.* Peccatores quidem nos ea semper agnoscimus, sed tamen in flagello positi p quo magis peccato flagellamur, ignoramus, et nos discutimus, ut si quo modo possum[9] causam percussionis inuenire valeamus. Et est sensus. Sicut qui cum collega suo ad iudicium accedit & quod sentit dicit, & quod contra dicitur agnoscit, sic omne quod de me ad te dicitur, audirem. Sed quia hoc in præsenti fieri nequit, de cæcitate quidem vitæ præsentis gemit, sed tamen de eius breuitate se consolatur.

†11.q.3.c. inter uerba.

† Rhetores, aut derident me.

E †disputaret, vel, iudicio contenderet.

f *Ecce.n.breues anni tran.* Omne quod trāsit breue est, in mortis autem semita per quam non reuertimur, ambulamus, nō quod ad vitam resurgendo non reducamur, sed quia ad labores huius vitæ mortalis, vel ad acquirenda laboribus præmia iterum non venimus.

F CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *sus sum absque iniquitate manus meæ.* i. operis mei, quod per manum designatur, quæ est organum organorum, vt habet 3. de Anima. hoc autem dixit Iob non ad sui iactantiam, sed ad veritatis declarationem, & amicorum suorum confutationem, qui non poterant ostendere ex operib. Iob præteritis quod demeruisset percuti tot, & tantis plagis, & qa possent dicere, licet non possumus ostendere opera tua mala commissa, tamen illud quod omisisti Deum colere, tanquā ingratus de eius beneficiis hoc demeruit, ideo Iob dicit excludens hanc obiectionem.

Philos.

1 *Cum haberem mundas ad Deum.* ipsum debite venerando

2 *Terra ne op.* Terram autem appellat amicos suos, qui felicitatem suam ponebant in terrena prosperitate, illo modo loquendi quo dicit Aug. Si aurum diligis, aurum es, ipsi aūt nitebantur operire sanguinem Iob. i. eius afflictionem, dicētes quod erat punitus pro culpa, & sic non habebat iustum titulum conquerēdi de hoc coram Deo ad declarationem suæ innocentiæ, & quia posset dici Iob: tu de teipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum, ideo inuocat diuinum testimoniū, dicens. 3 *Ecce.n.in cæ.test.me.* qui est testis cordium, ideo subditur. 4 *Et conscius meus.* quia scit secreta conscientiæ, licet aūt nullus per se posset scire se carere mortali peccato, tamen hoc aliquando uiris sanctis conceditur ex diuina reuelatione, & sic videtur fuisse de Iob propter quod sic confidens inducebat eum testem non ad sui iactantiam, sed ad gloriam Dei, & veritatis declarationem. 5 *Verb.* Hic consequenter Iob ostendit consolationis sibi promissæ vanitatem. Vt.n. patet ex supradictis, amici Iob promittebant ei reditum ad felicitatem terrenæ prosperitatis, si se emendaret, quam promissionem Iob pro nihilo habebat, di. *Verb.a.m.* in hoc supple quod promittūt mihi. 6 *Ad Deum stil.oc.m.* ab eo expectando remunerationem in futuro. 7 *Atq.uti.sic iu.uir cum eo, quo.iud.fil.ho.cum col.suo.* Sic autem iudicatur homo cum homine compari suo, quod cā vtriusque proponitur manifeste per hoc ergo dicit Iob se desiderare, quod causa quare sic Deus ordinauerat eum affligi, esset manifesta, sicut afflictio sua, vt per hoc ordo diuinæ sapientiæ appareret, flagellando iustos in pñti ad augmētū felicitatis corū in futurū, ac p hoc amici Iob qui hoc negabant, ab errore suo resilirent, qui felicitatem hominis in hac vita ponebant, quod ēt vlterius remouet. 8 *Ecce.etc.trā.* vitæ humanæ, q̄ est valde breuis q.d. in re tā instabili, & parui momenti non pōt esse vera felicitas hōis. 9 *Et semitam per q̄ non re.am.* quia hō a pueritia p iuuētutē, & alias ętates trāsit ad sensum, sed inde nō reuertit' ad ætates p̄teritas.

CAP.

MORALITER.

martyria sunt solenniter celebranda, subditur.

2 *Terra ne operias sanguinem meum.* i. ne taceas laudes martyrum. 3 *Ecce.n.in cæ.testis me.* Sicut.n. martyres Dei testes fuerunt in terris, sic Deus testis eorum est in cælis. Et quoniam tale testimoniū habens non curat de verbis humanis, subditur. 5 *Verbosi ami.&c.oculus me.* i. tota intentio mea.

7 *Atque vti.sic iu.&c.cum col.suo.* i. sic familiariter posset loqui cum eo. Et quoniam sancti hoc obtinent post hanc vitam quæ breuis est, ideo subditur.

8 *Ecce enim breues anni transeunt.* sed vlterius ad pręsentiam domini transibo.

ADDITIO I.

In capit. 16. ubi dicitur in post. *Aut aliquid tibi molestum est.*

Hoc quod dicitur. *Aut aliquid tibi molestum est si loquaris.* secundum Sanctum Thom. aliter exponitur, sic. s. vt in hoc ostenderet Iob, quod non erat paritas in vtraque parte in hac disputatione: nam anima Iob absque molestia loquebatur in suam calumniam, & hoc dicit. Nunquid aliquid molestum tibi est si loquaris? q.d. si tibi esset molestum, sicut mihi qui patior calumniam, non tantum te extenderes in locutione. Consequenter vbi dicitur. *Vtinam esset anima vestra pro anima mea.* attendendum est quod in Heb. ponitur quædam dictio quæ vno modo habet significationem optatiuam, & sic idē significat quod in translatione nostra. s. *Vtinam esset anima vestra p anima mea.* & exponitur prout in postilla. Alio modo significat simplicem conditionem dicens. *Si esset anima vestra pro anima mea.* secundum quod intelligitur, quod Iob non appeteret afflictionem amicorum aliquo mō, sed solū dicit, q̄, si cōtingeret eos esse in tali afflictione, cōsolaret' eos libēter.

AD-

ADDITIO II.

In eo. c. 16. vbi dicitur in posti. *Terra ne operias sanguinem meum.*

Cum sanguis innocentis effunditur, secundum modum loquendi sacræ scripturæ, illi dicuntur operire sanguinem eius, qui culpam occidentium occultant: sicut dicebat Iudas fratrib. suis. Gen. 37. c. *Quid prodest si occiderimus fratrem nostrum, & operiamus sanguinem eius.* i. occultemus culpā nostrā, & ideo Iob in hoc quod dicit. *Terra ne operias sanguinem meum* uidetur petere quod afflictio sua non operiatur, sed declaretur, si pro culpa sua fuerit. Consequenter in hoc quod dicit. *Nec inueniat in te locum latendi clamor meus.* intelligitur petere, quod iusta conquestio sua quæ significatur per hoc quod d̄r. *Clamor meus* nō inueniret in terra locū latēdi. s. ut ex terrenæ fragilitatis condōne, non uideatur iniuste conqueri quasi p culpa punitus, vnde Ge. 4. b. *Ecce uox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.* Nā cum alicuius sanguis absque culpa fundit',

eius iusta querela quasi clamat de terra,&c.

ADDITIO III.

In eo.c.16.vbi dicitur in postil.*Verbosi amici mei.*

Vbi translatio nostra habet.*Verbosi*:Hebraica litera habet quandam dictionem,quę proprie significat interpretes.Eadem.n.dictio ponitur hic, & Gen.42.e.ubi dicitur quod interpres erat inter Ioseph,& fratres,& est sensus,quia Iob uocabat aduersarios suos quos dicebat amicos per antiphrasin interpretes suos, eo quod interpreta bantur verba sua non vere,sed ad sinistram partem.ex hoc.n.quod Iob promissiones amicorum temporales ad nihilum reputabat,interpretabantur eum diuinas consolationes spernere. Vnde in præcedenti capitulo dicebat sibi Eliphaz secundum veram literam.*Nunquid parum tibi est si consoletur te Deus* Sed quia talis interpretatio erat falsa,ideo subdit. *Ad Deum stillat oculus meus, qui mentem meam respicit*,de quo statim supra dixerat. *Ecce in cælo testis meus.*

D

CAP. XVII.

A

a Spiritus meus attenuabi. *Cate.Græc.Grauiter discrucior spiritu agitatus:rogo autem sepulturā & non adipiscor: preces adhibeo laborans: & quid faciam.Furati sunt bona mea externi.At tenuatur spiritus electorum, timore iudicis, & si quas in se carnales cogitationes inueniunt, pœnitentiæ ardore consumunt.spiritus autem iniquorū per tumorem elationis crassescit.

B

b *Et solum mihi superest se.*Pene mortuum se considerat,quia moriturum se minime ignorat,unde sequitur.

c *Non peccaui.* Non intantum peccauit, ut hæc flagella mereretur quia non pro corrigenda culpa, sed pro augenda gratia percussus est. Vel caput:hoc dicit qui sine culpa,pœnam culpę, i.amaritudinem passionis suscepit.

*Phil.Non peccaui secundum Dei testimonium,uel non tātum, quantum patior, tum quia adolescentiæ peccata uita meliore deleuerat,& licet in responsionibus suis non omnino caruerit peccato,tamen melius locutus est quam amici.

C

d *Libera.*per remissionem.

e *Pone me iu.te.*iuxta per ascensionem.Post quia Iudæa cōmota est in discipulos,addit.

f *Cuiusuis ma.*Quia iam frustra agunt contra eum qui sedet in cælo.

CAP. XVII.

a ¶ Ideo. ut electi spiritum attenuent, propinquum sibi exitum suspicantur, considerantes breuitatem uitæ. b ¶ Qui considerat qualis erit in morte, semper est timidus in operatione. Vnde. In omnibus memorare nouissima tua,& non peccabis in æternum. Eccles.7.d. vnde etiam iste dicit non peccaui.

a Spiritus meus † attenuabitur, dies mei bre- 1 †
uiabuntur, & solum mihi superest sepul- 2
a ¶ Culpam non feci,& flagella suscepi,non quod prorsus sine peccato, sed non hæc merui.
b chrum. †Nō peccaui,& in amaritudinib. 3
c d moratur oculus meus.† Libera me,& pone me iuxta te,& cu- 4 5
e f a ¶ Longe esse, ut erant, permisisti. 6
g iusuis manus pugnet contra me.† Cor eorum longe fecisti a 7 8
h a ¶ Disciplina est in omnibus quæ pro peccato intulit Deus, a qua longe est cor eorum,& si corpus sub ea. 9
i disciplina, propterea non exaltabuntur. † Prædā pollicetur 10

* Polyc. Quis mecū uult in iudicio disceptare? ad manū meā alliget, vt vna ad diuinū tribunal deducamur.

*Phi.Hæc omnia de Christo domino.

g *Cor eo.lon.*Si.n.disciplinæ custodiam nossent, nequaquā redemptoris præcepta contemnerent.

h *Propterea non.*Qui n.p disciplinam minime custodire uitam student,semper per desideria in imis iacent, nec mentem ad spem cælestis patriæ erigunt.

i *Prædam pollicetur,&c.* Ad caput malorum,diabolum.s.sententiam conuertit,cuius socii sunt apostatæ angeli qui cum eo ceciderunt. Filii,sunt hoīes peruersi,qui de eius praua psuasione in malitiā gñant. Prædam igitur sociis pollicet,qa malignis spiritib.aīas prauorum promittit in fine rapiēdas.

E

F

†corruptus ē.

†Nisi illusores essent mihi, sub. non optarem disputare cum Deo, & in irritationibus moraretur.

† Pone quæso sub.pignus fideiussorem da mihi tecum, quis est qui manum meam tangens polliceatur?uel.Etiam si uoles sponsorem p me, quis pro me spōderet?

† Qu... eorum ... tasti ... ctum. non e... eos.

†Blanc...

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XVII.

Diuisio.

Spiritus meus attenuab. Postquam sanctus Iob uerba Eliphaz increpatoria excluserat,hic consequenter principale propositum declarat. s. de futura iustorum remuneratione, & primo ostendit propositum,secundo concludit intentum, ibi. *Igitur.* Circa primum ponitur primo expectatio futuræ remunerationis,secundo ponitur circa amicos Iob defectus huius cognitionis,ibi. *Cor eorum.* Primum autem ostenditur per breuitatem uitæ humanæ,& calamitatem,cui subditur, ex quibus sequitur felicitatem hominis in futuro expectandam,sicut & frequenter supra dictum est. Iste.n.liber Rhetoricus est, & ideo eadem sententia sub diuersis verbis, & similitudinibus frequenter replicatur. Item procedit per modum disputationis. In eadem autem disputatione frequenter multiplicantur argumenta per varia verba, licet argumentorum non sit vis diuersa. Sic in proposito Iob per breuitatem, & miseriam uitæ humanæ frequenter probat expectationem felicitatis futuræ,& hoc est quod dicit. Spiritus meus attenuabitur,&c·Vita enim humana continuatur per uitales spiritus egredientes a corde, qui in senectute debilitantur,& tandem deficiunt,& sic uita terminatur, ideo subditur.

2 *Et solum mihi superest sepulchrum.* Quasi diceret.Intantum senui,& debilitatus sum,quod non habeo expectare prosperitatem præsentis uitæ,sed tantum sepulturam,iō subditur.

3 *Non peccaui.*Licet.n.præsentem uitam non transisset absque aliquibus peccatis, tamen erat tanti ponderis,quod propter ipsa infligeretur sibi pœna,tam grauis,de qua subditur.

4 *Et in amaritudinibus moratur oculus meus.*Et magis facit mētionem de oculo quam de alia parte, quia illa afflictio interior mentis magis apparet in oculo,quam in partibus aliis.

5 *Libera me a præsenti afflictione.* Quia in aliquibus libris ponitur,domine,non est de textu,sed subintelligitur,quia uerbum Iob ad deum dirigitur. Et ne credatur quod petat liberari per restitutionem ad prosperitatem terrenam,iō subdit

6 *Et pone me iux.te.*i.in limbo sanctorum patrum,ubi defuncti erant de sua beatitudine futura securi.

7 *Et cuiusuis manus pugnet contra me.* Quasi diceret,ibi non debeo timere de insultu cuiuscunq.hominis, uel dæmonis.

Diuisio.

8 *Cor eorum lon.* Hic ostendit ignorantiam amicorum suorum circa uitam futuram,quam negabant, & primo ostēdit eorum ignorantiam,secundo suam displicentiam,ibi.*Caligauit.*Circa primum ostendit ignorantiam eorum,dicens. *Cor eorum longe fecisti a disciplina.*s.veritatis prædictæ.Elongat autem Deus homines a cognitione ueritatis indirecte,inquātum ex eorū demerito retrahit influxum illustrationis suæ.

9 *Propterea non exaltabuntur.*In remuneratione futuræ vitę, quia ignorans ignorabitur,vt habetur 1.Cor.14.

10 *Prædam pollicetur sociis.*s.ipse Eliphaz,qui felicitatē hominis in prosperitate terrena, & sic eam promittebat pro p̄mio illis,qui erant suæ opinionis quę per prædam designat.

MORALITER.

1 *Spiritus meus attenuab.*Sicut supra dictum est,Iob tenet typum catholici doctoris; Christus autem doctor est principalis.Mat.24.a.*Vnus est magister vester Christus*, ideo verbum Iob allegorice de Christo potest exponi, cum dicitur. Spiritus meus attenuabitur. Ex laborib.n. & afflictionib. quas Christus sustinuit,maioris ætatis uidebatur, quam esset, propter quod sibi dictum fuit Io.8.g.*Qudraginta annos,&c.*

† *Dies mei breuia.*quia 33.annos passus fuit secundum communius dictum.

2 *Et solum mihi superest sepulchrum.* Christus.n.præter sepulturam nihil habuisse legitur pretiosum, vt impleretur verbum Esa.11.c.*Et erit sepulchrum eius gloriosum.*

3 *Non peccaui.*1.Pet.2.d.*Qui peccatum non fecit,nec inuentus est dolus in ore eius.*

4 *Et in amaritudinibus moratur oculus meus.* In sua benedicta passione pro nostra salute.

5 *Libera me.*In mea resurrectione.

6 *Et pone me iuxta te.*In mea ascensione.

7 *Et cuiusuis manus pugnet contra me.*q.d.non poterit præualere.Psal.109.a. *Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis. Donec ponam inimicos tuos,scabellum pedum tuorum.*

8 *Cor eorum longe fecisti a disciplina.* Cor.n.Iudæorum Christum persequentium a disciplina Christiana fuit elongatū.

9 *Propterea non exal.*sed deprimentur,quod fuit impletum per exercitum Romanorum.

10 *Prædam pollicetur so.*s.Iudæa de Christianis,vt legitur Act.8.& 9.

a *Oculi filiorũ eius defi.* Quia intentiones hominum ad sola
A terrena speranda excitat, non autem praui amoris intentio permanet, quando & hoc quod amat, constat sub celeritate deficere. Vel, socios eius dicit homines crudelissimos. Filios, quorum adhuc prauitas augetur.

fortitudinem, quia vere cecinit Dauid. Non dimittet domi D
nus virgam peccatorum super sortem iustorum, vt non extendant iusti ad iniquitatem manus suas.
✻Phil. Hæc familiaris est querela iustorum. *Quare non respicis super iniqua agentes, & taces deuorante impio iustiorem se, & facies hominis sicut pisces maris, & quasi reptile non habens principem.*

Abac.1.
Hier.12.
Psal.72.

✻Caten. Græc. Oculi mei super filios extabuerunt. Nicet. Ideo omnes insultant in meas ærumnas, qui misericordiã aliquã tribuere deberent.
✻Philip. per filios dęmones itelligit a diabolo immissos.
b *Posuit me.* Omnis q flagello percutitur, quasi in prouerbium vulgi ponitur, & in exẽplum, quia stultus quisque dum cuiquã maledicere appetit, ex eius similitudine maledictionẽ sumit, quem percussum tẽporaliter videt.

B

a ¶ Ita unum corpus sunt diabolus, & omnes iniqui, ut nomine capitis corpus censeatur, & econuerso & ideo hic a multitudine ad singularitatem redit.

a †sociis, & oculi filiorum eius deficient. Posuit me quasi in 1
b 2

a ¶ Quia secretum Dei non penetrat.

c prouerbium uulgi, & †exemplum sum coram eis. Caliga- 3 4

¶ Infirmitatis.

d uit ab † indignatione oculus meus, & membra mea †quasi 5

a ¶ Aperit planius quod dixit. Caligauit ad indignationem. b ¶ Qui & si aliis non noçet, perfecta agere non ualet, & gloriæ simulator s inu de, quia nondum omnia perfecte desicit.

e in nihilum redacta sunt. Stupebunt iusti super hoc, & inno- 6
f cens contra hypocritam suscitabitur. Et tenebit iustus viam 7
g h suã, & mundis manib⁹ addet fortitudinem. Igitur omnes uos 8

a ¶ Fide, uel a malo. b ¶ Opere, uel bene agendo. c ¶ Vtinam.

i K conuertimini, & venite, & non inueniam in vobis vllum sa- 9 10

a ¶ Quia. ¶ Post quietis otia persecutio redit, & cum felicitas transit, cura terrenæ dispositionis quæ aliquo modo ab æternis retrahit, in electis cessat. ¶Proponit se exemplum.

l pientem. Dies mei transierunt, cogitationes meæ dissipatæ 11
m

a ¶ Qui cælestia pet t, torqueri se dicit, dum de imis agere cogitur, vnde aduersitatem lætitiam ducit propter quietem cordis: & hoc est: Noctem verterunt in diem.

12 13
sunt, † torquentes cor meum. Noctem verterunt in diem, 14

g *Et tenebit iustus uiã suam.* Quia dum illũ ex peruersa volũtate obtinere ea quæ mũdi sunt, intuetur, ipse ad amorem cœlestiũ robustius stringitur.
h *Et mundis manibus addet fortitudinẽ.* Quia videns peruersorum terrenam gloriam, tã to amplius temporalia despicit, quanto hęc habere etiam malos cernit.
i *Igitur omnes uos.* Postquam exteriores prouectus malorum, bonorum vero interiores intulit, exhortatur electos, vt cõuertantur, deserendo mala, & veniant, bona faciendo.

†uniuersa sũt sicut umbra.

E

c *Calig. ad ind.* Ab indignatione oculus caligat, quando ipsi qui in ecclesia lumen veritatis habent, peruersos contra innocentes præualere conspiciunt, quia de occulti iudicii admiratione turbantur. Sed cum iusti ad indignationem caligant, infirmi plerunque vsque ad infidelitatem corruunt, vnde sequitur.
d *Et membra mea qua. in nihi.* Membrorum nomine teneritudo exprimitur infirmorum, qui dum peruersos prospiciunt florere, iustos cruciari, bona se inchoasse pœnitent.
e *Stupebunt iusti super hoc.* Hoc est quod dixerat, ad indignationem oculus meus.
C f *Et innocens contra hypocritam su.* Contra hypocritam suscitatur innocens perfectus, quando hunc cum suo flore contẽnit, cumque prædicando quæ recta sunt, despiciendum esse cæteris denuntiat.
✻Olym. Tanquam de alio sermonem haberet, sic loquitur: sed hæc tamen ad seipsum refert.
✻Orig. Ego scio, qui innocens sum, recuperaturum pristinã fortitudinem,

k *Et non in vo.* Conuersionem eorum desiderans exoptat, ne vllum sapientem in eis inueniat, acsi dicat. Stulti esse apud vos discite, vt in Deo vere esse sapientes valeatis.
✻Phil. Nullus amicorum Iob sapiens dici poterat, quod contra eum loquerentur, quem Deus laudauerat.
l *Dies mei trans.* Dies, prosperitates. Cogitationes cor torquẽtes, curã terrenæ felicitatis dicit, quæ quãto grauius electos premunt, tanto subtilius a iudice rationes de ipsis cogitant exquiri. hæ cogitationes cũ ipsa terrena felicitate dissipant. F
✻Phil. Dies fęlicitatis ꝓteritę, & cogitationes ĩ Deũ defixę.
m *Noctem ver. in diem.* Dissipatæ cogitationes noctem in diem vertunt, quia iustis nonnunquam amplius placet ex aduersitate mala perpeti, quam ex prosperitate terrenæ dispensationis cura fatigari.
✻Orig. Syri aiunt: noctem in diem verterunt de prædonib dici, qui vestes detrahunt.

Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et oculi filiorum eius. *Qu sunt imbuti ab eo suo errore.*
2 Deficient. *A vera beatitudinis consecutione.*
3 Posuit me quasi in prouerbium uulgi. *Ex dictis. n. Eliphaz qui dicebat Iob punitum pro suis peccatis, sequebatur quod Iob inter uulgares in prouerbium poneretur, vt quando aliquis malus a prosperitate deiiceretur, communiter diceretur. Accidit isti sicut, & Iob, et ad idem pertinet, quod sequitur.* Et exemplum sum coram eis.
4 Caligauit ad indignationem oculus meus. *Postquam Iob ostendit amicorum ignorantiam, hic consequenter circa hoc ostẽdit suã displicentiam, quia plus debet displicere defectus amici in sapientia, quam in pecunia, & ideo dicit.* Caligauit ad indignationem oculus meus. *Tristitia. n. & ira quæ est per zelum, quamuis non excedit animum, tamen ipsum turbat secundum Greg.*
5 Et membra mea quasi in nihilum redacta sunt. *Quia ira, & tristitia, quæ sunt in mente redundant in corpore.*
6 Stupebunt iusti super hoc. *Videlicet quod homines, tam literati, sicut erant amici Iob. tanto errore essent decepti.*
7 Et innocens contra hypocritam suscitabitur. *Quia ira quæ est per zelum ueritatis excitat innocentes ad insurgendum contra fictionem falsitatis.*

Et

8 Et tenebit iustus viam suam. *Quia propter errorem magnorũ illi qui sunt firmi, & stabiles in virtute non dimittunt viam iustitiæ, sed magis excitantur ad opera perfectionis maioris. Ideo sequitur, Et mundis manibus addet fortitudinem.*
9 Igitur omnes vos conuertimini. *Hic ex prędictis Iob concludit intentum: intendebat autem Iob duo. Vnum erat, quod amici sui ab errore reuocarentur, & quantũ ad hoc dicit.* Igitur omnes vos conuertimini, & venite. *recedendo ab errore, & veniendo ad veritatẽ.*
10 Et non inueniam in vo. vllum sapientem. *quantum ad illud quod de felicitate humana tenetis s. quod sit in terrena prosperitate, quod est a vera sapientia deuiare, cuius est omnia opera in finem optimum, et vltimum ordinare. Secundum quod intendebat Iob declarare, erat quod felicitas hominis non erat in hac uita, sed in futura expectanda, & quantum ad hoc dicit.*
11 Dies mei tran. *q. d. in hac vita non est mihi felicitas expectãda.*
12 Cogitationes meæ dissipatæ sunt. *i. impeditæ a contemplationis diuinæ dulcedine propter acerbitatem afflictionis meæ.*
13 Torquentes cor me. *i. retorquentes ipsum a contemplatione primæ veritatis, ad considerandum magnitudinem meæ calamitatis.*
14 Noctem ver. in di. *auferentes mihi somnum, & inducentes uigiliam, sicut solet fieri de die, ideo subditur.*

Et

MORALITER.

3 *Posuit me quasi in prou.* Greg. Omnis qui flagello percutitur, in prouerbium vulgi ponitur: quia cum maledicitur alicui, dicitur. Sic accidat tibi sicut illi.
4 *Caligauit ad in. &c.* In persecutionibus Christianorum aliqui etiam literati aliquando turbantur, de quibus dicitur. *Caligauit ad indignationem oculus meus.* Ecclesiæ oculi sunt homines literati, & aliqui infirmi franguntur, de quibus dicitur.
5 *Et membra mea qua.* Greg. Nomine membrorum exprimitur teneritudo infirmorum.
6 *Stupebunt iusti super hoc.* D patientia Dei quæ sic permittit fideles deprimi.
7 *Et innocens contra hyp. suf.* i. de eius tpali prosperitate mirabitur: quia tamen per hoc ab innocentia nõ recedit, subdit.

Et

8 *Et tenebit iustus viam suam, & mun. ma. &c.* Iusti etiam optant impiorum conuersionem, ideo subditur.
9 *Igitur omnes v. conuertimini.* a malo.
10 *Et ve.* ad bonum.
10 *Et non in. in vo, &c.* Omnis. n. qui sic conuertitur, se fuisse fatuum confitetur.
11 *Dies mei transierunt.* Impetus. n. tribulationis impedit claritatem contemplationis, propter quod ecclesia tribulata dicit. *Dies mei transierunt.* i. meditationes clariores.
12 *Cogitationes meæ dissipa. sunt.* i. versæ ad diuersa.
13 *Torquentes cor meum.* i. ipsum retrahentes a clara meditatione diuina.
14 *Noctem verterunt in diem.* inducentes me ad vigiliam, quæ magis pertinet ad diem.

A a *Et rur. post ten.* Lux post tenebras speratur, quia post nocte vitæ præsentis æternum lumen prospicitur.

b *Si sustinuero.* priores, & sancti sustinere aduersa poterant, & tamen ex corporibus educti ab inferni locis liberari non poterant. Tunc vero homo lectulum suum in tenebris strauit, quando lumen iustitiæ, per suasori consentiendo deseruit. Et quia in inferno iusti tenebantur, & tamen ex propriis actibus supplicium nō habebant, quasi in tenebris strauisse lectulū, est in inferno sibi requiem præparasse.

B c *Putredini dixi.* Putredinem, patrem dicit, quia omnis homo ab origine iam vitiata descendit: mater vero & soror, vermes, quantum ad materiam corruptibilis carnis, quia & de putredine processimus, & cū putredine venimus quam portamus. Vel, mater, natura, & consuetudo soror vocatur, quia ab illa cum ista sumus, quæ videlicet mater, & soror vermes sunt, quia ex natura corruptibili, & consuetudine peruersa cogimur, vt quasi quibusdam vermibus sic in quietis cogitationibus in mente fatigemur.

✠Orig. Vt pueri consolatores parentes habent, sic ego mortem, & putredinem. Olympio. Vtque partus nondum editi sunt in sordibus, sic ego in putredine ante mortem.

d *Vbi est ergo nunc præst. mea.* Præstolatio iustorum, Christus quem quandoque venturum nouerant, sed venire citius

C quærebant: vnde hic additur, nunc:

e *Et patientiā meā quis considerat.* Patientiam iustorum Deus considerat,

†lucem propinquam a facie tenebrarum Quidam subaudiunt, absorpta est, & legunt lux propinqua facie tenebrarū absorpta est.

† Ad infernū descendet, & simul in puluere requiescet.

a ¶ Quia uicissim prospera, & aduersa alternant. ¶ Sed &.

a †& rursum post tenebras spero lucem. † Si sustinuero, infer- 1 2

b a ¶ Quia nondum venit qui educat. b ¶ Quia nondum videt ibi speciem creatoris. c ¶ Sed quia hoc ex pœna infirmitatis venit, ipsam infirmitatem, subdit. 3

c nus domus mea est, & in tenebris straui lectulum meū. † Pu- 4

tredini dixi. Pater meus es, mater mea, & soror mea vermi- 5

d a ¶ In his languoribus, vel doloribus. b ¶ Exprimit desiderium ardens. 6

e bus Vbi est ergo nunc præstolatio mea, &† patientiam meā 7

a ¶ Dilationis damna subdit, quod dixerat, uoce doloris ingeminat.

f quis considerat? †In profundissimum infernum descendent 8

a ¶ Omnia id est, anima, quia ibi totus est, vbi sentire potest quod recipit: vel, omnes labores, omne quod erit vnde ibi merces. Vnde subdit. b Sed. ¶ Hoc non tam pro se, quam ut nos timere faciat dicit. ¶ Sine iudicio mentis quod tu habes. c ¶ Hoc se desiderare, sed dubium esse ostendit.

g omnia mea. Putas ne saltem ibi erit requies mihi? 9

D considerat, sed quasi non considerare dicitur, ad votum desiderii minus citius apparere, & prolixiora tempora dispensationis suæ gratiam differre.

f *In profundissimum infernum descendent omnia mea.* Ante mediatoris aduentum Iob in infernum descensurus erat. Sed quomodo in profundissimum. An superiora loca inferi, profundissimum infernum vocat? Nam quantum ad celsitudinem cæli, aer iste infernus est, quantum ad eiusdem aeris altitudinē terra quæ inferius iacet, & infernum intelligi, & profundū potest. Quantum vero ad altitudinē terræ, illa loca inferni, quæ superiora sunt

E aliis receptaculis inferni, hoc loco profundissimum infernum dicit. Omnia autem sua illuc descendere dicit, quo sola anima eius descensura erat, quia quod ex se in terra deserit, vsquequo ad incorruptionem redeat se non esse sentit. Vel, in inferno omnia descendunt, quia laborum omnium retributio adhuc in sola inferni quiete recipi præstolabatur.

✠Phil. Per omnia sua animam intelligit in qua omnis status hominis continetur, quod addit: puta sne saltem ibi requies erit mihi, potius affectus miseriis, quam deuictus diffidentia loquitur qui alibi dicit: scio quia in inferno proteges me.

g *Putasne saltem ibi erit requies mihi.* Pensandum est quis nostrum de requie securus sit: si de ea trepidat, & ille, cuius uirtutis præconia, & ipse iudex qui percutit, clamat.

F

†Et iam si expectau... Infernus ... fundissim... quis qua... ue dica...

†Foueæ, corruptio...

† præstola... nem

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et rur. post te. spe. lu. *i. cum desiderio expecto. Et quia amici Iob dicebant ipsum reuerti ad terrenam prosperitatem, et specialiter si sustineret patienter, ideo hoc excludit, dicens.*

2 Si sustinuero. *prædicta patienter.*

3 Infernus do. mea est. *i. sepultura intra terram, quia non expecto vltra felicitatem terrenam. Et propter illud quod hic dicitur de inferno, sciendum quod in hoc loco, & in aliis locis huius libri communiter pro inferno ponitur Seol in Hebræo, quod apud Hebræos frequēter accipitur pro fossa, vel sepulchro, & ideo subditur.*

4 Et in ten. straui. *Ille. n. qui sepelitur, quasi in strati sub terra ponitur quæ est tenebrosa.*

5 Putredini di. *quia post mortem resoluitur homo in putredinem, & inde vermes oriuntur, & sic habent quandam affinitatem, & propinquitatem ad hominem mortuum, sicut pueri habent propinquitatē cum parentibus, & econuerso, & etiam inter se.*

6 Vbi est ergo nunc præs. mea. *i. expectatio felicitatis, quam mihi promittunt amici in hac uita? q. d. nulla est, & per consequens est in futuro, futuro expectanda a deo, vnde subditur.*

7 Et patientiam meam quis con. *s. ad remunerandum. q. d. nullus secundum opinionem amicorum meorum felicitatem fururam negantium. Et ex hoc sequitur, quod Deus non habet prouidentiam de humanis actib quod est inconueniens etiam secundum amicos Iob, et ideo ducendo eos ad hoc inconueniens, conclud:t felicitatem hominis in futuro expectandam a deo. Et quia amici Iob dicebant felicitatem aliquo modo inesse homini post mortem, inquantum remanet in memoria hominum, ut patet ex supradictis, ideo Iob excludi hoc di.*

8 In prof. inf. de. omnia mea. *i. quicquid ad me pertinet in terra per sepulturam, secundum errorem amicorum Iob, negantium animæ immortalitatem.*

9 Putas ne saltem ibi erit requies mihi. *i. aliquid pertinens ad felicitatem meam? q. d. hoc dicere est valde ridiculosum, cū corpus mortuum nullum habeat sensum, nec percipiat aliquid de his quæ fiunt, uel dicuntur extra ptinentia ad laudem hominis mortui, uel uituperium, et ideo Philosophus 1. Ethicorum reprobat opinionem dicentium hominem uere dici felicem post mortem, eo modo quo dicebant amici Iob.*

CAP.

MORALITER.

1 *Et rur. post tenebras.* tribulationes.

2 *Spero lucem.* diuinæ consolationis. Tobiæ 3. d. *Post tempestatem tranquillum facis, & post lachrymationem, & fletum, gaudium, & exultationem infundis.* Et quoniam tempore Iob per tolerātiā aduersorum, sancti non admittebantur ad regnū, subdit.

3 *Si su. in do. m. est.* i. limbus sanctorum patrum, ubi erat carentia diuinæ visionis, & ideo subditur.

4 *Et in ten. stra. le. meum.* quantum ad statum animæ, & subditur de corpore.

5 *Putredini di. pa. m.* Sicut. n. istæ personæ propinquæ sunt adinuicem, sic corpus mortuum, fetor, vermis, & horror, habent quandam consequentiam.

6 *Vbi est ergo præst. mea.* i. expectatio pro tempore nunc Christi passionem præcedente. q. d. non est in cælo.

7 *Et patientiam meam quis cons.* s. ad imitandum. q. d. pauci.

8 *In prof. infernum des. omnia.* i. in limbum qui dicitur profundissimus infernus respectu aeris caliginosi qui dicitur carcer vel infernus dæmonum.

9 *Putas ne saltem.* q. d. erit in parte. s. a pœna sensibili: sed non quies perfecta quæ consistit in adeptione, & fruitione summi boni.

ADDITIO.

In c. 17. vbi dicitur in postil. *Non peccaui, &c.*

In hoc loco ubi dicitur in translatione nostra. *Non peccaui & in amaritudinibus moratur oculus meus.* Hebraica litera multū distat. Dicit. n. sic. *Si non mendaces mecum & in amaricando memoratur oculus meus.* & est sensus quod Iob in his verbis conquerebatur de amicis suis qui secum erant, de quib. dicit. *Si non mendaces mecum.* qui per mendacia ipsum improbantes in amaritudinem ducebant eum, intantū quod oculus eius morabatur continue in afflictione, de quo dicit. *Et in amaricando moratur oculus meus.* & ut ab ista persecutione amicorum euaderet, subdit petendo. *Pone me iuxta te, & cuiusuis manus pugnet contra me.* q. d. sic possem ab impugnatione, seu insultu continuo istorū euadere, & vt ostēdat impugnationem istorum ꝙ eum esse iniustam, subiungit. *Cor eorum longe fecisti a di. &c.*

RE-

REPLICA. In c. 17. vbi dicitur. *Non peccaui, & in amaritudinibus moratur oculus meus.* hanc nostram translationem concorditer exponunt doctores, & sancti, & alii. Sed Burg. finxit puto secundum Hebraicam literam, quod debeat sic stare. *Si non mendaces mecum, & in amaricando memoratur oculus meus.* Quod exponendo non bene continuat sensum literæ, & nō est verisimile quod postillator in lingua peritus tantam varietatem dissimulauerit, & non viderit. Nec est verisimile, quod beatus Hieronymus tantam orationem transferendo variauerit. Contingit. n. aliquādo propter equiuocationem, vel alias propter dictionum, similitudinem variare verbū: prout sæpe postillator notauit in opere suo de differentia translationis nostræ, & Hebraicæ veritatis, vbi in hoc loco nullam posuit differentiam. Iudicet igitur de illo qui vult.

A

CAP. XVIII.

a Respondens,&c. ※ Nicetas. Iustum impietatis insimulat quasi de se superbe sentientem.

b *Vsque ad q.fi.ver.ia.* Beatum Iob in superbiam astruit erupisse, quem fatetur verba iactare.

c *Intellige prius.* Signat quanta elatione tumuerat, qui Iob loqui quod non intelligeret, putabat.

c *Quare reputat.sum.* Humanæ mentis est proprium, hoc sibi fieri suspicari qđ facit. Arbitratur.n. se despici qui bonos despicere consueuit, & ex suspicione contemptus ad indignationem ꝓsilit, & contumelias ingerit.

B

d *Quid perdis ani.tu.* Reprobi zelum rectitudinis, vel spirituale gratiam sanctæ prædicationis insaniam furoris æstimant, quo perire fidelium animas arbitrantur.

CAP. XVIII.

a Respondens autem Baldath Suites dixit: 1
¶ De iactantia primo arguit: post de impietate.
b Vsque ad quem finem verba †iactabis? Intel- 2
¶ Quæ dicis tunc. ¶ Enim. ¶ Ate.
c lige prius, & sic loquamur. Quare reputati 3 4
¶ Sine iudicio mentis quod tu habes.
sumus, ut iumenta, & sorduimus coram uo- 5
¶ Alias Qui perdet. ¶ Quasi furor sit quicquid contra eum est.
d bis? Quid perdis animam tuam in furore tuo. Nunquid pro- 6
e ¶ A Deo. ¶ Quasi: nunquid nostri doctores dimittēt sua pro tuis? nō: quia mala quæ pateris probant te iniquū.
f pter te derelinquetur terra, & transferentur † rupes de loco 7
g ¶ Hoc si de præsenti uita dicit fallitur, de fine impii verum est.
h suo? † Nonne lux impii extinguetur, nec splendebit † flamma 8 9
i ignis eius? Lux obtenebrescet in tabernaculo illius, & lu- 10
K ¶ Et tunc. ¶ Etiam hic ne ad bona reddant.
l cerna quæ super eum est, extinguetur. Arctabuntur gressus 11
m † virtutis eius, & † præcipitabit eum consilium suum. 12 13

ornamen p prium.

apens animam in it.

ven.

ve. potentr, & diuitiæ.

ro iet, vel iu et.

※ Nicetas. Sic Theodotio. Orig. cur in furorem adactus es. ※ Cat. Græ. Male affecit te ira, quia Iobus dixerat. Ira sua vsus deiecit me. Phil. per rupes Angeli, aut potentes, & superbi intelliguntur aut vniuersa multitudo populorum.

e *Nunquid prop.te dere.ter.* Ecclesia dicit quod non nisi in se veraciter colatur Deus, & ibi tantum sit salus. At contra hæretici, si hoc est verum, omnis terra a deo est derelicta, q̄ nos multi vbique incolimus. Quasi extra te est nobis Deus, & salus. Vel. *Nūqd p.te.i.* vt q.squis extra te fuerit, minime saluet?

f *Et transferentur ru.&c.* Rupes hæretici vocant, quos sublimibus excedere sensibus æstimant, quos propter vocem ecC clesiæ negant de loco proprio transferri, quoniam tales humilibus consentire renituntur. Reprobi aduersa ecclesiæ vi- D dentes, in arrogantiam iustitiæ eriguntur, quasi iusti pro culpa patiantur. Vnde iste flagellis Iob insultat, vnde subdit.

Id in P

g *Nonne lux impii extin.* Hoc dici de impio recte potuit, contra sanctum non debuit. Lucem prosperitatem præsentis vitæ dicit. Sed lux impii extinguitur quia fugitiuæ vitæ prosperitas, cum ipsa terminatur.

h *Nec splendebit flamma ignis eius.* ignem dicit feruorem temporalium desideriorū, cuius flamma est decor, vel potestas exterior, quæ de interno eius ardore procedit, sed non splendebit, E quia in die exitus omnis exterior decor subtrahitur.

†montes. †scintilla.

i *Lux obtene.in tabern.* Aliquādo tristitiam tenebras, lucem gaudium accipimus. lux ergo in tabernaculo impii tenebrescit, qa in eius cōsciētia gaudium quod de temporalibus fuerat, deficit.

k *Et lucerna quæ super eum est extin.* Lucerna lumen in testa est. Lucerna. lumen ergo in testa gaudium in carne. Lucerna ergo quæ super eum est extinguitur, quia cum malorum suorum retributio impium sequitur, in eius mente gaudium carnale dissipatur. Bene autem, non quę apud eum, sed quę super eū est, dicitur, quia iniquorum mentem terrena gaudia possident.

l *Arctabuntur gress us virtut.&c.* Quia vires malitiæ eius quas F nunc exercet, postmodum pœna constringet.

m *Et præcipitabit eum.* Habet nunc consilium iniquus p̄sentia appetere, æterna deserere, sed suo consilio præcipitatur, quia per hoc in æterni supplicii tenebras mergitur.

Immisit

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XVIII.

1 Respondens autem. *Hic consequenter ponitur contra Iob ipsius Baldath replicatio, & secundo ipsius Iob responsio capit. 19. Prima in duas, quia primo Baldath de stultiloquio Iob reprehendit, & secundo ad principale propositum arguit, ibi.* Nunquid propter te. *Circa primum dicit,*

2 Vsque ad quem fi.ver.ia. *q.d. detines tempus in verbis superfluis, & superbis.*

3 Intellige prius. *q.d. non intelligis quæ dicis.*

4 Qua.re.s.ut iu.&c. *Dixerat.n.Iob.* Non inueniam in vobis vllum sapientem. *homo autem carens sapientia reputatur quasi bestia.*

5 Et sorduimus coram te. *Tanquam ignorantes, & viles psonę.*

6 Quid perdis animam tuam in furore tuo. *q.d. talia dixisti ex impetu furoris tui, qui animam a sapientia, & virtute deiicit, & sic eam destruit, & perdit.*

7 Nunquid propter,&c. *Hic consequenter arguit ad propositum videlicet quod aduersitates præsentis vitæ non sunt, nisi pœnæ peccatorum, & hanc opinionem primo astruit per sapientum sententiam, & secundo per experientiam, ibi.* Nonne lux impii. *Circa primum sciēdum, quod terra inter elementa est maxime stabilis, cum sit centrum mundi, & rupes valde solida. per hoc ergo designat firmitatem, & soliditatem suæ opinionis tanquam a sapientibus approbatam, & hoc est quod dicit.* Nunquid propter te der.terra. *i. firmitas, & soliditas nostræ sententiæ propter uerba tua irrationabilia, quasi diceret non.*

Stabilitas terræ.

8 Nonne lux impii extinguetur. *Hic astruit propositum per experientiam, et primo propositum declarat, et secundo epilogat, ibi.* hæc sunt ergo. *Prima in tres, quia primo astruit propositum per aduersitates quæ contingunt in uita præsenti, & secundo per illas quę contingunt in morte, ibi.* Auellatur. *tertio per eas quæ contingunt post mortem, ibi.* Memoria illius. *Prima adhuc in duas, quia primo declarat propositum per aduersitates contingentes extrinsecus, secundo per contingentes intrinsecus, ibi.* Attenuetur. *Circa primum dicitur.* Nōne lux impii extinguetur. *i. prosperitas eius temporalis.*

9 Nec splendebit flamma ignis eius. *i. desiderium non uenict ad effectum, quod est maxima pœna hominis superbi.*

10 Lux obtenebrescet in tabern.il. *i. temporalis prosperitas illorum qui sunt de domo, & familia eius, decidet ad maiorem pœnam ipsius.*

11 Et lucerna quæ super eum est extinguetur. *i. Deus qui a superiori dederat sibi prosperitatem retrahet manum suam, & sic extinguetur hæc lucerna, non in se, sed in effectu quantum ad ipsum impiū. Ista inducit Baldath quasi diceret, per experientiam vidimus contingere talia mala impiis, & etiam illa quæ sequuntur, vnde subditur.*

12 Arctabuntur gressus virtutis eius. *i. diffusio suæ potentiæ, quæ non poterit ea quæ cogitauerat, perficere.*

13 Et præcipitabit eum cons.suum. *Quia consilium quod cogitabat sibi fore ad commodum, erit sibi nociuum. Et causam prædictorum, subdit dicens.*

Immisit

MORALITER.

1 *Respondens autem,&c.* Hic ponitur replicatio Baldath contra Iob, in qua notat cum de superbia, & fatua locutione, licet iniuste, quia Iob talis non erat, possunt tamen dici verba Baldath veraciter contra hominem superbe, & impatiēter loquentem, vt sibi dicatur.

2 *Vsque ad quem finem verba iactabis?* Modus.n. superbi est velle semper loqui.

3 *Intellige pri.* vt loquaris rationabiliter. Sed quia superbus noluit intelligere, ut bene ageret, sequitur.

4 *Quare reput.sumus, ut iu.* Superbus enim putat alios bestias respectu sui, & indignos auditu.

6 *Quid perdis animam tu.* i. intellectum tuum quem excæcat ira per vitium. Sed quia propter superbiam hominis veritas non mutatur, ideo subditur.

7 *Nunquid prop.te der.ter.* i. veritas firma,

8 *Nonne lux.in.ex.* i. apparentia suæ sapientiæ. q.d. sic.

12 *Arctabun.gre.uir.eius.* Ita quod perficere non poterit mala, quæ cogitauit.

13 *Præcipitabit eum con.suum.* i. consiliatores sui, qui sicut ipse sunt peruersi. Ideo sequitur.

Quare

A a *Immisit.n.in re.* Qui pedes in rete mittit, non cum uoluerit, eiicit. Sic qui in peccatis se deiicit, non mox cum voluerit, surgit.

✠ Chrys. Translatione sumpta ab auibus quæ retibus captæ se expedire non pñt, innuit impium mala non posse vitare.

✠ Phil. Rete.n.est malum ineuitabile, & laqueus, ac sitis diabol⁹ calcaneo insidians de quo omnia quę sequũtur, interpretatur, vt pedica, decipula, fames, primogenita mors interitus, & qui non est, quia Deo alienus. sic Hester. Ne tradas Domine sceptrũ tuum iis qui nõ sunt.

B b *Et in mac. eius am.* Qui in maculis retis ambulat, gressus suos ambulando implicat: & cum se expedire ad ambulandum nititur, ne ambulet obligatur.

c *Tenebitur plan. il. la.* Quia uidelicet stringetur finis peccato.

d *Et exarde.con.eum,* quia quo se malis obligatum pensat, eo de quo reditu desperat, & ipsa desperatione acrius ad huius mundi concupiscentias æstuat. In eius animo contra eum sitis exardescit, quia qui peruerse egit, vt peruersius agat, accenditur.

✠ Cat. Græc. Multi circa pedes eius in fame angusta. Alii sic. Circa multorum autem pedes ueniat in fame angusta, idest, supplex, Caten. Græ. legit Ramos, idest filios, & pedes, idest actiones.

e *Abscondita est in ter.* In terra pedica absconditur, cum culpa sub terrenis commodis occultatur, quatenus homo uideat, quid concupiscere valeat, & tamẽ nequaquam videat, in quo culpæ laqueo pedem ponat.

f *Et dec.il.* Intuetur.n.hostis mores cuiusque cui uitio sint propinqui, & illa opponit ante faciem, ad quæ agnoscit facilius inclinari mentem, vt blandis, ac letis moribus luxuriam asperis mentibus iram, & superbiam. Ibi ergo decipulam po-C nit, vbi esse semitam mentis conspicit, quia illic periculum deceptionis inserit, vbi viam esse inuenerit propinquæ cogitationis.

g *Vndique ter.* quia sæpe idcirco quisque bonus esse metuit, ne hoc a prauis patiatur, quod se bonis fecisse reminiscitur, D dumque hoc pati quod facit metuit, vndique territus, vndique suspectus in bono opere gressum perdit.

† Missus.n est in rete ped.b. suis, & super rete ambulat

a †Immisit enim in rete pedes suos; b & in maculi eius ambu- 1 2

a Exequitur obligationem, idest vsque ad finem vitæ in culpa constringitur, vnde desperans ad peiora succenditur. b ¶ Impio sitire est huius mundi bona concupiscere.

c lat. Tenebitur planta illius laqueo, & †exardescet contra eum 3 4

d ¶ Dum diabolus peccatis obligat, mortem peccantis sitit. a ¶ Dum esca, & quod placet petitur, laqueus tenetur occultus, & quia quod alius facit, ab aliis metuit, addit. Vndique terræ eum. Tales omnes sibi putat, qualis est omnibus.

e f sitis. Abscondita est in terra pedica eius, & decipula illius su 5

a ¶ In actione quam homo appetit. b ¶ Et quid hæc agunt? ¶ Vt non liberi gressus sint ad bene agendum.

g per semitam. Vndiq; terrebunt eũ formidines & †inuoluent 6

a ¶ Sed utinam. ¶ Optat, non maledicentis animo, sed prædicentis.

h i pedes eius. Attenuetur fame † robur eius, & †inedia inuadat 7 8

¶ Et. a ¶ Gloriam. quæ extra quasi in cute.

K costas illius. Deuoret † pulchritudinem cutis eius, & consu- 9 10

a ¶ Et operibus poterat deo commendari nisi elatio esset. b ¶ Etiam. c ¶ De terra.

l mat †brachia illius primogenita mors. Auellatur de taberna- 11 12 13

m a ¶ Diues gloriam, & opes sine culpa posset habere, si hæc in humilitate haberet, si in his confidit Deus euellit. b ¶ Dum vitiis hic premit, vel in fine, pœna. c ¶ Cui non resistitur.

n culo suo fiducia eius, & †calcet super eum (quasi rex) inte- 14 15

a ¶ Diabolus, vel peccatum. ¶ Ideo interitus dominatur eis, quia & si deest occasio peccandi, tamen in cordibus desiderium non deest.

o ritus. Habitent in tabernaculo illius † socii eius qui non est 16

†vel semen, i. filii eius

†membra

† ducet eum sub consilium eius ad regem terrorum, id est consilium, & spes ipsius ducet eum ad maximos terrores

†non sui. i. qui non sint de familia eius, sed alieni, ac bestiæ. i. desoletur habitatio eius

Decipula hostis antiqui.

h *Attenuetur fa.* Caro nostra infirmitas est. Robur autem anima rationalis quæ in expugnandis vitiis resistere per rationem valet. Quæ famæ attenuatur, cum nulla interni cibi refectione pascitur.

i *Et inedia inuadat costas illius.* Costæ sunt sensus animi qui latẽtes, vt viscera cogitationes muniunt. inedia inuadit iniqui costas quia fames interna sensus mentis extenuat, vt cogitationes suas intus nullatenus regant, sed ad exteriora uagentur quæ petunt.

k *Deuoret pulchritudinem cutis eius, & consumat brachia illius.* Pulchritudo cutis ẽ gloria temporalis exterior, per brachia opera designantur. Mortem peccatum dicit, quod animam occidit.

l *Primogenita mors.* superbia ergo est initium oĩs pcti. Pulchritudinẽ ergo cutis eius, & brachia illius primogenita mors deuorat, qa iniq gl'iã, vel opationẽ supbia supplãtat. Potuit.n.& in hac vita gloriosus existere, si superbus minime fuisset.

E m *Auellatur de tabernaculo suo fiducia eius.* De tabernaculo fiducia eius euellitur, quando peruersus qui multa in hac uita patrauerat, repentina morte dissipatur.

n *Et calcet super eum quasi rex interitus.* Quia hic vel vitiis premitur quæ ad interitum trahunt, vel mortis tempore, potestati dæmoniacæ subiugatur.

o *Habitent in tabernaculo.* i. in mente eius apostatæ angeli per cogitationes nequissimas conuersentur, eius uidelicet socii, qui idcirco iam non est, quia a summa essentia iam recessit.

✠ Nicetas. i. supplicium inexorabile, aut impius, & ab inferioribus, & a regibus multabitur. Aquila sic. Et incidet ei regis ἀνυπαρξία. fortunarum spoliatio a rege illi continget.

F ✠ Cat. Gr. Habitabit in tabernaculo suo in nocte sua. Nicetas alii in corpore suo. i. habitatio illius erit in caligine, & preter corpus nihil erit ei reliquum. Theodotio, habitabit in tabernaculo

NICOLAVS DE LYRA.

1 Immisit in rete pedes suos. *idest uoluntarie se implicauit peccato.*

2 Et in ma. eius am. *cadendo de peccato in peccatum.*

3 Tenebitur plan. *i. consuetudine peccandi, quæ est laqueus detinens in peccato, secundum quod dicit Anselmus libro de similitudinibus.*

4 Et exardescet con. eum sitis. *i. ardor, & desiderium peccandi contra synderesin remurmurantem ei præualens propter consuetudinẽ.*

5 Abscondita est in ter. *quia peccator considerat tantum bonum extra apparens, & non videt malum intra latens.*

6 Vndique ter. e. f. *quia homo malus propter inimicos, quos acquisiuit, semper est timidus.*

7 Et inuo. pe. e. *quia capietur ab aduersariis sibi insidiantibus.*

8 Attenue. *Hic consequenter ostendit propositum per aduersitates intrinsecus contingentes. Et quia iustus lætatur in uindicta peccatorum propter diuinæ iustitiæ zelum, ideo Baldath, qui se iustum reputabat, mala quæ sequantur, exprimit per modum desiderantis, & deprecantis, ve superueniant impiis, di. Attenuetur fame robur eius. Idest impii, per defectum enim nutrimenti corpus attenuatur, & robur debilitatur.*

Psal. 57. b

9 Et inedia inuadat costas illius. *ipsum vsque ad intima debilitando.*

10 Deuoret pulchritudinem cutis. *i. iuuentutem eius, in qua ætate magis relucet pulchritudo.*

11 Et consumat brachia illius. *i. fortitudinem eius, quæ per brachia designatur.*

12 Primogenita mors. *i. anticipata præueniens mortem naturalem.*

13 Auellatur de tabernaculo suo. *Hic astruit propositum per aduersitates in morte contingentes. Quarum prima est eiectio de loco proprio tanquam quid horribile, & fœtidum, & hoc tangitur, cum dicitur.* Auellatur de tabernaculo suo. *quia antiqui in tabernaculis habitabant.*

14 Fiducia eius, *eo quod amplius ibi non reuertetur.*

15 Et calcet super eum, quasi rex, interitus. *idest, per mortem deducatur in cinerem, sicut in terra quæ calcatur in pulueres redigendo.*

16 Habitent in tabernaculo illius socii. *i. socii defuncti, qui iã non est cum uiuentibus, cuius tabernaculum est sepulchrum, vbi non habet societatem, nisi vermium.*

1 Asper-

MORALITER.

1 *Immisit in re. &c.* Exardescit contra eum sitis, id est voluntas nocendi bonis.

5 *Abscondita est, &c.* quia considerat tantum delectationem apparentem, sed non pœnam sequentem.

6 *Vndique ter.* qa pp mala q̃ fecit, insidiari sibi semp credit.

8 *Attenuetur ro.* i. nulla refectione verbi diuini confortetur cor illius.

9 *Et inedia, &c. co. illius.* i. collaterales eius.

10 *Deuoret pulchr. cu. e.* i. superbia, quę principium est omnis peccati, destruat in eo quicquid habet apparentiam boni. Vnde versus: Si tibi copia, si sapientia formaque detur: Sola superbia inquinat omnia, si comitetur.

13 *Auellatur de ta. suo fi. e.* i. anima eius de corpore, quod est tabernaculum animæ.

15 *Et calce super.* i. diabolus, de quo dicitur Apoc. 6. b. nomẽ illi mors: qui animam de corpore exeuntem calcat, & ad gehennam secum portat.

16 *Habitent in taberna.* i. vermes qui sunt socij defuncti, & iam non est, habitent in corpore eius, ipsum comedendo.

Bernar. contemptu mundi

1 *Aspergatur*

bernaculo eius cunctarum rerum interitus. Hebræus: habi-
A tabit in tabernaculis non suis. Sulphur autem diuinam dixit vltionem, Idq; factum in regione Sodomitide, & Dauid de improbis vaticinatus est dicens: Ignis, & sulphur, & spiritus procellæ pars calicis eorum. Philip. radix fides, messis opera.

a *Aspergatur in tabernaculo.* In tabernaculo iniqui, sulphur aspergitur, quoties carnis delectatio in eius mēte dominatur. Per sulphur enim fœtor carnis accipitur. Et quia talis in malo permanet, vnde nec fructum boni facere potest, addit.

b *Deorsum radices eius sic.* Per radices cogitationes accipimus, quæ in occulto sitæ sunt, &
B visibilia opera producunt. Per messem aperta operatio: prauus itaque quisque, dum cogitationes suas in infimis rebus ponit, & supernę viriditatis gaudia non appetit, radices suas deorsum siccari permittit, cuius sursum messis atteritur: quia omnis eius operatio superno iudicio quasi nihilum deputat.

(¶Vnde æternus ignis accenditur.)

a aspergatur in tabernaculo eius sulphur. Deorsum radices 1
b (¶Quicquid hominibus videatur.) 2
c eius siccentur, sursum autem † atteratur messis eius. Memo- 3
(¶Etiam.) 4
ria illius pereat de terra, & non celebretur nomen eius in pla-
(¶In quo gloriatur.)
d teis. † Expellet eum de luce in tenebras, & de orbe transferet 5
e (¶Quia in fine cum omnibus sequacibus suis damnabitur. ¶Quia eius iniquitas cum mundo terminatur, & populus eius cum eo punietur. ¶Persuasio. ¶Actio.)
f eum. Non erit † semen eius, neque progenies in populo suo, †
g nec vllæ reliquiæ in † regionibus eius. In die eius stupebunt † 6
(¶Electi. ¶Quia multa de iniquis, & capite dixit, generaliter concludit. ¶In quibus permanet.)
h nouissimi, & primos inuadet horror. Hęc sunt ergo taberna- 7 8
i (¶Qui prius alienum tenebat.) 9
cula iniqui, & iste locus eius qui ignorat Deum. 10

c *Memoria il. pe.* Memoriam suam iniquus in terra statuere conatur, cum gloriam laudis suæ extendere nititur. Et nomen suum in plateis celebrari gaudet, cum longe lateq; operationem suæ iniquitatis extendit.

✠ Nicetas. Memoria, id est filij eius morientur qui sunt monimentum parentum. Quæ omnia Iobo euenerunt excepta necessitate regali. Philip. In plateis, & portis reges quondam, & principes residebant.

d *Expellet eum de lu.* De luce ad tenebras ducitur, cū de honore vitæ præsentis ad supplicia æterna damnatur. Sic de vno-
C quoque iniquo loquitur: vt ad caput, id est diabolū vertatur, qui in Antichristo nomen extēdet, quod nūc mali imitant.

e *Et de or. transf. &c.* Cū superno apparēte iudice de hoc mū- D
do ad pęnas trāsfertur, quæ oīa, & de capite malorū Antichristo possunt accipi. ✠ Philip. De orbe hoc sic Apost. *Cum iterum introducet primogenitum in orbem terrarum*: vnde & sequitur. Hebr. 1.

f *Non erit se. &c.* Quia omnes iniqui qui de eius psuasione in prauis actionibus nati sunt, cum eodem suo capite ferientur. Quia hæc de Antichristo accipienda sunt, in hoc aperit dum dicit.

g *In die eius stu.* Quia tanta tunc signa demonstraturus, & crudelia, ac dura facturus est: vt ad stuporē perducat quos in fine mūdi inuenerit, & priores patres Eliam, & E-
noch (qui in eius expugnationem seruati E
sunt) carnalis mortis timore, & dolore trāsfigat, quia etsi electi tormentis vinci nequeunt, tamen quia homines sunt, metuunt tormenta quæ vincunt.

† vel, qui post eum venient, & eos qui ante eum sunt.

h. *Et pri. inua. hor.* Id est corda electorum pauore ferientur. vnde scriptum est: Ita vt in errorem inducātur si fieri potest etiam electi: non quidem casuri, sed trepidaturi ex carne. Matt. 24. b

✠ Nicetas. Primos dixit æquales, postremos, qui post eum futuri sunt.

✠ Philip. primos angelos, & sanctos, nouissimos peccatores.

i *Hæc sunt ergo ta.* De hoc illud retulit quod dixerat: expellet eū de luce ad tenebras, & de orbe trāsferet eū. Et est sensus: Is q nunc Deū ignorādo extollitur, tunc ad propria tabernacula peruenit, qn̄ in supplicia demergitur. Vel: Hęc ergo sunt tabernacula, quasi in die eius stupebūt sancti, ergo hæc prędicta, & tenebrę, &c. erunt tabernacula eius, & ibi habitabit. Vi- F
de quia in conclusionibus suarum orationū satis aperte ostendunt, quod sanctum Iob credebāt pro iniquitate percussum.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Aspergatur in tabernaculo eius sulphur. *Id est fœtor qui per sulphur, & fœtorem eius designatur: in sepulchro autem non est, nisi fœtor, & horror. Thomas autem aliter exponit dicens: Habitent in tabernaculo illius socij eius qui non est, id est amici defuncti, qui iam non est cum eis: & ipsi succedunt ei in domo sua, & bonis. Aspergatur in tabernaculo eius sulphur, id est in domo in qua succedunt ei amici, qui antiquitus in signum tristitiæ de amici morte aspergebant aliqua fœtida in domo defuncti, sicut & modo aliqui accipiunt vestes nigras. Sed hæc expositio non videtur conueniens, quia quod amici defuncti habitent in domo eius, & quod ex morte eius fiant signa tristitiæ, non pertinet ad aduersitatē defuncti, sed magis ad prosperitatem, eo modo quo possunt dici: quia cedunt ad eius honorem. hic autem ponuntur aduersitates quæ contingunt in morte, vt dictum est, & ideo prima expositio melior videtur.*

2 Deorsum radices eius siccentur. *Id est illa quæ plantauerat, annihilentur sine fructu.*

3 Sursum autem at. &c. *s. tempestate desuper veniente. q. d. omnia opera eius dissipentur, tanquam in detestationem vitæ eius præteritæ.*

4 Memoria. *Hic astruit propositum per aduersitates post mortem contingentes. Amici enim Iob ad prosperitatem hominis post mortem dicebant pertinere ipsius bonam memoriam, & eius contrarium ad aduersitatem. ideo dicitur;* Memoria illius pereat de ter. & cę. *& patet litera vsque ibi.*

5 Et de orbe tran. eum. *Ita quod nullo modo remanebit in memoria hominum, nec etiam remanebit aliqualiter in sua posteritate. ideo subditur: Non erit semen eius, &c.*

6 In die eius stu, no. *Id est minores de populo admirabuntur de tempore suæ prosperitatis, ita subito deiectæ ad nihilum.*

7 Et primos. *Id est maiores in populo.*

8 Inuadet hor. *Ne simile eis contingat.*

9 Hęc sunt er. &c. *Postquam Baldath conatus fuerat ostendere, quod aduersitates huius vitæ sunt pœnæ præcedentium peccatorum, hic epilogando concludit:* Hęc er. sunt ta. ini. *id est processus quantum ad aduersitates huius vitæ, in qua homines sunt viatores qui tabernaculis vtuntur.*

10 Et iste lo. eius qui ig. de. *Quātū ad aduersitates post istā vitā, qn̄ impii sunt extra viā, & quasi in termino. Et sic patet ex prædictis, q processus Baldath non est efficax ad probandum propositum; quia aduersitates prædictæ non solum contingunt impiis, sed etiā frequenter iustis, qui non solum in vita, & in morte affliguntur, sed etiam post mortem inter homines dehonorantur, sicut patet de martyribus, quorum corpora prohibebantur sepeliri, & relinquebantur feris, & auibus deuoranda; licet aliquando hoc impediretur diuina prouidentia.*

CAP.

MORALITER.

1 *Aspergatur in taber.* Id est fœtor ex corporis putrefactione.

2 *Deorsum radices eius sic.* Id est cogitationes in mente latentes humore gratię priuentur.

3 *Sursum autem atte. messis eius.* Id est actus eius procedentes ex cogitationibus puniantur.

4 *Memoria.* secūdū illud Prou. 10. b. *Nomen impiorum putrescit.*

5 *Et de or.* s. corpus ad fossam, & spiritum ad gehennam.

† *Non erit se. eius, & cæ.* i. nullum bonum remanebit de eo.

6 *In die eius stu.* parui, & magni, sicut de Nabuchodonosor dicitur Esa. 14.

9 *Hæc sunt er. ta. ini. &c.* Greg. Tunc enim ad ppria tabernacula deueniet, qn̄ eum sua iniquitas in supplicia demerget.

ADDITIO.

In cap. 18. vbi dicitur in postilla: Circa primum sciendum, quod terra inter elementa est maxime stabilis.

Hoc quod dr̄: *Nunquid propter te derelinquetur terra.* aliter vr̄ exponendū. Pro quo sciendū est, q sicut Iob ex opinione amicorū suorū fęlicitatē futurā negantiū intendebat eos ducere ad hoc incōueniēs, s. quod Deus nō haberet prouidentiā de humanis actibus, vt circa finē pced. cap. postillator allegat: sic ecōuerso, socij eius ex hoc quod Iob asserebat, q aduersitates huius vitę nō dabātur in pęnā peccatorū: volebāt ducere ipsum Iob ad ipsum incōueniēs, s. quod Deus nō hēbat puidētiā de actib. humanis. Cuius rō ē: Nā psupposita eorū opione erronea,

erronea, s.quod in alia vita nõ eēt spectãdũ pmiũ, nec pena, si in hac vita saltē peccatores nõ haberēt punitionē, manifeste tolleret diuina puidentia ab actib. humanis. Ex quo sequeret quod Deus relinqret terrã, eo modo quo dr̃ Ezech. 9. c. *Dixerũt enim: Dereliquit Dñs terrã, & Dñs nõ videt*, i. non prouidet. Et hoc est quod Baldath intēdebat di. *Nũquid propter te.* quasi dicat: Nunqd pp opinionē tuã erroneã secũdũ quã dicis, quod mali psperant in hac vita, derelinquet terra, s.a Dei puidentia: vt dictũ est: Et qa si Deus terrã derelinqueret, sequeretur quod nulla firmitas, nec stabilitas eēt ēt in rebus solidissimis, sicut sunt rupes. iõ dicit: *Et trãsfeꝛetur rupes de loco suo*, & vt ostēdat Baldath opinionē suã esse notã per experientiam, subdit: *Nonne lux impij extinguetur.* quasi dicat per experientiã est notum quod impij in hac vita puniuntur. Hoc enim assumebãt amici Iob, tanquam notum, s. quod nullus innocēs in hac vita puniebatur, nec impius in præsenti vita remanebat impunitus. Vnde Eliphaz in sua prima respõsione supra cap. 4. dicebat: *Recordare obsecro te, quis vnquam innocens perijt.*

CAP. XIX.

A a *Respondens autem Iob, &c.* ✼ Nicetas. Iobus amicos reprehendit, quod rõnem sedulo inibant, quemadmodum ipsum sermonibus lacerarent, cum amici hominis misereri debuissent.

b *Vsquequo affli. &c.* Atteruntur boni sermonibus iniquorum, quando contra eos illi in verbis tument, qui aut in peruersa fide, aut in prauis moribus iacent.

✼ Origen. in Cate. Græc. Sæpenumero qui corporis cruciamenta tolerauit, non passus est verba: contumeliã enim perferre magni est viri.

c *En decies con. me.* Quia ab eis quinquies increpationes audierat, & quinquies respondit, decies se perhibet esse confusum. Quia in eo quod grauiter increpatus est, & in eo quod verba doctrinæ non audientibus dicit, cõfusionem pertulit in suis increpationibus, quia in eis non proficit. In eorum increpationibus, quia dolet de prauitate, quam audit.

B ✼ Philip. In numeris aliqñ sola tõ perfectionis tenenda est, non ratio perscrutanda: nã Sophar semel tñ, Eliphas, & Baldad bis numero vsq; ad istum locũ rñderunt. hic itaq; in maiori numero minor intelligitur, vt alias in minori maior.

En decies. Ecclesia decalogũ seruat, cui iniqui toties cõfusionem faciunt, quoties in suis actibus diuinis vocibus obsistũt.

Mystice. d *Et non eru. opprimen. me.* Sunt nonnulli quos ad perpetrandam nequitiam oborta subito nequitia inuitat, sed tamen humana verecundia reuocat.

C Nota. e *Nempe & si ig.* Sciẽtia hæreticorũ nõ est cum eis, sed cõtra eos, dũ inflat. Sed ecclę ignorãtia, q arcana nõ põt penetrare cũ ea est, qa pro ea dũ se humiliat: & qa hæretici q quærunt scire, elatio est, vt cõtra bonos docti videant, subdit: vos cõtra ex me pculso ꝫ vos deberetis erigi timẽtes vobis deteriora. Bonus enim prius in se, postea in alios erigitur. Et hoc est. D

f *At vos con. me. e.* i. vosmetipsos redarguendos relinquitis, & me districtis sententijs increpatis.

g *Et arguitis me.* Quia qui eum iustum ante flagella nouerant, iniustum eē ex ipsa iam sua percussione iudicabant.

h *Sal. nunc inte. &c.* Hoc Dominus de illo dixerat (commouisti me aduersus eum frustra) quod ipse de se asserit: quia non æquo iudicio a Domino sit afflictus. Si enim vita eius, & flagella pensantur, non æquo iudicio videtur afflictus, quia vero merita eius ex flagello cumulauit, Deus non iniusto iudicio Iob afflixit. E

CAP. XIX.

a ¶Quia hæc & si iusta, iniuste dicuntur contra Iob, affligi se dicit.

a Respondens autem Iob dicit: Vsquequo 1
b affligitis animam meam, & atteritis me 2 3
c sermonibus? En, decies †confudistis me, 4

a ¶Timore hominum aliquando mali ad se redeunt, plus timentes displicere Deo: aliquando vero despecto Deo minus hoiem reuerẽtur.

d & non erubescitis † opprimentes me. †

a ¶Quia. b ¶Quasi, quod non debetis.

e Nempe & si ignoraui, mecum erit igno- 5

¶Vel. et. ¶Non i. vestri. ¶Elati opprobria putant mala temporalia.

f rantia mea. At vos contra me erigimini, & arguitis me op- 6 7
g
h probrijs † meis. Saltem nunc intelligite, quia Deus † 8 9

a ¶Sed. a ¶Quantum ad vitam quam egit.

i
k non æquo iudicio afflixerit me, & flagellis suis me cin-

†id est ad opprobriũ quod iuste probris afficiar.

† con... †subs... †Elto... ie err... mecum... bitur... meus. †peru... & reti...

✼ Cate. Græc. Scitote solum, quia Dominus fecit mihi sic.

✼ Orige. Quandoquidem eiusdem naturæ estis consortes, nolite mihi esse infesti., q similibus malis implicari potestis.

✼ Orig. & Philip. Hæc ait per concessionem pro faciamus me errasse, oportebatne vos mihi ita insultare?

✼ Cat. Græ. Cognoscite, quia Dominus est, qui conturbauit. Hebræus, percussit me.

i *Quia Deus non æquo iu.* Astruendũ igit est, quod & Deus cũ Iob recte egit: & tñ nõ mẽtit. q nõ ęque fieri dicit, alioqn diabolus vicit (in eo qđ de beati viri culpa pmiserat) quẽ Deus laudauit. Hoc nõ elatio, sed dolor extorsit. Bonus si in humili mente exigente causa, vel dolore bona de se dicit, nõ peccat.

k *Et fla. suis me cin.* Cum tanta nos afflictio deprimit, vt nullus rei consolatione respirare animus possit, non iam flagellis solummodo terimur: sed etiam cingimur, quia tribulationum verbere ex omni parte circundamur. F

a Ecce

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XIX.

1 Respondens autem Iob. *Hic consequenter ponitur ipsius Iob responsio: & primo excludit verba Baldath, & aliorum amicorum suorum. & secundo accedit ad principale propositũ, ibi;* Saltem nunc. *Circa primũ dicitur.* 2 Vsquequo affligitis animã meã, *iniuriosis verbis obiurgando.* 3 Et atteritis me sermonibus. *i. tædiosis me affligitis verbis, & non rationibus.* 4 En decies confunditis me. *Iob enim quinquies locutus fuerat incipiendo ab illo loco: Pereat dies in qua natus sum, &c. & amici sui quinquies contra eum locuti fuerant, obiiciendo, & replicãdo; vt patet ex supradictis; & ideo dicit;* En decies confunditis me, *i. nitimini me confundere; quia nitebantur Iob confundere tam ex verbis suis propriis, quàm ex verbis de ore Iob prolatis, vt frequenter patuit in prædictis. Et quia Baldath notauerat Iob de ignorantia, scilicet in principio præcedentis capituli dicens;* Intellige prius: *ideo quasi ad hoc respondens Iob dicit.*

5 Nempe & si igno. me. erit igno. me. *Id est nihil vobis nocebit. Et ideo deberetis tacere de ipsa.* 6 At vos con. me erigi. *verbis præsumptuosis.*

7 Et argui. me oppro. *Id est verbis iniuriosis.*

8 Sal. nunc, &c. *Hic consequenter Iob accedit ad principale propositum. & primo ostendit se non propter peccatum afflictum, quod Baldath conatus fuerat ostendere. secundo remouet quoddam dubium, ibi;* Quis mihi tribuat. *Circa primum primo proponit intentum di.* Saltem nunc intel. *quasi dicat prius noluistis intelligere.* Diuisi

9 Quia Deus non æquo iu. affli. me. *Hoc non dixit Iob ex propria intentione, sed tanquam concludens ex dictis aduersariorum, qui dicebant omnes aduersitates huius vitæ inferri a Deo in pœnam peccatorum præteritorum tantum, ex quo sequitur iudicium Dei non esse æquum circa Iob, cuius afflictio excedebat culpam.*

1 Ecce

MORALITER.

1 *Respon. autem Iob, &c.* Sicut dictum est supra, Beatus Iob boni prælati, vel doctoris gerit typum. Christus aũt princeps est pastorũ, & doctorũ propter quod de ipso præsens capitulũ exponetur; In quo aliquando pro se loquitur, aliquando de suis membris. varie tamen. nam aliquãdo loquitur pro membris fortibus, aliquando pro infirmis. dicit ergo.

2 *Vsquequo affli. ani. me. & atte. me ser.* vt sit verbũ Christi ad insidiãtes sibi: de quibus dr̃ Luc. 11. g. *Cœperunt Pharisæi, & legisperiti grauiter insistere, & os eius opprimere de multis insidiantes ei.*

4 *En de. con. me.* i. conamini me confundere perfecte. Denarius enim numerus perfectus est, ideo significat perfectionē.

5 *Nempe si igno. &c.* Hic accipitur si pro non: nam ignorãtia non fuit in Christo, licet Pharisæi tenerent cõtrarium. vnde Luc. 7. f. dixit Pharisæus; *Hic si esset propheta, sciret vtique quæ & qualis est mulier quæ tangit eum, quia peccatrix est.*

6 *At vos con. me eri.* per superbiam.

7 *Et ar. me.* de sabbathi transgressione, & peccatorum familiaritate, & huiusmodi, sicut patet ex textu Euangelij.

8 *Saltem nunc intel. quod dc. afflix. me.* i. quod non affligit me pro peccatis proprijs.

4 En Ecce

A Ecce cla. vt impa. Deus qd nobis profuturũ sit sciens, dissimulat exaudire dolentiũ, vel merentiũ vocem, vt augeat vtilitatẽ, & purgetur vita p penã. Sed hãc dispẽsationis gratiam nonnulli fidelium ignorant: ex quorum persona nũc dicitur: *Ecce clamabo, &c. & non est qui iu.* Dicitur: quando Deus contra aduersarium causam iudicare dissimulat, quod iudicium differt, vt sancti viri merita, & aduersarij pœna crescat. *Ecce clama. Semitam meam circum.* Ex figura Ecclesiæ in qua infirmi se desperatos putant, quia tardius audiũtur: in quorum alijs via septa ne B transeant: qui vident agenda, sed implere non possunt. Alijs tenebræ in calle, qui nec agenda queunt discernere.

¶Cum inimicis.

a xerit. † Ecce clamabo † vt impatiens, & nemo † exaudiet. 1

¶Quia. a ¶Adhuc de sua passione subdit. ¶Quia & se percuti aspicit, nec vitam dignam percussione repetit.

b Vociferabor, & non est qui iudicet. Semitam meam circum- 2

sepsit, & transire non possum, & in calle meo tenebras po- 3 4

c suit. Spoliauit me gloria mea, & abstulit coronam de capite 5 6

d meo. Destruxit me vndique, & pereo, & quasi † euulsæ arbori 7 8

e abstulit spem meã. Iratus est cõtra me furor eius, & sic me ha- 9

a ¶Sic sua narrat, vt sui, & Ecclesiæ mysteria aperiat. b ¶A Deo permissi. 10

f buit quasi hostẽ suũ. Simul venerunt † latrones eius, & fecerũt 11

g sibi via † per me, & obsederunt in gyro tabernaculum meum. 12 13

(marg.: ...ami clamare pro... in ...ta... nc; † ...tiens; † super; † audiet; † lignum; † exercitus)

✻ Orig. Nisi fuerit mihi certamen perfectum, de mea corona haudquaquã iudiciũ fiet. Philip. Aegrotorũ more loqtur, q nõ ex iudicio, sed ex amaritudine iniuriosa verba pferunt.

b *Semi. me cir. &c.* Circumseptam verberibus semitam suam vidit, cum transire ad securitatem cupiens, euadere flagella non potuit: & quasi in calle cordis ignorantiæ tenebras inuenit, qui cur ita flagellaretur, penetrare non potuit.

✻ Cate. Græc. Super faciem meam, id est non video vnde egrediar ex ijs malis.

c *Spo. me glo. me.* Plane hæc Iob conueniunt. Mystice aũt gloria cuiusq; iustitia est, quæ tegit, & munit a morte, quæ p ad- C uersa infirmis tollitur, qa vt vestis exterius hetit. Corona premium victoriæ quę in capite est, superna remuneratio in mẽ- D te, sed hanc perdunt qui in certamine non perdurant. Vel caput, sunt sacerdotes, & Ecclesiæ duces: sed & hi superna præmia deserunt, quibus ruentibus latius cadit exercitus.

✻ Polychr. Coronã dixit, vel quia Rex erat, vel quod omni dignitate sit spoliatus.

d *Destrux. me vndi. & pe. & qua. euul. ar. &c.* Arbor vento impellitur vt cadat, sic infirmus minis ad iniustitiam trahitur, & æterna quæ sperabat relinquit, & quia aliquando qui pœnis territus iustitiam relinquit, pęnas tamen nõ euadit. E

✻ Nicetas. Tanquam addidit, vel quasi: neque enim hostili animo, aut perturbato Deus supplicia irrogat.

e *Iratus est contra me.* Qui enim ita percutitur, vt vires eius superentur, non hunc Deus, vt filium per disciplinam, sed vt hostem ferit per iram. vnde & propheta; Plaga inimici percussi te castigatione crudeli. Et quia sępe maligni spiritus cordibus afflictorum multa suadent, & si quid boni est furantur, addit. (Ierem. 30.c)

f *Simul venerunt la.* i. maligni spiritus, qui exquirendis hominum moribus occupãtur: qui viam sibi in afflictorum cordibus faciunt, quando inter aduersa quæ exterius tolerantur, cogitationes quoque prauas immittere non desistunt.

g *Et obsederun t in gyro ta. &c.* In gyro tabernaculum obsidẽt, F quando ex omni latere tentationibus mentẽ cingũt. Vel etiã iuxta

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ecce clam. *Hic consequenter procedit ad declarandum processum afflictionis suæ respectu culpæ: & primo ostendit magnitudinem suæ afflictionis, & secundo minoritatem suæ transgressionis, ibi:* Miseremini mei. *Primum ostendit dupliciter. Primo per afflictiones ab extrinseco. Secundo ab intrinseco, ibi;* Pelli meæ. *Prima in duas, quia primo ostendit propositum per defectum remedii, secundo per excessum afflictiui, ibi;* Spoliauit me. *Circa primum sciendum, quod afflictus potest habere remedium dupliciter. vno modo per alium, alio modo per seipsum. Per alium vero habet remedium, quando aliquis ei compatiens eripit ipsum. Alio modo per recursum ad iudicem qui liberat ipsum. Vtrũque autem erat exclusum a Iob: & ideo dicit;* Ecce cla. vim pa. & ne. exau. *per compassionem auxiliando.* (marg.: Diuisio. ... remedium duplex.)

2 Vocife. *Faciens ad iudicem querimoniam.*

3 Et non est qui iu. *Quia Deus non habet iudicem superiorem, qui de pœnis ab eo inflictis ipsi Iob possit iudicare. Per seipsum autem habet homo remedium dupliciter. Vno modo per suam potentiam se liberando. Alio modo per suam patientiam euadendo; & vtrumque excluditur cum dicitur.*

4 Semitam meam cir. & tran. non pos. *Id est processui meo tot impedimenta posuit, quod non possum amouere.*

5 Et in cal. me. te. posuit. *Ita quod non possum videre quid mihi expediat: tristitia enim obnubilat intellectum.*

6 Spolia. &c. *Hic ostendit propositum per magnitudinem afflictiui; & primo facit quod dictum est. secundo probat quoddam suppositum, ibi:* Iratus. *Circa primum sciendum, quod inter bona extrinseca maxima sunt honor, & dignitas; & ideo iactura istorum est maxime afflictiua. & quantum ad primum dicit;* Spoliauit me gloria mea. *i. honore excellenti, qui fiebat mihi, secundum enim Commentatorem 1. Ethicorũ: Honor est reuerentia quæ fit alicui in testimonium suæ virtutis, si fiat in secreto, vel corã paucis; sed si fiat in palam, & coram multis, tunc dicitur gloria. Est enim gloria longe patens præconium. Et sic patet quod gloria est honoris excellentia. Quantum vero ad secundum dicitur.* (marg.: Diffinitio. Philosophus. Gloria.)

7 Et abstu. co. de ca. me. *A statu dignitatis me deiiciendo. Post bonum autem honorabile est bonum vtile, quo sustentatur vita, & ideo eius subtractio est afflictiua, quod notat Iob di.*

8 Destru. me vn. *Omnia bona interiora subtrahendo, vt patuit supra 1. cap.*

9 Et pe. *propter defectum bonorum exteriorum. Ideo subditur.*

10 Et qua. euul. ar. ab. spem me. *Quandiu enim arbor adhæret terræ per radices, si abscindatur remanet spes pullulationis: sed si euellatur non remanet talis spes, sed oportet quod desiccetur: & per hoc designat Iob quod non habebat spem reuertendi ad prosperitatem temporalem. Tum quia in hoc non habebat spem suam, sed in futura remuneratione. Tum quia non apparebat possibilitas per viam humanam.*

11 Iratus est contra me furor eius, &c. *Hic cõsequenter probat quod de recuperatione temporalis fœlicitatis sperare non debebat; quia si hoc esset, vel esset a Deo, vel ab homine. primo excludit primum, & secundo secundum, ibi: Fratres meos. Ad probationem autem primi dicit;* Iratus est con. me. *mihi afflictiones infligendo; & hoc sequitur ex dictis amicorum, qui dicebant talia inferri propter peccatum. Ab irato autem contra se nullus sperat auxilium, & maxime quando ira videtur indurata; quod videbatur in proposito ex continuatione afflictionum. ideo subditur:* Et sic me habuit quasi hostem suum.

12 Simul vene. la. eius. *Id est, dæmones, vel prædatores, qui bona Iob abstulerant. Et dicuntur isti, & illi latrones Dei, quia ex permissione eius ipsi Iob mala intulerunt.*

13 Et obsederunt in gyro taber. meum. *Quia dæmones adhuc quærebant nocere ipsi Iob si possent.*

1 Fratres

MORALITER.

1 *Ecce clamabo vim patiens, &c.* Nam in Cruce clamauit *Eli, Eli, &c.*

2 *Vociferabor, & non est qui indicet.* Id est vindicet. Mors enim Christi tunc non fuit vindicata.

3 *Semitam meam cir.* Id est vitam meam in omnibus partibus corporis, & sensibus afflixit.

5 *Et in cal. me. te. po.* Quia tunc Christi discipulos Deus in fide dubitare permisit.

6 *Spol. me gloria mea.* Quando principalis discipulus eum in sua facie ter negauit.

7 *Et abstulit coronam de capite meo.* Quando sui negauerunt eum esse regem coram Pilato.

8 *Destruxit me vndique, &c.* Fugientibus discipulis ad mortem eundo.

10 *Et quasi auul. &c.* In discipulis desperantibus Christi resurrectionem, Luc. 24. c. Nos autem sperabamus, &c. quasi dicat iam non speramus.

11 *Iratus est contra me furor eius.* Secundum apparentiam humanam tantum. Ideo sequitur.

11 *Sic me habuit quasi hostem.* Ly *quasi* notat apparentiam, & non existentiam.

12 *Simul venerunt latrones eius.* qui in cruce cõuitiabant Christo, vt dr Mar. 15. licet vnus post pęnituerit, vt dicit Theo.

13 *Et obsederunt in gyro tabernaculum meum.* Milites custodientes sepulchrum.

Fratres

a Fratres meos longe fecit a me, & noti mei quasi alieni reces- 1
serunt a me. Dereliquerunt me propinqui mei, & qui me 2 3
¶Quorum est seruire in domo assidue.
b nouerunt, obliti sunt mei. Inquilini domus meæ, & ancillæ 4 5 6
a ¶Incarnatum venerati non sunt. b ¶Dum non est agnitus in domo sua quasi peregrinus fuit.
c meæ, sicut alienum habuerunt me, & quasi peregrinus fui 7 8
d in oculis eorum. Seruum meum vocaui, & non respon- 9 †
a ¶Id est cum ab eius ore verba corporaliter audiret. 10
e dit: † ore proprio deprecabar illum. Halitum meum exhor- 11
f a ¶Populi, vt Pharisæi, & Doctores. 12
g ruit vxor mea, & orabam filios vteri mei. † Stulti quoque de- 13 14
h spiciebant me, & cum † ab eis recessissem, detrahebant mi-
i a ¶Et quid mirum de populo. b ¶Qui ei in suis consulunt, quos eo plus diligit quo plures ei acquirunt.
k hi. Abominati sunt me quondam consiliarij mei, † & †
l quem maxime diligebam, auersatus est me. Pelli meæ † con- † 15
m

A ❦ iuxta historiā Beato Iob hęc congruunt, qui non quasi corrigendū filiū, sed quasi hostem percussum se iudicauit, dū mala quæ pertulit, ante oculos cōgessit. Per quē latrones fecerūt viā: quia maligni spiritus cōtra eū licentiā percussionis acceperunt. Cuius in gyro tabernaculum obsederunt, qa sublatis rebus, & filijs omne corpus eius vlceribus attriuerunt.

Historice.

a *Fratres me.lon.* Modo voce redemptoris vtitur: ab eo longe facti sunt fratres: & noti recesserunt, quem tenentes legem prophetare nouerant, & † mihi præsentem minime recognoscebant. Iudæi etenim propinqui per † eis assurgebam, loquebātur contra me carnem, & noti, per legis instructionem: quasi obliti quem verbis legis per fidem prophetauerant, verbis perfidiæ incarnatum B negabant.

❋ Philipp. Fieri potuit, vt apostema habuerit in visceribus, vnde loquendo odorem ingratum emittebat.

b *Inqui.do.me.i.* sacerdotes quorum origo in Dei seruitio deputata, iam per officium in conditione tenebatur. Ancillæ Leuitarum animæ sunt ad secreta tabernaculi, quasi ad interiora cubiculi familiarius seruientes.

c *Et qua.pere.fui,&c.* quia a synagoga non est cognitus. vnde & propheta: Quasi colonus futurus es in terra, & quasi viator Ierem.14.b. declinans ad manendum. Qui enim vt Dominus auditus nō est, nō possessor agri, sed colonus est creditus. *Qui quasi viator ad manendum declinauit*, quia paucos ex Iudæa abstulit, & ad vocationem gentium pergens iter cœptum peregit.

d *Ser.me.vo.* Seruus Iudaicus populus fuit timore obsequēs, quem collatis muneribus quasi emissis vocibus ad se ducere statuit, sed non respondit: quia digna opera donis eius reddere contempsit.

❋ Cat.Græ. Blandiens vocabam filios concubinarū mearū. Theodotio: Et stulti expulerunt me. Symmachus: Inuocabā blandiēs filios puerorū meorū. Nicetas. Filios concubinarū appellat q nō sunt ex legitimis nuptijs, vt Ismael, Dan, & Nephtalim. Nam olim ad liberorū procreationē pellicibus vti ad generis propagationem haud vetitum erat. Nam omnes filij fuerāt extincti. Philip. Filios appellauit, aut discipulos quos sa C piētię doctrina formauerat, aut cōsāguineos more scripturę.

❋ Philip. Quia dicit se recessisse, aduertimus Iob in sterquilinio non semper fuisse.

❋ Cate.Græc. Cum surrexero, id est vbi nox præterijt, aut cum ab ijs disiunctus fuero sic loquuntur: Necdum est mortuus, quod in diuturnioribus morbis vsuuenit.

D e *Ore pro.de.* Qui autē ei tot præcepta, prophetarū ore mandaueram, ore proprio deprecabar: qa in carne mōstratus dū mandata vitę humiliter dixit, quasi superbientem seruum, vt veniret, rogauit.

f *Halitum me.exhor.vxor &c.* Vxor Domini synagoga in legis fœdere, carnali ei intelligentia subiecta; quæ halitum exhorruit, dū carnem Domini carnaliter intellexit, & quem videbat hoīem, Deū credere expauit. Halitus.n.ex carne ē.

g *Et ora.fi.vte.* Vterū † Ini Dei consilium eius debemus accipere, ī quo ante secula per prædestinationem concepti † & fumus, vt creati per secula pducamur. Orauit ergo filios vteri E sui: quia eos quos condidit. incarnatus humiliter rogauit.

h *Stul.quoque despicie.&c.* Quia dum legisperitis Deum despicerent, eorum incredulitatem turba populi secuta est. Relictis sapientibus, pauperes, & stultos venerat quærere: vnde cum augmento doloris dicit: *Stulti quoque*. pro quibus ego stultitiam suscepi, verbum caro factum despiciebant me.

❋ Nicetas. sic Dauid: Posuerunt mihi mala pro bonis, & odium pro dilectione mea.

i *Et cum ab eis re.* Quasi accedebat ad cor populorū Dns, cū eis miracula demonstraret, & quasi recedebat, cū nulla signa ostenderet, & a miraculis quiescenti prębere fidem nolebāt.

K *Abomi.sunt me,&c.* Scribæ, & legis doctores, qui erudire populum ad vitam consueuerant, venturi redemptoris consiliarij in membris eius fuerant, vt in membris dicit se Deus pasci, & vestiri, sic & consilium accipere.

l *Et quem ma.di.&c.* Ordo doctorum: qui prius in prædicatione seruiens, maxime diligebatur: quem non solum ad non credendum, sed vsque ad persequendum Deum turba secuta est. Et tunc factum est quod sequitur.

m *Pelli meæ consumptis.* In ossibus fortitudo, in carnibus infirmitas corporis designatur. Per os ergo Christus, per carnem discipuli, qui tempore passionis infirma sapuerunt. Per pellem quæ est exterior carne, sanctæ fœminæ figurantur, F quæ exterioribus Domino seruierunt ministerijs. Quasi ergo consumpta carne os Domini pelli suæ adhæsit, quia fortitudo eius fugientibus discipulis, passionis tempore iuxta se Ioan. mulieres inuenit.

❦ Cat.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Fratres me.&c. *Hic consequenter ostendit se desperare de adiutorio humano: quia si hoc esset, maxime sperare posset de personis, quæ tenentur eum auxiliari: quod remouet di.* Fratres me. *id est consanguineos meos.* 2 Longe fecit a me. *non curantes de mea afflictione.* 3 Et noti mei. *ex quadam familiaritate, & societate speciali.* 4 Recesserunt a me. *nolētes mihi auxiliari.* 5 Dereliquerunt me. propin. mei. *i. vicinitate coniuncti.* 6 Et qui me no. *excommunicatione in vita.* 7 Obliti sunt mei. *quia nullum remedium apponunt circa me.* 8 Inquilini, &c. *Hic cōsequenter remouet auxilium personarum domesticarum dicens*: Inquilini do.&c. *id est personæ quæ tenebantur mihi seruire.* 9 Sicut alienum ha.me. *miseriam meam non attendentes, & ad maiorem contemptum subdit.* 10 Seruum meum vocaui. *ad meum auxiliū.* 11 Et non respondit. *ex contemptu, cum tamen sine vocatione, & deprecatione deberet se ingerere.* 12 Halitum me.exhor.vxor me. *quæ mihi deberet maxime esse intima, eo φ vir, & vxor sunt duo in carne vna: & tamen horret appropinquare mihi propter fœtorem de meis vlceribus exhalantem.* 13 Et ora.fi.vte. *qui ex obligatione naturali deberet ministrare mihi. Et vocantur hic filij Iob nepotes ipsius, qui saltē quantum ad plures eorum non fuerunt in illo conuiuio vbi filij Iob fuerunt oppressi.* 14 Stulti quoque, &c. *Hic ad maiorem aggrauationem ostendit se non solum ab amicis derelictum, sed etiam ab omnibus despectum etiam ab insipientibus; quod notatur ibi*, Stulti quoque, &c. *& sapientibus cum dicitur*; Consiliarij mei: *& etiam ab his qui ante eum dilexerant, ibi*; Et quem maxime diligebam. *sequitur.* 15 Pelli meæ. *Hic consequenter ostendit grauitatē suæ afflictionis ab intrinseco: quia caro eius quæ est media inter cutem, & ossa, ex vlceribus, & doloribus consumpta erat: & sic pellis ossibus adhæserat.* Diui

1 Et

MORALITER.

1 *Fratres meos longe fecit a me.* Per fratres intelliguntur Apostoli, per notos, septuagintaduo discipuli: per propinquos, illi qui erant de cognatione Christi.

8 *Inquilini domus, &c.* Id est personæ meo seruitio deputatę.

10 *Seruum meum.* Id est populum Iudaicum, qui in susceptione legis obligauit se seruituti diuinæ.

† *Vocaui.* ad gratiam.

11 *Et non respondit mihi.* contemnendo eam.

12 *Halitum meum exhorruit vxor mea.* synagoga abhorrens Christi verba.

13 *Et orabam filios vteri mei.* Esai.1.a. *Filios enutriui, & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me.*

14 *Stulti quoque despiciebant me.* i. ignari legis, de quibus dicitur, Matth.27.e. *Prætereuntes autem blasphemabant eum, &c.*

† *Abominati sunt me quondam consiliarij mei.* i. legisperiti.

† *Et quem maxime diligebam aduersatus est me.* Iste est populus Iudaicus, qui fuit peculiaris Domino, & prædilectus.

15 *Pelli meæ consumptis carnibus adhæsit os meum, &c.* Per hoc innuitur, quòd Saluator noster fuit multum macilentus, maxime tempore mortis suę propter ieiunia, & afflictiones præteritas, & præsentes.

13 Et

Miserc-

a sumptis carnibus adhæsit os meum, & derelicta sunt † tantum- 1
b Sermo. a ¶Apostolos qui carnales correctione mordent, & obstinatorum duritiam frangunt. b ¶Et cum hæc ita.
c modo labia circa dentes meos. Miseremini mei, miseremini 2
d a ¶Etsi contumelijs affligunt, tamen amicos vocat: quia bonis mentibus etiam ipsa fiunt prospera, quæ videntur aduersa. b ¶Non Sathanæ.
mei, saltem vos amici mei: quia manus Domini tetigit me. 3 4
a ¶Enim.
e Quare persequimini me, sicut Deus, & carnibus meis * satu- 5 6
f a ¶Quasi, hæc desidero scribi, vt & alijs in exemplum innotescant.
g ramini?) Quis mihi tribuat, vt scribantur sermones mei? 7
h a ¶Forti sententia. b ¶Aut exarentur in.
i Quis mihi det, vt exarentur in libro stylo ferreo, & plum- 8 9
¶Vel certe. a ¶Ideo hæc volo scribi.
K bi lamina, vel celte sculpantur in silice? Scio enim quòd 10 11
a ¶Quem alij putant mortuum.
l Redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra sur- 12 13

† est tantummodo pellis

-saltem

* non

✼ Cat. Græ. Septuaginta: Ossa mea in dentibus tenentur, i.
A Ossa sensus expertia dolore minime vacāt, sed quasi dētib. cōficiūtur. Symmachus: cutim meā dētibus vellicabam, nempe vbi iam extabuerat, diuulsaq; erat, sic transit a malis extrinsecus illatis ad ea quę sunt corporis. Philip. hanc infirmitatem pessimam *μαρασμὸν* appellant medici.

a *Carnibus*. Quæ ossi hæserant, dum discipuli, licet infirmi, veritatis fidem populis prædicarent. Et cum sanctæ mulieres, ea q̄ necessaria erant exteriora corporis subsidia prępararent, quasi pellis extra manebāt in corpore.

B b *Et derelicta*. s. Dentes Apostoli sunt. Labia tantummodo circa dentes relicta sunt. cum de eo duo post mortē eius ambulātes cōfabulari q̄ dē nouerāt: sed p̄dicare iā eū, aut mordere infideliū vitia formidabāt. Sed iā ad ꝓpria verba Iob reuertitur.

✼ Philip. Diabolus vasa verborū reseruauerat, vt aliquā blasphemiā ex ei⁹ ore, si fieri posset, extortā dolorib. obseruaret.

c *Tantummodo*. Nec fęlicibus aliud est circa dentes quam labia: & sic patet hoc mystice dici.

d *Miseremini mei*. Piorū est cū ab aduersarijs patiuntur, nō tā ad irā quā ad preces moueri. Tactū aūt se manu Domini appellat, sicut ipse Sathan dixerat: *Mitte manu tuā, & tange os eius.*

✼ Nicetas. Non propter peccatū, sed sua dūtaxat potestate vsus Deus calamitatem inuexit. Philip. Tāgere est affligere.

e *Quare perse. me*. Tāto Deus iustius aliena vitia pcutit, quāto in se nihil hēt vitiorū. Et est sensus: Ita me ex infirmitatib. meis affligitis, acsi ipsi more Dei de infirmitate nihil hēatis.

✼ Nicetas. Etiamsi a Deo castigamur, tamē mutuā a nobis, inter nos exigit charitatem. Etsi Deum offendi, vos tamē docete si qd in vos admisi. Deo enim soli licet oīa in opere suo.

f *Sicut de*. Idē cū Deo agūt, q̄a hoc faciūt quod Deus omnipotens fieri permittit. Sed nō idē volūt, q̄a cum omnipotens Deus amādo purgationē exhibet, iniustorū prauitas sæuiēdo malitiā exercet. Vel, quasi nō infirmi, q̄ nō deberēt increpare cū Deus percutit, ne addant dolorē dolori, sed cōsolari. Cum
C vero manus Domini cessat, tunc dignis increpatio pōt fieri.

g *Et de car. me. sa*. Quorum mens proximorum pęnas esurit, saturari alienis carnibus quærit. Vel, qui alienæ vitæ detra-
-ystice ctione pascuntur, alienis carnibus saturantur.

h *Quis mi. tri. &c.* Dura quę sustinet, nō vult per silētiū tegi, sed exēplo ad notitiā ptrahi, vt alij ad patiētiā valeāt ędificari. D

✼ Chrys. Amplius quā postulauit pfectū est. nā si illud factū eēt, iā tps obliterasset. hęc vero scripta multo magis pseuerāt.

✼ Nicetas. petitq; patientię suę exemplū scriptis mandari.

Quis mi. tri. Hæc quoq; Ecclesiæ congruunt, quæ duo testamēta seruat. Cū enim primo dicat, vt scribātur sermones mei, dicit vt exarentur, qđ idē est. secūdo sermones suos scribi expetit, dicens: *Quis mihi tribuat, vt scribantur sermones mei? Quis mihi det, vt exarentur, &c.* Quæ quia forti sentētia, modo grauibus p pondus auaritiæ, mo-
E do duris cordibus loquitur: stylo ferreo in plūbi lamina, vel celte in silice scribit. Notādū quoq; q̄a p librū
Nota. vtrorūq; corda intelligit, postea vero ipsū librū in lamina plūbi, & in silice diuidit.

i *Quis mihi det, &c.* Per stylum ferreum fortis sententia patrum. Per plumbū Iudęæ populus grauis peccato. Per silicem Gentilitas figuratur. Cuncta ergo quæ pertulit, forti sententia patrum edoctus: & Iudęæ populus, & Gentilitas agnouit. Quod in plumbo scribitur, citius deletur. In silice difficile sculpitur, sed manet: sic Iudæa verba Dei cito recepit, & cito deseruit: Gentilitas vix recepit, sed recepta fortior seruauit.

K *Scio enim quod re. &c.* Nō ait cōditor, sed redēptor, eū apte denūtiās, q̄ postq̄ oīa creauit: de captiuitate, passione sua nos redemit. Viuit autem qui inter manus impiorum occubuit.

✼ Chrys. Resurrectionem corporū aperte testatur, quę impetus, & cruciatus exceperant. Tertull. cum tempora totius spei fixa sint sacro stylo, nec licet eam ante constitui quā aduentū Christi, nostra vota suspirant in seculi huius occasum.

l *Et in nouissimo die de terra sur. sum: & rur. &c.* Quia resurrectionē quā in se ostēdit, in nobis ēt q̄nq; facturus est. Resurrectionē quippe quā in se ostēdit, nobis ꝓmisit: q̄a sui capitis gloriā sequuntur membra. Exemplo quippe monstrauit quod promisit in præmio, vt sicut ipsum resurrexisse fideles agnoscerent, ita in seipsis in fine mundi resurrectionis præmia sperarent. Et hoc est quod dicit: *Et in nouissimo die de terra, &c.* Quasi
F per eius resurrectionē spero mihi simile, sed in fine: quia nostra adhuc corpora vsq; in finē mundi a resurrectionis gloria differūtur: vt alię virgę māserunt aridę, sed sola virga Aaron, id est corpus sacerdotis nostri in florē resurrectionis erupit: quo flore sacerdos esse ostenditur, qui pro nobis interpellat.

a Quem

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et de. sunt. tan. la. *Per hoc innuit, q̄ officijs aliorum membrorum cessantibus, officium locutionis tantummodo sibi remanserat.*

2 Miseremini. *Hic consequenter ostendit Iob trāsgressionis, & culpæ suæ minoritatem. quando enim aliquis punitur vltra condignum, iustū est eius misereri, & maxime ab amicis. & propter hoc dicit:* Misere. me. *quod verbum duplicat ad maiorem assertionem suæ innocentiæ: quia talibus afflictis magis est compatiendū.* 3 Sal. vos, &c. *Quia cognouistis vitam meam præteritam, & per consequens debetis aduertere me non tanta flagella demeruisse.* 4 Qu a ma. te. me. &c. *s. totū intra, & extra affligens me.* 5 Quare per. si. de. &c. *q. d. non est causa: quia ipse potest mihi retribuere in futuro præmium patientiæ meæ, vos autem non sic.* 6 Et car. me. sa. *Detrahendo mihi asserentes me pro peccatis iuste punitum, detractores enim viuis carnibus saturātur.* 7 Quis mi. tri. &c. *Hic consequenter Iob remouet quoddam dubium. dixerat enim supra de Deo: quasi euulsæ arbori abstulit spem meam, & propter hoc possent amici eius credere, quod de Deo totaliter desperaret: ideo hoc remouet, primo insinuans quod velit aliquid valde notabile dicere, dicens:* Quis mi. tri. vt scri. ser. m. *Illa. n. sunt scribenda quæ tanquam notabilia sunt in futurum retinenda, & tanto diligentius debent scribi quanto tenacius debēt in memoria haberi; ideo subditur.* 8 Quis mi. det vt exa. in li. *id est diligenter scribantur in pergameno; & si hoc non sufficit.* 9 Stylo fer. & plum. la. *i. cum stylo ferreo scribantur in plumbo. & si lamina plumbi non sufficit propter mollitiem.* 10 Vel cel. scul. in sili. *Omnia ista dicit Iob ad designādum, quod ea quæ dicturus erat, erant notabilia, & post longum tempus futura; cuiusmodi est resurrectio mortuorum in fine mundi.*

11 Scio enim. *Hic ostendit quid sit illud quod desiderabat sic scribi & retineri, videlicet quod non desperabat de Deo, sed magis sperabat obtinere ab eo fœlicitatem non transitoriam, & temporalem, sed magis æternam, & integram in corpore, & anima per futuram resurrectionē, & hoc est quod dicit;* Scio. *i. certa fide teneo.* 12 Quod re. me. vi. &c. *Redemptorem suum dicit Dei filium incarnandum qui ab æterno in deitate vixit, secundum quod dicitur ad Hebr. vlt. b.* Iesus Christus heri, & hodie ipse, & in secula. 13 Et in nouissi. die de &c. *Non per naturam, sed per Redemptoris mei virtutem. & ideo dicit;* In nouissi. die. *contra illos qui dixerunt post reuolutionem multorum annorum eosdem homines numero futuros esse, & ante etiam fuisse, ponentes mundum æternum; & secundum hoc non fuisset primus dies, nec futurus esset vltimus.*

1 Et

MORALITER.

2 *Miseremini mei, miseremini me:* quasi dicat omnis creatura compati debet Christo morienti.

3 *Saltem vos, &c.* i. Iudæi, ex quibus natus fuit Christus secundum carnem. & quia fecerunt contrarium, sequitur.

5 *Quare me perse. si. De. &c.* Deus enim pater persecutus fuit filium inquantum pro nobis tradidit illum.

6 *Et car. me. satu.* i. afflictionibus corporis mei.

7 *Quis mi. tri. vt scri. ser. me. &c.* per hoc ostendit Iob, quod volebat dicere aliquid magnum, & firmiter retinendum, cuiusmodi est resurrectio generalis omnium. ideo subditur.

11 *Scio enim quod Redemptor meus viuit.*

Quare

A a *Quem visurus sum, &c.* Caro nostra post resurrectionem eadem erit,& diuersa. Eadem per naturam,diuersa per gloriam. Eritque spiritualis, quia incorruptibilis, & palpabilis: quia non amittet essentiam veracis naturæ.

✻ Cat.Græ. Hæc a Deo mihi facta sunt, q̃ oculus meus vidit:& non alius. Omnia autem mihi cõfecta sunt in sinu, i. mihi vni nota sunt mea mala. Theodotio. Defecerunt renes mei in sinu meo. omnia præcordia contabuerũt.

✻ Philip. Antiqui interpretes dixerunt. Hęc omnia mihi consumpta sunt in sinu.

b *Ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius.* Expresse indicat veritatem resurrectionis. non enim

† vel, & post pellem meã, contriuerũt, & hanc (sub. vermes,i.post contritam, & perforatã pel lẽ meam,vermes perforauerunt carnẽ meam.)

† ira iniquitatum, (.i. gladius est qui iniquitates vl ciscitur.

a ¶Exponit effectum resurrectionis. b ¶Scilicet ne putent aliam.

rectu^a^rus sum, & rursum circundabor pelle mea^b, & in car- 1 2

a ¶Non aereo,vel alio corpore,sed in eadem carne. ¶Ero. ¶Cum ¶Spiritu. b ¶Non tantum cordis,sed & corporis.

a ne me^a^a videbo Deum. Quem visurus sum † ego ipse, & ocu^b^li 3

b a ¶Hoc est mihi certissimum.

c mei conspecturi sunt, & non alius. † Repo^a^sita est hæc spes 4 5

a ¶Facta reprehendit.

d mea in sinu meo. † Quare ergo nunc dicitis, pe^a^rsequamur 6

a ¶A prauis. b ¶Pœnam indicat 7

e eum, & radice^a^m verbi inueniamus contra eum? † Fu^b^gite er- 8

go a facie gladij, quoniam † vltor iniquitatum gladius est, 9 10

a ¶Quod non timendo nescitis. 11

f & scitote esse iu^a^dicium. 12

B alius moritur,& alius resurgit (vt qui dicunt inuisibile,& impalpabile corpus futurũ, sicut Eutycius dixit) sed idem ipse.

c *Reposita est hæc spes mea in si.meo.* Nihil nos certius hẽre credimus, q̃ quod in sinu tenemus. In sinu ergo spem repositã tenuit, quia vera certitudine de spe resurrectionis p̃sumpsit. Sed quia venturum diẽ resurrectionis innotuit,iam nunc,seu voce sua,seu typo sãctę vniuersalis Ecclesię prauorũ facta redarguit,

D darguit,& iudicium quod in resurrectionis die sequitur,prędicit. Quasi & quia futura est resurrectio, timete iudicium quod tunc fiet,& desistite a malo. Vnde protinus subdit.

d *Quare ergo nunc.* Peruersi quia in lingua iusti accusationem inuenire appetunt,verbi radicẽ quęrũt,ex qua loquendi originem sumant, & ramos loquacitatis dilatent: sed tamen sanctus vir mala q̃ fugiãt miseratus ostendit.

✻ Nicetas. Hebreus: Et peccatum sermonis, aut interius latentem culpam.

e *Fugite ergo.* Faciem gladij fugere est animaduersionis districtæ sententiam prius quàm appareat, placare.

✻ Cate. Græc. Ira enim super humeros veniet, & tunc cognoscent, vbi est eorum materia, aut verborum,aut diuitiarum, in quarum affluentia gloriamini,tanquam virtuti vestræ debita.

✻ Philip. Gladius est regis lingua,cuicunque traditus fuerit,conteretur.

f *Et scitote esse iu.* Omnis qui peruerse agit,eo ipso quo hoc despicit,esse Dei iudicium nescit.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et rur.cir.pel.me. *Contra illos qui ponunt resurrectionem futuram non in corpore ex elementis composito,sed magis in corpore de natura cœlesti.* 2 Et in carne mea vi.Deum,&c. *Hoc dicit contra errorem illorum qui dicunt resurrectionem futuram in carne corporali cibis indigente: quia talis caro aggrauat animam,& non potest videre sic diuinam essentiam: in resurrectione autem ex gloria animæ ad corpus redundante fiet caro incorruptibilis in nullo aggrauans animam,nec impediens a diuina visione.* 3 Quẽ visu.sum ego ipse. *Hoc dixit ad excludendum errorem Porphyrij dicentis, quod sola anima esset beatificabilis, & corpus esset omnino fugiendum: & sic non idem ipse homo qui compositus est ex anima, & corpore.* 4 Et non alius. *Hoc dicit contra dictum Arist.2. de Generatione, qui dicit ea quæ corrumpuntur redire non eadem numero,sed tantum specie. Declarata igitur veritate resurrectionis futuræ dicit.* 5 Reposita est hæc spes mea. *Quasi diceret,non de Deo despero,sed maxime spero.* 6 In sinu meo. *i. in corde meo: & loquitur de ista spe,tãquã de re charissima quæ in sinu absconditur,ne perdatur.* 7 Qua.er. *Hic ex prædictis repellit verba amicorũ suorum qui dicebant eum desperatum di.* Qua. er.nunc di.persc.eũ. *tanquã de Deo non sperantẽ,nec ipsum timẽtẽ.* 8 Et ra.ver.inue.con.eum. *Ad improbandum dicta eius de Dei prouidentia prouidente in futurum iustis, & peccatoribus præmia, & supplicia,quod erit in futuro iudicio. ideo subditur.* 9 Fugi.er.a fa. *Id est a sententia extremi iudicij.* 10 Quo.vl.in. *quæ non puniuntur hic in præsenti.* 11 Gla.est. *s.sententia extremi iudicij. ideo subditur.* 12 Et sci.esse iu.&c. *non solum in hac vita,sed etiã post hanc vitã in resurrectione bonorum,& malorum: quia tunc erit omnium generale iudiciũ; & oĩa quæ nũc videntur inordinata de prosperitate temporali malorũ,& afflictione innocentium,videbũtur tunc ordinatissime facta.*

Porphyrii error.

Philosophus.

MORALITER.

7 *Qua.er.nunc di.per eum,&c.* Tanquam malum,& desperatum, cum sperem in Saluatorem meum: hoc dicitur in persona Iob:& potest exponi mystice de membris Christi futuris tempore Antichristi. 8 *Et ra.ver.in.con.eum.* Id est occasionem cõdemnandi eum ex verbis eius. 9 *Fu.er.a fa.gladii.i.*sententiæ diuinæ, 12 *Et scito esse iudi.* s.generale futurum,in quo punietur grauissime id quod videtur nunc oblitum.

ADDITIO I.

In cap.19.vbi dicitur in postil. *Celte sculpantur in silice.* Licet qdã legant,vel celte sculpant̃ in silice,in Biblijs antiqs habet̃: *vel certe sculpantur in silice*;q, magis cõsonat cũ Hebręo.

In eodem cap.19. vbi dicitur in postil. *Reposita est ergo spes mea.* quasi dicat non de Deo despero.

ADDITIO II.

Vbi in translatione nostra dicitur: *Reposita est ergo spes mea,* in Hebræo ponuntur aliquæ dictiones habentes multa significata,quę vno modo,prout ad propositũ spectat,significant: *Consummata sunt, seu completa sunt, desideria mea in sinu meo;* & erit sententia eadem cum nostra tr.&c.

CAP. XX.

a R*Espondens.* ✻ Nicetas. Sopharus diuinam in impios,inter quorum fœlicitatem,& somnia nihil interest, animaduersionem commemorat.

b *Idcirco co.* Acsi dicat: quia extremi iudicij terrorem cõsidero, idcirco cogitationum tumultibus in timore confundor.

c *Et mens in diuer.rapi.* Quando modo, mala q̃ agere neglexit: modo reprehensibilia in q.b.est mõ recta sibi adhuc deesse cõspicit solito pauore perpedit. Isti ex societate Iob nouerũt qdem recte viuere,sed iudicia Dei subtilr pẽsare nescientes,iustos hic non posse percuti credunt. Et ideo hũc suspicati sunt iniquum, & ad increpationem dilabuntur; ad quam tamen sub quadam reuerentia descendunt. vnde iste subdit.

d *Doctrinam qua, & cæt.* Quibus moderate præ-

C A P. XX.

C a R*Espondens autem Sophar Naamathites, dixit:* 1

b Idcirco cogitationes meæ † variæ succedunt 2 3

c sibi, & mens in diuersa rapitur. † Doctri- 4

a ¶Quasi ego sic ago: sed. ¶Quasi tu iustus non videris qui iam puniris. 5

d na^a^m qua me arguis audia,& spiritus intelligẽ- 6

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XX.

1 R*Espondens autem So.* *Hic ponitur ipsius Sophar replicatio. & primo aperit intentum suum. secundo prosequitur propositũ, ibi:* Hoc scio. *Circa primum sciendũ,quod auditis verbis Iob,Sophar assensit ei in parte,s.de iudicio futuro,& immortalitate animæ. & hoc est quod dicitur.* 1 Idcirco. *propter ea quæ dixisti.* 3 Cogitationes meæ,&c. *credens illud esse verum quod prius nõ credidi;quia tamẽ nõ assentiebat ei in toto, ideo subditur.* 4 Et mens in di.ra. *partim tibi assentiẽdo,& partim dissentiẽdo.* 5 Doctri.qua me ar. *au.i.assẽtiã his q̃ dixisti de immortalitate animę,& Dei futuro iudicio.* 6 Et spi.intel. meę re.mi. *i.adhuc rationes habeo ad sustinendum illud quo adhuc dissentiebat ab eo,s.q. pęnæ vitę p̃sentis infligunt̃ a Deo,p p̃teritis peccatis:*

MORALITER.

1 *Respon.au.So.&c.* contra Iob replicãdo quantũ ad illud in quo & quia videbat Iob grauiter pcussum,

premissis aperte exprobrat di. *Doctri. qua me ar.* Qui dicētis ver
A ba discernunt, doctrinā eius non ad adiutorium, sed ad occasionem certaminis sumunt, vt audita potius iudicēt quam sequātur: & hoc est: *Doctri. qua &c.* Acsi aperte dicat: Tua quidē verba audio, sed an recte prolata sint, spiritu meę intelligētię discerno. Et hoc inuenio quod laus impiorum, &c.

✠ Orige. reprehensiones pro doctrina accipio.

✠ Niceras. Quidam interpretes hæc ironice dicta putant: at vera hæc est sentētia: non sic existimabam contradicere te hæc: & num hæc intelligitis magis, quam ego? Eruditionem confusionis meæ audiā, & B spiritus ex intelligentia respondebit mihi, id est te silentio visurum, & nostra monita comprobaturum.

¶Inflatus spiritu scientiæ suæ, in Iob retorquet quæ impijs conueniunt.

a tiæ meæ respondebit † mihi. † Hoc scio a principio ex quo 1

a ¶Quæ in fauoribus linguarum est. 2

positus est homo super terram, quòd laus impiorum breuis 3

a ¶In his honoribus. b ¶Pro pœnis quas videt: putat hypocrisim bona quæ olim viderat. 4

b sit, & gaudium hypocritæ ad instar puncti. Si ascenderit vs- 5 6

c ¶Intellectus sanctis æquetur.

d que ad cœlum † superbia eius, & caput eius nubes tetigerit, 7 8

a ¶Pro vitijs in morte conculcabitur qui hic gloriosus erat. 9

e quasi sterquilinium † in fine perdetur, & qui eum viderant di- 10

¶Hoc scito.

f cent: vbi est? Velut somnium auolans non inuenietur, transiet 11

a ¶Quia non est res, sed visio. 12

g sicut visio nocturna. Oculus qui eum viderat, non videbit, 13 14

h neque vltra intuebitur eum locus † suus. Filii eius † atterentur 15

i a ¶Quasi debitum. b ¶Quia hic se talem exhibet: visus confirmat quod male cœpit, vel bona quæ habet perdet propter simulata. 16 17

K l egestate, & manus illius reddent † ei dolorem suum. Ossa eius 18 19

a *Hoc scio a prin.* Si enim ab ipso humani generis exortu vsque ad hoc tempus mentis oculos ducimus, omne quod finiri potuit quam breue fuerit, videmus.

b *Et gau. hy.* Gaudium hypocritæ in similitudinem puncti est. Nam sicut stylus in puncto dum ponitur leuatur, sic hypocrita præsentis vitæ laudem dum tangit, amittit.

c *Ad instar pun.* quia lætitia pertransit, pœna permanet, apparet ad momentum, disparet in perpetuum.

d *Si ascen.* Id est etsi cœlestem vitam se agere simulat, etsi intellectum suū similem veris prædicatoribus ostentat, quasi sterquilinium tamen in fine perdetur, quia mens illius pro
C vitiorum suorum fœtore damnabitur.

✠ Orig. & Cat. Græ. Si ascenderint in cœlum dona eius, sacrificiū autē eius nubes tetigerit, &c. Orig. muneribus Deus nō corrumpitur, sed animi q̄rit affectionē, & spiritū cōtribulatū. hinc Nabuchodonosor dictū: peccata tua eleemosynis redime. Et hæreticus quidem cū preces Deo adhibuerit, tūc D funditus interibit: oratio enim eius reputatur in peccatum.

e *Et qui eum viderant, dicent.* Qui hūc elatum viderunt, extincto dicent, vbi est? quia neque in hoc sæculo vbi elatus fuerat, apparet: neque in æternitatis requie, de qua esse putabatur.

f *Velut somnium auo.* Vita hypocritæ quædam visio phātasmatis est, quæ hoc osten dit imagine quod nō hēt ex veritate. Quæ somno comparatur, qa ab eo omnis laus, & gloria dum tenetur, amittitur. Transiet autem velut nocturna visio: qa quod se ad momentum diuitem humanis æstimationibus videt, de ostētatione est phantasmatis, non de soliditate virtutis: & cum mens eius in morte euigilat, cognoscit, quia hominum fauores dormiens videbat.

g *Oculus qui eum vi.* Locus hypocritæ cor adulantium. Ibi quippe requiescit vbi fauores inuenit. Oculus ergo qui eum viderat non videbit, quia in morte amatoribus suis absconditur, qui eum consueuerant admirando conspicere.

h *Neque vl. intue.* Quia linguę adulantium hunc ad iudicium fauoribus non sequuntur.

i *Filij eius atte. &c.* Quia hi qui in hypocrisim ex eius imitatione nascuntur, dum veritatis soliditatem nō tenent, in cordis egestate deficiunt.

k *Et ma. il.* Quia dānationē iustā ex iniqua rapiēt opatione.

✠ Cat. Græc. manus eius succendent dolores. Aquila, reddent. Symmachus, inferent.

✠ Nicetas. Manus sunt actiones malæ, quæ flammam supplicij excitabunt. Interim autem fit quod sequitur.

l *Ossa eius imple.* Adolescētia hypocritæ inchoatio prauitatis est.

† An non hoc nouisti a sæculo.

E † vel cogētur placare pauperes (quorū bona rapuit impius.) † vel quæ vi rapuerat ipse.

F Ossa.

NICOLAVS DE LYRA.

illud in quo dissentio: illud autem erat de aduersitatibus, & prosperitatibus huius vitæ, scilicet quod sint pœnæ, & præmia bonorum, & malorum præteritorum: & hoc intendit prosequi; propter quod facta sibi de hoc satisfactione per responsionem Iob sequentem, non replicauit vltra contra ipsum.

1 Hoc scio, &c. *Hic prosequitur intentum. Circa quod sciendum, quod Sophar de aduersitatibus, & prosperitatibus huius vitæ disputando cum Iob in aliquo concordabat ei de immortalitate, scilicet animæ, & iudicio futuro: & per consequens ei assentiebat, quod essent punitiones, & præmiationes in futuro, & per consequens solæ aduersitates, & prosperitates huius vitæ non sunt punitiones, & præmiationes vitiorum, & virtutum: sed cum istis sunt aliæ in futuro expectandæ. Dissentiebat tamen a Iob in hoc quod omnem aduersitatem huius vitæ ponebat punitionem alicuius peccati præcedentis, licet non totalem: & similiter de prosperitate respectu virtutis. Ergo Sophar primo prosequitur quantum ad hoc illud in quo dissentiebat a Iob, secundo illud in quo consentiebat, ibi;* Fugiet arma. *Contra illud in quo dissentiebat a Iob, maxime videtur esse quod impiis, & peccatoribus frequenter contingunt prosperitates huius vitæ: quod non esset si semper essent præmiationes actuu virtutis, quo non sunt impiis; ideo hoc nititur Sophar excludere dicens, quod sunt ita breues quod quasi pro nihilo debent computari, & maxime quia faciunt ad augmentum doloris subito sequentis. & primo describit huiusmodi impii tribulationem; & secundo assignat causam, ibi;* Cum enim dulce. *Prima in duas; quia primo ostendit dictam tribulationem in personis impiorum. secundo in personis aliorum sibi adhærentium, ibi;* Filij eius. *Circa primū dicit;* Hoc scio. *s. quod sequitur.*

3 A prin. ex quo po. &c. *hoc est, a principio mundi expertum est, & in scriptis redactum.*

3 Quod laus impio. *Id est celebritas famæ ipsorum.*

4 Breuis sit. *quia statim succedit diffamatio eorum.*

5 Et gau. hypo. *qui gaudet de apparenti sanctitate.*

6 Ad instar pun. *Id est nullius durationis, seu momenti.*

7 Si as. vs. ad cœ. *Id est ad altissimum statum.*

8 Quasi sterquilinium in fine perdetur, &c. *quia subito tanquam quid vile, & fœtidum conculcabitur.*

9 Et qui eum vi. *In alto statu.*

10 Dicent. *præ admiratione.*

11 Vbi est? *quasi dicat ad nihilum redactus est. ideo subditur.*

12 Velut somnium auo. &c. *Quod velociter transit sine vestigio, & memoria.*

13 Oculus qui eum viderat. *In vita præsenti.*

14 Non vi. eum. *quia auferetur morte contemptibili.*

15 Neque vltra in eum lo. &c. *quia de morte non reuertitur aliquis ad statum præsentis vitæ.*

16 Filij eius. *Hic consequenter ostendit tribulationem impii in personis coniunctis, dicens;* Filij eius atte. egesta. *post mortem patris in pœnam suæ iniquitatis.*

17 Et ma. il. *Id est opera eius iniqua.*

18 Reddent ei do. suum. *Non solum in se, sed etiam in filiis suis.*

19 Ossa eius. *Id est sui satellites ei robur præstantes, prout exponit hic Ra. Sa.*

1 Imple-

MORALITER.

sum, reputabat eum fuisse valde malum: sed quoniam in ipso Iob multa bona apparuerāt quæ negare nō poterat, illa fuisse facta per hypocrisim asserebat: licet aūt eius verba nō valeāt contra Iob, valent tamen contra eos q̄ tales sunt. & sic dixit.

1 *Scio a prin. &c. quod l. im. b. sit.* quia non durat vltra præsentem vitam quæ breuis est: & frequenter eius fictio ante mortem deprehenditur: & sic eius laus in vituperium reuersatur.

5 *Et gau. hypo. ad in. pun.* Id est nullius momenti.

7 *Si ascen. vsque &c.* per sanctitatis apparentiam.

8 *Quasi ster. &c.* quia propter peccati fœtorem ad æternum supplicium protrahetur.

9 *Et qui vi. eum.* In gloria mundana.

10 *Dicent, vbi est.* Id est non apparet vltra.

16 *Filii eius atterentur egesta.* Id est eius imitatores punientur pœna gehennæ.

17 *Et manus eius reddent ei dolo. suum.* Id est eius opera facient eum pœna dignum.

19 *Ossa eius imple. vi.* Id est eius satellites qui eum roborant in malis, similes erunt ei in vitijs, & in pœnis.

8 Quasi

Cum

est. Ossa dura in eo, prauitatis est consuetudo. Ossa itaq; eius
A impletur vitijs adolescẽtiæ: qa duræ in eo prauitatũ consuetudines, a vitio sumptæ sunt pessimæ inchoationis, q̃ ossa cũ eo in puluere dormient. In puluere dormire, est vsq; ad puluerẽ, i. vsque ad mortẽ ab iniquitate non cessare. Aliter, ossa dicit aliquid forte, ac validũ, quod nonnunquam hypocrita habet in operatione. Cuius ossa implebuntur vitijs eius adolescentiæ, quia cum mobilis, ac leuis multa pueriliter facit, etiam in his quæ fortiter egerit, in vitio mollescit. Cuius ossa in puluere dormire, est cum prauis a-
B ctionibus eius, etiam si qua sunt bene acta, omni soliditate vacuari, ac deperire.

† possunt hæc verba verti in præterito imperfecto, indicat etiam in sequenti versu, parcebat

† in medio eius

† surget

✻ Origen. In vigore doloris sui scelestus ad inferos detrudetur.

✻ Olymp. Partes animæ firmiores iuuenili cupiditate sunt completæ.

a *Cum enim dul. fue.* In ore cordis suauis est iniquitas, quam sub tegmine blandæ locutionis operit. Malũ enim in lingua, & non sub lingua esset, si loquens hypocrita malitiã aperiret.

b *Parcet illi, & non.* Malo quod diligit parcit, qui non hoc pœnitendo persequitur, & non derelinquit, sed celat in gutture: qa sic seruat in cogitatione, vt nunquã proferat in voce.

c *Panis eius in vtero.* Plerunque hypocrita pane sacri eloquij erudiri studet, non vt ex eo viuat, sed vt doctus appareat: sed dum doctrinæ verbũ quod male quęrit praue intelligit, & in hęreses labit, cõtingit ei, vt sicut de felle aspidũ, sic moriatur de pane. Sed qa Dei eloquia ẽt si recte intelligat, in opere nequaquã seruat, in p̃senti vita p̄dit, vt nesciat qđ agere voluit.

✻ Cat. Græ. Fel aspidis in vẽtre eius. Hebręus, & factum est venenũ aspidũ in visceribus eorũ, quia iniustitia illos enecat.

d *Diuitias.* Sacræ legis quas legendo deuorauit, obliuiscendo euomet: quas Deus iusto iudicio de eius memoria euellit.

C ✻ Olym. Impius opes partas in tuto collocatas quando putat, accedit diuina ira, quasi medicamentum temperatum, quæ male parta cogit, vt euomat.

a ¶Prouerbium est: Adolescens iuxta viam suam, & cum senuerit non rece. ab ea Prouer. 22. a.
b ¶Omnis simulatio puluis est, in qua & os perit.

implebuntur vitijs adolescentiæ eius, & cum eo in puluere 1
a dormient. Cum enim † dulce fuerit in ore eius malum, ab- 2 3
¶Quæ bene sonat. 4
b scondet illud sub lingua sua. Parcet illi, & non derelinquet 5 6
c illud, & celabit in gutture suo. Panis eius in vtero illius, ver- 7
d tetur in fel aspidum † intrinsecus. Diuitias quas deuorauit, 8 9
e euomet: & de ventre illius extrahet eas Deus. Caput aspi- 10 11

a ¶Aspis paruus est latens tentatio dæmonum, cuius caput, id est initium prius in corde nascitur: qua captus etiam post violenter trahitur, sicut & in paradiso diabolus prius blande persuasit homini: post consensum, nunc etiam renitentem trahit. b ¶Quasi vi pariens: per quam signatur violenta tentatio. c ¶Hypocrita dæmonum quasi serpentum veneno penetratus, dona Spiritussancti non videt, qui fit extra fauoribus intentus. vnde: Luet quæ fecit omnia. 12 13

f dum † suget, & occidet eum lingua viperæ. Non † videat 14 15
g riuulos fluminis torrentis mellis, & butyri. † Luet quæ fecit 16 17

✻ Cat. Græ. Diuitiæ iniuste congregatæ euomentur: de domo ipsius extrahet eum Angelus. Nicetas. Angelus ex eorũ numero qui tortorũ munere funguntur illũ p vim interimet. D

c *Caput aspidum.* Aspis paruus est serpẽs, vipera prolixioris est corporis, & sic nascitur vt violẽter exeat. Caput itaq; aspidũ suget, & occidet eum lingua viperæ: quia cum initium suggestionis occulte libenter suscipit, violentis se postmodum tentationibus deuictus tradet. Vel, quia veneno aspis concite, vipera tardius occidit. Per aspidem violenta, & subita, per viperam lenis, & diuturna tentatio signatur. Vnde illi mors in suctione capitis, viperæ in lingua esse dicitur: quia repentina tentatio sæpe vt † surgit, interficit. Longa: quia praua diutius persuadendo suggerit, velut ex lingua vipera occidit. E

✻ Cat. Græ. Furorem draconum lactet.

✻ Nicetas. Alij venenum aspidum suget.

f *Non videat riuulos.* Riuuli fluminis sunt dona Spiritussancti, fides, spes, charitas, quę hypocrita non vere cõsiderat, quia solis visibilibus intendit. Fluuius autẽ torrens est, exuberans inundatio spiritus, quę in contemplantis animum colligitur. Qui spiritus melle nos pariter, & butyro satiat, quia quem repleuerit, & diuinitatis Christi dulcedine, & incarnationis fide lætificat. Mel enim desuper, id est ex aere cadens dulcedinem diuinitatis. Butyrum vero quod ex carne est, mysterium incarnationis Christi significat.

✻ Cat. Græc. Ne videat mulsionem gregum, neque pascua mellis, & butyri.

g *Luet quæ fecit omnia.* Persoluet enim in tormento ea quæ hic illicita seruauit desideria, nec in morte consumetur, sed vt sine fine crucietur viuere sine fine compellitur, vt cuius vita hic mortua fuit in culpa, illic eius mors viuat in pœna. Dicat ergo *luet quæ fecit omnia*, nec tamen consumetur, quia cruciatur, & nõ extinguitur: moritur, & viuit, deficit, & subsistit semper, & sine fine est. F

a *Iuxta*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Implebuntur vi. &c. *Id est erunt vitiosi, sicut ipse: secundum illud Eccl. 10. a.* Secundum iudicem populi, sic & ministri eius.

2 Et cum eo in pul. dor. *Id est cum eo subito morientur similes ei in pœna, sicut & in culpa.*

3 Cum enim. *Hic consequenter reddit causam dictæ tribulationis, quæ est delectatio in peccato: & primo ponit istam causam. secundo describit correspondentiam pœnæ ad culpam, ibi: Iuxta multitudinem. Circa primum dicit:* Cum enim dul. fue. in ore eius ma. *id est delectabile: quod contingit illis qui peccant ex habitu, & ex certa malitia, secundum illud Prouerb. 2. c.* Qui lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis, &c. *talibus debetur maior pœna, quam illis qui peccant ex passione, vel ignorantia.*

4 Abscon. il. sub lin. *Loquitur de peccatore delectante se in peccato, ad modũ hoĩs habentis aliquid dulce in ore: quod non statim transglutit, sed diu tenet sub lingua, vt diutius delectetur. ideo subditur.*

5 Parcet il. *quia non statim transglutit.*

6 Et non de re. il. *cito descendere in ventrem.*

Philosophus. 7 Et ce. in &c. *vt diutius delectetur: sicut dicit Philosophus 2. Ethicorum, quod quidam pultiuorax desiderabat habere longum collum ad modum gruis, vt diutius in gustu sapidi pulmenti delectaretur. per hoc insinuat Sophar, quod peccans ex certa malitia quærit omnes vias remanendi, & delectandi in peccato suo.*

8 Panis eius. *Id est peccatum quo delectabatur, & reficiebatur.*

9 Verte.

9 Verte. in fel. aspi. *propter amaritudinem pœnæ sequentis, sicut cibus venenosus inducit amaritudinem mortis.*

10 Diuitias quas de. *Id est ab aliis rapuit.*

11 Euomet. *Id est cum abominatione, & dolore perdet.*

12 Et de ventre il. ex eas. Deus. *Id est de loco vbi reposuerat eas in thesauro.*

13 Caput as. sur. *Id est diabolus, vel aliquis potens surget ad inuadendum eum, sicut caput aspidis eleuatur ad mordendum: sic exponit Thomas, & aliqui alii. Sed hæc expositio non videtur conueniens; quia in Hebræo, & in libris correctis habetur,* Suget. *sed tunc non videtur bene concordare cum eo quod præmittitur: Caput aspidum. Propter quod sciendum quod in Hebræo vbi habemus* caput, *ponitur hæc dictio Hebraica ros; quæ est æquiuoca ad significandum caput, & fel: & si accipiatur in secunda significatione, plana est litera, sic dicendo;* Fel aspidum suget, *quia sicut puer delectatur in sugendo lac e mamilla, sic peccator in operatione peccati: suget tamen cum hoc fel amaritudinis ipsius pœnæ sequentis.*

14 Et occidet eum lingua vipe. *i. detractoris, seu accusatoris.*

15 Non videat riuulos. *Id est abundantiam.*

16 Mellis, & buty. *per mel quod sine labore hominum per apes efficitur, & per butyrum quod labore humano de lacte extrahitur, intelligitur omne bonum delectabile quod habetur absque labore hominis, & etiam cum labore. & per hoc innuitur quod peccator sit priuandus omni bono.*

17 Luet quæ fecit omnia. *i. omnia peccata sua per pœnã sequẽtẽ.*

1 Nec

MORALITER.

3 *Cum enim dul. fue. in ore eius malum.* Idest delectabile sibi propter habitum vitiosum.

4 *Abscondet il. sub lin. su.* Id est diu retinet, sicut dulce non statim glutitur, sed in lingua retinetur.

5 *Parcet illi, &c.* Replicatio est eiusdem sententiæ sub alia similitudine.

8 *Panis*

8 *Panis eius in vtero illius, &c.* Id est delectatio culpæ vertetur in amaritudinem propter grauedinem pœnæ.

13 *Caput aspidum suget.* Id est peccatum quod est sibi mortiferum, delectabiliter faciet.

14 *Et occidet eum lin. vi.* Id est vermis conscientiæ.

13 *Non videat riuulos, &c.* Id est abundantiam electorum.

17 *Luet quæ fecit omnia.* Scilicet peccata.

Nec

a *Iuxta mil.* Quamuis enim damnatorum omnium dolor
A sit infinitus, grauiora tamen tormenta recipiunt, qui multa iniquitatibus ex suis quoque desiderijs inuenerunt.

✠ Cat. Græ. In vanũ aũt, & stulte laborauit, diuitiæ autem è quib. gustabit, sicut striphn⁹ herba q̃ mãdi, & deuorari nõ potest. Nicetas. Striphnus est, aut caro bouum neruosa, aut herba, quæ conantis mandere linguam reddit asperam.

b *Quoniam confrin.* Domũ pauperis confringit, & nudat, quia
B eum quem per potentiam conterit, expoliare per auaritiam nõ erubescit.

✠ Catena Græca. domicilium rapuit, & non statuit. Nicetas. idest restituit. Orige. de hereticis omnia interpretatur. Bene autem subditur.

c *Nec est sa. ven.* Venter quippe iniqui auaritia est, & in ipsa colligitur quicquid peruerso desiderio glutitur. Liquet vero quia auaritia desideratis rebus non extinguitur, sed augetur. Nam more ignis cum ligna quę consumat acceperit, excrescit, & vnde videtur ad momẽtum flamma comprimi, inde paulo post cernit̃ dilatari.

d *Et cum ha. quod cõ.* Maioris iracundię est cũ hoc tribuitur, quod malè desideratur, quia inde repentina vltio sequitur, quia hoc quoque obtinuit, quod deo irascente concupiuit.

e *Non remãsit de ciuitate eius.* Percusso hypocrita de cibo eius nihil remanet, quia cum ad supplicia ducitur, a cunctis quę possederat alienatur.

f *Propterea nihil, &c.* Quia de hac vita subtractus, ad iudicẽ nudus vadit.

✠ Cat. Græ. Non est salus substantię eius.

g *Cum satiatus fue. arcta.* Cum multa cõgesserit arctatur, anxiatur enim qualiter acquisita custodiat.

h *Aestuabit, & omnis do.* Hinc inde insidiatores metuit, for
C midat potẽtiorẽ, ne hũc sustineat violẽtũ, pauperẽ cõspicit, & suspicat̃ furẽ. Ipsa quoq́, ꝯgesta curat magnopere, nę ex naturę ꝑprię defectu ꝑ neglıgẽtiã ꝯsumãt̃, post ęternis cruciatibus mancipatur. Sed quia peruersus quãto citius ꝑuenit
D ad desideriũ, tanto facilius rapitur ad tormentum. Sequitur.

i *Vtinam impleatur ven. eius &c. plu. su. il. bel.* Bellũ deo pluere est quasi q̃busdã guttis descẽdẽtib. iudiciorũ suorũ iaculis ferire, vt cũ iã malus ad iudiciũ rapiat̃ mõ meminerat, q̃a malè concupiuit, & concupita peius congregauit, mõ doleat, q̃d congregata deserat, & quãdoq́; ignem sentiat vltionis, quę ne bene viueret, prę uidere contempsit.

✠ Nicetas. Symmachus pluet, Deus scilicet.

k *Fugiet ar.* Surripit auarus aliena aliquando per elationem, q̃a quęrit pręesse. Rapit aliquando timore penurię cũ sua sibi sufficere nõ posse suspicatur, hinc est, q̃ ait: *Fugiet ar.* Arma ferrea, necessitates sunt pręsentis vitę, q̃ durè pręmunt, & vitam inopis insequuntur. Ferro ergo necessitas transitoria cõparatur, q̃a ferrum ęrugo consumit. Aere, quod difficilius consumere solet, sententia ęterna figuratur, quę quia ab iniquo non attenditur iustè arcui, q̃a ex insidijs percutit, comparatur. Fugiet ergo arma ferrea, & irruet in arcum ęreum, dum enim pręsentes necessitates mordens multa per auaritiam rapit, ęterni iudicij se percussionibus ante ponit. Interim autem.

l *Gladius edu. &c.* Iniquus dũ praua in cogitatione machinatur, quasi gladius in vagina est. De vagina egreditur, dum ꝑ iniquitatem malę operationis aperitur, eductus autem per seductorem. Egrediens vero pro propriam voluntatem.

m *Et fulgurans, &c.* Fulguris nomine splendor exprimit̃ cũ percussione. Qui ergo positus in potestate alijs nocet, fulgurans dic. tur, quia vnde contra bonos quasi ex luce glorię extollitur, inde bonorum vita cruciatur.

✠ Cat. Gręc. Stellę in tabernaculis eius ambulent.

✠ Nice. Alij codices, nõ ambulẽt, i. nihil splẽdoris relĩquat̃.
F Illa vero lectio. Ambulẽt, hoc est terribilib. visis ꝑterrefiãt, aut relictis laquearib. domorũ desertarũ ad eas fulgor syderũ peruc-

---

a ¶Cuius vita mortua fuit in culpa, eius mors viuet in pœna. b ¶In malis exercitati plus adinueniunt quam ex vsu aliorum didicerunt, vnde eis erunt noui cruciatus.

a omnia, nec tamen consumetur. Iuxta multitudinem ad- 1

a ¶Pœnæ culpam subdit, idest cupiditatem, quæ est radix omnium malorum. 2

b inuẽtionum suarum, sic & sustinebit, quoniam † confringẽs 3

a ¶Quasi, qui ædificare debuit, insuper rapit, de suo non dedit, vnde damnatio, sed aliena tulit. inde grauior. 4 5

nudauit pauperes, domum rapuit, & non ædificauit eam, † 6 7

a ¶Auaritia. b ¶Quia prius permittit deus omnia auaro ad votum, & post adulationem subito trahit, vt pro eis æternaliter puniatur.

c d nec est satiatus venter eius. † Et cũ habuerit, quod cõcupie- 8

a ¶Quanto citius malum votum impleri permittitur, tanto citius punitur. b ¶Idest in his, quæ cupit, & quia etiam his quibus, scilicet pascitur, spoliabitur, nihil ei bonum erit. 9

e rat, possidere non poterit. † Non remansit de cibo eius, 10

¶Prorsus. ¶Vel re. a ¶Idest cum multa congesserit, ipsa congestione fit anxius in qua putauit requiem. 11

f & propterea nihil permanebit de bonis eius. Cum satiatus 12

a ¶Sed nec hic liber est pœna. 13

g h i fuerit † arctabitur, æstuabit, & omnis dolor irruet in eũ. † Vti- 14

a ¶Et. ¶Cum diuitiæ tot mala afferant. 15

nam impleatur venter eius, vt emittat in eum irã furoris sui,

a ¶Quia dum mala temporalia stulte præcauerit, incidet in æterna.

k & pluat super illũ † bellũ suũ. Fugiet arma ferrea, & † irruet in

a ¶Ab hoste, qui suadet. b ¶Suo arbitrio quo consensit. 16

l m arcũ æreũ. Gladius † eductus, & egrediẽs de vagina sua, & ful 17 18 19 20

† vel opprimẽs sub homines dereliq̃t eos. † uel quietus siue qui properatur non agnoscit eos, qui egressi sũt de ventre suo.

E

† Fiet, ut impleatur.

† pertransibit eum sagitta arcus ęrei.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nec tamen consumetur. *quia adhuc pœna sibi in futuro reseruatur. In Hebræo habetur.* Reddens laborem, & non glutiet. *quod exponit Ra. Sa. sic.* Reddens laborem, *idest, substantiam aliorum labore acquisitam, quam abstulerat, sed cogitur reddere per pœnam in vindictam huius inflictam.*

2 Iuxta multitu. *Hic consequenter ostendit correspondentiam pœnæ ad culpam di.*

3 Iuxta multitudinem adinuen. sua. *idest malitiarum quas excogitauit.*

4 Sic, & susti. &c. *pœnam correspondentem. vnde subdit.*

5 Quoniam confringens. *per violentiam.*

6 Nudauit pauperis do. *per rapinam.*

7 Et non ædifi. eam. *q̃a nõ restituit ablata, & damnum illatum.*

8 Nec est satiatus ven. eius. *quia plus vellet rapere si posset, & sequitur pœna respondens.*

9 Et cum habue. quod concu. *anxiè desiderando.*

10 Possidere non po. *quia violenter auferetur ab eo.*

11 Non reman. deci. eius. *idest de bonis suis alijs non distribuit.*

12 Et pro. ni. re. &c. *sed totum auferetur.*

13 Cum sati. fue. *idest plenus bonis ab alijs raptis.*

14 Arctabitur. *loquitur ad similitudinẽ illius, qui nimis comedit, et sic arctatur, intra pellem ventris, quæ non potest vltra extendi, inde tunc causantur torsiones, & dolores, & sic tales rapinæ vertuntur in dolorem raptoris iudicio dei punientis, ideo subditur.*

15 Vtinam implea. ven. e. *id est, vtinam veniat ad terminum in quo deus irreparabiliter puniat eum. ideo subditur.*

16 Et plu. il. bel. *emittens super eum pœnam in abundantia, sicut de cælo cadit pluuia.*

17 Fugiet ar. *Hic consequenter ponit Sophar illud, in quo conueniebat cum Iob de punitione impij post mortem. di.* Fugiet arma ferrea. *id est pœnalitates præsentis vitæ, quæ feriunt visibiliter, & de prope.*

18 Et irruet in arcum æreum. *idest in pœnas gehennæ, quæ feriunt, inuisibiliter, & à longe, quia impius in præsenti eas non considerat futuras per diuinam sententiam.*

19 Eductus, & egredien. *loquitur de diuina sententia ad modum arcus, qui quandiu est in pharetra absconditus non percutit, sed solum quando educitur, sic diuina sententia, quæ est modo quasi abscondita, in futuro iudicio manifestabitur per effectum. ideo subditur.*

20 Et ful. in amari. sua. *id est, in amaritudine pœnæ per eam inflicta.*

14 Ar- 1 Vadent

MORALITER.

1 *Nec tamen consumetur.* quia pœna sua non terminabitur.

2 *Iuxta multitudinem adin. sua.* quia secundum mensurã peccati, erit & plagarum modus.

5 *Quoniam confringens nudauit pauperis domum.* omni substantia sua.

8 *Nec est satia.* Prouer. xj. d. *Alij rapiunt non sua, & semper in egestate sunt.*

13 *Cum satia. fue.* idest plenus bonis temporalibus.

14 *Arctabi.* idest anxiabitur de eorum custodia, sicut ille diues de quo dicitur Lu. xij. c. Quid faciam, quia non habeo quo congregem bona mea, &c.

15 *Vti. imple. ven. e.* id est ex tali repletione torqueatur, & diuinitus torquetur.

17 *Fugiet arma.* q̃a cõtingit aliq̃ñ, q̃ malus euadit pęnã iudicis visibilis, sicut arma ferrea fulgida sunt, & feriũt de propinquo,

13 Cum

perueniat: vnde Aquila: Et fulgura a facie ei⁹ veniet sup eū.
A i. a facie Dei & illius in pio iusti possidebunt bona impiorū.
a *Vadent & ve.&c.* Maligni spiritus bonis mētibus sūt horribiles pauendi atq; fugiēdi, q certis quibusq; vitijs singuli obsequunt, qui super mentē peruersi vadunt & veniunt: & qui etsi aliqua mala deserūt, alia occupāt: Sæpe nāq; furore iræ commouet, & cū furor abscesserit, ei⁹ mentē luxuria deuastat. Cū luxuria ad tempus intermittit, elatio de continentia surrogatur.
† nō sufflatus .i. ignis a Deo accensus non sufflatus per homines.
b *Oēs te.* Nā qui cuncta simul ī effectu nō explet, cuncta quæ no ceant in mente tacitus tenet.
* Nicetas. Aquila: Absconditus est in oc-
B culis eius, metu.
† i. quam prędixit futuram dominus
c *Deuorabit eum, &c.* Ignis gehenę q studio humano nō succēdit, sed creatus est a Deo ab origine mūdi.
d *Affli. reli.* Inqui tabernaculum caro est, quia ipsam lætus inhabitat, cum qua eius spiritus cruciabitur. Boni non in carne gaudium suum ponunt, sed in cœlo.
Relictus a carne a qua abstrahitur, quam hic amauit, nec relinquere voluit, tunc propter tormenta relinquere volet, sed non poterit.
* Nicetas. Aquila, Theodotio, Symmachus: nō excitatus fa tu.i. nō psulto accēsus, sed casu vt qui greges Iobi cōsumpsit.
D
* Orig. si reconditiora scrutemur: Aut Ignis est cōscientiæ, aut qui ad futura tribunalia est reseruatus. noster enim ignis in materia heret, qui autem facinorosos corripit eosque intus inflammat, is est quem negauit accendi quo circundari vtūtur non secus quā qui febri iactatus exuritur.
e *Reuelabunt.* qui hic nec bonis, nec malis pepercit, eū in tremēdo examine, iustorum vita & peccatorum pariter accusabit.
f *Apertum erit.* Cū oē malū qđ in cōscia eius nascebat adueniēte iudice, ostenditur.
* Cate. Græc. lædat domum eius aduena.
g *Detrahetur in.* q. a vindictę tpe rapt⁹ ad supplicia ab ęterni iudicis vultu separatur.
E

a Quia vitia vitijs succendunt, quæ si non omnia simul fiunt, omnia simul sunt in mente, & si non oīa ostendit, omnia facere appetit.

a guraus in amaritudine sua. Vadent & venient super eum 1
a ¶ Dæmones. b ¶ Quia bona sunt in superficie aliquando.
b horribiles, omnes tenebræ absconditæ sunt † in occultis eius. 2
a ¶ Proprie exprimitur ignis gehennæ qui, corporeus malos corporaliter vrit, nec vt iste noster studio hominis succenditur, nec lignis nutritur, sed creatus semel semper permanet.
b ¶ Anima & corpore punietur, quia vtroque peccat.
c Deuorabit eum ignis, † qui non succenditur, affligetur † re- 3 4
d a ¶ Corpore. ¶ Et nunc. b ¶ Perfecti qui cum Deo iudicabunt. c ¶ Etsi modo celetur.
e lictus in tabernaculo suo. Reuelabunt cœli iniquitatem eius, 5 6
a Terreni qui nunc lachrymis & eleemosynis redimuntur. b ¶ Accusandum. c Tunc. ¶ Modo germen hyeocritæ occultum est: quia etsi patet operatio, latet cordis intentio, tunc cogitatio detegetur. d Intentio.
f & terra consurget aduersus eum. † Apertum erit germen do- 7 8
g mus illius: detrahetur in die furoris Dei. Hæc est pars homi- 9
a Quia nec verba iniqua erunt sine pœna.
nis impij, a Deo, & hęreditas † verborum eius a domino. 10

h *Hæc est pars ho.im.* Cum enim diei iustitia supplicium a reprobis pro peruersis actibus exigit, eis mala vsque ad verborum retributionem reddit.
* Cat. Grę. Hęc pars est hoīs impij, & possessio bonorū, quę sunt illi ab Episcopo. i. Deo qui omnia speculatur.
* Nicetas. Cum audiunt Episcopi Deum hoc nomine in sacris literis appellari, id curent, vt nominis sui dignitatem vaintur.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vadent & ve.&c. *i. dæmones quorū potestati tradetur.* 2 Oēs tene.&c. *quia tenebræ interiores & exteriores quæ erunt in inferno, modo non considerantur ab impio.* 3 Deuorabit eum &c. *i. ignis gehennæ, vt dicit hic glossa Hebraica.* 4 Qui non succen. &c. *humano studio, sed diuino, secundum illud Esa. 30 g.* Flatus dñi sicut torrens sulphuris succendens est. 5 Affliget reli.&c. *Idest in loco inferni sibi deputato, a quo nulla est redempt o. Ideo dicitur hic:* Affliget reli. *absque spe liberationis.* 6 Reuelabunt cę.&c. *idest, quia in iudicio futuro virtute Dei omnia peccata reuelabuntur.* 7 Et ter.con.&c. *secundum quod dicitur Sap. 5. d.* Pugnabit pro eo orbis terrarū 𝔷 insensatos. 8 Apertū erit &c. *idest, damnatio filiorum suorum, peccatum eius imitantium ad proprię damnationis augmentum, quod reformidans diues Epulo in inferno positus, desiderabat ne fratres sui illuc venirent post ipsum, vt habetur Lucæ 16. Vltimo concludit Sophar dicens:* 9 Hęc est pars hom. im. *Id est eius damnatio.* 10 Et hęreditas ver. &c. *quam acquisiuit sibi prius operibus & sermonibus.*

MORALITER.

† pinquo, & incurrit pœnam iudicis inuisibilis ferientis de longinquo.
1 *Va. & ve. sue. e. &c.* dæmones quibus subiicietur in pęna, sicut subiectus fuit eis in culpa.
2 *Omnes te.* culpæ & pęnę.
3 *Abscondi. sunt in ocu. e.* quia non vult eas considerare.
4 *Deuorabit eum ignis qui &c.* Hic est ignis gehēnæ q nō succēditur ab homine, sed a deo. Esaiæ tricesimo g. *Flatus domini sicut torrens sulphuris succendens eam.* s. gehennam.
5 *Affligetur relictus in taber. suo.* i. in loco inferni sibi deputato.
6 *Reuelabunt cæ. ini. eius.* nam angeli cælestes & homines terrestres contra eum erunt testes.
8 *Apertū erit ger. do. il.* Id ē manifestus erit suorū operū effect⁹.
9 *Hæc est pars. homi. impij.* id est illud quod pro omnib. verbis suis & operibus reportabit.

CAP. XXI.

C a Respōdens au. Iob. * Nicet. Iobus cū impii hic affluāt opib. prouidentię diuinę rōnes obscuras esse docet. *Audite, quæso sustinete me.* Notandum q dum subiungeret agite pniam, premisit, audite. Cum vero subderet, *post mea, si videbitur, verba ridete,* pmisit *sustinete me,* Audire quippe volentis est, sustinere nolētis. Boni etenim cum loquūtur, duo sunt q in suis locutionib. attendunt, vt vel aut sibi, & auditoribus suis aut sibimet solis prosint, si auditorib. prodesse nō possunt. Cū enim bene audiuntur, bona quæ dicunt, sibi simul & auditoribus prosunt. Cum vero ab auditorib. deridentur, sibi procul dubio profuerunt, quos a culpa silentii liberos fecerunt. Beat⁹ itaq; Iob vt sibi & suis auditorib. plit, dicit. *Audite quæso, sermones meos, & agite pæ.* Vt aūt ipse qđ dēt exoluat, ēt si auditoribus prodesse nō valeat, adiunxit. *Sustinete me & ego &c.*
F
* Cat. Grę. Deinde non irridebitis me. Symmachus, & post sermones meos stabitis.
† & sint istæ consolationes vestræ

b *Nunquid com.* Beatus Iob si deo placēs hominibus displiceret, causas tristitiæ nullas haberet. Sed quia se deo displicuisse per flagella pręsentia credidit, anceps factus de ante acta vita, iam animum ad tristitiā vocauit, qui si flagellis absentibus contra hominem de vitę suę meritis disputaret, nequaquam contristari debuisset.
Nunquid contra homi. Quasi nōdū hypocrita, si cū hominib. de

CAP. XXI.

a Contra dicta superbi humiliter subdit. Audite quæso.
a Respondens aūt Iob dixit. Audite, quæso, ser- 1 2
a Humiliter rogat vt ad salutem ducat in quo sibi & audi orib. prosit. b Sācti sicut docere recte, ita tolerare peruersa parati sunt nec timēt irrideri.
mones meos, † & agite pęnitentiā. Sustinete 3
a In quo sibi prosit, si non prodest auditori. Non enim videtis me egisse, vnde pati debeam.
me, vt & ego loquar, & post mea, si videbi-
a Vobis bonum.
b tur, verba ridete. Nunquid † contra hominē 4

NICOLAVS DE LYRA. XXI.

Diuisio.
1 Respōdes aūt Iob. *Hic cōsequenter ponitur ipsius Iob responsio. Circa quam petit primo aliorum attentionem, secundo prosequitur suam intentionem, ibi.* Quare ergo impij. *Circa primum dicit.* 2 Audite, qso, sermones. *Videbat enim iam Sophar in parte conuersum, ideo petebat audientiam, vt perficeretur eius conuersio ad veritatem, & etiam aliorum, ideo subditur.* 3 Et agite pę. susti. me vt & ego lo. *quasi diceret. Si verba sunt rationabilia recipite, & si irrationabilia diridete, quod non fecerant amici Iob, vnde subditur.* 4 Nunquid contra hominem * dispu-

MORALITER.

† *Respōdēs aūt Iob.* Hic ponit ipsi⁹ Iob rñsio, vbi pr̄io petit audientiā, dicēs. 2 *Audite qso.* & optat amicorū correptionē, di- 3 *Et agite pænit. Nūquid cōtra ho. dispu. mea est.* quasi diceret sic. † & ideo

de vita mea agerem non timerem, quibus si displicerem, nō curarem, sed quia cum deo merito tristor. *Vos autem attendite me*, quasi deum, sed non vos timeo.

a *Attendite.* id est considerate, quæ egi, & admiramini in his, quæ patior.

b *Et superpo. di. ori. ve.* idest locutioni vestrę discretionis virtutem adiungite.

✻ Catena. Græca. Manum ponētes sup maxillam. Olym. qui silētio audiunt fermè cubito in femur incūbēte, & in manu ore residēte ad ea, quę dicunt aduertere animū cōsueuere, q.d. admiramini, aut tacete.

c *Et ego quādo re. fu.* Quia actuū suorū oblitus non erat, constat quia per irrisionē hoc dicat. Et est sensus: Si me aliquid hypocritę meminero habuisse i pœnitētiæ fletu, mox cōtremisco. Carnē vero suā si recordat⁹ fuerit, timore perhibet cōcuti, i. infirmitatē vltionis pauore fatigari. Sed quia Sophar multa de subita dānatione impij asseruit, in quibus Iob momordit, contra eius dicta subiungit.

✻ Olymp. Breuiter attingam ea, de quibus sum dicturus, non enim dolores patiuntur, vt longiore vtar oratione.

d *Quare ergo impii vi.* subleuantur honoribus, confortantur rebus, quia eos patientia diuina tolerat.

e *Cōfortatiq; diuitiis, &c.* vt diu ī eis. Sed qa sunt quib. hęc hēre pęna est, qa hęredes quib. hęc relinquāt, nō habēt. Subdit.

f *Semen eorum permanet.* In augmentum felicitatis, cum patrimonio dantur heredes.

g *Coram eis.* Ne qua necessitas saltem oculis subtrahat ea ī quibus animus exultat. Sed ne in eis sterilibus, genus extinguatur, addit.

h *Propinquorum turba, & nepotum in cōspe. eorū.* Ecce dicūtur eis esse vita, honores, diuitiæ, filij, nepotes, sed si intus domestica cura vreret, non esset læta hæc felicitas. vnde subdit.

i *Domus eorū securæ sunt, & pacatæ, & nō est.* Quæ.n. esset supradicta felicitas si lęta nō esset? Si ītus ꝓspera, ī agris quoq;

a disputatio mea est, vt merito non debeā contristari ? Atten- 1 2
a ¶ Idest culpa verborum vos compescite, vel digitus dicitur discretio, idest per discretionem lingua refrenetur, vt recta, quæ contra hypocritam dicitis, cui sint dicenda videatis.
b dite me, & obstupescite, & superponite digitum ori vestro. 3
c d Et ego quando † recordatus fuero pertimesco, & concutit 4 5
a ¶Etsi ego pro culpa percussus. b ¶Hac vita nisi, quia patitur deus. c ¶Honoribus.
carnem meam tremor. † Quare ergo impii viuūt, † suble- 6
e uati sunt, confortatiq; diuitiis ? Semen eorum permanet corā 7 8
f eis, † propinquorum turba, & nepotum in conspectu eorum, 9 10
a ¶ Disciplina.
g h i Domus eorū securæ sunt, & pacatæ, & non est virga dei super 11
k illos. Bos eorū concepit, & non abortiuit, vacca peperit, & 12 13
l non est priuata fœtu suo. † Egrediuntur quasi greges paruuli 14 15
a ¶Custodum.
m eorum, & infantes eorum exultant lusibus. † Tenent tympa- 16 17
a ¶ His, & aliis modis. ¶Consumunt.
n o num, & citharam, & gaudent ad sonitum organi. † Du- 18 19
p cunt in bonis dies suos, & † in puncto ad inferna descendunt. 20 21 22

k *Bos eorū conce.* Dominis gregum prima est felicitas, si grex sterilitatē nō habēs concipit. Secūda, si cōceptus ad partū venit. Tertia, si q̄d partū est p nutrimēta ad profectū ducat. Sed hoc minus est, si greges crescūt, & custodes gregum non proficiunt. vnde fœcunditas familiæ subditur.

l *Egredi. quasi gre.* Vt sicut maiora ad habēdū concessa sunt, ita multi germinent ad custodiendum.

m *Et infan. eorū ex. lusibus.* Sed ne illū lusū vilē crederemus, ait.

n *Tenēt tym. & citha.* Quasi cū dñi honoribus, & rebus tument, subiecti in ludicris actibus gaudent.

o *Ducunt in bo. di. su.* Quia omnis longitudo vitæ præsentis punctus esse cognoscitur, cum fine terminatur. Quicquid enim transire potuit, subitum fuit.

p *Et in pun. ad infer. descen.* Sed finis est pessimus. Ecce quo tendebat, quia præsentis vitæ prosperitas non est testis innocentiæ, quia & hac vsi pereunt, & flagellati liberantur, quod est contra amicos Iob.

✻ Cat. Græ. In requiem autem inferni dormierunt.

✻ Olym. Vsque ad obitū animi q̄ete, & saturitate sunt vsi, vel quia amara nō fuit mors, sed quasi somno sopiti, sic moriuntur, aut quia pari securitate, qua vixerunt, moriuntur.

✻ Cat. Græ. In manibus enim eorū erant bona, i. nō laboriosa fuit bonorum voluptas. Et opera impiorū non intuet. Olym.

Felicitas gregis.

† senuerunt.

† Eleuantur, vel eleuant vocem in tympano, & cithara.

† Consumunt.

NICOLAVS DE LYRA.

disputatio mea est? *quasi diceret, nam proprium hominis est, vti ratione, & per consequens in disputando rationabiliter loqui, & rationi assentire, quod non fecerant amici Iob. quia verba eius rationabilia non receperant, & verbis iniuriosis magis, quam rationibus eum impetiuerant. ideo subdit.*

1 Vt merito non debeam con. *quasi diceret, imo merito contristor de modo vestro disputandi.*

2 Atten. me. *rationabiliter, & pacifice.*

3 Et obstupe. *hoc dicit, quia in fine dicturus erat de futuro iudicio, quod debet esse omnibus causa stuporis, & timoris, etiam iustis. vnde subditur.*

4 Et ego quando recor. fue. pertimesco. *ne in me lateat aliquid tunc puniendum.*

5 Et concutit car. me. tre. *quia passiones, & motus mentis redundant in corpus exterius.*

6 Quare er. *Postq̄ Iob petiuit attētionē, hic cōsequēter prosequitur suā intentionē, & secundo ex dictis infert triplicē conclusionem, ibi.* Certe noui. *Circa primū declarat intentionē, primo per prosperitates malorū, secūdo simul p aduersa, & prospera eorū, ibi.* Quoties lucerna. *Prima in duas, qa primo declarat intentionē suā. secundo remouet duplicē obiectionē, ibi.* Qui dixerūt. *Circa primū sciendum, q̄ Sophar cōtra Iob arguēdo dixerat, quod prosperitates impiorū in pręsēti sunt, ita breues, q̄ sunt nullius momēti, q̄ excludit per experiētiā, dicens,* Quare ergo imp. vi. *s. diu secundum cursum suæ cōplexionis.*

7 Subleua. sunt. *ad statum honoris.*

8 Confor. di. *ita quòd propter diuitias suas non timent ab honore deijci, & quia non solum prosperantur in propria persona, sed etiam, in sibi coniunctis, subditur.*

9 Semen eorum permanet. *scilicet multo tempore.*

10 Coram eis. *idest ipsis viuentibus, videntibus, & gaudentibus.*

11 Domus eorum securæ sunt. *ab extra.*

12 Et pacatæ. *ab intra, quia non est ibi discordia.*

13 Et non est vir. dei. *i. afflictio eis immissa desup a deo. Consequēter prosequitur prosperitatem eorum magis in speciali, dicens.*

14 Bos eorū concepit. *Diuitiæ enim antiquorum pro maiori parte erant in animalibus, inter quæ bones multū reputabantur propter carnes, & pelles, & agriculturam, quorum describit hic multiplicationē, dicens.* Bos eum conce. *idest vacca, quia bos est communis generis, & per hoc excludit sterilitatem.*

15 Et non abortiuit. *ante partum, sicut aliquando contingit.*

16 Vacca peperit, &c. *faciliter absque periculo fœtus, & matris.*

17 Et non est priuata fœtu suo. *qui per nutritionē deducitur ad debitū robur, et augmentum, & sic tollitur dictæ multiplicationis quodlibet impedimentum, & quod dictum est de bobus, intelligendum est de aliis animalibus. Et quia ad prosperitatem temporalem non sufficiūt diuitiæ, nisi adsit vita iucunda in se, & in amicis, ideo subditur.*

18 Egrediuntur. *scilicet ad spatiandum quasi greges paruuli eorū, ideo subditur.*

19 Et infan. eorū exul. lusibus. *& sicut pueri ducunt vitam iucūdam, sic & patres, & adulti, ideo subditur.*

20 Tenent tympanum, &c. *& non solum breui tempore, sed longo, & ideo sequitur.*

21 Ducunt in bonis dies suos. *idest totum decursum vitæ suæ, ideo sequitur.*

22 Et in pūcto ad inferna de. *i. ad sepulturā, ita q̄d īter ꝓsperitatē & sepulturā eorū maturā, nō īteruenit eis aliqua aduersitas. Ista aūt per experiētiā vidētur aliquando contingere impiis, & p hoc excluditur*

MORALITER.

& iō debeo merito cōtristari si nolint ītelligere, & emēdari.

4 *Et ego quando re. fue.* de eorum rebellione contra veritatē.

4 *Pertimesco.* ne quod absit, mihi sic eueniat.

6 *Quare ergo imp. vi.* Hic ꝓsequit Iob intētū de felicitate tēporali, q frequenter contingit malis hominib. pp quod non pōt esse pręmiū virtutis, hanc aūt felicitatē describit, quātū ad longā vitam, honores, diuitias, multitudinem prolis, & ꝓpinquorū, & securitatē pacis, & fœcunditatē animalium, & iucunditatem prolis, & amicorum, & patet in textu vsq; ibi:

A ⁂ Olym. non curat Deus humana inquiunt impij. Aut Iobi verba sunt admirantis incredibilem Dei patientiam qui impium, qua si non videat, patitur diutius impunitũ viuere.
a *Qui.di.deo.rece.a.no.* dicunt deo: Recede à nobis, qui ei ad se prębere aditũ recusant, eumq; prauis actibus impugnant.

hic & ille percutit, furoris sui super impium dolores diuidit, vt duplici contritione conteratur. D
k *Erunt sicut paleæ.* Quia iræ dei flatu subito leuantur, atque asportantur ad ignem.
l *Et sicut fauilla quam.* quia eos ad ęterna supplicia turbo rapiens asportat.

a Si non verbis, motibus. b Isti non sunt nescientes, sed scire nolentes.

a b Qui dixerunt deo: Recede à nobis, & scientiam viarum tua- 1 2
a Et adhuc dixerunt. Dediti enim exterioribus inuisibilem non esse suspicantur, vel si esse credunt, tamen cum solum terrena ab eo petunt, si ea seruientibus deesse vident contemnunt, dicentes: Quid nobis prodest &c.
rum nolumus. † Quis est omnipotens, vt seruiamus ei? Et 3 4
c d quid nobis prodest, si † orauerimus illum? † Verunta- 5
a Boni si habent terrena, sua potestate habent. Vel eorum.
e men quia non sunt in manu eorum bona sua, consiliũ impio 6
f g rum longè sit à me. † Quoties lucerna impiorũ extinguetur,
a Quia hoc sæpe percutit deus quod sibi videt præferri.
h & superueniet eis † inundatio, & dolores diuidet † furoris 7 8
i a Leues qui hic radicati & graues proximis & immobiles. b Quia & si uiridis uidetur iam, in iudicio dei consumptus cernitur.
k l sui. Erunt sicut paleæ ante faciem venti: & sicut † fauilla quã 9
a Vnde: In circumitu eius tempestas ua. Et item: Deus manifeste ue. deus noster & non si. Psal. 49. a. b Vsque in tertiam & quartam generationem: quia usque ad tertiam & quartam progeniem, eam quam imitentur filii parentum uitam possunt uidere: usque ad eos ultio extenditur, qui uiderunt quod male sequerentur. c Peccatum & pœnam.
m turbo dispergit. Deus seruabit filiis illius † dolorem patris, & 10 11
a Ecce sera eius scientia. Culpa oculos claudit, pœna aperit: b Quia ante non uidit culpam.
n cum reddiderit, tunc sciet. Videbunt oculi eius † interfectio- 12
o a ¶ Ideo quia ita durus, ut nec futura timeat, nec feriri in his quæ amat formidet. b ¶ Quasi diceret dum uiueret. 13
p nẽ suã, & de furore omnipotentis bibet. Quid enim † ad eum 14

b *Sciẽtiã viarũ tu.* Via dei pax, humilitas, patientia est: quę qui despiciũt, dicũt: scientiã viarũ tuarũ nolumus.
† infra. 22. c.
† adorauerimus eum.
c *Quis est omnip. &c.* Dixit enim insipiens in corde suo: non est deus.
d *Et quid nobis ꝓdest si ora.* Iniqui q non deũ, sed exteriora dona q̃runt, cũ eadẽ seruientib⁹ deesse cõspiciũt, ipsi seruire cõtẽnunt.
† O quam
† contritię eorum.
B e *Verũtñ quia non sunt.* Bona in manu habet, qui despiciendo tẽporalia, sub dñio mentis premit. At quisquis ea nimiè diligit, se magis illis quam ipsa supponit.
f *Consiliũ eorũ lon.* Cõsiliũ impiorũ est terrenã gloriã quęrere, æternam negligere. Sed quia in hac vita non continuè prosperantur, sequitur.
Lucerna impiorum.
g *Quoties lu.im.ex.* Sæpe impius lucernã suã filiorũ vitã æstimat, sed cũ filius qui nimiè amatur subtrahit, lucerna impij q̃ videbatur, extincta est: sic est & de opibus atq; honoribus.
h *Et supe.ue.eis inun.* Inundatio impijs superuenit, cum dolorum fluctus ex aliqua aduersitate patiuntur.
Iere. 17. cap.
i *Et dolores diui. &c.* Qui æternos dolores impio seruat, & hic aliqñ eius mentem temporali dolore transuerberat: quia. n. C hic

m *Deus seruabit fi. il.* Quia qui parentis iniquitatẽ imitatur, etiã eius delicto constringitur.
n *Et cũ reddi.* Nescit enim impius mala q̃ fecit, nisi cum puniri cœperit.
† En durat eorum nu co
o *Videbunt oculi eius.* Quia ita iniquitate durauerat, vt nec in ipsis metueret feriri quę amabat: dũmodo quæ peruerse cogitauerat, expleret. de qua obduratione subiungitur.
† in i
† glu E
p *Quid enim ad.* Non quod in inferno non cogitet de cognatis, vt fecit diues: sed hic neq; pro amicis nec propria vita à volupta te abstinet. Grauis culpa, nec metu tormẽti cedere. Vel, *Quid. n.* Domus eius pro culpa sua ꝑcutitur, sed qd ad eũ ptinet de domo sua post se? Ecce ꝓ vltione praui operis ca q̃ esse potuit vitæ lõgitudo breuiat. Sed qd ad eũ ꝑtinet si numerus dierũ eius dimidietur? Et in hoc ergo se peccator ꝯ deũ erigit, vbi deus ops eius erectionẽ frãgit. Et nec illata percussio mentem humiliat, quã in deliberatione contra dñm obstinatio obdurat. Et notandũ q̃ grauis culpæ reatus sit, & pœnã pro culpa menti ꝓponere, & tñ nec tormẽti F metu
† eala ipsius Lucæ † con
† com tiæ e mo ipsur

NICOLAVS DE LYRA.

Prosperitas huius vitæ breuis.
tur dictum Sophar, s. q̃ prosperitas malorũ in ꝓsenti est breuis, & cito tollit per aduersitatẽ superuenientẽ ẽt in ꝓsenti vita. per hoc ẽt declarat ꝓpositũ Iob. s. q̃ prosperitas huius vitæ non est præmiũ virtutis, nec aduersitas semper est pœna peccati ꝓcedẽtis. 1 *Qui dixe.* hic remouet duplicẽ obiectionẽ. quia posset aduersarius dicere, q̃ prosperitas taliũ ꝓp hoc durauit vsq; ad mortẽ: quia in prosperitate sua cõuersi sunt ad deũ: hoc excludit. 2 *Qui dixerũt deo: rece. a no.* reprehensiones eius per viros sanctos vel per inspirationes interiores à se repellendo, & ẽt deũ verbis & factis contemnẽdo ideo sequit. 3 *Quis est oĩpo. &c. & quid no. pro. si o. il.* Hoc vr̃ propriè dictũ de impijs negantibus deũ habere prouidentiã de factis humanis quia sic orationes ad deũ directæ nõ valerẽt.
Mala. 3. d.
4 *Veruntñ.* Hic remouet secundã obiectionem quia diceret aliquis: ex quo prosperitas ita cõtingit malis sicut & bonis, ſm te, non vr̃ aliqua rõ, quare hõ debeat declinare à malo: hoc remouet dicens: *Veruntñ quia non sunt in ma. eo. bo. sua.* Bona. n. tpalia q̃ habent impij dñr nõ esse in manu sua, i. in ptãte, quia pñt ab eis auferri violẽter: sed bona spũalia quæ sunt in virtuosis non pñt ab eis auferri per violentiã: & ideo propriè sunt in ptãte sua. & ideo dicit Iob: Quia bona eorũ non sunt in manu sua: quia bona quæ quærunt impij sunt tantũ tpalia, quæ sunt auferibilia. 5 *Consi. imp.* alias, *senten. lon. sit a me.* per quam volunt à deo declinare, & per hoc excluditur obiectio ꝓdicta: quia bona spũalia nõ æqualiter habentur ab impijs & iustis, sed solum à iustis: & quia sunt verè & perfectè bona: ideo declinandum est à peccato ne perdantur.
6 *Quoties.* Hic consequenter Iob declarat propositũ per aduersitates & prosperitates simul impiorũ: & facit talẽ rationem: Mali in hoc mundo aliqñ prosperãtur in tota vita sua, & aliqñ tribulantur: igit̃ talis diuersitas circa istos impios ꝑ prosperitatẽ, & illos per aduersitatẽ oñdit manifestè, qđ prosperitates huius mũdi non sint ꝓmia virtutũ, & aduersitates pęnæ pctõrũ. Nec põt dici q̃ hęc diuersitas cõtingat ex ignorãtia ipsius dei, cũ oĩa cognoscat perfectissimè. Ex quo sequitur, q̃ oĩa talia q̃ videnť inordinata, reducẽtur ad ordinẽ debitũ, ſm dispõnem suæ sapĩæ, qđ declarabitur in futuro iudicio, quia talis reductio non apparet in præsenti. Huius deductionis primò ostendit flagellationẽ aliquorũ impiorum in præsenti vita: quia satis diffusè ostenderat prosperitatem aliquorũ impiorũ per prædicta: secundo ostendit dei scientiã attingere ad oĩa, ibi: *Nunquid deus.* tertio per modũ cuiusdã replicationis breuis resumit quorũdã impiorũ prosperitatẽ, & aliorũ aduersitatẽ, ibi: *Iste moritur.* Circa primũ dicit: *Quoti. lu. im. ex.* q. d. multoties cõtingit, q̃ eorũ ꝓsperitas destruit̃.
De diuersi prosperi impiorum.
Diu
7 *Et superue. e. inun.* i. fortis & impetuosa tribulatio ad modũ aqua inundantis.
8 *Et do. di.* distribuet impijs & eorum filijs de quibus habetur post ea. 9 *Erunt si. pal.* idest tribulationi nullo modo poterunt resistere. 10 *Deus ser. fil. il.* Id est, puniendo eius filios, faciet dolere patrem: & sic dabit ei dolorem, non solummodo in se, sed in personis coniunctis.
11 *Et cum reddi.* hanc pœnam pro culpa.
12 *Tunc sciet.* quod filij sui puniuntur pro peccato suo, quia pęna tpalis bene & iustè infligitur filijs pro peccato patris.
13 *Videbunt ocu. eius interfe.* sicut filij Sedechiæ regis fuerunt interfecti in oculis eius, vt habetur 4. Reg. 15. ad aggrauandum suum dolorem.
14 *Quid enim pertinet ad eũ &c. domo sua.* i. de filijs suis post se, id est

MORALITER.

Qui dixe. deo. &c. Vbi remouet quãdam falsam solutionem quæ posset dari, scilicet quod deus talia bona dedisset eis, eo quod seruierant ei. & patet.
4 *Verũta. qa nõ sunt in ma.* sed ecõuerso, qa seruiũt bonis suis.
6 *Quoties lucer. im. extingue.* Lucerna hominis est rõ recta, q̃ extinguit̃ in impijs. Sap. 2. d. *Excæcauit enim eos malitia eorum.*
7 *Et superue. eis inundatio.* id est punitio diuina, quę sicut inundans aqua venit ex improuiso.
9 *Erunt sicut paleæ.* Igni gehennæ paratæ. Matth. 3. *Paleas autem comburet.*
10 *Deus ser. fi. il. do. pa.* i. similem pęnam imitatoribus suis.
11 *Et cum red. tunc sciet.* s. pater per experientiã. nã filiorũ dãnatio augmentabit suam pęnã: ꝓp quod diues epulo formidabat aduentum fratrum suorum in gehennam, Luc. 16.
13 *Videbunt oc. e. inter. su.* i. filiorũ suorũ dãnationẽ, quæ dicitur interfectio, eo quod est mors secunda: & quia post mortem non potest aliquid disponere de domo sua, subditur.
14 *Quid e. ad eum per. & si nu. men. e. di.* i. si duratio domus suæ breuietur. Et quomodo hæc pręuisa sunt à deo, sequitur.
Nun-

metu sub iugo conditoris ceruicem cordis inclinare. Sed cur deus in tantam cæcitatem cadere mentem humanam permittat, ne quis discutere præsumat, Sequitur.

a *Nunquid deũ quispiã do. scien.* i. nobiscum nil iniustè agit, qui & subtiliorẽ nobis angelicam naturam iustè iudicauit: vnde nihil restat conqueri.

b *Iste moritur.* Ecce ponit illa in quib. oĩpotentis secretũ quis discutiat, quærendo cur hæc ita esse permittat. Superficies literæ satis patet p se. Quod autem dicit.

c *Viscera eius plena sunt adi.* Adeps quippe ex abundanti cibo est, ita ex abundãtia rerum superbia qua mẽs turget. Ossa istis sunt, fortitudo dignitatũ. In qbus est medulla, domesticæ diuitiæ, sine quibus potestas exterior quasi sicca est. Vel ossa sũt duræ consuetudines: medullæ praua desideria, q̃ illas irrigãt. i. in voluptate conseruant. Alij sunt qui nihil hic habent, sed habere cupiunt: quod quia non possunt, affliguntur: hi moriuntur in amaritudine absque opibus. Ecce diues inaniter gaudet, pauper inanius affligitur.

✻ Nicetas. Improbus fęlix hic, pius exercet amaritudinibus, & vterque moritur.

d *Et ta. si. in pul. dor.* Quæ cura de dissimili vita, prospera vel aduersa, cum similis finis in puluere? Illa vita cogitanda, vbi cum resurrectione ad dissimilem finem peruenitur, vbi felix ad pœnas, afflictus transit ad requiem.

a ¶ Quid ad eum pertinet. b ¶ Quem per naturam haberet.

pertinet de domo sua post se, etsi numerus mensium eius † di- 1

a ¶ Per culpam suam. b ¶ Per certa, quæ in nobis ambigimus, soluuntur, si angelos iustè iudicabit, de hominibus nihil restat conqueri.

a midietur? Nunquid deum † quispiã docebit scientiam, qui ex- 2 3

a ¶ Angelos. b ¶ Hæc sunt quæ quærimus.

b celsos iudicat? Iste moritur robustus & sanus, diues & felix, † 4

c viscera eius plena sunt adipe, & medullis ossa illius irrigantur. 5 6

Alius verò moritur in amaritudine animæ suæ, † absque vllis 7 8

a ¶ Electis & reprobis vita dispar. Carnis corruptio in morte similis: nec diuitiæ ergo extollant nec inopia turbet. 9

d e f g opibus: & tamen simul in puluere dormient, & vermes ope- 10

¶ Quasi cum ita sit, arguendi estis qui percussum despicitis.

rient eos. Certe noui cogitationes vestras, & sententias con- 11

¶ Ex sententijs cogitationes nouit. 12

tra me iniquas. Dicitis enim, vbi est domus principis, & vbi 13 14

a ¶ Cui hæc nihil esse videntur. 15

h tabernacula impiorum? † Interrogate quemlibet de viatori 16

¶ Quæ ego. a ¶ Et ideo hic prosperari sinitur.

bus, & hæc eadẽ illum intelligere cognoscetis: Quia in diẽ per 17 18

a ¶ Sed.

i ditionis seruatur malus, & ad diẽ furoris † ducetur. Quis † arguet 19 20 21

e *Et tamen si. in pul.* Id est, in terrenis desiderijs oculos mentis claudent.

f *Et vermes.* qui de carne, i. carnales curę premunt, q̃ non in Iob, qui nec de habitis tumuit, nec de amissis anxius fuit. Sed illi hoc putant. quare subiungit.

g *Certe no. cog. ve.* Quẽ enĩ pcussũ viderunt, impiũ fuisse crediderunt. impiũ crediderũt, quẽ lętis reb⁹ desertũ vident: qđ non cogitãt, nisi q adhuc in psenti hæret, nec perfectè ad æterna transeũt. vnde addit.

h *Interrog. quẽ de via.* Viator dr̃ q psentem vitã, viã sibi eẽ & nõ patriã attẽdit, qui in dilectiõe pterentis seculi cõsidere despicit, sed æterna petit.

i *Quis arguet corã eo uias eius.* Cũ de oĩum malorũ corpore loqueret, subito ad iniquorũ caput Antichristũ verba ɔuertit. Quẽ qs hoĩm increpare audeat psentẽ, cuius visũ ferre pertimescit.

† dimidiatus est.

† mulctralia eius plena sunt lactis.

† & non comedit bonum.

† producetur.

† nunciabit à facie eius viã eius, i. quis dicet quid mereatur ipse cũ inspicitur externe, aut quis audet reprehẽdere vitam ipsius prauãt.

NICOLAVS DE LYRA.

idest post mortẽ suam. q. si filij eius fuissent afflicti post mortem eius, ex hoc nõ aggrauaret dolor eius: quia nõ sentiret.

1 *Et si numerus men.* id est, si vita eius breuietur, post mortẽ eius non sentit, sed tantum sensit cum esset viuens & moreretur: hoc sequitur maximè ex dictis amicorum Iob, qui dicebant nihil de homine remanere post mortem.

2 *Nunquid deum &c.* Hic ostendit quod diuersitas prædicta circa impios nõ prouenit ex dei ignorantia, ita quod cognoscat impietatem aliquorum: & sic eam aduersitatibus in pręsenti puniat, aliorum autem ignoret, & sic eos in prosperitatibus dimittat: quia oĩa nuda & aperta sunt in oculis eius. & hoc est q dicit: *Nunquid deum quisp. do. scien.* q. d. non, cum eius scientia sit infinita, & per consequens se extendit ad omnia.

3 *Qui excel. iudi.* ita quod nullus quantumcunque potens potest subterfugere iudicium eius.

4 *Iste mori.* Hic breuiter resumit diuersitatem prosperitatis & aduersitatis circa impios, di. Iste quamuis sit impius, *moritur robustus & sa. di. & fe.* i. permanens in potestate & sanitate, diuitijs & iucunditate vsque ad terminum vitæ suę.

5 *Visce. eius ple. sunt adipe.* Adeps generat ex abundãtia nutrimẽti, & per hoc designat metaphoricè, q iste non solũ habuit diuitias ad sufficientiã, sed etiam ad superabundãtiam.

6 *Et medul. ossa.* per ossa intelligitur fortitudo: & per hoc designat, qđ iste fuit roboratus & suffultus auxilio multorum.

7 *Alius vero mo.* in impietate similis prædicto.

8 *Mo. in ama.* quia non potuit ad hoc quod desiderabat pertingere, vel in doloribus ex infirmitate peruenientibus.

9 *Absque vl. opi.* ita quod aduersitatem sustinet ab extrinseco, & intrinseco.

10 *Et ta. si.* ita q quantum ad corpus inter eos nulla erit differentia, & ex hoc concluditur quod ista diuersitas per diuinam sapientiam in futuro ad ordinem reducetur.

11 *Certe no. &c.* Hic ex prædictis Iob concludit triplicem conclusionem, prima est de sua innocentia, quam amici impugnabant per hoc quod erat à deo afflictus tanquã impius, quia Iob manifestè declarauerat quod prosperitates huius vitæ non sunt præmia virtutum, nec aduersitates pœnæ peccatorum. & ideo concludit. *Certe no. cogita. ve.* quibus iudicastis in cordibus vestris me propter impietatem afflictum.

12 *Et senten.* hoc idem exterius per modum sententiæ proferendo. ideo subditur.

13 *Dici. enim vbi est do.* i. Iob qui in principatu sedebat.

14 *Et vbi ta.* filiorũ Iob q. d. ista sũt p p pctm̃ Iob annihilata.

15 *Interro.* Hæc est secunda conclusio, quæ est de futuro iudicio: quia sicut declaratum est aliqui impij vsque ad mortẽ naturalẽ durant in prosperitate tẽporali, & ideo cũ dedecus culpę non remaneat sine decore iustitię, sequit qđ in futuro puniant & hoc est qđ dicit: *Interrogate quemlibet de viatoribus.* i. de illis qui non ponunt finẽ suũ in bonis tẽporalibus, sed per viam huius vitæ transeunt ad terminum felicitatis futuræ.

16 *Et hæc eadem.* quæ dixi de futuro iudicio.

17 *Illũ intelli. cogno.* & talibus est credendum, qui prauis affectionibus & actibus nõ hñt intellectũ obscuratũ. vñ subdit.

18 *Quia in diẽ perditio.* i. in tempus futuri iudicij & supplicij.

19 *Seruatur malus.* i. reseruatur secundum ordinem diuinæ iustitiæ, quia modo abutitur temporali prosperitate.

20 *Quis arg. co. eo. vi.* q. d. ita fuit obstinatus in malo dum viueret, quod nullus audebat eum arguere, desperans de eius correctione.

21 *Et quæ fe. quis red. illi.* q. d. deus solus, s. qui põt punire eum post mortẽ de malis quę fecit in vita præsenti. ideo subditur.

1 *Ipse*

MORALITER.

1 *Nunquid de. quispiam &c. Iste moritur.* Hic ponitur quædam distinctio morientium in mortali peccato, secũdum tamen expositionẽ mysticã cũ dicit: Iste mo. per peccatũ mortale.

2 *Robu. & sa.* corpore.

3 *Diues & felix.* temporali prosperitate.

4 *Visce. eius. ple. sunt adi.* id est mens eius superbia, quæ dicitur adeps, eo quod oritur ex prosperitate temporali, sicut adeps ex abundantia cibi.

5 *Et me. os. il. ir.* id est eius amici quibus fortificatur, similiter in superbiam eleuantur.

6 *Alius ve. mo. in ama.* peccando mortaliter ex inordinato affectu & malo conatu ad diuitias quas non potest habere.

10 *Et ta. si. in pul. dor.* nã ambo terrenorũ curis cõsopiuntur.

11 *Et vermes operient eos.* quia curis mordacibus lacerantur. Et qui alios æstimant sibi similes, ideo ex persona iusti eis rñdetur.

12 *Certe no. cog. ve.* Et quoniam ex abundantia cordis os loquitur, ideo de iustis obloquuntur dicentes.

13 *Vbi est do. prin. &c.* id est superbi: Mali nanque diuites iustos dicunt esse superbos & impios. ideo subditur.

14 *Et vbi tabernacu. impiorum: &c. Interrogate.* vos maledici.

15 *Quemlibet de viato.* id est per viam vitæ præsentis ad patriam rectè pergentibus.

16 *Et hæc eadem illum intelli. cogno* Et quę sunt illa, subditur.

18 *Quia in diem perditio. ser. ma.* In hoc enim conueniunt viatores prædicti, per quod intelliguntur religiosi cum iustis, quod mali ad diem iudicij reseruentur puniendi.

20 *Quis arguet corã eo vias eius.* Christus dicit illud, Mat. 30. c.

mescit. Vel, viã eius arguere, est ꝓsperitatẽ eius ęterno supplicio interueniente turbare. Quod solus faciet dñs, de quo scriptũ est: Quem dñs Iesus interficiet spiritu oris sui. vel: *Quis arguet &c.* Constat vias impij hic frequenter argui, maximè cum eius prosperitas abiit, ꝙ sæpe fit: sed ad Antichristum respicit hic. Quis nisi deus? quia nec Elias nec Enoch suis viribus, sed dei.

1. Thes. 2. b.

a *Ipse ad sepulchra.* Hoc in vita, quia sepulchra mortuos tegunt. Per sepulchra reprobi designantur, in quibus extinctę a beatitudinis vita animæ velut in sepulchris latent. Iste ergo ad sepulchra ducetur, quia in prauorum tantum cordibus recipietur.

† & super aceruum festinabit. i. festinabit aggregari ad aliorũ sepulchra. † responsa † affinis fit mẽdacio vel præuaricationi aut romanert mendax.

a ¶ Quasi, modo multi in absentia, sed non ita in præsentia. ¶ Id est quis pro peccatis puniet. ¶ Alias viam.

a corã eo vias eius: & quæ fecit, quis reddet illi? Ipse ad sepul- 1

a ¶ Multitudine. b ¶ Astutias exercebit.

b chra ducetur, † & in cõgerie mortuorum vigilabit. † Dulcis 2

c fuit glareis Cocyti, & post se oẽm hominem trahet, & ante 3

d 4

a ¶ Iniquus in mundo prosperatur: ego & si innocens percussus, vnde amicos arguit.

e se innumerabiles. Quomodo igitur consolamini me frustra, 5

f cum † responsio vestra † repugnare ostensa † sit veritati? 6

b *Et in congerie.* Quia in cõgregatione peccãtiũ astutiæ suę insidias exerit: qm̃ aũt multi sunt mali, rectè ꝯgeries noĩantur.

c *Dulcis fuit.* Cocytus, luctus infirmãtiũ dr̃. Glareæ, lapilli fluminũ sũt, quos aqua defluẽs trahit. Glarea ergo Cocyti sũt, qui ꝯ voluptates, fortiter resistere nolũt, & suis quotidie lapsibus ad luctũ tẽdũt. Antichristus ergo ꝙ amarus est electis & ꝯtẽptus, suauis ꝑ dona & miracula est reꝓbis. Cocyt⁹ gręcè, luctus Latinè, ꝙ tñ fęminarũ, vel quorũlibet infirmãtiũ intelligit, ꝙ nõ fortes in dño. Vñ poetæ Cocytũ fluuiũ apud inferos currere dicunt, signantes quod ibi sit luctus iniquus.

✱ Catena græ. Dulces factæ sunt ei silices torrentis, & post eum oĩs homo abibit. Nicetas. Impij hominis fossa torrentis speciem imitatura cadauer complectetur, aut sensus est: nec illũ admiraturũ lapides sibi mortuo superinijciendos, quia omnes moriũtur. Aut terrã impij natura sua torrẽtis instar sterilẽ, licet sit fructuosa, illi tñ semper moriendũ. Aut vitam quæ more torrentis est labilis, in æqualem non esse impio admirationi.

† Placent valles torrentis, sub. sepeliatur

d *Et post se omnem.* Homo humana sapiens hic intelligitur. post se omnem hominem trahit, quia cunctos quos carnales inuenerit, sub suæ ditionis iugum rapit: qui & nunc priusquam appareat, innumerabiles trahit, etsi non omnes: quia multi à carnalitate retrahuntur.

† sunt

e *Quomodo igitur consola. &c.* Quoniam si iniquus in hac vita permittitur prosperari, quod de Antichristo ostẽsum est, necesse est vt electus debeat sub flagelli freno retineri.

f *Cũ rñsio vestra &c.* Eũ.n. cõsolari nõ poterãt, in quo suis sermonibus veritati cõtraibãt. Nã cũ hunc hypocritã dicerent: qm̃ mentiendo culpam perpetrabant, afflicti iusti pęnam augebant, quia diligentẽ veritatẽ torquet culpa alienę fallacię.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ipse ad sepul. du. *i. quamuis corpus mortuum sepeliatur, tamen anima quæ immortalis est, vigilabit: & illa punietur, & post resurrectionem in anima & corpore simul: & quia in inferno non solum ponitur homo pro peccatis proprijs, sed etiam aliorum quibus in malis consilium vel auxilium præstitit. ideo sequitur.*

2 Dulcis fuit glareis Cocy. *Secundum dicta poetarum Cocytus fingitur infernalis fluuius, in quo cruciantur animæ impiorum, ideo interpretatur luctus. Glareæ aũt secundũ aliquos, sunt lapilli qui trahuntur à flumine, secundũ alios sunt immũditiæ quæ trahuntur in fluminis superficie. Et secundum vtrauque significationem, glareæ Cocyti dicuntur homines impij, qui ad pęnã inferni videntur præuisi: & tẽpore Iob currebat istud pro prouerbio: Hoĩes impii vocabantur glareæ Cocyti, sicut modo tales homines dicuntur stipulæ inferni. Est igitur sensus:* Dulcis fuit glareis Cocyti &c. *id est impius, dum viueret fuit amicabilis & fauorabilis hominibus impiis.*

3 Et post se omnem hominem trahet &c. *id est post mortem eius, de omni statu hominum aliqui descendunt ad infernum.*

4 Et ante se innume. *i. ante mortẽ eius multi valde iã descenderãt. Hoc aũt dicitur ad augmentum pœnæ eius: quia sicut felicitas cuiuslibet beati augetur ex societate aliorũ beatorũ, sic & pœna cuiuslibet dãnati ex societate aliorum, & maximè quando fuit fautor ipsorum.*

5 Quomodo igitur. *Hæc est tertia conclusio, per quam euacuatur amicorum Iob promissio. qui promittebant ei temporalem felicitatem, si se emendaret. dicit igitur.* Quomodo igitur consola. me frustra. *de felicitate temporali mihi affutura.*

6 Cum respon. ve. *quia Iob sufficienter ostenderat, quòd talis felicitas non est præmium virtutis, vt isti supponebant.*

CAP.

MORALITER.

1 *Ipse ad sepul. duce.* damnatorum, Lucæ 16. Mortuus est diues, & sepultus est in inferno.

2 *Et in congerie mortuorum.* morte secunda.

3 *Vigilabit.* quia nullus quietis somnus est in gehenna.

4 *Dulcis fuit glareis Cocyti.* Cocytus à poetis dicitur fluuius infernalis. Glareę verò sunt lapilli exiſtẽtes in fundo fluuij, per quos dæmones possunt intelligi, quibus impius dum viueret, dulcis fuit: nam eorum voluntatibus obediuit.

5 *Post se omnem hominem trahet &c.* id est infernalis fluuius ante hunc impium multos traxit, & trahet post ipsum.

MORA.

ADDITIO I.

In cap. 21. vbi dicitur in postil. Ideo subditur: *Et agite pœnitentiam, sustinete me.*

Vbi in translatione nostra habetur: *Et agite pœnitentiam. in* Hebræ hr̃ sic: *Audite, quæso, sermones meos, & sit hæc consolatio vestra.* Cuius sensus est: nam cum Iob qui spectabat ab amicis consolari, inueniebat tñ oppositum in uerbis eorũ, ideo petebat ab eis, vt audirent sermones suos, quam audientiam reputaret ad suam consolationem. & hoc est quod dicit: *Et sit hæc consolatio vestra.* q. d. ex quo me non cõsolamini in verbis vestris, saltem consolamini me, audiendo verba mea. de quo subdit: *Sustinete me, vt ego loquar:* & si fortè diceretur sibi, quod hoc quod petebat, erat inconueniens: posset enim loqui multa irrationabilia seu absurda, quæ meritò non erãt sustinẽda, ideo subdit: *Et post verba mea, si videbitur ridete &c.*

ADDITIO II. In eo. cap. vbi dicitur in postil. *Bos eorũ concepit.* Vbi in translatione nostra dicitur: *Bos eorũ concepit, & non abortiuit:* in Hebræo habetur: *Bos eorũ imprægnat, & non excludit.* Et est sensus: nam fœcunditas animalium per coitũ generantium potest impediri ex parte maris, quando semẽ non proijcitur in vtero: ad quod remouendum dicit: *Bos eorũ imprægnat, & non excludit.* scilicet semen extra vterum. Similiter impeditur fœcunditas ex parte fœminæ per abortum: & hoc remouet, di. *Et vacca peperit.* scilicet sine abortu: & sic non est priuata fœtu suo: & secundum hoc accipitur propriè bos pro mare, sicut vacca pro fœmina &c.

ADDITIO III. In eo. c. 21. vbi dicitur in postil. *Interrogate:* hæc est secunda conclusio. Secundum quod postil. exponit istum versum. *Interrogate quemlibet de viatoribus.* Iob intendebat monere socios, vt interrogarent illos qui per viã huius vitæ transeunt ad terminum futuræ felicitatis, vt ab eis cognoscerent veritatem de futuro iudicio: quibus viatoribus dicit esse credendum, eo quod non habent intellectũ obscuratum prauis actibus, & affectionibus. Quæ quidem expositio non vr̃ consona rationi: nam aut viatores isti quos dicit interrogandos, sunt iam in alia vita: & sic non possunt interrogari à nobis. Magnum. n. chaos firmatũ est inter hos & illos, teste veritate, Lucæ 16. g. Vnde de cursu cõi nec ipsi pñt nos auisare, nec nos illos interrogare, & sic frustra diceret Iob: Interrogate quemlibet de viatoribus. Si aũt isti viatores de quibus loquitur, sunt adhuc in statu huius vitæ, tũc tales de lege cõi nesciunt vtrum trãsituri sint ad terminum felicitatis vel non. Similiter nec nos scimus de ipsis, an sint transituri ad felicitatem: nec ẽt tales per nãlem rõnẽ seu experiẽtiam sciunt diem iudicii de quo hic agitur esse futurũ, cum hoc non habeatur nisi ex diuina reuelatione: vñ inconueniẽter diceretur: *Interrogate quẽlibet de viatoribus.* Hodie. n. iam fide Christi per orbẽ ꝑdicata & diuulgata, non quilibet viator scit seu credit diẽ iudicii gñralis fore, vt patet de multitudine paganorũ & hęreticorũ hoc negãtiũ. Quidã aũt dicunt, ꝙ per hoc quod dr̃: Viatores, intelligendi sunt illi qui hac vita vtunt̃, nõ vt termino sed vt via: & sic per tales viatores intelligunt̃ iusti viri. sed nec hoc vr̃ sufficere ad ĩtellectũ huius dicti: tũ quia tales hoĩes nõ sunt nobis cõiter noti, ꝙ tales sint, cũ vsus sit ꝓpriæ actus voluntatis. vñ Aug. 10. de tri. Vti. est assumere aliquid in facultatẽ volũtatis. & iõ per operõnes exteriores alicuius hoĩs, q̃ cadũt sub sensu nr̃o, nõ deuenit̃ ad verã cognitionẽ interioris motus voluntatis ipsius hoĩs: in quo motu interiori vsus cõsistit. Tũ ꝗa tales ẽt si cognoscerent̃, nõ suffecissẽt ad certificãdũ socios ipsi⁹ Iob de q̃sito. Idẽ. n. iudiciũ eẽt de talib. apud aduersarios, sicut đ ipso Iob, cũ tã illi q̃ ille essẽt vni⁹opiniõis seu sectę apud eos: & sic nullam

nullam certificationem adderēt in hoc super dictum ipsius
A Iob. Vnde ad verū intellectū huius dicti habendū, quod pon
derare vr̄ in hac disputatione, vt post patebit, ad Hebraicæ
literæ veritatē recurrēdū est, vbi sic hr̄: *Interrogate viatores, & signa eorū non ignoretis.* Cuius sententia ad propositū talis esse
vr̄: nā viatores hic vocat Israelitas, qui exeuntes ab Aegypto
& ad terrā promissionis pergentes, legē diuinā in via susce-
perunt, quā viā longo tp̄e continuantes in deserto, viatores
pn̄t dici tanq̄ non habentes quietā mansionē. Qui quidē via
tores multa signa & portenta in eadē via à deo habuerūt, si-
militer diuinas reuelationes ad diuinā prouidētiā de huma-
nis actibus ptinētes: vnde talibus meritò de hac materia est
credendū: nā isti de supernaturalibus fuerūt illuminati, quo
rū doctrina per signa p̄dicta fuit cōfirmata. vñ Iob in verita-
tē suæ fidei de die iudicij seu de remuneratione futura assi-
gnabat testimoniū viatorū p̄dictorū, in quorū ppheticis scri
pturis multa de hoc tradunt̄, & iō dicebat: *Interrogate viatores:* q.d. quia ista nō pn̄t cognosci p rōnē nālē, nec per expe-
rientiā in hac vita acquisitā, idcirco interrogādi sunt illi via-
tores qui reuelationes supernaturales de talibus, & signa cō
firmātia suā doctrinā à deo habuerūt. Et ſm hanc sentētiam
B tolli pōt q̄dā obiectio, q̄ in hac disputatione Iob cum amicis
animū pulsat. s. q̄uo amici Iob tāquā heretici seu infideles re
putant̄, ex hoc q̄ remuneratione futurā videnť negare. Vita
em̄ futura, similiter resurrectio mortuorū de articulis fidei
est, quorū notitia non pōt haberi p inquisitionē nālis rōnis,
nec per experiētiā in hac vita, nisi solū per diuinā reuelatio-
nē: ipsi tn̄ nō legunt̄ habuisse propheticas reuelationes, nec
inter se prophetas fuisse: vnde excusabiles videntur ad hoc
quod talia non crederent. Vnde Apostolus ad Rom. 10. cap.
Quomodo credent ei quem non audierunt? quomodo audient sine prædicante? &c. Qua propter Iob aduersarios remittebat ad prę
dictos viatores, qui de talibus erant supernaturaliter eruditi,
quorū doctrina per signa quę non nisi diuinitus fieri pn̄t erat
cōfirmata, & hoc est qđ dicit: *Interrogate viatores, & signa eorū nō ignoretis*, per qđ patet qđ aduersarij hāc probationē non
admittentes, excusabiles nō erāt, ex quo poterāt habere eru
ditionē illā à prędictis viatoribus præsertim cū in locis non
valde remotis cōmorarent̄: quia Hus terra Iob erat de con-
uicinis Arā quæ est Mesopotamia, in qua terra habitauerūt
Abrahā & Nachor frater eius, cuius primogenitus erat Hus,
vt patet Gen. 22. d. de qua terra erat Iob, vt patet i principio
C huius lib. Similiter & Huz erat secūdus genitus Nachor, vt
patet ibidē: à quo. s. Huz descēdebat Heliu: & iō dr̄ Huzites.
Balaā ēt qui multa prophetauit de statu populi Israelitici, vt
patet Num. 24. erat de Mesopotamia. ex quo p̄sumēdū est,
q̄ isti multa poterant scire de gestis populi Israelitici, & re-
uelationibus & signis quæ illis fuerunt facta: gesta. n. Moysi
& ēt Iosue multū fuerūt famosa. vt in multis locis sacræ scri
pturæ hr̄. Si aūt dicat̄ q̄ ēt filij Israel transeuntes p desertū,
de quibus ſm hanc expositionē hic fit mentio, ista nō crede
bant, saltē explicitè; imo per tpales promissiones & cōmina-
tiones ad obseruantiā legis ducebant̄, vt patet Deut. 28. & in
multis alijs locis: dicendū est, q̄ hoc erat tm̄ quātū ad simpli
ces & vulgares, qui cōparant̄ puero sub pædagogo existēti,
vt ad Gal. 4. nō aūt quantū ad prophetas & viros perfectos,
de quibus hic intēdit, s. per quos signa fiebāt, de quib⁹ dicit:
Et signa eorū nō ignoretis: & iō in Hebraica nō dicit: Inter-
rogate quēlibet de viatoribus, *sed interrogate viatores*: vt non
referat̄ hęc interrogatio ad oēs viatores illos, quorū maior
pars erant simplices & vulgares, sed tn̄ ad illos viatores per
quos signa fiebāt. vel per hoc qđ dr̄: *Et signa eorū*, intelligunt̄
figuræ sub quibus in lege Mosaica veritates inuisibiliū trade
bant̄. vnde 1. Cor. 10. c. *Oia contingebant eis in figura.* vñ in hoc
quod dicit: *Signa eorum non ignoretis*, innuit quod intelligant
figuras traditas in scripturis illorum viatorum, in quibus prę
mia & punitiones futuræ vitæ significantur &c.

Replica. In c. 21. vbi dr̄: *Interrogate quēlibet de viatoribus.* qđ
exponēs postil. vocat viatores, qui ad terminū felicitatis rete
rūt viā & cursum suū recta rōne: & hos dixit Iob interrogā-
dos. &c. Hoc aūt dictum Burgēsis dicit rōni nō cōsonare ex
motiuis inualidis & fundamēto ruinoso cui innitit̄, aliter hūc
passum exponēdo. Primū patet: nā arguit cōtra postil. ex di-
siunctiua dicēs: illi viatores aut sunt in p̄senti vita aut in alia.
Si in alia sic, inquit, ab eis nihil possumus scire sicut certū est
de cōi cursu: imo apud doctos mortui nō dicunt̄ viatores nā
illi soli viatores dicuntur, qui sunt in via & statu merendi re-
spectu beatitudinis essentialis, qualiter sunt nō defuncti. Et
[illegible] illa secūda pars disiunctiuę cōiter non concedat̄. tñ ipse
[illegible] eius falsitatē laborat vsq; ad assertionē errorū in-
[illegible]. Dicit. n. de illis in alia vita positis, qđ ipsi nō pn̄t nos
iuuare, nec nos illos. Primū est cōtra fidē & vsum ecclesię ca
tholicæ, quę ſm Aug. & alios sanctos doctores, ideo celebrat
sancto-

D sanctorū festiuitates, quia credunt se ipsorū intercessionibus
adiuuari. Scđm istr̄ est cōtra praxim ecclesiæ sacrosanctæ, q̄
idcirco orat pro defunctis, quatenus indulgentiā pijs suppli-
cationib⁹ cōsequant̄. De resurrectione. n. cū amici Iob videā
tur erroneè sentire, qui putāt cū Burg. defunctos à nobis iu-
uari nō posse: ita. n. arguit̄ 2. Machab. 12. g. *Nisi. n. in eos qui ceciderāt, resurrecturos speraret, superfluū videretur & vanū orare pro mortuis &c.* cū postil. igit̄ cōcedo aliā partē disiunctiuę: videli
cet qđ viatores hic intelligunt̄, recta rōne pcedētes per viā
huius vitæ ad terminū. Ois. n. viator ſm rectā rōnē sciēs uiā
uirtutū, & terminū felicitatis futuræ actibus uirtutum corre-
spōdētē pōt certificare amicos Iob in hoc errore deceptos:
quasi p̄miū uirtutū, & pęnā peccatorū tm̄ in hac uita putēt,
& nō in futurū sint expectāda. Hi igit̄ errātes remittunt̄ ab
ipso Iob ad tales uiatores recta rōne utentes: Qui interrogati
oēs rn̄debunt, q̄ cursus huius uitæ est pp finem, gratia cuius
oia fiūt. Sed opera uirtutū nō fiūt gratia tpalis rei, nisi in rela
tione ad aliquod melius: q̄ ēt ſm purū Philosophū in hac ui-
ta dari nō pōt, ut pbat Burg. s. in prima additione huius lib.
Quo ad ſm qđ uidelicet fundamētū expositionis Burg. rui-
nosum sit, patet: quia fundat se super litera Hebraica, q̄ hēt
vt dicit: Interrogate viatores, & signa eorū nō ignoretis: di-
E cens filios Israel esse hmōi viatores per desertū, qui 50. annis
transierunt per desertū, & multa signa à deo acceperūt. Sed
hoc fundamētū, ut dixi ruinosum est. Primò quia filij Israel
per desertum fuerūt potius vagabūdi deuiatores q̄ viatores:
in quo; nō solū simplices, sed & eorū principes oberrabant,
vt patet ad aquas cōtradictionis, in cuius erroris pęnā etiam
Moyses terrā promissionis intrare non est permissus, vt pa-
tet Deut. vlt. Exo. 32. & alijs murmurationibus. & in fabrica-
tione vituli. Vnde quāuis aliqñ erant viatores versus terram
promissam, ad cuius figurā, ēt tendentes ad terrā viuentium
deuius error abducit: & sic secundū modū loquendi Boetij,
nō recta rōne incendentes, potius dicendi sunt deuiantes q̄
viatores propriè loquēdo. Nec illi Israelitę tanq̄ viatores in-
terrogandi sunt pp signa eis facta, quia vt dicit Burge. litera
Hebraica hēt: *Et signa eorū non ignoretis*: stāte. n. litera Hebrai
ca, si per signa, accipiunt̄ rōnes viatorū supra descriptorū se-
cundū postil. quia oē signū est ad aliquid designandū institu
tū, ut dicit bea. Aug. 1. de doc. Christiana. Rōnes igitur taliū
viatorū sunt signa quæ amici Iob ignorare non debuerunt.
F Secundo ēt fundamentū Burge. ruinosum est, quia fundatū
super opinione in qua ēt sancti doctores non concordant. s.
quo tp̄e fuerit Iob: Quibusdā dicētibus q̄ fuerit tp̄e Iacob,
& post flagella duxerit Dinā filiā Iacob in vxorē, de qua ge-
nuit filiā pulcherrimā, quā duxit Putiphar, de qua venit As-
senez, q̄ duxit Ioseph vxorē in Aegypto. vnde Hebræi excu Assene 7. uxor Ioseph.
sant Ioseph de matrimonio alienigenę: quia ex parte matris
eius fuit de sua gente: Alijs dicentibus quod fuerit tertia ge
neratione post Iacob, & si fuisset tp̄e pressuræ filiorū Israel
in Aegypto. Et hanc opinionē recitat bea. Aug. 18 de ciuita-
te dei, c. 47. Et secundum vtrāq; opinionē fuisset ante transi-
tū filiorū Israel per desertū. Q̄uo igitur verū erit Iob remisis
se amicos suos ad id q̄ nondum fuit, nisi per modū prophe-
tiæ, quæ modicam tunc fidem amicis suis fecisset, imò nul-
lam. Alijs aūt dicentibus, q̄ fuerit tp̄e iudicum: & illius opi-
nionis vr̄ esse beat. Greg. in principio moralium: secundum
quam opinionem factum Burg. haberet colorem: sed ruino
sum est expositionem veram sacræ scripturæ fundare super
re sic opinabili, & contemnere rōnabilē postillatoris exposi-
tionem: cum etiam rōnes eius contra postillatorem sint in-
ualidæ. Non. n. sequitur. *Si quis nescit, an sit transiturus ad terminum, quod igitur nesciat terminum.* Nec sequitur. *Nos non scimus sortem transituum ad terminū*, igitur a sorte non possumus in-
terrogare & instrui de termino, quia quamuis verus uiator
supra descriptus ignoret, an trāseat ad terminum felicitatis,
scit tñ ex recta rōne, quod talis terminus sit pp quem verus
viator currit: in quo se nondum esse cognoscit. Ita. n. vult gl.
quæ describit viatorem eum qui præsentem vitam, viam si-
bi esse non patriā attendit. qui in delectationibus prætereun
tis seculi cor figere despicit sed æterna petit. Non dicit: qui
peruenit. Nunquid soli filij Israel per desertum. 40. annos
pp peccata vagabūdi, tales viatores sunt cēsendi? prout Bur-
gensis exponit: certè puri philosophi ducti lumine rectæ ra
tionis tales viatores existentes, interrogati an præmium vir
tutum solum expectent in præsenti vita & non in futura: si-
cut amici Iob errantes senserunt, responderent utique sicut
Iob. Bene enim pensando dicta philosophorum & dicta eo-
rum comparādo, videre possumus ex eis resurrectionem fu-
turam, prout beatus Aug. 22. de ciuita dei, capit. 27. ostendit
ex dictis Platonis & Porphyrij. ad tales igitur, & quemlibet
alium viatorum Iob amicos suos, & eorum errores sequen-
tes remittit, & non solum ad Iudæos.

CAP. XXII.

A 1 R*Espondens &c. Nunquid deo.* Qui contra veritatis verba deficiunt, etiã nota replicant, ne tacendo victi videantur: vnde Eliphaz beati Iob sermonibus pressus, ea dicit quæ nullus ignorat. ait enim.

b *Nunquid deo compa.* In comparatione etenim dei scientia nostra ignorantia est. Ex dei nanque participatione sapimus, non comparatione. Quid ergo mirum, q illud quasi per doctrinam dicit, q sciri potuit etiam si taceret. Qui adhuc dei potentiam quasi defendendo subiungit.

c *Quid pro.* In omni quippe quod bene agimus, nosmetipsos non dominum iuuamus. vnde per Psalmistam ei dicitur. *Dixit domino, deus meus es tu, quoniã bonorũ non eges.* Ipse enim bono non indiget seruiẽtis, sed bonitatẽ confert quã recipit: vt oblata bonitas, non ipsi sed prius accipientibus & post reddentibus prosit. Adhuc adiungit Eliphaz quod nullus ignorat.

Scientia nostra de deo ignorantia est.
† Nũquid deo proderit vir sub ob vitam suam rectam imo sibi ipsi profuerit intelligens. Alias sic verti pôt. Nunquid deo æquipara bitur vir, æquiparabitur cum ipso intelligens.
† Nam omni potenti placere putas, q sic te iustifices: num pro futurum ei putas si innocentes pronuntia ueris vias tuas.
† expoliasti.
† acceptor personarum vel eleuatus vultu, habitabas in ea.

CAP. XXII.

a b R*Espondens autem Eliphaz Themanites,* 1
dixit: † Nunquid deo comparari potest 2
a ¶ Quia scientia hominis nihil est ad scientiam dei.
homo, etiã cum perfectæ fuerit scien
¶ Te, non eum iuuas: vnde Quoniam bonorum meorum non eges: Psalmus 15.a.
c d *tiæ? † Quid prodest deo si iustus fueris,* 3 4
aut quid ei confers, si immaculata fue- 5
e ¶ a Nec tua iustitia prodest ei, nec te timens arguit, sed propter malitiam. 6
rit vita tua? Nunquid timẽs arguet te, & veniet tecum in iu-
f *dicium, & non propter malitiam tuam plurimam, & infinitas*
g h *iniquitates tuas? Abstulisti eñ pignus fratrũ tuorum sine cau-* 7 8
sa, & nudos † spoliasti vestibus. Aquã lasso non dedisti, & esu- 9 10
a ¶ Cum dicit altiora te, ne quæsieris. Ecclesiastici. 4. c.
rienti subtraxisti panem. In fortitudine brachij tui possidebas 11
i *terram, & † potentissimus obtinebas eam. Viduas dimisisti va-* 12

B ⁂ Orig. Ad posteritatis vtilitatẽ verba amicorũ Iob descripta sunt, licet in illũ malè dirigerent. Eliphazus. n. fatet Deũ vnum esse qui docet hominem scientiam. At non esse autorẽ mali Iob, quia hoc Deo nihil damni aut lucri affert inqt.

d *Nunquid timens argu.* Quis hoc vel desipiens sentiat quod deus ex timore nos arguat, & ex metu contra nos iudicium suum proponat. *Num. ti. argu.* Qui verba sua metiri nesciũt, ad otiosa dicta dilabuntur.

e *Et non prop. matu. pluri.* A verbis otiosis ad contumeliosa exarsit, qui ab otiosis se non repressit. ecce à torpenti corde ad verba venit otiosa, ab otiosis etiam verbis per crimen fallaciæ ad contumelias exarsit. Isti quippe sunt casus culpæ crescentis: vt lingua cum non restringitur, nequaquam vbi ceciderit iaceat, sed semp ad deteriora descẽdat. Nã sequit.

Mysticè Deut 14.

f *Ab. e. im pi.* quæ sequuntur. Hæc ad literã aperta sunt etsi de Iob sint ficta. Sed mysticè per illos hæretici, per Iob (vt diximus) ecclesia figurat. Pignus ergo donũ est spũs. quo certi sumus de promissis. Vel, cõfessio pcti. vnde Moyses: *Cũ det tibi quippiã frater tuus.* i. cũ deliquit in te *& abstuleris pignus ab eo.* cũ iã pcti eius cõfessionẽ tenes, *ante solis occasũ pignus restitue.*

C idest confessionem veniæ redde, priusquam tibi per dolorẽ D cordis sol iustitiæ occidat. Quia ergo ecclesia reuertentibus ab hæreticis culpam erroris cõfiteri suadet, dicit hæreticus: *Abstulisti pig. &c.* idest inutiliter confessionem exigis: vel dona spiritualia perdunt, qui ad te veniunt.

g *Nu. spo.* Nudus est, qui puritate cordis fruit sine velo duplicitatis: & talis aliqñ dogmata hrticorũ recipit, q ipsi vestimẽta dicũt: sed quia talis facilè ad ecclesiã redit, eũ hæretici nudũ dicunt, & eorum veste ab ecclesia spoliatũ. Lassus dr qui sub seculi onere fatigatur: cui ecclesiam (quam de imperitia irrident) dicunt aquam doctrinæ non dedisse, sicut ipsi q oibus loquaces sũt, & panem se non subtraxisse putant: dũ de incomprehẽsibilibus audacter respondent. Et tũc se doctos p oibus credũt, cũ loq de E incognitis infelicius presumũt: cũ ecclesia vel cognita modestè tacet ei, cui pdesse nõ possent. Vel nescire incognita humiliter pfitet, curiososq; ad ordinatę humilitatis sensum reuocat, cũ p suũ illis pdicatorẽ dicit: *Nõ plus sapere quã oportet sapere, sed sapere ad sobrietatẽ.* Et rursum. *Noli altũ sapere, sed time.* Atq; iterũ: *Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris.* Et rursum: *Mel inuenisti, comede quod sufficit tibi, ne fortè satiatus euomas illud.*

Rom. 12.
Ecel. 3.
Prou. 25.

⁂ Nicetas. Non affirmantis sed dubitantis sunt. q. dicat vide ne te peccãtẽ multa fortè latuerint: nudi aũt spoliãtur vestibus. i. inopes & qui alterã nõ habẽt vestẽ. Orig. Nudo vestis eripitur qñ debitorẽ inopẽ, rei nostræ habẽdæ causa, vexamus: aut ablationẽ nũcupauit, amictũ nudo non præbere.

h *In fortitu. brachij tui &c.* quasi dicat quod tua prædicatione terram vniuersaliter occupasti, potentia fuit, non ratio veritatis, id est populus credidit propter potentes seculi. In quo se detegunt, inuidere magnitudini ecclesiæ.

* Catena grę. Admiratus es quorundam personam, collocasti autem pauperem in terra.

i *Viduas &c.* Dicunt hæretici plebes, quibus ecclesia prædicatores eorum tollit conuersos vel conuictos: vnde & lacertos discipulorum comminutos queruntur. Vel quia ecclesia à superstitione eorum qui prohibent nubere, & cibos damnant, reuocat: lacertos dicitur comminuere. vnde F si quid

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXII.

Diuisio. 1 R*Espon. au. Eli.* Hic ponuntur duæ replicationes amicorũ Iob, & primò ponitur replicatio Eliphaz, secundo ipsius Baldath, cap. 25. Sephar aũt contentus fuit responsione Iob vltimo posita: & ideo contra ipsum nõ replicauit vltra. Circa primũ primo ponitur ipsius Eliphaz replicatio, secũdo ipsius Iob respõsio c. 23 Prima in duas: quia primò arguit Iob de stultiloquio: secundo de multiplici vitio, ibi: *Abstulit.* Circa primũ sciendũ, qđ Iob superius rñdens Eliphaz 26. c. dixerat: *Vtinã sic iudicaretur vir cum deo, quõ iudicatur filius hominis cum collega suo.* Item ibidem dixerat. *Hæc passus sum absque iniquitate manus meæ.* & de his verbis arguit eum, dicens.

2 *Nunquid deo potest comparari. ho.* vt adducatur ad iudicium cum ipso de pari, sicut tu petisti.

3 *Etiam cum per. fue. scien.* quia quantumcunque fuerit perfecta scientia humana, distat tamen in infinitum à diuina: & ideo fatuum est, imo insanum prouocare eum ad iudicium.

4 *Quid prodest ideo si iustus fue.* quia nihil accrescit ei de bonis humanis.

5 *Nunquid ti. arguet te.* accusans apud aliquem Iudicem.

6 *Et ve. tecum in iudi.* vt petisti, quasi diceret non.

7 *Et non propter mali. tu. plurimam.* q. d. quod factum est tibi, demeruisti: & ideo non es ita innocens, sicut dixisti.

Diui. 8 *Abstulisti.* Hic consequenter arguit Iob de multiplici vitio, & primo ponit suam reprehensionem. secundo consultoriam monitionem, ibi. *Acquiesce igitur.* Prima in duas, quia primo arguit Iob de multiplici vitio cõtra proximũ. secũdo contra deũ, ibi: *An cogitans.* primo igit arguit Iob de rapacitate, dicens: *Abstu. enim pi. f. tuo.* quib. debebas magis cõpati.

9 *Et nu. spo. vest.* i. parum indutos qui dicuntur quodammodo nudi, quia quod modicũ est, quasi nihil reputatur 2. Physicor. q. di. spoliasti illos modicis vestibus quas habebant. Secũdo arguit eũ de defectu pietatis etiã in casu necessitatis, di.

10 *Aquam las. non dedi.* ad eius refocillationem.

11 *Et esuri. sub. panẽ.* quia non dare in tali casu est subtrahere. propter quod dicit Aug. Pasce fame morientem: si non pauisti, occidisti. Tertio arguit eum de tyrannide di. In fortitudine brachij tui &c.

12 *Viduas dimi. vacuas.* repellendo causam earum.

MORALITER.

1 *Respon. au. Eli. &c.* Hic ponit tertia replicatio eius contra Iob, in qua arguit eum de crudelitate & infidelitate: licet autem eius verba contra Iob non valeant, qui a talis non erat: valent tamen contra eos, qui tales sunt secũdum veritatem: & sic intendo exponere incipiendo à loco vbi incipit eum de dictis vitijs notare, dicens.

2 *Abstuli. pi. fra. si. c.* hoc enim faciunt domini crudeles, & eorum ministri.

7 *Et nu. spo.* id est pauperes malè vestitos.

10 *Aquam las. non de.* nomine panis & aquæ intelligitur omnis cibus & potus, quem auferunt tyranni etiam ab indigentibus, & hoc notatur cum dicitur.

4 *Non de.* i. abstulisti: minus enim dicendo plus significat.

5 *In forti. brach. tui pos. terram.* i. per tyrannidem.

5 *Viduas dimi. vacuas &c.* earum auferendo substantiam

Et

si quid aduersi ei contingit, pro peccatis dicunt rettibui ei.
A Et hoc est: *Propterea circundatus es laqueis.*

a *Et putabas te.* Quasi diceret. Securitatem pacis in spe tibi proposueras, & iō de p̄sumptione tua gaudebas, nec tribulationib. te opprimi æstimabas, sed mō in malis, q̄ pateris, apparet qualis fueris. Et vide, quòd tribulationes aquis inundantibus comparantur, quia aliæ super alias irruunt, sicut vnda super vndam.

b *An cogitas, quòd Deus.* Quasi an ideo putabas te non opprimendum, quia cogitabas Deum non videre hæc inferiora, & an adhuc cogitas? Hæretici se sapientes putant, & irrident catholicos, quòd Deum nō timeant, quia corporaliter eum nō vidēt. Nec putant eum videre terrena ex longin-

B quo, ideo quòd cęlo altior sit, & quasi in nube latens per caliginem iudicet, ideo quòd inter nos, & cælum aereæ sint partes, & superiorib. intentus minus ima perpendat, & dum ambiendo cardines cæli constringit, in inferiora non respiciat. Sed quis de Deo ista, vel desipiens suspicetur? Qui nimirum dum sit semper omnipotens, sic intendit omnibus, vt adsit singulis: sic adest singulis, vt simul omnibus nunq̄ desit. Nam etsi quosdam peccātes deserit, eisdem tamen ipsis adest per iudiciū, quibus deesse cernitur per adiumentū. Sic itaque exteriora circundat, vt interiora impleat. Sic interiora implet, vt exteriora circundet. Sic summa regit, vt ima non deserat. Sic imis præsens est, vt a superioribus non recedat. Sic latet in sua specie, vt tamen cognoscatur in operatione. Sic cognoscitur in suo opere, vt tamen comprehendi non valeat cognóscentis æstimatione. Sic adest, vt videri

C nequeat, sic videri non valet, vt tamen eius præsentiam ipsa sua

a ¶Qui in tua percussione futura non prouides.
cuas, & lacertos pupillorum comminuisti. Propterea circun- 1
a ¶subita formido illum perturbat, qui non attendit, quid ex futuro iudicio sibi immineat.
a datus es laqueis, & conturbat te formido subita. † Et putabas, 2 3
te tenebras non visurum, & impetu aquarum inundantium 4
b non oppressum iri. An cogitas, quòd Deus excelsior cælo sit, 5 6
a ¶Ideo. b ¶Quasi ex tam longinquo videre non potest.
& † super stellarum verticem sublimetur? Et dicis. Quid enī, 7 8 9
¶Iterum dicis. ¶Et iterum dicis.
nouit Deus? † Et quasi per caliginē iudicat. Nubes latibulum 10
eius, nec † nostra cōsiderat, & † circa cardines cæli perābulat. 11 12
c Nunquid † semitam seculorum custodire cupis, quam calca- 13 14
d uerunt viri iniqui, qui sublati sunt ante tempus suum, & flu- 15 16
e
a ¶Iniqui. b ¶Hoc etiam supra Iob dixit.
uius subuertit fundamentum eorum. † Qui dicebant Deo, 17 18
a ¶Hoc est, quod supra dixit Iob, quis est omnipotens, vt seruiamus ei.
recede à nobis, & quasi nihil possit facere omnipotens, 19 20 21 22

D sua iudicia testentur. Sic se nobis intelligēdū p̄bet, vt ipsum tñ nobis radiū sui intellectus obnubilet, & rursum. Sic caligine nos ignorantię reprimit, vt tamē menti nrę radiis suæ claritatis intermisceat, quatenus, & subleuata quippiā videat & reuerberata contremiscat. Et quia est sicuti est videre nō potest, aliquatenus videndo cognoscat. Sed hęc hęretici sanctam ecclesiā scire nō æstimant, quia stulto iudicio solos se sapientes putant.

† uel etiam tenebræ super te, vt non uideas, & multitudo aquarū operuit te.

✻ Nicetas. Sententia diuidenda, vt illud sit Iob: Quid enim nouit Deus. Eliphazi autem, per caliginem iudicat.

✻ Cathe. Græ. Pro, nostra non cōsiderat, legit: Nubes latibulū eius, & nō videbitur.

c *Nunquid semitam.* Sicut semita redemptoris humilitas, ita semita seculorum superbia. Seculorum itaque semitam viri iniqui calcant, qui p̄ huius vitæ desideria in elatione perambulant.

† Supra 18. b.

E

✻ Cath. Græc. Nunquid semitam æternam custodies, quā calcauerunt viri iusti?

✻ Nicetas. Iustos appellat, qui iustitiam simulabant, aut vere iustos quos tamen Deus probare voluit aduersitatibus.

d *Qui subla.* Qui præsentem vitam diligunt, longiora sibi eiusdem vitæ spatia promittunt. Sed cum eos superueniens mors subtrahit, eorum vitæ spatia, quę in cogitatione tetenderant, intercidit, sciendum, q̄ ordinās nos Deus, iuxta merita disponit, & terminū, vt vel malus breuiter viuat, ne plurib. noceat, vel bonūs diutius viuat, vt plurib. prosit. Vel rursus malus diutius, vt mala augeat quib. boni probentur, vel bonus citius subtrahitur, ne si diutius viuat, malitia corrumpatur. Et mutatur sententia, sed non consilium æternum.

Nota contra amatores sæculi.

e *Et flu. sub. fun. eo.* Iniqui dū præsentia esse fugitiua non in- F

tuentur,

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et lacertos pu. commi. *Auferendo eis virtutem se defendendi, & sic eorum iudicium peruertisti.*
2 Propterea circun. *Idest propter mala prædicta illaqueatus es angustys, de quibus non potes exire.*
3 Et contur. *De malis futuris.*
4 Et puta. *Quando erat in potestate.*
5 Te te. non. *Idest aduersitates, quæ tenebris designantur.*
6 Et impe. *Idest magnarum tribulationum.*
7 Non oppres. *Idest, non fore opprimendum.*
8 An co. *Hic consequenter arguit Iob de peccato contra Deū, scilicet de infidelitate, & primo arguit eum de infidelitate, secundo de eius effectu, ibi.* Nunquid semitam. *Circa primum sciendum, quòd aliq̄ dixerunt Deum habere notitiam determinatam de substantiys incorruptibilibus, & superioribus, non autem de inferioribus, quæ subiacent corruptioni, de quibus secundum eos non habet cognitionem, nisi in vniuersali, dicentes, quòd intellectus eius vilesceret si talia determinate, & in particulari cognosceret, ad hoc autem sequitur, quòd eius prouidentia non se extendat determinate ad ista particularia, & corruptibilia. Hoc autem dictum non solum est contra sacram scripturam, q̄ dicit Deum omnia scire in particulari, & determinate, sed etiam contra dictum Philosophi 1. de Anima, qui habet pro inconuenienti, q̄ Deus aliquid ignoret, quod nos cognoscimus, nos autem cognoscimus particularia corruptibilia. Nec valet si dicatur. Deus cognoscit illa in vniuersali, quia talis cognitio, quæ est tantum in vniuersali, est cōfusa & imperfecta, vt habetur 1. Physicorum, in Deo autem nihil imperfectionis ponendū est. Similiter non valet, quòd dicunt intellectum diuinum vilescere ex talium cognitione, quia non cognoscit recipiendo aliquid ab eis, sed per essentiam suam, quæ perfecte omnia repræsentat, et ideo Eliphaz hoc dictum merito reputabat erroneum, in quem errorē dicebat Iob incidisse, di.* An co. quòd de. excel. cælo sit? *Hoc est, quia excelsior cælo est, tu credis, quòd de cælestibus habeat tantum determinatam cognitionem. Ideo subdit.*
9 Et dicis. *In corde tuo.*
10 Quid enim nouit Deus. *Scilicet de istis inferioribus quasi dicat nihil, vel modicum. Ideo sequitur.*
11 Et quasi. *Quia cognitio, q̄ est tantū in vniuersali, est confusa.*
12 Nubes latibu. *Idest infra nubes non se extendit eius cognitio ad inferiora. vnde subdit.* Nec nostra considerat.
13 Nunquid semi. *Hic consequenter arguit eum de effectu dicti erroris, quia remota Dei prouidentia ab operibus humanis, sequitur quòd homo sine freno timoris Dei, se exponat voluptatibus, & peccatis, & hoc est, quod dicit.* Nunquid semi. *Idest vitam hominum seculariter, & dissolute viuentium.*
14 Custo. *Exponendo te vitys, quasi dicat, videtur quòd sic.*
15 Quam calcaue. *Idest frequenter ambulauerunt.*
16 Viri ini. *Vitys expositi, & assueti.*
17 Qui subla. *De præsenti vita iusto Dei iudicio.*
18 Ante tem. *Idest ante tempus mortis naturalis.*
19 Et flu. *Idest impetus tribulationum superuenientium.*
20 Subuertit fun. *Idest potestatē, & diuitias in quibus cōfidebāt.*
21 Qui di. Deo. *Inquantum dicebant eius prouidentiam ad actus humanos determinate se non extendere.*
22 Et quasi nihil pos. face. om. *Circa actus humanos puniēdos.*

1 Aesti-

MORALITER.

1 *Et lacertos pupil.* Idest tutores eorum dure tractasti. Sed quia Deus aliquando talia punit in præsenti, subditur.
2 *Propterea circun.* Idest multiplicibus malis.
3 *Et conturbat te for.* Ne veniant adhuc tibi maiora mala.
4 *Et puta. te te. non vi.* Idest te non puniendum, præ superbia non timens Deum, ideo subditur.
8 *An cogitas, q̄ Deus excel.* q. d. videtur, quòd tu credas Deū de istis inferioribus notitiam non habere, per hoc, q̄ peccas sine freno, & inuerecunde.
13 *Nunquid semi.* Idest, vitam iniquorum imitaris, quasi dicat patet, quod sic, ex modo tuo viuendi.
17 *Qui subla. sunt ante.* Idest, mortui ante terminum naturalem propter suam malitiam.
19 *Et fluuius.* Id est, illud, in quo habebant fiduciam.
21 *Qui dicebant Deo.* Eius nuntios repellendo, scilicet prophetas, & apostolos, & prædicatores alios.
22 *Et quasi nihil.* Vt videtur ex operibus eorum.

A tuentur, mentẽ in amore vitæ præsentis figũt, & quasi lõgæ habitationis in ea fundamenta construunt. Sed fluuius subuertit fundamenta eorũ, quia cursus mutabilitatis statum in eis subruit peruersæ constructioni.

a *Cum ille im.* Malorũ domos dñs implet, quia etiam ingratis sua dona nõ denegat.

b *Quorum sententia pro.* Hoc etiam Iob, supra quorum consilium longe sit à me. Sed consilium in corde, sententia in ore. Iste ergo verbis malorum Iob, & cogitationibus optat esse dissimilis.

†Sed consiliũ impiorum. †longe.

c *Videbunt iusti.* Iniquorum interitum.

d *Et læta.* Cum districto iudici perfecta iam securitate inhæserint. Nunc enim reprobos prospiciunt & gemunt.

*quæso.

B

e *Nonne suc.* Hic iniqui erecti sunt, quia prauis actionibus extolluntur: Sed eorum erectio succiditur, cũ à præsenti vita ad interitum, vel a conspectu iudicis ad gehennam pertrahuntur.

† vel delectaberis.

f *Et reliquias eorum deuo.* Quia & si hic carnem relinquant, in resurrectione recipient, vt in carne ardeant in qua peccauerunt.

g *Acquiesce igi.* Culpa superbiæ est docere meliorem, quod sæpe hæretici faciunt catholicis.

✲ Orig. Aut mores muta, diuinamque legem complectere, aut peccata confitere: nam pro ἐξηγορίαν ἐξομολόγησιν apud Symmachum reperio, Apud Aquilam autem νόμον.

C

h *Si reuersus fue.* Quia à iustitiæ ædificatione destructus es.

i *Et longe facies.* Corpus animæ accipitur tabernaculum, & mens cogitationum. Et est sensus: Si ad Deum post errata reuertaris, in cogitatione, & in opere mundaberis.

k *Dabit pro terra.* Per terram infirmitas actionis, per silicẽ fortitudo signatur, per torrentes aureos doctrina intimæ claritatis. Ad se ergo cõuersis ꝑ terra dat silicem robusti operis.

l *Pro sili. tor. au.* Qui pro robusto opere doctrinam multiplicat claræ prædicationis.

D

a ¶ Vt bonitate eius erubescant, & redeant, & contemnentes grauius puniantur.

a æstimabant eum, cum ille impleſſet domos eorum bonis: 1 2

a ¶Et hoc. ¶In iudicio.

b †Quorum sententia † procul sit à me. † Videbunt iusti, & læ- 3 4

a ¶Qui hic dolent de erroribus eorum. b ¶Quia eos tunc exultando despiciet.

c d e ta buntur, & innocens subsannabit eos. † Nonne succisa est 5 6 7

a ¶Carnem quam hic relinquunt. b ¶Deo, quod erit dum mihi consentis.

f erectio eorum, & reliquias eorum deuorauit ignis? † Acquiesce 8 9

a ¶Vel. bis. b ¶Quia iam non iurgabor contra te. c ¶Si me sequaris. d ¶Opera.

g igitur ei, & habeto pacẽ, & per hæc habebis fructus optimos. 10 11

a ¶Quasi quod dico ex ore illius procedat. b ¶Ac si dicat, quod nunc vsque in ore, & non in corde habuisti.

Suscipe ex ore illius legẽ, & pone sermones eius ĩ corde tuo. 12

¶Quia. ¶In iustitia.

h i Si reuersus fueris ad omnipotentẽ, ædificaberis, & longe fa- 13 14

a ¶Et b ¶Conuersus ex infirmo fit fortis, & in ore bene viuentis doctrina abundabit. ¶ Deus.

k cies iniquitatẽ à tabernaculo tuo. † Dabit pro terra silicem, & 15

l m pro silice torrentes aureos. Eritq; omnipotens † contra hostes 16

a ¶ Quiescens ab exterioribus.

n tuos, & argẽtum coaceruabitur tibi. Tunc super omnipoten- 17 18

a ¶Cordis, quia Deo es conspicabilis. b Et tunc.

o tem † delicijs afflues, & eleuabis ad Deum faciẽ tuã. Rogabis 19 20

a ¶Qui modo pro culpa tua non exaudit. b ¶Proprium est infirmorum, quod iustum iudicent, quem vident adipisci omne, quod petit, quod tamen Deus sæpe negat suis, vel de spiritualibus dicit.

p q r eũ, & exaudiet, & vota tua reddes. Decernes rem, & veniet 21 22 23 24

✲ Nicetas. Per silicem, & petram intelligit opes stabiles.

✲ Cath. Græ. Sicut petra torrentis Sophir. affirmãt nõnulli Sophir Aphricam esse, porro hoc nomẽ scriptura vsurpat cũ de diuitijs est sermo.

m *Eritque omn. con.* Sæpe cum sacris eloquijs intendimus, malignorum spirituum insidias grauiter toleramus. Et est sensus, dum malignos spiritus à te repulerit, diuini in te eloquij talentum lucidum excrescet.

✲ Origen. Sanctum dogma, pœnas sustinentem malorum ꝑpessione, tanquã aurũ in fornace purgari.

E

n *Tunc su.* Super omnipotentem delicijs affluere, est in amore illius epulis sacræ scripturæ satiari.

o *Et eleua. ad de.* Ad Deum leuare faciem, est cor ad sublimia inuestiganda attollere.

✲ Nicetas. Iob Deum iudicem admittit.

p *Et vota tua reddes.* Qui vota vouit, sed pro infirmitate soluere non valet, ei ex peccati pœna hoc agitur, vt volenti bonum posse subtrahatur. Cum vero ea, quæ obsistit culpa detergitur, fit protinus, vt votum possibilitas sequatur.

F

q *Decer.* Res decernitur & venit, cũ virtus, q̃ ex desiderio appetitur, largiente domino etiam per effectum prosperat.

r *Et ve.* Eadem promittunt hęretici afflictis si eos sequantur.

k Dabit — a Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 Aesti. *Quia non plus se extendit eius potentia, quàm scientia.*

2 Cum ille impleſſet. *Scilicet temporalibus, quæ à Deo conceduntur hominibus.*

3 Quo sen. *Qui teneo diuinã prouidentiam ad omnia se extendere.*

4 Vide. iu. *Destructionem prædictorum errantium.*

5 Et læ. *Non zelo vindictæ, sed applaudentes diuinæ iustitiæ.*

6 Et inno. sub. *Errorem eorum despiciendo.*

7 Nonne succi. *Excrescentia in prosperitate temporali.*

8 Et reli. *Si enim de arbore succisa remaneat truncus in terra, adhuc pullulat, sed quando truncus, qui remanserat euellitur, & comburitur, spes, & possibilitas talis pullulationis tollitur, & per hoc intelligit, quòd sic totaliter prosperitas ab incredulis tolletur.*

9 Acquiesce igitur. *Postquã Eliphaz arguit Iob de vitijs, hic admonet eũ de virtutibus ad recuperandum prosperitatem temporalem, quam amiserat, di.* Acqui. igi. *idest ipsi Deo cui repugnare non potes.*

10 Et ha. pa. *Sustinendo patienter eius castigationem.*

11 Et per hæc ha. *Idest temporalem prosperitatem valde magnã.*

12 Suscipe ex ore il. *Confitendo ore, & tenendo corde, eius prouidentiam ad omnia se extendere.*

13 Si

13 Si reuer. *Sicut destructus es per auersionem ab eo.*

14 Et lon. *Idest si elongaueris iniquitatem non solum à te, sed etiam ab illis, qui sunt in cura tua.*

15 Dabit pro ter. *Id est multo meliora, quam ante habuisti, sicut silex præualet terræ simplici, & aurum adhuc amplius silici.*

16 Eritque omni. *Ita quòd non poterunt amplius tibi nocere.*

17 Et argen. *Idest diuitiæ generaliter, quæ nomine argenti designãtur. Et non solum promittit ei Eliphaz prosperitatem in bonis corporalibus, sed etiam in spiritualibus, quæ se tenent ex parte animæ, & talia non promiserat ante. Dicit igitur.*

18 Tunc super. *Experiendo interius diuinas consolationes.*

19 Et ele. *Eum quiete, & delectabiliter contemplando. Intelligit tamen de consolationibus, & contemplationibus, quæ possunt haberi in vita præsenti, quia futuram negabat.*

20 Rogabis eum. *Confidenter.*

21 Et ex. te. *Velociter.*

22 Et vo. tua. red. *Modus est enim hominis exauditi Deo reddere vota, quæ ei promiserat.*

23 Decernes rem. *Secundum dispositionem, & voluntatem tuã.*

24 Et veniet. *Absque defectu. Cuius causa subditur.*

1 Et in

MORALITER.

1 *Cum ille impleſſet domos.* Et sic in eis patet peccatum ingratitudinis.

4 *Videbunt iu.* De eorum eiectione, Psal. 57. b. Lætabitur iustus cum viderit vindictam, &c. Et quia quilibet quantumlibet malus redire potest ad bonum dum viuit, subditur.

6 *Acquiesce.* Vere pęnitendo, & ipsum humiliter depcãdo.

11 *Et per hæc.* Scilicet gratiã in præsenti, & gloriã in futuro.

12 *Suscipe ex ore.* Euangelicam, quam ore proprio promulgauit, Hebr. 1. a. *Nouissime diebus istis locutus est nobis in filio.*

13 *Si reuer.* Replicatio est eiusdem per alia verba.

15 Dabit

15 *Dabit pro terra.* Idest pro terrenis cælestia, & pro transitorijs æterna.

16 *Eritque omnipo.* A te repellendo spiritus malignos.

17 *Et argentum coacerua.* Idest vere diuitiæ cæli.

18 *Tunc super omnipo. delicijs afflues.* Eius bonitate fruendo.

19 *Et eleuabis ad Deum faciem tuam.* Ipsum clare videndo.

20 *Rogabis eum, & exaudiet te.* Pro tibi deuotis orando.

22 *Et vota.* Deum iugiter laudando.

23 *Decernes rem, & veniet ti. & in vijs, &c.* Nam sanctis ad votum succedunt omnia. Sed quoniam gloriam cæli præcedit humilitas in præsenti, ideo subditur.

1 Qui

a *Et in vijs.* In vijs iu A storũ lumen splẽdere est p mira opera virtutum signa suæ claritatis aspergere.
b *Qui enim hu.* Quia qui se humiliat, exaltabitur.
c *Et qui.* Quãtũ per membrorũ ministeriũ deprehẽdi potest prima ostẽsio supbię in oculis esse solet.
d *Saluabi.in.* Quia q hic puenit gratia, vt innocẽs fiat cũ ad iudiciũ ducitur, ex merito remuneratur.

a tibi, & in uijs tuis splendebit lumen: † Qui enim humiliatus 1 2
a ¶ Quod non valet sine humilitate. b Id est qui nullum respiciendo despicit, sed se minorem omnibus seruis.
b c fuerit, erit in gloria: & qui inclinauerit oculos suos, ipse sal- 3 4
a Quæ etsi à Deo, ita tamen remuneratur ac si tantum ab homine.
d uabitur. † Saluabitur innocens, saluabitur autem mũditia 5 6
manuum tuarum. 7

D † Cum humiliauerint se impii, dices. Excellẽs sum. (alii sic, quoniam, qui humiliati fu erit magnificabuntur.)

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et in vijs tuis. *Idest Deus illustrabit te ad disponendum de futuro, quod est tibi vtile, & quod vult tibi dare.*
2 Qui enim hum. *Deo se fideliter subiiciendo.*
3 Erit in gloria. *Id est in prosperitate temporali, quantum ad corpus, & animam modo prædicto.*
4 Et qui incli. *Ad considerandum humiliter proprios defectus.*
5 Ipse saluabitur. *A tribulationibus super impios obstinatos venientibus. Ideo subditur:*
6 Saluabitur innocens. *Scilicet corpore.*
7 Saluabitur autem. *q.d. ad perfectam salutem requiritur munditia cordis, & operis: per manus enim opera designantur.*

4 Et qui

MORALITER.

1 *Qui enim humi.fue.* Et similiter vitæ puritas, Apo.21.g. Nihil iniqui intrat in illam. Ideo sequitur.
7 *Saluabitur autem mundi.*

CAP. XXIII.

a R*Espondens autem Iob dixit.*
B b *Nunc quo. in ama.* Mens iusti in amaritudine est semper, etiam in prosperis, quam amaritudinem aduersitas ingeminat. vnde. *Nunc quo.* Sicut fuit in prosperis. Vel. *Nunc quo.* Id est dum meliora promittis. *Nunc quo. in ama. est.* Quia inordinatę consolationis intentio pcussionem, quam minuere debuit, multiplicauit. Iusti enim eo amplius gemunt, quo malos blandiri perspiciunt, qui per dulces sermones seducere quęrunt.
✻ Chry. Ex plagis meis, non ex rebus quas gessi me reprehenditis.
✻ Olym. Non ex verbis vestris, sed ex factis iudicabor.
c *Et ma.pla.me.* Manus autem plagę est fortitudo percussionis. Sed quia ex aduersitatibus, iusti plus sitiunt faciem auctoris. Sequitur.
d *Quis mihi tribuat.* Electi cum contra votum quęlibet agi cõspiciunt, ad occulta Dei iudicia recurrũt, vt in eis videat, quia inordinate intus non disponitur, quod inordinate foris currere videtur. Et hoc est, quod subdit.
e *Vt cognoscam.* Per speciem, quem noui per fidem, quod se sentire indicat ibi, veniam vsque ad solium eius.
f *Inueniam.* Vt est, qđ mõ differt Deus, vt plus desideret.
g *Et ven.* Soliũ sunt angeli, quibus interesse cupit. Vel hęc verba, positis in hac vita conueniunt, quia cum pręsidentẽ angelis fide vident, sciunt quòd qui mire eos regit, iniuste de hominibus non disponit, & sua vota damnant, dum meliora dispone re Deũ vident. vnde:
h *Ponam co.* Coram Deo iudiciũ ponere, est intra secretũ mentis per fidei contemplationem ad tremendũ examen illius oculos nostræ considerationis aperire, quid peccator homo mereatur, attendere, & occultus nunc, & tacitus iudex, quam terribilis post appareat, considerare.
i *Os meum re.* Quia dum examen iudicis contra se contemplatur, amarę se pœnitentię inuectione persequitur.
K *Vt sciam verba quæ, &c.* Cum enim culpas pœnitendo persequimur, quid nobis de eis iudex in suo examine dicere possit inuenimus, quod nescit, qui mala sua negligit.

CAP. XXIII.

¶ Dum conuerso meliora promittis.
a R*Espõdens autem Iob dixit:* † Nunc quoque 1 2
a ¶ Fortitudo percussionis, quia non solum à Deo diuisi, vnde cæci, sed in hoc exilio ligati.
b in amaritudine est sermo meus, & † manus 3
a ¶ Qui erat etiam sine aduersis.
c plagæ meæ aggrauata est super gemitum 4
a ¶ Et cum ita grauer. b ¶ Per speciem. c ¶ In re, vt est, quod modo differt Deus, vt plus desideretur.
d e meum. Quis mihi tribuat, vt cognoscam, & inueniam illum, 5 6
a ¶ Etsi videro tunc po. b ¶ Quid, scilicet nos egimus, & quam terribilis sit iudex.
f g & veniam vsque ad solium eius? Ponam coram eo iudi- 7
h i cium, & os meum replebo increpationibus, vt sciam verba †
k quæ mihi respondeat, & intelligam, quid loquatur mihi. 8 9

E † Etiã hodie.
† manus mea, vel plaga mea.
Ponere coram Deo iudiciũ.
F

a Nolo

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XXIII.

1 RESpondens autem Iob. *Hic ponitur ipsius Iob responsio, notauerat autem eum Eliphaz de duobus, scilicet, quòd erat flagellatus propter peccata sua, & quod male sentiebat de diuina prouidentia, ideo primo excludit primum, & secundo secundum capit. sequen. Circa primum* Iob *primo se iniuriatum conqueritur, secundo propositum exequitur, ibi.* Quis mihi tribuat. *Circa primum dicit.*
2 Nunc quo.in amarit. *Cuius rationem subdit.*
3 Et manus plagę. *Idest potestas seu grauitas flagellationis, quam sustinui.*
4 Aggra.est. *Per iniuriam mihi irrogatam, eo quòd imponitur mihi propter culpam meam fuisse illatam.*
5 Super ge. *Quasi dicat, prius habui causam gemendi silenter, sed modo habeo causam conquerendi patenter.*
6 Quis mihi. *Hic prosequitur intentum suum declarans se propter peccata non fuisse flagellatum, & hoc dupliciter, primo per diuinum iudicium cui nihil est occultum, secundo per euidentiam operum suorũ, ibi.* Vestigia eius. *Prima in duas, quia primo ostendit propositum secundo declarat quoddam dictum suum, ibi.* Si ad orientem. *Circa primum inuocando diuinum iudicium dicit.* Quis mihi tribuat. *Deũ iudicem meum ad sciendum causam afflictionis meæ. Et veniam vsque ad solium eius, scilicet, vt possim audire ab eo, quod quæro.*
7 Ponam co. *Non dicit cõtra eũ, sicut contra partẽ aduersam, sed coram eo, sicut coram iudice, cui obtemperare volo, & sic excludit verbum Eliphaz imponentis sibi, quod vellet cum Deo cõtendere de pari.*
8 Os meum re. *In Hebræo habetur:* in argumentationibus, *sicut discipulus coram magistro aliquando multiplicat argumenta non ad contentionem, sed ad veritatis inquisitionem, quam desiderat audire à magistro, & hoc ostendit litera sequens, cum dicitur.*
9 Vt sciam. *Hoc etiam ostendit per hoc, quod subditur.*

Diuisio.

6 Quis 1 Nolo

MORALITER.

1 *Respondens autem.* Superius pluries fuit dictum, quòd Iob viri perfecti gerit typum, vir autem perfectus ad pręmium suspirat, & eius dilationem cum gemitu portat, dicens.
2 *Nunc quo.in amarit.* Sed quando considerat, quòd ex tali dilatione potest in peccatum cadere, cum non sit in bono confirmatus, tunc eius gemitus aggrauatur. Ideo sequitur.
3 *Et manus plagæ meæ aggrauata est super gemitum meum.*
6 *Quis mihi.* Sicut, & cognitus sum.
† *Et ve. vsque ad solitum eius.* Quod est in gloria cęlesti. Sed quoniam oportet pręcedere iudicium particulare mortis, sequitur.
7 *Ponam co.eo.indi.* Considerando quid in iudicio respondeam coram ipso.
8 *Os meum re.increpa.* Meditando peccata mea, quibus sum increpandus.
9 *Vt sciam verba, quæ mi.* Pensando nãque peccatorum grauitatem, quis aduertit increpationis qualitatem.

† Et ve. 1 Nolo

A a *Nolo mul. fortitu. con.* Quis. n. in examine inueniri iustus va leat, si secundum suæ fortitudinis maiestatē vitam hominū discutiat Deus? Quamlibet enim iustus si districte iudicatur mole magnitudinis premitur, vnde subdit.

b *Nec magnitudi.* Quasi diceret, si secundū fortitudinē suā mecum contenderet, mole sua me premeret. Et nota, quia dū fortitudinem vitat, infirmitatem incarnationis optat, vnde subdit.

c *Proponat æquita.* Mediator Dei, & hominum ęquitatis nomine designatur, de quo scriptum est: Qui factus est nobis à deo sapientia, & iustitia. Et est sensus: Ad redarguēdas vias meas incarnatum filium mittat, & tunc insidiātem aduersarium per absolutionis meę iudicium victor excludam.

† Ibi rectum disputet secū, vel ponat æquam rectitudinem secum tūc liberabor in perpetuum a iudicāte me. 1. Corint. 1. d.
† Si se verterit ad sinistrā, non apprehēdetur, si abscōderit se ad dexteram, nō videbo illum.
† si probauerit me, sicut aurū egrediar.

t ¶ Sed quis ibi iustus si secundum fortitudinem discutiat? b ¶ Dum fortitudinem vitat, infirmitatē optat incarnationis. c ¶ Quamlibet iustus, si districte ab omnipotente iudicatur, mole magnitudinis premitur.

a b Nolo multa fortitudine contendat mecum † nec magnitu- 1
¶ Sed.
c d dinis suæ mole me premat. † Proponat æquitatem contra 2
me, & perueniat ad victoriam iudicium meum. Si ad orien- 3
tem iero, non apparet. Si ad occidentem, non intelligā eum. 4 5
† Si ad sinistram, quid agam? Non apprehendam eum. Si me 6
a ¶ Quasi, ego non possum videre eum, sed ipse me videt, vnde magis est timendus. 7
e vertam ad dexteram, non videbo illum. Ipse vero scit viam 8 9
a ¶ Iustus ante flagellri à Deo dicitur, sed minus de se sentit dicens se ibi purgari. b ¶ Probauit me. 10
f meam, † & probauit me quasi aurum, quod p ignem transit. 11 12
a ¶ Et ergo. ¶ Operationes, quòd bonos iuuat, malos tolerat, vel exempla verbi incarnati, qui non potuit videre sublimia occultæ dispositionis. b ¶ Custodit, & non declinat, qui hoc vbi intendit, operatur. 13
g h i Vestigia eius secutus est pes meus, viam eius custodiui, & nō 14
k declinaui ex ea. A mandatis labiorum eius nō recessi, & † in 15

B ✻ Cath. Gręc. Educat ad finem iudicium meum.

✻ Chry. Apud Hebręos victoria, & finis vno verbo declaratur. Ita cum quorundam psalmorum hęc debet esse inscriptio in finem, nihilominus victori inscribuntur.

d *Si ad orientē.* Acsi dicat, filium incarnatū mittat: In altitudine sua, diuinitas apprehendi non poterat, sed mōstrauit se hominib. per humilitatē. Deus in parte non est, quia vbique est, & minus inuenitur, si in parte quęritur. Vel, ad oriētē it, qui mentē in cōsideratione attollit maiestatis, sed Deus in natura nō apparet ei. Inde aūt mens reuerberata ad se redit quasi ad occidentē, & videt, q̄ supra sit, & se indignā videre. Ad sinistrā vertit̃, q peccatis consentit, qui nullatenus Deū apprehēdit. Ad dexterā vertit̃, qui de virtutib. eleuat̃, q Deū

C nō videt. Sed nec in his oīb. plenè se anima cognoscit, vnde.

e *Ipse vero scit viam.* Idest videre non valeo videntem me. D

✻ Cath. Græc. Ad prima proficiscar, & non amplius sum, quæ autem in extremis, quid noui?

✻ Diony. & Alex. Ostendit nos tantum id viuere tēporis quod instat, nam preteritum amisimus, futurū nō tenemus.

✻ Olym. Symmachus magis enucleatam attulit interpretationē. Ecce si antegrediar ipsum, apparere non potest. Deus enim vbique est, nos tamen mēte ad eum nō possumus accedere.

† sed me si vt il sim c[illegible]

f *Et proba.* Non elatus comparat se auro, sed sua humiliter cōsiderat, qđ licet omni iusto. Et hoc est: *Et proba me quasi au.* Ex vstione enim tribulationis, & subtrahuntur vitia, & augentur merita. E

† in vel præ mih[illegible]

g *Vestigia eius secu.* Beatus Iob in futura operatione incarnandæ sapientiæ intē debat. Cuius vitā dum superno spiritu repletus solicita intētione conspiceret, futurā mansuetudinis illius humilitatem præuidens, quasi ad exemplum sibi propositum recurrit. F

h *Viam eius custod.* Custodire per intentionem est, non declinare per operationem.

i *A mandatis la.* Iustorū mentes per intentionē suam omnipotēti Deo assistunt, atque in scriptura quasi os eius intuēt̃.

✻ Nice. Pręcepta dicit nō auditiōe accepta, aut scriptis cōsignata (hic enim sanctus legē pcucurrit,) sed animis insita.

K *Et in sinu meo ab.* In sinu cordis verba oris eius abscondimus, quoniam mandata eius non transitoriè, sed implenda opere audimus, & si verba in opere prodeunt, latent tamen in corde. Si intus non eleuatur animus, sed si laus extra quęritur, tunc sermo Dei in sinu non occultatur.

a Ipse

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nolo mul. *Idest in tanta sublimitate mecum loquatur, quod non possim capere, sed magis contemperet se capacitati intellectus mei.*

2 Proponat æquita. *Id est declaret per effectum reuelationis, vel manifestationis suæ grauitatem pœnæ meæ, & culpæ:*

3 Et perueniat ad vict. *Idest iudicet pro me, ita q̃ appareat victoria mea sustinendo veritatem contra amicos meos impugnantes ipsam, & sic postea factū fuit, vt habetur in fine huius libri, vbi dominus dicit:* Nō estis locuti corā me rectū sicut seruus meus Iob.

4 Si ad orientem. *Hic declarat quoddā dictū suū. Dixerat enī de Deo.* Quis mihi tribuat, vt cognoscā, & inueniā illum. *per hoc insinuans manifeste, quòd homo virtute naturali non potest ad perfectam Dei cognitionē pertingere, ideo hoc declarat dicens.* Si ad orientem. *Ad cuius intellectū sciendū, q̃ homo ad cognitionem Dei ascendit ex creaturis visibilibus, secundum quod dicitur Sap. 13. a.* A magnitudine speciei creaturæ poterit cognoscibiliter creator horū videri, *inter creaturas aūt visibiles firmamentū tenet primum locū, cuius motus incipit ab oriente tendens versus occidentē, & quātū ad hoc dicit.* Si ad orientē. *motum firmamenti considerando.*

Ascensio hominis in Deū.

5 Non apparet. *Scilicet ipse Deus per hoc perfecte cognitus, quia licet firmamentum sit creatura valde nobilis, tamen in infinitum deficit à perfectione creatoris. Secundum vero locum tenet proprius motus planetarum, qui incipit ab occidente tendens versus orientem, & quantum ad hoc dicit.*

6 Si ad occi. *Me conuertero, planetas, & eorū motus considerādo.*

7 Non intelligam eum. *Scilicet perfectè, eadē ratione qua de firmamento dictum est.*

8 Si ad sinistram. *Idest aquilonem considerando stabilitatem poli arctici, & stellarum, quæ mouentur prope ipsum.*

9 Quid agam. *quasi dicat non habeo sufficiens medium ad cognoscendum perfectè Deum.*

10 Si me vertam ad dexteram. *Idest ad meridiem, vnde est fortitudo luminis.*

11 Non videbo illum. *Quia illud lumen est tantū corporale, & in infinitum deficiens à diuino lumine, et quia eadem est distantia Dei ad creaturas, & creaturarum ad ipsum, sicut est eadem via à Thebis ad Athenas, & econuerso, posset aliquis credere, quòd sicut non cognoscimus Deum, nisi valde imperfectè propter distantiam ipsius à nobis, sic econuerso non cognosceret nos perfectè ratione huius distantiæ, ideo hoc excludit, dicens.*

12 Ipse vero scit. *Idest omnia opera mea vsque ad minima.*

13 Et prob. *Ignis aūt probans aurū non dat ei veritatem auri, sed cā præexistentem declarat, ita dicit Iob, quod ignis tribulationis nō dedit sibi innocentiam, sed illam declarauit per eius patientiam, & sic Deus eum probauit, non ad cognoscendum eius innocentiam sibi incognitam, sed vt alijs manifestaretur, sicut & tentauit Abraham, Gene. 22. vt eius obedientia alijs notificaretur.*

14 Vestigia eius. *Hic consequenter ostendit propositū testimonio suorū operū, quæ fuerant hominibus nota, dicens.* Vestigia eius. *idest dictamen rectæ rationis secutus sum in omnibus operibus meis, quod est quasi quoddam vestigium impressum à Deo mentibus humanis.*

15 A mādatis labi. eius nō. reces. *Idest ab illis, quæ per diuinam reue-*

MORALITER.

1 *Nolo mul. forti. conten.* Id est rigore iustitiæ, sed cum temperamento misericordiæ.

2 *Proponat æqui.* Aequum est. n. q̃ cum in iudicio proponit̃ obligatio, sic & satisfactio proponatur. Si autem consideret̃ satisfactio facta pro nobis per Christum, excedit omne peccatum humanū, & sic ad victoriā peruenit iudicium hominis contra inimicum. Quod autem excedat, ostendit dicēs.

4 *Si ad orientem.* Oriens est Christi ortus, occidēs aūt mors eius, sinistra verò descēdēs ad inferna, dextera sessio eius in patris dextera. Hæc aūt sunt incomprehensibilia à nobis, & excedunt obligationē pro peccatis. Sed quia vir pfectus timere sibi dēt propter incertitudinem sui status, iō subditur.

12 *Ipse vero scit vi. me.* q. d. nescio eam: De re enim ignota cōmuniter dicitur: *Deus scit.* Sed quamuis iustus statum suū nesciat per certitudinem, scit tamen per coniecturam, quando de mortali peccato non est sibi conscius, & est ad obediendum Deo promptus, ideo sequitur.

† *Probauit me quasi aurum.* Idest approbauit. Et subditur huius signum.

14 *Vestigia eius secu. est pes me.* In bonis ambulando, & à malis declinando.

1 Ipse

a *Ipse enim solus est.* Principaliter, & immutabiliter. Solus n. per se est, qui omnia agit, in quibus est ipse timendus, non quæ patimur. De cuius immutabilitate subdit.

b *Et nemo auer.* Quia semel fixa iudicia mutari nequaquam possunt.

c *Et anima eius.* Ea ipsa vis qua cuncta disponit, anima illius appellatur.

d *Cum exple.* Explet in me voluntatē suā, quia multis me percussionibus affligit. Sed multa similia præsto sunt ei, quia si ferire cogitat, adhuc inuenitur, vbi plaga crescat.

e *Et idcirco à fa.* Rectitudinis pauore cōcutitur, cum se reddendis rationibus cōspicit non esse idoneum, si districtè iudicetur.

✻Nicetas. Animi neruos ac vires elisit.

f *Deus molli.* Virtutē ergo suæ fortitudinis non sibi, sed autori tribuit.

g *Conturbauit me.* Nunquā secura sunt corda iustorum, sed turbata timore iudicis, q̄ tamen cōsolantur donis, quæ acceperunt. vnde: *Non enim perij.* Flagella iustorū vel pterita purgant, vel futura peccata auertunt, quod non in Iob, sed virtus augetur.

h *Non enim.* Ille in flagello positus à salute corporis ppter imminētes tenebras perit, qui pro transactis percutitur, vt à futuris supplicijs abscondatur.

i *Nec fa.* Qui enim semper diuinæ fortitudinis pondus aspexit, eius cordis faciē caligo peccati non operuit.

✻Cate. Græ. Non enim sciebam, quod venirent super me tenebræ, ante faciem operuit caligo.

✻Nicetas. Idest, non expectabam hanc calamitatem, quæ vni mihi est propria.

a ¶Ideo sic ago. b ¶In hoc ostendit, quòd in tot bonis, quæ egerat, nihil se esse credidit. c ¶Sicut immutabilis substantia est, sic & voluntas.

a sinu meo abscōdi verba oris eius. Ipse enim solus est, & † ne- 1 2
b a ¶Ideo timendum est infirmo. b ¶Vel quæcunque.
c mo auertere potest cognitionē eius, & anima eius, quodcūq; 3 4
a ¶Id est quod voluntati eius repugnare videtur, seruit illi. b ¶Et ideo. ¶Quasi, etsi malum timeri debet, quod nondum e[st], ego in malis iam positus timeo alia.
d voluit, hoc fecit. † Cumque expleuerit in me voluntatē suā & 5 6
a ¶Quibus me feriat. b ¶Quia timorem maiestatis, cordi proponit.
e alia multa similia præsto sunt ei. Et idcirco à facie eius turba- 7 8
a ¶Qui enim vim animaduersionis eius non considerat, non timet. b ¶Nec a me est illud, quia. c ¶Vt timore iudicii penetretur.
f tus sum, & considerans eum, timore solicitor. Deus molliuit 9 10
¶Vere Deus molliuit cor meum, & semper timeo.
g cor meum, & omnipotens conturbauit me. † Non enim perij 11 12
¶Etsi aliquando tetigit.
i propter imminentes tenebras, nec faciē meā operuit caligo. 13 14 15

† quis redire faciet eum retrorsum, vel quis respondebit ei?

† Non enim sic excisus à facie tenebrarum, nec a facie mea occultat caligo, id est tenebræ infelicitatis à me non recedunt caligo mortis semper ob oculos uersans non abit.

NICOLAVS DE LYRA.

reuelationem habui, vltra naturalem cognitionem, quamuis enim Gentiles non habuerunt legem à Deo reuelatam, quæ data fuit Iudæis in monte Sinai, tamen illis Gentilibus, qui viuendo secundum dictamen rectæ rationis conuertebant se ad Deum deprecandum, reuelabantur ea, quæ erant ad salutem necessaria à Deo immediatè, vel mediantibus aliquibus in sanctitate excellētibus, cuiusmodi fuit Iob, qui habuit reuelationem valde claram de resurrectione futura, vt patuit supra 19. & quantum ad dicta reuelata dicit. A mandatis labiorū eius. *Veruntamen quia ipse Deus in se, nec per cognitionem naturalem, nec per reuelationem comprehenditur, ideo sequitur.*

1 Ipse.n. so. *Scilicet infinitæ scientiæ.* 2 Et nemo auer. *Id est eius consilia cōprehendere. Est etiā infinitæ potestatis, ideo subditur.* 3 Et anima. *Idest voluntas.* 4 Quodcunque vo. *Nullo potēte sibi resistere.* 5 Cum expleue. *Me; flagellando tanquā creaturam suā.* 6 Et alia multa. *Scilicet flagella.* 7 Præsto sunt. *Quia mihi, & alijs potest infligere de facili.* 8 Et idcir. *Turbatione tristitiæ de præsenti malo.* 9 Et consi. *Quod potest multa similia iterum facere.* 10 Timore soli. *De futuro malo. Sciendum quod ista tristitia & iste timor in ipso Iob non erant absorbentes rationem, neque deijciētes à virtute, sed sequentes naturam sensitiuam naturali necessitate.* 11 Deus mol. *Liquefaciēs à firmitate temporali.* 12 Et omnip. *Modo iā pdicto, & quòd non sustinuerit pro peccato suo, ostendit di.* 13 Non.n. *Idest afflictiones passus sum.* 14 Propter im. *Idest pter peccata patentia.* 15 Nec fa. *Idest propter peccata latentia quæ faciem animæ obnubilant interius, licet non appareant exterius.*

MORALITER.

1 *Ipse enim so.* Qui per certitudinem scit statum meum, tā præsentem, quàm futurum.
2 *Et nemo auer.* Nam eius consilia sunt incomprehēsibilia.
3 *Cum explene.* Nam de me potest facere quicquid sibi placuerit nunc, & in futurum.
8 *Et idcirco à fa.* Propter mortis periculum.
9 *Et considerans eum.* Iudicem venturum.
10 *Timore soli.* Nesciens in qua parte sim ponendus.
11 *Deus molli.* Faciens ipsum perplexum. Illud enim, quod est molle ad partes oppositas est flexibile.
13 *Non enim imperij propter immi. tene.* Idest non sum mihi cōscius de peccatis grauibus, propter quæ debeam perire, sed quia per hoc non sum iustificatus, maneo in perplexitate.

CAP. XXIIII.

B *omnipotente.*
✻ Nicetas. Licet impij abutantur diuina patientia, tandem tamē pœnas dant. Quia ipse quidē nostra tēpora comprehensibiliter conspicit.

b *Qui autem.* Quia etsi iā per fidē Deum nouimus, qualiter tn̄ sit eius æternitas sine præterito, vel futuro, non videmus.

¶Moderatur se freno scientiæ non plus sapere, quam oportet. a ¶Sed non possum de eo comprehendere.

a †B omnipotēte nō sunt abscondita tem- 1
a ¶Inter, quæ volumur. b ¶Deus natura simplex, neque aliud ipse atque dies eius sunt, æternitatem quippe habet, sed ipse sibi est æternitas. Et ei, qui eum cognoscunt adhuc nesciunt, quia quem vera citer credimus, qualiter tamen sit ipsa eius æternitas est, ignoram'.
b pora, qui autē nouerunt eum, ignorant 2
c dies illius. Alij terminos transtulerunt, 3 4

Beatus Iob ne plus sapiat, quam oportet sapere, dies domini non posse comprehendi testificans, ad hæreticorū mox superbiā respectū mentis conuertit, qui alta sapere appetunt, de quibus sequitur.

c *Alii termi.* Quos aliorum nomine, nisi hæreticos designat qui à sanctæ ecclesiæ gremio extranei existūt. Ipsi terminos transfe-

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXIIII.

1 AB omnipo. *Postquā ostendit Iob se non fuisse punitum propter peccata sua, hic consequenter ostendit se non male sensisse de diuina prouidentia, & primo declarat propositum, secundo concludit intentum, ibi.* Qd si non ita est. *Prima in duas, primo ostendit propositum in generali, di.* Ab omnipo. non sunt. *q.d. intuitus suæ scientiæ fertur super omnia tempora, ita quòd perfectè cognoscit præterita, præsentia, & futura.*
2 Qui autem no. *Per inuestigationem rationis, vel etiam vlterius per reuelationem.*
3 Ignorant di. *Idest modum suæ æternitatis non comprehendunt, et sic ostendit se Iob bene sentire de diuina prouidentia in generali.*
4 Alij termi. *Hic consequenter ostendit idem in speciali, & hoc per diuersos peccatores sine freno timoris Dei peccantes, acsi eorum facta non prospiceret, cuius tamen contrarium ostendit per hoc, quod eos manifeste puniuit, & punit. Primo igitur describit eorum multiplicē culpam, secundo pœnam à Deo inflictam, ibi.* Male dicta sit pars eius. *Prima in duas, quia primo exprimit peccata ex concupiscentia oculorum orientia, & secundo ex carnis concupiscentia, ibi.* Oculus adulteri. *Circa primum dicit.* Alij terminos transtulerunt. *defalcantes de aliorum hæreditate.*

MORALITER.

1 *Ab omnipotente.* Secundum Greg. Iob loquitur hic cōtra infideles, quorum aliqui negauerunt diuinā prouidentiā extendi ad hæc inferiora, cōtra quos dicit: *Ab omnipotente non sunt ab. tem.* q.d. sua æternitate totū tempus includit, & sic omnia entia secundū quodcunq; tempus vno intuitu cōprehēdit.
2 *Qui au.* Per rationis inuestigationem, & etiam per fidē.
3 *Ignorant dies.* Quia nō cōprehēdunt modū æternitatis e[ius].
4 *Alii termi. transtulerunt.* A patribus positos, & diuersas hæreses condiderunt.

A trans ferunt, quia constitutiones patrum præuaricando tran scendunt. Qui greges diripiunt, & pascũt, quia imperitos ad se peruersis persuasionibus trahunt, & doctrinis pestiferis ad interficiendum nutriunt.

quam peruersi prędicatores demetũt, & auctorẽ eius in mẽbris suis opprimendo vindemiant, qui creatoris gratiam per sequentes, dum quosdam de illa, qui recti videbantur rapiũt quid aliud, quam spicas, vel botros animarum tollunt? D

✱ Cat. Grę. Agrum, qui non est ipsorum, ante tempus messuerunt.

a *Asinum pupil.* Pupillos dicit electos, qui magna fidei gratia nutriuntur: & patris sui iam ꝑ se mortui faciem needum vident. Et sunt pleriq; qui dũ tales conspiciunt cælestia appetere, terrena despectui habere, de rebus quas possident subsidia subministrant: quasi ergo asinus electorũ est, qui deportat onera vsibus eorum. Sed cum hęretici talẽ ab ecclesia, auertunt quasi pupillorum asinũ abigunt quia cum ad perfidiã pertrahunt, à ministerio bonorũ repellũt.

b *Et abstulerunt.* Vidua dicitur ecclesia, quę occisi viri sui interim visione priuata est. Bos huius viduæ est vnusquisque prædicator. Et contingit, vt hęretici peruersis dogmatibus ipsos etiam prędicatores trahant, pignus namque cum tollitur, aliud quidem est, quod tenetur, sed tamen adhuc aliud quæritur, & ideo hęretici eos conantur auferre, qui prędicant, vt eorum etiam sequaces trahant, vnde subdit.

a ¶Populos imperitos.

a b c diripuerunt greges, & pauerunt eos. Asinũ pupillorum † abegerunt, & abstulerunt pro pignore bouẽ viduæ. † Subuerte- 1 2 3 4

a ¶Humilium.

runt pauperum viam, & oppresserunt pariter mansuetos ter- 5 6

¶ Effrenes. ¶Vbi fructus non est.

d e f ræ. Alij quasi onagri in deserto egrediuntur ad opus suum, 7

a ¶ Scripturam de qua hæretici sententias à suis sensibus tollunt.

g † vigilantes ad prædam præparant panem liberis. Agrum †

a ¶ Scripturam quoque, quæ botros virtutum profert. b ¶ Conditorem scripturæ vi opprimunt, cuius sensum violentum infi[c]iunt.

non suum demetunt, & vineam † eius, quem vi oppresserint,

a ¶Quia de ea pro se sententias colligunt.

h vindemiant. Nudos † dimittunt homines indumenta tollen- †

a ¶Fluenta sanctorum patrum.

i k l tes, quibus non est operimentũ in frigore, quos imbres mon †

¶Cum ipsi potentes sunt in seculo.

tium † rigant, & non habentes velamen amplexantur lapi- 8 9

¶Teneros ecclesiæ. ¶Vel, gus.

m n o des. † Vim fecerunt deprædantes pupillos, & vulgum paupe- 10

¶Vel, rum. ¶Vel expoliauerunt. ¶Otiosis. Mala agentibus. a Idem quod nudus.

rem spoliauerunt. † Nudis incedentibus absque vestitu, & esu- 11 12

p rientibus tulerunt spicas. † Inter aceruos eorũ meridiati sunt, 13

† mane surgentes.

† pernoctare sinunt absque vestimento.

B

† madefaciũt.

† Diripuerunt mãmilla pupillum, & a paupere munus extorquent.

† Nudum ambulare sinunt absque vestimento.

† Intra muros oleum producunt sub pauperes torculari calcauerũt, & sitiuerunt.

h *Nudos di. bo.* Sicut vestimenta corpus, sic bona opera protegunt animam. Hęretici itaque cum quorundam bona opera destruunt, vestimenta tollunt.

i *Quibus non.* Operimẽtũ ad iustitiã pertinet, frigus ad culpã. Alget ergo, & tegitur, qui ex alio opere feruescit ad iustitiã, ex alio frigescit ad culpam. Sed cum hęretici talibus bona opera subtrahunt, agunt ne in frigore habeãt vnde vestiãtur. Vel frigus est malum desideriũ, contra quod boni veste boni operis se tegunt, sed praui hoc agunt, vt qui frigent desiderio, sine veste boni operis moriantur.

† duxe[runt] mum[...] † D[...] paupe[...] via, p[...] scõdu[...] peret[...]

† vel i[...] quisi[...] E

c *Subuerterunt pau.* Nõnunq̃ hi, qui mansueti atq; humiles videntur, si seruare discretionẽ nesciũt, exẽplis aliorũ cadũt.

d *Alij quasi.* Sunt n. hęretici, qui populis admisceri refugiunt, sed secessum vitæ secretioris petunt, & eo amplius peste suę persuasionis inficiunt, quo quasi ex vitę meritis, reuerentiores videntur. Onagris autem comparantur, qui in suis voluptatibus dimissi, à vinculo fidei rationis sunt alieni.

C ✱ Nicet. Impudenter cęteros homines connecantes.

e *Egrediuntur.* Non enim Dei, sed opus suum peragunt, dũ non recta dogmata, sed propria desideria sequuntur.

f *Vigilantesque ad prædam.* Ad prędam vigilant, qui verba iustorum ad proprium sensum semper rapere conantur, vt ꝑ hoc peruersis filijs panem erroris parent.

✱ Cat. Grę. Dulcis factus est panis eorum in iuniores.

✱ Nice. Iucundum est eis alere iuuenes, quibus administris vtantur ad inferendas cęteris contumelias.

g *Agrum non suum.* Agri, vel vineę nomine ecclesia signat, quam

K *Quos im. mo. rigant.* Idest fluenta prędicatorum satiant.

l *Et non haben.* Lapides dicit fortes viros in ecclesia, vt martyres, qui itaq; de nullo opere suo cõfidunt, sed ad sanctorũ martyrũ protectionẽ orando currunt, quid isti faciunt, nisi quia bonę actionis velamen nõ habent, lapides amplexantur?

✱ Olym. Speluncis, pro tectis vtuntur.

m *Vim. fece.* Hęretici depdantes vim faciunt, quia cõtra infirmas fideliũ mentes verborũ, & operũ violentia grassant.

n *Vulgum pau. expoliaue.* Quia dum doctis non pręualent, indoctos à velamine fidei denudant.

o *Nudis, & ince. absque vesti.* Qui nec bona, nec mala operat nudus est, & otiosus. Qui autem mala agit, nudus incedit, qa sine velamine boni operis per iter prauitatis pergit. Esurientibus, & per pœnitentiã pabulum verbi concupiscentibus hęretici spicas tollunt, quia in eorũ mente patrum sententias destruunt: Quæ per spicas significantur, quia dum per figuram eloquia proferuntur, ab eis tegumen literę, quasi aristarum paleas subtrahimus, vt medulla spiritus reficiamur. F

✱ Nicetas. Quibus pro strato vtebantur, coegerunt que nudos iacere in terra.

p *Inter aceruos eorum meridiati sunt.* ✱ Cate. Græ. In angustijs

NICOLAVS DE LYRA.

1 Diripuerunt greges. *Quantum ad bona mobilia.*
2 Et pauerunt eos. *Acsi essent sui proprij.*
3 Asinum pupil. abege. *Minando ad domum suam.*
4 Et abstule. *Idest titulo pignoris sub colore iustitiæ, licet falso.*
5 Subuerte. pau. *Idest subuerterunt iustitiam eorum pro munere.*
6 Et oppres. *De quibus credebant, quòd non defenderent se, & tamen personis prædictis esset compatiendum propter conditionem eorũ. Consequenter addit de manifestis latronibus, & raptoribus, dicens.*
7 Alij quasi. *Supple morantur ad latrocinia, & prædas exercendum, & patet per literam sequentem, quæ plana est vsque ibi.*
8 Quos imbr. monti. *Homines enim spoliati fugiunt ad loca cauernosa montium, & antequam illuc possint ingredi, rigantur imbribus, qui generantur in montibus.*
9 Et non habentes velamen. *Vestes, nec domos contra imbrem.*
10 Amplexantur lapi. *Ponendo se intra cauernas, acceptando loca illa pro aliquali remedio.*
11 Vim fe. *Quibus deberent parcere, eo quòd carent nutritoribus.*
12 Et esurientibus tulerunt. *Id est pauperibus non habentibus messem, sed tantum aliquas spicas post messores collectas, illas etiam abstulerunt, quod est vile, & crudele.*
13 Inter acer. eorum. me. sunt. *Idest in meridie occultati.*

8 Quos 1 Qui

MORALITER.

1 *Diripuerunt greges.* Domini à suo ouili.
2 *Et pauerunt eos.* Pabulo erroris sui.
3 *Asinum pupillorum abege.* Idest sustentatores Christianorũ deceperunt, vt Iulianum apostatam, & aliquos alios principes, qui erant Christianorum sustentatores.
4 *Et abstulerunt pro pignore bouem.* Per quem significatur prędicator in agro laborans ecclesiæ, quem aliquando hæretici persecuti sunt calumniose.
5 *Subuerterunt paupe.* A veritatis via simplices deuiando.
7 *Alii quasi.* Sub simulatione singularis pœnitentię decipiẽtes à trãite directo, sicut Albigenses, & paupes de Lugduno.
† *Præparant panem libe.* Id est doctrinam pestiferam suis discipulis. De qua dicit Pro. 9. Aquæ furtiuæ dulciores sunt, & panis absconditus suauior.
† *Agrum non suum demetunt.* Idest detruncant, quia doctrinã ecclesiæ defalcant.
† *Nudos dimit.* Virtutibus spoliantes.
† *Quibus non est operimentum.* Virtutis.
† *In frigore.* Idest contra frigus infidelitatis.
8 *Quos imbres montium.* Idest doctrinæ superborum hæreticorum informant.
9 *Et non ha. velamen.* Virtutum.
10 *Amplexantur.* Hæreticis induratis se firmiter ꝯiungẽtes.
11 *Vim fece.* Persequentes quos verbis trahere non poterũt ad sua documenta.
12 *Et esurienti.* Idest illud modicum, quod habebant.
14 *Inter acer.* Idest in meridie occultati ad rapiendum.

1 Qui

¶Quos magis instant extinguere.

a qui calcatis torcularibus sitiunt. † De ciuitatib. fecerunt viros 1

¶Quia etsi iusto ordine iniustum aliquid fieri permittit, inultum tamen abire non sinit iniustū, quod fieri iuste permisit. 2

b gemere, & anima vulneratorum † clamabit, & Deus † inultum

a ¶Non ignorantia, sed superbia delinquunt, qui non faciunt, quod sciunt, vnde & cæcantur, vt nesciant, quod non agunt. 3

c d abire nō patitur. Ipsi fuerunt rebelles lumini, nescierunt vias 4

a ¶Saltem. 5

e f eius, nec reuersi sunt per semitas illius. Mane primo consur- 6

¶Iustis est alius homicida, alius adulter. a ¶ Mutata prosperitate eadem mens manet. 7

get homicida, interficiet egenum, & pauperem, per noctem 8

a ¶Quia adulterium in mente difficile est, vt ab humano visu penetretur, & eo securius facit, quo se non meruit videri. 9

g vero erit quasi fur. Oculus adulteri obseruat † caliginē, dicens: 10

a ¶Adulter ne cognoscatur. b ¶Tales adulteri. ¶ Ex bonorum aduersitate eos lædere moliuntur. 11

h i Non me videbit oculus, & operiet vultū suum. † Perfodiunt 12

K in tenebris domos † sicut in die condixerant sibi, & ignoraue- 13

¶Alias lumen. ¶Mens iusti. 14

l runt lucē. † Si subito apparuerit aurora, arbitrantur vmbram 15 16

m ¶Hoc dolent. ¶ Hoc amant. 17

n o mortis, & sic in tenebris quasi in luce ambulant. Leuis est sup 18 19

† non prohibuit eorum opera, vel non reddit, quod meriti sunt. Matthæ. 7. d.

† interficiet.

† crepusculum

† Perfodit.

A stijs iniuste insidiati sunt. Viam iustorum non cognouerunt, qui è ciuitatibus, & domibus proprijs eijciebantur, anima paruulorum ingemuit valde. Qui ecclesiā persequūtur, torcular calcant, nam dum iniusti iustos deprimunt, botros sub pedibus mittunt, vt animarū botri spirituale vinum defluant, quæ carne corruptibili exutę, ad cælestia velut in apothecam currant. Calcant autem, & sitiūt, qui agendo crudelia eo ipso ferociores fiunt, & grauiora facere ambiunt. Quos dum contra catholicos hæretici agere crudelia conspiciunt inter aceruos eorum meridiātur. *Qui, et calcatis torcularibus sitiunt*, quia eorum se multitudini adiūgūt, quos vident grauia agere, & adhuc grauiora sitire. Et cum per se nō possunt persecutionē suscitare, potētes seculi ad hoc excitant, quorum feruor dum eorum desideria satiat, in eorum actibus quasi in meridie quiescunt.

a *De ciuitatibus fece. vi. geme.* Quia ciuitates à conuiuentibus populis appellantur, ciuitatum nomine ecclesiæ designantur. Hæretici autem, quia potentibus adhęrentes bonorum

B socialem vitā persequuntur, de ciuitatibus fecerunt gemere viros, i. eos qui per viam Dei non fluxè, sed viriliter currunt.

b *Et anima vul. cla.* Vulnerat anima iustorum, cum fides infirmorum turbatur. Clamat autem, dū alieno lapsu tabescit.

c *Ipsi fue. re. lu.* Lumini rebelles sunt, qui sua desideria sequēdo bonum despiciunt, quod nouerunt.

d *Nescierunt vi. eius.* Qui enim prius sciendo rebelles sunt, postmodum cæcantur, vt nesciant.

e *Nec re. sunt.* Angustior est semita, quàm via. Quia aūt manifestiora agere contēnunt, ad subtiliora intelligēda nō perueniūt. Expectauit aūt Deus, vt per eius semitas pergerent, sed vtinā per eas, vel reuerti voluissent, vt vitæ itinera, q̄ noluerunt per innocentiam, saltem tenerent per pœnitētiam.

C f *Mane primo con. ho.* Quia peruersus quisque in p̄speritate præsentis vitæ, (quæ per mane designatur) humiliū vitā deprimēdo interimit, & in aduersitate, & deiectiōe positus, (q̄ per noctē designatur) per iniqua cōsilia latēter lædit vt fur. D

g *Oculus adulte.* Hoc de hæreticis dicitur: Sicut enim is, qui adulterium facit, carnem alienæ coniugis sibi illicite coniūgit, ita hęretici, cum fidelem animam in suo errore rapiunt, quasi alienam coniugem tollunt.

h *Et operiet vult. su.* Vultus humani cordis est similitudo Dei quem peruersus operit, vt cognosci à districto iudice neq̄at, cū vitā suā malis actibus cōfundit, vnde dicet. *Nunquā noui vos.*

✻Cat. Gręc. Quare autē ipse horū considerationem nō fecit: cum illi essent super terram, & non agnouerunt? viam iustitiæ nō cognouerunt, nec semitas eius ambulauerunt cognoscēs autem opera eorū, tradidit ipsos in tenebras.

✻ Nicet. De Deo interpretatur.

E

i *Perfo.* Domorū nomine, cōscientiæ designātur, in quibus habitamus, cū aliquid tractam⁹ bonum. Hæretici consilia exquirūt, deiectionē prosperitatis iustorū præstolantur, vt in tenebris aduersitatis dicentes hoc p̄ peccatis eis euenire, mentes eorum suadendo perfodiant, quib. prospere viuentibus, peruersa loqui minime audebant.

K *Sicut in.* Quia cū iustos conspicerent in prosperitate, qm̄ loqui non poterant, ad maligna contra eos consilia vacabāt.

l *Si subito.* Cū. n. iustos ad regēdę potestatis viderint culmē erūpere, perturbant. Hi gaudēt de deiectione bonorū. Sed si subito apparuerit au. idest si ad regimē veniūt boni, arbitrāt vmbrā mortis, quia q̄ peruersè egerunt puniri timent, corrigi nolūt, sed laxe ire eligunt, & in culpa gaudere, vnde dicit.

m *Vmbra mortis.* ✻ Nice. Vmbra mortis in scriptura sæpenumero pericula morti propinqua nominantur.

n *Et sic in.* Quia ita gaudent in nocte peccati, acsi eos lux iustitiæ circunfundat, vel in præsenti cæcitate, ita læti sunt, ac si iam æternę patrię luce perfruantur.

o *Leuis est super faciē aquæ.* Aquę superficies huc atq; illuc aura impellitur. Iniqui aūt mens plus, q̄ aquæ superficies leuis est, quia quælibet hanc aura tentationis attigerit, sine tarditate retractionis trahit. Leuis est, à plurali ad singularē redit F quia

NICOLAVS DE LYRA.

1 Qui cal. *Id est, qui vindemia perfecta, ita modicum habent de vino, quod non sufficit ad eorum necessitatem. Per omnia ista intendit exprimere, quod tales raptores præ nimia cupiditate non parcunt pauperibus.*

2 De ciuit. *Quia propter illos quos spoliauerunt, vel occiderunt in agro illi de ciuitate gemunt eis compatientes.*

3 Et Deus inultum abire. *Secundum dispositionem suæ sapientiæ reducens ad ordinem iustitiæ.*

4 Ipsi fu. rebel. lumi. *Scienter agentes contra dictamen rectæ rationis, quod procedit ex lumine naturali intellectus.*

5 Nescierunt vias eius. *Per ignorantiam affectatam.*

6 Nec re. *Quia nun pœnituerunt de malis suis, quod explicat di.*

7 Mane pri. *Ad insidiandum his, qui surgunt ante claram lucem.*

8 Interficit ege. *Qui necessitate compulsus ponit se in via antequam alii surgant.*

9 Per no. *Intrans domum occulte ad interficiendum, & rapiēdum.*

10 Oculus adulteri. *Hic consequenter exprimit peccata ex concupiscentia carnis procedentia, di.* Oculus adulte. obser. *idest expectat noctem ad committendem adulterium.*

11 Dicens. *Idest cogitans.*

12 Non me vi. ocu. *Et sic perfidiam, & adulterium secutus.*

13 Et operiet. *Ad maiorem sui securitatem, ne cognoscatur ab aliquo obuiante seu per fenestram spectante.*

14 Perfodiunt in tene. *Scilicet adulter, & adultera, occultum introitum adinueniendo.*

15 Sicut in. *Per nuntiū significando seu per literas adinuicē missas.*

16 Si subito appa. *Antequam compleuerint libidinem suam.*

17 Arbitrantur vmbram. *Quia frustrantur in toto, vel in parte desiderata delectatione sua.*

18 Et sic in tene. *Idest sicut bene agentes ambulant in luce, sic isti in tenebris, propter quod dicit saluator Ioan. 3. c.* Qui male agit odit lucem, & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius, qui autem facit veritatem, venit ad lucem, &c.

19 Leuis est super faciem aquæ. *Superficies enī aquæ impulsum cuiuslibet venti sequitur, & similiter adulter impetum suæ passionis.*

1 Male-

MORALITER.

1 *Qui calcatis torcularibus.* Id est, semper desiderant facere peius, quod possunt.

2 *De ciuitatibus fe. viros geme.* Idest, de societatibus catholicorum virtuosos gemere fecerunt, eo quod hæreticorum mala repellere non potuerunt.

4 *Ipsi fuerunt rebel. lu.* Idest, Christo, qui lux est mundi.

6 *Nec reuersi sunt,* Quia non pœnituerunt.

7 *Mane pri, con. ho.* Per mane tēpus prosperitatis intelligit, in quo hęreticus apertè fideles persequitur.

9 *Per noctem vero erit quasi fur.* Quia tēpore aduersitatis occultè fideles decipere conatur.

10 *Oculus adulteri ob. ca.* Nam hæreticus, qui adulter est verbi diuini, quęrit latebras ad docendum ibi.

16 *Si subito appa.* Horrent enim hęretici catholici doctoris pręsentiam, ne manifestet eorum errorem.

19 *Leuis est su. fa. aquæ.* Nam hęreticus statim flectitur ad impulsum suggestionis malę.

1 *Male*

A quia vno mala inchoante plures imitantur, ſed principaliter eius culpa eſt, qui præcedit, vnde crebro ſententia ad eum redit, qui eſt auctor mali.

✠ Nicetas. Vt leuia aquæ innatantia hac, & illac iactantur, ſic impius tentationibus rapitur.

a *Maledicta ſit pars.* Quiſquis in vita præſenti recta agit, aduerſa ſuſtinet, laborare quidē in aduerſitate cernitur, ſed ad benedictionem hęreditatis perpetuæ conſummatur. Quiſquis vero peruerſa agit, & tamen proſpera recipit, ſeque à malis actibus, nec donorū largitate cōpeſcit proſperari ſe quidem cōſpicit, sed reatu perpetuæ maledictionis
B ligatur. Vnde rectè nunc dicitur. *Maledicta ſit pars illi.* Quia etſi ad tempus benedicitur, in reatu tamen maledictionis æternæ tenetur.

† Sicut ęſtus, & calor abſorbent aquas niuis, ita infernus, vel ſepulchrum, eos q peccauerunt.
† miſericors, vel amicus.
† Aſſixit.
† ne parceret.

a ¶Bonus, etſi laboret benedicitur. ¶Quia nec donis præſentibus compeſcitur.

a b faciem aquæ. Maledicta ſit pars eius in terra, nec† ambu- 1 2

a ¶Eccleſiarum. b ¶Quod maius eſt.

c let per viam vinearum. † Ad nimium calorem tranſiet ab 3
d e aquis niuium, & vſque ad inferos peccatum illius. Obli- 4 5

¶ Ideo.

f g uiſcatur eius † miſericordia, † dulcedo illius vermes. Non 6 †

a ¶Dei, vt Deus eum ab iniquitate reuocet, vt aliquid gratiæ ei detur. b ¶Conteri eſt in gehenna abſcindi in morte. c ¶Quod terra Dei pauit, pluuia infudit.

ſit in recordatione, ſed conteratur quaſi lignum † infru- 7

a ¶Seruit carni. b Quia ſunt ſteriles, quæ poſt pariunt. c Animam negligit.

h i ctuoſum. †Pauit n. ſterilem, † & quæ non parit, & viduę bene 8 9

a Quia ſuperbi in mundo facilius capiuntur, contra, Infirma elegit Deus, vt for. quæque confun. b Elata ſententia locutionis. c Stat, & quilibet iniquus in eccleſia per fidem, & tamen non credere arguitur, quia ſine operibus.

k l non fecit. Detraxit fortes in fortitudine ſua, & cum ſteterit, 10 11

✠ Nicetas. Maledicta terra in operibus illorum.

b *Nec ambulet per viam vi.* Ille per viam vinearum ambulat, qui vniuerſalis eccleſiæ prædicationem penſans, neque à fidei, neque à bonorum actuum rectitudine declinat.

c *Ad nimium calorem tranſiet.* Iniquitas frigori comparatur, quia peccantis mentem torpore conſtringit. Charitas calor eſt, quia mentem accendit, quam replet. Et ſunt nonnulli, qui dum iniquitatum ſuarum frigora declinant, ad veram fidem, & ad ſanctitatis habitum veniunt, quia cū ſæpe per inquiſitionē nimiā ſecretorū Dei in errorē dilabuntur ad nimiū calorem trāſeunt ab aquis niuium. Infidelis, vel iniqua agens, aqua niuis eſt, ſed cū hęc deſerit, in fide, ad quā ducit & plus appetit perſcrutari, q̄ capit, i. plus ſapere, quam oportet, plus calet, quā calere oportet. Et quia, qui ſe ſapientem putat, vix humiliatur, vt credat recta prædicantibus, addit:

d *Et vſque ad inferos peccatum illius.* Peccatum vſque ad inferos deducitur, quod ante finem vitæ non emendatur.

C ✠ Cathe. Græca. Faſciculum pupillorum rapuerunt. Deinde ad memoriam redijt peccatum eius, deinde non apparens factus eſt, reddantur autem ei, quæ fecit. D

e *Obliuiſcatur eius miſericordia.* Dei miſericordia obliuiſci eius dicitur, qui omnipotentis iuſtitiæ fuerit oblitus. Quiſquis enim iuſtum nunc non timet, poſt inuenire non poteſt miſericordem.

✠ Nicetas. Iuſtus non execrationi addicit, ſed id quod euenit, enunciat.

f *Dulcedo illius.* Quia naturę vermium eſt, momentis ſingulis moueri, nomine vermiū ſignat, inq̄etudo cogitationū, peruerſæ itaque mentis dulcedo vermis eſt, q̄a inde delectat, vnde per inquietudinē ſecularis curæ inceſſanter agitatur. Poteſt etiā vermis nomine caro ſignari, quæ luxurioſo, & cuilibet carni dedito, dulcedo eſt. Ecce quā cęcus qui vermē amat. *Vermes.* Exprimitur corruptio carnis. Nihil adeò valet ad domanda carnis deſideria, quam penſare qualis ipſa ſit mortua, ibi enim videtur, quòd ſi ipſa amatur, tabes, & fœtor putredinis amatur. E

g *Non ſit in re.* Deus prauorum vitam intuetur, & obliuiſcitur, quia quos per diſtrictionem ſententiæ iudicat, quantū eſt ad memoriam miſericordiæ ignorat.

h *Pauit enim ſteri.* Hoc loco ſterilis, caro nominat̄, quæ dū ſola præſentia appetit, bonas gignere cogitationes neſcit.

✠ Cat. Græ. Sterili non benefecit.

i *Et viduæ.* Vidua anima dicitur, quia eius vir pro ea mortē pertulit, & nunc ab eius oculis occultatus eſt, vel prædicator erroris, dum plebem extra vnitatem eccleſiæ poſitam docet, profecto ſterilem paſcit, quæ ſpirituales fructus nequaq̄ reddit. Bene autem viduæ non facit, quia eccleſiæ cuius vir in cælo viuit, quaſi in alio loco deſeruire contemnit.

k *Detraxit fortes.* In fortitudine ſuæ prauitatis fortes detrahit, cū per ſui erroris aſtutiam potentes huius mundi rapit.

l *Et cum ſte.* Stat in hoc mundo peruerſus p̄dicator, quouſq; F ter-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Maledicta ſit. *Hic conſequenter deſcribitur pœna à Deo inflicta vel infligenda, cum dicitur.* Maledicta ſit pars eius. *i. hęreditas, quę per partem frequenter deſignatur in vete. teſta. quæ maledicta dicitur, quando non profert aliquod vtile, ſed tantum ſpinas, & tribulos, ſecūdum quod dicitur Gen. 3. c.* Maledicta terra in opere tuo, cum operatus fu. eam, non da. fru. ſu. ſed ſpi. & tri. ger. ti.

2 Nec ambulet per viam vinea. *Ideſt vineæ eius ſint, ita ſteriles, & deſtructæ, quòd non velit eas viſitare.*

3 Ad nimium. *Aliqui exponunt de pœna gehennæ, dicentes quòd ibi eſt quædam commutatio de maximo frigore ad maximum incendium ad maiorem afflictionē, & ſequens litera concordat cum dicitur.*

4 Vt vſque. *Secundum Hebræos per hoc intelliguntur duo tēpora anni, qui diſtinguitur in ſex tempora, ut habetur Gen. 8. in fine.* Cunctis dieb. ſementis, & meſſis, frigus, & æſtus, æſtas, & hyems non requieſcent, *& quodlibet iſtorū ſex temporū continet ſpatium duorū menſiū, vt ibidem fuit plenius declaratū. Et dictū fuit ibi, quòd tempus frigoris eſt à medio Nouembris vſque ad medium Ianuarij, tēpus autem æſtus à medio Iulij vſque ad medium Septembris. Dicunt ergo Hebræi, quòd Iob loquendo de peccatoribus prædictis, ſcilicet raptoribus, & adulteris, loquitur de illis, qui fuerūt tempore diluuij, quo vigebat rapina, & luxuria, ſecundum quod dicitur Gene. 6. b.* Corrupta eſt autē terra corā dn̄o, & repleta eſt iniquitate, *quantum ad primum. Et ſequitur.* Omnis quippe caro corruperat viam ſuam. *quantum ad ſecundum. Dicunt igitur, quod propter mala illius temporis Deus antequam induceret diluuium, fecit vnum annum, in quo durauit tempus frigoris in vna medietate, & æſtus in alia, ſed quia hoc de ſcripturis non habet auctoritatem, ideo eadē facilitate cōtemnitur, qua probatur, tamen ſecundum iſtam viam poſſet hæc litera continuari ad præcedentem, in qua fit mentio de ſterilitate terræ, & vinearum, & ideo ſubditur.* Ad nimium ca. *vt ſit ſenſus. Sit eius terra ita ſterilis bonis, ac ſi non habuiſſet, niſi tempus æſtus in quo terræ naſcentia deſiccantur, & tempus frigoris in quo mortificantur, & quia pœna p̄ſentis vitę nō eſt ſufficiēs pro peccatorib. obſtinatis, ideo ſequit.* Et vſq; ad in. *i. faciat peccatorem deſcendere ad pœnam gehennæ.*

5 Obliuiſcatur eius. *Quia non eſt à dānatis vlterius expectāda.*

6 Non ſit in recor. *Ideſt in bonorum memoria.*

7 Sed cont. *Q̄d exciditur, & in ignē mittitur, cuius cauſa ſubdit.*

8 Pauit enim ſterilem. *Ideſt bona ſua conſumpſit in operibus vanis, & infructuoſis.*

9 Et viduæ. *Ideſt in bonis operibus, & fructuoſis nihil expēdit. ſic exponunt doc. noſtri. Hebræi autem hoc reducunt ad tempus diluuij. ſicut, & prædicta, dicentes quod homines tunc accipiebant duas vxores vnam ad delectationem concubitus carnalis tantum, & illi dabant ſterilitatis potum, ne per conceptum, & partū puerorū debilitaretur, & deturparetur, & illam bene veſtiebant, & paſcebant, vt ad cōcubitum eſſet delectabilior, aliam autem vxorem accipiebant ad generationem prolis, & ad illam non accedebant, niſi cauſa impregnationis dimittentes eam male paſtam, & veſtitam.* 10 Detraxit for. *A ſuo ſtatu per violentiam.* 11 Et cum ſtete. *In magno ſtatu.*

1 Non

MORALITER.

1 *Maledicta ſit pars eius.* Deſcripta hæretici malitia, hic deſcribitur eius pœna, cuius pars eſt cum dæmonibus.

2 *Nec ambulet per viam.* Ideſt conſolationum diuinarum.

3 *Ad nimium.* Talis enim alternatio dicitur inferni pœna.

5 *Obliuiſcatur eius.* Quia in inferno nulla eſt redemptio.

† *Dulcedo il.* Nā peccatū, quod fuit eis dulce, verſum eſt in vermem conſcientiæ, de quo dr̄: Eſa. lxvj. g. *Vermis eorum non morietur, & c.*

6 *Non ſit in recor.* Inter ſanctos.

7 *Sed contera.* Ad ignem gehennæ præparatum.

8 *Pauit enim ſte.* Ideſt carnem.

9 *Et vi. bene.* Ideſt animæ ſuæ è Chriſto derelictæ.

10 *Detra. for.* Catholicos deprimēs per principes hæreticos:

11 *Et cum ſtete.* Quia quandiu ſtat in hæreſi, non credit Chriſto, qui eſt animæ vita,

1 *Dedit*

terreno viuit in corpore, sed vitæ suæ credere renuit, quia
A de Deo vera cognoscere contemnit.
a *Oculi enim eius.* Vias suas peccator intuetur, quia sola cogitare, sola cernere nititur, quæ sibi ad commodum temporale suffragentur.
b *Eleuati sunt ad modicum.* Subsistere n. nequeunt, qui ab æterna soliditate diuiduntur.
c *Et humiliabuntur sicut omnia.* Oia profecto terrena. Et est sensus: Stare nullo modo queunt, quia ipsa quoque fugiunt quib. innituntur, dumq; temporalia diligunt cum his ex temporis volubilitate percurrunt.
B

a ¶ Tamen mira dispensatione, &c.

non credet vitæ suæ. † Dedit ei Deus locum pœnitentiæ, &

a ¶ Quia quæ sua sunt quærit. Salomon: Oculi stultorum in finibus terræ. Ecclesiastes 1. d.

a ille abutitur eo in superbiam, oculi autem eius sunt in vijs

a ¶ Non in vijs Dei, sed quisque in suo vitio. b ¶ Quia eo ipso quod elati sunt a vero Dei esse longe sunt, quia inflatio est non res. c ¶ Quia & si hic diu, breue tamen est quod finitur.

b illius. Eleuati sunt ad modicum, & non subsistent? & † humi-
c

a ¶ Tunc ablati sicut summita. &c.

d liabuntur sicut omnia, & auferentur, et sicut summitates spi-

a ¶ Aristæ ad alta prosiliunt, grana inferius latent, sed aristis contritis grana patebunt. b ¶ Iustus, & si aliquando delinquendo loquatur, non est tamen dignum vt a prauis iudicetur.

e carum conterentur. Quod si non est ita, quis me potest ar-
f guere esse mentitum, & ponere † ante Deum verba mea?

† paupertate conficient sicut omni festinanter deficiant.

† ad nihilum.

d *Et sicut sum. spicarum, &c.* Spicarũ summitates aristæ sunt, quid prauos huius mundi diuites dixerim, nisi aristas quasdam humani generis: Qui ex tumore mentis a charitatis vnitate se separant, & quasi aristæ rigidi stant, sed tamen concorditer grana deorsum premunt, sed horum rigiditas trituræ vltimę fortitudine frangitur, & grana apparent.
C
✻ Cat. Græc. Emarcuit sicut malua in æstu, aut sicut spica, D quæ de culmo sua sponte cecidit.
* Nicetas. Sicut olera herbarum cito decident.
e *Quod si non est ita, &c.* Sensus est: Ita sunt cuncta, vt protuli, quæ tamen si non ita essent, a vobis redargui nequaquam
possem, quia dum ad
1 huc proprie succum-
2 bitis, alienam repre-
3 hendere fallaciã non
4 valetis. Vnde habe-
5 mus auctoritatẽ, quia
6 etsi iustus aliquando
7 delinquendo loquitur,
8 non est dignum ta-
9 men vt a prauis iudi- E
10 cetur.
11 f *Quis me potest argue*
12 *re esse mentitũ.* Quasi
diceret, quæ loquor,
ponere ante iudicem
non valetis, quia eius vobis faciem peccantes absconditis: Verba fallacia ante Deum ponit, qui ea apud se in conspectu veritatis examinat, qui considerato intimo iudice, exteriora pensat.
* Nicetas. si vera non dixi, redarguite, hæc enim mea est de Deo puniente, & impijs pœnas dantibus sententia. F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Non credet vitæ suæ. *quia tales propter mala quæ fecerunt semper timent interfici gladio vel veneno, sicut dictum fuit supra 15. cap. de Dionysio tyranno.*
2 Dedit ei Deus locum pęnitentiæ. *pęnam debitã differendo.*
3 Et ille abutitur eo in superbiam. *Augendo contemptum per multiplicationem peccatorum, quasi Deus non videat ipsum, quod est falsum, ideo subditur:*
4 Oculi autem eius. *scilicet Dei.*
5 Sunt in vijs illius. *considerando omnia peccata eius.*
6 Eleuati sunt ad modicum. *idest, ad aliquam potestatem terrenam caducam, ideo subditur:*
7 Et non subsistent. *quia deijcientur ad inferni pœnam.*
8 Et humili. sicut omnia & auferentur. *idest, sicut omnia terrænascentia quæ non colliguntur donec tempus messis aduenerit: & sic peccatores permittuntur a Deo stare, donec venerit tempus punitionis secundum ordinem suæ iustitiæ, secundum quod dicitur Genes. 15. d.* Nondum sunt impletæ iniquitates Amorrhæorum. *& ideo sequitur:*
9 Et sicut sum. spi. *videlicet impleto tempore maturitatis suæ.*
10 Quod si non est ita. *hic Iob ex prædictis concludit intentum, scilicet se propter peccata punitum non fuisse, nec de Dei prouidentiæ malè sensisse.* Quod si non est ita. *sicut dixi, idest, quod afflictio mea nõ correspondet peccatis, sed excedit, & quod diuina prouidentia se extendens ad omnia, differt aliquando punitionem peccatorum in præsenti, reseruans eos pœnæ gehennæ secundum ordinem sapientiæ.*
11 Quis me po. *q. d. arguat securè.*
12 Et ponere ante. *tanquam irreuerenter seu blasphematoriè prelata, q. d. nullus vestrum hoc poterit.*

CAP.

MORALITER.

2 *Dedit ei Deus lo.* sed abutitur eo nolens redire.
4 *Oculi autem eius sunt in viis.* cogitat enim assiduè, qualiter possit malum suum continuare.
7 *Eleuati sunt ad modi.* s. in præsenti vita que est modica.
8 *Et humiliabuntur si.* s. per mortem sicut terrenascentia.
9 *Et sicut summitates spi.* flagello diaboli cum in area inferni ponentur.

Eleua-

ADDITIO I.

In cap. 24. vbi dicitur in postil. *Nec ambulet per viam vinearum.* Hoc quod dicitur: *Nec ambulet per viam vinearum.* Secundum S. Thom. exponitur de peccatore qui in rebus terrenis quas in sua parte eligit, vltimum finem constituit. secundũ illud Sap. 2. b. *Hæc est pars nostra cui bona huius mundi quibus malè vtitur, vertuntur in malum:* & hoc manifestat subdens: *Nec ambulet per viam vinearum.* Solent enim viæ vinearum vmbrosę esse, & per cõsequens temperatę, & etiam determinatę per sepes seu macerias ex vtraque parte positas, vnde impius per viam vinearum non ambulat, quia rebus huius mundi moderate non vtitur, sed quandoque declinat ad vnum extremum, quandoque ad aliud: & quantum ad hoc subdit: *Ad nimium calorem transeat ab aquis niuium,* quasi a contrario vitio in contrarium transeat, quia in medio virtutis non manet: cuius pœnam finalem ostẽdit, dicens: *Et vsque ad inferos peccatũ illius,* quasi diceret: non solum in terra pars eius male dicitur vt dictum fuit antea, sed etiam pęnas in inferno postea patietur.

ADDITIO II.

In eo. c. ubi dicitur in postil. *Et ponere ante Deum verba mea:* Vbi dicitur in translatione nostra, *Et ponere ante Deum verba mea,* in Hebręo habetur: *Et ponere ad nihilum verba mea:* & est sensus, quod non solum se dicit immunem a mendacio; quod est contra mentem loqui, sed etiam a locutione uana, quę ad nihilum reputatur: & de hoc dicit: *Et ponere ad nihilum verba mea.*

In c. 24. *Nec ambulet per viã vinearũ, &c.* hoc quia est maledictio exponit post de pęna reproborum. Bur. autem & sanctus Tho. exponunt hoc & quod sequitur, de peccatis impiorum. Sed prima expositio plus quam secunda literam & eius ueritatem continuat.

CAP. XXV.

Respōdens autem Baldath Suites, dixit: 1
Potestas & error apud eũ est, q̧ facit † 2 3
¶ Qui illuminat milites. 4
concordiam in sublimibus suis † Nun 5 6
a ¶Angelorum vel electorum hominum.
quid est numerus militũ eius: Et su-
a ¶Non ex virtute illius, sed ex gratia. b ¶ Illorum, 7
c ¶ Gratia præueniens.
per quem nō † surgit lumen illius? Nũ-
a ¶ Iste versus supra a Iob dic.tur, nunc in eum retorquetur.
¶ Et cum hoc sit. b ¶Etsi non peccasset homo, Deo tamen comparari non posset, cui accessit & culpa mulieris.
quid iustificari potest homo comparatus Deo, aut appare- 8
a ¶Non, quia nec summi sancti sine culpa. ¶ Nec ecclesia virtute propria tot miraculis emicat. 9
re mundus natus de muliere? Ecce enim luna nō splendet, & 10
¶ A maculis peccatorum. ¶ Non est mundus. 11
stellæ non sunt mundæ in conspectu eius. Quanto magis 12
homo † putredo, & filius hominis vermis? 13

CAP. XXV.

A a Respondens autem &c.

* Nicetas. Iobum calumnijs insectatur vt impium, extollens Dei puritatem Baldadus.

Quia Iob multa dixit contra tumidos potestatibus istis, Baldath ex eius correctione proficiēs apud quem vera sit potentia, agnoscit, dicens:

b *Potestas et error apud eum est.* Solus corda mortalium terret veraciter, qui ex diuinitatis suæ potentia hęc veraciter possidet. Humana enim potentia quem terrorē incutit, quæ iure eiusdē

B potentiæ quando careat, nescit.

* Olym. Initium sapientiæ timor Domini, quem minimè, ô Iob tam libere differens. es assequutus: Timor autem Dei opus nostrum est proficiscens a libero arbitrio. Timor a Deo, est gratia & donum eius quo suppletur, quod nobis deest. († vermis.)

* Cat. Græc. Timor ab eo qui facit vniuersum in altissimo.

* Nicetas. in filio.

✤ Cat. Græc. neque enim quis existimet, quod dilatio sit piratis, in quos non veniet insidiatio ab eo?

c *Qui facit concordiam.* In concordiā cōponunt̃ summa, dum confunduntur infima, & inde electi sociantur angelis, vnde reprobos ꝙ eos sequire & sibi aduersari pmittit. Cũ pax summa sit in sublimibus, legunt̃ tamen in Danie. angeli angelis resistere, non qđ ipsi inter se, sed merita gentiũ quib. p̄sunt, (Dan. 10. c.)

C diffideant, etsi oratio prophetę de ereptione populi meretur audiri, vita eiusdem populi adhuc purganda contradicit,

D & non est hoc pro illis certare, sed facti illorum angelos iuste examinare, & videntes voluntatem Dei, quod obtinere non valent, nunquam volunt.

d *Nunquid est.* In cognitione humana, superiorũ numerus spirituum non est, qui milites dicuntur, quia decertant contra aereas potestates, non labore, sed imperio.

e *Et super.* Quia militum eorundem, siue electorum virtus non proprijs viribus, sed supernæ gratiæ infusione roboratur: Quę si in corde nostro non surgeret, p̄fecto mēs nostra in tenebris maneret. vnde subdit:

E f *Nunquid iu.* Quia per mulierē culpę sub ditā nascitur homo: reatus primi infirmitas in prole propagauit.

g *Ecce enim.* Per lunā ecclesia, per stellas singulorum bene viuentium animę designantur, cui culpas subigere perfecte desiderāt. Sed quousque corruptione carnis astringuntur, eius vinculis ligantur, quanto magis homo putredo?

h *Et filius.* ac si dicat: Si a p̄ct̃o esse liberi nequeunt, qui iā in cęlesti desiderio cōuersant̃, quę peccatorũ pondera tolerāt, qui adhuc carnaliter viuunt? Notandũ, q̧ hō putredo, filius hoīs vermis vocat̃. Primus quippe homo putredo, nos vermis, quia etsi per carnem putruit, non ex putredine per natiuitatem uenit. Qui aũt filius hominis uermis dicitur, quia ex iam mortalium corporum corruptione propagatur: sicut

F ex homine filius hominis, ita ex putredine nascitur uermis.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XXV.

1 Respondens autem. *Hic ponitur ipsius Baldath replicatio: & secundo ipsius Iob responsio, cap. sequenti. Circa primum sciendum, quod Baldath verbis Iob assentiens, quantum ad hoc quod dixerat de Dei prouidentia, quæ aliquando differt punitionem peccatorum, contra hoc noluit arguere, sed contra illud quod dixerat se non punitum pro peccatis, quasi omnino se assereret innocentem. Contra hoc arguit de diuina sublimitate & humana fragilitate. Ex quibus videtur quod nullus possit se apud Deum innocentem asserere secundum dictum Apostol. 1. Cor. 4. a.* Nihil enim mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. *Præmittit igitur Dei sublimitatem, & secundo subdit humanā fragilitatem ibi:* Nunquid, *Circa primum dicitur:*

2 Potestas, *scilicet absque mensura.*

3 Et terror. *quia coram Deo debet tremere omnis creatura.*

4 Apud eum est. *scilicet Deum.*

5 Qui facit concor. in sublimibus suis. *idest, in corporibus cælestibus. Quam concordiam exponunt Hebræi dicentes, quod corpora cælestia sunt de igne & aqua, ita quod corpus cęli est de aqua, stellę de igne: & tamen non corrumpunt se inuicē ex diuina potestate ea concordāte. Istud autem dictum improbatur a Philosopho li. de cælo & mundo probante multipliciter quod corpora cælestia non sunt de natura elementari. Sed quia hanc improbationem pauci Iudæi intelligunt, ideo alia pōt adduci de Gen. 1. a. vbi dicit:* Fecit Deus firmamentum in medio aquarũ, & diuisit aquas q̃ erāt sup firmamentũ, &c. *Nō aũt diuideret inter aquas & aquas si esset de natura aquæ, & ideo hāc concordiam aliter exponūt doctores catholici: quia in regione elementari vbi est mutua corruptio & generatio, est pugna cōtinua: sed in corporibus cælestibus cum non sit talis corruptio, consequens est vt sit ibi concordia. Conseqenter ostendit eminentiam Dei in angelica natura dicens:*

6 Nunquid est numerus. *Dicuntur autem cælestes spiritus Dei milites: quia obsequuntur diuino nutui, sicut milites duci vel imperatori.*

7 Et super quem. *quia illuminationes diuinæ primo pertingunt ad angelos superiores: et inde ad medios & inferiores, & inde consequenter ad homines.*

8 Nunquid iusti. *Hic consequenter ponit humanam fragilitatē ex ea arguens impuritatē di.* Nũquid iustificari potest homo comparatus Deo? *q. d. non: propter quod dicit Esa. lxiiii. c.* Omnes iustitiæ nostræ tanquam pannus menstruatæ.

9 Aut appa. mundus. *coram Deo.*

10 Natus de mulie. *quasi diceret non: quin homo eo quod est propagatus ex tali origine, ex seminum commistione contrahit inclinationē ad malum, & difficultatem ad bonum: secundum illud Gen. viii. c.* Sensus & cogitatio cordis humani prona sunt ad malum ab adolescentia sua: *Et hoc ostendit per locum a maiori dic.*

11 Ecce enim luna non. *quia non habet lumen a se, sed a sole.*

12 Et stellæ non sunt. *quia omnis creatura ad Deum comparata, est quasi tenebrę, & impuritatem habens.*

13 Quanto magis. *idest, immundus & vilis, si Deo comparetur. Ex dictis patet, quod iste Baldath non concludebat contra Iob: quia non se asserebat iustum per omnem modum nec in comparatione ad Deum, sed solum quod non habebat tanta peccata quanta erat pœna a Deo inflicta, quare secũdum ordinem diuinæ sapientiæ sese remunerandum in futuro sperabat propter meritum suæ sapientiæ.*

CAP.

MORALITER.

1 *Respondens autem Bal.* Licet autem eius verba contra Iob non valeant, qui se Deo non comparabat, nec se falso de iustitia commendabat, valent tamen cōtra quemcunque qui hæc attentat, & sic dicit:

2 *Potestas.* in p̄miatione iustorũ quib. dat bonũ infinitum.

3 *Et terror.* in punitione malorum. Heb. 10. f. Horrendũ est incidere in manus Dei viuẽtis. 5 *Qui facit concor. in.* Idest, in viris perfectis, in quib. concordat caro spiritui obediendo ei. 6 *Nunquid est.* q. d. non, quantum ad homines, quia soli Deo cognitus est electorum numerus.

7 *Et super.* quia lumen rōnis datum est omnib. hominibus, Ioan. 1. c. Illuminat oēm hoīem venientem in hũc mũdum.

8 *Nunquid iustificari potest homo comparatus, &c.* q. d. non, quod probat per hoc, quod sequitur:

11 *Ecce.* i. ecclesia quandiu malos cum bonis admistos hēt.

12 *Et stellæ non sunt mundæ in conspectu eius.* Per stellas intelliguntur viri perfecti in scientia & vita. Dan. 12. b. *Qui ad iustitiam erudiunt plurimos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Isti verò non sunt mundi saltem a venialibus peccatis.

13 *Quanto magis homo.* Idest, carnaliter viuens, qui putrescit in sordibus carnis.

Et

ADDITIO.

In c.25. vbi dicitur in post. Hanc concordiam aliter expo nūt doctores catholici. Hoc quod dicitur. *Qui facit concordiam in sublimibus suis.* non solum intelligendū est de corporib. cęlestib. sed etiam de superiorib. substantijs intellectualib. quę in summa concordia viuunt, inquantū in participatione perfectissima diuinæ bonitatis existunt, vnde de illis principaliter dicitur. *In sublimibus suis.* id est, in magis sibi conformibus, de quibus statim subdit. *Nunquid est numerus militum eius?*

CAP. XXVI.

A a R *Respondens autem Iob.* * Nicet. Iob. vberiorē de Dei sapiētia orōnē instituit necnō de vnigenito & diaboli internecione vaticiniū fūdit, docetq; homini ad sapiētiā esse satis si pietatis religionisq; muneribus defungatur.

Finitis amicorum verbis, iam in extremis Iob, contra eos acutius surgit, vt mos est peritis in conclusione fortiora seruare.

B b *Cuius auditor? Nunquid imbeci.* Adiuuare imbecillem charitatis est, adiuuare potētem velle, elationis est. Et est sensus, dum eum iuuare intendis, sub cuius magnitudine succūbis, quod impendis solatium de ostentatione est, non de pietate.

c *Cui dedidi.* Consilium dare stulto charitatis est, consiliū dare ipsi sapienti peruersitatis est, vnde sequitur.

d *Et prudentiam, &c.* Omnis qui prudentia recta est, plurima non est, quia non plus appetit sapere quam oportet sapere.

e *Plurimam.* Vltra modum vt qui prę alijs uideri appetūt doctiores, unde fit ut immoderati etiam fatua loquātur, unde excessus prudentię subditur.

f *Quem docere.* Spiramento uiuimus sine quo nō sapimus, sed per quod. Qui ergo dat uitam, dat & sapientiam.

g *Spiramentum.* Aug. Sicut nos possumus non de nostra natura, quia omnes sumus, sed de isto aere circūfuso quē spirādo ducimus ac reducimus, flatū ducere cū flamus, sic oīpotens

C non de sua neque de subiacenti creatura, sed et de nihilo potui facere flatum, quē corpori hominis inserendo inspirasse conuenientissime dictus est, non mō corporeus corporeum sed immutabilis mutabilem, quia non creatus creatum.

D

h *Nonne eum qui.* Baldath quia Iob flagellatū pro culpa credidit occultū Dei iudiciū quod venerari debuit humiliter, superba visus est temeritate penetrare. Ipsi ergo se p prudentiam pretulit, cuius iudiciū non intelligendo iudicauit. Sed quia Iob ecclesię typum gerens, pauca in superborum correctionem protulit, repente se ad docrinam per sententias expandit dicens.

i *Ecce gigantes gemunt sub aquis.*

E

Postquam repressit tumorem sapientię, docet. Quasi cur de scientia homo superbit, cum ignorātię abyssus, & supbos angelos premat? Gigantes superbi, aquę sunt populi. Elati aūt dum in hoc seculo assequi honorem celsitudinis cupiunt, sub ponderib. populorū gemūt, & eis populis supponitur, quisq; mente, quibus superponitur dignitate. Et his uerbis indicatur, quia omnis superbia eo ipso in imo iacet, quo in altum se erigit.

K *Et qui habitant cum.* pariter gemunt hi qui talibus sociātur, quia ipsi etiā laboris eorū participatione deprimūtur & quia desideratę celsitudines sine peccatis nequeūt administrari, & malum quod agitur diuinę irę nō absconditur, sequitur.

l *Nudus est infer.* Inferni & perditionis nomine diabolum & omnis damnationis eius socios designat.

* Nicetas. Non possunt diluuij gigantes se excitare. Vnus est filius Dei qui mortem & vicit & infernum deprędatus est.

m *Qui extendit.* Aquilonis nomine diabolus appellat, qui ut corporis frigore gentiū corda cōstringeret, dixit: Sedebo in monte

F

CAP. XXVI.

a Adiuuatur tamen ipse potens vt Paulus dicit, sed humiliter, non vt de suo sensu præsumant, arbitrantes se deo vtiles.

a b R Espōdens autem Iob, dixit. Cuius adiutor es? Nunquid imbecillis, & sustentas bra- 1 2
c chium eius qui non est fortis? Cui dedisti 3
cōsilium? Forsitan illi qui nō habet sapien

a Dedisti consilium.

tiam, & prudentiam tuam ostendisti pluri 4

a Quasi plus eo sapiens sis a quo haberes viuere.

d e mam? † Quem docere voluisti? Nōnne eum qui fecit spi- 5

a Idest, spiritum vitalis vitæ.

f g h ramentum? † Ecce gigantes gemunt sub aquis, & qui habi- 6
i tāt cum eis. Nudus est infernus coram illo, & nullum est o- 7 8

a Diabolo. b Diabolo Iudæi sunt subditi.

l m perimentum perditioni. Qui extendit aquilonem super va 9 10

NICOLAVS DE LYRA. XXVI.

1 R Espondens autem. *Hic consequenter ponitur ipsius Iob responsio, & quia sicut dictum est, dicta Baldath contra Iob nihil efficaciter concludebant, iō in sua rñsione primo eius dicta euacuat, secundo principale propositum declarat. cap. sequenti sicut patuit ex prædictis. Baldath conatus fuerat de eminentia potestatis & sapientiæ diuinæ quædam magnifica dicere, & ex hoc Iob iniustum concludere, ideo eius dicta euacuat tanquam impertinentia ad propositum, sed ad eius iactantiam tantum. Circa quod primo intentum proponit, & secūdo ostendit propositum, ibi.* Ecce gigantes. *Circa primum sciendum, quod Baldath dicendo de Deo magnifica, vt contra Iob concluderet, videbatur in hoc ipsi Deo fauere, eius potestatem & sapientiam defendēdo, & ideo Iob contra ipsum inuehendo dicit.* 2 Cuius adiu. *q. d. nō cum sit infinitæ virtutis, tuo auxilio non indigentis.*

3 Cui de. *pro eius sapientia allegando acsi esset insufficiens eius scientia, cum tamen sit infinita.* 4 Et prudentiam. *q. d. dicta tua non valent ad propositi ostensionem, sed tantum ad tuam ostentationem.*

5 Quem do. *pro eo allegando acsi nesciret allegare.* 6 Nonne eum. *i. animā humanā quæ intelligit per intellectiuam partem, & corpus administrat, per alias vires vitam animalium dando, quæ stat quandiu durat respiratio.* 7 Ecce gi. *Hic consequenter ostēdit propositum, scilicet quod verba Baldath erant ad vanam gloriā, per hoc quod maiora satis infra dicit de Dei potentia & sapientia, et tamen ostendit illa nullius esse momenti, propter quod Baldath nō debebat de cognitione minorum gloriari, primo igitur illa maiora exprimit & secundo propositum concludit, ibi.* Ecce hæc ex parte. *Circa primū primo exprimit aliqua magna Dei facta sub terra, dicens.* Ecce gigantes gemunt sub aquis. *Gen. 6. dicitur, quod gigātes erāt in terra diebus illis scilicet ante diluuium, qui in diluuio fuerunt submersi, & cum eis omnes alii, excepto Noe & qui cum eo erant in arca, et hoc factū fuit ex potestate diuina secundum ordinem suæ sapientiæ et iustitiæ ad puniendū illius tēporis peccata, vt habetur Gen. 6 et hoc est q dicitur.*

Ecce gi. *idest, gigantes qui tunc fuerunt in aquis submersi, mō gemunt in pęnis inferni, qui etiam infernus est sub aquis, quia est in partibus terræ infimis.*

8 Et qui habitant. *idest, alii damnati qui cum eis fuerunt submersi.*

9 Nudus est infernus. *quia quamuis sit in terræ profundo, patet tamen cospectui diuino vt & omnia quæ fiunt ibi. Vlterius procedit ad exprimendum aliqua magna quæ fiunt a Deo super terram di.*

10 Qui ex. *Cælum autem super terram videtur extensum ad modum tentorij in hemisphærio nostro, qđ hemisphærium per aquilonem intelligitur, eo quod polus aquilonaris stat semper eleuatus super hemisphærium nostrum, inter cælum autem & terram non videmus nisi aerem, qui a vulgaribus vocatur vacuum, sicut dicitur olla vacua quamuis sit aere plena, dicit ergo.* Qui exten. *idest, cælum in hemisperio nostro ad modum tentorij.* 11 Super va. *id est, super aerem inter nos & cælum medium existentem.*

MORALITER.

1 *Respondens autem.* Quoniam Baldath aliqua dixerat de potestate Dei quasi loquens pro ipso: propter quod Iob eius imperitiam confutando dicit:

2 *Cuius adiutor es? Nunquid imbecil. &c.* q. d. adiuuare debilem est charitatis opus: sed adiuuare fortem adulationis.

3 *Cui dedisti consilium.* q. d. dare consilium ignoranti est pietatis: sed sapienti est præsumptionis.

5 *Ecce gigantes.* idest, dęmones damnati gemunt in inferno quis sub est terræ quæ est inferior aquis.

9 *Nudus est infernus.* quasi diceret: ista omnia patēt oculis domini quantumcunque sint occulta, & multo fortius alia.

10 *Qui extendit.* Per aquilonē dæmon intelligitur: secundū illud Iere. 1. ca. *Ab aquilone pandetur omne malum.* ergo extendit aquilonem super vacuum, quia permittit dęmonis potestatem super homines gratię vacuos.

monte testamenti in latere aquilonis. Qui super vacuũ extẽ-
A ditur, quia illa corda possidet quę diuini amoris gratia non
Esai.14.d. possidentur.
✠ Nicet. Vacuum, est Inane, Boreas, aer interuallum a cælo ad terram replens. Græc. Theolo. nihil est aliud, præter Dei voluntatem quod terram fulciat.

a *Et appendit ter.* Terrę nomine ecclesią designatur, quæ fructus boni operis reddit. Per nihilum Gentiles populi. In nihilo ergo terra suspenditur, quod prius vacuum ab aquilone tenebatur, quia illa corda Gentilium repleta sunt, charitate Dei, quæ prius pressa fuerant torpore diaboli. Vel per vacuum Iudææ infidelitas designatur. Per nihilum gentes de quib. ꝑ prophetam dicitur. *Omnes gentes velut nihilum, & inane reputatæ sunt.*

† non rumpitur nubes sub ipsis.

† & admirantur ab increpatione eius.

B

† sua transfixit fortitudinem eius, id est timorem maris, vel cetum & maiores pisces maris.

Esai.40.d.

b *Qui ligat.* Initia nascentis ecclesię narrat dicens, quia Deus prędicationẽ doctorum tẽperat, vt auditorum infirmitas, doctorũ rore nutrita cõualescat. Nã si scietiã vt hauriebãt corde ita ore funderẽt, de immẽsitate eius auditores opprimerẽt.
c *Qui tenet vul.* In vultu cognitio demõstratur. Solij ergo eius vultus tenetur, quia a nobis in hac vita regni eius gloria non cognoscitur. Super quod expandi nebula dicitur, quia sicut est, illa cęlestis gloria non videtur.
✠ Nicet. Thronus Dei est cęlum, vultus & facies est aer.
d *Vultum solii.* Solium est maiestas eius, vel angeli, qui modo non plene possunt cognosci. Vel nosipsi, quorum vultus. i.
C scientia progredi prohibetur ad altiora, super quos nebula, in quibus occulta exerit iudicia, vnde subdit:
Ter-

a Sed quia & vacuos replet gratia. b Ecclesiam super gentes fundat. c Sed quo ordine hoc. d Scientiam.
a cuum, et appendit, terram super nihilo. Qui ligat aquas in 1
a Infirmis. b Sed aliquid seruetur perfectis. 2
b c nubibus suis, † vt non erumpant pariter deorsum. Qui te- 3
¶ Ita prædicator non omnia quæ nouit fundat inferius, sicut ei Deus non ostendit omnia superna. 4
a Quia ad illud videndum nostræ ignorantiæ obscuritate caliganius. Vnde calige sub pedibus, quia non ea claritate ab inferioribus cernitur, qua in superioribus dominatur. 5
d net vultum solii sui, & expãdit super illud nebulam suã. Ter 6
a Populis. b Dum cursus finiatur iustorum & iniustorum.
e minum circundedit aquis, vsque dum finiantur lux & tene- 7
a Non mirum, si carnales non sciunt superna, quia & hi super quos spiritualis fabrica surgit. b Ecclesiæ. c Non timore pęnali, sed admiratione. d Admirãdo.
f bræ. Colũnæ cęli contremiscũt, † & pauent ad nutum eius. 8
a Et nullius tanti. b Sed quomodo? Non vi, sed ratione vicit, vt Deus homo fieret immolandus pro peccatis, & iuste liberaret. 9
g In fortitudine illius repẽte maria cõgregata sũt, & prudẽ- 10
h a Per illos ornatos. 11
i tia † eius ꝑcussit suꝑbũ. Spiritus eius ornauit cęlos, & obste- 12
K 13

e *Terminum circumde.* Quia humani generis scientiã moderatur, vt quousq; vicissitudines alternantium temporum transeũt, perfecte ad cognitionem claritatis intime nõ ptingant. D
✠ Græg. Theol. multa inania Physici philosophati sunt de arena termino maris, ipsũ cyatho metientes. At nihil verius præceptum Dei illius esse vinculum.
f *Columnæ.* Columnas cæli sanctos angelos, vel summos ecclesiæ prædicatores appellat.
* Nicetas. Tremor & commotio, quo tẽpore futura est consũmatio, accidet. Christus autem est qui mari imperauit, portas inferni & cęli reserauit, atque diabolum prostrauit, Antichristum que domabit. E
g *In fortitudine.* Quia incarnato domino discordantium secularium corda concorditer credunt.
h *Et prudentia eius.* Prudentia, non virtute percussus est antiquus hostis, quia dũ audacter olim Christũ in quo sibi nihil competebat, appetijt, iure hominem, quem & iuste tenebat, amisit. Sed domino occiso, quæ prædicatoris gloria sit secutura, sequitur.
i *Spiritus eius ornauit cælos.* Quia ꝑdicatores nisi promissa paracleti dona susciperẽt, nullo fortitudinis decore claruissẽt.
K *Et obstetricante manu eius.* antiquus hostis qui homini ore colubri locutus est, qui tortuosus dicitur, quia in veritatis rectitudine non stetit. Hic obstetricãte manu domini eiectus est ab Ecclesia. In paucis autem sententiis primi aduentus Dominici ordinem retulit, sed secundum subdit valde esse timendum. F
Et

† nihil...
† diui... mare vo... turbati... re, aut... stuosi... incipit...
† crea... nus ei... pente... ctem... tuosi... transfe... ab extr... ad extr...

NICOLAVS DE LYRA.

2 *Et appen.* terra. n. videtur fulcimentum aquæ, & aeris, sed sub terra nihil est cum sit infima pars mundi, dicitur ergo appensa super nihilum, quia non habet inferius elementum, tamen sic stat in medio mundi tanquam centrum, per naturã suam a Deo sibi datam.
3 *Qui li.* dicuntur autem aquæ quasi ligatæ in nubibus antequam descendant per pluuiam.
4 *Vt non erumpant.* sic. n. Deus ordinauit nubes paulatim resolui, vt tota pluuia non simul cadat, sed successiue & guttatim, prout expedit hominibus & terrę nascentibus.
5 *Qui tenet vultum.* Ex residuis. n. vaporibus qui non resoluuntur in pluuiam, generatur aliquando nebula impediens nos a conspectu cęli, quod dicitur solium Dei, secundum illud Esa. 66. *Cælum mihi sedes est.*
6 *Terminum cir.* Quia congregauit eas in locum vnum qui maxime est oceanus, vt appareat aliqua pars terrę arida pro habitatione hominum & animalium, quamuis aqua de natura elementi circũdaret totã terram cũ sit minus põderosa.
7 *Vsque dum finiantur lux & tenebræ.* i. successio diei & noctis ꝑ motũ cęli. q. d. quandiu stabit iste status mundi ꝑ reuolutionem cæli, & mare stabit intra terminos a Deo sibi ꝑfixos. Vlterius procedit ad ea quæ facta sunt super cælũ sydereũ di.
8 *Columnæ cæli.* Id est, angeli, quia per eos ministratur motus cęli.
9 *Contremiscunt & pauent.* Iste autem tremor & pauor non signant in angelis esse aliquam pęnam, sed tantum reuerentiã ad Deum.
10 *In fortitudine.* Hoc dicit de distinctione elementorum a Deo facta, per hoc quod aquæ a principio non habuerunt plenam densitatem, sed erant vaporaliter extensę per aerẽ sed die tertia accepta a Deo densitate debita, receptæ sunt in locũ vnum & congregatę, & sic apparuit distinctio terrę & aquę & aeris, per hoc quod aliqua pars terrę apparuit discooperta, & aquę per densitatem ab aere separatę, vt dictũ fuit Gen. 1. Et ex ista distinctione elementorum sensibili, procedit ad declarandum distinctionem angelorum di.
11 *Prudentia eius percussit super.* i. angelos superbos quos deiecit de cęlo empyreo, & bonos angelos ad se cõuersos glorię decore perfecit, ideo subditur.
12 *Spiritus eius ornauit cælos.* idest, angelos qui sunt ciues cęlestes: sicut ciuitas ornari dicitur, quando ciues ornantur.
13 *Et obstetricante manu eius.* idest potentia Dei.
Edu-

Elem... distin...

MORALITER.

2 *Et appendit terrã super nihilo.* i. confidere permittit terrenos homines super bona transitoria, q̃ pro nihilo sunt reputãda.
3 *Qui ligat aquas in nubibus.* Nam aquas sapientię dat predicatoribus Ecclesię, de quibus dicitur Esa. lx. b. *Qui sunt isti qui vt nubes volant.*
4 *Vt non erump.* prędicatores. n. non debent simul effundere suã scientiã, sed secundũ auditorum capacitatẽ, simplicib. enim non sunt difficilia prędicanda. 1. Cor. 3. a. *Tãquam paruulis in Christo lac potum dedi vobis, non escam, &c.*
5 *Qui te. vul. solii sui.* idest, glorię suæ magnitudinem tenet a nobis absconditam.
5 *Et expandit.* Ignorantię, quia non habemus inde cognitionem nisi valde imperfectam.
6 *Terminum circun. aquis.* Per aquas populi significãtur Apoc. 17. d. *Aquæ super quas mulier sedet, populi sunt, &c.* Terminus autem videndi Deũ populis est in fine meriti ac demeriti, quę per lucem & tenebras intelliguntur, supposita tamen purgatione totali.
8 *Columnæ cæli con.* Quia non solum simplices Christiani, sed etiam ecclesiæ prelati Deum timent timore filiali.
10 *In fortitudine.* Per maria quæ sunt congregationes aquarum significantur cõgregationes gentium sub Christi fide.
11 *Et prudentia eius percussit super.* Quia diabolum superauit in cruce.
12 *Spiritus eius ornauit cælos.* i. apostolos, de quibus dicitur: Psal. 28. a. *Cæli enarrant gloriam Dei, &c.* Qui fuerunt ornati donis spiritussancti: Act. 2.
13 *Et obstetricã.* idest, diabolus qui per virtutem Christi eductus est de cordibus humanis, in quibus habitabat tanquam proprijs cauernis.

a *Et ecce hæc ex parte dicta sunt uia*. Viarum nomine actiones dñi appellat. Aduentum ergo dominicum narrans vias dñi ex parte retulerat, quia alia eius actio fuit qua nos condidit, alia qua redemit. Qđ paruam stillam sermonũ eius appellat, quia quicquid altum in hac vita positi de eius consideratione, cognoscimus, velut tenuis gutta super ni liquoris ad nos emanat. D
b *Et cum uix paruam*. Acsi dicat. Si humilitatis illius admiranda vix ferimus, terribilẽ aduentũ maiestatis eius qua virtute tolerabimus?

¶Mediante grati a. a De cordibus in quibus quieuit.

a tricante manu eius eductus est coluber tortuosis. Ecce hæc 1
b †ex parte dicta sunt viarum eius. Et cum † vix paruam stil- 2
n Secundum aduentum.
lam sermonis eius audierimus, quis poterit to͂nitruum ma 3
gnitudinis illius†intueri? 4

✱ Nicet. si fulgur, aut eius radiationẽ nõ ferimus aut assequimur, quomodo loquentem Deum audiemus, aut prouidentiæ rationes intelligemus?

† pusillum quod audiuimus de eo.

NICOLAVS DE LYRA.

✱ Eductus est. *De societate bonorum angelorum.*
1 Coluber tortuosus. *idest, diabolus qui dicitur coluber, quia in specie serpentis Adam tentauit. Et tortuosus, propter malitiæ suæ calliditatẽ, & de hac separatione loquitur per modũ obstetricationis, quia obstetrix fœtum mortuum studet educere de vtero matris, tanquã quid putridum & corruptum, & sic mali angeli de societate bonorum per manum Dei. Omnia ista prædicta expressit Iob, ad ostendendum quod illa quæ dixerat Baldath de potestate & sapientia Dei non latebãt ipsum, cum multo maiora sciret, & hoc ad reprimendũ ipsius Baldath ostentationem.*
2 Ecce hæc. *Hic concludit intẽtũ.* Ecce hęc ex parte dicta sunt viarum eius. *effectuũ diuinæ potestatis & sapientiæ quæ sunt quędã viæ ad cognoscendum Deum. Nec sunt dicta a me nisi imperfecte, nec eius potentiam et sapientiam adæquant, quia in cognitionem eius imperfecte ducunt, ideo subditur.*
3 Et cum vix paruam stillam. *idest, per ista modica de perfectione potestatis & sapientiæ diuinæ cognouerimus.*
4 Quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri. *i. ad cognitionem perfectam eorum peruenire. q. d. nullus, quia minor est comparatio vocis minimæ quæ silenter instillatur auribus ad sonum maximi tonitrui, quam prædictorum effectuum ad magnitudinem sapientiæ & potestatis diuinæ, et per hoc concluditur quod Baldath non debebat gloriari de sua scientia, cum adhuc attingeret ad multo maiora.*

CAP. XXVII.

B a *Addidit quoque, &c.*
* Orig. & Olym. Iob cũ silẽtiũ amicis imposuisset, qua si pdicta esset proemij loco, sermonẽ aggredit. Parabola.n. nostrũ est sermo remotus, a vulgo, sed quis oratio sapiens. Huius viri dicta quam mystice sunt prolata ostẽditur, dum parabola, .i. similitudo assumpta narratur, ne iuxta textum eius verba tantũ modo pensemus, qui & sua narrat, & sanctæ ecclesię afflictę tempora significat.
Ecclesia duob. modis patitur amara ab hostibus, vel verbis, vbi exercetur eius sapiẽtia, vel gladijs, vbi probatur patientia. Nunc de ea persecutione ait vbi lacessitur falsis assertionib.
b *Viuit de.* Sunt qui aduersa patientes, Deũ esse non credũt, nonnulli Deũ esse æstimãt, sed res humanas minime curare. C Iste in typo ecclesiæ positus i afflictione vt Deũ esse fateref ait. *Viuit Deus.* Vt vero res humanas curare eũ perhiberet, subdit. Qui abstulit iudicium meum, &c. E
✱ Cat. Græ. qui me sic iudicauit. Symmachus. Qui neglexit iudicium meum.
* Olym. Nonnulli dixerũt Trinitatis Iobũ meminisse cum dixit Deus, Omnipotens, Spiritus Dei.
* Nicet. etiamsi verbis vestris prouocatus sim ad male loquẽdũ de prouidentia, tamen constanter eam prædicabo.
c *Non loquentur labia mea.* Quod prius iniquitatem, hic post mendacium dicit, quia omnis iniquitas mendacium quæ discordat ab æquitate & veritate Dei, sed peius est mendacium meditari, quam loqui. Nam loqui plerumque præcipitationis est, meditari studiosæ prauitatis.
d *Absit a me.* Quia dicit Salomon: *Qui iustificat impium, & qui condẽnat iustũ, vterq; abominabilis est añ Deũ.* Et hoc ẽ. *Absit a me.* Abinnocentia.n. recederet, si bona de illis malis æstimaret. F

Mistice. Iob.

CAP. XXVII.

¶ Cum loqueretur de sermone Dei & magnitudine tonitrui, quasi cum ita sit, non cedam verbis vel flagellis vel gladijs.

a Addidit quoque Iob assumẽs parabolã 1
a Inuocata vita Dei astringit se ad id quod subdit. f. Quia donec.
suam, & dixit. Viuit Deus qui abstulit 2
b a Nam se perpeti non casu, sed Deo disponente putat.
iudicium meum, & omnipotẽs qui ad 3 4
amaritudinem adduxit aĩam meam,
quia donec superest halitus in me, & 5
spiritus Dei in naribus meis, non lo- 6 7
c a Vt perfecte hæreat veritati, nec studio, nec præcipitatione perhibet se mentiri. ¶ Cordis.
quentur labia mea iniquitatem, nec lingua mea † meditabitur
¶ Qui respondet se non mentiri, subdit, in quibus congruit veritati, dicens. ¶ Sed.
d bitur mendacium. † Absit a me, vt iustos vos esse iudicem. 8

† loquitur dolum.

Prou. 17. c.

NICOLAVS DE LYRA. XXVII.

1 Addidit quoque, &c. Repulso dicto Baldath, hic consequenter accedit ad principale propositum declarandum, scilicet quod ex Dei prouidentia mali aliquando in vita pręsenti prosperantur, & boni tribulantur, & primo ostendit hoc in generali, secundo in seipso in speciali 29. capitul. & in hoc satisfacit amicis, suis, quia de ipso erat mota quæstio, & in speciali satisfacit ipsi Baldath, qui ex magnitudine diuinæ sapientiæ volebat ipsum iniustum concludere, eo quod a Deo percussus erat flagellis pręsentis vitę. Primum autem probat dupliciter. Primo ratione accepta ex paruitate boni quod mali in hoc mundo percipiunt, secundo ex magnitudine boni, quod iusti in hoc etiam mundo a Deo recipiunt cap. seq. Prius enim ad probandum propositum, acceperat rationes ex immortalitate animæ & iudicio futuro, quæ reperiuntur post hac vitam, vt patuit in præcedentibus. Circa primum autem Iob ostendit suæ sententiæ firmitatẽ, secundo declarat eam, ibi. *Quæ est enim spes hypocritæ.* Circa primum dicit.
2 *Viuit deus.* pręmittit iuramentum, ad maiorem assertionẽ dicendorum.
3 *Qui abstulit iudicium.* Hoc dicit Iob concludẽs ex dictis amicorum qui dicebant pęnas huius vitę inferri tantũ pro peccato secundum ordinem diuinæ iustitiæ, & ad hoc sequebatur iudicium Iob sublatum, qui sentiebat se innocentẽ respectu tantorum malorum, quæ sustinebat.
4 *Et omnipotens qui ad amaritudinem.* Ista amaritudo non erat deiiciens a virtute constantiæ, sed sequens flagella in parte sensitiua de necessitate naturæ, & redundabat in partẽ intellectiuam, naturæ corporis condescendentem.
5 *Quia donec.* id est, vita præsens.
6 *Et spiritus Dei in.* i. virtus respirandi a Deo mihi data, quę præcipue est in naribus, quia secundum Philosophum li. de historijs animalium, respiratio quę est per nares conuenientior est naturę, quam illa quæ est per os.
7 *Non loquentur.* dicendo, quod soli mali tribulantur in hac uita, sicut uos tenetis, ideo subditur.
8 *Absit a me.* hunc errorem tenendo, cuius causa subditur.

Philosophus.

MORALITER.

1 *Addidit, &c.* Iudicium aliquando pro damnatione accipitur: & sic iusti iudicium aufertur, quando ab ęterna damnatione liberatur, qđ fit uno mõ, quando peccator de peccatis proprijs hic punitur: & sic dicit Iob.
2 *Viuit Deus qui abstu.* Quia p amaritudinem pręsentis pęnę liberatus fuit a pęnis gehennę, & obtinuit augmentũ glorię. Sed quoniam ad iustum pertinet vt nulli deferat contra ueritatem, quę magis est amica, vt dicitur 1. Ethic. ideo subdit.

a *Iustificationem meam.* Cęptam Iudificationē desereret, si in peccantiū laudē d c.inai et. Bene ab alienis abstitit, qui prius se a proprijs custodit, quasi ideo de eis peccare timeo, qa nō reprehendit me cor meum.

b *Neque enim reprehendit cor meum.* Acsi dicat, pro vobis non debeo ad culpam pertrahi, qui peccare in proprijs formidaui. Sed quo pacto a corde suo reprehendi se denegat, qui superius dicit, peccaui? Peccauit quidem vel cogitādo, sed nequaquam se a suo corde reprehendi confitetur, quia etsi illicita cogitando rectitudini defuit, fortiter tamen cogitationi restitit.

* Orig. Sic D. Paulus addens sed in hoc nō iustificatus sum.

c *Sicut impius inimicus meus.* Impius infidelis dicitur. Iniquus qui prauitate operis ab æquitate discordat. Ecclesia igitur & extra impios habet inimicos, & intus patitur iniquos. Et sunt sicut & quasi pro affirmatione. Si autem pro similitudine, quos intus patitur carnales de similitudine impiorum notat, quasi diceret. A me etiam fide discrepat, qui mihi opere non concordat.

d *Quæ est enim hypocri.* Hypocrita qui Latine dicitur simulator, est auarus raptor, qui dū inique agens desiderat de sanctitate venerari, laudem vitæ rapit alienæ.

e *Nunquid Deus audiet.* Quia in iudicio remediū in clamore non inuenit, qui nunc tempus congruum clamoris perdit. De cuius prauitate subiungitur.

† reiiciam innocentiam meam & me.

† si recōdiderit vel qđ tam auarus est tā extirpaturus sit Deus animam eius?

† videtis vel prudentes videmini.

* vt

¶ Cordis. ¶ In operibus.

a Donec deficiam, non † recedam ab innocentia mea. Iustifi- 1 2

a Dum aliquis legit, vel audit bona quæ contempsit, grauiter eum conscientia reprehendit.

b cationem meam quam cœpi tenere, non deseram. † Neque 3

¶ Sed.

c enim reprehendit me cor meum, in omni vita mea. † Sicut 4 5

¶ Est. ¶ Vere iniquus, etsi iustus videatur.

d impius inimicus meus, & aduersarius meus quasi iniquus. Quę 6

a In futuro cum hic totum quærat. 7

est enim spes hypocritæ, si auare rapiat, & non liberet Deus 8

a Quasi, non audietur a Deo tempore angustiæ, qui tempore pacis Deum non audiuit.

e animam eius? Nunquid Deus audiet clamorem eius, cum ve- 9

a Qui diligit mundum, non est charitas patris in eo, & si non amat, non inuocat.

nerit super eū angustia? Aut poterit ī omnipotēte delectari, 10

a Euulsis hactenus malis recta plantat.

f g & inuocare Deum in omni tempore? Docebo vos † per ma- 11 12

¶ Quasi vos ideo non sapitis, qui. non manu Dei, sed vobis datis. a Sic etiam docet vt nihil veritatis abscondat quod scire expedit. b Quasi, & si quid sapitis, ad iudicium est vobis.

h num Dei, quæ omnipotēs habeat, nec abscondam. Ecce vos 13

¶ Sed.

i omnes † nostis, & * quid sine causa vana loquimini? Hæc est 14 15

a Qui etsi a seipsis habent inique agere, Dei tamen est iuste ista iudicare.

pars hominis impii apud Deum, & hæreditas violentorum,

a Modo in prædicta libertate: ¶ Sequaces hæreticorum.

k quam ab omnipotente suscipient. Si multiplicati fuerint fi- 16

l m lij eius in gladio erunt, & nepotes eius non saturabuntur pa- 17 18

a Ex cuius interitu viderentur affligendę. ¶ Vel viduæ in errore manentes, dum sanctum fuisse suum prædicatorem æstimant, spe falsa non lugent. 19 20

n o ne. Qui reliqui fuerint ex eo, sepelientur, in interitu, & viduæ 21

f *Aut poterit in omnipotente delectari.* Qui terrenarum rerum amore vincitur, in Deo nullatenus delectatur.

g *Et inuocare Deum in omni.* Tantū Deum hypocrita inuocat, cum hunc terrenarum rerum tribulatio angustiat.

h *Docebo vos per manus.* Manus Dei, vocatur filius. Oīa quippe p ipsū facta sunt. Et est sensus. Ego ex me aliquid nescio, sed quicquid ex veritate sentio, hoc ex eiusdem veritatis largitate comprehendo.

i *Ecce vos omnes nostis.* Scienti bonum facere, & non facienti, peccatum est illi.

K *Hæc est pars hominis impii.* * Caten. Græ. possessio potentū veniet ab Omnipotente Deo. Impii vocantur hæretici, qui per errorem a cognitione veritatis sunt alieni, quos etiam violentos appellat, quia sacrā scripturam ad intellectum prauū violēter conant flectere.

l *Si multiplicati fue.* Qui hæreticorum generantur prædicatione, venturi iudicii sententia feriuntur.

m *Et nepotes.* Nepotes hæreticorū sunt, qui de errantium filiorū prædicatione nascuntur. Quos nequaquā panis satiat, qa dū in sacri verbi pabulo plus quęrūt quam capiunt, semper a veritatis cognitione ieiunāt. Sed quia nōnullos ex hęreticis ecclesia colligit, nōnullos in malitia ptinaces reliquit, Sequit.

n *Qui reliqui fuer.* Ex eo videlicet hæreticorū populo derelicti sepelientur in interitu, quia dum ad lucem veritatis nō redeunt, intelligentia terrena deprimuntur.

o *Et viduæ illius non plorabunt.* Viduas dicit plebes subiectas

† 1. Ioan

† Sic v Jacob.

† quæ manu quod omnip non ab

* vt

Aut

NICOLAVS DE LYRA.

1 Donec deficiam. *idest, quandiu viuam.*

2 Non recedam ab innocentia mea. *a qua recederem, si vobis in prædicto errore assentirem.*

3 Neque enim reprehendit me cor me. *quod tales errores vel consimiles tenuerim.*

4 In omni vita mea. *& ideo concludit oppositum de errantibus.*

5 Sicut impius inimicus meus. *Amicos suos vocat inimicos, inquantum aduersabantur ei in veritate doctrinæ fidei & morum.*

6 Quæ est. *Hic accedit ad declarandum veritatem suæ s.ntiæ, scilicet quod ex Dei prouidentia, mali aliquando hic prosperantur ratione accepta ex paruitate boni quod hic recipiunt, et ideo non contrariatur diuinæ sapientiæ talia eis concedere, et iustis meliora reseruare. Et circa hoc sic procedit, quia primo exprimit huius boni breuitatem, secūdo in futuro sequentem calamitatem, ibi.* Diues cum dormi. *Circa primū dicit,* Quæ est enim spes hy. *magis ponit exemplum de hypocrita, quam de aperto peccatore, quia secundum Hier. Simulata sanctitas duplex est iniquitas.*

7 Si auare rapiat. *bona huius vitæ coaceruando.*

8 Et non liberet Deus, &c. *q.d. talis nullum bonum pōt sperare, in futuro, nec in præsenti, nisi bonū transitorium et caducū, qđ est modicū.*

9 Nunquid Deus aut, &c. angustia. *s. mortis. q.d. non. Istud dicitur contra illos qui peccata continuant, cogitantes in fine ad Deū per pęnitentiam clamare, sed ista spe priuantur, quia tunc non pænitent. secundum quod dicit Augustin. Hac animaduersione percutitur peccator vt moriens obliuiscatur sui, qui dum viueret, oblitus est Dei, vel si pęnitet hoc est timore pœnæ & non displicentia culpæ.*

10 Aut po. in omni. de. *in beatitudine futura.*

11 Et inuo. Deum omni tem. *quia ibi est laus continua. q.d. non, et hoc specialiter dicitur cōtra peccatores de beatitudine futura seipsos assecurantes, dicendo. Deus non fecit nos ad damnandum, sed ad saluādum, quia hoc non est verum, nisi ex suppositione meritorum.*

12 Docebo vos. *de illis quæ a Deo accepi.*

13 Ecce vos omnes nostis. *id est, deberetis idem cognoscere & per consequens de errore vestro defendendo tacere, ideo subditur.*

14 Et sine causa. *quid autem sit illud quod ille vult docere, subdit.*

15 Hæc est pars hominis impii *illud quod recipiet a Deo patre pro parte et hæreditate, scilicet bonū præsentis vitæ quod est breue, vñ in persona talium dicitur. Sap. 2.* Fruamur bonis quæ sunt, &c. *& subditur ibidē.* Et hæc sit pars nostra & sors nostra. *Et quia istud bonum breue, non transit ad filios, ideo subditur.*

16 Si multiplicati fuerint filij eius. *Qui tamen reputantur inter maiora bona.*

17 In gladio erunt. *idest, occidentur.*

18 Et nepotes eius non saturabuntur pane. *ide, morientur fame, Minus enim dicit, & plus significat.*

19 Qui reliqui fuerint. *idest, alii amici non ita propinqui.*

20 Sepelien. in interi. *idest, sepultura asini, cuius cadauer dimittitur in campo consumi, ideo subditur.*

21 Et viduæ il. *In sepultura funeris, sicut solet fieri.*

Si

MORALITER.

1 *Donec deficiam.* idest, in vita.

2 *Non recedam.* Sequitur.

3 *Neque enim.* quod sustinuerim aliquod falsum, sicut autem est falsitas in verbo, ita & in facto, de qua subditur.

6 *Quæ est enim spes.* scilicet pecuniam vel humanam laudem q.d. nulla.

9 *Nunquid Deus audiet.* idest, eius orationem q.d. non.

Aut

10 *Aut po. in omni.* q.d. non; quia si fecit aliquod bonum, hoc non fuit amore Dei, sed sui.

13 *Ecce vos omnes.* qđ ueritatem dico & frustra impugnatis.

15 *Hæc est.* idest, eius pœna.

16 *Si multiplicati fuerint filij.* idest eius posteritas deficiat gladio & fame. 21 *Et viduæ illius non plorabunt.* eis compatientes, & per consequens nullus alius compatietur, quia viduæ magis ad hoc disponuntur.

Si

morte hæretici destitutas, quę dũ p̃dicator erroris ad æterna
A supplicia rapit, sæpe ad cognitionis verę grãm reuertuntur.
a *Si compor.* Argentũ, i. eloquium hæreticorum, terræ est cõparatum, quia de scriptura sacra, vt aliquid sciãt, ex appetitu terrenę laudis elaborant. Qui ẽt sicut lutum præparant vestimẽta, quia fluxe & inquinabiliter ea quibus se tueri volunt, sacræ scripturæ contexunt testimonia.
b *Præparabit quidem.* Quia vir recta fide plenus, scripturæ quæ hęreticus affert testimonia colligit, & erroris pertinaciam inde cõuincit, vt Dauid Goliam gladio suo occidit.
c *Et argentum innocens diuidet.* Argentum innocẽtem diuidere, est eloquia Dei minutè discreteque exponere, & vnicuique quod dignè congruat, coaptare. Vel argentum innocens diuidit, idest, quæ ab hæreticis salubriter, vel quæ pestifere fuerint dicta, discernit, quia illi miscent falsa veris.
B
* Nicetas. Sic in Aegypto factum Aegyptiorum opes Israelitis asportantibus.
d *Aedificauit si. tinea do.* Tinea domum sibi corrumpendo ædificat, sic & hæreticus locũ perfidiæ suæ non nisi in mentibus quas corrumpit, facit.
e *Et sicut cu.* Vmbraculum custodis nullo fundamento solidatur, sed tempore transeunte mox destruitur: sic promissa ab hæreticis requies cum tempore destruitur, quæ post hãc vitam nullatenus inuenitur. Sed quia sæpe hęretici potentium patrocinijs fulciuntur, a speciali hęreticorum interitu
C ad generalem elatorum diffinitionem sermo erigitur.

f *Diues cum dor.* Dormit diues, & oculos aperit, q̃a cũ carne morit, eius anima videre cogit, quod prouidere contẽpsit. D
(Dormire diuitis. Luc.16.f.)
g *Apprehendit eum.* Agente nãque inopia, apud inferos vsq; ad minima petenda diues ardens cõpulsus est, qui hic agente tenacia vsque ad minima neganda peruenit.

a illius non † plorabunt. Si † cõportauerit quasi terrã argẽtũ,
b & sicut lutum præparauerit vestimẽta: præparabit quidem,
c sed iustus vestietur illis, & argentũ innocẽs diuidet. Aedifi-
d e cauit sicut tinea, domũ suam: & sicut custos, fecit vmbracu-
(a ¶Qui rebus temporalibus tumet. b ¶Corpore. c ¶Ex his habitis, d ¶In cognitione vera.)
f lum. † Diues cũ dormierit, nihil secum auferet: aperiet ocu-
(a ¶De his quæ in somnio tenebat. b ¶Quia in lacu inferni anima illius cruciabitur.)
g los suos, & nihil inueniet. Apprehendet eum quasi aqua †
(a ¶Quia dum ignorat turbo iudicij rapit.)
h inopia, nocte † opprimet eum tempestas. Tollet eum † ven-
i k tus vrens, & auferet: & † velut turbo rapiet eum de loco suo.
(a ¶Flagellum. b ¶De manu ferientis Dei fugit, qui se corrigit. Vel, de iniquo opere percussit)
l m Et mittet super eum & non parcet, de manu eius fugiens fu-
(a ¶Dissoluta opera, restringit visa pœna impij. b ¶Admirabitur, vel iam prædicabit quæ florente impio non credidit.)
n o giet. † Stringet super eum manus suas, & sibilabit super il-
(a ¶Tormentorum eius.)
lum, intuens locum eius.

h *Nocte opprimet eum.*
1 Noctem abscõditum
2 tempus repentini exi
3 tus appellat, tempesta
4 tis nomine iudicij tur
5 binem designat.
6 i *Tollet eum ventus.* Vẽ
7 tus vrens, malignus
8 spiritus vocatur, qui
9 eum quem nunc suc-
10 cenderit igne peruer-
11 sæ concupiscentiæ ca
12 pit, postmodum ad
13 flammas gehennę.
K *Et velut turbo ra.* Lo
14 cus peruersorum, tem
poralis vitæ delecta-
15 tio.
16 l *Et mittet super eum.* E
17 Peccatorẽ Deus quo-
18 ties feriendo corri-
git, ad hoc flagellum emittit, ut parcat. Cum uerò eius uitam in peccato permanentem feriendo concludit flagellum emittit, sed nequaquam parcit.

(† terror. † subsolanus, eurus.)

* Nicetas. Vita diuitis, somno beati similis, quem vndique aqua tribulationis inuadit. Solet autem scriptura Deo hostis & aduersarij speciem attingere.
m *De manu eius.* Quia manus operatio intelligitur, de manu percussi fugit, quia dum praui interitum conspicit, & vias prauitatis relinquit. vnde sequitur:
n *Stringet super eum.* Manus stringere, est vitæ opa in rectitudine confirmare, in aliena pœna conspiciendo q̃d timeat. (Stringere manus.)
o *Et sibilabit super illum intuens locum eius.* In sibilo intentio admirationis exprimitur, F

Diues / CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Si comportauerit. *In domo sua congregando.*
2 Quasi terram argen. *Idest, in magna quantitate valde.*
3 Et sicut lutum præp. *Idest, in magno numero, & ad magna tempora.*
4 Iustus uestietur. *Quia talia aliquando conceduntur iustis.*
5 Aedificauit sicut tinea domum suam. *Tinea.n. rodendo vestẽ facit ibi domunculam suam: sed cum vestis excutitur, tinea de domo sua eiicitur: sic talis eiicitur de domibus suis, quas ædificauit cum magno labore & expensis.*
6 Et sicut custos fecit vmbraculum. *Ad habitandum tempus modicum, scilicet tempore maturationis fructuum.*
7 Diues cum dormierit. *Hic consequenter describit calamitatem impij post breuitatem huius vitæ consequentem, di.* Diues cum dormierit. *per mortem,*
8 Nihil se aufe. *De bonis præsentis vitæ ad portandum secum.*
9 Aperiet oculos suos. *In pęna qui prius erant clausi in culpa.*
10 Et nihil inueniet. *De bonis præsentis vitæ, nec etiam futuræ, ideo subdit:*
11 Apprehendet eum quasi aqua inopia. *idest, defectus cuiuslibet boni, & sentiet afflictionem summi mali. ideo subditur.*
12 Nocte opprimet. *idest, violentia pęnæ infernalis, quæ dicitur in nocte, eo quod est in tenebris.*
13 Tollet eum uentus. *idest, diabolus, qui semper ardes cupiditate nocendi,*
14 Et mittet super eum, &c. *scilicet flagella.*
15 De manu eius *fugere desiderabit si posset: sed quia hoc est impossibile, subditur:*
16 Stringet super eum. *Loquitur de diabolo ad modum accipitris, qui tenes auiculam captam, & sentiens quod velit euadere, magis stringit eam vnguibus suis.*
17 Et sibilabit. *ipsum deridendo, quẽ in vita deceperat blandiendo.*
18 Intuens locum. *idest, inferni locum suæ punitioni deputatũ. Vel aliter: Locum eius quem tenuit in seculo, a quod est totaliter deiectus.*

Et / CAP.

MORALITER.

1 *Si comportauerit quasi terram argentum.* Per quod significatur sacræ scripturæ eloquium, Ps.xi.b. *Eloquia domini eloquia casta, argentum igne examinatum.* Et quasi terra comportatur, quando ad quæstum applicatur.
3 *Et sicut lutum.* idest, virtutum opera de genere, sed peruerso fine facta.
4 *Iustus vestietur.* Nam vnde hypocrita damnatur, iustus saluatur diuerso tamen fine.
5 *Aedificauit sicut tinea.* Quæ fecit eã corrumpendo pannũ, sicut hypocrita corrumpit intentione peruersa opus bonũ.
6 *Et sicut custos.* Quod est instabile habitaculũ. ideo subdit:
7 *Diues cum.* per mortem.
8 *Nihil secum.* in pœna qui clausi erant in culpa.
12 *Nocte opprimet.* idest, in morte tollet eum vrens ventus, idest, spiritus malignus ad gehennam eum portans.
14 *Et mittet.* scilicet pœnas sine misericordia.
15 *De manu.* Hoc dicitur ironicè tãquam impossibile. propter quod subditur:
15 *Stringet super.* ita quòd erui non poterit.
16 *Et sibilabit.* irridendo.
18 *Intueas locum.* scilicet infernum vbi nulla est redemptio.

Et

ADDITIO.

In cap.27. vbi dr̃ in postil. Circa primũ dicit: *Quæ est enim spes hypocritæ.* Hoc quod dicitur hic: *Quæ est enim spes hypocritæ,* videtur exponendum in continuationem ad prædicta, & etiam ad sequentia sic: Nam Iob intẽdebat in hoc loco certificare socios de veritate existente in mente sua circa ea de quibus altercabant, scilicet de innocentia vitę suę, & de punitione malorum, & præmiatione bonorum: propter quod pręmisit iuramentum, di. *Viuit Deus, &c.* per quod iuramentum firmauit, quòd dum esset in vita præsenti non loqueretur iniquitatem, nec recederet ab innocentia sua. & quia aduersarij imponebant ei vitium hypocrisis patet suprà in dictis Eliphaz, cap 15. & in alijs locis: hypocrita uerò cum sit duplex, unum habet in corde, & aliud in ore, & sic licet non loquatur iniquitatem per labia, tenet tamen eã in corde. Similiter licet non recedat ab innocẽtia in actibus exte-

tioribus,recedit tñ in mente, prout saluator docet multipli-
A citer. Matt.22. Ex quo sequeret͛, q̀ socij nõ crederent dictis suis,idcirco ad amouendum ab eis istam suspicionem, dicit: *Quæ est enim spes hypocritæ,&c. Nunquid clamorem illius exaudiet dñs,&c.* Aut poterit in oĩpotenti delectari. q. d. non debetis mihi imponere pcẽm hypocrisis, cũ ego sim in magna angustia cõstitutus, & indigeo maximè vt Deus liberet animam meam,& vt audiat clamorẽ meum,& hmõi.& sic nullo modo debetis dubitare de iurõ meo. hoc intelligitur ad modũ alicuius existentis in maximis tribulationib. seu tormentis, qui ad firmãdũ dicta sua seu iurã,dicit: Videtis,q̀ sum in tot tribulationibus,a quibus nisi diuino auxilio nõ possum liberari:vñ in hoc passu mihi credere debetis , q̀d illa quæ dico, non sunt ficta. vnde subdit: *Docebo vos per manum Dei, &c.* Et D quia socij vitam suam pristinam cognoscebant,& etiam tribulationes in quibus erat, ex quibus debebant moueri ad assentiendum sibi in prædictis,ideo subdit: *Ecce vos omnes nostis,* scilicet prædicta,& quòd sine causa vana loquimini,imponendo mihi fictionem,seu hypocrisim.

REPLICA. In ca.27.vbi dr̃: *Quæ enim spes hypocritæ.*Burgen.facit continuationem discõtinuam. continuat.n.hic dicta dictis in 15.cap.medijs prætermissis,qualiter nõ facit postil.qui continuat singula singulis. In hac sua discontinuatione Burgen. sicut sæpe repetitis vicibus facit, imponit beato viro Iob, quòd principaliter velit se ostendere innocentem & iustum,sed hoc supra in princ.cap.3. correctum est.

CAP. XXVIII.

a HAbet argentum venarum suarum principia. Postquam potentium pœnas superborum sufficienter expleuit, rursum ad hæreticos verba cõuertit. Acsi dicat: Qui ad veræ
B prædicationis verba se præparat, necesse est,vt causarũ origines a sacris paginis sumat quæ ad loquendũ nobis quasi quædã argenti venæ sunt: qa de ipsis locutionis nr̃ę originem trahimus: hęretici autẽ sic de eloquij sui nitore superbiũt,vt nulla sacrorũ librorũ auctoritate solidentur.

†Finem, b *Et auro locus est.* Hoc loco hęretici de stulta passione sua increpantur. Nam pro Christo multa sępe patiunt͛,seque eiusdem passionis martyres fieri sperant. De quibus Paulus. *Si tradidero corpus meũ,ita vt ardeam,charitatẽ aũt non habeã,nihil mihi prodest.* Quia ergo non nisi in catholica ecclesia veri martyres fiunt, dicatur rectè. *Auro locus est, in quo con.* Quasi verę sapientię locus est,in quo purgatur tribulatio iniquorum , quia non clarescet aĩa in fulgore ęternę pulchritudinis , nisi(vt ita dicam) prius hic arserit in officina charitatis.

c *Ferrum de terra tollitur.* Solẽt hęretici de iustitia gloriari,&
C catholicos fuisse iniquos criminant͛. Contra quos p humilẽ confessionem dicitur: *Ferrum de terra to.* Quia fortiores viri, a terrena quam prius tenuerunt actione separantur,& propugnatores Ecclesiæ fiant.

CAP. XXVIII.

a Autem. Non est absolutus debitor qui multa reddiderit,sed qui omnia.

a HAbet[a] argentum venarum suarum princi 1

a ¶ Quod non habet eloquium superborum, aut qui noua fingunt. ¶ Sed & si prius terra,modo fortis & acitus ad defendendum,& si prius durus & insẽnsibilis, igne Dei liquefactus, in veram fortitudinem mutatur.

b pia[a],& auro locus est in quo cõflatur.†Fer 2
c rum de terra tollitur, & lapis solutus calo 3
d re in æs vertitur. † Tẽpus posuit tenebris, 4
e 5

a ¶ Electorum,& reproborum. b Idest,eos quos modo vel infidelitas excæcat,vel crudelitas obdurat,fluuius flammarum ab electorum populo separabit,vel modo prędicatio obduratas mentes reproborum deserit & ad humiles se conuertit.

f & vniue[a]rsorũ finem ipse † considerat. La[b]pidẽ quoque caligi 6
g 7

d *Et la.* Quia cor durũ & diuini ignis amore frigidũ, feruore spiritus tangitur: ex quo ardore & emollitur ad amorẽ,& solidatur ad operationẽ,vt sicut prius durus fuerat in amore seculi, ita se postmodum E exerat in amore Dei.

※ Cat. Græc. Aes sicut lapis exscinditur. Hebræus ex lapidibus conflatur.

e *Tempus posuit te.* Iniq. videlicet modum,quo iniqui esse desistant.

f *Et vni.* Quia intuetur electorum terminum, quo ex malo mutẽtur in bonum. Intuetur ẽt finem reproborum,quo ex malo opere trahuntur ad supplicium. Vidit Gentilitatis finem,quod quandoque fidei luce clarescerct: Vidit etiam Iudeę terminum, quòd obduratę perfidię se tenebris cęcaret.

* Nice. Aquila,finem: Theodotio,terminum: Symmachus legem interpretatus est. Chry. Si cuncta Deus ratione disposuit multo magis humana. Oly. omnium rationẽ assequimur prouidentię cognitio omni cõiectura est superior.

g *Lapi.quo ca.& ca.di.to.* Populus Iudęcũ perfidia durus qui aucto- F

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXVIII.

HAbet argentum.*postquã ostendit Iob non esse indecẽs diuinæ prouidentiæ.imo decens, quod impij aliquando tẽporaliter prosperantur:& hoc ratione accepta ex paruitate boni, quod a Deo consequuntur,hic consequenter hoc idem ostẽdit ex magnitudine boni quod iusti accipiunt a Deo,etiam in vita præsenti,quod est bonum spirituale,quod tantum excedit temporale,sicut si centenarius numerus paruo numero comparetur, secundum quod dicit Hier.exponens illud Matt. xix.d.*Cemtuplum accipiet &c. *Et ideo licet iusti bonis temporalibus priuati iudicentur miseri ab illis,qui solum temporalia bona considerant:tamen secundum veritatem sunt in maiori prosperitate constituti propter bona spiritualia quibus abundant.Et hoc diffuse ostendit-*
Boetius *Boetius li.4. de consola.propter quod non est indecens diuinæ prouidentiæ. quod aliquando permittat impios temporaliter abundare, quibus nõ uult bona spiritualia quæ maiora sunt concedere:Sicut & pater sapiẽs bonis filiis concedit meliora, mala autẽ dimittens aliqua minora eo q̀d sunt eius filii:Sic in proposito,quia impii quãuis non sint Dei filii per adoptionis gratiam, sunt tamen eius filii inquantum sunt ad eius imaginem facti per naturam intellectualem. Circa processum autem huius capituli considerandum, quod licet tam bona temporalia quam spiritualia sint Dei dona,aliter tamen & aliter, quia temporalia dat mediate, dando scilicet homini robur corporis, & industriam mentis,& consimilia per quæ potest illa acquirere:Sed bona spiritualia, cuiusmodi sunt, gratia & uirtutes infuse per ipsum, dat immediate,& hoc propter bonorum istorum magnitudinem.primo igitur ostendit primum,& secundo secundũ ibi:*Sapientia vero vbi inuenitur. *Inter illa bona corporalia quæ reputantur pretiosa, sunt metalla auri & argenti & lapides pretiosi.primo igitur ostendit propositũ in metallis,& secundo in lapidibus pretiosis,ibi:* Terra de qua. *Circa primum dicitur:*

1 Habet argentum uenarum suarum. *mineras ex quibus tãquã ex quibusdam principiis materialibus efficitur argentum:& istæ mineræ sunt in aliquibus determinatis uenis terræ quæ per laborem & humanum studium reperiuntur,licet cum difficultate.*

2 Et auro locus est in quo confla. *i.generatur, cuius generatio vocatur conflatio,eo quod materia auri magis est digesta virtute calidi quam aliorum metallorum,propter quod est ductilius & purius.*

3 Ferrum de terra tollitur.*idest,materia mineræ de qua fit ferrũ.*

4 Et lapis solutus calore in æs vertitur. *idest,minera æris,quæ vocatur hic lapis eo quod propter sui duritiam habet similitudinem cum lapide.*

5 Tempus posuit tenebris.*scilicet ipse Deus,qui ordinauit successionem dei ac noctis.*

6 Et uniuersorum finem ipse. *Hoc interponitur ad ostendendum quod quamuis mineræ prædictæ sint in terra occultæ,& cum difficultate & labore magno inueniantur ab hominibus, tamen ipsi Deo nihil est occultum.Et quia mineræ metallorum prædictæ,frequenter in montibus quasi inaccessibilibus reperiũtur, ideo de ipsis mõtibus subditur:*

7 Lapidem quo. *In summitate enim talium montium sunt communiter lapides a sole denigrati, & inferius valles profundissimę, vbi sol parum aut nihil lucet,qui est principium vitæ & quantum ad hoc dicit:*Lapidem quoque caliginis.*quantum ad summitatem montis.*

Et

MORALITER.

1 *Habet ar.&c.* Sicut dictum est per argentum, intelligitur eloquium castum quod emanat de sacra scriptura.

2 *Et auro locus est,&c.* quia vera sapientia q̃ p aurum designatur,per spiritum sanctum qui diuinus ignis est,confertur.

3 *Ferrum de ter.tol.* Per ferrum q̀d omnia domat,intelligitur fortis cõtra aduersa:sed ad hoc exigit͛ vt a terrenis desiderijs tollatur.

4 *Et la.ca.so.in æs ver.* Nam cor prius lapideum si calore spiritus sancti penetretur,fit es,idest sonorum ad diuinas laudes.

5 *Tempus po.te.* scilicet noctem.

6 *Et vniuerso.fi.&c.* attingit enim a fine vsque ad finem fortiter Sapien.8.a.

7 *Lapidem quo.c.* idest demonem cum angelis suis.

A autorē vitæ noluit videre, quē per prophetiam prædixit, lapis fuit caliginis, q & crudelitate durus extitit, & infidelitate nebulosus. Qui etiam vmbra mortis dicitur. i. diaboli, quia illius iniquitatem sequens eius in se imaginem expressit.
* Nicetas. Torrens impetu suo in apertum profert lapides in imis terræ partibus latentes, qui sunt materia ferri.
* Cate. Græ. Abscissio torrentis ab arena, qui autem obliuiscuntur uiæ iustæ, infirmati sunt, de mortalibus moti sunt.
* Nicetas. Vt arena vi torrentis distrahitur, sic qui honesti rationibns non nititur.
Torrentis autem nomine, ignis a conspe-
B ctu iudicis in examine egrediens, & electos & reprobos diuidens, vocatur, vnde propheta. *Fluuius igneus rapidusque egrediebatur a facie eius.* Peregrinus autem populus, omnium est numerus electorum, qui hanc viam sibi exilium, deputantes, ad supernam pattiam tota cordis intentione suspirant. Vel nomine torrentis potest irrigatio sanctæ prædicationis intelligi.

a & vmbrā mortis † diuidet torrēs a populo peregrinante, eos 1
a Scilicet.
b quos oblitus est pes egentis hominis & inuios. Terra de qua 2 † †
a Hic Iudæa qualis ante fuit vel quid modo pertulit subdit.
¶ Iudæa. a Verba legis proferebat, b Locus est superbia de qua nasci solet inuidia, id est ideo arsit inuidia, quia superbiam non reliquit. c Adhuc eam describit, ex præcedente gloria augetur sequens culpa.
c oriebatur panis in loco suo igni subuersa est. Locus sapphiri 3 4
a Mentes fortium. b In prophetis & doctoribus. c Humilitatem quæ ad alta leuat.
d lapides eius, & glebæ illius aurum. Semitam ignorauit a- 5 6
e a Intentionem mortis qua nos reformat. b Vultur dum volat, si videt cadauer ad illud declinat, sic filius Dei. c Ab eius vocatione cessant doctores quæ patres apostolos repulit.
f uis, nec intuitus est eam oculus vulturis. Non calcauerunt 7 †
g h eam † filij institorum, nec pertransiuit per eam leæna. 8 9
¶ Sed. Gentiles. a Fortitudinem prædicationis: b Quia quos exhaurit a terrenis, supernis irrigat.
i k Ad silicem extendit manum suam, subuertit a radici- 10 11

a *Eos quos oblitus.* i. Iudæos quos pedes & prædicatores dñi secundum humanitatem pauperis, pro superbiæ tumore reliquerunt. Eorumque obliti sunt, dum pdicationis suę semina ad fructificationem solam gentium transtulerunt. Quos inuios dicit, quia verbis ad cor viam præbere noluerunt.
b *Terra de qua orie.* Quia Iudæa & prius habuit legē q̃ reficeret, & post visis miraculis redēptoris, inuidiā q̃ cōcremaret.
* Nicetas. Terra alia est sulphurea, alia seminib. apta Ita alia gemmas, alia aurum producit, hanc sapientiam nulla auis, nullum animans brutum, solus homo nouit.
* Cat. Græ. filii superborum.
* Nicetas. immanes belluas filios superborum appellat.
c *Locus sapphiri lapides eius.* Sapphiri, coloris aerii sūt. Et hoc dicit, quia nunquam de Iudęa animę sanctę quę cęlestem vitam ducerent, defuerunt.
C d *Et glebæ illius.* Glebas dicit collectiones singulorū ordinū prophetarū, doctorū, qui magna se infusione gratiæ in pfessionis & operis vnanimitate tenuerūt. Glebæ. n. ex humore & puluere cōstringuntur. Aurum aūt dicuntur, q virtute vitæ & sapientia claruerunt. Sed cur bona perdidit, sequitur. D
e *Semitam ignorauit.* Hoc loco auis nomine ille signatur, qui corpus carneū quod. assumpsit, ascendēdo ad æthera liberauit. Iudęa semitam ignorauit auis, quia humilitatis Christi vias quib. nos ad alta subleuauit considerare noluit.
f *Nec intuitus est ocu.* Redēptor noster vulturis appellatione designatur, qui manens in altitudine diuinitatis suæ, quasi quodā volatu sublimi cadauer nostrę mortalitatis conspexit in infimis, & se se de cælestib. ad ima submisit. Et dum animal mortuum petiit mortem apud nos inuenit. Sed huius vulturis oculus fuit intentio nostrę resurrectionis. Ille ergo populus cōspexit quidem vulturem, sed oculos vulturis non aspexit, vnde & eius prædicatores repulit, de quibus subdit.

† & sub ea euertitur vel eruitur sicut ignis. E

g *Non calcaue. eam fi. in.* Institores sunt qui spirituale negotiū gerunt, qui prędicationē suis auditorib. prębent, vt ab eis fidem & opera recipiāt recta. Hi erant prophetę, quorū filii apostoli nuncupantur, qui Iudęā calcarent, si eius vitia calce virtutis premerent. Vel institores, sanctę ecclesię prædicatores accipimus, institorum filios pastores & doctores.
h *Nec pertrans. per eam leæna.* Leęna dicitur ecclesia, quia male viuentes in vitiis ore prędicationis sanctæ interficit, vnde Petro dr̃ Macta, & manduca. Ecclesia itaq; per Iudæā transijt, sed non pertransiit: quia ex illa paucos ad fidē rapuit, sed tamen infidelem populum a perfidia funditus nō extinxit. Sed a Iudæis repulsa quid fecit? Act. 10. b.
i *Ad silicem ex. ma. suam.* Quia ad duritiam gentium brachiū suæ prædicationis misit.
K *Subuertit a rabicibus montes.* Radices, cogitationes intimæ superborū. Montes a radicib. sunt euersi, quia seculi potestates ad colendum Deum ab intima cogitatione ceciderunt. F
Nice-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et vmbram mortis.* quantum ad profunditatem vallis.
2 *Diuidet torrens a populo pere.* Ex talibus etiam montibus descendunt aliquando torrentes, iuxta quos est via inter montes, & ex altera parte torrentium habitant aliquando aliqui pauci homines, inter quorum habitationem & viam prædictam diuidunt torrentes prohibentes accessum ad habitatores montium, & hoc est quod dicitur.
Diuidet torrens a populo pere. i. perambulante per uiā prædictā. Eos quos oblitus est pes hominis egentis. i. habitatores prædictos montium ad quos non est accessus ēt pauperum, qui solent circumire loca etiam difficilia ad mendicādum.
3 *Terra.* Hic consequenter ondit propositum in lapidib. pretiosis, di. *Terra de qua oriebatur pa.* i. bladū de quo panis efficit̃.
4 *In loco suo.* Quia aliquando contingit, quod sub terra habitabili & arabili sunt venæ sulphureæ, ex quibus accenditur aliquando ignis per modum vaporis intra terram inclusi, & fit terræ motus subuertens terram illam reddendo eam inhabitabilem, tamen sunt ibi aliquando lapides pretiosi rōne caloris & sulphuris, unde in 4. Meteororum secundum trāslationem antiquam dicitur, quod alchimistæ qui nituntur metalla & lapides sophisticare, maxime vtuntur sulphure, ideo subditur.
5 *Locus sapphi.* Quia inter lapillos illius terræ generatur sapphirus.
6 *Et glebæ illius aurum.* idest minera auri,
7 *Semitam ignorauit auis.* i. per illam terram sic subuersā, ibi aues non volitant, quia non est apta ad nidificandum, nec ad quærendum pastum earum.
8 *Non calcauerunt eam filij.* ad vendendum mercimonia sua.
9 *Nec pertransiuit per eam leæna.* Per omnia ista dat intelligere quod talis terra non est apta habitationi hominum, aialiū, seu auium, tamen est Deo nota vsq; ad minima, iō subditur.
10 *Ad silicem exten.* idest potestatem suam, quod probat per effectum, di.
11 *Subuertit a radicibus.* Quorum radices sunt silices.
In

MORALITER.

1 *Et vmbram mortis.* i. cateruam præscitorum ad gehennam.
2 *Diuidet torrens.* diuinę sententię.
† *A populo pere.* i. ab electis tendentib. ad patriam, & hęc diuisio fiet quando dicetur illis. *Ite maledicti &c.* & istis, *Venite benedicti & c.* Matt. 25. c. Sed mō simul habitāt in hoc mūdo.
† *Quos oblitus.* i. affectio Christi qui fuit egenus pro nobis.
† *Et inuios.* s. adeo per gratiam, ad quam non reuertentur.
3 *Terra &c.* hoc est Iudęa in qua per legē & prophetas oriebatur panis verbi diuini, sed per ignem inuidię contra Christum fuit subuersa & sterilis effecta.
5 *Locus sapphiri.* p quos intelliguntur prophetę contemplatores cęlestium, quia sapphirus habet colorem cęlicum.
6 *Et glebæ.* i. patriarchę fulgētes auro sapiētię, ex istis vero q̃ fuerūt in Iudęa grauior apparet infidelitas sua, de qua subdit̃
7 *Semitam.* euangeliū Christi tenuit qui de cęlo pro prędicatione eius aduolauit.
† *Nec intuitus.* Sicut Christus typū auis tenuit in prędicatione, sic vulturis in passionę, tunc. n. sicut vult̃ declinauit ad locum cadaueris, qui a caluarijs decollatorū ibidē, mōs Caluarię dicebatur, sed oculus vulturis non vidit Iudęā, quia Christi passio sibi non profuit ad salutem.
8 *Non calcauerunt eam filii institorum.* i. prędicatores ecclesię qui sunt filii prophetarum & apostolorum, nam a Iudæa repulsi transierunt ad Gentilem populum conuertendum.
9 *Nec pertransiuit per eam leæna.* id est ecclesia q̃ bene leæna dicitur, sicut & Christus dicitur leo de tribu Iuda.
10 *Ad silicem.* Post obstinationem Iudæorū hic ponit̃ vocatio gentiū, quę lapides dictę sunt, eo quod lapides coluerūt. dicit igitur. *Ad silicem extendit.* Gentilitatē vocando ad fidē.
11 *Subuertit.* Quia principes qui erant in idololatria radicati, conuertit ad fidem Christi.

A ✱ Nicetas. Homo a Deo commonefactus nihil intactum reliquit, sed oẽs venas fontiũ & metallorum perscrutatus est.
a *In petris riuos excidit, &c.* i. in duris gentium cordibus fluuios prædicationis aperuit.
b *Et omne pretiosum vidit oculus eius.* Vidit Deus ꝑtiosum, cum humanam animam de se abiectam sapientiæ gratię illustratione respexit.
c *Profunda quoq;.* Profunda fluuiorum scrutatur dominus, & abscondita producit in lucem, quia antiquorum caliginosa dicta eo donante nunc expositio spiritualis illustrat. Sed quia dicta Dei sine eius sapientia non penetrantur, de inuestiganda eadẽ verba subiungit.
d *Sapientia vero, &c.*

† scidit

† Ne stillaret flumina, ligauit vel, perplexa fluminum gyrauit.

– suauiter-

a Ex duris fluuius prædicationis emanat. b Sibiipsi despectus Deo est, magnus.
a bus mõtes. In petris riuos † excidit, & omne pretiosum uidit 1 2
b ¶ Elegit. a Iudæus superficiem videt. ¶ Facit scrutari. 3
c oculus eius. † Profunda quoq; fluuiorum scrutatus est, & abs 4
d condita produxit in lucem. † Sapientia vero vbi inuenitur? 5 6
a Mens enim quæ intelligit ea iuste loquitur.
b Non dicitur esse pretium & nesciri, sed ideo nesciri quia deest.
e & quis est locus intelligẽtiæ? Nescit homo † pretium eius, nec 7 8
¶ Nam si vere saperent, in hoc exilio potius lugerent. a Ad id respicit quod supra dixit. Sapientia vero vbi &c. ¶ Non dicit vbi sapientia sit, sed vbi non sit.
f inuenitur in terra suauiter viuentiũ Abyssus dicit, non est in 9
a Ad id respicit quod dixit. Nescit homo pretium &c. ¶ Non dixit quid sit eius pretium, sed quid non sit. ¶ Nec Moyses est auctor salutis, qui indicat mala, non sanat.
g h me, & mare loquitur, nõ est mecũ. Nõ dabit aurũ obrizũ ꝓ 10 11
a Sed nec honestas vitæ ex philosophis sufficit.
i ea, nec appẽdet argẽtũ ĩ cõmutatione ei⁹. † Nõ cõferet tinctis 12
k a Nec hi lapides pretiosissimi, sed hos elegit qui mystice aliud signant.
l Indiæ colorib. nec lapidi sardonyco ꝑtiosissimo vel sapphi-

B ✱ Nicetas. Nonnulli sapientiam intelligunt, rationes opifices, quibus Deus mundum condidit ac moderatur, alii, veram religionem & pietatem.

Duo proposuit, & duo subdit respondendo, non soluẽdo sed augendo qđ obiicit. Duo proponit, de loco, & de pretio. Constat aũt quod nec hominis sapientia loco teneri, vel rebus emi põt. Non tamen de creata, sed de creante sapientia mystice loquit̃. Alioquin inferius post aurũ qđ carius, q̃uo vitrum pro immensa laude dicit ei non posse æquari. Non soluendo ergo, sed augendo, qđ obiecerat dicit. Sapientiam aũt dicit Christum, *Dei virtutem & Dei sapientiam.* Huius hõ pretium nescit, quia nullum dignum operis meritum, quo illam percipiat, inuenit. *Gratia quippe redempti sumus, & nullo merito nostro sapientia Dei venit ad nos.*

Nota.

1.Cor. 1.d.

Roma.11.a.

e *Nec inuenitur in terra.* Terram humanam animã dicit. Hæc sapientia in terra suauiter viuentium inueniri non põt, quia quisquis adhuc huius vitæ voluptatibus pascitur, ab æternæ sapientiæ intellectu separatur.
f *Abyssus dicit.* Abyssus dicit corda hominum, quæ & per lapsum fluida, & ꝑ duplicitatis caliginẽ sũt tenebrosa. Quę nimirũ abyssus, non esse in se hãc sapientiam profitetur, quia iniqua mens dũ esse sapiẽs carnaliter appetit, stultã se ad spiritualia oñdit. Abyssus sapientia mundi, q̃ stulta apud Deum dicit, iniquis operibus.

C

g *Mare loquitur non.* inquietorum mentes. Israel habet sabbathum. Aegyptus muscas, idest inquietudinẽ. *Et mare loquitur, non est mecum.* Nullus quippe eam plene recipit, nisi qui ab omni se abstrahere actionũ carnalium fluctuatione contendit. Et perturbatæ mentes se cularium eo ipso clamãt, quoniam a vera sapientia longe sunt, quo quietæ non sunt. Quia vero hæc sapiẽtia incarnanda erat, vt ad redimendũ genus humanum nõ sanctos angelos, non sanctos homines mitteret, sed per semetipsã veniret. Sequitur.
h *Non dabitur aurum obrizum pro ea.* Aurum obrizum sancti angeli nuncupantur, qui in ea in qua sunt conditi innocentia perdurantes, & fulgent claritate iustitiæ, & nullis maculantur sordibus culpæ. Sed nullus eorum ad redemptionem eorum missus est. *Non dabitur aurum obrizum.* Homines aurum possunt esse, sed non obrizum, quia fulgent, sed non sine contagio culpæ.
i *Nec appendetur argentum in commutatione eius.* Quia vita iustorum prædicantiũ, vel eloquia Dei scribentium quantalibet sanctitatis luce polleat, aduentum nobis supernæ sapientiæ per suam præsentiam non communicat.
K *Non conferetur tinctis Indiæ coloribus.* Per Indiã hic mundus accipitur, in quo vita hominum per culpã obscura gñratur. Tincti colores Indię sunt huius mũdi sapiẽtes, qui prius per infidelitatem & plerumq; per actionem fędi, ante humanos oculos superductæ honestatis colore fuscantur, & cum rerũ virtute careãt, aliud se esse quã sunt verborum compositionibus quasi super dictis colorib. mentiuntur, a quibus longe sapientia Dei distat. Mãdata Dei sine eloquentia placent, & vestis sine tinctura.
l *Nec lapidi sardonyco.* Sardonycus terrę rubrę similitudinem tenet, sapphirus aeream speciem. Per sardonycũ ergo hoĩes vel patres ve. test. terrenã quędam sectantes. Per sapphirum noui testamenti prędicatores, cęlestia sola quærentes, vel angeli accipiuntur.

D 1.Cor. Exo 2. Exod. † Pro. Ibid. † vel, -obri- † Ne bitur rizo chin lo, n ro. E F

Non

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In petris riuos.* Quia per terræ motum aliquando apparet riuus transiens inter lapides, qui prius erat opertus.
2 *Et omne pretiosum.* quantuncunque occcultum.
3 *Vidit oculus eius.* Quia nihil latet ipsum. ideo subditur:
4 *Profunda &c.* Quia ea quę sunt ibi occulta sibi sunt nota.
5 *Et abscondita produxit in lucem.* idest, ad hominum manifestationem.
6 *Sapientia.* Postquam ostendit, quod illa quæ reputatur pretiosa in corporalibus licet sint occulta, tamen labore & studio hominum possunt inueniri, quamuis cum difficultate: hic ostendit, quod hoc impossibile de bono spirituali, cuiusmodi sunt gratia & virtutes infusæ, quę intelliguntur nomine sapientię. Est enim sapientia sapida scientia, ideo includit cognitionem Dei & amorem: & per consequens gratiã & omnem virtutem infusam: quia sicut virtutes morales acquisitę sunt connexæ ipsi prudentię sine qua non possunt esse, nec econuerso, vt habetur vi. Eth. sic virtutes infusæ connexę sunt cum gratia & charitate. Primo igitur ostenditur, quod huiusmodi sapientia includens prædicta non habetur virtute humana. Secundo ostendit a quo habetur, & quibus datur, *Deus intelligit viam eius:* Primum autem ostenditur ex sublimitate ipsius sapientię, cum dicitur: *Sapientia vero vbi inuenitur.* q.d. non est in loco determinato, vt sic ab hominibus inueniatur sicut prædicta.
7 *Nescit homo pretium eius.* quia non potest comparari aliquo bono corporeo seu temporali.
8 *Nec inuenitur in terra.* quia homines delectationibus carnalibus intenti ad diuinas illuminationes & consolationes nõ sunt apti. 9 *Abyssus dicit.* idest facto ostendit, Et dicitur hic abyssus profundum oceani, vbi habitant pisces sapientiæ nõ capaces. 10 *Et mare loquitur.* idest nauigantes per mare, qui quamuis per hoc possint bona temporalia acquirere, non tamen prædictam sapientiam.
11 *Non dabitur aurum obrizum pro ea.* idest valde purum, & dicitur ab ob & radio as, eo quod habet colorem optimum.
12 *Non conferetur tinctis Indiæ.* idest lapidibus pretiosis & optimi coloris, qui maxime in India reperiuntur.

Non adæ-

MORALITER.

1 *In petris.* quia gentibus fluenta gratiæ diuisit.
2 *Omne pretiosum.* Nam opus ęternę glorię dignum approbauit in gentibus.
4 *Profunda.* Quia profunda scripturarũ ꝑ doctores ex gentibus conuersos scrutari fecit Dionysiũ sci. & Aug. & huiusmodi.
5 *Et abscondita.* Per eorũ expositionem. Sed quoniã diuina maxime quantum ad ꝓpria personarum declarari non possunt, nisi per specialem Dei illustrationem, subditur:
6 *Sapientia uero &c.* idest, Dei filius qui est sapientia patris & intelligentia.

Nescit

7 *Nescit homo.* i. quib. meritis sit incarnata. q̃a nulla sufficiũt ad hoc, sed ꝓcessit ex misericordia & liberalitate diuina.
8 *Nec inuenitur inter.* i. in carnalibus hominibus, sed spiritualibus qui beneficio reuelationis diuinę habent notitiã Dei habitantis in se. Sic enim dicebat Paul. 2. Cor. 13. a. *An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Christus.*
9 *Abyssus dicit, &c.* Per abyssum intelligitur vir astutus: & per mare, turbulentus, in quibus non est ista sapientia, sed illa quæ terrena est animalis & diabolica.
11 *Non dabitur aurum obrizum.* nam in comparatione eius vilescũt omnia, qđ significatur per omnia pretiosa hic expressa.

Vo-

a *Non adæquabitur ei aurũ vel.* Postq̃ dictum est, q̃ aurum huic sapientiæ non cõparat̃, adhuc quasi crescendo subiungit̃, q̃ ei nec vitrum possit æquari, quod ad literam non p̄cedit. In vitro quilibet liquor qualis continetur, talis exterius demonstrat̃. In auro & vitro accepimus sanctorũ in superna p̄ria societatem, qui beatitudinis claritate fulgebũt, & vniuscuiusque mentem ab alterius oculis mẽbrorũ corpulentia non abscondet. Qui etsi similes ei erũt, q̃a beati fient, non tñ adæquantur, quia creaturę sunt.

b *Nec cõmutabuntur pro ea vasa.* Excelsum vas auri: Elias & Ioannes & Ieremias. Sed quisquis Chr̃m quẽlibet eorum crediderit, vas auri excelsum & eminẽs pro sapientia commutauit, quia ecclesia Christũ non vnum prophetarũ, sed dominũ prophetarum credit.

B

a ¶In se fulgentes. b ¶Vicissim patientes.

a ro: Nõ adæquabitur ei aurum † vel vitrum, nec commutabun 1

b a ¶Quia iste ex se, isti ex eo. 2

c tur pro ea vasa auri † excelsa & eminentia, nec commemora-

d buntur in comparatione eius. † Trahitur autem sapientia de 3

a ¶Quia nescis vnde veniat, aut quò vadat. b Qui de cœlis. c Homo a peccati nigredine conuersus. d Suprà dixit Indiæ colores non mundos.

e occultis. Non adæquabitur ei topazius de Æthiopia, nec † 4

f a Baptisma, tinctio dicitur vbi fœdi fiunt decori. b Ab eo venit a quo orta est. 5

g tincturæ mundissimæ componentur. Vnde ergo sapientia ve- 6

a Non enim videbit me homo, & viuet: quia nullus spiritualiter videt & carnaliter viuit, sed moritur carni.

h nit, & quis est locus intelligentiæ? Abscondita est ab oculis 7

a Angelos. b Id est inuentores mortis & perditionis, maligni spiritus, scilicet dixerunt audiuimus audi.

i omnium viuentium, volucres quoque cæli latet. Perditio & 8

k a ¶Pater. 9

l mors dixerunt, auribus nostris audiuimus famam eius. Deus 10

a Via est per transitum humanitatis. ¶ Locus per statum diuinitatis vel: via eius est quo venit ad cor hominis. Locus, cor in quo permanet. 11

m intelligit viam eius, & ipse nouit locum † eius. Ipse enim fines 12

n mundi intuetur, & oĩa quę sub cęlo sunt, respicit. Qui fecit vẽ- 13 14

c *Nec commemorabuntur in compara.* Quid enim sunt homines Deo cõparati? nihil.

d *Trahitur aũt sapientia.* Quia cũ sit inuisibilis, non nisi inuisibiliter inuenit̃. Quę trahi dr̃, quia sicut flatũ trahimus, vt corpus viuat, sic ab intimis sapiẽtiæ spũs ducit̃, vt ad vitã a ia sub sistat: Et bñ de occultis, quia hæc sapiẽtia latenter cordib. infunditur, vt de spiritu dicit̃: *Et nescis vnde veniat, aut quo vadat.*

e *Non adæquabitur ei topazius.* Pro eo q̃, omni colore resplendet, topazion, quasi topantion vocant̃. Et est sensus: Nullus sanctorũ quibuslibet virtutib. plenus ex ista tñ nigredine mũdi collectus æquari põt ei. Et vide, quia cũ prius prætulerat eã angelis, antiqs patribus sanctis, glorificatis, prophetis, philosophis: nunc in isto loco spãliter hæreticos increpat qui homini deo hoĩes a peccatis conuersos æquant, cum isti sint filij per gratiam, ille per naturam, quod ostendit dum subd t:

f *Nec tincturæ mundissimæ.* Mundissimæ tincturę sunt q̃ humiliter custodiunt superuenientem in se virtutum gratiã. Tincti enim non essent, si sanctitatem naturaliter habuissent.

g *Vnde ergo sapientia venit.* Quia ab inuisibili patre nascitur, eius via occulta est, vnde Propheta: *Gñationem eius quis enar.* Locus vero intelligentiæ eius est humana mens. Quia ergo inuisibilis est de quo prodijt, & incertum est nobis in cuius mente intellecta requiescat, recte dicitur: *Vnde ergo sapientia veniet, & quis est locus intelligentiæ?*

C

h *Abscondita est.* Quia quandiu hic viuitur, videri Deus per suæ naturæ speciem non potest: per imagines verò visus est Mosi, Iacob, & alijs.

i *Volucres quoq; cæli latet.* Quia in hac carne corruptibili constituti, naturæ eius potentiã ipsi quoq; videndo nõ penetrãt, quia iã per meritũ sanctæ cõtẽplationis volant. In scriptura sacra volucres aliqñ in malo, aliquando in bono d nt̃ intelligi. Per volucres nanq; nonnunquam potestates aeriæ designantur, bonorum studijs aduersæ. Vnde veritatis voce dr̃: Quoad semen quod secus viam cecidit, *venerunt volucres, & comederunt illud.* Quia nimirum maligni spiritus humanas mẽtes oblidentes, dum cogitationes noxias ingerunt, verbum vitæ a memoria euellunt. Et iterum: *Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos &c.* Nomine vulpium, dolosa & fraudulenta. Nomine autẽ volucrũ, hæc eadẽ superba dæmonia designantur. At contra in bono volucres poni solent. Sicut in euãgelio dominus (cum similitudinem regni cœlestis ex grano sinapis denuntiaret) & dixit: Simile est grano sinapis, quod *acceptũ homo misit in hortum suum, & creuit, & factũ est in arborem magnam, & volucres cæli requieuerunt in ramis eius.* Christus quippe est granũ sinapis, qui in mortis sepultura plãtatus, arbor magna surrexit. Granum nanq; fuit cum moreret̃, arbor cum resurgeret. Granum per humilitatẽ carnis. Arbor per potentiam maiestatis. Huius arboris rami, sancti prædicatores, de quib. *In omnem ter. ex. so. eorum &c.* In istis ramis volucres requiescunt, quia sanctæ animæ, quę quibusdam virtutum pennis a terrena cogitatione se subleuant: & in eorum dictis atq; consolationibus ab huius vitæ fatigatione respirant.

D

Matt. 13. a.

† Pretiosior est sapientia margaritis † auro mundo æstimabitur.

Matt. 8. c.

E † illius

Lucę 13. d.

Psal. 18.

K *Perditio & mors dixerunt, &c.* Quia videre Deũ, hoc est q̃d habere: ideo iniqui hanc sapientiam non vident. quia repulsi per superbiam nequaquam habere potuerunt. Famam autẽ eius audisse, est eius potentiam ex virtute cognouisse.

l *Deus intelligit viam.* Acsi dicat: Deo notũ est, vel q̃n per carnem ad homines sapientia veniat, vel q̃uo apud patrem inuisibiliter (ẽt cum fores aperuerit) persistat. Locus enim nõ localis sapiẽtiæ pater est, iuxta illud: *Ego in patre.* Vel, Deus intelligit viã eius, quia solius diuinæ visionis est cernere, vel quibus modis sapientię intellectus ad cor hominis veniat, vel cuius mens intellectum vitę quem percepit, nõ amittat. Sed quia hæc sapientia per carnem manifestata, in cunctis mundi partibus electorum fuerat corda repletura, Sequitur:

m *Ipse enim mundi fines intuetur.* Respicere Dei, est perdita ad gratiam reformare.

Dei respicere.

n *Qui fecit ventis pondus.* Velocitate & sublimitate vẽtorum in scriptura

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Non adæquabitur ei aurum. *in pretiositate.*

2 Vel vitrum. *in perspicuitate, qui clara est & nunquam marcescit, vt habetur Sap. 6.*

3 Trahitur autem, &c. *Sapientia enim, prædicto videlicet modo dicta ita occulte conceditur, quod latet etiam eos quibus datur, secundum quod dicitur Ecc. ix. a.* Nescit homo vtrum amore an odio dignus sit.

4 Non adæquabitur ei topazius. *Lapis enim huius speciei melior inuenitur in Aethiopia, quam alibi.*

5 Nec tincturæ mundissimæ componentur. *i. simul ponentur in pretio. Et vocatur hic tinctura mundissima panni serici pretiosissime tincti. Et omnia ista dicta sunt ad ostendendum, quod omnia corporalia quantuncunque pretiosa, non possunt sapientiæ comparari. ideo subditur:*

6 Vnde ergo sapientia venit. *q. d. non potest haberi per industriam hominum. ideo subditur:*

Abscon-

7 Abscondita. *Nec etiã per angelos potest conferri. ideo subditur:*

8 Volucres quoque cæli latet. *idest angelos, qui quibus, & qualiter sit danda nesciunt, nisi habuerint ex reuelatione diuina.*

9 Perditio & mors dixerunt. *idest diabolus & infernus.*

10 Auribus nostris audiuimus famam eius. *Dæmones enim & homines damnati de ista sapientia bene loqui audierunt, sed non consecuti sunt. & ideo bene dicitur:* Audiuimus famam eius. *sed nõ præsentiam eius percepimus.*

11 .Deus intelligit. *Hic cõsequẽter ostenditur a quo & quibus ista sapientia datur, cũ dicitur:* Deus in. vi. eius. *i. qualiter debeat dari.*

12 Et ipse nouit, &c. *idest quibus debeat conferri secundum dispositionem suæ prædestinationis, quod probatur, cum dicitur:*

13 Ipse enim fin. &c. *i. omnia tempora & loca, & omnia quæ fient in eis, & sunt facta.*

14 Qui fecit ventis pondus: *dando eis inclinationem sui motus. Inclinationes enim rerum sunt pondera eorum. Vnde dicit Augu. Amor meus pondus meum, eo feror, quocunque feror.*

Et aquas

MORALITER.

8 *Volucres quoque cæli latet.* idest dęmones, qui dicuntur volucres. Matth. 13.

9 *Perditio & mors dixerũt &c.* Licet enim angeli ante casum de cęlo clariorẽ cognitionẽ habuerint quã homines, tamen non viderunt diuinam essentiam, nec propria personarum.

11 *Deus intelligit viam eius.* idest processum eius per naturam a patre, & processum eius in mente per gratiam.

12 *Ipse nouit locum eius.* s. sinum patris, & secretum mentis.

14 *Qui fecit ventis.* superbos humiliando.

Et aquas.

in scriptura solent animæ signari, quas dum superna grã re-
A plet maturitate indita graues reddit, vt ab intẽtione Dei nõ leui motu dissimilant. Vel uentis pondus facere, est cõcessã hic electis de uirtutib. gloriã permista infirmitate tẽperare.
a *Et aquas appendit &c.* Aquas dicit mentes spũsancto repletas, quas appendit in mensura, quia sancti qui spiritu leuãte ad sũma rapiunt, ne aliqua elatiõe supbiãt, quibusdã tẽtationib.
B reprimunt. Leuat q- dem sed cũ mensura, non quãtũ volũt, proficiũt: ne eleuentur. Elias mira fecit, sed mulierem fugit, timore perculsus.

† fulguri & tonitruis.
Ioan. 14. b.

a ¶In hoc virtus eius apparet. b ¶In hoc custodia ex sua infirmitate.
a tis pondus, & aquas appendit in mensura. Quando ponebat 1
b a ¶Quia spiritus & verbum patris, quod si potest sciri, dixit homini quod inde potest capere. 2
c pluuijs legem, & viam † procellis sonãtibus. Tunc vidit illã, & 3 4
d e enarrauit, & præparauit, & inuestigauit, & dixit homini: Ecce 5 6
f a ¶Initium sapientiæ timor domini. Psal. 110. b. 7
timor dñi, ipsa est sapientia: & recedere a malo, intelligentia. 8 † 9

b *Quando ponebat pluuiis legem.* Pluuia, pdicantiũ dicta q blande suadent, sunt. Prædicatori lex est posita, vt viuẽdo impleat quod suadet. Procellas sonãtes dicit verba terribilia de vẽturo iudicio. Viam aũt procellis posuit, cum prædicatorib. suis, ad corda terrore iudicij percussa aditum fecit. Prius autẽ lex ponitur, vt postmodum via pandatur, quia illa uox cor auditoris penetrat, quæ hoc quod sonuit, opere conseruat.
C c *Tunc vidit illam, & enarrauit.* Hanc incarnatã sapientiam, uidit, id est uideri fecit & enarrari, a prædicatoribus pparari, &
D inuestigari ab audientib. fecit. Sibi quippe illã præparat, quisquis illã bene uiuẽdo in diẽ iudicij propitiã habere curauit.
d *Vidit illam, &c.* Vidit, qa species est, enarrauit, quia verbum præparauit, qa remedium inuestigauit, qa occultũ. Notandum quòd hæc quatuor pdicta ipsi Deo Dei filio conueniũt.
e *Et dixit homi. &c.* Quia naturã sapientiæ penetrare nõ possumus quid sit in se,
E ex cõdescẽsione Dei audiuimus quid sit ĩ nobis. Namque hãc habere certum est, quem timere Deum incertum non est.
* Isidor. Summa sapientia est vera de Deo opinio, scientia summè diuina, actio optima.
* Græc. Theolo. Prima sapientia uita laudabilis.
* Chrys. Maxima sapientia Deum piè ac religiosè colere.
f *Ecce timor domini ipsa, &c.* q. d. Si Deũ times, constat quia sapiẽtia plenus es, quæ apud hoĩem timor dñi uocatur. Sed qa
F ille uerè uim diuini timoris intelligit, qui se ab omnib. prauis operibus custodit, subdit: Et recedere a malo, intelli.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et aquas appendit in mensura. *continẽs eas infra limites oceani, ne effundant se super aridam.*
2 Quando ponebat pluuijs legem. *vt certis tẽporibus descenderent, & certis modis scilicet guttatim & non totum simul, prout expedit terrænascentibus.*
3 Et viam procellis sonantibus. *id est vndis maris sonitum ex sua concussione generantibus.*
4 Tũc vidit illã. *in seipso in quo omnia cõtuetur: & licet ista intuitio sit ab æterno, tamen dicitur speciali modo vidisse, quando ex sapientia sua æterna mundus processit in effectu in tempore: de cuius productione loquitur, vt patet ex dictis. Et quia non solum sapientiam in seipso vidit, sed etiam eam communicauit angelis & hominibus, qui sunt capaces ipsius, ideo subditur:*
5 Et enarrauit. *angelis eam communicando omnibus secundum illos, qui dicũt eos fuisse creatos in gratia, vel bonis tantum secũdum alios: quia hic est sermo de sapientia prout habet annexam gratiam, vt patet per præd cta.*
6 Et pręparauit. *dãdo eam hominibus, quæ datio dicitur quædam præparatio inquantum prius saltem ordine naturæ creauit animam humanam capacem gratiæ, tanquam præparans locum sapientię.*
7 Et inuestigauit. *id est inuestigari fecit, quod est quando ex prima gratia diuinitus data proceditur per meritum ad gratiæ augmentum, sicut ĩ speculabilibus inuestigatio est pcessus a principijs ad cõclusiones.*
8 Et dixit homini. *id est ipsi Adæ, & aliis sanctis quibus inspirauit, quod subditur:* Ecce timor domini ipsa est sapientia.
9 Et recedere a malo. *Sicut intellectus q est habitus principiorum, est principium sciẽtiæ quæ est habitus conclusionum: Sic intelligentia suo modo est principiũ sapientiæ, de qua hic est sermo. Intelligentia autem ista est recedere a malo, quia hic recessus est principium accedendi ad Deum, per hoc quod anima ipsi Deo totaliter subditur, vt instinctũ & voluntatem Dei totaliter sequatur: & ista subiectio includit gratiã & virtutes infusas, secundum quod dicitur Ro. viii.* Qui spiritu Deí agunt, hi filij Dei sunt. *Et talis subiectio ad Deũ propriè dicitur timor, qui est spiritussancti donũ: cui annectũtur gratiæ & virtutes infusæ. Et sic patet, quod timor Dei bene dicitur sapiẽtia, de qua hic est sermo:* Et recedere a malo, intelligentia: *Et sic etiam patet magnitudo boni quod confertur iustis etiã in præsenti: propter q vere dicuntur felices, licet bonis temporalibus careant: & impii, vere sunt miseri, licet bonis temporalibus abundent.*

CAP.

MORALITER.

1 *Et aquas appendit &c.* vnicuique dans sapientiam secundum propriam virtutem.
2 *Quando ponebat.* dirigendo linguam doctoris secundum auditorum capacitatem.
3 *Et viam procellis sonantib.* quod fit, quando per sonum prędicationis incutit iudicij futuri terrorem mentib. humanis.
4 *Tunc vidit illam.* id est videri fecit, quia per talia cognoscitur imperfectè tamen.
8 *Et dixit homini.* per scripturas & doctores.
† *Timor domini &c.* Timor enim filialis habet annexum sapientiæ donum.
9 *Et recedere a malo.* quia per talem recessum mens hominis purgatur, & sic ad primæ veritatis intelligentiam eleuatur.

ADDITIO I.

In cap. 28. vbi dicitur in postil. *Hẽt argentum venarum suarũ princi.* Circa illa quæ continent in hoc ca. præter ea q in postil. traduntur vñr tria notanda: primum est qđ Iob intendit instruere socios quib. in præcedente cap. dixerat: *Docebo vos per manum Dei,* vt cũ pro inueniendo seu acquirendo bona tẽporalia pretiosa, vt aurum & argentũ, & pretiosos lapides diligenter hoĩes laborẽt, vt patet ex loco & modo inuẽtionis eorũ, de quib. hic agitur: peramplius & diligẽtius debẽt laborare pro bonis spũalibus, quę per sapientiam intelligunt, acquirendis, cum sint inæstimabiliter meliora, quia vt dicit: *Nescit homo pre. &c.* nõ adæquabitur ei au. &c. per quem modum sapiens exhortatur filium per disciplinam suã. Pro. 2. a. *Si quæsieris eã. s. sapientiam, de qua ibi loquitur, quasi pecuniã, & quasi thesauros effoderis illã, tunc intelliges timorem dñi, & sciẽtiam Dei inuenies.* Secũdum est, q Iob intendit socios prædictos docere, quòd pręcipua bona temporalia, vt metalla, & pretiosi lapides, de quibus hic facit mentionem, hñt suæ emanationis principia subtus terram, & in profundis fluuiorũ sunt abscõdita, vt in hoc ca. traditur. Ex quo patet, q non sunt excellentis naturæ seu conditionis, sm enim ordinem naturę diuinitus institutum, illa quæ altiorem locũ tenent, altioris dignitatis sunt, vt patet de regione empyrea respectu ęthereę, & de ętherea respectu elementaris. Sapientia verò de qua hic agitur, etiã si intelligatur de sapientia creata, quę grãm & virtutes infusas importat: hẽt emanationem immediatã a summo rerum principio. vnde cõcludit: *Deus intelligit viã eius, &c.* Ex quo sequitur, quòd huiusmodi sapientia a Deo procedẽs inæstimabiliter excedit bona alia ab inferioribus emanãtia: in quo conformat Iob sapiẽti, qui Prou. 2. ca. supradicto postquã discipulum suũ erudiendo dixerat: *Si quæsieris sapientiam quasi pecuniam & quasi thesauros effoderis illã &c.* subiũgit: *Quia dñs dat sapientiã: ex ore eius scientia.* q. d. eminentior est, sapientia quę a sũmo Deo procedit, q̃ thesauri quos fodiẽdo in terra inuenis. Tertiũ est quod Iob in hoc cap. & in pręced. voluit informare socios de illis virtutibus, de quib. Deus ipsum Iob commendauerat. Fuerat. n. Iob cõmendatus a Deo de quatuor virtutibus, de quibus dicitur in principio libri: Iob erat vir simplex & rectus, timens Deum, & recedens a malo. Vnde de simplicitate quę est quędã innocentia, dixit in pręced. cap. *Donec deficiam non recedã ab innocentia mea.* De rectitudine verò quę consistit quodammodo in perseuerando in bono proposito indeclinabiliter incedendo, dixit ibidem: Iustificationẽ meam quam cępi tenere, non deseram. De timore verò Dei, & recessu a malo concludit in hoc ca. finaliter dicẽs: *Ecce timor domini ipse est sapientia. Et recedere a malo, intelligentia.* q. d. socijs, ista sunt quæ a Deo habui, & ideo non abscondã a vobis, sicut eis pręmisit, di. *Docebo vos per manum Dei, quæ omnipotens habuit.* q. d. in me non abscondam &c.

ADDITIO II.

In eod. cap. 28. vbi dicitur in postil. *Tunc vidit illam in seipso.* Hoc quod dicitur? *Tunc vidit illam &c.* in glo. interline. de sapientia incarnata, sic exponit; *Tunc vidit illam.* id est videri fecit, & enarrauit per ora prędicantium, & pręparauit in cordibus auditorum, & inuestigauit occulta &c.

REPLI-

REPLICA. In ca.28. vbi postillator illum passũ: *Tunc vidit illam*, exponit de sapientia creaturis communicata per modum gratiæ infusæ. Bur. dicit glo interli. exponere de sapientia incarnata ad literam, sed Burgẽ. falsè allegat glossam interlinearem, quia nec illa, nec quæcunque alia sic exponit per allegoriam. Ait enim incarnatam sapientiã: *Tunc vidit*, idest videri fecit. Manifestum est autem per processum literę, quòd hic ad literam non dicitur de Christo, quia literaliter fit comparatio bonorum spiritualium ad transitoria prout in postilla.

CAP. XXIX.

A a A*Ddidit quoque Iob &c.* * Nicetas. Coactus Iob se laudat diuina id volente prouidentia vt sanctorũ virorũ expressas quas imitaremur haberemus imagines. In hoc vltimo sermone, vltimum tempus ecclesiæ designat, quando aduersarios suos, i. carnales & hæreticos vel Gẽtiles (quos nũc studet sapientię auctoritate cõprimere) effrena iactantia elatos, cogitur irrisa tolerare. Beatus autem Iob typũ ecclesiæ tenens, quę tunc in angustijs
B erit: & tamen reminiscetur nostrę quietis, & sua transacta narrat, & alijs vẽtura denũtiat. Ecclesia enim tantis premetur malis, vt hæc nostra misera tempora cum suspirio desideret. vnde dicit.

CAP. XXIX.

a ¶In figuris se mysteria loqui innuit

a ADdidit quoq; Iob assumens parabolam 1
a ¶Ecclesia tantis premetur malis, vt hæc nostra tempora misera cum suspirio desideret.
suã, & dixit. Quis mihi tribuat, vt sim 2
a ¶Qualis in illis mensibus fuit enumerat, modo infirmi in sinu pacis custodiuntur, sed tunc cadent.
b iuxta mẽsẽs pristinos, scd̃m dies qbus 3 4
c d e Deus custodiebat me? Qñ splendebat 5
f lucerna eius sup caput meũ, & ad lumẽ 6
g eius ambulabã ĩ tenebris? Sicut fui in dieb. adolescẽtiæ meæ, 7
h ¶ His verbis non immerito etiam simulatio religionis plangitur, quia nonnulli etiam nunc Christiani esse non appetunt, sed videri, quibus videlicet Deus in publico est, non in secreto. 8
a ¶ Vt in eius secreto proficerem. ¶ Et etiam extra custodiui.
qñ † secretò Deus erat in tabernaculo meo. Qñ erat omnipo 9 10
i k tens mecũ, & in circumitu meo pueri mei. Qñ lauabam † pe- 11

b *Quis mihi tribuat, vt sim. &c.* Statutus dierum numerus menses vocantur. Nomine autem mensium collectiones signat animarum. Reminiscitur ergo ecclesia quãta prædicationis suæ collestis animabus lucra reportabat.

Congruè vltimus sermo agit de vltimis tẽporibus, quando erit error apertus qui modo occultus est.

c *Menses pristinos.* Dies cũ colligunt̃ in mensib. subtrahunt̃, quia ecclesia dum lucentes animas colligit, in intimis abscõdit. Vel mensis ꝓ perfectione ponitur, quę erit eis in requie,
C quib. nunc est in operatione, cuius nunc reminiscit̃ ecclesia.

d *Secundum dies &c.* Quia se tunc in deficientib. ex persecutione æstimabit, eadem quæ se nũc in istis respicit custodiri.

D e *Qñ splendebat lucer. &c.* Lucerna lumen sacrę scripturę vocatur. Nunc ergo lucerna super caput ecclesiæ splendet, quia sacra eloquia tenebras nostræ mentis irradiant.

* Olym. lucerna est diuina lex & rõ q̃ ĩ mẽte Iob loquebat̃.

f *Et ad lu. eius &c.* Ecclesia, etsi alienæ cogitationis occulta non penetrat, quia quasi faciem Dei non cognoscit in nocte, ponit tñ gressus boni operis directa lumine supernę locutionis.

E g *Sicut fui in diebus adolescẽtiæ.* Adulta erat ecclesia, qñ repleta spiritu ꝑ prædicationis ministerium, in filiorum conceptione fatebat̃. Paruula ecclesia, vbera nõ habuit cum antequã proficeret, nullos prędicatione fouit adulta, qñ verbo Dei copulata, filios prædicando gñat, sed tunc erit senio sterilis.

† societas (vel absconditum) Dei erat. † vel vias meas (aut gressus meos)

h *Qñ secreto Deus erat in ta.* Tabernaculum habitationẽ mentis dicit. Quisquis aũt mandata Dei tacitus cogitat, secreto illi Deus in tabernaculo est, vt. n. demonstraret quantus intus proficeret, secreto Deũ fuisse suo in tabernaculo perhibuit, vt etiam ostendat opera rectitudinis quãtum extrinsecus custodiuit, adiungit: *Quando erat omnipotens mec.* sequitur:

i *Et in. &c.* Pueri vocant̃, q cœlestib. mãdatis inseruiũt, q nũc in circumitu eius sunt, quia in cunctis ferè gentib. reperiunt̃.

F K *Quando lauabam pe. &c.* Pedes ecclesiæ sunt inferiorũ operum ministri, qui dũ ad vsus necessarios ea quæ sunt exterius exercent

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXIX.

1 ADdidit quoque Iob &c. *Postquam sanctus* Iob *ostendit in generali, quod iusti aliquando flagellantur in præsenti, hic consequẽter hoc idem ostendit in speciali applicando ad seipsum. Et primo circa hoc enumerat felicitatem in qua fuit. Secundo calamitatem in quam incidit. ca. se. Tertio innocentiam quã semper tenuit ca. 31. Circa primum primo declarat modum suę prosperitatis. Secundo circa hoc confidentiam suæ securitatis, ibi:* Dicebatque. *Prima in duas, quia primo declarat suam prosperitatem in bonis spiritualibus. Secundo in temporalibus, ibi:* Quando lauabam. *Circa primum dicitur:* Addi. quoque Iob &c. *Et in hoc designatur alius modus declarandi suum propositum, scilicet per sui ipsius exemplum, di.* (Diuisio.)

2 Quis mi. tri. *Incipiendo declarare prosperitatem suam incipit a spiritualibus bonis: & ideo hoc exprimit per modum optantis, quia spiritualia bona quibus nullus male vtitur, sunt simpliciter optanda.*

3 Vt sim iuxta menses pri. *idest in pristina prosperitate.*

4 Secundum dies &c. *In anima & corpore.*

5 Quando splen. lu. &c. *idest diuina illustratio procedens a superiori de sua gratia speciali vltra naturalem illustrationem me illustrabat.*

6 Et ad lumen eius ambulabam in tenebris. *idest in dubijs rectè procedebam per eius specialem directionem.*

7 Sicut fui in diebus adolescentię meę. *Quia ex tunc fuit sanctæ vitæ & deuotæ. vnde subditur:*

8 Quando secreto Deus erat in tabenaculo meo. *idest quando in secreto loco tabernaculi mei ꝑparato ad actum orandi Deus mihi aderat, quia in actu orationis homo loquitur cum Deo, & Deus cum homine ipsum illustrando & consolando.*

9 Qñ erat omnipo. &c. *per specialem gratiam & protectionem.*

10 Et in circũitu, &c. *Quos nutriebam in amore Dei. Ex dictis videtur alicui, quod Iob cecidisset a sapientia quæ includit gratiã dei, quia dicit:* Quis mihi tribuat, vt sim iuxta mẽses pristinos &c. *Cuius tamen contrarium dictum est frequenter, scilicet quod aduersitas non deiecit eum a virtute. Dicendum, quod licet aduersitas non deiecerit eũ ab habitu sapientiæ, nec ab actu, cum aduersitates sustinuerit patiẽter, quod est proprium sapientis, scilicet fortunas aduersas æquanimiter ferre, vt habetur 1. Ethicor. tamen aduersitas superueniens sublimitatem actus sapientiæ, qui in contemplatione summi veri, & amore summi boni consistit, in aliquo impedit inquantum attentionem animæ retrahit, ne in summum verum & bonum tota intentione feratur præ dolore sensitiuæ partis, cui naturaliter compatitur retracta in aliquo, nisi hoc diuina virtute impediatur, sicut fuit in Christo, in quo dolor passionis non impediebat superiorem animæ partem a sublimitate contemplationis, & hoc impedimentum ex parte sensitiuæ partis prouenient desiderabat sanctus Iob amoueri, dicens;* Quis mihi. (Aduersitas.)

11 Quando lauabam. *Hic cõsequenter declarat prosperitatem suã in temporalibus bonis, & primo quantum ad diuitias. Secundo quantũ ad honores, ibi:* Qñ procedebam ad portam. *Circa primum sciendum ꝙ diuitiæ antiquorum principaliter erant in pecudibus, & inde dicta est pecunia. Illud autem quod est præcipuum inter illa, quæ de pecudibus extrahuntur est butyrum, quod est pinguedo lactis: & ideo per abundantiam ipsius intelligitur abundantia in aliis bonis, quæ de animalibus proueniunt, cum dicitur:* (Pecunia vnde dicatur. Præcipuũ ex pecudibus.)

Quando lauabã pedes meos butyro. *Id est tantam abundantiam habebam butyri, quòd poterant ibi pedes lauari, sicut quando habetur magna copia vini, ad illam exprimendam dicitur, quod abundat vsque ad lotionem pedum, quamuis ibi non lauentur.* (Butyri & vini abundantia quomodo exprimatur.)

Quan- Et pe-

MORALITER.

1 *Addidit quoque &c.* Secundum beatum Grego. Iob tenet hic typum ecclesię quæ erit tempore tribulationis sub Antichristo futuræ: & sic primo desiderando recolit tempus pacis præteritæ, dicens:

2 *Quis mi. &c.* idest sicut eram tempore pacis præteritæ.

4 *Secundũ &c.* Per potentiã principum Chrianorũ in pace.

5 *Quando splendebat lucerna eius su. &c.* i. super prælatos qui capita sunt ecclesiæ, quibus fiebant illuminationes diuinę.

6 *Et ad lumen eius &c.* scilicet in via morum inter malos homines, qui tenebræ dicuntur ratione vitiorum.

7 *Sicut fui in diebus &c.* idest tempore Constantini. Nam in adolescentia robur notabiliter inualescit, nunc autem ecclesia notabiliter profecit.

8 *Quando se. de. erat &c.* In secretis orõnibus me consolando.

10 *Et in circumitu meo pueri &c.* id est ecclesię ministri.

11 *Quando lauabam, &c.* idest affectiones cordis mei pinguedine spiritussancti.

Et *Et pe-*

exercent per extremũ ministeriũ, velut pedes terræ inherẽt.
A Sed debẽt qui p̃sunt crebræ admonitionis voce infusionem pinguedinis talibus ministrare: qđ Iob suis fecit. Solẽt enim pedes itineris asperitate lacerari. Pedes Dei, p̃dicatores, q̃ nõ sine culpa, sed lauantur butyro, quia pinguedine boni operis mũdat᷑ collectus puluis gloria p̃dicatiõis. Vel, quasi fessi pedes butyro vnguntur, dũ p̃dicatores bonis operibus sibi ministrãtiũ fouentur: idest fructu magis quam dato: Ita ex voce capitis, ex voce corporis, pedes sũt qui exteriora ministrant.

* Nicetas. Vim pecoris declarat, & gregẽ armentorum lacte & butyro.

B a *Et petra fundebat mihi, &c.* Quia ĩ ea Christi prædicamẽta intimæ vnctionis emanant. De hac petra riui olei exierunt euangelistarum libri. Vel riuos olei dona spiritus dicit.

b *Qñ procedebam, &c.* Per portã ciuitatis quæque bona actio designatur, per quam anima ad cõuentum regni celestis ingreditur. Nunc ergo ecclesia ad ciuitatis portam procedit, quia vt aditum regni celestis percipiat, in sanctis se actionib. exerit. Mos veterum fuit, vt seniores in porta consisterent, & causas introeuntium iudicarent, vt vrbis populus esset pacificus, in quam discordes ingredi non liceret, quod & Iob fecit.

* Nicetas. Verberat amicos insultantes quibus antea erat formidolosus & gloriosus.

c *Et in platea parabant, &c.* Quia in magnæ auctoritatis latitudine sui magisterij exhibet libertatem. Qui enim recta quæ sentit publica voce prædicat, quasi in platea, super cathedrã sedet, cum nulla de sua prædicatione metuit, nullius pressus terroribus se sub silentio abscondit.

d *Videbant me iuuenes &c.* Iuuenes dicit, quia nulla cõsilij grauitate fulciuntur: senes, morum grandæuitate maturos. Et est sensus: Ecclesiæ vigorem & rectitudinem maturi formidant, & grandeui glorificant.

C e *Principes cessabant loqui.* Principes vel duces dicit hereticæ prauitatis auctores. Et est sensus. Cum prædicare mihi publica voce licuit, omnis me qui veritati non fuit subiectus expauit. Digitum ori superponunt, dum falsis querelis non ratione vocis se reprimi, sed virtutis manu significant.

D * Orig. Digitus ori iniectus index silentij, vel innuit illorum facta eorundem labra conclusisse, conscij.n. erãt se minima fecisse, Iobum maxima. Digitus enim minimam actionum declarat.

* Isidorus. Non mirũ si Pharisæus se laudans reprehenditur, Iob cõmẽdatur, quia ille spõte, hic coactus se laudauit.

f *Vocem suam cohibebant duces.* Nimirum hi qui post se errãtes populos trahere conantur, ne loqui peruersa nũc audeant, &
E auctoritatis frenantur pondere & virtute rationis. Quorum lingua gutturi suo adhæret, quia & si peruersa loqui verba voce non audent, intus tamẽ apud se contegunt cuncta quæ contra veram fidem proponere falsa moliuntur.

Contra hæc fere. de vltimis: *Lamiæ nudauerunt mammam.* id est, hæretici qui humanã faciem sed per impietatẽ belluina habent corda, tunc liberè errorem suũ predicabunt. Illo nãque tempore cum sancta ecclesia aduersitate premit᷑, prauis quibusq; prædicatoribus licentia locutionis datur. Tunc catulos lactant, quia malè sequaces paruulorum animas dum peruersa insinuant ad impietatem nutriendo confirmant.

g *Auris audiens.* Ibi dixit, quod exhibuit per doctrinam, hic quid per misericordiam. Ibi verbis parit & satiat, hic a malis defendit: *Auris audiens beati. me.* Qualis in sermone, qualis in opere fuerit, ostenditur. Ille autem ecclesiæ verba beatificat, qui ea quæ audierat, opere consummat. Ille ei testimonium perhibet: qui exemplis vitæ illius bene viuendo respondet.

h *Eo quod liberassem pauperem vociferantem.* Ecclesia pauperem vociferantem liberat, cum peccatori veniam deprecãti, eas quas commisit culpas, relaxat.

F i *Et pupillum cui non esset adiutor.* Pupillum liberat, dum vnusquisque

a ¶Christus quo docente riui vbique manauerunt. b ¶ Prædicamenta intimæ vnctionis. ¶ Quia currunt & vngunt.

a des meos butyro, & petra fundebat mihi riuos olei. Quando 1
b procedebam ad portam ciuitatis, & in platea parabant ca- 2 3
c a ¶Tunc. ¶Quia deprehendi in suis maculis timent 4
d thedram mihi: Videbant me iuuenes, & abscondebantur, & 5 6
a ¶Leues fugiunt, perfecti vitæ meritis assurgendo venerantur.
e senes assurgentes stabant. Principes cessabant loqui, & † digi- 7 8
a ¶Qui post se trahunt errantes. 9
f tum superponebant ori suo. Vocem suam cohibebant duces, 10 11
a ¶Quia & si peruersa libere loqui non audent, intus tamen apud se contegunt.
b Audientibus & videntibus venerationi se fuisse dicit contra increpationes amicorum.
g & lingua eorũ gutturi suo adhærebat. Auris audiẽs beatifica- 12
¶ De hoc est testimonium. 13
h bat me, & oculus vidẽs testimoniũ reddebat mihi, eo q̃ libe- 14 15
i rassem pauperẽ vociferantem, & pupillũ cui nõ esset adiutor. 16
17

† mur

Thre

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et petra.* idest terra petrosa ad fructificandum inepta.

2 *Fundebat mihi riuos, &c.* idest proferebat oleũ in abundantia: & per hoc intelligitur abundantia in alijs terrænascentibus, inter quæ oleum est de præcipuis.

Diuisio. 3 *Quando procedebam.* Hic consequenter declarat in honoribus suam prosperitatem. secundo subdit huius honoris causam, ibi: *Auris audiens bea.* Circa primum dicit: *Quando procedebam ad portam ciuitatis.* vbi erat locus iudicij.

4 *Et in platea.* idest in manifesto & patenti loco.

5 *Parabant cathedram mihi.* tanquam omnibus superiori.

6 *Videbant me iuuenes.* idest insolentes.

7 *Et abscondebantur.* timore iustitiæ meæ.

8 *Et senes assurgentes stabant.* ad faciendum mihi reuerentiã.

9 *Principes cessabant loqui.* idest, principales in iudicio post me tacebant me superueniente.

10 *Et digitum superponebant ori suo.* Quia nullus præsumebat verbum meum interrumpere.

11 *Vocem suam cohibebant duces.* scilicet militum qui inter alios sunt audaciores, & tamen non audebant sententiæ meæ contradicere.

12 *Et lingua eorum gutturi suo adhærebat.* idest silebant, acsi facti fuissent muti nescientes aliquid contradicere: Diuitias autẽ & honores predictos dicit Iob pertinere ad suam felicitatẽ temporalem: quia talia sicut impedimenta sunt reprobis, ita probis sunt adiumenta virtutis, vt dicit beatus Ambrosius super Lucam: qualis erat ipse Iob, qui ad opera virtutum talibus vsus fuerat, vt patebit ex sequentibus.

13 *Auris audiens.* Hic consequenter ponit prædicti honoris sui causam. honor enim deferendus est alicui in testimoniũ suæ virtutis: & ideo consequenter ostenditur quomodo Iob potentia & honoribus virtuose vtebatur: cum subditur: *Auris audiens.* sententiam meam.

14 *Beatificabat me.* propter eius æquitatem.

15 *Et oculus uidens testimonium &c.* de veritate mea & iustitia.

16 *Eo quod liberaßem pauperem uociferantem.* idest querimoniam coram me facientem de iniusta oppressione.

17 *Et pupillum cui non esset adiutor.* propter quod eram eius defensor.

Bene-

MORALITER.

1 *Et petra,* idest Christus.

2 *Fundebat mihi riuos olei.* idest fluenta gratiæ in sacramentis noui testamenti.

3 *Quando procedebam ad portam ciuitatis.* Hic recolitur auctoritas ecclesiæ, cum dicitur: *Quando procedebam ad portam ciuitatis.* ad determinandum causas quę antiquitus determinabantur in portis.

4 *Et in platea parabant cathedram mihi.* Per plateam latitudo orbis significatur, in qua ecclesiæ sententia tenetur.

6 *Videbant me iuuc. & abscon.* Nam timore ecclesiæ multi iuuenes ab insolentijs retrahebantur.

8 *Et senes assurgentes stabant &c.* mandatum ecclesiæ reuerenter suscipiendo.

9 *Principes cessabant loqui &c.* mandatis ecclesię assentiendo.

13 *Auris audiens &c.* idest videntes & audientes processum ecclesiæ iustum approbant eum.

16 *Eo quod liberassem pauperem &c.* a facientibus calumniam. Potest etiã hoc exponi magis spiritualiter sic: *Eo quod liberassem pauperem.* idest peccatorem virtutibus & gratia spoliatũ.

† *Vociferantem.* in vera confessione.

17 *Et pupillum.* idest separatum ab ecclesia matre sua per fraudem hæreticorum.

Benedi-

quisq; mortuo antiquo patre diabolo, ad sanctę ecclesię sinũ A currens, in ea exhortationis adiutoriũ inuenit. Magnæ miæ ista sunt opera, pauperem liberare, & pupillum periturum eripere, viduam consolari. Hæc etiam ecclesia & corporaliter exhibet & spiritualiter.

tatis quia bñ agit, quæ pia sunt, qui prius seruat iusta, vt pietas ex fonte iustitiæ ducatur, qũo enim alii est pius, qui sibi impius & nondum se diligit, qui sibi nequam cui bonus? D

f *Pater eram pauperum.* Pauperes enim spiritu ex eius prædicatione generantur.

a *Benedictio perituri.* Benedictio perituri su per eam venit, cum peccatoris interitum præuenit, & sãctis exhortationib. a culpę fo uea reducit.

b *Et cor viduæ consolatus sum.* Magnam consolationem cor viduæ suscipit, quando fidelis anima in verbis ecclesiæ de aduentu illius, aliquid, cui spiritualiter est coniuncta, cognoscit.

c *Iustitia indutus sum.* Ille iustitia sicut vestimento induitur, qui se vndique bono opere protegit, & nullam B actionis suę partem nudam relinquit. Pharisæus namque ille qui in templum oraturus ascendit, ciuitatem cordis sui insidiantib. hostib. per elationem aperuit, quam frustra per ieiunium & eleemosynas clausit, incassum munita sunt cætera, cum locus vnus de quo hosti patet aditus munitus nõ est. Eleazar elephantum occidens sub ipso occubuit. Sic qui vitia superat, si superbit sub ipsis occumbit. Sub hoste quem occidit moritur qui de culpa quam superat, eleuatur.

d *Et diademate iudicio meo.* Iustorum iudicium diadema dicitur, quia per hoc non in terrenis & in infimis, sed sursum remunerari concupiscunt.

Indutus sum iudicio quod comparatur coronæ, q̃ supra ponitur, quia in cælo q̃rit coronari, nõ in terra. Bona sua aperit, vt amici nõ increpãtes erigant, sed tacẽtes imitentur. Valet ẽt memoria priorũ contra desperationẽ pro increpationib.

e *Oculus fui cęco &c.* Beatus.n. Iob & illi per semetipsum manũ pbuerat, & hũc portando sustinebat per semetipsũ, quia scit a Deo plus pẽsari animum q̃ factum. Ecclesia oculus est cæco & pes claudo. Cęcos.n. prędicãdo illuminat, claudum opitulãdo sustẽtat. Cæcus quippe est q adhuc quo pergat, nõ videt. Claudus est qui non pt ire, quo videt. vel cæcum Gẽtilẽ, claudũ aũt Iudaicũ populum dicit, quia ille oculos nõ habuit. i. legem, quia non accepta lege nõ videt quo ire debuisset, hic econtra legem sciendo quidẽ tenuit, sed in ea gres- C sum recti operis non tetendit. *Oculus fui &c.* Post iustitiã pietatis

a Vel, quod. b Non iuuenis uel iuuenes. c Ecce quam mansuetus, qui supra rigidus cum dixit. Videbant me iuuenes & abscon. &c. Rectoribus vtraque tenenda, vt scilicet disciplinæ vigor mansuetudinem regat, & mansuetudo ornet vigorem, & sic alterum commendetur ex altero, vt nec vigor sit rigidus, nec mansuetudo dissoluta.

a Benedictio perituri super me veniebat, & cor viduæ † consolatus sum. † Iustitia indutus sum, & vestiuit me sicut vestimẽto, & † diademate iudicio meo. Oculus fui cæco, & pes claudo. Pater eram pauperum, & causam quam nesciebam, diligentissime inuestigabam. Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prædam. Dicebamque in nidulo meo, moriar, & sicut † palma multiplicabo dies. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14

a Vndique vt necubi sit aditus hosti, aliter non valet. Iustitia.
a Quia iustorum iudicia per magni operis gloriam, ad retributionis ducunt coronam.
b bonus semper apud se iudicat, quid Deo, quid proximo debeat & se de vitiis mundat.
c Ecce quæ viscera misericordiæ. d Ego ipse.
a Quæ largiebatur, ex affectu dedit, non timore iudicii. ¶ Quia vis misericordiæ illius, naturam fuerat imitata, vt eos quasi filios cerneret, per amorem quibus pater præerat per protectionem
b Operando. ¶ Vnde nemo fit præceps in sententia.
a ¶ Insidias eius nudando.
a Animam quam iam a peccato frangendo momorderat, ad salutem vitæ conuertendo.
a In tranquillitate pacis. b Idest paulatim crescens, vel demum erit prosperitas & robur.
c Dicebam.

g *Et causam quam nesciebam.* Ecclesia cum per electos mala carnalium iudicat, hoc quod nescit, inuestigat, quia mala quæ nescit operando, inuestigat per iudicium corrigendo. **Causam quam nesciebam, &c.* Iustus in suis actionibus, & pius in infirmitate proximorum, est etiam strenuus in negotijs pauperum, vt qui æterna quærit, ad omnia merita extẽdatur. vnde Salomon. *Qui Deum timet, negligit.* sunt tamen minora pro maioribus relinquenda.

Eccle. 14. a.
† lætificabam.
Eccl. 7. c.
† arena vel phœnix.

h *Conterebam molas &c.* Iniquus dicitur diabolus. Per molas, occultæ eius insidiæ: p dentes apertę culpæ demonstrat' perpetratio. Prius ergo necesse est occulta cõsiliorũ illius machinamenta prodere, ut auditoris nostri animam in aperto lapsu ualeamus reuocare.

Mysticè. E

* Chrysost. quasi ex ore leonis ouibus abstractis erga conseruos utebar prouidentia.

i *Dicebamque in nidulo meo moriar.* Per nidi nomẽ exprimitur tranquilla quies fidei, qua vnusquisq; infirmus nutrit'. Igit' eorũ vox, B. Iob voce præuenitur, qui tunc erũt, qui tempore pacis se ad superna migrare. i. a nido euolare crediderũt.

K *Et sicut palma &c.* Palma tarde pficit, sed diu in viriditate subsistit, & in imo gracilior, superius iuxta fruct' grossescit cõtra alias arbores, & inferius est aspera, supius tactu & uisu pulcha. Quasi palma ergo se dies multiplicare credidit, q sibi pacis otiũ ex multorũ lõgitudine dierũ pmittebat, & mentes fideliũ vsq; ad extremũ robustiores exurgere putabat quod iã non est. Sicut palma multiplicare se dies credidit ecclesia q̃ subito emergẽte periculo pacis suæ gratiã, & tarde a fidelib. adeptam, & citius ab infidelib. dolet interceptam. Ecclesia vt palma inferius despecta, & asperis cincta, superius pulchra, & cũ alii sint in terrenis fortes, in celestib. debiles, pro q b. parũ agere vel pati volũt. Ipsa est ad terrã debilis, sup. fortis, nec vt quidã in initio plus agit, in cõsummatione minus.

Palmę natura, & quid significet.

Radix F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Benedictio perituri. *idest, illius qui timebat statim perire.*
2 Super veniebat. *eo quod saluabam eum.*
3 Et cor viduæ consolatus sum. *idest, efficaciter & non vane.*
4 Iustitia indutus sum. *idest ex omni parte studebã iustitiã facere.*
5 Oculus fui cæco. *ignorantem dirigendo.*
6 Et pes claudo. *impotentem adiuuando.*
7 Pater eram pauperum. *per affectum & effectum: & ne credere tur quod faueret eis nimis in præiudicium iustitiæ. subditur.*
8 Et causam quam nesciebam, &c. *idest, causam pauperis, ne forte motu pietatis indiscrete condescenderem ei in præiudicium iustitiæ.*
9 Conterebam. &c. *eius potentias & violentas.*

Et

10 Et de dentibus illius &c. *Quia ablata restituere cogebam, & de iniuriis facere emendam.*
11 Dicebamque &c. *Hic consequenter describitur confidentia suæ securitatis, quia honores & diuitiæ quæ habent annexum timorem perdendi, quasi continue sunt magis causa tristitiæ quam delectationis: & ideo hæc securitas opinata a beato Iob primo describitur. secundo quod dam superius dictum plenius exprimitur, ibi.* Qui me audiebant. *Circa primum dicitur:* Dicebamque *in corde meo tenendo.*
12 In nidulo meo moriar. *idest, in prosperitate mea spirituali & temporali.*
13 Et sicut palma. *quæ multo viuit tempore.*
14 Multiplicabo. *ducendo cursum vitæ meæ in dicta prosperitate.*

Radix

MORALITER.

1 *Benedictio perituri.* spiritualiter.
2 *Super me veniebat.* nam hoc in meritum boni pastoris redundat.
3 *Et cor viduę consolatus sum.* ecclesiæ pręlato suo viduatę prouidendo de bono pastore.
4 *Iustitia &c.* Et accipitur hic iustitia legalis quæ includit omnem virtutem animam vestientem.
\+ *Et diademate iudicio.* Iudicium.n. est executio iustitiæ cui debetur corona, vnde dicit Philosop. 4. Ethi. Non fortes sed bene agonizantes coronantur.
5 *Oculus fui cæco.* ignorantem dirigendo.

Et

6 *Et pes claudo.* infirmum supportando.
7 *Pater eram pauperum.* eos de bonis ecclesiæ nutriendo.
8 *Et causam &c.* Nã ecclesia non debet cito proferre sententiam, sed bonam deliberationem.
9 *Conterebam molas, &c.* Per dentes cibus diuiditur, p molas aũt cõminuitur vt incorporetur, ergo hæretici, q simplices diuidũt ab ecclesia, & cõsequẽter sua doctrina pestifera disponũt eos, vt eorũ sectæ totaliter incorporentur, dẽtes diaboli & molæ dñr. Et sic ecclesia molas iniqui conterit, & de dentib. eius prædam rapit, quãdo hæreticos obstinatos seculari iustitię tradit, & deceptos ab eis ad ecclesiam reducit.
11 *Dicebamque in nidulo meo moriar.* id est desiderabam in tali statu mori.

Radix

A a *Radix.&c.* ecclesiæ, incarnatus Christus qui inuisibilis deitate per carnem apertus est & cognitus populis.

Radicis nomine occulta cogitatio designatur. Iuxta aquas radix aperitur, qñ ad percipienda veritatis fluenta latenter cogitatio mentis aperitur,

b *Et ros morabitur.&c.* Subaudi dicebam, Messio ecclesiæ accipitur, cum perfectæ animę corporibus abstractæ, velut maturæ segetes a terra decisæ ad cælestia horrea demigrant. Ros morabitur in messione qa gratia desuper veniens agit, vt digni simus, qui de inferioribus colligamus.

† mecum

† innouabimus.

c *Gloria mea semper innouabitur.* Idem quasi amissam gloriã deplorat, quia eos quos B ipse nouæ vitæ militare credidit, vetustis desiderijs seruire cognoscit.

† lucē vultus mei non cadere faciebãt, & non sinebant cadere, non flocci faciebant nõ sperne bãt, sed me etiam ridēte, nõ recedebat a facie illorũ timor mei.

d *Et arcus meus.* Scriptura est arcus de qua ad corda hominum sicut ferientes sagittæ, sic terrentes sententiæ veniunt. Instauratur arcus in manu dum quicquid de sacro eloquio cognoscitur, viuendo completur, quod in fine multis deficiet, quod etiam nunc est.

e *Qui me audiebant.* Præteritorum temporum reminiscitur, in quib. omne quod ab ea dicitur, cum metu a fidelib. auditur, & aduersariorum proteruiam deplorat.

f *Et intenti tacebant.* Ad consilium eius tacent, qui verba eius non audent impugnare, sed credere.

g *Verbis meis addere.* Dictis eius hæretici aliqd addere præsumũt, cũ pdicamentorũ rectitudinẽ quasi emẽdare moliunť.

h *Et super illos stillabat.* In hac stillatione eloquii mẽsura prædicationis iuxta capacitatem audientium accipitur.

i *Expectabant me sicut pluuiam.* Verba prædicationis sanctæ sicut pluuiã sustinemus, cũ vera humilitate ariditatem cordis nostri agnoscimus, vt potu sanctæ prædicationis irrigemur.

K *Et os suum aperiebant quasi ad imbrem.* Quia dũ in extrema parte seculi verba sanctæ prædicationis accipimus, quasi ad imbrem serotinum os cordis aperimus.

l *Si quando ridebam ad eos non credebant.* Hoc dicit ecclesia ex voce capitis. Ridere aũt deum, est sanctorũ viã prosequẽte fauore prosperare. Sed redẽptori nostro ridẽti nõ credimus, dũ C multis iã donis eius testantib. gratiã fauoris accipimus, & tamen

Ridere Deũ.

¶ Quia spirituali mente semper interdit scientiæ.
a Alias secus. b Qui desuper venit. c Quæ deorsum colligitur.
a b Radix mea aperta est iuxta aquas, & ros morabitur in† messione mea. Gloria mea† semper innouabitur, & arcus meus in 1 2
a Dicebam.
c d sione mea. Gloria mea† semper innouabitur, & arcus meus in 3 4
a Operatione. b Hoc vere de Iob, sed in figura ecclesiæ.
c Non vt hi erronei qui modo quasi docendo præcurrunt.
e manu mea† instaurabitur. Qui me audiebant, expectabant 5 6
a Vide reuerentiam audientium
f sententiam, & intenti tacebant ad consilium meum. Verbis 7 8
a Ecce dispensationem docentium.
g h meis addere nihil audebant, & super illos stillabat eloquium 9
i meum. Expectabant me sicut pluuiam, & os suum aperiebãt 10
k a Christi tempus sero est in fine mundi. ¶ Christus in fine mundi seipsum pro nobis sacrificium vespertinum dedit. ¶ Vnde. Dabo vobis pluuiam temporaneam & serotinam. Deut. 11. b.
l quasi ad imbrem serotinum. Si quando ridebã ad eos, nõ cre- 11
a Oculi sapientis in capite idest Christo, cuius opera videt imitanda, sed oculi stulti in finibus terræ. 12
m debant, & †lux vultus mei non cadebat in terram. Si voluis- 13
n a Quia boni prius æterna, inde terrena curant in eis dominus primus sedet, in aliis vltimus. 14
o sem ire ad eos, sedebam primus. † Cumq; sederem quasi rex 15 16
p circunstante exercitu, eram tamen mœrentium consolator. 17 18

mẽ adhuc sub eius iudicio de nostra infirmitate titubamus. D Talẽ se Iob exhibuit subditis, vt ridẽs timeri posset. Sic plaetus ridens timeri, & iratus amari dẽt, ne nimia licẽtia vilem, vel immoderata seueritas odiosum reddat.

* Nicetas. quod per risum ab eo fiebat periclitandi alterius causa fieri arbitrabantur, & de morum Iob grauitate non dubitabant, cuius vultu terrebantur mali, boni autẽ consolationẽ recipiebãt: aut aperta erat Iobi doctrina, & ab omnibus illius iudicia percipiebantur.

† ram

m *Et lux vultus me. non ca.* Lux vultus beati Iob in terram non cadit, quia terrena p concupiscentiam nõ aspexit. Lux etiã vultus domini in terram non cadit, quia visionis eius claritas peccatoribus non apparet. E Ecclesia etiam clara mysteria terrenis nõ prædicat.

† 15 ... plin.

n *Si voluissem ire &c.* Dominus & cum vult, venit, & cum venit, primus sedet, quia & aduentus eius in corde nostro gratuitus est, & appetitus eius desiderij in cogitatione nostra æqualis cæteris desiderijs non est.

o *Cumque sederem quasi. &c.* Et litera ædificat, docẽs vt in rectore misceať, & regẽdi autoritas, & benignitas consolãdi vinũ & oleum. *Cumque se. quasi. rex. Quasi rex.* dñs sedet in corde, qa circũstrepentes regit animorũ motus in cogitatione, qui vt exercitus eũ circunstant. Vel, quasi rex sedet circũstãte exercitu, quia presidentem illum mentib. electorum, circũstabat turba virtutũ. Qui & merentiũ consolator est, ex promissione qua dicit. Videbo vos, & gaudebit cor vestrũ. Qđ si ad ecclesiã referamus, i ea ordo doctorũ quasi rex psidet, quẽ fidelũ turba circũdat, q̃ corda merẽtiũ ꝯsolatur, dũ p pñtis peregrinationis erumnã mẽtes afflictas, eternę prię pmissionẽ leuiat. Sedere ãt virga ẽ regiminis: ꝯsolari, ministeriũ pietatis

Sed ... qua ...

* Cate. Græ. Habitabam sicut rex inter monozonos.

* Nicetas. Monozeni sunt qui in militibus honore excellunt, vel latronum more viuentes:

* Isidorus. legitime preerã, & terrorẽ latronibus inferebã.

p *Merentium consolator.* Qui audiuit de iustitia Dei vt timeat, audiat, & de misericordia, vt ꝯfidat; vt sit simul met⁹ & spes In arca cũ tabulis virga simul ẽ & mãna, i. cũ scia sacrę scripturę i pectore rectoris, virga districtiõis & mãna dulcedinis. F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Radix mea &c. *Arbor enim habens radices in humido multiplicat sursum fructum, ita Iob ex humore gratiæ in quo cor eius erat fixum, faciebat fructum multiplicem bonorũ operum.* 2 Et ros mo. *Contingit autem quod fructus multiplicatus in arbore propter æstum nimium desiccatur & perit, sed talis æstus temperatur per descensum roris: & similiter fructus boni operis aliquando desiccať & perditur propter aduentũ elationis, sed hoc non fuit in Iob: Quia Deus faciebat cum tẽtatione prouentum rore suæ benedictionis & gratiæ.* 3 Glo. me.&c. *Hoc dicebat propter multa bona opa, quæ multiplicare intẽdebat.* 4 Et ar. meus &c. *idest fortitudo mea & defensio mea cõtra insultus tentationum.* 5 Qui me &c. *Hic reuertitur ad exprimendum aliqua prædicta clarius quæ pertinent ad suam iustitiam & sapientiam, di.* Qui me &c. *loquentem in iudiciis.* 6 Expectabãt. sententiam meã. *tanquam veritatis lineam.* 7 Et intenti tacebant ad consilium. *nihil vltra quærentes.* 8 Verbis meis addere. *reputantes quod nihil rationabile poßet addi.* 9 Et super illos stillabat. *reputantes magnum, quod de verbis meis aliquid intelligebant.* 10 Expectabant me sicut pluuiam. *Idest desiderabant audire verbum meum, sicut terra sitiens pluuiam.* 11 Si quando ridebam ad eos. *ostendendo vultus lætitiam.* 12 Non credebant. *propter maturitatem meã præcedentem.* 13 Et lux vultus mei. *idest lætitia faciei meę.* 14 Non cadebat in terram. *tanquam confusa propter lætitiæ ineptitudinẽ. Per hoc dat intelligere, quod lætitia non erat dißolutus, nec męstitia confusus: & tenebat virtutis medium.* 15 Si voluissem ire ad eos. *consolandum.* 16 Sedebam primus. *idest, principalis inter eos. ideo subditur:* 17 Cumque sederem quasi rex circunstante exercitu. *quasi de nullo timens.* 18 Eram tamen merentium cõsolator. *tanquã eis ex veritate compassionis condescendens: & sic patet quod sanctus Iob prosperitate temporali vsus fuerat virtuose, & per consequens peruenit ad eius felicitatem, quæ est in operibus virtutum.*

CAP.

MORALITER.

1 *Radix mea &c.* Radix per quam sumitur corporis alimentũ, doctorẽ ecclesiæ significat, q est intentus ad inquirendũ sacræ scripturæ intellectum: & hic secus aquas aperitur, quando gratia spiritussancti edocetur.

2 *Et ros mor. in messione mea &c.* Quod fit quando deriuatur ad alios eius doctrina. ideo subditur:

3 *Gloria mea semper innouabitur* In melius proficiendo.

4 *Et arcus meus.* Contra diabolum fortius pugnando.

5 *Qui me audiebant.* Et intenti tacebant ad cõsilium meũ. In dubijs enim expectanda est ecclesię sententia, & sine additione & diminutione tenenda.

11 *Si quando ridebam &c.* prelatorũ.n. ecclesię tanta maturitas debet esse, quod quasi nunquam videantur ridere & si aliquando hoc contingat, debet cum tali maturitate fieri, quod nullo modo debeant verecundari. ideo sequitur:

13 *Et lux vultus mei &c.* ad docendum filios.

16 *Sedebam primus.* quia tali debetur honoris locus, qa tamẽ honor iste non est quærendus nisi pro populi vtilitate, Sequitur: *Cumque sederem quasi rex &c.*

CAP. XXX.

A a Nunc au.de.me iu. Iuniores tempore ecclesiã irridẽt cum hi qui ab ea egressi sunt, doctrinæ eius verba despiciunt.

b Quorum pa.non di.&c. Igitur grex ecclesię multitudo fidelium. Canes gregis, doctores sancti qui fidelium doctores extiterunt. Ecclesia ergo cum canib. gregis sui hęreticorũ patres ponere dedignat᷑ quia inuentores errorum diiudicando respuit, eosque inter veros patres numerare cõtemnit.

✼ Nicetas. Id ad nullũ insolentiæ uerbũ pertinet, sed innuit illos nullo in numero, aut pretio extitisse quibus non perinde, ac canib. Iob rerum copia suppeteret.

✼ Chrys. non uidebantur digni qui canes illius curarent.

B c Quo.uir.ma.erat. Virtus manuum est magnitudo in operatione. Sed uirtus manuum hæreticorum sanctæ ecclesię pro nihilo esse dicitur, quia nullius esse meriti conspicit, vera fide perdita, quicquid operantur. Quo.uir.ma. Quò magis errãt eo amplius operib. se magnos ostẽdunt, sed aliq̃ miracula faciunt. Neque iõ tñ sancti. probatio quippe sanctitatis non est signa facere, sed vnumquemque vt se diligere, de Deo autẽ vera, de proximo vero meliora quam de ipso sentire.

d Egesta. Immoderatis namque lusib. cognitionem supernæ scientiæ quo plus appetunt, plus amittunt.

e Et fa.ste. Quia desiderãt scire, vnde docti, & loquaces sint non moribus compositi: vnde vix exteriora capiunt, qui secreta putant se penetrasse.

✼ Nicet. sterilis est qui nec reperire, nec parere potest rationem quampiam uitæ sustentandæ. Id autem proponitur ne iniquo aĩo feramus iniuria a contemptis hominibus affecti.

f Qui rod.in sol.&c. Hæretici qui ab vniuersalis ecclesiæ societate disiuncti sunt, in solitudine rodere memorantur. Roditur quod non potest comedi, quia qui scripturam intelligere sua uirtute moliuntur, superna gratia non adiuti, hanc edere nequeunt, sed quasi quibusdam morsib. rodunt, dum non ad eius interiora perueniunt. Vel auari dente rodunt, aliena ui tollentes. Lambunt uero qui blandimento linguæ tollunt.

g Squalentes cala. Calamitate, & miseria squalidi perhibentur, quia & morum sunt pernicie & sensuum prauitate despecti. Calamitas est quasi ægritudo. Miseria est illius negligentia, vnde grauior fit. Nullus squaleret si in suis necessitatibus

C miseriam uoluptatis non adderet.

h Et man.ber.&c. Herbas mandere, est dicta planiora scripturæ intelligere, vel minima præcepta seruare. Arborum autẽ cortices mandunt, qui in sacris uoluminibus solam literæ superficiem uenerantur. Vel certe herbas mandere, est leuia quędam ac tenera de antiquis patribus imitari. Arborum vero cortices edere, est eorũ opera superficie tenus agere, sed intentionem rectam in eisdem operibus non tenere. D

✼ Cate. Græc. qui frangebant alima insonante.

✼ Nicetas. Alima est herba celeriter explẽs comedentem, gignẽs que satietatem. Insonante.i. in uallib. locis que saxosis. Eiusmodi .n. loca apte personãt, loquentibusque respõdẽt, aut locum nemorosum, qui uentis perflatur, sonãtem dicit.

Quid.n. per herbas nisi tenera, ac terræ ꝓxima bene inchoantium uita? Et quid per arborum cortices nisi exteriora opera eorũ, qui iam sublimia appetunt, designantur? Herbas itaque & arborum cortices mandere, est vel studia bene inchoantium, vel operationes quorundam iam more arborum ad superiora rendẽtium pestiferis persuasionibus quasi quibusdam malitiæ suæ dentib. dissipare. Herbas mandunt reprobi, cum infirmorum initia irridendo consumunt. Arborum quoque cortices mandunt, cum manu peruersi consilii a vita recte crescentium tegmen bonorum operum subtrahunt. Hos autem in quibusdam actibus velut arbores expoliant. Illos vero uelut herbas, quia despicientes trahunt, quasi quæ calcãt, comedunt. Quorundam iam fortitudinem in alta surgẽtem ex parte demoliuntur. Quorundam vero teneritudinem, & adhuc in imis positam penitus conterunt. E

Vel, herba est terrena consolatio. Cortex exterior gloria quæ Deus aliquando suis electis dat, quando eos exteriorib⁹ honorib. subleuat, & p̄ cæteris honorabiles reddit. Sed praui nonnunquam eorum quidem vitam despiciunt, sed felicitatem in hoc mundo assequi concupiscunt. Quia igitur blandimenta hic transitoriæ consolationis quærunt, herbas comedũt. Et quia in cogitationib. suis exteriorem eorum gloriam meditantur, arborum cortices mandunt. Et quoniam in his omnibus soli auaritiæ deseruiunt, radice iuniperi replentur, & hoc est.

i Et radix iunipe. Iuniperi pro foliis quasi spinas habet. Spina vero est omne peccatum, quia dum trahit ad delectationẽ, quasi pungendo lacerat mentem. Per radicem ergo iuniperi auaritia designatur, quæ radix est omnium malorum quasi spinarum. Quę cibus est hęreticorum, quia plerunque sola in verbis suis exteriora lucra sectantur. Quid designatur per iuniperum. Eph.5.b

K Qui de conuallib. ista rapientes. De conuallib. illa rapiunt, q̃ hęc de humilib. dictis patrum superbo spiritu colligũt. Quędum pro suis se patribus inuenisse gloriantur, ad ea cum F clamori

CAP. XXX.

¶ Contraria prædictis in tempore nouissimo deinceps ostendit.

a ¶ Quia ipsi ab ecclesia non ecclesia ab eis.

Nunc autem derident me iuniores tempore, 1

¶ Etsi uisi sunt quædam recta habere, quia tamen de domino non recte senserunt, eos cum canibus gregis sui non ponit. i. rectis prædicatoribus non ascribit. 2

quorum patres non dignabar ponere cum canib. gregis mei. Quorum virtus manuũ 3

a ¶ Quia sine charitate, sine sanctitatis specimine. b ¶ Id est miraculis quæ agunt, quia non humiles: vel Christiano nomine, quod impugnant. 4

erat mihi pro nihilo, & uita ipsa putabantur indigni, ege- 5

state, & fame steriles. Qui rodebant in solitudine, squalen- † 6

tes calamitate, & miseria. † Et mandebant herbas, & arborũ

a ¶ Quia in erroribus terrena lucra quærunt. ¶ Auaritia latet in corde, sed punctiones peccatorum omnium patenter producit in opera.

cortices, & radix iuniperorũ erat cibus eorum. † Qui de con- 7 †

† Et cum de medio (uel in teriori) euulsissent ea, c a mabant sup e r ipsas quasi fur

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XXX.

1 Nunc au. deri. &c. Postquam Iob descripserat magnitudinem prosperitatis in qua fuerat, hic consequẽter describit magnitudinem aduersitatis, in quam inciderat. Et primo describit eam ex multiplicatione mali. Secundo ex subtractione remedii, ibi. Clamo ad te. Primum autem ostendit per oppositum bona quæ in prosperitate sua habuerat, & vt continuet se ad vltimo dicta capituli pręcedentis, ideo primo ostendit se turpiter vilipensum contra pręcedentes honores, & excellentias. Secundo omnibus bonis spoliatum contra abundantes diuitias, ibi. Pharetram. Tertio grauiter afflictum contra spirituales delitias, ibi. Nunc autem. Circa primum sciendum quod secundum Philosophũ 2. Rhetoricę: paruipẽsio iniusta est causa irę, tanto autem est iniustior, quanto persona uilipendens est vilior, & per consequens ad sustinendum grauior, propter quod sanctus Iob ostẽdit se vilipensum, etiam a vilibus personis. Primo propter defectum ętatis, dicens.

2 Nunc autem derident me iuniores tempore. Secundo propter defectum generis, di.

3 Quorum patres non dignabar ponere cum canibus gregis mei, i. ad custodiam canum. Tertio propter defectum virtutis, dicẽs.

4 Quorum virtus manuum erat mihi pro nihilo. Quarto propter defectum mortis, dicens.

5 Et vita ipsa putabantur indigni. tanquam pestiferi, & maligni. Quinto propter defectum victus, & vestitus, dicens.

6 Qui rodebant in solitudine squalentes calamitate, &c. 7 De conuallib. ista rap. q.d. De cibis tam vilibus adhuc ad sufficientiam non habebant. Sexto ꝑ defectum habitationis, dicens. In

MORALITER.

1 Nunc autem deri. &c. Descripto tempore pacis ecclesię, consequenter hic ponitur lamẽtatio persecutionis Antichristi tpe, acsi iam præsens eẽt, ideo dicitur in persona ecclesiæ. Nunc autem derident me iuniores tempore. i. hæretici illius temporis qui erunt ultimi.

3 Quorum patres non dignabar ponere cum canibus gregis mei. nã hæresiarchæ non sunt digni cum doctorib. ecclesiæ computari, quia nec vita sunt digni.

† Egestate & fame steriles. propter defectum pabuli spiritualis. s. sanæ doctrinæ, & eucharistiæ.

6 Qui rodebant in solitu. &c. Nam hæretici vilib. pabulis. s. errorum doctrinis vtuntur, in locis ab ecclesia segregatis.

† Qui de conual. ista rapiens. &c. Per conualles intelliguntur sancti patres humiles, quorum verba male intellecta aliquando rapiunt hæretici ad confirmationem erroris sui.

clamoribus currunt: quia omne quod sentiunt, appetitu lau
A dis ad aures hominum diffamare conantur.

Hæc omnia sunt de hæreticis, uel de aliis carnalibus quæ intus premunt.

a *In desertis habitabant torrentium*. Inuentores peruersorum dogmatum torrentes dicit, qui a calore charitatis frigidi, quasi in torpore tēpis hyemalis excrescunt: sed catholicorum allegationib. quasi æstib. solis exiccantur. Hi ergo qui illorum sequuntur errores, in desertis habitant torrentium. Inuētores quidē per ueritatem extincti sunt, sed discipuli quæ illi docuerunt, adhuc defendunt. Vel torrentes sūt sancti pcones quorum deserta sunt terrena quę mali amant.

†fractura.

† petras (aut petrarum)

† nullius nominis abiectores quam terra.

B ✠Cat Grec. insurrexerunt in me fures, quorum domus erant foramina petrarum.

a ¶ Omnis præsens uita comparatione supernorum in imo est, in quo dum, vel paruum lucrum inueniunt, cum clamore currunt, inde litigantes, & speciem superductæ sanctitatis rumpentes.

uallibus ida rapientes, cum singula reperissent, ad ea cum cla

a ¶ Vnde: Aquæ furtiuæ dulciores sunt.

a more currebant. In † desertis habitabant torrentium, & in 1

b a ¶Fluctuantes animos. b ¶Etiam. c ¶ De quibus flendum esset.

c cauernis terræ, vel † super glaream. Qui inter † huiuscemodi †

d a ¶Ignari ueri gaudii. b ¶ Quia vnde spinas perdendo alios portant, inde se per lætitiam iactant quasi duces ad iustitiam. Vel, mali in his delectantur in quibus tamen punguntur aduersis, quod a stultis dicerant. Vel, nullius est qui a conditione suæ fortunæ non discordet. c ¶ Propter ignorantiam.

e lætabantur, & esse sub sentibus delicias cōputabant. Filii stul 2

f a ¶ Pro prauis operibus infamium. b ¶ E. si uideri appetunt, uel in ecclesia pro uilitate operum non parent Deo. 3 4

torum, & † ignobilium, & in terra penitus non parentes. †

a¶ Et qui prius quasi uenerabantur dum specie tenus essent in ecclesia.

g Nunc in eorum canticum versus sum, & factus sum eis pro- 5 6

¶ Exprobrando.

h uerbium. Abominantur me, & longe fugiunt a me, & fa- 7

i a ¶ Hoc ideo fit quia Deus. 8

k ciem meam conspuere non uerentur. † Pharetram enim

l a ¶ Plus autem dolemus quod ab his patimur, in quibus fidebamus. 9

suam aperuit, & afflixit me, & frenum posuit in os meum. 10

b *Et in cauernis terræ*. Hæretici.n. clandestinis conuenticulis coeunt, vt errori suo reuerentiam quam ex ratione non ualent, præbeant ex occultatione. vnde. Aquæ furtiuæ dulciores sunt.

Prou.9.d.

Vel, cauernæ sunt cogitationes malæ, ubi hypocritæ latēt: glarea uita præsens quæ semper impellitur, cui inhærentis in superficie glareæ pes ponitur, sed ad ima labitur: sic pro amore mundi, qui uel licita agit, usque ad mala descendit.

Glarea.

c *Vel super glaream*. Glaream minutissimos lapides dicimus, quos aqua fluuialis trahit. Hæretici super glaream habitant, quia illas hominum mentes trahunt, quæ nulla stabilitatis grauitate solidantur.

d *Qui inter huiuscemodi læta*. Nomine sentium punctiones significat peccatorum. Peruersę autem mentes gaudent in iniquitatib. quas flere deberent, unde Salomon. *Qui lætantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis*. Quia nimirum attendunt transitoria quæ percipiunt, & intueri negligunt permanentia bona quæ perdunt. unde & aperte subiungitur.

Prou.2.c.

e *Et esse sub sentibus, &c*. De rebus quidem temporalibus gaudent, sed tamen dum dispensare eadem sine tribulatione nō
C valent, ea cura punguntur miseri qua pmūtur. Et hoc est qđ ait

ait Ieremias. *Inebriauit me absynthio*. quia humanum genus etsi amara multa recipit, tamen ut ebrius non intelligit, quæ patitur, sed gaudet quasi in bonis adeo terrenis inhians, unde Osee. *Ephraim uitula docta diligere trituram*. quia etsi quando libere posset uacare a laboribus mundi, ex usu tamen ad eūdē laboris usum etiā non compulsa reuertitur, ita ut assueta. fatigationibus a iugo seruitutis mundanæ cessare non libeat etiam si liceat. D

Osee 10

f *Filii stultorum, & ignobilium*. Eorum filii qui fuerunt errorum magistri, qui docēdo peruersa stulti per ignorantiam uiuēdo nequiter ignobiles per actionē, qui a terra uiuentium extorres facti sunt.

† arbusti giebant, ter u… congreg tur.

† in … nem.

g *Nunc in eorum canticum, &c*. Ecclesię tēpus exprimitur, quo publice a reprobis irridetur.

E

† Funen … suum, … meum … uit.

h *Et factus sum eis in prouerbium*. Prauis prouerbium efficietur, qa cum bonos mori per tormenta conspiciunt, ab eis similitudinem maledictionis sumunt, dicentes. Sit uenia tibi sicut illi trucidato.

i *Abominantur me, & longe fugiunt a me*. Longe ab ecclesia fugiunt iniqui, non passib. gressuum, sed qualitatib. morum. Faciem autem eius conspuere, est iustos etiam in præsenti cōfutare, & in eorum contumelias fluxa uerba quasi defluentes saliuas mittere. Sed qa ecclesia sancta scit bona sua misericordiæ redēptoris, scit mala sua iustitiæ iudicis tribuere. Sequit.

K *Pharetram.n.su.a*. Per pharetram occultum Dei iudicium designatur. Cum ergo dominus peccata uidet, & tamen manum ad uindictam non commouet, quasi clausam pharetrā tenet, sed feriendo indicat, quantum ei in nobis displicuit, quod diu uidendo tolerauit.

Pharetram cōsilium occultum. unde sagittam. i. apertam sententiam emittit. Quod flagellatur homo, uidemus: sed nō ex qua causa, sed in correptione uirtus consilii aperitur.

l *Et frenum posuit in os m*. Sancti quippe doctores dum corda resistētiū relicta diuinitus uident, afflicti gemētesq; conticescūt, ne loquant' indignis, qui & deteriores fierent. Parcit malis tacendo, quib. tamen uitam suam per patientiā suadet. F

a Ad

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In def.hab.&c*. Propter defectum domorum.
2 *Et esse sub sen*.i. sub frutetis paruis, & vilibus. protecti ab eis contra intemperiem aeris.
3 *Deli.com*. Quia melius refugium non habebant, & vtilitatem originis repetit, dicens.
4 *Filii stul.& igno*.i. nullius apparentiæ, aut reputationis.
5 *Nunc in eo.can*. Quia cantabant cantilenas de aduersitatibus Iob factas.
6 *Et fa.&c*. Quia loquendo de miseriis quibuscunque ponunt me in exemplum.
7 *Abominan.me, &c*. Propter fœtorem vlcerum meorum.
8 *Et faciem meam con.non uc*. In maximum contemptum, ad hoc.n. induxerat eos diabolus, vt propter percussiones ipsius Iob, reputarent eum hominem a deo maledictum, & propter hoc ab hominibus contemnendum.

Tha-

9 *Pharetram.n.suam*. Hic consequenter ostendit se omnibus bonis temporalibus denudatum contra præcedentes diuitias, dicens. *Phare.n.suam aper*. tunc enim dicitur Deus pharetram suam contra Iob aperuisse, quando dedit diabolo licentiam percutiendi eum in bonis exterioribus, & in prole, quasi quibusdam sagittis de pharetra dispositionis diuinæ extractis.
10 *Et frenum po.in os me*. Quia ex dictis percussionibus non est effrenate locutus, vt habetur supra 1.capitul. In omnibus his non peccauit Iob labiis suis. Vel potest referri ad augmētum suæ calamitatis, eo quod sanctus Iob non habebat libertatem respondendi maledictis suis. Prima autem percussio diaboli in bonis Iob fuit per Sabæos tollentes boues, & asinas, vt habetur supra 1.c. qui Sabæi habitabant versus meridiem respectu ipsius Iob, qui habitabat versus orientem, vt habetur supra 1.c. *Eratque uir ille magnus inter omnes orientales*. & hoc est quod dicitur.

Ad

MORALITER.

1 *In desertis hab.torr*.i. in conuenticulis hæresiarcharū. Qui torrentes dicuntur, quia torrens est aquæ fluxus violentus: ipsi uero ad hæresim suam confirmandam trahunt aquam scripturæ sacræ repugnantem.
† *Vel super gla*. Glarea in vna significatione idem est quod immunditia stans in superficie aquæ: aliqui.n. stant in heresibus propter immunditias carnis, quas hæresiarchæ dicunt esse licitas, & in talib. delectantur, quamuis mala sint simpliciter, & ab eis conscientia mordeatur.
4 *Filii stultorum, & ignobilium*. Nam hęresiarchę defectū scientię patiuntur, atque morum.
† *Et in terra penitus non parentes*.s. inter bonos.
5 *Nunc in eorum canticum uersus sum*. Quia publice me derident.
7 *Abominantur me, &c*. Quia dicent ecclesiam lepra peruersæ doctrinę corruptam, ista vero permittet Deus ad meritū patientię electorum, ideo subditur.
9 *Pharetram.n.suam aperuit*.i. consilium quo me affligi dispo suit, ostendit.
10 *Et frenum posuit in os meum*. Tunc.n. doctores ecclesię non permittentur docere.

I *Ad*

a *Ad dexteram orientis cala.* Redemptor noster oriẽs dicitur.
A Nã quia ab oriẽte lux surgit, recte oriẽs dicitur, cuius iustitię lumine nox nostrę iniustitiæ illustratur. Ad oriẽtis ergo dexteram calamitates surgunt. Quia hi quoque ad persecutionẽ prosiliunt, qui electi ad dexterã futuri credebãtur. Et illico recte asserit surgere, qa dum non erant extranei qui persequuntur, ab eis repente mala & illico fiũt. Si vero dextera veraciter fideles appellantur, calamitates ad dexteram orientis surgunt, quia erum pẽte persecutione prauorum impetus iusti patiuntur.

* Nicetas. Quando rerum vbertate florebam, in me inuaserũt, aut iusta mea facinora insectantur.

h *Et aperta ianua irruerunt super me.* Cum peruersis in hac vita D potestas tribuitur, quid aliud quã ianua erroris aperit? Quasi rupto muro & aperta ianua sup bonos mali irruũt, cum accepta tẽporaliter potestata peruersi, ipsa quoq; in quorundam corde destruere minima fidei conantur.

a
b Ad dexteram † orientis † calamitates meæ illico surrexe- 1
c runt. Pedes meos subuerterunt, & † oppresserunt quasi flu- 2
d
e ctibus † semitis suis. Dissipauerunt itinera mea, † insidiati 3 4
a Quia Deus ad tempus reliquit vt probet.
f sunt mihi, & præualuerunt, & non fuit qui ferret auxilium.* 5 6
a ¶Vel murus est munitio disciplinæ.
g
h Quasi rupto muro, & aperta ianua irruerunt super me, & ad 7
i
k meas miserias deuoluti sunt. † Redactus sum in nihilum. 8
l Abstulisti quasi ventus desiderium meum, & velut nubes 9
a In futuro viridescet seipsam transiens.
m
n pertransijt salus mea. Nunc autem † in memetipso marce- 10
a Post erunt dies lætitiæ.
o scit anima mea, & possident me dies afflictionis. Nocte † os 11 12

i *Et ad meas miserias deuo sunt.* Reprobi per suas & ad nostras miserias reuoluũtur, quã do ad ea mala, in qb. ipsi implicati sunt etiã quosdam nobis vnitos trahunt.

K *Redactus sum in nihilum.* Apud æstimationem malorum in nihilo redigimur, quando ea quæ quasi summa diligũt bona temporalia, non tenemus. Talib. nihil est quicquid de virtutib. bonorum vident. Et si quando ęterna cogitant, delectatio transitoria tollit. Hæc omnia quæ allegorice sunt dicta, & secundum historiam accipienda sunt, quod est planum.

† LXX. & viã fecit in me, semitas perditionis eorum † vt calamitate afficeret, promouerunt * eis † versi sunt ad me terrores psequuti sunt sicut vẽtus animum meum spontaneum † contra me vertit se, † ossa pluraliter Allegori.

b *Pedes meos sub.* Per pedes ecclesiæ extrema illius mẽbra significantur, quæ dũ ad opera terrena deseruiunt, tanto celerius falli possunt, quanto sublimia minus intelligunt.

B * Cat Græ. pedes suos extendit, & vias fecit super me, semitas perditionis eorum, attritæ sunt semitæ meæ, exuit me stola mea. Iaculis suis sagittauit me, vsus est aũt me, sicut voluit, in dolorib. cõcretus sum, redeunt aũt mihi dolores, abiit spes mea, sicut spiritus, & sicut nubes, salus mea.

c *Et oppresserũt quasi fluctibus semitis.* Aduersariorũ semita fluctibus cõparatur, quia vita prauorũ insolenti inquietudine molesta ad obruendam (vt ita dixerim) nauem cordis qua si tempestas illabitur.

d *Dissipauerunt itinera mea.* Dicat hoc beatus Iob de malignis spiritibus: Dicat ecclesia de persequentibus, qui eius itinera dissipant, dum in quorundam infirmorum mentibus veritatis viam squalida persuasione perturbant.

e *Insidiati sunt mihi & præualuerunt.* Insidiantes præualent, cũ eos quos aperte ad malum trahere nequeunt, simulando bona peruertunt.

f *Et non fuit qui ferret auxilium.* Plerumq; iusti tribulatione deprehensi tardari manũ subuenientis ęstimant, cum se persequentium immanitas paulo longius angustiat, & concita quidem sunt ereptoris remedia, sed tarda dolori videntur.

g *Quasi rupto muro.* Redemptor nobis est murus, q ad corda nostra pungere malignorũ spirituũ cursum vetat: sed quasi murus rumpitur, cũ prauorũ persuasionibus fides, quæ in redemptore nostro est, in quorundam cordibus dissipatur,
C quicquid fit, quia datur a Deo potestas inimicis.

l *Abstulit quasi ventus deside. m.* Fidelis populus se pati denuntiat, quod eos quos diligit, pati dolet. Ventus ergo desideriũ tollit, cum res quælibet transitoria ęternitatis appetitum destruit.

✻ Caten. Graeca. In multo robore apprehendit vestimentum meum, sicut peristomium circumplexus est me. E

✻ Nicetas. Translata vsus est oratione. Nam qui peristomio cuiusdam collum constringunt, suffocant illum & strangulant, sic Deus Iobum tam arcte complexus est, quasi comprimeret & strangularet.

m *Velut nubes pertransiit.* Nubes in alto eminet, sed hanc ad cursum flatus impellit. Salus ergo vt nubes transiit. quia peruersorum gloria quo alta est, fixa non est. Expletis desideriis & actibus infirmantium, ad vocem electorum redit.

n *Nunc autem in memetipso.* In nobismetipsis nunc anima nostra marcescit & afficitur, sed in deo refouetur: tantoq; a viriditate gaudij longe fit, quanto adhuc autoris lumine repulsa ad se recedit.

Quia tempore vltimę persecutionis plures cadent, pauci stabunt, ideo hic pauca de bonis, plura de peruersis dicit, vnde mox ad corruentes redit.

o *Nocte os meum perfo. dolor.* Sic sua dicit, vt & cadentibus cõgruant, quia sancti viri corpus per sinus vlcerum scaturiens, vermium multitudo lacerabat. Ecclesiæ autẽ os nocte perforat doloribus, quia tribulationis tenebris pressi, afflictione sancti F

h Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ad dexteram *idest, versus meridiem quæ est dextera pars nostræ habitationis, vt dictum est suprà 24. cap.*
2 Orientis calamitatis meę. *Quia inde surrexit principium percussionis suæ, vt dictum est.*
3 Pedes meos subuerterunt. *idest, processum prosperitatis meę. Secunda verò percussio fuit ab igne de cœlo descendente, oues suas & pueros consumente, & hoc notatur cum dicitur:*
4 Oppresserunt quasi fluctibus semitis suis. *Quia ignis de cœlo descendens, procuratione dæmonum flammis operuit oues & pueros ad modum fluctuum. Tertia percussio fuit in raptu camelorum a Chaldæis, & quantum ad hoc dicitur:*
5 Dissipauerunt iti. mea. *quia cameli per vias portant onera.*
6 Insidiati sunt. *Quia Chaldæi fecerunt tres turmas, vnam ad rapiendum camelos, alias duas ad insidiandum & præseruandum, ne aliquis posset impedire prædam eorum. Quarta verò percussio fuit in pueris Iob in domo primogeniti oppressis, quod notatur cum dicitur:*
7 Quasi rupt. &c. *Quia Sathan per ventum vehementem concussit quatuor angulos domus, et oppressit filios & filias ipsius Iob, ideo subditur:*
8 Redactus. *quia non apparebat vltrà spes relinquendi post se filium.*
9 Abstulit quasi desiderium meum. *Naturale enim desiderium hominum est relinquere post se prolem, in qua quodammodo maneant, vt habetur 2. de Anima. & 2. Reg. 7.* Philosophus.
10 Et velut nubes pertransijt salus mea. *idest, status prosperitatis meæ tam in bonis exterioribus, quàm in prole.*
11 Nunc autem in memet. *Hic consequenter Iob ostendit se grauiter afflictum in corpore contra delicias contemplationis diuinæ, quas perfectius habuerat in quiete prosperitatis suæ, & hoc est quod dicitur:* Nunc autem in memetipso marcescit anima mea. *dolore partis sensitiuæ a contemplationis dulcedine impedita, sicut dictum est cap. præcedenti.*
12 Nocte os meum. *dolores enim corporis de nocte aggrauantur, & ideo dicit quod in eo aggrauabantur, sic quòd pertingebant vsque ad ossa.*

Et

MORALITER.

1 *Ad dexteram orientis.* idest, ad electos Christi dextra reponendos, repente persecutiones consurgent.
5 *Dissipauerunt itinera, &c.* idest, processus ad multiplicandum fideles sana doctrina.
† *Et non fuit qui fer. &c.* quia tunc Christiani principes iuuare non audebunt fideles. ideo subditur:
7 *Quasi rupto muro.* idest, omni defensione sublata.
9 *Abstulit quasi ven. desi. me.* idest, Christi cultum, qui dicitur desiderium gentium, Aggæi 2.
11 *Nunc autem in memetipso marcescit anima mea.* omni consolatione remota.
12 *Nocte os meum perforatur doloribus.* Nam in nocte illius tribulationis doctores ecclesiæ prę cęteris affligentur.

† Quasi

A ne ſancti terebrantur, ut & ipſi qui in ea habebant uigorem fortitudinis, quaſi iam quoddam habeant foramen timoris.
a *Et qui me co.* Quia maligni ſpiritus qui carnales de Eccleſia conſumunt, tanto magis quieſcere a tentatione neſciunt quanto nullo carnis pondere grauantur.

g *Et in du.ma.tuæ.* Manus Dei dicitur tunc uoluntati noſtræ contraria, cum quod ei in nobis diſplicet, feriendo perſequitur. D
h *Eleuaſti me, & quaſi.* Quia præſentis uitæ gloria quaſi in alto cernitur, ſed nulla ſtabilitate ſolidatur, velut eleuatus ſuper ventũ ponitur, qui proſperitate trãſitoria lætatur. Quæ uerba perſonæ Iob congruunt, non ad id quod erat, ſed ad id quod eſſe uidebatur. Neque.n. hunc caſum in mente pertulit, q̃a nulla aduerſitas deiecit, quem ꝓſperitas nulla corrupit. Etiam in eccleſia infirmi qui tranſitoriis ſucceſſionib. lætantur, ſuper vẽtum uidentur leuati: ſed perſecutionis tempore dũ ꝓſperitatis aura pertrãſiit, eorũ ꝓrinus eleuatio corruit.

a meum perforatur doloribus,&†qui me comedunt,non dor- 1 2
a ¶ Graues ſunt,& multi.
b miunt. In multitudine † eorum conſumitur veſtimentum 3
a ¶ Si qui malint mori quam tacere,uiles habentur.
c d meum,& quaſi capitio tunicæ ſuccinxerunt me.†Compara- 4 5
a ¶ Ideo opto mutari,ſed quia Deus differt,ideo gemo.
e tus ſum luto,& aſſimulatus ſum fauillæ,& cineri. Clamo ad 6
f te,& non exaudis me:ſto,& non reſpicis me Mutatus es mi- 7 8
a ¶ Diſtricte ferientem,nec parcentem culpæ. 9
g h hi in crudelem,& in duritia manus tuæ aduerſaris mihi. Ele 10 11
a ¶ Eleuatio temporalis,& fugitiuæ felicitatis ad hoc ſolum fit,vt ſubito deterius ſternat in infimis, Iob eſſe, viſa eſt, in alienis oculis, in infirmis vere eſt. 12
uaſti me, & quaſi ſuper ventum †ponens, eliſiſti me† vali- 13
i de. Scio quia morti † trades me,vbi conſtituta eſt domus om- 14 15
a ¶ Aeternaliter. b ¶ Dum hoc non de ſe,ſed de aliis ſubdidit, quod multorum perſonas in ſe ſignificet oſtendit.
k ni uiuenti. Veruntamen non † ad conſumptionem eorum 16 17
a ¶ Plus eſt de ſeipſo dare quam de ſuis. 18
l emittis manum tuam,& ſi corruerint,ipſe ſaluabis. Flebam 19

†roboris. † pulſus non requ[ie]runt. † Proieci in lutum eſt timo[r] ... cut pulu[is] cinis. –& quaſi. †trades. † in tumulum ſepulchri mittet manum, nec in deſtructione eius quæ eueniet eis, erit clamor. †equita... ciſti me eum,& ciſti a... pienti... †ualde

b *In mul.* Quid aliud veſtimentum Iob, q̃ corpus accipitur? veſtimentum autem eccleſiæ, ſunt ſingulorũ animæ, quæ ei credendo inhærendoque fideliter eam circundant. Dicit ergo, dum multi ſunt qui cruciãt, deſtruuntur plurimi, qui ei connexione amoris inhærebant.
c *Et quaſi capitio tun.* Tunicæ capitium collum circũdat. Collum vero ſi ſtringitur, vocis vſus, & vitalis flatꝰ necatur. Eccleſiam vero in collo.i.in prædicatoribus reprobi quaſi capitio tunicæ conſtringunt: quia in ea perſecutionibus ſuis uitam fidei, & prædicationis uocem extinguere conantur. B
d *Comparatus ſum luto.* In reproborum iudicio, electorum eccleſia luto comparatur, quia temporaliter conculcata deſpicitur. Fauillæ aſſimilatur & cineri, quia ad ſola hanc mala ꝑuenisse æſtimant, quæ in ea exhiberi corporaliter uident.
e *Clamo ad te.* Eccleſia perſecutionis ſuæ tempore fide ſtat, deſideriis clamat: ſed dolet ſe quaſi non reſpici, dum ſua uidet in tribulationibus uota differri, quod fit, ut merita patientium creſcant.
Patientiam ſanctorum dolor vrget in vocem, & dilati, vt proficiant, timent ne deficiant.
C f *Mutatus eſt mihi in cru.* In deo, nec crudelitas, nec mutabilitas venit, ſed adiunxit mihi, vt ipſa crudelitas, atque mutatio non ſit in qualitate iudicis, ſed in mente patientis. Noſtro more de deo dicitur, vt per vicina nobis ad ſumma quandoque aſcendamus. Nihil autem de eo indignum dici poteſt. Et

i *Scio quia morti trades me, vbi conſtituta eſt domus omni uiuenti.* Nullus.n. huc uenit, qui ad carnis mortem corruptionis ſuæ greſſib. non tendit. Infernus domus erat omnium ante aduentum Chriſti: mortem carnis nullus euadit. Et conueniunt hæc ipſi Iob. Myſtice. Infirmis, qui carnaliter uiuentes ad domum mortis perueniunt. Sed quia quidam cadunt in uoluptates, qui per pœnitẽtiam redeũt, quib. uerbera ſunt eruditio, non extinctio. E Myſtic[e]
✻Cat.Græ. ſcio quia mors me conteret. Domus autem omni mortali eſt terra. Vtinam poſſem meipſum interficere, aut rogare alium, ut hoc mihi faceret.
K *Veruntamen non ad conſumptionem eorum emittis ma.* Manũ ſuam dominus ad conſumptionem peccantium non emittit, cum feriendo a peccatis corripit, & corruentes ſaluat, dũ cadentes, ad culpam in ſalute corporis uulnerat, ut proſtrati exterius, ſurgant interius.
l *Flebam quondam.* Plus eſt compaſſio, quam datum, q̃a rem quamlibet plerunque dat etiam qui nõ compatitur. Nunq̃ autem F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et qui me co.* ſ.vermes de vlceribus meis orientes.
2 *Non dor.* Continue me rodentes.
3 *In mult.eor.* i.in tanta multitudine ſunt, quod non ſolum conſumunt carnem, ſed etiam ueſtem meam.
4 *Et qua.ca.tu.* Capitium dicitur ſuperior pars veſtis, per q̃ caput intrat: ideo ſic nominatur a capite, eſt igitur ſenſus, q̃d vermes per illam partem exibant in tãta multitudine, quod capitium erat eis coopertũ in circumitu ad modũ cincturę.
5 *Comparatus ſum luto.* i.ita uilis reputatus apud homines, ſicut lutum.
6 *Et aſſimi.ſum fa.* quæ quaſi nihil reputatur.
7 *Clamo ad te.* Hic conſequenter oſtendit magnitudinẽ ſuæ aduerſitatis ex defectu remedii, quo aggrauatur, quando remedium non ſperatur. Primo ergo tollitur remedium ex parte diuina. Secundo ex parte humana, ibi. *Flebam.* Circa primum dicitur. Clamo ad te, orando.
8 *Et non ex.* me liberando.
9 *Sto.* In oratione perſeuerando.
10 *Et non reſpicis me.* remedium adhibendo.
11 *Mutatus es mi.* Licet.n. Deus ſit immutabilis, tamen mutabilia operatur, ex quibus uarie nominatur. Et ſic dicitur pius, quando dat proſpera, durus quando infert aduerſa ſecundum communem modum loquendi hominum, quem Iob ſequitur: licet firmiter teneret Deum omnia pie, & iuſte operari.
12 *Eleuaſti me, & quaſi ſ.ver.po.* in alto ſtatu, tamen inſtabili, ſicut eſt ventus, ideo ſubditur.
p *Eliſi.me va.* quia caſus de loco excelſo eſt grauior.
14 *Scio quia mor.tra.me.* finaliter poſt flagella, & unde ſciat ſubdit.
15 *Vbi conſti.eſt dom.om.ui.* Sepulchrum.n. eſt ultima domus cuiuslibet hominis.
16 *Veruntamen non ad cõſ.eo.* q.d. ſi alios a me affligis in præſenti uita, habent tamen aliquod remedium, ideo ſubditur.
17 *Et ſi corruerint.* in aduerſitates.
18 *Ipſe ſaluabis.* ſi ad te conuerſi clamauerint, ego autem clamo ad te quaſi continue, & tamen non exaudis me liberando me ab afflictionibus præſentis uitæ: ſperabat tamen ipſe Iob a Deo conſequi ſalutem in futuro meliorem, ut patuit ex ſupradictis 19.c. quia credebat reſurrectionem futuram, ſed loquitur hic coram amicis ſuis, qui non credebant ipſã.
19 *Flebam.* Hic conſequenter remouetur remedium ex parte hominum. Circa quod primo oſtẽdit Iob, quod homines dñt ſibi compati, di. *Flebam quondam.* q̃n in ꝓſperitate eram. Super

Diuiſio.

MORALITER.

1 *Et qui me co.non dor.* quia dæmones tunc maxime ad deſtructionem fidelium uigilabunt.
3 *In mult.eor.conſ.ueſ.meum.* ideſt uirtutes, quæ ſunt eccleſiæ veſtes.
4 *Et quaſi capitio tuni.ſuccinxerunt me.* volentes me ſtrangulare.
4 *Compar.ſum luto & aſſimil.* nam tunc uilis reputabitur eccleſia, & deficiens, ut fauilla.
7 *Clamo ad te, & non exaudies me.* tunc.n. orationes eccleſiæ non exaudientur ita cito, ſicut erit in eius deſiderio.
11 *Mutatus es mihi in cru.* Licet in deo non ſit mutatio, nec crudelitas, tamen crudelis dicitur cum ab eo populus eius ultra morem ſolitum flagellatur.
12 *Eleuaſti me.* tempore Conſtantini, & aliorum principum deuotorum.
13 *Eliſiſti.* i.elides tempore Antichriſti, & ſatellitum ſuorũ.
14 *Scio quia morti trades me.* ad ſoluẽdum debitum naturæ. Sed quoniam Antichriſti perſecutio electis erit ad purgationem, ideo ſubditur.
16 *Veruntamen non ad conſumptio.* i.pœnam æternam.
17 *Et ſi corruerint ipſe ſal.* nam deceptis ab Antichriſto dabitur tempus pœnitendi poſt mortem eius.
19 *Flebam quon.* tempore pacis meę compatiendo afflictis. Expecta

a ¶ Olim.
quondam super eo qui afflictus erat, & compatiebatur ani- 1
a ¶ Quantotius habere. 2
a ma mea pauperi. Expectabam bona, & venerunt mihi ma- 3 4
a ¶ Aeternam claritatem. b ¶ Persecutionum. c ¶ Qui secreta illius cognoscentes, quanto sciunt ubi magis doleat, tanto deterius ab afflictione minime quiescunt.
b c la: præstolabar lucem, & eruperunt tenebræ. Interiora mea 5
a Hos autem & ante grauiter tuli.
d efferbuerunt absque ulla requie, præuenerunt me dies af-
a ¶ Etsi eleuatus, vt supra ait Eleuasti me, &c.
e f flictionis. Mœrens incedebam, † sine furore, consurgens 6
a ¶ Facis tempore Ecclesia patitur intra se malos, & fictos, sic & Iob bonus inter malos fuit, quod est perfectio bonitatis. 7
g in turba † clamabam. Frater fui draconum, & socius stru- 8
a ¶ In quibus fuit pulchra Ecclesia modo est fœda. b ¶ Quia & eis datur potestas contra Ecclesiam. Iob vero extra, & intus se perpessum dicit. c ¶ Vt Paulus ariditate tædii æstuabat quibusdam cadentibus, cum dicit: Quis scandalizatur, & ego non uror? 9
h thionum. Cutis mea denigrata est super me, & ossa mea a- 10 11
a ¶ Cum prædicatio silet, electus dolet.
i ruerunt præ caumate. Versa est in luctum cithara mea, & or- 12
ganum meum in vocem flentium.

† vel, sine sole.

A autem qui uere compatitur, quod necessarium proximo cōspicit, negat. Ecclesia dum afflictos per lamenta pœnitentię conspicit, suos eis oratione continua fletus iungit.

Tempore vltimæ persecutionis ecclesiæ, ad memoriam reducit bona, quæ gessit tempore pacis. Quæ æterna gaudia desiderans, sed dum differūtur mala pressa, subdit.

a *Expectabam bona, & venerunt mihi mala*. Fidelis populus expectat bona, sed mala suscipit.

b *Præstolabar lucem, et eruperūt tenebrę*. Prestolatur lucem, & tenebras incurrit: quia pro remunerationis gratia interesse iam gaudiis Angelorum sperat, & tamen hic diutius dilatus manus persequentium tolerat, ut Tobias.

c *Interiora mea efferbuerunt absque ulla requie*. B Sanctæ Ecclesiæ interiora efferbescere, est ipsos quoque quos per amorem fidei velut viscera ante gestauerat, in persecutionis atrocitate tolerare.

Hæc autem mala minus dolerēt, si ab aduersariis fierent, sed grauius cruciant, cum ab his de quibus bona sperabātur, & hoc est, interiora eius.

d *Præuenerunt me dies afflictionis*. Scit nanque ecclesia electorum, quod persecutione vltima mala multa passura sit. Sed hanc afflictionis suæ dies præueniunt, quia malorum uitam inter se grauiter etiam tempore pacis portat, qui iam in prauis C moribus ostendunt, quid sit futurum.

e *Mærens incedebam*. Vir sanctus eleuatus rebus, & honorib. mœrens incedebat: quia etsi hunc prælatum hominib. gloria potestatis ostendebat, interius tamen mœrore suo sacrificium domino contriti cordis offerebat. Ecclesia quoque per prospera męrens incedit, quia nihil vere prosperum deputat, quousque bonum, quod singulariter q̄rit, apprehēdat.

Vel: Et si tot abundabat, intus tenet eum mœror sub disciplina, & ex licentia potestatis ad impatientiam non erupit. vnde, sine furore consurgens. Impatientia pene semper est potestati.

Mactandi vituli, in liberis pascuis relinquuntur: seruādus, iugo p̄mitur. Illi per amęna prata ad foueam, hic per asperū iter venit ad patriam. D

f *Sine furore consurgens*. Sæpe seditiosorum tumultus hominum præpositorum suorum mentes lacessunt; qui si boni sunt, contra tumultus insolentium clamorem habent, & furorem non habent: quoniam quos clementer tolerant, docere non cessant.

g *Frater fui draconum*. Draconum nomine malitiosi: Struthionū, qui pennas habent, & volatum non habent, simulatores designantur, qui speciem tantū sanctitatis habent.

✻ Cat. Græ. frater sum factus sirenum.

✻ Nicetas. sirenes sunt aues quæ canere solēt alcyones, aut vlulæ, vtrumque genus animantis luctuosum, struthiones, aut struthio cameli animalia E quę solitudinē amant. hæc dicit quia sub dio extra vrbem commorabatur.

h *Cutis mea denigrata est*. Cutis nomine Ecclesiæ infirmi, qui exteriori utilitati deseruiunt, signantur. Per ossa, fortes qui curant cęlestia, in quibus est compago corporis. Cutis ergo denigratur, & ossa præ caumate arescunt: quia dum infirmi ad iniquitatem prosiliunt, & sumpto plerunque honoris loco inter reprobos contra ecclesiam sęuiunt, & fortes qui in eo sunt, zelo fidei cruciantur.

✻ Nicetas. non tam ex sole quam ex morbo, & plaga. Nam quæ extabescit caro infuscatur, & nigra euadit. Quibus commemoratis Deum ad miserendum uult allicere. F

i *Versa est in luctum cithara*. Acsi di. Pacis meæ tempore, per alios qui uel carnem domant parua more citharæ, per alios more organi magna, & sonora prædicabam. Sed nunc cithara, & organum in luctum versum est, quia dum me contemni conspicio, eos qui p̄dicationis canticū nō audiūt, deploro.

Vel cithara per chordas sonat, organum per fistulas. Chorda citharæ, intentio recte operantium, quæ per afflictionem carnis tenditur, ad aliam uitam siccata carne, vt chordæ congruus sonus sit. Si minus tenditur, chorda non sonat, sed nimis raucum sonat: qui abstinentia non ualet, nisi bene corpus edometur, uel si nimis atteritur, quia uitia extinguenda sunt, non caro.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Super eo qui afflictus erat*. ei compatiendo, non ficte, sed ueraciter, & ex corde, ideo subditur.
2 *Et compatiebatur anima mea pauperi*. q.d. ex hoc deberent homines mihi compati, sed contrarium accidit mihi.
3 *Expectabam bona*. i. consolationes aliquas.
4 *Et uenerrunt mihi mala*. i. punitiones, & derisiones.
5 *Interiora mea efferbuerunt absque vlla requie præuenerunt*. a calore ulcerum interius penetrante.
6 *Mærens incedebam*. i. tristis propter dolorem me affligentem: quia tamen ista tristitia non absorbebat rationem, deiiciens eam a uirtute, ideo subditur.
7 *Sine furore*. Exponendo cum moderamine miseriam meā, per quod deberent homines moueri ad compassionem: cuius tamen contrarium accidit, ideo subdit.
8 *Frater fui draconum*. Quia illi qui deberent me diligere, sicut fratres, momorderunt me suis punctionibus, & detractionibus, sicut dracones.
8 *Et socius struthio*. Quia illi qui erant mihi familiares, & socii, obliti sunt mei, sicut struthio obliuiscitur fœtus sui.
10 *Cutis mea*. ex humoris exterioris corruptione.
11 *Et ossa mea aruerunt*. i. calor ulcerum meorum intantum est excessiuus, quod in parte desiccauit medullas ossiū meorum. 12 *Versa est in luctum cithara mea*. i. prosperitas, quæ erat mihi causa lætitiæ, versa est in aduersitatem, quæ est mihi causa tristitiæ, moderatæ tamen ratione.

CAP.

MORALITER.

3 *Expectabam bona*. pro compassione ista.
4 *Et venerunt mihi mala*. in persecutione nimis dura.
5 *Interiora mea efferbuerunt*. Gregorius. Sanctæ Ecclesiæ interiora efferuescere, est ipsos quos ante per amorem in utero fidei gestabat, in persecutionis atrocitate tolerare, quod erit tempore Antichristi.
6 *Mærens incedebam sine furore*. i. sine impatientia animum peruertente.
8 *Frater fui draconum, & socius struthionum*. i. persequentium me, nam aliqui Christiani ab Antichristo decepti Christianos grauiter persequentur.
11 *Et ossa mea aruerunt præ caumate*. Nam aliqui qui fortes videbantur, in furore tribulationis Antichristi peruertentur.
12 *Versa est in luctum cithara mea*. i. cantus deuotionis in fletum desolationis, tunc. n. officium ecclesiæ cessabit.

CAP. XXXI.

A Pepigi fœdus cum oc.me. Nunc proprias per ordinem virtutes enumerat, sic vitæ suæ historiam texens, vt p rarū aliquid, qđ allegorice possit intelligi, interserat. (Historice.) ✠Chrys. Quæ postea Christus iussit, & iussit, eadem reipsa perfecit Iob.

CAP. XXXI.

a ¶ Cum consensu delectationis.
PEPIGI fœdus cum oculis meis, vt ne cogita 1
a ¶ Quasi, si mundus non essem.
rem quidem de virgine. Quam enim par- 2 3
a ¶ Videns.
tem †haberet Deus in me desuper, & hære-
¶ Quia cætera bona non placent, sine munditia. a ¶ Me uidens. b ¶ Non essem pars Dei quia.
ditatem † omnipotens de excelsis? Nunquid non perditio 4
a ¶ Ideo solerter mihi agendum est.
†est iniquo, & alienatio operantibus iniustitiam? Nonne ip 5 6
¶ Quia uulla bona, vel mala sine retributione.
se considerat vias meas, & cūctos gressus meos dinumerat? 7 8
a ¶ Et cum Deus omnia videat, opto perfici in exemplo Christi. b ¶ Vanitas ad leuitatem pertinet. Dolus ad malitiam. Recto ergo vtitur ordine, quia per leuia peruenitur ad malitiosa.
†Si ambulaui in vanitate, & festinauit† in dolo pes meus, ap 9 10
a ¶ In hoc appenditur, quia ad vitæ eius exemplum prouocatur. b ¶ Scire Dei dicitur scire nos facere. ¶ Idest scire me faciat. ¶ Sed. 11
pendat me in statera iusta, & sciat Deus† simplicitatem meā. 12
a ¶ Per consensum non per id quod noleus patitur. b ¶ Si visio seruit malæ cogitationi, mox opus sequit.
Si declinauit gressus meus de via, & si † secutus est oculus 13
meus cor meum, & si manibus meis adhæsit † macula, 14 15
¶ Quos verbo genuit. ¶ Exemplo. 16
seram, & alius comedat, & progenies mea eradicetur.

a Pepigi fœdus cum oc. me. Vt.n. cogitationes cordis castè seruare potuisset, fœdus cum oculis pepigit, ne prius incaute aspiceret, qđ postmodum inuitus amaret. (†habeo a deo.) Serpenti dicitur a Deo. Pectore, & ventre repes. (†ab omni potente. Gen.3.c. † commodior erit sententia si subaudias cō tingit, aut conuenit.) Ventre, quando per humana membra luxuriam exercet opere. Pectore quando polluit in cogitatione. Sed quia p cogitationem ad opus peruenitur, quæ ponitur in pectore. Vnde quia Iob cogitationē muniuit, vna custodia B pectus, & ventrem superauit, dicens. Vt ne cogita. quidem de uirgine. Quod ideo addidit, quia non modo actum, sed cogitationē luxuriæ extinxit: quæ est abundans iustitia. Hucusque enumerauit mala quæ pertulit, nunc incipit dicere bona quæ fecit, quia mors per fenestras sensuum intrat, eos extra custodit, ne per eos anima exteriora cupiat. Nō debent intueri quæ non licet concupisci. (†Iere.9.f Grego.)

b Quam.n.partem haberet Deus in me desuper. Acsi diceret. Habere me possessionem suam excelsorum, conditor renuit, si mens mea ante conspectum illius infirmis desideriis tabescit. Nulla.n. placent bona Deo sine mentis munditia. ✠Cat.Græ. Et quid partitus est Deus desuper? & hæreditas sufficientis ex altissimis. Nicetas. prorsus ignotæ sunt Dei rationes, cur sic affligar.

c Nunquid non perditio est iniquo. Tunc erit alienatio reprobis, cum ab hæreditate districti iudicis se anathema esse conspicient.

C d Nonne ipse considerat vias meas, & cunctos. Nomine uiarum, actiones denuntiat. Appellatione gressuum, motus mentium, vel profectus meritorum. Sicut autem dominus vniuscuiusque vias considerat, sic dinumerat gressus, vt ne minutissimæ quidem cogitationes eius iudicio, ac verba tenuissima quæ apud nos vsu uiluerunt indiscussa remaneāt.

e Si amb. in va. ✠Cat.Græ. Si ambulaui cum irrisoribus. Nicetas. i. scurris, & ebriosis, nec contrarium est his quæ ante dixit. Cithara mea conuersa est in luctum. Nam citharæ vsus non est prohibitus Iulia. organis cum pietate vti possimus, quib. in templis illi sunt usi. Cat.Græ. Steti.n. in statera iusta. Nicetas. Aquila appendit me in statera iusta, vbi videt iustus Deo virtutem suam ascribere. Sciens se uideri cauet, non tamen securus & perfectus quidem inter veteres, in præceptis futuri Christi pensat quam multa de perfectione minus habet. Ideo dicit Si ambu. D

Appendat q d. Quantum ad modum humanæ vitę mala in me nō video. Sed nisi mediator appareat, q omnes excedit, quantum a vera simplicitate distem, non cognosco.

f In statera iusta. Statere nomine mediator Dei, & hominum designatur, in quo æqua lance merita nostra pēsant, & in cuius pceptis agno (†infra 3) scimus quid in nostra vita minus habeamus- (†ad dolū) & est sensus: Si qua unquam leuiter, si qua p nitiose perpetraui, mediator appareat, vt in eius uita agnoscam, an ego veraciter simplex fui. Qui.n. suorum temporum uires excesserat, mediatorem Dei, & hominum quærebat, ut in illo pensans agnosceret, si vitam simplicem vere tenuisset. (E †perfect. † post meus cor me. † quicq.)

g Si dec. gr. meus de via. Toties gressus de uia declinat, quoties nostra cogitatio iter rectitudinis per cōsēsū relinqt erroris.

h Et si secutus est oculus meus cor. Sicut.n. tentatio per oculos trahitur, sic nonnunquam concepta intrinsecus compellit sibi extrinsecus oculos deseruire.
✠Cat.Græc. Si oculum sequutum est cor meum.
✠Nicetas. Non dixit oculus meus, sed cor meum. i. ne mentem quidem corrumpi sum passus, nudum corpus.

i Et si manibus meis adhæsit. Acsi di. nec videre volui quę concupiscerem, nec videndo secutus sum quæ concupiui. Nec adhæsit macula in manibus meis. i. culpa in actionibus: quia si qua illicita aliquando cogitauit, peruenire illa vsque ad opera non permisit.

k Serā, & alius co. Serere.n. est verba vitæ pdicare, comedere est bonis operib. satiari, & est sensus: Qd' os meū loquitur nō ego: sed alter operatur. Mulier.n. vigilās filiū lactat, dormiēs occidit. Sic magister scientia vigilās, vita dormiēs, si vigiliis auditorem, & prædicatione nutrit, somno corporis occidit. (Serere) F

l Et pro. mea erad. Quisquis iuxta hoc quod loquitur non uiuit, quos uerbo genuit, a stabilitate rectitudinis ope euellit.
✠Cat.Græc. absque radice sum super terram.

✠Nice-

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXXI.

Pepigi fœdus. *Postquam Iob ostenderat prosperitatem in qua fuerat, & aduersitatem in qua inciderat, hic tertio respondi. innocentiam, quam semper tenuerat. Et diuiditur præsens c. in x. partes secundum x. uitia, a quibus ostendit se immunem, partes patebunt prosequendo. In prima igitur parte ostendit se immunem a peccato luxuriæ, & primo a peccato fornicationis, di.* (Diuisio.)

1 Pepigi fœdus cum oculis meis. *i. firmiter statui, sicut firmatur pactum, quod uitarem omnem aspectum impudicum.*

2 Ne cogita. quidem de vir. *i. per aspectum inciderem in delectationem, vel consensum alicuius puellæ etiam pulcherrimę, cuius causam subdit, dicens.* 3 Quam.n. partem haberet Deus in me *q.d. nullam. pars autem, & hæreditas Dei dicitur homo in quo Deus habitat per gratiam, ipse autem non habitat in fędatis per luxuriam, imo elongat se ab eis, ideo subditur.* 4 Nunquid non perditio. *s. inferni.* 5 Est iniquo. *deputata a Deo.*

6 Et alienatio. *scilicet Dei.*

7 Operantibus iniquitatem. *per luxuriam. q.d. sic, quia uidet omnia quantumcunque occulta, ideo subditur.*

8 Nonne ipse considerat vias meas. *& ideo ex testimonio diuino allegat suam munditiam, di.*

9 Si ambulaui in vanitate. *prębens me aspectibus iuuencularum.*

10 Et festinauit in dolo pes meus. *quærens locum ad eas decipiendum.*

11 Appendat me in statera iusta. *i. faciat alios scire.*

12 Simplicitatem meam. *i. puritatem meam, quam ipse nouit.*

13 Si declina. gres. *s. munditiæ.*

14 Et si se. est oculus. *Cogitationes.n. surreptitiæ non possunt ab homine euitari, quia sicut dicit Aug. non est in potestate nostra quib. visis tangamur, tamen in potestate nostra est ea respuere, vel acceptare prosequi, uel fugere, est igitur sensus. Si cor meum. i. cogitationes lubricæ carnis surreptitias secutus est oculus meus, impudice conspiciendo.*

15 Et si ma. meis adhæ. ma. *immunde tangendo.*

16 Seram, & alius co. & proge. *i. puniar a Deo nō solum in bonis mobilibus, sed etiam in prole mea. q.d. si talia commisissem, merito priuatus fuissem bonis meis, & filiis.*

Si

MORALITER.

1 *Pepigi fœdus cum oculis meis.* In hoc c. describitur ipsius Iob multiplex perfectio, vt ostendatur non fuisse flagellatum a deo pro peccatis, sed pro meritis augmentandis, & vt hæc legentes studeant eius perfectionem tempore prosperitatis imitati, & eius patiētiam in aduersis. Ex quo patet quod litteralis sensus est simpliciter moralis, propter quod nō est hic alia moralitas inquirenda.

¶ Et.

a Si deceptum est cor meum sup mulierem, & si ad ostiũ †ami- 1
b a ¶ Si hoc feci, eadem culpa uertatur mihi in pœnam. 2
ci mei insidiatus sum, scortum sit †alterius vxor mea, & super 3 4
a ¶ Crimen. ¶ Nullus sine peccato, sine crimine multi boni, animamque polluit peccatum, crimen extinguit.
c illam incuruentur alii. Hoc.n.nefas est, & iniquitas † maxi- 5 6
d ma. Ignis est vsque ad †perditionem deuorans, & omnia eradi 7
¶ Vel is. 9
e cans †genimina. Si contẽpsi subire iudicium cum seruo meo, 9
¶ Vel iis. ¶ Vel meis. ¶ Defectio, quasi hoc non feci.
a ¶ Magna repressio tumoris qui est ex potestate.
& ancilla mea cum †disceptarent aduersum me. Quid enim 10
faciam cum surrexerit ad iudicandum Deus, & cum †quæsie- 11
a ¶ Non considerat humilis quod præest, sed quod natura communis, non gaudet præesse, sed prodesse.
f rit, quid respondebo illi? Nunquid non in utero fecit me, qui
& illum operatus est, & formauit me in vulua †vnus? Si nega- 12
g a ¶ Humilibus. ¶ Lumen dationis tarditas non offuscat. 13
h ui quod † volebant pauperibus, & oculos viduæ † expectare 14
a ¶ Defectio vbique.
i feci. Si comedi buccellam meam solus, & non comedit pupil 15
a ¶ Nec ista pietas est a me, sed ex gratia Dei. 16
K lus ex ea (†quia ab infantia mea creuit mecum miseratio, & 17
a ¶ Hoc constat non posse esse nisi a Deo. ¶ Hic humilitas.
l de utero matris meæ egressa est mecum.) Si despexi præte- 18

A ✻Nicetas. Symmachus: progenies mea eradicetur. Dicendũ autem aut hæc ante calamitatis tempus loquutum esse, aut tanquam iustum rursus spe lætæ vitæ niti. liberis.n.orbatus hæc non videtur dicere posse.

a *Si deceptum est.* per hoc nec cogitasse de fornicationis macula vir sanctus demõstratur. ✻Cat.Græc. & paruuli mei humilientur. Nicetas. quando adulteræ filii dicuntur, atque ea re sese abdunt. Nicetas. adulter.n.ingens excitat incẽdiũ malorum. Nam uiro iniuriam facit, vxorẽ cõtaminat, suspectos liberos ĩcertosq; reddit, cum prouidentia certat, habitudinem diuidit, viro struit insidias, &c.

b *Et si ad ostium.* per hoc patenter ostẽdit, quod a reatu adulterii liber fuit: Magnũ est quod Iob exẽpla munditiæ dedit, qui non accepit illo tempore, quo nondum reuelata gratia censura prodierat: quæ non solum corporis, sed & cordis lasciuiam reprimeret. Nunc & post prohibitionem domini econtra agitur, secundum hoc quod dicit si deceptum est cor, &c.

c *Hoc.n.nefas est.* Hoc inter peccatum distat, & crimen, quia omne crimen peccatum est, nõ tamen omne peccatum crimen est. Et in hac vita multi sine crimine, nullus vero esse sine peccatis valet. Bene ergo crimen luxuriæ diffiniens ait.

B Ignis est vsque ad perdi.de. Quia non vsque ad inquinationem maculat, sed vsque ad perditionem deuorat.

d *Et omnia eradi.geni.* Germina animæ sunt operationes bonæ, quia si luxuriæ malo non resistitur, & illa pereunt quæ bona videbantur: sed in tanta castitatis munditia, quam humilis fuit, aperit, cum subiungit.

e *Si contempsi subire.* Qui iudicari cum seruis suis ancillisque non renuit, liquido indicat quod contra nullum proximũ tumidus fuerat. Inter hæc aũt libet intueri vitam suam in omnib. quanta vir sanctus discretione custodiebatur. Non.n.lõge superius dixit. Videbant me iuuenes, & abscondebãtur, & senes assurgentes stabãt, & principes cessabant loqui, &c.

C Nunc vero ait. *Si contempsi iudicium subire, &c.* Quis digne considerare valet huius viri, tam sublimia virtutum moderamina? In quo tanta est auctoritas regiminis, vt ad silentium restringantur duces. Tanta humilitas cordis, vt ex æquo ad iudicium venire permittantur ancillæ. Ecce apparet miro modo in potestate principibus potentior, in certamine seruis æqualis, in cœtu principum memor regiminis, in certamine famulorum memor conditionis: se quippe sub vero domino famulum cõspicit, ideo cordis altitudine se super famulos non extollit, vnde & protinus, subdit. *Quid.n.fa.*

D

f *Nunquid non in ute.fe.* Potentib.uiris magna est uirtus humilitatis, considerata æqualitate conditionis, iam ad libertatis opera se conuertit.

g *Si negaui quod uo.* Post castitatẽ, & humilitatem subdit de libertate: per hoc oñditur, nõ solũ ad inopiã pauperib. sed et ad desiderium deseruisse.

h *Et oculos viduæ.* Incunctãter dãdum est, quod cũ uera humilitate quærit. i. quod nec ex desiderio, sed ex necessitate poscit.

Vt non solũ ex munere, sed etiã celeritate muneris bonorũ opũ merita augeant.

i *Si co.bu.meam solus.* Nõ solum exterius dedi, sed apud me inopes habui. Nec cõuersatio cũ quibuslibet habenda est, sed ex quibus merita proficiant, vnde se pupillum habuisse perhibet socium. Solent.n. nonnulli multa largiri, sed habere pauperes socios in domestica cõuersatione refugiunt, gratiam communis vitæ non habentes. Sed iste, præiudicium se pietati facere existimaret, si solus comederet, quod dominus omniũ communiter creasset. Nec istam pietatem sibi, sed gratiæ Dei attribuit, dic.

E

K *Quia ab infantia.* ✻Cate. Græc. Quia a iuuentute enutriui vt patet: & ex ventre matris dux fui. Nicetas. Infantes admodum, orbatos parentib. suscipiebam ipse, & quoad corroborata essent ætate, alebam, atque educabam, artiumque disciplinis erudiebam. Euagrius. Iniuriam facere, ac beneficio non afficere apud Iobum par est. Quod hæc pietatis viscera a conditoris sui gratia sit consequutus, innotescit, quia sicut suo opere conditus non fuit in vtero, ita nec sua virtute ab vtero pius fuit. Miseratio enim etsi eius fuit arbitrii, vt cum illo proficeret: tamen eius arbitrii non fuit, ut cum illo exiret de utero. Sociæ sunt virtutes, nec humilitas cũ veneratur proximum, deserat largitatem, nec largitas intumescat erga indigentem. Nec per impietatem deseras tegere consortem naturæ, nec per superbiam desinas venerari quem tegis dum dicitur, vt ipsi recipiãt vos in ęterna tab. vbi ostenditur potius munera nos offerre patronis, quam dona dare egenis.

F

l *Si des.præ.* Quod pauperẽ non despexit, virtutem humilitatis exhi-

†vicini.
†talis.
† iudicata, vel, quæ sententia iudicũ condemnatur, & infra.
†visitauerit.
† vel, idẽ ubi deus qui illum formauit.
†contabescere passus sum. i. si non statum satis feci ei.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Si deceptum.&c.* Hic ostendit se immunem a peccato adulterii, di. Si deceptum est cor meũ super mulierem alteri coniunctam in matrimonio, vel affidatam, sicut sonat dictio Hebraica. 2 *Et si ad ostium amici mei insi. sum.* quærens abuti vxore illius. 3 *Scor.sit al.vxor mea.* in pœnam huius. 4 *Et super il.incu.alii.* i. turpiter, & communiter se exponat. 5 *Hoc.n.ne.est.* s. adulterium, quia est contra præceptum diuinum. 6 *Et mi.ma.* in peccatis contra proximum: quia per hoc fit ei iniuria in re maxime sibi dilecta. 7 *Ignis est vsque ad perd.deuo.* s. corporis, & animæ, quia talis non solum in animam, sed in corpus peccat. 8 *Et omnia era.ge.* quia aufert certitudinem debitæ prolis, & supponuntur hæredes illegitimi. 9 *Si contempsi subire iudicium cum seruo meo, & ancilla mea.* Hæc est secunda pars principalis huius c. in qua ostendit se immunem a peccato iniustitiæ, di. Si contempsi subire iudicium cum seruo meo, & ancilla, & multo minus contempsi subire iudicium cum persona æquali, vel maiori. 10 *Cum disceptarent ad me.* i. vellent in iudicio disceptare. Cuius causam reddit, di. 11 *Quid.n.faciam cum surrexerit ad iudican. Deus, & cum quæsierit, quid res.* q.d. si nollem iudicari cum seruo meo, quomodo possem respondere in iudicio diuino? q.d. nullo modo, ideo subditur. 12 *Nunquid non in vtero fecit me.* quasi diceret, licet sit inferior me ratione seruitutis, tamen in specie humana est mihi æqualis. 13 *Et formauit me in vulua vnus.* i. unus Deus, me & ipsum formauit.

Diuisio. 14 *Si negaui quod vol.* Hæc est tertia pars, in qua ostendit se immunem a peccato immisericordię, di. Si negaui, quod uolebam, pauperib. dum tamen eorum voluntas esset rationabilis. 15 *Et oculos uiduæ exp.feci.* nimis protrahendo consolationem debitam. 16 *Si comedi buccellam meam solus.* Per buccellam intelligun tur alia cibaria, quæ Iob liberaliter communicabat, & maxime pauperibus, vnde subditur. 17 *Quia, ab infantia mea creuit mecum miseratio.* diuersi.n. homines ex complexione naturali habẽt uarias inclinationes ad actus virtutum: quia aliqui sunt proni ad liberalitatem, aliq ad castitatem, & sic de aliis: & talis inclinatio crescit per exercitium. Sãctus uero Iob ex complexione ad misericordiam pronus erat, & hæc inclinatio per continuũ exercitiũ creuerat.

Diuisio. 18 *Si des.præt.&c.* Hæc est quarta pars, in qua oñdit se immunẽ a peccato superbiæ, quod solet oriri aliquñ ex aliorũ impotentia, vel defectu, & hoc excludit a se di. *Si despexi prætereunt.eo quod habuit ind.* reputans eum ex hoc uilem, & bonorum suorum dissipatorẽ, sed ecõtra exhibui me ei misericordẽ, iõ subd.

a ¶ Quia quidam magis dant pro notitia quam pro natura.

euntem, eo quod non habuerit indumentũ, & absq; opimento
a ¶ Si despexi. ¶ Hic notatur pietas.
pau[a]perem. Si non benedixerunt mihi latera eius, & de velle 1
¶ Hic patientia notatur.
a rib. ouium mearum calefactus est. Si leuaui super pupillum 2 3
¶ In iudicio. a ¶ Vnitas.
b manum meã, ẽt cum viderem me in porta superiorem, hu[a]- 4 5 6
¶ Cadat a corpore quod ad utilitatem exercere nolui, vel vnitas rumpatur. a ¶ Hominis operatio. ¶ Sua bona opera perdit qui aliena mala renuit perpeti. ¶ Concordia, & unitas sine patientia nunquam seruatur, rupta vero vnitate brachium conteritur.
merus meus a iunctura sua cadat, & brachiu[a]m meum †cum
c suis ossibus confringatur. Semper.n. †quasi tumentes super 7
d me fluctus timui Deum, & põdus eius ferre non potui. Si pu 8
e a ¶ Obrizum est rudis auri moles. Iste figens enim spem, & delectationem in gratia Dei, nec de quantitate auri, nec de spe peccauit. b ¶ Scilicet tu es. ¶ Nec fiducia in terrenis, nec lætitia: quia sont qui & si in eis non confidunt de habitis gaudent. c ¶ In aquis fluentibus fundamentum ponit, qui in temporalibus confidit, & cum eis rapitur.
f taui aurum robur meum, & o[a]brizo dixi fidu[b]cia mea. Si lęta[c]- 9 10
tus sum super diuitiis meis multis, & quia plurima reperit 11
a ¶ Sol, & Luna humanis ministeriis deputata, militiæ cœli vocantur, in quorum cultu multi ceciderunt.
g manus mea. Si vi[a]di solem cum fulgeret, & lunam inceden- 12
h i tem clare, & †lętatum est cor meum ĩ abscõdito, & osculatus 13

† a cala suo.

† timui ctionem super me

†seduxit se.

exhibuit, quod autem operuit, pietatis. Ignoto autem proxi
A mo misertum se indicat, quem prætereuntem vocat, quia apud piam mentem plus natura valet, quã notitia vt in Iob.
a *Si leu. su. pu.* Acsi patenter dicat. Neque tunc vtilitatis meę negotia, uirtute contra pupillum exigere uolui, quando me ĩ iudicio ẽt ex iustitia potiorẽ vidi, hic. n. portæ nomine, iudicium quod in porta agebat', significat.

b *Humerus meus.* Si ea bona quæ ore protuli, operari renui, ipsum quod mihi ad operãdũ datum est, corporis mẽbrum perdam. Vel per humerum cui brachiũ iungitur, socialis vitæ coniunctio designatur: per brachiũ operatio. In eo quod dicit. Si leuaui, &c. patientiam se seruasse asserit, quod qui non facit, a iunctura eius humerus cadit: cũ aduersitatis aliquid ferre non valens, fraternam concordiam relinquit. Et brachium eius cum suis ossibus conteritur, quia cuncta eius operatio cum quibuslibet esse videatur, connexa virtutibus soluetur, nisi per charitatis vinculum patientia conseruetur.
B Et quia quædam virtutes sine aliis, vel omnino nullæ, vel imperfectæ sunt, vt ostendat in se coniunctas, singulas enumerat.

✠Cat. Græc. a clauicula. Nicet. Theodotio a ceruice: Symmachus ωμωνί a summitate scapularum. Dictis ergo cæteris qua mente possederit diuitias, subdit.

c *Semper. n. quasi tu.* Fluctus cum tumentes desuper imminent, cumque eam quam deferunt, mortem minantur, nulla tunc cura temporalium rerum nauiganrib. nulla delectatio carnis ad mẽtem reducitur, ea quoque ex naui proiiciũt pro quib. longa nauigia sumpserunt. Cunctæ res in despectũ mentis veniunt amore viuendi. Quasi ergo tumẽtes fluctus super se, Deum metuit, qui dum veram vitam desiderat, omnia despicit quæ hic possidens portat. Vel tumentes fluctus extremam potestatem dicit: quando commotis omnib. elementis supernus iudex veniens, finem omnium apportat, quam sancti quotidie expauescunt.

d *Pondus e. fer. non pot.* quoniam qui extremi iudicii aduentum intenta mente cõsiderat, profecto videtur, quia tantus pauor imminet, quantus non solum tunc uidere, sed etiam nunc præuidere pertimescat.

e *Si putaui au.* De creatore quippe desperasse fuerat, si spem in creaturam posuisset. Qui. n. labenti innititur, necesse est, vt cum labente labatur.

f *Si læ. sum.* Nihil. n. extra Deum menti sufficit, quæ Deum veraciter quærit.

Mystice.

Aurum ingenium præclari intellectus, obrizum mens, q̃ dum igne amoris coquitur, semper seruat claritatem. Et est sensus. *Nec ingenio tribui.* si qua veraciter intellexi: nec mẽti si qua bona egi. Multę diuitiæ abundantia acumina consiliorũ q̃ manus q̃rẽtis iuenit. i. cogitatio tractãtis gignit. Multas igi
C tur diuitias repit, qui inquirẽdo sacra eloq̃a abũdãtem intelligentiam pcipit. Non est aũt secura lætitia ea cognoscere, sed custodire, q̃a cui multum committitur, plus ab eo exigitur: & dum ad vsuram datur, amittitur, nisi caute tribuatur. Intellectus, vel otio torpet, vel elatione vanescit, & ideo ait. D

Si lætatus sum. Cum autem quæ intelligit, operatur, ex eo quod foras ostenditur, sæpe labitur, sed beatum Iob, sicut intelligentiæ aurum non extulit, sic nec lumen operationis. Post tanta autem quę supra dixit, quid magnum est creata non adorasse? dicit ẽt se non vidisse. i. desideranter intuitũ esse speciem præsentis lucis, vt qui nec in auro, nec in corpore luce delectetur, vt ille qui dicit diem hominis nõ concupiui, de quib. gaudere nõ potest, quia per desiderium non uidit. Lux autem exterior si incaute diligitur, a luce inuisibili cor extra in hians cæcatur, & est sensus.

Si uidi solem. Pene soli homines sua bona non uident, quæ aliis videnda pbent, nec lunam. i. famam boni operis quę in tenebris ambulantib. lucet: hæc etiã Iob non extulit quæ plus timenda erant. Tunc. n. quasi alta arbor flatib. amplius agitatur, quæ per intelligentiam erant in semine, per operationẽ in ortu. De laudib. autem non modo non est factus arrogãs in verbis, sed nec in tacita cogitatione. Dum mali bona mirant', lucerna ardet in nocte, sed dum boni optima mirant', sol in die fulget. Dum bonũ actione corporis lucet, lucerna E est. i. lumen in testa. dum contemplatione mẽtis, sol de cęlo.

✠Cat. Græc. An non video solem quidem, qui splendescat, deficientem? Lunam vero deficientem. non. n. est in ipsis.

✠Chrys. Quod dicit est huiusmodi. Si ea quæ in cælo sunt astra vsque lucẽtia, vicissitudini tamen sunt obnoxia, Sol. n. deficit, & Luna minuitur: quis hęc terrena stabilia, ac firma putabit?

g *Et lu. inc.* Lunam dicit famam, quæ lucens in nocte huius vitæ ex bono opere vires accipit, & non est lætatum in abscondito cor meum. Sunt. n. qui suis præconiis extolluntur apud se, & gaudent. Et hoc est.

h *Et lætatum est, &c.* Et quia inconsiderata mens fauoribus tracta aliquando laudat quod fecit, addit.

i *Et osculatus sum.* per os locutio designatur. Manum ergo suam osculatur ore suo, qui laudat quod facit.

✠Nicet. Symmachus. Si adorauit manus mea circa os meũ.

✠Olym. sępe numero nõnulli cum sua facta efferunt, manus osculantur suas, dicit igitur si meam spem magis collocaui in meis egregiis facinorib. q̃ in deo, mentitus sum veritatẽ. Alii, si solis deceptus fulgorib. illum adoraui, nec reputaui deficere, ac desinere, crimini id mihi detur maximo. Chry. hęc nonnulli in idolorũ cultũ dicta esse confirmant, quod non fit verisimile, qm̃ id nunq̃ in summis virtutum officiis posuisset. Verũ hęc mihi ad amantium similitudinem sũpta vñr, q. dũ ii, quos diligunt, absunt, illorum diuitias, ac res gestas cũ admiratione vsurpãtes, manus suas suauiant'. Nilus. Qđ Iobus criminosum putauit ori manũ admouere, id facere minime veremur, multorũ. n. mos est, manib. suis suauiũ dare, vt testent', q̃cq̃d in iis est facultatis, a seipsis hẽre. Quos F cũ subindicaret lex dixit: Qui ambulat in manib. immũdus, & qui ambulat sup quatuor sp, & qui multiplex est pedibus.

Quæ

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Si non bene. mihi latera eius.* quæ discooperta erant, & ego operui, & sic fui occasio, vt benediceret mihi.

2 *Et de vellerib. ouium mearum.* i. de pannis factis de velleribus earum.

3 *Calefactus est.* i. munitus contra frigus.

4 *Si leuaui super pu. ma. meam.* i. potestatem meam iniuste.

5 *Etiam cum uide. me in por. su.* i. in loco iudicii, vbi poteram facere voluntatem meam.

6 *Humerus meus a iunctura.* i. sic enormiter puniat a Deo. Et cãm immunitatis a prædictis vitiis, subdit. 7 *Sp e. q. tu. sup me.* i. sicut illi qui sunt in mari nauigantes videntes fluctus intumescentes, quolibet momento timent submergi: ita sp super me timui iudicium Dei venire, si aliquid agerem cõtra eum, pauperes, & impotentes despiciendo. Scđo oritur supbia ex proprio fastu ex ptãte, & diuitiis surgente, & hoc excludit a se, dicens. 8 *Si putaui aurum robur meum.* Ex hoc excludens a me timorem diuinum. 9 *Et obrizo dixi, fi. mea.* ponendo in ipso finem meum. 10 *Si lætatus sum.* inepte, & superbè. 11 *Diuitiis meis multum.* q. d. veniat super me vindicta diuina. 12 *Si vidi solem.* Hæc est quinta pars in qua ostendit se immunem a peccato idololatrię, dicẽs. *Si vidi solem.* i. diligenter attendi, vt cultum latrię sibi attribuerẽ, sicut cõiter faciebant Gentiles illius tpis, adorantes corpora cęlestia tanq̃ deos. 13 *Et osculatus sum manus meam.* in signum reuerentię eis exhibitę.

Diui

Quæ

A a *Quæ est iniquitas.* quia autoris sui gratiam negare conuincitur quisque sibi tribuens quod operatur.
b *Maxima.* Omne peccatū quod ex infirmitate est, spem nō perdit: q̃a a Deo veniā quærit. Pręsumptio vero quanto longius est ab humilitate, tāto grauius in desperatione, & dū sibi vires tribuit, a Deo non requirit.
c *Si gauisus sum ad.* Quia videlicet, & inimicum diligens dum aduersario ruenti cōdoluit, vt malis illius ipse ad bonū creuit.
* Cate.Græ. & dixit cor meum Euge, Euge. Nicetas. Euge dictio ad voluptatem, & irrisionem pertinens.
d *Non e.de.* Nōnulli enī quos aduersarios ęstimant, maledictione feriunt, quia virtute nequaquā possunt. B
e *Si non di.viri.* Secū enim aduersarios cōuersantes tolerabat, quia iniuste agētibus per silentium non cedebat, sed per rectitudinem contraibat.
* Cat.Græc. Si sæpe dixerunt ancillæ meæ: Quis det carnibus eius saturari? cum satis bonus essem.
* Chrysos. Insanum, & ardentem amorem quo serui illum prosequebantur, ostendit. Olym. Alij vero hanc interpretationem attulerunt. Neque ancillis, inquit, infensus fui, vt ob crudelitatē meā efferatæ, meas carnes cuperent degustare.
f *Quis det de.* Hoc mystice de Christo, de cuius carnibus saturari cupierunt, vel domestici Iudæi, eius corpus volentes quasi consumendo extinguere, vel Gentiles credentes qui de corpore eius quotidie reficiuntur.
g *Foris non man.pe.* Dicturus in hospitalitatis gratia largitatem suam, prius qualis apud se fuerit, exposuit: quia exteriora munera ex interiori cordis munditia condiuntur.
* Chrysost. Hominis hospitalis, & ex Abrahamæa nobilitate orti hoc est insigne.
h *Si abscon.quasi ho.* Hominis propriū esse conspicit, quia ex parentis veteris imitatione descēdit. Adam.n. peccatum voluit excusare per mulierē, mulier per serpētē. *Si abscondi.* Qui multa sua bona scit vbiq; prædicari, si qua habet mala tegit, & se sanctū credit. sed vere humilis mala sua cognoscit, & vo- C cē cōfessionis aperit. In sinu aūt iniquitatē celare, est hanc in cōscientiæ latibulis occultare, nec per confessionē detegere. Aperte in his demōstrat, q̃a vera de bonis suis dixit, qui mala non tacuit: vere iustus qui mala vitat: & quæ vitare non pōt, hominibus nō abscōdit: ibi iustitia, hic custodia iustitiæ. Sed q̃a ex vera humilitate secura nascit' autoritas, vt foris nil metuat, qui intus ad alta nō anhelat, expressa cōfessione peccati.

a sum manum meam ore meo: quæ est iniquitas maxima, & 1
b ¶Vera dilectio, quæ & amicos in Deo, & inimicos propter Deum diligit.
c negatio contra Deum altissimum. Si gauisus sum ad ruinam 2
¶Qui gaudet de malo inimici, dolet de eius bono. 3
eius qui me oderat, & exultaui quòd inuenisset eum malum.
¶A culpa enim maledictionis alienus fui. ¶ Qui imprecatur mala quæ inferre nequit, quid faceret si posset, ostendit.
d Non enim dedi ad peccandum guttur meum, † vt expeterem
¶Extra positos dilexi, & conuersantes mecum aduersarios toleraui.
e maledicens animam eius. Si non dixerunt viri tabernaculi 4
¶In prædictis patiens charitas, in his benigna.
f mei, quis det de carnibus eius, vt saturemur? Foris non mansit 5
g ¶Et cum tam altus in opere cum tam humilis in mente. b ¶Vere humilis, quia quod de se sponte dicit, alio arguente non negat: vnde Iob inter aduersarios non veretur culpas detegere. 6
h peregrinus, ostium meum viatori patuit. † Si abscondi quasi 7
¶Ment[illegible] 8
homo peccatum meum, & celaui in sinu meo iniquitatem 9
¶Ac si apertius dicat: turbatis contra me alijs extrinsecus, ipse intrinsecus in me imperturbatus mansi. 10
i meam. Si expaui ad multitudinem nimiā, & despectio propin- 11
K 12
¶Qui non timet despici, per linguam non exilit. 13
l quorum terruit me, † & non magis tacui, nec egressus sum 14
¶Os quo secreta aperimus. b ¶Sed. c ¶Per eum[illegible] d ¶Maior clamorem cordis quam oris. ¶In excessu men is homo supra se verax est, & agnoscit de qualitate hominis, quia omnis homo mendax: etiam ipse idem homo. 15
m ostium? Quis mihi tribuat † auditorem, † vt desiderium meū au- 16
n diat omnipotens, & librū scribat ipse q̃ iudicat, * vt in humero 17
o 18

* Olym. Peccati voluntarij nullius sibi conscius, cętera pęnitentia, & confessione curabat. Chrysos. Dic tu primus peccata tua, vt iustificeris. D
1 *Si expaui ad mul* Nihil mundi cupere magna est securitas, vt immutabili hærēs, oībus infra turbatis nō turbet' in mēte: & si extra quādoque carnis infirmitate. Luc.15.b.
* Cate.Græc. Si dimisi impotentem exire ianua mea sinu vacuo, quis det auditorem mihi? Nicetas. i. nemo me audiat.
* Iulian. Ea verba, quis det auditorem mihi, nonnulli interiecta esse aiunt, propriamque habere sententiam. Cum enim multitudinis rerum, quæ dictæ erant, iam pręsum esset amicos, atq; eas minus libenter audirent, illorum itē tergiuersaretur cō sciētia, quod illos obiurgando momordisset, ideo prudētes requirebat auditores. †ne E †De pę. dist. 1 c. agite.
K *Et despectio.* Boni, nec despecti sua aperiunt, cum alijs non prosunt, quod esset se ostendere non prodesse: vt Iesus Herodi, non quærenti profectum tacuit, & inde passus est se irrideri. *Et despectio propin. ter. me.* Sunt qui despici metuunt, hi coguntur ostium egredi, quia pulsati contumelijs dum de se quæ nesciuntur, aperiūt: tanquam per oris ostium egrediuntur.
l *Et non ma.ta.* Bene præmittit tacui: quia qui impatiens tacere nescit, a domo conscientiæ exit. Hoc mystice de Christo qui multos persequentes non timuit, & despicientes, qui & tacuit, nec egressus potentia vindicauit.
m *Quis mihi tribuat auditorem, vt desiderium meum au.* Mediatorem requirit, sciens quòd ad requiem liberationis æternæ humani desiderij preces, nisi per aduocatum suum audiri non possunt. de quo subditur. F
n *Et librum scri.* vnde: Pater non iudicat quēquā, sed oē iudiciū dedit filio. Qui veniēs ad nostram redemptionem, nouū nobis testamentū condidit: eritq; quādoq; autor iudicij, qui nūc est conditor libri: vt tūc districtius exigat, quod nūc māsuetus iubet. Beatus aūt Iob cur scribi librū a iudice postulat, qui ad testamenti noui tempora peruenire non valebat? Sed electorum vocibus vtitur, atq; eorū significatione postulat: quia profuturum eis per omnia prouidebat. Ipse namq; per spiritū hūc apud se librum iamdudū tenebat, quem per gratiam aspirationis acceperat, & videndo cognoscere, & prouidendo nūtiare. Sed cur Beate Iob scribi librum desideras? Ioan.5.d
o *Vt in humero meo.* Librum in humero portare, est scripturā sacram operādo perficere. Prius autē describitur in humero portari,

† vel, ecce signū meū omnipotens, qui testificabit' p me, i. scriptura qua volo iustificari, est illud quod respondebit mihi Deus, & quod de me testificabitur, est liber quem scripsit vir iudicii mei.
*me,

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quæ est iniqui. maxima. *scilicet impendere creaturæ quod attribuendum est soli creatori.* 2 Et negatio contra Deum altissimum. *Quia cultus Dei falsi, est negatio Dei veri in facto.*
3 Si gauisus sum ad ruinā e. qui me oderat, & exultaui quod inuenisset eum. *Hæc est sexta pars in qua ostendit se immunem a peccato rancoris, & inuidiæ, dicens;* Si gauisus sum de malo alieno. *etiam de malo inimici mei, supple Deus puniat me. & in hoc per oppositum ostenditur charitas perfecta in ipso Iob, quæ se extendebat etiam ad inimicos secundum monitionem Saluatoris, Matth. 5. g.* Diligite inimicos vestros, benefacite, &c. Diuis.
4 Si non di. *Hæc est septima pars in qua ostendit se immunem a vitio inhumanitatis. & primo circa domesticos, dicens:* Si non dixerunt viri tabe. me. *id est domestici mei.* Diuis.
5 Quis det de car. *Id est quis det, vt sit corporaliter præsens nobiscum semper, vt de eius societate reficiamur. Secundo quantum ad extraneos dicens.* 6 Foris non man. pe. *sed humane, collegi eum in hospitio.* 7 Ostium meum via. *vt libere posset ibi accipere refectionem suam.* 8 Si abscondi. *Hæc est octaua pars, in qua ostendit se immunem a vitio hypocrisis, di.* Si abscondi qua. *id est, sicut solent, multi homines facere.* Diuis.
9 Peccatum me. *illud indebite negando, vel falso excusando.*
10 Et celaui in sinu meo. *id est in corde meo.* 11 Iniquitatem meam. *per falsam exterius sanctitatis ostensionem.* 12 Si expaui. *Hæc est nona pars in qua ostendit se mundum a vitio pusillanimitatis. & secundo circa suam innocentiam optat testimonium diuinæ veritatis, ibi; Quis mihi. Circa primum dicit;* Si expaui ad multitudinem nimiam. *timore multorum a iustitia deuiando.* Diuisio.
13 Et despectio propinquorum. *ita quòd a veritate deuiaui, timens ne offenderem propinquos meos contrarium volentes.*
14 Et non ma.ta. *q.d. non feci prædicta, sed magis tacui audiens increpationes propinquorum meorū, eo quod nolebam eis acquiescere.*
15 Nec egres. *ad agendum aliquid iniquum propter eos.*
16 Quis mihi. *Hic supra prædicta quærit testimonium diuinæ veritatis, di.* Quis mihi tribuat auditorem. *scilicet querimoniæ meæ, vt mecum interpellat apud Deum pro me. ideo subditur.*
17 Vt deside. meum au. &c. & li. scribat. *Sententiam pro me proferendo. & per talem modum loquitur, eo quod sententia iudicis solet ferri in scripto. Hanc autem sententiam tulit Deus in fine libri di. amicis Iob;* Non estis locuti coram me rectum, sicut seruus meus Iob.
18 Vt in humero meo por. il. *tanquam victoriæ meæ vexillum*

9 Peccatum

A portari, & postmodum sicut corona circũdari, quia sacri eloquij mandata, si modo bene portantur in opere, postmodum nobis victoriæ coronam exhibent in retributione.

✻ Cat. Græ. Manum Domini si non timui. Syngrapham autem, quam habebam cõtra aliquẽ, humeris circumponẽs coronam, legebam, & nisi discissam illã reddidi, nulla re accepta a debitore.

meo portem illum, & circundem illum quasi coronam mihi?
a ¶Sed quia statim nemo fit in summis gradibus.
a †Per singulos gradus meos pronuntiabo illum, & quasi prin- 1 2
b a ¶Inculti tantum clamant, nec dolent, culti plorant per compassionem, mala proximorum quasi sua dolent.
c cipi offeram eum. Si aduersum me terra mea clamat, & cum 3 4
d a ¶Et tacent. ¶Si qui præest, peruerse in subditis agit, rudes contra eum clamant, & perfecti deflent.
e ipsa sulci eius deflent. Si fructus eius comedi absque pecu-
a ¶Pro maioribus bonis.
f nia, & animam agricolarum eius afflixi, pro frumento oria-
g a ¶Mala minima. b ¶Pro minimis bonis. c ¶Mala maiora.
tur mihi tribulus, & pro hordeo spina.

† Numerum gressuũ meorum annũciarem illi, velut princeps offerrem illi sub. causam meam libere, & sine terrore.

a *Per sing. grad. meos.* Incrementa virtutum gradus vocat, quoniã per ipsa ascenditur, vt ad cęlestia obtinenda veniatur, & quasi per singulos gradus suos librum pronũtiat: qui percepisse se eius sententiam non per verba tantummodo, sed etiam per opera demonstrat.

B b *Et quasi princi. offeram eum.* Quod offerimus, manu tenemus. Venienti ergo ad iudicium librum offerre, est verba præceptorum eius in actione tenuisse.

Mystice. c *Si adue. me.* Ad maiorem ostensionem suæ perfectionis, ad vltimum imprecatiuam conditionem ponit. Quia hoc ad literam non potest, mystice debet intelligi. Omnis qui iura regiminis in commissis fidelibus possidet, quid aliud quàm terram incolendam tenet? Sed terra contra possessorem clamat, cum contra eum qui præest aliquid iustum, vel priuata domus, vel sancta Ecclesia murmurat, quæ quantum ad rudes, & nullis operibus excultos terra dicitur.

✻ Nicetas. Imperfecta oratio, ac pendens: dicit enim. Hæc patiar mala, si in cuiusquã possessione p̃datus sum, vt illũ cogerẽ ingemiscere, neq; sulcos alterius ad meos adiũxi, vt ij, a q̃bus essent erepti, ploratũ ederent vllũ, sed neq; terrã meã quisquam coluit, qui nõ esset pretio conductus, ne forte eum cachinnis vexarem si ipsius operam mercede spoliassem.

d *Et cum ip. sul.* Sulci dicuntur hi qui ad audiendum, atque retinendum, sanctis prædicationibus intenti, a priore mentis duritia, quasi quodam vomere linguæ scissi, semina exhortationis accipiunt, qui vomere lectionis attriti, cum grauari in

C minimis innocentes aspiciunt per compassionem ad lamenta vertuntur. Si ergo qui præest peruerse in subditis agit, & rudes contra eum clamant, & perfecti deflent.

e *Si fructus eius comedi.* Qui pręest, & subest inuicẽ serui sunt: si hic obtẽperat, ille solicite p̃uideat. Et fructus eius comedi absq; pecunia. Fructus absq; pecunia comedere, est ex Ecclesia sumptus accipere: sed eidẽ Ecclesiæ prædicationis pretiũ non præbere. Iob fructus terræ absq; pecunia non comedit: quia subditis verbum admonitionis reddidit, a quibus fructus corporeę seruitutis accepit.

D

Allego.

✻ Nicetas. Nunquam alieni soli fructus comedit, non prius p̃soluto pretio.

f *Animam agricola. eius af.* Animas agricolarũ affligit rector Ecclesiæ, si alijs recte prædicãtibus inuidia se mordente contradicat. Et animã agri. eius. Aliqñ rector Ecclesiæ, dum sibi soli ius vendicat, alijs recte prædicantibus per inuidiam contradicit: sed pius pastor qui non suam gloriam quærit, ab omnibus vult adiuuari. Si inquam hoc, vel illud feci, pro frumento, i. maioribus bonis tribulus mala minima, pro hordeo, i. pro minimis bonis, spina, maiora mala. Tribulus enim mollior, spina ad pungendũ est durior: & est breuiter dicere: Si hoc, vel illud feci, pro bonis quę in æternũ reficiũt, retribuãtur mihi mala quę pungũt. Vel in frumẽto, spirituale opus quod mentẽ reficit. in hordeo, terrenarũ rerum dispensatio figuratur: in qua quasi iumentis carnalibus alimenta paramus, quæ etiam habet aliquid paleæ admistũ. Hoc autem frumentum, & hordeum serit, aliquando etiam ille rector, contra quem terra clamat: Sed subditi qui in pluribus grauantur, illa pauca bona quæ aliquo modo polluuntur, bona non putant. Dicit ergo: Si magna quæ debui non feci, punctiones murmuris a subditis recipiam, etiam de bono quod feci. Curandum est ergo prælatis ne dent exemplum mali, & subditis, ne facile iudicent facta prelatorum, contradicentes ordinationi Dei qui illis potestatem dedit, sicut scriptum est: *Omnis potestas a Domino Deo est.* De istis vero scriptum est: *Obedite præpositis vestris*, ne de vobis dictum sit illud: *Et murmurauerunt, & a serpentibus perierunt.* De illis ergo: *Gloria eius quasi flos fœni.*

* fin. z verb.

E

Ro. He. 1. C. 1. l.

F g *Pro frumento.* Pro frumento quippe tribulus, & pro hordeo spina oritur, cum in retributione vltima in qua remuneratio laboris quæritur, punctio doloris inuenitur.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Per singulos gradus meos. *Id est per omnes processus meos.*
2 Pronuntiabo il. *ad Dei gloriam. ideo subditur.*
3 Et quasi principi offeram eum. *quia de omnibus bonis humanis gloria Deo est attribuenda.*
Diuisio 4 Si aduersum me terra mea. *Hęc est decima pars in qua ostendit se immunem a peccato cupiditatis, quod apparet vitium quando homo de terra vult extrahere fructus excessiuos. Quod fit dupliciter. Vno modo quando nimis continue colitur, & non permittitur quiescere: & hoc excludit a se dicens* Si aduersum me terra mea clama. *id est ex opere ostendit quasi se afflictam de nimia cultura. Alio modo quando subtrahitur merces debita agricolis: & quantum ad hoc dicit:* Si fructus eius comedi absque pecunia: *& subditur conueniens pœna:* Pro frumento oriatur mihi tribulus, &c.

CAP.

ADDITIO I.

In cap. 31. dicitur in postilla: *Si non dixerunt viri tabernaculi mei*, id est, domestici mei.

Valde improprie dici videtur, quod illi qui desiderant societatẽ alicuius, dicuntur desiderare refici de carnibus eius. Sed hoc dictũ aliter vr̃ exponendũ, s. quod Iob sic erat amator, & recollector peregrinorũ, quod oẽs recolligebat in domo, nec permittebat quod aliquis peregrinus maneret extra. de quo dicit; *Foris non mansit peregrinus.* Similiter nec volebat quod viatores haberent aliquod impedimentũ ne intrarẽt in domum suam. de quo dicit: *Ostium meum viatori patuit*: in quo tm̃ excedebat, quod domestici, & seruitores sui fatigati a frequẽti seruitio peregrinorũ, & extraneorũ, vidẽtes quod magis curabat de recollectione, & refectione extraneorũ quã de domesticorũ quiete, & refrigerio, quasi habebãt eum in odium desiderãtes ab eo vindicari. vnde dicebãt; *Quis det de carnibus eius, vt saturemur*: sicut cõsueuit esse multoties, q̃ cũ paterfamilias vr̃ excedere in benefaciendo alienis, domestici p̃prij de hoc murmurãt, quasi p illũ modũ quod legit̃ Matt. 22. b. de operarijs cõtra patrẽfamilias murmurantibus, eo q̃ pares fecerat eos q minus laborauerãt his q portauerãt põdus diei, & ęstus: vnde & in p̃posito familiares domestici per amplius excitabantur in odiũ patrisfamilias, cum extraneos tantũ foueret, vt proprij fatigarentur. Et secundum hanc expositionem cum dixisset: *Si non dixerint viri tabernaculi mei: quis det de carnibus eius, vt saturemur*, quasi reddens causam immediate subdit: *Foris non mansit peregrinus.*

ADDITIO II.

In eod. cap. 31. vbi dicitur in postilla. Circa primum dicit: *Si expaui ad multitudinem nimiam.*

Vbi dicitur: *Si expaui ad multitudinem nimiam, &c.* In Hebræo habetur: *Si expauescere feci multitudinem nimiam, & despectio cognationum terruit me, & non magis tacui.* Cuius sensus est, quod Iob in hoc loco excusabat se ab acceptione personarum, intantum quod multitudinem nimiam a qua solent quandoq; iudices terreri, cum iustitia hoc suaderet, expauescere faciebat: & tamen cum contigisset q̃ aliquis despectus cognationum, scilicet qui magis cõtemptibilis erat in cognatione aliquid iustum pro se allegaret, terrebat eum de quo dicit: *Despectio cognationum terruit me*, intantum quòd tacebat, assentiendo iustitiæ, de quo dicit: *Et non magis tacui*, neque audebat contra eum procedere, de quo dicit; *Neque egressus sum ostium, &c.*

Replica. In cap. 31. vbi postillator distinguit decẽ partes s̃m decẽ vitia a q̃b. Iob se excusat ĩ ea parte qua dr̃; Si nõ dixerint viri tabernaculi mei: Quis det de carnib⁹ ei⁹, vt saturemur, se excusat

excusat a vitio inhumanitatis q. d. ita fui humanus domesticis, vt ēt carnis, i. corporis mei, iugē affectatēt p̄sentiā pro sui refectione, i. cōsolatione. Burgē. aūt hāc expositionē dicit impropriā, volens quod hęc verba dixerūt famuli sui ex odio in vim vindictę Sed certe magis est impropria vindicta p Burg. ficta, q; qs ex odio velit carnes humanas deuorare. Tū ēt quia verba illa nō sonāt in excusationē Iob, sicut patet p totū cap. sed potius in accusationē, quasi suis fuerit adeo inhumanus, put Burg. exponit, vt ex odio affectarēt eius carnes māducare. Nec est verisimile, q; sanctus vir opere pietatis fouēdo peregrinos, & aduenas vsq; ad tantā domesticorum fatigā processerit, vt carnes eius ex odio affectarēt. Tum quia dr̄ supra cap. 1. erat ipsi *Iob familia multa nimis*, & per consequens nō sic faciliter fatigabilis, vbi vna familia per aliā potuit subleuari. Tum quia ita heroicus fuit vir iste, vt etiā a Deo meruerit sic singulariter cōmendari, vt patet cap. 1. non est verisimile ꝑpter connexionem virtutum vitium inhumanitatis tantæ in eo fuisse, cum secundum Philosophum bonum tantum vno modo fiat, id est cum assistentia omnium virtutum moraliū, & circunstantiarum earundem: & in fine huius capit. dicit se non fuisse onerosum terræ in nimia eius cultura, dicēs: *Si aduersum me clamat terra, &c.* Qui igitur terræ insensibili secundum illum sensum onerosus non extitit, cōsequens est, quòd rationabili familiæ molestus nō fuerit: sed ei quadam humanitate pepercit: Nec est verisimile Sanctum Iob scienter sustinuisse iniquam familiam, quæ ex odio suam expeteret carnem deuorandam: qui enim erat omnium consolator, vt dicitur in litera, quomodo familiæ suæ vsque ad odium sui fuisset oppressor? Nec opinabile est familiam suam tantum posse concipere contra eum odium, qui vt dicitur in hoc capit. cum seruo non contempsit subire iudicium. Ex his omnibus patet Burgen. deliramentum.

C A P. XXXII.

a *Miserunt au. tres.* ✻ Nicetas. Elius Iobum iustum agnoscit, tres amicos reprehēdit quod scelerū illū dare pęnas dicerēt. sed Iobi mentē nō assequutus eū arguit, qđ ad Deū iudicē ꝓuocauit.

C A P. XXXII.

a Miserunt autem tres viri isti respondere Iob, 1
a ¶Tribus: non sibi Iob quasi tumido.
b eo quòd sibi iustus videretur. Et iratus indignatusque est Eliu filius Barachel Buzites
c de cognatione Ram. Iratus est autem aduersus Iob, eo quòd † iustum se esse diceret coram Deo. Porro aduersum * amicos

Tādē qa Beati Iob plenas mystica virtute sententias, in quibus contra amicorum verba respondit digessimus, nunc superest, vt ad Eliu verba veniamus, quæ tanto grauiori circunspectione pensanda sunt, quanto & per iuuentutis audaciam spiritu feruentiore proferuntur. Beatus Iob Deo soli sibiq; cognitus, in trāquillitate ad nostrā notitiā perducendus, tactus est verbere, vt odorem suarū virtutū tanto latius spargeret, quāto more aromatum melius ex incēsione flagraret. Nouerat in bonis pie subditos regere, & a malis se districte custodire. Nouerat bene vti rebus habitis, sed nesciebamus si patiēs maneret ipsis ablatis. Nouerat quotidiana Deo ꝓ fanis pignoribus sacrificia soluere, sed incertū erat si ei gratiarū sacrificiū ēt orbatus immolaret. Ne qđ ergo vitij falus tegeret, dignū fuit, vt hoc dolor aperiret. Data itaq; est cōtra sanctū virū hosti callido tentandi licentia, qui dum bona eius multis cognita modis interimere appetit, ēt bonū patientiæ quod latebat ostendit. Nam combussit greges, extinxit familias, obruit hæredes, percussit salutem corporis, & ad intorquendū grauioris tentationis iaculum, linguā seruauit vxoris, vt sancti viri forte, ac solidum pectus, & per damna rerū dolor sterneret, & per verba coniugis maledictio ꝑforaret. Sed quot vulnera sęuiens intulit, tot sancto viro nesciens victorias ministrauit. Amici vero eius q. quasi dū consulūt, increpant, hęreticorū figuram exprimunt, qui sub specie cōsulendi agūt negotiū seducēdi. vnde & ad Beatū Iob dum pro Domino verba faciunt, a Domino reprobantur; qa oēs hęretici dū Deum defendere nituntur, offendūt. vnde & eis apte a Iob dr̄; *Disputare enim cum Deo cupio*, prius vos ostendens fabricatores mendacij, & cultores peruersorum dogmatum. Constat ergo eos hæreticorū typū gerere, quos sāctus vir redarguit cultui peruersorū dogmatū deseruire. In tribus itaq; amicorū Iob nominibus, tres in hæreticis ꝑditionū casus exprimuntur. Nisi enim Deū contemnerent, nequaquā de illo peruersa sentirēt: & nisi vetustate se cōtraherēt, in nouę vitæ intelligentia nō errarent: & nisi speculationem bonorū destruerent, nequaquam eos superna iudicia tā districto examine ꝓ verborū suorū culpa reprobarēt. Contēnēdo igit̄ Deū in vetustate se retinēt, & in vetustate se retinendo prauis suis sermonibus speculationi rectoris nocēt. D

† iustam dicere esse animā suam magis, quam Deum. *tres

b *Et iratus indignatusque est Eliu.* Eliu Deus meus iste, vel Deus Dominus interpretatur, per quem recte fides designat̄ arrogantium intra Ecclesiam positorum: quia Deum Dominum confitentur. Barachel benedictio Domini: Buzites contemptibilis, quod arrogāter prædicātibus cōgruit: q a in prædicationis facundia benedictionem diuinæ gratiæ percipiūt: sed in elatis moribus esse eam contemptibilem ostendunt. Ram, excelsus. Excelsus namq; est fidelium populus, qui huius vitæ infima, & abiecta contemnit. Eliu itaq; de cognatione Ram dicitur, quia vnusquisque arrogans prædicator intra Ecclesiā positus, sanctis populis fidei veritate sociatur, quamuis ab eorum vita elationis prauitate disiungitur. E

Eliu affinitas specialius describitur.

✻ Nicetas. Buzites dictus, seu quod Buzi, vnde orta est Ram, cognatione tenebatur, seu, quod id nomen a quadā ꝓuinciæ Ausitidis vrbe inuenerit. Sane illud nobis compertum est, Nachor Abrahami fratrem, secundum è Melcha filium suscepisse, qui sit Buz appellatus: forte inde Elius genus ducit.

c *Iratus est au. ad Iob.* Vanæ enim gloriæ sectatores cum se hoībus preferūt, alios de fatuis sensibus, alios de indignis meritis reprehendunt, i. alios censent nihil scire, alios non bene viuere; etiam cum omnes extra Ecclesiam positos praua sentire iuste arguunt, eos etiam qui intus sunt, pro vitę contemptu despiciunt, & extra positos premunt veritate dicti, intus positos premunt qualitate dicendi, id est vitio elationis. F

Vanæglorię sectatores.

✻ Nicetas.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXXII.

1 Miserunt autem. *Terminata disputatione triū amicorū Iob cōtra ipsum, hic cōsequenter ponitur disputatio quarti, s. Eliu. Circa quā primo ponitur quædā præfatio. secūdo subditur ista disputatio, cap. seq. Prima in duas, quia primo ponitur huius disputationis occasio. & secūdo disputātis excusatio, ibi:* Iunior sum. *Occasio aūt huius disputationis fuit, eo quòd tres amici Iob supra positi auditis verbis Iob, quibus innocentiam suam multipliciter declarauerat, reputauerunt eum esse iustum: & ideo merito tacuerunt: quia cum eo disputare cœperant, eo quod ante contrarium tenebant, scilicet ipsum a Deo fuisse propter suam iniustitiam flagellatum: Eliu autem adhuc idem tenebat, & iustitiam quam Iob pro se declarauerat, simulatam, & non veram credebat. Item ipse Iob in disputando quædam verba dixerat, quæ videbantur ipsi Eliu blasphematoria, propter quæ erat arguendus etiam si aliàs fuisset iustus, propter quod iratus fuit contra Iob se iustificantem, & contra tres viros prædictos, eo quod non poterant, prout ipse æstimabat defendere veritatem. & hoc est quod dicitur:* Omiserunt autem tres viri isti. respondere Iob; *& patet litera, hoc excepto.*

1 Sed

MORALITER.

1 *Omiserunt au. tres vi.* Ex hoc habemus documentum, quod in disputando tacere debemus, cum nobis datur rationabile responsum; ergo Eliu expectauit Iob loquentem. licet autē esset multū arrogans, & præsumptuosus, vt patet ex sequentibus, tamen siluit reuerenter, quandiu Iob, & tres alij qui seniores erant, voluerūt loqui; & multo fortius hoīes moderati, & religiosi, maxime verba seniorū cū reuerētia debēt audire. Per hoc aūt quod Eliu cōtra quatuor ꝑdictos in contumeliā erupit, vt ex sequentibus patet, eius arrogātia quæ latebat in mēte apparuit in sermone, Matth. 12. c. *Ex abundantia cordis os loquitur.* Et sic dispositio mentis per verbum oris aperitur.

※ Nicetas. Elius arbitratur Iobum se dicere Deo iustiorem.
A Amicos autem arguebat quod bonam causam male agendo, & tandem silendo prodidissent.

※ Nicetas. Zelo commotus est.

a *Igitur Eliu expe. Iob lo.* Cum dicitur quia Eliu expectauit Iob loquentem, eo quod seniores essent qui loquebantur, aperte beatum Iob non pro sua, sed pro amicorum reuerentia honorem seruasse monstratur: quia arrogantes intra Ecclesiam positi quam defendunt, despiciunt. Et plerumque plus ingenia male sapientium, quam simplicem vitam innocentium venerantur. (†expraui, & † supra 12. b.) Quamuis autem Ecclesia, haereticis sit antiquior, quia de illa exierunt, Eliu tamen iunior fuisse describitur, (†magnates nobiles.) quia post exercitata bella haereticorum viri feruentes ingenio (†opinionem) contra hostium prodiere certamina, & inde arrogantes esse coeperunt. B Post hos quoque Eliu iunior in exprobratione beati Iob iungitur: ex cuius persona species quorundam Doctorum fidelium, sed tamen arrogantium designatur. Cuius verba non facile intelligimus, nisi ea ex subsequentis dominicae correptione pensemus. Ait namque de illo Dominus: Quis est iste inuoluens sententias sermonibus imperitis? (Infra) Cum vero dicit sententias, sed non addit protinus quales, vult proculdubio bonas intelligi. Nam cum sententiae nominantur, nisi etiam malae dicantur, male sentiri non possunt. In bono enim sententias accipimus, quae sine adiectione reprobationis ponuntur, sicut scriptum est: *Sapientior sibi videtur piger septem viris loquentibus sententias.* (Prouerb. 26. c)

b *Respondensque Eliu fi.* Haec quia soliditate grauitatis carent, expositionis subtilitate non indigent: quia dum pro aetatis suae respectu tacuit, sapientior fuit: dum autem se praeferens, & in alijs longaeuitatem despexit, pueriliter desipuit: nam contra eius sententiam aetas prolixior loquitur, & per annorum multitudinem sapientia docetur. Quia etsi aetas sensum non praebet, vsum tamen exercet vehementer.

※ Olymp. Non est necesse seniores esse sapientes, Spiritussancti gratia ad eam rem omnino opus est: quod si tempus gignit sapientes, multomagis Deus, sed tempus sine diuina ope sapientiam praestare non potest.

C c *Sed vt video spiritus est in homi.* Non parua condemnatio est ex bono quod communiter datur, priuate gloriari, scire bonum, vnde coeperit, & nescire quomodo bono vti debeat quod accepit. Quatuor quippe sunt species tumoris, cum homo bonum a semetipso habere existimat: vel si id desuper credit datum pro suis tamen meritis accepisse putat: vel cum iactat se habere quod non habet, vel cum caeteris despectis singulariter vult videri. (D) Haec quarta species vicinius proximat diabolo, qui prae Angelis esse voluit, quia in ea quidem specie crebro omnis humanus animus labitur, vt id quod habet singulariter habere glorietur, quia quisquis bonum singulariter se habere gaudet, quisquis sublimior videri caeteris quaerit, illum scilicet imitando, qui despecto bono societatis angelorum, sedem suam ad aquilonem ponens, & altissimi superbe similitudinem appetens, per iniquum desiderium quasi ad quoddam culmen conatus est singularitatis erumpere. (E) Ab hac Dominus discipulos de praedicatione reuersos compescuit, ne de singularitate miraculorum gauderent, dicens: *Videbam Sathan, sicut fulgur descendentem de caelo,* qui singulariter erat elatus, vt in eius ruinas discerent, quid de elatione timerent.

a eius indignatus est, eo quod non inuenissent responsionem †
¶Hoc facto indicauit quod fecerat ante.
rationabilem, sed tantummodo condemnassent Iob. Igitur Eliu 1
¶Sicut ab illis veritate sensuum, ita ab his grauitate morum discordat.
expectauit Iob loquentem, eo quod seniores essent qui lo-
a ¶Haeretici.
quebantur. Cum autem vidisset, quod tres respondere non
a ¶Alias possent. ¶Catholicis.
b potuissent, iratus est vehementer. Respondensque Eliu filius Ba-
rachel, Buzites, dixit: Iunior sum tempore, vos autem antiquio- 2
res. Idcirco † demisso capite, veritus sum vobis indicare meam †
sententiam. † Sperabam enim quod aetas prolixior loquere- 3
¶Haec recte diceret, si eam intelligentiam sibi non arrogaret.
c tur, & annorum multitudo doceret sapientiam. Sed vt video, 4
spiritus est in hominibus, & inspiratio omnipotentis dat in- 5
telligentiam. Non sunt † longaeui sapientes, nec senes intel- 6
ligunt iudicium. Ideo dicam: audite me, ostendam vobis 7 8
¶Superbe se tacuisse indicat.
d etiam ego meam scientiam. Expectaui enim sermones vestros,
audiui prudentiam vestram, donec † disceptaremini sermoni-
a ¶Non annos, sed intentionem pensat verborum.
bus, & donec putabam vos aliquid dicere, considerabam.
e Sed, vt video, non est qui arguere possit Iob, & respondere
¶Prohibitio est, quasi ne dicatis hoc: Iob proiectum a Deo, sicut incorrigibilem qui non cedit sententijs, & auctoritatibus vestris.
f ex vobis sermonibus eius. Ne forte dicatis, inuenimus 9

d *Expectaui enim sermones ve. audiui prudentiam ve.* Cum dicit expectaui, &c. declarat se ad verba senum, iudicantis potius studio quam docentis voto tacuisse, quamuis haec melius vitam arrogantium signat, quod aliquando intra Ecclesiam positi cum eiusdem Ecclesiae aduersarios conspiciunt, non in eis annos temporum, sed intentionem solent pensare verborum. Nam quantolibet sint eisdem arrogantibus antiquiores haeretici, eos tamen audacter comprimere conantur: in quorum verbis dogmata peruersa reprehendunt.

※ Nicet. Audite me quia patienter audiui vos. Alij: Audite non. n. prius loquendi finem faciam, quam meos ipsi sermones comprobaueritis.

e *Sed, vt video, non est qui arg. pos. Iob.* Saepe haeretici per hoc quod esse, & hominibus despicabiles solent, cum a cunctis Ecclesiam regentibus venerari conspiciunt: opinionem eius quibus valent obtrectationibus lacerare contendunt, dicentes: Idcirco illi cuncta temporalia suppetunt, quia ei praemia aeternorum munerum subtrahuntur: quorum voce Eliu obuiat, dicens.

f *Ne for. di.* Quasi incassum dicitis, quod Deus eum proiecerit, & non homo, quem veneratur: quia sic modo gloria terrena datur, vt multiplicius caelestis sequatur. Ac si arrogantes fideles contra haereticos dicant, per hoc quod Ecclesiam in honore hominum florere temporaliter cernitis: proiectam eam a Domino non credatis. sed nihil est: Dat enim Deus in hoc itinere solatia, & peruenienti aeterna omnia seruat. F

a Nihil

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sed tantummodo condemnassent Iob. *Id est conati fuissent ipsum ostendere iniustum magis sermonibus, quam rationibus.*

Diuisio. 2 Iunior sum tempore, vos autem antiquiores. Idcirco. *Hic consequenter ponitur ipsius disputantis excusatio: & primo excusat suam tarditatem, secundo ostendit loquendi necessitatem, ibi;* Sed vt video. *Causam autem quare tandiu tacuerat alijs loquentibus, ostendit rationabilem dicens;* Iunior sum tempore. *ideo debebam antiquioribus locum dare. ideo subditur.*

3 Sperabam enim quod aetas prolixior loqueretur. *s. rationabiliter, & efficaciter, eo quod per longitudinem temporis multa videntur per experientiam, quae dirigunt ad loquendum efficaciter. Franguntur etiam passiones, quae impediunt ad loquendum rationabiliter.*

4 Sed vt video spiritus est in hominibus. *Hic consequenter ostendit suae locutionis necessitatem, quando enim aliquis aestimat veritatem perire propter defectum defensionis, & credit se sufficientem ad eius defensionem, tunc imminet sibi necessitas loquendi, ne pereat veritas propter eius taciturnitatem. Sic autem aestimabat Eliu, vt patet ex praedictis: & ideo primo ostendit praedictorum virorum insufficientiam ad defensionem veritatis. Secundo suam sufficientiam, ibi;* Plenus sum sermonibus. *Circa primum dicitur;* Sed vt video spiritus est in hominibus. *scilicet rationalis, qui est in iuuenibus, sicut in senibus.*

5 Et inspiratio omnipotentis dat intel. *de his quae sunt supra rationem, ita iuuenibus, sicut & antiquis. vnde dicit Dauid; Super senes intellexi. ideo subditur.*

6 Non sunt longaeui sapien. *in speculabilibus.*

7 Nec senes intelligunt iudicium. *Id est quid sit in agibilibus recte agendum, & istum duplicem defectum notat in tribus viris praedictis, ideo subditur.*

8 Ideo dicam, audite me. *Ne veritas pereat propter eorum defectum. Mouebatur etiam ex praesumptione suae scientiae; quam praesumptuosi vix, aut nunquam possunt occultare, ideo subditur;* Ostendam vobis etiam ego meam scientiam. *Caetera patent ex dictis vsque ibi.*

9 Ne forte dicatis, inuenimus sapientiam. *Id est, diximus contra Iob quicquid potest contra eum dici; & quid sit illud subdit.*

1 Deus

a *Nihil lo. est mihi.* Eliu quidem publice Beatũ Iob audierat, sed dicit: *Nihil lo. est mihi.* quia nimirum oẽs arrogantes voces Ecclesię audiũt, sed sibi eas dici dissimulãt, qa elationis vitiũ emẽdare cõtemnũt. Nec se de superbia redargui æstimãt, qa esse se humiles putant, qui ẽt redargui despiciunt: cũ sapientiores se, & ipsis redargüentibus arbitrãtur. Quia vero ait.

b *Et ego non sec. ser. ve. re.* Bene Beato Iob nõ secundum sermones eorum respondere illi se dicit, quia arrogãtes respõdent contra Ecclesiam, sed non sicut hæretici exterius constituti. Neq; enim contradicunt ei praua prædicando, sed peruerse viuendo, quia nec de Deo, vt hæretici indigna sentiunt, sed de se plus, quàm necesse est, digna suspicantur.

c *Extimur. nec re. vl.* Bene ab Eliu verba amici Iob extimuisse referuntur, quia nunquam arrogantes Ecclesiæ defensores, quamuis ordinem dicendi non teneant, tamen aduersarios virtute dictorum perturbant.

✻ Nicetas. Nonnulli putant illos versus duos non esse Eliu, sed scriptoris, sed sunt illius apostrophe vtentis quasi ad alios de amicis Iob loqueretur.

d *Quo. igi. expe. &c.* Finis locutionis sapientium esse solet, vt vsque eo dicant, quousque aduersarijs silentium imponant: non enim se ostendere, sed praua docentes compescere cupiunt. Postquam autem de amicis Iob dictum est, extimuerunt, nec responderunt vltra, abstuleruntq; a se elo. Eliu subiungens ait: Expectaui, & non sunt locuti: steterunt, nec responderunt vltra. Et Eliu illis iam silentibus verba multiplicat, quia arrogans non aduersariorum dicta superare, sed suam sapientiam ostentare festinat. vnde sequitur.

e *Respon. & ego par. me. &c.* Hanc partem suam omnis arrogans æstimat: si scientiam non tam habeat quam ostendat, quia nimirum omnes elati scientiam habere non appetunt, sed ostendere. Quocirca bene per Moysen dicitur: Vas quod non habuerit operculum, nec ligaturam desuper, immundum erit, &c. Prædicatores autem sancti partem suam reputant, si intus quidem ipsi de sapientia gaudeant, foris autem alios ab errore compescant. Neque a se ita loquendo exeunt, vt gaudium mentis in ostensione ponant discretæ locutionis: sed bonum scientiæ in cordis secreto meditantur, & ibi gaudent vbi hoc percipiunt, non vbi inter tot tentationum laqueos innotescere compelluntur.

f *Ple. sum ser.* Sæpe contingit, vt sapientes viri, cum se nõ audiri cõsiderãt, ori suo silẽtiũ indicãt. Sed dũ cõspiciũt, q. facinora ipsis tacẽtibus crescũt, vim quãdã spiritus sui sustinẽt, vt in locutione apertę correptionis erũpãt. Vñ Ieremias cũ sibi silẽtiũ indixisset, dicẽs: Nõ recordabor eius, neq; loquar vltra in noĩe illius, illico adiunxit; & factus est in corde meo quasi ignis charitatis ęstuãs claususque in ossibus meis, & defeci ferre non sustinens. Sed plerunque similiter arrogantiũ mẽtẽ ad loquẽdi impetum vanæ gloriæ anxietas, nequaquã se intra silẽtiũ capiens quasi zelus charitatis inflammat: atque ad effrenationem locutiõis impellit: vnde Eliu spiritu elationis extẽsus, & sese intra silẽtij claustra non capiens, ait: *Plenus sum ser. &c.* In ventre sinus cordis, in musto feruor Spiritussancti accipitur. Eliu enim sic inflatione elationis ostenditur, ac si ardore Spiritussancti accendatur: sensus sui spiritum in eo quod tacuit, quasi musto absque spiraculo comparauit.

Ierem. 20. b.

¶Ego autem loquor, quia nihil ad me quicquid dixit: De superbia se argui non æstimat, qui se humilem putat, & arguit sapientiorem.

a sapientiam: Deus proiecit eum, & non homo. Nihil locutus est 1
b mihi, & ego non secundum sermones vestros respondebo illi. 2 3
c Extimuerunt, nec responderunt vltra, abstuleruntque a se elo-
¶Aperta ostentatio.
d quia. Quoniam igitur expectaui, & non sunt locuti, steterunt,
a ¶Quia nihil putant, quod habent si occultum est.
e nec responderunt vltra, respondebo, & ego partem meam, &
¶Quia superbi vident sanctos magna loqui, & inde honorari, & ipsi hæc sequuntur tantum, vt clari habeantur.
f ostendam † scientiam meam. Plenus sum enim sermonibus, & 4
coarctat me spiritus vteri mei. En, venter meus quasi mustum 5 6
g absque spiraculo, quod laguncul as nouas disrumpit. Loquar, 7
h & respirabo paululum, aperiam labia mea, & respondebo. 8
a ¶Quia sicut labor est iustorum, videre mala, nec corrigere: ita labor est arguentibus, si quod sapiunt non ostendunt.
i Non accipiam personam viri, & † Deum homini non æqua- 9
bo. Nescio enim † quandiu subsistam, & si post modicum 10 11
tollat me factor meus. 12

† & hominem non cognominabo, i. nõ vocabo nomine occulto nõ dissimulabo nomen tuum, si fueris impius, nomine tuo te vocabo non alieno more adulatorum.

✻ Nicetas. Aut periphrasi alium dixit, aut eam partem in qua ardor irarum existit. Origen. Vt prægnans ante partum cruciatur, sic loquuturus quæ silentio continuit.

✻ Cat. Græ. Aut sicut follis ferrarijs ruptus. Chrysost. posse verba cohibere sapientiæ est opus. Cat. Græ. Non scio admirari personam: Si autem non vermes me comedant. Nicetas. Vt Iobum me similiter depascant.

g *Quod lagun. no. di.* Quia sancti spiritus feruor non solum veteri, sed etiam noua vita vix capitur. Mustum ergo lagunculas nouas dirumpit, quia feruoris eius potentia, & spiritualia corda transcendit. Lagunculas autem dicit infirmas cõscientias, vel terrena corporum vascula.

h *Loquar, & res.* Bene ait respirabo, quia sicut labor iustorũ est videre praua, nec corrigere, ita grauis est labor arrogantiũ si quod sapiunt, non ostendunt. Vim quippe intrinsecus æstuantem ferre vix possunt. si omne quod sentiunt, paulo tardius innotescunt. Necesse est igitur, vt cum res bona agitur, prius eorum elatio in corde vincatur, ne si a radice miseræ elationis prodeat, miseros nequitiæ producat fructus.

i *Non accipiam personã viri.* Recte homini Deũ nõ ęquat, qa quandiu hic subsistat, vel quãdo ad Dei iudiciũ tollatur, ignorat: & bene ait, post modicum: quia quàm longũ fuerit tẽpus vitę pręsentis, eo ipso breuius est, quo permanẽs nõ est. Neq; enim dignum est, vt diutinũ iudicetur quicquid fine circunscribitur. Sed inter has sentẽtias quas ex veritate solidas profert, ad verba rursum elationis erumpit dicens, *Audi, &c.*

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Deus proiecit eum, non homo. *In hoc breuiter tangitur virtus omnium rationum, quas adduxerant contra Iob, scilicet, quòd Deus flagellauerat eum, qui non potest decipi, nec decipere: sicut homo frequenter decipit, & decipitur: est etiam ipse Deus regula iustitiæ. & ex hoc concludebant ipsum Iob iniustum esse, & fuisse.* 2 Nihil locutus est mihi. *q. d. illa quæ dicam, non dicam eo quòd prouocauerit me ad iram, quia contra me non est locutus.* 3 Et ego non secundum sermones vestros respondebo illi. *Iste enim Eliu in aliquo conueniebat cum Iob, scilicet in hoc quòd ponebat aliquam malorum punitionem, & præmiationem bonorum post mortem: discordabat tamen ab eo, sicut & alij; quia diceb at aduersitates præsentis vitæ pro peccato infligi, licet non sint semper tota pœna pro eo debita; & sic vlterius reputabat Iob iniustum, & pro peccatis punitum. In eo igitur in quo conueniebat cum Iob, discordabat ab alijs: & sic non processit secundum sermones eorum. In illis etiam in quibus conueniebat cum eis, alias rationes efficaciores adduxit, & pluribus alijs motiuis vsus est, vt patebit in prosequendo.*

4 Plenus sum. *Hic consequenter ostendit suam sufficientiam ad veritatis defensionem, prout æstimabat dicens;* Plenus sum sermonibus. *id est, rationibus efficacibus contra Iob.*

5 Et coarctat me spiritus vteri mei. *id est mentis meæ in qua concipiuntur ea quæ sunt proponenda, sicut fœtus in vtero, & dicit; Coarctat me, quasi dicat, zelus defendendæ veritatis me coarctat ad loquendum.*

6 En venter meus. *id est, mens mea, vt dictum est.*

7 Quasi mustum absque spiraculo. *quod propter multitudinem caloris causat rarefactionem, & ex consequenti doly fractionem, nisi habeat respiraculum; propter hoc innuit quòd sibi immineret periculum conscientiæ, nisi loqueretur. ideo subditur.*

8 Loquar, & respirabo pau. *& sic consolabor, & euadam conscientiæ periculum.*

9 Non accipiam personam viri. *id est ipsius Iob, deferendo ei in præiudicium veritatis; quia sanctum est præhonorare veritatem, vt habetur 1. Ethicorum.*

10 Et Deum homini non æquabo. *videbatur enim sibi, quod si deferret ipsi Iob in hoc casu, qui locutus fuerat contra diuinam reuerentiam, vt sibi videbatur, quòd æquaret eum ipsi Deo, non audens ei contradicere; sicut nec Deo. Et causam huius subdit, dicens.*

11 Nescio enim quandiu subsistam. *in præsenti vita, quia nihil incertius est hora mortis.*

12 Et si post modicum, &c. *Adducens suam examinationem, & iudicium, & tunc condemnaret me pro ista taciturnitate, si omitterem veritatem defendere quandiu habeo spatium vitæ. Ex hoc patet, quod iste Eliu credebat punitionem peccatorum post vitam istam, aliter non timuisset diuinum iudicium post mortem; & eadem ratione ponebat præmiationem bonorum post mortem.*

CAP.

ADDITIO I.

In eod.cap.32.vbi dicitur in postilla: *Nihil locutus est mihi*, quasi diceret:illa quæ dicam,&c.

Licet Iob contra Eliu nõ legatur aliquid fuisse locutus in particulari, vr̃ tamẽ aliq̃d fuisse cõtra eũ locutus in generali. Dixerat enim Iob supra 30. capit. *Nunc autem derident me iuniores tempore*.Ex quo patet,q̃ sentiebat se nimis afflictũ ex vilipensione,seu derisione iuniorũ tp̃e, q̃ cõtra eũ talia cõmittebãt: de quorũ numero verisimiliter vr̃ fuisse ipse Eliu,vt patet per effectũ.Ipse enim non solũ increpauit eũ,sed et̃ vilipendit,vt patebit infra in multis suis dictis. vnde & in principio suæ locutionis in hoc cap.dixit:Iunior sum tp̃e,quasi dicat licet sim de iunioribus,sicut Iob dixerat,nihilominus tamẽ ostendam vobis,& ego meã scientiã,vt supra eo.cap. Confirmatur autẽ hæc sententia ex hoc, q̃ Iob nec tres amici sui non leguntur genealogizari in hoc libro:sed solũ cognominantur a regionibus suis,vt Iob de terra Hus,Eliphaz Themanites,Baldath Suites, & Sophar Naamathites: sed Eliu non solũ cognominatur a regione,cũ dr̃ Busites,sed et̃ ponitur ibi nomẽ patris, cum dr̃: *Eliu filius Barachel.* similiter & nomen cognationis, cum dicitur,de cognatione Ram.Ram autem interpretatur altũ,quasi dicat Eliu:Licet ego sim de iunioribus increpantibus, seu vilipendentibus Iob, non tamen patres mei erant tales,de quibus Iob potuisset dicere:quorum non dignabar patres cum canibus gregis mei ponere: habeo enim patrem,& cognationem notam,seu notabilem. Ex quo etiam videtur, q̃ iste Eliu per arrogantiam,& vanam gloriam processit.vnde & vtramq; partem disputãtium vanæ gloriæ motu reprehendit.vnde glo.super illud:iratus est Eliu.vanę enim glorię sectatores cum se hoĩbus præferunt, alios de fatuis sensibus, alios indignis meritis reprehendunt.Hæc in gl.Quòd p̃prie verificatur de Eliu,q̃ ipsum Iob de fatuitate,& blasphemia,& socios de ignorãtia reprehẽdit, prout in dictis suis patet,&c.

ADDITIO II.

In eodem cap.32. vbi dicitur in postilla: *Et si post modicum tollat me factor meus.*

Hoc quod dicitur: *Et si post modicum tollat me factor meus*, potest intelligi quòd timebat Eliu, ne propter eius taciturnitatem in præiudicium veritatis Deus condemnaret eũ ad mortem temporalem,tollendo eum a præsenti vita ante tempus sibi debitum secundum naturam,scilicet in ætate iuuenili,in qua erat, vt patet in princ. cap. & sic ex hoc dicto sic intellecto non habetur, quòd Eliu crederet punitionem peccatorum post hanc vitam,&c.

CAP. XXXIII.

a A Audi igitur. ✱ Nicetas.Elius dum putat Iobum in ea esse opinione,ut existimet,fortuito agitari humana,de prouidentia disserit.Pensandum de quanta elatione descendit, quod beatum Iob audire se admonet, quod os aperuisse se perhibet, & loqui in faucib. linguam suã promittit. Proprium est. n.arrogantium recta quæ sapiunt, recte ministrare non posse, nec humiliter inferre ea quę docent.

b *Loqu.lin.mea in fau.* In faucibus loqui est silenter dicere, & nõ clamorib. vociferare. B Arrogantes intra ecclesiam uelut in faucibus loqui dicuntur, quando non contra aduersarios extra uiuentes clamant, sed intra ecclesiam positos increpant. Sæpe uero arrogantes se fugere arrogantiam simulant,& priuate singulis quasi latenter loquuntur,ut sicut de sensu, ita etiam de contemptu arrogantię glorientur. Aliquando ita impudentes sunt,ut aliis tacentibus laudent quod dicunt,unde subdit.

c *Sim.co.me ser.* Magnæ uirtutis laus est simplicitas locutionis,q̃ quia arrogantes non habent,habere se asserunt, vt securius audiantur.Et pure se locuturos denuntiant, q̃a hmõi C timẽt deprehendi duplicitatẽ suã,& falsis uera miscẽt,ut citius eis credatur.✱Chrys.non inuidia ulla,uel odio incensus verba facio,Quia igitur Eliu,& pure se locuturũ perhibuit,& dicta sua appellando sententias fauore præcurrit,eandem iã sententiam,quam promisit,adiungit dicens: D

d *Spi.de.fe.me.* Per spiritum, factum: & per spiraculum se narrat animatum.Facto quippe Adam scriptum est.Inspirauit in faciem eius spiraculum uitæ. Et nota quia veram sentẽtiam protulit, dum se spiritu Dei factum esse dixit, sed inutiliter, nec suo loco, vnde Moyses.vir qui fluxum seminis sustinet, immundus erit.semẽ est sermo qui fœcundat audientes, sed si importune defluit, emittentem polluit,ut etiam quod recte senserit,fœdetur,nec creditur ei, & uirtutem perdit generandi.Sed E hæc quæ recte astruit vtrum recte exequatur,audiamus.

Gen.b *Leuit.*

✱Nicetas.In ipso orationis exordio Deo gratias agit suæ effectionis,& sapientiæ parenti.

✱ Seuer.Ex iis docemur Deum esse ipsum spiritum, & sicut est filius,opificem.

e *Si potes.* Iterum in fastum superbæ elationis erumpit,dum narrat ordinem verę conditionis.Atque aliis verbis hoc idẽ replicat,dicens.

f *Ecce & me,sicut & te.* Arrogantes cum hominibus æqualiter se conditos meminerunt, sed se per tumorem scientiæ superponunt,atque in eo quod æquales iam non sunt, illud ad miraculum reuocant,quod ęquales nascendo fuerunt.

g *Verũ.mi.me.* Paulus humiliter sua alta, verbũ solatii vocat F loquens

CAP. XXXIII.

¶ Inter ueras sententias iterum ad uerba elationis prorumpit.

a AVdi igitur Iob eloquia mea,& omnes sermo- 1
nes meos ausculta Ecce aperui os meum,lo-
a ¶ Quæ contra uos sentio prudenter,hic silenter narro.
b quatur lingua mea in faucibus meis Simpli 2
a ¶ Quæ non nisi uera.
c ci corde meo sermones mei,& scientiam pu 3
¶Ecce sententia.
ram labia mea loquentur. Spũs Deus fecit me,& spiraculum 4
d oĩpotentis uiuificauit me.Si potes,responde mihi, & aduer- 5 6
e sus faciem meam cõsiste. Ecce,† & me sicut,& te fecit Deus: 7 8
f & de eodem luto ego quoq; formatus sum. Veruntñ† mira- 9
g culũ meũ nõ te terreat,& † eloquẽtia mea non sit tibi grauis. 10 11

† iuxta sermonem tuum respondebo pro Deo,
† manus mea super te.
† fron (vel, ... mea)

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XXXIII.

1 AVdi igitur. *Præmissa igitur præfatione, hic consequenter ponitur disputatio, & primo Eliu repetit verba Iob contra quæ disputare intendit.secũdo disputare incipit cap.seq.Prima in duas,quia primo facit suam repetitionem,secundo quibusdam dictis Iob dat responsionem,ibi;* Respondebo tibi. *Prima adhuc in duas, quia primo excitat ipsius Iob attentionem, & secundo facit suam repetitionem, ibi;* Dixisti ergo. *Circa primum primo excitat ipsius Iob attentionem dicens;* Audi.igi.&c. *subdit etiam suæ excitationis rationem di.*

Diuisio.

2 Simplici corde meo sermones mei. *scilicet ad defensionem veritatis,& non ad calumniandum.*

3 Et scien.pu.la.mea lo. *id est veram absque admistione falsitatis,& talia debent attente audiri, & quia posset sibi dici, tu es iuuenis, non est sic attendendum tibi,ideo hoc remouet dicens.*

4 Spiri.de.fe.me. *Et ideo quia sum factura sua, potest mihi dare scientiam,& eloquentiam.ideo subditur.*

5 Et spiracu.omni.vi.me. *mouens me ad opera vitæ,quæ sunt intelligere,& loqui.*

6 Si potes,responde mihi. *quasi dicat non debes contemnere iuuentutem meam.propter quod subditur.*

7 Ecce & me si.& te fe.de. *animam rationalem dando.*

8 Et de eo.lu.ego quo.for.sum. *quasi dicat, nec ex parte animæ, nec ex parte corporis habes aliquam prærogatiuam ante me in naturalibus, nec etiam in supernaturali cognitione, sed magis econuerso. ideo subditur.*

9 Veruntamen miraculum meum. *id est scientia mihi diuinitus data.*

10 Non te ter. *vt non audeas respondere.*

11 Et elo.mea non sit ti.&c. *tibi incutiens stupefactionem.*

1 Dixisti

MORALITER.

1 *Audi igitur Iob.* Modus arrogantis est cum disputatur de scientia,& eloquẽtia se iactare. Primum fecit Eliu cum dicit.

3 *Et scien.pu.la.&c.* Secundum autem cum subditur.

11 *Et elo.me.non sit ti.gra.* Ergo qui vult iactantiæ notam euitare,debet in legendo,disputando,& alijs actibus scholasticis exercendo,a verbis talibus abstinere.

3 Et

Dixi.

A loquens Hebræis; iste sua minima miraculum, & eloquētiam vocat: quia proprium est arrogantium, quod priusquam dicant mira se dicere æstimant, & locutionem suam admirando præueniunt, quod facit elatio sensus.

✠ Nicetas. Dixerat Iob, & timor eius non me commoueat, idcirco ait Elius: nihil a me, cū inter nos ambos nihil intersit, nihil terribile, sicut a Deo, potest accidere.

a *Dixi. ergo in au. me.* Quid dixerit, subiungit.

b *Mun. sum ego, &c.* Cōtra hæc verba quæ beatū Iob dixisse narrat, sententiam suam B proferens ait: Hoc est ergo in quo nō es, &c. Profecto namq; beatus Iob veraciter dixerat, quòd absq; culpa fuerat flagellatus. Hoc enim ipse de se quando de illo ad diabolum Dominus dixit: Commouisti me aduersus eum, vt affligerem illum frustra.

a Dixisti ergo in auribus meis, & vocem verborum tuorum au- 1
b diui: Mundus sum ego, & absque delicto immaculatus, & non 2
est iniquitas in me. Quia † querelas in me reperit, ideo arbi- 3 4
tratus est me inimicum sibi. Posuit in neruo pedes meos, cu- 5 6
c stodiuit omnes semitas meas. Hoc est ergo in quo non es iu- 7 8
(a ¶Sed ego. ¶Post tot verba elationis, scientiam suam aperit.)
d stificatus. Respondebo tibi, quia maior sit Deus homine. Ad- 9
e (¶Tu autem.)
uersus eum contendis, quòd non ad omnia verba respon- 10 11 12
(a ¶Scilicet Deus singulis priuata voce non respondet, quia eloquium condidit quod omnibus satisfacit.)
f derit tibi. † Semel loquitur Deus, & secundo idipsum 13 14
(a ¶Mente, tranquilla ab actu seculi, vt Moyses in monte legem accepit.)
(b ¶Id est cum cessat ab exteriori actione, vnde fit quies in mente.)
g non repetit. Per somnium in visione nocturna, quando irruit 15

c *Hoc est ergo in quo non es iu.* Nesciebat enim flagellis eius nō deleri vitiū, sed augeri meritum, & quia se sine delicto dixerat flagellatum: hac eum sententia increpat. Notandum autem quod beatus Iob in neruo pedem suum positum ait: Sed nequaquā hoc modo quod ei obijcitur, mundū se, & absq; peccato, vel immaculatū, & sine iniquitate fuisse memorauit. Sed Eliu dū cū austeritate studuit increpare quæ dicta sunt, mentiens addit quæ dicta non sunt, vt docte arguere videatur. Et hoc ideo, quia arrogantes plus appetunt arguere quam consolari, & hoībus euenire mala, non nisi pro iniquitatibus credunt.

✠ Cat. Græc. Quomodo dicis, Iustus sum, & non exaudiuit me? Chrysost. Qua ratione ausus es dicere, Iustus sum, Deus autem non me audit.

d *Respon. ti.* Hoc ideo dr̄, vt flagellatus homo considerans, quia illo maior est Deus: in omni quod patitur, eius iudicio se postponat, quo se minorem non dubitat: & quod a meliore patitur iustum credat, etiā si eiusdem iustitię causas ignorat.

D e *Aduer. eum con.* Afflicti cordis est proprium, vt in oē quod appetit (& tamen rerum ordinem contrarium sentit) si possit fieri, cur ita, vel non ita sit, diuinis sibi vocibus responderi velit, vt Deum de cuncta rerum controuersia consulat, & responsionis eius cognita ratione conquiescat.

f *Semel lo. Deus.* Eliu autem preuidēs quod scripturā sacram Dominus condiderit, & in ea, vel publicis, vel occultis cūctorū quæstionibus respōderit, ait: *Aduer. eū con. quod non ad oīa ver. respon. ti. Se. lo. de. &c.* Acsi di. Deus singulorum cordibus priuatis vocibus non respōdet, sed tale eloquiū construit, per quod cūctorum quæstionibus satisfacit. In E scripturæ quippe eius eloquio causas nostras singuli si requiramus, inuenimus. Ibi enim nobis oībus in eo quod specialiter patimur, cōiter rn̄detur. Ibi vita præcedētiū, fit forma sequentiū. Vt.n. vnū ē pluribus pferamus, ecce dū passione aliqua, vel molestia carnis afficimur, scire fortasse occultas causas passionis eiusdem, vel molestię optamus, quatenus in eo quod patimur, ex ipsa rerum sciētia cōsolemur. Sed qa de specialibus tētationibus nostris nequaquā nobis singulis specialiter rn̄detur, ad scripturā sacrā recurrimus, vbi inuenimus, quod dū Paulus carnis infirmitate tētatus fuerat, audiuit: Sufficit tibi grā mea: nā virtus in infirmitate pficit. Quod iō illi in infirmitate ppria dictū est, ne singulatim nobis oīb. diceret: In scriptura igit sacra vocē Dei afflicto Paulo audiuimus, ne cū fortasse affligimur, singuli eā audire priuata cōsolatione q̄ramus. Loq. n. Dei, est verbū gn̄are, qa pter vnigenitū aliud nō genuit verbū, quod nos mirari ē aliquo mō videre, vt F clausus oculus sētit lucē. Sed qa hæc admiratio occupatis in terra nō facile est, quō fiat ad nos locutio Dei, p sōniū aperit.

g *Per som. &c.* In sōno exteriores dormiūt sensus, & interiora cernūtur. Si ergo interna cōtemplari volumus, ab externa impli-

e *Aduer.*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Dixisti er. *Hic consequenter facit suam repetitionem, dicens.* Dixi. er. in au. me. *ita quod tu non potes negare te dixisse.*

2 Mundus sum. *a vitijs carnis.*

3 Et abs. de. *id est peccato om. ssionis.*

4 Imma. *s. a grauibus culpis quæ sunt contra Deum, vt idololatria, & huiusmodi.*

5 Et nō est ini. in me. *i. peccatū contra proximū. hoc acceperat ex verbis Iob, qb. innocētiā suā multipliciter, & diffuse ostēderat. sup. 31. c.*

6 Quia que. in me, &c. *Hoc autem accepit Eliu ex hoc quod Iob dixerat supra 13. cap. interrogatiue: Cur faciem tuam abscondis, & arbitraris me inimicum tuum?*

7 Posuit in ner. pe. me. *Hoc dixerat Iob supra 13. cap.*

8 Hoc est ergo in quo non es iust. *Hoc est dictum, ex istis verbis tuis concludam te iniustum, si non esset aliud contra te dicendum.*

9 Respon. tibi. *Hic antequam incipiat probare Iob iniustum, primo respondet ad quædam dicta sua, quæ videbantur impedire disputationis processum; quia dixerat supra Iob;* Disputare cum Deo cupio. *q. d. non cum homine; ideo primo ostendit Eliu, quòd ista petitio sit irrationabilis, quia Deus sufficienter responderat, primo igitur proponit intentum dicens:* Respondebo tibi. *disputare cum Deo cupienti.*

10 Quia maior sit Deus homine. *& ideo, præsumptuosum est ipsum ad disputationem prouocare.*

11 Aduersus eum contendis. *id est vis contendere de pari.*

12 Quia non ad omnia verba responderit tibi. *sicut homo homini quasi suo compari, hoc autem non decet maiestatem Dei, tamen per alios modos sufficienter respondit tibi.*

13 Semel lo. *Hic consequenter declarat, quòd Deus sufficienter ei responderit. Circa quod ponit primo triplicem modum diuinæ responsionis. & secūdo infert propositum per modum coclusionis, ibi:* Ecce hæc omnia. *Primus autem modus est per hoc quod Deus dedit homini naturale lumen intellectus, quod est quasi quædam impressio luminis diuini, per quod potest videre quid sit bonum, & malum: quid agendum, quid fugiendū. Et propter hoc dicitur Psal. 4. b.* Multi dicunt, quis ostendit nobis bona, *& subdit propheta per modū resposionis.* Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. *q. d. ad eorum quæstionem respondisti, per hoc quòd lumen intellectus, in quo possunt videre bonum, & malum eis dedisti. Et secundum hoc posset ipsi Iob dici: Quod quæris, intus habes, & hoc est quod dicitur:* Semel loquit̄ Deus. *dando homini naturale lumen intellectus, quod est in quolibet homine.*

14 Et secundo idipsum non repetit. *quia anima intellectiua est immortalis, & sic non indiget repetitione, nec per consequens lumen eius naturale.*

15 Per somniū in visione noctur. &c. *Hic ponitur secūdus modus diuinæ*

MORALITER.

1 *Dixi. er.* Sicut dixi plenius in expositione literali, Eliu cum Iob in aliquo cōcordabat, s. quod post mortē sit aliqua punitio peccatorū licet nō nota: & p cōsequens præmiatio meritorū. & in hoc a trib. amicis suis discordabat. similiter discordabat a Iob in hoc quod pęnas hic infligi sentiebat tm̄ pro peccatis: & in hoc conueniebat cū alijs. ergo quia videbat Iob grauiter afflictum, consequenter tenebat ipsum peccasse multum: & per consequens iniuste conqueri de punitione graui, vt patet in textu. & sic ex duobus istis concludit contra Iob.

8 *Hoc est ergo in quo non es iustificatus, &c.* Sciendum autem quod licet Eliu contra Iob arroganter in pluribus, & male loquatur, tamen multa vera dicit, quæ nunc secundum sensum mysticum exponentur.

13 *Semel loqui. Deus, &c.* In sacris scripturis Deus locutus est sanctis suis, non solum pro se, sed pro alijs: & ideo per diligēs studium debet homo in scripturis illis de credibilibus, & agibilibus quærere Dei intentionem; & non ex præsumptione suæ sanctitatis petere, vel expectare iterum sibi fieri reuelationem, sicut sunt aliqui qui phantasias suas, & somnia credunt esse oracula diuina. Sed quoniam humilibus, & deuotis Deus aliquando reuelat sua secreta, sicut dicitur Matt. 11. d. *Abscondisti hæc a sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.* ideo sequitur.

15 *Per somnium in visione nocturna, &c.* Per somniū. n. in quo vacant sensus exteriores, & laborant interiores, significatur cessatio

A implicatione dormiamus. In diurna autem luce certius cernimus, in nocturna vero viſione per imagines videmus, & ſancti quandiu in hac vita ſunt, diuinæ naturæ ſecreta quaſi ſub quadam imaginatione conſpiciunt, quia necdum ſicut ſunt, ea manifeſtius contemplantur.

a *Et dor. in lec.* Quia tunc ſecreta diuinitatis agnoſcimus, cum ab huius mũdi tumultuoſa concupiſcentia intra mentis noſtræ cubilia ſegregamur.

✠ Nicetas. Deus per ſomnium admonet delinquentes, qui ſi non aduerterint, addit morbos, vt pœnitentia deleant peccata, & reſtituantur priſtinæ ſanitati.

B

a ſopor ſuper homines, & dormiunt in lectulo: Tunc aperit 1 2
b ¶Aperiendo. a ¶Qui ab his quæ fecit auertitur, a ſuperbia liberatur, quia initium omnis peccati ſuperbia, Eccl. 10.
c aures virorum, & erudiens eos inſtruit diſciplina, vt auertat 3 4
d hominem ab his quæ fecit, & liberet eum de ſuperbia, eruens 5 6
e animam eius a corruptione, & vitam illius, vt non tranſeat in 7
a ¶Intus pungimur ne ſit elatio. 8
f gladium. Increpat quoque per dolorem in lectulo, † & om- 9 10
g a ¶Quia conſcij bonorum quaſi impugnamur. b ¶Vt probet quid ex ſe, quid ex Dei munere.
h ¶Ita eſt afflictæ menti in amaritudinem vertitur quicquid ante blande ſatiabat. 11
nia oſſa eius marceſcere facit. Abominabilis ei fit in vita 12
i ſua panis, & animæ illius cibus ante deſiderabilis. Tabe- 13
a ¶Quia per aduerſa, virtutum merita patefiunt.
K ſcet caro eius, † & oſſa quæ tecta fuerant, nudabuntur. Ap- 14 15
a ¶In aduerſis non ſolum robur fortitudinis detegitur, ſed & infirmitas humanitatis. 16
propinquabit corruptioni anima eius, & vita illius mortiferis. 17

† vt non videatur, & confringentur oſſa eius, vt euaneſcant.

b *Tunc aperit aur. vir.* Cum enim ab exterioribus actionibus ſopiuntur, aperta aure interni examinis cauſas audiunt.

c *Et eru. &c.* Quia dũ ſubtiliter, vel flagella publica, vel iudicia occulta cõſiderãt, ſemetipſos affligere flendo nõ ceſſant. Et bene dictũ eſt, & erudiens eos, &c. q̃a cõſideranti mẽti, & ſeſe p̃ pœnitentiã lacerãti quaſi quædam plagæ paſſionis ſunt lamenta compũctionis. Quatuor quippe ſunt qualitates, q̃bus iuſti viri anima in cõpunctione vehemẽter afficitur. Cũ autẽ malorũ ſuorũ reminiſcitur conſiderãs vbi fuerit. de quo Paulus: *Non ſum dignus voca. &c.* Aut iudiciorũ Dei ſñiam metuẽs, & ſecũ querens cogitat vbi erit. de quo: *Caſtigo corpus meum, & in ſer. &c.* Aut cũ mala præſentis vitæ ſolerter attendens, mœrens cõſiderat vbi eſt. vnde: *Dum ſumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino*; aut cum bona ſupernæ patriæ cõtemplatur, quę quia necdum adipiſcitur, lugens conſpicit vbi non eſt. vnde Apoſtolus. *Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate, &c.*

1. Cor. 15. b.
Ibid 9. d.
2. Cor. 5. b.
Ibid. 13. d.

d *Vt auer. ho.* Quia homo de ſe, niſi peccatũ fecit, atq; quod fecit, vitare appetit: & ad cõditionis ſuę ordinẽ humiliter redit, dũ ſua opera fugit, talem ſe qualis a Deo factus eſt diligit.

C Contra conditorem autẽ ſuperbire, eſt p̃cepta eius peccado tranſcendere, quia quaſi a ſe iugũ dominationis eius excutit, cui per inobedientiam ſubeſſe contemnit.

e *Eruens animam.* de corruptione ad gladium tranſire, eſt ab hac corruptione vitiorum ad gladium trãſire pœnarum. Sed nimirum illius vitam illic eripit ab vltione ſupplicij, cuius hic mentem ſubtrahit a delectatione peccati.

f *Increpat quoque per dolo. in lect.* Lectus requies temporalis accipitur. Increpat ergo per dolorem in lectulo, id eſt in præſentis vitæ requie, vel tentationis ſtimulis, vel flagelli afflictione conturbat. Electus enim huius mundi iter aſperum facit, ne dũ quiſquam vitæ præſentis requie quaſi vitę amœnitate paſcitur, magis eum diu pergere, quã citius peruenire delectet.

g *Et omnia oſſa, &c.* Oſſa virtutes accipimus. oſſa autem facit marceſcere, quia cum in ea requie quam nobis ab hoc ſeculo præparamus, flagello tentationis afficimur, qui de virtutibus noſtris inflari potuimus, cognitæ infirmitatis noſtræ tædio extenuamur, & omnis illa noſtrarum virium pinguis viridiſque gratulatio, ſubito anxietatis mœrore ſiccabitur.

h *Abomi. ei fit in vi. ſua pa.* Panem præſentis vitæ delectationem vocat. Vnuſquiſque enim cum ſibi bene viuendi proſperitas arridet, hilareſcit: at ipſa hilaritas animum velut deſiderabilis cibus reficit. Sed cum tentatione pulſatur, a mente eius omne gaudium reſpuitur, quæ prius eodem gaudio quaſi ſatiata lætabatur.

i *Tabe. ca. eius, &c.* Sicut vitijs tẽtamur ne intus extollamur, ita extra flagellis terimur: ne quod extra quæramus, mundo blandiente ſeducamur. *Tabeſcet caro, &c.* Carnis noĩe, carnis delectatio accipitur. Tabeſcit ergo, & oſſa nudãtur, quia dum flagellis arguentibus carnalis delectatio extenuatur, ea quæ quaſi ſub carne latuerant, virtutum fortia patefiunt. Nemo quippe quantum profecerit, niſi inter aduerſa cognoſcit.

k *Appro. cor. &c.* Tentati iuſti aĩa corruptioni propinquare dicitur,

NICOLAVS DE LYRA.

diuinæ locutionis cum homine, ſeu reſponſionis, ſ. per reuelationem diuinam, quæ vt frequentius fit in ſomnis, eo quòd quietatis ſenſibus a tumultibus exterioribus, anima eſt magis apta ad percipiendum diuinas reuelationes. & hoc eſt quod dicitur: Per ſomnium in viſione nocturna, quando irruit ſopor ſuper homines.

1 Et dormiunt in lectulo. *Tunc enim ſunt inſomnia minus diſtorta.*

2 Tunc aperit aures virorum. *Id eſt potentias eorum cognitiuas ad percipiendum diuinam inſtructionem. vnde & frequenter intellectus per auditum ſignatur, ſicut frequenter dicimus alicui, audis tu, id eſt intelligis.*

3 Et erudiens eos inſtruit diſciplina, &c. *Accipitur hic diſciplina non pro cognitione ſpeculabilium, ſed agibilium. vnde ſubditur.*

4 Vt auertat hominem ab his quæ fecit. *quod aliquando fit per reuelationem ipſi factam, quandoque autem per reuelationem factam alteri qui mittitur a Deo ad eius inſtructionem, ſicut Petrus miſſus fuit ad docendum Cornelium Centurionem, Actu. 10. d.*

5 Et liberet eum de ſu. &c. *id eſt a peccato, quia in omni peccato mortali includitur Dei contemptus.*

6 Eruens ani. eius a cor. *ſcilicet culpæ.*

7 Et vi. il. *a corruptione pœnæ. ideo ſubditur.*

8 Vt non tran. in gla. *Et ſecundum hunc modum loquendi poterat dici Iob, quod Deus reſponderat ſibi terrendo eum per ſomnia, vt pœniteret de malitia ſua, quia ipſemet Iob dixerat ſupra 7. cap.* Terrebis me per ſomnia, &c.

9 Incre. quo. *Hic ponitur tertius modus diuinæ locutionis, ſeu reſponſionis, ſ. per infirmitatem carnis a Deo immiſſam, quia vexatio dat intellectum, & facit reuerti ad Deum. vnde dicitur Pſal. 15. a.* Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum, *poſtea accelerauerunt, & tunc angelus hominis cuſtos præſentans coram Deo eius pœnitentiam, impetrat ſibi gratiam: & hoc eſt quod dicitur*: Incre. quoque. *ſcilicet Deus ipſum peccatorem.*

10 Per do. &c. *id eſt per infirmitatem doloroſam, quæ facit eum iacere in lectulo.*

11 Et omnia oſſa, &c. *robur corporis debilitando.*

12 Abomi. ei, &c. pa. *id eſt omnis cibus, etiam ille qui ante erat ſibi delectabilis: & hoc propter caſum appetitus.*

13 Tabe. ca. eius. *Quia hoc ſequitur ad abominationem nutrimẽti.*

14 Et oſſa quæ tecta fuerant. *carne.*

15 Nuda. *id eſt apparebunt conſumpta carne.*

16 Appropinquabit, &c. *id eſt vita quæ per animam deſignatur, eo quòd viuificat corpus.*

17 Et vita illius mortiferis. *id eſt cauſis mortem inducentibus: & ſecundum hoc poterat dici ipſi Iob, quod Deus reſponderat ei, carnem eius multipliciter affligendo.*

Si

MORALITER.

ceſſatio ab exterioribus negotijs, & diligens ſtudium in ſcripturis: & tunc Deus inſtruit hominem de ſuis ſecretis.

4 *Vt auertat eum ab his quæ fecit.* id eſt a peccatis quæ non ſunt a Deo, ſed a nobis.

5 *Et liberet a ſu. &c.* Quæ eſt in omni mortali culpa: & ſic eruit eum a corruptione culpæ, & a gladio gehennæ.

9 *Incre. quo. &c.* Lectulus iſte dici põt carnalis delectatio, in quo nimis iacuerat ille, cui Paulus dicebat, Eph. 5. d. *Surge qui dormis, & exurge, &c.* In hoc lectulo increpat Deꝰ p̃ dolorẽ, qui viuenti carnali̇ incutit extremi iudicij, & penarũ ĩferni terrorẽ.

11 *Et omnia oſſa eius mar. &c.* quia tunc animus hominis, præ horrore ſtupeſcit.

12 *Abomi. ei, &c.* Nam delectatio praua, qua viuebat in peccatis, fit ei abominabilis.

14 *Et oſſa quæ te ſu. &c.* carnis putredine.

15 *Nudabuntur.* ex aſperitate pœnitentiæ.

16 *Appropinquabit cor. &c.* Quia per diligentem conſiderationem peccatorum penſat fœditatem aliorum.

17 *Et vi. il. mo.* i. mortalib. peccatis in p̃cedẽti vita cõtractis.

Si

dicitur, quia ex suis se virib. ꝑditioni ꝓximũ non ignorat, vt
A hoc qđ a ꝑditione lõge est, nõ sibi sed dño tribuat. Appropin
quat ergo mortiferis, quia ex infirmitate carnis ꝓximum se
peccatis mortẽ ferentib. respicit, a quibus diuino munere tã-
to magis lõge fit, quãto se eis proximũ ex suis meritis depre
hendit. Protectio tñ
Dei minus necessaria
creditur, si semper ha
betur: vtiliter aliquan
do subtrahitur, vt qđ
sine ea nihil est, ho-
mo ostendatur.
a *Si fue. pro eo an. &c.* Angelus iste Christ⁹ accipitur, pro nobis aũt patri loquitur, vnum de similib. Cum enim in cunctis operationibus suis immẽsa nos virtute trãscendit, in vno tm̃ a nobis ti. in formæ veritate non discrepat, qui patri pro nobis loquit̃, per hoc ꝙ se nobis similem ostendit. Loqui enim eius est se ꝓ nobis hominem ostendere, præter quem nullus æquus inueniretur, qui sine peccato pro peccatoribus intercederet.
b *Vnum de si.* Quia verè homo, sed non ita natus, vt alij, non ita mortuus, necessitate enim surgit per se & die tertio.
B * Catena Græ. Si fuerint mille angeli mortiferi, vnus ex ijs non vulnerabit eum.
※ Nicetas. Si ægrotus conuerterit se ad dominum, conualescet, etiam si sexcenta quædam sunt quæ mortẽ accersant.
c *Vt annun. ho. &c.* Angelus æquitatem hominis annũciauit. Intercedens enim pro peccatoribus semetipsum iustum hominem, qui pro alijs indulgentiam mereretur, ostendit.
d *Misere. eius.* Mediator in eo miseretur hominis, quia formam hominis sumpsit.
e *Et di. Libe. eum.* Dicere eius est liberare hoĩem, naturã hominis assumendo, & liberam demõstrare. Ex ea quippe carne quam sumpsit, etiam hanc ostẽdit liberã, quam redemit.
f *Vt non de. in cor.* dequo suprà. Appropinquabit corruptioni idest, quia cognoscendo se corruptioni proximũ non ignorat, ideo non descendat in corruptionem.
g *Inue. in quo &c.* Acsi apertè dicat, quia nullus hoĩum fuit, qui coram Deo intercessor iustus pro hominibus appareret: memetipsum ad propitiandum hominibus hominem feci, & dum me hominem exhibui, in quo iusto homine hominibus propitier, inueni.
h *Consum. est ca. &c.* Innumeris. n. humanũ genus supplicijs vitiorum & pœnarum premebatur, sed veniente redemptore reuertitur ad dies adolescentiæ suæ, idest prioris vitæ integritate renouatur, vt non in eo remaneat quo lapsus est, sed ad hoc redemptus redeat, ad quod percipiendum conditus fuit,

De

a ¶In vno ostensa generali pestilentia, generale remedium subinfert. ¶Alias vnus.
a Si fuerit pro eo angelus † loquens vnum de † similibus, vt 1
b c annuntiet hominis æquitatem, miserebitur eius, & dicet: Li- 2 3
d e bera eum, vt non descendat in corruptionem. Inueni in quo 4
f a ¶Mira dispositione Deus hoc nobis vertit in pœnam per quod fecimus culpam. b ¶Sed iam. 5
g h ei propitier. † Consumpta est caro eius a supplicijs, reuerta- 6
a ¶Etiam ipse homo post angelum, aliter homo ad æterna petenda nunquam se erigeret.
i tur ad dies adolescentiæ suæ. Deprecabitur Deum, & placabi- 7
a ¶Hoc rectè post amaritudines, vt de se terrore iudicij tristis, & ista mundatis oculis bona videat quæ quærit. b ¶Deus.
k l lis ei erit, & videbit faciem eius in iubilo, & reddet homini 8
¶Ex gratia contemplationis, sequitur iustitia operationis, a ¶Iustitia Dei est dando, hominis accipiendo. b ¶Peccatorem se non cognosceret, nisi iustitiam haberet.
m n iustitiam suam. Respiciet homines, & dicet: Peccaui, & vere 9
a ¶ Pœna interrogat, si se homo verè cognoscit.
o deliqui, † & vt eram dignus, non recepi. Liberauit ani-
a ¶Viua enim lectio est vita bonorum, quam respiciendo dicet.
p mam suam, ne pergeret in interitum, sed viuens lu- 10
q cem videret. Ecce hæc omnia operatur Deus tribus vici- 11

i *Depre. de.* quia dũ redemptor nr̃ patrem pro nobis interpel D
lat, nos quoq; pristinæ vitæ torpore discusso ad statũ orõnis
accendimur. iõ apte dr̃: *Depre. de. & pla. erit ei.* Prius enim postulare angelũ, & postea hoĩem dicit, quia nisi ante ipse dñs per incarnationem suam interpellans prẽm vitam nostram peteret, nunq̃ se insensibilitas nostra ad postulanda ea quæ æterna sunt, excitaret, sed incarnationis eius ꝓcessit oratio, vt corporis nostri euigilatio subsequatur.

† mihi

※ Nicet. Theodotio: obsecrabit Deum, & benedicet eum.
※ Cate. Græc. Ingredietur facie munda cum confessione.
* Nicetas. Cæteri, Hilari, & pro cũ confessione: Aquila, in alacri vociferatione: Symmachus, in hymnologia.
K *Et videbit fac. eius.* Post laborum enim E certamina, post tentationũ fluctus in excessu anima suspẽditur, vt cognitionem diuinæ præsentiæ contempletur. Iubilum autem dicitur ineffabile mentis gaudium, ꝙ nec abscondi potest, nec sermonibus aperiri. Et tamen quibusdam motibus proditur, quamuis nullis proprietatibus exprimatur.
l *Et red. ho. iu. su.* non quam ex semetipso habuit, sed quam conditus, vt haberet, accepit, vt inhærere Deo libeat, vt minacem eius sententiam pertimescat.
m *Respiciet ho.* Scriptura nunquam homines dicit, quos a bestijs ratione distinguit, idest quos non atteri bestiali passionum motu demonstrat. & est sensus: Sanctorum virorum exempla conspicit, atque ex eorum cooperatione se pensans, iniquum se esse comprehendit.
n *Pecca. & ve.* Qui malorum exempla considerat, minus se percussum quam merebatur agnoscit, quia in illorum iustitia conspicit quàm grauis culpa fuerit quòd errauit. *Peccaui & verè.* Verè non vt qui verbotenus se peccatorem fatetur, & tamen se defendit si arguitur: hic talis humilis vult videri non esse.
* Nicet. Gratias ago qđ me ab interitu liberaueris, dicet pœnitens. Aut precibus a Deo contendet, vt corpore solutus non ad iniquorum partes, sed ad iustorum lumẽ demigret.
o *Liberauit an. &c.* quia pręueniẽte diuina gratia in operatione bona, nostrum liberum arbitrium sequitur: nosmetipsi nos liberare dicimus, qui liberanti nos dño consentimus.
p *Sed vi. lu. vi. lucem.* s. veritatis, quam corde mortuus videre non possit, vel viuens tunc lucem respicit, qui dñm ad iudicium liberis oculis cordis in forma diuinitatis attendit.
q *Ecce hæc omnia ope. dc.* De tẽtato flagellatoq; hoĩe dictũ est F superius. Abominabilis ei fit in vita sua panis &c. Inferius

verò

NICOLAVS DE LYRA.

1 Si fue. pro eo. *pro eo sic afflicto pœnitente tamen.*
2 Angelus lo. *i. pœnitentiam eius deo proponens.*
3 Vnus de mi. *Secundum illud Dan. 8.* Millia milium ministrabant ei &c.
4 Miserebitur eius & di. Li. eum. *vt sit executor diuinæ misericordiæ, cuius erat allegator.*
5 Reuertatur ad di. ado. *idest ad pristinam sanitatem & prosperitatem.*
6 Deprecabitur deum. *pro remissione sui peccati.*
7 Et placabilis ei erit. *dando ei effectum desideratum.*

Et

8 Et videbit eius &c. *i. in mirabili gaudio, quæ quidem visio incipit hic per fidem, sed consummabitur in futuro per apertam visionem.*
9 Resp. ho. &c. pec. *i. nõ verebitur cõfiteri peccatum suum etiam in conspectu hominũ: & isto modo poterat dici Iob, ꝙ erat sibi responsum à deo, qui sibi dederat angelum custodem paratum ei impetrare gratiam, si emendatus fuisset post corporis sui flagellationem.*
10 Ecce hęc omnia. *Hic applicat Eliu prædicta ad propositum, & secundo monet Iob ad intelligendum, ibi:* Attẽde Iob. *Circa primum dicitur:* Ecce hæc omnia. *i. reuocationes a peccatis prædictis modis, & responsiones de agendis.*
11 Ope. de. t. vi. &c. *scilicet peccatores. In hoc loco dicit Ra. Sa. quod*

※ tribus

MORALITER.

1 *Si fue. pro eo &c.* Hic accipitur si pro quia, q̃a angeli sancti offerunt Deo bonorum merita, To. 12. c. *Quando orabas cum lachrymis.* Sequitur: *Ego obtuli orationem tuam domino.*
2 *Vnus de milibus.* secundum illud Dan. 12. c. *Millia milium ministrabant ei. &c.*
3 *Miserebitur eius.* remittendo culpam.
4 *Et dicet: Libera eum.* reprimendo dęmonis potentiam.
5 *Vt non descendat.* in gehennam.
6 *Inueni in quo propitier ei.* Et quid sit illud ostẽditur, cũ dicit̃:
7 *Consumpta est caro eius a sup.* i. carnalis eius vita, ꝑ pœnitentię supplicia.

tię

8 *Reuertatur ad dies ad.* per puritatem conscientię.
9 *Deprecabitur Deum.* pro consecutione gloriæ.
10 *Et vide. fa. eius in iubi.* in pręsenti per internam consolationem, & in futuro per apertam visionem.
11 *Resp. ho.* de sua mutatione mirantes.
12 *Et dicet pec. &c.* idest austeritatem pęnitentię non accepi secundum quantitatem peccati.
13 *Ecce hæc omnia ope. de. tri. &c* nam in iuuentute, senectute, & medio tempore inducit homines ad emendationem vitę suę.

A verò subnexum est. *Deprecabitur Deum, & placabilis ei erit &c.* In his sententijs, & supra mœror amaritudinis, & infrà subiecta est lætitia securitatis.

✠ Nicetas. Verbis, somnijs, & morbis peccatores conuertit. Moxque subditur.

Tres enim status sũt in q'us quilibet iustus.

Hæc omnia ope.do.tri. vi.per. Acsi di. quod de vno dixi, hoc trib. vicibus per singulos agitur, i. mœrorem & lætitiam, in vniuscuiusq; electi animo tribus modis alternari inuenimus, i. conuersione, pbatione, morte.

a bus per singulos, vt reuocet animas eorum a corruptione,
a ¶ Proprium est arrogantis, veris superba miscere.
b & illuminet luce viuentium. Attende Iob & audi me, & tace 1
c dum ego loquor. si autem habes quid loquaris, respon-
¶ Non ex corde hoc dixit, cum non expectans statim subdit.
d de mihi: Loquere; Volo enim te apparere iustum. quod si 2
e non habes, audi me: tace, & docebo te sapientiam. 3

In conuersione enim grauis mœror est, cum vult desideriorum temporalium graue onus abijcere, & leue iugum domini libera seruitute portare, sed occurrit illa familiaris sua carnalis delectatio, quæ autem tunc cordis in illo anxietas, cum hinc spiritus vocat, hinc caro reuocat, vt dici possit de B eo: *Abominabilis ei fit in vita.s.p. &c.* Sed quia diuina gr̃a diu eum hac difficultate affici non permittit, ruptis peccatorum vinculis ad libertatẽ nouę conuersationis consolando perducit, & pcedentem tristitiam subsequens lętitia refouet, qa in inchoatione puidebat Deus blãda, quę nemo putet pfectionẽ, vt de eo dici possit: *Deprecabitur Deũ, & placabilis ei erit &c.* Post primã aũt vocem męroris & lętitiæ quã vnusquisq; per studiũ cõuersionis agnoscit, secla suboritur: ne securitatis negligentia dissoluat, vt hostes in deserto occurrũt, post submersos Aegyptios immediatẽ amara ut probet in fine summa. Plerũque.n.euenit, ut iã conuersum insurgentia plus quã in initio vitia crucient, & repugnantis aium iamiaq; quasi in lapsum desperationis inclinãt, ut de eo dici deat: Abominabilis ei fit in vi.&c. Sed qa misericors Deus pbari nos pmittit tẽtationib. nõ reprobari, cuius ɔsolatio occurrit, ĩpugnãtesq; cogitationũ motus interna pace tranqllat, vt de hoc tentato liberatoq; hoĩe deat dici: *Videbit fa.eius in iu.* Post pcussionis C certamina, & post pbationis ærumnã solutioni carnis appropinquãs, nõnunq̃ terrore districtæ vindictæ etiam iusta anima turbat, timens magis mala quæ non intelligit, qui etsi qd D in hac vita tranquillũ sapere potuit, mortis articulo interueniẽte concutit, vt iure dici debeat: *Abominabilis ei fit in vi.* Sed qa iustorũ aiæ alienis quibusq; cõtagijs ipso sæpe mortis pauore purgant, & æternam retributionẽ pcipiunt. Plerũque verò cõtemplatione quadam retributionis internæ priusq̃ carne expoliẽt hilarescũt, & rectè dr: *Videbit faciem eius in iu. &c.* Sed quia electi cuiusque mens vel labore conuersionis, vel tentatione probationis, vel formidine solutionis atteritur, atque ipsa attritione purgata liberatur, Sequitur.

a *Vt reuo. animas &c. & illu.lu.* Lux morientium est, quã corporeis oculis cernimus. Illuminantur autem a luce viuentium, qui despecto temporali lumine ad splendorem inter- E næ claritatis recurrunt, vt ibi viuant, vbi uerum lumen uideant, vbi non aliud lumen, aliud vita est.

b *Attende Iob &c.* Eliu postquam multa sapientia profunda digessit, qualẽ se apud se habeat, hac locutione manifestat. Immensa enim superbia est, a seniore sibi reuerentiam exigere, & silentium imperare meliori.

c *Si autem habes &c.* Iusti prædicatores dum corripiunt se humilitatis gratia, in eo quod corripiunt, ne fortè fallantur exquirunt: correptisque licentiam tribuunt, vt si quid pro se ipsi iustius sentiunt, fateantur: hoc arrogantes imitari appetunt. Paulisper enim in verbis elatione postposita, quasi quos corripiunt, si fortè reperire poterunt, iustitiam quærunt, non quia ita sentiunt, sed quia ornari per humilitatis speciẽ concupiscunt, ne videantur tumidi, vt sunt.

d *Volo enim te appare. &c.* Quia hoc ex corde non protulit, audire quod quæsierat, non expectauit. Nam illico subiunxit.

e *Quod si non ha.au.* Eliu dici quod quæsierat, non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat, erupit. F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

Error Ra. Sa. de pœnitẽtia. ✠ *tribus vicibus tantum recipit Deus peccatorem ad pœnitentiam, sed si quarto recidiuet, non recipitur amplius, sed reseruatur ad gehennã. Et ad hoc inducit verbum Amos prophetæ 2.a. Super tribus sceleribus Israel, & super quatuor non conuertam, quasi dicat dominus: si quarto recidiuet, ad misericordiam eum non recipiam: Sed illud dictũ est erroneum, quia est contra dicta omnium sanctorum, & contra scripturam no. ac ve.testa. Dicit enim saluator Lu.6.f.* Estote misericordes sicut & pater vester &c. *Et Petro quærenti quoties pec-* Quoties Dauid peccauit. *catũ sit dimittendũ fratri, Mat.19.ca.dicit:* Non dico tibi vsq; septies, sed vsq; septuagiessepties. *i.toties quoties vt exponit Aug. ergo & pater cælestis dimittit peccatum peccatori toties quoties vere pænitet. Item est contra scripturam ve.te.quia 1.Re.legitur Dauid peccasse in morte sacerdotum Nobe. vnde peccatũ suũ recognoscẽs & pœnitens dixit 1.Re.22.d.* Ego sum reus omnium animarum patris tui, *sicut ibidẽ exposui. Item in adulterio cũ Bethsabee, & homicidio Vriæ, de quo etiam pænituit & veniam obtinuit. propter quod dixit ei Nathan 2.Re.13.* Dominus quoque transtulit peccatum tuum. *Tertio in fractione iuramenti, q̃ fecerat Ionathæ de fœdere cõseruãdo ad ipsum & semẽ suũ. & tñ hæreditatis medietatẽ Miphibo seth filij Ionathæ dedit Sibæ pessimo detractori: et postquã sciuit innocentiã Miphibosseth & malitiã Sibæ, vt habetur 2.Re.16. & de hoc similiter pœnituit, & veniam habuit, licet nõ sit expresse scriptum: quia postea sancte vixit. Quarto peccauit in numeratione populi & veniam obtinuit, vt habetur 2.Reg.vlti. Ex quo patet manifeste falsum dictum Rab.Sa.scilicet quod post tertium recidiuum venia non detur. Ad hoc etiam facit dictum domini per Ezech.24.d.* Morte morieris &c. *subditur postea:* Omnium peccatorum eius non recordabor. *Ex quo patet, quod quantumcunque recidiuando quis peccauerit, vere tamen pœnitens, veniam obtinebit. Item est contra rationem, quia si post tertium recidiuum non habetur venia, hoc est propter aggrauationem peccati ex recidiuo. Si autem aliquis ponatur peccare tanto tempore absque interruptione peccati per pœnitentiam, non est dubiũ, quia eius peccatum grauius est quam si fuisset interruptum frequenter per pœnitentiam, & tamen de isto sic continuante peccatum si finaliter pœniteat, oportet secundum Ra.Sa.concedere, quod veniam obtinet, eo quod nõ solum semel, sed etiam ter recipitur ad pœnitentiam: secundum eum ergo multo fortius ille, qui frequenter peccatum interrupit per pœnitentiam, & recidiuauit per culpam quantumcunque recidiuauerit, dum tamen finaliter vere pœnituerit, veniam obtinebit. Dictum etiam Amos allegatum non valet, quia non inducit verum ipsius intellectũ: pter quod aliter exponitur supra positus locus:* Hæc oĩa op.de.tri. vi. *i.mouens peccatorem ad pœnitentiam toties quoties iudicat expedire: vtitur tamen Eliu numero ternario humanis iudicijs alludendo, in quibus sententiam præcedit trina monitio.*

1 Attende Iob. *Hic consequenter Eliu iterum excitat Iob ad attentionem quasi magna dicturus. Et patet litera vsque ibi:*

2 Vo.enim te appa.iu. *q.d. vellẽ quod tu posses vere hoc ostendere.*

4 Quod si non ha. *i.quia nõ habes. reputabat enim eum certitudinaliter iniustum. vt patet ex supradictis, & ex sequentibus apparebit. Si autem consideretur prædicta Eliu responsio ad dicta Iob, non videtur valere. Iob enim nõ quærebat disputare cũ deo præsumptuose & de pari, sicut Eliu imponit sibi, prout fuit supra declaratum 12.cap. Item petebat Iob declarationem veritatis suæ innocentiæ per diuinam sententiam, non tantum pro se quantum pro alijs, vt recederent ab errore, quo credebant nullum flagellari in præsenti, nisi pro peccatis suis, sicut & dominus fecit in fine libri, dicens:* Non estis locuti coram me rectum, sicut seruus meus Iob: *& ideo petitio Iob nõ fuit frustra aut superflua, vt asserit Eliu, sicut nec domini finalis sententia.*

CAP.

ADDITIO I.

In ca.33. vbi dicitur in postilla: *Si potes, responde mihi.* quasi dicat non debes contemnere iuuentutem meam &c.

Hoc quod dicitur: *Si potes, responde mihi &c.* non videtur exponendum sic, quòd Eliu in his verbis & sequentibus intendebat monere ipsum Iob, nec contemnere Eliu propter iuuentutem suam. ipse enim Eliu erat ita arrogans, quòd præsumebat de se, quòd esset dignior & sapientior ipso Iob. vnde in fine huius cap. dicebat: *Audi, tace, & docebo te sapientiam.* Sed ista verba videntur potius referenda ad hoc quod suprà dixerat Iob cap.9. *Auferat a me virgam suam, & pauor eius non me terreat: loquar & non timebo eum, neque enim possum metuens respondere.* De quibus verbis videtur, q̃ Iob licet quando-

qñq; videbatur se desiderare disputare cũ deo, tñ cũ hoc desiderabat, ꝙ posset talẽ disputationẽ facere sine terrore, ne ꝑ metũ sua responsio impediret: ideo Eliu dicebat ipsi Iob immediate ante verba ꝑdicta. *Si potes, responde mihi: aduersus faciẽ meã cõsiste,* i. non debes te excusare a responsione mea ꝑꝑ timorẽ seu terrorẽ, quẽ a me habeas. Cuius rationẽ subdit, dicens. *Ecce & me, sicut & te fecit deus.* i. ambo sumus purę creaturę qua ratione nõ debes me timere, & de eodẽ luto ego quoq; formatus sum. q.d. non habeo prærogatiuã suꝑ te in naturalibus, ꝑꝑ q̃ debeas me timere, & excusare te ne respõdeas: Sed qa ipse Eliu presumebat de se, ꝙ habebat magnã scientiã sibi diuinitus datã, siłr & altã eloquentiã, ideo subditur: *Veruntamen miraculũ meũ te nõ terreat &c.* q.d. licet in bonis naturalibus nõ excedã te, ꝑꝑ quę debeas me timere, excedo tñ te in scientia, & eloquentia mihi diuinitus datis: & ita rogo, ne terreant te, ne ꝑꝑ hoc dimittas responsionem: & ista dicebat alliciens eũ ad responsionẽ. sicut infra in fine huius capituli dicit: *Si autem habes quid loquaris, responde mihi: volo enim te apparere iustum.* Et prędicta expositio concordat cum glo: quę super illud verbum: *Veruntamen miraculum meum &c.* sic dicit: Paulus humiliter sua alta, verbum solatij vocat, loquens Hebręis: iste sua minima, scientiam, eloquentiam, miraculum vocat, &c.

A D D I T I O II.

In eo. c. 33. vbi dicitur in postilla: Circa primum dicitur: *Ecce hæc omnia.* i. reuocationes a peccatis &c.

Licet dictũ Ra. Sa. in hoc ꝙ asserit, ꝙ tribus uicibus tantũ recipit deus peccatores ad pęnitẽtiã & nõ amplius, sit manifeste erroneũ prout postillator sufficienter ostẽdit: nõ tñ est inconueniens dicere, ꝙ Eliu dicens: *Ecce hæc omnia operatur Deus tribus vicibus per singulos,* hoc intendebat sicut Ra. Sa. exposuit, prout ẽt verba magis sanant. Eliu. n. non credit᷑ fuisse propheta, vt standũ sit dictis ipsius: potuit. n. in hoc errare, sicut ẽt errando in condemnatione Iob. Qđ aũt inducit postil. de Dauid, ꝙ peccauit in morte sacerdotũ Nobe: improbatũ fuit᷑ in additione super 2. Reg. 15. nihilominus tñ ex historia Dauid põt induci, ꝙ Deus recipit pctõres ad pñiam ẽt post tertiam recidiuationem. Peccauit. n. Dauid primo in adulterio Bersabee, secundo in homicidio Vriæ, tertiò in fractione iuri facti Ionathæ. quarto in numeratione populi prout postil. deducit, & tñ Dauid finaliter pœnituit, & cõnumeratur inter sanctos, cum Deus post mortem ipsius Dauid sæpe vocet eum seruum in scripturis sacris, propter quem etiam posteritati suæ multa beneficia concessit, vt patet Esa. 37. *Et protegam ciuitatem istam, vt saluem eam propter me, & propter Dauid seruum meum.* Et in eo. Esa. 5. a. *Feriam vobiscũ pactum sempiternum, misericordias Dauid fidelis:* & in multis alijs locis.

R E P L I C A. In cap, 33. vbi postil exponit verba Eliu, dicens: *Si potes, responde mihi.* q.d. non debes contemnere iuuentutem meam: Sed Bur. aliter volens verba Eliu interpretari, inuoluit ipsum in cõtradictorijs, quibus vt puto, ipse Eliu inuolui noluisset. Primo Burgẽ. dicit eum fuisse arrogantem sic ꝙ præsumebat se digniorem ipso Iob, & magis sapiẽtem. Secundo Bur. dicit Eliu sentire, ꝙ nullam prærogatiuam haberet vltra Iob in naturalibus: Sed qũo, quæso stant illa in figura ꝙ arrogans se præsumeret digniorem, & diceret se nullam habere prærogatiuam in naturalibus? Verè. n. arrogans naturalia sani hominis non æquiparat naturalibus leprosi & extreme infirmi, cuiusmodi fuit Iob: Nec sunt illa verba arrogantis, sed humiliter sentientis, cum dr̃: Me sicut te de eodem luto fecit Deus. Nec valet quod Bur. adducit de 9. cap. quod quia Iob allegauit se timere Deũ, ideo metuebat Deo respõdere: quod ideo Eliu æstimauit Iob timere similiter se se, & sic metuere respondere. Iob enim sanctus timens Deũ rationabiliter hominem timere non debuit, & qui & amicos seniores disputando, & errores eorum obiurgãdo conuicerat, verisimiliter iuuenem Eliu non timuit, nec ei respondere recusauit. Et sic patet quod Burgẽ. timorem Iob erga Deum, ad Eliu malè transtulit & comparauit.

In eo. vbi postil. reprobat errorem Ra. Sa. circa expositionem illius dicti Eliu: *Hæc omnia operatur Deus tribus vicibus &c.* & verius exponit. Bur. notat postil. in duobus primo quod exponit dictum Eliu secundum modum faciendi humanum, sed Burg. dicit quod Eliu errauit, sicut Ra. Sa. qui eum erroneè exposuit. In hoc autem Burg. videtur deficere. nam non est verisimile, quod. s. Iob tam magnum errorem, scilicet quod Deus tantum tribus vicibus parceret peccanti, reliquisset intactum, cum etiam minores amicorum errores obiurgabat. Secundo Burgen. notat postil. in exemplo posito de Dauid circa necem sacerdotũ. Huius correctionem vide 2. Reg. 15.

C A P. XXXIIII.

a PRonuntians &c. * Nicetas. Eliu iustè impios mulctari confirmat, Ioboque succenset quod æquo iure cum Deo velit in iudicio confligere: sed Iobus vt amicos coargueret apud Deum experiri voluit. Quid per huius pronuntiationis vocabulum, nisi ĩflatio elationis ostenditur? vt verba quę de alta radice superbiæ veniebant, cũ quadam quasi altitudine & districtione procederent.

b *Audite sa. ver. me.* Acsi di. Sicut nec auris escas, nec guttur verba cognoscit, ita nec stultus quisque sapientum sententiam intelligit. Sapientes ergo intelligite quod dico, qui potestis ea quæ fuerint dicta, cognoscere. Sed quia prædicationem arrogantium nullus admitteret, si non aliquid humilitatis imagine permiscerent, rursum quasi ad quandam æqualitatis concordiam condescendit.

c *Iudi. eli. &c.* Vtrũ hoc iudicium ex humilitate quęsierit, ex sequentib. pensatur.

C A P. XXXIIII.

a ¶Quasi, super indignos hæc cęlitus effundantur.
a PRonuntians itaque Eliu etiam hæc locutus 1
a ¶Nimis tumet quia sua verba non putat decenter audiri nisi a sapientibus.
b est. Audite sapientes verba mea, & eruditi au 2
a ¶Auris non quærit sapientes facere, sed sapientibus se ostendere, vt doctus à doctis audiatur.
scultate me. Auris enim verba probat, & gut- 3
c tur escas gustu dijudicat Iudiciũ eligamus no 4
¶ De hoc iudicemus.
d bis, & inter nos videamus qđ sit melius. Quia dixit Iob: Iustus 5

* Cate. Græc. Dominus mutauit iudiciũ meũ. Aquila & Symmachus: Peruertit & alienauit a me iudicium.

* Nicetas. Sic acceperat verba Iobi, qui tãtum dixit de factis meis Deus iudicare cunctatur.

6 d *Qui. di. Iob. &c.* quia hoc minimè dixerit, requisita sacri eloquij verba testantur.

Quis

NICOLAVS DE LYRA.
C A P. XXXIIII.

1 PRonuntians &c. *Præmissa Eliu repetitione, & responsione eius ad dicta Iob, hic incipit arguere contra ipsum. Dixerat autem Iob duo contra quæ arguere intendebat. Vnum erat, ꝙ videbatur sibi, quòd Iob Deo imponeret iniustitiam. Secundo quod sibi falso attribueret iustitiam. Et ideo primo arguit contra primum, secundo contra secundum, cap. seq. tertio contra vtrumque simul, quasi disputationem a principio resumendo, cap. 36. Prima in tres, quia primo audientiam petit. secundo ad propositum arguit, ibi:* Absit a Deo impietas. *tertio ipsi Iob locum loquendi tribuit, ibi:* Quia ergo ego locutus &c. *Circa primum sciendum, quod Eliu reputabat ipsum Iob passionibus iræ & tristitiæ mente turbatum, & per consequens ad capiendum verba eius minus aptum: propter quod petit audientium sapientum, di.*

2 Audite sa. &c. *Et causam subdit, dicens:*

3 Auris enim verba pro. &c. *q.d. Sicut sensus exteriores de propriis sensibilibus rectè iudicant, sic & sapientes de intelligibilibus. ideo subdit:*

4 Iudicium eli. &c. *de dictis Iob, & de illis quæ dicturus sum.*

5 Et inter nos vi. &c. *i. verius dictum. s. suum an meum. Consequenter repetit in breui dicta Iob contra quæ intendit disputare.*

6 Quia dixit Iob, iustus sum. *Hoc accepit ex eo quod supra dixerat Iob 27. a.* Iustificationem meam quam cœpi tenere, non deseram: *& in hoc satis bene repetiuit dictum Iob.*

Et

M O R A L I T E R.

1 *Pronuntians. Eliu etiam hæc &c.* Modus arrogantis est suam scientiam nimis magnificarè. & sic dicit.

2 *Audite sa. ver. me.* q.d. tam alta sunt, quòd non sunt simplicibus proponenda. Et veris falsa miscere. & sic dicit: *Dixisti Iob: Deus subuertit iudicium meum.* hoc enim Iob non dixerat, vt in expositione literali fuit ostensum. Et ad iniurias procedere, & sic loquitur.

a ¶ Ecce qui iudicium quæsiuit, iudicium protulit ex culpa, quam finxit: vt post, nulla Iob expectetur sententia.

sum, & Deus subuertit iudicium meum. † In iudicando e- 1
¶ Arrogans magis querit obiurgare, quam refouere vt superior videatur. 2
nim me, mendaciũ est, violẽta sagitta mea absq; vllo peccato. 3
a Quis est vir, vt est Iob, qui bibit subsannationem quasi aquã, 4
¶ Ex societate reproborum dignum damnatione iudicauit. 5
b qui graditur cum operantibus iniquitatem, & ambulat 6
¶ Quia superbus a veritate alienus est, mox ad falsa prorumpit qui se extollit, quæ in alio reprehendat nequiter fingit.
c cum viris impiis? Dixit enim; Non † placabitur Deo, etiam si 7
¶ Non est vt Iob dicit.
d currerit cum eo. Ideo viri cordati audite me: Absit a Deo im- 8
e a ¶ Quod non tamen sic vt ille putat. 9
f pietas, & ab omnipotente iniquitas. Opus enim hominis red
g det ei, & iuxta vias singulorum restituet eis. Vere enim Deus
a ¶ In extremo, & si hic frustra affligit.
non condemnabit frustra, nec omnipotens subuertet iudi-
¶ Enim.
h cium. † Quem constituit alium super terram, aut quem posuit 10
¶ Ergo.
i super orbem, quem fabricatus est? Si direxerit ad eum 11
¶ Et tunc.
K cor suum, spiritum illius & flatum ad se trahet. Deficiet om- 12

a *Quis est vir, &c.* vt subaudiatur nullus. Ecce quem dominus A dixit diabolo absque comparatione iustum, eum Eliu asserit absque comparatione peccatorem, de quo subdit;

✻ Cat Græ. Quis vir sicut Iob, bibens subsannationem sicut aquam? qui non peccauit, neque impiè egit, nec deniq; communicauit cũ facientibus inique, vt ambularet cum impijs.

✻ Clement. Rerum omnium pretiosissimum peculium tranquillitas. Talẽ nobis Iobum hic liber describit.

b *Qui bi. subsa. &c.* Aqua cum bibitur ita liquidè sumitur, vt ad sorbendum nulla sui pinguedine retardetur. Subsannationem verò vt aquã bibere, B est Deum sine aliquo obstaculo cogitationis irridere.

c *Dixit enim, non pla. &c.* quia quòd minimè dixerit, siquis beati Iob verba legit, agnoscit.

† vel, Quis constituit cũ ipso terrã? & quis posuit orbẽ vniuersũ? Chal. interpr. Quis præcepit ei vt faceret terrã? nonne voluntate sua fecit? Alii vertunt, Quẽ præfecit sibi (vel pro se) super terram?

d *Ideo vi. cor. &c.* Iterum fastu superbiæ eos quærit qui quasi digni se valeant intelligere.

e *Absit a de. im.* Bene dixit, quia omnipotenti Deo iniquitas vel impietas non est.

✻ Cat. Grec. Non enim dicas, quod non erit visitatio viri, & visitatio illi a domino.

* Nicet. Conqueritur quasi Iob res nostras a Dei contẽplatione seposuerit. Theodotio sic interpretatur, nõ periclitabitur vir, cũ se ꝓbauerit cũ Deo. Symmachus, non equabit vir.

f *Opus enim &c.* In hac vita nequaquam hoc agitur. Nam & C multos illicita perpetrantes gratuito præuenit, atque ad sancta opera conuertit, & nonnullos actibus rectis deditos, fla- D gello interueniente corripit.

g *Vere enim de. non &c.* Frustra condemnare non potest ea condẽnatione, quæ in extremo punit omne quod hic quisq; iniquè commiserit, nec omnipotẽs subuertit iudicium, quia etsi minus recta videntur esse quæ patimur, recta tamẽ in occulto examine decernuntur.

† (i. mentiri etiam habeo, ictus su... gitatis n... si nullu... lus in...)

h *Quem constituit &c.* Nullum, per se enim regit mundum, qui per se condidit, nec eget adiutorijs ad regendum, qui non eguit ad faciendum. Sed hoc idcirco dicit vt indicet, quia omnipotens Deus si per semetipsum regere non negligit quod creauit, quod bene E creauit, vtique bene regit, quia quod piè condidit impiè non disposuit.

† Vel p... viro et cucurre... Deo (i... vixerit)

i *Si dire. ad cũ.* Curuũ est cor eius, cum ima appetit: dirigitur cũ ad superna subleuatur. Spiritum autem, pro internis cogitationibus & flatum, qui per corpus trahitur pro externis actionibus ponit. Deum ergo spiritum hominis & flatum ad se trahere, est ad conuersionem sui desiderij, & interiora nostra, & exteriora commutare, vt omne quod est homo ad Deum a quo est, & interius desiderando ferueat, & exterius se edomando constringat.

K *Deficiet omnis ca. si.* Simul omnis caro deficit, quando iam nullus suis motibus seruit. Homo in cinerem reuertitur, cum humilitatis spiritu tangitur, & nil se esse aliud quam ci- F nerem recordatur.

Si

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et Deus sub. &c. *Hoc accepit Eliu ex eo quod ibidem Iob præmiserat.* Viuit Deus, qui abstulit iudicium meum. *& in hoc malè repetiuit, quia hoc non dixerat Iob ex propria sñia, sed quasi cõcludens ex dictis aduersariorũ, sicut ibidẽ dictũ fuit. Dato ẽt ꝙ Iob ex propria sñia hoc dixisset adhuc malè repetiuisset. Aliud enim est iudicium subuertere, & aliud auferre. Subuertere. n. iudicium semper est malum, nec potest bene fieri, propter quod non põt Deo competere. Auferre verò iudicium, non est aliud nisi non vti iudicio, quod potest bene fieri in casu, in quo iudex vtitur misericordiæ & non rigore: & hoc maximè potest fieri a iudice qui habet plenitudinem potestatis, & qui nulli astringitur, cuiusmodi est ipse Deus. Et ex hoc patet, quòd quicquid Eliu in hoc cap. concludit contra Iob imponens ei quòd dixisset Deum iniustum, vel iustitiæ subuersorem, non concludit contra eum.*

2 In iud. enim me men. est. *i. falsitas iudicij.*

3 Violen. sa. me. *i. aduersitas qua sum percussus, est mihi inflicta per violentiam Dei, & non per iustitiam. Ista imponit Iob falso, vt patet ex præmissis, consequenter increpat Iob de prædictis, dic.*

4 Quis est vir, vt e. Io. *i. ita pessimus sicut ipse.*

5 Qui bi. sub. *Idest diuini iudicij derisionem.*

6 Quasi aq. *Idest sine freno & mensura diuinum iudiciam deridet. vnde postea subditur:*

7 Dixit e. &c. cuc. cam. e. *hoc autem imponit ipsi Iob, eo quòd dixerat suprà 23.* Vestigia eius secutus est pes meus, *& postea 33. cap.* Mutatus es mihi in crudelem &c. *& ideo ex hoc credidit iste Eliu, quòd Iob sentiret se Deo displicere, quamuis eum secutus fuisset, quod est falsum, quia Iob prædicta verba retulerat ad exteriorem sui flagellationem, non autem ad interiorem reprobationem: & quia Eliu ex turbatione mentis ipsum Iob reputabat verba sua non capere, vt prædictum est: ideo redit ad petendum attentionem aliorum, di.*

8 Ideo vi. cor. *i. intelligentes. per cor enim frequenter intellectus in sacra scriptura designatur.*

9 Absit a de. im. *Hic consequenter Eliu contra Iob arguit secundum æstimationem suam, ostendens quòd in Deo non sit iniustitia, quod Iob nunquam negauerat. Et primo proponit intentum, dicens:* Absit a de. im. *& patet litera vsque ibi:* Diuisio.

10 Quem consti. &c. *vbi ad probandum propositum accedit. Circa quod sciendum, quod homo declinat a iustitia quadrupliciter: Aliquando propter impotentiam, aliquando propter timorem, aliquando propter ignorantiam, aliquando propter fauorem. Ista autem quatuor a Deo excludit: & sic Deum esse iustum concludere intendit. Primo igitur excludit primum, dicens:* Quem consti. ali. ter. *q. d. tanta est eius potentia, quod directè & immediatè se extendit ad omnia a summitate cœli vsque ad imum terræ: quia sicut omnia fecit de nihilo, ita potest omnia annihilare. ideo subditur:* Homo ... pliciter ... nat a ...

11 Si direxerit ad e. &c. *idest ad voluntatem suam ad quemcunque destruendum.*

12 Spiri. il. & fla. ad se tra. *& sic totaliter deficiet, siue fuerit angelus siue homo: & sic patet quod non declinat a iustitia propter defectum potestatis. propter quod dicitur.*

Si ha.

MORALITER.

4 *Quis est vir vt Iob, qui bibit quasi aquam subsannationem &c.* Igitur qui vult arrogantię notã effugere, debet a tribus prędictis cum diligentia præcauere. Alia verò plura dicit, quæ licet nõ valeant contra Iob, sunt tamen hic mysticè exponenda.

10 *Quem constituit alium su. ter. &c.* q. d. nullum, & hoc verum est, æqualem sibi, sed tamen constituit vicarios ad regimen populi, prælatos in spiritualibus, & principes in tẽporalibus.

11 *Si direxerit ad eum cor suum.* scilicet sic cõstitutus a Deo honorem Dei, & bonum populi quærendo.

12 *Spiritum illius & flatum ad se trahet.* idest interiores motus eius, & exteriores actus in finem debitum diriget.

12 *Deficiet om. ca. simul.* Nam ex carnali affectu nihil faciet.

Et

a *Si ha.ergo intel.&c.* Isti sunt quotidiani defectus, qui in cor-
A dibus reproborũ fiunt, vt semper in deterius eant. Superius dubitauit, si posset beatus Iob proferre quod iustũ est: nunc verò discutit, si hoc quod dicitur, saltem posset audire.

b *Nunquid qui non amat &c.* Amat iudiciũ quisquis vias suas subtiliter discutit, & secretariũ mẽtis ingressus, quid dñs ipsi tribuat, quid ipse dño debeat, pẽsat. Quod Iob fecerat, qui ĩ expiatione filiorum. etiã ꝓ cognationib. offerebat, nec condemnauerat eum qui iustus est, sed cur sine peccato percussus fuerat, in dolore positus cum humilitate regrebat. Quia ergò Eliũ dixit, quod is qui non amat iudicium sanari nõ potest.
B Arguens beatũ Iob, ꝙ iudicium nõ amaret, & ꝙ eũ qui iustus est, condemnasset, illico eiusdem iusti, i. dñi iustitiam subdit. dicens:

c *Qui dicit regi.apo.* Superbus rector toties ad culpam apostasiæ dilabitur, quoties præesse hominibus deiectatur, & honoris sui singularitate lætatur, quasi non sit vnus ex his quibus prȩest, & non sub domino, quòd non nisi ex imitatione illius qui despectis angelorũ societatibus dixit. *Ascendam super altitudinem nubium, & similis ero altissimo.*

* Cat.Græ. Impius est qui dicit regi, Iniquè agis: impijssimus principibus.

* Nicet. Quia existimant id dici odio dominationis.

* Chrys. Multa Dei iudicio licet tibi ignota permittere debes. Rectè verò dixit, apud principes impium iudicari eum qui terreno regi exprobrat iniustitiam. Neque enim apud Deum necesse est esse eiusmodi.

d *Qui vocat du.im.* quia dum dñando præsunt, exẽplo suę superbiæ subditos ad impietatẽ trahunt. Tunc vero solũ ptãs bene regitur, cũ non amando sed timendo retinetur, quæ vt ministrari rectè valeat, oportet primum vt hanc non cupiditas, sed necessitas imponat. Præcepta autẽ nec ex formidine
C debent deseri, nec pro libidine amplecti, ne aut peius quis
D quasi ex humilitate superbiat, si diuinæ dispensationis ordinem fugiendo cõtemnat, aut eo iugum superni rectoris abijciat, quo eum super cęteros priuatum regimen delectat.

e *Qui nõ acci.perso.* Tyrannum contra pauperem disceptantem nõ cognoscit, qa superbos omnes vitã humilium deprimentes, in iudicio nescire se perhibebit.

f *Opus enim ma.&c.* Ac si dicat: Sic potentes eum vult destruit, sicut cum voluit, potentes creauit. † dominabitur?

g *Subitò morientur.* Quãlibet sero de hac vita tollantur iniqui, subito & repente tolluntur, quia finem suum præuidere cogitando nesciunt.
E † Deu.10.d. 2.Pa.19.c. Sap.6.b. Eccl.35.b. Rom 2 b. Gal.2.b. Ephe.6 b. Colos.3 d. Act.10.c. 1.Pet.1.c.

h *Et in me.no.&c.* Noctem dicit cordis obscuritatem. In media aũt nocte curuati pertranseunt, qui obscuritatis suæ negligẽtiam humiliati ad mortem pertranseunt, qui transeunt quidem dum viuunt, sed pertrãseunt dum moriuntur.

i *Et au.vio.&c.* Subaudi diuina iudicia, quia subito exitu vrgente inuisibiliter rapitur, qui visibiliter rapiebat. † necesse est homini

---

a ¶Ex his quæ acute sensit intumuit, & alios despicit, & sic plus videndo cæcus est, quia se non videt.

a nis caro simul, & homo in cinerem reuertetur. si habes er- 1
go intellectum, audi quod dicitur, & ausculta vocem 2

a ¶Et hoc tibi opus est. b ¶Et hoc verum, sed non vere dicit. ¶ Vt tu.

b eloquij mei. Nunquid qui non amat iudicium, † sanari po- 3

a ¶Scilicet dominum, cuius iustitiam subdit: Qui dicit regi.

test? Et quomodo tu eum qui iustus est, in tantum condem- 4

¶ Es . . . a ¶ Quia sequaces ad mala trahunt.

c d nas? Qui dicit regi, † apostata: qui vocat duces impios? 5

a ¶Quia hominem ex eo quod est, ipse homo iudicat: Deus non ex rebus adiacentibus, vt nos. 6
b ¶Per principem & tyrannum quisque superbus potest accipi: per pauperem humilis.

e Qui non accipit personas principum, nec cognouit tyran- 7 8
f num, cum disceptaret contra pauperem. † Opus enim ma- 9

¶ Sententia iudicis.

g h nuum eius sunt vniuersi. Subitò morientur, & in media 10

a ¶Qui hic noluerunt humiliari. b ¶ Illi quorum est colligere. 11

i nocte curuabuntur populi, & pertransibunt, & aufe- 12

a ¶ Qui manu violentus fuit. b ¶ Inuisibiliter. ¶ Non videt quæ eum rapit, sed rapitur. c ¶Iniquus expectatus non credebat se videri. d ¶ Opera. 13

k rent † violentum absque manu. Oculi enim eius super vias 14

a ¶Cogitationes. b ¶Idest qui dies patienter conspicit, quandoque inulta non deserit. c ¶In domino, vt ignoret cogitata. 15

l m hominum, & omnes gressus eorum considerat. Non sunt te-

a ¶Non obliuiscitur perpetrata, sed videt quod agitur, & quod videt, non obliuiscitur. ¶ Nec abscondi possunt, nec tamen tunc emendari.

nebræ, & non est vmbra mortis, vt abscondantur ibi qui o-
n perantur iniquitatem. Neque enim vltra † in hominis po- 16

K *Oculi enim eius su.vias ho.* Iniquus qui diu expectatus est; idcirco est repente sublatus, quia oculi domini super vias hominum.

l *Et om.gres.eo.&c.* Gressus dicit singulas operationes, vel alternantes motus cogitationis, quib. quasi passibus vel a Deo recedimus, vel ei propinquamus.

m *Non sunt te.* Per tenebras ignorantiam, per vmbram mortis obliuionem designat. Obliuio vmbra mortis dicitur quã imitatur, quia ita tollit rem a sensu, sicut mors a vita, vel quęlibet immutatio mortis est limitatio, quæ non est in Deo, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Et vt est incommutabilis, ita penetrabiliter videt, nec obliuiscitur qui non mutatur. F

n *Neq; enim &c.* Iudiciũ dicit; non ꝙ per æternã retributionem

NICOLAVS DE LYRA.

1 Si ha.er.intel. *diuinæ potestatis.*
2 Audi quod di. *i.intellige, quod ex ista parte non potest a iustitia deficere.*
3 Nunquid qui non amat iu. *s.diuinum.*
4 Sanari potest. *quasi dicat pp hoc non potes sanari a plagis tuis, quia tu non amas iudicia dei, sed magis ea roprobas, & ideo subditur:* Et quomodo &c.
5 Qui.di.&c. *hic excludit a deo secũdũ, videlicet declinare a iustitia propter timorem: quia nullum timet, sed absque timore omnes increpat quantuncumque magnos, & quando vult annihilat, & hoc est quod dicit:* Qui di. regi. *qui tamen præcellens est in hominibus.*
6 Apostata. *quando non conseruat iustitiam & bonum commune, quod est a suo statu apostatare.*
7 Qui vocat duces. *s.militiæ, qui inter alios sunt audaciores.*
8 Impios. *quando crudeliter vtuntur data sibi potestate.*
9 Nec cognouit &c. *cognitione approbationis, nec magis reprobationis.*

tionis. Ideo subditur:
10 Subi.mo. *quãdo deus voluerit, quod fit dupliciter. Vno modo per cussione diuina immediate, & hoc tangitur cum dicitur: Subito morientur. Alio modo seditione populi contra tyrannum vel principem mota, & hoc tangitur cum dicitur:*
11 Et in me.no.&c. *commoti ad rebellionem, qua solet fieri clanculum & de nocte.*
12 Et per. *in furore multitudinis commota.*
13 Et au.vio. *i.tyrannum qui violentia regebat, & non iustitia.*
14 Absque ma. *absq; ptãte aduersariorum tyranni q sunt ab extra*
15 Ocu.enim &c. *Hic excludit tertium, scilicet declinare a iustitia per ignorantiam, quia sicut dicitur Prou.15.a.* In omni loco oculi domini contemplantur bonos & malos: *& ideo non potest deficere per ignorantiam: & hoc est quod dicitur:* Ocu.enim eius &c. *Et patet litera vsque ibi:*
16 Neq;.n.vl.in ho.po.est, vt ve.ad de.in iu. *s.Postquã fuerit a Deo diffinitiua sententia condemnatus.*

Conte.

MORALITER.

1 *Et homo in cinerẽ reuertetur.* q.a talis de morte sua meditatur: propter quod antiquitus imperatore creato statim quęrebatur ab eo, quo marmore uellet sepulchrum habere.
2 *Audi ꝙ dicitur.* q.d. hoc uerbũ est memoriter retinẽdũ. Sed quoniam aliqui in regimine constituti male regũt, sequitur:
3 *Nunquid qui non amat &c.* scilicet ab infirmitate morũ. q.d. non: nam princeps vel prȩlatus qui de seipso non facit iudicium, non bene regit populum. ideo contra talem subditur:
4 *Et quõ tu eũ qui iustus est, inIãtũ cõdẽnas.* scilicet deũ in quem redundat quodamõ malitia vicariorum suorum. vnde cõtingit aliquãdo, quod homines grauati insurgũt ad blasphemiã dei, eo quod dedit talem rectorem populi. & quia deus pro talibus frequenter audit clamorem populi, sequitur:
6 *Qui dicit regi, apostata, &c.* Malum rectorem deponens ab officio pariter & a vita, ideo sequitur:
10 *Subito morientur.* Nec potest quis conqueri iuste, cum sit dominus mortis & vitę. & hoc est quod subditur:
16 *Neq; enim vltra in hominis potestate est &c.* Et quoniã tale dei iudiciũ maxime debet peccatibus ex certa malitia, Sequit.

nem punit, sed q mente conceptum per conuersionē diluit. A In hoc mentis iudicio tanto citius absoluimur, quāto nos districtius reos tenemus. Nec ad hoc agendum prætermittenda sunt tempora quibus vacat, quia ad hoc agendum post huius vitæ tempora, non vacat.

rectoribus possunt accipi, dū pro curis sæculi officiū prædicationis deserunt, subditos in clamorē compellūt, qui murmurant cū fictus tenet locum, sed quia rectores hūt iudicē suū, magna cautela subditorum est, non temerè iudicare vitā regentium. Neq; enim frustra per semetipsum dñs æs nūmulariorū effudit, & cathedras vendentium columbas euertit: Ni mirū significans, qa per magistros quidē vitam iudicat plebiū, sed per seipsum facta examinat magistrorum: quamuis etiam subditorū vitia quę a magistris mō vel dissimulant' iudicari, vel nequeunt: eius tamē proculdubio iudicio reseruantur. Vel per tumorem potentiū, superbiam Iudæorū, per clamorē egeni, desideria gētium figuratur. Iudęis ergo superbientibus vota Gētilium ad Deum peruenerunt, quæ iudicia non audet discutere, sed admiratione veneratur.

✻ Cat. Grec. Quia non super hominem ponet amplius.
* Nicet. Veniet nox in qua nemo potest operari.
a *Vt ve.ad de.* Hic licuit reprobis ad Deū venire in iudiciū, qđ non tunc, etsi desiderarēt. Hoc iudicium est, quo hic nos iudicamus. iudiciū enim damnationis non desiderarent.
a *Conteret multos &c.* hoc quotidie agitur. Labuntur alij a statu iustitiæ & locū vitæ, alij illis cadentib. fortiuntur. Quia innumerabiles dixit, vel multitudinem exprimere voluit reproborum, vel indicare voluit, quoniam qui pereunt, intra electorum numerum non habentur.

¶ Ita tunc, nunc autem occulto iudicio: Conteret multos, quare modo est cuique prouidendum ne extra, se vagetur.

a testate est, vt veniat ad Deum in iudicium. Conteret † mul- 1
¶ Quod iustè.
b tos & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis. Nouit enim 2
opera eorum, & idcirco inducet noctem, & conterentur: 3
a ¶ Etsi non impij hominibus videntur, qui enim malè agit, & fidem perdit, dum impune peccare se putat. ¶ Impius proprie infidelis dicitur, ecclesia locus videntium est, vbi lumen, idest Deus videtur.
c Quasi impios percussit eos † in loco videntium. † Qui quasi de 4
d a ¶ Humilitatis exempla. ¶ Via est quicquid incarnata sapientia gessit ex tempore. b ¶ Viderunt mali opprobria Christi, sed quo ducunt, non intellexerunt. 5
industria recesserunt ab eo, & oēs vias eius intelligere noluerunt,
e runt, vt peruenire facerent ad eū clamorē egeni, & audiret vo- 6
f cem pauperū. Ipso enim concedente pacē, quis est qui † con- 7
a ¶ Ita pater, quia sic fuit placitum ante te: Non potest esse iniustum quod placet Deo.
demnet? Ex quo absconderit vultum, quis est qui contēplētur 8
g eum? Et super gentes, & super omnes homines † qui regnare 9
h 10
¶ Antichristum quem iam sequuntur viuendo etiam hi qui despiciunt verbo.
a ¶ Arrogans, quia mala defendit in bonis, humiliter ambigit, quia fauorem quærit, sed vere est humilis in bonis, qui non est defensor in malis.
i facit hominem hypocritam † propter peccata populi. † Quia 11
12

† terrebit? vel inquietabit?
† ad capiendū populum, vel affligendū populum
B
Nota.
b *Nouit enim opera eorum.* Sciendum q, iniquus duobus modis in nocte conteritur, vel cum exterioris pœnæ, tribulatione percutietur. vnde dicitur: *in tenebras exteriores.* Vel cum occulta sententia interius cæcatur. Inducere autem noctem dominus dicitur, a cæcitate liberare noluisse. (Matt. 22. b.)
c *Quasi impios &c.* hoc dicitur de his, quos intra ecclesiam diuina vltio inuenit iniquitatibus perdurantes. Ibi quippe stabant vbi Deum videre videbantur. Ibi tenebras dilexerunt, vbi lumen veritatis aspicitur: hi pios in ecclesia se ostēdunt, sed quia diuina iudicia latere non possunt, quasi impij feriuntur.
d *Qui quasi de industria.* Ex infirmitate solet accidere, amare bonū sed implere nō posse. Ex studio verò peccare est, bonū nec facere, nec amare. Peccatur autem vel ignorātia, vt Paulus persecutor, quod leuius, vel infirmitate, vt Petrus qui negat, quod grauius, vel studio quod pessimum. (Tribus modis peccatū committitur. 1. Tim. 1. c. Matt. 26. g.)
Et om. vias intel. Nescire ignorātia est: scire noluisse, superbia est. Superbi enim humilitatis dominicæ facta contemnunt.
Allegoricè. e *Vt peruenire &c.* Cum enim isti superbiunt, clamāt ad Deū hi qui a superbientibus opprimuntur, vel quia istis cadentib. in eorum locum pauperes, idest spiritu humiles surrogātur, quod facere dicuntur, quia casu eorum fit, vel illis peccantibus pauperū clamor auditur: quia dum Iudæi ꝫ dñm superbiunt: ad Deū vota Gentilium peruenerūt. Vel quia hęc de rectoribus C (Nota de prælatis.)

f *Ipso enim conce.* Si Gentilitatem miratis assumpta, ipso concedente pacem, quis est qui condemnet? Si Iudæam obstupescis perditam, ex quo abscondit vultum suum quis est qui contempletur eum? Et quia sic minima sicut maxima, sic singula iudicat Deus, sicut cuncta, addit.
✻ Caten: Græc. Quia ad fortem dices accepisti, non pignus sumpsisti, sine me videbo, tu ostende mihi.
* Nicetas. Quidam sic: Nemo potentiori dicere audet. Iniuste mea sustulisti, cum non pignoris nomine tibi deberētur, multo minus contra Deum. Symmachus, quia ad Deum loquutionem assumpsi, non recuso interpellari.
g *Et super gen.* Acsi apertè moneat, hoc iudiciū q super vnā gentē describitur, ēt super oēs intelligere, vt alius repellatur, alius eligatur occultè, sed nullus iniustè. Quòd ergo in maximis fieri cernimus, ēt ī nobis singulis cautè timeamus. Subtile hoc iudiciū, vt alius repellat' alius eligat', exercet & sup gētes & super oēs hoīes, quia sic intēdit dñs singulis, acsi vacet a cunctis, & sic simul intendit omnibus, acsi vacet a singulis. Quia vero de specie transiuit ad genus, nunc de gñe se conuertit ad speciem, & quid Iudæa proprie mereatur, ostendit.
h *Qui re.fa.* Omnium hypocritarum caput Antichristum designat, quem Iudæa exigentibus meritis accipiet, quia super se verum regem regnare noluit. Sicut in euangelio dicitur: *Ego veni in nomine patris mei, & non recepistis me.* Si alius venerit in nomine suo, illum accipietis.
i *Quia ergo.* Hoc arrogātes propriū hr̄ e solēt, q auditoribus suis

NICOLAVS DE LYRA.

1 Conte.&c. *Hic excludit a Deo quartum, s. declinare a iustitia propter fauorem. Solet aūt aliquis maxime fauere multitudini. vnde & dominus propter decem iustos voluit parcere quinque ciuitatibus in fauorem multitudinis, vt habetur Ge. 19. d. tamen nō parcit in prejudicium: propter quod dicitur:* Conteret mul. innume. *& stare faciet alios pro eis, sicut habitatores terrę Chanaan contriuit, & filios Israel pro illis habitare eam fecit.*
2 Nouit enim opera eorum. *pessima.*
3 Idcirco inducet noct.&c. *Idest mortem repentinam.*
4 Quasi impios. *Idest a pietate scienter recedentes.*
5 Percussit eos in loco videntium. *i. in præsenti vita, in qua poterant videre per rationē naturalem quid agendum & quid fugiendum. Qui tamen videre noluerunt. ideo subditur:* Qui quasi de industria recesserunt ab eo &c.
Vt

6 Vt peruenire facerent ad eum clamo.&c. *Sicut clamor filiorum Israel contra Aegyptios venit ad deum propter nimiam oppressionem eorum, vt habetur Exo. 3.*
7 Ipso enim &c. *Iniuste oppressis.*
8 Quis est qui con. *q.d. nullus, quia nullus potest impedire ordinationem eius.*
9 Ex quo ab. *Ab impijs propter iniquitatem ipsorum.*
10 Quis est qui con. *idest possit in eo consolationem inuenire, quasi pulchritudinem eius contemplando.*
11 Et super gent. *Habet potestatē talia faciēdi. & si quæratur: quare ergo permittit regnare malos & prosperari? Respondet, ppter peccata populi: vt sic ab impio dominante opprimantur, & de peccatis puniantur.*
12 Quia er.lo.sū. *Postquam Elin contra Iob arguit, hic consequenter locum respondendi ei tribuit, dicens:* Quia ergo lo.sum ad de. *i. quantum ad illa quæ spectant ad honorem diuinum.*
Te

MORALITER.

1 *Qui quasi de indu. recesse. ab eo.* Sed quia posset aliquis quærere, cur dominus permittit impios regnare? Respondetur, quia facit regnare hominem hypocritam propter peccata populi, ut sic puniatur.

suis ne quid forte inordinate dixerint, tūc requrunt, cū se laudabiliter aliquid dixisse cognoscūt. Hoc aūt faciūt, nō q; de dictis suis ambigūt, sed q; ab audientiū iudicio fauores quęrunt. Sed diu morari nō possunt in ipsa humilitatis imagine, quam specie tenus sumunt. Si enim paulisper tacitus auditor dicta eorū cōsiderat, mox illi se detegunt. Vnde Eliu subito ab humilitatis specie ad verba tumidæ accusationis exiliuit, dicēs: *Quia ergo lo. Si erraui, tu doce me, &c.* Sicut enim sæpe contingit, vt bona loquantur & mali: sic Eliu multa fortia paulo superius se dixisse memorat: & secutus idcirco ne fortasse errauerit, requirebat. Neq; enim requireret, si se errasse crederet. Est nanque vt dictū fuit, propria arrogātiū fraus, vt tunc de errore requirere studeant, qñ se nouerint nō errasse: qui rursum requirere, vel argui despiciunt, si quando se errasse veraciter cognoscunt. Arrogans enim non esse, sed videri humilis cupit, & hæc ficta humilitas dum est, elato quasi onus est. vnde mox eam excutit, dicens:

ergo ego locutus sum ad Deum, te quoque non † prohibebo. † Si erraui, tu doce me, si iniquitatem † locutus sum, vltra non addam. † Nunquid à te Deus expetit eam, quia displicuit tibi? Tu enim cœpisti loqui, & non ego. Quòd si quid nosti melius, loquere. Viri intelligentes loquantur mihi, & vir sapiens audiat me. Iob autem stulte locutus est, & verba illius non sonant disciplinam. Pater mi, probetur Iob vsque ad finem. † Ne desinas ab homine iniquitatis, qui † addidit super peccata sua † blasphemiam. † Inter nos interim † constringatur, & tunc ad iudicium prouocet sermonibus suis Deum.

1 (prohibebo) 2 (Quòd si) 3 (loquantur) 4 (locutus est) 5 6 (probetur) 7 8 (iniquitatis) 9 (Inter nos) 10 11 12 13 (ser-monibus)

¶ Sed. a ¶ Hoc non quæreret, si se errasse sciret. ¶ Et ego. ¶ Sed. a ¶ Quasi, ego innocens qui pulsatus respondeo. a ¶ Ad te non pertinet, sed tamen iterum palliatur. b ¶ Ad te non pertinet, apparet elatio. a ¶ Sed. ¶ Quia asperitas superborum vsque ad maledicendum extenditur, contra Iob Deum precatur. b ¶ Non beneuole probationem ei optat quem iam inter flagella lapsum accusat: sed crudelis compati nescit dolori, nec altus humili, sed potius affligit. ¶ Quasi non poterit.

† prohibeo † feci † iniquitatē † Inter nos plaudit & multiplicat sermōes suos cōtra Deum, vel inter nos cōcutiat aut cędatur & postea cōtendat verbis suis cū Deo.

a *Nunquid a te Deus expetit &c.* Ego rationem domino redditurus sum. Cur modo iniquitas mea a te reprehenditur, quæ constat quòd in iudicio à te non requiratur? Iusti cum ab hominibus iniustè impetuntur, testem sibi Deum requirūt. vnde consuetudo est malis, vt cum arguuntur, magis iudicium Dei quam hominum quærant, nec Deum timēt, sed coram hominibus erubescunt, ne quis modo arguat, quòd non ipse sed Deus iudicabit.

b *Tu enim cœpisti loqui &c.* Hoc ideo dicit, qa culpabiliores esse solent, qui loqui in contentione inchoant, quam qui rñdent. Sed tamen iste recte inchoanti praua respondit.

c *Quod si quid nosti melius.* Quod locū loquendi tribuit humilitatē se exhibuisse indicauit, quamuis dum ait: *Si quid melius nosti, loquere:* nimis hoc ipsum superbisse est, de melioris scientia dubitasse.

* Cate. Græ. Nunquid a te psoluet eā? quia repulisti? quia tu eliges & non ego, & quod nosti loquere.

d *Viri intelligētes &c.* Acsi dicat: Huic loqui iuste nō conceditur, qa & audire verba sapientum nō meretur.

e *Iob autem stul. &c.* Sine disciplina locutum Iob credidit, qa iustum se in suis operibus memorauit. Verum fortasse Eliu diceret, si non de illo hæc eadem quæ Iob de se dixit, ipsius disciplinæ auctor æstimasset. Hunc enim frustra percussū perhibuit.

f *Pater mi.* Verbis maledictionis: adhuc eum feriri postulat, quem iam peccasse sub manu ferientis accusat. Et quia pro culpa percussum credidit, ideo exhibenda ei pietatis viscera, nec inter tot dolores existimauit.

g *Ne desinas ab ho. ini.* Hominem iniquitatis vocat, quē Deus iustum præ omnibus sua attestatione denuntiat.

* Chrys. Non pp facta, sed verba docet eum esse in culpa.

h *Qui addi.* Accusat eum & pro peccatis flagella meruisse, & post flagella peccasse.

i *Inter nos.* Acsi diceret: Ex nostra assertione cognoscat, quia nequaquam diuinæ examinationi sufficiat.

* Cate. Grę. Iniquitas enim in nobis reputabitur, multa verba coram Deo loquentibus.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Te quoque.* Quin possis loqui, & respondere, & quia credebat Eliu Iob turbatum de his quæ dixerat contra eum, ostendit q; nō debeat sibi displicere: & hoc triplici ratione. Prima est, quia si Eliu defecerat in loquendo, iste defectus non erat a Deo repetendus ab ipso Iob. & hoc est quòd dicit:

2 *Nunquid a te Deus ex.* i. iniquitatem si eam loquendo incurrit. Secunda est, quia Iob dederat occasionem dicens a principio: *Pereat dies in qua natus sum &c.* Ex hoc verbo occasionem habuit tota disputatio: & hoc notatur cum dicitur: *Tu enim cœpisti loqui.* Tertia est, quia ipsi Iob dabatur locus respōdendi. ideo dicitur: *Quòd si quid melius nosti &c.* Sed quia reputabat Iob insufficientem ad sibi respondendum, ideo subdit:

3 *Viri intel. lo.* idest disputent mecum obijciendo.

4 *Et vir sa. audi. me &c.* Mihi respondendo, & quia Iob nō est talis, ideo subditur: *Iob autem stultè locutus est &c.* Et quia reputabat Iob in sua malitia obstinatum: ideo conuertit se ad Deum, dicens:

5 *Pater mi.* per creationem.

6 *Probetur Iob.* Hoc est probetur ipsius veritas per flagella tua, quia non recipit rationem, & contra tales vtendum est magis flagellis quam verbis.

7 *Vsque ad fi.* i. vsque ad mortem, quæ est finis vitæ.

8 *Ne desi. ab ho. ini.* i. obstinatio in iniquitate, & ideo non desistas ab eius flagellatione.

9 *Qui ad. sup. pec. su.* quæ fecerat ante flagella.

10 *Blasphe.* imponendo tibi iniustitiam.

11 *Inter nos.* præsenti vita.

12 *Interim constrin. &c.* Pœna a te inflicta, quia talis indiget pœna.

13 *Et tunc.* idest post vitam pręsentem ad iudicium æternæ condemnationis.

14 *Prouo. sermo. suis Deum.* idest verbis blasphematorijs.

CAP.

ADDITIO.

In ca. 34. vbi dicitur in postil. Ideo conuertit se ad Deum, dicens: *Pater mi.*

Quòd autem Eliu inuocet Deum per singularem paternitatem, dicens: *Pater mi.* non ad modicā pertinet arrogantiam. vnde Aug. in oratione dominica dicit: Noli tibi aliquid specialiter vendicare, solum Christi specialiter est pater: nobis verò omnibus pater est in communi, quia illum solum genuit, nos autem creauit. ideo dicitur: *Pater noster, &c.*

CAP. XXXV.

A Arrogantiũ loquacitas. a IGitur Eliu hæc rursum locutus est. * Nicetas. De disciplina Dei disseruit, nunc de patientia. Hoc bene de illo infertur frequenter, qui non modo inepta, sed & multa peruersius studet dicere: alia finiens, alia incipit, ut immensa loquacitas concionet. Arrogantes enim & multa inepta loquuntur, & in locutione sua semper incipere † bonum student: quatenus ipsa locutione suspensos auditores faciãt, quo quasi nouum audire aliqd expectẽt.

b *Nun. æqua.* Iustiorẽ se Deo non dixerat, sed proponat æquitatem contra me, & perueniat ad victoriam † 1.q6.4.c. homini. iudicium meum.

B * Nicet. Verè te iustum dixisti, sed stulte corã Deo, quia in conspectu eius nõ iustificabitur omnis viuens.

c *Vi.di.iu.&c.* Sic visum est illi ex verbis Iob, sed nõ ita Deo, quia homines pẽsant cor ex verbis, deus verba ex corde.

d *Dixisti enim.* Nihil horũ dixerat, sed arrogantes dũ nõ possũt respondere iuste, q̃ sunt reprehendũt mẽtiẽdo q̃ nõ sũt.

* Cat.Grae. Dices, quid faciam cum peccauero?

e *Itaque ego res.ser.tu.* Superioribus dictis quasi beati Iob culpabilia verba narrauit, atque ex eis sibi materiã loquendi ꝓposuit, & forti acumine discutit hoc quod sibi ad dicendi materiam fallaciter finxit.

f *Suspice cæ.& intu.* Hoc dicẽs nimirũ colligit, vt cõsiderare debeat, q̃to minus deo actione sua aut ꝓsit aut noceat, q altitudini cęli atq; ętheri ꝓdesse vel nocere nõ possit. Quãuis in

C cęlo & æthere possimus supnas potestates accipere, vt cũ angelicos spũs lõgè adhuc a nobis distare cõspicimus, ipsi creatori & dominatori spirituũ quantũ distemus, cognoscamus. D

g *Ho.qui si tu.est.* Humana impietas ei nocet que peruertendo inquinat, & rursus adiuuat nostra iustitia, quem a prauis actionibus mutat. Sed quia reproborũ nequitia triturę more electorum vitã quasi grana a paleis separans, ꝑmit vt purget. Et Moyse vocãte cogit Pharao etiam durè premendo exire, ita mala quę hic premũt, nos ire ad Deũ compellunt. Exod.1.

* Nicet.Chrys. Filio hominis iustitia tua. Iesus Christus de cœlis venit, vt quæ sanari non poterant, sanaret. Vnde Eliu labores electorum sub oppressionibus iniquorum exequens, Ideo addit: E † facie

h *Pro.mul.cal.* Calumniatores dicere possumus omnes iniquos, nõ solum qui exteriora bona rapiunt, sed ẽt qui malis moribus dissipare cõtendunt. † ini Calumniatores quos

* Nicetas. Oppressi calumniis ad Deum clamant vt a tyrannide liberentur, qui omnia quasi in nocte vigilias certe ordine disposuit quod impii minime agnoscunt. Quia vero quę verbis suadere non valent, extorquere nonnunquam effrenatis viribus student, sequitur:

i *Et eiulabunt pro.vim.bra.* Dũ vi peccare cogimur, iam tyrannum sustinemus. Sed quia infirmi si qua eis fiunt ex aduerso obiecta, languescunt: Eliu præmissis vnde fortes proficiunt malorum oppressionibus, infirmorum mox pusillanimitates exequitur, Iob probra pusillanimitatis impingens. F

K *Et nõ di.vbi est de.* Mos sacrę scripturę est, vt a singulari numero Mos scrip

CAP. XXXV.

a I Gitur Eliu hæc rursũ locutus est: Nũquid 1
b æqua tibi vr̃ tua cogitato, vt diceres: iu- 2 3
c ¶Fortes sententiæ sequuntur, sed personæ Iob non congruunt.
d stior Deo sum? Dixisti enim: † Non tibi 4
placet quod † rectũ est, vel quid tibi pro- 5
e derit, si ego peccauero? Itaq; ego respon 6
debo sermonibus tuis, & amicis tuis
a ¶In creaturis cognoscimus, quantum à creatore distamus. ¶ Aether.
f tecum. Suspice cœlum, & intuere, & contẽplare æthera, quod 7
altior te sit: Si peccaueris, quid † ei nocebis? Et si multiplica- 8 9
tæ fuerint iniquitates tuæ, quid facies contra eum? Porrò si 10 11
iuste egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet? 12
a ¶Quod non supernis spiritibus, qui mutari non possunt. 13
g † Homini qui similis tui est nocebit † impietas tua, & filiũ hoĩs 14 15
¶ Sed & mala hominum bonis prosunt. ¶Quia hi in mundo abundant. 16
h adiuuabit iustitia tua. Propter multitudinem calumniatorum 17
i ¶ Infirmus vt Iob, putat se deseri.
* clamabunt, & eiulabunt pp vim brachij tyrannorũ. Et nõ di- 18

NICOLAVS DE LYRA.

1 IGitur Eliu. *Postquam Eliu improbauit dictum Iob, inquantum secundum suã æstimationem deum reputabat iniustum, hic consequenter eum reprobat inquantum dicebat se esse iustum. Circa quod primo proponit intentum, & secundo prosequitur, ibi:* Itaque ego respondebo. *Circa primum dicitur:*

2 Igitur Eliu hæc rur.locutus est. *dederat enim locum loquendo ipsi Iob, sed quia non respondit, disputationem suam resumpsit di.*

3 Nunquid æqua tibi vi.&c. *Hoc aũt non inuenitur dixisse Iob tamẽ hoc sequebatur ad dicta eius secũdũ intellectum Eliu. ideo sequitur.*

4 Dixisti enim: nõ ti.&c. *Hoc aũt accepit Eliu ex hoc quod Iob supra dixerat 10.c. Si iustus fuero, non leuabo caput. Solent autem homines caput leuare coram principe, de hoc quod sciũt sibi placere: & ex hoc intellexit Eliu verbum Iob quasi dicat, quod iustitia ipsius deo non placeret.*

5 Vel qd tibi proderit, si ego peccauero &c. *Hoc accepit Eliu ex hoc quod Iob ibidẽ pręmiserat: Quare mundũ me esse non pateris, quod intellexit Eliu ac Iob intelligeret qd aliqua vtilitas deo accresceret, ex hoc qd in peccato seu pœna peccati detinebatur. Et sic ex istis duobus si essent vera, sequebatur quod Iob iustiorem deo se diceret: quia supra frequẽter dixerat, q sibi placebant bona, & displicebant mala. sed pręditta verba Iob ad alium referuntur intellectũ, sicut supra 10.c. fuit expositum. Ex quo patet quod Eliu procedit in hoc ca. ex falso intellectu verborum ipsius Iob.*

Diuisio. 6 Itaq; ergo respon.ser.tu. *Hic consequenter Eliu prosequitur intẽtum, quãtũ ad duo dicta Iob secundum intellectũ ipsius Eliu. Et primo improbat secundũ, secundo primũ ibi:* Et non dixit. *Secũdum dictum Iob, vt Eliu intelligebat fuit, quod aliquid deo accrescit ex culpa seu pęna hominum Quod improbat per diuinam excellentiam, quæ tanta est quod malum hominis seu eius bonum non potest ei valere seu nocere. & hoc est quod dicitur:*

7 Suspice cæ. *quod est quasi sedes dei secundum illud Esa.66.a.* Cęlum mihi sedes est.

8 Et intu. *oculis corporalibus.*

9 Et contem. *oculis mentalibus.*

10 Quod altiorre sit. *s. ipse deus incomparabiliter.*

11 Si pec *peccatis in deum.*

12 Quid ei noce. *nihil.*

13 Et simul.fu.ini.t. *i. peccata tua in proximum, quæ dicuntur iniquitates, eo quod sunt contra æquitatem iustitiæ.*

14 Porro si iu.ege.quid don. *q.d. nihil: quia cum sit infinitæ perfectionis, nihil ei accrescit ex operibus nostris.*

15 Homini &c.no.impie. *i. poterit nocere si per malitiam eum calumniaueris, aut per violentiam oppresseris.*

16 Et si. ho.ad iu. tua. *si cũ eo iuste aut misericorditer, egeris: quod declarat consequenter, dicens.*

17 Propter mul.cal.cla. *oppressi quęrentes auxilium non solum a deo, sed etiam ab hominibus, quibus adiuuantur aliquando in talibus.*

18 Et non di. *Hic improbat primum dictum Iob secundum intellectum suum, scilicet quod deo non placet id quod rectum est: quod probat per hoc quod deus est autor omnium, & speciali modo hominum, qui ad imaginem dei facti sunt, opera autem dei bona sunt: vnde dicitur Gen.1.d.* Vidit deus cuncta q̃ fecerat, & erãt valde bona. *Cuilibet autem autori placent opera sua: & ideo dicere quod Deo non placet hominis iustitia, est dicere quod Deus nõ sit autor ipsius, & hoc est quod dicit Eliu, concludens contra Iob:* Et non dixit, *scilicet Iob.* Vbi

MORALITER.

1 *Igitur Eliu.* In hoc ca. Eliu tanquam arrogans & superbus multum se cõmendat, & Iob uituperat. in quo docemur de laudibus proprijs & aliorum vituperijs tacere, si notam superbiæ volumus euitare.

7 *Suspice c.* Per hoc ostenditur q supereminentia dei est assidue meditanda, vt ei semper mens hominis sit subiecta.

11 *Si pecca. quid ei no.* q.di. nihil, sed tibi nocumẽto culpę & etiam pęnæ.

14 *Porro si iust.ege.&c.* q.d. nihil: sed tibi per meritum ex quo sequitur præmium.

17 *Propter mu.calũ.cla.&c.* s. iniuste oppressi. sed quia de hoc parum aut nihil curant tyranni, sequitur:

18 *Et nõ dicit &c.* quia facto nõ videtur curare de deo, sicut dixit Pharao, Exo.5.a. Nescio dominum, & Israel nõ dimittam. Sed quia deus tribulatos consolatur, sequitur:

Qui

mero ad pluralẽ subito trãseat & ecõuerso. Quisquis autem iam aduersitatũ tribulatione frangitur, a quo factus est minime contemplatur. Nam qui eum qui non erat fecit, factum sine gubernatione non deserit.

A

a *Qui de.car.* Carmen in nocte lętitia est in tribulatione, quia etsi pressuris temporalitatis affligimur, spe tamen de æternitate gaudemus. Et est sensus, Infirmus cum premitur, a spe gaudii nimia pusillanimitate lassatur, nec dicitur. *Vbi est Deus q fecit me, qui dedit car. in no.* Si.n. ista diceret, vim quam patitur, temperaret.

b *Qui do.* Quasi. Infirmus, ideo nõ est fortis in aduersis, quia in prosperis nõ temperat ab ingluuie iumentorum nec a volatu volucrũ, nec recogitat qui fecit eum. Iumenta terræ sunt, qui vsu vitæ carnalis ima appetunt. Volucres vero cæli sunt, qui sup(er)fluæ curiositatis studio sublimia perscrutantur. Docet ergo nos Deus sup iumenta terrę & volucres cæli, quia dum hoc q(uod) sumus agnoscimus, nec defluendo imis subiicimur, nec superbiendo de sublimib. inflamur. Vel per iumenta terreni hoĩes, per volucres dęmonia designãtur. Subauditur autem: hoc quoq; non dixit. Vel reptilia quæ toto corpore hęrent terrę, sunt cogitationes omnino terrenę. Animalia quę ventre leuantur a terra, sed prona sunt ad terram, bona sunt quę pro terrenis fiunt.

B

c *Ibi clama.* Ibi, vz in tribulatione. Ac si diceret. Reatus opprimentiũ audiri voces prohibet oppressorum, nec eripiunt visibiliter iusti, quia saluari inuisibiliter non merentur iniusti, & dummodo in tribulatione teruntur, illorũ nequitia cõsummatur. Et sic non cito clamantem audit, & tamen q(uod) patit(ur) scit. Patet ergo pro bono differri, vñ. *Non exaudies*, & non ad insipiẽtiam mihi. Sed quia multi ex tarditate auxilij franguntur, subdit, & cum dixerit.

Psal. 1.a.

C

d *Non enim fru.* Duo dicit, q(uod) clamantem non frustra audit, & tamen quod patitur respicit. Exaudit & dissimulat, quia q(uod) impleri cõcite cupimus, ex ipsa melius tarditate p(ro)speramur.

D

¶ Idest lætitiam in tribulatione. 1
a xit, vbi est Deus qui fecit me, qui dedit carmina in nocte? 2
¶ Hoc non dicet infirmus. ¶ Qui carne labuntur. ¶ Qui mente extolluntur. 3
b Qui docet nos super iumenta terræ, & super volucres cæli 4
¶ Sicut aliquando Deus suos propter inimicos eripit vt illi conuertantur, ita aliquando suos non audit propter damnationem persequentium.
c erudit nos? Ibi clamabunt, & non exaudiet propter superbiã 5 6
d malorum. † Non enim frustra audiet Deus, & omnipotens 7
a Si surripit tibi desperatio, attende omnia quæ tibi dedit, & iam non diffidis.
e singulorum causas intuebitur. Etia[a]m cum dixeris, non consi 8
¶ Tibi hoc opus est.
f derat † iudicare coram illo, & expecta eum. † Nunc enim 9
a Vera quæ dixit ad despectum iusti retorsit, vnde maior est virtus in humili. 10
g non infert furorẽ suum, nec vlciscitur scelus valde. Ergo[a] Iob 11
h
i frustra aperit os suum, & absque scientia verba multipicat. 12

* Nicetas. Dei oculum nihil fugit, licet ad tempus sustineat impios, in quo elucet illius tolerantia, & iudiciorum magnitudo, quæ Iobo incognita existimauit Elius.

e *Etiam cum di.* Acsi diceret. Cum idcirco Deus considerare nõ creditur, quia tarde miseretur, intima cogitationis ingredere, atq; illic coram eius oculis causæ tuæ iudiciũ suscipe, & quæ ipse viuẽdo contulisti, vel q̃ misericorditer percepisti discerne, & tunc ad spei fiduciam redis, cum bona tantæ benignitatis erubescis, quatenus fidenter inter aduersa expectes, quẽ & post delicta propitium recolis, sed dũ nos diu affligimur, mali, quia sine verbere, ad peius ruunt, vnde.

E

† Et nũc quia paululum visitauit sub. ipsũ Iob furor eius non cognouit eum in multitudine sub. peccatorum suorum. Alii sic vertunt, Et nunc quia dixisti quod frustra visitauit te furor eius, quia non cognouit multitudinem sub. bonorum operum tuorũ, Ideo, &c. Alii sic, Et nũc quoniam non visitat ira eius, & non cognoscit iniquitatem multã. Ideo, &c.

f *Nunc enim.* Diu malos tolerat, quia in perpetuum damnat.

g *Nec vlciscitur scelus valde.* Pauca.n. sunt, quæ in hac vita flagellat. Nõ valde, quia siqua hic punit, plura reseruat, & aliqñ ferire incipit, quod æterna damnatio consummat. Quædam punit, ne videatur non curare humana, quædam reseruat, vt iudicium restare sentiamus.

h *Ergo Iob frustra.* Beatum Iob & multa dixisse & nihil scisse asserit, de omnibus his quæ locutus est ipse.

i *Et absque scientia verba multip.* Proprium est arrogantis, vt multa quæ dicit, pauca putet, pauca quæ audit multa. Et quãuis Iob ei tacuerit de verbis ad amicos, arguit vt amplius silentium eius sibi acquirat.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vbi est Deus.* Quia per dictum suum quasi negat Deum autorem suum.

2 *Qui de.car.* Idest reuelationes ad instructionem hominum, quæ carmina dicunt(ur), eo quod tales reuelationes scriptæ sũt frequenter per modum carminum. Et dicuntur dari in nocte, quia frequentius tunc dantur quam de die, quando anima non est impedita exterioribus tumultibus.

3 *Qui do.nos.* Dãdo nobis intellectum, quo carẽt bruta aĩalia.

4 *Et super.* Hoc dicit ad remouendum errorem illorum qui dixerunt homines doceri per garritum & volatum auiũ de aliquibus futuris.

5 *Ibi cla.* Scilicet hoĩes mali propter malitiam suã flagellati.

6 *Et non exau.* Scilicet Deus, propter superbiam malorũ, quia non pęnitent vere de malis suis, hoc autem non esset si Deo placeret iniq(ui)tas & displiceret iustitia, qđ imponebat Eliu Iob hoc sentire, vnde adhuc subditur. 7 *Non enim fru.* q.d. frustra audiret clamantem, nisi videret eum vere pęnitentem, & quia talia non possunt eum latere, ideo subditur. Et omnipotens causas singulorum intuebitur. 8 *Etiam cum dixe.* Id est in corde tuo tenueris. 8 *Non consid.* Scilicet facta hominum, eo quod videntur aliquando mali regnare, ideo subdit.

9 *Iudicare co.* Idest præpara te ad eius iudicium futurum expectandum, & tunc videbis omnia puniri secũdum rectum iudicium. Cuius causam subdit, dicens.

10 *Nunc enim.* Idest in præsenti vita.

11 *Non in.fu.* Idest totam pęnam debitam pro peccatis, quia pęnæ præsentis vitæ sunt quædam medicinę ad correctionem, et ideo frequenter obstinatis apud quos non valet correctio, parcit a pęna vitæ p(rę)ntis saltẽ in parte reseruãs eis maiorẽ pęnã in futuro, & in hoc cõueniebat iste Eliu cum ipso Iob, q(ui)a tñ in plurib. alijs discordabat, iõ inuehit(ur) cõtra ipsũ di.

12 *Ergo Iob frustra aperit os suum.* Reputabat enim eum irrationabiliter multiplicasse verba.

MORALITER.

1 *Qui dedit carmina in nocte?* Nam carmina consolationis dat in nocte tribulationis & contra tyrannos, subditur.

5 *Ibi clama.* Prou. 21.b. *Qui obturat aurem suam, &c. & ipse clamabit, & non exaudietur*, scilicet a domino.

CAP. XXXVI.

a ADdẽs quoq; Eliu. * Nicetas. De iustitia Dei, potestate, & sapiẽtia differit.

CAP. XXXVI.

¶ Quasi nihil adhuc dixerit prolixa incipit.
a ADdens quoque Eliu, hæc locutus est. Sustine me pau- 1 2

Multa dixerat, & sustineri adhuc paululũ sperat, q(ui)a arrogãtes graue se dãnũ p(ro)pe(r)ti iudicant, si scientiam suã loquendi breuitade constringant. Tanto enim semetipsos credunt doctiores ostendere, quãto se potuerint multiplicitate loquacitatis aperire. Adhuc

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XXXVI.

1 ADdens quoque Eliu. *Postquam Eliu disputauerat contra Iob de hoc quod dixerat Deum iniustum, & seipsum iustum singulariter de vtroque, hic iterum communiter de vtroque disputat contra ipsum, quasi resumens disputationem a principio. Et primo proponit intentum, secundo prosequitur, ibi.* Deus potentes. *Circa primum dicitur.*

Addens quoque Eliu. *Videns enim, quod Iob tacebat, resumpsit disputationem, addens quæ sequuntur. Et primo excitat eius attentionem, dicens.*

2 Sustine me pau. *Et subdit rationem dicens.* Adhuc

MORALITER.

1 *Sustine me pau.* Frequenter arrogans, vt reuerentius audiatur zelo veritatis loqui se dicit, licet amore p(ro)prię laudis moueatur, ideo subdit.

A a *Adhuc enim ha.* Arrogantes quia ſepe ſentiũt ſilentij reuerentiam non deferri, dum ſibi ſilentium exigant, quod non merentur, ſpecie tenus Deum præferunt.
b *Repe.ſcien.* Doctores ſancti crebro repetũt, ſi qua obſcurius dicũt vt cordib. auditorum voce hæc iterationis infundant. quod arrogantes imitari appetunt, nõ quo auditoribus proſint, ſed quo eorum iudicio videri eloquentes volunt.
c *Et opera.* Ne nomine ſcientiæ tumor pateret, palliat, ſubinferẽs de Dei iuſtitia. Hoc ait, vt dum quaſi de Dei iuſtitia loquitur, apud humana iudicia quicquid arroganter effluit, excuſetur.
B d *Vere enim.* Quod de ſemetipſo ſublimiter æſtimauit, tacere non potuit, & rectum quod ſenſit, laudando præcurrit. Iuſti nãque non pro ſua laude, ſed vt attentos faciant ſuos auditores, laudant aliquando quod dicunt, vnde & ſuperbi ſua laudãt, ſed alio corde.
e *Deus po.* Eos videlicet qui faſtigium potẽtiæ alienis intẽti vtilitatib. & non ſuis laudib. elati adminiſtrant, qui prodeſſe appetunt, non præeſſe. Vnde in lib. Reg. *Spiritus domini malus irruebat in Saulem.* Si domini, cur malus, ſi malus, cur domini? Malus volũtate quã habet a ſe domini poteſtate & creatura; vñ iuſtus quia omnis poteſtas a domino Deo eſt. Et quia nequaquam iuſta potentia, ſed praua actio damnatur.
* Cat. Græ. Deus non repellet innocentem, robore corda impiorum non viuificabit, & iudicia pauperum dabit.
f *Sed non ſal.* Ideſt elatos deſtruit. Humiles vero per iudiciũ liberos reddit, vel iudicium pauperib. tribuit, qa hi qui nũc nequiter oppriniunt, ipſi tũc ſup oppreſſores ſuos iudicare venient. Nota quia quędã ex ſe noxia ſunt, vt peccata, q̃dã ex adiacentib. coniugium ex cura ſeculi, potẽtia ex elatione C qua ſimilis eſt diabolo. Sed bene prǽeſt qui vitiis potius dominatur quã fratrib. quia ꝑ vitijs p̃latus eſt, non pro natura.

Non

Reuelauit. — † delectatione. — 4.Reg.16.c. — Rom.13. — Nota.

g *Non aufert a iuſto.* Abſtuliſſe a iuſtis oculos creditũr, quia ab iniuſtis hic ſine vindicta lacerantur, de quibus ſequitur. D
h *Et reges.* Reges ſunt, quia tentationum ſuarum motib. nõ conſentiẽdo ſuccũbere, ſed regẽdo præeſſe nouerunt. Hi in regni ſolio in perpetuũ collocãtur, & eo illic accipiũt digne alios iudicare, qui hic neſciunt ſibimet ipſis nequiter parcere. Subdẽs autẽ in perpetuum, non de terreno ſolio dicere ſe aperte inſinuat.
* Cat. Gre. Et cum regib. in throno collocabit eos in victoriam, & exaltabũtur.
i *Et ſi fue.* Catenæ obligationes sũt ipſa adhuc retenta peregrinatione. Ligatus his catenis Paulus di- E cebat. *Deſiderium habens diſſolui, & cum Chriſto eſſe.* Et funib. paupertatis ſe vinctũ eſſe cernebat, quãdo veras diuitias intuẽs dicebat. *Vt ſciatis quæ ſit ſpes vocationis eius, quæ diuitiæ gloriæ hæreditatis eius in ſanctis.* Vel per catenas & funes temporalis pœna accipitur, vt pęnæ trahant quos pręmia non inuitant. Bene autem ſubdit.
K *Indica. eis ope.* Cum.n. ſupernam gloriam magis amando cognoſcimus, grauiora fuiſſe ſentimus.
l *Reuela.* Aurem reuelare, eſt intellectum cogitationis aperire. Reuelata aũt aure vnuſquiſque corripitur, quando intrinſecus ęternorum bonorum deſideria percipit, & quæ mala extrinſecus perpetrauit, agnoſcit.
m *Si audie.* Per bonũ recta actio, per gloriam ſuperna retributio ſignatur. Qui vero obedire præceptis cęleſtib. ſtudẽt, dies ſuos in bono complent, annos in gloria, quia & curſum preſentis temporis in bono opere, & conſummationẽ ſuam perficiunt fideli retributione.
n *Si autem non audierint.* Quia & vindicta eos in tribulatione percutit, & finis in fatuitate concludit. Fatuitas quippe eſt, quod ſic illos iniquitas obligat, vt a culpa eos nec pęna compeſcat. F

a *Simu-*

Reges q..do perp..tur. — * corde. - Sed. — † miſe afflicti. Philip. Ephe.

¶ Sub prætextu Dei ſibi reuerentiam quærit.
a Iulum, & indicabo tibi. Adhuc enim habeo quod pro Deo 1
b loquar. Repetam ſciẽtiam meam a principio, & operatorem 2
c d in eum probabo iuſtum. Vere enim abſque mendacio ſermo 3 4
a ¶ In dicendis. b ¶ Quaſi diceret: potentia in natura ſua mala non eſt, ſed nequitia & ſuperbia quæ procedit ex ipſa.
e nes mei, & perfecta ſcientia probabitur tibi. Deus potentes 5
¶ De hoſte non conſulitur lex, ſed de ciue peccante, ſic in iudicio impius non iudicabitur ſed peccator.
f non abiicit, cum & ipſe ſit potens * · ſed non ſaluat impios, 6 7
a Et. b Sed tunc magis reſpicit, cum finit tribulari.
g & iudicium pauperibus tribuit. Non † aufert a iuſto oculos 8
a De hoc regno in æterno locat. b Qui hic humiliati ſunt. 9
h ſuos, & reges in ſolio collocat in perpetuum, & illi eriguntur. 10
i Et ſi fuerint in catenis, & vinciantur funibus † paupertatis, 11
k indicabit eis opera eorum & ſcelera eorum, quia violenti 12
l fuerunt. † Reuelabit quoque aurem eorum vt corripiat, & 13
m loquetur vt reuertantur ab iniquitate. Si audierint & obſer- 14
uauerint, complebunt dies ſuos in bono, & annos ſuos 15 16
a Hic feriuntur, & poſt ſupplicia non euadunt.
n in † gloria. ſi autem non audierint, tranſibunt per gladium, 17 18

NICOLAVS DE LYRA.

1 Adhuc enim. *Ideſt adhuc habeo alias rationes ad declarationẽm diuinæ iuſtitiæ.*
2 Repe. ſcien. *Scilicet de duobus de quibus contra te diſputaui iterum diſputabo, ideo ſubdit.*
3 Et opera. *Ideſt ipſum Deum.*
4 Proba. *Te puniendo, & per conſequens te iniuſtum.*
5 Deus poten. *Hic proſequitur intentum, & pro primo probat Iob eſſe iniuſtum, & ſecũdo Deum iuſtum, ibi:* Ecce Deus excelſus. *Prima in quatuor: quia primo ponit ſuam rationem, ſecundo ex hoc elicit quandam aliam concluſionem, ibi:* Si audierint. *tertio remouet quandam obiectionem, ibi:* Simulatores. *quarto ponit quandam monitionem, ibi:* Igitur. *Circa primum ſciendum, quod ſimilitudo per ſe eſt cauſa dilectionis, ſecundum illud Eccle. 14. c.* Omne animal diligit ſimile ſibi, &c. *Per accidens tamen eſt aliquando cauſa odij inquantum æſtimatur impeditiua proprij boni, vnde & figuli rixantur adinuicem, inquantum vnus impedit lucrum alterius, ſecundum quod dicit Philoſophus 2. Rhetoricæ. Hoc autẽ nõ habet locũ in Deo, cui opera noſtra bona vel mala non poſſunt ei valere aut nocere, ſicut dictum eſt c. præce. Facit ergo Eliu talem rationẽ: Deus cum ſit potens, potentes diligit, & ſic eos a potentia nõ deiicit niſi propter eorũ culpam: & ex hoc concluditur Iob eſſe iniuſtus, quia a potentia ſua per Deũ deiectus eſt, & hoc eſt quod dicit:* Deus potentes nõ abii. *a ſtatu ſuę poteſtatis.*
6 Sed non ſaluat. *Ideſt damnat.*
7 Impios. *Propter ſuam nequitiam.*
8 Et iud. *Faciendo vindictam de oppreſſione eorum per potentiam.*
9 Non au. *Sed eum reſpiciet oculis ſuæ miſericordiæ.*
10 Et reges in ſo. *Si bene vtantur ſua poteſtate.*
11 Et ſi fuerint in. *Deiecti a ſuis aduerſariis propter peccata quæ incurrerunt.*
12 Indicabit eis ope. *Quia vexatio dat intellectum.*
13 Reuelabit quoque au. eo. *Per ſpeciales inſtinctus reuocando ad bonum.*
14 Si audierint. *Hic elicit quandam concluſionem ex dictis, quia ex quo diligit potentes, vt dictum eſt, nec deiicit eos niſi propter peccata, ex hoc concludit Eliu, quod remotis peccatis per pęnitentiã, reducet eos ad priſtinam gloriam, & hoc eſt quod dicitur:* Si audie. corde.
15 Et obſerua. *Opere.*
16 Complebunt dies ſuos. *Sicut legitur factum de Manaſſe rege Iuda 2. Para.*
17 Si au. non audie. *Obſtinati in malo.*
18 Tranſi. per gla. *Ideſt educentur de carcere vt interficiantur.*

Diuiſio. — Philoſophus. — Eſa. 6.

Et

MORALITER.

1 *Adhuc enim habeo.* Deus enim veritas eſt.
5 *Deus potentes non abiicit.* Qui prodeſſe cupiunt, non pręeſſe.
6 *Sed non ſal.* Qui motus habent contrarios.
9 *Non aufert.* Licet a mundanis hominib. hoc iudicetur, quãdo ab impijs dure tractãtur, nam a Deo ſibi meliora pro merito patientiæ reſeruantur, ideo ſubditur.
10 *Et reges in ſolio collocat in per.* Gregorius, reges ſunt qui tẽtationum ſuarum motibus non conſentiendo ſuccumbere, ſed bene regẽdo præeſſe nouerunt, & iſti in ſolio glorię collocantur, ideo ſubditur.
11 *Et ſi fue.* Mundanæ tribulationis.
16 *Comple. di. ſu. in bo.* Gratiæ.
† *Et annos ſu. in glo.* Supernæ patriæ.
17 *Si au. non audi.* Ideſt patienter non ſuſtinuerint.
12 *Tranſi.* Duræ ſententiæ.

Et

A a *Simulatores & calli.* Cũ simulatore diceret, apte subiunxit, & callidi, quia nisi ingenio calleant q̃ videri appetũt, & cõgrue simulare non possunt. Añ iudicem itaq; de ignorantia excusationem hẽre nõ possunt, quia dum ante oculos hominũ omnem modum sanctitatis ostentant, ipsi sunt testimonio, quod bene viuere non ignorant.

b *Neque cla.* Simulator quasi vincitur, cum flagello percussionis astringitur, qui tamen cum sic percutitur, iniquum se prodere refugit, quia sanctus videri consueuit. Vel vincti ducuntur, & non clamabunt, quia humanæ laudis importunitate superati, sanctos se dici etiam cum in peccatis moriuntur, putant. Iniquus qui non appetit videri sanctus, in flagello nõ erubescit fateri qđ est, quod nõ hypocrita, sed extrema percussione moriturus talis, vult remanere iudicio hominum qualis videbatur. Vel ideo etiam tunc non confitetur, quia putat se esse quod dicitur, iudicio Dei intus deceptus, qui alios foris fallebat.

a Quia flagellis peccata exaggerant. ¶ Deterius hypocritæ.

a &†consumentur in stultitia. Simulatores & callidi prouocãt 1 2

a Confessio est validus clamor ad Deum.

b iram Dei, neque clamabũt cum vincti fuerint. Morietur in 3 4

¶ Quæ improuisa surgit. a Non viriliter viuit quem laus corrumpit.

c †tempestate anima eorum, & vita eorũ inter† effeminatos. 5 6

a Quam hic patitur vt æterna quærat, vnde addit, & reue.

d e Eripiet pauperem de angustia sua, & reuelabit in tribulatio- 7 8 †

a Quam prosperitas claudit. b Propter flagella putat graui iniquitate grauari, cuius profunditatem subdit, non habente fun.

f ne aurem eius. Igitur saluabit te de ore angusto latissime, & 9 10

g h non†habente fundamentũ subter se.†Requies autem mẽsæ 11

a Verba Iob, retributicae æternorum vult consolari. Quasi a se gratuito ꝑmittat, quod ei iure competebat. 12

i tuę erit plena pinguedine.†Causa tua quasi impii iudicata est, 13 14

a Iusti tanto tunc potentius omnia iudicabunt, quanto magis hic iudicati sunt. b Si ira correctionem superat, ante opprimit quam corrigat, & sub specie zeli, iustitię furor est.

k l causam iudiciũq; recipies.†Nõ te ergo superet ira, vt aliquẽ 15

m a Vel, locorum, quod in veteribus libris. i. quia vbique coleris. Si legis donorum expositione non eget. 16

n opprimas, nec multitudo donorũ inclinet te.†Depone ma- 17 18

†scortatores.

† Positio, idest quod positum erit super mensam tuam.

†Nunquid constabit potentia tua nulla tribulatione, & omnia robora fortitudinis? Alii sic vertunt non æstimabit opes tuas?

Notatur hic mos & modus arrogantium.

c *Morietur in tempe.* Quasi tranquilli namq; videbantur viuere, cum de sanctitatis curarent laude gaudere. Sed turbo eos subitus internę percussionis deijcit, quos arrogantia externi fauoris extollit. Quia de damnatione reproborum dictũ est, de ereptione humilium sequitur.

✠ Cat. Græ. Moriatur in iuuentute aĩa eorũ, vita aũt ipsorũ vulnerata ab angelis, eo q̃ attriuit debilem & impotentem.

d *Eripiet pau.* Pauper de angustia sua eripitur, cum vnusquisq; ue de afflictione liberatur.

e *Et reuelab. t in trib.* Aurem in tribulatione reuelare, est auditum cordis verberum plagis aperire.

✠ Cat. Græ. Iudicium mansuetorum exponet. Et preterea quia decepit te ex ore inimici.

✠ Nicet. Deus decernet vindictam mansuetorum, & plectitur hypocrita quod hostis, ore mãsuetum fefellit, cui vbi excesserit, abyssus reseruatur.

f *Igitur sal.* Oĩs qui viam vitæ deserens, in peccatorum tenebras se deiicit, semetipsum quasi in puteũ vel in foueã mergit. Si diutina ꝑpetratione & cõsuetudine iniquitatis opprimitur, ne ad superiora possit exurgere, quasi angusto ore putei coartat. Latissime aũt de ore angusto soluit, qui post ini-

C

quitatum iugum ad libertatem boni operis pęnitẽdo reducitur, vt nullis difficultatibus ad bona agenda angustietur. D

g *Non habente.* Peccatum fundamentum non hẽt, quia non ex proprio natura subsistit sed in bono naturę coalescit. Vel fundamentũ ꝓ fundo posuit inferni voraginẽ signare volens, cuius os peccatũ per quod tenditur ad infernum. Vel peccatum fundum non habet, in quo lapsa anima quotidie ad deteriora deijcitur, quasi in puteo quo cecidit, fundum non inuenit quo figatur.

h *Requies autem men.* Requies mensæ est refectio satietatis internæ, quæ pinguedine plena dicitur, quia internæ voluptatis delectatione preparatur.

i *Causa tua.* Bonorum causa iustitia est, quorum causa quasi impij iudicatur, quia eorum hic iustitia paterno flagello fatigatur. E

✠ Cat. Græ. Non deficiet a iustis iudicium, furor autẽ super impios erit propter impietatẽ donorum, quæ acceperũt in iniustitijs ne se inclinet voluntaria mẽs obseruationis, quando in necessitatib. sunt impotentes, & omnes valido robore.

✠ Nice. Si imbecilles eguerint tuæ opis, pro virili potentioribus obsiste.

K *Causam iudic.* Quia ex ea iustitia qua modo viuunt, tunc in culmine iudiciarię potestatis enitescunt. Et hęc quasi noua Eliu rñdet, qui mos est arrogantis, quia qui ad blanda descẽdit, vilescere se putat, vnde mox increpat vt timeatur.

l *Non te.* Arrogãtes, qui pro hoĩum laude volũt benigni apparere, irę motũ deputãt, quicquid gerit' cẽsura disciplinę, & dũ pro hoĩum laude benigni volunt apparere, a bonis rectorib. opprimi ęstimant, quos inuitos cernũt a vitiis coerceri.

m *Nec multi. do.* Quia ubiq; reuerentia coleris, caue ne de eiusdem reuerẽtię fascib. extollaris. Inclinet aũt, ideo dixit, quoniã omnis qui temporaliter extollitur, eo ipso q̃ extollitur, inclinatur. Hęc aũt uerba arrogantibus intra ecclesiam congruunt. Acsi ecclesię sanctæ dicatur. Caue ne si vniuersitatis veneratione extollaris ab interna intẽtione corruas.

n *Depo. magni.* Arrogantes subductis ad superna martyribus, velut consolãtes ecclesiam illudunt dicentes. Nequaquã te magnitudinem habere confidas, quia subductis priorib. patribus, iam non habes de quorum uita glorieris.

Et F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et con. *Idest propter stultitiam suam.* 2 Simula. *Hic consequẽter remouet quandam obiectionem, quæ posset sibi fieri, quia dixerat, quod Deus potentes non abijciat a sua potestate, nisi propter culpam, posset obiici quod aliquando potentes & iusti deiiciuntur, sicut dicebat Iob de seipso. Hoc remouet dicens, quod talis iustitia non fuit vera, sed tantum simulata: & per consequens iræ Dei prouocatiua, quia simulata sanctitas duplex est iniquitas, secundum Hiero. & hoc est quod dicitur.* Simula. *scilicet sanctitatis.* 3 Et cal. *Per hoc malitiose credentes obtinere durationem suæ potestatis.* 4 Prouo. *Eos deiicientem.* 5 Neq; cla. *Ad Deum, recognoscentes culpam suam.* 6 Cum uincti fue. *Idest deiecti ab aduersariis & incarcerati.* 7 Morietur. *Quia non tãtum punietur hic in corpore, sed etiam in anima post mortem, quam punitionem ponebat Eliu, vt patet ex supra dictis.* 8 Et vita. *Id est inter illos qui non possunt se defendere a malis irruentibus.* 9 Igitur. *Hic consequenter Eliu monet ipsũ Iob, quia dixerat quod deiecti a potestate per culpam, si pęniteant, reducuntur ad pristinam gloriam, ideo monet Iob quod si pęniteat, quod erat in sua potestate q̃ iuste viuat de cætero, vt sic permaneat in gloria sibi restituta, et hoc est q̃ dicitur.* Igitur. *Si pęniteas.* 10 De ore. *Idest de tribulatione quæ est quoddã foramen angustũ, per quod homo intrat quandam latitudinem diuersarũ miseriarũ, quia abyssus abyssum inuocat. Vel aliter.* 11 Latissime. *Idest de arctitudine tribulationis eruet te ad latitudinẽ prosperitatis, et quod sequitur.* 12 Non ha. *Refertur ad angustiã tribulationis, quæ nisi per pœnitentiam euadatur, ducit ad pœnã gehennæ quæ est sine fundamento, idest sine fine. Vel.* Nõ ha. *s. in quo possit quiescere, quia sẽper sic potest procedere de malo in malũ vsq; ad mortẽ, et tunc incidit in pœnam, quæ non hẽt consummationẽ.* 13 Requies. *i. poteris comedere secure et abundanter.* 14 Causa. *i. causa quare percussus es diuino iudicio, est impietas quã cõmisisti, nõ autẽ potẽtia in qua fuisti, et ideo subditur.* 15 Causam. *Idest potestatẽ et autoritatem iudicandi, sicut prius hẽbis, dum tamen fueris emendatus. Et quia hæc emendatio erat in sua potestate, ideo docet eũ qualiter debeat vti restituta sibi potestate dicens.* 16 Non te. *Peruertens iudicium ex passione.* 17 Nec mul. *Ad peruertendũ iudicium ex cupiditate.* 18 Depone magni. *Idest superbiam.*

Absque

MORALITER.

1 *Et con.* Quia cum pęna temporali superueniet eis ęterna.
2 *Simulato.* Idest simulatores iustitiæ & deceptores ꝓximi.
4 *Prouocant.* Contra se. 5 *Neque cla.* Recognoscẽtes se peccasse, sed morientur in sua iniquitate. 8 *Et vita.* Idest moles ad opus bonum. † *Eripiet pau.* Nã humiliter patientem frequenter eripit de angustia corporali, & de ignorãtia mẽtali.
9 *Igitur sal.* Quod fit cum ad libertatẽ gratię Deus reuocat hominem de mortali peccato. † *Et non ha.* Id est terminũ. quia mortale peccatũ ducit ad pęnã terminũ nõ habentem.
13 *Requies au.* Quia reuocatus ad gratiam, aptus est ad cibũ eucharistię, & quia talis aliquando cum gratia iustificãte iudiciariam consequitur potestatem, Sequitur.
15 *Causam tuam.* Sed quoniam ex tali mutatione frequenter homo superbit, & alios deprimit, ideo subditur.
16 *Non te.* Idest nullum opprimas ira vel auaritia aut supbia vel etiam officii negligentia, ideo subditur. *Ne protrahas nocens.* differendo facere iustitiam, quę statim potest fieri.

Ecce

a gnitudinem tuam abſque tribulatione , & omnes robuſtos 1 2
b fortitudine. †Ne protrahas noctem, vt aſcendant populi pro 3 4
¶ Sed.
c eis. Caue ne declines ad iniquitatem . Hanc enim † cœpiſti 5
d ¶ Alias loqui.
e f ſequi poſt miſeriam . Ecce Deus † excelſus in fortitudine ſua, 6 7
a Etſi aliqui dicunt eum eſſe Ioannem, Eliam vel Ieremiam. b Moyſes, Ioſue prophetæ ſunt legiſlatores.
g & nullus ei ſimilis in legiſlatoribus . Qui † poterit ſcrutari 8 9
h a Iudicia, quod hunc eligit hunc reprobat. Iudæa reprobatur, Gentilitas eligitur.
vias eius, aut quis audet ei dicere , operatus es iniquitatem ? 10 11
¶ Iudicia. a De cuius potentia .
i Memento quod † ignores opus eius, de quo † cecinerũt viri. 12 13

Margin: † Ne deſideres noctem vt extermines populos in ea.
Margin: † vel magnifices.

A Allegorice. a *Et omnes robu.* Acſi dicatur. Illi veraciter robuſti inhæſerãt, qui in te hoc quod docẽdo locuti ſunt , viuendo renuerunt . Nũc vero qui tibi præſidẽt, viſione robuſti ſunt, nõ fortitudine. Magnitudo namq; eccleſię in robuſtis eſt, qui pro veritate vſq; ad mortem certauerunt, quibus ſublatis ſuperbi qui ſe præferunt, quaſi ſoli eccleſię remanſerint , vt conſolantes eccleſiam illudunt, quaſi iã non ſunt tibi veri robuſti qui tribulentur , & in quibus glorieris, ſed ſunt modo debiles qui tibi præſident . Ignorãt enim quod ablatis fortibus , debiles loco eorum a Deo roborentur. Sed quia infirmos aliquando nouerunt , nunquam conualeſcere credunt. Et quia quoſdam prælatos terrena poteſtate, quę eſt debilitas, ſubnixos vident, pro illorum æſtimatione omnes deſpiciunt. Et quia hoc loco antiquorum patrum ſurrogari contemnunt, ſubditur .

B b *Ne protrahas.* Populi quaſi numeroſi ſunt, hi debiles q paſſim viuũt pro libito. Hoc vere dicit, ſed nõ humiliter, & plus increpando ferit quã conſoletur, vñ & ſubdit. *Ne protrahas. noctem.* Acſi dicat. Ignorãtiæ tuæ obſcuritate nõ agas, vt in loco fortium infirmos ſurroges. Noctem.n. protrahere eſt , vt pro robuſtis populi aſcendãt, ſi per negligentiã agitur, vt doctorũ fortiũ loca indocti ac debiles ſortiantur. Moraliter, in ſinguli. *Nonte ergo ſu. ira.* Qui aliena corrigit, prius videat ne ira ſuperetur, q̃ modũ vltionis excederet & opprimeret . Et vt ira mentem ſuperet, cã eſt multitudo locorum.i. cogitationum ſuperuacuarum quib. mens acquieſcit. Mens.n. per tot diffuſa & inclinata, iuſtitiæ nõ ſtudet. Mens iuſti ſtudet vni ſẽper hærere, iniqui variatur, quia præter Deũ nil ſufficit, & iõ q modo petit, mox faſtidit. Cũ aũt collecta eſt mẽs addidit, ſciat magnum eſſe quod agit, aliter.n. hoc non ageret. Ipſa namq; ſcientia eſt aditus elationis, vnde Deus tẽtari ſinit, vt infirmus humilietur vnde ait. *Depone magnitudinem tuam.* Pulſatus.n. vitio ſentit quod eſt , & deſinit magnus eſſe, & deponit oẽs robuſtos mẽtis motus abſq; tribulatione, quia cum per tentationem humilitas proficit, proſpera eſt ipſa aduerſitas, non tamen ſine aduerſitate hoc agitur, quæ

C menti noctem triſtitiæ facit. Sed hęc nox non dẽt protrahi, ſed

D ſed cito finiri cõſolatione, quia in ea pro robuſtis aſcendunt populi.i. indignæ & multiplices cogitationes . Turbatus.n. mõ omnia ſe perdidiſſe cogitat, mõ quid fuerat, modo quid nũc eſt, modo reſurgere, modo an victus manere poſſit. Recte dicit talia Eliu ſi ſciret cui. Non hoc enim Iob congruit, ad cuius etiam contumeliam addit .

c *Caue ne declines ad iniqui.* Iniquitatẽ poſt miſeriam ſequitur, qui poſt mala quæ per correptionẽ ſuſtinet , feruenti corde impatientiæ ſe facibus inflammat . Quod B. Iob perpetraſſe Eliu credidit , quia eum intra flagella poſitũ liberis efari vocib. audiuit, neſciens quia omne quod dixit, non hoc de iniquitate impatientiæ, ſed de virtute veritatis protulit, quia ab interni iudicis ſententia nec cum ſe iuſtificaret, errauit.

* Cat. Græ. Obſerua ne facias indecentia, ab his.n. liberatus es a paupertate.

E * Nic. Aequitate erga omnes vtere, nec potẽtes iniuria afficе, ne forte nocte irrumpant in tuas aut imbecilliorũ ædes , ſic liberaberis ab ęrumna paupertatis.

d *Ne declines.* Hoc ſuperbi eccleſię miſeriam vocant , quod expectante Deo condemnantur.

e *Hanc enim cœpiſti.* Incerta & ignota ſicut certa & nota damnat, neſcit.n. utrum ex impatiẽtia uel ex uirtute dixerit Iob, quæ ab eo audiuit .

f *Ecce Deus ex.* Eliu qui multa ſuperius moraliter intulit, nũc ad pphetię arcana ſe ſuſtulit. Nec mirũ cur arrogãs impleri prophetico ſpiritu potuit, cũ Saul ẽt in numero prophetarũ fuit, & aſina uerba rationabilia acceperit. Sic Eliu redẽptoris aduentũ humilẽ conſpicit dicens *Ecce Deus ex.* Acſi diceret . Qui humilis uidebit ĩ infirmitate, celſus manet ĩ fortitudine

g *Nullus ei ſimi.* Legiſlatores dicere poſſumus, quod ex lege adnonuiſſe recta populũ ſcimus , ſed huic nullus horum ſimilis eſt, qui nunc ſine peccato eſt, filius ſine adoptione .

h *Quis poterit ſcrutari vias eius.* Acſi dicat. Cuius ſcrutari actio non poteſt, quo pacto reprehendi poteſt? Nemo.n. bene iudicat, quod ignorat, unde ſubdit.

F i *Memento quod ignores opus eius.* De domino uiri cantauerũt, quia

NICOLAVS DE LYRA.

1 Abſque tribu. *Ideſt ne incidas iterum in tribulationem .*

2 Et omnes robu. *Depone ſcilicet per ſententiam , ab oppreſſione pauperum.*

3 Ne protrahas. *Ideſt tempus ad dandum hanc ſententiam.*

4 Vt aſcen. *q.d. in tali protractione poſſent robuſti multitudinem ſibi aggregare, per quam non poſſes iuſtitiam exercere .*

5 Caue ne decli. *Quacunque in proximum uel in Deum .*

6 Hanc enim cœ. *Aeſtimabat.n. Eliu ipſum Iob ſe falſo iuſtificare, & ex flagellationibus ſuis iniuſtitiam Deo attribuere.*

7 Ecce Deus. *Hic conſequenter improbat ipſum Iob in hoc quod videbatur Deum dicere iniuſtum, et primo ponit ſuam probationem , ſecundo inducit Iob ad attentionem, ibi. Auſculta hæc Iob . Prima in duas, quia primo probat propoſitum, ſecundo declarat quoddam ſuppoſitum, ibi.* Memento. *Circa primum facit talem rationem . Ille qui propter ſuam excellentiam nullis legibus eſt ſubiectus , nec poſſunt ad plenum cognoſci opera eius, non poteſt ab aliquo dici iniuſtus, quia iniuſtitia procedit ex tranſgreſſione alicuius legis, & cognoſcitur ex conditione ſui operis. Deus eſt huiuſmodi, ergo, &c. Huius rationis ponit minorem quantum ad duplicem ſui partem, et primo quantum ad primam dicens.* Ecce Deus excel. ſuper omnia. *Hunc enim cogitant omnes Deum eſſe, qui omnibus præcellit.*

8 Et nullus ei ſimilis in le. *Quia omnes ſunt ſubiecti alicui legi ſaltem diuinæ, ipſe autem nulli. Secundo declarat minorem quantum adſecundam partem di.*

9 Quis po. ſcru. *Ideſt perfecte inueſtigare .*

10 Vias eius. *Ideſt opera quæ ſunt quaſi quædam uiæ ad Deum cognoſcendum q.d. nullus, & ideo concludit intentum, dicens .*

11 Aut quis au. *Ei imponendo iniuſtitiam q.d. nullus .*

12 Memento. *Hic declarat quoddam ſuppoſitum, ſcilicet quod nullus poteſt ſcrutari opera Dei, aliud autem erat ſatis notũ , ſcilicet quod Deus nullis legibus eſt ſubiectus, ſed quod eius opera ſint inſcrutabilia, non eſt ſic clarum, eo quod inueſtigamus opera Dei per intellectum, & ideo hic declarat quod non poſſunt perfecte a nobis cognoſci, et primo hoc declarat in generali, ſecundo magis in ſpeciali, ibi.* Qui aufert *Circa primũ dicit.* Memento. *Ideſt opera eius, & ponitur ſingulare pro plurali, ſicut Exod. 8. f. Venit muſca grauiſſima, id eſt multitudo muſcarum .*

13 De quo ceci. *Ideſt ſapientes, qui dicuntur viri a virtute . Et dixit. Cecinerunt, qui modus fuit antiquorum ſapientum ſcribere diuina metrice uel per modum laudis , vnde & liber iſte metrice ſcriptus eſt ab illo loco. Pereat dies in qua natus ſum , &c.*

Omnes

MORALITER.

7 *Ecce Deus excel.* Secundum Greg. Eliu ſpiritu prophetico loquitur, hic de Chriſto . Nec obſtat quod Eliu fuit arrogãs & ſuperbus , nam aliqñ prophetia datur malis hominib. ut patet de Balaam Nu. 23. & 24. & ſecundum hoc expoſitio de Chriſto eſſet hic literalis. Sed ſine præiudicio mihi uidetur quod ſit ſpiritualis, & ſic eam pono, dicit ergo.

† *Deus excel. in fortitu.* Ideſt in ſua deitate, licet futurus ſit humilis in noſtra humanitate.

8 *Et nullus ei ſimilis in le.* Nã lex Moſaica pmittit aliqua mala, ſcilicet libellum repudij & uſuras cum extraneis, & alię leges multo plura. Sed euangelium Chriſti nullum malũ permittit , ſed de omni uerbo otioſo reddendam rationem in die iudicij dicit, & multo fortius de omni uerbo & facto nociuo .

12 *Memento quod ignores.* Hoc eſt opus recreationis de quo cecinerunt prophetæ, qui dicunt uiri a uirtute. Act. 10. g. Huic omnes prophetę teſtimonium perhibent. Et Rabbi Salomõ ſuper Zachariam dicit , quod omnes prophetæ locuti ſunt ad dies Meſſię.

Omnes

a Ipsi videtur quod Deus est, sed non eius iudicia. b Sed. Etiam iustus in hac vita, malus etiam in alia.

a Omnes homines vident eum, vnusquisque intuetur procul. 1 2

a Tunc aliquid quasi ex parte cognoscimus, quando eum digne cognoscere non posse sentimus. b Longum esse significat sed, incomprehensibile.

b c Ecce Deus magnus vincens scientiam nostrā. Numerus an 3 4

a Quia homo æternitatem metiri non potest. Ne pareant mundo.

d norum eius † inęstimabilis. Qui aufert stillas † pluuiæ, & ef- 5 6

a Copiosius. b Etsi stet aqua abundans in te, tamen a nube guttatim cecidit, ne te ei præferas. 7

e fundit imbres ad instar gurgitum † qui de nubibus † fluūt,

a Ecce quid per nubes agit in mundo

f g quæ † prætexerūt cuncta de super. † Si voluerit extēdere nu 8

a Nubes hominibus, Deo sunt tentorium, qui in eis in via quiescit latens. b Verba non sufficiunt ad credendum sine miraculis.

h bes quasi tentoriū suum, † & fulgurare lumine suo desuper, 9 10

i k cardines quoq; maris opiet. Per hęc enim iudicat populos, 11

¶ Idest malis & tyrannis. ¶ Vel, in manibus.

l m & dat escas † multis mortalibus. Immanibus abscondit 12 13

A quia eius potētiā nobis, vel superni spiritus, vel pfecti quiq; doctores innotescūt, & iudicia illius hi ēt qui eum prædicāt, impenetrata venerantur. Et est sensus. De quo fortes quiq; locuti sunt, eius iudicia tuæ mentis oculi abscõduntur.

✲ Nicet. Admirabilis est fabrica eorum quæ sunt in mundo quorum homo habet dominium licet consuetudinis vitio videantur minora. Et omni homini iusta est Dei cognitio licet natura mortali.

a *Omnes hom. vid. eum.* Omnis homo eo ipso quo rationabilis est cõditus, debet ex ratione colligere, eum qui se condidit Deū esse. Procul autem eum intueri, est iam non illū per speciem cernere, sed adhuc ex sola operum suorum admiratione pensare.

b *Ecce Deus mag. vin.* Quia Deus vbique præsens est, cum de illo, ecce dicitur, & non videntibus adesse memoratur, de cuius claritudine ma

B gnitudinis quicquid scimus, infra ipsum est.

c *Numerus anno.* Dicere vtcunq; æternitatem voluit, & ipsā æternitatis longitudinem annos vocauit. Cum enim breuitatē tēporis dilatare volumus, momēta per horas, horas per dies, dies p menses, menses vero per annos extēdimus. Quia ergo amplum quoddā dicere voluit, sed quid diceret latius non inuenit, ideo annos sine numeri ęstimatione multiplicauit, dicens. *Numerus anno. eius.* Vt dum ea quæ apud se sunt prolixa multiplicat, æternitatis longitudinem se mentiri nõ posse infirmitas humana cognoscat.

d *Qui aufert stil.* Stillæ pluuiæ sunt, qui sic meritis vitę lucēt, vt ēt sermonem prædicationis pluant. Tales erant prophetæ, quos cum dn̄s abstulit, eorū vice apostolos misit. Postq̄ exteriora sacramenta siluerunt, qui in similitudinem gurgitum pluerēt, vel reductis ad superna apostolis, per expositorum sequentium linguas diuinam scientiam largiore dn̄s effusione patefacit. Vel stillas pluuię dn̄s subtraxit, atq; ad instar gurgitum imbres fudit, quia cum a Iudæa prædicantes apostolos abstulit, doctrinæ nouę gratia mundū rigauit. *Stil*

C *las pluuiæ.* Stillę & nõ pluuię sunt, qui bene viuunt, sed nõ docent, sicut in cęlo sunt stillę, quas non sequitur pluuia. Alij ve-

vero sunt pluuiosę stillę, & hęc sunt duo genera iustorum. D

* Cat. Grę. Super ipsum autem extendit lætitiam. Symmachus, lucem. Alij habent, arcum Iridem.

✲ Nicetas. Ex pluuia vbertas, & Iride lætitia, quod diluuio mundus iterum non peribit.

Duo genera stellarum.

c *Qui de nubibus flu.* Quia si ex sanctis apostolis doctrina intelligentię non inciperet, nequaquā per ora sanctorum largior manaret.

† aquarū sum dent pluuiam propter, vapo rem suum

f *Prætexerunt cuncta.* Nubes cum aerem prætexunt, si in cælū oculos attollimus, nõ ipsum cælum, sed nubes intuemur, sic intellectus noster transire ad diuina non sinitur, nisi prius per sanctorum pręcedētium prophetarū & apostolorum exempla formetur.

Nubes aliq. prophetæ, ali quādo apostoli, aliqñ homines mobiles dicuntur.

† quam stillabunt nubes super homines multos, vel affluenter

† pluunt

† Si proposuerit dispergere nubes & deponere tegumētum suum

g *Si voluerit exten.* Extēdit nubes dominus, dū ministris suis viam prędicationis, aperiens, eos in mundi latitudines circūquaque diffundit. Hę nubes tentorium eius quod in itinere poni solet, dicuntur, quia ad nos per gratiam veniens intra prędicatorum suorum mentes operitur. E

h *Et fulgura. lumi. suo de. &c.* Per has nubes lumine suo fulgurat, quia per prędicatores suos insensibilitatis nostrę tenebras etiam miraculis illustrat.

i *Cardines quoque ma.* Cum. n. nubes istę verbis pluunt, cūque miraculis vim coruscę prędicationis aperiunt, extremos mū di terminos in diuino amore conuertunt.

K *Per hæc enim.* Per verba predicatorum. i. guttas nubium.

Per hęc fulgura miraculorum Deus populos iudicat, qa eorum corda territa ad pniam vocat. Si quis dicat. Quid si Deus quosdam post baptismum praue acturos videt, & iō pueni morte ad baptismum nõ ducuntur (si ita est) tūc peccata quorundam puniuntur antequam sint perpetrata, q, nõ facit Deus, qui & a ppetratis liberat, sed occulta sūt iudicia.

l *Et dat.* Per easdē nubes per quas terror infligitur, etiā esca datur, qa dispensatio pdicatorū est, vt sic sciāt mētes affligere, vt ēt afflictas nouerint consolatione nutrire. Non aūt ait oībus sed multis, non. n. oīm est fides, vnde apte subiūgitur. F

m *Immanibus abscon.* Immanes sunt qui se elatis cogitationib. extol-

Immanes.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Omnes ho. *Idest habent aliquam de eo notitiam, saltem quia est, vnde & Deum esse circa aliquos doctores, est per se notum. Sed quia notitia quam de Deo habemus, est valde imperfecta, ideo subditur.*

2 Vnusquisque intuetur proc. *Quia eius cognitio multum distat a perfectione diuina. Ista tamen perfectio non prouenit ex defectu entitatis seu cognoscibilitatis diuinæ, sed ex nostri intellectus infirmitate, qui se habet ad diuina, sicut oculus noctuæ ad lucem solis, vt habetur 2. Metaphy. ideo subditur.*

3 Ecce Deus ma. *In entitate & cognoscibilitate.*

4 Vincens scientiam no. *Et non solum intensitiue, sed etiam extensiue, ideo subditur.*

5 Numerus an. *Quia duratio eius mensuratur æternitate, quæ a nobis est incomprehensibilis.*

6 Qui aufert. *Hic ostendit propositum in particulari, & primo in operibus Dei sensibilibus, secundo in spiritualibus, ibi.* Immanibus. *Circa primum dicit.* Qui aufert stillas pluuię. *faciendo siccitatē.*

7 Et effundit imbres ad instar gur. *Id est abundanter secundum suam voluntatem, & vtrumq; fecit ad preces Eliæ, vt habetur 3. Reg. 17. & 18. Et quia pluuiæ descendunt de nubibus in pluuiam resolutis, ideo subditur.* de nubibus.

8 Si volue. exten. qua &c. *Aliquando enim sic extenduntur super hemisphærium nostrum, quod videtur tangere terram in circumitum, & in medio eleuari super Genith capitum nostrorum, & sic videntur disponi ad modum tentorij.*

9 Et fulgurare lu. suo desuper. *Quia in nubibus causantur coruscationes & fulgura.*

10 Cardines quoque ma ope. *Quia mare videtur inclusum intra dictam extensionem nubium.*

11 Per hęc enim iudicat populos. *Puniendo pro peccatis aliquādo, sicut tempore diluuij facta est pluuia grandis quadraginta diebus et quadraginta noct. bus, vt habetur Gen. 7.*

12 Et dat escas. *Quia aliquando dantur in gratiam, vt terra humectetur, & proferat fructus ad nutritionem hominum & animaliū. Et quamuis ista quæ dicta sunt sint sensibilia, tamen rationes eorū & causas nõ possumus cognoscere ad perfectū. Et hoc idem dicit Philosophus in principio Meteororū, dicens de huiusmodi impressionibus, in quibus hoc quidem dubitamus, hoc autē attingimus aliquo modo imperfecte.*

Philosophus

13 Imma. *Hic declarat propositum in spiritualib. & secundo reuertitur ad sensibilia c. se. ibi.* Post eum rugiet sonitus. *Et iste processus est*

Diuisio.

MORALITER.

1 *Omnes homines vi.* Nam omnes aliqualiter cognoscūt eum, quia tamen hoc est multum imperfecte, ideo sequitur.

2 *Vnusquisque intuebitur.* Sequitur.

6 *Qui aufert stillas pluuiæ.* Illud. n. modicum quod habuit Iudęa de intellectu sacrę scripturę Deus abstulit, & abundāter super doctores gentium effudit.

† *Quæ prætexerunt cuncta desuper.* Gentium multitudinem docendo fideliter.

8 *Si voluerit exten.* Per nubes intelliguntur ecclesię doctores quos applicauit ad docēdū, & fulgurauit miraculis ad doctrinam eorum confirmandum, & sic cardines maris operuit. i. principes seculi eorum doctrinę subiecit, sicut patet de Constantino qui obediuit doctrinę S. Syluestri, & similiter Theodosius doctrinæ B. Ambrosij.

11 *Per hæc enim iudicat po.* Scilicet Christianos qui per doctrinam sanctorum iudicantur.

12 *Et dat es.* Qui eorum doctrina reficiuntur.

13 *Immanibus abscon.* Quia Iudæi modo sunt obtenebrati, & illuminabuntur circa finem mundi.

extollunt, quibus veritatis cognitio denegatur.
A * Caten.Grę.In manibus abscondit lucem.
* Nice. Dominus est & effector lucis, dierumq; ac noctiū.
a *Et præcipit ei*. Quia veritatis lumē quod elatis occupatisq; mentib.abscōditur, afflictis humiliatisq; reuelatur. Vel, in manibus lux absconsa est, scilicet Iudæis, qui idcirco redemptori cōtradicere ausi sunt, quia apud se immanes extiterunt. Sed quia in fine mundi ad fidē recipiendi sunt, pcipit ei vt rursus adueniat. Vel, in manib. vt sint duę partes, lux abscōditur cum apud rectū iudicem iniqui quippe in suis operibus excęcantur. Cui tñ præcipitur vt rursus adueniat, quia dum se peccatores cognouerint, gratię lumen accipiunt.

† vel propter orantem (id est propter orationes hominum.

a lucem, & præcepit ei † vt rursus adueniat. † Annuntiat de ea 1
b amico suo, quod possessio eius sit, & ad eam possit ascēdere. 2 3

a Solus Christus ascendit, quia vnus est cum corpore. b Vel accedere. a Et ne de ea dubites.

b *Annun.de ea mi*. Qui custodire voluntatem Dei pręceptis illius nititur, eius amicus vocatur. De hac luce igitur ęternę patriæ amico suo Deus annūtiat, qđ possessio eius sit, vt nequaquā infirmitatis suæ fragilitate desperet, sed exēplo capitis ad superandum roboretur, quod ad eam possit ascendere. Cuius itaque cor in subleuatione tātæ cōsiderationis non expauescit? vnde sequitur.
* Nic. Hæc legenda aut cum interrogatione, nunquid cū altero cōmunicat de ei⁹ effectione? aut Deus cōmunicat horū cognitionē cū amicis, & sapiētię possessionē illis pollicetur.

NICOLAVS DE LYRA.

* *est rationabilis, quia sicut ex sensibilib. manuducimur ad spiritualia licet vtraq; imperfecte cognoscamus, ita cognitis vtcunq; spiritualibus, quæ sunt maxime intelligibilia, non minus intelligimus sensibilia, post ea imo magis, in hoc enim differt intellectus a sensu, quia sensus post excellentia sensibilia non potest cognoscere minora immediate, vt pote post aspectum solis oculus non potest immediate discernere minima visibilia. Circa primum dicitur.* Imma.ab.lu. *id est per eius virtutem & dispositionem lux gratiæ & gloriæ aliquibus absconditur, vt pote reprobis, & aliquibus conceditur, vt pote electis. Et quod de luce spirituali intelligatur, patet per hoc quod subditur.* 1 Annun.de ea. *Idest electis, quia charitas diuidit inter filios regni & perditionis.*
2 Quod pos. *Non autem ipsius reprobi, lux autem corporalis visibilis est, & communis est tam bonis quam malis. Vñ dicit saluator Mat.* 5.g. Solem suum oriri facit super bonos & malos.
3 Et ad eam pos. *Scilicet ad lucem gloriæ, ad quam cum Dei adiutorio per opera meritoria potest homo peruenire.*

ADDITIO.

In c.36. vbi dicitur in post. Circa primum dicitur. *Immanib. abscondet lucem.* Super hoc quod dicitur. *Immanib. abscondet lucem, &c.* S. Tho. in sua expositione sic dicit. Inter omnes sensibiles effectus spiritualior est lux, vnde efficacior est ad pro-
B ducendum intelligibilium cognitionem, inquātum.s. visus, cuius cognitio per lucē perficitur, plurimū iuuat intellectualem cognitionē. Quia igitur ista lux sensibilis ex ptāte Dei hominib. occultatur & communicatur, datur per hoc intelligi, q apud ipsum est quædam excellentior lux.s. spiritualis, quā Deus in præmium virtutis reseruat, vñ subdit. *Annuntiat de ea.* i. de luce spirituali per corporalem. Amico suo, id est virtuoso quem Deus amat. Quia possessio eius sit. i. quod illa lux spiritualis sit thesaurus, quem Deus amicis suis reseruat in pręmium, & ad eam possit ascendere.s. per opera virtutis ipsam promerendo, & ad eam possidendam se præparando, quāuis hoc ēt posset exponi de luce corporali. Posuerunt.n. Platonici, q animæ hominū deriuabantur ab animabus stellarum, vñ qñ animę humanę suam dignitatē seruant secundum rōnem viuendo, reuertuntur ad claritatem stellarum, vñ defluxerunt. Iō in somnio Scipionis legitur q ciuitatum rectores & conseruatores, imperfecti.s. a cælo huc reuertuntur. In quo & datur intelligi, quod Eliu nō ponebat vltimam remunerationē virtutis in temporalib. bonis, sed in bonis spiritualib. post hāc vitam. Hoc aūt est inter omnia maxime admirandum, quod hō terrenus & corruptibilis ad spiritualiū vel cælestium possessionem perueniat, iō subdit. Super hoc.s. quod homo posset accedere ad hanc lucē possidendā, expauit cor meum timore.s. admirationis & stuporis. Et amotum est a loco suo, vt.s. nō solum desideret & concupiscat quæ videntur ei connaturalia secūdum sensibilem vitam vitā sed ad spiritualia celestia transferat, hęc ille. Circa q. attendendū q licet pdicta sint vera & propriissime dicta tñ secūda expositio pdicta quā S. Tho. ponit, vñ magis cōsona pposito, nā Eliu licet magis videat esse eruditus circa spiritualia, q amici Iob, nō tñ attingebat ad veritatem eorum q de hac materia p fidē cognoscūtur, vt patebit in principio. 38.c.

Animarū origo secundum platonicos.

Tullius de somnio Scipionis.

REPLICA. In c.36. vbi dicitur. *Immanibus abscondit lu.* postillator cum B. Greg. 28. moral. ca. 14. de paruis, & 9. de magnis, & Glos.ord. exponit de luce veritatis, quæ occultatur immanibus. Vocantur autem immanes, qui se elatis cogitationibus extollunt. Et sic *immanibus* vna dictio est, a nominatiuo immanis deriuata. Sed Burg. cū sancto Tho. ly in manibus exponendo, dicit esse ablatiuū illius nominatiui manus, rectū a ppositione in: qa exponunt illud dictū de luce corporali q in manibus Dei est, qa eius potestate cōmunicat: & qa recedūt a sancto Greg. & Glos.ord. in voce: recedūt ēt in vocis significatione, sed tñ sine ratione. Hoc aūt qđ sequit: *Annunciat de amico suo*, exponit vno modo de luce corporali, similiter per quædam quæ dicit Burg. vera & propriissime dicta, quæ tamen secundum fidem nostram mihi videntur falsa, & erronea. Adducit.n. opinionem Platonicorum dicentium, q animę deriuantur a natura stellarum, & quę suā dignitatem seruant viuendo secundum rectam rōnem reuertuntur ad claritatem stellarum vnde defluxerunt, &c. quæ de somnio Scipionis allegat, quę ad errorem Origenis in suo Periarchon reduci possunt, quæ & eis similia fides catholica deridet, quæ tamen ille senex Burg. pro sacrę scripturę expositione adducere non veretur. Fides.n. vera docet animas infundendo creari, & creando infundi. Damnat autē eas a natura stellarū deriuari, & reliqua. Quę qa manifesta sunt apud oēs catholicos doctores, nō indigent ampliori ptractatione.

CAP. XXXVII.

a Super hoc ex. * Nicetas. Deus tonitru, & pluuia, loquitur hominibus, sueq; potestatis scientiam tradit. Pauor hic
C pro excessu ponitur: quia sicut in excessū, ita, in pauore animus alienatur. Locus autem humani cordis est delectatio vitę pręsentis. Cor itaque pigrum & terrenis dudum cogitationibus deditum, cum repēte per excessum se ad summa suspendit, cogitationis infimæ locum mutauit. Sed qualiter hoc agitur, sequitur:
b *Audite audi.* Quia peccator dum cor oppressum in infimis cogitationibus gestat: si diuinæ gratię aspiratione tāgit hoc intelligit qđ cūcta quę agit, districti iudicis animaduersione puniantur. Versatur in mente, quam terribiliter sentētia de ore iudicis prodeat. *Discedite a me, &c.* quia ergo superbum cor prius terrore concutitur, vt concussum in amore solidetur, recte dicitur. *Audite auditionem vocis eius in terrore.* Et

CAP. XXXVII.

a Super hoc expauit cor meum, & emotum est de 1
b loco suo. Audite auditionem in terrore vocis eius; 2

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XXXVII.

1 Super hoc ex. *Iste pauor est admirationis. scilicet quomō homo terrenus efficitur ciuis cælestis. Vel potest exponi quod sit pauor timoris, videlicet quod Eliu timeret priuari hac luce suis demeritis, qa nescit homo vtrum amore vel odio dignus sit, vnde subditur:*
2 Audite au. *Quia lux prædicta non est præparata omnibus, sed solum dilectis, vt dictum est. Annuntiat de ea amico suo: & ideo debet quilibet timere, ne forte non sit de numero dilectorum propter defectum bonorum operum, qui non latet Deum. vnde subditur:* Sub.

MORALITER.

1 *Super hoc ex.* Eccl. ix. a. dicitur: Nescit homo vtrum amore vel odio dignus sit: nec p cōsequēs vtrū dignus sit supplicio vel pmio. Pauor autē cōsurgit ex cōsideratione supplicij, & emotio cordis ex cōsideratione pmij 1. Reg. 2. a. *Exultauit cor meum, & c.* i. extra saltauit. Vtrumq; tamen nobis innotescit per predicatores penam & gloriā nuntiantes. ideo subditur:
2 *Audite au. in ter.* Quantum ad primum.

A a *Et sonum.* Per os Dei vnigenitus designatur, quia sicut eius brachium dicitur, quia per eum cuncta pater operatur, ita ẽt os eius dr̃, per quem nobis loquitur. Per sonum vero oris potest domini spiritus designari, de quo scriptum est. *Factus est repente de cælo sonus, &c.* Potest & per terrorẽ vocis vis formidinis, & per sonum oris dulcedo consolationis intelligi, quia prius de terrena actione spirit⁹ quos replet terrificat, & postmodum spe cælestiũ cõsolatur.

b *Subter omnes.* Acsi dicat. Qui summa regit, & extrema non deserit. Quia quod spiritualiter agitur, a carnalibus non videtur. Sunt enim qui Deum curare res humanas non ęstimant, & fortuitu agi, vnde subdit. *Subter omnes cæ.* Vel cælos prædicatores dicit. Eleuatis ergo cælis dominus inferiora considerat, quia & ablatis summis prędicatoribus incessanter etiam infirmitatem nostram curat.

a ¶ Quasi post alios & inferiores respicit: putatur enim modo ecclesia deseri, quia non facit miracula sicut apostoli.

a & sonum de ore illius procedentem. † Subter omnes cælos †
b
c † ipse considerat, & lumen illius super terminos terræ. Post 1 †
d
e eum rugiet sonitus, tonabit voce magnitudinis suæ, & non 2

a ¶ Vnde: Vocem eius audis, dum compungeris, sed nescis vnde veniat aut quo vadat, Ioan. 3. a.

f 3
g † inuestigabitur, cũ audita fuerit vox eius. Tonabit Deus in 4

a ¶ Perfectio operis extra patet, sed qualitas operationis intus latet.

h voce sua mirabiliter, qui facit magna & inscrutabilia. Qui 5
i 6
k p̃cipit niui, vt descẽdat † sup terrã, & hyemis pluuiis & imbri

a ¶ Primogenita asini mutabis oue, idest Immundę vitę primordia ad innocentiam conuerte.

l
m fortitudinis suæ. † Qui in manu oĩum hoĩum signat, vt noue 7 8

a ¶ Insidians euntibus.

n rint singuli opa sua. Ingredieẽ bestia latibulũ suũ, & in antro 9 10

D Quod qualiter fiat sequitur.

i *Qui præ ni.* Aquę ductę in superiora constipantur, ut niues fiant. Sed cũ ipse niues ad terrã veniunt, in aquarum iterum liquorẽ vertuntur. Aquę igitur sunt prędicatorum mentes, q̃ dum ad superna contemplanda se erigunt, altiori intellectu solidantur. Niues ergo de cęlestibus ad terram veniunt, cum sublimia corda sanctorum, quæ iam solida contemplatione pascuntur, pro fraterna charitate ad humilia prædicationis verba descendunt. Aqua enim ab inferioribus trahitur, vt post a superioribus terræ reddatur, sic qui a terra sursum est leuatus, respicit quod fuit, & cæteris condescendit, ideo sequitur.

†Super.

* Nic. Prouidentia Dei omnia attingit, & post eum. i. cum voluerit, tonabit, & non inuestigabitur, idest secundum lxx. Vbi iusserit Deus, non fas est tonitrus sonus commutare.

c *Et lumen.* Quia post sublimem vitam pręcedentium, etiã peccatorũ mores gratię suę illustratione comprehendit, vel gentes ad fidem colligit. Vel termini terrę sunt fines hominum peccatorum. Sæpe. n. superna gratia respecti, in extremis suis ad Deum redeunt, vnde sequitur.

d *Post eum ru.* Quem enim dominus illustrando repleuerit eius vitã in lamentũ vertit, & post eũ rugiet sonitus, quia cũ mẽtem ingreditur, constat, q̧ pęnitentię gemitus sequatur.

e *Tona. vo. ma.* Voce magnitudinis suę Deus tonat, cũ se nobis iam per lamenta præparatus, quam sit magnus in supernis insinuat. In terra positi sonum etiam de superiorib. audimus, cum terrena cogitantes, superni terroris sententiam repente pertimescimus.

f *Et non in.* Vox domini auditur, cum gratię eius aspiratio mẽte concipitur. Sed istam vocem superuenienis spiritus, q̃ se in aure cordis insinuat, nec ipsa mẽs quæ p̧ hanc illustrata fuerit, inuestigat. Pensare. n. nõ valet inuisibilis virtus, quib. sibi meatib. influat, quib. ad se modis veniat, quib. recedat.

g *Tona. Deus.* Voce sua Deus mirabiliter tonat, quia occulta in corda nostra incomprehensibiliter penetrat & fit eiusdẽ impulsionis nimietas in mente, cum nihil sonet in voce, sicque vetustate vitę vsus mutatur, vnde subiungitur.

h *Qui fa. ma.* Vt hõ terrenis vsib. deditus iniquis desideriis C pressus, subito ad noua efferueat, atque ad cõsueta frigescat. Quod

K *Et hye. plu.* Hyems est vita pñs, in qua nos mortalitatis nostræ frigidus torpor astringit. Hẽt hęc hyems pluuias rectorũ p̧culdubio p̃dicationes, quæ in æstate ęterna cessabunt. E

l *Et imbri for. sua.* Imber fortitudinis Dei, est prædicatio diuinitatis. Nã imber infirmitatis, est prædicatio incarnationis. Et quia audita virtute Dei mox ad nos redimus, pensantes quid male uel bene egimus, subdit.

m *Qui in ma.* Mala. n. quæ agunt homines pensare contemnunt, sed prædicatione pulsati euigilant, & prauorum operũ pondus agnoscunt. Vel creator hominem rationalem condidit, quatenus q̄d egerit ignorare nõ possit, & naturę lege scire cõpellitur, seu prauũ seu rectũ sit, quod operatur. Quia superius Dei nubiũ virtutes intulerat, agit nũc vt contra bonorum uitam ẽt aduersarii impugnationem innotescat. Vel post praua membra, de capite eorum subdit, nam sequitur.

n *Ingredietur bestia.* Hęc est illa bestia quam agnus moriens a multorũ cordib. eiecit, quæ corda reproborum intrat. Et sic bestia antiquus hostis accipitur, qui primum hominẽ sæuus impetijt, & integritatẽ uitę illius male suadẽdo laniauit. Qui cũ post tonitruũ nubiũ in fine mundi Antichristum inuaserit, quid aliud quam latibulum suum ingreditur, ut in antro proprio demoretur? Iudęorum ẽt persequentium corda, antrũ huius bestię ante fuerunt, qui eum legaliter interimere ipsi non poterant, feriendum gentibus tradiderunt.

* Cat. Græ. Tẽpus posuit iuuentis, cognouerunt cubitis ordinem. In his omnib. non obstupescit mens tua, neque recedit cor tuum a corpore. Fecit enim magna quæ non nouimus. In manu hominis obsignat.

* Nicet. Tempestas pene manus uinculis astringit, dum ab opere auocat, unde subiungitur. F

Ab

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sub. om. cæ. *Quia non solum superiora determinate cognoscit, vt dicebant aliqui erronei, vt habetur supra 22. c. Circa cardines cæli perambulat, nec nostra considerat: imo etiã inferiora quantumcunque minima determinate cognoscit.*

2 Post eum ru. *Hic reuertitur ad effectus Dei sensibiles: & primo tangit aliquos effectus generatos in nubibus, & secundo ipsas nubes, ibi:* Frumentum desiderat nubes. *Circa primũ incipit a tonitruo, qui causatur in nubibus tempore calido, dicens:* Post eum ru. *scilicet tonitrui, & dicit post eum, quia effectus posterior est sua causa.*

3 Tonabit voce ma. *Dicitur autem vox tonitrui vox magnitudinis Dei, quia est quidam effectus ipsius. Causa enim prima prius influit in causatum, quam aliæ causæ secundæ, vt habetur prima propositione de causis.*

4 Et non in. *Idest ab homine in particulari & perfecte. Licet enim philosophi aliqua dixerint de natura tonitrui & aliarum impressionum, quæ generantur in nubibus: hoc tamen fuit in generali tantum, & valde imperfecte, vt habetur per Philosophum in principio libri Meteororum, ideo subditur:*

5 Qui fa. ma. *Consequenter tangit de niue, quæ generatur in nubibus tempore frigido di.*

6 Qui præ. *Quia secundũ Dei ordinatione fit descensus niuiũ & pluuiarũ. Et quia prædicta varietas tẽporũ secundũ calorẽ & frigus & diuersarum impressionum deseruit vtilitati hominũ, ideo subditur:*

7 Qui in manu omnium hominum *Idest potentiæ hominũ operatiuæ, quæ per manum designatur, quæ est organum organorum, assignat varietates temporum.*

8 Vt noue. sin. *Idest vt attendant operibus suis tẽpora apta. Aliquibus enim operibus magis est aptum tempus pluuiosum, aliquibus vero siccum, aliquibus calidum, aliquibus frigidum: & sic de aliis. Et hęc etiam varietas procedit vsque ad animalia, vt vario modo se habeant, ideo subditur:*

9 Ingredietur best. *Propter intemperiem aeris.*

10 Et in antro suo morabitur. *Tempore conuenienti ad quiescendum secundum naturæ suæ modum. Consequenter tangit de origine ventorum principalium qui sunt auster & boreas, di.*

Ab

MORALITER.

† *Et so. de ore illius.* Quantum ad secundum.

1 *Subter omnes cæ.* Idest contemplatiuos.

† *Super termi.* Idest actiuos, quibus præmia præparat.

2 *Post eum ru.* Quod fit quando contemplatiuum descendere facit ad prædicandum.

4 *Et non inuesti.* Scilicet spiritus loquẽs in eo. Io. 3. a. Spiritus vbi vult spirat, & nescit vnde veniat, aut quo vadat.

6 *Qui præ.* Per niuẽ, pluuiã, & imbrem, significatur prædicatorum doctrina, quę secundum varietatem personarum, tẽporum & negotiorum est varianda, & secundum hoc sciunt homines dirigere facta sua.

9 *Ingre.* Quia prædicatio reprimit diabolum. Sed qm̃ circa finem mundi exibit de antro suo, Apoc. 20. ideo subditur.

Ab

a suo morabitur. † Ab interioribus egredietur tempestas, &
a Idest a minori vrsa.
†ab arcturo frigus. Flante Deo concrescit gelu, & rursum latissime funduntur aquæ.† Frumentum desiderat nubes, & nubes spargunt lumen suum. † Quæ lustrãt cuncta per circum-
a Quasi quo duxerit,& ad quid.quia sicut non possunt ire quo volunt, ita nec agere sicut volunt.
itum quocunq; eas voluntas gubernantis duxerit, ad omne quod præceperit illis super faciem orbis terrarum, siue in †vna tribu,siue in terra sua, siue in quocunq; loco misericor-
a Quasi pondere sublimium fessus, per iactantiam addit. Ausculta.q.d. qui minor me.
diæ suæ eas iusserit inueniri. Ausculta hęc Iob, sta & cõsidera
¶ Per verba lux nubium paret,nisi pluuia cadat quid in nubibus sit, nescitur.
mirabilia Dei. Nũquid scis, quãdo præceperit Deus pluuijs,

† A meridie vel a commotione.
† a dispergentibus. i. ventis quod aquilonaris disper gentib. nubes, veniet.
†Etiã propter irrigationem, sub terrę fatigabit, vel aggrauabit nempe Deus, nubem, dispeiget nubem pluuię suę.
†generatione

A a *Ab interioribus.* Scriptura cum contra arcturũ inferiora memorat, aduersam aquilonis partib. austri plagã designat. Interiorum ergo nomine plebs Iudaica exprimitur. Hi.n.qui Deũ nouerãt, quasi sub meridiano sole feruentes, in fidei calore tenebantur. Gentiles aũt quia nullam scientiã supernæ cognitionis attigerãt, velut sine sole frigidi sub aquilone remanebant. Ab interioribus ergo egredietur tempestas, & ab arcturo frigus. Acsi diceret. A Iudæis surgit malitia psequens, a gentibus potestas premens, dum quod Iudæa ex inuidia petijt, hoc Gẽtilis iudex ex Romana autoritate perpetrauit. Vnde contra hanc inuidiam subditur.

B * Nicet. Ex viscerib. iis qui obriguerunt, oriuntur dolores, summitates autem partium corporis tentantur frigore.

b *Flante Deo.* Quia quo fidelium cordib. spiritussanctus aspirauit, quo maiora virtutum miracula cõtulit, eo infidelium mentib. grauioris inuidiæ torpor excreuit. Aqua ergo in gelu versa fuerat dum eunte post dominum mundo Iudęorum inuidia pigra remanebat. Sed quia etiam incredulitatis tãtæ dominus duritiam soluit. Sequitur.

c *Et rursum.* Quia postquam Iudæorum sæuitiã vsq; ad mortem dominus pertulit, eorum corda ab infidelitatis duritia liquefecit, & ex duris persecutoribus magni prędicatores facti sunt, vt tanto vberiorum electorum messis exurgeret, vnde sequitur.

d *Frumentum desi.* Electi, frumenta Dei sunt, cælestib. horreis recondenda, quæ nunc in tritura areę paleas tolerãt, sed hoc frumentum nubium fluuios expetit, vt crescat.

✠ Cat. Græ. Electum obstupefacit nubes.

✠ Nic. Sapiẽs miratur tenebras ex densitate nubiũ oriẽtes.

Quid per nubes designat.

e *Et nubes.* Nubes lumen suũ spargere, est prædicatores sanctos exempla vitæ & loquendo & agendo dilatare.

C f *Quæ lustrant.* Nubes Dei cuncta per circumitum lustrant, quia

D quia prædicationis luce mundi fines illuminant, sed quia diuinis nutib. subditi nequeunt explere quod volunt, ire non possunt, nisi quo eos voluntas gubernantis duxerit.

g *Ad omne.* Sæpe.n.aliter agere appetunt, aliter disponũtur. Nam plerumque student blande corrigere, & tamen eorũ sermo in asperitatem ducitur, plerũq; quosdam resecare aspere appetunt, sed tamen eorum vigor per mansuetudinis spiritũ refrenatur.

✠ Cat. Græ. In thecbulathoth, in opera eius.

* Nic. Symmachus, in gubernatioue eius. Alii in infimis ponẽs opera sua.

† Et nubes se in ... confi...

h *Siue in vna.* Vna tribus, Iuda intelligitur, quæ in scriptura præ cæteris clara & multiplex memoratur. Terra autem Dei, simul omnis Iuda nominatur, quæ tũc ei fructum fidei protulit, cum totus sub idolorum cultu mundus errauit. Locus autem misericordiæ est ipsa Gentilitas, quæ reconciliationem ex sola misericordia accepit. Nubes ergo suas dñs duxit, siue in terra sua siue in vna tribu, seu in quocunq; loco misericordiæ suæ, quia prædicatores veteris nouique testamenti, aliqñ soli tribui Iudæ contulit, & Israel pene totũ ex praua regum gubernatione reprobauit. Aliquãdo eundem Israeliticum populum ad antiquam gratiam post captiuitatem reuocauit. Aliquando loco misericordiæ suæ nubes clarescere voluit, quia prædicatores sanctos etiam gentibus ostendit.

E

i *Ausculta hęc Iob, sta & considera mirabilia Dei.* Quasi in comparatione sui iacentem vidit, quem per verba tantę prędicationis, vt staret, admonuit. Sunt namq; qui Dei miracula iacentes considerant, quia operationis eius potentiam non sequẽtes admirantur.

* Cat. Grę. Siue ad disciplinam, siue ad terram, siue ad misericordiam inueniet eum.

K *Nunquid scis.quan.præ.Deus plu.* Eliu beatũ Iob de venturis discu-

F

NICOLAVS DE LYRA.

Antarcticus.

1 Ab interioribus egre. *Per interiora intelligitur polus antarcticus, qui semper est nobis occultus. A parte autem illa flant venti australes, qui inter ventos sunt magis impetuosi. Non est tamen per hoc intelligendum, quod auster incipiat flare a polo antarctico, sed magis incipit a tropico æstiuali, vt habetur 2. Meteororum. Dicitur autem auster egredi a polo antarctico, quia tropicus æstiualis, vnde flare incipit, est a parte illa respectu nostræ habitationis.*

Philosophus.

2 Et ab ar. *Arcturus est quædam constellatio, quæ alio nomine dicitur Vrsa, & voluitur circa polum arcticum, vnde flant venti boreales, qui sunt magis frigidi, & ideo ex illa parte dicitur frigus venire.*

3 Flante Deo. *Quia flantibus ventis borealibus gelu augmentatur.*

4 Et rursum latissime.fun.aquę. *Quia cum ab opposito, scilicet ab austro incipiunt venti flare, fiunt pluuiæ.*

Frumẽtum desiderat nubes, & quare.

5 Frumentum deside.nubes. *Hic consequenter tangit de nubib. in quib. fiunt impressiones prædictæ di.* Frumentum desiderat nu. *& hoc duplici ratione. Vna est, quia quando est nimius calor, aduritur frumentum in campo crescens, et per nubes tunc temperatur calor, ut non arescat, sed magis crescat. Alia est, quia per nubes funduntur aquæ ad terræ humectationem & frumenti nutritionem, & sic frumentum dicitur desiderare nubes, quia quælibet res naturaliter desiderat suam perfectionem, & hoc modo dicitur 1. Physic. quod materia appetit formam sicut turpe bonum.*

Philosophus.

6 Quę lustrant cuncta. *Quia nubes non semper flant in eodem loco, sed mouentur circa hemisphærium nostrum.*

7 Quocunque eas volun.guber. *Scilicet Dei.*

8 Duxerit. *Quia secundum eius dispositionem mouentur.*

9 Siue in vna tribu, siue inter. *Quia aliquando contingit, quod in eadem regione uapores eleuantur, & in nubes condensantur, & in pluuias conuertuntur. Aliquando autem contingit quod mouentur ad aliam regionem. antequam conuertantur in pluuiam.*

10 In quocunque loco misericordię suę eas iusserit inueniri. *Reputatur enim effectus diuinæ misericordiæ, quando in locis calidis, & siccis fiunt pluuiæ.*

11 Ausculta hęc Iob. *Hic consequenter inducit Iob ad prædictorum attẽtionem, quasi hominem præ tristitia absorptum ab intellectu rationabilium, & tamen circa idem primo nititur ostendere ipsius Iob †arrogantiam, secundo reuertitur ad declarandum ex quibusdam effectibus Dei sapientiam, ibi. Subito aer. Circa primum dicit.* Ausculta hęc Iob. *diligenter.*

† nori...

12 Sta & considera. *Non transitorie, sed cum magna deliberatione.*

13 Mirabilia Dei. *Alias miracula, idest opera eius, quæ non possunt ad plenum perscrutari, ut sic temerarie non reprehendas iudicia Dei. Et consequenter resumit aliqua de prædictis, ut aliquid addat dicens.*

14 Nunquid scis. *q.d. non, imo totaliter ignoras.*

15 Quando præcepit Deus pluuiis. *Idest disposuerit de tempore pluuioso.*

Vt

MORALITER.

1 *Ab interioribus egredie.tempe.* Idest diabolus commouens potestates.

2 *Et ab arctu.frigus.* Idest ab Antichristo timor seruilis, per quẽ multi obedient ei, sed quia deceptis ab eo dabitur tempus pęnitendi, sequitur.

3 *Flan.Deo concrescit.* Quia per instinctum spiritussancti timor initialis crescit in filialem.

4 *Et rursum latissime fun.* Quia tunc lachrymę deuotionis & pœnitentię fluent abundanter.

5 *Frumentum desiderat.* Per frumentum intelligitur cętus fidelium, Matt. 3. c. Congregabit triticum in horreũ suum. Qui cętus desiderat prędicatores significatos per nubes Es. 60. b. *Qui sunt isti qui ut nubes uolant.*

†. *Et nubes spargunt lumen sunm.* Id est vitę & doctrinę secundum instinctum gratię diuinę, qui instinctus est nobis occultus, ideo sequitur.

14 *Nunquid scis quando præceperit Deus pluuiis,*

Nun-

A discut it,& quasi de ignorantia humiliat. Pluuias autem nubium dicit uerba prædicantium. Et est sensus. Nunquid si vẽturos in mundo prædicatores iam conspicis, quando ad prędicandum eos dominus repletione spūs impellat, quibus ve modis eorum vitę claritatem mundo innotescat apphẽdis?

a *Nunquid nosti semitas.* Habent.n. istæ nubes semitas subtilissimas. s. sanctæ prædicationis vias. Eos ergo per semitas astringũt, qui ab intentionis eorum tramite per lata mundi desideria euagando nõ exeũt. Quæ semitæ magnæ sunt, quia quanto in pręsenti vita pro ipsa viuendi custodia angustæ sunt, tanto amplius in æterna retributione dilatantur.

B

a vt oñderẽt lucẽ nubiũ eius? Nunq̃d nosti ¹semitas nubiũ ma 1 2
a ¶ Quod tantum modo dono sanctispiritus agitur.
b c gnas, & perfectas scĩas? Nonne vestimenta tua calida sũt, cũ 3
¶ Irrisio est.
d †pflata fuerit terrá austro? Tu forsitá cũ eo fabricat⁹ es cœ- 4 5
a ¶ Quod non facile rubigine consumitur.
e f los, q̃ †solidissimi quasi ære fusi sunt? Oñde nobis quid dica- 6
g mus illi. †Nos quippe inuoluimur tenebris. Quis narrabit ei 7 8
a ¶ Qui arroganter intumuit, iam per doctrinam subdit, etiam si locu. fue. ho.
h quæ loquor? Etiam si locutus fuerit homo, deuorabitur, at 9 10
¶ Homines.
i k nunc non vident lucem. † Subito aer† cogetur in nubes, & 11
a ¶ Sed quia usque ad mortem cum pluuia currunt, quid inde fiat, subdit.
l ventus transiens fugabit eas. Ab Aquilone† aurum venit, 12 13

†reuolutionẽ, vel distinctionem nubium mirabilia perfecti scientiis, (vel perfectis cognita.

† Splendidum est in nubibus.
†cogitur.
† aurum venit (.i. claræ tempestates, ut aurum purum) in laude coram terribili Deo.

b *Et per. scien.* Perfecta scientia est, & cuncta solicite agere, & scire de suis meritis se nihil esse.

c *Nonne vestimenta tua.* Hoc generaliter de ecclesia, & spiritualiter de Iob dicitur. Per vestimenta viuenti corpori adhęrentia, discipulorum vita, magistris bene viuentibus coniuncta signatur. Vestimenta.n. per se calere non possunt, sed adiuncta viuentium corpori, dum exhalantes membrorũ poros contegunt. emanantem ab intimis calorem exprimunt: ab eis calor ad corpus redit, dum pro bonis subditorum amplius doctores accenduntur. Et est sensus. Incassum tibi tribuis, si quos per te incaluisse æstimas, profecisse in virtutib. contemplaris. quia nisi eos spiritus sancti fauor attingeret, frigidi in sua insensibilitate permanerent. Postquam hæc fortiter dixit, per arrogantiam subiungit.

d *Tu forsitan cum eo. fa. es cæ.* Possunt per cælos hi qui in cœlestibus sunt conditi, angelici spiritus designari. Vel electorum mentes cælestibus inhærentes, qui solidissimi vt ære fusi sunt, quia ab integritate cœptæ fortitudinis, nulla mutabilitatis rubigine consumuntur.

*Cat. Græc. Soliditates cum ipso in vetustates. Validæ sicut aspectus effusionis.

*Nicetas. Aquila, Ipse firmauit cœlum in conuersiones.

*Olym. firmauit cælum è fluxa, & fluente aquarum substãtia, & quasi in crystallum redactæ aquæ cum eo sunt.

C

D

*Cat. Græc. quamobrem doce me, & cessabimus multa dicentes, nunquid liber, aut scriba mihi assistit, vt hominem stans silere faciam?

e *Ostende nobis quid.* Tu qui iam magna intelligentiæ luce frueris, docere nos q̃ ignorãtiæ tenebris inuoluimur, debes.

f *Quis narrabit ei quæ loquor?* Hæc despiciendo dicit, Acsi aperte dicat. Quæ ego ei de suis laudib. acute sentiens non audita loquor, quis hæc narrare, vel postquam audierit, potest?

E

g *Etiam si locutus fuerit, &c.* omne quod aliquid deuorat hoc introrsus trahens, ad intuendum oculis occultat, & rẽ q̃ in supficie videri potuit in pfundũ rapit. Hõ igit cum Deo tacet, per rõnem in qua est conditus, esse aliquid vr. At si loqui de Deo cœperit, illico quod nihil sit oñditur, quia magnitudinis eius immensitate deuoratur. Sed tunc hominibus vere innotuit, cum se eis humanitate suscepta monstrauit, quæ quia necdum reuelata fuerat, sequitur.

h *At nunc non vident lucem.* Sed hæc lux eadem qualiter ab hominibus videatur, insinuat cum dicit.

i *Subito aer cogetur in nubes.* Per aerem mentes seculariũ designantur, quæ innumeris vitæ huius desideriis deditæ, huc illucque more aeris fluidę dispergũtur. Sed aer in nubes cogitur, cum fluxæ mentes per superni respectus gratiam virtutis soliditate roborãtur. Nubes.n. tãto firmiores sunt, quãto densiores. Apostoli aũt oẽs aer extiterãt, sed subito aer in nubes coactus est, qa p respectum supernæ gratiæ fluxa corda piscantium, in soliditatem versa sunt prædicatorum, qui qm̃ peracto ministerio, ad cæli secreta recurrunt, sequitur.

k *Et ven.* Ventus transiens est vita præsens, ventus transiẽs nubes fugat, quia vitæ temporalis excursus a carne Apostolos subtrahit, & eos a terrę superficie in secreta requie quasi in cœlorum cardine abscondit. Sed quid de eorum laboribus in sancta Ecclesia agatur, subdit.

l *Ab aqui. aurum venit.* Per aquilonem peccati frigore constricta

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vt ostenderent lucem nubium eius?* Quod maxime fit in apparitione iridis, quæ apparet tempore pluuioso, & tamẽ philosophi quantumcunque sapientes pauca valde, & generaliter, & imperfecte cognouerunt de natura iridis.

2 *Nunquid nosti semitas.* quia mouentur per aerem magnum, & spatiosum.

3 *Et perfectas scientias.* Dicit autem scientias in plurali, quia impressiones aeris de quibus dictum est, & adhuc dicetur, in nubibus generantur, & ideo notitia earum dependet ex notitia nubium.

4 *Nonne vestimenta tua calida sunt, &c.* Auster.n. flat a regione calida, vt prædictum est, & ideo calefacit aerem, & hominum vestimenta, & corpora. Omnia ista posuit Eliu, ad designandum quod erant ignota ipsi Iob, & ideo derisorie subdit.

5 *Tu forsitan cum eo fabricatus es cælos.* qui facti sunt a Deo per creationem, in qua nulla persona Deo cooperatur.

6 *Qui soli. qua* Dicuntur autem solidi eo quod non sunt diuisibiles, sicut aer, & aqua quæ faciliter diuidũtur, & reuniũtur. Soliditas.n. proprie, & aliæ qualitates elementares non sunt in cœlis, qui sunt alterius naturæ.

7 *Ostende nobis quid dicamus, &c.* q.d. tu solus es sapiens, & nos omnes sumus inuoluti tenebris ignorantiæ. Quod dicit derisorie quantum ad ipsum Iob, tamen secundum veritatem homines sapientes, & si habeant de diuinis operibus aliquã notitiam, tamen plura ignorant quam sciunt, ideo subditur.

8 *Quis narrabit ei.* q.d. nullus, quia illa quæ pro maiori parte ignorantur, non enarrantur nisi valde defectiue, vnde subditur.

9 *Etiam si lo. fu. ho. de.* s. eius verbum a magnitudine materię sicut modicus fluuius a mari. Aliter punctuatur ab aliquibus sic. *Etiam si locutus fuerit. s. Deus.*

10 *Homo deuorabi.* i. non poterit sustinere. Ex. 20. Filii Israel ex locutione domini pauore concussi dixerunt Moysi. *Loquere tu nobis, & audiemus, & non loquatur nobis dominus, ne forte moriamur.*

11 *Subito aer, &c.* Ostensa ipsius Iob ignorantia, reuertitur ad tangendum quosdam effectus Dei mirabiles, ad concludendum defectum humanæ sapientiæ respectu diuinæ excellentiæ, di. *Subito aer cogetur.* i. condensabitur in nubes. Hoc .n. videmus accidere, quod aliquando aere existente valde puro, quod subito condensatur in nube.

12 *Et uen. tran. fu. eas.* Quia si ventus aquilonaris qui dissipat pluuias, vt habetur Pro. 24. *Incipiat fortiter flare, dissipabit illas nubes,* vel transferet ad aliam regionem, & tales mutationes subitę sunt nobis mirabiles. 13 *Ab aquilone au. ue.* Quia sunt ibi aliquę minerę auri. Vnde libro de proprietatibus rerum dicitur, quod in montib. Saxonię qui sunt versus Aquilonẽ, omnia metalla fere fodiuntur pter stannũ, & hoc est

MORALITER.

2 *Nunquid nosti semitas.* i. virtutes prędicatorum, quasi diceret, non, quia latent in mentibus eorum.

4 *Nonne vestimenta tua calida sunt, &c.* Austro terra perflat, quando mens hominis diuinitus inspiratur, & tunc vestimẽta calida sunt, quia virtutes quæ sunt animę vestes, ad bonos actus feruescunt.

5 *Tu forsitan cum eo fabricatus es cælos, &c.* Hoc negatiue dr̃, nam a solo Deo processit uirtus apostolorum, qui significãtur nomine cœlorum, Psal. 18. a. *Cæli enarrant gloriam Dei, &c.* *Osten-*

7 *Ostende nobis quid dicamus.* s. q.d. tu nõ poteris, & causa subditur, cum dicitur. *Nos quippe inuoluimur tenebris.* ignorantię multiplicis.

11 *Subito aer co.* Quod fit spiritualiter quando de fluidis p peccata fiunt prędicatores, sicut de Saulo legitur Act. 9. a.

12 *Et ven. tran. fu. eas.* i. spiritussanctus transire eos fecit ad regiones alias. Act. 13. dixit spiritussanctus. Segregate mihi Barnabam, & Saulum, &c.

13 *Ab aq.* Nam a Gentilitate, prius frigida infidelitate, venit aurum sapię, ut patet in Dionysio, Ambrosio, & similib.

A stricta Gentilitas signatur. Auri nomine animæ fidelium. ab aquilone ergo aurum venire dicitur, quia a Gentilitate dudũ perfidiæ torpore frigida, intra sanctam Ecclesiam pretiosa Deo vita fidelium multiplicatur.

*Cat. Græc. a Borea nubes aurei fulgoris.

a *Et a Deo form.* Sic a Deo dicitur, acsi ab his qui in parte Dei sunt diceretur. Auro igitur ab aquilone ueniente, a Deo formidolosa laudatio prodiit, quia dum claritatem suæ fidei Gentilitas attulit, multitudo Hebræorũ iam fidelium, diuina iudicia pertimescendo laudauit, quia nimirum iuste Iudæa repulsa est, dum pie est Gentilitas uocata, & damna suæ repulsionis timuit, dum lucra alienæ uocationis uidit.

† ad Deum

a ¶ Non tantum læta, quia sibi timet. b ¶ Etsi inueniemus, non tamen digne.

a &†a Deo formidolosa laudatio. †Digne eum inuenire non 1 2
b possumus. Magnus fortitudine † & iudicio, & iustitia, & 3
c

a ¶ Sentiri digne non potest, quanto minus dici. b ¶ Recta dicit quæ tamen non agit, ut prauus arcus in se iacit. c ¶ Qui uult uidere in transitu sapientiam Dei ascendat arborem sycomorum. i. mundi stultitiam humiliter eligat.

d enarrari non potest. Ideo timebunt eum viri, & †non aude- 4 5 6
e bunt contemplari omnes qui sibi videntur esse sapientes. 7 8

b *Dig.* b *Dig. cum in.* Quia quicquid in illo sentimus ex fide est non dum ex specie. Hoc tamen quod iam se inuenisse considerat adiungit.

D

c *Mag. for. & iu.* Magnus fortitudine, quia fortem aduersarium superat. Magnus iudicio, quia & si hic electos suos per aduersa deprimit, eos quãq; in gloria æternæ prosperitatis extollit. Magnus iustitia, quia & si hic diu tolerat, quandoque tamen sine termino reprobos damnat.

†Omnipo quem.

†& iudic causæ in non resp bit, uel re suo, & causa no bit ratio † ipse nullos fa tes cor met.

d *Ideo timebunt eum.* Viros qui ad intelligẽtiã sũt fortes appellat.

e *Et non au. cont.* Peritos quidem, sed arrogantes his verbis insinuat, in quo se tetigit. Contemplari. n. Dei sapientiã non possunt, qui sibi sapientes videntur, quia tanto ab eius luce longe sunt, quanto apud se humiles non sunt.

NICOLAVS DE LYRA.

est etiam mirabile, quia regiones aquilonares sunt ualde frigidæ. Aurum autem generatur in uisceribus terræ, a calore solis ibidem terram penetrante, et materiam digerente, quæ magis est digesta in auro quam in aliis metallis, omnia tamen ista mirabilia, & maiora procedunt ex diuina sapientia, ideo subditur.

B

1 Et a Deo for. lau. *Ex diuina. n. excellentia procedit, quod homines quantumcunque sapientes laudant eum cum formidine, eo quod non possunt sufficienter laudare, secundum illud Eccl. 43.* Benedicentes magnificate Deum quantum potestis: maior est. n. omni laude. *Illa autem opera solent homines cum formidine facere, quæ nesciunt sufficienter agere, ideo subditur.*

2 Digne eum in. non pos. *Et hoc propter suam excellentiam ad quam se habet intellectus noster, sicut oculus noctuæ ad lucem solis, ideo subditur.* 3 Magnus for. *in rerum productione.* 4 Et iu. *in earum gubernatione, quia omnia disponit in pondere, & mensura, vt dicitur Sap. 11.* 5 Et enar. non po. *sufficienter a nobis, sicut nec intelligi, propter quod dicit Greg. Balbutiendo prout possumus excelsa Dei resonamus. Et propositione 6. de causis dicitur. Causa prima superior est in narratione, & ideo deficiunt linguæ a narratione eius, nisi propter narrationem esse ipsius. Et ex dictis concludit intentum, di.*

6 Ideo ti. vi. *quantumcunque fortes sint, et audaces.*

7 Et non au. con. *quasi perfectam eius notitiam assecuti, uel assecuturi.* 8 Om. qui sibi vi. esse sa. *i. illi qui plura sciunt de effectib. diuinis, quia quanto sunt sapientiores, tãto magis percipiunt defectum suæ notitiæ, maxime circa diuina. Vnde & sapiens Socrates dicebat. Hoc tantum scio, quod nescio, secundum quod refert Hieronymus in epistola ad Paulinam, de omnib. sacræ scripturæ libris. Ex prædictis autem patet quod Eliu in aliquib. cum ipso Iob concordabat, in aliis autem intellectum ipsius Iob non bene capiebat, & frequenter opprobria cotra Iob immiscebat, propter quæ Iob noluit sibi respondere, sed magis tacere, volens se a contentionib. secundum dictum Apostoli, segregare.*

E

Socrates uit q sciuit.

MORALITER.

1 *Et a Deo for. lau.* Propter. n. excessum magnitudinis suæ, nescimus, nec possumus eum digne laudare. Ista uero quæ bene fieri nesciuntur, cum formidine aguntur, sicut econuerso, q̃ fieri bene sciunt, sine formidine agunt. Vegetius libro de re militari. Nemo facere metuit, q̃ se bñ didicisse cõfidit.

Veget. re mili.

ADDITIO.

C In cap. 37. vbi dicitur in postil. Ex prædictis patet, quod Eliu in aliquibus cum ipso Iob concordabat. Quod autem Iob nolebat respondere Eliu, sicut fecit aliis sociis sibi contradicentibus, posset esse duplex ratio, prima. s. qua Eliu sicut dictum fuit, loquebatur ex arrogantia, intendendo principaliter uilipendere ipsum Iob, vnde dicebat illi supra 13. capitulo. *Tace, & docebo te sapientiam.* Et in 24. dicit. *Iob autem stulte locutus est, & verba illius non sonant disciplinam,* & sic in aliis locis, & ideo Iob ipsi Eliu non curauit respondere, uidẽs quod intentio sua versabatur circa vanam gloriam, vt vitaret ne forte incideret in hoc uitium disputando. In quo secutus est sapientis consilium, dicentis, Prouerbio. 26. a. *Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam, ne efficiaris ei similis.* Sed aliis qui non sic arroganter videbantur loqui, sed solum arguendo, seu increpando Iob respondit, ut ipsorum error patefieret, iuxta illud Pro. ca. supra dicto. *Responde stulto iux a stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur.* Secunda, quia Eliu intantum per superbiam elatus est, quod nec correctionem Iob desiderabat sed potius eius maiorem ruinam appetebat, quod est inhumanum, vel saltem inconsonum uiris perfectis. Quod patet ex hoc. Nam in fine 34. capitul. dicebat Eliu. *Pater mi, probetur Iob vsque ad finem.* In quibus verbis, prout communiter exponunt, & in postilla. Eliu petebat a Deo quod non desisteret a flagellatione ipsius Iob in præsenti vita, & etiam quod in alia vita duceretur ad æternam condemnationem, vnde glossa ibidem dicit. *Quia asperitas superborum vsque ad maledicendum se extendit,* contra enim Iob Deum deprecatur, hæc in glossa. Vnde talia loquenti non uidetur dignum respondere, præsertim cum talia etiam ex excessu iræ videntur procedere, sicut in proposito, nam Eliu per iram fuit primo, & principaliter prouocatus, vnde supra 32. cap. Iratus est furor Eliu filii Barachiel, qua ratione laudabiliter Iob abstinuit se a responsione, intendens iræ locum dare, iuxta illud Ecclesiast. 8. a. *Non litiges cum homine linguato, & non struas in ignem illius ligna.*

F

CAPVT XXXVIII.

Respõdens autem do. Iob de turbi.

CAP. XXXVIII.

¶ Aliquando blande loquitur Deus: ut ametur: aliquando terribiliter, ut timeatur.

a Respondens autem dominus, Iob de turbine, dixit. 1 2

*Nicetas. Iobum silentio filii de Deo recte differentis sententiam comprobantem Dominus alloquitur de nube cœli symbolo, in nubis enim columna cum Mose, & Aarone est colloquutus. Cum autem turbo sit uentorum conuersio, atque contorsio, asciscitur, vt perterreantur circunstantes, & intelligerent uocem de superiore regione mitti.

*Method. Et ad superioris ærumnæ procellam significãdã procel-

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XXXVIII.

1 *Respondens autem dominus.* Finita disputatione Iob & amicorum eius, hic ponitur ipsius Domini determinatio, in qua primo arguit Eliu de præsumptione, secũdo reprehendit ipsum Iob de indiscreta locutione, ibi. *Accinge sicut uir.* Tertio tres amicos Iob de falsi assertione, c. 42. ibi. *Postquam autem,* & sic determinat quæstionem pro ipso Iob quantum ad conclusionem intentam, licet ipsum increpet de modo loquendi indiscreto. Circa primum dicitur.

Diuisio.

Respondens autem dominus. i. pro ipso Iob qui tacebat, ut dictum est.

2 *De turbine.* quia secundum aliquos virtute diuina, vel ministerio Angelico formata fuit uox quasi procedens de nubis densitate, sicut in monte Sinai, vt habetur Exodi vigesimo, secundum alios vero non fuit ibi talis formatio uocis, sed dominus loquebatur ipsi Iob p inspirationẽ, quia

MORALITER.

1 *Respondens autem.* De turbine loqui dicitur, quia fragilitas humana ex Dei locutione pauescit, & turbatur. Exod. 20. c. *Non loquatur nobis dominus, ne forte moriamur.*

Accinge

procellam sumit dum loquitur quod prius non facit q̃ vbi p̄ cultus rebus plurimis fuerit animus, & corroboratus, atque in locum editum, quantum humanæ naturæ fert conditio, p̄uenerit. Quia flagello loquitur, de turbine fuisse locutus perhibetur. Vtrum autem per semetipsum, aut per angelum sit ei locutus, ambigitur. Potuerunt quippe per angelum commotiones aeris fieri, & hęc q̃ subiecta sunt per eum verba mandari. Rursumq; potuit exterius angelus in turbinem aerem excutere, & tamē interius Dominus per semetipsum vim sñiæ cordi eius sine verbis insonare.

A

Scolens illu.

a ¶ Quasi quod dicit scio, sed qui dicit nescio. b ¶ Quia per districtionem premit ne exoluatur.

a Quis est iste † inuoluēs sententias sermonib. imperitis? Ac 1

b a ¶ Dum ad sublimia excitor, quæ non potes pecipere, responde, i. te humilē uide. 2

c cinge sicut uir lumbos tuos, interrogabo te, & † rñde mihi. 3 4

a ¶ Et si hoc futurum in opere, iam factum est prædestinatione.

d Vbi eras qñ ponebam fundamēta terræ? Indica mihi si ha 5

a ¶ Intra quas omnes electi sunt, & extra reprobi, & si intra fidei limitem esse uideantur. 6

e bes intelligentiā. Quis posuit mensuras eius si nosti, vel q̃s

✱ Tert. 3. contra Martio. si creator meus per ignem, & globum cum homine congressus est, & elementorū corporib. in repræsentationib. suis visus est, satis hæc ostēdunt Deum non eguisse falsæ, aut veræ carnis paratura.

B a *Quis est iste.* Prima exprobratio, est talis interrogatio. Quis est iste? & hoc non dicimus nisi de eo quem nescimus. Nescire autem Dei reprobare est, qui utique arrogantes nescit. i. eorum vitam non approbat. In eo vero quo ait, sententias, & non addidit quales, bonas accipimus quas imperitis sermonibus addidit inuolutas, quia cum verbis iactantię fuerant p̄latæ. Imperitiæ quippe vitium est rectum non recte sapere. i. cæleste donum ad appetitum terrenæ laudis inclinare. Hoc itaque despecto ad erudiendum Iob verba vertuntur.

✱ Cat. G. Continens verba in corde, me autem putat celare.

✱ Chrys. Multa Iobus animo versabat, quæ palam efferri minime poterat, ad quæ occultiora indicat suam prouidentiam pertinere.

b *Accinge sicut vir.* Lumbos accingere est, vel in opere, vel in cogitatione luxuriam refrenare. Sed cum Iob præditum castitate nouerimus, cur ei dicitur? Accinge sicut vir fortis lumbos. i. restringe luxuriam, quia alia luxuria est carnis, alia cordis, qua de castitate, atque virtutib. gloriamur. Dicitur ergo ei, vt qui prius luxuriam corruptionis vicerat, nunc luxuriam restringat elationis.

C ✱ Chry. Iacentem Iobum excitat. Olym. ad meum congressum aspirare cupiebas, en tecum disputo, & tuæ postulationi satisfacio.

D

c *Interrogabo te, &c.* Trib. modis conditor noster nos īterrogare consueuit. Cum aūt flagelli districtione nos percutit, & quāta nobis insit, vel desit patientia oñdit. Aut q̃dam q̃ noluimus p̄cipit, & nostram nobis obedientiā vel inobedientiā patefecit. Aut aliqua nobis occulta ap̄it aliqua vero abscondit, & nobis mensuram nostræ humilitatis īnotescit. beatus itaque Iob post interrogationem verberū discutitur interrogatione sermonis, vt quæ sint superna consideret, quę dum minime comprehendit, ad semetipsum redeat, ut quam sit iuxta nihilum in supernorum comparatione cognoscat. Humiliandus .n. erat, qui prostratus vlcerib. sic in virtutib. stabat. Pręmittit ergo medicamen superuicturo, & in prospera restituendo.

Tribus modis Deus interrogat nos.

† demonstra.

E

d *Vbi eras quando ponebam.* ✱ Basil. hinc discimus fundamenta terræ hominum naturæ esse ignorata, licet externorū Philosophorum fuerit opinio eam p̄p æquilibrium ex omni parte tantundē distare a cœlo, & ideo basim firmam esse nactā.

✱ Chrys. Si terræ propter te fundamenta constitui, quomodo te contemnam? a quo necesse est ignorari altos sapientiæ sinus cum terræ sint incognita fundamenta. Fundamenta in scriptura prędicatores, accipimus, quos dum primos dominus in ecclesia posuit, tota in eis sequentis fabricæ structura surrexit. Ne ergo Iob de virtutum suarum potentia subleuetur in dominio, prima parte sermonis de sanctorum prædicatorum commemoratione discutitur, vt quanto illos admirabiles venire cōspiceret, tanto in eorū cōparatione de se vilius æstimaret. Et est sensus. Virtutē fortiū considera, meq; eorum ante secula autorem pensa, & cū eos quos in t̄pe condidi mirabiles suspicis, perpende quantū mihi subdi debeas, quem autorem mirabilium sine tempore esse cognoscis.

e *Vel quis tet.* Nullus nescit Deū has lineas tēdere, sed iō hoc dr̄ Iob, vt memoret̃ qđ poterat nosse, & p̄termittere, acutius pensans dispositionem hominis, non in humanis viribus, sed in manu esse Dei. Mensurarum lineæ in terrarum partitione

F

NICOLAVS DE LYRA.

quæ quidem locutio per turbinem designatur, eo quod habet obscuritatem annexam. 1 Quis est. *Eliu .n. acceperat quasi uices determinantis quæstionem de diuina prouidentia, ad cuius determinationem solus Deus est sufficiens, & ideo arguit eius pręsumptionē di.* Quis est. *i. q. d. non est tantus, nec talis, quod debeat se de hoc intromittere propter suam sufficientiam, ideo subditur.* 2 Inuoluens sen. *Licet .n. plura de Dei potestate, & sapientia vera dixisset, tamen intricate dixerat, & multa verba contumeliosa contra Iob inmiscuerat.*

3 Accinge, &c. *Hic consequenter arguit Iob de indiscreta locutione, specialiter in duobus. Primo quia dixerat supra 13. a.* Disputare cum Deo cupio. *quod dixerat non præsumptuose, sed sicut humilis discipulus disputat cum magistro, quærens amplius doceri ab eo, sicut ibidem fuit expositum: tamen ex modo loquendi poterat aliter iudicari ab assistentib. sicut & iudicatum fuit, ut patet ex supradictis, quod. s. dixerat hoc præsumptuose, & uolens cum Deo de pari disputare. Secundo quia commemorando suam iustitiam, ex modo loquendi uidebatur assistentibus, quod diceret aliqua in diuinæ iustitiæ derogationem, & ideo vtrumque dictum, licet fuerit verum, sicut patet ex supradictis, tamen habuit speciem mali, & fuit generatiuum scandali, ideo dominus primo reprehendit primum, & secundo secundum, cap. 40. Prima in tres, quia primo excitatur ipsius Iob attentio, & secundo subditur eius reprehensio, ibi.* Vbi eras. *& tertio eiusdem confutatio c. 39. versus finem, ibi.* Et adiecit dominus. *Circa primum dicitur.* Accin. sicut vir. *Homo .n. pręparando se ad opus corporale solet lumbos suos accingere, et ideo per hoc designatur metaphorice præparatio ipsius ad attendendum uerba domini diligenter.* 4 In te, &c. *alias ostende mihi. Supra .n. 13. c. Iob quærens cum Deo disputare, obtulerat ei optionem partis opponētis, vel respondentis, & ideo Dominus hic se determinat ad partem opponentis.* 5 Vbi eras quando. *Hic consequenter ponitur arguitio Iob de hoc quod indiscrete dixerat se cum Deo velle disputare. Q̃d fit per hoc, quod hic declaratur incomprehensibilitas diuinæ sapientiæ, & ideo fatuum est cum eo contendere, non solum in facto, sed etiam in signo, sicut uerba Iob prolata videbantur designare. Immensitas ergo diuinæ sapientiæ, & potentiæ ostenditur, primo in partibus mundi principalibus. Secundo in animalibus, ibi.* Quis posuit in visceribus hominis, &c. *Principales autem mundi partes sunt corpora cœlestia, & elementa, & ideo primo ostenditur propositum in elementis quæ sunt nobis magis sensibilia, secundo in cœlis, ibi.* Nunquid coniungere, &c. *vt sic sit processus ordinatus a magis notis ad minus nota. Prima adhuc in duas, quia primo ostenditur propositum in corporibus elementorum, secundo in dispositionibus eorum, ibi.* Nunquid tenuisti. *Prima in tres, quia primo ostenditur propositum in elemento terræ, secundo in elemēto aquæ, ibi.* Quis conclusit. *tertio in aere, ibi.* Nunquid post or. &c. *De elemento autem ignis mentionem non facit, quia non videtur habere sphæram propriam distinctam a sphæra aeris, semper .n. videtur in aliqua materia in corporibus mistis, & in aere sursum uidetur in exhalationibus siccis, quæ igniuntur per motum aeris, sicut patet in stella comata, & a subascendente, & descendente, et similibus. Circa primum de productione terræ loquitur ad modum ædificij, cuius artifex primo disposuit modum fundamenti, quod notatur cum dicitur.* Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ. *Quasi diceret nondum eras natus, & ideo non potes hoc scire. Secundo, artifex disponit de quantitate ædificii fundamento superponendi, quod fit per extensionem lineæ, & quantum ad hoc dicitur.*

6 Quis posuit mensuras eius, &c. *Quasi diceret, non nosti. quantitas enim terræ non est determinata ex natura sua, sed posset esse maior, & minor, et ideo eius mensura dependet ex sola Dei uoluntate. Tertio cogitat artifex quod ædificium bene posset stabiliri, & quantum ad hoc dicitur.*

Super

MORALITER.

3 *Accinge sicut vir.* Greg. Lumbos pręcingimus, cum carnis luxuriam per cōtinentiam coarctamus. Ergo theologi quibus Deus pręceteris loquitur in scripturis sacris, debent pręceteris esse pręcincti cingulo castitatis.

5 *Vbi eras.* Per hanc terram significatur ecclesia de qua dicitur Cant. 2. c. *Vox turturis audita est in terra nostra.* Huius terræ fundamenta sunt apostoli post Christum. Apocalyp. *Habens fundamenta 12. & in ipsis 12. nomina apostolorum.*

6 *Quis posuit.* Quę sunt articuli fidei, ex quibus debent cętera credibilia mensurari.

6 *Vel quis tetendit super eam.* Deus qui eam disposuit per suā prudentiam.

a ¶ Occulti iudicii. b ¶Nisi super me. c ¶Doctores,vel prophetæ.

a b tetendit super eã lineã? Super quo bases illius † solidatæ sunt? 1

¶ Quia,& duos populos inter se,† & vtrosque angelis sociauit.

c d Aut quis demisit lapidẽ angularẽ eius, cum me laudarent si- 2

a ¶Cum vespertinis,i.electis hominibus. b ¶ Quid mari fecit Deus,subdit. 3

e f mul astra matutina, & iubilarent oẽs filij Dei? Quis cõclusit 4 5

¶ Vt non videret quid agit. 6

g h ostiis mare, qñ erumpebat quasi de uulua procedens, cum 7

ponerẽ nubẽ vestimentũ eius, & caligine illud quasi pannis

a ¶ Contra illud sæuiens.

i K infantiæ obuoluerẽ? Circũdedi illud terminis meis, & posui 8 9

A tione tenduntur. In carne autem dominus ad ecclesiam veniens, mẽsuras terræ lineis mensus est, quia fines ecclesiæ, occulti iudicii subtilitate distinxit. Huius terræ occultæ lineæ, vel mensuræ tendebantur, quando prędicatores sancto agente spiritu, in aliis mundi partibus vocabantur, vt irent: ab aliis autem arcebantur, ne accederent. (Act.16.b.)

a *Super quo.* Terrę huius bases sãctæ ecclesię doctores accipimus, q omne pondus ecclesię fixa morum suorum grauitate sustentant.

b *Vbi eras.* Vt animus iniqui, puluis, ita iusti terra, cuius fundamentum est fides. Ergo vbi eras. idest, iustificatus a me peccator, recole vbi te inueni, & eris humilis. Et quia de bonis etiam homo superbit, mensuram profectib. Deus ponit, vt per ea quæ desũt seruentur humiliter quæ adsunt, vnde subdit. *Indi.mi.si ha.in. quis po.* Nisi Deus qui alii illud dedit, ut ex multis sit vnũ corpus. Super animam iusti linea tenditur, dum ei exempla patrum monstrantur, vt suam seruet mensuram, ne citra, vel vltra eat, super qua bases. i. animæ intentiones a quibus totum innititur, vnde. *Si oculus tuus fuerit nequam, &c.* Hæ in fundamẽto. i. Christo solidatæ sunt, quia tunc robustius in fundamento solidamur, cum verba Dei ex interioribus præceptis sequimur, & in intimo sensu intelligendo pensamus, subdit. (Moraliter. — 1.Cor.12.b. — Mat.6.c — B)

c *Quis de.* Lapis angularis duplex intellectus, vt in pręceptis Dei exteriora agamus, vel contemplando intima sentiamus. Ad quod noster animus nunquam surgeret, nisi conditor nostram naturam susciperet, qui in se vtriusque vitæ exempla monstrauit. Et ita est angularis, in vrbib. docet, curat: in montib. orat, ne contemplatio studio proximorum, nec cura eorum contemplatione deseratur. Cuius incarnationis mysterium, & angeli mirantur. (Moraliter. Lapis angularis duos populos designat.)

✻ Nicetas. Lapis ille Christo Domino accommodari debet, qui duos populos uno lapide angulari coniungit.

Aut, quis demisit lapidem angu. eius. illũ q dum in se, hinc Iudaicũ populũ. Illinc Gẽtilẽ populum suscepit in vna ecclesiæ fabrica quasi duos parietes iungit. Cũ hoc non de mũdi, sed ecclesiæ condõne põt dici, patet & pcedentia non de origine mundi dici dẽre. Et cum multa dixit de constructione ecclesiæ, adiecit quõ etiam inimicæ nationes adiunctæ sunt.

d *Cum me.* Incarnationis.n. Christi mysterium, etiam electi angeli mirati sunt, quia qui primi in tempore creati sunt, non immerito astra matutina dicuntur. Vel quia sæpe ad exhortãdos homines missi, dum venturum mane nunciant, ab humanis cordibus præsentis vitæ tenebras fugant. Quæ matutina astra etiam cum vespertinis, redemptoris potentiam laudãt, quia cum redemptis in fine mundi hominibus largitatem supernæ gratiæ glorificant. (Allegorice. — Angeli, & homines simul laudauerunt dominum incarnatum.)

C ✻ Caten. Græc. Cum facta sunt astra, laudauerunt me uoce magna Angeli Dei.

✻ Chry. Alii vero: Simul filii Dei. Hinc planum est primum, ante mundum, angelos effectos esse. (D)

e *Et iubilarent.* Iubilatio dicitur, cum cordis lętitia oris efficacia non expletur. Laudant itaque angeli, qui iam tantæ claritatis latitudinem in sublimibus uident. Iubilant vero homines, qui adhuc in inferioribus oris sui angustias sustinent. Quæ quia futura dominus nouerat facta narrat. Sed quia cum boni iubilant, malos inuidia inflammat quos tamen Deus temperat, de quibus protinus, subditur.

f *Quis conclusit.* Mare seculum, vuluæ autem nomine occulta, & malitiosa carnaliũ cogitatio designatur. Per hanc vuluam praui concipiunt, cũ mala cogitant. Per hanc pariunt, cum mala quæ cogitauerunt, operantur. (E)

✻ Nicetas, τὸ ἐμάιμασεν ἀντὶ τὸ οἶστρα ὁρμητικῶς ἔχει: quod est furiis quibusdam impellebatur. Matrem autem appellat abyssum, aut Dei potentiam.

✻ Chrysostom. ὅτε ἐμαιοῦτο. quando obstetricabatur. Vt ostendat non statim, sed paulatim mundum fuisse productum. Primum enim fuit diffusum, deinde conformatum, atque collectum.

g *Erumpebat.* Cum minarum secularium fluctus de carnalis iniquitate cogitationis concepti in sanctæ ecclesiæ interitũ sęuirent. sed autore Deo, ostiis hoc mare conclusum est, quia contra tumores persequẽtium sancti viri quasi quædam ostia oppositi sunt, vt eorum miraculis irę persequentium frangerentur, & ecclesia staret. de quo mari sequitur.

h *Cum po.* Mare sæuiens nube induitur, quia crudelitas persequentium stultitiæ suæ velamento vestitur, & lucem veritatis videre nõ sufficit. Et q̃a superna dispensatione constringitur, ne ꝯ sanctos inquantum voluerit effrenetur, sequitur.

✻ Nicet. nubes. n. oriuntur ẽ mari, an quia mare non solum terra, verum etiam aere continetur.

h *Et caligine.* Pannis infantię pedes, ac brachia constringuntur, ne huc atque illuc dissoluta libertate iactentur, quia persecutores ecclesię in stabilitate cordis iniqui puerilia quidem faciunt, sed occulta dispensatione constricti, quo volunt, brachia non extendunt, & si cuncta mala perpetrare leuiter appetunt, nequaquam implere permittuntur.

i *Circun.* Quia iras persequentium iudiciorum suorum dispensatione modificat.

K *Et posui vectem.* Doctores sancti, pdicatione sequẽtib. apti autoritate sua resistentib. clausi, ostia vocantur, quia & ingressum fidelib. aperiunt, & rursum se perfidis ne ingrediant, opponunt. Per vectem autem, cuius oppositione ostia solidantur, incarnatus Dominus designatur, quia hęc ostia contra

NICOLAVS DE LYRA.

1 Super quo bases illius. *Basis autem terræ est centrum mundi. Quarto artifex ponit lapidem angularem in fundamento, cui alii lapides possint ex diuersis partibus coniungi, & quantum ad hoc additur.*

2 Quis demisit lapidem. *Lapis iste intelligitur pars terræ propinquior centro, cui aliæ partes per circumitum annectuntur.*

3 Cum me laudarent, &c. *Idest, angeli, qui in scriptura filii Dei dicuntur, ut habetur in principio huius libri, & etiam astra matutina, quia a principio simul creati fuerunt cum cœlo empyreo ante distinctionem elementorum. Et hoc inducitur hic ad ostendendum, quod productio terræ non fuit necessaria ad manifestationem diuinæ sapientiæ, & gloriæ, cum iam ante ab angelis laudaretur.* (Angeli filii Dei dicuntur)

4 Quis con. *Hic consequenter ostenditur immensitas diuinæ sapientiæ in elemento aquæ, quod secundum conditionem naturæ suæ a principio terram circundedit, sed ex diuina dispensatione factum est, ut aquæ congregarentur in locum unum, ut sic appareret arida ad habitationem hominum, & animalium, ut habetur Genes. 1. & hoc est quod dicitur.* Quis conclusit ostiis. *i. certis terminis.*

5 Mare. *In quo. s. congregantur aquæ.*

6 Quando erumpebat quasi. *i. ex occulto diuinæ dispositionis. Describit autem productionem aquę per motum pueri nascentis eo quod aqua est maxime formabilis in res uiuas, unde & semina hominum, & animalium cæterorum sunt humida.*

7 Cum ponerem. *Nubes enim generantur ex exhalationibus humidis, quæ maxime eleuantur a mari, & sic nubes, et caligo fiunt super mare.*

8 Circundedi illud terminis meis. *idest, terminis a me dispositis.*

9 Et posui. *idest, clausuram per ripas, & altas, & solidas, ideo subditur.*

1 Et

MORALITER.

1 *Super quo bases.* Istæ bases sunt doctores hæreticis resistentes, fundati super doctrinam Christi.

2 *Aut quis demisit lapidem.* Deus pater mittens filium suum tanquam lapidem angularem, Iudæos, & Gentiles in vna ecclesia coniungentem.

3 *Cum me, & c.* i. angeli sancti cantantes in natiuitate Christi, Gloria in excelsis Deo, &c. Luc. 2. d.

4 *Quis conclusit ostiis mare, &c.* Mare significat præsens seculum, cuius ostia sunt natiuitas hominis & eius mors, per quas ingreditur, & egreditur mundum.

7 *Cum ponerem.* Nube vestitur, & caligine, nam inuoluitur obscuritate multiplicis ignorantiæ.

9 *Et posui vectem.* i. timorem seruilem.

Hic

A tra sæuientis maris impetum tantum ualentiora opposuit, quantum ea sua obseruatione roborauit.

✲Cat. Græc. Lucifer uidit suum ordinem, vt apprehenderet alas terræ.

✲Chrys. latrones.n. oderunt lucem.

charitas astringat. *Vsque huc venies, & non procedes.* Quia dum D electus quisque, & tentatur vitiis, & tamen facere in ille suggesta renititur, quasi mare clausum tenetur. Quod etsi intus tumultuosis cogitationum fluctibus mentem percutit, ita Allegori. ta tamen bene viuendi littora non excedit.

a *Et ostia.* de ostiis pro confirmatione reperit Sed si mare seculum generaliter accipis, secundo Dominus ostia opposuit, prius lege frenans, post euangelio, & hoc de vulua. i. cum seculum origini vicinum cresceret. Et tūc nube vestiuit, quia tunc nō aperte lucem

a ¶ Gloriam Christi, & reuerentiam prædicatorum.

b vectem, & ostia, & dixit Vsque huc venies, & non procedes

c d a ¶ Etiam tu.

e amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos. Nunquid† 1 2

f a ¶ Per incarnationem electos illuminat.

g post ortum tuum præcepisti diluculo, & ostendisti auroræ 3

h a ¶ Futurum in quo erit perfectio. ¶ Reprobos damnat. 4

i k locū suū? †Et tenuisti concutiens extrema terræ, &† excussisti 5 6

l ¶ Fecerat de luto signaculum, nunc & econuerso. Rest. vt lu. si.

m n impios ex ea? †Restituetur ut lutum signaculū, & stabit sicut 7

†a diebus tuis.

† excutiantur impii.

i *Nunquid post ortum.* Subaudis, vt ego. Ortus diuinitatis Christi, ante & post non habet ortus vero humanitatis habet. Per hunc ortum, locum suum aurora cognouit, quia cognouit cūm diluculū. Vel aurora a tenebris in lucem vertitur diluculi. Vel auroræ nomine ecclesia designatur. Vel quia aurora noctem quidem præterisse nuntiat, nec tamen diei claritatem integram ostentat quia & quædam iam quæ lucis sunt agimus, & tamen in quibusdam adhuc tenebrarum reliquiis non caremus.

ostendit, & rudes constrinxit pannis. i. præceptis figuralibus, & timore, & propter immoderatas euagationes terminis. i. limitibus preceptorum circundedit. Et quia motus hominum misso mediatore compescuit, addit.

b *Posui vectem.* Christum qui ostia. i. præcepta agendo solidauit, & amplius mare non procedit, vnde addit. Mare vidit,
B & fugit.

Et hic. Fracta vnda in se reliditur, cum nequitia victa ab ipso qui egit, accusatur.

c *Vsque huc venies.* Quia nimirum iudicii occulta mensura est, & quando persecutionis procella prosiliat, & quando quiescat, ne aut exagitata electos non exerceat, aut non moderata in profundum mergat.

d *Et hic.* Cum notitia fidei vsque ad prosequentes extenditur, turbati maris tumor sedatur, ibique fluctus suos mare frāgit, quia ad cognitionem veritatis veniens omne quod nequiter egit erubescit. Sed quia idcirco hoc ad beatum Iob dicit, vt de tot virtutibus gloria cordis eius premeretur, hæc moraliter etiam differantur.

e *Quis conclusit.* Mare est cor nostrum furore turbidum, rixis amarum, elatione tumidum.

f *Quando erumpebat.* Vulua prauæ cogitationis adolescentia est, de qua dicitur. Sensus, & cogitatio humani cordis, prona est in malum ab adolescētia sua. Solus autem dominus ostiis mare concludit, quia prauis motibus cordis claustra inspiratæ formidinis obiicit.

g *Cum ponerem.* Tumultuosum cogitationibus cor nostrum nube vestitur, quia ne in æternam quietem pure conspiciat, inquietudinis suæ confusione tenebratur.

h *Et caligine.* Quia a contemplandis sublimibus, adhuc tenebris sensibus suæ infirmitatis ligatur. *Circundedit illud.* Terminis suis dominus hoc mare circundat, quia cor nostrum adhuc corruptionis suæ molestia, & cura turbulentum, sub mensura contemplationis humiliat, ut licet plus appetat, vltra tamen quam sibi conceditur, non ascendat. Vel quia il-
C licitos motus cordis respicit, & in quibusdam eos a consensu prohibet, in quibusdam etiam a delectatione restringit. Nimirum furenti mari terminos imponit, vt nequaquam in opere exeat, sed intra sinum mentis tentationum submurmurans se unda collidat. *Posui vectem.* Per ostia virtutes, per vectem robur charitatis accipimus. Hæc itaque ostia. i. virtutes, mare sæuiens dissipat, nisi ea ex occulto mentis opposita charitas

k *Et ostendisti.* Locus auroræ est perfecta claritas visionis internæ. Locum suum aurora considerat, quando sancta ecclesia ad contemplandam conditoris speciem flagrat. Bene autem post ortum locum proprium auroræ ostendisse se perhibet, quia futuræ retributionis beatitudinem priusquam ipse per corpus innotesceret, in paucorum mente continuit.

l *Et tenuisti concutiens.* Extrema terræ dominus tenuit, quia in fine seculorum, ad destitutam iam, & alienigenis regibus subditam synagogā venit. Atque ex illa impios excussit, quia fidei prædicamenta renuentes, etiam a carnalis sacrificii gloria repulit. Vel extrema terræ tenuit, quia legisdoctores deserens, & excutiens. i. fortiter damnans, piscatores sumpsit. Recte autem extrema terræ concussit, & tenuit, quia cum infirma corda humilium pio timore terruit, nequaquam ea distri E ᵹcto iudicio dereliquit, & quia extrema Iudææ in Apostolis tenuit, ex ea impios excutit, quia Scribas, & Pharisæos impietatis suæ merito exigente reprobauit, vnde adhuc sequitur.

m *Restituetur vt lu.* Dominus plebem Israeliticam lutum reperit, quam obsequiis Gentilium deditam in Aegypto seruientem lateribus inuenit, quam dum cognitionis suæ scientia impleuit, dum in prophetia clausum continuit, quicquid de se veritas in fine reuelauit, quid aliud, quam seruandi mysterii signaculum fecit? Sed dum post diuina secreta plus terram, quam veritatem dilexit, ad lutum Aegypti redit. Lutū se post signaculum in oculis veritatis exhibuit, cum per impietatis malitiam accepti verbi mysteria perdidit, & terrena sapere elegit.

✲Cat. Græc. Aut tu sumens lutum terræ, formasti animal? & ad loquendum aptum posuisti illum super terram?

✲Olym. Seuer. Isidorus, & Chrysost. Vtroque nomine Deum admiror, vel quod corruptioni obnoxium humanum corpus conflauit, vel quod in ipsa corruptione vim, ac sapientiam suam expresserit.

n *Et stabit sicut vest.* Grossiora vestimenta cū induta fuerint F quia induētis membris bñ applicata non inhærent, stare referuntur. Iudæa igitur circa notitiam veritatis stetit, quia seruire se domino ostendit: sed adhærere ei p charitatis intelligentiam

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et hic confringes. *quia fluctus maris confringuntur ad rupes in littore existentes.*

2 Nunquid post. *Hic consequenter ostenditur immensitas diuinæ sapientiæ, & potestatis in aere, cum dicitur.* Nunquid post ortum tuum præcepisti diluculo. *ut appareret sic ordinate in aere secundum dispositionem tuam.*

3 Et ostendisti auroræ. *vt sic appareat in diuersis locis secundum varium ortum solis in æstate, & hyeme, & temporibus mediis. Dicitur autem diluculum principium diei, quando primo incipit lux solis apparere. Aurora vero quando lux solis procedens irradiat vapores existentes in aere in orientali parte. Omnia ista præmissa sunt ad ostendendum insufficientiam ipsius Iob ad comprehensionem diuinorum operum, & per consequens quod non sit idoneus ad disputandum cum Deo.*

4 Et tenuisti. *Hic consequenter ostenditur immensitas diuinæ sapientiæ, & potestatis in quibusdam effectibus diuinis in elementis, & primo in terra, dicens.* Et tenuisti concutiens extrema terræ. *i. faciens terræmotum tua virtute in quo concutiuntur exteriores partes terræ.*

5 Et excussisti. *quia aliquando terræmotus fit a Deo ad punitionem impiorum.*

6 Restituetur vt lutum. *Lutum. n. diuisum cito reunitur, sic si aliquando per terræmotus fit aliqua scissura, cessante terræmotu recluditur.*

7 Et stabit sicut vestimentum. *Quod stat in integritate sua postquam est excussum, sic & terra post talem concussionem per terræmotum.*

Aufe-

MORALITER.

1 *Hic confringes tumentes fluctus.* confractio fluctuum est mutua contentio superborum.

2 *Nunquid post ortum tuum præcipisti dilucu.* subintelligitur, sicut ego præcepi, & similiter in sequentibus. Diluculum autē est diei principium, propter quod primi credentes Christo significantur per ipsum. Ergo Christus post ortum suum diluculo præcepit, quando discipulos ad prædicandum misit. Et auroræ locum suum ostendit, quando matrem suam super angelos collocauit. Et extrema terræ concussit, quando principes orbis, fidei subiugauit. Et impios excussit, quando per Romanos populum Iudaicum captiuauit.

gentiam noluit. Vbi aperte subditur.

A a *Auferetur ab impiis lux sua.* Quia dum credere veritatem renuunt, cognitionem legis in perpetuum amittunt. Scriptum est.n. *Excaeca cor populi huius, & aures eorum agg.* Et quia de operibus legis se extulerunt, subditur.

Esa.6.c. b *Et brachium excelsum.* Excelsum brachiũ conteritur, quãdo predicata fidei gratia supba legis operatio reprobatur. Possunt & aliter hæc omnia dici, vt sequitur.

a vestimẽtũ. Auferetur ab impiis lux sua, & brachiũ excelsũ cõteret.
(a ¶ Alias confringetur.) 1 2
b (a ¶ Vt ego propter hominem retrahendum in infernum.) (b ¶ Hæc sunt profunda maris.)
c Nunqd ingressus es ꝓfundum maris, & in nouissimis abyssi 3
d (a ¶ Ad singula loca electorum.) 4
e deambulasti? Nũquid apertæ sunt tibi portæ mortis, & ostia te 5 6
f nebrosa vidisti? Nunquid cõsiderasti latitudinẽ terrę? Indica mi 7
g hi si nosti omnia, in qua via habitet lux, & tenebrarum quis lo- 8 9
h cus sit, vt ducas vnumquodque ad terminos suos, & intelli- 10
i (a ¶ Non debet extolli in his quæ agit qui nescit quomodo huc venit, vel quomodo, vel quando exibit.) 11
K l gas semitas domus eius. Sciebas tunc quod nasciturus esses,

Allegorice. *Concutiens ex.* Res cõcussa huc, & illuc agitur, sic Iudæa fuit, per alios dicẽs, quia bonus: per alios, non, sed seducit turbas. Vel terra est ecclesia cuius extrema domus sub antichristo concutit, & tamen tenens non deserit, a qua tunc impii cadent, qui specie tenus intus sunt, & q. signaculum sunt dum fideles uidentur ad lutum quod ante fuerunt, redeunt.

Et stabunt. i. in malo persistent.

B *Sicut vestis.* i. breui tempore, quia cito ueterascunt, Vel stare vt vestis dicitur, vt non posse stare monstretur, quia uestis induta per corpus tensa videtur, exuta complicatur, ita q. in ecclesia stat, exutus iacet abiectus, hęc autem obscura iam aperit dum dicit.

Auferetur lux. i. simulata, vel vera fides, quam male viuendo tenuerant, & tunc.

Brachium. eius. i. Antichristus ipse conteretur. vel homines saltem in extremis timore concutit, & cõuersos tenet, & impios motus ab eis excutit, & culpæ vindictam mors comitatur, in qua homo qui erat signaculum, & imago Dei lutum fit. Et hoc lutum vsque ad resurrectionem perdurabit, vt vestis exuta, & inanis a spiritu, hæc pœna specialis est superbię, sed quia communis, ideo proprium eius additur.

Lux tollitur. i. gloria vitæ, & celsitudo cordis conteritur, sed in morte iustis est lux.

c *Nunquid ingressus.* Acsi diceret. Vt ego qui non solum mare. i. seculum per assumptam carnem, & animam petii, sed etiam per eam, sponte in morte positam, vsque ad vltimum profundum descendi.

✠ Metho. Multi in abyssum descenderunt, vt quasi vincti tenerentur, solus Christus Dominus illud ambulauit.

✠ Chry. & Iul. Gesta hęc sunt quando in infernum Dominus descendit vt, qui illic erant spiritibus prædicaret.

✠ Theop. Alex. Splendorem quo iis qui in tenebris, & in umbra mortis sedebant, sese ostendit, commemorat. quando autem dicit, inhorruerũt, admirationem declarat. Nam & animarum, quæ illuc delapsæ erant, domicilium diuinitatis suæ luce compleuit.

d *Et in nou.* Sicut aquarum abyssus nulla nostra uisione cõ-

C ꝓhenditur, ita occulta inferni nulla a nobis cognitionis sẽsu penetrantur. In nouissimis ergo abyssi, Deum deambulare, D est in loco suę damnationis nil suæ retentionis inuenire. Deambulare quippe est non constricti, sed liberi.

e *Nunquid aper.* Portæ mortis, potestates sunt aduersæ, quas descendens dominus aperuit, quia eorum fortitudinem moriẽdo superauit, quę appellatione alia tenebrosa ostia vocantur, quia dũ per occultationis suæ tenebras non uidenť, deceptis mentibus viam mortis aperiunt quæ tenebrosa ostia dominus videt, qa immundorum spirituum fraudulẽtam malitiam, & respicit & premit, & nos videre facit, vt caueamus. Vel tenebrosa ostia dominus videt, cum claustra inferni penetrans crudeles spiritus perculit. *Moraliter.* vel in profundum. i. corda prauorum etiam desperatissimorum Deus intrat, & compungit, & vitia quasi fluctus calcat, vnde confessio nascitur, & portæ. i. cogitationes prauæ domino aperiuntur: & sic intrat, & ostia. i. latentia mala quibus destructis virtus dilatat prius angustos, quę latendo cõsideranda est, quia aduersis pressa latet, sed Deus videt. Vel considera quam lati sunt iusti, & desine de te gloriari. Sed ad id quod dictum est supra in alia sententia reuertamur, & dicamus, quia ideo hoc additur, quia post mortem, & resurrectionem eius ecclesia creuit, vnde ait.

E

M

f *Nunquid considerasti.* Dum.n. dominus angustias mortis petiit, fidem suam in gentibus dilatauit, acsi diceret. Perpende quod pertuli, & pensa quod emi. Ne conqueraris de verbere, dum nescis quæ tibi præmia maneant in retributione.

g *Indica mihi si nosti.* Iustitia lucis nomine, iniquitas per tenebras designatur. Et est sensus. Si plenam scientiam te habere suspicaris, dic cuius mentem veniens impleat.

h *Et tene.* i. iniquitas in quo cæca perduret.

i *Vt ducas.* i. ut diiudices si vel is qui nunc iniquus cernitur in iniquitate vitam finiat, vel is qui iustus cernitur, extremitatẽ vitæ suæ cum iustitiæ protectione concludat.

K *Et intelligas.* i. discernas cui bona actio perseuerans, æternã mansionem prestet in regno, vel quem vsque ad suum terminum sua actio constringens, in æternum damnet supplicium. Domus quippe pro mansione ponitur. Semita pro actione quæ ad domum ducit. De tam valida autem quæstione requiritur, quæ ab hostibus omnino ignoratur, vt aliorum finẽ cognoscere non valens, idem de suo sentiat.

l *Sciebas.* Acsi diceret aperte quid mirum si terminum non intelligis qui nec initium comprehendis? Vel sciebas. s. vt ego, qui me nasciturum noui, quia & ante eram vt Deus, sed quia homo tunc esse incipit cum in ventre nascitur, se nasciturum nescit. Cur ergo homo de flagellis queritur, si qui præsciuit ad ea natus est?

Nun-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Auferetur ab impiis. *quia aliquando pereunt in terræmotu, ut prædictum est.*

2 Et brachium. *i. potestas superborum, qui aliquando in terræmotu opprimuntur.*

3 Nunquid ingressus es. *Hic ostenditur propositum in effectib. qui fiunt in aquis, cum dicitur.* Nunquid ingressus es. *ad uidẽdum ea quæ ibi latitant.*

4 Et in nouissimis abyssi. *i. in remotissimis partibus oceani, vbi nullus vnquam nauigauit.*

5 Nunquid apertæ sunt. *i. inferni, quia sancti describuntur esse sub aquis in inferioribus terræ.*

6 Et ostia. *Idem notatur per tenebrosa ostia, quod per portas mortis.*

7 Nun-

7 Nunquid considerasti. *quæ secundum astrologos accipitur ab austro in aquilonem, ubi nullus unquam hominum potuit transire ab vno termino in alium, quia torrida zona intermedia, est impertransibilis propter excessum caloris.*

8 Indica mihi. *Hic ostenditur propositum in effectibus qui fiunt in aere, inter quos primum locum tenet diffusio lucis de die, & tenebrarum de nocte, & quantum ad hoc dicitur.* Indica mihi si nosti. *q.d. tu uideris hoc sentire in eo quod uoluisti cum Deo disputare.*

9 In qua via. *i. naturam, & processum ipsius.*

10 Vt ducas vnum. *omnia enim inferiora per effectum lucis solis, & stellarum generantur, & per subtractionem eius quod fit in tenebris corrumpuntur, & sic ad suos terminos deducuntur.*

11 Sciebas tunc. *quasi dic. non, quia cognoscere præsupponit esse.*

Et

MORALITER.

1 *Auferetur lux sua.* nam a Iudæis ablata est cognitio legis vera.

2 *Et brachium.* quia templum in quo confidebant Iudæi, fuit destructum.

3 *Nunquid ingressus es.* Per maris profundum intelligi potest cor impii m. Esa. 57. b. impii quasi mare feruens. Igitur Deus ingreditur maris profundum, quando conuertit ad se cor prauum. 5 *Nunquid apertæ sunt.* sicut aperta sunt mihi ad inferos descendenti, & subintelligitur non, & similiter in similibus præmissis, & sequentibus.

7 *Nunquid consi. derasti latitudinem.* sicut ego qui per latitudinem terræ gentes ad fidem vocaui.

8 *Indica mihi si nosti.* q.d. tu nescis, sed ego scio in quo habitat lux gratiæ, & tenebrę culpę, per quas iusti ducuntur ad gloriam, & reprobi ad pœnam.

11 *Sciebas tunc quod nasciturus esses.* Christus autem inquantum Deus præsciuit se temporaliter nasciturum, & huius vitę ordinem, & modum.

Nun-

A a *Nunquid ingressus.* In niue, vel grandine, frigida ac dura intelligenda sunt corda prauorum, quæ dominus præparauit in tempus hostis, in die pugnæ, & belli, vt cum aduersarius noster diabolus tentare nititur, eorum moribus quasi suis cōtra nos armis vtatur, vel quia dominus multos electos intra prauorum vitam nouit repositos, quia de talib. sanctos facit. In niue, vel grandine thesauros habere se phibet. Acsi diceret. Nulli te de opib. pręferas, qui de his quos ituetis, ad huc per culpā frigidos quantos operatores iustitiæ, & defensores rectæ fidei sim facturus ignoras, quod qa p ad uentum mediatoris agitur. Sequitur.

B ✱ Nicetas. Niuem, & grandinem tum aduersus hostes, tum cū in nonnullos uult animaduertere, solitus est adhibere.

sonuit: vnde & apostoli filii tonitrui vocati sunt. D

Mar. 3. b

f *Vt plueret su. te.* Diuiso æstu, deserta absque homine terra, compluitur, quia dispersa in Iudææ regionib. persecutione fidelium derelicta dudum, & quasi ab infusione rationis aliena, prædicationis guttis Gentilitas irroratur. In qua quia legislator non fuit, & qui rationabiliter Deum quæreret non fuit, qua si homo nullus fuit.

✱ Chrysos. & Olym. Ex quo perspicitur Deum feris prouidere dū nulla adhibita industria solitudo herbescit.

g *Vt im. inu. & d.* Inuia Gentilitas fuit ad q̄ via Dei verbo non patuit. Desolata uocata est, vel ratione consilii, vel fructu boni operis dedit vehementissimo imbri cursum, & viam sonantis tonitrui, vt in deserto plueret, & impleret inuiam, & desolatā, & produceret her

¶ De malis fiunt nix, idest candidi, & grando hostem feriens, & ideo nulli te præferas.

a & numerum dierum tuorum† noueras? Nunquid ingressus 1
es thesauros niuis, aut thesauros grādinis aspexisti, quæ præ- 2 3
b parauí in tempus †hostis, & in diem pugnæ, & belli? per quā 4
c viam spargitur lux, diuiditur† æstus super terram? Quis de- 5 6
e dit uehementissimo imbri cursum, & viam sonanti tonitrui 7
f vt plueret super terram absque homine ī deserto, vbi nullus 8
g mortalium commoratur, vt impleret inuiam, & desolatam, 9
h & produceret herbas virentes? Quis est pater pluuię, vel quis 10
i K genuit stillas roris? De cuius utero egressa est glacies, & † gelu 11 12 13

[Interlinear glosses: ¶ Frigoris. ¶ Duritiam. ¶ Ve. ostiis. a ¶ Vt per ea nos impugnet, & purget. ¶ Nisi ego. d a ¶ Quanto crescit persecutio, tanto & prædicatio. ¶ Vehementissimus est qui facit omnia quæ hic sunt sperni, æterna diligi. b ¶ Vt cor pungat. c ¶ Datiuus est. a ¶ Vt facit imber, & tonitruus. b ¶ Quæ est. a ¶ Adhuc gratia Dei altius commendatur. a ¶ Qui in tenebris huius uitæ nos infundit.]

nimorum. aruſtiæ.

† Eurus uentus orietalis.

† pruinam.

b *Per quam viam.* Ipse est uia qui ait. *Ego sum via:* per hanc viam spargitur lux, quia per eius pœnitentiam Gentilitas illustratur. Spargitur autem dixit, quia non angustata, sed late fulgens lux prædicationis emicuit.

c *Diuiditur æstus.* Sparsa luce æstus diuiditur, dum dona spiritus dispariliter quib. accendantur singuli accipiūt, vel post quam lux spargi dicitur, diuiditur æstus super terram, quia cum lux prædicationis inclaruit, mox a perfidorum cordibus ardor persecutionis exarsit, vbique sparsus. Vel iustitia est lux, quod spargitur nō est continuum: ita in hac vita lux, dum hæc scimus hæc nescimus. Sed dic qua via. i. quo ordine iustitiam in cordibus infundo, cum modo hac, modo illa virtute impleo. Nescis spiritus vn̄ veniat, vel quo vadat. Contra lucem mox æstus tentationis surgit, qui diuiditur, quia alius hoc, alius illo vitio tentatur sibi vicino.

d *Quis de. ve.* Diuiso æstu, cursum vehementissimo imbri dedisse, est inter persecutionis angustias prædicationis impetum roborasse. Hic imber est aliquando, sed cursum non habet, quia prædicatio ad aures uenit, sed cessante interna gratia, ad corda audientium non pertransit.

✱ NICETAS. Alii uero. Quis præparauit diluuio aquæductum.

e *Et viam so.* Per tonitruum p̄dicatio superni terroris accipitur, quē dum percipiunt humana corda quatiunt. Tonitruus ēt dr̄ Christus, qui ex patrum conueniente prophetia quasi concursione nubium nobis prolatus est, qui terribiliter in sonuit;

bas virentes. i. exteriori prædicationi internam aspirationem contulit, vt corda Gentilium arescentia virescerent, clausa patefierent, inania complerentur, infœcunda germinarent. E
Vel quisque qui aure nō corde verbum Dei accipit, terra deserta est, quę non habet hominem. i. sensum rationis, uel si aliquando est, non ibi commorat', sed & tales compungit Deus & implet, & illi fructum reddunt. Hoc loco autem herbas virentes, sanæ doctrinæ scientiam, uel congruas operationes accipimus.

h *Quis est pa.* Pater pluuiæ dominus dicitur, quia superna p̄dicatio non de nostro merito, sed de eius gratia generatur. Stillæ sunt prædicatores, quando. n. prædicationem temperant infirmis, quasi rorem tenerum aspergunt. Quando vero ea quæ de supernis sentiunt, virtute qua præualent loquūtur, quasi vbertim manantem pluuiam fundunt.

i *De cuius.* Dicto qua gratia uocata est Gentilitas, subdit: q̄ districtione Iudęa repulsa est, quia si est misericordia, est & iudicium, in gelu. n. & glacie, torpore perfidiæ constricta accipimus corda Iudæorum, qui veniente domino feruorem fidei, & charitatis amiserunt, & a secreto gratiæ sinu proiecti, quasi glacies de vtero creatoris egressi sunt.

✱ Olym. Aerem cęlū appellat. Chry. vocabulū partus vsurpat, ut harum rerum primus, & solus auctor declaretur, rerumq; opificia antequam ipsæ secernerentur, extitisse demōstraret.

✱ Cat. Græc. addit: faciem autem impii quis tabefecit.

K *Et gelu.* qa Iudæos quos naturaliter bonos cōdidit iusto iudicio F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et numerum dierum.* qui non potest sciri determinate ab aliquo homine nisi ex diuina reuelatione, cum nihil incertius sit mortis tempore. Consequenter procedit ad effectus qui sunt in medio interstitio aeris, di.

2 *Nunquid ingressus es thes.* Thesauri niuis dicuntur exhalationes humidæ, ex quarum congregatione generantur niues, & etiam grandines, quando congelantur frigore.

3 *Quæ præparaui in tempus.* Idest, ad punitionem hostium in bellis. Hoc modo fuit debellatus Sisara cum exercitu suo, vt habetur Iudi. 4. & Philisthæi orante Samuele, vt habetur 1. Regum 7. Et quia post tempestatem sequitur serenitas, ideo subditur.

4 *Per quam viam.* quantum ad sui claritatem in aere.

5 *Diuiditur æstus super.* quia ad diffusionem lucis sequitur intensio caloris. Consequenter procedit ad effectus uentorum, quibus impelluntur nubes, & pluuiæ, dicens.

6 *Quis dedit vehementissimo. absque.* hoc habet ex impetu venti cum propellentis, sed impetu venti vlterius reducitur in dispositionem diuinam, quæ non est ad plenum inuestigabilis a nobis.

7 *Et viam.* dicit viam, quia sonitus tonitrui nō est sicut rei permanentis in vno loco, sed transeuntis de loco ad locum, cuius causa finalis subditur, cum dicitur.

8 *Vt plueret.* quia pluuia communiter sequitur tonitruum.

9 *Super terram absque.* i. quæ non colitur ab aliquo homine, vt sic animalia syluestria haberēt herbam ad comedendum, ideo subditur.

10 *Et produceret.* & quia fecerat mentionem de utilitate pluuiæ, ideo subditur de causa effectiua ipsius, dicens.

11 *Quis est pater pluuiæ.* Ros autem & pluuia differunt tantū secundum paucitatem, & multitudinem materiæ, & consequens eadem est causa effectiua, differens secundum maius, & minus.

Differunt ros & pluuia.

12 *De cuius vtero egressa.* quæ est cā materialis ipsius, & loqt̄ ad similitudinem aīalium, in quorū gn̄atione vterus feminæ p̄parat materiam.

13 *Et gelu.* i. quæ causa ipsius effectiua, quia

MORALITER.

2 *Nunquid ingressus es.* homini. n. Deus ingreditur cum homines prius frigidi per ipsum feruidi efficiuntur, & sic ad bellum contra dęmones pręparantur, & sic in eis apparet per quam viam spargitur lux diuinæ claritatis, & diuiditur ęstus feruidę charitatis.

6 *Quis dedit vehementissimo. absque.* Christus, qui doctrinam apostolorum miraculis confirmando fecit efficaciter currere per mundum.

8 *Vt plueret.* i. super Gentilitatem in qua pauci, aut nulli rationabiliter erant viuentes, vt puta simulacris seruientes.

10 *Et produceret.* i. sanctas operationes.

11 *Quis est pluuiæ.* Deus qui dat pluuiam sanæ doctrinæ, & rorem consolationis internæ.

12 *De cuius vtero.* ipsius Dei qui dat timorem filialem fluxum concupiscentię restringentem.

A dicio per eorum malitiam frigido a se exire permisit. Cęlum antiqui fuerunt patres, de quorum progenie hi frigidi processerunt, quos Deus genuisse dicitur, quia cum bonos condidisset, iuste eos ꝓpter malitiam a se exire permisit. Vel glacies, & gelu est Sathan, qui de calore secretorum Dei malitia frigidus exiuit, ipse gelu de cęlo est conditus q in cœlestib. conditus a summis ad ima cecidit frigore corda sequaciũ cõstricturus, qui aquas. i. apostolos in sui similitudinem qui lapis est durat, cuius consilia fraudulenta a seductis nequeunt cognosci. & hoc est. *Et su. ab.* aliud extra patet, aliud intus latet: bona est persuasionis eius species, quasi solida desuper glacies, sed profunda malitia subtus est.

¶ Dum gentes mollescunt, Iudæi durescunt, quod occulto agitur iudicio. unde Apostolus. O altitud. &c.

a de cœlo quis genuit? In similitudinem lapidis aquæ duran- 1
b tur, & superficies abyssi constringitur. Nunquid † con- 2 3
c ¶ Vt ego.
d iungere valebis micantes stellas Pleiades, aut gyrum arctu- 4 5

a *In similitudinem.* Aquas apostolos, lapidis nomine Gentiles accipimus. Et est sensus. Illa mollia, & penetrabilia fidei corda Iudęorum, in sensibilitatem vertuntur gentium. Sed quia ex occulto Dei iudicio fiunt, sequitur.

b *Et superficies.* Quia superiecto quodam ignorantiæ nostræ velamine, incomprehensibilitas diuini iudicii humanæ mentis oculo nullatenus penetratur.

Moraliter. B *De cuius ute.* Dum mentẽ hominis Deus in suo timore format, concipit: dum ad apertas uirtutes prouehit, gignit: sed si extolluntur, relinquit: & frigidi de vtero exeunt. i. a uisceribus pietatis. Hæc egressio in iudicio, quia modo tolerat eos in sinu ecclesiæ, vnde Iob humiliari debet. Cęlum est eloquium Dei, cuius scientiam sæpe dat Deus, sed qui inde superbit in ipso eloquio cæcatur, & duratus ad ima corruit, & alios constringit: hos Deus gignit, non quod culpam faciat, sed quia ab ea non liberat: sed quia relicta vera imago virtutis tenet̃, pro laude hominum aqua in similitudinem lapidis duratur.

Et sup. abyssi. Aqua per glaciem in superficiem durescit, sed intus fluida est: sic corda eorum fluxa, foris per hypocrisim se fortes ostendunt imitatores fortium, vel compluta terra, semen luxuriæ, & in herba de utero. i. secreto gelu. i. tentationes producit, vt quo tardius, per humilitatem fructus surgat vberius, & cum in cœlo sit mens, solis æternis intenta frenatur, gelu humanæ infirmitatis. Si tamen has tẽtationes opprimit, & se in quodam rigore uiuendi componit, vt si intus fluxæ cogitationes lacescunt, ad consensum operis non trahant, sed quadam duritia prẹmantur, & abyssum cordis fluctuantem superductus rigor premit. Vel glacies, & gelu præsentis uitæ aduersitas quæ sanctos comprimit, vt valentiores sint in æstate æterna, & quia sola prospera soluunt: aduersa solidant. Aquæ in similitudinem lapidis durantur. i. infirmus ꝑ tolerantiam iam passiones Christi imitatur, & quia exterius pressus melius interna custodit, superficies abyssi constringitur. i. mens ad conseruanda profunda dona aduersitatib. munitur, vt Paulus ne in laudibus difflueret, aduersa tolerans arcana sua texit. Ro 11. d.

c *Nunq. coniun.* Constat hoc nullum hominem posse, sed tñ de his Iob interrogatur, vt humilis ad Deũ refugiat, qui solus hoc posse ostenditur. Pleiades a pluralitate vocatæ sunt, q̃ & vicinæ sibi, & diuisæ sunt, per quas quæ septem sunt sanctos (Pleiades a πλεῖον.)

C omnes denũtiat, qui inter vitæ præsentis tenebras spũs septiformis gratiæ nos lumine illustrant: qui a mundi origine usque ad eius terminum diuersis temporib. missi quasi disiuncti sunt, & coniuncti per intentionem mentis, dum unum ꝑdicant. Acsi dicat. *Nunquid coniungere valebis mi. stel. Ple.* sicut ego qui unus omnia impleo, & vnitatis sensu electorum mẽtes coniungo? D

d *Aut gyrum.* In arcturo qui per gyrum suũ nocturna spatia non casurus illustrat, nequaq̃ particulatim edita vita sctõrũ, sed tota simul ecclesia designatur, q̃ fatigationes quidem patitur, nec tamen ad defectum proprii status inclinatur. Gyrum laborum tolerat, sed ad occasum cũ temporib. non festinat, sed illa stante nox mundi finitur. Hũc gyrum quandoque dominus dissipat, quia labores ecclesię ad requiem permutat, tunc Pleiades plenius iungit, quia tũc sancti oẽs, visionis sibi specie copulabuntur, qñ in fine seculi ecclesia ab his quos nunc sustinet laborib. soluet̃. Habemus adhuc quod de stellis Pleiadib. atq; arcturo aliud sẽtiamus. Pleiades quippe ab oriẽte, arcturus vero ex parte aquilonis surgit. Quocunque autem se per gyrum arcturus verterit, Pleiades oñdit & cum lux diei iam vicina efficitur, stellarum eius ordo distẽditur. Potest igitur per arcturum qui a plaga frigoris nascitur, lex: per Pleiades vero quæ ab oriente surgunt, testamẽti noui gratia designari: quasi. n. ab aquilone lex venerat, q̃ tanta subditos rigiditatis asperitate tenebat. Nam dum pro culpis suis alios præciperet lapidib. obrui, alios gladii morte mulctari, plaga torpens velut a sole charitatis aliena ꝑceptorum suorũ semina plus ꝑmebat ex frigore, q̃ ex calore nutriebat. nec mirum ꝙ per arcturi septem stellas testa. vetus exprimitur, quia & in veneratione legis dies septimus extitit venerabilis, & ꝑ hebdomadam integram constituti sacrifici i uota tendebantur. Pleiades vero, q̃ sicut superius dictum est septem sunt, testamenti noui grãm tanto apertius indicãt, quãto cũctr liq do cernimus, qđ ꝑ illam fideles suos spũssanctus septiformis muneris lumine illustrat. Quaque igitur acturus se vertat, Pleiades sꝑ oñdit, quia per oẽ quod testamentum vetus loquitur, testamẽti noui opera nuntiantur: sub textu. n. literæ tegit mysterium prophetiæ. Redemptor aũt nr̃ in carne veniens Pleiades iunxit, quia operationes septiformis spũs simul in se cunctas, & manentes habuit. Nullus vero hominum operationes sãctispũs oẽs simul habuit, nisi solus Dei mediator, & hoium cuius est idẽ spũs qui de patre ante secula processit. Dum vero Pleiades iungit, arcturi gyrum dissipat, quia dũ semetipsũ factum hominem habere cunctas sctispũs operationes innotuit, in testamento veteri literæ laborem soluit, vt fidelis quisque iam cũ libertate spũs illud intelligat, cui prius in formidine inter tot discrimina seruiebat. Audiat itaque beatus Iob. *Nunq. const. valeb. &c.* Acsi aperte diceretur. Habere quidẽ lumina quarundam virtutum potes, sed nunquam exercere simul omnes operationes sanctispiritus sufficis. Aut etiam gyrum arcturi potes dissipare? Acsi diceretur. Et si iam quę recta sunt sentis, nunquid virtute tu etiam quæ in alienis cordibus laborem grossioris intelligentiæ destruis? Me itaq; cõsidera q carnalium stulta eligo, dũ me per carnis stultitiam manifesto, vt tanto magis hæc quæ putas tuarum virtutum fortia hu- E F

NICOLAVS DE LYRA.

quia influxus corporum cœlestium est causa effectiua omnium istorum, vt habetur 1. Meteororum, vbi dicitur quod tota elementaris regio contigua est lationi astrorum, vt omnis virtus eius gubernetur inde. Omnia autem prædicta hic posita sunt ad ostendendum, quod non sunt inuestigabilia ad plenum naturali ratione, licet. n. philosophi de causa istorum aliqua dixerunt in generali, tamen hoc fuit obscure, & imperfecte, vt frequenter dictum est supra, ideo subditur.

1 In similitudinem lapid. *Nec unquam fuit dictum perfecte a quocunque homine in speciali, & declaratum, quomodo res tam mollis, & fluida possit intantum solidari, & si aliquis esset qui non uidisset nullo modo crederet dicenti, sicut & de motu ferri sursum ad magnetem contra naturam suam, & ideo quia causa talium determinata ignorat̃, dicitur quod habent hoc a tota specie. i. a proprietate consequente speciem, sed quæ sit illa proprietas determinate nullus dicit.*

2 Et sup. abyssi *i. oceani.*

3 Constringitur. *quia in partibus aquilonaribus quæ sunt ualde frigidæ, superficies eius prope ripas aliquando congelatur.*

4 Nunquid coniungere. *Hic consequenter ostenditur immensitas diuinæ sapientiæ, & potentiæ in corporibus cœlestibus, in quibus unum est mirabile, quod stellæ fixæ habent situm, ita determinatum, & motum, quod nunquam appropinquant sibi adinuicem magis uno tempore, quam in alio, & quantum ad hoc dicitur.* Nunquid coniungere valebis micantes stellas Pleiades. *Circa quod sciendum, quod Pleiades septem sunt stellæ adinuicem ualde propinquæ, & a uulgaribus hominibus uocantur gallina cum pullis suis, & quamuis sint multum propinquæ in situ, nunquam tamen coniunguntur, & adhuc minus possunt coniungi aliæ stellæ, quæ magis distant abinuicem.*

5 Aut gyrum. *Arcturus est quædam constellatio quæ voluitur circa polum arcticum, & uocatur maior Vrsa cuius circumitus non potest impediri nisi a solo Deo. Aliud autem mirabile in cœlo est in motibus planetarum, & maxime in motu Veneris, quia aliquando oritur ante solẽ quasi deserta a sole, velociorem motum versus orientem habente, & secundum hoc uocatur Hesperus, siue stella matutina, siue lucifer, aliquando autem oritur post solis occasum quasi deserens ipsum uelocius mota uersus orientem, & sic dicitur vesperus, & quantum ad hoc dicitur.* Nun-

MORALITER.

4 *Nunquid coniungere valebis.* i. patres noui testamenti, & veteris, quos solus Deus coniunxit in fide mediatoris. *Aut*

5 *Aut gyrum arcturi poteris.* Idest, cœtum apostolicum, quem Deus quodammodo dissipauit, quando per orbem eos ad prædicandum dispersit. 2 *Nun-*

A humilies, quāto nec vestigia meæ infirmitatis comprehēdis.
✱ Chrys. quę necessitas astra illa perpetua societate cōiūxit.
✱ Basil. in Esaiam. Certū est Orionem in sacra scriptura vocari duarum, & viginti stellarū coitionem cui Bootes est nomen. Ex q̄bus quatuor tertiæ magnitudinis, nouē quartæ, nouem reliquas quintæ esse confirmant. Et quidem in aquilonari parte est illa sita sydérum congeries, quæ Scriptura quasi esset corpus, vnum Orion est nuncupata.
✱ Cat. Græ. an aperies Mazuroth in tempore suo.
✱ Nicetas. aut zodia cum intelligit, aut, vt alijs placet voce Hebræa Canem cœlestē.

a ri poteris dissipare? Nunquid produces †luciferum in tempo- 1
b re suo, & vesperum super filios terræ consurgere facies? Nun- 2 3
c quid nosti ordinem cœli, & pones †rationē eius in terra? Nun- 4
d quid eleuabis ad nebulā vocē tuā, & impetus aquarum operiet 5 6

a ¶Scilicet vt me: ne ergo de tua passione mireris. b ¶Post vocem miracula addit. ¶Alias reuerentia. ¶Vt mihi.

e te? Nunquid mittes fulgura, & ibunt, reuertentia dicent tibi 7

a ¶In sensibus, vt sic viuat, sicut sonat.

f adsumus? Quis posuit in visceribus hominis sapientiā, vel quis 8 9

a ¶Penetrandi inuisibilia. ¶Qui somnum excutit, vt horas noctis, id est merita peccatorum dijudicet, & increpet: qui & se prius alis excitat. 10

g dedit †gallo intelligentiā? †Quis enarrabit cęlorum rationem 11 12

B ✱ Cat. Græ. Et Hesperum in coma sua deduces eum.
✱ Nicetas. comam claritatem intelligit.

a *Nunquid produces, &c.* Pater in tēpore suo luciferū produxit, quia cum venit plenitudo tēporis, misit filiū suū, q̄ natus est ex virgine velut lucifer inter tenebras nostræ noctis apparuit: q̄a fugata obscuritate pc̄ti, æternū nobis mane nūtiauit. Quotidie electis lucifer oritur, & reprobis vesper. quia sermo Dei credentibus lux, inuidentibus tenebræ.

b *Et vesperum super filios terræ consurgere facies.* Vesperū super terræ filios cōsurgere Dominus facit, quia infidelibus Iudęorum cordibus dominari Antichristum eorum merito exigente permittit: qui idcirco a Domino huic vespero iuste subdūtur, quia sua sponte filij terræ esse volunt, terrena quippe, & non cœlestia requirentes, ac perspicienda luciferi nostri claritate cæcati sunt. Quod quia occultis iudicijs agitur, quæ in hac vita ab hominibus comprehendi non possunt, sequitur.

c *Nunquid nosti ordinem.* ordinem cœli nosse, est supernarum dispositionum occultas prædestinationes videre. Rationem eius in terra ponere, est ante humana corda talium secretorum causas aperire. Et est sensus: Cuncta quæ pateris, tanto
C tolerare patientius debes, quanto secretorū cœlestium ignarus, cur hæc pateris nescis.

d *Nunquid eleuabit in nebulam.* Vocem suā ad nebulā Dominus leuat, quando per prædicatorū suorum linguas ad caliginosa corda infideliū exhortationem format: cumq; aquarū impetus operit, dum bene agentia membra eius, turba resistentium populorum sæuitia premit. Per semetipsum ad nebulam vocem leuauit, quando persecutoribus multa figuris ænigmatū velata prædicauit. Ad hanc eleuationem vocis eum impetus operuit, quia contra illum mox sæuiens turba surrexit: vnde: *Nebula impleuit domum Domini.* id est, obscuritas. & ideo sacerdotes non possunt debitū ministerij peragere. D

e *Nunquid mittes fulgura.* Fulgura de nubibus exeunt, sic mira opera ex sanctis prædicatoribus ostendūtur. Vadūt fulgura cū prædicatores miraculis coruscāt, & superna reuerentia auditorum corda transfigūt. vnde: *Ad locum vnde exeunt flu. reuer. vt iterum fluant.* q̄a sancti a visu Dei propter nos exeunt, sed mox ad contemplationem recurrunt. Aliter enim prædicatio siccaretur, quia ibi sumunt quod propināt. Reuertentia vero dicunt, adsumus cum nō sibi, sed Dei virtutibus tribuunt quicquid egisse se fortiter cognoscunt. Vel mittuntur, & vadunt, cum a secreto contemplationis ad publicum operationis exeunt. Reuertuntur, & dicunt Deo, adsumus, quia post opera exteriora ad contemplationem recurrunt. E

f *Quis posuit in visceri. ho.* Galli prędicatores sunt, qui inter tenebras præsentis vitæ huius student venturam lucem prædicando quasi cantando nuntiare. Acsi diceret: In cor hominis humana sapientis, supernæ sapientiæ gratiā quis infundit? vel ipsis sanctis prædicatoribus, quis nisi ego intelligētiam dedit? vt sciant quando, vel quibus debeant venturū mane nūtiare.
✱ Cat. Gręc. Quis dedit mulieribus texturę sapientiā, aut variegatricē sciētiā. quis autem est qui numeret nubes sapiētia.
✱ Greg. Theolo. Textricis artis studium non est contemptum, neque superuacaneum in quo diuinæ sapientiæ extant impressa vestigia, cuius Deus se auctorem confirmat. F

g *Quis enarrabit cœlorum.* Sicut intelligēntię, ita & locutionis ☞ auctor

†planetas

†cū filiis suis, id est, stellis minoribus? 3. Reg. 8. b.

†Quis numerauit cęlos in sapientia, & la genas cœli, i. nubes plenas aqua descendere faciet. Ecclesi. 1. b.

Galli intelligentia.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nunquid produces. *id est facies oriri stellam Veneris.*

2 In tempore suo. *id est, ante ortum Solis tempore determinato.*

3 Et vesperum. *id est, eandem stellam.*

4 Super filios terræ. *post Solis occasum. q. d. non. Ratio enim huius varietatis in ortu eius, & similiter aliarum varietatum circa planetas ab homine non comprehenditur: licet enim ad saluandum talia apparentia astrologi posuerint in circumitione motuum planetarum ecentricos, & epiciclos, tamen non habetur ex hoc certitudinaliter, quod ista ab eis posita sint causæ talium varietatum, quia forsitan per alium modū prædicta apparentia æque bene, vel melius possent saluari. Aliud mirabile est, quod ex motu corporum cœlestium sequitur varietas effectuū in elemētis: quorū rōnes in cœlo præexistētes nō possunt ab hoībus plene comprehendi, nec ad effectus determinatos plene applicari. & ideo dicitur.*

Nunquid nosti ordinem cœli, &c. *quia in opinione vulgi tonitrua, & fulgura, quæ fiunt in aere ex corporis cœlestis influxu sunt magis mirabilia, quia terribiliora. ideo subditur.*

5 Nunquid eleu. *i. causabis vocem tonitrui qui in nube generatur.*

6 Et impetus aquarum operiet te. *quia ad tonitruum solet sequi magnitudo pluuiarum, quæ operit cœlum ne videatur a nobis.*

7 Nunquid mit. *i. dispones de eis ad voluntatē tuā, quasi essent in obedientia tua: omnia prædicta posita sunt ad ostendendū quod Iob indiscrete locutus fuerat di. Disputare cum Deo cupio, eo quod diuina sapientia ab homine non possit perscrutari, vt patet in effectibus prædictis.*

8 Quis posuit. *Postquam ostensa est immensitas diuinæ sapientiæ, & potentiæ in partibus mundi principalibus, hic consequenter ostenditur idem in animalibus; & primo quantum ad ea quæ pertinent ad cognitionem, secundo in pertinentibus ad nutritionem, ibi:* Nunquid capies. *tertio quantum ad generationem, in principio 39. capit. quarto quantum ad aliquorum animalium, & auium mirabilem conditionem, ibi;* Quis dimisit onagrum. *Inter animalia autem homo tenet principatum, & ideo ab eius cognitione incipit dicens;* Quis posuit in visceribus hominis sapien. *Id est in mente eius, quæ latet interius, sicut & viscera.*

9 Sapientiam. *Quia diceret; Solus Deus qui dedit sibi lumen naturale intellectus, per quod potest acquirere scientiam eorum, quæ possunt sciri, & inuestigari per rationem, & aliquando illustrat per specialem reuelationem, quantum ad ea quæ excedunt naturalem cognitionem. Deriuantur enim aliquæ prudētiæ ad animalia bruta, & aues ad aliqua opera determinata, sicut aranea ad faciendum telā, & auibus ad faciendum nidos, & sic de alijs; hoc tamen specialiter ostēditur in gallo, qui est auis nota, & domestica, cum dicitur.* 10 Quis dedit gallo int. *Qui sic horis in nocte determinatis cantat, acsi intelligeret horarum noctis distinctionem. Vocatur autem talis æstimatio naturalis in gallo, intelligentia, eo quòd procedit ab intellectu diuino. Et hoc etiam modo, opus naturæ dicitur opus intelligentiæ. vnde subditur.*

11 Quis enarrabit. *scilicet gallo,*

12 Cęlorum rationem. *id est motuum cœlestiū ordinem, vt sic determinatis*

MORALITER.

1 *Nunquid produces luciferum in tempore suo.* Dicunt aliqui Astrologi, quod lucifer, & hesperus sunt eadem stella, sic nominata, eo quod aliquādo apparet in mane, aliquando in vespere: & significat Dei filium, qui mane in suo aduentu primo apparuit, & secundo, tanquam ad vesperum apparebit.

3 *Nunquid nosti ordinem cœli.* Hunc ordinem Deus nouit, & rationem eius in terra posuit, quando militantem Ecclesiam ad similitudinem triumphantis instituit: propter quod eius filia nominatur.

6 *Nunquid eleuabis ad nebulam vocem tuam.* Hoc autem Dominus fecit, cum caliginem ignorantiæ ab Apostolis amouit: & tunc impetus aquarum, id est Spiritussancti donorum in suo corpore mystico ipsum operuit.

8 *Nunquid mittes fulgura.* Deus autem fulgura misit, quando discipulis auctoritatem prædicandi, & dæmones expellendi concessit, & reuersi ad eum cum gaudio dixerunt: Dęmones in nomine tuo subijciuntur nobis, Luc. 10. c.

9 *Quis posuit in visceribus hominis sapientiam.* Per hominem, & gallum prędicator doctus potest intelligi, cui Deus dat sapientiam, & notitiam temporum prędicandi.

11 *Quis enarrabit cœlorum rationem.* Christus dicit Ioan. 14. a. In domo patris mei mansiones multę sunt, secundum meritorum distinctionem.

auctor est Deus, quę cum se per speciem ostendet, cessabit;
A vel, modo narrat ce. ra. dum superna secreta electis insinuat.

✻ Cat. Græ. Cœlum quis in terram declinauit?& diffusum est, sicut terrę cinis.

✻ Olym. Tenuitatem declarat cœli, quod Isaias fumi simile esse dixit.

✻ Cat. Græ. Agglutinaui illud, sicut lapidi cubum.

† congregationem ✻ Chrys. Firmitatē, constātiam, figurāque posuit in conspectu.

† Psal. 146. ✻ Olym. Cubus quadrati habet basim. Is vero desinit in acutū, id est, extrema habet acuta. Tenuissimam cœli naturam sic inquit solidam effeci, tanquam cum lapide quis cubum coaptasset. quamquam scyphi in cœlum nonnulli figuram conferunt.

a & concentum cœli quis dormire faciet? † Quando † fundaba- 1 2
b c tur puluis in terra, & glebę compingebantur? Nunquid capies 3
d e leænæ prædam, & † animam catulorum eius implebis, quan-

a ¶Id est occultantur in suis cogitationibus dum opportunitas venit. Capti vero, alios magna fame esuriunt.

f do cubant in antris, & in specubus insidiantur? † Quis præpa- 4
g rat coruo escam suam, quando pulli eius clamant ad Deum 5 6 7
h vagantes, eo quòd non habeant cibos?

a ¶Quia charitas vnum cor ad multos diuidit. ¶Alias vagientes.

a *Et concentum cœli.* i. hymnos, & gaudia Angelorū a reprobis abscōdit: quod tamē latius innotuit, cū Christus apparēs,
B & indignos assumpsit, & eos q̄ digni videbātur exclusit: vnde quādo puluis, i. peccatores in terra, i. Ecclesia solidati sunt, & glebę, i. infusione spiritus vniti sunt charitate: vel glebę secundum diuersa merita, vt virgines, cōiuges, &c. Hęc autem Ecclesia spretis Iudęis gentes rapit, non suis, sed viribus Dei.

Moraliter. Quis enarrabit cœlorū ratio. Tunc autem cœlorum rationem Dominus narrat, cum semetipsum nobis quomodo electis spiritibus præsit insinuat. Tunc cœlorū rationem narrat, cum detersa mentis nostræ caligine clara se visione manifestat, & tunc concentus cœli dormit, quia apparēte in iudicio retributore operum, exhortationum verba iam cessabūt. Per concentum enim cœli, concors prædicantium sermo signatur: vnde & aperte ipsum resurrectionis tempus adiungitur.

b *Quando fundabatur.* Quæ adhuc futura sunt, quasi præterita dicit: fecit enim quę ventura sunt. Puluis itaq; tūc in terra fundatur, quando per resurrectionem in solida membra reducit.

c *Et glebæ compingebantur.* Quia nimirum firma corpora ex puluere collecta surgunt.

d *Nunquid capies leænæ.* Leęna est Ecclesia, q̄ gētes rapuit, & in suo corpore cōuertit. Huic Dn̄s prędā rapit, vt animā catulorū eius impleat, q̄a ad augmentū huius innumeros de Gētilitate diripuit, & p̄ animarū lucrū esurientia Apostolorū vo-
C ta satiauit. Ipsi q̄ppe catuli p̄ mētis teneritudine, & formidinis infirmitate pasto Domino foribus clausis p̄p metū Iudeo-
Ioan. 20. c. rū residebāt, sicut de illis scriptum est: *Cum fores essent clau. &c.*

✻ Origen.

✻ Origen. Si animantium, quę nec vobis ad seruitutem vllam prębent vtilitatem, rationem duco: quanto magis vestris consulam rationibus?
D

e *Quando cubant in antris.* Clausis foribus quasi in quibusdam abditi specubus catuli mūdum rapturi cubabant, cum Apostoli necdum spiritu solidati firma auctoritate prędicabant; sed cōtra aduersarios quasi in antris insidiabantur, vt animarum prędam postmodum præsumentes diriperent. Sic & alij post eos cubant, tempus docendi pręstolantes.

f *Quis præparat coruo escam suam.* Corui nomine, peccatis nigra Gentilitas designatur. Iste coruus esca fuit, dum ipsum Ecclesia quæreret: sed nunc escam accipit, quia ipse ad conuersionem alios exquirit: Cuius videlicet pulli, id est prędicatores ex eo editi, non in se præsumunt, sed in viribus sui redemptoris.

✻ Chrysost. Dicitur Coruus propter ingluuiem suos non alere filios, illorumq; curam deserere. Illos vero penuria cibi oppressos, naturali quadam apud Deum voce vti, & paruis quibusdam, quæ intra nidum procreantur, bestiolis nutriri.
E

g *Quando pulli eius clamant ad.* Nihil enim sua virtute possunt.

h *Vagantes eo quòd non habeant cibos.* In hac vagatione nihil aliud, quam æstuantium prædicatorum vota signantur, qui dū in Ecclesiæ sinum recipere populos ambiunt, magno ardore succensi, nunc ad illos colligendos desiderium mittunt. Potest per coruum, nigra per infidelitatis meritum plebs Iudaica designari, cui dum pulli eius clamant, esca pręparatur: quia dum Apostoli exorāt, plebs dudum perfida ad cognitionem fidei ducitur, & ex prædicatione filiorum quasi ex pullorum voce satiatur. Sed & cum pulli vagantur, inde escam coruus inuenit, quia dum per laborem prædicantium conuersam Gentilitatem Iudaicus populus respicit, ad extremum quandoque stultitiam suæ infidelitatis erubescit. Coruus est prædicator Euangelij qui magna voce clamat, memoriam peccatorum, & infirmitatis suæ nigredinem gestans. Hic discipulos non plene pascit de secretis sublimibus, donec similes sibi, nigredinem humilitatis, & speciē volatus sui ostendant: ante patitur eos inedia affici, vt clament ad Deum, & vagantes in nido, aperto ore cibum expectent. Pro hac discretione largior copia ipsi coruo a Deo datur, non solum enim pro se, sed & pro eis quos nutrit, maiora percipit.
F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

terminatis horis cantet in nocte, quasi diceret, nullus: non enim habet intellectum ad talia addiscendum, tamen in eo apparent opera ex intellectu diuino, qui est auctor naturæ, procedentia: sicut & horologia, quæ cognitione carent; tamen determinatis horis sonant ad hoc disposita per intellectum hominis. Considerandum etiam est, quòd vigiles de nocte solent determinatis horis cum aliquo instrumento sonare, & intermediis temporibus silere, vt per hoc faciant horas noctis ab aliis cognosci; quod non potest dici de gallo. ideo subditur.

1 Et concentum cœli quis dormire faciet. *mediis temporibus inter principia horarum, vt per hoc faciat cognoscere gallum horas noctis ad cantandum; quasi diceret, nullus quia nunquam cessat cœli concentus. Considerandum autem quod Pythagorici dixerunt, ex proportione motuum cælestium sonum armonicum causari. Sed hoc improbat Philoso. 2. cœli, & mundi, probans quòd ex illis motibus non causatur aliquis sonus. & ideo per concentum cœli no intelligitur hic aliud quam conuenientia motuum cœlestium. Et quia ista conuenientia est a principio mundi. ideo subditur.*

2 Quando fundabatur puluis in terra. *id est a principio producebatur a Deo. Et dicitur hic puluis, quia in aliquibus partibus est discontinuata ad modum pulueris, scilicet in locis sabulosis, & in aliquibus partibus est compacta ex humiditate eam continuante; & quantum ad hoc subditur; Et glebæ compingebantur.*

3 Nunquid capies leęnę prędam. *Hic consequenter ostenditur immensitas diuinæ sapientiæ, & potentiæ in pertinentibus ad nutritionem: & primo ponitur exemplum leænæ nutrientis catulos, qui cum sint voraces, mirabile est quod sibi, & catulis possit capere prædam ad nutritionem eorum sufficientem; & quantum ad hoc dicitur:* Nunquid capies leęnę prędam. *sibi, & catulis sufficientem: secundo ponit exemplum de pullis corui, quibus coruus non quærit cibum septem diebus, s. donec videat eos nigrescere, & suos esse cognouerit ex nigredine, & interim nutriuntur diuina prouisione secundum quod dicitur Psal. 146. b.* Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum: *& quantum ad hoc dicitur.*

4 Quis pręparat coruo. *id est, pro ipso coruo.*

5 Escam suam. *id est, nutritionem quam aues naturali instinctu ministrant pullis suis.*

6 Quando pulli eius. *s. corui deserti ab ipso, vt alieni.*

7 Clamant ad Deum. *Non est per hoc intelligendum, q̄ iste clamor procedat ex cognitione Dei quæ sit in pullis, sed quia quælibet res naturalis eo ipso quòd naturali desiderio appetit aliquod bonum, quodammodo clamat ad Deum, a quo recipitur omne bonum.*

CAP.

MORALITER.

1 *Et concentum cœli quis dormire faciet.* Ipse Deus quando quietem cęlorum motibus imponet. Et quoniam hoc erit in tempore resurrectionis, sequitur.

2 *Quando fundabatur puluis in terra, & glebæ compin.* tunc enim de terræ puluere reformabuntur corpora humana.

3 *Nunquid capies leænæ prædam, & animam catulorum eius implebis.* Sicut Christus leo dicitur, sic Ecclesia leæna, cui Christus prædam cepit, quando infernum spoliauit. Huius autem catuli sunt Apostoli, qui in conuersione multitudinis gentium fuerunt impleti: sed quia tunc frequenter in carceribus recludebantur, subditur.

† *Quando cubant in antris, & in specubus insidiantur.* scilicet idololatriæ. tunc enim meditabantur de eius subuersione.

4 *Quis præparat coruo escam.* Id est pro coruo qui dimittit pullos suos sine pastu quousque sint nigri, sed Deus interim pascit illos. Per coruum qui est auis immunda, significantur homines peruersi, qui volunt bene facere iustis: sed a Deo pascuntur, eo quod a malis hominibus vacui dimittuntur.

ADDITIO I.

A In cap.38. vbi dicitur in postilla: *Quis est iste.* Eliu enim acceperat quasi vices determinãtis qõnem,&c. Quod aũt Eliu in hac qõne accepisset vices quasi determinãtis nõ consonat literę:sed potius patet per literã, quod ipse tenuit locũ opponẽtis,sicut & alij socij: nisi qa voluit supplere defectũ eorũ in opponẽdo. Dicebat enim Eliu supra 32.c. *Quoniam igitur expectaui,& non sunt locuti,nec responderunt vltra,respondebo,& ego par tem meam.* Ex quo patet,ꝙ nõ intendebat se ingerere per modum determinantis,sed opponentis,sicut & alij:sufficientius tamen prout æstimabat. Idẽ patet in cap.33. vbi Eliu dicebat Iob: *Si potes,respondere mihi,&c. Ecce & me,sicut & te fecit Deus, & de eodem luto ego quoque formatus sum.* Ex quo patet,ꝙ ipse q̃rebat disputare cum Iob de pari,non autem quæstionem determinare. Vnde ad declarationem huius quod dicitur cõtra Eliu: *Quis est iste inuoluens sententias,* attendendum est ꝙ Elius in hac quæstione in multis defecerat. Primo enim,quia cum ipse conueniebat cum Iob in hoc,ꝙ præmia virtutũ,& pœnæ vitiorum erant in vita futura:non debuisset eũ condemnare, seu iudicare iniustum propter flagella, quæ patiebatur in hac vita. Credentes enim præmia,& punitiones in futuro seculo, non debent cõdemnare patientes tribulationes in vita. Quia vt dicitur Eccl.9.a. *Vniuersa æque veniunt iusto,& impio.* vnde ex hoc proprie dicitur Eliu inuoluens sententias,eo ꝙ sententiã ipsius Iob, asserentis in alia vita esse vera præmia, & punitiones,inuoluebat cum sententia amicorum ipsum Iob cõdemnantium. Quæ quidem sententiæ non cõsonant adinuicem, vt dictum est:& ideo inuoluere tales sententias iudicatur hic B a Deo esse erroneum,cum dicit: *Quis est iste inuoluens sententias.*

Item has sententias sic inuolutas miscuit Eliu cum sermonibus imperitis. Primo,qa multa erronea asseruerat,sicut cũ dixerat supra 33.cap. *Ecce hæc omnia operatur Deus tribus vicibus per singulos.* quod proprie intelligitur secũdum expositionem Ra.Sal. s.ꝙ tribus vicibus tm̃ recipit Deus peccatores ad pœnitentiam,& non amplius:quod tamẽ est falsum,& erroneũ, prout postillator ibidem deducit. Item ex serie illius capituli videtur Eliu asserere,ꝙ tribus modis tm̃ Deus loquitur homini. Primo scilicet dando ei lumen naturalis intellectus. Secundo per reuelationem in somno factam. Tertio per infirmitatem carnis a Deo immissam,quod tamen est falsum,quia teste Apostolo ad Hebr.1.a. *Multifarie multisque modis Deus loquitur.* Item sermones sui fuerunt imperiti,quia per magnam arrogantiam, & superbiam processit, prout in additione immediate præcedenti fuit dictum,&c.

ADDITIO II.

In eo.cap.38. vbi dicitur in postilla. *Vbi eras.* Hic consequenter ponitur arguitio ipsius Iob. Secundum postillatorem oĩa ista quę in hoc loco,& sequenti traduntur,ad immensitatem diuinæ sapientiæ,& potentiæ pertinentia dicuntur;ad ostendendũ quod indiscrete,seu fatue se habuerat Iob cupiẽdo disputare,seu contẽdere cũ Deo. Quod nõ vr̃ conuenienter dictũ:nã Iob manifeste cõfitebatur immensitatẽ diuinæ sapientiæ,& potentiæ,vt patet supra 26. vbi postquã narrauit multa de mirabilibus naturę a Deo facta,specialiter circa partes mũdi principales,nõ solũ visibiles,sed et inuisibiles: vt cũ dr̃ ibi: *Spiritus eius ornauit cœlos,* quod exponitur de glorificatione angelorũ beatorũ similiter,& de electione dęmonis dixit; *Obstetricante manu eius eductus est coluber tortuosus,* quę ptinent ad C magnalia Dei,& inuisibilia: qa illa q̃ ibi narrauit sentiebat eẽ pauca, seu exigua, respectu diuinorũ effectuũ, idcirco ibidẽ subdit:Ecce hęc ex parte dicta sunt viarũ eius:& cũ vix paruã stillã sermonis eius audierimus, qs poterit tonitruũ magnitudinis illius intueri: Ex qbus manifeste patet, ꝙ Iob pfitebatur immensitatẽ, & incõprehensibilitatẽ diuinæ sapiẽtiæ, & potẽtiæ,quæ in diuinis effectibus apparet;nõ ergo oportebat de hoc sibi aliquid vlterius probare. Illa enim q̃ vnus disputatiũ per se concedit,nõ requiritur, vt per alterum sibi probentur.

Item ꝙ Iob cuperet disputare cum Deo,nõ est de essentia qõnis de qua principaliter agitur,s.de diuina pũidentia circa actus humanos;sed quoddã est incidẽs quod ex indiscreta locutione Iob vr̃ cõtigisse. incõuenienter igitur vr̃ quod de tali incidẽte duo capitula ponerẽtur in determinatione huius qõnis,nihil tangẽdo de his quę qõnem determinandã principaliter respiciũt. Vnde circa hoc aliter vr̃ dicendũ. Pro quo considerãdum est,quod Iob in suis proclamationibus querulosis instanter petebat, vt Deus reuelaret sibi causam suæ flagellationis,cum ipse credidisset se esse iustũ; vnde supra Iob 10.c. Deo dicebat: *Indica mihi,cur me ita iudices?* Ad quã interrogatio nẽ in multis alijs locis vr̃ tendere;quam tamen interrogationem,seu inquisitionem Deus in hoc cap.& in sequenti ostendit esse irrationabilem per hunc modum. Nam constat quod diuina prouidentia disposuit omnia creata producẽdo ea secundum mẽsurã,& modũ debite correspõdentem cuiuslibet rei existentiæ,& durationi. Quod exemplificat primo de terra quæ habitationi hominis cui loquebatur,est deputata: de D quo dr̃; *Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ,&c.* q.d. illa q̃ pertinẽt ad existentiã terræ,& eius stabilitatẽ fuerũt p meam prouidentiam fundata,& mensurata,& solidata te non existẽte,nec ẽt nũc horũ rõnem ad plenũ comprehendente. Eodẽ modo intelligendum est,quod sequitur; *Cum me laudarent simul,&c.* q.d. per meam prouidentiam dispositũ est. vt a principio creationis me laudarẽt astra matutina, & filij Dei iubilarent;cuius prouidentiæ rõnem tu plene non scis. Similiter hoc quod sequitur; *Quis conclusit ostiis mare,&c.* & omnes aliæ interrogationes quas Deus ipsi Iob facit in his duobus capitulis, tam de partibus mũdi principalibus, quam de certis conditionibus aliquorũ animaliũ per hunc modum sunt intelligendæ, s.ꝙ omnia illa per diuinam prouidẽtiam fiunt taliter ꝙ in suo esse naturali continue perseuerant;de quibus per singula fragilitas humana non sufficeret reddere rationem,nisi solum quod omnia prædicta,& quæcũq; similia per diuinam prouidentiam fiunt, modo & ordine debitis,iuxta illud. Sapiẽtię 8.a. *Attingit a fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter.* Ex quo sequitur quod indiscretum est,seu insanum,vt homo quærat a Deo rationem suæ prouidentiæ circa singulares personas humanas,prout Iob petebat de seipso:Cur me ita iudices? Sed firmiter tenendum est,quod sicut sapientia, seu prouidentia diuina omnia suauiter disponit, licet a nobis ipsius rationes sint incomprehensibiles, sicut ipsius prouidẽtia intelligenda est esse iusta, & rationabiliter circa actus humanos;quamuis a nobis nõ omnino ipsius rationes comprehendantur,iuxta illud Apostoli ad Rom.11.d. *Quam incomprehensibilia sunt iudicia eius,& inuestigabiles viæ eius.* Et sic in his duo E bus capitulis concluditur, quod de prouidentia diuina circa actus humanos non est causa quærẽda eo modo quo Iob videbatur petere, & hoc est quoddam proprium, & principale circa materiam propositæ quæstionis.

Considerandum tamẽ ꝙ licet Iob de indiscreta locutione esset reprehẽsibilis petẽdo prædicta,nõ tamẽ secundũ ipsius rõnem deliberatam hoc petebat;dixerat enim supra 13.cap. mentẽ suã socijs reuelando; *Etiam si occidat me in ipsum sperabo.* Ex quo patet,quod non murmurabat circa diuinã prouidentiã,seu iustitiã ex corde intimo,sed secundũ inferiorẽ rõnẽ,& instantiã sociorũ; vnde in his capitulis potius reprehendebãtur aduersarij,qui negando vitam futuram occasionem præbebant ipsi Iob,vt instãter peteret causam suæ flagellationis quam ipse Iob. Et ideo finaliter concluditur in vltimo capit. cõtra eos,ꝙ nõ fuerant locuti rectum coram Deo,sicut Iob.

De hoc autem ꝙ Iob indiscrete dicebat se cum Deo velle disputare,fuit reprehensus a Deo in fine 39.capit. vbi dictum fuit sibi: *Nunquid qui contendit cum Deo,tam facile conquiescit,&c. non autem antea,&c.*

ADDITIO III.

In eo.cap.38. vbi dicitur in postilla: *Cum me laudarent simul astra matutina,* idest,angeli. Hoc quod dicitur:Cum me laudarent astra matutina,põt intelligi proprie de syderibus corporalibus,quę dicuntur matutina;quia tunc erant de nouo condita,sicut apud nos astra matutina dicuntur,quæ a principio diei solẽt apparere. Dicũtur aũt astra matutina Deũ laudare, inquantũ scilicet propter sui claritatẽ, & nobilitatẽ sunt materia diuinæ laudis. vnde & illis attribuit laudẽ eo modo quo F dicit in Psal.148. *Laudate eum omnes stellæ, & lumen.* Filijs vero Dei qui sunt angeli,attribuit iubilationem quę excellentiam quandam laudis importat,inquantũ non solum materialiter, sed etiã formaliter Deũ laudant. Considerandũ etiam,quod rõ quare inducitur hoc ꝙ dr̃; Cũ me laudarent põt esse talis; nam Deus volebat ostendere ipsi Iob fragilitatem humanæ conditionis, vt eũ reprimeret ab inqsitione altiorũ, & sublimiũ ad diuinam prouidentiam pertinentiũ,vt dictũ est:& iõ excitabat eũ ad attendendũ differẽtiam inter substantias cęlestes,quæ a principio creationis mũdi Deũ laudabant,& iubilabant modo prędicto,& humanam naturã quæ post multas reuolutiones elementorũ,& mixtorũ fuit producta, vt haberet in visceribus sapientiã,s.scintillã rõnis, vt circa finẽ huius cap.q.d. O Iob cognosce fragilitatẽ cognitionis tuę respectu superiorũ substantiarũ. Illę enim cum terra fundaretur, & antequam esset discooperta, & disposita ad hoc, vt ex ea fuisses formatus,iam me laudabant,& iubilabant; vnde tu infimus,& creaturarum vltimus non debes alta inquirere.

ADDITIO IIII.

In eod.cap.38. vbi dicitur in postilla; *Nunquid considerasti latitudines terræ,* quæ secundum Astrologos accipitur ab Austro in Aquilonem,&c. Secundum astronomos cõstat,quod locus terrę cuius Cenith capitis est polus arcticus, & per consequens ipsius orizon est circulus æquinoctij, habet diem durantem per sex menses, qa Sole gradiente per signa septentrionalia,

Latitudo terræ, quomodo accipitur.

trionalia, s.a capite Arietis vsq; ad finem Virginis, continue lux eius fertur super terram:& per consequẽs est ibi vna dies lucens p sex mẽses cõtinuos sine aliqua nocte, & in orizonte opposito, seu antipedali, s.illius loci, cuius Cenith capitis est polus antarcticus p p̄dictos sex mẽses erũt tenebræ cõtinuæ, cuius contrariũ cõtingit Sole gratiẽte p signa meridionalia. Quæ quidem consideratio est applicabilis huic quod dr̄ hic: *Nunquid considerasti latitudines terræ.* s. a loco supposito de directo polo arctico vsq; ad locũ suppositũ de directo polo antarctico, inter quæ duo loca latitudo terræ cõprehenditur. & sequitur: Indica mihi si nosti in qua habitat lux, & tenebrarum qs locus sit, q.d. si tu latitudinẽ terræ p̄dictã cõsiderasti, posses scire qua via habitat lux, s. p durationẽ continuã sex mensiũ: & quis sit locus tenebrarum, s. locus oppositus, vbi nox durat totidem mẽsibus: & quia inter ista loca sunt alia intermedia, in quibus secundũ distantiã a polis prædictis magis, & minus durat latio Solis sup terrã: quod difficile, & forte impossibile est, p singula exqsite pp fragilitatẽ humanæ conditionis inuestigare, ideo subdit: Vt ducas vnũquodq;, s. hemisphẹriorum intermediorum ad terminos suos, s. proprios. Et intelligas semitas domus eius, s. lucis Solis q cũ in meridie circa summũ cœli mouetur, tũc quasi perambulat semitas domus suę. Et qa per motũ cęlestiũ corporũ tẽpora generationis, & durationis corporũ inferiorum naturaliter mensurãtur. s̄m Dionysium in quarto de diuinis nominibus, ideo subdit: *Sciebas tunc quod nasciturus esses, & numerum dierum tuorum noueras.* q.d. si tu motus prædictos infallibi liter cognouisses a principio, naturaliter posses scire tempus natiuitatis tuæ, similiter & durationis. quod tamen est tibi impossibile, vt dictum est, etiam quia non posses aliquid scire antequam esses, &c.

REPLICA. In cap. 38. Circa expositionem huius literæ qua dr̄: *Vbi eras.* Burgen. falsum imponit postillatori, q̄ videlicet dicat Iob fatue se habuisse in ꝓuocando Deũ ad disputandũ cũ eo: nã postillator in toto ꝓcessu semp excusat Iob sic: si dixit aliqua q̄ prima facie videbant̃ passionalia, q̄ illa non dixit, nisi ex suppositione qua amici sui errabãt; & sic deducendo eos ad incõueniẽs opinioni eorũ; intuenti postillatorẽ apparere põt clare, q̄ reprehensio qua Deus reprehẽdit Iob, nõ tendit ad aliud, nisi quod ex eius locutione amici sui scandalizati sunt, quãuis Iob nõ intẽdebat eos scandalizare; & iõ reprehẽsio directius est cõtra scãdalizatos, quã cõtra Iob; sicut cõtra Pharisęos scãdalizatos non cõtra Christũ, cuius figurã Iob in multis gessit. Burg. ẽt hic se finaliter resoluit, q̄ ea q̄ vident̃ reprehensibilia Iob, non dixit ex rõne deliberatiua, sed ex rõne inferiori ad impugnationem aduersariorũ; & sic finaliter concedit quod sępe in processu improbauit. Cętera in q̄bus circa librũ Iob Burg. notat postillatorẽ, non sunt digna ꝑtractatione. quia ad clarã lr̄ę expositionẽ modice deseruiũt.

CAP. XXXIX.

N Vnquid nosti tempus partus ibicum in pe- 1
a ¶Doctores.
tris, vel parturientes ceruas obseruasti? Di- 2 3 4
a ¶Scilicet, vt ego. b ¶Tempus, quia sancti non mox edunt quod intus habent, sed opportune quod Deus agit in mentibus eorum.
numerasti menses conceptus earum, & sci-
a ¶Vnde: inclina cœlos, & sic descende.
sti tempus partus earum? † Incuruantur ad 5
a ¶Vt nos ab æterno gemitu, & dolore retrahant.
fœtum, & pariunt, & † rugitus emittunt. † Separãtur filij earũ, 6 7
& † pergunt ad pastum, egrediũtur, & non reuertuntur ad eas. 8 9

CAP. XXXIX.

A a *Nunquid nosti tempus partus ibi.* Ibices parua quadrupedia dicit, quæ in petris morantur, & pariunt, & ruentia in suis se cornibus illæsa suscipiunt. In quibus magistrorũ spiritualiũ persona signatur, qui velut ibices in petris pariunt, quia in doctrina patrum qui petræ pro soliditate vocatæ sunt, ad conuersionem aĩas gignunt: ipsi velut ibices nullius casus damna sentiunt, dum in suis cornibus excipiũtur; quia quicquid ruinæ temporalis aduersitatis acciderit, in testamentis se sanctæ scripturæ suscipiũt, & quasi cornuum exceptione saluantur. Ipsi, ceruæ vocãtur qui interem ptis vitijs quasi extinctis serpentibus viuunt, & de ipsa extinctione vitiorum ad fontem vitæ acrius inardescunt. Bene autem Iob de tempore partus ibicum ceruarumque discutit. Ac si dicatur ei: Idcirco te egisse aliquid sublimiter credis: qa illud tempus necdũ prẹuides quo spirituales magistri in mundum missi, per doctrinã antiquorũ patrũ filios generãt. Nam si illorũ fructũ quasi ibicũ ceruarumq; partus aspiceres, valde humiliter de tua virtute sentires. Meridiana pars ibices aues vocat, quæ Nili fluenta inhabitãt. Oriens, & occidens, parua quadrupedia. Vel per hæc possunt auditores notari, qui opera pariunt per exempla fortium patrum. Tempus dicit, quia C prius semen Dei in corde concipitur, post formatur, tandem exit in partum: quod quando fiat nouit Deus qui facit.

✻ Cat. Græc. Si cognouisti tempus partus tragelaphorum.

✻ Olym. Id est, caprarum syluestrium.

✻ Chrys. Dimittes dolores ceruarum, id est sedabis cruciatus, aut emittes prolem dolore editam, vt pascatur.

D b *Nunquid nosti, vt ego.* Multi ante tp̃s abortiua producunt. Obseruasti quasi diligenter, quia paucorũ est pensari, q̄ labor, qui dolor sit, quæ etiã cautela. vnde & addit.

c *Dinumerasti menses.* Per menses qui congesti dies sunt, multiplicatę virtutes intelligũtur, quas quia prius in se prędicatores congerunt, quasi in conceptu sanctæ prædicationis menses virtutũ fiunt: Quos menses solus Dominus dinumerat, quia eadem bona in eorum cordibus, is qui dedit pensat. Et quia iuxta mensuram virtutum effectus iam sequitur fructuum, recte subiungitur.

d *Et scisti tempus partus earum.* Subaudis, vt ego, quia nimirum dum cordis occulta conspicio, futurum foris effectum operis, intus in pondere cogitationis penso.

e *Incuruantur ad fœtum.* Prædicatores sancti, nunc quasi ceruę in dolores partus sunt: quia nunc rugiendo in lachrymis seminant, qui incuruantur vt pariant: quia nisi ab immensitate contemplationis internæ ad infirmitatem nostram descenderent, nunquam filios procrearent.

f *Separantur filij earum, & pergunt.* Quia ipsi qui patrum prædicatione nascuntur, aliquando Doctores suos pariendo prę- F ueniunt.

g *Et pergunt ad pastum.* Quia de corporibus exeũtes illa pabula internę viriditatis inueniũt. Egressiq; iam non redeunt, qa angu-

Ibices. † rugitum † crescunt foris

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXXIX.

1 NVnquid nosti. *Hic consequenter ostenditur immensitas diuinæ sapientiæ in pertinentibus ad generationem, faciendo mentionem ibicum, & ceruarum, in quibus est aliquid hominibus ignotum, eo quòd ibices habitant in rupibus, vbi non est hominum accessus, & ibi pariunt. Similiter ceruæ habitant in magnis nemoribus inter densitatem arbustorum, & ibi pariunt; & hoc est quod dicitur.*

1 Nunquid nosti tempus partus. *i. quæ sunt capræ syluestres.*

2 In petris. *Id est in rupibus petrosis, & cauernosis vbi lupi non possunt accedere.*

3 Vel parturientes ceruas obseruasti? *loquitur de eis ad modum mulierum, quæ in partu indigent obseruatione obstetricum, sed diuina prouidentia in animalibus, maxime syluestribus, supplet istud officium. vnde subditur.*

4 Dinumerasti menses conceptus ea. *q.d. non obstetrices inquirunt de tempore conceptus mulierum, numerando menses, vt melius prognosticent de tempore partus earum.*

5 Incuruantur ad fœtum. *Quia Deo prouidente facilius pariunt aĩalia quam mulieres: non tamen sine aliqua difficultate, ideo subditur.*

6 Et rugitus emittunt. *In signum afflictionis.*

7 Separantur filij earum. *Satis cito a consortio matris.*

8 Et pergunt ad pa. *Ad quærendum sibi victum, ideo subditur.*

9 Egrediuntur, & non reuertuntur ad eas. *Quasi absoluti, & emancipati a cura parentum: non sic autem est in hominibus, sed multo tempore oportet pueros esse cum parentibus pro victu, & vestitu habendo, & doctrina: quæ non possunt habere a seipsis.*

1 Quis

MORALITER.

1 *Nunquid nosti tempus partus ibicum.* Per ibices, & ceruas quarum conceptus sunt hominibus occulti, significãtur humiles nondum tamen perfecti, qui bonos conceptus, & actus suos student abscondere timentes ex hoc inaniter gloriari.

1 *Quis*

¶Nisi ego. a ¶Nodos infirmarum cogitationum.

a b Quis dimisit onagrum liberum,& uincula eius quis soluit? Cui 1

a ¶Domus sunt quando Deus inhabitat,tabernacula quando venit ad ea. 2

b ¶Salsugo accendere solet sitim. 3

c d dedi in solitudine domum, & tabernacula eius in terra salsugi 4

a ¶Sed cum paucis per angustam portam intrabit. b ¶Grauem tentationem. c ¶Diaboli: vel,ventris:de quo dicitur specialiter:quia ipse muros,id est virtutes animæ destruit:victo proximo facilius vincitur exterior hostis. d ¶Consentiendo. 5

e f nis? Contẽnit†multitudinẽ ciuitatis,clamorem exactoris non 6

a ¶Quia inde vndique munitur. b ¶His domitis superiora melius videntur. 7

g h audit.†Circũspicit mõtes pascuę suę,& virentia queq; pquirit. 8

¶Rhinoceros,in nare cornu:in nare fatuitas,in cornu elatio. a ¶In typo Ecclesiæ:sed quod est homini impossibile,Deo est facile videat ergo per quem potest.

i K Nũqd volet rhinoceros seruire tibi,aut morabit̃ ad ꝑsepe tuũ? 9 10

A angustias præsentis vitæ euadentes,vltra a doctoribus prædicationem vitæ accipere non quærunt.

a *Quis dimisit onagrum liberum.* Nunc ad eorum vitam qui remotæ conuersationis secreta appetũt, verba vertuntur, quos onager qui in solitudine moratur,significat qui apte liber dr̃, quia magna est seruitus negotiorum secularium, quibus mens vehemẽter atteritur, dum ꝓspera appetuntur, dum aduersa formidantur. Liber ergo dimittitur, qui calcatis terrenis desiderijs ab appetitione rerum temporalium exoneratur. Vel onager,agri animal est, & quia Domin' animale corpus sumens, Gentilitati magis quam Iudeæ profuit,quasi non in domum,sed in agrũ potius venit,quilibet dimissus dr̃,quia particeps factus est nostræ naturæ,non culpæ. Vel onager Christus,de cuius incarnatione subditur,per quẽ virtus prædictæ prædicationis dat̃.

b *Et vincula eius.* Vincula eius tunc soluta sunt,cum infirmi-
B tates passionis illius in resurrectionis sibi gloriam sunt commutatæ. Esurire etiam,& sitire,& similia,nostræ mortalitatis vinculum sunt. Soluuntur etiam vniuscuiusque vincula diuino adiutorio, cum interna desideriorum carnaliũ retinacula dissoluuntur: Et quia post resurrectionem suam ad fidem Gentilitatem vocauit,sequitur.

c *Cui dedi in sol.do.* Onagro Dominus in solitudine domum dat,dum sancti a carnalibus desiderijs remoti silentium mentis inhabitant. Idem in Gentilitate,in qua qui ad intelligendum Deum ratione vteretur,homo pœnæ non fuit.

✻ Olym. Solitaria hic vita describitur,quæ exactoris dęmonis vocem recusat.

✻ Nilus.& postquam affectuum humorem sale condiuerit; diuinarum colloquutionum contemplatione fruitur.

d *Et tabernacula eius in terra.* Terra salsuginis hæc eadem solitudo,quæ priusquam veram Dei sapientiam cognosceret,salsuginem protulerat, quia nullam viriditatẽ boni intellectus proferens peruersa sapiebat;quia etiam sancti viri,quandiu in huius vitæ tabernaculis degunt,& ad supernam patriam desiderij sui quotidianis æstibus accenduntur, in terra salsuginis habere tabernaculum perhibentur.

e *Contemnit multitudinem.* Multitudinẽ ciuitatis cõtemnere, est humanæ conuersationis praua studia deuitare: vt iam nõ libeat,terrenorũ hominũ,qui per abundantiã iniquitatis multi sunt,perditos mores imitari: Vel,id est,mores despicit hu-
C manæ conuersationis. Vel certe multos per spatiosam viam vagantes deseruit,& per angustam gradientes paucos elegit.

f *Clamorem exactoris.* Exactor intelligitur diabolus qui semel hoĩ nũmum malæ suasionis contulit, & quotidie ab eo huius debiti reatum quęrit. Vel,exactorẽ ventrem dicit,qui a nobis quoddam debitũ exigit:quia quotidianum fructũ sibi laboris humani impendi ẽt per naturam quærit. Abstinẽtes igit̃ viri; qui hoc loco onagri vocabulo figurantur,dum violenta gulæ desideria reprimũt,quasi clamãtis exactoris verba cõtemnũt: Sed recte petentis audiunt. Exactor hic potest accipi diabolus, qui suadendo intulit culpam, & sæuiendo exigit pœnam. Huius sermo est, ante mortem astuta hominis persuasio;. Clamor eius est, violenta iam rapina post mortem. D

g *Circunspicit montes.* Montes, dicit elatos huius seculi, quos Dominus conspicere dicitur,id est ab iniquitate sua in melius commutare. Isti montes pascuæ eius sunt, quia nimirum de conuersione errantium,& humilitate superborum satiantur. Intuendum autem quòd ait:Circunspicit,non inspicit. In Iudæa quippe incarnatus est, qui in medio gentium fuit: circunspicit montes, quia elatos huius seculi circunquaque positos,ex Gentilitatis vniuersitate collegit.

Circunspicit montes pascuæ. Montes pascuę,sunt altę contẽplationes internę refectionis,vel altę sententię scripturę sanctæ. E

h *Et virentia quæque perquirit.* Huic onagro virẽtia qrere;est sancto viro despectis trãsitorijs in æternũ mãsura desiderare. Arentia qppe,sunt oĩa quę tẽporaliter condita venturo fine a iucunditate vitæ pręsentis quasi ęstiuo Sole siccantur. Virẽtia aũt vocata sunt,quę nulla tẽporalitate arescunt. Vel virẽtia sunt corda, quę illi hęreditati inhærent, quã Petrus immarcessibilẽ vocat. Quisquis ergo a Dño perquiri desiderat æternã patriam appetens, in interna cordis plantatione virescat. 1.Pet.1.a.

i *Nunquid volet rhinoceros.* Rhinoceros est indomitę naturę, qui si captus tenetur; illico moritur. Designat autẽ potentes huius seculi. Et est sensus; Nunquid volet rhinoceros seruire tibi. Subaudi,sicut per eos quos misero,seruit mihi. Ad beati quippe Iob notitiam pro humilianda eius virtute deducitur: quam mira quandoq; per Apostolos agantur, qui mundum Deo subijciunt, eique edomitam huius seculi potentum superbiam flectunt, vt tanto de se minus æstimet beatus Iob, quanto aggregari Deo tam faciles animas videt per alios.

✻ Basilius. Monoceros,quem Aquila Rhinocerota appellauit,qa hẽt cornu in medio capite,a diuina scriptura in vtraq; partẽ capitur. in deteriorem ob indomitã, & contumacẽ naturã,in meliorem ob cornu quod designat animũ qui Deum solum intuetur,eique soli fidit contemptis rebus humanis.

k *Aut morabitur ad præsepe tuum.* Pręsepe scriptura sacra non incõuenienter accipitur,in qua verbi pabulo animalia sancta F
satiantur. Deus aũt rhinocerota ad pręsepe suum religauit,vt vitæ

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quis dimisit. *Hic consequenter ostenditur diuina prouidentia,& potentia in conditionibus aliquorum animalium in speciali. Et primo in onagro,qui est asinus syluestris,in quo est illud mirabile,quod non est bene domesticabile animal, cum tamen asinus domesticus non videtur posse diu uiuere absque cura hominis,cum tamen videatur eiusdem speciei.& hoc est quod dicitur:* Quis dimisit onagrum liberum, *a seruitute hominum.*

2 Et vincula eius quis. *q.d.asinus domesticus capistro ligatur, & onager talibus non tenetur.*

3 Cui dedi in solitudine domum. *Quia magis eligit habitare in deserto,quàm in optima ciuitate.*

4 Et tabernacula eius. *Id est,habitatio eius.*

5 In terra salsuginis. *Id est in terra Solis ardoribus exusta,propter quam adustionem videtur conuerti in salis amaritudinem: sal enim ex adustione terræ causatur,vt habetur in libro Meteororum.*

6 Contemnit multitudinem ciuitatis. *Magis appetens in deserto habitare.*

7 Clamorem exactoris non audit. *Id est,illius qui vellet ab eo exigere laborem in portandis oneribus:quod omnino respuit.*

8 Circunspicit montes pascuæ,& virentia quæque perquirit. *Id est,magis eligit de herbis camporum viuere,quàm de annona sibi ab hominibus ministrata.*

9 Nunquid volet rhinoceros seruire tibi. *Hic consequenter ponit exemplum de rhinoceronte, quod est animal, habens vnum cornu in fronte,& alio nomine vocatur vnicornis: & est animal valde forte, nec potest domesticari,& ad laborem pro hominibus applicari: immo si aliquando capiatur, ex indignatione cito moritur, ita quòd non potest hominibus deseruire,& hoc est quod dicit:* Nunquid volet rhinoceros seruire tibi. *sicut animalia domestica.*

10 Aut morabitur ad præsepe tuum. *Ad habendum ibi pabulum bonum. quasi diceret,non: quia magis eligit viuere in solitudine.*

1 Nunquid

MORALITER.

1 *Quis dimisit onagrum liberum,&c.* per onagrum significatur contemplatiuus a seruitute carnis liber effectus.

3 *Cui dedi in solitudine domum.* Id est extra multitudinis tumultum,vt vacare valeat circa vnum.

4 *In terra salsuginis.* i. exusta ardore Solis;nam anachoretæ in locis talibus habitabant,vt patet in collationibus patrum.

7 *Clamorem exactoris non audit.* quia diabolo non obedit qui dicitur exactor, Luc.12. Et iudex tradat te exactori,&c.

8 *Circunspicit montes pascuæ suæ,&c.* meditando loca viriditatis æternæ.

9 *Nunquid volet rhino. ser. tibi.* subintelligit̃ sicut mihi. Rhinoceros habens in fronte vnũ cornu, significat monarchiã Imperi

A vitæ pabulum bene clauſus accipiat, qui prius per voluptatis campum vagabatur. Iam enim principes prædicamenta dominica libenter audiunt, cum legunt. Sed quia poſt acceptum pabulum prædicationis rhinoceros iſte fructum boni operis debet oſtendere, ſequitur.

a *Nunquid alligabis.* Principes enim dum Deum in ſuis actibus metuunt, quid aliud quam loris ligantur? Cum vero eam fidem quam dudum perſequendo impugnauerunt, nunc prolatis legibus prædicare non ceſſant, tanquam aratri laboribus inſudāt. († Quæ)

b *Aut confringet glebas val. poſt te.* Solent excultæ terrę ſuperiacentes glebas iactata ſemina premere, & naſcentia ſuffocare. His illi ſignantur, qui per duritiā ſuam, nec ipſi ſemina verbi recipiūt, nec receptorū ſeminū fructus alios ferre permittūt: atq; poſtquā omnipotēs principes ſibi ſubiugauit, dura perſequentiū infideliū corda conuertit. Vel contriuit: Vel, falſorū qui in Eccleſia quos ptās premit, cū ſimplicitas Eccleſiæ ri-
B deretur: vt quaſi cōfractę glebæ iam nō premerent, ſed ad ꝑcepta verbi ſemina re ſolutę germinarent, ita vt principes nō ſolū credentes permaneant, ſed ēt alieni cordis duritiā zelantes frangant. Vallium autem nomine mollia pauperum corda dicit, quæ glebæ, id eſt quidam duri ſuperiecti impediunt.

c *Nunquid fiduciam habebis in magna fortitudine eius.* In rhinocerontis fortitudine fiduciam Dn̄s habere ſe aſſerit, quia vires quas tpaliter terreno principi contulit, ad cultū ſuæ venerationis inclinauit. Nam quia a ſubiectis metuitur, tāto facilius perſuadet, quanto & cū poteſtate indicat qui vere metuatur.

d *Et derelinques ei labores tuos.* Labores ſuos huic rhinoceronti Dominus relinquit, quia conuerſo terreno principi eam quam ſua morte mercatus eſt, Eccleſiam credidit: quia videlicet in eius manu quāta ſolicitudine pax fidei ſit tuenda cōmiſit. Et eſt ſenſus: Ego vires terrenorum principum meo cultui ſeruituras aſpicio. Tanto ergo ea quæ nunc agis minora æſtimo, quanto iam præuideo: quia & maiores huius mundi poteſtates mihi inclinabo.

e *Nunquid cre. ei.* Semen verbū prædicationis accipitur: area Eccleſia. Quis ergo crederet, ꝙ rhinoceros iſte Dn̄o ſementem redderet, i. acceptum prædicationis verbū operibus re-
C penſaret? Quis poſſet infirmorū credere, ꝙ dn̄i areā congregaret. Ecce poſt ea pro Eccleſia leges promulgat, qui dudum cōtra eā per varia tormenta ſęuiębat. Audiat ergo Iob, ne de ſua ptāte extollatur, quid Gentilitatis principes faciant, & nequaquam apud ſe de gloria tantæ virtutis extollat. Sed quia principes

principes magna ſe humilitate ſubſternunt, praui qui dudum D
contra Eccleſiam aperta aduerſitate ſæuiebant, nunc ad alia fraudis argumenta vertuntur. vnde ſequitur.

f *Penna ſtruthio.* Herodius, & accipiter reliquas aues velocitate trāſcendunt. Struthio vero pennæ eorum ſimilitudinem habet, ſed volatus eorum celeritatem non habet. A terra quippe eleuari non valet, & alas quaſi ad volatum ſpecie tenus erigit: ſed tamen nunquam ſe a terra volando ſuſpendit. Ita hypocritæ alas per figuras ſanctitatis extendunt: ſed curarū ſeculariū pondere prę grauati, nullatenus a terra ſubleuantur.

a ¶Vt ego. b ¶Sanctæ diſciplinæ.
a Nunquid alligabis rhinocerota ad arandum loro tuo, aut con 1
a ¶Sicut poſt me cui ſubditus eſt. b ¶Adhuc addit ſublimia de poteſtatibus 2
b ſeculi, vt Iob de ſuis virtutibus humilia ſentiat. ¶Vt ego. 3
c fringet glebas vallium poſt te? Nunquid fiduciam habebis in 4 5
d magna fortitudine eius, & derelinques ei labores tuos? Nun- 6 7
e quid credes illi, quoniā ſementem reddat tibi, & * areā tuā 8
a ¶Horum timore preſſi, malum fingunt religionem, & intus nocent. b ¶In dolore, non in virtute.
f congreget? Penna ſtruthionis: † ſimilis eſt pēnis herodij, & ac- 9 10
g a ¶Poſt ſpeciem, de operibus dicit quibus dignoſcuntur. 11
h cipitris? Quando derelinquit oua ſua in terra, tu forſitan in 12 13
i K puluere calefacies ea? Obliuiſcitur quòd pes conculcet ea, 14

✻ Cat.Græc. Penna oblectantium, neelaſſa: Si conceperit aſida, & neeſſa: quia dimittet in terram oua ſua, & in puluerem fouebit, & oblita eſt, quod pes diſſipabit, & beſtiæ agri conculcabunt.

✻ Olym. quarundam auium differentias perſequitur, inter quas neelaſſa pulchra eſt aſpectu, Aſida, atque Neeſſa imprudentes. Aſida Erodius eſt, vt placet Aquilę, aut, vt alij putant, E
Ciconia: ſed falluntur opinione. Nam Erodij, & Ciconiæ in arboribus nidos faciunt, Aſida in terra qui conteruntur pedibus, ne pullorū, ſi ſeruarentur, nimia eſſet multitudo. eſt enim adeo immani, & robuſto corpore, vt etiā equitem deſpiciat. Eam in Meſopotamia reperiri quidam dixerunt.

g *Struthionis.* Cui immane corpus, raræ pennæ: econtra herodio, & accipitri. Ita enim hypocrita, ſi qua facit quæ leuant plura grauant, ſed veris prædicatoribus multa virtus, parum culpæ: & ſolidæ ſunt eis virtutes, vt ventos fauoris premant, illi raræ quas aura tranſit.

h *Quando derelinquit oua.* Progeniem terrenam, ſ. quæ fouenda diu eſt, donec viuum volatile fiat: ſed hypocrita loquendo generat: viuendo non fouet. Bonus etiam doctor ne inſoleſcat, quia & ſine eo Deus calefacit oua relicta, & in eo hoc repreſſo redit ad fatuitatem ſtruthionis. Oua in terra dereliquiſſe, eſt nullum cœleſtis vitæ exemplum filijs prębere. Sed quia eos ſuperna cura non deſerit, ſequitur.

i *Tu forſitan in puluere ca. ea?* Acſi dicat, vt ego, qui illa in puluere calefacio: quia ſcilicet paruulorū animas in medio peccantium poſitas, amoris mei igne ſuccendo.

K *Obliuiſcitur quod pes conculcet ea.* In pede tranſitus operationis intelligitur. Struthio itaque oua ſua deſerens, obliuiſcitur quod pes conculcet ea: quia videlicet hypocritæ eos quos F
filios generant derelinquunt, & omnino non curant, ne aut exhortationis ſolicitudine, aut diſciplinæ cuſtodia deſtitutos, prauorum exempla peruertant.

a *Aut*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Nunquid alligabis rhi.* Id eſt animal quod in nominatiuo dicitur rhinoceros, vel, rhinoceron. Prout dicit rhinoceron facit rhinocerontē in accuſatiuo: rhinoceros facit rhinocerota.

2 *Rhinocerota ad arandum loro tuo.* Id eſt, catena tua, ſicut ligantur boues in aratro.

3 *Aut confringet glebas vallium.* cum vomere aratri.

4 *Poſt te.* Id eſt, ſequēs te, ſicut ductorem ſuum. Alio modo exponitur hoc vltimum de quodam inſtrumento ligneo, oblongo, & rotūdo, quod trahitur ſuper terram aratam ad comminuēdū glebas nimis groſſas, vt ſic terra melius fructificet.

5 *Nunquid fiduciam habebis in ma. for. eius,* vt per eam cuſtodias poſſeſſiones tuas.

6 *Et derelinques ei labores tuos.* Id eſt fructus a te elaboratos ad cuſtodiendum, ſicut aliquando dimittūtur canes cum aliquo famulo ad cuſtodiam talium.

7 *Nunquid credes illi quo ſe red. ti.* ex frugibus ſic conſeruatis.

8 *Et aream tuam con.* ſicut cum boue, vel aſino fruges congregantur in area: & omnia iſta ſunt negatiue dicta.

9 *Penna*

9 *Penna ſtru.* Hic conſequēter ponitur exēplū de ſtruthione quæ eſt auis in pluribus mirabilis. In corpore enim quantum ad grauitatem aſſimilatur animalibus: quia per alas ſuas non erigitur in altum, ſed ſolum iuuatur ad fortius currendum ſuper duos pedes ſuos: & hoc eſt quod dicitur: *Penna ſtruthionis ſimilis eſt pennis hero.* qui alio nomine dicitur gelfodius.

10 *Et accipitris.* gallice oſtour: & vtraq; auis optime, & celeriter volat; & iō mirabile eſt ꝙ pēnę ſtruthionis, q̄ ſunt eis ſimiles nō deſeruiunt ei ad volatū. Aliud autē mirabile in ſtruthione, eſt quod oua ſua abſcondit in ſabulo, vt ibi per virtutē Solis calefiāt, & pullificent, cū tn̄ aliæ aues naturaliter ſint ſolicitę fouere oua ſua, & pullos nutrire; & hoc eſt quod dr̄.

11 *Quando derelinquit oua ſua in terra.* ſcilicet ſabuloſa, vt dictum eſt.

12 *Tu forſitan in puluere calefacies ea?* quaſi diceret, non; ſed virtute Solis hoc fit ex diuina prouidentia.

13 *Obliuiſcitur quod pes.* ſcilicet hominis tranſeuntis.

14 *Conculcet ea.* Quia videtur ſe habere ad modum obliuiſcentis, eo quòd non reuertitur ad fouendum oua ſua.

1 *Duratur*

MORALITER.

perij Romani, quæ ſeruire voluit Deo tempore Conſtantini, & morari ad eius præſepe per ſumptionem euchariſtiæ, & alligari iugo Chriſti. & con. gle. id eſt idolorū ſtatuas: & eius fortitudine prædicatores Eccleſiæ defenſati, fructum magnum fecerunt in Eccleſia Dei,

9 *Penna*

9 *Penna ſtruthionis.* Struthio quę pennas habet ad currēdum velocius per terram, ſed non ad volādum, hypocritam ſignificat, qui habet alas, ſcilicet apparentiam ſanctitatis, & deuotionis, quibus feſtinat ad quæſtum terrenorum: ſed non eleuatur ad amorem ſupernorum.

11 *Derelinquit oua ſua in terra.* ꝑ hoc enim quod negligit oua fouere, & pullos nutrire, ſignificatur ꝙ hypocrita vult eſſe ſingularis

a ¶Quia mens eius sparsa est per exteriora: sed boni mens collecta, vires viuendi habet sibi, & his quos diligit: hypocrita vero intentus extra, frustra laborauit.

a aut bestia agri conterat. †Duratur ad filios suos quasi non sint sui, 1

b a ¶Sed de eorum exterioribus laborat. b ¶Non dare Dei est priuare: 2

quasi, non iniuste abstulit, sed iu te non dedit. 3

c frustra laborauit nullo timore cogẽte. Priuauit enim eũ Deus sa 4

d piẽtia, nec dedit illi intelligẽtiã. †Cũ fuerit tẽps, ĩ altũ alas erigit, 5 6

e a ¶Hoc quidem in pace tegitur, sed in tentatione aperitur, quod lupus sub specie ouis fuerit. 7

¶Et tunc. 8

f deridet equũ, & ascensorẽ eius. Nunquid pbebis equo fortitudi- 9

g 10

a *Aut bestia agri conterat.* Ager mũdus est: Bestia antiquus hostis, q huius mũdi rapinis insidiãs humana quotidie morte saciatur. Et est sensus: Si diabolus in hoc mũdo sæuiẽs editos in bona cõuersatione filios rapiat, hypocrita omnino nõ curat.

b *Duratur ad filios suos, &c.* Quem enim charitatis gratia non infundit, proximum suũ etiam si ipse Deo hunc genuit, extraneum respicit. Synagoga quasi non suos respicit: quos aliter viuere, quã docuit ipsa deprehẽdit, & durescẽte sęuitia se ĩ eorũ cruciatibus exercet.

c *Frustra laborauit nullo timore cogente.* Hypocritæ torpent a cœlestibus, flagrant terrenis anxietatibus. Illic itaque trepidauerunt timore, vbi non erat timor. Qui sæpe palatia irrumpunt, principatus pulsant, dicunt se Deum metuere, & idcirco tanto studio defendendis aliorum patrimonijs insudare.

d *Priua. enim eum Deus sap.* Hoc repetit, subdendo: *Non de.* quod quia promisit, priuauit.

Cum tem. fue. in al. &c. Alas, dicit pressas hypocritæ cogitationes, cum tempus fuerit in altum eleuat, quia opportunitate comperta, eas superbiendo manifestat. Nunc autem, quia se sanctum simulat, quia in semetipso stringit quæ cogitat, quasi alas in corpore per humilitatem plicat.

Deri. equum, & ascen. eius. Equus vnicuique sanctæ animæ est corpus suum, quia videlicet nouit, & ab illicitis cõtinentię fręno restringere, & charitatis impulsu in exercitatione boni operis relaxare. Equitis noĩe aĩa sancti viri exprimitur. Deridet ergo hypocrita equum, & ascẽdit: quia cum in aperto iniquitatis eruperit, electorum despicit sanctitatem. Ascẽsor autem equi Dominus est, qui iusti animam possidẽs regit. Deridere vero ascensorem equi, est prosilire vsque ad iniuriã creatoris.

Sed iam aliter rhinocerontis virtus, & struthionis fatuitas exponatur. Potest ergo per rhinocerõtem, id est, vnicornem, populus ille intelligi, qui dum de accepta lege inter cunctos homines elationem sumpsit, quasi inter cæteras bestias cornu singulare gestauit. de quo dicitur.

Nunquid vo. rhi. Acsi dicatur: Nunquid populũ illum quem superbire in nece fidelium stulta sua elatione consideras sub iure tuæ pdicationis in figura sanctę Ecclesię inclinas. Subaudis vt ego? Quod in Paulo factũ est, qui etiã ad psepe Dei moratus est, quia ruminare verba Euangelij non dedignatus est. Loris quoque Dei non tantum a veritate restringitur, sed ẽt ad arãdum ligatur: vt iam hominum refectioni seruiens, aratrum prædicationis trahat, qui in valle post dñm glebas fregit: quia in humili mente fidelium quorundam, in quo iam Dominus intrauerat, cum tamẽ nequaquam a pristina obseruatione recederent, Paulus legis duritiam redarguendo contriuit: ne videlicet grana seminũ quę excisus aratro fidei sulcus cordis acciperet, per custodiam literæ pressa deperirent.

Nunquid fiduciam habebis, &c. In huius rhinocerõtis fortitudine fiduciam Deus habuit, quia quãto illum crudelius dura sibi inferentem pertulit, tãto pro se constãtius tolerãtem aduersa præsciuit: cui labores etiã quos in carne pertulerat dereliquit, qa conuersum illum vsq; ad imitationem proprię passionis traxit: qui ẽt semen Deo reddidit, & areã, id est Ecclesiã congregauit. Quę autem in Paulo diximus, & in multis alijs facta credamus. Sed quia quid de electis dominus egit, audiuimus: Nũc de reprobis audiamus. ideo sequitur: *Penna struthionis similis est, &c.* Struthionis nomine synagoga signatur quę alas legis habuit: sed corde in infimis repens, nunquã a terra se subleuauit. Per herodium vero, & accipitrem antiqui patres, qui ad ea quæ potuerunt intelligendo percipere, valuerunt etiam viuendo peruolare. Penna igitur struthionis he. & ac. pennæ similis est: quia synagogæ vox priorum doctrinam loquendo tenuit, sed viuendo nesciuit. D E

† vel tempore quo eleuatur, & exaltatur.

Quando derelinquit in ter. oua. In ouis aliud est quod cernitur, aliud quod speratur. Per struthionis ergo oua, synagogæ carne editi apostoli designantur. Qui cũ se in mundo despectos exhibẽt, sperare gloriã in supernis docent. Abiecti nãq; apud elatos in terra velut oua iacuerũt: sed in eis latebat vnde viuerẽt, & subleuati pennis spei ad cęlestia volarẽt. Quæ oua struthio in terra dereliquit, qa synagoga apostolos audire cõtemnens vocãdæ Gẽtilitati deseruit. Hęc Dñs in puluere calefecit, qa viuos apostolorũ fętus in illa abiecta dudũ Gentilitate suscitauit: quos etiam synagoga genuit, a terra non suspendit.

Obliuiscitur quod pes. Tunc oua pes conculcat, & bestia conterit, cum in terra deseruntur: quia humana corda dum semp terrena cogitare, quæ ima sunt agere appetunt, ad conterendum se agri bestiæ, id est diabolo sternunt. Duratur ad filios suos. Synagoga quoque quasi non suos respicit, quos aliter viuere quàm docuit ipsa deprehendit, & durescente sęuitia se in eorum cruciatibus exercet.

Frustra laborauit nullo ti. co. In labore quippe illam persecutionis anhelare, non timor, sed crudelitas coegit.

Priuauit enim, &c. Quia sciẽs, humilitatem perdidit, etiam veritatis intelligentiam nesciens amisit.

c *Cum tem. fue. in al. &c.* In altum struthio alas erigit, quando suo conditori synagoga, non vt antea formidando, sed aperte iam repugnando in aduentum Antichristi contradicit. De malis ad grauiora venitur: primum ostẽdit quòd bonus non sit, inde bonos despicit, tandem ad iniuriam Dei prosilit.

f *Deridet equum, &c.* quia nõ solũ humanitatẽ Dñi, quã equitatũ secundũ aĩam carni præsidentẽ despicit, sed ẽt diuinitati eius cõtradicit. Deridet ascensorem equitis, rectorẽ videlicet animæ corpus regentis. Sed quia fideles tanto maiores vires accipiunt, quanto contra solutum aduersarium pugnant. F

g *Nunquid præ. &c.* Sed qa malis misti nunc sunt boni, de his incipit, vt audito quod fugiens toleres, audias & quod imitãs ames.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Duratur ad filios suos. *Quia sicut videtur negligens in fouendo oua, ita in nutriendo pullos natos. Alÿ vero dicunt, quòd quando fracta testa oui, vel ouorum, apparent pulli, tunc eos recognoscit, & nutrit. Sed pro tanto dicitur esse durus ad filios, quia non fouet oua, vt inde enascantur; sed prima expositio magis concordat literæ sequenti, cum dicitur.*

2 Fru. laborauit. *concipiendo, eo quod non curat de natiuitate pullorum, & nutritione, sed dimittit.*

3 Nullo timore cogente. *Aliæ enim aues diligenter custodiunt oua, & pullos: & si aliquando dimittant, hoc est ex timore alicuius superuenientis, qui vult matrem cum ouis, vel pullis capere: sed struthio dimittit absque tali timore.*

4 Priuauit enim eum De. sa. *Id est, naturali industria ad fœtum ouorum, & pullorum, quæ est in omnibus aliis auibus.*

5 Nec

5 Nec dedit illi intelligentiam. *Id est talem industriam, quæ vocatur intelligentia, eo quod procedit ab intellectu diuino, sicut præced. cap. dictum est de gallo.*

6 Cum tem. fu. *fugiendi insequentes.*

7 In al. al. eri. &c. *ad currendum velocius.*

8 Deri. equum. *quia velocius currit.*

9 Et ascen. eius. *quia non potest eum attingere. Aliter istud exponitur, quia libro de proprietatibus animalium dicitur, quod struthio naturaliter odit equum, & quando videt eum venientem, erigit alas contra ipsum, & eum terrens facit fugere.* Alia exposit.

10 Nunquid præbebis. *Hic ponitur exemplum de equo, qui inter alia animalia est mirabilis in multis. Primo in fortitudine, cum dicitur;* Nunquid præbebis equo fortitudinem. *qui oneratus armis ferreis cum hoc faciliter portat militem armatum. Secundo est mirabilis in libidine, quia iuba colli excitat eum ad libidinem; & si fuerit tonsa minuitur libido. & quantum ad hoc dicitur.* Mirabilia in equo.

1 Aut

MORALITER.

singularis apparentiæ, vt possit dicere illud, Lucæ 18.b. *Non sum sicut cæteri hominum.*

6 *Cum tem. fue. in al. alas eri.* quia cum videt tempus aptum ad potentes huius mundi decipiendum, sanctitatem, & deuotionem

tionem prætendit, & sic eos decipiens illudit.

10 *Nun. præbebis equo for.* subintelligitur sicut ego: per equum cuius fortitudo describitur hic, & audacia, significatur quicunque desiderans ex feruore fidei martyrij supplicia, cuius fortitudo non est ab homine, sed a Deo.

3 *Gloria*

a b nem, aut circundabis collo eius† hinnitum ⁊ Nunquid † susci- 1 2
tabis eum quasi locustas? † Gloria narium eius terror. † Ter- 3
a ¶Ibant gaudentes a.&c. b ¶Etiam cum non quæritur. 4
c d ram vngula fodit, exultat audacter, in occursum pergit ar-
e f matis. Contemnit pauorem, nec cedit gladio: Super ipsum so- 5 6
a ¶Cum detegitur consilium. 7
g h nabit pharetra, † vibrabit hasta, & clypeus. Feruens, & fre- 8
a ¶Quæ discrimen belli nuntiat. 9
i K mens, sorbet terram, nec reputat tubæ sonare clangorem 10 11
a ¶Hic patet quod de equo irrationabili non agit. b ¶Exercitio minorum interim se præparans. 12
l m Vbi audierit buccinam, dicit vah: Procul odoratur bel- 13
a ¶Quod proprium est luporum. 14
n o lum, † exhortationem ducum, & vlulatum exercitus 15 16

Equi hinnitus collo circundari dicitur.

† Robur (vel sonitus fortis)

†ferrũ lanceę, & hastæ

† commotionẽ principum

A ames. Hoc enim loco equi noĩe, sanctus prędicator accipitur: huic Dñs prius se dare fortitudinem, & postmodũ hinnitum asserit. Nam prædicator ante fortitudinem accipit vitia in se extinguẽdo: tũc pro erudiẽdis alijs ad vocẽ prædicationis venit. Et notandũ cur hinnitus equi collo circũdari dicatur, q̃a vox prædicationis emanat de internis, sed extra circundat. Nam quo alios ad bene viuendum suscitat, eo ad bene agẽdum opera prædicantis ligat, ne extra sermonẽ actio transeat. Collo ergo equi hinnitus circundatur, quia ne ad peruersa opera prodeat, suis vocibus etiam vita prædicantis obsidetur.

a *Aut circundabis, &c.* Quasi exterius per gyrum cum interius per collum ducitur, a quo exit illud ligat: quia suis vocibus prædicãtis vita tenetur, ne aliter agat: & est
B torques in collo, fortiter agens signum virtutis.

b *Nun. su. &c.* locustis prędicatorũ perfectio exprimitur, quę quoties se in aerem attollere conantur, primũ se cruribus impellentes subleuant, & post alis volant. Ita sancti primũ actiuę vitæ bonis operibus innituntur, & tunc demũ se in contemplationis (in qua non diu durãt, sed iterum se curis excipiũt) saltu suspendũt. Aliter: Locustę matutinis horis vix a terra se subleuant, cum vero æstus exarserit, altius volant. Sic prædicator, dum quieta fidei tempora conspicit, humilis, & despectus accipit. Si aũt psecutionis ardor incaleat, quãtæ sit sublimitatis ostẽtat. Et est sensus: Nunqd suscitabis eũ quasi locustas, subaudis, vt ego: qui eo illum ad altiora excitanda subleuo, quo grauiori persecutionis æstu excruciari permitto.

Locustæ.

c *Gloria narium eius terror.* Naribus hoc loco præscientia designatur. Per nares enim aliquando inuisa præscimus; vnde & hoc loco equi huius naribus prædicatoris sancti præscientia, atque præstolatio designatur. Gloria narium eius terror est, quia visionem districti iudicis, quam iniustus venire formidat, iustus vehemẽter expectat: & vnde gloriatur iustus mercedem expectans, inde terretur iniustus iudicium perhorrescens; sed iustus quid interim?

Allegoricę.

d *Terram vn. fo.* In equi vngula laboris fortitudo monstratur. Equus vngula terram fodit, cum prędicator de corde audientium exemplo suorum operũ terrenas cogitationes ejicit, cum forti inquisitione terrenas in se cogitationes discutit; & in se cauando puteum, terram semper exhaurit.

e *Exultat audacter.* quia aduersis non frangitur.

f *In occursum, &c.* Quia prauis, ac male agentibus sese per de-
C fensionem iustitiæ opponit.

g *Contemnit pa. &c.* In pauore ventura pęna metuitur; In gladio iam pęna sentitur de pręsenti pcussione. Quia ergo ventura aduersa nõ metuit, pauorẽ despicit. Quia vero nec superueniente percussione vincitur, nequaquam gladio cedit. Sed quid ab aduersarijs agatur, sequitur.

h *Sup. ip.* Pharetrę noĩe prauorũ machinatio designat̃. Iniqui enim cũ dolos, quos bonis excogitãt secretis machinationibus exultãt, quasi in pharetra sagittas parãt. Pharetra ergo contra equum sonitũ reddit, cũ contra prędicatorem prauorum machinatio cõsilium suum quod fraudulẽter operit, fraudulentius innotescit: quia eosdẽ dolos qui prodesse bonis debebant ipsi instituunt, & latenter mittunt, vt pręmissis minis, quasi ex sonitu pharetræ terreant. Cum vero minime terrentur, mox persecutorum crudelitas ad supplicia manifesta perducitur. vnde sequitur.

i *Vibrabit ha.* Contra prædicatorem post pharetræ sonitum hasta vibratur, quando post terrores exhibitos è vicino iam feriens aperta pœna producitur. sed nonnunquam agitur, vt ipsi qui in persecutione sæuiunt, non tam doleant quòd prædicatorem non emolliant; quam quod per verba eius etiam alios amittunt: quia igitur eum feriendo non superant, ne forte, & alij qui illum audiunt se derelinquant, mox contra loquentis verba scutum responsionis parant. vnde sequitur.

k *Et clype.* Cõtra equũ quippe Dei, q̃a prauorũ consilia perstrepũt pharetra sonat. Quia aperta pęna exquiritur, hasta vibratur; q̃a vero ei ẽt disputatione resistitur, clypeus ante fertur. Sed a feruore suo per ista nõ compescitur. vnde subditur.

l *Feruens & fre. &c.* Peccanti homini dictũ est; *Terra es, & in terram ibis.* Tubæ clangunt, cum huius seculi potestates loqui sanctos terribiliter prohibent. Quia igitur prędicator zelo fidei inflammatus, quoslibet peccatores ad se trahere non desistit, feruens proculdubio terram sorbet. Quia vero persecutorum minas minime formidat, clangorem tubę sonare non reputat. Non solum autem in laboribus perseuerat, sed quod maius est in laboribus exultat. vnde sequitur.

m *Vbi audier. &c. dic. vah.* Vah sermo exultationis est. Equus ergo audita buccina vah dicit, quia fortis prædicator cum certamen passionis sibi propinquare considerat, de exercitio virtutis exultat Sed nequaquam ad hoc passionis bellum inconcussus veniret, nisi eandem passionem intenta meditatione præueniret. vnde sequitur.

n *Procul odo.* Acsi dicat; Idcirco quodlibet certamen exuperat, quia mentem certamini ante certamen parat. Bellũ quippe procul odorari, est aduersa quæque longe adhuc posita cogitando prænoscere, ne fortasse valeant improuisa superare.

o *Exhortatio. du.* Duces aduersę partis erroris auctores sunt. Notandũ, q̃ duces exhortari, exercitũ vero vlulare dicit, q̃a hi q̃ infidelibus, & hęreticis præsunt, praua quæ tenere pręcipiunt:

NICOLAVS DE LYRA.

1 Aut cir. col. eius hin. *Qui excitatur in equis ex appetitu coitus. propter quod dicitur Ierem. 5. c. Equi amatores in fœminas, & emissary facti sunt vnusquisque ad vxorem proximi sui hinniebat. Tertio equus est mirabilis in agilitate, quia quamuis habeat magnum corpus, & ponderosum, tamen facit magnos saltus. & hoc est quod dicitur.*

2 Nun. su. cum qua. lo. *q. volant per saltum. Quarto est mirabilis in audacia. & quantum ad hoc subditur.*

3 Glo. na. eius ter. *odorando enim per nares sentit imminens bellum: & in hoc delectatur, cum tamen bellum sit alijs terribile.*

4 Ter. vn. fodit. *per hoc ostendendo quòd desiderat ad bellum currere. ideo subditur; Exultat audacter, &c.*

5 Nec ce. gla. *immo contra gladios euaginatos currit.*

6 Super ip. so. pha. *militis plena sagittis.*

7 Vibra. ha. & cly. *omnia ista ex motione equi faciunt sonitum terribilem, tamen equus talibus non terretur, sed magis ad audaciam prouocatur. ideo subditur.*

8 Feruens. *ex impetu.*

9 Et fremens. *id est hinniens.*

10 Sor. terram. *id est videtur eam sorbere pedibus fodiendo.*

11 Nec re. tu. so. clan. *Qui est signum congressus belli: nec ab equo reputatur terribilis, sed magis delectabilis: Ideo subditur.*

12 Vbi au. buc. *ad bellum exhortantem.*

13 Dicet vah. *Id est, faciet signum exultationis. Vah enim est interiectio exultantis. vnde Isa. 44.* Vah calefactus sum; vidi focum.

14 Procul odora. *Id est odoratu percipit.*

15 Exhor. du. *qui acies suas dirigũt, & exhortantur ad bellandum.*

16 Et vlu. exer. *Quia vnus exercitus in principio congressus contra alium clamat fortiter ad aduersarios terrendum. Omnia ista percipit equus naturali industria sibi a Deo data, a quo factus est in adiutorium hominis, non solum ad subuectionem, sed etiam ad iustitiæ, & reipublicæ defensionem.*

1 Nun-

MORALITER.

3 *Gloria narium eius ter.* nam ex respiratione cœlestium mortem appetit, quæ est vltimum terribilium.

4 *Terram vngu. fodit.* Nam omnia terrena contemnit.

4 *In occursum pergit armatis.* Id est carnificibus ad eius iugulationem paratis.

6 *Contemnit pauorem.* Id est tormentorum horrorem.

12 *Vbi audierit bellum.* pro Christo exhortante.

13 *Dicit vah.* Quod significat exultationem, sicut Isa. 44. c. *Vah calefactus sum: vidi focum.*

1 Nun-

A piunt, quasi ex ratione persuadent. Turba verò eis subdita, quia sine iudicio, eorum voces sequitur, dum per confusionis insaniam perstrepit, bestiali mente vlulare perhibetur.

Nunquid præbe.e. Alia moralizatio. Sub specie eq, de prędicatore, q in bello fortis est dux fidei, vel de quoquo milite, qũo à primæua conuersatione ꝓficit, mētionē facit. Vnusquisque cui Deus ꝓsidet equus est, cui De⁹ ante omnia fidei fortitudinē dat, cui hinnitus figitur, dũ quod corde credit ore confitetur. Suscitatur, vt locusta in exordio, qa si in quibusdā actib. terræ adhæret, in quibusdā attollitur. In initia.n. conuersionũ, sunt permista nouę vitę per intentionem & veteri per consuetudinē, nec adeo nocet illa vetus, q̃ sem per impugnat, hæc infirma Deus piè tolerat. Naris eius est ꝓuisio futuri iudicij, vbi gloria est de bonis, sed & terror pro admissis adhuc malis. Iudiciũ ergo, quod est gloria, ei est, & terror, sed timere seruile reputans, vt filius incipit patrem diligere. Et quia pro carnali actiōe erat timor, ante omnia carnem domat, quia cum vngula, id est, forti abstinentia terrā fodit, carne pressa securius de spe cælesti lætatur.

✱Olym. Dicitur Accipiter versus Austrum explicatis alis erectus consistere in aere, prædamque contemplari, & in eā hac ratione inuolare.

Exul.au. Audacter, quia valenter reprimit corpus. Exultat

B de spe æternorũ. Lætus aũt presso corpore hostiũ adiutore subtilius fraudes eorũ conspicit, quas longe ꝓuidere, & eis resistere, est in occursum ꝑgere armatis, i. malignis spiritib⁹, q sunt ꝯ nos fraudib. accincti, mala tegētes sub spē boni, quasi ne nudi videant̃ armis sunt tecti. Contra quas frustra nitit̃, q seipsum prius non vincit. Sed in occursum pergit, q exhortādo in alieno corde eorũ insidias præuenit. Vnde talē victorē hostes acrius tentant de seipso, vt cura eius ab alijs ad se tuendum redeat, & illi deserti pereant. Sed iste fretus gratia Dei, & suā infirmitatē curat, & alios non deserit. Et hoc est.

Contem.pa.nec c.g. Contēnit, & qa nulla tentatione terret̃, vt taceat: Nec cedit gladio, qa & si eũ violēta tētatio ꝑcutit, non tñ à cura ꝓximi repellit, vt Paulus, q grauiter ꝑcussus, non tñ silet. Equus percutit̃, nec à cursu prohibetur, vnde de spectus hostis acutiora spicula ꝑquirit, vt duce in fugā verso equi quos regebat, dissipēt̃. Diuersa ergo multiplicat ex pharetra ꝑ insidias iacit, hastā apertè vibrat, qa alia vitia virtutũ spē tegit, alia vt sunt aperta ꝑponit, vt infirmari videt. Fraudes non q̃rit, nisi fortè decipere q̃rit. Si nec sic proficit, clypeũ opponit, i. quasdā difficultates conatibus illius, & sic nō pōt vincere. Vel resistit, & iter ꝓficientis intercludit. Cōtra hæc aũt equus Dei feruens, & tremens sorbet terrā, i. terrena in se ꝯsumit, nec clangorē tubę reputat. Clangor tubę sonat, cũ in bene gestis è vicino aliqua culpa terribiliter tētat. Sed ille, nec bona deserit, & vitiũ, quod de bono nascitur, declinat. Sonare aũt reputaret, sed ꝓpter malum, quod suboritur, rectè agere metueret. Ne autem dum prosperatur in virtutibus eleuetur, pulsari se tentationibus gaudet. Et hoc est.

Vbi audi.&c. Cōcussio tentationum infirmos prodit, agnitio infirmitatis custodia est virtutum. Ideo autem tentationem superat, quia non est improuisa.

C *Procul odo.&c.* Idest, ex causis precedentibus, quæ vitia sub sequantur agnoscit, vt ex doctrina arrogantia, ex iustitia crudelitas, ex zelo ira, videt etiam, quæ turba malorum proruat si vel pauca admittat. Et hoc est.

Exhorta-

a ¶Renouatur quilibet, vel Gentilis specialiter.

a Nunquid per sapientiam tuam plumescit accipiter, ex- 1

a ¶Hoc naturaliter agit accipiter.

b pandens alas suas ad austrum? † Nunquid ad præceptum 2

a ¶Vt ad meum, qui quod præcipio inspiro. ¶ In supernis ponit consilium.

tuum eleuabitur aquila, & in arduis ponet nidum suum? 3

Exhortationem du.&c. Alia. n. sunt duces, & alia, quæ mox sequunt̃. Regina est superbia, q̃ quē capit, septē principalib. vitijs quasi ducib. suis tradit, quos duces multa vitia sequuntur. Initiũ omnis peccati supbia. Primæ filiæ eius sunt inanis gloria, inuidia, ira, tristitia, auaritia, vētris ingluuies, luxuria, ꝯ quę septē datur septiformis spirit⁹. De inani gloria, oriuntur inobediētia, iactātia, hypocrisis, incontinētia, pertinacia, discordia, nouitatũ ꝓsumptiones. De inuidia, odium, susurratio, detractio, exultatio in aduersis ꝓximi, afflictio in ꝓsperis illius. De ira, rixę, tumor mētis, ꝯtumelię, clamor, indignatio, blasphemia. De tristitia malitia, rancor, pusillanimitas, desperatio, torpor circa ꝑcepta, vagatio mētis erga illicita. De auaritia, ꝓditio, fraus, fallacia, periuria, inquietudo, violētia, ꝯ misericordiam obiurgationes cordis. De ventris ingluuie, inepta lętitia, scurrilitas, immũditia, multiloquiũ, hebetudo sensus circa intelligētiā. De luxuria, cecitas mētis, incōsideratio, incōstātia, ꝑcipitatio, amor sui, odiũ Dei, affectus ꝓñtis seculi, horror, vel desperatio futuri. De his septem quinq; spũalia, duo carnalia sunt, sed ita cognata sunt, vt vnũ ex altero ꝓferat̃, qa inanis gloria generat iuidiā, inuidia irā. Et ita turbata mēs tristat̃, tristitia nō habēs in se vnde lætet̃, foris q̃rit, & facit auarũ. In carnalib. de ingluuie nascitur luxuria. Hæc 7. quasi sub quadā rōne menti se inferunt deceptæ, & ideo dicuntur exhortari sequentia eorundē, dum ad oēm insaniam pertrahunt, bestiali clamore ꝯfundunt. Inanis enim gloria suggerit pesse, vt plurib. prosit. Inuidia quasi rōne ostendit alios non superiores, vel pares ei. Ira suadet non debere illata pati, ne consuescant inferri. Tristitia quasi probat nihil habere vnde gaudeat, cum oēs proximi, ita sint ei amari. Auaritia dicit rectè ꝯgregari, ne egeat, & melius expēdat, qđ alij retinent. Ventris ingluuies dicit omnia immunda in esum à Deo condita in donis Dei contradici non debere. Luxuria cũ breue sit tempus, & nesciamus, quod sequitur dicit non debere perdere, quod viuimus. Si enim Deus coitum improbaret, masculum, & fœminam non fecisset.

D Superbia cum filiabus. Eccles. 10. b.

†Aut.

E

a *Nunquid per sa.&c.* Dicto per speciē equi, quātus sit, q̃ fortis sanctus ꝯ certamina, incipit per speciē auiũ quantum cōtemplatione volat. Per singulos enim annos accipiter pennam veterem noua nascente proijcit. Quid est ergo accipitrē in austro plumescere, nisi q vnusquisq; sanctorũ flatu spũ ritussancti tactus concalescit, & vsum vetustę cōuersationis abijciens, noui hominis formā sumit. Et est sensus: Nunquid cuilibet electo tu intelligētiam, quam nec tu habes ex te cōtulisti, vt flante sancto spiritu cogitationum alas expandat, confitendo aperiat, quatenus pondera vetustæ conuersationis abijciat, & virtutum plumas in vsum noui volat⁹ sumat? Accipiter tempore austri veteres pennas deponit.

b *Nunquid ad præceptũ tuũ eleue. aquila.* Hoc loco aquilæ nomine subtilis sanctorum intelligentia, & sublimis eorũ contemplatio figuratur, ad præceptum Dei eleuatur aquila, dũ iussionibus diuinis obtemperans, in supernis suspenditur fidelium vita: In supernis nidum ponit, quia habitationem mentis suæ in abiecta, & infima conuersatione non ꝯstituit.

✱Cate. Græ. In tuo autem præcepto exaltabitur. Aquila. Vultur autem in nidis suis sedens morabitur.

F ✱Nicetas. Vultur cadaueribus vescens, est homo impurus, qui nunc voluptatibus fruitur, & in futurum resipiscentiam reijcit.

a *In petris*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nun.per, &c. *Hic exponitur exemplũ de accipitre, qui habet mirabilem industriam in sui renouatione, qui flante austro, qui est ventus calidus, extendit alas suas contra calorem solis, vt sic aperiantur pori, & veteres pennæ, & pluma decidant, & nouæ supernascantur, cũ quibus agilius volet, & quod dicitur:* Nũ.per sa.tu.plu.ac. *q. d. non, sed per diuinam sapientiam ipsum prædicto modo dirigentem.*

Mirabilia in aquila.

2 Nun.ad præ.&c. *Hic vltimo ponitur exemplũ de aquila, quę mirabilis est in multis. Primò in volatu, quia altius volat cæteris auib., & ideo dicitur.* Nunquid ad præceptũ tuum, *i. secundũ dispositionem tuam, q.d. non, sed secundũ dispositionē diuinam. hoc enim facit aquila ex industria naturali à deo sibi data. Cursus autem naturalis rerum est quædam motio creaturæ ad præceptum diuinum, secundum illud Psalm.* 148.a. Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius.

3 Et in arduis ponet nidum suum? *vbi non est accessus hominum, nec bestiarum, & hoc ne pulli sui rapiantur ab hominibus, vel à bestiis deuorentur. Secundò aquila mirabilis est in visu, quia acutè, & de longe valde videt, ideo subditur.*

1 Inde

MORALITER.

1 *Nun.per sa.tu.plu.me accipi.* Accipiter cuius pluma renouatur, per hoc qđ expandit alas suas ad austrũ, significat pœnitentē, cuius conuersatio renouat̃ per hoc, q expandit intellectum suum, & affectum fideliter ad amorem diuinum.

2 *Nun.ad præ.tu.ele.aqui.* Ad Dei præceptum aquila subleuatur, qñ vir ingeniosus ad Dei contemplationem subleuatur.

3 *Et in ardu.po.ni.suum.* quando in eius amore firmatur.

A a *In petris ma.* In sacro eloqo cũ singulari numero petra nominat̃, Christus accipit̃, cũ plurali, sancti viri exprimunt̃. vñ Petrus. *Vos tan quam lapides viui.* Aquila itaq; in petris manere dr̃, quia in dictis antiquorũ, & fortiũ patrũ mẽtis statiõe collocat̃. Possunt et petræ, cælestes potestates intelligi, quia velut petræ in arduis sitæ ab omni motu, (quod non arbores) mutabilitatis alienæ sunt. Vir ergo sanctus perenné angelorũ gloriam præstolatur, atq; huic mũdo hospes, illa appetẽdo, quæ aspicit, iam in sublimibus figitur.

1.Petr. 2.a.

†vel, munitionibus, aut turribus excelsis. Matthæ. 24.c.

a b In petris manet; & in præruptis silicibus commoratur, atque
c †inaccessis rupibus. Inde contẽplatur escam, & delonge oculi 1
a ¶Sed nec, quod videt de altis, pullis aperit.
d eius prospiciunt. Pulli eius lambunt sanguinẽ, & vbicunque 2 3
e f ¶Peccatorum conuersio, iustorum est refectio, uel, ¶Christus iam sedens in cælo.
g cadauer fuerit, statim adest. Et adiecit dominus, & locutus 4
a ¶Vt tu dubitans an iuste percusserim.
h est ad Iob. Nunquid, qui cõtendit cum Deo, †tam facile cõ 5 6
a ¶Vt tu uidens alios pares, alios maiores, & quod pœna est augmentum meriti. b ¶Si potest, quod tu his auditis iam non potes.
quiescit? Vtiq; qui arguit Deum debet, & respondere ei. Re- 7 8
a ¶Qui superauit amicos superatur à deo.
i k spondens autẽ Iob domino dixit. † qui leuiter locutus sum, 9
a ¶Opus teget sermonem, hoc de se dicit, & in typo ecclesiæ, quæ meritis uitæ tegit culpas linguæ, quam nullus potest domare.
l respondere quid possum? Manum meã ponã super os meum. 10 11

b *In præruptis silicib. comm.* Qui sunt prærupti silices, nisi illi fortissimi angelorum chori? prærupti enim sunt, q̃a pars eorũ cecidit, pars remansit: Qui integri quidem stant per qualitatẽ meriti, sed per numeri quantitatẽ prærupti. Eosdẽ inaccessas rupes dicit. Cordi.n. peccatorum hominũ valde inaccessa est claritas angelorũ. Sed quisquis, ita contẽplatione rapitur, vt intentionẽ suã iã choris angelorum interserat, non ei sufficit, nisi eũ etiam, qui super angelos est, valeat videre. Sequit̃.

c *Inde cont. es.* Idest ex illis choris angelicis tendit oculum mentis ad gloriam supernæ maiestatis, quæ non visa adhuc esurit, quę tandem visa satiatur. Sed quia carne grauati Deũ sicuti est, videre non possumus, sequitur.

B d *Et de longe oculi eius pro.* Acsi dicat: Sancti intentionis aciẽ fortiter tendunt, sed nec Deum propinquius aspiciunt, cuius claritatis magnitudinem penetrare non possunt. Sed ipsi prædicatores, cum auditores suos verbum diuinitatis capere non posse conspiciunt, ad sola incarnationis dominicę verba vertuntur. vnde sequitur.

e *Pulli eius lambunt san.* Acsi diceret. Ipsa quidẽ diuinitatis ꝯtẽplatione pascit̃, sed quia auditores eius diuinitatis arcana ꝑcipere nequaquã possunt, cognito crucifixi dñi cruore satiant̃. Sanguinẽ lãbere, est passionis dominicę infirma venerari. Sed quia ꝓdicatoris anima carne exempta, ad eum mox ducitur, qui pro nobis sponte sua in mortem cecidit, sequit̃.

f *Et vbi. ca. fue. etc.* vt illud: *Vbicunq; fuerit cadauer, ibi congregabuntur, & aquilæ.* Aliter: Omnis qui peccati morte ceciderit, põt cadauer vocari. Sanctus vero prędicator vbi peccatores esse considerat, illuc anxiẽ peruolat, vt in peccati morte iacentibus lucem viuificationis ostendat: Auditis itaque tot sanctorum virtutibus beatus Iob obstupuisse intelligitur, & sub admirationis terrore siluisse. nam sequitur.

C g *Adiecit do. & lo. est ad Iob.* Vir sanct⁹ hac districtiõe flagelli nõ estimauit sibi merita augeri, sed vitia resecari, q̃ q̃a i se nulla cognouit, percussum iniustẽ se credidit, & percutiẽtẽ arguere, est de percussione murmurare. Considerans autem dominus, quòd ea quæ protulit, non ex tumore superbię, sed ex qualitate collegerat vitæ, piè illum increpat.

D ✻Cate. Græc. Et respondit dominus Iob, & dixit: Nunquid iudicium tuum cum sufficiẽte iudicabis? redarguens Deũ, respondebit illud?

✻ Nicetas. Symmachus, nunquid redarguens, Deo aliquid respondebit?

h *Nun. qui conten. &c.* Acsi apertius diceret: Qui tanta de tua actione locutus es, cur audita sanctorũ vita siluisti? Me autem fuit arguere, de percussione mea an fuerit iusta dubitare. Et vera hæc quidem de te dixisti, sed quo tenderent flagella nescisti, quia si non est, quod corrigas, est quo crescas. Narraui de alijs, & si tuam nouisti, illorum celsitudinem nõ nouisti. Auditis igitur illorum virtutibus, si quid potes, respõde de tuis, sed omnis iustus attẽdens aliorum bona, quasi de singularitate non superbit.

† rec. vertu dictu

†Ecce ptib vel,

i *Respondens autem Iob, &c.* Arguitur de silentio, vt prius de locutione, si nescit cur cęsus, silens tamen veneretur, quia à iusto, quid vir sanctus de semetipso sentiat, innotescat.

✻Cate. Grę. Quid ego adhuc iudicor commonitus, redarguens dominum, audiens talia, cum nihil sim?

E ✻ Chrys. statim ab initio deo dat principatum, dicens, abs te victus sum, quid ergo longius animaduersionem producis? Ego acceptę plagę rationem exquirebam, opificium ipsum nullo pacto sum criminatus. quamobrem ego domine iudicor, qui nullius pretij sum, aut planè nihil.

✻ Cate. Gręc. Ego autem, quam responsionem dedero ad hęc: manum ponam super os meum semel loquutus sim, secundo autem non adijciam.

✻ Olym. satius esse duco tuam sapientiam silentio admirari. Non mihi verba deerant, quando cum hominibus sermo hẽbatur. Verum hęc prima fuerunt. Ad hęc autem, quę secunda sunt, hoc est ad ea, quę attingunt tuam potestatem, & sapientiã nefas est addere aliquid, loqui vel contradicere.

k *Qui leuiter locutus sum.* Acsi diceret: Sermonem meum defenderem, si hunc cum rationis põdere protulissem: At postquam lingua leuitate vsa conuincitur, quid restat, nisi vt conticendo refrenetur?

F l *Manum meam ponam super os meum.* idest, hoc quod districto iudici de sermone meo me displicuisse considero, ante ei⁹ oculos sub velamine recti operis abscondo.

a Vnum

NICOLAVS DE LYRA.

1 Inde contempl. &c. *idest, prædam ad sui, & pullorum nutritionem, & quia communiter accipit prædam viuam, ideo subditur.*

2 Pul. eius lã. san. &c. *scilicet de præda ab ea occisa currentem, & quia aliquando maxime tempore famis nutritur morticinys, vel etiam morticinis, ideo subditur.*

3 Et vbi ca. &c. *in quo notatur velocitas sui volatus.*

4 Et adiecit. *Hic consequenter ponitur ipsius Iob confutatio, inquantum ostenditur ipsum nescire, nec posse respondere, & hoc est, qđ dicitur.* Et adie. do. *Auditis enim prædictis mirabilibus Iob obstupẽs tacuit, & ideo dominus super prædicta adiecit, quod sequitur, cum dicitur.*

5 Nunquid

5 Nunquid, qui con. cum deo. *idest, qui uult cum eo contendere disputando, sicut tu uidebaris uelle, dicendo: Disputare cũ Deo cupio.*

6 Tam fa. con. *tacens, & nesciens respondere.*

7 Vtique, qui ar. de. *id est, facit argumentationes contra Deum.*

8 Debet respon. ei. *hoc autem dicitur, quia Iob supra dixerat Deo Aut tu loquere, & ego respondebo tibi. Et subditur humilis responsio Iob confitendo delictum suum.*

9 Qui le. lo. sum. *idest, indiscretè, & stultè: quia licet verum dixisset excessit tamen in modo loquendi, ut supra dictum est.*

10 Respo. quid pos. *q. d. nihil, nisi confitendo stultitiam meam, ideo subditur.*

11 Manum meam po. super os me. *ut non aperiatur amplius ad loquendum.*

1 Vnum

MORALITER.

† *In petris manet.* id est, cum angelis per studium contemplationis, qui dicuntur petrę ratione suę confirmationis, & silices prerupti, propter eos, qui ceciderunt de medio eorũ.

1 *Inde contemplatur escam.* desiderans claram dei visionem.

2 *Pulli eius lambunt sanguinem.* Pulli dicũtur discipuli adhuc tamen imperfecti, propter quod adhuc uacant circa Christi humanitatem meditantes eius passionem.

3 *Et ubicunque cadauer fuerit statim adest.* q̃a de altitudine cõtemplationis paratus est descendere ad leuandũ peccatorẽ de putredine corruptionis, sicut patet de Paulo, qui post raptum ad tertium cęlum descendit ad subsidium peccatorũ.

† *Respondens autem Iob domino dixit.* Licet Iob uera dixerit, ut patet in fine libri per testimonium domini, tñ confitet̃ hic se locutum fuisse leuiter, ut infra ulti. ca. insipienter, quia uix aut nunquã loquitur homo de diuinis, quin deficiat aliquo modo in sententia, uel uerbis, & sic fuit de ipso Iob, propter quod hic reprehenditur, & in principio cap. sequentis.

a *Vnum locutus sum.* Loqui nostrũ, est hominibus occultũ sensum aperire. Loq vero nostrũ ad diuinas aures, est motũ mẽtis ẽt expressione actionis ostendere. Beatus vero Iob locutione sua scd'ò se deliquisse cõfitetur. Vnũ enim loqui illicitè, est res flagello dignas agere. Aliud vero loqui, est ẽt de flagello murmurare. Et est sensus: Rectũ q̃dẽ me iter homines credidi, sed te loquẽte, & ante flagella prauum, & post flagella me rigidum inueni.

a † Vnum locutus sum, ¶Quod iustum me credidi. quod vtinam non dixissem, & alte- ¶Quia te docente didici nullam hominis esse iustitiam. 1
a ¶Quod de flagellis dubitaui, quasi minus patiens. 2
b rum quibus vltra non addam. 3

b *Quibus vltra non addam.* Quia iam nũc quanto te loquente subtilius intelligo, tãto meipsum humilius inuestigo. Homo enim vicinior luci, sentit quid ante fuit, & quod iam gustat, amplius amat, & quod subest iudicat, & quo est dignior, sibi videtur indignior, & longe esse, quo propior.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vnum locu. sum, quod vti. non dixis. *illud fuit, quod dixit. Disputare cum deo cupio.*

2 Et al. *illud fuit, quod commemorando iustitiam suam videbatur derogare diuinæ iustitiæ.*

3 Quibus vl. non addam. *diligenter de cætero ab his, & consimilibus præcauendo.*

ADDITIO.

In cap. 39. vbi dicitur in postilla. *Nunquid nosti tempus partus ibicum, &c.*

Scd'm quosdã expositores Hebræorũ rõ quare hic fit mẽtio de partu ibicũ, magis q̃ aliorũ animaliũ est, q̃a ibices sũt siccissimæ cõplexionis, & habẽt viscera stricta, simĩr & meatus, & iõ part⁹ earũ in quo dilatatio viscerũ, & meatuũ maxime req̃rit̃, est in eis valde difficilis s'm earũ naturã, vnde, & indigerent maximè alicuius artificij seu iuuamẽti, q̃d tñ nõ habent, quia nullus obseruat tp̃a parturitionis earũ, & tñ diuina prouidentia supplet dans eis instinctũ naturalẽ, qua seipsas adaptẽt ad partũ. de quo dicit. Incuruant̃ ad fœtũ, & pariunt. Eadẽ ẽt rõne, s. p̃p siccitatẽ cõplexionis ibicũ, filij earũ citius gradiuntur super terrã, & separant̃ à matrib. eo quòd carent humiditatũ superfluitatib. quæ impedit motum progressiuum. vnde dicit. Separantur filij earum, & pergunt ad pastum, &c. vnde ex prouidentia diuina circa tales procedit quòd tam cito de pastu sibi possint prouidere.

CAP. XL.

a RESpon. autem. ✱ Olym. Deus summã testatus beneuolẽtiã amicè Iobũ victorẽ d̃ satana cõpellat. Orig. & mercedẽ illi post hanc vitã persoluendã arrhabone confirmat, dũ eũ de turbine alloquitur & iubet bono esse animo, & lũbos p̃cingere. Nemo. n. dignus est, q̃ cũ Deo loquatur, nisi qui sit lũbis cõpressis, & q̃ ad spiritualem vitã p̃uenerit. Quid sit dominũ de turbine respõdere, quid beatũ Iob lũbos accingere, quid iterrogare Dei, quid hominis indicare, primo iã domini sermõe tractatũ est.

b *Nunquid ir.* Quisquis contra flagella semetipsum defendere nititur, flagellantis iudicium euadere conatur, vt Saul.

c *Vt tu iu.* quia sine culpa se feriri, scit, ne insolescat corripitur, & ad occulta iudicia reuocatur, vt credat iustum, quòd à deo fit, etsi causam non videat.

✱ Cate. Græc. Putasne me aliter tibi respondisse, quam vt appareas iustus?

✱ Olym. Duplex loci sentẽtia. Aut enim in memoriã De⁹ reuocat, q̃ Iob amicis dixerat, Deo iudicãte se iustũ visũ iri. Aut oĩa facta diuio iudicio, vt virt⁹ Iob appareat alias ignota.

C A P. XL.

a RESpondens autem dominus Iob de tur- 1
bine dixit. Accinge sicut vir lũbos tuos,
b interrogabo te, & indica mihi. Nũq̃d ir- 2
¶ Dum ex tuis meritis contra flagella disputas.
ritum facies iudicium meũ, & cõdemna-
¶Quia Iob homines superat, eum Deus ad considerandam maiestatem suam prouocat, vt de se nihil sentiat.
c bis me, vt tu iustificeris? Et si hẽs brachiũ 3 4
d e sicut Deus, & si voce simili tonas, circunda tibi decorem, & 5 6
f in sublime erigere, & esto gloriosus, & speciosis induere ve- 7 8 9

✱ Grego. Theolo. plagę arcanam rationem aperit.

d *Et si ha.* Deũ brachiũ habere, est operantẽ filiũ gignere.

✱ Chrys. Non bellum inferens te sauciari p̃misi, q̃ enim tua fortitudo, vt preliо sis mihi lacessendus? an parem habes virtutem?

✱ Orig. Huc duci posuit illi versus: Aduersarium, qui tibi mala intentauit, superasti.

e *Si vo. si. to.* Voce tonare est consubstantialem sibi filium mundo terribiliter demonstrare.

f *Circunda ti.* Subaudis, vt ego. Ipse. n. circundat sibi decorẽ, de quo scriptum est: Dñs regna. de. ind. est. Ipse apud nos in sublime

✱ Cate.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XL.

1 RESpon. au. *Postquam dñs increpauerat Iob de hoc, q̃ dixerat disputare cũ deo cupio, hic cõsequẽter increpat eũ de altero, s. q̃ derogare diuinæ iustitię videbatur, suã iustitiã nimis cõmemorando, & primo ponitur ipsius Iob increpatio, secundo ipsius humilis responsio 42. ca. Prima in duas, quia primo dñs proponit propositum, secundo prosequitur intentum, ibi:* Si habes brachiũ. *Circa primũ primo excitat Iob ad attentionem, & patet litera ex dictis supra in prin. 38. cap. & consequenter proponit intentum di.*

2 Nunq̃d irri. fa. iu. me. & con. me. vt iu. *Idest, debes tu cõmemorare iustitiã tuã per talẽ modũ, q̃ iudicium meum per hoc videatur hominibus irritum, & falsum, & per consequens videar condemnabilis. q. d. non, & tamen tu hoc fecisti, quia per verba tua quibus iustitiã tuam expressisti, amici tui sic intellexerunt, quòd tu argueres iudiciũ meum tanquam iniustum.*

3 Et si ha. bra. *Hic consequenter propositũ probat, quòd Iob sit increpabilis ex verbo p̃dicto. hoc aũt probat per excellentiã diuinæ sapientiæ, & potentiæ, q̃ tantum excellit potentiam, & sapientiã humanam, quòd nullus homo debet se iustificare per talem modum, quo aliquis possit opinari, quòd talis iustificatio cedat aliquo modo in derogationem diuinæ iustitiæ. Excellentia autẽ diuinæ virtutis maximè relucet in mundi creatione, & gubernatione, & quantum ad hoc dicitur.* Et si ha. bra. *idest, virtutem, quæ per brachium designatur.*

4 Sicut de. *qui sua virtute mũdũ ex nihilo p̃duxit, & conseruat, ita quòd subtracta manutenentia ipsius omnia redigerentur in nihilum.*

5 Et vo. si. to. *Id est, si vox tua sit tantæ virtutis, sicut vox Dei, per quam omnia facta sunt de nihilo, sicut dicitur Psal. 148.* Quia ipse dixit, & facta sunt.

6 Circun. ti. de. *Idest, fac tibi mundũ totum sphæricum, q̃d sit tibi ad decorem, sicut vniuersitas creaturarũ ipsi Deo, quia per pulchritudinẽ ordinis in creaturis apparet decor diuinæ sapientiæ, & virtutis.*

7 Et in su. eri. *quasi præsidens omni creaturæ, quod est proprium Dei. Secundo apparet excellentia diuina in præmiatione beatorum, & quantum ad hoc subditur.*

8 Et esto gloriosus. *idest, clarè à sanctis angelis cognitus, & reuerenter laudatus. Gloria enim est clara notitia cum laude.*

9 Et spe. indu. ve. *idest, societate sanctorum angelorum adornatis. Sicut enim vestes pretiosæ faciunt ad ornatum hominis, sic societas angelorum ad ornatum Dei, inquantum decor suæ sapientiæ, & gloriæ maximè relucet in eis.*

MORALITER.

1 Respon. au. Licet aũt beatus Iob vera dixerat, vt dictũ est, tamen in modo loquendi defecit, per quem poterat æstimari, & æstimatũ fuit ab Eliu, q̃d nimis se iustificabat, & diuinę iustitiæ derogabat, propter quod increpando dicitur ei.

2 Nunquid irri. fa. iu. me. & con. me. vt iu. Q̃d ꝯsequenter incõueniens ostenditur per excellentiã potẽtiæ diuinæ, ad q̃ nullus potest attingere. Per hoc ergo docemur loqui timidè, &

A sublime erigitur, cũ noſtris mẽtib.in ſua natura eſſe impenetrabilis demonſtrat᷑. Ipſe glorioſus eſt, q dũ ſeipſo pfruitur accedentis laudis indigẽs nõ eſt. Ipſe ſpecioſis induit᷑ veſtib᷒ (Pſ.49.e.) qa ſanctorũ angelorũ choros quos ꝯdidit,ĩ vſum ſui decoris aſſumpſit, & velut quãdã veſtẽ glorioſã ſibi ecclĩã exhibet, non habentẽ maculã aut rugã. (Ephe.5.f.) Sed quia ſpecioſarũ veſtiũ nomine,iuſtos ſibi quomodo adiungat inſinuat iniuſtos ẽt quomodo à ſe diſiungat, oſtendit,dicens.

a ¶Ipſe qui idem eſt in iudicio,ſed conſcientia vniuſcuiuſque ei modificabitur iratus,vel placatus.

a stibus. Diſperge † ſuperbos in furore tuo, & reſpiciens omnem 1
b
c arrogantem humilia. Reſpice cunctos ſuperbos, & confun- 2 3

a ¶Vnde dicet,neſcio vos.

d de eos, & contere impios in loco ſuo. Abſconde eos in pul- 4 5

a ¶ Intentiones cordis. b ¶Quo altius eriguntur in gloria terrena,quæ eſt in imo,in baratrum merguntur. 6

e uere ſimul, & facies eorum † demerge in foueam, & ego 7 8

a ¶ Minus diligitur ereptio ſi neſcitur periculi magnitudo. 9

f confitebor, ꝙ ſaluare te poſſit dextera tua. Ecce Vehemoth 10 11

† indignationẽ irę tuę.

† alliga, vel obuolue in abſcondito.

a *Diſperge ſu.* Subaudis, vt ego, qa eos,& tranquillitatis tẽpore vnitos cõtra me tolero, & diſtrictus qñque veniens in meo eos furore diſpergo.

B b *Et reſpi.om.ar.hu.* Acſi dicat,vt ego. Duobus autem modis peccator à domino reſpicitur, dum aut à peccato conuertit᷑, aut ex peccato punitur. Vtriſque autem modis peccator in humilitate arrogans ſternitur. (Peccator duobus modis reſpicitur à deo.)

c *Reſpi.cũ.ſu.* Subaudis, vt ego. Superbi.n.ex reſpectu domini confunduntur, aut hic dãnantes crimina, aut illic ſupplicia de iuſtitia ſentientes. Impiorum vero locus ſuperbia eſt,quia cum ſcriptum ſit. *Initium omnis peccati ſuperbia*, (Eccle.10.b.) vnde oritur impietas,ibi continetur ſuperbia. Impius ergo in loco ſuo conteritur, quia ipſa ſuperbia qua eleuatur,opprimitur.

d *Abſcon.eos in pul.ſi.* Acſi dicat,vt ego. Superbos enim atq; impios iuſto iudicio dominus in puluere abſcondit, quia eorum corda ipſis, quæ deſpecto amore creatoris eligunt, terrenis opprimi negotijs permittit. Sed cuncta hæc qua intentione præmiſerit, oſtendit dicens.

e *Et ego con.* acſi diceret: Si potes terribilia facere,hęc q̃ ipſe protuli tibi,& non mihi deputa bona oĩa,quę feciſti. Si vero peccantes alios non potes pdere, liquet ꝙ à reatu nequitiæ tua te non vales virtute liberare. Quia aũt præmiſſis verbis

C dñs potẽtiã ſuæ magnitudinis intulit,nunc in ſequentib.nequitiam

D quitiã antiqui hoſtis oñdit,vt bonus famulus, & auditis pri᷒ virtutib.dñi,ſciret quãtũ diligeret, & cognita poſt calliditate diaboli diſceret quantũ timeret. Verbis.n. ſequentib.fideli famulo dñs cunctas hoſtis machinationes inſinuat, omne quod opprimendo rapit, omne quod inſidiando circumuolat, oẽ quod minando terret, omne qđ ſuadendo blanditur, omne quod deſperãdo frangit, oẽ quod promittẽdo decipit. Cũcta ergo tergiuerſationis eius certamina exorditur, dicens.

f *Ecce Vehemoth quẽ, &c.* Omnia ſimul facta dicunt᷑, quia cum

E primò fecit cælũ,& terrã, in ſubſtantia ſimul facta ſunt,quę de eis originẽ habent, ſed non in ſpecie, q̃ poſt ſequentibus diebus oſtenſa ſunt, Sol,& luna de cęlo: virgulta,& huiuſmodi de terra,nõ ſic homo,& Vehemoth, qa non alter ex altero: Si iõ ſimul,quia in actione Dei,(q̃ tẽpore caret) idem diceretur de omnibus, ſed ſimul per imaginem ſapientiæ.

⁎ Iulianus. Quidam vermes Iob artus depaſcentes interpretantur. Olym. Alij aduerſarias poteſtates appoſitè ad illud: Ne tradas beſtijs animas confitentium tibi. Chryſo. Licet referre ad beſtias, quæ ſub aſpectum cadunt,quæ diuino conſilio licet feræ,fœno ſunt contentæ.

Ecce Vehemth,&c. Sub Vehemoth nomine antiquum hoſtem inſinuat,interpretatur autem animal,qui cum homine factus eſt,non vnitate tẽporis,ſed cognitione rationis. Quia ergo in cuncta rerum natura nullum rationale animal eſt, niſi angelus,& homo,quicquid ratione vti non poteſt, cum homine factum non eſt.dicatur ergo.

Ecce Vehemoth,quẽ fe.te. vt dũ homo eũ, q in rõne ſecũ factus eſt periſſe cõſiderat, vicinũ ſibi caſum ſuperbiæ ex ipſa propinqui ſui pditione pertimeſcat. Sed quia Vehemoth cũ quo ſit factus dictum eſt, perditus quid agat audiamus.

F a *Fœ.*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Diſperge.* Hic conſequenter oſtendit excellentiam diuinę virtutis,quæ tertio modo apparet in punitione malorum,et hoc oſtenditur primo in malis hominibus. (Diuiſio.) ſecundò in dæmonibus,ibi: *Ecce vehemoth.* Circa primum dicit. *Diſper.ſuper.* ideſt,peccatores, ſi habes brachium, ſicut Deus. 2 *Et reſpi. om.arro.* ideſt ſolo nutu, vel reſpectu deijce à ſua potentia. Dicitur autem arrogans,qui maiora præſumit, & attentat,quã facultas ſua,& decentia ſe extendat. 3 *Reſpi.cun.ſu.* non oculo clementiæ parcentis, ſed oculo iuſtitiæ punientis. Ideo ſubditur. 4 *Et confun.eos.* reddens eis confuſionem propter eorum ſuperbiam,& gloriationẽ. 5 *Et contere impios in lo.ſuo.* Ideſt, vbi & quando magis ſecuri non verebantur ſuam impietatem operari. 6 *Abſconde eos in puluere ſimul.* corpora eorum per mortem redigẽdo in puluerem. 7 *Et facies eorum.* ideſt,animas,quę per facies deſignantur,eo quod in facie relucent omnes ſenſus, & in anima ſunt omnes notitiæ intellectiuæ. 8 *Demerge in foueam.* Ideſt in profundum inferni, 9 *Et ego confitebor.* ſi poſſis facere prædicta. 10 *Quod ſaluare te.poſ.dex.tua.* i.quod non indigeas alicuius auxilio, quod eſt proprium ipſius Dei. 11 *Ecce Vehe.* Hic conſequenter oſtẽditur excellentia diuinæ virtutis in punitione dæmonis. (Diuiſio.) Et primo ſub ſimilitudine animalis terreſtris. ſecundò ſub ſimilitudine piſcis,ibi: *An extrahere.* Circa primum ſciendum,ꝙ Iudæi dicunt hic,quòd *Vehemoth* eſt nomen cuiuſdam animalis incredibilis magnitudinis, intantum quòd in vna die depaſcit herbas mille mõtium, & in craſtino renaſcitur herba in tanta magnitudine,ſicut erat in præcedenti die. Et ad hoc inducit Ra.Sa. ſuper iſtum locum auctoritatem Pſal.49. in quo vbi habemus. *Iumenta in montibus, & boues.* Hebræi dicunt: *Vehemoth in montibus mille.* & tranſlatio Hieronymi ſumpta immediatè de Hebræo habet: *Pecudes in montibus milium.* Dicunt enim Hebræi, quòd Vehemoth eſt nomen æquiuocum,& vno modo ſignat idem,quòd animalia,& ſic eſt nomen cõis generis,& plurale. Alio modo ſignat pdictũ animal immẽſę magnitudinis,& ſic eſt nomẽ ſpeciei,& ſingulare. Dicunt ẽt Hebræi,ꝙ in reſurrectione Deus interficiet illud,& iuſti carnibus eius veſcentur, & ſic patet,ꝙ Iudæi inciderunt in errorem Saracenorum dicẽtes, quòd reſurrectio fiat ad vitam animalem cibis indigentem,quod improbaui, Gene.1.c. per ſcripturam noui ac veteris teſtamen. Habet dictum etiam eorum de magnitudine illius animalis multa, quæ ſtatim videntur inconuenientia de paſtu illius. Propter quod expoſitores catholici exponunt hoc de dæmone ſub ſimilitudine elephantis,& ceti, qui eſt idem,qđ Leuiathan. vnde poſitis proprietatibus elephantis dr̃ in lr̃a. Ipſe eſt principiũ viarum Dei, quia tota natura Angelica à principio fuit creata in cęlo empyreo. Simĺr poſitis proprietatib. Leuiathã dr̃. Ipſe eſt rex ſuper oẽs filios ſuperbiæ. Ex quib. dictis ſatis patet,quòd Deus ſub ſimilitudine illorum animalium loquitur de dæmone, qui licet anteq̃ caderet per peccatum eſſet ſuperior homine, deprauatus tñ per peccatũ factus eſt inferior, & cecidit quodãmodo in beſtialẽ monſtroſitatẽ,vnde & in animalib.monſtroſis ſolet apparere, inter animalia aũt terreſtria elephas eſt valde mõſtroſes,& cetus inter marina, & ideo per ipſa hic intelligit᷑ diabolus. Ratiò autẽ quare hic elephas vocat᷑ Vehemoth, qđ nomen in Hebręo ſignificat aĩalia in plurali, eſt, quia pp magnitudinẽ habet excellentiã ſuper omnia animalia,ita ꝙ corpora plurium animalium ſimul iuncta non adæquant eius quantitatem. Igitur exponat᷑ litera de dæmone ſub nomine elephantis deſignato, quia in parabola ſenſus literalis eſt, non ille qui immediatè p voces ſignatur,ſed per res ſignatas,ſicut Iudi.9.b. dicit᷑. *Ierunt ligna ad rhamnum.* Senſus literalis eſt de viris Sichem ſignatis per ligna,& Abimelech,qui per rhamnum ſignatur: Sic in propoſito ſenſus literalis eſt de dęmone,qui parabolice per elephãtem deſignatur,cum dicitur. *Ecce Vehe.quem fecit tecum.* ſi referatur ad elephantem ſic exponitur, quòd elephas factus fuit ſexta die cum alijs animalibus greſſibilibus, & eodem die factus fuit homo, & ſic Iob hic accipitur pro ipſo Adam in quo etiam ſanctus fuit Iob quodammodo, ſcilicet tanquam in principio totius naturæ humanæ. Si autem referatur ad dæmonem, qui per Vehemoth intelligitur, ſic exponitur.

1 Quem

MORALITER.

ſobrie,cum loquimur de conditionibus naturę diuinę.

11 Ecce

11 *Ecce Vehemoth.* ſecundum doctores noſtros dominus hic de diabolo loquitur ſub elephantis metaphora, qui Vehemoth nominatur.

1 *Quem*

A a *Fœ.qu.bos.* Boues fœno nõ nisi mũdo vescunt. Fęnũ ergo sicut bos appetit comedere, q̃ suggestionis suę dente cõterere mundã vitã spiritualiũ q̃rit, quod quidẽ p̃ualet in his, q̃ mundã vitã per studiũ ducunt, sed ex illa placere deo nõ appetũt, hi apud humana iudicia electi sũt, sed apud subtile examen Dei fœnũ. Quia igitur omnipotẽs q̃d hostis noster agat innuit, nunc quomodo præualeat innotescit: vt calliditatis eius nequitia quo aperti⁹ cognoscatur facilius superetur. sequitur.

b *Forti.eius,&c.* Seminarium coitus viris ĩ lumbis esse, fæminis in vmbilico perhibetur, q̃a igitur potestati diaboli vterq; sexus valde ex infirmitate luxurię substernitur, & fortitudo ei⁹ in lumbis contra masculos, & virtus illius contra fœminas in vmbilico perhibetur. Bene autem in lumbis, vel vmbilico eius non eorum fortitudo dicitur, quia nimirum eius proprie corpus fiunt, qui suggestionum turpium blandimentis decepti, ei per luxurię fluxa succumbunt.

✻ Olymp. Aquila, dorsum: Symmachus ventrẽ interpretatur, vt robur bestiarũ sit in lũbis, & vmbilico, q̃a è spina dorsi ducti nerui vmbilicũ deuinciunt. Verũ vim Satanę declarat qui primũ ad libidinẽ, & gulã homines inuitat, mares, & fęminas. Sũma aũt cum dignitate verborũ, & in mare lũbi, & in fęmina vmbilici nomine vsa est scriptura, siquidẽ parem dignitatem, & modestiam ad mulieres afferri oportebat.

B c *Strin.cau.&c.* Cedri nomine superba prauorum potentia designat. Cauda aũt Vehemoth illa antiqui hostis extremitas dr̃, cum vas propriũ perditũ illũ hominẽ ingreditur, qui specialiter Antichristus nuncupat. Quẽ quia modo honorib. seculi, modo signis, & prodigijs fictę sanctitatis in tumore potẽtię eleuare p̃mittit, rectè voce dñica cauda illius cedro cõparat. Sicut.n. cedrus arbusta crescendo deserit, ita tunc Antichristus mũdi gloriã t̃paliter obtinens, mensuras hominũ, & honoris culmine, & signorũ potestate trãscẽdet. Bene aũt caudã stringere dr̃, quia tota eius virtus in illo vno dãnato homine cõgesta densatur, vt tanto per illũ fortia, & mira faciat. quãto illũ collectis virib. instigat. Hoc ẽt per seipsum sine homine agit, prima suggestio eius mollis est, q̃ facile potest cõteri, sed recepta, vsu roborat. Caput est herba, cauda cedrus, dente delectationis vulnerat, cauda stringit, & ligat, ꝯsensu.n. & vsu, ita indurauerit, & excreuerit, vt ẽt volẽs nõ facilè queat dissolui. Illis ẽt quos cepit iã proximis mortis, grauiores culpas ingerit. Stringit ergo caudã, dũ p̃ parua vitia in fine deteriores facit. Aliq̃n receptum, gratia Dei expel-
C lit, sed cũ expellitur, acrius sęuit, & discerpẽs exit, tunc enim mentẽ pęnis dilaniat cũ egredi cõpellitur, & in hoc caudam stringere dicitur, sed quia quale sit iniustorum caput dixit, de membris eius, sequitur. D

✻Cate. Grę. statuit caudam, sicut cyparissus.

✻Nicetas. Cypressus iustos designat, & Angelos bonos, in quos se transfigurant Angeli Satanę.

a ¶Carnales. b ¶Sed qui parent mundo de sordibus pro minimo est ei. c ¶Hoc primo post esum fœni, quia postquam spiritum cepit, mox ad carnis corruptionem se extendit.

a quem feci tecum, fœnum quasi bos comedet. Fortitudo 1 2
b a ¶In die ortus, i. conuersionis, non est præcisus vmbilicus, idest, resecata luxuria. 3
eius in lumbis eius, & virtus illius in vmbilico ventris 4
a ¶Quia tunc cum potestate miracula.
c eius. † Stringit caudam suam quasi cedrum, nerui testi- 5 6
d a Male impliciti, & tecti non possunt solui. b Quia infirmus nequius incidit.
e culorum eius perplexi sunt. Ossa eius velut † fistulæ æris, 7

d *Ner.te.&c.* Tot testes habet, quot iniq̃tatis suę p̃dicatores possidet. Testiculorũ ei⁹ nerui p̃plexi sunt, quia videlicet p̃dicatorum illius argumẽta dolosis assertionib. innodãtur, vt recta vi deantur, quę peruersa suadent, nec solui possunt. Vel testiculũ eius sunt, qui corda innocentiũ actionis suę exẽplo corrumpũt, & suo exẽplo alij fętus erroris ministrãt, quorum nerui perplexi sunt, & malè impliciti dũ correctione solui nequaquã possunt. Vel testiculi sunt prauę cogitationes, & suggestiones, quib. stuprata anima iniquũ opus gignit. Harũ nerui idest, callida argumẽta, ita sunt p̃plexa, vt si q̃s peccata velit fugere sine aliquo peccati laqueo non possit, nec põt ab vno solui, nisi alio alligatus. Vt si quis iurat alicui, q̃ secreta illius omni silẽtio cõtegat, si post inuenit graue crimẽ illius, quod velit facere, timet p̃dere ne sit piurus, silere ne cõsentane⁹. E Vel deserens mundũ si nõ cautè à p̃lato, aliq̃n iubet agere, q̃ sunt mũdi, dimittere q̃ sunt Dei, si obedit Deũ deserit. Si nõ obedit, Deũ in suo p̃lato contẽpsit, & iã ad suas voluptates redit. Vel qui pretio ad regimẽ ecclesiasticũ ascenderit, pulsatus tribulatione attendit, q̃ male intrauit, sed volẽs dimittere timet culpã gregis destitutione, volens retinere timet ne grauior sit culpa, quod emit possidere, quippe neutrum sine reatibus criminis videt. Si aũt sine peccato nullus euadendi est aditus, minora eligant, & perplexitas Vehemoth soluit, dũ ad maximas virtutes quis per minora comissa trahitur.

Testiculi Leuiathan.

† baculũ æreũ

✻ Cat. Græ. nerui autem eius impliciti sunt.

✻ Nice. est genus hominum callidorum de quibus Isaias: Solue omnem nexum iniustitiæ.

e *Ossa eius.* Ossa sunt consilia in quibus eius vis tota, qui non vi, sed callidè interficit. Per testiculos, i. suggestiones apertè noxia inserit, p̃ ossa quasi ex bono ꝯsulit, vnde fistulis ęris cõparant, q̃ suauitate cantus aures mulcent, & cor emolliũt, ita dolosa illius consilia blandũ sonũ de exteriorib. reddunt, q̃ & hẽre potest homo, & bonus esse, & sic cor ad voluntates trahunt, vt laudando, q̃ bene ex se egit, vt non debeat alijs subdi ad superbiã intendit, sed durius tentat cũ sub spẽ virtutis quasi infirmis laqueus occultatur. Vnde cartilago eius est quasi laminæ ferreæ. Cartilago hẽt speciẽ ossis, sed non F firmitatem, i. quædam vitia habent speciem recti, sed nõ virtutem, vt sub specie zeli latet ira, & sub mansuetudine dissolutio:

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quem fe.te. *idest sicut, & te feci, & hoc dicitur ad excludendũ errorem eorum, qui malitiam dæmonis considerantes negauerũt ipsum esse creaturam boni Dei.*

Quem fe.te. *i. habentẽ tecum similitudinẽ in natura intellectuali, in qua etiam elephas per quem dæmon intelligitur, habet quandam conuenientiam cum homine. Dicitur enim 8. de animalibus, quòd omnium animalium syluestrium maximè domesticabile est elephas, in multis enim eruditur, & intelligit, & docetur adorare regem, quod non est sic intelligendum, quòd habeat intellectum, sed propter bonitatem æstimatiuę habet intellectui aliquid simile.*

2 Fęnum quasi, &c. *non enim vescitur carnibus, sicut, et lupus, et leo, sed herbis, granis, & terræ nascentibus, sicut, & bos, & per hoc intelligitur, quòd dæmon, qui per elephantem signatur, delectatur, & pascitur in hominibus implicatis terrenis cupiditatibus. Consequenter agitur de virtute elephantis generatiua, cum dicitur.*

3 Forti.il.in lum.eius. *semen enim in animalibus masculinis defluit à renibus ad membra genitalia.*

4 Et vir.il.in vm.vẽ.eius. *In coitu.n. supponit vmbilicum dorso fœmellæ, & ideo habet ibi fortitudinem neruorum, ne lædatur ex concussione corporum tam magnorum.*

5 Strin.cau.suã.si.ce. *quia in animalibus prædicto modo coeuntibus masculus stringit caudam suam inter tibias posteriores.*

6 Nerui testi.eius perple.sunt. *quia testiculi animalium generãtium habent quasdam reuolutiones neruorum, vt habetur 4. de animabus, per ista intelligitur, quod dæmon in peccato luxuriæ maximè delectatur, non quia delectationem in coitu propter se habeat, licet aliquando dæmones sint incubi, & succubi, sed quia illos quos in peccato luxuriæ plus, quam in alijs peccatis irretit, ita fortiter tenet, q̃ non possunt manum eius faciliter euadere, & sic quod dicitur. Fortitudo illius in lumbis eius, refertur ad luxuriam virorum, quæ magis viget in renibus. Et virtus eius in vmbilico ventris eius ad luxuriam mulierum. Stringit caudam suam quasi cedrum, quia quos in hoc peccatum deucit assuefactione ligatos tenet. Nerui testiculorum eius perplexi sunt, quia illos, qui hoc vitium relinquere volunt, diuersis occasionibus impedit, & retinet. Consequenter agit de fortitudine elephantis di.* Philosophus.

7 Ossa eius velut fistulæ. *per hoc intelligitur fortitudo ossium eius & tibiarum ad sustinendum corporis pondus, ideo dicuntur inflexibiles ad modum æris, & ferri, & per hoc in dæmone intelligitur obstinatio in peccato, quia liberum eius arbitrium non est flexibile ad bonum.*

1 Ipse

MORALITER.

1 *Quem fe.te.* idest similem tibi per intellectum.

2 *Fœnum quasi bos co.* Per fęnum vita carnalis intelligit. Esa. 40. b. *Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos fœni.* Ergo Vehemoth fœnum comedit, quia carnales homines incorporando sibi consumit.

3 *Forti.eius in lum.eius, &c.* Luxuria viget in lũbis virorũ, & in vmbilico fœminarum, ergo quia per vitiũ luxuriæ vtriusque sexus multi diabolo subijciuntur, virtus eius, & fortitudo in lumbis, & in vmbilico denuntiatur.

5 *Stringit caudam.su.sicut cedrum.* quia fortiter tenet quos capit per luxuriæ vitium.

7 *Ossa eius ve.fi.æris.* Per duritiam æris, & ferri significatur obstinatio diaboli, ĩ qua desiderat sibi peccatores assimilari.

☞ lutio, p hoc ergo facit sperari pmia vnde sequunt supplicia,
A sed facilius culpa corrigit, q̄ erubescitur, q̄ aūt virtus putat, difficilius, vnde laminæ ferreæ cōparant. Habet hæc bellua carnes, hēt ossa, sed ossa eius quoslibet valentiores in corpe eius accipim⁹, in quib. dum iniquitas vehementer indurauerit, p eos tota corporis cōpago subsistit. Qui quoniā potestate videri admirandi appetunt, & tamē auditoribus nōnunquā exhibent linguæ dulcedines, æris fistulæ cōparantur, quia more metalli isensibilis sonum beneloquēdi hūt, sed sensum bene viuēdi non habēt.

† ossa illius (sub. minora,) sicut virga ferrea.

a ¶Debiliores nequius agunt. b ¶Vt videatur, quia non est. c ¶Ferro cætera metalla concidūtur.
¶Si ergo huic superbienti non pepercit Deus, quid fiet superbo homini.

a †cartilago illius quasi laminæ, ferreæ. Ipse est principium via- 1
b a ¶Multum potest ex conditione, sed reprimitur ab auctore, b ¶Oē, quod applicatur in seipso reducitur.
c d rum Dei. Qui fecit eum † applicabit gladium eius, huic mon- 2 3 4
a ¶Ex successu huius seculi procedit elatio, & desideria multa, & curæ quasi fœnum quo fames diaboli pascitur. b ¶Quia cor superborum omni uitio substernitur. c ¶Vbi nihil eum commouet. Solis calore recedente fit vmbra, idest torpor, & frigiditas peccati, quies diaboli.
e f tes herbas ferunt. Omnes bestiæ agri ludent ibi, sub † vmbra 5 6
a ¶Vbi species quasi cortex arboris, sed non soliditas. b ¶Vbi bene vestigia imprimuntur, vbi pes labitur.
c ¶Si hæc mala iusti increpant, occurrunt aliqui, ne alii corrigantur.
g dormit in secreto calami in locis humentibus. Protegunt 7
h i † vmbræ vmbram eius, circundabunt eum salices torren- 8

†applicauit. † arbores vmbriferæ, vel tegent eum arbores vmbriferæ vt sint vmbra eius.

✻ Nicetas. Vel qđ es imitetur aurū, sic Satanas Angelum lucis, vel quod obstinatè resistat veritati; vel, quod ex illo hæretici prodeant, vt ex latere Adæ Eua, & Christi domini ecclesia.

✻ Olymp. Christi membra hominis, Satanæ draconis proportione quadam intelliguntur.

B a *Cartilago.* Cartilago ossis speciē hēt, sed ossis fortitudinē non hēt. Cartilago ergo eius similis ferro dr, quia hi, qui in eius corpore ad ostensionē virtutum non sufficiunt, p vocē fideliū acrius accenduntur. Quia enim cum eos facere signa & prodigia non posse considerant, fideles se illi p crudelitatē probant, qui rectè laminis ferreis cōparantur, quia dū circūquaq; se in crudelitate dilatare ambiūt, quasi in ferri laminas se extēdūt, sed Vehemoth iste, q per mēbra sua extremo tempore, vel per se semper contra electos Dei tanta se arte iniquitatis exercet, cuius sit naturæ, cuius sit conditionis, acsi causas tantæ astutiæ tantæque fortitudinis redderet, adiūxit.

Eze. 28. c

b *Ipse est prin.vi.* vnde ppheta. *Tu signaculum similitudinis Dei.* Quid non habet in quo est similitudo imaginaliter, q̄ in eo vnū signat essentialiter. Itē oē lignū paradisi non est simile ei, &c. Agmina, etsi excelsa, non sunt huic plata, nec equata. Itē omnis lapis pretiosus operimentū tuū, quia oēs angelos ornamentū habuit quos transcendit. Hunc summū puluis tū i. homo Christus vicit, cui est, & hæres quicunq; vincit. Vias etenim Dei actiones accipim⁹. Principiū ergo actionū Dei Vehemoth dr, quia nimirū cū cuncta crearet, hunc primū condidit quem eminentiorem reliquis angelis fecit. Tot antiqui hostis virtutib. auditis, tanta conditionis eius magnitudine cognita, quis non percussione desperationis succūbat? Sed quia elationem nostram ostensa hostis potentia reprimit, etiam infirmitatem nostram fouet adiungens.

c *Qui fecit eum.* Gladius Vehemoth ipsa nocēdi malitia est, sed ab eo à quo bonus p naturā factus est, eius gladius applicat, q̄a eius malitia diuina dispensatione restringitur, ne ferire tantum mentes hominum quantum appetit, permittat.

d *Huic montes herbas fe.* Quę est herba montium, nisi voluptas fluxa, q̄ ex corde gignit superborū? Elati namq; seculi huic
C Vehemoth herbas ferunt, q̄a suas illi offerūt fluxas, & lubricas voluptates, & ex eo illum reficiunt, qđ nequiter operāt. D

e *Omnes be.agri.lu.ibi.* Bestiæ immundi spiritus sunt, ager mūdus. Agri vero bestię in herbis mōtiū ludunt, q̄a projecta de superiorib. in hoc mūdo dæmonia prauis superborum operibus delectant: Sed quia audiuimus qđ iste Vehemoth comedat, nunc audiamus vbi interim p prauū desideriū requiescat.

✻ Caten. Græc. accedens ad montem præruptū, fecit lætitiam quadrupedibus in Tartaro.

✻ Nicetas. mons prupt⁹. Verbum incarnatum cruci affixum cuius descensus exhilarauit eos, qui in custodia detinebantur.

† ar... vmb...

f *Sub vmbra dor.in secre.cala.* Hoc loco, appellatione calami mētes seculariū temporali gloriæ deditæ designant. Qui tanto apud semetipsos intus inanescunt, quāto alti, & nitidi exterius oñduntur, q̄a dū ad exteriorē gloriā per superficiē tendunt, & defluunt, nulla intus firmitate solidantur. In secreto ergo calami dormire perhibetur, quia quorū studia ad appetitum temporalis nitoris atq; altitudinis cōmouet, corda eorū quasi quietus tenet. E Dormire enim in cordibus sanctorum non potest, quia etsi qñ in eis ad breue momentum se collocat, ipse eum cęlestiū desideriorum æstus fatigat, & quasi toties, vt recedat pungitur, quoties ab eis amore intimo ad æterna suspiratur.

✻ Athan. Calamum vsurpauit ad Dæmonis imbecillitatē declarandam.

✻ Nicetas. aut molles, & effeminatos materiam ignis, & potentes itemque salices ad describendas fatuas virgines.

g *In locis humenti.* Loca humētia sunt terrenorū hominum mentes, quas humor carnalis concupiscentię, (quia replet) fluidas facit. Loca quoq; humentia sunt opa voluptuosa, vel mēbra genitalia. Quòd si, ita est, quid aliud locis humentib⁹, nisi luxuria designatur, vt & per calamū superbia glorię, & p loca humentia luxuria corporis designatur. Hæc duo nimis dominantur in homine, vnū est spiritus, alterum carnis.

h *Protegunt vmbræ vmbram eius.* Vmbrę sunt diaboli omnes iniqui, qui dū imitationi iniquitatis eius inseruiunt, quasi ab eius corpore imaginis speciē trahunt. Sicut aūt vmbræ eius sunt pluraliter reprobi, ita singulariter vmbra eius est vnusquisque peccator. Sed vmbræ Vehemoth istius vmbrā eius protegunt, dum peccatores, qui in quo sibi malè cōscij sunt, in eo & aliūm peccantem defendunt.

i *Circundabunt eum salices.* per sterilitatē salicū vita peccātiū, (qui verbis virescunt sine fructu) signatur. Per torrentē hui⁹ mortalis vitæ cursus exprimit. Circundant ergo Vehemoth salices torrentis, quia amatores vite mortalis à bonis actibus quasi à fructibus alieni tanto illi arctius inhærent, quāto eos largius delectatio transitoriæ voluptatis infundit, hos enim quasi in radicib. torrentis rigat, dum in suis cogitationibus amor vitæ carnalis inebriat. Sed q̄a quid ei à suis clientib. impendatur F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ipse est prin.vi. *hoc interponitur ad intelligendū, quòd ea, quæ dicuntur hic de dæmone, intelliguntur sub metaphora elephantis. Est enim dæmon, principium viarum Dei, quia inter creaturas angelica est prima, & inter angelos ille, qui fuit primus simpliciter peccauit per superbiam, & fuit alijs cadentibus occasio peccandi.*

2 Qui fecit eum. *scilicet Deus.*

3 Appli.gla.eius. *s. potestatem nocendi, quæ inest ei à deo, quamuis voluntatem nocendi habeat à seipso, non tamen potest eam exequi, nisi à deo permittente, sicut patet in principio huius libri. Consequenter describitur conuersatio elephantis, cum dicitur.*

4 Huic montes her. *quia sicut dictum est supra, vescitur terræ nascētib. & per hoc, q fit hic mentio de montib. intelligitur, quòd potestas dæmonis maximè est in superbis hominibus.*

5 Omnes be.agri.lu. *sicut dictum est supra elephas non viuit de præda aliorum animalium, sicut leo, & ideo aliæ bestiæ non formidant habitare cum eo, & per hoc designatur, quod homines bestialiter viuētes sint ipsi dæmoni familiares.*

6 Sub vm.&c. *Est enim elephas animal calidum, & in regionib. calidis nascitur, & ideo contra calorem corporis, & temporis libenter requiescit iuxta fluuios, vbi in locis paludosis crescunt calami, vt habetur quinto de animalibus.*

7 Prote.vmbræ vm.eius. *quia quærit loca iuxta calamos, vbi sunt arbores magnæ, quarum vmbræ cadunt super vmbras calamorū ideo subditur.*

8 Circunda.eum sa.tor. *quæ sunt altiores calamis, & faciunt vmbram densiorem.*

1 Absor

MORALITER.

1 *Ipse est prin.via.Dei.* idest creaturarum. nam angelica natura est inter creaturas dignitate prima, propter quod ex eius casu nobis timor incutitur ne cadamus.

2 *Qui fecit eū appli.gla.eius.* Nihil enim pōt agere, nisi ex diuina permissione.

4 *Huic montes her.fe.* nam superbi ipsum pascunt.

5 *Omnes bestiæ agri.lu.ibi.* quia bestialiter viuentes lætitiam faciunt illi.

7 *Sub vm.dormit in secreto ca.&c.* Per hoc significatur, quod in otiosis, & delicatè viuentibus quiescit, & delectatur.

1 *Absor*

pendatur audiuimus,nunc etiam quid in illis agat audiamus.
A a *Absor.flu.* Nomine fluuij decursio humani generis signat. Appellatione Iordanis hi q iam imbuti sunt sacraměto baptismatis, quia in hoc flumine cõtingit sacramentũ baptismatis inchoari. Quia igitur humanũ genus in ima defluens (vsq; ad Redemptoris tempora) quasi quendam in se fluuium traxit, bene nunc subditur.

a tis. Ecce absorbebit fluuium, & non † mirabitur, & habet fidu- 1
b a ¶Acutis verbis explorationem diaboli, per miracula diuinitatem odorantis pertulit dicens: Non in solo pane viuit homo, &c. Luc. 4. a.
c
d ciam quòd influat Iordanis in os eius. In † oculis eius quasi 2
e hamo capiet eum, & in sudibus perforabit nares eius. An ex- 3
f a ¶De aquis humani generis. b ¶Vt ego qui fluuium mitto. †
g trahere poteris Leuiathan hamo, & fune ligabis linguam 4
a ¶Quod si aperte iam non est potens, per insidias mordet, Dominus ponit cir. in na. eius. 5
h b ¶Potentia iudicij insidiæ eius coarctantur. 6
i eius? Nunquid pones circulum in naribus eius, aut † armilla 7

†festinabit.

†.i. oculis suis capitur ipse laqueis perforatur eius naris.

†spina.

b *Et non mir.* Neque enim pro magno diabolus habuit, quod infideles tulit. Quia vero post mediatoris aduẽtum quosdam qui recte viuere negligunt, etiam fideles rapit, recte subiungitur.
c *Et habet fi.* Vel, qui fidem ueritatis cognouerunt, sed viuere fideliter negligũt, fluuius dici possunt, quia videlicet deorsum fluunt: Iordanis descensio eorum dicitur. Sunt etiã non nulli, qui vias veritatis appetentes, semetipsos abiiciunt, atq;
B a vitæ veteris elatione descendunt. Et est sensus. Absorbebit fluuium, quia pro magno non æstimat cum eos deuorat, qui per ipsa sua vitæ studia deorsum currunt, sed illos magnopere rapere nititur, quos despectis terrenis studiis iungi iam cælestibus contemplatur. Sed contra hunc consolationis adiutorium præstat is, de quo subditur.
✠Nicetas. Salutem factam in Iordane contemplabitur, nec melior fiet.
d *In oculis eius.* Cum Vehemoth insidias, atque effrenatas vires, vnde terret, indicasset, filii sui unde refouet commendat aduentum, & quo ab illo ordine Vehemoth iste sit perimendus insinuat, qui de se in nece diaboli hamum fecit. Assumpsit. n. corpus, vt in eo Vehemoth quasi escam suam mortem carnis appeteret, sed ibi erat diuinitas, quę raptoris faucem perforaret. In oculis aũt suis hamo captus est, quia & nouit & momordit, & prius cognoscendo confessus, confitendo pertimuit & tandem post non timuit, cum in illo quasi escam propriã, mortem carnis esuriret. Igitur quia caput nostrum quid per se fecit dictum est, nunc per membra sua quid faciat sequit.
e *Et in su.* Per nares odor trahit, & ducto flatu hoc agit, vt res ẽt q longe est posita cognoscatur. Narib. ergo Vehemoth callidæ eius insidiæ designantur, per quas sagacissime nitit occulta cordis nostri bona cognoscere, & hoc pessima persuasione dissipare. In sudib. itaque Dñs noster nares eius perforat, quia callidas eius insidias acutis sanctorum sensib. penetrans eneruat. Sed quia Vehemoth iste per uaria fraudum argumenta

menta distenditur, adhuc iũcto, & alio nomine notatur: nam sequitur. D
f *An extra.po.* Leuiathan additamentũ eorũ dr, hominum, s. quibus semel culpam preuaricationis intulit: & hanc vsq; ad æternã mortẽ quotidie pessimis suggestionibus extẽdit. Potest etiam per irrisionẽ vocari Leuiathã: primo itaq; homini diuinitatẽ se additurum perhibuit, sed mortalitatẽ tulit. Ad ditamẽtum ergo hominum per irrisionẽ dici potest, quibus dũ hoc quod nõ erat, addere spopõdit: etiam hoc quod erãt fallendo subtrahit. Sed hamo captus est, quia in redemptore nostro dum per satellites suos escam corporis momordit, diuinitatis illum aculeus perforauit. Huius hami linea illa est per euangelium patrum propago memorata, qua iste hamus in hæc profunda aquarum mire suspensus est, vbi cetus aperto ore pene omnes uorabat. In extremo lineæ hamus est Christus. E

Leuiathan.

g *Et fu.li.* Quia fune peccata signantur, per prophetam dicitur. *Væ qui trahitis iniquitates in funiculus uanitatis.* Iniquitas in funiculis trahitur, dum per augmentum culpa protelatur. Rursum fune fides exprimitur, Salomone attestante. *Funiculus triplex difficile rumpitur*, quia fides quæ de cognitione trinitatis ab ore prædicantium texitur, fortis in electis permanẽs, in solo reproborum corde dissipatur. Hic itaque funis nomine, siue peccatum, siue fidem nil obstat intelligi. Incarnatus enim Dominus fune Leuiathan linguam ligauit, quia in similitudine carnis peccati apparens de peccato damnauit peccatum, & omnia eius errorum prędicamenta damnauit. Vel fune Leuiathan lingua constringitur, quia dum per prædicatores sanctos in mundo fides innotuit, erumpere mundi doctrina cessauit.

Fune ligari. Esa. 5. c.

Eccl. 4. c.

h *Nun.po.cir.* Per nares insidiæ, per circulum diuinæ virtutis omnipotentia signatur. Circulus ergo ei in narib. ponitur, dum circundata protectionis supernæ fortitudine eius sagacia retinetur, ne contra infirmitates hominum tantum prę ualeat, quantum perditionis argumenta latẽter explorat. Potest etiam circuli nomine occulti iudicii adiutoriũ designari vnde. Circulus dicitur potestas iudicii, quia vndique stringit sicut falx, quia intra se colligit, & nullatenus euitatur.
i *Aut ar.per.* Ab intellectu circuli armilla nõ discrepat, quia ipsa quoq; hoc vbi ponit ambiẽdo constringit. Armilla ergo dominus F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Absorbebit flu. &c. *Elephas enim propter magnitudinem corporis, & caliditatem complexionis, consueuit multum bibere. vnde 7. de animalibus dicitur, quòd quidam Elephas bibit metretas Macedonicas 14. in mane, & iterum alias 8. in sero: & ideo hic est hyperbolica locutio, cum dicitur;* Absor. flu. *sicut de homine multum potante dicitur, quòd si Sequana, vel alius fluuius transiret per os eius, non esset satiatus. per ista designatur, quòd diabolus quiescit, & habitat in hominibus otio deditis: tanquam in locis vmbrosis, quæ sunt apta quiescentibus, & otiosis; & quòd confidit de facili sibi incorporare quasi potando omnes homines instabiles, qui per fluuium designãtur; verumtamen quia non superat omnes, sed a sanctis hominibus superatur, & maxime a Christo, ideo subditur.*
2 In ocu. eius qua. ha. ca. eum. *in quo exprimitur vnus modus capiendi Elephantem, per hoc quod de subtus cauatur terra, & supra illã cauationem ponitur pabulum: quod vidẽs illuc accedit, & terra frangitur ex pondere, & sic cadit in foueam; & capitur sicut pisces hamo capiuntur, quia venator superueniens eum pungit lancea. ideo subditur.*
3 Et in su. *Id est, in acutis gladys.*
4 Perfo. na. eius. *quæ sunt partes magis sensibiles; per hoc autem designatur, quod Christus superauit diabolum ostẽdens ei infirmitatem humanæ naturæ, quam credens sicut escam deuorare, fuit captus. Per sudes autem eius nares perforantes possunt intelligi Apostoli, & alii Sanctis, quibus Christus dedit super dæmones potestatem.*
5 An extra. po. *Hic cõsequenter agitur de dæmone sub similitudine ceti, qui est maximum animal marinum. Dicit enim Plinius, quòd tantum spatium occupat quantum quatuor iugera terræ. mediam autem partem iugeri par boum in die arare consueuit, vt habetur 1. Reg. 14. Et ad designandum magnitudinem ceti vocatur hic Leuiathan: quod in Hebræo sonat additamentum eorum, quia notabiliter excedit quantitatem omnium aliorum animalium terrestrium, & marinorum: igitur sub similitudine animalis tam monstruosi, primo ostenditur ipse dæmon ab homine insuperabilis, & secundo omnibus creaturis terribilis cap. seq. Prima adhuc in duas, quia primo ostenditur insuperabilis ab homine. secundo superabilis a Deo, ibi;* Memento bel. *Circa primum dicitur:* An extra. po. *scilicet de mari.*

Plinius de ceto.

Diuisio.

6 Leuiathan ha. *q. d. non: quia non potest sic capi, sicut pisces alii. & dato quòd sic caperetur, tamen non posset sic extrahi propter pondus sui corporis.*
7 Et fune ligabis linguam, &c. *q. d. non: hamus enim in quo capitur piscis, appenditur in fune, & sic lingua piscis capti ligatur cum illo fune.*

1 Nun-

MORALITER.

1 *Absorbebit fluuium, & non mi.* Per fluuium, & Iordanem significantur instabiles personæ, quas æstimat de facili per peccatum absorbere.
2 *In oc. su. &c.* Multos. n. capit per aspectum impudicum, Matth. 5. d. Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam mœchatus est in corde suo.
† *In sud. per. na. eius.* Per sudes intelligi possunt subtiles tentationes, per quas aliquando capiuntur sapientes, qui per nares designantur, eo quod per nasum discretio significatur.
5 *An extra. po. Le. ha.* & subintelligitur, sicut ego. Loquitur autem hic Dominus de diabolo sub similitudine ceti, qui Leuiathan nominatur, hunc autem Dominus extrahit quando de cordibus peccatorum hamo sanctæ prædicationis educit, & circulum in naribus eius ponit, & maxillam eius perforat, quando ipsum a tentationibus fidelium reprimit, & refrenat.

A dominus maxillā Leuiathā perforat, quia misericordię suæ potentia, sic malitiæ antiqui hostis obuiat, vt aliquādo eos ēt quos iā cepit amittat, & quasi ab ore illius cadunt, q̄a post p̄petratas culpas ad innocentiā redeūt, vel in ore hēt non eū qui peccat, sed eū, qui tentat, sed perforata est max. q̄a vnde cōterit iustos inde eos perdit, quia sic hu miliantur in bonis, vt Paulus.

✻ Nicetas. Armilla est bonum opus, quod qui habet, est timori diabolo. Sequitur,

D litate superbè extollitur. Huic quasi aui dominus illusit, dū ei in passione vnigeniti sui ostendit escam, sed laqueum abscondit. Vidit quod ore perciperet, sed non vidit, quod guttur teneret, & more auis illusus, diuinitatis ei⁹ laqueum pertulit, dum humanitatis eius escam momordit.

a perforabis maxillam eius? Nunquid multiplicabit ad te pre 1
¶Scilicet, vt mihi. ¶Vt mecum.
b ces, aut loquetur tibi mollia? Nūquid feriet tecum pactum, 2
c d & accipies eum seruum sempiternum? Nunquid illudes ei 3
a ¶Animal est dum per luxuriam tentat, serpens dum per malitiam, auis dum per superbiam.
b ¶In seipso, cuius pestis arctatur, uel in membris, quæ terrore restringuntur.
e f quasi aui, aut ligabis eum † ancillis tuis? † Concident eum 4
g amici, diuident illum negotiatores? † Nunquid implebis 5
¶Stultis. ¶Prudentibus. 6
sagenas pelle eius, & gurgustium piscium capite illius? 7

† vel puellis.

a *Nunquid mul. ad te.* Subaudi, vt mihi. Si ad personam filij hęc referuntur, incarnato ei mollia loquebatur, cum diceret: *Scimus quòd es filius Dei, & si eijcis nos, mitte nos in gregem porcorum.* Vel ad dominum preces multiplicat, cum extremo die iudicij iniqui, qui eius corpus sunt, sibi parcere deprecantur. (Matthæ. 8.)

b *Nunquid feriet tecum.* Subaudi, vt mecū. In pacto discordātium partium voluntas impletur, vt ad votuum suū quæq; perueniat, & iurgia desiderato fine concludat. Antiquus itaque hostis à Dei innocentia malitia sua discordat, sed ab ei⁹ iudicio ēt discordando non discrepat. Nam iustos semper

B maliuolè tentare appetit, sed tamen hoc dominus, vel misericorditer fieri, vel iustè permittit. Hæc ergo tentationis licentia pactū vocatur, in qua, & desideriū tētatoris agitur, & tn̄ per eam miro modo voluntas iusti redemptoris implet̄.

c *Et accipies eum.* Subau. vt ego. Ex pacto, qđ cū domino ferire dr̄, seruus accipi perhibetur, quia inde obtemperat nutibus diuinæ potentiæ, vnde exercet irā nequissimę voluntatis suæ. Seruus ergo ex pacto est, quia dū voluntatem suam implere permittit̄, à superni consilij volūtate ligatur, vt electos Dei volens tentet, & tentando nesciens probet. Notandum aūt est, quòd à domino non solū sernus, sed sempitern⁹ seruus accipi dr̄. Leuiathan ergo post præsentis vitæ terminū cū suo corpore flāmis tradetur, quos, s. cruciatus dū iusti ꝯspiciunt, in Dei laudib. crescūt, quia in se cernūt donū quo remunerati sunt, & in illis inspiciūt suppliciū, qđ euaserunt. Igitur si vtilitati iustorū, & hic Leuiathan istius tētatio, & illic dānatio proficit sempiternus seruus est, dū Dei laudibus nesciēs seruit, & illic eius pęna iusta, & hic voluntas iniusta. (Nota.)

d *Nunquid illu. ei.* Aduersarius noster prius Vehemoth, postmodū Leuiathan dr̄, nunc aui in ꝑditionis suæ illusione cōparat̄. Vehemoth aūt, qđ bellua interpretat̄, quia ad speciē cælestiū nulla iam respiratione se erigit, bruto sensu bellua (Nota quibus diabolus comparatur.)

C est draco per nocēdi malitiam. Auis, q̄a de naturæ suę subtilitate

e *Aut ligabis eum.* Subaud. vt ego. In seruis etsi despecta est conditio, virilitas viget. In ancillis autem cum conditione pariter sexus iacet. Bene autem Leuiathan non seruis sed ancillis ligare se asserit, quia ad redemptionem nostram veniens, & suos contra mūdi superbiam prædicatores mittens, relictis sapientibus, insipientes, relictis fortibus debiles, relictis diuitibus pauperes elegit. Sed quia quos contra eum dominus mittat insinuat, nunc etiam quid ipsi agant, qui mittuntur adiungit.

f *Concident eum.* Leuiathan toties concidit, quoties diuini verbi gladio sua ab illo mēbra separantur. Ipsos aūt amicos nominat, quos superius ancillas vocat, ipsos ēt negotiatores appellat. Sancti.n. prædicatores prius ancillæ sunt per formidinē, postea amici per fidem, ad extremū negotiatores dum prædicationem prærogant, & populis fidem reportant.

E g *Nunquid implebis sagenas pelle.* Per sagenas, vel gurgustiū pisciū, ecclesiæ fidelium, qui vnam catholicā faciunt designantur, quæ ex omni genere piscium congregant, q̄a malos cum bonis, superbos cum humilibus, iracundos cum mitibus, fatuos cum sapientibus capiunt. In pelle vero Leuiathan istius, quæ est exterius, subditi ad hæc externa seruientes. Capite autem præpositi designantur.

✻Caten. Græc. Pascuntur autem eo gentes, diuidunt autē ipsum Phęnicū gētes. Aquila. Dimidiabūt illū inter Chananæos. ✻ Orig. Cibus infidelium Draco, dedisti enim, inquit Dauid, eum escam populis Aethiopum, id est, filijs tenebrarum. Dicit ergo. *Nūquid im. sa. pel. eius, & gur. pisciū capite illius.* Subaudis, vt ego. Qui intra ecclesiam fidelium prius quasi pellem diaboli extremos atque infimos colligo, post modum caput illius, idest, prudentes mihi aduersarios subdo. Prius enim collegit indoctos, postmodum philosophos.

✻ Cate. Græ. Omne autem nauigabile conueniens nō ferat coriū vnū caudæ eius, & in nauigijs piscatorū caput eius.

✻ Olym. Si homines, qui vitam hanc, quæ mare dicit̄, nauigant, cuncti vna conueniant, ne leuem quidem infimarum potestatum iniuriam per se possunt prohibere.

F ✻ Orig. homines, qui corporibus, vti nauigijs vtunt̄ per se extrema

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nun. mul. &c. *vt ei parcas, & non capias eum quasi dicat non, quia non habet te timere.*

2 Nunquid feriet tecum pa. *vt seruiat tibi, sicut domino suo.*

3 Nunquid illudes ei quasi aui. *capiendo enim in decipula, sicut capitur auicula.*

4 Aut ligabis eum ancil. tu. *Sicut ligat̄ auicula capta, vt pueri, qui custodiuntur ab ancillis ludant in ea. Per ista prædicta intelligitur quod tanta est potestas dæmonis, quòd nulla virtute hominis, carminibus, herbis, lapidibus, characteribus, & similibus potest astringi seu arctari ad aliquid agendum, licet aliquando hoc fingat, vt homines talibus intentos in erroribus detineat.*

5 Concident eum amici diui. *Interrogatiuè legatur. q.d. non? alia.n. animalia terrestria, & aquatica aliq̄n capiuntur virtute humana, & sic carnes eorum communicantur alijs per liberalem distributionem inter amicos, vel per venditionem inter negotiatores.*

6 Nunquid imp. sa. pel. ei. *Idest, capies eum cum sagena, quia pellis piscis capti in sagena inuoluitur intra ipsam, quasi diceret nō, quia non potest sic capi.*

7 Et gurgustium pis. cap. ill. *Est autem gurgustium instumentum vimine factum, sic nominatum à gurgite fluuii, in quo ponitur ad capiendum pisces, quia aliquando intrant illuc, & non possunt exire. Caput autem ceti est tantæ magnitudinis, quòd non posset ingredi talia instrumenta.*

5 Conci- 1 Pones

MORALITER.

1 *Nunquid mul. ad te præ.* subintelligitur, sicut ad me. ad Deū enim preces multiplicauit, cum ab eo persequendi Iob licētiam impetrauit supra cap. 1.

2 *Nun. fe. te. pa.* subintelligitur, sicut mecum. Cum domino namque diabolus pactum ferit, inquantum sine permissione eius nihil facit, est etiam seruus eius sempiternus, inquātum est executor iustitiæ eius.

3 *Nunquid il. ei qui à.* Sicut ego. Christus enim eum in cruce delusit, quia volentem se capere cepit.

4 *Aut liga. eum an. tu.* Sicut ego, qui ligaui eum ancillis meis virtutem eius subijciendo virginibus sacris, vt Sanctæ Margaritæ, & pluribus alijs.

5 *Concid. eum amici.* Isti sunt Apostoli, quib. dicit domin⁹ Iohan. 25. b. *Iam non dicam vos seruos, sed amicos, &c.* Ipsi verò diabolum conciderunt, quia plura membra eius ab eo separauerunt: Et idem significatur per hoc, quod subditur.

† *Diuident illum negotia.* Nam apostoli sunt negotiatores euangelici.

6 *Nunquid imple. sa. pel. eius.* Sicut ego. Gurgustiū, & sagena sunt piscantium instrumenta, ꝑp quod sicut ecclesia sagena dicitur Matth. 13. f. *Simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mare, &c.* sic dici potest gurgustium. Per pellem, quæ caloribus, & frigoribus exponitur, minores plebis, per caput maiores significantur. Ergo pelle dæmonis dominus sagenas impleuit, quando multitudinem infidelium ad fidem vocauit, & eius capite gurgustium, quando cepit per fidem Constantinum. Sed quoniam hæc non humana virtute, sed diuina facta sunt, Sequitur.

1 *Pones*

extrema, draconis perimere non possunt. Seu aliter. Piscatores ij sunt, qui in ecclesia docendo præsunt, nauigia ipsæ ecclesiæ, Draconis caput superbia: quem draconem Apostoli deuicerunt Christum imitati.

a *Pones super eum ma.t.* vt ego. Qui forti illum potentia repri mēs, non plus quā expediat sęuire permitto. Vel manum super eum ponere, est virtutis potestate superare, vt sit sensus: Nunquid illum virtute propria reprimis? Vnde subditur.

a ¶Si uires diaboli bene attendis, quot modis nocet, non murmuras, de his, quæ pateris, quia pro sunt, & ab eo liberant.

a b Pones super eum manum tuam. Memento belli, nec vltra ad 1 2
c d das loqui. Ecce spes eius frustrabitur eum, & † videntibus 3
cunctis præcipitabitur. 4 5

b *Memento bel.* Acsi diceretur: Si occulti hostis bellū cōtra te consideras, quicquid à me pateris, nō accusas. Diuinæ.n. dispensationis medicamine agitur, vt exterioribus dolorib⁹ internū vulnus † adimat, & flagellorū sectionib. repellat, ea q̄ mentē occupare poterat interior putredo vitiorū, q̄a vero Leuiathan de diuina misericordia, falsa sibi promissione blādit, postq̄ terrorē fortitudinis eius intulit, & beati Iob aīum in eius circunspectione commouit, dicens. *Memēto bel. nec vl. ad. lo.* vt irremissibilē reatum eius ostenderet, illico adiunxit:

c *Ecce spes eius fru. eum.* Qđ sic de eo dēt intelligi, vt referri ēt ad corpus illius possit, quia iniqui, qui districtionē diuinę iustitiæ non metuūt, incassum sibi de misericordia blādiūt, moxq; ad cōsolationē nostram futurum ei⁹ interitum prænūtiat.

d *Et videntibus.* Cunctis videntibus pręcipitabitur, quia æterno iudice terribiliter apparente, astantibus legionibus angelorum atque electis omnib. ad hoc spectaculum deductis ista bellua crudelis in medium captiua deducetur, & iam cum corpore suo, idest, cum reprobis omnibus ęternis incendijs mancipabitur. Et bene videntibus cunctis præcipitabitur, quia visa mors eius tūc gaudium exhibet, cuius vita nunc toleratur. Sed ne quæramus dicentes: Domine qui Leuiathan istum tantæ esse fortitudinis non ignoras, eum in certamine nostrę infirmitatis cur suscitas? adiunxit.

† ad aspectum eius proiicietur sub. homo timore correptus.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Pones super eum ma.tu. *id est virtutē tuam ad faciendum de eo voluntatem tuam, quasi dicat non, cum sit omnino virtute humana insuperabilis, nisi cum impingit ad terram vnde non potest se mouere, vt dicetur parte sequenti, vel quando ex improuiso vulneratur ab insidiantibus sibi, vt dictum fuit.*

2 Memento belli. *Hic consequenter ostenditur, quod quamuis dæmon sit insuperabilis ab homine, superabilis tamen est à Deo. Ideo subditur.* Memento bel. *quod dæmon habuit contra te, vt habetur in principio huius libri, perdendo substantiam tuam, & prolem, & percutiendo carnem tuam, & in nullo potuisti resistere.*

3 Nec vltra ad.lo. *Aliquid qđ sonet in derogationem iustitiæ, & sapientię sapientiæ meæ, cum possim ipsum dæmonem solo nutu deijcere. Ideo subditur.*

4 Ecce spes eius frustrabitur eum. *In quo tangitur deiectio dæmonis sub similitudine ceti. Cetus.n. sperans deuorare pisces, insequitur eos fugientes ad litora maris, vbi aqua non est, ita profunda, quod cetus possit ibi natare, & sic impingit ad terram de qua non potest se retrahere, quod videntes homines occurrunt vndique, & interficiunt ipsum, quia non potest se mouere. per hoc designatur, quod dęmon sperās sibi incorporare sanctos à sua spe frustrabitur, quia ab eis virtute Dei superabitur, & videntibus cunctis pręcipitabitur, quia in extremo iudicio cum damnatis in infernum deijcietur.*

5 Et videntibus. *Omnibus, qui tunc erunt in iudicio congregati.*

CAP.

MORALITER.

1 *Pones super eum ma.tu.* quasi dicat ad hoc virtus tua non extenditur.

2 *Memento belli.* Quod diabolum à principio de cęlo deieci.

3 *Nec ultra ad.loqui.* De potentia Dei, & eius iudicijs insipienter, sicut Iob fecerat, vt prædictum est.

4 *Ecce spes eius fru. eum.* Licet autem diabolus non habeat spem reuertendi ad patriā, tamen sperat triumphare de sanctis, & quia superabitur ab electis. ideo dicitur. *Ecce spes eius frustra. eum.* quando videbit se delusum.

5 *Et videntibus cunctis pręcipitabitur.* Quando peracto iudicio finali in inferni foueam retrudetur.

ADDITIO I.

In c.40. vbi dicitur in postil. *Si habes brachium.* Hic consequenter probat propositum, quòd Iob sit increpabilis.
Hoc quod dicitur. *Si brachium habes, sicut Deus.* Notādū est secundum sanctum Tho. quod cum fuerint duo æquales, si appareat alteri culpam imponi, non est reprehensibile, si alter eorum se à culpa expurget, quamuis alter culpabilis in hominū opinione remaneat, quia homo naturaliter plus se, q̄ alium diligit. sed vbi est tanta distantia quanta est Dei, & hominis, potius debet homo pati culpam iniuste in se referri, q̄ quod iniuste in Deū referatur, &c. ideo dn̄s ad arguendum Iob ponit excellentiam Dei super homines. Sed mirādum est de hoc, qđ dicit: *Si habes brachium, sicut Deus, & si voce simili tonas, &c.* Nam Iob licet de sua iustitia videatur aliqualiter p̄sumpsisse, seu incautè eam commendasse, intm̄ q, iudicium diuinum per hoc videretur hominib. irritum, prout sonant verba supra posita, cum dicitur. *Condemnabis me, vt iustificeris,* nunq̄ tn̄ legitur ipsum Iob se iactare de potentia propria, p̄sertim, vt eam diuinæ potentiæ æquipararet, prout hæc verba vr̄r sonare, cum dr̄. *Si habes brachium, sicut Deus, &.* sed potius sup.c.12. manifeste profitetur diuinā potentiā esse insuparabilē seu incōparabilem. Dicit.n. ibid. *Apud ipsum,* i. ipsum Deum sapientia, & fortitudo, & sequitur. Si destruxerit, nullus est, qui ædificet, si incluserit hominem, nullus est, q aperiat, &c. in quo loco multa alia ad diuinam omnipotentiam singulariter ptinentia clare confitetur. Vnde non vr̄ rōnabile, qđ ei imponeretur illud credere seu asserere, cuius oppositū ipsemet Iob fatebatur. Ad quod videtur dicendum, qđ dominus in his locutionib. cum Iob procedit quasi per modum opponentis, qui intendit concludere suum aduersariū de aliquo quęsito. Contingit enim in talibus, quod opponēs proponit aduersario aliquam diuisionem sufficientem circa idem quęsitum, cuius diuisionis licet alteram partem nō admitteret aduersarius, tamen vtramque vult opponens destruere, vt aduersarius remaneat totaliter victus, vnde in p̄posito, quia Iob videbatur irritum facere diuinum iudiciū ex incauta cōmēdatione proprię iustitię. Quòd autem aliqs audeat irritare iudicium alterius contingit dupliciter, vel q̄a excellentia scientię, secundum q̄ potest manifestare iniustitiam alterius, vel ex excellētia potentię, secundum quam euacuat alterius iudicium. Et quia dominus in pręcedentib: capitulis iam ostenderat defectum scientię ipsius Iob, interrogando eum de multis ad scientiam pertinentibus, vt cum dicit: *Quis posuit fundamenta terrę?* Si nosti, nunquid nosti hęc, vel illa? Circa quas interrogationes ad scientiam pertinētia duo capitula pręcedentia versantur conuincēdo ipsum Iob de scientię defectu. In pręcedenti autem capitulo intendit conuincere eum de defectu potentię, dicens: *Si habes brachium, sicut Deus.* non quia Iob ista aliquando asseruisset, sed vt vtrumque membrum prædictę distinctionis ad conuincendum Iob totaliter destrueret, vt dictum est.

ADDITIO II.

In eo.cap.40. vbi dicitur in postilla: *Ecce Vehemoth,* hic aūt ostenditur excellentia diuinę virtutis.
Hoc quod dicitur. *Ecce Vehemoth, &c.* continuatur ad pręcedentia notabiliter, vt in glo. sic. Quia ante pręmissis verbis dominus potentiam suę magnitudinis intulit, nunc in sequētibus nequitiam antiqui hostis ostēdit, vt bonus famulus, & auditis prius virtutibus domini, sciret quantum eum diligeret, & cognita post calliditate diaboli disceret quantum timeret. Hęc in glossa.

ADDITIO III.

In eo. cap.40. vbi dr̄ in postil. *Ipse est principium uiarum Dei.* Licet Sathan de quo sub figura Vehemoth hic principaliter intenditur, sit inter primas creaturas Dei, non ex hoc proprie diceretur principium viarum Dei. vnde & aliter, & cōuenientius hęc verba exponi videntur à sancto Thom. in sua expositione sic, vt per vias Dei intelligantur opera prouidētię eius. Circa quod considerandum, quod Deo solum vnū opus est proprium, suę bonitati conueniens, scilicet bene facere, & misereri, sed quod Deus puniat, vt aduersitates inducat, hoc contingit propter malitiam creaturę rationalis, quę primò in diabolo fuit inuenta, & per eius suggestionem ad hominem deriuata, iō signanter dicit, quòd ipse est principium viarum Dei, idest quod Deus diuersis uijs utitur, scilicet benefaciendo, & puniendo, & ne credatur sic esse principium uiarum Dei, quod per seipsum sit potens ad nocendum. ideo subdit. *Qui fecit eum, applicauit gladium eius.*

A

CAP. XLI.

a Non quasi. Et velut si mox a nobis rationis causa quæreretur. Quomodo eum nõ quasi crudelis suscitas quem scimus, quia tantos inuadere, & deuorare permittis?

* Nicetas. An non metuis feræ ferocitatem? sed comprimetur mea virtute vincienda. Cat. Græ. nõ vidisti eum nec in ijs, quę dicta sunt, es admiratus? non timuisti, qui præparatus est mihi? Quis enim est, qui mihi resistat? aut quis resistet mihi & sustinebit, si omnis quæ sub cęlo est mea est, non tacebo propter ipsum, & verbo virtutis miserebitur æqualem sibi.

† Nõ sic crudelis erit, cũ fuerit excitatus, vel, non est fortis qui audeat eum suscitare.
† poterit
† veniet

CAP. XLI.

a ¶Quos eligo possum eripere.

a b NON quasi crudelis suscitabo eum? Quis 1
enim resistere † potest vultui meo? Quis an- 2
c d te dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quæ sub 3
coelo sunt, mea sunt. † Non parcam ei, * ver- 4
e bis potentibus, & ad deprecandum com- 5
a ¶Quanto magis frangitur, tanto tentat subtilius, sed dominus reuelat.
f g positis. Quis reuelabit faciem indumenti eius? & † in me- 6
a ¶Per quas intratur ad videndum eum quasi in sua potestate. 7
h dium oris eius † intrabit? Portas vultus eius quis aperiet? 8
i k Per gyrum dentium eius formido: † corpus eius quasi 9 10

B b *Quis enim resistere potest.* Acsi dicat. Nõ enim quasi crudelis suscito, quia de eius fortitudine & electos meos potẽter eripio. Propter hanc enim potentiã dictum est. *Quis enim resistere.* Et rursum, superbos non iniuste, sed rationabiliter dãno. Ad hoc enim refertur.

c *Quis ante dedit mi. vt reddam ei.* Acsi dicat. Ad parcendum reprobis nulla ratione compellor, quia eis debitor ex sua actione non teneor.

d *Omnia quæ sub cælo sunt.* Liquet q, & ea quę sub cælo sunt, & q̃ sup cęlos sunt, eius voluntati seruiunt. Sed quia de Leuiathan loquitur, qui iam non ętherei cęli sede continetur, cuncta quę sub cęlo sunt asserit sua esse, vt eũ quoque qui de cęlo cecidit suę edoceat potestati seruire. Acsi dicat. Leuiathã iste beatitudinẽ quidem meã pdidit, sed dñium non euasit.

e *Non parcã ei.* hoc de eius corpore. i. iniquis oĩb. intelligitur. Sũt nãq; nõnulli intra ecclesiã, qui prolixas ad Deũ pces hñt sed vitã deprecãtiũ non hñt. Per hoc aũt q, verba potẽtia ad deprecãdũ cõposita referunt, apta inanitas orõnis intelligit & ostẽdit. Veraciter nãq; orare, ẽ amaros in orõne gemitus vel in cõpunctione gemitus, & nõ cõposita verba resonare.

f *Quis reuelabit faci.* Subaudi, nisi ego? Leuiathã aliter religiosos, aliter huic mũdo deditos tẽtat. Nã prauis mala q̃ desiderãt aperte obiicit, bonis aũt latenter insidians sub specie sanctitatis illudit: & in eo qđ iniqtatis opus molit, sæpe specie
C sanctitatis induit. Et nisi p Dei gratiã, simulationis ei⁹ detegi indumẽta nõ possunt, q seruorũ suorũ mentibus gratiã subtilissimæ discretiõis inspirat: vt reuelata malitia, faciẽ eius nudam videant, q̃ coopertam ille sub habitu sanctitatis occultat. D

* Olym. Nilus & Orig. A laruis & personis, quas vicissim quasi histrio suscipit, exemplum sumit, quasi dicat nemo deteget, has omnes fraudes, me excepto.

g *Et in medium oris quis intrabit.* Subaudis, nisi ego? qui per discretas electorũ mentes suggestionũ eius verba discutio, & non ita hæc esse vt sonuerunt manifesto. Bonũ naq; videntur promittere, sed ad perditum finem trahunt. In medium ergo oris eius intrare, est calliditatis eius verba penetrare, vt nequaquã pensetur quid resonent, sed qd intendant. Intrare Adam in medium oris eius voluit, quando intentionem persuasionis illius caute pensare neglexit.

h *Portas vultus eius quis ap.* Portæ vultus eius sunt iniqui doctores, p quos via pditionis aperit, quas dñs aperit: quia electis suis hypocritarũ mentes cõprehensibiles facit. Et quia Antichristus veniẽs ipsas ẽt summas huius seculi potestates obtinebit, qui conabitur ad se corda hominũ, & mistis prædicatoribus trahere, & commotis potestatibus inclinare. E

* Cat. Græ. Quis implicaturam pectoris eius ingredietur?

* Orige. In thorace & pectore est amici principatus. verum pectus illius est fraudis plenum, in quod tamẽ sancti oculos inferre possunt. Olym. consiliorum eius sunt multi recessus & latebræ, & dentes illius sunt falsi prophetæ. at molas leonum conteret dominus.

i *Per gyrum dentium eius formido.* Hos & dentes quos superius portas vocauit. Peruersi etenim pdicatores portę eius sunt, quia ingressum perditionis aperiunt. Dentes eius sunt, quia eos quos in errore capiunt, a ueritatis soliditate con fringũt, quorum prædicatio facile despici poterat, sed hanc adiunctus secularium potestatum terror exaltat. Per gyrum ergo dentium eius formido est. Acsi aperte diceretur: Idcirco isti peruersi prædicatores aliquos suadentes conterunt, quia sũt circa ipsos alij, qui infirmorum mentes terrentes affligunt.

K *Corpus eius quasi scuta fu.* Omne vas quod fusile est, durum quidem est, sed cũ labitur, fragile esse solet. Corpus ergo Leuiathan, idest omnes iniqui qui per obstinationẽ duri sunt, sed per vitam fragiles scutis fusilibus comparantur: qui ne ad se corripientium verba perueniant, quasi contra aduersantium iacula scuta defensionum parant. F

Com-

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XLI.

1 Non quasi cru. *Postquam ostendit dæmonem ab homine insuperabilem, hic consequenter ostendit eum cunctis terribilem. Circa quod primo remouet dubium. & secundo prosequitur propositũ, ibi:* Quis reue. *Circa primum sciendum, quod ex conditionibus ipsius dæmonis prædictis, ac etiam dicendis sub similitudine ceti poßet aliquis credere Deum esse crudelem erga creaturas dando dæmoni tantã potestatem: & hoc remouet di.* Non quasi crudelis. *Cuius rationem subdit.*

2 Quis enim re. po. *i. voluntati & præcepto meo. q. d. nullus: & ideo quamuis potestas dæmonis sit magna: tamen non potest ea vti nisi quantum placet mihi: & sic possum eam restringere & permittere prout expedit saluti electorum. secunda etiam causa subditur cum dicitur:*

3 Quis an. de. mi. ut. *q. d. non sum obligatus alicui nec possum obligari: & ideo nulli facio iniuriam seu crudelitatem concedendo dæmoni potestatem. tertia autem causa subditur, cum dicitur:*

4 Non parcam ei. *idest propter verba eius comminatoria, nec propter verba eius humilia. ideo subditur:*

5 Et ad depre. con. *sed puniam eum de malo vsu suæ potestatis secundum tenorem iustitiæ & æquitatis: quæ punitio cedet ad honorem meum, & gloriam electorum.*

6 Quis re. fa. *Hic consequenter exequitur propositum, ostendens sub spẽ ceti dęmonẽ esse terribilẽ. primo ex eius dispositione. secundo ex eius operatione, ibi: Sternutatio eius. Circa primum dicit:* Quis re. fa. *cetus enim in fronte dicitur habere multas plicas magnas ad modum falcis dispositas, ad quarum releuationem vel reuelationem nullus auderet appropinquare ex terrore: & per hoc designatur quòd astutias dæmonis & eius fraudulentias nullus homo posset explicare.*

7 Et in me. *Os enim ceti est ita terribile qđ qualibet creatura vltra modum horreret intrare: & per hoc designatur, quod adhuc debet esse magis horridum incorporari dæmoni per peccati mortalis consensum.*

8 Portas vul. eius. *Portæ vultus ceti dicũtur eius duæ mandibulæ superior & inferior, quæ ad modum portarum aperiuntur & claudun tur: per quas intelligitur in dæmone violentia & astutia, quibus quasi quibusdam portis peccatores absorbet.*

9 Per gyrum dentium. *per dentes ceti terribiles, intelligũtur mali homines, qui sua potestate alios ad malum inducunt, vt sic dæmoni per eos quasi quibusdam dentibus incorporentur.*

10 Corpus eius quasi fu. *idest de ær fuso. quæ sunt fortissima.*

Compa.

MORALITER.

1 *Non quasi cru.* Quoniã posset aliquis imputare Deo ad crudelitatem, quod concessit dęmoni tantam potestatem: ideo remouet hoc dicens: Non quasi cru. Et subditur:

2 *Quis enim re. potest &c.* quasi dicat illa potestate non vtitur nisi quantum permitto.

3 *Quis ante de. mihi vt red. ei.* quasi dicat nulli teneor: propter quod in dicta permissione duritiam non ago.

Quis

6 *Quis re. fa. indu. eius.* fraudulentiam ipsius. quasi dicat ego in fine tentationis suę dicendo: *Vade Sathana. Mat. 4. b.*

7 *Et in me. oris eius quid intra.* ipse Christus qui superiorem inferni partem ingrediens ipsam spoliauit.

9 *Per gy. &c.* Terram principalis dęmonis dentes sunt eius satellites ad deuorationem peccantium sibi deseruientes.

10 *Corpus c.* Corpus diaboli sunt omnes iniqui quorum hic obstinatio designatur, cum corpus eius cõpactum squamis sese prementibus dicitur.

Vna al-

a *Compactum squa.* Corpus diaboli, id est reprobi, cũ de iniquitate sua corripitur, quibus valet tergiuersationibus se excusare conatur, & quasi quasdam defensionis squamas obijcit, ne transfigi sagitta veritatis possit.
b *Vna vni con.* Istę squamę peccantiũ ne ab ore prædicatiũ aliquo vitæ spiraculo penetrentur, & ob duratę sunt, & coniũctę. Quos enim similis reatus cõcordi pertinacia sociat, etiã de sensio peruersa constipat, vt de facinoribus suis alterna se inuicẽ defensione tueãtur, & dum iniquitatibus suis superba defensione se protegũt sanctæ exhortationis spiracula ad se nullatenus intrare permittunt.

a ¶Dura contra iacula, sed suo lapsu fragilia.
a scuta fusilia, & † compactum squamis se prementibus. 1
a ¶Quia sibi timet dum simul increpatur.
b Vna vni coniungitur, & ne spiraculum quidem incedit per 2
c eas. Vna alteri adhærebũt, & tenentes se nequaquam separa-
a ¶Extrema commotio per Antichristum. b ¶Lucens miraculis.
c ¶Cuius sapientes mundi, sunt consiliarii.
d e buntur. † Sternutatio eius splendor ignis, & oculi eius, vt † pal- 3
f a ¶Promittentes meliora, vt serpens in paradiso.
g pebræ diluculi. De ore eius lãpades pcedunt † quasi tedę ignis 4 5
a ¶Pro his certior visus, caligat in electis. b ¶Qui & electorum oculos turbat, sed non excæcat.
h i accẽsæ. De naribus eius pcedit fumus, sicut ollę succẽsę atq; fer- 6 7

c *Vna adhære. al.* Qui. n. diuisi, corrigi poterant, iniquitatũ suarũ pertinacia vniti perdurant, & tenentes se separari nequeũt, qa eo ad defensionẽ suã vicissim constricti sunt, quo se sibi p oĩa similes esse meminerũt. Descripto aũt corpore, ad caput quid agat extremo tempore, reducitur.
✠Cate. Græ. Nexus eius, sicut smerites lapis. Olym. Dicit̃ hic lapis solidissimus esse, vt ad adamantẽ proxime accedat & ferrũ ad se rapere, & summa asperitate, atq; aculeata duritie, vt ẽt ad insculpẽdũ in vitro adhibeatur. sic diaboli nequitie rigidos ad se pertrahunt, vt nec vna anima eius effugiat improbitatẽ. Nã, & infames à parentibus trahunt peccatũ.
d *Sternutatio eius.* In sternutatione inflatio à pectore exurgit, q̃ cũ apertos ad emanandũ poros non inuenit, cerebrũ tangit, & congesta per nares exiẽs totũ caput protinus cõcutit. In hoc itaq; Leuiathã corpore, i. in malignis spiritib. siue in reprobis hominib. inflatio surgit à pectore, dum elatio se erigit ex seculi potestate, q̃ velut ad emanandum poros nõ inuenit, quia in hoc, q̃ contra iustos extollitur, disponente Deo quantũ appetit, prçualere prohibetur. Exurgens autem cerebrũ tangit, & concutit, quia collecta elatio Sathanæ caput turbat, dũ ipsum auctorem malignorum spirituum per Antichristum in persecutionem fidelium excitat. Tunc cõgesta inflatio per eius nares egreditur, quia tota superbiæ eius iniquitas apertis malitię flatibus demonstratur. Et quia eius tyrannidi sapientes mundi adhærent.
✠Chryf. & Olym. bestia est formidolosa, vel quia sternutamentum est bonę habitudinis signũ, innuit draconẽ imitari purgationem piorum, inductis multis lustrationibus, cũ sit plenus sordibus.
e *Et oculi eius.* Per oculos, q inhęrẽtes capiti vtilitati visiõis inseruiunt, non immeritò eius ↄsiliarij designantur, q dum peruersis machinationib. quæ qualiter agenda sunt puidẽt, malignis eius operarijs quasi ostensum iter pedib. pbent, q palpebris diluculi cõparantur. Palpebras diluculi extremas horas noctis accipim⁹, in quib. quasi nox oculos apit dũ venturæ lucis iam initia ostendit. Prudẽtes igitur seculi malitię Antichristi peruersis cõsilijs inhęrentes quasi palpebrę sunt diluculi, quia fidem, quã in Christo inueniunt quasi errorem noctis asserunt, & veneratione Antichristi verã esse mane pollicẽt. Spondẽt se tenebras repellere, & veritatis lucem signis clarescẽtibus nuntiare. Ideo sequitur.

D

† splendores auroræ.
† scintillę ignis egredientur.

f *De ore eius.* Qui prouident, oculi, qui autem prędicant, os vocãtur. Sed de hoc ore lampades exeunt, quia mentes audientium ad amorem perfidię accendunt, & vnde quasi per sapientiam lucent, inde per nequitiam concremant.
g *Quasi tedæ ignis.* Teda dũ accendit̃, odorẽ qdem suauem habet, sed lumen obscurũ, ita pdicatores Antichristi, qa sanctitatis speciẽ sibi arrogãt, o pera iniquitatis exercent, qa etsi blãdũ est, qđ redolent, sed nigrũ, qđ lucent, olent per simulationem iustitię, sed obscurũ ardẽt p nequitię perpetrationẽ.

E

✠Cat. Græ. Oculi eius species luciferi. Orige. transformatur in Angelum lucis. Olym. Os, & nares hęretici sacrilegorum dogmatum interpretes.
h *De naribus.* Oculorum quippe acies fumo sauciatur. Fumus ergo de naribus eius procedere dicitur, quia de miraculorum eius insidijs caliginosa dubietas etiam in electorum corde generatur. Bene autem in hac fumi caligine, ipse etiã animorum feruor exprimitur, cum subinfertur.
i *Sicut ollæ.* Velut olla feruens est vnaquæque anima tunc cogitationum suarum impetus quasi spumas vndarum ardẽtium sustinens, quas, & ignis zeli commouet, & ipsa temporalis oppressio more ollæ intrinsecus clausas tenet. Vel, de naribus eius procedere fumus asseritur, cuius noxijs inspirationibus praua in humanis cordibus cogitatio nascitur, per quam acies mentis obtunditur, cuius fumi vim exprimit, cũ subiungit: *Sicut ollæ suc.* Olla enim succenditur, cum mens humana maligni hostis suasionibus instigatur. Olla autem feruet, cum iam etiam per consensum in desiderijs prauę persuasionis accenditur, & tot vndas quasi feruendo proijcit, per quas nequitias vsque ad interiora opera extendit, quod adhuc apertius exequitur.

Allegorice.

F

Halitus

NICOLAVS DE LYRA.

1 Compa. squa. *prementibus, & complectentibus. Squamæ enim ceti magnæ sunt ad modum scuti. per hoc autem designatur multitudo malorum hominum, qui sunt quasi quædam squamæ diaboli, & connexio eorum ad malè agendum. ideo subditur.*
2 Vna vni coniun. &c. *idest aer incedit per eas. Squamæ. n. ceti sunt ita coniunctæ, quod vix aer potest inter eas ingredi. & per hoc intelligitur, quod mali homines, ita aliquando sunt ad malè agendũ connexi, & obstinati, quod non recipiunt instinctum spiritussancti ad bonum, secundum, quod dicitur supra 24. Ipsi fuerunt rebel. &c.*
3 Sternutatio eius. *Hic consequenter oñditur dæmõ terribilis sub similitudine ceti, ex eius operatione. & primo describitur eius terribilis operatio. & scdo eius mirabilis impugnatio, ibi.* Mittet contra eũ. *Circa primũ sciendũ, quod sicut in describendo dispositionẽ ipsius ceti incipit à capite, ita similiter incipit describendo eius operationes, principalior autem pars capitis est cerebrum, ex cuius commotione causatur sternutatio. ideo dicit.* Sternutatio eius splendor ignis. *Quãdo enim homo fortiter sternutat, ex commocione cerebri commouẽtur oculi, & sic ab eis videntur quasi quædam scintillæ egredi, & hoc tanto magis fit in sternutatione ceti, quanto caput eius, & cerebrum sunt maiora. Audiui enim à quodam experto in mari, & homine veridico, q in ripa maris iuxta Portugaliam fuerit inuentus cetus de cuius lingua particulatim decisa fuerunt onerati 24. muli. ex quo satis apparet magnitudo capitis, & cerebri, & etiam oculorum. Ideo subditur.*
4 Et oculi eius. *Oculi enim propter lenitatem habent quandã claritatem, & ideo oculi ceti propter magnitudinem videntur à longe per modum cuiusdam claritatis diffusæ similis auroræ seu diluculo. per sternutationẽ autẽ ceti intelligitur tentatio diaboli, ex qua procedit ignis iræ, & concupiscentiæ, & per claritatem oculorum prosperitas temporalium, quam diabolus peccatoribus repromittit. Consequenter describitur effectus oris, cum dicitur.*
5 De ore eius lampa. proce. quasi te. ig. accen. *Est autem teda genus ligni luminaribus apti, & dicitur à tædet per antiphrasim. cetus enim habet maximum calorem interius, qui necessarius est ad mouendum tantã molem corporis. Est etiam animal respirans, sicut delphinus, & ideo de ore eius egreditur aer multum calefactus, propter quod igni comparatur, & quia non solum respirat per os, sed etiam per nares. Ideo subditur.*
6 De naribus eius proce. fu. *idest aer calefactus, & adustus.*
7 Sicut ollæ succen. atque feruen. *Sicut enim aqua in olla calefit, per hoc, quod ignis apponitur ollæ, ita aer respiratus in pulmone per calorem cordis prope existentem.*

Ceti lingua quanta visa est.

1 Halitus

MORALITER.

† *Vna alteri adhærebunt.* Nam ad faciendum malum fortiter colligantur.
3 *Sternutatio eius splendor ignis.* Per sternutationẽ dęmonis intelligitur tentatio fortis excitans ignem concupiscentiæ multiplicis.
4 *Oculi eius, vt palpebræ diluc.* Per oculos eius designatur reuelationes falsæ, quas tanquam veras recipiunt prophetæ diaboli, & hoc significatur per palpebras diluculi.
5 *De ore eius lampades proce.* Os dæmonis sunt falsi pphetæ, per quos loquitur doctrinam pestiferam accendentem ignẽ concupiscentiæ, & disponentem ad ignem gehennæ.

4 *Oculi* *In collo*

A a *Halitus eius.* Quid prunas niſi ſuccenſas in terrenis concupiſcentijs reproborum mentes ad illicita inflammantes appellat? Tanto igitur halitu in prunis ſtat, quanto à viſu ſuggeſtionis occultæ humanas mentes ad illicita inflammat.

b *Et flamma &c.* Flamma oris eius eſt ipſa inſtigatio occultæ locutionis.

c *In col. eius.* Collo Leuiathan elationis extenſio deſignatur: quia contra Deum ſe erigens cum ſimulatione ſanctitatis, etiã tum ore poteſtatis extollitur. In collo autẽ eius fortitudo demorari dicitur, quia elationi illius etiam ſubiuncta potentia ſuffragatur. Nam quicquid ſuperbè tunc extollitur, etiam cũ virtute ſecularis potentiæ exequit̃. Et quia qui pueſis moribus amicitijs eius inoteſcit, pri⁹ mẽtis diuitias amittit, Sequitur.

† Fruſta.

† forte eſt ſicut lapis molaris inferior.

B

a uẽtis. Halitus eius prunas ardere facit, & flãma de ore eius e-
b *a Prius bona ſubtrahit, uires minuit, ut tunc notitiam ſuæ iniquitatis infundat.*
c gredit̃ In collo eius morabitur fortitudo, & † faciem eius prę-
d cedet egeſtas. † Membra carniũ eius cohærentia ſibi. † Mit-
e *a Sed ne inde terreamur ſubdit.*
f tẽt contra eum fulmina, & ad locum alium non ferentur. Cor
g eius indurabitur quaſi lapis, & † ſtringetur quaſi malleatoris
h *a Apparuit angelis. i. prædicatoribus, quod ex ſequenti percipitur: ſubdit enim: prędicatum eſt gentibus.*
i incus. Cum ſublatus fuerit, timebũt † angeli, & territi purga-
k
l

d *Et faciem eius.* Per faciẽ notitia deſignari ſolet. Leuiathan ergo faciẽ egeſtas antecedit, quia negligẽtium mentes antè tentando virtutibus ſpoliat, quàm eius inſidias is qui tentat, agnoſcat. Per hoc ergo quod dictũ eſt. In collo eius mo. for. virtus violentiæ oſtenditur. per hoc verò quod ſubditur: *Et faciem eius præcedet.* fraudis ſubtilitas deſignatur. Vel faciem eius præ. Quia priuſquam in illo damnato homine quẽ aſſumet appareat, à ſancta eccleſia miraculorũ diuitię ſubtrahũtur. Nã prophetia abſconditur, curationum gratia aufertur.

e *Membra carnium eius.* Carnes Leuiathan ſunt oẽs reprobi, qui ad intellectum ſpiritualis patriæ per deſiderium non aſſurgunt. Membra verò carnium, ſunt hi qui eiſdẽ peruersè agentibus, & ſeſe iniquitate præcedentibus coniunguntur, ac ſic reproborum vnitas bonorum vitam tanto durius premit, quanto ſe ei per collectionem durior opponit.

C f *Cohærentia.* Sed ſi diuiderent̃ vt mare, Iſrael ad terrã promiſſam tranſiret. Vt pernitioſum eſt ſi vnitas deſit bonis, ita pernitioſius ſi non deſit malis. Sed quid tandem contra hũc diuina clementia faciat, adiungit. D

g *Mittet contra eum fulmina.* Appellatione fulminũ, tremendæ extremi iudicij ſententiæ deſignant̃: quia quos feriũt, in perpetuum incendũt.
1 Quæ ad locum alium
2 non ferentur, quia
3 igne ſuo non grana,
4 ſed paleas incendunt.
5 Sed quia Leuiathan
6 iſtum pœna non cor-
7 rigit, Sequitur.
8 h *Cor eius indurabitur.*
9 Cor antiqui hoſtis vt
10 lapis ĩdurabitur, quia
nulla vnquam conuerſionis potentia mollietur. Qui quia ſolis ictibus æternæ vltionis aptabitur, aptè ſubinfertur.

i *Et ſtringetur quaſi mal. in.* Ad hoc incus ſtatuitur, vt crebris ictibus feriatur. Leuiathan ergo vt malleatoris incus ſtringetur, quia inferni vinculis coarctabitur, vt æterni ſupplicij continua percuſſione tundatur. Incude alia vaſa formantur, ſed ipſa tot ictibus in aliud vas non transfertur. E

k *Cum ſublatus fue.* Futurũ pro præterito poſuit. Leuiathan enim ab arce beatitudinis cadente, in ruina eius ẽt electi angeli expauerũt, vt cũ iſtũ ſuperbię lapſus eijceret, illos ad robuſtius ſtãdũ timor ipſe ſolidaret: & purgati ſunt, q̃a iſto cũ reprobis legionibus exeunte electi ſoli remãſerũt. Vel ſi pro futuro legatur, p̃dicatores angelos dicit, qui cũ ſublatus fuerit, timebũt: q̃a cũ iudicij turbine rapit̃, hi qui in corporibus reperiri poterũt, immẽſo terrore cõcuſſit, ẽt ſupernæ patriæ nuntij contremiſcent. Et quia in eis hoc pauore excoquitur, ſi qua in eis ineſſe potuit leuiũ rubigo vitiorũ, aptè ſubdit.

l *Et territi pur.* A diſtricto iudice nõ p̃nt (qui in carne ſunt) tanto terrore non cõcuti, cũ oĩa elemẽta quatiuntur: Sed tñ mentes F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Halitus eius prunas arde. fa. *id eſt ita magnus eſt & calidus, quod poſſit accendere prunas. & loquitur hic de ceto ad modum ſufflatorij magni, quo ſuccenditur ignis in magna fornace.*

2 Et flamma de ore eius egre. *id eſt aer tam aduſtus & calidus, quòd meritò flammæ comparatur. Per iſta autem prędicta intelligitur, quod per tentationes diaboli feruores iræ, inuidiæ ac ſuperbiæ ſuccenduntur. Conſequenter deſcribit fortitudinem colli, quod immediatè coniungitur capiti, di.*

3 In collo eius morabitur fortitu. *In lib. 2. de animalibus dicitur, quod nullus piſcis habet collum niſi generans, cuiuſmodi eſt cetus in cuius collo requiritur magna fortitudo ad portandum pondus tanti capitis, ſicut prædictum eſt, & ad coniungendum ipſum reliquo corpori. Et per collum ceti deſignantur mali homines, per quos diabolus ſuã malitiam ad alios deriuat.*

4 Et faciem eius præcedet egeſtas. *In ceto .n. propter magnitudinem corporis requiritur multum de nutrimento: & ideo qñ vertit faciem ad quærendum cibum, euacuat illam partem maris ſibi propinquam piſcibus eos deuorando: & per hoc deſignatur quòd egeſtas & carentia virtutum ex ſuggeſtione dæmonis cauſatur. Conſequenter deſcribit fortitudinem aliarum partium corporis ceti, dicens.*

5 Membra carnium eius cohærentia ſibi. *propter ſpiſſitudinem membrorum & carnium: & per hoc deſignatur quòd homines iniqui, qui ſunt membra diaboli ad malefaciendum adinuicem ſunt colligati.*

6 Mittet contra eum. *Hic conſequenter deſcribitur impugnatio dæmonis ſub metaphora ceti, & primò à Deo qui eum deijcit. ſecundò à creatura quam deſpicit, ibi:* Cum apprehenderit. *Circa primũ dicit:* Mittet contra eum fulmina. *ſcilicet Deus à quo fulmina tãquam ſagittæ mittuntur: fulmina autem frequenter cadunt in mari & naues obruunt: & eodem modo cetum frequentius percutiunt quam alios piſces, propter magnitudinem ſui corporis.*

7 Et ad locum alium non ferentur. *per quod deſignatur certitudo diuinæ prouidentiæ, ſicut de ſapiente ſagittatore dicit̃, quod eius ſagitta non fertur ad alium locum niſi intentionis ſuæ. per hæc fulmina intelligitur ſententia diuina damnationis dæmonis quæ non fertur alibi: quia cedit ad Dei gloriam & ſanctorum, & tantummodo nocet dæmoni & malis hominibus qui ſunt membra eius: & quòd hoc de dæmone ſpecialiter intelligatur, & per hoc patet quod ſubditur.*

8 Cor eius indu. quaſi la. *in quo deſignatur obſtinatio dæmonis, qui non flectitur ad bonum ex aliqua percuſſione diuinæ vltionis.*

9 Cum ſublimatus fuerit, ti. an. *iſte timor non eſt aliud quã admiratio angelorum ſanctorum de diuina virtute & iuſtitia in deiectione & punitione dęmonis: quę partim facta eſt à principio ſui caſus, & conſummabitur in futuro iudicio, quando cum peccatoribus damnatis detrudetur in inferno: nec poteſt talis admiratio angelorum intelligi de percuſſione ſeu interfectione ceti à Deo: quia omnis res corporalis parua & modicę reputationis eſt, & quaſi nulla reſpectu angeli: propter quod in eo non cadit admiratio de deiectione rei corporalis, & maximè intellectu carentis, cuiuſmodi eſt cetus.*

10 Et territi purga. *ſecundũ quod dicit Dionyſius, licet in angelis non ſit purgatio ab immunditia, tamen eſt ibi purgatio à neſcientia, inquantum per illuminationes diuinas ſeu effectus eius mirabiles immediatè ab eo procedentes angeli ſancti aliqua cognoſcunt quæ prius neſciebant. & hoc mõ angeli in deiectione dæmonis de cęlo empyreo fuerunt purgati à quadam neſcientia, videntes diuinam virtutem & iuſtitiam in effectu quam prius non viderant: ideo eodem modo erit in detruſione dæmonis in inferno cum damnatis in extremo iudicio. Fuerunt etiam ſancti angeli in caſu dęmonum purgati ab eorum ſocietate, & in extremo per totalem ſeparationem plenius purgabuntur.*

1 Cum

MORALITER.

3 *In collo eius mora. forti.* Per collum quod coniungit membra capiti, ſignificãtur principes peruerſi, qui per potentiam ſuam cogunt inferiores ſeruire per idololatriam dæmoni, ſicut fecit Antiochus nobilis & ſimiles ei.

4 *Et faciem eius præce. ege.* nam prius mentem hominis virtutibus euacuat, quàm ipſam plenè poſſideat.

5 *Membra carnium eius co. ſi.* nam reprobi qui ſunt eius membra ad malè agendum ſunt adinuicem colligati.

6 *Mittet contra eum ful.* id eſt inferni tormenta.

7 *Et ad locum alium non fe.* quia ſolæ paleæ ibi comburentur.

8 *Cor eius quaſi lapis.* quia non emollitur, ſed magis induratur tormentis.

9 *Cum ſublatus fue.* peracto iudicio & retruſus in inferno.

† *Timebunt angeli.* id eſt ſancti: iſte tamen eſt timor tantum admirationis diuinæ iuſtitiæ in diabolo & eius membris.

10 *Et territi purgabuntur.* non ab immunditia, ſed à neſcientia: nam tunc experimentaliter aliqua cognoſcent, qui prius hoc modo non cognoſcebant.

6 *Mittet*

Cum ap-

mẽtes eorum ſpes propinqui regni lętificat: Interim autem quid agat, ſequitur.

✲ Cat. græ. Cum autem ille conuerſus fuerit, terror beſtijs quadrupedibus ſuper terram ſaltantibus. Olym. Symmachus: A motione eius verebuntur fortes.

que dum in gyrũ mittitur, ſicut de illa lapides exeũt, quibus aduerſariorum pectora feriantur, ita eccleſia dũ volubilitate temporũ per tribulationũ circumitum ducitur, fortes ex illa viri prodeũt, quibus quaſi lapidis ictibus iniquorũ corda tunduntur. Leuiathan itaq; quia dãnato illo homine aſſumpto quoſlibet fortes eccleſiæ velut infirmos deſpicit, in ſtipulam verſi ſunt ei lapides fundæ. D

a buntur. † Cum apprehenderit eum gladius, ſubſiſtere non po- 1
b terit, neque haſta, neque thorax. Reputabit enim quaſi pa- 2
c
d leas ferrum, & quaſi lignum putridum ęs. Non fugabit eum 3
e vir ſagittarius, in ſtipulam verſi ſunt ei lapides fundæ. quaſi 4 5
f
g ſtipulã æſtimabit † malleũ, & deridebit vibrantẽ haſtã. † Sub 6
h
i ipſo erũt radij ſolis, & ſternet ſibi aurũ quaſi lutũ. Feruelcere 7
k 8

a Quod & bonis proficit. b Tunc miniſterio, & tunc aperte. c Non fuit coram Deo virtus, etſi coram hominibus.

a *Cum appre. eum gla.* Gladij nomine hoc loco, ira ſignatur. Ille autem qui per abrupta furoris rapitur, nõ apprehendere gladiũ, ſed gladio apprehendi perhibetur. Leuiathan ergo quia per aſſumptum reprobum hominem, in ira omnimodæ crudelitatis effrenatur, apprehendi à gladio dicitur. Et neque haſta neq; thorax ſubſiſtere poterit, quia in Antichriſtum diabolus veniens tantæ virtutis apparebit, vt ſi ſupernum adiutorium deſit, & prædicantium acumen obtundat, & longanimitatem patientium deſtruat.

b *Cum ap. gla.* id eſt ille perditus homo, diabolũ ſuſceperit, vel ira ipſum. Qui iram in vſum iuſtitiæ ſumit, gladiũ tenet: Cui ira dñatur, & per abrupta rapitur, ab ea apprehendi dr̃.

c *Reputabit enim quaſi pa. fer.* Quod ſuperius haſtã dixit, hic inferius ferri appellatione replicauit: & quod ſuperius thoracẽ, hic ęs. Ferrũ nãq; acuitur, vt aduerſarius vulneret: ęs aũt rubigine pene nulla cõſumit. Ferro ergo pdicationis iacula, ære aũt longanimitatis conſtãtia deſignatur. Ferrũ ergo ve. pa. &c. quia niſi diuina gratia protegat, etiam & prædicantiũ vires velut paleas nequitiæ ſuæ igne conſumit, & patientiũ conſtantiam quaſi lignum putridum in puluerem redigit. Sed quia quanto magis erigitur, tanto magis contra eũ ſancti ſe accingunt, quod tunc in reprobis non proficiat ſagitta veritatis, ſubdit: ſed ipſi ſancti contemnuntur. & hoc eſt: In ſtipulam. Sed quid mirum ſi vires hominum deſpicit, qui & ſuperni iudicij tormenta contẽnit? & hoc eſt, quaſi ſtipula.

✲ Euagri. Temperantia & Charitas eum interficit.

d *Non fuga. eum vir. ſag.* Sagittas, verba prædicatorum accipit. Et eſt ſenſus: A reproborum cordibus eum ſagitta prædicatoris non excutit: quia quiſquis ab illo apprehenditur, verba iam prædicantium audire contemnit.

e *In ſtipu. ver. & c. fun.* Per fundã eccleſia figurat. Funda nã- que

f *Quaſi ſti. æſti. mal.* Quia per malleũ deſuper venientem, cęleſtis pondus percuſſionis exprimitur. Quid eſt quod Leuiathan malleum deſpicit, niſi quod ſupernæ animaduerſionis ictus formidare contemnit? Et quaſi ſtipulam, quia ad iuſtæ iræ ſe pondera velut contra leuiſſimos terrores parat.

† Sub eo ſunt petræ acutæ teſta cex, ſternet quod eſt -cutum ſuper lutum vel, reclinatur ſuper clauam dentatam quaſi ſuper lutum.

g *Et deridebit vibran. ha.* Haſtam vibrare eſt æternã ei mortem ex diſtricta animaduerſione præparare. Sed vibrantem haſtam deridet, quia quicquid graue, quicquid horribile pręuidet, pati non metuit. Sed quò ſe ęterna tormenta euadere non poſſe conſpicit, eò in exercenda nequitia durior aſſurgit. vnde fit quod ſequitur. E

h *Sub ipſo erunt radii ſolis.* Per ſolis radios acumina ſapientium demonſtrat. Et eſt ſenſus: Hi qui intra eccleſiam per acumina ſapientię quaſi radios ſolis videbantur aſpergere, & per autoritatem rectitudinis deſuper reſplendere, poteſtati Leuiathan & peruerſitate operis, & blandimento adulationis ſe inclinant dum ſe terrenis poteſtatibus prauè agentibus ſubijciũt. Lucem ergo cęli pedibus ſuis ſubſternit, dum immoderato acumine, ſapientes praua ſentiunt in ſcripturis, vel aliquo modo ei ſubduntur.

i *Sternet ſibi aurum.* Hoc loco aurũ claritas ſanctitatis accipitur. Lutũ, vel terrenarũ rerum auaritia, vel prauarũ contagia doctrinarũ, vel ſordes carnalium voluptatum. Multos. n. qui intra eccleſiam fulgore iuſtitię ſplendere videbant, vel terrenarum rerum concupiſcentia, vel errantis doctrinę contagio, vel carnalibus ſibi voluptatibus ſubijcit, & ſic aurum ſibi quaſi lutum ſternit. Sed ſi hoc agit in eos, quos claros aliqua virtus oñdit, qd de manifeſtè malis facturus eſt? Sequit.

K *Feruelcere & c. maris.* Per mare vita ſeculariũ, per profundũ ☞ alte & F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Cum apprehen. eum gla. ſubſiſtere non pot. *Hic cõſequẽter deſcribitur impugnatio diaboli ſub nomine ceti: & hoc ab homine quẽ deſpicit. & hoc eſt quod dicitur.* Cum apprehenderit eum gladius. *in quo primò oſtenditur quòd non timet inuaſionẽ de proximo: quia quantumcunque homo ſit armatus ad inuadendum, vt gladio & haſta, & ad ſuſtinendum thorace, & ſimilibus, tamen nullo modo poterit ſtare coram eo ſi aduertat, ideo ſubditur.*

2 Reputabit enim quaſi pa. fer. *Quia ferrum gladij vel lignum lanceæ non poterat ei nocere, ſicut nec paleæ proiectæ contra hominẽ nocent ſibi, & ſicut cetus non timet inuaſionem de propinquo, ita nec etiam de longinquo. Ideo ſubditur.*

3 Non fugabit. *Timore ſagittarum contra eum proiectarũ. Sciendum tamen, quod licet talia non timeat, tamen ex proiectione ſpiculorum de longinquo quæ non aduertit, nec per conſequens timet, vulneratur, & tandem moritur, & ſic mortuus ad littus maris proijcitur, ſicut dictum eſt ſupra cap. 2.*

4 In ſti. verſi ſunt. *Habet enim tantam pinguedinem exterius & cutis duritiam, quod lapides ſic proiecti non nocerent ei.*

5 Quaſi

5 Quaſi ſti. æſti. *Non enim poteſt aliquis tantum appropinquare ſibi, quod cum malleo vel cum haſta poſſit eum percutere, niſi quando impingens ad terram non poteſt ſe mouere, vt dictum eſt cap. praeced. per prædicta intelligitur, quod diabolus qui per cetum intelligitur, non timet inuaſionem hominis de propinquo vel de longinquo, quia nulla res corporalis poteſt ei nocere, niſi inquantum eſt inſtrumentum diuinę iuſtitiæ, ſicut eſt ignis infernalis qui eſt corporeus & tamen ipſum affligit, ſicut autem cetus virtute humana non poteſt ſuperari, vt prædictum eſt, ſic nec etiam aliquibus ſpecioſis allici, vt ſe ſubiiciat ei, ideo ſubditur.*

6 Sub ipſo erunt ra. ſolis. *id eſt res quantũcunque pulchræ nihil reputabuntur ab eo, nec etiã quantumcunque pretioſæ. Ideo ſubditur.*

7 Sternet. *id eſt nihil reputabit, per hoc deſignatur, quòd diabolus nullis rebus ſenſibilibus quantumcunque pretioſis vel pulchris allicitur, vt ſubiiciat ſe homini: licet aliquãdo hoc fingat vt ſibi hominem alliciat in culpa, & tandem in pœna perpetua.*

8 Feruelcere fa. &c. profun. ma. *quia per magnitudinem corporis cetus facit magnam commotionem maris, ex qua commotione generatur magna ſpuma in ſuperficie. Ideo ſubditur.*

1 Po-

MORALITER.

1 *Cum apprehende.* Hic agit de impugnatione dęmonis ab homine quã contemnit, quãuis ſit armatus gladio, thorace, haſta, arcu, funda, & malleo, vt cõſequẽter ponit in textu, & ſatis patet. & per hoc oſtenditur q nulla re corporali lęditur vel terretur, niſi inquantũ eſt inſtrumẽtũ iuſtitię diuinę: ſic enim ab igni patitur corporali. Per hoc aũt moraliter ſignificatur, q peccator obſtinatus eſt quaſi quidam diabolus, qui nullo timore à peccatorũ actibus refrenatur. Ponuntur autẽ hic quinque genera armorum ad inuadendum, ſ. gladius, haſta, arcus, vel ſagitta, funda & malleus: inter quę tria feriunt de propè. ſ. gladius, haſta & malleus. Per gladium qui ſcindit poteſt intelligi excommunicatio, per quam abſcindit peccator à fideli cõmunione: propter qđ vocat gladius eccleſię.

ſię. Per haſtam quę perforat & impellit, intelligi põt recluſio in carcere. Per malleũ qui caſſat & cõfringit alię corporales pœnæ, & verberatio, quæſtionatio & hmõi. Alia vero duo armorum genera, ſ. arcus & funda percutiunt à longè: propter quod per ipſa ſignificari poſſunt timor finalis iudicij & horror infernalis ſupplicij. peccator autem obſtinatus iſtorũ timore non refrenatur ab actu culpæ, Prouer. 18. a. Impius cum in profundum peccatorum venerit, contemnit.

6 *Sub ipſo erunt.* Contemnit enim ſacras ſcripturas à peccato reuocantes quæ ſunt quædam veri ſolis irradiationes.

7 *Sternit ſi. aurum.* quia contemnit ſanctorum exempla quę ſunt aurum examinatum.

8 *Feruelcere fa.* per quod intelligitur cor impii profundatũ vitiis, quia impius quantũ poteſt, excitat ad peiora, Eſa. 57. d. Cor. impij quaſi mare feruens quod quieſcere non poteſt.

Poſt

altæ & abditæ eorũ cogitationes exprimunt. Quod profun-
A dũ mare Leuiathan quasi ollã feruescere facit, quia persecutionis extremę tẽpore contra electorũ vitam studet animos reproborũ per flammã crudelitatis excitare: quia verò pestifero errore persuasi, sic in istis famulant Antichristo, vt tũc verius præbere se æstimẽt obsequium Christo, sequitur.

a faciet quasi ollam profundũ maris, ponet quasi cum vnguen 1
a ¶ Qua transit, admirationem ex miraculis relinquit.
b ta bulliunt. Post eum lucebit semita, æstimabit abyssum qua 2 3
c a Quos non sic capit aliter inuadit, vt non dubitent hærere voluptatibus, quia finẽ habent supplicia.
d si senescentem. Non est potestas super terram quæ compare- 4 5
a Suo vitio liber & effrenatus. b Nec Deum, nec quod passurus est.
e tur ei qui factus est vt nullum timeret. Omne sublime videt: 6 7
f g ipse est rex super † vniuersos filios superbiæ. 8

✻ Cat. Græ. reputauit mare sicut vas vnctuarium. Aquila autem vas vnguentariũ. Symmachus: Condimentum ebulliens.

a *Ponet quasi cum vnguen.bul.* Vnguenta cũ
† id est cetos magnos & fortes.
B bulliunt, fragrantiam suauitatis reddunt. Quia ergo Leuiathan ita seducit corda reproborum, vt quicquid agũt ex iniquitate perfidiæ, pro veritate rectæ fidei se agere suspicentur, quasi eis bene olet id quod zelo religionis exercent. *Et ponet.* Tanto atrociores sunt, quanto melius agere sibi videntur. vnde ad augmentum illusionis signa eos sequuntur.

b *Post eum lu.se.* Semita post Leuiathan lucet, quia quorum corda penetrat, eorũ opera prodigiis illustrat. vnde in euangelio: *Surgent pseudochristi & pseudo prophetæ, & dabunt signa magna atque prodigia.* Marc.13.c.

c *Aestimabit abyssum.* Abyssus pro iudicio, senectus pro finis propinquitate ponitur. Leuiathan itaque ęstimabit abyssum quasi senescentem, quia reproborum corda sic fatuat, vt suspicionem eis de venturo iudicio, quod quasi finiatur infundat. Abyssum nanque senescere ęstimat, qui terminari quandoque in suppliciis supernam animaduersionem putat.

d *Non est po.su.ter.* Post vim & fraudes immanitatẽ virtutis
C eius breuiter subdit: *Potestas eius super terram eminentior cunctis perhibetur*: quia etsi actionis suæ merito infra hoĩes cecidit, oẽ tñ humanum genus naturæ angelicæ cõditione trãscendit: & si beatitudinẽ perdidit, magnitudinẽ naturæ nõ amisit: quia oĩa humana superat, etsi meritis sanctorũ subiaceat: ergo quò altior est diaboli natura, maior est vincenti homini gloria. D

✻ Nicetas. Symmachus: Non est potestas eius super terrã, qa post Saluatoris aduentum foras eiectus est. Aut licet sit potẽs in terra tamen ab Angelis & eorum similibus illuditur.

e *Qui fact. est vt nul.* Sic quidem per naturam factus est, vt conditorem suum castè timere debuisset, sed sua peruersitate talis factus est, vt nullum timeret. Et quippe à quo conditus fuerat, subditus esse despexit, cuius adhuc superbia describitur. E

f *Omne sublime vi.* i. cunctos velut infra se positos, quasi de sublimi respicit, quia per intentionẽ contra autorem nitit, æstimare sibi quẽlibet similem designat. Appetitum.n. celsitudinis vertit in rigorẽ mentis, vt sit iam insensibilis, & est remediũ superbo, vt quod non potest transgredi despiciat. Quod ẽt membris eius congruit, quia omnes per tumorem cordis elati, cunctos quos cernunt, superbię fastu despiciat.

g *Ipse est rex su.* Post multa, oñdit vñ oĩa. Iste est titulus diaboli, sic humilitas Chri, quo signo vtriusq; exercitus secernitur. Supbiã idcirco dñs fini suę locutionis inseruit, vt cũ post mala oĩa Leuiathã istius superbiã diceret, q̃d esset malis oĩb⁹ deterius ĩdicaret, & p hoc q; in imo ponit vitiorũ radix esse mõstrat. Sicut.n. inferius radix tegit, sed ab illa rami exteri⁹ pãdunt, ita se supbia ĩtrinsecus celat, & inde fiũt apta mala. I

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Po.qu.cum vn.bul. *quæ bulliendo spumam superius faciunt ex aere incluso. per hoc autem intelligitur, quod diabolus concitat turbationes in hoc mundo.*

2 Post eum lu. *sicut enim naues transeuntes dimittunt vestigium sui transitus per aliquod tempus, sic etiam cetus propter magnitudinem sui corporis dimittit post se longum & magnum vestigium transitus sui: per quod designatur, quod turbationes à diabolo concitatæ in hoc mundo non citò sedantur, sed habent aliqñ magnũ tẽporis tractũ.*

3 Aestima. Abyssum. *id est mare oceanum.*

4 Quasi senescen. *id est impotentem ad ipsum absorbendũ. Quod enim antiquatur & senescit, prope interitum est, vt habetur Hebr.8.d. & per consequens est debilis virtutis. per hoc intelligitur dæmon qui propter damnationem suam non dimittit niti contra Deum, quasi sua pœna esset terminanda.*

5 Non

5 Non est potestas su. *Animalia autẽ marina maiora sunt satis quam terrestria, vt dicit Plinius, cuius causam assignat humiditatis abundantiam, quæ membra corporum extendit. vnde & in regionibus humidis sunt homines maiores quam in siccis: & ideo si in mari nulla est creatura quæ æquiparetur ceto in fortitudine, multò minus inuenitur in terra: & per hoc designatur quod potestas dæmonis maior est quam potestas cuiuslibet corporalis creaturæ. Ideo subditur.*

6 Qui fa.est vt &c. *Habet enim dæmon ex conditione naturæ suæ quæ in eo remansit integra, quod sit superior omni corporali creaturæ: & sic non timeat eam. vnde subditur.*

7 Omne sublime videt. *quia præ superbia semper nititur aggredi maiora: propter quod subditur.*

8 Ipse est rex super vniuersos filios superbiæ. *id est excedit oẽs alios in superbia: & per hoc patet, quod ea quæ dicta sunt de ceto, intelliguntur principaliter de dæmone, qui est principium superbiæ.*

CAP.

MORALITER.

2 *Post eum lu.se.* id est post ipsum notabiliter apparebunt malorum suorum vestigia.

3 *Aestima.abyssum quasi sene.* Nam facto videtur contẽnere abyssum diuinæ sapientiæ tanquam suas nequitias ignorantem, & ad puniendum impotentem, & quoniã hæc malitia procedit à dæmone, propter hoc de ipso cõcluditur in fine.

5 Non

5 *Non est potestas super terram.* scilicet in rebus corporalibus.

† *Quæ compa.ei.* vt patet ex supradictis in hoc capitulo, & hanc potestatem ad malum applicat quantum potest.

6 *Qui factus est vt nul. ti.* Non est autem factus talis à Deo, sed ex defectu proprio.

7 *Omne sublime vi.* ad consequendum si posset.

8 *Ipse est rex super vniuer. & c.* nam superbi sunt de familia eius, & sub ipsius potestate.

MORA-

ADDITIO I.

In cap.41. vbi dicitur in postil. Non quasi crudelis. Postquam ostendit dæmonem ab homine insuperabilem. Quod dicitur hic: Non quasi crudelis excitabo eum: vr̃ alludere ad id quod supra Iob 30.ca. ad Deum clamans dicebat: Mutatus es mihi in crudelem. ad cuius declarationẽ & continuationem ad pręcedentia & sequentia, considerandũ est, quod licet Deus in præcedentibus ostenderat ipsi Iob, quod de prouidentia diuina circa actus humanos non erat causa ab homine omnino quærenda, prout dictum fuit, supra 38. cap. in additione: nihilominus tñ condescendens fragilitati ipsius Iob, qui vehementer desiderabat scire rõnes seu causas medias suę flagellationis, vt patet suprà in pluribus locis, voluit innuere sibi in hoc loco, quod processus suæ flagellationis incepit ab ipso Sathan, vt patet supra 2.c. qui per Vehemoth & Leuiathan in hoc loco figurat. Et quia de hoc videret, quod Iob posset magis miserabiliter proclamare, eo quod Deus posset eum affligere aliis modis pręter crudelitatem ipsius Sathan, iõ Deus satisfacit sibi per hoc q̃d in cõflictu seu bello q̃d habuit cũ ipso Sathan, Deo adiuuãte nõ fuerat ipse Iob conuictus, cũ tñ potestas Sathan incõparabiliter excedebat ptãtẽ ipsius Iob, prout infra eo.c. Nõ est potestas super terrã quæ cõparetur ei. & de hoc dicit: Memento belli, nec ultra addas loqui quasi dicat: Bellũ q̃d habuisti cũ Vehemoth seu Leuiathan semp debes habere in memoria: eo q̃d nõ potuisses ab eo euadere ꝓpria ptãte, nisi solũ diuina. Vnde: nec vltrà addas loqui, i. locutiones querulosas. Et q̃a fortè Iob ex memoria talis belli præteriti incideret in timorem magnũ, ne fortè iterum eum affligeret, ideo prænũtiat ei securitatẽ, dicens: *Ecce spes eius*, s. Sathan, qui sperabat subuertere Iob ad hoc, vt faceret eum in facie de Deo blasphemare supra 2.cap. Frustrabitur, quia non est consecutus intentum, & videntibus cunctis præcipitabitur, quia post consolationem Iob videntibus cunctis fratribus & cognatis, & huiusmodi spes Sathã frustrata fuit seu præcipitata. Sed quia adhuc posset quis dicere, quod afflictio Iob per tam ferocissimam creaturam videretur ad crudelitatem pertinere, eo modo quo Iob dicebat vbi suprà: Mutatus es mihi in crudelem. ideo subdit: *Non quasi crudelis suscitabo eum.* quasi dicat: Non quasi crudelis scilicet vt tu dicebas, suscitabo eum. Cuius ratio est. Nam Deus non permisit Sathan tentare seu affligere ipsum Iob, quantum posset seu vellet: hoc.n. esset crudelitas,

crudelitas, sed Deus limitauit potētiā suā, dicens: Verūtamē aīam eius serua. in quo Deus reseruauit in permissione afflictionis ipsius, Iob ptāē superandi ipsum, vt ibidē in additione fuit expositū. Et qa ista reseruatio non poterat frangi ab ipso Sathan, iō subditur. *Quis enim resistere potest vultui meo?* Rō aūt quare nullus possit resistere, subdit: *Et quis antē dedit mihi, vt reddā ei.* q. d. potestas sua non est à seipso, sed à me, & iō subdit: *Oīa, quæ sub cœlo sunt, mea sunt.* Et qa forte diceret qs, qđ non esset danda talis potestas creaturę tā crudeli, qa post quā hēret talē ptātē, per verba cōminatoria seu depcatoria posset vti ptāte sua ad libitū, sicut ɔsueuit fieri inter hoīes, q postq̄ recipiunt ptātē à superiorib. eā retinent prædictis mo dis ēt superiore nolente. iō subdit. *Nō parcā ei, verbis potentib⁹, & ad deprecandū cōpositis,* s. vt permittam eū vti potestate sua vt vellet. Et loquit more humano seu poetico, prout in hoc libro frequenter tales locutiones occurrunt. Deo.n.non pertinent talia propriè loquendo, & sequitur. Quis reuelabit faciem indumenti eius. in quo prosequitur propositum de cōditionibus dæmonis sub specie ceti. Et exponatur totum, vt in postilla vsque ibi. *Cum sublatus fuerit, &c.*

ADDITIO II.

In eo. c. 41. vbi dicitur in postil. *Cū sublatus fuerit time. ange. &c.* Vbi translatio nostra habet. *Cum sublatus fuerit, timebunt angeli.* In Hebræo habetur. *Ex sublatione sua timebunt dij,* quod intelligitur de viris iustis, de quibus in Psal. 81. b. Ego dixi dij estis. cuius sensus est, nam quia statim supra dixerat, quod diabolus est sic obstinatus in malo, quod nullo modo flectit ad bonum, de quo dicit: *Cor eius indurabitur quasi lapis.* Potest D quis quærere, quæ vtilitas fuit in productione talis creaturæ, Quæstio. cuius opera, & mēbra omnino sunt mala, nec ipse ad bonum est flexibilis. Ad hmōi tacitā qōnē vr dñs respondere sic, qđ casus diaboli seu eius sublatio est valde vtilis. Generat enim seu auget in viris iustis timorē Dei. videntes enim, qđ creatura rationalis in tanta puritate creata per abusum libertatis arbitrij lapsa est in tā magnā ruinā, non immerito quātūcūque sint perfecti, augetur in eis timor ne deficiant eo modo quo supra c. 4. dr in angelis suis inuenit prauitatem, quanto magis habitantes domos luteas, &c. de hoc dicit: Ex sublatione sua timebunt dij, s. iusti viri, qui quidē timor Dei intelligēdus est filialis. De quo Greg. in 1. moral. Qui timet Deū nihil negligit. Timere Deū est, nulla quæ facienda sunt bona præterire. Qui qdē iusti tentationib. dæmonū territi, sępe purgant ab immunditia. vnde Aug. super Psal. 40. Vita nr̄a in hac peregrinatione nō pōt esse sine peccato, nec ꝓficere sine tētatione, quia ꝓfectus noster p tētationē nr̄am fit, nec sibi quisq̄ innotescit, nisi tentat⁹, nec pōt coronari, nisi vicerit, nec pōt vincere, nisi certauerit, nec pōt certare, nisi inimicū, & tētationes habuerit. Hæc ille. Et isto modo iusti tētationib. dæmonū territi, & in bono persistētes propriè dnr purgari, ex quo patet, quod ruina diaboli fuit valde vtilis iustis diligentibus Deum, vt inde discerent quantū timerent, prout dr in glossa allegata in præcedenti c. additione secunda, & etiam, vt à piaculis purgarentur, & hoc est, quod Apostolus dicit: Diligentibus Deū omnia cooperantur in bonū. Rom. 8. c.

CAP. XLII.

E R*Espondens aūt Iob.* ✠ Nicetas. Iob qui secundo se loquuturum negauerat, prudentius, quam Herodes impium iuramentum exoluēs, diuinū iussum suo anteponit ꝓmisso. Pręstat enim diuinis parere mandatis, quā sua ꝓmissa exoluere. Postquā fideli famulo dominus, Leuiathā hostis eius, quā sit, & fortis, & callidus ostēdit, dum vires illius fraudesque patefecit, Beatus Iob ad vtraq; respondit dicens.

b *Scio quia omnia.* Contra vires quippe eius ait: *Scio quia omnia po.* Contra verò occultas machinationes subiunxit, & nulla te latet cogitatio. Vnde eidem Leuiathan, exprobrat dicens.

Qui est iste, &c. Absque scientia Leuiathan celat consiliū, quia quamuis contra infirmitatem nostrā multis fraudibus occultetur, protectoris tamen nostri sancta nobis inspiratio detegitur. Audita igitur fortitudine, & calliditate diaboli & creatoris potentia, quæ & illum valenter reprimit, & nos misericorditer tegit, beatus Iob, quæ de se sentiat aperit.

✠ Cat. Græ. Quis autem annunciabit mihi, quæ nō cognoscebam? magna, & admirabilia, quæ non sciebam? Nicetas. C Præter te nemo. Nam & vexationis meæ causam, & Diaboli pertinaciam, & tuæ prouidentiæ notitiam indicasti mihi. Ideo

CAP. XLII.

1 a Respondens autem Iob domino, di-
b xit. Scio q̄a omnia potes, & nulla te la-
2 c tet cogitatio, q̄s est iste, qui celat con- 3 Vt ego.
4 silium absque scientia? † Ideo insipien-
5 6 d ter locutus sum, & q̄ vltra modum † ex-
7 8 a Ergo. b Si tu audis.
9 e cedūt sciam meā. Audi, & ego loquar,
10 11 f interrogabo te, † & ostende mihi. b

d *Ideo insipiēter, &c.* Quę dixerat sapiēter dixisse se crederet, si verba superioris sapientiæ nō audiret, in cuius cōparatiōe E stultū est oē nostrū, quod sapit. Et quāto magis proficit contemplando Dei † sciētias, eo amplius se nihil esse cognoscit. † sententias. Et scientiā suā vltra modum excessisse credit, quia in verbis Dei plus, quā æstimauerat secreta eius sapiētiæ agnouit. Sic & Moyses ex quo dominum audiuit, se factū impeditioris linguæ, & tardioris dicit.

e *Audi, & ego lo.* Dei audire, est desideria nostra pcipere, loqui nostrum ad dominū est promptis ad illum desiderijs inhiare. Et quia quisque interrogat quoniā ignorat, interrogari hominis Deū, est in conspectu eius nescientem se cognoscere. Respondere aūt Dei, est eū, qui se nescientem humiliter cognouerit occultis inspirationib. erudire. Et est sensus, *Audi, & ego loquar.* Misericorditer desideria mea percipe, vt dum hæc misericordia tua percipiens adiuuat, ad te multipliciora consurgant.

Audire Dei. † Vel, ideo locutus sum, & non intellexi mirabilia super me, quæ nescio. † excederent. † indica. Respondere.

✠ Nicetas. sequentia vim habent interrogationis, & respōsionis, vel rogat dominum, vt si ignarus rerum eum posthac interrogauerit, dignetur respondere.

f *Inter. te. &c.* i. nescientē me ex tuæ scientię contēplatione cognosco. *Respon.* stultitiā ꝓpriā humiliter cognoscētē doce. q. a. n. interrogaret ipse ex desiderio humilitatis, & Deū sibi respondere F

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XLII.

1 R Espondens autem Iob. *Postquam descripta est ipsius Iob increpatio, eo quod nimis extulerat suam iustitiam. hic consequenter ponitur eius humilis responsio confitendo propriam culpam, dicens domino.*

2 Scio quia potes. *quæcunque sunt possibilia fieri.*

3 Et nulla te latet cogitatio. *Erat enim iste Iob conscius, q commemorando suam iustitiam passus fuerat aliquem leuem motum elationis, qui in talibus solet oriri de facili etiam in hominibus perfectis, & talis motus quantumcunque sit omnibus aliis occultus, tamen Deo est notus. ideo subditur.* 4 Quis

4 Quis est iste. *idest quicunque quantumcunque astutus.*

5 Qui celat consi. *idest vult cordis sui celare secretum ipsi Deo.*

6 Absque scientia. *quasi dicat talis est nescius diuinæ virtutis, propter quod Iob recognoscit culpam suam, dicens.*

7 Ideo insipienter locutus sum. *incautè iustitiam meam commemorando.*

8 Et quæ vl. mo. exce. scientiam meam. *rationes diuinorum iudiciorum nimis inuestigando. de istis enim duobus fuerat increpatus à domino, vt patet per prædicta.*

9 Audi, & ego lo. *confitendo insipientiam meam.*

10 Interrogabo te. *humiliter sicut discipulus.*

11 Et ostende mihi. *me instruendo.* 1 Audita

MORALITER.

1 *Respondens autem Iob.* In qua responsione primo confitetur diuinam eminentiam, di.

2 *Scio, quia omnia po. & c.* Secundo suam stultitiam, dicens.

7 *Ideo insipie. lo. sum.* Sic ergo Iob tenet hic typū peccatoris pœnitētis, qui iuxta magnitudinē Dei pensare dēt quantitatē sui delicti, nam tanta est offensa, quantus ille, q offendit, & quia talis suam cognoscit insipientiam, à Deo postulare debet sapientiam. Iaco. 1. Si quis vestrum indiget sapientia, postulet eam à Deo, &c.

9 *Audi, & ego loquar, &c.* scilicet humiliter petendo doceri à Deo, diuina namque respōsio postulantis est instructio. Et quia Deus dat omnibus affluenter, vt ibidem subdit beatus Iacobus, ideo subditur. Auditu

respondere quæreret, ex magisterio inspirationis declaratur: Interrogaturum se quippe prohibuit, sed nihil interrogando subiungit.

a *Audi. au. &c.* His verbis indicat, quia quãto visus superior est auditu, tanto differt ab eo quod prius extitit, & hoc quod postmodum per flagella profecit. Et quia interno oculo veritatis lumen magis cõspexerat, humanitatis suæ tenebras diiudicãs plus videbat.

✠ Chryst. Non quia viderit, sed quia clarius audierit.

✠ Olym. Aut quod mysterium incarnationis manifestius cognouerit.

b *Idcir. ipse. &c.* Quanto se quisque minus videt, tanto sibi minus displicet, & quanto maioris gratię lumen percipit tantò amplius reprehensibilem se esse cognoscit. Sed quia nulla est cognitio reprehensionis si non sequantur etiam lamenta pœnitudinis.

✠ Cat. Græ. Ideo despexi meipsum, & extabui, reputaui autem meipsum puluerem & cinerem. Olym. sic Abraham cum dominum vidisset, dixit. Ego sum puluis & cinis.

c *Et ago pœni. in faui. & ci.* In fauilla & cinere pœnitentiam agere, est contemplata diuina essentia nihil aliud quam fauillam cineremque se cognoscere.

d *Postquam au. &c.* Quia ambigeremus, iudicat Deus de verbis Iob, qui facta virtutis suæ reuoluit & amicorum, qui contra eum iustitiæ Dei gloriam defenderunt.

e *Di. ad li. &c.* Hosti laudatus est Iob, istis antefertur, & tñ quia homo sine reprehensione ante oculos Dei esse nõ põt, comparatione aliorum laudatur, & tamen habet ex homine quod iudicetur. Credidit ergo se pro culpa flagellari nõ pro gratia, & in hoc reprehenditur, & tamen amicis præfertur.

✠ Nicet. humanæ iudicio iusti amici Iob, ille aũt iniustus, ꝫ diuino. hinc duo discimus. Vnũ iustos accusare esse nefas, Alterum ob honorem qui iustis defertur, peccata cõdonari.

f *Co. me.*

a Nam olim. b Magna de misericordia agnoscit.
a Auditu auris audiui te, nunc autẽ oculus meus videt te. Id- 1
a Ecce cilicium quo pungitur in dolore. b De nullo dono Dei superbio: quia sumptus ex puluere per sententiam illatæ mortis in puluerem me redigere cognosco. 2
b 3
c circo ipse me reprehendo, & ago pœnitentiam in fauilla & 4
d cinere Postquam autem locutus est dominus verba hęc ad 5
a Prius vulnus secat.
e Iob, dixit * ad Eliphaz Themanitẽ. Iratus est furor meus in 6
a Intus vbi displicent multi qui foris placent. 7
f te, & in duos amicos tuos, quoniam non estis locuti coram 8
a Quia nihil superbe dixit, sed humiliter. b Remedium indicat. c Quia ueniam reatus non habent, nisi gratiæ septiformis spiritu uniuersali paci à qua fuerant excisi aggregentur.
g me rectũ, sicut seruus meus Iob. Sumite igitur vobis septem 9
tauros & septem arietes, & ite ad seruum meũ Iob, & offer- 10
h te pro vobis holocaustũ. Iob autem seruus meus orabit pro 11
a Proprium seculum electorum est, vt semper de se sentiant infra quam sunt.
i vobis, faciem eius suscipiam, vt non † vobis imputetur stul- 12 13
titia. Neque enim locuti estis † coram me rectum, sicut ser- 14
uus meus Iob. Abierunt ergo Eliphaz Themanites & Bal- 15
dath Suites & Sophar Naamatites, & fecerunt sicut locutus
a Orando pro aliis sibiipsi profuit.
fuerat dominus ad eos, & suscepit dominus faciem Iob. 16

* dominus.
† ad me recta.

f *Com. me. re. &c.* Nam quantum ad humana iudicia in verbis suis amici Iob multa rectius illo dixisse crederentur. Sed quia iustus est & misericors Deus, amicos eius & per iustitiam districtè redarguit, & per misericordiam benignè conuertit. Iam sequitur.

g *Sum. igi. vo. &c.* Interius medicus prius putredinẽ vulneris nouit: & post remedia consequendæ salutis indicauit. Quia vero amici Iob speciem hereticorum tenent, per Iob offerre iubentur, quia iram domini sacrificio placare nõ possunt, nisi ad catholicã fidem quam Iob significat conuertantur, vt salutem eius precibus obtineant, cuius fidem peruersis assertionibus impugnabant. Per tauros autem ceruix superbiæ, per arietes ducatus exprimitur, qui ab hæreticis seductis plebibus agitur. Tauros ergo. & arietes in sacrificio offerre, est superbum ducatum. conuersionis humilitate mactare, vt edomita ceruice superbiæ, discant obediendo sequi, qui dudum docendo præire conabantur. Septem autem sacrificiis expiantur, quia ad ecclesiam reuertentes per humilitatis hostiam, dona spiritus gratiæ septiformis accipiunt.

✠ Cat. gręc. nunc sumite septem vitulos, & septem arietes, & ite ad seruum meum Iob, & faciet sacrificium pro vobis.

✠ Olym. Aquila & Theodotio, holocaustũ, Symmachus Oblationem. Et quidem ante legem homines per se ipsi sacrificia factitarunt. Chryst. Victimæ magnitudine, peccati magnitudinem demonstrat. Nec satis erant futura sacrificia ad expiationem, nisi Iobi merita accessissent.

h *Iob au. ser. me. ora. &c.* Ita ecclesia pro hæreticis. In arca contenti saluantur, extra, aqua omnes occidit. In vna domo, id est ecclesia comedi agnus iubetur, nec de carnibus eius extra ferri, sanctum ne detur canibus.

✠ Cat. græ. Si enim non propter eum, perdidissem vos.

i *Neque enim locuti estis coram me re. sicut seruus &c.* Sententia quam

NICOLAVS DE LYRA.

1 Auditu au. *quasi dicat ante flagella habui de te cognitionem aliquam, sed tamen imperfectam.*

Esai. 28. e.

2 Nunc autem ocu. *quia nunc habeo de te cognitionem perfectiorem, sicut visa plenius cognoscuntur quàm solum audita. Fuerat enim Iob plenius instructus de diuina virtute per flagellationem, quia vexatio dat intellectum: & per reuelationem & allocutionem diuinam sibi factam, vt patet ex prædictis, & quia ad cognitionem pleniorem sequitur perfectior pœnitentia de commissis. ideo subdit Iob.*

3 Idcir. ipse me. *culpam meam perfectius confitendo, & quia confessioni oris debet adesse satisfactio operis, ideo subditur.*

4 Et ago pœni. in fa. &c. *id est in austeritate & humilitate.*

Diuisio.

5 Postquam au. & cæ. *Posita increpatione Eliu à domino de præsumptione, & ipsius Iob de incauta locutione, hic consequẽter ponitur increpatio aliorum trium amicorum Iob de falsitatis assertione, & primo ponitur dicta increpatio. secundò, increpatorum emendatio, ibi:* Abierunt ergo. *tertio, ipsius Iob plena releuatio, ibi:* Et addidit. *Circa primum dicit.*

6 Dixit ad Eli. Thema. *Iste erat principalis inter istos tres: & ideo dominus ad ipsum dirigit sermonem, di.*

7 Iratus est fu. me. &c. *Nõ dicit iñ Eliu vel in Iob: quia peccare ex præsumptione & incauta locutione, sicut peccauerant Eliu & Iob non est ita graue sicut peccare in falsitatis assertione: quod contigerat istis tribus vt patet per supradicta, & grauitas huius facti notatur per hoc quod dicitur: Furor domini irascitur contra eos: quod non solet dici in scriptura, nisi pro grauibus culpis.*

8 Quo. non estis locuti coram me re. &c. *i. dogma verum.*

9 Sicut seruus me. Iob. *qui vera locutus est. tamen incautè quantum ad aliqua, & quia graues culpæ antiquitus sacrificijs expiabantur, ideo subditur.*

10 Sumi. er. vo. se. te. &c. *ad designandum perfectionem pœnitentiæ per septenarium numerum quo perfectio designatur.*

11 Et ite ad ser. me. Iob &c. *vt iustus offerat sacrificiũ pro iniustis*

12 Faciem eius suscipiam. *quia leuiter tantum peccauerat, & cum hoc perfectè de hoc pœnituerat.*

13 Vt non vobis imputetur. *ad pœnam æternam.*

14 Stultitia. *falsam doctrinam asserendo. ideo subditur: Neque. n. locuti estis coram me rectum.* 15 Abierunt ergo. *Hic consequẽter ponitur increpatorũ emendatio, quia obedierunt promptè diuino mandato, & patet litera vsq; ibi.* 16 Et suscepit dominus faciẽ Iob *id est gratum habuit sacrificium per eum oblatum. Et eius orationem non solum pro ipso, sed etiam pro amicis suis. ideo subditur.*

1 Dominus

MORALITER.

1 *Auditu auris audiui te &c.* id est nunc post tuam instructionem habeo de te perfectiorem cognitionem, & per consequẽs clarius video meã defectionẽ. propter quod subditur.

3 *Idcirco me reprehendo.* ore.

4 *Et ago pœnitentiam.* corde.

† *In fauilla & cinere.* Pro satisfactione.

5 *Postquam autem &c.* Sequit: *Dixit autem Eliphaz &c.* Per hoc autem quod dominus tres amicos Iob de peccato redarguit & remedium ostendit, dicens,

10 *Sumite er. vobis septem tau.* significatur quod confessor qui tenet in hoc locũ Dei, dẽt peccatoribus suorũ veraciter ostendere grauitatem peccatorum, & eis dare salubre remedium & sicut amici Iob statim obedierũt domino, sicut subditur

15 *Abierunt ergo Eliphaz Themanites & Baldath & cætera.* Si peccatores obedire debent confessori suo.

Et add

quam semel iudicando dixerat, iterũ replicando cõfirmat: A atque vt manifestius beati Iob iustitia, amicorumq; eius iniustitia demonstraretur, eius laus, eorumq; reprehensio iterata voce depromitur, vt replicata foris appareant, quam fixa intus habeantur. Vnde & somnium Pharaonis geminatur.

h Et dederunt. Per ouẽ innocentia, per inaurẽ obedientia, id est, ornatus humilitatis grã auditus exprimit. Licet hęc iuxta historiã veraciter dicta sint, tñ sub typo gesta sunt sanctæ ecclesiæ. Quæ & si multos nunc percussione tẽtationis amittit, in fine tñ duplicia recipit qñ susceptis gentibus, ad fidem D

¶ Vide ergo ordinem: excessum, correctio: correctionem, penitentia: pœnitentiam, venia: veniam munera subsequuntur.

a Dominus quoque conuersus est ad † pœnitentiam Iob, cum 1
¶ Orando, vel pro aliis sibiipsi profuit.
b orarent ille pro amicis suis. Et addidit quoque dominus om- 2
c nia quæcunque fuerant Iob duplicia. Venerunt autem ad 3
d eum omnes fratres sui, & vniuersæ sorores suæ, & cuncti 4
e qui nouerant eum prius, & comederunt cum eo panem in 5
f domo eius, & † mouerunt super eum caput, & consolati 6
g sunt eum super omni malo quod intulerat dominus super 7
a ¶ De his plenius dictum est in principio. 8
h eum. Et dederunt ei vnusquisque † ouem vnam; & inaurem 9

† conuersionem.

† vel, aurum vnum.

✻ Caten. Græ. Et soluit peccatum ipsis propter Iob.

a *Dominus quoque conuersus est, &c.* Apertè ostenditur quòd pro semetipso pœnitens tanto citius exaudiri meruit, quantò deuotè pro aliis intercessit: quod tunc quisque veraciter cumulat, si hęc etiam pro aduersariis impendat. Iam ante pro amicis auditus ostenditur, hoc de ipso dicitur, qui hoc obtinuit pro aliis orando.

✻ Nicetas. Iob exulceratus pro sanis & locupletibus deprecatur, & exorat.

b *Et addi. quoque.* Quia per pietatem benigni iudicis tentationis nostræ dispendium vincunt suffragia consolationum: minus eum tentat probatio, quam remuneratio consolatur.

✻ Chryst. Quia virtutem duplicatam præ se tulit.

B c *Venerunt autem.* Tunc ergo ad Christum fratres ac sorores accedunt, quando ex ea plebe quæ ei per cognationem iuncta est, vel qui fortes futuri sunt velut fratres, vel infirmi velut sorores ad eum per cognitionem fidei deuota gratulatione concurrunt: tunc in domo eius panem comederunt, cum postposita obseruatione literæ in ecclesia mystici eloquij quasi frugis medulla pascuntur.

✻ Nicetas. Scripturæ consuetudo Cognatos fratres & sorores nominat. & forte perstringuntur Iusti amici, qui fortunato adsunt, quem miserum reliquerant: tanta autem facta est derelictio, vt Vxor quæ regina erat, mercede conducta seruitutem seruiret.

d *Et cuncti.* Nam nasciturum Christũ nullus qui plene didicit legem, ignorauit. Vnde & Herodi respondent: *In Bethleem Iudæ.*

e *Come. cum.* In comestione panis, charitas: in commotione capitis, admiratio designatur.

f *Et moue.* In hoc loco caput mouere, est sensibilitatem mentis excutere, & ad cognitionem fidei credulitatis passibus propinquare.

g *Et conso.* Percussum mœrore consolari, est ei post percussionem de venia congaudere. Nam quanto quisque cernit de restituta salute proximi hilarescere, tãto se indicat de ablata doluisse. Consolantur Christum, consolantur ecclesiam qui ab infidelitate resipiscunt, & prauitatem per quam repugnauerant deserunt. In flagello autem consolari noluerunt, quia passionis eius tempore Hebræi Deum credere despexerunt. vnde Psal. *Consolantem me quæsiui, & non inueni.* In fine C ergo Hebræi credentes conueniunt, & redẽptori in potẽtia diuinitatis quasi sano Iob oblationũ suarũ vota persoluunt.

h Et

etiam Iudæa consentit. Sed quia ad ostendendam virtutẽ obedientiæ, occasio opportuna se prebuit: libet hanc paulo vigilantius discutere, & quanti sit meriti demonstrare. Hinc Samuel ait: *Melior est obedientia quam victimæ:* quia per victimas aliena caro, per obedientiam volũtas propria mactatur: repressa ergo arbitrij sui superbia citius Deum homo placat. Virtus obedientiæ ex aduerso ostenditur, quia peccatum ariolandi & quasi scelus idololatriæ est, nolle acquiescere. Obedientia ergo sola est quæ meritum fidei possidet, sine qua quisque infidelis conuincitur. Salomon: *Vir obediens loquitur victorias,* quia dum alienæ voci humiliter subdimur, nosipsos in corde superamus. Sciendum quod nunquam per obedientiam malum fieri, aliquando autem per obedientiam bonum quod agitur, debet intermitti. Neque enim mala in paradiso arbor extitit, quam Deus homini ne contingeret interdixit, sed vt per melius obedientiæ meritum homo bene conditus cresceret, dignum fuerat vt hunc ẽt à bono prohiberet, quatenus quãto verius hoc quod ageret, virtus esset, tanto & à bono cessans, factori suo se subditum humilius exhiberet. Sed notandum quod dicitur: *De omni ligno paradi. co. de ligno aũt scientiæ bo. & mal. ne comedas.* Qui. n. quolibet bono subiectos vetat, necesse est ut multa concedat, ne obedientis mẽs funditus intereat, si à bonis omnibus repulsa penitus ieiunat. Iubentur aliquando prospera huius mundi aliqñ aduersa. Si quis ergo ex proprio desiderio ad prospera anhelat, cũ imperantur, obedientiæ sibi virtutẽ euacuat. Si aduersa inuitus & nolẽs subit, obedientię sibi meritũ minuit. Prosperis ergo ex sola iussione, aduersis ex deuotione militemus, vt Moyses de suo nihil habet: quia precibus renititur, ne Israel præferatur. Paulus ad aduersa etiam ex suo voto ducitur. Notãdum vero est, quod hoc loco cum inaure ouis, cũ oue inauris offertur, quia innocuis mentibus ornamentum obedientiæ iungitur, dño attestante: *Oues meæ vocem meam audiunt.* Beato ergo Iob nemo inaurem sine oue, nemo aũt ouem sine inaure obtulit, quia redẽptori nostro non obedit, qui innocens non est: & innocens esse non põt qui obedire contẽnit, quia vero ipsa obediẽtia nõ metu sed charitate obseruãda est, aureã inaurẽ obtulisse perhibẽtur, vt in ea quæ exhibetur obediẽtia charitas fulgeat, quę virtutes oẽs quasi aurũ cętera metalla transcendit. Sed quia nulla esse obediẽtia vera, nulla innocentia in hęreticorum diuisionibus esse põt, offerant ouẽ, sed vnã, id est, ad sanctã ecclesiã cum innocentia & obedientia venientes, eam F

1. Reg. 15. a.

Obedientiæ laus.

Prou. 21. d.

E

Gen. 2. c.

Iohan. 10. e.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Dominus quoque conuersus, &c. *& patet litera.*

2 Et addidit. *Hic consequenter ponitur ipsius Iob releuatio non solum ad prosperitatem pristinam, sed etiam ad maiorem; quod ostenditur primo in generali cum dicitur:* Et addi. &c. *quod patebit infra, secundo ostenditur hoc in speciali, & quia inter bona exteriora hominis, amici sunt præcipua. ideo subditur.*

3 Venerunt autem, &c. *id est, viri & mulieres de sua cognatione: qui nominibus fratrum & sororum exprimuntur in scriptura. vnde & Abraham vocauit Loth nepotem suum fratrem, Gen. 13.*

4 Et cuncti. *id est, illi qui habuerant familiaritatem cum eo ex alijs causis ante flagella: quia postea ab eo se elongauerant reputantes eum à Deo flagellatum propter eius peccata, licet occulta.*

5 Et come. cum. *Quia fecerunt cum eo solenne prandiũ propter eius releuationem. nomine enim panis & aquæ omnis cibus & potus intelligitur in scriptura. vnde 4. Reg. 6. e. dixit Eliseus regi Israel de Syris in Samariam ductis:* Appone eis panem & aquam. *& subditur ibidem:* Apposita est eis magna ciborum præparatio. *Ex quo patet, quod per panem & aquam propheta intelligebat solemne prandium: non enim est verisimile, quod rex fecerit nisi secundum intellectum prophetæ.*

6 Et mouerunt super eum caput. *Recognoscentes se deceptos fuisse, reputantes flagella propter iniquitatem suam ei contigisse. Ideo subditur.*

7 Et consolati sunt eum super, &c. *Protestantes quod hoc fecerat dominus ad ipsius Iob probationem, & maiorem remunerationem.*

8 Et dede. &c. *Magis ad congaudendum quam ad releuandum. quia dona huiusmodi ad hoc parum fecissent, quia subditur.*

9 Vnusquisque. *In Hebræo habetur Kesithah ehath, obolum vnum, vt dicunt Hebræi moderni. Releuatio autem fortunæ Iob facta est à domino. Ideo subditur.*

1 Domi-

MORALITER.

2 *Et addidit quoque dominus.* Per hoc autem, quod dominus post flagellationem Iob eius bona duplicauit, significatur quod propter patientiam in aduersis semper augentur bona spiritualia, & aliquando etiam corporalia ipsis passis.

3 *Venerunt autem ad eum omnes, &c.* Per hoc autem quod amici Iob panem in domo Iob comederunt, & ipsi munera obtulerunt, significatur, quod veri amici communicare debẽt adinuicem bona spiritualia & etiam temporalia, cum fuerit opportunum.

3 Vene-

A eam mentem deferant quam sectarum schismata non diuidant. Et quia ad hoc conuiuium Elia vocante Iudæi in fine vberius venturi sunt cum muneribus.

✠ Nicetas. Amicorum munera non est aspernatus. Abrahæ atauiam virtutē imitatus qui oblata à Pharaone accepit, ratus à diuina beneficentia illa esse pfecta.

✠ Cat. Græ. Et tetradrachmum aureū non signatum. Symmachus, narium ornamentum. Subditur.

a *Dominus autem.* Magis nouissimis Iob quā principio benedicitur, quia quantū ad Israelitici populi susceptionē pertinet, vrgente fine seculi dolorem sanctæ ecclesiæ dñs animarum multiplici collectione consolatur.

† Femina. † Cerem bappuch.

a aureā vnam. Dominus autem benedixit nouissimis Iob ma 1
b
a ¶ De his plenius dictum est in principio.
c gis quàm principio eius. Et facta sunt ei quatuordecim milia 2
d ouium, & sex milia camelorum, & mille iuga boum, & mille
e asinæ. Et fuerunt ei septem filij, & tres filiæ. Et vocauit nomen 3
a ¶ Id est, lux. b Odore virtutum.
vnius † Diem, & nomen secundæ † Casiam, & nomen tertiæ 5
a Lætantium cantus.
f † Cornu stibij. Non sunt autem inuentæ mulieres speciosæ, si 7
a Sed quia inter perfectos sunt & inferni, & his benigne pater dat hæreditatem cum fratribus.
g cut filiæ Iob in vniuersa tera. Deditq; eis pater suus hæredi- 8
h tatem inter fratres earum. Vixit autem Iob post flagella hęc, 9

(4, 6)

D bi tantū gaudij securus sic de Dño, distulit. sustinuit tā voluntariam orbitatē, ne sine aliqua patiētia viueret. Sed est neu⁹.

d *Quatuordecim milia.* Hęc apertè videntʳ duplicia: sed filij totidē redditi dñr quot amissi, vt hi qui extincti fuerant, viuere demonstrentur: & hi ergo dupliciter, quia ei Deus decem in carne restituit, decē qui amissi fuerant, in occulta animarum vita seruauit.

e *Et vocauit nomen.* Omnis qui misericordia redemptoris eligitur, his nominibus designatʳ: quia humanū genus condēdo, Diē: redimendo, Casiā. Nā Christi bonus odor sumus Deo: & assumendo, Cornustibij fecit. Qui enim lux fuimus conditi, & nūc sumus Casia redēpti, erimus qñq; Cornustibij. Cornustibij autē ex Cornu & tibia cōpositū est. Ergo p Cornustibij lętātiū cātus exprimitʳ. Prius ēt hō quasi dies ex cōditione claruit, post redemptus fragātia virtutū impletur, quibus quod perdidit restituatur, tertiò in resurrectione carnis in cōcētu æternæ laudis assumetʳ: Sed ante nuptias sponsa se præparat vt placeat.

† Ce. 2. C.

B ✠ Nicetas. Et legis & Euangelij præmia est consequutus. Opes, & vitam beatam: quia ad vtriusque normam viuendi rationem expresserat. fuerunt autem superna probandę virtutis materia, posteriora, remunerantis.

b *Magis quam.* Adhuc multiplicabuntur in senecta vberi, quia cum vita differtur ad melius fortitudo producitur, & per augmentum temporum crescunt lucra meritorum.

c *Et facta sunt.* Agnoscamus in ouibus, fideles & innocētes ex Iudæa populos, legis dudū pascuis satiatos. In camelis ad fidē simplices ex Gentilitate veniētes, qui turpes prius oñsi sunt fęditate vitiorū. Rursum quia repetit scriptura qđ confirmat, in bobus Israeliticos quasi iugo legis attritos. In asinis Gētiles. Ecclesia ergo quæ prius innumeris tētationibus pressa, vel Israeliticū populū vel multos ex gentibus amisit, videlicet quos lucrari non potuit, duplicia in fine recipit: qa ex vtraque natione fideliū numerus multiplicior excrescit. Possunt & per boues prædicatores, & per asinas simplicium mentes signari, de quibus in principio latius dictum est. Septē quoque filios & tres filias recepit, quia eorum mentibus quos septem virtutibus quas Esaias enumerat genuerat, ad perfectionis summā spem, fidē, charitatemq; coniungit.

✠ Basil. & Olym. Muta, qa tota iterēūt, sūt duplicata. filiorū aūt q nati sūt, numero demortuorū par numer⁹ extitit, & q migrauerāt pstantiore sui parte viuebāt quos geminatos in iudicio erat recepturus. Tert. De Patiētia. Et si filios resti

C tui voluisset, pater iterū vocaretʳ. sed maluit ī illo die reddi sibi

E ✠ Cat. tertiā Amaltheæ cornu Nice. Non obscurā significationē noib⁹ filiorū bonorū à Deo acceptorū Iob dedit. nā post ęrūmarū noctē fęlicitati restitutus, suauitate bonorū abūdāter fruebatʳ. Nos aūt cū lucifer oritʳ in cordibus nr̄is pcessu efficimur Christi bonus odor & replemur bonis spūs.

f *Non sunt.* Electorum quippe animæ omne humanum genus, quod in terra secundum hominem conuersatur, suę pulchritudinis decore trāscendunt, quantoque magis exterius se affligendo despiciunt, tanto intus verius componuntur.

✠ Cat. Græ. Et non sunt inuentæ sicut filiæ Iob, meliores ipsis, in ea, quæ sub cœlo est.

g *Deditque eis.* Ipsę ergo ex pfectorū numero speciosę memorantʳ. Ipsę ēt ex imperfectorū typo velut infirmæ hæreditatē inter fratres accipiunt. Sorores ergo cum fratribus ad hr̄ditatē perueniunt, quia infirmi cū fortibus ad cęlestia admittuntʳ. Vsu nanque veteris vitæ, fęminæ inter mares hr̄ditatē nō habēt: quia legis seueritas fortia eligens, infirma cōtēnēs, districta potius studuit q̄ benigna sancire. Sed pio redēptore veniente, & infirmus cū perfectis ad regnū assumitʳ.

✠ Nicet. oēs filij Iob in ęquales partes hr̄ditatis sunt vocati.

F h *Vixit aūt.* Vacuus dierum est, & quamlibet multum vi- xerit

NICOLAVS DE LYRA.

1 Dominus. *multiplicando bona eius temporalia & spiritualia.*

2 Et facta sunt ei. *Ante flagella habuit tātum septem milia ouiū, & tria milia camelorum, & quingenta iuga boum, & quingentas asinas, vt habetur supra cap. 1. quæ omnia hic exprimuntur duplicata.*

3 Et fuerunt ei septem filij, &c. *Et sic videtur, quod proles eius non fuit duplicata, quia tot habuerat antè, vt habetur primo capit. Ad hoc dicunt aliqui, quod hoc factum est ad meliorem ipsius fortunam: quia si proles eius fuisset duplicata, bona eius tēporalia fuissent nimis diuisa & sic quilibet reportaret minorem portionem: sed hoc videtur parum valere, quia in felicitate prolis magis attenditur bonitas morū quam abundantia temporalium bonorum: & ideo aliter dicitur, quod pueri Iob fuerunt mortui in statu salutis, vt satis patet ex dictis suprà 1. cap. tales autem non dicuntur proprie mortui, sed magis viui: secundum quod dicit saluator Mat. 12. allegans verbum dñi quod habetur Exo. 3. b.* Ego sum Deus Abrahā, Deus Isaac, & Deus Iacob: *ideo subdit saluator :* Non est Deus mortuorū, sed viuentium: *& ideo quia pueri Iob reseruabantur in limbo sanctorum patrum cum ipso victuri in ęternū, sic intelligitʳ proles eiūs duplicata sicut & alia.*

4 Et vocauit nomen. *propter speciositatis eius claritatem.*

5 Et nomen se. *Quæ est species aromatica : & hoc propter mulieris suauitatem.*

6 Et nomen. *est autē stibium vnguentum, quo mulieres depingūt faciē vt appareant pulchriores, secundum illud 4. Reg. 9. f.* Depinxit Iezabel oculos suos stibio, &c. *hoc aūt stibium in cornu seruatur, sic ergo vocauit Iob filiam suam, per hoc designans, quod habebat maiorem pulchritudinem quam possit haberi in alijs mulieribus per talem picturam, ideo de filiarum Iob pulchritudine subditur.*

7 Non sunt autem, &c. *Et per hoc designatur, quod non solum excedebant alias mulieres in pulchritudine corporis, sed etiam in pulchritudine morum.*

8 Deditq; eis. *& per hoc designatur conuenientia uirtutis & amoris in utrisque: & quia Iob fuit flagellatus in proprio corpore, ideo post flagella ad prosperitatis eius augmentum additur longitudo dierum, cum dicitur.*

9 Vixit autem. *scilicet, quæ prædicta sunt.*

1 Cen-

MORALITER.

1 *Dominus autem benedixit.* Per hoc significatur, quod vita iusti in fine melioratur.

2 *Et fuerunt ei.* Per quos intelligi possunt mysticè septem dona spiritussancti, quia suprà dictum est quod Iob in aliquibus tenet typum Christi.

3 *Et tres filiæ.* Per quas intelligi possunt tres virtutes theologicæ: ideo subditur.

4 *Et uocauit nomen.* Per quam significatur fides quæ pertinet ad cognitionem.

5 *Et nomen se.* Quæ est species aromatica, pp quod significat spem per quā respirantur cęlestia: licet istæ duę virtutes non fuerint in Christo, sunt tamen in membris eius.

6 *Et nomen ter.* i. vas vnguenti, quo mulieres pingunt facies suas ad decorandum. Per quod significatʳ, quod ista filia Iob erat pulchrior cęteris mulieribus, quantumcunque possent se decorare per artem super additam naturæ: propter quod hæc filia Iob significat charitatē aliis virtutibus pcellentem.

9 *Vixit autem.* quod tempus vr̄ multò maius quā illud quod præcesserat de vita Iob: quia secundū doctores Iob fuit contemporaneus Moysi, qui tñ vixit tantum centum viginti annis, & Iosue successor eius centum & decē: & per hoc significatur longitudo prosperitatis vitæ futuræ post breuitatem præsentis miseriæ, ad quam lōgitudinem nos perducat, &c.

A D

A xerit ætatis suę tẽpora in vanitate cõsumit. At cõtra plenus dierum dr̃, cui nequaquã dies sui pereundo trãseunt: sed ex quotidiana mercede boni operis apud iustũ iudicẽ, & postquã transacti fuerint reseruant̃. In typo ecclesiæ si quatuordecim per denariũ ducimus, ad cẽtesimũ & quadragesimũ numerũ peruenimus.

Et rectè ecclesia per multiplicata decem, & quatuor computatur, quia vtrumque testamentum custodiẽs

centum quadraginta annis, & vidit filios suos, & filios filio- 1
rum suorum vsque ad quartam generationem: & mortuus 2
est senex, & plenus dierum. 3

& tam secundum legis decalogum quam secundum euangelij quatuor libros viuens, vsque ad perfectionis culmen extẽditur. Bene autem Iob post flagella viuere dicitur, quia ecclesia prius flagello disciplinæ percutitur, & postmodum vitæ perfectione roboratur. quæ etiam filios suos, & filios fi-
B liorum suorum vsque ad quartam generationem conspicit, quia hac ætate quæ annuis quatuor temporibus voluitur, vsque ad finem mundi per ora prædicantium nascentes sibi soboles contemplatur. Videt filios filiorum, cũ ab eisdẽ fidelibus ad fidem alios gignit, & alios cognoscit. Quæ senex & plena dierum moritur, quia subsequente luce ex mercede quotidianorum operum deposita, corruptionis pondere ad corruptionem spiritualis patriæ mutatur. Plena dierum moritur, cui labentes anni non transeunt, sed stantium actuum retributione solidant̃. Plena dierum morit̃, quia per hęc trãseuntia tpa id quod non trãsit operatur. Vnde apostolis dr̃. *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam.*
C * Cat. Græc. Vixit aũt Iob centũ septuaginta annos post D plagã: oẽs aũt anni quos vixit ducenti & quadraginta octo.
* Nice. Vr̃ septem annis plagæ acerbitatem tulisse. nam vt cętera, sic anni duplicati, cũ ergo vixerat octoginta quĩq; qui oẽs efficiunt ducentos quinquaginta quinque, à quib⁹ si sustuleris septem plagas supererunt ducenti quadraginta octo.
* Nice. Aquila & Symmachus sequuti codicem hebraicum hic librum concluserunt. Theodotio autem cum Septuaginta hæc addit. Scriptum est autem ipsum rursus resurrecturum cum quibus Dominus resurgit. Hic interpretatur ex Syriaco libro. In terra quidem habitans Ausitide, in finibus Idumæę & Arabiæ. accipiens igitur vxorem Arabissam, gi- E
gnit filium, cui nomen Ennon. fuit autem hic è patre quidẽ Zara Esau filiorum filius: matre autem Bosora, vt ipse quintus sit ab Abraham. Et hi reges qui regnauerunt in Edom, cui etiam regioni ipse imperauit. Primus Balac filius Beol: & nomen ciuitatis eius Ennaba. Post Balac autẽ Iobab, qui vocatus est Iob. Post autem hunc Asom, qui princeps fuit de Thęmanitide regione. Post autem hunc Adad filius Barad, qui concidit Madiam in cãpo Moab, & nomẽ ciuitati eius Getham. Qui vero venerunt ad eum amici Eliphaz filiorũ Esau Themanorum rex: Baldad Sauchæorum Tyrannus: Sophar Minæorum rex: Quæ extare in Theodot. & septuaginta scribit Origenes epistola ad Iulium Africanum.
F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Centum quadra. *& quod in toto hoc tempore vixerit in prosperitate, ostenditur per hoc quod subditur:* Et vi. filios fi. su. *Sequitur.*

2 Et mortuus est. *quod pertinet ad vitæ diuturnitatem.*

3 Et plenus. *quod pertinet ad vitæ prosperitatem. vnde supra 7. ad designandum suam aduersitatem dixit: Sic & ego habui menses vacuos. propter quod per oppositum plenitudo dierum designat in eo abundantiam bonorum fortunæ, quibus vsus est ad virtutem, & bonorum gratiæ, quibus perductus est ad futuram gloriam, quæ perdurat in secula seculorum.*

ADDITIO I.

In cap. 42. vbi dicitur in postilla: *Ipse est rex super omnes filios superbiæ*, id est, excedit omnes alios in superbia. Vbi translatio nostra habet. *Ipse est rex super omnes filios superbiæ.* In Hebræo habetur. *Ipse est rex super omnes filios schahaz.* Schahaz verò est vocabulum obscurum quod non significat superbiam, nec aliquod certi habet significatum secundum expositores Hebræorum, eo quod vocabulum istud non habet simile in sacra scriptura secundum eos. vnde dicunt qđ debet exponi prout congruit loco in quo ponitur, & quia in hoc loco planè agitur de ceto Leuiathan, quod est maximũ animal & potentissimum inter marina cõmuniter, ideo dicunt quod interpretatio huius dictionis est piscis, & sic secundum eos dicitur. Ipse est rex super omnes filios pisciũ, Sed hæc expositio est falsa, & etiam, vt credo, ficta. Primum patet: nam aliud vocabulum simile reperitur, Esa. 37. f. vbi dicitur. *Comede hoc anno quæ sponte nascuntur, & in anno secundo pomis vescere.* Et ubi translatio nostra habet *pomis:* in Hebręis habetur *schahaz*, quę est similis dictio huic, quæ hic ponitur: cuius sensus est secundum Hebręos, quod Deus per Esaiam prophetam prænosticabat Ezechiæ regi, quod postquam Sẽnacherib recessisset à Iudæa, quam dimiserat penitus deuastatam, totus populus Ezechiæ in primo anno miraculose viueret ex his quæ nascerentur ex granis contritis ab exercitu Assyriorum sine cultura hominis, & in anno secundo viueret etiam miraculosè de fructibus arborum quas pręciderant Assyrij, & sic patet quod schahaz significat rem præcisam à sua radice, quę quidem significatio conuenit propriè in hoc loco, vt sit sensus: Ipse est rex super omnes filios schahaz scilicet super omnes filios præcisionis seu excisionis: quod propriè pertinet ad diabolum per Leuiathan in hoc loco figuratum, qui excedit omnes à Deo præcisos in auersione à Deo, quæ est propria præcisio, & quia hæc præcisio primo & principaliter fuit per superbiam, ideo translatio nostra competenter se habuit interpretando hoc nomen schahaz per superbiam, & sic patet primum. Secundũ verò probabiliter apparet, nam ipsi Hebræi omnia ista quę hic traduntur de Leuiathan, intelligunt de ipso ceto, non de diabolo: de quo scilicet ceto multa tradunt fabulosa & penitus incredibilia prout postil. ponit supra 40. cap. & in aliis locis, & vt talia quodammodo confirmant euacuando veram sententiam nostrã de Leuiathan spirituali: ideo finxerũt quod schahaz significat pisces modo prędicto, vn finxerunt quod similis dictio in sacra scriptura non inueniatur.

ADDITIO II.

In eodem cap. 42. vbi dicitur in postil. Ideo de filiarũ pulchritudine Iob subditur. *Non sunt autem inuentę, &c.* Per pulchitudinem corporalẽ nõ designatur pulchritudo morum. vnde Prou. 11. c. *Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra & fatua*, & ibidem cap. vlt. *Fallax gratia & vana est pulchritudo, mulier timens Deum ipsa laudabitur.* Sed per pulchritudinem filiarum Iob, potius innuitur, quod illa quæ tradũtur in gestis Iob magis sunt referenda ad sensum spiritualem, quem beatus Greg. notabiliter & largè exponit quam ad literalẽ, modicum. n. caderet in verã laudẽ Iob vtrũ pulcherrimas filias haberet, quarum similes nõ inuenirentur in vniuersa terra, prout litera testatur, an quod essent mediocriter pulchrę.

Postilla venerabilis patris dñi Nicolai de Lyra cũ additionibus Pauli Burg. & Replicis Matthiæ Dorini. finiunt.

FINIT IOB.

A ¶ VENERABILIS DOCTORIS *Fratris Nicolai de Lyra in postillam super Psalterium præfatio incipit.*

PRopheta magnus surrexit in nobis. Luc.7.cap. Quamuis liber psalmorum apud Hebræos inter hagiographa computetur, tamē apud Latinos inter libros propheticos reputatur, nec immeritò: qa Dauid qui fecit psalmos saltem pro maiori parte, non solum dr̄ propheta, sed etiā eximius prophetarū, vt dr̄ in principio glossæ super librum psalmorum: propter quod conuenienter dicitur de eo verbum propositum. *Propheta magnus &c.* In quo quidem verbo pn̄t notari quatuor causæ huius libri. scilicet efficiens, materialis, formalis, & finalis.

Efficiens cā. Causa autē efficiens duplex est. s. principalis & instrumētalis. Principalis est ipse Deus reuelans mysteria in hoc lib. descripta. Instrumentalis aūt est ipse Dauid, cui s̄m Aug. oīa contenta in hoc libro fuerunt reuelata, & ab eo descripta. Scd̄m verò Hiero. & Hilarium & oēs doctores Hebraicos, Dauid non fecit oēs psal. sed maiorem partem. Plures aūt alij aliquos psal. scripserunt, vt Moyses, Salomon, & aliqui alij, vt magis patebit infra prosequē do per titulos psalmorum. Psalmi tñ facti à Dauid & alijs, colle-
B cti fuerunt & in vno libro congregati, qui dr̄ liber psalmorum, & hoc per Esdram scribam & prophetam, vel per alium propheтam sanctum quicunque fuerit, vt dicit Hier. in prologo super librum istum, qui in modernis biblijs cōiter non hr̄. Tenetur tñ cōiter à doctoribus nostris, ꝙ Esdras qui legem cōbustam à Chaldæis reparauit, psalmos à diuersis factos in hoc volumine congregauit. Non tñ dr̄ auctor libri seu causa efficiens instrumentalis, sed magis ipse Dauid, qui maiorem partem psalmorū fecit. Totum.n. à maiori parte denominatur. Hæc aūt causa efficiens duplex, s. principalis & instrumētalis tangitur cū dr̄. *Propheta.* Ad actum.n. prophetandi concurrit Deus mentem prophetæ tangens seu eleuans ad supernaturalem cognitionem, & mens prophetæ hoc mō tacta seu illuminata. oportet.n. ꝙ simul sint mouens actu & res mota, pp quod dicit dn̄s, Num.12.b. *Si quis inter vos propheca dn̄i fuerit in visione apparebo ei, aut per somniū loquar.* In quo verbo tangunt̄ duo modi prophetandi, ad quos oēs modi prophetiæ propriè dictæ reducuntur, prout infra magis videbitur. Vnus est in vigilia qui notatur, cum dr̄. *In visione apparebo ei.* Alius est in somno, qui notatur cum dr̄. *Aut per somnium loquar.* In vtroque tñ modo concurrit Deus vt agens principale, & mens prophetæ vt agens instrumentale, quod patet per hoc qd̄ dicitur. In visione apparebo ei, scilicet in vigilia veritatem supernaturalem ei ostendens. *Aut per somnium loquar,* occulta sibi reuelans. Et sic patet primum scilicet causa effectiua.
C
Secundò tangitur cā materialis siue subiectiua, cū dr̄. *Magnus.* Ad cuius intellectum sciendum, quod propheta aliquis dr̄ magnus, & prophetia eius magna dupliciter. Vno mō intensiuè, &
Materialis cā. hoc tantò magis contingit quāto clarior est cognitio ipsius prophetæ. & s̄m hoc Dauid dr̄ propheta magnus. vnde & in principio glossæ super librum istum dr̄. Alij prophetæ per quasdā rerum imagines atq; verborum tegumenta prophetauerūt. Dauid aūt solius spiritussancti instinctu sine oī exteriori adminiculo suā edidit prophetiā. Et hic modus est excellentior prophetiæ, vt infra magis videbitur, cum agetur de gradibus prophetiæ. Sed hic modus magnitudinis prophetiæ magis pertinet ad causam formalem (quæ consistit in modo tractandi) quàm subiectiuā. Alio modo accipitur magnitudo prophetę seu prophetię extensiuè, s. qñ ad plura se extendit, & hoc pertinet ad causam subiectiuam seu materialem. Et hoc mō prophetia in hoc libro contenta dr̄ magna, quia quodammodo se extendit ad oia quæ in sacra scriptura continentur. Secundum aūt Cassiodorum super librum istum, totus Christus (quantum ad caput & membra) est subiectum in tota sacra scriptura, accipiendo subiectum pro materia. Et similiter s̄m eum totus Christus est materia huius libri, differenti tñ modo à tota scriptura sacra, quia hic est subiectum seu materia per modum laudis, pp quod dr̄ liber psalmorum, id est laudum diuinarum, pp quod etiam ab alijs doctoribus cōiter dr̄ ꝙ continet totam sacram scripturam per modum diuinæ laudis. Et ideo de magnitudine materiæ huius libri pōt dici illud Exo. 3.a. *Vadam & videbo visionem hanc magnam:* quod est verbum Moysi qui interpretatur extractus de aquis, qa nullus est aptus ad considerationē veritatis in hoc libro contentæ, nisi fuerit extractus ab aquis voluptatū præsentis vitæ. vnde dr̄ Esa. 28. *Quem intelligere faciet auditum.* s. dominus. Et respondet propheta. *Ablactatos à lacte, auulsos ab vberibus.* id est, à corporis voluptatibus.

Formalis cā. Tertiò in verbo proposito tangitur causa formalis, cum dicitur *Surrexit*. Circa quod sciendum, quòd duplex est forma. scilicet forma tractatus, & forma tractandi. Forma tractatus est diuisio libri de qua dicetur post in libri prosecutione. Forma verò tractandi est modus agendi, qui in proposito est modus deum laudandi, vt prædictum est. quicquid.n. in hoc libro continetur, per D
modum diuinæ laudis ponitur. Laus verò diuina oratio est seu species orationis. Oratio autē secundum Damasce. est ascensus mentis in Deum, qui quidem ascensus notatur, cum dicitur Surrexit, propter quod dicitur in Psal. 56.b. *Exurge gloria mea, exurge psal. &c.* Gloria est clara notitia cum laude, Cognitio autem ipsius Dauid in hoc libro contenta fuit valde clara, quantum se extendit cognitio prophetica. vt iam in parte tactum est, & postea plenius tāgetur. Est etiam descripta per modum diuinæ laudis, vt dictum est, & ideo bene vocatur gloria, propter quod dicit Dauid. *Exurge gloria mea.* & addit. *Exurge psalteriū & cithara.* quia aliqui psalmi ab eo descripti, cantabantur in musico instrumento, quod vocatur psalterium, & aliqui in cithara, vt videbitur prosequendo, sicut & modo aliqui cantus siue notæ magis propriè cantantur in lyra & alijs instrumentis.

Quartò tangitur causa finalis, cum dr̄. *In nobis.* id est, ad vtilitatem & salutem nostram. homo.n. eo quod est capax Dei per cognitionem & amorem, est ordinatus ad quendam finem supernaturalem, secundum illud Esa. 64.b. *Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, & in cor hominis non ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se.* Et quia ad finem totaliter incognitum nullus potest se dirigere, ideo necessarium fuit aliqua diuinitus hominibus reuelari, per quæ diriguntur in finem supernaturalem. huiusmodi autem est sacra scriptura reuelata diuinitus. propter quod de ea dicit Apostolus ad Roma. 15.a. *Quæcunque scripta sunt, ad nostrā doctrinam scripta sunt,* vt per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus, quę spes est expectatio certa futuræ beatitudinis. Liber autem psal. continet totam sacram scripturā per modum laudis, ideo est toti ecclesiæ valde vtilis ad spem & ad consecutionem futuræ beatitudinis, de quo possumus dicere illud Luc. 1. g. *Erexit cornu salutis nobis in domo Dauid pueri sui.* Deus.n. sanctus & benedictus erexit nobis cornu salutis, i. scripturam sacram efficacem ad consequendam salutem quæ est scriptura libri psalmorum, vt dictum est. *In domo Dauid pueri sui:* qa Dauid pro maiori parte fuit auctor huius libri, per quem si corde teneatur & opere impleatur, in præsenti gratia habebitur, & gloria in futuro. Quod nobis cōcedat, qui est bn̄dictus in secula.

AD euidentiam maiorem huius libri & aliorū librorum prophetalium, quorum expositioni intendo insistere post istum. Antequam descēdam ad textum huius libri quęritur vtrum Dauid fuerit eximius prophetarū. Et arguitur primò quod non, quia Deut. vlt. d. dicitur. *Non surrexit vltra propheta in Israel sicut Moyses &c.* ergo videtur quod Moyses fuerit excellentior propheta quam Dauid. Item Matth. 11.b. dicitur. *Inter natos mulierum non surrexit maior Iohanne Baptista,* qui fuit propheta, ergo Dauid non fuit eo excellentior. In cōtrarium arguitur per glossam Psal. supra allegatam, quæ dicit quòd Dauid fuit eximius prophetarum. Responsio. Quoniam ista quæstio mota est propter intellectum prophetarum generaliter, ideo quatuor hic sunt videnda. Primum est de quibus sit reuelatio prophetica. Secundum de gradibus prophetiæ. Tertium de vario tactu spiritussancti circa mentem prophetæ. Quartum de comparatione ipsius Dauid ad alios prophetas. E

Circa primum sciendum, quòd propheta secundum nominis interpretationem dicitur, quasi procul fans, quia denuntiat ea quæ procul sunt seu remota à naturali cognitione humana, & ideo de talibus est prophetia. Huiusmodi verò sunt in triplici gradu, quia quædam sunt sic remota propter conditionem rei cognoscendæ, & aliqua ex cognoscentis conditione, & aliqua propter modum cognoscendi. Primum adhuc est in triplici gradu. Primus est propter rei cognoscendæ eminentiam cuiusmodi sunt diuina, maximè circa personarum propria, ideo de talibus factæ sunt reuelationes propheticæ, Esa. 6. per Seraphin ter sanctus clamantia, & clarius est in nouo testamento, vt habetur. 1. Iohan. 5.b. *Tres sunt qui testimonium dant in cęlo pater, verbum, & spiritussanctus, & hi tres vnum sunt.* Secundus gradus est propter rei cognoscendæ latentiam cuiusmodi sunt cordium secreta soli Deo cognita. Vnde & cogitatio Simonis magi per reuelationem fuit cognita Petro Actu. 8. d. vnde dixit ei. *In felle amaritudinis & obligatione iniquitatis video te esse.* Cogitabat enim gratiam spiritussancti vendere. Tertius gradus est propter rei cognoscendæ distantiam, quæ distantia vno modo accipitur ex parte loci. & hoc modo Elizeus per spiritum propheticū distans per magnum spatium vidit Giezi accipiētem munera à Naaman Syro, vt hr̄. 4. Regum. 5. Alio modo accipitur distantia ex parte tēporis scilicet præteriti vel futuri. Præsens enim tempus non distat à nobis. De distantibus verò secundum præteritum facta fuit reuelatio Moysi, quando prophetauit de creatione mundi, vt dicit Gregorius super Ezech. De distantibus verò secundum futurum fiunt communiter reuelationes propheticæ, vt patet intuenti sacram scripturam. Propter quod prophetia diffinitur à Cassiodoro sic. Prophetia est diuina inspiratio, rerum euentus immobili

A bili veritate denuntians. Secūdò aliqua sunt remota à cognitione nostra propter conditionem cognoscentis, & hoc propter aliquem cognoscentis defectum, qui suppletur per spiritū propheticum. Et hoc modo Ahias Silonites cognouit vxorem Ieroboam domum suam ingredientem quamuis cæcus esset, vt habetur. 3. Reg. 14. Tertio modo aliqua sunt remota à cognitione humana, propter cognoscendi modum, sicut Salomon habuit notitiā animalium & plantarum, vt habetur 3. Reg. 4. non per exercitium studij, sed per inspirationem spiritussancti.

Circa secundum notandum, ꝙ ad prophetiam propriè dictam requiritur cognitio intellectiua, secundum quod habetur, Dan. 10 a. *Intelligentia opus est in visione*: & ideo si alicui sancto communicetur aliquid ad prophetiam pertinens, absque tali intelligentia, nō dicit propheta, nisi forsitan ualde largè & impropriè. Quod contingit tripliciter. Vno modo sicut in visione, sicut Pharao vidit spicas. Gen. 41. & Balthasar manum scribentem in pariete. Dan. 5. *Ille dormiens, iste vigilans*: neuter tñ eorum fuit propheta, quia visionem non intellexit, sed Ioseph & Daniel. qui visiones intellexerūt. Secundò hoc contingit in locutione, sicut Caiphas. Io. 11. f. dixit quid propheticum, dicens. *Expedit vobis vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat.* Intendebat enim solum dare consilium de morte Christi, ꝙ esset expediens, quamuis esset innocens, ne occasione ipsius venirent Romani & tollerent locum & gentem, sed à spiritusancto factum est ꝙ hoc cōsilium sic protulit. ꝙ mors Christi futura foret pro salute spirituali totius mundi ipso Caipha hoc ignorante, & propter hoc nō fuit propheta propriè loquendo. Sicut nec asina Balam fuit aīal rōnale, quamuis per linguam eius fuit prolatum verbum rōnale, angelo linguam illius mouente, absque tñ cognitione asinæ, sicut plenius dixi super Ioh. Tertio modo cōtingit hoc in operatione, s. qñ spiritussanctus impellit aliquem ad aliquid agēdum, ꝙ habet prosperum euentum, quāuis homo sic motus hoc ignoret,
B sicut Iud. 11. e. dr̄ de Iepthe, *quòd irruit in eum spiritus dñi*, s. ad pugnandum cōtra filios Ammon, tñ non fuit sibi reuelata victoria futura, & propter hoc non dr̄ propheta, sed talis motus vocatur spiritussancti instinctus. qui est casus prophetiæ secundum doctores, id est aliquid deficiens à rōne prophetiæ. Et talis motus est similis motui ipsius bene fortunati, qui mouetur ad aliqd bene agendum, sine tñ rōne & cognitione præuia, vt habetur in libro de bona fortuna. Differt tñ, quia motus bene fortunati est à causa naturali, s. ab influentia orbis vel intelligentiæ motricis, vt dicunt aliqui, vel ab vtraque simul vt dicunt alij. Motus autē Iephte & consimilium est à causa supernaturali, s. ex motione spiritus diuini. Iste tñ instinctus magis appropinquat ad rōnem prophetiæ vt vr̄ quam duo alij modi prædicti. Igitur quia ad rōnem prophetiæ verè requirit intelligentia, vt dictū est, ideo ſm varietatē intelligentiæ accipiunt gradus prophetiæ, quia ille gradus est excellentior, vbi cæteris paribus est intelligētia clarior, dū tamen prophetiæ limites non trāscendat, vt magis videbitur infrà.

Primus igitur gradus est, quando cum visione alicui communicatur datur visionis intelligētia, sicut Ieremias vidit ollam succensam, & faciem eius à facie aquilonis, vt habetur Iere. 1. c. & intellexit per hoc signari exercitum regis Babylonis venturū ad cōburendam ciuitatem Ierusalem. Secūdus gradus, est quando nō fit talis visio seu apparitio, sed auditur vox instruens de aliquo supernaturali, sicut. 1. Reg. 3. b. Samuel audiuit vocem dñi sibi loquentis, nec tñ vidit aliquam effigiem sibi apparētem. Quod patet ex hoc ꝙ credidit esse vocem Eli ipsum vocantis, vt habetur ibidem. Et iste gradus prophetiæ est excellentior prædicto, quia voces sunt signa magis expressiua veritatis quā figuræ prędictę. Tertius autem gradus est, qñ non solum auditur vox instruens, sed ēt cum hoc apparet persona aliqua loquēs, propter quod iste
C gradus est excellentior prædictis. Iste tñ gradus variatur tripliciter, quia persona instruens seu apparēs in aliqua effigie aliqñ est homo sanctus, sicut. 2. Macha. 15. c. habetur, ꝙ Onias iam defunctus apparuit Iudæ Machabęo dicens ei de Ieremia propheta similiter apparente, Hic est qui multū orat pro populo, & vniuersa sancta ciuitate Ierusalem &c. Aliquando est angelus de quo non oportet exemplum ponere, quia reuelationes vete. ac no. testam. vt communiter leguntur sic factæ. Aliquando autem est effigies repræsentans ipsum Deum, sicut Esa. 6. a. dicitur. *Vidi dominum sedentem super solium excelsum &c.* Et sequitur ibidem. *Et audiui vocem domini dicentis mihi, quem mittam &c.* Et iste tertius gradus prophetiæ est excellentior secundo, & secundus primo, sicut Deus est excellentior angelo, & angelus homine.

Considerandū aūt, ꝙ oēs isti gradus prophetiæ veræ prædicti variatur dupliciter, quia tales apparitiones aliqñ fiunt in somno, & tunc vocatur reuelationes per somnia, aliqñ autem in vigilia, & propriè vocantur visiones. Et iste secundus modus qui vocatur visio est excellentior altero, quia maior illustratio mentis requiritur ad hoc quòd ipsa distracta per operationes sensuum exteriorū in vigilia capiat intelligibilē veritatem de supernaturalibus, quā in somno, in quo sensibus exteriorib⁹ quietatis, aīa magis dispo-

D disponit ad capiendū hmōi veritatē. Econtrario aūt est in cognitione accepta via naturali, quæ accipitur per viam sensus memoriæ & experimenti, vt dr̄. 1. Metaph. & ideo talis cognitio nō potest accipi in somno. Ad illum autem modū prophetiæ qui fit in somno, reducitur ille qui fit in raptu vel extasi, quia pro tunc nō est visus sensuum exteriorum, sicut nec in somno. Quartus autē gradus prophetiæ propriè dictæ est, quando sine apparitione alicuius figuræ vel signi sensibilis capitur veritas intelligibilis de occultis per diuinam reuelationem. Et hoc modo factæ sunt reuelationes ipsi Dauid, vt dicitur in principio glo. super psalmum, vt superius est allegatum. Et iste gradus prophetiæ est excellentior cæteris prædictis. Sicut. n. ille diceretur melioris ingenij & clarioris, qui caperet veritatē conclusionū geometricalium sine descriptione figurarum sensibilium, quam ille qui capere nō posset absq; tali descriptione, sic in cognitione prophetica illa mēs vr̄ excellentius diuinitus illustrata, quæ veritatem intelligibilē capit absq; sensibilibus signis, cuiusmodi sunt figuræ & voces supradictæ, quàm illa quæ capit sub talibus signis sensibilibus, & sic patet ſm principale, videlicet varietas graduum prophetiæ. De tactu spiritussancti circa mentem.

Circa tertiū sciendū, quod spiritussanctus aliqñ tangit mentem prophetæ de pſenti tm̄, & non de futuro nec præterito sicut Act. 10. c. de nūtiis Cornelij dixit Spiritussanctus Petro Ecce viri tres quærunt te. Et sic tunc facta est ei reuelatio de pręsenti, nō tñ de pręterita visione Cornelij, qua vidit angelum sibi dicentē: Mitte viros in Ioppen, & accersi Simonem &c. quam visionem Petrus postea cognouit per relationē Cornelij, sicut ibidē hr̄. Similiter nec de descensu spiritussancti futuro super Corneliū & eius amicos verbum Petri audituros, pp quod Petrus hoc vidēs fuit valde admiratus, ꝙ non fuisset si præcognouisset. Aliqñ verò spiritussanctus tangit mentem prophetæ tm̄ de præterito, sicut Moysi facta fuit reuelatio creationis mundi, cum dixit. In principio creauit &c. Aliqñ verò tangit tm̄ de futuro, sicut Gen. 27. d. E
Isaac benedicens filio suo Iacob cognouit ea quæ circa eū erant futura, tñ ipsum præsentem non cognouit, quia credebat ipsum esse Esau, nec cōsiliū Rebeccæ præteritum. quod dederat Iacob pro petitione benedictionis paternæ. Aliqñ autem tangit de præsenti & futuro simul, sicut Gen. 40. b. Iacob qui prę senectute videre non poterat, Manassen & Ephraim præsentes per spiritum propheticum cognouit, pp quod cancellatis manibus dexteram super iuniorem posuit, & quid esset futurum vtriq; fratri prædixit. Aliqñ verò tāgit de præsenti, præterito, & futuro, sicut Luc. 1. d. dr̄, quod Elisabeth ad salutationem Mariæ repleta est spiritusancto, & exclamauit voce magna, & dixit. *Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui.* Ex quo patet, quod cognouit per spiritum eam habere in vtero præsentialiter Dei filium. Sequitur ibidem. *Et beata quæ credidisti*, s. angelo nuntianti tibi conceptionem Christi. Ex quo patet, ꝙ fuit illustrata de modo conceptionis præterito. Similiter fuit tacta de futuro, vnde subditur. Perficietur ea quæ dicta sunt tibi à dño. Spiritus. n. sanctus operatur in mentibus hominum prout vult, & ideo non solū modis prædictis, sed ēt alijs potest eas tangere, tñ ille tactus qui est de præsenti præterito, & futuro est perfectior, quam ille qui est de duobus tm̄, & ille qui est de duobus, quàm de vno solo. Et inter illos qui sunt de vno solo, ille qui est de futuris contingentibus vr̄ perfectior, quia futura sunt magis remota à cognitione nostra quam præsentia vel præterita, quę possunt etiam via naturali cognosci, licet nō illo mō, quo spiritu prophetico cognoscunt. F

His prædictis descendendū est ad quartū principale. qđ est de cōparatione Dauid ad alios prophetas. Circa quod sciēdū, quod Dauid pōt comparari ad prophetas noui testi cuiusmodi fuerunt apostoli, & sic Dauid non fuit excellentior prophetarū, quia apostoli fuerunt de secretis diuinis magis illuminati, & in maiori plenitudine receperūt gr̄am spiritussancti, vt hr̄. 2. ad Cor. 3. Si autē cōparetur ad prophetas veteris testi, sic adhuc non fuit excellentior prophetarum, vt dicit S. Tho. de Aquino secunda secundæ, sed Moyses fuit eo excellentior. Cuius rōnem principalem assignat, eo ꝙ fuit ei concessum videre diuinā essentiam in præsenti vita existenti, ſm quod dicit August. ad Paulinā de videndo deū. Dictum est aūt supra ꝙ gradus prophetiæ excellētior ubi est cognitio clarior. Et sic dicit, quòd Moyses fuit excellentior simpliciter, tñ Dauid secundum quid fuit excellentior, quia plura Christi mysteria magis expressit. Ad hoc ēt inducit rōnem secundā ex parte denuntiationis propheticæ, quia Moyses prophetiam suā denuntiauit toti populo Iudæorum, nō sic autem Dauid, nec alij prophetæ. Tertiam rōnem ad hoc adducit ex parte confirmationis prophetiæ nuntiatæ, qđ est per miracula. maiora. n. signa fecit Moyses in Aegypto in mari rubro & in deserto, quam Dauid & alij prophetæ. Sed quicquid sit de conclusione, rōnes tñ inductæ non videntur valere ad propositum, quia claritas cognitionis actū prophetandi excludens, non pōt constituere excellentiorem gradū prophetiæ, quia idem cōstitueret & excluderet vt vr̄. visio aūt diuinæ essentiæ excludit actū prophetādi, sicut & actū fidei, quia vterque actus est necessario ænigmaticus. & ideo visio diuinæ essen

Comparatio Dauid ad alios prophetas.

nę essentiæ non potest constituere excellentiorem gradum pro
A phetiæ, licet faciat clariorem cognitionē, seu aliquem clarius cognoscentem: pp hoc superius dixit, ꝙ claritas cognitionis maior constituit excellentiorem gradum prophetiæ, dum tñ talis claritas limites cognitionis propheticæ non transcendat. Præterea si prædicta ratio valeret, sequitur ꝙ Moyses fuit excellentior oib' apostolis pręter Paulum, quibus non fuit concessum videre diuinam essentiam in vita præsenti: quod tñ ipse negat ibidem dicens, ꝙ apostoli fuerunt excellentiores Moyse: ergo ex tali ratione non potest dici, vt vr̄, quod Moyses fuit excellentior propheta ipso Dauid. Similiter rō secunda non vr̄ valere, quia denuntiatio prophetiæ est aliquid sequens cognitionem propheticam, & ideo non vr̄ variare gradū prophetiæ, ex hoc ꝙ pluribus vel paucioribus denuntiatur. Similiter tertia non valet eadem rōne, quia confirmatio per signum sequitur prophetiam. vnde & Iohannes Baptista nullum signum fecit, vt dr̄ Ioh. 10. & tñ à dicto doctore conceditur maior propheta ipso Moyse. Similiter nec ex gradibus prophetiæ suprà positis potest Moyses dici excellentior Dauid, quia excellentior gradus est capere veritatem supernaturalē absq; quibuscunque figuris & signis sensibilibus, qui gradus fuit in Dauid, vt dictum est per glo. psalmi præallegatam. Et idē vr̄ per illud quod hr̄. 2. Reg. 23. a. Sicut lux auroræ oriente sole mane absq; nubibus rutilat, quod dr̄ de Dauid. Visiones. n. imaginariæ & signa sensibilia quæcunque, sunt quasi quædā nubes
B claritatem solis excedentem virtutem visus nostri nobis contemperantes ille. n. acutioris & fortioris visus est, qui claritatem solis potest bene nudè intueri, quàm ille qui non potest absque contēperamento tali, & ideo Dauid qui absque signis sensibilibus capiebat radium diuinæ lucis habuit excellentissimum gradū propheticæ cognitionis. Et licet Moyses eundem gradum habuerit, secundum quod dicitur Num. 12. b. de ipso. Palam & non per ænigmata Deum vidit, id est absq; figuris & sensibilibus signis, vt ibidem fuit expositum. tñ non habuit toties nec ita cōiter tales illustrationes sicut Dauid. Item secundum quod dicit doctor prædictus, Dauid plenius & clarius expressit mysteria Christi q̃ Moyses. lex autem vetus & prophetæ ordinabantur ad Christū sicut ad finem. vnde dicit Apostolus, Gal. 3. d. *Lex pædagogus noster fuit in Christo.* Act. 10. g. dicitur de Christo. *Huic omnes prophetæ testimonium perhibent.* Et Rabbi Moyses dicit in libro directionis perplexorum, quòd omnes prophetæ non sunt locuti nisi ad dies Messiæ, & ideo cum finis sit nobilior his quæ sunt ad finē, prophetia Dauid vr̄ sortiri quandam excellentiam, & hoc ex hoc quod Christi mysteria sic expressit, & ideo probabiliter vr̄ posse dici excellentior ipso Moyse, quamuis Moyses excellentior fuerit in alijs prædictis quæ prophetiam transcendunt, vel eam con
C sequuntur. Beatus. n. Greg. expresse dicit quod Dauid clariorē cognitionē quā Moyses habuerit. homilia. 4. super finē Ezech.

Ad primū dicendū ꝙ illud est verbū Iosue scribentis de Moyse, & tpe Iosue non surrexerat propheta maior Moyse, tñ nō est contra illud dictum quod postea maior surrexerit, & oportet hoc dicere saltem de prophetis noui testamenti, vt prædictum est.

Ad secundum dicendum, quòd Iohannes Baptista pertinet ad nouum testamentum. vnde dicit saluator Mat. 11. b. Lex atque prophetæ vsque ad Iohannem scilicet exclusiuè. vnde & prophetia Iohannis in nouo scribitur testamento, & ideo excellentior dicitur prophetis veteris testamenti.

Ad maiorē aūt euidentiam dicendorum, sciendum ꝙ, beatus Hiero. ter transtulit psalterium. Primò secundū Lxx. ininterpretes, quod psalterium Romanū dr̄, eo quod Ecclesia beati Petri illo vtitur. Secundò fecit aliam translationem non multū distantem à prima, & tñ magis appropinquantem Hebraico, & vocatur psalterium gallicanum, eo ꝙ Damasus Papa ad rogatum Hiero. illud fecit cantari in ecclesijs gallicanis: pp hoc dr̄ in regula fratrum minorum. Clerici faciunt diuinorum officium secundum ordinem Romanæ ecclesiæ excepto psalterio, quia fratres vtuntur psalterio gallicano. Tertio ad preces Sophronij qui frequenter disputabat cum Iudæis, qui solum recipiunt illud quod est in Hebræo, fecit translationem immediatè acceptam ab Hebræo, pp quod vocatur psalterium Hieronymi iuxta Hebraicam veritatē. media autem translatio est cōior inter Latinos, & ideo in expositione huius libri intēdo eam prosequi, & vbi notabiliter discrepat ab Hebræo vel translatione Hier. iuxta Hebraicam veritatē, tangam illud secundum gratiam à domino Deo mihi datam. Itē notandum quod secundum quod dicit Hiero. in prologo super librum psalmorū. 17. sunt psalmi sine titulo, alij autem sunt intitulati, & hoc idem patet in Hebræo. Qui autem sunt intitulati & qualiter, & qui non, videbitur in prosecutione libri.

De titulis aūt istis est cōis opinio Latinorū, ꝙ appositi fuerūt ab Esdra psalmos in hoc volumine colligente & congregante, vt supra dictum est, tñ apud Hebræos sunt autentici sicut & psalmi cæteri, sicut & primus psalmus ab Esdra per modum prologi cōpositus siue appositus inter psal. computatur, vt infra dicetur.

Sed contra hoc vr̄ illud quod dicit Hiero. in epistola ad Paulinum in descriptione viri iusti, cum eum Dauid arbori quæ est in
D paradiso compararet, inter cęteras virtutes hoc etiam intulit. In lege domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. hoc autem assumptum est de primo psalm. ergo Dauid fecit eum & non Esdras. Dicendum quòd hoc nomen Dauid aliquando accipitur pro libro psalmorum, & sic dicit Hier. in prologo galeato qui pręmittitur libris Regum, quòd inter hagiographa primus liber est Iob, & secundus Dauid, & sic cōsequenter. & hoc modo accipit Hier. in proposito, cum dicitur. Cum eum Dauid ligno paradisi compararet &c. id est liber psalmorum. vnde consequenter in eadem epistola enumerat libros veteris ac noui testamenti. Et est similis modus loquēdi, cum dicitur, Dauid comparat, sicut cum dicitur, euangelium hoc dicit, id est. liber euangeliorum, & ideo non valet argumētum, quia Dauid non est hic nomen auctoris libri psalmorum, quorū fuerūt multi auctores, vt dicit in expositione primi psalmi. Explicit præfatio auctoris.

SEQVVNTVR ADDITIOnes Pauli Burgen. ad postillas Nicolai de Lyra super Psalterium cum Replicis Matthiæ Doring &c.

E

ADDITIO I.

In prologo vbi dr̄ in postilla. Tñ apud Latinos inter libros ꝓpheticos reputat. Oppositū vr̄ sentire beatus Hier qui in prologo galeato trifariè distinguens sacrā scripturā, ait. Tertius ordo Agiographa possidet. Et primus liber incipit à Iob, scd's à Dauid &c. quę quidē distinctio Hier. tripertita tenenda vr̄. Nam vt auctor postillæ in principio primi psal. ait. Hiero. diligentius studuit circa textum sacræ scripturæ: pp quod in hmōi magis est sibi assentiendum &c. præsertim cum sua opinio in hoc auctoritate euangelica firmetur. Nam Luc. 24. f. legitur. *Necesse est implere omnia quæ scripta sunt in lege Moysi & prophetis & psalmis,* vbi satis patet quòd psalmi tertium ordinem tenent in sacris scripturis distinctum à lege & prophetis.

ADDITIO II.

In eodē prologo vbi dr̄ in postilla. Sed quicquid sit de conclusione, Obiectiones contra rōnes S. Tho. per postillatorē factę nō videntur hr̄e vigorem. Quod de prima obiectione patet sic. Nam visio clara diuinæ essentiæ licet in beatis in termino existentibus prophetiam seu actum prophetandi excludat, non tñ in viatori-
F bus, alias. n. sequeretur ꝙ Christus qui à primo instanti suæ conceptionis habuit claram diuinæ essentiæ visionē, non fuisset propheta, ꝙ est cōtra vtriusque testi auctoritatem. Legitur. n. Deut. 18. c. *Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum.* quod intelligitur ad literam principaliter de Christo prout ibidē cōiter exponitur. Similiter Luc. 24. c. Duo discipuli de Christo adinuicē conferentes dicebant. *Fuit vir propheta potēs in opere & sermone.* & sic in alijs locis. Cū igit Christus verus viator & verus propheta fuerit, oportet concedere ꝙ claritas visionis diuinæ essentiæ limites cognitionis propheticæ in vero viatore non transcendat, & si hoc est concedendū de Christo, qui licet verus fuisset viator non tñ purus, à fortiori de puris viatoribus, vt de Moyse & Paulo. Rō aūt quare in statu viæ claritas cognitionis diuinæ essentiæ nō excludit prophetiā, sicut in statu termini, est ista: Nam viatores clarè Deū vidētes, licet ex parte ipsius cognitionis non sint quasi ꝓcul existentes, cū talis visio nō sit ænigmatica, ex parte tñ cognoscentiū qui in statu viæ non totaliter in vltima sui perfectione existunt, procul existere dnr. Vnde. 2. Cor. 5. b. *Quandiu in corpore sumus, à dño peregrinamur.* Pōt ēt alia rō assignari, quare visio clara diuinæ essentiæ excludit actum fidei, non aūt excludit actum prophetiæ. Nā fides est eorū quæ non vnr ab ipso credente, sed prophetia est eorū quæ sunt procul à cōi hominum cognitione, cum quibus propheta conuersat & cōicat in statu viæ, licet propheta eadem clarè videat. Ex quibus sequit quod actus prophetandi non semper est ænigmaticus sicut actus fidei, & iō visio clara diuinæ essentiæ in viatore constituere dēt excellentiorem gradum prophetiæ pp clariorem cognitionem, quod satis ostenditur Num. 12. vbi ipse Deus distinguens inter prophetias Moysi & aliorum, sic dicit. *Si quis fuerit inter vos propheta domini, in visione apparebo ei, vel p somnium & c.* Et sequit. *At non talis seruus meus Mo. & c. ore enim ad os loquor ei & palam & non per ænigmata.* Ex quibus verbis duo manifestè habentur. Primum ꝙ actus prophetandi non semper est ænigmaticus. quod patet in Moyse. Secundū quod prophetia non ænigmatica excellentiorē gradū prophetiæ constituit, vt patet rectè intuenti verba prædicta. Item secunda obiectio postil. nō videtur valere. scilicet illa in

qua

A qua dicit, ꝙ ex prædicta rõne S. Tho. sequeretur Moysen excellentiorem fuisse oībus Apostolis præter Paulum &c. Nam inter ministros no. testa. & veteris est tam lata distantia, ꝙ ministri noui test. præferendi sunt super antiquis, ēt ipsi Moysi, quæ quidē præminentia quò ad donum prophetię de quo agitur, pōt considerari ex duobus. primò quia prophetæ antiqui prout cōiter tenetur, & modus loquendi scripturarum testatur, ipsum donū prophetiæ habuerunt tātummodo in actu seu dispositione, non aūt in habitu, & ideo in illis consuetum est dicere. Locutus est dñs ad talem prophetam. Loquere talia, & hmōi. Similiter factum est verbum dñi super talem, seu manus dñi & hmōi. Qui quidē modus loquendi manifestè denotat, quod mentes talium prophetarum indigebant de singulis noua reuelatione, quod non contingeret si in habitu prophetiam habuissent. Habitus.n. est, quo qs vtitur cum voluerit, vt dicit commentator in 3. de Aia. Apostolis verò donū prophetiæ vř fuisse habitualiter collatum. non.n. indigebant noua illustratione de singulis, qui ex copiosa effusione spiritussancti fuerunt de oībus ēt supernaturalibus ad doctrinā pertinentibus salutis repēte edocti, testante veritate Ioan. 14. d. Ipse docebit vos oīa &c. Similiter Luc. 21. cap. *Dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere oēs aduersarij &c.* quæ & similia manifestè denotant apostolos habuisse in hmōi supernaturalibus quasi habitualem illustrationem per modum formæ permanentis, qua cum volebant vtebantur, non autem antiqui.

B Potest ēt hoc deduci ex gestis vtrorunque. Eliseus.n. qui in illo statu magnus fuit ꝓpheta, turbatus aliqualiter ex intuitu regis Israel psalterium fecit applicari, vt per laudem psalmodiæ spiritum prophetiæ attingeret. 4. Reg. 3. Apostoli verò & alij quam plurimi ecclesiæ primitiuæ non solum gaudentes contumelias patiendo, sed in medio tormentorum acerrimè cruciati, spiritum propheticum retinebant, quo magnalia Dei & supernaturalia quæ ad prophetiā pertinent, sæpe referabant, qđ maximū signū est ipsos habere prophetiam habitualem atq; immobilē. Cōstat aūt, ꝙ ille qui habet aliquam perfectionē in habitu, sicut sciētia vel hmōi, simpliciter præcellit in eadem perfectione seu scientia illum qui tantum in actu seu dispositione eandem habet perfectionem seu scientiam, & sic Moyses qui in actu seu dispōne tm̄ donum prophetiæ habuit, non pōt dici excellentior in prophetia apostolis qui habitualiter eam modo prædicto habuerunt, nō obstante quòd aliquando clariorem cognitionē ipse Moyses habuit, qua excellentior omnibus prophetis antiquorum dici dēr.

Et nota quòd licet sanctus Thom. in secunda secundæ. q. 171. art. 2. in deci. quæstionis concludit, quòd prophetia non est habitus, hoc tamen intelligendum est de prophetia secundum suam propriam rationem. Ad hoc enim quòd aliquis dicatur propheta, non requiritur quòd insit animę suæ aliquis habitus propheticus per modū formæ, vt patet de antiquis qui fuerunt prophetę sine tali habitu, sed ex hoc non excluditur quòd quis possit habere donum prophetiæ habitualiter, prout dictum est de apostolis. Vnde notanter concludit sanctus Thom. ibidem, quòd prophetia propriè loquendo non est habitus, id est, quòd de propria sui ratione non est quòd sit habitus.

Secundò præeminentia prophetiæ apostolorum respectu antiquorum posset considerari ex hoc ꝙ donum prophetiæ cōiter acceptum, prout in antiquis fuit, est gratia gratis data tantum, vt patet Mat. 7. cap. vbi respondetur. Nunquam noui vos, his qui dixerunt. In nomine tuo prophetauimus. Vnde Hiero. super illud verbū dicit. Prophetare & virtutes facere, interdum non est eius meriti qui operatur. Sed in apostolis donum prophetiæ fuit gratia gratum faciens, vel ex ea immobiliter deriuatum. Ex ipsa.n. repletione spiritussancti qua in gratia gratum faciente fuerunt confirmati, omnium charismatum dona (prout cōiter tenetur) habuerunt, inter quæ donū prophetiæ connumeratur, vt patet. 1. Cor. 12. b. Et sic manifestū est donū prophetiæ in eis fuisse grā gratū faciens, vel inseparabiliter se habēs ad eā, & per consequēs donum propheticū in eis excellētius fuit quàm in antiquis, sicut gratia gratum faciens excellentior est, quam gratia gratis data.

Ad supradicta videtur facere illud. 2. Corin. 3. d. vbi Apostolus de se & alijs primitiuæ ecclesiæ dicebat. *Nos verò omnes reuelata facie gloriam domini speculantes, &c.* prout domino concedente ibidem declarabitur.

Item obiectio postillatoris contra secundam rationem sancti Thom. vbi dicit, quod cum denuntiatio prophetiæ est aliquid sequens propheticam cognitionem, ideo non debet variare gradū prophetię &c. non videtur valere. Dignitas enim seu excellentia eorū quæ sunt ad finem, ex maiori approprinquatione seu adeptione finis sumi debet, etiam si talis finis nō sit de essentia rei, sed eam aliquando consequatur. Homo enim qui maiorem gratiam habet seu magis virtuosus est, excellentior est alio hoc non habente, licet gratia & virtutes non sint de essentia hominis, sed eum quandoque consequuntur. Cum igitur finis prophetiæ est vtilitas ecclesiæ. 1. Cor. 14. a. *Qui prophetat hominibus, loquitur ad ædificationem, exhortationem, & consolationem:* sequitur quòd qui pluribus prophetiam suam denuntiat, excellentior est illo q paucioribus cæteris paribus. Bonum enim secundum Philosophum quantò vniuersalius tātò diuinius. vnde denuntiatio prophetica pluribus facta excellentiorem prophetiam facit: & sic altiorem constituit gradum prophetiæ præsertim cum toti populo cultui diuino mancipato suas denuntiat prophetias, vt Moyses. D

Philosophus.

Item obiectio contra tertiā rōnem S. Tho. qua dř quod cōfirmatio per signa sequitur prophetiā, &c. non vř valere, prout ex dictis contra secundam obiectionem satis patet. Confirmatio.n. per signa licet nō sit de essentia prophetiæ, pertinet tñ ad eius finē certius seu efficacius cōsequendū. Ad hoc.n. ꝙ prophetia credatur dantur miracula, & ideo turba videns Christū adolescentē resuscitare, quod est de magnis miraculis, magnū prophetā ipsū iudicabat, Luc. 7. ca. Propheta magnus surrexit in nobis. Vñ & cōfirmatio apostolicæ doctrinę signis à Deo factis attribuiř, iuxta illud Mar. vlt. d. *Dño cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.* Quod aūt dř de Iohanne Baptista, quod nullū signū fecit, vt Iohan. 10. a. & tñ fuit propheta, & plus quam propheta. Ad hoc possent dari rōnes. Prima, quia eius vita fuit tam præclara, ꝙ non indigebat confirmatione miraculorū. Secunda, qa videbat dicta eius impleri euidenter in Christo, cui tanq̄ principaliori miracula reseruabat, prout ibidē cōiter dř. Et potest ad hoc reduci illud verbum Christi de Ioanne, s. quòd est plus quā propheta. Nam cæteri confirmatione miraculorum indigebant, ipse verò non: licet hoc verbum alias etiā habeat expositiones. E

Iohan Baptist. quare nullum signum fecit.

Ad illud quod subiungit de gradibus prophetiæ &c. ex dictis patet quòd tam Dauid quàm Moyses habuerunt propheticam illustrationem absq; signis sensibilibus, quod est valde excellens in gradibus prophetiæ, non tñ est summus gradus. Nā visio clara diuinæ essentiæ in statu viæ quem Moyses habuit, vt dictum est, excellentiorē gradum prophetice cognitionis constituit.

Item ꝙ addit postil. Moysen non habuisse toties nec ita cōiter illustrationes propheticas sicut Dauid, non vř habere aliquod fundamentum in sacra scriptura, nec ipsemet aliquam allegat auctoritatem ad hoc facientem. & ideo non requiritur aliqua solutio, præsertim cum oppositum ex sacra scriptura rationabiliter posset deduci. Si enim numerentur psal. à Dauid editi, & prophetiæ singulæ ipsius Moysi in pentateucho contentæ, indubitanter prophetiæ excedunt psalmos: & per consequens si in quolibet psalmo requiritur noua illustratio, pari ratione & in qualibet prophetia Mosaica. Nec enim verisimile videretur, quòd ille qui tā familiariter cum Deo se habebat, vt de illo legeretur. Loquebatur Deus Moysi facie ad faciem, sicut homo solet loqui cum amico suo. Exod. 23. b. haberet pauciores illustrationes quā ipse Dauid, de quo nihil tale legitur, sed potius aliud qđ est satis ad propositum. Legitur.n. Deus misisse prophetam suū Nathan ad Dauid, vt ei reuelaret aliqua de voluntate diuina erga eū. 2. Reg. 7. & 12. Similiter. 1. Reg. 22. & 2. Reg vlti. legitur Gad propheta missus à Deo ad ipsum Dauid, vt eidem denuntiaret quædā ventura Ex quibus satis demonstratur Dauid non habuisse tam frequentes illustrationes sicut Moyses, qui nunquam legitur instructus nisi à Deo vel angelo. Et notandū ꝙ Gad propheta intitulař in cap. alleg. videns Dauid, i. propheta ipsius Dauid. Qui.n. propheta dř hodie, vocabatur olim videns. 1. Reg. 9. Ex quibus patet, quòd Gad propheta frequenter denuntiabat ipsi Dauid aliqua prophetica, quod de Moyse simile nunquam legitur. F

An Moyses an Dauid maiores habuerit illustrationes.

Item ad hoc quòd posti. ait prophetiam Dauid sortiri quandā excellentiam ex eo ꝙ Christi mysteria magis expressit cum finis totius legis est Christus &c. Dicendum, ꝙ licet talis excellentia sit vera, non tñ concludit excellentiam simpliciter, sed secūdum quid. Excellentia n. prophetiæ Moysis ex oībus quæ ad prophetiam efficacem cōiter requiruntur, consurgit, vnde excellentior debet dici simpliciter. Excellentia tamen prophetiæ Dauid ex maiori expressione mysteriorum Christi tantum consideratur, quæ quidem consideratio est secundum quod. Nec etiam secundum hanc considerationem excellentior cæteris posset dici prophetis. Nam de Esa. ait Hieronymus. in eiusdem prologo, ꝙ ita vniuersa Christi ecclesiæque mysteria ad liquidum prosecutus est, vt non eum putes de futuro vaticinari, sed de præteritis historiā texere, hæc ille. Constat ergo ꝙ maior excellentia est vniuersa mysteria Christi & ecclesiæ in liquidū redigere, quam illud ꝙ doctores tradunt de Dauid, de quo non vniuersaliter dicunt, sed indefinitè mysteria Christi exprimere, & tñ nec ob hoc Esaias dř eximius prophetarum, & à fortiori nec Dauid sic debet dici.

Circa quod ēt attēdendū est, quod Moyses oīa Christi mysteria implicitè tradidit seu singulariter, licet nō explicitè. Totū.n. nouum testm̄ in veteri continetur, iuxta sententiam Greg. super illud Ezech. i. d. *Tanquam rota in medio rotæ.* Cum igitur Moyses fuit pcipuus veteris testa. quasi de nouo legē proponēs, ad cuius legis obseruationē alij ꝓphetæ populū inducebant, sequiř quod Moyses oīa mysteria Christi tradidit. Nec ex hoc eius excellentia diminuitur, quia non expressè tradidit, sed implicitè. Nā hoc ex defectu populi contingebat qui rudis erat vt dictū, & ideo nō

A expediebat talia talibus exprimere, sicut & Christus apostolis dicebat: *Multa habeo vobis dicere, sed nō potestis portare mo*, Io. 16.c.
Conclusio igitur S. Tho. non obstantibus prędictis obiectionibus firmissime videtur tenenda tanquam vera, & in sano seu plano intellectu sacræ scripturæ fundata. Illa enim verba Deut. 45. à. *Non surrexit propheta maior Moyse*, non habent stringi vt postillator dicit, vsque ad tempus Iosue tantum, quia si sic, potius dixisset, Non surrexit vsque in hodiernum diem, prout in similibus solet dici. Nō surrexit vltra denotat, exclusionem respectu futuri temporis, nec ex hoc excluduntur ministri noui test. quia status antiquorum in scripturis sub quodam seculo quasi perpetuo sæpe nominantur, vt Num 18.d. *Legitimum sempiternum erit vobis*, quod non se extendit ad tēpus nouæ legis, vt patet intuenti, &c. Autoritas igitur beati Greg. dicentis, quod Dauid clariorem cognitionem habuit quam Moyses, exponenda est vt intelligatur sic, quod Dauid clarius expressit mysteria Christi modo & rōne prædictis, similiter & quod Glo. ponit Dauid fuisse eximium prophetarum, intelligendum est hagiographorum. vnde 2. Reg. 23.a. vbi tota excellentia illustrationis ipsius Dauid habetur, dicens. Spiritus domini locutus est in me &c. ibidem intitulatur egregius psalmista Israel. vbi notandum quod non dixit egregius propheta, sed egregius psalmista, in quo propositum satis innuitur.

Replica. Circa psalterium Burg. amplius quam circa alium aliquem librum laborauit addendo. In additionibus autem illis quamuis nonnulla videantur absurda, manebūt tamen à me intacta ea quæ directè non sunt contra post. Nam hoc opere non
B est intentionis meæ Burge. malè dicta reprehendere, sed solum postil. bene dicta defensare contra Burg. inualida machinamenta. Vnde cum in aggressu post. dixerat, quòd liber psalmorum apud Latinos reputatur inter prophetales, quāuis apud Hebręos computetur inter agiographa. Burg. contradicit ex facto Beato Hier. qui Latinus fuit, qui in prologo galeato ponit psalmos inter hagiographa. Hic dico quod bene respicienti prologum galeatum, qui est prologus in libros Regum, statim clarè patebit ꝙ illam distinctionem tripartitam non asserit beatus Hiero. nisi vt ostēdat libros ab Hebræis receptos distingui cōtra apocryphos. Ipse autem non asseruit illam Hebræorum distinctionem sed allegat eorum opinionem. Constat enim hagiographa sicut & prophetica multipliciter dici, secundum enim vocum proprietatem hagiographa dicuntur omnes sacrę scripturæ. Sic accipiendo Beatus Dion. cap. 1. ecclesiasticæ hierarchiæ dicit. Venerandissima eloquia dicuntur esse quæ in hagiographis tradita sunt, &c. Secundò dicuntur hagiographa, vt abusu nominis per Hebræos contra prophetica & legalia distincta, & bene Hebræi hoc nomine abutuntur, quia hagiographū dicitur ab hagios quod est sanctus, & graphos scriptura, quasi sancta scriptura vel à sanctis conscripta. quod nomen cum sit commune legalibus, prophetalibus & alijs, per quandam antonomasiam Hebręi fortassis specialiter
C Dauid & Danielis, Iob & aliorum scriptis deputarunt. Similiter propheticus liber secundū Hug. de sancto Victore dupliciter dr̄ Vel quia scriptus stylo prophetico, scilicet de futuris, vel naturaliter ignotis. vel quia scriptus à propheta. In prima acceptione & Dauid & Danielis & Iob libri prophetales dici possunt, quia altissimas prophetias stylo prophetico texuerunt. Secundo modo loquendo propheta tripliciter consideraẜ. vt videlicet sit propheta officio, missione vel gratia. Quamuis igitur Dauid, Daniel, Iob spiritu & gratia fuerint prophetæ, non tamen officio vel missione, ideo libri eorum inter prophetales non computantur, & quia inter legales etiam propriè computari non poterant, Hebræi nomen hagiographum eis imponebant. Illum igiẜ modum Hebræorum beatus Hiero. non asserit nec laudat, sed allegat, vt patet studiosè respicienti prologum eius. Nec valet quod Burgen. pro confirmatione suæ intentionis adducit, Lucæ 24.f. *Oportet impleri omnia quæ scripta sunt in lege, prophetis & psalmis de me*. Nam Christus non intendit per illa verba distinguere libros, sed materias librorum. Non enim liber psalmorum excluditur à libris propheticis, cū in eo omnia Christi & ecclesiæ mysteria sint stylo prophetico scripta. Nec auctor libri excluditur à prophetis, cum sit eximius prophetarum, quamuis non legatur missus ad prophetandum, tanquam ex officio. Sed quo ad materias librorum distinguuntur psalmi, prophetię & lex, quę tria in eodem reperiuntur libro. Lex enim est materia de agendis, prophetia de futuris euentibus, psalmus de diuinis laudibus cantandis. Nunc autem in libris Moysi reperitur lex dirigens actus humanos: in eisdem, reperitur prophetia pronuntians euentus futuros, reperiuntur etiam in ipsis cantica ad psallendum & laudandum Deum. & illa quadam præcellentia dicuntur hagiographa, quæ tres materiæ etiam reperiuntur in psalterio, & quasi in singulis libris sacræ scripturæ. Christus igitur per sua verba distinguere voluit librorum materias, non libros, vt dictum est. Item in eodem aggressu postil. mouit quæstionem, an Dauid fuit prophetarum eximius. Et dicit quòd sanctus Thom. vult quòd non, sed

Hagiographa.

Propheta quot modis consideretur.

Quæstio an Dauid prophetarũ eximius.

sed Moyses. Ad quam quæstionem S. Thom. aliquas rōnes adducit. Postil. non faciens vim de illa quæstione, pertractat rationes D adductas ostendens eas non valere. Sed Burg. assumit hic certamē pro sancto Tho. putans soluere & euacuare rationes postil. cōtra sanctum Tho. factas sed potius videtur eum inuoluere quam defensare. Ad quod videndum tangam secūdum ordinem rationes sancti Tho. sigillatim, & obiectiones postil. & factum Burg. pertractabo. Est igitur prima ratio sancti Thom. quia Moyses vidit clare essentiam diuinam, Dauid non, igitur Moyses est excellentior propheta quam Dauid. Contra effectum huius argumenti arguit postil. primò sic. Ex eo nemo potest dici excellentior propheta, quod rationem & actum prophetandi excludit sed clara visio essentiæ diuinæ est huiusmodi, ergo, &c. Burg. autem dicit hanc obiectionem non valere, quia si valeret inquit, Christus nō posset dici propheta, quia semper clare vidit diuinam essentiam. Sed huic Burg. obiectioni respondet, S. Tho. secunda secundæ q. 174. art. 5. in responsione ad tertium argumentum, dic. Christus fuit comprehensor & viator, inquantum comprehensor non competit sibi ratio prophetiæ, sed solum inquantum viator, hæc ille. Vnde apparet quod S. Tho. sic per Burg. non velit defendi. Clarius etiam dicit idem ibidem. q. 176. artic. vlt. in solutione tertij argumenti. vnde sicut data visio excludit rationem prophetiæ à Christo secundum sanctum Thom. sic eadem clara visio excludit rationem prophetiæ à Moyse & Paulo durante visione. per consequens clara visio nullum gradum dicit pertinētem ad rationē prophetiæ, quod est propositum postil. Ea autem quæ Burg. dicit E de Moyse arguunt eum fuisse prophetis sui temporis excellentiorem, nō ratione visionis claræ, sed magis familiaris locutionis Dei ad ipsum, & hoc signatur cum dicitur. *Ore ad os loquor ei, palam & non per ænigmata*: quia præcepta & leges loquebaẜ Deus sine ænigmatibus. Postil. etiam suam obiectionem contra primā rationem S. Thom. confirmat per hoc, quod si clara visio arguit excellentiorem gradum prophetiæ: igitur Moyses fuit excellentior propheta quam omnes apostoli, pręter Paulum, quod S. Th. negat. Hanc confirmationem Burg. volens euacuare ponit duas differentias inter habere spiritum prophetiæ. Primò dicit quod antiqui ipsum habuerunt in quadā dispositione & solo actu, apostoli autem habitu. Ideo apostoli habuerunt donū prophetiæ excellentius quam Moyses. Secūda differentia quia antiqui habuerunt hoc donum vt gratiam gratis datam, apostoli autem vt gratiam gratum facientē, ideo apostoli erant excellentiores prophetæ. Sed vtrunque membrorum illius distinctionis est contra sanctum Thom. Nam oppositum primæ differentiæ disputat & cōcludit sanctus Thom. vbi supra. q. 171. arti. 2. per totum, ostendēs quod lumen propheticum se habet per modum passionis & impressionis, non per modum habitus. Idem dicit. q. 174. artic. 3. in responsione ad secundum arg. & q. 176. ar. vlt. in responsione ad tertium argu. Sed quod addit Burg. quod apostoli erant in actu prophetandi quando volebant, quod est signum habitus, hoc falsum videtur, Nam apostolis dictum est. *Dum steteritis ante reges & præsides, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: dabit enim vobis in illa hora quid loquamini: Non enim vos estis qui loquimini*, F *sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis*. Quod exponens beatus Greg. dicit. Vos verba editis, sed ego sum qui loquor, quæ frustra essent apostolis promissa pro certo tempore, si id facere ratione habitus esset semper in eorum potestate. Oppositum etiā secundæ differentiæ. Burg. disputat, & concludit idem S. Thom. vbi supra. & a q. 176. vsq; ad quæstionē. 179. in omnibus quæstionibus & articulis, ostendens prophetiam esse gratiam gratis datam. Nec est quis doctorum notabilium tractans illud Apostoli. 1. Corint. 12. vbi enumerat inter alias gratias prophetiam, qui exponat illum passum de gratiis gratuitis. Ponunt enim differētias inter gratias, quia gratia gratum faciens solum vtilis est habenti, gratia autem gratis data etiam non habenti, quia ecclesiæ & his quibus directione opus est. Vnde puerile argum. facit Burg. arguens, quia apostoli ex repletione spiritussancti habuerunt charismatum dona, igitur illa dona omnia erant gratum facientia, vel inseparabiliter se habentia ad illa. Nam secūdū Apostolum. 1. Corin. 13. illa cessabunt in beatitudine, gratuita autem non, sed perficientur, quia gloria dicitur gratiæ consummatæ, igiẜ nec inseparabiliter erant in apostolis cōiuncta. Fateor quod post missionem spiritussancti illa dona fuerunt coniuncta gratiæ gratuitæ, sed ex hoc non sequitur: Igitur illa dona facta sunt gratuita, vel inseparabiliter coniuncta, sicut non sequitur, albedo & dulcedo coniunguntur in lacte, igitur albedo fit dulcedo. Nec est verisimile ante missionem spiritussancti apostolos dona gratis data nō habuisse, quia regressi cum gaudio, eo quod spiritus eis in nomine domini subijcerentur, audierunt dominum dicentem. *In hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subijciuntur, sed gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cęlis*. Nec verisimile est illa dona post missionem spiritussancti facta fuisse alterius rationis, manserunt igitur gratis data, quamuis perfectiori gratiæ cōiuncta. Et quia omnia quæ Burg. hic ad saluandum dicta S. Thom. contra obiectionem

ctionem primam postil. adducit, sunt contra sanctum Tho. ideo A quærit saluare ea, vnde sanctus Thom. ea saluari non vult. Malè igitur ingressus est certamen pro eo, quia contra eum sentiens secum non est, &c.

Nūc sequitur secunda ratio S. Tho. arguit sic. Moyses prophetiam suam denuntiauit toti populo, non sic Dauid, nec aliquis aliorum, igitur Moyses fuit propheta excellentior. Contra illam rationem arguit postil. sic. Denuntiatio & publicatio est accidēs sequens propheticam cognitionem, ideo non variat gradum pro phetiæ. Burg. autem dicit hanc obiectionem non valere, dans instantiam de homine habente magnam gratiam & virtutem, quoniam ille est excellentior homine tantam gratiam non habente, licet gratia & virtus non sit de essentia hominis, sicque causa q̄ñ que cōsequitur sum effectum, Sed illud nō est scholasticè dictū, nam homo habens gratiam, non est per se & intrinsecè excellentior homine non habente, sed bene secundum denominationem virtutis & gratiæ, quæ extrinsecus aduenīūt, sed hoc nihil ad propositum, nam gradus rei est ipsi rei modus intrinsecus, qui per nihil extrinsecus potest variari, albus enim homo non est magis homo quam niger, quamuis sit alius vel alter. Omnis enim qualitas adueniens variat, si intrinsecus intrinsecè, & si extrinsecus extrinsecè. Nunc autem denuntiatio prophetię vni vel pluribus nō solum est accidens extrinsecum, sed accidens per accidens ratio
B ne prophetię, ideo nihil talium variat gradum eius intrinsecum, qui gradus etiam secundum sanctum Thom. attenditur penes maiorem & perfectiorem illustrationem luminis prophetici non ex maiori perfectione prophetæ saltem gratiali. Vnde stat aliquē prophetam esse in gratia perfectiorem, qui nō est perfectior propheta, vt puta Ieremias sanctificatus in vtero, nec grauiter legitur peccasse, & pro veritate multa sustinuisse dicitur, ideo ille propheta dicitur perfectior quam Dauid, cum quo stat quòd Dauid fuit perfectior propheta, quia perfectius illustratus, vt etiam tenet Burg. Pro consolatione Burge. qui hic putauit perfectionē accipi à fine, dico ꝙ stat Moysen propter denuntiationem fuisse prophetam vtiliorem, sed Dauid propter illustrationes mentales excellentiorem. Exemplum familiare. Sint duo doctores, vnus excellentissimæ literaturæ, alter solum competentis literaturæ: iste cōpetentis literaturę bene prædicat, alter balbutiens non potest prædicare, nunquid prædicans non prædicanti debet censeri doctor excellentior? certè non, sed bene conceditur vtilior, sic in proposito. Tandem sequitur tertia ratio sancti Thom. Arguit enim sic: Moyses confirmauit prophetiam suam pluribus miraculis quam Dauid vel quicunque alius, igitur fuit propheta excellentior. Contra illam rationem arguit postil. sicut contra secundam, quia talis confirmatio per miracula est accidens. Sed
C Burgen. minus eruditè dicit respondendo ad illam obiectionem sicut ad priorem. Nam facere miracula cum sit accidens extrinsecum non sequens de necessitate spiritum propheticum, plura vel pauciora facere miracula, non variat rationem nec gradum intrinsecum spiritus prophetiæ. Confirmatur, quia spiritus faciēdi virtutes ac miracula, & spiritus prophetiæ sunt dona gratis data & essentialiter distincta, ideo vnum non specificat gradum alterius. Stat igitur excellentiorem prophetam, vt puta Ioannem Baptistam, pauciora vel nulla facere miracula, & minorem prophetam facere plura, imo stat aliquem facere miracula qui nunquam fuit propheta, & econuerso esse prophetam, qui nunquam fecit miraculum.

Burgens. autem inter alias duas assignat rationes inualidas, D quare Iohannes Baptista cum esset plus quam propheta, nullum legitur fecisse miraculum, ad colorandum suum errorem. Prima est, quia vita eius fuit tam præclara, quod non indigebat confirmatione miraculorum. Patet autem quòd vita Christi fuit multò præclarior, cuius tota vita & omnis actio nostra est instructio. Si igitur ratio Burg. valet, Christus minus quam Iohannes debuit facere miracula, cuius oppositum docuit dicens. *Opera quæ ego facio, testimonium perhibent de me.* Iohan.5.a.

Secunda ratio Burgen. ad idem est, quòd Iohannes operationē miraculorum Christo tanquam principali reseruabat. Nec illa valet, quia ea Christo reseruare ad ipsum non pertinebat, sicut nec ad quemcunque sanctum alium, prout dictum est in correctione primæ Additionis circa octauum capitulum Exod. Nec valet obiectio Burgen. contra postil. dicentem quòd Moyses non habuit toties, nec ita cōmuniter illustrationes propheticas sicut Dauid, specialiter intellectuales. Contra quod Burgen. arguit, quòd quia in scripturis plures reperiuntur prophetię Moysi quā psalmi quos fecit Dauid, & cum quęlibet prophetia requirat specialem illustrationem, sequitur Moysen frequentius illustratum quam Dauid. Etiam quia Dauid sæpe fuit instructus ab hominibus & alijs prophetis, sicut per Natham & Gad, quod non legitur de Moyse, igitur amplius à Deo illustratus. Ad hæc dicendum, quod posito sed non concesso, quòd Moyses habuisset plures illustrationes quam Dauid, illas tamē habuit cōmuniter per E sensibilia signa visui vel auditui præsentata, non sic Dauid qui semper habuit intellectuales illustrationes sine huiusmodi sensibilium specierum præsentatione. igitur Dauid habuit frequentius illum excellentissimum gradum prophetiæ quam Moyses. Raro enim legitur Moyses illustratus, nisi interuenerit aliquod sensibiliter visum vel auditum per ministerium angelorum præsentatum, ne obstat si Dauid aliquando fuit informatus ab alijs prophetis in agibilibus vel alias, hoc enim fiebat illis temporibus, quando Dauid non fuit capax prophetalium illustrationum, vt puta in fuga à facie Saul, de qua 1. Regum. 22. a. vel in cura & sollicitudine quando cogitauit de domo domini construenda, de qua 2. Reg. 7. vel in peccato de quo. 2. Reg. 12. & vlt. in talibus enim dispositionibus non est mens apta ad propheticas illustrationes maximè intellectuales, quia in his oportet animum esse à sensibilium occupationibus absolutum. Sed & Moyses huiusmodi instructiones in agendis recepit ab homine, scilicet, Iethro, vt patet Exod. 18. Nec valet quod Burgen. respondet ad rationē postil. acceptam ex dictis. scilicet, Thom. Nam excellentia Dauid non est secundum quid & extrinsecum, sed simpliciter & intrinsecum, quia secundum propriam rationem, quia sicut secundum sanctum Thom. Dauid plura mysteria Christi plenius & clarius expressit, ita etiam plenius & clarius vidit, qui modi videndi constituunt eum in esse prophetæ excellentioris simpliciter secun- F dum propriam rationem prophetæ, qui olim ob hoc videntes dicebantur. Et ꝙ arguit Burg. de Esaia non vrget, quia etsi Esaias prout dicit beatus Hieron. ratione pluralitatis mysteriorum de Christo expressorum fuit magnus propheta, ipse tamen illum gradum illustrationis intellectualis sicut Dauid communiter nō habuit, sed per imagines visas vel auditas, sicut Moyses communiter prophetiam texuit. Malè igitur concludit Burgen. pro opinione sancti Thom. quia per dicta à sancto Thom. negata, vt patuit suprà.

A — Hymnorum liber.

AVGVSTI. Liber iste intitulatur apud Hebræos liber hymnorum hac ratione, quia hymnus est vbi habentur verba & laus cum cantico quod in psalmis inuenitur.

Intitulatur etiã secundum quosdam liber soliloquiorum, quod iõ vr̃ fieri, quia illud quod aliquis secum rimatur, & à nullo discit nisi à veritate sibi interius p̃sidente, soliloquiũ dr̃ (verbi gr̃a) queãdmodũ beatus Aug. secum de natura aĩæ, & de natura Dei inuestigauit: eodẽ mõ põt dici propheta secum inuestigasse de incarnatione filij dei, & de reparatione humani generis. Rex Dauid & propheta cũ ꝓsperè regnaret, volens cultum dei magnificare, cũ arcam à Philisthæis redditam, longo tp̃e post incertis sedibus vagantem, tandem in Ierusalem reduceret, nudus cum cithara p̃cedebat, sed & quatuor milia virorum elegerat, qui non solum voce, sed ẽt instrumentis musicis psalmos canerent: q̃bus preposuit quatuor, Asaph, Idithun, Emã, Ethan vel filios Core, qui à patris scelere vel sacrilegio degenerãtes (quem ignis consumpserat) in cultu dei deuotissimi perstiterunt.

Psalm. quare compositi. 2. Reg. 6. cap. — Num. 16. c.

Hieron. Psalterium est quoddam musicum instr̃m in modum Δ delta literæ cõpositum, & ab eo musico instr̃o (per quod modulatũ fuit præsens opus) nomẽ sibi sumpsit. Psalterium apud Hebręos vocat̃ nebel, apud Græcos, ψαλτήριον, apud Latinos verò organũ. Multi dicunt Dauid non fecisse

B oẽs psalmos, eo q̃ quidã ex ipsis intitulantur in persona aliorum. Sed vt dicit beatus Hier. non sunt audiendi in hoc. Nã Dauid cõposuit oẽs psalmos: modos ẽt apposuit, in quo multos auxiliatores habuit, quibus præfecit quatuor: videlicet Eman, Ethan, Asaph, & Idithun. Diuino consilio hoc fuit factum, vt psalmi intitularentur in personis aliorũ, vel pp interpretationem nominum tãtum, vel pp negotium, vel pp vtrunque. Propter interpretationem nominum tantum, vt in persona Idithun. Propter negotium, vt in persona Aggęi & Zachariæ. Propter vtrũque, vt in persona Salomonis. Idithun, Asaph, filij Core & cęteri hmõi non fuerunt auctores psalmorum, sed prępositi artificibus, qui psalmos personabant tribus modis, vel humana voce, vel musicis instr̃is, vel cõiter vtroq; mõ. Et hoc dupliciter, vel post vocem instr̃o, vel post instr̃m voce: vnde noĩa illorum vt honorem de ministerio sumerent, titulis inseruntur maximè pro significatione rerũ. Psalmus verò est instr̃i sonus. Canticum humanæ vocis cantus in laudem dei. Psalmi canticum, cum post instr̃m vox. Psalmus cantici, cum post vocem instrumentũ.

Cassiodorus. Solet quæri cur præ aliis scripturis psalmi in ecclesia legantur? q̃ ideo est, quia antiquitus apud Hebręos mos iste in tẽplo Dei erat. Vel, quia psalmi plus mysteriorũ quàm cæteræ scripturæ continent, & breuiter multa dicũt, in quibus omnis lex & prophetæ & euangelium constat.

Multis modis prophetiæ gratia datur.

Cassiodorus. Prophetia est inspiratio vel reuelatio diuina,

C quæ euentus rerum, vel per facta vel per dicta immobili veritate pronuntiat, vnde prophetia visio, propheta videns. Multis autem modis hæc gratia data est. Vel per operationes hominum, vt fuit arca Noe. & sacrificium Abrahæ, & transitus maris rubri. Vel per natiuitates, vt Esau & Iacob, qui futura significabant. Vel per loquentes angelos, sicut locuti sunt Abrahæ, Loth, & aliis. Vel per visiones, sicut Esaiæ & Ezechieli, & cæteris. Vel per somnia, sicut Salomoni, Ioseph, & Danieli. Vel per nubem & vocẽ de cęlo, vt Moysi. Vel adhuc aliis modis. Dauid autẽ nullo horum, sed cęlesti aspiratione intus edoctus, spiritu in eo loquente completus est, vt in lib. Reg. Directus est spiritus dñi in Dauid. Et dñs: Si Dauid in spiritu vocat eum dominũ, quomodo filius eius est? Spiritus autem sanctus sic datus est prophetis, vt aliquãdo pro peccatis recederet, & placatus rediret. Et sicut Petrus ait: *Non voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed spiritusancto inspirati locuti sunt sancti homines Dei.* Non sunt autem illi à munere prophetiæ alieni, quibus data est facultas intelligendi vel interpretandi scripturas.

1. Reg. 16. c. Matth. 22. d. — 2. Pet. 1. d.

Hieron. Multa genera sunt Christorum. Patriarchæ dicti sunt Christi, vt: *Nolite tangere Christos meos.* In parabolis dñr Christi oẽs qui de Aegypto egressi sunt, chrisma in Exodo fit, vñ sacerdotes vncti. Est aliud vnguentũ, quo reges inunguntur: Sed hoc duobus modis, quia si Dauid est & Salomon. i. fortis manu & pacificus, vngit̃ cornu. Si Iehu & Azahel, lẽticula: q̃ est vas fictile. Sed Cyrus rex Persarũ & Medorum qui Israel relaxauit, Christus est, ẽm illud: *Hæc dicit dñs Christo meo Cyro:* quod non sinunt sequentia de saluatore accipi, vt quidã putant. Est vnguentum propheticum, quo præcipitur Eliæ, vt vngat Eliseum in prophetiã. Super oĩa est vnguentum spirituale, quod dr̃ oleum exultationis, quo Christus vnctus est præ participibus, qui habent chrisma baptismi: Quod si perdat quis, non desperet: quia de separando chrismate scribitur in Leuitico, quòd cum lepra alicuius fuerit mũdata, mittat ei sacerdos oleum in manu sinistra, & cętera quæ ibi dicuntur, & ipse vocetur Christus dei. Hoc autem restat, quòd idem homo frequenter vngitur, ne sit occasio ruinæ negligenti. Sufficit enim leproso, vt post primũ vnguentum perditum vngatur secundo, sed ille sępe vngitur qui semper proficit, & de oleo leprosi venit ad vnguentum populi, inde ad sacerdotale, de quo ad chrisma pontificis, à pontifice ad regem, à rege ad patriarchas, à patriarchis ad Christum.

Christi multi. psal. 104. b. — Esa. 45. a. — 3. Reg. 19. c. — D — Leui.

Cassiodorus. Sicut prophetia fit diuersis modis ita & diuersis temporibus. Est igitur alia de præsenti, vt Elizabeth: *Vnde mihi hoc, vt veniat mater domini, &c.* De præterito, vt Moyses: In principio creauit Deus cœlum & terram. De futuro, vt: Ecce virgo concipiet, &c.

Luc. — Gen. — Esa.

Item prophetia alia est secundum pręscientiam Dei, quã necesse est oibus modis impleri, vt: *Ecce virgo concipiet, &c.* Alia secundum comminationem, vt: *Quadraginta dies & Niniue subuertetur.*

Iona.

Notandum igitur quod propheta aliquando loquitur indiscretè de futuris quasi de præsentibus, aliquando de præteritis, aliquando etiam propriè de futuris. Quod ideo fit: quoniam omnia dictante spiritusancto dicit, cui sunt omnia nota, siue præterita siue futura tanquam præsentia.

Remigius. Liber iste ex centũ quinquaginta psalmis, non sine altioris mysterij ratione consistit. Hic. n. numerus mysteriis celeberrimus. Constat. n. ex octogenario & septuagenario, quibus ex octonario & septenario principiũ & significatio est. Octonarius. n. octauam resurrectionem significat: quia cũ sex sint ætates viuentiũ, septima morientiũ, octaua resurgentium erit. Per septenariũ vero, huius vitæ tp̃s significatur, quod septẽ dierũ repetitione agitur. Rectè ergo tali psalmorũ numero liber iste cõpositus est, quia sic in huius vitæ septenario operari ac viuere nos docet, vt in octaua resurrectionis stolã gloriæ cõsequamur. Vel ideo q̃a per octonarium nouum testm̃ significatur. Octoadi. n. patres noui testamenti deseruiunt, obseruãtes diem octauam resurrectionis Christi, id est, dñicam, octauas sanctorũ, expectantes octauam resurrectionis mortuorũ. Per septenarium vero vetus testm̃, quia hebdoadi, id est, septenario patres veteris testi seruierunt, obseruantes septimum diem, septimam septimanam, septimum annum, & quinquagesimum, qui septenis annorum hebdomadibus texitur, id est, iubileum. vnde Salomon: *Da partes septem nec non & octo.* Bene igitur hoc numero psalmorum liber iste editus est, cuius partes vtriusque testamenti doctrinam & mandata continent.

E — Hil. — Ec.

August. Item per tres quinquagenas triplex fit psalmorũ distinctio, propter tres status Christianæ religionis significãdos. Primus pœnitentiæ, in qua & prima psalmorũ quinquagena terminatur. s. Miserere mei Deus. Secundus iustitię, in qua & secunda quinquagena. Misericordiam & iudiciũ cantabo tibi. Tertius status vitæ æternæ, in cuius laudem tertia quinquagena finitur. s. Omnis spiritus laudet dominum.

August. Vnus est liber psalmorum nõ quinque, vt in Actibus apostolorum legitur: *Sicuti scriptum est in libro psalmorum.* Hieron. tamen dicit quinque libros. i. quinque distinctiones quæ fiunt per fiat, fiat.

F — A

Ordo psalmorum ab ordine historiæ discordat, quia antè peccauit Dauid cum vxore Vriæ, & de pœnitentia cecinit: Miserere mei Deus: quàm filius eius eum persequeretur & cecinerit. *Domine quid multiplicati.* sed ab Esdra propheta instinctu diuino ita ordinati creduntur.

Materia est integer Christus sponsus & sponsa. Intentio homines in Adam deformatos Christo nouo homini conformare. Modus tractandi. Quandoq; agit de Christo secundum quod caput est, aliquando secundum corpus, aliquãdo secundum vtrũque. Secundum caput tripliciter, quia vel secundum diuinitatem, vt. *Tecum principium, &c.* Aliquando secundum humanitatẽ, vt. *Ego dormiui, &c.* Aliqñ per transsumptionem, vt quando vtitur voce membrorum, sicut ibi. *Longè à salute mea, &c.* Itẽ de ecclesia tribus modis. Aliquando secundum perfectos, aliquando secundum imperfectos, aliquando secundum malos, qui sunt in ecclesia corpore nõ mente, numero non merito, nomine non numine.

Psalmus iste primus ideo vr̃ carere titulo, quia de cõmẽdatione Christi principaliter loquitur, ad quem oẽs alij psalmi pertinent, qui loquunt̃ vel de passione, vel de resurrectione, vel de mẽbris ipsius, quare videtur esse quasi titulus aliorum. Vel secundum Hier. ne titulus præscriptus libri caput, & initiũ videret̃, vel quia iste psal. est quasi prologus & titulus sequẽtis operis, vel quia Esdras non fuit ausus titulũ ponere.

A nere. videns in sequenti Dauid in persona Christi hunc psalmum caput libri appellasse.

Hier. In hoc psalmo loquitur propheta, cõsiderans destructionem generis humani quę contigit per Adã, & ex opposito præuidens prophetico spiritu reparationẽ per Christũ futuram, & vt contraria contrariis curantur, vult eũ oĩno reddere oppositũ & dissimilẽ priori Adã, quia sicut ille destruxisse dr̃ humanum genus per superbiã & inobediẽtiam, eodem modo Christus per humilem obedientiã suam reduxit qđ destructũ fuerat culpa primi parentis ad vitã. Et pro hac consideratione prorumpit in laudem illius, dicẽs: *Beatus vir qui non abijt, &c.* In hoc primo versu notant tres mortes aiæ, per tres mortuos à Christo resuscitatos designatæ. per filiã Archisynagogi resuscitatam in domo patris, designatur illa mors quam per delectationem & consensum patimur tantũ in interiori. Per filiũ viduæ extra portam resuscitatum exprimitur illa mors quam patitur homo, dum ducitur in operationem per prauam delectationem & consensum. Per Lazarum iam fœtentem & quatriduanum, designatur illa quę procedit ex cõsuetudine prauæ operationis, qua præbemus nos aliis exemplum peccandi, & corrũpimus alios sicut aer corrumpitur fętore cadaueris. Rogãtibus discipulis dñm vt quartum suscitaret mortuum, dixisse fertur: *Dimittite mortuos sepelire mortuos suos.* Hi sunt impęnitentes & in pctis sepulti.

Propheta humani generis reparationem per Christum futuram considerans, hic quasi ad consolationem spiritu edoctus, quasi viam qua liberari possit, ꝓponit. Primus psalmus bipertitus de beato viro & de vltionibus iniquorum. Statim per beatitudinem blãditur, per vltionem iniquos terret aduersis, ibi: *Non sic impij non sic, &c.*

✠ Athan. Hic psalmorum liber tametsi solius habeat Dauidis inscriptionem, multorum tamen aliorum quoque in illo sunt psalmi, vtpote Asaph, Idithum, filiorum Chore, Aggæi, Zachariæ, & Aethan Israelitæ, sunt etiam nonnulli qui communiter ab omnibus simul sunt dicti, quotquot videlicet Alleluya habent.

✠ Hilarius. Sunt plures eorum psalmorum scriptores. Nam aliquibus Dauid author præscribitur, in aliquibus Salomon, in aliquibus Asaph, in aliquibus Idithum, in aliquibus filiorum Chore, in aliquo Moysi est inscriptio.

✠ Hieron. Sciamus errare eos qui omnes psalmos Dauid arbitrantur, & nõ eorum quorum nominibus inscripti sunt. Rabbi Salomon. Talmudici inter 10. auctores psalmorum Adam reponũt scriptorem. 92. qui psalmus Cantici in diem sabbati inscribitur. Talmud tractatu. Baba bathra cap. 1. Sũt 10. psalmistæ, Melchisedec, Abraham, Moses, filij Chore, Dauid, Salomon, Asaph, Idithum, Aethan.

✠ August. Non omnes psalmi à Dauid editi sunt, Ipse enim ex omni populo quatuor à Spiritu sancto mundatos elegit. Asaph, Eman, Ethan, & Idithum, vt in quemcunque diuinus spiritus intrasset, hymnum Deo caneret. Dauid autem solus nouem proprio ore cecinit.

✠ Theodoretus. Vincat plurium sententia, plures enim scriptores omnes Dauidis asserunt esse.

✠ Chrys. Nonnulli cum rem non attendissent, nec ab ijs qui sciebant hãc discere voluissent, nec omnes psalmos Dauidis pronunciarunt, nec interea dixerunt vbinam vel Dominus, vel Apostolus aliquis in vllo psalmo alterius quam Dauid meminerit.

✠ Aug. Mihi credibilius videt̃ existimare qui omnes illos 150. psalmos Dauidis operi tribuunt, eumq; aliquos pręnotasse etiam nominibus aliorum, aliquid quod ad rẽ pertineat, figurantibus. nec mouere debent nonnullorũ nomina prophetarum qui longe post Dauid vixerunt, psalmis inscripta, cũ exoriturus Iosias, & regnaturus post annos amplius quam trecentos cuidam prophetæ ex nomine sit reuelatus.

✠ Athan. Esdras omnes hosce psalmos à quibuscunque dictos vno complexus est libro, qui quidem, quasi communes sint psalmi omnium quos cõtinet, psalmorum liber vocatur, soli vero Dauidi inscribitur, propterea quod ille primus spiritum psallendi à Deo accepit, primusque psalmos composuit & scripsit, & prædictos psalmistas ex sacerdotibus selegit ac instituit.

✠ Theodoretus. Quinquaginta annos ante Ptolemaicam interpretationem Esdras edidit in lucem libros sacros cum propter incuriam Iudæorum, tum ob impietatem Babyloniorum deprauatos.

✠ Hilarius. Sunt aũt vniuersi allegoricis & typicis cõtexti virtutibus, per quas omnia vnigeniti filij Dei in corpore gignendi & patiendi, moriendi, & resurgendi sacramẽta panduntur, nec nisi per fidẽ aduentus eius pñt intelligi dicẽte D. Ioanne in Apocalypsi. Hæc dicit sanctus qui hẽt claues Dauid, qui aperit & nemo claudet, quia ipse aperit quæ Dauid in psalmis prophetat. D

✠ Chryst. Vniuersum psalmorum argumentum diuiditur in morale, & quod ad dogmata pertinet. Morale, aut singulorum, aut Iudæorum: aut illos qui casu & fortuito omnia fieri arbitrantur: alij sunt Babylonij, Machabęi, aut omnium Iudeorum: quidam de pręteritis, alij de pręsentibus, nonnulli de futuris scripti sunt.

✠ Hilarius. Aliqui Hebręorum eos in quinque libros diuisos volunt esse, vt sit primus liber ad 40. psalmum: secundus, ad 71. tertius, ad 88. quartus, ad 105. quintus, ad 150. ob quod omnes habent in fine. Amen, amen. i. Fiat, fiat. Forma.

✠ Chryst. Psalmi 150. in honorem sanctę & viuificę trinitatis, & quia numerus 50. est in honore apud Hebręos. Multos etiam alios psalmos fecit Dauid, sicut dicunt.

✠ Athan. Psalmum 151. extra numerum scripsit, cũ Goliam strauisset. (Citato testimonio libri paralipomenon Dauidem ait 3000. psalmos edidisse, ex quibus amici Ezechię 150. selegerunt, reliquos absconderunt.) Persis.

✠ Cyrillus. Solus Iulianus odio pietatis poesim esse apud Hebręos inficiatus est. Rabbi Mose Habib. Carmina veterũ sacra, sunt, vt in psalmis, disticha. Alia mensurant̃ certo syllabarum numero, ita vt prior versus modo sit longior, modo breuior. Alia mensura cõstant æquali, nisi quod versus differunt numero syllabarũ, non temporũ. Nam illud discrimen supplent per aurium consonãtiã, & gutturalium motiones, aut absorbent inæqualitatem vocis lenocinio & melodia. 7. in Iulianum. E

✠ Hilar. Non est ignorandũ discretum apud Hebręos esse numerũ psalmorũ, sed sine ordinis annotatione esse cõscriptos, permixtos sine pscriptione ordinis & numeri. Esdras enĩ dispersos in vnũ volumen collegit, septuaginta seniores eorũ vim cęlesti scientia intelligẽtes, in numerum & ordinẽ eos redegerunt, singulis quibusq; numeris pro efficiẽtia sua & absolutione perfectis, perfectorum & efficientiũ psalmorum ordinẽ deputantes. Psalmus. n. tertius quinquagesimo secundũ historiã posterior est, & quinquagesimus quinquagesimo primo: sed secundũ iubilæi præformationẽ, remissioni peccatorũ quinquagesimus numerus debebatur, & impęnitentiæ quinquagesimus primus numerũ pœnitentiæ excedens. Perfectio autẽ numeri ex superscriptione psalmorum & dictorũ intelligentia habetur. Sunt aũt superscriptionum tituli diuersi. Nam pręter eos qui auctorũ suorũ nominibus, aut causarũ vel temporũ significationibus prænotant̃, sunt alij quib' est titulus. In finẽ, alij quibus psalmus Cantici, aut Canticũ psalmorũ. Psalmi in finem sunt de perfectis bonorum æternorum doctrinis. Psalmus est cum cessante voce pulsus organi concinentis auditur. Canticum, cum chorus hymno canoræ tantum vocis exultat. Canticum psalmi cũ organo præcinente vox æmula sequitur. Psalmus Cantici cum choro ante canenti ars organi aptatur. Psalmus per organi corporei motum in commemoratione gestorum est. Canticũ per sapientiæ cognitionẽ habet in se doctrinæ sciẽtiam. Canticum psalmi cũ præeunte gestorũ merito cognitio præstatur. Psalmus cantici cum per adeptæ scientiæ cognitionem fideliũ gestorũ opus inchoatur. Qui sine inscriptione sunt ad generalẽ scientiam fuerunt cantati, vt vnusquisque ex ijs secundum fidei suæ sinceritatem rõnem spiritualis intelligẽtiæ expeteret. Diapsalma siue intermissa cantilena aũt est quid in plurimis psalmis interiectũ, demutationem indicans sensus, sub conuersione modi musici, qui modus musicus in trãslatione nõ potuit obseruari. Diapsalma. Ordo. Theodoretus. Tituli. Psalmus. Canticum. F Dia psalma.

✠ Theodoretus. Aquila, semp, est interpretatus. Caldęus, in secula. Auen Esdra, amen, sic, ita Rabbi Dauid, putat vocem, Sela, pro qua 70. diapsalma, nullum habere sensum sed ornatus, aut harmoniæ causa adhiberi. Clauis autem psalmi & introitus ad intelligentiam desumitur sæpe ex persona eius in quem, aut ad quem ea quæ dicta sunt referuntur. Theodoretus.

✠ Chryst. Precatio est conceptio pro aliquo conducibili, Hymnus pro bonis quæ ad sunt, laus commendatio diuinorum miraculorũ. Alleluya. Laudate eum qui est, siue Deũ, vel sic etiam, Al venit. El, Deus. Via ipsum glorificate.

✠ Hier. Quinque psalmi alphabeto descripti. Rabbi Dauid Kimch. poetis Hebræis mos est memoriæ causa iuxta seriem alphabeti illustriora argumenta describere. Ad Paulam urbi.

✠ Chryst. Psalterium musici instrumentum. Hebræis Nabal dicitur. Hierony. Iubal inuentum latinẽ dicitur, laudatorium organum. Hilarius in formam dominici corporis constitutum. August. sonos de superioribus habere fertur.

✠ Athanasius. Eo vtebantur filij Idithun. Filij Core cymbalo æneo Mathæas & Ozam filius Eman cytharis, sacerdotes tubis. Ambr. & August. ad delectationem spiritus omnis ætatis excogitatum est. Finis.

PRO-

A

PROLOGVS S. HIERONYMI
Presbyteri In Psalterium.

PSalterium Romę dudum positus emendaram, & iuxta septuaginta inter-
B pretes, licet cursim, magna tamen ex parte correxeram. Quod quia rur-
sum videtis, ò Paula, & Eustochium, scriptorum vitio deprauatum,
plusq̃ antiquum errorem, quàm nouam emendationem valere, * cogitis,
*me ut veluti quodam nouali scissum iam aruum exerceam, & obliquis sulcis
renascentes spinas eradicem, ęquum esse dicentes, vt quod crebrò malè
pullulat, crebrius succidatur. Vnde consueta prefatione commoneo, tam vos, quibus fortè la-
bor iste desudat, quàm eos, qui exemplaria istiusmodi habere voluerint, vt quę diligenter emen-
C daui, cum cura & diligentia transcribantur. Notet sibi vnusquisque, vel iacentem lineam,
vel radiantia signa, id est, vel obelos, vel asteriscos, & vbicunq; viderit virgulam praeceden-
tem, ab ea vsque ad duo puncta, quę impressimus, sciat in septuaginta translatoribus plus ha-
beri. Vbi autem stellę similitudinem perspexerit, de Hebrais voluminibus additum nouerit
ęquè vsque ad duo puncta, iuxta Theodotionis duntaxat editionem, qui simplicitate sermonis
à septuaginta interpretibus non discordat. Hęc ergo, & vobis, & studioso cuique fecisse me
sciens, non ambigo multos fore, qui vel inuidia, vel supercilio malint contemnere videri prae-
D clara, quam discere, & de turbulento magis riuo, quàm de purissimo fonte potare.

GLOSSA ORDINARIA. PSALMVS I.

a Beatus vir. ✻ Hilarius. Speciosissimum hoc,& dignissimum incipiendorum Psalmorum S. Spiritus sumpsit exordium, vt humanam infirmitatem per spem beatitudinis ad innocentis religionis studiũ adhortaretur,vt sacramentum Dei corporali doceret,vt cõmunionem gloriæ cœlestis polliceretur,vt pœnam iudicij denunciaret, vt differentiam resurrectionis ostenderet,vt prouidentiam Dei in retributione monstraret.

✻ Euthimius & Nicephor. Monachus, blemmida. Primus Psalmus apud Hebræos & cæteros sine titulo est moralis & dogmaticus: nam admonet vt diuinis insistamus eloquiis & impiorum supplicia
B continet.

Augusti. Hic ostenditur immunis ab omni peccato.

✻ Arnobius. Vnde scit beatitudinem perijsse, inde recuperat. Adam in consilio mulieris & serpentis abijt. Noster consensus non eat in cõsilium carnis & diaboli.

✻ Euthim. Beatus est solus Deus Apostolo, sed hãc appellationem,vt Deus,nobis indulsit.

✻ Theodoret. Aptissimè suum filium & dominum imitatus est qui à beatitudine exorsus est doctrinam suam dicens Beati pauperes spiritu.

✻ Euseb. Cæsar. Hic ob paucitatem eorum qui rectè vixerent beatum virum dixit. at Saluator plures beatos efficiens beatos plurali numero nunciat. Hebræus beatitudines, Chaldæus bonitas. D

✻ Basilius. Fœminas ab hac beatitudine non excludit. Nam vna virtus viri & fœminæ est, quando par vtrique creatio,honorque similis Gen. 1. cum dictum est masculum & fœminam creauit eos.

✻ Theodorus. Sermo cum viris comprehendit fœminas, quia vir caput est mulieris. 1. Cor. 11.

b Abijt in con. August. Ordo. abijt Adam cum à Deo recessit. Stetit,cum delectatus est peccato. Sedit,cum in superbia cõfirmatus redire non potuit, nisi per istum liberatus qui nil horum habuit.

Augustin. Abiit Adam cum persuasioni diaboli consensit. Stetit, dum pomum comedit: sedit,dum se excusauit: mulier quam dedisti mihi me seduxit. Ad similitudinem exulãtium, qui dum sunt in via facilius reuocantur, dum iam stant difficilius: demũ difficillimè, dum ibi magistri & dñi effecti sunt. Gene. 3. c. E

Remi. Peccatur cogitatione actu & verbis docendo.

Cassiador. Impius in Deum, peccator in se, pestilens in proximum. †ambulauit.

✻ Basil. dixit qui non abijt, non, qui non obiit,quia ante obitum incertum nemo fœlix.

✻ Theodor. Impij sunt qui nullum Deũ,vel multiplices colũt: pctõres qui iniquitati assuescere elegerunt,& vitã corruptam F

LIBER PSALMORVM.

Psalmus I.

a Qui succedunt omnia optata. b Contra prospera & aduersa firmus. c A Deo in regionum dissimilitudine, quamuis impij hoc molirentur, quod laudabilius.

¶ Cogitatione. ¶ consensu.

†Eatus vir qui non † ab-

a ¶ Positus. ¶ Vt Adam qui vxori consensit à diabolo deceptæ.

ijt in consilio impiorũ,

NICOLAVS DE LYRA. PSALMVS I.

Beatus vir. Quamuis beatus August. dicat ipsum Dauid fuisse auctorem omnium Psalmorum, tamen Hieron. qui diligentius studuit circa textum sacræ scripturæ, propter quod in hoc est magis sibi assentiendum, dicit contrarium. In prologo enim super Psalterium nominat decem auctores psalmorum scilicet Dauid, Moysen,Salomonem,tres filios Core, Asaph,Ethã,Hemã, & Idithun: Præter etiam istos dicit, quòd plures Psal. facti sunt ab alijs sanctis prophetis, quorum nomina ignorantur, vnde & aliqui Psal. sunt sine titulo, & aliqui habentes titulũ non exprimunt nomina auctorum, vt videbitur infr. prosequendo. Similiter Ra. Sa. super princip. lib. Psal. nominat 10. auctores ipsorum, scilicet, Melchisedec,Abraham,Moysen, Dauid,Salomonem & Asaph,tres filios Core,& Idithun: & sic in aliquo differt à Hieron. quia ponit Abraham & Melchisedec inter auctores Psal. & omittit Hemã & Ethã. Quid tñ videatur verius,videbitur in locis suis prosequendo. Videretur ergo forsitan alicui, quòd secundum auctores psalmorum liber iste posset diuidi: sed hoc non potest conuenienter fieri,quia psal. vnius auctoris non ponunt̃ segregatim ad vnã partem, quia inter psal. Dauid ponuntur plures de psal. aliorum,& inter psal. aliorum à Dauid ponunt̃ aliqui psal. ipsius Dauid,vt videbitur. Itẽ post psal. 71. in cuius fine ponit̃ in Hebræo, expliciunt psal. Dauid filij Isai. ponuntur plures psal. ab ipso Dauid intitulati tanquam ab auctore. Ratio aũt huius est: quia ẽm quod dicit Hiero. in prologo super psal. à diuersis auctoribus cõpositi, postea per longum tps fuerunt in vno li. collecti, & sicut inueniebantur sic scribantur: pp q. aliqui psal. prius facti posterius sunt scripti, quia tardius fuerunt inuenti. Et eodẽ mõ de auctoribus, quia oẽs psal. vnius auctoris nõ fuerunt simul inuenti, nec immediatè vnus post alium, sed in medio fuerunt inuenti aliqui psal. aliorum doctorum. pp quod liber iste non potest diuidi ẽm ordinem auctorum nec ẽt temporum, vt patet ex dictis: nec ẽt materiarum, quia in diuersis psal. & diuersorum auctorum & distãter scriptis eadem materia frequenter tangitur,& econuerso aliquando in eodem psal. de diuersis materijs agitur. propter quod non video bene qualiter artificiose posset diuidi liber iste nisi in quodam generali: quia primo ponitur præfatio, secundò executio, & tertiò principaliter intenta conclusio. Secunda pars incipit in principio secundi psal. tertia in princ. 155. *Lauda anima mea dominum.* Huius enim libri intentio est diuina laudatio. Circa primum sciendum, quod hic psal. est sine titulo in Hebræo, & hoc idem dicit Hiero. in prologo super psal. propter quod si in aliquibus libris inueniatur scriptum *Psal. Dauid*: non videtur esse verum, sed magis ab aliquo nescio quo, pro sua voluntate appositum: sed magis videtur iste psal. esse compositus ab illo qui psal. collegit,& in hoc lib. redegit, qui secundum cõmunem opinionem vt magis verisimilẽ, creditur fuisse Esdras, vt supra dictum est,& suæ collectioni hunc psal. præposuit per modũ cuiusdam prologi, qui tñ verè dr̃ psal. aliis cõpaginatus, ẽm quod hr̃ Act. 13. c. vbi dr̃: *sicut scriptum est psal. 2. Filius meus es tu, ego hodie genui te:* quod habetur psal. seq. qui non posset verè secundus dici nisi iste esset primus,& merito inter psalm. computatur, quia Esdras spiritum propheticum habuit, & eius liber inter scripturas canonicas ponitur. Igitur in hoc psal. qui per modum præfationis ponitur, Esdras inducit ad studium sacræ scripturæ, quæ in hoc lib. continetur per modum laudis diuinæ. & hoc facit dupliciter. primo excludendo à fidelibus doctrinam peruersam. secundo concludendo in eis doctrinam catholicam & sanam, ibi. *Sed in lege.* Circa primum sciendum, quod in doctrina peruersa hic est processus: quia primo ad eam audiendam aliquis ab infidelibus inducitur, & hoc excluditidi.

Diuisio libri.

Processus peruersæ doctrinæ triplicem habet gradũ.

1 *Beatus vir.* i. infidelium. Sicut. n. pietas propriè respicit cultum legis diuinæ, ita impietas per oppositũ studium doctrinæ peruersæ: ille aũt qui se elongat ab ea, dr̃ beatus beatitudine cœlesti, nõ in re sed ĩ spe, sicut dicit Philosophus 1. Eth. q. pueros beatificamus, quamuis non sint adhuc capaces felicitatis politicæ, sed quia ad hoc sunt dispositi per conditionem indolis bonæ. Secundo in doctrina peruersa aliquis per frequentẽ auditum habituatur, & hoc excluditur cum dicit. 1 Et in

MORALITER.

1 *Beatus vir.* Sicut dixi plenius in expositione literali, psa. iste prologus est huius libri, factus ab eo qui psal. à diuersis cõpositos in hoc volumine congregauit, qui fuisse credit̃ Esdras scriba, qui ẽt legem reparauit. In hoc aũt psalmo inducit ad studium sacræ scripturæ. Quod quidẽ studium discipulo cõuenit vt addiscat, & magistro vt doceat. Christus autẽ huius scripturæ principalis est magister, Mat. 23. a. *Vnus est magister vester Christus.* Et sic de ipso potest exponi allegoricè psalm. iste: Fuit enim Christus ab instanti conceptionis vir perfectus in virtutibus & scientijs. Fuit etiam beatus beatitudine claræ visionis & perfectæ fruitionis, propter quod de ipso benedicitur: *Beatus vir.* similiter, *qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius.* 1. Pet. 2. ideo bene subditur.

Allegoricè de Christo.

† *Qui non abiit,* &c. quantum ad malum consensum.

Et in

ruptam amant, pestilentiæ qui alios corrumpunt. Rabbi.
A Auen Azra, & Dauid. Reschaim insatiabiles, cupidi. derisores. Rabbi Dauid, fraudulenti.

l 7b. de specta. & 4. adu. Marcionem.

✠ Tertul. de Ioseph. Psal. intelligi potest qui dominum sepeliuit, & de his, qui ad spectacula gentiũ non conueniunt nam etsi iustum illum videtur prædicasse, quod in concilio in consessu Iudæorum de Deo negando con fultantium non communicauit, latè tamen semper diuina scriptura diuiditur, vbicunque secundum præsentis rei sensum etiam disciplina munitur, vt hic quoque non sit aliena vox à spectaculorum interdictione. Nam apud spectacula & in via statur. Vias enim vocant cardines balteorum per ambitium discrimina popularium per procliuum. Cathedra nominatur ipse in anfractu ad consessum situs.

† super riuos vel ripas siue diuisiones.

a ¶ In mundo. In praua operatione quæ est via ad mortem. b Quia natus inter peccatores, sed non tenuit cum illecebra seculi, id est noluit terrenum regnum. c Opere. d Pestilentia est morbus qui fere omnes inuadit, & amore dominandi vix caret aliquis. vel cathed. est pernitiosa doctrina quæ vt cancer serpit.

a &in via[a] peccatorum[b] non stetit[c], & in cathedra † pestilen[d]- 1

a ¶ Docendo. Consuetudine. b Quia in voluntate, non sub. quasi ex tristitia vel timore. c Non literis sed sanctitate propositi. 2

b tiæ non sedit[a]. Sed in lege[b] domini † voluntas eius, & in lege[c] 3

c d a Prosperis & aduersis. Vel assiduæ. Non ad horam. b Ad similitudinem, uel homo fiet secundũ operationẽ spiritussancti, uel vnitus sapientiæ, uel in similitudinẽ carnis peccati. c Vere: similitudinem cum ueritatis expressione. d Christus uiridior cæteris. e Per quod ad eum accedere possumus. 4

e eius meditabitur die[a] ac nocte. Et erit[b] tanquã[c] † lignum[d] quod[e] 5

f a Secundum sapientiam quæ hominem suscepit, uel secundum spiritumsanctum, uel secundum fluxus populorum. b Vitam æternam. Ecclesias constituet.

g plantatum est † secus[a] decursus aquarum, quod fructum[b] †

h a Post resurrectionem & ascensionem misso spiritu. Tempore plenitudinis non est datus spiritus, quia nondum glorificatus est Christus. Cum exaltatus fuero a terra, oĩa traham ad me ipsum, b Id est, uerbum eius non erit irritum, cum cælum & terra transibunt. c Sed ducet ad uitam.

i k suum dabit in tempore[a] suo. Et folium[b] eius non defluet[c], 6

B a *In cathedra.* dans exemplum peccandi.

Cassia. thronus regum, tribunal iudicum, cathedra propriè doctorum.

Cassia. quasi ita ait: Vos qui cecidistis per primum Adam, conformamini huic secundo, quia beatus primo cõtrarius.

b *Sed in lege.* Aug. Cæs. Hic plenus omni bono in se.

Aug. Nõ est laus perfecta fugere vituperãda, nisi sequant laudãda. Quo ordine creuerunt in primo, remouent à scdo.

c *In lege.* Qui est in lege secundum legem agit, qui sub lege secundum legem agitur. Ille liber, iste seruus.

August. Ambr. Aliud est lex quæ scribitur seruienti, aliud quæ mente conspicitur ab eo, qui non indiget literis.

✠ Euseb. Cæs. lex non vmbratilis diuina verba in ipsa latentia, quæ natura ante legem scriptam patres obseruarunt sermo euangelicus.

✠ Chryst. lex est Christus qui in se fert patris consilia.

d *Voluntas.* Cas. vt non sit tædium laboris, nec otiosa, sed meditabitur semper. Voluntas sensus est sub lege: Rationis in lege: diuinitatis supra legem.

ad Valent.

✠ D. August. Hic est liberum arbitrium humanæ voluntatis, cum de beato dicitur. Et in lege domini voluntas eius.

e *Et erit.* Cas. Hic vtilis nobis dans fructum vitæ, & folia & obumbrans, *Beatus vir.* Sed in lege. Et erit. Plena definitio beati viri. Hæc omnia non omni beato viro, sed soli Christo

C conueniunt.

f *Tan-*

f *Tanquam.* Cas. Secundum similitudinem ligni vitę quod est in paradiso, vnde obediens homo comederet.

✠ Orig. lignum sapientia est iuxta Salomonem, lignum vitæ oĩbus qui amplexantur illã. Aquila legit. Quod est trãsplantatum in diuisionibus aquarum, aut aĩa saluatoris hinc in paradisum transplãtata, vnde latroni dictum, Hodie mecum eris in paradiso.

✠ Athan. tempus illius, futurum seculum.

✠ Theodor. aquarum irrigationem flumina sanctorum imitantur.

✠ Dama. quemadmodum arbor plantata secus decursus aquarum, sic anima diuina scriptura irrigata impinguatur & fructum affert fidem ortodoxam, & scientiæ virentibus folijs decoratur actionibus Deo placentibus.

✠ Ephr. aquæ sunt pijs lachrimæ.

✠ Chryst. Hoc lignum sponsa desiderans dicit in Cantico. Dixi ascendam in palmam, & tenebo ramos eius, palmã ipsum vocãs propter carnis turpitudinem infra, felicitatem autem diuinitatis supra.

✠ Cassiodor. Christus Dominus propter crucem ligno comparatur.

g *Lignum.* In paradiso est lignum vitæ, lignum ad vitam, & lignum scientiæ boni & mali.

h *Aquarum.* August. Aquæ spiritussanctus, secundum illud: Qui crediderit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ, & est contra æstus vitiorum.

Cas. Vel per aquam sapientia Dei, qua reficitur interior homo, vt sitis aqua.

August. Vel mortale genus, vt Ioan. Aquę multę populi multi, quia defluunt in mortem, vt aquę in mare.

i *Dabit.* August. Dare pertinet ad rationalem sensum, & ad offerentis voluntatem.

k *Et folium.* August. Sicut folia fructus tegunt, ita verba domini promissiones suas custodiunt.

✠ Origen. folia verba sunt.

✠ Euseb. Negotia quę hominum, vsu exercentur.

✠ Didym. quę oĩa diligentibus Deũ cooperãtur in bonũ.

✠ Cyrillus. ante Christum difficilis, nunc via facilis quę ducit ad virtutem.

✠ Isychius. Vni Christi personę hoc quadrat.

Hila.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et in via. *Per stationem enim quæ immobilitatem importat habitus doctrinæ peruersæ significatur, quia habitus de est difficili mobilis. Tertio habituatus in doctrina peruersa, doctor, aliorum efficitur ad sui & aliorum casum miserum, & hoc excluditur cum dicitur.*

2 Et in cathedra. *In Hebræ. habetur,* & in cathedra derisorum non sedit. *peruersæ enim doctrinæ doctores secundum veritatem sunt derisores, quia errores docent sub specie veritatis.*

Diuisio.

3 Sed in lege. *Hic consequenter concludit quòd in fidelibus debet esse exercitium sacræ scripturæ, & primò ostendit huiusmodi exercitium, & secundò exercitij præmium, ibi.* Et folium eius, &c. *Circa primum sciendum, quòd sicut in progressu peruersæ doctrinæ triplex est gradus (vt prædictum est) sic est in progressu sanæ doctrinæ. Primus est intenta auditio & deuota, quod notatur cum dicitur.* Sed in lege, &c. *Secundus est habituatio firma, ideo subditur.*

4 Et in lege. *per frequentem enim meditationem habitus scientiæ generatur & firmatur. Tertius est aliorum instructio proficua ex habitu procedens: & hoc notatur cum subditur.*

5 Et erit. *Discipulus.n. audiens deuotè & intentè, accipit fructũ sacræ scripturæ à doctore, sed qñ habituatus incipit docere, tunc dat huiusmodi fructum alijs tpe suę doctrinæ. Comparatur aũt meritò talis doctor ligno secus decursus aquarum plantato: quia fidelibus doctoribus ecclesiæ ad sunt fluenta diuinæ gratiæ, & tandem gloriæ, secundum q̃ dicitur Eccles. 24.c.* Qui eluci.me, vitam æter. habe. *Sancti enim docto. sunt sacræ scripturæ, quæ vera sapientia est, elucidatores.*

6 Et folium. *Hic consequenter ponitur pdicti exercitij præmiũ, & primo ostendit qualiter fidelibus cõceditur, secundo qualiter peruersis doctoribus denegatur, ibi:* Non sic impij. *Circa prim dicitur.* Et fo. *Fluxus enim foliorum est signum mortificationis arborum, sed viror & permanentia eorum, est signum euidens vitæ ipsorum. Vita autem spiritualis in præsenti habetur per gratiam vsque ad finem continuatã, & quantum ad hoc dicitur:* Et fo. *id est, doctor fidelis à gratia & charitate non decidet, quia in præmium sui laboris conceditur ei in præsenti continuatio gratiæ, & adeptio gloriæ in futuro, vnde subditur.*

1 Et

MORALITER.

1 *Et in via, &c.* quantum ad malum actum.

2 *Et in ca. &c.* quia malam doctrinam Pharisęorum non approbauit, sed reprobauit vt dicitur, Matthę. 15.a. *Irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram.*

3 *Sed in lege, &c.* Non ad discendum, cum eam perfectè sciuerit ab instanti suę cõceptionis vt dictum est, sed ad operandum & docendum. Act. 1.a. *Cœpit Iesus facere & docere.*

4 *Et*

5 *Et erit tanquam li. &c.* Nam in Christo fuerunt omnium fluenta gratiarum. Io. 1.b. *Vidimus enim quasi vnigenitum à patre, plenum gratiæ & veritatis.*

† *Quod fru. su.* Nam in tempore pręsenti dat fructum gratię, & fructum glorię tribuet in futuro.

6 *Et folium.* in scriptura per folia significantur aliqñ verba quę in Christo non fuerũt defluentia sed stabilia. Mat. 24.c. *Cælum & terra transibunt, verba autem mea non tran.*

1 *Non*

✻Hilar. vitę arbor est in baptismo, vndique fructum prę dicationis venientibus subministrans. Hieron. Iudæi de Iosia psalmum interpretantur, melius de Christo.

✻Aretas. folium, Virtus insita, & Naturalis.

✻Euthim. humilitas viri visit, & spes. Cassio. I. sermo ipsi⁹ nullo casu à veritate discedet: q̄ quo folio in apocalips. folia arboris vitę sunt ad sanitatem gentium deputata. Rabbi Dauid famam, quam alet posteritas folium interpretatur.

✻Auen. Esra. sapiē tiam semper virentē Hebręi legunt, & q̄ cunque faciet prospe rabitur.

a ¶Idest fructus, & folia facta, & dicta. ¶Quia, & si morietur, tamen omnia quæcunque faciet. &c. quia, & mors eius est salus mundi. b ¶Circa casum Adæ. ¶Sibi, & membris. c ¶Sed. ¶Quia nihil horum poterunt assequi.

a & omnia[a] quæcunque faciet prosperabuntur[b]. Non[c] sic impij, 1 2

b a ¶Cas. immobilis firmitas ex repetitione. b ¶Cedunt suggestionibus, quia sunt sine humore gratiæ Dei. c ¶Qui prius conglutinatus in Adam ante peccatum oleo manante à capite Christo, nunc autem arefactus. est. d ¶Ad similitudinem. ¶Idest superbia, quia inflat, & petit alta.

c non[a] sic, sed tanquam[b] † puluis[c] quem proiicit ventus[d] à facie 3

a ¶Quia ventus proijcit. bene dicit eis tolli, quod superbi ambiunt, idest vt iudicent, quod planius repetit, neque pec. in con. &c. b ¶Non resurgunt in fide à peccatis. c ¶Penitus infideles. ¶Vel impii sunt, qui cum resurgent non iudicabuntur, quia iam iudicati peccatores, qui non in concilio, ut iudicent, sed iudicabuntur.

d terræ. Ideo[a] non † resurgent[b] impii[c] in iudicio, neque peccato- 4 5

e a ¶Falsi fideles. b Non resurgunt, cum sanctis, quia Deus diligit opera iustorum, non impiorum. c Vt suam, & approbat.

res[a] in † concilio iustorum. Quoniam[b] nouit dominus viam[c] iu- 6

f a Pro non nouit, sed planius dicitur, quia hoc est nesciri, quod perire, & sciri manere, & esse.

g storum, & iter impiorum peribit[a]. 7

a *Et omnia.* Aug. q̄d per singula.

b *Non sic.* Hic de vltione iniquorum aduersos terret, horum formido gratiora facit præmissa.

c *A facie terræ.* Aug. Stabilitatis ęternę, quia vt hęc terra nutrit, & continet hominem, ita illa interiorem.

✻Theodor. duplicata negatione diuersitatem clariorem demonstrat, quidam illud, non sic, addiderūt, neque hebraica modo habent, nec quisquam interpres admisit.

✻Euseb. Impij imaginem terreni ferunt.

✻Didymus. qui vt puluis tenuissimus omni vento doctrinę circumferuntur.

✻Esychi. vt Iudęi dispersi vento doctrinę Apostolicę.

✻Hilar. de quibus Psal. Comminuam eos, vt puluerem ante faciem venti.

✻Ambro. Vnum genus terrę arenosum, ex quo generatio esse non potest: nam infœcunda est impiorum anima.

✻Auen. Esra. animus iusti similis grano, quod flante vento remanet, impij paleę, quam ventus huc illucque differt.

d *Ideo non resurgent.* Quia proijcit ventus, i. iō, quia dati sunt in reprobum sensum, ideo non resurgunt prima resurrectione, vt se iudicent in consilio, vt voluntates Dei suis p̄ferant. Vel in concilio. idest, in concordi multitudine iustorum impij idololatrę, uel apostatę. Peccatores, falsi Christiani. Vel ideo non resurgunt in futuro, vt iudicent, vel vt iudicati in concilio, idest, in collegio iustorum quiescant.

e *In iudicio, &c.* In iudicio quatuor erunt ordines. Alij iudicabunt, & non iudicabuntur, vt perfectissimi. Alij nec iudicabunt, nec iudicabuntur, vt damnati infideles. Alij iudicabuntur, & saluabuntur, vt mediocriter boni. Alij iudicabuntur, & pereunt, vt fideles mali.

f *In concilio.* Aug. In ęterno bono, quod sequi consiliū fuit sanctis. *Vel in concillo.* In iudicio vt cū eis iudicent, q̄a iudiciū est, quia diuersa peccata diuersis pęnis punientur, & ex hac similitudine dicitur. Resurgunt. Duę resurrectiones. Animę à peccatis in pręsenti. Corporis, à morte in futuro, qua fiet impassibile, & immortale. D *Duæ resurrectiones.*

✻Theodor. Multa cum diligētia cuncta S.S. percurrit; nō enim dixit nō resurgent impij, sed in iudicium non resurgent, verum in condemnationē, neque enim redargutiōib⁹ indigent, cum eorū impietas manifesta sit. sed solum supplicium expectant, quē admodū homicidas in flagrāti delicto captos iudices in iudiciū trahunt, nō vt redarguātur, sed vt sententiā accipiant. Cōciliū Aquila, & Theodotion congregationem interpretati sunt. Conuentum vero Symmachus. *-Non sic.* *-à facie terrę.* E

✻Euseb. & Didymus. nihil dignum impij attulere cū iustis, ideo non resurgent in ꝯcilio iustorum, quia sunt iā iudicati. Conciliū aūt sanctorum cætus est. Animaduerte autē Dauidem resurrectionē, & futurū iudiciū nos primū manifeste docuisse, cū nihil hmōi Moses nobis antea tradidisset. *Ioh. 3.*

✻Theodorus Heracleotes. non resurgunt in iudicium, sed in condemnationem.

✻Theodo. non abolitio, sed resurrectio, & iudicium denegatur.

✻Aug. in q. vet. test. Iusti sunt remunerādi, peccatores sistendi in iudicio, impij iam sunt iudicati. Caldæus iuxta hebraicum, In conuentibus iustorum.

[redacted]

g *Quoniam nouit.* id est, non resurgunt hic in anima, quia Deus non approbat opera eorum, nam iustorum tantum.

✻Orig. In vniuersum annotare oportet solū bonū à Deo cognosci, malū non item, quia est indignū Dei cognitione. *Idem Hier. Euthim.*

✻Didym. ne quid diceret omnino inimici interire, additur, iter impiorum stabit. i. impietas, non ipsi.

✻Hilar. Viam iustorum cognoscit dominus non ignorationis scientia, sed dignatione noscendi. vnde B. Apostolus si quis non cognoscit, non cognoscetur.

✻Niceph. Blemida. Nouit. i. gratū hēt, honorat; amplectit. *Cap. I.*

✻Oecum. in 1. D. Ioannis. Cognitio autem est, sciētia, aut Coniunctio, & confirmatio erga aliquem. F

✻Cassiod. All. dicitur ignorari, q̄ peribit: est sciri, q̄d p̄manebit i certitudie. ✻Cald. manifesta, & clara Deo via iusto.

Psalmus

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et omnia. *& quia per opera sua ad beatitudinem sempiternam deducetur, Ro. 8. e.* Diligētibus Deum omnia coope. in bo. &c.

2 Non sic impij. *Hic consequēter dictum præmium à peruersis doctoribus excluditur. & secundo ratio huius redditur ibi.* Quoniā nouit. *Circa primum dicitur.* Non sic impij. *quia peruersis doctoribus primo denegatur vita gratiæ, & secundo vita gloriæ, ideo replicatur.*

3 Non sic. *Comparatur autem doctor peruersus pulueri per ventum deiecto, quia doctor peruersus ad fingendum errores, & periculosas nouitates, per ventum superbiæ, & inanis gloriæ impellitur, & sic primo deycitur in foueam culpæ, & postremo in foueam gehennæ, propter quod subditur.*

4 Ideo non resurgent. *licet. n. in iudicio extremo omnes generaliter resurgant, tamen doctores peruersi, & eorum sequaces non resurgent ad suam exaltationem, sed ad maiorem sui depressionem, q̄a tunc deycientur in foueam gehennæ in anima simul, & corpore. Et quia nō solum damnabuntur peruersi doctores, sed etiam doctrinæ ipsorum imitatores per mala opera. ideo subditur.*

5 Neque. *sic enim debet scribi, in concilio. quia in Hebræo, & trāslatione Hie. accepta immediate ab Hebraica veritate habetur,* in congregatione iustorum. *ista autem congregatio est in beatitudine cęlesti, secundum quod dicitur psal. 46. b.* Principes populorum congregati cum Deo Abraham.

6 Quoniam nouit. *Hic consequenter ratio prædictorum redditur, scilicet quare gratia, & gloria peruersis doctoribus denegatur, & bonis conceditur, cum dicitur.* Quoniam nouit. *idest, processum eorū per viam præsentis vitæ notitia approbationis, viam autem peruersorum noui notitia reprobationis. ideo subditur.*

7 Et iter impiorum peribit. *quia iter eorum per viam præsentis vitæ in morte terminatur ad damnationem animæ, & in futuro iudicio ad damnationem animæ simul, & corporis terminabitur, et sic omnino peribunt peruersi absque aliqua spe redeundi.*

CAP.

MORALITER.

2 *Non sic impij.* Hic excluduntur obstinati Iudęi à stabilitate tali, ideo subditur.

† *Sed tanquam puluis, &c.* quia per Romanos fuerūt partim occisi, & partim captiui, partim per orbem dispersi.

4 *Et ideo non resurgent, etc.* scilicet ad suam liberationem, sed ad maiorem damnationem.

6 *Quoniam nouit.* per approbationem.

7 *Et iter.* quia vadit ad æternam damnationem.

ADDITIO I.

In psal. j. *Beatus uir* vbi dr̄ in postil. Quamuis beatus Augu. Quod aūt Dauid sit auctor oīum psal. ꝓut Aug. ponit, pōt trib. rōnib. cōprobari. Prima est. nā cōiter tenet, q̄d Dauid dr̄ propheta antonomasticè seu per excellentiā, sicut ēt Paulus dr̄ apostolus eodē modo, prout in glos. psalterij in prologo habetur. Et ratio huius est, quia prophetia Dauid respect alliorum prophetarū in cōi in duobus excellebat. Primo quia Dauid

David sine apparitiōe alicu ius figurę, vel signi sensibilis veritatē itelligib.lē de occultis capiebat ꝑ diuinā reuelationē, qđ nō sic est de alijs ꝓphetis cōiter dictis excepto Moyse, q̄ ꝑ quasdā similitudines rerū capiebāt diuina, iuxta illud Osee. 12.g. *In manu prophetarū assimilabor*. Scđo q̄a alij ꝓphetæ obscure, & quasi ꝑ ænigmata de Chro ꝓphetarūt. vnde sup illud psa. 17. *Tenebrosa aqua in nubibus aeris*. Gl. obscura doctrina in dictis ꝓphetarū. Dauid aūt prout dr̄ in glo. in ꝓlogo psalte. de incarnatione, de passione, de ęterna genitura Chri euidētissime disseruit. Sed ꝯstat, q̄ hæ duæ excellētiæ ꝓphetandi inueniunt̄ in psal. q̄ non intitulant̄ ipsi Dauid, sicut in ipsis, q̄ Dauid intitulant̄. In psal. n. 2. s. *Quare. fre. gen.* q̄ psal. nō intitulat̄ ipsi Dauid expresse ꝓbat̄ de generatione æterna Chri, cū dicit. *Filius me. es tu, ego hodie ge. te.* Similiter de regno Chri à Deo ꝯstituto, cū dr̄. *Ego aūt consti sum rex.* Similiter ēt de plurib. alijs Christi misterijs, vt latius patebit in seq. psal. tam in postil. q̄ in additione, & hoc sine apparitione alicui⁹ figuræ, vel signi sensibilis, sicut in alijs psalmis, ipsi Dauid ītitulatis. Hoc idē patet in quamplurimis psal. intitulatis filijs Core, & Asaph, & alijs, prout est manifestum discurrenti ꝑ singulos. Pari igitur rōne Asaph, & filij Core, & huiusmodi, deberent dici prophetæ per excellentiā, & egregij psalmistę Israel, sicut & Dauid, quod est inconueniens, & contra oēs de hac materia loquentes, tam Hebræos, quam catholicos.

Secunda rō est. nā si psal. non habens titulum, non dēt ipsi Dauid attribui, prout supponunt opinantes in hac parte ꝯ be. Aug. pari rōne oēs, qui sine titu. reperiuntur, non sunt Dauid attribuendi, sed hoc est manifestè falsum. Nā psal. 104. q̄ incipit: *Confitemini dño, & inuocate nomen eius.* & psal. 95. qui incipit: *Cantate dño omnis ter.* sunt in psalterio secūdū Hebraicā veritatē sine ti. & tñ est manifestum, q̄ eorū auctor fuit Dauid, vt patet. j. Par. 16. vbi isti duo psal. ꝯiuncti attribuunt̄ ipsi Dauid, prout ēt post. ibidē dicit, & pari rōne dicendū est de alijs psal. titulū non habētibus, q̄ sunt ipsi Dauid attribuendi. Tertia rō est. Nā si psal. qui alteri ꝑter Dauid intitulatur, non dēt attribui ipsi Dauid, ꝓut supponunt opināties in hac

B parte ꝯ be. Au. pari rōne oēs psal. alijs à Dauid intitulati, sed hoc est falsum. Nā psal. 71. q̄ incipit: *Deus iudiciū, &c.* intitulatur Salomoni, & nō Dauid, & tñ auctor ipsius psal. fuit ipse Dauid, qđ patet ex hoc, nā in fine ipsius psal. dr̄. *Cōpletæ sunt orationes Dauid filij Isai.* ex quo est manifestū, q̄ Dauid fecerit hunc psal. & nō Salomō. Ridiculū. n. esset apponere, in fine euange. secundū Mat. cōpletū est euange. secundū Mar. Sunt ēt quædam alia ad hoc pertinētia, de quibus videbitur in additione super psal. 41. qui incipit. *Quemadmodum desi. cer. &c.*

ADDITIO II.

In eo. psal. 1. vbi dr̄ in postil. Cōparat̄ aūt doctor peruersus. Apud dialecticos regulariter dr̄, sicut propositū de ꝓposito, & oppositū de opposito. Vnde cū doctor catholicus ligno secus decursus aquarū plātato à Psal. cōparatur, merito eius oppositū, s. doctor peruersus, non pulueri, sed aliquo ligno in deserto seu siccitate habitanti cōparari debuisset. vnde & Iere. 17. a. cū vir ꝯfidens in dño ligno super aquas trāsplātato cōparat̄, ibid. hō ꝯfidens in hoie *quasi myrica in deserto, &c.* assimilat̄. Sed ratio differentiæ inter vtrāque auctoritatē ex parte materiæ de qua ꝓdictæ auctoritates tractāt, sumi posset. Cōfidens. n. in hoie non est de se malus, nisi inquātū principaliter nō ꝯfidat in dño. vnde ibid. subiungit. *Et à dño recedit cor eius, &c.* Et sō ligno animato in siccitate degenti assimilat̄, quod adueniente humore in vita perseuerat. Sed doctor peruersus seu hæreticus etsi doctrinæ suę ꝑnitiosæ aliquantulū vera misceat, penitus est periculosus, & execrādus. vñ nō ligno aliqualē vitā habēti cōparari debet, sed pulueri ꝑ ventū deiecto, q̄ penitus infructuosus est, & inanimatus.

REPLICA.

C Circa psal. primū postil. dicit bene Hiero. sentire nō oēs psa. factos à Dauid, cui⁹ oppositū be. Au. sentire vr̄. 17. de ci. Dei. c. 14. In hac parte tenet post. opinionē be. Hie. Burg. aūtē be. Aug. ī diuersis locis. vnusquisque ꝓ opinione rōnes plures adducit. Dicit tñ vterq; postil. circa psal. *Dñs regnauit, irascātur populi.* & Bur. circa psal. *Dñe Deus salutis.* q̄ de titul. non est multū curandū, veruntñ studiosis honestius est sctōrum, opiniones quantū possibile est concordare, q̄ argumentis inuoluere, idcirco pro qualicunq; sctōrū ꝯcordātia pono qđā verisimilia dicta. Quorū primū est istud, q̄ auctorē alicuius rei esse ꝯtingit dupliciter. Aut. n. est auctor, vt architect⁹, aut

Philosophus'. vt manufactor. Illā distinctionē ponit Arist. j. Metaphy. ostēdēs circa eandē rē illū isto digniorē auctorē. Auctor. n. principalis, & dignior in ædificatione domus est architectus, apud cui⁹ intellectū est rei fiendæ rō, & idea, ad q̄ aspiciēs mandat domū sic fieri: cuius mandati executor est ipse manufactor, qui more irrōnabiliū, vt inquit Arist. nō ad aspectū ideæ, sed ad mandatū, & directione habentis ideā operatur. Est igitur vterque auctor ædificij, quāuis diuersimode, ille vt dignior, qui administrat formā, & speciē, iste vt minus dignus, quia disponit materiā. Sine illo fieret res irrationabiliter, vt vult be. Aug. 83. q. sine isto nō fieret effectualiter. Est igit̄ vterq; rei auctor, ꝓducit. n. ille domū intra, ille domū extra in effectu. Scđm dictū est Qñcūque duę causę partiales ꝯcurrūt ad eundē effectū, etsi diuersimode, effectus ille verè dr̄ procedere ex vtriusq; efficacia, & auctoritate. Ideo proles verè ꝓducitur ab vtroque parente, quia mater administrat materiā, pater formā, vt quibusdam placet, vel sicut alijs videtur, si mater aliquid facit ad formā min⁹ tñ principaliter patre. Illo ēt modo, & Virgilius, & Guido ambo sunt auctores historiæ de bello Troiano, quamuis ille describit eam metro, iste prosa. Tertiū dictū, quamuis principalior auctor effectus est administrator formæ, quam materiæ, hoc tamen intelligendum est de forma intrinseca, & substantiali, non extrinseca, & artificiali, quia alius manufactor esset potior architecto, quod est ꝯ primum dictum, & Ari. Quartum dictū: Visio, & visionis intelligentia reuelatæ diuinitus sunt de intrinseca, & formali ratione prophetiæ, patet hoc dictū ex præcedenti correctione, propterea. n. prophetæ sunt vidētes, & quāto gradus visionis est excellētior, tanto propheta, & prophetia dignior. & vt dr̄ Da. 10. a. *Intelligentia opus est in visione.* Nā Nabuchodonosor, Balthasar, & Caiphas, q̄a visiōis reuelatę intelligētiā nō hēbāt, ꝓphetę dici nō merent̄. Per hæc dicta pōt sumi talis cōcordātia doctorū sctōrū. Nā cū be. Au. oīum psal. auctoritatē Dauid attribuit, titu. Asaph, & alijs aptos, exponit ad hoc significādū, videlicet, q̄ illi ītelligebant̄ illorū psal. cātores, vel cōpositores ſm materiā à Dauid ministratam. Huius rei vera similitudo potest accipi ex verbo Dauid infra, cum dixit.

Qm̄ nō cognoui literaturā, &c. Dauid. n. ab īeūte pueritia, pris sui pascebat oues, à pastu ouiū assūpt⁹ ad militiā, & cito post vnct⁹ ī regē, ꝑpr odiū Saul, & ꝑsecutionē fugiēs studio vacare nō potuit, post mortē Saul stati vnctionē regiā assecutus, bellis ꝯ Philisthijm occupat⁹, & alias gētes ī circūitu à studio lrārū fuit impedit⁹. Oēs tñ psal. vt vult be. Hie. ī Heb. sunt metricē, & ornatē ꝯpositi, quem stylū illrat⁹ ſm cōem cursum seruare nō ꝯsueuit. nisi quis dicat Dauid hmōi scias liberales habuisse infusas, qđ auctoritate caret, nā si sacrā scripturā sogam⁹ quibusdā infusā, q̄ ad salutē ꝑtinet, non tñ legimus artes infusas, q̄ vt plurimū seruiunt ad vanitatē. Cū igit̄ Dauid lrāturā nō hñs, ignorauerit colores rhetoricos, & artificiales ornatus, verisimile vr̄, q̄ Dauid receptas, & intellectas propheticas illustratiōes dederit filijs Core, & alijs, ꝓut illos, vel alios apud se hēbat, materiā dictamīs, q̄ tanq̄ in hmōi artib. periti ex materia sic ministrata ꝯposuerūt carmē, & hymnū, & psalmū. Sicq; Dauid ꝑꝑ administratione materiæ ex reuelationib. diuinis sibi factis post spiritū sctm̄ est auctor oīum psal. principalis. & sic puto opinione B. Aug. fore verā. Et idē Dauid dict⁹ est egregi⁹, & eximi⁹ ꝓphetarū, ꝓut ꝓcedit prima rō Bur. Cū hoc stat, qđ Asaph, & filij Core, &c. sint auctores psal. q̄a de mādato Dauid ex ministrata materia psal. illos cōposuerūt, & metris ornauerūt, & decātauerūt, & sic ſm opinionē B. Hie. illi in titu. nominati pñt dici illorū psal. auctores, q̄a cōpositores mō ꝓdicto, & ita Dauid est auctor oīum psal. ſm materiā ꝓ opiniōe B. Au. & alij sūt auctores aliquorū psal. & fortassis ſm formā ꝓ opinione B. Hie. Et si qs obijceret, tūc illi cōpositores eē potiores auctores psa. q̄ Dauid, sicut pricipalior ē ille, q̄ administrat formā, q̄ materiā, vt patet ex. 3. dicto suprapositio. Huic obiectiōi rñdet̄ ꝑ idē dictum, q̄ forma, q̄ illi cōpositores dederūt, fuit solū artificialis, & extrīseca, materia aūt, q̄ Dauid administrat, & si fuit informis quo ad illā formā extrīsecā, fuit tñ formata ītrinseca principaliter ad naturā ꝓphetię, puta ītelligētia, & hęc forma dr̄ intrīseca qua op⁹ ē ī visiōe, ꝓut dictū est ī quarto dicto supposito. Dauid aūt habuit ītelligētiā materię ꝓpositę, igit̄ digniorē formā materię ꝓposuit, q̄ illi cōpositores, q̄ fortasse psa. quos cōposuerūt ex ministrata materia nō ītellexerūt ſm eorū mysteria, sed solū grāmaticaliter, & ī superficie ſm formā artificialē, q̄ materię dederūt, itelligētes si fuit metrū spōdaicū, iābicū saliēs, vel alteri⁹ gñris, & sic fuerūt ꝓpriē manufactores Dauid āt architect⁹. Patet āt ex prīo dicto ꝯposito illū illis fore potiorē, q̄a ille tractabat materiā ſm ītelligētiā, vt ꝓpheta, isti ſm artis actū, & ꝯsuetudinē, ꝑ ꝯñs. nō vt ꝓphetę. Quibus sic stātib. remanet dubiū cū Dauid, vt dictū est, non fuit literatus, & psal. cōpositi sint ab alijs ad eius instructionem quo ad materiā sibi reuelatā, quare aliqui attribuuntur illis cōpositorib. & aliqui ipsi Dauid immediate, vt patet in titu. ſm Hebraicā veritatē: Secūdo remanet dubium de psal. 87. intitulato *Moysi famulo Dei.* Simile dubiū de psal. 155. in titulato *Aggeo, et Zacharię.* Ad primū pt dici, q̄ aliqñ Dauid ad cōpositionē psalmorū sūpsit paucos, vt filios Asaph, &c. hmōi aliquando

A aliqñ multos. Primo modo ascripsit & ascribi fecit cõposito ribus, secundo modo nõ, q̃a in enumerãdo plures tituli fuissent facti immoderati & tędiosi:igit' illos psal.compositores ipsi Dauid tanq̃ principali ascripserunt vtrobiq; ſm exigentiam materiæ psal. Ad ſcd'm dici pôt, q̃ Moysi vel alijs prophetis aliqui psal. ascripti sunt iõ non, q̃ ipsi eos fecerunt, sed quia materia eorũ ĩsl'is est materię quę in libris ꝓphetarũ illorũ continet'. Cui hic modus cõcordandi sanctos doctores non placuerit, videat de modis potioribus. Si quis aũt sequi voluerit opinionẽ B. Hier. sanctitate B. August. semper salua, prout facit postil. ad argumẽta Bur. poter t faciliter rñdere. Cum enim Burg. arguit, q̃ si filij alij Core fuissent auctores. 10. psal. eis intitulatorũ, Asaph 12. Moyses 12. Heman vnius, Ethan vnius, sequitur Dauid non esse illis plus egregiũ psal- D tem. Rñdetur q̃ non sequitur, quia oẽs residuos composuit Dauid, qui sunt numero & mysterio plures omnib. & distributiuè & collectiuè. Et quia excellentiori modo visiones vidit materias psal. quã alij. Sed q̃ Bur. arguit de psal. sine tit. ad hoc potest dici, q̃ illi debent attribui auctori proximi psal. præcedentis. Et ideo psal. 37. & 98. qui non habent titulum, attribuuntur Moysi, qui secundum Beatum Hier. est auctor psal. 87. Secundus psal. qui est sine titulo, attribuitur Dauid propter auctoritatem scripturæ. Act. 4. vbi tanquam psal. Dauid allegatur. Per idem respõdetur faciliter ad alias rationes per Burgen. in plerisque locis factas per eum contra beatum Hiero. Et hæc sint dicta meliori iudicio saluo.

GLOSSA ORDINARIA.

B a *Psal.* Modulatio quę fit per tactum decẽ chordarum est bona operatio, quæ fit per obseruãtiam decem mandatorũ. b *Dauid.* Cas. Manu fortis vel pulcher aspectu Christus est, qui aereas debellauit potestates, in quem & angeli prospicere desiderant.

✲ Origen. Cum in exemplaria Hebraica incidissemus in altero quidẽ secundi psalmi principiũ, vt hic, inuenimus, in altero vero primo cõiunctũ fuerat secundũ opinionẽ Gamalielis qui ad explendum numerum 150. addit. psalmum qui sic incipit. Pusillus erã. Et in actis Apostolorũ illud *filius meus es tu &c.* dictũ est esse primi psal. sicut in primo psalmo scriptũ est inq̃t Ro. &c. Ceterum gręca exemplaria secundum esse significant.

E ✲ Cassio. Est primus in titulo, secundus in ordine (quod literæ alphabeticę designant: primus enim ab א incipit, hic a ב.) Ruffinus Aquileiensis. Intentio est vt fideles spẽ vitæ beatæ in Christo ponant ſm principium & finẽ. Et quia prophetæ sic præuident futura quomodo sciunt præterita, Sanctus Dauid quod de Christo præuidit preterito tempore narrare voluit.

a ¶ Qui mouet ad bene operandum. ¶ Attribuitur. b ¶ Id est Christo qui agit de se rege vt ei subdamut.

a b
Psalmus Dauid. II.

¶ August. Quasi frustra, quia non impleuerunt, vt Christus extingueretur. ¶ Cas. Quia vtilitate sua. a ¶ Remi. Romani milites.

Quare † fremuerunt gentes,

† tumultuantur, vel congregarunt se. Act. 4. c.

PSALMVS II.

a *Quare fremuerunt.* Iste psal. est secũdus in ordine, primus in titulo. vnde in Actibus Apostolorum dicitur primus. Primò increpat persequentes, & minatus prædicit quasi propheta.

✲ Orige.

NICOLAVS DE LYRA. PSALM. II.

Quare frem. *Hic consequenter incipit executio huius libri seu narratio. Et potest diuidi in duas partes: quia primo agitur de Christi regno, secundo de eius sacerdotio. Est enim Christus rex & sacerdos, vt declarat apostol. ad Heb. 7. Secunda incipit psal. 109. Vnde in illo psal. dicitur de Christo:* Tu es sacer. in æter. *Ista tamen diuisio non est præcisa, quia in prima parte etiam aliquando agitur de Christi sacerdotio, & in secunda de eius regno. non enim in hoc libro apparet mihi artificialis diuisio propter supradicta: tamen prima pars potest diuidi in septem partes secundum septẽ eius distinctiones. secunda incipit in principio secundi nocturni. tertia in principio tertij, & sic de alijs. Circa primam partem non video aliam diuisionem rationabilem nisi quod quilibet psalmus per se exponatur, & maxime quia intendo quãtum potero sensum inquirere literalem. Sciendum igitur quod iste psalmus in Heb. & in translatione Hier. quæ est iuxta Hebraicã veritatem est omnino sine titulo: & ideo si in aliquibus libris inueniatur aliquis titulus, vt* Psal. Dauid. *vel aliquid huiusmodi non est de textu, sed est appositus ab aliquo expositore, sicut & in multis alijs psal. propter quod de titu. psalm. prout communiter scribuntur in biblijs, parum est curandum: sed solum prout scribuntur in Heb. & in translatione Hie. iuxta Heb. legitur: quia iste psal. no habet titulum, ex titulo non apparet quis fuerit auctor huius psal. Dicunt autem Hebræi moderni quod Dauid fecit hunc psal. laudando Deum de victoria habita de Philistæis, qui ascenderunt ad pugnandum contra eum, quando audierunt eum fuisse inunctum publice super totum Israel. vt habetur. 2. Re. 5. licet enim primo fuisset inunctus in domo patris sui per Samuelem, vt habetur. 1. Re. 16. hoc tamen fuit secrete, & postea super tribum Iuda solam, vt habetur. 2. Regum. 2. tamen postea fuit inunctus publice super totum populum Israel: quo audito Philistæi ascenderunt, vt destruerent regnum eius, & secundum istum intellectum exponunt Hebręi moderni psalm. istum dicentes:* Quare fre. gent. *i. Philisthæi, quia omnes qui non erant de gente Iudæorum vocabantur gentes siue Gentiles vt habetur in no. & ve. te. in pluribus locis.* Et populi, *diuersarum, scilicet ciuitatum in terra Philistæorum existentium.* Meditati sunt inania: *intendebant enim destruere regnum Dauid, sed frustrati fuerunt ab intentione sua.* Astiterunt reges ter. *i. quinque Philisthinorum satrapæ.* Et principes, *qui sub eis regebant populum terræ.* Conuenerũt in vnum aduersus dominum: *quia venerunt contra Dauid, qui erat inunctus in regem ex ordinatione diuina: & sic dicebatur Christus domini. i. vnctus ex ordinatione eius: & sic venerunt contra dominum. s. ad destruendum eius ordinationẽ.* Dirumpamus vincula eorum. *secundum hunc intellectum, verba sunt Philisthinorum seipsos exhortantiũ ad bellandum contra Dauid, ne regnum eius inualesceret, & sic subijceret sibi Philisthęos, quibus filii Israel prius erãt subiecti: & hoc modo loquebatur. 1. Reg. 4. b.* Confortamini & estote viri Philisthijm, & ne seruiatis Hebræis sicut illi seruierunt nobis: cõfortamini & bellate. *Et sic loquebãtur in ꝑpo sito, ne essent alligati iugo seruitutis sub Hebræis, dicẽtes:* Dirumpamus, &c. Qui habitat in cęlis. *verbũ est ipsius Dauid ostendentis, qd̃ virtute diuina fuerunt frustrati ab intentione sua, quia eius virtute fuerunt debellati, vt habetur. 2. Re. 5. & sic fuerũt ab eo derisi.* Tũc loquetur ad eos in ira sua. *vindicta, quæ fuit locutio dñi per factum. vnde subditur:* Ego autem consti. sum rex. *In Heb. habetur:* Ego aũt cõstitui regem meum. *& secundum hoc est verbũ domini loquentis de Dauid inunctio in regẽ de ordinatione dñi quasi dicat dominus Philisthæis: frustra nitimini contra regem Dauid quem institui, quia non potestis resistere meæ ordinationi.* Super Sion montem sanctum eius, *quia Ierusalem erat metropolis in regno Israel, & in monte Sion erat fortalitiũ illius ciuitatis & domus regis, & ibi fuit templum ædificatum diuino cultui deputatum.* Prædicans præceptum eius. *In Heb. habetur.* Narrabo Dei præceptũ uel statutum. *& est principium versus sequentis, & similiter est in translatione Hier. iuxta Hebraicũ: quod exponit Rab. Sa. vt sit verbum ipsius Dauid dicentis Dominus præcepit mihi vt enarrẽ alijs illud quod sequitur:* Dominus dixit ad me. *per reuelationem:* Filius meus es tu. *i. amicabilis sicut filius.* Ego hodie genui te. *Quod exponit Ra. Sa. Ioseph sic. i. magnificaui te, cõstituens te principẽ super populũ Israel, qui dicitur primogenitus filius meus, & per consequens tu speciali modo es filius meus.* Postula a me, *quando debebis contra Gentiles pugnare, &* dabo tibi victoriam: *ideo subdit:* Et dabo tibi gẽtes &c. Reges eos in virga ferrea. *i. subijcies in gladio.* Et tanquam vas figuli confringes eos. *Dicit Ra. Sa. q̃ hoc specialiter fuit impletum, quando Dauid super filios Amon debellatos circumegit ferrata carpenta, diuisit que cultris, & traduxit eos in typo laterum, vt habetur. 2. Reg. 12. Lateres autem fiunt de luto sicut vasa figuli.* Et nũc reges intelligite. *Hic conuertit Dauid verbũ suum ad hortandum reges & iudices & potentes terræ, vt attendant se habere Deum regem & iudicem super se, cui debent seruire in reuerentia & timore, ne deuient a via veritatis & iustitiæ: & patet satis litera secundum istum intellectum.*

✲ *Licet*

MORALITER.

1 *Quare fremue.* Sicut dictum fuit in expositione literali, psal. iste secundũ sensum literalem intelligitur de regno Christi. Potest autẽ exponi mystice de corpore suo mystico. qd̃ est ecclesia: contra q̃ multipliciter fremuerunt Iudęi & Gentiles post resurrectionẽ & ascensionem Christi ad cælos, vt patet in Actibus apostolorũ, & legendis sanctorũ. Sic igitur exclamat ecclesia. Qua. fremu. Quærebãt. n. persequendo fideles ecclesiã destruere, sed frustrati fuerũt intentione sua, quia ꝑ hoc magis fuerũt multiplicati fideles, nã videntes vnum vel paucos martyres agonizare, & circa eos fieri miracula p̃tãtis diuinę, in magna multitudine cõuertebant', nõ solũ i vna ciuitate sed in multis. Itẽ sæuiente ꝑsecutione in vna ciuitate vel regione, aliq̃ discipuli se transferebãt aliò, & sic ex eorũ ꝑdicatione i pluribus locis multitudo credẽtiũ augebat'.

A ✠ Orig. Quatuor genera hominum contra Christum conspirarunt Gentes, populus, reges, vt Herodes & Pontius Pilatus, principes, proceres nempe Iudæorum, quorum meminit D. Paulus in Actis. Aquila, fremuerunt, vertit tumultuati sunt: perturbarunt Symmachus: reliqui, superbierunt.

Qui autem a Græcis dominus appellatur ab Hebræis dicitur Adonai, Interdum Ia vt in Alleluya. Est & Tetragrammatō qđ pronunciare nefas, quod in aurea lamina summi sacerdotis scriptum erat & pronuntiatione quidem dicitur Adonai, licet nō ita in noīe quatuor lrārum scriptum sit dn̄s, & hoc ipsum apud Græcos

a ¶ Remi Iudæi. b ¶ In scripturis de venturo adhuc Messia. ¶ Falsa. c ¶ Cum mora. d ¶ Herodes & Pilatus. ¶ Contra regem celi.

a [a]et populi medita[b]ti sunt inania. Astite[c]rūt re[d]ges terræ, & prin- 1 2 3

a ¶ Sacerdotum Annas & Caiphas. b ¶ In vnam voluntatem. c ¶ Patrem. d ¶ Me.

b cipes [a] † conuenerunt in vnu[b]m aduersus do[c]minum & adu[d]ersus 4 5 6

† consilii inierunt pariter

B effertur ac in emendatis exemplaribus, Hebraicis characteribus nomen illud scriptum est, non ijs quidem quib. nūc vtimur, sed vetustissimis. Aiunt.n. Esdrā in captiuitate alios caracteres, præter priores, illis tradidisse: horū memineris quia Tetragrammaton est in psalmo priore & hic. Hoc verū obseruandum, Lxx. & Theodotionem omnia ad præteritum tempus, Aquilam partim ad præteritum & futurum, Symmachum omnia ad præsens referre, quia S.S. omnia de præsenti habet. Et quamuis apud Hebræos alij Christi fuere nimirum sacerdotes & prophetæ, & reges gentis, tamen vnicus saluator noster omnia hæc passus est.

* Euseb. Prior psalmus vnum beatum dixit. hic multitudinem ad beatitudinem inuitat.

C ✠ Theodorus. Cum priorem psalmum impiorū mentione absoluisset, secundo horum finem describit.

D * Athan. fremere est rationis expertium.

✠ Cyrillus. vt asinorum & equorum cicurantes detrectantium, quod miseri Iudæi fecerunt.

* Hebræis. hic fremere est insurgere in aliquem.

✠ Cassiodor. Erotema siue interrogatio, aliquādo est nesciencis, interdū arguentis, vt hic.

* Tertul. Tumultuatæ sunt gentes in persona Pilati, & populi meditati sunt inania, in persona Israelis. Astiterunt reges terræ Herodes, & Archontes congregati sunt in vnum, Annas & Caiphas aduersus dominum Christum eius. E

✠ Basilius. Mētione impiorum facta primum Psalmum absoluit, Et hac rursus secundi initium fecit, ostendens quod prædictus impiorum finis, & eos comprehendat, qui contra Seruatorem conuenerunt.

a *Inania*. Cas. detinere ī morte, vel ne mūdus post eū abiret.

b *Reges*. Cas. prior qui infantes occidit Herodes; posterior qui Pilato consensit in morte Christi. Reges & prin.

Cas. Potuit etiam ſm Amb. de vno pluraliter dicere. Solus enim rex Herodes & Princeps Pilatus in apostolorum actib. aduersus Christum conspirasse voce Petri produntur.

* Cassiod. Astiterunt voluntate, non præsentia.

✠ Niceph. Blamida. aduersus dominum Patrem & Christum filium. F

☞ *Dirum-*

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *Licet autem intellectu prædicto in multis consonet litera, tamen nō videntur mihi ad præsens tenēda. Primo quia litera in pluribus discordat, vt videbitur. secundo quia Apostolus Heb. 1. per illud quod dicitur in hoc psal. probat Christum esse maiorem angelis. d.* Ad quem enim aliquando dixit angelorū, filius meus es tu, ego h.g.te? *probatio autem non valet ex sensu mystico, sed tantum ex literali, secūdum quod dicit Aug. cōtra Vincentium Donatistā. Et ideo secundum Apostolum qui sciuit vetus testamentum per eruditionem Gamalielis, et perfectius per illuminationem spiritussancti. oportet dicere quod iste psalmus intelligitur ad literam de Christo. Item Act. 4. apostoli post receptionem spiritussancti hunc psalmum allegauerunt tanquam de Christo dictum, vt patebit infra. Item Rab. Sa. in principio glo. huius psalmi dicit sic: Magistri nostri exposuerunt hunc psalmum de rege Messia, per quem intelligitur Christus in lege & prophetis promissus. vnde subdit: Sed ad intellectum psalmi planum. idest, literalem. & propter responsionem ad hæreticos exponitur de Dauid. Ex hoc dicto Ra. Sa. tria habemus. Vnum est, quod doctores Hebræorum antiqui intellexerunt hunc psal. de Christo ad literam. Secundum est, quod propter responsionem ad hæreticos Ra. Sa. & alij posteriores doctores Hebræorum exposuerunt hunc Psal. de Dauid, vocat autem hæreticos cōuersos de Iudaismo ad fidem catholicā, qui contra alios permanentes in perfidia Iudaica arguebant de hoc psalm. non potest autem argumentum fieri nisi ex sensu literali, vt supra dictum est: & sic patet secundum homines literatos, de Iudaismo conuersos, quod psalm. intelligitur de Christo ad literam: Sic igitur duo prædicta in verbo Rab. Sa. inclusa vera sunt. Sed tertium quod ibi includitur, videtur omnino confictum, scilicet, quod psal. iste ad literam exponendus sit de Dauid, tum quia confitetur quod antiqui doctores Hebræorum hūc Psal. exposuerunt de Christo qui tantum sequebantur literam seu sensum literalem. Item quia confitetur, quod expositio huius psal. de Dauid est propter responsionem ad conuersos: ex quo videtur conficta ad euadendum apparētes conuersorum argumenta. Ego igitur volens sequi doctrinam apostolorum & dicta doctorum Hebraicorum antiquorum, exponam hūc Psal. de Christo ad literam, improbando ex textu expositionem prædictam Ra. Sa. & modernorum Hebræorum: conuenio tamen cum ipsis in hoc quod ipse psal. sit factus a Dauid, quia licet hoc nō appareat ex titulo, cum nullus sit ibi, vt prædictum est: nec ex processu psal. qui de Christo intelligendus est: tamen hoc apparet manifeste ex alia scriptura canonica, quia Act. 4. c. apostoli spiritusancto repleti dixerunt:* Domine tu qui fecisti cælū & terram & omnia quæ in eis sunt, qui spiritusācto ꝑ os patris nostri Dauid dixisti: Quare fre. g. &c. *Ex quo patet, quod iste psal. a Dauid descriptus est, in quo describit regnum Christi.*

Et diuiditur iste psal. in tres partes: quia primo describitur regni Christi institutio, secundo instituti dilatatio, ibi: Postu. a me. *tertio dilatati veneratio, ibi:* Et nunc reges. *Circa primum primo ponitur remotio impedimenti. secundo stabilitio regni, ibi:* Ego autem constitutus. *Circa primum sciendum quod regnum Christi impedire voluerunt persequētes Christum in persona propria & etiam in membris suis: persequentes autem eum in persona propria fuerunt principes Iudæorum, Herodes & Pontius Pilatus, qui facti sunt amici in persecutione Christi. Luc. 24. b. Istorum autem aliqui fuerunt Gentiles. scilicet, Pontius Pilatus & sui milites Christum crucifigētes: Iudæi autem fuerunt Herodes & principes sacerdotum ipsum accusantes, & mortem eius nequiter procurantes: & hoc modo exponitur litera ista Act. 4. Vnde post illud verbum supra allega.* Quare fre. gen. & po. med. sunt inania. Astite. reges ter. & principes cōue. in vnum aduer. do. & aduer. Christum eius: *subditur immediate pro expositione.* Conuenerunt .n. vere in ciuitate ista aduersus sanctum *puerum tuum Iesum quem vnxisti Herodes & Pontius Pilatus cū gētibus & populis Israel &c. Primo igitur in hoc psalm. ponitur persecutio Christi a Gentibus in generali, cum dicitur: Qua. fre. gē. i. Gentiles & est verbum ipsius Dauid admirantis malitiam persecutorum Christi, quā præuidebat in spiritu. Secūdo a Iudæis in generali cum dicitur:*

1 Et po. *s. Israel.*

2 Medi. s. in. *cogitātes per mortem Christi destruere regnum eius, cū tamen per hoc fuerit exaltatum & dilatatum: vnde post resurrectionē suam dixit Mat. vl. d.* Data est mi. omnis potestas in cę. & in terra. *Tertio describitur persecutio Christi a Iudæis & Gentibus magis in speciali. cum dicitur.*

3 Asti. r. t. i. *Herodes qui vocatur rex Galilææ: Mar. 6. & Mat. 14. & Pontius Pilatus, qui tenebat pro tunc in Iudæa locum imperātis. Vnde & Centurio sub eo constitutus vocatur regulus. Ioh. 4. d.*

4 Et prin. *s. Iudæorum vel sacerdotum.*

5 Conue. in vnum. *ad tractandum de morte Christi, vt expresse dicunt quatuor euangelistæ: ideo subditur.*

6 Aduersus domi. &c. *Ex hoc aūt, qđ dicitur hic:* Aduersus Christum eius: *absolute apparet, qđ nō intelligitur de Dauid, sed de Christo in lege & prophetis promisso, quia vbicunque in vete. testamē. fit sermo de Christo domini, intelligitur de Christo in lege & prophetis promisso qui antonomasice dicitur Christus, nisi per literam præcedentem vel subsequentem manifeste appareat quod sermo sit de alio, qui dicitur Christus de nominatiue, sicut. 2. Reg. 1. dixit Dauid de Saule:* Quomodo ausus fuisti mittere manum tuam in Christum dn̄i, *Dixerat enim ille adolescens se Saulem interfecisse: Similiter Esa. 45. a.* Hæc

MORALITER.

1 *Astiterunt.* nam Herodes Agrippa Iacobū decollauit & Petrū incarcerauit, Act. 12 postea vero imperatores Romani multipliciter conati sūt ecclesiā Christi destruere, vt patet per historias & sanctorū legendas. Et quoniā hæc persecutio in patrem & filium redundabat, subditur.

4 *Aduersus dominum.* Et quia multi fideles hāc persecutionē contemnebant, & aliqui ex feruore fidei in ea gaudebant, sicut dicitur Act. 5. g. Ibant apostoli gaudentes a conspectu cōcilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati, ideo subditur in persona talium.

Dirum-

a *Dirumpamus*. Amb. Vel, conuenerunt dicentes. Dirumpamus rationes eorū, domini & Christi, vel Christi & discipulorum, quibus nos sibi astringere uolunt.
* Aug. Et si aliter posset dici, apertius illis conuenit qui nolunt iugum Christi sibi imponi.
b *Vincula*. Promissiones vitæ æternæ, & cōmutationes gehennæ per quę volūt nos sibi subiugare.
c *Proijciamus*. Destructis rationibus dominium ipsius a nobis excutiamus.
Aug. Iugum. i. legē, sed qui habitat in cælis irride.
* Theod. legem Iugum dici ex apostolis didicimus, dicēte B. Petro quid tentatis Deum, vt imponatis iugum, &c.
* Euseb. Iugum idololatrię sustulit a gentibus.

a Qui contradicit filio, & patri. b Sed o mei non consentiętis in mortem meam. c Blanditias & minas.

a Christum eius. Dirumpamus vincula eorum & proijciamus 1
b a Carnales & obseruantias & ceremonias. ¶ Ne dominentur. ¶ Quia. ¶ Sed. a Dominus.
c ¶ In animabus sanctis. ¶ Idest spiritualibus. d Irrisione dignos reddit in futuro. ¶ Quasi buccis. d Repetitio.
d a nobis † iugū ipsorū. Qui habitat in cælis irridebit eos, et do- 2
a Naso, b Ve, quando irridebit. ¶ Idest præterea', c Planius aperit, conturbabit, ¶ Per prophetas & prophetias. d Ira & furor non perturbatio, sed vis qua iuste vindicat. ¶ In comminatione pœnæ.
e minus subsannabit eos. Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in 3
a In æterna pœna. b Corpore & animai c Hic Christus. ¶ Aug. cuius vincula & iugum volebant abijcere. d Patre.
f furore suo conturbabit eos. Ego aute † constitutus sum rex ab 4
g a Ecclesiam quæ speculatur gratiam Dei, & est mons, eminentia & firmitate. ¶ De Iudeis scilicet quia prius receperunt radios fidei. Non sum missus nisi ad oues quæ perierant domus Israel. b Euangelium. ¶ Mandatum nouum do vobis, vt dili. &c. Ioan. 13. d.
h eo super Sion montē sanctū eius † prædicās præceptum eius. 5
i a Non tantum rex super Iudæos sed & super gentes, de gentibus probat, quia dubium erat. ¶ Coæternus. 6
k b Aeternaliter. 7
l Dominus dixit ad me filius meus es tu, ego hodie genui te, 8

* Theod. Videor credentibus polliceri posse Spiritum sanctum hæc dicere. Dirumpamus. Nā & Christus dixit, Tollite iugum meum super vos.
d *Irride*. Aug. Vt quando positis custodibus surrexit. Subsannabit quando per mundum disperti sunt.
Aug. *Irridebit*. Irrisio Dei vis est pręscientię, quā dat Deus sanctis, vt videntes nomen Christi futurum in omnib. gentibus illos inania meditatos intelligant.
e *Loquetur ad eos*. Aug. Planius aperit, conturbabit.
Idem. Ira Dei est motus qui fit in anima quæ legem Dei nouit, cum videt a malo præteriti, per quem motum multa vindicantur, Vel, ira Dei est obscuratio mentis transgressorum legis.
* Orig. furor aut indignatio differt ab ira, furor ira est exhalans & accensa, Ira appetitus vindictæ. Indignatio ira imperfectior, Ira perfecta res est. Iræ principiū indignatio, finis indignationis. Ira castigationem, furor reprehensionē habet. psal. 6. Domine ne in furore tuo arguas me. Vindictam autem nunc tanquam in vtilitatem nostram pro supplicio qđ commissis debetur, interpretari oportet.
※ Basil. Romanus exercitus in illos ductus id docet.
f *Ego*

f *Ego autem*. Cass. Secundo inducit verba eius de omnipotenti regno & inenarrabili generatione sua, vbi de diuinitate & humanitate eius discimus. D
g *Rex*. Cas. Sic & reges terræ ab eo constituti.
h *Prædicans*. sup Siō, sic & prophetę. Filius, sic & Israel. Genui te. Hoc soli Christo.
※ Theodoretus. Vti Deus, insitum regnum habet, ita homo Dei decreto illud adit. Porro, hunc psalmum de filio dictum Beatus Paulus affirmat, qui etsi regnum a patre, vt Deus habeat, illud tamen accipit tāquam homo. Ita excelsus vt Deus dictus est, tanquam homo exaltatus.

† constitui regem meum.

※ Euseb. Sion mons sanctus de quo B. Paulus accedite ad montem Sion, & illa quę sursum est Ierusalem libera est. Hic regia illa suppetere insignia dicit quę arra & pars cęlestis Ecclesiæ esse possunt, nam quæ super terram est ad eundem & ipsa properat finē. E

Philip. 2. † aunti iro statutum, vel, decretum. Galat. 4.

※ Greg. Naz. Regnat Deus voluntarijs, inuitis imperans.
i *Dominus dixit*. persona regnantis.
K *Filius meus*. Augus. Ideo do tibi gentes hereditatē potius quam alicui obedienti: quia filius per naturam, & consubstantialis ineffabili genitura.
l *Hodie*. Aug. Et si possit accipi de die qua secūdum hominē natus est, tamen hodie quia præsentiam significat, de sempiterna generatione sapientię Dei accipiatur.
※ Theodo. Euseb. Origenes. Illud hodie vox temporis est, quæ æque valet ac præsenti die. Cœlorum dies, quoddam est temporis interuallum. liquet ergo illum de temporaria natiuitate loquutum, quæ, cum Christus carnem assumpsit, facta est, de prima enim dictum est, ego ante luciferum genui te. Psal. 109.
* Aquila. Regnum accipio (inquit, exurgens ab inferis, quēadmodum docuit Apostolus in epistola ad Romanos scribens. Qui declaratus est filius Dei cum potentia per Spiritum sanctum, cum a mortuis resurrexit.
Po- F

NICOLAVS DE LYRA.

※ Hæc dicit dñs Christo meo Cyro cuius apprehendi, &c. *Sed in loco non apparet, quod Dauid dicatur hic Christus domini, nec ex titulo psalmi, quia non habetur, nec ex processu psalmi vt iam visum est, & amplius videbitur: & ideo de Christo ad literam intelligitur.* 1 Dirum. *Verbum est ipsius Dauid prętuidentis in spiritu sancto, quod colligationes prædictorum contra Christum forēt destruendæ & puniendæ: quia & Pontius Pilatus in vindictam mortis Christi per imperatorem Romanum in exilium missus, & similiter Herodes de regno deiectus, & in exilium relegatus, & principes Iudæorum & totus populus per Titum, & Vespasianum occisus & captiuatus, secundum quod expresse narrat Iosephus & Scholastica historia. ideo subditur.* 2 Qui habitat. *quia machinati fuerunt in mortem Christi, ne perderent locū & gentem, vt habetur Ioan. 11. & vt impedirent regnū Christi: & contigit eis contrarium, quia per hoc perdiderunt locum & gentem, & regnum Christi fuit exaltatum, & dilatatum: vnde & ad hoc subditur.* 3 Tunc loquetur. *Ira, & furor in Deo non habent locū proprie, sed significat acerbitatem vindictæ, quam Deus fecit de persequentibus Christum, vt dictum est: & sic Deus ad modum irati vel furentis se habuit.* 4 Ego autem. *Descripta remotione impedimenti regni Christi, hic consequenter ponitur stabilitio eiusdem regni, cum dicitur:* Ego autem. *& secūdum translationem quæ vocatur psalteriū gallicanum, est verbum Christi hominis, quem Deus pater constituit regem super omnem creaturam, secūdum quod dicitur ad Heb. 1. a.* Quē constituit heredem vniuersorum. 5 Super Sion. *Signum autem euidens glorificationis Christi & stabilitionis in regno cælesti fuit missio spiritussancti in signo visibili, secundum quod dicitur Ioan. 7. quasi circa finē c.* Nōdum erat spiritus datus, quia nōdum erat Iesus glorificatus. *Hæc autē missio in signo visibili facta fuit ad literam in monte Sion super centum viginti credentium nomina. secundū quod dicit Hier. in epistola ad Paulinum, & satis habetur Act. 1. & 2.* 6 Prædicans præceptum. *In monte etenim Sion fuit templum in quo Christus pluries personaliter prædicauit, vt testātur quatuor euangelistæ, & ibi prædicauit præcepta moralia Dei. Ex illo etiā loco exierunt apostoli ad prædicandum per orbem verbum Dei, sicut prædictū fuerat Esa. 2. a.* De Sion exibit lex, & uerbum dñi de Ierusalē. *Secundum autem translationem Hier. iuxta Hebraicam veritatē quæ sic habet:* Narrabo Dei pręceptum: *& est principiū versus sequentis: & sequitur in eodem versu.* Ego autem orditus. *idest, feci vel statui.* Regem meum. *verbū est Christi ostendentis ex volūtate seu præcepto Dei patris, quomodo Deus pater instituit eum regem super omnia.* 7 Dominus dixit. *secundum vtranque translationem & apostoli sententiam Hebr. 1. istud est verbum Christi declarantis suam æternam generationem a patre, cum dicitur ei in persona patris.* 8 Ego hodie genui te. *idest æternaliter. In æternitate. n. nihil transit in pręteritum, nec expectatur in futurum: & ideo æterna generatio filij a patre conuenienter exprimitur per præsens tempus cum dicitur.* hodie. *Generatio autem ipsius Dauid iam trāsierat in præteritum, &* ※ *simili-*

Templum in monte Sion.

MORALITER.

1 *Dirumpamus*. & subditur causa.
2 *Qui ha.* nos trāsferēs in gloriā, & eos deijciēs in gehennā.
4 *Ego autem*. Hoc dicitur in persona summi pontificis, qui caput est ecclesię in terris, & constitutus rex in spiritualibus.
5 *Super Sion montem*. idest ecclesiā, de quo monte dicitur Esa. 2. a. *Erit in nouissimis diebus præparatus mons domus domini, & c.* Sequitur: *Et fluent ad eum omnes gentes.*
6 *Prædicans præceptum*. nam ad summum pontificem pertinet fidem per se & per alios prędicare.
7 *Dominus dixit ad.* per adoptionem, quod conuenit cuilibet Christiano. Ioan. 1. a. *Dedit eis potestatem filios Dei fieri & c.*
8 *Ego hodie genui te*. idest, tempore noui testa. quod dicitur. dies. Rom. 13. cap. *Nox præcessit, dies autem ap. & c.*

a *Postula.* Aug. Ad susceptionē hominis pertinet, quę pro sa
A lute hominum facta secundum quam interpellat pro nobis.
* Euseb. Caes. Nemo omnibus mundi gentibus imperauit, soli Christo ipse rerum effectus testimoniū affert, nā in omnem terram exiuit sonus Apostolorum.
Psal. 18. * Didym. mandatorum obseruatione & in Deum fide Dei hęreditas efficitur aliquis.
✻ Theod. Iudæi cæci non vident solum Christum, tam ingens imperium comparasse.
✻ Cyril. quod ne quidem in zorobabel locum habet.
B ✻ Esych. postulat ob carnis summissionem, gentes quia per fidem dominatus est in vniuersa terra, & quoniam Christi regnum terreni principatus terminus fuit.
adue. Iudæos ✻ Tertul. Non poteritis in istam prędicationem magis Dauid filium Salomonem vindicare, quam Christum Dei filiū dicere, nec terminos terrę Dauid filio promissos, q intra vnicam Iudæam regnauit, quā Christo filio Dei qui totum iam orbem Euangelij sui radijs illuminauit & fide cepit.
3. adu. Marcio. b *Hæreditatem.* Cas. Hęreditas ab hero, quod in ea potestate libera dominetur.
c *Reges eos.* Aug. Partim reges, partim franges, secundū illud. *Ecce hic positus est in ruinam & in resurrectionem multorum, vt qui*
Lucæ. 2. c. Apoc. 22. c. *iustus est, iustificetur adhuc, & qui in sordibus est, sordescat adhuc.*
C d *Virga ferrea.* Cas. Potestas Chr̄i, virga ferrea, peccator vas figu-

a Obedi patiendo, moriendo vt possis postulare. b Secundum quod homo. c ¶ Nationes mundi quas excolas. d Quas possideas ad earum salutem, & tibi bona fructificent.

Postula a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & pos- 1

a Propter gentes sed planius, vt omnes intelligas, non portiunculam terrę, sed omnem. 2
b Non tyrannus. c In iustitia inflexibili. ¶ Vel regali potestate. 3

sessionem tuam terminos terræ. † Reges eos in virga ferrea, 4

a Quicquid de peccati limo contraxerint conteres in eis. b Ad vitam. c Iam contrito luto, iam innouati, iam valentes regere vos. d Idest qui iudicatis terram. ¶ Ita pater mihi promisit, & o vos facti reges. e Quanta facit filius.

& tanquam vas figuli confringes eos. † Et nunc reges in- 5

a Si per vos non sufficitis, erudimini ab aliis. b In vobis terrena. c Et

telligite, erudimini qui iudicatis terram. seruite domino 6 7

¶ Aug. Cas. ne inde superbiant subditur Seruite in timore, sed ne misera seruitus videatur addit, & exultate, sed ne iterum in temeritatem eatur, subdit, in tremore. a Qui non finit peccare.
¶ Vt qui stat, videat ne cadat. b Quia timor Dei non est miseriæ sed gaudij.
c ¶ Ne negligens exultatio reddatur. d Et. ¶ Et si fugerent scilicet aduersa.

in timore, & exultate ei cum tremore. † Apprehendite disci- 8 9 10

figuli, quod & luteum & facile frangitur.
✻ Orig. Virga pastorali opus habent rudiores illi qui per Christū ad Deum accedunt, cū & de Christo propheta dixerit. *Egredietur Virga de radice esse, & flos de radice eius ascēdet.* Vbi Virga & flos esse memorat, sed quis dat hęreditatē vt ab hærede dissipet? sed nō nullorum, contritio vtilitatis fit causa de qua scriptum est. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus, non despices,* & contritio est quę prauos affectus cędit, etenim in 70. psal. dicitur. Cum occideret eos Deus, *quærebant ipsum, & conuertebantur, & recordati, sunt quod Deus adiutor eorum est.*
* Euseb. Virga ferrea principatus Romanorum qui postq̄ saluator noster in terris visus est, fortior fuit, quem Danielis prophetia ferreum nuncupauit cū pedes & tibias ferreas diceret & quartum regnum ferreū, & dentes aialis quarti ferreos. Nō.n. cum principes, tum populi permisissent, vt Christi doctrina errores euertens in medio eorum constitueret, nisi Romanus illis timor impendisset.
✻ Theod. & Cęsar impietatis pęnas a Iudęis exegit, & Christus immutauit gentes instaurauitque lauacro regenerationis, igitur patres perfectos illos efficiens.
c *Et nunc reges.* Nunc.i. per ea quæ dicta sunt.
Cas. Tertio pro his patefactis, admonet oēs humiliter obedire, & suadet ab vtili ne pereāt, & ab honesto, quia beati q̄ con-

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *similiter sua promotio ad regnū, & ideo hoc verbum non potest intelligi de Dauid, vt videtur, maxime cum Apostolu dicat ad Heb. 1. b. dicens.* Ad quem enim dixit aliquando angelorum, filius meus es tu, ego ho. ge. te? *q.d. ad nullum, et multo minus p̄t dici de Dauid, quia angeli sancti sunt magis filij Dei per adoptionē gratiæ q̄ Dauid, & magis magnificati, secundum quod dicitur Matt. 11. b.* Qui autem minor est in regno cælorum, maior est illo. *vñ et dicuntur filii Dei, Iob. 1. a.* Cumque assisterent filij Dei &c. *et tñ filiatio hic expressa nō potest intelligi de aliquo angelorū quantumcūque magno secūdum Apostolum, et multo minus de Dauid. Ex quo sequitur de filiatione naturali ipsius Chr̄i, qua procedit ęternaliter a patre.*
1 Postula a me. *Hic cōsequenter describitur regni Christi dilatatio, quæ facta est per hoc quod principes terræ, & populi pro magna parte supposuerunt colla sua iugo Christi per fidem ei obediēdo, et perfectius subiicientur circa finem mundi, et perfectissime in extremo iudicio q̄do omnia perfecte erunt subiecta Christo, vt dicit Apostolus ad Hebr. 2. & hoc est quod dicitur.* Postula a me. *verbū est Dei patris ad filiū, quem filius frequēter orauit pro salute fidelium, quæ est p fidē Christi.*
2 Et dabo, &c. *In ve. enim testa. Iudæi dicebantur hæreditas et pars Dei, sed quia ad prædicationem Christi et apostolorum remanserunt obstinati in infidelitate, & Gentiles receperunt fidem Christi deuote, vt patet ex decursu libri Actuum apostolorum, ideo Gentiles hic merito dicuntur hæreditas Christi.*
3 Possessionem tuam. *quia a tempore apostolorum fides Christi diuulgata est per orbē vniuersum, secundū quod dicitur, inf. psalm. 18. a.* In omnem ter. exiu. so. eo. &c. *Per hoc etiam patet, q̄ hic psalm. non potest exponi de Dauid ad literam vt videtur, quia regnum eius non se extendit vsque ad terminos terræ, sed fuit satis strictū. Nec valet si dicatur quod scriptura hic loquitur de terminis terræ Israel. Tū quia illos terminos non obtinuit Dauid, quia non fuerunt integraliter obtenti vsque ad tempus Salomonis filii sui. Tum quia indefinita videtur æquipollere vniuersali.*
4 Reges eos. *Per hoc designatur potestas Christi insuperabilis & æterna secundum quod dictum fuerat Dan. 7. d.* Aspiciebam in visione noctis, & ecce cum nubib. cæli quasi filius hominis veniebat, & vsq; ad antiquum dierum peruenit, & in cōspectu eius obtulerunt eum, & dedit ei potestatem & honorē & regnum. *et subdit.* Potestas eius potestas æterna quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur. *Vel per virgā ferream pot intelligi gladius materialis principum Christianorum, qui rebelles Christo tanquam eius ministri debellauerunt, sicut patet tempore Caroli magni, et aliorum principum fidelium, qui contra infideles victoriosissime se habuerunt.*
5 Et nunc. *Hic cōsequenter describitur regni Christi debita veneratio, quia cum sit rex regum et dominus dominātium, vt h̄etur Apoc. 17. d. Omnes reges potentes & domini debent ipsum debite venerari. ideo dicitur.* Et nunc re. in. *ipsius Christi regiam maiestatem.*
6 Erudimini. *idest scitote vos habere superiorem iudicem omnia clare intuentem, secundum quod dicitur Heb. 4. d.* Omnia nuda & aperta sunt oculis eius.
7 Seruite, &c. in timore. *scilicet filiali.*
8 Et exultate ei. *per cordis deuotionem et eleuationem in Deū, vnde dicitur exultatio quasi extra saltatio.*
9 Cum tremore. *Hoc additur ne dicta exultatio in dissolutionē vertatur, sicut faciunt dissolute cantantes in ecclesia, cum tamen omnis cātus ecclesiasticus ad excitandum deuotionem fidelium ordinetur.*
10 Apprehendite dis. *i. subiicite vos humiliter disciplinæ Christi. In translatione vero Hie. iuxta Hebraicum habetur.* Adorate pure. *scilicet Deum adoratione latriæ sine fictione, antiqui Hebræi dicūt hic.* Osculamini filium. *idest facite Christo debitum homagium, de cuius filiatione æterna agitur in hoc psal. vt prædictum est, & bene dicitur* Osculamini. *quia facientes homagium fidelitatis alicui, ipsum osculātur, & de isto osculo dicitur, Cant. 1. a.* Osculetur me osculo oris sui &c. *Ratio autem dictæ diuersitatis in hac litera est, quia in Hebraico sunt ibi duæ dictiones æquiuocæ. Prima est verbum, & sonat sic* nasseku. *& signat apprehendite, & adorate, & osculamini, tamē frequentius accipitur pro osculamini. Alia dictio sic sonat bar, & signat disciplinam & puritatem & filium, tamen frequentius accipitur pro filio, vñ dicitur,* Beatus es Simō Bar Iona. *i. filius Iona. litera aūt sequēs satis conuenicter p̄t cōiungi triplici literæ p̄dictæ, cū dicitur.* Ne-

MORALITER.

1 *Postula a me.* Per petitionem enim ecclesiæ conuersa est multitudo orbis terræ.
4 *Reges eos,* i. inflexibili iustitia, nam ecclesiæ sententia pro nulla re debet a rectitudine declinare.
5 *Et nunc.* p quos possunt intelligi principes & p̄lati, qui iudicant terrā, principes in temporalibus, & prælati in spiritualibus, quod non p̄t cōueniter fieri, nisi fuerint eruditi de lege domini, quantum spectat ad officia sibi commissa.
7 *Seruite.* ne cadatis, q.a quāto status altior, tāto casus grauior.
8 *Et exultate.* per deuotionem in officijs.
9 *Cum tremore.* reuerentiæ filialis.
10 *Apprehendi dis.* i. Christi humilitatem. Matt. 6. d. *Discite a me, quia mitis sum, & hu. corde.*

Ne-

cõfidunt in eo. In hoc post Christũ quasi apostolus loquit᷑.

A Aug. Vel, me rege cũstituto, ne tristemini reges terrę. expedit.n. vobis vt sub illo sitis, a quo est intellectus, & eruditio, vt non temere dominemini, sed domino omnium seruiatis, & in beatitudine exultetis.

tam, sed ſm ipsos, qui cum dubitatione cogitant iram Dei. D

b *De via iusta.* idest, Christo sublati, vel de bona operatione.

* Orig. cum dicit erudimini progressum, cũ Apprehẽdite pfectionẽ expressit. Verũ progressum faciens irę Dei est obnoxius, profectus eius nunq̃ particeps. Sed *Iusta*, nec in Hebræo nec in cæteris interpretationibus legitur, itaque aut diuino consilio est coniũctum, aut sunt corrupta exemplaria. E

* Athan. disciplinam euangelicam.

* Orig. Aquila prudentes esse.

B * Didy. excitato a mortuis filio, qui cruci suffixus fuit. Erudimini agnoscentes ipsum esse Deum.

a Quasi præsidium & munimentum aduersus omnia quæ obesse possunt. Quia quem diligit arguit & castigat. b Quia diu sustinet in seculo. c Magna pęna his qui dulcedinem iustitiæ gustauerunt.

a plina[a]m, nequãdo[b] irascatur† dominus, & pereatis de via iusta. 1 2

b a Aug. idest cum venerit vindicta iniquis, non modo non attinget confidentes, sed & beati erunt, quia ad regnum peruenient. b Quicunque putant longe futurum.

c cũ exa[a]rserit in bre[b]ui ira eius, beati omnes qui confidũt in eo. 3

d 4

* Orig. non tantum timor sed charitas seruitutis est causa, nam & Dominus medius inter discipulos ostenditur, vt qui ministrat seruiens.

* Theo. exultate cum tremore, *qui enim.* (inquit Apostolus) *stare sibi videtur, videat ne cadat.*

C * Theod. ne gaudium Dei in gaudium mundi incidat.

a *Nequando irascatur.* Aug. Dubitatio non secundũ prophetam,

* Nicep. Cum principes, etiam subditos alloquitur.

* Cyril. Cum sapiunt, qui regunt, & qui reguntur.

c *Cum exarserit.* Cas. Modo non ardet cum castigat vt pater, sed in futuro ardebit, quia nihil patientiæ in futuro erit.

d *In breui ira.* Quia non singula horum separatim, sed simul omnia discutit. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nequando irascatur. *Si non apprehendatis eius disciplinã, vel si non adoretis eum pure, vel si non osculemini filium facientes ei debitũ homagium, & per consequens, idest.*

2 Pereatis de via. *veritatis declinando. Et quia ad talem declinationem sequitur diuina punitio, & frequenter in præsenti, quod est signum diuinæ clementiæ in illis qui sustinent patienter, ideo subditur.*

3 Cum exar. *inferendo vindictam in præsenti, & bene dicitur in breui, quia breuis est omnis pœna presentis vitæ respectu futuræ.*

4 Beati omnes qui. *in afflictione positi non franguntur impatientia seu desperatione, sed fiducialiter expectant remunerationem vitæ futuræ.*

MORALITER.

1 *Nequando irascatur dominus.* qui superbis resistit.

2 *Et pereatis de via, &c.* declinantes ad viam iniquitatis tortuosam. Et quoniam contra tales irascitur, sequitur.

3 *Cum exarserit in breui.* i. punitio quę aliquando venit repente, & improuiso, ideo subditur.

4 *Beati omnes qui confidunt, &c.* Isti sunt humiles & recti, non de fastu mundi, sed de domino confidentes.

ADDITIO I.

In secundo Psal. *Quare fremuerunt gen.* Circa materiam huius psal. licet ad eruditionem fidelium sufficiant auctoritates apostolorum in post. allegatę. s. Heb. 1. & Act. 4. quibus manifesse asseritur hunc psal. de Christo filio Dei intelligi, tamen hoc non sufficeret ad cõuincẽdam Hebraicam infidelitatẽ, quæ auctoritates no. te. minime recipit. Et iõ ex necessitate literæ assumenda est, ratio quare hic psal. non de Dauid nec de aliquo puro hoĩe posset intelligi, vt allegationes apostolorum in prædictis locis sint validæ contra Hebræos quos cõcludere intendebãt tanquam a sensu literali acceptæ. Nec ad hoc sufficit rõ post. sumpta ex hoc aduerbio hodie, cum dicit hodie genui te. Nam licet æterna generatio conuenientius significetur, per pręsens tempus, ꝙ non transit in pręteritum, nec spectatur futurũ q̃ per alia tẽpora, adhuc possent aduersarij dicere, ꝙ ly *hodie*, non sumitur in hoc loco pro æternitate, sed pro tẽpore propinquo tempori pñti, prout frequentius & communius accipitur in tota sacra scriptura. Et quod addit post. di. quod cum generatio ipsius Dauid & eius promotio ad regnum iam transierat in præteritum, ideo de ipso Dauid non poterat verificari ly *hodie, &c.* non vr̃ valere. Nam sæpe in scripturis sacris, hodie accipitur pro tempore pręterito, vel per modum recapitulationis, vel iusiurando ꝙ non a longissimis præteritis tẽporibus illud de quo agit, transiuerat, vnde Deut. 7. a. *Hodie te elegit dominus in po. pe. cu. &c.* quod refertur ad tempus dationis legis, q̄ iam transiuerat per 40. ann. fere in præteritum, & sic de multis alijs. Vnde non obstante rõne prædicta possent aduersarij intelligere illud *hodie ge. te.* de promotione Dauid ad regnum, quod licet præterita, non tamen tam magnum transiuerat tp̃s. Et ideo est ostendendum quod hic psal. ex necessitate literæ de Christo intelligatur, & per cõsequẽs quod allegationes apostolorũ contra aduersarios de hoc psal. sint efficaces, aliter vr̃ dicendum. Ad cuius declarationẽ attendendum, q̄ Deus multipliciter dr̃ pater in sacris scripturis respectu creaturarum, similiter & generare secundum quod diuersimode repræsentationem seu similitudinem suam in creaturis producit. Quia aut per solam creationem secundum quam eius vestigium in creaturis repræsentatur, & sic intelligitur illud Iob 38. c. *Quis est pluuiæ pater, aut quis genuit stillas roris?* Aut secundum similitudinem imaginis, vt in creatura rationali Deut. 32. a. *Ipse est pater tuus.* Et inf. *Deũ qui te genuit, dereliquisti.* Aut secũdum filiationem adoptiuã per gratiã, vt Ro 8. c. *Sumus filij Dei & hæredes.* Aut secũdum hæreditatẽ gloriæ iam possessam, vt ibi. *Gloriamur in spe filiorum Dei.* Ro. 5. a. Circa ꝙ cõsiderandũ ꝙ in nullo p̃dictorum modorum in tota sacra scriptura Deus dr̃ pater alicuius scripturæ in singulari, nec aliquam creaturam puram singulariter generat, sed tantum in vniuersali respectu alicuius termini cõis speciem significantis vt in supradictis, seu alicuius multitudinis collectiue, vt Exod. 4. e. *Filius meus primogenitus Israel.* quod refertur ad totum populum. Ratio autem huius est, vt amoueatur animus legentis ab errore, ne forte quis credat Deum generare seu hẽre filium in puris creaturis per generarionem naturę secundum quam filius est de substantia patris, vnde Aug. super orationem dominicã. Noli orare dicendo, pater mi, solius Christi singularis est pater, nobis vero omnibus in communi, illum enim solum genuit, nos autem creauit, hęc Aug Patet ergo quã Apostolus efficacissime ex necessitate literę arguebat Heb. 1. b. di. *Cui. n. aliquãdo angelorũ dixit. Filius meus es tu, ego ho. ge. te.* q. d. Scrutamini scripturas in quib. nũquã inuenit Deũ alicui purę creaturę ĩ singulari dixisse. *Filius meus es &c.* q̃a nec ẽt ipsis angelis, q̃ licet filij Dei dicant in cõi, vt Iob. 1. nunquã tñ singulariter alicui eorum dixit. *Filius meus es tu.* pręsertim cum hac additione, *genui te*, quę exprimit modum filiationis etiam per generationem. Nec obstat illud q̄ legit. 2. Reg. 7. c. *Ipse erit mi. in fi. &c.* quę verba ad literam de Salomone intelligũtur, licet de Christo principalius, nam dicendo. *Erit mi. in fi.* manifeste denotatur filiationẽ illam esse adoptiuam Adoptio. n. est acceptio extraneæ persone in filium, ꝙ non conuenit filio naturali, qui est de substantia patris in quantum naturalis est, licet posset ei competere per gratiam supperadditam substantiæ. Similiter & illud Psal. *Ipse inuocabit me pater meus es tu &c.* oportet intelligi de Christo. Nũquam. n. legitur de Dauid, nec de aliquo puro homine vocasse Deũ in singulari patrẽ. Ex quib. satis patet, quod necessitas intelligendi filiationẽ Christi in hoc psal. contentam secundũ generationem ęternam, non sumitur ex illo abuerbio hodie, quod secundũ propriam significationem posset temporaliter intelligi, sed sumitur ex significatione verborum, quib. antecedenter & cõsequenter adiungitur, scilicet, ex hoc q̄ prædixit. *Filius es tu.* in singulari, & ex hoc q̄ subiungit, *genui te.* Intelligentia enim dictorũ secundũ Hilarium, ex causis est sumẽda dicendi. Et ideo Apostolus Heb. 1. b. totum versum sumit ad propositum suum ostendendum. d. *Cui enim aliquando an. &c.* Similiter & magister in primo, di. 2. volens æternam generationem filij per auctoritatem huius psal. demonstrare sequendo Apostoli vestigia, non tm̃ allegauit ly *hodie genui te.* sed totum versum, q̄ dẽt intelligi modo pręditcto. Circa materiam huius psal. notandũ q̄ decem mysteria Christi in eo per ordinem exprimuntur. Primũ est q̄ regnũ Christi nullo suffragio humano sed potius regibus & principibus gentibus & populis toto suo posse aduersantibus conualuit, vnde dicit. *Quare fre. gen. &c.* vsque ibi *aduersus dominum & aduer. Christum eius.* prout declaratur in post. Secundũ est, quod huiusmodi aduersarij Dei & Christi eius duo principaliter intendebant seu intendunt, dirumpere vincula in quibus fides catholica præcipue fundatur scilicet, vnitatem essentialem patris & filij, & vnionem personalem duarum naturarum in Christo. Ita enim, nedum a Pharisęis & infidelibus negantur, qui doctrinam Christi minime recipiebant, sed etiam ab hæreticis euangelium recipientibus peruertuntur, vt patet de Arrio & similibus in quorum persona Psal. dicebat. *Dirũpamus vin. eorũ.* scilicet domini & Christi eius. Nexus enim atque vnio spiritualis

Decem mysteria Christi.

lis ab apostolo vinculum dicitur, ad Eph.4.a. *Soliciti seruare vni.*
A *spiritus in vin.pa.* Item huiusmodi aduersarij intendebant obediē
tiā Dei & Christi eius à se & toto vniuerso subtrahere, quæ fuit
communis intentio persequentium Christi & suorum, vnde & in
persona eorum psal.ait. *Et proiiciamus a no.iu.ipsorum.* Iugum n.
lex euangelica posset dici à iungo gis.est.n. lex amoris quę adin-
uicem fideles iungit, vnde Matt. 11.d. *Tollite iugum meum super
vos.* vnde & huiusmodi aduersarij sicut vinculum vnitatis essen-
tialis in diuinis personis & vnionis personalis in naturis Christi
dirumpere per subuersionem fidei conabantur, sic etiam vnitatē
ecclesiasticam à se proijcere nitebantur, in quibus omnes perse-
cutiones quæ aduersus dominum & aduersus Christum eius in-
surgunt, virtualiter includi possunt, vt patet intuenti. Sed quia
hæc intentio inanis est & vacua, ideo subditur. *Qui habitat in cæ-
lis, &c.* vt in post.declaratur. Tertium est quod regnum Christi
constitutum est à solo Deo, cuius ordinationi nemo potest resi-
stere, vnde dixit in persona Dei iuxta Hebraicam veritatem. *Ego
autem cōstitui regem meum super Sion montem sanctum meum.* Quar-
tum est, quod Christus rex annunciaturus erat præceptum do-
mini, cum dixit iuxta Hebraicam, veritatem. *Narrabo Dei præ-
ceptum*, prout in post.declaratur. Quintum est quod Christus rex
est filius Dei patris secundum generationem æternam, & hoc cū
dixit. *Dominus dicit ad me &c.* prout sup.expositum est. Sextum
est, quod regnū Christi comprehensurum est etiam temporalia,
vnde dicit. *Postu.a me, & da.ti.gen.h.e. tuam.* prout in pos.decla-
ratur. Septimum est quod regnum Christi potius consistit in spi-
ritualibus, & hoc cum dicit, *Et nunc reges intel. &c.* q.d. intus legi-
te regnum Christi, non superficietenus meditando, nam in inte-
rioribus seu spiritualibus maxime consistit. Octauum quod hu-
ius regni.s.Dei, & Christi recognitio in cultu interiori consistit
potius, quam in exteriori, iuxta illud Luc.20.d. *Quæ sunt Cæsaris,
date Cæsari, &c.* vnde dicit. *Seruite Deo cum ti. & exul.ei cū tre.* Cul-
tus.n.latriæ per quem Deus principaliter à nobis colitur in fide
B & spe, & charitate secundum Aug. consistit, quib.timor sanctus
filialis & exultatio deuotionis cū cōtritionis tremore semper asso
ciantur. Nonum ad participationem regni Christi obtinendū ne-
cessaria est incorporatio mystica cum ipso Christo, quod notatur
cum dicit. *Apprehendite disciplinam.* vbi in Hebraica veritate aper
te legitur. *Osculamini filium.*.i.incorporamini filio per osculum.n.
vt dicit glo.super illud Can.1.a. *Osculetur me, &c.* diuersa corpo-
ra coniunguntur, quod designat vnionem corporis Chri mystici
iuxta illud Apost 1 Cor.12.h. *Oēs vnum corpus sumus.* Et sic sim-
pliciter & proprie filium s. Christū sui fideles osculantur per oscu
lum, n.homagij de quo loquitur post. non dicitur quis simplici-
ter alium osculari, sed secundum quid.s.osculari pedē eius vel ma
num. Decimum ꝙ pęna eorum qui filium s.Christum per incor-
porationem non osculātur est duplex. Prima in hac vita per carē-
tiam gratiæ, quæ est pęna contracta, & hoc cum dicit. *Pereatis de
via iusta.* Tales enim a filio separati pereunt à Christo, qui est ve-
ra via in præsenti: Secunda vero eorum pęna est inflicta s. in fu-
turo, & spiritualiter cum in finali iudicio traduntur in ignē ęter-
num, vt ibi. *Ite maledicti, &c.* Matth.25. quod notabiliter innuit
cum dicit. Cum exarserit in breui ira eius.i.filij cui noluerunt vni
ri, qui veniens ad iudicium in forma serui gloriosa, terribilis im-
pijs apparebit, secundum Augu.super Io. Et proprie dicit in bre-
ui. Nam iudicium finale & si maximum sit & innumerabiliū sup
positorum & causarum definitiuum, breuissimum tamen est in
determinatione & executione sententiæ, iuxta illud Apostoli. In
momento & in ictu oculi &c 1.ad Cor.15.g.

REPLICA.

In psalm.2. post. arguit contra Iudæos ex circumstantijs lite-
ræ generationem hic expressam de Dauid vel creatura alia non
posse intelligi. Burg autem illam rationem paruipendens quasi
Iudæis non concludat promittit aliam rationem, quæ vt ipse di-
cit, ex necessitate literæ debeat concludere Iudæis. Hic primo
C videndum est, quomodo Burg irrationabiliter mouetur contra
rationem postil. Secundo ad ostendendum est, quod ratio Burg.
quam promittit etiam nec puro philosopho, minus pertinaci Iu-
dæo concludit. Quoad primum Burg. dicit rationem postil. non
valere, quando ex dicto huius psalm. *Ego hodie genui te*, probat
æternitatem generationis, quæ Dauid conuenire non potest. Et
putat quod postil. arguat æternitatem ex solo aduerbio hodie
& noluit aduertere quod arguit æternitatem ex coniunctione
verbi præteriti temporis scilicet, genui, & hodie, quod est tempo-
ris præsentis, quæ coniunctio nulli creaturæ cōuenire potest, pro-
ut ostensum est circa.3.ca. Exod.1. in correctorio illius dicti. *Ero
qui ero.* vbi dictum est quod omne coexistens omnibus differen-
tijs temporum & simul eas complectēs est necessario æternum,
sed Deus solus coexistit omni differentiæ temporum, & est simul
complectens omnem huiusmodi temporum differentiam, igitur
solus Deus est æternus, puto infidelem non posse negare maio-
rem. Minor autem probatur circa.3.c.Exod. allegatum per litte-
ram sacræ scripturæ & sanctos doctores, ibi vide. Ita non uult D
post. hic arguere ex solo aduerbio hodie, sed ex aduerbio tempo-
ris præsentis, & uerbo adiuncto præteriti temporis. Cum igitur
illa tempora in nulla creatura concurrant, & nulla creatura si-
mul illis differentijs temporum coexistat quod solus Deus est ta-
lis, de quo vtrumque simul verificari poterit, igitur illa genera-
tio in hoc psalm. descripta per *hodie genui te*, nulli creaturæ con-
uenire potest, per consequens nec ipsi Dauid, quæ est conclusio
quam intendit post. Est igitur ratio sua sufficiens contra Iudæos,
& ita de solo Deo potest exponi illud Deut. per Burg. allegatū.
Dominus te elegit, vt vere pp coexistentiam ęternitatis respectu
omnium temporum Deus poterit dicere vere proprie & simul,
hodie elegi te, non creatura quæcunque, sed vere & proprie &
simul, oportet dicere creaturam, hodie eligo te. Irrationabiliter
igitur Burg. motus est contra bonam rationem post. Quoad secū-
dum videndum est quantum concludit ratio Bur. quam multum
magnificat, ponens vim rationis suæ in eo quod dicitur. *Filius
meus es tu.* ꝙ vt dicit, nulli creaturæ respectu Dei conuenire pōt,
igitur nec ipsi Dauid, quod sic declarat. Nam si reperiatur in scri-
pturis ꝙ Deus dicatur pater creaturę vel generare creaturam, vel
creatura filius Dei hoc solum intelligendum est in quodam ge-
nerali, non in singulari, probatur hoc per dictum Aug. dicentis, ꝙ
nemo debet dicere Deo, pater mi, quia hoc dicere solum Christi
est, sed homines debent dicere in communi, *pater noster, &c.* Sed
quamuis hoc dictum sit satis catholicum, tamen nō conuenit per-
tinacem Iudæum. Tum quia nō fundatur in literæ huius necessi-
tate, prout Burg. promisit concludere ex necessitate lr̄æ. Tum
quia vis suæ rōnis est Be. Aug. cuius dictum non grandi pēdit Iu-
dæus. Tū quia ex necessitate huius literæ non habetur ꝙ scriptu-
ræ sonantes deum patrem creaturæ: & creaturam filium dei solū
dēant intelligi in vniuersali non in singulari, & ꝙ Deus gn̄auit
creaturam solum in vniuersali respectu alicuius termini cōmunis
speciem significantis, seu respectu alicuius multitudinis collecti-
ue. Illud inquā dictū non conuincit purum philosophum, multo
minus pertinacem Iudæum, cum non sit dictum artificiose. Nam
secundum principia theologi, & philosophi, potest persuaderi op
positum. Omnium.n.vna vox est, ꝙ actus sunt suppositorum, ita
& passiones: cum igitur generare, & generari sint actus & passio
erunt suppositorū, supposita aūt sunt singularia, & indiuidua, igi
tur generans oē generat indiuiduū. Sed Deus generat creaturas
secundum scripturas Iob.38. Deut.32. Ro.8. & multis alijs locis,
igitur generat eam secundum rōnem indiuidualem, & non secū-
dum speciem, quia species sunt æternæ, ingenerabiles, & incor-
ruptibiles Hæc est schola peripateticorum. Item omne generans
multitudinem filiorum generat, quodlibet singulare illius multi-
tudinis: sed Deus est pater totius multitudinis filiorum Israel, &
genuit eam totam, vt patet Deuter. 32. igitur genuit quodlibet
suppositum eiusdem multitudinis: talis generatio non termina-
tur ad aliquod in communi, quemadmodum somniat Burg. sed
potius ad per se singulare & primo. Nec videtur de virtute ser-
monis quilibet homo a Deo generatus non posit dicere Deo,
Pater mi, sicut creatus potest vere dicere, creator mi, nisi quia ge
nerare Dei respectu creaturæ accipitur transumptiue pro face-
re, qualiter frequenter in sacra scriptura terminorum fit transsū-
ptio, sicut igitur quilibet à Deo factus potest dicere proprie Deū
suum factorem, sicut redemptorem, ita improprie & transumpti
ue potest dicere Deum suum patrem. Nec hoc est contra Beatus
Augu. cum secundum ipsum transsumptiue propositiones non
sunt vere essentialiter, sed nūcupatiue, ita & grammaticus Eber-
hardus cum de masculinis posuisset multas acceptiones illius no-
minis pater, dicens. Est pater hic cura, pater est alius genitura,
cōcludit finaliter. Ac summum regem vocat ipsa creatio patrem,
quasi uelit dicere. Deus non est pater creaturæ propriæ, sed dici-
tur pater quemadmodum de Christo dicitur, ouis, leo petra, &c.
secundum Aug. super Ioan. magis sunt uera secundum similitu-
dinem quam secundum proprietatem. Et ista multiplici acceptio
ne patris stante, nemo ēt modici intellectus errare poterit qui
intelligat quod Deus est pater Christi ratione generationis, &
hoc proprie: sed est pater creaturę ratione factionis transumpti
ue. Hoc igitur quod Apostolus Heb.1. de hoc psal. allegauit, cui
aliquando angelorum dixit Deus. *Filius meus es tu, ego hodie ge
nui te*, vt patet ex dictis, non conclusisset Iudæis secundum mot
uum vocale Bur. sed concludit secūdum motiuū reale post. Ne
Magr̄ Sent. hāc auctoritatem allegat in sensu vocali quem pra
tendit Burg. sed in sensu reali postil. Et hunc sensum iuuat li
tera quæ sequitur in Apostolo. *Ego ero illi in patrem, &c.* vt si
gnificet in diuina generatione coexistere, non solum præsei
vt *hodie*, & præteritum vt genui, sed & futurum, quia *ero i
in patrem.* Hic autem concursus omnium differentiarum te
poris non est possibilis in generatione Dauid, igitur de Dau
non potest iste psalm. exponi, quod est propositum Aposto
& postil.

GLOSSA ORDINARIA.

A a *Psalmus*. de passione & resurrectione Christi. Filius Iudas a quo fugit, cũ illo discedẽte cum ceteris in montem secessit. Vel potius cũ mentẽ eius sapiẽtia Dei deseruit, vt totus esset diaboli, quę desertio fuga pp celeritatẽ dicitur. Vnde. *Quod facis, fac citiꝰ.* cui Christus pacem exhibuit, vt & Dauid filio iniquo, vnde pax patris dicitur. Iudas vero vt Absalõ suspensus interijt. Proponit duas partes oppositas. Vox Christi quasi admirãtis, cum ad saluãdum venit. *Domine quid.*

PSALMVS III.

b **D**omine quid. Cas. Primus psalmus de his qui breuiter de passione
B & resurrectione facit cõtra eos & maxime paganos, qui gloriam maiestatis non putant ad humilia posse descendere.

✻ Orig. Psalmus Dauidi dictus esse videtur, cũ fugeret a facie Absalonis filij sui. Cæterum vniuersa q̃ in psalmo cõtinẽtur ad historiã nõ possunt referri, vt illud, *Ego dormiui & somnum cepi & exurrexi*, proinde Dauid erit Christus, vt psal. 88. *Inueni Dauid seruum meum*. Es. 16. *sedebit in umbra Dauid iudicans.* Et apud Ezechielẽ in visione, quę ad pastores facta est. Absalom est Iudas, & vt vult Melito Asiaticus, est figura diaboli.

✻ Hier. primis secunda præposuit, vt tẽtationum ordinem doceat, si quidẽ ante propter peccata corripimur, & postea propter virtutem probamur: at ordo in Dauid est immutatus, sub Saul persecutione innocens fuit, sub Absalom crimi nis reus manifestissime tenetur.

✻ Cassiod. Tenere locum tertium hunc psalmum oportebat, qui & S. Trinitatis potentiam & triduanæ resurrectionis mysteria continebat.

✻ Chim. de Antichristo, quem vocant Gog & Magog, exposuit.

✻ Theod. Insurgere est subditi in dominum.

✻ Aug. tot in Dominum insurrexerunt. vt etiam ex eorum numero fuerit discipulus.

✻ Chrys. contra Dauid enim, qui erant cum Absalon, obloquebantur.

✻ Cas.

a Psalmus Dauid cum fugeret a facie Absalõ filij sui. 2. Re. 15.

Psalmus III.

a Vt & de numero discipulorum Iudas.

DOmine † quid mul^a^tiplicati sunt qui tribulãt 1
me, multi insurgunt aduersũ † me. Multi di- 2
cũt animæ meæ, non est salus ipsi in Deo 3
eius. Tu autẽ domine suscẽptor meus es, gloriã mea, & exal- 4 5
tãs caput meũ. Võce mea ad dñm clãmaui, & exaudiuit me de 6 7 8

a Ecce. ¶ Vt me deprimant. b Cas. Nota iterari multi pro magni numero. a In rei euidentia. ¶ Verbo: b Insidiantes. ¶ Nisi resurrectionem desperarent nec Iudas traderet, nec illi occiderent. c Quem sibi Deum facit. a Ad similitudinem iudicis vel oratoris vel medici ¶ Hominis susceptione verbum causa. ¶ Procedit augendo. b Quia & Deus cum illo qui suscepit. ¶ In resurrectione. c In cælo. a Idest mentem quæ tanta passione non deponitur. b Cordis quæ Deo sonat. c Clamor propter vum intentionis, vt de Moyse. exauditus est clamor tuus.

✻ Casiod. estque fere simile initium secundi.

✻ Tertul. Omnes pene psalmi Christi personam sustinẽt filiũ ad patrem. 1. Christũ ad Deum verba facientem represẽtãt, vt hic Domine quid multiplicati sunt, qui cõprimũt me.

c *Multi dicunt.* Aug. Vel hoc dicit vnusquisque qui a vitijs, & cupiditatibus impugnatur.

✻ Casiod. Hoc ad illas voces pertinet. Alios saluos fecit, seipsum non potest saluũ facere.

d *Dicunt non.* Coacervatione vitiorum subrepit desperatio sanitatis, quasi vitijs insultantibus animæ. Vel etiam diabolis & angelis eius per suggestiones.

e *Susceptor.* In Christo. Caput. Christum, vel mentem quæ seruit legi Dei. *Percuss.*

E omnes. Recte in prædestinatione dicitur de diabolo & angelis eius Superpo. Hoc est vnumquemque nostrum.

Aug. vel hoc loquitur ecclesia & caput eius, inter procellas persecutionum per totum orbẽ constituta. Multi dicunt, Christianum nomen, extinguere cupientes. *Non est salus.* Aliter non sperarent delere ecclesiam late pullulantem. suscẽptor, quia i Christo suscepta & cum eo exaltata. Caput. Ipsũ qui primus ascendit in cęlum.

✻ Aug. Quia hominis susceptio est *verbum Caro factum*. quem sic suscepit Dei verbum, vt simul cum eo Deus fieret.

✻ Cassiod. hoc in Pelagianos ex D. Aug. in Enchiridijs. Nã nemo sine diuinę gratię largitate ad bene agẽdum sufficit. Hebraice. clypeus. Caldeus. honos meus. Rab. Dauid, gloriã in contrarium pro ignominia dictam putat.

f *De mon.* id est, Christo auditur oratio ecclesiæ: vel de iustitia.

✻ Orig. cur duo hęc hemistichia non præcesserunt? quia hęc, quę hic effertur, nõ est precatio, sed significatio preces voto stetisse, precatio enim silentio facta est.

✻ Theod. Deus enim vniuersorum in tentorio habitare putabatur, si quidem inde etiam responsa sacerdotibus dabat.

✻ Esych. de monte. i. de cælo, de altari, de corde puro orantis accipiendum est.

✻ Hier. de Christo & ecclesia intelligendus mons.

✻ Aug.

D contra præxeam.

† vel de anima mea sic e... tant.

F

NICOLAVS DE LYRA. PSALM. III.

DOmine quid. *Iste est primus psal. inter habentes titulos, vt patet in Hebraico et in translatione Hier. iuxta Hebraicum. Et est titulus eius talis.* Psalm. Dauid cum fu. *In quo titulo apparet autor psal. s. Dauid et materia eius, quia in illa fuga Dauid corã domino se humiliauit flens operto capite & nudis pedibus incedens, vt hẽtur. 2. Reg. 15. f. & iniurias sibi illatas a Semei verbis, et factis patiẽter sustinens, vt hẽtur ibid. 15. & orauit dominum vt respiceret afflictionẽ suã, et intellexit a domino se exauditum. Et de istis fecit hunc psal. & plures alios, vt patebit inf. Igitur diuiditur psal. iste in tres partes, quia primo describitur multitudo persequentium, secundo Dei assistentis ad iutorium vel præsidium, ibi:* Tu autem domine. *Tertio aduersariorum exterminium. ibi:* Quoniam tu percussisti. *Circa primũ dicit.*

1 Domine quid mul. *quia sicut dicitur 2. Reg. 15. c.* Facta est con iuratio valida. *s. contra Dauid, populus que concurrens augebatur cũ Absalon. Et subditur ibidem.* Venit ergo nuntius ad Dauid dicẽs Toto corde vniuersus populus Israel sequitur Absalon.

2 Multi dicunt. *idest de anima mea.*

3 Non est. *Ad cuius intellectũ sciendum, quod Bethsabee vxor Vriç fuit neptis Achitophel, & propter hoc fuit principalis cõsiliarius Absalon in rebellione contra Dauid patrẽ suum, & ad inducendum populum ad ipsius Dauid persecutionem, dicebat quod Dauid erat ipsi Deo odiosus propter adulteriũ cum Bethsabee, & homicidiũ viri sui Vriç. ideo populus Israel cæpit vulgariter dicere de Dauid: Et qui furatus est ouem & inter fecit pastorem, poterit esse saluatio? q. d. non. Ouem autem vocabant Bethsabee, quia sic vocatur in parabola Nathan prophet. 2. Re. 12. c. Pastorem autem vocabant Vriam, qui ipsam nutrierat, vt in eadem parabola dicitur: & secundũ hoc dicebat Dauid:* Multi di. &c. nõ est sa. *Sed quia Dauid per reuelationẽ intellexit Deum respexisse humiliationem suam, & audisse eius orationẽ, ideo subdit.*

4 Tu autem. *vbi incipit secunda pars in qua describitur assistentia diuini adiutorii, cum dicitur:* Tu autem. *protegens me in persecutione Absalom.*

5 Gloria mea. *quia vidit se rediturum ad gloriam regni sui & exaltationem, vnde erat fugitiuus. ideo subditur,*

6 Voce mea. *scilicet cordis & oris,*

7 Ad dominum clamaui. *in persecutione Absalom.*

8 Et exaudiuit, &c. *idest, de monte Sion in quo erat tabernaculum ad quod arca domini fuerat reportata de præcepto Dauid per Sadoch & Abiathar sacerdotes, vt habetur. 2. Re. 15. & ibi fiebant sacrificia & orationes pro ipso Dauid. Vel aliter.* De mon. sancto suo. *i. de cælorum habitaculo. ad hoc enim habebant orationes, & sacrificia in monte Sion, vt audirentur in cælo, sicut habetur. 3. Reg. in oratione Salomonis.* Tu exaudies in cæ. &c. 2. Reg. 15

Ego

MORALITER.

1 *Domine quid.* Licet iste psal. exponi posset mystice de persecutione ecclesiæ ab aliquo tyranno apostata a fide, tamen ad præsens exponatur de Christo, cuius figura fuit Dauid persecutionem Absalon sustinendo, sic ergo in persona Christi hominis dicatur ad patrem:

1 *Domine, quid.* nam sacerdotes scribæ & Pharisæi contra eum insurrexerunt, & ad hoc turbam populi persuaserunt. Matt. Matt. 27.

2 *Multi dicunt.* sacerdotes enim & scribæ, Mat. 27. e. dixerunt ironice de eo, confidit in Deo, liberet eum nunc si vul. q. d. nõ vult, & ideo non est illi salus in Deo eius.

4 *Tu autem.* Ideo moriens dixit, Luc. 23. f. *Pater in manus t. com. spi. me.*

6 *Voce mea.* Hebr. 5. b. *Qui in diebus carnis suæ preces supplicationesque ad eum qui possit illum saluum facere a morte, cum clamore valido, & lachrymis offerens, exauditus est pro sua reuerentia.*

* August.de monte i.de iustitia sua.legimus.n. Iustitia tua.
A * Euthym.de syon vbi arca erat,& presentia Dei.
Psam.35. * Cardeus.de monte domus sanctuarij sui.
Eph.5.d. a Dormi. ſm illud *Exurge a mortuis,& illuminabit tibi Christus.*
* Orig.David seipsum increpās hęc dixit,quasi regno nō inuigilauerit, neque ipsi licendo diligentem curationem abhibuerit, huicq; occasionē illius impressionis faciende Absalō captauerit. Sed nihil mirū saluatorē hæc dicere, quando multo maiora pro animarū salute gessit, quo tēporis a corpore absuit, quæ in epist. Catholica apud S.Petrū recensen B tur, quando ijs, qui erāt in carcere,spiritibus profectus prædicauit,qui increduli aliquando fuerant.

✠ Sela.

a Idest de monte in quo habitat,vel de sua iustitia. b In quo. c Quia sponte mortem suscepi,dormiui idest passioni me pmisi,& sōnus.i.mors subsecula est,vt a dormitione transitur ad somnum. ¶ Quia eram sanctus mons.Vnde.Et erit in nouissimis dic.m.&c.Mich.4.a. ¶ Inu... d In corde terræ.

a monte sancto suo.*Ego dormiui & soporatus sū & exurrexi, 1
a In regno, vnde misso spiritu confirmat prædicatores. b Et ideo. 2
c Quanta multitudo crucifixum circumstetit.
b qa dn̄s suscepit me. Non timebo milia populi circūdātis me, 3
a Aug.mos est scripturæ:vt personæ Dei tribuat quod in nobis facit. ¶ Id est vt exurgamus obedien 4
do tuæ voluntati,nunc enim Deus nobis surgit,cum nos ei surgimus. ¶ Quia dominus 5
exurget,quod affirmando debet ponere deprecando ponit.
c exurge domine saluū me fac Deus meus. Quoniā tu pcussisti 6
d a Etiam hæreticos. 7
omnes † aduersantes mihi sine causa, dentes peccatorū contri- 8
a O homines hoc vobis credendum,inde pro eis oratio ad Deum. b O domine:
c Qui de te sperat salutem. sit benedictus.
c uisti. Domini est salus,et super populū tuum benedictio tua. 9

† inimicos meos in maxillam.

* Theod.sex & somnus sunt calamitates in scriptura.
* Euseb.Caes,futura tanq̄ præterita vaticinatur. Dormitio aūt mors est,in qua Christus filius hominis ad inferos vsq; descēdit,& eorū,qui illic morabant saluator declaratus est.
* Aug.*Ego*,dixit.ad significandum q̄ sua voluntate mortē sustinuit, est aūt somnus mortui dormitio trāsitio ad somnum. De sepulchro, quando voluit,tanquam de lecto surrexit,sed vt nos ædificet,amat dare gloriam patri.
✠ Rabb.Salom.Collegi nec cū si nō te mihi auxiliaturam.
b *Milia*.quę nomen Christi conantur extinguere.
✠ Hier.hoc dicit Dauid de Absalō & exercitu eius, & Christus de Iudęis fremētib. & dicētib. Tolle,tolle, crucifige cū.
* Euthym. Tuo fretus auxilio non timebo.
✠ Chald.non timebo a lite,vel controuersia. Rebaba enim significat & myriades,& controuersiam.
c *Exurge*.O caput Christe in cuius resurrectione salus est.
d *Quom*. Iā regnāte ecclesia, inimici cōfusione pcussi sunt.
Dentes dicuntur mul.ip. icie:. e *Dentes pecca*.verba s.maledica, vel principes in interitum fiunt. Ergo credite homines qđ domini salus, & ò domine bñdictio tua sit super populum tuum. Voce mea. Hæc mihi merito,quia voce mea. Qui bonus est,& bona petit,voce sua clamat,aliena uoce.i.uitæ suæ non concordante. *Ego dor* Finis rei,unde proponit non timendum. Ego, cum pondere, quasi seruiunt illi,sed non dormirem nisi vellem. Vel,dor-
C miui consentiendo,soporatus male operando,exurrexi,peccata deserendo.
* Orig.

D * Orig.in Hebraico,maxilla,pro quo, vilitate sermonis offē si Lxx.verterunt sine causa.
* Theod.*Dentes contriuisti*. i.omni eos robore denudasse a feris translatum.
* Hieron.antea enim maxillam dixerat. Dentes autem sūt Iudei & heretici.
Idem mus
✠ Aug. non ita distinguendum est vt quidam volunt quasi vna sententia sit. *Exurge Domine saluum me fac Deus meus, quoniā tu percussisti &c.* Non enim saluū fecit, quia percussit inimicos eius,sed potius ipso salus facto, illos percussit: contra vero dētes peccatorum,sunt dētes ecclesiæ eorū, qui
E vt coguntur, viuunt Rabbi Salomon Kimchi,percussio in maxilla posita est pro ignominiosa,quasi iuxta puerorum morem in maxilla sint percussi. Rabbi Solomon. Dentes,robur interpretatur.
Quoniam. Aug.non retropendet,non propterea saluum facit quia percussit,sed inde contriti sunt dentes,quia percussit, idest maledica uerba in irritum dicta sunt. vel, dentes, sunt qui quosdam de numero sanctorum prçcidunt, & malis incorporant.
* Athan.*Serua me Domine*. Itaque uniuerso populo usui eueni re precor.
* Euseb.hebraice est Iesus. psalmi conclusio duplicem doctrinam continet. Et potentiam Domini esse salutarem, & populo,qui seruādus est,benedictionem eum prestaturum. Quæ prophetico spiritu sunt prædicta Nam pendens ex arbore Absalon est casus.
* Theod. Vt de Saulo,& Amalechitis cęterisque victoriam dedisti,ita me nunc salute dignare.
F ✠ Theod.hic,& populi,& filii parricidæ curam gerit, cui pacem precatur et benedictionem. Auen Esdra, omni sugenti etiam aduersanti orat salutem.
✠ D.Aug.salus domini æterna ,& quæ hominib.ac iumentis est communis.
✠ Euthym.Hoc ad gratiarum actionem pertinet , nam qui visuri sunt quale auxilium a Deo B.Dauid accepit, omnes daturi sunt Deo gloriam.
* Ruper.trib.his psalmis prioribus per ordinem Incarnati. Passionis & resurrectionis,ac ascēsionis fidē testificatus est, In

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ego dormiui. *sopor autem in sacra scriptura accipitur pro magna tristitia, vnde Gen.65.g.dicitur de Iacob qui fuerat nimis tristis, & continue de Ioseph quem credebat mortuum, nuntiauerunt ei dicētes.* Ioseph filius tuus uiuit,& dominatur in tota terra Aegypti.*quo audito Iacob quasi de graui somno euigilaus &c. & sic loquitur Dauid.* Ego dormiui & soporatus. *quasi absorptus præ tristitia de afflictione sua & populi occasione sui,& malitia Absalon filij sui.*
2 Et exurrexi. *a tali tristitia.*
3 Quia dominus. *in sua protectione,ideo subditur.*
4 Non timebo *existentis cum Absalon.*
5 Circundantes me. *intentio.n.erat Absalon & populi qui cum eo erat,sic obsidere Dauid in aliqua ciuitate,quod non posset aliqualiter euadere,vnde 2 Reg.17 cum dixisset Chusi de Dauid, quod si vr*bem aliquam fuerit ingressus , circundabit omnis populus Israel ciuitati illi funes,& trahemus eam in torrentem,ut nō reperiatur nec calculus quidem ex ea.*subditur*,dixitque Absalon & omnes uiri Israel, melius est consilium Chusi.&c.
6 Exurge domine. *victoria.n.quam habuit de Absalon fuit magis virtute diuina quam humana.*
7 Quoniam tu. *Hæc est tertia pars in qua describitur aduersariorū exterminium cum dicitur.* Quoniam tu percussisti. *Absalon enim & populus qui erat cum eo persecuti fuerunt Dauid sine causa iusta ex parte sua,sed moti fuerunt propria malitia.*
8 Dentes. *scilicet Achitophel & aliorum qui detractionibus suis mordebant Dauid,dicentes.*Et qui rapuit ouem & interfecit pastorem,etiam saluatio?*q.d.non,sicut supra allegatum est.dentes autem istorum fuerunt contriti , quia Achitophel se suspendit,vt habetur.2.Reg.28.*
9 Domini est salus. *hoc dicitur contra illud quod dicebat populus, Ei qui rapuit &c.quia sibi dictum fuerat a domino per Nathan prophetam de peccato illo,dominus transtulit peccatum tuum.2.Reg.12. vel quia magis virtute diuina quam humana fuerat Dauid saluatus a persecutione Absalon,& populus qui erat cum Dauid, & ideo subditur.*Et super populum. *vel hoc dixit Dauid in fine huius psal. imprecando populo suo multiplicationem bonorum spiritualium, & temporalium, quæ frequenter in sacra scriptura per benedictionem designatur.*
Mystice.per Absalon patris persecutorem intelligitur quilibet tyrannus apostatans a fide,persequens Christum patrem suum in membris suis,qualis fuit Iulianus apostata,sed quamtumcunque talis potestate & multitudiae sibi adhærente fulciatur, tamen finaliter deiicitur, & frequenter in præsenti , sicut Iulianus apostata fuit occisus a S.Mercurio ad hoc per gloriosam virginem misso,& semper in futuro nisi pœniteat ante mortem, & ad hanc sententiam potest faciliter huius psalm.litera applicari.

MORALITER.

1 *Et dormiui & soporatus.* per mortem in carne humana.
4 *Non timebo milia.* Tunc enim dixit. Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.
7 *Quoniam tu percussisti omnes aduersantes.* Principes enim Iudeorum & populum percusit Deus in uindictā mortis Christi per exercitum Romanum. Sed quoniam imminente illa destructione Christiani,qui erant in Iudęa, monitu angeli transierunt in regnum Agrippę qui confœderatus erat Romanis,& ibi fuerunt saluati,ut in histo.ecclesiastica dicitur, ideo bene subditur. *Domini est salus &c.*

ADDITIO.

A In Psal. 3. *Domine quid multiplicati, &c.* Psalmus iste duplici sensu literali debet exponi, iuxta regulam beati Isid. in primo de summo bon. prout exponitur a magistro huius postillæ in prologo 2. super Gene. in secunda gl. videlicet. Primus enim sensus accipiendus est ex ipso tit. & sic tractat de his quæ contigerunt ipsi Dauid cum fugeret ab Absalō filio suo, reddens gratias Deo de sua liberatione. Ad quod satis reducitur litera saltē pro maiori parte, prout in postilla declaratur. Sed quia in eodem psal. continētur aliqua quæ nullo modo rectè applicantur ipsi Dauid in illa fuga existenti, sed potius Chrō, cui omnia in hoc psal. contenta proprie & iuxta primariā significationem literæ applicantur: idcirco alius sensus literalis huius psal. resultat perfectior primo sensu, & ad literā propinquior. Continentur enim in hoc psal. *Ego dormiui & soporatus sum, &c.* quod de Dauid in illo statu minimè potest intelligi. Nam sopor & somnus apud grammaticos distinguuntur secundum superius & inferius. In quocunque. n. est sopor in eodem est somnus, sed non econtra. Nā sopor addit ad dormitionem, somni suauitatem & quietudinē: quod Dauid in la fuga non legitur habuisse, sed potius oppositum. Legitur enim. 2. Reg. 17. d. *Nunc ergo mittite citò & annuntiate Dauid dicentes: ne moremini ista nocte in campestribus deserti, sed absque ditione transgredimini, ne forte absorbeatur rex, & omnis populus qui cum eo est.* & infrà: *Surrexit ergo Dauid & omnis populus qui cum eo erat, & transierunt Iordanem donec dilucesceret.* Nullo ergo modo sustineri posset, quod in illa fuga quieuisset & soporatus esset. Quod autem dicit magister post. q. sopor in scriptura accipitur pro magna tristitia, potius habetur oppositum. Nā
B per illud Iob. 33. quando irruit sopor super homines, &c. scilicet cum cessant ab exteriori actione, inde fit quies mentis. Non ergo quies mentis compatitur secum magnam tristitiā, nec etiam facit ad propositum quod allegat postil. de illo verbo Gene. 45. g. *de Iacob quasi de graui somno euigilans, &c.* Non enim dicit de sopore, sed de somno, sed inter soporē & somnum est differentia, vt dictum est. Nec valet dicere quod in alia translatione legitur: & somnum cepi. Nam Hebraica veritas testatur pro nostra translatione: verba enim omnino similia ponuntur. & in hoc psal. vbi dicit, *soporatus sum*, & in sequenti vbi dicit *& requiescam*. vnde oportet dicere q. dormitio in hoc psal. contenta fuit in tranquillitate & quiete, q. non potest ipsi Dauid applicari in statu illius fugæ, vt ostensum est. Secundus ergo sensus huius psal. literalis & proprius est, vt intelligatur de Christo in passione, morte, sepultura, resurrectione, & persequentium punitione, & iustorū remuneratione. dicit enim: *Domine quid multiplicati sunt, &c.* Ideo enim multiplicati sunt persequentes Christum, vt et eorum numero adiunctus sit infelix discipulus. Consequenter dicit. *Multi dicunt animæ meæ, &c.* Nam multi persequentium dicebant: *Si filius Dei est, descendat nunc de cruce, & credimus ei,* Matth. 27. e. Consequenter: *Tu autem domine susceptor meus humanitatis es.* Natura enim diuina humanam suscepit. D
Et gloria mea. Principalis. n. gloria Christi secundum quod homo est tota trinitas. *Et exaltans caput meum.* idest mentem meam, quæ tanta persecutione non deprimitur. Sequitur: *Voce mea ad dominum clamaui*, clamans enim Christus in cruce voce magna emisit spiritum, Luc. 23. f. Sequitur: *Et exaudiuit me de monte sancto suo.* nam Apostolus commemorans clamorem validum Christi dicit: *Exauditus est pro sua reuerentia*, ad Hebr. 5. b. Quæ exauditio intelligitur quò ad resurrectionem & efficaciam passionis. Sequitur: *Ego dormiui*, in cruce p. mortem, sæpe enim in scripturis accipitur dormire pro mori, vt ibi: *Dormiuit Dauid cum patribus suis.* 3 Reg. 2. b. Et de Stephano, *obdormiuit in domino.* Act. 7. g. & sic de multis alijs. *Et soporatus sum*, in sepultura, in qua primo requieuit a persecutionibus & opprobrijs. Sicut enim in morte Christi quæ fuit abiectissima & ignominiosa consideratur magnitudo patientiæ ipsius & constantiæ, sic eius sepultura fuit honoratissima, & ore prophetico taliter pronuntiata. vnde Esa. 11. c. *Erit sepulchrum eius gloriosum.* ad denotandum virtutem magnam morientis, qui contra intentionem occidentium etiam mortuus honorificè sepelitur. Sequitur: *Et exurrexi, &c.* quia tertia die resurrexit. Sequitur: *Non timebo milia populi, &c.* scilicet custodes sepulchri, qui auctoritate plurimorum Christum circundabant, nec valuerunt resurrectionem Christi impedire. E
Exurge domine. idest, fac me exurgere tua diuina potentia. *Saluum me fac Deus meus a corruptione.* iuxta illud: *Et non dimittes sanctum tuum videre corruptionem.* Sequitur: *Quoniam tu percussisti, &c.* nam omnes persequentes Christum in passione præter pœnitentes fuerunt grauiter puniti, vt latius patet in historijs. Sequitur auctoritas huius salutis, quæ est propriè diuina. Vnde: *Domini est salus.* cuius effectus est. *Et super populum tuum benedictio tua.* Effectus enim passionis Christi est gratia in præsenti, & gloria in futuro, quæ est summa benedictio. Psal. 6. c.

REPLICA.

In tertio psalm. *Domine quid multiplicati*: vbi postill. ratione tituli, primum exponit psalm. istum de Dauid inquantum fuit figura Christi, de quo principaliter exponitur, vt vult idē postill. in suo repertorio morali. Burgens. mouet difficultatem vocalem & grammaticalem de ly. *soporatus*, dicens soporem de Dauid non posse exponi, quia sopor significat trāquillam vel sapidam quietem, qualem Dauid non habuit in fuga a facie Absalon. Huic tamen vocali difficultati potest satis fieri per id quod ponit Burg. Genes. 15. vbi nostra translatio communiter habet: *Sopor irruit in Abraham* & horror magnus *& tenebrosus inuasit eum.* vbi Burgen. dicit translationem nostram, se proprie habere ad Hebraicā literam. Vnde patet soporem non semper accipi pro mentis sapida tranquillitate, prout se Burg. in hoc loco restringit.

GLOSSA ORDINARIA.

a ¶ Christum uel plenitudinem temporis. Prophetæ.

a In finē psalm. Cantici Dauid.

C *In finem.* Augustinus. Finis duobus dicitur modis, quando quid deficit, vel quando perficitur.
August. Canticum lætitiam indicat. Psalmi sunt qui cantantur ad psalteriū, quo in magno mysterio vsus est ꝓpheta *Psal.* de moribus agendū, vt deserantur falsi dii & vana seculi. *Cantici*: quia fit mentio de æterna iucunditate.
Origenes. Inscriptio *in finem*, præ se fert finem & victoriā Christi, qui victor iuxta Aquilam appellatur nō quia vincit inuictum, sed, quandoquidem est Dei verbum, quia persuadet. In psalmis a LXX. & Aquila. in hymnis a Theodotione, a Symmacho per psalteria qui docent per instrumenta hoc canticum dictum: est autem canticum vox dicentis inclinata, modulatio artificium carminis rithmice decantati.
* Theodoretus. In finem significat ea, quæ prædicta sunt longo post tempore perfectū iri. Nam de rusurrectione vaticinatur sub finē. Alijs est hymnus triumphalis victori Deo. Hunc enim dictauit Dauid Absalom deuicto, in eos qui prouidentiam negant.
✻ Didym. Dauidi prænotatur, cum ad ea quæ dictauerit alium psallentem habuerit. F
✻ Aster. In finem quia principium in opprobrio adulterij, finis in hymnis post pænitentiā dicitur:
✻ Esyc. Titulus nullam habet historiā apparet futurorum prædicendorum causa tātum editum esse. Nonnullæque Hebrεorum traditiones non finē sed Victori prænotarunt.
* Hieronym. In finem in carminibus *Psalmus Dauid. In finem.* idest in Christo. In carminibus, idest, in laudibus. Psalm. Dauid, idest, Laus Christi.
✻ Euthym. In finem inscribitur, quia mysteria resurrectionis continet, & quæ ad futurum seculum pertinent: & quia ea quæ hic prædicuntur, nouerat finem habitura.
✻ Cassiod. Vel quia pro nobis, in quos finis seculorum deuenit, dictus est. Psalmus Cantici ei scribitur, quia prius inuitat ad laborem, posterius ad gloriam.
* Chaldæus ad laudandum in carminibus Psalmus Dauid.

PSAL-

Psalmus IIII.

¶Quasi dicat. Conuertimini, & Deus vos exaudiet sicut me, ego.n.de in iustitia ad iustitiam me conuertens, inuocaui & exauditus sum.

† Vm inuocarem exaudiuit me Deus iu- 1 2

a Vel scilicet. b Quam suscepi ab illo, quia Deus dedit mihi discretionem inuocandi eum. 3

stitiæ meæ, in tribulatione † dilatasti mi- 4 5

a Adhuc miserere vt cœpta perficiantur.

hi. Miserere mei, & exaudi orationem meam 6

a Qui vti ratione debent. Vel, Adæ, non Dei. b Vel in aduentu filij præsente veritate cessat error. 7

Filij hominum vsquequo † graui corde, vt quid diligitis 8 9

PSAL. IIII.

Ioel. 2. a *Cum inuoca.* Cas. Exẽplo sui increpat infideles de falsis.

✻ Orige. Inuocare est non in voce, sed in ipso nunciantis affectu, & stabili fide iudicatur: vnde quicunque inuocauerit nomẽ Domini, saluus erit. Tribulationes autẽ sunt iustorũ, flagella peccatoris.

† Cum inuoc. exaudi. ✻ Euseb. Timebat enim Arcæ, & populo Dei.

✻ Theodo. Iustitiam suam dicit, iustam petitionem.

B ✻ Esychius. Opera aliquid rogantium in orationis verba deputantur.

† gloriam meã in ignominiã, sub. verteris.

✻ Didym. Dilatat Deus non auertens mala, sed magnum præbens patienti animum.

* Athan. Tribulationibus me exemisti, & amplum campum dedisti.

* Hier. Pij cũ tribulantur, corde dilatantur spe certa salutis.

in 1. c. prou. * Aug. Ab angustijs iustitiæ in latitudinem gaudiorum deduxisti me.

✻ Greg. Vitium angustat, virtus dilatat.

moral. 29. c. 8. * Euthy. Deus iustitiæ meæ qui Absaloni comparatus iustus videri possum, dum iustiorem causam foueo.

act. 2. * Rupertus. Id impletum in discipulis in die pentecostes.

C b *Dilatasti mihi.* Aug. Ab angustijs tristitiæ in latitudinẽ gaudij duxisti. vñ. *Gaudemus in tribulat. sci. quo. tri. &c.* Priº idicauit se auditum: nam quasi habens in corde Deum ei loquitur.

c *Miserere mei.* Misertus da iustitiã & dilatationẽ. Item, miserere contra miserias huius vitæ.

✻ Orig. Euseb. Dauid voti compos non extollitur, sed de futuro solicitus adhortatur ad Deũ supplices accedere.

* Asterius. Deum enim assidue orare debemus.

✻ Theodor. Vide iustus precandi tempus non accipit.

✻ Chryso. Si ad ipsum virtutis fastigiũ peruenerimus, seruamur misericordia; & cum iustitia mente contrita egemus.

d *Orationem meam.* De petendis bonis: Et cum ita de me, filij hominum.

e *Diligi &c.* Cas. Voto amplexamini, quæritis labore vana idola, & mendacia, quæ non Deus: vel terrena, quæ non faciunt, quod promittunt.

* Orig. Filij hoĩum pro hoĩbus dictum est quemadmodum Græcis mos est. Est aũt agnoscendũ qđ huiusmodi vox, Hõ (cũ sancti dij appellant, *vt ego dixi Dii estis*) in dedecus accipit, cũ vero pctõres pecora dñr in laudem. *Vt homines & iumẽta saluabis.* Nemo aũt ante captiuitatẽ filius hoĩs dictus est, sed primi Daniel & Ezechiel qđ præstantiam naturæ hominis qui ad imaginẽ Dei conditus est, conseruarẽt. Saluator autẽ filius

NICOLAVS DE LYRA. PSALM. IIII.

1 CVm inuo. *Huic psal. præmittitur titulus talis secundum Hebr.* Ad victoriã in organis psal. Dauid. *Dicit autẽ Rab. Sa. ꝙ per hoc quod dicitur,* ad victoriã, *intelligitur quod psal. iste cantabatur a Leuitis cum quodam conatu vnius chori ad superandũ alterũ, & econuerso, sicut in ecclesia in cantu alicuius prosæ, vnus chorus nititur alterũ superare. Per hoc autem quod subditur:* In organis: *intelligitur ꝙ cantus huius psal. magis erat aptus decantari in instrumento musico qđ vocatur organa, qui in aliis musicis instrumẽtis, sicut vna nota magis appropriatur violæ quã alio musico instrumento. Per hoc autem qđ dicitur,* psal. Dauid. *ostẽditur ꝙ fuit auctor huius psal. Ad intellectũ vero prædictũ reducitur titulus huius psal. qui ponitur in translatione. Hier. iuxta Hebraicũ, q talis est:* Victori in psal. canticum Dauid. *Et qđ dicitur,* victori, *subintelligitur choro Leuitarũ: quia vnus chorus nitebatur aliũ vincere mõ prædicto: & cũ subditur:* In psalmis. *accipitur cãtus pro instrumẽto in quo cantatur. s. pro organis: Sicut econuerso aliquãdo ponit instrumentũ musicũ pro cantu qui in eo cãtatur, sicut dicitur cõmuniter, viola facit hominẽ tripudiare, qa sonus violæ facit hoc: Quod additur:* Canticũ Dauid. *idẽ penitus significat sicut* psal. Dauid, *quod expositũ est. Ad eundẽ intellectũ reducitur titulus qui cõiter ponitur in bibliis, qui talis est;* In finẽ psal. cãtici Dauid.

Philosophus. *Finis. n. habet rationẽ vltimi & optimi. 2. Phy. Leuitæ autẽ in cantu huius psal. faciebant vltimũ de potentia, vt patet per prædicta: & hoc erat etiã optimũ in genere diuinarum laudum. Cætera huius tituli patẽt ex dictis: Igitur ex prædictis titulis apparet manifeste auctor huius ps. scilicet Dauid, sed materia non apparet: propter quod apud Hebræos & similiter apud Latinos varie exponitur, etiam in sensu literali, quem prout potero intendo prosequi: & propter breuitatem sectandã omissis varijs expositionibus, vnam accipio quæ mihi videtur magis conuenire literæ & etiam rationi: scilicet quod iste psal. sit gratiarum actio ipsius Dauid pro eius liberatione, quando Saul & eius exercitus cingebant Dauid & viros eius in modum coronæ, & Dauid desperabat se posse euadere: & tunc venit nuntius ad Saul dicẽs:* Festina & veni, quoniã infuderunt se Philisthijm super terram, *& tunc fuit compulsus dimittere Dauid & viros eius, vt habetur 1. Regum. 23. d. Non est enim verisimile, quin Dauid egerit psalmum specialem, reddẽdo Deo gratias de ista liberatione: Nec inuenitur alius psalm. ad hoc appropriatus, licet in aliquibus alijs psal. fiat mentio de hoc beneficio cum aliquibus aliis: quia idem beneficium in pluribus psal. recolitur, vt patet de eductione populi Israel de Aegypto: propter quod hic psal. huic intellectui videtur satis rationabiliter applicari. Igitur secundum hunc sensum psal. iste diuiditur in tres partes, quia primo ponitur gratiarum actio de dicta liberatione, secundo subditur aduersariorum allocutio pro iniqua persecutione, ibi:* Filij hominum. *tertio resumitur diuina laudatio in psalmi consummatione, ibi:* Dedisti lætitiam, &c. *sicut frequenter fit in cantilenis, quod ab eodem incipiunt, & ad idem terminantur. Circa primum Dauid gratias agens dixit:* Cum in. *Deum deuote orando.*

2 Exau. me. *de manu Saul liberando.*

3 Deus iu. *iustitiæ meæ auctor inquantũ hominẽ iustificat: & remunerator, inquantum pro operibus iustitiæ me remunerat. ideo subditur*

4 In tri. *Eo quod eram circundatus a Saule & exercitu eius.*

5 Dilata. *Faciendo recedere: & sic habui spatium dilatatum ad eundum secundum propositum voluntatis meæ.*

6 Mise. *In futuro sicut fecisti in præterito: beneficium enim obtentum præstat fiduciam ad aliud obtinendum.*

7 Filij ho. *Hic consequenter Dauid aduersarios suos alloquitur pro iniqua persecutione: & primo arguit eos de peccatis iam perpetratis, secundo inducit eos ad desistendum ab inchoatis, ibi:* Irascimini. *tertio ad exercendum opera æquitatis, ibi:* Sacrificate. *Circa primum dicit sic:* Filij homi. *i. rationabiliter & iuste viuentium, quales fuerunt Abraham, Isaac: & Iacob: ex quibus descenderunt Saul & viri eius.*

8 Vsquequo gra. *i. aggrauati ex peccati consuetudine.*

9 Diligi. *i. tanto affectu anhelatis ad me vane persequendum. Sicut enim medicina dicitur vana quæ frustratur sine intento. s. sanitate, vt habetur ex 2. Phy. ita persecutio Saulis contra Dauid dicitur vana quia frustrabatur intentio persequentium intendentium capere Dauid & occidere.*

E

MORALITER.

1 *Cum inuocarem exaudiuit me Deus.* Psalmum istum ad literã exposui de liberatione Dauid, qñ Saul cum exercitu cingebat Dauid, & viros eius in modũ coronæ. 1. Reg. 23. Moraliter aũt exponendo, p Saul qui interpretat abutens, demõ significatur, qui bonis naturalib. quę in eo integra remãserũt, ad malum abutit. Per Dauid aũt qui manu fortis interpretatur, quilibet vir fidelis, & cõstans signatur: quem diabolus cũ suis satellitibus, vt eũ capiat, in modũ coronę cingit, sicut dr. 1. Pet. 5. c. *Aduersarius vester diabolus tanquã leo rugiens, circumit quærens quem deuoret:* & ideo pro sua liberatione debet ad dominum clamare, & cum per internam consolationem sentit se exauditum, debet gratias agere, dicens.

1 † *Cum inuocarem.* in oratione.

2 *Exaudi.* scilicet dator, & conseruator.

5 *In tri.* Nam sicut aurum martelli percussione dilatatur, sic virtus in tribulatione perficitur. Et quia vir iustus ab oratione non debet cessare, subditur.

7 *Miserere.* diabolus autem in persecutione iustorum vtitur aliquando malis hominibus qui sunt membra eius. ideo contra eos dicitur.

8 *Filii hom. vs. &c.* Supple estis, inferentes grauia bonis hominibus sine causa.

9 *Vt quid di.* Iustos superbè deprimendo.

Et quæ-

filius hominis dicitur quod mater homo esset. Graui autem corde sunt qui ad plumbeum talentum iniquitatem in corde infidentem habent.
* Euseb. In eos dictum qui in tentationib, tumultuantur & quodlibet magis agere volunt quam ad Deum confugere.
✲ Aquila. Vsquequo gloriosi mei. Symmachus, vsquequo gloria mea, ob animam intellectus participem.
✲ Asterius. Latro, qui cum domino crucifixus est, clamauit. *Vsquequo graui corde.*
* Hierony. In Hebræo habetur filij Adam & filij hominũ.
* Chrysost. Filij hominum, qui viuunt in improbitate. Nos natura filij hominum, gratia filij Dei.
* Innocentius. Pap. duplex vanitas, altera conditionis, vanitati enim subiecta est creatura, altera culpæ, vt hic.
a *Et scitote, &c.* Proposito nouo homine veterem iubet exuere.
Augustinus. Nota, & in initijs poni, vt dicta, cum visione quæ in corde est coniungat, ita hic, vt. *Nolite diligere vana. Et scitote* Sed diapsalma sic coniungi uetat. Diapsalma secundũ Hier. super Heb rei Sela. i. super in confirmatione præcedentis patris. Sympsalma. i. coniunctio psalmi.
✲ Origines. Propheta nos de Christo instruit qui est uerus sanctus.
b *Domine ex au.* de requie. ita, & vos, & ideo clamate, sic digni auditu.
c *Irascim* Si motus surgit animi, qui non est in potestate, non ei consentiat ratio.
* Tert. irasci, & non peccare, est in ira non perseuerare nec seruire.
✲ Ambr. in epist. est duplici corde qui se cohibere nescit in iracundia. Non iram imperat, sed naturę indulget, quam homo preuenire non potest, mitigare potest.
* Hiero Aduersus Pelagianos. Huius versiculi sensum Apostolus docet, *Sol non occidat super iracundiam vestram.* Irasci enim hominis est, iracundię finem imponere Christiani.
* Augu. duobus modis intelligi potest, aut si surgat motus animi

a Aug. de terrenis & quæ vana sunt vnitis esse beati. b Quod uana sunt scitote, & quid sequamini.

a **vanitatem, & quæritis mendacium. Et scitote quoniam † mi-** 1

a Reuocatos exemplo sui a vanis, Christi exemplo reuocat ad bonos mores. b Sanctum sanctorum suscitando, & ad dexteram collocando ad quem ab amore mundi conuerti debetis. 2

Per eum.

b **rificauit dominus sanctũ suũ, dominus exaudiet me cũ clama** 3

a Vobis de præteritis peccatis, & vlterius nolite peccare, vel irascimini motibus, & ne ducatis ad actum. 4
b Labiis. Aug. dicite ne sitis de illis, populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.

c **uero ad eũ. † Irascimini, & nolite peccare, † quę dicitis in cordi** 5
d 6

a Idest in cordibus vestris compungimini dolore pœnitentiæ, & quasi stimulis excitare vos ad uidendum lucem Christi. Et. 7

bus vestris, & in cubilibus vestris † compungimini. * Sacrifi- 8

a Non enim hic recipietis. Sed. 9

cate sacrificium iustitiæ, & sperate in domino, multi dicunt, 10
11

animi, ratio non cõsentiat, aut irascimini peccatis vestris & nolite peccare vlterius. D
* Chrys. Eorum quæ per diem dicta & facta sunt, rationem a nobis exigamus.
* Greg. Alia est ira quam impatiẽtia excitat, alia quã zelus iustitiæ format, vt in Phinees. Et vt corpus quatuor constat elementis, sic anima tribus naturaliter, ratio nali ad discernendũ, concupiscibili ad virtutes appetẽdum, & irascibili ad vitia auersandum.
✲ Innoc. Ira triplex, Naturalis, Venialis, & Criminalis.
* Cas. Motus animi in potestate nr̃a non est, sed Dei gratia tempera re possumus, quod ergo consuetudinis est permittit, quod culpæ prohibet.
Hier. hoc docet Apostolus, *Sol non occidat super iracundiam vestram*, vt peccatum sit omnino vel leuiter irasci iustit ia autem, iram celeri pęnitudine mitigare.
d *In cord. ve* Augu. De his quę tractatis in corde, quę nouit Deus. i. de cõsensu, & de his quę voluitis in cubili. i. delectatione carnis, in qua captiua versat ratio, vt fera in cubili. Compungimini per pęnitentiam. Vel cubilia sunt cogitationes ferocium.
Cas Venialis est ira quę non ducitur ad effectum. Diapsalma. Sacrificate. Cas. Deposito veteri homine nos in sacrificium iubemur offerri, quia certi de bonis.
✲ Didym. Quidam intelligunt, quis. i. vnus solus filius Dei.
* Theo. Sacrificium legis refellit, iustitiæ sancit.
* Aug. Sacrificium iustitię, pęnitentia. Rabbi Salomon, iustificate opera vestra. Rabbi Dauid. Sacrificia iustitiæ.
✲ Chaldęus. Calcate, domate concupiscentias vestras.
Aug. Sacrificiũ iustitię spiritus cõtribulatus, vt se puniens mactet Deo, vel, opa iusta post pniam qđ notat diapsalma, vt de ueteri vita trãseatur ad nouam, & sic sperate bona. Sed quia uix est qui diligat interiora bona, subdit.
Multi dicunt, quis ostendit nobis bona futura, de quib. dubitant & sperant. Ad quod respondẽs ostendit breuiter quę bona sunt quęrenda. F

De pęn.
Eph. 4. E

*Sela sup psal. † segregauit dominus misericordem sibi (vel mirifice agit cũ sanctis suis, & iis qui bus est misericors) † dicite, loquimini, vel reputate. † & silete vel conquiescite *Sela.

Si

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et quę. *In hoc tangit Dauid causam suæ persecutionis in parte, quia aliqui adulatores & detractores pessimi adinueniebãt mẽdacia contra Dauid dicentes Sauli, quod Dauid quærebat eum occidere, propter quod Dauid dixit Sauli de spelunca exeunti.* 1. Reg. 24. c. Quare audis uerba hominum loquentium. Dauid quærit malum aduersum te? ecce hodie uiderunt oculi tui, quod tradiderit te dominus in manum ea in spelunca, &c. *Trãslatio vero Hier. iuxta Hebraicũ habet.* Filij viri vsquequo inclyti ignominiose diligitis uanitatem quęrentes mendacium, &c. *& ad eundem intellectum reducitur. Cum enim dicitur.* Filij uiri. *i. hominum virtuosorum, Abrahã, Isaac, & Iacob. Et ponitur hic singulare pro plurali. s. viri pro vir, Exo. 8. f. dicitur.* Venit musca grauissima. *i. multitudo muscarũ.* Vsquequo inclyti. *i. vos qui deberetis esse inclyti moribus, sicut estis inclyti ex parentibus.* Ignominiose diligitis vanitatẽ. *idest, affectatis me persequi vane, vt supra expositum est, quod est vobis ignominiosum, vnde dixit Dauid Sauli.* 1. Reg 24. c. Quem persequeris rex Israel, quem persequeris? Canem mortuum persequeris & pulicem vnum. *q. d. hoc est tibi valde ignominiosum. Quærentes mendacium, exponatur sicut supra.*
2 Scitote quo. mi. *i. mirabilem fecit.*
3 Sanct. suum. *i. meipsum quẽ fecit mirabilẽ, vocando de gregibus ad regni iura, per Samuelem vngendo me in regem, & me liberando frequẽter mirabili modo de Saule & exercitu suo. Vocat autem se Dauid sanctum, non iactanter sed gratanter, hoc attribuens Deo, qui sanctificauit ipsum. In translatione Hiero. iuxta Hebraicum habetur.* Misericordem suũ. *quia virtus misericordiæ pollebat in Dauid, quã Sauli manibus eius tradito plus pepercit, vt patet.* 1. Reg. 13. & 26.
4 Exau. me. *In periculis futuris sicut in præteritis.*
5 Irasci. *Hic consequenter Dauid inducit aduersarios suos ad desistendum a peccatis inchoatis. Circa quod sciendum, quod peccatum inchoa ur in cogitationẽ, & manifestatur in locutione, & consummatur in operatione. Dicit igitur aduersarys suis.* Irasci. & no. pec. *i. iram quam contra me accepistis, nolite in opere consummare.*
6 Quæ di. in cor. ve. *cogitando me persequi.*
7 Et in cu. *i. in tenorys & locis solitary contra me tractatis.*
8 Compungi. *Per contritionem, & compunctionem, a persecutione taliũ desistatis. In translatione Hiero. iuxta Hebraicũ habetur.* Loquimini in cordibus vestris super cubilia vestra tacete. *& in eundem sensum reducitur. q. d. qui cogitatis contra me solitary, non solum desistatis ab opere, sed etiam a manifestatione per locutionem cum aliis.*
9 Sacrificate sac. *Hic consequenter inducit aduersarios ad opera iustitiæ. Cuius sunt duæ partes s. s. declinare a malo, ad quod induxit parte præcedenti, & facere bonum, ad quod inducit in hac parte, dicens.* Sacri. sa. iu. *i. exercere opera iustitiæ iuste viuẽdo cum proximo quod est sacrificium acceptum Deo.*
10 Et spe. in do. *De recipiendo pro talibus præmiũ. Sed quia posset aliquis quærere, quæ sunt ista bona opera iustitiæ, ideo in persona talium subdit, dicens.*
11 Multi. di. *Et hoc est principium versus in Hebræo, & in trãslatione Hieron. iuxta Hebraicum. Quod autem ista quæstio nulla sit, & quod per ignorantiam iustitiæ prædictæ nullus excusetur a peccato, ostendit dicens.*

Signa-

MORALITER.

1 *Et quær.* Ipsos mendaciter diffamando.
3 *Scito.* s. Christum qui est sanctus sanctorum. Dan. 9. ipsum ad suam dexteram exaltando & inde.
4 *Exau. &c. Irasci.* i. si motus irę p vitiũ insurgat in vobis cõtra proximũ, nolite ad actũ iniurię procedere, sed in cordib. uestris reprimite. Sed quoniam non sufficit malum nõ agere, sed cum hoc requiritur bonum facere, ideo subditur.
9 *Sacrifi.* i. facite iusti tiæ opa, quę sũt sacrificia Deo grata.
10 *Et spe.* De pmio recipiẽdo. Sed quia posset aliquis quęrere, qđ est illud pręmiũ, propter hoc in psona taliũ dicitur.
11 *Multi.* Ad hoc respondet di.

Signa-

a Hoc illi,sed iam signatum,idest,impressum rationi qua ei' similes sumus vt sigilium ceræ.

a b quis ostendit nobis bona ? † Signatum est † super nos lumen 1

a Et per hoc. Intus sunt vera & certa bona,quæ mali non vident, de quibus recte subdit A tempore frumenti. b Sed illi. Aug.Qui non vident regnum cęlorum in te esse,in his multiplicati sunt,non in vnitate,sed in multiplici distractione & ærumna,non in simplicitate cordis quærunt simplex bonum,de quo bonus exultat.

c vultus tui domine,† dedisti lætitiam † in corde meo. † A † fru- 2

d a Quia aliud est Dei panis qui de cælo descendit.Aliud vinum Dei,quod lætificat cor hominis, 3
Aliud oleum Dei,de quo.Impinguasti in oleo caput meum.

e ctu frumenti , vini & olei sui , multiplicati sunt . In pace † in 4

a Quæ est immutabilis.

idipsum, † dormiam & requiescam . Quoniam tu domine, 5

a Aug.contra quod illi multiplicati, securi enim ab omnibus vni Deo adhærere debent.

† singulariter in spe † constituisti me.

---

a *Signatum est super nos lumen,&c.* Augustin.Hoc lumen est
A totum,& verum hominis bonum quo signatur,vt denarius imagine regis.

Lib.2.de 550. ✱ Origen.Deus ijs,qui purgati sunt corde,lumen est.

* Didym.Lumen vultus,similitudinē & imaginem ipsius inuisibilis Dei significare potest,aut spiritum sanctum dātem lætitiam in corde.

† Eleua

* Cyrillus. est immutabilis imago, filius Dei cui efficimur conformes.

† sub quo lumine

✱ Idem.In Ioannē. Vultus est spūs filij.

† obdormiam & somnum capiam † solummodo, vt secure habitem cap.3.

* Hieroni.Tale signum est in gementium frontibus in libro Ezechielis.

Lib.18.c.66. ✱ Idem in Esaiam, Hoc signo postes in Aegypto signabantur.

✱ Chry.Videns insipientium obiectiones,affert solutionē dicens,signatum est lumen vultus tui.i.prouidentia.

* Euthym.Lumen protectionis.

✱ Rupertus de Trinitate.Dominus,est pater.Vultus,filius. Lumen.Spiritussanctus.

* Hugo de S.Vict.est Ratio.

B * Chaldæus.Eleua super nos iucunditatem splendoris tui. Rabbini.Salomō,Dauid,Auen Esdra.Attolle sup nos splendorē vultus tui,te enim ipsum volumus,q̃ es sęcūdū bonū .

Homo cum factus est ad imaginem Dei, quam peccādo corrupit,sed renascendo signatur,vnde.Sicut redditis suam imaginem Cæsari,sic animam Deo lumine vultus eius illustratam & signatam.

b *Lumen.* Augu.Lumine,idest,luminosus vultus,& illumi
Matt.22.cap. nans nos , imago qua cognosceris.

Cass.Vel.Crux nobis impressa est,in signum regis nostri, quę est lumen vultus,q̃a in talibus radiat Deus.Imago creationis,ratio.Recreationis,gratia.Similitudinis,tota trinitas.

c *In corde.* Non foris in vanis , sed intus vbi habitat Deus, quærenda est lętitia.

d *Fructu.* Cas.Quia putant in his consummatum bonum, Hęc tria tanquam vsibus humanis magis accommoda pro omnibus diuitijs ponit.

* Orige.In Hebræo A tempore.atque etiam LXX.vt sit sēsus,multiplicati sūt, eo quod nimiam vbertatē acceperint.

C Hanc autem sanctis suis passim,diuina scriptura pollicetur.

Theo.

✱ Theo.Eos arguit qui pręsentibus bonis illecti dicunt. Quis ostendet nobis bona.

* Hieron,Olei nec in Origene,Hebræo,aut LXX.reperi.

* Aug.Non vacat quod addit sui.Est.n.frumentum Dei:

* Cassiod.Ista sua non Dei habent peccatores multiplicati pessimis actibus , & sollicitudinibus.

* Chaldęus.Dabas lętitiā ī corde meo, fecisti , vt gauderē, tēpore, quo crescebant prouentus eorū , lætabar omnib. gaudijs,nescientib. eorum prouētibus.

e *In pace in idipsum.* Cas.Ego autem in pace mētis dormiā, hic oblitus mūdi,& requiescā in futuro, quia iam in vna spe,non in multiplicitate seculi .

e *In pace dor.& re.* Au.Ab oīb.miserijs seculi cū mortale hoc induet immortalitatem,& hoc vere erit,quia iam est spes,& hoc est.Quoniam tu,domine , & profecto erit quod sperat.

* Origen. Remissionē ac requietem animi a molestijs omnibus securam videtur significare, nec aliam quam eā quæ post rerum pulcherrimarum speculationes , verbo diuino consentanea est.

* Theodoretus.vniuersum tumultū cogitationum expulisti,pacemq; largitus es,& hęc cum de bona prouidentia tua docueris meditari,in spe resurrectionis mortem subibo.

✱ Greg.Nissen.De occursu domini.Ex quo Christus peccatum,quod est belli causa, deleuit , & patri nos reconciliauit,in pace fit sanctorum excessus.

* Innocen.Papa.triplex est somnus,corporalis naturę,spiritualis gratię , & æternitatis glorię de quo hic.Hebræi in pace,secure, citra pauorem dormiam, simul cum his.qui mecum sunt,cum omni populo.

✱ Orig.Si ex persona Christi,dicit maiestatem,quę incomparabilis illi a patre tradita est,sin ex persona prophetæ,sanctitatem raro reperiri in generationibus peccatorū innuit, his verbis singulariter constituisti.

✱ Esychius Non Angelus,aut alius,sed ipse dominus veniet,& saluabit nos.

* Didym.Illi multiplicati vidētur prę voluptatibus , quibus affluunt.At ego futurum seculum expectans obdormiscam.

✱ Chrys.pp spē quæ est in te oēs perturbationes compressi.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Signa.est. *Lumen enim naturale intellectus humani,quod est quædam impressio diuini luminis,eo q̃ homo secundum partem intellectiuā est ad imaginē Dei,sufficienter ostendit quæ sint opera iustitiæ,quia sicut prima principia speculabiliū sunt per se nota,ita & operabiliū,ex quibus possunt deduci conclusiones in lumine naturalis rationis , propter quod dicit Apostolus Ro.2.c.* Cum enim gentes quę legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt , ipsi sibi sunt lex,qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.

2 Dedisti lætitiam. *Hic incipit versus sequēs in Hebræo & trāslatione Hieron.iuxta Hebræos,vbi Dauid resumit confessionem laudis diuinæ in psalmi consummatione dicens Deo.* Dedisti lætit.in corde meo. *non solum de liberatione mea de manu Saul,sed etiam de liberatione populi Israel ab infestatione Philisthinorum,qui venerant ad occidendum & deprædandum populum & vastandum bona eorum,quibus per Saulē debellatis & fugatis,populus Israel collegit pacifice fructus terrę suæ.ideo subditur.* 3 A fru.fru. *Et per ista tria intelligūtur alia terrę nascentia,tamen in Hebræo non est olei,nec in trāslatione Hiero.iuxta Hebr.*

4 In pace in. *Hoc dicit Dauid in persona sua , quia ad tēpus fuit a persecutione Saul securus,& sic potuit dormire & quiescere secure.Similiter hoc dicit in persona populi qui liberatus ab infestatione Philisthinorum,potuit secure quiescere,& dormire.*

5 Quoniam tu do. *Hoc dicit Dauid pro persona propria,quia fuit certificatus per diuinam reuelationem de consecutione, regni temporalis post mortem Saulis finaliter de consecutione regni æterni,tamen per mortem Christi,ad quod nos perducat.*

Moral. *exponendo psalmum istum . per Saulem qui abutens interpretatur,dæmon potest intelligi qui bonis naturalibus a Deo sibi datis quæ remanserūt in eo,continue abutitur.Per Dauid qui interpretatur manu fortis,intelligitur quilibet fidelis,qui cum Dei adiutorio eius insultibus resistere nititur,secūdū illud 1.Pet.5.c.*Aduersarius vester diabolus,tanquā leo rugiens circumit quęrens quem deuoret,cui resistite fortes in fide. *Et cum per internam consolationē seu diuinam reuelationem se intelligit exauditum,contra dæmonem inuehitur eius virtutem contemnendo,& per deuotionem in Deum erigitur gratias agendo.*

MORALITER.

1 *Signatum.* s.lumen gratiæ baptismalis quę est arra glorię. ideo subditur. 2 *Dedisti lætit.in cor.meo.*de tāto beneficio. Sed q̃a gratia baptismatis nō debet esse fructu vacua,subdit. 3 *A fru.fru.vi.* Per oblationem & perceptionē eucharistiæ. *Et*

3 *Et olei.* per opera misericordiæ.

4 *Multi.sunt.* scilicet in Christo baptizati.Si autē sic perseuerauerint vsque ad mortē,in dño requiescent.ideo subditur.

5 *In pace in idip.dormiam & requiescam.*

ADDITIO.

In psalmo quarto.*Cum inuocarem.* Hęc expositio postil.nō videtur rationi consona,nec literæ.Primo.Nam Dauid psalmum egit specialem super materiā historiæ.1.Reg.23.quā postil.assignat pro materia huius psal. Qui quidem psalmus est 53.cuius titulus est talis. *Ad victoriā in organis eruditio Dauid,quādo venerūt Ziphæi,& dixerūt Saul. Nonne Dauid absconditus est apud nos?* Constat autem q̃ historia prædicta quę habetur.1.Re.23.quę agit de Saul,& de exercitu eius,qui Dauid cingebant in modum coronę &c.totā sumit rationem,seu occasionem ex illis Ziphæis , vt satis patet historiam illā intuenti . Si igitur Dauid istum psalmum de illa materia edidisset,rationabile videret̃ , q̃ hoc inseruisset in titulo huius psal.

psal. sicut in alio. Sed quia hoc nō fecit, videtur qđ materia huius psal. nō est eadē. Preterea litera huius psal. nō permittit in multis locis, vt prædictę historiæ ꝓprie applicentur. Nā illud qđ dicit: *Et quæritis mendaciū*, non cōuenit huic historiæ. Ziphæi enim qui fuerūt principales motores illius persecutionis, nullū mēdaciū le gūtur protulisse ipsi Saul, sed tātū veritatē ēt de absconsione Dauid eos vere reuelasse, licet malitiose, impropriē.n. vel etiā falsē eis diceretur, *quæritis mendaciū*. Item illud quod dicit: *Mirificauit dñs sanctū suū*: nō videtur proprie cōuenire Dauid in hac vita existenti, & qui licet sanctus per innocentiā seu gratiā dici posset, non tñ mirificatus in eadem sanctitate. Nec etiā salutio Dauid de qua agitur in prędicta historia, mira debet dici. Solet enim cōtingere qđ reges vel principes castra obsidentes ex aliqua occasione a tali obsidione recedant, ēt si nihil admiratione dignū superueniat. Præterea cum dicit: *Irasci. & nolite peccare, &c.* Et *Sacrificate sacrificium iustitiæ, &c.* non cōueniunt materię prędictę historię. Nā Dauid in alio psal. ꝑdicto cōtra aduersarios illos qui ipsum ꝑ modum coronę percingebant, imprecabatur Deū pro vltione, dicens; *Auerte mala inimicis meis, &c.* qđ minime videtur consonare cū hac exhortatione seu inuitatione. s. *Sacrificate, &c.* Sunt etiam in hoc psal. alia impertinentia prędictę expositioni, quæ possunt patere intuenti, quæ causa breuitatis omitto, &c.

Vnde sequēdo Glos. ordin. & alios q hūc psal. aliter intellexerūt, videtur dicendū, quod Dauid in eo principaliter intendit cōtra idololatras. Fuit.n. magnus zelator diuini honoris cōtra illos, prout satis patet ex hoc ꝙ in primordijs suæ iuuētutis se mortis periculo exposuit, nō potens tolerare ꝙ Golias (licet gigas terribilis) exprobraret Deū agminū Israel, vt habet. 1. Re. 17. vnde in hoc psal. cōtra idololatras intēdere videt primo eos improbando. Ad cuius intellectū sciēdū, quod idola in sacris eloquijs dicūtur surda, iuxta illud Psal. 113. b. *Aures habent, & non audiūt.* Et ideo eorum cultores illudebat Elias. 3. Re. 18. *Clamate voce magna, &c.* q.d. In vanum inuocatis eos, qui minime audiunt.

B Dauid ergo contra tales dicit, *Cū inuocarem, &c.* hoc est dicere, Ego colo Deū viuū, & verum, quem cū inuoco me exaudit, & in tribulatione mihi dilatat, nō sicut vos q mortua, & falsa inuocatis. Et dicit notanter: *Deus iustitiæ meæ.* qa ad hoc vt inuocās Deū exaudiatur, requiritur ꝙ oratio sit iusta. s. quod sit debite circumstantionata, & talis semp auditur, sed quia orans nō debet inniti ꝓprijs meritis, sed potius diuinę misericordię subiungit: *Miserere mei, & exaudi orationem meam*, iuxta illud Dan. ix. e. *Non in iustitiis nostris prosternimus preces nostras coram te, sed in miserationibus tuis.* Consequenter dicit: *Filii hominum.* vbi in Hebræo habetur: *Filii viri.* i. virtuosi. Ad quod notandum, quod cultores idolorū erant in duplici differentia. Nā quidam eorū ex simplicitate seu ignorantia tales Deos colebāt, sicut imperiti, & vulgares. alij vero. s. veri philosophi cōtra dictamen rationis eorū hoc faciebāt, vt Augu. narrat in 6. de ci. dei. c. 10. de Seneca: qui cultū idolorū ad morē asserebat pertinere, nō ad veritatem Dei. Vnde cōtra tales Dauid dicebat: *Filii viri.* i. virtuosi, acsi diceret, de simplicibus seu vulgaribus non est mirandū, si a tramite rationis deuient, sed vos sapientes seu veri philosophi, qui dici debetis filij viri per assimilationem virtutis, sicut filii Dei aliqui quandoque dicuntur, secū dum assimilationem gratiæ. *Vsquequo graui corde.* i. obstinati seu obdurati corde, iuxta illud Exo. 7. b. *Obduratum est cor Pharaonis. Diligitis vanitatem & quæritis mendacium.* Ad quod sciendum, ꝙ ratio seu mens humana volūtate & intellectu perficietur: Voluntatis autē bonum, est finis seu cōsecutio finis: malum autē ipsius est finis intenti carētia: Bonū ēt intellectus est verū, maiū āt eius est falsum vt ex philosophicis documētis habet. Et ideo idolorū cultores diligūt vanitatē. Similiter quærūt mendacium, vocātes Deū illud quod non est Deus; & sic in tali cultu incurrit duplex malum rationis. scilicet intellectus, & voluntatis. Quæ quidem duo mala Ieremias explicat contra idololatras, Iere. 16. d. *Domine ad te gentes venient ab extremis terræ, & dicent, Falsum hæreditauerunt patres nostri, & vanum absque vtilitate.* Cōsequenter facta exprobratione talium ipsos ad latriam inuitat quasi prophetice per cognitionem Christi, cuius doctrina potissime idola destruxit, iuxta illud Esa. 2. d. *Et idola penitus contereatur*: quod proprie intelligitur fiēdum virtute Christi. Similiter & veritas testatur Ioh. 1. e. *Princeps huius mundi eiicietur foras.* A prima enim ętate vsque ad sextam exclusiue, in qua Christus venit, & doctrina euangelica ꝑ orbē fuit diuulgata, idololatria ꝑ vniuersum mundum publice viguit, pręter quā in paucissimis. scilicet Israeliticis, qui cultui diuino mancipabantur, licet nō omnes nec semper, vt patet in sacris historiis. Notanter ergo dicit: *Scitote quoniam mirificauit dominus sanctum suum.* Christus enim qui sanctus sanctorū est, Dan. 9. mirificatus fuit a patre, nō solum in ipsius incarnatione, resurrectione, & huiusmodi, sed etiam in dæmoniorum expulsione in tantum quod primum signum eorum qui Christum per fidē recipiebant in primitiua ecclesia erat dæmoniorū expulsio. Mar. vltimo d. *Sig. eos qui crēdide. hæc sequentur: In nomine meo dæmonia eycient.* Qui quidē dæmones principales sunt in idololatria. *Omnes enim dii gentiū dæmonia*, & quia finaliter intenditur a quocūque cultore exaudiri ab eo quē colit: ideo psal. inuitando idololatras, eis denuntiat ꝙ sanctus prædictus in tantū est mirificatus, quod Deus exaudit illos qui ad ipsum sanctum clamant. vnde subdit: *Dominus exaudiet me cum clamauero ad eum.* idest, ad illum sanctum sic mirificatum. iuxta illud Ioh. 16. c. *Si quid petie. patrem in no. meo, &c.* D

Cōsequēter dicit: *Irascimini & nolite peccare*: qui versus multū varie ab expositoribus declaratur, videtur tamen consonū literæ & rationi. Dicendū ꝙ Gentiles philosophi quibus Dauid in hoc psal. loquebatur, cognitionē Dei hēbant, iuxta illud Ro. 1. c. *Qui cum Deum cognouissent, &c.* secundū quā cognitionem merito debuissent irasci, cōtra eos qui idola vane colebāt. quia secūdū Philosophū in 2. rhetoricæ. Homines irascūtur pręcipue cōtra eos q despiciūt ea circa q ipsi maxime student. Idcirco huiusmodi philosophos Psal. hortat di. *Irascimini.* i. cōtra idololatras simplices seu vulgares, q verā philosophiā per q Deus verus cognoscit, in qua maxime studetis, despiciunt, debetis irasci, & nō eis in tali crimine participare. Vnde sequitur. *& nolite peccare.* Et qa tales philosophi in cordibus seu in secretis cubilibus vanitatē idolorū fatebātur, exterius tñ vulgari consuetudini cōsentientes. ideo eisdē ait: *Qui dicitis in cordibus vestris, & cubilibus vestris cōpungimini*, hoc est dicere, compunctionem debetis habere, ex eo quod circa diuinum cultum aliud habetis in cordibus & in secretis, aliud in exterioribus ostenditis.

Cōsequēter cōsulit eis qđ agendū sit iuxta dictamē naturalis rationis. vnde dicit; *Sacrificate sacrificiū iustitiæ.* sacrificare enim Deo pertinet ad ius naturale, vt in secūda secundæ. q. 85. licet.n. determinationes sacrificiorū ex institutione diuina vel humana fiāt, de lege tñ cōi naturali sacrificia soli summo seu supꝰno enti sūt offerēda, vt in ꝑdicta quæstiōe satis declaratur, & talia ꝓprie possent dici in cōi sacrificia iustitię, eo ꝙ naturalis iustitia hoc dictat. Et qa de ratione actus humani est vt ordinet in finē. Finis āt vltimus & pręcipuus hoīs est vltima beatitudo, quæ a solo Deo spectari debet. ideo subdit; *& sperate in dño.* q.d. sicut oblatio sacrificiorū soli Deo conuenit, ita ipsius vera remuneratio ab eodē est spectanda, nō a vanis idolis. Cōsequēter qa multi varia circa felicitatē seu beatitudinem opinati sūt, vt Philosophus narrat in 1. Ethi. idcirco subdit; *Multi dicunt, quis ostendit nobis bona.* Vera.n. beatitudo ſm Boetiū, est status omniū bonorū aggregatione perfectus. Vnde notāter dixit *bona* in plurali q.d. qs ostēdit nobis, q sunt illa bona quę aggregātur in vera felicitate, qbus sic quærētibus respōdet; *Signatū est super nos lumē vultus tui dñe.* hoc est dicere, sup nos. i. in superiori parte nostri intellectus, quę est ratio, lumē intellectuale naturaliter est signatū seu impressum, qđ qdē lumē qa a Deo deriuat, lumē vultꝰ Dei posset dici, ꝑ illud q dē lumē prima principia tā speculabiliū q operabiliū cognoscimus, a qb. & cętera a nobis nāľr cognoscibilia deducūt, & sic illud lumē sufficiēs est ad ondēdū nobis q sunt illa bona in vera beatitudine aggregata, qtū naturaliter a nobis posśūt cognosci, & sic exponitur cōiter iste versiculus. Sed qa vltima & vera beatitudo supꝰnaturaliter nobis inest, nec naturali ratione sufficiēter congnoscitur, idcirco hic passus aliter vř exponēdus. s. q ratio nostra naturaliter illustrata, vultus Dei, dicatur. Sicut.n. per vultū homo homini assimilatur, sic assimilamur Deo per rationē ſm quā ad imaginē Dei sumus creati, vt in pri. di. 3. Lumen āt super additū huic vultui est gratia ꝑ quā cognoscimus ea quæ ad salutē nostrā sunt necessaria. vnde Psal. notāter dixit; *Signatū super nos*: qa tale lumē nō est sup infideles seu idololatras signatū. Si.n. de lumine naturalis rationis intellexisset, quærētibus qs ostēdit nobis bona, pro prius respondisset; *Signatū est super nos.* Si aūt dicat ꝙ hęc respōsio nō sufficit idololatris lumine gratię carētibus, dicēdū ꝙ sic. Nā ꝑ liberū arbitriū quilibet posset se pręparare ad gratiā. vnde Prou. 16. a. *Hominis est animā præparare*, licet in hoc requiratur motio diuina. Sequitur in alio versu ſm Hebraic. veritatē; *Dedisti lætitiā in corde meo: a fructu frumēti & vini multiplicati sunt.* In quo cęteris expositionib. omissis vř dicēdū, ꝙ Psalmista in hoc loco ad literā loqt de sacrificio altaris, qđ est summū & vltimū sacrificium sub speciebus frumēti, & vini ꝑ Chřm sacerdotē ſm ordinē Melchisedech cōsecratū. Qui quidē sensus proprie appplicatur sic literę. Nā cū Psalmista inuitasset idololatras ad sacrificandū Deo in generali, in hac particula reuertitur ad cōmendandū fructū huius summi sacrificii in speciali Deo regratiādo & alloquēdo sic. *Dedisti lętitiā in corde meo*, cū ꝑ spūm video ex infidelibus seu idololatris, qui mō sacrificare Deo refugiunt, fideles multiplicari de fructu frumenti & vini consecrati, tunc enim incepit fidelium multiplicatio, dum hoc sacramentum diuulgari incepit, vt patet Actuum. 2. a. Vnde hic vtendum est quarta regula B. Isidor. de specie & genere circa expositionē sacræ scripturæ. vide supra in prologo super Genes. Nam cum de sacrificio in generali primo tractasset, trāsit ad vltimam & summam speciem sacrificij. Et quia hoc sacrificium est vnionis & vnitatis, in quo fidelesin pace Christi & ecclesiæ requiescunt, ideo subdit. In pace in idipsum dormiam

E

F

miam & requiescā.q.d. & si corporaliter nō attingā hoc sacramē-tum.in pace.i.in vnione.In id ipsum per fidem. Ob dormiam in præsenti & in futuro.Requiescam firmiter spectando diuina circa hoc promissa,quæ sibi singulariter,fuerunt reuelata,vnde sub dit.*Quoniam tu domine singu.in spe constituisti me*.

REPLICA.In expositione psal.quarti quam facit post.vt gratiarum actionem ipsius Dauid pro beneficio liberationis quādo liberatus est de obsidione Saul circundante eum & viros eius in modū coronæ,vt dr̄.1.Re.23.Burg.dicit cā nec rōni nec literę cō sonā.Primū ōndit sic,quia non vr̄ rationabile Dauid fecisse duos psal.de eadē materia,sed 53.psal est de illa materia, vt dicit postillatorē sentire.Irrationabiliter igr̄ hāc materiā huic psal. attignat. Sed Burg.non vr̄ attēdisse quod tractatus de causa & occasione, non hēt eandē materiā cū tractatu de effectu & executione. Nam non est eadē materia primi libri sententiarū, & secūdi, cum tn̄ primus sit de causa,secundus de effectu & creatura.Sic est in proposito,q̄ materia psal.53.est denūtiatio Ziphæorū qua Saul innotuit Dauid apud ipsos Ziphæos latitare.Illorū igr̄ Ziphæorū ingratitudinem ibi redarguit,vt patet, ex qua denūtiatione Saul tanq̄ ex cā motiua se transtulit, & Dauid ad modū coronæ circundedit,adeo q̄ de euasione Dauid q̄tum de humano ingenio nō erat spes,& tn̄ diuina dispositione id faciēte euasit. Hunc effectus pro quo in hoc psal.gratias agit.Nō est igr̄ irrationabile duos psalmos fore de sic distincta materia q̄ Burg.vnam & indistinctā putat,& sic procedūt ex falso fundamēto taliæ applicatio nis literæ,quas idem Burg.facit quo ad quartum quod obijcit.

GLOSSA ORDINARIA.

A a *Pro ea.* Quia hic honoratur,cui habēda hereditas affirmat a qua æmula excluditur. Ecclesia est.q̄ hereditatē.i. vitā ęternam ipsum Deum accipit,quę hic loquitur de hereditate q̄ sibi petit,& asserit,æmulam dicens excludi.

✠ Didym. Hymnus pro agēdis gratijs canitur pro anima, seu Ecclesia, quę in diuinam hæreditatē Dei seruis preparatam ad scisitur,

✠ Asterius. Non dixit pro ea quæ hæres est, quia semper pleraque in hæreditatem accipit. Cur vero,In finem? Quoniā aduentum.& futuri seculi tempus præstolabatur.

†vide titulum psal.4.
† sioer hannechiloth nomē instrumenti musici, quod interpretatur hereditas,vel exercitus.
†exaudi domine.
†locutionem.

a Libera idest Sara. b Non sic Agar.idest synagoga.

a † In finem † pro ea quæ consequitur hæreditatem.
Psalmus Dauid. V.

a Aegri. b Aures Dei sunt potentia,misericordia, per potentiam potest.per misericordiam vult. c Aug.Spiritualis est clamor, cui intelligitur.vnde & auris Dei,præsens maiestatis accipitur.

1 b V Erba mea † aurib.percipe domine, intel-
a Alia litera. Exaudi orationem meam.
2 c lige † clamorem meum. Intende voci † 3
¶ Christus. a Pater.
d orationis meæ, rex meus & Deus meus. 4 5

* Theod.Lex diuina hæredem Ecclesiam Dei declarat, & proprie animam quę pietatem exercet.

* Hier.pro Ecclesia psalmus quę in fine mundi hęreditatē est consequutura.

* D.Aug.Pro ea quę hæreditatem accepit.i.Vitam æternā per Christum.

✠ Chrys.In finem pro herede,psalmus Dauid.

PSALM. V.

C b VErba mea.Cas.Hic innuit propheta trinam orationem esse faciēdam. Sunt enim tria principalia vitia in prosperis, tria in aduersis,contra quæ trinam demus facere orationem.In prosperis,contra carnis concupiscentiam,contra concupiscentiam oculorum,contra superbiam vitæ. In aduersis,contra timorem mortis,periculi,vtilitatis.

Cas.Trina oratio.Verba.Oris psalmodiā.Clamorem,Cordis affectum, ideo *Exau*.Ecce ter de eodem.

* Basil.& Aster.Verba nō sermonem dixit,i. singulas sermonis partes.Intellige.i. ausculta.

* Theodor.Ecclesia agitata anima pia superior procellis diuinum auxilium implorat. Clamor autē est promptitudo,& accurata supplicatio.

* Hier.Clamor non vocis est sed cordis.

c *Aurib.*Aures Dei sunt potentia,clementia.Potētia, qua potest,clementia,qua vult exaudire,nisi enim esset clementia, nullius preces exaudiret.

d *Voci.*Illa oratio vocem habet,quę est digna audiri.

e *Rex.* Aug. Proprie filius,bene primo rex, quia per eū itur ad patrem,vnde subdit,& Deus meus,& tamen non dicit intendite,sed intende,quia vnus Deus.

* Hier.Ille vere ausus est dicere. *Rex meus,Deus meus.* cui nō regnat peccatum in mortali corpore.

Quo-

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS V.

1 VErba mea. *Huic psalmo præmittitur titulus talis secūdū Heb. Ad victoriam super psal. Dauid. Ad cuius intellectum sciendum,q̄d in hac dictione hannechiloth,li,ha non est de substantia vocabuli sed est articulare accusatiui casus in Hebræo: sicut cum dicitur in Latino o magister,li o,non est de substantia dictionis,sed est articulare vocatiui casus.* (Trina oratio.) *Nechiloth autem dictio Hebraica est æquiuoca ad significandum quoddam instrumentum musicum, & sic est nomen singulare:& secundum hoc, sensus huius tituli est psal.Dauid super Nechiloth.i.aptus ad cantandum in tali musico instrumento.Ad victoriam.i.cum conatu Leuitarum siue cantorum, prout expositum est in titulo psalmi præcedentis. Et ad significandum hæreditates in plurali, quia est plurale huius nominis Nechilah quod significat hæreditatē. simile habetur frequenter in Latino: Pila enim vt est instrumentum terendi est singulare,& vt signat iacula est nomen plurale.vnde versus.* (Versus.) Pila terit pultes,sed pila geruntur in hostes. *Et secundum alios Hebræ.est psal.Dauid super hæreditates.idest,pro conseruatione hęreditatum duodecim tribuum Israel.Dicit enim Ra.Sal.quod psal.iste factus est a Dauid ad hoc,vt sacerdotes & Leuitæ decantarent ipsum ad impetrandum diuinum auxilium contra hostes Israel irruentes in terram suam: & sic ista dictio Nechiloth secundum vtranque significationem ponitur in hoc titulo,quia denotat materiam psalmi, & instrumentum in quo cantabatur: quia Leuitæ cantabant psalmos vocibus humanis & instrumentis musicis.Ad victoriam.i.cum conatu cantorum,vt supra expositum est.In idem redit titulus positus in translatione Hieron.iuxta Hebræ.qui talis est:Victori super hæreditatibus canticum Dauid.hoc autem quod dicitur victori vel ad victoriam secundum Hebr.potest referri ad modum cantandi Leuitarum,qui erat cum quodam conatu vincendi,vt dictum est psal.præce.vel potest referri ad ipsum Deum cui dirigebant huiusmodi cantus, vt esset victor hostium. Igitur secundum sensum istum psal. iste diuiditur in duas partes, quia primo describitur cantandi modus, & secundo effectus,ibi:*Mane exaudies. *Circa primum dicitur in persona cuiuslibet cantoris deputati ad decantationem huius psal.* Verba mea,&c. *exaudiendo ea in effectu.*

2 Intellige clamorem meum. *idest intentionem affectus. vnde in Hebr.habetur hic, cogitationem meam: oratio debet esse vocalis & mentalis.*

3 Intende voci orationis meæ. *Replicatio est eiusdem sententię sicut frequenter fit in his quæ pronuntiantur ex magno affectu.*

4 Rex meus & Deus meus. *idest,rex meus per specialem prouidentiam & protectionem.licet enim sit rex omnium per potentiam & generale regimen,tamen dicebatur specialiter rex Heb. per specialem curam & protectionem: quia dedit illi populo quem eduxerat de Aegypto per multa signa & prodigia in monte Sinai legem diuinam, secundum quod dicitur psal.* 147.*b.* Non fecit taliter omni nationi & iudicia sua non manifestauit eis.

5 Et Deus meus. *Licet enim sit Deus omnium per creationem, tamen dicebatur Deus Iudæorum specialiter per verum cultum & fidem gentibus alijs ad idololatriam deditis.*

Quo-

MORALITER.

1 *Verba mea.*Secundum Hebreos fecit Dauid hunc psalmum ad cantandum per sacerdotes & Leuitas domino pro cōseruatione regni Israel,in quo erāt 12.tribuū Israel hereditates. Sic igr̄ allegorice iste psal.est oratio ecclesiæ cōtra infideles terra sanctā occupantes. Ponūtur autem in principio tria.s. verbum cum dicitur:*Verba mea,&c.*Clamor cum dicitur:
2 *Intellige clamo.meum,* & vox cum dicitur:
3 *Intende voci orationis meæ.* Verbū proprie dictū est in mēte vox in ore. Clamor signū est voluntatis intensę, per quæ significatur quod iste psalmus dici debet ab ecclesię ministris cum mentis attentione & debita pronuntiatione & magna deuotione.

Quoniam

A a *Quoniam.* Aug. Hucusque oratio vt audiatur, hic iā est intellectus eorum q̄ impediunt ad videndū Deū. i. vt se exauditā cognoscat, prius quasi in pñti volens audiri, dixit exaudi, in quo ipsam inuocationem oñdit, sed caligās inter procellas seculi, sentit se non videre quod cupit, & tamē sperat, scit autē quare nō videat, quia adhuc est nox peccatorum. Dicit ergo *quoniā ad te orabo.* i. quia tantus es ad quem orabo *mane exau. vo. meam.* non in nocte quā peccata fecerunt, sed ea finita videbis. Mane finis tenebrarum, initium lucis quæ semper crescat, vt nec incipientes excludantur, cur ergo prius dixit exaudi, forsan clamauit, & quia non est audita, sentit quid oporteat trāsire vt audiatur. Vel superius audita est, sed non intelligit se auditam, quia nondum videt auditorem & est *exaudies*, i. intelligam me auditam, & in hoc mane non ero horarius sed astabo, & sciam quod esse Deum, & placere iniquitatem nunquam cōueniunt. Et proprie, Astat Deo vt præsens, qui purus est, & hoc mane mox vt tenebras deserit.

iniquos perferas quorum pęnitentiam expectat, qđ mane. i. in futuro seculo videbimus. D

✻ Idem. D. Aug. in Ioannem & de Trinitate.

✻ Idem. in Hypognost. Nō dicimus eos qui pdurāt in operibus malis, ita a Deo creatos vt perirent, tanq̄ ipse illi mores malę vitę creauerit. Absit a diuino proposito. Non enim volens iniquitatem est Deus.

Chaldeus. Ordinabor aut ipse praeparabor ad orationem. Rabi Dauid, & Auen Esdra, ordinabo & digeram ad te orationem. Rabbi Sal. Gallus anno M.CC. Videbo te poenas de coniuratis sumpsisse. († stabunt, vel, procedunt stulti.)

c *Iniusti.* Qui mala faciunt. Nam odisti qui operantur, nō qui operati sunt. († 12. q. 2. c. 2.)

a Vere exaudies vocem meam. Quoniam ad te orabo. i. te in simplici corde petam.
b Oraui & non desistam, sed semper orabo.

a b Quoniam ad te orabo domine, mane exaudies vocem meā. 1

a Certus de hæreditate. b Non iacebo in terrenis. c ¶ Non videt Deum qui terrenis inhęret. 2
d Aug. iniquitates, mendacium, homicidium, dolus & huiusmodi sunt nox. qua transeunte fit mane vt 3
videatur Deus. Et reddit. causam cur mane astabit & videbit, quia Deus non vult iniquitatem, quā
si vellet, posset ab iniquis videri sine mane. 4

Mane astabo tibi & videbo, quoniam non Deus volens ini- 5 6

a Intellectus exclusionis æmulæ per exauditionem liberæ. ¶ Idest non sic videbit vt hæreat.
b Qui male vult proximo. c Aug. Quia oculi mentis eorum pro tenebris peccatorū nō 7
sustinet lucem, & si aliquando vident verum, non permanent, quia amant ea quę a vero auertunt.
sed si hæc transit nox fit mane, vt videant & hæreant veritati.

quitatē tu es. † Neque habitabit iuxta te malignus, neque † 8

a Quia non finit manere in se. 9

c permanebūt iniusti añ oculos tuos. † Odisti omnes qui ope- 10

a Aug. Operatur, cui placet, si displicet, & si cadit, languor naturæ facit, non ipse. 11
b Generaliter. c Non solum operantes.

d rantur iniquitatē, perdes omnes qui loquuntur mendacium. 12

b *Mane astabo.* Cas. Vel, mane quando incipiet æternitas, & tunc plene videbo quod non placet iniquitas, quia tunc non habitabit *sed tolletur impius ne vi. glo. Dei.* & tunc non permanebunt, & si misericordiam eius habuerint.

* Euseb. Non dixit coram te, sed *ad te*, vt vicinitatem ad Deum ostenderet.

* Aster. Mane, quando hęres resurrexit, mane pro celeritate & velocissima redemptione licet accipere.

* Esych. in claritate virtutum.

* Cypr. De oratione Dominica. Mane orandum est, vt resurrectio Domini matutina oratione celebretur.

✻ Hier. Quando sol iustitię venerit in corde meo.

Idem. in Esai. mane idest, in pueritia.

Chrys. oportet solem pręuenire ad agendas Deo gratias.

✻ Aretas in apocalypsim. Mane vocat aduentum Domini per carnē. Greg. in Moral. Mane incarnationis dominicæ, aliquando aduentus terribilis.

* Euseb. A strato surgere, castitatem arguere potest. Basilius in regulis monachor. Matutina hora ad gratiarum actionē electa est.

C ✻ Esychius. Deus non vult iniquitatem, quamquam ad tps ini-

* Esych. Ne contemplatione bonorum procul etiam existentes, oblectentur.

E * Chrys. simulachra, quod his delectarentur, & omni iniquitete & rebus improbis.

d *Mendacium.* Aug. Quia hoc est veritati cōtrarium. Veritas est de eo quod est. Mendacium non est substantia vel natura, sed de eo quod non est, & merito perditur quod declinat ab eo quod est, ad id quod non est.

✻ Orig. Illos qui in gubernāda vita offendūt, iniqtatis operarios appellauit, q vero prauis opinionib. a veritate desciuerūt, loquētes mēdaciū. Et obserua verborū differētiā Odisti & perdes, hoc deterius, & odisti in p̄terito, perdes in futuro.

✻ Euseb. de hereticis loquitur qui non tantum dolose cogitant, sed & alios docent.

* Didym. Cum hoc verum sit, a Deo non exoritur malū, vt opinantur qui malitiam re vera esse statuunt.

* Aug. Odium Dei ex illa locutione intelligendum est; quo odit peccator quisque veritatem.

✻ Greg. in mor. summopere cauendum est oē mēdacium. (Lib. 18. c. 2.)

Aug. Mentiri est loqui contra hoc quod animo sentit.

Aug. Sunt mendacia quædam pro salute vel commodo alicuius non malitia, sed benignitate, vt obstetrices quę dixerunt Pharaoni falsum pro filiis Hebręorum. Hęc aūt mēdacia non re, sed in dolo laudantur, quia qui sic mētiuntur, merebuntur, aliquando ab omni mendacio liberari. Est ēt mendacium iocosum quod non fallit, scit. n. cui dicitur causa ioci dici. & hæc duo genera non sunt sine culpa, sed non F (Duo genera mendacii. Exod. 1.)

cum

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quoniam ad te or. *et non ad idola, sicut Gentiles faciebāt, et sic apparet modus cantandi deuotus.* 2 Domine. *Hic incipit versus in Hebræo, et in translatione Hier. iuxta Hebræos, Vbi ponitur orationis siue psalmi effectus, qui est duplex. s. deiectio hostium & protectio ciuium, secundus ponitur ibi.* Et lętentur. *Prima in tres, quia primo petitur hostium deiectio, secundo adhuc subditur deprecandi modus, ibi.* Ego autem in multitudine. *tertio resumitur ipsa petitio, ibi.* Domine deduc me. *Circa primum dicitur.* 3 Mane exaudies. *Hebræi. n. non hēnt modum optatiuum, sed pro eo vtuntur futuro indicatiui.* 4 Vocem meam. *Faciendo de hostib. vindictam, & dicit mane duplici ratione. Prima est, quia illa hora in scriptura dicitur apta ad faciendum vindictam de peccatorib. secundum quod dicitur infr. psal. ca. b.* In matutino interficiebam oēs peccatores terræ. *vnde & illa hora fecit dominus vindictam de Aegyptus, submergendo eos in mari rubro, secundum quod habetur Exod. 14.* Iamq; aduenerat vigilia matutina, & ecce respiciens dominus super castra Aegyptiorum per columnā ignis & nubis, interfecit exercitum eorum, & subuertit rotas curruum, ferebanturque in profundum. *Secunda ratio est, quia illa hora surgebant sacerdotes et Leuitæ & disponebant se ad offerendum sacrificium matutinum, quod cum diuinis laudibus offerebatur, ideo subditur:*

Mane

5 Mane astabo tibi. *paratus ad tuum obsequium.*

6 Et videbo. *deiectionem hostium per te. Cuius causa subditur.*

7 Quoniam non Deus volens. *sicut dæmones qui a Gentilibus pro diis colebantur, ideo subditur.*

8 Neque habitabit iuxta te malignus. *Idest, idololatra malo igne ignitus, licet. n. Deus sit vbique per essentiam, præsentiam, & potentiā, tamen dicebatur specialiter habitare in Ierusalem, secundum quod dicitur. 2. Paral. 6. a.* Elegi Ierusalem vt sit nomen meum in ea. *Et hoc ratione templi suo cultui deputati, & ideo iuxta eum dicebātur habitare Iudæi in regno Iudææ, cuius metropolis erat Ierusalē, & ideo non erat dignum quod Gentiles habitarent in terra illa, qui erant dediti idololatriæ.*

9 Neque permanebunt iniusti. *Idest, hostes nostri inuadentes nos iniuste.*

10 Ante oculos tuos. *per approbationem, sed magis deiicies eos per reprobationem.*

11 Odisti omnes qui operantur iniquitatem. *idest, aduersarios nostros inique nos persequentes.*

12 Perdes omnes qui loquuntur mendacium. *quia multi de gentib. circa Iudæos existentib. fraudulenter simulabant cum Iudæis amicitiam, cum tamen quærerent eorum subuersionē, secundum quod habetur Nehemiæ. 6.*

Virum

MORALITER.

1 *Quoniā ad te ora. do.* non ad idola, sicut Gentiles idololatræ.

3 *Mane exau. vo. meam.* i. cito exaudias eam. Heb. n. pro optatiuo utuntur indicatiuo.

5 *Mane astabo ti.* q. d. si cito exaudies, cito astabo ad reddendum gratias. 8 *Quoniam non Deus volens iniqui.* s. infidelium.

Ne-

8 *Neque habitabit, &c.* quasi diceret, non est dignum, vt Saracenus vel alius infidelis habitet iuxta sepulchrum tuum.

9 *Neque permanebunt, &c.* i. non decet quod increduli maneant in terra super quam sunt oculi tui. Deu. 9.

12 *Perdes omnes qui loquuntur mend.* i. pdas Saracenos, qui falso dicunt Mahumetū uilissimnm, fuisse prophetā dñi magnū.

Virum.

A cum magna. Perfectis aũt non cõuenit mẽtiri, nec pro temporali vita, cuius morte sua vel alterius nõ occidetur aĩa, licet aũt eis, sic non falsum dicere, verũ tacere. Vt si quis non vult prodere hoĩem ad mortem, verũ taceat, sed nõ falsum dicat, ne pro corpore alterius aĩam suam occidat. Nõ est culpa verũ tacere, vt & dominus. *Multa habeo vobis, &c.* Illud autem vbi non est duplex cor, non debet dici mendacium, vt si quis commodet mihi gladium, & promittã reddere poscenti, si furẽs poscit, non debeo reddere, ne se vel alium occidat. ideo hic non est duplex cor, quia cũ promisi reddere, non cogitaui furentem posse repetere.

† miserationis.

† incuruabo me versus.

† meo viã tuã.

B

† rectum, firmum, in eis nihil eorum, prauitates, calamitates, infortunia.

† linguam suã leuificabunt.

* Didym. Vir sanguinum est non qui supplicio dignos interficit, sed qui per legis transgressionem hominis mortis est auctor.

a Hoc est quod supra, qui operantur iniquitatem. b Homicidam. c Quod supra, loquitur mendacium. ¶ Qui decipit vicinum. d Idest exhæredabit.

Virum sanguinum & dolosum abominabitur dominus, 1

a Qui autem consequuntur hæreditatem, exultant in spe. b Aug. Multitudo misericordiæ est multi & perfecti sancti, quos nunc parit ecclesia. c Vt lapis in ædificium, in hoc introitu perfectio notatur. 2 3

a ego autem in multitudine † misericordiæ tuo. Introibo in 4

b a Cęlestem. b Idest prope non est in templo, hoc de processu prius. c Aug. qui est magnum præsidium proficientibus sed peruenientibus foras mittitur, quia non timent amicum. 5

domum tuã, † adorabo ad templum sanctũ tuum in timore 6

a Sed nunc contra aduersa. b Deductio conuenit proficiscenti. c Aug. non hominis, ubi malum pro malo datur, quod non Deus, quia etsi punit, non suum malum infert, sed malis suis eos relinquit, homo uero cum pulsit malo voto hoc agit, & ideo prior ipse malus. 7

c tuo. Domine deduc me in iustitia tua ꝓpter inimicos meos, 8

d a Remi. meo, vt præ oculis habeam pręcepta. b Vel tuam.

e dirige in conspectu † tuo viam meam. Quoniam non est in 9

f a Aug. Quorum iudicio non est credendum, & ideo ad conscientiam, vbi Deus videt, fugiendum est. 10
b Aug. quia cor eorum fallitur de peccato, & pœna peccati. c Aug. Pro voracitate, pro qua adulando mentiuntur.

ore eorum † veritas, cor eorum vanum est. sepulchrum 11

a Aug. Quia semper hiat voracitas, vel adulatione trahunt homines & deuorant sibi assimilando, quibus mortuis ipsi sunt sepulchra. ¶ Malis. 12

patens est guttur eorum, † linguis suis dolose agebant, † † 13

a Quinto prophetat, quę pęna malis, quod premium iustis, non enim est optatio, sed pręuidet quod futurum est. b Sic. c Teste conscientia & accusante.

g iudica illos Deus. Decidant a † cogitationibus suis, 14 15

* Theod. Eos intelligit qui varijs temporibus ecclesiã oppugnare sunt aggressi.

* Hier. Vir sanguinum omnis hæreticus est, qui quotidie animarum sanguinem fundit.

✻ Euthym. Interfectori dolosum coniunxit, quia qui decipit & aliquem in pericula conijcit, occidere etiam videtur. In timore tuo. i. multa cum reuerẽtia, templum aut terrenum, aut celeste.

a *Ego autem.* Aug. Tertio dicit se futuram domũ Dei, & nũc proximare in timore añ consummationẽ q̃ expellit timorẽ.

b *Introibo.* Cas. Per hoc introibo, quia adorabo.

✻ Didym. Tẽplum est sancta & laudabilis vitę consuetudo.

✻ Orig. Tua innixus misericordia, non aliter ingrediar domum tuam. Innocentius Papa. Dominus varias hẽt domos. Vniuersalis dom⁹ Dei est Mũdus, Particularis Ecclesia. Specialis V. Maria. singularis, Humanitas Saluatoris. Superior, celum. Inferior. Templũ. Interior, pura consciẽtia. Exterior, sacra scriptura, vel eius familia.

Cass. Petit contra ea quę æmula ingerit, vnde ipsa peribit.

C c *Domine deduc.* Augustin. Quarto proficiens inter impedimenta orat iuuari intus, ne linguis dolosis auertatur.

d *Iustitia tua.* Cass. Qua pęnitentes & supplices recipis.

e *In conspectu.* Aug. Vbi homo non videt, cui laudanti vel vituperanti non est credendum, quia non videt in cõscientia, in qua iter ad Deũ dirigitur. Ideo subdit, quoniam non est in ore eorum veritas.

✻ Theod. In conspectu viam meam, dictum, ob Iudæorum opinionem existimantium Deum in monte Sion habitare.

* Didym. In quibusdam exemplarib. habetur. Dirige in conspectu meo viam tuã, vterq; sensus pius, siue via nostra dirigatur coram Deo, in erroris periculum non prolabemur, siue via Dei coram nobis dirigatur, ambulabimus in ipsa, & ad eum alacriter percurremus. Symmachus pro, dirige, dixit, explana.

* Hieron. Propter inimicos meos, qui mihi insidiantur.

* Euth. Adduc me in iustitia tua. i. Christo, qui est nostra iustitia, aut in lege tua. Auen Esdra. Timeo ne pes meus prolabat, tũc ne trahar ad supplicia tũ vero inimici mei exultent.

f *Quoniam non.* Nõ modo nõ est veritas in ore, sed sepulchrũ quia fœtida promũt ad corrumpendum, quib. si non proficiunt, dolose agunt. i. non modo moliuntur, sed efficiunt.

* Didym. Verbis cogitationes pares sunt.

✻ Hier. describuntur hæretici.

✻ Theod. Sepulchra patentia multum & grauem odorem exhalant, ita vt alios ẽt corrũpant, sic illorum blasphemię.

* Euseb. Sapientes huius sæculi dogmata mortua exhalat.

* Amb. In Luc. guttur in quo est perfidia lethalis est sepulchrũ patẽs, vel doctor qui ab aliis exigit, quod nequeat ęmulari. Hier. infelices hęretici sepulchra plena ossib. mortuorũ.

* Aug. Ad voracitatem & adulationem referri potest.

* Chrys. delectari cęde hominum est hẽre guttur patens.

* Euthy. Aut dictum ꝑ contumelias turpes & iurgia dict: in Dauid. Rabi Dauid, ruina est eorum guttur, vorago.

g *Iudica illos Deus. Decidant a cogi.* Non optat, sed quod futurum

NICOLAVS DE LYRA.

1 Virum sanguinum. *Idest, effusorem sanguinis innocentis.*

2 Et dolosum. *amicitiam, vt decipiat simulantem, quales erant hostes Iudæorum.*

3 Abominabitur Do. *eum a se reiiciendo.*

4 Ego autem. *Hic cõsequenter adhuc subditur de psallendi seu orãdi modo, cũ dicitur in persona cuiuslibet cantoris huius psal.* Ego autẽ. *et incipit hic versus in Hebræo et in translatione Hier. iuxta Heb.* Ego autem in multi misc. *i. præsumens de tua misericordia, non de mea iustitia.*

5 Introibo in domum. *i. in templum tuo nomini dedicatum.*

6 Adorabo ad tẽp. s. t. *quia Iudæi etiam extra Ierusalem existẽtes versa facie versus Ierusalẽ adorabãt, vt habetur 2. Par. 6. & Dan. 6.*

7 In timore tuo. *i. reuerendo modo.*

8 Domine deduc me. *Hic consequenter resumitur petitio de subiectione hostiũ, cũ dicitur in persona populi* Iudaici. Domine de. &c. *i. deduc me in protectione tua, vt sim instrumentum iustitiæ tuæ, ad deuinciendum hostes me iniuste persequentes.*

9 Dirige in conspec. *faciendo eam prosperam, et ad hoc allegat aduersariorum malitiam tanquam causam, dic.*

10 Quoniam non est in ore. &c. *Quia post simulationẽ amicitiæ inimicitias exercebant, vt supra dictum est.*

11 Cor. eorum. *Nihil habens amicitiæ stabilis.*

12 Sepulchrum pa. *q. d. vellent nos si possent, viuos deglutire.*

13 Dolose. *prius amicitiam simulando.*

14 Iudica. *Condemnando eos ad pęnã & interitum. Vnde in translatione Hier. iuxta Hebræos habetur.* condemna eos Deus.

15 Decidant a cog. *quibus cogitant nos perdere & hæreditates nostras possidere.*

MORALITER.

1 *Virum sanguinũ & dolosum abominabitur dominus.* Hic ponitur singulare pro plurali, sicut Exod. 8. f. *Venit musca grauissima,* id est, multitudo muscarum. Igitur hic viri sanguinẽ dicuntur Mahumetus & tenentes legẽ eius, quæ a gladio cępit, & per gladium tenetur. Et vt dicunt aliqui doctores, per gladium terminabitur.

2 *Ego autem in multitudine, &c.* Hic incipit versus in Hebreo, & ponitur modus adeundi terram illam, cum dicitur. *Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ principaliter confidens, & non in merito iustitiæ meæ & apparatu militiæ.*

5 *Introibo in domum tuam.* i. sanctũ sepulchrũ in quo quieuisti.

6 *Adorabo ad templum sanc.* i. modo reuerenti & deuoto. E quid orabo?

8 *Domine deduc me in iustitia tua, &c.* i. deduc me in virtute tu ad faciendum iustitiam de inimicis tuis & meis. Et allegat ad hoc ratio, cum dicitur.

10 *Quoniam non est in ore eorum ver.* sed falsitas, quia lex Mahumenti quam confitentur, est conficta multis falsis.

12 *Sepulchrum patens est guttur eorum.* de quo non exit nisi fœtor.

† *Linguis suis dolose agebant.* frequenter cum Christianis.

14 *Iudica illos Deus.* iudicio condemnationis.

15 *Decidant a cogitationibus suis.* quibus machinantur inferri mala fidelibus tuis.

rum est prædicit. Decidit qui spe bona frustratur.
*Theod. Contra te.n.bellum excitauerunt, cum eos contra qui tibi adiuncti sunt, aciem instruxere.
⁂Hier. Egregie dixit a cogitationibus suis. Quotidie.n. hæretici immutant dogmata sua.
* Chrys. Decidant ex .i. fac cessare a vitio, vt irrita sint eorum consilia.
*Orig. Non.n. Deus a seipso quenquam expellit.
*Didym. Deus immutabilis, tum affectibus subiici uidetur, cum nos eas animi perturbationes habemus. Nostra.n. tanquam eidem propria, & communia reputantur. velut Obliuio quam habemus illius, non secus, acsi illius esset, accipitur. sic Paulus, si quis ignorat, ignorabitur. Rabi Dauid Regem tu me declarasti, me regnare iussisti, spernunt illi hæc iussa.

a ¶ Aug.i. longe vt merentur pelli ab hæreditate, quæ videndo deum possidetur b ¶ Qui, sibi uidentur intromissi.

secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos, 1

a ¶ Vel amaricauerunt. ¶ Aug. Panis de cælo qui dulcis, ægris, per peccata ita amarus est, ut sustinere non possint. ¶ Econtra. b ¶ De adepta hæreditate. c ¶ Quibus gratulantibus, vel gustantibus suauis est.

a quoniam † irritauerunt te Domine. Et lætentur omnes qui

a ¶ Non dubie dico. b ¶ Non temporaliter. c ¶ Idest quia. d ¶ Hæc est æterna eorum exultatio. 2

sperant in te, in æternum † exultabunt, et † habitabis in eis. 3 4 5

a ¶ August. tanquam habentes ad fruendum quod diligunt, quæ est hæreditas æterna.

Et † gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomen tuum,

a ¶ August. Benedictio est gloriari in Deo, & habitari ab eo: Sed quia hanc præcedit vocatio, quæ est gratiæ, subdit: Domine vt scuto, & cætera. 6

b ¶ Bona uoluntas Dei præcedit nostram, vt vocet ad pœnitentiam, & hæc sunt arma quibus vincitur inimicus, hoc scutum contra eum qui tribulationibus, & tentationibus suggerit desperationem.

b quoniam tu benedices iusto. Domine vt scuto † bonæ voluntatis tuæ coronasti nos. 7 8

¶ Id est Christum; a ¶ Pœnitentis. b ¶ Pro metu iudicii. 9

c †In finem Psalmi Dauid pro octaua. 10

a *Et lætentur.* Cass. Post retributiones malorum subdit præmia bonorum, vt sicut pœna terret, præmia incitent.
* Caldaica. Et lætabuntur omnes qui sperant in verbo tuo, in æternum laudabunt, obumbrabis eos.
*Cyrillus. In Ioan. Impossibile est aliquid boni a nobis peragi, nisi Spiritussancti gratia munitis.
⁂Idem Ibidem, cæteris fugientibus Deus semper adest.
*Hieron. Dixit qui diligunt, non qui timent, vbi.n. est timor non semper est amor.

D

b *Vt scuto.* Cass. Vno uerbo indicat beneficia Dei gratuita. Voluntas, quæ uocatur defensio contra omnia, & corona, & clypeus. capiti aptatus corona est, cordi defensio.

E

Octaua.

c Octaua, est aduentus domini, .i. qua peccator timet argui, & ideo pœnitet.

Aug. Octauã dicunt aliqui aduentum domini, q. uenturus ẽ post septem millia annorũ (vt aiũt) sed nulli hoc tempus cognitum est potius octauus dies dicitur, quia omnia tempora septem dierum repetitione uoluũtur. Illæ nullam habent varietatem. Vel duæ uitæ sunt. Vna pertinet ad corpus, qd' est vetus homo, cui & vetus datum est testamentum, in qua regnauit mors. Altera ad animam, quod est nouus homo regeneratus per Christum. Ad corpus autem quaternarius, ad animam ternarius pertinet. Peracta ergo utraq; quasi septenario numero, veniet octauus dies iudicii, vbi cuique pro meritis reddetur. Vnde timens ecclesia hic orat.

†voluntate beneplacito, vel fauore tuo coronabis eum. aut circundabis

Ro.3.b.

F

PSAL.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Secundum mul. *Multiplicatio.n. peccatorum meretur exterminium gentis.*
2 Quoniam irritau. *attribuendo veritatem tuã idolis, & dæmonibus secundum quod dicitur infra psal. 95 .b.* Omnes dii gentium dæmonia, &c.
3 Et lætentur. *Hic consequenter ponitur secundus effectus, qui est ciuium protectio, cũ dicitur:* Et lætentur, &c. *habita victoria de aduersariis, ex qua causatur lætitia.*
4 In ęternum, &c. *i. exultent: quia sicut dixi, Hebræi pro modo optatiuo vtuntur futuro indicatiui: Et dicit in æternum: vt in præsenti in domino gaudeant ipsum laudando, & perfectius in futuro.*
5 Et habitabis in eis. *In præsenti per gratiam, & in futuro per gloriam. ideo subditur.*
6 Et gloriabuntur. *& subditur causa.*
7 Quoniam tu bene. *In bonis temporalibus & spiritualibus multiplicando. Et subditur pro victoria de aduersariis gratiarum actio, cum dicitur in fine psalmi.*
8 Domine, &c. *i. per tuam bonam uoluntatem, non per nostram iustitiam vel fortitudinem.*
9 Scuto, *scilicet, tuæ protectionis & defensionis.*
10 Coronasti nos. *Dãdo victoriam de aduersariis nostris: quæ per coronationem designatur, eo quod corona victoribus antiquitus donabatur. Secundum autem sensum allegoricum iste psalmus est oratio Ecclesiæ contra infideles terram fidelium inuadentes. Secũdum vero sensum moralem est oratio ecclesiæ contra dæmones, fideles suis tẽtationibus persequentes, & quærentes eos deiicere a consecutione hæreditatis æternæ. Sed istos sensus non intendo prosequi, exponendo totaliter. Tũ quia de facili a quolibet intelligente potest ad hoc applicari litera huius psal. Tum quia alii doctores, & expositores ualde sufficienter prosecuti sunt istas expositiones.*

*PSAL.

MORALITER.

1 *Secundum multitudinem impietat. eorum expelle eos.* Quasi dicat iniquitates eorum demerentur, ut de terra illa deiiciant.
2 *Quoniam irritauerunt te domine.* Auferentes cultum tuum de terra, in qua potissime deberet uigere.
4 *Et lætentur omnes qui sperant in te.* De eorum deiectione.
6 *Et gloriabũtur in te.* i. glorientur in te de victoria a tę sibi collata.
7 *Quoniam tu benedices iusto.* in bonis ipsum multiplicando.
9 *Scuto bonæ uoluntatis tuæ coronasti nos.* i. coronabis. Scriptura nanque sacra loquitur frequenter de futuro per modum præteriti, & econuerso, idest reddes nobis coronam Ierusalem.

A

PSAL. VI.

PSALMVS VI.

a ¶Hic seca, hic vre, &c. b ¶Aug. Furor idem est ex Græco, quod ira: vnde & hic varie dicitur, prius furor, postea ira, vel econuerso. c ¶Quasi conuincas.

a Domine, ne in † furore tuo arguas me, ne- 1
a ¶Quod minus est. b ¶Quasi castigandum. c ¶Sed.
b que in † ira tua corripias me. Miserere mei 2
a ¶Quia iustitiam sustinere nequeo. ¶ Natura & peccato.
domine quoniam infirmus sum, sana me do-
a ¶Non parum, sed vsque ad ossa peruenit, idest, robur animæ. hoc valde. b ¶Fortitudo animæ. c ¶Expositio ossium.
c mine, quoniã cõturbata sunt ossa mea. Et anima mea turba- 3
a ¶Ideo. b ¶Differs. c ¶Aug. & ideo qui pius es non differas, sed conuertere, vt ego conuertar ad te, sed quia perfectę conuersationi nostræ semper est paratus, videtur dici: conuertere, idest, fac me perfecte conuerti, in quo sentit laborem: vnde addit: Eripe animam quasi in conuersione multis impeditam.
d ta est valde, sed tu domine † vsquequo? Conuertere dñe, & 4 5
e a ¶Non merita, quia iusta damnatio peccanti.
f g † eripe animã meã: saluũ me fac propter misericordiã tuam: 6 7

† ira tua — † furore tuo — † sub. conteres me, aut quid simile — † erue

a *Domine ne in furore.* * Theod. Octauum futurum statum propheticus sermo nominat, qui est preter septem dies hebdomadis vitæ pñtis, quẽ titulũ posuit, quia iudicij & mortis meminit, vbi non fieri pôt, vt qui hęc pnię remedijs vti noluerũt, illic afferant Deo cõfessionem pro peccato. quo circa Dauid post duplex flagitium has affert Deo preces.

* Basil. Ne succẽseas propter Vriam aut cõmouearis propter Bersabeam.

B

Cass. Confessio est deprecatiua, quę apud Deũ valet. Primo est exordium, in quo captat beneuolentiam, per potestatẽ iudicis, per infirmitatem suã, per consuetudinẽ parcendi, quia non vult a mortuis, sed a viuis rogari.

b *Arguas.* Augustinus. Argui grauius est quam accusari, vnde damnatio timetur. Corripi mitius, idest, emendari vel erudiri. Arguuntur in iudicio qui sine fundamento. Emendantur, idest purgantur qui supra illud lignum, fœnum, stipulam ædificauerunt. Dicit ergo hic *sana*, ne ibi sit opus. vnde subdit: *Miserere.*

c *Infirmus.* Aug. Reatu infirmat aĩa a quo sana, quia ossa. i. mens conturbatur ad præsentiam: & anima, i. sensualitas, ergo vsquequo differs, quasi dicat, quid restat quin sanes?

C

d *Vsquequo.* Aug. Innuit se diu luctari cũ vitijs. Non est autẽ crudelitas dilatio Dei, sed vt persuadeat animæ in quæ mala se pcipitauit. Nondum enim tam perfectè orat, vt ei dicatur: *Adhuc te loquente dicã, ecce adsum.* Vt ex difficultate sanationis inde magis caueat sibi, & vt ostẽdatur quę pœna sit non conuersis, si tanta difficultas sit conuersis: vnde: *Si iustus vix saluabitur, impius vbi apparebit?*

* Basil. Infirmitatem non corporis, sed fidei remissionem & concupiscentiæ ardorem vocat.

* Theodor. Vox huiusmodi peccatoribus conuenit. Nam infirmitate præcedẽte, peccatũ vincit. Ossa sunt ratiocinatiões p quas Animal dirigitur. dicit autem: *vsquequo.* obsecrans vt opem properè ferat. Nã spiritu fornicationis aĩæ vires erant pturbatæ.

e *Conuertere.* Cassiod. Qui auersus eras, vel a vindicta.

f *Eripe.* ab imminente morte. Vel eripe aĩam pctis ligatam.

* Basil. A iustis duo expetuntur, vt recõciliati sint & anima seruetur.

* Theodo. Conuerte me, pro, Attende me posuit. Ne auertas faciem, ex translatione excandescentium, & auersantium, & audire nolentium.

g *Saluum me fac, &c.* dando virtutes.

Quoniam

NICOLAVS DE LYRA.

PSALM. VI.

1 Domine ne in furore. *Huic psalm. præponitur talis titulus in Heb.* Ad victoriam in organis super octauam psalmus Dauid. *Et secundum Hebr. octaua est hic nomen instrumenti musici, eo quod octo chordas habeat, sic nominati sicut monochorda quæ est instrumentum musicum, ab vnitate chordæ nominatũ. secundũ hoc igitur sensus huius tituli est:* psal. Dauid super octauam. *idest, aptus decantari instrumento tali.* Ad victoriam in organis. *idest, in cantibus, eo modo quo cantores conabantur in canticis vnus chorus alium superare, sicut suprà expositum est in titu. psalm. 4. & sic organũ non est hic nomen instrumenti, sed cantus. Et propter hoc Hierony. in translatione iuxta Hebraicũ pro organis transtulit hic in* Psalmis di. Victori in Psalmis Psal. Dauid super octauam. *& patet expositio ex his dictis & in titulo psal. quarti. Et similiter patet expositio tituli qui communiter ponitur in Biblijs: qui talis est:* In finẽ Psal. Dauid pro octaua. *Quia per finem hic intelligitur vltimum de potentia in conatu cantorum, sicut dictum fuit suprà titulo quarti Psal. Igitur ex prædictis apparet, quòd Dauid auctor fuerit huius psalm. sed materia psal. seu de quo fecerit non apparet propter quod variè et multipliciter exponitur apud Hebræos & Latinos: & propter breuitatem sectandam vnam expositionem accipio, quæ mihi videtur literæ rationabilius applicari, scilicet quòd Dauid fecerit istum psal. petens misericordiam super offensam, diuina, qua iactanter & contra legem iussit populum numerari absque datione argenti, quod in tali numeratione præcipitur dari Exod. 30. propter quod propheta Gad de mandato domini dixit ei:* Trium tibi datur optio, &c. *Vt habetur 2. Regum 24. b. Et ibidem subditur:* Dixit autem Dauid ad Gad: Coarctor vndique nimis, &c. *Quia videbat sequi pœnam horribilem super se & populum occasione sui. Et secundum hoc iste psalm. in duas partes diuiditur: quia primo ponitur ipsius Dauid mirabiliter afflicti deuota petitio. secundò ipsius Dei exauditio, ibi:* Discedite a me. *Circa primum Dauid primò implorat diuinam misericordiam. secundò ad ipsam obtinendam allegat suam pœnitentiam, ibi:* Laboraui. *Circa primum dicit sic.*

1 Dñe ne in furore. *Id est, ne punias me secundum rigorem iustitiæ tuæ, sed magis secundum dulcorem tuæ misericordię. Et dicit in furore tuo, alludendo ei quòd scribitur. 2. Reg. 24. a. de populi numeratione. Et addidit furor domini irasci contra Israel, commouitque Dauid dicentem ad Ioab:* Vade, numera Israel, & Iudam.

2 Miserere mei do. *Ex visione enim angeli percutientis populum pro numeratione prædicta Dauid fuit ita territus quòd de cætero fuit quasi languidus intantum, quòd non calefiebat vestibus, vt habetur. 3. Reg. 1. Et huius languidæ frigiditatis vna causa fuit iste terror, vt dicunt doctores, sicut exposui 3. Reg. 1.*

3 Et anima mea turbata est valde. *Videns enim angelum cædentem populum occasione sui, ita fuit turbatus, quòd dixit ad dominum:* Ego sum qui peccaui, ego sũ qui inique egi: isti qui oues sunt quid fecerunt? vertatur obsecro ira tua contra me & contra domum patris mei, *vt habetur. 2. Reg. vlt. b.*

4 Sed tu domine vsquequo? *subintelligitur sustinebit populi percussionem & meam afflictionem. Et est modus loquendi decurtatus, sicut homo anxiatus, & territus non profert intentionem suam completè sed truncatè.*

5 Conuertere domine, &c. *De rigore iustitiæ ad dulcorem misericordiæ.*

6 Et eripe animam meam: *de isto timore & afflictione.*

7 Saluum me fac propter misericordiam tuam. *non propter iustitiam meam, cum iniquè egerim. Et ad allegationem diuinæ misericordiæ subdit per modum causæ.*

Quoniam

MORALITER.

1 *Domine ne in fu. &c.* Psalmum istum fecit Dauid pęnitens de numeratione populi ad iactantiam regni sui. 2. Re. 24 Licet aũt exponi possit moraliter de quolibet peccatore pœnitente, tñ magis proprie de peccatore, qui se iactando recolit bona sua, sicut ille Pharisæus qui dicebat Luc. 18. b. *Gratias tibi ago domine, quia non sum sicut cęteri hominũ, raptores, adul. &c.* Et sequitur: *Ieiuno bis in sabbatho, decimas do omnium quæ possideo* Et ex tali iactantia incurrit afflictionem corporis vel animę, & sic pœnitens clamat ad dominum, dicens.

Domine ne in furore tuo arguas, &c. idest, in finali iudicio, qñ contra peccatores apparebis iratus, qui modo es mãsuetus.

2 *Miserere mei domine quoniam infirmus sum.* id est, pronus ad peccandum ex corruptione primorum parentum, Gen. 8. d *Sensus & cogitatio humani cordis prona sunt ad malum ab adolescentia sua,*

3 *Et anima mea turbata est valde.* de peccatorũ commissione

4 *Sed tu domine vsquequo?* subintelligitur, differes eã sanare ideo subditur,

5 *Conuertere domine.* nunc in præsenti.

6 *Et eripe animam meam.* de terrore iudicij futuri.

7 *Saluum me fac propter misericordiam tuam.* quam allego, & non meam iustitiam,

Quoniam

A a *Quoniam non*, Cassiod. Ideo hic festino dimitti, quia post mortem, & in inferno non accipitur confessio.
b *In inferno*. Aug. Confessus est diues qui Lazarum uidit, & si de profundo, cuius comparatione coactus est cōfiteri mala sua vsque adeo, vt & fratres roget ab his præmoneri, sed post iudicium in profundioribus tenebris nullam lucem Dei uidebunt cui confiteantur. vel mortem dicit peccatum, in quo immemor est Dei qui mandata eius contēnit.
*Basil. Hoc non dicit quod salus nostra in præsenti tantum uita subsistat, absit, sciebat etenī resurrectionis doctrinam, sed quod post migrationem ex hac vita resipiscentia tempus non habeat.
B c *Laboraui Cassiod.* Narrat ærumnas quibus pœnitens auertitur, gemit dum videt quid egit, & quæ pœna futura.
* Basil. Per omnem hoc uitam suam fecit, neque de præterito tantum, sed de futuro loquitur. Quod.n. reliqui omnes remissionis tempus fecerunt, ille confessionis fecit.
d *Lectum.* Cass. Conscientiam quæ quibusdam quies, quibusdam tormentum. Stratum sensualitatem, fertilem faciam quæ erat arida. Vel, lectus delectatio corporis in qua homo resoluitur. Stratus cumulus peccatorum, vt vestium, quo resoluto, ibi lachrymarū, noua messis virtutū crescat.
*Theod. Actum iniquitate contaminatum.
C e *A furore. Aug.* Ab ira, vel Dei, quæ in iudicio, & hic in cæcitate mentis. Ibi exteriores tenebræ, qa tunc penitus extra Deum, Deū. id est, lucem; quia in summa cæcitate. Hic iā incipiunt in peccante, & ideo dicit turbatum, non extinctum oculum Vel a sua ira qua turbante solem. i. sapientiam Dei non potest videre. Vel ideo sic laboro, quia *inueteraui*. membrum factus veteris hominis, unde hoc? *quia turbatus a furore* primo parenti exerto. *inueteraui* ad similitudinē veteris vestis, quæ nec est usui, nec decori. D

a ¶Aug. intelligit nunc esse tempus conuersionis, quia cum hæc vita transierit, non restat nisi retributio. b ¶Aug. Infernus est cæcitas animi, quæ mortuum inuoluit, sed ut inde liberet laboraui, & quasi parum profuerit, addit, lauabo.

a Quoniam non est in morte qui memor sit tui, † in inferno 1
b a ¶Ego autem. ¶Satisfaciendo. b ¶Cordis. 2
c autem † quis confitebitur tibi? † Laboraui in gemitu meo, 3
a ¶Et post. b ¶Ad literam, uel peccata. ¶Aug. Quasi alternatim patitur noctes, cum carne seruit legi peccati, & dies sentit, cum mente seruit legi Dei. c ¶Lectus est uoluptas corporis, & delectatio seculi, in quo æger animus quiescit. 4
d † lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis 5
a ¶Idem quod lectus. b ¶Rigare ad interius pertinet, vt sit fletus vsque ad intima cordis. ¶Ideo quia. c ¶Futuro quem timeo.
e stratum meum † rigabo. † Turbatus est † a furore oculus 6
a ¶Aug. vel prophetia est, quia ira in iudicio, vel nunc vbi grana a paleis nuda, & si inter eas. b ¶Quia etiam inter omnes, a nullo immunis, omnibus consensi.
f meus, † inueteraui inter omnes inimicos meos. Discedite 7 8
a me omnes qui operamini iniquitatem, quoniam exau- 9 10
a ¶Compunctionem pro commissis. ¶Remittendo. b ¶Aug. Repetitio crebra ex effectu, quia gaudenti non sufficit semel dicere quod gaudet. c ¶Pro deponendis peccatis. 11
g h diuit dominus vocem fletus mei. Exaudiuit dn̄s deprecatio-

† vel in sepulchro fouea, & eadem est vox Hebræa vbicunque in ps. legitur, infernus.
† Defeci, fatigatus sum
† 5o. distin. c. si diaconus.
E
† inueterauit, dimotus est. propter omnes tribulantes, me.

* Theodor. Oculum mentem nominauit. propterea de uno oculo mentionem fecit, qui oculus ob tuā indignationem turbatus est, omnibus autem malis grauiora sunt inimicorum opprobria.
*Basi. Inimici nostris peccatis fiunt valentiores.
Ne quis desperet de grauitate peccatorū, subdit. Discedite.
Cas. Correptio, ut separetur ab illis, quorum collegio peccauit, & insistat mandatis Dei.
*Theodo. Non amplius blandiantur mihi, qui proprias iniquitates non uident. Sed terrore impleantur, iustum est.n. Dei iudicium.
f *Inimicos*. Aug. i. uitia, vel malos homines, qui vere sunt inimici ad Deum se conuertentium, a quibus separatur omnis bonus, non loco, sed animo. Quia uero non est inanis tātus labor pœnitentiæ, exauditum se significans, subdit. *Discedite.*
g *Dominus*, Ter dominus, quia trinitatem affuisse precibus ostendit. Incepit a lachrymis, exauditus exultat.
h *Exaud. Do.* Cas. Dat exemplum fideliter orantes audiri
a *Erube-* F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quoniam non est in mor. *i. post mortem.*
2 Qui memor sit tui. *memoria fructuosa, quantum ad eos qui decedunt in peccato mortali, ideo subditur.*
3 In inferno autem quis confitebitur tibi. *s. confessione laudis diuinæ, quasi diceret, nullus eo quod in inferno nulla est redemptio Timebat.n. Dauid, ne magna pars populi quæ moriebatur subito in illa pestilentia trium dierum decederet in peccato mortali, & sic damnaretur quod erat ei valde lugubre, sicut & mors filii sui Absalom, quamuis ipsum persequeretur, eo quod probabiliter credebat ipsum in peccato mortali decessisse, sicut dictum fuit 3. Reg. 18.*
4 Laboraui in gemitu meo. *Hic consequenter Dauid pro impetratione diuinæ misericordiæ allegat pœnitentiam suam de peccato commisso di.* Laboraui in gemitu meo. *præ anxietate cordis, non potens continere a gemitu etiam coram hominibus, & de die in diem, quod est durum, & laboriosum maiestati regiæ,*
5 Lauabo per singulas noctes, *quia de nocte in secreto cubiculi magis erumpebat in signū pœnitentiæ profluuium lachrymarum, propter peccatum commissum.*
6 Turbatus est a fu. *i. a dolore cordis. Vnde in Heb. & in translatione Hier. iuxta Hebræos pro* furore *habetur amaritudine, ex qua profluebant lachrymæ in tanta abundantia, quod uisus acies caligabat.*
7 Inueteraui. *i. ad interitum corporis, & animæ propinquaui, secundum illud Heb. 8. d.* Quod antiquatur, & senescit, prope interitum est.
8 Inter omnes inimicos meos. *s. Sathan, & satellites suos, qui me prouocauerunt ad peccatum numerationis populi, secundum quod habetur 1. Par. 21. a.* Consurrexit autem Sathan contra Israel, & incitauit Dauid, ut numeraret Israel.
9 Discedite a me omnes qui operamini iniq. *Hæc est secunda pars principalis huius psalmi, in qua ponitur diuina exauditio, de qua certificatus fuit Dauid per verbum Gad prophetæ dicentis sibi de mandato domini, quod ædificaret altare in area Ornan Iebusæi, & sibi sacrificaret: Deus autem non præcipit sibi offerri sacrificium ab homine nisi placatus erga eum. Secūdo hoc intellexit per descensum ignis de cœlo super holocaustum suum, vt habetur infra Paralip. 21. qui descensus signum est diuinæ placationis, et acceptionis, sicut dictum fuit. Gen. 4. de oblatione Abel, & 3. Reg. 18. de oblatione Eliæ. Non est autem uerisimile, quod Dauid tantum beneficium transierit sine speciali gratiarum actione, nec inuenitur alius Psalmus Dauid ad hoc applicatus propter hoc dixi in principio huius psalmi, quod ad istam sententiam rationabiliter applicatur.* Dicit igitur Dauid. Discedite a me, omnes qui operamini iniquitatem. *i. tu Sathan, & satellites tui qui me concitastis ad numerationem populi.*
10 Quoniam exaudiuit dominus. *Sicut.n. dæmones ingerunt se peccatoribus, ut faciant eos ruere de peccato in peccatum, sic quando vident peccatorem a Deo exauditum, & liberatum, quia cum superbissimi sint, abhorrent ab hominibus deuinci.*
11 Exaudiuit dominus deprec. meam. *Replicatio est eiusdem sententiæ ad ostendendum maiorem gratitudinem diuinæ gratiæ sibi factæ.*

Erube-

MORALITER.

1 *Quoniam non est in morte.* i. post mortem.
2 *Qui memor sit tui.* pœnitentia fructuosa.
4 *Laboraui in gemitu meo.* iam de præterito.
5 *Lauabo per singulas noctes lectum meum, &c.* de futuro: nam ad habendum remissionem requiritur pœnitentiæ continuatio, sicut de beato Petro legitur, quod singulis noctibus surgebat hora, qua Christum negauerat, & flebat, ita quod facies eius videbatur adusta ex fluxu lachrymarum.
6 *Turbatus est a furore oculus.* i. præ dolore cordis, & lachrymis obscuratus est visus eius. Et subditur causa.
7 *Inueteraui.* corruptione peccati.
8 *Inter omnes.* i. dæmones ad malum me prouocantes. Sed quoniam vera pœnitentia certam spem habet ad remissionem peccatorum, subditur:
9 *Discedite a me omnes, qui operamini, &c.* i. vos dæmones qui estis in malo obstinati.
10 *Quoniam exau. do.* hæc sunt verba pœnitentis quādo sentit coniecturaliter diuinam consolationem.

A a *Erubescant, & conturbentur.* Caß. Quasi in cõclusione iam liber a peccatis exultans, p inimicis, ut conuertãtur, orat, ut sicut ipse habeant ueniam. AV-

a ¶Pro impetrandis uirtutibus. b ¶Quasi oblationem. c ¶Ergo iam. ¶ De actibus, quia mali.

a nem meam, dominus orationem meam suscepit. Erubescat 1

¶ Timore iudicii. ¶Alias non habet vehementer. a ¶ Auguſ. illis conuersio ad confusionem qui noluerunt habere ad salutem.

& conturbentur vehementer omnes inimici mei, † conuer- 2

a ¶ Caß. ne eant quo tendebant, & non differatur: sed erubescant valde ve. post conuersionem ex recordatione: quod est custodia virtutis. ¶Et hæc omnia.

tantur, & erubescant valde velociter. 3

D AVGVST. *Erubescant.* Hoc non hic, vbi potius irrident eos qui omnia relinquũt & infirmos erubescere faciunt, sed in iudicio.

† cõ

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Erubescant, & conturbentur.* Reuertitur ad exprimendum erubescentiam, & turbationem dæmonum, quando uident peccatorem resurgere, & Deum sibi placatum propter causam dictam.

2 *Conuertantur.* non conuersione pœnitentiæ, quæ non cadit in dæmonibus, sed conuersione erubescentię, retrocedẽdo a me a Deo exaudito secundum multitudinem suæ misericordiæ, ideo subditur.

3 *Erubescant valde velociter.* quia diuina gratia in instanti infunditur, & per hoc diabolica instantia confusa cito repellitur. Iste autem psalmus potest exponi moraliter de quolibet peccatore veraciter pœnitente, & implorante diuinam misericordiam pro sua liberatione a culpa commissa, & pœna incursa, & post longam, & deuotam orationem probabiliter se æstimant a domino exauditum per datam sibi diuinitus internam consolationem, propter quod iste psalmus inter septem psalmos pęnitentiales est primus. Sed hanc expositionem non intendo prosequi. Tum quia de facili ad hoc potest littera applicari. Tum quia Doctores nostri hanc expositionem, & consimiles non solum sufficienter, sed etiam sufficientissime tractauerunt, & in scriptis multipliciter reliquerunt. E

B PSAL.

MORALITER.

1 *Erubescant & con.* sicut n. dæmones gaudent, & gloriantur de peccatoris deiectione, ita turbantur, & erubescunt de eius releuatione.

2 *Conuertantur.* quia cum sint superbissimi uidentes se superatos, nolunt ibi diutius commorari, unde Mat. 4. b. de Christo scribitur, *Et reliquit eum dia.* tanquam in tentatione victus.

GLOSSA ORDINARIA.

a *In finem psalmus.* Aug. Chusi qui transiuit in partem Absalom, sed de historia velamen sumpsit mysteriorum. Chusi silentiũ. Iemini dexter. Achitophel fratris ruina. i. Iudæ scelus qui dñm tradidit. Contra hos dolos dñs dimicauit, silentio. i. alto secreto, quo cæcitas in Israel facta est, ut *cum plenitudo gentium intret, totus Israel saluus fiat.* de quo Apostolus exclamat admirans, non exponens. *O altitudo diuitiarum, sapiẽtiæ, & scientiæ Dei.* Hoc silentio dñs passionis occultans sacramentum, ruinam fratris. i. scelus Iudæ conuertit in misericordiã, & quod ille ad perniciem vnius hominis fecit, iste ad salutem omnium flexit, Cantat ergo hunc psalmum Domino
C fidelis, cui facta sunt verba Chusi, idest, manifestatio huius silentii, quod dexter, & fauens Deus operatus est ei. Non enim erat eis abscondendum pro quibus gestum est. Aug. potest hic psalmus in persona Christi intelligi, si quę humiliter dicta sunt, ad infirmitatem nostram referantur, quam gestauit. Primo petit ex omnib. tribulationib. liberari.

† Sigaion instrumenti musici nomen quod sollicitudo, vel angor, aut exercitatio, ignoratio, siue error interpretatur.
Rom. 11. c.
ibidem c.

PSALMVS VII.

b D*omine Deus.* Caß. Iste est primus psal. eorum in quibus per actus Dauid futura mysteria domini significantur. Mysterium incarnationis silentium fuit Iudæis. Vt Dauid a filio ita Christus a populo quẽ nutrierat persecutionem sustinuit. F

a ¶Christum. b ¶Dirigens nos. c ¶Fidelis cui facta est mysterij reuelatio. d ¶Ad honorem.

a In finem † psalmus Dauid, quẽ cantauit

a ¶Manifestatione alti silentii quo Christus occultauit Iudæis mysterium passionis. b ¶Idest, dextræ, quia consuluit saluti Dauid necessaria proditione, vel quia illud silentium Deus dexter. i. fauens, & propitius huic fideli aperuit.

Domino pro † verbis Chusi filij Iemini.
2. Reg. 16. d.

b ¶Per potentiam.

DOmine. Psalmus VII. 1

* Theod. psal. a Dauide quem cecinit Domino pro verbis Chusi filii Iemini. Aufugiens. n. Dauid Absalonem, Chusi adiutorem inuenit cuius consilium Achitophelis, qui suspendio factus est sui homicida, consilio præpositum eidem aufugiendi occasionem dedit. Ideo Dauid, & hymnum Deo canit, & doctrinam addit, ut iniuria affecti in Deo spem ponant.

Libera

NICOLAVS DE LYRA.

PSALMVS VII.

1 DOmine Deus meus, in te. *Huic psalmo præponitur talis titulus in Hebr.* Ignorantia Dauid quam cecinit Domino super verba Chus filij Iemini. *Ad cuius intellectum sciendum, quod Chus hic accipitur pro Chusi, quod est nomen proprium, & appellatiuum. Et secundum hoc est hic duplex expositio huius tituli, & psalm. Prima est prout Chusi est nomen proprium cuiusdam hominis, qui fuit amicus ipsius Dauid, vt habetur secundo Regum decimoquinto qui ad instantiam Dauid iunxit se ficte cum Absalom, vt impediret consilium Achitophel, & significaret ipsi Dauid ea quæ tractarentur contra eum in consilio Absalom quod fecit, secundo Regum decimoseptimo. Et ideo quando Dauid audiuit, quod Achitophel dederat consilium quod ipse cum duodecim milibus bellatorum persequeretur Dauid in campestribus antequam posset ingredi aliquod fortalitium, & ad suggestionem Chus in angustia positus disponeret se ad transeundum Iordanem ut esset in loco tutiori, ne forte fieret consilium Achitophel contra eum, fecit hunc psalmum petens a domino ab illo periculo liberari. Et ad hanc sententiam satis concordat litera psal. sed litera tituli uidetur discordare, cum dicitur.* Ignorantia Dauid quam cecinit, & cæt. *quia secundum omnes expositores ignorantia accipitur hic pro peccato ignorantiæ, quod committitur ex ignorantia crassa, quæ non excusat a toto, persecutio autem quam sustinuit Dauid, ab Absalom, & Achitophel eius consiliario fuit ei inflicta propter adulterium commissum cum Betsabee, & homicidium Vriæ, secundum quod prædixit ei Natan propheta, secundo Regum decimosecundo c.* Hæc dicit dominus Ecce ego suscitabo super te malum de domo tua &c. *dicta uero peccata non fuerunt commissa per ignorantiam, sed ex certa scientia, vt patet secundo Reg. vndecimo. Item quia Chusi prædictus non uidetur fuisse de stirpe Iemini. Tum quia uocatur Arachites 2. Reg. 15. Tum quia non est uerisimile, quod Dauid fecisset sibi amicum familiarem, et consiliarium hominem de stirpe Iemini, de qua fuerat Saul eius persecutor. Et ideo est alia expositio, quam sequitur Rab. Sal. & Ionatham filius Oziel in translatione Chaldaica, quod Chus siue Chusi est hic nomen appellatiuum, & significat Aethiopem, & hoc idem sentit Hier. qui in translatione sua iuxta Heb. huic psal. præmittit talem titulum.* Pro ignorantia Dauid qui cecinit domino super verba Aethiopis filij Iemini. *Et uocatur hic Aethiops ipse Saul, eo quod fuit denigratus infamia, & moribus pro iniqua persecutione Dauid, et horrenda occisione sacerdotum Nobe in odium Dauid, ut habetur pri. Reg. 22. cuius occisionis Dauid fuit culpabilis per ignorantiam crassam, eo quod præsente Doeg Idumæo petiuit panes, & gladiũ ab Achimelech sacerdote. Vnde quando Abiathar filius Achimelech fugit ad Dauid nuntiando ei mortem patris sui, & aliorum sacerdotum, ut habetur 1. Reg. 22. d. Dauid culpam suam recognoscens dixit ad Abiathar,*

MORALITER.

1 *Domine Deus meus.* Psalmum istum fecit, Dauid, eo quod fuerat occasio mortis sacerdotum Nobe, vt habetur. 1. Reg. 17. petẽs a domino, ne propter hoc traderet in manus Saul & aliorum persequẽtium ipsum. Hunc ergo psa. debet dicere domino qui per in cautelam suam est occasio magni mali petẽs a domino liberari, & dicat: *Domine Deus meus, & c.* i. in tua misericordia, non in mea iustitia. *Saluum me fac, & c.* corporaliter, vel spiritualiter.

Nequando

a ¶ Per creationem. b ¶ Voluntate. c Non in me. d Spiritualibus nequitijs, vitijs, & peccatis. 1
¶ Prætendit meritum.
Deus meus in te speraui, saluum me fac ex omnibus perse- 2 3
a ¶ A diabolo, & Angelis eius. b ¶ A leone. c ¶ Aliquando. d ¶ Idest diabolus qui in illis uitijs, & 4
peccatis impugnat, vnde vt leo rugiens circumit. 5
quentibus me, & † libera me. Nequando rapiat, vt leo ani- 6
a ¶ Cui semper insidiatur. ¶ De corpore non curat si carne affligatur. b ¶ Si tu non redimis, ille rapit. 7
c ¶ Nisi Christus.
mam meam, † dum non est qui redimat, neque qui sal-
a ¶ Nisi qui redimit. ¶ Dande uitam æternam. b ¶ Quia sine innocentia neminem videt posse saluari, dicit. ¶ Item prætendit meritum. c ¶ Aug. hic patet perfectum loqui cui solius diaboli insidiæ cauendæ sunt. ¶ Scilicet.
uum faciat. Domine Deus meus, si feci istud, si est ini- 8 9
a ¶ Mala scilicet. ¶ Aug. hoc non potest dicere nisi perfectus sciens Christum hoc fecisse, 10
¶ Aug. maior patientia si non reddidi his, qui pro bonis reddiderunt mala. 11
quitas in manibus meis. † Si reddidi † retribuentibus mi- 12
a ¶ Pro bonis. ¶ Qui se vindicat occulte a diabolo superatur. a ¶ Etiam. ¶ Impugnando, i. suggerendo. 13
hi mala, decidam † merito ab inimicis meis inanis. Per- 14
a ¶ Singularis. ¶ Diabolus. b ¶ Cui homines non habent quid faciant. c ¶ Decipiendo per consensum.
sequatur inimicus animam meam, & comprehendat 15

A a *Libera.* Aug. Quasi superato omni bello uitiorum iam perfecto nihil restat, nisi inuidus diabolus.

b *Rapiat.* Redimat. Cas. Propria verba, domini est liberare, leonis rapere. Ordo prius persequentes ponit, inde leonem. Expiatus. n. ab omnibus spiritualibus nequitiis a diabolo liberatur.

c *Domine si feci ist.* Cassio. Ad literam de Dauid, & Absalom. *Si feci istud,* i. si hoc malū mihi per præteritam culpam contigit. Vel si modo est iniquitas in manibus. i. operib. meis. Vel, *si reddidi re. mihi mala, &c.* quod dicitur æquitas apud homines, merito, & si non videatur hominibus, decidam ab inimicis meis inanis a fructu mansuetudinis.

B Augu. Si feci istud, vel vniuersale peccatum, quod sine nomine dixit, quod est superbia, quæ est radix omnium malorum. Vel quod sequitur, si est iniquitas, quod de omni peccato accipitur.

✠ Theo. Domine Deus si feci istud, deinde manifestius docet, & dicit. Si est, iniquitas in manib. meis. Et demonstrans

C quam speciem iniustitiæ hic dicat, illico subiungit, si reddidi, &c. non solum prior iniuriam intulit, sed neque alios qui D mouerunt mihi, vnquam vlcisci volui, vt Saulem. Et si quid tale vnquam commisi, Decidam ab Inimicis meis inanis. i. me tua cura priues. Et gloriam meam in puluerem deducas, nō solū gloria, & regno priues, sed ridiculæ morti me trada.

✠ Basil. Animus philosophicus: non enim dicit puni hostē, sed serua me, nec parricidæ nominatim mentionem facit, quem tamen leonem nominat.

d *Si reddi.* Aug. Idest, si te non sum imitatus in iusto silentio. i. patientia qua pro me operatus es.

E

✠ Basil. quanquam, & ipse exercitus collegerat, non tamen auxilii loco ducebat, etiam uniuersum orbem, nisi cælesti auxilio potiretur.

e *Decidam mer. ab ini.* Aug. Non iureiurando hoc sibi imprecatur, sed dicit quod contingit se uindicantibus, prophetat ergo non iurat per execrationem, quod est grauissimum iurisiurandi genus. Aug. Inanis factus vana, & superba lætitia, quod quasi vinci non potuit. Salomon. *Melior est qui uincit iram, quam qui capit ciuitatem.*

F

a Con-

[Left margin: r, & nō ... rapiat; oc. dist. ... putatur]

[Right margin: † pacifice degenti mecum malum, & spoliaui inimicos meos gratis (immerito vel sine causa) tergo. — Prou. 16 — Gen. 3. d]

NICOLAVS DE LYRA.

✠ thar. *Ego sum reus omnium animarum patris tui, &c.* & causam huius assignans dixit. *Sciebam. n.* i. scire poteram, & debebam in illa die, quod cum ibi esset Doeg Idumæus, proculdubio annuntiaret Sauli, & ideo Dauid fecit hunc psal. orando dominum, vt remitteretur sibi dictum ignorantiæ peccatum, ita quod propter hoc non traderetur in manus Saulis, & aliorum ipsum persequentium, & secundum hoc sensus communis huius tituli est. *Ignorantia Dauid.* i. culpa ignorantię Dauid prædicta, quam cecinit domino. i. propter quam remittēdam cecinit domino hunc psa. super verba Aethiopis. i. propter verba Saulis denigrati in fama, & moribus. Filii Iemini, quia Saul fuit de stirpe Iemini, ut habetur 1. Reg. 9. Per verba autem ista Saulis intelligitur præceptum eius quo præcepit Doeg Idumæo interficere sacerdotes domini, & ciuitatē eorum percutere in ore gladii, uiros, & mulieres, paruulos, & lactantes, vt habetur 1. Reg. 20. Ad istum autem intellectū vadit titulus Hier. in translatione iuxta Hebr. & patet ex dictis. Alium etiam psalmum fecit Dauid contra malitiam ipsius Doeg, ut uidebitur infra. *Domine Deus meus, &c.* Igitur secundum sententiam prædictam quam tenent Hebræi, & Hier. idem uidetur sentire ex titulo psal. Psalmus iste in duas partes diuiditur, quia primo Dauid petit suam liberationē, ibi. *Domine Deus.* secundo ad hoc allegat multiplicem rationem, ibi. *Domine Deus meus.* Circa primum dicit sic. Domine. per omnium generalem gubernationem. [Left margin: Diuis.]

1 *Deus.* per creationem.

2 *Meus.* per specialem cultum, & deuotionem.

3 *In te speraui, &c.* s. de tua pietate confidens plusquam de mea æquitate.

4 *Saluum me fac, &c.* a Saule, & suis complicibus me persequentibus protegendo.

5 *Et libera.* ab ipsis assecurando.

6 *Nequando ra.* vt leo crudelissimus.

7 *Animam meam.* per occisionem a corpore separando.

8 *Dum non est, &c.* ex horrenda. n. occisione sacerdotum propter Dauid, ipse sciebat quod si caderet in manu Saulis, nullo pretio posset redimi, nec per humanam potentiam, eo quod Saul tenebat potentiam regni.

9 *Domine Deus.* Hic consequenter Dauid pro sua liberatione allegat triplicem rationē. prima accipitur ex sua innocentia, secunda ex diuina iustitia, ibi. *Exurge d.* tertia ex persequētium nequitia, ibi. *Cons. nequitia pecc.* Circa primum Dauid allegat suam innocentiam imprecando sibi malum si in ipso sit contrarium, *Domine Deus meus.* exponatur, sicut prius. [Right margin: Diuisio.]

10 *Si feci istud, &c.* de præterito. s. quod quæsierim mortem Saulis, prout sibi ab eo, & detractoribus imponebatur. vnde dixit ei Dauid 1. Reg. 24. *Quare audis verba hominum loquentium Dauid quærit malum aduersum te, &c.*

11 *Si est iniquitas, &c.* quærens facere de futuro quod mihi imponitur, vt dictum est.

12 *Si reddidi retribuentibus mihi mala, &c.* hoc est, si persequētibus me reddidi malum pro malo, quod patet ex hoc quod Saul persequendo Dauid bis cecidit in manus eius, ita quod potuit eum occidere, vt habetur 1. Reg. 24. & 26. & tamen Dauid ei pepercit.

13 *Decidam merito ab inimicis meis inanis, &c.* i. sine uirtute, ita quod non possim me ab eis aliqualiter defendere: & secundum hanc literam Dauid imprecatur sibi malum pęne, nisi fuerit innocens a prædictis. In Hebręo autem & in translatione Hier. iuxta Heb. sic habetur. *Si reddidi retribuentibus mihi malum, & dimisi hostes meos uacuos.* spoliando Saulem, & homines suos bonis suis, imo hastam Saulis, & scyphum aquæ quæ acceperat in tentorio Saulis in certum signum, quod poterat eum occidere, restituit, vt habetur infra Reg. 26. & secūdum illam literam quæ verior videtur in fine huius versus. *Si reddidi retribuentibus mihi mala, &c.* Dauid non imprecatur sibi malum, sed allegat innocentiam suam, sed in principio versus sequentis incipit hoc imprecari, dicens.

14 *Persequatur inim.* i. meipsum, nisi fuerim innocens a prędictis.

15 *Et compr.* ita quod non possim effugere.

1 Et

MORALITER.

6 *Ne quando rapiat, ut leo animam meam.* s. persecutor corporalis per mortem corporalem, vel spiritualis per mortem spiritualem.

8 *Dum non est qui redimat, neq. qui saluum fac.* s. salutem meam præter te.

9 *Domine Deus.* Hic allegatur triplex ratio pro petitionis exauditione. Accipitur aūt prima ex parte sui, dicens. *Do. Deus meus si feci istud.* malitiose, sciens quod tantum malum sequi deberet ex mea actione.

11 *Si est iniquitas in manibus meis.* talis quod vellem reddere mala benefactoribus meis.

13 *Decidam merito ab inimicis meis inanis.* quasi diceret iustum esset quod traderem meis inimicis, & quod ipsi me comprehenderent, & totaliter conculcarent. Sed quoniam adhuc sum innocens ab istis.

a ¶ Idest, occultando vitam meam, terram faciat. s. cibum sibi, quia non est tantum leo, sed & serpens, & ibi sit despicabilis. b ¶ Hominem ad imaginem Dei factum. c ¶ Ad nihilum redigat,

a & conculcet in terra vitam meam, & gloriam meam in pul- 1
b a ¶ Si hoc feci, hoc mihi contingat, sed quia non merui. ¶ Aug. appare per carnem, dormit. n. cum in secretis suis latet incognitus. 2
b ¶ Caff. i. vindicta contra diabolum. 3
c d uerem deducat. * Exurge Domine in ira tua, & exaltare † in 4
a ¶ Idest, in possessione, vt ibi honoreris a conuersis. b ¶ Diaboli, & angelorum eius. c ¶ Aug. quia humilitatem præcipis, prior eam imple, humilis appare, ut a te discant alii superbiam uincere. 5
e f finibus inimicorum meorum. † Et exurge Domine Deus 6
a ¶ Coagregatio.
g h meus in præcepto quod mandasti, & synagoga populorum 7
a ¶ Quidam amando, quidam persequendo. b ¶ Vt diligens exerceatur, odiens amplius excrucietur. c ¶ Cœlum.
circundabit te. Et propter hãc in altum regredere, dominus 8 9
a ¶ Fœnitentes supra aiebat, saluum me fac propter misericordiam tuam, quia uocat ad pœnitentiam, iam uocatus quia præcepta seruauit secundum iustitiam petit iudicari.
b ¶ In bonis faciendis.
iudicat populos. † Iudica me Domine secundum iustitiam 10
a ¶ Quia sine malis sum, quia non reddidi retri. mihi mala. b ¶ Supra quam dignus sum.
i K meam, & secundum † innocentiam meam super me.

A a *Conculcet, &c.* Aug. Anima peccatoris, de quo. Terra es, & in terram reuerteris, cibus serpentis est, cui in maledictione dictum est. Terram manducabis. i. diaboli, quia terrã. i. terrena est. Et ideo hic ait. *Conculcet in terra uitam meam.* i. in terram redactam sibi incorporet, & sibi sit despicabilis.

b *Gloriam me.* Augu. quæ debet esse in conscientia vbi Deus uidet, & solida in domino, vt. *Qui gloriatur, in domino glorietur*, *Deducat in puluerem.* i. in superbiam, & iactantiã, vt. s. velim gloriari apud homines.

1. Cor. 1. d.

c *Pul. de. Puluis quem proii. vent.* Aug. Superborum iactantia. Vult ergo vt gloria sua sit solida intus, vbi Deus videt. Est. n. puluis si apud homines gloriatur, ecce quam cauenda superbia

† De pæn dist. 2 § opponitur ultra me
† perfectioné meam quæ sunt in me.

d *Exurge domine.* Petit ut gloria resurrectionis Christi subueniat.

B e *In ira tua.* Perfectus. n. iste non precatur hic aduersus homines, sed aduersus diabolum, vt possessionem eius amittat peccatores. s. & impios qui sunt eius possessio. Et quia ablatio hominis, pœna est diabolo, dicitur ira Dei contra eum. Vel, precatur hic Christi resurrectionem, sicut in præcedenti eius incarnationem, vt. *O domine Deus meus, &c.*

*Theod. Symmachus, in bili, Theodotion, in furore, Aquila vero, in celeritate interpretati sunt. Obsecrat iustum, vt non æquitate, sed iusta sententia peccatoribus pœnam irroget. *Exurge.* n. pro Non amplius benignus sis posuit, late est illud *Exurge quare obdormis Domi.* Etenim illius somnum lentitudinem appellauit.

*Basil. In finibus, Alii dicunt in capitibus, alii autem ne quisquam inimicorum aufugiat.

f *In fi.* Mundus, vel infernus sunt fines diaboli.

g *Et exurge do.* Superbus diabolus, quia per iniquitatem vincitur, subdit. *Vel Exurge*, idest, in toto orbe notus efficere refugiendo in præcepto, vt præceptum humilitatis facias implere, & hoc inde sequitur, quia synagoga de diuersis populis, vel specialiter Iudæis. *Circ. te.* amando, vel persequendo, propter hanc, idest, amantem: regredere, idest, fac scire eos omnipotentiam tuam, qui descendisti, vt te viderent, vel propter hanc, idest, persequentem, in qua locum non inuenis, regredere in altum, idest, subtrahe te his qui te persequuntur.

✣ Theo. Tu statuisti eos defendere, qui iniuria afficiuntur, q. igitur aliis promisisti, fac nunc o dñe, ut oẽs hymnos tibi afferant, Deumque altissimum, qui omnia prospicit, te nuncupent. Nam hæc vox. Regredere in altum hoc significat.

C Cum natura altissimus sis, & apud multos incognitus ostende te, quod es, ob sollicitudinem quam circa iniuria affectos habes, deinde vaticinantis more subiungit. Dominus iudicat populos. Non solum meam iustitiam iudicabis, sed omnem hominum naturam.

D * Basil. quoniam promiserat quod inimicus esset inimicis eius

h *Syn.* Aug. Congregatio populi. s. qui vel humilem contemnẽtes circundederũt, vt persequẽtes, vel amãdo, vt credẽtes. Regredere resurgendo, ascẽdendo propter synagogam creditură, vt mittas spiritum de alto quo fit congregatio, vel propter hanc. i. persequentem synagogam, in altum regredere, te illi subtrahendo, quia locũ non habes in malis, subtrahe te illis. *Vel exurge in ira.* i. exerce iram tuam contra inimicos. s. Iudæos dicit ecclesia. Deinde quasi exponendo subdit *exaltare in finibus*, i. altus efficere, vt te non intelligant, quod est silentium tituli, ut sic te crucifigant. *Et exurge in præcepto*, i. cum appares humilis altus esto. Ipsa. n. humilitate exaltatus est. i. non est intellectus, & per hoc quod non intelligũt te Iudæi qui crucifigunt credent in te gentes. Et ita synagoga *populorum circundabit te, plenitudo*, s. gentium credendo, & propter hanc synagogam gentium in altum regredere. i. rursus desine intelligi, q. a & ista te offensura est, vnde. *Tu tas cum venerit filius hominis inu. fi. &c. Refrigescet. n. charitas multorum*, & dominus in altum regredietur, vt a paucis syncera fides teneatur. Sed quomodolibet hic locus exponatur, conuenienter sequitur. *Dominus iudicat populos.* post ascensionem in cœlum, quę regressio accipitur, quia inde venturus est iudicare viuos, & mortuos. vel cum peccantes Christianos deserit intelligentia ueritatis, quæ iterum regressio dicitur. Secũdum aliam sentẽtiam uenit Christianos iudicare, quod iudicium non timens perfectus audet orare. *Iudica me.* dominus iudicat, de iudicio regressi. i. Christi.

E

*Basi. A figura stationis quæ in sacrario erat (in cingulum. n. congregati psallebant) laudis celebritatem innuit.

*Basil. Res nostras illustres redde.

i *Innocen.* Aug. Quia non reddidi retribuentibus mi.

k *Su. me.* Aug. Iustitia, & innocentia sunt super me, quia non a me, sed a Deo.

*Theo. Non suam ostentat iustitia qui dicit, Quoniam iniquitatem meam ego agnosco, sed iustitiam dicit in ꝓposita materia, neque. n. (inquit) Absalonem offendi, nec Achitophelem, nec eos qui una cum ipsis bellum gerunt cõtra me.

a Corda

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et conculcet, &c.* me occidendo, ita quod cadauer meum conculcetur ab hominibus, & bestiis.

2 *Et glo. me.* i. gloriam regni Israel mihi a Deo promissam per Samuelem.

3 *In puluerem ded.* per cadaueris mei incinerationem.

4 *Exurge do.* Hic consequenter allegat rationem suæ liberationis ex parte diuinæ iustitię, dicens *Exurge domine in ira tua.* i. in effectu iustitiæ tuæ per vindictam.

5 *Et exal.* tuam iustitiam ostendendo.

6 *Et exur. do. de. me. in præ. quod man.* i. sicut tu mandasti iudicibus facere vindictam de malis, ita facies tu uindictam de meis persecutoribus, quia non habeo iudicem in terra, ad quem possim recurrere, eo quod me persequitur rex terræ.

7 *Et sy.* hic incipit versus, & est sensus. *Congregatio populorum circundabit te.* s. circa templum in quo est habitatio tua, orando pro vindicta iustitiæ fienda contra gentiles eos persequẽtes, ideo subditur.

8 *Et pro. hanc in al. re.* i. propter iustitiam faciendam, & ostẽdendam de supernis procede. Dicitur. n. Deus quodammodo procedere in altum, quando effectum suæ potentiæ ostẽdit, qui prius non apparebat.

9 *Do. iu. po.* Dicuntur autem hic populi Iudæorum aduersarii, de quibus fuerunt frequenter uindicati diuinitus propter orationem eorum deuotam, sicut patet in libris Regum, & libris Iosue, & Iudicum, & ideo Dauid consimiliter petit iudicari non zelo uindictæ, sed amore iustitię, dicens.

10 *Iudica me. &c.* & patet sententia ex dictis.

7 Et

1 Consu.

MORALITER.

4 *Exurge domine in ira tua.* i. in effectu uindictæ tuæ.

5 *Et exal. in fi. ini. me.* repellendo inimicos a me, ita quod recedant ad loca sua.

6 *Et exur. do.* Hic ponitur secunda ratio, & accipitur ex parte Dei. qui præcepit iudicibus inferioribus facere iustitiam & sic facere debet ipsam, ideo dicitur. *Exurge domine in præcepto quod mandasti.* s. faciendo iustitiam de persequentibus me.

7 *Et syn. popul. circun. te.* s. ad te laudandum de facto iustitiæ.

8 *Et prop. hanc.* s. iustitiam. *In altum regredere.* ostendendo altitudinem tuæ iustitiæ in iniquorum punitione.

9 *Dominus iudicat pop.* q. d. di. sicut quilibet dominus temporalis iudicat, & punit suos subditos, sic tu qui es dominus generalis omnium debes iudicare, & punire omnes iniquos homines, vel dæmones, ideo concluditur.

10 *Iu. me do. se. iu. me.* ferendo pro me sententiam.

7 Et

1 Consu.

C a *Corda*. Aug. Quid quisque cogitet.
A b *Renes*. Quid quemque delectet, quia finis curæ, & delectationis est delectatio, ad quem nititur peruenire. Opera nostra in dictis, & in factis possunt uidere homines, sed quo animo fiant, & quo peruenire cupiant solus videt Deus, qui cũ videt cor esse in cælo, & non delectari in carne, sed in domino. i. cum bonæ sunt cogitationes, & earum fines, dirigit iustum, & non solum dirigit, sed adiuuat iustum.

✻Theod. Symmachus perficietur, si impiorũ nequitia euanuerit, vir tutis alumni illius iter studiosius amplectentur, renes vero cogitationes appellat. Quoniam. n. pudendos appetitus renes excitant
B hinc deinceps concupiscentię cogitationes mouentur, renes tropice cogitationes nominauit.

✻ Basil. vt iustus vult, vt fortis potest quare non punit quoniam patiens est. D
f *Gladium suum*. Aug. Alia litera. Frameam suam splendificauit.

Cassiod. Gladium suum, manifestam vindictam exercebit, nec impar dictum est hoc, quia ar. s. minatur, ne putetur remissa patientia, parauit ut mox missurus sagittam putetur.
g *Arcũ su*. Cas. A simili. Sicut. n. qui intendit arcum minatur, ita per sacram scripturam minatur malis, ne remissa putet Dei patientia, & parauit. q. mox missurus sagittam putetur, sicut qs arcum parat, vt sagittam mittat. E

✻Theod. Iniquos exterret, & iustam uindictam ostendens Achitophelis perniciem prædicit, suntque verba, non vindictæ, sed comminationis.

a ¶ Etiam. Qui in sordi. est sor. ad. vt iam tandem veniat iustum iudicium. b ¶ Ex eo c ¶ Vt iustus iustificetur adhuc.
† Consumetur nequitia peccatorum, & † diriges iustum, 1
a ¶ In occulto vbi nullus videt nisi ipse qui perspicit corda. ¶ Cogitationes. b ¶ Delectationes. 2
c ¶ Quia iam iusto tribuitur, & est quasi medicina quæ seruat salutem, altera est quæ facit. 3
a scrutans corda, & renes Deus. * † Iustum adiutorium meum 4
b a ¶ Non ait, & renibus, quia vbi cor ibi, & delectatio, cum æterna cogitantur. b ¶ Sed o iniqui quorum nequitia consummatur conuertimini. ¶ Quia. c ¶ Secundum merita. 5 6
c
d a Domino, qui saluos facit rectos corde. Deus † iudex iu- 7
a ¶ Cui nemo resistet. b ¶ Si modo. c ¶ Non, sed expectat ad pœnitentiam, vnde post grauius punit.
e stus, fortis, & † patiens, nunquid † irascitur per singu- 8
a ¶ Quasi dicat. Iusti saluabuntur, sed o vos peccatores. b ¶ Aug. gladius, Christus, qui primo aduentu uagina humilitatis tectus, secundo coruscabit, lumen suis, terror impiis. 9
f los dies? Nisi † conuersi fueritis, gladium suum † vi- 10 11
a ¶ Aug. scripturam, ubi per cordam no. testa. duritia veteris flectitur, & domatur. 12
g brabit, arcum suum tetendit, & parauit illum. Et 13 14
a ¶ Aug. Hæreticos qui ex scripturis venenant animas. b ¶ Inde etiam sagittas iaculatur. i. apostolos, quos efficit ardentibus amore Dei, qui omnia contemnentes dicunt. Quis me separabit ab amore Christi. ¶ Apostolos, unde. Sagittæ potentis acutæ.
† in eo parauit vasa mortis, sagittas suas † ardentibus 15

† dirige. *iustus. † Clypeus meus ẽ Deus. de pę. dist. 1 c nunquid Ne sede ua. c. 1. in prin. † vel, iudicet iustum. † minatur. (sub. impio) † acuet. † persequentibus (sub. pauperem i. ut eis vterentur, vel contra prosequentes pauperem)

c *Iustum adiutorium*. Aug. duo sunt officia medicinæ. s. morbum sanare, & sanitatem custodire. Secundum primum dixit in alio psal. *Infirmus sum, sana me domine*. Iuxta alterum dicit hic perfectus. *Iustum adiutorium meum a Domino*. Et illa. n. & ista medicina saluos facit, sed illa ex ægritudine transfert ad salutem, hæc in ipsa salute conseruat. Illa ad morbum euadendum remedium, hæc autem ne ad morbum recidat, remedium præstat. Illa sanamur infirmi, hac custodimur sani.
d *Deus iudex*. Cassi. Hic metu futuri iudicii terret, & spem reuersis promittit.
e *Num*. Aug. Alia litera. *Nunquid adducit iram per singulos dies* In Græco significantius. *adducit iram*. quia non in ipso est ira qua punit, sed in angelis irę per quos punit, qui non propter iustitiam qua non gaudent, sed propter malitiam pœna humana delectantur, quos per singulos dies non congregat ad vindictam, sed per patientiam ad pœnitentiam inuitat.

✻ Basil.

Ar. su. te. Aug. temperando uetus testa. per nouum testa. Parauit, per explanationem.

Aug. Vel, parauit. Parat, & disponit Deus non quidem faciendo, sed errare permittendo, ut propter peccata quidam malo uoto legentes, male intelligant in scripturis, quod est eis pœna peccati, ut & quasi spinæ a somno excitent bonos, vt scripturis inuigilent. Vel de bonis vtrũque potest accipi, qui iidem sunt vasa mortis, & sagittæ, secundum illud Apostoli. *Aliis sumus odor mortis in mortem, aliis odor vitæ in uitam*. vnde veniet iudicium de quo dicit, quod non pax dei, & ineffabile lumen de se profert, vnde puniantur iniqui, sed ipsa peccata vertuntur ipsi homini in pœnam, vt quæ fuerunt delectamenta homini facienti, sint instrumenta deo punienti. vel vasa in mortis obscura quædam loca, vnde mors hæreticis, sed ardentibus studio sagittæ. F

* Basil.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Consu*. Hic consequenter propter suam liberationem allegat persequentium malitiam, dicens. *Consu. nc*. In translatione Hieron. iuxta Hebræos habetur. *Consummetur*. & in idẽ redit. i. terminetur, & in Hebræo habetur, *finiatur*.
2 *Pecc*. idest, Saul, & suorum satellitum, me nequiter occidere quærentium, & ista nequitia fuit terminata quantum ad effectum, quando Dauid timens incidere in manu Saulis fugit ad terrã Philisthinorum, secundum quod dicitur. 1. Reg. 27. *& nuntiatum est Saul quod fugisset Dauid in Geth, & non addidit ultra ut quæreret, desperans se posse capere eum*.
3 *Et diriges iustum*. s. me seruum tuum.
4 *Scrutans corda*. i. tu deus facies prædicta, qui es scrutãs corda, i. clare videns cogitationes.
5 *Et renes*, i. delectationes quæ per renes designantur, eo quod delectationes uenereorum quæ sunt magis vehementes, vigent in renibus virorum, secundum quod dicit Greg. homil. 32. Quia uiris luxuria in lumbis sit, fœminis in umbilico, testatur dominus qui de diabolo ad beatum Iob loquitur, dicens. *Virtus eius in lumbis eius, & fortitudo illius in vmbilico ventris eius*. Videbat. n. deus clare cogitationes iniquas Saulis quærentis occidere innocentem, & delectationes eius malas, eo quod assuetus malis delectabatur in eis, secundum quod dicitur Prou. 2. a. de talibus. *Qui lætantur cum male fe. & exul. in re. pessi*. Et cogitationes Dauid rectas, & eius delectationes bonas, propter quod dignum erat, vt a Deo dirigeretur, & adiuuaretur, ideo subditur.
6 *Iustum adiutorium meum*. & patet litera ex dictis.

Deus

7 *Deus iudex iu*. reddens iustis, & iniquis secundum suam iustitiam, & iniquitatem perpetratam.
8 *Fortis*. quia nullus potest impedire eius uoluntatem.
9 *Et patiens*. quia non statim punit iniquitatem perpetratam, sed expectat dans tempus pœnitentiæ, ideo subditur.
10 *Nunquid, &c*. i. nunquid infert vindictam statim cum aliquis committit contra eum offensam quasi dicat, non, sed expectas tempus debitum dans pœnitentiæ locum, sed quia quando peccatores hac dei patientia abutuntur, grauius puniuntur, ideo subditur.
11 *Nisi conuersi fueritis*. tu Saul, & Satellites tui a malis vestris. 12 *Gladium suum v bra*. ad vos perforandum, quod fuit impletum in monte Gelboe, vbi Saul irruit sup gladiũ suum, qui dicitur hic gladius dñi, ex hoc quod illud factum fuit ex ordine diuinæ iustitiæ inquantum fuit pœnale.
13 *Arcum suum teten*. quia ibidem Saul fuit uulneratus a sagittariis, vt habetur 1. Reg. vl. quorum arcus dicuntur arcus domini, eo quod ordine suæ iustitiæ fuit sic vulneratus, & non solum Saul fuit sic mortuus, sed etiam complices eius.
14 *Et in eo parauit vasa mortis*. instrumenta mortifera, quia in Hebræo instrumenta cuiuslibet artis dicuntur vasa, & ideo ostendens, quæ sint ista uasa, subdit:
15 *Sagittas*. Sagittæ. n. illæ quarum ferra igniuntur antequam proiiciantur, grauius nocent: propter quod talibus sagittis aliquando utuntur in bellis, maxime contra obsessos. Sagittæ autem Philisthinorum quæ dicuntur sagittæ dei ratione prædicta, fuerunt valde graues Sauli, & suis complicibus, & ideo sagittis ardentibus comparantur. Causa autem huius nocumenti subditur cum dicitur.

1 Ecce

M O R A L I T E R.

1 *Con. &c*. Hic ponitur tertia ratio, & accipitur ex malitia persequentium, cum dicitur. *Consumetur nequi. pe*. ita quod nõ habeat effectum.
3 *Et dir. iu*. saluando ipsum.
4 *Scrutans corda, & renes Deus*. i. cogitationes interiores, & actus exteriores.

Iustum

6 *Iustum adiutorium meum a domino*. qui cognoscit innocentiam meam.
7 *Deus iudex iustus, &c. Nun. ira. per sin. di*. statim puniendo mala. q. d. non sed expectat pœnitentiam: quę si non sequatur, augebitur pæna. ideo subditur.
11 *Nisi con. fue. gla su. vi*. i. punitionem suam parabit.
14 *Et in eo parauit vasa mortis*. s. gehennæ, quæ est mors secunda, & subditur causa.

a ¶ Autem. b ¶ Cum nequitia in animo concepta, in opere conſummatur. ¶Nititur efficere. c ¶ Quia a diabolo per ſuggeſtionem. d ¶ Aug.qui eſt de terrenis rebus pro quibus mala machinamur, hæ ſunt ſemen unde iniquitas.i.iniuſtitia naſcitur.

†effecit. † Ecce parturiit iniuſtitiam, concepit † dolorem, 1

a ¶ Etiam. b ¶Conſentiendo ſuggeſtioni terrenarum cupiditatum. ¶Fraudem inchoauit. c ¶Inſtando operi fraudis.

& peperit † iniquitatem. Lacum aperuit, & effodit eum, 2

a ¶ Aug.fraudem pariendo prius læditur fraudator damno innocentiæ, quam alius damno pecuniæ. b ¶ Aug.quia noluit euadere, ſed ſeruus eſſe peccati, libidine rationi dominante. c ¶ Quem concepit.

& incidit in foueam quam fecit. Conuertetur † dolor eius 3

a ¶Mentem. b ¶Rationem. c ¶Quam peperit. In Zacharia, ſedens ſuper talentum plumbi. d ¶Quaſi impetu, & ideo grauatur, vt non reuolet ad requiem ſanctorum.

in caput eius, & in verticem ipſius iniquitas eius deſcendet.

a ¶ Hæc confeſſio non eſt peccatorum, ſed iuſtitiæ Dei, qui iuſtus iuſtos protegit, & malos pro ſua malitia punit. Contra hanc laudem nihil valent blaſphemiæ impiorum, qui mala excuſant per fortunam, vel fatum, vel diabolum, cui non poteſt reſiſti, vel aliam naturam quæ non eſt ex Deo. ¶Ideo. ¶Laudabo. b ¶Opere. ¶Hoc ad gaudium pertinet, ſicut pœnitentia ad triſtitiam.

Confitebor Domino ſecundum iuſtitiam eius, & pſallam 4

¶ Quia.

nomini Domini altiſſimi.

*Baſil. Ardentibus.i. iis qui ſuppliciis ſunt afficiendi.

*Theo.qui.n.peccant ſyluam igni obnoxiã admiſerunt, & ligna, fœnumque, & ſtipulã congeſſerunt (vt ait Diuinus Apoſtolus,) ignitis ſagittis configentur.

†operatus eſt.
†Iob.15 d.
†mendacium.

a *Ecce.* Quaſi hęc parauit Deus in ſcripturis.

Auguſt. vnde videtur homini eſſe cauſa damnationis. Sed ecce.q.non ex Deo, ſed ex homine eſt, quia lacum ape. &c.

b *Concep.do.* Aug.i. appetitum temporalium rerum.

c *Peperit.* effecit, emiſit, & in emiſſa iniquitate eſt lacus.i. preci-

præcipitium aliis. Vnde ſubdit.

d *Lacum ape.* Et ſic eſt comparabilis aperiẽti lacum, aperit.n. cõcipiendo fraudem, effodit parturiendo, inſtando operi fraudis, incidit pariendo, fraudem.ſ.perpetrando.

e *Conuer.dol.&c.* Caput anima: vertex, ratio: cui dominantur peccata, & ſuperſunt; & ſuperdeſcendent cum in pœnas detrudent.

f *Confitebor Domino.* Caſſiod. Concluſio quaſi omnia in ſummam colligens, alacriter ſe dicit confiteri.

PSAL.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ecce par. *Hic eſt ordo præpoſterus, quia conceptio præcedit parturitionem. Saul autem primo concepit dolorem ex inuidia contra Dauid, dolens quod plus probitas Dauid laudaretur cum cantaretur in choris, percuſſit Saul mille, & Dauid decem millia, ut habetur* 1. *Reg.* 18. *parturiit autem iniuſtitiam, quãdo dolore inuidię inualeſcente, qui ſimilis eſt dolori mulieris parturientis, filiam ſuam dedit ipſi Dauid, ut eum faceret ruere gladio Philiſthinorum, ita quod ſub ſimulatione amicitiæ quærebat eum interficere, ſecundum quod habetur* 1. *Reg.* 18. *Peperit autem iniquitatem, quando aperte, & manifeſte uoluit eum interficere, ut habetur* 1. *Reg.* 19. *tunc.n.manifeſte apparuit malitia ſua, quæ prius latebat in ipſius corde, ſicut in partu apparet fœtus, qui prius latebat in ventre.*

2 Lacum ap. *quia Saul quæſiuit occiſionem Dauid per Philiſthęos vt dictum eſt, & ipſe incidit in hoc malum, quia ab eis occiſus fuit, iõ ſubditur.*

3 Conuer.do.eius. *i.malum quod ex dolore inuidiæ concepit contra me conuertetur ſuper eum, & patet litera ex dictis. Et patet etiam ex dictis, quod Dauid hic prophetando prædixit mortem Saulis, & modum, & eius cauſam.*

4 Confi.do. *Hic ultimo in fine pſal. conuertit ſe Dauid ad laudem Dei de ſua liberatione a perſecutione Saulis ſecundum ordinem diuinæ iuſtitiæ, & patet litera.*

MORALITER. *autem poſſet exponi pſalmus iſte, vt ſit oratio cuiuslibet poſiti in afflictione corporali ex perſecutione iniuſta, vel in afflictione ſpirituali ex tentatione dæmonum maligna, petentis diuinitus liberari allegando ſuam innocentiam, & perſecutorum malitiam, ſed pertrãſeo, tum quia ad hoc poteſt litera de facili applicari ſecundum prædicta, tum quia ſicut prædixi intendo inſiſtere ſenſui literali.*

PSAL.

MORALITER.

1 *Ecce par.* Concipero præcedit parturire, & parturire parere. Malus igitur ex ſuggeſtione diaboli concipit voluntatem peccandi: parturit autem per conatum adinplendi: parit aũt in actu pcti, & ſic lacum inferni ſibi aperit & incidit.

3 *Con.do.eius, etc.* quia malum ipſius reuertitur per pœnam ſuper caput eius, & innocens liberatus ad Dei laudem conuertitur, & ſic in eius perſona ſubditur: *Confitebor domino, &c.*

ADDITIO.

In Pſal. 7. *Domine Deus meus in te ſperaui.* Titulus ipſius pſalmi non bene exponitur in poſtilla, nec per conſequens recte aſſignatur principalis materia eius. Ad quod ſciendum, quod licet hoc nomen Chuſi appellatiue hic ſumatur, prout ſignificat Aethiopem ſecundum translationem Hier. & etiam Aethiops in hoc loco intelligatur pro aliquo homine denigrato in fama, & in morib. non tamen debet intelligi de Saul. Nam manifeſtum eſt, quod tanta fuit humilitas Dauid, quod nunquam legitur vocaſſe Saul niſi nomine ꝓprio vel nomine regio, vel Chriſtum domini tã in abſentia, quã in præſentia, non ſolum in vita, & hoc vt patet in quamplurimis locis 1. Reg. ſed etiam poſt mortem ſæpe vocauit eũ Chriſtum Domini, vt patet 1. Reg. 1. c. Similiter in cæteris ti. pſal. in quib. fit mentio de Saul, ſemper vocat eum nomine ꝓprio ſine aliqua ignominioſa appellatione, vt patet in pſa. qui incipit. *Diligam te Dñe.* & in pſal. *Miſerere mei Deus, miſerere mei.* & in pſal. *Eripe me de inimicis meis Deus meus.* & in aliis, vt infra ſuis locis patebit. In quorũ propriis titulis fit expreſſa mentio de Saul ſub proprio noĩe ſine tali cognominatione.

Poſtil. etiam dixit infra pſal. 16. ſuper illud verbum. *Vt non loquatur os meum opera hominum,* quod Dauid non relaxauit os ſuum irreuerenter de Saul loquẽdo, ſed magis reuerenter. Non ergo uidetur rationabiliter dictum, quod hic ſingulariter nominaſſet eum ſic vituperoſe. Præterea dicere quod Dauid fuit culpabilis per ignorantiam craſſam in morte ſacerdotum, non videtur rationabile, tum quia ipſemet poſt. excuſat Dauid ab huiuſmodi peccato, vt 1. Reg. 22. tum qa nullo modo Dauid, nec aliquis alius bonæ mentis debuiſſet præſumere, quod Saul tantam crudelitatem exercuiſſet in ſacerdotes, qui penitus ignorabant inimicitias intrinſecas, quæ erant inter Saul, & Dauid, & cum hoc ſciebant illa eſſe vera quæ Achimelech dixit Sauli.ſ. *Quis in omnibus ſeruis tuis ſicut Dauid fidelis, & gener regis, & glorioſus in domo tua, &c.* prout in præd.c. Tum quia non legitur in libris Reg. nec Para. quod Dauid petiuiſſet veniam ab hoc peccato, ſicut conſueuit petere ab aliis per ipſum commiſſis. Nec aliquis ꝓpheta ex parte Dei legitur ipſum arguere de hoc peccato, ſicut de aliis. Nec etiam in hoc pſalm. facit mentionem de petendo huiuſmodi veniam. Quod autem alleg. poſtill. di. quod Dauid cognouit culpam ſuã di. ad Abiathar. *Ego ſum reus animarum patris tui, &c.* non valet. Tum quia dicitur. v. diſ. c. ad eius vero. Bonarum mẽtium eſt ibi timere culpam, vbi culpa minime reperit. Tum quia talia verba Dauid intelligi debent dicta eſſe ad conſolationem, & maiorem ſecuritatem Abiathar, vt firmiter crederet Dauid eſſe ſibi magis obligatum.

Præterea poſito quod Dauid eſſet culpabilis in occiſione ſacerdotum, & quod circa hoc materia pſalmi verſaretur, tamen litera non videtur recte appropriari iſti caſui. Dicit.n. Dauid in prima allegatione, quam pro ſua liberatione facit in hoc Pſal. *Domine Deus meus, ſi feci iſtud ſi eſt ini. &c.* Sed conſtat quod ſecundum poſti. ipſe Dauid non erat innocens in hoc peccato, ſed potius culpabilis, quomodo ergo imprecabatur maledictionem ſi eſſet culpabilis, di. perſequatur inimicus animam me. &c.

Ex quib. verbis manifeſte apparet, quod ipſe erat immunis ab hoc quod ſibi ab aduerſario in hoc loco imponebat quod non poteſt conuenire prædicto caſui, prout ponitur a poſtil. Et ideo circa titulum huius pſal. ſequendo tranſlationem Hiero. tanquam veram, aliter videtur dicendum.ſ.qđ Aethiops iſte eſt Semei filius Iemini, & de cognatione Saul, qui fugiente Dauid ad Abſalom egreſſus eſt ad maledicendum Dauid, & mittendum lapides contra eum, di. Egredere vir ſanguinum, & vir Belial, reddidit tibi Dominus vniuerſum ſanguinem domus Saul, quoniã inuaſiſti regnũ pro eo, vt habetur 2. Reg. 16. b. vnde patet quod Semei ille volebat imponere Dauid, quod fuiſſet culpabilis in ſanguine Saul, eo quod ſucceſſiſſet ſibi in regnũ, ex quo Dauid ſentit ſe valde afflictum. Vnde circunſtantibus dicebat. *Si forte reſpiceret Dñs afflictionem meam.* ꝓut in eo c. Et ne tanta ſua iniuria nequiſſima impunita remaneret, Dauid præcepit Salomoni tpe mortis ſuæ, vt interficeret Semei, vt hr̃ 3. Reg. 2. vbi ſic. Habes quoq; apud te Semei filiũ Iemini, qui maledixit mihi maledictione peſſima, quãdo ibam ad caſtra, &c. Et ſequitur. *Deducesque canos eius cum ſanguine ad infernum.*

Huic

A Huic igitur historiæ ꝓprie reducitur sensus lr̃alis tit. huius Psal. s. sic. *Pro ignorantia Dauid.* hoc est ꝓ culpa q̃ imponebatur Dauid de morte Saul: cuius culpæ nullo modo erat sibi conscius: & sic eã penitus ignorabat: eo modo quo intelligit̃ illud Psal. 33. *quæ ignorabam, interrogabant me;* quod exponit̃ ad literã. proponebãt cõtra me mala, quorũ nõ erã mihi cõscius: vt postil. exponit ibi infra. & seq̃tur in tit. quã cecinit Dño, offerẽdo sibi innocentiã: vt ꝑ hoc Deus cõuerteret maledictionẽ Semei in benedictionẽ: vt 2. Reg. 16. c. alle. *Forte respiciet Dominus afflictionem meam, & reddet mihi bonum pro maledictione hac hodierna.* Et sequitur in tit. sup verba, Aethiopis, i. Semei, qui sic erat denigratus in vita, vt nõ esset dignus noïe ꝓprio vocari. vnde Abisai in predi. c. canẽ vocabat eũ, dicens: *Quare maledixit canis iste Domino meo regi, &c.* vnde notanter dr̃ in tit. super verba Aethiopis, nõ sup facta. nam licet ꝑdictus Semei mittebat lapides cõtra Dauid, & cõtra seruos eius, & spargebat terrã aduersus eũ in magnã contumeliã, vt hr̃ 2. Reg. cap. supradicto, Dauid tanquam magnanimus tñ non curabat de factis suis, sed potius de infamia quam sibi pessime imponebat: & ideo super verba Aethiopis cecinit Dño. Et sic materia principalis huius Psal. super dicta verba illius Aethiopis, scilicet Semei fundatur, licet cum ea de alijs ad eam quodammodo pertinentibus tractetur. Circa quam materiam decem facit.

Primo enim Dauid petit suã liberationẽ tam ab Absalon, a quo ꝓ tũc fugiebat, quã ẽt a Semei, & a cõsanguinitate Saulis quã ẽt ꝓtunc rõnabiliter timebat ex subito incursu ipsius Semei. vnde dicit. *Saluum me fac ex omnibus persequentibus me.* sub signo vniuersali, vt cõprehendat persecutores ex parte Absalon, & ex parte Saul. Et quia istę duę ꝑsecutiones irruerãt sup Dauid subito, & quasi ex improuiso, idcirco dicebat: *Nequando rapiat, vt leo animam meam, &c.* q. d. isti persequentes insidiose, & repẽte, vt leo me rapere sine spe redemptionis intẽdũt.

Secundo alleg. suã innocentiã de culpa prædicta sibi malitiose imposita di. *Domine Deus meus si feci istud;* qm̃ mihi imponit iste Aethiops, s. q̃ procurassem mortẽ Saulis, si est iniqtas in manibus meis: vt ꝑter illa mihi imposita aliqñ malum eius procurassem. *Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis,* totũ istud exponat̃, sicut in postil. vsq; ibi: *in puluerem deducat.* Tertio petit vindictam ex diuina iustitia di. *Exurge Domine in ira tua, &c.* Quarto, q̃a Aethiops ille, s. Semei volebat prætendere, q̃ Dauid inuasisset regnũ quasi tyrannice, vel intrusiue dicẽdo: *quoniam inuasisti regnum pro eo,* vt supra alleg. est, idcirco petit stabilitatẽ regni sui quod legitime habuerat. Tum ex institutione diuina per Samuelẽ. vnde dicit: *Exurge Domine in præcepto quod mandasti;* hoc est in confirmatione regni mei quod ex præcepto tuo habui. Tum quia regnũ habuit ẽt ex electione, seu cõstitutione humana, conformãdo se diuinæ institutioni, vnde dicit: *& synagoga populorum circundabit te:* q̃a populi cõgregati, s. in Hebron, & in Ierusalem sequendo mandatũ Dei, ipsum Dauid receperunt in regem, vt 2. Reg. 5. Quinto petit, q̃ huiusmodi iustitia contra aduersarios suos notabilius fieret ꝑꝑ hanc infamiã sibi malitiose impositam: vnde dicit; *Et propter hanc in altum regredere.* i. propter hanc maledictionẽ mihi malitiose tẽpore meæ persecutionis

C impositã in altũ regredere: hoc est altius ostendendo potentiã iustitiæ tuę iudicando populos aduersantium. vnde dicit: *Dominus iudicat populos,* & liberando ipsum Dauid iustũ, & innocentẽ. vnde dicit: *Iudica me Domine secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam super me:* vbi iustitiã alleg. quantũ ad verũ ius quod habebat in regno, vt dictũ est, innocentiam vero quantũ ad eius immunitatẽ a peccato prędicto sibi falso imposito. Sexto, q̃a Dauid post mortem Saul, & sibi pro maiori parte adhærentium crediderat se iam esse liberatũ ab illa persecutione, & modo videbat ex parte adhuc insurgere contra eũ tribulationes, & cõtumelias: idcirco petebat a Deo q̃ illa persecutio nequissima iam ex toto terminaretur, vnde dicebat: *Cõsummetur,* i. terminetur, seu finiatur nequitia peccatorũ, i. Saul, & suorũ satellitũ, qui sicut antea manu armata eum quærebant occidere, sic & modo iniuriando, seu blasphemando ipsum persequebantur: qua nequitia sic terminata Deus q̃ scrutãs corda, & renes diriget iustum, s. ipsum Dauid: vnde & dicit; *Et diriges iustum scrutans corda, & renes Deus;* quæ quidẽ directio sibi debebatur ex diuina iustitia propter rectitudinẽ cordis quã habebat circa prædicta, vnde subdit; *Iustum adiutorium meum a Domino, qui saluos facit rectos corde,* i. adiutoriũ meũ quod peto a Dño est iustũ, inquantũ est ab eo ad quem pertinet saluare rectos corde. Septimo, quia posset quis quærere: si Deus ex iustitia, saluauerat Dauid de manu Saulis propter rectitudinem cordis sui, & Saul per oppositum condemnauerat ex eius malitia, quomodo tãto tẽpore Deus tolerauit malitiã ipsius Saulis permittendo afflictionem Dauid ab eo? Ad quod respõdit, q̃ hoc non est ex iustitia Dei, nec impotẽtia, q̃a Deus est iudex iustus, & fortis: sed hoc. ꝓuenit ex diuina patientia,

D seu misericordia, per quã nõ statim punit, sed dat tp̃s pęnitẽtię. vnde dicit; *Fortis, & patiens nunquid irascetur per singulos dies?* i. statim punit cũ aliquis offensam cõmittit? q. d. non. sed quandoque *dissimulat peccata propter pœnitentiam,* vt Sap. 11. Octauo exhortat̃ Semei, & alios sequaces Saulis, sicut Sibã filiũ Bochri, q̃ ẽt erat Iemini, & ex illa parte conatus est turbare regnũ Dauid, vt hr̃ 2. Reg. 17. vt conuerteret̃ ab impugnatione ipsius Dauid, ne eis cõtingeret, sicut cõtigerat ipsi Saul, in quo Deus exercuerat vindictã suæ iustitiæ. vnde dicit; *Nisi conuersi fueritis vos,* s. cõsanguinei, seu sequaces Saul a ꝑsecutione mea. Gladiũ suũ vibrabit, arcũ suũ tetẽdit, &c. vsq; ibi; *Sagittas suas ardentib. effecit,* q̃ oĩa acciderũt ipsi Saul tp̃e suę mortis ex ordinatione diuinę iustitię, ꝓut in postil. latius declaratur. q. d. Dauid supradictis aduersarijs. *Conuertimini ab impugnatione mea,* ne vobis cõtingat, iustitia diuina operãte, ea q̃ cõtigerũt Sauli ꝑdecessori vestro, s. ea q̃ in lr̃a cõtinent̃; q̃ Dauid in hoc Psal. narrat nõ ꝓphetando de futuro, ꝓut postil. dicit, sed potius narratiue cõminando. Nono declarat cãm tãtæ vltionis diuinę circa Saul, vt ostendat̃ q̃ malitia Saul ꝓpria fuit cã huius vindictę diuinę, nõ aũt Dauid ꝓcurãte, sed potius iniustitiã ab ipso Saul patiẽte. vnde dicit; *Ecce parturit iniustitiam, &c.* s. ipse Saul; & exponat̃ totũ, sicut in postil. vsque ibi; *Et in verticem ipsius iniquitas eius descendet.* Decimo finaliter cõuertit se ad reddẽdas gratiarũ actiones Deo excusans se ab infamia ꝑdicta sibi imposita, eo q̃ punitiones Saulis, & suorũ attribuẽdę sunt iustitię diuinæ, vt dictũ est, nõ aũt ad culpã ipsius Dauid. vnde dicit; *Confitebor Domino secundum iustitiam eius, &c.*

Octauo. Nono. E Decimo.

REPLICA.

In expositione Psal. q̃ incipit; *Domine Deus meus in te speraui.* Burg. notat postil. ex tribus. Primo, q̃a postil. dicit quod ꝑ nomẽ Aethiopis quod ponit̃ in tit. huius Psal. intelligit̃ Saul. Cõtra quod arguit Burg. sic; Dauid fuit adeo humilis quod nunquã legit̃ de Saul irreuerẽter locutus, igit̃ nõ vocauit hic Saul Aethiopẽ. Hic rñdeo ꝑ aliqua dicta. Primũ, nõ est opus humilitatis de prauo bene loq, q̃a iustũ est prauorũ mala cõmemorare. Iustitia aũt, & humilitas sunt virtutes cõnexę; nõ est igit̃ virtutis, sed cuiusdã credulitatis opus, q̃ de Saul nõ legit̃ irreuerẽter locutus. Secũdũ dictũ; Dauid honeste loquẽs de Saul deprauato non habuit respectũ ad personã priuatã, sed publicã, nec habuit respectũ ad aliquã eius virtutẽ, sed ad Dei tolerantiã. Tertiũ dictũ, Dauid, vel quicũq; alius dicẽs veritatẽ nõ loquit̃ irreuerẽter; q̃a verũ a quocũq; dr̃, a Spiritusancto est, cuius instinctus, & generatur, & specialis, irreuerentia rõnabiliter dici nõ põt. Quartũ dictũ. Nomen Aethiopis, de se nõ est nomen irreuerẽtiale, quia est nomen personę gẽtis. Quintũ dictũ; Nomen Aethiopis propter aliquã veram similitudinẽ ad Saul translatũ nõ est irreuerẽtiale, quia vere dictũ ad literam, vel transumptiue nõ est irreuerenter dictũ. Ex quibus patet solutio argumenti per Burgẽ. facti quo ad hoc. Et mirũ est de Burg qui exponit illũ versum huius Psal. *Consumetur nequitia:* de Saul, & suis complicibus: quõ nõ arguit ibi Dauid os suũ irreuerenter cõtra Saul relaxasse, quia maiori irreuerentia est ipsum dicere nequã, & peccatorẽ, q̃ Aethiopẽ: quia illa est irreuerentia ad literam, ista per pulchram transumptionem; F neutra tamẽ est vere irreuerentia, quia vtrũq; verũ, iuxta intellectũ tertij dicti suprapositi. Ad laudẽ enim Dei, cõmemorare peccata prauorũ, & pęnas correspõdentes nõ est irreuerẽtiale, sicut dicere Iudam mercatorẽ pessimũ, &c. Secundo Burg. notat postil. hic, q̃a dicit Dauid peccasse ꝑ ignorantiam crassã in nece sacerdotũ, quos occidit Saul. de quo 1. Reg. 22. Quod dictũ dicit Burg. irrõnabile ex eo. Primo, q̃a vt dicit postil. in loco alleg. excusat Dauid a peccato in illo facto, secũdo q̃a ex eo nõ legit̃ Dauid de peccato illo penituisse. Rñde hic q̃ Bur. falsum imponit posti. quia in loco alle. posti. non excusat Dauid a pc̃õ, etsi in alio loco ipsum videat̃ excusare, hoc intelligendũ est de tãto, non de toto, quasi non peccauerit in hoc facto ex malitia, sed ignorãtia crassa, vt hic dicit, de qua modo vide in correctione 2. Reg. 15. Nec sequit̃, si Dauid nõ legat̃ pœnituisse de hm̃õi pc̃õ, q̃ igit̃ non peccauit, cum sit pc̃m̃ venia dignum, quia non ex malitia factum, imo videtur pœnitentiam suam de hoc pc̃õ Dauid descripsisse. 1. Reg. 22. vbi dixit ad Abiathar. *Ego sum reus omnium animarum patris tui, &c.* Tertio Burg. notat hic postil. quasi implicet exponendo illum versum. *Domine Deus meus si feci istud, deci. ab ini. me.* vbi Dauid imprecatur sibiipsi malum nisi sit innocens, sed secũdum postil. Dauid non fuit innocens imo reus in nece sacerdotũ, igit̃ imprecatur sibi malũ, vt videlicet deiiciatur: a quo tñ malo se petit hic liberari, & sic est implicatio. hic rñdeo q̃ Dauid in hoc Psal. habuit duplicẽ respectũ. Vnũ ad peccatũ ignorãtię quo ad necem sacerdotũ, de qua est sermo, timens ne ꝑꝑ hm̃õi peccatũ permitteret̃ a Deo persecutio ipsius Dauid, vñ se petit liberari; & sic iste versus põt sic cõtinuari, q̃d dicat Dauid; *Domine Deus meus si feci istud:* videlicet ex malitia, decidam

A *decidam ab inimicis meis inanis.* Sed tu scis, q per ignorantiã, igitur veniã merear, prout petiui in prin. huius Psal. di. *Saluum me fac ex omnibus.* Alium respectum habuit Dauid ad peccatũ infidelitatis, q ei aduersarij eius, & adulatores Saul imponebãt, suggerentes quòd Dauid semper tenderet ad malum Saul, & regnum ipsius conaretur sibi vsurpare: & ob illum respectum petit liberari a Saulis iniusta persecutione, quia nihil eorum fecit quæ ei sic imponebantur. ideo dixit: *Domine Deus meus si feci, &c.* Et secundum illum duplicem respectum multum conuenienter applicatur titulus, & materia huius Psal.

GLOSSA ORDINARIA.

Tres pro torcularib. psal. diuersorũ hominũ præscribũtur. Dauid, Asaph, & filiorum Core. † Vide titulũ 4. Psal.

a *In finem, &c.* pro tor. Aug. Pro torcularibus, i. Ecclesijs, q a de Ecclesiæ cõstitutione agit: cum Dñs post resurrectionem ascendit, misit spiritũ, quo impleti apostoli, & alij fideles prędicando Ecclesias congregauerunt. Ecclesia dicitur torcular, vbi boni a malis opere ministrorum separãtur, non loco, sed effectu, & quasi a tegumentis purgantur, vt frumenta in area a paleis, & in torcularibus vina a vinacijs, quæ tamen necessaria erant, vt simul nascerentur, & crescerent: & ad maturitatem peruenirent. Vel quia in ea intellectus verbi Dei, dum sono vocis ministratur, quasi vinũ includitur vinacio, & sic fertur ad aures quasi ad torcular vbi discernitur: quia valet sonus auribus: intellectus vero a memoria quasi a quodam lacu excipitur: inde in mentem, & mores quasi in cellas transit. Vel torcularia sunt martyria, vbi corpora pro nomine Christi persecutione calcantur, & quasi acina in terra remanent, animæ in requiem emanant.

a ¶Id est Christum, quia agit de exaltatione secundum duas naturas. b ¶Tendens.

† In finem Psalmus Dauid † pro torcularibus.

¶Id est Ecclesijs: de quarum constitutione, & causa constitutionis agit.

Psalmus VIII.

a ¶Omnium secundum potentiam. b ¶Secundum receptionem, & cultum. c ¶Cas. Quæ infinite: nullus enim sufficit omnes creaturas agnoscere, in quibus es admirabilis.

Domine Dominus noster: quam † admirabile 1 2 3

PSALMVS VIII.

Domine Dominus noster quam. Cas. Primo laudes Dei, maiestas eius, & operatio excelsa describuntur. ✻ Theo. Considerãdũ quod in quolibet Psalmo, in quo Septuaginta, In finẽ posuerũt, Aqla, & Theodotion, Victorię auctori interpretati sunt. Symmachus vero Triũphalis. hic igitur Psalmus triumphalis est Deo victoriæ auctori, qui diabolum destruxit, & homines liberauit. Torcularia autem Ecclesias appellat, quoniam, & dominus vitis vocatur, qui vero eam vitem vindemiant, sunt fideles mysticum vinum præparantes. Maxima autem est perfidiæ Iudæorum criminatio, multitudinem enim torcularium audientes, manifesteque scientes, vnum quoddam torcular datũ fuisse, immo vero, neq; torcular, sed lacũ ante torcular. *Pro torcular enim, inqt, effodi in illa,* intelligere nolũt, antiqua cessasse, noui vero testamenti gratiã apparuisse, quę oẽs hoies ad salutẽ vocat. quapropter non amplius secundũ antiquam legem super vnum altare hominũ fructus sacerdotes vinde-

PSAL-

NICOLAVS DE LYRA. PSALMVS VIII.

Domine dominus noster. *Huic Psal. præponitur talis titulus in Hebręo.* Ad victoriam super hagittith psal. Dauid. *Ad huius intellectum sciendum, quod hæc syllaba, ha, quæ præponitur huic vocabulo gittith, est articulare accusatiui casus in Hebræo, sicut Gallice dicimus,* le maistre, *hæc syllaba, le, est articulare accusatiui casus, & nominatiui. Sed in Latino non ponitur talis articulatio, quia casus distinguuntur, & cognoscuntur per variationem vocabuli in fine: cum dicitur magister, magistri, magistro, magistrum: nisi in vocatiuo casu vbi dicitur aliquando o magister, ita quòd li o, est articulare vocatiui casus. igitur si supradictus titulus huius Psal. de Hebræo ponatur in Latino debet sic dici: Ad victoriam, vel victori super gittith Psal. Dauid, ita quòd hæc præposit. o super sufficienter exprimit accusatiuum casum in hoc vocabulo gittith, quod est nomen Hebraicum æquiuocum; vt dicunt Hebræi: quia vno modo est nomen cuiusdam instrumenti musici sic vocati Hebraice, eo quòd primo factum fuit in Geth ciuitate Philisthinorum: & sic exponit Ra. Sa. prædictum titulum Psal. Dauid est iste supple super gittith, i. aptus decantari, in tali instrumento musico, eo quod diuersi cantus diuersis instrumentis approprian-tur.* Ad victoriam, *siue* victori. *in quodam conatu Leuitarum, quorũ vnus chorus conabatur in cantando superare alterum, sicut plenius fuit dictum supra in tit. Psal. 4. Alii vero Hebræi antiqui dicunt, quòd gittith hic accipitur in alia significatione, videlicet, prout significat torcular, dicentes quod per hoc intelligitur Edom, siue Esau, qui dicitur torcular. Esa. 63. a. vbi dicitur:* Quis est iste qui venit de Edom tinctis vestibus de Bosra? *Et sequitur;* Quare rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua, sicut calcantium in torculari? *Et respondet;* Torcular calcaui solus. *Dicunt enim q hæc scriptura loquitur de Messia, in cuius aduentu expectant regnũ Romanum per regnum Edom designatum, calcandum, & subyciendum Iudæis per regem Messiam, sicut torcular calcatur. Et intelligunt regnum Romanum, prout aliquando continuit sub se omnia regna terræ, quæ expectant sibi subiicienda per regem Messiam, & maxime populum Catholicum Romanæ Ecclesiæ subiectum, & sic exponunt titulum prædictum: Victori super torcular, id est, regi Messiæ deuicturo Edom. prædicto modo Psal. Dauid, id est, dicatur ad laudem eius Psal. factus ab ipso Dauid cum dicitur;* domine dominus noster. *Igitur patet quòd secundum Hebræos antiquos ipse Psal. est de victoria facta per Christum, quod verum est, quia hoc expresse Saluator dicit Matt. 21. allegans aliquod dictum in hoc Psal. scriptum de ipso, quòd cum pueri in templo ad eius laudem clamarent;* Osanna filio Dauid, *principes sacerdotum indignati dixerunt ei, audis quid isti dicunt? quasi dicat non deberes sustinere talem falsum applausum. & respondit eis:* Nunquid non legistis, quia ex ore infantium, & lactentium perfe. lau. *id est, vos qui legistis scripturas, deberetis intelligere, quòd hoc scriptum est de me. Hoc etiam patet per Apostolum in Epistola ad Hebræos 2. vbi magnam partem huius Psal. induxit, tanquam dictam de Christo, & per consequens totum Psal. di. sic:* Quid est homo q memor es eius, &c. *vsque ibi:* Omnia subiecisti sub pedibus eius. *Et postea subdit exponendo de Christo di.* Eum autem qui modico quam angeli minoratus est, videmus Iesum per passionem mortis gloria, & honore coronatum. *Nec põt dici quod istæ expositiones fuerint mysticæ, sed sunt literales: quia Christus loquebatur legisperitis, & Apostolus Hebræis, qui non attendebant nisi ad sensum literalem: propter quod Hebræi antiqui bene dixerunt, dicendo quod iste Psal. est de Christo intelligendus ad literam, & quod Romanum Imperium erat ei subiiciendum, sicut videmus impletum in capite a Constantini tempore, aliæ etiam partes orbis Christo subiicientur ante finem mundi, vt est prophetatum per Daniel. 7. d.* Omnis populus trib. & linguæ seruient ei. *Sed istud quod Iudæi expectant, s. futurum Messiam est falsum. Accipiendo igitur illud quod est veritatis, falsitatem dimittendo, potest exponi titulus Hebraicus positus, & titulus Hier. in translatione, iuxta Hebraicum, qui est omnino similis, nisi quòd ponit plurale pro singulari, di. sic:* Victori pro torcularibus Psal. Dauid. *id est, regi Christo victori. Pro torcularibus, id est, pro meritis suarum passionum, quæ torcularia dicuntur, si accipiantur partes passionis, siue torcular, si accipiatur tota passio simul, eo quòd sanguis eius ibi fuit expressus, sicut sanguis vuæ in torcularibus, seu torculari: & hoc in spineæ coronæ impositione, flagellatione, & pedum, & manuum confixione, & lateris transfixione; per quæ habuit plenam victoriam, & gloriæ coronam, & exaltationem super omnia creata,* Psal. Dauid, *id est, iste Psal. factus est a Dauid ad eius gloriam, & honorem.*

Ad diuisionem igitur huius Psal. secundum sententiam tituli prædictam considerandum, quod licet triumphus Christi fuerit meritorius ratione humanitatis patientis, ratione cuius est super omnia exaltatus, secundum quod dicit Apostolus Phil. 2. b. Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem, mortem aũt Crucis: propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomẽ, quod est super omne nomen: *tamen fuit effectiue virtute diuinitatis, vt patet auctoritate Apostoli inducta. & ideo Psalm. Dauid constituitur in Christo potestatem diuinitatis. & secundo conditionem humanitatis ibi:* Quid est homo. *Circa primum dicit.*

1 Domine. *omnium per generalem gubernationem.*

2 Dominus noster. *per specialem cultum, & fidem: & quia ex semine Dauid assumpsit carnem.*

3 Quam admirabile. *Id est valde admirabile.*

Est

MORALITER.

1 *Domine Dominus noster.* Sensus literalis huius Psal. est de triumpho Christi, sed mystice potest exponi de suo corpore mystico, quod est Ecclesia, cuius est duplex status, militans, & triumphans, & licet secundum vtrumque possit accipi magnificentia Dei, secundum illud Psal. *Confessio, & magnificentia opus eius,* tamen magis proprie dicitur de triumphante, secundum hoc ergo dicatur: *Domine Dominus noster,* quam admirabile est nomen tuum, id est valde admirabile.

In

vindemiant,sed infinita altaria, quæ numerum superant, per omnem terram,& mare introduxit.& hoc 83.psal.magis deinde docet. Hic autem orbis terræ salutem vaticinatur, & Dei prouidentiam erga homines docet, atque vnigeniti humanitatem prædicit.

✻ Theod. Interrogatus Dominus a Iacob de nomine. Quid quæris nomẽ meum, quod est mirabile, & Deus qui semper magnificẽtiam habebat, sed hominibus illa non erat nota, eleuata est quando omnes nouerunt, eum cœlo, terræ: vniuersisq; dominari, vt vaticinatur Abacuch.

a ¶Gloria fama. b ¶Non in Iudæa tantum. c ¶Per hoc admirabilis. d ¶Incomprehensibilitate. ¶De terra humilitate. ¶Deus homo sedens ad dexteram patris.

a est nomen tuum in vniuersa terra. † Quoniam eleuata est 1

b ¶Fama. ¶Filius. a ¶Remi.super omnes rationabiles creaturas. b ¶Non pro ætate,sed æqualitate. 2

c magnificentia tua super cœlos. Ex ore infantium, & la- 3

d ¶Simplicium. ¶Insipientium. ¶Quasi non solum a perfectis,sed ab insipientibus prædicaris. 4

e a ¶Faganos. ¶Destruendos.

f ctentium † perfecisti laudem propter inimicos tuos, 5

g a ¶Iudicium. ¶Defensorem.

h vt † destruas inimicum, & vltorem. Quoniam videbo 6

i a ¶Intelligam scripturas quæ spiritu Dei factæ sunt, cuius sunt septem dona, cum sit vnus spiritus, sicut plures digiti in vna manu. b ¶Vniuersalem Ecclesiam. ¶Vel Doctores. c ¶Ecclesias sigillatim per loca. 7

K

l cœlos tuos opera digitorum tuorum, Lunam, & Stellas

✻ Basil. Noster est, quod ex non existentibus nos fecit, tum quod a nobis cognoscitur.

a *In vniuersa*. Cas. Non ergo Iudæi, vel quilibet alij sibi vendicent quod omnium est, quod est intentio.

b *Cœlos*. Aug. Ad literam, vel scripturas: quia excedit eloquia omnium scripturarum. Vel, super cœlos. Continuando cum sequentibus, i. in scripturas, quas inclinat infantibus, propter inimicos Crucis: qui destruuntur, cum videntur, i. intelliguntur scripturæ vsque ad infantes ductæ: & cum per eas vsq; ad robur nutriuntur, & ad sublimitatem intelligentiæ erigũtur.

c *Infantium*. Aug. Insipientium, quibus Apostolus lac dabat, quos signabant illi, qui Dñm laudabant, in quos hoc vtitur Dñs testimonio. Ex his perfecit laudem, quia si soli perfecti essent in Ecclesia, non cõsuleretur humano generi, sicut nũc: cum & minimi nondũ capaces cognitionis rerum spiritualiũ nutriuntur fide temporalis historiæ. Inimici sunt omnes qui dispensationi per crucifixum factæ contraria dicunt: Defensores videntur heretici fidei, philosophi sapientię, cum tamen & illi fidem, & hi sapientiam veram impugnent.

✻ Tertul. Christus ex ore infantium, & lactentium expetiendo laudem, nec pueritiam, nec infantiam Hebræis pronunciauit, quarum altera cum suffragio occurrens, testimonium ei potuit offerre: altera pro ipso oblata vtiq; vim sensit.

✻ Theo. Secundum historiam veritas vaticinationis cognosci potest qñ Dñs dixit Iudæis indignãtibus quod pueri Osanna clamarent. rñdit: *Nonne legistis ex ore infantium, & c.* Id vero diuinã potentiam demõstrat, quoniã per homines q. humanã scientiam non didicerant perniciosum tyrannum euertit. D

✻ Basil. Præteritis cæteris miraculis, eius quod a pueris est factum meminit, quia illa antea, licet non ad hunc modum, facta sunt: chorus vero lactentium puerorum, tunc primum loquutus est. Recte autẽ dixit, *Ex ore*, neq; enim ex mẽte erat laus ista infantium, sed ex ore duntaxat, & labijs.

†Qui posuisti gloriam tuam (id est, laudãte) in cœlis, vel, homines in terra laudẽ tuum ad astra tollunt.)

d *Lactentium*. Cas. Non ætate, sed vt Petrus, quasi modo geniti, qui nõdum escã, sed lac sumere possunt: & est, non solum a perfectis, sed & ab insipientibus prędicaris. Vel, infantes, & lactentes dicit Apostolos, qui fuerunt homines simplices, & indocti. vnde: *Stulta mundi elegit Deus, vt confun. for.* vnde perfectior est laus. 1.Pet. 2.a. 1.Cor.1.d.

Vel, ex ore infantium, & lactentium, i. ex verbis puerorum Hebræorũ perfecisti laudẽ, quæ videbatur pueriliter agi propter inimicos, ne videat̃ humana sapiẽtia, sed diuinitus data.

e *Inimicos tuos*. paganos.

f *Inimicum*. Iudæum, qui inimicus est Dei, dum patrẽ solum defendit: quia qui non honorificat filiũ, non honorificat patrẽ, vel, inimicus voto. g *Vltorem*. sectæ suæ defensor, expositio eius quod est inimicum. Perfecisti. destrues.

h *Quoniam videbo*. præ Iudæo, spiritu.

i *Cœlos tuos*. Apostolos, videbo pręsentialiter in posteris hoc bene conuenit primitiuis.

✻ Theodoretus. Cœlum illiusque ornatus magnificentiam diuinam ostendit.

✻ Basilius. Opera non manuum, sed digitorum dixit, vt quę videntur minimæ esse operationis ostendat.

K *Opera digitorum tuorum*. quia cooperatione trinitatis perfecisti, quæ significatur in tribus digitis hic, vt ibi: Qui appendit tribus digitis. mo. terræ. Et per eos. Esai. 40 c.

l *Lunam, & stellas quæ tu fundasti*. non illi. F

Quid

NICOLAVS DE LYRA.

Est nomen. *Propter quod dicit Apostolus post verba præmissa.* Exaltauit illũ, & dedit illi nomen quod est super oẽ nomen. *Illa autem quæ superexcellentia sunt incomprehensibilia sunt a nobis, & per consequens sunt admirabilia.*

Quoniam eleuata est magnificentia tua, *i. ipse Christus qui ratione deitatis dicitur Dei sapientia, & virtus, secundum quod dicit Apostolus.* 1.Cor.d. Prædicamus Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam. *In istis autem duobus consistit magnificentia, eo quòd per ea duo sunt magna facta, circa quæ proprie est magnificentia, vt habetur 4. Ethic. & nomen magnificentiæ hoc ostendit.*

Super cœlos. *i. super omnem creaturam cœlestem etiam angelicam: sicut dicit Apostolus Heb. 1.b.* Tanto melior Angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit, &c.

4 Ex ore infantium, &c. *Diuinitas autem Christi fuit confessa ab Angelis confessione laudis ab hora natiuitatis, prout habetur Luc. 2.b.* Et subito facta est cum Angelo multitudo militiæ cœlestis exercitus laudantium Deum, &c. *Sed laus ista fuit perfecta, quando pueri in tẽplo clamabant confitentes diuinitatẽ Christi, dicentes:* Osanna, *i. obsecro, salua in excelsis. Salutem enim cœlestem nullus dat, nisi Deus, secundũ quod dicitur in Psal.* Gratiam, & gloriam dabit Dominus. *Pueri autem isti non erant homines literati, qui ex scientia legis, & prophetarum possent cognoscere diuinitatem Christi; & sic confiteri. propter quod ista laus videtur processisse a Spiritusancto, linguas eorum mouente, sicut locutio asinæ Balaam non fuit ab ea, nisi passiue tantum: sed effectiue fuit ab Angelo linguam eius mouente, & sic ista laus puerorum videtur perfectior fuisse quam Angelorum, quantum ad hoc quod efficiebatur hoc modo immediate a Spiritusancto, qui præcellit omnes Angelos in infinitum.*

5 Propter inimi. *confutandos: quia per istam laudem, & scripturæ interpretationem a Christo factam principes sacerdotum Christo inimicantes fuerunt confutati.*

6 Vt destruas. *i. populum Iudaicum Christum persequẽtem, qui fuit eius inimicus, & etiam vltor inquantum sub titulo vltionis iniuriæ legis Mosaicæ eum persequebantur imponentes sibi transgressionem legis in violatione sabbati, & quibusdam alijs: & iste populus vltor, & inimicus propter hoc fuit postea destructus per Romanos, Christo eos ad hoc incitante ex ordine suæ iustitiæ.*

7 Quoniam videbo cęlos tuos opera digitorum tuorũ, &c. *Hic consequenter Dauid exprimit in Christo conditionem humanitatis, quantum ad humiliationem eius, & exaltationem, di.* Quoniam videbo cœlos tuos opera digitorum tuorum, *id est, cœlum sydereum in quo sunt stellæ, & empyreum in quo sunt Angeli, eminentiam eorum considerando respectu naturæ humanæ in se consideratæ. ideo subditur.*

Quid

MORALITER.

1 *In vniuersa terra.* quasi dicat multo plus est admirabile in cœlesti gloria. ideo subditur.

2 *Quoniam eleuata est magnificentia tua, & c.* Sed quoniam ciuitas cœlestis si esset tantum ex viris perfectis, non esset sic laudabilis, sicut est per hoc quod pueri sunt cum eis. ideo subditur.

3 *Ex ore infantium, & lactentium.* Et isti pueri sunt in triplici differentia. Nã aliqui confessi sunt Christum morte, sed non ore: sicut innocẽtes occisi ab Herode. Aliqui vero ore, sed nõ morte, s. pueri clamantes Christo, *Osanna filio Dauid, & c.* vt habetur Mat. 21. Aliqui vero vtroque modo, sicut Beatus Pancratius qui confitens Christum, passus est anno ętatis suæ 12. & Beata Agnes anno 13. & similes qui sunt in ciuitate cęlesti Deum laudantes.

6 *Vt destruas inimicum, & vltorem.* Ii, vt, tenetur causaliter, & consecutiue. Nam propter primos destructus fuit Herodes, & propter secũdos scribæ, & sacerdotes pueros increpantes, & propter tertios tyranni Gentiles.

7 *Quoniam videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum.* Hic ostenditur qualiter homo ad triumphantem Ecclesiam eleuatur, cum dicitur: *Quoniam videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum.* quæ sunt creaturæ incorruptibiles, & valde excellentes respectu corporis humani. ideo subditur.

Quid

Quid inter hominem, & filii hominis distet, quæri potest.

†quas præparasti.

†quas. Adu. Iudæos de coron. militis.

†decore coronabis.

a ¶In cœlis, id est in scripturis. b ¶Eleuata est magnificentia, &c. ¶Et quia hoc per filium ergo. c ¶Peccator terrenus. d ¶Quasi longe positi.

a †quæ tu fundasti. Quid est homo quòd memor es eius, aut fi- 1
b a ¶Christus homo. b ¶Visitatur, id est vultu illustratur. vnde. Signatum est super nos, &c. ¶Quasi pœni- 2
tentem. qui prope est munditia vitæ. ɔ ¶Quia passibilis, & mortalis, in alijs superat. 3
lius hominis, quoniam visitas eum. †Minuisti eum paulo mi- 4
¶Corporis incorruptibili claritate. a ¶Vt omnibus sit venerabilis. b ¶Quia circulus mundi ad fi- 5
dem eius venit. c ¶Stabiliuisti.
nus ab Angelis, gloria, & †honore coronasti eum, & †consti- 6
a ¶Aug. Quia Angeli sunt opera manuum, & super eos constitutus est vnigenitus Dei filius. 7
b ¶Omnia quidem, quia super omnia opera constituisti eum. ideo dico.
tuisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subiecisti 8
a ¶Sub dominio, & potestate. b ¶Arantes, & triturantes. c ¶Fructificantes. d ¶Per hæc distinguit a prædictis sanctis, hæc sunt acina, sicut prædicta vinum.
c sub pedibus eius, oues, & boues † vniuersas, insuper, & † peco- 9
d a ¶Curiosos qui in profundo seculi temporalia, quæ quasi semitæ in mari cito vanescunt, inquirunt pertinaci studio.
e ra campi. Volucres cœli, & pisces maris, qui †perambulant se-
f ¶Ergo. a ¶Conclusio quæ intendit totum.
mitas maris. Domine Dominus noster quàm admirabile est 10
nomen tuum in vniuersa terra.

A a *Quid est homo.* Cassio. Secundo, naturam hominis olim vitiatam, dicit in Christo super omnia exaltatam. Prius enim ostenderat omnipotentiam deitatis. Cas. Per hominem peccatores, per filium hominis spirituales.

Cas. Homo qlibet vilis, cuius memor Deus, miserendo. Filius hominis, Christus homo: quoniam per eum, tu visitas eum cum verbum caro factũ est, in quo medicus venit ad infirmos.

✻ Tertullia. Ignobilitatis argumenta primo aduentui competunt, vt sublimitatis secundo. nec Rex gloriæ a cœlestibus salutatus prius, quam Rex Iudeorum proscriptus in Crucem.

B ✻ Basil. Præcisa est homini in animantes omnes data potestas. Dominatur eis quidẽ, sed artibus, & solicitudine, & cum timore peccati memor.

✻ Theo. Homo mortalitate minor factus est Angelis, post vero humanitatẽ Dei, & Saluatoris nr̃i Iesu Christi natura nostra gloriã recepit. Gratia. n. salui facti estis, inqt, Apostolus, & congregauit, & collocauit nos in cœlestibus in Christo Iesu.

b *Aut filius.* Aug. Disiunctio innuit distare inter hominem, & filium hominis. Omnis filius hominis homo, sed non ecõuerso, vt Adam. Homo ergo omnis qui portat imaginem terreni. Filius hominis, qui cœlestis. & merito nouus homo filius

C hominis: quia nouus ex veteri quadam mutatione fit.

Aug. Cur relictis altioribus hęc ima dicit? Sed oues innocẽtes dicit; Boues, qui operantes, terrenos faciũt fructificare: Et hoc de Angelis, & hominibus dicitur, vt de omnibus pbet q subiecti sint, oues innocentes, tã homines, quam angelos. Boues arantes, & triturantes, qui in vinea Dñi vomere spirituali arbusta criminis præscindunt. Vniuersas. fœminino genere vtitur, vt notet fructificantes, qui semine verbi Dei hominum corda fructificare faciunt.

c *Insuper & pecora.* Malos ergo Christo subiectos esse notat, quod minus videtur: hi enim carnales in latitudine campi, id est, in amplitudine voluptatum, nõ in montibus virtutum habitantes.

✻ Theodor. Horum testis diuinus Apostolus clamat: Eum qui modico quam Angel minoratus est, videmus Iesum ppter passionem mortis, glo ria, & honore coro natum.

d *Pecora campi.* Aug Qui in carne viuunt, vbi nihil arduum ascendunt: sed lata vi cui inhærent, est quæ ducit ad interitum: vnde & Abel in campo occiditur.

e *Volucres.* superbi. de quibus: *Posuerunt in cœlum os suum.* Quorum caput dicit: *Ascendam in cœlum, & exaltabo solium meum, & ero similis altissimo.*

f *Pisces maris qui perambulant semitas maris.* curiosi. Hæc tri voluptas carnis, superbia, curiositas, includunt omnia vitia quæ sunt concupiscentia carnis, ambitio seculi, id est, superbia, concupiscentia oculorum, per oculos curiositas, maxime præualet.

PSAL-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quid est homo. *Id est natura humana respectu angelicæ, quasi dicat modicum quid. & tamen,*

2 Memor es eius. *eam a peccato liberando. videtur enim Deus quodammodo oblitus fuisse humanæ naturæ, quandiu dimisit eam sub malo culpæ, & pœnæ: & recordatus ipsius quando venit liberare eam, sicut petebat Dauid:* Veni ad liberandum nos, &c. *hoc autem naturæ angelicæ non fecit, cuius peccatum non remediauit.*

3 Aut filius hominis. *Id est filius Virginis, quia homo est generis communis. quasi dicat, natura humana Christi in se considerata minor est angelica: & tamen.*

4 Visitas eum. *Assumendo illam naturam in supposito verbi, vt sic esset vnus filius Virginis, & Dei: hoc autem non fecit Deus naturæ angelicæ, quia nusquam angelos apprehendit, sed semen Abrahæ, vt dicitur Hebr. 2. d.*

5 Minuisti, &c. *in sua passione, quia angeli non sunt hoc modo passibiles, scilicet passione corporali.*

6 Gloria, &c. *quia per meritum suæ passionis resurrexit, & ascendit in cœlum, & coronatus super angelos sedet ad dexteram Dei patris, secundum quod dicitur Marc. vlt. d.* Et Dñs quidẽ Iesus postquã locutus est eis, assumptus est in cœlum, & sedet a dextris De

7 Et constituisti. *propter quod Dominus post resurrectionem suam Mat. vlt. dixit:* Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra. *& ideo subditur.*

8 Omnia subiecisti. *quia etiam angeli supremi sunt homini Christ subiecti.*

9 Oues. *Istud additur ad remouendum errorem illorum qui dixerunt quòd diuina prouidentia non se extendit ad ista inferiora, sed tantum a superiora, in quorum persona dicitur Iob 22. c.* Circa cardines cœli perambulat, nec nostra considerat.

10 Domine Dominus. *Hic in fine Psal. resumit Dauid primum versum, sicut in cantilenis fieri solet, q in fine reiteratur principium, & ideo exponatur, sicut prius. Notabiliter autem posset exponi Psal. iste qui est de Christo capite, vt visum est de quolibet fideli, qui est membrum Christi: qui per virtutem humilitatis, & patientiæ per diuinam virtutem sublimatur ad coronam gloriæ, ad quam & nos perducat.*

PSAL-

MORALITER.

1 *Quid est homo.* corpore, & fragilis, & corruptibilis, quasi dicat, nihil videlicet respectu ipsarum.

2 *Quod memor es eius.* ad eleuandum ipsum super cœlum sydereum in empyreo, quod est locus angelorum. Et respondetur ad hoc cum dicitur.

5 *Minuisti eum paulo minus, &c.* quasi dicat licet ratione corporis sit fragilis, tamen ratione animæ ad imaginem Dei factæ non multum distat ab angelica natura, & ex Dei beneficio æqualis efficitur in gloria, ideo subditur.

6 *Gloria, & honore coronasti.* Mat. 22. c. Erunt sicut angeli De in cœlo. Et propter dignitatem animæ a principio creationi homo prælatus est cæteris corporalibus creaturis, Genes. 1. c *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, & præs piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestijs terræ, vniuersæq; creaturæ, &c.* ideo subditur.

7 *Et constituisti eum.* a principio creationis.

† *Super opera manuum tuarum.* Et patet ex dictis; ideo concluditur quòd in principio fuit propositum de magnificẽtia De relucente in creaturis, cum dicitur.

ADDITIO I.

In Psal. 8. *Domine Dominus noster.* (*Domine Dominus, &c.*

Hic psal. satis bene exponitr in postil. exceptis paucis, in qb. vr̃ aliqd vlterius addẽdũ. Primũ est: qa cũ dicit: *Admirabile est nomen tuum in vniuersa terra*, innuit nobis q nomen Christi de quo agitr, nõ in Iudæa tm̃ erat publicandũ admirabile, sicut nomẽ Dei tpe, vet. te. de quo Psal. *Notus in Iudæa Deus: & in Israel magnum nomen eius*, sed et in vniuersa terra, quod factum fuit p Apostolos, qbus iniunctũ fuit. Act. 1. b. *Eritis mihi testes in Iu. & Sa. vsq; ad ex. ter.* quod & fecerũt, qa *in omnem terram exiuit sonus eorum.* Secundũ est: qa cũ dicit: *Eleuata est magnifi. &c.* intelligitur magnificentia pprie de humanitate Christi. nã secundũ Philosophũ in 4. Ethic. pertinet ad magnificũ præparar conuenientẽ habitationẽ. Constat autẽ, prout dr̃ Coloss. 2. c *in Christo habitat omnis plenitudo diuinitatis*: & hoc est quod dici glo. in hoc loco: *Magnificentia tua*, i. filius tuus Deus, & homo eleuata est de terrena humilitate sup cęlos, & sic magnificentia Dei in hoc loco est ipse Christus. Tertiũ est q cũ dicit: *E ore infantium, & lactentium perfecisti laudem*: licet in hoc quòd c cit: *Ex ore infantium*, intelligantur pueri, in tẽplo clamãtes, v Christus allegat, Matt. 21. tñ hoc q dicit lactentiũ, nõ propri applicatur ipsis pueris, qui iam transcenderant ætatẽ lactenti vt

vt de se patet, sed habet intelligi de simplicibus fidē Catholi-
cam tpe Apostolorū recipiētibus. de qbus 1.Pet.2.a. *Qu isi mo
do geniti infantes lac conc u.* & 1.Cor.3.a. *Lac vobis potum dedi, non
escam.* Vnde sicut in pueris, seu infantibus laus Dei vr̄ ꝓcessis-
se a Spiritusancto linguas eorū mouēte, ꝓut dr̄ in postil. sic in
lactentibus: q licet vsum rōnis habentes, non tñ altā doctrinā
pp simplicitatē suā capere possent: laus Dei, seu cōfessio fidei
vr̄ ꝓcedere a Spiritusancto mētes eorū illuminātē, sic ex ore
vtrorūq; laus perficitur, in corde, s. & in ore. quia *Corde creditur
ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem,* Rom.10.b. Quartum
est, qa cū dicit, *Cælos tuos opera digitorum tuorum,* intelligendum
est de empyreo, quod est cœlū spirituale, & iō dr̄: *Opera digito-
rum tuorum,* quod denotat operis subtilitatē, cœli aūt syderei,
quia corporei sunt, non dicūntur opera manuum, iuxta illud:
Opera manuum tuarum sunt cœli. Quintū quærendū est, cum Psal.
dicit: *Lunam, & Stellas quæ tu fundasti:* cur ꝑtermisit facere mē-
tionē de Sole, qui maxime principalior est inter sydera: vnde
& in scripturis sacris semꝑ eis ꝑfertur, & de eo fit principalis
mentio, vt in Psal. *Solem in potestatem diei, & Lunam, & Stellas in
potestatem noctis:* & sic de multis alijs. Ad quod dicēdum, ꝙ in
hoc loco Psal. loquitur de cęlo empyreo, vt dictū est: in quo ꝑ
Lunā designatur vniuersalis Ecclesia, ꝓut in glo. & sic ꝑ stel-
las debent intelligi singulæ beatorū personæ tam angelicæ q̄
humanæ, secundum quā cōsiderationem Christus designari
debet per Solē, q est verus Sol iustitię, iuxta illud Malach.4.a.
Orietur vobis timentibus nomen meum Sol iustitiæ, &c. qui quidē Sol
est magnificentia Dei super cęlos, vt dr̄ in primo versu huius
Psal. idcirco de Sole non facit hic cū Luna, & alijs stellis men-
tionē, q̄ tm̄ in cęlo empyreo sunt, nō supra cęlos, sicut Sol, qui
est magnificentia Dei. vnde & rōnabiliter admiratur videns
excellentiā hmōi Lunæ, & stellarū. *Quid est homo quòd memor es
eius:* Sextū aduertēdum est, ꝙ hic psal. notabiliter, & proprie
correspōdet auctoritati Apostoli Phil.2. per postil. allegatę, s.
Propter quod & Deus exaltauit illum, &c. primo, quia sicut ibi ha-
betur, ꝙ per meritū humilitatis passionis Christi eius huma-
nitas fuit exaltata intantū, quod dedit ei nomen quod est suꝑ
oē nomen, &c. pari forma psal. cū ꝑmisit in tit. Victori super
torcularibus, quod passionē denotat, subdit: *Quam admirabile
est nomen tuum, &c.* Huic ēt quod dicit Apostolus: *Propter quod
& Deus exaltauit illum,* correspōdet psal. dicens: *Exaltata est ma-
gnificentia tua, &c.* Similiter huic ꝙ dicit Apostolus: *Dedit illi no
men quod est super omne nomen,* correspōdet psal. dicēs: *Quam ad-
mirabile est nomen tuum.* Huic ēt quod dicit Apostolus: *In nomine
Iesu omne genu flectatur, cælestium,* correspōdet psal. dicens. *Vide-
bo cælos tuos, Lunam, & Stellas.* Huic autē quod dicit, *terrestrium,*
correspōdet psal. dicēs: *Oues, & boues, &c.* Huic aūt quod dicit,
infernorum, correspondet psal. dicens: *Pisces maris, qui perambu-
lant semitas maris.* Licet enim terra sit infimū elementū: tñ se-
cundū modum loquēdi sacræ scripturæ, maria dicuntur esse
subtus terrā; eo ꝙ flumina cōiter fluunt versus mare; vnde le
gitur: *Quia ipse super maria fundauit eam.* Huic autem quod dicit
Apostolus: *Et omnis lingua confiteatur, &c.* correspondet psal. di-
cens: *Ex ore infantium, & lactentium, &c.* In quo comprehendit
omnem linguā, s. corporalem, & mentalē modo supradicto.
Septimū psal. in vltimo versu resumit primū versum, præter-
mittendo tamen id quod dixerat: *Quoniam eleuata est magnifi-
centia.* Et sic potest intelligi nomen Dei in hoc vltimo versu
sumptum de diuinitate tātum, prout in gl. Phil.2. nam nomē
diuinitatis cępit cognosci in vniuersa terra per exaltationem
Christi, sicut in infirmitate passionis dicitur esse exinanita.

ADDITIO.

In eodem psal.8. vbi dicitur in postil. Hæc syllaba ha, quæ
præponitur huic vocabulo gittith.

Hæc syllaba ha, iuxta verā, & cōem Hebraicæ linguæ gram
maticam, nec est articulare accusatiui, nec alicuius alterius ca
sus; quia indifferenter præponitur cuilibet casui. Quod sic pa
tet: nam vbi habemus Genes.1.a. *Terra autem erat ina. & va.* in
quo loco terra est manifeste nominatiui casus: ibi tamen prę
ponitur hæc syllaba ha, vt ibidem patet. Similiter in eo. cap.
vbi dicitur: *Congregationesque aquarum appellauit maria.* In quo
loco li *aquarum,* est manifeste genitiui casus, ibi etiam præpo-
nit huic dictioni *aquarum* hæc syllaba ha. Similiter Gen.2.c.a.
vbi trāslatio nostra habet: *Præcepitque ei dicens:* In Hebræo ha-
betur: *Præcepitque homini dicens:* quod idem est in sniā; cū ibidē D
de homine loquit̄ in quo loco huic dictioni homini, quæ est
manifeste datiui casus, præponitur hæc syllaba ha. Similiter
Gen.1.a. vbi dr̄; *Diuisitque aquas quæ erant sub firmamento* huic di
ctioni *aquas* q̄ manifeste est accusatiui casus. ꝑponitur hęc syl
laba ha, vt ibidē patet. Similiter Deuter.32.a. vbi dr̄, *Audite cæ
li quæ loquar.* in quo loco li cęli, est vocatiui casus, vt est mani-
festū, eidē præponit̄ hæc syllaba ha. Similiter Gen.2.a vbi dr̄;
Compleuitque Deus die septimo. vbi li *septimo,* est manifeste ablati-
ui casus; ꝑponitur ei hæc syllaba ha. Et sic in alijs cōplurimis,
& innumerabilibus locis. Ex qbus patet, ꝙ hæc syllaba ha, nō
est in Hebræo accusatiui, nec alicuius alterius casus, vt dictū
est. vñ apparet, ꝙ hoc habuit postillator ab aliquo minus suffi
ciēter docto in Grāmatica Hebraicæ linguæ. Sed vidēdū est,
qd significet hęc syllaba ha in Hebraica lingua, cum alicui di-
ctioni præponat̄. Ad quod sciendū, ꝙ cū noīa cōia, seu appel-
latiua in ꝓpositionibus ꝓponunt̄ sine signo vniuersali, intelli
gunt̄ indifferēter ꝓ quocūq; vno quod illo noīe posset appel
lari, vt cū dr̄; Magister venit; intelligit̄ indifferēter de quocū
que q magister dr̄; & ad verificādū talē ꝓpositionē sufficit, ꝙ
vnus magister venit qcunq; sit ille. Sed cōtingit sæpe ꝙ inter
multos magistros q cōueniūt in aliqua societate, seu collegio
sit aliqs magister notior, vtputa de quo frequentius fit sermo E
in tali societate, vel collegio, quā de cæteris magistris ꝑꝑ ali-
quā pręeminētiā officij, vel alicuius singularitatis ad magistrū
pertinētis. In quo casu in Hebraica lingua cū dr̄; Magister ve
nit, sine additione intelligit̄ de quocūq; indifferēter, sicut in
lingua Latina fit cōiter. Sed cum addit̄ in Hebręo hęc syllaba
ha, huic dictioni magister, tūc nō verificat̄, nisi de illo magro
notiori modo ꝑdicto, vt dictū est. Ita ꝙ existētibus multis ma
gistris in eodē collegio quorū vnus eēt notior rōne ꝑdicta, fal
sum eēt dicere, magister venit cū additione huius syllabæ ha,
nisi ille magister q singlr̄ modo ꝑdicto determinat̄, venisset.
Et inde est q̄dā rła grāmaticalis in lingua Hebraica, ꝙ nunq̄
nomini ꝓprio fit additio istius syllabæ ha, licet ēt ꝓpria noīa
varient̄ ꝑ casus. Cuius rō patet ex dictis, qa illud quod signifi
cat̄ noīe ꝓprio nō exigit aliquod signū ꝑ quod distinguat̄ ab
alijs, cū nil significet̄ ꝑ nomē ꝓpriū, nisi aliquod singulare, ni
si forte sumat̄ ęquoce quod est alterius rōnis. Cōtingit tñ qñ-
que ꝙ ꝑponit̄ hæc syllaba ha, suꝑflue, sine hac ꝓpria significa
tione, sicut & in propheticis locutionibus qñq; ponunt̄ plura
verba vbi pauca sufficerent ſm modū cōem humanū. Et ista
sunt diligēter attēdenda in expositione multorū passuū sacrę
scripturę ad habendū verū sensum literalē, sicut Esai.7.c. vbi
dr̄: *Ecce virgo concipiet.* In Hebraico addit̄ huic dictioni virgo
hęc syllaba ha, quod non modicę attētionis est, vt ibidē Deo
dātę videbit̄. His visis hoc nomē gittith, in Hebraico ſm suā
plenā, & verā acceptionē nō significat torcular, vnde Ra. A-
benhazra q inter cęteros expositores Hebraicos ꝓprius lite- F
rā seqtur, ad ridiculū reputat dicere ꝙ hic sumit̄ gittith ꝓ tor
culari, seu torcularibus. hoc enim magis pertinet ad Ethymo-
logiā, seu allegoriā, quā sensum literalē. vnde secundū illū, &
alios nō mediocris auctoritatis hoc nomen gittith, significat
instr̄m musicū sic dictū, eo ꝙ fuit datū ad decantandū Obe-
bedom Gethęo, q fuit Leuita: & sic gittith, est nomen adiecti
uū, acsi diceret̄ in Latino, instr̄m Gethęū. vel ideo forte secū-
dū alios istud instrumētū musicū fuit intitulatū a Gethęo, eo
quod Dauid inuenit eū, cū habuit victoriā de Golia, q cogno
minabat̄ de Geth. vnde 1.Reg.17.c. *Apparuit vir ille spurius a-
scendens Goliath nomine, Philisthæus de Geth:* maximus. n. robur
Philisthinorū, q Israeli aduersabātur, residebat in Geth: qua-
propter Dauid in lamētationē Saulis, & Ionathę cū dixisset:
Quomodo ceciderunt fortes, &c. subdit: *Nolite annuntiare Geth.* 2.
Reg.1.c. q. d. illi robusti de Geth hoc audientes derident de
fortibus Israel. Vnde in memoriā illius maximę victorię, quā
Dauid habuit auxilio diuino de illo robustissimo Philisthæo
de Geth, imposuit hoc nomē alicui notabili instr̄o musico, cū
quo laudes Deo decantauerūt in recognitionē tātæ victoriæ.
& secūdū hoc addit̄ ista syllaba ha, isti dictioni gittith, ad de-
notādū quod illud instr̄m gittith, erat notius inter alia instr̄a
talia musicalia aliarū specierū, vel forte, qa aliquod singulare
instr̄m gittith, noīe erat notius, & excellentius, respectu alio-
rum in sua specie, & in tali cantabantur huiusmodi psalmi.

A a *In finem pro occultis filij*. Nec additur cuius, per excellentiam est vnigenitus Dei.

b *Occultis*. Quia alia eius sunt manifesta. Duo ergo sunt aduētus. primus occultus Iudæis q. gentibus ꝓfuit. vnde: *Cæcitas contigit in Israel, vt plenitudo gentium intraret*. Secundus manifestus omnibus. Duo etiam sunt iudicia Dei. Occultum, quod nunc agit, quod incipit a domo Dei, id est, pœna qua quisque, vel exercetur ad purgationē, vel mouetur ad conuersionem: vel si contemnit excæcatur ad damnationem. Manifestum autem erit in vltimo, cum cuique retribuet secundū merita. Hic ergo agit de humili aduentu, qui cæcatis Iudæis profuit gentibus: & de pœna qua iudicat purgando, conuertendo, excæcando.

B †Almuth labben (nomē instrumenti musici, quod interpretatur super mortē labben; vel pro iuuentute splendida, siue filii. aut super morte insipientis, aut incrementum filii)

C PSALMVS IX.

c Confitebor tibi Domine in toto corde meo, &c. Propheta lætus psallit, quia cultura diaboli aduētu Christi destruitur: & Christus regnat, iudicat, adiuuat.

✠ Theodor. Symmachus quidem, Triumphalem de morte filij interpretatus est. Aquila vero, victoriæ auctori iuuentutis filij: & Theodotion, de florida ætate filij. Concordissime oēs docent, quod hic psalmus continet victoriā quam Dominus Christus contra mortem consequutus est. Occultum autem mysterium hoc septuaginta nuncuparunt. Nam & Euangelista de morte Christi loquens subiunxit. Et erat occultum ab oculis eorum. Et D. Paulus clamat. Mysterium occultum a seculis.

✠ BASILIVS. Confessio aut est condemnatio propriorum peccatorum, aut gratiarum actio, vt hic.

✠ Theodoret. Proprium est perfectorum totum cor Deo, qui ex tota anima est diligendus, dedicare, nec cogitationes partiri in Deum, & Mammona, & narrare mirabilia eius, vt fiant auditores participes cantus hymnorum.

a ¶Christum. b ¶Id est de. ¶Scilicet Dei, vel ipsius Dauid, de quo natus est Christus. c ¶Loquens in persona Ecclesiæ.

a In finem † pro occultis filii. Psalmus Dauid. IX.

¶Quicunque detrahat: ego. a ¶Laudabo. b ¶Quia in nullo de prouidentia dubito, sed omnia recte agi sentio: quæ stulti temere, & casu agi putant. c ¶Non in parte.

Confitebor † tibi Domine in toto corde 1 2

a ¶Aliis. b ¶Omnia narrat, qui de visibilibus ad inuisibilia transit, vt cui Lazarum in corpore, Paulum suscitauit in mente, quod maius est. ¶Generaliter, visibilia, & inuisibilia. ¶Vel, quæcunque dico sunt mirabilia. c ¶Non nostra.

meo, narrabo omnia mirabilia tua. Læ- 3

a ¶Non solum narrabo aliis, sed &. ¶Non in secularibus, sed in occultis filij. 4 ¶Apud me. b ¶A ibi nō est lætitia. c ¶Opere. ¶Vt meo exēplo psallāt alij.

tabor, & exultabo in te, psallam nomini 5 6

Ꝏ a *In*

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS IX.

Confitebor tibi Domine in toto corde meo. Huic psalmo præponitur talis titulus in Hebręo. *ad victoriam almuth labben Psal. Dauid.* Ad cuius intellectū sciēdū, q. hęc dictio *almuth* ab aliquibus in duas partes diuiditur, & sic est sensus sup mortē. Labben importat filiationē, & hoc modo accepit Hieron. in trāslatione iuxta Hebraicū, dicēs sic: *Victor super mortem filii Psalmus Dauid.* & secundū hoc aliqui expositores nostri dixerūt. q. Dauid fecit hunc psalmū pro morte filij sui Absalon. Sed Beatus Aug. hoc reprobat, & merito, vt vr, quia Dauid in morte Absalon non cecinit carmen lætitiæ, sed magis carmen lugubre, di. *Fili Absalon quis mihi tribuat, vt ego moriar pro te, & c.* 2. Reg. 18. g. In hoc aūt psal. exprimitur carmen lætitiæ, quia in secundo versu dr: *Lætabor, & exul. in te. &c.* Et circa mediū psal. *Exultabo in salutari tuo.* Alij dixerunt, q. Dauid fecit hunc psalmū gratias agens de morte primogenitorū Aegypti in exitu Israel de Aegypto, vt habet Exo. 12. Et sic est prędicti tituli sensus: *Ad victoriam per mortem filij, &c.* id est filiorum accipiendo singulare pro plurali, sicut Exo. 8. f. *Venit musca grauissima.* i. multitudo muscarum. Sed ista expositio non habet magnam apparentiam, quia in toto psal. isto non fit mentio aperta de ista persecutione primogenitorum Aegypti, nec de exitu filiorum Israel de Aegypto. Item hæc expositio, & prædicta improbantur per hoc q. prædicta dictio Hebraica *almuth* in omnibus Bibliis Hebraicis quas ego vidi, scribitur pro vna dictione: & sic nō potest signare, super mortē. Accipiendo igitur almuth, prout est vna dictio, ad huc secundum Hebr. habet triplicē significationē, quia vno modo est nomen instrumenti musici in quo cantabatur iste psal. vt dicunt aliqui Hebræi. Sed hanc expositionem, vt inconuenientem dimittit Rab. Sa. Alio modo signat iuuentutem, sicut alma in Hebr. signat iuuenculā, & hanc sequitur Rab. Sa. di. quod Dauid in Spiritusancto præuidit iuuenes fortes de Israel captiuandos per Romanos, & postea per maximū tempus releuandos (licet non in eisdē numero) per regem Messiam, quem in aduentu suo dicit subiecturum orbem terrarū Iudæis: & sic est sensus tituli prædicti: *Super iuuentutem filij,* id est, filiorum, &c. Sed hæc expositio supponit falsum, & erroneum, scilicet Christum esse venturum: & ideo totaliter est vitanda. Tertio almuth signat occultationem: & secundum hoc ponitur titulus huius psal. communiter in Biblijs nostris: *In finem pro occultis filij psal. Dauid.* quam significationem sequuntur Aug. & Cassio. propter quod intendo eam sequi.

Almuth.

Iudicium diuinum duplex.

Ad cuius intellectum sciendum, q. duplex est iudiciū diuinū. Vnū est iudiciū discretionis, quo discernūtur fideles ab infidelibus, & hoc potissime incepit a ꝓdicatione Christi Apostolorū, qa iusto Dei iudicio, licet occulto nobis aliq. cōuersi sunt ad fidē, & alij in infidelitate indurati. Cuius rō est nobis valde occulta. vnde cum Apostolus dixisset Rom. 9. c. *Cuius vult miseretur, & quem vult indurat.* Et postea 11. c. *Vide ergo bonitatem, & seueritatem Dei, in eos quidem qui non credunt seueritatem in te autem bonitatem Dei, si permanseris.* Postea subdit: *O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius.* Et psal. 35. a. *Iudicia tua abyssus multa.* Aliud autem est iudicium Dei, quod dicitur iudicium discretionis, quod erit in fine mundi: & licet istud iudicium futurum sit valde clarum, quia tunc manifestabuntur etiam occulta cordium, tamen est modo nobis valde occultum secundum quod dicit Saluator Matt. 24. c. *De die autem illa, & hora nemo scit, neque Angeli in cœlo, nisi solus pater.* Vtrumque autem iudicium datum est ipsi Christo, secundum quod ipse dicit Ioan. 5. d. *Pater omne iudicium dedit filio.* Et de isto iudicio duplici sibi dato quod præuidit Dauid in Spiritusancto, fecit hūc psalmum, & sic est sensus tituli prædicti: In finem pro occultis, &c. id est, iste psalmus factus est a Dauid pro occultis filij, id est, pro duplici iudicio prædicto dato filio. In finem, id est, dirigens nos ad considerationem finis mundi, & beatitudinis, quæ tunc retribuitur iustis, tanquam vltimus finis. Et sic iste psalmus est de iudiciaria potestate Christi, sicut præcedēs psalmus de sua exaltatione, quantum ad sensum literalem. Non enim omnis expositio psalmorum de Christo est mystica, sicut supra ostensum est psal. 2. & 8. Et idem dicendum est de isto. Plura enim expressius prophetauit Dauid de Christo, quam alij prophetæ: propter quod dicitur eximius prophetarum, sicut dictum fuit in principio huius libri. Igitur secundum hoc iste psal. diuiditur in duas partes, quia primo Dauid se cantare prædicit, secundo materiam sui cantus subiungit, ibi; *In conuertendo.* Circa primum dicit sic.

Rom. 11. d.

1 *Confitebor tibi Domine.* scilicet, confessione laudis.

2 *In toto corde meo.* Id est, intellectu, & affectu.

3 *Narrabo omnia mirabilia.* i. excellentia mirabilia tua; quæ sunt in duobus iudicijs tuis nobis valde occultis; & hic est hyperbolica locutio, sicut dr: Tota ciuitas currit ad tale spectaculum ad denotādū multitudinē eūtiū, q̄uis multi nō vadāt, sic sunt multa Dei mirabilia, q̄ nō narrant in hoc psal. tñ dr. *Omnia mirabilia.* ad denotandum magnitudinem horum mirabilium.

4 *Lætabor.* Interius.

5 *Et exultabo.* exterius, dicitur enim exultatio quasi extra saltatio. vnde infra psal. 83. a. *Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum.* quia secundum quod dicit B. Greg. homil. quamuis iudicium futurū terribile sit iniustis, tamē iustis erit materia exultationis. propter q. dicit Saluator de illo iudicio Apostolis Luc. 21. *His autem fieri incipientibus, respicite, & leuate capita vestra.* id est, exhilarate corda, prout exponit Gregor. cuius ratio, quoniam appropinquat redemptio vestra.

6 *Psallam.* In futuro enim iudicio apparebit Christi sublimitas, cuius in primo aduentu ostensa est humilitas.

1 *In*

MORALITER.

1 *Confitebor.* Secundum sensum literalem psal. iste loquitur de potestate Christi iudiciaria, quantū ad duplex iudiciū. Primū est iudiciū discretionis, quo nūc fideles ab infidelibus discernunt, de quo dr̄ Ioā. 12. c. *Nunc iudicium est mundi.* Secūdū est iudiciū discussionis futurū in fine mūdi, quo singulorum merita, & demerita discutientur, vt pœnæ, vel præmia sm ordinē iustitiæ reddātur. Et sensus literalis huius psalmi ad hoc tendit, vt semper simus in timore positi ratione vtriusque iudicij. Primo ratione iudicij discretionis: quia & si certi sumus

a *In conuertendo inimicum meum, &c. peri.* ✻ Theod. Symmachus, Cantabo nomini tuo altissime, conuersis inimicis retrorsum, & collisis, atque perditis a facie tua.

Aug. quia dum diabolū cōuertisti retro, membra infirmātur, vt nil nocere possint, & nō erūt, vel, destruētur ex toto ab impugnatione tua, cū dices: *Ite maledicti.* vel, peribunt cum aufert Deus ab eis iniquitatem.

graui fine clauduntur. Sed econtra Dominus permanet. D

Finis. Aug. Est gladius quem vibrabit in secundo aduentu aperte iudicans, & qui modo occulte, vsque ad quem aliquid valent hostis frameæ: sed tunc penitus deficient.

Eorum. Cassio. Eorum pluraliter, cum supra inimici singulariter dixit, quia cum plures sint dæmones, quia tamen in malitia similes sunt quasi vnum. E

a ¶Ecce quare prædicta. b ¶Diabolum. c ¶Amisso iure. ¶Qui præcedebat.

a tuo altissime. † In conuertendo inimicum meum retrorsum, 1 2

a ¶Impij, vt nihil possint contra pios. b ¶Quia non erunt. vnde: Conuerte impium, & non erit, scilicet impius, sed iustus. c ¶A cognatione Dei, vel impugnatione tua cum dices: Ite maledicti. d ¶Sed quomodo hoc. ¶Quando iudicatus est Christus.

infirmabuntur, & peribunt a facie tua. Quoniam fecisti iudi- 3

a ¶Quam egit contra impios accusatus. b ¶O Deus super animam Christi, quia Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, vel o Christe post resurrectionem ad dexteram patris, vnde mittens spiritum per Apostolos increpasti gentes pro peccatis, & sic periit impius factus pius, vel diabolus. ¶Quia 4 5

b c cium meum, & causam meam, †sedisti super thronum qui iu- 6

a ¶ Terruisti. b ¶Non dicuntur impii qui credunt Deo. c ¶ Adeo periit quod.

dicas iustitiam. Increpasti gentes, & periit impius, nomen 7 8

a ¶ Impiorum. b ¶ Quia amodo nihil poterunt in populo Dei tranquillo, pro idest. 9

d eorum delesti in æternum, & in seculum seculi. †Inimici de- 10

¶ Genitiuus. ¶Diaboli. a Diuersi errores quibus animas occidit. ¶Rebelliones. b Per Christum nunc ex parte, tunc plenarie. c Illos in quibus diabolus regnat. ¶Munitiones. d Excluso diabolo, vt seruiant iustitiæ. e Vt nec memoria eorum sit. ¶Apud Deum ne puniat. ¶ Vel ritus eorum excidet.

e f fecerunt frameæ in finem, & ciuitates eorum destruxisti. Pe- 11 12

a Sed econtra. b Frustra ergo contra eum nisi sint impij. 13

g rijt memoria eorum cum sonitu, & dominus in æternum per- 14

a Permanet, & iudicabit, quia parauit. b Cum iudicatus est, quia per patientiam cœlos acquisiuit. c Alias sedem suam. d Tandem aperte. 15

h manet. Parauit † in iudicio thronum suum, & ipse iu- 16

a Mundum ipsum, vel de toto orbe omnes gentes. b Ex meritis digna reddens. c Omnes gentes. ¶ Hoc est quod dixit orbem terræ in equ.

dicabit orbem † terræ in æquitate, iudicabit populos

a Vt inimicus retro conuersus non noceat, sed hoc non nisi, b Interim. c In malis vitandis: d Illi qui nil amat in transitorijs.

i in iustitia. Et factus est Dominus † refugium pauperi, 17

a In agendis. b In quibus opus est. ¶ Cass. Dulce auxilium quod in necessitate datur. c ¶ Exponit oppor: ¶ Posito paupere.

K † adiutor in † opportunitatibus, in tribulatione. 18 19

b *Meum, & meam.* Aug. Quia mihi seruierūt ad vtilitatem, quia sedisti.

c *Iudicas.* Hier. Pater, vt Christus moriatur pro genere hominum.

Aug. Vel, Christus in fine iudicabit. cui pater omne iudicium dedit.

d *In seculum, & in seculum.* Aug. Seculū est hoc præsens quod voluitur, seculum seculi æternum. cuius illud imago est. Vel determinatio est, ne hoc præsens acciperes.

✻ Theod. Per Apostolos, & prædicatores veritatis attulit dominus gentilibus diuina dogmata, suntq; prorsus extincta impietatis sacra.

✻ Basil. Sufficit Deo si increpet, ad pdēdū eos q sūt puniēdi.

✻ Theod. Proprijs armis orbatus est, cum impietatis ministros non habeat, quique se impietatis illius instrumenta præbuerant, hi nunc mutati, bellum contra illum susceperunt.

e *Framea.* Cassio. Virtus diaboli in fine seculi destruetur.

f *Ciuitates.* Populi eius.

g *Cum sonitu.* id est, clamore maximo, vt fit cum res prospere graui

Cum sonitu. August. Id est, & strepitus, & tumultus impietatis perijt. vel, cum impietas euertit, strepitus fit, quia non venit ad summam pacem, nisi qui magno strepitu cum vitijs pugnauit.

✻ Theod. Claram abolitionem significat ex metaphora domorū, quæ ex aliquo motu concidunt.

h *Thronum suum.* Cassiod. Iudiciariam potestatem, qui in humanitate iudicatus ē, ī maiestate iudicabit.

✻ Theod. Non tantum in præsenti vita propriam potentiam ostendit, verum, & in futura vita terribile iudicium demōstrabit.

i *Et factus.* Quantum est, eum qui iudex est, esse refugium pauperi, qui nihil mundi cupit.

✻ Theod. Pauperem, Naturam humanam appellat, ob nimiam iniquitatis paupertatem. in opportunitatibus, Aquila, in tempore. Symmachus, Opportune interpretati sunt, quando enim venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum.

K *In opportunitatib.* Aug. Non opportunius homo a seculo auertitur, nisi his voluptatibus, labores, & dolores misceantur. F

a Spe-

†Vel inimici finitæ, cō iam ptæ sunt solitudines, deua stationes, sub. ruæ in æternum, & vrbium quas de struxisti, periit memoria cum ipsis.

†exaltatio.

Galat. 4.

Nota.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In conuertendo, &c.* Hic consequenter Dauid exprimit materiam sui cantus, quæ est, duplex iudicium prędictum, & primo exprimit iudicium discretionis, & secundo iudicium discussionis, &c. *Conuertantur, &c.* primo dicit. *In conuertendo, &c.* quasi dicat propter hoc lætabor, & exultabo in te, quia inimicus meus; s. diabolus, qui incitauit Dauid ad numerandum populum, ut habetur 2. Reg. 24. & 1. Paral. 21. & etiam inimicus humani generis, in cuius etiam persona loquebatur Dauid, & non solum in sua parte conuertetur.

2 *Retrorsum.* Quia a tempore prędicationis Christi & apostolorum frequenter dæmones fuerunt expulsi, & fugati, ut patet in euangelio Ioh 12. e. *Nunc iudicium est mundi, nunc princeps mundi eiicietur foras.* Et in actib. apostolorum in pluribus locis.

3 *Infirmabuntur.* Quia potestas dæmonum fuit debilitata, ne possent tantum nocere hominibus quātum ante. Ideo subditur. 4 *Et peribunt.* Repucabant. n. in hoc quodammodo se perire, quod arce bantur a nocumento hominum, ut dicitur Mar. 1. c. *Quid nobi. & tibi Iesu Nazarene, veni. ante temp. perd. nos.*

5 *Quoniam fecisti.* i. facies tempore Christi a me descensuri secundum carnem, & loquitur de futuro per modum præteriti, propter certitudinem prophetiæ, quo modo loquēdi frequenter utuntur prophetæ.

6 *Sedisti super Thronum.* Per hoc designatur potestas iudiciaria Christi quantum ad iudicium discretionis quo fideles credentes ab obstinatis infidelibus sunt separati. Ideo subditur.

7 *Increpasti gentes.* Per prædicationem apostolorum de idololatria, cui erant subditæ.

8 *Et periit impius.* i. diabolus quia gentes prædicationem apostolorum recipientes confregerunt idola, in quib. dæmones colebantur.

9 *Nomen eorum delesti.* Quia qui prius vocabāt pagani, modo vocantur Christiani, & nomina idolorum perierunt de terra sicut prædictum fuit Zach. 13. a. *In illa die dicit dominus: Perdam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur vltra.*

10 *Inimici defecerunt, &c.* i. gladii diaboli, quibus quasi innumerabiliter sauciabat genus humanum.

11 *Defecerunt.* Quia pro magna parte eorum potestas diminuta est per Christum, & apostolos, vt prædictum est.

12 *Et ciuitates.* Multæ. n. ciuitates cultui dæmonum deditæ per principes catholicos sunt destructæ, ut per Carolum magnum, & alios principes Christianos.

13 *Periit memoria eorum.* i. idololatrarum, & idolorum.

14 *Cum sonitu.* i. per sonitum prædicationis apostolorum, & aliorum prædicatorum, vt prædictum est supra.

Vel aliter. *Cum sonitu.* s. armorum, & tubarum, qui solet fieri in bellis quantum ad illos qui perierāt Christianorū armis.

15 *Et dominus in æternum permanet.* Quia regnum domini nostri Iesu Christi stabile est in æternum.

16 *Parauit in iudicio thronum suum.* Per hoc notatur Christi potestas iudiciaria quantum ad iudicium discretionis, vt dictum est supra, & est repetitio eiusdem sententiæ, sicut frequenter fit in canticis.

17 *Et factus est dominus refugium pauperi.* i. populo catholico, qui fuit valde pauper & abiectus in principio.

18 *Adiutor in opportunitatibus.* i. in tempore opportuno, quod est tribulationis tempus. Ideo subditur.

19 *In tribulatione.* scilicet martyrum quorum intantum fuit adiutor, vt tormenta non solum sustinerent patienter, sed etiam gaudenter: Act. v. g. *Ibant apostoli gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliā pati.* Ideo subditur.

Nomen ✻ *Et*

MORALITER.

nos esse de numero fidelium, tamen nescimus de eis quantū ad meritum. Eccles. 9. c. *Nescit homo vtrum amore vel odio dignus sit*

sit. Similiter ratione iudicij discussionis, quia nescimus in qua parte ponēdi simus, scilicet cum ouibus ad dexterā, vel (quod absit) cum hędis ad sinistram, & sic præter sensum literalem non apparet mihi pro nunc alia moralitas requirenda.

a ¶Quia refu.es.& adiuto. ¶Ideo o Domine. b ¶Non in ſeculo. c ¶Nouit nomen Dei qui colit eum. d ¶Vere adiutor, & refugium es.

a Et ſperent in te qui † nouerunt nomen tuum, quoniam non 1

b a ¶Etſi ad horam videtur. b ¶Cum nemo poteſt quærere tranſitoria. c ¶Laudate eum prædicando, & opere quod prædicatis implendo. ¶Ergo o vos quos quærentes non reliquit. 2

dereliquiſti quærentes te Domine. Pſallite Domino qui habi- 3

a ¶In præſenti Eccleſia, quæ nunc per ſpeculum contemplatur. b ¶Quæ habet erga ſuos. ¶Quæ ſunt hæc. 4 5

c tat in Sion, annunciate inter gentes † ſtudia eius. Quoniam 6 7

d a ¶Vltione. b ¶Occiſorum. c ¶Conſolando, & glorificando.

e requirens ſanguinem, eorum † recordatus eſt: non eſt oblitus

f a ¶Et ecce clamor. ¶Vnus pro omnibus. b ¶Contuitu miſericordiæ, quæ quanta ſit æſtimatur.

g clamorem † pauperum. Miſerere mei Domine: vide † humili- 8 9

h a ¶Longe facis.

i tatem meam † de inimicis meis Qui exaltas me de portis mor- 10

K a ¶Quicquid dico laudatio eſt. b ¶Prophetis, Apoſtolis, id eſt in imitatione doctrinæ Apoſtolorum, qui ſunt portæ quibus intratur ad Eccleſiam.

l tis, vt annunciem † omnes laudationes tuas in portis filię Sion. 11

a ¶Ideo. b ¶Ieſu Chriſto. ¶Alias, ſuper altare tuum. c ¶Sed. ¶Quibuſdam clauis peccatorum. d ¶Volentes corpora ſanctorum occidere, in anima moriuntur. e ¶Animæ. f ¶Pœna cuique, ſua eſt iniquitas. ¶Alias, in corruptionem quam.

m Exultabo in ſalutari tuo, infixæ ſunt gentes in † interitu quem 12

a ¶Fraude. b ¶Etiam. c ¶Affectus. d ¶Amor animæ. 13

n fecerunt. In † laqueo iſto quē abſconderūt, cōprehenſus eſt pes 14

(† cognoſcunt) (†memoratus.) (†humilitatem (mitium, manſuetorum)) († quam ab iis qui odio me habent, perfero.) (†vniuerſas laudes.) († muſcipula iſta quam occultauerunt.)

A a *Sperent.* Aug. Cū deſinunt ſperare in rebus ſeculi. Auerſos a ſeculo quęrentes vbi figant ſpem, excipit cognito nois. Nomen ſcitur, cum ille cuius eſt nomen, noſcitur. Nomen eſt illi Dn̄s quod nouit, qui libenter ei ſeruit. vel, q eſt, & ideo nemo ſperet in tranſitorijs, nihil habētibus præter fuit, & erit. Nam quod in illis futurum eſt, cū venerit fit ſtatim præteritum, expectatur cum cupiditate, amittitur cum dolore, nō tenetur cum certitudine.

✻ Theod. Aquila, & Symmachus. Confident dixerunt, vtentes verbo indicandi pro imperandi. Cum enim effecta ſalus fuerit, qui te & Deum creatorem didicerūt, in te collocabūt ſpem ſuam.

b *Quoniam non reliquiſti.* Fideles prouocat ad laudem propheta, reſpiciens beneficia præſentis temporis, & futuri.

B c *Sion.* Aug. Speculatio quæ modo agitur, vt perueniamus ad pacis viſionem, id eſt de Sion in Ieruſalem: quælibet autem ſtudioſa ſpeculatio fit in errorem, niſi Dominus in ea habitet.

d *Studia.* Hieron. id eſt mandata eius, quibus ſtudendū eſt.

Hebr. 12. ✻ Theodor. Ex vetuſta Iudęorum opinione hoc ait: didicimus tamen ex Apoſtolica diſciplina etiam cęleſtem eſſe Sionem: etenim, inquit, acceſſiſtis ad Sion montem. Studia autē, Symmachus Artes expoſuit, Aquila vero mutationes. mutatio enim maxima facta eſt, qui quondam inimici erant, amici facti ſunt. Et hæ Saluatoris artes decoræ. Immortalitas pro mortalitate data eſt, & per Crucem ſalus.

e *Quoniam requirens.* Aug. ſed quaſi dicāt qui miſſi ſunt euangelizare, nemo credit nobis, & occidimur, reſpondit: nō ſine fructu, quia requirens vltione ſan. e. in iudicio vbi gloria occiſo: pœna occiſori erit: recor, eſt, &c.

C f *Recordatus.* Auguſt. non poſt obliuionem, ſed poſt longum tempus ſecundum affectum infirmorum, qui oblitum putāt: quia non tam cito fit vt volūt: quibus etiam adde: immo non eſt oblitus, vt putatis: & ſi dixi recordatus, hoc contra quęrentes, qui pro dilatione putant oblitum.

✻ Theod. Nouit enim Dominus cędes patratas a diabolo per hominum deceptionem. Clamorem autem non preces, ſed miſerias dicit.

g *Miſerere.* Caſ. In ſua perſona dicit quod vnuſquiſque petit.

h *Vide.* Caſſ. Aſpectus Dei, auxiliū eſt, qui cū fit, & lux tenebras fugat: de ſuperbia inimici æſtimatur humilitas patientis, quia tantum hi humiliantur, quantum illi extolluntur.

i *Qui exaltas, & cæt.* Aug. id eſt ab omnibus cupiditatibus quibus itur ad mortem: mors iam eſt ipſa lætitia in perfruendo cupitis. vnde Apoſtolus: *Vidua quæ viuit in deliciis, mortua eſt.*

K *Portæ filiæ Sion.* Sūt omnia optima ſtudia per quæ venitur ad viſionem pacis in Eccleſia: in quibus bene nūtiantur omnes laudes Dei, vt petentibus detur ſanctum, & nō canibus. Vel, por. mor ſunt corporei ſenſus, a quibus exaltantur, qui quærunt non quæ videntur, ſed quæ non videntur. Et por. Si ſcilicet, ſunt ſacramenta, & initia fidei, quæ pulſantibus aperiūtur, vt perueniatur ad occulta quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit.

Caſſ. Portæ contra portas, quia hæ mortis, illæ vitæ.

l *Sion.* Caſſ. Omnes Eccleſias mundi generauit, quia ibi natus eſt Chriſtus, vnde fides incepit.

✻ Baſil. Habitationē non vocat incluſionē, ſed proprietatē quam eius loci habebat, & q amice erga eum affectus eſſet.

✻ Theod. Sionem cęleſtē dixit, portas illius Eccleſias, quæ vbiq; terrarū ſunt, per quas in illā introierūt, qui crediderūt.

m *Exultabo.* Aug. Hucuſque clamor, inde dicit Eccleſia quæ affligitur exultabo in Ieſu. Caſſ. ipſe enim ſalua eſt.

✻ Theod. Gentes dæmonum agmen appellat, qui exciderunt, aut gentes quæ interfecerunt Apoſtolos martyres, quorum occiſione pietatis præmium eſt confirmatum.

n *In laqueo.* Aug. Laqueus occultus doloſa cogitatio. Pes aīa amor, qui ſi prauus eſt, dicitur cupiditas: ſi rectus charitas: Eo enim mouetur anima quaſi ad locū quo ſe perueniſſe p amorum lætatur. In laqueo ergo, i. fraudulento cōſilio: pes i. amor qui

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et ſperent in te, &c.* veram fidem.

2 *Quoniam non dereliquiſti.* Abſque conſolatione.

3 *Quærentes te.* moribus, & fide, & ideo pro tantis beneficiis ſubdit propheta.

Diuiſio. 4 *Pſallite domino.* gratias agendo.

5 *Qui habitat in Sion.* Ideſt, in ciuitate cæleſti hic expreſſa p Sion, quæ ſpecula interpretatur, quia ibi facie ad faciē Deus uidetur, & ideo licet ſit vbique per eſſentiam, præſentiam, & potentiam, tamen in cælo ſpecialiter habitat per apertam viſionem.

6 *Annunciate, &c.* i. legem euangelicam, quam ſtudioſe docuit uerbo, & facto, ut dicitur Act. 1. *Cępit Ieſus facere & docere.* Hęc autem annūtiatio euangelii fuit iniuncta diſcipulis Chriſti Iudæis ipſam repellentibus, propter quod Paulus, & Barnabas dixerunt Act. 13. g. *Vobis oportebat primo loqui verbum Dei ſed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes, ſic enim nobis præcepit dominus.*

7 *Quoniam requirens, &c.* conſtruatur ſic: Non eſt oblitus, ſcilicet ipſe Dominus. Clamorem pauperum, id eſt, martyrum, quoniam recordatus eſt, ſcilicet clamoris ipſorum. Requirens ſanguinem eorum de manu tyrannorum: aliquando per pœnam temporalem, aliquando per æternam, & aliquando vtroque modo.

8 *Miſerere mei Domine.* loquitur in perſona Eccleſiæ.

9 *Vide humilitatem, &c.* ideſt afflictionem mihi illatam a tyrannis.

10 *Qui exaltas, &c.* ſicut in primitiua eccleſia Ioannes euangeliſta ante portam latinam in feruentis olei dolum miſſus tanquam fortis athleta exiit vnctus, non aduſtus, & Paulus in Damaſco, & Ieruſalem de ianuis mortis fuit diuinitus ſaluatus, vt habetur Actu. 9. & 21. & alii multi Chriſti diſcipuli ſic fuerunt ſaluati. 11 *Vt annuntiem omnes laudationes, &c.* i. in eccleſia militante, quæ eſt filia triumphantis. Ad hoc. n. fuit Ioannes prædicto modo ſaluatus, vt annuntiaret prædicationes Chriſti in Græcia, & Apocalypſim ſcriberet 7. eccleſiis quæ ſunt in Aſia, Similiter Paulus, vt prædicaret euangelium gentib. ut dicitur Actu. 9. c. *Vas electionis mihi eſt iſte, vt portet nomen meum coram gentib. & regib.* Et ex eadem cauſa mors imminens multis ſanctis fuit diuinitus retardata, vt patet in eorum actibus, propter quod ex tanto beneficio a Dauid præuiſo ſubdit.

12 *Exultabo, &c.* quo ſic ſaluabis electos tuos.

13 *Infixæ.* Multi tyranni in Gentilitate obſtinati in perſecutione martyrum ſubito mortui ſunt, & in inferno dimerſi: ſicut Egeas in perſecutione Andreæ a dæmone ſuffocatus interijt: & Quintianus Sancta Agatha interfecta, Dei iudicio in flumine interijt: & ſimiliter de multis alijs accidit, vt patet in legendis Sanctorum.

14 *In laqueo, &c.* quia plures tyranni laqueum mortis parantes Chriſtianis, præoccupati ſunt morte diuino iudicio: & ſic fruſtrati ſunt ab intentione, ſicut Iulianus apoſtata in bello Perſarum occiſus eſt a Beato Mercurio iam ante defuncto ad preces Sancti Baſilij, & populi ſui, eo quod ciuitatem, & populum diſpoſuerat deſtruere in ſuo reditu de illo bello: & ita comprehēſus eſt pes eius in laqueum mortis, quem alijs praparauerat. Et ex hoc, & prædictis effectibus concludit Dauid

Cogno-

qui per fraudē peruenit ad vanā lætitiā, comprehensus est,
A quia illa delectatio alligat eos, vt inde abrumpere amorē,& ad vtilia vertere non audeant. Si enim conētur, dolor est deserere, quæ delectant,& ille doctor non sinit abscedere.

a *Cogn. scetur.* Cassio. Vel de futuro iudicio potest totū accipi. Quasi inde scietur vera iudicia facere, quia peccator suis operibus constringetur, & in infernū cōuertetur, non memoria eorum tātum penitus, vt quidam falso putant.

✻ Basilius. Magna salus per Deum seruari.

b *Conuertantur pec.* August. Hic est canticum diapsalmatis, quasi occulta lætitia separationis, quę hic fit non loco, sed affectu intra bonos, & malos.

Cassio. Peccatoribus cum Antichristo finem malorum prędicit, quasi hoc interim, sed tandem conuertentur ne in suis gaudeant. In infernū ne alibi mittendos se putent.

c *Patientia.* Augu. Patienter, ꝓpter hoc ꝑcipue memor erit Deus pauperum, scilicet ꝓpter patiētiam.

✻ Tertul. Auertantur peccatores in inferos, omnes nationes, quę Dei obliuiscuntur, quoniam non in finem obliuioni habebitur modicus, tolerantia pauperum non peribit in finem: tolerantia iustorum non periet in finem.

✻ Basil. Pauperes contritos corde intelligit, qui omnino fructum suum recipient.

d *Exurge.* Aug. Precatur futurum iudicium.

Cass. Loquens de fine seculi propheta, prospexit aduentum Antichristi, vnde quasi territus clamat, exurge.

✻ Theo. Merito qs Iudæos interrogaret, quē legislatorem hic

a Affectus. ¶Amor animæ. b ¶Et. ¶Vel hic a suis, vel in iudicio ab omnibus.

a comprehensus est pes eorum. † cognoscetur dominus iudi- 1

a Secernens malos a bonis. ¶Hic merito, non loco, ibi autem, & loco. ¶Hoc, b Non a Deo procedit quod cruciet eos, sed ab eis.

cia faciens, in operibus manuum suarum comprehensus est

a Pro qualitate operum damnatus pœnis exterioribus, ¶Illaqueantur delectatione mortifera. b Scilicet exponit peccatores. ¶Aug. Quasi, sicut non probauerunt Deum habere in notitia, ita dedit illos Deus in reprobum sensum.

b peccator. ✻ conuertantur peccatores in infernum, omnes gen- 2

a ¶Etsi hoc videtur cum mali florent felicitate, & iusti laborant, in fine tamen mundi non contemnentur pauperes. 3

tes, quæ obliuiscuntur Deum. Quoniam non in finem obli- 4 5

a ¶Aug Qua modo opus est ad ferendos malos, qui iam voto separati, donec finaliter separentur, & loco.

c uio erit pauperis, ✻ patientia pauperum non † peribit in finem. 6

a ¶Ad iudicandum. ¶Patientia pauperum non peribit, vt autem non pereat. b ¶Super eos. c ¶Purus, non Deus, sicut finget Antichristus. d ¶Aug. Sed ante. ¶Per eum præcipitentur in peccatum, damnentur, & de malo in malum.

d Exurge domine, † non confortetur homo, iudicentur gentes 7 8

a Cass. In occulto, quod pauci iusti, & sancti vident. b Quia te, & tuam legem noluerunt. c Prauæ. d Antichristum. ¶In ruinam illorum.

in conspectu tuo. constitue domine † legis latorem super 9

a Gentiliter viuentes. b Quia nolunt esse filii hominis, idest, noui, sint veteres. 10 c Gentes iudicentur.

eos, vt sciant gentes quoniam homines sunt. ✻ Vt quid do- 11

e f ¶o. a Scilicet à tuis. b Quasi subito intellexerit, vel quasi sciens, vt doceret, quæ scierit soluit. opportune despicis. & finis tribulari, hoc consilio, vt incendantur desiderio aduentus tui. 12

mine † recessisti longe, † despicis in opportunitatibus in † tri-

a Amore Dei. vel purificatur. b Spiritu. c Impii. 13

g bulatione. † Dum superbit impius incenditur pauper, com- 14

Malę cogitationes sunt eis vincula. a Cogitationibus. b Comprehendere sanctos. 15 c Cur hoc est? Magna ira Dei, ut desit correctio, & adsit adulatio. 16

h prehenduntur in consilijs quibus cogitant. † Quoniam lauda- 17

a In se. b Nocendo. c Quasi Deus 18

tur peccator in desiderijs animæ suæ, & iniquus benedicitur.

hic vates dari obsecrat: nam Moses vitæ finē fecerat. Alius D aūt post illum non surrexit, cogitandus ergo Christus Dominus, qui dicit. Dictum est antiquis, ego aūt dico vobis,&c.

c *Sciant.* Idest, cruciati experiantur, quòd homines stulti fuerunt.

f *Vt quid.* August. Diapsalma, quia illi licebit tanta facere, vt Deꝰ putetur, subdit quasi vocem gementium, & querentium de dilatione iudicij.

Cassio. August. *Vt quid.* Mala illius temporis pertractat, quorum nimietate permotꝰ dicit Deo. Cur recessisti, dū tardat subuenire. Quęrit, vt simplices sanctos doceat. Ecce cur despicis, vt videtur gemētibus dum differtur, vel modico tēpore, sed opportunè, ita, s. *Dum superbit.* E

g *Incenditur pauper comprehenduntur in consiliis quibus cogitāt.* Aug. Mire prouidentia Dei de malis operatur. Comparatiōe peccātium boni magno studio bonę spei accendunt ad rectè viuendū, sicut & per hęreses crescit, & gratior est inuentio veritatis. Fornax ligna cinerat, aurum purgat, sic tribulationes ligna vitiorum, & aurum virtutum, sic damnantur mali iusti saluantur.

✻ Theo. Concinne hoc verbum, incenditur, mærentibus dedit, nam qui dolore afficiuntur velut quendam fumum per os gemitum emittunt.

h *Quoniam laudatur.* Ideo superbit, vel cōprehenditur, quia laudatur à suis, impletione desideriorum sensualitatis suę.

Aug. Adulantiū linguę alligant animas in peccatis, delectat. n. ea facere, in quibus non solum non metuitur repre- F hensor,

† Notus est dominꝰ propter iudiciū, quod fecit.

† æternum, & infra.

† periet in æternum.

✻ Sela. s. Psal. 3.

† discessisti.

† manes procul.

† tribulationibus.

† Propter superbiam impii persecutione n sustinebit (comburetur) afflictꝰ, vel impii exaltatus insectatus afflictum.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Cognoscetur,&c. *quia per effectus iustitiæ apparet potestas iudiciaria Christi quantum ad iudicium discretionis.*

2 Conuertantur. *Hic consequenter agit Dauid de iudicio discussionis, quod erit in fine mundi, & primo describit huiusmodi iudicium, secundo tempus Antichristi præuium, ibi.* Vt quid domine.

Circa primum dicit. Cog.&c. *quod erit quando per sententiam iudicis Christi deycietur in inferni profundum, & cuiusmodi sint isti peccatores, subdit. d.*

3 Omnes ge.&c. *s. in fine vitæ morientes sine remedio pœnitētię. Et quia sicut mali punientur, ita boni præmiabuntur, ideo subditur.*

4 Quo.non. *hoc est, in finali iudicio.*

5 Obli.e.p. *videtur enim pauperum obliuisci in præsenti, nō liberās eos de malis præsentis vitæ, cum tamen possit, sed tunc recordabitur, quando eorum patientia remunerabitur. ideo subditur.*

6 Pa. *quia sicut per sententiam finalis iudicii iniusti ibunt in supplicium æternum, ita iusti in vitam æternam, vt habetur Matth. 25. d. Et quia hoc est desiderabile iustis, ideo petit Dauid.*

7 Exur.do. *p potestatem iudiciariam super alios homines, quia talis potestas auferetur in finali iudicio. ideo subditur.*

8 Iu.gen. *generaliter sine exceptione.*

9 In conspectu tuo. *Sed quia potestas iudiciaria data est ipsi Christo, vt supra dictum est, ideo subditur.*

10 Constitue domine legislatorem su.eos. *vt sciant, gentes, scilicet, Christum legislatorem euangelicæ ad iudicandum eos, secundum quod dicitur Act. 10. f.* Ipse est, qui constitutus est iudex viuorum, & mortuorum.

11 Vt sciant. *Puri excepto Christo, qui est Deus, et homo, q in iudicio apparebit in forma humana in qua iudicatus fuit coram Pilato. iudicabit tamen auctoritatiuè per formam deitatis.*

12 Vt quid do. *Hic consequenter Dauid describit tēpus Antichristi quod erit finali iudicio præuium. vbi primo ponitur Antichristi persecutio, et secundo eius deiectio, ibi.* Exurge domine. *Circa primū sciēdum, quod tanta est futura persecutio ecclesiæ tempore Antichristi, vt videatur deus eam deseruisse, si posset fieri, quam Dauid præuidens in spiritu dicit. Vt quid domine, &c. i. recedis tempore Antichristi, loquens de futuro per modum præteriti ratione prædicta. videtur enim Deus recedere quodammodo à fidelibus quando non liberat eos cum possit à tantis persecutionibus.*

13 Despicis in opportunitatib. in tribulatione. *Illos enim videtur Deus despicere, tanquam rem nullius pretij, quos non liberat tempore opportuno, quod est tempus tribulationis.*

14 Dum superbit impius. *idest, Antichristus, & loquitur de futuro per modum præsentis propter certitudinem prophetiæ.*

15 Incenditur pau. *idest, populus Christianus sibi inobediens cruciatur, omni genere cruciatus, quod per incendium designatur in scriptura, & aliquos ad literam incendet.*

16 Comprehenduntur. *idest comprehendentur. vnde in translatione Hiero. iuxta Hebraicum habetur. Capiantur, s. Antichristus, & satellites eius, qui secundum dicta doctorum antiquorum in monte Olineti fulminabitur, & magna pars adhærentium sibi, de quo dicit Apostolus. 2. ad The. 2. b.* Tunc reuelabitur ille iniquus, quem dominus noster Iesus interficiet spiritu oris sui,&c.

17 In consilijs,&c. *Quia sicut cogitabūt cruciare Christianos, sic à deo cruciabuntur.*

18 Quon.lau.p. *id est Antichristus à sibi adulantibus, qui dicitur homo peccati, & iniquus. 2. ad Thes. 2. a.*

hensa, sed etiam auditur laudator.

A a *Iræ suæ.* Cass. Antichristi, quia omnia turbulenter, & crudeliter faciet. Vel, dei: non quæret Deũ pœnitendo, vel, De⁹ eum, vt hic vlciscatur, sed in futuro grauius puniturus.

✼ Theodore. *Exacerbauit dominum peccator secundum multitudinem iræ suæ.* Hic distinguendum est, & postea subiungẽdum non quæret pro exacerbauit Dominum dicens, Non quæret nõ putans Iudicem ea, q̃ patiatur, inquirere.

b *Inquinatæ.* Cassio. Nequitiæ causa est, quòd Deum non habet ante oculos, & ideo viæ, id est, cogitationes, & opera sordent.

c *In omni tempore.* Aug. Suo, scilicet vitæ suæ, vel ad comparationem omnium, qui fuerunt, quod inde procedit, quia Auferuntur iu. tua, quia differtur non putat se puniendum. Et quia omnium inimicorũ suorum dominabitur.

B d *Dixit, &c.* Omnes gentes occupabo, sed non sine malo, id est, peccato, quod ei proprium est. Vel, semper ero sine malo, hoc sibi pmittit cuius maledictione os plenum, &c.

e *Non mouebor.* Aug. vel putabit se malis artibus, & non aliter venturum de mortali generatione in æternam quod & Simon magus putauit.

† Irritauit, floccifecit. † exquiret. † quia nemo nullum sub. eueniet mihi. † fraude. † De pœ. dist. 2. si enim ver. liberi. † in villarum latibulis. † nocentem. † rapiet. † rete suum, & iungitur fini præcedentis versus. † cõtritum humilemque se ostendet.

a Quia. ¶Et per hoc. ¶Vt hoc patiatur, idest correctionis flagella ab eo suspendantur. b Verum Deum, vt puniatur. ¶Ant christus. ¶Ideo.

†Exacerbauit dominum peccator, secundum multitudinẽ 1

a Non attendit peccata. b Tanta est ira Dei, vel nequitia Antichristi. ¶Quia. c Aug. Magnum est malum a luce veritatis deseri. 2

a iræ suæ non † quæret. Non est Deus in † conspectu eius, † 3

a Alias contaminatæ. b Cogitationes, & consilia. c Aug. Putat quod non iudicet Deus.

b inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore. † Auferuntur iu- 4

c a Aug. dicitur omnes reges superaturus, vt solus regnet, & sedeat in templo Dei, extollens se supra omne, quod colitur, & dicitur Deus. & quia per malas artes ad illud culmen veniet, addit. 5

dicia tua à facie eius, omnium inimicorum suorum domi- 6

a Apud se, extra alia dicit, vt bonus uideatur. b Aug. Idest fama mea non transibit ad posteros, nisi malis artibus tale culmen consequar, de quo tacere non possint.

d nabitur. Dixit enim in corde suo, non mouebor à genera- 7

e a Exequitur eius malitiam. b Blasphemiis, & contumeliis. c Intra os non extra, quia effectu caret.

tione in generationem † sine malo. Cuius maledictione os 8

a Ira, & insidiis alios sibi conuertet. ¶Amaris uerbis, minis, scilicet. b Blandis. c Non in 9
lingua, tacite enim apud se ista cogitabit, aliter loquetur. d Iniquitas unde sequitur pernicies. 10

f plenum est, &† amaritudine, & dolo, sub lingua eius † labor 11

¶Cum mora. a Latroni comparat. b Quis dubitabit quorum felicitatem ad alios decipiẽdos ostẽtabit. 12

& dolor. † Sedet in insidijs cum diuitibus, in occultis, vt 13
14

g a Faciendo nocentem. b Quia pauperes spiritu maxime persequetur. 15

h interficiat innocentem. Oculi eius in † pauperem respiciunt 16

a Quia nescit, qui decipitur. ¶Alias occulto uelut leo in cubili suo. b Propter uim. c Propter dolum. d De utroque repetit.

i insidiatur in abscondito quasi leo in spelunca sua. Insidiatur 17

a Ad quid. b Dolo, uel ui. c Violenta, uel dolo. d Trahit ad se cruciatibus, uel econuerso dum blandis attrahit, quod tamen non minus est rapere.

ut rapiat † pauperem, † rapere pauperem dum attrahit eũ.

a Ecce dolus. b Qui sibi fit. c Aug. Cass. quanto mirabiliora faciet signa, tanto sancti contrarii magis contemnentur, & pro nihilo habebuntur. sed inclinabitur, & cadet, cum sanctis supplicia intulerit. d Vel putare impunitum se inclinatio est, & casus. ¶Vis. 18

k In laqueo suo humiliabit eum, inclinabit se, & cadet, cum 19

¶Merito incli, & cadet. 20

dominatus fuerit pauperum. Dixit enim in corde suo, obli- 21

a ¶Pauperum ad saluandum, uel sui ad puniendum. b ¶Me uel illos. c ¶In die iudicii. d ¶Sed. 22
¶Manifesta potentia. ¶Cito ueni. 23

l tus est Deus, auertit faciem suã, ne uideat in finem. Exurge 24
m 25
n

✼ Theodo. Superbiæ hyperbolen describit. Symmachus manifestius hunc locum explanauit, Non couertar in generationem, & generationem, neque in malis ero.

f *Sub lingua.* Cass. i. cogitationes eius sunt de labore sanctorum, & dolore corporeo, quod in martyrib. patet. Vel labor sanctorũ, & dolor, qui est in pœnis corporis, est sub lingua eius, i. est leuior lingua eius, quę intus nocet, illa, s. pęna extra.

C Vel, sub lingua, quia verba plus timent, & nocebunt, quã verbera, quibus præcipitatur, & peribit anima.

D g *In occultis, &c.* Augu. idest, ambiguis, vbi non facile videtur, quid petendum, quid non.

h *Oculi eius in pauperẽ, &c.* Cass. Exponit insidias oculi, quasi misedia, & affectu, vel alios sic decipit, q. oculi crudeliter respiciũt in pauperes spiritu.

✼ Basilius. Vide quomodo, & in bestiam tandem mutetur: perinde enim eũ Propheta describit ac si bestiam describeret.

i *Leo in spelunca, &c.* Quia in eo vis, & dolus. Vis in imperio, dolus in miraculis. hæc est tertia persecutio composita vi, & fraude. Duæ sunt ante. Prior violentia, cum martyres tormentis agebantur: altera fraudulentia per hæreticos, & falsos fratres.

k *Inclinabit.* Cassio. cum nimia felicitate in otium remiserit animum, cadet repentino interitu, & dominus spiritu oris eius interficiet eum.

✼ Theodo. Cum omnibus superior factus fuerit minime tamen effugiet mortis fauces, sed æque ac ceteri homines sepulchro tradetur.

l *In finem.* Negant videre Deum, qui dicunt eum non curare humanas res, quia terra finis rerum, & vltimum elementum, in quo nihil agitur sine ordine. Sed homines eum non vident, quoniam pertinet ad occulta filij. laborans ergo ecclesia illo tempore in fluctibus excitat dominum. *Exurge domine.*

m *Exurge domine deus, & exaltetur manus, ne obliuiscaris, &c.* Cass. Precatur iudicium, vt hic cito finiantur, quæ tãta sunt, vt nemo velit tempus quo hæc fiunt, dilatari.

n *Exurge.* quasi ex improuiso, vt conterantur dum tui tecum exaltati glorificantur.

a Pro-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Exacerbauit, &c.* Ex nimia adulatione adhærentium sibi eleuabitur in tanta superbiam, quod blasphemabit dominũ prouocans iram Dei.

2 *Secundum mul. iræ,* idest iræ dei circa se prouocatæ.

3 *Non quæ.* scilicet pœnitentiam, sed morietur in obstinatione. Ideo subditur.

3 *Non est d. &c.* idest nullius reputationis coram se, quia de ipso dicitur. 2. ad Thessa. 2. a. *Qui aduersatur, & extollitur supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur ita, vt in templo dei sedeat, ostendens se tanquam ipse sit Deus.*

4 *Inquinatæ sunt, &c.* Quia semper occupabitur in peccatorum pollutione.

5 *Auferuntur iu. &c.* Quia in nullo timebit diuina iudicia supra se ventura, præ elatione, & obstinatione nimia.

6 *Omnium inimico. suorum dominabitur.* Potentia, & seductione populos sibi subijciens.

7 *Dixit enim in cor.* Quia ex nimia elatione reputabit dominium suum stabile.

8 *Sine malo, &c.* idest, ex præsumpta securitate dicet, ero sine malo cuiuscunque pœnæ.

9 *Cuius, &c.* blasphemando Christum.

10 *Et amarit.* præcipiens inobedientes sibi ad amaritudinẽ vitæ perduci.

11 *Et do.* Quia verbis dolosis multos decipiet.

12 *Sub lingua eius labor, & do.* Quia præcipiet inferre laborẽ, & dolorem sanctis.

13 *Sedet in insidiis.* Meditando imponere insidias sanctis.

14 *Cum diuitibus.* huius seculi, in hoc sibi adhærentibus.

15 *Vt interficiat innocentem.* id est populum fidelem sibi non obedientem.

16 *Oculi eius in pauperem respiciunt, insidiatur in abscondito quasi leo, &c.* idest in populum Christianum tunc depauperãdum, considerans qualiter possit totaliter destruere ipsum. Ideo subditur.

17 *Insidiatur, vt rapiat.* Et patet litera ex dictis.

18 *Rapere pauperem, &c.* Quia quos tormentis flectere nõ poterit, verbis dolosis ad se trahere studebit. Et quia aliquos dolositate decipiet. Ideo subditur.

19 *In laqueo, &c.* Sed quia propter hæc finaliter deijcietur ideo subditur.

20 *Inclinabit se.* non voluntarie, sed diuina virtute.

21 *Et cadet.* scilicet à domino suo.

22 *Cum do.* scilicet Christianorum suo tempore subiectorum, & causa eius deiectionis subditur, cum dicitur.

23 *Dixit enim, &c.* non habens notitiam factorum meorum.

24 *Auertis faciem, &c.* Ex quo videtur, quòd Antichristus futurus fautor huius erroris sit, quòd diuina prouidentia non se extendat ad ista inferiora.

25 *Exurge do.* Hic consequenter describit ipsius Antichristi finalis

11 Et

a *Propter quid irritauit impius deum.* Augus. Iam itaque, & de iudicio illo intelligens, & exaltans dicit, propter quod, idest quid proficit tanta mala facere.

b *Dixit enim Deus in corde suo, &c.* Sensus iste pronuntiationem quærit, in qua si erratum fuerit, obscuratur. sic. n. dixit impius: Non requiret Deus, quasi Deus laborem, & dolorē consideret, vt tradat eos in manus suas, i. quasi laborare, & irasci timeat, & ideo parcat eis, ne puniendo eos laboret, & turbetur ira, sicut aliquando faciunt homines dissimulata vindicta, ne laborēt, vel irascātur. August. Christus Iudam tolerauit, & ad prędicandum misit, & ei eucharistiam dedit, vt ostenderet dona peruenire ad eos qui fidem accipiunt qualis Iudas fuit.

c *Vides enim quoniā tu labo. & dolorem.* id iam prædinasti, vbi tradas eos in manu tua.

✱ Theodor. Licet dixerint impij te humana non prospicere, tamen vides. Symmac. Vides, quod tu laborem, & irritationem respicis, Aquila idem.

d *Orphano, &c.* Aug. cui moritur pater mundus, per quē carnaliter est genit⁹, vt dicat *mihi mūdus crucifixus est, & ego mūdo.*

e *Contere brachium.* Pœnis terret, bonis demulcet.

f *Quæretur.* Aug. Quasi adhuc necessarium sit ad purgandos nos, sicut supra, dum superbit impius, &c. sed qa nō inuenietur, idest quia iam non est in quo sit locus peccato illius, plano ferro non est opus lima.

✱ Theodor. Symma. explanatius. Inquiretur impietas eius vt inueniatur ipse. Cum enim inquiritur, & ostenditur, iste peccator perit.

g *Dominus regnabit in æternum, & in seculum seculi.* Hoc regnū gratius erit pro concurrentibus malis, qđ veniet destructo Antichristo, ab hoc regno peribitis gentes, sed pauperes hēbunt, quia desiderium pauperum, &c.

h *Præparationem cordis.* CAS. Vel concupiscentiam, quod est vbi omnibus viribus animæ aliquid ardētius petitur. Vel hoc, quod in cordibus eorum ipse Deus pręparauit. Vel quam statim volunt petere Deus audiat.

i *Auris, &c.* Nominatis membris, quæ in nobis visibilia, & corporea sunt, in deo potentias operationum intelligi oportet.

✱ Theodoretus. Symma. propositum exposuit. Vates autem hoc psalmo opportunè Christum venturum docet, & qui nihil vtilitatis ex hoc beneficio perceperint, maioribus afficiendos supplicijs in die secundi aduentus.

k *Iudicare pupillo, & hum. &c.* Secundus aduentus manifest⁹ erit, sed & nunc in occultis ponitur, quia de eo nemo scit. Apponat: Tunc omnia mala finientur, cum homo, idest, auctor malorum cum sua plebe damnabitur.

(a ¶Iam de vindicta. b ¶Potentia. ¶Iudicium. c ¶Vt putant dicentes Auertit faciem suam.)

domine Deus, & exaltetur manus tua, ne obliuiscaris † pau- 1

(a ¶Antichristus. b ¶Cassi irritauit, non credens Deum punitorem.)

perum. † Propter quid irritauit impius Deum, dixit enim in 2 3 4

(a ¶Deus, quæ facio. b ¶Sed tu. c ¶Quod supra sub lingua eius la. & do. quod putabat Deum nescire.)

corde suo, non requiret. † Vides enim quoniam tu laborem, 5 6

(a ¶Qualiter tradas. b ¶Antichristum, & complices. c ¶Hiero. vindictas.)

&†dolorem cōsideras, †ut tradas eos in manus tuas. Tibi†de 7 8

(a ¶Aug. ideo enim pauper est omnibus contemptus, vt tu tantum sis spes eius. ¶Quia. b ¶Cui moritur pater mundus. c ¶Ergo. ¶In vi. d Potentiam illius pessimi)

relictus est pau p, orphano tu eris adiutor. Contere brachiū 9 10 11

(a ¶In se. b ¶In fraude. ¶In alios. c ¶Vindicabitur de peccato suo. d ¶Idest, & ipse peribit propter peccatum suum.)

†peccatoris, & maligni, quæretur peccatum illius, & non in 12 13 14

(a ¶Autem.)

uenietur. Dominus regnabit in æternum, & seculum seculi, 15 16

(¶Sed vos. a ¶Idest, peccatores omnes, qui sine lege Dei estis. b Viuentium. Quo æstuabant in malis seculi, cupientes diem domini.)

†peribitis gentes de terra illius. Desiderium pauperum † e-

(Id est, cor paratum seruire per patientiam expectans.)

xaudiuit dominus, † præparationem cordis eorum audiuit 17

(a Potentia qua audit. Mitte cordia. Ecce desiderium pauperum. Vt iudices: b Non conf. mi seculo. c Non superbo. d Vt fecit in terra.)

auris tua. † Iudicare pupillo, & humili, vt non apponat ultra 18

(a Magnum se facere. Superbus.)

magnificare se homo super terram. 19

† humilium mitis, & infra.

† exaudisti domine.

In finem

NICOLAVS DE LYRA.

nalis deiectio, quæ fiet virtute diuina ad preces sanctorum, quod prævidens Dauid de hoc similiter orans, dixit: Exurge do. d. videbitur enim quasi dormire Antichristi tempore eo, quod tanta mala permittat eum agere, & per consequens videbitur surgere, quando incipiet eum deijcere.

1 Et exalt. &c. i. *potestas tua ad eum deiiciendum, & percutiendū.*

2 Ne ob. pa. *dimittendo eos in Antichristi persecutione, & suorū.*

3 Propter quid, &c. *Antichristus suis blasphemijs contra eum.*

4 Dixit enim. *facta mea ad puniendum tanquam nesciens ea, vt prædictum est. Vel impotens ad me restringendum, & tamen non est ita, ideo subditur.*

5 Vides, *tu Deus cuius oculis omnia sunt nuda, & aperta.*

6 Quoniam tu. *quos infliget sanctis tuis Antichristus.*

7 Consideras. *diligenter ad puniendum.*

8 Tradas eos, *scilicet Antichristum, & satellites suos.*

9 In manus tuas. *scilicet iustitiæ tuæ.*

10 Derelictus est pauper. *idest populus Christianus.*

11 Orphano. *idest, populo Christiano, qui Antichristi tempore videbitur quasi sine patre protegente, & matre compatiente.*

12 Tu eris adiutor. *accipiens eos in manus tuæ misericordiæ.*

13 Contere brachium. *idest, Antichristi, qui dicitur homo peccati, & filius perditionis 2. Thess. 2.*

14 Queretur peccatum illius. *id est, diligenter discutietur nequitia ipsius, an sit amplius vtilis ad purgationem electorum.*

15 Et non inuenietur. *ad hoc vltra vtilis, eo quòd sufficienter erūt purgati, & sic Antichristus cum suis deiicietur in ignem inferni, sicut pater proiicit virgam in ignem post debitam filii castigationem. Et quia tunc apparebit manifesta potestas, & dominium Christi, ideo subditur.*

16 Dominus regnabit, &c. *quia potestas eius potestas ęterna, quę non auferetur, & regnum eius, quod non corrumpetur, vt dicitur Danie. 7. d.*

17 Peribitis gentes. *idest, tu Antichriste, & tui complices, & quia hoc erit ad petitionem sanctorum, ideo subditur.* Desiderium pauperum exaudiuit dominus, &c. *Et finaliter concludit Dauid.*

18 Iudicare pupillo, &c. *id est, pro populo catholico, & fideli, quod erit in extremo iudicio.*

19 Vt non apponat, &c. *idest, Antichristus, qui erit homo purus, licet per malitiam à dæmone obsessus, propter quod ostendit se tanquam sit Deus, vt dicitur 2. ad Thess. 2. b.*

PSAL.

ADDITIO I.

In psal. 9. *Confitebor tibi dñe.* vbi dicitur in postilla: Ad cuius intellectum sciendum, quod hęc dictio almut. Titulus huius psal. non exponitur s̃m Hebraicam veritatem, nec etiam lr̃a huius psalmi propriè applicatur huic sensui, scilicet pro occultis filij, prout dicitur in postill. Ratio primi est, nam secū dum veritatem Hebraicę linguę hęc dictio, almut non significat occultationem, nisi pponatur ei hęc litera, h, vel, n, ita quod dicatur nalmut, vel halmut, verè iste titulus interpretatur dicendo pro occultis. Item filius in hoc titulo Hebraicè positus non est genitiui casus, sed datiui cum dicitur laben, vt patet scienti veritatem huius linguę, & sic patet primum, s. quod titulus huius psal. non exponitur in postil. s̃m Hebraicam veritatem. Secundum patet, nam licet lr̃a psal. saltem pro magna sui parte sit applicabilis duplici iudicio filij Dei prout postilla. dicit, non tamen Psalmista in hoc psalmo tractat de huiusmodi iudicio quātū ad eius occultationē sed potius quantū ad eius iustitiā, & potentiam atque manifestationē, vt patet diligenter intuenti, vnde impropriè dr̃. *Pro occultis filii.* potius enim debuisset dicere: *Pro iudiciis filii.* vnde melius vr̃ titulus exponēdus, s. vt intelligatur hæc dictio almut secundo modo, s. prout significat iuuētutem seu adolescentiam, secundum quod in multis locis sacræ scripturæ accipit alma pro adolescentula, & elem pro adolescēte: vnde & in titulo psalm. 45. dictio eiusdem significationis ponitur, scilicet alamoth, & exponitur ibidē, p iuuentute, s̃m Hieronymum, quam sententiā ibidē sequitur postilla. ideo s̃m hoc sensus p̃dicti tituli erit talis: Victori in iuuētute seu ī adolescentia

A adolescentia filio psal. Dauid, quam significationem sequẽdo psalmus iste diuiditur in duas partes, secũdum quod duplicem materiam videtur habere, vnam scilicet primordialem, & figuratiuam, & aliam principalem, & figuratam. secunda ibi: *Parauit in iudicio.*

Prima pars, quæ est primordialis tractat de victoria Dauid, quam habuit contra Goliam, vt habetur 1. Reg. 17. cui materiæ propriè applicatur titulus, scilicet sic: *Victori filio in adolescentia*, hoc est dicere: Iste psal. attribuitur filio, qui fuit victor in adolescentia sua, s. Dauid, vnde verba huius tituli, propriissimè adaptantur huic historiæ, non solum realiter, sed etiam verbaliter. Legitur enim ibi, quòd cum Saul vidisset Dauid egredientem contra Philisthæum, dixit ad Abner: Cuius filius est iste puer, vbi in Hebræo habetur, iste Elem, quibus verbis prædictus titulus propriè correspondet. vocatur enim vtrobique victor iste, s. Dauid filius. & Elem, idest puer. Circa igitur istam materiam primordialem primo Dauid reddit gratiarũ actiones Deo de illa victoria, dicens: *Confitebor tibi domine, &c. lætabor, & exultabo in te.* Consequenter exprimit beneficium, quòd à Deo habuit in eadem victoria, dicens: In conuertendo inimicum meum retrorsum, s. Goliam, & etiam in debellatione seu fuga suorum cum dicit. Infirmabuntur, & peribunt à facie tua, s. Philisthijm. Et quia hæc victoria Deo est attribuenda, ideo dicit: *Quoniam fecisti iudicium meum, & causam meam.* Quod quidem iudicium, quia ex mera iustitia diuina processit, eo quòd spurius ille, s. Golias blasphemabat populum Dei dicens: Ego exprobraui agminibus Israel hodie, vt in prædic. c. ideo sequitur. *Sedisti*
B *super thronum, qui iudicias iustitiam.* Et quia in hoc conflictu exercitus aduersariorum non æqualiter fuit debellatus. Gẽtes enim pro maiori parte fuerunt in fugam conuersæ, & per consequens confusæ, sed caput eorum ex toto perditũ. ideo dicit: *Increpasti gentes, idest*, Philisthinos. Et perijt impius, i. Golias. Et quia fama, & gloria omnium eorum ex hoc actu fuit de cætero denigrata, ideo dicit: *Nomen eorum delesti in æternum, &c.* Ratio enim huius deletionis, quia Philisthini præcipuè confidebãt de fortitudine sua, & capitis sui, & excellentia hastæ, & gladij, & aliorum armorum, quæ habebat. Cum enim per vnum puerum, seu iuuenem inermem fuerunt deuicti, tunc fuit deletum prædictum nomen eorũ. Vnde Dauid dicebat, vt nouerit ecclesia hæc, quia non in gladio, nec in hasta saluet Dominus, &c. Idcirco dicit: *Inimici defecerunt frameæ in finem.* idest frameæ inimici defecerũt in finem, seu à fine intento. Et sequitur. *Et ciuitates eorum destruxisti, idest.* tu Deus, qui iudicas iustitiam destruxisti ciuitates Philisthinorum, scilicet à gloria sua, eo quòd Israel persequendo Philisthæos venerant vsque ad portas Accaron, quæ est principalis ciuitas, ex quo memoria audaciæ seu fortitudinis Philisthinorum delebatur. vnde sequitur. *Perijt memoria eorum cum sonitu.* scilicet tubarum, seu exercitus populi Israel. Et vt ostenderet, quòd vltio diuina contra eos adhuc non erat consummata. Sequitur. *Et Dominus in æternum permanet*, idest paratus ad vlteriora facere contra aduersarios populi sui.

Parauit in iudicio, &c. Hic incipit secunda pars huius psal. scilicet principalis, & figurata, in quo Psal. tract. de iudicio seu de iudiciaria potestate Christi. Ad quod sciẽdum, q. hæc historia, scilicet victoriæ Dauid tam contra Philisthæum, q̃ contra leonem, & vrsum, de quibus in prædicto cap. 1. Reg. fit mentio, figuratiua est multiplicis victoriæ Christi. vnde
C glo. in prædicto c. sic ait: Pugna Philisthinorum cõtra Israel pugna dæmonum contra ecclesiam accipi potest. Golias vero diaboli superbiam significat, quem Dauid, i. Christus singulari certamine prostrauit, & populum Dei eripuit, qui leonem, & vrsum necauit, i. diabolum, s. & Antichristum, alterũ nunc latenter insidiantem, alterum postea manifestè sæuiẽtem. Hec in glo. Et ideo postquam Psalmistra regratiãs Deo historiam figuralem narrauit, consequenter in hac parte rẽ figuratam denuntiat, quę consistit in duplici iudicio Christi scilicet discretionis, & discussionis, secundum quę tam diabolus, quam Antichristus, & eorum membra penitus prosternantur. vnde hec pars diuidenda est, & exponenda prout in postil. excepto, quod secundum hanc expositionem quidam versus exponuntur melius secundum figuram, sicut cũ dicit: *Infixe sunt gentes in interitu quem fecerunt, & In laqueo isto quem absconderunt, &c.* quod magis proprie exponitur de Philisthinis, qui credentes laqueum parare populo Dei per Goliam, in ipso comprehensus est pes eorum: Similiter *Cognoscetur Dominus iudicia faciens, &c.* nam ex hoc, quòd in operibus manuum suarum comprehensus est Golias, Dei iudicium cognoscitur, vt sic, scilicet de re ad figuram, vel econtra trãseat locutio in eodem contextu. nam secũdum Isid. de summo bon. 25. ca. propter connexionem capitis diaboli ad sua membra iniqua, scriptura loquens de vno, in eodem contextu transit ad loquendum de altero. sicut Esa. 14. cap. loquens de rege Babylonis, qui erat diaboli membrum, transit ad loquendum de principe dæmonum, cum subditur ibidem: *Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer.*

Si autem contra prędictam expositionem quis obijciat, dicens: Quomodo psal. iste fuit intitulatus de victoria Dauid adolescentis cum in eodem psal. tractetur de iudicijs Dei, q̃ maiora sunt, cum tamen denominatio fieri debeat semper secundum Philosophum à digniori. Ad hoc dicendum, q. moris est prophetarum in similibus, cum de diabolo tractatur, & de aliquo eius membro notabili, intitulare prophetiã de membro, & deinde introducere tractatũ de capite. sicut Ezech. 28. c. intitulatur prophetia de principe Tyri. & ibidẽ transit ad loquendum de diabolo, dicens: *Tu signaculum similitudinis, &c.* Et eadem ratione sub titulo victorię Dauid contra diabolum, & Antichristum, qui quidem processus est in nobis connaturalis secundum Philosophum in 1. Physicorũ, scilicet à magis notis ad minus nota.

REPLICA.

In psal. *Confitebor tibi domine.* Bur. improbat titulum quem ponit Beatus Hiero. iuxta Hebręum, & quem exponit beat[9] Aug. Cassio. Haymo, & magister in gl. eos sequitur, & post. l. In quo minus bene se habet Burgen. Primo, quia improbat sanctos doctores, cum tamen ei videatur crimen læsę maiestatis, si quandoque postillat. declinat dicta sancti Thom. ex magna ratione. puto enim omnes ante eum proprietatem idiomatis Hebręi ignorasse, inde ausus fuit se cũctis opponere ex debili ratione. Arguit enim sic contra titulum, qui est pro occultis filij, &c. Vtrunque inquit iudicium Christi, scilicet discretionis, & discussionis de quo hic tractat psal. nõ est occultum, igitur non est applicabile titulo, qui præponitur huic psal. pro occultis filij. Hic videtur dicendum, quòd quãuis vtrunque iudicium erit manifestum in fine seculi, est tñ nobis imò toti ecclesię occultum pro statu pręsenti, & sic de eo tractat Psalmista in hoc psalmo, prout declarat, & bene applicat postillator, & magister in glo. Burg. autem fingit aliũ titulum talem. Victori in iuuentute filio psal. Dauid, ponens iuuentutem, vbi beatus Hiero. & sancti ponunt occultationem. Sed reuera titulus non videtur ad propositũ huius psa. Nam dato, sed non concesso, quòd quinque primi versus huius psal. exponi possent de victoria Dauid contra Goliam, q̃ ipsi in iuuentute contingebat, sicut Burg. vult, totum tamen residuum huius prolixi psal. ad huiusmodi iuuentutem non est applicabile iudicio Christi, quod contingit mundo inueterato, nec respicit ad Christi iuuentutem. Quamuis enim omne iudicium dedit pater filio, vt patet Ioh. 5. ad iuuentutem tamen nullum habet respectum. Nec est verisimile, quòd titulus psal. debeat respicere tantum partem prooemialem, & ad partem executiuam nullam habere applicationem, & solũ pertinere, ad figuram, vt vult Burg. & nihil pertinere ad rẽ figuratam. Sed & ecce, si quis voluerit sequi Bur. in expositione primę partis huius psal. de victoria Dauid contra Goliã, non cogitur propter hoc recedere à sanctis doctoribus mutando titulum. Nam titulus: Pro occultis filij, seruit bene eidem expositioni, nam illa victoria, & si in facto fuit manifesta, tamen quo ad virtutem, qua facta fuit, ipsa victoria fuit inopinabilis, & occultissima, quia diuino iudicio facta, quod est occultum filij, quamuis, vt dictum est, manifestandum.

GLOSSA ORDINARIA.

a *In finem psal.* Dauid prophetæ docētis resistere hęreticis.

✻Theod. Hunc psalmū Dauid dictauit, cum ipsum insequeret, & admoneretur ab aliquib. vt fuga salutē quæreret. Congruit omnibus, qui iniuria afficiuntur, & in Deo spem collocāt. Inscribitur autem in finē, vt qui prædictionem contineat iusti iudicij Dei, & pœnæ nefarijs hominibus infligendæ.

✻Hilar. & Caß. In Saracenos, & male credentes scribitur.

✻Euseb. Est autem perfecti dicere cum B. Paulo. Quis nos separabit à charitate Christi?

PSALMVS X.

b IN *domino con.* Augus. de hæreticis, qui catholicos in suam volunt conuertere prauitatem.

Aug. In domino confido quo. Ad literam potest legi de paßione, & dicit Christus secundum hominem, vt solet contra terrores Iudæorum.

In domino confido, cū peccantes volunt sagittare rectos.

In obscu. lu. idest repleta peccatoribus synagoga.

Destruxerunt, Iudæi.

Iustus, quem destructorem legis contemnebant.

Dominus in tem. verbum in homine, vel filius hominis in cœlo.

In pauperem. quem suscepit, vel propter quem passus.

Palpebræ, apertio, & opertio oculorum mors, & resurrectio, vbi probauit discipulos.

Interrogat. iam de cœlo regens ecclesiam.

Odit animam, cur ista sit docet.

Pluit enim, &c.

Augu.

a † In finem psal. Dauid. psal. X.

¶Ergo. a ¶Ecce increpatio.

b IN dño confido, quo modo dicitis animę meę.

a ¶A tuo, imo. b ¶Ad Christum, qui apud nos est. ¶Eminentiā intellectus quem nos habemus. c ¶ Qui in alto nidificat, vel auis quasi initabilis sum, si transeo. ¶Vel montes. 1 2

† Trāsmigra ī montē, sicut passer? 3

a ¶ Quibus hoc, & quare, vel, ideo in Deo fidendum.

c Quoniam ecce peccatores † intenderunt arcum, 4

a ¶Versus se detorserunt ad vulnerandas animas. b ¶Parata in corde habet uenenosa uerba, uel in scripturis subtilem, ut sibi uidetur, intellectum habuerunt. c ¶In receptaculo mentis.

parauerunt sagittas suas † in pharetra, vt sagittent in obscuro rectos corde. 5

a ¶Cum senserint se non posse conuinci, lumine ecclesiæ obscurato propter multos carnales, & imperitos homines. b ¶Alia litera, in obscura luna.

d quoniam, † quæ perfecisti 6

e 7

Aug. Respondet hæreticis, qui se mentiuntur hēre Christū, & alios ad se ab ecclesia trahere volunt. Vnus mons est in quo ɔfido, qūo monetis transire quasi sint multi Christi? Vel, in vos, montes per superbiam, passer pennatus virtutib. & pceptis, sed hęc non sinunt ad vos trāsire, quia habeo dominum, &c. D

✻Theodoret. Cur hortamini me huc, & illuc tentoria transferre? 3. de Virg.

✻D. Ambr. anima passer est habens alas spirituales quas, vt Christus manus in cruce extendit. †tetenderunt. †caligine.

✻Hieronym. passerem sępe loco prudentiæ legimus. Hebræi zippor, idest auicula. †retia destruentur, vel fundamenta diruta sunt.

✻Basil. Animam pro corporali vita sumit, cui insidiantur inimici. E

c *Quoniam ecce.* Aug. Hi sunt terrores comminantium nobis de peccatoribus, vt ad se quasi iustos transeamus. Dicūt enim peccatores intenderunt arcum, scripturas, vnde venatas sagittas mittant, quas in cordis occulto parant.

d *In obscuro.* Caß. In simplici sensu degentes, vel in suis ambiguis sententijs, non quòd scriptura ad hoc valeat, sed quia.

e *Quoniam, quæ perfecisti,* Cōuertit ab his sermonem ad deū quasi: Cur dicunt transmigra? Cur de peccatoribus terrent? qui intendunt sagittare rectos, quia quæ perfecisti destru. in suis conuentibus, vbi paruulos, qui erant lacte nutriendi ex quorum ore laus perficitur, venenis necant.

✻Basilius. Quæ perfecisti, idest præcepta tua.

✻Theo. Nōnulli hęc cū pcedentib. versibus ɔiunxerunt, sed ea, q̄ sequunt̄ non sinunt. subiungit. n. quoniā quē pfecisti, destruxerūt, vnde discimus Vatē ɔuertisse verba in deū. clandestinas aūt insidias obscurum appellat. nāque hoc nomen F

☞ men

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS X.

1 IN domino, &c. *Huic psal. pręponitur talis titulus in Hebræo. Ad victoriam Dauid. In translatione vero Hie. iuxta Hebræum dicitur:* Victori Dauid. *& est eadem sentētia. Exponit autem dupliciter. Vno modo, quod Dauid fecit hūc psal. ad laudem dei victoris, vel, qui dedit Dauid victoriam de inimicis. Alio modo, quod Dauid fecit hunc psal. decantandum à Leuitis cum conatu, quo vnus chorus nitebatur alium superare, vt dictum est supra psalm. 4. De materia autem huius psalmi dicit Rabbi Salomon, quòd Dauid fecit hunc psalmum, quando fugiens persecutionem Saulis dixit illud, quod habetur. 1. Regum. 26. c.* Maledicti sunt in conspectu dñi, qui eiecerunt me hodie, vt non inhabitem in hæreditate dñi dicentes: Vade serui deis alienis. *Et postea subditur quando fugit ad regem Geth, sed litera psalmi non videtur concordare, cum dicitur.* In dño confido, quomodo dicitis animæ meæ transmigra in montem, sicut passer, fugiens *Saulis persecutionem. Ista litera magis videtur sonare, quòd remanserit in terra ex diuina confidentia. Et eodem modo improbatur opinio, quæ dicit, quòd Dauid fecerit hunc psalmum, eo quòd Dauid ad instantiam virorum suorum fugit ad loca montuosa, quæ erant tutiora, vt habetur. 1. Reg. in pluribus locis, non tamen confidebat in montibus illis, sed in domino. Litera enim huius psalmi magis videtur sonare, quòd detestatus fuerit fugam. Et ideo videtur mihi saluo meliori iudicio, q̄ iste psal. sit exponendus de reuersione Dauid in terram Iuda ex diuina confidentia prout habetur 1. Regum 22. a. vbi dicitur, quòd Dauid fugit ad regem Moab, cui Gad propheta dixit ex parte domini.* Noli manere in pręsidio, sed proficiscere, & vade ad terram Iuda, *quod & fecit cōfidens de protectione diuina. Igitur secundum hoc psalmus iste diuiditur in duas partes, quia primo ponitur confidentia Dauid in persecutione. Secundo assistentia Dei in eius protectione, ibi.* dominus in templo. *Circa primum dicit sic: In domino confido, idest, in eius protectione assecuratus ex verbis Gad prophetæ.*

2 Qūo dicitis, &c. *idest fuge extra terram Israel à facie Saulis.*

3 Sicut passer. *euolans fugit à facie sagittantis, et dirigit Dauid verbum illud ad viros, qui cum eo erant, qui dictam fugam sibi consuluerant, eo quòd multi eorum essent amaro animo, & oppressi ære alieno, vt habetur 1. Regum. 22. c.*

4 Quoniam ecce peccatores, &c. *Hoc allegant viri Dauid dicentes.* Fuge sicut passer terram Israel, *quia Saul, & complices eius omnibus modis quærunt te interficere.*

5 Vt sagittent in obscuro. *idest insidiose.*

6 Rectos corde. *Idest Dauid, & fratres eius.*

7 Quoniam quem perfecisti destruxerunt. *Hic dirigit Dauid sermonem ad Deum, dicens.*

7 Quoniam quem perfecisti. *Achimelech sacerdotem quem in statu perfecto fecisti.*

1 Destru-

MORALITER.

1 *In domino con. & c.* Psalmū istū literaliter exposui de confidentia Dauid, qua monitus à Gad propheta venit ad manendum in terra Israel, vt habetur. 1. Reg. 22. confidens, quòd dominus eum protegeret à Saul, & alijs eius inimicis. licet monitus fuisset à viris suis extra terram Israel habitare.

Allegorice vero exponi pōt de Christo p Dauid figurato nam, & ipsi similiter psuasum fuit, q̄ exiret de terra propter persecutionem Herodis. Luc. 13. c. *Transi hinc, & vade,* quia quærit te Herodes interficere. Et sicut Dauid nō assensit viris suis, sic nec Christus talibus verbis, sed sic rñdit: *Ite, & dicite vulpi illi, ecce dæmonia eijcio, sanitates pficio, hodie, & cras, & tertia consumor.* Sic ergo in persona Christi hominis dicatur. *In domino confido.* Quod protegat me ab Herode.

2 *Quomodo dicitis animæ meæ transmigra in montem, sicut passer.* idest, q̄ fugiā à facie Herodis, sicut passer à facie sagittantis.

4 *Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum. paraue.* verbum est dicentium Christo, quòd fugeret, & est sensus, Herodes & eius satellites insidiantur vitæ tuæ. Et inducitur exemplū de eius pręcursore iam occiso ab Herode, cum dicitur.

7 *Quoniam, quæ perfecisti, &c.* idest Iohannem quem perfectum dixisti. Matt. 11. *Inter natos mulierum non surrexit maior Iohanne Baptista.* quasi dicat sic de te facient.

A men σκοτομήνῃ nocte Luna carentē ostēdit. Rectos corde nominauit nō summā sibi virtutē assumens, sed cum suis nihil se vnq̄ mali excogitasse, vt Saulē offenderet. quoniam, quæ perfecisti destruxerunt inquit. Nō rapui regnū, sed à tua grā regnādi electionē suscepi, illi aūt destruere conantur contra tuam sententiā armati.

eo, & ideo non lucet, sed cū recedit illustratur ab ea parte, q̄ habet ad nos, donec sole occidente plena surgat ab oriente, cū aūt ex altera parte soli cęperit ꝓpinquare, superior pars illustrat, inferior obscurat: Hoc item ecclesiæ conuenit, q̄ lumen non habet, nisi à sole iustitiæ. Si quis aūt hęc obscura vi

Quid fecit? secundum vtramque partē inuitat ad solutionem quæ est: Dominus est in suis, vt faciat templum, & cælum, idest arcana scientes, in minores vero oculi re. Vel hoc etiam à domino, quia oculi eius. Interrogat iustum, & impium.

✣ Basil. Iustus quid fecit? ad te confugit, qui in cælis, & templo es.

✣ Theodore. oculi, palpebræ dicuntur tanquam de re corporea ab humanis rebus, res diuinas homines edocendo.

† probabunt, vel explorant. †Probabit examinat.

† & impium, & diligentem iniquitatem odio habuit anima eius.

B

† ignem lege reliqua in accusatiuo.

a ¶Si hæretici offendunt, Christus nonne pacem dat vobis. b Quid vtrisque det incipit ostendere. c ¶Communiter omnium per potentiam. d ¶Quod est cælum. ¶Idest in sanctis suis, vt faciat eos sibi templum. ¶Vbicunque non est sic, vt in suo templo.

a sti destruxerūt, iustus autem quid fecit? Dominus in templo 1 2

¶Est a ¶Specialiter. ¶In fidelibus, vnde, Templum Dei sanctum est, &c. b ¶Et ideo non sunt timendi tumultus, qui in retibus fiunt, antequam ad littus veniatur. c ¶Quia est ei lux. 3

sancto suo, dominus in cælo sedes eius. Oculi eius in paupe- 4

¶Misericordia. a ¶Crebra apertio scripturarum per loca, & opertio per alia. b ¶Probant. c ¶De ueteribus innouatos per fidem:

rem respiciunt, palpebræ eius †interrogant filios hominum. 5

a ¶Solis conscientiis iudicat. b ¶Per hæreses, & tribulationes. ¶Etiam. c ¶Non qui facit, diligit, qui ex desiderio, & affectu.

Dominus interrogat iustum, †& impium, qui autem diligit 6 7

a ¶Idem quod peccatum. b Quia. Etiam. c Inde inexcusabiles. 8

b iniquitatem, odit animam suam. Pluet super peccatores la- 9

a Doctrinam illaqueantem. b Cupiditatis. c Malorum operum fœtor. Pœna blasphemorum. d In futuro, uel tumultuosa mens. Vltima separatio à iustis. e Quia, & pœnæ secundum mensuram meritorum.

c queos, †& ignis, & sulphur, & spiritus procellarum, †pars ca- 10

a Quare hoc:

d licis eorum. Quoniam iustus dominus, & iustitias dilexit, † 11

a Secundum utramque partem:

e æquitatem vidit vultus eius. 12

tat satis habet incrementa lunæ, & detrimēta attēdere, quę si deficit, vt renouetur, notat ecclesiam vbi creditur resurrectio mortuorum futura. Obscura autem est luna, vel cum mēstruis cursibus finitur, vel cum fulgor nubilo interpolatur, vel in eclipsi vbi cruenta videtur, id est, cum noua ecclesia nondum terris effulsit, vel cum nubibus blasphemorum tecta vituperatur, vel in eclipsi vbi cruenta videtur, id est, de cædibus martyrum. In his terroribus iniqui dolosa verba iaculantur, vt rectos peruertant. Vel cum filij ecclesię peccant occasione lunæ obscurę, opprobria iniqui ingerūt catholicis. Sed nil timendū ꝯfidenti in domino, timeat qui confidit in homine, qui tunc dicit sancta sacramenta cum per sanctos dēt.

Aug. Quid ergo times, ne obsit impius sacramentis non syncere communicans? Odit animam. Animæ suę nocet, nō iusto, qui Deo credit.

a *Iustus autem.* Minat̄ iudiciū, cuius timore deserāt falsitates.

Interrogat. Aug. i. probat, quia boni de obscuris non fatigātur, sed exercent̄: de cognitione, non inflātur, sed ꝯfirmant̄.

Quæ perfecisti. idest perfectè edidisti, vel implendo prædicta. Destruxerunt, malè exponendo.

Aug. *In obscuro.* Vel obscura luna. Duæ sunt opiniones lunę, quarū q̄ vera est, vel nō omnino, vel difficile sciri potest. Alij dicunt eam lumen suū habere, sed globū eius dimidiū lucere, dimidiū obscurū esse, dum autem partem, quæ lucet paulatim ad terrā ꝯuertit, vt videri possit, corniculata apparet, & sic crescit donec tota illa pars videatur, & dū iterū cōuertit̄, obscura pars incipit apparere, donec tota iterū nobis offerat̄. Hæc est ecclesia, q̄ ex spirituali parte lucet, ex carnali obscura est, & spūalis pars mō per bona opera apparet hominib. modo in cōscientia latet, soli Deo nota, & solo corpore vr̄,

De lunari lumine, & globo.

C Alij dicunt, quòd non habēt lumen, nisi à sole, sed quādo cū illo est eam partem habet ad nos qua non illustratur eo,

b *Pluet super.* Quid malis reddat ostendit.

Aug. Pluit de nubibus, idest pseudo prophetis. Vel de bonis vnde emanant laquei cum malè intelligitur, sed nō, nisi his, qui peccatores sunt.

c *Ignis.* Aug. Primò igne cupiditatum vastantur, inde malorum operum fœtore abijciuntur à sanctis, inde merguntur ęternis pœnis.

✣Theo. format enim diuinam iram, ab ijs autem, quę Sodomis acciderunt format supplicia, Calicem autem suppliciū appellat, quem gentibus propinare iussus est Hieremias.

d *Iustitias.* Aug. Pluraliter, vt iustos accipias, in quibus multę iustitię, cum vna sit dei.

e *Aequitatem vidit.* Aequitas visa est in facie, idest, notitia eius, facies enim est notitia eius, idest, potentia qua dignis innotescet. Vel vidit, quia non se dat noscendum malis, sed bonis, quod est ęquitas.

GLOS-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Destruxerunt. *scilicet Saul, & Doeg. alii cōplices eius, & cū aliis sacerdotib. vt habetur. 1. Reg. 22. in odium Dauid, ideo dicit.*

2 Iustus autem quid fecit. *quasi diceret, Achimelech iustus nihil fecerat dignum morte. Vel Iustus, idest Dauid, qui nihil fecerat propter quod tanta strages propter eum deberet fieri.*

3 Dominus. *Hic consequenter describitur diuina assistētia in Dauid protectione, cū dicitur.* Dominus in templo sancto suo, &c. *idest in templo gloriæ suæ, vbi à sanctis angelis videbitur clare, & sic est in ipso modo speciali, non enim potest intelligi hoc de templo materiali, quod nondum erat factum à Salomone.*

4 Oculi eius in pauperem respiciunt. *idest Dauid, & populum eius depauperatum, quia cum eo erant multi debitis multis obligati, vt dictum est supra, respiciebant autem oculi Dei ipsum Dauid protegendo.*

5 Palpebrę eius interrogant filios hominū. *i. scrutātur actus & cogitationes eorum.*

6 Dominus interrogat iustū, & impium, qui aūt diligit iniquitatem, odit animam suam. *ad remunerandum.*

7 Et impium. *Ad puniendum. temporibus tamen debitis.*

8 Qui autem diligit iniquitatem, odit, &c. *Quia per hoc ducetur ad gehennam. In translatione Hie. iuxta Hebraicum habetur sic* dominus iustum probat, *idest, approbat, impium autem, & diligētem iniquitatem odit anima eius, scilicet Dei, præparans ei pœnam ꝓ suis iniquitatibus. Ideo subditur.*

9 Pluet super, &c. *Quia frequenter subito, & improuise moriuntur, quasi capti laqueo.*

10 Ignis, &c. *Quia in gehenna est tanta pœna, quòd verbis non potest bene exprimi.*

11 Quoniam, &c. *Sicut omne animal diligit sibi simile.*

12 Aequitatem, &c. *Ad remunerandum, sicut videt iniquitatem ad puniendum, vt dictum est.*

PSAL-

MORALITER.

3 *Dominus in templo.* Hic circa Christum hominem ponitur diuina protectio, cum dicitur.

3 *Dominus in templo sancto.* idest, in humanitate Christi, ī quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Col. 2.b.

4 *Oculi eius in pauperem respiciunt.* idest Christum hominem qui vixit in paupertate vsque ad mortem, & super ipsum erant oculi domini per singularem prouidentiam.

5 *Palpebræ eius interrogant filios hominū.* quia scrutat̄ cogitationes, & actus eorum.

6 *Dominus interrogat iustum.* vt in bono perseueret.

7 *Et impium.* vt se emendet.

8 *Qui au. &c.* Se nolens emendare.

9 *Odit an.* Quia pręparat eam gehennę, quę per multa grauia describitur cum subditur.

9 *Pluet, &c.* Ad designandum eius importabilem grauitatem, & subditur causa.

11 *Quoniam iustus do. &c.* Propter quod non dimittit dedecus culpę sine decore iustitię.

GLOSSA ORDINARIA.

Pro octa. Caſſ. Pro octaua, quia hic petit propheta iniqtatē mundi deſtrui, vt ad veritatē promiſſionis futuræ pueniat. Aug. Octaua pro die iudicij, ſicut in ſexto pſalm. dictum eſt.

a *In finem pſalmus Dauid pro octaua.* ✻ Theodoret. Incuſat eos, qui ipſū inimico Sauli produnt, quique ſignificant, vbi ipſe Dauid degat. titulū habet de octaua, tanquam de iuſto Dei iudicio mentionem faciens, & in finem veluti vaticinatio poſterioribus ſeculis futura ſit.

PSAL. XI.

b *Aluum me fac.* Reuocat autē à falſitatib. ſeculi ad eloq. dei vbi ſalus: à peruerſitate ſeculi petit ſaluari.

c *Quoniam defecit.* Caſſ. Exponit, quæ timuit multa congregans in vnum, vt ſit maior vis. ✻ Theodore. quoniam veritas in periculo eſt, ne extinguatur, omneſque mutua infidelitate laborant. Amicitiam ſimulant, & hoſtilia committunt.

d *Sanctus.* Caſſio. Deus, qui vbique præſens, quātum ad homines defecit, qui in eum non credunt.

e *Proximum.* Aug. Proximus omnis homo, cum nullo malè agendum eſt, proximus primę natiuitatis cōditione, eſt omnis homo. Carnis cognatione amici, & cognati. Miſericordiæ comparatione. Beneficus quilibet.

f *Corde, &c.* Geminatio duplex cor ſigñcat in quo doloſus deſcribit, vñ. *Vir duplex animo inconſtans eſt in omnibus vijs ſuis.* Boni habent vnum cor, & vnā animā.

g *Diſperdat Dominus.* Caſſ. i. paſſim pereāt, q in vna prauitate conueniunt.

h *Linguam magnilo.* Caſſ. i. ſuperbam, hi ſunt hypocritę, habentes ſpeciem in ſermōe ad decipiēdos hīes, & Deo nō ſubditi. Remi. vel, philoſophi.

i *Qui dixerunt, linguam noſtram.* Caſſ. iactant ſe de ptāte labiorum quaſi nō à Deo acceperint. ✻ Theodor. Talis Pharao, q dixit. Non noui Dominū: Talis, & Rapſaces, qui dicere auſus eſt, Ne te decipiat deus, in quo confiſus es. Et Pharao, qui pueris dixit: Quis eſt Deus, qui eripiet vos de manu mea?

k *Inopum, & gemitum pauperum,* Augu. Caſſio. Inopes, Gentiles, qui nec legē, nec prophetas habuerūt. pauperes, Iudęi.

l *Nunc.* quod non in priori populo:

m *Exurgam.* apparebo in filio.

---

†In finem pſalmus Dauid pro octaua. XI.
¶Caſſ. quaſi timens, ſubito exclamat pro magnitudine periculi.
a ¶Non inuenitur ſanctus in mundo vbi tot mali.
† Saluum me fac domine, quoniam defecit 1
¶Vere ſanctus, quoniam diminutæ ſunt, &c.
† ſanctus, quoniam † diminutæ ſunt veri- 2
a ¶Veritas vna, ſed in hominibus multæ. b ¶Non in. quia culpa eorum dona Dei deprauantur. c ¶Inſuper: ¶Vere diminutæ ſunt ve.
tates à filis hominum. † Vana locuti ſunt v- 3 4
a ¶Quod deterius. b ¶Garruli. c ¶Ad decipiendum. d ¶Multiplici corde propter geminationem.
nuſquiſq; ad proximū ſuū, † labia doloſa † in corde, & corde lo 5 6
a ¶Garruli, & doloſi ſunt. ¶Sed. Non ipſos homines. b Ne quis ſe excipiat. c Garrulitates, & dolos. d Superbam.
cuti ſunt. Diſperdat dñs vniuerſa labia † doloſa, & linguā ma- 7 8
a Caſſ. loquacitate ſe extollunt, & ponunt in ſua poteſtate, quod à Deo ſe accepiſſe non putant. Facundia, & eloquentia.
gniloquā. Qui dixerūt, linguā noſtrā † magnificabimus, labia 9 10 11
a Apud nos. b Cuius regulæ ſubiic mur. c Sed contra hoc. Aug. pro inopia, & paupertate ſpiritualium bonorum filium mittam. d Mortalitatem, & paſſibilitatem.
noſtra à nobis ſunt, quis noſter dominus eſt? Propter † miſeriā 12 13
a De malis naturaliter non eſſent digni. Fater.
inopum, & gemitum pauperum, nunc exurgam dicit domi- 14

† vel miſericors ſanctimonia.

E

† Defecerunt, vel, imminuti ſunt fideles.

† Mendacium.

† ide ſt, ore aliud promunt aliud corde tegunt.

† blanda.

† vaſtitatem pauperum, & clamorem.

D

F

a Ponam

NICOLAVS DE LYRA. PSALMVS XI.

Saluum me. Huic pſalmo pręponitur titulus talis in Hebræo. *Ad victoriam ſuper octauam canticū Dauid.* Et hic accipitur octaua pro inſtrumēto octo cordarum, in quo cantabatur illud canticum, ſicut dictum fuit ſup. pſal 6. Iſtum autem pſal. Dauid fecit, quando fugiens de Ceila ſaluatus fuit cum viris ſuis de proditione habitatorum Ceilę, qui tractauerant de proditione eius in manu Saulis, vt haberent fauorem eius, reddentes ipſi Dauid & viris eius malum pro bono, quia ſaluauerat eos de Philiſthæis. vt habetur. 1. Reg. 23. Dicit igitur.

1 *Saluum me fac domine.* de ciuitate Ceilæ.

2 *Quoniam di. ſunt veri.* operum, & verborum.

3 *A filiis hominum.* ideſt, ab habitatoribus Ceilæ, qui dicuntur hic filij hominum, & non Dei, & ideo dicitur.

4 *Vana locuti ſunt, &c.* Mutuo ſe exhortantes, & occultè ad prodendum Dauid in fauorem Saulis regis.

5 *Labia doloſa.* ſupple, habent viri Ceilæ.

6 *In cor. & corde locuti ſunt.* Quia ī verbis ſuis ptendebāt ipſi Dauid fidelitatem, & inter ſe contrarium tractabant.

7 *Diſperdat dominus vniuerſa labia.* ideſt, Ceiletarum.

8 *Et linguam magniloquam.* Quia erant protendentes verbis ipſi Dauid, quòd fecerat magna pro eo.

Vel linguam magniloquam, quia ciues Ceilæ dicebant ſe facere magnum pro rege Saule, vt ſic haberent eius gratiam, ſi traderent ei Dauid. Vnde ſubditur.

9 *Qui dixerunt,* ideſt, inter ſe tractauerunt.

10 *Linguam no. ma. &c.* Quia prodendo Dauid magna p Saule faciemus, & ſic habebimus opportunitatem magna petēdi ab eo.

11 *Labia noſtra, &c.* i. verba, quæ tractamus contra Dauid pcedunt à nobis, & non ex aliorum ſuggeſtione, & ſic erunt magis placita coram rege, & quæ eſſent illa verba ſubdit.

12 *Quis noſter dominus.* eſt? Sic enim dicebant. Quis dubitat quin Saul ſit dñs noſter, & non Dauid, iō dēmus ei fauere. Sed ratio non valet, quia ratio erat contra Deum, & iuſtitiā.

13 *Propter miſeriam, &c.* Hic ꝯſequenter ponitur ipſius Dei protectio circa Dauid eum dicitur in perſona eius: *Propter miſeriam, &c.* ſcilicet Dauid, & virorum eius, qui multas miſerias ſuſtinebant, tanquam fugitiui, & depauperati.

14 *Nunc exurgam dicit dominus.* ad eos protegendum à dicta proditione.

7 Di-

Ponam

MORALITER.

1 *Saluum me fac. &c.* Pſalmus iſte literaliter loquit de ſaluatione Dauid, qñ fugit de Ceila eo, quòd habitatores Ceilæ diſponebant eum tradere Sauli, quāuis Dauid ſaluaſſet eos de Philiſthæis diripiētib. bona eorū. 1. Reg. 23. & in hoc Dauid fuit figura Chriſti, qui venit in mundum pro ſalute Iudæorum, & tamen ipſi tradiderunt eum gentibus ad occidēdum, & ſic dicitur in perſona eius: *Saluum me fac domine, quoniam defecit ſanctus.* de populo Iudæorum.

2 *Quoniam di. ſunt. &c.* Nam aliquando loquebantur Chriſto blandè, vt eum caperent in ſermone, Matth. 22. b. Magiſter, ſcimus, quia verax es, & viam Dei in veritate doces.

4 *Vana locuti ſunt vnuſquiſque ad proximum ſuum.* tractantes quō perderent Chriſtum, cum tamen deitati ſuæ non poſſent nocere, nec ēt humanitati, niſi quātū volebat ſuſtinere.

5 *Labia doloſa, &c.* Iudæ proditoris, & Phariſæorum.

6 *In corde, & corde locuti, &c.* Iudas enim dicēdo: Aue rabbi, intendebat eum tradere morti. & Phariſæi ſibi loquendo blandè quærebant eum capere in ſermone, vt dictum eſt.

7 *Diſperdat dom. &c.* & ſic factum eſt, quia Iudas ſe ſuſpendit, & Romanorum exercitus Iudæos deſtruxit.

9 *Qui dixerunt linguam noſtram ma. &c.* Eum accuſando coram Pilato.

11 *Labia noſtra à nobis ſunt.* ideſt, poſſumus loqui contra eum verum, vel falſum.

12 *Quis noſter dominus eſt.* Quaſi diceret. Iſte non eſt, qui dicit ſe eſſe Meſſiam. vnde coram Pilato, negauerunt ipſum eſſe ſuum regem.

13 *Propter miſeriam.* Hic ponitur effectus paſſionis Chriſti, & ſunt verba Dei patris per Chriſtum, detentos in limbo liberantis, cum dicitur, *Propter miſeriam inopum, &c.* ideſt, exiſtentium in limbo.

14 *Nunc exurgam,* ad liberandum eos per Chriſtum.

7 In corde.

Eloquia domini dicunt casta.
Matthæ. 5. a.
†Ponam in salute, illa quæ abit, (vel Dolore afficiet, id est, seruabo fidelem ab illo, qui tendit ei laqueos A- lii legunt pro illaqueabit cũ loquetur pro B eo, idest Deus tuebitur causam pauperis Chald. interpretatur. Ponam redéptionem populo meo, & impiis testificabor malum pro ipsis)
†munda.
†eos, & custodies eũ, id est, vnum quemque ipsorum) C

a *Ponam*. consolationem pauperum,

A b *Fiducialiter*. potenter, cui nil resistit.

✻ Theodor. Symmac. manifestam salutem perficiam. *Ponam*. Aug. Non dicit, quid: sed sciendum, est quòd ad pauperes consolandum pertinet.

c *Eloquia domini*. Cas. Contra mala seculi Christus à patre missus, cuius eloquia vera sunt, impiorum falsa.

d *Casta*. Cassio. Contra hoc, quod supra, vana locuti sunt.

e *Examinatum*. contra *labia dolo, in cor. & cor. lo. sunt*.

f *Septuplum*. Augu. Perfectè, vel per septiformen spiritũ verbum nitet. scilicet per pietatē, & timorem, & cætera dona. vel, purgatum per septuplum, scilicet per paupertatem spirit⁹, mansuetudinem, & cæteros gradus beatitudinis, de quibus sermo in mõte. Octaua ergo beatitudo, est persecutio ignis, quo septupliciter probatur argentum, hæc enim examinat, & clarificat, & quod perfectum est demonstrat.

✻Theod. septuplum, pro sæpenumero posuit, hoc.n. scripturæ consuetum est.

g *Tu Domine*. Cas. Vtilitatem diuinorum eloquiorum ad dominum se conuertens ostendit.

✻Theodor. à generatione hac, & in æternum. i. præsentis generationis laqueos effugiemus, & æternæ salutis compotes erimus.

a ¶Iesu, non in seruis. b ¶Aug. docendo. ¶Non quasi scribæ, & Pharisæi, sed tanquam potestatem habens mutandi, & addendi, vt auctor legis. ¶Quod non in seruis. c ¶Hic propheta.

a b nus. † Ponam in salutari, fiducialiter agam in eo. Eloquia do- 1 2 3

a ¶Sine corruptione simulationis. b ¶Eloquia per tribulationes probata. c ¶Nihil temeritatis habens.

c d e mini eloquia † casta, argentum † igne examinatũ, probatum 4 5

a ¶Idest, à terra, genitiuus pro ablatiuo more Græco. b ¶Et ò domine tu, non ipsi nos. c ¶Supra de malis. Disperdat dominus vniuersa labia dolo.

f g terræ purgatum septuplum. Tu domine seruabis † nos, & cu- 6

a ¶Hic de bonis, quod seruet, &c. b ¶Hic tanquam inopes, & pauperes, ibi opulentos, & diuites. c ¶Huius seculi. d ¶Ducendo in æternam beatitudinem. e ¶ Vnde; Deus meus pone illos, vt rotam.

h stodiés nos, à generatione hac in æternum. In circumitu im- 7 8

a ¶Non secundum meritum, sed ut altum decet. b ¶Sicut stellas cæli.

i pii ambulant, † secundum altitudinem tuam multiplicasti fi- 9 10 11

¶Secundum promissionem Abrahæ.

lios hominum.

h *In circũitu*. Conclusio de vtraq; pte. Augus. In circuitu, i. cupiditate temporalium, quæ septē diebus voluuntur, & nõ veniunt in octauum idest, eternum, vnde ventilator est impiorum rex sapiens, & immittit illis rotam malorum, idest, ambitum volubilium.

✻Theodore. Impij diuina relicta via huc, & illuc aberrãt volētes obsidere mãsuetiores. Tu vero ex altitudine naturæ apparens, tua dignos cura eos putabis, qui ab illis bello petuntur.

i *Multiplicasti filios hominum*. Aug. Est, & multiplicatio in temporalib. quæ auertit ab vnitate Dei, sed iusti multiplicantur secundum altitudinem, quãdo eunt de virtute in virtutem.

GLOS-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ponam in salutari. *idest in ephod, vbi dominus dedit responsum salutis ipsi Dauid petẽti.* 1. *Reg. a.* Si tradent me viri Ceilæ, & eos, qui mecum sunt in manu Saulis? & dixit dominus tradent, & subditur. Nuntiatumque est Saul, quòd fugisset Dauid de Ceila, & saluatus esset.

2 Fiducialiter agam in eo. *idest in Dauid, ad hoc enim saluauit Deus Dauid, vt populus Israel per eum protegeretur, & fiducialiter ageret.*

3 Eloquia dom. &c. *quæ locutus est ad Abiathar reuelando proditionem habitatorum Ceilæ.*

4 Eloquia casta. *sine macula falsitatis.*

5 Argentum igne examinatum, probatũ. *hoc additur ad exprimendum certitudinem veritatis in verbis diuinis, ideo subdit Dauid.*

6 Tu domine serua. nos, &c. *scilicet protegendo contra prædictã proditionem.*

7 Et custodies nos, à gen. *idest hab tatoribus Ceilæ, & Saule.*

8 In æternum. *quia non permittes nos cadere in manibus eorum.*

9 In circuitu impij, &c. *idest habitatores Ceilæ, & ipse Saul, qui quærebant Dauid. & viros eius deceptionibus inuoluere.*

10 Secundum altitudi. tuam. *idest, secundum altitudinem consilij tui, quod est incomprehensibile.*

11 Multiplicasti filios hominum, *idest, Saul, Doeg, & alios eorũ complices, & Ceilæ habitatores in mea persecutione ad exercitium patientiæ meæ, & meritum vitæ futuræ.*

Posset autem iste psal. exponi moraliter de quolibet viro iusto in persecutionibus posito, contra quem parantur machinationes, & exercentur. Deus tamen totum conuertit ad meritum suæ patientiæ, & ipse est sperans ab omnibus liberari auxilio diuinæ gratiæ, sed pertranseo, quia de facili potest litera ad hanc sententiam applicari.

PSAL-

MORALITER.

2 *Fiducialiter agam, in eo.* i. in Christo, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem. *Heb.* 11. Et quoniam erant prædicta per prophetas subditur.

3 *Eloquia do. elo. quia casta.* q.d. sicut verissima sunt impleta. Et quoniam liberatio patrum de limbo non fuit ad horam, sed ad semper, ideo in eorum persona dicitur.

6 *Tu domi. seru. nos, & cu. nos à ge. hac in æternum*, id est, ex nunc vsque in perpetuum. Licet autem potestas dæmonis tunc ablata fuerit à dictis patribus, non tamen à viatoribus, ideo subditur.

8 *In circuitu impii ambula.* idest dæmones circumeunt, vt fideles decipiant. 1. Pet. 5. b. *Aduersarius vester diabolus, tanquam leo rugiens circumit, quærens quem deuoret.* Sed quoniã electi euadũt insidias dæmonum, ideo subditur.

9 *Secundum altitudinem tu. &c.* idest tu domine deus secundũ altitudinem consilij tui nobis occulti.

10 *Multiplicasti filios hominũ.* q reponēdi sunt ĩ regno cælorũ.

ADDITIO I.

In psal. 11. *Saluum me fac*, vbi dicitur in postilla: Huic psalmo præmittitur talis titulus. Litera huius psalmi non ppriè adaptatur historiæ Dauid fugientis de Ceila, prout postil. exponit. Tum, quia in titulo de hoc non fit mentio, sicut in aliis psalmis, vbi de casibus singularibus, qui ipsi Dauid contigerunt tractatur, sicut in psal. 2. vbi præmittitur in ti. psalmi *psal. Dauid cum fugeret ab Absalom filio suo*, Similiter in psal. illo, in cuius titulo ponitur. *Ad victoriam psal. Dauid, quando, venit Doeg Idumæus, & nuntiauit Sauli, &c.* & in psal. 141. in cuius titulo ponitur, *eruditio Dauid cum esset in spelunca*, & sic de multis aliis. Tum quia verba psalmi manifeste videntur loqui generaliter quasi de toto mundo, vel saltem de generatione contemporanea, cum qua ipse Dauid conuersabatur, in qua licet essent fortè multi probi viri, & veraces, quia tamen pro maiori parte deficiebant, & denominationes secundũ Philosophum fiunt à maiori, idcirco dicebat. *Diminutæ sunt veritates à filiis hominum, huiusmodi*; Vnde melius videtur dicendũ secundum glo. quæ in hoc loco sic dicit. *Videns sanctus vir multiplicatam vanitatem huius seculi, exclamat pro magnitudine periculi*, & ait; *Saluum me fac Deus.* & infra. *Quoniam defecit sanctus*, id est, non inuenitur sanctus in hoc mundo, vbi tot mali sunt, & hæc opinio fuit in Elia quando dixit; *Domine relictus sum ego solus.* Hęc in glo. secundum quam glossam bipertitus est psalmus, nam in prima parte Psalmista petit à peruersitate seculi saluari. In secunda ostendit quomodo contra huiusmodi mala seculi oportebat Deum exurgere ad remediandum, secunda ibi: *Propter miseriam inopum, &c.* Prima pars faciliter est applicabilis ad propositum eo modo quo exponitur in postilla hoc mutato, scilicet, quòd illa, quæ referuntur ad viros Ceilæ tantum, referantur quasi in vniuerso modo prædicto. Similiter cum dicitur in fine huius partis: *Quis noster dominus est*: non referatur ad Saul prout in postilla, sed intelligatur sic, quod mendaces viri de facundiæ suæ loquacitate confidentes iactabant se de potestate propria labiorum quasi à Deo non sint. vnde dicebant. *Quis noster dominus est?* id est, quis est, & cuius regulę nos subijcimur? quasi diceret, nullus. Scđa verò pars vlteriorē requirit indaginē. Pro cuius declaratione sciēdũ, q̃ quia Psalmista principaliter attribuebat mala mũdi ad defectũ veritatis in filijs hominũ, idcirco, q̃ cõtraria cõtrarijs curantur, propheticè dicit, quòd ad tollendam huiusmodi fallitatis malitiam venturus erat ille cuius eloquia sunt maximè vera, sicut dicta impiorum summè falsa, vnde sequitur: *Propter miseriam inopum, & gemitum pauperum*, scilicet iustorum, qui de malis gemunt, & pro peccatis conteruntur, supple tollendam: *Nunc exurgam dicit dominus*, id est, apparebo. Ponam in salutari, idest, in Iesu consolationem

nem pauperum. Et fiducialiter agam in eo, id est, potentialiter, quia nihil ei resistet. Consequenter dicit: *Eloquia domini, &c.* ostendens quod eloquia huius saluationis sunt contraria prædictis, vt dictum est. Sunt enim quasi argentum igne examinatum, purgatum, septuplum, id est, per, septiformem spiritum purificata atque rutilantia. Quia tamen aduentus huiusmodi autoris veritatis non ita de propinquo Psalmista prospiciebat, idcirco petebat à generatione falsiloqua sibi contemporanea custodiri & seruari. vnde dicit: *Tu domine seruabis nos à generatione hac:* Et vt magis ostenderet se indigere tali custodia, subdit. *In circumitu impij ambulant ad deuorandum iustum*, eo modo quo. 1. Petri. 5. b. dicitur. *Aduersarius vester diabolus circumit quærens quem deuoret.* & sequitur. *Secundum altitudinem tuam*, id est, secundum incomprehensibilitatem consilij tui. *Multiplicasti filios hominum*, scilicet impios, de quibus in prima parte dicebat. *Diminutæ sunt veritates à filys hominum.* q. di. ex duobus maximè indigemus custodia tua. vnum est, quia aduersarij sunt astuti & soliciti contra nos, vnde in circumitu ambulant. Secundum est, quod sunt multi numero, vnde & si non essent valde timendi propter eorum multitudinem, &c.

REPLICA.

In psalmo, *Saluum me fac*: modica est diuersitas, quia expositio postillatoris est de singulari casu. Burgens. autem generaliter extensa.

GLOSSA ORDINARIA.

a *In finem.* Cas. Psalmus de charitate Christi in qua totius legis perfectio est, quam qui hêt mundũ nõ amat, propheta in persona antiquorũ patrũ plenus charitate quam auidè incarnationẽ expectat, quasi de dilatione conqueritur, in quo dilectio proximi ostẽditur, cuius saluti hoc optatur, vt abiecta superstitione, cultura vnius Dei suscipiatur. Vel in psona modernorum sanctorum secundũ aduentum expectãtium, secundum illud. *Cupio dissolui & esse cum Christo.*

a Plenitudinem scilicet temporis vel consummationem æternæ beatitudinis. b Dirigens. c Christi vel prophetæ.

† In finem[a] psalmus[b] Dauid[c] XII.

b Id est, præsentiã incarnationis mihi subtrahis. b Aug. id est, differs me ad intelligendũ ipsum specialiter, qui est sapientia & finis. c Vsque ad tẽporis plenitudinem. Cum venerit plenitudo tẽporis, &c.

[V]Squequo[b] dñe obliuisceris me in finem[c] ? 1 2

Galat. 4. d. Repetit.

a Non das animæ notitiã tui. b Pręsentiã filij quę hoibus videnda est. 3

vsq; quo auertis[a] faciẽ[b] tuã à me? Quãdiu 4 5

PSALMVS XII.

b [V]Squequo. ✻ Theodo. Hunc psalmum non Saulẽ fugiens, sed ab Absalom bello petitus scripsit. Et.n. quæ de Saule feruntur, ante peccatum fuerant, & hac de causa magna cum fiucia loquebatur. Ea vero quæ de Absolom, acciderunt, post peccatum extiterunt, & propterea luctus & gemitus verbis connexus est. D

Cas. hæc prima pars est de dilatione aduentus cõquestio.

✻ Theod. Procrastinationẽ auxilij, obliuionẽ appellauit, rogat autem ne omnino diuina prouidentia destituat. & more excandescentium, & eos qui offenderunt, videre nolẽtium hoc dictum posuit vsquequo auertis faciem tuam à me ab humanis rebus orationem formans. E

c *Quandiu.* Cass. Magnus ardor sustinentis, dicit deesse consilium, vt videndi mitiget affectum, quando magna anxietas est concupiscere bonum & diutius sustinere, crescit desiderium in dolorem, quia spes protrahitur. Con. F

NICOLAVS DE LYRA. PSAL. XII.

1 [V]Squequo domine. *Huic psal. præponitur talis titulus in Hebræo:* Ad victoriam Dauid. *vel secundum Hiero.* Victori Dauid. *quod in idem redit. Et exponitur dupliciter. Vno modo vt sit sensus per suppletionẽ. Iste psal. factus Dauid decantandus est ad victoriã, i. cum quodã conatu Leuitarum, vt frequenter. supr. est expositũ. Alio modo vt sit sensus: Iste psalm. factus est à Dauid ad laudem Dei victoris super omnia, vel qui præstat victoriam. De materia autem huius psalm. dicit Ra. Sal. quod factus est de quatuor regnis per quæ affligendi erant filij Israel. Primũ est regnum Babyloniorum, quod destruxit ciuitatem Ierusalem & templum & captiuauit populum sub Nabuchodonosor rege, vt habetur 4. Reg. 45. Secundum est regnum Persarum, sub quo fuit prohibita reædificatio templi vt habetur 1. Esdræ 4. Tertium est regnum Græcorum, per quod fuit positum idolum abominationis in templo, & populus occisus & compulsus ad idololatriam sub Antiocho rege, vt habetur 1. Mach. 1. 2. & 3. Quartum est regnum Romanorum, per quod fuit iterum templum destructum & ciuitas, & populus captiuatus sub Tito & Vespasiano imperatoribus. Et à prima afflictione fuerunt liberati filij Israel per Cyrum, qui remisit captiuitatem dans licentiam reædificandi templum, secundum quod habetur 1. Esdræ 1. A secunda per Darium, sub quo consummatum est templum, vt habetur 1. Esdræ 6. A tertia per Macha. A quarta expectant liberari per regem Messiam. Sed istud dictum deficit in duobus. Vnum est, quia supponit falsum scilicet Christum venturum: & quod debeat terminari ista captiuitas Iudæorum, quæ vsque ad finem mundi durabit, secundum quod dicitur Amos 2. a.* Super tribus sceleribus Iuda & super quartũ non conuertam, *quod sic exponit. Vno modo, quod licet scelera tria propter quæ incurrerunt tres primas afflictiones fuerint eis remissa quantum ad hoc quod liberarentur, non tamen quartum scelus, quod fuit venditio & occisio Christi: propter quæ sunt in hac captiuitate, remittetur eis sic quod ab ista captiuitate liberentur. Secundum est, quod dicit populum Israel grauiter afflictum à regno Persarum quod non est verum, quia illud regnum remisit captiuitatem Babyloniæ vt dictũ est, & permisit filios Isral habitare in terra sua pacificè & vti legibus suis. Nec illud impedimentum reædificationis templi fuit à regibus Persarum, vt dicit Ra. Sa. super 1. Esdræ, sed à Samaritanis, quibus fuit concessum, quod non permitterent ciuitatis reædificationem: & sub hoc prætextu prohibuerunt reædificationem templi plus facientes quam eis mandatum fuerat à rege. Vnde & postea consummatum est templum sub Dario rege Persarum. Et ex decursu 1. Esdræ & Nehemiæ apparet, quod regnum illud tractauit Iudæos satis humanè: propter quod dicitur Eze. 1. quod illud regnum designatur per faciem hominis, quia illud regnum satis humane filios Isral tractauit. Sequendo igitur dictum Ra. Sa. in parte dimittendum est regnum Romanorum & regnum Persarum rationibus prædictis, & loco ipsorum est accipiendũ regnum Assyriorum, quia captiuauit Israel tempore Osee: vt habetur 3. Reg. 18. Et regnum Aegyptiorum quod afflixit regnum Iuda tempore Ioachaz, quem Pharao Nechao vinctum misit in Aegyptum, imponens terræ tributum magnum, vt habetur 4. Regum 23. Et sic tertiũ regnum est Babyloniorum, & quartum Græcorum. Igitur secundum istam sententiam Dauid præuidens quatuor afflictiones prædictas sibi succedentes facit quatuor quæstiones, petens & desiderans eas terminari, dicens in persona populi Israel.*

2 Vsquequo, *scilicet in populo meo mibi successuro, permittendo eum affligi ab Assyriis.*

3 In finem. *id est, tandiu: videtur enim afflicto, quod nunquam debeat terminari sua afflictio.*

4 Vsquequo auer. *tandiu dimittendo populum meum in Aegyptiorum seruitute.*

5 Quandiu. *tractans & considerans quomodo possim liberari à captiuitate Babylonica. Et loquitur Dauid in persona Iesu filii Iosedech & Zorobabel filii Salathiel, quia frequenter meditabantur, & Deum deprecabantur de captiuitatis huius reditu, & dominus exaudiuit eos quia factum est sub eorum ducatu, vt habetur 1. Esdræ.*

1 Do-

MORALITER.

1 *Vsquequo domine.* Psalmum istum literaliter exposui de quatuor tribulationibus Israel quas præuidit Dauid, scilicet ab Assyriis, Aegyptiis, Caldæis, & Græcis, quarum terminationem Dauid petiit in hoc psalmo.

Moraliter autem per istas quatuor tribulationes possunt intelligi passiones quatuor principales, s. spes & timor, gaudium & tristitia, rationem multipliciter perturbantes. Spes malè eleuans quæ dr̃ præsumptio. Timor à virtute deiiciẽs qui dicitur mundanus. Gaudium de proximi malo, & tristitia de eius bono. Passiones enim istę rationem obnubilant, voluntatem deprauant, ad inferni pœnam obligant, & dæmones lætificant. Contra primum dicitur.

2 *Vsquequo domine.* tanquam absconditum in nubilo excęcante rationem. Contra secundum dicitur.

4 *Vsquequo auertis faciẽ tuam à me.* tanquam auerso à te per voluntatis deprauationem. Contra tertium.

5 *Quandiu ponã consilia in anima me.* eo quod cogito me obligatum ad gehennam. Contra quartum.

A Con. Aug. Cōsilio nō est opus nisi in aduersis,i. quādo ero in aduersis: vel est respectus, tādiu auertis quādiu ponā con. vt nisi ponat quisq; cōsiliū in aīa vt operetur misericordiā: nec eū diriget Deus in finē,neque det ei plenā sui notitiam.

f *Oculi obdor.* Cas. quando fidei lumine sepulto,carnali delectatione clauduntur.
g *In morte.* Cas. id est, in peccato quod fit in spiritumsanctum de quo Ioannes: Est peccatum ad mortem,non pro eo dico vt quis oret.

a *Per diem.* Aug. continuē: vel diem,pro tempore quo vult exui dolens precansque æterna.
b *Vsquequo exaltabi.* Cassiodo. Dicit quia ante aduentum Christi diabolus captiuos tenebat homines. Vel super me, id est, meam credulitatē, quia toto orbe colitur, & quia sic orbis interit, plorat.
✠ Theodo. hæc & nobis dicere,diuināque opē semper implorare cōuenit, qui à diabolo bello petimur.
B
c *Respice.* Cas. post conquestionem oratio, vt illuminetur ne cedat fraudibus inimici,qui in misericordia confidit.
Respice. Aug. Mitte quem missurus es.
d *Exaudi.* Cas. pro omnibus pro quibus generaliter petit.
e *Illumina.* Cas. Si non corpore videamus, vel mente.
✠ Theod. Nocte calamitatum circundatus veluti quodā somno mærore detineor: si vero tui auxilij lux affulserit calamitatum noctem dissipabit,& mœstitiæ somnum sedabit.si autem opem differes,vereor,vt in mortem somnus incidat, nam mæror cogitationibus fortior factus fuerit.
✠ Bas. Oculi illuminandi prophetæ obscurati concupiscentia: Mortem autem secundam intelligit.
C
f *Oculi*

(† anxietatem tribulationem mærorem.)
(Exo.3 c. † in salute tua id est,cum liberaueris me)

a De diuersis, ut qui anxius est: b Scilicet quandiu ponam:
a ponam consilia in anima mea, † dolorem in corde meo per 1
b Absolute id est per singulos dies. b Id est diabolus uel carnalis consuetudo. c Contra, auertis.
c diem? Vsquequo exaltabitur inimicus meus super me? Re- 2 3
a Contra, obliuisceris. b Cordis ne delectatione peccati claudantur.
d spice, & exaudi me domine Deus meus. Illumina oculos 4 5
e a Per concupiscentiam quæ ex me fit. b Criminali. c Ecce timenda est insultatio diaboli. 6
f meos, ne vnquam obdormiam † in morte, nequando dicat 7
g a Diabolus qui insultat dum capit. b Nec per alium: & hoc est. c Nequando dicat mi.&c. Quia. d Diabolus & angeli eius. 8
inimicus meus, præualui aduersus eum. Qui tribulant me, 9
a De stabilitate fidei. b Quasi illi tribulant. c Non de me præsumpsi. 10
h exultabunt si † motus fuero: ego autem in misericordia tua 11
a De aduentu Christi. b Vnde. c Iesu: quem mente futurum conspicio. d Aug. Corde. 12
Aug quia & qui non mouetur, non sibi dat: Cass. cordis lætitia quod ad contemplatiuam uitam pertinet: 13
i speraui. Exultabit cor meum in † salutari, tuo, cantabo domi 14
a Spiritualia. b Cum gaudio gratias agam. Opere. Actiuam uitam. 15
k no † qui bona tribuit mihi, & psallam nomini dñi altissimi. 16

h *Exultabunt.* Aug. Non solum propter me illuminare, sed ne inimicus gaudeat.
i *Speraui.* Cas. Et si festinat, tamen patiens est: quia & si differtur firmus est in spe, & interius iam videns exultat quem carne videre desiderat, vnde & sibi bona data dicit, qui prius querebatur.
✠ Theo. Ne inimicis me ridiculū ostendas, hoc enim omniū grauium est grauissimum.hinc autem est manifestissimum huc psalmum post peccatum dictasse, non enim iustitiæ sed benignitati confidit.
✠ Bas. in Salutari.i.in salute, quam tu operaris.
✠ Theodoretus. Etsi inexplicabilem tuam ignoro naturam,tamen mihi nomen tuum sufficit ad colendum & declarandum, omneque iustum auxilium postulandum. Credo enim me id consecuturum etiamsi nomen tuum tātum inuocauero.
Tribuit. Cas. Non tribuet: magna virtus fidei,iam habet quod futurum est.
k *Exultabit cor.* Si tantum desiderat: sin sic famulatur venturo, quid faciendum suscepto?
PSAL.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Dolorem in cor.* id est, omni die, quia de destructione ciuitatis Ierusalem & templi dolebant quasi continuē.
2 *Vsquequo exaltabitur.* id est, Antiochus qui per superbiam ita fuit eleuatus, vt videretur sibi quod haberet pelagus ad iter agendum & terram ad nauigandum propter mentis elationem, vt dicitur 2.Machabæo 5.
3 *Super me.* quia populum Israel afflixit & nimis suppeditauit,& ideo propheta subdit.
4 *Respice.* oculo tuæ misericordiæ.
5 *Et exaudi me.* liberando à tanta tribulatione.
6 *Domine.* per omnium gubernationem.
7 *Deus.* per creationem.
8 *Meus.* per verum cultum & fidem.
9 *Nunquam obdormiam in morte.* mortalis culpę,& per consequens in mortem gehennæ fractus impatientia & desperatione sub tanta tribulatione.
10 *Nequando dicat.* id est, diabolus.
11 *Præualui aduer.* quod contingit quando aliquem deiicit à morte culpæ in mortem gehennæ.
12 *Qui tribulant me exultabunt.* Ad hoc enim Senacherib & Nabuchodonosor tribulauerūt filios Israel, vt transferrent eos de terra sua. vnde Sennacherib transtulit filios Israel in Assyrios, Nabuchodonosor tres tribus in Babylonem, & Pharao Ioachaz in Aegyptum, vt suprà dictum est. Similiter Antiochus tribulauit Iudæos, vt faceret eos transire ad Gentilem ritum.
13 *Ego autem.* Non in iustitia mea.
14 *Speraui.* Ab istis tribulationibus liberari. Ideo subditur.
15 *Exultabit cor meum.* lętitia interiori.
16 *Cantabo domino.* lętitia exteriori, secundum quod dixit Psal.83.a. Cor meū & caro mea exultauerunt in Deū viuū.
PSAL.

MORALITER.

2 *Vsquequo exaltabitur inimicus.* id est, diabolus me tenens captiuum.
8 *Illumina oculos.* Hic ostenditur qualiter dicta tribulatio terminetur,cum dicitur. *Illumina oculos me.* id est,intellectum meum & affectum lumine tuæ gratiæ.
9 *Ne vnquam obdormiam.* id est,ne moriar in somno mortalis culpæ.
10 *Nequando dicat inimicus meus.* nam in puncto mortis est finis belli.
12 *Qui tribulant.* id est, satellites dæmonis gaudebunt.
13 *Si motus.* de vita præsenti cum peccato mortali.
13 *Ego autem.* Quæ tunc succurret.
15 *Exultabit cor.* id est, in spe salutationis tuæ.
16 *Cantabo domino.* scilicet bona naturæ, & spero quod tribuet bona gratiæ & gloriæ.
MORA-

ADDITIO.

In psal.12. *Vsquequo domine.* vbi dicitur in postilla: De materia autem huius psalmi dicit Rab.Sal.Expositio Rab.Sa.in hoc psal. non est literalis, ex hoc enim quod propheta quater repetit petitiones seu conquestiones seu tribulationes, petens & desiderans eas terminari, non sequitur quod totidem sint tribulationes separatæ à quibus liberari petit. Contingit enim sæpe in scripturis sacris repetitio vnius & eiusdem ad maiorem firmitatem seu expressionem conceptus mentis prout infrà. *Attollite portas, &c.* & iterum. *Attollite portas, &c.* & ideo hæc expositio etiam inter Hebræos non reputatur literalis, sed quasi mystica. Vnde & Abenhazra & alij expositores qui magis propriē literam sequuntur, nō referunt quatuor conquestiones prædictas ad quatuor tribulationes abinuicem separatas,sed in vna & eadem tribulatione dicunt exprimi nouos sensus conquerentis. vnde cum dicitur. *Vsquequo domine obliuisceris me, &c.* psalm. conqueritur ex hoc quod Deus tādiu reliquerat eū in tribulatione, quod vr̄ iam quasi obliuiscens eum. Cum autem dr̄ secūdò. *Vsquequo auertis faciem tuam à me*: conqueritur de hoc quod non solum Deus se ostendit quasi obliuiscens,quod contingit in humanis ex sola obliuione quæ prouenit ex labilitate memoriæ,sed etiam Deus se ostendebat,vt volens obliuisci ex certa deliberatione, quod propriē significatur cū dicit. *Auertis faciem tuam à me.* Dominus enim qui auertit faciem suam à suo seruo, manifestē ostēdit, quod vult eū obliuisci, & non ei prouidere, quod est signum maioris indignationis, prout Deuter. 32. c & ait. *Abscondam faciem meam ab eis.* Quę omnia de Deo intelligenda sunt metaphoricē. Cum autem

autem tertio conqueritur, dicens: *Quandiu ponam consilia in anima mea.* propheta ostendit se esse valde anxiatum in anima & dolorosum in corde ex vehementia timoris qui est de malo futuro, nam secundum Philosophum in 1. rhetoricæ. Timor consiliatiuos facit. Cum autem quartò conqueritur, dicens. *Vsquequo exaltabitur inimicus super me?* ostendit se afflictum ex exaltatione inimici, quæ inter ceteras pressuras est valde horribilis. vnde Dauid dicebat. 2. Reg. 24. cap. *Incidamus in manus domini, & non in manus hominum.* Vnde melius videtur dicendum ad literam secundum glo. scilicet, q̃ propheta in hoc psal. in persona antiquorum patrum quasi de dilatione aduentus Christi per quem futurã redemptionem expectabant conqueritur, vel in personã sanctorũ modernorum secundum Christi aduentũ desiderantium, iuxta illud Phil. 1. d. *Cupio dissolui & esse cum Christo.* vel potius secundum vtrunque reddendo singula singulis. Cum autem dicit. *Respice & exaudi me.* petit illuminari ne cedat fraudibus inimici confidens in misericordia Dei, quòd exultabit in salutari suo, &c.

REPLICA.

Similiter in psal. Vsquequo, postillatoris expositio est de tribulationibus Israel ad literam. Bur. de tribulationibus fidelium per allegoriam. Liberatio enim populi Israel à tribulationibus corporalibus & temporalibus est figura liberationis fidelium à tribulationibus spiritualibus.

PSAL. XIII.

A *Dixit insipiens.* Cas. Increpatio Iudęorum, descripta eorum malitia.

✠ Theod. Hic psalmus, in finem, tendit. quia de futuris prędicit. Argumentum enim est de Sennacherib qui blasphemauit, ex cuius Zelo, Iosia rogãte, cẽtumoctoginta quinque milia Assyriorum fuere cęsa. cuius psalmi exordium valde cõgruit verbis Sennacherib & Rapsacis.

B Cas. Primus psalm. de increpatione Iudęorum & conuersione. Increpat insipientiam & duritiam Iudęorum qui Christo præsente quem optauerunt non credunt. Quasi priores expectauerunt Christum venturum, sed cum appareret, *Dixit insipiens:* hic homo non est Deus.

✠ Bas. Alias enim vbique est, in corde vero insipientis nõ est. Insipientem autem qui malo est ingenio dicit.

C ✠ Theo. fundamentum & radix impietatis, vitę corruptela est.

a Dirigens. b Christi vel prophetæ.
† In finem psalmus[a] Dauid[b]. XIII.
a Gentilis vel Iudæus. b Quia nemo audet dicere & si cogitare.
a Dixit† insipiens[a] in corde[b] suo, non est Deus. 1
Cæci, vt dicant, non est Deus. Quia. b Aug. sicut non probauerunt. 2
deũ habere in notitia ita tradidit illos dñs in reprobum sensum. Reprobi. 3
† corrupti[a] sunt & abominabiles[b] facti sunt 4
a Quia seculum amant non deum. Alias affectionibus. 5
b Et quia à Christo recedunt. De illis.
in studiis[a] suis, non[b] est qui faciat bonum, 6
a Id est nec vnus, vel præter vnum Christum sine quo nemo facit bonum.
b b Mittendo filium misertus est. 7
non est vsque ad vnum[a]. Dominus de cœlo prospexit[b] su- 8
a Aug. honoratius nominat Iudæos, propter unius dei cultum. 9
Non homines. b Videri faciat. c Corde deum in homine. d Sequendo mandata.
c per filios hominum, vt videat[b] si est intelligens[c] aut requi[d]- 10
a Iudæi tales facti quales & gentes, de quibus supra: Dixit insipiens in corde, &c. 11
b Cum declinatione pernitiosi sibi & aliis.
rens Deum. Omnes[a] declinauerunt, simul † inutiles[b] facti 12 13

† fœtuerunt (corrupti sunt vel computruerunt.)

Subditi autem Ducis insaniam sequuti sunt.

D ✠ Basil. In templo enim cordis sui impietatem statuerũt.

b *Dominus de cœlo.* Cas. Sed inde inexcusabiles, quia dominus prospexit, id est, de humana natura eminuit.

✠ The. Simile his est verbis q̃ Abrahę fuerũt dicta: Clamor Sodomorũ & Gomorreorum multiplicatus est, &c. descendam, & videbo. de cęlo autẽ prospexit, quia vindictam è cęlo Assyriis misit.

E ✠ Bas. Nutum & inclinationem nõ dicit, sed philãthropiam, & curam Dei. hinc disce.

Aug. de cœlo, id est, per sanctas animas prospicit: nam per se nil eum latet. Vel, de cęlo, per animas sanctas quæ sunt cœlum & sedes Dei. Vel, dominus pater de cœlo, id est, secreto diuinę mentis. Cas. vel de æqulitate Dei patris.

F c *Si est intelligens.* Cas. Vel vidit si est intelligens, & inuenit quod aliquis non intelligit, quia non requirit, sed declinat. nam. Omnes declinauerunt, &c.

✠ Basil

NICOLAVS DE LYRA.
PSAL. XIII.

Dixit insipiens. *Huic psal. præponitur talis titulus in Hebræo.* Ad victoriam Dauid. *Et exponatur sicut suprà psal. præcedenti. De materia huius psalmi dicunt aliqui quod est de Sennacherib, qui per nuntios & literas blasphemauit Deum Israel, vt habetur 4. Reg. 18. & 19. dicens, quod non posset eruere Ezechiam de manibus suis & sic negabat diuinam potentiam, & per consequens Deum, quia est idem cum sua potentia. & litera huius psalmi satis potest ad hoc applicari, excepto versu vltimo qui videtur discordare: qui facit mentionem de reditu captiuitatis plebis Iudaicæ. Sennacherib autem non captiuauit Ezechiam & populum eius, & licet captiuauerit Osee regem Israel & eius populum, illa tamen captiuitas non est reducta nec reducetur secundum sententiam Iudæorum propter quod Rab. Sal. exponit hunc psal. de Nabuchodonosor, qui blasphemauit Deum Israel verbo & facto, quando iussit incendi eius templum per Nabuzardan, quod non fecisset si reputasset eum verum Deum. Et secundum hoc diuiditur iste psalm. in quatuor partes, quia primo describitur Nabuchodonosor & populi sui malitia. secũdò circa hoc examinatio diuina, ibi:* Dominus de cœlo. *tertiò debita pœna, ibi:* Nonne cognoscet. *quarto liberatio populi Israel ex Dei misericordia, ibi.* Quis dabit. *Circa primum dicitur.*

Dixit

2 Dixit insipiens. *scilicet Nabuchodonosor & eius exercitus.*
3 Non est Deus. *Non negabat generaliter Deum, quia colebat Deum suum vt habetur Daniel 1. sed negabat Deum Israel esse verum Deum potentissimum, quod est falsum & erroneum.*
4 Corrupti sunt. *luxuria: quia Babylonij erant luxuriosi.*
5 Et abominabiles. *idololatria, quæ est Deo abominabilis: vnde & frequenter in sacra scriptura nominatur abominatio.*
6 In studiis suis. *Quia talia studiose, & à proposito exercebant.*
7 Non est qui faciat bonum. *scilicet meritorium, licet aliquando faceret aliquod bonum de genere.*
8 Non est vsque. *Hoc non est in Hebræo, nec in translatiene Hier. iuxta Hebraicum: sed infra ponitur vbi exponetur.*
9 Dominus de cęlo prospexit. *Hic consequenter ponitur dictæ malitiæ examinatio. cum dicitur:* Dominus de cęlo prospexit, &c. *quia nihil penitus potest latere ipsum.*
10 Vt videat si, &c. *per veram cognitionem.*
11 Aut requirens Deum. *per bonam operationem. Et quales prædictos inuenerit ostenditur.*
12 Omnes declinauerunt. *à rectitudine iustitiæ.*
13 Simul inutiles, &c. *Dicitur autem res inutilis, quæ non valet ad finem intentum sicut medicina quæ non valet ad sanitatem. Homo autem ordinatur ad felicitatem, ad quam isti erant inepti.*

1 Non

MORALITER.

1 *Dixit insipiens in corde suo non est Deus.* Psalmum istum exposuit literaliter de Nabuchodonosor qui præcepit incendi templum domini 4. Regum 25. quod non fecisset si ipsum verum Deum æstimasset, & sic negauit eum facto.

Moraliter autem potest exponi de quolibet obstinato in malis, & sic negat Deum factis, & si non verbis, ad Titũ 1. d. *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant.* Igitur talis obstinati primo describitur conditio, cum dicitur. *Dixit insipiens in corde suo: non est Deus.* Nam ita superbè peccat & inuerecũdè, acsi non esset Deus, qui eum videret nec posset punire.

4 *Corrupti sunt & abominabiles facti sunt in studijs suis.* Deo & angelis & hominibus bonis.

7 *Non est qui faciat bonum, non est vsque, &c.* Quia de talibus non est vnicus qui faciat bonum meritorium.

9 *Dominus de cęlo prospexit super filios hominum, &c.* Non est per hoc intelligẽdum, quod aliquid de nouo cognoscat, sed hoc dicitur ad ostendendum quod vult omnes homines saluos fieri voluntate antecedente.

12 *Omnes declinauerunt.* ruentes de peccato in peccatum, & loquitur de obstinatis.

1 Se-

A ✻ Basi. Deus hominem fecit rectum, & vtilem libero arbitrio, sed peccato omnes defecerunt facti inutiles.

a *Sepulchrum.* Cass. ita inutiles alijs facti, quia guttur eorum est sepulchrum, &c.

Sepulchrum. Cass. Dicuntur hi tres versus, qui sunt vsque ad secũdam diuisionẽ, ibi: *Nonne cognoscent, &c.* non esse de Hebræo, quos tamẽ Apostolus ad Romanos ꝯ Iudæos adducit. Sed dicunt ab Apostolo propter Iudęorum vituperatio nem de multis psalmis compacti, & à Lxx. interpretib⁹ additi. Vnde inferius iste idem psalm. eos non habet.

B b *Contritio.* Augus. ita inutiles sibi facti sunt, quia contriti per Titum, & Vespasianum, vbi & infelices vbiq; diuisi. Vel, lapis angularis Christus super eos cadẽs cõteret eos per excęcationẽ. Et sic cõtritio est modo in vijs eorum, & infelicitas in futuro.

Cass. Via impiorum contritio, quia terit, & terit, dũ alijs & sibi nocent. Infeli

C citas, qa ad infernũ ducit, vñ & nec reuertunt, qa viã pacis nõ cognouerũt, hęc oĩa, iõ qa non est timor Dei añ ocu. &c.

c *Non*

† cognouerũt.

† comedentes populum meũ acsi comedęrent panem.

† Deus.

a ¶Nullus facit bonum sine vno, scilicet Christo:

sunt, non est, qui faciat bonum, nõn est † vsque ad vnum. † 1 2

a ¶Aug. vel uoracitatem gulæ significat, vel quia deuorant eos quibus suos mores persuadent. ¶In fœtidis. b ¶Mala sub specie boni suadentes. ¶August. Comes est voracibus adulatio, & omnibus malis. ¶Adulantes aliis.

a Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, 3 4

a ¶In corde, quod peius est, quam in ore. ¶Dolus aspidis, quia nolunt audire præcepta legis, sed mala reddunt prædicantibus ea. b ¶Hoc est venenum aspidum. ¶Opprobriis, blasphemiis.

bant, venenum aspidum sub labiis eorum. Quorum os ma- 5

¶Minis. a ¶Inconsulte omnia facientes. ¶Expediti consuetudine male faciendi. b ¶Voluntas, & effectus.

ledictione, & amaritudine plenum est, veloces pedes eorum 6

a Christi, & suorum. b ¶Quia tales. Ideo. ¶August. Omnes viæ malorum plenæ sunt laboribus, & miseria.

b ad effundendum sanguinem. Contritio, & infelicitas in viis 7

¶Operibus. a Christum, uel euangelium. ¶Aug. de qua dominus: Iugum meum suaue. b Isti non dicunt, non est Deus, sed tamen non timent deum.

eorum, & viam pacis non cognouerunt, non est timor Dei 8 9

a Quasi prædicta mala faciunt, nec de his timent in futuro iudicio, sed Nonne cogn. b Quasi hoc cognoscent, tunc quod modo scire nolunt, scilicet quod deus est in generatione iusta. ¶Tunc.

c ante oculos eorum. Nonne † cognoscent omnes, qui operan- 10

a Aug. ut qui ministerio suo utuntur ad capienda commoda ab hominibus, non ad salutem hominum, uel gloriam dei. ¶Seducendo, uel occidendo. b Alias populum meum, sicut cibum panis. c Cas. ut sit eis satietas de deceptione Christianorum.

tur iniquitatem, † qui deuorant plebem meã, sicut escã panis? 11

Aug. idest, quotidie, sicut panis quotidianus est cibus. ¶Alias deum. a ¶In damno temporalium timuerunt perdere, scilicet regnum terrenum, ubi non erat timendum, & non cœlum ubi esset timendum.

d Dñm nõ inuocauerũt, illic † trepidauerũt timore, vbi non erat 12 13

a Aug. non in ea, quæ seculum diligit. b Aug. humilem aduentum Christi contempsistis, factum ideo, ut quos uocabat, in deo solo spem ponerent, non in seculo, ideo aduentu consilium dicitur: c Vel cuiuslibet.

e timor. Quoniam † dñs in generatione † iusta est, consiliũ inopis 14 15

c *Nonne cognoscent.* Minatur iudicium impijs.

d *Dominum non, &c.* Augu. Non enim vere hunc inuocant qui Deo displicentia amant.

Cass. Inde auget interitus, quia necesse est mala agere, cũ superbi nolunt Deũ inuocare. Sicut cautela est, opportune timere, ita ignauia inepte trepidare, vt p gente, & loco, timore Dei aaiecto.

✻ Basil. admoniti non cognouerunt, dolẽtes cognoscẽt.

e *Consilium inopis.* Cassiodor. Inuectio in Iudæos quibus obscurè dicitur, consilium Christi ꝯfudistis, id est, recipere noluistis, q̃ ad vos liberandos venerat. Admiratiue legẽdũ. Qm̃ dominus, vnde magis esset reuerendus, inde magis contẽnitur. Postremo ꝯuersio eorum prædicitur, *cum plenitudo gen. intra.* Quis ex Sion. idest, de Iudæis procedens, &c.

✻ Theodo. hic locus duplicem vaticinationẽ habet. Non solũ hãc domesticã salutẽ obsessis prædicit, verumetiam multis post temporibus salutarem Saluatoris nostri aduentum, qui illinc exortus est, vaticinatur.

a *Quis*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Non est, qui faciat bonum.* scilicet meritorium, quòd non potest esse sine fide, & charitate.

2 *Non est vsque ad vnum.* ita qđ nec vnus talis reperit̃ in eis, qa sine fide impossibile est placere Deo, vt dr̃ ad Heb. 11. b.

Aliter exponitur. Non est vsque ad vnum exceptiuè, idest, in omnibus populis non est, nisi vnus populus Iudaicus, qui de Deo habeat legem veram, & cultum. Lex enim data in monte Sinai solùm fuit data populo Iudaico.

3 *Sepulchrum patens.* quia nitebãt deglutire populũ Iudaicũ.

4 *Linguis, &c.* quia malum, quod inferre non poterant potestate inferre quærebant fraudulentijs, & dolositate.

5 *Quorum, &c.* id est, blasphemijs contra Deum.

6 *Et amaritudine, &c.* Contra Dei populum quem videbant interfici, & ad amaritudinem deduci mortis. ideo subditur. *Veloces pedes eorum, &c.*

7 *Contritio, & infelicitas, &c.* Ad hoc enim discurrebant per terram Israel, vt populus Iudaicus totaliter contereretur. & ad miseriam deduceretur.

8 *Viam pacis.* Idest, tenere noluerunt: Et causa huius subditur, cum dicitur.

9 *Non est.* Scriptum est Prou. 15. d. *Per timorem domini declinat omnis à malo*, & ideo subtracto huius timoris retinaculo currunt homines ad malum sine freno.

10 *Non*

10 *Nonne cognoscent.* Hic consequenter ponitur prædictorũ peccatorum pœna, cum dicitur: *Nonne cognoscent omnes, qui operantur iniquitatem*, scilicet Dei iustitiam quasi dicat sic, quã cognoscent per pœnæ sibi inflictæ experientiam.

11 *Qui deuorant, &c.* quia delectantur in occisione, sicut in sapidi cibi comestione, secundum illud Prou. 2. c. *Lætantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis.*

12 *Dominum non inuocauerunt.* in afflictione positi, quia nõ crediderunt in eum, propter quod dicitur Rom. 10. c. *Quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt?*

13 *Illic trepidauerunt, &c.* ſm quod scribitur Prou. 28. a. *Fugit impius nemine persequente.* Dicit autem Rab. Sal. quòd hoc fuit impletum in Balthasar nepote Nabuchodonosor, qui vidẽs manũ scribentem in pariete, fuit ita territus, quòd compages renum eius soluebantur, & genua eius ad seinuicem collidebantur, ex nimio tremore, vt habetur Dan. 5. & tamen manus illa eum non tangebat, nec sciebat quid significabat.

14 *Quoniam dominus in, &c.* In Hebræo non est principium versus, sed finis versus est præcedentis, vbi redditur causa dicti timoris, eo enim, quod dominus est in generatione iusta, scilicet congregatione iustorum, immittitur ab eo talis timor aliquando malis hominibus.

15 *Consilium.* Hic est principium versus, & est sensus: *Consilium inopis.* idest, populi Israel depauperati.

1 *Con-*

MORALITER.

3 *Sepulchrum.* nam de ipso non egrediuntur, nisi verba fœtida. ideo subditur.

4 *Linguis suis, &c.* ad proximi deceptionem.

5 *Venenum.* idest, documentum pestiferum.

5 *Sub labiis.* ad fidei corruptionem.

5 *Quorum os maledictione.* idest, blasphemijs horribilibus cõtra Deum.

6 *Veloces.* Hic ponitur obstinati malitia ꝯ proximum, cum dr̃. *Veloces pedes eorum, &c.* nam pedes animæ, qui sunt affectiones, & pedes corporis prompti sunt ad homicidiũ, ideo subditur.

7 *Contritio.* scilicet proximi.

7 *Et infelicitas.* scilicet sui.

6 *In*

7 *In viis eorum, &c.* quia quærunt conterere proximum, & per hoc currunt ad infernum.

9 *Non est.* & ideo sine freno festinant ad malum.

10 *Nonne cognoscent, &c.* scilicet, quod Deus sit timendus quasi dicat sic quando oculos eorum aperiet pœna, quos modo claudit culpa.

11 *Qui deuorant, &c.* idest, populum simplicem resistere non valentem.

12 *Dominum non, &c.* quia ipsum non timuerunt.

13 *Illic trepidauerunt.* quia propter eorum malitiam domin⁹ immittit eis sine persecutore timorẽ, Prou. 28. a. *Fugit impius nemine persequente.*

14 *Quoniam.* propter hoc enim, quod dominus existẽs in iustis per gratiam sufficit eis, & non solicitantur de terrenis, ideo reputantur tanquam bestię confusibiles.

Quis

a *Quis dabit ex Si.* Cassi. Postremò Iudæorum conuersio prædicitur, quæ fiet cum plenitudo gentium intrauerit. b *Cum auerterit.* Cass. Pro Iudæis etiam hoc testimonium Esaiæ ponit Apostolus: *veniet ex Sion qui auertit captiui-*

O vos Iudæi. a Sed. Alius. Scilicet nisi ille quem humilem spreuistis.

a confudistis: quoniam dominus spes eius est. Quis dabit ex 1

a Cas. cum damnauerit diabolum qui populum eius captiuat. b Christus. 2

b Sion salutare Israel, † cũ auerterit dominus captiuitatem ple 3

a Repetit. Quod est. 4

bis suæ, exultabit Iacob, & lætabitur Israel. 5

6

captiuittem vel impietatem à Iacob.

✲ Theodor. Obsecrat vt decem tribus, quæ erant iam in seruitutem redactæ, eandem salutem consequant. tũc.n. erit maxima lętitia populo qui geminã hẽt Iacob, & Israel, noĩationẽ.

PSAL.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Confudistis. *tu Nabuchodonosor & exercitus tuus, id est, confusibile & opprobriosum dixistis: & quod sit illud consilium subditur.*

2 Quoniam dominus spes. *improperabant enim filiis Israel Babylonii in captiuitatem ductis, quod sperabant in Deo qui sic permiserat eos captiuari.*

3 Quis dabit. *Hic vltimo ponitur liberatio populi Israel ex Dei misericordia, cum dicitur per modum optantis:* Quis dabit ex. *id est, ex cælo per Sion designato, eo quod ibi fuit templum domini. Vel aliter.* Quis dabit. *per modum negantis.*

4 Salutare Israel. *q.d. nullus: quia in captiuitate Babylonica destructum fuit templum, vt habetur 4. Reg. 45. & sic non poterat ibi offerri sacrificium pro salute Israel: & sic liberatio ab illa captiuitate ex sola Dei liberalitate erat expectanda: propter quod subditur.*

5 Cum auerterit. *Reducendo eam de Babylone.*

6 Exultabit, &c. *Quia redierunt cum magna lætitia & exultatione.*

Moraliter autem posset exponi psalm. iste de quolibet peccatore in malis suis obstinato. qui licet verbis confiteatur Deum, tamen negat facto, secundum illud ad Titum. 1. d. Confitentur verbis se nosse Deum, factis autem negant. *cuius malitiam Deus examinat & punit, & innocentem de manu eius eripit. Et secundum prædicta ad hanc sententiam potest de facili litera applicari.*

PSAL.

MORALITER.

3 *Quis dabit.* Hic petitur liberatio iustorum ab iniquorum persecutione, vt possint liberius Deo seruire, cum dicitur: *Quis dabit.* id est, ex ciuitate cęlesti. Hebr. 12. f. *Accessistis ad Sion montem ciuitatem Dei viuentis Ierusalem cælestem.*

4 *Salutare Israel.* id est, populo iusto.

5 *Cum auerterit dominus captiuitatem.* id est, persecutionem simplicium ab iniquis.

6 *Exultabit, &c.* id est supplantans vitia.

6 *Et lætabitur.* id est meditans cęlestia.

MO-

ADDITIO.

In psal. 13. *Dixit insipiens, &c.* Psal. iste apud catholicos melius & magis propriè potest exponi ad literã de Iudæo, Christi in persona contemptore, quàm de Senacherib vel Nabuchodonosor.

Primò, quia Sennacherib & Nabuchodonor non negabant generaliter Deum, quia colebant Deos suos, vt patet. 4. Reg. 8. & Daniel 1. sed negabant deum Israel esse verum deum potentissimum. Iudæus autem, Christũm contemnens, deum negat generaliter. Cuius ratio est, nam ipse omnes deos cæterarum nationum negat dicens: *Omnes dii gentium demonia &c.* & cum hoc negando Christum, propriè negat deum Israel, & per consequens talis generaliter negat deum: vnde de ipsis dicit: quod deum nõ habent. Propriè igitur Iudæus Christum negans esse deum, est insipiens qui *in corde suo dicit non est Deus*, quia licet in ore suo vnum deum profiteatur habere scilicet creatorem cęli & terræ & huiusmodi, & etiam quãdo que implicitè Pharisæi, profiterentur esse Christum deum, vt cum tentantes dicebant: *Scimus quoniam verax es, & viam Dei in veritate doces.* vt habetur Mat. 22. b. ex quo sequitur Christum esse deum, cum in doctrina hoc pluries contineatur, tamen in corde Deum verum negat, contemnens Christum qui est verus deus.

Secundo, quia hoc quod dicitur. *Illic trepidauerunt timore vbi non fuit timor*, nõ potest sanè intelligi de Balthasar. prout R. S. dicit. Balthasar enim licet nesciret in particulari, quid manus illa significabat, scribens Dan. 5. bene tamen percipiebat illud esse magnum monstrũ & alicuius magni significatiuum, contra statum regni sui. cum in magna sollenitate suę festiuitatis hoc apparebat. vnde optime secundum gl. propheta in hoc psalm. agit contra Iudæos contemptores Christi, & negantes veram deitatem eius.

Circa quod tria facit, Primo enim ipsos increpat, dicens. *Corrupti sunt, &c.* vsque ibi. *Non est timor Dei ante oculos eorum.* & circa hoc eos dicit à deo examinatos, dicens. *Dominus de cælo prospexit.* & cętera: si est intelligẽs scilicet corde credendo deum esse hominem, aut requirens deum, scilicet sequendo mandata eius, quod non inuenit, sed omnes declinauerunt simul. Secundo eis minatur iudicium cum dicit. *Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem.* hoc est dicere. *Nunquid hi qui verum Deum hominem negant, & deuorant plebem meam sicut escam panis.* scilicet Christi discipulos persequendo, nec de his timent, sed potius trepidant vbi non est timor, quia timuerunt perdere regnum terrenum. Ioan. 11. *Si relinquimus eum, sic venient Romani, & tollent locum nostrũ, &c.* Nunquid non cognoscent per experientiam suppliciorum. *Quoniam dominus in generatione iusta est.* q.d. sic cognoscent. Iusta est enim omnis dies perditionis eorum, Deuteron. 32. e. vnde litera istius partis sic contexitur. *Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem, &c. quoniam dominus in generatione iusta est,* & in ea generatione quæ deum verum Christum scilicet sibi promissum negat, q. d. vtique. & quia pręcipua causa qua Iudæi contempserunt Christum, fuit ipsius humilitas & abiectio, credentes talia ex impotentia esse & voluntariè sumpta, vnde dicebant Mat. 27. e. *Si filius Dei est, descendat nunc de cruce, &c.* Idcirco confutat eos psal. dicens. *Consilium inopis confudistis.* i. humilem Christum contempsistis. ideo quos uocabat eis consulebat in Deo solo spem ponere non in diuitiis seu transitoriis seculi, vnde dicebat Mat. 19. c. *Si vis perfectus esse vade vende omnia quæ habes & da pauperibus, &c.* Idcirco aduersus eos inuehitur dicens admiratiuè. *Consilium inopis confudistis: quoniam dominus spes eius est.* q.d. ex hoc deberetis eum magis reuereri. Tertio eisdem prædicit aliqua consolatoria ad propositum pertinentia scilicet quod in fine mundi cum plenitudo gentium intrauerit, secũdum Apostolum ad Rom. 11. c. Reliquiæ Iudæorum saluabuntur per eundem deum saluatorem quem negauerunt, vt dictũ est, idcirco eis vlterius alloquitur, dicens sic. *Quis dabit ex Sion salutare Israel.* hoc est dicere vos consilium Christi confudistis, sed quis alius ex Sion scilicet de Iudæis procedens dabit salutare Israel, supple nisi ille quem humilem spreuistis? vnde sequitur. *Cum auerterit dominus capti. &c.* id est, cum ille dñs quẽ dixistis nõ esse Deũ, redimet populũ suũ finaliter à captiuitate diaboli. *Exultabit Iacob, &c.* Ista expositio quæ extrahitur pro maiori parte à glos. ordin. proprius applicatur literæ, quam illa postillatoris fundata super opinionẽ Rab. Sal. vt patet diligenter intuenti. Et nota, quod in hoc psal. secundum translationem nostram ponuntur tres versus, qui in biblijs Hebraicis minime inueniuntur, scilicet. *Sepulchrum patens est guttur eorum. Quorum os maledictione, &c. Contritio & infelicitas, &c.* Et isti tres versus non leguntur in psal. 52. etiam in translatione nostra, qui quidem psal. ferè in toto assimilatur huic.

REPLICA.

Sed circa psal. *Dixit insipiens.* Bur. facit argumentum inualidum contra post. exponentem ipsum de infidelibus & gentilibus: cõtra quod arguit sic. Gentiles etsi negabant deum Israel esse verũm deum, non tamen generaliter negabant deum esse, quia colebãt deos suos. Exponit igitur de Iudęis negantibus Christum esse deum. Sed reuera si argumẽtum Bur. valet contra postil. valet etiam contra se, quia si Iudęi negabant, Christum esse deum, non tamen negabant generaliter deum esse, quia deum verum colebant secundum legem. Vnde bene stant simul Iudęi negabant Christum esse deum, sed etiam non negabant deum esse. Stant simul, deũ negabant, & nõ negabant deum. Prima pars patet per syllogismum expositorum, quia illum negabant, & ille est deus, igitur deum negabant demonstrando Christum per ly illũ. Et illa secunda pars etiam manifesta est per generalem confessionem & cultum omnium Iudęorum. Intellectum igitur psal. huius vide in Anselmo contra insipientem, & Doctorem subtilem. q. 1. 2. dist. lib. 1.

causa

PSALMVS XIIII.

A a Domine quis. Cass. Psal. iste propriè morũ est institutorius, p̄sumptionis repressio. vbi agit̃ de vnitate p̄sentis ecclesiæ, & futura quiete. Primò interrogat ꝓpheta quasi sacerdos añ faciẽ domini stans, & responsa petit, volens scire quos De⁹ sua dignos iudicet ecclesia.

✠ Theo. Proponit vitã, p quã illos, qui sub Dei pǒtate sũt viuere decet, diuiniq; auxilij fieri cõpotes, tabernaculũ aũt Dei tẽplũ appellat. Mõtem Dei, Hierusalẽ.

B Basi. Quia superiori psalmo dictũ omnes declinauisse q̃rit ꝓpheta q̃s habitabit ĩ tabernaculis? Respõdet Spiritussanct⁹, q̃ ingredit̃ sine macula. Exo. Tabernaculũ est, q̃ Moses ꝯpegerat. mõs sanct⁹, Templũ, q̃ Salomõ extruxerat.

† vel, Qui despicit se in oculis suis, (i. abiicit se æstimat.)

b Qui. R̃nsio dñi, q̃ dicit in exẽplũ decalogi, decẽ virtutib. ad atria sua perueniri. Decẽ virtutes, decẽ virtutũ effectus, q̃ oẽs ad quatuor principales referuntur. Et q̃dã de his ad aliq̃ harũ specialiter, quædam verò ad plures communiter. Item quædam perfectis tantum, quædam imperfectis conueniũt.

Cas. Aliter de Christo legit̃. Q. *Quis ha. &c. Quis requi. &c.* Ille, scilicet, qui ingreditur.

c *Sine macula.* Cas. vt Christus agnus sine fractura mẽbrorum, qui propriè templum ingressus est, vt expiaretur, sicut cæteri, sed sine macula.

C d *Operatur iu.* vt dũ vendentes, & ementes eiecit de tẽplo.

e *Qui loquitur.* Hic exequitur plenius. Veritas est cũ res ita est vt dicit̃, hoc proprie Christus fecit. *In cor.* quia aliquando tacuit indignis fraudulenter quærentibus.

D ✠ The. Iustitiã perfectã virtutẽ nominat, Congruenter ad modũ primũ de corde mentionẽ facit, deinde de lingua, tãdem de actionibus. Opus enim præcedit sermo, sermonem mens.

PSALMVS XIIII.

a Alia translatio, peregrinabitur in tabernaculo tuo. b Quod propriè est belli atque militantium. Idest præsenti ecclesia, vbi contra diabolum dimicamus.

a Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, 1 2
a ¶Aeterna beatitudine ubi pax, & æterna quies.

† aut quis requiescet in monte sancto tuo? 3 4
a ¶Quasi ille habitabit, & requiescet. b ¶In tabernaculum. c ¶Innocens. ¶ In quo notatur temperantia. ¶Ecce prima. ¶Ecce secunda. d Quia non satis est abstinere a malo. e Id est, qui scit, & dicit, in quo notatur prudentia, & iustitia. Ecce tertia.

b c Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam. Qui loqui- 5 6
a Conceptam. b Quia aliquis aliquando uerum dicit, & putat fallere. Pars innocentiæ, idest, temperantiæ. Ecce quarta.

d e f tur veritatem in corde suo, qui non † egit dolum in lingua 7 8
a Aug. item pars innocentiæ. Ecce quinta. b Pro omni homine. c Ecce sexta.

g sua. Nec fecit proximo suo malum, & † opprobrium non ac- 9 10
a Non libenter, uel temere credidit criminatori. b Quasi non accepit opprobrium, &c. Sed. c Non potuit cogi nocere alicui. Fortitudo.

h cepit aduersus proximos suos. † Ad nihilum deductus est in 11
Ecce septima. a Diabolus ael homo mala suggerens. b Aug. Glorificat Deus timentes, quod est initium sapientiæ: Superiora ad perfectos, hæc ad insipientes. Iustitia. Ecce octaua.

i conspectu eius malignus, timentes autem dominũ glorificat. 12 13

f *Non egit dolũ.* Dolus est in lingua, cũ aliud dr̃, aliud est in pectore. Vel, non egit dolum, quia omnia, quæ audiuit à patre sine aliqua adiectione, vel suppressione, tota fecit proximis, idest, discipulis, Iudæis, proximis

E secundum carnem.

g *Nec fecit proximo.* sed pro eis orauit, nõ acceptũ habuit opprobrium aduersus proximos suos, sicut est patẽs per hoc, q̃ Iudã nõ mordaci increpatiõe lacerabat.

✠ Basil. Sicut Ionathan.

✠ Idem. Sicut Petrus pecuniam Simeonis respuit, & Paul⁹ in persecutionib⁹.

✠ Idem. Sicut Achab Naboth.

✠ Idem. Qui proximum probris non est insectatus, vt Phariseus publicanum, nec probris proximorum gratia est affectus. vt Eli propter filios suos.

✠ Idem. Prophetæ Baal in conspectu Eliæ.

h *Ad nihi.* Aug. Hęc est perfectio, vt nihil in homine valeat malignus, & vt hic sit in conspectu, idest, certè sciat, malignum non esse, nisi qui à creatore ad creata conuertitur.

i *Malig.* i. diabolus despicitur, vt cũ dixit, *vade retro Sa. &c.* Econtra timentes dominum glorificat. Iurauit, quando apostolis certissima veritate promisit: Iam non dicam vos seruos, sed amicos.

✠ Ba-

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XIIII.

1 Domine quis, &c. *Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo.* Psalm. Dauid. *Ex quo apparet auctor psal. De materia autẽ huius dicũt aliqui, quod Dauid fecit hũc psal. ad ostendendum quis esset dignus habitare in terra Israel in securitate, & absq; transmigratione, scilicet ille, qui hẽt conditiones in hoc psal. descriptas, cum dicitur.* Qui ingreditur si. &c. *vsque in finem psal. Promisit enim Deus illis illius terræ habitationẽ, quandiu colerent eum, & facerent iustitiam, & eos de terra expellere quando facerent contrarium, vt patet Deu. 11. & in pluribus locis ve. testa. Et cũ dicitur* Domine quis, &c. *per tabernaculũ, & montem intelligitur ciuitas Ierusalẽ, cuius vna pars erat in monte, & in illa fuit tẽplum. Et per Ierusalem, quæ erat metropolis in Iudæa intelligitur tota terra illa, & ad hoc potest satis applicari litera huius psal. Videtur tamen mihi, quod Dauid fecit hunc psalmũ pro sacerdotibus, & Leuitis in templo ministrantibus domino, & ideo tenebantur ad maiorem perfectionem, quam cõis populus, sicut ecclesiæ ministri, quam laici. Et secundum hoc diuiditur iste psalmus in tres partes, quia primo Dauid circa hoc mouet quæstionem. secundo ponit solutionem quæstionis, ibi.* Qui ingreditur. *tertio conclusionem, ibi.* Qui facit hęc. *Circa primum dicit.*

2 Domine quis ha. &c. *i. quis est dignus tibi seruire in loco sancto, vbi est arca testamenti? Et dicit in tabernaculo, quia tempore Dauid arca fuit in tabernaculo, quod ei tetendit, vt habetur 1. Paral. 16.*

3 Aut quis re. *hoc est, in quiete mentis, & corporis tibi seruiet.*

4 In monte. *idest, in monte Moria quem elegit Deus, vt ibi fundaretur templum suo nomini dedicandum.*

5 Qui ingreditur. *Hic consequenter ponit Dauid responsionem, describendo perfectionem, quæ in ministris domini requirebatur, cum dicitur.* Qui ingreditur sine macula, *scilicet corporis, & mentis, præcipitur enim Leu. 21. c. quòd homo de semine Aaron habens maculam corporalem repellatur à sacerdotio, vt plenius declaratum fuit ibidem, & multo magis est indignus ministrare Deo habens maculã mortalis culpæ.*

6 Et operatur. *quia non sufficit declinare à malo, nisi etiam operetur bonum.*

7 Qui loquitur. *idest, prout existit in corde suo, & hoc facit quædã virtus, quæ à Philosopho 4. Ethic. veritas nominatur, per quam homo talem in verbis, & factis se ostendit exterius qualis est interius.*

8 Non egit. *alium verbis decipiendo.*

9 Nec fecit. *in facto.*

10 Et opprobrium. *defectus eorum præteritos improperando, vel ad eorum infamiam alijs propalando.*

11 Ad nihilum. *quia secundum veritatem non est aliquo honore dignus, eo quòd honor deferendus est alicui in testimonium suæ virtutis vt habetur 4. lib. Ethicorum.*

12 Timentes autem. *idest, verè virtuosos.*

13 Glorificatur. *eos manifestè, & publicè honorando. Reuerentienim*

MORALITER.

1 *Domine quis, &c.* Iste psal. videtur factus fuisse à Dauid ad ostendendum perfectionem ministrantium in tabernaculo siue templo tempore veteris test.

Alleg. & Moraliter significatur perfectio ministrorum ecclesiæ. Circa quod primo mouetur quæstio cum dicitur: *Domine quis, &c.* scilicet digne.

† *In tabernaculo.* Militantis ecclesiæ.

3 *Aut quis requiescit in mon.* scilicet ecclesię triumphantis post laborem militantis.

5 *Qui ingreditur.* Hic responsio, cum dicitur.

5 *Qui ingreditur sine.* scilicet mortalis culpę & infamię, nam ecclesię ministri debent esse integrę famę.

6 *Et operatur iustitiam,* scilicet abundantem, de qua dr̃ Mat 5. c. *Nisi abundauerit iustitia vestra, &c.* Maior enim debet esse iustitia ministrorum ecclesię, quam populi communis.

7 *Qui loquitur veritatem in corde.* sacram scripturam, quę est verissima meditando.

9 *Nec fecit proximo.* sed magis bonum. nam per istas negationes intelliguntur oppositę affirmationes. Psal. 36. c. *Declina à malo, & fac bonum.*

11 *Ad nihilum deductus est in conspectu.* Quia bonus prælatus malos à promotione repudiat, & timentes Deum promouet, & honorat.

✠ Basi. Vt Abdias centum prophetas Domini,
✠ Idem. Vt Abraham Abimelech, & Dauid Ionathæ.
✠ Idem. Sicut Cornelius, & Zacheus.
a *Qui iurat proximo, &c.* Aug. Hæc tria non sunt magna, sed q nec ista potest, multo minus potest loqui veritatem in corde, & non agere dolũ, & non facere malum proxi. Tamen hęc parua, ita concludit, qui facit hæc non mo. in ęter. idest, per ueniet ad illa maiora n quibus est stabilias, vnde & per futurum tempus dicit, cum in superiori conclusione præteritũ posuerit, ad nihilum deductus est.
✠ Theod. Premiũ virtutis, diuina ope continue perfrui, in multis bonis degere, & ęternã vitam expectare. Hæc nõ mihi nobis, quam antiquis congruunt, quãdo præter antiquã legem

a ¶Non nocet, sed subuenit. ¶Firmiter promittit. b ¶Sed promissum reddit. c ¶Non temporalem expetit mercimoniam. ¶Ecce nona.

a b † Qui iurat proximo suo, & non decipit, qui pecuniam suam 1 2

a ¶Causam innocentis non deprimit pro munere alicuius. ¶Ecce decima.

c non dedit ad vsuram, & munera † super † innocentem non 3

¶Ab ipso.

d accepit. Qui facit hæc, non mouebitur in æternum. 4 5 6

legem, nouam recepimus, & maiori gratia potiti sumus. D
b *Pecuniam.* vel terrena est, quæ penitus ad vsuram dari prohibetur, quam dominus Iudæ tradidit ad erogandum pauperibus, non ad Vsuram. Vel, spiritualis, quæ ad vsuram dari iubetur, idest, prædicatio ad instruendos homines.
c *Et munera super innocentem.* Accipiet quidem Christ⁹ munera, vt à magis, & quotidie pias oblationes, sed non contra innocentes, imo animam pro eis dedit. E

†contra. †innocentes.

d *Qui facit hæc, non mouebitur.* Ecce absoluta responsio interroganti, facit, dicit, vt ad actum nos inuitet, non solũ ad cantandum hæc.
d *Qui facit hæc, non mouebitur.* Cass. Conclusio. Similiter, qui facit hæc, requiescet in monte. F

a Tituli

NICOLAVS DE LYRA.

nim delata alicui in testimonium suæ virtutis etiam in secreto, vel coram paucis dicitur honor. Si autem hoc fiat publice, & coram multis, dicitur gloria quasi quędam claria, g, mutata in, c. à claritate dicta.

Qui iurat. quia facit iuramentum bonum, & tenet ipsum. n translatione Hier. iuxta Hebraicam habetur sic. *Iurat, vt se affligat per ieiunia, & vigilias.* carnem castigando, & nõ mutat iuramentum seruando. Tamen ibi ponitur iuramentum pro voto, quia vtrunque est obligatorium.

Qui pecuniam, &c. ad vsu. etiam Gentili, vt dicit hic gl. Hebraica. Et per hoc videtur, quòd iste psal. de perfectione sacerdotum, & non communis populi intelligatur, vt dictum st, quia lex Mosi permittebat communi populo tradere ad vsuram alieno, qui non erat de gente Iudæorum, vt habetur Deut. 23. sed hoc non permittebatur sacerdotibus, qui debeant esse maioris perfectionis.

Et munera super. ad accelerandum ei iustitię iudicium. Cũ enim aliquis casus dubius accidebat in aliqua ciuitate extra Ierusalem, debebat reduci ad iudicium sacerdotum in Ierusalem, vt habetur Deut. 17. Et pro determinatione illius iudicij non erat licitum eis aliquid accipere pro mercede.

4 *Qui facit hæc.* Hic consequenter Dauid infert conclusionem, di. Qui facit, hæc quæ dicta sunt in hoc psal.

5 *Non mouebitur.* Id est, non amouebitur tãquam indignus à suo ministerio.

6 *In æternum.* Idest in vita præsenti, nec etiam à præmio in vita futura. Contraria vero faciens amouebitur, secundum quod dicitur Esa. 22. e. *Vade, & ingredere ad eum, qui habitat in tabernaculo ad Sobnam præpositum templi, & propter malitiam suam dices ei. Quid tu hic, aut quasi quis hic?* & subditur. *Ecce te faciet dominus asportari, sicut asportatur gallus gallinaceus, &c.*

Moraliter autem posset exponi psalmus iste de perfectione ministrorum ecclesiæ, & posset textus applicari de facili, sed pertranseo intendens sensui literali.

PSAL.

MORALITER.

Qui iurat, &c. nam pro veritate obseruanda iurandum est etiam viris perfectis ne veritas pereat, ita tamen, quòd iuramentum sit verum, iustum, & discretum.

Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram. sed per modum à Christo traditum. Luc. 9. e. *Date mutuum, nihil inde sperantes.*

3 *Et munera super innocentes.* idest ab innocente pro iustitiæ suę defensione, nam ad hoc tenetur iudex officio suo. Ponitur conclusio cum dicitur.

4 *Qui facit hæc.* quæ dicta sunt.

6 *Non mouebitur in æternum.* quia nõ mouebitur à statu gratiæ, & sic perueniet ad statum gloriæ, quæ est æterna.

ADDITIO.

In psal. 14. *Domine quis habitabit,* vbi dicitur in postilla. Videtur tamen mihi, quòd Dauid fecit hunc psalmum. Ea quę in hoc psalmo ponuntur ad virtutem pertinentia, non videntur pertinere ad ministros ecclesiæ tantum prout postil. dicit, sed potius ad communem populum tanquam ea, quæ communiter requiruntur de necessitate salutis. Nam cũ dicit: *Qui ingreditur sine macula,* intelligitur de macula mentis tantum, quæ est per culpam mortalis peccati, eo modo quo dicitur, Deu. 18. c. *Absque macula eris coram domino Deo tuo,* vbi loquitur toti populo, & non sacerdotibus tantum, vt ibidẽ patet. Similiter in prohibitione vsurarum non legitur in ve. t. aliqua differentia inter sacerdotes, & populares, sed indistincte prohibentur eis vsuræ, quantum ad Israelitas, vnde Exod. 12. indistinctè etiam permittebant eis quantum ad alienas. Deu. 23. Similiter cum dicit. *Et munera super innocentem non accepit,* intelligitur plane contra eum, qui accipit munera pro condemnatione innocentis, quod prohibetur communiter. Deu. 16. Vnde ex his, & alijs in hoc psalmo contentis, non sequitur quod iste psal. intelligatur de perfectione sacerdotum, & nõ communis populi, sicut postil. ait, sed potius omnia in eo contenta videntur esse de necessitate salutis. Et ideo melius videtur dicendum cum glos. q̃ in hoc loco distinguit tabernaculum à monte sancto, intelligendo tabernaculum pro præsenti ecclesia, in qua est continua militia, iuxta illud Iob 7. a. *Militia est vita hominis super terram.* proprium est enim belli atque militantiũ in tabernaculis habitare unde, & contubernales milites dicuntur tanquam simul habentes tabernacula. Ad quem sensum facit Hebraica veritas in qua vbi dicitur. *Qui habitat, &c.* habet, quis peregrinabitur in tabernaculo tuo, quia dicitur. 2. Cor. 5. *Quandiu in hoc corpore sumus à Deo peregrinamur:* Cõsequenter pro monte sancto intelligenda est ecclesia superior, in qua est vera requies. vnde dicit. *Quis requiescet in monte sancto tuo?* quia nullus in agone contendet, vbi non est visio pacis. Propheta igitur quia in præsenti ecclesia propter corporalem cohabitationem bonorum cum malis, quidam licet indigni iactant se esse de ecclesia cũ tamen verè non sint, q̃rens à Deo dicit. *Domine quis habitabit,* seu quis peregrinabitur *in tabernaculo tuo?* idest, in præsenti ecclesia se sic habeat, vt in monte sancto tuo, scilicet in futura beatitudine sit dignus requiescere. Ad quod subditur responsio Dei: *Qui ingreditur sine macula, &c.* vbi ponuntur decem virtutes seu decem effectus virtutum notabiliter, vt habetur in gl. vide ibi. Et finaliter concludit. *Qui facit hęc non commouebitur in æternum,* quia non solum requiescet, q. quandoque quodammodo in hac vita saltem imperfectè cõtingit, sed talem stabilitatem attinget, de qua posset dici, *non mouebitur in æternum,* quæ non potest dici de requiescente in superiori ecclesia, de qua legitur in psal. *Deus in medio eius non commouebitur.*

REPLICA. Psalmum. *Domine quis habitabit in tabern.* postil. exponit specificè de heroicis. Burg. autem generaliter de ecclesia. species autem generi non contradicit, & talis veritas inter postillato. & Burgen. sæpe occurrit, de qua de cætero non fiet mentio, quia vtraque pars stare potest in veritate.

GLOSSA ORDINARIA.

A a Tituli. Cass. Hic titulus de Euangelio, non de veteri testa. sumitur. Quod titulus notauit, id est, victoria, & regnum, conuenit Christo, quod hic agitur.

✻Theod. Hic Domini mortem, & resurrectionem prędicit atque eorum salutem qui in illum crediderunt. Columnæ inscriptio autem præter mortē victoriam demonstrat. Columna enim non sepulchris solis imponitur, verū viuentibus etiam erigitur, literasque sculptas habet, quæ inscientes victoriā doceant nam inscriptio igitur στηλογραφίας, significat.

†Michtam. Quidam putant initium esse carminis. Alii nomē instrumenti musici, quod interpre. plaga integra, si post ponatur dictio ni David, aut in signe est, vel honor militaris, aut pauperé, & simplicem significat.

B †In sanctis, qui sunt in terra, & fortibus, (admirabilib. vel præclaris) omnis voluntas mea est, vel iucunditas, & complacentia.

¶ Sicut in arcu triumphali.

† Tituli inscriptio ipsi Dauid. Psal. XV.

¶Inter pericula. a ¶Et debes. ¶Ecce meritum quo seruari debeo.

a b CONserua me domine, quoniam speraui in 1 2

¶Non in me. a ¶Speraui. ¶Quia vel E. ¶Non labiis, sed cordis affectu. b ¶Idest, mei hominis. c ¶Vere Deus.

te, dixi domino, Deus meus es tu, quoniā † 3 4

a ¶Augustinus. Bonis meis non expectas beatus fieri.

c d bonorum meorum non eges. † Sāctis, qui 5

a ¶Non maledictionis, sed cui benedicitur. b Aug. Christus dicit voluntatem moriendi, & resurgendi c ¶Completas, plantatas. Vel, in eis, idest inter eos, qui hæc uiderunt, & intellexerunt.

e sunt in terra eius mirificauit omnes voluntates meas in eis. 6

a ¶Sed prius. ¶Aug. non ad pernitiem, sed ut ad medicum accelerarent. b Sed non priori more.

f † Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea acceleraue- 7 8

PSAL. XV.

b CONserua. Psal. secundus, qui breuiter de passione, & resurrectione tangit, primò vnam hominis naturam Christus ostendens, petit se seruari, dicens, omnia quæ pertulit ad gloriam hæreditatis suæ perducta.

Aug. Christus secundum hominē hic loquitur, de quo titulus regalis i passione eminuit. Iesus Nazarenus rex Iudæorū.

c Bonorum meo. Cass. Si Christi hominis bonis non eget Deus sed ab ipso hēt omnia, destruitur arrogantia hominū, & hæresis Pelagianorum, qui putant aliquid bonis sui virib. fieri.

C ✻Basi. & Theo. Ex persona Saluatoris dictatus est hic psal. secundum vero humanitatem prolatus, vt Apostolus docet in epistola ad Hebræos, postulat autem, vt homo, concedit, vt Deus. Hoc autem. Dixi domino Deus meus es tu, congruit illi dicto. Vado ad Deum meum, & Deum vestrum.

✻Theodor. Symmac. bonum mihi non est sine te.

d Sanctis, qui. Cass. Exposuit iam Christus qualiter orauit, narrat nunc, quæ bona fecit illi Deus.

August. Qui in terra viuentium spem suam fixerūt, quę est eis ancora in fluctib. seculi, miras fecit omnes voluntates meas in profectu eorum, in quo senserunt, quid eis profuit, & humilitas, vt morerer, & potentia, vt resurgerem.

e Mirificauit. Cass. Quasi, hæc dixi domino. Dominus autē mirificauit, idest, fecit miras voluntates, hæ sunt miræ dum eis obedientes: fiunt de terrenis cælestes.

✻Basi. & Theo. Apostolos, & eos, qui audiderunt, qm oīa, inquit, præcepta mea impleuerunt, & omnib. tyrannis superiores facti dixerūt cū Apostolo. Cū infirmor tūc potēs sum.

f Multiplica. Cass. Quia mirificauit vo. me. sanctis quib. per seueritatem legis infirmitas carnalis multiplicata est, vt gratiam noui testamen. desiderarent.

Vel multiplicatæ salubri affectione Deo prouidente, vt de exteriori afflictione intelligatur.

a Ne

NICOLAVS DE LYRA. PSALMVS XV.

1 CONserua me, &c. Huic psal. præponitur titulus talis in Hebræo. Humilis, & simplicis psal. Dauid. quod exponunt aliqui de persona ipsius Dauid simplicis, & humilis, vt patet ex discursu 1. Reg. & 2. petentis à Deo conseruari in persecutionibus Saulis, & Absalon filii sui. Sed hoc non videtur verum, quia Petrus apostolus ad intelligendum scripturas diuinitus illustratus dicit hunc psalm. intelligendum esse de Christo, & non de Dauid, Act. 2. d. vbi sic dicit de Christo. Quem Deus suscitauit solutis dolorib. inferni, iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eo, quod probat per literam huius psal. dicens. Dauid enim dicit in eum, id est, in Christum vel in populum Christianum. Prouidebam dominum coram me semper, &c. vsque ibi: Notas mihi fecisti vias vitæ, replebis me iucunditate cum facie tua, allegans literam huius psal. secundum LXX. translationem, quæ tunc erat autentica, & subdit eam exponendo. Viri fratres, liceat audenter dicere ad vos de patriarcha Dauid, quoniam defunctus est, & sepultus, & sepulchrum eius est apud nos vsque in hodiernum diem. q. d. hæc scriptura non intelligitur de eo, sed de Christo, cuius resurrectionem præuidit in spiritusancto. Ideo subdit ibidem. Prę uidens locutus est de resurrectione Christi, quia neque derelictus est in inferno, nec caro eius vidit corruptionem. Ex quo patet manifeste, qđ intentio beati Petri est hunc ps. debere intelligi non de persona Dauid, sed de resurrectione Christi. Et ideo quærere hic alium sensum literalem videtur quodammodo Iudaizare. Igitur secundum istam sententiam exponitur titulus prædictus. Humilis, & simplicis Dauid, idest, iste psal. factus est à Dauid ad laudē humilis, & simplicis, scilicet Christi, qui de seipso dicit Mat. 11. d. Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Et secundū hoc iste psa. diuiditur in duas partes, quia primo describitur hominis Christi actio virtuosa. secundo eius resurrectio gloriosa, ibi. Propter hoc læta. &c. Circa primum describitur actio Christi virtuosa, primo, erga Deum: secundo, erga proximum, ibi. Sanctis, qui sunt in terra. tertio iterum erga Deum, ibi: benedicam dñm. Circa primum dicit Dauid in persona Christi hominis: Conserua me domi. per talem modum loquebatur Christus homo Deo patri: Transeat à me calix iste, Matt. 26. d.

2 Quoniam spera. in te. Licet autem in Christo non fuerit spes prout est virtus theologica, eo quod ab instanti conceptionis suæ fruebatur fruitione beata, & sic erat ibi intentio, quæ non stat cū spe, quæ virtus theologica, habens Deū non habitum pro obiecto, tñ in Christo fuit spes gloriæ corporis ante resurrectionem, quàm à Deo expectabat.

3 Dixi domino. Sic loquebatur Deo patri positus in passione. Eli Eli lamma azabathani, quod interpretatur, Deus meus Deus meus, vt quid dereliquisti me, Matt. 27. f.

4 Quoniam bonorum. Deus autem pater nullo creato bono eget & ideo non eget bonis ipsius Christi, vt hominis.

5 Sanctis, &c. Hic consequenter describitur actio Christi erga proximum, & primo quantum ad apostolos dicens: Sanctis, &c. i. apostolis alijsque discipulis Christi.

6 Mirificauit omnes. id est, mirabiles fecit in eis illustrando eos scientia ad prædicandum, & confirmando miraculis prædicationes eorum. Istæ tamen actiones Christi ei competebant ratione deitatis. quia per prædicationes apostolorum conuersæ sunt gentes ad fidem, qui prius erant idololatrię deditæ, ideo subditur.

7 Multiplicatæ. idest, infirmitates idololatriæ Gentilium. Quod patet ex translatione Hier. iuxta Hebraicum, vbi dicitur. Multiplicabuntur idola eorum.

8 Postea. Quia dimissis idolis ad fidem Christi velociter cucurrerunt, Iudæis remanentibus in infidelitate pro maiori parte.

1 Ne

MORALITER.

1 Conserua me. Secundum sensum literalem psal. iste loquitur de resurrectione Christi, & eius exaltatione ad dexterā Dei. Licet autem moraliter posset exponi de quolibet Christiano, qui est de numero electorum, videtur tamen mihi exponendus magis proprié de corpore Christi mystico accepto p ecclesia de gētib. collecta, & sic primo petit eius ꝯseruatio, cum dr. Conserua me. i. in tua grã, & non in legali obseruantia.

3 Dixi domino. Iesu Christo.

3 Deus meus. Eius deitatem confitendo. Ro. 10. b. Corde creditur ad iustitiam, ore autem con. &c.

4 Quoniam bonorum. In oblatione sacrificiorum legalium, quæ fiebant de terræ nascentibus, & animalibus, ideo dicit in persona Dei psal. 49. c. Nunquid manducabo carnes taurorum, & sanguinem hircorum potabo, quasi dicat non.

5 Sanctis, qui sunt in terra, &c. idest, in terra viuentium.

6 Mirificauit omnes, &c. Volūtates. n. ecclesiæ mirabiles fuerunt factæ in sanctis, qui iam regnant cū Christo, dū adhuc viuerent in terra, & mirabiliores adhuc factæ sunt post mortem eorum, s. miraculo eorum gloriam declarante, vt sanctorum Dionysij, & Ambrosij, & plurium aliorum ad fidem de gentib. conuersorum, & quoniam ante ꝯuersionem ipsi, vel saltē eorum aliqui erant peccatis pluri b. irretiti. Ideo subditur.

7 Multiplicatæ sunt, &c. peccata, q̃ sunt infirmitates anim.

8 Postea accelerauerunt. Ad currendum per fidem ad Christum. Et quoniam in primitiua ecclesia aliqui de Iudæis conuersi volebant inducere conuersos de gentibus ad obseruationem legalium, quod tamen non erat agendum Gal. 5. a. Si circumcidimini, Christus vobis nihil proderit, & idem intelligendum de alijs legalibus, ideo subditur.

6 San-

1 N

a *Nec memor.* vt prius in ueteri testamento, quando specia liter designabat. Vel populum, ut. Hæc dices filiis Israel. Vel personam, vt Moysi. Vel tribum, ut. *Dic domui Beniamin, domui Iuda.* nunc autem non est distinctio personarum, sed in omni gente qui timet Deum, hic acceptus est illi.

b *Per lab.* Cassio. propria, uel, per apostolos vel, labia, duo testamẽta quæ ĩ uno sono consonant quibus uoluntates eius ostenduntur.

✱ Theodor. Hos inquit, qui contra nos irruerunt, ad æterna supplicia condemnabo, & memoriam eorum obliuione perpetua obruam, ita ut ipsa nomina penitus ignorentur.

c *Pars hæred.* Aug. Eligant alii alia quibus fruentur, pars autem mei, & sanctorum Deus. Non congregabo de sang. fundentes sangu. sed qui Deum eligunt partem.

d *Tu es qui re.* id est tu es Domine hæreditas, tu restitutor eius.

✱ Basil. Ante transgressionem homo uitam, & mortem, & potestatem habuit, post utrisque excidit.

✱ Theod. Quemadmodum hic humane loquutus est, rogas, vt regnum accipiat, sic alibi se omnium dominum demonstrat. Hæreditatem autem nuncupat gentium regnum, Calicem vero mortem quam pro nobis sustinuit. Dixit autem restitues, quia cum primum fuit conditus homo, omnium potestatem accepit, & uitam æternam habebat.

C Cas. Vel, dñs est pars. i. portio, & præmiũ hereditatis meę. sanctorum. Et pars cali. m. i. merces passionis. Hæreditas enim ad gentes, calix ad passionem pertinet, qui bibitus dat resurrectionem.

D

Cas. Sed nemo se putet hæredem nisi præclarus.

e *Funes ce.* quasi sorte in qua est diuina electio, ut & sors cecidit super Matthiam, & quisque capit ad mensuram suam.

f *In præclaris.* i. in sanctis.

✱ Theod. Funes, insidias nominat, dicit igitur propter præclarã hæreditatem, atque ob hominum salutem, præsentes insidias sustineo.

g *Benedicam do.* Cass. Gratias agit patri de intellectu, & passione, in qua eo fauente uincit, & de resurrectione, & confessione, & hęc sunt per quę hęreditas restituitur, ut sit rex Iudæorum, ut titulus dicit.

E

h *Intellectum, &c.* Augu. Quo hæc hæreditas uideri, & possideri potest.

✱ Theodore. A Domino edoctus, & optimis cogitationibus vsus, crucis nocte superior ero. Nemo autem absurdum putet, Dominum Christum secundum humanam naturam erudiri, cum audiat diuinum Lucam dicẽtem, proficiebat sapientia, & gratia apud Deum, & homines. Nam cum sit homo, & Deus, instruebatur ut homo, fons uero sapientiæ erat ut Deus.

i *Insuper, &c.* i. super intellectum.

k *Vsque ad noctem, &c.* i. mortem, erudiuit me, inferior pars mea, carnis assumptio, ut expelleret tenebras mortalitatis quas ille intellectus non habet, quia pro eis nec turbari, nec deficere potuit.

---

a ¶ Quia. ¶ August. non erunt conuentus eorum carnales, nec de sanguinibus pecorum propitiatus congregabo eos, quasi non secundum legalem ritum faciam eis. b ¶ Instituta:

a runt. Non † congregabo cõuenticula eorũ de sanguinib. nec 1

a ¶ August. idest, antiquorum patrum, sed spirituali mutatione obliuiscentur quod fuerunt, quia non 2 iam dicentur peccatores inimici, vel homines, sed iusti, fratres, filii Dei. b ¶ Pater. ¶ Quasi 3 non ero memor, sed potius habebunt mecum hæredem ipsum Dominum. c ¶ Intransitiue, idest, portio hæreditaria mei, & meorum,

b memor ero noĩum eorum per labia mea. † Dñs pars hęredi- 4

c a ¶ August. bibant alii venena, & mortiferas voluptates, ego & mei Deum. ¶ Intransitiue, 5 idest, calix meus. b ¶ O pater. c ¶ August. non mihi quod amisi, sed meis in quibus ego sum, & cum quibus unum sum, restitues notitiam claritatis meæ quam amiserunt, quæ erat apud te prius quam mundus fieret: uel, lumen claritatis, id est, gloriam immortalitatis.

d ¶ Quasi resti. hæreditatem quæ est præclara.

d tatis meæ, & calicis mei, tu es qui † restitues hæreditatem 6

a ¶ Id est, limites possessionis meæ in tuam claritatem.

b ¶ Quasi sorte ceciderunt, sicut possessio Sacerdotum, & Leuitarum Deus est.

e meam mihi. † Funes ceciderunt mihi in † pręclaris, etenim hę 7

f a ¶ Non omnibus, sed videntibus, in quibus ego. b ¶ Quasi videntibus est præclara. ¶ Ego autem. 8

g reditas mea pręclara est mihi. Benedicam dñm qui † tribuit 9

h ¶ Quo omnia sancta, & vera vidit Christus. a ¶ Mortem. b ¶ Per tentationes, & passiones. ¶ Iniuriis. ¶ Vel erudierunt. 10

i mihi intellectum, insuper & usque ad noctem † increpuerũt 11

K 12

† 12. q. 1. c. clericus, 23. q. 8. c. si morte de præben. c. cum secundum.

† sustentas, vel conseruas.

† iucundis, amęnis, etiam mea Io. 16. d.

† contuluit mihi per noctes erudierunt corripuerunt, uel castigauerunt, me renes mei.

† emendauerunt.

a Renes F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Non congrega. &c.* i. delubra ubi conueniebant ad colendum idola.

2 *De sanguinibus.* quia fiebat sacrificium idolis de sanguinibus animalium, & aliquando de sanguinibus hominum, & talia conuenticula Christus per apostolos non congregauit, sed magis dissipauit.

3 *Nec memor, &c.* Et uocat hic Christus labia sua, labia Gẽtilium conuersorum, qui sunt membra Christi. Sacra. n. scriptura frequenter sub uno contextu literæ loquendo de Christo capite, transit ad eius membra, & econtrario, secundum quod dicit Isido. lib de summo bono, prout plenius declaratur in principio Gene. Gentiles autem conuersi ad fidem catholicam iuramenta per idola, & alia uerba quę faciebant ad eorum reuerentiam, totaliter dimiserunt tanquam oblita. Cuius ratio subditur.

4 *Dominus pars, & c.* i. pars mea hæreditaria, Dominum. n. Iesum Christum elegerunt conuersi ad fidem pro parte sua hæreditaria.

5 *Et calicis mei.* i. passionis meæ, quæ per calicem designatur in scriptura. Vnde saluator de sua passione dicit, Matth. 26. d. *Si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, &c.* Multi autem Gentiles ante conuersionem Christum persequentes, amore Christi postea ad passionem se prompte, & lætanter obtulerunt, & hoc propter spem hæreditatis æternæ consequendę, quendæ, ideo subditur.

6 *Tu es qui restitues hæreditatem meam mihi, &c.*

7 *Funes ceciderunt mihi in præclaris.* i. in apostolis qui prę cęteris fuerunt illuminati a spiritusancto, & ipsi per sortes missi fuerunt ad prędicandum, quę sortes apostolorum per funes intelliguntur Vnde in lib. Iosue. sortes decem tribuũ frequẽter ibi nominantur funes. & funiculi. Et loquitur hic scriptura in persona Christi transeundo de membris ad caput.

8 *Etenim hæreditas mea præclara.* i. ecclesia mea fidelium quę uocatur hęreditas Christi, sicut scribitur in persona Domini Ier. 51. b. *Qui fecit omnia ipse est, & Israel sceptrum hæreditatis eius dominus exercituum nomen eius.*

9 *Benedicam.* Hic reuertitur scriptura ad actionem Christi hominis erga Deum, cum dicitur in persona eius. *Benedicam dominum.* gratias agendo Deo patri, sicut habetur Io. 11. *pater gratias ago tibi, quoniam exaudisti me, &c.*

10 *Qui tribuit mi. int.* Quia anima Christi ab instanti creationis suæ fuit repleta scientiis.

11 *Insuper & usque ad noctem.* i. usque ad mortem, quę in scriptura nox uocatur.

12 *Increpuerunt me, &c.* i. Iudei de consanguinitate mea nati. Christus. n. secundum carnem natus fuit de Iudęis. Parẽtela autem eius designatur per renes, eo quod ibi uiget uirtus generatiua in sexu uirili. Iudæi autem increpuerunt Christum in uita, dicentes ei. *Dæmonium habes.* Io. 8. f. Et dicentes Christo. *Ecce homo vorax, & potator vini, & peccatorum, & publicanorum*

M O R A L I T E R.

1 *Non congregabo conuenticula eorum.* In quibus talia docentur.

2 *De sanguinibus.* nam in circuncisione, & sacrificiis erat effusio sanguinis.

3 *Nec memor ero nominum eorum per labia mea.* Ier. 3. c. In diebus illis ait dominus, non dicent ultra arca testamenti domini, neque ascendet super cor, neque recordabuntur illius. Et multo fortius de aliis legalibus. Et subditur ratio.

4 *Dominus pars hæreditatis meæ, & c.* dicit. n. ecclesia. Dominus Iesus Christus est mihi pars hereditaria.

5 *Et calicis mei.* de quo dicitur Psalm. 22. b. *Calix meus inebriãs quam præclarus est.*

6 *Tu es qui restitues hæreditatem, & c.* per Adam amissam.

7 *Funes ceciderunt mihi in præclaris.* i. inter sanctos, de quibus funibus dicitur Io. 14. a. *In domo patris mei mansiones multæ sunt.* Funes. n. aliquando significant hęreditatis portiones, Iosue 17. d. *Mihi autem dedisti funiculum vnum.* Et quoniam sequi debet gratiarum actio, subditur.

9 *Benedicam dominum qui tribuit mihi intellectum.* legis, & euangelii.

11 *Insuper & vsque ad noctem.* i. mundi finem.

12 *Increpuerunt me renes mei.* Hęc increpatio est eruditionis, ideo alia litera habet. *Erudierunt me.* Doctores. n. ecclesię qui per renes signantur, eo quod in ipsis est uirtus ad gñandum filios in ecclesia Dei, non cessabunt erudire populũ Christianum

a *Renes.* Caſ. Ex quibus ſecundum carnem exiui. ſ. parentela. Increpuerunt iniuriis, tentatione, & paſſione.
A
Ioel 2.
b *Prou.do.* Caſ. Hinc trahe exemplum quo peccata uitentur. Qui.n. Deum ſemper acie mentis intuetur, non peccatis inclinatur.
c *Inſuper.* AVGVSTIN. Sicut ſupra, inſuper, & vſque ad no. in.me.re.mei. vt pro modo moleſtiarum, ſint modo gaudia humanitatis cœleſtia.
B
✻ THEODOR. D. Petrus horum uerborum interpretationē ampla reuelatione dicit, quæ manifeſtam habent condemnationem delirationis Iudæorum, & Arrii, Eunomii, & Apollinaris dementiam redarguunt. Hic quidem Deum Verbum inanimatum corpus, quod aſſumpſit, vocauit, anima vero rationali eum priuauit.
C
d *Quoniam non. dere linques, &c.* AVGVSTINVS. In qua ſpe requieſcet? In hac, quia nec anima in inferno dabitur, nec corpus ſanctum per quæ & alii ſanctificandi ſunt, patieris corrumpi.
e *Delectationes in dextera tua.* AVGVSTINVS. Delectatio eſt in fauore tuo, in itinere huius uitæ perducens ad finem gloriæ conſpectus tui.

†habitabit confidenter.
†uel, ſines, aut permittes.
†Notam facies mihi ſemitam vitæ, ſaturitas diuitiarum eſt cum uultu tuo .i. plenitudo & ſatietas omnis gaudii eſt apud te, incſſditates ſūt in dextera tua in ſeculum †delectatio.

a ¶ Iudæi qui de Iuda unde ego. b ¶ Sed in his. ¶ Auguſt. non abſtuli oculum ab eo qui ſemper eſt hoc prouidens, ut in eum poſt temporalia peracta recurrentem.

a me renes mei. Prouidebam dominum in conſpectu meo ſē- 1
b a ¶ Auguſt. ideſt, fauet mihi ut in eo ſtabilis permaneam. ¶ Ideo nil ſiniſtri mihi præualet.
b ¶ Aug. Ideo etiam in cogitationibus, & in uerbis eſt exultatio.
per, qm̄ a dextris eſt mihi, ne commouear. Propter hoc læta 2 3
¶ Aug. Plena eſt lætitia, & quæ corde hilari concipitur, & alacri ſermone profertur.
c tum eſt cor meum, & exultabit† lingua mea, inſuper & caro 4
a ¶ Auguſt. non deficiet in interitu, ſed requieſcet. i. dormiet in ſpe reſurrectionis.
b ¶ Communi more aliorum. c ¶ Quam habeo, vt verus homo.
d mea †requieſcet in ſpe. Qm̄ non derelinques animam meā †
a ¶ Corpus a me ſanctificatum. b ¶ Putrefactionem. Alibi dicit ſe pati corruptionem, i. uulnerationem, Ibi, ſ. Quæ utilitas in ſangui.m.dum deſ. in cor. 5
in inferno, nec† dabis† ſanctum tuum videre corruptionem. 6 7
a ¶ Imo meis, in quibus mihi. b ¶ Per me. c ¶ Humilitatis, ut ad vitam redeant, vnde per ſuperbiam deciderant. d ¶ Aug. vt vltra nihil deſiderent cum facie ad faciem te uiderint.
†Notas mihi feciſti uias uitæ, adimplebis me lætitia cum 8 9
a ¶ Et interim ſunt eis in itinere huius vitæ. b ¶ Ideſt, fauore & propitiatione tua.
¶ Perfecte, & æternaliter.
e uultu tuo, †delectationes in dextera tua uſque ad finem. 10 11

Oratio

NICOLAVS DE LYRA.

rum amicus. Mat. 11.c. Et in paſſione dicebant. *Vah qui deſtruis templum Dei, &c.* Mat. 27.c.

1 *Prouide.do.&c.* Quia anima Chriſti ab inſtanti creationis habuit continue claritatem diuinæ uiſionis.

2 *Quoniam a dextris, &c.* Humanitas autem Chriſti eſt organum diuinitati coniunctum, & ideo non poteſt moueri ad aliquid, niſi ſecundum uoluntatem diuinitatis, propter quod in Chriſto non potuit eſſe aliquis motus inordinatus inſurgens ex prædictis iniuriis, uel ex quibuſcunque cauſis aliis.

3 *Propter hoc, &c.* Hic conſequenter deſcribitur ipſius glorioſa reſurrectio, cum dicitur. *Pro:hoc.* i. propter reſurrectionem meam quæ infra ponitur, quæ erat cauſa lætitiæ ordinatæ ipſi Chriſto. Certitudo.n. boni expectati eſt cauſa delectamenti, quia propter certitudinem obtinendi bonum futurū iam apprehenditur quaſi præſens, & ſic eſt cauſa delectationis quæ eſt de bono apprehenſo in præſenti.

4 *Inſuper & caro mea re.in ſpe, &c.* Scilicet reſurrectionis futuræ.

5 *Quoniam non derel. animam meam in inf.* i. in limbo ſanctorū patrum, ubi anima Chriſti fuit per 39. horas tantum. ſ. ab hora nona feriæ ſextæ, in qua fuit ſeparata a corpore, uſque ad diluculum diei dominicæ, quando fuit corpori reunita. ideo ſubditur.

6 *Nec da.* i. corpus meum totaliter impollutum.

7 *Videre corruptionem.* i. incinerationem, uel putrefactionem. Fuit tamē ibi corruptio accipiendo pro morte, quia corpus Chriſti fuit uere mortuum per ſeparationem animæ.

8 *Notas feciſti mihi vias vitæ.* Accelerando tempus reſurrectionis meæ.

9 *Adimplebis me, &c.* Quia tunc gloria animæ Chriſti quam habuit a principio, & quæ conſiſtit in uidendo Deum facie ad faciem, fuit deriuata ad corpus in ſua reſurrectione, quia ex tunc habuit corpus glorioſum.

10 *Delectationes, &c.* Quia Chriſtus aſſumptus eſt ad dexteram patris, ſecundum quod dicitur Mar. ult. d. *Et dominus quidem Ieſus, poſtquam locutus eſt eis aſſumptus eſt in cælum, & ſedet a dextris Dei.*

11 *Vſque in fi.* i. uſque in æternum, quia dignitas ſeſſionis huius ingerit Chriſto homini ſempiternæ durationis.

Moraliter autem poſſet exponi pſalmus iſte de quolibet fideli, qui eſt membrum Chriſti expectans reſurrectionem futuram, & poſitionem ſui ad dexteram cum aliis electis, ſecundum quod habetur Mat. 25.

1 Exaudi

MORALITER.

num uſque ad finem mundi. Sed quoniam Chriſtus eſt principalis doctor eccleſiæ, ideo ſubditur.

1 *Prouidebam dominum in conſpectu meo ſemper quoniam a dextris eſt mihi, ne commouear.* Tanquam principalem directorem, & cuſtodem.

3 *Propter hoc lætatum eſt cor meum, &c.* Corde, & ore regratians domino.

4 *Inſuper & caro mea requieſcet.* in ſepulchro.

† *In ſpe.* reſurrectionis glorioſæ.

5 *Quoniam non der. animam me. in infer.* Quia ſi fuerit purgata totaliter in præſenti, accipies eam de corpore exeuntem, ſin autem, accipies eam de purgatorio purgatam.

8 *Notas mihi feciſti vias vitæ.* Scilicet glorioſæ in præſenti per fidem, & in futuro notas facies per apertam uiſionem, ideo ſubditur. 9 *Adimplebis me lætitia cum vultu tuo.* Nam apertæ viſioni coniuncta eſt fruitio beata, & quoniam eſt æterna, ſequitur.

10 *Delectationes in dextera tua vſque in finem.* Ideſt, æternaliter.

1 Exaudi

ADDITIO.

In pſalm. 15. *Conſerua me domine,* ubi dicitur in poſtill. Huic pſalmo præponitur talis titulus. Dictio Hebraica michtam quæ in titulo huius pſalmi ponitur ſecundum ſuam propriā ſignificationem non ſignificat idem quod humilis, & ſimplicis prout in poſtilla, niſi forte ſecundum etymologiam, ſed propria ſignificatio illius dictionis deriuatur ab una dictione, quæ proprie ſignificat aurum optimum, unde Cant. 5. capitul. vbi dicitur. *Caput eius aurum optimum,* ponitur in Hebraico hæc dictio *chetem*: a qua dictione deriuatur in Hebraico hæc dictio michtam, quæ ponitur in hoc titulo, & ſignificat aliquod compoſitum, ſeu ornatum auro optimo. Vnde ſenſus iſtius tituli ſecundum Hebraicam veritatem talis eſt. Aurum optimum ipſi Dauid. Dauid enim in hoc titulo eſt datiui caſus, vnde quia in hoc pſalmo agitur de paſſione Chriſti, & eius reſurrectione, quarum prima inter actiones virtuoſas Chriſti eſt optima, ſimiliter & ſecūda, quantum ad ea quæ ad ipſius premium pertinent, idcirco in utraque ſimul bene dicitur. Aurū ipſi Dauid. i. Chrō.

GLOSSA ORDINARIA.

a *Oratio Dauid.* Caſſiod. Oratio perſonæ domini conuenit, adiuncta eccleſia quæ eius corpus eſt.

PSALMVS XVI.

Oratio Dauid. Pſal. XVI.

a ¶ Caſſ.quia iuſtitia habet uocem apud Deum. b Pro iuſtitia.
EXaudi domine iuſtitiam meam, † intẽde 1
a ¶ De malis cauendis. b ¶ Non modo intendas, ſed &c.
† deprecationem meam. Aurib pcipe 2
¶ Non tranſitorie. a ¶ De bonis ſibi,& ſuis. b Prolatam.
orationem meã, † non in labiis doloſis. 3
a Aug.ex illuminatione tuæ notitiæ ueritatem iudicem. ¶Aug. qui omnia uides,nec eges teſtimonio alterius, ¶ Ecce quid petit. b ¶ Cordis. ¶Vel mei.
† De uultu tuo iudicium meum prodeat, oculi tui vi- 4
a ¶ Caſſ.ut mihi remedium, Iudæis pœnam des. b ¶ Quia. ¶ Auguſt.Ipſum cor uiſitatione tribulationis probatum eſt,quæ non ſolum nox,quia perturbat,ſed & ignis,quia urit,in qua inuentus ſum iuſtus. 5
deant † æquitatem probaſti cor meum, & uiſitaſti nocte, 6
igne me examinaſti, & non eſt inuenta in me iniquitas. 7 8
a ¶ Aug.vt aliud non procedat de ore meo quam quod ad gloriam tuam pertinet,non ad opera hominum. b Sed. 9
† Vt non loquatur os meum † opera hominum, pro- 10
¶Et ſi innocens tamen. a Pacis tuæ,uel prophetarum. ¶Complenda non pro culpa. b Hominibus. 11
pter verba labiorum tuorum ego cuſtodiui vias † duras. 12

b EXaudi do. Caſſ.Iſte pſalmus ueram naturam humanitatis facit attendere. Oratio Chriſti inſtitutio eſt fideliũ, Sicut flendo Lazarum charitatem proximi habere nos docuit,preſecutores fugit,ut inconſideratæ temeritatis nobis auferret audaciam.

✻THEODOR. Perſecutionem patiens a Saule Dei auxilium implorat.

CASS.Primo petit secũdum iuſtitiam ſibi retribui.

c *Non in lab. dolo.* Caſſiodor.Vt,qui inique damnatur, uel ut qui dicit,domine domine, & non facit opera.

✻Theodor.Iuſtitiam,iuſtam poſtulationem uocat.Symmachus, & Theodotion, Dominum iuſtitiæ Deum nominarunt, Aquila, Exaudi domine iuſtum.i.iuſte, & non benigne.Simmachus non per labia doloſa.i.aliud loquens, & aliud cogitans.

Augu. Vel,non in labiis doloſis de uultu tuo iudiciũ meũ prodeat,ut iudicans non proferã aliud quam ex te intelligo.

d *De uultu tuo.* Caſ.i.ſecundum ea quæ in me cognoſcis,qui nullum habeo peccatum.

e *Iudicium.* Quo fui iudicatus, videatur prodiſſe.

De uultu tuo,non de diſpoſitione Iudæorum,qđ factũ patet in reſurrectione. Vel,iudicium,quo diſcernit omnia. D

✻Theod.Noctis meminit in qua captiuum Saulem interficere noluit,ſed beneficio iniuriam remuneraauit,& ignẽ ſuis incendium,experientiam nominat,tantumque abeſt,vt nocuerit cum a conuitiis abſtinuerit,ſic.n.legit,non eſt inuenta in me iniquitas, ut non loquatur os meũ opera hominum, ideſt quæ Saul perpetrat,nec dicere audeo & per greſſus, impetum illum faciendi intellexit.

f *Proba.* A ſimilitudine fornacis, quæ metallum purgat,ſed non eſt inuenta iniquitas.

Caſſio. Quam ultio coqueret quæ tu ſcis, & hoc ut non loquatᷣ os meũ.i.& ſi taceam tu ſcis me purum. E

g *Vias duras.* Caſſio. Scilicet opera hominum quas. ſ. merentur opera hominum. Vel quas debent imitari homines,quibus iter uitiorum lene eſt,uirtutum difficile, Vel, non eſt inuenta, ita ut non loquatur,i.ut non iactanter hæc dicam, vel vt non peccem in lingua quod eſt opus hominum.

Auguſ. Vel, vias duras latronis.i.quæ latro merito,ego patior immerito. Vias duras mortalitatis,& paſſionis. Aug.vel ad perficiendos greſſus meos in ſemitis tuis, ut perficeretur charitas eccleſiæ in anguſtis uiis,in arctioribus præceptis,ut non moueantur ſigna itineris mei,quæ ſacramentis, & ſcripturis impreſſa ſunt, vt intueantur, & obſeruent qui me ſequi volunt,vel vt iam ſtabiliter permaneam in ęternitate, F poſtquam peregi uias duras,& perfeci greſſus.

† Quæ non (ſub. egreditur rex.

† propter opera.

† diſſipatoris uel prædonis, i.obſerua ui ne imitaret diſſipatores uiolentos neve quis eorum more uiueret impedi ui.

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS XVI.

EXaudi do. Huic pſalmo præponitᷣ talis titulus in Hebræo, & in trāſlatione Hie. *Oratio Dauid.* Ex quo patet autor huius pſalmi,accipiendo large pſalmum pro oratione, quia accipiendo pſalmum proprie,ut dicitur a pſallendo publice vel cum inſtrumento muſico,ſic non eſt pſalmus ſed eſt oratio Dauid in ſecreto facta apud Deum pro liberatione ſua a perſecutione Saulis, propter quod & multas alias fecit orationes. Et diuiditur in duas partes. Et primo ut ſua oratio exaudiatur,allegat Dauid ſuam innocentiam. Secundo Saulis & ſuorum ſatellitum malitiam. Iſta.n.duo faciunt orationẽ alicuius exaudibilem,ſecunda ibi, *A reſiſtentibus.* Circa primum dicit ſic.

1 *Exau.dom.iu.&c.* i.meipſum propter iuſtitiam meam, quã tenui erga Saul,& domum ſuam, pro quibus Dauid multipliciter,& fideliter laborauit,ut patet ex decurſu 1.Regum, & 2.

2 *Auribus perci.&c.* Loquitur de Deo per modum humanum,quia in Deo non ſunt lineamenta corporis.

3 *Non in labiis dol.* i. orationem percipe factam a me ueraciter ex corde,& non labiis tantum, ſicut oratio eorum de quibus dicitur Eſa.29. *Hic populus labiis me honorat,cor autem eorum longe eſt a me.*

4 *De vultu tuo iud.&c.* q.d. paratus ſum ſuſtinere quicquid decreueris,unde dicebat Sauli 1.Reg.26.c. *Si dominus incitat te aduerſum me,odoretur ſacrificium.*

5 *Oculi tui,&c.* Inter me.& Saulem.

6 *Probaſti cor meum,&c.* quia homo videt ea quæ patent, Deus autem intuetur cor,ut habetur 1.Reg.16.

7 *Et viſitaſti nocte.* Cognoſcendo,& examinando cogitationes meas nocturnas, quæ magis latent:diuinæ.n.aliquando per aliqua iudicia hominibus patent.

8 *Igne me examinaſti.* Scilicet igne tribulationis me purificãtis ab aliquibus meis inſolentiis,ſine quibus non trāſitur uita humana,ſecundum quod dicitur Eccl 2.a. *In igne probatur aurum,& in camino argẽtum; & homines receptibiles in camino tribulationis.*

9 *Et non eſt inuenta in me.* non intendit Dauid per hoc ſe dicere immunem ab omni peccato, ſed quia nõ fecerat aliqđ iniquum erga Saul, unde deberet eum perſequi, ſed magis pepercit ei a morte,cum poſſet eũ occidere,ut patet 1.Reg. 24.& 26. 10 *Vt non loqua.os meum.* quia non ſolum contra Saul eum perſequentem non extendit manum ſuam percutiendo eum cum poſſet,ut dictum eſt,ſed nec etiam relaxauit os ſuum irreuerẽter de ipſo loquẽdo,ſed magis reuerenter,vt dixit 1.Re.26.c. *Nunc ergo audi oro domine mi rex verba ſerui tui,&c.* 11 *Propter verba labi.&c.* quæ dixiſti Le.19. Nõ quæras vltionem,nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum.

12 *Ego cuſto.* quia propter verba tua prædicta ego peperci Sauli non quærens ultionem,& ſic oportuit me eſſe profugum in montibus,& rupibus,in quibus ſunt viæ duræ.quod ſi interfeciſſem,non oportuiſſet me per tales vias ambulare.

1 Perſi-

MORALITER.

1 *Exaudi domine iuſtitiam meam,&c.* Pſalmus iſte eſt oratio Dauid pro ſua liberatione a Saulis perſecutione,pro qua fecit plures pſalmos. Nam iſta perſecutio fuit longa. Moraliter autem,eſt oratio uiri iuſti in perſecutione dæmonis, vel hominis mali poſiti,petentis inde diuinitus liberari. Circa quod ſciẽdum,quod talis oratio eſt exaudibilis propter tria. ſ.propter patientis innocentiam,& propter Dei iuſtitiam,& propter perſequentis malitiam. Quantum ad primum dicitur. *Exaudi domine iuſtitiam meam.* quaſi diceret,innocens ſum in hoc caſu. Ideo ſubditur.

2 *Auribus percipe orationem meam,&c.* Scilicet factam,ſed veracibus,contra illos de quibus dicitur Eccl.2.c. *Væ duplici corde,& labiis ſceleratis.* Quantum ad ſecundum dicitur.

4 *De vultu tuo iudicium meum prodeat,&c.* Quaſi diceret ab eo non poteſt procedere,niſi iuſtum.

6 *Probaſti cor meum.* Quia patet intuitu tuo,& non intuitu hominum. 1.Reg.16.b. *Homo videt quæ parent,Deus autem intuetur cor.*

7 *Et viſitaſti nocte.* i.perſecutionis tempore,ſicut medicus viſitat ægrum propinando ei medicinam amaram,ad conſequendum ſanitatem.

8 *Igne me examinaſti.* In fornace tribulationis.

9 *Et non eſt,&c.ini.* quæ nunc imponitur mihi.

10 *Vt non loqua.os me.* propriis me manibus vindicando,ſic enim ſolent loqui homines ex ira.

11 *Propter verba la.* quibus dixiſti Mat.5.f. *Qui te percuſſerit in vnam maxillam,præbe ei & alteram.*

12 *Ego cu.&c.* patienter ſuſtinendo ſine percuſſione.

a *Perfice*.Cas.usque in finem,ante non est nisi inchoatio.
A Gressus.i.humanas actiones, ut qui uolunt imitari non moueantur a te,vel vestiga ab eis.
b *Ego clamaui*. Cass.Secundo precatur,ut a Iudæorum insidiis eius puritas liberetur,Ego etiam clamaui,quasi dic. hoc nō nisi iusto conuenit qui confidenter orat, quia scit se audiri.
c *Mirifica*.Aug. Mira sunt quæ noua sunt hæc sunt quæ in carne gessit mirantibus Iudæis.
d *Pupilla*. Perexigua est, & tamen per eam acies luminis dirigitur, quo lux, & tenebræ diiudicantur, sicut per humanitatem Christi diuinitas discernens est inter bonos,& malos.
B ✱ Basil.Theodoret. a Deo namque unctus est,& quia qui bellum gerunt,inquit,tuæ resistunt uoluntati,consequar custodiam qualem pupilla oculi,quæ veluti munimenta habet palpebras, pro vallo pilos, habet etiam superciliorum oppositus,transmittentes sudoris pluuiam ad genas,& defendentes videndi uim a nocumento.
C e *Adipem*. Cass. A similitudine animalium quæ ex adipe inflantur.i.superbiam retinuerunt non macri.i.non humiles, vel adipem,i.carnalem sensum retinuerunt,uel scelerib.saginati veram intelligentiam perdiderunt. unde restat superba loqui. D

† Sustenta fulci
† ad te
condes
† propter animam meam sub. ut eam perdant me.
† Ipse similis est leoni qui prædam concupiscit.

a ¶ Ideo. ¶ Cass.humanas actiones meas. b ¶ Arctioribus præceptis. imitari. c ¶ Qui uolunt me ¶ Quibus est impressa forma iustitiæ.

a † perfice gressus meos in semitis tuis vt nō moueantur vesti- 1 2

a ¶ Augustinus.Libera,& ualida intentione preces direxi,quia ut hoc possem, exaudisti me infirmius orantem. b ¶ Ideo.

b gia mea. Ego clamaui*,quoniā exaudisti me Deus, inclina 3 4

t ¶ August.non deserat exauditio tua humilem. ¶ Clementiæ,& misericordiæ. ¶ Humili. ¶ Quæ verba? ¶ August.non uilescant misericordiæ,ne minus amentur.

c aurem tuam mihi,& exaudi verba mea. † Mirifica miseri- 5

cordias tuas, qui saluos facis sperantes in te. A resistentibus 6

a ¶ August.fauori quo mihi faues,vel mihi filio tuo. b ¶ In munimento charitatis, & misericordiæ tuæ. c ¶ Cassiod.Misericordia,& charitas sunt alæ patris,quibus protegit.

d dextrę tuę custodi me, vt pupillam oculi. Sub vmbra alarum 7 8

a ¶ Vt gallina pullos. b ¶ Instantia. c ¶ Dæmonum,& Iudæorum.

tuarum † protege me, a facie impiorum qui me afflixerunt. † 9 10

¶ Sic. ¶ Iudæi. a ¶ Cass.uitam uolentes tollere. b ¶ Consiliis. c ¶ August. lætitia sua pingui cooperti sunt, postquam cupid tas eorum de scelere satiata est,& ideo os eorum locutum est superbiam dicens, Aue rex Iudæorum Mat.27.d.

e Inimici mei† animā meā circundederunt, † adipē suum con- 11 12

a ¶ Aug extra ciuitatem quasi locus de me macularetur.

f cluserunt, os eorum locutum est superbiam † proiiciētes me 13 14

a ¶ Non obsequio,sed furore quasi ad spectaculum. ¶ Praui coloni qui prius seruos in uineam missos occiderant nunc me filium,& hæredem. b ¶ Quia. ¶ Cordis. c ¶ Aug.cor in terrena declinauerunt,putantes malum pati eum qui occidebatur,& se nullum qui occidebant.

nunc circūdederunt me, oculos suos statuerūt declinare in 15

a ¶ Ne perderent locum,& gentem. b ¶ Diabolus,& princeps.

g h terram. † Susceperunt me sicut leo paratus ad prædā,& sicut 16 17

a ¶ Populus. b ¶ Cogitans de insidiis. c ¶ Sed tu. ¶ Ad uindictam. d ¶ Aug. Qui uideris non curare hæc.

i K catulus leonis habitans in abditis. Exurge Domine præueni 18 19

✱ Basil.Theod. Alas nominat velocem, & vehementem D prouidentiæ securitatem,sic Moses sub alis eius suscepit ipsos. Adipem autem fœlicitatem, & bonam habitudinem quidam nominarunt videtur autem beneuolentiam,& charitatem nuncupare.
* Theodoret.Symmachus. Statuerunt oculos suos torquere in terram.
E f *Os eorum,&c.* non cor, quia sæpe iniqui quod ore defendunt, corde damnant.
g *Susceperunt me.&c.* Cas.Vnde eis hæc opportunitas respon. susceperunt a Deo cuius dispositio est,vel a traditore, vel a iudice acceperunt auide.
h *Leo paratus,&c.* August.Cassiod.principes comparandi leoni diabolo, quo autore faciunt.Populus catulus leonis, idest, filius diaboli habitans, permanēs in insidiis, quia mos est malis vota tegere, ut latenter possint perficere. F
i *Exurge Domine*. CASSIODOR. De retributionibus oratio.
K *Præueni,&c.* Cassi.A similitudine currentis,nemo non prius in se,quam in alium peccat.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Perfice gressus meos,&c.* Vt non declinem a uia ueritatis.
2 *Vt non moueantur uestigia mea,&c.* a rectitudine iustitiæ.
3 *Ego clamaui quoniam exaudisti me Deus,&c.* Ex hoc quod iam alias saluasti me,habeo spem iterum exaudiri,propter quod iterum clamaui deprecando dicens.
4 *Inclina aur.* loquitur de Deo more humano, qui inclinat aurem suam alicui quando uult eum exaudire.
5 *Mirifica misericor.tu.&c.*i.fac eas mirabiles,me pauperem liberando a rege tam potente,& iniquo.
6 *A resisten.*Hic consequenter Dauid pro exauditione suæ rationis allegat nequitiam Saulis.d. *A resi.de.tu.* Manus quæ est organum organorum designat opus diuinum, ita quod opus misericordiæ dicitur manus dextra,opus suæ iustitiæ sinistra,secundum quod dicitur Matth.25.c.*Statuet oues a dextris,hædos autem a sinistris.* dominus autem posuit dexteram suam super Dauid ex sua misericordia ungendo eum in regem per Samuelem,cui dextræ, Saul, & sui complices resistebant.
7 *Custodi me.*i.ita diligenter,quod non possint nocere mihi.
8 *Sub umbra.* i.ad modum gallinæ solicite protegentis pullos suos sub alis,ne miluus possit eos rapere.
9 *A facie impiorum.*i. Saulis,& satellitum suorum.
10 *Qui me affli.&c.* persequendo ad mortem de loco ad locum.
11 *Inimici mei,&c.*Quando Saul, & uiri eius cingebant Dauid,& uid,& uiros eius per modum coronæ,ita quod Dauid despe rabat se posse euadere.1.Reg.23.
12 *Adipem,&c.*persequendo me obstinate absque ulla misericordia,per talem modum loquitur Ioannis prima canonica.3 c. *Qui viderit fratrem suum necessitatem habere,& clauserit uiscera sua ab eo,&c.*
13 *Os eorum loc.est su.&c.*dicentes se me occidere contra diuinam ordinationem, quæ disposuit me regnare post Saulem. 14 *Proiicientes.* i.suis persecutionibus me eiicientes a communi hominum societate.
15 *Circundederunt me,&c.* Mihi tendentes insidias circumquaque.
16 *Oculos suos statuerunt declina.in ter.*intuitu.n.regni terreni persequebatur Dauid ad mortem, ne regnum Saulis transiret ad eum,& ad domum suam.
17 *Susceperunt me sicut.*i.aperte me persequentes cum maxima crudelitate.
18 *Et sicut ca.leo.&c.*quia cum hoc etiam quærebant capere Dauid occultis insidiis. Et ideo exclamauit Dauid, dicens. 19 *Exurge domine præu.*& loquitur de præterito per modum futuri,quia erat iam liberatus de inimicis suis,ut dictum est, sed facit hoc ad exprimendum statum in quo fuerat positus in persecutione,dicit igitur.*Exurge do.præueni eum,* dando ei impedimentum, ne perueniat ad intentum, sicut dictum est primo Regum 23.quādo cingebat Dauid in modum coronæ,ne posset euadere,& ex ordinatione diuina ve nit

MORALITER.

1 *Perfice gressus,&c.*i.in consiliis euangelicis,qui se habent ad pręcepta,sicut semita ad uiam communem,quia breuior est illa,
2 *Vt non mo.&c.*de perfectione euangelica.
3 *Ego cla.&c.* Tanquam gratus de liberatione mea præterita,ideo.
4 *Inclina au.&c.*ad me liberandum de ista, quia gratitudo de beneficio accepto dispositio ad impetrandum aliud de futuro.
5 *Mirifica mi.&c.*i.fac eas mirabiles in me,quia non possum liberari sine te. Circa tertium.s.nequitiam persequentium dicitur.
6 *A resi.&c.*Cuiusmodi sunt dęmones,& iniqui homines.
7 *Custo.me.&c.*ne possint mihi finaliter præualere.
8 *Sub vmbra,&c.*Scilicet tuæ misericordiæ,& iustitiæ.
† *Protege me.&c.*ab eorum impugnatione.
11 *Inimici mei,&c.*Diuersis tentationibus,& machinationibus.
12 *Adipem,&c.* Abiicientes a se omnem misericordiam erga me.
13 *Os eorum.*i.contra Deum blasphemiam.
14 *Proiicientes me.*idest intendentes proiicere me ab omni honore.
15 *Nunc cir.*ne possim euadere.
16 *Ocul.*s.auertentes eos a te.
17 *Susceperunt.*i.nimis crudeliter tractauerunt me.
19 *Exurg.*per ostensionem potentiæ tuæ.
19 *Preue.eum.*i.eos fraudando a proposito suo.

7 *Custo.* 1 *Eripe*

a *Supplanta eum*. a similitudine luctantis, ideſt inefficaces fac,& deiice eos.
b *Eripe animam me.ab im.* Auguſt. Reſuſcitando a morte ab impiis illata.
c *Frameam.* Auguſt. Anima mea eſt framea, quam manus. i. uirtus tua aſſumpſit vt per eam regna iniquitatis debellet, & iuſtos diuidat ab impiis. ✻Theodo. Ex translatione eorum, qui latéter currentes proſternunt. Symmachus. In gladio tuo. i. ab inſidiis libera hic gladio contra eos utens.
d *Diuide eos, &c.* Caſ. i. Iudæos diuiſos. *A paucis.* i. electis ſecundum mores. Vel a paucis fidelibus qui in regnum Agrippæ ſeceſſerant. Iudæos de terra ſublatos pro qua me occiderant, diuide per orbem in uita præſenti, quid ergo poſt? Miſeria, quaſi merito: quia.
✻Theod. Et ſi tibi facile eſt homines ad mortem tranſmittere, tamen obſecro vt viuentes diſſipentur.
e *De abſconditis tuis*. i. de immunditiis quas Deus non nouit, i. prohibet, ſatiata eſt carnalitas eorum. Vel de præceptis legis, & miraculis Chriſti venter. i. carnalis ſenſus impletus eſt, quibus bonis, & ſi paſti, tamen ſaturati ſunt porcina. i. immunditia, & reliquias peccatorum miſerunt poſteris. Vel ſaturati ſunt filiis ad opus filiorum. Et eſt ſimilitudo a re quæ non eſt. Nullius. n. dape filii ſaturantur. Et ita ſaturati ſunt, quod dimiſerunt reliquias maledictionis paruulis ſuis. Vel ſaturati ſunt de abſconditis. i. peccatis quæ a te remota ſunt, & hoc filiis. i. ad utilitatem filiorum, qui ſunt reliquiæ ſaluandæ.
✻Baſil. & Theod. Symmachus. ſaturabuntur filii, & diuident reliquias paruulis ſuis. Noui enim inquit, te iuſtam pœnam infligere etiam poſteris qui malitiam maiorum imitantur. Saturabuntur. i. ad ſatietatem uſque malorum participes erunt.
De abſconditis. Auguſt. Non ſolum eis hæc pœna uiſibilis, ſed de abſconditis, ideſt, peccatis quæ a lumine veritatis tuæ abſconduntur, plena eſt memoria eorum, ut obliuiſcantur Deum.

a ¶ Auguſt. factum eorum uindicta excæcationis præueniat, & ita ſubuerte eos. ¶ Alias eos. b ¶ Vel erue. ¶ Diabolo. ¶ Idem quod anima.
eum, & supplanta[a] eum, eripe[b] animam meā ab impio, † fra- 1
a ¶ Ide.t, uirtutis tuæ. ¶ Ide.t meis. b ¶ Quaſi ſupplanta eos hoc modo. 2
meam tuam † ab inimicis manus[a] tuæ. Domine[b] † a paucis de 3
a ¶ Augu t. Domine perdens eos de terra quam inhabitant, diſpertire eos per orbem in iſta uita, quam ſolam ſuam putant, qui de æterna deſperant. ¶ Peccatis. 4 5
terra † diui[a]de eos in vita eorum, de abſconditis tuis, adim- 6
a ¶ Id eſt, operibus malis, uel porcina, id eſt, immunditia. b ¶ Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. 7
pletus eſt venter eorum. † Saturati ſu[a]nt filiis, & † diuiſeru[b]nt 8
a ¶ Ego autem qui non apparui eis, qui corde tenebroſo, & ſordido lucem ueritatis, & ſapientiæ non uident, in iuſtitia tua apparebo in conſpectu tuo. ¶ Quaſi illis ita continget. 9
10 reliquias ſuas paruulis ſuis. Ego[a] autem in iuſtitia apparebo 11
a ¶ Et cum illi ſaturati ſunt immunditia, ut me non noſcerent, ergo ſatiabor dum manifeſtabitur gloria tua in his qui me intelligunt. 12
conſpectui tuo, ſatia[a]bor † cum apparuerit gloria tua. 13

† qui eſt gladius tuus.
† viris de mundo quorū portio eſt i vita, & abſcondito tuo adimplebis uentrem eorum, ideſt a uiris mortalibus huic ſeculo addictis qui in hac uita parte ſua fruuntur, tu. n. de penu tuo, uel theſauro imples uentrem eorum.
† reliquerunt,

D E F

NICOLAVS DE LYRA.

nit ſubito nuntius dicens ad eum. *Feſtina, & veni, quoniam diffuderunt ſe Philiſthæi ſuper terram.* & ſic pro tunc dimiſit perſequi Dauid.
Et ſupplanta eum. quod factum eſt quando Saul perſequēs Dauid ad mortem, cecidit in manus eius, ita quod Dauid poterat eum occidere, ut habetur primo Regum vigeſimoquarto, & 26.b.
Eripe animam me.ab im. i.a Saule.
Frameam tuam. i. me qui ſum gladius tuus ad deſtructionē infidelium, aliter non potuiſſet interfeciſſe Goliam gigantem, nec toties debellaſſe Philiſthæos niſi diuina uirtute pugnaſſet.
Ab inimicis. i. a Saule, & ſuis complicibus qui inimicantur ſuis operibus in me.
Domine a paucis. i. a me, & uiris meis qui pauci ſumus reſpectu Saulis, & exercitus eius.
Diuide eos in vita eo. ita quod quandiu uiuent, non poſſint nos contingere, nec capere.
De abſcond. tuis. i. de diuitiis temporalibus quæ diuino iudicio, licet nobis occulto, frequenter conceduntur hominibus malis.
8 *Adimpletus eſt uenter eorum.* Scilicet Saulis, & amicorum eius, qui erant pleni talibus bonis, propter potentiam regni temporalis.
9 *Saturati ſunt.* Quia mali homines aliquando diſpenſatione Dei occulta non ſolum abundant bonis temporalib. ſed etiam in multitudine prolis.
10 *Et diuiſerunt, &c.* quia etiam poſt mortem ſuam abundant filii eorum. Vel aliter, quia cum Saule mortui ſunt in monte Gelboe illi qui erant fortes, & robuſti, & ſic relicta ſunt bona eorum paruulis ſuis remanentibus, & qui reſpectu interfectorum erant nullius momenti, ſed quia Dauid non confidebat in talibus bonis temporalibus, & terrenis, ſed in ſpiritualibus, & æternis, ideo ſubdit.
11 *Ego autem in iuſti. apparebo.* ſ. legali quæ continet omnes virtutes.
12 *App. in con. tuo.* in præſenti per gratiam, & in futuro per gloriam, & ideo ſubditur.
13 *Satiabor cum apparuerit gloria tua.* quæ ſatiat appetitum humanum, eo quod ibi conſequitur bonum infinitum.
Moraliter poteſt exponi pſal. iſte de quolibet fideli poſito in magna tribulatione corporis, & animæ, petenti inde miſericorditer diuinitus liberari, & ſecundum prædicta litera poteſt faciliter applicari.

MORALITER.

Eripe ani. meam ab im. i. diabolo.
Frameam tuam. i. potentiam temporalem quam dediſti malis hominibus qua nocent bonis, aufer ab eis.
Domine a pauc. de terra, &c. i. a iuſtis qui pauci ſunt compatiue, ſepara malos ne poſſint eis nocere.
De abſcond. i. auro, argento, & lapidibus pretioſis, quæ tu creaſti in occultis terræ.
8 *Adimpletus eſt venter eo.* nam per hæc haberi poſſunt omnes deliciæ.
9 *Saturati ſunt*, quia fœcundi ſunt in prole cui relinquunt bona temporalia, & in hoc reputantur fœlices a mundanis. Sed quoniam perfecti talia cōtemnunt, ſubditur in perſona iuſti. 11 *Ego autem in iuſtitia apparebo conſpectui tuo.* in præſenti iuſte uiuendo.
13 *Satiabor cum apparuerit glo. tua.* in futuro.

GLOSSA ORDINARIA.

In finem pue. Domini Dauid. Aug. Caſ. Saul petitio. Quia expoſcit populus hunc regem a Deo, qui non eſt electus ad permanendum, ſed ſicut dicitur, facit Deus regnare hypocritā propter peruerſitatē populi. Dauid elegit Deus ad permanēdū de quo Chriſtus rex in æternum. Sed non ante regnum tenet q̄ liberaut a perſequentibus, ſic Chriſtus prius ſuſtinet, ſic corpus eius. Saul mors quæ ſola nos perſequitur, niſi. n. mortales eēmus, nihil nobis faceret inimicus: hanc non fecit Deus, ſed impii manibus, & uerbis accerſierunt illam.
b *In die qua eripuit eum.* in die reſurrectionis a diabolo, & morte Chriſtus ereptus eſt, membra abſoluta.
Caſſ. Attende regulam unitatis capitis, & corporis. i. Chriſti, & eccleſiæ, quaſi. n. una perſona eſt caput, & corpus: ideoque vna voce vtitur, licet quæ dicuntur ad diuerſos referantur. Quædam. n. ſoli capiti conueniunt. Quædam ſolis mēbris. Quædam capiti, & membris. Itē quæ membris. Quædam preteritis. quædam præſentibus. Quædam futuris. Item quædam perfectis, quædam imperfectis, & tamen in tanta diuerſitate vna uox eſt, ut ſicut duo ſunt in carne una, ut ſcilicet ſponſus, & ſponſa, ita ſint, & in uoce una.

a ¶ Id eſt Chriſtum. b ¶ Toti Chriſto. c ¶ Ad honorem Domini.
a In † fine[a]m † puero[b] Domini Dauid, qui locutus eſt Do[c]mino
a ¶ De lætitia reſurrectionis, & conſtitutionis Eccleſiæ, ne de hiſtoria Dauid accipiantur. b ¶ Habiti. c ¶ Prius de inimicis, poſt de morte, quia nouiſſima inimica deſtruetur mors.
b verba ca[a]ntici huius, in die[b] qua eripuit eum dominus de m[c]anu inimicorum eius, de manu Saul, & dixit. 2. Reg. 22. a.

PSALMVS XVII.

A a Diligam te domine fortitudo mea,&c. *Theod. Clara est inscriptio,& historia ex libris Regum. Vatis autē philosophia admiratione digna est, cum.n.tot insi dias a Saule sustinuisset,non cum in inimicis eum numerauit, sed cum ab hostibus se parasset, non tāquam de inimico mentionem facit. In finem vero ponitur, quoniā vaticinationem de gē tium futura uocatione continet.

*Basil. Dicit autem diligam non quasi qui nondum illud perfecerit, sed vt qui dilectionis huius satietatem capere nequeat. *Basil.& Theo. Amore beneficia compensat. Solam.n.beneuolentiam repēdere potest, qui a Deo beneficium accepit. Verum post amorem sequitur cultus Dei.diuinas autem nominationes facit secūdum numerum beneficiorū collatorum. Vocat Deū fortitudinem, tanquam eam consequutus, firmamentum tanquam firmus cōtra hostes factus, Refugium cum Deum murum, & firmum vallum habuerit, cornu autem salutis posuit ex translatione ferarum, quæ cornu hostes ulciscuntur.

†petra mea & arx mea, uel propugnaculum meum.

†petra mea.

† Scutum meum.

†† Laudatum sub. ab omnibus, uel cum laude.

*Quoniam Scribendi modus ʒ bræorum de liberationibus

Cass. Dicit hoc Christus quod ecclesia.i.totus Christus. Cass.

Cass. Primo, propheta summam colligens, de liberatione gratias agit.

b Refugium. Cas. Quando erat opus consilio, Dauid ad eum refugit,& inuenit.

Liberator. Cass. vt si potens, captum ad hostibus liberet.

c Protector. August. Quia de me non præsumpsi, quasi cornu superbiæ contra te erigens, sed te celsitudinem salutis inueni, quod ut inuenirem su scepisti me.

d Laudans inuocabo. Cas. Post omnia non elatus se iactat, sed omnia Deo tribuit, & ideo saluus. Nam qui aliter facit, sibi relictus perit, etsi uicisse uidebatur.

e Circundederunt. Cas. In persona iustorum ante aduentum Christi, agit de cladibus humani generis, & quomodo Deus mysterio incarnationis misertus est, & in baptismate de toto orbe Christianos collegit. Dolores non de rebus mundi, sed mortis, quia vbique diabolus regnabat inter quos rari erant iusti, qui rapidis iniquitatibus conturbati sunt.

f Dolores inferni. Gētiles in inferno debito dolore torquēdi.

g Præoc.me.la.mo.sequit. Cōmota est. Ecce quomodo audiuit de pmissa tristitia per incarnationem:q̄,per ea quæ tunc facta

PSALMVS XVII.

a ¶ Quod tantum restat de omnibus erepto. b ¶ August. per quam fortis sum super inimicos.

a Diligam te Domine fortitudo mea, Do- 1 2

a ¶ Aug. firmasti quia ad te confugi. refugium, quia liberasti. ¶ Quo firmus steti in acie.

minus † firmamentum meum,& refu- 3 4

a ¶ De inimicis. b ¶ Qui creat adiuuat.

b gium meum,& liberator meus. Deus 5 6

a ¶ August. qui prius adiutorium uocationis mihi gratis præstiti, ut possim superare in te.

meus †adiutor meus,& sperabo ī eum. 7

a ¶ Contra insidias. b ¶ Ad dissipandos inimicos. c ¶ Per gratiam.

c † protector meus,& cornu salutis meæ,& † susceptor meus. 8 9 10

a ¶ Ideo. ¶ August. non meam gloriam, sed Domini quærens. b ¶ Ad perseuerandum. c ¶ August. Non nocebit impietatis error. ¶ Sic. 11

d † Laudans inuocabo dominū:& ab inimicis meis saluus ero. 12

a ¶ Quid enim tibi. b ¶ Carnis. c ¶ Turbæ iniquæ ad tempus commotæ, sed cito defituræ egerunt, ut conturbarent.

e *Circundederūt me dolores mortis,& torrentes iniquitatis 13 14

a ¶ Cœpit tædere,& pauere. b ¶ August. in circundantibus me, vt perderent erant dolores inuidiæ, quæ ducunt ad infernum.

f cōturbauerunt me. Dolores inferni circundederūt me,† poc 15

a ¶ Vt priores nocere uellent. b ¶ August. ut Iudæi qui in a atione iustit æ mala suadent. c ¶ In necessitate ubi totis uiribus petitur.

g cupauerunt me laquei mortis. In tribulatione mea † inuocaui 16

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS XVII.

1 Diligam te domine fortitudo. Huic psalm. præponitur talis titulus in Hebræo. Ad victoriam seruo domini Dauid, qui locutus est verba carminis huius, in die qua liberauit eum dominus de manu omnium inimicorum eius,& de manu Saul:& dixit: Diligam te do. forti. mea. In hoc autem titulo apparet autor psalmi huius.s. Dauid & materia eius, quia sicut præcedens psal. est oratio Dauid, ut liberaretur a persecutionibus inimicorum suorum, ita iste psalmus est gratiarum actio pro liberatione ab inimicis iam adepta per hoc autem quod in fine dicitur tituli. de manu omnium inimicorum eius. in qua generalitate includitur etiam Saul, & nihilominus additur, & de manu Saul, intelligitur quod persecutio Saulis ponderabat super omnes alias persecutiones, secundum quod dicit hic Ra. Sal. Diuiditur autem iste psal. in duas partes, quia primo ponitur liberationis Dauid narratio, secundo intenta cōclusio, ibi. Viuit dominus. Prima in tres, quia primo ponitur Dei liberationis efficacia. Secundo liberationis materia, ibi. Laudans inuocabo. Tertio liberationis forma, ibi. Misit de summo.

Titulus psalm.

Materia psalmi.

Diuisio.

Circa primum dicit Dauid. Diligam te domine,&c. charitatiua dilectione.

2 Fortitudo mea,&c. i. qui dedisti mihi fortitudinem contra insultus aduersariorum.

3 Dominus firmamentum. i. dans mihi firmitatem patientiæ, & tolerantiam aduersariorum.

4 Et refugium meum,&c. In magnitudine imminentium periculorum.

5 Et liberator meus. De manu præualentium inimicorum. 6 Deus

6 Deus meus adiu.me. sine cuius adiutorio iam non potuissem euasisse aduersarios.

7 Et sperabo in eum. de præmio uitæ futuræ.

8 Protector meus. contra insurgentes hostes.

9 Et cor.sa. repellens,& concutiens inimicos, et aduersarios fortes

10 Et suscept.me. Cum declinaui hostes me fortiores.

11 Laudans. Hic consequenter ponit liberationis materiam. Et primo ponit liberationem sui. Secundo liberationem Israel de terra Aegypti, ibi. Commota est. Cuius ratio infra dicetur. Circa primum ponit materiam suę liberationis.s. mala illata sibi ab aduersariis suis, tam spiritualia, quam corporalia, et quantum ad hoc dicit. Laudans inuocabo dominum,&c. pro euasione malorum quæ sequuntur, cum dicitur. 12 Et ab inimicis,&c. i. sicut dominus me saluauit ab inimicis meis corporalibus.s. Saule, & Absalom, & eorum complicibus, ita spero quod saluabit me ab inimicis meis spiritualibus.s. dæmonibus.

13 Circundederunt me. Fuit.n. Dauid aliquando ita circundatus ab aduersariis, quod desperabat se posse euadere, ut dictum est psal. præcedenti.

14 Et torren.iniquit.&c. quia propter iniquitatem eius commissam contra Vriam in adulterio uxoris suę, et homicidio Vriæ sustinuit persecutionem Absalom filii sui, ut habetur 2. Reg. 12. Et propter iniquitatem numerationis populi sustinuit magnam turbationem, & anxietatem animi ex pestilentia populi sui, ut habetur 2. Reg. 24. Et propter hoc subdit.

15 Dolores inferni,&c. quia dolore motus rogauit, ut gladius angeli percutientis populum uerteretur in eum, ut habetur 2. Reg. 24 & sic descenderet ad infernum, ubi descendebant omnes morientes ante Christi aduentum.

16 In tribulatione. pro liberatione a prædictis malis. 1 Et

MORALITER.

1 Dili.te do.forti.mea. Iste psal. est gratiarum actio ipsius Dauid pro sua liberatione a persecutione Saulis,& aliorum inimicorum.

Allegorice uero potest exponi, ut sit gratiarum actio totius ecclesiæ pro sua liberatione a persecutione Iudæorum. Circa quod ostenditur primo liberandi potestas in Deo, cum dicitur.

Diligam te domine fortitudo mea,&c. i. diligam te super omnia, quia tu es tota uirtus,& tota substantia mea, ideo dicitur hic fortitudo, roborans: firmamentum, stabiliens: refugium saluans: adiutor,& protector, defendens. & cornu salutis, hostes deiiciens.

13 Circundederunt. Hic secundo ponitur saluandi necessit. cum dicitur: Circunde.me. nam in tribulatione quæ facta e sub Stephano Actu. 8.& 9. fideles ad mortis supplicia trahebantur.

14 Et torrentes iniquita.&c. i. Iudæi ad modum torrentis impetuose currentes super Christianos.

15 Dolores inferni,&c. i. Iudæi qui dicuntur dolores inferni sicut dicuntur, stipula inferni,& sic dicuntur.

† Laquei mortis. quia quærebant fideles capere ad morte

16 In tribulatione. Hic tertio ponitur ecclesiæ liberatio, c ca quam primo ponitur eius deprecatio cum dicitur. In tri &c. Act. 12. a. dr q. incarcerato Petro ecclesia orabat pro & multo fortius fiebat pro cōitate in persecutione posit:

ĉta ſunt ſic deſcribit. *Commota eſt*, & poſt. *Contremuit*. Neceſſe
A eſt.n.vt præſentia iudicis tremant peccatores. Inclinauit, humiliauit ſe verbum, vt carnem ſumeret. Deſcendit, ad nos venit. Caligo. diabolus qui mentes obnubilat. Sub pedibus, quia domini poteſtate calcatur. Aſcendit ſuper cherubin, quia videntib. apoſtolis conſcendit, quod omnem modum ſcientiæ excedit, quis.n.attigit hoc arcanum quod caro paſſa ſic eſt exaltata? Volauit, geminatum, nimiā celeritatem ſignificat, qua per totum mundū cucurrit. Tenebras, incarnationis myſterium quod nobis profundū, & obſcurum. Latibulū, ſic etū maieſtatis ſuæ, quod tunc aperiet quādo uidebimus eum facie ad faciem. Et tabernaculum. i. eccleſia quę ei militat eſt ī circumitu eius. i. ei proxima. Dolores. Aug. Dolētes Iudæi de me, quæ eis cauſa eſt mortis iterioris, & inferni. Vel dolores morientium, & hi ſunt inferi. i. pro inferiori parte mea. Torrētes, iniqui tranſitorii impetus iniquorum, & hoc quia præoccupauit mortalitas, & paſſibilitas.

✱Baſi. & Theod. Dolores internecina pericula parturientum more. Torrentes hoſtium impetus, laqueos inſidias appellauit.

a *De temp*. Caſ. Vel de cælo, vel de venturo Chriſti corpore ✱ Baſil. & Theod. Templum, non manufactum, nec.n.tunc temporis erectum erat: poſtea.n. Salomon conſtruxit, ſed cælum nominauit.

b *Commota eſt*. Aug. ita clarificato Chriſto commoti ſunt, & contremueruut peccatores.

c *Fundamenta, &c*. Caſ. Præſumptiones ſuperborum. i. diuitiæ, & huiuſmodi, quibus innitebantur, ſpes.n.mundi abiit, quam odit Deus.

✱Baſil. & Theodor. Non quod hæc omnia ſic acciderint, ſed quia credita ſint, ſimilia.n. ſæpe Deus vlciſcens facit, aut minitans. D

d *Cælos*. Caſſ.i. prædicatores inclinauit a contemplatiua ad miniſterium, & ad ferendas moleſtias.

a ¶ Qui eſt vnicum inter mala remedium. b ¶ Non alienum. c ¶ Quod plus eſt, quam inuocare. d ¶ De corde meo in quo habitat.

a dominum, & ad Deū meū clamaui. Et exaudiuit de templo 1

a ¶ Cauſa iuſtitiæ quæ bene ad Deum intrat. b ¶ Aug. quem intus habeo non coram hominibus.

ſancto ſuo vocem meam, & clamor meus in conſpectu eius 2 3

a ¶ A ſimilitudine fidelis nuntii. b ¶ Potentiæ, & clementiæ. c ¶ Interius per pœnitentiam. ¶ Vnde. d ¶ Exterius pro peccatis. e ¶ Peccatores.

b c introiuit in aures eius. Cōmota eſt, & contremuit terra, fun- 4

a ¶ Aug. Spes ſuperborum in ſeculo. b ¶ Vt iam ſpes mundi non habeat firmamentum in cordibus hominum. †

damenta montium conturbata ſunt, & commota ſunt, quo 6

a ¶ Innotuit eis ira Dei. b ¶ Deus. c ¶ Auguſt. lachrymoſa deprecatio pœnitentium cum nouiſſent quid minetur Deus. d ¶ In pœna iudicii præuiſa. e ¶ Auguſt. charitas poſt pœnitentiam flagrans de notitia eius.

niam iratus eſt eis. Aſcendit fumus † in ira eius, & ignis † a 7 8

a ¶ Extincti ab igne Dei, & luce iuſtitiæ, vel qui frigidi tenebroſique remanſerant. b ¶ Rurſus accenſi, & illuminati reuixerunt. c ¶ Igne. ¶ Id eſt, veniente Domino. d ¶ Auguſt. humiliauit illum, vt deſcenderet ad hominum infirmitatem.

facie eius exarſit, & carbones ſuccenſi ſunt ab eo. Inclinauit †

¶ Sed quomodo hæc omnia facta, inclinauit cæleſtia, miſſo filio. a ¶ Cæci malitia. b ¶ Terra ſcabellum pedum eius. c ¶ Exaltatus eſt ſuper plenitudinem ſcientiæ, quæ eſt charitas, ut ad Deum nemo veniret niſi per charitatem. 9

d coelos, & deſcēdit, & caligo ſub pedibus eius. Et aſcendit ſu- 10

e a ¶ Quia dilectoribus ſuis ſe incomprehenſibilem oſtendit, ne corporeis imaginibus quærant comprehendere. b ¶ Auguſt. quia incomprehenſibilitas eius ſuperat uirtutes animarum. 11

f g per cherubim, & volauit, volauit ſuper pennas ventorum. Et

h a ¶ Auguſt. occultam ſpem in corde credentium, vbi latet non deſerens eos. b ¶ Auguſt. tamen conuerſi eum ambiunt, in quibus hic temporaliter habitat. ¶ Milites ſui cognoſcunt quod per malos agitur.

i poſuit tenebras latibulum ſuum: † in circumitu eius taberna- 12

e *Deſcendit, &c*. ipſe paſſus in eis, & in quorundam notitiam.

✱Baſil. & Theod. Deſcenſum Dei vbique exiſtentis, nec aſcenſum nouimus, ſed differentiam regiminum aliquando enim mitius apparet, aliquādo magnificentius. Hoc igitur inclinauit cælos, & deſcendit intelligamus proprium conſpectum oſtendiſſe, caliginem ſub pedibus eius, eo quod præſentia eius uideri non poteſt, Aſcenſum ſuper Cherubim, aſpectus ueloci tatem. poſuit tenebras latibulum ſuum, eo quod eius natura minime intelligi poteſt, E

† præ furore, vel ex naribus † ab ore eius uorabit conſumet.

f *Caligo*. tenebroſi qui etiam perſequuntur, ſub eius poteſtate ſunt vel, qui ſimpliciter credunt, ſubiecti ei ſunt.

† in circumitu tabernaculi ſui tenebroſas aquas, & nubes denſas.

g *Et aſcendit*. Facit.n.quoſdam plenos ſcientia in quibus ſupereminet, quorum celeritatem intellectus tranſcendit, tenebroſis autem latenter vtitur, vnde. *Virga furoris mei Aſſur*, ipſe vero non cognouit, ſed ſui cognoſcunt. Eſa. 10. b.

h *Volauit ſuper pennas vento*. Caſ. Ventos quibus nihil eſt velocius ſuperat fama eius, ut dum mox natus Magis per ſtellam nuntiatus eſt. Mat. 2. a

i *Tenebras*. Auguſt. Obſcuritates ſacramentorum, uel in his tenebris vbi videntes per fidem ambulamus, & non per ſpeciem. 2. Cor. 5. b.

Per cęlos. Caſ. deſcendit, & aſcēdit, ſed per nubes ęthereas (quod in Hebræo) i. per prophetas in quib. obſcura doctrina. Non ſit, ſed per nubes quæ (non ætheris, ideſt Apoſtoli) præfulgidæ F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et exaudiuit de temp*. i. de cœlo quod eſt templum gloriæ Dei.

2 *Vocem meam*. i. ſua gratia dando mihi liberationem.

3 *Et clamor meus in conſpectu, &c*. loquitur de Deo more humano, quo clamor petentis introire aures poſtulati dicitur quando eius oratio exauditur.

4 *Commota eſt*. Hic conſequenter Dauid introducit liberationem Iſrael ab Aegypto pro ſuæ liberationis exemplo, quia ſicut dicit Rab. Sa. modus antiquorum Hebręorum fuit in particularibus liberationibus facere mentionem de liberatione Aegyptiaca, quæ fuit generalis toti populo, & hoc patet in pluribus locis ſacræ ſcripturæ. dicit ergo. *Commota eſt*, i. habitantes in terra ſecundum modum communem loquendi, quia propter plagas Aegypti omnes habitantes Aegyptum fuerunt conterriti, & commoti, ut patet in Exo. & etiam ad literam inter plagas illas factæ fuerunt coruſcationes, & tonitrua horribilia, ut habetur Exodi nono. c. ita quod uidebatur tremere tota terra, & commoueri montium fundamenta.

6 *Quoniam iratus eſt eis, &c*. talia.n. erant contra Aegyptios diuinæ iracundiæ ſigna.

7 *Aſcendit fumus*. Loquitur de Deo ad modum hominis irati, de cuius ore, & naribus exit fumus.

8 *Et ignis a facie eius*. quia ignis, & grando miſta pariter ferebantur ad punitionem Aegyptiorum, vt habetur Exod. 9. Et iſte ignis dicitur a facie Dei exarſiſſe, quia proceſſit de eius pręcepto, & uoluntate.

9 *Inclinauit*. Non per loci mutationem, quæ Deo eſt impoſſibilis, ſed per effectus exhibitionem, Aegyptios in terra puniendo, & Hebræos liberando.

10 *Et caligo, &c*. Quia fecit tenebras palpabiles tribus dieb. in Aegypto, vt habetur Exo. 10.

11 *Et aſcendit, &c*. per hoc.n. deſignatur uelocitas diuini ſubſidii ad liberationem populi de Aegypto, quia omnes filios Iſrael eadem die duxit ſimul, cum tamen eſſent in maximo numero, ut habetur Exo. 12.

12 *Et poſuit te. la*. hoc intelligitur de nube exiſtente inter exercitum Aegyptiorum, & filios Iſrael ſuper mare rubrum, quæ erat obſcuriſſima, & denſiſſima ex parte Aegyptiorum, ita quod non poterant accedere ad filios Iſrael, & in nube illa erat angelus perſonam domini repræſentans, ut habetur Ex. 14. ideo dicit hic. *Latibulum ſuum, & tabernaculum*.

1 Tene-

MORALITER.

1 *Et exaudiuit de templo ſancto ſuo, &c*. i. de cælo.

2 *Commota eſt, &c*. Hic ponitur Iudæorum punitio, dicit.n. Ioſephus libro de Iudaico bello, quod Iudæi tunc temporis rebellauerunt Romanis, propter quod ſupra modum afflixerunt Iudæam, eo quod non cognouit ſuum ſaluatorem, ut habetur Luc. 19. & hoc eſt quod dicitur. *Commota eſt, & contremuit terra, etc*. ideſt Iudæa in aduentu exercitus Romanorum.

† *Fundamenta montium conturbata ſunt, &c*. i. principales de Iudæa quæ eſt montuoſa.

7 *Quoniam iratus eſt eis*, ſ. Deus propter quod permiſit hæc fieri.

7 *Aſcendit fumus*. loquitur de Deo ad modum hominis irati de cuius naribus exit fumus, & facies inflammatur.

† *Et carbones ſuc. &c*. i. Romani contra Iudæos acriter prouocati.

9 *Inclinauit cæl. &c*. Per effectum ſuæ punitionis.

10 *Et caligo, &c*. i. turbatio Iudææ tenebroſa.

11 *Et aſcendit ſuper*. Per hoc deſignatur uelocitas executionis in Iudæorum punitione.

12 *Et poſuit teneb. la*. i. Ieruſalem ad Dei cultum electam, quā obtenebrauit per Romanos.

fulgidæ sunt in cognitione eius.i.vicinius contemplantes.

A a *Grando.* Aug. Obiurgationes, quę dura corda feriunt, sed si ignis charitatis resoluit, in miti animo fit aqua satians, alias, saliens. Et carbones, quia illo igne tenebrosa corda accensa re uiuiscunt.

Io.12.d.

* Theodo. quemadmodum nubium coactione tenebrosus fact⁹ aer fulguris emittit splendorem, sic Deus qui uideri non potest arcanæ lucis radios emittit, & impios igne pœnali punit.

*eius.

B b *Intonuit.* Cas. ad literam, vt quando visum est tonitruum, Deo dicente. *Clarificaui, & iterum clarificabo.*

c *Dedit uocem.* vt cum dixit. hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.

Mat.17.

† profunda, in undationes, vel decursus aquarum, aut valles plenæ aquis.

d *Et misit.* Cas. Dominus misit. Non.n. transitus ad gentes semper erat certus, neque rationabilis habitus.

✻Basil. & Theodo. Hæc nostra ætate sæpius acciderunt. Proximis bellis Aquilonares barbaros grandine profligauit, & Persas huiusmodi laqueis irretiuit.

†fuerunt robustiores me.

C e *Et appa. fon.* Christo veniente patuit, quod obscuritas diuini tegebat eloquii.

a ¶ Obscura doctrina est in prophetis; & in omnibus prædicatoribus. b ¶ Ne quis ergo se putet esse in futura luce, quia scripturas recte intelligit, subdit. Aug. in comparatione fulgoris qui erit in manifestatione eius, nunc per speculum, tunc facie ad faciem.

culum eius, tenebrosa aqua in nubibus aeris. Præ fulgore in 1 2

a ¶ Prædicatores. ¶ Quæ nubes ad gentes transierunt non iam in Iudæa tantum sunt. ¶ Pertranseuntes.

a conspectu eius nubes transierunt, grando, & carbones ignis. 3

a ¶ Aug. de corde iusti sonuit dominus, quando ingentia mysteria loquitur, quæ est fiducia euangelij. ¶ Minis. b ¶ Aug. vt in profundo sæculi audiremus cælestia. c ¶ Suauem de præmijs æternis.

b Et intonuit de cœlo Dominus, & altissimus dedit uocem suã †

c ¶ Non temere transibunt, sed missi. a ¶ Euangelistas cum pennis virtutum recte volantes. b ¶ vt alijs essent odor uitæ, aliis odor mortis.

d grando, & carbones ignis. Et misit sagittas suas, & dissipauit 4

a ¶ Ad quos misit. b ¶ Etiam. ¶ Miracula quæ stupidos redount. c ¶ Stupefaciendo.

e eos: fulgura multiplicauit & conturbauit eos Et apparuerunt 5 6

a ¶ Qui facti sunt in prædicantibus. ¶ Cas. veritas prædicatorum. b ¶ Salientium in uitam æternam. c ¶ Aug. prophetæ super quos credens, orbis ædificatur quia Ecclesia de toto orbe colligitur.

† fontes aquarum, & reuelata sunt fundamenta orbis terra- 7

a ¶ Aug. clamantis: Appropinquabit regnum cœlorum. b ¶ Aug. dicentis, nisi pœnitentiam egeritis moriemini:

f rum: & ab increpatione tua domine, ab inspiratione spiritus 8

a ¶ Aug. gloriosam ecclesiam, vocando ex gentibus in hæreditatem.

g h iræ tuæ. Misit de summo, & accepit me, & assumpsit me† de 9 10

a ¶ De multitudine populorum. b ¶ Aug. qui mihi inuidebant iam uolenti eum. c ¶ Qui præualuerunt temporaliter ad affligendam, & peruertendam hanc temporalem uitam. 11

i K aquis multis. Eripuit me de inimicis meis fortissimis, & ab his 12 13

a ¶ Quia volo eum. b ¶ Quia quandiu suberam ipsis ignorabam Deum c ¶ A similitudine currentium. ¶ Priores mihi nocuerunt.

qui oderũt me, quoniam †confortati sunt super me. Præue- 14

a ¶ In tempore carnis. ¶ Non tempore gaudii. 15

nerũt me in die afflictionis meæ, & factus est dominus †pro- 16

f *Ab increp.* Cas. Conuersio ad Deum, quasi cum gratiarum actione, quia per prædicationem increpabat peccantes, & inspirabat, vt timerent iram futuram.

D

g *Misit.* Cas. Hucusque de aduentu domini, hinc de temporibus Christianis. Misit pater Christum. Accepit me, Ecclesiam sponsam.

✻Basil. persuasit omnibus, quod auxilium cælitus mihi suppeditauerit.

E

h *De aq.* Baptismi. vel misit spm̃ qui est donũ De alto, quia ęqualis patri, & filio. Accepit, quasi fugitiuã. Assumpsit, in altitudinem virtutis, & boni operis.

i *De inim. meis.* Aug. i. vitiis quę super omnes inimicos plus nocent.

✻Basi. Absalonẽ inuit.

K *Et ab his qui, &c.* i. exterioribus inimicis hominibus. s. & dæmonibus quod necesse est, quia confortati secundum quid. *Ecce præuenerũt* .i. p̃ualuerũt. Per hoc magis eripit, quod illi sunt cõfortati, cum enim affligit ecclesia magis crescit.

*Theod. Inimicis robustior apparui & noĩe afflictionis ĩnuere vr̃ Absalonis deiectionem. Nam afflictionem, quam Symmachus miseriã vocat, aĩæ imbecillitatem dicit, propter quam peccatum commissum est.

f *Ab*

In

NICOLAVS DE LYRA.

1 Tenebrosa aqua. *quia ex nubis densitate fluebant pluuiæ grossæ ad maius impedimentum Aegyptiorum, ueruntamen quia nubes illa ex parte filiorum Israel illuminabit noctem, ut ibidem dicitur, ideo subdit.*

2 Præ ful. *quia ex illa nube circa uigiliam matutinam facta sunt tonitrua, & fulgura rotas curruum subuertentia, ideo subditur.*

3 Nubes trans. &c. *Ex quo patet sententia usque ibi.*

4 Et misit sagittas, &c. *i. fulgura quæ a Deo mittebantur, sicut sagittæ super Aegyptios, ideo subditur.*

5 Et cont. eos. *ita.n. fuerunt Aegyptii conturbati, quod volentes fugere aquas maris, currebant contra eas, secundum quod habetur Exod.* 13. Fugientibusque Aegyptiis occurrerunt aquæ, &c.

6 Et apparuerunt, &c. *In fundo.n. maris sunt fontes aquarum in aliquibus locis, qui non apparẽt nisi denudetur fundus maris, quod tunc fuit factum, ut filii Israel transirent per maris alueum, ideo subditur.*

7 Et reuel. sunt fund. *i. partes terræ existentes sub aquis maris, quæ hic dicuntur fundamenta orbis, ad similitudinem fundamenti domus artificialis in quo fundamentum est pars inferior, quia super terram sunt alia elementa, & superius corpora cælestia.*

8 Ab increpatione, &c. *per hoc ostenditur a quo processit talis punitio contra Aegyptios. s. a Dei vindicta contra eos.*

Diuisio.

9 Misit de summo. *Hic consequenter describitur forma liberationis ipsius David, quæ facta est diuina virtute, & primo describitur forma liberationis eius per modum euasionis de manu aduersariorum. Secundo per modum insecutionis, & destructionis eorum, ibi.* Quoniam in te eripiar. *Prima in duas, in partem principalem, & incidentalem secunda ibi.* Cum sancto sanctus eris. *Circa primum dicit David.* Misit de summo. *i. de cælo, unde uenit auxilium mihi.*

10 Et accepit. *Scilicet Deus me liberando sua gratia, & uirtute.*

11 Et assumpsit. *idest de tribulationibus multis Saulis, & Absalonis me persequentibus. Quod autem per aquas tribulationes intelligantur, patet Esa. 7. b. ubi dicitur.* Adducet dominus super eos aquas fluminis fortes, & multas, regem Assyriorum, & omnẽ gloriam eius. *i. exercitum eius.*

12 Eripuit me de inimi. &c. *s. a Saule, & Absalone.*

13 Et ab his qui. *Siba filio Bochri, & sibi adhærentibus, ut habetur 2. Reg. 20.*

14 Quoniam confortati. *habentes magnam potentiam propter multitudinem sibi adhærentem.*

15 Præuenerunt. *quia Saul ira præuenit David, quod ad modum coronæ circundedit David, propter quod desperabat se posse euadere, vt habetur 1. Reg. 23. Et Achitophel dedit Absalon consilium, vt persequeretur David, ita quod præueniret eum antequam posset intrare aliquod fortalitium, ut habetur 2. Reg. 17. Et Siba filius Bochri concitauit rebellionem contra David, antequam redisset ad ciuitatem, & domum regiam.* 16 Et factus. *quia ex ordinatione diuina Saul compulsus fuit insecutionem David dimittere, eo quod Philisthiim infuderant se super terram Israel, ut habetur 1. Reg. 22. & nutu Dei consilium Achitophel fuit dissipatum, ut habetur 2. Reg. 17. & caput fuit sibi amputatum de consilio mulieris sapientis, & hoc Deo fauente, ut hr̃ 2. Re. 2.*

Et

MORALITER.

2 *Præfulg. &c.* Tempore nanque tempestuoso de nubibus exeunt coruscationes fulgidæ, & ignis, & fulgur, & aliquando grandines, & per ista metaphorice significantur multiplices Iudææ afflictiones, & ciuitatis, & tẽpli cõbustiones.

† *Et intonuit de.* quia terruit defensores templi intantum, quod fugerunt in fossis subterraneis, & sic templum combustum fuit a Romanis.

4 *Misit sag. suas.* i. sagittas Romanorum, quæ dicuntur esse Dei, quia Romani in hoc erant eius instrumentum.

6 *Et apparuerunt fontes aquarum, &c.* i. sacræ scripturæ impletæ, loquentes de ciuitate, & templi destructione.

5 *Et reuelata sunt fundamenta orbis terræ. &c.* i. uerba Dei per quæ fundatus fuit orbis.

8 *Ab increpatione tua, &c.* i. ex uindicta tua processerunt ista.

9 *Misit de cælo, &c.* Hic ponitur fidelium liberatio, nam ante Romanorum aduentum misit Deus angelum suum, cuius monitu fideles qui erant in Iudæa transierunt in regnum Agrippæ, qui erat confœderatus Romanis, & ibi fuerunt in pace, propter quod subditur.

11 *Et assumpsit me de aquis multis, &c.* i. de tribulationib. prædictis.

12 *Eripuit me ab inimicis meis, &c.* i. a Iudæis qui tunc plures & fortiores erant temporaliter Christianis.

15 *Præuenerunt me in die afflictionis meæ, &c.* i. in persecutione Stephani. Act. 8. & 9.

1 Et

a *In latitudinem.* Caſ. Per ſæuitiam malorum creſcit Eccleſia numero, & merito.
b *Saluum.* Quòd ad fidem venit.
c *Quoniam voluit.* Aug. id eſt, gratis elegit.
d *Et retribuet.* ſecundum iuſtitiam bonæ voluntatis.

Aug. Et retribuet: iam nõ ſolum propter latitudinem fidei quę per dil. operatur, ſed propter longanimitatẽ retribuet mihi. D
K *In conſpectu.* hoc iuſtis conuenit, vt ſicut illi Deum ſemper contuentur, ita Deus eos iugiter reſpiciat.
l *Cum ſancto.* Caſ. Dixerat retribui ſecundum iuſtitiam. nunc vt videatur gratia cũ libero arbitrio, oſtendit quomodo habeatur iuſtitia: & fit conuerſio ad Dominũ, quaſi cum gratiarũ actione: o Dñe cum ſancto ſanctus eris, i. adiuuas in ſanctitate, quia ſanctus in natura, alios gratia ſanctificas. In innocẽtia, quia innocẽtem adiuuas, & peruerſum permittẽdo. & hæc omnia: *Quia tu populum hu. ſal. fa. & ocu. ſuperbiæ hu.* Vel, ſicut ego ero immaculatus cum eo, ſimiliter tu quicũque cum ſancto Chriſto, ipſo donante, eris ſanctus, & innocens, & cum peruerſo, id eſt, diabolo eris perverſus. Et eſt hic argumentum a conuictu: & hoc ideo: quia tu Domine po. hu. ſaluum facies. & oculos ſuper. hu.
✱ Theod. Ad bonas, vel malas homines voluntates, tu o Domine remunerationes accõmodas.

✱ Theodor. Fundamenta iacit, quomodo poſſimus diuina cura digni eſſe, ſi eũ pure diligamus.
e *Et ſecundum puritatem manuum.* Opera quæ ſunt poſt prima beneficia Dei, ſ. fidem, & charitatẽ, quæ gratuito ſine p̃cedẽti merito Deus præſtat.
✱ Theo. Cum penitus innocẽs ero, perfecta bona aſſequar.
f *Quia cuſtodiui.* Vel ita cõtinuando cum præcedente verſu. *Et tribuet mihi dominus ſecundum iuſtitiam meã, & ſecundum puri. cor. mei.* id eſt, ſecundum quod iuſtus, & purus, ſcilicet innocens. Iuſtus, quia cuſtodiui vias Domini, purus, quia nõ impie geſſi, & hoc ideo, quia cõſideraui iudicia tam præſentia quam futura, & vidi iuſta, & inuenta iuſta non repuli, id eſt, placuerunt: & ſic cuſtodiui, & ſicut cœpi, ero immaculatus: vnde in futuro retribuet.
g *Cum eo.* ei adhærens.
h *Et obſeruabo.* Ne iterum cadam. Ab iniquitate, quæ eſt mors beati.
i *Et retribuet.* Caſ. Dupliciter Deus retribuit: hic in præſenti, vt iuſtus iuſtificetur: & qui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc. Vnde hic dicit: *Cum ſancto ſanctus, &c.* & in futuro præmium bonis, & pœnam malis. vnde ibi: *Quoniam tu populum hu. &c.* quaſi, ita hic: quia in futuro tu populum hu. ſal. fa.

Aug.

a ¶Contra miſerias, & voluptates. b ¶Per mala dilatat charitatem. c ¶Aug. Spiritualem contra anguſtias carnis.

a tector meus. Et eduxit me in latitudinem, ſaluum me fecit, 1

b a ¶Ante quam ego vellem eum. b ¶Hæc omnia gratis, ſed poſt.

c quoniam † voluit me. Et retribuet mihi Dominus ſecundum 2

d a ¶Aug. Bonæ voluntatis qui dedit miſericordiam, vt vellem. b ¶Aug. Factorum qui dedit, vt facerent educendo in latitudinem.

e iuſtitiam meam, & ſecundum puritatem manuum mearum 3

a ¶Aug. Vt latitudinem operum longanimitas conſequatur perſeuerandi. b ¶Quaſi hoc retribuet. c ¶Recedendo.

f retribuet mihi. Quia cuſtodiui vias Domini, † nec impie geſ- 4 5

a ¶Aug. Id eſt præmia iuſtorum. pœnas impiorum flagella corrigendorum, tentationes probandorum ſemper attendo.

ſi a Deo meo. Quoniam omnia iudicia eius in conſpectu 6

a ¶Aug. Vt ille qui deficit ſub ſarcina. vel qui fragilitate carnis ſuperatus dimittit quod cœperat. b ¶Quaſi ita olim vixi. & ſicut cœpi ita. ¶Poſtmodum. c ¶Non quod prorſus ſine macula, ſed obſer.

g meo, & † iuſtitias eius non repuli a me. Et ero † immacula- 7 8

a ¶Ne iterum cadam per peccatum mortale b ¶In futuro. 9

h tus cum eo, & obſeruabo me ab iniquitate mea. Et re- 10

i tribuet mihi Dominus ſecundum iuſtitiam meam, & ſe-

a ¶Aug. Non quod homines vident: quia quę videntur temporalia ſunt, quæ non videntur æterna quo pertinet altitudo ſpei.

K cundum puritatem manuum mearum in conſpectu oculo-

a ¶Sanctificans eum. ¶Et ſi dixi iuſtitiam meam, tamen non eſt mea, niſi te donante. b ¶Aug. Qui nulli noces, ſed pro peccatis ſuis quiſque conſtringitur.

l rum eius. † Cum † ſancto ſanctus eris, & cum viro † innocen- 11 12

a ¶Ab eo quem eligis eligeris.

te innocens eris. Et cum † electo electus eris, & cum per- 13 14

a ¶Aug. Peruerſo peruerſus videris, quia dicunt: Non eſt recta via Domini. b ¶Hoc peruerſum videtur peruerſis, quòd confitentes peccata ſaluas. 15 16

m uerſo † peruerteris. Quoniam tu populum † humilem ſal- † 17

a ¶Qui ignorantes iuſtitiam Dei, ſuam volunt conſtituere. b ¶Quanto plus alti. ¶Progreditur Eccleſia. c ¶Non eſt noſtrum lumen ex nobis.

uum facies, & oculos ſuperborum humiliabis. Quoniam † 18

† nec impius defeci a Deo meo. Chal. in terpre. nõ ambulaui in impietate corã Deo meo Lucerna.
† perfectus
E
† perfecto per fectus
† pauperem

✱ Baſil. Sanctis enim ea præſtas, quæ digna ſunt ſanctitate, & iis qui confeſtim ſubuertuntur, ſubornas viciſſim, vt viæ quam ambulant finem inueniant, humiles erigis, ſuperbos proſternis.
Aug. Eſt etiam occulta profunditas, qua intelligeris cum ſancto ſanctus, quia tu ſanctificas.
m *Quoniam tu illuminas.* Quod enuntiauit de electis, & ſanctificatis, orat nunc de aliis. F
✱ Theod. Tenebras afflictiones, Lucem liberationem appellat.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et eduxit me.* Scilicet regni Iſrael prædictis tribulationibus terminatis.
2 *Et retribuet mihi dominus, &c.* Ex hoc enim, quòd dedit mihi bona temporalia, ſpero ab eo conſequi æterna.
3 *Et ſecundum puritatem, &c.* Id eſt operum quæ per manus deſignantur, eo quòd manibus operamur.
4 *Quia cuſtodiui, &c.* Quantũ ad p̃cepta moralia affirmatiua.
5 *Nec impie geſſi, &c.* Agendo contra negatiua.
6 *Quoniam omnia iudicia eius in conſpectu meo.* exequendo præcepta eius iudicialia.
7 *Et iuſtitias eius.* Id eſt cęremonias eius.
8 *Non repuli a me.* eas dimittendo.
9 *Et ero immaculatus.* quia non patitur conſortium maculatorum, cum ſit Sanctuſſanctorum.
10 *Et retribuet.* exponitur iſte verſus, ſicut ſupra.
11 *Cum ſancto ſanctus eris, &c.* Hęc eſt pars incidentalis in qua Dauid incidentaliter oſtendit Dei miſericordiã, & benignitatem generaliter erga bonos, eo quòd particulariter locutus fuerat de bonitate Dei erga ſe propter ſuam innocentiam.
11 *Cum ſancto.* Verbum eſt Dauid ad Deum. q. d. ſanctus te ſanctum confitebitur, a quo ſua ſanctitas deriuatur. Vel aliter: *Cum ſancto.* qui ſcilicet ſancte viuit.
12 *Sanctus eris.* ſuam ſanctitatem imitando.
13 *Et cum viro innocente, &c.* Id eſt, qui malum aliis nõ facit.
14 *Innocens eris.* malum ei non inferendo, niſi forſitan malũ temporalis pœnæ ad purgationem culpæ præteritæ: vel ad exercitium ſuæ patientiæ quod cedit ei ad bonum vitę ęternę.
15 *Et cum electo.* ad vitam æternam per prædeſtinationem.
16 *Electus eris.* quia eliget te omiſsis aliis.
17 *Quoniam tu populum.* ſecundum quod dicitur Iac. 4. b. *Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam.*
18 *Quoniam tu illuminas.* lucerna eſt lumen in teſta: & ideo lumẽ naturale intellectus humani poſiti in corpore terreno bene dr̃ lucerna. hanc Deus lucernã illuminat, quando lumini naturæ addit lumen gratiæ: quia gratia perficit naturam.

I D. us

MORALITER.

1 *Et eduxit me in latitudinem, &c.* Quia tunc diſperſi fuerunt diſcipuli Chriſti, & prædicauerunt Gentilibus.
2 *Et retribuet mihi dominus ſecundum iuſtitim meam, &c.* Gratiam in præſenti, & gloriam in futuro.
4 *Quia cuſtodiui vias domini.* Ieſu Chriſti, quoniam omnia iudicia eius in conſpectu meo, ad meditandum, & operandum, & patet litera.
11 *Cum ſancto, &c.* Hic ponitur dictæ liberationis recognitio: & dirigitur verbum ad Deum, cum dicitur: *Cum ſancto ſanctus eris.* ipſum ſanctificans.
13 *Et cum viro innocente innocens.* ipſũ in innocẽtia cõſeruãs.
15 *Et cum electo, &c.* ſcilicet a te.
16 *Electus eris, &c.* Nam eliget te præ omnibus aliis.
† *Et cum peruerſo peruerteris, &c.* ſcilicet opinatiue: quia reputat Deum peruerſum blaſphemans eum.
17 *Quoniam tu populum humilem ſaluum, &c.* i. Chriſtianum.
† *Et oculos ſuperborum humiliabis, &c.* ſ. Iudæorum.
18 *Quoniam tu illuminas lucernam meam domine Deus meus, &c.* Id eſt, Doctores Eccleſiæ.

A pellat. Lucerna autem est homo qui lucem veram accipit. vocat autem sic serui formam, hoc in alio, inquit, psalmo, paraui lucernam Christo meo. Psal. 131.

a *Lucernam.* Cas. Fuerunt prædicatores in quibus lux, i. cognitio veritatis qua illuminauerũt alios. vnde: Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus.

b *Tenebras.* August. Eos qui adhuc sunt in tenebris.

c *Meas.* prædestinatione.

d *In Deo meo.* Cass. Deus enim meus, est via qua itur ad cœlum impolluta. Vel via qua venit in mũdum sancta, & immaculata virgo. Et quicquid

B dixit Spiritusancto examinatum est: id est, vtile, & honestum: vt sapiens, quicquid dicit, prius apud se dijudicat.

† fortitudine † perfectum

✻ Theodor. Tentationem, & murum insidias appellat.

† mea stare me faciet

e *Transgrediar.* Cass. Diruere non penitus potest homo, sed ope Dei transit murũ obstaculum peccatorũ.

† conteretur arcus æreus brachijs meis. † scutum

f *Deus meus.* Cass. Et continuando sequitur: Eripies me de con. po. Cætera interponit ad commendationem.

---

a ¶O Deus pater: quia. b ¶Id est Apostolos, & alios primitiuos. c ¶Per eos.

a tu illuminas lucernam meam Domine, Deus meus illumina 1 †

a ¶Quia peccatis nostris tenebræ sumus. b ¶Te rogo. c ¶Non a me.

b tenebras meas: Quoniam in te † eripiar a tentatione, & in 2

c d ¶Non in me. Deus meus. a ¶Aug. Quem inter homines, & cœlum peccata construxerunt. b ¶Vere quia: 3 c ¶Id est non incedit, nisi mundam viam, quia non venit in homines, nisi mundent viam fidei qua veniat, quia impolluta via eius. vnde: Parate vias do. rect. facite semitas eius, Matth. 3. a.

e f Deo meo transgrediar murum. Deus meus † impolluta via e- 4 5

a ¶Spiritusancto, vel tribulatione. b ¶Aug. Et eos qui sperant non in se, sed in illo: non consumit tribulatio, quia spes sequitur fidem.

g h ius, eloquia Domini igne examinata, † protector est om- 6

a ¶Cui ex debito seruimus. 7

i nium sperantium in se. Quoniam † quis Deus, præter Domi- 8

a ¶Aug. Quem post bonam seruitutem, tanquam in hæreditatem sperantes filij possidemus. b Aug. Ne fluentes filius cupiditatis impediant gressus, id est bona opera.

k l num, aut quis Deus, præter Deum nostrum. Deus qui præcin- 9

a Vt fortis sim. b Sicut immaculata est fides qua ad me venit, sic charitas qua ad illum vadam.

m n xit me † virtute, & posuit † immaculatam viam meam. † 10

a Aug. Id est, amorem ad transcendenda spinosa, & vmbrosa seculi.

Qui perfecit pedes meos, tanquam ceruorum, & super 11 12

a ¶In cœlo cordis intentionem. b Aug. Operati ad superandos hostes, qui iter cœli claudere conantur. c Contra vitia, & dæmones.

o excelsa † statuens me. Qui docet manus meas ad prælium, 13

a Aug. Infatigabilem intentionem bonorum operum meorum.

p q & † posuisti, vt arcum æreum brachia mea. Et dedisti mihi 14

a ¶Non sufficiunt prædicta, nisi adsit protectio Dei. b ¶Aug. Fauor gratiæ tuæ. ¶Cas. Vel potentia Deitatis, quæ hominem in altum constituit.

r s t † protectionem salutis tuæ, & dextera tua † suscepit me. 15

✻ Basil. & Theodor. Via impolluta, i. Iusta, igne examinata sine mendacijs.

g *Eloquia.* Igne examinationis probantur.

h *Omnium.* Cas. Nullus excipitur, nisi qui sperare non vult.

i *Quoniam quis.* Cas. Deus dico: quia quis est alius Deus, nisi

C qui & dominus in rebus est: Et quia in Iudæa notus, non dijgentium: hæc contra paganos qui multos sibi fingunt.

k *Deus*

K *Deus qui.* Cas. Adhuc præter communia, commendat per specialia: quia tertio Christus de virtute, & potentia sua commendatur.

l *Præcinxit.* i. perarmauit. Vel a similitudine currentis. Vel, dignitatem notat, & fortitudinem, quod ei cõuenit qui potestate sua iudicabit populum, vel mundum.

✻ Basil. & Theodor. Tanquam Cerui. Sicut ceruis insitum est venenatas feras conculcare, sic me superiorem illustriorem hostibus reddidit. docet autem manus ad bellũ. etenim ad preces manus expandẽs supero hostes.

m *Et posuit.* Firmauit.

n *Immaculatam.* Sine peccato. Ceruus spinas, & hiantia loca transilit. sic Christus spinas, & foueas peccatorum: & sicut ceruus alta, ita super omnes creaturas transcendit.

o *Qui docet.* Ab imminẽtibus insidijs cautum faciendo.

p *Manus.* opera, vel voluntates.

q *Ad prælium.* Contra diabolum.

r *Vt arcum, &c.* Similitudine rei quæ non est, id est, irremissibilem fortitudinem.

s *Brachia.* Christi prophetæ, & Apostoli per quos operatur qui arcus æreus, quia prædicando non mollescunt, sed semper fortes verba salutis iaculantur.

t *Protectionem salutis.* Non vt nihil patiar: quod tamen est a protectum. Tribulatio, est correctio, & doctrina, & dilatatio, & confirmatio.

a *Dilatasti*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Deus meus illumina.* Lumen enim naturale comparatũ ad Deũ tenebræ sunt, sicut & quælibet creatura: & ideo Dauid petit ipsum illuminari gratia diuina. Vel aliter: Tenebræ dicuntur hic opera meritoria per peccatum mortale extincta, quæ recuperata gratia viuificantur, & illuminantur.

2 *Quoniam in te, &c.* hic consequenter describit liberatio Dauid per modum insecutionis aduersariorũ, cũ dr: *Quoniam in te eripiar.* i. per te eripiar a tentatione. Tẽtatus enim fuit Dauid occidere Nabal cum oĩbus de domo sua: a qua tẽtatione fuit ereptus per verba Abigail a Deo ad hoc directæ: propter quod dixit ei Dauid: *Benedictus dominus Deus Israel qui misit te hodie in occursum meum, &c.* vt habetur 1. Reg. 25.

3 *Et in Deo meo.* Id est, in virtute Dei mei.

4 *Transgrediar murum.* capiendo aduersarios intra suum fortalitium: quod factum est quando cepit fortalitium Iebusæorum in Ierusalem, vt habetur 2. Reg. 5. & quando cepit Rabath filiorum Amon, vt habetur 2. Reg. 12.

5 *Deus meus impolluta. &c.* Ista est lex diuina, in qua non est aliqua immunditia concessa, tanquam licita, licet aliqua fuerint permissa propter maius periculum euitandũ, sicut vsura cum extraneis, ne fratres suos vsura grauarent, & libellus repudij ne vxores occiderent. Deuter. 22. & 24.

6 *Eloquia domini igne, &c.* id est, pura, & munda, sicut metallum in fornace probata.

7 *Protector est.* s. ipse Deus, dum tamen ista spes proueniat ex gratia, & meritis: aliter enim nõ esset spes, sed præsumptio.

8 *Quoniam quis.* q. d. nullus: qm alij sunt dij tm participatiue s. homines sancti secundum illud Psalm. 81. b. *Ego dixi dij estis.* vel sunt dij falsi, sicut idola gentium.

9 *Deus qui præcinxit me virtute.* corporali contra hostes visibiles, & spirituali contra hostes inuisibiles.

10 *Et posuit.* auferẽs a me maculã adulterij cum Bethsabee & homicidii Vriæ: quæ maculæ fuerũt purgatæ per patientiam quam Deus dedit Dauid in persecutione Absalon, secũdum quod prædixit ei Nathan propheta, vt habetur 2. Reg. 12.

11 *Qui perfecit.* dãdo mihi agilitatẽ ad hostes meos insequẽdos.

12 *Et super exce sq.* id est, stabiliens in regia dignitate.

13 *Qui docet.* quia Deus docuit eum artem præliandi.

14 *Et posuisti.* dans mihi fortitudinem conuenientem ad exequendum præliandi artem. (adesset

15 *Et ded. & c.* q. d. fortitudo mea parũ posset, nisi protectio tu

1 *Et*

MORALITER.

† *Illumina tenebras meas, &c.* i. Christianos simplices qui sunt ignorantes.

2 *Quoniam in te eripiar.* a tentatione scilicet diaboli. sicut ereptus fuit a persecutione populi Iudaici.

3 *Et in Deo, &c.* id est, tentationis obstaculum, quæ impedit processum in bonum.

5 *Deus meus impolluta via.* i. doctrina euangelica, quę non permittit aliquod malum, sicut lex Mosaica permittebat vsuras cum extraneis, & repudij libellum.

7 *Protector est omnium spe.* quãtum expedit ad eorum salutẽ.

8 *Quoniam quis Deus præter dominum.* quasi diceret, nullus.

9 *Deus*

9 *Deus qui præcinxit me virtu.* q. d. ab ipso est omnis virtus mea contra vitia.

11 *Qui perfecit pedes meos, tanquam ceruorum.* i. Apostolorum qui fuerunt valde veloces ad discurrendum pro prædicatione Euangelii per vniuersum orbem.

12. *Et super excelsa.* i. super mundi principes obedientes Ecclesiæ. 13 *Qui docet manus mea, &c.* Manus ecclesiæ, & brachia sunt martyres ad bellum edocti, & ad modum æris inflexibiles, quia tamen ista fortitudo est a Deo, ideo subditur.

15 *Et dedisti, &c. Et disciplina tua correxit me.* per sanctos cõfessores, & doctores, quorum disciplina est correctiua defectuũ & promotiua profectuum, &c. ideo subditur. Dila. g. m. &c.

† 4 *Persequar*

a Dilatasti. August. Ne impediant carnales angustiæ: quia latã fecisti charitatem hilariter operantem, etiam de his quæ sunt sub me. scilicet, de mortalibus rebus, & membris.

b Persequar. Cas. Arguendo, diuersis afflictionibus fatigando.

B ※ Theod. Hoc de Goliath, Saule, & Gethæorũ insidijs dicit.

c Comprehendam illos, &c. Veris rationibus circumueniam.

d Et comminuam. August. Ecce eadem operatio patris, & filij. Supra ait: disperdidisti patet. & iam ait comminuam, i. auferam virtutes, vt post cedant omni vẽto doctrinæ.

※ Basil. & Theodoret. In fugam conuertisti, proprium enim fugientium terga dare. Odientes intelligit Saulem, Achitophelem, Absalonem, & alios.

C ※ Basil. Philisthæi Deos suos inuocantes non sunt adiuti, nec Saul, Absalon, Semei, Deum auxiliatorem habuerunt.

e Eripies. Cas. De illis ira: sed eripies me: depressio Iudęorum, & exaltatio gentium. D

※ Theodor. Hinc Iudæorum dementiã in Saluatorem vaticinatur, & gentium salutem, admonetque ne communicemus cum eorum reclamatione. vt Deus quidẽ omnibus imperat, post vero humanitatem voluntariam credentiam, seruitutem adeptus est.

※ Tertull. Quis populus qui Deum ignorabat, nisi noster, qui Deum retro nesciebamus? & quis in auditu auris obediuit, nisi nos, qui relictis idolis ad Deum conuersi sumus? — Adu. Iudæ.

f Filij. Iudæi quos enutriui facti alieni. Mentiti sunt mihi. ad honorem meum.

g Inueterati sunt, & claudicauerunt a semitis suis. Sequentes potius suas traditiones, quã Dei.

※ Theod. Alienos seipsos fecerũt. sic per Ieremiam. Qũo conuersa es mihi in amaritudinẽ vitis aliena? F

※ Symma. Pro inueterauerunt, & claudicauerunt, dixit. Vituperabuntur, & Auertentur.

---

a ¶Aug. Correctio tua non finit deuiare, vt quod ago in eum finem referam quo cohæretur tibi.
b ¶Et eadem correctio tua me docebit peruenire quo direxit.

†Et disciplina tua correxit me in finem, & disciplina tua ipsa 1

a ¶Vt melioribus insistam. 2

a me docebit. Dilatasti gressus meos subtus me, & nõ †sunt in- 3

a ¶Per mala mundi. b ¶Itinera, vel signa quæ reliqui imitaturis. c ¶Iudæos. ¶Carnales affectus meos.

b firmata vestigia mea. Persequar inimicos meos, & compre- 4

a ¶Aug. Vt absumantur. b ¶Non illi me c ¶Ab hac intentione. d ¶A rebellione. e ¶Diuersis miserijs affligam.

c hendam illos, & non conuertar donec † deficiant. †Confrin- 5 6

a ¶Qui modo obstrepunt. b ¶Non durabunt aduersus me. c ¶Præponam illis amores, quibus in æternitatem itur.

gam illos, nec poterunt stare: cadent subtus pedes meos. Et 7

a ¶Aug. Fluentia desiderium carnis virtute strinxisti ne in pugna præpediter. b ¶Aug. Decipi fecisti insequentes, vt mihi subessent qui superesse volebant.

præcinxisti me †virtute ad bellum, & †supplantasti insurgen 8

a ¶Aug. Fecisti, vt me persequerentur.

tes in me subtus me. †Et inimicos meos dedisti mihi dorsũ, 9

a ¶Perdurantes in odio. b ¶Per vniuersum orbem. ¶Vbi.

& odientes me †disperdidisti. Clamauerunt, nec erat qui sal 10 11

a ¶Aug. Alius non potest. b ¶Aug. Tu non vis, quia non recedunt a malitia. c ¶Præter dispersionem.

d uos faceret, ad Dominum, nec exaudiuit eos. Et cõminuam 12 13

a ¶Aridi sunt sine imbre misericordiæ Dei. vt elati, & inflati superbia, a spe firma quasi a solida terra rapiantur. b ¶Aug. Luxuriantes, & lubricos per latas vias.

eos, vt puluerem ante faciem venti, vt lutum platearum †de-

a ¶Aug. Qui dixit: Si dimiserimus eum sic totus mundus post eum abibit.

e lebo eos. †Eripies me de †contradictionibus populi, consti- 14 15

a ¶Quia. ¶Gentium. b ¶Non visitaui corporali præsentia, vel lege, & prophetis. c ¶Oculis non vidit, sed per prædicatores obediuit. 16

tuẽs me in caput gẽtiũ. Populus quẽ nõ cognoui, seruiuit mi 17

a ¶Non mei, sed alieni ex patre diabolo. Vnde: væ genti peccatrici, filijs alienis, populo pleno peccatis, &c. Esa. 1. a. 18 19

f hi, in auditu auris obediuit mihi. Filij alieni mentiti sunt mi 20

a ¶Aug. In veteri homine remanserunt quos innouare veni. 21
b ¶Aug. vno pede debiles, vetus testamentum tenentes, nouum respuentes. 22
c ¶Quas ipsi fecerant.

g hi, filij alieni inueterati sunt, & claudicauerũt a semitis suis. 23

---

† nutauerunt declinauerũt crura mea.

†consumã eos † Transfigam vulnerabo

†incuruasti inimicos meos. E

† aceruatim ponã, vel euacuabo, Chal inter, conculcabo.

a Viuit.

NICOLAVS DE LYRA.

Et disciplinam. per tribulationes tẽporales me corrigẽdo.

Et disciplina tua ipsa me docebit. quia vexatio a Deo inflicta dat intellectum.

3 Dilatasti gressus. In Hebræo habetur: passus meos, quia quando pedes sunt coniuncti, homo dispositus est ad cadendum, sed quando sunt conuenienter elongati, tunc est dispositus ad firmius standum: & per hoc intelligitur firmitas in statu regio, quæ inerat ipsi Dauid a Deo.

4 Persequar inimicos. qa non poterunt manũ meã effugere.

5 Et non conuertar. ab eorum insecutione.

6 Confringam illos. quod cõtigit in filijs Ammon, quos capta ciuitate regia trucidauit: & trãsire fecit super eos ferrata carpenta, traducens eos in typo laterum, vt habetur 2. Reg. 12.

7 Et præcinxisti, &c. Contra Goliam Gethæum, & contra alios Philisthæos, quos diuina virtute frequenter debellauit.

8 Et supplantasti, &c. s. Philisthæos, & alios populos infideles, quos Dauid redegit sub tributo, vt habetur 2. Reg. 8.

9 Et inimicos, &c. conuertendo eos in fugam coram me.

10 Et odientes me disperdidisti, &c. s. Saulem, & Absalom, & Siban filium Bochri cum adhærentibus sibi.

11 Clamauerunt, &c. deficiente eis auxilio humano.

12 Ad Dominum, &c. quia erant indigni auxilio diuino.

13 Et comminuam. tanquam destitutos ab omni auxilio humano, & diuino, vt dictum est.

14 Eripies me. id est, eripuisti.

15 De contradictionibus populi. s. quando sub Absalon, & sub Siba filio Bochri populus Israel rebellans, contradixit mihi.

16 Constitues. id est, constituisti.

17 In caput. &c. conseruãs mihi stabilitatem regni. Et quia dominium Dauid se extendebat etiam ad alias gentes in circumitu quæ erãt idololatræ, vt Philisthæi, & Ammonitæ, & cæteri, ideo subditur.

18 Populus quem non, &c. notitia approbationis propter eorum idololatriam.

19 Seruiuit mihi. obediendo, & tributum reddendo: & quia non solum obediebant Dauid in propria persona, sed etiam nuntijs ab eo missis. ideo subditur.

20 In auditu, &c. Veruntamen quia istæ gentes recesserunt ab obedientia regni Dauid tempore Roboam regis, nepotis sui, & aliorum sequentium, ideo subditur.

21 Filii alieni mentiti, &c. quia iurauerant ei seruire, & successoribus suis.

22 Filii alieni inueterati sunt. licet. n. in principio bene obediẽrint: tñ ipso decedẽte, ab obediẽtia declinauerũt. iõ subditur.

23 Et claudicauerunt a semitis. s. In Hebræo habetur: Et timebunt

MORALITER.

4 Persequar. Hic orat Ecclesia pro subiectione infidelium, & primo Iudæorum, cum dicitur: Persequar. quod factum fuit per Romanos, per meritum tamen Christi, & ecclesiæ.

† Cadent subtus. quia seruiunt Christianis.

7 Et præcinxisti. repetitio est eiusdem sententiæ ad maiorem assertionem.

9 Et inimicos meos, &c. dorsum. i. fugientes coram me.

10 Et odientes me disperdidisti. scilicet Iudęos qui sunt per orbem dispersi.

11 Clamauerunt, nec erat. Nam Iudæi contra Romanos petierunt auxilium Agrippæ, sed noluit eos adiuuare, vt dicit Iosephus libro de Iudaico bello.

12 Ad Dominum, &c. Clamauerunt enim tunc ad Dominũ in templo per orationes, & sacrificia, & non fuerũt exauditi.

13 Et comminuam eos, vt puluerem. s. dispergendo per orbem: Idem enim in canticis repetitur frequenter.

† Vt lutum platearum. Id est, Faciam eos conculcari, sicut lutum: quod patet per effectum.

14 Eripies me. Hic orat pro subiectione Gentiliũ, cũ dr̃: Eripies me de contradictionibus. quod incepit a tempore Constantini, qui sub pœna graui prohibuit iniurias fieri Christianis.

16 Constitues me in caput. Nam Romam caput mundi dimisit vicario Christi.

18 Populus quem non. per legem, & prophetas, s. Gentilis.

19 Seruiuit mihi. humiliter, & deuote.

21 Filij alieni mentiti sunt mihi. scilicet Iudæi dicentes Christo, Ioan. 10. c. Si tu es Christus, dic nobis palam: quasi volentes eum habere regem, cum tamen quærerent eius mortem.

23 Et claudicauerunt a semitis. id est, a pręceptis Dei sibi datis.

1 Viuit

A a *Viuit.* Cas. Quarto exultans Ecclesia, summatim munera Dei laudat. Vel viuit, quia viuificat.
✻ Basil. & Theodor. Viuit, quem mortuum in Cruce vocare solent Iudæi.
Benedictus. quia omnia benedicit.
b *Et exaltetur Deus salutis.* August. Non terreno more de Deo salutis meæ sentiā, nec ipsam salutem terrenā, sed in excelso de illo sperabo.
B c *Vindictas.* Cas. Pia vindicta, dum rebellis subditur.
d *Iracundis.* Cas. Maior gloria est a ferventibus malis liberare.
e *Magnificans salutes.* Deus qui magnificat. Faciens Deus qui facit.
✻ Theod. Potest huius vaticinationis euentus videri. Nam in omnibus vrbibus, & pagis,
C & agris, & finibus, & montibus, & collibus, & in terra, & in mari, & in regione habitata, & in solitudines diuinus Dauid per piorum linguas Deum decantat.
✻ Theodor. Hoc si secundum Iudæos intelligatur, vaticinationem redarguit. nam post reuersionem Zorobabel cum regnasset, regni hæredes non dereliquit. Semen ergo Dauid æternum, est Christus Dominus ex Dauid natus secundum carnem: qui regnum, & gloriam habet, vt Deus, & creator ante secula, vt homo in diebus nouissimis accepit. Ideo dicitur per Ezechielem. *Dabo illis Dauidem regem ipsorum*: Et rursus, *Dauid Rex in medio eorum*, & Esaias exclamat. *Erit radix Iesse, in eum gentes sperabunt*, hęc Beatus Mattheus edoctus Euangelicam historiam sic exorsus est: *Liber generationis* IESV CHRISTI *filii Dauid*.

†fortis meus, vel, creator meus,
† vltiones,
† vel gentibus
† psallam

a ¶Quia præsens est in corde meo firma fide visus. b ¶Laudatus sit. c ¶Toto orbe credatur,
a Viuit dominus, & benedictus † Deus meus, & exaltetur Deus 1
a ¶Aug. Det mihi salutem in excelso non in imo. id est cœlestem, non temporalem. 2
b ¶Subdendo populos. ¶De Iudæis. c ¶Pro, id est. 3
b c salutis meæ. Deus qui das † vindictas mihi, et subdis popu- 4
a ¶Gentes. ¶Clamantibus, Crucifige. b ¶Non quibuscunque, sed.
c d los sub me, liberator meus de inimicis meis iracundis. Et ab †
a ¶Quanto altius surgunt in iram: tanto amplius exaltatur qui pertulit. b ¶Patientem.
c ¶Resurgentem, vel ascendentem. ¶De se Christus. d ¶A regno eorum iniquo. ¶Quolibet schismatico.
insurgentibus in me exaltabis me, a viro iniquo eripies me. †
a ¶Propter ea quæ dicta sunt. b ¶Gentes tibi per me confitebuntur.
c ¶Alias in gentibus.
Propterea confitebor tibi in † nationibus domine, & nomini 5 6
a ¶Latius innotesces bonis operibus meis. b ¶Aug. Admirabiles facit salutes, quas eius filius dat credentibus. c ¶Christi.
e tuo † psalmum dicam. Magnificans salutes regis eius, & fa- 7 8
a ¶Aug. Ipsi liberatori manu forti. b ¶Aug. Id est eis quos credentes in Euangelio genuit.
ciens misericordiam Christo suo, Dauid, & semini eius vs- 9
que in seculum.

PSAL-

NICOLAVS DE LYRA.

mebunt in clausuris suis: & in translatione Hier. iuxta Hebr. habetur: *Et contrahentur in angustijs suis*: & in eandem sententiam reuertitur: quia homines rebellare volentes, recludunt se, & sua in ciuitatibus, & locis muratis, timentes inuadi ab illis contra quos rebellant. Istam autem rebellionem futuram Dauid præuidit in spiritu.

1 *Viuit dominus.* Hic ponitur huius Psal. intenta conclusio, videlicet diuini nominis magnificatio pro beneficijs prædictis, cum dicitur: *Viuit dominus.* quia est vita per essentiam, & omnia viuunt in eo, secundum quod dicitur Ioan. 1. a. *Quod factum est, & in ipso vita erat*: Quia creatura, vt est in Deo, est ipsa creatrix essentia, quæ est idem quòd intelligere diuinū. Intelligere autem est supremus gradus vitæ: & quia intelligere diuinum est optimum, eo quòd vnico actu intelligit perfecte se, & omnia alia, ideo dicit Philosophus 12. Metap. quòd Deus viuit vita nobilissima, sempiterna, & optima.

Supremus gradus vitę est intelligere.

2 *Et benedictus.* ex beneficijs mihi collatis.
3 *Et exaltetur Deus salutis, &c.* non in se. cum sit magnitudinis infinitæ, sed in creaturis ipsum laudantibus.
4 *Deus qui das.* & patet sententia ex dictis vsque ibi.
5 *Propterea confitebor.* confessione laudis tuæ.
6 *In nationibus.* quia psal. facti a Dauid, deriuati sunt ad omnes nationes in Christo credentes.
7 *Magnificans salutes.* i. salutes meas, q. sū rex ab eo īstitutus.
8 *Et faciens, &c.* id est, inuncto in regem de eius mandato per Samuelem, vt habetur supra 1. Reg. 16.
9 *Et semini eius vsque in seculum.* quia Deus dedit regnum ipsi Dauid pro se, & successoribus suis, vt habetur 2. Reg. 7.

PSAL-

MORALITER.

1 *Viuit dominus.* Hic ponitur psal. conclusio quæ est gratiarum actio, cum dicitur.
2 *Et benedictus Deus, &c. qui das vindictas mihi.* idest, victorias, vt patet per prædicta.
† *Et ab insurgentibus, &c.* Antichristi tempore.
† *A viro iniquo eripies me.* id est, ab Antichristo, qui dicitur homo peccati, & filius perditionis. 2. Thess. 2. b. *Quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui*, vt dicitur ibidem.
5 *Propterea confitebor.* confessione laudis.
7 *Magnificans salutes regis.* id est, Christi qui est omnium Saluator, quantum in se est.
8 *Et faciens misericordiam Christo suo Dauid.* i. summo pontifici qui dicitur Dauid, id est, manu fortis: quia quod ligat in terra, ligatum est & in cœlis.
9 *Et semini.* i. populo Christi, cuius est pater spiritualis.

ADDITIO I.

In psal. 17. *Diligam te domine*: vbi dicitur in postil. Et posuit immaculatam viam meam. Maculæ adulterij, & homicidij fuerunt ablatæ ab anima ipsius Dauid per suam contritionē, & Dei misericordiam, etiam antequam persecutionem Absalom patienter toleraret: licet verum est quòd sublata macula adhuc remansit reatus pœnæ satisfactorię, vt satis habetur in textu per postillatorem allegato, scilicet 2. Reg. 12. d. vbi postquam Dauid dixit ad Nathan: *Peccaui domino.* statim ei respondit: *Dominus quoque trāstulit peccatum tuum.* Quod quidem verbum, s. transtulit peccatum tuum, intelligitur quantum ad culpam, prout etiam postillator ibidem exponit. vnde de remissa culpa manifestum est, quòd non remanet macula: reatus tamen pœnæ satis factoriæ remansit. vnde sequitur in litera: *Veruntamen, quia blasphemare fecisti inimicos nomen domini, filius qui natus est tibi morte morietur.* Et ista bene tractantur in prima secundæ. q. 87. vide ibi.

ADDITIO II.

In eodem psal. 17. *Diligam te*, vbi dicitur in postilla: *Et semini eius vsque in seculum*. Proprius, & verius exponitur hoc quod dicitur: *Et semini eius*, de Christo qui factus est ex semine Dauid secundum carnem ad Rom. 1. a. *Cuius regnum est vsque in seculum*, quia regnum eius non corrumpetur, Daniel. 7. d. *Et regni eius non erit finis, &c.* Luc. c.

GLOSSA ORDINARIA.

In finem. Cas. Psalmus de primo aduentu, vnde tyrannus adit, homo absoluitur, hic propheta respicit in finem, id est Christum, vel in vltima tempora.

PSALMVS XVIII.

Coeli enarrant. ✻ Theodor. Tres leges datas, Naturæ, scriptam, gratiæ ex D. Paulo discimus, quas secūdum eundem ordinē B. Dauid in hoc psalmo docet.

Basil. Vnam sine literis, secundam cum literis, tertiam in gratia.

Primo loquens de incarnatione, commē dat prędicationem nouæ legis.

† In finem psalmus Dauid XVIII.

¶Aug. Apostoli exponunt gloriam Christi, vel quia ipse patrem glorificauit.
a ¶Cassio. Facta virtutum Domini, id est, passio, resurrectio, & miracula.

a Coeli enarrant gloriam Dei, & opera ma- 1
a ¶Aug. Firmati spiritu, qui prius, & terra per timorem. b ¶Sancti. 2
b nuum eius annuntiat firmamentum. Dies 3
c a ¶Sanctis. b ¶De pleno. c ¶Quasi carnales carnalibus non 4
d verbum, sed scientiam. 5
e diei † eructat verbum, & nox nocti † indi- †
a ¶Vt simplicibus. b ¶Linguæ. c ¶Genera dicendi.
d ¶Per quos non sunt auditæ voces Apostolorum.
f cat scientiam. Non sunt loquelæ, neque sermones, † quorum 6
g a ¶Coelorum. b ¶Fama. & si non præsentia. †
h non audiantur voces eorum. † In oēm terrā exiuit † sonus eo- 7
i a ¶Etiam in angulis. b ¶Eadem quæ dixerunt. c ¶Vel dicentium. d ¶Quomodo hoc. †
¶Aug. in tempore, vel manifestatione.
K rū, & in fines orbis terrę verba eorū. † In Sole posuit taberna- 8

Aug. Cęli, Apostoli, de gloria Christi in qua patri equalis.

Theod. Coeli, & firmamenti meminit magni Mosis doctrinam sequutus, primū enim coelū factū fuisse dicit: deinde firmamenti artificiū narrat, quod cęlū cęlorū appellauit. Nā cęlū quòd videtur veluti quoddam tectū terrę peractum est, firmamentū aūt quod est superius hoc cęlo, tale est huic cęlo, quale hoc cęlū est terræ, neq; hæc animata esse docet, sed est quædā prosopopœia homines docens, ab his quæ videntur ad opificem peruenire, & illi hymnorū cantilenam afferre.

Cas. Vel coeli qui stellam miserunt.

Gloriam. Cas. quòd Deus, quòd gratis peccata dimittat.

Opera. Aug. quæ secundum hominem. In primo alij, quia eum nuntiant. In isto firmati, quia pro eo opus est pati. vnde: *Non enim erubesco euan.* Et Iudæis quidem scandalum, gentibus stultitiam. *Dies.* Ecce quam discrete: non enim omnia omnibus, sed clari claris sapientiam Dei: & ipsi eidem facti nox, tenebrosis scientiam, quæ de humanis.

Cas. Et hoc tam mirifice, quòd in omnibus linguis, & tam late, quòd in omni parte ambitus terræ. D

e *Dies diei.* Cas. Demonstratiue agit. Aug. *Dies diei* Spiritus spiritualibus ꝓfert plenitudinē sapientiæ, quod est verbū in principio apud Deum, & mortalitas carnis, quasi lōge positis carnalibus fidem insinuando annuntiat futuram scientiam. Vel, dies diei, nox no. quia hæc doctrina diebus, & noctibus continuatur vsque ad posteros. Ioan. 1. a.

f *Loquelæ.* Cas. Publicæ suasiones.

g *Sermones.* communes narrationes. † indicabit

h *Quorum non.* Planius diceret, in quibus non audiantur voces eorum. vel, omnium sermonum audiantur voces eorū: illud idem facit per relatiuum. E

† vbi non audiatur vox eorum (idest, oēs nationes audierunt.

† linea (vel, funiculus. filum, veluti est architectorum, aut cursus)

✻ Theod. Hoc explanatius Symmachus. *Nox nocti indicat scientiam non verba, neque sermones quorum non audiuntur voces, sed in omnem terram exiuit sonus eorum.* Vel secundum Aquilam, *In omnem terram exiuit ordo ipsorum.* Nam nec sermonem emittentes, nec verba proferentes, sed regulam, & proprium ordinem demonstrantes omnem terram, atque mare ad diuinas laudes decantandas inuitant.

August. Omnibus linguis primos loqui fecit spiritus, qui omnes gentes in vnum erat congregaturus, vnus homo tūc omnibus, sic modo vnus Christus caput, & corpus. Act. 2. a.

i *In Sole.* Cas. Quod alios fecisse laudat, ipse facit, prædicat incarnationem. Vel, in Sole. in manifesto mundi, vel in labore. Sol vrit, lucet, & variat tempora.

k *Tabernaculum suum.* August. Quasi militare habitaculum, id est, dispensationem incarnationis suæ, in qua venit expugnare errores mundi. Vel tabernaculum, Ecclesiam in manifesto, non in occulto, vt lateat. F

a Sponsus

NICOLAVS DE LYRA.

PSALMVS XVIII.

1 Coeli enarrant gloriam Dei. Huic Psalmo proponitur talis titulus in Hebræo: *Ad victoriam psal. Dauid.* & in translatione Hier. iuxta Hebræū: *Victori canticum Dauid* & est supra expositus in suo simili psal. 12. Dicunt autem Hebræi, quod iste psal. factus est a Dauid pro gratiarum actione de datione legis, quod fuit magnum beneficiū, & specialiter datū filijs Israel, vt habetur infra psal. 147. b. *Qui annuntiat verbum suum Iacob &c. non fecit taliter omni natio ni, &c.* Et secundum istum intellectum psal. iste diuiditur in duas partes, quia primo Dauid ostendit magnitudinem diuinæ sapientię generaliter ex excellentibus creaturis, per quas deuenitur in cognitionem creatoris. Secundo specialiter ex datione legis, ibi: *Lex Domini immaculata.* Circa primum sciendum, quod Dauid ad declarationem diuinæ sapiētiæ non est vsus creaturis spiritualibus, cuiusmodi sunt Angeli, quia non sunt visibiles, sed corporibus coelestibus, quæ sunt manifesta omnibus, dicens.

2 *Coeli.* Id est, orbes planetarum.

Enarrant gloriam. Id est, patenter ostendunt magnitudinem suæ potentiæ, & ordinem suæ sapientiæ.

3 *Et opera manuum.* Id est magnitudinem suæ virtutis.

Annuntiat firmamentum. In quo sunt stellæ fixæ. Ex his enim creaturis excellentibus declaratur ordo diuinæ virtutis, & sapientiæ, secundum quod dicitur Sapientiæ 13. b. *A magnitudine speciei, & creaturæ poterit cognoscibiliter creator horum videri.*

5 *Dies diei eructat, &c.* Variatio enim dierum secundum longitudinem, & breuitatem; caliditatem, & frigiditatem, & alias variationes quæ per motū coeli causantur: & secundum certas periodos ordinate reiterantur, ostendit potentiam, & sapientiam motoris primi, scilicet Dei. Et quia ista sunt omnibus nota, vel possunt esse, ideo subditur.

6 *Non sunt loquelæ, neque sermones.* Hoc est, gentes tam diuersarum linguarum.

7 *Quorum non audiantur voces eorum.* quia omnes habitantes in terra per prædicta possunt edoceri de diuina sapientia, & potentia: acsi docerentur per sonum vocis humanæ.

8 *In Sole posuit tabernaculum suum.* In Hebræo, & in translatione Hieron. iuxta Hebr. habetur sic: *Soli posuit tabernaculum in eis:* & est finis versus precedentis: & sic exponitur, quia Sol in medio planetarum ponitur: habet enim tres supra se, Martem, Iouem, & Saturnū: & tres infra se, Venerem, Mercurium, & Lunam: & sic in orbibus planetarum qui coeli dicuntur, habet habitaculum: & fit hic specialis mentio de Sole magis quam de alijs stellis, quia per ipsum, & eius effectus magis innotescit ordo diuinæ sapientiæ hominibus.

1 Et

MORALITER.

Coeli enarrant gloriam Dei. Psalmus iste literaliter intelligitur de publicatione Euāgelij per Apostolos Christi. Mystice vero potest exponi de laude Dei ꝓ beneficio incarnationis. Et primo describitur hæc laudatio, secundo laudis ratio, ibi: *In Sole posuit tabernaculum suum.* Ista laus communis est Angelis, & hominibus, quia de salute hominum reparatur numerus Angelorum, ideo dicitur. *Coeli enarrant gloriam Dei.* id est, ciues coelici qui sunt Angeli sancti.

Et opera manuum eius annuntiat firmamentum. idest, militans Ecclesia supra Christum firmiter fundata.

Dies diei eructat verbum. id est, Angelus clare videns Angelum ad diuinas laudes mutuo se inuitant.

† Et

† *Et nox nocti indicat scientiam.* Id est, homo videns in ænigmatis obscuritate, ad Dei laudem debet proximum inuitare, quod est ei bonam scientiam indicare.

6 *Non sunt loquelæ.* Angelorum laudantium.

† *Neque sermones.* hominum Deum magnificantium.

7 *Quorum non audiantur voces eorum.* coram Deo acceptante. Et quoniam ex hoc procedit vtilitas toti mundo, subditur.

† *In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum,* id est, profectus huius laudis.

8 *In Sole posuit tabernaculum suum.* Hic cōsequenter ponitur dictæ laudis ratio: & primo ex incarnationis beneficio, cum dicitur: *In Sole posuit tabernaculum suum.* Id est, in virgine quæ illuminat Ecclesiam, sicut Sol mundum.

1 Et

a *Sponsus*. Cas. Toties ꝓphetis ꝓmissus, magna similitudo sa
A cramēti:iō de virgine n..tus, vt eccl'iā sibi virginē copularet.
b *De thalamo*. August. Id est, virginali vtero, vbi Deus humanæ naturæ, vt sponsus sponsæ copulatus est. Ecce humilis misericordia, sed fortis maiestate.
c *Gigas ad currendam*.
Cas. Imperturbabilis, irreuocabilis humanam naturam potentia superans.
† vel, Gaudebit, vt fortis
✻ Basil. & Theo. hęc magis dilucide tres interptes, *Soli posuit tabernaculum in ipsis*, videlicet in cęlis: Sol autem ob pulchritudinē spōsum imitatur, ob velocitatem gigantem in his autem verbis:
† reuelatio (recursus, vel circuitus.
B *Nec est qui se abscondat a calore eius*. cœlorum pro luminis posuit, plus efficiētiæ demonstrans. fieri enim potest, vt qui longe absunt fruantur lumine hominum manu accenso, caloris vero, nisi propinquantes participes esse non possunt. Sol autem longissime radios emittens, calorem cum lumine impertit.
† Præcepta
† purum mundum
4. adu. Marc. ✻ Tertull. Iam teneo Christum meum in nomine sponsi, de quo psalmus, Ipse tanquam sponsus egrediens de thalamo suo, qui Ecclesiam sponsam ex gentium vocatione accepit, sic enim Legisti. Veni sponsa de Libano.
Cant. 4.
d *A summo*. Cas. Hic trinitas ostēdit. A summo cęlo, pater. Egressio, æterna generatio filij. Occursus, secundū hominē, dum ascendens ad sedē patris occurrit vsq; ad summū, secūdū qđ Deus, pr̄i ęqualis. A calore, Spūssanctus quē post ascēsionē Apostolis misit, a quo nemo absconditur qui vt Deus
Act. 1. a. corda hominū nouit. Dicēdo, eius, notat vnitatem trinitatis.
e *Nec est qui se abscondat*, &c. Aug. Verbū caro factū, nō permisit vllū se excusare de vmbra mortis: qa & ipsam penetra-
C uit calor verbi. Vel, calor est spiritus quē misit reuersus, qui lex, testimoniū, iustitia, ꝑceptū, timor, & iudicia, qa hęc agit.
f Lex

a ¶Renatus scientia, & virtute. b ¶Vtero virginali.
a culum suum, & ipse tanquam sponsus, procedēs de thalamo 1
b a ¶Non inuitus suscepit laborem. b ¶Aug. Omnes incomparabili virtute præcedens. c ¶Aug. Non stetit ad inuia mundi. d ¶Quoniam. ¶A patre.
c suo. † Exultauit vt gigas ad currendam viam, a summo cœlo 2
d ¶Ab æqualitate patris. Exiui a patre, & veni in mundum, iterum relinquo mundum, & vado ad patrem. Ioan. 16.f. a ¶Aeterna qua de pa. natus. b ¶Aug. Occurrit plenitudine diuinitatis vsque ad æqualitatem patris. ¶Patris cœli. 3
e egressio eius. Et † occursus eius vsque ad summum eius, nec 4
a ¶Qua. ¶Non humana. b ¶Ipse est lex. 5
c ¶Qui peccatum non fecit. 6
f est qui se abscondat a calore eius. Lex Domini † immacula- 7
¶Aug, immaculatos facit quod non prior lex. a ¶Aug. Quia nemo nouit patrem, nisi filius, & cui.f.v.r. quæ sapientibus abscondita sunt, & reuelata paruulis. ¶Testimonium quod promittit obseruantibus, complebitur. 8 9
g ta, conuertens animas, testimonium Domini fidele, sapien- 10
h ¶Non superbis. a Non terrentes. Spe præmij. 11
i tiam præstans paruulis. † Iustitiæ Domini rectæ lætificantes 12 13
K a Aug. Sine velo carnalium obseruantiarum. non sicut Moyses ponebat velamen. b Interioris hominis 14
l corda, præceptum Domini † lucidum, illuminans oculos 15

f *Lex Domini*. Cas. Secundo laudat præcepta no. & vet. test. Cas. Lex per Moysen data, omnia verba sua distinctione corrigens, & ad Christi gratiam mittens.
✻ Tertul. Lex inuituperabilis conuertens animas, via Domini directa, oblectans corda, præceptum Domini longe lucens, illuminans oculos.
g *Conuertens*. August. Libertate, ad se imitandum, nō premens iugo seruitutis.
h *Animas*. Aug. Voluntates, non modo manus, vt vetus.
i *Testimonium*. Quæcunq; testimonia dedit Israel, plena sunt veritate, & humilibus sapientiam dederunt.
✻ Basil. & Theod. [...]gē pluribus nomini[...] designat. Vocatur le[...] tanquā optimū Rei[...]statum dispensans, [...] ordinans. testimonii veluti peccantes testificans, & transgressionis vindictā ostedens, Iustitiæ quasi iustū donās, & prohibens iniustū, recte agētes iustos declarās. Præceptū eo quod pręcipit q̄d agendum, atq; Dn̄i more imperat. Iudicia aūt tanquā diuina iudicia ostendēs, atq, docēs, q̄bus bonis perfruatur qui eā custodit, & quibus supplicijs qui eam transgreditur sit obnoxius. Dicit igitur. Cum Dei lex penitus ab omni reprehēsione libera sit, hominū animas conuertit. Testimoniū vero exterrendo, imperfectis, atq; infantibus iustitiā præstat. Porro Iustitiæ cor lætificant, iustificationis causam demonstrantes, pręceptū aūt internos oculos illuminat, docens, q̄d vniuersitatis Deū honoret. Pietas quidē, atq; Dei timor horū custodiam subministrans, in causa est, vt sempiternis bonis fruamur. Merito autem timorem sanctum appellat, i. a reprehensione purum, tanquam humano timore reprobato.
k *Sapientiam*. de diuinis.
l *Iustitiæ Domini*. Aug. Omnes in illo rectę. q̄ nō docuit quo non

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo*. quia in ortu suo egreditur de hemisphęrio nobis occulto, ornatus suis radijs, sicut spōsus egreditur de thalamo suo, cōpositus ornamētis.
2 *Exultauit vt gigas ad currendam viam*. Id est, ad agendū cursum suum velocem secundū quod dicitur 2. Esdrę 4.d. *Velox cursus Solis conuertit in gyro cœlum in locum suum in vna die*: quia vna die naturali circumit totum cœlum, quod terra non est, nisi quasi punctulus respectu eius. Ex quo apparet primi motoris virtus, sapientia, & ingens potentia.
3 *A summo cœlo*. i. ab oriente, quæ est principalior pars cęli.
4 *Egressio eius*. vsque ad occidentem.
5 *Et occursus eius*. de nocte.
6 *Vsque ad summum eius*. reuertendo in orientem, secundum quod dicitur Ecclesi. 1.a. *Oritur Sol, & occidit, & ad locum suum reuertitur, &c.*
7 *Nec est qui, &c.* quia de die causat calorem in hemisphęrio nostro, & de nocte in hemisphærio opposito.
8 *Lex Domini*. Hic cōsequēter ostendit ordo diuinæ sapiētiæ specialiter ex legis datione: q̄ disponebat ad Christū Dei sapientiā, & virtutē, vt dicit Apostolus Gal. 3.d. Lex. *Lex pædagogus noster fuit in Christo*. Et primo describit legis datæ conditio: Secūdo eius obseruatio, ibi: *Desiderabilia*. Circa primū dicitur. *Lex Domini*. quia Dominus dedit eam in monte Si[...]
9 *Immaculata*. quia non concedit aliquid immundum, ta[...] quam licitum, sed permittit aliquod minus malum ad m[...]ius malum euitandum, vt dictum est psal. præced.
10 *Conuertens animas*. ad ipsum Deum: & loquitur hic [...] quinq; libris Moysi, qui proprie dicūtur lex apud Hebręo[...]
11 *Testimonium Domini fide*. quantum ad libros propheta[...] quorum dicta fideliter implentur.
12 *Sapientiam præstans paruulis*. quantum ad alios libros v[...]test. qui dicuntur hagiographa: inter quos continentur li[...] sapientiales ad eruditionem paruulorum, vt habetur Pro[...] 1.a. Parabolæ Salomonis, &c. & subditur: *Vt detur paruulis a[...]tia, & adolescenti scientia, & intellectus.*
13 *Iustitiæ Domini rectæ*. Reuertitur magis ad describēdū speciali cōditionē legis Mosaicę, in qua erāt tria ꝑceptoru[...] gn̄a, s. cęremonialia ꝑcepta, q̄ in ve. lege iustificationes vo[...]tur: *Iustitiæ Domini rectæ*. qa ad cultū diuinum ęrant institu[...]
14 *Lætificantes corda*. quia Leuitę cantabant in sacrificioru[...] oblatione. Alia erant præcepta moralia, inter quæ præcip[...] sunt præcepta decalogi: & quantum ad hoc dicitur.
15 *Præceptum Domini*. quia præcepta decalogi sunt qu[...] quædam conclusiones immediate elicitæ a iure naturali, dictum fuit, Exod. 20. ideo sunt lucidæ, & claræ.
1 *Timor*

MORALITER.

1 *Et ipse tanquam sponsus*. Ecclesiæ.
† *Procedens de thalamo suo*. id est, de virginis vtero.
2 *Exultauit vt gigas*. ratione fortitudinis.
3 *A summo cœlo egressio eius*. id est, a patre.
5 *Et occursus*. Ioan. 16.f. *Exiui a patre, & veni in mundum: iterum relinquo mundum, & vado ad patrem.*
7 *Nec est qui se abscondat, &c.* beneficiorum eius.
8 *Lex Domini*. Hic secundo ponitur ratio laudis ex conditione nouæ legis. cuius primo ponitur conditio cum dicitur, *Lex Domini immaculata*, id est, nullum illicitum permittens quod faciunt aliæ leges.
10 *Conuertens animas*. nam alię leges cohibent manum, i[...] vero animum, sicut dicitur in glo. Philip. 3.
11 *Testimonium*. nam Euangelium implet promissa in le[...]
12 *Sapientiam præstans*. i. humilibus, Mat. 11.d. *Abscondi[...] sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.*
13 *Iustitiæ*. i. consilia Euangelij, quæ sunt quædam sem[...] rectiores, & breuiores via communi mandatorum.
14 *Lætificantes*. quia perducunt ad gaudium Angeloru[...]
15 *Præceptum Domini lucidum*. Nam Euangelium eluci[...] ænigmata legis, & prophetarum.
1 *Timor*

non fecit, vt imitantes gauderent in eis, qui libere cum charitate facerent, non ſeruiliter cum timore.

Caſ. Iuſtitiæ lex quæ iuſtificat, quicquid præcipit iuſtũ eſt.

Timor Domini. Caſ. Timor ſeculi nõ ſanctus, qa non profi-?uus, & cũ temporibus mutatur. Timor Dñi ſine omni perturbatione, quia eſt miſta cum pauore dilectio, quia ſi timet iudicem, ſcit miſericordem.

Auguſ. Timor, non ille pœnalis pro terrenis quorũ amore fornicatur anima, ſed caſtus quo quanto diligit, cauet offendere ſponſum: & ideo non foras emittitur, ſed permanet.

Iudicia. Aug. Iudicia Dei non egent alterius auctoritate.

Deſiderabi. Auguſt. Vel, multum deſiderabilia, vel multũ aurum: & lapis: vel multum pretioſum.

Auguſt. Deſiderabilia ſuper aurum, ſuper pompas ſeculi, ꝓ quibus iudicia Dei nõ deſiderantur, ſed timentur, vel contemnuntur, vel non creduntur. Vel ſi quis eſt aurum, vel lapis, vel mel, vel fauus, plus deſiderat quam ſe iudicia Dei: cuius voluntatem ſuę præponit, & dulciora ſunt, quàm ipſe ſibi.

Super aurum. Aug. Id eſt, omne quod appetitur, pro diuitiis, vel potentia, vel pro voluptate.

Mel. Aug. Cibus Dei eſt mel: id eſt, ſolutus iam a ſeculo: fauus, id eſt, quia adhuc circumplicatur, cui opus eſt preſſura exprimentis manus Dei, vt eat in vitam.

Delicta quis. Aug. Tertio petit ſeſe a vitijs purgari, vt ſit dignus pſalmiſta, qui hæc referat ſacramenta.

Aug. Menti videnti ſuauis eſt veritas, dulcia iudicia, non videnti quę ſuauitas? Sed quare non videtur. propter delicta? Nec mirum: *Delicta enim quis intelligit?*

Caſ. *Delicta.* omnia. quædam enim nota ſunt.

Caſ. Mea inqnãt, aliena affligũt: & iõ parce: repelle ſuaſorẽ.

a ¶Aug. Gratis amans, non puniri, ſed ſeparari timens.

a Timor Domini † ſanctus permanens in ſeculũ ſeculi, iudicia

b a ¶Aug. Qui omne iudicium dedit filio. b ¶Aug. Incommutabiliter. nec quis eripit præmia; quæ dat, vel pœnas. ¶Ideo. c ¶Præ diuitijs.

c Domini vera, † iuſtificata in ſemetipſa. Deſiderabilia † ſuper

d a ¶Præ potentia. b ¶Id eſt, præ voluntate. c ¶Secundum nouum teſtamentum.

e aurum, & lapidem pretioſum multũ, & dulciora ſuper mel,

a ¶Secundum vetus. b ¶Non loquendo probat dulcia, ſed cuſtodiendo. c ¶Modo dulcia, poſt ſalubria. ¶Aug. In eoipſo, non in extrapoſita re, quia in eis gaudetur, & per ſe placent.

† & fauum. Etenim ſeruus tuus † cuſtodit ea, in † cuſtodiendis

a ¶Quæ nequit dici. b ¶Aug. Sicut tenebræ oculos, ita delicta mentem non ſinunt videre lucem, vel ſe. ¶Sed timeo ne quibuſdam præoccuper. ¶Aug. A cupiditatibus in me latentibus. c ¶Ne ſeducar ab alijs: quia non capitur ab alienis qui eſt mundus a ſuis.

f illis retributio multa. † Delicta quis intelligit? Ab occultis

g a ¶Quæ ex me. b ¶Non ſuperbo meo. c ¶Non quòd omnino tollantur quod impoſſibile, ſed ne dominentur.

meis munda me, † & ab alienis parce ſeruo tuo. Si mei non

a ¶Alieni. ¶vel ea. ¶A criminali.

h fuerint dominati, tunc † immaculatus ero, & emundabor a

a ¶Aug. Superbiæ, quod eſt vltimum redeuntibus, primum recedentibus. b ¶Aug. Si fuero mundus a ſuperbia, eloquia placebunt in conſpectu hominum, non Dei: ſed ſi mundus, tunc erit, vt complaceant non ſolum eloquia, ſed & medi.

delicto maximo. Et erunt † vt complaceant eloquia oris mei,

a ¶Aug. Vt non placeant hominibus, quia iam nulla ſuperbia? ſed in conſpectu tuo, qui intus vides. & conſcientiam puram inſpicis.

i & meditatio cordis mei in conſpectu tuo ſemper. Domine

a ¶Aug. Tendentes ad te, quia redemptor, vt tenderem ad te; ne quis ſibi conuerti ad te, vel peruenire, tribuens: repellatur vt ſuperbus. ¶In bonis agendis. ¶A malis.

† adiutor meus; & redemptor meus.

g *Ab occultis.* Caſſ. Omnia peccata, duobus includit. Occulta ſunt originalia, & quæ ſecreta voluntate oriuntur, quæ multis ante effectum rei celantur, quaſi forte noſcuntur, vt dicit Salomon: *Non eas poſt concupiſcentias.* Aliena ſũt quæ ſuadentibus malis hominibus, vel diabolo fiũt. Ab illis mũda, ab his parce, quia iam ſeruus quæ ſi non dominentur, tũc ſum mundus.

† magis quàm aurum, & obrizum

Eccl. 18. d

† cautus, præmonitus, circumſpectus in ipſis, ſub ne quid cõtra ea faciat, vel per illa cautus effectus eſt.

† cuſtodienda ea

E

✻ Theodoret. Non tantum cogitationes me circũdant, ſed dæmonum agmine obſident qui ſunt alieni, & hoſtes dum cogito de lege Dei implenda.

† ſemper

h *Dominati.* Auguſt. Vel, dominata, occulta, & aliena. Immaculatus: quia non eſt certior origo peccati, præter occultũ ſuũ, quo cecidit diabolus, & alienũ quo homo ſeductus eſt, & cõſentiendo fecit ſuum.

Aug. Nõ eſt maius delictũ, quã apoſtatare a Deo, quod eſt initiũ ſuperbię: Superbia vero eſt initiũ, & cauſa oĩs peccati.

✻ Theod. Si mihi nõ fuerint dominati. Per hęc nouũ teſtamentũ prędicit, & baptiſmatis gratiã, & Spiritusſancti donũ.

Eccleſ. 10. b.

F

i *Domine adiutor meus & redemptor, &c.* ✻ Theod. Accõmodata pſalmo peroratio. Nam Dñm quidem, vt creatorem, & opificem vocat. Redemptorem vero, tanquam per baptiſmatis regenerationem a dæmonum ſeruitute liberantem.

Aug.

☞ PSAL-

NICOLAVS DE LYRA.

Timor. quia populus audiendo vocem Domini dantis precepta decalogi, fuit valde perterritus, vt habetur Exo. 20. Cuius timoris debet eſſe memoria perpetua, ideo ſubditur.

Perma. Alia ꝓcepta fuerũt iudicialia: & quantũ ad hoc dr̃.

Iudicia domini vera. quia continent, & manifeſtant iuſtitiã, ſicut apparet de lege talionis, & de multis alijs. Exo. 21. & 24.

Deſiderabilia. Hic deſcribitur conſequenter legis obſeruatio, quæ primo debet eſſe in corde. ideo primo dicitur: *Deſiderabilia.* ſcilicet ſunt præcepta diuina.

Super aurum. inquantũ ſpiritualia corporalibus prẹferunt̃.

Et dulciora. guſtui mentis meæ.

Super mel, &c. i. magis quã ſit mel, & fauũ guſtui corporis, vt ne iam dicta. Secũdo debet conſeruari in opere, iõ ſubdit̃.

Etenim ſeruus. qui vere ſeruit tibi.

Cuſtodit. opere adimplendo.

In cuſtodiendis illis retributio multa. ſ. beatitudo futura. Sed quiã in lege ſunt multa ꝓcepta, ſ. ſexcẽta, & 11. ſecundũ Hebræos, iõ difficile eſt obſeruare ea abſq; delicto. iõ ſubditur.

Delicta quis intelligit. q. d. nullus perfecte. iõ ſubdit Dauid.

Ab occultis mei munda. dulcedine miſericordiæ tuæ.

Et ab alienis. delictũ enim alterius trãſit ad aliquẽ ꝑ ꝓ ſuã negligẽtiã, qñ negligit eos corrigere loco, & tpe quos dẽt, & hoc correctione fraterna, quãtũ ad p̃latos, & principes, de q̃bus orat Dauid: & iõ merito dicit: *Ab alienis parce ſer. t.* q̃a impoſſe ẽ, vel ſaltẽ difficile trãſire ſine defectu ĩ tali correctiõe.

14 *Si mei.* defectus proprij, vel alieni modo dicto.

15 *Tunc immaculatus ero.* in conſcientia propria.

16 *Et emundabor, &c.* quia qui cauet minora peccata, cauet etiam maiora.

Aliter exponitur ab aliq̃bus ab illo loco. *Ab alienis.* hoc eſt, ab infidelibus, q̃ ſunt alieni a fide. Parce ſeruo tuo, ita q̃ non hẽant potẽtiã ſuꝑ me, ꝑ quã inducant me ad peccata infidelitatis ſuę, ſicut Antiochus cogebat Iudęos trãſire ad ritũ Gẽtilẽ, & idololatrię, vt hr̃ 2. Machab. 6. a. iõ ſubditur: *Si mei non fuerint dominati infideles. Tunc immaculatus ero*, ab eorum culpa. *Et emundabor a delicto maximo.* id eſt, ab idololatria, ad quam me non cogent, & ſic manebo mundus ab ea.

17 *Et erunt, vt complaceant eloquia oris mei.* Quia eloquia ex corde mundo procedentia, ſunt Deo placita.

18 *Et meditatio cor. &c.* ad te cognoſcẽdũ, & amãdũ veraciter.

19 *Domine adiutor meus.* in tribulationibus ſuperuenientibus.

20 *Et redemptor meus.* de Aegypti ſeruitute, ĩ qua dicit ſe Dauid redẽptũ in ſuis patribus. Licet aũt iſta expõ ſatis cõcordet literæ,

Alia expoſitio literalis.

MORALITER.

Timor domini ſanctus, &c. id eſt, æternaliter: quia timor filialis manet in patria, non tamen quantum ad timorem offenſæ, ſed quantum ad exhibitionem reuerentiæ.

Iudicia. Quia ſententiæ de agibilibus in Euangelio datæ continent veritatem, & iuſtitiam manifeſtam.

Deſiderabilia. Poſt Euangelij laudem, hic inducit Pſalmiſta ad eius obſeruantiam dicens: *Deſiderabilia ſuper au.* nam ſapientiæ ſpecialiter euangelicæ nulla res corporalis comparari poteſt in valore, & dulcore: propter quod cuſtodienda eſt diligentiſſime. ideo ſubditur.

8 *Etenim ſeruus tuus, &c.* ſ. inenarrabile bonum: *quod oculus non vidit, & auris, &c.* 1. Cor. 2. b. Sed quoniam obſeruatores aliquando deficiunt non aduertentes, ideo ſequitur.

11 *Delicta.* ſ. oĩa. *quis in.* q. d. nulli, aut pauci. ideo ſubditur.

12 *Ab occultis.* quę poſſent occaſionaliter in me retorqueri.

14 *Si mei non fuerint.* ſ. dęmones ꝑ aliqua dictorũ peccatorũ.

15 *Tunc immaculatus ero.* coram Deo.

16 *Et emundabor.* quia ſi fuero mundus a minoribus, & per cõſequẽs a maioribus. 17 *Et erunt vt com. elo.* i. orationes meę vocales, & mẽtales erũt acceptabiles corã Deo. Sed qm̃ hoc prouenit ex bonitate diuina, ſubditur: *Do. ad. m. & reme.*

8 Et

literæ,tñ mihi non vr̃ inconueniēs, vt dicatur expō literalis,
A Primo, qa Paulus Apostolus in lege, & ꝓphetis edoctus per eruditionē humanā,& diuinam allegat literam huius psalmi dictam de publicatione euāgelij per Apostolos,& discipulos Christi,Rom.10.ca.cōcludēs. *Ergo fides ex auditu:auditus autem per verbum Christi.* Sed dico:*Nunquid nō audierunt?*q.d.sic:quod pbat p̄ literā huius psal.dicēs: Et quidē *in omnem terram exiuit sonus eorum,& in fi.orb.&c.* Iterū in fine huius psal.dr̃: *Domine adiutor meus,& redemptor meus.* Per hoc enim quod dr̃: *Redemptor meus* . absolute intelligitur ille qui est redēptor antonomasice:sicut cū dr̃ philosophus absolute,intelligitur Aristoteles. Redemptor autē antonomasice dictus in scriptura,est ipse Christus.Redēptio enim a captiuitate Aegypti fuit particularis vnius populi. Redemptio aūt facta p Christū gñalis totius mūdi.Quā redēptionē pūidit in spiritu ꝓphetico ipse Dauid,qa clarius,& diffusius scripsit mysteria Christi quam alij, vt dictū est in principio huius libri: & de hoc fecit hunc
Diuisio. psal. Igitur ꝑm istū intellm psal.iste in tres partes diuiditr̃:qa primo describit̃ euāgelij publicatio,secundo publicati cōditio,ibi:*Lex domini:*tertio eiusdē obseruatio,ibi:*Desiderabilia.*
Mystice. Circa primū dr̃:*Cæli.*i.Apostoli q dicuntur hic cœli metaphorice,qa fuerūt excellenter illuminati,& in Deū eleuati.Tali modo loquēdi vsus est Esaias 1.c. *Audite cæli,& auribus percipe terra.* Nō enim alloquebatur corpora cęlestia,& terrā q̄ est elementū:qa nō habēt sensum,& intellectū,sed sub noīe cęlorū alloquebat̃ maiores in populo,& sub noīe terræ mino-
B res, sicut Iudicū 9. sub noīe Rhamni intelligitur Abimelech secundū sensum literalē:& sic in ꝓposito Apostoli noīantur celi,cū dr̃: *Cæli enar.gloriam Dei.* quā Christus habuit in miraculis,& gloriā suæ resurrectionis,& ascēsionis: hoc narrauerūt verbo suæ p̄dicationis. *Et opera ma.eius annun.firma.* Per firmamentū in quo sunt stellæ fixæ, intelligit̃ Ecclesia quantū ad Doctores sanctos,vt dr̃ Dani.12.b. *Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti,& qui ad iustitiam erudiunt plurimos,quasi stellæ in perpetuas æternitates. Dies diei eructat verbum, &c.* Per diē intelligitur nouū testm̃ , in quo est veritas reuelata. Per noctē vero vetus testm̃,in quo veritas erat sub figuris, & velaminibus obūbrata: sic enim loqtur Apostolus ad Rom.13 d.*Nox præcessit,dies autem appropinquauit,*loquens de tpe vet test.& noui. Est igit̃ sensus : *Dies diei eructat verbum.* i. nouū testm̃ ab Euangelistis,& Apostolis descriptum populo Christiano. *Eructat verbum.*i. annūtiat verbū incarnatū. *Et nox nocti indicat scien.* qa vetus testm̃ Iudæis annūtiat Christi mysteriū,licet magis occulte,sicut patet Esa.9.b. *Paruulus natus est nobis,& filius datus est nobis:& vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius,Deus fortis,&c.* in quo ostenditur humanitas Christi , & diuinitas eius . Et in multis alijs locis sacræ scripturæ vet. testa. descripta sunt mysteria Christi , licet minus clare quā tpe veritatis reuelatæ. *Non sunt loquelæ,neque sermones.* qa Apostolis, alijsq; discipulis cū eis existētibus in die Penthecostes data est gratia linguarū,vt possent p̄dicare Euangeliū Christi linguis oīum gentium,vt habetur Act.2.qa Spiritussanctus in linguis igneis cecidit sup Apostolos,& alios Christi discipulos,de quibus dr̃ ibid.1.cap.1. *Erat autem turba hominum fere 120.In omnem ter.exi.so.eo.* quia viuente Beato Petro fides Christi prædicatā est vsq; in Franciā,quæ est in vltimo
C climate versus Occidentē , vnde & Senonis fundata est Ecclesia in noīe Beati Petri viui, qa ipso viuente cōsecrata est . Cū igitur Apostoli alijq; discipuli Christi exierunt de Ierusalem ad publicandū Euangeliū per orbem,ꝑm quod habetur Act.1.a. *Eritis mihi testes in Ierusalem,& in omni Iudæa,& Samaria vsque ad vltimum terræ.* Ierusalem autē sita est in medio climate, & iō sicut Euangeliū publicatū est viuente Beato Petro vsq; ad vltimū clima versus Occidentē,ita intelligendū est versus alias partes mundi. *In sole posuit tabernaculum suum.*i. Beata Virgine q̄ noīatur Sol propter plenitudinem gratiæ , quia in ipsa habitauit Christus, sicut in tabernaculo: propter quod in persona eius dr̃ Eccl.24.a. *Qui creauit me, requieuit in tabernaculo meo. Et ipse tanquam sponsus proce.de thala.*i.de virginali vtero ad desponsandum sibi Ecclesiā . *Exultauit vt gigas.* propter magnitudinē virtutis. *Ad currendam viam.* vitæ præsentis.Secundum vero literā Hebraicā,& Hiero.translationē,in quibus sic habetur: *Soli posuit taber.suum in eis:* exponendum est de Christo qui est Sol iustitiæ.cuius tabernaculū est humanitas,quæ est taber naculū diuinitatis. Et hoc taber naculū posuit Deus pater in eis,i.in Apostolis,alijsq; discipulis cū quibus familiariter habitauit, ꝑm quod dr̃ Ioan.1.b. *Verbum caro factum est,& ha.&c. Et ipse tanquam spon.procede.de thala.suo.* hoc est de virginali vtero:sicut prius exponatur vsque ibi: *A summo cæ.e.e.&c.* in incarnatione , in qua visitauit nos oriens ex alto. *Et occursus eius vsq; ad summum eius.*in sua benedicta ascensione , in qua ascendit ad dexteram patris , vt habetur Matth.vlt.d. *Nec est qui se abscon.a calore eius.* Hic est ardor

dor charitatis ipsius qui se extendit ad omnes quantū est de se,vt dicit Lucas 12.f. *Ignem veni mittere in terram : & quid volo nisi vt accendatur. Lex domini.* Hic cōsequenter describitur Euāgelij publicati cōditio,cū dr̃:*Lex Domini.*quia immediate tradita est a Dño incarnato, vt patet Matt.5.a. *Aperiens os suum docebat eos,d. Beati pauperes, &c.* Lex autem Mosaica licet sit a Deo,nō tñ fuit data immediate ab ipso, sed mediāte Angelo q. in psona Dñi loquebatur ei : pp quod in Exo. aliqñ Angelus,aliqñ Dñs nominat̃, ꝑm quod dicit B.Greg. & B.Stephanus: Act.7.c.dicit de Moyse: Hic est q fuit in Ecclesia in solitudine cū Angelo,q loquebatur ei in monte Sinai, & cū patribus nostris.Et infra eo.cap.arguēs Iudæos dixit:Qui accepistis legē in dispositione Angelorum,& non custodistis: *Con.anima.* i.ordinans motus interiores animæ.lex autē Mosaica ordinabat actus exteriores:de motibus aūt interiorum parū se intromisit: pp quod dr̃ in glossa Philip.3.quod lex vetus ꝓhibebat manū nō animū.& Matth.5.d dr̃: *Audistis,quia dictum est antiquis:Non occides,qui autem occiderit,reus erit iudicio. Ego autem dico vobis,quia omnis qui irascitur fratri suo reus erit iudicio.Testimonium domini.*i.Euangeliū.Fidele,qa adimplet quod promittit inducens obseruatores ad vitā beatā:quod non faciebat lex vetus,ꝑm quod dr̃ Hebr.7.c. *Nihil ad perfectum adducit lex.Sapientiam præstans par.* i.Apostolis,alijsq; Christi discipulis.q erant simplices,& humiles, secundum quod dicit Saluator Matth.11.d. *Confitebor tibi pater domine cæli, & terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus,& prudentibus, & reuelasti ea paruulis.Iusti do.re.* i.consilia Euangelica cōem iustitiā excedentia,secundū quod dr̃.*Iustitia tua,sicut montes Dei,*& ista consilia iustificant,& rectificant,& dirigunt hominē ad vitæ perfectionē.Lætificantes corda,ex consolatione diuina propter quod de ipsis dicit Saluator Matth.13.f. *Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro , quem cum inuenit homo abscondit & præ gaudio illius vadit,& vendit omnia quæ habet,& emit agrum illum.* Quod exponens Gregor.dicit;thesaurus absconditus est cœleste desideriū ; ager vero in quo thesaurus absconditur,est disciplina studij cęlestis, quæ consistit in obseruantia cōsiliorum.*Præceptum domini lucidum.*quia clare,& lucide traditum est Euangeliū,in quo veritas est reuelata.*Timor domini sanctus.* i.timor filialis obedientiæ,ac reuerentiæ: *Permanet in seculum seculi* . quia permanet ēt in beatitudine : & hic timor Domini pertinet ad nouum testamentum. Timor aūt pœnæ magis pertinebat ad vetus, quia terrore pœnarum a peccatis retrahebat: propter quod in terroribus fuit datū, vt habetur Exod.20.*Iudicia domini vera.*quia iudiciū Domini extremū quo Christus iudicabit, erit verissimū . *Iustificata in semetipsa.* quia cuilibet manifeste patebit ęquitas illius iudicij;& vocatur hic iudicia pluraliter, eo quod erit omnium generalite[r]

Aliter potest exponi: *Iudicia do.*i.sententiæ a Dño datæ i[n] textu Euangelij quæ sunt veræ, & iustæ, & hæc expō mag[is] concordat literæ sequēti, *Desiderabilia.* Hic consequenter de[s]scribit̃ Euangelij publicati obseruatio,q̄ primo debet esse i[n] affectu:& quantū ad hoc dr̃; *Deside.su.au.* non solū quantu[m] spiritualia corporalibus pferunt̃, sed ēt quantum Euangel[ium] lege Mosaica excellentius,& perfectius inuenit̃, vt patet e[x] p̄dictis.Secundo in effectu,& quantum ad hoc dr̃: *Etenim [ser]uus tuus.* i. bonus Christianus , & maxime in statu pfection[is] positus,qui non solū tenetur ad præcepta, sed ēt ad consili[a]
F *Custo.ea.*i.custodiet opere adimplēdo.*Retribu.mul.* quia sec[un]dum mensurā meriti, maius, & minus pmium habetur. [. . .] qa sicut dictum est,lex euāgelica non solum ordinat mot[us] exteriores,sed ēt interiores, & non solum dat pcepta, sed [ēt] consilia,in qbus homo pōt de facili deficere absq; hoc qu[od] auertat,iō subditur; *Delicta quis in.* q.d. nullus perfecte, id[eo] subditur;*Ab occultis meis mun.me do.*talia remittēdo.*Et ab alienis parce seruo tuo.*quæ possunt ei imputari ratione negligēt[iæ] correctionis fraternæ quantum ad omnes , vel correction[is] coactiuæ quantum ad prælatos , & principes, vt prædictu[m] est;*Si mei non fuerint do.*defectus prædicti.*Tunc immaculatus e[ro]* in præsentis vitæ termino. *Et emundabor a deli.ma.*i. in mor[te] inueniar mundus a quolibet peccato mortali,quod & si t[unc] non sit maximum ex genere , tamen est maximum ex ter[m]poris conditione,eo quod ex tunc nō est remediabile, [sicut] nec peccatum dæmonum,qa sicut dicit Damas.quod est i[n] minibus mors, hoc est Angelis casus . *Et erunt vt com.elo.[e]i.*i.orationes meæ vocales.*Et me.cor.mei.*i.mentales. *In co[nspectu] tuo sem.*i.tibi placentes.Illud enim quod est placitum alic[ui] libēter respicitur ab eodē, secundum quod dicitur Gen.4 *Respexit dominus ad Abel, & ad munera eius. Ad Cain vero, & munera eius non respexit.Domine adiutor meus* in tribulationib[us] & pressuris. *Et re.me.*pretio tui sanguinis secundū illud.1.[Pe]tri 1. d. *Nō enim auro vel argēto redēpti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni incontaminati,& immaculati Iesus Christi domini nostri.*

ADDI

ADDITIO I.

In psal.18. *Cæli enar.* vbi dicitur in post. Licet aũt ista expositio &c. Expositio Hebræorũ non cõcordat literę specialiter in illo versu, vbi dr. *Et ipse tanquam sponsus, &c.* quę est quodammodo principalior particula huius psal. Sic sol corporaliter est principalior pars cęlorũ, & firmamẽti. i. similiter dici & noctis, de quib. agit. Cõstat aũt q; sol corporalis nõ vere, dr̃ procedere tanq̃ sponsus, cum nullã hẽat sponsam. Similiter nec veri ficat, q; procedat de thalamo suo, cũ eius motus sit tm̃ sm̃ situ, in quo motu nõ procedit de vno loco ad aliũ locũ. Similiter nec vere dr̃ de sole corporali, q; exultat vt gigas, cum sit inanimatũ, prout cõiter tenetur, & sic nõ capit in eo exultatio, quæ oĩa proprie dñr de Christo. Est.n. Christus verus sponsus, cũ spõsam hẽt, similiter & vere processit de thalamo virginali, egrediẽdo ab ipso thalamo in sua bñdicta natiuitate per verum motũ localem. Similiter exultauit, quia non inuitus sed lętanter cũ gaudio charitatis exiuit ad currendum laborem viæ præsentis vitæ, &c. D

ADDITIO II.

In eod. psal. 18 vbi dicitur in post. *Et ipse tanquã spon. &c.* In thalamo. s. in vtero virginali Deus humanę naturæ, vt sponsus sponsæ copulatus est, vt habetur expresse in glo. super hũc locũ, vñ consensus virginis loco totius humanę naturę expectabatur tempore annũtiationis in spirituali matrimonio inter filiũ Dei, & humanam naturã celebrato, vt in tertia par te quęst. 19. Tho. in co. q. añ responsionem ad argumẽta. Nõ ergo conuenienter dictũ est, q; Christus processit de virginali vtero ad desponsandam sibi ecclesiam, vt in postil. sed potius processit de thalamo virginali, sicut sponsus procedit de thalamo facta desponsatione, vt verba Psalmistæ sonant.

GLOS. ORD.

a *In finem*. Cas. Figura optandi quæ ventura sunt propheta canit.

b Cas. Propheta ex nimia charitate optat, prospere euenire ecclesiæ quę per Christũ videbat ventura.

* Theodor. B. Dauid multis ante seculis prædicit populum pro rege Ezechia contra Sennacherib petẽtem & obsecrãtem vt eius preces sint Deo acceptæ. Sanctum autem templum appellauit.

* Tertul. in die pressuræ.

PLAL. XIX.

In † finem psalmus Dauid XIX.

a O Christe vel ecclesia. b Pater. c Aug. quia dixit Pater clarifica filium.

Exaudiat te dominus in die tribulatio- 1

a Quia ad te pertinet populus posterius natus. ¶ Ita. b Cui- 2
tudes. c Aug. faciens tibi sanctificatum corpus, ecclesiam de speculatione tutam.

nis † ptegat te nomẽ dei Iacob. Mittat 3

a Contra mala. 4

tibi auxiliũ de sãcto, & d Siõ tueat te. 5

a Memores nos faciat omnium iniuriarum, quas pro nobis tulisti. b Aug. Crucem qua to- 6
tus oblatus es, conuertat in lætitiam resurrectionis.

te. Memor sit oĩs sacrificij tui, & holocaustum tuum † pin- 7 8

a Iucundum deo. b Aug. qui sciti quid valeret passio. c Non eorum, qui te delere voluerunt.

gue fiat. Tribuat tibi secundum cor tuum, & omne 9

a Quia omnia alto consilio facit. b Non Iudæorum. c Aug. quod tibi mors non nocebit, in 10
quo nobis non posse nocere eam facis.

consilium tuum † confirmet. † Lætabimur in salutari tuo, 11

a Confessio tui nominis non perdet sed magnificabit nos. b Christi. c Cas. eius nomine dicti Christiani. d Quid per singula.

& in nomine Dei nostri † magnificabimur. Impleat do- 12

a Aug. non solum quas in terra, sed & eas quas in cælo facis interpellans pro nobis.
b Per prophetiam mihi ostensum est, quod resuscitabit dominus Christum. Nec inde dubito, quia iam nunc tanto ante.

minus omnes petitiones tuas, nunc cognoui quoniam 13

a In resurrectione & ascensione. b Ex certitudine pro faciet.

saluum fecit dominus Christum suum. Exaudiet illum de 14 15

præponat Iudæis. E

e *Mittat* pater.

f *Auxiliũ*. misso filio.

g *Memor*. agit quasi de sacerdote immolaturo & rege pugnaturo.

h *Sacrificij*. Cass. Sacrificium ecclesiæ prę[u]i debat, non pecudum, sed sanguinis & corporis Christi.

* Theod. Symmachus. Oblationem tuã pinguem faciat. i. prębeat causam vt pluribus ipsum sacrificijs concilies.

i *Tribu.* Dia psalma quę tempore gloriæ optat, & affirmat.

k *Omne*. August. Non solum quo animã posuisti pro vita plurimorum, sed & quo cæcitas ex parte cõtigit in Is. vt ple. gen. in. & sic omnis Israel saluus fieret.

† fulciat, sustentet

† vel in cinere conuertat, Deus .n. igne de cęlo misso cõburens holocaustum significabat sacrificiũ esse acceptũ. Sun: qui hic interpretatur impinguescere faciat i. vt pinguissimum reputet.

b *Exaudiat.* quę tempore tribulationis vult ei fieri.

c *In die.* quo maiori desiderio Deum precamur.

d *Dei Iacob.* vt sicut illi, ita tibi gratiam benedictionis det, & prę-

l *Lætabimur.* Aug. ideo hęc oratio, quia lætabimur & magnificabimur, ostendit se vnum de ecclesia tãto ante tempore. F

NICOLAVS DE LYRA.

PSALM. XIX.

1 Exaudiat te do. *Huic Psal. præponitur talis titulus in Hebræo.* Ad victoriam Dauid psalm. *qui potest vno modo exponi sicut supra psalm. 12. Alio modo, quia sicut dicit Ra. Sal. iste psalm. factus fuit a Dauid postquam viri eius iurauerunt dicentes.* Iam non egredieris nobiscum in bellum, ne extinguas lucernam in Israel, *vt habetur. 2 Reg. 21. d. Plus enim poterat iuuare existentes in prælio suis orationibus absens, quam pugnando corporis viribus præsens. Sicut & Moyses fortius dimicauit precibus contra Amalech, quam exercitus ab eo missus armis instructus, vt habetur Exod. 17. c. vnde ibidem dicitur.* Cumque eleuaret Moyses manus suas deuote orando, vincebat Israel, si autem paululum remisisset, superabat Amelech. *Est igitur sensus prædicti tituli* Psal. Dauid. *i. factus ab eo Dauid.* Ad victoriam, *scilicet, impetrandam pro exercitu suo, & hoc est, quod dicitur.*

2 Exau. te do. *dando victoriam de aduersariis.*

3 Prote. te. *qui es exercitus Israel.*

4 Nomen Dei Iacob. *idest, virtus nominis dei pro te inuocata.*

5 Mittat tibi auxilium de sancto. *idest, de cælo per angelos sanctos tibi assistentes in bello.*

6 Et de Sion tueatur te. *id est, merito orationum et sacrificiorum quæ fiebant in monte Sion, eo quod erat ibi arca testamẽti in tabernaculo quod tetendit ei Dauid, vt habetur. 1. Paralip. 16. & ibi faciebat sacrificia fieri pro populo suo procedenti ad bellum, deo subditur.*

7 Memor sit omnis sacrific. tui. *idest, sacrificii pro te oblati.*

8 Et holocaustum tuum pingue fiat. *idest, Deo acceptum.*

9 Tribuat tibi secundum cor tuum. *i. victoriam de aduersariis, ad hoc enim tendit cor omnium existentium in prælijs.*

10 Et om. con. *scribitur enim Ecclesia. 9. d. Melior est sapientia, quam arma bellica & ideo in bellis maxime valent consilia bona, quæ confirmantur, quando victoria obtinetur, ad quam victoriam sequitur victorum lætitia, secundum quod dicitur. Eccl. 9. a.* Lętabuntur coram te, sicut qui lętantur in messe, sicut exultant victores capta præda, &c. *ideo subdi[tur].*

11 Lætabi. in. *cuius virtute. super aduersarios exaltamur.*

12 Impleat, &c. *de protectione eius habenda, & victoria obtinẽda, quibus habitis infert.*

13 Nunc co. *per experientiam beneficii diuini.*

14 Quo. sal. fe. do. Chri. suum. *i. Dauid de mandato eius inunctum, qui dicitur saluatus in salute sui exercitus.*

15 Exau. i. de cę. *auxilium tribuendo.*

MORALITER.

1 *Exaudiat te do.* Iste psal. est oratio Dauid pro suo exercitu contra Absalõ pugnaturo, ipso Dauid in castris remanente. 2. Reg. 16. Mystice vero est oratio ecclesiæ pro Christianis contra infideles pugnaturis, vt dicat.

Exaudiat te dominus. catholice exercitus.

2 *In d e tribulationis,* idest, belli mortalis.

3 *Protegat te nomen Dei Iacob.* quod interpretatur supplantator, vt sit sensus, virtus diuini nominis ponat inimicos tuos sub pedibus tuis.

5 *Mittat tibi auxilium de sancto.* i. ex merito Christi, qui est sanctus sanctorum.

6 *Et de Sion tueatur te.* i. per meritum ecclesię per Sion significatæ. Heb. 12. e. *Accessistis ad Sion ciuitatem Dei viuentis, &c.*

7 *Memor sit omnis sacrificii tui.* i. sacramenti eucharistiæ oblati pro te. Quod bene dicitur omne sacrificium, quia continet eminenter virtutem omnium sacrificiorum.

8 *Et holocaustum tuum pingue fiat.* i. feruens desideriũ pro quo Deo aggredieris mortis periculum, vt sit ei gratum.

9 *Tribuat tibi se. cor tuum.* i. voluntatem tuam.

10 *Et om. con. tu.* consilium exercitus est de victoria obtinẽda quod Deus confirmat, quando victoriam prębeat.

11 *Læta.* tibi victoriam attribuendo.

12 *Imple.* & tunc potero dicere.

13 *Nunc co.* per experientiam præstiti beneficii.

14 *Quo. sal. fe. i.* exercitũ Christianum. 15 *Exau. il.* Sequitur

A a *In potentatibus*. Aug. Potētatus nostri sunt salus fauoris eius cum & de tribulatione dat auxilium, quia vana salus hominum, quæ est sinistre vnde & superbia nascitur.
b *Salus de.* August. idest gratia spiritualis qua saluas eos, facis eos potentes, in eo quod multas virtutes & miracula faciunt. Cas. vt ipsum quoque omnipotentem ostenderet addit, in dextera eius salus est, hēt in deitate, quod petit ex carne, & salus hæc nō est aliquib. malis afficiēda, sed po-

† vel virtute salutifica dextræ suæ, vel, per potētiam salutaris dexteræ suę.
Alii vertunt salus dexteræ eius potēs est.
† sub. veniunt contra nos vel, confidūt.
† exaltabim^r.
† rex exaudiet nos.

a Aug. non solum de terra, vbi petit clarificari, sed & in cælo vbi interpellat ad Deum mittens spiritū. b In hoc vtique. ¶Sed.

a cælo sancto suo, in potentatibus salus dextræ eius. Hi in 1
b a Aug. bonis volubilibus trahuntur. b Superbi honoribus gaudent. c Aug. spem figentes in eternis, nec gloriam nostram quærentes, sed Dei. 2
† curribus, & hi in equis, nos autem † in nomine domini 3
a Cupiditate temporalium. ¶Cas. terrenis desideriis, ne perderent locum & gentem. b Ideo. De spe cælesti. ¶In mortem cum videantur stare recti.
Dei nostri † inuocabimus. Ipsi † obligati sunt & ceciderūt, 4 †
a De lapidibus suscitati. ¶Aug. a vitiis & morte. a b Cas. non viribus nostris, sed erecti per fidem iustificati. ¶Ad alta. c Et quasi sicer.
nos autem surreximus & erecti sumus. Domine saluū fac 5
a Vt qui patiendo exemplum præliandi dedit, offerat etiam sacrificia nostra sacerdos a morte excitatus, & in cælo constitutus, & eo iam pro nobis offerente exaudi nos. ¶Christum. b Per eum, aduocatum. c Cas. qua credimus eum surrexisse. 6 7
† regem, & exaudi nos in die qua inuocauerimus te. 8

potentes facit in æternitate. Salus sinistræ temporalia, in quibus potentes erunt non sui. Et hoc est. Hi in curribus, id est, in sæculari potentia. Maior triumphus (qui dicitur laureatus) in curru. Minor (qui dicitur ouatio) in equo. Despicit eos qui terrena dignitate præsumunt.

* Theod. Humano more dextram potentiam diuinam nominauit.

NICOLAVS DE LYRA.

1 In po.*i. per angelos sanctos potentes, qui sunt ad dexteram eius.*
2 Hi in cur.*supple confidunt.s. aduersarii nostri.*
3 Nos au. in no. Dei.*sperantes victoriam consequi virtute eius.*
4 Ipsi obli. sunt *idest, ob superbiam suam legati catenis, & compedibus tanquam victi.*
5 Nos au. sur.*eis præualendo non nostra sed tua virtute, ideo subditur.*
6 Et ere. su.*auxilio manus tuæ.*
7 Domi. sal. fac. re.*i. meipsum saluando, exercitum meum cuius salus redundat in me.*
8 Et exau. nos in die.*idest, in die belli, in qua solent homines inuocare dominum fortius ratione imminentis periculi. Moraliter potest exponi psalm. iste, vt sit oratio ecclesiæ pro exercitu procedente ad bellum contra inimicos fidei vel iustitiæ pro defensione regni. Cætera patent.*

Et

MORALITER.

1 *In po. sa.* idest, per potentiam dextræ Dei.
2 *Hi in cur.* Hic describitur pugnandi modus, cum dicitur. *Hi in curr.* idest, peccatorum funibus ligati.
† *Et ce.* i. spiritualiter, & vtinam cadant corporaliter.
5 *Nos au. sur.* scilicet, a peccatis, procedentes enim ad bellū, et iustum, debent esse vere contriti, & confessi, vt sic pro defen- fensione fidei vel iustitiæ audeant mori.
6 *Et ere. su.* s. in spe obtinēdę victorię a Deo. Et quoniam ad ipsam obtinendam multum facit dispositio ducis, iō subdit.
7 *Domine saluum facere.* idest, exercitus ducem, qui dici potest rex a regendo, licet non sit rex a statu vel officio.
8 *Et exau.* idest, in die belli, qua solēt pugnatores Deum precibus inuocare.

Nota contra bellantes nostros.

ADDITIO

In Psal. 19. *Exaudiat te dominus, &c.* Nulla vī rō quare Dauid, cū psonaliter egrederetur ad bella nō indigeret orationib. sacerdotum & sacrificiis pro victoria sua; & sic iste psal. magis proprie ad literā exponeretur a Dauid factus, vt ipsū cantarent sacerdotes pro ipso Dauid ad bellum exeunte ad impetrandum sibi victoriā a Deo, prout proprie sonant verba psalmi pro magna parte specialiter vltimi versus, vbi dicitur de rege tanquam in tertia persona. *Domine saluum fac regem, &c.* & in persona sacerdotum. *Exaudi nos in die qua inuocauerimus te.* vnde restringere tēpus in quo factus fuit iste psal ad illud tempus, tantum, quando Dauid non egrediebatur ad bellū, nudū hēt in litera fundamētum, vt satis patet, &c.

GLOS. ORD. a
a *In fi.* Tertius Psal. de duabus naturis in Christo celestē regē describit, vt auditu credat mūdus, quem visum contemnit Iudæus.
b
Demonstratiuam facit orationem in laudem Dei.

† vide Psal. 4.
† in fortitudine.

Psalmus Dauid † in finem: XX.
a Quod ortu enuntiat. b Verbi. ¶Quia tibi coomnipotens. Homo Christus.
DOmine † in virtute tua lætabitur rex, & super salutare tuum exultabit vehementer 1 2 3 4 5
a Cas. super hoc, quod per eum viuificans omnia. b Cass. vt res magna est.

nit, scilicet meritum & præmium.
* Theodor. Post illustrem victoriam de Assyriis Ezechias in morbum cecidit, quo precib. liberatus est, quindecim annorum promissione recepta. Dauid deinde ex persona populi hunc psalmum dictauit.

C ## PSALMVS XX.

D*Omine in virtute tua læta.* Cassiodor. Summam propo-

Quo-

NICOLAVS DE LYRA. PSALM. XX.

1 DOmi. in *Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo.* Ad victoriam psalmus Dauid. *et in translatione Hier. iuxta Hebr.* Victori canticum Dauid, *et patet expositio ex dictis supra. psal. 10. Ex quo patet autor psalm. s. Dauid. De materia aūt eius dicit Ra. Sa. Magistri nostri exposuerū hunc psalmū de rege Messia. i. Christo. Et ibidē subdit q ad hoc induxerunt cōcordātiam q hētur Dan. 7. de Christo vbi dicitur sic.* Ecce cum nubib. cæli quasi filius hois veniebat, & vsque ad antiquū dierum peruenit, & in conspectu eius obtulerunt eum, & dedit ei potestatem & honorem & regnum & omnes populi trib. & linguæ seruient ipsi, potestas eius potestas æterna q non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur. *Per magistros autem suos intelligit Rab. Sa. doctores Hebræorum antiquos, dicit tamen quod iste psalm. conuenienter exponitur de rege Dauid propter respōsionem ad hæreticos per quos intelligit conuersus Hebræorum, qui ex litera huius psalm. & expositione eius secundum antiquos contra Iudæos sui temporis arguebant. Ex quibus patet quod iste psal. ad literam de Christo est intelligendus secundum antiquos Hebræos; & ideo aliam expositionem literalem sequi vel quærere, vt pote de rege Dauid vel alio quocunque magis Iudaizare quam Iudaizabant Hebræi antiqui, & dare occasionem modernis Iudæis defendendi suum errorem: propter quod expositio de rege Dauid videtur esse conficta, vt patet per prædicta. Psal. igitur iste ad literam exponendus est de magnificentia regni Christi quæ consistit in eius exaltatione & aduersariorum depressione quæ ponitur ibi:* Inueniatur manus tua, &c. *Igitur circa primū Dauid spiritusancto præuidens Christi hominis regnum ad quod fuit exaltus in humanitate Dei patris virtute, secundum quod dicitur Act. 2* Dextera igitur Dei exal. &c. *dicit sic.*
2 Domi. *idest, o tu domine Deus pater.*
3 In vir. *s. Christus rex regum, & dominus dominantium, qui quantum homo lætabatur de virtute diuina, in qua faciebat miracula & mentes simpliciū illustrabat sapiētia, secū dū quod dicitur Lu. 10 In ipsa hora exultauit in spiritusancto, & dixit:* Confi. ti. pater. & ter. qui abs. hæc a sapien. & pru. & re. &c.
4 Et su. sa. *idest, quia disposuisti saluare mundum per ipsum.*
5 Exul. ve. *idest, valde quia excessus non habet in Christo locum.*

Desi-

MORALITER.

1 *Domi. in vir.* Psal. iste literaliter est intelligēdus de magnificentia regis Christi quantum ad suam exaltationem, & aduersariorū eius depressionē. Potest autem moraliter exponi de quolibet Christiano regnū animæ suæ bene regēti, & sic meretur in cælestib. coronari. Igitur primo ponitur huius regis deuotio, cum dicitur Deo. *Domi. in vir.* lætitia spiritualis non in sua virtute, de qua non vult gloriari.
4 *Et super sa. tu.* scilicet Christum.
5 *Exultabit vehe.* idest, super omnia.

Desi-

a *Quoniam præuenisti.* Caſ. Dia pſalma virtutes eius & gloriã deſcribit. Aug. Præueniſti. Prius in eum munera gratię cõtuliſti, in quo omnes viuificamur, vt ſit primo genitus in multis fratrib⁹, quos poſt mortis experientiam aptaſti ei, quaſi capiti in coronam.

b *Coronam.* Caſſ. Quia circumitus apoſtolorum docentem ambiebat, vel totus mundi circulus .i. eccleſia generalis.

* Baſ. Non rogatus .n. regnum propria liberalitate tribuiſti.

* Baſ. & Theod. Maiora, quam petierat, cõceſſiſti, optatam vitam futurã, hoc enim *in ſeculum ſeculi.* demõſtrat & Aſſyriorũ nece, Soliſq; prępoſtero ordine efficiſti, vt Babyloniorum rex ei dona obtulerit.

c *In ſalutari tuo, gloriam & magnum decorem, &c.* Caſſ. Verbo patris, quæ inde gloria. Gloriã de iudicio, quia in deitate iudicabit. Decorẽ, i. maieſtate, quę tũc apparebit.

Glo-

d *Gloriam & magnũ decorem, &c.* Caſſ. Glorioſus vt Petrus cuius vmbra infirmi ſanabãtur, & decores ſuper eũ preter quẽ non eſt aliud fundamentũ. Ideo ſuper eum, quoniam dabis. D

Act. 5.

a ¶ Quia. ¶ Aug. comedere paſcha, & cum vellet ponere animam & ſumere, & mundũ redimere.
b ¶ Aug. Caſſ. verbum quoque eius impletum eſt fugando dęmones, ſanando infirmos, prædicatio quoque eius recepta eſt.

Deſiderium cordis eius † tribuiſti ei, & † voluntate la- 1
a ¶ Quicquid dixit factum eſt. b Vnde hoc ei. Aug. pręuento immunitate, peccatum non nocuit. 2
a biorum eius non fraudaſti eum. Quoniam præueniſti eum 3 4
a ¶ Caſ. cum alij in amaritudinibus Adę pręueniantur. b Quia totum ex gratia. c In principio ſermonis ambierunt eum lapides pretioſi ſcilicet, apoſtoli a quibus exordium prędicationis fieret.
in benedictionibus † dulcedinis, poſuiſti in capite eius 5
a ¶ Ideſt, facies eum regem ad ſimilitudinem triumphantis. b Et. Reſurrectionem. c Sibi & ſuis. †
b coronam † de lapide pretioſo. Vitam petiit a te, & tribui- 6 7
a ¶ Aug. longa tempora huius ſeculi quę haberet eccleſia, & deinde æternitatem,
ſti ei longitudinem dierum in ſeculum, & in ſeculum ſeculi. 8
a Et. Præterea; dabis ei nomen quod eſt ſuper omne nomen. b In hoc quod reſuſcitaſti.
c Adhuc addes ei cum ad dexteram collocabis.
c d Magna eſt gloria eius † in ſalutari tuo: gloriam & magnum 9
a In ſemine tuo ben .om gen. Gal. 1. b. 10
decorem impones ſuper eum. Quoniam dabis eum in † be- 11
a Erit in benedictione in fine. b Hæc erit benedictio. c Secundum hominem quem leuabis ad te.
e nedictionem in ſeculum ſeculi: lætificabis eum in gaudio 12
a Præſentia. b Merito hoc eis. c Homo Chriſtus d Vt humilis corde.
cum † vultu tuo. Quoniam rex ſperat in domino, & in mi- 13
a Nihil turbabit humilitatem, & obedientiam vſque ad mortem cru. b Quia talis. Vt credãt O rex, Vel. pater. c Aug. Poteſtas cum ad iudicium veneris. Ideſt, filius tuus. 14
f ſericordia altiſſimi non commouebitur. Inueniatur ma- 15 16
a Et ſi cui non inuenitur. Caſſ. qui eam in humilitate non cognouerunt. b Charitas qua regnas. Ipſe filius. c Puniendos. In die iudicii.
nus tua omnibus inimicis tuis, dextera tua inueniat om- 17 18
a Quia nunc ipſi non inueniunt eam. b Et ſic erit quia. c Aug. ardentes intus conſcientia impietatis ſuæ. 19
nes qui te oderunt. Pones eos, vt clibanum ignis 20

e *In gaudio cum vultu tuo. Quoniam rex ſperat in domino, & in miſericordia, &c.* Caſſi. id eſt, de hoc quod ſui gaudebunt cum tua pręſentia, quãdo eris omnia in omnibus.

† prolatione .i. dediſti ei quod petijt a te.

* Sela ſuprà pſal. 3.

✲ Theo. Sym. iuxta vultum tuum .i. lætitiam habebit, tuam beneuolentiam aſſequens. E

f *Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis, dextera tua inueniat eos omnes qui te oderunt. Pones eos vt clibanum ignis in temp.*

† benedictiones.

Caſſiodor. De pęnis inimicorum, vt ſupra de laudibus Chriſti.

✲ Theod. & Symmac. magis dilucide. cõprehendet manus tua omnes inimicos tuos, dextera tua inueniet eos, qui te oderunt. F

☞ *Fru-*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Deſiderium cordis eius tribuiſti ei. *de ſui corporis glorificatione & credentiũ vocatione, quæ multũ deſiderauit & rationabiliter.*
2 Et voluntate labiorum, &c. *ideſt, orationibus ſuis, voluntatem interiorem exprimentibus labijs.*
3 Non fraudaſti eum. *quia fuit exauditus in omnibus orationibus ſuis, quæ procedebant ex voluntate deliberatiua, quæ ſemper erat conformis voluntati diuinæ, quæ ſemper impletur.*
4 Quoniam præueniſti eum, &c. *Iſta præuentio fuit a tempore Abrahæ, cui dictum fuit a Domino Geneſ. 22.* Et benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ, *Quod ſemẽ eſt Chriſtus. Et in ſancta Elizabet dicente virgini Marię. Luc. 1. d.* Et benedictus fructus ventris tui.
Aliter exponitur: Præueniſti eum in benedictionibus .*i. in donis ſpirituſſancti & chariſmatibus, quibus anima Chriſti fuit repleta ab inſtanti creationis, & ſic præuenta.*
5 Poſuiſti in capite, &c. *dando ei dignitatem regiam ſuper omnẽ creaturam: & hoc autoritatiue a principio vnionis cum Deitate. executiue autem in ſua reſurrectione, propter quod tunc dixit Apoſtolis, Mat. vlti. d.* Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra.
6 Vitam petiit a te. *ſcilicet glorioſam quantum ad corpus: quam obtinuit in ſua reſurrectione, ideo ſubditur.*
7 Et tribuiſti ei. *Et quia Chriſtus reſurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur, ſecundum quod dicit Apoſtolus Roma. 6. b. ideo ſubditur.*
8 Longitudinem dierum in ſeculum ſeculi. *i. ęternaliter.*
9 Mag. eſt glo. *i. in Chriſto. cuius magna fuit gloria in ſua aſcẽſione.*
10 Gloriam & magnum decorem, &c. *quod impletũ fuit quãdo Chriſtus in humanitate aſcendens poſitus eſt ad dexteram patris, vt habetur Marci vlti.*

Quo-

11 Quoniam dabis. *Omnes enim benedictiones eccleſiæ fiunt in nomine Chriſti, ſicut prædictum fuit Abrahæ, vt habetur ſupra.*
12 Lætificabis. *quia quanto humanitas Chriſti cæteris creaturis intellectualibus propinquior & coniunctior eſt deitati, tanto clarius videt eam, & ea fruitur delectabilius.*
13 Quoniam rex ſpe. &c. *Licet enim in Chriſto nõ fuerit ſpes quę eſt virtus thologica, tamẽ fuit in eo ſpes quę eſt certa expectatio futuræ gloriæ: quã ante paſſionẽ nõ habuit quantũ ad corpus, ſed eã ſperauit.*
14 Et in miſe. *quia humanitas Chriſti a verbo miſericorditer aſſumpta nunquam fuit ab eo ſeparata, nec ſeparabitur: quia etiam in triduo mortis, corpus exiſtens in ſepulchro fuit vnitum verbo, & animæ quæ erat in limbo.*
15 Inueniatur. *Deſcripta magnificentia regni Chriſti in eius exaltatione, hic conſequenter deſcribitur eiuſdem magnificentia in aduerſariorum depreſſione, cum dicitur: Inueniatur manus tua, &c.* Circa *quod ſciẽdũ, quod vtraque dicitur manus Dei ideſt, operatiua eius virtus quæ aliquando accipitur in bono, & tunc manus eius dextera reſpicit bona æterna, & ſiniſtra eius bona temporalia, ſecundũ quod dicitur Prou. 3. b.* Longitudo dierũ in dextra eius, & in ſiniſtra illius diuitiæ & gloria. *Aliquãdo autẽ reſpicit malum pęnæ, quod a Deo infligitur iuſte & ſecũdũ hoc dicitur, Heb. 10. f.* Horrendũ eſt incidere in manus Dei viuentis. *Et tũc per ſiniſtrã intelligitur minor punitio: & per dexteram quæ fortius percutit, grauior. Et ſecundũ hoc dicitur.*
16 Inueniatur manus tua. *puniens peccata.*
17 Omnibus inimicis tuis. *quantum ad pęnam communem.*
18 Dextera tua. *grauius puniens ex ſpeciali cauſa.*
19 Inueniat omnes qui te. *Sicut enim diligere Deum eſt actus præcipuus, ita odire eum eſt actus peſſimus, eo quod odium Dei directo opponitur charitati.*
20 Pones eos vt clibanum ignis. *inuoluendo eos igne gehennæ.*

In

MORALITER.

1 *Deſideriũ cor. eius trib. &c.* ſ. gr̃am in re, & gloriam in ſpe.
2 *Et voluntate labiorum, &c.* i. effectu orationum ſuarum, quia factę ſunt pie & perſeueranter, & pro ſe.
4 *Quoniam præue. eum in bened.* i. in chariſmatib. ſpirituſſancti.
5 *Poſuiſti in capite eius.* i. in ſuperiori parte animę quę eſt rõnalis. † *Coronã de lapide pretioſo.* i. perfectionẽ virtutũ, quę ſignantur nõie lapidum glorioſorũ, ppter ſtabilitatem & valorẽ eorum. 6 *Vitam petiit a te.* ſcilicet gratię & glorię. 7 *Et trib. ei.* primam in re, & ſecũdã in ſpe, quę eſt ęterna. idõ ſubdit.
8 *Longitudinẽ die. &c. Magna eſt gloria eius in ſa. &c.* i. in Chriſto, cui rex iſte gloriam attribuit de omni bono. ideo ſubditur.
10 *Glor. & mag. di. imp.* ſuper eum, in pręmio futuro.
11 *Quon. dabis eum in bened. &c.* quia benedicentes alicui dicenti: Benedicat tibi Deus ſicut tali regi.
12 *Lætific. eum in gaud. cũ vultu tuo.* i. in aperta viſione faciei tuę.
13 *Quon. rex ſperat in dom.* non in mundo. 14 *Et in miſericor. altiſſimi non cõmouebitur.* ſed per eã magis in bono firmabitur.
15 *Inueniatur, &c.* Hic ponitur inimicorum eius depreſſio cum dicitur dño: *Inueniantur, &c.* i. potẽtia tua ad puniendũ.
17 *Omnib. inim. tu.* i. inimicis dicti regis, qui ſunt & inimici Dei, & idem repetitur ſub alijs verbis, cum dicitur.
18 *Dextera tua inueniat omnes qui, &c.* Licet .n. dextera Dei frequentius inueniatur ad pręmiationem vel ſubleuationẽ, tamen aliquando ponitur ad punitionem Thre. 2. b. Firmauit dexteram ſuam quaſi hoſtis.
20 *Pones eos vt clibanum ignis, &c.* tempore iudicij, dicẽs eis: Ite maledicti in ignem ęternum.

A a *Fructum eorum de terra perdes,& semen eorum.* Non erit eis fructus beatitud.nis in terra viuentium.

* Theod.veluti malitiam igni obnoxiam eos cōficies,& posteros,in tempore vultus tui.i.iræ tuę,cum tempus opportunum vindictæ esse iudicaueris.

* Theod. quoniam cōtra te linguam mouerunt, & maledictis vsi sunt. Et dicentes se superiores fore Deo, vt idolis fuerant, cogitauerunt cogitationes quæ non possunt fieri, legit Symmachus.

b *Quoniam pones.* Cas. Dicta de futura de præsenti eorū pœna subiungit. *Quoniā pones.* Aug. Vel quia hoc faciunt Iudæi, pones eos dorsum, i. depelles eos a te, quia hi repelluntur. In reliquijs.i. in his quos tibi relinquis de gētib. assumendos, parabis vultum, qui deret eorum esse. Vel, dorsum sunt Iudæi qui terrena, nō cælestia contemplantur. Vultum.i.malam intētionem eorum paras ad passionem, vt cum putarent occidere, salus fieret.

* Theod. Symmac. pones eos aduersos, qui enim Angeli plagam fugerunt terga dātes nunciauerunt res gestas. Hæc autem Vates prædicentis more posuit, tāquam res nōdum gestas. Illud autem in reliquijs præparabis vultum eorū, quidam per hyperbaton intellexerūt sic in reliquijs eorū pręparabis vultum.i. infliges pęnam his qui remanserunt, aut eādem structuram retinendo dicemus in reliquijs tuis, id est, integrum tibi erit & supplicia statuere, & eos qui mortem se declinasse putant, conuertere, & sistere, & mulctare.

c *Exaltare.* Cass. Conclusio.

* Theod. non quod Deus humilis sit, extollitur, sed quod habet ostendit.

B

C

Margin: iræ tuę. — †consilium q. — †fortitudines

a Manifestationis tuæ. b Præterea, c In iudicio futuro. d Aug.conturbati vindicta Dei, post accusationem conscientiæ deuorabuntur æterno igni.

in tempore † vultus tui, dominus in ira sua † conturbabit 1 2

¶ Mox. a Infernalis. b Quia terrenus e.t de terra perdetur. c Viuentium.

a eos, & deuorabit eos ignis. Fructum eorum de terra perdes, 3 4

a Aug. opera vel quos seduxerunt non deputabis inter hæredes, b Hæc pœna ideo, quia mala quæ sibi imminere te regnante putabant, in te occidendum retorserunt. 5

& semen eorum a filijs hominum. Quoniam declinauerunt 6

a Dicentes, dæmonium habes. b Quæ in eis sunt. c Expedit vt vnus moriatur homo pro populo & ne mundus post eum abiret. d Quia omnia perierunt. ¶ Nescientes quid dicerent. 7 8

in te mala, cogitauerunt † consilia quæ non potuerunt † sta- 9 †

a Aug. ordinabis eos in his, a quibus postpositis auerteris. b In his quæ relinquis, idest, cupiditatibus regni terreni præparabis tibi ad passionem impudentiam eorum. 10

b bilire. Quoniam pones eos dorsum, † in reliquijs tuis præ- 11

a Sed. In gloria resurge. b Aug. quem humilem non nouerunt. c Quam infirmitatem putauerunt. d Corde & opere celebrabimus, & nota faciemus mirabilia tua. 12

c parabis vultum eorum. Exaltare domine in † virtute tua, can 13 14

tabimus & psallemus † virtutes tuas. 15

NICOLAVS DE LYRA.

1 In tempore vultus, &c. *iudicii tui, quando pones faciem tuam ad eos condemnandum.*

2 Dominus in ira sua. *idest, in vindicta sua.*

3 Conturbabit eos. *proferens contra eos sententiam.*

4 Et deuorabit eos ignis. *scilicet gehennæ, non consumendo, sed ęternaliter affligendo.*

5 Fructum eorum, &c. *idest bona temporalia totaliter ab eis auferes, quibus fruebantur.*

6 Et semen eorum. *idest, imitatores.*

7 A filijs hominum. *idest a societate sanctorum. Posset etiam litera ab illo loco.* Inueniatur, &c. *exponi de punitione Iudæorū pro morte Christi, propter quam ciuitatem Ierusalem & templum incenderūt Romani & populum partim occiderunt, & partim captiuum per mūdum disperserunt, Et quātum ad hoc subditur.* Quoniam declin. in te mala *s. pœnæ, Christū occidentes et affligentes.* Cogitauerunt cōsilia quæ non potuerunt stabili. *Dicitur enim Iohan.11. quod habuerunt consilium interficiendi Christum, ne occasione eius venirent Romani & tollerent locum & gentem. Et hoc consilium non fuit stabilitum, sed magis accidit contrarium, quia propter mortem Christi Romani destruxerunt locum & gentem vt dictum est.* Quoniam pones eos dorsum. *idest, terga vertentes coram aduersarijs.* Et reliq. tuis. *hoc est persequentibus paucis.* Preparabis vultum eorum. *oī confusioni, quæ magis apparet in vultu quam in cæteris partib. corporis. Prosequēdo vero expositionem de finali punitione, vt supra dictū est, resumenda est ab illo loco.*

8 Quoniam declinauerunt. *ponitur causa finalis punitionis, quæ est pęnitentia finalis, quæ notatur cum dicitur.* Quoniam declinauerunt a te. *idest, contra te.*

9 Mala. *idest, peccata, quæ sunt contra Deum. Et bene dicitur.* Declinauerunt. *quia sicut declinatio in grāmatica est de casu in casum, sic declinatio a iustitia est, ruendo de peccato in peccatum. Quia sicut dicit Gregor. peccatum quod per pœnitentiam non diluitur, mox suo pondere ad aliud trahit, & tandem ab profundum contemptus & obstinationis deducit, secundum quod dicitur Prou.18.a.* Impius cum in profundum peccatorum venerit contemnit.

10 Cogitauerunt in te mala. *quia repente tolluntur de felicitate temporali, in qua cogitabant permanere.*

11 Quoniam pones eos dorsum. *a facie tua eos deiiciendo in infernum, secundum quod dicitur Matt.25.d.* Discedite a me maledicti, &c.

12 In reliquiis tuis. *id est, in dæmonib. qui sunt a te totaliter relicti tanquam irreuersibiles ad bonum.*

13 Præparabis vultum eorum. *mittendo eos ad societatem corū. vnde Matth.25.b.dicitur.* Discedite a me, &c. *et subditur,* qui præparatus est diabolo & angelis eius. *In fine concludit Psal.di.*

14 Exaltare domine, &c. *quod maxime apparebit in finali iudicio.*

15 Cantabimus. *quia electi in patria continue cantabunt laudes diuinas, secundum illud psal.83.a.* Beati qui habitant in domo tua domine, in secula secu. laudabunt te.

Moraliter. *potest exponi psalmus iste de quolibet iusto regnum suum bene regente, scilicet, quantum ad vires interiores, & sensus & actus exteriores cum Dei adiutorio, propter quod coronabitur finaliter in cœlo, & eius inimici, scilicet, dæmones puniuntur in inferno.*

PSAL.

MORALITER.

5 *Fructum eorum de terra perdes.* i. prolem imitatricem malitię suæ de terra viuentium excludes.

8 *Quoniam declinauerunt in te mala.* idest, contra te, nam omne culpæ malum est contra Deum.

† *Cogitauerunt consi. quæ non po. sta.* quia Deus voluit impedire. *Quoniam po. eos dorsum.* te ab ipsis auertēdo, sicut a te auerterunt male viuendo.

11 *In reliq. t.* i. cum dæmonibus relictis eos sociabis

14 *Exal. dom.* peracto iudicio reuertēdo cū electis ad cęlestia.

15 *Cantabimus & psallemus virtutes tu. &c.* sicut scribitur psal. 27.b. *In templo eius.* idest, in cęlo omnes dicent gloriam.

GLOSSA ORDINARIA.

Margin: † vide Psal.4. † super Aieleth Asabar est nomen instrumenti, vt volunt nō nulli. Alii speciem carminis esse dicūt. Quidam interpretantur sydus matutinum. Alii ceruam matutinam.

a *In finem, &c.* Thod. Hic psalmus domini nostri crucem & resurrectionem & gentium vocationem & totius orbis salutem prædicit. Inscriptio demōstrat. Susceptio matutina, nostri saluatoris est aduentus, qui instar auroræ in tenebris sedētibus illuxit, lux enim vera est Dominus. Nascens autem lux diluculum efficit, qua exorta soluuntur tenebrę. In ipsum aūt dictatus est hic psalmus. Nam potius sacris Apostolis est credendum, & ipsi saluatori qui principio huius psalm. clare vsus est, quam iis, qui aliter interpretari conantur.

b *Psalmus David.* Cas. Cum psalm. iste sufficeret ad testimonium passionis, ne qua sit alicui excusatio, sequunt & alii quatuor de eadem re aperte scripti. 34.54.68.& 108. Vel pro susceptione ad similitudinem solis, qui paulatim assumitur donec vbique clarescat, sic Christus. Hic ergo oratur assumptio, pro qua premittitur passio expresse, quasi sit historia, non prophetia. Per id quod sequitur idest, per assumptionem, notatur quod precedit, id est, passio, & merito, quia ipsa passio salus est mundi.

Aug. Pro cerua (vt alii habent) est humana Christi natura, quę lutum & peccatorū spinas transiliit, & mane in gloriam resurrectionis quasi in altum est assumpta.

a Vel pro cerua. b Idest, Christi sub persona veteris hominis, nam vetus homo noster confixus est cruci cum illo.

a b † In finem † pro susceptione matutina psal. Dauid XXI.

PSAL.

GLSSA ORDINARIA.
PSALMVS XXI.

a Deus Deus. Præmittitur conquestio de derelictione, nec non & oratio, sicut in omnib. psal. de passione.

* Basil. Ligno crucis suffixus Dominus hac voce visus est dialecto hebræa, hęc autem dicit pro tota natura humana cuius est primitię.

✠ Theodoret. Patibulo suffixus in hanc vocem prorumpit, ipsa Hebraica voce vsus. *Heli Heli Lamazabatani.* Quomodo igitur eiusdem veritatis testimonium pręteriri potest? Derelictum aūt se fuisse dicit vt qui, cum nullum peccatum cōmiserit, morti tñ obnoxius fuerit, quę contra peccatores potētiam suscepit. Vocat igitur derelictionem, non diuisionem diuinitatis coniunctę, vt quidā suspicati sunt ad illā permissionem, quā diuinitas permisit, vt humanitas pateretur. Aderat. n. diuinitas in serui forma patiēte, & finit illam pati, toti hominū generi salutem moliens. Hęc tñ nihil inde patiebatur, quo. n. pacto cum sit impatibilis, pati posset? dicit autē hęc Dominus Iesus Christus vt homo. Et quoniā ipse est caput humanę naturę. p tota humana natura in sequentibus verba facit.

Aug. Cas. Deus Deus, geminat ex affectu: vel Deus omniū per creationis potentiam, meus proprie per cultum.

PSALM. XXI.

a	Eli Eli.
b	Deus [*] Deus meus respice in me, quare me
c	a Ecce ideo. b Corporali. ¶ Quia sunt causa quare patior. c Postulatio.
d	dereliquisti. † longe a salute mea verba de-
e	a August. nostra delicta sua fecit, vt suum iustitiam faceret nostram. ¶ Cass. quasi membrorum meorum delicta postulantia mortem meam. b Ita sunt longe quod.
	lictorum meorum. Deus meus clamabo

(a Lamma Azab.)

1
2
3
4
5
6
7

Aug. Quando hoc in cruce dixerat, psalmū istum de se scriptum indicauit.

D

b *Respice in me.* Cas. Non est in Hebræo, sed a septuaginta interpretibus additum.

c *Quare me d.* Aug. Mirum hoc cum & Deus esset cū eo, sed pro nobis, qui in eo corpus eius.

d *Longe a salute mea.* Aug. id est, mei veteris hominis, quia longe a peccatoribus salus, & hęc sunt verba non iustitię, sed delictorum. Vel, longe a salute sūt verba delictorum meorum, quę sic sunt tollenda.

* Theodoretus Aquila *fremitus mei.* dixit. Symmachus *fletus mei.* Theodotion *clamoris mei.* septuaginta vtemur interpretatione. Alij enim cum hanc vocem *delictorum meorum*, attendissent, non dixerunt hunc psalmum Domino cōuenire: sed audiant Ioannem clamātem. *Ecce Agnus Dei ecce qui tollit peccata mundi*, & Paulū dicētem. *Ille qui peccatum non fecit, pro nobis peccatum factus est* qui ergo pro nobis factus est maledictum, pro nobis verba fecit & exclamat ne respicias in delicta humanæ naturæ, sed concede salutem per meos cruciatus.

E

e *Clamabo.* August. de nobis, corpore suo dicit, vt cum forte dixit. *Transeat a me calix iste.* idest, putant timuisse mori, sed pro

F

NICOLAVS DE LYRA.
PSALM. XXI.

Deus Deus. *Antiqui Hebræi hunc psalmum exposuerunt de tribulatione contra Iudæos per Amam excitata, in qua aduersarij eorū ad certam diē se preparabant ad occidendum eos et spoliandū, iactantes inter se de modo occidendi et affligendi per confixionē manuū & pedum in ligno, sicut Amam præparauerat Mardochæo, vt habetur Ester 7. & vestes & spolia eorum inter se diuidebant per verba.* Et litera huius psalm. satis posset ad hanc sententiam applicari. *Dixerunt igitur quod cum dicitur in tit. huius psalm. quia talis est in Hebr.* Ad vincendum pro cerua matutina psal. Dauid. *Cerua matutina dr Esther regina, quæ de liberatione populi sui valde fuit peruigil et solicita. Rab. Sa. dicit, quod per cerua matutinam hic intelligitur congregatio popul. Israel, quæ cerua vocatur, vt dicitur Prouerbio. 5. d.* Cerua charissima & gratissimus hinnulus. *quæ fuit valde afflicta p Nabuchodonosor ipsam spoliantem, & partim occidentē & partim captiuantem. sed per orationes sanctorum huius congregationis in orationibus vigilantium fuit liberata tempore Cyri. Et quamuis posset ad hoc litera applicari, tamen iste expositiones & consimiles non possunt esse veræ si dicantur literales. Primo quia Christus Matth. 27. f. protulit principium huius Psal. tanquam dictum de persona propria, dicens in cruce.* Eli eli lamma azabthani, quod est interpretatum Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me. *sic. n. iste psalm. incipit in Hebr. & in translatione Hier. iuxta Hebr. Quod autem in translatione communi interponitur.* Respice in me. *nō est in Hebr. nec in translatione Hieron. dicta, sed fuit additum a LXX. interpretibus. Et patet sic secundum sententiam saluatoris principium huius psal. & per consequens totus psalm. ad literam de Christo est intelligendus. Item Matth. 27. e. dicitur, quod illud quod infra scribitur in hoc psal.* Diuiserunt sibi uestimenta mea, &c. *impletum fuit in Christo. Et idem dicitur Ioh. 19. e. Item Paulus apostolus qui sciuit legem per exercitium studij, & postea plenius per instructionem spiritus sancti, allegat huius literam psal. de Christo dictam Heb. 2. c. dicens, de credentib. in Christo.* Non confunditur eos fratres uocare. *scilicet, Christus di. in psalm.* Annuntiabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesię laudabo te. *Propter quod merito, quidam nomine Theodorus, qui exposuit hunc psal. ad literam de Dauid posito in persecutione Saulis, a qua tamen diuinitus fuit liberatus, propter hæc & quædam fuit condemnatus in synodo Toletana. Igitur sequendo Christi Matth. Iohan. & Paul. sententiam & determinationem ecclesiæ, iste psal. exponendus est ad literam de Christi passione, a qua fuit diuinitus liberatus in sua gloriosa resurrectione. Secundū hoc igitur in tit. huius psal. supra positio, per ceruam matutinam intelligitur humanitas Christi, quia sicut cerua de nocte latitat in cubili suo, a quo in mane prosilit apparēs in manifesto, sic humanitas Christi tempore noctis, idest, in triduo suæ mortis latuit quasi in cubili, corpus in sepulchro, & anima in sanctorum limbo, sed in mane tertia die resurgens apparuit Mariæ Magdalenæ, & postea discipulis in manifesto, Nec mirandum si humanitas Christi metaphorice dicitur cerua, quia tali modo loquendi frequenter vtitur scriptura, sicut Genes. 49. f. dicitur.* Neptalim ceruus emissus dans eloquia pulchritudinis.

2 Deus Deus meus. *Psal. iste diuiditur in duas partes, quia primo describitur passio Christi ex carnis infirmitate, secundo eius resurrectio ex deitatis virtute, ibi. Tu autē do. Prima in tres, quia tractat Christū passum. Primo circa passionem Christi describitur eius derelictio a patre, secūdo eius derisio a Iudæorum gēte, ibi.* Ego autem sum ver. *Tertio eius afflictio in passione, ibi.* Quoniam tu es. *Circa primum Dauid præuidens in spiritu Christi passionem in persona eius dicit.* Deus Deus meus. *id est, o tu pater Deus meus ratione humanitatis a te creatæ.* Diuisio.

3 Respice in me. *positum in afflictione, tamē hoc non est in Hebręo vt prædictum est.*

4 Quare dere. me. *in manibus Iudæorum me persequentium traditum eorum voluntati.*

5 Longe a salute mea. *scilicet, corporali, quia non fuit præseruatus a morte.*

6 Verba delictorum meorum. *delicta populi sua dicit. Tum propter membrorum & capitis affinitatem. Tum quia fecit ea sua quodāmodo sustinendo pro eis pœnam. In Hebræo autem & in translatione Hie. iuxta Hebraicū habetur sic.* Verba rugitus mei vel clamoris mei, *quia Christus clamauit in cruce voce magna dicens.* Eli eli, &c. *Matt. 27. f.*

7 Deus meus clamabo per diem. *quia circa horam nonam diei clamauit in cruce.* Eli eli. *vt dicitur Matt. 27. f.*

Et

MORALITER.

1 *Deus Deus, &c.* Psal. iste secundum sensum literalem est de Christi passione. Moraliter āt posset exponi de cuiuslibet boni Christiani persecutione, magis tamen proprie de persecutione ecclesię, quæ est mysticum corpus Christi. Fuit autem ecclesia tempore tyrannorum & magis erit tempore Antichristi in tāta persecutione, qđ videbitur a Deo derelinqui, & sic in eius persona dicitur. *Deus Deus meus.* Et multiplicatur *Deus*, ad ostendendum maiorem eius angustiam.

Qua-

4 *Quare me dereliq.* non secundū rē, sed secundū apparentiā.

5 *Longe a salute mea verba delictorum meorum.* Hoc dicitur pp malos Christianos qui in ecclesia sunt misti cum bonis vsq; ad finem mundi, & propter hoc ex eorum malitia aliquādo retardatur salus bonorum a temporalib. pęnis, quia tamen hoc ad exercitium patientiæ proficit bonis, subditur.

7 *Deus meus clamabo per diem, & non exaudies, & nocte & non.* quasi dicat licet clamor meus diurnus & nocturnus nō exauditur, tamen hoc non est.

A pro suis infirmis qui timent mori, hæc dixit sic & hæc vox membrorum est, cla.& non exaud.

* Theo.sepius crucis tempore precatus est, *Pater si fieri potest transeat a me calix iste.* Sed non ad insipientiã: nõ.n.frustra cõcessionem petitionis, inquit, te procrastinare, sed magnũ qd & salutare, te ex cruce perpetrare cognoui.

* Basil. Noui dispensationis huius mysterium.

a *Per diem, & non exaudies, & nocte & non ad ins.* Cassiodor. quia nullæ in eo tenebræ, & tamẽ non auditur ad salutem corporalem.

b *In sancto habitas.* Augus. Et ita mirum, quia patres liberasti, ego autem sum vermis.

† euaserunt, eripui sunt

B

† contemptus populi, ludificamen. Matth. 27. e.
† subsannabãt
† deuoluit ad dominũ, sub. spem vel opera sua. i. omnia retulit ad Deum
† eruat
† complacuit. in eo.
† qui facis me confidere.

✲ Bas.& Theod. Hoc est admirabile, quod te in sancto hoc corpore habitãte, crucis patibulo suffixus sum. pro laude alij explanatores hymnum posuerũt. Deus enim decantatur a suis cultoribus.

Augustinus. Sanctificatis a te, quos facis intelligere, quod ad salutem sanctos non audis, vt Paulum, & ad damnationem malos audis vt demonibus concedens porcos vel tentare Iob.

Cassiod. Tu habitas in sancto, quia Deus erat in Christo mundum sibi reconcilians.

C c *Laus Israel.* Aug. idest, vidẽtis te non eius qui se voluit abscondere a consp ectu tuo.

d *In te sperauerunt patres, nostri, sperauerunt.* Cas. Magnus decor dum iterat *sperauerunt.*

e *Ego au.&c.* Aug. Hucusque Christus in persona veteris hominis, hic iam proprie in sua persona loquitur.

a In prosperis vt non abeant. b In tribulatione vt habeãt. c Quia verbis delictorum clamabo. d De vtroque, sed ad sapientiam. Non audit Deus ad voluntatem, sed ad salutem. ¶ Scilicet vt sapiam quid clamandum sit, non verbis delictorum, sed vitę.

a per diem, & non exaudies, & nocte, & non † ad insipientiam 1
a Et ideo non audis verba delictorum. b Quare non audis & me vel nos. 2
b mihi. Tu autem † in sancto habitas, laus Israel. In te spera- 3
c a Qui minores quam ego. ¶Iusti. b Secundum carnem. c Quasi, ex spe, est liberatio. 4
d d Aug, vt de Aegypto de camino pueros & huiusmodi. ¶ Et. 5
uerunt patres nostri, sperauerunt & † liberasti eos. Ad te †
a Non verbis delictorum. b Statim, non in futuro. c De præmio Quia non in se sibi spes.
clamauerunt, & † salui facti sunt. In te sperauerunt, & non †
a Qui maior. b Aug. verbis quia mortalis de carne sine concupiscentia natus, & non tantũ homo, quia Deus. ¶Quia est & homo vermis vt Adam, sed ille vermis & non homo, quia verbũ in principio apud Deum.
e sunt confusi. Ego autem sum vermis & non homo, oppro- 6
f a In sputis & colaphis. ¶Ecce quanta patitur cum liberati patres. b Dum pro eo Barrabã elegerunt. 7 8
brium hominum & † abiectio plebis. Omnes † videntes 9
a Huiusmodi. b Sicut abiectum. c Non tantum in corde. d Irridentes velut minantes, non iudicio agentes. 10
g me † deriserunt me, locuti sunt labijs, & mouerunt caput. 11
a Vt ait: b De manibus nostris, vel si non eripit, resuscitet. 12
† Sperauit in domino, † eripiat eum, saluum faciat eum, 13
¶ Vt ait. a ¶Aug. Ideo hoc dicunt, quia homo factus. In verbum quod est Deus, in principio apud Deum talia non dicerent. 14
quoniam † vult eum. Quoniam tu es qui extraxisti me
a Ab vberibus, spes, & Deus meus, qui ante secula pater meus. b Vt tu mihi solus esses spes. c Iam homo infimus.
h de ventre † spes mea ab vberibus matris meæ, in te proie- 15 †

Aug. *Ego autem.* Iam proprie Christus sine semine natus sum, vt essem vltra homines in homine in quo factus sum opprobriũ, vt vel sic superbia hominis humilem imitetur.

f *Vermis & non homo, oppro.* Cassiodor. Ita viliter cõculcatus, vt quasi non essem hõ, vel cum sim vermis, id est, de virgine natus, & non homo, idest, peccator, vel non tantum homo, sed & Deus sum opprobriũ Vermis sine coitu natus, mortalis humilis & vilis, silentio repens.

✲ Theod Aliqui per vermem ostẽdi dixerũt quod natus est ex Virgine, nam neque vermis habet substantiam ex concubitu. Ego vero tantum vilitatem offend.&c.

g *Sperauit in domino, &c.* Cas. Dicentes. *Spera in domino, &c.* ironia Iudæorum, ecce quasi historialis narratio, nõ prophetia, ne qua sit excusatio, ne qua ambiguitas.

h *Ab vberibus.* nõ ex quo lactari cępi, quia & añ, sed ab vberib. synagogę extraxisti, ne carnalem cõsuetudinem sugerẽ, cuius

D

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et non exaudies. *quia non fuit exauditus in ista oratione, nõ procedebat ex voluntate deliberatiua, sed ex ratione afflictionem & motũ sensitiuæ partis proponente ad ostendendam in Christo veritatem humanæ naturæ, de cuius integritate est pars sensitiua.*

2 Et nocte, *præcedẽte similiter clamauit ad patrẽ pro sua liberatione, dicens.* Pater mi, si possibile est transeat a me calix iste.

3 Et non insipientiam mihi. *supple hoc contingit quod non sum exauditus, imo in hoc apparuit maxima eius sapientia, & quantum ad diuinitatem & quantum ad humanitatem, quia iste modus liberationis humanæ naturæ fuit conuenientissimus, vt sic homo pœnam solueret qui debebat, & Deus redimeret qui poterat.*

4 Tu autem in sancto habitas, *idest, omnia sancte facis & ordinate, licet aliquando aliter ignorantibus videatur.*

5 In te spera. *de seruitute Aegypti, & captiuitate Babylonis, quæ liberationes fuerunt quædam figuræ huius liberationis per mortem meã factæ.*

6 Ego autem sum ver. *Hic consequenter describitur ipsius Christi derisio, cum dicitur in persona eius.* Ego autem sum vermis. *Idest, vilis & abominabilis in conspectu Iudæorum, vnde expuerũt in faciem eius, et colaphis eum ceciderunt tanquam contemptibilem, vt habetur Matth. 26. g.*

7 Et non homo. *idest, non vtens ratione, sed magis dæmonis agitatione. vnde dicebant ei. Ioh. 7. c.* Dæmonium habes.

Op-

8 Opprobrium hominum. *id est, maiorum, scilicet, sacerdotum Pharisæorum.*

9 Et abiectio plebis. *scilicet, populi communis, licet enim populus primo eum honorauerit, postea tamen deceptus a sacerdotib. eum contempsit, Matth. 27. e.* Prætereuntes autem blasphemabant, *ideo subditur.*

10 Omnes videntes me deriserunt me. *s. tam maiores quam minores, vt dictum est.*

11 Locuti sunt labijs. *me vituperando & blasphemando.*

12 Et mouerunt caput, &c. *me sicut falsum prophetam notando Quid autem dicerent sacerdotes eum blasphemantes, subditur.*

13 Sperauit in domino, eripiat eum, saluum faciat eum. *vnde scribitur Matt. 27 e.* Principes sacerdotum illudentes cum senioribus & scribis dicebant. Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. *subditur.* Confidit in Deum liberet eum nunc si vult.

14 Quoniam tu es qui extraxisti me de ventre. *Hic consequenter describitur passionis afflictio, in qua verus homo recurrit ad diuinum auxilium, di.* Quoniam tu es qui extraxisti me de ven.&c. *i. per naturam nasci me fecisti de virgine.*

15 Spes mea, &c. *quia sicut supra dictum est in Christo erat spes, in quantum in eo erat certa expectatio futuræ gloriæ quo ad corpus.*

16 In te proiectus sum ex vtero. *idest, tibi in supposito verbi vnitus a conceptionis principio.*

De

MORALITER.

3 *Ad insipientiam mihi.* idest, ad malum, sed ad patientiæ bonum, ideo subditur:

4 *Tu autem in sancto habitas laus, &c.* idest, in teipso, qui es sanctus sanctorum, propter quod omnia sancte disponis. Et bene differs exauditionem meę petitionis.

5 *In te sperauerunt patres nostri, &c.* s. martyres & apostoli.

† *Et liberasti eos, &c.* de miseria huius mundi.

† *In te sperauerunt & non sunt confusi.* sed magis honorati in hoc q. digni habiti sunt pro nomine tuo cõtumeliã pati, pp quod subditur ecclesię delusio ab infidelibus, cum dicitur.

6 *Ego autem sum vermis & non homo,* idest, reputata sum res vilis & non honorabilis.

8 *Opprobrium hominum.* scilicet, infidelium.

Et

9 *Et abiectio plebis.* Martyrum enim corpora frequẽter proijciebantur canibus & auibus ad deuorãdum, ideo subditur

10 *Omnes videntes me deriserunt me, locuti sunt labijs.* reputantes me sacrilegia fecisse.

12 *Et mouerunt caput.* notantes me de criminis magnitudine.

13 *Sperauit in domino, eripiat eum, saluum.* hoc derisorie dicebant carnifices & alij infideles de martyribus Christi.

14 *Quoniam tu es qui extra.&c.* Hic allegatur exauditionis causa, cum dicitur. *Quoniam tu es qui extra.me.* de Iudęorum & paganorum errore.

15 *Spes mea, &c.* de consecutione glorię.

† *Ab vberibus matris meæ,* idest, ex quo alimentum cepi lactis sanctę matris ecclesiæ.

Deus

cuius vter⁹ me nō ptulit,sed iactauit.Nec fecit eius vēter, vt sicut paruulus essē tui oblitus, sed fuisti Deus meus. *De ven.* Aug. Ipsi ita,sed tu.

a *De ventre.* Aug. Non solum matris quę lex nascēdi est omnib.sed de tenebris synagogæ in quib.infidelis est, nondum in luce Christi natus, qui in obseruationib. illis carnalibus sabbathi, & circumcisionis confidit.

* Basil.& Theo. Esaias hęc vaticinatus est dicens. Ecce virgo cōcipiet, &c.

b *Ne discе.a me.* qui iā cœpisti.

*Tu ext.*non vir,ne dubitet virginis partus, virtute Dei factum est.

Spes mea ab vbe. vera humanitas & magna perfectio,ab vberibus enim facit,quod vix maturus.

*In te proie.sum.*non in peccata hominis.Alij in Adam proijciuntur,ex quo rei.

De ventre matris meæ Deus meus. Caſſ. Nec conceptio sine Deo,nec in peccato,vt homo,Vnde Angelus. *Spiritussanctus superueniet in te.*

* Basil.& Theod. Etenim discipulorum chorus eum dereliquit.

c *Circundederunt.* Caſ. Describitur passio quam terminat, oratio: ad conuincendos Iudęos,refert futura quasi præterita.

d *Aperuerunt.* Caſ. Vt feræ volentes deglutire, os suum non ad sapientiam reseratum.

* Bas.& Theod. Afflictionum species prædicit, per tauros Sacerdotes,per vitulos eorum subditos intelligens. Ossa autem vocat Apostolos robur Ecclesię.

* Bas.& Theod. ob timorem cor euanuit,non respondit sæpius interrogatus, traditus est sepulturæ quod puluerē mortis nominat,eo quod puluere obducuntur,qui sepeliuntur. D

e *Sicut le.* Aug. Vt leo rapiens,circundederunt, vt rugiens os aperuerunt.

a Non de te,nam de te pater meus, de matre Deus meus.

a ctus sum ex vtero. De ventre matris meæ Deus meus es tu, †

a In corpore vel secundum tempus. b Quoniam. 1

b ne † discesseris a me. Quoniam tribulatio proxima est, et 2

a Alius: b Aug.consilijs,& gladijs,& fustibus. c Populus luxurians sine iugo Dei. 3

d Principe, superbi. 4

c non est qui adiuuet. Circundederunt me vituli multi, tauri 5

a De pinguedine ferociores. ¶Ad similitudinem. 6

d e †pingues obsederunt me. Aperuerunt super me os suum, si- 7

a In comprehensione. b Crucifige cru.clamantes. c Circundede.obsede & occiderunt tam viliter. ¶Quasi. d Missi ad prædicandum.

f cut leo rapiens & rugiens. sicut aqua effusus sum, & di- 8

a Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum. Matth. 10.b. b Caſſ.firmi mei. c Aug.scriptura,idest,sapientia eius & voluntas. ¶Hiero. Quæ erat in scripturis clausa,crucifixo domino liquefacta est vt cera,vt omnes infirmi intelligerent. ¶ Aug.vnde & pro eo velum scissum est. 9 10

g h i spersa sunt omnia ossa mea. Factum est cor meum tanquam cera † liquescens, in medio ventris mei. † Aruit tanquam 11 12

f *Sicut aqua.* Quando funditur aqua,abluit, rigat & lapsum pedibus facit: ita effuso Christo ablutæ sunt sordes,rigatę mentes vbi etiam lapsi sunt persecutores: & præ timore dispersi sunt discipuli.vnde,relicto eo fugerunt. Matth.26.f.

Caſ. Sicut quæ sacramentum ablutio peccatorum, & hoc quia apostoli per mūdum dispersi sunt qui ipsi effusi dicuntur,vt aqua alluens & rigās & per quos secretum scripturę elicuit, virtus igne passionis induruit, & solidata est. †Exaruit. E

g *Tanquam cera.* Caſ. Bene legis mysteria cōparat cerę, quę tunc lucem reddit cum calore dissoluitur,vel ideo discipuli fugerunt,quia doctrina qua eos firmauerā admote passione quasi igne euanuit,& infirmis excidit,& quia virtus mea aruit.i.viluit,prius probata miraculis. Aruit,quia lingua non respondit eis cruci figentibus verbum,& quia in puluerē pro opinione Iudęorum.In puluerem mor.in quem redigūtur. mortui,& hoc quoniam circundederunt.

h *In medio ventris mei.*

Aug. Venter infirmos in ecclesia, vel memoriam ecclesię significat.

i *Aruit tanquam testa virtus mea.* Caſ. Non vt fœnum, sed vt testa quę igne fit firmior. F

Lingua

NICOLAVS DE LYRA.

1 De ventre,&c.*idest,Deum meum te cognoui, quia anima Christi ab instanti conceptionis fuit repleta virtutibus & scientiis.*

2 Ne discesseris a. *subtrahendo auxil.tuum. cuius causa subditur.*

3 Quoniam tribulatio proxima est,*idest,acerbitas maxima meæ passionis.*

4 Et non est qui adiu.*eripiendo de manibus Iudæorum,sicut supra dictum est, hæc petitio et consimiles erant rationis,non pro se, sed veritatem naturæ passibilis ostendentis.*

5 Circundederunt me vituli multi.*i.Iudęi qui propter insolentiam & carnis petulantiam vocantur vituli.*

6 Tauri pingues obsederunt me. *quia Iudæi erant auari, & diuitijs impinguati.*

7 Aperuerunt super me os.*desiderantes me deuorare.*

8 Sicut leo rapiens & rugiens.*ex crudelitatis magnitudine.*

9 Sicut aqua effusus sum. *Aqua.n.perfectius effunditur de vase, quam alii liquores,quia de aliis liquoribus effusis remanet sapor & odor,per hoc intelligitur,quod Iudæi ita intendebant eum annihilare,vt de eo nulla memoria remaneret.*

10 Et dispersa sunt omnia ossa mea. *id est,discipuli,qui debebāt esse aliis robustiores, tamen imminente passione eum relinquentes fugerunt dispersi,propter quod prædixit eis Christus,Ioh.16.g.* Venit hora vt dispergamini vnusquisque in propria, & me solum relinquatis.

Vel aliter & magis iuxta literam. Sicut aqua. *i.destitutus vigore in parte sensitiua propter passionis horrorem imminentis.* Et dispersa,&c.*id est,a iuncturis dissoluta. Tali modo dicitur Dan.10.d.* Domine in visione tua dissolutæ sunt compages meæ, & nihil remansit in me vitium.

11 Factum.*sicut.n.cera a calore ignis resoluitur,sic cor humanū in quantum est sensitiuæ partis organum, horrore terribilis imminentis passionis,et hoc fuit in Christo,non tamē fuit in eo aliquid deordinatū.*

Ad cuius pleniorem intellectum sciendum, quod ratio deliberatiua aliter mitigat seu minuit dolorem interiorem animæ,& aliter dolorem exteriorem sensibilem in carne,quia primū dolorem mitigat, inquantum ibi ponit modum virtutis,ita quod no transgrediatur limites rectę rationis,et hoc maxime fuit in Christo. Secundum autem dolorem non mitigat seu diminuit directe,quia non obedit parti intellectiuæ, diminuit tamen indirecte,quia obedit per quandam redundantiam virtutis animæ ad corpus,& hoc nō fuit in Christo, quia sicut dicit Damascenus,ordinatione diuina factū est,vt quælibet pars faceret id quod erat sibi proprium,vt sic dolor sensibilis in Christo esset maximus,& maxime meritorius, inquantum a ratione deliberatiua erat maxime acceptus propter salutem humani generis, & ad exprimendum magnitudinem huius doloris sensibilis,dicta sunt ista de Christo. Effusus sum sicut aqua.

12 Aruit tanquam testa virtus mea.*quia humor existens in corpore Christi fuit quasi exhaustus per sudorem sanguineum,de quo dicitur Luc.22.& per extractionem sanguinis in flagellatione, coronatione,manuum & pedum confixione,& lateris apertione, in cuius signū post sanguinem exiuit aqua,vt habetur Ioh.19. ad ostendendum quod corpus remansit quasi exangue post sanguinem arefactum.* Et omnia ossa mea conturbata sunt,*quia deficiente sanguine, deficit virtus ossium.*

Et

MORALITER.

† *Deus meus es tu.*idest,ex tunc te confessus sum corde,ore & corpore, hęc sunt ecclesiæ verba propter bonos existētes in ea,ideo subditur.

2 *Ne discesseris a me.* ne deficiā in tribulatione propter quod subditur.

3 *Quoniam tribu.pro.est.*ab infidelibus.

4 *Et non est qui adi.* Auxilium enim humanum sine te reputandum est nullum.

5 *Circundederunt me vituli multi.*idest,petulantes luxuria.

Tau-

6 *Tauri.pi.o.*i.diuites huius seculi,& potentia cornuti.

7 *Aperuerunt super me os suum.*ad me diffamandum & deuorandum.

9 *Sicut aqua effusus sum,& dispersa sunt omnia os.*hæc dicit ecclesia pro infirmis catholicis fugientib. vel se abscondentibus timore persecutionis,ideo subditur.

11 *Factum est cor meum tanquam cera.*ex feruore tribulationis.

12 *Aruit tanquam testa virtus mea.* hoc dicitur pro deficientibus in tormentis,& sic consentiebant idololatriæ, & moriebantur morte culpæ.

A a *Lingua mea.* Aust. Seruauerũt præcepta mea apud se hi per quos locuturus eram, & per eos in cognitionem eorum qui erant puluis mortis, deductus sum.

Matth. 15. * Theo. post Iudæos gentium exercitum rerum ordinẽ seruans attingit, de quibus nõn est bonum dare filiorum panẽ canibus.

† fortitudo. ✲ Basil. Recte Iudæos tauros, gẽtes canes nominauit. Illi enim sub iugo legis erant, licet legem manifeste transgrederentur, isti secundum legem erant immundi.

b *Foderunt.* Augustin. Euangelica narratio. Et si hæc ad literam,

B innuit fossio manuũ, q, operibus eius non crediderunt, pedum, quod apostolos lacerauerunt.

† 16. q. 7. c. sicut domini. Cass. foderũt. Terra fossa fructum facit, sic fructum vitę dedit Christus vulneratus.

c *Dinumerauerunt omnia ossa mea.* Cas. Proprie describitur pęna crucis. Sic ossa dinumerauerunt, id est,

† vnicorniorũ. apostolos, ne in maiorẽ numerum crescerent, quęrebant extinguere.

d *Inspexerunt me.* Cassio. Cum diligentia & delectatione, cũ

C a re crudeli soleant oculi auerti. Ecce quã obstinati, nõ casu aliquid factum, nec tot miraculis cor mollitum.

* Theo. sic eum crucifigentes, & flagellatores, distenderũt vt facile fuerit ossa dinumerare, & inspexerunt deridẽtes & loquentes.

c *Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt.*

a Aug. nomen meum quod ante passionem contemnebatur, post firmius honoratur. b Prædicatores mei. c Aug. vt de interioribus mei caperent sapientiam.

a testa † virtus mea, & lingua mea adhæsit faucibus meis, & in 1

a Aug. in impios, quos proiicit ventus a facie terræ morti destinatos. b In cognitionem pér apostolorum prædicationem. ¶ Vel re. c Effusus sum. 2 †

puluerem mortis deduxisti me. Quoniam circundederunt 3

a Aug. non pro veritate, sed pro consuetudine latrantes & mordentes. b Vel consilium. c Id est, Gentilium. ¶ Mala cogitantium Iudæorum. d In passione, in quo ciuitas spiritualis Ierusalem obsidetur.

me canes multi, concilium malignantium † obsedit me. 4

a Gentiles. ¶ Clauis. b Aug. non poterat melius describi extensio corporis in ligno.

b Foderunt manus meas & pedes meos. † dinumerauerunt 5

a Aug. non mutati. ¶ Iudæi. b Sed non intellixerunt. c Aug. tantum viderunt vsque ad carnem oculi corporis, & non vsque ad verbum cordis oculi. 6

c d omnia ossa mea. Ipsi vero considerauerunt & inspexerunt 7

a Cass. Mysti. sic qui non tendunt ad vnitatem scripturas corrumpentes. b Cas. catholica ecclesia non discerpitur, sed dono Dei cuique prouenit, non humano arbitrio. 8

e me. † diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam

¶ Ipsi ita. a Aug. vsque in communem omnium resurrectionem. ¶ Quia post triduum statim resurrexit. 9

miserunt sortẽ. Tu autẽ domine † ne † elongaueris † auxiliũ tuũ 10

a Ne quid mihi noceant. b Et. Ne elongaueris, sed. ¶ Alias aspice. c Aug. a morte, & a lingua dissensionis.

a me: ad defensionem meã cõspice. Erue a † framea Deus ani- 11 †

a Aug. de potestate Iudæorum canino more latrantium sine discretione. b August. Ecclesiam, vel vnica est anima Christi sola a peccatis immunis.

mam meam, & de manu canis vnicam meã. † Salua me ex ore 12 †

a Aug. diaboli. ¶ Qui circumit quærens quem deuoret, vel, regni secularis. b Aug. sublimitatibus, vel superbia. c Aug. superborum, singulariter se erigentium & consortes non ferentium. 13

f leonis, & a cornibus † unicornium † humilitatem meam 14

D August. Sacramenta ipsius potuerũt diuidi per hereses, sed non tunica desuper, id est, a Deo data. hęc est charitas vel vnitas quã nemo potest diuidere.

Cassiod. Sed forte & dono Dei quibusdam venit, qui vero hanc hẽt, securus est, & nemo cũ a catholica ecclesia mouet, & si extra incipit illam habere, intromittitur, vt ramus oliuę a columba delatus ad arcam.

Augustinus. Vel per animam vnicam caput & corpus, quod vnũ diuersitates respuit.

f *Vnicornes, humilitatem meam, &c.*

August. Iudæi, terrena tantum petentes, vel de cultu Dei singulariter se iactantes, vel singulariter superbientes, occiso etiam filio post seruos.

✲ Theod. qui mortis imperium habebat, Leonem, Canem & Vni-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et lingua mea adhæsit faucibus me. *præ defectu humoris.*

2 Et in puluerem mortis deduxisti me. *i. ad mortem, per quam corpora rediguntur in puluerem, tamen corpus Christi ab hoc fuit præseruatum per suæ resurrectionis accelerationem, vt dictum fuit supra psal. 15. b.*

3 Quoniam circundederunt me canes multi. *i. Iudæi se habentes ad me non sicut homines, sed sicut canes rabidi.*

4 Concilium malignant. *secundum quod dr̃ Matt. 27.* Mane autem facto concilium inierunt omnes principes sacerdotum & seniores populi aduersus Iesum, vt eum morti traderent, & vinctum adduxerunt, & tradiderunt Pontio Pilato præsi.

5 Foderunt manus, &c. *Clauis in cruce perforando. Et licet hoc fecerint milites præsidis qui erant Gentiles, hoc tamen factum fuit ad importunam precem Iudæorum.*

6 Dinumerauerunt omnia ossa mea. *idest, dinumerare potuerũt. Ad cuius intellectum sciendum, quod quando aliquis affigebatur cruci prius accipiebatur mensura corporis sui a manu in manum secundum latitudinem, & a spatulis vsque ad pedes secundum longitudinem, vt in ligno crucis fierent foramina per quæ claui facilius possent transire: & sic factum fuit de Christo. Quando autem vna manus fuit perforata & affixa, humores cucurrerũt ad locum illum: quia naturaliter currunt ad locum læsum: & sic nerui fuerunt retracti ad illam partem: & id o ad hoc quod alia manus reduceretur ad locum foraminis in ligno facti, oportuit eam violenter trahi cum chordis. Et idem intelligẽdum est de pedibus, propter læsionem factam in partibus superioribus, propter quod ex tali violenta corporis extensione apparebant ossium iuncturæ, quia Christus nudus fuit crucifixus, & sic poterant ossa eius dinumerari.*

7 Ipsi vero, &c. *æstimantes me purum hominem, eo quod videbant me talia passum.*

8 Diuiserunt sibi vestimenta mea. *secundum quod dicitur Ioh. 19. d.* Acceperunt vestimenta eius, & fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem vnam.

9 Et super vestem m. *i. super tunicam eius incõsutilem, vt dicitur ibidem. Et quia non erat conuenienter diuisibilis, miserunt sortem quis haberet eam totam.*

10 Tu autem do, &c. *Hic cõsequenter describitur Christi resurrectio ex Deitatis virtute, quam Christus homo primo postulat, dicens* Tu autem do. *quod factum est per accelerationem suę resurrectionis quæ facta est tertia die.*

11 Erue a framea, &c. *idest, a morte violenta, quę gladio solet inferri, quod factum est per hoc quod licet plagæ sibi inflictæ, & tormenta de sua natura deducerent hominem purum vsque ad separationem animæ a corpore, tamen non fuit sic separata in Christo, sed propria voluntate, secundum quod dixerat. Ioh. 10. d. Ego pono animam meam, & iterum tolli: nam a me, sed ego pono eam a meipso, idest, pro voluntate mea. Quod etiam fuit ostensum per magnitudinem clamoris in morte, quæ non potuit esse naturaliter in homine sic propinquo morti: propter quod Centurio videns quod sic clamans expirasset, ait. Vere hic homo filius Dei erat, vt habetur Mar. 15. c.*

12 Et de manu canis vnicam meam. *i. de potestate inferni, qui deuorat auide sicut canis.*

13 Salua me ex ore leonis. *i. Iudaici populi, quem vocat leonem propter crudelitatem.*

14 Et a cornibus vnicornium humilitatem meam. *i. a præsumptione, & superbia militum, qui me putabant custodire intra sepulchrum.*

MORALITER.

† *Circundederunt me can. mul.* hoc dicitur de vulgaribus infidelibus.

4 *Concilium ma. obsedit me.* hoc dicitur de iudicibus & maioribus.

5 *Foderunt manus meas, & pedes meos.* quia multi martyres fuerunt crucifixi.

6 *Dinumerauerunt omnia ossa mea, &c.* nam multi fuerunt in aculeis sic extensi, quod ossa eorum poterant numerari.

7 *Ipsi vero considerauerunt et inspexerunt me, diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.* quia nõ solum occiderunt martyrum corpora, sed etiam rapuerunt eorum vestes & alia bona temporalia.

10 *Tu autem domine ne elongaueris auxilium tuum a me.* sed assistendo virtutem patientiæ.

11 *Erue a framea.* scilicet, dæmonis.

† *Animam meam, &c.* idest, tyranni obstinati.

† *Vnicam meam.* ecclesiam quæ est vnica.

13 *Sal. me. ex, &c.* i. puersi iudicis iniquã sententiã proferẽtis.

14 *Et a cornibus vnicornium humilit.* idest, impetu carnificum

Vnicornem appellat diabolū qui nihil eorum,quę quere- A
at inueniens,impudenter & iniustè valde morti tradidit,

Narrabo nomen tuum fratribus meis: In medio ecclesiæ, &c. Aug. Hactenus ostendit quæ passus,& quid orauit ecce iam quare passus,qui nisi vellet nō pateret. Cas. Ecce passionis fructus,

e audita passione tur entur corda fideliū. : Basil. & Theodo. Credentes fratres appellat, per quos, inquit,te decātabo præparans illos hunc contexere hymnum.

Qui timetis dominum laudate eum: vniuersum semen Iacob glorificate eū. Cass. Timor humanus on laudem,sed vituperium parit.

Theodo. Ecclesiam Iudæis conflatam maioribus Iacob, & rael nominat,ex gēbus congregatam a irtute, vt quæ pro obilitate homines or are potest. Nam ex entibus legi accedentes, mos est sic nominare, & hoc nos Actuum historia docet. Iam Diuinus Apostolus concionem habēs, ait, *Viri Israelitæ qui timetis Deum.* eque promissiones pplet.

Timeat eum omne semen Israel: quoniam non spreuit, &c. Quos xerit semen Iacob,aperit subdens.

Pau-

d *Pauperis.* Aug. Non eius qui verbis delictorum clamat de D vana vita,sed non tumentis de pompis seculi.

※ Theod. ostendit quam æqualitatē cum patre vt Deus habet. Ecclesiā magnā appellauit quæ ad terminos terrę se extēdit de qua vaticinatur,& gentiū vocatione, quas pauperes dicit, diuitias pietatis olim non habentes.

a Quo fructu. ¶Saluatus. b Aug. qui inuicem diligunt vt a me dilecti sint. ¶Apostolis. c Non in patre,sed. d ¶ Pro qua passus.

a Narrabo nomen tuum fratribus meis in medio † ecclesiæ 1 2

a ¶Et per eos. b O pater. c Et ò vos. Cas Sed quæ est ea vbicunque timetur Deus & laudatur,ibi ecclesia est,Semen Iacob: semen Israel est ecclesia. d Non vosipsos. e ¶De omni gente.

b † laudabo te. Qui timetis dominum laudate eum: vniuersum 3 4

a ¶ Cui maior seruiet. 5

c semen Iacob † glorificate eum. † Timeat eum omne semen 6

a Aug. Omnes ad visionem Dei reparati. Cas. Alienus nescit timere. b Glorificate. c Ex toto. d Etiam. e Licet altus humilem. 7

Israel: quoniam non spreuit neq; despexit † deprecationem 8

a Aug. Cuiuscunque non de se præsumentis. b Aug. Vt ab alio qui dicebat supra: clamabo, nec exaudies.

d pauperis. Nec auertit faciem suam a me, & cum clamarem ad 9

a Vt quid exaudiuit? b Est. ¶ Id est laudabo te. c Id est in toto orbe non modo in Africa,vt donatistæ aiunt.

e eum exaudiuit me. † Apud te laus mea in † ecclesia magna, 10

a ¶Quomodo erit laus. Sacrificium quod Christus obtulit Deo, quod norunt fideles & edent. b Corporis & sanguinis. c Vt intelligant verum esse corpus & per illud se saluari. d Hęc vota. 11

† vota mea reddam † in conspectu timentiū † eū. Edent pau- 12

a Aug. Contemptores seculi & humiles. b Aug. Diuites non saturabuntur, quia non esuriunt: saturantur vero qui imitantur patiendo, & laudando eructant. 13 14

f peres & saturabuntur, & laudabunt dominum qui requirunt 15

a Etsi moriuntur corpore. ¶In hoc diuites. b Et post: dominum per istos laudatores. Qui pauperes,& quomodo laudabunt. 16

g eū: viuent corda † eorum in seculū seculi. † Reminiscentur & 17 18

a Quia Deus eis exciderat. b Ecclesia de toto orbe. Sunt pauperes. †

conuertentur ad dominum vniuersi fines terræ. Et adorabūt 19

a Aug In conscientijs suis,non in conspectu hominum. Cass. Vel, quia eum dominum conspiciunt: vel, in fide orabunt, quia conspectus Dei non est nisi per fidem. b De omnibus finibus, de omnibus familijs. c Debet coli. Aug. Non hominum superborum. 20

in conspectu † eius vniuersæ familiæ gentium. Qm̄ domini 21

* Basil. εὐχὰς nō preces,sed promissiones intelligit. † congregationis

* Theodoretus. Diuinum cibum spiritus doctrinā scimus, & mysticum atque immortale conuiuiū, quod sacris initiati cognoscunt. † Timere ab eo † precem

e *Apud te laus mea in ecclesia magna, vota mea reddam in conspectu timentium eum.* August. Apud Deum laudem ponit, qui docet in homine non præsumi. E † congregatione multa † te

f *Laudabunt dominum qui requirunt eum, viuent.* August. Pauperes Deum, diuites se. ideo pauperes, quia Deum laudāt vt eum quærant, & ipse est diuitiæ pauperum. † Commemorabuntur

g *Corda eorum in seculum seculi. Reminiscentur & conuertentur ad dominum.* August. Quia illę cibus est cordis.

* Theod. Pręclarè Reminiscentur, Quoniam cum a Deo id qđ sunt accepissēt, opificis obliti sunt. At accurrēt & diuinę F cognitionis

NICOLAVS DE LYRA.

Narrabo nomen tuum fratribus. *idest,apostolis alijsque discipulis,quibus manifestauit suam resurrectionem factam virtute Dei patris,secundum quod exprimit Apostolus Hebræorum secundo. vt dictum est supra.*

In medio ecclesię laudabo,&c. *idest in medio congregationis fidelium, in qua post resurrectionem annuntiauit virtutem Dei patris ad laudem & gloriam sui nominis.*

Vel aliter: In medio ecclesię laudabo,&c. *idest,faciā te laudari per apostolos aliosque credentes,qui in die pentecostes recepta gratia Spiritussancti loquebantur varijs linguis magnalia Dei, Act. 2. b.*

Qui timetis do. *Hic consequenter ex tanto beneficio incitat alios ad laudandum Deum di.* Qui timetis dominum. *timore filiali.*

Laudate eum. *corde & ore.*

Vniuersum semen Iacob. *i. vniuersi imitatores fidei & operū.*

Glorificate,&c. *corā omnibus absque timore & verecundia honorantes eum, quia gloria est honor exhibitus alicui coram multitudine in testimonium suæ virtutis, vt dicit commentator, 1. Ethic.*

Timeat eum omne semen Israel. *non carnaliter sed spiritualiter, secundum quod distinguit Apostolus, Roma. 2. Israel, secundum carnem, & secundum spiritum.*

Quoniam non spreuit,&c. paup. *idest Christi quia in paupertate fuit natus, conuersatus & mortuus: quia a Iudæis nudus crucifixus: & in alieno sepulchro sepultus.*

Nec auertit faciem suam. *qa Christus in omni oratione sua procedente ex voluntate deliberatiua fuit exauditus, vt dictum est supra psalm. 20.*

10 Apud te laus mea. *verbum est Christi ad patrem directum: quia Christus in nomine patris laudatur in ecclesia per orbem terrarum diffusa.*

11 Vota mea. *idest,corpus meum & sanguinem meum voluntarie a me oblata in cruce.*

12 Reddam. *conuertendo substantiam panis & vini in corpus meū & sanguinem in sacramento eucharistiæ. Ipse est enim sacerdos summus, qui hanc consecrationē efficis virtute diuinitatis. Sacerdos autē ecclesiasticus est minister proferens verba consecrationis in nomine eius.*

13 In conspectu timentium eum. *idest,fidelium, coram quibus in ecclesia conficitur hoc sacramentum.*

14 Edent pauperes. *idest,vere humiles.*

15 Et saturabuntur. *quia proficit eis hoc sacramentum.*

16 Et laudabunt dominum. *quia cum diuinis laudibus & gratiarum actionibus debet accipi hoc sacramentum.*

17 Viuent corda. *quia viuificat spiritualiter, Iohanis, 7. Siquis manducauerit ex hoc pane, viuet in ęternum, &c.*

18 Reminiscentur & conuertentur. *verbū est ipsius Dauid pręuidentis conuersionem omnium gentium ad fidem Christi ante finem mundi: ideo subditur:*

19 Et adorabunt. *adoratione latriæ.*

20 Vniuersę familię genti.&c. *sicut supra dictum est Danielis 7. b. Omnis populus & tribus linguæ seruient ei.*

21 Quoniam domini est re. *generaliter.*

Et ipse

MORALITER.

Narrabo nomen tuum fratribus. Hic ponitur gratiarum actio pro liberatione fidelium,cum dicitur: *Narrabo nomen tuum fratribus.* Sic beatus Petrus narrauit fidelibus modum suę liberationis. Act 12. & secuta est Dei laudatio. ideo subditur.

In medio ecclesię laudabo te. Qui timetis dominum, &c. Timeat eum omne semen Israel. idest, vniuersitas Christianorum: qui sunt semen Christi cui conuenit nomen Israel: quod interpretatur videns Deum. anima namque Christi vidit diuinam essentiam ab instanti suę creationis.

Quoniam non spreuit prędicationem pauperis. idest, ecclesię, sed eam exaudiuit Constantini tempore, q publicauit edictum sub graui pęna, vt nulli Christiano fieret iniuria.

10 *Apud te laus mea in ecclesia magna.* idest, per orbem diffusa. tunc enim fabricatę fuerunt ecclesiæ per orbem de eius licentia.

14 *Edent pauperes.* scilicet, eucharistię sacramentum, quod tunc per orbem fuit fidelibus administratum.

16 *Et laudabunt dominum.* de tanto beneficio.

17 *Viuent corda eorū.* vita gratię in p̄senti, & glorię in futuro.

18 *Reminiscentur,* Hic ponitur Gentilium magna conuersio, imperatoris exemplo. ideo dicitur:

† *Et conuertentur, &c. Quoniam, &c.* s. dñi nostri Iesu Christi.

Manduca-

A cognitionis radiũ propẽso animo accipiẽt.

a *Manducauerunt & adorauerunt.* Augustin. Non prohibeat dispẽsator manducare, sed exactorem moneat timere.

† inclinauerunt se.
† diuites

B b *In conspectu eius cadent.* Cassiod. Ecclesia vtrosque recipit, sed ipse videt & discernit.

† annumerabitur domino in generationem (de domino prędicabitur a generatione in generationem
† venient
† quia fecit (vel, quã pręstitit, suo. iustitiam

※ Theo. Qui comederunt de immortali cibo, Deum adorabunt, pingues facti tali esca. Et post resurrectionem ex mortuis omnes, volentes, aut inuiti, Deo cultum offerent, cui omne genu flectitur.

a ¶Olim abiuratum a Iudæis, di. non habemus re. nisi Cæ. &c. Ioh. 19. c. b ¶Non modo Iudæorum. c ¶Aug. etiam diuites terræ: nec sicut pauperes saturati sunt vsque ad imitationem, sed tantum adorauerunt. ¶Corpus humilitatis Christi.

a est regnum, & ipse dominatur gentium. † Manducauerunt & 1 2
a ¶Specietenus adorant Deum, sed humanitatem fraternam non exhibent. b ¶Sed. ¶Solus videt quomodo cadant, qui deferentes cœlestia, in terra eligunt beati fieri.
b † adorauerunt omnes † pingues terræ: in conspectu eius † ca- 3
a ¶Cas. ¶Quæ in contemptu seculi hominibus meri videtur. ¶Pingues cadent.
dent omnes qui descendunt in terram. Et † anima mea illi vi- 4
a ¶Non sibi. b ¶Aug. Opera, vel per me credentes, ne quis dubitet de successionibus. c ¶Sed. ¶Per annuntiationem conuertetur. d ¶In honorem domini. e ¶Aug. Noui testamenti, quæ ex aqua & spiritu generabitur. 5
c uet, & semen meum seruiet ipsi. † Annuntiabitur domino ge- 6
a Euangelistæ, b Filium Dei, vel mandata eius. 7
neratio † ventura, & annuntiabunt cœli iustitiam eius, popu- 8
a Quis ille populus? Quomodo nascetur? b Ex fide domino. Secundo per regenerationem. 9
lo qui nascetur † quem fecit dominus. 10

c *Annuntiabitur, &c.* Cassiod. Ab angelis qui preces hominum Deo offerunt, non pro instructione, sed pro ministerio.

※ Theodoretus. Stupor Iudęorum qui de Dauide hunc psalmũ interpretantur, cui nihil horum accidisse videmus.

Cassiodorus. Nota psalmos de passione in magna spe Christianorum terminari, vt sciatur ex passione salus esse.

GLOS-

NICOLAVS DE LYRA.

C 1 Et ipse dominabitur. *scilicet, Christus, qui idem est cum patre deitatis ratione.*

2 Manducauerunt & adorauerunt omnes. *idest, repleti diuitijs & honoribus, cuiusmodi sunt principes Christiani, qui deuote manducant corpus Christi. Et bene dicitur:* Manducauerunt & adorauerunt omnes pingues terræ. *quia nullus debet corpus Christi sumere nisi adoret.*

3 In conspectu eius cadent omnes. *ex latrię reuerentia. Quod patet ex eo quod dicit in Hebræo & in translatione Hieron. iuxta Hebræum:* Et curuabunt genu: *quod est proprie latriæ signũ, prout diffusius declaraui Esther 3.* Omnes qui &c. *idest, omnes mortales homines.*

4 Et anima mea, &c. *quia Dauid habuit fidem Christi venturi.*

5 Et semen meum, &c. *idest, imitatores meæ fidei. In Hebræo autem habet:* Et animam suam non viuificauit. *cui cõcordat translatio Hier. iuxta Hebr. quæ sic habet:* Et anima eius non viuet. *& est finis versus præcedentis, & secũdũ hoc redditur causa eius quod supra dictũ est:* Et adorabunt, &c. *Ex hoc enim quod Christus humiliter & charitatiue exposuit se morti pro humano genere, meruit talem honorem, secundum quod dicitur Phil. 2. a.* Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortẽ, mortem autem crucis: propter quod & Deus exaltauit illũ & donauit illi nomen quod est super omne nomẽ, vt in nomine Iesu omne genu flectatur &c. Et semen. *idest, fideles, qui sunt semen Christi.*

6 Annuntiabitur domino. *idest generatio populi Christiani, qui regeneratur in Christo aqua & spiritusancto: quæ tempore Dauid adhuc erat ventura, & per orbem diuulganda.*

7 Et annuntiabunt cæli, &c. *idest, ipsi apostoli aliique discipuli Christi, qui nominati sunt cæli, supra psal. 18.*

8 Iustitiam eius. *idest, Christi: & non iustitiam ex operibus legis ex quibus non iustificabatur ad plenum homo, vt habetur Ro. 3.*

9 Populo qui nascetur. *idest, populo Christiano, ex aqua & spiritusancto nasci turo.*

10 Quem fecit dominus. *speciali & nouo genere factionis, de quo dicit:* Nos fecit, *vt essemus iusti in conspectu eius. vbi dicit glo. Prima factio fuit de nihilo. secunda de sanguine proprio. & ideo magis est attendenda & consideranda quam prima.*

Moraliter *autem potest exponi psal. iste de quolibet fideli, qui est membrum Christi, qui in afflictione mentis vel corporis positus petit a Deo liberari, a quibus cum adiutorio resurgit saltem spiritualiter, & non corporaliter: quia Deus permittit aliquando fideles suos in afflictionibus corporalibus mori, vt per meritum patientiæ perueniant ad maius præmium cęlestis gloriæ.*

PSAL.

MORALITER.

2 *Manducauerunt.* quia nullus corpus Christi manducare debet nisi prius adoret.

4 *Et anima mea.* idest ad eius obsequium.

5 *Et semen, &c.* idest, ecclesię filij (de quo semine subditur:

6 *Annuntiabitur domino generatio ventura.* per angelos pręsentantes coram domino eorũ bona, Tob. 12. c. *Quãdo orabas cum lachrymis, & sepeliebas mortuos.* sequitur: *Ego obtuli orationẽ tuam domino, &c.*

7 *Et annuntiabunt cæli iustitiam eius.* idest, prędicatores qui cęli dicuntur. vnde Grego. Ornamenta cęlorum sunt virtutes prędicantium. ipsi vero debẽt annuntiare populo Christiano, qualiter debeat iuste viuere & seruire Deo.

ADDITIO I.

In psal. 21. *Deus Deus meus:* vbi dicitur in postil. Antiqui Hebræi hunc psalmum exposuerunt de tribulatione.

Circa expositionem huius psalmi duo videntur principaliter addenda. Primum, scilicet, circa expositionẽ tit. Secũdum circa ea ad quæ posset litera huius psalmi rectè applicari.

Circa primum specialiter cum in tit. dicitur secundum Hebraicam veritatem.

Pro cerua matutina. Attendendũ est, quod in illis verbis pręter illa quæ a doctorib. cõiter declarantur, põt notabiliter intelligi tẽpus propriũ, ad quod referenda sunt ea quæ in hoc psal. continentur. Qđ quidem tẽpus incipit a tpe quo passio Chri imminebat, & terminat̃ in tempus quo sua resurrectio fuit manifestata. Ad cuius declarationẽ sciendum, quod dies artificialiter prout cõiter accipit̃, est latio solis sup terram: sicut & nox, latio eiusdẽ subtus terrã. Vñ inter quęlibet diem & noctẽ immediatè præcedentem est quoddã tẽpus, quod dr̃ crepusculum matutinũ, quod incipit ab initio splendoris qui apparet in aere ante ortũ solis, & terminatur in ipso solis ortu, qđ quidem tẽpus, s. huiusmodi crepusculũ põt dici cerua matutina, eo q̃ nuntiat ortum solis propinquũ, quod est quid desiderabile & iucundũ, Eccle. 11. c. *Suauis est lux.* Ceruus aũt in scripturis velox nuncius pulchritudinis est, iuxta illud Gen. 49. in postil. allegatũ. *Cum autem tempus ve. testi.* nox dicitur sicut & tempus noui, dies appellatur, iuxta illud Roma. 13. d. *Nox præcessit, dies autem appropinquauit,* cõsequẽs est vt inter diem no. test. & noctẽ veteris præcedentis aliquod tempus intercipiatur, quod se habeat vt crepusculum inter prædictam noctẽ & diẽ: quod idem crepusculum in hac similitudine propriè incipit a tpe quo passio Christi imminebat: in quo splendor redẽptionis incipiebat oriri. Licet enim d. tpe passionis dicatur Abacuch. vlt. a. *Ibi abscondita est fortitudo eius.* ibidem tamen de eadem dicitur. Splendor eius vt lux erit. Terminatur autem hoc crepusculum in manifestatione resurrectionis Christi, qua proprie ortus est sol iustitię, & dies euãgelica manifeste claruit: vñ in manifestatione resurrectionis legitur Mar. 16. a. *Et valde mane veniũt ad monumentum orto iam sole, &c.* Psal. igitur iste qui tractare incipit tempore passionis, & terminatur in manifestationem resurrectionis, proprie comprehendit crepusculum interceptum inter noctem testamẽti veteris & diem noui, quod tempus cerua matutina appellari debet ratione predicta. Circa secundum vero de his scilicet, ad quæ litera huius psal. applicari posset attendẽdũ est, q̃ dicere prout postil. dicit, q̃ litera huius psal. satis posset applicari ad tribulationẽ cõtra Iudæos per Aman excitatã vt in li. Esther: vel ad tribulationẽ eorum per Nabuchodonosor, vt Ra. Sa. dicit, & huiusmodi, non solũ est a mente sanctorũ & doctorum penitus alienum, sed ẽt veritati literæ manifeste inconsonũ. Primũ patet ex allegatione Apostoli ad Hebr. 2. c. de illo versu: *Narrabo nomen tuum fratribus meis.* qđ allegatur in postill. non. n. apostolus concluderet contra Hebræos si sententia huius psal. ad literam applicabilis esset ad aliquam historiam præterquam ad materiam passionis & resurrectionis: imo Apostolus penitus inutiliter allegasset. Euacuarent enim Hebræi suam allegationem, asserendo hunc psalmum non de Christo, sed de alijs posse intelligi ad literam, prout postillator fatetur, licet minus recte. Vnde non solum condemnandus est, exponens hunc psalmum de Dauid ad literam, vel populo Israelitico & huiusmodi pręterquam de Christo, prout in synodo Toletana per postill. allegata: sed etiam asserens quod litera huius psal. talibus est satis applicabilis, est a mente sanctorum alienus: imo expresse videtur cõtra auctoritatẽ Christi in cruce clamantis

Dies artificialis.

A clamantis: *Eli eli lamma zabathani*: in quo manifeste ostēdit hec verba de ipso debere intelligi, & p cōsequens illa que in psal. sequūtur. Vnde glo. ordinaria in hoc loco sic dicit. Iste psal. sufficeret in testimoniū dominicæ passionis, ne qua sit alicui excusatio, ne qua sit ambiguitas. Hęc in gl. & sic patet primū. Secūdū patet. Nā tota litera psal. plane sequtur quasi de vna psona singulari in maxima afflictione existenti, quæ etiā de psona loqtur vt p se distincta nō solū a persequētibus. sed et a fratribus & complicibus, vnde psona illa tribulatissima expresse dicebat: *Narrabo no. tuum fra. meis.* Similiter &: *In medio ecclesiæ laudabo te.* tanquā ab ipsis fratribus, & ab illa cōgregatione p tūc distincta. Ex quo patet, q̄ litera psal. nō potest intelligi de cōgregatione fideliū in persecutione Aman vel Nabuchodonosor & similiū: in qbus persecutionibus fidelium cōgregatio cōiter affligebatur. Quę attendentes quidam Hebręorū expositores, De Dauid in psecutione Saulis posito, & ab illa diuinitus liberato, hūc psal. exposuerūt, vt posset intelligi quasi in psona singulari, & nō de collectione seu populi multitudine, ne esset manifeste contra totam formā psal. vt dictū est. Sed nec hoc stare potest: obstant. n. plures versus q̄ hoc nullo mō patiuntur: sicut cum dr̄. *Foderunt manus meas & pedes meos, &c.* q̄ nunquā de Dauid legitur, nec etiam quod fuisset in psecutione Saulis qualitercunque vulneratus, nec ossa sua dinumerata. Similiter neque vestimēta sua p aduersarios diuisa nec sup vestē suam singularē aduersarij sortem misissent, vt est manifestū in sua historia. Nec et dici posset, q̄ hoc esset de mente aduersariorū, licet illud nō potuissent effectualiter adimplere. nā cū Dauid in sua psecutione pauperrime viueret & mendicatiue, nulla ratio patit̄. q̄ Saul & sui cōcupiscerent vestimenta ipsius Dauid habere: & multo minus sup eā sortes mittere, cū viri similiter essent vilissimi pretij. Milites āt qui hoc fecerūt circa vestimēta Christi mouerunt ex alia ratione, prout dixi in hoc passu in additione super Ioh. 19. quę quidem ratio in Dauid nō habet locū, vt patet eandem rationem ibidem consideranti. Similiter et alij versus circa finem psal. qui secundum Hebraicā veritatem proprijssime intelligendi sunt de Christo, & de nullo alio, vt infra patebit, &c.

ADDITIO II.

In eodem ps. 21. vbi dicitur in postil. Vt sic dolor sensibilis in Christo esset maximus.

Non solū dolor sensibilis in Christo qui causatur ex corporali nociuo, fuit maximus inter dolores p̄sentis vitæ: sed et dolor interior, qui causat̄ ex apprehēsione alicuius nociui tristitia dr̄: Fuit et maximus inter similes dolores, vt sanctus Tho. sufficienter declarat in 3. parte. quæst. 46. Nec est concedū, q̄ dolor interior in Christo fuit mitigatus p ratione deliberatiuā, inquantū ponit ibi modū seu mediū virtutis, prout vr̄ posti. sentire. Nā secūdum dictamen rectę rationis Christus habuit dolorē pro omnibus peccatis humani generis pro quibus satis faciebat, & quasi sibi attribuebat. d. *verba delictorum meorum.* Similiter habuit dolorē naturaliter iuxta dictamen rectæ rationis pro amissione vitæ corporalis, quæ amissio tantū est magis dolenda rationabiliter, quāto viuēs qui eā amittit est magis virtuosus, s̄m Philosophū in libro. Ethi. Ex quibus cōsiderationibus dolor Christi interior etiā in moderamine rationis consideratus, manifeste fuit maximus. Ad nullū. n. purum viatorē pertinuit dolere seu tristari pro omnibus peccatis humani generis per modū satisfactionis. Similiter nec aliquis purus viator animā tā virtuosam amisit: & sic patet q̄ dolor interior Christi s̄m ratione moderatus fuit maximus in suo genere. De dolore tn̄ interiori quæ est tristitia, legitur dixisse: Tristis est anima mea vsque ad mortē Mar. 14. d. Vnde ad exprimendam magnitudinē C huius doloris interioris, qui in corde principaliter, cōsistit, dr̄: *Factum est cor meum tanquā cera liquescens, &c.* Ex vehementia. n. tristitiæ quæ maxime contrariatur robori cordis, cor dicitur liquefieri & quasi dissolui. Similiter qđ dr̄: *Aruit tanquam testa virtus mea.* referendum est ad dolorem interiorē, scilicet ad tristitiā, quæ est valde exiccatiua. vnde Prou. 17. d. *spiritus tristis exiccat ossa.* Alia autem, vt cū dicit: *Dispersa sunt omnia ossa mea.* similiter &: *Foderunt manus meas & pedes meos,* & huiusmodi, referenda sunt ad expressionem acerbitatis doloris sensibilis & exterioris.

ADDITIO III.

In eodē psal. vbi dicitur: *Foderunt manus meas & pedes meos.* Hebræi tantum timuerunt concludi ex isto passu scilicet, cum dicitur: *Foderunt manus meas & pedes meos.* quod nulli alterius de contentis in sacra scriptura nisi Christo in cruce manibus & pedibus perforato applicari posset, quod eorum peruersitas literam antiquam corrupit. vnde vbi dicitur, *Foderunt,* finxerunt aliam dictionem quasi similis prolationis, sic quod vbi litera habebat charu: quod significat idem quod foderunt: posuerunt chaari: quod significat idem quasi leo. D quorū nequitiā sensus literæ testatur, cū manifeste appareat inconsonus & defectuosus. Est. n. sensus prædictæ literæ sic corruptæ talis: Consilium malignantium obsedit me, quasi leo manus meas & pedes meos, nulla enim conuenientia rationabilis videtur ad hoc, vt leo obsideat specialiter manus & pedes.

ADDITIO IIII.

In eodem psal. vbi dicitur in postil. *Erue a framea Deus animam meam.*

Causa ex qua mors Chr̄i de directo subsecuta est. fuerunt persecutores & occisores ipsius, q̄ sufficientē causam mortis ei intulerūt cū intentione occidendi ipsum, & effectu subsequente. Sed Christus fuit causa suæ morti s. indirecte. s. quia non impediuit, cū impedire potuisset, vel aduersarios reprimendo, sic vt nō vellent, aut nō possent eū occidere, vel cōseruando naturā carnis suę, ne a quocūque lęsiuo opprimeretur, qđ impedimentū anima Christi inquantū vnita verbo Dei poterat facere secūdū Aug. in 4. de trinitate. sed q̄a hoc non fecit, dicitur animam suam posuisse, prout sanctus Th. latius in tertia par. d. 47. art. 1. in Cor. q declarat.

ADDITIO V.

In eodem psal. vbi dicitur in postilla: *Edent pauperes & satu abuntur.*

Notanda vr̄ differentia inter hoc qđ dicit: *Edent pauperes & saturabuntur, &c.* Et q̄ infra sequit̄: *Manducauerunt & adorauerunt omnes pingues terræ.* Nā licet vtrobique loquat̄ de manducatione corporis Christi vt cōiter tenetur, tn̄ pauperes spiritu, qui sunt vere humiles & imitatores Christi dicentis: *Discedite a me quia mitis sum & humilis corde.* Matth. 11. cū edūt hoc sacramentū saturantur: quia in mente reficiuntur. similiter & laudant Deū p hoc sacrificiū laudis. similiter & viuēt corda eorū in seculū seculi, iuxta illud Ioh. 6. f. *Qui manducat* E *hunc panem viuet in æternum.* Sed pingues terrę. s. qui terrenis sunt impinguat̄, licet manducent sacramentaliter, similiter & adorent corporaliter, non tn̄ saturantur, quia mentaliter non reficiuntur, nec viuent per hoc in seculū, sed potius in conspectu eius cadent & descendent in terram. *Nam qui indigne manducat, iudiciū sibi manducat,* 1. Cor. 11. f. vnde notāter dicit: *In conspectu eius,* quia solus Deus videt quomodo cadunt, & discernit qui sumunt ad vitā, & qui ad mortem. Hęc expositio istorum versuum accipitur a glos. ordi. & videtur magis consona rei & literę, quam expositio postillatoris.

ADDITIO VI.

In eodem psal. vbi dicitur in postil. *Et anima mea illi viuet.*

Sciendum, q̄ ab illo loco, vbi dr̄ in translatione nostra: *Et anima mea illi viuet, &c.* vsq; ad finem psal. Hebra. veritas sic habet: *Et animam suam non viuificabit,* & est finis precedentis versus, prout postil. dicit: Et seq̄t̄ in alio versu: *Semen seruiens ipsi, annuntiabitur domino in generatione.* Et sequitur in alio versu: *viuent & annuntiabunt iustitiam eius populo qui nascetur quē fecit dominus.* Ad quorū versuum planū intellectū cōsiderādū est, q̄ cū Psalmista in hoc psal. declarasset Christi angustias & opprobria, & tormenta & hmōi passiones sibi, & cum hoc ostendisset instantiā orationis Christi pro sua liberatione, vt cum dicit: *Ne discesseris a me: salua me ex ore leonis,* & huiusmodi Et consequenter expressisset ipsum fuisse exauditū, cum dr̄: *Nec auertit faciem suam a me: & cum clamarē ad eum, exaudiuit me.* Consequenter et declarasset sublimationē & vniuersalitatē regni eius dicendo: *Conuertentur ad dominum vniuersæ familiæ gentium, quoniā domini est regnum, &c. manducauerunt & adorauerunt.* Ex istis simul cōsideratis quoddā ambiguū posset oriri, specialiter apud antiquos, qui hoc habebāt tātū ex prophetico vaticinio. Quod q. dē ambiguū seu dubium posset esse ta F le, s. qualiter Christus ex tanta afflictione fuisset liberatus, & aduenisset ad tantū dñium & honorē, vtrum. s. per oppressionē inimicorū, superando eos corporaliter per se, vel p alios, prout cōtigerat ipsi Dauid, qui fuerat Christi figura, vel alio modo. Aliquod declarandū dicit: *Et animam suam non viuificauit.* hoc est dicere, q̄ victoria sua fuit per mortē propriā. In quibus verbis denotat mortē Chr̄i esse voluntariā: nō tn̄ ab ipso de directo causatam, vt dictum est, dicendo enim: *Animam suam non viuificauit.* subintelligitur, cū hoc facere posset: & sic fuit voluntaria: q̄a tn̄ non dixit: Animam suam mortificauit, videtur innuere quod non fuit causa suæ mortis de directo, sed per indirectum. s. non remouendo causas mortificantes. Consequenter restabat declarandum, quomodo post mortem Christi qui sine successione seu posteritate carnali discesserat, fides sua fuisset per orbem diuulgata: Ad qđ declarandum subiunxit: *Semen seruiens ipsi annuntiabitur domino in generatione.* hoc est dicere, q̄ licet Christus non habuerit semen carnale quod ei succederet in fide, sicut Abrahā, habuit

A buit tñ semen spirituale,s.apostolos & discipulos seruientes ipsi,qui reputantur apud Deum,in gñatione.s. spirituali,qui quidem apostoli,& alij discipuli annuntiaturi erãt iustitiam Christi populo fideli, qui nasciturus erat secundum spiritũ, qui quidem populus a dño a quo fides & charitas infunduntur,factus est,& hoc est quod dicit: *Viuent*, scilicet apostoli & huiusmodi, *annunti abunt iustitiam eius populo qui nascetur, quem fecit dominus.* Et sic patet manifestè,quod materia huius psal. incipit a tempore quo passio Christi imminebat,& terminatur in tẽpus in quo resurrectio incipiebat manifestè diuulgari,quod tempus congruè certa matutina nuncupatur ratione prius dicta.

ADDITIO VII.

In eodem ps.71.vbi dicitur in postil.Moraliter autem posset exponi psalmus iste,&c.

Difficile esset,imò & verius impossibile, ipsum ps. veracẽ exponere de quolibet fideli in afflictione mẽtis seu corporis posito,&c.,put postil.dicit. Versus.n.huius psalmi ꝑ maiori parte sic dñr de Chro propriè,qđ de nullo alio verificantur. vñ rectè tenendum est cum glo.præallega.quòd psal. iste est propriè testimonium propheticum dominicæ passionis.

REPLICA.

In psal. *Deus meus ri.in me.&c.* Burg.ostendit se præ senio delirare.nã imponit postil.expositionẽ, quam tñ ex intentione reprobat,& de Christo expositionẽ prosequit̃ ꝯ Iudeos ꝑ
B totum In qua expositione notat postil.ꝙ rõ deliberatiua aut mitigat dolorẽ interiorem aïę,& aut,dolorẽ exteriorẽ in sensu & in carne. Primo modo mitigat directè,ponẽdo ibi modũ virtutis,quæ mitigatio habuit locũ in Chro, scḋo modo non mitigat nisi indirectè per modũ redundantię virtutis in carne,& hęc in Chro non fuit, sed suspendebat̃ a diuinitate. Fuit igitur dolor ille maximus. Huic igit̃ modo dicẽdi Burg. valde molestus audacter sine distinctione contradicit,volẽs ꝙ etiã Chri dolor fuit maximus cum moderamine deliberatiuæ & rectę rõnis consideratus non perpendens quantis distinctionibus vtatur doctor subtilis li.3.di.15. tam pertinentibus ad distinctionẽ portionũ quam affectionũ. Cum.n.constet Chri passionem prœuisam a Deo, vt ꝓbat̃ in vltimo tractatu primi lib.sententiarum, constat ẽt sic ꝓuisam ex summa charitate exhibitã,quia maiorem charitatẽ nemo hẽt, q̃
Ioh.15.b. vt aïam suam ponat quis ꝑ amicis suis, quæ sunt mitigatiua put ad rõnem ꝑtinet deliberatiuã. Quoad præuisionẽ dicit B.Grego.Iacula minus feriunt quæ pũidẽt. Vñ mala tolerabilius suscipiunt̃ prœuisa. De charitatiua exhibitione dicit B.Bern.Sęua & immania delectabilia facit amor: Charitas enim nomẽ difficultatis erubescit. supple accedente plena deliberatione. Vnde & si affectione commodi anima Christi tribulabatur ratione coniunctionis ad appetitum sentitiuum, affectione tñ iusti, talis tristitia mitigata fuit rõne deliberatiua coniuncta fini præuiso, & ex summa charitate exhibito. Nec valet quod Burg.adducit, ꝙ ideo dolor ille etiã ratione deliberatiua moderatus debuit esse maximus,quia ꝑ omnib. peccatis satis factorius. nã si præuisum fuisset, minimus dolor,imò nullus suffecisset. Sicut n.solo verbo Dei cuncta sũt creata,ita solo ipsius nutu poterant sufficiẽter recreari collapsa. Vnde sancti doct.& Magist.Sent. licet de dolore animæ Chri modestius loquantur quam Bur.non audent in ea concedere dolorem passionis, sed solũ pro passionis. Vñ ẽt glossantur dicta.b.Hi. contra Burg. intẽtionem extreme loquentis de Christi passione ad instar teli aerem perforantis,&c. Id ẽt quod Burg secundo adducit, non plus probat, nisi quod dolor animę Christi vt coniunctę appetitui sensitiuę ex affectione cõmodi fuit maximus, qui ẗm qđ ex ratione deliberatiua,coniuncta fini, & innixa affectioni iusti fuit mitigatus. Primo mõ respexit volita.secũdo modo acceptata.Et est quodam modo sile de proijciente merces tpe periculorum. Vnde pensando in hac materia decisionem doctoris subtilis apparet Burg.temere locutũ,& ad pauca respiciẽtem,& delirando se in contradictorijs inuoluentem. Dicit namque in fine huius corruptionis, ꝙ Christus non legit̃ cõquestus de dolore corporali: & statim post concludit, ꝙ ea quæ dicit hic conquerendo; *dispersa sunt omnia ossa mea,* & similiter: *foderunt manus meas & pedes meos:* ad dolorem corporalem debeant referri quæ est manifesta contradictio. Vlterius quoque delirando circa illum passum. *Manducauerunt & adorauerunt omnes pingues terræ, cadent omnes qui descendunt in terram,* dimittit Hebraicã veritatem, & innititur contra morẽ suum nostrę translationi:& exponit li cadent, in mala significatione cum tñ B.Hiero. ex Hebraica translatione exponat in bono:ponens pro li cadent,curuabunt genu, quod est signum latriæ adorationis requisitæ ad dignã sacræ eucharistiæ communionem. Et cum postil.cum B.Hieron.exponit secundum allegatam per eum Hebraicam veritatem. Burg. tamen eum quemadmodum consueuit, nequaquam reprehendit. Et cum dicit postil. hunc psal. moraliter posse exponi de quolibet fideli in tribulatione posito,&c. Burgẽs.dicit hoc fore impossibile ex sophistica rõne,quia vt inquit,sic ꝓpriè dñr in hoc psalmo contenta de Christo,ꝙ de nullo alio possunt verificari: Si vult dicere propriè,verum est,sed non contra postilla. qui non dicit propriè,sed moraliter & transumptiuè. Cum enim Christus tribulatus dixit ad literam propriè: Foderunt manus meas & pedes meos, quare sic fidelis non potest dicere transumptiuè,manus suas idest opera sua fodi, id est, calumniari? & sic de alijs. vnde patet Burgens. hic & alibi vel inuidum, vel delirum, quin sine ratione lyrę inconsonum.

C GLOSSA ORDINARIA. a *Psalmus Dauid.* Cas.Propheta reditũ populi de Babylone ꝑdixit.
✠ Theod. *Dominus pascit me.* Psalmus eiusdem sententiæ cum superiore, latenter enim innuit Dñm huius cibi largiorẽ pastorẽ esse & educatorem, pascuã autẽ diuinorum oraculorum doctrinam vocat,primum enim sermonibus nos alit,deinde magis mysticum cibum affert.

a Psalmus Dauid XXII.

¶In quo tutus. ¶Aliàs pascit.

b D† Ominus † regit me, 1

† Quæ hic legimus in prę- er ito ex Hetręo in futabo leguutur.

PSALMVS XXII.

b DOminus regit me. Psamus de misericordia, enumerans decem gratias, vt omnes sperent in misericordia Dei.

August. Ecclesia loquitur de Christo. Pascit me. August. Christus est pastor meus, perducens in loco pascuæ id est,intelligentia diuini sermonis, incipientis ad fidem,id est,incipientes instrumentis.

PSAL. [...] In loco

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS XXII.

DOminus regit me. *Huic psal.præmittitur talis titulus Hebręo: Psalmus Dauid: & in translatione Hieron.iuxta Hebraicum:* Canticum Dauid. *& idem est:quia cantus & psal.idem signat. Et patet expositio ex supradictis, nisi quod hic dicit Ra.Sa.quod aliquando spiritussanctus prius tangebat mentem Dauid, & postea canebat psal.& tunc in tit. talis psal.præponitur canticum nomini ipsius Dauid. Aliquando autẽ econtrario Dauid incipiebat canere instrumento ad excitandum deuotionem suam sicut legitur.4.Regum.3.c.de Eliseo.*
Nota quomodo psalmos cãtauerit. Cumque caneret psaltes, factus est in eum spiritus domini, &c. *Et post Dauid sentiebat tactum spiritussancti. Et in titu.psal.sic facti præponi ur vel præmittitur nomen Dauid cantico.* Domi-

1 Dominus regit me. *Dicunt aliqui,quod Dauid fecit hunc psal. præuidens in spiritu captiuitatis Babylonicę reditum in cuius persona dicit:* Dñs regit me. *qu a redit in terram Israel diuina gubernatione.* Et nihil mihi deerit. *quia in via defectum notabilem non habuit.* In loco pascuę ibi me collocauit. *idest,in terra Israel, quæ est fertilis. Sed illud non bene consonat ei quod dicitur Nehemię.5.vbi dicitur quod populus qui redierat de captiuitate,erat in tanta pa[...] tate,quod aliqui disponebant vendere filias in seruitutẽ,& alii possessiones suas,vt possent habere alimenta ad viuendum propter quod R. Sa.aliter exponit scilicet de persona ipsius Dauid, qui timore Saul cũ viris suis ad regem Moab iuit,vt habetur.1.Reg.22. Sed quia cum Dauid fuerunt homines fugitiui & debitis obligati,& per consequens ad idololatriam & alia mala proni: Gad propheta de mãdato domini dixit ipsi Dauid,ꝙ nõ maneret ibi,sed iret in terram Iuda, ꝙ & fecit* ✠ vnde

MORALITER.

1 *Dominus regit me,&c.* Sicut psalmus decimus est de confidentia Dauid ad terrã Israel redeuntis,& confidentis quod ibidẽ ab eius aduersarijs diuinitus protegeretur,sic psal.iste loquitur de cõfidentia eius, quod ibidẽ in desertis pasceretur, ideo dixit: *Dominus regit me & nihil mihi deerit,&c.* Moraliter autẽ potest exponi de quolibet transeunte ad religionis desertũ, & potissime mendicantium confidente quod ibi sibi diuinitus sufficienter prouidebitur de necessarijs vitę, & 1. dicit: *Dominus regit me,* vocando ad se,

Et

a & nihil mihi deerit, † in loco pascuæ, ibi me collocauit Su- 1 2
a ¶Caſ. Quia ſpiritualem ſubſtantiam credit ſibi a Deo eſſe conferendam. b ¶In futuro. c Diuina lectione. ¶Vbi certus de ſatietate. d ¶Nutriendum. e ¶Non ego. f ¶Quaſi prius in ſtruxit me ad fidem,& poſt concepit me.
b
a ¶Caſ. Baptiſmi, quo reficiuntur qui vires amiſerant, & anima ariditate peccatorum ſterilis fœcundatur. b ¶Paulatim vt pueros. c ¶ Auerſam in Adam. d ¶Sed prius educauit animam, &c. Et poſt, ¶Vt poſt ſit ſancta & iuſta. 3
c per aquã † refectionis educauit me, animam meã † conuer- 4 † †
a ¶Inde. ¶Sicut paſtor ouem. ¶Perſeuerare fecit in præceptis charitatis: vel, ad hoc ſcientiæ perduxit, vt eius præcepta doceam. b ¶Quibus pauci ambulant. c ¶Suæ. d Aug. Non meritum meum, & ſi hic videatur quod non in alijs
d
e tit. Deduxit me ſuper ſemitas iuſtitiæ, propter nomẽ ſuum. 5 6
a Deduxit, quia ſi etiam. b Vt conuerſer inter ignaros Dei. c Aug, vitæ huius quæ eſt vmbra mortis. ¶Caſ. vel hæretici ſunt vmbra mortis, quia figuram exitij portant.
f Nam & ſi † ambulauero † in medio vmbræ mortis non time- 7 8
a Non timebo: nam Aug. diſciplina quæ eſt ad oues, baculus ad grandiores filios, qui animali vita creſcunt ad ſpiritualem.
g
h bo mala, quoniam tu mecum es Virga tua & baculus tuus, 9 10
a Aug Erudiendo non affixerunt. b Per quid conſolata ſunt. c Aug. vt iam non lacte alar paruulus, ſed ſolidiore cibo firmatus ſum contra eos. d Aug. Comm unionem corporis Chriſti. 11
i
K ipſa me conſolata ſunt. Paraſti in conſpectu † meo men- †
a Augu. Quia & bona indigne ſumpta obſunt malis. b Lætificaſti ſpirituali lætitia mentem. c Spirituali gratia. 12
l ſam; † aduerſus eos qui tribulant me Impinguaſti in oleo 13
a Mentem. b Aug Dans obliuionem variarum delectationum. Vel tuus. c Dat enim claritatem æternæ vitæ. 14 †
m
n caput meum, & calix meus † inebrians † quàm preclarus †

g In loco paſcuæ. Caſ. Prima gratia, locus paſcuæ, ideſt ſermo
A diuinus, qui ſaginat meditantes.
Baſilius. Locum paſcuæ ſacram diuinorum oraculorum doctrinam nominat Primum enim doctrinę ſermonibus nutrit, deinde alimoniam magis myſticam profert.
b Super aquam. Caſ. Secunda gratia, aqua refectionis.
Baſ. & Theod. Regenerationis aquam aptenter innuit.
c Animam meam. Caſ. Tertia gr͞a, qua poſt baptiſmũ anima conuerſa fit ſine ruga. Sed quibuſdam, ordo harum gratiarum conuerſus videtur, legentes literam: Collocauit in loco paſcuæ, ſed
B prius educauit ſuper aquã refectionis, ſed prius animam meam conuer.
d Deduxit. Caſ. Quarta, quòd ſuper charitatis præcepta duxit.
e Super ſemitas. Augu. Arctiora mandata, & perfectiora conſilia, quaſi ſemitis pauci iuſti ambulant, ſicut ſemitæ arctiores ſunt quam viæ.
Baſil. & Theod. Nam hoc meam imbecillitatem ſuſtentat, hac verò me in viam rectam deducit. Porrò non quia errare poſſet, ſi eodem modo ſalutarem crucem nuncuparet. Nam ſigno atque memoria huius ab hoſtibus liberamur, atque in veram viam deducimur.
f Nam & ſi. Caſſiod. Quinta, quod in vmbra mortis non timet mala.
g Mecum es. Aug. in corde per fidem, vt poſt vmbram mortis ego tecum ſim.
h Virga tua. Caſ. Sexta correctio.
D
Caſſio. vel virga, diſtrictio, quæ conuertit vitia. Baculus, gubernatio, quæ ſuſtinet fideles.
i Paraſti in conſpectu. Caſ. Septima, menſa domini, beata conuiuatio, ſaturitas fidei, eſca cœleſtis, de qua Apoſtolus: *Qui manducat & bibit indigne, iudicium ſibi manducat & bibit.* 1.Cor.11.f.
K In conſpectu meo menſam. Caſſiod. Etſi nõ impiorum. De hac dicitur: Sed iſti ad menſam dicitis, id eſt Chriſti: ſcito & te ſimilia debere præparare, i. pati ſicut ipſe. †reſtituet (vel refocillabit,
E ✻ Theod. Manifeſta ſunt hæc ijs, qui ſacris ſunt initiati, atq; vllius explanationis indigent: nouerunt.n. ſpiritus oleum, cum eorũ capita oleo vncta ſunt, & ebrietatẽ potẽtem quidem, ſed non diſſoluentem atque myſterium cibũ, quem nobis propo- nit is qui præter paſtoris officium ſponſus factus eſt. † pedũ tuum † tuo †ſaturus, inũdans, irriguus † verũntamen bonum
l Impinguaſti. Octaua vnctio capitis, ſ. Chr͞i, qđ nulla ariditate peccati exaruit: vñ cętera lætant͛ membra, q͞a a capite deſcẽdit vnguentũ in barbam Aaron, & in horã veſtimenti eius. De conſec. di. 2. c. in calice. Pſal. 132.a.
m Et calix meus. Caſ. Nona, calix, Chriſti ſanguis, qui ſic inebriat, vt ſobrios reddat.
n Meus. Caſ. q͞a accipio. Vel, tuus, quia das. Menſa & calix, caro ſanguis, quamquam vnum ſint ſacr͞m, ſub diuerſis tamen ſpeciebus, quia vtrunque ſumitur, diuiſim hic ponuntur. F
Et miſe-

NICOLAVS DE LYRA.

...e vnde & ibi ſubditur, & profectus eſt Dauid, & venit in ſaltum Areth, confidens de prouiſione diuina. Et dicit hic Rab. Sa. q͞d diuina virtute factus eſt ille locus abundans fructibus, & animalibus, & irriguus fontibus, vt Dauid, & viri eius poſſent ſuſtentari ibi, & non haberent occaſionem idololatrandi remanentes in terra Moab, quæ erat idolatriæ dedita, poteſt etiam dici abſq; tali miraculo, quòd ille ſaltus erat fertilis, & abundans victualibus, & quod fuerit ille ſaltus de quo dicitur. 1. Regum 14.d. Omnisq; terræ vulgus venit in ſaltum, in quo erat mel ſuper faciem agri, *ſcilicet fluens de arboribus, in quibus apes mellificabant in magna abundantia. Et de eadem materia eſt pſal. 10. ſupra poſitus. Differt tamen in hoc, quod ille eſt gratiarum actio de protectione contra inuaſiones Saulis. iſte vero de prouiſione Dei in victualibus. Secundũ hunc ſenſum dicit Dauid:* Dominus regit me, &c. *hoc dicebat de viris ſuis timentibus redire in terram Iudæ præ inopia, eo quod erant debitis obligati, vt habetur. 1. Reg. 22. & c ſenſus:* Dominus regit me. *per prophetam ſuum in terram Iudam reuocando.*
1 Et nihil mihi deerit. *ex quo enim me in terram ſuo cultui dedicatam reuocauit, teneo firmiter, quod de victu conuenienti mihi & ſocietati meæ prouidebit.*
2 In loco paſcuæ. *ideſt, bonæ ſufficientiæ, vel bene ſufficienti ad viuendum.*
Ibi
3 Ibi me collocauit. *quia in ſaltu Areth erat locus ſufficiens ad viuendum, vt prædictum eſt, ex quo patet ſententia eius quod ſubditur.*
4 Super aquam refectionis. *quia prius timore Saulis volebam manere in terra Gentilium, modo volo contrarium.*
5 Deduxit me ſuper ſemitas iuſtitiæ. *ideſt, reduxit me in locum ſuæ culturæ, quæ eſt iuſtitia perfecta.*
6 Propter nomen ſuum. *id eſt, ne ego vel viri mei aliquid ageremus contra honorem nominis ſui, vt prædictum eſt.*
7 Nã & ſi ambulauero in medio vmbræ mortis, nõ timebo mala. *ideſt, in periculo mortis ex perſecutione Saulis intra regnum ſuum.*
8 Non timebo mala. *ab eo excogitata.*
9 Quoniam tu mecum es. *tanquam defenſor fortis. Et in hoc dirigit Dauid verbum ſuum ad ipſum Deum.*
10 Virga tua & baculus tuus. *ideſt, defenſiones tuæ, & quæ deſignantur nominibus baculi & virgæ,*
11 Paraſti in conſpectu meo menſam. *i. victum ſufficientem.*
12 Aduerſus eos. *ſcilicet, Saul, & eius complices.*
13 Impinguaſti in oleo. *quaſi dicat non ſolum præuidiſti mihi de cibo, ſed etiam de conuenienti condimento, quod nomine olei deſignatur.*
14 Et calix meus. *id eſt, non ſolum mihi præuidiſti, de cibo, ſed etiam de potu conuenienti.*
Et miſe-

MORALITER.

1 *Et nihil mihi deerit.* de neceſſarijs vitę. Mat. 5.d. *Primum quærite regnum Dei & iuſtitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis.*
Super aquam refectionis. ideſt, ſapientiæ ſalutaris.
Educauit me. non ſolum corporaliter, ſed etiã ſpiritualiter.
Animam meam conuertit. ad ſe de ſeculi vanitate.
5 *Deduxit me ſuper ſemitas iuſtitiæ.* per obſeruantiam conſiliorum, quæ ſunt quædam ſemitę breues reſpectu vitæ communium mandatorum.
7 *Nam etſi ambulauero in vmbra mortis.* id eſt, grauium tentationum.
8 *Non timebo mala.* actus & conſenſus.
9 *Quoniam tu mecum es.* tanquã defenſor fortis, ideo ſubditur.
Virga
10 *Virga tua, & baculus tuus.* ideſt, paſſionis tuæ virtus, quę eſt virga dæmonem percutiens, & baculus me ſuſtentans.
† *Ipſa me conſolata ſunt.* in aduerſis & tentationibus. ideo ſubditur.
11 *Paraſti in conſpectu meo menſam.* id eſt, refectiuam conſolationem.
12 *Aduerſus eos qui tribulant me.* id eſt, aduerſus dæmones tentationibus ſuis, & malos homines iniurijs me tribulantes.
13 *Impinguaſti in oleo.* tuæ miſericordiæ.
† *Caput meum.* ideſt, mentem meam, quę eſt caput hominis.
14 *Et calix meus inebrians.* ideſt, ſacramentũ altaris inebrians feruore dilectionis. Can. 5:a. *Inebriamini chariſſimi.*
† *Quam præclarus eſt.* effectiue, q͞a ducit ad claritatem patriæ.
Et mi-

a *Et misericordia.* Cassiodorus. Decima, misericordia subsequens ad custodiam, quę pręcedit ad gratiam conferendam.

b *Et vt inhabitem.* Hieronymus. Hęc omnibus superioribus iungitur. Q. collocasti, educasti, deduxisti, &c. & hoc ideo vt inhabitem.

A -tua

† habitabo

B

C

Post omnia. a Cas. Quandiu hic viuo.

a est. Et misericordia tua subsequetur me, omnibus diebus vi-

a Non tuæ. b Subsequetur me non autem hic tantum, sed vt etiam inhabitem. Ergo ad præcedentia seruanda, & vt inhabitem. c Non manufacta.

b tæ meæ. Et † ut inhabitem in domo domini, in longitudi-

Aeternaliter.

ne dierum.

habitem.

1 * Theodoretus. horum bonorũ tua bonitas est conciliatrix nostras preces 2 minimè expectans, 3 sed nos veluti fugientes persequens pręueniens, & salutem impertiens.

GLOS.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et misericordia tua subsequetur me. *prouidendo mihi sufficienter succedenti tempore.*

2 Et vt inhabitem in domo domini. *id est, in terra, vbi viget cultus Dei.*

3 In longitudine dierum.

Moraliter *potest exponi psalm. iste de homine deuoto fugiente a seculo tanquam a loco periculoso, & intrante locum religionis, maximè mendicantis, confidens de diuina prouisione & defensione ab aduersariis non solum corporis, sed etiam mentis.*

In longi- PSAL.

MORALITER.

1 *Et misericordia tua subsequitur me, omnibus diebus vitæ meæ.* per per augmentum gratiæ.

2 *Et vt inhabitem in domo domini.* scilicet cœlesti sine fine.

ADDITIO.

In psal, 22. *Dominus regit me.*

Fabulatio Ra. Sa. in hoc loco nullum hēt fundam in sacra scriptura. imò pͣtrariũ huius qđ asserit, hr̃ in ps. 62. qui psal. factus fuit in deserto Iudeæ cũ ibi esset fugitiuus, pͭ in illiꝰ tit. continet. & ibidẽ expresse dr̃, q̃ Dauid erat in terra deserta, inuia, & inaquosa: vñ apparet falsitas fictionis Ra. Sa. dicẽtis, q̃ ille locus abundabat fructib. & fluminib. & hmõi. Quæ quidem fictio malitiosè fabricata est ad euacuandũ verũ sensum huius psal. in quo regimẽ ecclesiæ sub Chr̃o pastore denotat: innuendo excellentiã huius regiminis respũ antiqui. Ad cuius declaratiõnẽ sciendũ, q̃ cũ Psalmista in fine pced. psal. dixisset sententionaliter, q̃ populus erat nasciturus quẽ fecit dñs, noua, s. factione per regnationem. In pñti igit psal. hanc materiã psequit, declarando effectum seu fructũ huius nouę factionis seu regenerationis. Licet. n. cõtinuatio materię non sit necessaria in oĩbus psal. ẜm Hiero. in plogo, non est tñ inconueniens, vt aliq duo psal. continui inuicẽ in materia ptineant imò ẜm gl. in plogo Psalterij talis ptinuatio, s. duorum psal. adinuicẽ sępe cõtingit, qui q̃dẽ effectus seu fructus principalis huius nouę factionis est illum nouũ populũ dirigere & deducere ad vitam ęternã, qđ notatur cum dr̃ in fine psalm. Vt inhabitem in domo dñi in longitudine dierũ. Vnde populus ille nouus Deo regratiando narrat, qũo ad vitam ęternam deducitur per Christum pastorem excellentiori modo, quam populus antiquus deducebatur.

Et primo hoc ostendit in gñali, dicens: *Dominus regit me & nihil mihi deerit.* hoc est dicere: sũ sub regimine talis pastoris, q̃ rõnabile ẽ, vt nihil mihi deficiat, cuius oppositũ ĩ antiquo populo legitur. *Nihil enim ad perfectum adduxit lex.* Heb. 7. c.

Scđo descendit ad particularia declarando initiũ huius regiminis, dicẽs: *In loco pascuæ, ibi me collocauit.* pro loco pascuę intelligendę sunt diuinę scripturę, in quib. fideles pascũtur, prout fuerat pmissum, Hier. 3. c. *Et pascet vos scientia & doctrina,* qđ impletum fuit per Chr̃m. vnde Luc. 24. g. *Tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas:* cuius oppositum de antiquo populo legitur. Esa. 8. c. Liga testimonium, signa legem.

Cõsequẽter tertio dicit: *Super aquam refectionis educauit me, &c.* quia postquã fidelis instruit de fide in loco pascuę, cõsequenter deducit sup aquam refectionis. s. baptismi, in quo reficiunt qui vires per peccatum amiserant, & sic anima cõuertitur ad statum iustitiæ, quæ quidem aqua in antiquo populo non legitur nisi secundum promissionem, vt in Exod. 36. c. *Effundam super vos aquas mundas, & mundabimini.*

Consequenter quarto dicit: *Deducit me super semitas iustitiæ, &c.* vnde post baptismũ requiritur ambulare super semitas iustitiæ, s. præceptorum Dei, quia ẜm August. in via domini non progredi, regredi est. Præcepta autem Dei in euangelio contenta semita iustitiæ debent dici, eo quod arctiora quam precepta legis, cum non solum manum sed etiam animum prohibeãt, iuxta illud Matt. 5. c. *Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Scribarum & Pharisæorum, &c.*

Consequenter quinto dicit. *Et si ambulauero in medio vmbræ mortis.* i. in vmbra huius seculi, q̃ caligine peccatorũ obscuratur, & ad mortẽ ducit. *Non timebo mala, quoniam tu mecum es.* s. per disciplinam, quæ notatur per virgam, iuxta illud Prou. 13. d. *Qui parcit virgæ, odit filium suum.* Et per dulcẽ gubernationem seu sustentationem, quæ significatur per baculũ, iuxta illud Tob. 5. d. & 10. b. *Baculus senectutis nostræ.* In quib. scilicet virga & baculo sacramentum penitentiæ intelligi pt, quod est proprium remedium contra vmbram mortis, quod quidem sacramẽtum pnię per quod fit remissio peccatorũ proprie animam peccatricem consolatur, vñ Esa. 60. a. cũ dixisset. *Consolamini consolamini populi mei, &c.* Infra subiungit. *Loquimini ad cor Ierusalem* quæ quidem consolatio in antiquis non fuit, vnde Ier. 2. f. *Elongauit a me consolatorem, &c.*

Consequenter sexto dicit. *Parasti in conspectu meo mensam,* s. communionem corporis Christi. *Aduersus eos qui tribulant me,* quia indigne sumentib. obest. *Qui enim manducat indignè, iudicium sibi manducat.* 1. Co. 11. g. Quo quidem sacramento debite sumpto caput. s. mens sumentis oleo lætitiæ. s. gratię spiritualis impinguatur, vnde sequitur. *Impinguasti in oleo caput meum.* secundũ illud Eccl. 9. b. *Oleum de capite tuo non deficiat.* quæ quidem mensa in antiquis non habuit locum, nisi figuratiue. Exod. 25. vbi legitur de mensa posita in tabernaculo, super quam erant panes propositionis.

Et sequitur septimo. *Et calix meus inebrians quam præclarus est.* idest, calix sanguinis Christi, qui sic inebriat recte sumentem, q̃ dat obliuionem terrenarũ cogitationum, & sic quã præclarus est. Distinguit tamen mensam & calicem, nõ quia diuersa sacramẽta, sed quia sub diuersis specieb. sũpta, & inter ea interponit. *Impinguasti in oleo caput meum:* q̃a impinguatio mentis debite sumentium oleo spiritualis lætitiæ communis effectus est vtriusque.

Consequenter octauo dicit. *Misericordia tua subsequetur me,* quia ad huiusmodi gratiarum præcedentiũ reseruationẽ requiritur misericordia subsequens ad custodiam, sicut in collecta dicitur. *Gratia tua domine super nos præueniat, & sequatur.* quæ quidem subsequẽs non fuit in antiquo populo, cuius testamentum fuit quodammodo factum irritum Ier. 31. f. *Feriam cum domo Israel & domo Iuda pactum nouum non sicut pactum quod pepigi cum patrib. eorum, quod irritum feci.*

Cõsequẽter nono dicit. *Vt inhabitem in domo domini in longitudine dierum.* s. In domo dñi non manufacta, sicut in antiqui sed in illa in qua æternaliter viuitur. Vñ dicit, concludendo omnium prædictorum finem. *Vt inhabitem in domo domini in longitudine dierum.* Hęc expositio pro maiori parte accipit e gl. ordinaria, & pōt dici sensus proprius literalis huius psal. q est pphecticus & vaticinatiuus de futuro, sicut & pcedẽs, &c.

REPLICA.

In psal. *Dominus regit me, & nihil mihi deerit.* Bur. laborat circa sensũ eius mysticũ, literalẽ oĩno dissimulando, motus ex debili rõne faciliter solubili, imo reducibili ꝫ se. Cũ. n. post exponit eũ de Dauid reuocato p pphetã Gad de terra Moab, vt rediret in terrã Iuda, & venisset in saltũ Areth, vbi cõfidẽtia diuini psidii dixit. *Dñs regit me. etc.* Historia patet. 1. Reg. 22. Huic expositioni Bur. se opponit, motus ex litera psalmi huius, quia vt inquit Dauid, in hoc statu non erat in loco pascuæ in quo nihil ei deesset, cum saltus Areth describatur desertus, inuius & inaquosus, vt patet per expositionem super psal. Deus Deus meus ad te de luce, &c.

Ad hæc dico dupliciter. Primo, quod verisimile est valle Areth secundum aliquam eius partem fuisse sterilem vt describitur psal. sup. all. & secundum aliquam eius partem fuisse deliciosam. Huius verisimilitudinis ratio est, quia cũ Abiathar nunciaret Dauid existenti in eodem saltu Areth interfectionẽ patris sui domus & ciuitatis suæ per Saul. dixit ei Dauid. *mane mecum, ne timeas, &c.* vt patet. 1. Reg. 22. d. Sed non est verisimile, quod Dauid sic afflictum ad maiorem sui afflictionem voluit ad tam horridum locũ inuitare, prout describitur. Est igitur verisimile partẽ eius fuisse deliciosã. Et fortasse pars illa vallis erat locus, de quo dicitur. 1. Reg. 14.

Omne

omne vulgus venit in saltum, in quo erat mel super faciem terræ. scilicet fluens de arboribus.

Dico scđo, q etsi totus locus fuerit inutus, inaquosus, &c. ñ Dauid vocat eũ hoc loco pascuæ, &c. pp diuinarum illuminationum ibi receptarum cõsolationes, & hoc vr̃ Dauid innuere in psal. supra alleg. in quo post allegatas miserias corporaliter subiungit pro delicijs spũalibus dicens sic: *In sancto apparui tibi, &c.* & ẽm illud dictum argumẽtum Burg. potest reduci ꝯ suã expositionẽ. Nam ecclesia primitiua nõ fuit collocata in loco pascuæ, in quo nihil sibi deerat consolationis corporalis, quia Apost. Hebr. 11. g. cõsolationes tpales primitiuæ ecclesię describens, ait: *Circumierunt in melotis in pellibus caprinis egentes angustiati &c.* put ẽt Burg. infra psal. *Voce mea.* exponit. Et q̃ necessitudo in primitiua ecclesia fuerit, Apostolus per totũ describit, & vita sanctorũ docet. In sensu igit literali de abundantia corporaliũ sicut iste psal. non põt verificari de Dauid, sic nec de ecclesia. Sicut igitur Burg. applicat ad ecclesiam spũalem abundantiam, quod verum est per allegoriã: ita põt eadẽ abundantia applicari ad Dauid in dicta fuga ad Ir̃am. Burg. ẽt in sua applicatione dicit præcepta euangelica semitam dici, quia arctiora quam præcepta legis, cum non solum manum, sed ẽt animum cohibeant. de quo, vide supra prima correctione, Gen. 3. magis propriè præcepta nouę legis dicerentur semitæ rõne compendij quam arctationis, cum rõne formę plus quã veteris legis videant extensa etiam vsq; ad hostes, vt dr̃ Matt. 2. q debeant abundare, idest, plus extendi quam præcepta veteris legis. Vide ibi quomodo Burg. malè alleg. ad suum propositum.

GLOSSA ORDINARIA.

A *Psalm. Dauid.* Augus. In prima sabbathi mundus conditus in eadem homo restauratus per resurrectionem Christi.

Cas. Vnde monet victorem cum triumpho suscipere.

* Basil. & Theod. In aliquibus exemplaribus niuem *Super prima Sabbatorum.* In Hexaplici libro hoc nõ apponitur: sciendum autem quòd Domini resurrectionem significat, & reditum in cœlos. Innuit autem initio non soli Palestinę, sed toti terrarum orbi Dominum imperare.

PSALMVS XXIII.

B *Domini est terra.* Primo dicit totũ orbẽ esse Dei, vt sicut nullus ab eius imperio, ita nec a fide eius sit alienus. Vel ad lr̃am mũdus, & eius omnes incolę sunt domini, quia statuit ne obruatur mari vel fluminibus. Sed quis in monte eius nisi innocens? D

C *Et super flumina.* Aug. Vt flumina in mare, ita cupidi labuntur in seculum: & eos ẽt superat ecclesia, quæ victis cupiditatibus ad immortalitatem paratur.

* Theodo. Non modo opificium sed prouidentiam ostendit, tellus enim Arida mari, fluminibus, & fontibus irrigatur. E

Prima sabbathi.

d *Quis ascendet.* Determinat quibus virtutibus præditi sunt in Ecclesia.

* Basil. & Theodor. Montem non terrestrẽ Sion, sed cęlestem Hierusalem significat, vt beatus ostendit Apostolus. Heb. 12.

a ¶De clarificatione Domini, quæ prima sabbathi facta est.

Psalmus Dauid in prima sabbathi XXIII.

¶Cas. Ecclesia fructifera nõ parua, & omnia omnibus plena, sed de toto orbe, & de omnibus quæ in eo subdit. a ¶Aug. Cum clarificatus dominus in fidem annuntiatur omnium gentium, & totus orbis fit ecclesia eius.

a D† Omini est terra & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi qui habitant in eo. 1 2

a ¶ Merito, domini. b Aug. Super omnes fluctus seculi vt eos superet.

b Quia ipse super maria fundauit eum, & super flumina † præparauit eũ. 3

c Firmissime. d ¶ Vel eam.

a ¶ Cas. Quasi magno nisu opus est. ¶Cas. Orbis, est domini, non tamen nisi innocens ibi est. b ¶ Aug. In altam iustitiam domini.

c d Quis ascẽdet in montẽ dñi? 4

F

Quia

NICOLAVS DE LYRA. PSALMVS XXIII.

Domini. *Huic psal. præponitur talis ti. in Hebræo & in translatione Hier. iuxta Heb.* Canticum Dauid. *Et patet expositio ex dictis præce. psal. Dicunt autem aliqui quod Dauid in hoc psal. describit generale dominium Dei super omnẽ creaturam & principiũ psal. satis consonat, cum dicitur:* Domini est terra, &c. *licet finis psal. videatur ad aliud in speciali tendere, cum dicitur:* Attollite portas principes vestras, &c. *propter quod Ra. Sa. aliter exponit, di. qđ constructo templo per Salomonem cum arca portaretur a sacerdotibus et poneretur in templo intra sancta sanctorum, portæ clauserunt se, nec fuerunt apertæ donec sacerdotes canerent psal.* 131. a. Memento domine Dauid. *Et cum venerunt ad locum illum psal. Propter Dauid seruum tuum, non auertas faciem Christi tui, idest, Salomonis in regno tuo vncti, sicut plenius dixi. 2. Paral. 6. & 3. Regum. 8. Et tunc portæ & arca fuit introducta in locum suum. Dauid igitur hæc præuidens in spiritusancto, fecit hunc psalmum, & psalm. 131. Nec obstat, quod isti duo psalm. in hoc libro sunt ita distanter ab inuicem situati: quia sicut dicit Hieronym. in prologo huius libri, psalmi fuerunt scripti in hoc libro non secundum ordinem quo erant facti, sed secundum ordinẽ quo fuerunt reperti. Contigit autem in aliquibus, quod illi qui erant primo facti, fuerunt vltimo vel de vltimis reperti sicut patet de psal.* 143. Bñdictus dominus Deus meus qui docet manus meas ad prelium: *quem secundum Hierony. fecit Dauid de victoria habita contra Goliam Philisthæum. Et sic fuit primus vel saltem de primis factis a Dauid. Et econtra tertius psal. quem fecit Dauid fugiendo a facie filii sui Absalom, fuit de vltimo factis scilicet circa finem vitæ Dauid, & sic dicendum de istis duobus psalm. licet fuerint de propinquo facti, tamen fuerunt distanter reperti, & sic in hoc volumine scripti. Igitur secundum sensum istum psal. iste diuiditur in duas partes, quia primo describitur circa templum Salomonis debitus cultus, secundo arcæ ingressus, ibi:* Attollite portas.

Circa primum Dauid primo probat Dei cultum, secundo per modum quæstionis declarat colendi modum, ibi: Quis ascendet. *Circa primum facit talem rationem: Ille qui est Deus omnium per creationem, & dominus per generalem gubernationem, est summe colendus, sic est de Deo Israel, cuius cultui deputatum fuit templum. ergo, & c. Huius rationis ponitur tantum minor cum dicitur:* Domini est terra & plenitudo. *per plenitudinem intelliguntur animalia & terrę ascentia.*

2 Orbis terrarum. *per hoc tollitur error Manichæi, qui dixit ista inferiora corruptibilia non esse a Deo bono, sed a malo: quia posuit duo principia, vnum boni, & alterum mali.*

3 Quia ipse super maria fundauit. *non est per hoc intelligendum quod maria sint simpliciter inferius terra: cum terra sit infimum elementum & grauissimum, sed solum secũdum aliquas partes terræ, scilicet ripas maris: quę supereminent aquę: & per talem modum loquendi dicimus, quod Normãnia est supra mare Oceanum, & terra Ianuẽsis super mare mediterraneum: & similiter de fluminibus, quod Parisius est super Sequanam, & Aurelia super Ligerim, & sic de aliis. Ad hoc enim sunt terræ situatę super maria & flumina, vt deseruiant vtilitati hominum in nauigationibus, & piscationibus, & aliis vtilitatibus.*

4 Quis ascendet. *Hic consequenter declarat colendi modum per modum quæstionis di.* Quis ascendet, *quasi dicat, ex quo ita est excellenter colendus, quis erit ad istum cultum dignus, & ideo dicit:* Quis ascendet in montem domini? *idest, in montem Moria, in quo fuit fundatum templum & domino dedicatum, vt habetur. 2. Paral. 3.*

Aut

MORALITER.

1 *Domini est ter.* Psalmus iste literaliter exponitur de miraculosa introductione arcę testamẽti intra templũ per Salomonẽ constructum, quod preuidens Dauid in spiritu fecit hunc psal. Allegorice vero atca testimonij dicit beata Virgo, pp qđ psal. iste sic exponi potest de Virginis huius assumptione in quo primo ponitur Chr̃i principatus. secundo ascẽdẽdi ad cęlestia modus, ibi: *Quis ascendet in montem domini.* Tertio Virginis ascensus, ibi: *Tollite portas.* Circa primum dicitur. *Domini est terra & plenitudo eius.* idest, habitantes in ea: & sic de ipsis facere potest pro voluntate sua.

3 *Quia ipse super maria fundauit eum.* aliquas enim partes terrę eminentiores fecit aquis, vt appareret arida propter homines & animalia.

4 *Quis ascendet.* Hic ponitur modus ascendendi ad cęlestia, cum dicitur: *Quis ascendet in montem domini.* idest, in cælum empyreum, vbi specialiter refulget gloria Dei, & respondetur cum dicitur.

Innocens

a *Quis stabit.* Hiero. Multi enim ascendunt qui non permanent.
A
b *Innocens.* ad proximū, manu & corde, & qui sibi innocēs. Hieron. Hic est qui non accepit in vanum animam, & qui innocēs in verbis, & hoc est, nec iurauit in dolo. hic talis ascē dit: quod quidem est ei a domino. hic accipiet benedictionem. & hi non pauci, sed generatio, & non nisi quærant Deum, non ꝓ fauore Deum, sed ita quòd faciē, idest præsentiam & cognitionem desiderent.

c *Qui non accepit.* Augu. Hierony. id est, qui non deputauit animam reb. non permanentibus, sed eam sentiēs immortalem ęterna desiderabit: & ideo non iurauit in dolo.

B

Aug. Sicut simplicia, & non fallentia sunt ęterna ita se præbuit ꝓximo, nil promittit vnde decipiat. Nedum peius faceret permittit iuramenta simplicia, & dolosa prohibet.

d *In vano.* Hier. Idest: Qui nullis eam fecibus peccaminū post baptismum maculauit.

✲ Bas. & Theod. Manus, actiōnes sunt, Cor cōcupiscētię, illis operamur, hoc cōsultamus. Et qm̄ dolus & transgressio iurisiurandi auaritiæ coniuncta est: merito hęc post illam respuit. Ingeniose autē misericordię benedictionem adiunxit, etenim quę ęstimant remunerationes, ꝓpter solā benignitatem hominibus præbentur. Omnes enim hominum iustitiæ nihil sunt ad dona, quæ nobis a Deo suppeditata sunt.

C

e Faciem

(In margine: proximo. Hic. † iustitiam. † tuam. * Sela.3. Psal.3. † Eleuate portę capita vestra, & infra.)

a ¶Aug. Permanebit in eo quo ascendit. ¶Post ascensum. b Præparato super maria & flumina c ¶Aug. Operibus.

a b aut quis stabit in loco sancto eius? † Innocens manibus, & 1

a ¶Aug. Mundus in cogitationibus. b ¶Non acceptabilem habuit. c Peccatō. Caducis. d Sensualem. e Cas. In dolo iurat, qui aliter facturus est quam promittit, cum periurium sit nequiter decipere credentem. 2 3

c d mundo corde, qui non accepit in vano animam suam, nec 4 5

a Cas. Inde hæc premia vel illa. b Idest, per benedictionem domini acceptam ascēndet, &c. Prædicta bona.

iurauit in dolo proximo suo. Hic accipiet benedictionem 6

a Non a se. b Cas. Et benedictio, per misericordiam non per merita, quia prius peccata dimittit. c Ne putes prædicta de solo Christo, quia talis est generatio.

a domino, & † misericordiam a Deo salutari suo! Hęc 7

a Baptismo renata. b Sic enim per misericordiam in baptismo nascuntur qui quærunt eum. Communiter. g Qui feruentiores alijs volunt præponi, vt eis primatum det. 8

est generatio quærentium eum, quærentium faciem, †

a Cui p̄ posteriꝰ nato dedit primatum sicut Iacob fecit. b Ergo. c Idest opera per quæ Deus intrat. Et genus electum, rega e sacerdotium. 9

e f g † Dei Iacob. * † Attollite portas principes vestras, & 10

a Exaltamini in cordibus hominum. b Aug. Aditus æternę vitę, renuntiationis a seculo, & conuersionis ad Deum. c Idest Christo. In quo sine superbia gloriemur. d Aug. Pauet admirans mortalis natura: & quærit: Quis est. 11 12

h i eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis est 13 14

e *Faciem Dei Iacob, &c.* * Theodo. Qui iam olim magnum Iacob suo ipsius aspectu dignum fecit.

f *Attollite.* Diapsalmus. Christiana religione declarata, superstitiosos a prauitate auocat, vt patefactis cordib. Christū admittant. *Attollite.* Aug. O principes tenebrarū quicunq; primatum in hominib. quæritis, auferte, ne vel impediant aditus quos statuistis cupiditatis & timoris.

Augustin. Angeli præeuntes, ad infernum dicunt. Auferte potestatem vestram. Et in ascensione portæ æternales quæ hactenus eratis clausæ: hęc Dauid, persona angelorum sibi assumpta.

Cass. Attollite, auferte portas mortis, quę a principe diabolo positę sunt.

✲ Theodo. Domini ascensionem describit.

g. *Et eleuamini.* Contra portas mortis.

h *Portæ æternales.* omnis gr̄a quę veniente Christo data est

i *Quis est.* interrogat ꝓpheta ad conuincendam Iudęorum perfidiam, & vt amplius eum commendando alios inuitet.

✲ Theo. Nemo cęlestium spirituū inscitiam audiens miretur, nec. n. prænoscunt, nec oīa sciunt, sola aūt natura diuina hanc scientiam habet: Angeli verò tot sciūt, quot discunt, & propterea Apostolus ait, *Innotescat nunc principibus & potestatibus in cœlestibus per ecclesiam multiformis sapientia Dei*, si quis autē huic expositioni acquiescere nouerit, existimet interrogantes non ob ignorātiam interrogare, sed omnes homines

hoc

NICOLAVS DE LYRA.

1 Aut quis stabit. *stabiliter ibi ministrando pro vitæ suæ merito, & respondet propheta di.*

2 Innocens manibus. *idest, operibus quæ per manus designantur, eo quod manus est organum organorum, vt dicitur 3. de Anima.*

3 Et mundo corde. *quia non sufficit munditia exterior nisi etiam sit interior.*

4 Qui non accepit in vano. *applicando eam totaliter bonis terrenis, quæ sunt vana, secundum quod dicitur Eccle. 1. a.* Vanitas vanitatum, &c. *sed magis applicat eam bonis spiritualibus & ęternis, cum ipsa sit creatura spiritualis & immortalis.*

5 Nec iurauit in dolo proximo suo. *ipsum fallaciter decipiendo, sed magis cum eo veritatem custodiendo.*

6 Hic accipiet benedictionem. *idest, multiplicationem in bonis temporalibus & spiritualibus.*

7 Et misericordiam. *quia si ex fragilitate humana aliquando peccauerit, pænitens misericordiam a Deo obtinebit.*

8 Hęc est generatio. *quia a talibus bene quæritur & inuenitur.*

9 Attollite portas, &c. *Hic cōsequenter describitur arcæ ingressus qui factus fuit miraculosè tempore Salomonis, vt prædictum est, ideo dicitur:* Attollite portas, *idest, separate vnam ab altera.*

10 Principes. *idest, o vos angelicæ virtutes ad loci sancti custodiam deputatæ. propter quod Gen. 18. cap. Iacob vidit scalam, cuius summitas tangebat cælum, & pes terram, scilicet in monte Moria, vbi fuit templum fundatum postea: & vidit angelos descendentes ad reuerentiam loci & custodiam, sicut dictum fuit ibidē. Similiter Iosephus in libro de Iudaico bello dicit, quod ante templi destructionem per Titum & Vespasianum præcesserunt multa signa destructionis templi: inter quæ ponitur illud, scilicet in festo pentecostes, cum sacerdotes de nocte intrarent templum ad agendum res diuinas, primo senserunt quendam strepitum & motum, & postea subito audierunt vocem dicentem:* Migremus hinc: *quæ fuit vox angelorum deserentium locū propter malitiam inhabitantium. Clausio vero portarum templi contra sacerdotes portantes arcam domini, & earum apertio, fuerunt factæ ministerio angelico, ꝓpter quod dicitur: Attollite portas principes vestras, id est, aperite eas. In Hebræo, & in translatione Hieron. iuxta Hebræum habetur:* Leuate portę capita vestra, *i. separatæ partes vestras superiores virtute diuina; & per consequens partes inferiores, & in idem redit, quia angeli sunt executores mandati diuini.*

11 Et eleuamini. *idest, separamini ad magnificentiam Dei.*

12 Portę æternales. *quia dn̄s promiserat ponere nomē suum in templo illo in sempiternum, idest absque temporis determinatione dum tamen ibi fideliter ei seruiretur, secundum quod dicitur. 3. Regum 9.* Sanctificaui domum hanc quam ędificasti, vt ponerem nomen meum ibi in sempiternum, &c.

13 Et introibit rex glorię. *i. arca testamenti super quam erat sedes Dei in propitiatorio, sicut melius fuit expositum Exo. 25.*

14 Quis est rex gloriæ. *Admiratiuè dicit, quia excellentia gloriæ eius & honoris omni est creaturæ admirabilis, propter quod respondetur.*

Dominus

MORALITER.

2 *Innocens manibus.* id est, operibus.

3 *Et mundo corde.* sine hypocrisis fictione.

4 *Qui non accepit in vano animam suam.* ipsam vanitatibus exponendo.

5 *Nec iurauit in dolo.* proximum decipiendo.

6 *Hic accipiet benedictionem,* idest, bonorum spiritualium multiplicationem.

7 *Et misericordiam,* idest, peccatorum remissionem.

8 *Hæc est generatio quærentium eum.* & inuenientium in præsenti per gratiam, & in futuro per gloriam, ideo subditur.

† *Quærentium faciem Dei Iacob.* per apertam Dei visionem.

9 *Attollite portas principes vestras.* Hic describuntur virginis ascensus ad cœlestia, & qm̄ in ipsa fuerunt excellenter qui ad hunc ascensum suum disponunt. ideo dr̄ postea: *Attollite portas principes vestras.* idest, potestates angelicæ ad receptionem huius virginis vos præparate.

11 *Et eleuamini portæ æternales.* p eleuationem portarū intelligitur metaphoricè Virginis intrātis magnitudo meritorum

13 *Et introibit rex gloriæ.* obsequium præstans matri suę. Hieron. in sermone de assumptione. Nec immeritò creditur. Saluator omnium per se totus festinus occurrit, eamque sibi cum in throno gloriæ collocauit.

14 *Quis est iste rex glo.* verbum est angelorū de tanta assūptione admirantium, vnde in persona ipsorum dicitur Can. 8 *Quę est ista, quæ ascendit de deserto delicijs affluens, innixa super dilectum suum?* Et respondetur.

Dominus

hoc præconio ascēdē-
tis imperium docere.
a *Dominus fortis*. per uirtutes describitur, quasi proprio nomine. *Fortis*. August. & si cum gladiis cepistis.
b *Potens*. & si Pilato tradidistis.
c *Potens in prælio*. ne in pugna uos superasse putetis. Virtutes.
Hieron. August. Ministræ præcedentes Christum in ascensione ad alias cœlestes clamant, vt viam Domino uenienti aperiant, quæ nouo mysterio carne induti, stupefactæ quærunt

a ¶ In rebus. Ang. quem infirmum, & oppressum putastis. b ¶ Aug. ubi contra mortem pugnauit.

a iste rex gloriæ? dominus fortis, & potens, dominus potens 1

b a ¶ Contra diabolum. b ¶ Aug. hinc iam itur in cœlum, exclamat iterum propheta, tollite etiam cœlestes principes portas quas habetis in animis hominum, qui adorant militiam cœli.

c d in † prælio. † Attollite portas principes vestras, & eleuamini 2

a ¶ Aug. portæ æternæ iustitiæ, & charitatis, & castitatis, per quas anima vnum verum Deum diligat. b ¶ Ang. ut ad dexteram Dei patris interpellet pro nobis. ¶ Ad mentem. c ¶ Aug. & princeps huius aeris minatur, & quærit quis est. d ¶ Aug. etiam supra te glorificato corpore pergit, ille tentatus supra omnes Angelos tendit, ille ab Angelo præuaricatore tentatus.

portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex† 3

a ¶ Aug. cœlestium, uel terrestrium.

e gloriæ? dominus† virtutum ipse est rex gloriæ*. 4

runt quis est? D
d *Attol*. Cass. Congeminatio, vt amplius determinet quis sit rex gloriæ, & non per singula, ut prius dicendo fortis, & potēs, sed breuiter totum respondet dominus uirtutum, idest gratiarum, qui omnibus omnia dat bona, E uel cœlestium uirtutum, idest angelorum.
*Sela.
e *Virtu*. Hier. In Hebræo zebaoth, quod interpretatur exercituum, uel militiarum, uel uirtutum. F

GLOS-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Dominus for & po. *contra omnes potestates terrenas, quæ nihil sunt in conspectu eius.*
2 Attol por. *exponatur, sicut prius, quia repetitio est eiusdem ad maiorem confirmationem, usque ibi.*
3 Do. vir. *i. angelicarum potestatum, per hoc ostenditur, quod non solum præest creaturis inferioribus, sed etiam superioribus.*

4 Ipse

4 Ipse est rex gloriæ. *i. super omnia gloriosus, & benedictus in secula seculorum. Qui autem uult tenere primam expositionem, uidelicet quod in hoc psalm. describatur solum generale dominium Dei, satis patet expositio ex prædictis, usque ad locum illum.* Attollite portas, &c. *vbi loquitur de Deo more humano, quia homini excedentis magnitudinis requiritur altior introitus, & per hoc insinuat prophetia quod altitudo Dei excedit omnem mensuram creatam. Cætera possunt de facili huic sententiæ applicari.*

PSAL.

MORALITER.

1 *Dominus for. & po.* ideo potens est honorare matrem suā pro voluntate sua.
2 *Att. po.* repetitio est sententiæ supradictæ ad maiorem assertionem

sertionem: ideo exponatur, vt supra, & similiter quod subdit.
† *Quis est iste rex glo.* & respondetur:
3 *Do. uir.* i. angelorum: ideo potens est eam eleuare super omnes ordines eorum.

ADDITIO I.

In psal. 23. *Domini est ter.* vbi dicitur in pos. propter quod Rab. Sal. exponit. Ista fabulatio Rab. Sal de clausura portarū quando fuit portata arca in templo Salomonis, & earum apertione miraculosa, non uideo qua authoritate credatur, præsertim cum hoc miraculum, tam notabile uerisimiliter scriptura non prætermisisset, sed potius expressisset, sicut expressit tertio Regum octauo, quod cum exissent Sacerdotes de sanctuario, nebula impleuit domum Domini, intantum quod non poterant Sacerdotes ministrare, quæ quidem nebula erat signum diuinæ præsentiæ. Frequenter enim legitur Dominus apparuisse Moysi in nube. Similiter, & secundo Paralipomenon sexto a. legitur quod cum complesset Salomon preces, ignis descendit de cœlo, & maiestas Domini impleuit domum. Sed de clausura, vel de apertione portarum utrobique nihil legitur. Præterea hęc narratio est expresse contra litteram dicentem, quod dominus rex gloriæ, & dominus fortis, & potens, & cæter. erat ingressurus per illas portas, quæ denominationes nullo modo pertinent ad arcam testamenti, licet super eam esset sedes Dei in propitiatorio, prout postillator dicit. Sedes. n. Dei non est Deus & maxime quia cum dixit. *Dominus virtutum dominus fortis*, ponitur utrobique nomen domini tetragrammaton, quod non est communicabile creaturæ. Vnde melius uidetur dicendum, quod in hoc psalm. principaliter tractatur de ingressu Christi, qui uerus Deus est, & homo in templo, & in ciuitatem Sanctam Ierusalem in die ramis palmarum qui quidem ingressus prophetisatus fuit Zach. 19. b. *Ecce rex tuus uenit tibi, &c.* in quo ingressu Christus fuit nominatus rex Israel cum gloria in excelsis. Mat. 21. Vnde & ecclesia istos versus. s. *Attollite portas, &c.* consueuit solenniter cantare in illa dominica quando solennizatur memoria huius ingressus.

Circa quod psalm. prçuidens in spiritu introitum Christi in sua ciuitate, & templo publice sub ti. regali, & dominio, primo præponit generale dominiū Dei in toto orbe, dicens *Domini est terra.* ex quo secundo quasi monendo homines ad reuerentiam tanti domini, infert, quod ille qui ad cultum eius adhæret, debet esse uirtutibus, tam interius, quam exterius ornatus, unde dicit. *Quis ascendet in montem Domini, &c.* Exponatur totum, sicut in postilla vsque ibi exclusiue. *Hæc est generatio quærentium dominum, quærentium faciem Dei Iacob.* Vbi tertio prænuntiat quod generatio illa quæ debebat exire obuiam Christo, ut eum deuote, & reuerenter reciperet, sicut fuerunt turbæ pro tunc occurrentes Christo, & signa deuotionis, & humilitatis erga eum ostendentes, erat generatio bona, & laudabilis, quia quærebant deum, & faciem Dei Iacob. i. præsentiā dei incarnati de Iacob, & aliis patriarchis descendentis secundum carnem. Consequenter quarto subiungit secūdum ueritatem Hebraicam. *Leuate portæ capita vestra, &c.* q. alloquens portas Ierusalem, & templi more humano dicat. O portæ attēdite, quia ille dominus cuius est terra, & plenitudo eius, &c. cuius ministri debent esse innocentes,

centes, & mundi, &c. introire debet per uos. Leuare igitur debetis capita uestra, quia quem totus non capit orbis per vos ingressurus est. Consueuerunt. n. prophetæ quasi paruipendere domos ędificatas ad habitationem Dei ex respectu excellentiæ suæ magnitudinis. Vnde Esa. 66. a. Hęc dicit Dominus. *Cælum sedes mea, & terra scabellum pedum meorum*: quę est ista domus quam ædificabitis mihi? Et isto modo psalmista reputabat portas Ierusalem, & templi non sufficere ad altitudinem tanti domini recipiendam. Consequenter quinto sequitur. *Quis est iste rex gloriæ, &c.* Cuius sensus est, nam in prædicto ingressu pueri Hebræorum inspiratione diuina clamantes eum nominabant expresse regem Israel, & implicite Deum, & regem gloriæ, ut patet Mat. 21. Ex quo clamore & aliis solennitatibus insolitis occurrentibus tota ciuitas commota est, quasi admiratiue quærebant, quis est hic? ut ibi habetur, & hoc est quod dicitur in persona prædicta ciuitatis. *Quis est iste rex gloriæ?* Ad quod ibidem respondetur. *Iesus Nazarenus, &c.* in quo nomine, quod secūdum rei ueritatem est super omne nomen, includitur uera diuinitas eius, & regnum, & alia quæ ad mysterium redemptionis pertinēt, vnde in persona talium respondentium dicit Psalmista. *Dominus fortis, & potens, &c.* Et idem dicendum de secunda interrogatione, & responsione, si intelligatur repetitio ad maiorem firmitatem. Potest tamen dici, quod hæc repetitio non vacat a mysterio, nam Christus in hoc aduētu ad Ierusalem duo principaliter intendebat ad nostram salutem explere. s. passionem per quam diabolum vicit, & secundum eam respondetur primo. *Dominus virtutum ipse est rex gloriæ.* Hæc expositio videtur satis consona literæ, & sufficienter in euangelica narratione fundata. Possunt etiam ista applicari ad introitum Christi in vtero virginali, vnde & ecclesia cantat istos uersus in officio annuntiationis, sed hoc non est secundum sensum literalem, sed potius spiritualem, quia non fuerunt apertæ portæ corporales in illo ingressu, sed tantum portæ mentales recipientes filium dei in magna latitudine charitatis, & deuotionis, iuxta illud Cant. 5. b. *Surrexi ego ad aperiendum dilecto meo.*

REPLICA.

In psal. Domini est terra, quia ponitur illa pars finalis. *Attollit eportas prin. &c.* postillator allegat quoddam dictum Rabi. Salomon. quod dictum Burgen. dicit fabulam, quia ex scriptura non habet autoritatem. Et est argumentum Burgen. consutum more Hussitarum. Vnde etiam postill. narrationem Rab. Salom. etiam non grandi pendens exponit finem psalm. ad modum conclusionis sic: Ex quo psalm. totus dicit de generali Dei dominio, concluditur more humano, quod ad eius ingressionē qualemcunque merito portæ sunt attollendæ, &c. Burg. autem descendit ad speciē, exponens de ingressu Christi in Ierusalem in die palmarum, quę expositio, & si faueat fidei nostræ, patitur tñ instantias primo ex eo quia eius ingressum colentes nō fuerūt sic dispositi, sicut hic descri būtur, cum dr: Innocens manib. &c. sed ut uerum

fatear, ille cultus fuit magis ex miraculosa inspiratione, quam uirtute colentium, quia dicitur Io. 12. de illis, cum tanta signa fecisset coram eis *non credebant ei*. ideo fere in tota Ierusalem hospitio non receptus rediit in Bethaniam, abiitq; & abscondit se ab eis: nec cultus ille mansiuus fuit, quia cito post in eius mortem cōsenserunt. Cæterum quia ille ingressus per prophetas describitur humilis, & mansuetus sup pullum asinæ, de quo non uidetur conuenienter exponi, quia portæ sint attollēdæ. Nec forma qōnis ſm Burg. factę in cōmota Ierusalē fuit, put hic describit, q̄uis qō facta fuit. *Quis est hic?* nō tñ. *Quis est iste rex gloriæ*. non. n. q̄rentes, de eo talia prædicata sentiebant, ut patet per omnes Euangelii partes.

GLOSSA ORDINARIA.

A a *In fin. m.* Hier. Hic flagellatus pœnitens præponitur aliis, ne murmurent in aduersis, qui in se expertus per misericordiam blanditur, per iustitiam terret.

*Basil. & Theodor. hic psalmus a Dauid dictus est, cum multuos hostium impetus pateretur.

PSALMVS XXIIII.

b AD te do. le. Augu. psalmus cōtra aduersa seculi, q̄si oratio populi in Babylone constituti, & est primus per literas

B Hebræi Alphabeti digestus, & si non per omnes. Qui per omnes, eos significat qui omnibus perfecti uirtutibus laudem

C Dei cantant. Qui non per omnes, minus perfectos.

† qui præuaricatur sine causa.

† expectant & contra

a ¶ Christum. b ¶ Ecclesiæ. c ¶ Ecclesiæ quæ loquitur in persona pœnitentis per flagella correcti.

a In finem Psalmus Dauid XXIIII.

a ¶ Amplexandum. b ¶ Aug. spirituali desiderio. ¶ Hieron de terra ad simi itudinem grani. ¶ August. quod in terra ortum surgit in altum. c ¶ Quæ carnalibus desideriis premebatur in terra.

b AD te Domine leuaui animam meam. Deus 1 2

a ¶ Augustin. iam non in me qui sicut Deus esse uolui. b ¶ De eo unde confido.

c meus in te confido, non erubescam. Neque 3

d a ¶ Ideo. ¶ Præuale ant. b ¶ Qui insidiantes ad hæc mala deiecerunt. ¶ Visibiles, & inuisibiles. ¶ Omnis modi.

† irrideant me inimici mei: etenim vniuer- † 4

a ¶ Qui ferunt pondus diei, & æstus. ¶ Donec uenias. b ¶ Per se, uel per inimicos. c ¶ Sed. ¶ Pro peccatis hic salubriter, uel si hic nolunt, tandem in pœna æterna.

si, qui † sustinent te, non cōfundentur, Confundantur omnes 5 6

a ¶ August. ad acquirenda quæ transeunt. ¶ Quia. b ¶ In superuacuis qui laborant. c ¶ Et ne erubescam. ¶ Quia. ¶ Præcepta leuiora. ¶ O. d ¶ Quasi quæ usui subsunt.

e † iniqua agentes superuacue. Vias tuas Domine † demonstra 7 8

f

Cas. primo petit doceri uias domini, quia ad Deum erectus. Cas. ad te cōtēplādū facile terrena despicit q. diuina cōspicit

c *Confi.* Cass. Expertus in malis meam infirmitatem, non erubescam de inimicis.

d *Ne. irri. me. ini.* & certus sum, quia in nullo sustinente patienter fallit.

e *Super.* Cassi. Quia omnia sunt vana, & infructuosa quæ a Deo sunt aliena.

*Basil. & Theodoret. Notandum quoniam non peccātes, uerum superuacue transgredientes, dedecoris impleri dixit. Non enim omnes æqualiter peccant, nam aliqui quidem ob aliquam calamitatem, vel ob naturalem imbecillitatem labuntur. Alii uero in sceleribus ipsis delectantur, aliaque excogitant.

f *Vias tuas domine demonstra.* Cassio. Viæ sunt de ordine uitæ qui conuenit omnibus. Semitæ quæ angustæ, & occultæ. intelligentia legis, quæ paucis nota est. Dirige, ad uitam pertinet, doce ad scientiam.

NICOLAVS DE LYRA.

PSALMVS XXIIII.

1 AD te do. le. *Iste est primus Psalmus Alphabeticus, quia uersus incipiunt ordinate a litteris Alphabeti Hebraici. Primus versus ab aleph, secundus a beth, & sic consequenter, hoc excepto quod hic omittuntur duæ literæ, scilicet uau, & coph, quia nullus uersus per eas incipit. Sunt tamen in hoc psal. 22. uersus sicut sunt, & 22. literæ Hebraicæ, quia quatuor uersus per duas literas incipiunt. s. 18. & 19. per literam resch & 16. per literam phe. Dicunt aliqui quod istæ literæ hic ponuntur in principiis uersuum ad significandum aliquod mysticum. Sed Hebræi de hoc nihil dicunt in aliqua scriptura quam uiderim. Et ideo alii dicunt, quod factum fuit ad quendam modum specialem dictandi qui tunc currebat, sicut in illo hymno,* A solis ortus cardine, *versus incipiunt per literas alphabeti latini. Primus ab a, secundus a b, & sic consequenter usque ad g, inclusiue, ut patet intuenti.*

Nota.

1 Ad te. do. le. *Huic psa. præponitur talis titulus in Hebræo.* Dauid, *& non plus nisi quod præmittitur litera lamech, ad designandum quod Dauid est hic datiui casus, acsi diceret, ipsi Dauid, in translatione autē Hieron. iuxta Hebræum additur hæc dictio semper, in titulo sic.* Semper Dauid. *Sed saluo meliori iudicio, non uidetur bene addita in titulo, quia li* semper. *est ultima dictio psal. præcedentis in Bibliis Hebraicis quas uidi, & sic non pertinet ad titulum huius psal. Per hoc autem quod in titulo non ponitur canticum, nec psal. sicut in aliis communiter, ostenditur quod non est psalm. proprie dictus a psallendo, sed est simplex oratio, quam fecit Dauid pro liberatione sua a persecutione Saulis, propter quam multas orationes fecit, sicut dictum fuit supra psal. 16. Secundum hoc ergo diuiditur hæc oratio in quatuor, quia primo Dauid petit in deuio huius vitæ diuinam directionem. Secundo impedimenti remotionem, ibi.* Reminiscere miserationum tuarum. *Tertio uitæ futuræ degustationem, ibi.* Quis est homo. *Quarto a pressura liberationem propter quietiorem cōtemplationem, ibi.* Oculi mei. *Circa primum præmittit modum suæ petitionis, dicēs.* Ad te domine leuaui. *quia oratio est ascensus, vel eleuatio mentis in Deum, secundum Damasce.*

Titulus psal.

2 Deus meus in te confido. *i. in tua bonitate, non mea æquitate, vnde infra petit remissionem suæ culpæ.*

3 Neque irrideant. *i. Saule, & complices sui me tenendo, & me turpi affligendo, quod etiam timebat Saul sibi inferri a Philisthæis ut habetur 1. Reg. vl. propter quod petit ab armigero suo interfici ab eo dicens.* Euagina gladium tuum, & interfice me, ne forte veniant incircuncisi isti, & interficiant me illudentes mihi.

4 Etenim vniuersi *i. qui sustinent persecutiones propter te, sicut ego sustineo.*

5 Non confundentur. *finaliter, seu æternaliter, licet aliquando confunduntur ad tempus, seu temporaliter, consequenter ostendit qui sunt digni confundi æternaliter, di.*

6 Confundantur omnes. *i. idololatræ, & innocentum persecutores.*

7 Superuacue. *i. inutiliter, & infructuose, imo multum damnose. Consequenter format petitionem suam, di.*

8 Vias tuas domine demonstra mihi. *ducendo per uiam rectam iustitiæ, inter deuia huius uitæ, quæ nullus absque tuo auxilio potest sufficienter euitare.*

1 Et

MORALITER.

1 *Ad te domine leuaui animam meam.* psalmus iste secundum sensum literalem est oratio Dauid pro sua liberatione a Saulis persecutione, pro qua plures alios psalmos fecit, nam illa persecutio longa fuit. Saul autem interpretatur abutens, & ideo signat diabolum, qui bonis naturalibus abutitur ad malum, propter quod psalmus iste moraliter exponi potest de quolibet fideli petenti a dæmonum persecutione liberari. Et diuiditur in quatuor partes, quia primo petit directionem, dicens. *Ad te domine leuaui animam me.*

2 *Deus meus in te confido.* propter tuam bonitatem,

† *Non erubescam.* victus a dæmone per culpam.

3 *Neque irrideant me inimici mei.* i. satellites diaboli, qui sunt homines maligni.

4 *Etenim vniuersi qui sustinent te.* i. illud quod eis imponis, sustinent patienter,

5 *Non confundentur.* æternaliter, sed honorabuntur. Consequenter ostendit qui debent sic confundi, dicens.

† *Confundantur omnes iniqua agentes superuacue.* i. peccantes ex placentia mali, sine utilitate temporali, de quib. dicitur Prouer. 2. c. Qui lætantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis. Consequenter format suam petitionem, dicens

8 *Vias tuas domine demonstra mihi, & semitas.* Homo namque ad finem supernaturalem ordinatur, propter quod indiget ut a Deo specialiter dirigatur, ideo sequitur.

Quia

a *Doce.* Augus.ipsam veritatem,vt quod credo intelligam, quia sustinui,& si hoc non sufficit.Remi.

b *Deus salua.meus.* Cas.Duæ res sunt quæ bonos faciunt,ut Deum saluatorem credamus,& patienter eius retributionẽ expectemus.

*Theod.Memento mei,non peccati.

i *Secun.mi.tu.& c.pro,bo.& c.*i.vt ampla est misericordia tua. Misericordia erga miseros,bonitas erga quoslibet.Facit autem Deus bonum,& a miseris imploratus,& bonitate ductus.nemo bonus,nisi Deus.

*Theodor.precor,ut ex rerum euentu discam te meum Saluatorem esse:tuam.n.misericordiã semper expecto.

c *Reminiscere.*Cassio. De peccatis prioribus & quæ quotidie fiunt, orat per misericordiã antiquis factam, & qa timet verum iudicem.

d *Miserationum.* Miseratio proprie in bonorum exhibitione.

e *Quæ a se.*Augustin. Idest ab initio seculi sunt, non ergo in me fallat.

f *Delicta.* Cassio.sunt quando linquitur uia æquitatis.

g *Iuuen.*non pro ętate, sed pro pręcipitationis audacia, quæ est tunc, cum calor animi modestiam excedit.

h *Ign.*facimus ea quę ma la esse nescimus. Vel delicta ignorantię in paruulis,qui vel originali peccato tenentur.

Hier.Iuuentutis. Antequam de domo patris iniqui exirẽt.

Memen.mei tu. Aug. Cuius opus est misereri,& peccata dimittere.

a ¶ Angustas paucis notas. ¶ Quasi occulta. b ¶ Aug.errores fugientium.

mihi,& semitas tuas edoce me. Dirige me ĩ veritate tua, & 1 2

a ¶ Aug quia per me non noui nisi mendacium. b ¶ Aug.expulsus per me redire non possum
c ¶ Quia. d ¶ Aug.idest toto tractu secularis temporis reditus meus tuam expectat misericordiam. ¶ Et.

a doce me, quia tu es Deus † saluator meus, ẽt te sustinui tota 3
b
a ¶ Cassiodor.quem homines putant esse oblitum dum tardas. b ¶ Operum misericordiæ. 4
c ¶ Naturaliter insitarum.

c die.Reminiscere miserationũ tuarum dñe & misericordiarũ 5
d
a ¶ Quia nec peccanti homini misericordia defuit. b ¶ Etiam per misericordiam. c ¶ Aug. confidentis audaciæ meæ,& ignorantiæ meæ antequam crederem. d ¶ Alias ignorantiæ meæ. 6

tuarũ,† quæ a seculo sunt.† Delicta iuuẽtutis meæ,&†igno- 7
e
f
a ¶ Aug.ne serues ad vindictam perpetuam. b ¶ Sed potius. c Aug.quæ te digna est, non secundum iram qua ego dignus.

g rantias meas nẽ memineris. Secundum misericordiã tuam 8
h
a ¶ Qui fragilis naturæ. b ¶ Non meritum meum. ¶ Insitam qua omnia ex nihilo facis. 9
c ¶ Conuersio sermonis ad homines.Hac fiducia peto,quia.Dulcis. 10

i
k †memẽto mei tu:propter bonitatem tuã Dñe.†Dulcis & re- 11 12
l
a ¶ Aug.quia misericordiam prærogauit,ut perduceret ad uiam. b ¶ Hieron.correctionem, vel charitatem qua iunguntur Deo 13

m ctus dominus,propter hoc † legem dabit delinquentibus in 14 15
n
a ¶ Non extra uiam fidei. b ¶ August.non turbabit in iudicio. c ¶ Aug.qui ei non resistunt. ¶ Tamen. d ¶ Aug.non eos quos præcurrere uolunt. 16 17

via.† Diriget mansuetos in iudicio,docebit mites uias suas, 18
o

k *Dul.* August.quia omnia priora dimittit, ubi gratia sine meritis.

l *Rectus.*quia post misericordiam uocationis,& venię,in iudicio merita requiret, ne leuitas eius securos,& otiosos reddat. Dulcis,qa suauia dat, rectus,quia corrigit.

m *Pro.hoc.* Cassiod. quia dulcis, & rectus, nõ ex credulitate, sed benignitate.

n *In via*, i.fide, vel pręceptis dei. Vel,in uia huius vitę vbi recte viuendum, dabit legem.

*Theodore.Magis dilucide.Symm.proptera peccantibus uiam demonstrat.

o *In iu.* dum punit, diriget ad meliora. Sed mansueti sint qui corripiuntur,quod ex feris domiti,ut tolerent. Quia si mites.i.lenis animi quasi naturaliter hoc habentes, docebit eos pręcepta,pro quorum neglectu uenerunt flagella.

*Theo.Nam sacrarum literarum alumni per ipsas exactius discunt,omnia Dei, & saluatoris nostri consilia, misericordia

*Theod.

†Bonis.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et semitas tuas edoce me.* Semita strictior est, & rectior via communi,& per hoc Dauid petit non solum dirigi in iustitia communi necessaria ad salutem, sed cum hoc in iustitia excedente quę tendit ad perfectionem.

2 *Dirige me.*quæ scilicet non potest haberi humana inuestigatione.

3 *Quia tu es Deus saluator.* ad quam salutem dirigi non possum,nisi per tuam illustrationem,homo.n.diuinitus ordinatur ad finem excedentem cognitionem naturalem, secundum quod dicitur Esa.64.b. *Oculus non vidit,nec auris audiuit, nec in cor hominis ascen.quæ præparasti ex.te.* Ad finem autem incognitum totaliter nullus potest se dirigere,& ideo oportet hominem edoceri a Deo ad cõsecutionem salutis æternæ.

4 *Et te susti.to.die.* i.propter te sustinui persecutionem Saulis continue,propter quod decens est,vt me consoleris per tuas illustrationes.

5 *Remini.*Postquam Dauid petiit diuinam directionem inter deuia huius vitæ, hic consequenter petit offendiculi remotionem , quod in uia recta potest impedire,hoc autẽ est peccatum impediens a processu. ad hanc autem remotionẽ impetrandam allegat primo diuinam misericordiam dicẽs. *Remi.& c.*Misericordia uero proprie loquendo est actus interior miserantis.Miseratio uero effectus exterior,& utrunque allegat Dauid.s.actum diuinę misericordię,qui est idem quod ipse Deus, & effectum eius qui recipitur in eo cuius miseretur.

6 *Quæ a secu.sunt.*i.a mundi principio. In omnibus.n.operibus diuinis relucet effectus diuinæ miserationis.Consequẽter Dauid petit peccati remissionem,dicens.

7 *Deli.iuuen.me.*i.peccata ex passione commissa,quia passiones magis dominantur tempore iuuentutis.

8 *Et igno.me.*idest peccata quæ sunt per ignorantiam commissa.

9 *Ne memi.*ad me puniendum. De peccatis perpetratis ex certa malitia non loquitur,quia peccata quæ fecit ex certa scientia fuerunt facta post mortem Saulis, vt homicidium Vriæ, & his similia. hanc uero orationem fecit existens in persecutione Saulis,ut prædictum est.

10 *Secun.mi.tu.*& non secundum iustitiam meam.

11 *Memento mei tui.*remittendo culpam,& dando gratiam.

12 *Propter bonitatem tuam domine.*de natura.n.boni,ut sit sui diffusiuum, & ideo bonitate tuæ infinitæ condecens est, ut diffundat se erga pęnitentes,remittendo eis culpam,& conferendo gratiam.

13 *Dulcis,& rectus dominus*,i.misericors,& iustus,quia dulcedo misericordiæ sine rectitudine iustitiæ non est misericordia,sed pusillanimitas:& iustitia,sine misericordia est crudelitas,propter quod dicit Gregorius in pastorali.lib.1. Inesse bonis rectoribus debet iuste consulens misericordia, & pie sęuiens disciplina,ne iustitia sit aspera, & pietas sit remissa. Sit ergo amor,sed non emolliens,sit zelus,sed non exasperans,sit pietas,sed non plus quem expedit parcens.

14 *Propter hoc legem dabit.*quæ lex est,vt si vere pœniteant, misericordiam consequantur,sinautem,ęternaliter puniantur,tanquam sua misericordia abutentes.

15 *In via.*s.pręsentis vitę,quia post mortem non est locus pœnitentię.

16 *Diriget mansuetos.*i.tractabiles,& benignos,quia mansuetudo est quædam tractabilitas.

17 *In iudicio.*i.in præceptis iudicialibus seruandis, per quæ homo bene se habet ad proximum.

18 *Docebit mites vias suas.* quantum ad cęremonialia pręcepta diuini cultus,per quæ homo bene se habet ad Deum.

a Vniuer-

MORALITER.

3 *Quia tu es Deus saluator meus.*i.me dirigens in salutem.

4 *Et te sustinui tota die.*expectans tuam directionem.

5 *Reminiscere miserationum tuarum domine, & misericordiarum tuarum,quæ a seculo sunt.*Hic secundo petit impedimẽti remotionem,dicens.*Reminiscere miserationum tuarum domine,& misericordiarum tuarum,quæ a seculo sunt.*quas fecisti patribus sanctis quasi diceret,consimiliter facias nobis.

7 *Delicta iuuentutis meæ,& ignorantias meas.*quo tempore vigent passiones,& ignorantiæ,propter defectum experiẽtiæ.

9 *Ne memineris.*s.ad puniendum.

10 *Secundum misericordiam tuam memento mei tu.* dimittendo peccatum.

12 *Propter bonitatem tuam.*& non propter iustitiam meam.

13 *Dulcis,& rectus dominus.*i.misericors,& iustus.

14 *Propter hoc legem dabit delinquentibus in via.*conditionata sua misericordia,& iustitia.

16 *Diriget mansuetos in iudicio.* ne propter suauitatem mansuetudinis declinent a regula ueritatis.

18 *Docebit mites vias suas.*sicut dicit Mat.11.d. Discite a me, quia mitis sum,& humilis corde,&c.

dia,& ueritate temperata esse.

A ✣Basil.Nam illis quos pænitet misericordiam impendit:eos qui in virtute perstiterūt inuicti, celebres reddit, & coronat sententiam de illis in veritate proferens.

a *Mise,& ve.* Aug.Quas autem uias docebit, nisi misericordiam qua placabilis, veritatem qua est in corruptus, hæc peccata dimittit illa iudicat merita, ergo uniuersæ viæ duo aduentus,unus miserantis, alter iudicantis. Tenet autem uiā eius, qui expertus misericordiam, deponit superbiam nullis suis, meritis liberatus, & deinde cauet seueritatem iudicis.

b *Testa.*Cass.Nouū quod egregie dicitur testamentum, ubi clara,& certa promissio hæreditatis, quod & morte firmatur.

c *Et testi.*ueteri ubi fuerunt prophetæ testes promissionū.

d *Propter nomen tuum domine.*Aug.i.gloriam tuam.Causa ad deum reuertitur,& quia non negligo,sed multum puto.vel grande est,& nisi per te,non delebitur.propter nomen parce,quia non propter se,quia quotidie augetur peccatum,in quo catarii refutantur hæretici.Et interpretatur mundi,qui se ab omni peccato mundos asserunt.

✣Bas.Oro ut propitius sis meis peccatis non propter exactā meam pœnitentiam,sed propter benignitatis nomen.

e *Quis est ho.*Cas.Hic agit de æternis quomodo habētur, laborans,& orās,vt & ipse,& totus Israel ab his malis liberet.

✣Theod.Multiplices diuersique sunt modi pie viuendi,solitarij,& vrbani, Regales, & mercenarii,in singulis fieri potest vt Deo placeam⁹ qui posuit leges congruentes illi uitæ quā unusquisque elegit.Similiter diuinus Ioannes Baptista interrogantib publicanis rñdit nihil amplius,quā quod præceptum est uobis,faciatis, & Apostolus Seruis,& dominis, viris, & vxoribus mutuas leges posuit.

f *Ani.*Cass.Et si non statim post corpus habet perfectam beatitudinem , tamen in bonis demorabitur. Vel modo non tendit in Aegyptum, sed moratur in præceptis quasi delitiis,vel spe,etsi non re,in futuris,& merito boni operis excolit terrā suā.i.carnē.Et prêter hęc firmat Deus timentē ne in malis cedat,& manifestabit seipsum ei sicut ,pmisit.Si qs sermones meos seruabit,diligā eū,& manifestabo ei me ipsū.Et iō oculi mei,oēs contuitus mei,qcqd alii faciāt,&c.

g *Semen.*Hier.bonum est,vnde fructus colligitur.

✣Basil.Iudæi.n.& ii qui communem uitam amplexi sunt liberorum creationi admodum student.

h *Firma.est.*Aug.Videtur infirmorum esse timor, sed Dominus

---

a ¶ Et si infinitæ. b ¶ Aug.Illi intelligunt misericordem in primo aduentu,iudicem in secundo, qui mites quærunt testamentum eius,cum sanguine suo nos redemit in nouam uitam , & testimonia in Prophetis,& Euangelistis. c ¶ Si non aliis , his uideatur.

a Vniuersæ viæ Domini misericordia,& veritas,† requirenti- 1

a ¶ Quia dulcis,& rectus,propter nomen sicut oraui facies. ¶ Quod est Iesus. 2

b bus testamētum eius,& testimonia eius. Propter nomen tuū 3 4

a ¶ Sacrificio spiritus contribulati. b ¶ Non solum donas peccata quæ ante fidem,sed & illud, quod multum est,s.post fidem. c ¶ Quia in uia fidei non deest offensio. d ¶ Et cum ita sit: 5

c d Dñe † propitiaberis peccato meo: multum est enim.Quis est 6

a ¶ Rationalis. b ¶ Aug.vnde incipit uenire ad sapientiam. ¶Non securus. c ¶ Ecce. 7 ¶ Aug.ne iam impune peccet,uel completionem legis. d ¶ Fidei. e ¶ August. quam liber apprehendit,vel vt tutam elegit expertus per flagella,non esse deuiandum ab ea. 8

e homo qui † timet Dominum, † legem statuit ei in via quam †

a ¶ Opus habebit solidam hæreditatem instaurati corporis.i.glorificati. 9

f elegit. Anima eius in bonis demorabitur, & semen eius 10

a ¶ Tandem. b ¶ Interim vero. c ¶ Non homo mutabilis. d ¶ Timor Dei dat firmitatem,humanus diffidentiam.

g h † hæreditabit terram.† Firmamentum est Dominus timen- 11 †

¶ Est hoc. 12

tibus eum, & † testamentum ipsius, vt manifestetur illis. 13

†custodientibus pactum, vel,fœdus.

† parces iniquitati meæ.

†timear.

† hæreditate possidebit.

†pactum suū illis notum faciet.

B

C

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vniuersæ uiæ domini.*i.opera eius,quædam viæ deueniendi in cognitionem ipsius.

2 *Misericordia,& veritas.*i.iustitia,quia licet in aliquibus eius operibus magis appareat eius misericordia, ut in præmiatione sanctorum,tamen ibi est etiam iustitia inquantum Deus ordinauit, quod pro talibus operibus redderetur præmium æternum, propter quod dicit Apostolus. 2. ad Timoth.4.b. *Bonum certamen certaui,cursum consummaui,fidem seruaui.*ideo reposita est mihi corona iustitiæ , quam reddet mihi dominus in illo die iustus iudex . Et similiter licet in aliquibus operibus magis iustitia appareat, ut in damnatione malorum, tamen ibi est misericordia inquantum punit citra condignū , quia tanta est offensa,quantus ille qui offenditur. & ideo in quolibet mortali peccato incurritur de rigore iustitiæ pœna infinita etiam intensiue,si posset esse.

3 *Requirentibus testamentum eius.*i.legem a deo datam.

4 *Et testimonia eius.*per oracula prophetarum.Illis.n.qui scrutantur talia,apparet quod uniuersæ viæ domini sunt misericordia,& ueritas.Vel aliter.*Requirentibus.*i.custodientibus legem,& prophetarum monita,apparet per experientiam diuinorum beneficiorum quod vniuersæ viæ domini sunt misericordia,& veritas,& hoc magis consonat literæ Hieronymi iuxta Hebræum,quæ sic habet.His qui custodiunt pactū eius,& testificationem eius. Vlterius concludit Dauid petitionem suam de remissione peccatorum.dicens.

5 *Propter nomen.*i.propter declarationem bonitatis tuæ.

6 *Propitiaberis pecc.me.*ipsum remittendo.

7 *Mul.est.n.*i. excedens facultatem uirtutis meæ ad satisfaciendum,quia de nullo peccato potest homo satisfacere,nisi ex Dei dono,nullum.n.opus est satisfactorium absque diuina gratia factum.

8 *Quis est ho.qui ti.do.*Hic consequenter Dauid petit uitæ futuræ degustationem,dicens.*Quis est ho.qui ti.*timore filiali,& per consequens consolationes eius sentiēs.q.d.istud est summe desiderandum.Cuius causa subditur,cum dicitur.

9 *Legem sta.ei in ui.* s.legem diuinam,& legem naturæ,quæ dirigunt in uiam iustitiæ quæ est præ omnibus eligenda.

10 *Anima eius in bo.de.*s.in bonis diuinæ gratiæ,& consolationis,a quibus per peccatum mortale non amouebitur.

11 *Et se.eius hæ.ter.* Hoc exponitur ab aliquibus de terra Israel,quam habitauit ille populus quandiu deo debite seruiuit.Et inde fuit eiectus,quādo ad idololatriam declinauit,ut patet 4.Reg.Sed melius exponitur de terra uiuentium,præmium.n.est finis meriti,& per consequens melius ipso,quia finis est melior his quæ sunt ad finem,opera autem meritoria sunt maiora bona quam hæreditas terrena , & ideo non potest habere rationem finis respectus operis meritorii. propter quod vbicunque in sacra scriptura pro operibus uirtutum promittuntur bona terrena quasi pręmium,intelliguntur bona spūalia,& æterna tanquam principaliter intenta.

12 *Firmamentum est dominus timentibus eum.* quia stabilit tales in bono.In Hebræo habetur.Consilium domini timentibus eum,& in translatione Hieronymi iuxta Hebraicum habetur. *Secretum domini,&c.* & in idem reuertitur,quia dans aliquibus bonum consilium ipsos firmat, & stabilit. Et littera hæc ultima magis consonat sequenti.

13 *Et testamentum ipsius,vt manifestetur illis.*quia occulta legis diuinæ reuelantur talibus.

I Oculi

MORALITER.

1 *Vniuersæ viæ domini misericordia,& veritas,requirentibus testamentum eius.*Inspicientibus.n.vetus,& nouum testamentum apparet quod in omnibus operibus Dei simul concurrunt misericordia,& iustitia,licet iustitia plus appareat in aliquibus in punitione damnatorum, tamen est ibi misericordia , quia punit citra condignum:Et misericordia in aliquibus, ut in præmiatione beatorum:tamen est ibi iustitia, quia pmiat secundum meritum.

5 *Propter nomen tuum domine propitiaberis pecca.me.* non pro meo merito.

7 *Mul.est enim.* idest transcendens quicquid possem operari.

8 *Quis est ho.* Hic petit futuræ beatitudinis prægustationē dicens.Quis est ho.qui ti.do.s.timore filiali quasi dicat talis percipit consolationem dei.

9 *Legem statuit ei.*s.euangelicam,quæ introducit ad beatitudinem.

† *Quam elegit.*scilicet timens Deum,ideo subditur.

10 *Anima eius in bonis de.* s.gratiæ in præsenti , & gloriæ in futuro.

11 *Et semen eius.*i.imitator ipsius.

† *Hæredita.ter.*uiuentium

12 *Firmamentum est dominus timen.eum.* nam ipsi totaliter innituntur ei.

13 *Et testamentum ipsius ut manifestetur illis.* testamentum est pars defuncti,dominus autem est pars iustorum manifestandus eis in clara visione beatorum.

I Oculi

minus est firmamentum timentibus eum, & facit ut testamentum eius manifestetur illis.
*Theod. manifestius Symm. & Theodotion. mysterium domini timentibus eum & testamentum ipsius declarabit illis.
At qui secundum septuaginta, firmamentum, uidelicet superiores hostibus timentes se reddens.
a *Ocu.* Salo. Oculi sapientis in capite. i. in corde eius.
*Theod. Oculi mentis.
b *Sem. ad do.* Aug. nec ante me ad pedes attendo, quoniam ipse euellet.
c *Vnicus.* Aug. Vnicus plus amatur, pauper plus doletur
*Theo. vnicus, reliqui. Solus interpretati sũt idem quod omni ope destitutus.
d *De nece.* i. ab aduersis, quæ necessaria sũt omnibus, qui piè in Christo uiuere uolunt.
e *Resp.* Augu. Tot hominum perditio sine dolore esse non potest, & iõ ꝓ eis orat D
f *Non erubescam.* Cas. Q. erue, & si non propter aliud, vel iõ ne cedat erubescentiæ quod speraui in te, & quia innocentes facti, & recti bona operatione per tribulationes adhæserũt mihi, ideo quia sustinui, & tu libera eos Deus Israel.
g *Innocentes, & recti adhæserunt.* Cas. Mali tolerati sunt, non adhæserunt.
h *Israel.* Aug. populum quem ad tuam uisionem præparasti.
*Basil. & Theod. proprium uirtutis impro- E bos odisse, amare eos qui æqualitatem honorant. Regisque de subditis omnem curã gerere, nec pro se tantum preces offerre. habet alium sensum hęc clausula, Libera Israel. Diuisus erat Israel téporibus Saulis, Miphiboseth, & Absalon. s. Si inquit, hostes superarem, ipsi Israel bellum ciuile finiret.

† afflictionem meam, & molestiam meam.
† Perfectio (vel simplicitas) & rectitudo custodient me

a ¶ Cordis. ¶ Hieron. Idest omnes contuitus mei semper ad Dominum. ¶ August. quia terram non intueor, non timeo terrena pericula, quia ipse quem intueor euellet.
a Oculi mei semper ad Dominum quoniam ipse euellet de 1
b a ¶ Quia oculi mei sunt ad te, ¶ Aug. vitiorum affectus, uel, de passione, & morte quæ tenet ligatos, & est per similitudinem dictum. b ¶ Cassiodor. Oculi sunt ad Dominum mei scilicet ita dicentis. Respice: ¶ Ergo. c ¶ Aspicientem te. d ¶ Quia miser. e ¶ Cas. locus est misericordiæ, quia non per plura distractus, sed in unitate. ¶ Aug. nulla schismata, uel hæreses tenent ecclesiam. 2
c laqueo pedes meos. Respice in me, & miserere mei, quia uni 3
a ¶ A mundo, uel humilis. b ¶ Et quia. ¶ Cassiod. tot calamitates mundi quod earum anxietas ad cor peruenit. c ¶ Augu. abundante iniquitate, & refrigescente charitate. 4 5
cus, & pauper sum ego. Tribulationes cordis mei multiplica 6
a ¶ Aug quia hoc mihi tolerare necesse est usque in finem, ut saluus fiam. b ¶ Et. ¶ Gratam habe. c ¶ Aug. quia iactantia iustitiæ non me ab unitate abrumpo. 7
d tæ sunt, de † necessitatibus meis erue me. Vide † humilitatem 8
a ¶ August. quo indisciplinatos mihi admistos suffero. b ¶ Aug hic sacrificiis placatus. c ¶ Aug. non ea tantum quæ ante fidem feci, sed & quæ post fidem. 9
meam, & laborem meum, & dimitte vniuersa delicta mea. 10 11
a ¶ Cassiodor. conuerte uel. ¶ Aug. fac sicut scis b ¶ Non solum foris, sed etiam intus in ecclesia.
e Respice inimicos meos, quoniam multiplicati sunt, & odio 12
a ¶ August. diligentem se. b ¶ Sed ab eis. ¶ August. ne declinem ad imitationem eorum. c ¶ In his quæ habet. d ¶ August. a perplexitate qua mihi miscentur. 13 14
f iniquo oderunt me. Custodi animam meam, & erue me, non 15 16
a ¶ August. si forte insurgant contra me. b ¶ Non in me. 17
g † erubescam, quoniam speraui in te. † Innocentes, & recti 18
a ¶ Non solum præsentia corporis miscentur, sed consentione cordis. b ¶ August. quia non defeci sequens illos, sed sustinui expectans iudicium. c ¶ Quæ foris, vel intus. ¶ Alias redime. 19
h adhæserunt mihi, quia † sustinui te. Libera Deus Israel ex 20 21
omnibus tribulationibus suis 22

GLOS- F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Oculi mei semper ad dominum.* Hic consequenter Dauid petit sibi liberationẽ a tribulationibus, ut quietius uacare possit cõtemplationi, & diuinis consolationibus, dicens. *Oculi mei semper ad dominum.* de cuius uirtute confido, ideo subditur.
2 *Quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos.* i. ab insidiis mihi per Saulem præparatis.
3 *Respice in me.* tu domine pietatis effectu.
4 *Et miserere mei.* in effectu.
5 *Quia vnicus.* respectu multitudinis Saulem sequentis. per talem modum dicitur communiter. Rex est solus, quando habet paucam gentem secum respectiue.
6 *Et pauper sum ego.* respectu Saulis, quia ego sum fugitiuus, & ipse est rex in potestate constitutus.
7 *Tribulationis cordis.* quia in fauorem Saulis multi persequebantur Dauid, sicut patet 1. Reg. 1. de Ziphæis, & habitatoribus Ceilæ.
8 *De necessitatibus.* i. tribulationibus imminentibus per quas necesse habeo transire.
9 *Vide humilitatem meam.* in corde.
10 *Et laborem meum.* in corpore.
11 *Et dimitte vniuersa.* acceptando ista pro satisfactione.
12 *Respice inimicos meos.* ad eos reprimendum.
13 *Quoniam multiplicati sunt.* & ideo non possum euadere, nisi per tuum adiutorium.
14 *Et odio iniquo oderunt me.* s. eo quod tua sancta uoluntate ordinasti me regnare. Et quia persequuntur me pro bono opere quod feci cum Saul, & populo eius, pro eis exponendo me periculis, ut patet 1. Reg. in pluribus locis, & sic reddunt mihi mala pro bonis.
15 *Custodi animam meam.* i. uitam meam, quia anima uiuificat.
16 *Et erue me.* de periculis mihi præparatis.
17 *Non erubescam* captus ab aduersariis.
18 *Quoniam speraui in te.* quia tu es protector in te sperantiũ.
19 *Innocentes, & recti.* licet autem in principio fugæ Dauid aliqui oppressi debitis adhæsissent ei, ut habetur 1. Reg. 22. tamen postea multi boni, & iusti considerantes ipsius Saul malitiam, & Dauid innocentiam de diuersis tribubus Israel venerunt ad Dauid adhærentes ei, ut habetur 1. Par. 12.
20 *Quia sustinui te.* i. propter te iniquam Saulis persecutionem, & quia ad bonum principem pertinet non solum bonum proprium optare, sed etiam commune, ideo subdit Dauid deprecando.
21 *Libera Deus Israel.* i. bonos de populo Israel.
22 *Ex omnibus tribulationibus.* i. corporalibus, & spiritualib. Moraliter posset exponi psalmus iste de quolibet fideli existente in afflictione spirituali a Deo petente liberari, qui debet facere easdem petitiones cum ipso Dauid. Moraliter.

MORALITER.

1 *Oculi mei.* Hic petitur liberatio a pressuris ad habendum quietiorem contemplationem, & suauiorem degustationẽ, ideo dicitur. *Oculi mei semper ad dominum.* sicut existens in periculo ad saluatorem suum, ideo subditur.
2 *Quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos. Respice in me, & miserere mei, quia unicus, & pauper.* i. impotẽs respectu multitudinis dæmonum, & satellitum suorum, ideo subditur.
7 *Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt.* per tentationes dęmonum, & persecutiones hominum malorum.
8 *De necessitatibus meis erue me.* i. de angustiis meis.
9 *Vide humilitatem meam.* interius.
10 *Et laborem meum.* exterius.
11 *Et dimitte vniuersa delicta mea.* propter ista quæ patior sine causa.
12 *Respice inimicos meos.* ad reprimendum eos.
15 *Custodi animam meam.* ab eorum insidiis.
17 *Non erubescam.* uictus ab eis.
19 *Innocentes, & recti adhæserunt mihi.* compatiendo.
21 *Libera de. Israel.* i. populum tibi deuotum.
22 *Ex omnibus tribulationibus suis.* spiritualibus, & corporalibus, ut seruire tibi possit magis quiete, & deuotius.

GLOSSA ORDINARIA.

A a *Psalmus.* Cas. Psalmus iste monet vitari consortia iniquorum, iungi iustis, quia ex conuictu mores formantur.
✲Theod. hic ante præcedentem scriptus videtur cum Saulem fugeret, quia uirtutes proprias percurrit, desideratque scopulosa certamina sub uerbis, *proba me domine.*

a ¶ Attribuitur. ¶ Cassiodor. perfecto uiro qui dicit se non habere partem cum iniquis, & petit ab eis discerni.

PSALMVS XXV.

a Psalmus David XXV.

a ¶ Aug. Discerne a malis qui simul nobiscum sunt in ecclesia; ne simul eamus in ignem æternum. b ¶ Quare.

b Iudica me domine, quoniam ego in in- 1 2
a ¶ Aug. non est elatio, sed non ingrati confessio. b ¶ Viam morum, uel inter peccatores. c ¶ Aug. aliter inter malos titubaret, quod & si cadunt, iste stat, qui non in eis, sed in Deo sperat.
c nocentia mea igressus sum, & in dño 3 4
a ¶ Inter peccatores.
d sperãs nõ † infirmabor. Proba me dñe 5
a ¶ Ne quid mali delectet. b ¶ Ne quid mali cogitem.
e & tẽta me, † vre renes meos, & cor meum. Quoniam miseri- 6 7 8
a ¶ Aug. intus vbi vides non timeo, sed displiceam vbi homines vident. ¶ Me detectent bona, quasi quis se in speculo uideat.
f g cordia tua ante oculos meos est, & † complacui in veritate 9
a ¶ Et. ¶ Aug. cor non apposui illis qui non prouident beati fieri in transitoriis, quæ est causa omnium iniquitatum. ¶ Non consensi, & si intraui. b ¶ Tractatum malorum vitaui, facta nõ incepi. c ¶ Aug. nec incipiam, etsi sim inter eos. ¶ Conscientiam non habeo.
h i tua. † Non sedi cũ † cõsilio vanitatis: & cũ † iniqua gerẽtibus 10 11

† deficiam (vacillabo)
† examina (explora, vt metalla explorantur)
† Viris mendacibus,
† 24. q. 3. c. in quibus.

b Iud. Aug. quia post misericordiã habeo innocentię meritum cuius viã custodiui. Nec tamen sic in me, sed in Deo sperãs permanebo. Quia uero quasi boni nolunt inter malos esse schismatici, & peiores sunt, & ut paleæ iam ante ipsam ventilationem a vento superbiæ rapiuntur.
B Cas. Iudica. nõ est psumptio iusti, sed certitudo misericordiæ Dei qđ ibi oñdit in dño sperans, deinde nõ infirmabor.
c *In innocentia.* Aug. non angelorum, sed qualis est hoĩum.
d *Proba me.* Cas. i. prius vires inspice, & tunc vt ferre valeo
C tentari permitte: Aug. Sed ne quid occultorum meorum lateat me, iudica me, non tibi, sed mihi, & omnibus adhibens purgatoriũ delectationib. & cogitationib. quia ne illo igne consumar, non merita, sed misericordiam quæ talem me fecit attendo. Cas. *Proba me.* Tu uero proba in tẽtationibus, ne quid delicti remaneat. Aliter negligentes, essemus, tentat Deus, ut erudiat, diabolus, vt seducat, homo vt discat, quod nescit. Aug. Hic perfectus precatur tribulationes, ne quis de eis murmuret.
e *Vre renes.* Aug. igne verbi tui cor calore spiritus. Cor pro cogitationibus, renes pro delectationibus. Basi. Renes, & cor sunt cogitationes.
f *Misericor.* Cas. Quæ non sinit tẽtari super vires, vel ipsa vstio est misericordia nõ asperitas.
g *Complacui in ue.* Augus. cui displicet mendacium suum, & placet ueritas Dei, placet ipse cum illa, & in illa.
h *Non sedi.* Cas. complacui in veritate, quia non sedi. Odiui, quod est vitare mala. Et lauabo, quod est uitare mala. Et lauabo, quod est agere recta.
i *Vani.* Cas. Vani qui de caducis rebus laborant, impii heretici qui scripturas puertunt, illi superflua qrũt, hi venenosa.
✲ Theodo. Significat se apud alienigenas vsum, cum quibus ob fugam sit habitare coactus, nunquam tamen impietatis, & iniquitatis illorum particeps.
✲Basil. alienigenas Philisthæos intelligit.

a Mali-

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS XXV.

1 Iudica me. Huic psalmo præmittitur talis titulus in Hebræo: *Dauid.* nisi quod præmittitur litera lamec ad designandum quod Dauid est datiui casus. In translatione Hier. iuxta Hebraicum nihil præponitur. patet autem sententia huius tituli ex psal. præcedenti. Dicunt autem aliqui quod Dauid fecit hunc psalmum, fugiens persecutionem Saulis, & petens ab eo liberari, unde infra dicitur. *Ne perdas cum impiis Deus animam meam, & cum uiris sanguinum uitam meam.* De materia tamen huius psalmi determinata nõ inueni aliquod notabiliter dictum, propter quod saluo meliori iudicio videtur mihi quod iste psalmus sit exponendus de statu Dauid, quando post mortem Saulis de responso domini intrauit regnum manens in Hebron cum adhærentibus sibi, ut habetur 2. Reg. 2. Et qa sola domus Iuda sequebatur ipsum Dauid, reliquus autem populus erat cum Isboseth filio Saul. Ideo Dauid orauit, vt status prosperaretur. igitur secundum hoc psal. iste diuiditur in duas partes, quia primo Dauid petit se prosperari in bonis, secundo præseruari a malis, ibi. *Ne perdas cum impiis.* Prima in duas, quia primo petit prosperitatẽ in statu regni, scđo in cultu Dei, ibi. *Lauabo.*
Circa primum dicit sic Dauid. *Iudi. me do.* i. causam regni termina pro me.
2 *Quo. ego.* i. absque præsumptione, & ambitione.
3 *Ingre. sum.* regnum per tuum responsum.
4 *Et in do. spe.* secundum quod dicitur 2. Reg. 3. Dauid proficiens semper seipso robustior, domus autẽ Saulis decrescens quotidie. Et quia innocentia Dauid de ingressu regni non erat omnibus nota, ideo petit eam manifestari, dicens.
5 *Pro. me.* Probatio autem & tentatio ad hoc ordinatur, ut aliquid ignotum manifestetur ipsi tentanti, & sic homo tentat alium. Deo autem nihil est ignotum, & ideo non tentat, vt sibi aliquid manifestetur, sed aliis, sicut Ge. 22. dicitur. *Tentauit Deus Abraham, &c.* quia per hoc quod ad præceptũ Dei paratus fuit filium immolare, notum fuit aliis bonum obedientiæ suę, secundum quod plenius dictum fuit ibidem. Et hoc modo petiit Dauid se tentari a domino, ut eius innocentia fieret aliis manifesta, vt sic libentius se ei subiicerent, & sic factum fuit, quia per hoc quod Dauid in morte Abner fleuit, & ieiunauit, cognouit populus eius, & Israel vniuersus quod non fuisset interfectus de scitu eius, secũdum quod habetur 2. Reg. 3. g. *Et cognouit omne vulgus, & vniuersus Israel in die illa, quoniam non actum fuisset a rege, vt occideretur Abner.* Similiter per hoc quod non fuit lætatus de morte Isboseth regis sed magis interfectores eius morte puniuit, vt habet 2. Reg. 4. *notum fuit omnibus quod non ex ambitione, vel præsumptione quærebat regnum, sed ex diuina ordinatione.* propter quod statim subditur c. 5. *Quoniam vniuersæ tribus Israel venerunt ad eum in Hebron, vt vngerent eum regem.* Et quia ad perfectam innocẽtiam requiritur munditia cordis & corporis, ideo subditur.
6 *Vre renes meos.* præseruando me a peccatis carnalibus.
7 *Et cor meum.* præseruando me a peccatis spiritualibus.
8 *Quoniam misericordia tua ante oculos meos, &c.* ipsam iugiter meditando.
9 *Et complacui in veritate tua.* in ipsa delectãdo, ideo supplico
10 *Non sedi cum con.* cum hominibus presumptuose incedere volentibus, quærens ab eis consilium de modo intrandi regnum. 11 *Et cum iniqua,* i. cum Ioab, & Abisai, & eorum complicibus, qui inique interfecerunt Abner.

Odiui

MORALITER.

1 *Iudica me domine, quoniam.* psalmum istum literaliter exposui de statu Dauid, quando post mortem Saul in Hebron ascendit, & cœpit regnare super tribum Iuda, quamuis eius aduersarii adhuc essent in multitudine magna.
Moralit. autem exponi potest de quolibet fideli ad ætatẽ adultam veniente, tunc. n. debet regnum suum incipere, bene regẽdo motus animæ. Et quoniam in hoc difficultatem patitur, rogare debet dominum, vt ab eo dirigatur, & primo vt prosperetur in bonis, secundo ut præseruetur a malis. ibi. *Ne perdas, &c.* Circa primum dicit. *Iudica me domine.* iudicio approbationis.
3 *Quoniam ego in innocentia mea ingressus sum,* i. usque nunc innocenter uixi in ætate puerili.
4 *Et in domino sperans non infirmabor.* i. non infirmer peccato mortali. Hebræi namque pro optatiuo utuntur futuro indicatiui.
5 *Proba me domine, & ten. me.* aliis ostendendo meam innocentiam, non ad propriam laudem, sed ad tuam gloriam, & proximi ædificationem. Et subditur modus, cum dicitur.
6 *Vre* reprimendo motus concupiscibilis.
Et cor me. i. motus irascibilis, nam ira est accensio sanguinis circa cor.
8 *Quoniam mi. tu. an. oculos meos est.* tanquã tota fiducia mea.
9 *Et complacui in verita.* ipsam sequendo, ideo subditur.
10 *Non se. cum con.* i. superbis.
11 *Et cum iniqua,* i. cum iniquis, & rapacibus.

i *Malignantium.* Caſ. qui mala proximis agunt.

A b *Lauabo.* Aug. pęnitendo. Et altare, mentem uirtutibus or nabo, uel fidem, quia non eſt locus ueri ſacrificii extra catholicam eccleſiam.

c *Inter innocentes.* Auguſ. Conuerſans. Vt audiam ab eis. i. ut diſcam qua uoce ſis laudandus, vel vt audiam. Venite benedicti patris mei.

Theodoret. Vel Innocens, & nihil commune cum eis habens. Hic Pilatus cum parricidii Iudæorum particeps eſſe nollet, manus lauit, reipſa negotii fugam oſtendens.

d *Vocem.* ſpiritusſancti, qui docet laudare e.

B *Domi.* Caſ. petit ne malis in iudicio miſceatur, quia non eis, ſed concordat domui Dei.

Dilexi decorem. Caſ. Hęc ideo faciam, quia dilexi me facere decorum domum tibi, & locum, quo glorioſe habites, ut de gloria, & ſententia Dei aliquid capiam.

Baſil & Theod. pro decore Symm. adytū, poſuit, pro Viris ſanguinum, uiros parricidas. Tabernaculum vero, domum nuncupauit, nondum. n. diuina domus conſtructa erat.

a ¶ Auguſt. nec incipiam, & ſi ſim inter eos. b ¶ Sed. ¶ Non ſatis eſt uitaſſe. ¶ Auguſt. congregationem, quæ ſit vt veniatur ad concilium vanitatis. c ¶ Et ſi de nobis ſunt.

a bus non introibo. † Odiui † eccleſiam malignantium, & cum †

a ¶ Placitum non habebo. ¶ Sed. b ¶ Munda faciam opera mea. ¶ Auguſt. quibus amplexabor ſublimia tua. 1

b 2

c impiis non ſedebo. Lauabo † inter innocentes manus meas, 3

a ¶ Auguſt. vbi Deo vota offeruntur. ¶ Hieron: altare cœleſte quo ſacerdos Chriſtus pro nobis introiuit, vt audiam vocem laudis, quæ cantatur ab Angelis, ſcilicet. Sanctus Sanctus Sanctus. b ¶ Auguſt. diſcam quomodo te laudem, non ex ipſo bono de me præſumam.

d &† circundabo altare tuum domine. Vt † audiam vocem lau- 4

a ¶ Auguſt. cum didicero exponam aliis. b ¶ Non mea. c ¶ Et. d ¶ Auguſ. in Sanctis, & ſi adhuc eccleſia habet malos. 5

e dis, & enarrem vniuerſa mirabilia tua. Domine dilexi † deco 6

f ¶ Bonos actus. a ¶ Ipſum decorem domus tuæ dilexi. b ¶ Arcanum pectoris. c ¶ Auguſt. vbi habitans glorificaris, vt non ſibi, ſed tibi detur gloria, & ideo non ſimpliciter habitationis, ſed ubi habitat gloria. d ¶ Auguſt. ergo quia dilexi retribue. ¶ Non nocebit malorum commixtio, quia non errat Deus in iudicio. 7

g rem domus tuæ, et locum habitationis gloriæ tuæ. Ne † per- 8

¶ Qui te odiunt. a ¶ Auguſt. quæ dilexit decorem domus tuæ. ¶ Auguſt. Nam duobus præceptis domus tua decoratur. b ¶ Caſſiod. qui proximum oderunt. c ¶ Caſſiod. qui carnaliter viuunt. 9

das cum impiis Deus animam meam, & cum viris ſanguinū 10

a ¶ Auguſt. quorum opera ſunt iniqua. b ¶ Caſſiod. Q. quod eis datum eſt ad accipienda æterna, conuertunt ad ſeculi dona, æſtimantes quæſtum eſſe pietatem. 11

vitam meam In quorum manibus iniquitates ſunt, dextera 12

a ¶ Auguſt. pecuniæ, laudis, timoris, iniuſtæ miſericordiæ; ſed beatus qui excutit manum ab omni munere. b ¶ Illi muneribus, ego diuitiis innocentiæ. 13

h eorum repleta eſt muneribus. Ego autem † in innocentia mea 14

a ¶ Auguſt. valeat mihi ad perfectionem liberationis pretium tanti ſanguinis. ¶ Auguſt. non deſerat miſericordia tua in huius uitæ periculis. b ¶ Auguſt. dilectio mea non receſſit a iuſtitia tua.

i † ingreſſus ſum: redime me, & miſerere mei. Pes meus ſtetit 15

K a ¶ Quia multæ in mundo. b ¶ Auguſt. dilectioni tuæ adiungo dilectionem proximi, non occultabo eis quos uocaſti benedictionem tuam, ut per me benedicaris. c Non me. 16

in † directo, in eccleſiis benedicam te domine. 17

g *Ne perdas.* Caſ. Et ſi modo ſimul eſſe pateris, ne ſimul perdas. Caſ. Ne perdas, in futuro. Cum impiis, quibus hic nō coico. Aug In area præ palea non uidentur a longe grana, ſic & opinio eſt abundante iniquitate multorum, nullum eſſe bonum, quæ fuit in Elia, quando dixit. Dn̄e relictus ſum ſolus. D

h *Dextera eorum.* Auguſt. i. ſi quid boni agunt, pro muneribus faciunt, uel dextra, ratio eorum pręſentib. bonis remunerata eſt ego econtrà, & ideo redime, uidit iſte pretium ſanguinis Chriſti quo mundus redimitur. Et ideo ait. *Redime me, & miſerere mei.* miſericordia in omnibus comitetur quod debes. quia. E

i *Pes.* i. affectio quæ facile labi ſolet, ſtetit immobilis contra omnia ſcandala tendens ultra, & perſiſtens in directo. Et quia ſic redimis, in eccleſiis benedicam.

k *Stetit.* Caſ. Etſi undique concuſſus, uel confuſus ſcandalis.

✠ Baſ. & Theo. Spōdet in omnib. totius orbis eccleſiis per pſalmorū hiſtoriam laudare Dominum, prophetis oculis orbis mutationē præuidens: habuit autem finem vaticinatio, nam in omni terra, & mari per piorum linguas Dauid Deum decantat. F

3. Reg. 19. b.

† habitaculum

† conſuma, ne iungas cum peccatoribus.

† innocenter ambulabo, id eſt uiuam. In Hebręo eſt ego in integritate incedo.

g Ne

NICOLAVS DE LYRA.

Odiui ec. malignan. ſ. Rechab, & Baana, qui erant principes latronum, & inſidioſe occiderūt dominum ſuum Isboſeth. 2. Reg. 4.

Et cum impiis. Quia talibus non fauit, ſed magis eos interfici iuſſit.

Lauabo. Hic conſequenter petit proſperitatem in cultu dei, dicens. *Laua.* i. utinam lauem. Hebræi. n. non habent modum optatiuum ſed utuntur pro eo futuro indicatiui. per manus autem deſignantur opera, eo quod manus eſt organum organorum, ut dr̄ 3. de Anima per hoc autem petit Dauid ſanctitatem uitæ, quæ requiritur in cultu dei, ideo ſubditur.

Et circunda. al. i. ueniam ad offerendas oblationes, & ſacrificia, tamen per ſacerdotes ad quorum officium ſpectat talia offerre.

Vt audiam no. &c. Quia in talibus oblationibus Leuitæ cātores cantabant diuinas laudes.

Et enarrem vni. &c. i. faciam enarrari per Leuitas. q. Dauid fecit cantica a Leuitis decantanda, ut habetur 1. Parali. 16. & 1. Eſdræ 4. b.

Domine dilexi deco. propter hoc. n. adduxit arcam teſtamēti in Ieruſalem iuxta domum regiam, ut haberet cultum dei prope ſe: fecit eam introduci intra tabernaculum quod ei tetenderat, & pręparauerat magnificè, ut habetur 1. Par. 15. Et uoluit ei etiam ædificare domum cedrinam, ut habetur 1. Paral. 17. ſed dominus fecit hoc ædificium retardari uſque ad tempus Salomonis filii ſui. Dauid tamen præparauit impenſis, ut habetur 1. Paral. 29. Et dedit Salomoni deſcriptionem templi, & omnium ædificiorum, & utenſilium.

8 Et

8 *Et locum, &c.* i. locum, qui uocatur ſanctum ſanctorum, in quo erat arca teſtamenti, & propitiatorium, quod erat quaſi ſedes dei, ſicut plenius expoſui. Exodi 25.

9 *Ne perdas.* Hic conſequenter Dauid petit pręſeruari a malis, dicens. *Ne perdas.* i. perdi permittas.

10 *Cum impiis,* i. cum male ſe habentibus erga Deum. pietas. n. eſt diuinus cultus & iō impietas diuino cultui opponit̄.

11 *Et cum vi. ſan. &c.* i. cum hominibus male ſe habentibus ad proximum, ſicut ſunt homicidæ, & raptores, qui dicuntur uiri ſanguinum. i. multi ſanguinis effuſores, cuiuſmodi ſunt raptores de alieno labore, & ſanguine uiuentes.

12 *In quorum ma. &c.* quia ſemper parati ſunt inique agere.

13 *Dextera, &c.* i. pro quibus innocentes condemnauerunt ſeu vexauerunt, ſeu interfecerunt.

14 *Ego autem.* In fine pſalmi repetit innocentiam ſuam circa ingreſſum regni, quam allegauerat in principio, ſicut frequenter fit in canticis, in quibus principium repetitur in fine, veruntamen quia præſentem vitam non tranſit aliquis ſine culpa aliqua, ideo ſubdit̄. Redime me, & miſerere mei.

15 *Pes meus, &c.* i. affectio mea.

16 *Stetit inci.* appetens rectitudinem iuſtitiæ.

17 *In ec. bene.* de beneficiis mihi collatis a te. Moraliter poſſet exponi pſal. iſte de quolibet fideli, qui veniens ad ętatem adultam, debet regnum ſuum ingredi, bene regēdo motus interiores, & actus exteriores. Et quia propter pronitatē ſenſuum ad malum patitur difficultatem circa regni huius ſtatum, ideo debet Deum ſolicite deprecari, vt proſperetur ſtatus ſui regni ad laudem, & cultum nominis diuini. Et poteſt ad hæc litera de facili applicari.

MORALITER.

Non intro. ipſos imitando.

Odiui ec. Repetitio eſt eiuſdem ſententiæ ad maiorem aſſertionem per alia uerba.

Lauabo inter inno. ma. Cum proximo iuſte viuendo, & deuote cum Deo, ideo ſubditur.

Et cir. al. tu. oblationes offerendo.

Vt audiam vo. lau. officii diuini.

6 *Et enarrem.* deuote orando, & propter iſta ſubditur.

7 *Do. dilexi, &c. Ne perdas, &c.* Hic petitur a malis præſeruatio, cum dicitur.

9 *Ne per. cum im.* i. perdi permittas cum homicidis.

11 *Et. m. in quo. ma.* Nam pro muneribus faciunt iniqua.

14 *Ego au.* Repetitio eſt eius quod poſitum eſt in pſalmi principio, ſicut in cantilenis ſolet fieri, quia quædam cātica ſunt ipſi palmi.

a ¶ Futuræ consummationis. b ¶ Attribuitur. c ¶ Cuilibet fideli. d ¶ Idest, agens de hoc quod est ei ante perfectam unctionem, antequam hostes habet. ¶ Secundo.

a In finem psalmus † Dauid priusquam liniretur. XXVI.

a ¶ Habitans in me. b ¶ Aug. contra tenebras. ¶ Post hanc uitam. ¶ Secundum animam. c ¶ Contra infirmitatem. ¶ Aug. Q & notitiam sui dedit, & salutem.

b Dominus † illuminatio mea, & salus 1 2
a ¶ Quia nullus potest contra eum. b ¶ Aug. omnes impetus & insidias repellit.
c mea, quē timebo? Dominus † protector 3 4
a ¶ Aug. quem uel quid trepidabo, qui persequuntur cadunt, nec tollunt nisi carnes, illis finitis ero spiritus, hoc est, dum appro. &c.
d vitæ meæ, a quo trepidabo? Dum † ap- 5 6
a ¶ Quia iam in seipso eos sentit. b ¶ Voto meo:
a ¶ Aug. non solum qui uidentur amici blandi, sed & iam inimici manifesti. ¶ Et iam.
e propiāt super me nocētes, vt edāt carnes meas. Qui tribulāt 7 8
a ¶ Ex odio. b ¶ Aug. in eo quod mala defendebant, ut iam credaut meliora. c ¶ Accepta tanta fiducia si deinceps.
f g me* inimici mei, ipsi † īfirmati sunt, & ceciderūt. Si cōsistant † 9 10
a ¶ Aug. contradicentium conspiratio. b ¶ Vt ad eos transfugiam. c ¶ Ratio restituta. d ¶ Subito, uel in inmensum crescat.
aduersum me castra, nō timebit cor meum. Si exurgat ad- 11 12 13

GLOSSA ORDINARIA.

A a *In finem*. Aug. Cassio. primo Dauid electus a Samuele vnctus est in domo patris. Secundo in Hebron, & regnauit ibi super tribum Iuda septem annis. Tandem Saule iam regni detrimentum patiente, & suis intereuntibus, unctus est in regem totius populi, sed duæ extremæ pro una reputantur, post primā hostes habuit, his imperfecta caden- B tibus vnctione secure regnauit. Sic ecclesia post baptismum, quæ est prima unctio, habet hostes, in dissolutione corporis peunt. Aug. Olim duæ personę ungebantur, rex & sacerdos, in quibus figurat vnus Christus rex, & sacerdos. Nos autem sumus corpus Christi, & in eo Christi. Nobis ergo est vnctio modo in sacramē- C to, quo præfiguratur quid futuri sumus, & & ideo dicitur. Priusquam liniretur, vnde in sacramento gemens, & laborans, vt in re gaudeat.

psalmus. ipsi Dauidi.

PSALMVS XXVI.

b *Dominus illuminatio &c.* Cas. De prima vnctione, per quam certificatur secunda, hic loquitur. *Theodor. hanc inscriptionem in sexcuplici non inueni, verum in aliquibus exemplaribus. hinc an sam nonnulli arripuerunt reiiciendi omnes inscriptiones tanquam non ueras, quomodo aiunt fieri potest, vt Dauid nondum vnctus, qui nec adhuc spiritussancti gratiam acceperat propheticos psal. scripserit. Oportebat autem illos scire Dauid ter munitum fecisse Primo in Bethleem a vate Samuele. Iterum in Hebrō a tribu Iudæ post Saulis perniciem. Tertio ab omnib. tribus post mortem Miphiboseth. Cū igitur Saulem fugiēs ad Abimelech accessit, delatus a Doeg Idumæo hunc cecinit.

c *Dominus protector uitæ meæ*. Aug. Dat uitam uirtutum quam & protegit, sine qua omnia dona eius perduntur.

d *A quo trepidabo* Aug. Quem trepidet caro cum induerit in corruptionem?

e *Super me noc.* Aug. Vt se mihi præferant insultantes, quod vertit Deus in melius, ut maledico dent non me, sed carnalia desideria consumant. Vel edant. i. delectentur in morte mea crudelitas inimicorum. Carnes, animam non possunt.

f *Infirmati sunt*. Aug. Dum Christus carnem accepit nutantes facti, & post ex toto se fidei subdiderunt. Cas. Vel debilitati paulatim ad ruinam animæ puenerū. *Theo. Hæc futurorum erant prædictiones.

g *Castra*. Cas. Molimina, prælium, conflictus.

a In

NICOLAVS DE LYRA.

PSALMVS XXVI.

1 *Dominus il.* Huic psal. præmittitur talis titu. in Hebræo: Dauid præponitur tamen litera lamec, ad designandum quod est datiui casus. In translatione vero Hier. nihil præponitur, sed absolute dicitur Dauid, & per hoc apparet autor psa. s. Dauid De materia autem huius psalmi, & tempore quo factus fuit, dicit Hiero. in prologo huius libri quod Dauid fecit hunc psalmum post mortem Saulis antequam ungeretur in regem, & secūdum hoc non potest intelligi de vnctione, qua inunctus fuit a Samuele, sicut habetur 1. Reg. 16. quia illa inunctio fuit longe ante mortem Saulis. Post mortem uero Saulis bis fuit inunctus, primo super tribum Iuda, ut habetur 2. Reg. 2. Secūdo super totum Israel, ut habetur 2. Reg. 5. De qua tamē istarum duarum unctionum factus fuerit hic psalmus Hier. non dicit, videtur tamen quod factus fuerit hic pro secunda, quia prima fuit particularis, & secundum quid, ista autem generalis, & simpliciter. Dicunt autem Hebræi, & est satis verisimile, quod quando Deus promouet aliquem ad aliquam dignitatem, datur sibi gratia per quam couenienter possit exequi illam, & hoc nisi promotus ponat sibi obicem: propter quod Dauid ad illam vnctionem deuote se præparauit, & hunc psalmum fecit. Et diuiditur in tres partes secundum tria petita a Dauid necessaria, ad exequendum debite regiæ dignitatis officium: Primum est contra aduersarios constantia. Secundum est circa diuinum cultum diligentia, quia per ipsū reges regnant. Tertium est in bonis perseuerantia sine qua alia sunt inutilia, secūdum petitur ibi. *Vnam peti a domino.* tertium ibi. *Adiutor meus esto.* circa primū dicit Dauid. *Dominus illuminatio mea*. i. cognitione agendorum, quæ maxime requiritur in rege.

materia autem psalmi.

2 *Et salus mea*. in periculis bellorum.
3 *Quem timebo*. timore filialis reuerentiæ.
4 *Dominus protector, &c.* contra hostes.
5 *A quo trepidabo?* Quando. n. hostes ueniūt contra aliquem regē debet formidare, ne hoc dominus permiserit propter suam culpam, ideo subditur.
6 *Dum appropiant super*. i. mihi, & populo meo nocere uolētes
7 *Vt edant carnes, &c.* i. edi faciant a feris, & auibus.
8 *Carnes me*. i. populi mei interficiēdi. Et quia Dauid ex contritione aduersariorū suorum diuina virtute iam facta confidebant de futura, ideo dicit.
9 *Qui tri. me.* tribulauerunt de præterito, quia in libro psalmorum qui compositus est metrice, ratione metri frequenter ponitur tempus vnum pro alio. Et quia loquentes ex magno affectu frequenter mutant modum loquendi de præterito in futurum, & econtra. Hic autem liber factus est per modum orationis, seu diuinæ laudis, in quibus requiritur affectus deuotionis. 10 *Ipsi infirmati.* s. Saul, & Doeg, & Isboseth, & complices eorum.
11 *Si consistant.* de futuro.
12 *Non time. cor me.* confidens ex diuino adiutorio, sicut inuenit de præterito, ideo subdit.
13 *Si exurgat.* sicut factum est post inunctionem prædictam vt habetur 2. Reg. 5. Audierunt ergo Philisthiim quod unxissent Dauid in regem super Israel, & ascenderūt uniuersi vt quærerent Dauid. Et sequitur ibidem. Et consuluit Dauid dn̄m dicēs. *Si ascēdā ad Philisthijm, & si dabis eos in manu mea? dn̄s dixit ad Dauid: Ascēde: qa tradēs tradā tibi Philisthiī ī manu tua*

1 *Vnam*

MORALITER.

1 *Dom. il. &c.* Huic psal. fecit Dauid quando debuit inungi rex super Israel vniuersum 2. Re. 5. Moraliter autem potest esse oratio præparantis se ad suscipiendum vnctionem pontificalem, vel regiam deuote: in qua tria petuntur, sine quibus nullum regimen potest bene procedere. s. constātia contra malignos insultus, diligentia diuini cultus, ibi. *Vnam peti a domino, &c.* perseuerātia in bonis actib. ibi. *Adiutor meus esto, &c.* Circa primum dr̄. † *Dominus illuminatio mea, &c.* non formaliter, sed effectiue, dando rationi lumē naturale, & super addendo lumen gratiæ. 2 *Et salus mea, &c.* obiectiue. Salus. n. æterna est beatitudo, cuius obiectum est Deus. 3 *Quē timebo.* timore filiali, qui psalmo 18. dicit. Timor domini sanctus permanens in seculum seculi, non sic q̄ beati timeāt incurrere culpam, sed quia habent ad deum reuerentiā filialem. 4 *Dominus protector, &c.* corporalis, & spiritualis. 5 *A quo trepidabo? Dum appropiant super me nocentes, vt edant carnes meas, etc.* Tunc. n. debet homo timere ne Deum offenderit, ppter quod ipsum impugnari permittat. 9 *Qui tribulant me inimici mei, &c.* i. dæmones, qui in malo sunt obstinati. Omnes. n. homines etiam mali dum viuunt, sunt ex charitate diligendi. 10 *Ipsi infirmati sunt.* nam a tempore passionis Christi potestas eorum est restricta. † *Et ceciderunt.* nam per uiros sanctos frequenter leguntur deuicti, a corporibus expulsi. 11 *Si consistant aduersum me castra.* i. societates dæmonum, sicut de sanctis angelis dicitur Gen. 32. a. Castra Dei sūt hæc. 12 *Non timebit cor meum* quia munitus sum. 13 *Si exurgat aduersum me prælium.* i. actualis tentatio dæmonum.

Ir

a *In hoc ego*. August. Habeo spem victoriæ in Domino remunerationis æternæ.
b *Vnam petij*. August. Hæc vna domus æterna qua semper maneatur, vbi æterni dies, cur ibi? vt contempler delectationem Dei quod est verum bonum.

✻ Basil. & Theodor. Vnam gratiam, videlicet, sic enim intelligendum est, & accepit. Nam arcam reduxit, tabernaculum admirabilius construxit, & psallentium choros instituit.
c *Omnibus die*. Aug. vt quandiu viuo, nulla aduersitas me excludat ab vnitate fidelium. *Vt videam vo.* quam videt qui præcepta intelligit. Et visitem, mente, & si nō oculis. Templum eius corpus Christi. Vel visitem te. e. me faciam templum quod potero, quoniam abscondit. Vel: in domo, non manufacta, vbi nihil mali. Vt videam vo. Domini, sicut est: ibi enim voluntas Dei in homine plenius quam hic. vnde: Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, & in terra. Et visitem, i. cum desiderio, & frequentia videam templum, i. Ierusalem cęlestē, vel humanā eius naturā: quod hac fiducia peto. Qm̄ abscondit, ne viderer a quærentibus: vt figuraliter Dauid cum fuge et Saulem abscondit in latibulis ne videretur. Tabernaculū [de]itatis, caro Christi, in qua per fidem, & spem me occultat. [V]nde: *Nunc vita nostra abscondita est cum Christo in Deo*. In abscō[n]dito taber. in secreto diuinitatis, vbi semp est animus iusti. In [p]etra, i. ad similitudinem Imperatorū loca suis militibus ꝓuidentium: ita. In petra, in firmitate virtutum, vel in Christo. [E]xaltauit. secundum promotionē de virtute in virtutem, & [q]uasi extra hoīes fecit. Et nunc ante tp̄s incarnationis men[t]em exaltat super vitiosos appetitus. vel nunc dum dies ma[l]orū est, ita illustrat mentem, vt præuideam malorū damnati[o]nē: ꝓ his beneficijs gaudiū suum subdit: vnde itē certus, [p]ost hęc omnia, Circumiui, i. omnia beneficia memorię dādo pertractaui, & nō ingratus. Immolaui, & de reliquo. Cātabo iucūditate cōtēplationis. Et ps. di. i. dest, opus manifestabo.
d *Vt videam*. Aug. Alia litera, vt contēpler delectationē Domini, & ꝓtegar a tē eius, i. eo fine, vt demum appareat mihi species desiderabilis, quam videam facie ad faciē, & induar immortalitate, effectus Templum eius: hæc ideo in fine præstat. Quoniam abscon. & ideo nō temere peto vnam, & si peccator.
e *In abscon*. August. Quasi multæ partes sint eius forinsecæ, & penetrale, nos simus forinseci, ipse sacerdos est absconditum tabernaculum, in quo vita nostra abscon. est Christus, quem mox vocat petram.
f *Circumiui*. August. Quia mihi se præbuit ducem, ego me sibi militem. Circumiui, ad similitudinem militis, necubi sit aditus hosti. vel exquisiui mentem meam, vt omnes voluntates eius implerem.

a ¶Persecutio seculi. b ¶Cas. In vna quam cogito figam spem: Vnam enim, &c. c ¶Cui Deus protector. d ¶Quia. ¶Mali multiplicia.
a uersum me prælium, in hoc ego sperabo. † Vnam petii a do- 1 2
b ¶Ipsum Deum. a ¶Sed. b ¶In præsenti Ecclesia.
mino, hanc requiram, ut inhabitem in domo domini, † om- 3 4
a ¶Vt præcepta eius spiritualiter intelligam. ¶Aug. Fruar contemplatione ipsius boni: & vt securus fruar delicijs, proteget ipse me templum eius: ibi perfectio, hic incorruptio.
c nibus diebus vitæ meæ. Vt videam † voluntatem domini, & 5 6
d a ¶Aug. In dispensatione incarnati verbi.
†visitem templum eius. Quoniam abscondit me in taberna- 7 8
a ¶In tempore tentationum, & ibi dies vitæ. ¶Quo mali florent. b ¶Ne læderer. c ¶Aug. in corde credenti ad iustitiam, & vt palam fieret ad salutem quod credidi. & in sua firmitate fecit imminere confessionem me[a]m.
e culo suo, in die malorum, †protexit me in abscondito taber- 9
a ¶Antequam veniam ad domum. ¶Nunc corpus mortuum est propter peccata, mens seruit legi Dei. non eit captiua sub lege peccati. b ¶Christum.
f culi sui. In petra exaltauit me, & nunc exaltauit caput meum 10
a ¶Et si adhuc patior Christus supra est. b ¶Aug. Consideraui orbem credentem, & in eo quod pro nobis Deus humilitatus eit gaudens, laudaui eum, quia tali hostia delectatur. c ¶In Ecclesia. 11
g super inimicos meos. †Circumiui, & immolaui in tabernacu- 12
a ¶Vel, iubilationis: Iubilus, laus, vel gaudium quod verbis explicari non potest. b ¶Corde, & opere lætabor domino, c ¶Verbis, & factis gloriam Dei prædicabo. 13
lo eius hostiam vociferationis, cantabo, & †psalmum dicam 14 15
a ¶Aug. Ante autem quam gaudeatur in vna, est gemitus miserorum, & indigentium oratio. ¶Ideo. b ¶Interiorem. c ¶Forti intentione.
h domino. Exaudi domine vocē meā qua clamaui ad te: mise- 16 17

†Vnam petij a domino illud
†omnes dies
†pulchritudinē amœnitatē
†psallam

Hier. vel circumspexi oīa creata, vel exempla sanctorum.
Aug. circumiui, animo omnia creata, & dicunt Deus me fecit: & in his tanta laus inuenitur Dei, quę verbis non potest dici. Vel cōsideraui fidem orbis terrarum, in qua caput exaltatum est super inimicos, quod est honor ecclesiæ in eo exaltatæ. In ipso tabernaculo eius immolaui ho. vo. Per hæc omnia certus petij, & petam; & tu exaudi: de vna illa quāto plus accepit, tanto ardentius appetit.
g *In petra exaltauit, &c.* ✻ Theod. hic tp̄s mutatū est, hoc aūt, & Aquila docuit: nam pro exaltauit, exaltabitur, posuit.
✻ Basil. Vociferatio, ἀλαλαγμός, vox est hostilis ab illis emissa, qui cæteris sunt ardentiores. Eiusmodi vero est hymnodia. Est enim vox lætantium, ac Deum laudantium.
h *Exaudi Domine vocem meam, &c.* Cas. Quis labor, quis gemitus. Oratio ante secundam vnctionem, vt possit haberi, quam & sibi prophetiæ spiritu promittit.

✻ Theod.

NICOLAVS DE LYRA.

Vnam. Hic consequenter Dauid petijt circa diuinum cultum diligentiam, dicens. *Vnam*. scilicet rem.
Petii a do. præ cæteris.
Hanc requiram. deprecando dominum perseueranter pro obtētu ipsius, quia ad hoc quod petitio sit exaudibilis a Deo, non solum requiritur, quod sit pia, & pro se, sicut ista, sed etiā quod sit perseuerans, & quæ sit dicta petitio dicitur.
Vt inhabitem in domo domini omnibus diebus, &c. id est, quod domus habitationis meæ sit prope locum cultus diuini.
Vt videam. id est, sciam.
Voluntatem domini. Quia ibi dabantur diuina responsa.
Et visitem tem. eius. ad adorandū ibidē frequēter, & offerēdū. Et dicit tēplū, qa habuit ꝓpositū ædificandi ipsum, vt dictū est psal. pręcedēti. Et vna causa huius propositi subditur.
Quoniam abscon. me. i. in sui cultus loco, s. qn̄ fugiēs Saulem ipsum interficere volentē, venit in Nobe ad Achimelech sacerdotem, & ibi accepit panem, & gladium, vt dr̄ 1. Reg. 16.
9 *In die ma.* In Hebręo hr̄: In die pessima, eo q̄ illa die ibi erat Doeg Idumæus: q̄ retulit Sauli hoc factū, ex quo secuta ē occisio sacerdotū. 1. Reg. 22. 10 *In pe. exal. me.* i. in loco sic vocato, qn̄ Saul, & viri eius cingebant Dauid, & viros eius in modū coronæ; ita quod Dauid desperabat se posse euadere, & a Deo factū fuit quod nūtius venit ad Saul, dicēs; *Festina, & veni quoniam infuderunt se Philisthiim super terra. Reuersus est ergo Saul desistens persequi Dauid*. Et subditur ibi. *Propter hoc vocauerunt locum illum petram diuidentem*. 1. Reg. 23. g.
11 *Et nunc exa.* Coronādo me corona regni Israel pacifice, & quiete. 12 *Circumiui*. frequentando locū diuini cultus.
13 *Et immolaui, &c.* per sacerdotum manus.
14 *Hostiam vociferationis*. Quia hostiæ offerebantur cum vociferatione diuinæ laudis per cantores.
15 *Cantabo*. Quia ipsemet Dauid cantabat corā arca, secundum quod habetur 2. Reg. 6. 16 *Exaudi, & c.* i. orationem.
17 *Qua clama. ad te*. Orando ex magno affectu pro bono regni statu, & tuo cultu, vt patet per prædicta.

MORALITER.

1 *In hoc ego sperabo*. s. quòd vincam cum Dei adiutorio.
2 *Vnam petij, &c.* Hic ponitur secundum, s. diligentia diuini cultus, cum dicitur: *Vnam petii a domino, &c.* Id est, vnam rem præ cæteris a domino petij de præterito.
Hanc requiram. & quæ sit illa subditur.
Vt inhabitem in domo domini omnibus diebus vi. s. quæ est ecclesia ad Dei cultum exercendum cum diligentia.
Vt videam vo. id est, cognoscam non solum speculatiue, sed etiam practice. ideo subditur.
Et visitem. Ad orandum deuote, & ad offerendum sacramentum eucharistiæ.
8 *Quoniam ab. me*. in ecclesia per fidem, & sacramenta.
9 *In die ma.* id est, dæmonum, quando inuaserunt me.
10 *In petra*. i. in Christo. 1. Cor. 10. a. Petra aūt erat Christus.
11 *Et nunc ex*. promouendo me ad pontificatum, vel regnū.
12 *Circumiui*. per frequentationem.
13 *Et immolaui h. v.* i. eucharistiam, quę offertur cum laudibus diuinis; quam offerūt pontifices per seipsos, & principe per alios. Et quia secūdum dictum Saluatoris, Lu. 18. a. Oportet semper orare, sequitur. 16 *Exau. do.* Et quoniam oratio non debet esse vocalis tantum, sed etiā mentalis, subdit.

✱ Theod. Mente cum verbis consentiente.

A a *Tibi dixit*. Cassiod. Cor, ratio a te edocta tibi confabulatur de vna, non aliud quam doces pertractet.

b *Ne auertas*. Aug. Alius petit hic bona tpalia a Deo, & de datis gaudet, hic nō nisi vnā. Alius habēs timet iratū ne tollat ea, iste non putat irā, nisi si auertat vultum. etiam si quid in eo vindicet, nil diuinius poterat dicere.

c *Ne declines*. Aug. Nō in ira declinat, quādo a peccatis faciem auertit: vel, ne declines, vt me labi sinas in ira, id est, quòd punias: sed vt nostra infirmitas cautior fiat.

✱ Theod. Hoc autem ἀποσκορακίσῃς με. Ne proijcias me, dixere alij interpretes. Ab externo autem instituto Septuaginta, hoc enim ἐσκοράκισας. Iniuria quædam erat apud antiquos a quadam fabula facta.

B ✱ Basil. ἐς κόρακας, id est, ad coruos.

d *Salutaris meus, &c.* Augustin. Quasi frustra creasti, & recreasti: si mortalem despicis quod non debes: quia nō mea propria, sed parentum culpa

C est: Adam, & Eua miseriæ huic me exposuerunt: Dominus carne assumpta suscepit ad immortalitatem. Sic Dauid fratrum minimus a parentibus contemptus, a Domino est per Samuelem electus.

✱ Theod. Fugiens enim Saulem longe a genitoribus degere coactus erat.

e *Quoniam pater, &c.* Fecit se paruulum Deo, ipsum fecit sibi patrem: qa iubet, vocat, condidit, & regit. Matrē, qa fouet, continet, collatet, & nutrit, sed seculum pater, vel diabolus, mater Babylonia, id est, societas impiorum.

f *Legem pone mihi, &c.*

✱ Theod. Aquila, & Theodotion Illumina, dixerunt. Symmachus autem: Ostende mihi viam tuam.

g *Tribulantium*. Cass. vt Saulis, & adiutorū. Testes, vt Doeg, & alij accusatores Dauid. Mentita, vt dum dixerunt. sacerdotem Achimelech consilia dedisse cōtra Saulem, & Deum pro eo consuluisse sibi ad damnum. Quia falsi.

✱ Theodor. Aquila apertius. Steterunt contra me testes falsi, & apparuit iniustitia. sic solemus dicere. Seipsum offendit non me.

h *Credo videre*. Augustin. Sed inter omnia pericula Deo dirigente, credo videre.

i *Bona*. Aug. Bona quæ sunt vera æterna. Illi suadent beatitudinem in terra ista, quæ est morientium.

a ¶Cum merito misericordia tua sit. b ¶De vna. ¶In ea. ¶Aug. Desiderio non est finis, & satietas. c ¶Aug. Non me ostentaui hominibus, sed in corde vbi solus audis dixi. ¶Quia. d ¶Cas. Desiderium quod Deo loquitur. e ¶Non aliud extra te.

a rere mei, & exaudi me. † Tibi dixit cor meum, † exquisiuit te 1 2

a ¶Aug. præsentia mea tuam, vel pulchritudo qua sum notabilis tuam quæ est vna. b ¶Quia huic inquisitioni perseueranter instabo. c ¶Cas. tu autem ne auertas in futuro, quia non est in manu mea obtinere quod peto. ¶Vbi inueniam quod quæro. ¶In futuro.

b facies mea: faciem tuam domine requiram. Ne auertas † fa- 3 4

a ¶Propter quod interim. ¶Aug. ne te quærens in alium incurram. ¶Nihil aliud volo, vel timeo. b ¶Sed ¶Cas. quia quando inueniam te, nisi adiuues? ¶Quia quamuis ego liber, mihi in via positus non sufficio.

c ciem tuā a me, ne † declines in ira a seruo tuo. Adiutor meus 5 6

a ¶Et in hoc. ¶Inceptum non intermittas. b ¶Aug. neque contemnas quod mortalis æternum audeo quærere: quia tu Deus sanas plagam peccati.

d esto, ne derelinquas me, neque † despicias me Deus saluta- 7 8

a ¶Regnum seculi, & ciuitas seculi vnde natus sum b ¶Quærentem te, & contemnentem se: cum id quod quæro dare non possunt.

e ris meus. Quoniam pater meus, & mater mea dereliquerunt 9

a ¶Qui potest se mihi dare, & modo necessaria. b ¶Igitur ad te sedenti. ¶Aug. ne aberrantem disciplina tua deserat, hoc susceptus audet dicere. ¶Aug. Iam ergo in via posito da correctionem, quæ non sinat aberrare.

f me: dominus autem † assumpsit me. † Legem pone mihi do- 10 11

a Christo, in quo est lex cum misericordia. b Vlterius. Quia non sufficit inchoare, cum inimici, donec perueniatur, non quiescant. c. In rectitudine angustiarum.

mine in viā tua, & dirige me in semitā recta propter † inimi- 12

a Aug ne sinas eos satiari de malis meis, vt eis consentiam, & si carnem das in manus. vnde, Terra data est in manus impij. Iob 9.c.

g cos meos. Ne tradideris me † in animas tribulatium me, quo- 13 14

a Aug. hoc modo traderer, si essem falsus cum eis. b Aug. de me falsa dicentes, vt reuocent a te quasi ab hominibus gloriam quæram. c Aug. suo mendacio delectata est, sed me non mouit.

niam insurrexerunt in me testes † iniqui, & mentita est ini- 15

a Non mihi vnde maior merces mihi. ¶Omne peccatum in suum auctorem redit. b Sed ego. Qui & hoc prior passus est, & post glorificatus est. c Vbi nullus locus morientium.

h i quitas sibi. Credo videre bona Domini in terrā viuentium. 16 17

† Propter te cor meum dixit requisiuit o facies meæ, vel mea, sub. dominum.

† declinare facias in irā seruum tuum, vel ne per irā, aut iratus sinas labi seruum tuū

† collegit

a *Expecta.*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Tibi dixit cor meum*. Quia non solum orabat voce, sed & mente.

2 *Exquisiuit te facies mea*. Id est, corporis exterior, & facies mentis interior.

3 *Faciem tuam*. Id est, gratiam tuam. Et loqtur de Deo more humano, quia quando petens est sibi gratiosus, vertit faciem ad eum: quando autem displicet, auertit. ideo subditur.

4 *Ne auertas faciem*. Mihi tuam gratiam denegando.

5 *Ne declines*. Talis enim declinatio faciei apud homines, signum est hominis irati.

6 *Adiutor meus*. Hic consequenter Dauid petit perseuerantiam in bonis, dicens: *Adiutor meus esto*. q.d. Sine tuo adiutorio nullum est opus bonum.

7 *Ne derelinquas*. Quia tunc non possem in bono stare.

8 *Neque despicias*. Illa enim quæ sic relinquuntur, & despici videntur. Et subdit causam necessitatis prædicti adiutorij dicens.

9 *Quoniam pater meus*. i. Adam, & Eua dereliquerunt me expositum miserijs præsentis vitę: quia per eorum transgressionem deriuatur ad oēs hoies originale peccatū, per quod habent pronitatem ad malum, & difficultatem ad bonum.

10 *Dominus autem*. Quia recurrentibus ad eum nō denegat suum auxilium contra difficultatem ad bonum, & pronitatem ad malum. ideo subditur.

11 *Legem, &c.* Lex dicitur a ligando. dicit igitur: legem pone mi. &c. q.d. ita liga me lege naturali, & diuina, vt non declinem a via regia mandatorum tuorum.

12 *Et dirige*. Per semitā q̄ est arctior, & rectior, intelligitur pfectio maior, q̄ ē supererogationis, quā Dauid desiderabat.

13 *Ne tradideris me*. Id est, voluntates malignorum spirituum mihi aduersantium.

14 *Quoniam insur.* dæmones enim de iustorum innocentia requisiti falsum respondent: & contra eos allegant, sicut patet Iob 1. quod Sathan requisitus a domino de innocentia sancti Iob, falsum respondit, & contra eum falsum allegabat di. Nunquid frustra timet Iob Deum, &c.

15 *Et mentita est*. Quia Sathan mendax est, & pater eius, est, inuentor mendacij, vt dicitur Ioan. 8. f.

Aliter exponitur ab aliqbus ab illo loco: Legē pone mi dñe, &c. quod est petitio Dauid petētis, vt a Deo sic dirigatur quod a Saule, & eius cōplicibus nō capiat. Et quod subditur Qm̄ insurrexerūt in me testes iniq. falli q erga Saul falso diffamabant Dauid, secundum quod ipse dicit 1. Regum 24 *Quare audis verba hominum loquentium, Dauid quærit malum contra te?* Sed prima expositio magis consonat literæ præcedenti, & subsequenti, quæ loquitur de perseuerātia Dauid in bonis post mortem Saulis. propter quod ex tali perseuerantia quam a Deo obtinere sperabat, concludit in fine psalmi.

16 *Credo videre*. electis repromissa.

17 *In terra*. Id est, vita beata, quæ est æterna. Spes enim est certa expectatio futuræ beatitudinis, ex gratia, & meritis proueniens. Propter quod Dauid exhortatur seipsum, loquens ad seipsum quasi ad alium, dicens.

1 Expe-

MORALITER.

1 *Tibi dixit*. Id est, intentio mea.

3 *Faciem tuam*. Id est, filium tuum, qui facies patris dicitur, sicut & imago.

4 *Ne auertas*. Id est, auerti permittas.

6 *Adiutor meus*. Hic petitur tertium, quod est perseuerantia in bonis actibus, cum dicitur: *Adiutor meus, &c.* vt perseuerare valeam in bono.

7 *Ne derelinquas*. ne incidam in peccatum.

8 *Neque despicias*. subtrahendo auxilium tuum.

9 *Quoniam pater*. Adam, & Eua originali iustitia destitutus.

10 *Dominus autem*. ad supplēdū humanæ naturæ defectum.

11 *Legem*. mandatorum tuorum.

12 *Et dirige me in se*. consiliorum.

13 *Ne trad. in ani.* i. in voluntates dęmonum, qui sunt testes iniqui, & mendaces contra hoies, & maxime contra pontifices, & reges, quos magis nituntur subuertere propter altitudinis statum: sed quoniam habere spero te in auxilium.

16 *Credo vi.* nam ibi videtur bonum infinitum. Et quia pontifices, & reges debent inducere subditos ad bonū subdit

9 *Quo-* 1 *Expe-*

a *Expecta*. Cas. Vt ego certus sum de illa vna, ita tu quicunq; linitus es, expecta: & vt conse quaris, non remisse agas, sed fortiter: & cōfortetur, ne lasseris: & si mala veniant, expecta quod credis, sustine quod pateris. D

a ¶Etiam si tardum est hoc amanti. b ¶Qui non fallit. c ¶Aug. tolera visionem renum viriliter, & visionem cordis fortiter.

a Expecta dominum † viriliter age, & confortetur cor tuum, 1 2 3
& † sustine dominum. 4

a ¶Aug. non negatum putes quod nondum accipis, non desperatione deficias, quia dictum est sustine dominum. ¶Perseueranter, non tr:duo.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Expecta. *i. per virtutem spei beatitudinem ab ipso expectando.*
2 Viriliter. *de bono in melius proficiendo.*
3 Et confortetur. *virtute diuinæ gratiæ quæ stabilit cor propter quod dicitur Hebr. 13. b. Optimum est gratia stabilire cor.*
4 Et sustine. *patienter ferendo eius disciplinæ flagellum. quia ipse vulnerat, vulnerat, & medetur, percutit, & manus eius sanabunt, Iob 5. c.*

Moraliter autem potest exponi psal. iste, vt sit oratio cuiuslibet sapientis ad vnctionem regiam, seu pontificalem se deuote præparantis: quia primo debet petere constantiam contra insultus malignorum spirituum. secundo diligentiam circa diuinum cultum. tertio perseuerantiam in bonis, vt pertingat ad finale præmium. quia qui perseuerauerit vsque in finem: hic saluus erit, *Matt. 10. c.* Diuisio.

MORALITER.

1 *Expecta.* per firmam spem. Et
2 *Viriliter.* procedendo de virtute in virtutem.
4 *Et sustine.* per longanimitatem.

ADDITIO I.

E

In psal. 26. *Dñs illuminatio mea:* vbi dr in postilla: *exquisiuit te facies mea.* In his verbis cū dicit psal. *Exquisiuit te facies mea, faciem tuā dñe requirā:* vr proprie petere visionem facialem diuinam, in qua vltima beatitudo consistit. De illa enim dicit Apostolus 1. Cor. 13. d. *Tunc aūt facie ad faciē*: quod notanter innuitur in præmissis verbis. Sed quia talis visio facialis non habetur de communi lege in statu viæ: idcirco per verbum futuri temporis subiunxit: *Faciem tuā dñe requiram*, id est, perseueranter instabo, vt inueniam: & sic in prædictis verbis magis videtur petere Psalmista gratiam cōsummatam, quę est in gloria, quam gratiam ænigmaticam quæ pertinet ad viā: cum tamen subdit: *Ne auertas faciem tuam a me*, potest intelligi de gratia, prout in postilla, quia per eam deuenitur ad facialem visionem, quam principaliter petiuit.

ADDITIO II.

In eod. psal. 26. vbi dr in postilla: *Quoniam pater meus*, i. Adā. Cum Psal. dicit: *Pater meus, & mater mea dereliquerunt me*, ad literā pōt intelligi proprie de Dauid, qui cū esset minimus fratrum, contemptus fuit a parentibus: vnde nolebāt eū presentare Samueli ad vnctionē, quasi contēptiue eū relinquētes: a dño tñ per Samuelē fuit assumptus, vt patet 1. Reg. 16. hęc in glo.& pertinet ad sensum literalē, qa ad ppriā historiā ipsius Dauid. Quod aūt subditur: *Legem pone mihi dñe, & c.* cōtinuatᵉ pprie cū pdictis, fm hanc expōnem sic: Nā quia ad regem pertinet regere populū secundū legē diuinā: idcirco regi pcipiebatur, Deuter. 17. vt scriberet sibi librū legis diuinæ, & assidue in eo legeret: & hoc est quod dicitur: legē pone, &c.

REPLICA.

In psal. *Dominus illuminatio*, pauca ponit Bur, sed q̄ ponit magis tēdunt ad lrę discōtinuationē quā expōnē, psertim circa illū passum: *Quoniam pater meus, & mater mea, & c.* Quē sic exponit, quod parētes Dauid contemnēdo eū, & abijciēdo, noluerūt eū Samueli psentare ad vnctionē, quasi contēptiue eū derelinquēdo. Illud aūt nō vr verū, qđ parētes Dauid illud fecerint ex cōtēptu, sed qa nō psumebāt de iuniore: nec de illa prima vnctione fcā p Samuelē factᵒ ē psal. iste: qa factᵒ ē post mortē Saul: vt dicit B. Hie. Illa aūt vnctio lōge an mortē Saul, fcā ē, vt patet 1. Re. 16. Etiā hoc vr qa tpe primę vnctiōis Dauid nihil habuit aduersi qđ timeret, put hic allegat di. *Si exurgat aduersum me prælium, & c.* immo statim post primā vnctionē factᵒ ē amicissimus ipsi Saul: ciᵒ psaltes, armiger, & gener. q̄ oīa patēt 1. Reg. p totū: q̄uis post factᵒ sit Saul ciᵒ psecutor: de quo hūc ps. nō fecit, put B. Hier. sentit, & sup. allegatū est.

GLOSSA ORDINARIA.

Psalmus huic. Per Dauid aliquando intelligitur caput, id est, Christus. aliquando corpus, i. Ecclesia, interdum vtrunque simul, id est, totus Christus intelligitur, vt hic.

Cass. Psal. tertius q. breuiter de passione, & resurrectione.

a Cass. Hic proponitur Christus: etsi adeo diuinus: nō se confidere, id totū a Deo petere: vtile exēplū iustis.

PSAL. XXVII.

b AD te do. Cass. Oratio tpe c passiōis habita.

¶Christo.

Psal. huic Dauid XXVII.

¶Ego homo. a ¶Aug. ne vnitatem verbi separes ab eo quod homo sum. ¶In resurrectione. ¶Sed responde annuendo, id est, resuscitando.

AD te domine † clamabo, † Deus meus ne sileas a me, ne quando taceas a me, et assimi- 1 2 3 4

a ¶Nec ad horam, sed & hoc in passione exaudi protegendo, & post clarifica. b ¶Si silueris

Theo. Dictus psalmus a Dauide cum Saulem fugeret, & ab ijs, qui amici existimabātur insidijs peteretur. tales erant Ziphæi, & alij permulti. Illud autem, Ne sileas a me ex translatione eorum qui vocati non respōdent, & lacum mortem vocauit, sepulchrum enim vt lacus effoditur.

c *Ne sileas.* Minus est in Hebreo: & Hiero. obelo anteposito quasi iugulandum notauit. Sed additū a Septuaginta propter duo quæ Christus in passione petijt, scilicet in clarificando, protectionem, & a morte resuscitationem. F

Ne sileas, & c. & assimilabor, & c. Hieron. Ex eo quod verbū mihi semper vnitur, non talis homo sum, quales cæteri qui nascuntur in profundam miseriam seculi. †petra mea

Aug. vbi quasi si sileas non cognoscitur verbum tuum.

a Ad

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS XXVII.

AD te domine. *Huic psalmo præmittitur talis titulus in Hebræo, & in translatione Hiero. sicut psal. præcedenti: propter quod ex dictis patet expositio. de materia autem huius psal. & tempore quo factus fuerit, videtur mihi saluo meliori iudicio, quod Dauid fecit hunc psalmum in persecutione Absalon contra ipsum; quando Dauid fugiens de Ierusalem timore Absalon, ascendebat cliuum oliuarum nudis pedibus incedens, flens, & operto capite; & Sadoch, & Abiathar apportauerunt arcam Dei volentes ipsum concomitari. Et ascendit Abiathar ad consulendum dominum, vt habetur 2. Reg. 15. sed tunc non habuit responsum, propter quod Dauid reputauit Deum sibi non esse adhuc placatum, propter quod iussit arcam reportari in ciuitatem ad locum suum, sua comitiua reputans se indignum; & tunc ascendens summitatem montis, vnde tabernaculum Domini clare videbatur, ex illo loco orauit versa facie ad locum sanctum; sicut solitus erat facere quando veniebat ad locum illum, sicut & nunc fideles a loco, vnde potest videri Ecclesia alicuius sancti ibi adorant; & verisimile est, quod tunc fecerit psal. istum pro sua liberatione ab illa persecutione, & per spiritum intellexerit se exauditum. Et secundum hoc diuiditur iste psalmus: quia primo ponitur ipsius Dauid deuota petitio. secundo eius exauditio, ibi*: Benedictus dominus. *Circa primum dicit sic*; Ad te domine. *id est, magno affectu orabo; & quæ sit oratio, subditur.*

2 Deus meus. *Denegando mihi responsum per spiritum tuum, sicut negasti mihi petenti per Abiathar sacerdotem.*
3 Nequando. *Repetitio est eiusdē ad maiorē affectus expressionē.*
4 Et assimilabor. *Id est, reputabo me mortuum, si non des mihi responsum.*

1 *Exaudi*

MORALITER.

Ad te domine, & c. Psalmum istum literaliter exposui de Dauid fugiente de Ierusalem propter Absalon, & Deum orante pro sua liberatione. Moraliter autem potest exponi de quolibet fideli in afflictione mentis, vel corporis posito, liberari petenti a domino, & sic dicit.

1 *Ad te domine.* mentaliter, & vocaliter orando.
2 *Ne sileas.* Nam silere Dei, vel non tacere, est orantis postulationem efficaciter exaudire.
4 *Et as.* Id est, perditis, nisi des supple effectum meæ petitionis. ideo subditur.

1 *Exau-*

A
† sepulchrum
-ne perdas
B
† fac eis quod ipsi aliis fecerunt, & retribuerunt
† destruet illos, & non ędificabit eos
† Fortitudo mea, & scutũ meum
† Et exaltauit cor meum, & cantico meo confitebor, & celebrabo illũ
† hęreditatem tuam
† pasce
C

a *Ad templũ.* Cassio. secundum morem Iudæorũ, quibus præceptum est, vt vbicunq; essent ad illam partẽ orarẽt, vbi Ierusalem esse scirẽt: quod & Iesus legem implens fecit. Vel ad cœlum vnde auxiliũ speramus.
✻ Basil. & Theod. Nondum templo ædificato, templũ tabernaculum nominat, in quo mente non corpore precabatur. Vt Daniel in Babylone, fenestras versus Hierusalem aperiens.
b *Da illis.* Cassi. Prædicere est, non optare, secundum quod intenderunt, non secundum quod inde peruenit, vel optat iustitiam Dei in hoc seruari.
✻ Basil. & Theodo. Non ad imprecationem spectat, quæ dicta sunt, sed ad iustam sententiam.
c *Quoniam non, &c.* Cassio. Et si deessent opera, hoc sufficeret damnationi, quod nõ intellexerunt per legẽ & prophetas quæ inuisibiliter Deus operatur per me, nec etiã visibilia.
d *Destru.* August. Vt nihil mihi noceat, nec post Ecclesiæ tuę, vel meæ.

a ¶Aug. in miseriam huius vitæ, vel in infernum. b ¶Ne fleas, sed. c ¶De liberatione a malis.
labor descendẽtibus in † lacũ. Exaudi domine voce † oratio- 1
a ¶Cas. quia oro, quod fecit ante traditionem pro credituris: & quia manus in cruce extollo, non pro culpa, sed vt ecclesiam constituam. b Cas. in cruce ad salutem eorum qui fiunt templũ, vel opera non deprimo.
a nis meę dum oro ad te, dum extollo manus meas ad † tẽplum 2
a ¶Exaudi. b Cas. & si tradis nõ eo voto quo illi ad mortẽ, & ne perdas, damnãdo, sicut illi intendũ, qa sunt peccatores & operantur iniquitatem in, i. mortem meam. & quia loquuntur pacem dolose. vnde subdit.
sanctum tuum. Ne simul tradas me cum peccatoribus, & cũ 3
a ¶Se mus, quia a Deo venisti magister. 4
operantibus iniquitatem ne perdas me. Qui loquuntur pacẽ 5
a ¶Aug. per carnem, qui non pertransiui, sed appropiaui. ¶Id est, mecum, qui sum proximus eorum. b ¶Odium. c ¶Ideo iustitiæ concedo.
b cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum. Da illis se 6
¶Quia hoc iustum est. a ¶Aug. quia mala affectantes, bona inuenire non possunt. ¶Aug. mala fecerunt, mala adinuenerunt. dicentes quod seductor essem, & non Deus.
cundum opera eorum, & secundum † nequitiam † adinuen- 7
a ¶Etsi aliis prosit quod fecerunt, tamen secundum opera da eis. ¶Aug in quibus studiosi, quia ceperunt, crucifixerunt linguis, & si non manibus: in tinctu, & si non actu: hoc ideo dicit, ne se per alios excusent quæ inter opera eorum sunt pessima.
tionũ ipsorum. Secundũ opera manuũ eorũ tribue illis, red- 8
a ¶Aug. sicut fallaciam pro veritate reddebant, fallacia eorum eos fallat. b ¶Cas. quia mala pro bonis. c ¶Aug. hæc retributio: vt quem maleuolo animo hominem tentauerunt, non cognoscerent Deum, quo consilio pater incarnatum miserit.
c de † retributionẽ eorũ ipsis. Quonia non intellexerunt opera 9
a ¶Nec ipsis visibilibus operibus moti sunt quæ porrecta sunt vsque ad oculos eorum per quæ ad inuisibilia ducerunt. b ¶Non vt in melius ædifices, vel, excæcabis, non ad horam. vnde: Misi te vt euellas: dissipes, & destruas, disperdes, & ædifices, & plantes.
d dñi, & in opera manuum eius destrues illos, & nõ ædificabis 10
a ¶Non ex diffidentia oro, quia audiuit. vnde: Benedictus sit.
e eos. Benedictus dominus, qm̃ exaudit vocem deprecationis 11 12
a ¶Ita. b ¶Tanta patientis mei. c ¶In immortalitate resurgentis.
meæ. Dñs † adiutor meus, & protector meus, & in ipso spera- 13
a ¶Sic. Resurrexit. ¶Immunitate peccati. ¶Quæ in Adam defloruit, vel, refloruit in resurrectione quæ prius immunitate peccati floruit in conceptione. b ¶Non timoris necessitate. 14
uit cor meũ, & adiutus sũ. † Et refloruit caro mea, & ex voluta 15 16
¶Non timore sub lege, sed libere cum lege. a ¶Vnde iam metu mortis consumpto. ¶Confitebuntur mei in quibus ego. b ¶Aug in pugna contra diabolum. ¶Non se fortem putet plebs, vt suam iustitiam constituat. c ¶Post pugnam, saluos factos per Christum in immortalitate proteget. 17
f te mea confitebor ei. Dñs fortitudo plebis suæ, & † ptector † 18
¶Id est illos quos Christus ad salutem elegit, protegit hic in lucta ne lædantur a diabolo. a ¶A malis seculi. 19
¶Quod ego iam resuscitatus interpello. b ¶Qui & meus est. ¶Quia omnia mea tua sunt. 20
¶Auge virtutibus, vel numero. 21
g saluationũ Christi sui est. Saluũ fac populũ tuũ dñe, & bene- 22
a ¶In hac temporali vita. b ¶In æternum hinc tolle eos. ¶Aeternam vitam. 23 24
h dic hęreditati tuę: & † rege eos, & extolle illos vsq; ĩ ręternũ. 25
i

e *Bene.* Cass. Auditus in resurrectione, gratias agit, subdens de salute credentium.
✻ Theodor. Bonam habitudinem ex lætitia recepi.
✻ Basil. Cum ante ex fuga malam valetudinem contraxissem
f *Dñs.* Cas. Idem qui adiutor meus, & protector ẽ fortitudo plebis quę in eo confidit & protector ne lædatur: & tu o domine.
✻ Basil. & Theodo. Chr̃m seipsum nominat. Etenim nomen commune Vatum, Sacerdotum, & Regum
g *Saluum.* Ecce quanta spes credẽtiũ, cum pro eis orat: passus pro eis iudex ẽ, & aduocatus.
✻ Theo. Dauid Saul fugiens cum quo subditi conspirarunt, pro ipsis apud Deũ precabatur, siquidem præuidebat futuram eorum conuersionem, neq; rationem habebat iustitiæ illorum, sed tantum futuræ seruitutis.
h *Et rege, &c.* Cas. declinent ad praua.
i *Extolle, &c.* a terrenis ad petenda æterna, & intellectu scripturarum, & bono opere, per totum hoc seculum vsque in finem.

GLOS.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Exaudi domine.* Id est, ne differas longe me exaudire.
2 *Dum extollo, &c.* qa versa facie orabat ad locũ vbi erat tabernaculũ in quo loco p spiritũ sciebat, fundãdũ eẽ templũ.
3 *Ne simul tradas.* Qui sunt digni morte temporali.
4 *Et cum.* perditione gehennę. Et qui sunt illi ostẽdit, dicẽs.
5 *Qui loquuntur.* i. mecũ, & de talibus erat Achitophel, q fuerat consiliarius Dauid, & similiter Absalon, q in verbis, & signis fingebat se diligere Dauid, vt patrẽ suũ, & tñ machinabat cõtra Dauid in malũ, qa Absalon de cõsilio Achitophel cõspirauit contra patrẽ, vt hr̃ 2. Reg. 15. 6 *Da illis.* eos ẽm demerita puniẽdo, quod dixit Dauid non zelo vindictæ, sed iustitiæ. 7 *Et secundum.* secundũ nequitiã ab eis studiose inuentã, qa de cõsilio Achitophel sub specie deuotionis iuit Absalon ad locũ cõspirationis fiendę cõtra patrẽ. 2. Re. 15. a.
8 *Secundum opera.* Repetitio ẽ eiusdẽ ad maiorẽ expssionẽ.
9 *Quoniam.* Id est, opera a domino præcepta, quæ sunt sancta, & bona: talia non intellexerunt practice, quamuis Achitophel qui erat valde sapiens, intellexerit speculatiue.
10 *Et in opera.* Quia Absalom sine filio mortuus, & interfectus est, vt habetur 2. Reg. 18. & Achitophel suspendio interijt. 2. Reg. 17. Et vtrumque contigit iudicio diuino.
11 *Benedictus.* Hic cõsequenter describitur petitionis Dauid exauditio, quam in spiritu præuidit in generali, non tñ quantum ad oẽs conditiones particulares. Dicit igitur: *Benedictus dominus.* tanquã gratus de diuino beneficio. 12 *Quoniam exaudiuit.* i. exaudiendam reuelauit. 13 *Dominus adiutor* factis arduis. 14 *Et protector.* In periculis. 15 *Et adiu*... Eo quod sperauí vere corde, & ore. 16 *Et refloruit.* Q... ex lætitia cordis interiori fit quędã refluentia in carne exteriori, pro quod dr̃ Prou. 17 d. *Animus gaudens ætatem floridam facit: spiritus autem tristis exsiccat ossa.* 17 *Et ex volunta*... tu propriæ deuotionis. 18 *Confitebor.* confessione lau... Et quid confiteatur, subdit dicens. 19 *Dominus ius.* q. d. E... & plebs mea cũ simus pauci, nõ possemus resistere, nisi v... tute diuina. 20 *Et protector.* i. mei qui sum Christus e... quia per eum in regem vnctus. Et quia ad bonum princ... pertinet desiderare bonum populi sui, ideo subdit Dauid. 21 *Saluum fac, &c.* s. in periculis. 22 *Et benedic.* Multiplicando populũ tuũ in bonis tpalibus, & spiritualibus. 23 *rege.* ne deuient a vijs iustitiæ. 24 *Et extolle.* perducen... ad celsitudinem cęlestis gloriæ. 25 *Vsque in æternum.* i... ne fine. Moraliter autem potest exponi psalmus iste de q... libet fideli, posito in afflictione corporali, vel mẽtali: & ... deuote se petit liberari diuinitus, & sentiens se a Dom... exauditum, studet ei deuote regratiari. Cætera patent.

PSAL

MORALITER.

1 *Exaudi vocem, &c.* Dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum, id est, ad cœlum. de quo dicitur Psal. 18. b. In templo eius omnes dicent gloriam.
3 *Ne simul tradas, &c.* Id est, tradi permittas.
4 *Cum peccatoribus, &c.* Et qui sint illi subditur.
5 *Qui loquuntur pacem cum proximo suo, &c. Da illis, &c.* Hoc dicitur denuntiatiue, vel etiam optatiue: non zelo vindictæ, sed iustitiæ diuinæ.
11 *Benedict.* Sicut afflictus deuote petit liberari, sic liberatus Deo dẽt magnifice regratiari, di. *Bened. do.* & patet lr̃a vsq; ibi.
16 *Et reflor uit ca. mea, &c.* qa deuotio mentis resultat ad ... pus, Psal. 83. a. Cor meũ, & caro mea exultauerũt ĩ Deũ vi...
19 *Dominus for. &c.* i. humiliũ noĩe plebis significatori...
20 *Et protector saluationum, &c.* In membris suis, sicut e... in eis patitur Act. 9. a. *Saule Saule quid me persequeris,* sic sal... dicitur in eis. Et quia gratitudo de bono præstito disponit ad aliud impetrandum, ideo subditur.
21 *Saluum fac populum, &c.* In periculis futuris.
22 *Et benedic, &c.* Multiplicando in bonis.
23 *Et reges eos.* In via morum.
24 *Et extolle illos.* Vsque ad regnum cœlorum.

16 Et

GLOSSA ORDINARIA.

A *Pſal. Dauid in conſummatione.* Caſ. arca a Philiſtheis reducta, Dauid fecit ei tabernaculū. ad quod hortatur hoſtias offerre: ſic Chriſtus a iure diaboli reduxit eccleſiā, de cuius pfectio ne propheta hic loquitur, ſ. quod ſeptem donis Spiritusſancti eam replet, & in ... is confirmat: & ſic promouet, & poſt remunerabit. Vnde mo et fideles, vt ſe offerant tali conſummatori.

Theod. In ſexcu- lici titulum hunc nō ... ueni, ex quo nōnul- putant Dauid hunc ... almum edidiſſe cū ... cam reduceret. ſed ... almus aliam habet ... aticinationem de Ezechia, hortante populum de victis Aſ- ... rijs ad ſacra peragenda, cedris Aſſyrios ob altitudinem, & ... equentiam, Vnicorni Iſraelem, quia vnicum Deum colit ... miles dicens, & de Chriſto, Apoſtolos, filios Dei, fideles ... gentibus filios arietum nominans.

a ¶Prophetæ. b ¶Perfectione eccleſiæ in hoc ſeculo, vbi contra diabolum militatur.

a Pſalmus Dauid in conſummatione tabernaculi XXVIII.

a ¶Caſ. Vosipſos in fide, & operibus. b ¶Non iræ, vel perditionis.
c Aug. vosipſos quos per euangelium Apoſtoli genuerunt, duces gregum.

b AFferte Domino † filij Dei, afferte domino fi- 1
a ¶Aug. non corruptos erroribus, b ¶Aug. per opera veſtra bona glorificetur Deus, & honoretur. c ¶Quod patri æqualis. 2 3
c lios arietum. Afferte domino gloriam, & 4
a ¶Imperium in rebus. ¶Etiam. b ¶Aug glorioſe per orbem innoteſcat. 5
† honorem, afferte domino gloriam no-
a ¶Aug. in dilatato corde, & ſanctificato. quia ex charitate eſt omnis ſanctitas. ¶Alias: in aula ſancta.
mini eius, adorate Dominum in † atrio ſancto eius. 6

B

PSALMVS XXVIII.

AFferte Domino. Caſ. Prius monet ſacrificia offerre.
c *Filios arietum.* Auguſt. Quia non deeſt impugnatio. Vel,

Afferte vos filios arietum, Aug. id eſt, Apoſtolorum qui cornibus, id eſt, vtriuſque teſtamenti auctoritatibus valuerunt cōtra hęreticos, & ſuperſtitiones, & idola, quę quaſi dura fronte diruerunt: hinc eſt quòd mitra pontificalis ... o habet cornua. Quia omnis ſcriba doctus in regno cœlorum profert de theſauro cordis ſui noua, & vetera. Et ſexta manſio filiorum Iſrael de Aegypto venientium fuit Elim, & interpretatur arietes: vbi fuerunt duodecim fontes: per quos duodecim Apoſtoli. & ſeptuagintaduæ palmæ, & ſeptuagin ... duo diſcipuli ad prædicandum miſſi ſignificantur.

✠ Theodor. Similia ſunt hæc ijs quæ Apoſtolis dicta ſunt, ... entes, docete omnes gentes, baptizantes illos in nomine Patris, & Filij, & Spiritusſancti.

Vox Domini. Caſſiod. Prædicatio Chriſti intus mentes terruit, quod eſt, ſpiritum timoris dedit Iudæis, & gentibus.

Greg. Hic ab imo aſcendit, i. a ſpiritu timoris ad ſpiritū ſapientię: quia agit de cōſtitutione eccl'ię q̄ incipit a ſpiritu timoris. Eſaias a ſummo deſcēdit d. Et requieſcet ſup eū ſpiritus ſapientiæ, & intellectus, ſpiritus conſilij, & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ, & pietatis: & repleuit eū ſpiritus timoris Dñi. Et hoc ... quia agit de Chriſti incarnatione, in qua ſeipſum exinaniuit formā ſerui accipiens. Nec intonare Chriſtus deſtitit donec daret virtutē, i. pietatē quæ timori comparata virtus eſt, id eſt, cultus erga Deum quē exhibuit, poſtq̄ offendere Deū timent. Addit ēt Deus magnificentiam, i. ſcientiā quæ magnificos facit, vt qui in cultu Dei ſunt, ſciant qūo agant in pſenti. Dñs etiam confringet cedros, id eſt, altos de gentibus, & cedros Libani, id eſt, altos de Iudæis tempore vltimi introitus: ita franget, & humiliabit, vt & quælibet aduerſa non refugiant pati: quod eſt dabis ſpiritum fortitudinis, vt ſint fortes in his quæ ſpiritu ſcientię cognoſcunt. Cedrus quę eſt altiſſima arbor, niſi ſuccisa inutilis eſt, in ſua radice manens, nō facit vtiles fructus, ſic ſuperbia quæ peccata nobis intulit. In Libano monte paſcuali vituli ad ſacrificia enutriebantur. Comminuet ergo, vt vitulum Libani, id eſt, humiliabit, vt immoletur pro Chriſto dilectus Chriſtus, vnicornium, id eſt, Iudæorum, qui in vna lege ſuperbiunt, filius ſuperbiam comminuet, vel quid mirum ſi illi comminuentur. dilectus enim comminuetur ſecundum quod Iudæorum filius. D

† filij arietū, vel o filii fortiū, aut o fortes.

- Afferte Domino filios arietum.

† gloria, vel magnificentia ſāctitatis, aut adorate ſanctam maieſtatem Domini.

E Aliter, cum Deus ſit, non videtur poſſe comminui. Intercidētis flammam ignis. Ignis eſt fomes peccati: flamma quæ inde exijt, conſenſus eſt actus, & conſuetudo: ſed dominus interrumpit dato ſpiritu conſilij. Hoc fortibus cōuenit, ne ſi otioſi, erumpat flamma ab igne. Deſertum gentes. Deſertū Cades; id eſt, qui a ſancto legis ſunt deſerti. Cades enim interpretatur ſanctum legis. Iudæi qui non habent ſanctum legis, id eſt, ſpiritualem intellectum hos dominus concutit.

Hier. Vt agricola ſterilem terram, vt fructificet, i. dat intellectum, vt ſcripturas etiam ſecundum anagogen percipiant quod fit in mente bene pacata conſilio, per intellectum aūt ſcripturarū prouehit, & facit ceruos qui conſcendāt montē ſapientiæ de diuina eſſentia. Et hoc non ſolū gentibus, ſed & Iudeis in vltimo reuelabit, ea ſ. quæ de deitate ſunt condenſa. Ecce quomodo a timore vſq; ad ſapientiā aſcendit, cum oībus enim timor caſtus, ſ. aſſociatur. Oīs qui in templo ſic conſummato eſt, dicet gloriā. Qui ergo non dicit gloriā, nō in templo eſt. Quare date gloriā, ideo ēt quia hoc templum dñs facit habitare intra fluētes, & ſubmerſos, vt arcam inter fluctus. vel illos ſanctos q ſunt templū, habitare facit illæſos, & in illo templo ſedebit potēs, & regnās vſquequo ęternitas veniat, & dabit virtutē, & eandēm benedicet in pace ęterna.

✠ Theod. Vox hęc è cęlo allata apud Iordanē. Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene cōplacuit. Porro Tonitruū F vocē ipſam appellat, tanq̄ totum orbem terrarum per ſana Euangelia penetrātem. ſimiliter filios Tonitrui Apoſtolorū

☞ colle-

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS XXVIII.

1 AFferte domino. *Huic pſal. præmittitur talis titulus in Hebræo;* Pſal. Dauid. *in tranſlatione vero Hiero. dicitur* Cantici Dauid: *& in idem redit: & patet expoſitio ex dictis ſupra Pſal. 22. & 23. De materia autem huius pſal. dicit Hier. in prologo huius libri, quod Dauid fecit hunc pſal. in conſummatione tabernaculi, quod fecit ad reponendum arcam Domini, vt habetur* 1. *Paralip.* 16. *Quo conſummato erat ibi Deo deuote offerendum, & ſeruiēdum: & ſecundum hoc iſte pſal. diuiditur in duas partes, quia primo Dauid inuitat ad offerendum Deo deuote. ſecundo declarat quod ſeruiendum eſt ei humiliter, & prompte, ibi:* Vox domi *Circa primum dicit ſic:* Afferte domino fil. *id eſt, vos filij Iſrael, qui eſtis filij Dei, tanquam ab eo ſpecialiter electi, ſecundum quod ipſe dicit Exod. 4. f.* Filius meus primogenitus Iſrael. *Vel aliter.*

Filij Dei. *Id eſt, vos ſacerdotes, & miniſtri, qui inter filios Iſrael ... ſpecialiter electi ad cultum Dei.*

3 Affer-

3 Afferte domino. *Hoc dicitur propter iuge ſacrificium, in quo offerebantur quotidie duo agni immaculati, vnus in mane, & alius in veſpere: & per hoc intelliguntur alia oblationes, & ſacrificia quæ offerebantur medio tempore: quia ante ſacrificium matutinum non poterat fieri aliqua oblatio, ſeu ſacrificium. Similiter nec poſt iuge ſacrificium veſpertinum.*

4 Afferte domino. *omnia opera veſtra bona ad eius gloriam dirigendo, ſecundum quod dicit Apoſtolus* 1. *Cor.* 10. *g. Omnia in gloriam Dei facite. Hoc autem facit fides operans per dilectionem, in quibus conſiſtit cultus Dei interior; propter quod dicit Auguſ. in Enchiridion: Fide, ſpe, & charitate diligitur Deus, ſeu colitur.*

5 Afferte do. *i. nomini eius Tetragrammaton, quod habebatur in tanta reuerentia apud Hebræos, quod non nominabatur in publico, ſed tantum in templo in benedictionibus ſacerdotum ſuper populum.* Tetrammaton

6 Adorate dominum. *i. ſacerdotum vbi fiebant ſacrificia, quod erat ſanctius alio atrio, in quo erant alij vulgares ad adorandum, & audiendum verbum diuinum.*

1 *Vox*

MORALITER.

Afferte domino. Secundum Hiero. Dauid fecit hunc pſal. in conſummatione tabernaculi ad reponendum arcam domini, vt ibi Deo ſeruiretur deuote. 1. Paral. 16. & hoc vſquequo conſummaretur templum a Salomone.

Myſtice vero poteſt exponi de Eccleſia materiali, in qua offertur agnus qui tollit peccata mundi, & ad hoc primo ponitur inuitatio cum dicitur.

Afferte domino. Id eſt, vos Eccleſiæ miniſtri.

4 *Afferte*

4 *Afferte domino.* Id eſt, agnum immaculatum per omnia legis ſacrificia figuratum.

5 *Afferte domino.* Sibi de omnibus bonis veſtris gloriam, & honorem attribuendo.

6 *Ado.* licet. n. vbiq; ſit adorādus, in loco tñ ſacro deuotius.

Vox domini. Hic conſequenter ponitur multiplex rō, quare deuotius in Eccleſia ſit orandū: & accipitur ex diuinis beneficijs. Primū eſt baptiſmi collatio, in quo fiunt fideles mēbra Chriſti per aquam regenerationis, quod notatur cum dicit.

1 *Vox*

collegium nominauit, ob admirabilem diuinamque Theo-
A logiæ vocem meminit aquarum multarum. Non enim Iordanes solus illam gratiam accepit, verum in omni fonte, & mari baptismatis mysterium perficitur, diuina imploratione aquarum naturam sanctam efficiente.

a *Vox domini super aquas, &c.* Cass. de constitutione ecclesiæ, vbi virtutes Spiritussancti cũ magno præconio enumerat.

✱ Theodoret. Congruentia his Actuum historia nos edocet. Nam inde discimus quomodo Dominus
B Christus adhortatus ẽ suos, dicens: Manete in ciuitate, donec induamini supernã virtutem, & facta est de cœlo vox, tanquam aduenientis spiritus vehementis, &c. Cæterum Vocem dicit Spiritussanctus gratiam, quę Apostolos robore, & potentia impleuit, atque viles magnificos reddidit.

† Libano, & Sion
† sicut
† succidens
† vel parturire faciet desertũ, id est, deserti feras, & bestias.

a ¶Quia. b ¶Christi. c Iudæos. Populos gentium. d Cas. de nube carnis terribiliter. Ipse Christus postquam vocem misit populis, & perterruit, conuertit pœnitentiam prædicauit. in se, & habitabat in eis.

a Vox domini super aquas: Deus † maiestatis intonuit, domi- 1 2
a Populos gentium. b Aug. Christi iam in ipsis habitantis. c Aug. potentes faciens eos.
nus super aquas multas: Vox domini in † virtute, vox domini 3 4
a Magna faciens in eis. Miraculorum, vel operum. b Aug. contritione cordis humilians superbos.
in magnificentia. Vox domini † confringentis cedros, & con 5 6
a Per pœnitentiam. b August. elatos nitore nobilitatis terrent. c Per ignobilia quæ elegit. Aug. ablata altitudine eorum deponet eos ad imitationem humilitatis suæ, qui vt vitulus ad victimam Crucis ductus est per nobiles seculi, Vnde: Astiterunt reges terræ, & principes, &c.
fringet dominus cedros Libani. Et † cõminuet eas, tanquam 7
a Aug. vnicus patris exinaniuit se nobilitate sua, & factus est homo, sicut filius vnicornium, id est, Iudæorum iactantium suam singularem iustitiam.
b vitulum † Libani, & dilectus † quemadmodum filius † vni- 8 9
a Aug. transeuntis sine læsione per ardorem persequentium, vel diuidentis furentem iram illorum, vt alij conuertantur, alij non.
cornium. Vox domini † intercidentis flammam ignis, vox 10 11
a Aug. commouentis ad fidem gentes quæ erant sine Deo sine lege, & prophetis. b Intelligibilia faciet verba legis. Aug. tunc celebrari faciet verbum scripturarum quod a Iudæis non intelligentibus deferebatur.
c dñi † concutientis desertũ, & cõmouebit dñs desertũ Cades. 12

C b *Libani.* Libanus interpretatur candidatio. Cedri Libani, i. alti hoĩes in terrenis elati, quos Deus confringẽdo comminuet, i. de supbia ad se per dilectũ filiũ reducet: & hoc spiritu
D fortitudinis comminuet, sicut vnicornis captus cõminuitur.

✱ Theo. Cedri sunt Idolorũ alta delubra q̃ nihil fructus colẽtibus afferebãt. nã Cedri sunt pcerę, esculentũ vero fructũ afferre minime solẽt. Vitulũ Libani, i. Hierusalẽ: sępius enim libanũ Hierusalẽ nuncupat, vt Aperi Libani ianuas tuas, & deuoret ignis cedros tuos: Vitulus est ille q̃ factꝰ ẽ ĩ Horeb, quẽ vt Moses cõminuit sic idola oĩa cõfringentẽ. Popls autẽ q̃ Deo credidit erit dilectus vnicã honorans diuinitatem.

c *Desertum.* Cas. Aug. Iudaicũ populum. Cades regio est: in qua est Sina. Cades locus est vbi aqua de petra data, quod modo spiritualiter de duro corde, quando ad fidem cõuertitur: vnde emanat aqua viua.

✱ Theod. Cum Apostolorũ chorus ignitam Spiritussancti gratiã accepisset, illustrabatur, sed nõ comburebatur. In futura vita gemina vis ignis bifariã diuisa, hęc q̃dẽ virtutis athletas illustrat, hęc vero peccati studiosos cõburit. Aq̃la, & Symmachus

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vox domini.* Hic consequenter Dauid declarat, q̃ Deo sit obediendũ prõpte, & hoc p multa exẽpla virtutis diuinę, cui nullus põt resistere. Primũ est exemplũ de trãsitu maris rubri, cum dr̃: *Vox do.* q̃a sicut dictũ fuit Exo. 14. de nube intermedia inter castra Israel, & Aegyptiorũ diuino iussu pcesserunt tonitrua, & fulgura subuertẽtia rotas curruũ Aegyptiorum, & aquæ reuersæ sunt super Aegyptios, ideo subditur.
2 *Dominus super aquas multas.* Secundum exemplum est in datione legis, quæ facta est in terroribus diuinæ virtutis, ₰m quod dr̃ Exod. 19. c. Iam aduenerat dies tertius, & mane inclaruerat, & ecce cœperunt audiri tonitrua, & micare fulgura, & nubes densissima operuit montem, clangorq; buccinę vehementius perstrepebat, & quantum ad hoc dicitur.
3 *Vox domini,* postea locutus est dñs di. Ego sum dñs Deus tuus qui eduxi te de terra Aegypti. Et consequenter ponuntur decem decalogi præcepta: & quantum ad hoc dicitur.
4 *Vox domini.* Loquebatur enim sicut rex magnificus impõnẽs pcepta. Et q̃a filij Israel fuerũt valde perterriti, secũdum quod dr̃ ibi: *Et perterriti, ac pauore concussi steterunt procul dicentes. Moysi: Loquere tu nobis, & audiemus, non loquatur nobis dominus, ne forte moriamur:* & quantum ad hoc dicitur.
5 *Vox domini.* Id est, maiores illius populi, qui confracti timore sic loquebantur Moysi.
6 *Et confringet dominus.* Hoc additur ad denotandum magnitudinem principum illius populi, qui erant capita tribuũ. In monte enim Libani crescunt maiores cedri, quam alibi.
7 *Et comminuet.* i. sicut vitulũ pascentẽ in Libano, q̃ ex modico sonitu, & fragore terret: & tremit: sic isti fuerũt mirabiliter territi, vt pdictũ est, & quasi cõminuti in mẽte: q̃a cõsiderãtes diuinã maiestatem, & suã fragilitatẽ, reputauerũt se quasi nihil, & sicut res cõminuta: q̃a tñ Moyses nõ fuit in aliquo territus dixit ad populũ: Nolite timere, &c. Et subditur: *Moyses autem accessit ad caliginem in qua erat dominus.* iõ subdit.
8 *Et dilectus.* scilicet Moyses, qui fuit Deo dilectus, & hominibus, vt habetur Eccles. 45.
9 *Quemadmodum.* i. securus, & imperterritus, sicut vnicornis. In trãslatione aũt Hie. iuxta Hebreũ sic hr̃: *Et disperget eas quasi vitulum Libani, & Sirion quasi filius rhinocerontis.* Et eadem est snĩa, q̃a multũ territi dispergunt, vnde de filijs Israel dr̃ vbi supra, Perterriti, ac pauore cõcussi steterũt pcul. Et Sirion, i. filius, p quẽ intelligitur Moses a Deo pdilectus. Sicut filius quasi filius rhinocerontis, i. ita impauidus, sicut rhinoceros quod idẽ significat quod vnicornis. Tertiũ exemplũ est de vindicta dñi facta in deserto de Core, & complicibus eius, vt hr̃ Num. 16. c. Ex q̃bus aliq̃ fuerũt cõbusti p ignẽ a Deo immissum, & aliq̃ a terra absorpti, & quantum ad hoc dicitur.
10 *Vox domini interci. &c.* quia Aaron pro illa plaga sedanda obtulit thymiama: & sic cessauit incẽdium, secundum quod dicitur Numeri 16. g. Obtulit thymiama, & stans inter mortuos, & viuos pro populo deprecatus est, & plaga cessauit.
11 *Vox domini.* q̃a tũc fuit terręmotus, & terra aperuit os suũ & deglutiuit Core, Dathan, & Abiron, & tabernacula eorũ.
12 *Et commouebit.* Cassi. hoc additur: q̃a hoc factũ accidit in deserto Cades, vbi manserunt filij Israel longo tempore, vt habetur Deuter. 1. Quartum exemplum ponitur cum dicitur. 1 *Vox*

MORALITER.

1 *Vox domini.* Tunc enim super Christum facta est vox Dei patris: Hic est filius meus dile. &c. Matt. 3. d.
2 *Domin. super.* Quia omnibus aquis tunc data est virtus regeneratiua in inuocatione sanctæ trinitatis.
3 *Vox domini.* Hic ponitur secundum beneficium, quod est fidei Catholicę diuulgatio per virtutem datam Apostolis, alijsque discipulis, Mar. vlti. d. *Illi autem profecti prædicauerunt vbique domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.* quod notatur cum dicitur.
4 *Vox domini.* nam Dei spiritus prædicatoribus loquebatur Ma. 10. c. *Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.*
Vox domini. Hic ponitur tertium beneficium quod est subiectio principum fidei Christianę, maxime tempore Constantini. quod notatur, cum dicitur.
5 *Vox domini.* Per altitudinem cedrorũ significatur magnitudo principũ terrenorũ, quæ fuit fracta per verã humilitatem, quando iugo Christi colla voluntarie submiserunt.
7 *Et comminuet.* Id est, pascentem in Libano, qui est animal humile. Imperator autem Constantinus intantum fuit per humiliationem sui comminutus, quod vicario Christi minimum officium, scilicet stratoris exhibuit.
8 *Et dilectus, &c.* Id est, Christus a Deo patre prædilectus, & quasi vnicornis constans, & impauidus supple fecit humiliationem principum dictam.
10 *Vox domini.* Hic ponitur quartum beneficium, quod est condescẽsio diuina in passione martyrum multorum: quod notatur cum dicitur.
10 *Vox domini.* Multi namque martyres illæsi steterunt in medio ignis: & quoniam ex hoc multi Gentiles moti fuerunt ad credendum Christo, subditur.
11 *Vox domini.* Id est, Gentilitatem quæ sicut desertum erat non fuerat doctrina legis, & prophetarum.
Vox domini. Hic ponitur quintum beneficium, quod fuit illuminatio Doctorum Ecclesię, & sic tanquam cerui cornibus sacræ scripturæ hæreticos represserunt. 1 *Vox*

C machus legunt parturientis, & desertum gentes Deo destitutas nominat quas aduentu suo concutiet, vt salutem pariat. propterea sanctum nominat, hoc enim Cades sonat.

a *Dominus*.quid constitutæ Ecclesiæ fiat, ostendit.

✲ Theo. Natura ceruis insitum est reptilia despicere. hoc Apostolis Dñs dedit. Dedi.n.ait vobis potestatem cõculcare sup serpẽtes. Vt autem

a ¶Perficientis. b ¶Aug.qui superant, & repellunt venenosas linguas. c ¶Aug opacitates illas librorum,& vmbracula mysteriorum,vbi libere pascantur. ¶Alias sy uas.

Vox domini † præparantis ceruos, & reuelabit condensa,&

¶Aug.in ecclesia quam vnusquisque pro suo dono laudat Deum. a ¶Huius seculi.

a b in templo eius † omnes dicent gloriam. Dominus † diluuium

a ¶Sanctos in ecclesia quasi in arca constitutos. b ¶Deinde. ¶Super eam. c ¶Regnans in eis in æternum. d ¶Quia. ¶Aug.contra procellas seculi,quia non est pax in hoc seculo.

c inhabitare facit, & sedebit dominus rex in æternum. Domi-

a ¶In præsenti. ¶Et. b ¶Aug.in seipso pacem illis dans. ¶Vnde: Pacem meam do vobis, ¶Exemplo suo alios admonet.

nus virtutem populo suo dabit, dominus benedicet populo suo in pace.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13

tem est inauditum, vt Cerui omne genus ferarum cornu feriant, sic vt Apostoli omnẽ philosophiam illiterati redarguerent. D

†diluuium inhabitauit, i. in diluuio sedit, sub. vt eũ immittat, vel vt sedeat.

b *Diluuium*. Cassiod. Aquas baptismi, qui purgat crimina mundi.

✲ The. Nã a torrẽte iniquitatis terrã inundatam renouabit.

c *Dominus virtutem populo, &c.* ✲ Theod. Martyrum victoriam,& Ecclesijs pacem concessam prædixit. E

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vox domini præparan.cer.* Dicunt Hebręi: Vox dñi occidentis ceruos. Hier.in trãslatione iuxta Hebraicũ dixit: Vox dñi obstetricans ceruas,& secundũ hoc ista lr̃a multipliciter exponit̃. Rab.Sal. exponit eã de tpe Messiæ, in quo, vt dicit, Iudei abundabũt oĩbus delitijs, ac bonis:& sic ad volũtatẽ eorũ dñs interficiet ceruos, & alia aĩalia syluestria, q̃ sunt comestibilia. Sed hoc dictũ fundat̃ sup errorẽ eorũ, q. dicũt vitam futurã fore aĩalem cibis indigẽtem, sicut dixi plenius super Genes.1. Et in hoc errore cõueniunt cũ Tartaris, & Saracenis. Dictio aũt Hebraica hic posita ęquoca est, ad designandũ occisionẽ, obstetricationẽ,& p̃parationẽ. Secundũ aũt translationẽ Hieron. iuxta Hebraicũ exponit̃ de virtute Dei dantis ceruis virtutẽ pariendi,& ẽt nutriendi fœtus, ita quod supplet ibi vicem obstetricis. Secundũ aũt literã cõem põt exponi de terra Neptalim, secundum quod scribitur Genes.49.c. Neptalim ceruus emissus dans eloquia pulchritudinis: quod exponitur a doctoribus Hebræis,& Latinis, eo quod in sorte Neptalim erat terra primitiua ante alias sortes proferens fructus suos, sicut ceruus velocius currit alijs aĩalibus:& pp hoc de illis fiebãt sacrificia in solennitate paschali de granis nouis:& tũc Leuitę cantabant diuinas laudes q̃ sunt eloq̃a pulchritudinis. Secũdũ hoc igit̃ p ceruos hic intelligunt̃ fructus de terra Neptalim veloces ad maturescẽdũ p̃ alijs aĩalibus, q̃ quidẽ velocitas fiebat diuina virtute oĩa producẽte: & ꝑm hoc dicitur: *Vox domini præ.cer.* Et quia de illis fructibus fiebat oblatio in solennitate paschali, vt dictum est, ideo subditur.

2 *Et reuelabit.* i. atrium sacerdotum,& templum, quia tunc aperiebantur ad solennius celebrandum diuina, & dicitur.

3 *Condensa:* eo q, vulgus non hẽbat illuc accessum liberum.

4 *Et in templo eius.* Quia tunc diuinæ laudes fortius cantabantur per Leuitas,& sacerdotes. Tamen hic accipitur templum pro tabernaculo, quod præparauit arcæ domini:& frequenter accipitur vnum pro altero in vet.testa.

5 *Dominus diluuium.* Hic consequenter ponitur quintũ exẽplum de diluuio, quod tempore Noe fuit inductum diuina virtute super terram ad puniendum hominum malitiam, vt habetur Genes.7.& quantũ ad hoc dicitur: *Dominus diluuium.* id est, terram dissipatam per diluuium.

6 *Inhabitare facit.* per multiplicationem hominum,& animalium quę in arca reseruauit.

7 *Et sedebit.* tanquam iudex omnium.

8 *Rex in æternum.* secundum illud Esa.9.b. Multiplicabitur eius imperium, & pacis eius non erit finis. Vltimo Dauid imprecatur populo suo bona, dicens.

9 *Dominus virtutem.* scilicet patientiæ in aduersis.

10 *Dabit populo.* id est, det. Hebræi enim non habent modum optatiui: sed pro eo vtuntur futuro indicatiui modi.

11 *Dominus.* id est, benedicat.

12 *Populo suo.* eũ in tpalibus,& spiritualibus multiplicãdo.

13 *In pace.* Quia sicut dicit Priscianus: Si q̃rat̃, q.d est sũmũ bonũ in vita? bene r̃ndet̃, pax. Mystice posset exponi psalm⁹ iste de materiali ecclesia, in qua quotidie offert̃ agnus immaculatus Iesus Christus ad honorẽ Dei p̃ris, seu totius trinitatis, cui seruiẽdũ est, & p̃pter obediẽdũ pp mirabilia q̃ facit in cęlo,& in terris. Primo mirabili, correspõdet sacr̃m baptismi. ꝑm illud 1.Cor.10.a. *Omnes in Moyse baptizati sunt in nube, & in mari.* Secũdo vero exẽplo correspõdet publicatio euãgelij, p quã cõfracti sunt cedri Libani, i. principes seculi, submittẽtes humiliter colla sua iugo fidei. Tertio exẽplo correspondet rep̃ssio ignis iussu Dei cõburẽdi virtutẽ amittẽtis in multis martyribus, sicut patet ex eorũ legẽdis:& terręmotus opprimẽs tyrãnos,& eorũ ministros,& corruere faciẽs templa idolorũ, sicut patet in legendis pluriũ martyrũ. Quartũ vero exẽplũ rep̃sentat primitiuæ ecclesiæ statũ, q.a tũc sicut terra primitiua ꝓtulit multos fideles gaudẽter,& p̃pter currẽtes ad martyriũ: quod fuit materia exultationis ciuium cœlestiũ in tẽplo glorię Deũ iugiter laudantiũ. Quintum exẽplũ pręfigurauit statũ mundi ante incarnationẽ Christi in quo Deo permittente suo iusto iudicio inundauit diluuiũ vitiorũ: sed per Christum, & Apostolos, tanquam per alterum Noe,& filios eius habitata est terra ex multiplicatione fidelium.

Mystice. Ecclesia mirabilibus quinque repræsentatur.

PSAL-

MORALITER.

1 *Vox domini.* Quoniam obscura scripturæ declarata fuerunt per ipsos, subditur:

2 *Et reuelabit con.* Ex hoc autem surgit laus in Ecclesia: propter quod subditur.

4 *Et in tem.eius omnes dicent gloriam.*

5 *Dominus diluuium.* Hic ponitur sextũ beneficiũ, quod est repressio multitudinis peccatorũ, & quantũ ad hoc dicitur.

5 *Dominus diluuium.* Ante publicationẽ fidei fuit in gẽtibus diluuium peccatorum, sed hoc diluuium dñs repressit, qñ in Ecclesia de gentibus collecta fecit suum habitaculum:& sic *vbi superabundauit delictum, superabundat gratia, ad Rom.5.d.*

ADDITIO.

In psal.28. *Afferte domino.* vbi dicitur in postil. *Vox domini obstetricans ceruas.* Apud Hebræos duplex est vita futura. Prima est in tẽpore Messiæ per eos adhuc expectati, in qua vitã animalem gerendo, cibis,& potibus indulgebũt, sicut & modo, nisi quod abundantius,& supra modum, & delectabilius credunt se talia habituros. Secunda est in alio seculo, in qua secundum principaliores,& magis authenticos, non credũt habere vitam corporalem, sed spiritualem tantum: vnde non conueniunt in hoc errore cum Saracenis,&c.

GLOSSA ORDINARIA.

a *Psalmus cantici in dedica* August. Supra de consummatione tabernaculi tempore belli: hic autem est psalmus lętitiæ, quia domus dedicatur, id est, confirmatur, quæ in æterna pace manebit: corpore innouato nõ tantum Christi, sed etiam C totius Ecclesiæ. Totus Christus loquitur in hoc psalmo, quia quędam capiti, quædam corpori, quædam vtrique conueniunt.

a ¶Lætitiæ. b ¶Quæ modo in capite, post futura est in membris. ¶Christi.

a b Psalmus cantici in dedicatione domus Dauid. XXIX.

August. Psalmus breuiter de passione,& resurrectione, vt passio non terreat, quos spes resurrectionis lætificat.

b *Domus Dauid.* Cassiod. Totus Christus sponsus,& sponsa vna domus Dei est: quia in Christo plenitudo gratiæ habitauit,& de plenitudine eius nos omnes accepimus. Hæc domus quantum ad caput, id est, Christum, fabricata est in eius conceptione: dedicata vero in eius resurrectione, quando immortalitatis gloria cõfirmatus est. Quantum vero ad Ecclesiam quotidie fabricatur: dedicabitur autem in futuro, quando sancti resurgentes stabunt in magna constantia fulgentes, vt Sol. Dicitur tem hæc domus secundum præsentem statum, tabernaculũ, vt in præcedentis psalmi titulo, quãdo in ea militat. Domus vero, secundum statum futurum, quando in ea quiescitur. F

Cassiod. Primo agit de dedicatione sua: & iubet sanctos idem sperantes laudes dicere.

PSALMVS XXIX.

A a E*Xaltabo te Domine, quoniam suscepisti,* ✻ Theodor. Nec Beatus Dauid templum construxit, nec psalmi verba ei, qui construxit templum, conueniunt. Est autem psalmus dictus in Ezechiã qui victis Assyrijs, & morbo magnam celebritatẽ Dedicationi similem instituit, & in Naturam humanam, cuius figuram gessit, quæ diuina benignitate renouata est, & resurrectionem recepit.

Hoc modo dicitur ex persona fundamenti quod dedicatũ est, post dicetur ex persona domus vniuersæ, cum in communi resurrectione fuerit dedicata.

✻ Basil. & Theodor. Cum enim Dominus nostras primitias acc̄episset, omnem naturam per ipsas salute dignam fecit, & ludibrio esse inimicis, & hostibus dæmonibus non sinit.

b *Domine Deus meus clamaui ad te, &c.* Aug. Christus ex quo homo infirmus, ex hoc & orãs ꝑ nobis mediator inter Deũ

C trinitatẽ, & hoies peccatores. Quia infirmus, appropinquat nobis.

¶Aug. altitudinem tuam laudabo in dedicatione, quia tunc non iucundabuntur inimici super nos, vt modo.
a ¶Aug. iam in spe, & in futuro suscipies in re.

a E Xaltabo te domine, quoniam ⁺ suscepi 1 2
¶In resurrectione dedicando. a ¶Delectari, vel iucundari permisisti. ¶Vel iucundasti. b ¶August. qui per orbem varijs persecutionibus me conati sunt opprimere. 3

sti me, nec delectasti inimicos meos 4
a ¶Exponit susceptionem.

b sup me. Domine Deus meus clamaui 5
a ¶Iam non gero ægrum corpus, sed gloriosum, & immortale. ¶Hic in spe, & in futuro in re. ¶Et
¶Hierony. expositione hoc non eget, manifestum est enim animam Christi cum animabus sanctorum de inferno eductam a Deo.

ad te, & sanasti me. Domine eduxisti ab inferno animam 6 7
a ¶Ab his persequentibus. ¶In resurrectione, iam cum eis amplius sim.
b ¶Quibus similis videbatur. ¶Aug. de corruptione profundæ cæcitatis, quia immunis a peccato, & corruptione carnis, quia impassibilis. ¶Vel saluum fecisti. c ¶Profunditatem seculi, vel, inferni. d ¶Aug. quia surrexit caput idem sperent membra.

c meam, saluasti me a descendentibus in ⁺ lacum. Psallite dño 8
¶Vos sancti eius. ¶Opere. a ¶Id est, laudare eum. b ¶Aug. quia ex bonitate memor fuit sanctificare vos. ¶Quia sanctitatis qua nos sanctificauit non est oblitus hoc toto tempore, quo vos eratis eius obliti. c ¶Ideo psallite, & confitemini 9

d sancti eius: & confitemini memoriæ sanctitatis eius. Quoniã 10
e

nobis. Qui non iniquus, iungitur Deo. Etiã in hoc tñ quod homo nobis præest, vt caput, in quo sunt oẽs sensus præ cæteris membris. Super hũc iucundati sunt inimici in cruce, sic & sup suos iucũdantur in passionibus, sed nõ in dedicatione.

✻ Theod. hoc Ezechię conuenit, humanę naturæ non sic, neq, enim Deum deprecata est: lachrymas igitur, quæ erant in morientibus, & ægrotantibus, pro precibus posuit, inexplicabilem Dei bonitatem ostendens.

c *In lacum.* Hierony. Id est, de lacu inferni vbi animæ peccatorum sunt, ne sicut illi præceps caderem in mortem.

✻ Theodoret. Non enim omnes hac gratia digni sunt.

d *Confitemini, & cæt.* August. Quia ex bonitate, & sanctitate sua, nõ nostra memor fuit nostri.

e *Quoniam ira.* August. Id est, vindicta qua vindicauit in nos primum peccatum quod morte soluistis.

✻ Theo. Iram castigationẽ vocat. Vitã vero volũtati adscribit. Vult enim vitã, nõ iram, sed mala illa nobis ipsis adsciscimus. Deus mortẽ non fecit, nec delectatur interitu viuentium.

a *Ad.*

NICOLAVS DE LYRA. PSALMVS XXIX.

1 E*Xaltabo te domine.* Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo, & in translatione Hierony. iuxta Hebraicum *psalm. cantici pro dedicatione domus Dauid.* Circa quod sciendum, quod ista dedicatio non fuit domus Dauid in qua habitauit, licet aliqui hoc dicant, & male: quia non legitur illius domus aliqua dedicatio, sed templi ædificati per Salomonem: quod hic dicitur domus Dauid, quia voluit templum ædificare: vt habetur 2. Reg. 7. a. sed de mandato domini ædificium fuit retardatum vsque ad tempus Salomonis filij sui. Dauid tamen tradidit ei descriptionem templi, & ædificiorum in circumitu, & vtensilium: & præparauit impensas, saltem pro magna parte, vt habetur 1. Paralip. 28. propter quod hic dicitur, domus Dauid. Dicunt autem Hebræi, & satis verisimiliter, prout plenius declaratum fuit 3. Reg. 8. & 2. Paralip. 6. quod in dedicatione templi, cum sacerdotes portantes arcam, vellent eam transferre de tabernaculo Dauid in quo fuerat, & introducere intra Sanctasanctorum, portæ templi clauserant se, nec fuerunt reseratæ, donec Leuitæ cantantes Psal. 131. venirent ad locum illum: *Propter Dauid seruum tuum, ne auertas faciem Christi tui.* id est, Salomonis in regem inuncti. Et tunc portæ fuerunt reseratæ. Quod videntes omnes populi, cognouerunt quod peccatum Dauid de adulterio Bethsabeæ, & homicidio Vriæ erat totaliter a Deo remissum: & vsque ad tempus illud plures de populo tenebant contrarium. Igitur Dauid hoc præuidens in spiritu, fecit hunc psalm. in quo describit prædicti peccati commissionem ex sua fragilitate, & eiusdem remissionem ex Dei misericordia, & benignitate.

Dedicatio domus Dauid.

Et secundum hoc iste psalmus diuiditur in duas partes: quia primo Dauid diuinam confitetur benignitatem, vel bonitatem. Secundo propriam fragilitatem, ibi: *Ego autem dixi.* Circa primum Dauid primo Dei bonitatem confitetur. secundo alios ad idem hortatur, ibi: *Psallite domino.* Circa primum dicit sic.

2 *Exaltabo te.* nomen tuum publice collaudando.

3 *Quoniam suscepisti*, In tua gratia, post tanta flagitia a me perpetrata, scilicet in adulterio Bethsabeæ, & homicidio Vriæ.

4 *Nec delectasti.* scilicet Achitophel, & Absalon, qui inducebant populum ad me persequendum, allegantes contra me prædictum flagitium, tamen finaliter non fuerunt delectati: quia Achitophel se suspendit, & Absalom in bello interijt, & magna pars populi sequentis ipsum.

5 *Domine Deus.* corde, & ore.

6 *Et sanasti.* a prædicti peccati vulnere.

7 *Domine eduxisti, &c.* Quia propter dicta flagitia eram dignus gehenna, sed tu saluasti me tua misericordia.

8 *Psallite domino.* Hic consequenter alios hortatur ad laudandum Deum de misericordia sibi facta, di. *Psallite domino* id est, vos sacerdotes diuino cultui deputati, & sanctificati.

9 *Et confitemini, &c.* confessione laudis, ad quorum confessionem cum dicerent: *Memento domine Dauid.* apertæ fuerunt portæ templi, vt dictum est Psal. præcedenti: & sic omnibus apparuit peccatum Dauid a Deo dimissum.

10 *Quoniam ira.* Affecto transiens. vnde in Hebræo, & in translatione Hiero. iuxta Hebręum cum habetur: *Quoniam ad momentum ira eius, & vita in voluntate eius:* quia non vult Deus mortem peccatoris, sed vt conuertatur, & viuat, Ezech. 18. *Quia eius misericordia superexaltat iudicium,* Iac. 2. c.

1 *Ego*

MORALITER.

1 *Exaltabo te domine.* Dicunt Hebræi, quod in dedicatione templi per Salomonem ædificati, cum sacerdotes vellent inducere arcam in locum suum, portæ clauserunt se: & cũ Leuitæ cantantes psalmum 131. venissent ad locum istũ: Propter Dauid seruum tuũ, non auertas faciem Christi tui, aperuerunt se: & per hoc cognouit populus peccatum Dauid de adulterio Bethsabeæ, & homicidio Vriæ, a Deo esse remissum. cuius contrarium plures adhuc tenebant. Ergo Dauid hoc præuidens in spiritu, fecit hunc psalmum, in quo confitetur Dei bonitatem, & propriam fragilitatem.

Moraliter autem potest exponi de quolibet fideli, qui reuelatione Dei, vel coniectura probabili, cognoscit aliquod graue peccatum a Deo sibi remissum: & sic primo cõfitetur diuinã bonitatem di. *Exaltabo te do.* Te laudãdo corde, & ore.

3 *Quoniam suscepisti.* In filiũ adoptiuũ per gratiã iustificãtẽ.

4 *Nec delectasti inimicos, &c.* Id est, dæmones qui lætantur de peccatorum perditione.

5 *Domine Deus meus.* Tanquam ad medicum animæ meæ.

6 *Et sanasti me.* a peccati vulnere.

7 *Domine eduxisti.* Liberando eam ab obligatione ad gehennam: & quoniam sic liberatus non solum debet Deum laudare, sed etiam ad hoc alios inuitare. ideo subditur.

8 *Psallite domino.* Id est, ab eo sanctificati.

9 *Et confitemini.* confessione laudis.

9 *Memoriæ sancti.* opera eius sancta deuote memorando.

10 *Quoniam ira.* Id est, punitio.

In

A *Ad vesperum.* Aug. Quia ira in indi. eius, ad vesperū demo. fletus, qa vita in volūtate, ad matu. lęti. Vespere incepit post meridiem, vbi lux sapientię a peccante homine recessit, qñ morte dānatus est, & ex tūc durat fletus, quādiu ī laboribus & tētationibus populus Dei expectat diē domini. Mane est, cum lux oritur fideli quę occidit peccanti, vnde & dominus mane surrexit, ideo promittens nobis. Vespere sumus sepulti in paradiso in culpa & pœna, & surgimus die tertio. idest, tempore gratię post tēpus ante legē & sub lege.

B Hiero. Ad vesperū demo. fle. quia passo, & sepulto domino, apostoli & mulieres in fletu & gemitu morabantur. Et ad matutinum lętitia, quia mane venientes ad sepulchrum, gloriam resurrectionis ab angelis acceperunt.

b *Fletus.* Cas. Demorabitur hominibus respicientibus ad vesperum, quo Adā declinauit & a paradiso exiit, sed lætitia erit respicientibus. ad matutinum quo Christus surrexit.

✻ Theodor. hoc accidit & tempore Ezechiæ, & communis salutis. Nam Assyrij nocte plagā acceperunt, & mane, quos terruerant Iudęos lętitia impleuerūt. Ezechię vesperi mortis sententiā Esaias attulit, mane faustum vitę nuncium. Cum apostoli crucem lugerent, mane mulieres resurrectionis lętitiam attulerunt.

c *Ego autē.* Quomō ante dedicationē egerit & eā meruerit.

C Aug. Cas. Vespere facit. Sed ego, dū in paradiso esset mihi abūdātia, dixi, nō mouebor ab hoc bono, credēs diabolo dicenti. *Nō morte morieris.* Sed o dñe, in volūtate tua pstitisti decori meo virtutē, qđ est, nō ex me bonus erā & fortis, sed ex te. Quod vt ostēderes, auertisti faciē tuam, hoc est foras misisti me de paradiso, iam vero hic positus clamabo ad te &c. D

Gene. 3. a.

✻ Basil. & Theodor. hoc & Adam in paradiso antequam deceptus esset, sperauit, & Ezechias cum Assyrium vicisset.

2. par. 32.

a Aug. Quod peccato abiecit homines pro peccato. b Comminatione. Vnde. Qua die co. mor. morie. c Aug. vitam æternam quia voluit dedit, ad quam per vos non rediretis, sed ipse vos reduxit. d Non in viribus vel meritis nostris. e Aug. Adæ quo peccauit demorabitur, quia omnes ex eo nascimur. Christus in hoc vespere sepultus mane surrexit, & oritur lux homini. ¶ Vel post meridiem. ¶ Vel vespere.

a † ira in indignatione eius, & vita in voluntate eius Ad vespe- † 1

a Aug. diu & in multis morabitur. Diu quia non mox est tota restitutio tradito domino. Et in multis, quia omnes ex eo nascimur in peccato. b ¶ Vsquequo resurrectio futura est, quę in matutina Christi resurrectione præfloruit. c ¶ Ille populus qui ab initio loquebar in Adam existens.

b c rū † demorabitur fletus, & † ad matutinum lætitia. † Ego au- † † 2

¶ Q. ex Adam male moto est fletus. a ¶ Iam nullam patiens egestatem. ¶ In confidentia deitatis. b ¶ A domino a quo Adam motus est. ¶ Ipse, & si non verbis, tamen actu dixit, non mouebor in delicijs sed in misericordia morabor. c Sed hæc abundantia ex te non ex me.

tem dixi in † abundantia mea, non mouebor in ęternū. Do- 3

Et sicut ego dixi, tu domine. a Quia immunis a peccato. b Cas. hoc non de humana natura sed ex te habui quod inde probatur, quia te aduerso turbatur carnis infirmitas: vnde ergo præsumit homo? Quia & miracula feci. 4

mine in voluntate tua, † præstitisti decori meo virtutem. †

a ¶ In passione. b Lumen tuæ notitię. Aug. Ex eo didici quod præsti. deco. &c. quia auertisti a peccante homine fa. tuam, vnde conturbatio hominis processit. c Peccante aliquando. Non ego a te vt Adam. d Recedente lumine notitiæ tuæ. Tunc dixi clamabo.

d e Auertisti faciem tuam a me, & factus sum conturbatus. Ad 5 6

a ¶ Sed b Cas. de gloria immortalitatis adhibenda. c De mortalitate tollenda. Ex persona domini. d Dicens, 7 8

f te domine clamabo, & ad † Deum meum deprecabor. † Quę 9

a Aug in effusione sanguinis, qui sine culpa mea effusus est. b Q. per gradus malorum. 10

g vtilitas in sanguine meo, dum descendo in † corruptionem?

a Aug. Si puluis remaneo non fiet confessio vel annuntiatio. Cas. turba impiorum quę in ea resurrectione iustificabitur. b Ad salutem cęterorum.

Nunquid confitebitur tibi puluis, aut annuntiabit verita- 11

a Sic deprecantem. b Non dedit sanctum suum videre corruptionem. Quem primogenitum a mortuis consecuta ecclesia nunc, in dedicatione domus tuę, dico. Conuertisti &c. 12

h tem tuam? † Audiuit dominus, & misertus est mei, domi- 13

a Ita. b Quo dixi tristis est anima mea. Cas. vel, apostolos dolentes, gaudere fecisti. 14

nus factus est adiutor meus. Conuertisti planctum meum in 15

a Resurrectionis. b Velum peccatorum & tristitiam mortalitatis. Aug carnis mortalitatem. c Cinxisti stola prima. 16

i † gaudium mihi, † concidisti saccum meum & circundedi 17 18

d *Auertisti.* Cassiod. Deus a Christo faciē, exponendo eum passioni & morti, & sic Christus turbatus est, Matt. 16. d. Tristis est anima mea vsque ad mortem.

† in matutinū exultatio
† 6. q. 1. ciuitate

e *Conturbas.* Aug. Quod tempus conturbationis & miseriæ recolens & in eo positus audio vocem capitis pro me morituri, dicentis: Ad te domine clamabo.

E f *Quæ vtilitas in sanguine meo.* Augst. Necessitatē ostendit per quam non sinit eum descendere in corruptionem.

† Quid mihi profuit vixisse
† foueam, vel sepulchrum

g *Dum descendo in corruptionem.* August. Si enim statim nō resurgo & corpus corrumpitur, nemini annuntiabo, nullum lucrabor.

Confessio gemina est: aut peccati, aut laudis

Aug. Confessio gemina est, nunquā sine ea simus, quando male est nobis in tribulationibus, confiteamur peccata nostra: Qñ bene est in exultatione iustitię, cōfiteamur laudē Deo.

h *Audiuit dominus.* Cas. Quomodo eam accepit. s. dedicationem, pertactat. Dixi clamabo, deprecabor, sed me deprecantem exaudiuit dominus.

F i *Concidisti saccum meum.* Cas. Saccus vestis est aspera in vsum laboris vel tēpore tristitię cōcessa, vt Niniuitis, idest, caro humana,

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Ad ve. &c.* q. d. si in vespere inducat fletū puniendo peccatores, cito transibit, & in mane dabit lętitiā, eos cōsolando. 2 *Ego autē dixi.* Hic cōsequēter Dauid cōfitet̃ propriam fragilitatē. Et circa hoc primo, declarat suā miseriā, & secūdo Dei clementiā, ibi: *Audiuit dñs.* Circa primū dicit: *Ego autē dixi &c.* in principio regni mei, quando abundaui bonis temporalibus & spiritualibus. 3 *Nō mouebor in ęternū.* a via veritatis & iustitiæ. Ex hoc enim quod in persecutione Saulis positus diu innocentiam seruauerat, vt patet ex decursu. 1. Reg. de cętero eandem innocentiam se tenere confidebat, ideo dicebat. 4 *Domine in voluntate &c.* fuit enim decorus corpore, vt habetur 1. Reg. 16. & magis mente virtutis decore. Veruntamen quia in hoc nimis confidebat, Deus ad horam eum dimisit, & sic grauiter peccando fragilitatem suam cognouit, & hoc est quod additur. 5 *Auertisti faciem tuam.* ad horam me relinquendo fragilitati meę. 6 *Et factus sum contur.* quia per Sathanam in flagitia grauia deiectus. 7 *Ad te domine clamabo.* corde, & ore.

8 *Et ad Deum meum deprecabor.* pro dictorum peccatorum remissione, allegando quod sequitur.

9 *Quæ vtilitas in sanguine meo dum &c.* idest, in peccato meo quo merui, quod sanguis meus effunderetur.

10 *Dum descendo in corruptionem.* idest, si propter eum incurrā mortem corporis & gehennę? q. d. nulla, vnde sequitur.

11 *Nunquid confitebitur tibi puluis.* s. corporis mei incinerati. q. d. non, & ideo melius est vt mihi remittas culpam & pœnam ęternam, eam commutando in pęnam temporalem.

12 *Audiuit dominus.* Hic cōsequēter cōfitetur diuinā clemētiam di. *Audiuit dominus.* deprecationem meā exaudiendo.

12 *Et misertus est mei.* meum flagitium remittendo.

13 *Dominus factus.* Insultus Sathanę a me repellendo.

15 *Conuertisti planctum meum.* de peccati commissione.

16 *In gaudium mihi.* de eius remissione.

17 *Concidisti saccum meum.* vestem lugubrem deponendo.

18 *Et circundedisti me lætitia.* Interius cōsolando Hoc āt factū fuit qñ post pctū Bethsabeę & Vrię commissū, ieiunauit Dauid, & fleuit iacēs sup terrā infirmato paruulo de Bethsabea nato,

MOARLITER.

† *In indignatione &c.* q. d. punitio non procedit ex absoluta Dei volūtate, sed magis vita gratię, Ezech. 18. e. *Nolo mortem peccatoris sed vt magis conuertatur & viuat.* 1 *Ad vesperum.* scilicet peccati quod tenebras inducit. † *Demorabitur fletus.* s. pænitentię, per quem impetratur lex gratiæ, ideo subditur. † *Et ad matutinum lætitia.* quia tūc oritur iustitię sol qui est lętitię causa. 2 *Ego autem.* Hic recognoscit propriā fragilitatem, dicens. *Ego autem dixi in abundantia mea.* idest, abūdantia temporali vel spirituali elatus ex ea. 3 *Non mouebor in æternū.* a rectitudine iustitię. 4 *Domine in volūtate tua.* & nō ex mea iustitia. † *Præstitisti decori meo virtutem.* idest, imagini tuæ q̃ habeo ex dono naturę addidisti virtutem gratię. 5 *Auertisti faciem &c.* propter elationem meam ex donis tuę gratię. 6 *Et factus sum conturbatus.* propter grauitatem sequentis casus. 7 *Ad te domine clamabo.* vt remittas mihi peccata, & allegabo quod subditur. 9 *Quæ vtilitas in sanguine.* q. d. nulla. 11 *Nunquid confitebitur tibi puluis.* scilicet corporis incinerati. q. d. non, ideo melius videtur quod remittas culpam mihi. 12 *Audiuit.* hic cōfitetur diuinā clementiā, vt opposita iuxta se posita magis elucescant di. *Audiuit domi.* me deprecātē. 13 *Et misertus est mei.* Per suam pietatē. 14 *Dominus factus.* Contra Sathan. 14 *Conuertisti planctum.* secundum illud Aug. Peccator de peccato doleat, & de dolore gaudeat.

mana, quę scissa est moriēdo, & prodijt frumētū gloriosę resurrectionis vel diuinitatis. Vel pęna peccati, quia in resurrectione destructa prolata est diuinitas an̄ occulta, sic vt quod succus integer celat, scissus aperit.

Aug. Saccus de capris vel hædis, mortalitas, quam de peccatoribus Christus traxit vel accepit, vnde. *Dum mihi molesti essent induebar cilicio*, vt quod intus erat, non viderent.

a Aug. gloria immortalitatis. b Non plangat humilitas. c Quia semel passus.
¶ Aug. conscientia peccati timore mortis vel iudicij. Et hęc est gloria mea, vt in ęternum confitear. tibi, quod nil ex me, sed omnia ex te, qui es Deus meus omnia in omnibus.

a sti me lætitia. Vt cantet tibi gloria mea & non compungar, 1 2
domine Deus meus in æternum confitebor tibi. 3

a *Non comp*. Aug. Nō moriar iā in finē, *domine Deus in æter. cō. tibi*. Quid est, in ęternū cōfitebor tibi? In ęternū laudabo te.

✻ Bas. Ezechias sacco indutus Deo contra Assyrios preces & obtulit, letatus accepta quindecim annorū accessione. Natura humana ob spem resurrectionis gaudet.

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *nato, vt habetur. 2. Reg. 12. Postea mortuo puero surrexit de luctu, & mutata veste lugubri lotus, & vnctus est in signum exultationis. Cognouit enim peccatum suum dimissum quantum ad culpam, & pœnæ partem propter luctum suum & pueri mortem.* 1 Vt cantet tibi gloria. *Laude publica & clara.* 2 Et non compun. *remorsu cōscientiæ meæ & peccati commissione, quod cognoui esse dimissum quātum ad reatum culpæ.* 3 Domine Deus meus. *Quia in patria erit confessio laudis diuinæ perfecta psal. 83. a. Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te. Moraliter posset exponi psal. iste de quolibet fideli, qui reuelatione diuina seu probabili coniectura cognoscit aliquod graue peccatum a Deo sibi dimissum, propter quod gratias agit collaudando Dei bonitatem, & recognoscendo suam fragilitatem.*

MORALITER.

1 *Vt cantet.* id est, conscientia pura. Gala. 6. Gloria nostra hæc hęc est testimonium conscientiæ nostræ.
3 *Domine Deus.* Confessione laudis, nā in patria est laus iugis.

ADDITIO.

In ps. 29. *Exultabo te.* vbi dr̄ in post. Dicūt aūt Hebrei. Hoc dictū Hebræorū nullam vr̄ hēre verisimilitudinē, sicut dictū est sup. in additione super psal. 23. Nec ēt oēs expositores Hebrei hoc dicunt. Nā Rabi Abenhazra, qui magis ꝓprie sequitur sensum literalē, hūc psal. exponit de dedicatione domus Dauid, de qua licet non legatur facta aliqua solennitas, cum illa nō erat cōstructa ad sacra siue sacrificia ministrāda, veri simile tñ est vt aliqua iucūditas in sua dedicatione fieret, cū
B illa fuit prima domus ad honorē regię dignitatis in populo Israealitico cōstructa. Addit ēt Abenhazra, ꝙ Dauid per aliquod tps an̄ prędictā dedicationē ęgrotauit, & conualuit, & sic de vtroq; gratias agēs hūc psal. composuit, ſm q̄ expositionē satis est litera applicabilis. Quę quidē expositio magis vr̄ admittenda, quam expositio Ra. Sa. Tum quia illa pręsupponit miraculum de quo debuisset fieri mētio. Ista aūt non præsupponit aliquid pręter cursum naturalē. Tū quia de remissione adulterii, & homicidij sunt alii psalmi proprij, vnde non est necessarium, vt circa hoc psalmus iste versetur.

REPLICA. In expositione psal. *Exaltabo te domine.* Bur. pfert Rabi Abenhazra Rabi Salo. Et ſm illum exponit istum psal. de dedicatione domus Dauid, addēs ꝙ Dauid an̄ illam dedicationē ęgrotauit & cōualuit, & sic de vtroque gratias agens hunc psalmū cōposuit. Sed hęc expositio ea facilitate contēnitur qua probat̄. Nulli. n. autoritati scripturę innititur, ꝙ est argumētum apud Burg. valde cōe. Nec est verisimile Dauid domū suam dedicasse, cum an̄ & post locus fuerit prophanus, in quo actus cultus diuini publice fieri non consueuerūt. Nec de ægrotatione & conualescētia Dauid scriptura allegat. Fūdat̄ igitur illa expositio super sola volūtate & imaginatione. Etiā non est verisimile, ꝙ Dauid fecit psal. singularē hūc de his, q̄ cōtigerunt solum ſm cursū naturalē, qualia sunt illa de quib. dicit Abenhazra, prout vult Bur. Et cum postillator exponit hūc psalmū de gratiarū actione Dauid ꝓ remissiōe peccati adulterij & homicidij, valde elegāter Bur. instat dicens, qđ de illa materia sunt alij psalmi facti. Vbi rñdeo ꝙ non est inconueniens de vna materia plures esse psal. a Dauid factos, vt patet discurrenti per librum psalmorum.

GLOSSA ORDINARIA.

a *In finem Psalmus.* Aug. Extasis, hic accipitur pauor ꝑturbati populi de persecutione omniū gētiū, & defectu fidei ꝑ orbē.

Extasis quid significet hic. Cas. Contra pauorem spes & orō pręmittitur cū certitudine liberationis & gaudio. Hic psal. imbecillitatem humanitatis exprimit, & beneficia Dei, vt videns se nemo superbiat, videns misericordiam non paueat. Qui dignatus est pro nobis homo fieri, non dedignatur nos transfigurare in se, & loqui verbis nr̄is, vt & nos loquamur suis. Moriturus ergo ex nostro, nō in se sed in nobis pauebat. Quod. n. paues, tuū est vt te agnoscat, ꝙ sperat, donū dei est. Loquitur Christus in propheta, & mēbris, vna ꝑsona est sponsus & sponsa,
C vñ Esaias. Sicut spōsus alligauit mihi mitrā, & sicut sponsam ornauit me ornamētis. *Et ūt duo ī carne vna*, ergo & ī voce vna. Aug. Prior loquitur redēptor, inde redēpti, gratias agētes. Inde diu de perturbatione prophetæ vox interponitur prope finem & in fine.

Aug. Hic describitur humiliatio Christi martyrumque, vnde sequitur exaltatio.

Psal. 34. b.
†vide psal. 4.
Esai. 61. d.
Gene. 2. d.

a Christum. b Dirigens est. c Loquentis in persona Christi, vel ecclesiæ. d Excessu mentis qui fit pauore, vel mente rapta ad superna.

† In finem psalmus Dauid pro extasi XXX.

a Aug. fauor non est fine spe. Non in me. b Idest, nunquam, dum mihi vt homini simili cæteris insultatur. c Quæ ad horam prodest.

IN te domine speraui, non confundar in æter- 1 2

* Basil. & Theodor. Nec in hebręo nec in alijs interpretibus est hic titulus, sed tantum in quibusdam exemplaribus, cęterum videtur ea quæ contra Vriā facta sunt innuere, dicit. n. Dixi in excessu mentis meę proiectus sum a facie oculorum tuorum. Videtur autem mihi psalmus dictus cum ab Absalone persecutionem pateretur.

PSALMVS XXX.

IN *te domine speraui &c.* Aug. Est confusio æterna de qua liberari petit. Et est temporalis ad horam. s. quæ prodest.

Bas.

NICOLAVS DE LYRA. PSAL. XXX.

1 IN te domine, &c. *Huic psal. ꝑmittitur talis titulus in Hebræo.* Ad victoriam psal. Dauid. *Et in translatione Hier. iuxta Hebraicū.* Victori psal. Dauid. *Et patet expositio ex dictis sup. psal. 10. et 4. In aliquib. aūt libris addit.* Pro extasi. *sed nō est in Hebræo, nec in trāslatione Hier. iuxta Hebraicū, et iō vr̄ ab aliquo doctore appositū, forsā pro eo ꝙ infr. dr̄.* Ego autē dixi in excessu mentis meæ &c. *Excessus. n. mentis & extasis idē significant. Ex titulo autē apparet autor psal. s. Dauid, sed materia non apparet, propter quod varie exponitur. Dicunt. n. aliqui, quod Dauid fecit hunc psal. loquens in persona populi de captiuitate Babylonica liberati, prauides in spiritu hāc liberationem. Aliqui autem dicunt quod fecit hunc psalm. loquens in persona populi Israel liberati de seruitute Philisthinorum per ipsum Dauid. Sed litera huius psal. non videtur bene cōcordare, propter quod Rabi Salo. dicit, quod fecit hunc psal. existens in persecutione Saulis, pro qua multos psal. fecit, quia longo tēpore durauit, & fecit hunc psal. gratias agendo, eo quod multa pericula præterita iam euaserat, & orādo pro euasione præsentium & futurorum quæ formidabat. Igitur secūdum hanc sententiam, quæ videtur mihi literæ magis consona, psalmus iste diuiditur in duas partes, quia primo Dauid ostendit persecutionis suæ acerbitatem, secundo diuinæ retributionis æquitatem, ibi.* Erubescant impii. *Prima in duas, quia primo oñditur confidentiæ Dauid stabilitas & secūdo ꝑsecutionis atrocitas, ibi.* Misere mei quoniam tribulor &c. *Circa primum dicit sic Dauid.* 1 In te do. &c. *Sicut in protectore forti.* 2 Non confun. *Licet confundar ad tempus, quia erat exul, & fugitiuus, & tanquam læsor regiæ maiestatis.* In

MORALITER.

1 *In te domine.* Secundū Hebræos Dauid in persecutione Saul fecit hunc psalmum, & etiam plures alios, nam illa persecutio durauit per tempus longū, & in hoc psalmo gratias agit de euasione periculorū pteritorū, & orat ꝓ euasione futurorum. Moraliter aūt potest exponi de quolibet fideli postulāte de persecutione dęmonis liberari. Et primo declarat suā confidentiā, dicens. 1 *In te domine.* Qui vis omnes homines saluos fieri. 2 *Non confundar.* Quia per tuam bonitatem pęnā æternam commutabis in temporalem.

In

* Baſ.& Theo.Multo dedecore peccatum me circundedit, obſecro ne diu mecum permaneat.

a *Accelera.* Aug.in faciendis, in ſoluendis animab.& huiuſmodi, vt eruas tertia die, non d ffe as in cōem reſurrectionem,q; vt ſit, eſto mihi protector tãtus, q̃tũ decet eſſe Deũ.

hic loqui, qui in paſſione eadem verba protulit.

Aug.In manus.Ex his verbis quæ in cruce dixit,admonet ſe in hoc pſal.locutum eſſe.

✻ Theod.Manus auxilium nominauit.q.d.animam meam tuo auxilio commendaui.

b *Eſto mihi.* Aug. Dixit iuſtitiam da, a peccatis erue, protege. Nunc dicit, eſto domus refugij. Domus refugij, eccleſia, in qua ſalui homines vt in arca. Affirmat liberationem.

* Baſil. Euangelico ſermoni id conuenit, quo prudentem, eum oſtendit, qui ædificauit domum ſuam ſupra petram.

c *Educes.* Caſſ. De morte ad ſuperna, vt fruſtra ſint Iudęorum conſilia.

d *De laqueo quem abſconderunt.* Aug. per duas portas diabolus tentat, cupiditatis, & timoris. Per cupiditatem tentauit primo Chriſtum tribus modis, ſcilicet gula, auaritia, vana gloria. Et inde per timorem paſſionis. Ita omnes ſanctos,vnde.Educes me de laqueo.

✻ Baſil. & Theodor. Symmachus, & curabis me, cæterum per laqueum, Achitophelis conſilium intelligit.

e *In manus.* Nota eum hic

a Aug.quia meam non inuenis,in ea quam das libera. ¶ In mea damnarer, b A morte. c Proxime mihi humili. ¶Hæc fecit Deus quando filium miſit. d Miſericordiam.

a nã, in iuſtitia tua[a] libera[b] me. Inclina[c] ad me aurem[d] tuam, ac- 1

a Aug.ne differas in finem ſeculi ſegregare me a peccatoribus. ¶ Aug. non eſt diu quod finitur, & tibi tardum videtur. b Caſ.i.eſto mihi o Deus protector & quaſi domus, quo refugiens ſaluus fiam. 2 3

b celera[a] vt eruas me. Eſto[b] mihi † in Deum protectorem, & in 4

a Cum periclitor. ¶ Aug.Sunt qui fugiunt ad te,cuius oculis omnia nuda ſunt. Sed mihi nihil reſtat niſi fugere ad te. b Et ideo non alium quæro. ¶ Vel quia 5

do[a]mum † refugij,vt ſaluum me facias Quo[b]niam † fortitu- 6

a Ad tolerandos perſecutores. b Ad relinquendum eos in fine malorum per mortem. c Vt per me innoteſcas omnibus gentibus, d Aug.vt glorificeris,non quia ego dignus.

do[a] mea & † refug[b]ium meum es tu, & propter[c] nome[d]n tuum 7

a Ne aberrem. ¶ Aug.dux mihi eris, ideſt per omnia ſequar voluntatem tuam, paulatim aggregando mihi ſanctos adimplebis corpus meum. b Aug.vt validus ſim ad eſcam. c Etiam de paſſionibus erues. d Inſidijs.

c d dedu[a]ces me & † enu[b]tries me. Edu[c]ces me de † laqueo[d] hoc †

a Caſ.contra quam nulla poteſt aduerſitas. 8

quem abſconderunt mihi, quoniam tu es † protecto[a]r meus. 9

a Vnde iam. b Caſ.poteſtati tuæ commendo cito recepturus. c ¶Fidelis populus de paſſione redemptus, de reſurrectione capitis lætus dicit gratias agens. ¶Quia in Chriſto.

e † In manu[a]s tua[b]s commendo ſpiritum meum, re[c]demiſti me 10

a Aug.non fallens in promiſſione. ¶Q dicat me redemiſti,ſed. b Aug. falſam beatitudinem ſeculi cum & pro vita male quis agit,& tamen eam perdit. 11

domine De[a]us veritatis. Odiſti obſeruantes vanitate[b]s, † ſu- 12

f ¶ Quid. a Qui non obſeruo vana! b Qui non eſt vanitas,ſed veritas & vita. c Ideo. 13

g peruacue. Ego autem in domi[b]no ſperaui, exultabo & † læta- 14

a Quæ non fallit, non in mea iuſtitia. b Exponit miſericordiam. c Aug.quæ me vanitati in ſpe ſubiecisti. 15

h bor in miſe[a]ricordia tua. Quoni[b]am reſpexiſti † humilitatem 16

a Et ideo quia humilitas placet. b Aug.timoris legal.vt charitate libera ſeruiat: Caſ.Peccatis quibus ſe homo exoluere nequit. c Victis neceſſitatibus.

i meam, † ſaluaſti[a] de neceſſitati[b]bus animam meam. Ne[c]c 17 18

a Vt non reſpirarem in libertatem. b Aug.in poteſtate diaboli cupiditate vitæ illaqueantis, morte terrentis. Aug.a cuius manibus liberantur qui bene viuunt & bene moriuntur.qui autem male, concluduntur. c Aug.ab anguſtijs timoris,in libertatem deduxiſti charitatem meam in reſurrectione domini, ſimili promiſſa mihi. Aug.iam facilem mihi feciſti viam,quæ aliquando difficilis fuit. 19

K concluſiſti[a] me in † ma[b]nibus inimici, ſtatuiſti in lo[c]co 20

a Affectus b Statuiſti pedes meos &c ſed contra ſunt mali pauorem incutientes, vnde precor.Miſerere mei, c Et neceſſe eſt.

l ſpatioſo pe[a]des meos. Miſere[b]re mei domine, quo[c]niam 21

f *Ego autem in domi.* Caſſ. De gaudio quia ſperat in domino, qui odit vanos.

g *Exultabo, & læta.* Caſ. Exultare eſt cum magna alacritate animi gaudere. Lętari tēperata affectione.

h *Humilitatem meã.* Pro infirmitate,& pro ipſa virtute humilitatis accipit.

i *Neceſſitatibus ani.* Aug.Neceſſitates ſunt infinitæ, neſcire cor alterius, ſuſpicari, non bene de amico fideli, vel bene de infideli, neſcire qualis cras eris, nolle mori, & tamen mori, ſequi veteres conſuetudines, vnde, Infelix ego homo, quis me liberet de corpore mortis huius: qui ſic humilis eſt ſaluatur, in præſenti ex parte, & in futuro plenarie.

K *In loco ſpatioſo pe.* Caſ.Remi. Locus ſpatioſus, libere eundi ad patriam virtutum, charitas. Sed quia caro infirma, & vrgent mala, miſerere.

l *Miſerere mei domi.* Caſ.Iam pauor enarratur,

† vt petra fortis

† petra

† duces, vel moderaberis

† fortitudo mea

† fruſtra vanas Rom.7.d.

† iucundabor

† afflictionem

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In iuſtitia tua libera me.* Quia confido de ea,non de mea.
2 *Inclina ad me aurem tuam.* Loqtur de Deo more humano, cuius eſt aurem ſuam inclinare ad illud quod vult audire vel exaudire. 3 *Accelera vt eruas me.* ne deficiã i perſecutione.
4 *Eſto mihi in Deum protectorem.* in pręſentibus periculis.
5 *Et in domum refugij,vt ſaluum me facias.* pro futuris.
6 *Quoniam fortitudo mea &c.* Homines enim illi qui erãt de tribu Iuda & Dauid, non audebant eum recipere timore Saulis regis,imo etiam cum eo erant in perſecutione Dauid, ſecundum quod dicitur 1.Reg.13. *Quod ſi in terra ſe abſconderit, perſcrutabor eum in cunctis milibus Iuda.*
7 *Et propter nomen.* per talẽ viam, quod Saul non poterit me capere 8 *Et enutries me.* ſcilicet in deſertis locis, vbi non poſſum ab hominibus victualia habere.
9 *Educes me de laqueo hoc,quem abſconderunt mihi,quon.&c.* i.de occultis inſidijs Ziphæorum,& conſimilium, quas faciebant contra Dauid in fauorem Saulis,vt habetur primi Reg.13.
10 *In manus tuas domine commendo ſpiritum meum.* quia non habeo protectionem ſeu defenſionem ex parte hominum.
11 *Redemiſti me &c.* quia Dauid de ſeruitute Aegypti redemptus fuerat in patribus antiquis.
12 *Odiſti obſeruantes.* ideſt,ſomnia,auguria, & conſimilia per quorum obſeruationem aliqui ſperant euadere periculum.
13 *Superuacue.* quia talis obſeruatio inutilis eſt,imo nociua, quia eſt ſuperſtitioſa.
14 *Ego autem in domino ſperaui.* non in talibus ſomnijs vanis.
15 *Exultabor & lætabor in miſericordia.* me liberante ab anguſtia,quia ſicut perſecutio eſt cauſa triſtitię, ſic liberatio eſt cauſa lętitię. 16 *Quoniam reſpexiſti humilitatem.* Excelſus.n. Deus humilia reſpicit ſecundum quod dicitur pſal.137.
17 *Saluaſti de neceſſitatibus.* ideſt,de periculis vrgentibus,in quibus homo eſt neceſſitatus. 18 *Animam meam.* ideſt, vitam meam. Et quæ fuerunt illa pericula vrgentia, ſubditur.
19 *Nec concluſiſti me in manibus.* ſ.Saulis & exercitus eius qui cingebant Dauid,& viros eius modum coronę, ita quod Dauid deſperabat ſe poſſe euadere,vt habetur.1.Reg.13.
20 *Statui.&c.* quia tũc ex ordinatione diuina nuntius venit ad Saul, dicẽs:Feſtina & veni,quia infuderunt ſe Philiſthijm ſuper terrã,& ſic fuit compulſus recedere, & Dauid qui fuit cõcluſus potuit quo voluit,abire. 21 *Miſerere mei domine &c.* Hic conſequenter deſcribitur perſecutionis acerbitas, cum dicitur:*Miſerere mei domine &c.*pondere malorum pręſentium & timore futurorum imminentium.

Odiſti Contur-

MORALITER.

1 *In iuſtitia tua libera.* & non in mea.
3 *Accelera vt eruas* Ne deficiam tentatione.
4 *Eſto mihi in Deum protectorem.* vt adiuues me actu pugnantem,& me ſuſcipias ad te refugientem,& ſubditur ratio.
6 *Quoniam fortitudo &c.* non propter meum meritum.
† *Deduces me.* in via morum.
8 *Et enutries.* pabulo verbi tui & ſacrę euchariſtię.
9 *Educes me de.* Nam aliquando fit tentatio ſub ſpecie boni. Sequitur.
10 *In manus tuas.* vt egredientẽm de corpore ſuſcipias ipſum.
12 *Odiſti obſeruantes va.* qui per vias ſuperſtitioſas credunt euadere mortem vel infirmitatẽ. 14 *Ego autem in domino.* & non in talibus remedijs vanis & ſuperſtitioſis. 15 *Exultabo & lætabor &c.* qui me liberauit tua gratia. 16 *Quoniam reſpexiſti humilitatem.* oculo miſericordię. 17 *Saluaſti de neceſſitatibus.* in grauibus tentationibus adiuuando eam. 19 *Nec concluſiſti me in manibus.* ideſt,cõcludi permiſiſti per actum vel cõſenſum mortalis peccati. 20 *Statuiſti in loco ſpatioſo.* per libertatem ſpiritusſancti. 21 *Miſerere mei domine.* Hic conſequenter allegat demonis ſęuitiam,qui frequenter grauius inuadit homines deo gratos.ideo dicit:*Miſerere mei domine quoniam tribulor.* pondere tentationis.

Odiſti

ratur.i.quot & quanta ea perturbant, contra quę eſt oratio.
A a *Tribulor*.Aug.Cũ prius dixit. Statuiſti in loco ſpatioſo pe. &c.Sed alijs locus ſpatioſus,ex liberationis gratulatione, alijs ex tribulatione,anguſtia.

* Baſil.& Theodor.Ob excandeſcentiam oculus meus turbatus eſt. Cum te irritaſſem ob peccatum lachrimari continue cogor.Vẽtrem autem hic, cogitationum cellam vocauit.

† prę indignatione.

b *Conturbatus*. Aug. Iraſcitur ꝑ peccatis palearum, non tamẽ odit in quo extinguerctur oculus.Venter pro interiorib. quæ turbãtur quãdo nec corripi poſſunt impij quibus non clamat clare, ſed intus ingemiſcit, q̃a defecit in do.vi.vidẽs nõ proficere quod p̃dicat. Nã vita perfectorum eſt profectus aliorum.

† Impegit, corruit propter iniquitatem meam: fortitudo mea, & oſſa mea computruerunt, vel corroſa ſunt. Alii credunt legendum decidit in calamitate fortitudo mea. Alii impegit præ indignatione mea, vel tormento quo torquebar.

B * Baſil.& Theod.huius inopiæ hiſtoria meminit, & ait, Sobi Oſephei filius, Naas Amanites, & Berſalai Galaadites attulerunt triticum & hordeum,& farinam, & fabam & lentes & alia quędam Dauidi & populo,quoniam dixerunt populum eſurire, & ſitientem diſſolutum eſſe in ſolitudine. Hebræi, præ iniquitate,lingua.n.ſua, peccatum appellant paupertatẽ & miſeriam.

† pauor circũquaque.

2.Reg.17.

c *In ira oculus*. Aug. In ira perſecutorum turbatur oculus.i. ratio. Et anima,ſenſualitas. Venter.i.caro. Vel oculus, hi per quos alij vident. Anima,quorum exemplo alii viuunt. Vẽter debiles,vt ab omnibus gradibus quęratur Deus.

Caſſ.Vel intellectus turbatur & animus confunditur, q̃n pericula formidantur,& venter.i.memoria,quæ notitias rerum quaſi eſcas recipit. Hic memoria habẽs repoſita ꝓmiſſa Dei,turbatur immĩnẽtib.periculis,hinc eſt turbatio & metus. Quoniam defecit &c. quaſi,per longas, & graues paſſiones ad mortem perducta eſt præſens vita durans ad pœnas. Vel vita.i.confeſſio fidei defecit. Virtus animi infirmat, vt tæderet ẽt viuere in paupertate, in indigentia plenitudinis,quia humana fragilitas nihil boni habet in ſe. Oſſa, fortitudo

C

a Non dico morior ſed tribulor,quia de morte iam non terreor,ſed de cruciatibus. b Propter iram. ¶ Caſ.iratus turbaſti oculum quem habebam,in te,& animam & memoriam qua tenebam quid pro me pertuleris,& quid mihi promiſeris. c Interior.

a tribulor, conturbatus eſt † in ira oculus meus; anima mea 1 †

a Omnia interiora mea. b Tormentorum, c Caſ.confeſſio tui nominis & fidei. ¶ Nunc viuimus ſi vos ſtatis in domino. ¶ Manere autem in carne neceſſarium eſt propter vos. 2

b c & venter meus. Quoniam defecit in dolore vita mea, & 3 4

a Caſ.tempora.quæ hic ago. ¶ Non morte tolluntur. b Aug.quia iniquitas abundat, refrigeſcit charitas multorum: ¶ Non in claris vocibus. c Et. ¶ Alias egeſtate. †

d anni mei in gemitibus. † Infirmata eſt in paupertate virtus 5

a Firmitas mea. ¶ Fortes etiam pro peccantibus turbati ſunt. b Aug. omnes iniquos qui torquentur pro ſceleribus vſque ad confeſſionem ſcelerum ſuorum,ſed horum opprobrium ſupero. cuius confeſſionem non mors,ſed cruciatus ſequitur. c Aug. Id eſt, his qui ſunt deteriores omnibus alijs, inimicis meis. vt falſis Chriſtianis, qui ſunt peiores Iudęis & paganis.

e mea, & oſſa mea conturbata ſunt. † Super omnes inimicos 6

a Qui iam proximi fidei meæ.

meos factus ſum opprobrium * vicinis meis † valde, & ti- 7

a Aug.ipſis notis timorem incuſſi exemplo horribilis tribulationis. b Aug. qui etiam nouerunt quod ſit eccleſia,foras fugerunt faciendo ſchiſmata & hæreſes,& eis ſum oblitus vt a corde eorum. mortuus. ¶ Hier.Ideſt intelligebant inuiſibilem ſpem meam,in exteriora & viſibilia fugerunt a me.

f mor notis meis. Qui videbant me, foras † fugerunt a me, 8 9

a Obliti ſunt me quaſi mortuus ſim a corde ipſorum.

g † obliuioni datus ſum tanquam mortuus a corde. Fa- 10

a Aug.viſus ſum mihi periſſe,vſibus domini viuens,& nullum lucrifaciens,acquiſitos non retinens. 11 ¶ Et tacui. 12

h ctus ſum tanquam vas perditum, quoniam audiui vitu- 13

a Hiero.multi me vituperant ſequentes circumitum temporum,& nolentes in patriam reuerti mecum.

i perationem multorum † commorantium in circumitu.

tudo corporis. Q.nec in animo nec in corpore vlla poteſt eſſe hominis præſumptio.

Aug.Ira per uitium oculũ mentis cæcat,ira per cælum turbat,quia & hæc,concuſſa mente,contemplationẽ diſſipat,q̃ non eſt niſi inquieta mẽte,ſed inde poſt paululũ plus proficit ad videndum.

d *Paupertate*. Auguſ. Vel egeſtate. Egeo ſanitate corporis, nec parcitur cruciatibus. Egeo reſolutione, & parcitur morti, & in hoc infirmata eſt fiducia mea.

* Baſ.& Theod.Semei maledicta intelligit.

e *Super om*. Aug. Peius paganis & Iudæis viuunt mali Chriſtiani, quos Ezechiel cõparat ſarmentis. Hęc in vite præualent ſylueſtrib. lignis, quia fecerunt fructum, præciſa ſolus ignis expectat, cum de illis faber aliquid facere non poſſit. Vicinis opprobrium, quia iam volentes credere, deterriti ſunt mala vita falſorum Chriſtianorum grauantium nauem,pro quibus timẽt & noti, ne omnes tales ſint.

Caſ.Vel apud omnes inimicos,vel maiori opprobrio habitus quam illi qui digni eo,& vicinis parentibus,vel iam credituris & notis familiaribus.

f *Qui videbant me*. Hier.Foras Chriſtum, ideſt, qui hominem purum putabant.

g *Obliuioni datus ſum tanquam mortuus a corde*. Caſ.Vel excidi a corde eorum,vt mortuus,cuius memoria cum corpore ſepelitur de cuius reparatione deſperatur. Vas perditũ, mortuus Ieſus abijciendus putatur.

h *Vituperationem mul*. Aug. Vituperantur pro malis oẽs Chriſtiani a circumeuntib.& nũquam intrantibus,quia rotã temporis ſequuntur,qui & nos vituperando eijcere volunt. Vñ in eo dum conuenirent. Sed ego quid econtra? In te ſperaui, in hoc nemo fallitur,in alijs imitãdis ſępe. Deus meus es tu non quiſquam homo.

i *In circumitu*. *In eo dum conuenirent ſimul*. Caſ. Errorum,vt qui legem

NICOLAVS DE LYRA.

1 Conturbatus eſt in ira oculus. *Iſta ira erat per zelum, non per vitium,tamen ex ea dicitur oculos corporis turbari, quia paſſio iræ maxime apparet in facie, & in oculis potiſſime.*

2 Anima mea. *Quia ira per zelum oculum mẽtis turbat, ſed ira quæ eſt per vitium, illum excæcat.*

3 Et venter meus. *Quia paſſio iræ immutat totum corpus.*

4 Quoniam defecit in dolore. *i.ad defectionem fuit diſpoſita ex dolorib. & anguſtijs, vnde de ipſo dicitur. 3.Reg.1.a.* Et rex Dauid ſenuerat, habebatque ætatis plurimos dies. *Cumque operiretur veſtibus non calefiebat, & tamen tunc non habebat niſi 70.annos, quia 30.annorum erat cum regnare cœpiſſet, & 60.annis tantum regnauit vt habetur 2.Regum 5. Quod enim ita cito venit ad ſenium & mortẽ vna cauſa fuit.ſ.propter dolores & anguſtias quas in perſecutione Saulis ſuſtinuit.*

5 Infirmata eſt in pauper. &c. *In illa enim perſecutione multas paupertates ſuſtinuit tanquã fugitiuus, vñ & ab Achimelech panes eſuriẽs petijt, vt habetur 1.Reg.21. et ab Nabal ſubſidiũ victus, vt habetur 1.Reg.25. Ex defectu autẽ victus debilitatur corporis virtus.*

6 Super omnes. *Quia eis pro opprobrio dicebatur, quod erant amici proditoris regis, licet falſo.*

7 Et timor notis meis. *Quia timore Saulis non audebant eum recipere, & timebant occaſione eius damnificari a rege.*

8 Qui videbant me, foras. *Hoc eſt, in deſertis vbi eram fugitiuus.*

9 Fugerunt a me. *Timẽtes ne imponerẽt eis, ꝙ eſſent de mea gẽte.*

10 Obliuioni datus ſum. *ſ.amicorum meorum.*

11 Tanquam mortuus. *De quo dicitur vulgariter, mortuus nõ habet amicum.*

12 Factus ſum tanquam &c. *De quo nullus ſperat recuperationẽ.*

13 Quoniam audiui &c. *Vnde et Nabal cuius mãſio erat in Carmelo, in quo Dauid & viri eius ſæpe latitabant, vituperauit Dauid & viros eius dicens.* Quis eſt Dauid,& quis eſt filius Iſai? *Quaſi diceret, nullius momenti. Et ſubditur.* Hodie increuerunt ſerui, qui fugiunt dominos ſuos &c.

In

MORALITER.

1 *Conturba. eſt in ira &c.* ſcilicet dęmonis contra me excitata.

† *Oculus meus.* ſcilicet interior, qui plus frequenter turbatur in talibus.

2 *Anima mea.* id eſt, voluntas mea, quæ mouet alias potentias ſicut anima corpus.

3 *Et venter meus.* ideſt, memoria mea, in qua reponuntur ſententiæ ſacræ, ſicut cibi in ventre.

4 *Quoniam defecit in dolore.* i. defectioni appropinquauit.

† *Et anni mei in gemitibus.* Propter tribulationis põdus, quod ſignificatur ꝑ hoc quod ſubditur.

5 *Infirmata eſt &c.* Et quoniã diabolus ad nocendum bonis vtitur malis hominib. tanquam membris ſuis, ideo ſubditur: † *Factus ſum opprobrium vicinis.* me deridendo.

7 *Et timor notis meis.* ideſt, carnalibus amicis ne habeant pati, quia ſunt de ſanguine meo.

8 *Qui videbant me, foras fuge.* Ne inculpentur mea ſocietate

10 *Obliuioni datus ſum.* Illis qui diligebant me.

12 *Factus ſum tanquam vas,* ſecũdum æſtimationem hoĩum

13 *Quoniam audiui vituperationem &c.* Sicut canes mordẽt canem percuſſum.

In

legem carnaliter & nõ spiritualiter intelligunt, vel qui punctum veritatis in me non attingunt. Si enim cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. Vel in circũitu. id est, appetitu temporalium.

a *Sortes meæ.* Cas. Vel tempora vitæ.

Aug. quia quando vis viuimus vel mori mur, ideo eripe.

* Theodo. Tpa siue sortes, vicissitudines rerum nuncupat. pacem & bellũ, diuitias, mendicitatem.

Aug. Etsi iustus, & occultus ordo electionis apud te est, ego tamen quem hoc latet, ad tunicam dñi incõsutilem, id est, veritatem ecclesiæ domini sorte perueni, id est, gratia electionis. Sors non est aliquid mali, sed res in humana dubietate diuinam indicans, volũtatem. Sors hic est gratia, quæ sine meritis quos vult elegit.

b *Illustra.* Cass. Manifestam fac beneuolentiam tuam super me, vt sicut de moriẽte desperant, ita de resurgente confidant.

Aug. Illustra fa. appareat qui ad te ptineat, cum modo sit confusio. Vñ alibi: *Discerne causam meam*, ne tñ se iustificare videatur, subdit: Saluum me fac in mĩa, non in mea iustitiã.

c *Inuocaui.* Aug. Inuocas Deum quando in te vocas eum, & quando

a ¶Omnes non pauci: grauius quod consilio geritur plurimorum.

In eo dum † conuenirent simul aduersum me † accipere ani- 1

a ¶Aug. Idest facere, vt consentiret eis anima mea, quam ne mors liberet consilium fecerunt quo mori non sinerent. b Sciens quia potestas talium nulla est. c ¶Quia maledictus omnis qui spem suam ponit in homine. 2

mam meam † consiliati sunt. Ego autem in te speraui domi- 3

a Quia non mutatus es, vel nonne saluum facies qui emendas. b Non homo. c Aug. In tua potestate. d Aug. Causa & ordo electionis meæ hominibus incognitus. ¶Non enim video cur me de impijs elegisti.

a ne, dixi Deus meus es tu, in manibus tuis † sortes meæ. † Eri- 4

a Tu autem. b Diaboli & omnium ministrorum eius qui nobis inuident regnum cœlorum. 5
c Malis Christianis. ¶Aug. Maxime illi persequantur ecclesiam, qui cum sint Christiani nolunt bene viuere. 6

pe me de † manu inimicorum meorum, & a persequentibus 7

a Et. Aug. Notam fac hominibus qui putant me negligi, quia facies tua super me intendat, & quod ego tibi seruiam cum confusio sit permistis malis cum bonis.

b me. † Illustra faciem tuam super seruum tuum, saluum me fac 8

a Non erubescam insultantibus mihi malis ex eo quod inuocaui te, vel, causa est quare non confundar. 9

c in misericordia tua domine, non † confundar, quoniam in- 10

a Proprie, quod non mali. b Non aliud. c Precor vt non confundar. Aug. Potius qui lapides inuocant & vmbris infernalibus, socientur, hanc confusionem timebat iste. c Cas. Manifestatis tuis in me sacramentis. ¶In inferno, vt potius dicant, nos insensati, vitam eorum æstimabamus insaniam. 11

d uocaui te. Erubescant impij, & † deducantur in infernũ, muta 12

a Quæ de me fingunt falsa. b Vel, Christum, vel etiam suos. 13

e † fiant labia † dolosa. Quę loquũtur aduersus iustum † iniqui- 14

a ¶Aug. Superbientes & contemnentes Christum quasi hominem crucifixum, cum ipsi floreant in mundo, contra quos clamat, quam magna. b Sed. ¶Qua corrigis, parcis, promittis. 15

f tatẽ, in superbia & ĩ † abusione. Quã magna multitudo † dul- 16
g 17
18

quando in domum cordis tui eum inuitas. D

d *Muta fiant.* Cass. Quæ hic garrula dum non timent iudicium. Muta in pœnis in inferno.

* Basil. & Theod. Achitophelis mortẽ prædicit, cuius consilium, superbiam & contemptionem iure appellauit, qm̃ contra patrem persecutionem excitauit. Hebręi præ contemptu, Græcè ἐξουδενώσει.

e *Quæ loquuntur.* Apte opponit iusto iniquitatem.

f *Superbia & in abusione.* Cas. Quia creatura contra creatorẽ, & peruerso vsu beneficiorum Dei qui prę ter cętera propter eos venit. E

g *Quam magna.* Cassiodo. Quę bona Dei contra prædicta mala, quæ leuiant ipsa mala.

Augu. Ista cernens & mirans exclamat propheta: Quam multis modis copiosa est dulcedo tua. Cas. qua etiam eos quos emendas multũ amas, sed ne securi negligentius agãt, abscondisti eis dulcedinem tui amoris, quibus vtile est timere te. Et hoc est quod subdit: Abscondisti, vt plus desideretur, in futuro vero patebit.

* Theodor. Aquila & Symmachus, Quam repositam occultasti timentibus te. F

† vt acciperẽt
† tẽpora mea
† Erue
† pudore afficiar
† exceldantur sepulchro
† durum, sub. verbum
† bonitatis

A con-

NICOLAVS DE LYRA.

1 In eo dum conuenirent &c. *scilicet Saul, & exercitus eius.*
2 Accipe animam meam. *Quia de morte mea tractabant.*
3 Ego autem in te, &c. *Tanquam in meo protectore.*
4 Dixi Deus meus es &c. *Per veram fidem, & cultum.*
5 In manibus tuis. *idest, sortes tam vitæ quam mortis meæ sunt in tua dispositione. In Hebræo habetur: In manibus tuis tempora mea, id est, ad viuendum quantum tibi placuerit, & non plus.*
6 Eripe me &c. *Saulis & suorum complicium.*
7 Et a persequentibus. *Quacunque alia occasione.*
8 Illustra faciem tuam super seruum tuum. *idest, super memetipsum, me tua gratia illustrando.*
9 Domine non confundar. *Ab aduersarijs captus seu acerbitate persecutionis impatiens factus.*
10 Quoniam inuoca. te. *Quia potens es me exaudire.*
11 Erubescant. *Descripta acerbitate persecutionis, hic cõsequenter describitur æquitas diuinæ retributionis. & primo quantum ad persequentes, secundo quantum ad persecutionem sustinentes, ibi:* Quã magna. *Circa primum dicit:* Erubescant impij. *nõ potẽtes assequi suũ intentum in persecutione iustorum: sicut tyranni intendentes per tormenta auertere martyres a fide, & nõ valentes erubescebant, & cõfundebantur de eorum tolerantia, sicut patet de Daciano & sancto Vincentio & de Paschasio, & sancta Lucia & multis alijs, & Saul persequens Dauid eum capere non valens, reuertebatur in domum suam confusus 1. Regum. 13. & 14.*
12 Et deducantur in infernum. *Post vitam istã si in sua malitia perseuerent. Hoc autem dicebat Dauid non zelo vindictæ, sed zelo diuinæ iustitiæ, cui est applaudendum secundum illud psal. 18.* Letabitur iustus eum viderit vindictam.
13 Muta fiant labia dolosa. *scilicet Saulis qui aliquando vocabat Dauid filium, sicut habetur 1. Regum 14. d. vbi dicitur:* Dixit Saul. Nunquid hęc vox tua est fili mi Dauid? & leuauit Saul vocẽ suam & fleuit quasi ei compatiens ad horam. *tamen postea quęsiuit eum ad mortem. Et labia habitatorum Ceilæ & Ziphæorum, qui prætendebant amicitiam ad Dauid in verbis, & tamen quærebant eum tradere in manu Saulis, vt patet 1. Regum 23. & 26.*
14 Quę loquuntur aduersus iu. *Idest, memetipsum, qui etiam, nihil eis nocui, sed bene feci.*
15 Iniquitatem. *De me dicentes, quod quærerem malum Sauli regi. secundum quod habetur 1. Regum 23.*
16 In superbia & in abusione. *Quia aliqui de Dauid loquebantur superbe iactantes se vt caperent regis inimicum, & aliqui in abusione mendaciter detrahentes ipsi Dauid, vt haberent gratiam Saulis.*
17 Quam magna. *Hic consequenter describitur æquitas diuinæ retributionis quantum ad sustinentes patienter persecutionem propter Deum. Et primo facit Dauid quod dictum est, secundo ex hoc inuitat fideles ad patienter sustinendum, ibi:* Diligite dominum. *Circa primum dicit:* Quam magna. *idest, valde magna.*
18 Multitudo dul. &c. *In futura beatitudine: quia oculus nõ vidit, nec auris audiuit quæ præparasti diligẽtibus te, vt habetur Esa. 64. b.*

Et Perse-

MORALITER.

† *In eo dum conuenirent.* scilicet dęmones & mali homines.
2 *Accipere animam meam consiliati sunt.* Illi per culpam, & isti per pęnam.
3 *Ego autem.* Tanquam in forti protectore.
4 *Dixi.* in verbo cordis & oris.
† *Deus meus es tu: in manibus tuis sortes.* idest, gloria corporis & animę, quæ sors est hęreditas electorum.
6 *Eripe &c.* idest, dęmonum.
7 *Et a persequentibus.* idest, iniquis hominibus.
8 *Illustra faciem &c.* Consolando ipsum.
† *Non confundar &c.* Et sic mea confusio redundaret in te quodammodo.
11 *Erubescant.* Postquã ostendit inimicorum sęuitiã, hic cõsequenter petit diuinam iustitiam, dicens. *Erubescant &c.* i. dęmones tua virtute deuicti.
12 *Et deducantur in.* Tanquam ad locum sibi debitum.
13 *Muta fiant labia dolosa.* Sub specie boni malũ suggerentia.
14 *Quæ loquuntur aduersus iustum iniquitatem.* Dæmones enim sunt superbissimi, & abutuntur bonis naturalibus: & sic in superbia & abusione loquuntur contra iustum, sicut patet de Sathan loquente contra Iob inique.
17 *Quam magna.* Hic ostenditur dei misericordia erga afflictos iniuste, quia reddit eis magnas consolationes pro tribulatione. Ideo dicitur: *Quam magna.* idest, valde magna.
18 *Multitudo.* Quia reseruat eis bonum infinitum obiectiue degustandum, supereminenter continens quicquid dulcedinis potest excogitari.

sequenter

Perse-

a ¶Aug.Seruaſti non communem impijs. b ¶Aug. Hanc dulcedinem,non ſubtrahes eis qui vſque in finem expectant.

cedinis tuæ dominè,quam† abſcondiſti timentibus te.†Per- 1

a ¶Non tantum timent. b ¶Ita vt non erubeſcant de ſpe ſua. c Aug. Non latet eos qui non ſecundum Adam, ſed ſecundum filium hominis viuunt,& ſi multi inde dubitant. ¶ Qui me confeſſus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo.Matt.10.b.

feciſti † eis qui ſperant in te,in conſpectu filiorum hominũ. 2 3

a ¶Ita eſt eis perfecta dulcedo quod. ¶ Ne videantur ab impijs. b ¶Caſ. Vt te videam dum mali turbabuntur damnati. ¶Notitiæ tuæ.

a Abſcondes eos in abſcondito † faciei tuæ, † a conturbatione 4 5

a Aug.Et hic interim dum maledictæ linguæ obſtrepunt, negantes futura, proteges in tabernaculo fidei earum rerum quas dominus pro nobis geſſit,& pertranſijt. ¶ In futuro. b Eccleſia catholica.

b hominum.† Proteges eos in tabernaculo tuo,a†contradictio- 6 7

a Aug.Omnium ſchiſmatum & hæreſium. b Aug. Quoniam poſt emendationem perſecutionum, omnibus mirabilem fecit miſericordiam ſuam per orbem terrarum non tantum in Ieruſalem.

c d ne linguarum. Benedictus dominus, quoniam † mirificauit 8

a Id eſt,toto orbe terrarum. b Populus fidelis loquitur.

e miſericordiam ſuam mihi in ciuitate † munita. Ego autem 9 10

a Cum horribiliter ſæuirent in me gentes. b Videns ventum validum timuit, & cum cepiſſet mergi clamauit: Domine pereo, c Si enim me reſpiceres, non ita pati ſineres vnde:Si dicebam, motus eſt pes meus. miſericordia tua adiuuit me.

f dixi † in exceſſu mentis meæ: proiectus ſum † a facie oculo- 11

a Aug.Modum ponens emendationi,& oſtendens me ad te pertinere. ¶ Nec timentem & puſillanimem abieciſti. ¶ Extendens manum leuauit eum. b Indila c.

rum tuorum. † Ideo exaudiſti vocem orationis meæ, dum 12 13

a Nimis intenderem. Corde. b Pro his. c Iterum hortatur propheta. d Et Auctorem tanti beneficij.

g h clamarem ad te. Diligite dominum omnes ſancti eius: 14

† repoſuiſti, reſeruaſti

† ſperantibus

† Abſcondes

† dum feſtinarem, vel, deſtituerer, aut formidarem, exceſſus ſum

† vero audiſti

A a *A conturbatione*. Aug. Vt iam nullam conturbationem humanam patiatur,etiam modo tribulati, mente intrantes ad vultum Dei,non turbantur.

b *Proteges*. Caſ. ne promiſſio tãtum futuri turbaret hoc addit: proteges ne noceantur.

※ Hebræi. In interiori conclaui tuę Maieſtatis.

c *Benedictus*. Caſſiod. quaſi quid vltrà? plenitudinem beneficij laude concludit,comparans illud ſuæ imbecillitati. Et loquitur propheta, vel populus fidelis.

※ Theodor. Symmachus. Benedictus Dominus, qui miſericordiam eius mihi illuſtrauit, tanquam in ciuitate munita. i. vt ciues valido aggere

B vrbem vallãt, ſic me ſua benignitate circundedit.

d *Mirificauit*. Auguſ. Miſſo ſpiritu totum mũdum repleuit,qui dicitur ciuitas circunſtantiæ. populus Dei in Iudea erat quaſi in medio gentium,modo verò in omnibus gentibus circunſtantib. eſt populus Dei,in quibus diffuſa eſt miſericordia,prius in Ieruſalem quaſi in vaſe vnguentum Chriſti ſeruabat, ſed nunc tanquam de fracto vaſe vnguẽtum per mundum diffuſum eſt. vnde: *Vnguentum effuſum eſt nomen tuum*.

Caſs.Vel,mirificauit Deus pr̃ miſericordiam.ideſt,incarnationem verbi in ciuitate circũſtantię,i. in Ieruſalẽ,q̃ eſt in

C medio gentiũ,quaſi templũ fidei.vñ circuniectis gentib.veritas fulſit,quia ibi Chr̃s docuit,paſſus eſt,& cętera ſacra cõpleuit. Et dicitur ciuitas circunſtantiæ,eo quòd a gentibus circumſtatur. Et cor terræ, quaſi vmbilicus mundi. Iuxta illud: Et requieuit in corde terræ.

e *Ego dixi in exceſſu.* Aug. Timoris noſtri typũ in Petro attẽde,qui videns dñm ſuper aquas ambulantem, putans phantaſma timuit.Cui dominus:Ego ſum,noli timere. Confiſus Petrus dixit: Domine ſi tu es,iube me venire ad te. Deſcẽdit enim,& cœpit ire intrepidus tanquam in illo ſperans. Videns autem ventum validum timuit, & cum cœpiſſet mergi clamauit, dñe pereo: Hoc eſt quòd iſte ait: Ego dixi in exceſſu meo &c. Ieſus autem porrigens manum leuauit eum, hoc eſt quod ſubditur: Ideo exaudiſti vocem orationis meæ.

Auguſt. In exceſſu meo. Vel rapta mente vidit altitudinem, ex qua ſentit ſe proiectum valde longe,vel exceſſit a ratione timendo.

* Theodo. Echſtaſim peccatum iure appellauit: nã viam virtutis incedẽs deſtitit ab illa, & aberrauit.

f *A facie oculorum meorum*. Aug. Si in facie tua eſſem, non timerem,ſed ſi dixi, motus eſt pes,miſericordia tua adiu. vnde: *Ideo exaudiſti*. Ideo quia confeſſus ſum,non ſuperbus extiti, ſed meum cor accuſaui.

g *Diligite dominum om. &c.* Caſsiod. Concluſio oratoria vel hortatoria pro prædictis obtinendis.

Aug.prędicta expertus iam nos hortatur,quaſi tribulatus ſum,timui,clamaui,non ſum confuſus ita vos.

h *Sancti eius*. Aug. Quorum eſt diligere Deum, quia non amant mundum neque quæ in mundo ſunt,amicus mundi huius inimicus Dei cõſtituitur.Diſce ergo non diligere mũdum,

NICOLAVS DE LYRA.

1 Perfeciſti. *ideſt,perfectam rem feciſti & præparaſti.*

2 Eis qui ſperant in te. *Spe debita,quę eſt ex gratia & meritis proueniens.*

3 In conſpectu filiorum hominum. *Qui non timent nec erubeſcunt ſuam ſpem oſtendere coram hominibus eos perſequentibus.*

4 Abſcondes eos in abſcondito faciei tuę. *ideſt, coram facie tua,quæ hominibus mundi eſt abſcondita.*

5 A conturbatione hominum. *Quia viſi ſunt oculis inſipientiũ mori, illi autem ſunt in pace, vt habetur Sapien.3.a. Et quia non ſolum protegit eos in futuro ſeculo, ſed etiam aliquando præſenti, ideo ſubditur.*

6 Proteges eos &c. *Specialiter eos protegens in præſenti ſeculo.*

7 A contradictione linguarum. *ſcilicet ab illis qui linguis ſuis tractabant de morte eorum,& quia iſtud contingit ipſi Dauid ab habitatoribus Ceilæ,qui tractabant inter ſe,ipſum tradere in manibus Saulis,vt habetur. 1.Reg.13.ideo gratias agendo ſubdit dicens.*

8 Benedictus dominus quoniã mirificauit miſericordiã. *Me liberando mirabiliter.*

9 In ciuitate munita. *ideſt,in Ceila in qua credidit eum Saul capere,eo quod erat ciuitas fortis & clauſa,ſecundum quod habetur 1.Re. 13.a.*Nuntiatum eſt autem Saul,quod veniſſet Dauid in Ceilam,& ait Saul:tradidit eum dominus in manus meas, concluſuſque eſt introgreſſus vrbem in qua portę & ſerę ſunt.

10 Ego autem dixi &c. *In tranſlatione Hiero.iuxta Hebræum habetur:*Ego autem dixi in ſtupore meo.ſtupor.n.eſt quidã exceſſus mentis. *Dauid autem tunc fuit poſitus in magno ſtupore,quando audiuit quod Saul veniebat ad obſidendum eum,& quod viri Ceilæ traderent eum in manu Saul.Et tunc dixit Dauid domino.*

11 Proiectus ſum &c. *q.d.videtur quod ego ſim poſitus extra cuſtodiam tuam.*

12 Ideo exaudi.&c. *me mirabiliter liberando.*

13 Dum clamarem ad te. *corde & ore,poſitus in tanta anxietate.*

14 Diligite dominum. *Hic conſequenter inuitat fideles ad patienter tolerandum,dicens:* Diligite dominum omnes ſancti eius.*ita quod non recedatis ab amore eius poſiti in tribulatione.*

Quoniam

MORALITER.

1 *Perfeciſti eis qui ſperant in te.* ſcilicet in tua prædeſtinatione, quæ eſt immutabilis.

3 *In conſpectu filiorum hominum.* Illi nanque corã hominibus oſtendunt ſe ſperare in domino,qui coram eis opprobria & afflictiones conſtanter ſuſtinent pro ſe.

4 *Abſcondes eos in abſcondito faciei &c.* ideſt,in tua faciali viſione,quæ eſt alijs abſcondita.

5 *A conturbatione hominum.* ideſt,a malis vitę prę ſentis & futuræ.

6 *Proteges eos in tabernacu.&c.* ideſt,in cęlo empyreo,de quo dicitur pſal.14.a.Domine quis habitabit in tabernaculo &c.

A con-

7 *A contradictione linguarum.* Contra eos nunc latrantium propter quod ſubditur gratiarum actio,cum dicitur.

8 *Benedictus dominus quoniam mirificauit miſericordiam &c.* ideſt mirificam oſtendit.

9 *In ciuitate munita.* ſcilicet cæleſti,munita bono infinito.

10 *Ego autem dixi in exceſſu mentis meæ.* dum anxiarer malis præſentis vitæ.

11 *Proiectus ſum a facie &c.* tanquam res proiecta.

12 *Ideo exaudiſti vocem orationis meæ.* reddens conſolationem maximam pro modica tribulatione.

14 *Diligite dominum.* Hic ex prędictis inducuntur fideles ad viriliter ſuſtinendum,cum dr̃: *Diligite dominum*. animas veſtras pro ipſo ponendo ſi fuerit neceſſe.

Quoniam

dum vt discas diligere deum, auerte vt conuertaris, funde vt implearis.

a *Requiret dominus &c.* Augu$t. Etiam hic aliquando, si nulli hoc faceret, non videret vigilare diuina prouidentia, si omnibus non seruaretur diuina patientia.

b *Abundanter facientibus.* qui non cito pœnitent.

c *Superbiam.* pro omni vitio, quia radix omnium.

* Theodor. Suffert deus qui quodammodo fastu vtuntur, ad ostendendum diuinam bonitatem insatiabiles, & elatos condigna pœna plectit: ideo addit abundanter facientibus superbiam.

d *Viriliter agite &c.* Virtus totius psal. ne carnis fragilitas timeat tot mala seculi.

a ¶Vt seruiat creatura creatori. b Etiam in futuro a sanctis, quando si iustus vix saluabitur, impius, vbi patebit. 1. Petri. 4. d. c Aug. His qui abundanter faciunt superbiam, qui nec conuicti conuertuntur, quia multum superbiunt.

a † quoniam veritatem requiret dominus, & retribuet † abun- 1
b
2

a Aug. Contra nos. vel, qui eum contemnunt faciendo contra iussa eius. b Quasi retribuet, interim ergo. c Ne sit otiosa dilectio. d Et si grauia occurrant quæ supra dixi. Aug. Vt bonum sine defectu operantes tempore suo metatis.

c danter facientibus superbiam. † Viriliter agite, & conforte- 3
4
d tur cor vestrum, omnes qui speratis in domino. 5

† his qui abundanter faciunt

E

GLOS- F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quoniam veritatem requiret dominus &c. *bene remunerando vos pro vestris angustiis & laboribus.*

2 Et retribuet abundanter facientibus superbiam, &c. *idest, vestris persecutoribus eos debitè puniendo: ideo subditur.*

3 Viriliter agite. *in bonis perseuerando & prosperando.*

4 Et confortetur cor vestrum. *tribulationes sufferendo.*

5 Omnes qui speratis in dño. *spe debita, quæ est certa expectatio futuræ beatitudinis ex gratia & meritis prouenients. Expositio autem huius psal. & sequentis, & consimiles, licet sint historiales seu literales respectu ipsius Dauid, sunt morales respectu nostri. scilicet inquantum Dauid dedit nobis exempla virtutis.*

Et PSAL-

MORALITER.

1 *Quoniam veritatem requiret dominus.* nos remunerando.

2 *Et retri. abun.* vestros aduersarios puniendo. ideo subditur.

3 *Viriliter agite.* & patet sententia.

Et

ADDITIO.

In psal. 30. *In te dñe speraui:* vbi dr in po. igitur fm hanc sententiam, Litera huius psal. non pôt rônabiliter videri cōsona sniæ Rab. Sa. quam sequitur postillator: nam iste versus: *In manus tuas cōmendo spiritum meum,* qui est propriè principium psal. necesse est, vt exponatur de Christo, qui clamans in cruce eadē verba formaliter pro se ꝓtulit, vt patet Luc. 23. & iō sicut psal iste 21. qui incipit: *Eli eli, lama azabthani, hoc est Deus meus vt quid dereliquisti me?* quæ fuerūt verba in cruce clamantis, exponit ad lrām de Chro, & pari rône iste psal. vbi ponūtur hæc verba a Chro ēt in cruce prolata, s. *In manus tuas commendo &c.* exponēdus est principaliter de Chro: sic tñ vt qñque Christus de se loquit fm naturam assumptam, qñq; de membris suis, quæ sunt corpus eius mysticū, s. ecclesia. vnde fm glo. in hoc loco: Qui enim dignatus est pro nobis homo nasci, non dedignat nos transfigurare in se. vñ in hoc ps. vtendum est regula Isidori, quæ ponitur in prologo super Gene.

In hoc igitur psal Christus primū, secūdum quod homo, orat: In te domine speraui. Quę verba vsque ibi: *Educes me de la. quem absconderunt mihi.* inclusiue, faciliter possunt applicari Christo in agone passionis existenti &c.

Secundo cum dicit: In manus tuas dñe cōmendo spūm meū. sunt ꝓpria verba ab ipso Chro ꝓpe suā sanctā expirationem prolata, vt dictū est. In quibus verbis spiritum, i. animā a corpore in proximo separandam Deo commendat.

Consequenter Chrs tertiò in persona corporis sui mystici per hmōi passionē redēpti, grās agēs dicit: Redemisti me domine Deus veritatis, vbi Christus qui est veritas, Deus veritatis vocatur, quia fecit quod promisit, & quia hmōi redēptionis Christi non sunt participes illi qui finem suum in vanitatibus seculi ponunt, sed tm̄ illi qui huiusmodi vanitatibus dimissis in dño sperant, & in ipsius misericordia lætantur: ideo sequitur: *Odisti obseruantes vanitatem superuacuè. Ego aūt in dño speraui, exultabo & lætabor in misericordia tua:* vbi ostenditur redemptio huiusmodi misericordię diuinæ attribuēda; potius quam meritis. Vnde & vlterius dicit: *Qm̄ respexisti humilitatem meam.* i. infirmitatem. s. q; non poteram proprijs actibus seu meritis redimi, & ideo: *Saluasti de necessitatib. aīam meam,* hoc est, de necessitate mortis spiritualis, in qua multæ misericordiæ includuntur: & ideo pluraliter de necessitatibus dicit.

Consequenter Christus quartò secundum naturam assumptā dicit: *Neq; conclusisti me in manu inimici:* quia in sepulchro positus, & ab inimicis custoditus non fuit in manib. eorū cōclusus, sed potius de illa clausura exiuit in spatiosum locum. s. in statu gloriosæ libertatis. vnde: *Statuisti in loco spatioso pedes meos.* Et possunt hæc verba specialiter referri ad hoc q; Christus post resurrectionem iuit in Galilæam in montem quē discipulis suis statuerat, vbi & pedes eius gloriosos tenuerūt. Matt. 28. Et quia statim post resurrectionē gloriosam Christi eius corpus mysticum fuit in maximis tribulationib. & persecutionibus, tam Iudæorum quàm Romanorū, vt patet in Actibus apostolorum, & in alijs gestis discipulorum Christi. Idcirco consequenter Chrs quinto in persona corporis sui mystici dicit orando: *Miserere mei dñe, qm̄ tribulor &c.* quę omnia faciliter applicantur ecclesiæ primitiuæ in his tribulationibus constitutæ vsque ibi: *Super oēs inimicos &c.* Circa quod sciendum, quod ecclesia post Christi resurrectionem non solum fuit afflicta seu tribulata ab inimicis, scilicet Iudæis & paganis, qui de directo eam persequebantur, sed ēt a falsis Christianis, & pseudo apostolis, de quib. 2. Cor. 11. f. *Periculis ex gñe, periculis ex gentibus, periculis in falsis fratribus.* Falsi enim Christiani male viuentes, similiter & pseudo apostoli falsa dogmatizantes opprobrium & ēt timorem subuersionis in religione Christiana quantum in se erat causabant, pro quibus omnib. Christus in persona ecclesiæ dicebat. Super oēs inimicos meos factus sum opprobrium vicinis meis valde, & timor notis meis, vt per inimicos intelligantur Iudæi seu pagani, per vicinos pseudo apostoli, qui magis videbātur appropinquare ad sequelam Christi, licet false, per notos vero falsi Christiani vulgares, & sic cum dicitur. *Vicinis meis & notis meis:* intelligendum est sub sensu ablatiui casus, non datiui ex quorum peruersitate sequebatur tanta diffamatio in vita & doctrina ecclesiæ, quod simplices infideles viam salutis inquirere ab ipsa doctrina ecclesiæ dediscebant. Ideo sequitur. *Qui videbant me foras fugiebant a me &c.* Mors Christi salutifera tradita erat fere obliuioni.

Vnde sequitur sexto in persona Christi. *Obliuioni factus sum tanquam mortuus a corde, & factus sum quasi vas perditum:* quia per talem falsam doctrinam & infamiā quodāmodo crux Christi videbat euacuari 1. Cor. 1. Cætera aūt q̄ sequuntur faciliter sunt applicabilia ad diuersas & varias tribulationes persecutiones, opprobria, & cōminationes ecclesię primitiuæ post resurrectionem Christi vsq; ibi. *In manibus tuis sortes meæ.* vbi in Hebræo hr̄. *In manibus tuis tempora mea.* cuius sensus est quia ecclesia in hoc seculo constituta, tanq̄ nauis in medio maris, quandoq; fluctib. seculi agitatur, quandoque vero procellis in auram conuersis aliquali lętatur tranquillitate, vt habetur infra psal. 106. & in euāgelio, & hæc sunt tempora quę in manib. Dei profitetur esse ecclesia, dicens. *In manibus tuis tempora mea.* q. d. tā in tēpore fluctuationis, quā in tēpore serenitatis in te speraui, qa Deus meus es tu, iuxta illud ad Ro. 14. b. *Siue ergo viuimus, siue morimur, Dei sumus.*

Consequenter Christus septimo in persona corporis sui mystici. i. ecclesiæ orat, q; prædictę tribulationes non cedāt in confusionem ecclesię finalem, dicens. *Non cōfundar, qm̄ inuocaui te.* sed potius in confusionem aduersariorum specialiter eorum qui nomen Christi blasphemant, vnde dicit. *Erubescant impij &c. muta fiant labia dolosa, quæ loquuntur aduersus iustum.* i. Christum. Iniquitatem in superbia & in abusione. In superbia enim humanę sapientię se extollentes quidam philosophi loquuntur aduersus Christum, sed Iudęi in abusione, scilicet scripturis abutendo.

Consequenter dicit octauo. *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ.* vbi prophetice Christus declarat, quod omnia prædicta aduersa cedent in bonum inuisibile iustorum, cuius ineffabilis suauitas est, & ideo dicit. *Quam magna multitudo &c.* quod quidem bonum inuisibile & absconditum est, vnde dicit. *Quam abscondisti timentibus te.* similiter & bonum perfectum est, vnde dicit. *Perfecisti eis,* quod quidē bonum licet modo sit occultū, speratur tamē in futuro iudicio maxi-

A maximè publicari. vñ dicit: *Perfecisti eis qui sperant in te in conspectu filiorum hominum*, in quo statu. i. cum erunt iusti intra absconditum faciei diuinæ, eū. s. videntes p speciē, tunc erunt omnino absconditi. i. separati a conturbatione hominum, & similiter proiecti a contradictione linguarū. & hoc est quod dicit: *Abscondes eos in abscondito faciei tuæ, & sic proteges &c.*

Consequenter nono, q̃a ecclesia licet in hoc seculo nōdū in abscōdito faciei diuinæ trāquilla existens, sed in ꝯdictione hominum, & ꝯdictione linguarū adhuc fluctuans: cū hoc tamē mirificè misericordia diuina ꝓtegit: idcirco ĩ persona ipsius ecclesię dicit: *Benedictus dñs quoniam misericordiam suam mirificauit mihi in ciuitate munita*, i. in hoc mundo, q̃ ciuitas munita dr̃ ſm glo. eo q̃ sapientia carnis, & philosophica traditione cōtra deum armata est: quæ quidē protectio sic est mirificata, q̃ rationem humanam excedit. Ideo sequitur: *Ego aũt dixi in excessu mentis meæ*, i. in pauore meo, cū contra me horribiliter insurgerent gentes. *Proiectus sum a facie oculorum tuorum*, hoc est, quia per viam humanam non possem euadere, sed solum diuina miseratione fidelium preces acceptante. vnde sequitur: *Ideo exaudisti vocem orationis meæ*.

Consequēter decimo ecclesia seu populus fidelis p̄dictas ꝯtradictiones atq; angustias hm̃oi expertus, & ex his mirifica misericordia liberatus, iam alios hortatur, dicens: *Diligite dñm omnes sancti eius*. hoc est dicere: ex hic tribulationibus nō debetis desistere a via veritatis, sed viriliter agere, quia qui abundanter superbiunt punientur: & iusti sperātes præmiabuntur. vñ dicit. *Diligite dñm &c. & viriliter agite &c.* Et nota, q̃ in hac vltima concione exhortatoria tāgit Psalmista tres virtutes, quibus viriliter est agendum ad vltimi finis consecutionem, quas tangit non ordine naturæ, sed dignitatis. vnde primo tangit charitatem tanquam ceteris digniorem. & hoc cum dicit: *Diligite dominum omnes sancti eius.* secundo tangit fidem quæ virtutum est fundamentum: & hoc cum dicit: *Quoniam veritatem requiret dominus.* tertio spem cum dicit: *Qui speratis in domino.*

R E P L I C A.

In te domine speraui. Hunc psal. exponit postil. ad literam de Dauid ſm historiam. Burg. aũt putat illam expositionem irrationabilem, maximè quia quędā sunt verba quę Christus ex cruce protulit, quæ non possunt propriè de alio exponi, puta: *In manus tuas commendo spiritum meum.* Sed clarum est argumentum illud modicum valere, quia sancti doctores dñt illum versum, & nonnulla alia verba Christi fore doctrinalia, plus quam formalia, & q̃ Christus ea dixerit plus gratia exempli quam personalis subsidij. Et quia secundum sanctos doctores Dauid sæpe, & multum figurat Christum, & gerit eius typum spiritualiter in persecutione, non mirum q̃ multi psalmi de Dauid per historiam exponendi, Christum dominum principaliter, & eius passionem describūt, sic quod quamuis sint de Dauid ad literam facti, sunt tamen per spiritum sanctum de Christo principaliter intenti. Et per illum modum dicendi tolluntur multæ diuersitates inter postillatorem & Burgen. circa Psalterium.

G L S S A O R D I N A R I A.

B a *Intellectus Dauid.* Aug. psal. de gratia, qua Christiani sumus, vt ait Apostolus. Incipit ergo per indulgentiam hic psal. contra vitium hominum agens qui peccatum nesciūt vel defendant, & merita iactant.

Rom 4.a.

Cass. contra vitium ergo hominū hic psal. opponitur, ne quis putet deo absconditum quod in cōscientia habet occultū. Augu. primo dicit initium boni esse per indulgentiam dei, se verò sequentem illud vitium hominū fuisse miserum, sed per manum dei conuersum ad verum intellectum, ad quem opportunius expertus casum alios deceptos reuocat in quo stantes confirmat.

† intelligētia, eruditio, vel admonitio.

Theodo. hic psalmus post peccatū in ipsis calamitatibus

C editus est. In quo propheticis oculis noui testamenti gratiā preuidens, atq; remissionē, quę per sanctū baptisma credentibus suppeditatur, hos beatos esse prædicat, vt qui sine labore peccatorum remissionem recipiunt, quæ ita obliterat, vt ne vestigia quidem horum remaneant. cum ipse luctibus & crebris lachrymis ob peccatum liquefactus sit.

P S A L M V S XXXI.

a ¶Aug. Vt primo intelligas te peccatorem post si ceperis bonum facere, ne viribus tuis tribuas, sed gratię. vt non sit dolus in corde verbis te iustificans.

b ¶Id est, pœnitentis in cuius persona hic loquitur.

† Intellectus[a] Dauid[b] Psalm. XXXI.

a ¶Aug. Mitigatæ per gratiam, vt non regnent, cuius causa est quod in baptismo tecta sunt peccata.

a b c B Eati quorum remissæ sunt iniquita- 1

a ¶Aug. Vt Deus non videat. id est, puniat, sicut sequentes Aegyptij tecti sunt in mari rubro. Nec hoc sufficit nisi inde caueatur ab eo quod Deus imputat, id est, a criminali.

tes, & quorum tecta[a] sunt peccata. 2

b *Beati quorū remissæ sunt, &c.* Augustinus. Non in quibus nō inuenit peccatum, sed quibus remittit.

c *Iniquitates.* August. Dicit fomitem peccati. scilicet concupiscibilitatem quę ante baptismum non tantum pœna, sed culpa est: nō vtique actualis, sed originalis, post baptismum verò pœna est, & non culpa. In baptismo quidem originale deletur, non vt non sit, sed vt peccatum vltrà non sit.

Hieron. Iniquitates, ante fidem & baptismum: peccatum post fidem & baptismum.

Beatus

NICOLAVS DE LYRA. PSALMVS XXXI.

1 Beati quorum remissæ sunt. *Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo:* Dauid eruditio, *& præponitur litera lamech ad designandum quod Dauid est datum casus. In translatione Hieron. iuxta Hebræum ponitur sic:* Eruditio Dauid: *tamen nō mutatur sensus. Per hoc enim, quod ponitur hic:* Eruditio *datur intelligi, quòd aliquid profundum fuit ipsi Dauid reuelatum: sed quid sit illud nō apparet in speciali ex litera tituli: propter quod varie circa hoc dicitur ab Hebræis doctoribus & Latinis: & omissis aliis accipio vnū modum dicendi, qui videtur mihi magis probabilis, & magis consonus literæ: & ipsum prosequitur Rab. Sa. Hebræus, videlicet quòd Dauid fecerit hunc psal. quando sibi fuit reuelatum a Deo dimissum sibi peccatum adulterii cum Bethsabeæ, & homicidii Vriæ. quod non potest sciri ab aliquo nisi per specialem Dei reuelationem, alioquin posset scire aliquis certitudinaliter se habere gratiam. sine qua non remittitur culpa, quod est contra illud Ecclesi. 9. a.* Nemo scit vtrum amore an odio dignus sit. *Sciendum igitur, quòd circa dimissionem dicti peccati fuerunt plures reuelationes diuinæ. Prima fuit facta ipsi Nathan prophetæ, cui fuit reuelata dimissio dicti peccati quantum ad partem pœnæ ipso Dauid peccatum suum humiliter recognoscente. vt habetur 2. Reg. 12. d.* Et dixit Dauid ad Nathan: Peccaui domino. Dixitque Nathan ad Dauid. Dñs quoque transtulit peccatum tuum non morieris &c. *Mors enim corporalis, quam Dauid meruerat propter humilem confessionē suam, translata fuit ad puerum de Bethsabeæ natum. tñ cum hoc prædixit sibi Nathan, quòd esset affligendus temporaliter, & quod dominus suscitaret contra eum malum de domo sua, vt ibidem habetur. Et hæ reuelationes non fuerunt factæ ipsi Dauid immediate, quia tunc non erat dignus, postea tamen per pœnitentiam & orationes deuotas meruit, vt sibi reuelaretur dimissio peccati prædicti quantum ad culpam: & de hoc fecit hunc psalmū, in quo primo gratias agit de peccati dimissione. secundò orat vt præseruetur a recidiuatione, ibi:* Pro hac orabit. *Prima in duas: quia primò describit remissionis culpæ fructum, secundo remittendi modum, ibi:* Quoniam tacui. *Circa primum dicit.*

De dimissione peccatorū Dauid fuerūt plures reuelationes.

1 Beati quorum. *Quantum ad culpam. Isti enim sunt beati in spe: & si non adhuc in re. Remissio enim culpæ non fit nisi per gratiam, quæ est quædam arra gloriæ.*

2 Et quorum tecta sunt peccata. *scilicet ipsi Deo: non quia possit ei aliquid celare aut tegi, sed quia non respicit ad vlterius puniendum, saltem pœna æterna, & propter hoc subdit.*

Beatus

M O R A L I T E R.

1 *Beati quorum remissæ sunt iniquitates &c.* Psalmum istum dr̃ Dauid fecisse, quando totalis remissio peccati pro adulterio cū Bethsabeę & homicidio Vriæ sibi fuit diuinitus reuelata. Moraliter autem est oratio pœnitentis, qui reuelatione Dei vel probabili coniectura sentit grauia peccata sibi esse dimissa. Et primò de hoc gratias Deo agit, dicens: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates &c.* Sunt enim beati in spe, & si non adhuc in re.

2 *Et quorum tecta sunt peccata.* non diuinę cognitioni, sed eius punitioni, Prouer. 10. b. *Vniuersa delicta operit charitas.*

Bea-

A a *Beatus vir*. Hieronym. Cui remittit Deus, non enim per se. Tegit ne in iudicio reueletur, & sic non imputabitur ad penam. Non est dolus qui se accusat, corde tenet quod ore fatetur hic.

* Rabbi Dauid. Dolosa & fallax conuersio, ficta resipiscentia.

a Et si remissis iniquitatibus & tectis peccatis sit aliquod leuius, vt Iob & Nathanael, quos laudat dominus, non imputat. b Subdit, cui non imputet, in quo non est dolus vt cum sit peccator iustum se prædicet.

a Beatus vir cui nõ imputauit dñs peccatũ nec est in spiritu ei⁹ 1

a Quasi hec causa fuit miseriæ. b Confessionẽ de peccatis. Quod non esset tacendum. 2
c Interior fortitudo defecit. ¶Si contra fecisset innouaretur virtus robusta in domino.
¶Quia confitendo non agnouit nouitatem.

b dolus. † Quoniam tacui, inueterauerũt ossa mea: dũ † cla- 3 4

a Præsumptionem de meritis. b Sed o domine. ¶ Dixi quod non est dicendum de iustitia mea. 5
¶Aug. quia vindicta tua tetigit me assidue. c Aug. ad humiliandum superbum.

marem tota die. Quoniam die ac nocte grauata est super me 6

a Aug. Factus sum miser. Cognoui miseriam. b Aug puncta est conscientia, sensi dolorem, & sic Delic. &c.

c manus tua: † conuersus sum in ęrũna mea, dum cõfigitur spi 7 †

a Caſ. quod dimisi facienda, idest quod tacui peccata. b Per me confitendo. c Quod feci non tacienda, ideo quod clamaui, merita non abscondi. ¶Aug. Quando homo detegit, Deus tegit. Si homo agnoscit, ignoscit.

d
e na. † Delictũ meũ † cognitum tibi feci, & iniustitiã meã nõ 8

¶Feci cognitum & vere. a Aug. Mihi, non Deo dando, vel naturę, quod est iterũ Deo dare. ¶Aug. contra priora agens. b Qui prius contra Deum. 9 10

abscõdi. † Dixi, Cõfitebor aduersũ me † iniustitiã meã do- 11 12

a Etiam. b Quod nec Deum credidi. Quod tacere decreui, & male clamaui. 13
¶Alias cordis. c Impietate vel remissione. 14

f mino, & tu remisisti impietatẽ peccati mei*. Pro † hac orabit 15

Beatus, quia olim non confitens Deo, veni in peccatum, dũ clamarem si quid boni egi.

Tacui. Augustin. qui non vult confiteri peccata, laborat sine causa in defensione peccatorum, in quo cum & iactet merita, amplius deficit fortitudo.

B * Baſ. & Theodor. Non enim actutum pœnitentiæ remedijs vsus est, verum post Nathan reprehensionem. Exclamat ergo, quoniã accepta plaga non statim medico vulnus ostendi, sed continue tentans illud occulere, ideo vt Deus me exaudiret vociferando, & peccatum accusando consenui. Idem Rabbi Anonymus, & cęteri Hebręi.

Caſſ. Beatus cui non imput. Alijs qui grauia habent Deus imputat, alijs per misericordiam non imputat, & si hẽnt aliqua his. s. qui non iustos se prędicant cum sint mali, sed se agnoscentes satisfaciũt, modo hoc profiteor, sed olim. Quoniam tacui, &c.

Aug. Vel, tacui voce peccatum dum clamarem tota die, dum pęna peccati vel interior excęcatio ostenderet me peccatorem, vel dum praua vita me tacente clamaret, si quid boni egi.

b *Dum clamarem tota die, &c.* Aug. Et si non sit tibi conscius quis, non tamen iustus, quia delicta quis intelligit? vnde. Est iustus qui perit in iustitia sua. Et Apostolus. Nihil mihi conscius sum, &c.

c *Configitur.* Caſ. Spina quę totũ corpus erigit, id est, superbia. Aug. Item est ærumna dum. i. quia spina. i. peccatum, cõfigitur. i. vsque ad consensum & opus & consuetudinem ducitur. Vel, spina, i. ratione fracta curuor ad terrena. De his spinis dictum est primo homini. *Terra tua germinabit tibi spinas & tribulos.* Et alibi. *Spina & tribuli nascuntur in manibus temulenti.* D

Gen. 3. c. Prou. 26 d.

* Baſ. & Theod. Grauata, ex translatione posuit eorum, qui manu feriunt, & in hoc diutius perseuerãt. Spinam autem peccatum appellauit, tanquam inutile germen, & ad pungendum natum. Hebraice ad verbum, versus est succus meus in siccitates æstatis.

† rugirem Psalm. 18. d. Eccle. 7. c. 1. Cor. 4. a.

* Basil. Peccatum multorum malorum causa est, quod loco vuæ protuli, ab hoc fine intermissione, quasi a spina quadam pungor. E

d *Delictum meum.* Dia psalma. Confessio, vnde venia sicut supra de tectione inueteratio.

† iniustitias meas.

*Sela. 5. Psal. 3.

e *Feci cogni.* Caſ. Dixi, enim prius. i. deliberaui apud me. Magna pietas vt ad solam promissionem dimiserit, votũ enim pro operatione iudicatur. Nondum pronuntiat, promittit pronuntiaturum, & Deus iam dimittit, quia hoc ipsum dicere quoddam pronuntiare est corde, nondum est vox in ore, vt homo audiat confessionem, & Deus audit.

* Theod. Notandum est, quod non dixit, remisisti peccatũ meum, sed impietatem peccati mei, hoc est non condigna pęna peccatorum me punisti, verum excessum peccati remisisti, mediocri autem animaduersione medicinam adhibuisti, oportebat enim me statim morte mulctari.

f *Pro hac orabit.* Caſ. Dia psalm. pęnitudinem commendans omnibus sanctis dicit communem, quam variæ sectæ respuunt, contra quas ad Deum refugit.

Aug Pro hac. Inde orat omnis sanctus, quia dimisisti, aliter non esset sanctus.

Tempo- F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Beatus vir cui non, &c. *ad æternaliter puniendum.*

2 Nec est in spiritu eius dolus. *quia vere pęnitet mente sicut exterius ore.*

3 Quoniam tacui. *Hic consequenter ostenditur remissionis modus. Et quia opposita iuxta se posita magis elucescunt, ideo describitur primo remissionis impedimentum, secundo eiusdem factiuum, ibi.* Delictum meum.

Circa primum sciendum, quod impedimentum remissionis culpæ est eius celatio sub sanctitatis specie, propter quod dicitur Prouerb. 28. b. Qui abscondit scelera sua, non dirigetur. *Dauid autem peccatum cum Bethsabeæ celauit, & propter eius maiorem celationem Vriam occidi fecit, & sic de peccato in peccatum miserabiliter ruit, Deo iuste permittente & diabolo operante, et hoc est quod dicit Dauid.* Quoniam tacui. *scelus meum abscondendo.*

4 Inueterauerunt ossa mea. *Idest vires animæ ex peccatorum contradictione, quæ per ossa designantur, in quibus consistit robur corporis, sicut in viribus animæ robur mentis, maxime in viribus intellectiuis.*

5 Dum clamarem tota die. *Iste clamor non erat confessionis peccatorum, sed anxietas timoris, ne super eum appareret diuinum iudicium in aliqua manifesta punitione. Ex verecundia enim non aperiebat peccata sua faciendo pro eis debita sacrificia in lege præcepta, quæ pro varijs peccatis varie imponuntur: & sic merito formidabat ne super eum veniret vindicta diuina aperta, & hoc est quod dicit:*

6 Quoniam die ac nocte. *idest, continue timui aggrauationem manus tuæ super me.*

7 Conuersus sum in ærum. *Scilicet contritionis. Ad verbum. n. Nathan prophetæ fuit contritus et confessus peccatum verecundia depósita, vt habetur 2. Reg. 12.*

8 Delictum. *Hic consequenter ponitur id quod est remissionis culpæ factiuum, quod est humilis & vera confessio quam fecit Dauid ad verbũ Nathã prophetæ, vt dictũ est, & hoc est quod dicit.* Delictũ, &c. *per veram confessionem & satisfactionem, & sacrificiorum oblationẽ.*

9 Et iniustitiam meam non abscondi. *post Nathan reprehensionem.*

10 Dixi *i. firmiter proposui & opere impleui.*

11 Confitebor aduersum me iniustitiam, &c. *modo prædicto.*

12 Et tu remisisti impiet. *per gratiam tuam.*

13 Impietatem peccati mei. *quantum ad culpam.*

14 Pro hac orabit. *Hic consequenter Dauid orat, vt præseruetur a recidiuo, & primo facit quod dictum est, secundo ponit monitionem erga alios, ibi.* Nolite fieri.

Circa primum dicit sic. Pro hac. *scilicet re quæ postea subditur, vnde & in translatione Hier. habetur.* Pro hac orat, &c.

15 Orabit ad te omnis sanctus. *i. a culpa perpetrata per te emendatus.*

In

MORALITER.

1 *Beatus vir cui.* quia dedit eis gratiam satisfaciendi pro eo.

2 *Nec est in spir. eius dol.* hypocriti peccata celãdo, ïõ subditur.

3 *Quoniam tacui, &c.* i. tempore quo peccata celaui vires animæ incurrerunt putrefactionem peccati.

5 *Dum clam. &c.* intus synderesi peccato remurmurante.

6 *Quoniam die ac nocte.* quoniã ex continuatione peccati aggrauat pęna diuinitus infligẽda, & ex huius cõsideratione.

7 *Conuersus sum in ærumna.* i. ad cogitandum de miseria mea.

† *Dum configitur spin.* i. aculeus conscientiæ, propter quod.

8 *Delictum meum cognitum.* i. confessori locum tuum tenenti.

12 *Et tu remisisti impietatem.*

15 *Pro hac orabit ad te omnis sanctus.* scilicet pro sua iustitia absque recidiuo conseruanda.

In

A a *Tempore,&c.* Aug. Tēpus est gratiæ lex premens, conuincens reos, coegit clamare, gratia sanat.

* Theod. Tempus opportunum dicit noui testamenti st tū in quo oēs credentes has Dauidis Deo afferunt preces. Symmachus. Hoc sic interpretatus est. Pro hac orabit omnis sanctus opportunitate inuenta, ne aquæ multæ inundantes, circa ipsum appropinquent. Aquas enim calamitates appellat.

✲ Hier. Tempus opportunū in quo Deus inuenitur.

† pressura.

b *Verumtamen in di.* Aug. Licet sanctus oret, licet tempus o. tamen diffluentes in concupiscentiis, vel qui sunt in erroribus diuersarum sectarum vt philosophi, qui libero arbitrio, Iudæi,

† rediine.

B qui carnalibus obseruantijs salutem ascribunt. Hiero. Vel, sanctus orat, in quo notatur habere peccata, sed tamen dum pęnæ inundabunt in iudicio, non approximabunt ipsæ pęnæ ad eum sanctum, vt nec aquę ad Noe, sanctus orabit. Tu es refug.

† consilium tibi oculo meo.

† ne appropinquet vel cum non vult appropinquare.

c *Ad eum.* Aug. Deum. mutat enim personam vt sæpe. Non appropiant, qui dicunt fatum facit peccare, vel fortuna, quæ omnia regit, vel gens tenebrarum, quæ Deo rebellat.

d *Intellectum tibi dabo,& inst.* Aug. Diapsalmus. Respondetur penitenti. *Intellectum tibi dabo,&c.* Ecce psalmus intelligētiæ, ne putetur supplicans negligi teste Deo.

C ✲ Theod. Responsum hoc a Deo consequitur.

Tu erue. Cass. Qui promisisti, intellectum tibi dabo. Vel respondet Christus penitenti. Cas.

a Quia nullus sine peccato. b Quando venit plenitudo temporis misit Deus filium suum: ¶Hieron. In hac vita vbi licet, sed cum erunt aquæ inundantes, idest, angustiæ in iudicio.

1 a b ad te omnis sanctus in tempore opportuno. † Veruntamen 2

a Aug. In multiplicitate varia um doctrinarum, vna vero doctrina est Dei de humilitate cordis. b Deum vel sanctum secundum imitationem.

c in diluuio aquarum multarum, ad eum nō approximabūt. 3

a Aug sed in hoc diluuio quod vndique perstrepit. ¶Non mea vis vel alius Deus. b Aug. Huius seculi, vel peccatorum.

Tu es refugium meum a † tribulatione † quæ circundedit 4

a Spe futuri boni. b Et quia parcis. ¶Aug. Quia quamuis gaudeam in spe, tamen adhuc sum in malis. c Peccatis meis. d Aug. Vt te cognoscas, & gaudeas in spe: Aug. Vt scias quod omnia ex gratia.

d me, exultatio mea † erue me a circundantibus me *. Intelle- 5 6

a Aug. ne aberres. b Cass. quasi inermem gladio. c Scilicet Dei. d Sine errore.

ctum tibi dabo, † & instruam te in via hac qua gradieris, † fir 7 8

a Non auferam a te postea oculos meos. ¶Ne quies noceat. ¶Quanta gloria patientis? b Quia tu semper leuas oculos ad me. Qui prius peccator, iam conuersus efficitur prędicator. c Superbi. d Erecta ceruice. ¶ Non sunt humilis bos sicut ille, qui agnouit possessorem suum. e Stolidi & pigri. †

e mabo super te oculos meos. Nolite fieri sicut equus & mu- 9 10

a Quid enim tales patiuntur. Cass. Sicut animalia donec uiam tenent, frena patiuntur & flagella. Aug. Si non habes sessorem, os quo iactas merita & taces peccata constringetur.

lus, quibus non est intellectus. In chamo & freno ma- 11 12

a Verba Christi ad patrem. Et nolentes conuerti constringe.

f xillas eorum constringe, † qui non approximant ad te. †

Cas. Letus finis, dat Deus intellectum, vnde alios adhortatur ad idem.

e *Nolite fieri si ut equus & mulus,&c.* Aug. Accepto intellectu, cōuertit se iste penitens ad superbos peccata defendētes, ergo vos quos inuito, &c. Equus, Gētilis indomitus. Mulus Iudæus piger ad credendum.

* Theod Vaticinantis sermo consulit impijs ne ferarū vitam rationis expertē imitētur. Iustis vero vt diuinū gaudium habeāt.

* Chald. Ponam super te in bonum oculos meos.

* Basil. Ex eorum desumptum metaphora, qui amico sunt erga aliquem affectu, illumque respicere volunt.

Cassiod. Equus, sine discretione sessorem, Mulus, quælibet onera accipit, & ita neutri est intellectus, vel illi sessoris, vel huic, oneris. Prohibet ergo homines a diabolo insideri, & vitiis onerari, alioquin equus freno, mulus chamo arceatur. Quod si noluerint, o Deus, fac illis quod mihi fecisti, maiori & minori tribulatione constringe maxillas, idest, iactantiam de viribus suis.

Cas Vel, maxillas quibus mandunt, idest, parcius da victualia, vt necessitate coacti redeant.

Aug. Vel hic constringes, & in futuro erunt multa flagella. Vel. *Nolite fieri sicut equus,* quia multa flagella hic & in futuro.

f *Qui non approximant ad te.* Cass. Sunt enim qui si peccant carnis imbecillitate, a piis precibus non recedunt. Mul-

NICOLAVS DE LYRA.

1 In tempore oppor. *quod est tempus remissionis culpę: tunc enim sunt preces exaudibiles, quia in gratia factæ. Et pro quod tunc orandum, subditur cum dicitur.*

2 Veruntamen in diluuio aquarum multarum. *i. tentationum vehementium.*

3 Ad eum non approximabunt. *Scilicet peccata per peccati recidiuum: De hoc debet orare Deum omnis emendatus a peccato: & sic orabat Dauid, Ideo subdit.*

4 Tu es refugium meum a tribulatione quę,&c. *in adulterij & homicidij perpetratione.*

5 Exultatio mea,&c. *Relaxando culpam: quia sicut commissio culpæ est pænitentibus causa tristitiæ, ita est remissio causa lętitiæ.*

6 Erue me a circundantibus me. *id est, a dæmonibus quærentibus me impellere ad recidiuum: secundum quod dicitur 1. Petri. 5. cap.* Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circumit quęrens quem deuoret.

7 Intellectum tibi dabo. *Secundum Hebræos hoc allegat Dauid pro causa, qua debebat eum præseruare a culpa: & coniungitur sic literæ pręcedenti:* Erue me a circundantibus me. *idest, a dæmonibus me tentantibus: dixisti mihi:* Intellectum tibi dabo. *ad cognoscendum agenda.*

8 Et instruam te in via hac qua gradieris. *ad vitandum vitanda.*

Firmabo

9 Firmabo super te oculos meos. *Sicut super rem quam volo custodire cum diligentia, qui enim vult diligenter custodire rem aliquam, habet attentos oculos super ipsam. Et si quæritur, vbi dixit ista dominus Dauid: Potest responderi quod hæc dixit 2. Regum 7. b. vbi dicitur sic:* Ego tuli te de pascuis,&c. *& subditur:* Et fui tecum in omnibus vbicunque ambulasti. *Et 1. Paralipo. 17. b. vbi eadem dicuntur.*

10 Nolite fieri sicut,&c. *Hic consequenter Dauid circa alios facit monitionem, vt caueant a peccatis: quia boni principis est non solum cogitare de se, sed etiā de sua gente, & primo facit suam monitionem, secūdo subdit retributionem ibi:* Multa flagella. *Circa primum dicit* Nolite fieri sicut equus,&c. *Idest, sequentes appetitum sensitiuum viuentes vita brutali.*

11 Quibus nō est intellectus. *q.d. hoc nulla culpa est in brutis animalibus, quia non habent intellectum, per quem possint refrenare appetitum sensitiuum. Sed in hominibus rationem habentibus est hoc valde culpabile, quia per rationem possunt appetitum sensitiuum refrenare. Et ideo de hominibus appetitum sensitiuum sequentibus Dauid deprecatur Deum dicens.*

12 In chamo & freno,&c. *i. eos qui nolunt obedire tibi sicut equi indomitus, pœnis & laboribus eos afflige, ita quod pęna dante eis intellectum obediant tibi ad nutum, sicut frequenter legitur in libro Iudicum, quod filii Israel Deo recalcitrantes per idololatriam tradebantur in manus affligentium eos, & sic reuertebantur ad verum Dei cultum.*

Multa

MORALITER.

1 *In temp. oppor.* quod est totum tempus vitæ suę. Luc. 18. a. *Oportet semper orare, & non deficere.*

2 *Veruntamen in di.&c.* q.d. pro certo: si sic fecerit, inundatio tentationum ipsum non absorbebit: quia conuertet se ad Deum, dicens:

4 *Tu es refug.&c. Exultatio mea.* idest, tu es Deus in quo exultare spero.

6 *Erue me a circundantibus me.* idest a dæmonibus mihi insidiantibus, ps. 11. *Impij in circumitu ambu.* Et subdit dñi rñsio, Intelle-

7 *Intellectum tibi dabo,&c.* Ad prosequendum bonum & refugiendum malum.

† *In via hac,&c.* s. præsentis vitæ.

9 *Firmabo su.&c.* Ne deuies a rectitudine iustitię. Et qui sic directus, bonū pximi desiderat, alios ad bonū excitat, dicens:

10 *Nolite fieri,&c.* Sequentes impetū appetitus sensitiui, & de obstinatis in malo clamat ad Deum, dicens.

12 *In chamo,&c.* id est, virtute tuæ potentiæ ne alijs noceant.

† *Qui non approxi.* Per obedientiam, sed rebellant, de quibus subditur.

Multa

a *Multa flagella peccatoris, sperantem autem in domino cir.* August. Post frenum adduntur flagella ad domādum, ne sit de illis impunitis, quibus modo vaga datur licentia viæ suæ, sic iste supra dixit se domitum.

✻ Theod.

a Qui omnia, gratiæ dat, uel dant.

a † Multa flagella † peccatoris. † sperantem autem in domi- 1
a Aug. lex in flagellis, misericordia in consolationibus. b Cass. Vndique ne sit locus hosti. 2
c Ergo. d Qui prios in vobis e In domino.
b no misericordia circundabit. Lætamini in domino, & exul- 3
¶ Quare? quia iam. a ¶ Non ueritis, sed gratia, qui prius peccatores. b ¶ Etiam in tribu 4
lationibus. c Quia ei subditi. 5
tate iusti, & † gloriamini omnes recti corde. 6

✻ Theodoret. Propterea diuinus ait Apostolus Gratia saluati estis per fidem, & hoc non ex vobis, nam Dei donum est.

b *Lætamini in dom.* Tacitæ mētis suauitate mulceri, est lætari. Concitati animi feruore gaudere, est exultare.

D †sperantes. E F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Multa flagella peccat. &c. *Hic consequenter ponit suæ monitionis retributionem, dicens.* Multa flagella peccatoris. *i. multæ pœnæ peccatorib. obstinatis in inferno sunt reseruatæ, secundū illud. Deut. 32. e. vbi enumeratis multis flagellis dicit.* Nonne hæc condita sunt apud me, & signata in thesauris meis? Mea est vltio & ego retribuam eis in tempore, &c.

2 Sperantem autem in domino. *Spe debita quæ est certa expectatio futuræ beatitudinis ex gratia & meritis prouenieus.*

3 Misericordia circūdabit. *In futura beatitudine, in qua ex Dei misericordia circūquaq; hēbit materiā lætitiæ. Supra se, in visione diuina. Infra se, videndo infernum & tormēta quæ euasit ex Dei gratia, Circa se, ex sanctorū & angelorum societate grata, & ideo in fine psal. excitat iustos ad laudem Dei dicens.*

4 Lætamini in domino. *Gaudio interiori.*

5 Et exultate iusti. *Gaudio exteriori, quæ exultatio dicitur quasi extra saltatio, inquantum gaudium mentis prorumpit exterius in vocibus diuinæ laudis.*

6 Et gloriamini omnes recti corde. *Quia secundum quod dicit Apostolus 2. Cor. 1. c.* Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ. *Hæc est enim recta gloriatio, quando conscientia nō remordet de graui peccato.*

MORALITER.

1 *Multa flagel. peccat.* Quę sibi reseruantur in inferni pęnis.
2 *Sperantem aūt in domino.* Spe ex gratia & meritis prouenięte.
3 *Misericordia circundabit.* Ita quod caterua dęmonū ei præualere non poterit, ideo concluditur.
4 *Lætamini in domino & exultate iusti.* Non in mundo.
6 *Et gloriamini omnes.* De certa pręmii cęlestis expectatione.

ADDITIO.

In psal. 31. *Beati quorum.* vbi dr̄ in post. Accipio vnum modum dicendi, qui vr̄ mihi magis probabilis. Iste modus dicē di quem inuenit Rab. Sal. non vr̄ rationabilis. Tū quia si Dauid in hoc psalmo tractaret de casu qui sibi occurrerat, rationabiliter videretur, q̄ hoc expressisset in titulo sicut in quāplurimis aliis psalmis de se tractantib. hoc fecit, vt patet discurrēti per titulos. Tū quia litera huius psal. bn̄ possit applicari cōi statui pęnitentium & confidentiū ſm vniuersalem cōsiderationē, & sic materia psal. est dignior quā si particulariter de Dauid loqueretur. Bonum. n. ſm Philosophum in 1. Ethicorum, quāto vniuersalius tanto diuinius. Tū quia Dauid certificatus fuit de dimissione peccati adulterij & homicidij per Nathā prophetā qui ex parte Dei sibi dixit. *Dominus quoq; peccatū tuum transtulit, &c.* 2. Reg. 12. d. q̄ verbum intelligendū est de dimissione culpæ qūo Dauid confitebať, dicēs sibi. *Peccaui domino.* de necessitate. n. incūbit cuilibet credere prophetæ dn̄i, vt Deut. 18. & sic fundamentū Rab. Salomon non valet, vn̄ in hoc psalmo principaliter vr̄ Dauid intendere ad commendationē contritionis & confessionis similiter & satisfactionis, quæ sunt partes integrales pęnitentiæ, vnde & hic psalmus merito vnus de pęnitentialibus nominatur.

Circa q̄ primo oñdit indigentiam remissionis peccatorū respectu oīum in cōi, dicens. *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, &c.* Non. n. dixit. Beati in quib. non inuenitur peccatum, nam in oīb. de communi lege inuenitur, quia 1. Ioh. 1. c. *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, nosipsos seducimus.* Sed dicit. *Beati quibus remittuntur.* & sic apparet necessitas pęnitentię quo ad hoīes in cōi. Hoc ēt oñdit cum dicit. *Et quorum tecta sunt peccata.* Non. n. dixit, quorum nulla snnt peccata, quia tales communiter minime reperiuntur, sed dicit, *Quorum tecta sunt.* i. peccata quę in eis fuerunt, sunt tecta, ac si non videantur. Similiter cū dicit. *Beatus vir cui non imputauit dominus peccatum,* idem oñdit. q. d. licet habuit, non tn̄ ei imputatur a Deo. Et in his trib. modis Psalmista loquitur more humano. Homo. n. quandoq; parcit simpliciter remittendo offensā, quam sibi scit esse illatā, nulla recōpensatione vel vindicta interueniente, & de hoc dicit. *Quorum remissæ sunt iniquitates.* Quandoque aūt quia offensa illata alicui est occulta, idcirco non punitur, quia ea q̄ non apparēt, idem est ac si non essent ſm iurisperitos, & de hoc dicit. *Quorum tecta sunt peccata.* Quādoq; vero hō offensam sibi factā dimittit, quia non curat de ea in modico eā reputans, quia q̄ modicū est quasi nihil esse vr̄ ſm Philosophum, & de hoc dicit. *Cui non imputauit dominus peccatum.* Sed quia de istis trib. modis primus non competit Deo, quia esset contra eius iustitiam immensam, secundum quam nullum malum debet esse impunitum. Secūdus modus ēt sibi non competit, quia est contra eius infinitam scientiam, secundum quam omnia sunt nuda & aperta ante oculos eius. Idcirco de tertio modo tantum est agendum, secundum quem quandoque Deus non imputat peccata homini, ea reputans minima & hoc ratione pœnitentię, secundum quam homo vere pęnitens & se accusans eius peccatum minime reputatur a Deo. Iuxta illud de Publicano qui se accusans *descendit iustificatus in domum suam.* Luc. 18. Et hoc est quod sequitur immediate. *Nec est in spiritu eius dolus.* vbi glossa quærit. Cui non imputauit dominus peccatum, & rn̄det. Illi scilicet in quo non est dolus, quia se accusat cum sit peccator, corde tenet quod ore fatetur. hæc in glossa.

Consequenter secundo ostendit, q̄ non sufficit peccatori non hēre dolum in spiritu, sic q̄ in spiritu accuset se, sed requiritur oris confessio, sine qua nō fit dimissio peccati commissi, sed potius augmentatur culpa, si confessio oris indebite differatur, vnde dicit. *Quoniam tacui, inueterauerunt ossa mea.* hoc est quia tacui confessionē, inueteraerūt ossa mea. i. interior fortitudo mentis, quæ ossa q̄nque dr̄ in scriptura, vt in psalmo. *Non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum.* Cui taciturnitati perniciosę plerūq; associatur clamor puersus, & hoc est cū peccator non solū non confiteť se peccatorē, sed potius clamat, iactādo se de iustitia, vn̄ sequitur. *Dum clamarem tota die.* vbi glossa. Tacuit. n. quędā, & quędam non tacuit. Tacuit cōfessionē, & clamat pręsumptionem, sicut ille qui sana membra medico oñdebat, & vulnerata tegebat, & ideo non fuit curatus, sed inueteratus, sicut Pharisęus qui dicebat. *Non sum sicut cæteri homines, &c.* Luc. 18. d.

Consequenter tertio ostendit quomodo ad contritionem & confessionem peruenit, dicens. *Quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua, &c.* Cuius sensus est, nam peccatores huiusmodi, scilicet qui peccata tacent, dum clamant falsam iustitiam, vt plurimum non deueniunt ad contritionē & confessionem pęnitētialē, nisi prius humilientur per aliquam afflictionem, iuxta illud Esa. 28. e. tantummodo sola vexatio dat intellectū auditui. Ideo Psal. in persona talis peccatoris ad Deum dicit. *Quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua,* ad humiliandum me superbum, ideo *conuersus sum.* idest, contritus. *In ærumna mea.* id est, in anxietate mea. *Dum configitur spina.* id est, dum compuncta est conscientia, cuius conscientię remorsus, spinę interius fractę seu fixę assimilatur, tūc. n. sensi dolorem cōtritionis, & inueni meam infirmitatem, & sic. *Delictum meum cognitum tibi feci.* hoc est dicere, sic conuersus sum in ęrumna, & in compunctione conscientię de vno opposito ad aliud, vt qui prius tacebam delictum meum, nunc cognitum tibi feci. *Et iniustitiam meam.* i. merita mea falsa quę clamabam. *Non abscondi.* i. non operui, sed aperui. per veram confessionem, vnde sequitur. *Dixi confitebor aduersum me, &c.* In quo versu notanda sunt aliqua verba.

Primo cum dicit. *Confitebor aduersum me iniustitiam meam.* Sunt. n. aliqui qui confitentur iniquitatē suam, sed nō aduersus eos, sed q̄nque aduersus Deū, dicentes. Deus voluit hoc fieri, quandoq; aduersus cōstellationes syderū, dicētes. Stellę mihi fecerunt, vel diabolus me decepit, & huiusmodi, iuxta illud. Ad excusandas excusationes in peccatis, quę oīa excludit Psal. dicens. *Confitebor aduersum me iniustitiam meam.* quasi diceret. Ego sum qui peccaui, non fatū nō fortuna, non diabolus me coegit, sed ego persuadēti consensi. Hęc in glo.

Secūdo notandum est, cū dicit. *Tu remisisti impietatē peccati mei:* qđ videtur referendū ad culpā. In peccato. n. cōsideratur culpa,

culpa quæ est impietas peccati, quasi rõ formalis ipsius, considerator ẽt pęna debita, quæ peccatũ qñq; dr̃, vt 2. Cor. 5. in fine vnde dicit. *Remisisti impietatem peccati.* quia in vera pœnitentia culpa quæ est impietas peccati totaliter remittitur, nõ autem pęna peccati remittitur ex toto.

Consequenter quarto vt ostẽderet hãc remissionẽ esse de cõi lege necessariã ẽt sanctis qui in terra sunt, cũ dixisset. *Et tu remisisti, impietatem, &c.* subdit. *Pro hac.* s. remissione peccati. *Orabit ad te omnis sanctus.* vnde glossa. Inde. n. est sanctus, *quia dimisisti.* quia aliter nõ esset sanctus, nec oraret, quia oẽs sunt peccatores, & egent gratia Dei. Hæc in glossa. Quę intelligi dẽt de cõi lege. Quã quidẽ orõ, vt digna sit exaudiri, faciẽda est. *In tempore opportuno.* s. in statu gratiæ, cũ qua quidẽ oratione ad hoc q̃ sit efficax, requiritur vigilãtia, per quã ẽt sanctus dũ in hac vita existit, abstineat se ab affluẽtia carnalium, s̃m illud saluatoris Matt. 26. d. *Vigilate & orate.* vnde sequitur. *Verũtamen in diluuio aquarum multarum ad eum non approximabunt.* q. d. licet sanctus oret, licet tp̃s sit opportunũ, tñ diluuiũ aquarũ. s. cõcupiscentiarũ ad eũ. i. ad sanctũ, non dẽnt approximari, s̃m imitationẽ seu indebitã adhęsionem. Et qualis sit orõ sancti ad propositũ pertinens declarat, cũ subdit. *Tu es refugium meũ in tribulatione, quæ circũdedit me, &c.* hoc est dicere, tu qui solus es refugiũ meũ, erue me ab impugnationib. carnalium voluptatũ & errorũ, qui in hac vita cõiter circundant.

Cõsequenter quinto Deus rñdet pęnitenti & orãti, dicẽs. *Intellectum tibi dabo, & instruam te in via hac qua gradieris.* q. d. licet ego sim refugiũ tuũ, tñ oportet q̃ vtaris intellectu tibi dato naturaliter, similiter instructione diuinæ legis tibi tradita, & sic. *Firmabo super te oculos, &c.* i. dabo tibi gratiã perseuerãtię p q̃ hõ firmat̃ in bono. Et ad declarandũ quõ hõ vti debeat naturali intellectu, subdit. *Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus.* Animalia. n. bruta semper sequuntur passiones carnales sine aliqua moderatione rõnis, q̃ in hominib. est maxime vitiosũ, vñ ẽt philosophi tales increpant, tanquã vitã pecudũ eligentes, vt in 1. Eth. Similiter ad innuendũ, q̃ hõ dẽt instrui in hac via qua graditur instructione diuinæ legis, subditur. *In chamo & freno maxillas eorum constringe.* Præcepta. n. diuina ad moderationem humanorum actuũ bñ comparantur chamo & freno respectu brutorũ, quia dirigũt actus humanos prohibendo & p̃cipiendo, sicut sessor dirigit equum in via recta per chamum & frenũ, vñ bñ subdit. *Qui non approximant ad te.* hoc est dicere, quia pręcepta diuina cõstringentia actus humanos sunt necessaria iniustis, nõ aũt iustis quib. lex non est imposita, vt 1. Tim. 1. vñ dicit. *Qui non approximant ad te.* i. sanctũ orantem in tempore opportuno, cui Deus sic alloquitur, vñ sequitur. *Multa flagella peccatoris.* quia sunt multi sic a recta via deuiantes, quib. non sufficit chamus & frenũ p̃ceptorũ, sed requiruntur sup̃ hoc flagella correctionis vel finalis punitionis. Sperantẽ aũt in dño misericordia cir. s. sperantes spe formata. *Misericordia cir.* hoc est gratia gratificans, quæ misericorditer datur & vndiq; tuetur.

Philosophus.

Consequenter vt omnia p̃dicta Deo attribuantur, nõ meritis, finaliter cõcludit. *Lætamini in domino.* s. attribuendo Deo iustificationem vestram, potius quam proprijs meritis.

REPLICA.

Beati quorum, &c. quem psalmum post. exponit ad literã, de Dauid pęnitentia pro peccatis adulterij & homicidij, & sic Dauid in hoc psal. dat exẽplũ vere pœnitere volentib. Burg. qui in principio sui corruptorii promisit velle prosequi sensum literalẽ, ab eo lõge recedit motus debiliter. Primũ, quia dicit tit. huius psal. expositioni post. nõ cõsonare. Secũdo, q̃a dicit hunc psal. de cõmunitate pęnitentiũ nõ de solo Dauid exponi dẽre ex eo motiuo, quia bonũ de q̃to communius, de tanto diuinius, quasi communitas peccatorũ sit aliquid magis bonũ q̃ vnus peccator. Tertio, q̃a dicit Dauid certificatũ p̃ Nathã prophetã de remissione peccatorũ p̃dictorũ, quasi p̃ hoc volẽs innuere q̃ iõ Dauid in hoc psal. se formam pœnitẽtib. dare non debuerit vel potuerit. Patẽt aũt illa duo vltima fore irrationabilia, q̃a & si per Nathã fuerit sibi denũtiata remissio quoad reatũ culpę, tñ nõ pęna, quinimo idem Nathã p̃dixit pęnã reseruatã, vt patet 2. Reg. 12. nunq̃d igit̃ debuit se p̃bere formã & exẽplũ pęnitẽtibus? Primũ, gratias agẽdo pro dimissione culpę, deinde se humiliãdo pro relaxatione pęnę debitę, queadmodum facit, vt clare litera huius psal. oñdit. Irrationabile quoq; est dicere plures peccantes vno peccatore existere q̃d diuinius, vel expositionẽ de pluribus magis esse diuinam maxime, qñ expositio de vno exẽplariter applicatur ad alios. Primum aũt motiuum Burg. est omnino falsum, nam titulus huius psal. ab Hier. ex Hebraica veritate translatus est ille. *Eruditio Dauid.* & secundum glo. magistralem intellectus Dauid, vt ex titulo detur intelligi, quomodo Dauid in hoc psal. velit ostendere se eruditum in modis vere pęnitẽtiæ, & in modis eisdem alios erudire. Eruditio enim actionem & passionem signat, sicut alia nomina verbalia. Patet igitur Burg. irrationabiliter postillatori irrationabilitatem imposuisse.

GLOSSA ORDINARIA.

A In finẽ Psalm. Dauid.

† Gaudete.

B

a *In finem.* Casiod. Hic propheta potentiam & facta Dei enumerat, & sic ad laudem Dei inuitat. Primo iustos & rectos monet laudare, quia exultare in illo nisi laudando non possumus: rectos, inquit, decet collaudatio.

a In finem Psal. Dauid XXXII.

Et in aduersis. b Iniusti in seculo quod perit. Non in vobis. In quo nil displicet eis. c Laudat qui subditus est Deo, aliter distortus est.

1 † Xultate iusti in domino, † rectos de-

a Propter vnitatem ecclesiæ. b Hoc modo laudandum. Exultantes laudate hoc modo. Confitemini, &c. & post causam laudis supponit. Quia rectum est verbum domini.

cet collaudatio. Cõfitemini domino in 3

✲ Theo. Format hic psalmus quasi ab Ezechia populum excitãte ad hymnum victis Assyrijs.

2 PSAL. XXXII.

b Exultate, &c. Rectos. August. Curuus laudat Deũ, quando sibi bene est, blasphemat quando male, rectus semper vt Iob.

✲ Theod.

Theod.

C

NICOLAVS DE LYRA. PSAL. XXXII.

1 EXultate iusti in domino, &c. *Huic psal. non præmittitur titulus aliquis in Hebræo, propter quod dixerunt aliqui, quod non est psal. distinctus a præcedenti, & occasione huius dicti respexi tres Biblias Hebraicas, & tres libros Hebraicos editos super librum psalmorum, & in omnibus inueni hunc psal. distinctum a præcedenti, non solum in signatione per spatium vacuum inter duos psal. sed etiam in quotationẽ, quia iste psal. apud Hebr. quotatur 32. præcedens autem 31. & eodem modo in translatione Hier. iuxta Hebræ. distinguitur a præcedenti per literam magnã capitalem in principio & per quotationem, quia hic psal. ab eo quotatur 32. & præcedens 31. Item Hiero. in prologo libri psal. facit mentionem de psal. coniunctis apud Hebræos, qui tamen sunt distincti apud nos, & etiam ecõtra de coniunctis apud nos, distinctis tamen apud Hebræos, nec tamen facit ibi mentionem de coniunctione istorum duorum psalmorum, ex quo patet quod sunt psal. distincti apud Hebræos, sicut & apud Latinos, saltem a tempore beati Hiero. quod diu valde est q̃ floruit. s. tẽpore Gratiani & Valentiniani imperatorũ, qui cœperunt imperare anno domini. ccclxxxi. Hoc autem opus fuit scriptum anno domini. M. cccxxvi. Motiuũ etiam aliorum nõ valet, q̃a multi sunt psal. sine titulo & distincti ab alijs, videlicet 17. vt dicit B. Hier. in prologo lib. psalmorũ. Et iã habuimus de trib. s. primo & secundo et isto, et de alijs videbit̃ inferius prosequendo, igitur ex tit. non p̃t videri quis fuerit autor huius psal. quia titulũ no hẽt, nec inueni hoc clare determinatũ nisi secundum intentionem Aug. qui dicit oẽs psal. factos a Dauid, sed hanc intentionem non intendo sequi sicut dixi a principio huius libri. Tenendum tñ est, q̃ hic psalm. sicut & alij factus fuerit ab aliquo sancto propheta quicumque fuerit ille. s. Dauid vel alius: Et ex circunstantia literæ vr̃ factus ad hoc q̃ per Leuitas cantaretur in templo, pp̃ quod satis probabile est q̃ Dauid eũ fecerit, qui diuinas laudes per Leuitas in templo decantandas pro magna parte composuit, vt hẽtur 1. Para. & 1. Esd. 3. Igitur iste psal. in duas partes diuiditur, quia primo autor huius psalm. inducit fideles ad Dei præconium. Et secundo ostendit huius præconii præmium, ibi.* Beata gẽs. *Prima in duas, quia primo inducit ad Dei laudationem, secundo ad hoc inducit triplicem rationem, ibi.* Quia rectum est. *Circa primum dicit sic.*

Hie. & Nicol. de Lyr. quibus fuerunt temporibus.

1 Eult. iusti. do. *i. extra vos in Deum saltate per deuotionem.* 2 Rectos dec. coll. *Et hoc duplici rõne. Vna accipitur ex parte laudantis. Decens. n. est, vt laudet Deum de rectitudine sua quam hẽre non põt nisi ex diuina gratia, quæ subiicit partem animæ superiorem ipsi Deo & vires inferiores rationi, & in hoc consistit hominis rectitudo. Alia rõ accipitur ex parte Dei, quia cum eius bonitas & maiestas sint infinitæ, preces peccatorum corã eo sunt indignæ secũdum illud Eccl. 15.* Non est speciosa laus in ore peccatoris. *sed decenter laudatur iustis.* 3 Confitemini. *Confessione laudis.*

In

MORALITER.

1 *Exultate iusti in domino.* Sicut dixi in expositioni literali psal. iste videt̃ esse factus ad hoc q̃ per Leuitas ad Dei laudem cantaret̃ in templo, & eodem mõ cantãdus est per ecclesiæ

li

†

A ¶ * Theodo. Multis in locis Symmachus & Aquila vocem exultare, l laudare explanarunt,

Recti cor. Aug. Nō reſiſtentes dño, Praui corde ſunt q̄ dñt Deum vel nō eſſe, vel iniuſtū, vel negligere, hic cū videt malos florere, bonos pati. Recti ſunt qui dirigūt cor ſm voluntatem Dei, quā ſuæ præponūt, vt & Chriſtus docuit: *Non ſicut ego volo, ſed ſicut tu vis*; transfigurans in ſe ſuos, vt & ibi: *Saule Saule quid me perſequeris?*

a *Cithara*. Auguſtin. Ab inferiori ſonat & ex terra eſt, vnde laudemus, id eſt, proſperitas & aduerſitas, q̄ ab eo ſunt nobis.

* Baſil. Hæc ſecundum legalem cultum perficiebantur.

b *In pſalterio*. Dum attēdis ſuperiora, quę tibi dedit, cęleſtē doctrinā.

B Per citharam caro, per pſalterium charitas intelligitur, ad quę decem præcepta legis pertinēt. Tria in prima tabula ad Deum, ſeptem in ſecunda ad proximum.

c *Cantate ei, &c.* Quaſi, quid plus dicam, de incarnatione ſpecialiter lætamini.

d *Canticum nouum*. Caſſio. Quia non ſufficit niſi abundet iuſtitia veſtra plus quàm ſcribarum & Phariſęorum.

Cantate canticum nouum, de incarnatione, de qua mundus exultat, de qua angeli cantauerunt.

* Theod. Vociferatio vox victoriæ, quæ contra fugientes a vincentibus editur.

e *Quia rectum eſt*. Modū laudis expoſuit: nūc cur ſit laudādus.

f *Et omnia opera*. Augu. Ne quis putet ſe meritis ad fidē veniſſe, cum in fide ſint omnia opera, quę diligit Deus, ideſt, remunerat.

Aug. Oīa opera eius in fi. Quia non niſi in fidelib. operat. vnde: *Fides tua te ſaluum fecit*. Vel, omnia opera ſunt recta, id eſt, quæ præcepit operari ſunt recta ex ſe, quod patet poſitis in fide. Vel omnia opera quæ diligit & remunerat, ex hoc procedunt, quæ fides quia a Deo, & omnia opera bona ſunt a Deo, ideo quoque ex dilectione noſtri fecit miſericordiam, vocando, iuſtificando. Et inde in futuro, quia ibi malis & bonis retribuet.

Aug. Caue ne amiſſo iudicio ſis pauperi in mala cauſa miſericors. vnde: Nō accipies perſonam pauperis in iudicio, cuius ſi parcis ſaccello, percutis cor: quia remanet iniquus, & ideo nequior, quia iuſtum fauere ſibi videt.

In

a Exhibite corpora veſtra hoſtiam viuam Deo, mortificando carnem cum vitijs & concupiſcentiis.
b Seruiant membra charitati, vbi tria & ſeptem præcepta in quibus tota lex pendet & propheta.
c Aug. Non lingua tantum, ſed & vita.

a cithara, in pſalterio † decem chordarum pſallite illi. Canta- 1

b ¶Exuite vetuſtatem, quia non niſi ad nouos pertinet nouum teſtamentum: ¶ Gratię Dei. 2
a Operibus. b Si quæris. Quomodo bene?

c te ei canticum nouum, bene pſallite ei in vociferatione.

¶Ecce. ¶Ineffabili vt non poſſit verbis dici quod intelligitur, hoc docet ineffabilem. In lętitia.
a Ecce cauſas cur ſit laudandum. b Aug. In omnibus nullum fallit. c Lex.

d Quia rectum eſt verbum domini, & omnia opera eius in 3

e Fidelia. ¶ Aug. Nihil promittit & non reddit, quia Dilig. miſe. & iu. Quidam faciunt 4
f quod non diligunt. b Et. Hic. Sępe enim facit. c Aug. quam modo prærogat.
d Aug. Quo exigit prærogata. In futuro. e Miſericordiam diligit, quia.

g fide. Diligit † miſericordiam & iudicium, miſericordia 5

a Non a ſe. b Vbique euangelium prædicant, vbique ſalus, vbique peccata dimittuntur hominibus. c Sed quomodo hoc? Filij. d Patris. e Iuſti. Apoſtoli.

h Domini plena eſt terra. Verbo domini cęli firmati ſunt, 6

i a Quia & doctrina eorum, & miracula a ſpirituſancto. Non pars. b Diligit miſericordiam.
Caſs. Congregat populos ſeculi in confeſſione mortificati peccati ne libere defluant, & eis occulta ſua ſeruat ad diuitias, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, &c. 1. Corint. 2. c. 7

& ſpiritu oris eius omnis † virtus eorum. Congregans 8

9

g *In fide*, quaſi in exterioribus, ſi cauſa iuſtitiæ fuerit fidelis, D interiorē fidem adijciet ille, quē non cognoſcens timuit. vñ quis non dabit ei quæ ſua ſunt, qui in alieno fidelis fuit?

Aug. Fidelis eſt Deus dans homini quod promiſit. Fidelis eſt homo credēs promittenti, ex promiſſo verò Deus eſt nobis debitor.

h *Terra*. Auguſt. Eccleſia vbique terrarū.

* Baſil. & Theodor. Nam quæ ab ipſo facta ſunt, ſimpliciter, & ſine vlla dubitatione omnes recipere iubet: de vita vero curam gerere, & hanc miſericordia & iudicio ornare imitatione Dei, qui Aſſyrios iuſto iudicio puniuit, & Iſraelem miſericordia liberauit, gubernans quæ creauit ſua prouidentia.

i *Verbo*. ideſt, ſapientia Dei patris. Cęli, apoſtoli inſtructi ſunt E plenè, cum eo etiam corporaliter conuerſando, & poſt omnis virtus eorum habita roborata eſt ſpiritu filij, per cęlos firmatos congregat & conſolidat in vnitate fidei, ſpei & charitatis. Vter eccleſia in qua eſt caro mortua. Etiam abyſſos. i. profundos tenebris vitiorum, ponit inter eos, qui ſunt theſaurus vnde alios ditat ſapientia.

* Baſil. & Theod. Non labore & tempore indiguit omnia creans, ſed verbum illi ſatis fuit: Nam ait fiat firmamentū & factum eſt, aſpectus literæ hunc ſenſum demonſtrat. Hoc. n. antiquis Iudæis congruit. Vera autem Theologia oſtendit Deum Verbum cum ſancto Spiritu, & cęlos effeciſſe, & cęleſtes potentias quas alij cęli luminaria eſſe dixerunt, Alij eas quę minimè videntur quæ ſecunda interpretatio magis vera eſſe videtur, cum namque Deum opificem oſtendiſſet, non vtique de ſolo opere, quod cernitur, mentionem fecit.

Aug. Terra. Cęli non indigent miſericordia, vbi nulla eſt miſeria. indigent tamen regente domino: non enim propriam firmitatem ipſi ſibi pręſtiterunt. Oīs virtus, quia nihil a ſe habuerunt, quaſi a Deo fieret ſupplementum. Nota vnū opus verbi. i. filij & ſpirituſſancti. Ijdem enim & omnis virtus eorum firmati ſunt: pater verò per verbum ſuum & ſpiritum ſuum quod operatur.

Aug. Virtus eorū. Cū inter lupos eſſent vt vincerēt: poſt ēt ſi amaritudo eſt, tecta eſt in pelle: modo. n. timētes mali pelli ſuę, intus tenent mala quæ non audēt emittere, de quib. ꝓfert Deus, vñ nos emendet, qui ſecreta corda oīum nouit, ergo timentibus Deum non ſit ſecura & torpens licentia. F

☞ Sicut

NICOLAVS DE LYRA.

1 In cithara, &c. *Exprimuntur autem hic iſta muſica inſtrumenta: quia diuinæ laudes cantabantur in templo per Leuitas, non ſolum vocibus humanis, ſed etiam muſicis inſtrumentis, vt patet 3. Regum & 2. Para. in pluribus locis, dicitur autem hic:* In pſalterio de. cor. *Illud enim inſtrumentum fuit factum in venerationem. 10. decalogi præceptorum.*

2 Cantate. *Si enim amor carnalis & laſciuus ſemper facit inuenire cantilenas & nouos cātandi modos, multo magis amor diuinus ſemper facit adinuenire nouos modos deuotionis & laudis diuinæ.*

Diuo. 3 Quia re. *Hic conſequenter ad probandum ſuū propoſitum inducit triplicem rationem. Secūda ponitur: Verbo domini, tertia ibi: Dominus diſſipat. Prima vero ratio accipitur ex Dei fidelitate, quia fidelitas eſt in omnibus laudanda, & maxime fidelitas diuina, quæ eſt excellentiſſima, & hoc eſt quod dicitur:* Quia re. eſt verb. &c. *q. d. Bene debetis laudare Deum, quia verbum domini rectum.*

4 Et omnia oper. eius in fi. *ideſt, in fidelitate. Rectū enim dicitur cuius medium non exit ab extremis, verbū autem medium eſt inter intentionem loquentis & eius effectum, & ideo tunc eſt verbū rectū quādo nō declinat ab intentione loquentis & eius opere. & ſic eſt in Deo, quia eius verbum producit effectum prout egreditur ab eius intention.*

Fidelitas

Fidelitas autem Dei conſiſtit in ſua iuſtitia miſericordia temperata. Ideo ſubditur: 5 Diligit miſericordiam, &c. *Iudiciū enim eſt effectus iuſtitiæ, ſed quia miſericordia ſuper exaltat iudicium, vt habetur Iac. 2. c. ideo ſequitur:* Miſericordia domi. plena eſt terra.

6 Verbo do. *Hic ponitur ſecunda ratio diuinæ laudis, quæ accipitur ex infinita Dei poteſtate: & primo ponitur ipſa ratio, ſecūdo ex hoc ſequēs vtilis monitio, ibi:* Timeat dominū. *Circa primū primo declaratur infinitas poteſtatis diuinę in corporibus cæleſtibus, cum dicitur:* Verbo do. &c. *q. d. rationabile eſt, vt Deū laudetis, qui eſt tantæ poteſtatis, ꝙ ſolo eius verbo cæli firmati ſunt. i. ſtabiles & incorruptibiles facti: quia non ſunt ſuſceptiui peregrinarum impreſſionū, etiam ſecundū Philoſophum.* 7 Et ſpiritu, &c. *hoc eſt verbo ipſius: Et loquitur de Deo humano more: quia verbū progrediēs de ore hominis formatur ex aere reſpirato ab anima ſecundū quod habetur 2. de Anima. Aer autem vocatur frequēter ſpiritus in ſcriptura.* 8 Omnis vir. *In trāſlatione Hier. iuxta Hebræū habetur: Omnis ornatus eorum, per quem intelliguntur ſtellæ: & in idē redit: quia in varijs ſtellis ſunt variæ virtutes & influentiæ. Conſequenter oſtenditur poteſtas diuina in corporalibus inferioribus, cum dicitur.*

9 Cōgregans, &c. *Ex hoc dicūt aliqui, quod aquæ maris in oceano ſunt contra naturam ſuā detentæ, ita quod ſi ſibi dimitterentur, flue-*

✠ rent

MORALITER.

† Eccleſię miniſtros in nouo teſt. nec vł mihi requirēdus alius ſenſus pręter literalē, niſi ꝙ pro cithara & pſalterio materialibus quibus eccleſia nō vtitur in diuinis laudibus, accipiantur debitę diſpoſitiones in laudantibus, vt p citharā quę eſt triangularis figurę fides ſanctæ trinitatis, & per pſalterium decem chordarum impletio decalogi deſignentur, Nam in laudantibus Deum debite fides & opera requiruntur.

A a *Sicut in vtre.* Caſ. ad literam. Sicut littoribus mare, claudit in eccleſia fluctuantes populos, & in theſauris ſapientiæ ſuę ponit profundıs altitudines, vt probet quis ſcripturas pietatis ſtudio inquirat.

Amos 5. * Theodo. Nam aquam in definitis locis, quaſi in quadam penu concluſam, in aera trahit ſublimem, & tanquam in vtre quodam eam in nubibus congregat, quàobrem ait ſcriptura Euocans aquam maris & effundēs ipſam ſuper faciem vniuerſę terræ.

b *Timeat omnis terra.* Caſſiodo. Eccleſia de mari. i. fluctuanti populo facta, vel non modo potens ſuper hos quos diligit, & firmat: ſed & perſecutores habet quaſi in vtre: quia nil niſi permiſſi faciunt: & ponit eos ſibi in theſauris, vt ex eis donet milites flagellantes filios: ergo non eos, ſed dominum timeat terra.

Caſs. Timeat, imò commoueatur manu miſericordiæ a ſimilitudine dormientis. Ab eo. quia ipſe creauit: & ideo vtiliter adminiſtrat, quia & a diabolo aliquid commouetur, ſed quod a Deo vtiliter, ideo ab eo.

* Theod. Symmachus, Expaueſcant. Aquila, formidabunt, in futurum tempus metum tranſmittens poſt crucem & reſurrectionem Domini.

c *Commoueantur.* Aug. Non terroribus hoīum vel cuiuſquam creaturę, leonis, ſerpentis, diaboli, quia omnia ſub eo: quid autem de omnibus his timendum? nihil. Quoniam ipſe dixit & facta ſunt, nihil poſſunt niſi quod permittit, cupiditatem nocendi per te habes: poteſtatem non niſi a Deo.

C d *Dixit & facta ſunt.* Creationem ſimul & formationem notat. Mandauit, recreationem.

e *Diſſipat conſi.* Caſ. Ne habeant effectum conſilia contra ſe, vt Iudæorum, & contra ſuos.

f *Gentium.* Caſ. Dum idololatriam deſtruxit: *Populorum*: Iudæorum, quorum voluntas, & ſi implerat, tamen in reſurrectione eſt reprobata.

g *Principum.* Caſſiod. Tyrannorum vel dæmonum.

* Baſil. & Theodor. Duarum ętatum memoriam docet, & ea quæ tunc Aſſyrijs Sennacherib & Rapſaci acciderūt, & illa quæ poſt hæc futura ſunt in gentibus, quatum impetus contra Apoſtolos diſſoluit.

B h *Conſilium autem domini, &c.* Caſſiodor. Incarnationis arcanum in quo conſuluit domini.

i *Manet in æternum.* quia ad æternam ſalutem nobis obtinendam.

K *Cogitationes.* Prędeſtinatio in qua omnia repoſita ſunt, quę & ſic permanent, vt prę uiſa ſunt.

l *Beata gens.* Caſ. Beatum dicit qui ad cultum Dei peruenit, quod fit temporibus Chriſtianis, in quibus gentes conuerſę, hi ſunt iuſti & recti quos decet laudatio.

Auguſt. Beatitudo omnis in animo, qui melior eſt corpore, & nunquam homo eſt beatus, per id quod eſt eo inferius: ergo per nihil terrenum, ſed per iuſtum animum fiet & corpus immortale. Iuſtus verò eſt animus ex Deo cuius in eo eſt imago, per quam eſt ſimilis angelis.

* Thod. Non qui diuitijs affluunt.

Auguſt. Beata gens de Deo, poſſeſſione ſcilicet, beatus populus

a ſicut † in vtre aquas maris, ponens in theſauris abyſſos. Ti- 1 2
b meat dominum omnis terra, ab eo autem † commouean- 3
c tur omnes † inhabitantes orbem. Quoniam ipſe dixit, & fa- 4
d cta ſunt: ipſe mandauit, & creata ſunt. Dominus diſſipat 5
e conſilia gentium: † reprobat autem cogitationes populo- 6
f rum, et reprobat conſilia principum. Conſilium autem 7 8
g domini in æternum † manet, cogitationes cordis eius in
h i K l † generatione & generationem. Beata gens, cuius eſt do- 9

Interlinear glosses: a Aug. Si gaudet de miſericordia, timeat ne ſit ſuperba lætitia, ideo quia in vtre eſt, aqua in theſauris abyſſi, peccator vt peccare deſinat, ſi non amore vel timore. b Quia per ſe ſedire nequeunt. c Non terroribus hominum. a In perfectionem cæterorum fidelium ſtantes. b Vniuerſam eccleſiam. c Non ea quæ timeant alius fecit, ſed ipſe ſolus creauit. ¶ Voluit. a Formata. Verbo ſuo. Aug. De informi materia. b Præcepit. b Per prophetas. Caſ. Per legem, & creati ſunt fideles per eam. c In forma de nihilo. d Quia etiam malos ceſſare facit, ne habeant effectum. a Quæ non eius ſed ſuum quærunt regnum. b Et ſi multa machinarentur, tamen creuit eccleſia. c Etiam. d De terrenis. e Vel philoſophorum. a Etiam. b Qui talibus populis quærunt dominari. Dæmonum. c Quos beatū non facit niſi ſubditum ſibi. d Sed. a Remi. nullo tempore diſſoluitur. b Cogitationes ſapientiæ eius non ſunt mutabiles. Sed æternæ. a Et hoc eſt conſilium. Hæc ſola quæ dominum non ſibi elegit niſi Deum ſuū. b De omnibus gentibs.

Margin: † in cumulum. † qui habitāt. † prohibet, impedit. — & reprobat conſilia principum. † ſtabit, vel durabit. † ſecula ſeculorum.

NICOLAVS DE LYRA.

rent ſuper terram, quia ſunt altiores terrā, vt dicunt in medio oceani. Sed hoc non videtur verum, quia omnia grauia fluida tendunt ad centrum vndique ſecundum angulum rectum, & ideo ſicut aquæ oceani ſunt demiſſiores terra iuxta ripam, ita in medio, quia æqualiter tendunt vndique ad centrum, vnde dicit Auguſt. ſuper Gen. quod Deus ſic res quas condidit adminiſtrat, vt eas proprios motus agere ſinat, quod non eſſet, ſi aquæ oceani plus diſtarent a centro mundi in eius medio quam in littore. Igitur congregatio aquarum in vnum locum, vt habetur Gen. 1. facta fuit per hoc quod ante tertium diem aquæ per modum euaporationis eleuatæ erant ſuper terrā, & per aerem diffuſæ, ſed tertia die dedit eis Deus denſitatem debitam, & ſic occupauerunt minorem locum: Fecit etiam concauitates & cauernoſitates in terra, quæ propter ſuam ſoliditatem bene poteſt habere aliquas ſuas partes a centro mundi magis diſtantes alijs, vt patet in altis montibus, in quibus concauitatibus congregarentur aquæ & appareret arida ad habitationem hominum & animalium, ſicut dictum fuit plenius Gen. 1. Aquæ tamen ſtant in oceano tanquam in naturali loco. Et ſic dicuntur ibi congregatæ ſicut aquæ in vtre, quia prius erant alibi diffuſæ, vt dictum eſt.

1 Ponens in theſauris, &c. *Ideſt, inferiores aquas maris, quæ ſunt hominibus occultæ, ſicut illa quæ reponuntur in theſauris. Quod autem aquæ maris nominentur abyſſi vel abyſſus, patet Gene. 1. a. vbi dicitur:* Et tenebrę erant ſuper faciem abyſsi, & ſpiritus domini ferebatur ſuper aquas. *Ibi enim ſignatur nomine abyſſi & aquarum idem, vt dictum fuit plenius ibidem.*

Abyſſi nomine aquæ maris ſignificantur.

Beatitudo in animo

2 Timeat dominum, &c. *Hic cōſequenter ex dictis ponitur vtilis monitio cum dicitur:* Timeat dominum omnis terra. *Ideſt, habitantes in terra, quia terra eſt elementum inſenſibile, in quo non cadit timor.*

3 Ab eo autem com. *commotione timoris, & eſt repetitio eiuſdem ſententiæ ad maiorem expreſſionem: Et rationem huius timoris ſubdit.*

4 Quoniam ipſe dixit & facta ſunt. *ſicut enim ſimplici voluntate omnia creauit de nihilo, ita poteſt in nihilum redigere, & ideo meritò debet eum creatura rationalis timere, & hoc timore filiali.*

5 Dominus diſ. *Hic ponitur tertia ratio diuinæ laudis, quæ accipitur ex gubernationis ſeu dominij generalitate, quia poteſt omnia ſecundum quod ſibi placet promouere & impedire, & hoc eſt quod dicitur,* Dominus diſſipat, &c. *Hoc apparet ex eo qđ habetur Geneſis 11. in filijs Noe, qui habuerunt inter ſe conſilium ædificandi turrim, cuius cacumen pertingeret ad cœlum, ſed dominus reprobauit conſilium eorum, ita confundens eorum labia, vt non intelligeret vir ſuum proximum, & ſic deſtiterunt ab opere ſuo inchoato.*

6 Reprobat autem, &c. *Hoc apparuit in Aegyptijs cogitantibus filios Iſrael capere inter deſertum & mare rubrum, ſed dominus eos ſubmerſit, & filios Iſrael liberauit, vt habetur Exo. 14.*

7 Et reprobat cōſilia principū. *ſicut patet in libro Ioſue, qa multi reges cōuenerūt in inuicē, vt interficerēt Ioſue & filios Iſrael, ſed fuerunt debellati & occiſi. Aliter autē poteſt exponi iſte verſus de machinationibus cōtra Dauid a Deo diſſipatis, cum dicitur:* Dominus diſſipat, &c. *ideſt, Saulis & ſuorū ſatellitum, qui perſequebantur Dauid more Gētilium infidelium, ſed ipſi non obtinuerunt intentum. Reprobat autem cōſilia principum. i. Philiſthinorum, qui audientes Dauid inunctum ſuper Iſrael venerunt cum exercitu magno ad diſſipandum eius regnum, ſed ipſi virtute diuina magis quam humana debellati fuerunt ab eo & ſubiugati, vt habetur. 2. Reg. 5. Et reprobat cōſilia principum. i. Abſalom & Achitophel, & eorum qui erant principales in tribubus Iſrael contra Dauid conſurgētium, ſed pro magna parte fuerunt occiſi, & reliqui fugati, vt habetur. 2. Reg. 18. Et quia hæc facta ſunt diuina virtute & prouidentia, quæ in ſua diſpoſitione non fallitur. ideo ſubditur.*

8 Cōſiliū autem domini in ęter. ma. *quia licet diuina ſententia aliquando mutetur, vt patet de Niniuitis Ionæ 3. tamen eius conſilium non mutatur. Conſilium enim Dei proprie accipitur ſecundū diuinam ordinationem, prout eſt in ſeipſo. Sententia autem aliquando accipitur ſecundum merita hominum & demerita, quæ ſunt variabilia.*

9 Beata gens. *Hic conſequenter deſcribitur diuinæ laudationis ſiue cultus præmium, & primo ponitur ipſum præmium, ſecundo huius præmii cauſa ſiue principiū, ibi:* De cælo reſpexit dominus. *Circa primum ſciendum ſecundum quod dicit Boetius de conſol. lib. 3. Beatitudo eſt ſtatus omnium bonorum congregatione perfectus, qui in re habebitur in patria in fruitione Dei, cuius bonitas eſt infinita. Ad hanc*

Domi- autem

populus de Deo possessore.
a *De cælo*. Aug. homine Christo. Prospexit in aduentu filij & vidit misericorditer, non peccata.
Cass. A quibus faciem auertit, sed:
Oẽs fi.ho. Aug. i. omnes qui ad nouã vitam volũt renasci.

rex, nec fortis vt gigas, nec diues qui in equo notatur, vel qñ- D
quidem voluntas & omnia a Deo: ergo quicunq; rex & gigas. i. fortis non consequetur prẽmium ex sua virtute: Sed si ascendit in superbam opinionem, quasi virtute sua saluetur, fallitur etiam si sit in multa abundantia virtutis.

Augustin. Quomodo elegit? De cœlo. id est Christo, de præparato, quia non nisi patre parante. Habitaculum, sunt apostoli doctrina & gratia sancti spiritus præparati ad vocationem aliorum, qua misertus est omnium. Nõ solum per eos vocauit, sed finxit singula chorda, idest, inspirauit omnem bonã voluntatem.

* Theodor. Non ignorãs & discere cupiens, sed ius dicens, & iudicans. Corda autem pro ratione posuit.

b *Finxit*. Aug. Manu gratiæ formauit. Sigillatim. singulis singula quædam dans.

a ¶De quo viuit. b ¶Quem colit. c ¶Neque hoc a se, sed a Deo electa est. d ¶Quam colit. ¶Aug. Vt possidendo eam non sinat esse incultam & miseram.
minus Deus † eius, populus quem elegit in hæreditatem si- 1 2
a ¶De anima iusta. b ¶Aduentu filij. c ¶ Non peccata.
a bi. De cẹlo respexit dominus, vidit omnes filios hominum. 3 4
a ¶Sed. b ¶Aug. Præuiso ad salutem mundi. c ¶Aug. Susceptionis humanæ quod sibi parauit, vel de angelis & hominibus quos mittit ad prædicandum, & præcipue apostolis. d Remi. Misericorditer vidit. e Remi. Vt præsit illis ad regendum eos per omnes terras.
† De præparato habitaculo suo, respexit super omnes qui ha- 5
a Carnem, excolendo eam. b Respexit. c Aug. Cordibus singulorum propria dona tribuit, & scit quomodo vtatur quisque eis. Hic destruitur quorundam hæresis, qui dicebant in Adam simul omnes animas esse creatas.
b bitant terram. Qui finxit † sigillatim corda eorum, qui in- 6
a Secretius & interius videt. Apud illum, intellectus sunt operum eorum: b Quo fine fiant. c Qui carnem suam tegit, si in sua virtute præsumit.
c telligit omnia opera eorum. Non saluatur rex † per mul- 7
a Suam. b Quisquis militans contra diabolum, vel concupiscentiam suam.
d tam virtutem, † & gigas non saluabitur in multitudine vir- 8
a Quia: Fallax equus, &c. Fallitur, quisquis per se vel per hominem putat saluari. Idest, superba potentia fallit. b Nam.
tutis suæ. Fallax equus ad salutem, in abundantia autem 9
a Insessor eius non saluatur per eam. b Sessor eius. c Sed inde salus: d Dilectio Dei.
e † virtutis suæ † non saluabitur. Ecce oculi domini super 10
f a Non de se præsumentes. b Non in viribus suis, vel meritis.
g † metuentes eũ, & in eis qui sperant super misericordia eius. 11 12

* Theodor. Omnibus his Sennacherib affluens, nihil adiumenti inde percepit. Obsessi autem in egestate rerum positi, fuerunt liberati.

Equus. Augustin. Animal in cuius velocitate, vel virtute confiditur, figuratè quælibet amplitudo seculi, vnde superbit, sed quanto in eo altius erigeris, tãtò grauius cadis.

E

† multũ exercitum, potẽs non euadet in multitudine potentiæ suæ

Hieron. Cassiod. Vel, equus, est corpus hominis quantũcunque speciosum, & bene formatum, tamen fallax est ad salutem corporalẽ, vel spiritualem.

Vel, equus. Aug. Mũdana fẹlicitas quẹ homines vehit, & dum nimis properat cadit, vt equus, & sessorem perdit. Equus, humana sapientia.
d *Gigas*. Superbus aliquis extollens se contra Deum.
e *Ecce ocu*. In sua virtute nullus saluatur, sed: Ecce vnde est salus oculi, &c.
f *Oculi*. Respectus diuinitatis quæ proteget eos.
g *Metuentes eum*. Cass. Timere dominum & semper sperare coniuncta sunt.

Hieron. Vnde tñ vnitas corporis. i. ecclesiæ fiat. Hier. Sigillatim. i. non ex Adam, vt quidam dicunt animam ex anima: & simul omnes cognoscit, & omnes actus earum.
* Basil. Quomodo enim fieri potest, vt animæ motus ignoret, qui illam fecit.
c *Non saluatur rex*. Sic fiunt iusti, sed nec facti sua virtute saluantur. Non modo spiritualia sunt a Deo, sed & exteriora.
C Hier. Nemo quicquam hẽt nisi ab eo, quia nec potens, vt rex,

☞ *Vt eruat*. F

NICOLAVS DE LYRA.

* *autem beatitudinem peruenitur per verum Dei cultum, secundum quod dicit saluator Ioh. 12. d.* Vbi ego sum, illic & minister meus erit. *& sic habetur in spe in via per verum & debitum Dei cultum, & hoc est quod dicitur:* Beata gens cu. est do. Deus eius. *per veram fidem & debitum cultum.*

1 Popul. quem ele. *electione prædestinationis, quæ infallibiliter consequitur effectum, ideo subditur.*

2 In hæred. tibi. *quia prædestinati immobiliter adhærebunt Deo in patria cælesti, ita quod erũt hæreditas Dei, & Deus erit hẹreditas ipsorum, quia illos quos sic prædestinauit ab æterno, vocat temporaliter ad fidem suam, & iustificat per gratiam finalem, & sic consequenter eos magnificat per gloriam, secundum quod dicit Apostolus Rom. 8. f. Quos prædestinauit, hos & vocauit, & quos vocauit, hos & iustificauit, & quos iustificauit, hos & magnificauit, & sic qui prius fuerant beati in spe, facti sunt beati in re.*

3 De cẹlo. *Hic consequenter ostendit huius præmiationis principium, & primo ostendit propositum. secundo declarat per exemplum, ibi:* Non saluatur rex. *Circa primum sciẽdum, quod opera meritoria non sunt prima causa, propter quam aliqui præmiantur in vita beata, secũdum quod declarat Apostolus Rom. 9. c. de Iacob & Esau dicens,* Cũ nõdum nati fuissent, aut aliquid boni aut mali egissent, dictũ est quod maior seruiet minori, sicut scriptũ est: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. *Nec etiam meritorum futurorum præuisio, imò præparatio gratiæ in tempore procedit ex æterna prædestinatione, vt prædictum est, & hoc est quod dicitur:* De cẹlo prospe. dom. *& accipitur hic cælum summæ trinitatis, quod idem est quod Deus, quia ab æterno omnia præuidit in seipso, ideo subditur.*

4 Vidit omnes filios hominum. *s. ẹquales in naturalibus, sed aliquos elegit ex speciali gratia ad participationem beatitudinis supernaturalis, ad quam non potest homo attingere ex naturalibus.*

5 De prẹparato habitaculo suo respexit sup omnes qui habitant ter. *Repetitio est eiusdem ad maiorem affirmationem. Et quos sic elegit ex sua mera voluntate & gratia, hos disposuit iustificare in tempore per gratiam finalem, alijs dimissis, ideo subditur.*

6 Qui finxit sigillatim corda eorum. *Idest, animas quas creauit eiusdem naturæ in specie distinctas indiuidualiter, & propter hoc hic dicitur:* Sigillatim. *In translatione vero Hieron. iuxta Hebraicum habetur:* Fingens pariter cor eorum. *Idest, corda: quia ponitur hic singulare pro plurali, sicut Exod. 8. f.* Venit musca grauissima. *Quod autem dicit Hiero. hic pariter referendum est ad vnitatẽ specificam animarum. Ratio autem diuersitatis huius literæ est quod dictio Hebraica hic posita, scilicet iachad aliquando accipitur pro singularitate, aliquando pro simultate. LXX. autem interpretes acceperunt vnã significationem. Hier. autem in trãslatione iuxta Hebræũ accepit aliã, Et credo quod in hoc loco LXX. interpretes melius acceperũt, & licet animæ sint eiusdem specici, tamen variantur in operationibus coniunctæ corporibus, quia aliquando declinant ad bonum verum, & aliquando ad bonum apparens tantum, & secundum hoc diuersificantur status bonorum & malorum. Et hæc omnia sunt Deo clarissime nota, ideo subditur:* Qui intelligit omnia opera eorum.

Animæ eiusdem speciei

7 Non sal. rex. *Hic declarat propositum per exemplum. s. quod diuina prouidentia est primũ principiũ salutis hominum tam in corporalibus quam in spiritualibus, tẽporalibus & ẹternis: Et primo ponit exemplum in reprobatis. secundo in electis, ibi:* Ecce oculi domini. *Circa primum dicitur sic:* Non sal. rex per mul. vit. *s. sui exercitus, nisi cũ hoc habeat diuinã protectionem, hoc apparet Num. xxi. de Sehon rege qui cum exercitu fortissimo egressus est obuiam filijs Israel, sed statim cecidit in prælio.*

Diuisio.

8 Et gigas. *Hoc apparet ibidem de Og rege Basan, qui solus remanserat de stirpe gigantum, vt dicitur Deute. 3. & tamen statim corruit coram filijs Israel: Similiter Goliat gigante, quem Dauid adhuc adolescens ictu lapidis interfecit.* 9 Fallax equus, &c. *hoc apparet in Pharaone & exercitu eius, de quo scribit Exo. 15. a.* Ingressus est eques Pharao cũ curribus & equitibus eius in mare, & reduxit super eos dominus aquas maris. *Ista aũt dicta sũt ad ostẽdendũ ꝙ si non potuerunt saluari corporaliter & temporaliter virtute humana, multo minus poterunt consequi salutem spiritualem & æternam absque Dei gratia speciali.*

10 Ecce oculi domini super metuentes eum. *Hic cõsequẽter ponitur exemplũ quantum ad bonos, cum dicitur:* Ecce oculi domini super metuentes eum. *vt eos diligenter custodiat, sicut homo figit oculos super rẽ quam vult diligenter custodire. Et si aliquando permittat eos tribulari temporaliter, hoc tamen est ad bonum ipsorum, vt per patientiæ meritum habeant maius præmium. ideo subditur.*

11 Et in eis qui sperant, &c. *& pro, idest, in eis qui sperant.*

12 Super misericordia eius. *Et in quo sperent, subditur cum dicitur:*

Vt

a *Vt eruat,&c.* Cassio. Hæc duo sunt vota fidelis, vt in iudicio eripiatur a morte, & hic spiritualibus alatur. vbi est indigentia eorum.

b *Anima nostra sustinet dominum.* Quid de prædictis sentiat, qua si conclusio.

c *Quia in eo.* Aug. Quia absconditus per fidem mittit nomen suum.

d *Sperauimus.* Nos vèturos ad Deū, non meritis nostris.

Cas. Quia in eo ne quis musitet, de patiētia subijcit munus, scilicet quòd lætatur hic in domino. Et speramus in nomine Christi quem patienter propheta lętus venturū sustinuit. Sperauimus. Continuum tempus notat, quia non est fas desinere, vnde semper potest anima fessa recre...

e *Fiat misericordia tua Domine super nos, &c.* Incarnationem compleri desiderat, vt perfectus possit esse.

f *In te.* Hoc dicit ideo, vt omnis superstitio & prauitas excludatur.

✱ Theodorus. Sermo summæ fiduciæ. Quis enim sic sperauit, vt audacter dicat, metire misericordiam spe mea? hoc quidem in euangelijs Dominus docuit. Qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.

† expectauit † ... nostrum & clypeus † sicut

a Ad hoc sunt oculi domini super timentes. corpora. Verbo, æterna veritate. Tandem. b Dans æternam vitam. c Et si non Hic. e Iustitiæ. f Et hoc, vel ideo.

1 Vt eruat à morte animas eorum, & alat eos in fame. Anima

2 Modo alit nos in fame, vt autem post perfecte saginetur. a Modo interim patiens est. Interim in spe. Potest sustinere. b Dum conamur ad Deum. c Dum hoc i... simus.

3 nostra † sustinet dominum, † quoniam adiutor & protector

4 a Ideo sustinendum. b Non in nobis vbi inopia. c Tunc.

5 noster est. Quia in eo lætabitur cor nostrum, † & in nomi-

6 a Nunc. Vel bimus. b Subdit orationem, vt impleatur quod futurum scit. Et sicut sperauimus: Fiat.

7 ne sancto eius sperauimus. Fiat misericordia tua domine su-

a Quo merito. b Spes enim non confundit. c Non in alio.

per nos, † quemadmodum sperauimus in te.

GLOS-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vt eruat à morte. *scilicet culpæ:* animas eorum.

2 Et alat eos in fame. *scilicet pane cœlesti, damnatis esurientibus, secundum quod dicitur Esa.65.b.* Hæc dicit dominus Deus. Ecce serui mei comedent, & vos esurietis, &c. *Et quia dominus aliquando liberat sperantes in se, non solum in futuro, sed etiam in præsenti: ideo potest aliter exponi:* Vt eruat a morte animas eorum. *sicut Eliam eruit de manu Iezabel eum occidere volentis, & pauit eum tempore famis per coruos & mulierem viduam, vt habetur 3.Reg.17. Et eodem modo fuit de prophetis, quos abscondit Abdias ne interficerentur per Iezabel, & pauit eos pane & aqua, vt habetur 3 Reg.18. propter quod subdit auctor huius psalmi.* Anima

3 Anima nostra sust.dom. *Idest, patienter expectat eius beneplacitum.*

4 Quoniam adiutor. *In futuro, & aliquando in præsenti pro suo beneplacito, vt dictum est.*

5 Quia in eo lætab. *q.d. si tribulemur exterius, tamen consolamur ab eo interius, & quia ista consolatio procedit ex spe retributionis futuræ. ideo subditur.*

6 Et in nomine sancto eius sperauimus. *Propter quod finaliter orando concludit.*

7 Fiat misericordia tua do.&c.quemad.spe.in te. *Et hoc spe debita, quæ est certa expectatio futuræ beatitudinis ex gratia & meritis proueniens.*

ADDITIO I.

In ps.32. *Exultate iusti,* vbi dr̄ in postil. Sed hanc opinionē non intendo prosequi. Opinio August. est probabilior, vt dictum est in additione super principium huius libri vnde hic psal. sicut & omnes alij Dauid sunt attribuendi.

ADDITIO II.

In eo. psal. vbi dr̄ in po. Fidelitas autem Dei cōsistit in sua iustitia. Non vr̄ ratio quare fidelitas pertineat ad temperamentum iustitię & misericordię, vnde melius vr̄ dicendum cū glo. vbi sic: *Fidelis dicitur Deus:* sed aliter homo fidelis dr̄. Fidelis enim est deus dās homini quod promisit. Fidelis est homo credens promittenti deo. Hęc in glos. quę magis consonare videtur rationi fidelitatis vel fidei, &c.

ADDITIO III.

In eo. psal. vbi dr̄ in postil. Circa primū primo declaratur infirmitas potestatis. In expositione huius versus. s. Verbo domini, &c. multum vr̄ deuiare post. a communi sententia catholicorum, qui in hoc loco distinctionem personarū in diuinis insinuari dicunt, vt per Amb. in 6. de tri. vnde in primo sententiarum. di.2. inter cęteras testimoniales auctoritates de distinctione diuinarum personarum hoc inducitur. Tenendum est igitur in hoc loco cum glo. dicente: Verbo domini. i. filio patris. Et spiritu oris eius. i. spiritusancto, qui procedit a filio, qui est os patris. Hæc in glo. dicere autem quod hic loquitur Psalm. de deo more humano, est nimis Iudaizare.

ADDITIO IIII.

In eo. psal. vbi dr̄ in post. Congregans sicut in vtre aquas maris. Opinio postil. in loco circa cōgregationem aquarum vr̄ discordare ab illo quod ipsemet videt̄ opinari in hac eadem materia in Prou. 30. super illud verbum: *Quis colligauit aquas, &c.* Quid tamen in hoc probabilius videatur Gene. 1. est magis proprie tractandum, &c.

REPLICA.

In psal. Exultate iusti. Burg. notat post. Primo quia exponendo, versum istum. Opera Dei in fide, dicit. i. in fidelitate. Fidelitas autem Dei consistit in temperamento iustitiæ & misericordię. Burgen. putat hoc sine ratione dictum, dicens quod fidelitas Dei consistit in hoc, quia dat homini quod promisit. Sed videtur Bur. incidere in id qd̄ redarguit. Deus .n. dans qd promisit, fidelis est s̄m Burg. sed cūcta quę promittit & dat consonant temperamento iustitiæ & misericordiæ, quæ in oī ope Dei concurrunt, quemadmodū circa quartum Senté. declarari cōsueuit dist.44. vide ibi Scotum. Stat igitur fidelitas Dei in dicto temperamento, quod Burgen. calumniari nitebatur. Secundo Burg. notat postillatorē in expositione illius versus: Verbo dn̄i cęli firmati sūt, dicētem, q̄ propheta loqtur de verbo & spiritu Dei more humano. In hoc dicit Burg. postillatorem nimis Iudaizare, pro eo quia sancti doctores, & magister sententiarū ex hoc loco arguunt trinitatem personarum. Ad id respondeo, q̄ sancti doctores credentibus persuasionē facere possunt de mysterio trinitatis benedictæ ex isto loco & alijs s̄m sensum literalē, quē autor sacrę scripturę spiritussanctus efflagitat, sed nō est s̄m sensum literalē, prout voces primarie significant, sine absurditate. Si. n. in aliquo sacrę scripturę vocū significatio primaria falsum aliquid inducit, vt Iud. cū. 9. b. *Ierunt ligna ad consulendum super electione regis.* quod quia falsum est pro sensu literali haberi non debet, tunc enim sensus parabolicus & mysticus locum habet pro sensu literali. In proposito autem non est sic, quia cum nihil absurditatis sit in expositione postil. eius expositio est primo literalis, ex qua sumi pōt argumentum validum etiam apud infideles, cum hoc stat eiusdē passus esse literalē sensum principaliorē, q̄uis non communiorē & priorē, prout Burg. intendit, a quo tn̄ apud infidelē argumentū validum sumi non potest. Si. n. q̄s velit arguere Iudęo vel pagano, transsumēdo terminos literæ, vt accipiendo cęlos pro apostolis, verbū dn̄i pro filio in diuinis, argumentū procederet in æquiuocis, per consequens inualidum, Infidelis ēt ex huiusmodi argumēto sentiret pluralitatē deorū ex propositione pluriū personarū, quo posito non posset ei ex hoc loco persuaderi Dei omnipotentia. Nā positis pluribus dijs, nullus eorū esset omnipotens, q̄a alter alterū faceret nulli potentē, sicut arguit doctor subtilis, & ante eū Ouidius de vetula. Ad euadendū huiusmodi infideliū errorē & derisionē, LXX. interpretes mysterium trinitatis occultauerūt in sua trāslatione, vt dicūt doctores sancti circa illū locū, Esa. 9. b. vbi loco illius dicti. *Et vocabitur nomē eius admirabilis Deus fortis, &c.* trāstulerūt *magni cōsilij angelus.* Et q̄a ipse Bur. ita vltimo articulo prologi sui in hoc ope dicit postil. magistri Nicolai fore adeo vniuersalem, q̄ sępe ēt infideles ad eā habeāt recursū, idcirco placuit, imo decuit postillatorē huius passus ostendere expositionē s̄m significationē terminorū omnibus communē sine absurditate, expositionē fidelibus spiritualē nō reijciendo, imo ea vti in disputatione de tēpore Messiæ ꝯ Iudæos, frustra igitur Burg. laborat calūniando. Tertio Burg. notat postillatorem circa illum passum: *Congregans sicut in vtre, &c.* asserens quod postillator Prouerbiorū. 31. discordat ab eo quod hic opinatur, sed falsum imponit ei, nam idem quod hic dicit, dicit ex intentione beati Aug. de quo in secundo correcto. Gen. 1. supra. vide ibi.

GLOSSA ORDINARIA.

A a *Psalm.Dauid.* Augustin.Loquitur Christus,& in eo Christianus docet humilitatem dum commendat corpus & sanguinem. Cum immutauit vultum Christus,i. sacrificium coram Iudęis,qui regnum patris sui Dauid sunt. Iuxta illud: *Et dabit illi dominus sedem Dauid*. ecclesia est regnum patris.

Abimelech patris mei regnũ. Idem propriè Achis vocabatur, id est, quomodo est: Sed Esdras mutauit propter sacramẽtum,

B ne putetur sola historia narrari. *Mutauit ergo vultum coram Abimelech*. id est, Iudæis, mutauit & coram Achis, id est, illis ignaris discipulis q̃ dixerunt: *Durus est hic sermo*. In hac quoq; mutatione vultus affectabat, quia cõpassus est nobis vsq; ad mortẽ. Tympanizabat, quia extensus fuit in cruce, vt corium in ligno. Ad ostia ciuitatis, i. corda Deo clausa, vt eã per crucẽ aperiret: Ferebatur manibus suis: quod non ad lr̃am accipi põt, sed cũ corpus manibus suis apostolis porrexit. Saliuæ in barbam decurrebant, i. verba infirma & infantilia dicentis, hoc est corpus meũ, tegebant virtutẽ eius. Procidebant ad ostia portę, i. humiliabat se ad initium fidei nostræ. Vetus sacrificium dr̃ vultus, quia indicat voluntatem Dei in signo.

D * Bas.& Theodo. Diuinus Dauid odium & inuidiam Saulis cum cognouisset, Nobẽ, ad Abimelech à quo panes propositionis, & gladium Goliath accepit, peruenit, cui cũ fugã suã nõ significasset sed regium quoddã negotiũ se perficere dixisset, mutasse faciem dicitur, tanquam sola veritate minime vsus. Psalm. apud Hebræos scribitur ordine literarum.

a ¶Attribuitur. b ¶Christo qui hic loquitur,& in eo Christianus. c ¶Vetus sacrificium in nouum.

a Psalmus Dauid cum immutauit vultum suum coram

a ¶Iudæis. b ¶Christus Iudæos pro mutato sacrificio. c Dauid. d Ad gentes. ¶Vel ab eorum cordibus.

Abimelech, & dimisit eum & abijt. Reg. 12.d. XXXIII.

a ¶Laudabo. ¶Aug. Quasi iam mutato vultu, laudabo, nec vt tantum in prosperis solebam, pro temporalibus tantum seruiens. b Non tantum in prosperis. ¶Quod non tempore prioris vultus.

b BEnedicam Dominum in omni tempore: 1

a ¶Cas. Quia quæ cogitat vel dicat, sine culpa sunt, & ita laus Dei semper in eo est. b Vt alios instruam. c Sed quia hoc nequit nisi humilis, ideo &. ¶Vnde in futuro. c Non in me vel exterioribus. ¶Aug. Qui in domino non vult laudari, non est mansuetus, sed superbus. 2

c semper laus eius in ore meo. In domino 3

a Hoc autem. b Leni animo. 4

d † laudabit anima mea: audiat mansueti, 5

PSAL. XXXIII.

b Bened. Casiod. Psalm. secundus per alphabetum imperfectum Propheta prius sũmatim laudẽ præmittit monens mansuetos ad idem. A Deo benedicitur, qui ipsum benedicit more boni famuli, E qui vilescente domino vilescit, & domino glorificato, glorificatur cum ipso.

c *In domino laudabitur anima mea*. Casiod. Sua enim laus, est prædicatio domini sui, vt bonus famulus de bona fama domini sui glorietur.

d *Mansueti*. Cas. non docti, non ieiunantes, quia sunt superbi: Sed mansueti, quia temperantiam habent omnium rerum. Mansueti, non de sua intelligentia superbientes, non iugum Dei indomitorum more ferentes. F

☞ *Magni-*

NICOLAVS DE LYRA. PSALM. XXXIII.

1 BEnedi. *Hic est secundus psal. alphabeticus, quia incipiunt versus ordinate per literas alphabeti Hebraici, hoc excepto quod omittitur hic litera sexta.s. Vau, quia nullus versus per eam incipit, tamen sunt hic 22. versus, sicut sunt 22. literæ Hebraicæ, quia sunt hic duo versus incipientes per literam phe.s. 16. & 22. Ad quid autem positæ sint iste literæ in principijs versuum, dictum fuit supra psal. 24. Huic autem psal. præmittitur talis titu. in Hebræo.* Dauid quando commutauit rationem suam coram Abimelech & fugauit eum & abijt: *Huic tamen nomini* Dauid *præmittitur lamech litera ad designandum quod est datiui casus. & est sensus: Ipsi Dauid fuit hic psal. pro gratiarum actione, quande commutauit rationem suam, idest, verbum suum, & similis titulus ponitur in translatione Hiero. iuxta Hebræum, vbi sic habetur:* Dauid quando commutauit os suum. *Et accipitur os pro verbo prolato ore coram Abimelech & eiecit eum & abijt. Ad cuius intellectum sciendum quod ista duo nomina Abimelech & Achimelech habent magnam conuenientiam, propter quod dixerunt aliqui quod signant eandem personam, dicentes quod Dauid fecit hunc psalm. quando fugiens Saulem venit in Nobe ad Achimelech sacerdotẽ, vt habetur. 1. Reg. 18.c.* Et tunc mutauit os suum coram eo, *quia non dixit se fugitiuum, sed pro negotijs vrgentibus a rege missum, Sed huic dicto contrariatur quod sequitur in prædicto titulo. Et fugauit eum vel eiecit, quia Achimelech non fugauit Dauid, sed magis eum amicabiliter & honorifice suscepit, prębens ei panes & gladium, vt habetur ibidem, propter quod aliter exponitur communiter a doctoribus Hebræis & Latinis de fuga Dauid ad Achis regem Geth ad quẽ fugit recedens ab Abimelech. Erat enim binominis, quia vocabatur Abimelech nomine regni, & Achis nomine personæ. secundum quod dicit Ra. Sa. sicut imperatores Romani dicebantur Cæsares nomine imperij, & tamen habebant propriũ nomen personale, scilicet Iulius, Augustus, Tyberius, & sic de alijs. Et hoc dictum consonat ei quod dicitur Genes. 20. & 28. quod Abraham iuit ad peregrinandum in Geraram, vbi regnauit Abimelech, & similiter postea per magnum tempus Isaac. Illa autem ciuitas quæ antiquitus dicebatur Gerara, postea vocata fuit Geth. De Gerara enim dicitur, quod erat in Palęstina quæ est terra Philistinorum, & idem dicitur de Geth, & quilibet rex vocabatur Abimelech nomine regni. Quando autem Dauid fugit in Geth fuit cognitus a Philisthæis, vnde dixerunt:* Nunquid iste est Dauid rex terrę? *quasi dicat, bonum esset eum interficere, ne veniat ad regnum & inualescat contra nos, propter quod adduxerunt eum ab Achis vt moreretur, propter quod Dauid in tali periculo positus simulauit se insanum, secundum illud poeticum.* Stultitiam simulare loco prudentia summa est. *Et ideo Achis tanq̃ insanientem eum eiecit, & sic Dauid de periculo liberatus abiit, & pro gratiarum actione hunc psal. composuit. Igitur secũdum hoc iste psal. in duas partes diuiditur, quia primo Dauid de sua liberatione domino regratiatur. secũdo alios ad bonum hortatur, ibi:* Accedite ad eum. *Prima in duas, quia primo ponitur gratiarum actio, & secundo eiusdẽ augmentatio, ibi: Magnificate do. mecum. Circa primum dicit Dauid,* Benedicam dominum. *ei regratiando.*

2 In omni tempore. *s. prosperitatis & aduersitatis contra multos qui benedicũt Deũ tantummodo tempore prosperitatis, secundum illud Zach. 11.a.* Benedictus dominus quoniã diuites facti sumus, *sed maledicunt tẽpore aduersitatis. vnde vxor Iob dicebat ei in aduersitate posito;* Bñdic Deo & morere. *i. maledic vt ibidẽ fuit expositum, Iob. 2.b.* 3 Semper laus eius. *li semper nõ importat hic cõtinuitatem. Non enim potest homo mortalis continuare diuinam laudem, quia oportet, quod aliquando interrumpat ex fragilitate carnis, saltem tempore dormitionis, sed importat frequentiam sicut de homine ecclesiam frequentante dicitur, quod semper est in ecclesia, licet aliquibus temporibus sit extra.* Deus quomodo semper benedicatur.

4 In do.lau. *idest, si in me sit aliquid laudabile, totum attribuitur Deo, a quo illud habeo. Vel aliter* In do.lau. *quasi dicat, de laudibus hominum non curo, quia frequenter laudant quod est vituperabile, & econtra, sed laudari a Deo desidero, cuius laus est vera. Laudat autem Deus hominem, quãdo per aliquem effectum vel signum præbet ei virtutis testimonium. Et hoc modo loquitur Apostolus. 2. Corint. x.d.* Qui gloriatur, in domino glorietur, non, n. qui seipsum commendat ille probatus est. *i. approbatus, sed quem Deus commendat. Hoc enim modo Deus pluries Dauid commendauit.*

5 Audiant man. *Mansuetudo est virtus iræ repressiua, q̃ inter alias virtutis maxime in Dauid apparuit, quia Saul eũ persequens ad mortem bis in manus eius cecidit. & tamen non solũ ei pepercit sed etiã viros suos ab eius interfectione repressit, vt habetur. 1. Reg. 24. & 27. & propter hanc mansuetudinem specialiter Deus ipsum in bonis temporalibus & spiritualibus multiplicauit, secundum quod ipse dicit* 2. Reg.

MOARLITER.

1 *Bene.do.sal.* Psal. istũ fecit Dauid pro gratiarũ actione, qñ simulãdo stultitiam coram rege Geth, sic euasit mortẽ quã serui regis sibi volebant inferre. vñ dicit Poeta: *Stultitiã simulare loco prudentia summa est*. Moraliter autẽ exponi potest de mutante suũ statum p religionis ingressum, propter qđ ab hominibus mundanis fatuus reputatur, cum tñ per hoc ab ipso mundi picula euitentur, & sic gratias agens dicit, *Bened. dom. &c.* s. die ac nocte in diuinis laudibus diurnis pariter & nocturnis. 3 *Semper laus*. Repetitio est eiusdẽ ad maiorem deuotionis expressionem.

4 *In dom.lau.* idest, in eius laudibus reputabo me laudatum, quia laus domini redundat in laudem serui.

5 *Aud.man.* i. religiosi, qui mites esse debent & benigni.

a *Magni.do.* Spiritualis gratia non vult sola facere qđ multis proficit.vnde vocat alios:Magnifi.Vt inuitatos traheret, dicit quę inde bona sibi.Exquisiui do.

b *Ex omni.* Non possunt particulatim dici quanta impetrauit,qui non aliud quam Deum quęsiuit.

c *Acce.* Cas.Iam particulatim de nouo vultu admonet sanctos.Quasi, magnificate:& si in primis iniucundum,accedite. Vel Magnifi. & quo ordine:Ecce,accedite per fidem.

† simul

† Pauoribus

Aug.Accedite fide inherendo, & duob⁹ pedib⁹ geminæ charitatis currendo.

Cassiod. Præmissis laudibus,ad communionem hortatur.

* Theod. Qui cū fide ad ipsū accedit, arcanę lucis radios suscipit,vt Moses ī mōte.

† angelum

d *Non confun.* Aug. Quicqd hic fiat iusto nō erubescit, qa semp supior apud Deū. Superbus vero in aduersis erubescit,quia ad Deum non accessit.

† bonus

e *Pauper.* Cas.Iste spiritualis hic est,qui accepit & illuminatur,nec erubescet, quia quando clamat liberatur ab omnibus angustijs seculi in obitu,dum iam transit ad Deum.

* Bas.& Theod. omnium pastor.

e *Immi-*

a ¶ Cas.& non tristentur de hac mutatione, quia res iucunda animæ. b Et ò vos mansueti. Ex feruore charitatis hoc dicit.Cui hoc demonstratiue dixisse non sufficit.Non mansuetis irascitur. c Cas.Non est arcta res, omnibus subijcit.

a & lætentur. Magnificate dominum mecum, & exaltemus no-

a Cas.Ab omnibus vnum fiat.Idest,in vnum. b Intus munda conscientia. c Ipsum non aliud. c Qui non auditur,non ipsum quęsiuit.

men eius † in idipsum. Exquisiui dominum, & exaudiuit me:

a Quia post mundum cor restat tribulatio.Cum mortale hoc induet incorruptionem. b Idest, in futuro eripiet. c Hortatur alios dicens, quod ipse probauit Ad imperfectos dicet, venite & in fide timorem domini discite.

b c & ex omnibus † tribulationibus meis eripuit me. † Accedite

a Percipiendo illum non sitis cæci. b Mentes.Post lumen. c Vt eorum qui retro abierunt dicentes:Durus est sermo, Iohan.6.b.

d ad eum, & illuminamini: & facies vestræ non confun-

a Decepti erubescunt,vos autem impetrabitis.Augu.Diues non auditur:sed hoc modo potest fieri auditio. b Dauid, Christus ecclesia.

e dentur. Iste pauper clamauit, & dominus exaudiuit eum, &

a Quomodo.

f ex omnibus tribulationibus eius † saluauit eum. Immittet

a Magni consilij:vel aliquis angelus de cælo,qui est ecclesiæ vallum.Christes. b Vt protegat ne prosternantur. c Pure. d In futuro.

† angelus domini in circumitu timentium eū, & eripiet eos.

a Et.Non solum accedite,vt credatis,sed etiam. b Sic. c Intelligere. Si hoc non intelligis,regnat in te Achi ,idest ignorantia,& abiit a te Dauid. d Quasi:Gustate & sperete:quia. e Aug.Quia eum habet qui est omne bonum.

g h Gustate et videte, quoniā † suauis est dominus: beatus vir qui

f *Immittet angelus.* Accidite,& sicut iste pauper clamauit & exauditus est,eodem modo immittet angelus &c.

Aug.Immittet angelus. Alij interpretes sic transtulerunt. Circūdat angelus domini in gyro timētes eum. Angelus de cęlo,vel homo,qui est minister voluntatis Dei.

Aug.Mendosi codices habēt: Immittet angelum dominus.
1
2 g *Gustate & vide.* Hic
3 aperte de sacramēto qđ ferebat manibus.
Aug Gustate carnē & sanguinē Christi.
h *Suauis est dominus.*
4 Aug.Et dulcis,quia est vita sumenti pellens oēs molestias in
5 futuro,idest ,sperate
6 per hoc vitā æternā.
7 Cas.Et qa Deus est
8 vita, caro q̄ sibi vni-
9 uit, est viuificatrix.
10 * Basi.Ipsa experiētia cognoscite bonitatem Dñi, & fœlicitatem ex eo reportate.
11
12 *Basi.Et Theo.sen-
13 tentia quę in profun-
14 ditate huius literæ latet diuinorum mysteriorū gratiā minuit. Nā per sanctū baptisma verus splendor accedentibus acquirit, & vitalis cibi gustus Saluatoris bonitatē ostendit. Quid.n.eius benignitatē dilucide sic declarat vt Crux & cruciatus, & mors pro nobis suscepta, & quod propriarum ouium cibus simul & fons factus sit.

Omnes

NICOLAVS DE LYRA.

* 2.Reg.22.c.*Mansuetudo mea multiplicauit me.* ꝑꝑ quod dicit Dauid hic. *Audiant mansueti.* bona mihi a Deo collata pro mansuetudine mea. 1 *Et lætentur.* scientes quod ita fiet eis. 2 *Magni.* Hic consequenter ponitur gratiarum actionis augmentatio.Reputabat.n.Dauid diuinū beneficiū erga se ita magnum,ꝙ non sufficiebat ad regratiandū, & ideo inuitat alios ad adiuuandum ipsum, dicens: *Magnificate do.me.* de beneficio mihi collato, propter quod subditur. 3 *Exquisiui do.& exau.me.* & patet litera. 4 *Accedite.* Hic consequenter Dauid alios ad bonum hortatur.Primo ad bonum vitæ contemplatiuę,per quam homo ordinatur ad Deum. Secundo ad bonum vitę actiuę,per quam ordinatur ad proximū, ibi: *Venite.*Prima in duas,quia primo ponit exhortationem.secūdo inducit hoc ad rationē,ibi.*Iste pauper.* Circa primū dicit, *Accedite ad eum.*s.ad Deum,ad quem acceditur non passibus corporis, sed affectibus mentis per veram cognitionem & amorem.ideo subditur. 5 *Et illu.* Deus.n.est lux, vt habetur Ioh.1.& ideo sicut accedēs ad lumen vel lucem corporaliter illuminatur, sic accedens ad Deum per bonū mentis affectū spiritualiter illustratur. 6 *Et fa.ve.non con.*i.nō patiemini repulsam in orationibus vestris.Illius enim facies confunditur cuius petitio repellitur. 7 *Iste pau.* Hic adducit ad suum propositum rationem,& primo exemplo sui,dicens: *Iste pau.cla.* idest,ego qui sum exul,pauper & fugitiu⁹. 8 *Et dom.exaud.eum.* Liberando a Philisthæis modo supradicto.
9 *Et ex omnib.tribulationib.* Quia non solum fuit modo saluatus a Philisthæis, sed etiam de manibus Saulis,qui conatus fuerat occidere eum, vt habetur.1.Regum.in pluribus locis quasi dicat: Si ego qui sum pauper & fugitiuus inueni gratiam apud Deum, similiter illi qui verò corde accedunt ad Deum. Secundo inducit rationem ex parte spiritus angelici,dicens.
10 *Immittet.* scilicet influxum suę virtutis.
11 *Angelus dñi in circumitu timentium eum,& eripiet eos.* Hoc patet in pluribus locis sacrę scripturæ.vnde & angelus liberauit Loth a Sodomis, Genes.19 & tres pueros de camino ignis, Dan.3.cap.vbi dicitur quod angelus domini descendit cum Azaria & socijs eius in fornacem, & excussit flammam ignis de fornace, & similiter liberauit Danielem de lacu leonum, Dan.6.f.Hoc allegat Dauid ad ostendendum condescensionem angelorum erga eos,qui corde vero & puro accedunt ad Deum. Tertio adducit rationem ex parte ipsius Dei,dicens:
12 *Gustate & videte.* Quasi diceret,experimento potestis probare. 13 *Quoniam suauis est dñs.* Et loquitur ad modum hominum dulcedinem vini probantium,quia primo modicū degustant, & ex hoc cognita eius dulcedine alliciuntur ad amplius gustandū,sic homines deuoti primo percipientes aliquid de dulcedine Dei amplius alliciūtur ad amplius sentiendum. Sed aduertendum, quod probantes dulcedinem vini,illud modicum quod pręgustant super linguā diu retinent, sic sentientes diuinam bonitatē debent eā quādiu possunt retinere, quia hoc est quoddam præludium beatitudinis futurę.propter quod sequitur.
14 *Beatus vir qui sperat in eo.* Talis enim pręgustatio diuinæ dulcedinis auget spem futuræ beatitudinis.Licet autem aliquando apud homines nimia familiaritas pariat cōtemptū. talis tamen familiaritas Dei ad hominem,qua ei communicat in præsenti vita suam dulcedinem, magis auget reuerentiam filialem hominis ad Deum.ideo subditur.

Timete

MORALITER.

1 *Et lætentur.* eo quod in Dei laudibus ipsi merentur,propter quod inducit illos ad collaudandum,di.
2 *Magnificate dominum mecum,&c.*
3 *Accedite.* Hic consequenter inducit alios ad bonum, quia bonus religiosus solicitus est de salute secularium, & sic dicit:*Accedite ad eum.* de tenebris conuersationis mundanæ.
5 *Et illu.* lumine gratię quod paratus est dare, Ioan.1.Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.
6 *Et fa.vestræ non con.* sed magis honorabuntur ex precum vestrarū exauditione. Hoc mō dicit Dauid ad Abigail.1.Reg, 25.f. *Ecce audiui vocem tuam & honoraui faciem tuam.* Inducit exemplum de seipso di.
7 *Iste pau.clamauit & dominus exaudiuit eum,& ex omnibus tribulationibus eius saluauit eum.* quasi diceret,sic faciet vobis si ad eum accedatis. Inducit etiam angelorum subsidium,dicens
10 *Immittet angelus domini in circumitu timentium eum, & eripiet eos.* Nā angeli soliciti sūt de salute illorū quos custodiūt psal.124.a. *Montes in circumitu eius,* idest,angeli, vt exponit Aug. Inducit etiam diuinum solatium dicens:
12 *Gustate & videte,quoniam suauis est dominus.* Et quoniā talis pręgustatio diuinæ dulcedinis est quoddam præludium futuræ beatitudinis,subditur.
14 *Beatus vir qui sperat in eo.* Auget etiam reuerentiam filialem.ideo sequitur.

Timete

a *Omnes ſancti eius.* Caſſiod. Nullus,licet bene meritus ab hoc deſiſtet,non ſecuritatem præſumat.
b *Quoniam.* Auguſtinus. Paſcebat dominus contemnentem ſe,& deſeret timentem.Promittit autem nō ſuperflua, ſed neceſſaria.
c *Nō eſt inopia.* Quia etiam in præſenti habent quantum exigit natura.
d *Eguerunt, & eſurierunt.* Caſſ. Quia fidem non habent. Eſurierunt, quia corpore domini non ſatiantur. Quid enim habēt, qui deum non habent? Caſſ. Vel diuites eguerunt, id eſt, carebunt ſummo bono, licet eſuriant, id eſt, deſiderent. Sed toto ſtudio quærētes ſine imminutione habebunt bonum, quod eſt omne bonum.
※ Theodoret. Cum Iudæi dei gubernatione ditati eſſent, pauperes facti ſunt. Gētes vero, quæ crediderūt, bonorum affluentiam a deo receperunt.
e *Venite filij audite me timorem.* Diapſalmus. Tractatis eccleſiæ ſacramentis, admonet eos, qui extra ſunt, q prima rudimēta fidei capiūt, ne nomen timoris horreatur, addit: *Docebo vos.* filios timorem domini, vt rem vtilem.
Caſſ. Iam, & incipientes monet, à quibus abſtineant.
f *Dies videre bonos.* Quia omnes fatentur ſe velle.
g *Prohibe.* Caſſ. Nota quod prius cohiberi linguā dicit, quā cum loqui volumus ante commouem⁹ labia, quæ mox ſequuntur linguæ motum. Caſſiodo. Prohibe, qui vitā cupis. Ecce quomodo debeant timere.
h *Diuerte.* Caſſiodo. Hoc culpā vitat. Fac bonum: hoc laudem meretur. Inquire pacem, quia hic nunquā pax iuſto cum corpore ſuo, ſemper pugna cum vitijs, ideo præcipit pacem ſemper quæri, & ſi hic plene haberi non poſſit. Et perſequere fugientē, aliter in futuro non capietur.
i *Oculi do.* Caſſiod. de retributionibus bonorum, & malorum, ne in periculis iuſtus aliqua dubietate mollefcat.
Oculi do. Nec ex infirmitate tua diffidas, qui oculi.
k *In preces.* Caſſ. Celeritas audiēdi cū in ipſis auditor hītat.
a *Memoriam.*

D

a ¶ Vt qui ſtat videat ne cadat. ¶ Miſer, qui in ſe. b ¶ Aug. Multi enim deſerant Deum ne inopes fiant.
a ſperat in eo. Timete dominum omnes ſancti eius, quoniam 1
b a Temporalium. ¶ Veri boni. ¶ Spiritualis. b Caſſ. Alii aliquo indigent, ſed non ſui, quibus ait. Quærite regnum Dei. & hæc omnia adiicientur Vobis. Math. 6.d. c Sed. Seculi. Superbi. d Ne putes hoc dictum de terrenis, quæ nullius pretii ſunt, ſed de ſpiritualibus. Etiam pane temporali aliquando egent.
c d † non eſt inopia timentibus eum. † Diuites eguerunt, & eſu- 2
a Tamen dote naturæ. b Non aliud.
rierunt, inquirētes autem dominum non † minuētur omni 3 4
a Quia in domino omnia. Scilicet, quod eſt omne. b Vt autem ſciatis timere. 5
c Fide. d Diſcentes. Ieſus: Diſcite a me. e Qui eſt initium ſapientiæ.
e bono. Venite filij audite me, timorem domini docebo vos. 6
a Quaſi: diſcite timorem, quia in hoc eſt vita. b Aeternum. c Et qui. 7
d Qui nunquam ſunt in hoc ſeculo. e Qui vult dies vide bonos timeat. Timor enim linguam coercet.
f Quis eſt homo, qui vult vitam, diligit dies videre bonos? †
a Mors, & vita in manibus linguæ. b Omni ne loquaris aperte. c Ne mala aperte, ne bona doloſe. 8 9
g Prohibe linguam tuam a malo, & labia tua ne loquantur do 10
a Augu. Ceperat enim omnis aberrare. Deſtrue vitia in te. Nulli noceas facto: Et quia hoc non ſufficit, ſubdil. b Aedifica virtutes. c Spiritui tuo cum carne. d Deum. 11 12
h lum. Diuerte à malo, & fac bonum, inquire pacem, & perſe- 13
a Quia hic non habebis. Perſeuera inquirendo. Qui proceſſit in cælum. b Quia: Aug. Reſpectus miſericordiæ Dei. c Vt quod petunt dei, ſcilicet gratiam pro gratia. Et ſic, vt medicus ſecat, & vrit, ſed hoc ideo facit, vt ſanet, & parcat in æternum. 14 15
quærere eam. Oculi domini ſuper iuſtos, & aures eius in pre- 16 17
i a Aug. ſed nec malus putet ſe neſciri, quia. b Aug. Non tamen eos reſpicit miſericorditer, ſed. 18
k ces eorum. † Vultus autem domini ſuper facientes mala, 19 20

†Leunculi, (i. diuites) depauperati ſūt.
† deficient.
E
† Cuſtodi.
F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Timete dominum omnes ſancti eius, quoniam non eſt inopia timentibus eū. *Ex hoc enim, quòd ſentiunt in ſe diuinā præſentiā modo prædicto, ſufficit eis pro omni bono, imò alia bona eis deſipiunt, niſi quantum neceſſitas exigit. Econtrario autem eſt de cupidis huius mundi, quibus omnia deficiunt, propter quod ſubditur.*
2 Diuites eguerunt. *Quia ſecundum, quod dicit Hiero. in epiſtola ad Paulinum: Antiquitus dictum eſt: Auaro deeſt tam, quod habet, quam quod non habet. Ideo ſubditur.*
3 Et eſurierunt. *Quia non audent frui bonis habitis, ſed ea relinquunt alijs.*
4 Inquirentes autem dominum. *Fide, & deuotione.*
5 Non minuentur omni bono. *Quia abundāt in bonis ſpiritualib. Tēporalia vero quantumcunque modica eis ſufficiunt, imo pro diuitiis computantur, vnde dicit Apoſtolus, 1. Timoth. 6.b.* Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſimus. *Et Hier. in epiſtola ad Paulinum: Victus, & veſtitus diuitiæ ſunt Chriſtianorum.*
6 Venite filij, audite me. *Hic conſequenter hortatur ad bonū vitæ actiuæ, quæ conſiſtit in vitatione peccati, & operatione boni ad proximum. Timor autem domini facit vitare peccatum, ſecundum illud Prouer. 15.d.* Per timorem domini recedit omnis à malo. *Ideo dicit.* Venite filij audite me. *per deſiderium diſciplinæ.*
7 Timorem domini docebo vos. *Qui eſt initium ſapientiæ iuſtorum.*
8 Quis eſt homo, qui vult vitam. *ſcilicet, beatam in qua nullus moritur.*
9 Diligit dies videre bonos. *In beatitudine cæleſti, vbi dies non interrumpentur noctibus, faciat ſupple quod ſequitur.*
10 Prohibe linguam tuam. *Vbi docetur vitatio peccatoris, & primò reſpectu dei cum dicitur.*
11 A malo. *ſcilicet, blaſphemiæ, & diuini contemptus, & ſimilium. Secundò reſpectu proximi, cum dicitur.*
12 Et labia tua ne lo. do. *ſcilicet deceptiones, falſitates, & huiuſmodi, contra proximum.*
13 Diuer. à ma. *vitando peccatum operis.*
14 Et fac bo. *Iſtæ. n. ſunt duæ partes iuſtitiæ. Poteſt etiam aliter exponi: Diuerte à malo, id eſt, obſerua præcepta negatiua, quæ malum prohibent, ſicut:* Non occides. *Et fac bonum, i. obſerua mandata affirmatiua, quæ inducunt ad bonum, ſicut:* Memento, vt diem ſabbathum ſanctifices, & Honora patrē tuum, & matrem. *talis. n. obſeruatio ducit ad vitam beatam. Matth. 19.c,* Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. *Et ſic reſpondet Dauid ad illud, quòd ſupra quæſierat. Quis eſt homo, qui vult vitam, &c.*
15 Inqui pa. *quæ eſt ſummum bonum.*
16 Et perſe. eam. *id eſt, perfectè ſequere, quod fit quando per bona opera homo ad pacem æternam pertingit.*
17 Ocu. do. *Poſtquam Dauid induxit alios ad bonum, hic conſequēter oſtendit fructum, & quia oppoſita iuxta ſe poſita magis eluceſcūt, ideo miſtim agit de fructu bonorum operum, & malorum, dicēs.* Ocu. do. ſu. iu. *tanquam ſuper ſpecialiter dilectos. Oculus enim dirigitur ad id quod ſpecialiter diligitur.*
18 Et aures eius ad preces eorum. *tanquam paratæ ad exaudiendum.*
19 Vultus autem domini. *ſcilicet, iræ, & turbationis.*
20 Super fa. ma. *ad puniendum, vnde in Hebræo ſic habetur. Iræ domini ſuper facientes mala ad puniendum. ideo ſubditur,*

10 Prohibe   1 Vt per

MORALITER.

1 *Timete dominum omnes ſancti eius, quoniam non eſt inopia timētibus eum.* Quia iam habent in ſpe bonum infinitum.
2 *Diuites eguerunt, & eſur.* Loquit' de diuitib. cupidis, de qb⁹ dicit Poeta: Creſcit amor nūmi, quātū ipſa pecunia creſcit.
4 *Inquirentes autem dominum non minuentur omni bono. Matthæi 6.d. Primum quærite regnum dei, & iuſtitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis.*
6 *Venite filii audite me.* Hic conſequenter hortatur ad bonū vitæ actiuæ, quod magis reſpicit ſeculares, dicens: *Venite filii audite me.* ſcilicet, Dei per baptiſmum.
7 *Timor dom. doceb. vos.* Quo timore repellitur peccatū, Prouerb. 15.d. Per timorem domini recedit omnis à malo.
8 *Quis eſt homo, qui vult vitam.* ſcilicet gratiæ.
9 *Diligit dies videre bonos.* ſcilicet gloriæ. Nam vbi non habet locum, faciat ſupple, quod ſequitur.
10 *Prohibe linguam tuam à malo.* ſcilicet, contentionis, detractionis, & murmurationis. 12 *Et labia tua ne loquantur dolū.* Duplicitatis, & deceptionis, & conſimilium.
13 *Diuerte à malo, & fac bonum.* Sunt enim duæ partes iuſtitiæ generaliter dictæ.
15 *Inquire pa.* internam, fraternam, & ſupernam.
16 *Et perſequere eam.* id eſt, perfectè ſequere.
17 *Oculi.* Hic oſtendit fructum bonæ actionis, & penā malæ commiſtim, dicens: *Oculi domini ſuper iuſtos.* vt eos protegat.
18 *Et aures eius ad preces eorum.* vt exaudiat.
19 *Vultus autem domini.* id eſt, eius indignatio.
20 *Super facientes mala, vt perdat de ter.* ſcilicet, viuentium.

a ¶ Viuentium. b ¶ Vere oculi ſuper iuſtos,quia. ¶Pro liberatione tua. c ¶ Abraham. & cæteri.
a vt perdat de terra memoriam eorum. Clamauerunt iuſti,& 1
a ¶Aug Chriſtus. b ¶In ſua reſurrectione. ¶Sic quod liberauit dando patientiam. 2
dominus exaudiuit eos, & ex omnibus tribulationibus eo- 3
a ¶Saltem ſpiritualiter. ¶Vel corporaliter,vt tres pueros in camino ignis. ¶ Quando captiuam dux,captiuitatem. b ¶ Aug. Altus eſt dominus,ſed vicinatus humili, & non erigenti ſe. c ¶ Qui ferunt duritiam cordis. ¶Caſſ Non omnibus tribulatis corpore. 4
b rum liberauit eos. Iuxta eſt dominus his,qui tribulato ſunt 5
a ¶ Non verbis. b ¶ Non vt nihil patiantur. c ¶ Pauciores iniquorum. ¶ Aug Qui non patitur non eſt iuſtus.
c corde, & † humiles ſpiritu ſaluabit. † Multæ tribulationes 6
a ¶ Potens liberator. ¶ In futuro. b ¶ Interim. 7
d iuſtorum,& de omnibus his † liberabit eos dominus. Cuſto- 8
a ¶Aug. Firmamenta fidei,id eſt, patientiam. b ¶Vt nec in agno confringebatur. 9
e dit dominus omnia oſſa eorum, vnum ex his nõ conteretur.
¶Vt de agno dicitur:Os non frangetis ex eo Exo.12.g. a ¶ Sed. ¶Ad vltima ſemper reſpicientes temporalia contemnunt. b ¶Quia rapit ad gehennam. c ¶ Quia vita iniqua.
f †Mors peccatorum peſſima, & qui oderunt iuſtum † delin- 10
g a ¶Contra cuſtodem. b ¶Pretio mortis. c Autem. d Caſſ. non iniqua libertate viuentium. 11
e Aug.Iſte eſt modus humanæ iuſtitiæ,vt quia ſine peccato non eſt homo, in hoc non delinquat, id eſt, in hoc mortale caueat,dum,ideſt,quia ſperat in eo in quo eſt remiſſio peccatorum.
quent Redimet dominus animas ſeruorum ſuorum, & non 12
delinquent omnes, qui ſperant in † eo. 13
14

a *Memoriam.* Auguſ. A Vt nec mentio,id eſt, interceſſio fiat pro eis inter bonos, adeo placet eis iuſtitia dei, vnde: Chaos firmatũ eſt inter nos,& vos,vt boni non poſſint ad eos conſcendere compaſſione, ſcilicet, aliqua B propter confuſionem peccatorum, quæ admiſerunt.

† attritos.

b *Iuxta eſt do.* Liberauit, nam pronus eſt ad hoc, quia iuxta eſt, vel eſt alluſio ad clamorem.

† interimet impium malitia, (vel malum quodlibet.)

c *Multæ tribulationes iu.* Sicut,& in nouo te C ſta. iuxta eſt, & ſaluabit, quod neceſſe eſt, quia multæ tribulationes.

Caſſ. Multæ,à diabolo,ab inuidis hominibus,& à ſe.

d *Liberabit* Aug.Non corporaliter,ſed dando eis patientiã vel liberabit ſpiritualiter.

e *Oſſa.* Augu.Virtutes. Et vnum,& ceu... nec patientia pereat.

※ Theodoret.Sinit eos in paleſtram deſcendere, ac ſubuenit corroborans cogitationes, quas oſſa appellauit, vt enĩ ab oſſibus tanquam ſolidis reliquũ corpus ſuſtentatur,ſic per cogitationes anima ſalutem cõſequitur.

f *Peſſima.* Aug. Non modo mala,etſi in diuitijs,& odoribus,& lamẽtis hominum finiatur, tamẽ peſſima eſt,quia in peccatis ad infernum trahit.

g *Qui ode.* quorum non omnium, quia peccatores, ſed qui oderunt iuſtum,qui iuſtificat, id eſt, Chriſtum per quem,qui non reconciliatur, perit, ſed redimet animas, ſecundum quas eſt mors peſſima.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vt per.de ter. *id eſt,de terra viuentium in qua nõ habebunt locum,& aliquando etiam perdit memoriam eorum de terra præſentis vitæ, quæ eſt morientium, quia poſt eorum vitam non remanet fama, ſed infamia.ſecundum quod dicitur,Prouerb.10.b.* Memoria iuſti cum laudibus,& nomen impiorum putreſcit.

2 Clamauerunt iuſti.*deuotè orando.*

3 Et dominus exaudiuit eos. *promouendo eos in bonis.*

4 Et ex omnib. tribulationibus eorũ liberauit eos. *à malis ſpiritualibus, & etiam aliquando a corporalibus, ſicut liberauit Danielem de lacu leonum, & tres pueros de camino ignis,perfectè tamen liberat eos, quando ducit eos ad requiem transferendo de malis vitæ præſentis.*

5 Iuxta eſt dominus.*quia ſemper paratus eſt eos adiuuare eos liberando,vel virtute patientiæ tribuendo ad maius meritũ ipſorum.*

6 Et humiles ſpiritu ſal. *ſecundum quod dicitur Prouerb.29.d.* Humilem ſpiritu ſuſcipiet gloria.

7 Multæ tribu.iu. *quia aliquando dominus permittit, vt per patientiæ meritum perueniant ad maius præmium,cum ſubditur.*

8 Et de omnibus his. *quia tranſlati ad requiem liberantur ab omnibus præſentis vitæ pœnalitatibus.*

9 Cuſtodit do. *per oſſa in quibus conſiſtit robur corporis, intelliguntur virtutes in quibus conſiſtit robur mentis, quas dominus cuſtodit illæſas finaliter in electis ſuis.*

10 Mors pecca.peſſima. *Mors.n.naturæ mala eſt,quia eſt priuatio corporalis vitæ,mors autem culpæ peior eſt,quia eſt priuatio ſpiritualis vitæ, ſed tamen non eſt peſſima, quia quam diu peccator eſt in præſenti vita,poteſt redire ad vitam ſpiritualem per pœnitentiam,ſed mors gehennæ eſt peſſima, à qua non eſt reuerſio poſſibilis,& hæc eſt mors peccatorum in mortali peccato decedentium.*

11 Et qui oderunt. *quia odium fraternum eſt occaſio multorũ malorum,ſicut econtrario amor proximi eſt cauſa bonorum, quia qui diligit proximum,legem impleuit.Rom.13.c.In Hebræo, & in tranſlatione Hiero.iuxta Hebræum habetur:* Interficiet impios malitia, & odientes iuſtitiam: *quia malitia hominis eſt ſemper cauſa mortis eius ſpiritualis, & aliquando etiam corporalis, ſicut malitia Achitophel fuit occaſio ſuæ ſuſpenſionis,vt habetur 2.Reg.17.*

12 Redimet dominus animas ſeruorum ſuorum. *hoc fuit adimpletum in Chriſto,qui nos redemit ſuo ſanguine precioſo.*

13 Et non delinquent. *finaliter.*

14 Omnes,qui ſperant in eo.*ſpe formata charitate,quæ prouenit ex gratia,& meritis, & hoc intelligendum eſt de prædeſtinatis.*

MORALITER.

† *Memoriam eo.*quia non habebunt ibi locum.

2 *Clamauer.iu.* orando piè,perſeueranter,& pro ſe.

3 *Et do.exaudiuit eos.* nam concurrentibus tribus iſtis,oratio ſemper eſt exaudibilis.

5 *Iuxta eſt dominus his,qui tribulato ſunt corde.* ex afflictione iniuſta,vt eos adiuuet.

6 *Et humiles ſpiritu ſaluabit.* Non autem humiles facie tantum,de quibus dicitur Eccle.19.d. Eſt,qui nequiter ſe humiliat,& interiora eius plena ſunt dolo.

7 *Multæ tribulationes iuſtorum.*Quia per multas tribulationes oportet transire ad regnum cælorum,Act.14.d.

8 *Et de omnibus his liberabit eos dominus.* transferendo eos ad cælum.

9 *Cuſtodit dominus omnia oſſa eorum.* integraliter reſuſcitanda per ipſum.

10 *Mors peccatorum peſſima.*quia inducit ad inferni tormenta.

11 *Et qui oderunt iuſtum delinquent.* ideſt,de peccato in peccatum ruent.nam abyſſus abyſſum inuocat.

12 *Redimet dom.anim.ſeruor.ſuor.* id eſt,redemptionis effectũ applicabit ad eas per fidem,& ſacramenta.

13 *Et non delinquent omnes, qui ſperant in eo.* vtentes vera ſpe, quæ eſt formata charitate.

GLOS. ORD.

a ¶Vt aduerſa feramus. b ¶Chriſto.
a In finem pſal. ipſi Dauid. XXXIIII.

a *Ipſi Da.* Aug. Qui vincendo diabolum eſt manu fortis: vitã promittendo eſt deſiderabilis,quod hic agitur: Chriſtus.n.inuocat hic deum contra tribulationes capitis,& corporis:per tribulationes omnibus vitam promittit.

Caſſ. Secundus pſalmus,qui latè de paſſione.

PSALMVS XXXIIII.

A

a *Vdica domine*. Caſſ. Incipit ab oratione pro vtraque parte pugnæ cũ commemoratione culpę, & orat vnicuique, quod meret, oſtẽdens quanta tulit ab aduerſarijs, & pœnas quæ eis pro iniquitate reſtituuntur.

a ✲ Baſil. Theodore. Cum Saulem fugeret & hũc compoſuit, in quo Doeg meminit. Pulcherrimus autem ordo Viro iuſto conueniens, qui rogat, vt prius fiat iudicium deinde ſequat pœna.

b *Arma, & ſcu. Hier.* Armis hoſtes pcutit, ſcuto nos protegit. Scutum alibi dicit, bonæ voluntatis, arma nos ſumus, qa vt nos, ab eo, ita ipſe armat de nobis.

Auguſtinus. Vel, anima Chriſti, quæ hoſtes debellauit, quę nihil agit, niſi Deus pugnet de ea.

Augu. Arma apprehende, fac me habere arma, doctrinam, miracula.

c *Scut.* conſtantiam ✲ Baſil. hac panopliæ figura, non enim talibus armis vtit Deus, impios pterrefacit.

d *Exur.* Fac vti acceptis.

e *Effunde.* Me, qui modo ſum in obſcuro, clarifica, ita euidẽter, vt concludas, & conuincas ne habeant qd oblatrent, & dicas animæ ita, vt oẽs ſciant, quod ſalus ei, contra hoc, quòd dixi: *Non eſt ſalus ipſi in Deo eius.* Pſalm. 3. 2.

f *Fra.* Augu. eſt anima iuſti. Abundantibus iuſtis, framea effunditur, dum vita coruſcat. vnde concluditur hoſtis non habens de nobis malè loqui.

Aug. Prophetia eſt non optatio, vel hoc de conuertendis.

g *Fiant.* Augu. Prophetia, vel eo modo quo Deus facit iuſto iudicio, non amaro animo.

h *Tanquam pul. an. fa. ven.* Caſſ. a deo diſſoluti, vt nec inuicem cohęreãt, quos diuina gratia non humectat.

✲ Baſ. Hoc & in primo pſalm. poſuit. Nõ ſic impij non ſic, ſed tanquam puluis.

✲ Theodoret. tenebras, & lubricum, caſum appellat. ſic & Aegyptij, & Aſſyrij obtenebrati.

a Aug. Et ſi Deus pro nobis, quis contra nos? Caſſ. Damna. b Voto. c Vince.

†Vdica domine nocentes me, expugna 1
a Actu. b Aperit. Sed quomodo hoc ages? Pro me autem. 2
c Magnum eſt Deum videre armatum pro te. Appara. 3
impugnãtes me. Apprehẽde † arma, & 4
a Aug. Quando illi dicitur, exurge, nos excitamur. Aliquando enim dormit Deus in naui, ideſt, fides in corde, & fluctuat nauis. 5
b In nobis ſuccurrendo:
ſcutũ, & exurge in adiutoriũ mihi. † Ef- 6
a Hiero. Et malis multiplica vindictam. b Ideſt, fac concluſionem. Ne vagetur nocendo. c Viſibiles, & inuiſibiles. d In ipſa re.
funde frameam, & conclude aduerſus eos, qui perſequun- 7
a Vt audiam. b Vtroque modo. Aug Quia ſuggerunt inuiſibiles, non eſt ſalus ipſi in Deo eius. c Vt præter te nullam quæram. d Et. Vt quærentes eam perdere: confundantur. Dum quod voluerunt perficere nequeant.
tur me, dic animæ meæ, ſalus tua ego ſum. Confundantur 8
a Timeant pœnas. b Alias requirentes. c Augu. Sequantur, non præcedant, non dent conſilium, ſed accipiant. Aug. Sequentes, iam deſiderabunt bona. 9
†& reuereantur, quærentes animam meam. Auertantur re- 10
a Pertinaces autem. Aug. cedant omni ſuggeſtioni etiam minimæ, quaſi non expectent faciem venti.
trorſum, & confundantur, †cogitantes mihi mala. Fiant tan 11
a Tentationis grauioris. b Malignus. Malus. c Affligens.
quam† puluis ante faciem venti, & angelus domini †coarctãs 12
Cum ſuggeſtione. a Ratio. Et ſi quando per rationem reſiſtant, fiat eis obſcura, & lubricoſa, ideſt, inconſtans. b Aug. Ignorantia. c Luxuria. d Aug. Qui non ſinat ſtare donec luceat ante pedes, vel donec luceat lux gratiæ, ſed in varia mala præcipitet.
eos. † Fiat via illorũ tenebræ, & lubricũ, & angelus dñi per- 13
a Aug. Quo merito. b Quibus non nocui. c Caſſ. vt putabant. d Chriſto. e Caſſ. ille laqueus non morientis, ſed peccantis erat interitus. Conſilia, & inſidias quibus me occiderent. 14 15 16
ſequens eos. Quoniam †gratis abſconderũt mihi †interitum 17

D

† clipeum.

E

† Educ (expedi) lanceam, & claude (conclude) portam, vel viam in occurſum, &c.

† impellat.

F

† foueam, & rete ſuum, (vel rete ſuum ad interitum, ſine cauſa fod erunt (ſub. foueam) animæ meæ.

a *Veniat*

NICOLAVS DE LYRA. PSALMVS XXXIIII.

1 *Vdi. do. nocen.* Huic pſal. pmittitur talis titulus ĩ Hebræo, & in tranſlatione Hiero. iuxta Hebræum, *Dauid*, tñ in Hebræo præponitur litera lamech, ad deſignãdum, quòd Dauid eſt datiui caſus, & eſt ſenſus. Hic pſal. appropriatus eſt ipſi Dauid tanquã eius autori, & ſic apparet autor huius pſal. Materia autem eius non ſic apparet. Expoſitores tñ Hebræi, & Latini dicunt cõmuniter, quod Dauid fecit hunc pſal. contra perſecutionem Saulis petens diuinum auxiliũ, in qua perſecutione multos pſal. fecit, quia diu durauit. Et diuiditur in duas partes, quia primo Dauid poſtulat auxilium diuinæ defenſionis. ſecũdo declarat periculum ſuæ perſecutionis, ibi. *Surgentes teſtes.* Prima in tres, quia primo petit auxilium diuinum. ſecũdo prophetice prædicit deiectionem hoſtium, ibi: *Confundantur.* tertio exprimit ſuæ liberationis gaudium, ibi. *Anima autem mea exultabit in domino.* Circa primum dicit.

2 *Iudi. do. no. me.* Iudicio condẽnationis in hoc facto, qa iniuſte perſequunt me, ſicut patet manifeſte ex decurſu 1. Reg. qa Dauid nihil mali fecerat Sauli, aut populo ſuo, ſed fecerat eis multa bona, p qb⁹ reddebãt ei mala ppea ſubdit Dauid.

3 *Expugna impugnantes me.* Quia nõ poſſum eos expugnare.

4 *Apprehen. ar.* Loquit de deo more humano, quia aliquis volẽs auxiliũ præſtare alicui munit ſe armis, & hoc duplicib. ſcilicet armis ad ſuſtinendum ictus, & quãtum ad hoc dicit.

5 *Et ſcu.* Et armis ad inuadendum, & quãtũ ad hoc ſubdit.

6 *Effunde frameam.* ideſt euagina gladium.

7 *Et con. ad.* Ita quòd non poſſint amplius me perſequi.

8 *Dic anim. meæ.* Per reuelationem interiorem.

9 *Salus tua ego ſum.* per effectum exteriorem.

10 *Confun.* hic conſequẽter Dauid pphetice pdicit deiectionẽ hoſtiũ, ſ. Saulis, Doeg, & conſimiliũ, dicẽs. *Confun.* hoc fuit impletum qñ Saul confuſibiliter de prælio fugiens ſeipſum interfecit, & ſimiliter Doeg armiger eius, & magna pars populi fugiẽdo interijt, & iſti pluries qſierant Dauid ad mortẽ.

11 *Fiant.* quia ſicut puluis non poteſt reſiſtere vẽtorum impulſui, ſic nec Saul, & viri eius Philiſthinorum inuaſioni.

12 *Et angelus.* Non enim Saul, & exercitus eius fuiſſent ſic debellati à Philiſthęis, niſi angelus domini iuſto dei iudicio fuiſſet contrarius eis pro peccatis ſuis, ſecundum quod dicitur Deut. 32. de filijs Iſrael, quando perſequebatur vnus mille, & duo fugarent decem milia, nonne ideo, quia deus ſuus vendidit illos, & dominus concluſit illos?

13 *Fiat via.* Vt non videant nociua ad euitandum.

14 *Et lubricum.* Vt non poſſint ſtare.

15 *Et angel. dom.* hoc totum prædixit Dauid prophetice, & motus zelo diuinæ iuſtitiæ. & cauſam dictæ punitionis ſubiungit, quando dicit.

16 *Quo. gra.* ideſt, ſine cauſa.

17 *Abſcon.* quia Saul, & complices ſui ponebant inſidias occultas contra Dauid, vt habetur. 1. Reg. 23.

I *Superua*

MORALITER.

1 *Iudi. do.* Hunc Pſal. fecit Dauid ſic, & plures alios, petens dei ſubuentionem contra Saulis perſecutionem.

Myſtice vero poteſt exponi de Chriſto, cuius Dauid figura fuit, & paſſus eſt in ſe, & mẽbris ſuis à Iudæis, & Gẽtilib⁹ tyrannis. Igit hõ Chriſtus petit primo patris auxiliũ, dicens. *Iud. do. no. m.* puniendo eos ſecundum ordinem iuſtitiæ tuæ.

3 *Expu* qđ factũ fuit per exercitum Romanorũ, qui debellauit Iudæos in vltionem mortis Chriſti, & diſcipulorũ ſuorũ, & in hoc Romanus exercitus fuit diuinum inſtrumentum.

4 *Apprehen.* Nam in exercitu Romano fuerunt iſta.

7 *Et con.* quia Iudęi fuerunt à Romanis obſeſſi, & tandem capti, & partim occiſi, & partim captiuati, ſicut prędixerat Chriſtus Luc. 19. g. *Circundabunt te inimici tui vallo, &c.*

8 *Dic anim. meæ.* Quod factũ fuit in perſona Chriſti in eius reſurrectione, & in membris eius. nam ante deſtructionem. Iudeę fideles, qui erant ibi, monitu angeli tranſierunt in regnum Agrippę, & fuerunt ſaluati.

10 *Confund.* Sicut fuerunt Iudęi per exercitum Romanorũ.

11 *Fiant tan. pul.* quia per orbẽ fuerũt in captiuitatẽ diſperſi.

12 *Et an. do.* Angelus iſte poteſt intelligi Romanus exercitus, qui ad hoc à domino fuit miſſus.

13 *Fiant viæ illo. te.* Per excęcationẽ, Ro. 11. c. *Cæcitas ex parte contigit in Iſrael.*

14 *Et lubr.* Nam pp cęcitatem ruunt de peccato in peccatũ.

15 *Et ange. do. perſe. eos.* nam executor eſt diuinę iuſtitię.

16 *Quon. gra.* ideſt, ſine cauſa.

17 *Abſcon. mihi. interi.* Frequenter enim Chriſto inſidias poſuerunt, vt patet in euangelio, & etiam in membris ſuis, vt patet in Actibus apoſtolorum pluribus locis.

a *Veniat il,la.quem igno,* Caſſ. Vel in bono.
A b *Laq.e.*veritatis,quam peccator ignorat.
c *Et captio quam abſcondit.* i.abſcōdita mors,ſcilicet Chriſti.
✠ Theo Symmac.ſuffoderunt,Innuit mortem,quæ clanculum præparabatur,& inuiſtas inſidias.

lc.Egenum,quia in ſudore quærit panē. Pauper,quia de pura ſapientia deiectus tenuem,& vmbratilem habet rationē. D
l *Surgen.te.* Caſſ.dictis calamitatibus hominis,ne ipſe Chriſtus alienus ab his videatur,paſſionem ſuam exponit.
✠ Baſil. & Theo.teſtes iniqui Doeg,& Ziphæi.qui tyrannidem Dauid exercituum ſuſpicabantur.

d *Apprehendat eos.* ne, ſcilicet,ſuis ſceleribus relinquantur.
e *Et in la.ca. cadat.* bonum quo a malis cohibeantur.
f *In ipſum.* id eſt, ex ipſa morte.
In ipſum. Aug. Nō in alium, ſed in eum quem tetenderūt. Nemo enim malus, qui non prius ſibi noceat.
g *Anima autem mea exulta.* Caſſ. Præmiſſa ſpe boni, & gaudio enarrat,quam maligne erga benignum agat. B
h *In do.& de.* Auguſ. quo nihil ſuauius,nec defecit, qui omnia fecit, ipſum ergo pete, & in illo habebis omnia.
i *Om.oſ.me.di.* Carnales non habent verbū laudis,& confeſſionis, quia infirma apud te penitus ſilent, ſed fortia, te magnum laudant,& tremunt.
Augu. *Omnia oſſa,* omnis fortitudo mētis,q̄a hoc alius dicere nequit,ſ.o dn̄e quis, &c.q. nullus,q̄a ipſe ſolus eripuit.
C k *Ino.de ma.* Caſſ. Aug. Genus humanū inops,quia mortale.

† illis muſcipula, quam ignorant.
† contritio(calamitas)
† vel rete.
† con ...
† in interitu con tritione ca ... dat.
† eius.
† Eripiens.
† pauperem (afflictum) a fortioris eo.
† mendaces.

a ¶Falſa dicentes, nihil probantes. ¶Vel inutiliter. b ¶Accuſabant, vel opprobriis afficiebant. c ¶Ideo. ¶Aug.digna retributio. 1
a laquei ſui, ſuperuacuè exprobrauerunt animam meam. Ve- 2
a ¶Aug.Ipſe ſuis inde decipitur,vnde decipere voluit, inde nocetur, vnde nocere voluit. ¶Captiuitatis. b ¶Criniculis peccatorum ſuorum conſtringantur,tractantes quomodo caperent Chriſtum. ¶Similiter capiantur a Tito, & Veſpaſiano ex improuiſo.
b niat † illi † laqueus quem ignorat,& † captio,quam abſcon- †
c a ¶Aug.Eodem modo intercipiantur,ſicut me interfecerunt,quidam enim capti,quidam interfecti. ¶Vel ex hoc cadant interius,quod mihi parant laqueum.
d dit, apprehendat † eum, † & in laqueum cadat in ipſum.
e a Hæc illis. Augu. vt quæ audit,ſalus tua ego ſum. b Ecce ſpes boni. c Auguſt. Non quærens aliud. d Vnde hoc ſequitur.
f
g h Anima autem mea exultabit in domino, et delectabitur ſu- 3 4
a Aug.Saluatione,quæ facta eſt ei in reſurrectione. Saluatione qua diſcipuli roborati dicentes agētes gratias,domine quis ſi vnde.Quoniam uiderunt oculi mei,&c. Chriſto. b Et ſi caro cedat,tamen os, ideſt,iuſti & firmi. Aug.Nil in diis,uel in creaturis.
i per ſalutari † ſuo. Omnia oſſa mea dicent, domine quis ſimi- 5
a Caſſ.incarnatione verbi. b Iudæorum. Alias,fortioris,diaboli qui tenebat eum. 6
k lis tibi? † Eripiens † inopem de manu fortiorum eius, ege- 7 8
Diabolo,& membris eius. a Subito, immoderate. Non modo alii paſſi ſunt calamitates, ſed etiam ego. 9
num, & pauperem à † diripientibus eum. † Surgentes teſtes 10
l a Quia contra æquum teſtificabantur. b Aug.Sicut ars uitium, quod per artem cognitum deuitatur. Actu.De iniquitatibus interrogabant,conuincere uolebant. Aug.Non conuincebant. c Cum ueniſſem ſaluare eos,& curaſſem infirmos eorum.
m † iniqui, quæ ignorabam, interrogabant me. † Retribue- 11
n a Scilicet. Cum attuliſſem fœcunditatem. 12
o bant mihi mala pro bonis, ſterilitatem animæ meæ. 13 14

m *Quæ igno.* Auguſt. Peccata ſunt, q̄ ignorabat facere: Sicut vſu dicitur de aliquo, nō nouit benefacere, quia non bene fecit, ita Chriſtus,qui eſt cognitor iniquitatum dicitur ignorare peccatum, non quidem nō videndo, ſed nō committendo.
n *Retribuen.* Auguſt. Cum ego attuliſſem fœcunditatem, ipſi retribuebant ſterilitatē, ego vitam, ipſi mortem retribuerūt, ego honores, ipſi contumelias, *ego medicinam, ipſi vulnera.* E †
o *Steri.* Auguſt. In ficu maledixit dominus,vbi cum quæreret fructum non inuenit, ſed folia.ſic in ſynagoga verba non facta. vnde: Qui p̄dicas non furandum,furaris.
✠ Baſi.Nam Goliath p̄ſtraui,& cythara Dæmonū furore Saulē liberaui. ſterilitatem aūt obliuionem vocauit,quippe quod per filios memoria cōſeruatur.Baſ.Philiſtheos deuici.
☞ a Cilicio.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Superua.* dicentes vituperia de me mendaciter, vt ſupra expoſitum eſt frequenter.
2 *Veniat il.* In hoc prædicit per prophetiæ modum mortē ipſius Saulis, qui voluit Dauid malitioſe occidere per manus Philiſthinorum,vt habetur 1.Reg.18.& ipſe Saul ab ipſis Philiſthæis fuit vulneratus, & timens ab eis turpiter occidi ſeipſum interfecit, vt habetur 1.Reg.21.& ſic cecidit in laqueū quem parauerat ipſi Dauid, q̄ a principio ignorauit.
3 *Anima autem mea.* Hic conſequenter exprimit gaudium de ſua liberatiōe futura de manu Saulis, & oīum aduerſariorū ſuorū,dicens. *Anima autem mea.*ibi gr̄as deuotē reddēdo.
4 *Et delecta.ſu.ſa.ſuo.*i.de hoc,quod ſaluauit me pro ſuæ voluntatis beneplacito, non dicit de morte Saulis,& exercitus eius,de qua doluit,& luxit,vt habetur 2.Reg.1.Sed gaudere de propria ſalute pertinet ad charitatem, quam habet homo ad ſeipſum.
5 *Omnia oſſa mea dicent.* Magna enim lætitia, & admiratio mentis redundat ad vires corporis ideo dicit:*Omnia oſſa mea dicent,* id eſt,manifeſtabunt geſtibus exultationis gratitudinem mihi præſtitæ ſaluationis.
6 *Domine quis ſimilis tui.* quaſi dicat nullus.
7 *Eripiens inopem.*i.meipſum,& populum mihi adhærentē. Erat.n. Dauid a facie Saulis fugitiuus, & per p̄ns bonis ſuis ſpoliatus,cōuenerunt ēt ad ipſum homines depauperati, & debitis obligati, vt habet̄ 1.Re.22. *& factus eſt eorum princeps.*
8 *De manu fortiorum eius.* ſcilicet Saulis,& ſui exercitus.
9 *Egenum,& pauperem à diripientibus.* bona enim mobilia,& immobilia fugitiuorum fiſco regio applicantur, & ſic bona Dauid,& eorum, q̄ cū ipſo erāt, diripuerūt ſatellites Saulis.
10 *Surgentes.* Poſtquā Dauid poſtulauerat auxilium diuinæ defenſionis,hic conſequenter allegat periculum ſuæ perſecutionis,& primò propoſitum declarat,ſecundo pro ſe,& ſibi cōpatientibus orat, ibi. *Exultent.* Prima in tres,quia primò oſtendit propoſitū ex impoſitione falſi.Secundo ex conſpiratione cōi,ibi: *Et aduerſum me.* tertio ex adiūctione doli,ibi: *Quoniam mihi.* Circa primū ſciendū, q̄d multi de populo Iſrl̄ ad habendū gratiā Saulis imponebant Dauid multa falſa,qb⁹ applaudebāt Saul, quia per hoc perſecutio, q̄ faciebat ꝯ Dauid, videbatur eſſe iuſta: & ex hoc aggrauabatur perſecutio contra Dauid:& hoc eſt,quod dicit. *Surgentes teſtes iniqui.* q̄a aliqui de prædictis proponebant falſa contra Dauid coram Saule, &_ alij atteſtabantur ad maiorem aſſertionem.
11 *Quæ ignorabam,interrogabant me.* ideſt,non eram mihi cōſcius iſtorum malorum.
12 *Inter.me.* i.proponebant contra me, ac ſi deberem r̄ndere,loquit̄ de ſe quaſi de reo, qui habet r̄ndere parti aduerſæ.
13 *Retribuebant mihi mala pro bonis.* quia multa bona fecerat Dauid Sauli, & populo eius,pugnando pro eis contra Philiſthæos,vt patet 1. Reg. in pluribus locis.
14 *Sterilitatem animæ meæ.* quia ex perſecutione Saulis cogebatur vitam auſteram ducere in deſertis,& ſterilibus locis

1 Ego

MORALITER.

1 *Superua.* ideſt,falſe,dicentes eum voratorem, & vini potatorem,& virtute dæmonis ſigna facientem.
2 *Veniat illi la.*ideſt,Romanus exercitus.
† *Et captio,quam abſcondit,&c.* Scribitur Matt.22.quòd Iudæi volentes capere Chriſtum in ſermone,quæſierūt ab eo, ſi licitum erat eis dare tributū Cæſari, vt ſi diceret,q̄ nō,accuſarent eū quaſi mouentē populū ad rebellionē, & ipſi per hoc, ſcilicet,per rebellionē a Romanis fuerunt capti, & captiuati,& occiſi, vt dicit Ioſephus in libro de Iudaico bello.
3 *Anima autem mea exultabit in domino,* ſcilicet,in mea reſurrectione.
5 *Omnia autem oſſa mea.* per quæ ſignificatur dotes corporis glorioſi.
5 *Dicent.* i. facto oſtendent potentiam Dei.ideo ſubditur
6 *Domine quis ſimilis tui.Eripiens inopem,& pau.* id eſt, Chriſtum pauperem.
8 *De manu.fortio.* ideſt,dæmonum,qui naturali poteſtate erant fortiores Chriſto homine.
10 *Surgentes teſtes iniqui,* id eſt,Iudæi membra diaboli accuſantes Chriſtum coram Pilato.
11 *Quæ ignorabam,*ideſt,non approbabam.
12 *Interrogabant me.* imponentes, quòd ea feciſſem, & ſi deberem reddere rationem.
13 *Retribueb.mihi mal.&c.* tanquam ingratiſſimi.
14 *Sterilitatem animæ meæ,* id eſt,defectum omnium bonorum imponentes mihi.

1 E.

a *Cilicio.* Aug. Caro cilicium propter similitudinem carnis peccati.
b *Oratio me.* Cass. Vt dixit: *pax vestra ad vos reuertetur*, ita eius oratio à Iudæis non accepta ad eum redijt.
c *In sinu meo.* Aug. Sinus est secretū in quo orare iubemur. Secretum verò Christi diuinitas, ad quam orat humanitas.
✻Theodo. Pro precib' recepi à Deo postulata, & gremium meū impleui. Basi facta precatione, à Deo quæ petebam accepi.
d *Quasi pro. qua. fra.* Casus pro casu. Quasi de proximo, & fratre nostro, ita mihi complacebā, id est, de eorum affinitate gaudebam, qui me insequebant. Ecce gratia pro odio, beneficium pro læsione.
Aug. Quasi proximo. hoc dicere cōuenit propinquanti ad Deum, & gaudenti, qui placet Deo quasi fratri, & proximo.
e *Qua. lu.* Cass. alij interpretes, quasi lugens mater filium in curuabat super eos.
Cass. *Quasi lugens.* Cum hæc omnia facerem, tamen nolebam conuerti, & tamen cum nollent conuerti, sic humiliabar, idest, dolebam sicut pater lugens filium.
✻Theod. Nolens ob rectè facta superbire. Nā cū dixisset Saul. Tu fili mi Dauid, respōdit dicens Seruus tuus domine mi Rex. & rursus cur sequitur Dominus meus Rex post canem mortuum, & pulicem vnum?
f *Et aduersu.* &c. Cum piè contristor, Iudæi impiè lætant.
g *Dissip.* Cass. Dissoluti, visis miraculis in passione, nec tamen præ duritia compuncti.

a ¶Aug. Cum sæuirent latebam. b ¶Carne mortali: Ideo incognitus. ¶Non exercui potentiam.

2 Ego autem cum mihi molesti essent, induebar cilicio. † Hu-

a ¶Aug. Quia bona opera in illis non inuenit, & apostoli fugerant in turba se abscondentes. b ¶Aug. Et orabam, sed non alium, quam qui mihi personaliter Vnitus est, vel non proderit, nisi his, qui sunt prædestinati futur familiares, & sani in sinu a quo exierant, leprosi facti, vt manus Moysi.

b c miliabam in ieiunio animam meam, & oratio mea † in si- 3

a ¶Non sum frustratus. b ¶Et. c ¶Habendo eos.

d nu meo conuertetur. † quasi proximum, & quasi fratrem 4

a ¶Mihi in eis, vel patri. b ¶Aug. Hoc conuenit longinquo, vt fit proximus.

e nostrum sic complacebam, † quasi lugens, & contristatus sic 5 6

a ¶Aug. Illi læti, ego tristis. b ¶In consilium.

f humiliabar. Et † aduersum me lætati sunt, & conuenerunt, † 7

a ¶Tormenta parabant. ¶Id est, congregauerunt. b ¶Quantum ad illos. ¶Cui facerent, & cur, vel quod in eos redundaret.

g † congregata sunt super me flagella, & ignoraui. † Dissipati 8 9

a ¶Dic nobis si tu es Christus Luc. 22. g. b ¶Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Matth. 27. e.

h sunt nec cōpūcti, tentauerūt me, † subsannauerūt me subsan 10 11 12

a ¶Hoc genus locutionis ponitur cum res copiose facta dicitur, vt benedicens benedicam. b ¶Sed. ¶Aug. Cass. hoc ex nostra persona quibus tardum est.

i k natione, frēduerūt super me dentibus suis. Domine qñ respi- 13

a ¶Corpori, idest, fac me resurgere. ¶Alias ab astutis. b ¶Aug. A potestate sæuientium.

l cies? † restitue animā meā à malignitate eorū à leonibus vni- 14 15 16 17

Vel, dissipati per totum orbem, nec tamen compuncti sunt, id est, pœnituerunt. Vel, dissipati, idest, diuisi. alij dicunt, quòd bonus est, alij non.
✻Basi. Et Theodo. Symmac. Congregati sunt super me percussores, & nesciui. Hebræi. fecti sunt, & non siluerunt.
h *Tentauerunt me.* Augustin. Quæ capiti in cruce facta, corpori vbique fiunt.
i *Fren.* Augus. Mos sæuitiæ, quando ratio deficit dentibus frendere, & quod vult, tacens ostendit.
Augus. In oratione finit hæc.
k *Domine quando respicies.* Augustinus. Quādo videbimus vindictam de eis, qui nobis insultant.
l *Vnicam meam.* Cass. Vnica est anima Christi, quæ sola immunis à peccato.
✻Theod. Non increpans, sed opem implorans hoc dixit. & ait Restitue animam meā à malignitate eorum, hoc est. Superiorē animam meam omnibus machinationib. reddes. Vnicam

D 1. Reg. 14.

† Affligebam.

† in sinu meo cōuertebatur (id est, toto animo) in precationibus.)

E

† Cachinnarunt, (vel ciderunt, sub. me, aut aperuerunt sub. os suum ad irridendum, & non cessauerunt Cum impiis hipocritis, subsannatoribus. placēte, vel subcinericii, panis, id est, venter indulgentib' parasitis, alios ob cibum irridentibus frenduerunt super me dentibus suis.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Ego au. in ci.* in signum humiliationis, & mortificationis ad impetrandum beneficium diuinę consolationis.
2 *Humi. in ie. anim. meam.* idest, vitam meam animalem.
3 *Et ora. mea in sinu.* id est, ad bonum meum ordinabitur, & quia Dauid ex persecutione Saulis à charitate fraterna non decidit, quod maxime patet ex hoc, quia idem in manu sua tradito bis à morte pepercit, vt habetur 1. Regum 24. & 26.
4 *Quasi proxi.* ideo dicitur: Et quasi fratrem nostrum, supple reputans Saulem, & eius populum.
5 *Sic com.* in prosperitate eorum contra Philisthęos, vt dictum est supra psal. 4.
6 *Quasi lugens, & cont.* de eorum aduersitate, vnde luxit, & planxit de Saulis, & sui exercitus morte, vt habetur 2. Re. 1.
7 *Et aduer. me.* Hic consequenter ostendit grauitatē suæ persecutionis ex conspiratione communi cōtra eum, quia etiā illi, qui erant de tribu Dauid cum Saule aspirabant ad mortem ipsius Dauid, vt patet de Ziphæis 1. Reg. 24. Et ibidem habetur quod Saul dixit de Dauid: Quia si terram ingressus fuerit, perscrutabor eum in milibus Iuda, de qua tribu erat Dauid, & multo magis illi, qui erant de alijs tribubus, erant cum Saul in persequendo Dauid, & hoc est, quod dicit. *Et aduer. me.* quia venientes cum Saule ad quærendum Dauid prætendebant hilarem faciem ad captandum gratiā regis.
8 *Congre. sunt.* Quia non semper præuidebat pericula sibi præparata, vt patet ex hoc, quod habetur 1. Reg. 23. d. vbi dicitur, quòd Saul, & viri eius cingebāt Dauid, & viros eius in modum coronæ, ita quod desperabat se posse euadere. Non enim posuisset se in tali loco vbi sic cingi potuisset, si paratū sibi periculum præsciuisset.
9 *Dissip. sunt.* à connexione charitatis fraternæ erga me.
10 *Nec com.* de sua iniquitate.
11 *Tenta. me.* scilicet capere.
12 *Subsan. me sub.* idest, derisione dicta à naso rugato. Dicebant enim adulatores, & detractores vituperia de Dauid in presentia Saulis eius beneuolentiam captantes.
13 *Frendue. su. me.* Prętendebant enim corā Saule, quòd vellent si possent eum deuorare, & ideo contra talia conuertit se ad Deum deprecandum, dicens.
14 *Domine quando respicies.* me oculo tuę pietatis, & misericordiæ.
15 *Restitue animam meam.* id est, pone me in securitate ab eorum persecutione, ita quòd sim restitutus in pristina pace.
16 *A leonibus.* id est ab hominibus crudelibus more leonū.
17 *Vnicam meam.* idest, vitam meam solam, licet enim plures essent cum Dauid, tamen ipsum solum quęrebat Saul, & complices eius interficere.

1 *Confiteb.*

MORALITER.

1 *Ego autem cum mihi molesti essent induebar cilicio, &c.* Christus enim Matthęi 11. c. asperitatem vestiū commendauit, & ideo verisimile est, quòd ea vsus fuerit, quia cœpit facere, & docere, Act. 1. a. *Humiliabam in ieiunio animam meam.* 40 *diebus, & 40. noctibus.* Matthę. 4.
3 *Et oratio mea in sinu meo conuertetur.* quod fuit impletū in glorificatione sui corporis, & exaltatione ꝓ quib. orauerat.
4 *Quasi proximum, & quasi fratrem nostrum.* reputabam populum Iudaicum, de quibus natus fui secūdum carnem. Ideo.
5 *Sic complacebam.* in bonis eorum, Ioan. 10. b. Ego veni, vt vitam habeant, & abundantius habeant.
6 *Quasi lugens, & contristatus, &c.* de malis eorum.
† *Sic humiliabar.* Lucę 19. f. *Videns Iesus ciuitatem sanctam Ierusalem, fleuit super illam propter mala populo Iudaico imminentia.*
7 *Et aduersum me lætati sunt.* hic ponitur gratuitas persecutionis Christi à populo Iudęorum, cum dicitur. *Et aduer. me.* &c. de mea captione.
† *Et conu.* Accusantes me coram Pilato.
8 *Congregati sunt super me.* Quia Pilatus fecit eum flagellari, & postea crucifigi.
† *Et gno.* idest, sic me habui acsi ignorarem flagella super me ventura, nam iuit obuiam quęrentibus ipsum, & se manifestauit.
9 *Dissipati sunt.* scilicet, Iudęi per Romanos propter peccatum in me.
10 *Nec compuncti.* quia pro maiori parte remanserunt cōtra Christum obstinati.
11 *Tentauerunt me.* capere sermone.
12 *Subs. me.* in cruce, dicētes: Vah q destruis tēplū Dei, &c.
13 *Frendue.* Sicut canes rabidi.
14 *Domine quando.* hic ponitur oratio Christi pro sua liberatione, cum dicitur: *Dom. quando resp.* oculo clementię tuę.
15 *Restitue.* Quod factum fuit in sua resurrectione.
16 *A leonib. vnic.* id est, ecclesiam meam à tyrannis, quod factum fuit tempore Constantini Imperatoris.

8 *Et conue.*

Vnicam meam, Symmachus, Iuuentutem meam traduxit.

A Hoc eſt omni humano auxilio deſtitutam.

a *Confite.tibi.* Aug. Iam de fructu præmittit confeſſionem totius eccleſiæ, inde precatur, cum commemoratione culpæ, confuſionem perſecutorum, & exaltationem fidelium.

ob meas calamitates. *Heb. in ſciſſionibus, & commotionibus terræ.*

g *Vidi.dom.* Caſſ. hoc dicitur, quando aliquid in memoriã reuocare volumus. Vidiſti quoniam crudeles, ne ſileas, ne differas dare ſententiam.

h *Intende.* Caſſ. Reddendo nomen ſuperoẽ nomen, vt ego. intenſus immerito.

✻ Theodoret. Populo graui, i. maximo & numeroſo. Vertit Symmachus.

b *Non ſupergau.* Aug. Repetit de paſſione, vt de pœna eorum addat.

† id eſt vbi multus populus.

c *Annuũt.* Caſſ. Quoniam viciſſim ſe tacitis nutibus admonent ad decipiendum, & tentandum.

† falſo.

† non pacem loquentur.

d *Loquen.* Caſſ. ideſt, dum loquerentur pacifice.

B

e *In ira.* id eſt, exitialiter. Cogitat enim quis dolum, qui non vult occidere, ſed iſti ſic cogitabant, quia interficere volebant.

f *Et di.* Caſſ. prius annuentes, cogitantes dolos dilatauerunt os ſuum, libera, & aperta voce mortem inclamãtes: Crucifige, crucifige.

† lætentur de me.

† ideſt illud volebamus, vt pro voto ſucceſſit.

✻ Theodo. Amicis verbis vtentes, veluti in quadam terra, iram occulere conabantur, dolo plenam mẽtem habentes, & cũ vidiſſent me inſidias perſenſiſſe, nudarunt occultas inimicitias, cũ clamore lætantes ob

C

a Aug. Eccleſiam. ¶Caſſ. Carnem, quę ſine peccato. b Et ſi hoc feceris. c Aug. Hæc eſt vnica. d Deum omnibus gentibus. e In omni multitudine confeſſio, ſed laus in granis, non in palea.

a cam meam. Confitebor tibi in eccleſia magna, in populo 1

a Quem non aufert ventus tentationis. b Vt confitear. c Aug. Inſultant enim de palea mea. ¶Alias inſultent. † 2

b †graui laudabo te. Non ſupergaudeant mihi, qui aduer- 3

a Non omnes aduerſi oderunt. b Tamen. c Aug. Sicut hypocritæ ſimulato vultu pronuntiantes, quod in corde non habent. 4 5

c ſantur mihi† inique, qui oderũt me gratis, et annuũt oculis. 6

a Hi ſunt annuentes. b Scimus, quia verax es magiſter, &c. c Quæ erat pro terra, ne perderent locum, & gentem. 7

Quoniam† mihi quidẽ pacifice loquebantur, & in † iracun- 8

a Poſt. b Aperte clamantes: Crucifige crucifige. 9

d dia terræ loquentes dolos cogitabant. Et dilatauerunt ſuper- 10

e a In ipſa morte. b Caſſ. Bene eſt nobis. ¶Inſultando iam. ¶Si rex Iſrael eſt, deſcendat de cruce, &c. Matt. 15. c. c Facta tua. ¶Quod noluimus. 11

f me os ſuum, dixerunt. Euge euge, viderunt oculi noſtri. 12

a Sed tu. ¶Obedientiam meam, & iniquitatem eorum. ¶Iudica. b Donec veniat iudicium. Ecce ego vobiſcum ſum vſque ad conſumma. ſecu. &c. Matt. 28. d. ¶In paſſione. c ¶Sed. ¶Qui videris iacere. ¶Ad retribuendum mihi, & aduerſariis. 13 14

Vidiſti domine ne ſileas, domine ne diſcedas à me. † Exurge 15

g a ¶Quod tribulatus: Sed quia hoc, & mali, addit, in cauſam. ¶Quia. b Quod pro redemptione humani generis patior. 16 17

h & intende iudicio meo Deus meus, & dominus meus in cau 18

i a Quem illi iniuſte. b Aug. non ſecundum pœnam. c Quam mihi dediſti. ¶Vel meam. Q. Hæc eſt cauſa mea.

k ſam meam. Iudica me ſecundum † iuſtitiam tuam domine 19

a Secundum hoc me iudica. b Sed ſecundum eandem iuſtitiam iudica illos. c ¶Scilicet. ¶Adg. oſtende, quia nihil fecerunt, vt non gaudeant. 20

l Deus meus, & non † ſupergaudeant mihi. Non dicant in 21

a ¶Et ſi in ore. b ¶Fecimus, quod voluimus. 22

cordibus ſuis; euge euge † animæ noſtræ, nec dicant;

a ¶Alias abſorbuimus. ¶Vt non reſurgeret. b ¶Aug. ſed vt nos abſorbeamus eos, vt vitulum comminutum Iſrael abſorpſit.

m deuorabimus eum. Erubeſcant, & † reuereantur ſimul, 23

n a Omnes abſorpſit. b ¶Non ſolum facientes. c ¶Plene, uel tandem. ¶Alias pudore, & uerecundia. 24 25

o qui gratulantur malis meis. Induantur confuſione, & 26

i *In cauſam meam.* Auguſtin. Pœna ſimilis ſceleratis, ſed nõ cauſa. Martyrem enim non facit pœna, ſed cauſa.

k *Tuam domine Deus.* Auguſtinus. Quæ in ſe eſt, vel quam ei dedit.

l *Non ſuper gaudeant.* Caſſiodo. Magis defleant, quam gaudeant impleſſe mala.

m *Deuorabimus.* Auguſtinus. Deuorantur incorporati.

n *Erubeſcant, & reuereantur ſimul.* Caſſiod. Potius erubeſcant in clarificatione reſurrectionis, & reuereantur ideſt, timeant pœnas.

Caſſiodor. Erubeſcant. Qui erubeſcit, actus ſuos propria exiſtimatione damnat, ſed poteſt erubeſcere qui non habet reuerẽtiam, ideo addit reuerentiã, vt conuerſionem notet. Reuerentia eſt timor domini cum amore.

o *Induantur conf. & reue.* Caſſ. Pudore quaſi cilicio pęnitẽtię & veſte

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Confitebor.* ideſt, vtinam confitear tibi confeſſione laudis in loco cultus tui. Hebræi enim non habent optatiuum modum, ſed vtuntur futuro indicatiui modi loco optatiui.

2 *In populo gra.* Moribus, & ætate, cuiuſmodi ſunt ſacerdotes, & Leuitæ. 3 *Laudabo te.* ideſt, vtinam laudem. Vna.n. cauſa quare Dauid affligebatur in perſecutione Saulis, erat pp hoc, quòd accedere non audebat ad locum diuini cult⁹.

Vel põt aliter exponi, vt ſit prophetia de futuro, cũ dicit. *Confitebor tibi, &c.* quia pſal. à Dauid facti cantabantur à cultoribus Dei in ve. teſta. & etiam modo cantantur in nouo.

4 *Nõ ſupergau.mih.* Capiẽdo me, & tenẽdo ad ſuã volũtatẽ.

5 *Qui aduer.* ſ. Saul, & ꝯplices eius, vt patet ex præcedentib.

6 *Qui ode.me gra.* i. ſine cauſa me odientes in cordibus ſuis.

7 *Et annun.ocul.* Paſſiones enim odij, & iræ maxime apparent in facie, & in oculis potiſſime. 8 *Quo.mi.* Hic conſequenter oſtendit grauitatem ſuæ perſecutionis ex adiũctione doli, qui maximè aggrauat perſecutionẽ, quia tũc neſcit poſitus in pſecutione in quib. debeat ꝯfidere, pp qđ Apoſtolus 2. Cor. 11. f. enumeratis periculis in quibus fuerat vltimo loco dicit, periculis in falſis fratribus, quia illud fuerat maius, ſecundum hoc igitur dicit Dauid. *Quo.mi.* prætendentes mihi amicitiam. 9 *Et in ira.* ideſt, ſecundum modum hominum terrenorũ, qui aliud habẽt in corde, & aliud in ore.

10 *Dom.cogi.* ſcilicet, contra me, vt patet de habitatoribus Ceilę, & Ziphæis 1. Reg. 23. 11 *Et dila.* Loquentes ſupbe.

12 *Dixe.eu.euge.* Interiectio eſt gaudentis.

13 *Vide.ocu.no.* Fugam, & exilium iſtius hominis.

14 *Vi.domi.* Hanc iniquitatem contra me.

15 *Ne ſile.* Hoc eſt, ne diſſimules, & tranſeas abſque debita punitione. Hoc dicebat Dauid non zelo vindictæ, ſed diuinæ iuſtitiæ. 16 *Dom.ne di.à me.* Subtrahendo brachium defenſionis tuæ, quia non poſſem tot laqueos euadere.

17 *Exur. & inten.* Eos condemnando.

18 *Deus me.* quia non habeo iudicem ad quem poſſim recurrere, niſi ad te, quia pars aduerſa erat rex terræ.

19 *Iu.me.* Quæ non condemnat innocentes, ſed impios.

20 *Et non ſupergaudeant mihi.* Capiendo me, & tenendo ſecundum ſuam voluntatem.

21 *Non dicant.* Gaudentes de mea captione, ſicut Philiſthęi gaudebant de captione Samſonis. Iudic. 16. a.

22 *Nec dicant deuorabimus eum.* Quaſi dicat, ſi tenerent me ſtatim tractarent me interficere crudeli morte.

23 *Erubeſcant.* Impij. 24 *Et reuereantur ſimul.* Tanquam fruſtrati ſua intentione. 25 *Qui gratul. malis meis.* id eſt quærunt gratulari, ſcilicet Saul, & eius viri. 26 *Induan.conf.* id eſt timore, quaſi dicat talibus circundentur vndique, ſicut veſtimentum circundat hominem ex omni parte.

1 *Qui*

MORALITER.

1 *Confi.tibi.* in membris meis.

† *In eccle.ma.* quia tunc eccleſiæ fuerunt apertæ, & aliæ plures de nouo ædificatæ.

2 *In populo gra.* Moribus.

3 *Laudabo te.* Laus enim talium eſt accepta apud deum.

4 *Non ſupergau.mi.* ſcilicet, tyranni, qui gaudebant de deſtructione eccleſiæ.

6 *Qui oderunt me.gra.* ideſt, ſine cauſa.

7 *Et an.ocul.* nam aliqñ tyranni pretendebant bonũ vultum membris mẽbris Chr̃i, vt p blãditias eos auerterent à fide. Iõ ſubdit.

9 *Quo.mi.qui.Dila.ſu.* Superbè loquentes ꝯ̃ me ac meos fideles. 12 *Dixe.euge.* Gaudentes de fidelium afflictione.

† *Ne diſ.* tuam defenſionem ſubtrahendo.

17 *Exurge.* pro me iudicando.

19 *Iudica me ſecũdũ iu.* q̃ protegit innocẽtes, & punit malignãtes. 20 *Et nõ ſuperg.mi.* Habentes intentum ſuum malignũ.

23 *Erubeſcant, & reuereantur, &c.* Videntes contrarium intentionis ſuæ peruerſæ.

26 *Induantur confuſione, & reuerentia,* ideſt, timore.

1 *Exultent*

& veste lugubri, Pudor contra audaciā, q̄ habuerunt furentes. reuerentia q̄ impudentiam falsitatis, vt his illa curent.

✠Theo. Moneo ne ex iusti hominis precib. ansam inimici obtrectandi, qui hæc legerint accipiant. Sciendū est autē legis statū, & non euangelicū viuendi modum vatem attingere. Lex vero ait, vt amicum diligam⁹, & inimicū odio habeamus. Dominus autē perfectā virtutē ostēdens, inquit, diligite inimicos vestros. Prę terea non maledicēs hęc dixit, sed vaticinantis more prędixit futura, qui inimicos non est vlcus dicēs, Si reddidi retribuētib. mihi mala, decidā ab īimicis meis, vacu⁹.

a *Exultent, & lætentur.* Caff. in spe magna fidelium finit, sicut alij de passione.

Caff. Exultent, & lætentur. Illi dicunt euge aīæ suæ, q̄ lętitia fugit, isti non suæ aīæ, sed vota ad deum conuertunt, & in eius laudibus, non in se suam lætitiam ponunt, quæ est perpetua. D

b *Et lingua mea meditabatur iustitiā tuam.* Augu. Hoc fiat, & mei prædicatores ex studio nunciabunt te iustum, qui promissa implesti, & omnia vniuersaliter in quib. laudandus.

Caff. lingua mea, lingua eius meditata est iustitiā, quādo nouum testamentum populis prædicauit. E

a ¶Vel magna, idest superba. ¶Alias aduersum. b ¶Autem.

a † reuerentia, qui † maligna loquuntur super me. Exultent, & 1 2
a ¶Caff. unitari, & ex eā pacem. b ¶Caff. non suam statuere. c Caf. ita usque ad finem seculi, sicut iam est in conuersione quorundam.
lætentur, qui † volunt iustitiam meā, & dicant semper magni- 3
a ¶Caff. quam ueni mittere in terra ad Deum, & proximum: b ¶Christi. c Caff. ita uox consonet. cordi, ut quod est cordis detur ori. ¶Vel meorum fidelium.
b ficetur dominus, qui † volunt pacem serui eius. Et lingua mea 4 5
a ¶ Aug. tota die laudat, qui omnia bene agit.
† meditabitur iustitiam tuam, tota die laudem tuam. 6

† voluit amīnit pacem serui sui.

a *Exultent*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Qui maligna, &c. *Loquentes de me falsa coram Saule.*
2 Exultent. *Hæc est vltima pars huius psal. in qua Dauid orauit pro se, & compatientibus sibi dicens:* Exultent, *idest, approbent.*
3 Iustitiam meam, *Deum laudando de mea liberatione à periculis grauibus, ideo sequitur.*
4 Qui volunt pacem serui eius, *idest mei, qui sum seruus dñi.*
5 Et lingua mea, &c. *idest ore, & corde eam confitebitur.*
6 Tota die laudem tuam, &c. *idest singulis diebus. Mysticè autē exponitur psalm. iste de Christo cuius Dauid fuit figura, sicut dictum fuit supra, psal. 3. & 4. qui passus est in se, & in membris suis à populo Iudaico, & tyrannis, & ideo in hoc psal. secundum humanitatē loquens. Primo petit à patre seu tota Trinitate auxiliū protectionis, & secundo exprimit grauitatē suæ perfectionis, ibi:* insurgentes: *Quā gratuita gratuitatē explicat primò ex impositione falsi, quia sibi fuit impositū, quod esset falsus propheta, & mēbris suis, quòd essent magi, et deceptores, secundò, ex conspiratione communi, ibi.* Et aduersum me. *qa cōtra eū conuenerunt Herodes, & Pontius Pilatus cū principibus sacerdotum, vt supra expositum fuit 2. Psal. Tertio, ex adiunctione doli, ibi.* Quoniam mihi quidē pacificē loquebantur: *quia multos dolos cogitauerunt contra Christum, vt patet ex textu euangelij, & contra membra eius, vt patet ex Actibus apostolorū, & ex epistolis Pauli. Residuum autem huius expositionis omitto: Tum propter breuitatē sectandam. Tum quia satis diffuse traditur in glossa super psalmum. Tum quia consideratis illis, quæ sunt exposita de Dauid in hoc psalmo potest de facili applicari litera huius psalmi Christo pro eius personæ, partim pro mēbris suis, in quibus se dicit persecutionem pati. Act. 9. a. Saule Saule, quid me persequeris?*

MORALITER.

Exultent, & lætentur, &c. idest, gaudeant exterius in facie, & interius in corde.

† *Et dicant.* Deum laudando.

4 *Qui volunt pacem serui eius,* id est, ecclesiæ, quæ veraciter Deo seruit. Cætera patent.

GLOSSA ORDINARIA.

In finem seruo. Caff. Agit hic de errore quorundam dicentium omnia peccata esse ex vitio naturæ, & creationis nr̄æ, bona vero ex libero arbitrio, qd̄ destruit dicēs mala oīa esse a nobis, bona ex miscdia Dei. Quasi dicūt se delinquere, vel fato, vel constellatione, vel necessitate prouidentiæ, sed potius dixit, in seipso, id est, deliberauit, nihil impulit, vt delinquat, id ad q̄ creatus est, p̄ hoc iniustus. Et sic patet, q̄ nō ē timor dei statu ante eum, qui tn̄ imminet omnibus.

Nō est timor ante oculos, quia dolus, idest, quia carni obedit non Deo, cum ratio aliud insinuet, quod videat Deus, & si non alius, vel quod videt ipse iniustus à Deo scit, vt inueniatur ab ipso eodem, quod iniquitas sua est habenda odio apud Deum, & omnes homines.

Caff. Primo asserit mala esse ex homine.

PSALMVS XXXV.

a D*ixit iniustus, &c.* Caff. Duo sunt genera peccātiū, quia vel infirmitate carnis nō pn̄t seq. iussa legis. Vel blasphemi, q̄ libere peccāt, quasi de⁹ n̄ curet hoc, vñ ē dixit, &c. F

Peccantium duo genera.

Aug. descriptio iniqui viri.

a ¶Qui omnia bona deo mala sibi tribuit: ¶ Vsquequaque obedienti.

a † In finem seruo domini psalmus Dauid. XXXV.

¶Liberabit. a Gens iniquorum. b ¶ Vt libere peccet. ¶Deum non curat. ¶Vel ut non delinquat, dicens, nul um se facere peccatum. c ¶Aug. proposuit in se ubi homo non uidet. ubi si deus uidet non curat, quia non est timor Dei ante oculos, &c. hoīes timet, ne publice profiteatur iniquitatem. Apud se. Non in publico: Vnde hoc est?

b c † Dixit iniustus, vt delinquat in semetipso, 1
a Quasi deus non curet b Quia auertit.
non est timor dei ante oculos eius. 2

✠Theo. Dauid cū orā clamidis scypsū, lanetā Sauti demonstrasset, abeoq; bona verba accepisset hūc psal. cecinit accusans impios, & Dei prouidētiam omnia penetrātē prædicans. Misruit autē Theologiā, & Vaticinationē: Idcirco inscriptio in finem transmittit legentem.

✠Theod. Dixit pro opinatur, & suspicatur, posuit. Opinat enim malitiæ alumnus occulta eius cōsilia neminē intueris.

✠Basil. ne quidem Deum omnia videntem timet.

c *Non est timor Dei.* Caff. Quia dolus noluit studere legi, qua per ignorantiam excusetur.

PSAL.

a *Quoniam*

NICOLAVS DE LYRA. PSALMVS XXXV.

Dixit iniustus. *Huic psal. præmittitur talis titu. in translatione Hiero. iuxta Hebræū: Pro victoria seruo domini Dauid: Quod exponūt sic aliqui, q̄ Dauid fecit hunc psal. pro victoria populi Israel gloriose exeuntis de seruitute Aegypti ad seruiendum domino libere, secundum quod fuit dictum Pharaoni. Exo. 5. a.* Hæc dicit dñs deus Israel: Dimitte populū meū, vt sacrificet mihi in deserto, *& licet litera huius psalm. posset ad hoc applicari, saluo tamen meliori iudicio mihi videtur melius, quòd Dauid fecit hunc psal. de seipso à persecutione Saulis pluries diuinitus liberato, quod videtur ex titul. psal. qui talis est in Hebræo. Ad victoriam seruo domini Dauid. Et huic nomini Dauid præponitur litera lamech, ad ostendendum, quod est datiui casus, & sic li seruo domini non refertur ad populum Israel, sed ad ipsum Dauid. Igitur secundum hunc sensum psal. iste diuiditur in duas partes. Et primo agitur de malignitate Saulis Dauid persequentis, secundo de benignitate domini ipsum liberantis, ibi:* Domine in cælo misericordia tua. *Circa primum dicitur sic.*

Diuisio.

1 Dixit iniu. vt delin. *idest Saul firmiter disposuit, & deliberauit de interficiendo Dauid, licet iniuste de qua deliberatione habetur primi Regum vicesimo a. Et intellexit Ionathas, quod diffinitum esset patri suo, vt interficeret Dauid.*
2 Non est timor, &c. *q.d. Si ante oculos mētis eius timor domini poneretur, à tanto malo retraheretur, secundum quod dicitur Prouer. 15. d.* Per timorem domini declinat omnis à malo.

1 Quoniam

MORALITER.

Dixit iniustus. Hunc psal. vr̄ fecisse Dauid de Saule ipsum iniquiter persequētē, & de deo ipsum misericorditer saluante. Moraliter aūt pōt poni de malitia dæmonis fidelē quēlibet persequentis, & de misericordia dei ipsum liberantis. Et primo describitur dæmonis malitia cum dr̄. *Dixit iniustus, vt delinquat in semetipso, &c.* id est, diabolus obstinatus in malo.

a *Quoniam dolose.* Aug. Multi inquirunt iniquitates suas, sed A cũ dolo nolẽtes vere inuenire, & odire, qui cũ eas agnoscũt, non dimittunt eas, sed defendunt, quod si syncere quærerent, inuenirent, & odirent. Latet ergo illos, sed volentes quod se faciunt nolentes intelligere, nec excusantur de ignorantia.

b *Verba.* Aug. Ostẽdit iniquitate per partes, verba sunt iniqua & dolosa, idest, vel aperte mala, vel si bona, cum dolo. Cogitatio quoque cum posset esse bona de bonis, est de iniquis, & hoc est noluit intelligere, non nego posse sed nolle, vt bene ageret.

c *In cubili.* i. in corde, in quo sibi cõplacent opera mala, & B hoc est, astitit omni viæ, cũ studio, & mora. inuenit quidem & sciuit esse mala, sed tamen non odiuit.

Noluit. Aug. Non quod non potuit, perniciosius agit cõtra seipsum, quod quod potest, non vult. Sunt enim quædã, quæ & si volunt, non intelligere homines possunt, vel In principio erat verbum, & vt tamen bene agerent, intelligere possunt.

Marginal notes: † blanditur ei [illegible] peccatũ, & scelus, ante [illegible], vel adulatur aut blanditur sibi ipsi in oculis suis. † cessauit, vel desiit. † abiecit. † vsque ad cœlos. † quam pretiosa est misericordia tua Deus. Math. 6. a.

a Aug. non nescit ibi Deum uidere. b Dei scilicet. Cuius timor non est ante oculos. c Aug. idest, ut inueniret iniquitatem, & odisset. Sed noluit inuenire.

a Quoniam † dolose egit in conspectu eius, vt inueniatur ini- 1 2
b quitas eius ad odium. † Verba oris eius iniquitas, & dolus. 3

a Cass. Imprudentiæ aliquando uenia, uoluntati malæ semper pœna. Quod potuit, & si non illud, In principio erat uerbum, &c. b Potius. 4

† noluit intelligere, vt bene ageret. Iniquitatem meditatus 5 6

a Hoc est, quod supra in seipso. Aug. in quo si mundum, quiesceret. Perseueranter. b Pronus fuit iniqua operari. c Aug. qui non potest ea carere penitus, debet uel odisse, quam Deus odit, ut mente seruias legi Dei. Summa mali. Ad cumulum nequitię.

c est in cubili suo, astitit omni viæ non bonæ, malitiam autem 7

a Sed dilexit. Est. b Sed. c Cass. & ueritatem tuam per nubes hominibus præstas. Venit.

d non † odiuit. Domine † in cœlo misericordia tua, & veritas 8 9

a Qui sunt isti, qui ut nubes uolant, & quasi columbæ ad fe. s. Mandabo nubibus meis ne pluant super eam imbrem. Doctores. b Cass. Et iusti montibus comparantur. August. integra, & rotunda. Aug. idest montes implentur iustitia, per iustitiam fiunt montes, per iudicia profundi in peccatis, hi multi. montes pauci. c Cass. non seculi. Iudicia sunt incomprehensibilia, quia homines, rationales, iumenta, irrationalia.

e f tua vsque ad nubes. Iustitia tua, sicut montes Dei, iudicia tua 10 11

a Aug. qui utrosque fecit, utrosque temporaliter saluat, quia & temporalia à deo. b Carnales. Qui hæc amauit cum iumentis. Temporaliter.

g abyssus multa. Homines, & † iumenta saluabis domi- 12

a Saluabis, sicut multipli.

ne, † quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam 13

a Sed præter iumenta. Augu. ibi homines secundum Adam hic filii hominum secundum Christum, tamen aliquando filii hominum generaliter homines. b Cas. Ad similitudinem auis, in protectione ueteris, & noui testamenti.

h Deus. Filii autem hominum, in † tegmine alarum tuarum 14 15

❊ Basil. & Theo. Volens libensque hanc ignorantiam habet, nolens ea, quæ fecit expendere, & odio habere iniquos actus. Illud autem non odiuit, idest non execratur. Aquila, non abiecit: Theodotion, non expulit.

❊ Chald. abscidit intellectum à bene operando.

In cubili suo. Aug. i. corde, vbi præcepit dñs orare clauso ostio, vt nihil extrinsecũ à dño petamus, quod si petimus ostium pater, turba malorũ cogitationẽ videt. Si extra est tumultus C vel in cubili sit quies, quod erit, si sit ibi bona coniunx sapientia dei: Quòd si ibi mala vxor sit, nec ibi est quies, & ita nusquã. Tria. n. sunt quæ hominem in cubili, vel domo quiescere non sinunt. Fumus carnis, scilicet concupiscentia, Stillicidium, peccata, quæ aliunde profluunt. Mala coniunx, sapientia, scilicet, carnis, quæ est inimica deo.

Tria propter quæ homo in domo, quiescere non potest.

d *Domine in cælo.* Cass. Bona ex deo per misericordiã. Quæ mala sunt ex hoĩe, sed bona ex misericordia. O domine in his, quæ cęlũ sunt. i. arcana scientes, est misericordia tua, & quòd ipsi sunt nubes est à te.

Augu. Vel in cælo id est, misericordia, quam sanctis dat cęlestis est, nõ terrena, vt ista, quæ cõmunis est bonis, & malis. Sed quõ homo agnosceret cælestem, nisi Deus ei nũtiaret? Nũtiat vero missa veritate sua.

e *Vsque ad nubes.* i. prædicatores, per quos tonat Deus nuntiãdo, coruscat miraculis, pluit doctrinis. Qui sunt etiam montes quos prius sol luce vestit, quàm post, de eis, si non ab eis, ad infima valliũ descendit: ministri enim sunt doctrinæ, sed Deus illuminat.

❊ Theo. Veritas tua ad omnes perueniet per Vates velut per quasdã nubes, quæ salutarẽ imbrem ipsis suppeditat. Iudicia abyssum dixit. Vt. n. huius fundus perspici nequit, sic tuorum iudiciorum cognitionem comprehendere non possumus.

f *Iudicia tua.* Aug. quòd horũ misereris, hos excæcas, nunquam sunt penitus scrutabilia, tamen vtrosque saluas, hos corporaliter tantũ, illos, & spiritualiter, in quo magna misericordia.

g *Homines, &c.* Etiam temporalia à Deo esse ostendit.

❊ Basil. & Theod. Tua benignitas ad iumenta peruenit, nõ modo homines, verumet ea, quæ propter homines facta fuere nutriens, etiam per hæc homines beneficijs afficiens.

h *Filij autem hominum.* Homines temporalia cum bestijs [illegible]rant, sed sancti misericordiam cælestem.

a *Inebr*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quoniam dolose. *s. cum Dauid faciens eum generum suum, vt sic occideretur gladio Philisthinorum, prout habetur* 1. Reg. 17.

2 In conspectu eius. *scilicet Dei, quia nulla dolositas latet eum.*

3 Vt inueniatur, &c. *Cum enim Saul non potuit occidere Dauid latenter, ac dolose gladio Philisthinorum, persecutus est eum patenter, manifestans odium, quod conceperat contra ipsum.*

4 Verba oris, &c. *Quando suasit Ionathæ, de quo confidebat Dauid sicut de seipso, quod adduceret Dauid, vt moreretur* 1. Reg. 20. c.

5 Noluit intelligere. *quia cum Ionathas innocentiam Dauid allegaret, Saul intelligere noluit, sed magis indignans Ionathan lancea percutere voluit, vt ibidem dicitur.*

6 Iniqui. *quia de nocte vigilans cogitabat quõ posset Dauid capere, & eum occidere.* 7 Astitit omni viæ. *i. malæ, quia paratus fuit persequi Dauid per vias pessimas, s. super abruptas petras, quæ solis ibicibus sunt peruiæ, vt habetur* 1. Reg. 24. a. *Vel astitit omni viæ non bonæ, quia paratus erat omni cõsilio malo acquiescere, ideo subditur: Malitiã autem non odiuit.* 8 Domine in cælo. *Hic consequenter agit de benignitate Dei, quæ primo declaratur generaliter, secundo specialiter, ibi.* Filij aũt hominum. *tertio singulariter, ibi.* Non veniat mihi pes superbiæ. *Primo ostẽditur generaliter erga oẽs creaturas viuentes vita animali. Circa quod sciendũ, quòd misericordia superexaltat iudicium. Iac. 2. c. Vnde inter Dei proprietates tenet quasi excellentiã, propter quod dicitur, quod misereri est eius propriũ. Et ad ostendendum dicitur.* Dñe in cę. mi. tua. *tanquam in loco superi[ori].*

9 Et veritas, &c. *Quæ sunt inferiore cælo.*

10 Iustitia tua, &c. *quæ vt in pluribus sunt inferiores nubibus.*

11 Iudicia tua abyssus. *idest, hominibus abscondita, veruntamen quia ista apparent aliquando per affectus, & maxime Dei largita[s], qua principaliter hic agitur, ideo subditur.*

12 Homines, & iumenta, &c. *quia non solum creatura ration[alis] saluatur per Dei prouidentiam, sed etiam brutalis, quia animalibus pilos pro vestitu, & auibus plumas, & eis de victu prouidet sufficie[nter] sine solicitudine eorum.*

13 Quemadmodum multiplicasti, &c. *quasi dicat ex mult[itu]dine misericordiæ tuæ procedit, quòd non solum rationabilibus cre[atu]ris, sed etiam irrationabilibus, ita prouideres.*

14 Filij autem hominum, &c. *Hic consequenter ostenditur [diui]na largitas specialiter, s. circa homines, qui eoipso, quod sunt ad imagi[nem] Dei facti, sunt ad bonum excedens creaturam irrationalem ordina[ti] ad bonum rationis, quo si bene vtantur, ad beatitudinem super n[atu]ralem vlterius deducuntur, & hoc est, quod dicitur:* Filij autem [ho]minum, *scilicet, rationabiliter, & iustè viuentium.*

15 In tegmine alarũ tuarũ, &c. *idest, in beatitudine recta, &* *scon*

MORALITER.

2 *Quoniam dolose egit, &c.* sub specie boni ad malũ ĩducẽdo.

3 *Vt inueniatur iniquitas eius ad odium.* quærit enim principaliter discordias, & odia.

5 *Noluit intelligere, &c.* Id est, noluit intellectum suum applicare ad bonum.

6 *Iniquitatem meditatus est in cubili suo.* Idest, in peccatoris animo, in quo quiescit, sicut in cubili proprio.

7 *Astitit omni viæ non bonæ.* i. malè inducens ad ipsam homines prout potest.

† *Malitiam autem non odiuit.* Idest, dilexit.

8 *Domine.* Hic secundo describitur misecdia dei saluatis, cum dr: *Domine in cælo misericordia tua, &c.* q. d. extenditur [su]premis cælis vsque ad hæc inferiora. ideo subditur.

12 *Homines, & iumenta saluabis, &c. Filij autem hominum.* id [est], imitatores rationabiliter viuentium.

15 *In tegmine alarum tuarum sperabunt.* id est, in protect[ione] tuæ gratiæ pro præsenti, & gloriæ pro futuro,

Ine.

a *Inebriabuntur.* Aug. Non potest res exprimi, sed per hoc similitudinem innuit, vt pleni mentem perdant, ne suos iam agnoscant patres filios cæterosque amicos. Vel tunc in re ebrij, qui modo sperant.
b *Torrente.* Q. Impetus erit grãæ, & miscdiæ ad inebriãdos.

✻Theodor. Innuit non tãtum doctrinæ flumina, sed mystici cibi voluptatem, abũdantiam vero horum bonorum torrẽti assimilat, primum quidem, quia non fuere a principio, deide homines adhortãdo, vt accedant, & bibant, quia non est perenne flumẽ, sed torrens ad tempus fluens. Qui namq; in hac vita nõ accesserunt, post hũc discessum aqs sacris non perfruentur. Et ostendens natura affluentiam bonorum esse perpetuam, sed ob dispensationes torrentes fieri subnixé apud te est fons vitæ.

Aug. Torrente. Non est trãsitoria si beatitudo, sed copiosa. Vel voluptas tua in homine omnia rumpit obstacula. Vel sapientia Christi torrens, quia subita, & rapida.

c *Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen, &c.* Cass. Apud te Christe est fons, idest initium omnis boni, & in tuo lumine, quia per eius prædicationem videmus lumen patris, & spiritussancti, & ideo prætende, vt in hoc seculo tutius eatur.

a ¶Aug. Futura bona cum illi præsentibus gaudeant hi sperant misericordiam, quæ in cælo est per nubes nuntiata. ¶Et. b ¶Præsentis, vel futuræ. c ¶Spiritusancto.

sperabunt. †Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torren- 1 2

a ¶Aug. delectationis. b ¶Potuerunt inebriari, sed vitali poculo, quod fluit in vitam æternã. c ¶Christus.

te voluptatis tuæ potabis eos. Quoniam apud te est fons vi- 3 4

a ¶Per Christum. b ¶Patrem. ¶Quod idem est. ¶idem, qui fons, est & lumen, quia satiat, & illuminat. c ¶Interim autem.

tæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Prætende misericor- 5 6

a ¶Cass. recte credentibus. b ¶Quia bona a te: mala a se. ¶Vitæ. r ¶ Augu. qui se dirigunt ad voluptatem Dei, non eam curuant ad se, vt in omnibus laudent.

diam tuam scientibus te, iustitiam tuam his, qui recto sunt 7

¶Et. a ¶Hoc est, quod Ab occultis meis munda me. ¶ Si superbus es cito te mouet operatio male suadentis. b ¶Diaboli.

corde. † Non veniat mihi pes superbiæ, & manus peccatoris 8 9

a Et ab alienis parce seruo tuo. Aug. nam & mala, quæ à nobis, vel a diabolo amouet Deus. b In superbia. c De alto. Quia in pede superbiæ, quia non sicut Deum glo. d Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum. ¶ Adhuc diabolus, & homo.

non moueat me. Ibi ceciderunt, qui operantur iniquitatem, 10 11

a ¶Aug a paradiso. ¶Diabolus primo, & po t homo. ¶Visua.

expulsi sunt, nec potuerunt † stare. † surgere.

✻Basil. & Theod. Apertè sanctæ Trinitatis mysterium aperit. Nam fontem vitę Vnigenitum dei verbum nominauit. sic se per Hieremiam nominat, Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ. Et in lumine videbimus lumẽ. Illuminati a Spiritusancto Vnigeniti tui radios intuemur. Nemo enim dicere potest Domin⁹ IESVS nisi in Spiritusancto, & illum Deus nobis manifestauit per spiritum suum.

✻Theodoret. Cum perfecta Virtus veris opinionibus, & rectis actionibus sit definita, his qui eam possident misericordiam, & iustitiam promisit.

✻Theodoret. Symmachus. Vbi cadunt operantes iniquitatem, illuc impellentur, & nequibunt stare.

GLOS-

NICOLAVS DE LYRA.

ondita apud te, secundum illud Esa. 64. b. *Oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit, quæ præparasti diligentibus te, ideo subditur.*

Inebriabuntur. *idest, saturabuntur absque tamen fastidio.*

Ab vbertate domus tuæ. *idest, domus cælestis gloriæ, secundũ quod dictum est supra psalm. 16. d. Satiabor cum apparuerit gloria tua.*

Et torrente voluptatis tuæ potabis eos. *hoc additur ad ostẽdendum perfectionem refectionis gloriæ, quia apud nos refectio perficitur ex cibo, & potu.*

Quoniam apud te, &c. *Deus enim est vita per essentiam, et omnia sunt in eo vita, secundum quod dicitur Ioh. 1. Quod factum est, scilicet in creaturis, in ipso vita erat. Creatura enim antequam crearetur non erat aliud, quam creatrix essentia, quæ est per essentiam ipsa vita, vt dictum est.*

Et in lumine, &c. *idest, in lumine creato gloriæ videbimus lumẽ tuæ essentiæ, quod videri non potest ab intellectu creato, nisi ad hoc eleuetur per lumen gloriæ fortificans lumen naturale intellectus creati, sicut nec oculus noctuæ posset videre lucem solis, nisi aliquo addito sibi fortificaretur, propter quod dicitur 2. Metaph. quod sicut se habet oculus noctuæ ad lumen solis, ita intellectus noster ad ea, quæ sunt manifestissima in natura, per quæ intelliguntur diuina, quæ de se sunt manifestissima, sed virtutem intellectus nostri excedentia, sicut & lux solis est maximè visibilis, tamen improportionata noctuæ oculis. Et quia ad hanc visionem nõ possumus pertingere, nisi per diuinam gratiam, ideo subdit Dauid deprecando.*

6 Prætende misericordiam. *idest, dirigentes cognitionem suam naturalem quantum possibile est ad te illustra fidei cognitione.*

7 Et iustitiam tuam. *idest, viuentes secũdum rectum iudicium rationis rectifica rectitudine gratiæ tuæ, quæ sola iustificat perfectè, et sic semper contingit, quia gratia est perfectio naturæ, & ideo dirigentibus se in Deum quantum possibile est virtute naturæ, non denegatur perfectio gratiæ.*

8 Non veniat. *Hic consequenter ostenditur diuina liberalitas singulariter quantum ad ipsum Dauid, qui deprecando dicit:* Non veniat, &c. *idest, pes Saulis superbi, & suorum satellitum ad me pro sua voluntate conculcandum.*

9 Et manus peccatoris. *idest, persuadentis mihi malum.*

10 Non moueat me. *Supple à rectitudine veritatis, & iustitiæ. Vel aliter.*

Non veniat mi. p. su. id est, dæmon, qui per superbiam decidit, non me subijciat sibi per peccatum mortale. Et manus peccatoris, idest, potestas dæmonis in peccato obstinati. Non moueat me, à statu gratię. Et vtrunque fuit concessum aliquo modo ipsi Dauid ex diuina largitate, quia non fuit datus in manu Saul ipsum persequentis, licet aliquando per Sathan in peccatum mortale inciderit, tamen per pœnitentiam surrexit, & in finali gratia decessit.

11 Ibi ceciderunt. *Quia perseuerantes in peccatis frequenter traduntur in manibus inimicorum temporaliter, & in potestatem dæmonis finaliter tradentur.*

PSAL-

MORALITER.

1 *Inebriabuntur ab vbertate, &c.* idest, cælestis gloriæ, vbi totus satiabitur appetitus.

5 *Et in lumine.* Nam in lumine gloriæ finito videtur Deus, qui lumen est infinitum.

6 *Prætende misericordiam tuam scientibus te.* Scientia practica cui amor est annexus, accipitur tamen large praxis.

7 *Et iustitiam tuam.* idest, coronam iustitiæ tuæ.

8 *Non veniat mihi pes superbiæ.* idest, diaboli, me deiectum conculcando.

9 *Et manus peccatoris.* idest, diaboli in peccatis obstinati.

10 *Non moueat me.* A statu iustitiæ.

11 *Ibi ceciderunt, qui operantur.* Nam à gratia deijciuntur per dæmonem, & postea conculcantur in gehenna.

ADDITIO.

In psalm. 35. *Dixit iniustus,* vbi dicitur in postil. Circa quod sciendum, quòd misericordia super exaltat iudicium:

Licet verum sit, quod misereri, & parcere, proprium sit Dei, vt in Collecta cantat ecclesia. nec tamen pp hoc veritas diuina debet dici inferior, q̃ misericordia Dei, sicut nubes sunt inferiores cælo, prout postil. dicit. Nã miscdia dr̃ de Deo ẽm operationem in creaturis, inquantum defectus aliorum subleuat respectu cuius dicitur in psal. *Miserationes eius super omnia opera eius.* Sed veritas diuina, siue accipiatur essentialiter, siue personaliter, appropriando eam filio patri coæternò, prout Ioh. 14. a. *Ego sum via, veritas, &c.* nullo modo tamẽ debet dici inferior, quã eius misericordia, vt est manifestũ. Sed ad intellectum horum versuum attendendum est, quòd Dauid in hoc loco tractat de quibusdam operationibus diuinis, prout referũtur ad creaturam rationalem, scilicet, misericordia, & veritas, & iustitia, & iudiciũ. Sed in hoc loco cũ dr̃, veritas Dei, intelligitur fides, vt in 1. Tim. 2. b. *Omnes homines vult Deus ad agnitionem veritatis venire,* quod intelligit̃ de veritate fidei, & sic in pluribus locis. Manifestum est ẽñ, q. misericordia Dei maximè relucet in cœlo, vbi beati misericordiã dei plene consequuntur, vt Matt. 5. a. Cuius ratio est. Nam gloriam cœlestem nullus de condigno ẽm legẽ cõem meretur. vnde Apostolus ad Ro. 8. d. *Nõ sunt cõdignæ passiones huius seculi ad futurã gloriã, q̃ reuelabitur in nobis,* & sic manifestũ est, q in cœlo maximè relucet misericordia dei in beatis, & ideo

A ideo dr. *Domine in cælo misericordia tua.* Sed fides Dei non hēt locū in existentib. in cęlo, quia per clarā visionē excluditur saltem quantū ad actū, & ideo fides dicitur esse vsque ad nubes, q̄ q̄dē nubes sunt interiores cælo, & in regione corruptibili, & tñ ipsi cælo appropinquant, & sic per nubes propriè intelligit̄ status iustorū existentiū in via, in quib. diuina veritas maximè relucet. sm̄ fidē formatā, & sic propriè dr. *Veritas tua.* i. fides tua vsque ad nubes. Consequenter quia iustitia diuina est fortissima, sic quod nullus ei resistere possit, idcirco dicit: *Iustitia tua, sicut montes Dei.* Sicut. n. montes altissimi, q. dñr montes Dei, sunt inaccessibiles, sic iustitia diuina ēt, q̄ in his inferiorib. relucet, est irresistibilis. Iudicia aūt dei, q̄ inuestigabilia sunt, & incōprehensibilia rectè dicūtur abyssus multa, quia sicut abyssus est abscondita ab oculis hominū, sic & diuina iudicia. Iste vr̄ sensus proprius prędictorū versuum, sed vlterius videndum est, quomodo continuatur sententia horum versuum præcedentibus, & sequentibus.

Pro quo sciendum, quòd hic respondet psal. cuidā tacitæ quōni. Cum. n. de prædicto iniusto, s. Saule tot mala dixisset, intm. ꝙ peccata sua non ex ignorantia simplici, sed potius ex affectata ꝓcederent, & hoc cum dicit. *Noluit intelligere, vt bene ageret,* & insuper, ꝙ ipsum Dauid persequebatur ex certa malitia, & ex odio iustitiæ, & hoc cū dicit: Malitiam aūt non odiuit, quæ quidē circunstantiæ maximè aggrauant delictū. Ex istis potest oriri quædā q̄ō admiratiua, quæ aliquando à prophetis in similibus casib. mouetur, s. q̄uo Deus tolerat, ꝙ impius talis pessimus persequatur seu opprimat innocentē, & iustum. vnde Abacuc. i. d. in simili deo sic loquebat̄. Quare non respicis super iniquè agentes, & taces deuorante impio iustiorem se? Ad hoc respondet Psal. quod hoc non prouenit ex debilitate iustitiæ diuinæ, q̄a iustitiæ tuæ, sicut mōtes Dei. Neque etiam ex hoc, quòd hæc inferiora non consideret prout quidam errantes dicebant, Iob. 22. b. *Circa cardines perambulat, nec nostra considerat,* & hoc cum dicit. *Iudicia tua abyssus multa,* quia pertingant penetrando vsque ad intima, & secreta. Sed potius prędicta tolerantia prouenit ex hoc, ꝙ vera felicitas, & præmiatio est in cælo, vbi misericordia dei relucet

Quomodo Deus tolerat, quòd impius psequatur iustum.

B

relucet præmiando iustos in via beata, & immortali, de quo dicit: *Domine in cælo misericordia tua, &c.* Similiter in bonis in hac vita existentibus est felicitas inchoatiua per gratiam, de quo dicit. *Veritas tua vsque ad nubes,* quod intelligendū est de veritate fidei formatę, q̄ in hac regione corruptibili attingit.

Consequenter declarat quędam, quæ ad beatitudinē pertinent, & primo quantum ad beatitudinē imperfectam, quę est in statu viæ per spē, & hoc cū dicit: *Filij aūt hominū in tegmine alarū tuarū sperabunt.* Secundo quantū ad beatitudinē pfectā, quæ est in re. s. in statu gloriæ, & hoc cū subiungit. *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, &c.* exponātur omnia vt in postil. vsque ibi. *Ibi ceciderunt.* Vbi postquam ostenderat vbi sit vera præmiatio, consequēter declarat vbi sit vera punitio, s. in vltimo supplicio infernali, vbi nulla est redēptio. de quo dicit. *Ibi ceciderunt, qui operantur iniquitatem,* expulsi sunt neq; potuerunt stare, quia non est ibi possibilitas redeundi ad statum gratiæ. Et sic patet qualiter quæstio tacite in hoc psal. mota, soluitur sententialiter, eo modo quo infra in psal. 72. scilicet. *Quam bonus Israel Deus,* expressè mouetur, & soluitur prout ibi largius patebit.

REPLICA.

In Psal. *Dixit iniustus, &c.* Burg. notat postil. circa illum passum. *Domine in cælo misericordia tua, &c.* quia dicit ex cōgruentia misericordiam inter cæteras dei proprietates habere quandam præcellentiam, iō dr̄ misericordia in cęlo, *veritas aūt vsque ad nubes, &c.* Burg. rustico more se opponit in his, quæ humano modo transferuntur ad diuina, quæ translatio ex contrarijs congruentijs ꝯrio modo fieri pōt, sicut Christus dicitur leo, nunc ouis, nūc rex, nūc vermis, &c. ita ēt nubes, abyssus, mōtes, inferius, superius, &c. quia. n. misecdię dei effectus sunt nobis magis familiares, pñt describi p̄ mōtes nobis manifestos. Iudiciū aūt per abyssum nobis occultatā, & econuerso misecdia rōne interminabilitatis pōt circūloq. p̄ abyssum, iudiciū aūt rōne timoris quasi in ꝓspectu manifestū est, vt montes ꝓut narrat beat⁹ Hie hanc vocē. *Venite ad iudiciū.* semper aurib. suis insonuisse. Rusticale igit̄ est ex his facere materiā dispositionis, q̄ ꝯrijs modis sic pōt interpretari, & applicari.

GLOSSA ORDINARIA.

Cass. Psalmus tertius, alphabeti imperfectio: Totus de correctione morum.

a *Psalmus Dauid.* Psal. hic est quasi vestis Christi, quæ totum corpus eius operiat preceptis, & protegat ab aduersis, & quasi sinu cōsilij foueat. Potio cōtra illos, q. murmurāt de flore malorū, labore bonorum, quasi oīa casu agātur, vt mūdo spreto Deo adhæreant. Monet igit̄ ecclesia, ne q̄s malignātes imitet̄, sed q̄cq̄d boni sperat̄ a dño postuletur, q̄ ꝑfutura, & æterna dat.

C

† Noli imitari malignos, nec æmuleris facientes iniquitatem, (vel ne irascaris, vel inuideas ob prosperitaté malignorum. Alii vertunt, noli contendere cum malignantibus, & ira.

† vel herba.

a

Psalmus Dauid XXXVI.

a ¶ Qui hoc soles. ¶ Indignari. ¶ In cōsideratione malignantium, quia florent. ¶ Altas inter malignantes.

† Oli æmulari in malignantibus, neque 1

a ¶ Ames imiteris. b Qui bonos premunt. Cur? 2

zelaueris facientes iniquitatem. Quoniam 3

a Aug quod hodie floret, & cras in clibanum mittitur. 4

tanquam † fœnum velociter † arescent,

PSALMVS XXXVI.

Noli ęmulari. ✠ Basi. & Theo. Dauid experiētia edoct⁹ malorum fœlicitates miseras describit. Illi aūt. *noli æmulari,* Symmachus ne contēdas. Aquila ne imitaris. Apud Hebręos hic psalmus alternos versus habet scriptos ordine alphabeti.

NICOLAVS DE LYRA.

PSALMVS XXXVI.

Noli æmulari, &c. Huic psal. pmittit̄ talis titulus in Hebręo, & ī trāslatiōe Hier. iuxta Hebręū, *Dauid,* absq; aliqua additione, nisi ꝙ in Hebręo pponit̄ lr̄a lamech ad designādū, q̄ Dauid ē datiui casus, & est sensus, ꝙ hic psal. appropriat̄ ipsi Dauid tāq̄ autori. De materia verò huius psal. sciēdū, q̄d multi vidētes Saulē regē, & Doeg armigerū suū, & postea Absalō, & Achitophel, & plures alios iniqua agētes tpaliter ꝓsperari, & Dauid innocētē, & parētes suos, & fratres suos, & multos alios iustos, tūc & postea tpaliter affligi declinabāt ad malū, & recedebāt à bono, quasi de⁹ curā d̄ actib. hoīum nō hēret. Et iō Dauid fecit hūc psal. ōndēs, q̄d ꝓsperitas malorū sit ꝯtēnēda, & iustorū appetēda, q̄a iusti sp̄ sunt melioris ꝯditiōis ēt in p̄senti, licet homini. bona sensibilia tm̄ ꝯsiderātib. ꝯrū videat̄. Diuidit̄ igit̄ iste psal. in duas partes, q̄a primo facit suā deductionē. scd̄ò ponit quādā monitionē, ibi. Expecta dñm. Prima in duas, q̄a primo declarat̄ propositū ex eo, q̄d iusti, & iniusti in p̄senti habēt: Scd̄o ex eo, ꝙ in futuro recipiēt, ibi: *Nouit dñs.* Prima in duas, quia primo ōndit̄ propositū ex ꝯditione boni. scd̄o ex adiunctione mali, ibi: *Obseruabit peccator.* Prima adhuc in duas, q̄a primo ōnditur propositū ex boni conditione, scd̄o ex eius duratione, ibi. *Noli æmulari.* Circa primum Dauid tacit talē rōnē. Illa prosperitas est melior, & magis appetēda ī qua quis assequit̄ maius bonū, sed prosperitas iustorū in pręsenti

Diuisio.

senti est hnōi, ergo est magis appetenda. Maiorē huius rōnis Dauid supponit tanq̄ per se manifestā, quia nihil est appetibile, nisi inquantū bonū, & ideo quantū hēt de bonitate tm̄ hēt de appetibilitate. Minorē aūt declarat ostēdēdo primo, ꝙ prosperitas malorū in p̄senti modica est. Secundo prosperitas iustorū ēt in præsenti est magna, ibi, *Spera in dño.* Circa primū sciēdū, ꝙ inter bona hominis, bona tpalia sunt exteriora, sunt modica, Bona aūt animę, quæ sunt virtutes, & sciētiæ, sunt maxima, Bona vero corporis sunt media. prosperitas aūt tēporalis malorū, est in bonis exteriorib. & corporis tantū, & ideo se non extendit ad maiora bona hominis, pp̄ quod non est appetenda, & hoc est, quod dicit.

B

1 *Noli æmulari.* id est, noli imitari malignantes in suis operibus. 2 *Neque zela.* idest, amaueris. 3 *Facientes iniquitatem.* tales. n. non sunt imitandi, nec amandi inquantum mali, quia licet natura sint ex charitate diligendi, quādiu sunt in præsenti vita, in qua possunt ad bonum reuerti, tamen eorum malitia est odienda, & sic loquitur saluator, Luc. 14. f. *Si quis venit ad me, & non odit patrē suū, aut matrē, &c. non potest esse meus discipulus.* Subdit autem rationem pdictorū di. 4 *Quoniam tanq̄ fœnū velociter arescent.* Fœnū, & olus cito desiccat̄, q̄a parū in terra radicant̄, & sic modicū attrahūt de humore vitæ nutriēte, & ꝯseruāte, sic appetit⁹ malorū radicat̄ in bono sibili, ꝙ hēt modicū de bonitate, & sic ei⁹ appetibilitas cito trāsit, & ei⁹ adeptio, & ꝯtinuatio, fastidiū īducit, sicut patet d̄ cibo quē famelic⁹ appetit, satiatus vero abhorret, & respuit.

F

Spe

MORALITER.

1 *Noli æmulari, &c.* In expositione lrāli libri, s. psalmorum dixi, quòd tempore Dauid multi videntes malos homines temporaliter prosperari, & bonos frequenter conculcari,

a *Olera herbarũ*. Aug. Modò eſt hyems, ęſtas verò iudicij dies, de die aũt illa nemo nouit, neque filius neq; angelus neque homo. Sed quomodo dicit᷑ filius neſcire qui omnia nouit q̃ pater. Sed vt dicit᷑. Lętus dies, quia lętos facit. Sic filius, ſcire & neſcire nobis, quib. magiſter miſſus eſt q̃ ſcire vel neſcire facit. Arbor altæ radicis per charitatem, modò arida tunc glorioſa: quia nondum apparuit quod erimus.

Auguſt. Caſſ. Olera non hortorũ, ſed herbarum, id eſt, viliſſima quæ p̱ agros ſpontè naſcuntur. Fœnum nobiles qui facilè proficiunt, olera mediocres: ſed & illi citò areſcunt, & hi decidunt.

* Baſ. Idem & Iſaias, Omnis caro fęnum.

b *Spera*. Auguſt. bona quæ in domino, & vt ſperes fac bona: quæ vt facias, excole terram. Alia litera tuam, ſcilicet corpus, & ſic delectaberis in virtutibus eius: vnde non in te ſed in domino delecteris. Quia ſi dabit æterna quæ petit ratio hoc quidem iuſtis. Quia ſi peccator es, confitere peccata & ſic item ſpera bona in dño, & ipſe dabit. Hebr. in fide vel veritate, & pro delectare, volue ſuper dominum.

* Theo. Deo teipſum, & tuas actiones offer, & ab ipſo auxilium expecta.

D

c *Noli æmulari*. Aug, Ne autem moueat te à perſeuerãtia proſperitas malorũ. Vel ſi faciũt iuſtis iniqua. Quia & ſi tibi aliqua, ne irat⁹ ſis. Quia & ſi grandia ne furioſus ſis p̃ſertim noli ęmulari vt malig. id eſt, vt eodem modo malignus ſis, quia mali extra terminos terræ viuentium damnabuntur.

a Pro ideſt. b Aug. Vilia non habentia altam radicem: & ideo hyeme virent, æſtate arent. c Vel prati. d Tu vero. ¶Caſ. ſpes eſt introitus fidei.

a b et quemadmodum † olera herbarum citò decident. Spera in 1

a Illi in vanis. b Illi malitiam. ¶Aſſidue quaſi ex conſuetudine. Quia fides ſine operibus mortua eſt, Iac. 2. c. c Caſ. ne bona facies extra eccleſiam. d Viuentium. e Ad ſaturitatem & ſuauitatem.

domino, & fac bonitatẽ: & inhabita terram, & † paſceris in 2

a Aug. quę ſunt ipſe Deus: vel, in ſcripturis. b Terræ ideſt eccleſiæ. c Ecce diuitiæ terrę. Caſ. Vt ſuauis ſit eius recordatio, & vt ames quem times ſpreta mundi iucunditate᷑. d Non carnis. 3

diuitijs eius. Delectare in domino, & dabit tibi petitiones 4

a Indica ei quid pateris, ideſt carnis corruptionem. Et quid uelis ideſt inde liberari. 5

cordis tui. † Reuela domino viam tuam: & ſpera in eo, & ip- 6

a Et gratia te liberabit de corpore mortis huius. ¶Qui poteſt. b Quid? Aug. modo abſcondita eſt iuſtitia, ideſt, fides qua operaris, quia nondum vides quod credis. Caſ. de tenebris ſeculi ad lucem iudicij vbi omnia palam. c Fidem. Quæ hic eſt quaſi ſub modio. d Aug. quo iudicas, & eligis ſequi quod non vides quod modo irridetur. 7

ſe faciet. Et educet quaſi lumẽ iuſtitiam tuam, & iudicium 8

a Aug. non ſolum vt lumen, ſed vt clarum lumen. b Obedi præceptis. c Caſ. Bona regula, ut bona agamus, & ſemper rogemus. Donec det promiſſa. 9

tuum tanquã meridiem, † ſubditus eſto domino, & ora eũ. 10

a Hic exponit: vnde ſolet naſci indignatio. b Sed in peruentione infelix, econtra tibi iuſto. c Non Dei, in qua tu. d Scilicet. 11

c Noli æmulari in eo qui proſperatur in via ſua, et in homine 12

a Sed. b Aug. Inde iraſci & dedignari eſt contra Deum murmurare, & propriè blaſphemare. Aug. ne turbetur oculus tuus ira vide veritatem. 13

d faciente † iniuſtitias. Deſine ab ira, & derelinque furorem: 14

a Vt neque facias. b Imitando eum. c Ideſt mali ſunt: vel maligne agunt.

noli † æmulari, vt maligneris. Quoniam qui malignan- 15

¶Et ſi modo florent. ¶In futuro damnabuntur. a Aug. qui aduerſa ferunt præſentia deſpiciunt. b Aug. qui non fallit & omnia poteſt. 16

tur exterminabuntur, † ſuſtinentes autem dominum, ip- 17

a Viuentium. b Sed quandiu ferendum? Cito erit quod infirmo diu videtur. ¶Caſ. iam ſuſtinuiſti, & adhuc reſtat parum, ne ergo te tædeat.

e ſi † hæreditabunt terram. Et adhuc puſillum, & non 18

a Pro quo gemis. ¶Ideſt non erit dominium peccatoris, qui nunc viuit pio, id eſt ad vtilitatem pij. b Aug. Sic non erit quia non habebit vſum quem modo, cum eo vtitur Deus ad probandum iuſtum: Flagellum de malis ſibi facit Deus quo caſtigat filios. 19

erit † peccator: & † quæres locum eius, & non † inuenies. 20

21

d *Deſine*. Aug Ira, ſubita: furor diutinus: ſed vtraque deſerẽda, per quæ peccatur.

Caſ. Hoc dicitur ei qui adhuc infirmus timet, cur non ſibi bona. Noli æmulari, vt malig. id eſt voluntariè malus ſis: imitando eum qui maligne faciendo ad tempus floret.

e *Et adhuc pu*. Auguſt. Poſt iſtam vitam paruam nõdum eris, vbi erunt ſancti, quibus dicetur: *Venite be. pa. me.* ſed poteris eſſe in illa requie in qua diues Lazarum vidit: in qua ſecurus expectes diem iudicij: quando recepto corpore angelis ęquaberis. Sed quomodo Lazarus erat in requie, cum nõdum eſſet miſſa hoſtia? In ſpe ex toto, in re partim: q̃a nec ignẽ ma-

-citò

-Paſce veritatem (vel fidẽ .i. doce fiduciam in Deũ aut viue in fide & veritate cũ proximo. Alii uertunt paſcere fide ideſt fiduciam habeas in omni vita in Deum. Chal. inter. Confide in verbo domini, & roborare in fide & veritate)

E

Matt. 25. c.

Luc. 16.

†abominationes, ſcelera, cogitationes.

†erit.

F

NICOLAVS DE LYRA.

Spera in domino. *Hic conſequenter declarat q̃ iuſti in præſenti etiam aſſequuntur maius bonum, quod eſt bonum virtutis, & non ſolũ bonum virtutis politicæ, quæ eſt per acquiſitionem, ſed etiam virtutis infuſæ quæ eſt per gratiam, & etiam aliquando cum hoc temporalem abundantiam, licet non ſemper quia eſt de minoribus bonis: propter quod eorum proſperitas etiam in præſenti eſt appetenda, & hoc eſt quod dicitur*: Spera in domino. *figendo appetitum in ſummo bono.* Et fac bonitatem. *ideſt, opera bona.* 3 Et inhabita terram, & paſceris, &c. *quia ſicut dictum eſt: Iuſti cum bono virtutis aliquãdo conſequuntur affluentiam in temporalibus bonis.* 4 Delectare, &c, *delectatio dicitur quaſi de alio lactatio: igitur in domino delectari, eſt de bonitate eius lactari, quæ ſugitur per cognitionem & amorem.* Et dabit. *Iuſti enim non petunt a Deo ſimpliciter niſi bona gratię, & virtutis quæ ſemper dantur petentibus, quãdo petunt pro ſe, & perſeueranter. quod faciunt iuſti: De aliis autem bonis inferioribus non faciunt petitiones, niſi ſub conditione, ſcilicet, ſi expediant honori diuino & ſaluti ſuæ, vel aliorum: & hoc etiam modo Deus eos exaudit.* Reuela domino. *non ei aliquid manifeſtando, quia omnia nuda & aperta ſunt oculis eius, ẽt ab æterno, ſed in oratione coram eo tuum deſideriũ explicãdo, & directionẽ eius petendo.* 7 Et ipſe faciet. *quia ſicut natura nõ deficit in neceſſariis, ſic nec auctor naturę multo min⁹.* Et educet, &c. *ponendo opera iuſtitiæ tuæ aliis in exemplum virtutis. ſecundum quod dicit pſal. Mat. 5. b.* Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona.

Et iudicium tuum. *iudicium eſt effectus iuſtitiæ, & per hoc deſignatur, quòd Deus iuſtos facit proſperari in operibus iuſtitiæ vſq; ad perfectionem debitam. Et per talem modum loquitur ſapiens Prou. 4. c.* Iuſtorum ſemita quaſi lux ſplendens, & creſcens vſque ad perfectum diem. *ideſt, vſque ad perfectionẽ iuſtitiæ, ſicut aſcenſus ſolis perficitur in meridie: & quia Deus tanta bona confert iuſtis etiam in præſenti, ideo ſubditur.*

Subditus

10 Subditus eſto dño. *humiliter & deuote ſeruiendo.* 11 Et ora eum. *q. d. tunc cõfidenter poteris orare eũ, quia conſequeris intentũ ſi tamen oratio ſit pia, pro te, & perſeuerans, qualis eſt oratio iuſtorum.*

12 Noli ęmulari. *Hic conſequenter oſtenditur, q̃ proſperitas iuſtorum eſt maior ẽt in præſenti, & hoc ex duratione, quia proſperitas malorum conſiſtit in bonis temporalib. tranſitoriis, & corruptibilibus, vt patet ex prædictis: Proſperitas aũt iuſtorum conſiſtit principaliter in bonis animæ quæ ſunt corruptibilia, inquantum manẽt in anima ſeparata, propter quod dicitur:* Noli ęmulari. *in eo, hoc eſt peccatore qui non vadit per viam legis diuinæ, & rationis rectæ, ſed ſecundum impetum paſſionis ſuæ, ſecundum quod dicitur Eſa. 53. b. Omnes nos quaſi oues errauimus, vnuſquiſq; in viam ſuam declinauit. Et talis in via ſua proſperatur, q̃n obtinet quod intendit. Iſta tamen proſperitas eſt magis aduerſitas, quia & ſi ſit alicuius boni temporalis additamentum, eſt tamen boni ſpiritualis detrimentum, ſecundum quod dicit Aug. in ſermone de Innocentibus: Lucrum in arca damnum in conſcientia, tulit veſtem, & perdidit fidem, acquirit pecuniam et amittit iuſtitiam: & ideo de talibus dicitur hic:* Noli ęmulari. *ideſt, imitari.*

13 In eo qui proſperatur, &c. *ideſt, facta illius qui prædicto modo proſperatur, cuius proſperitas eſt magis aduerſitas iudicanda.*

14 Deſine ab ira, &c. *ſ. talium qui frequenter paſſiones iræ nimiũ excedentes patiuntur ad complendum ſuas iniquitates, ideo ſubditur.*

15 Noli æmulari, &c. *Et ſubditur cauſa.* 16 Quoniã qui, &c. *Saltẽ in morte naturali, & frequenter anticipantur & moriuntur morte innaturali. ſ. gladio, veneno, vel aliquo hmoi.* 17 Suſtinẽtes, &c. *ideſt, patienter expectantes eius beneplacitum.* 18 Ipſi hæreditabunt, &c. *ſ. viuentium quam perpetuò poſſidebunt, & frequenter in hac terra diutius malis hominib viuunt. ideo ſubditur.* 19 Et adhuc puſillum. *ſ. temporis.* 20 Et non erit peccator. *Subtractius de medio modo prædicto.* 21 Et quæres locum &c, *quia frequenter pro ſuis malitiis non ſolum deſtruuntur in perſonis proprijs, ſed etiam loca eorum, & poſteritas tota.*

Manſueti

MORALITER.

hoc declinabunt ad malè agendum propter quod Dauid fecit hunc pſal. oſtendens, q̃ proſperitas malorum eſt contemnenda & aduerſitas bonorum non eſt abhorrenda, quia ſemper ſunt melioris conditionis etiam in præſenti: licet hominibus ſenſualitatem ſequentibus contrarium videatur, & ſic patet q̃ caſus literalis huius pſal. eſt ſimpliciter moralis, propter quod non eſt alia moralitas requirenda.

materialem, nec vermem cõscientiæ corrodentis sentiebat.

A

Sustinentes. * Basi. qui diuinam spem sequũtur & vitam mansuetam amplectũtur voluptatẽ habent perpetuã cõscientiæ mũdiciem.

†Cogitat impius contra iustum.

a *Obseruabit &c.* Cas. Dicto quod boni nõ debent malos æmulari, subdit malos super bonos inuidia torqueri, quia non simi les illis, & ideo pudor est eos æmulari.

B

b *Stridebit, &c.* Cass. Dum videt iustum se credit accusari. *Stridet.* quoniam non potest subuertere conatur occidere.

c *Dominus autem, &c.* Cas. Sic & nos videntes perituros, irrideamus & præsentes grãdis consolatio.

d *Gladium, &c.* Cass. Si neque blandis neque minis aget, pęna aggreditur. Si nec sic proficit, insidiatur dolis, quando bene loquendo

†erunt velut pre[illegible]um id est adeps.

C

a ¶Non quicunque sustinentes, sed qui patienter tolerant. b ¶Viuentium. c Quid ibi eis? ¶Aug. Mali in exteris? tibi, omnia pax.

Mansueti autem hæreditabunt terram, & delectabuntur in 1 2

a Tunc pax, sed quomodo bellum. ¶Cas. Quasi occultis insidijs. b Vt alliciat. c Si non potest. d Vt furens belua.

a b multitudine pacis. †Obseruabit peccator iustum, et stridebit 3

a Irrisibilem videt, & videre suos facit.

c super eum dẽtibus suis. Dominus autem irridebit eum, quo- 4 5

a Prospicere suos facit. ¶Quod ipse non videt. Vnde hoc? ¶Vide & tu cum Deo. b Semper enim vindicatur in impium si se conuertit hic, vt in Paulo, si non in futuro. c Quo retribuatur. d Etiam. ¶Aug. Ecce aperta impugnatio.

d niam prospicit quod veniet dies eius. gladium †euaginaue- 6

a Ecce occulta per insidias. b Dolos. c Arcu. d Qui sibi non sufficit.

runt peccatores, intenderunt arcum suum. Vt †deijciant pau-

a Qui nec habet opem ab alio. b Gladium euagina. c Vt martyres. d Sed.

perem & inopem, ut trucident rectos †corde. Gladius eorum 7

a Quasi occidendo alios in corpore, se occidat, in mente, quod non nocet sed potius est dolus manis. ¶Vnde ¶Aug. Tibi extra, sibi intus nocent, quasi per corpus suum quis mittat gladium, vt cedat tunicã. veneiat. b ¶Tamen. c Aug. Insidiæ frustrentur ne noceant iusto qui & si spolietur dicat: melius est mo. iu, &c. ¶Ita impius iusto.

e intret in corda ipsorum, et arcus eorum cõfringatur. Melius 8

a Aug. Quia & si modo prospere, non sic semper erit.

est modicum iusto, super diuitias peccatorum multas. Quo- 9 10

a Potentia. b In aduersis per spem, per exempla.

f niam brachia peccatorum conterentur: †confirmat autem 11

a Quomodo confirmatur? quia. ¶Approbat. b Hoc non potest homo. c Et si miseri videntur ignaris scit Deus quid eis seruet. d Pro diebus immaculatis.

iustos dominus. Nouit dominus dies †immaculatorũ: & hęre 12

a Confunditur qui sperat in homine se vel alio. ¶Maledictus qui ponit carnem brachium suum. b Tribulationis presentis, in qua potius gloriantur, vel iudicii.

ditas eorum in æternum erit. Non confundentur in tempore 13

a Qui modo sunt, vel quando mali esurient in futuro. b Tantum. c Aug. quia ablatis exterioribus nihil habent intus, extra tribulantur & intra.

g malo, & in diebus famis saturabuntur, †quia peccatores pe- 14

a Etiam interim. b ¶In veritate. c Honoribus & potentia.

ribunt. Inimici verò domini† mox vt honorificati fuerint & 15

quendo mala intẽdit.

* Bas. & Theod. Gladium & arcum insidias diuersas vocauit.

* Bas. & Theod. Brachia eleganter potentiam appellauit, quia per illa operamur. pręclarè, Confirmare iustis tribuit, à dæmonibus enim & hominibus agitati, diuina prouidentia confirmati consistunt.

e *Melius est, &c.* Cass. Paulo ante de malitia & sustinẽtia, hic de uitijs & paupertate.

f *Confirmat autem &c.* Aug. Maxime per exemplum crucis suę. Crux enim Christi finita est in pœna, & manet in gloria, à locis enim suppliciorum transi[t] ad frontes imperatorum.

g *Diebus &c.* Cas. i. in hac vita quando boni esuriũt & sitiunt iustitiã. hi saturabuntur [per] scipturas & exempl[a] domini p̃ promissiones. His duo opponit quia

NICOLAVS DE LYRA.

1 Mansueti. *Exponatur sicut prius: quia mansueti sunt illi qui expectant patienter beneplacitum domini.*

2 Et delectabuntur. *s. supernæ. quæ est perfecta pax, & frequenter etiam in multitudine pacis temporalis, quia mansueti non mouent rixas & brigas propter quas debeant ab alijs inquietari. Potest etiã hoc referri ad populum Israel, qui quamdiu seruiuit domino mansuete & obedienter, habitauit in pace in terra a Deo sibi data, vt patet ex decursu ve. test.* 3 Obseruabit. *Hic cõsequenter ostenditur, q̃ prosperitas iustorum sit maior quàm malorum ex admissione mali quia prosperitas malorum semper habet malum pœnæ annexum. Et hoc cõtingit, vno modo, quia sunt diuisi a seipsis, eo q̃ sensualitas trahit ad bonum sensibile rationi contrarium: Dictamen autem rationis siue synderesis ad cõtrarium propter quod dicit Philosophus 9. Ethic. de ipsis contendit ipsorum anima: & hoc quidem huc trahit: hoc autem illuc quemadmodum discrepantia. Et postea concludit dicens: Igitur si sic miserũ est esse malum fugiendum malitia intense. Alio modo cõtingit ex hoc, q̃ mali torquentur inuidia de bono virtutis, quod relucet in iustis: & inde est quòd tyranni aliquando plus affligebantur de patientia & magnanimitate martyrum, quam ipsi martyres de afflictione illata a tyrannis: sicut legitur de Daciano & sancto Vincentio: vnde dixit ei beatus Vincentius: Paratus sum Christi seruus ad omnia vt dum deuotionem meam punis in corpore, acerbius ipse puniaris in mente. Et subditur: Ad hæc martyris verba summa voce Dacianus cœpit infremere, & rapido ore cum stridore dentium anhelans, vt ostenderetur perfidia se potius quam martyrem Dei laniare, & hoc est quod dicitur hic:* Obseruabit peccator. *dolens de bono suæ virtutis.*

4 Dominus aũt. *quia non habebit intentum quo intendebat iustum auertere a virtute.* 5 Quoniam prospicit. *i. dies debitæ punitionis pro suis malis.* 6 Gladium euaginauerunt. *quia frequenter armant se quantum possent ad destruendum iustos.*

7 Gladius eorũ. *quia & si persecutionem inferunt iustis in corpore, ipsi post persecutionem sustinent in mente, vt dictum est de Daciano. Item quia frequenter contingit diuino iudicio, vt mors quam præparauerant alijs, veniat super eos, sicut Aman fuit suspensus in patibulo quod præparauerat Mardochæo. Esther 7.*

Aliter potest exponi litera de iniquo Saule & Dauid iusto ab illo lo co: Obseruabit peccator iustum. i. Saul ipsum Dauid, cui frequenter insidias posuit vt habetur 1. Reg. Et stridebit sup eũ dentibus suis: *quia frequenter ex nimia ira & desiderio occidẽdi eum frenduit super ipsum. Dominus aũt irridebit eum, quia intento fraudauit eum, nõ permittens Dauid cadere in manu eius.* Quoniam prospicit *quòd veniat dies eius, scilicet mortis qua interfectus fuit a Philisthęis. Gladiũ euaginauerunt peccatores: quia Saul & eius satellites cum gladiis & arcubus frequenter quæsierunt ad mortem Dauid, & viros eius. Gladius eorum intret in corda ipsorum. In hoc Dauid vr prophetice mortẽ Saulis prædixiße & Doeg Idumæi, quia ipsi irruerunt super proprios gladios, & sic se interfecerunt. 1. Reg. vlt.* Et arcus eorum confringatur. *tota enim virtus Saulis & sui exercitus fuit ibi confracta.*

8 Melius est, &c. *quia quantumcunque modicum habeat de bonis temporalibus, habet sibi sufficientiam, eo quod appetitus eius tendit a[d] bona spiritualia, quibus quietatur eius anima.*

9 Super diuitias, &c. *In quibus non habent sufficientiã, sed magi[s] indigentiam, quia eis abutuntur per prodigalitatem seu auaritiam virtute declinãtes. Si primo modo abutuntur, scilicet per prodigalitatem, statim diuitiis euacuantur, & sic ad tenendum statum suum an[x]iantur diuitias indebite acquirendo. Si secundo modo, scilicet, per auaritiam, sic incurrent indigentiam. Tum quia non audent vti suis diuitijs. Tum quia crescente concupiscentia videtur eis, quod semper plus eis deficiat, quia si habent centum, anhelant ad habendum mille & mille, ad decem millia: & sic semper augmentando, & tamen postea totum perdunt in morte, & aliàs etiam ante, quia ab eis prædones v[el] latrones auferunt. ideo subditur.*

10 Quoniam brachia peccatorum. *idest, diuitiæ in quibus co[n]fidebant.*

11 Confirmat autem iustos dominus. *quia a bono virtutis n[on] mouentur in prosperis, vel aduersis.*

12 Nouit dñs. *Hic consequenter ostenditur prosperitas iustoru[m] excellentior prosperitate malorum, ex eo quod in futuro recipient: primò circa hoc tangitur diuersitas recepti: & secundò meriti, ibi* Apud dominum. *Circa primum sciendum, q̃ iusti in futuro reci[pi]ent pro suis operibus præmium gloriæ, mali verò malum pœnæ æternæ, secundum quod dicitur Matt. 25. d.* Et ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternã. *Et hoc est quod dicitur* Nouit dominus dies. *quia ipse solus nouit secreta cordium. Mu[lti] autem videntur immaculati exterius, sed sunt valde maculati interius. Et hæc notitia diuina quantum ad iustos est notitia approbationis, ad quam sequitur præmium retributionis æternæ. ideo sequitur:* Et hæreditas eorum in æternum erit.

13 Non confundentur in tẽpore, &c. *idest, in extremo iudicio, imò magis bono abuntur, quia tunc eis dicetur:* Venite benedicti patris mei percipite paratũ vobis regnũ ab origine mundi, &c. *Sed impij tunc confundentur, quibus tunc per oppositum dicetur: Ite maledicti in ignem æternum, &c.*

14 Et in diebus famis saturabuntur. *quia tunc impij damnati esurient per carentiam omnis boni, & iusti saturabuntur, per adeptionem summi boni, ideo dicitur Esa. 65. a.* Serui mei comedent, & vos esurietis.

15 Inimici vero domini, &c. *in vita præsenti quæ non est nisi momentum respectu futuræ.*

Deficientes

a Gloria. b Assidue. c Aug. Fumus quanto plus extenditur, tanto plus euanescit. d Interiori. Penitus ab omni virtute.

a exaltati, deficientes † quemadmodum fumus deficient. Mu- 1
a Ideo hæc male, quia accepit corpus & mentem & alia a Deo & non agit gratias. Alias fœneratur. 2
b Non lucrum referet.

b c tuabitur peccator, & non soluet: iustus autem † miseretur & 3
a Semper est aliquid quod det, vel orationem. b Cas. in omnibus gratias agentes, & iussa sequentes.
c Viuentium. d Turpi vita Nomen Dei per vos blasphematur in gentibus. 4

retribuet. Quia † benedicentes ei hæreditabunt terrā, † ma- 5
a Idest cum benedicentes fiunt: vnde: Conuerte impium & non erit. b Ideo est benedicendum, 6
quia. A domino. A similitudine regis suæ reipublicæ disponentes.

d ledicentes autem † ei disperibunt: † Apud dominum gressus 7
a Et per hoc. b Et si dura. c Homo. d In qua. e Aug. Aduersa passus erit in corpore. 8 9

e hominis † dirigentur, & † viam eius † volet. Cum ceciderit iu- 10
a Aug. Mente. Vel si cadit peccando, non frangitur per crimina. b A similitudine. c Auxilium. 11

stus nō † collidetur, quia dominus † supponit manum suam. 12 13
¶Sup ponit: eam. a A Deo. 14

f Iunior fui, etenim senui, & non vidi iustum derelictum, nec 15
a Cas. Opera vel imitatores. b Quia verbum Dei semper cum eo. Indigere pane verbi. c Quia vel ideo. Admonendo affectu misericordiæ. d Docendo. Aug. Terrena vt æterna accipiat. 16

g semen eius quærens panem Tota die † miseretur & † commo 17
a Aug Quod seminauit vt metat. Opera vel imitatores. b Multiplicatione. Quia cum exultatione venient portantes manipulos suos. c Et ideo tu quicunque. d Aug. Ne cui noceas, sed ei benefac. e Aug. Quia malus repente non potest bona appetere. 18 19

dat, & semen illius in bndictione erit, Declina a malo & fac 20
a Ne putes te perdidisse. b Ecce merces. Terram viuentium. c Declina. fac bonum. 21
d Cas. Et si sinit pati sanctos, tamen iuste iudicat, & non deserit eos. Cas. Discretionis, quo discernunt inter bonum & malum.

h bonum, & inhabita in seculū seculi. Quia dominus amat iu- 22
a Si sinit affligi. Quia. Cas. Et si hic moriuntur. 23 24

diciū et non derelinquet sanctos suos, in æternū cōseruabū- 25
Econtra. a Propter praua opera. b Vt semen iusti in benedictione. Quia sine fructu beatitudinis erunt. Opera non ferent fructum. Cas. Idest imitatores eorum cum eis. 26

tur. Iniusti punientur, & semen impiorum peribit. Iusti autem 27 28

quia peccatores peribunt in iudicio, q̄ non confundentur, & A inimici verò, q̄ saturabuntur, qui mox. i. quā statim in altum ascendunt, tā statim a veritate cadunt, deficiētes, vt nec iudiciū remaneat. q̄tò plus eleuant, tātò citius vt fumus deficiēt.

a Basil. & Theo. famē opinor hic significari, quæ Iudæis inuentata fuit. Inducam sup terram non famē panis, neque sitim aq̄, sed famem audiendi verbum Dei.

a *Mutuabitur*. Cass. Audit verbum Dei, non reddit operibus.

b *Et non soluet*. i. non reddit operibus quod auditu percepit.

Miseretur, &c. Cass. de his quę accipit. Misericordia. n. mouet erga nō habentes, & dat, quia scit q̄ benedicentes domino hæreditabunt terram & q̄ maledicentes peribunt. Miseretur: præcedit misericordia, sequitur largitas.

c Bas. Coniunctionis enallage personarum differētiam efficit, & admonet alios esse in eligendos peccatores, & alios inimicos dñi. Aquila & Symmachus pro coniunctione, Verò, Et posuerunt, ostendentes eusdem esse.

Basil. & Theod. Saul accepit a Dauid multa beneficia, nec potuit ea remunerare, saltem noluit. contra Dauid de omnibus bene merebatur.

d Bas. & Theod. Hoc Abrahæ Deus promisit, Benedicam benedicentes te, & maledicam maledicentes te.

e *Gressus*. Cas. Qui per se tortuosi, quia in peccatis nati.

Viam eius. Augus. Via terræ non dura, sed latronibus plena est, vel, viam hominis volet Deus.

* Theodoret. fieri enim non potest, vt quis absque ipsius D gratia sine crimine virtutis viam deambulet, & necesse est in virtutis possessionem humanam promptitudinem, & diuinam opem in idem concurrere.

f *Iunior, &c.* Cas. Tractat hic iustum nunquā deseri, premia bonorum, & pœnas malorum commiscēs cū interiectis adhortationibus.

* Bas. Ita Israelis delinquentis, ꝓpter progenitorum virtutem, curam gessit.

* Hebræi omnino, in totum.

Aug. Ecclesia, quasi vnus homo loquitur, quæ in primis temporibus iunior, fuit, iā in fine seculi senuit in senecta vberi, quia per omnes gentes dilatata.

August. Iunior fui. Puer in Abel, in prophetis & patriarchis iuuenis, tempore martyrum quasi senex, in fine mundi quasi in decrepita ætate.

Cassiod. Iunior qñ initia legis in Adam suscepi. Senui, cum in honorabili ętate ad vltimum suscepi Christum.

* Theod. Declarat iusti beneficia per opes, negotia, verba, consilia, quibus Deo fœneratur.

g *Tota die miseretur*. Vel de eleemosyna dicit quæ a misericordia incipit, & post manum aperit, vel de spiritualibus.

h *Amat iudicium, & non derelinquet sanctos suos*. Cass. Ideo & tu ama, vt bonis tuis gaudeas.

* Theod. deinceps docet quomodo fieri potest, vt iustitia exerceatur, quę sit Deo accepta videlicet circumferendo lingua & mente diuina oracula, & in his meditando. F

Supplan-

† mutuū accipit impius
† donet & dat, vel liberalis est, aut benignè impartit.
† maledicti ab eo,
† A domino
† cupit, nimis
† sustētat manum eius, vel manu sua E
† donat
† fœnerator

NICOLAVS DE LYRA.

Deficientes. *quia quanto plus fumus exaltatur deficit, sic impij quanto plus fuerunt exaltati in vita præsenti tanto magis deprimentur in futura, secundum quod dicitur Apoc. 18.b.* Quantum glorificauit se in delicijs, tantum date illi de tormentis & luctu.

Mutuabitur. *Mutuari est ab alio recipere: peccatores autem in inferno semper recipient pœnam pro suis demeritis, & non soluent, quia semper remanebunt obligati sicut prius scilicet ad pœnam æternam, quia in inferno nulla est redemptio.*

Iustus autem. *Iste iustus vt dicit Rab. Sa. intelligitur ipse Deus, qui miseretur omnium, & tribuit eis bona, sed melius trahitur hæc litera ad exprimendum misericordiam suam, qua iustis tribuit gloriæ plenitudinem. ideo subditur.*

4 Quia benedicentes. *idest, ipsi Deo quales sunt iusti.*

5 Hæreditabunt. *s. viuentium.* 6 Maledicentes. *quales sunt impij.* 7 Disperibunt. *æterna perditione.* 8 Apud dominum. *Postquā descripta est diuersitas iustorum, & impiorum quantū ad receptionem præmij & pœnæ, hic consequenter describitur eorū diuersitas quantū ad meritum & demeritum, quæ sunt rōnes recipiendi pœnā & præmium. & primò ostenditur hæc varietas in operibus vitæ actiuæ, & secundo contemplatiuæ ibi: Os iusti. Circa primum dicitur sic:* Apud dominum, &c. *s. iusti.* 9 Dirigetur. *in via præsenti vt nō declinet a rectitudine iustitiæ. ideo subditur.* 10 Et viam eius. *idest approbabit eam ordinans ad meritum vitæ æternæ.*

11 Cum ceciderit. *per peccatū veniale.* 12 Non collidetur. *quia per hoc a gratia non decidet. ideo subditur.* 13 Quia dominus. *Huius aūt manus suppositio est diuinæ gratiæ conseruatio, quam habēs potest vitare omne peccatum mortale, sed ipsa priuatus non potest, quia peccatum, quod mox per pœnitentiam non diluitur, suo pondere trahit ad aliud, vt dicit Greg. super Ezech. Sed quia iusti prædestinati aliquā do cadunt per peccatum mortale, sicut patet de Dauid: ideo potest etiā exponi de casu mortalis peccati, cum dicitur:* Cum ceciderit, per peccatum mortale. *Non collidetur. i. irreparabiliter non frangetur. Quia dominus, &c. per pœnitentiam eum reducendo ad gratiam.*

14 Iunior fui, &c. *Ex hoc apparet, quòd Dauid fecit hunc psalmum in sua senectute.*

15 Et non vidi iustum. *& intelligitur de iusto prædestinato, qui si aliquando derelinquatur a Deo propter suum peccatum, tamen finaliter recipitur ad statum gratiæ.*

16 Nec semen. *Et accipitur hic semē pro omni ipsum imitante in operibus bonis. Contra hoc videtur, quia Dauid qui fuit iustus & prædestinatus, quæsiuit panē ab Achimelech 1. Reg. 21. & a Nabal 1. Reg. 25. Et Elias similiter a muliere Sareptana 3. Reg. 17. Dicendum, quod scriptura hic vtitur & in pluribus alijs locis communi modo loquendi. Dicitur autem cōmuniter q̄ nullus est in foro quando sunt ibi pauci in respectu ad alias vices, quia illud quod modicum est, quasi nihil cō putatur 2. Physic. Licet autem semen iusti aliquando quærat seu mendicet panem inuoluntarie, hoc tamen raro cōtingit nisi illis qui sumūt statum mendicantium, & rarius contingebat tempore ve. test. quando Dauid protulit verbum illud, quia abundātia bonorum temporalium pro iustitiæ operibus promittebatur, vt patet Deut. 28. & Esa. 1.* Si volueritis & audieritis me, bona terrę comedetis. *ideo subdit.*

17 Tota die miseretur. *quantum ad actum pietatis interiorem.*

18 Et commodat. *quantū ad effectum exteriorem, & hoc de bonis a Deo sibi collatis.* 19 Et semen illius, &c. *idest, in abundantia sufficienti bonorum spiritualium & temporalium.*

20 Declina a malo *obseruando præcepta decalogi negatiua.*

21 Et fac bonum. *obseruando affirmatiua.*

22 Et inhabita in seculum, &c. *idest, ꝑ hoc inhabitas in æterna beatitudine, secūdū illud Mat. 19. c.* Si vis ad vitam ingredi, serua mādata: *& quia vita beata a solo Deo datur, ideo subditur ꝑ causa.*

23 Quia dom. *i. opera iustitiæ quę præcipiūtur mandatis decalogi.*

24 Et non. *idest, prædestinatos qui ab eo finaliter recipiuntur, ideo subditur.*

25 In æternum. *in vita beata. Et quia sicut iusti pro operibus iustitię præmiabūtur, ita impij pro operib. iniustitię punientur. ideo subditur.*

26 Iniusti. per. *pœna æterna.*

27 Et semen. *idest, imitatores impietatis ipsorum.*

28 Iusti autem terram. *scilicet viuentium.*

Iunior

Et inha-

a *Supplantabuntur.* Cassiodor. Supplantare est plantis foueas
A insidiarum pretendere.
b *Dominus autem.* Cassiod. Consolatio iusti.
c *In manibus eius.* Aug. Iob terra tradita est in manus impij, id est, caro: sed animam inuictam educit Deus, ne cedat.

sicut tauros vigentes,
h *Transiui.* mundũ, meliori cõuersatione ad Deũ tendẽs: & vidi nihil posse, cũ nihil omnia sint in quibus homo gloriat.
i *Quæsiui.* in memoriã reduxi, quia boni tunc magis dolent de impijs, quod ab eis sunt separati, cum in melius immutantur

a Viuentium. ¶Quæ est æterna. 1
hæreditabunt terram, & inhabitabunt in seculum seculi super
¶Merito hæc iusto, quia. ¶ Cordis. a De ipso Deo & æternis. b ¶Instructioni aliorum quid Deus pręcepit tenere, vel fugere. 2
eam. Os iusti † meditabitur sapientiam, & lingua eius loque- 3
a ¶Sed ne putes eum de illis esse de quibus Populus hic labijs, &c. subdi. ¶Præcepta Dei. b Quasi dicat: Cor consonet linguæ. c ¶Qui illi prodest? d Cas. Verbum in corde liberat a laqueis peccatorum: 4
a tur iudicium. Lex Dei eius in corde ipsius, et non † supplanta- 5
a Tamen. ¶Iustus grauis est ei ad videndum. ¶Insidiatur. b Quia dissimilis est vita eius. 6
b buntur gressus eius. Considerat peccator iustum, & quærit 7
c † mortificare eum. Dominus autem non derelinquet eum in 8
a ¶Potestate secundum animam, vt ei consentiat. b Et si ab homine hic damnetur. c Iustum. d Cum iudicium fiet de illo ad commodum iusti. ¶In futuro. Iusto vel impio.
d manibus eius, nec damnabit eum cum † iudicabitur illi. Ex- 9
a Ergo nunc. Et si diu pateris. b In expectando. c Præcepta. d Quid inde mihi? e Meritis. f Ita. g Firmiter. 10
e pecta dominum, & custodi viam eius, et exaltabit te, ut hęre- 11
a Viuentium. b Etsi modo nescis quæ promitto, in experientia disces postea. Peribuntne? Vtique. Oculo fidei, quo qui caret delectatur fęlicitate impiorum. 12
f g ditate capias terram: cum perierint peccatores videbis. Vidi 13
a In hominibus. Vltra modum. b In candore seculi. c A similitudine: d Quę altę à vento deijciuntur. 14
impium † superexaltatum, & eleuatum sicut cedros Libani: 15
a Aug. Ad nouissima eius. b Potens. Quia non erat locus eius, c Si ibi impius pio viuat, id est, ad vtilitatem pij. 16
h i Et transiui, & ecce non erat, & quæsiui eum, & non est inuen- 17
a Regnandi. b Ergo sis eis dissimilis. Propterea, Custodi. Ad Deum. c Non extorqueatur a te. Non terrena. d Si grauueris. e Considera, intellige. Quicunque vel tu. f Ad proximum. Quia aliter es curuus. 18 19
k l tus locus eius. Custodi † innocentiam, et vide æquitatẽ: quo- 20
Et ne putes quod sit finitus homo. Econtra. a Cum eis. Aliàs in idipsum, id est, in æternum, vel omnes simul in vnum. 21
m niã sunt reliquiæ homini pacifico. Iniusti aũt disperibũt simul 22 23
a Terrena. b Custodi quod tamen non nisi per Deum. c Non aliunde.
n o † reliquiæ impiorum interibunt. Salus autem iustorũ a domi- 24
a Si quid impugnat. b Cooperabitur eis. 25
no, & † protector eorum in tempore tribulationis. Et adiu- 26
a A labore vineæ in futuro. Faciet liberos & securos, ac si nullus contrà. b Ne fides eorum peruertatur. c Seruat illæsos a contrarietate seculi. 27 28
uabit eos dominus, & liberabit eos, et eruet eos a peccatori- 29
a In futuro. b Non quia non peccauerunt, sed quia. 30
bus, & saluabit eos: quia sperauerunt in eo. 31

d *Cum iudicabitur.* Cas. Vel non permittit damnari iustum cum iudicabitur ille ab impio: vel, illi impio. s. ad malum ei⁹.
† vel loquetur
* Theodor. Hanc opẽ consequutus est Abraham cum Sara his rapta esset, hanc Isaac, Iacob, Ioseph,
† interimere
e *Et exaltabit humi.* Cass. Quia non nisi exaltatus cęlestẽ potest habitare.
B ✠ R. Kimhi. Hæreditate capere terram, est in ea durare, atq; versari fęliciter cum dignitate & benedictione.
† fortem. & vi re centem radicatũ sicut lampas virescens.
f *Videbis.* Cas. Quod modo credis: dupliciter notat gaudia bonorum, primò, quia tunc sentiẽt inquantis sint iucunditatib. Inde quia videbunt pœnas iniquorum, vnde gratior est beatitudo liberatis ab huiusmodi malo.
- locus eius
† integritatẽ, vel, simplicitatẽ, & vide qđ rectũ est, quia nouissimũ viro pax. vel quia postremò pacem homini conciliãt
† fortitudo
g *Vidi impi. su. &c.* Cass. Contra hoc, quod putabatur Deo non displicere qui hic vtitur prosperitate: super humiles exaltatũ, & super cedros eleuatum, vt altis celsior sit. Hoc & de
C diabolo põt accipi, cui religato locus nocendi est ablatus.
* Theo. Vidit Saulẽ, Absalonem, Goliath, & similes Hebręi sicut

K *Locus.* eorũ mundus est, qui & dilo[...] uetur.
Transiui. Aug. trã[...] sit q̃ pręsentia nõ a[...] tẽdit, sed nouissima
l *Custodi.* Aug. pp[...] Cassi. & si grauueris intelligens hoc esse æquũ. Vel veritatẽ ne i mundanis cur[...] habeas. Aeqtatẽ ve[...] directionẽ, vt nõ [...] quus putetur Deus q̃ fauet impijs, & iu[...] stos affligit, attend[...] nouissima, & vide[...] bis qm̃ sunt reliqui[...] hoi pacifico, po[...] hanc vitã, reman[...] ei bonum. non per[...] omnino, sed viuit.
m *Pacifico.* Aug. E[...] q inter discordant[...] pacẽ seruat, & fac[...] nota cui hæc virt[...] ẽ, loco beati pon[...]
*Theo. Symmach[...] custodi simplicit[...] tẽ, & vide rectũ, q[...] niam sunt futura h[...] mini pacifico.
n *Reliquiæ.* bona post hanc vitã rel[...] quentur, vt mem[...] ria bona post obi[...]
* Bas. & Theo. Sy[...] machus. Impie ag[...] tes simul delebu[...] extrema iniquoru[...] excidentur.

o *Salus autem iustorum a domino.* Hęc omnia iustus, totum men a Deo & colligit summatim.

PSAL-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et inhabitabunt.* i. ęternaliter. vbi. n. in ve. test. duplicat̃ seculũ, sicut hic, intelligit̃ ppetuitas a parte finis. Et ex hoc patet quod hic loqt̃ Dauid de terra viuẽtiũ, qa terra ista inferior post iudiciũ nõ habitabit̃. 2 *Os iusti.* Posita varietate meriti & demeriti quãtũ ad iustos & impios in vita actiua, hic consequẽter ponit̃ in vita cõtemplatiua, cũ dr̃: *Os iusti, &c.* i. loqt̃ sapientiã ex meditatione cordis sui procedentẽ ẽm dictũ saluatoris. Mat. 12. *Ex abundan. n. cor. os loquitur. Bonus homo de bono thesauro profert bona verba.* Sapientia autem dicitur quasi sapida scientia, quę proprie est circa cognitionem diuinorum.
Sapientia.
3 *Et lingua eius.* qđ importat rectitudinẽ cognitionis in agendis ad proximũ. 4 *Lex Dei eius, &c.* p iugem meditationẽ. 5 *Et non supplan.* qa non amouebit̃ a via iustitię p dæmonis vel hominis suggestionẽ. Sicut aũt meditatio iusti est circa legẽ Dei, vt eã custodiat, ita meditatio impij est, vt malum cõceptum perficiat, ideo subditur. 6 *Considerat.* qualiter & quomõ possit decipere ipsum. 7 *Et quærit, &c.* quia nõ solũ quęrit ei nocere in bonis exterioribus, sed ẽt in persona propria, nec solum quærit eũ priuare vita corporali, sed ẽt spirituali quęrẽs eum auertere a via iustitię, sed qa Deus frequẽter eripit iustũ de manu impij ideo subdit̃. 8 *Dominus autẽ.* sicut patet de Ioseph, quẽ liberauit dñs de manib. fratrũ suorum. 9 *Nec damnabit.* i. ad petitionẽ eius seu voluntatẽ, sicut liberauit Ioseph adiudicatũ carceri ad petitionẽ mulieris iniquę, Gene. 17. Et Danielẽ adiudicatũ leonibus ad suggestionẽ hominũ iniquorũ Dan. 9. 10 *Expecta.* Postquã ostendit prosperitatẽ iniquorũ esse cõtemnendã, & iustorũ appetendam, hic consequenter ponit suã monitionẽ videlicet, quod homo committat se fideliter dispositioni diuinę, nec moueatur a rectitudine iustitiæ ex malorum trãsitoria prosperitate. d. *Expectando.* idest eius dispositionem patienter. 11 *Et custodi viam, &c.* obseruando mandata eius.

12 *Et exaltabit te.* de valle pręsentis miserię.
13 *Vt hæreditate capias.* scilicet, viuentium.
14 *Cum perierint.* Beati. n. vidẽt damnationẽ malorũ, & [...] eis materia exultationis, inquantũ euaserunt eã ex gratia [...] uinę miserationis. 15 *Vidi impium.* in pręsenti vita Deo p[er]mittente. 16 *Et eleuatum, &c.* hoc est in maxima dignit[ate] temporali, in monte. n. Libani crescunt maximę cedri, h[oc] patet de Nerone impijssimo, qui tamen imperauit toti mundo, & de multis alijs tyrannis.
17 *Transiui, &c.* qa talis potestas est ita breuis, quod nõ est n[isi] q̃dã transitus, ẽm quod dr̃ Sapien. 2. b. *Vmbræ. n. transitus, tempus nostrum.* 18 *Quæsiui eum.* qa i profundo inferni est [a]sconditus. 19 *Custodi, &c.* nulli nocumentum inferendo. 20 *Et vide &c.* iuste cum proximo agendo. 21 *Qm̃ sunt.* q[uia] bona opera p meritũ remanẽt cum illis q transeunt de h[oc] mundo, cęteris eis deficientibus. 22 *Iusti autem.* p æterna[m] damnationẽ. 23 *Simul reli.* i. filij quos reliquerunt, & s[unt] imitatores scelerũ paternorũ. 24 *Salus autem.* i. salus ęter[na] quę datur a solo Deo. 25 *Et prote. eo.* i. mortis quia dñs e[os] ptegit a ptãte dęmonis. 26 *Adiuuabit eos.* firmando eos [con]tra tentationes in præsenti. 27 *Et liberabit eos.* si ciderit in manu inimici per peccatum.
28 *Et eruet.* per veram pænitentiam.
29 *A peccatoribus.* idest, a dæmonibus in peccato obstin[a]tis & perseuerantibus.
30 *Et saluabit eos.* deducendo eos ad gloriam Dei.
31 *Quia sperauerunt.* spe debita quę prouenit ex meritis gratia diuina. Posset ẽt hoc exponi de ptectione diuina, q[uia] protegit fideles suos in præsenti ab hominibus iniquis, sic liberauit filios Israel de manu Pharaonis, & Dauid multies de persecutione Saulis, & idem posset exemplificari multis alijs. Expositio autem huius psal. tota moralis est, ideo non oportet addere aliam moralitatem.

Et

✠ PSAL-

A ADDITIO I.

In psal. 36. *Noli æmulari.* vbi dr̃ in postil. *Desine ab ira, & derelinque furorem.* Verba scilicet. *desine ab ira & derelinque furorē:* non vñr proprie exponi in postil. Tum quia maligni de quibus loquit̃, non solū sequunt̃ passiones irascibilis, sed potius & frequentius cōcupiscibilis, quæ sunt magis connaturales. Tum quia improprie dr̃ q, hō desinat ab ira alterius, vel derelinquat furorē eius, secundum enim istum intellectū deberet dici: Recede ab ira, & caue furorem, & huiusmodi. vñ melius habetur in glo. vbi sic: *Desine ab ira,* idest, non irascaris de flore malorum, quia inde irasci & indignari est contra Deum murmurare, & proprie blasphemare. *Similiter & derelinque furorem,* est eadem sententia sub alijs verbis, & quia ex tali æmulatione murmuratiua hō efficitur malignus, ideo subditur: *Noli æmulari vt maligneris.*

ADDITIO II.

In eo. ps. 36. vbi dr̃ in postil. *Mutuabitur peccator & non soluet.* Licet pc̃tores in inferno recipiāt pęnas pro suis demeritis, nōn tñ ex hoc proprie pñt dici mutuari. De rōne .n. mutui est, quod obligat recipientē ad restituendū illud qđ recepit vel ęquiualens, sed cōstat qđ pc̃tores in inferno nō tenentur soluere pœnas quas recipiunt, licet semp remaneāt obligati ex demeritis præteritis. Sed magis ꝓprie dicendū est secundum glo. scilicet sic: *Mutuabitur peccator,* quia accepit corpus & mentem, &c. a Deo. Et non soluet, quia de receptis non facit ẜm Dei præcepta. Iustus autē miseretur & tribuet de his quæ accepit a Deo, & sic soluit mutuum. Et sequitur: *Quia benedicentes ei.* scilicet in omnibus gratias agentes & iussa sequentes, hæreditabunt terram, scilicet viuentium. B

ADDITIO III.

In eo. ps. 36. vbi dr̃ in postil. *Iunior fui, etenim senui, &c.* Hæc expositio nō vr̃ sufficiens. Tum qa manifestū est p experientiam, qđ ita frequenter contingit, vt filij iustorū mendicent sicut & impiorū: imò quidā philosophorū asserebant, quod omnis diues est iniquus authores iniqui. Tū quia licet qñque illud quod modicum est, quasi nihil reputetur: tñ valde inconueniens vr̃, qđ Dauid ita specialiter testetur, quod nec in iuuentute, nec in senectute vidisset iustum quærentem panē, cum ipsemet in persona propria oppositum fuisset expertus, vt patet in locis allegatis in postilla. Vñ melius vr̃ dicendum cum glos. secundum quam panis in hoc loco intelligitur cibus spiritualis, iuxta illud Eccl. 15. a. *Cibabit illum pane vitæ & intellectus,* qđ semp est cū iusto, & cū semine eius descēdente D p imitationē. Nec mirū si in hoc loco panis ad lr̃am intelligatur pro cibo spirituali, quia in hoc psal. cum dr̃ terra: simpliciter intelligitur terra spiritualis, s. terra viuentium, vt ibi: *Sustinentes autem dñm ipsi hæreditabunt terram:* Quod exponitur etiam a postillatōre de terra viuentuim. Vnde & post. in fine huius psal. dicit quod tota eius expositio est moralis, &c.

REPLICA.

In psal. *Noli æmulari.* Burg. notat postil. sine causa. Cum .n. exponeret illum passum, *Desine ab ira, &c.* ẜm continuationem, vt qui ꝓhibetur ne æmulet̃ prauos suis passionib. continuò prohibet̃ ne ęmuletur eorū irā & furorē. iō dicitur: *Desine ab ira, &c.* Burg. nescio quid susurrās de proprietate vocis quod magis proprie debeat dici. Recede ab ira, & caue furorem, tñ ita propric, & magis dicitur quis non æmulari irā aliorum sicut recedere ab ira aliorum. Nec verum dicit Burgen. quia maligni frequentius mouentur passionibus concupiscibilis quam irascibilis. Nam motus inordinati concupiscibilis potius attenduntur penes fragilitatem quam malignitatē. Motus aūt irascibilis attendant̃ penes violentiā, iniquitatem, & iniustitiā, & malignitatem, quę hic describunt̃. Et quod notat de mutuatione peccatorum, & de solutione iustorum, stat bene secundum vtramque expositionem.

Illud aūt quod dicitur: *Non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem.* Burgensis exponit de pane spirituali: postillator autem de pane corporali. Et sic experientia ostendit dicendum contrarium, vt patet 1. Reg. 25. respondit postill. quod illa expositio debet intelligi, vt in pluribus. quod enim modicum est, pro nihilo computatur. Nam quamuis E iusti aliqñ egeant pane, finaliter tñ non fraudantur, nec egestate pereunt. Ideo dixit pater sanctus Franciscus: Non est formidandum, quod filij æterni regis fame pereant, qui in paupercula religione sunt generādi &c. Sed expositioni Burgen. occurrit difficultas, quia Christus clamauit in cruce ad dominum: *Quare dereliquisti me?* ideo vult postil. quod subaudiatur finaliter iustos derelinqui. Sed de pane spirituali maior difficultas est: Non enim puto illum fore iustum qui panē spiritualem non continuò requirat, & quærat. De illo .n. dicitur. *Qui edunt me, adhuc esurient, &c.* Nisi fortè Burg. velit recurrere ad forum spiritus libertatis in quo datur apex perfectionis vltra quam proficere non potest, de quo errore loquitur Clementina, Ad nostrum, de hæreticis.

GLOSSA ORDINARIA.

Psalmus Dauid. Aug. Cas. Vt peccatum quod prorsus fugere nequimus, semp in memoria habeamus, vt nos ab eo saltē temperemus. Hic pniæ inducit multis modis cruciatum, ita vt ipsum Iob videatur proponere tyronibus in exēplū, vt cruciatus amplectantur, minores qđē meritis, quibus ab ęterna pęna liberamur. Sabbathum. Augu. Est requies æternitatis, q pdere formidat peccati cōsci⁹ & hr̃e desiderat grauiter afflict⁹. PSAL-

a ¶ Pœnitentis, qui in malis positus peius timens, & inde lugens sabbathi æterni recordatur, quo timet priuari, peccati conscius desiderat frui grauiter afflictus.

a Psalmus Dauid † in rememoratione, die sabbathi XXXVII.

a ¶Cais Sim inter eos quibus dices: Esuriui & non de. mi. man. Ite maled. in ignem æternum. ¶ Aliàs indignatione tua.

b c DOmine nē in furore tuo arguas me, neque in 1

DOmine ne in fu. &c. Primum captat misericordiam per pœnas summatim.

* Theo. De peccato mentionem facit, & de pœna inflicta ob expiationem, ut Amnonis, cędes, Absalonis tyrannis, Achitophelis consilium, Semei contumeliæ, & cętera.

c *Arguas me, neque.* Cassiodor. Vt pœna fit a misericordia ad correctionem, non ab ira ad vltionē. F *Sa-*

†ad memorandum, vel reducendum in memoriam.

NICOLAVS DE LYRA.
PSALM. XXXVII.

DOmine ne in furore, &c. *Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo:* Psal. Dauid ad recordandum: *in translatione vero Hiero. iuxta Hebraicum sic habetur:* Canticum Dauid in commemorationem sabbathi: *Quod autem Hie. addidit, sabbathi, forsitan fuit ad denotandum quod iste psal. cantabatur a Leuitis in diebus sabbathorum: tamen Hebræi de hoc nil dicunt quod viderim. Ex ti. vero Hebraico apparet auctor psa. scilicet Dauid. De materia autem psal. dicit Rab. Sa. quod Dauid fecit hunc psalm. in persona totius populi Israel collectiue ad recordandum peccata populi coram Deo ad humiliationem, & diuinæ misericordiæ impetrationem. Fuit enim consuetum apud Hebræos sic recordari commune peccatum populi. Aliqui vero expositores Latini dicunt, quod Dauid fecit hunc psal. loquens in persona peccatorum diuisiue tamen, ita quod potest exponi de quolibet peccatore. Alij autem dicunt, quod fecit hunc psal. loquens in persona beati Iob, & hunc modum procedendi videtur Cassiodorus prosequi. Sed saluo meliori iudicio omnes istæ expositiones videntur mysticæ & morales, propter quod dicendum, quod Dauid fecerit hunc psal. de seipso, ad recordādum propria peccata notabilia coram domino. Licet .n. fuißent dimissa quantum ad culpam, & propter ipsa sustinuisset aliquam pœnam, timebat tamen ne adhuc alia adderetur super se vel super populum suum. Et dato quod fuisset certificatus de dimissione totius culpæ & pœnæ, tamen vtile foret sibi ad sui humiliationem coram Deo talia recordari. Igitur secundum hoc psal. iste diuiditur in duas partes, quia primo ponitur huiusmodi recordatio, secūdo intenta conclusio in fine psal. ibi:* Ne derelinquas.

Circa primum sciendum, quod Dauid legitur peccasse notabiliter primo in facto Vriæ Ethæi, vt habetur 3. Reg. 11. secundo in num ratione populi 2. Re. 24. Primo igitur Dauid recordatur secundum, & secundo primum, ibi: Miser. fa. *Et circa vtrūque recordatur culpam commissam & pœnam inflictam. Sciēdum etiā quod licet de vtroque fecerit psa. speciales, fecit tamen hunc psa. de vtroque simul. Et primo recordatur vltīmū tāquā magis vicinū tēpori in quo fecit hunc ps. d.*

1 Domine ne in. *idest, non punias me secundum rigorem iustitiæ tuæ, quia hoc esset mihi importabile, sed magis secundum temperamentum*

MORALITER.

1 *Domine ne in fu.* In expositione literali dixi, quod Dauid dictauit hunc psal. ad recordandū peccata propria corā Deo pro sua humiliatione & venię postulatione. Moraliter autē potest pōt esse oro cuiuslibet pc̃toris verè pęnitentis, & peccata sua corā Deo recordātis humiliter, & veniā postulantis, dicētis.

1 *Domine ne in fu. tuo ar.* idest, rigorę tuæ iustitiæ me punias, sed cum tuæ misericordiæ dulcore.

a *Sagitt.* Aug. Vindictæ quas minabaris Adæ dicẽs: *In quacunque die com..meris*, Quia comedit, infixæ ſunt & nobis: & non ad horam, ſed cõfirmaſti vt ſint vſque in finem ſeculi,

A

✻ Baſil. Non fruſtra oro, video enim imminere mihi ſagittarum nubes, & futurum vt iam manu capiar, & admodum verberer.

torum, quia ſanctus ſuper pœnas corporis affligitur peccatis, putans ſe grauiora mereri.

Non eſt ſanitas. Caſs. Captat hic miſericordiã a prãte iudicis, & ab infirma perſona ſua. *Non eſt pax oſſibus.* Caſs. Accipit oſſa pro carne. Et exponit quod dixerat, aliud addẽs, ſcilicet a facie peccatorum.

Aug. Caſs. Quoniam ſagittæ. Numerat quæ patitur, vt quia multa ſunt, ſatis ſint Deo ne peiora patiatur. Portat enim corpus mortale tot miſerijs ſubditum: quod & cum ſanum dicitur non verè ſanum eſt, quod leuiter poteſt lædi.

† vultu

B

✻ Baſil. & Theodor. Firmaſti poſuit ex trãſlatione cadentium, & multas plagas incutientium.

b *Non eſt ſanitas, &c.* ab inſtantia vindictæ in Adam exertæ. Vel timore futuræ iræ terretur, ſic vt non ſit ſanitas in carne more verecundi qui futuris flagellis iã affligitur. Vel a facie iræ quia præuidi faciem iræ, id

a ¶Caſ. Nec inter eos ſim qui per ignem emendati ſaluabuntur, ſed hic emenda, quia tunc grauior ignis. b ¶Alias emendes. c ¶Aug. Vindictæ Dei, dolores animi & corporis. vel, verba Dei, quę infixa cordi, faciunt recordari ſabbathi, & quia nondum habet quod amat, gemit, & cognoſcit non eſſe ſalutem carnis comparatione futuri.

a ira tua corripias me. Quoniam ſagittæ tuæ † infixæ ſunt mihi, 1

a ¶Diu & in multis. b ¶Ergo vſque confirmaſti quod.

b & confirmaſti ſuper me manum tuã. Non eſt † ſanitas in car- 2

a ¶Quæ non eſt iniuſta, quia pro peccatis. ¶Nec rationi eſt pax, quia caro impugnat. 3
b ¶Ab inſtantia ſuggeſtionum mearum. c ¶Alias vultu.

c ne mea † a facie iræ tuę, non eſt pax oſſibus meis a facie pec- 4

a ¶Non eſt pax, quia peccatum regnat in mortali corpore. b ¶Q. nec iniuſte paſſus, ſed peccatis imputo, vnde me ius captat. ¶Rationem. 5

d catorum meorũ. Quoniã iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt 6

a ¶Aug. Leues iniquitates dum fiunt, tandem afflictionibus onerantur.

capuc meum, & ſicut onus graue † grauatæ ſunt ſuper me. † 7

a ¶Caſ Supergreſſæ; quia plane per baptiſmum ſanatæ computruerunt: cum iam peccato conſentitur: Ruptæ ſunt dum ad actum ducitur. ¶ Aug. Alijs per exemplum. b ¶Vt ſupra, peccatorum.
c ¶Caſ. Et hoc per ſtultitiam, quia non ſum vſus viribus in baptiſmo receptis.

e Putruerũt & corruptæ ſunt cicatrices meę, a facie inſipientię 8

f a ¶Non Deo impuro. ¶Ideo. ¶Miſerijs afflictus. b ¶Aug. Ab elatione. ¶Omnis qui ſe exalcat hu. 9
¶Adeo vt non poſſit ſe erigere, ſicut curua mulier, quam poſt decem & octo annos dominus erexit.
¶Aug. Vel terrenis deditus vnde triſtis. c ¶Vſque in mortem. ¶Tota vita. 10

g meæ. † Miſer factus ſũ & curuatus ſum vſq; in finem tota die †

¶Iugiter. a ¶Non deſperans. ¶Quia ſabbathi memor. b Viam huius vitæ. c ¶Ideo. 11
d ¶Aug. Carnalitas, ideſt, ſenſualitas.

h † contriſtatus ingrediebar. Quoniã lumbi mei impleti ſunt † 12

a ¶Diabolicis. b ¶Quoniam. ¶Vnde. Quis me liberabit de corpore mortis huius Rom. 7. d. 13
c ¶Quam diabolus affligit. d ¶Corpore. ¶Contriſtatus. 14

illuſionib. et non eſt ſanitas ĩ carne mea. † Afflictus ſũ & hu- 15
16

d *Supergreſſæ ſunt.* Auguſtinus. Vel ſuſtulerunt, ideſt, quia iniquitas eleuauit caput ſuperbi cõtra Deum, Deus grauauit, vt faſce, & compreſſit ne iam erigatur.

e *Putruerunt.* Caſsiod. Narratio in qua enumerantur miſeriæ.

f *Cicatrices meæ.* Aug. Vel liuores mei. Alia litera, ideſt, peccata mea. Non eſt ſanus qui cicatrices habet quę putruerunt & fœtet, vt ab eis auerſi adoremus ſabbathum, & gemamus *currentes cum ſponſo poſt odorem vnguentorum*.

g *Miſer fact.* Auguſt. Dicto qualiter iniquitates ſupergreſſæ: dicit quomodo aggrauatæ.

C

eſt, quod minaris ne videam iram. ✻ Hebræi, propter irã tuã.

c *Non eſt pax.* Grauis dolor ad interiora peruenit a facie peccatorum

h *Quoniam lum.* Caſ. Aug. non ſolũ mea infirmitate pecco, ſed & diabolus qui corpus affligit, & aĩam fatigat vanis imaginatio-

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *tum miſericordiæ tuæ. Notandum etiam quòd eodem modo incipit pſ. ſextus quem fecit in anxietate poſitus ex populi percuſſione pro iſta numeratione, vt dictum fuit ibidem.*

1 Quoniam ſagittę, &c. *ideſt, pęnæ mihi denuntiatæ ex parte tua per Nathan prophetam dicentem:* Hæc dicit dñs, aut ſeptem annis veniat tibi fames in terra tua, aut trib. menſibus fugies aduerſarios tuos, aut tribus dieb. erit tibi peſtilentia in terra. *Vnde Dauid iſtis ſagittis percuſſus, dixit:* Coarctor nimis vndique. 2. Reg. 24.

2 Et confirmaſti ſuper me manum tuam. *id eſt, firmiter diſpoſuiſti me puniri altero iſtorum trium modorum.*

3 Non eſt ſanitas in carne mea. *ideſt punitionis tuæ, quia Dauid videns angelum cædentem populum fuit ſupra modum perterritus, & ex hoc in parte ſecuta eſt in carne eius tanta frigiditas, quod non calefiebat veſtibus, vt dictum fuit* 3. Reg. 1. a.

4 Non eſt pax oſſibus meis. *quæ ſunt fortiora carne.*

5 A facie peccatorum meorum. *ideſt propter peccata mea: per hoc inſinuans, quòd multo plus dolebat de culpa quam de pœna, ideo ſubditur.*

6 Qm̃ iniquitatem meam, &c. *ideſt, non ſum ſufficiens ad ſatiſfaciendum. Vnde & propter hoc peccatum Dauid Deus percutiebat populum, quod erat ipſi Dauid valde graue, ideo ſubditur.*

7 Sicut onus. *intantum, quod dicebat domino 2. Reg. 24. c. Ego ſum qui peccaui, & ego qui iniquè egi: iſti qui oues ſunt quid fecerunt? vertatur, obſecro, ira tua contra me, & contra domum patris mei.*

8 Putrue. *quia peccatum adulterij quod commiſerat cum Bethſabee quodammodo rediit in peccato de populi enumeratione, ideo ſubditur.*

9 A facie inſi. meæ. *ideſt, propter inſipientiam meam. De peccato enim huius numerationis dixit Dauid 2. Regum. 24. b.* Peccaui valde in hoc facto, ſed precor domine, vt transferas iniquitatẽ ſerui tui, quia ſtultè egi nimis.

10 Miſer factus ſum. *Hic conſequenter Dauid recordatur peccatum de adulterio cum Bethſabee, & quæ ſecuta fuerunt ad illud di.* Miſer factus ſum. *quia Deo ingratus cecidi in tam enorme peccatum.*

11 Et curuatus ſum vſque in finem. *ideſt, deiectus ſum totaliter a rectitudine iuſtitiæ.*

12 Tota die contriſtatus ingrediebar. *ad locum ſolitariũ pœnitentiæ, quia poſtquam reprehenſus fuit a Nathan propheta de illo peccato, & Vriæ homicidio, quod ſecutum fuerat adulterium. dicitur de Dauid 2. Reg. 12. d.* Et ieiunauit Dauid ieiunio, & ingreſſus ſeorſum iacuit ſuper terram. *Et ſubdit cauſam.*

13 Qm̃ lumbi mei impleti ſunt illuſi. *ſecundum quod dicit Grego. homil. 32. Luxuria virorum viget in lumbis, & ideo lumbi Dauid illuſionibus fuerunt repleti, quando per illuſionem dæmonis incurrit crimen adulterii. in tranſlat. Hiero. iuxta Hebraicum habetur ſic: quoniã lumbi mei impleti ſunt ignominia, quia valde ignominioſum fuit Dauid incurrere tantum flagitium. Poteſt etiam hoc reduci ad fœditatem quam fecit Abſalom accedens publicè ad vxores patris ſui ad ignominiam eius, vt habetur 2. Reg. 16. quod contigit Dauid propter peccatum adulterii cum Bethſabee & homicidii Vriæ, ſicut prædixit ei Nathan propheta 2. Regum 12. Hæc dicit dominus &c. & ſequitur:* Suſcitabo aduerſum te malum de domo tua. *Et propter hoc recordatur hic Dauid perſecutionem quam ab Abſalom ſuſtinuit, quia fuit in pęnam peccati prædicti.*

14 Et non eſt ſanitas in carne mea. *quia ex infirmitate carnis procedit luxuria. Lumbi autem & caro ipſius Dauid dicuntur non ſolum pro perſona ſua, ſed & pro perſona filii ſui Abſalom, quia filius eſt de ſubſtantia patris.*

15 Afflictus ſum. *de malitia filii mei Abſalom.*

16 Et humiliatus ſum nimis. *quia per eũ fugitiuus factus ſũ de metropoli ciuitate regni mei, ſ. de Ieruſalem, vt habetur 2. Reg. 15.*

Rugie-

MORALITER.

1 *Quoniam ſa. tuæ, &c.* i. ſentẽtię tuę contra peccatores in veteri ac nouo teſtamento ſcripte incuſſerunt mihi timorem,

2 *Et confir. &c.* qa diſpoſuiſti, quod dedecus culpę nõ remaneat.

3 *Non eſt ſanitas in carne mea.* propter fomitem ex carne naſcentem.

5 *A facie iræ tuæ non eſt pax.* quando conſidero tuę iuſtitię rigorem, & peccatorum meorum horrorem, nihil in me remanẽt virtutis. Et ſubditur cauſa cum dicitur.

6 *Quoniam ini. &c. Putru. & cor. ſunt cica. mea.* Per recidiuationem frequentem in lapſum culpę.

9 *A fa. in. meæ.* talis. n. recidiuatio contingit pp defectum ſapientię. 10 *Miſer factus ſum.* miſeria culpę. 11 *Et curuatus ſum.* a rectitudine iuſtitię. † *Vſque in finem.* i. vltra modũ communem. 12 *Tota die contri. ingre.* pp remunerationem ſynderefis contra malum. Eſa. 48. d. *Non eſt pax impiis dicit dominus.* 13 *Qm̃ lum.* ideſt, libidinum incentiuis. 14 *Non eſt ſa. in car.* nam in totum corpus redundant huiuſmodi incentiua. 15 *Affli. ſum ni.* ex talibus incentiuis.

16 *Et humi. ſum ni.* quia talis motus eſt beſtialis.

Rugiebam

ginationibus.& per hoc non est ite rum sanitas sicut,& supra per sagittas.

*Bas. & Theo. Per lumbos concupiscentiam tacite innuit, his.n.hærent renes, per quos appetitus excitari solent. Hebræi, despectu, pro illusionibus.

Augu. Lumbi, uel anima impleta est, & ita non est in toto homine, unde sic lętitia donec anima exuatur illusionibus & corpus induatur sanitate. illusiones animæ infinitę sunt quæ aliquando uix orare sinunt, imagines corporum occurrunt,& transis de hac in illam, uenit obliuio, recordaris hoc pro illo & huiusmodi hæ pellentur cum uidebimus ueritatem, ut est.

B

a *Rugie. a gemi.* Cass. Aug. Gemitus corde rugitus uoce, a similitudine bestiarum, qui bus se comparat, ut fortior gemitus ostendatur, uirtus patiētiæ quod in gemitum, nō in uerba prorumpit.

b *Ante te omne.* Cas. tale ē quod meretur esse ante te, quia pro peccatis petit.

Augus. & ideo non est absconditus, sed auditus gemitus, quia pius est pro liberatione animæ, alios non curat Deus.

*Theod. Mutata concupiscentię ui illam diuinæ uoluntatis effeci ministram, quoniam.n.semel ipsa abusus sum, deinceps illam tuis mandatis addicam.

c *Desiderium meum.* Aug. Est oratio, nec unquam desinit orare, qui non desinit amare, charitas clamor est.

d *Cor meum conturbatum est.* Cas. Exponit dolores animi quia uirtus patientiæ reliquit. Conturbatum, quia mens succubuit passioni suæ. *Lumen*.i.ratio nuper turbata, quam non habet secum pro ingentibus molestiis.

*Ba-

a ¶ Per pœnitentiam. ¶ Animo, ut nihil sit in me liberum a pœna. b ¶ Quia undique est calamitas. c ¶ Cas.i.cum magno desiderio quærebam animæ refectionem. ¶ A similitudine leonis. ¶ Aug. omnis gemitus qui de exterioribus est carnis est, qui pro sabbatho quod caro non obtinet, cordis est, quem non nouit homo, sed o Domine ante te omne desi me. qui uides cor. d ¶ Hieronym. idest, nihil desidero nisi esse ante te.

a miliatus sum † nimis: rugiebam a gemitu cordis mei Domi- 1 2

a ¶ Cassiodor. si desiderium ante Deum ergo, & gemitus qui cum eo. b ¶ Etsi ab hominibus.

b c ne ante te omne desiderium meum, & gemitus meus a te nō 3

a ¶ Aug quia non pro terrenis, sed pro cœlestibus. ¶ Augu. pauor undique, & solicitudo incutitur. b ¶ Vnde: ¶ Si uirtus mansisset, nihil terreret. Cur & hæc? reliquit.

d est absconditus. Cor meum † cōturbatum est, dereliquit me † 4 5

a ¶ August. Quia lumen defecit, ex quo Adam ad umbram fugit timens a facie Dei.

uirtus mea, & lumē oculorum meorum, & † ipsum nō est me 6 7

a ¶ Aug. ficti. b ¶ Cognati iudæi. c ¶ Exprobrando. d ¶ Crucifigentes. ¶ Consiliis ac dolis.

e cum Amici mei, & proximi mei † aduersum me appropinqua 8

a ¶ Perseueranter. b ¶ Apostoli. ¶ Vbi, & uxor. unde Halitum meum exhorruit uxor mea Iob 19.c. c ¶ Timentes mori. 9

uerunt, & steterunt. Et † qui iuxta me erāt de longe steterunt

a ¶ Crucifigebant. b ¶ Cas. diabolus cum ministris, qui tanto magis moliuntur mortem animæ, quanto magis uident. c ¶ Tollere non imitari. d ¶ Aug. quia non inueniebant crimina. ¶ Aug. ut uxor, & amici qui consulentes corpori, animæ contraria suggerunt ut loqueretur in Deum.

& † uim faciebant qui quærebant animam meam. Et qui in- 10 11

a ¶ Finxerunt falsa. ¶ Alias uanitatem. b ¶ Fallacias quot falsa testimonia ante crucem finxerunt, & post resurrectionem, corruptis custodibus: de quibus Esa. Ponam malos pro sepultura eius.

quirebāt mala mihi locuti sunt uanitatēs, & dolos tota die 12

a ¶ Non respondebis, quasi non audiret. b ¶ Cassiodor. magna uirtus audire noxia, & non reddere contraria. ¶ Alias uelut.

meditabantur. Ego autem tanquam surdus nō audiebam, & 13 †

f sicut mutus † nō aperiens os suum Et factus sum sicut homo

a ¶ Non solum non audiebam, sed quasi nec possem audire. b ¶ Aug. quasi, non esset unde illos argueret, quod ante fecerat, sed implendum erat: Sicut ouis coram tondente sic non aperuit os suum, Esa.53.c. ¶ Cassio. sic tacui quasi non esset, quod iuste redderem. ¶ Sed.

nōn audiens, & nōn habens in ore suo redargutiones. Quo- 14

g a ¶ Ideo tacui in passione. ¶ Si bona est conscientia, nihil est timendum.

niam in te domine † speraui tu exaudies me dn̄e Deus meus.

*Bas. & Theod. Lumen oculorum suorum diuinam prouidentiam nuncupat. D

e *Amici mei, & proximi.* Cas. Et pro his duobus solatiis gaudet humanitas, sed huic sunt cumulus passionis.

Aug. Amici mei. Hactenus confessus est quæ patitur a se intus, nunc quæ a foris, unde. *Ab ocultis meis munda me. & ab alienis parce seruo tuo.* Vt.n. caput dicit peccata nostra sua, sic nos passiones ei⁹, quæ hic pe nuntur, dicamus nostras, quia una uox totius, & hæc etiam cuique uersanti inter homines conuenit.

*Theod. Symmach. Amici mei, & socii mei aduersum me in plaga mea contra steterunt. ut Achitophel & qui Absalonē sunt sequuti. Hebræi, e regione plagæ meæ, & pro uim faciebant, illaqueabant.

f *Surdus non au. &c. os suum.* Cas Ad iniquitatem consulentium non aperiens. Quia mutus, non clare loquitur, uel balbutiendo remurmurat, is ergo nihil asperum, nihil contra Deum dixit. Simulatus sum dissimulanti audire con uitia sua, in quo homo est rationalis, ne per hoc cadat in peius. Contra iniquas suggestiones tacet, supra contra dolores corporis rugiebat.

*Basil. & Theo. Cum Absalon patris sententias damnaret, Dauid ęque ferebat: cum Semeius malediceret, & lingua manuque feriret, silens iniurias sustinebat, & Abisai dicebat, Sinite, ut maledicat Dauidi.

g *Quoniam in te domine speraui. &c.* Cas. Quia inter tot mala sperauit in domino. Affirmat se audiendum in commemoratione emendationis. Speraui. Salutaris medicina malis, sperare, nō deficere. In te domine, qui mutas tristia in læta.

Psal. 18.d. †De pœn. dist. 1.c. in actione. †fortitudo. † ipsi non sint mecum. i. lumen oculi. † e regione plagæ meæ steterunt, uel stabunt e regione cum percuteret. E †prauitates

a Quia

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Rugiebam a gemitu cordis.* Dauid dolorem in corde suo existentem per signa exteriora manifestabat, nec omnino celare poterat.

2 *Dominus ante te.* quia te non latet aliquod secretum.

3 *Et gemi. meus.* q.d. appone mihi remedium.

4 *Cor meum con. est.* propter prædicta.

5 *Dere. me.* Quia fugiens de Ierusalem propter Absalom ascendebat cliuum oliuarum scandens, & flens, & operto capite, & nudis pedib. incedens, ut habetur 2. Reg. 15.f. Et sic fuit multum fatigatus in illo itinere, maxime cum esset iam senex, & ætatis prouectæ.

6 *Et lu. oc.* Quia sicut erat fatigatus in corpore, ita turbatus in oculis ex labore, & senectute. potest etiam hoc referri ad oculos mentis, quia in illa fuga turbatus, & minus præuidēs præcipitanter dedit hæreditatem Miphiboseth iusti, Sibæ seruo eius pessimo detractori, ut habetur 2. Reg. 16.a.

7 *Amici mei, & proximi mei.* Hoc apparet de Absalom filio eius, & Amasa nepote suo, & Achitophel consiliario suo, qui persequebantur Dauid usque ad mortem. F

8 *Et qui iuxta me erant.* Ante persecutionem Absalom.

9 *De longe steterunt.* i.a me recesserunt propter timorem Absalom.

10 *Et uim faciebant.* Quia Absalom, & sui complices toto conatu suo quærebant Dauid ad mortem.

11 *Et qui in. mala mi.* Sicut Semei, & consimiles.

12 *Locuti sunt va.* Falsa mihi improperantes. Dicebat enim ei Semei. *Egredere vir sanguinum, & vir Belial:* ut habetur 2. Reg. 16 b.

13 *Ego autem tanquam surdus.* i.me audire dissimulabam, patienter sustinens eius maledictionem. Vnde Abisai uolenti ipsum interficere dixit. Dimitte eum, ut maledicat, &c. Ex hoc patet sententia usque ibi.

14 *Quoniam in te domine speraui.* i.exaudias: Hebræi.n.non habent optatiuum, sicut sup. dictum est, sed utuntur futuro indicatiui loco eius.

1 Quia

MORALITER.

1 *Rugiebam a ge. cor. mei.* ratione contradicente, & non præualente. Et quoniam homo positus in tali languore necesse habet ad Deum recurrere, subditur.

2 *Domine ante te omnē de. meum.* suspirando tuum auxilium. Et ideo subditur causa.

4 *Cor meum, &c. lu. ocu. meo.* s. mentalium.

6 *Et ip. non est me.* propter turbulentiam passionum.

7 *Amici mei.* i. affines, & consanguinei.

7 *Aduer. me.* Frequenter.n. in uia morum impediunt.

8 *Et qui iu.* i. esse debebant ad me dirigendum, & confortandum in bono, cuiusmodi sunt ecclesiæ ministri.

9 De

9 *De lon. ste.* quia de animabus parum, & de pecuniis multum curant, quod significatur Lu.x. in parabola sauciati quē sacerdos, & Leuita transierunt absque cura.

10 *Et uim facie. qui quæ. animam meam.* i. dæmones tentationes horridas immittentes.

11 *Et qui inqui.* s. homines maligni qui sunt mēbra diaboli.

12 *Locuti sunt vanitates.* i. mendacia contra me.

13 *Ego autem tanquam surdus.* i. sic patienter sustinui, ac si essem surdus, & mutus.

† *Et fa. sum.* Repetitio est eiusdem ad maiorem expressionem. Et quoniam iniuste patientibus, & de Deo confidentibus ipse succurrit, subditur.

14 *Quo. in te, &c. Quia dixi.* in oratione te deprecando.

† lætentur de me.

† anxius ero timebo.

† confortati.

† falso.

Deus.

A a *Quia dixi nequando supergaudeant mihi inimici mei.* August. Item caput de infirmis pedibus, cum sit in cœlo nō deserit illud quod habet in terra.
B b *Dum commouentur pedes mei.* Cassiod. Si commouētur aliquando humana infirmitate, irrident impij, vnde dolent pij.
c *Paratus sum.* Cass. Sciens me deliquisse. Dolor, quia deliquit. impius se defendit, iustus contra se irascitur.
✱ Theodoret. Accusator mei sum, & vt sanus sim omnem diligentiam adhibebo.
d *Quoniam iniquitatem meam.* Cassiodor. Duo modi perfectæ pœnitentiæ, confessio, & emendatio, per

a ¶ Ideo audies. ¶ Cas.inter mala cauet sanctus maxime ne de lapsu eius insultet inimicus. b ¶ Aug.hoc dixi:& tamen hoc euenit forsitan ad emendationem.

a Quia dixi, nequando † supergaudeant mihi inimici mei: & 1 2

a ¶ Augustin. Aliquando in aliquod peccatum ubi tunc insurgunt linguæ nequissimæ, cum fuisset potius miserendum b ¶ Actus.

b dum cōmouētur pedes mei, super me magna locuti sunt. 3 4

a ¶ Dolent impii, sed ideo etiam exaudies. ¶ Aug. quasi ad hoc natus sum, ut flagella feram, flagellat.n.Deus omnem filium quem recipit, & ideo non insultent inimici.

c Quoniam ego in flagella paratus sum, & dolor meus in cō 5 6

a ¶ Aug. Vnde dolor. Non de flagello quod medicina, sed de peccati uulnere, nisi.n.doleret, non sic se accusaret. b ¶ Et quia non sufficit confiteri, addit: annunti.i.confitebor.

d spectu meo semper. Quoniam iniquitatem meam annūtia † 7

a ¶ Cas.sedulo agam pro sanando. ¶ Alias pronuntiabo, & curam gero, ¶ Solicitus ero. b ¶ Tua permissione ad probationem miseri mei missi. c ¶ Bene est eis in seculo, ubi laboro, & rugio.

e bo, & † cogitabo pro peccato meo. Inimici autē mei viuūt, 8 9

a ¶ In persecutione. ¶ Et hoc ualet ad impetrandum. b ¶ Quod grauius. c ¶ Et non pauci, quod grauissimum. d ¶ Dantes mala pro bonis.

& † confirmati sunt super me, & multiplicati sūt q̃ oderūt 10 11

a ¶ Etiam. ¶ Alias. Detrahebant mihi qui retribuunt mala pro bonis, quia persecutus sum iustitiam. b ¶ Ideo dixit mala pro bonis.

me † inique. Qui retribuunt mala pro bonis † detrahebant 12

a ¶ Cur? b ¶ Sed quia hæc homini intolerabilia. ¶ Hoc dicimus in illo qui pro nobis interpellat.

f mihi, quoniam sequebar bonitatem. Ne derelīquas me do 13

a ¶ Etsi ad horam relinquis. ¶ Penitus. b ¶ Potius. ¶ Aug. dum pugno contra hostem. 14

g mine Deus meus, ne discesseris a me. Intende in adiutoriū 15 16

¶ Dator. a ¶ Aeternæ. ¶ Aug. quia, & animam seruauit, & a passionibus liberauit. 17

meum, domine Deus salutis meæ. 18

per fletus, eleemosynas, & huiusmodi.
e *Viuunt.* Augustinus. Fruuntur mundo firmati in mundanis, & quotidie plures fiunt.
f *Ne derelinquas.* August. De præteritis absolutus: cum actione gratiarum autorem salutis profitēs Deum lætus exclamat ne iam relinquatur.
Casiodor. quia grauior offensio post ueniam.
August. Exultatiua conclusio, ut certa spes sit imitantibus.
g *Ne discesse.* Quomodo ergo supra, ut quid me dereli. Vox est ueteris hominis qui cum eo crucifixus, hic autem in persona propria loquitur.

PSAL-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quia dixi.* s. tibi in oratione mea.
2 *Nequando supergaudeant mihi inimici.* i. ne aliquando me teneant pro uoluntate sua ad me interficiendum, quod sum me desiderant.
3 *Et dum commouentur pedes mei.* Fugiendo propter Absalom de ciuitate regali.
4 *Super me, &c.* Sicut patet de Semei, ut dictum est, & similiter Achitophel dixit ad Absalom 2. Reg. 17. a. *Eligam mihi 12. milia virorum, & consurgens persequar Dauid hac nocte, & irruens super eum, quippe qui lassus est, & solutis manibus percutiam eum.* Et sic iste iactabat se, quod percuteret Dauid fugiētem.
5 *Quo. ego in.* i. promptus animo ad sustinendum flagella, quę dominus mihi uoluerit inferre. Vnde dixit 2. Reg. 15. e. ad Sadoch. *Reporta arcam Dei in vrbem: si inuenero gratiam in oculis domini reducet me, & ostendet mihi eam, & tabernaculum suum: si autem dixerit mihi non places, præsto sum, faciat quod bonum est coram se.*
6 *Et dolor meus:* Quia scio meruisse pro peccato adulterii cū Bethsabeæ, & homicidij Vriæ: & per talem modum loquitur infra psal. 50. a. *Peccatum meum contra me est semper, &c.*
7 *Quoniam ini. meam.* Statim. n. eam recognouit ad reprehensionem Nathan prophetæ, vt habetur 2. Reg. 12. Et pro expiatione eius multa postea obtulit sacrificia quæ quodam modo annuntiabant peccata pro quibus offerebantur: quia alia sacrificia offerebātur pro peccatis ex certa malitia commissis, & alia pro peccatis ignorantiæ, ut patet in Leui.
8 *Et cogi.* cauendo diligenter a recidiuo.
9 *Inimici au.* s. Absalom & Achitophel, & eorum complices propter quorum potestatem, cui non poterat resistere compulsus erat fugere.
10 *Et mul. sunt.* vnde 2. Reg. 15. c dicitur. Cumque immolaret uictimas, facta est cōiuratio valida scilicet contra Dauid populusque cōcurrens augebatur cum Absalom: & ibidem subditur: Venit igitur nuntius ad Dauid di. Toto corde uniuersus Israel sequitur Absalom. 11 *Qui oderunt, &c.* quia Dauid multa bona fecerat eis, & ideo subditur.
12 *Qui re.* me persequendo.
13 *Detrahe. mi.* me infamando.
14 *Quoniam se. bo.* i. pro bonis quæ feceram eis ista mihi inferebant tanquam ingratissimi.
15 *Ne derelin. me.* Hic ponitur huius psalmi conclusio in qua contenta, in qua Dauid Deum deprecatur, ut eum præseruet a recidiuo in præterita mala di. *Ne derelinquas me domine.* s. in prædicta mala incidere.
16 *Deus meus.* q. d. si ad modicum dimiseris me fragilitas meæ, non potero tentationibus resistere. & ideo subditur:
17 *Inten.* continue præstando mihi auxilium. 18 *Do. D. sa. meæ.* i. a quo efficienter, & in quo obiectiue consistit salus vitæ æternæ. Ad q̃ nos pducat qui sine fine viuit, & regnat.

PSAL.

MORALITER.

2 *Nequando super. mihi inimi. mei.* i. dæmones de lapsu hominum gaudentes.
3 *Et dum com. pedes mei.* i. si uiderent mea rectitudine iustitiæ declinare.
4 *Su. me mag. lo. sunt.* i. loquerentur quasi tenentes deuictū.
5 *Quoniam ego in flagella paratus sum,* i. sustinere patienter quicquid inflixeris.
6 *Et dolor meus.* De peccatis meis commissis.
† *In conspe. meo semper.* Per cordis contritionem.
8 *Quoniam ini.* In vera confessione.
8 *Et cogi.* i. pro eius satisfactione. q. d. hæc faciam ad hoc quod exaudias me.
9 *Inim. au. mei.* i. temporaliter prosperantur, & contra me mala machinātur pro bonis a me sibi collatis, iō concludi
15 *Ne de. m.* subtrahendo auxilium tuum, quoniam in necessitate positus sum.

6 Et

ADDITIO.

In psal. 37. *Domine ne in furore:* vbi dicitur in postil. De materia autem eius dicit Rabi Sal. Hæc expositio uidetur rationabilior, quia contenta in hoc psal. communia sunt peccatoribus, q̃ a Deo in hac uita flagellant propter peccata commissa, & etiam post remissionem unius peccati in aliud recidunt, & iterum pœnitent, sicut communiter contingit in hominibus, præter quam in uiris ualde perfectis, vñ nō oportet appropriare istū ps. Iob, nec alicui psonę singulari. & hāc expositionem vr seq. ad q̃ litera faciliter est applicabilis, & secūdum hoc proprie ponitur inter psalmos pœnitentiales.

RE-

REPLICA.

In ps. *Domine ne in furore.* secundo post. inter multas expositiones elegit, & persequitur illam de persona Dauid multum eleganter, sed Burg. prælegit illam Rab. Sal. expositionē, quæ est de tota congregatione populi. Et ideo Bur. dicit eum esse ps. pęnitentialem. Et fortasse mouetur rationibus quib. supra circa psa. *Beati quorum.* Sed quantum rationes concludant vide ibi. Et mirum quod Burg. hic Rabi Sal. sequitur, quem semper reprobare consueuit. Et puto nullam aliam habuisse causam, nisi quia post. hic ipsum reliquit.

GLOSSA ORDINARIA.

A a *In finẽ can.* Aug. quia hic est de ęterna beatitudine pro qua iucundũ est transilire, & si graue sit carni. Docet aũt inde de mundo ad Deũ transire. Trãsilitor aũt de bona opinione sẽ per contrahit inuidiam iniquorum & calumniam. vñ delibe rat inter malos tacere, ne quid dicat male.

b *Idithun.* Aug. Transiliens eos, idest remanentes in mundo.

c Cas. In primis de cõtinentia linguæ inter blasphemos & calumniosos, vnde & optat noscere finem vbi hęc non sunt.

B Bas. & The. Aliqui Idithum hunc psalmũ autori tribuunt, sed titulus Dauidi qui illum ad canẽdum dedit Idithũ, cui canẽtium

C

tium chorus commissus erat. In finẽ nos trãsmittit, q̃a humanæ naturæ vilitatẽ deplorat, & huiusce finẽ demõstrat, hunc aũt scripsit cum Absalonem fugiens a Semei malediceretur. D

PSALM. XXXVIII.

D *ixi, Custodiam vias meas, etc.* Aug. Cas. monet hic psalmus inter blasphemos iniquos, & calũniosos linguę continentiam, certamina, rixas, comprimere, hoc. n. silentium multum est vtile. E

Cas. Dixi in corde deliberaui, vbi sapientes prius deliberant, quam loquantur.

d *Vias.* Hier. i. actiones & verba. Vt non delinquã, p fatua vel ociosa.

e *In lin.* Aug. Non frustra est lingua in verbo, q̃a facile labit̃.

f *Po. ori.* Aug. Postq̃ transiui F

a Consummationem. b De æterna beatitudine. c Prophetæ. ¶ Idest, de transiliente.

†In finem canticum Dauid pro Idithun XXXVIII.

a De iberaui. b Graue enim est hoc. c Aug. quia forsitan iam lapsus in lingua. d Iam bonas. e ¶ Aug. perfectus est vir qui non peccat in lingua. ¶ Quod difficile.

1 Dixi, Custodiam vias meas, vt non delin quã in lingua mea.

a Mei iuris. b Et.

2 † Posui ori meo custodiã, cũ consisteret peccator aduer-

a Ne incongrua exirent. ¶ Non propter studiosos, sed. b Cum maxime opus esset. ¶ Cum mora. c Cas. quærens calumnias a quo decipitur per silentium. ¶ Aug. qui non percipit quæ sunt Dei & calumniatur, turgidis & litigiosis nil dicendum, vt & agnus sine voce coram tondente se obmutu. Alias cõsistit.

† Seruabo os meum capistro, dum fuerit impius coram me.

NICOLAVS DE LYRA. PSAL. XXXVIII.

Dixi, Custodiã vias. *Huic psal. præmittitur talis tit. in Hebræo.* Ad victoriã Idithun Dauid. *Istis tñ nominibus Idithun & Dauid præmittitur litera lamech, ad designãdum quod sunt datiui casus. Ad intellectum aũt huius tit. considerandum q̃d sicut dicitur 1. Paral. 25. a. Dauid constituit cantores ad diuinas laudes ducentos 88. qui per vices canerent diuinas laudes in templo, & in istis fecit tres principales cantores. s. Asaphd Heman et Idithun. Fecit etiam psal. ab istis cantoribus decantãdos, secundum quod habetur 1. Paral. 16. & 1. Esdræ 3. Est igitur sensus huius tit. Psalmus Dauid, idest, sibi appropriatus tanquam auctori. Idithun, idest, appropriatus cantoribus existentibus sub Idithun, per eos decantandus. Ad victoriam, idest, cum quodam conatu, inquantum vna pars cantorum nitebatur superare aliã, sicut expositum fuit suprà psal. 4. In translat. verò Hiero. iuxta Hebræum ponitur talis tit. Pro victoria Idithun canticum Dauid. In Bibliis autem nostris cõiter dicitur sic: In finem canticũ Dauid pro Idithun. Et in istis tit. eadem penitus est sententia sicut in tit. Hebraico, vt patet ex dictis hic, & supra psal. 4. Per hunc igitur tit. apparet auctor psal. & per quos erat decantandus, & modus cantandi, sed materia nõ apparet: propter quod de hoc varie dicitur apud Hebræos & Latinos. Et omissis multis propter prolixitatem vitandam accipiam duos modos exponendi, qui videntur mihi magis literæ propinqui. Vnus modus est quem persequitur Rab. Sa. di. q̃ Dauid fecit hunc psal. pro tribulationibus venturis filijs Israel, vel super populum Israel maximè tempore captiuitatis Babylonicæ: quam præuidit Dauid in spiritu. Et ideo in hoc psal. ostendit, quod debeant eam patienter sustinere cum deprecatione ad Deum pro eius terminatione. Et secundum hoc exponitur iste psal. sic quòd Dauid loquebatur in persona populi captiuati di.*

1 Dixi, Custo. *idest, diligentia me custodiam. Vt non delinquam in lingua mea. q.d. ne aliquo modo murmurem de diuinis iudicijs, quando permittit Gentiles, & idololatras dominari, & filios Israel pro peccatis suis ad tempus affligi, & captiuari. posui ori meo custodiam cum consisteret peccator, i. populus Babylonicus idololatriæ deditus.* Aduersum me: *Cum. n. populus Israel erat ibi in captiuitate, insidiabantur Babylonij aliquid rapere de ore eius, vt possent eum accusare: propter quod oportebat eum tunc maiorem custodiam ori apponere.* Obmutui & humiliatus sum corã Babylonijs. Et silui a bonis. *idest, lege diuina, vt dicit Rab. Sa. quia de ea non audebat loqui coram Babylonijs. Et dolor meus renouatus est, quia prius doluerat de sua captione, & iterum de legis Dei depressione.* Concaluit cor meũ intra me: *quia ira est accensio sanguinis circa cor. etiam illa quę est per zelum qualis est ista: & sic causabat calorem intrà. Locutus sum in lingua mea. idest, tacitò orando.* Notum fac mihi dñe finem meũ. *idest finẽ huius captiuitatis, vt sic possim manifeste & publice promere verba diuinæ laudis, vel legis. Et numerum dierum meorum quis est idest, dierũ huius captiuitatis. Vt sciam quid desit mihi, idest, quantũ desit a redemptione huius captiuitatis. Et pro acceleratione redemptionis allegat breuitatem vitæ humanæ di.* Ecce mensurabiles. *in Hebr. habetur:* Ecce palmos. *palmus aũt est mensura breuis: propter quod Hiero. in translat. iuxta Hebræũ dicit:* Ecce breues, &c. *idem signat quod dicitur hic, Ecce mensurabiles, quia res breuis est de facili mensurabilis,* Posuisti dies meos. *q.d. nisi citò terminetur ista captiuitas in ea moriar, ex quo ita breues sunt dies mei. Et substantia mea tanquam nihilum ante te, quia illud quod est modicum quasi nihil reputatur. ideo subditur: Veruntamen vniuersa vanitas omnis homo viuens: ex quo vita eius est ita breuis, & sicut est paruæ durationis: ita est paruæ cognitionis. ideo subditur:* Veruntñ in imagine pertransit hõ. *In Hebræo habetur:* In obscuritate. *& idem signat quod dicitur hic:* In imagine, *quia illud quod tantum cognoscitur in sua imagine, cognoscitur imperfecte. Et sicut homo est paruæ cognitionis, ita & frequenter inutilis & noxiæ solicitudinis. ideo subditur:* Sed & frustra cõturbatur. *i. vana solicitudine anxiatur. cuius causa subditur:* Thesaurizat cũ magna solicitudine, & ignorat cui congregabit ea; *quia forsitan citò morietur, & thesaurus suus ignotis relinquetur. et ideo concluditur, quod solicitudo & spes hoĩs est ponenda in Deo, cum dicitur:* Et nunc quæ est expectatio mea, nõne dñs? *q.d. sic:* Et substantia mea apud te est: *& accipitur hic substantia pro diuitijs. Diuitiæ enim iustorũ reseruantur apud Deũ secundum illud Esa. 64. b.* Oculus nõ vidit nec auris &c. *Et quia ex confidentia diuina insurgit homo ad deprecandum ipsum Deũ, ideo deprecando dicit:* Ab oĩbus iniquitatibus meis erue me. *non solum quantum ad istius captiuitatis pœnam. vnde subditur: Opprobriũ insipienti dedisti me, idest, populo Babylonico idololatriæ dedito.* Obmutui & nõ aperui os meũ. *ad respondendum contra illatum mihi opprobrium.* Q̃m tu fecisti, *subijciendo me eius seruituti, ideo subditur:* Amoue a me plagas tuas. *idest, pœnas istas a te mihi inflictas: quarum grauitas allegatur, cum subditur:* A fortitudine manus tuæ. *i. punitionis tuæ.* Ego defeci. *quasi non potens vel saltem cum difficultate sustinere. Et hic terminatur versus in Hebræo, & in translat. Hiron. iuxta Hebræum, & versus sequens incipit cũ dicitur.* In inctepationibus, *i. duris punitionibus. Propter iniquitatẽ corripuisti hoĩem, idest, Israelem, q.d. licet punitio tua sit dura, tñ est iusta. Et tabescere fecisti sicut araneã, In Hebræo, & in translat. Hiero. iuxta Hebræum habetur, sicut tineam aĩam eius, idest, vitam eius reddidisti contemptibilem, & cõculcatam coram Babylonijs.* Veruntñ vanè conturbat̃ oĩs hõ. *q.d. licet iuste posueris nos in captiuitate tñ Babylonii abutuntur nostra seruitute, & contra nos prouocantur sine causa, ideo subditur: Deprecatio de liberatione ab ea, cum dicitur, exaudi orationem meã, &c. Ne sileas, i. ne dissimules audire.* Q̃m aduena ego sum in terra Babylonis. Apud te. *q.d. tñ ibi colo te. Et peregrinus sicut omnes patres mei, s. Abraam, Isaac, & Iacob peregrinati sunt in terra aliena, vt patet in Genes. 12. & 21. Remitte mihi culpam & captiuitatis pœnam. Vt refrigerer, per tuam consolationẽ. Priusquam abeam de vita pręsenti per mortem.* Et amplius nõ ero. *scilicet in statu merendi, vel in statu quo possim in regnum Iudæa reuerti. Alio modo potest exponi psal. iste de ipso Dauid ita quod fecerit ipsum positus in fuga a facie Absalom filii sui, postquam audierat vituperia sibi illata a Semei. Sicut enim pro persecutione Saulis fecit multos ps. vt ex dictis suprà patuit. & inf. & adhuc patebit, sic & de persecutione sibi mota ab Absalom. Et videtur mihi quod hæc expositio secunda est magis rationabilis, & magis consona literæ, quam præcedens. Et secundum hoc psal. potest diuidi in tres partes: quia primo describitur ipsius Dauid patientia. & secundo eius confidentia, ibi.* Locutus sum. *tertiò orationis instantia, ibi:* Exaudi orationem. *Circa primum dicit sic:* Dixi, *idest, firmiter in corde meo proposui:* Custodiam. *murmurando contra Deum de afflictione mea.*

2 Posui ori. &c. *idest Semei mihi maledicens & lapides, & terram contra me proiiciens, vt habetur 2. Reg. 16. b.*

Obmu-

MORALITER.

1 *Dixi. Cu.* Ra. Sa. dicit q̃ Dauid fecit hunc ps. præuidẽs in spiritu captiuitatẽ Babylonicã, ĩ qua populus Israel fuit in tãto timore, q̃ de iniurijs illatis sibi nõ audebat ꝯqueri vel murmurare. Moraliter ãt põt exponi de quolibet posito ꝓ p̃ctis suis in afflictione corporali: de q̃b. tñ pœnitet & petit a Deo misericorditer liberari, licet sustineat patiẽter. Dicit igitur: *Dixi Custodiam.* i. firmiter ꝓposui cauere a recidiuo peccati.

1 *Vt non delin. &c.* Murmurando contra iudicia diuina.

2 *Posui ori meo.* Per circumspectionem.

† *Cum consisteret peccator.* id est, diabolus vel homo malus.

transiui terrenas d el ectationes,& ex bonis cōtraho inuidiā,
A sufficit intelligentia corā Deo,ne loquendo dē aditum calū
niosis: in quo fit sæpe pturbatio,vt dicantur nō dicēda,con-
tra quod melius remediū est silentium , sed dū nimis timeo
ne loquar mala,tacui bona,& qa nō erogo talentū mihi cre-
ditū pauperibus,non committet mihi diues dominus,& hoc est, obsurdui , idest, cepi iam non audire cōsitetur se passum , docens nos cauere hoc non imitari.

Cass. Posui vsq; eo qd obmutui. Humiliatus,vt purum intelligas silentiū nō dolo sum. Et si a bo. ne do cerē cōtemnentem, qui causam contentionis quærit.

✠ Theod. hęc cū historia magnā habent
B cōsonantiā. Nam Semei maledicenti nō respondit, & prohibuit ne Abisai illū spiculis cōfoderet dicens,cū dolor & memoria peccati renouaretur, Dimitte eum: etenim iussit Dominus vt malediceret Dauidi. R. Kimhi,& pro etsi.

a *A bonis & do.* Cas. annuntiandis, vel a bonis hominibus, ꝑ porcis & canibus, quibus sanctū nō est dādum , vnde dolor, qa negat cōseruis cibaria vitæ. Et ideo: *Cor meum concaluit*, omni parte igne Dei. Intra me, in ratione, ut de cælestibus cogitaret. Intra prius quā extra exiret loquēdo, vel in æterna gratia sanctispiritus. In meditatione mea ex. idest, in cōsilio, ne insanus esse æstus videretur postquam intra, etiam in lingua mea, idest, transilientium locutus sum.

* Theodo. Sym. Exaruit cor meum intra me,& dum in animo expenderem, flagrabam igne mæroris.

Aug. Quod est malis inuitus silui, sed dño locutus est æstu charitatis agente istud. Notū fac f. idest , Christum qui est finis noster. Et numerū dierum, nō desiderio huius vitæ, sed desiderio Chri, ut appareat si eius aduētū poterit videre, ante quē multū deest ad vitā, quia ante eum sunt veteres dies
C Adæ, qui ducūt ad mortē,& nō noua regeneratio. Et substātia.

tia, quæ Adam peccante damnata est , nihil est ante Deun & si actus transilientis aliquid sunt .

b *Dolor meus renouatus est. Concaluit cor meum int. me & in.* Aug Si damnabit piger qui nō erogat, qd ille qui per luxuriā co sumit, positus. n. transiliens inter Deum diuitem,& homine pauperem , vt a Dec accipiat , & homin distribuat. Sed dū ti met esse prodigus & dissipator , fit auarus dispensator.

c *Locutus sum.* Aug Non auditori erudie do , sed exauditor Deo à quo intus au dior.

d *Et numerum dierum meo.* Hiero. Aug. Numerus dierū qui m sūt nō est vere transilienti, hærenti autem esse videtur.

e *Ecce mensurabiles.* Cas. Quasi noto fin & diebus qui sunt, at tendit ad hæc quæ r liquit & comparat inuicem.

* The. Sym. Ecce dedisti mihi dies, ut mensuras duodenun digitorum,& uita mea, ut nihil ante te. Hebræi, palmales.

f *Et substantia,&c.* Aug. Qui uidet nihil esse hāc substantian ante te uidet ubi oculi tui sunt, non ubi humani. i. tuæ uisio ni concordat, uel, ante, idest, contuitu illius quæ ante te erit

g *Veruntamen.* Cas. Videns aduentum Christi redit ad infir mitatem, quam inter uirtutes habet dicens:

Aug. Magna sunt quæ diximus & credimus , sed tñ nōd est illud æternū, sed uniuersa uanitas. Et pro mutabilitate d siderans æternam, exprobrat humanæ uitæ, cui subest, quo dicit. Ne quis putet sanctos a tentationibus alienos.

Aug Vel, licet mensu rabiles dies, licet substantia nihil, ti uniuersa uanitas, est in rationali creatura , quæ secundu diuersos uniuersam appetit creaturam .

Aug. Veruntamē. Quamuis ęternis inhio, tamen dū hic uo, ubi tot scandala , ubi tētatio, uniuersa uanitas. Oīs hom & trāsiliens & hærens. i. ad uniuersam uanitatem adhuc pe tinent, quia oīs uanitas sub sole est omne uisibile. Inuisibili non

a ¶Vel obsurdui. b ¶Non me humiliaui. ¶Cas. Improperia sustinui ab eis . c ¶Dum timeo ne dicam mala . d ¶Ita. e ¶Cas. Quem passus est in loquendo a quo quiescit in silentio.

a sum me. Obmutui † & humiliatus sū, & silui a bonis, et dolor 1.

b a ¶Aug. Dolet tacuisse dicenda, quia ridit mala, tacuit etiam bona, & bonis. vnde: Zelus domus tuæ comedit me, idest, amor proximorum, quibus bona tacui angit me. b ¶Aug. Cœpit inquietum esse cor, videns hinc inde esse pericula. ¶Id est, ex omni parte caluit igne Dei, idest, amore cœlestium. 2 3

meus † renouatus est. Cōcaluit cor meū intra me, & in medita 4 5

a ¶Sed. ¶Aug. In hac fluctuatione dicendi & tacendi inter calumniosos, & audire paratos, in hoc æstu quæsiui meliorem locum vbi hoc non patiar, scilicet finem, idest, vitam æternam. Et hoc est. no. f. &c. b Hoc. ¶ Aug. si multa transiui restat finis vbi non sunt scandala, noto fine plus desiderat, & omnia transilit, & nu.

c tiōe mea † exardescet ignis. Locutus sū in lingua mea, notum 6

a ¶Homo. Aug. Hic est numerus sine numero. b ¶Vere non transit. ¶Vel qui. 7

d fac mihi dñe finē meū, & numerū dierū meorū, quis est, † vt 8

a ¶Quantum. vnde humilior est homo. b ¶Hic in præsenti. c ¶An deest? quasi quia vtique. ¶Quid enim de istis diebus transitorijs sentis. d ¶Aug. A ias veteres , quia corrumpuntur corpora peccato & pœna . ¶Breues, inanes. e ¶Qui dederas immensurabiles si homo perstitisset . 9

e sciā qd desit mihi. Ecce † mēsurabiles posuisti dies meos, & † 10

a ¶Aug Cito transit, & quandiu est nihil est. ¶Aug. Actus quidem boni sunt aliquid . b ¶Ex se. c Qui vere vides. d In hoc gemit, sicut in superna, idest, supernorum amore exardescit . 11

f substantia mea tanquam † nihilum ante te. Veruntamē vni- 12 13
g

†silentio. i. diuino silentio factus sum velut mutus.

† turbatus est

† exarsit.

† mensuram quatuor digitorum.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Obmutui,&c.* Nihil respondendo sibi.
2 *Et humiliatus sum,&c.* Magna enim humiliatio erat, quod rex patienter talia sustineret.
3 *Et silui a bonis, &c.* Iste enim Semei erat dignus morte propter crimen læsæ maiestatis, propter quod dixit Abisai. *Quare maledicit canis moriturus domino meo regi? vadam & amputabo caput eius.* Dauid autem non dedit sibi licentiam sed magis prohibuit. Et sic siluit a bono iustitiæ fiendæ, non tamē peccauit, quia illa iniuria erat contra personam , & sic poterat sine læsione iustitiæ dimittere uindictā uel differre, sed magis meruit sustinendo patienter ex humilitate. Vnde subdit ibidem: *Dimitte eum vt maledicat, si forte respiciat dominus afflictionem meam,&c.* De duobus enim bonis unum est melius altero, unde dicit Apostolus 1. ad Cor. 7. g. *Qui iungit virginem suā matrimonio, bene facit, & qui non iungit melius facit.*
4 *Et dolor meus renouatus est.* Quia tunc recoluit in speciali de malitia filij sui Absalom . d. 2. Reg. 16. cap. *Ecce filius meus qui egressus est de vtero meo quærit animam meam, quanto magis nunc filius Iemini:* de qua malitia valde dolebat, vnde & mortuo Absalom in sua malitia dicebat 2. Reg. 18. g. *Quis mihi tribuat vt ego moriar pro te fili mi Absalom?* Lugens eius damnationem , sicut expositum fuit ibidem.

Con-

5 *Concaluit cor meum intra me, & in meditatione,&c.* Ex charitate enim quam habebat ad filium dolebat de eius culpa m gis quam de persecutione ab eo contra se mota.
6 *Locutus sum.* Hic cōsequenter describitur ipsius Dauid cō fidentia,& primo describit humanū defectū, secūdo ex ho concludit quod de solo Deo est confidendū, ibi: *Et nunc.* D scribendo autē humanū defectum, primo incipit a seipso d cens: *Locu. sum. in lin.* te deprecando corde & ore.
7 *Notum fac.* idest terminum persecutionis in qua sum .
8 *Et nu.* idest, quot diebus stabo in ista tribulatione.
9 *Vt sciam quid desit mihi.* i. quantum oportebit me vlteri sustinere. q. d. cum difficultate possum ista sustinere,& ide desidero finem scire.
10 *Ecce mensurabiles.* idest, breues, vt supra expositum est. P sisti dies meos, ideo subditur.
11 *Et substantia mea.* idest, vita mea, vt habetur in translatio ne Hiero. iuxta Hebræum.
12 *Tanquam nihilum ante .* Quia quod modicum est , qua nil reputatur. Secundo procedit ad ostendēdum humanu defectum generaliter di.
13 *Veruntamen vni.&c.* Quia oīs homo est ita breuis vitę, q quicquid contingit in ea debet reputari inane , & sicut e modicæ durationis, ita est paruæ cognitionis, ideo subditu

Ve-

MORALITER.

† *Obmutui,&c.* idest, ab expressione pænitentiæ meæ & afflictionis grauitate.
4 *Et do. meus.* Nā augmentatur cum in corde clausus tenetur sicut apostema grauius affligit anteq̄ aperiatur, ideo subdit:
5 *Concalcauit cor meum.* Ex doloris augmento.
6 *Locutus sum in lingua mea.* Tacite orando.

7 *Notum fac mihi.* scilicet quantū ad afflictionem præsent
9 *Vt sciam quid desit,&c.* Idest, quandiu durabit. Et pro acce leratione termini allegat breuitatem vitæ di.
10 *Ecce mensurabiles,&c.* idest, valde breues, quia res breuis facili mensuratur.
11 *Et substantia mea tanquam.* idest, res tam modica, qd qua nihil est reputanda. Et non solus ego sum huius conditio nis, sed etiam.

No-

Omnis

non sunt sub sole, id est, fides, spes, charitas, hæc habent Idithun vltra solem cuius conuersatio in cælis est.

* Basi. & Theo. Nihil viuentes homines differũt ab ijs qui in pictura exprimuntur, ęqualiter enim horum & illorum natura tempore labitur & corrumpitur.

a *Omnis homo.* Aug. Si malus, in secularibus van⁹ est, si bonus, cum Christo volenti esse, vana est vita.

b *Veruntamen.* Aug. Diapsalmus. Quo modo omnes sub vanitate & casu, & inde opponit se expectare dominum, & petit liberari.

c *In imagine pertransit.* Aug. Quamuis ita studeat vanitati, tamẽ cito transit corporaliter, imagine speculi, q̃ cito euanescit, Vel ipse positus in imagine Dei, id est, in ratione, & ita, mirũ quod hoc non retrahit eum a vanitate, sed conturbatur, id est, a puritate mentis in actiones seculi deducitur, quia cum miseria & labore appetit, terrena.

d *Thesaurizat.* Aug. De cæteris vitijs elegit propheta auaritiam, ad ostendendum quod intendit, ipsa enim est radix omnium malorum.

e *Expectatio.* Aug. Prima aduentus vel secundi, qui cũ mora multa sustinet. Vere o domine es expectatio, quia substantia apud te considerata est. Vel quia præuideo meã substantiã apud te futurã. Vel substantia non illa Adæ, sed conscientię bonę possessio, qua sustentatur & pascitur, quæ est ante Deum cui placet, non in sacculis nostris.

Bas. & Theo. Aquila substantiam, expectationem dixit.

f *Ab omnibus iniquitatibus meis erue me.* Cas. Non solum ab eis me reuoluar in ea quæ trãsilui, sed ab omnibus omnino. Imperfectus enim est homo, quia non accepit quod optat, perfectus qui scit hoc ipsum quod sibi deficit.

g *Obmutui.* Cas. Habitus opprobrio obmutui, nõ ego cõtentiose cõtra illos vel murmure cõtra Deũ, quia tu fecisti dans mihi patientiam. Et quia talis es, amoue plagas quod potes, quia fecisti eas, & necesse est quia defeci.

h *Amoue a me plagas tuas. A fortitudine manus tuæ ego def.* Aug. Quia tu fecisti me, noli exterminare, tantum cede vt producar, non vt comminuar.

a ¶ Ipsa, non modo vanus. & de hoc per exaggerationem. b ¶ Non Deus, non spiritus. c Quasi iucunde in mundo cui seruit. d Aug. Quanquam in imagine, scilicet Dei, homo ambulet quæ est vltra solem, & veritas quia vera & inuisibilia bona appetit, tamen vane turbatur, id est, vanis desiderijs, vi u & vestitu & huiusmodi.

a uersa vanitas, oĩs homo † viuens. * † Veruntamẽ † in ima- 1
b a ¶ Inutiliter. b Aug. inde est vana perturbatio, quia.
c gine pertransit homo, sed & frustra conturbatur. Thesauri- 2
d a ¶ Aug. nescit enim si filius possidebit, qui & transit. b Visa hac vanitate respiciens veritatem in medio positus, ait ergo. Et nunc quæ est expec. c Nemo hic perfectus. Finis.
e zat, & ignorat cui congregabit ea: Et nunc quæ est expecta 3
a Qui super omnia. b Cas. iam ad te tendens, aliquantum esse incipit.
f tio † mea, nonne dominus? & substantia mea † apud te est. Ab 4
a Sed quia nullus sine peccato quantacunque transilierit, peto Quia multæ etiam iusto. b Cas. Stultus irridet bonis moribus. Cas. quia remanet in vanitate.
omnibus iniquitatibus meis erue me, opprobrium insipien- 5
a Quia sic ago. Ideo debes quia. b Dedisti me. op. insi. &c. Contra quem sequitur. c Nec conatus sum loqui. Quia frustra loquerer.
g ti † dedisti me. Obmutui, & non aperui os meum, quoniã tu 6
a Me. Aug. qui creauit, Ipse recreet. b Erue ab iniquitate, & amoue passionem & mortem. 7
c Grauiter illatas. d Enim. A forti potentia.
h fecisti: amoue a me plagas tuas. † A fortitudine manus tuę e- 8
a ¶ Aug. id est, Cum arguis me defeci, arguere autem tuum est, propter iniquitatem erudire. 9
b Aug. Et non sine causa, quod defeci, & infirmus sum, pro iniquitate est, & in hoc erudisti, non damnasti, & pœna est, & gratia est, vnde alibi, Qui fingis dolorem in præcepto id est, formas dolorem quem intulisti. Alias pro iniquitate. Alias erudisti.
i go defeci † in increpationibus: ꝑpter iniquitatẽ corripuisti 10
k a Adeo corripuisti hominem. Ita erudisti vt anima tabesceret, quasi aranea qua nihil est tabidius. eruditur enim anima in firmitate & humalitate vt non de se præsumat, quæ displicuit fortitudine & superbia.
l hominem. Et tabescere fecisti sicut † araneam animã eius: 11
a Aug. Licet correctus. b Viuens in incerto. B. Aug. Inter hæc ergo positus transiliens, iam in superioribus spe agens. Exaudi inquit.
m verũtamẽ † vane conturbatur omnis homo. Exaudi oratio 12
n 13

† Quanquam.
* Sela supra psal. 2.
† velut vmbra ambulat (vel imaginariam vitam ducit, homo.

† ante te, semper.

* Basi. & Theo. Te non permittente, ille per bacchabatur, & ille similis erat flagello, tu vero per illud flagellationem afferebas.

i *Increpationibus propter iniquitatem.* Quibus humanum genus increpuisti, quod tamen ex merito nostro, propter iniquitates nostras increpuisti, quæ sunt ad correctionem, aliter enim iniquitas incorrecta permaneret.

K *Corripuisti homi.* Augu. Est dolor informis qui non emẽdat. Formatus, qui eruditionibus formam præstat. Et talis dolor est præceptum, id est, vicem & imaginẽ præcepti habet.

Dolor duplex.

† Vanitas. Sela super psal. 3.

l *Et tabescere fecisti.* Aug. Siccatam ab amore virtutum & cognitionis. Sicut aranea texit inanem telam in congregatione temporalium. Vel dum extrahit a se iniquitatem (sicut aranea egestione viscerum) moritur.

Cas. Vel aranea tenue corpus hẽt, nec in terra sed in alto stat, telas egestione viscerũ texit, sic aĩa cõuersi & afflicti terrena deserit, subtiles opatiões timore Dei tabificata pficit.

m *Veruntamen.* Aug. Cas. Licet increpetur, licet tabefiat, tñ humana infirmitate varijs rebus cõfunditur, nisi qui Deum pura mente contemplatur.

n *Exaudi ora.* Cas. Diapsalmus. Inter mala seculi petit sibi adesse, & peccata dimitti, vt prospero fine exeat.

Cassiod.

g Ob-

NICOLAVS DE LYRA.

Veruntamen in ima. &c. Etiã inutilis & frequenter noxię sollicitudinis, ideo subditur: 2 *Sed & fru.* Et exponatur sicut in precedẽti expositione dictũ est. 3 *Et nũc.* Hic ꝓñr concludit q̃d de solo Deo est cõfidendũ ex quo defectus humanæ fragilitatis tãtus est. d. *Et nũc quæ est expectatio mea, &c.* & exponatur sicut in expositione p̃missa. Et q̃a de solo Deo est confidendũ, ideo cõuertit se ad ipsũ deprecandum dicens. 4 *Ab omnibus iniqui. &c.* Nõ solũ quantũ ad culpã, sed etiã quantũ ad pęnã mihi a te inflictã, quæ non solũ erat dura, sed etiam ignominiosa, iõ subditur: 5 *Oppro. insi.* Scilicet Semei mihi maledicẽti, vt patet ex prædictis. 6 *Obmutui.* Patienter sustinendo, vt prædictum est. 7 *Quoniã tu fe.* Vnde dixit Dauid, 2. Reg. 15. Dominus enim præcepit ei vt malediceret, tamen peccauit Semei hoc faciendo, quia iniqua voluntate hoc faciebat. Dominus enim aliquando malis hominibus vtitur ad bonum, vt diffusius fuit ibi dictum. 8 *Amoue a me pla. tu.* Id est, pęnas mihi iuste inflictas, a quib. non possum liberari nisi per te. 9 *A fortitudine ma. tuæ.* Id est, punitionis tuæ, exponatur sicut prius vsque ibi: 10 *Corripuisti ho.* Id est, meipsum ex fragilitate humana peccantẽ. 11 *Et tabescere fecisti, &c.* Id est, animã meã vel personã reddidisti cõtemptibilẽ corã Absalom & eius complicibus. 12 *Veruntamen, &c.* s. de Israel ꝓm q̃d dicitur 3. Re. 15. c. Toto corde vniuersus Israel sequitur Absalom: Et isti vane cõturbantur ꝯ Dauid. Tum quia non habebant causam iustam. Tum quia non habuerunt intentum sed magis confusionem. 13 *Exaudi.* Hic vltimo ponitur instantia orationis ipsius Dauid, cum dicitur: *Exaudi, &c.* per effectum liberationis meæ.

Auribus

MORALITER.

Omnis homo viuens. Quantum ad corpus.
Veruntamen in ima. i. anima, imagine Dei insignita pertransit homo a corruptibili vita, nam ipsa est immortalis.
Sed & fru. con. de solicitudine circa bona præsentis vitæ. ideo subditur:
Thesaurizat & igno. Quia forsitan fures rapient, vel eius aduersarij possidebunt, propter quod concluditur.
Et nunc quæ est. q. d. sic.
Et substantia. id est, omnes diuitiæ meæ.
Ab omnibus iniqui. &c. propter quas.
5 *Opprobrium insi.* id est, maligno me persequenti.
6 *Obmutui, &c.* id est, patienter sustinui propter te quæ voluisti, ideo:
8 *Amoue a me.* id est, afflictiones istas, quarum grauitas allegatur cum dicitur:
9 *A fortitudi. ma.* quia tamen Deus agit omnia iuste. subdit.
10 *Propter iniqui.* id est, meipsum.
11 *Et tabescere fecisti, &c.* i. vitam meam, quæ nomine animæ significatur, reddidisti, sicut rem vilem & abominabilẽ.
13 *Veruntamen, &c.* de vitę præsentis afflictionibus, nã omnia fiunt ad bonum electorum. Quia tamen nullus cessare debet a Dei deprecatione, ideo subditur.
13 *Exaudi ora. meam, &c. ne sile.* id est, dissimules te audire.

Oppro-

Cas. Sed quia ego ista non peto, ne pro eis trister exaudi.
A Quanto plura nouit, tantò plus supplicat. Oratio est quando vota Deo pandimus. Deprecatio frequēs supplicatio ab imo cordis: Ne putes eum tantū verbis & ore orare, addit, & lachrymas, quę violētæ sunt in precibus ad mouendam misericordiam.

Oratio. Deprecatio.

B a *Ne sileas*. Dic mihi *Remissa sunt tibi peccata: vel, Venite benedi. &c.*

* & ad Luc. 7. g. Matt. 25. c.

b *Quoniam aduena ego sum.* Aug. iam apud te, sed adhuc inquilinus, quia hinc transiturus

C turus ad æternā, vbi non ero inquilinus.

Aduena apud &c. Cas. Nō in diaboli ciuitate, sed in tua receptus, de Babylonia ad Ierusalem translatus. Sicut omnes patres, ne quis ab hac conditione putetur exceptus. Aduena meum regnum pro tuo desero. Peregrinus, adhuc non eligens mihi sedem hic.

c *Remitte mihi.* Cas. Hic sibi petit dimitti, vt certus ad iudicium perueniat.

* Theodor. In hanc comptam vitā non reuertar.

[Exaudi orationem meam domine, & deprecatio]nem meam domine, & deprecationem meam: auribus per- 1
a ¶ Aug. Licet tot, transiluerit, habet quod fleat quia abest quod desiderat, quia crebrescunt scandala: abundat iniquitas, refrigescit charitas. b Idest fac, vt audiam. ¶ Aug. Quia Deus loquitur occulte in corde: Salus tua ego sum, quam vocem iste optat.

a cipe * lachrimas[a] meas. Ne[b] sileas, quoniam † aduena ego 2
a Scilicet apud te, quia sunt peregrini cum diabolo. Quia ibi patria. 3
b Aug. Qui migrauerunt, constat ergo idem de me.

b c sum apud te & peregrinus, sicut omnes[b] patres mei. † Remit- 4
a Ideo. Aug. Quia migraturus sum, restat hoc petere. b Cass. Qui cur's vtor. Quia habet æstus vitiorum. vnde dic: Dimitte nobis debita nostra. Matt. 6. b. Aug. Ne cum peccatis eam, quasi: Si non dimittis, vt refrige. ibo & iam non ero amplius, vero esse, quod est cum Deo. c Ab hac vita. Alioquin. 5 6

te[a] mihi, vt refrigerer[b] priusquam abeam[c], & amplius non ero. 7 8

GLOS-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Auribus perci. la. me. *Fleuit enim Dauid in illa persecutione, secundum quod dicitur 2. Reg. 15. scilicet. Dauid ascendebat cliuum oliuarum flens, & operto capite, & nudis pedibus incedens.*
2 Ne sile. *ne tardes seu dissimules audire deprecationem meam.*
3 Quoniam aduc. *hoc dixit, quia erat fugitiuus de sua ciuitate regia.*
4 Sicut omnes pa. me. *idest patriarchæ sancti qui in terra aliena fuerunt aduenæ & peregrini, vt prædictum est.*
5 Remitte mihi. *scilicet adulterium cum Bethsabee, & homicidiū Vriæ: propter quod sciebat Dauid persecutionem Absalom euenisse sibi, prout Nathan propheta sibi prædixerat. 2. Reg. 12. c. Hæc dicit* dñs: Ecce ego suscitabo super te malum de domo tua &c.
6 Vt refrigerer. *per tuam consolationem.*
7 Priusquam abeam. *de vita præsenti per mortem.*
8 Et amplius non ero. *s. in statu merendi, & propter hoc nunc est tempus remittendi, quia post mortem non fit peccati remissio.*

Moraliter posset exponi psal. iste de quolibet fideli existenti in afflictione temporali pro peccatis suis, qui & sustinet eam patienter, confidens de diuina misericordia, ipsam implorat deuotè & instanter. Et consideratis prædictis, litera huius psalmi potest ad hoc facili applicari.

PSAL-

MOARLITER.

3 *Quoniam adue. sum.* in vita pręsenti.
5 *Remitte mihi.* culpam & pœnam.
6 *Vt refrigerer.* per tuam consolationem.
7 *Priusquam abeam.* de vita præsenti.
8 *Et amplius non ero.* in statu merendi.

ADDITIO I.

In psal. 28. *Dixi custodiam.* vbi dr̃ in postil. Ad intellectū āt huius tituli. Ex hoc ti. potest sumi argumentū pro opinione beati Aug. dicentis, q̧ omniū psal. auctor est Dauid. Et ratio quare aliqñ intitulant̃ filij Core, Asaph, & huiusmodi est, qa appropriant̃ eis tanq̃ cantoribus, qđ patet manifeste in hoc psal. cuius auctor est Dauid, & tñ appropriat̃ Idithū tāquam cantori, & sic de alijs intelligēdū est, licet nō ita exprimatur.

ADDITIO II.

In eod. psal. 38. vbi postilla. Accipiā duos modos exponēdi. Neuter istorū modorū vr̃ rationabiliter seu cōsonus litterę huius Psal. Modus. n. Ra. Sa. non consonat principio huius psal. cū dr̃: *Dixi custodiā &c.* Et. Posui ori meo custo. &c. q̧ exponit in ꝑsona populi existētis in captiuitate Babylonica, q̧ diligēter custodiebāt se a murmuratione de diuinis iudicijs cū deus ꝑmitteret idololatras dominari, & filios Israel affligi, &c. Nā hoc est manifeste ꝯ illud q̧ continet̃. 4. Reg. 10. & 2. Paral. 2. in quibus locis & alijs q̃plurimis testatur litera, q̧ captiuitas Babylonica processit ex vera iustitia in vltionem præuaricationū magnarū a populo Israel & regibus eorū cōtinue cōmissarū. Hęc ēt habetur Daniel. 9. vbi Daniel in oratione sua expresse profitebatur diuinā iustitiam circa destructionem Ierusalem, & transmigrationē populi, vnde de hoc nullus locus erat murmurationi. Similiter & quod dicit: *Notum fac mihi finem meum*, qđ exponit de fine illius captiuitatis, non vr̃ rationabiliter dictū, nā finis Babylonicæ captiuitatis fuit notificatus a deo per Ieremiā, Iere. 29. b. vbi dr̃: *cum cœperint impleri in Babylone. 70. anni, visitabo vos &c.* Vnde nō oportebat orare: *Notum fac mihi finem meum.* Similiter cū dicit qđ populus ille non audebat loqui de lege diuina corā Babylonijs, nullū habet fundamentū in litera. Similiter qđ introducitur: *In imagine pertransit homo, sed frustra cōturbatur &c.* quod exponitur de vanitate solicitudinis humanę, licet sit in se verum, tamen omnino videtur impertinens huic proposito, & sic de multis alijs in hoc psal. contentis.

Secūdus ēt modus exponendi, ad quem magis inclinatur postil. s. qđ Dauid fecerit hunc positus in fuga Absalon &c. non vr̃ rationabile, nam de illa persecutione Absalon, similiter & de iniurijs sibi illatis a Semei, iam fecerat psal. tertiū & septimū qui de ipsa propria materia intitulantur, vñ nō vr̃ rationabile, qđ iste psal. de eadē persecutione exponatur. Tū quia non vr̃ ratio quare alij psal. prędicti de hoc intitularentur expresse, & non iste psal. Tum quia applicare huiusmodi ps. ad aliquā singularē historiam, cū posset intelligi ad lr̃am de vniuersaliori materia, nō est aliud quam lucernam accensam sub modio includere, quod est inconueniens. Constat autem, quod vniuersaliora sunt potiora & diuiniora quam particularia seu singularia inquantū huiusmodi, secundū Philosophum in 1. Ethic. Tum quia Dauid fuit auctor psal. ipsi intitulatorū tantū & nō aliorū, prout postil. opinatur, de istis maior pars applicat̃ casibus singularibus q̧ ipsi Dauid contigerunt, prout ipsemet postil. in hoc psal. & in alijs pluribus vr̃ velle, sequeretur quod filij Core & Asaph plures psal. composuissent de mysterijs Christi & ecclesiæ, & de multis vniuersalibus ad diuersos status ecclesiæ pertinentes, quam ipse Dauid, qui pro maiori parte de suis singularibus casibus vt plurimū tractat s̃m opinionem postil. prout patet discurrenti per psal. intitulatos ipsi Dauid, & per ꝓprias expositiones eorū a postil. assignatas. Hoc aūt vr̃ valde inconueniens cū de Dauid singulariter legatur. 2. Reg. 23. quod fuit egregius psaltes Israel, & doctores etiam ipsum dicant eximium prophetarum, quod magis conueniret filijs Core & Asaph si huiusmodi applicationes singulares postil. essent verę. Tum quia sunt ibi aliqui versus valde impertinentes proposito sicut vniuersa vanitas omnis homo, & in imagine pertransit homo, & thesaurizat, & ignorat cui cōgregabit, & huiusmodi, quæ & similia verba licet sint in se vera, sunt tñ in hac materia impropria & impertinentia. Vnde melius vr̃ dicendū, q̧ hic psal. nō applicatur alicui historiæ præteritę vel futuræ in singulari, sed intelligitur indistincte de quolibet pœnitente, qui mundana cōtemnens quæ homines communiter sequūtur, & magnis plagis seu turbationibus afflictus, a deo petit suā liberationē. vnde psal. iste in 11. particulas diuiditur. Primo. n. quia secundū Philosophū in 2. rhetoricę, homines irascuntur præcipue ꝯ eos qui despiciunt ea circa quæ ipsi maxime student. Idcirco pœnitens iste qui de cōtemptu mundi principaliter intendebat loqui, merito timebat calumniosos & litigiosos, vnde dicit. *Dixi custodiā vias meas, vt nō delinquam in lingua mea.* non solum per fatua & otiosa, sed etiam vera eloquia, quæ non pacificè tolerantur a calumniosis diligentibus mundum, & ideo sequitur: *Posui ori meo custodiam dum consisteret peccator*, idest, mundanus, aduersum me. Secundo, quia ex hoc silentio sequebatur quod ēt a bonis alijs annuntiandis abstinebat, ita qđ nō poterat bonos docere, dolor ei renouatus ostdit̃, vñ dicit: *a bonis, & dolor meus renouatus est.* Tertio, qa ex hac taciturnitate sequebat̃ in corde suo & animo magnus ęstus & ardor, iuxta illud Hieremię vigesimo ca. *Fuit in corde meo quasi ignis ęstuans &c.* ideo p̄st quasi impulsus habuit loqui, vnde dicit. *Cōcaluit cor meum intra me &c.* & locutus sum in lingua mea, quę quidē locutio nō hominibus mundanis & ꝓtinseliosis, sed deo a quo cū silentio audiri poterat, dirigebat̃. Vnde cōsequenter quarto explicat contentum suam locutionem quæ talis est: *Notum fac mihi domine finem meum &c.* Ad qđ sciendum, quod iste pœnitens mundana contemne-

A emnebat, reputans ea vana ex sui breuitate & varietate, & deo soli Deo loquebatur, dicens: *Notum fac mihi dñe.* i. tu qui scis vniuersa, fac mihi notũ finẽ meũ, & numerũ dierũ meorũ, vt sciã quid desit mihi, idest quantũ debeo durare in hoc seculo, & sic possem scire breuitatẽ & diuturnitatẽ meę durationis. Ad qđ respondet: *Ecce mensurabiles posuisti dies meos.* idest breues, & qa ẽt in illa modica duratione non est stabilitas, sed magna mobilitas & varietas, ideo dicit: *Et substantia mea tanquam nihil ante te est:* quia ẽt breuis illa duratio in qua homo vr̃ subsistere, tanq̃ nihil ante te est, qa duratio mobilitatis quæ successiua est tanq̃ nihil reputatur respectu ęternitatis, in qua est tota simul interminabilis vitę possessio secũdum Boetium, & sic concludit. Veruntamen vniuersa vanitas omnis homo viuens.

Quinto ostendit mũdana esse cõtemnenda ex hoc qđ in homine est aliqđ ꝑpetuo manens. s. anima, s̃m quam est ad imaginẽ dei, in qua imagine de hac vita trãsit cęteris mũdanis exterioribus omnino dimissis, ideo subdit: Verumtñ in imagine pertransit homo, de hac vita in sola imagine transit ad aliã vitã, exteriora mundana totaliter relinquens, & ẽt corpus proprium, quod non est de essentia imaginis, vnde dicit: Et frustra conturbatur, scilicet in actionibus & desideriis mundanorum.

Sexto qa forte quis diceret non esse frustrabilia ista mundana, qa licet homo in se ipso nõ posset ea diuturne possidere p se, posset tñ per filiũ vel hęredẽ, qui reputatur eadẽ persona cum patre, ideo concludens hunc errorem dicit: Thesaurizat, & ignorat cui cõgregabit ea, nescit enim si filius in sibi succedat, an inimicus, & sic concludit quod turbatio humana circa talia acquirẽda vel cõseruanda est frustrabilis.

Septimo ex prędictis concludit, quod in rebus mundanis non est ponenda spes sed in deo, apud quẽ substantia hominis est, & hoc est qđ dicit: *Et nunc quæ est expectatio mea, nonne dominus? & substantia mea apud te est.* Et nota quod in Hebręo non ponitur eadẽ dictio vbi dicitur. Et substantia mea apud te est. & supra vbi dicitur: *Et substantia mea tanquam nihil ante te est,* sed ponuntur diuersę dictiones, quæ bene consonant huic expositioni, vt patet in illa lingua erudito.

Octauo, qa nemo sine peccato est, vt expectatio sua ĩ deo sit certa, petit erui ab omnibus iniquitatibus. s. culpæ vñ dicit: *Ab omnibus inquitatibus meis erue me.* Et qa stultus q̃ remanet in vanitate mũdana irridet iustis & bonis, ideo sequitur: *Opprobriũ insipiẽti dedisti me.* q. d. ideo debes me eruere, qa de facili me opprobriũ insipiẽti eo mõ quo dr̃ alibi: *Non erubescant in me qui expectãt te Deus Israel.* Quod quidẽ opprobriũ (qa non ex culpa deprecantis insurgeret) ostendit di. *Obmutui, & non aperui os meum.* i. non egi contentiose, sed tacui. Et quæ sit causa huius taciturnitatis virtuosę, subdit cũ dicit: *Quoniam tu fecisti.* scilicet me talem dãs mihi patientiam seu discretionem ad talia toleranda seu euadenda.

Nono postquã petiuit remissionem culpę petit remissionem pęnę. vnde dicit: *Amoue a me plagas tuas.* Et vt ostenderet illas plagas esse grauiter illatas, sic quod vix posset eas tolerare, subdit: *A fortitudine manus tuæ ego defeci.* quasi dicat, plagæ tuæ sic moderentur erga me, vt proficiam, non vt deficiam.

Decimo, ne forte quis æstimaret quod huiusmodi plagæ fortiter illatæ excederent rationem iustitiæ, & essent quasi vindicatiuę, ideo subdit: In increpationibus, *pp̃ iniquitatẽ corripuisti hominẽ,* quasi dicat, Hæc increpatio tua iusta est, quia p iniquitatẽ. Et pia est, quia ordinatur ad correctionẽ, vnde dicit: *Corripuisti hominem.* Et modũ correctionis ostendit esse valde afflictiuũ, cũ dicit: *Tabescere fecisti sicut araneam animam eius.* Nam anima pęnitentis in talibus plagis grauibus in hac vita constituta tabescit & attenuatur, sentiens maximã tranquillitatem suã. Et ex his sequitur, quod homo ex tali increpatione correctiua quamtuncunque graui, non rationabiliter conqueritur seu conturbatur, sed ex fragilitate humana. vnde dicit: *Veruntamen vane conturbatur omnis homo.* scilicet sic correctus, licet affligatur & tabefiat.

C Vndecimo instanter petit suã liberatiõnẽ tribus modis. Primo. s. p orationẽ, q̃ est leuatio mentis in deũ. secũdo p deprecationẽ, quę est frequens supplicatio, tertio p lachrymas D quę in precibus ad impetrandũ misericordiã sunt efficaces, vñ dicit: *Exaudi orationem meam domine,* quo ad primum, *& deprecationem meam.* quo ad secũdũ. *auribus percipe lacrymas meas.* quo ad tertium. Et reddens rationẽ quare exaudiri debet dicit: *Ne sileas, quoniam ego aduena sum apud te & peregrinus.* hoc est dicere, ego iã sum apud te in spe, licet adhuc sim aduena & peregrinus in hoc seculo, in quo nõ habeo q̃etam mansionem, ad Heb. 13. & sequitur. *Quasi omnes patres mei.* iuxta illud Apos. 2. Co. 5. b. *Quandiu enim sumus in corpore, a domino peregrinamur.* & quę sit petitio, subdit d. *Remitte mihi vt refrigerer.* hoc est dicere, remitte mihi iniquitates. s. culpæ, & plagas. s. pęnę, de quibus supra dixerat. *Vt refrigerer.* per misericordiã ab ęstu vitiorum & pęnarum. *Priusquam abeam.* ab hac vita vbi nunc peregrinus sum. *Et amplius non ero.* scilicet in ea.

REPLICA. Circa psal. *Dixi custodiam.* Cum postil. ex multis expositionibus vnã prǽelegisset. s. q̃ exponatur psal. iste de Dauid existente in fuga tẽpore persecutionis ab Absalom filio eius illatę. & ad illum casum psal. hunc ptinenter applicasset. Burgensis se putans lucernam accendere, dicit hunc psal. exponi debere, nõ de vno particulari, sed de quolibet pænitente indistinctè: habens pro ratione principali, quia vniuersaliora sunt potiora particularibus & magis diuina, allegans ad id Aristotelem. 1. Eth. Sed hæc ratio qua Burgen. vtitur frequenter, brocardica videtur, quia non distinguit de vniuersali in essendo, prædicando, & causando. Nam in essendo constat particularia vniuersalibus potiora, quia quicquid tale vl̃e perfectionis includit, includit particulare, & vltra. Idcirco vulgatum verbum est, quod priora cõmunitate sũt potiora perfectione. Similiter iudicium est de vniuersali in prædicando, sed de vniuersali in causando puto Burgen. nolle dicere, quia proposito suo minime seruit. Nec allegat Aristo. in eo sensu in quo ipse allegata verba scribit, quia intentio Aristo. est, quod bonum de quanto cõmunius de tanto diuinius. Nunc autem per communius nõ intendit vniuersalius sed cõmunicabilius. Et cũ Burgen. aliquẽ passum sacrę scripturæ præsertim psalmorũ, exponit de pluribus vel de omnibus peccatoribus, quẽ postil. s̃m sonũ primariũ terminorũ sine absurditate exponit de vno singulari peccatore, alijs tñ bene applicabilis per modũ exempli, semp ipse Burgen. adducit pro regula illud Aristo. contra ipsius intentionẽ: Vniuersalia sunt potiora singularibus, putãs se accendisse lucernã, & aliqđ diuinũ in mediũ deduxisse, quasi dicat de pluribus peccatoribus sit aliqđ diuinius q̃ dicere de vno, vel quasi plures peccatores sint aliqđ plus boni q̃ vnus singularis, qđ quãtũ seruit literali expositioni, pẽsent huius Burgen. amatores eius frascas grandipendentes. Cæterũ putat Burgen. aliquid diuinũ adduxisse arguendo ꝯ post. qa primo literaliter exponit multos psal. de singularibus casibus ipsius Dauid, volens s̃m opinionẽ beati Hiero. q̃ sequitur post. de autoritatibus psalmorum, quia tunc filij Core, Asaph, Idithun &c. plura mysteria Christi & ecclesiæ descripserunt q̃ Dauid, quid vt plurimũ s̃m expositionem post. de se suisq; casibus scripsit. Respondeo q̃, q̃uis post. primo ad literã s̃m quod termini cõiter prætendunt, sine absurditate multos psal. exponat de Dauid singulariter, non intendit tamẽ excludere sensus literales eorumdẽ psal. principales, qui sũt de Christo & ecclesia, quorũ typũ Dauid gerit, Typũ inquã Christi aliq̃n in regẽ cõstituti, aliquãdo per malos tribulati, aliquando vt victoris de tribulationibus liberati, &c. Typum etiam gerit, ecclesiam in sua persona describens, nunc a deo electam, nunc a prauis abiectam, nunc tribulatam, nunc in tribulatione gratias agẽtem &c. qui sunt sensus, ab autore spiritusancto principaliter intẽti, licet sint alij. sensus priores, sed digniores per voces primo sine absurditatẽ significati. Et p ea dicta soluuntur multæ differentiæ circa psalterium inter Burgen. & post. quorũ alter refert se ad casum singularem per voces primo significatum. alter ad sensum exemplarem per spiritum sanctum principliter intentum. Et correctoriũ volo ad omnes differentias huiusmodi referri, vt non oporteat inutiles fieri repetitiones. F

Aristoteles. E

GLOSSA ORDINARIA.

In finem psal. Cass. Primam inducit ecclesiã expectasse dominũ, & accepisse eum, & ab eo nouum testamẽtum, quod multi secuturi sũt, vnde percutit omnis superstiones, & ... itat ad terribilia ...

a De mutatione veteris testamenti in nouum. b ¶Christo, qui saluat, quod non lex nec dij gentium.

Cass. Hic Christus a † In finem psalmus Dauid. b XXXIX. ... membris.

Theodoretus. Hieremiæ aut Danieli, Verbum vnum, Lacum

Lacũ de quo fit mẽtio initio psalmi, attendẽtes, aut captiuis Babylonijs attribuerunt hunc psalmũ nonnulli. Ego autem eleganti figura in ea quidẽ quæ Dauid acciderunt, cõscriptũ esse opinor, referri vero in oẽm hominũ naturam quæ spẽ resurgendi a Deo saluatore accipit: in hac verò sniam diuinus Paulus nos deducis, in epistola ad Hebræos, aliquorũ verborũ mentionẽ faciẽs.

PSAL-

PSALMVS XXXIX.

A a EXpectans expectaui. Cas. Expectat & ingratus, sed expectans expecta.

Augustin. Auctoritas ab antiquis in Abraham & cæteris assiduè expectaui, non legem, non aliud, sed dominum qui saluare potest, & dominus fuit intentus, & beneuolus eis, audiens eos educendo de profundo concupiscentiarum, & de malis operibus, qui pedes affectuum inquināt & retinēt, & sunt vilia, vt fęx comparatione vini: Canticum lætitiam de noua gratia, non vetus de lege quod placet Deo, qui noster est per cultum, non aliorum.

† Sustinens sustentaui

B

b *Dominum*. August. Non hominem, qui potest fallere & falli, & qui mecū indiget.

c *Intendit*. Aug. mihi, vt prodesset: non me, ut & malos.

C d *Lacu*. August. tenebrę iniquitatum, infidelitatis. s. & ignorantię.

a ¶In promissione prophetarum. ¶Cas. Mitis enim de siderio. ¶Alias, sustinens sustinui. b ¶Et quid inde?

† Xpectãs expectaui dñm, et †itẽdit mi 1

a ¶Non auertit. b ¶Qui prophetis se abdidit. c ¶A quibus expectans non cessat. d ¶Quid fecit. 2

hi. Et exaudiuit pces meas, et eduxit 3

a ¶Aug. De profundo iniquitatis, ex carnalibus concupiscentijs. ¶Inferno. b ¶L mi. 4

me de lacu miseriæ, & de luto fęcis. Et 5 †

a ¶Vt iam ambulem proficiendo b ¶Christum. c ¶Qui prius cum diabolo. ¶Sensus. d ¶Ne retro aspicerem. e ¶Operum.

statuit super petrā pedes meos, & direxit gressus meos. Et im- 6 7

a ¶Statuit, direxit, & fi. b ¶Quod nouus homo attulit. ¶Aug. Prædicationem noui testamenti. c ¶Nouus noua cantat. ¶Noua facta sunt omnia. d ¶Scilicet. ¶Alias hymnum. e ¶Non dijs alienis. 8

misit in os meum canticum nouum, † carmen Deo nostro. Vi 9

a ¶Præcedentem sequaces imitando. Hier. Venisse prædictum Christum. ¶Populi. b ¶Iam sequi malas vias. ¶Quia peccatores. c ¶Cas. Facti Christiani. d ¶Remissionem. e ¶Non in præcedentibus patriarchis, scilicet & prophetis. f ¶Etiam. 10

debūt multi & timebunt, et sperabūt in † domino. Beatus vir 11

rantiæ. Lutum carnalis concupiscentia dupliciter dat Deus profutura. Primum educit de miseria seculi, quæ est lacus & lutum fęcis. Deinde super petram statuit, cum in præcepti Christi ambulamus: peccata sicut lutum laci fœtent, & me gunt, petra contra lutum.

Hiero. In lacu vero & in luto, gente idola colentes, vel omnes terrena amantes.

✻ Theodoret. Si sacrę Scripturæ maxima discrimina nominare solent.

Basil. Reduxit me de luto cerui.

e *Carmen*. Hieronymus. Non turpe non theatrale, se per nouum testamentum.

f *Videbunt*. Cassiod. mirabilia temporeincarnationis facta.

Augustinus. videbunt, hoc quod primò de priotibus dixi, videbunt multi populi posteri.

Nomen

NICOLAVS DE LYRA. PSALM. XXXIX.

EXpectans expectaui. *Huic psal. præmittitur talis ti. in Heb. Ad victoriam psal. Dauid. in translatione verò Hiere. iuxta Hebr. sic habetur. Pro victoria canticum Dauid: & idem penitus signat. Expositio autem huius tituli patet ex dictis suprà psal. 12. vbi ponitur consimilis titulus. Ex titulo autem isto apparet auctor psal. scilicet Dauid, sed materia non apparet, & propter hoc varie exponitur. Dicit autem Ra. Sa. quod Dauid fecit hunc psalm. pro beneficio exhibito populo Israel in exitu de Aegypto, quia tunc fuit eductus de seruitute dura & vili, quod notatur cum dicitur:* Et eduxit me de lacu mi. & de lu. fe. &c. *Et tunc transito mari rubro cecinit canticum nouum, di.* Cantemus domino gloriosè &c. *Exo. 15. a. Et sic literam sequentem applicat ad ea quæ facta sunt populo Israel in deserto. Sed huic expositioni videtur repugnare manifestè quod subditur:* Sacrificium & oblationem noluisti &c. *in quo describitur euacuatio sacrificiorū & oblationum veteris testamenti, vt magis patebit prosequendo. Ista autem non fuerunt tunc reprobata, sed magis a Deo instituta in monte Sinai: propter quod aliter exponitur à doctoribus catholicis. Et dicunt aliqui, quod Dauid fecit hunc psalm. pro gratiarum actione de sua liberatione a persecutione filij sui Absalom. Sed contra hoc videtur quod circa principium huius psalm. dicitur:* Misit in os meum canticum nouum &c. *quia Dauid fuit liberatus per mortem Absalom, de qua non cecinit carmen lætitiæ, sed planxit & luxit di.* Absalom fili mi, quis mihi tribuat, vt ego moriar pro te. *2. Reg. 18. g. Item hæc expositio & consimiles, videntur esse contra intentionem Apostoli manifeste Heb. 10. vbi inducit literam huius psal. dictam ad literam in persona Christi, vt patebit idest, literam huius psal. prosequēdo propter quod dicere quod ad literam intelligatur de Dauid seu quocunque alio, & mystice tantum de Christo, videtur esse quædam Iudaici erroris confirmatio.*

Duæ regulæ ad exponendū sacrā scripturā requisitæ.

Ad exponendum aūt hunc psalm. de Christo, duæ regulæ exponendi sacram scripturam, quas cum alijs exposui in principio super Gen. sunt hic repetendæ. Prima est de dño & eius corpore quod est ecclesia, seu fidelium congregatio. Quia propter connexionem capitis ad corpus, & econtra, sacra scriptura frequenter sub vno contextu transit de vno ad aliud, loquens quasi de vna persona, sicut Esa. 61. d. Induit me vestimento salutis. & indumēto iustitiæ circūdedit me, quasi sponsum decoratū corona, & quasi sponsam ornatā monilibus suis. *Quia enim dicitur,* quasi sponsum decoratum corona, *referendū est ad Christum, & quod subditur,* quasi sponsam &c. *ad corpus eius mysticum, quod est ecclesia, secundum quod dicit Augus. 3. de doc. Christiana. Hoc patet etiam clarius in nouo te. Act. 9. a. vbi dicitur:* Saule Saule quid me per. *idest, corpus meum mysticum. Saulus enim non persequebatur Christum in persona propria, sed eius fideles. Quod autem statim subditur:* Ego sum Iesus Nazarenus: *ad personam domini refertur.*

Alia regula est de corpore domini bipertito, quia in corpore domini mystico continentur similiter mali cū bonis vsq; ad diem iudicij, sed tunc segregabuntur, sicut pastor segregat oues ab hœdis: & ratione huius commistionis aliquando vituperantur boni cum malis, sicut Esa. 1. a. Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe dñi sui: Israel aūt me non co. & po. non in. *Aliquando autem mali econtra commendantur cum bonis, sicut Os. 11. a.* Puer Israel, & dilexi eum. *His igitur præmissis psal. iste diuiditur in tres partes: quia primò ponitur circa mysterium incarnationis gratiarum actio ex parte corporis mystici. secundo huius mysterij ratio ex persona Christi, ibi;* Sacrificium. *tertiò deuota deprecatio pro statu corporis mystici, ibi:* Tu aūt domine. *Circa primū dicitur in psona corporis Christi mystici*

1 Expectans expe. do. *quia sancti patres de corpore Christi mystico existentes, per fidē cum magno desiderio expectauerunt Christi aduentum. vnde dicebant, Esa. 64. a. Vtinam dirumperes cæ. & de.*

2 Et intendit mihi. *idest orationi fidelium de aduentu Christi.*

3 Et exaudiuit preces meas. *in mundum veniendo.*

4 Et eduxit me de la. mi. *quia resurgens à mortuis eduxit sanctos patres de inferno.*

5 Et statuit super petram. *idest Christum. secundum quod dicit Apostolus. 1. Co. 10. b.* Petra autem erat Christus.

6 Pedes meos. *idest affectus quibus anima graditur, per prædicationem enim Christi & apostolorum cœperunt homines contemnere temporalia, & totum affectum suum ponere in Deum.*

7 Et direxit gres. me. *idest actus meos in vitam æternā, & hoc per legem euangelicam quæ introducit ad beatitudinem, quod lex vetus facere non poterat, secundum quod dicitur Heb. 7. ca.* Nihil ad perfectum adduxit lex.

8 Et immisit in os &c. *Istud impletū fuit quando apostoli & alij discipuli recepto spiritusancto in signo visibili loquebantur varijs linguis magnalia Dei, Act. 2. a.*

9 Videbunt multi. *quia ad vocem apostolorum aliorumque cū eis Deum laudantium, & conuenit multitudo, & mente confusa est præ nimia admiratione, vt ibidem dicitur.*

10 Et timebunt &c. *quia auditis verbis beati Petri, multi compuncti sunt corde Christi morte, & conuersi sunt ad fidem, & appositæ in die illa animæ circiter tria millia, vt ibidem dicitur, vnde & subditur.*

11 Beatus vir cuius est nomen domini. *scilicet Iesu Christi.*

Spe-

MORALITER.

1 *Expectans &c.* Psalmus iste literaliter exponitur de Christo. Moraliter autem exponi potest de catholico doctore de Gentilitate vocato, cuiusmodi fuerunt sancti, Diony. Amb. Aug. & plures alij. Et primo cōfitetur gratiā suæ vocationis di. *Expectans expectaui do.* Idest desiderio desideraui cognoscere fidei veritatem.

2 *Et intendit mihi.* vocando me ad ipsum.

4 *Et eduxit me de la. mi.* scilicet infidelitatis,

† *Et de luto fęcis.* idest carnalibus vitijs, quæ licita Gentilitas reputabat. 5 *Et statuit super petram,* idest super Christum.

7 *Direxit gressus. &c.* in via morum.

8 *Et immisit in os meum canti.* s. gratiarum actionis pro beneficio diuinæ miserationis. Vnde in beati Augustini conuersione, *Te deum laudamus,* dicitur factum fuisse.

9 *Videbunt multi.* nam ex conuersione, tanti viri multi mouentur ad deuotionem fidei.

11 *Beatus vir. &c.* & nō vanitates mundi huius, ideo sequitur

Et *Et non*

Nomen. Aug. quod est saluator. q. Beatus &c. qui non temporalia sperat ab eo, sed salutem, quod eius nomẽ indicat. In Heb. sępe duplicãtur hoc modo genitiui. Vel beatus est cui est nomẽ. i. in quo est laus Dei, vt ab eo solo credat salutem vnde est & spes eius.

Theodor. Qui prætia despicit diuinam spem ante omnia habet.

Infanias. Cass. Ido quæ fallunt à ueritate, uel insaniæ, in spectaculis fallacib. eo pluraliter, ut de omnibus accipiatur. Hæc falsa, sed opera mirabilia, cęlum, terra, elidit superstitiones.

a ¶Ipsum Deum, non aliud sperat ab eo. b ¶Post. c ¶Quo plures eunt.

a. † cuius est nomen dñi spes eius, et non respexit † in vanita- 1

a ¶In voluptatibus. b ¶Aug. Qui iam illa non respicit habet qui eum spectet. 2

c ¶Aug. In corporalibus & spiritualibus.

b tes & insanias † falsas. Multa fecisti tu domine Deus meus 3

a ¶Quis consiliarius eius fuit? ¶Non alieno consilio, sed tua sapientia. b ¶In illis omnibus. 4

c mirabilia tua, & † cogitationibus tuis non est qui similis sit 5

d a Multa mirabilia. b Hæc. c Aug. Certus est numerus Ierusalem, sed super hunc sunt admistæ paleæ, multi vo. pau. ele. 6 7

e tibi. Annuntiaui, et locutus sum, † multiplicati sunt super nu- 8

f a Vlterius. b Propter hoc illa noluit, quia. Aug. i. corpus perfectum dedisti. s. sine peccato. 9

c Perfectum enim est nobis corpus, perficiamur in corpore. 10

g h merũ. Sacrificiũ & oblationem noluisti, aures autem † per- 11 12

† ad superbos & declinãtes ad mendaciũ, vel ad vana. Mirabilia tẽpore Messiæ.

† plura sunt quam possint numerari

† fodisti, perforasti, vel, aperuisti, sub. vt audiã quid loquaris,

Mirabilia tua. Aug. Petrum ambulare super aquas in signo non in seculo. i. fluctibus seculi.

Basil. & Theod. Nihil mirabilius quam quod omnium hominum salutem operatus es, & cum cultus legis Iudæorum cessauit Nouam gratiam dedisti, quæ rationis cultum describit.

August. Salus verax, insania mendax, non est quod putur.

Hieron. uana sunt terrena, insanię, iræ & rixę &c.

Non est qui si. &c. Aug. nulli auctores artium.

Annuntiaui. Aug. Hic Christus in capite & membris.

Aug. Hęc sunt mira Dei, hę cogitationes, quibus nemo similis.

Theod. his Apostoli monitio concinit, Obsecro uos fratres per misericordiam Dei ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuẽtẽ, sanctã, Deo placentẽ, rationabile obsequium uestrum. Nã pro legis sacrificijs Dominus imperauit ut nostra membra consecremus. Cum aũt hanc tuam gratiam, ait, perspexerim, meipsum tibi adduxi, dicẽs adsum. Hanc uocẽ diuinus Paulus in Dominum Christũ accepit cõgruenter admodum. Nostrę. n. est Naturę primitię, & illi omniũ primo nostra dicare cõuenit, & in ipso prius adũbrare ea, q̃ a nobis fieri decet. Cõgruit illi primò nostra dicare q sumus mẽbra illius corporis, ut primogenito multorum fratrũ secundũ carnẽ.

D

Casi. Ecce mirabilia, incarnatio, iustitia prędicationis, liberatio hominum ab iniquitatibus, confusio inimicorum, lætitia sperantium. Primò rudes & incõpositi pręparati sunt, ut uerba Christi libenter susciperent.

Aug. Vide mirabilia Dei. Annuntiaui prius per prophetas, & post locutus egomet.

E

f *Multiplicati sunt super numerum.* Hier. Aug. Super numerum saluandorum, uel super hoc quod aliquis enumerare possit, uel, me loquente plures quam olim crediderunt.

g *Sacrificium & oblationem nolu.* Aug. ut uenit res, noluit quasi uerba promittentia, tandiu est promissor, donec det, ut dedit mutat uerbũ, non dicit dabo, sed dedi. Ipso ergo uenięte, noluit ea q̃ erant eius figura, quasi, Quę necessitas annũtiandi, cũ sufficerent legalia? quia sacrificiũ & holocaustum. Posuit Deus i Cain signũ ut nemo eũ occideret. Manet Iudęus cũ signo circuncisionis, & alijs huiusmodi, & nondum est occisus, habens signũ suũ maledictus est a terra. i. ecclesia, quæ sanguinem excepit quem ille fudit, & de hac terra clamat ille sanguis ad Deum, sed ille qui fudit, surdus non audit. Gen. 4. c.

h *Aures autem perfecisti mi.* Aug. idest, ꝑfecte me intelligere fecisti quid uelles. *Vel corpus aptasti mihi.* ut ait Apostolus ad Hebræos. idest, corpus aptum ad offerendum mihi dedisti. F Heb. 10.

Holo-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Spes eius.* quia secundum quod dr̃ Act. 4. b. Non est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. 2 *Et non respexit in vani.* idest, in leges Gentilium idololatriæ deditarum.

3 *Et insanias falsas.* i. errores Iudæorum contra Christum obstinatorum, qui proprie dicũtur insanię, quia auertũt a mentis sanitate. Consequenter ostenditur magnitudo mysterij incarnationis, cum dicitur.

4 *Multa fecisti tu domine Deus &c.* mundũ creando & gubernãdo sed satis magis fuit mirabile, ipsum recreando per tuam benedictam incarnationem & passionem, ideo sequitur:

5 *Et cogitationibus tuis.* quibus ab æterno disposuisti mysterium tuæ incarnationis.

6 *Non est qui similis sit tibi.* quasi diceret, hoc mirabile excedit omnia alia. In Hebræ. habetur: *Et cogitationes tuæ nobis,* i. pro nobis, secundũ qđ transfert Hieron. in trãslatione iuxta Hebræum, & est ibi finis versus, & exponatur sicut prius. Et cogitationes tuæ quibus ab æterno disposuisti carnem assumere, pro nobis. s. sunt. quia sunt causa nostrę salutis. Nõ est qui similis sit tibi, principium est versus sequentis, & coniũgitur cum litera sequenti sic: *Non est qui similis sit tibi.* scilicet in mirabilibus faciendis, maxime in mirabili incarnationis mysterio.

7 *Annuntiaui & locutus sum.* secundum possibilitatem meam & quia excedunt facultatem humanam, ideo subditur:

8 *Multiplicati sunt super numerum.* In trãslatione Hierony. iuxta Hebręum habetur: Plura sunt quam narrari queant. s. mirabilia tua maxime in mysterio tuę incarnationis contenta & ideo quod dicitur hic: *Multiplicati:* forte est litera corrupta vitio scriptorum, ponentium multiplicati pro multiplicia, vel si sit litera vera, supplendum est sic: *Multiplicati sunt.* scilicet effectus mirabilium tuorum.

9 *Sacrificium & oblationem.* Hic consequenter ostendit mysterij incarnationis ratio, & hoc in persona Christi, q̃a propheta transit de corpore ad caput per modũ prædictum. Circa qđ sciẽdum, qđ vna causa huius benedictę incarnationis fuit ad supplendũ imperfectionẽ legis per ipsum Christũ incarnatũ, ꝑꝑ quod ipse dicit Matthę. 5. b. *Non veni soluere legem, sed adimplere.* In lege autem erãt aliqua præcepta ceremonialia de sacrificiis & oblationibus offerendis. Hæc autem sacrificia erant imperfecta, quia nõ poterant auferre peccata, & ideo ista imperfectio fuit sublata per unum sacrificium perfectum, scilicet corpus Christi in cruce oblatu m, quod succedit omnibus sacrificijs ueteris legis. Et hoc est quod dicit Apostolus ad Heb. 10. a. *Impossibile est enim sanguinẽ taurorũ & hircorum auferre peccata:* ideo ingrediens mundum, scilicet Dei filius per suam incarnationem dicit: *Hostiam & oblationẽ noluisti, corpus autem aptasti mihi,* idest corpus passibile aptum immolationi. sicut diffusius exposui super epistolam ad Hebræos, & hoc est quod dicitur hic, licet aliqua uocabula sint mutata, quia Christus & apostoli non semper allegauerunt scripturam veteris testamenti de uerbo ad uerbum. Dicitur ergo in persona Christi hominis loquentis Deo patri vel toti trinitati. *Sacrificium.* quod fiebat de animalibus & auibus.

10 *Et oblatio.* quæ fiebat de rebus inanimatis, vt de pane, simila, & oleo, & similibus.

11 *Noluisti.* quia talia non erant Deo accepta de se, sicut est corpus Christi, quod quotidie offertur in altari, sed tantũ ex fide offerentium. 12 *Aures autem perfecisti mihi.* ad Hebrę. 10. a. dicitur: Corpus autem aptasti mihi, vt dictum est, tamẽ eadem est sententia cum dicitur: *Aures autem perfecisti mihi.* idest, aures perfectas ad obediendum, quod fuit in hoc, qđ fuit obediens Deo patri usque ad mortem crucis, vt habetur Philip. 2. a.

Holocau-

MORALITER.

2 *Et non respe. in va.* vitæ pręsentis.

3 *Et insanias falsas.* idest, errores Gentilium & Iudæorum, ad eos destruendum.

4 *Multa fecisti tu domine Deus meus.* in tua incarnatione, resurrectione, & ascensione, & similibus.

5 *Et cogitationibus tuis.* idest, sapientia tua.

6 *Non est qui similis sit tibi.* nam ipsa est infinita.

7 *Annuntiaui.* Hic ponit̃ vtilitas dictæ conuersionis, quę est instructio populi de diuinis, cũ dicitur in persona dicti doctoris. *Annuntiaui & locu.* scilicet mirabilia de lege tua verbis & scriptis.

8 *Multiplicati sunt super numerum.* scilicet effectus tuorum mirabilium, plus quam posset per hominem enarrari.

9 *Sacrificium & obla.* scilicet veteris legis.

11 *Noluisti.* quia legalia mortificata fuerunt in passione Christi, & mortifera post publicationem euangelij.

12 *Aures autem.* idest, voluntatem obediendi tibi.

Holocau-

A a *Holocaustum.* Holocausta etiam non petisti pro peccato. b *Pro peccato.* Quod supra oblationem, vt de hirco emissario, qui cum peccatis populi in desertum mittebatur: vel possunt esse duæ dictiones pro peccato. c *Ecce venio.* Cass. Cum sacrificia cesset, constat venire Christum. d *In capite libri scriptū est de me.* Ecce statim venio vt facerem volūtatem tuam, quia in capite huius libri. Vel sic est præfinitū apud Deū patrem, qui est caput mei, q. sum

B liber, id est forma iustitiæ hominibus. ✻ Basil. & Theodor. Superius inquit, in libris sacrorum vatum hæc de me prædicta sunt. In capite, Symmachus & Aquila. In inuolucro libri, sic autem diuina volumina vsque in hodiernum diem Iudæi munire solēt. Hebræi, in volumine libri. ✻ Basil. & Theodor. In medio ventris mei, ex translatione eorū qui aliquē amore persequunt̄, & desiderant illū intra

C tra sua viscera cōijcere q̄ Dauidi nō congruunt. Obtinente enim lege, sacrificia afferebant Deo. Vaticinantis vero sermo omnibus his erectis, rationis sacrificium tacite ostendit.

℣ Holocausta etiā pro delicto non petisti.

-& veritatem tuam.

† synagoga multa.

† prohibeas

† custodiant.

a Exponit priorem versum. ¶Et quod maius est. ¶Quia prius sacrificium. ¶ Aug. Quod pro peccato fiebat maius & dignius in lege, vt de vitula rufa.

a fecisti mihi. † Holocaustum & pro peccato non postulasti: 1 2

b a Quia hoc noluisti & corpus aptasti. ¶Aug. Tempus est vt veniant promissa, quia auferuntur promittentia. b Quia. ¶Huius psalmorum. 3

c tunc dixi, ecce venio. In capite libri scriptum est de me, vt fa 4

d a Omnimodo obediens me offerendo. b Aug. Hoc est: Sed in lege domini vol. eius. c Volui. 5 d Et in lege eius meditabar die ac nocte. 6

cerem voluntatem tuam, Deus meus volui: et † legem tuam 7

a In plenitudine. b Post etiam mei. ¶In membris. c Aug. Quod à te est iustitia. 8

e in medio cordis mei. Annuntiaui iustitiā tuam in ecclesia 9 10

a Non habeo in solo corde, vt timore taceam. ¶ Aug. Hoc contra timorem mundanum. b Aug. Hoc contra simulationum.

f magna: ecce labia mea non prohibebo, domine tu † sci- 11

a Aug. Hoc dicitur contra segnitiem carnis. b Aug. Idest fidem confessus sum, non celo timore, quasi satis sit in corde tenere. ¶Sed.

sti. Iustitiam tuam non abscondi in corde meo: veritatem 12

a Idest Christum tuum. b Predicaui. c Non propter multos consiliantes dimisi, & hoc est. d Qua dimittit peccata. 13

g tuam & salutare tuum dixi. † Non† abscōdi misericordiam 14 15

a Qua retribuit. b Quia non celaui misericordiam & ueritatem, noli remouere misericordias a sanctis membris. 16 17

tuam & veritatem tuam, à† concilio multo. Tu autem domi 18

a Ne sint sine effectu. b Quia. Aug. Non auderem conuerti nisi securus de remissione, quasi bonus es, & ideo amo. 19

h ne† ne longe facias miserationes tuas à me: misericordia tua 20 21

a Non perseuerarem nisi de promissione securus, quasi iustus es, & ideo timeo. Ne sit inane quod cepi a primo iusto. b Hæc semper suscipiunt, & semper aspicio. & opus est. c Cas. Quia sunt peccata a nobis, & ab alienis, quid ergo si cesset misericordia?

& veritas tua semper † susceperunt me. Quoniam circunde- 22

a Peccata. Idest penæ. b Apud homines. c Ipso actu.

derūt me mala quorum nō est numerus, cōprehēderūt me 23 24

e *Ecclesia magna.* Aug. toto orbe terrarum, non parua vt prius, & si quidem insurget timor non prohibebit loqui. f *Domine tu scisti.* Aug. Labia sonant hominibus, sed tu domine nouisti cor meum, ne in solis labijs esset annunciatio. *Quia corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Vel, o domine tu estestis, quod timor non prohibet loqui, vel per te hoc, qui sic prædestinasti futurū, vt ad hoc non sim piger. g *Non abscondi.* Cassi. quando potui prodesse, ueritatem, promissionem, & saluationem. a Basi. & Theo. Symmachus, in multitudine. Aquila, in ecclesia magna, vt patet de eadem ecclesia dixisse. h *Misericordia tua.* Aug. Amor & timor perducunt me ad te. ✻ Theod.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Holocaustum.* hoc erat quoddam genus sacrificij quod totum incendebatur ad honorem Dei.

2 *Et pro peccato.* i. hostiam pro peccato, cuius vna pars incendebatur, & alia erat sacerdotū, vt diffusius dixi sup Leuitis.

3 *Non postulasti.* quia talia non fuerunt de se Deo accepta, vt dictum est. 4 *Tunc dixi.* ego Christus.

5 *Ecce venio.* ad offerendum sacrificium acceptissimū Deo.

6 *In capite libri.* Iste est liber diuinæ p̄destinationis, de quo scribitur in Psalm. 68. f. *Deleantur de libro viuentium &c.* In capite autem huius libri dicitur esse descriptum illud qđ primo & principaliter pertinet a diuinam prædestinationē, sicut caput est principalis pars hominis. Mysteriū autē incarnationis Christi per quod omnes homines inducuntur ad vitam æternam siue beatam, est illud quod principaliter ptinet ad diuinam prędestinationem, & ideo bene dicit: *In capite li.* scilicet diuinæ prædestinationis.

7 *Scriptum est de me, vt facerem &c.* Propter quod dicit Chrs Ioh. 6. d. *Descendi de cælo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui me misit.* Et quia voluntas deliberatiua Christi hominis semper erat diuinæ voluntati conformis, ideo subditur.

8 *Deus meus volui, & legem tuam &c.* scilicet legē euangelicā

9 *Annuntiaui iustitiam tuam.* i. legem euangelicam, quę continet iustitiam perfectam.

10 *In ecclesia magna.* i. templo, vbi omnes Iudæi conueniebant, in quo Chrs frequenter docuit, vt describunt quatuor euangelistæ. Similiter in ecclesia magna per totū orbē diffusa, in qua Christus per apostolos euangelium promulgauit, secundum quod dicitur psal. 18: a. *In omnem terram exiuit sonus eorum.*

11 *Ecce labia mea non prohibebo, domine tu scisti.* a promulgatione veritatis euangelicæ per me & alios doctores ecclesiæ.

12 *Iustitiam tuam &c.* quia Christus eam manifestauit verbis & factis.

13 *Veritatem tuam.* qua impleſti promissum de Christo patribus factum.

14 *Et salutare tuum.* idest meipsum a te missum pro salute hominum.

15 *Dixi.* omnia ista manifeste docuit Christus, vt patet e decursu euangelij.

16 *Non abscondi mise. tuam.* quam per me voluisti mundo [...]cere. 17 *Et veritatem tuam.* quia misericordia & veritas [...] per se concomitantur in operibus Dei.

18 *A concilio multo.* sic debet scribi per c. quia sic est in Hebræo & in translatione Hiero. iuxta Hebręum habetur. *In ecclesia multa,* quod idem est.

19 *Tu autem do.* Hic ꝯñr describitur ipsius Christi deuota [...] precatio pro statu corporis sui mystici, & primo quantū [...] amotionem mali, & secundo quantū ad adeptionem bon[...] ibi: *Exultent.* Circa primū dicit: *Tu autem do.* i. tu Deus pate[r]

20 *Ne longe fa. &c.* idest a corpore meo mystico, pro q[...] Christus legitur frequenter orasse in euangelio.

21 *Misericordia tua & ve. &c.* orationem meā semper exaudiendo. Omnis enim oratio Christi procedens ex voluntate deliberatiua fuit exaudita, secundum quod dicit saluator Iohan. 11. e. *Ego autem sciebam, quia semper me audis:* q[...] uoluntas Christi deliberatiua semper fuit, & est conform[is] voluntati diuinæ. Et causam huius deprecationis sub[...] dicens.

22 *Quoniam circun. me. ma.* scilicet penæ.

23 *Quorum non est numerus.* Multæ enim penalitates fuer[unt] inflictæ Christi fidelibus a principio ecclesiæ, vt patet [...] apostolis & martyribus.

24 *Comprehenderunt me iniqui. meæ.* quia a principio fuer[unt] aliqui mali cum bonis in corpore Christi mystico, vt pa[tet] de Iuda proditore & multis alijs, a principio etiam insurrexerunt hæreses, vt patet ex epistolis Pauli & aliorū apo[sto]lorum, ꝓpter quod be. Iohannes in euangelio suo expre[ssit] diuinitatem Christi contra Ebionem & Cherintum, & [eo]rum sequaces eam negantes, secundum quod dicit Hie[ro.] lib. illustrium virorum.

E[t]

MORALITER.

1 *Holocaustum & pro pecca.* repetitio est eius quod dictum est de legalibus.

4 *Tunc di. ec. ve.* paratus obedire euangelio.

6 *In capite &c.* primus enim psal. est de bono doctore, sicut dictum fuit ibidem.

† *Vt fa.* exemplo Christi, qui cæpit facere & docere.

9 *Annuntiaui.* verbis & scriptis, & sic faciam de futuro, id subditur.

11 *Ecce labia &c. iusti. tu.* mihi reuelatam.

16 *Non abscondi.* sed propalaui.

19 *Tu autem do.* Hic petit̄ remissio peccatorū an̄ cōuersio[ne] perpetratorū, & etiā post, saltē venialiū cū dicitur: *Tu au[tem] do.* vt sicut misericorditer me vocasti, ita peccata remit[te] mihi. 22 *Quoniam circundederunt me mala.* sequitur.

Annun-

E

Theod.Ecclesia salutem consecuta, diuina prouidentia in
iget ob Dæmonum, hominumque impetus.

Capillos. Augu. Bene in comparatione delictorum capilli
ucti sunt. Nam ideo
i veteri testamento
cerdotes radeban-
ır, ut sic carnis uitia
eposuisse uideren-
ır.

Theo. Nec.n.eccle-
a ex hominibus per-
ctis tota constat, sed
abet ignauos, & eos,
ui remissam uitam
nt amplexi, & qui
oluptatibus seruire
ecreuerunt, & quo-
am unum est cor-
s, tanquam ex una
rsona, & hæc, & illa
oferantur.

Remi. Vt superent
os qui sunt capilli,
est, fideles qui in
risto sunt radicati,
ad literam compa
riue.

Complaceat. Cassi.
rinitatem persona-
rum? Tibi singulariter
vitatem essentiæ si-
gat.

Augustin. Compla
eat ait, non diffidens
potentia Dei, si as-
si voluntas. Quasi, si
uis potes domine.

c *Respice.* Cas. Respectus eius nostrum est auxilium.

d *Qui di.mi.* Aug. Et qui bona dicit malo animo, & qui mala dolose laudando, uterque malus est, & cauendus. de primis dixi. *Qui volunt mihi mala.* de secũdis. *Qui dicunt mihi, euge euge.*

e *Et dicant.* Cas. Hæc est eorum exultatio, hęc. n. professio in ęternum gaudentes efficit Christianos.

f *Ego autem.* Cassio. Hoc Christus ex forma serui, ne quis gloriam prædictæ lætitię sibi arrogaret. Mendicus qui petit, pauper qui sibi non sufficit.

※ Theodo. Pauperem se appellat, ut auxilio Dei egentem, & gratiæ liberalitatem pręuidentem, quam supplicat ne procrastinetur, sed celeriter hominibus concedatur.

g *Ne tardau.* Aug. Nisi breuiati essent dies, non saluaretur omnis caro, & tunc erit væ pręgnantibus, & nutrietib. Vel de præsenti. i. quia & modo est vę prægnantibus. i. cõcipientibus desideria alienarum rerum: & lactantibus, qui iam quęsita nutriunt.

a ¶ August. Quibus oppressus Deus non potest uideri, sed mundato corde uidebit Deum. b ¶ Nec per conatum te uidere potui. c ¶ Iniquitates. ¶ August. Si uitasti grauia, caue ne obruaris arena, minuta quidem uidentur, sed multa sunt.

iniquitates meæ, & non potui vt viderem. Multiplicatæ sunt 1 2

a ¶ Innumerabiliter. b ¶ August. Ratio reliquit, quia profutura non appetit, vel a primo cęci parente. ¶ Augustin. Idest cor non cognoscit se, ut cum Petrus dixit, Non te negabo. c ¶ Ergo. ¶ Trinitati. ¶ Vni Deo.

a b super capillos capitis mei: & cor meũ dereliquit me. † Com- †

a ¶ A malis.

placeat tibi domine, vt † eruas me, † domine ad adiuuandum 3 4

a ¶ August. Respice pœnitentes in dolore suo. ¶ In boni cooperatione. b ¶ Ecce autem. ¶ Cassiodor. Gauisi sunt cum ipse animam posuit, sed confusi cum recepit. ¶ Mirabilium operatione. c ¶ Resurrectionis gloria. d ¶ Vt non ea fruantur.

me † respice. Confundantur, & † reuereantur simul qui quę- 5

c a ¶ Interficiendo. b ¶ Etiam. ¶ Aug. Humiles sequantur, qui superbe pręibant.

runt animam meam, vt auferant eam. Auertantur retrorsum

a ¶ Vel erubescant. b ¶ Non solum qui faciunt, vel dicunt. c ¶ Aug. Cum benedicunt, mala tamen volunt. d ¶ Vt pondus. e ¶ Cas. Ne diutius ingrauetur malum eorum.

& † reuereantur qui † volunt mihi mala. † Ferant confestim †

a ¶ Adulatione. b ¶ Qui applaudunt quasi bono animo. c ¶ Econtra.

confusionem suam qui dicunt mihi euge euge. Exultent, & 6

a ¶ Fundati. b ¶ August. Non me, sed in me te glorificantes.

d † lætentur super te omnes † quærentes te, & dicant semper, 7 8

e a ¶ August. Quia si peccator est homo, ad pœnitentiam uocatur, si iustus ad coronam. ¶ In membris quia in se non potest. b Nec quilibet hæc dicant, sed. c Cassio. Me. s. d De se autem hic. 9

magnificetur Dominus, qui diligunt † salutare tuum. Ego 10 11

f Cui dicebant euge. a August. Non est quod in me laudetur, ex me egenus, & pauper, non diues, quia non superbus. b Sed. b Curam habet mei.

autem mendicus sum, & pauper: Dominus † solicitus est mei. 12

a De hoc constat. Aug. Quod orat hic corpus Christi, unus mendicus, unus pauper cum eo. b August. Ne diu simus in malis, sed cito fini maxime tempore Antichristi. Hoc peto.

Adiutor meus, & † protector meus tu es, Deus meus ne tar- 13 14

g daueris. 15

† Placeat.

† in auxilium meum.

† conuertant.

† erubescant & infra.

† Desolentur in retributionem confusionis suæ, vel, vastentur iuxta præmium ignominiæ illorum)

† qui quęrũt Mat.24 b.

† salutem tuã

† liberator

c *Respice.* GLOS-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et non po. vt vi.* quia hæreses insurgentes multum obnubilabant fidem simplicium.

2 *Multiplicatæ sunt.* Modus est loquendi hyperbolicus, ad designandum multitudinem hæresum quæ insurrexerunt in ecclesia Dei secundum quod patet Aug. de hæresibus.

3 *Complaceat tibi domine vt eru. me.* i. corpus meum mysticum a malis prædictis.

4 *Domine ad adiuuan. me re.* contra mala insurgentia de futuro.

5 *Confundantur, &c.* i. fidelium meorum vitam, cuiusmodi fuerunt tyranni in primitiua ecclesia, quorum multi fuerũt confusi corporaliter, & temporaliter secundum ordinem diuinæ iustitiæ, & aliqui confusi cõfusione pœnitentiæ, quæ est confusio adducens gloriam, quia multi videntes patientiam martyrum, & Dei uirtutem circa ipsos, conuertebãtur ad fidem.

6 *Qui dicunt mihi euge euge.* Interiectio est exultantis, quæ aliquando profertur ad congaudendum, & sic proferebatur a fidelibus de patientia martyrum gaudentibus. Aliquando etiam profertur ad deridendum, & sic proferebatur a martyrum persecutoribus.

7 *Exul-*

7 *Exultent.* Hic consequenter ponitur deprecatio Christi pro suo corpore mystico quantum ad adeptionem boni, cum dicitur. *Exultent, & læten. super te.* Deum patrem, vel totam trinitatem, de bono quod daturus es eis.

8 *Omnes quærentes te.* i. fideles mei, qui te quærunt per ueram fidem.

9 *Et dicant semper magnificetur domi.* regratiando de bonis eius.

10 *Qui diligunt salutare tuum.* i. me Christum, quem misisti pro salute hominum.

11 *Ego autem mendi. &c.* si hoc refertur ad personam Christi, certum est, quod vitam valde pauperẽ duxit in hoc mũdo, sicut patet ex euangelio. Si autem referatur ad corpus Christi mysticum, sic certum est, quod fuerunt, & sunt multi fideles propter Christum paupertatem eligentes.

12 *Dominus sol. est mei.* quia sufficienter prouidetur talibus ex prouidentia Dei, secundum quod dicit saluator Mat.6.d *Primum quærite regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis:* & ideo in fine psal. concluditur.

13 *Adiutor meus.* ad bonum promouendo.

14 *Et protector meus.* a malis pręseruando.

15 *Tu es, Deus me. ne tarda.* mihi assistere in prædictis.

MORALITER.

1 *Et non potui vt viderem.* quoniam peccatum obnubilat intellectum.

2 *Multiplicatæ sunt super ca. &c.* idest, plus, quam scirem numerare.

† *Et cor. me. dereli. me.* præ timore offensæ.

3 *Complaceat ti. do.* ab istis peccatis.

5 *Confun-*

5 *Confundantur, & re.* s. spiritus maligni.

† *Ferant confe. confu.* tanquam victi.

6 *Qui dicunt mi. euge euge.* gaudentes de mea deiectione.

7 *Exultent, & lætentur super te.* i. propter bonitatem tuam.

11 *Ego autem men. sum.* i. nullum habens ex me bonum.

12 *Dominus solicitus est mei.* corporaliter, & spiritualiter prouidens mihi.

15 *Deus meus ne tarda.* mihi succurrere in periculis cunctis.

GLOSSA ORDINARIA.

A a *In finem.* Hiero. Intellectus filijs Core, vt quamuis paup & passus credatur, tñ Deus. Core Caluaria interpretatur, q̃ fuit locus dominicę passionis. Per Caluariã igitur, Christi passio, per filios Core filij passionis, filii crucis intelliguntͬ, qui scilicet in cruce domini nostri Iesu Christi gloriantur cũ Apostolo dicente: *Mihi autem &c.*

† vide psal. 4. Gal. 6. d.

Aug. Quasi vnius hominis vox est capitis & corporis.

PSAL. XL.

b *Beatus.* Irridetͬ qui colit pauperẽ mortuũ. Sed beatus Aug. Propheta intelligentem super egenũ & pauperẽ cõcelebrat.

B

* Basil. & Theo. Pręsentem psalmum quidam Dauid aut Ezechię acripserunt, Christus Dominus sibi ipsi in Euangelio dicens. Qui manducat meum panem, sustulit contra me calcaneum suum.

Iob 14.

* Basil. Egenum vocat eum qui omnium est Dominus: quoniam cum diues esset, propter nos egenus est factus.

* Theod. Hebręus, suus, neque alij interpretes habent Pauperem quod tamen legitur in quibusdã exemplaribus. Diẽ malam, Symmachus vexationem interpretatur, tacite opinor innuit terribilem diem iudicij.

Hiero. prius propheta a se, post inducet Christum.

c *Qui intelli.* Aug. Nota q̃ intelligit, vt & nõ petẽtibus detͬ, q̃ petẽti dat benefacit, q̃ tacẽtẽ intelligit, beatus sine dubio est.

C d *Dominus conseruet.* Aug. Bene optat ꝓpheta intelligẽti super egenum & pauperem, quod est certa promissio.

† In finem psalmus Dauid XL.

a ¶ In æternis. ¶ Et si videt eum egere. ¶ Aug. Quia & Deus. ¶ Aug. Intendendum est etiam super egentes, vt eis detur quod ad eum pertinet.

Beatus qui intelligit super egenum & pau- 1

a ¶ Exponit beatitudinem. b ¶ Iudicij. ¶ Vel bibit.

perem, in die mala liberauit eum dominus. 2

a Interim autem. b Hiero. Ne ab hoc intellectu cadat, sed in hoc manentem viuificet. ¶ Inter mala seculi.

Dominus conseruet eum, & viuificet eum, 3 4

a ¶ Ne putet sibi in futuro tantum dari, & hic negligi: b ¶ In hac vita.

& beatum faciat eum in terra, & non † tradat eum † in ani- 5 6

a ¶ In voluntatem & si in manus. b ¶ Diaboli & ministrorum eius. c ¶ Sed. Aug. Vt quasi sanatus paralyticus portet lectum imperando carni, non seruiendo. d Infirmitatem carnis.

mam inimicorum eius. Dominus † opem ferat illi super lectũ 7 8

a Doloris quia. Aug. Cur ergo Deo opem ferente tanta patimur, conuersus ad Deum exponit consilium medicinæ eius.

doloris eius: vniuersum stratum eius versasti in infirmitate, 9

Aug. Pietas promissionẽ habet vitę, q̃ nunc est & futu

e *Et viuificet.* Aug. In futura vita, vel hic per iustificatione

f *Dominus opem.* Cas. Ne putes beatum requiem hic habe dolores ei mitigat, & precatͬ ne hominis infirmitas duri peretur, quasi le quietis sunt hæc b na tẽporalia, sed D facit hæc doloril plena, ne in eis s habeatur:

g *Lectum.* Aug. v uersum enim stra idest, mundanan licitatem ꝓuide uertit Deus in an stias.

Cas. Hic trepi ipse misericordiã tit, quia q̃ se pecc se sciebat, his iure di timebat: sed ne muli Dei his affl videant a Deo d ti, cũ ipse Deus pertulit talia, vnde dicit: *Inimici mei dixe*

Vel lectus doloris. Aug. Caro in qua peccatũ, in qua gemit, impius gaudet. Sed vnde dolor? q̃a vniuersum st secundũ vegetationẽ & sensualitatem, quæ erat subiect tioni, & lectus lętitię & quietis versauit Deus ꝑ cõtraria modo impugnat, vt dolores inferat in infirmitate, idest do Adam infirmatus est, pręuaricando.

Opem. August. Hieron. in infirmitate carnis quæ gra animam.

h *Stratum.* Aug. Est aliquod terrenũ quod infirmus, lice nus, sibi eligit, in quo pauset vt vxor filij & cętera licita, c borẽ mẽtis i Deũ extensę, assidue ñ possit tolerare. Sed I volẽs nos amorẽ nõ habere nisi ęternę vitę, his delectati bu

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS XL.

Beatus qui intel. *Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo:* Ad victoriam psal. Dauid. *& in translatione Hiero. iuxta Hebræum.* Pro victoria canticum Dauid: *& idem penitus signant. Ex prædictis autẽ patet expositio huius tit. & ex titulo apparet auctor psal. scilicet Dauid: sed materia huius psal. nõ apparet, pp qđ varie dicitur a diuersis. Dicunt enim aliqui, quod Dauid fecit hunc psal. pro Salomone filio suo, quem disposuerat regnare post se de voluntate domini, vt apparet 1. Para. 28. hoc tamen non obstante, Adonias frater eius volebat eum supplantare, vt habetur 3. Regum 1. Tum quia habebat pro se Abiathar summum sacerdotem, & Ioab principem militiæ qui adiuuabant partem Adoniæ, vt habetur ibidem. Tum quia videbat patrem suum senem iacentem in lecto tanquam impotentem, sed per sapientiam Nathan prophetæ Adonias fuit fraudatus a proposito, & Salomon constitutus in regno, vt habetur 3. Regum 1. Dicunt igitur, quod de hoc Dauid fecit hunc psal. d.* Beatus qui intelligit &c. *idest beatus sit Nathan propheta, qui posuit intellectum suũ pro Salomone egeno & paupere, inquantum Adonias voluit eum de regno eijcere. Et sic consequenter quantum possunt, literam sequentem applicant ad hanc materiam. Sed hęc expositio & consimiles videntur dissonare ab intentione Saluatoris Ioh. 13. b. vbi allegat scripturam huius psal. tanquam dictam de seipso ad literam. d.* Sed vt impleatur scriptura. Qui manducat meum panem leuabit calcaneum suum contra me. *Cui concordat litera Hebraica in hoc psal. quæ sic habet:* Comedens panem meum magnificabit super me talum. *Et in translatione Hiero. iuxta Heb. quæ sic habet.* Qui manducabat panem meum leuabit contra me plantam. *Et secundum omnes expositores catholicos Saluator Ioh. 3. allegat scripturam de hoc psal. Dicendum igitur, quod Dauid qui plura mysteria Christi descripsit quam alij prophetæ, vt dictum fuit in principio huius libri, præuidens passionem Christi & eius resurrectionẽ in spiritu, fecit hũc psal. qui secundum hoc diuiditur in duas partes. In prima agitur de Ch passione, in secunda de eius resurrectione, ibi:* Tu autẽ domine. *ca primum sciendũ, quod passio Christi incepit a sua paupertate q pati cępit ab hora natiuitatis, & ideo primo agitur de eius paupe te, & scđo de eius morte, ibi:* Inimici mei. *Circa primũ dicit Da:*

1 Beatus qui in. &c. *idest, Christum, qui in paupertate fuit na vt pote de paupere matre, & in paupere loco, & pauperibus pann uolutus, & similiter in paupertate conuersatus, vnde dicit de se Mat. 8. c.* Vulpes foueas habẽt, & volucres cęli nidos, filius tẽ hominis non habet vbi caput suum reclinet. *Similiter fu paupertate mortuus, vtpote vestibus suis spoliatus, & in alieno se chro repositus. De isto igitur paupere dicit Dauid:* Beatus qui in ligit &c. *idest, intus legit, ita quod sub paupertate quã gessit in fo nostræ humanitatis, intus legit per veram fidem charitate forma diuitias suæ deitatis, quas dabant intelligere opera diuinæ virtutis faciebat.* 2 In die mala liberauit eum dominus. *quia talem delem in die iudicij* liberauit eum dominus, *a potestate inin i.* 3 Dominus conseruet eum. *in corpore.* 4 Et viuificet et *sua gratia in mente.* 5 Et beatum faciat eum in terra. *scil viuentium, in qua est beatitudo vera.* 6 Et nõ tradat eum in ani mam. *idest, ad voluntatẽ.* 7 Inimicorum eius. *corporaliu spiritualium.* 8 Dominus opem &c. *idest, cum iacuerit supe ctũ afflictus dolore corporis siue mentis.* 9 Vniuersum strat eius versasti. *Mutat propheta modum loquendi de tertia persona secundam, quæ mutatio fit valde frequenter in prophetis. Et est se huius literæ, quod sic consoletur & sanetur a Deo, quod non indige cto parato ad iacendum, sed magis reuersetur tanquam lectus quo quis nõ indiget amplius. Per talem modum saluator Ioh. 5. b. dixit guido ab eo curato in probatica piscina:* Surge, tolle lectũ tuũ & *& hoc præcepit ad manifestationem miraculi perfectæ sanationis sequenter Dauid conuertit se ad orandum pro se, sicut orauerat alijs, dicens:* Eg

MOARLITER.

1 *Beatus qui intel. &c.* Psal. iste literaliter intelligitͬ de ChFo. Moraliter aũt põt exponi de quolibet fideli misericordiæ operibus intento, de quo dr: *Beatus qui intel. super ege. & pauperem.* affectu, s. & effectu, secũdum suam possibilitatẽ, talis. n. beatus est in spe, & postea erit in re, si tamen bene ꝑseueret.

2 *In die mala.* scilicet mortis.

2 *Liberauit eum dominus.* ab inimicis.

3 *Dominus conser. eum.* in pręsenti vita pro pauperibus suis

6 *Et non tradat eum in ani. &c.* idest, non permittat eum c re per peccatum mortale.

8 *Dominus opem ferat illi su. lec. do. &c.* idest si cadat in infir tatem corporis, dominus ita sanet eum, quod cito surg possit de lecto, ideo subditur:

* 9 *Vniuersum stra. eius ver.* Et quia magis appeti debet sani animę quam corporis, ideo subditur.

Eg

us miscet amara,& vertit in infirmitatem nostram, nec in
ia stabulum vbi Samaritanus vulneratum curandum man-
at.amemus pro domo æternæ habitationis.
⁜ Basi.& Theod. Versasti.i.mutabis,beatum autem illum
rædicat qui paupertatē Domini intelligere,pōt,& qui pro
ribus celebrandum
irat eum qui hanc
aupertatem ample-
is est, quia peccaui
bi.
Theodoret. Sym-
achus Etsi peccaui
bi.
Inimici mei. Cas.Do
un' de passione sua
uæ secundum ege-
um fuit.
Bas.& Theod. Iu-
æos inimicos vocat
ui consilium inierūt
uomodo illum per-
erent.
Aug. Inimici mei
æc de Christo spe-
aliter dicta sunt, sed
de membris dici
ssunt, & hodie sit
pulatio, vt nomen
risti extinguatur,
l per mortem suā
& suorum magis ec-
clesia creuit.

* Bas.& Theod.hoc euangelia de Iuda testantur, qui dixit, quid datis,& vobis eum tradam. D Matth. 26.
d *In idipsum.* Aug.Idest vno consilio omnes aduersum me susurrabant.
e *Susurrabant.* Cas.Non audent detegere consilium, quia in scelere socij sunt omnes, cum pauci soleāt esse autores scelerū.

a Versasti. ¶Sed. ¶Sciens autem homo se pati hoc propter peccatum,conuertat se & dicat. ¶Hoc dicit caput in membris. b Ira. ¶Per flagella.

eius. Ego[a] dixi, domine miserere mei, sana[b] animam meam, 1 2

a Nullo modo excuso sed accuso. b Beatus qui intelligit super egenum & pauperem, sed non inimici. ¶Aug.Quoniam vident populos post Iesum ire. c Falsa. d Hoc scilicet.

a quia peccaui[a] tibi. Inimici mei dixerunt[b] mala[c] mihi, quan-[d] 3 †

a Aug.Ne ipsi perderent locum & gentem. ¶Quia tædiosus eis & grauis ad videndum. b Aug.Quia videntes eum mori,scient se falso sperasse in eo populi. c Aug. Vt fama non sit de eo. d Vt Iudas. 4

b do morietur[a] & peribit[b] nomen[c] eius. † Et si ingrediebatur[d] vt 5

a Quod erat. ¶Exploraret, sic & subintroductis falsis fratribus ait Apostolus. Qui subintroierūt explorare libertatem nostram.Gal.2.a. ¶Ficta. b Aug.Parans calumniam alius, sibi nocet, non mihi. c Quam ibi deberet deponere.

videret[a], vana loquebatur cor eius, cōgregauit[b] iniquitatē[c] sibi. 6

a Et quia intrauit vt videret. ¶ Vel bantur. b De amicitia. ¶ Ad contrarios. 7 ¶Vt fieret apertus inimicus. c Falsa & vana. d Vanitatis. e Non modo ingredientes, sed omnes inimici. 8

c d Egrediebatur[a] foras[b], & loquebatur[c].† In idipsum[d] aduersū[e] me 9

a Cass.In auribus inuicem murmurando. b Aug.Si quis alius alio amplius inueniret. 10

e susurrabant[a] omnes inimici mei, aduersum me cogitabant[b] 11 12

a Prout intendebant eum potius sibi. b Tandem. c Occidamus eum & habebimus eius hæreditatem. ¶Cass.Scilicet Expedit vt vnus moriatur pro populo, &c. Si hunc dimittis non es amicus Cæsaris. d Ipsi ita scilicet. 13

f mala[a] mihi. Verbū[b]† iniquū constituerunt[c] aduersum me. Nun-[d] 14

a Vt de latere dormientis sponsa formetur. ¶ Nunquid mortuus necessitate vt putatis? Sed sponte dormit cito euigilaturus. b Aug. Et vnde dormitio? ex traditore. c Iudas. 15

g quid qui dormit, non adijciet vt resurgat? Etenim[b] homo[c] 16 17

scelere socij sunt om
nes, cum pauci soleāt
esse autores scelerū.
⁜ Theod. Dixerunt corām Pilato Seipsū Regem facit & prohibet tributum dari Cæsari. Luc.23.
f *Nunquid.* Aug. Qui habet potestatem ponendi animam, nō ne habet & resumendi eam? E
* Theodor. Dicebat Dominus soluite tēplum hoc & in tribus diebus re ædificabo illud. Ioan.10 d. Matt.26.b.
g *Etenim homo pa.* Cas. Verbum iniquū constituerunt, quia etiam homo qui intingit mecum ma.in paro. per quem eis illa opportunitas.
⁜ Basil.& Theodor. Aquila & Theodotion, Etenim Vir pacis meæ, cui confisus sum. Symmachus, Sed etiam homo, qui mecum pacē gerebat, quo fretus eram. Dolum autem calcaneum siue supplantationem nominauit ex translatione eorum qui de celeritate contendunt, quique suo calcaneo moliuntur, vt concurrens impingat simul & cadat.

† Et ingrediebantur vt viderent, vana locutū est cor eorum, cōgregauerunt. Ioan. 2. †Simul.

Et si ingrediebatur. Cas.Nota tolerandos malos.
Cas. Non solum aperti inimici, sed & qui simulabant se amicos.
Egrediebatur foras. à sinu veritatis, malus ingressus, malus egressus.

* Basil.

Spera- F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Ego dixi do.mi.mei.* cuius causam subdit dicens.
2 *Sana animam meam, quia peccaui tibi.* in adulterio Bethsabeę, & homicidio Vriæ,& populi numeratione. Virtus.n.diuinitatis Christi quæ sanat peccata, est ęterna, secūdum quod dicit Apostolus ad Heb.13. *Iesus Christus heri & hodie ipse & in secula.* propter quod poterat saluare animā Dauid à peccatis.
3 *Inimici mei &c.* Hic consequenter agitur de Christi morte & mutat Dauid modum loquendi, quia prius locutus fuerat de Christo, hic introducit Christum loquentē, sicut psal. 2. cum locutus fuisset de Christo di. *Quare fremuerunt gentes.* consequenter introduxit Christum loquentem in propria persona,& dicentem. *Ego autem constitutus sum rex ab eo, &c.* vt fuit ibidem expositum. Et hęc mutatio fit frequēter in prophetis, igitur in persona Christi dicitur. *Inimici mei dixerunt mala mihi.* quia Iudęi dixerunt ei vituperia frequēter, sicut patet Ioh.8.f. *Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes?*
4 *Quando morietur & pe.nomen eius.* Frequenter.n. tractauerūt de Christi morte, vt sic periret memoria nominis eius. Ioh. 11. Ab illo die cogitauerūt, vt interficerent eum. Alij etiam ... tis euāgelistę scribunt, qualiter tractauerūt de eius morte.
5 *Et si ingre.* Hic mutatur similiter modus loquēdi, qui a scriptura frequenter loquendo de pluribus in plurali, transit ad loquendum de vno, eo quod sunt conuncti ad aliquid vnum, & maxime in scripturis prophetarum, & sic dicitur hic. *Et si ingrediebatur.* s. quilibet de inimicis meis.
6 *Vt videret.* me docentem vel conuersantem.
7 *Vana loque.* quia falsa referebat ad meam diffamationem.
8 *Cor eius.* quia frequenter Iudęi posuerunt insidias Christo, vt eum caperent in sermone, vel in aliquo reprehensibili facto, sicut patet in pluribus locis in euangelio.
9 *Egrediebatur foras.* ad vulgares turbas.
10 *Et loquebatur in idipsum.* diffamando Christum, vt auerteret deuotionem populi ab eo, sicut habetur Ioh.10. Dæmonium habet & insanit, quid eum auditis? Potest etiam illa litera ab illo loco. Et si ingrediebatur, vt videret, exponi in singulari de ipso Iuda, qui aliquando egrediebatur ad tractandum cum Iudæis de traditione Christi,& iterum ingrediebatur cōsortium Christi & apostolorum, vt videret tempus & locum quomodo posset eum caute tradere, & sic multa falsa & iniqua fingebat, & dicebat hinc & inde. prout scribunt quatuor euangelistæ.
11 *Aduersum me susurrabant.* idest, latenter detrahebant.
12 *Omnes inimici mei.* scilicet scribę,& Pharisæi,& cōsimiles.
13 *Aduersum me cogitabant mala mihi.* scilicet inferre mortem contemptibilem & dolorosam.
14 *Verbum in.consti.ad.me.* qui ordinauerunt Christum mortuum in sepulchro custodire, ne eius discipuli eum tollerēt, & dicerent eum resurrexisse, vt habetur Matt.27. ideo subditur.
15 *Nunquid qui dormit.* idest, iacet mortuus in sepulchro.
16 *Non adijciet vt resur.* quasi non. Sic enim loquebantur de Christo mortuo, illud quod de resurrectione sua prędixerat contemnendo.
17 *Etenim homo pacis meæ.* q.d. Christus. Non est mirum si Iudęi qui erant inimici mei, talia dicebant & faciebant contra me, quia etiam discipulus meus mihi familiaris contra me conspirauit cū eis. s. Iudas Scarioth. Et hoc est quod dicitur. *Etenim homo pacis meæ.* idest mecum habitans pacifice.

In

MORALITER.

1 *Ego dixi do.miserere mei &c.*
3 *Inimici mei dixe.&c.* i. spiritus maligni.
† *Dixerunt ma.mihi.* de peccatis me grauiter tentantes.
5 *Et si ingrediebatur.* aliquis dæmonum.
6 *Vt videret.* qualiter me decipere posset.
7 *Vana loquebatur.* Idest mendacia nuntians incitādo me ad malum sub specie boni.
8 *Cor eius congregauit iniquitatem sibi.* nam ex tētatione dęmonum crescit pęna eorum.
9 *Egrediebatur foras & loquebatur. In idipsum.* tentando per me hominem malum tanquam instrumentum suum.

Aduer-

11 *Aduersum me susurrabant omnes inimici mei, aduersum me.* scilicet dæmones & homines mali.
14 *Verbum iniquum constituerunt aduersum me.* & quid sit illud subditur.
15 *Nūquid qui dormiet non adijciet vt resurgat?* quasi dicat si per cōsuetudinem obdormierit in peccato non resurget ab eo, nec mirum, si talia cogitant cōtra me dęmones: nam etiam propinqui mei moti ambitione quærunt me supplantare, ideo sequitur.
17 *Etenim homo pacis meæ, in quo speraui, qui edebat panes meos, magnificauit super &c. tu autem domine miserere mei & re.me.* Liberando me de talium malignitate.

Et

A a *Sperani.* Aug. in membris, quia alij fratres in illum aliquid sperabant, quia talis videbatur vt cęteri. Sic & esurire in pauperibus se dicit.
b *Tu autem do.* Aug. De resurrectione quæ est gloria egeni, ad confirmandam spem fidelium.

* Basil. Theodor. hæc omnia tanquam ab assumpta natura dicta sunt, quæ crucem passa est. nam ita orabat, Pater serua me ex hac hora.
c *Et retribuam eis.* Aug. Quia enim dispersi sunt per mūdū, ad admonitionem est nondū ad dānationē.
d *Me autem.* Aug. Affirmat quod orauit.
e *Benedictus.* Cas. Laudatiua conclusio, exposita passione & resurrectione.
f *Deus Israel.* Aug. Iudæi sunt capsarij nostri, q̄ nobis codices portant, nos Israel. Aliter putassent pagani ficta quę dn̄r de Christo & ecclesia, sed vincuntur testimonio inimicorum.
* Bas. & Theod. hæc conueniunt seruis, formę quam Vnigenitus suscepit. Confirmasti autem, ob firmam coniunctionē & copulam indiuiduam, & gloriam sempiternam.
g *A se. & in se.* Cas. ex quo omnia cœpta sunt administrari vsque in seculum futurum vbi oia æterna.
h *Fiat, fi.* Hieron. Geminatio ostendit hoc ab omnibus esse faciendum.
Fiat. fiat. Hiero. pro fiat, in Hebræo scribitur, amen amen, quod Aquila, vere, vere transtulit, vel fideliter. Et finit hic primus liber Psalterij secundum Hiero.
* Thodoret. Merito post cruciatus hymnum attulit docens non modo hominem fuisse, qui prædictus est, sed etiam ante secula habentem immortalem naturam & infinitam.

† quem magnificauit super me calcaneum, idest gloriatur q̄ in me surrexerit. vel, strenuè insidiatus est mihi
† complacuisti. in me, vel dilexisti
† statuisti

¶ Aug. Prophetia de osculo quo tradidit eum. a Secundum quod merueram. ¶ Vt visum est. b Prophetia de bucella, qua eum dominus signauit. ¶ Vel doctrinam.

a pacis meæ, in † quo sperau^a^i, qui edebat pa^b^nes meos, † ma- 1 2

a Magnificam fecit. ¶ Cass. Vel ampliauit super me calcaneum suum, idest, erexit pedem vt me conculcaret. b Deceptionem. c Vt homo petit, quod vt Deus, facit. d Quia egenus & pauper.

b gnifica^a^uit super me supplantationē Tu autem dn̄e miserere- 3 4

a In hoc. b In presenti. c Vt dispergantur in futuro. d Aug. Vel, In hoc, quod resuscitat, apparet dilectio patris. ¶ Hier. Quod vere facies. In hoc quod voluisti me, idest, quod semper placui cognou. quoniam non gau.

c re mei, et resuscita me, & † retribuam eis. In hoc cognoui, 5 6

a Aug Gauisi sunt de morte, sed erubuerunt de resurrectione.

quoniam † voluisti me, quoniam non † gaudebit inimicus 7 8

a Quod sine peccato sum. b In resurrectione. 9

d meus super me. Me autem † propter innocentiam suscepisti, 10 11

a In gloria impassibilitatis & immortalitatis. ¶ Vnde Mors ei vltra non dominabitur. Ro. 6. b. ¶ Dando nomen super omne nomen. Aug. Infirmasti in conspectu hominum & ad tempus b Suscepisti, confirmasti. ¶ Vnde. Laus tibi. 12 †

& † confirmasti me in conspectu tuo in æternum. Benedi-

a Cui debetur dulia. b Cui latria. ¶ Videntium se qui non sunt Iudæi, sed nos qui sumus minor filius, minor populus. Non fide sed tempore, cui seruit maior.

e f g h ctus dominus Deus Israel a seculo & in seculum, † fiat fiat, 13 14

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In quo speraui.* i. de quo ostendi, quod confiderem de eo, s. eo quod portabat & custodiebat illa quæ ex deuotione offerebantur pro necessarijs Christi & discipulorum eius, & ad dandum pauperibus, vt habetur Ioh. 12. & 13.
2 *Qui edebat panes meos.* Et dicit panes in plurali, quia Iudas cum alijs discipulis in cęna domini duplicem panem mādu cauit. s. corporalem & sacramentalem, quia corpus Christi cum alijs sumpsit.
3 *Magnificauit super me supplantationem.* tradendo me Iudęis, ad hoc quod essem totaliter deiectus & cōculcatus per mortem, sed non habuit intentum, quia Christus per hoc magis exaltationem habuit tertia die resurgendo. Tunc. n. dixit Matthęi vlt. d. *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.*
4 *Tu autem domine.* Hic cū sequēter agitur de Christi resurrectione, cum dicitur in persona, Christi hominis. *Tu autem domine.* idest, tu deus pater, vel tota trinitas.
5 *Miserere mei.* vt non dimittas diu animam meam in inferno, & corpus meum in sepulchro.
6 *Et resuscita me.* animam corpori reuniendo, quod factū fuit tertia die, quando resurrexit in corpore glorioso. Pro gloria enim corporis, quam non habuit ante resurrectionem, legitur Christus orasse, Io. 12.
7 *Et retribuam eis.* Istud fuit adimpletum, quando populus Iudaicus fuit occisus & captiuatus p̄ Romanos, propter peccatum quod commiserat in Christū, sicut prædixerat Christus Luc. 19. g. *Videns Iesus ciuitatem sanctam Ierusalem, fleuit super illam, dicens. Quia si cognouisses & tu.* s. mala tibi ventura, similiter fleres.
8 *In hoc cognoui, quoniam voluisti me.* Idest, dilexisti vel approbasti.
9 *Quoniam non gaudebit inimicus meus super me.* Id est populus Iudaicus.
10 *Super me.* s. finaliter, quia quamuis Iudęi de morte Christi ad horam lętati fuerint, tn̄ post resurrectionē magis fuerunt contristati, quia tūc fuit magis declarata gloria Christi. Sed pōt hic quæri, qūo Christus homo qui habuit perfectam notitiam suæ cōceptionis, per suam resurrectionem cognouit erga se dilectionem vel approbationem patris? Ad hoc ... cēdum, q̄ pręter scientiam diuinam quæ competit Christo in quātum Deus, ponitur in Christo triplex notitia a doctoribus. Prima est, qua cognoscit verbum, & alia in verbo, & secundum istā notitiam non cognoscit vnam creaturam per aliam, vel vnū effectū per alium, quia in hac notitia nō sunt cognitiones volubiles ab vno in aliud transeuntes, sed p... verbū immediate alia cognoscuntur. Secūda notitia est, qua a principio cōceptionis suę cognouit res in genere propter scientiā diuinitus infusam, & ista notitia pt̄ considerari dupliciter. Vno mō quantum ad acquisitionē, & sic non cognoscit vnū per aliud, quia cognitio oīum quæ sic cognoscit simul sibi fuit infusa. Alio mō quantū ad vsum, & sic bn̄ cognoscit vnū per aliud, sicut habens notitiā acquisitā, vt ea aliqn̄ concludit effectū per causam, vel ecōuerso causam per effectū, & vnum simile per aliud, & sic de alijs modis concludendi: & hoc mō Christus Mat. 17. d. cū quęsiuisset a ... tro. Reges terrę a quib. recipiūt tributū, a filiis suis an ab alienis? R̄ndit Petrus, ab alienis. Conclusit Christus, filij sunt liberi. Tertia cognitio est experimētalis, quæ fuit acquisita per lumen intellectus agentis, & ista cognouit vnū per aliud non solum quantum ad vsum sed etiam quantum ad acquisitionem, & secūdum hoc de Christo dicit Apostolus H... 5. c. *Didicit ex his que passus est, obedientiam.*
11 *Me au. propter in.* Licet. n. Chr̄s non meruerit gloriā animæ suæ, quam ab instanti suę conceptionis habuit, tamē meruit gloriam corporis & suam exaltationem, & quantum ad hoc dicit. *Me autem prop. in.* i. propter meritum innocētiæ ...
12 *Suscepisti.* corpus gloriosum mihi conferendo, & in cœlum ad te assumendo secundum quod dicitur Mar. vlt. d. *Et dominus quidem Iesus postquam locutus est eis assumptus est in cœlum.* quia hæc assumptio est stabilis secundum quod ibidē subditur. *Et confirmasti me in conspectu tuo in æternum.* vltimo in ... psal. propheta Dauid gratias agit de prædictis di...
13 *Benedictus do. Deus Israel.* Quia licet sit Deus oīum per creationē, tn̄ dicebat̄ Deus Israel p̄ debitū cultū & verā fide...
14 *Fiat, fiat.* In Hebræo autem habetur amen amen, quod importat veritatis confirmationem.

MORALITER.

7 *Et retribuam eis.* bona pro malis, secundum cōsilium Christi, Mat. 5. g. *Benefacite his qui oderunt vos, &c.*
8 *In hoc cognoui quoniam voluisti me.* i. approbasti me, si diabolus inimicus meus nō gaudeat sup me, tāq̄ deuictū ab eo.
11 *Me autem propter innocentiam susce.* in filium adoptando
† *Et con. me. in conspe. tuo in æternum.* quantū est ex te, nā charitas est arra gloriæ. Et quia de tanto bono magnifice referendum est Deo, subditur: *Benedictus do. Deus Israel a seculo vsque in seculum,* fiat, fiat.

ADDITIO.

In psal. 60. *Beatus qui intelligit.* vbi dicitur in postilla, Sed potest quæri, quomodo Christus homo: Hæc quęstio de facili potest solui ex modo loquendi sacrę scripturę. Cōsuetur enim scriptura de Deo etiam secundum deitatē aliqua dicere, quę ei non pertinent secundum suam ęternam notitiam, sed solum secundū suū effectum, eo modo qui G... 12. ca. legitur: *Nunc cognoui quoniam times Deum.* Quod cō... exponitur. Nunc alios feci cognoscere. Vnde a fortiori p... sunt exponere hæc verba psal. scilicet: *In hoc cognoui quoniam voluisti me,* idest, alios cognoscerę feci. Et sic in hoc loco requiritur altior altercatio.

REPLI

REPLICA.

In psal. *Beatus qui intelligit*. circa illum passum. *In hoc cognoui. quoniam voluisti me*. postillator mouet quæstionem. Quo gene[re] notitię Christus cępit cognoscere, & bene soluit, vide ibi. [B]urg. autem nititur ire per compendium, volens hunc pas[sum] exponi sicut illum Gen. 22. c. *Nunc cognoui*. i. cognoscere feci. Sed expositio hæc beati Aug. 16. de ciuitate ca. 37. locum habet, vbi scriptura loquitur de nouitate cognitionis Dei, hic autem agitur de nouitate cognitionis humanitatis ad Deum. Verumtamen eam expositionem super allegatum locum Genes. Burg. abijcit, & quamuis sit beati Aug. contemnit, hic autem contra postillatorem, cum non habeat locum grandi pendit, quod est signum incircumspecti vel inuidi.

GLOSSA ORDINARIA.

In finem intellectum. Cas. Core interpretatur Caluaria. Filij et [...]o Core sunt qui tropheum Christi. i. signum crucis suscepe[ru]nt. Conuenit hic psal. omni Christiano, qui flamma diuinę [c]haritatis accenditur, de qua re hic psalmus primus est. Se[q]uuntur & alij duo. [4]3. & 133. psalmi con[tr]a tristitias seculi, ne [a] Deo retrahant. Vox [fi]delis Deum deside[ra]ntis, qui degerat in [v]itijs, & ad fontem [b]aptismi tendit. Vel [e]xhaustis vitijs, ad [c]ontemplationem Dei [a]scendit, qui exqui[si]to exemplo deside[ri]um ostendit, cui ob[st]at malorum insulta[ti]o.

Ambrosius. Sed ne [tr]istitia seculi animū [i]n desperationem de[ij]ceret vel tædium, consolatur animam.

Hier. Filij Core. i. filii calui. i. Christi, in caluo Eliseo præfi[gu]rati, quē qui irrident, a diabolo & angelis eius deuorabanť, [v]t a bestiis qui Eliseum irriserūt, dum dixerunt. *Crucifige*. hoc [e]st puerili fatuitate dicere. *Ascende calue*. verbum puerorum [i]rridentium Eliseum.

a ¶Crucis quæ in Caluaria.

a †In finem, † intellectus filijs Core. Psal. XLI.

a ¶Vt reiuuenescat. b Perempto serpente quantum ad perfectum: vel tracto serpente quantum ad cathecuminum. b Cas. Hiero. Christus fons aquarum, vnde omnia fluunt.

b †Vemadmodū desiderat ceruus ad 1
a ¶Aug. Ardenti desiderio cathecuminus agnoscens vitia. Consumptis vitijs amplius desiderat perfectus.
c fontes aquarum, ita desiderat aīa 2
a ¶Inquam & olim.
d mea ad te Deus. Sitiuit aīa mea ad 3
a Non ad mortua simulachra. b Etiam. Quasi dicat: Cupio dissolui. Quid sitiuit? venire apparere. 4
e Deū † fontem viuum, quando ve- 5
a Aug: Tunc & nos apparebimus, qui modo latemus. b Quia tunc videbimus eum sicuti est. In futuro apparebo In via autem.
niam & apparebo ante faciem Dei? Fuerūt mihi lachrymæ 6

niel, Ezechiel & similes, ex eorum persona Dauid, q̄ par erat ab illis dici tēpore liberationis a calamitate multis an̄ seculis docet, vt vaticinatione oblectenť, & doctrina erudianť. Propterea in fine hic psalmus *inscriptus est: siquidē post longissimā tēporis seriem, ea quæ dicta sunt, finem acceperūt. Apponit autem prudentiam siue intellectum, quandoquidē his maxime egent, qui sunt in calamitate.

c *Ceruus*. Ceruus senio grauatus excrescentibus pilis & cornibus serpentem naribus haurit, vnde veneno ęstuans, fontem ad bibendum ardentissime desiderat, quo hausto cornua & pilos deponit.

† vociferetur clamat, & infrā

* Bas. & Theod. Aiunt ceruos, feras venenosas deuorare, & hinc in sitim vehementer accendi, & aquas magnopere desiderare sic captiui Deum, versati cum impiis babylonicis.

d *Sitiui*. Aug. Determinat desiderium suum, quia poterat intelligi desiderare ceruus fontem causa bibendi vel lauandi, hic omne desiderium esse ad Deum ostenditur.

* Bas. & Theod. Deus fortis, viuus, prę idolis Babyloniorum imbecillibus, & inanimatis.

* Bas. Ad Deum. i. Dei cultum.

e *Quando veniam*. Aug. Quod citius est Deo, tardū est hominis desiderio. Talis ceruus dum currit, patitur insultātes, vn-de.

PSALM. XLI.

Q*Vemadmodum desid*. Aug. Vox hæc conuenit cathecuminis, & etiam omnibus adhuc peregrinantibus.

†Theod. Cū inter captiuos Babylonicos essent viri pii Daniel,

NICOLAVS DE LYRA.
PSALM. XLI.

QVemadmodum desi. ceruus. *Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo. Ad victoriā eruditio filiis Core. Et huic dictioni [fi]lijs præponitur litera lamech, ad designandū quod est datiui casus. Et [e]st sensus, q̄ psal. iste est eruditio facta filiis Core a Deo per spiritū pro[ph]eticū, qui cantandus est a Leuitis cū quodā conatu victoriæ, sicut su[pr]a frequenter expositū est. Tamen secundū Aug. qui dicit omnes psalmos factos a Dauid, iste psalmus denominatur a filijs Core, non quia ab [e]is factus, sed quia ab eis decātandus. Sed cōtra hoc videtur, quia licet [fil]ij Core fuerint de Leuitis, tamen non fuerunt cantores sed ianitores, [vt] habetur Par. 26. Item Ra. Sal. & alii doctores Hebræi, et Hier. (quib. [in] hoc magis est credendū vt videtur) dicunt quod iste psalmus factus [e]st a filiis Core. vtrum autem ab vno vel a pluribus eorum, nō inueni [d]ictū ab Hebræis. Sed Hier. videtur sentire, quod fuerit factus ab vno, [q]ui inter filios Core fuit excellētior. Vnde & in translatione iuxta He[bræ]um ponit talem titulum.* Pro victoria doctissimi filiorū Core. *[S]ed hoc dictum infringitur per hoc, q̄ in titulo Hebraico in plurali di[ci]tur, filii Core. sicut de aliquo libro vel tractatu edito ab aliquo fratre [m]inore, frequenter dicitur. Hæc est doctrina fratrum minorum. Scien[du]m igitur, q̄ licet filii Core primo fuerint cum patre suo in illa rebel[lio]ne contra Moysen, de qua habetur Numer. 16. tamen audita repre[he]nsione Moysi pœnituerunt, aliis tamen se elongantibus a taberna[cul]is Core, & sibi adhærentium remanserunt, vt persuaderent patri, q̄ [pœ]niteret & obediret Moysi, quo non acquiescente, rupta fuit terra & [Co]re cum sibi adhærentibus pereunte factum est grande miraculum, vt [fil]ii eius non perirent, secundum quod dicitur Num. 26. vbi istud mira[cul]um fuit plenius expositum, & infra plenius dicetur psal. 45. Ex tūc [er]ǵo filii Core totis visceribus conuersi sunt ad dominū, & Deus dedit eis spiritū propheticū, & multa de futuris prophetauerunt, & psalmos fecerunt, quorū iste est vnus, in quo agitur de statu populi Israel existentis in captiuitate Babylonica quam præuiderūt in spiritu. Et diuiditur in duas partes, quia primo a dicta captiuitate liberatio postulatur, & secundo ad hoc ratio allegatur ibi.* Iudica me Deus. *qui licet sit psal. distinctus ab isto apud nos, & in trāslatione Hiero. in qua ponitur 42. propter quod sic quotaui, quamuis aliter non distinxerim, tamen non distinguitur apud Hebræos. Prima in duas, quia primo describitur desiderium liberationis, secūdo tædium dilationis, ibi.* Fuerūt mihi lachrymę. *Circa primum in persona deuotorū Iudæorū in captiuitate Babylonica existentiū dicitur.* Quemadmodū desiderat ceruus, &c. *Qui vexatus a venatoribus & calefactus, multum desiderat aquam.*

2 Ita desiderat, &c. *i. vt reducar ad locū tui cultus. s. in Ierusalem, quam Deus ad hoc elegerat, vt habetur. 2. Paralip. 6. b.*

3 Sitiuit. *i. summe desiderauit.* 4 Anima mea ad Deū fortem viuum. *sic est in Hebræo, & in translatione Hieron. iuxta Hebraicum. Sed vitio scriptorum positum est hic, fontem, in libris nostris cōmuniter propter literarū similitudinē, vel ex imperitia aliquorum correctorū, qui ex ignorantia veritatis Hebraicæ posuerūt hic fontem, eo quod præmittitur. Quamadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, &c.*

5 Quando veniam, &c. *i. in loco cultus diuini. Hoc modo loquitur scriptura Exo. 22 c.* Ter in anno apparebit omne masculinum tuum coram domino Deo tuo. 6 Fuerunt mihi. *Hic consequenter describitur tędium dilationis, & primo ex temporis longitudine, secūdo ex afflictionis multitudine, ibi.* Abyssus, &c. *prima in duas quia primo exprimitur tædium, secundo subditur aliquale solatiū, ibi.* Quare tristis es. *Circa primum dicitur.* Fuerūt mihi lachrymę. *quia populus deuotus frequēter lachrymabatur in Babylone pro captiuitatis longitudine, magis amore cultus diuini quam patriæ, vtrumque enim erat tunc desertum.*

Panes

MORALITER.

Quemad. desi. Psalmus iste literaliter exponitur de filijs Is[ra]el existentibus in Babylonica captiuitate, desiderantibus [in] terram suam redire.

Moraliter potest exponi de quolibet deuoto fideli, qui [de]siderans hāc vitā esse captiuitatē, suspirat ad ciuitatē cęle[stem] sicut Paulus Phil. 1. c. *Desiderium habens dissolui & esse cū Christo*. & sic dicitur: *Quemad. desi. cer. ad fon. aqua*. qui calefactus ex insecutione venatorum, aquam desiderat supra modum.

2 *Ita desiderat anima, &c.* i. vt ad te veniam p̄ aper ā visionē & plenā fruitionem. ideo subditur: 5 *Quando veniam, &c.* Et sicut hęc visio est desiderata, sic eius dilatio est anxia. pp quod subditur: 6 *Fuerunt mihi la. mea*. i. pro dilatione suæ visionis, flebam etiam tempore comestionis, & dormitionis.

Vbi

A de. *Fuerunt mi. lachr. mea.* in proſperis etiam quæ deſpicit, ſicut in aduerſis.

Caſ. non amaritudo vel peremptio, ſed pa.

* Theo. Proferunt.n. ſuam potentiam tuam ſuperiorẽ. Illud autem effudi animam meam hoc ſignificat, effuſus ſum, & commotus in eiulatus.

* Baſ. pudefiebam, & ad lamentandum permouebar.

a *Hæc record.* Auguſt. dum quærunt, vbi eſt Deus tuus? ego etiam ſum meditatus per omnia viſibilia hæc, & per ipſam, animam meam, vt per ea exteriora, inuiſibilia Dei inueniam. Ecce intellectus tituli.

b *Effudi.* Aug. Ad intelligendum & attingendum dilataui ſuper ſe ipſam.

B Caſſiodor. Vel lætatus ſum. Liquefacta eſt anima mea in me, non extra, ſed in ſe compuncta reuertitur. Et ſi viſibiliter Deum nõ videam, cogito tamen quod per eccleſiam in qua admirabiles ſunt ſancti, ad Ieruſalem cæleſtem perueniam, captus ſuauitate laudis angelicæ quæ ſuſcipitur mente.

c *In locum tabern.* Aug. Tabernaculũ Dei in terra fideles ſunt, in quib. iſte iam multa miratur. ſ. Quod in corpore nõ regnat peccatum, ſed eſt arma iuſtitiæ, & Quod anima obedit Deo

C tolerat aſpera, & tendit in alta, & huiuſmodi. Tranſit hęc ẽt & ſtupet, cum peruenit vſque ad domum Dei, mẽte de qua ſonat ei mira ſuauitas, ſicut mos erat feſta colẽtibus ante domos, ſymphonias conſtituere. Sonat, dico exultatio & cõfeſſio. Sonus epulantium. i. ſonantium, epulantium. i. de refectione æterna gaudentium.

* Theod. Tabernaculum appellat Dei tectũ, edocetq; celerẽ reuocationẽ. Sic Aquila, ingrediar in vmbroſo, præteriẽs ip-

† Hæc recordatus effudi ſuper me animam meã. i. anguſtiã animi mei depuli, quod

† in congregatione agentiũ diem feſtum, vel ſaltãtium & tripudiantium,

Canti. 5. b.

† Quare deiecta es anima mea & intremis, vel ſtrepitum facis, in me? & infra.

Rom. 6. b.

a Caſ. Nam afflictionibus eruditur Chriſtianus. Non amaritudo ſed refectio. b In proſperis quæ iſte deſpicit. d In aduerſis. d Quia. ¶ Caſ. Cauſa lachrymarum inſultatio iugis prauorum.

meæ [a]panes [b]die ac [c]nocte, du[d]m dicitur mihi quotidie Vbi eſt 1 2

a Aug. Cum eorum Deus digito oſtenditur. b Improperia. c Alias meditatus. Aug. Super, quia ſi anima in me remaneret, Deũ non videret qui vltra e. ¶ Ad attingendũ Deum. 3

a b Deus tu[a]us? † Hæ[b]c recorda[c]tus ſum, & effudi † in me animam 4

a Sed quare hoc? b Aug. extra locum tabernaculi huius, quærens Deum errat. c Caſ. id eſt, præſentem eccleſiam, quæ eſt ſpes futuræ Ieruſalem, quæ dũ videtur amplius illa deſideratur. & amplius in iſta gemit, vſque ad domum Dei, non captus deſideriis ſeculi.

c mea[a]m, quoniam tranſibo † in locu[b]m tabernaculi[c] admirabi- 5 6

a Aug Quomodo ad ſecretum domus perueniens, b Laudi æternæ

d lis vſque ad domum Dei. In voce[a] exultationis & con[b]feſſionis 7 8

a Ergo. ¶ Cum videas iucunda, cum de Deo non dubites, quem præſentis, Quare. &c.

e † ſonus epulantis. † Quare[a] triſtis es anima mea, & quare con- 9 10

a Rationem. b Aug. Quaſi ne dicat anima, ideo conturbor, quia ibi non ſum quo per tranſitum rapta ſum, quia & hic grauor. Spera inquit interim. c A quo. ſ. non a me eſt ſalus. d Quid? ¶ Aug. Nondum ex omni parte mihi ſalus, ſed confitebor in ſpe ſalutis vultus mei.

f g turbas me[a]? Spera[b] in Deo[c], quoniam adhuc † co[d]nfitebor il- 11 12

a Ex forma noſtra quam aſſumpſit. b Erit etiam. c Creator meus. d Aug. Ad me conturbatur quæ ad Deum reficitur, non enim mihi firmitas vel ſpes in me, ideo nunquam præſumo de me, ſed ſperabo in Deo.

h li ſalutare vu[a]ltus mei, e[b]t Deu[c]s meus. † Ad me[d]ipſum anima 13 14

a Domine.

i mea conturbata eſt, propte[a]rea memor ero tui de terra 15 16 17

ipſos vſque ad domum Dei in voce laudis & gratiarũ actionis multitudinis celebrantes.

* Baſ. Dei protectio eſt tabernaculum.

d *In voce exulta.* Aug. De æterna feſtiuitate ſonat quid dulce cordi, vñ rapitur ceruus ad fontes aquarum & mulcetur. Sed quia perſtrepit mundus, & caro grauat animam, comparans hęc triſtia illis iucundis, ait, quare triſtis.

e *Quare triſtis, &c.*

Caſ. De perturbationibus, contra quas ratio confirmat animam ſenſualem ſp[...] Dei.

f *Quare conturbas.*

Aug. Qui ſi inueſtigas nihil eſt in mũdo quare hoc debeas, ſpera potius ſalutare remedium adhuc, & non modo, plene [...] futuro.

g *Spera.* Caſ. Vel ſperare potes, quia adhuc in præſenti cõfiteb[...] .i. de peccatis per pœnitentiam agam, vt [...]bi non obſiſtam.

h *Ad meipſum.* Conuerſus ad Deum dicit ex ſeipſo conturbationes, ex Deo finẽ earum, vnde in eo eſt ei ſpes. Et hoc e[...] ad meipſum, vel a meipſo.

Caſ. Ecce qui ſuperius corrigebat aĩam ad conditionẽ [...]minis, reuerſus dicit hic aĩam a ſe turbari, quæ, niſi vitia carnis eſſent, trãquilla pmaneret. Ecce ex qua diuerſitate cõſt[...] hõ. Q. propterea. i. propter conturbationes aĩe, memor ero.

Aug. i. feſtino ad te, quia excludis mala omnia. Ecce remedium quo euadat conturbationes, vñ pro quibus ſit memor ſubdit, de terra Iordanis, vbi dominus conſecrauit baptiſmũ in quo humiliati lauantur, & fiunt terra fructifera.

Caſ. horum memor malis non turbatur.

i *Propterea memor.* Aug. Quia ad me turbatur aĩa, iõ memor &c. nemo currit ad remiſſionem, niſi qui ſibi diſplicet, [...] qui

NICOLAVS DE LYRA.

1 Panes die ac nocte. *q.d. iſtæ lachrymæ ex tædio procedentes auferebant mihi appetitum comedendi ſicut dicitur de Anna,* 1. *Reg.* 1. *a. Porro illa flebat, & non capiebat cibum.*

2 Dum dicitur mihi quotidie. *a Babylonijs mihi exprobrantib.*

3 Vbi eſt Deus tuus? *q.d. nullius virtutis eſt, quia nõ poteſt populũ ſuum a captiuitate liberare, & de talibus blaſphemys cõtra Deum affligebantur boni Iudæi ſupra modum, ideo ſubditur.*

4 Hæc recordatus ſum, &c. *cum lachrymis orando. Hoc modo dicebat Anna.* 1. *Re.* 1. *quæ flendo orabat. Vinum, et omne quod inebriare poteſt non bibi, ſed effudi animam meam in conſpectu domini.*

5 Quoniam tranſibo in locum tabernaculi. *i. in Ieruſalem, vbi Dauid primo fecit tabernaculum ad reponendum arcam Dei.*

6 Admirabilis, *quia ibi dabantur diuina reſponſa & mirabilia.*

7 Vſque ad Domum Dei. *quia ibi fuit ędificata domus Dei per Salomonem, ad quam tranſlata fuit arca de tabernaculo, quod Dauid fecerat, vt habetur* 3. *Reg.* 8.

8 In voce exul. &c. *ſ. diuinæ laudis, ibi enim Leuitæ diuinas laudes cantabant cum mentis exultatione.*

9 Sonus epulantis. *In tranſlatione Hier. iuxta Hebræum habetur. Multitudinis feſta celebrãtis, & tunc eſt plana litera. Ad idem autem poteſt referri quod dicitur hic.* Sonus epulantis. *quia nõ ſolum Leuitæ diuinas laudes cantabant in pacificorum oblatione, ſed etiam offerentes, quorum vna pars illius oblationis erat. de illa epulabantur [...]tanter coram domino.*

10 Quare triſtis. *Hic cõſequẽter ponitur aliquale ſolatium quod [...]gebat ex hoc quod populus deuotus firmiter ſperabat ab illa captiuitate liberari, ſicut per Ieremiam et alios prophetas fuerat dictũ, propter quod ſic dicebat populus deuotus loquẽdo ſibipſi.* Quare triſtis es anima mea. *q.d. recipias conſolationem. Et ſubdit cauſam.*

11 Spera in Deo. *firmiter ab eo expectando liberationem.*

12 Quoniã adhuc confitebor, &c. *confeſſione laudis in loco putato ſuo cultui, & qualis futura ſit hæc confeſſio, ſubditur.*

13 Salutare vultus mei. *i. dans mihi lætitiam ſalutis.*

14 Et Deus meus. *tu es ſupple, & non alius.*

15 Ad meipſum anima mea conturbata eſt. *propter prædi[...].*

16 Propterea. *ad aliqualem meam conſolationem.*

17 Memor ero tui de terra Iordanis. *i. beneficiorum, quæ feciſti in terra Iordanis, quando feciſti patres noſtros tranſire per alueum arentem, & poſtea aquæ iuerunt ſecundum curſum ſuum, vt habetur Ioſue.* 3.

E

MORALITER.

3 *Vbi eſt Deus tuus.* quia nõ habetur in vita preſenti. Exo. 33. d. non videbit me homo & viuet.

4 *Hæc re. ſum & eff. in me. ani. meã.* p gemitũ & lachrymationẽ.

5 *Quo. tranſibo in lo. ta. admi.* vſque ad do. Dei. i. per talem luctum cum Dei gratia. Merebor tranſire ad locum fruitionis diuinæ. Math. 5. a. *Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur.*

8 *In voce exul. &c.* nã, in illa fruitione beata erit laus cõtinua. Pſal. 83. a. *Beati qui habitant in domo tua domine, in ſecula ſeculorum laudabunt te.* Et quoniam ſpes aſſequẽdi hanc fruitionem dat internam conſolationem, ſequitur,

Quare

10 *Quare triſ. es anima mea. &c.* Sequitur.

11 *Spera in Deo quoniam adhuc con. illi.* cõfeſſione laudis: confeſſione laudis continue cum beatis.

15 *Ad meipſum anima mea conturbata eſt.* i. in meipſo cõtriſt[...] pro dilatione gloriæ.

16 *Propterea.* ad aliqualem conſolationem.

17 *Memor ero tui de terra Iordanis.* i. beneficiorum tuorum [...] terra Iordanis collatorum, nã ibi Chriſtus inſtituit baptiſmi ſacramentũ, per quod habetur ingreſſus ad Deum in cœ[...] Ioan. 3. a. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & ſpiritu ſancto, non poteſt introire regnum Dei.*

qui se fatetur peccatorē, quod notat Hermonijm, nemo con
A tetur nisi se humiliet, quod notatur, in modico.
a. *Iordanis*. Aug. Descensio. Descende ergo vt eleueris.
Cass. In Iordane dominus baptismo cōsecrauit, in quo hu
miliati lauātur, & fiunt terra fructifera, quæ reddit fructum
tricesimum, sexagesimum, & cētesimum.
* Basil. & Theodor. Terram Iordanis promissionis terram intelligit, & Hermonij Montem Armon, & per montē ac flumen omnem illam terram ostēdit. Symmachus. Anima mea liquefit, quando recordor tui
B terra Iordanis & Hermonij a monte minimo.
* Heb. pro modico legunt Mizaar, putāt que esse nomen montis.
b *Hermonijm*. Aug. Paruus mons iuxta Iordanē, interpretatur Anathematizatio. Anathematiza ergo te, displicendo tibi vt placeas Deo. Anathematiza etiam diabolū abrenuntiando ei. Et est sensus. *Memor ero tui de, &c.* Hermonijm a mon. mo. i. qui fecisti me mihi displicere, & diabolo abrenuntiare, & in virtutibus altum, & tamen humilem, quia non in superbis sed in humilibus memor Dei est.
c *Abyssus abyssū*. Aug. Decet vt sim memor. Nā ad hoc abyssus abyssum inuocat. i. euangelium & lex in eo concordant, in voce cataractarum. i. per doctrinam prophetarum, & apostolorū, de quib. fluenta Dei manant, & iō memor, quia oīa ex-

a Aug. De baptismo, vbi remisso peccatorum. b Scilicet. c Per humilitatem. d Memor Dei admirans Deo dicit, Abyssus. ¶ Aug. Homo hominem cuius neutrius cor potest sciri vocat, dum aliquid veritatis prædicat. Huiusmodi perturbant.

a Iordanis. & Hermonijm a monte modico. Abyssus abys- 1
b a Non sua sed catarac. b Aug. Quæ minaris futura. *Alias, Omnes susceptiones tuæ. 2
c sum inuocat, in voce cataractarum tuarum. † Omnia 3
d a Quos sentio in re. b Non me premunt quorum alterum de primo alterum de futuro iudicio mihi est. c Aug. Sed quo crebriora mala, dulcior misericordia. ¶ In quieto tempore dicitur lex domini, sed in aduersis fructus eius declaratur. 4 5
e excelsa tua & fluctus tui, super me † transierunt. In die 6
mandauit dominus misericordiam suam, & nocte 7
a Vnde, Speciosa misericordia Dei in tempore sicut nubes pluuiæ in tempore siccitatis. †
b Hæc finitur. Quid ergo agis in hac peregrinatione? Cas. Intus habeo quod offeram, vnde Deum placare non extra quæro. c Idest, qui dat vitam.
f † canticum eius. Apud me oratio Deo vitæ meæ, dicam 8
a Aug. Cum per baptismum suscepisti in patria tua collocandum. b Ergo. 9
e Aug. Dum differs promissa, & hoc est labor,
g Deo † susceptor meus es. Quare oblitus es mei, & 10
a Repetita confortatio. b Secundum sensus carnis. c Ad te. d Id est quia.
e Aug. Dum abundante iniquitate refrigescit charitas multorum. Tentando, tribulando. f Diabolus.
† quare † contristatus incedo dum affligit me inimicus? 11
12

excelsa. i. maior & minor pęna quę me spectabant sic transi- D
būt. Iō ēt memor, quia in die. i. in prosperis pcepit Deus mala ferre, quod est misericordia, & in aduersis exultare, & pp hæc omnia oro in aduersis, & hoc est, Apud me oratio.
* Basil. & Theodor. Symmachus, Abyssus Abysso occurrit a strepitu aquæductus tui, Abyssos militares acies appellat, quæ quasi antiquum diluuium totam terrā vastauerunt.
†Omnes. i. nunciationes tuæ.
August. Vel abyssus abyssum inuocat, id est iudicium quod intulit Deus peccāti, vnde est nobis hic labor & mors, inuocat abyssum. i. ostendit aliud iudicium quo mali damnabuntur, hoc timuit iste dicens, Ad meipsum anima mea com. est, & ideo humilia est, quia timet iudicia.
E
†ingressi.
†declarauit.
†vt quid
d *Cataractarum*. Cataractæ ad literā sunt ostia fluuiorum.
e *In die*. Aug. i. in prosperis, mandat Deus & docet misericordiam, quia liberat de tribulatione, sed nō declarat illam misericordiam. i. fructum eius, nisi in nocte aduersitatis. Tunc enim subuenit & verum probat Deus quod in die mādauit; ergo vt formica in prosperis debemus discere & colligere, vnde viuamus in aduersitate.
f *Apud me ora*. Aug. Oratio in conturbationibus est mihi & hæc est apud me. Prou. 6. a.
g *Quare oblitus*. Cassiod. Quare nunc me pateris his miseriis vexari? F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et Hermonijm. *i. de mirabilibus factis in terra Hermonym, quæ nominata est a monte Hermon, & est prope Iordanem.*

2 A monte modico. *quia ille mons Hermon est modicus respectu montium in terra illa existentium. Dicit tamen Rab. Salo. quod mons modicus hic dicitur mons Sinai, qui est modicus respectu montium, in quibus mortui sunt Aaron & Moyses. In illo autem mōte dedit Deus populo Israel beneficium legis, vt habetur Exo. 19. & 20. Istorum autem beneficiorum recordabantur Iudæi in captiuitate Babylonica positi ad suam consolationem, quia ex illis habebant spem suæ liberationis. Quia sicut dicit Grego. homilia. 1. Sequentium rerum certitudo est præteritorum exhibitio.*

3 Abyssus. *Hic consequenter describitur tædium dilationis ex afflictionis multitudine, & mistim describitur hic multiplex afflictio, & interposita consolatio. Dicit ergo. Abyssus abyssum inuocat. Idest vna afflictio aliam. Dicitur enim communiter, quod vnum damnum siue malum non venit solitarium, sed adducit secum alia, & sic fuit in proposito, quia cum malo captiuationis de terra propria euenit Iudæis malum oppressionis in seruitute, & laboribus duris, & contemptibilibus verbis, & huiusmodi.*

4 In voce cataractarum tuarum. *Cataractæ Dei dicuntur fenestræ cæli, quæ per quandam similitudinem videntur aperiri in voce tonitrui, & fulguris, & pluuiarum magnarum in talibus descendentium, secundum quod dicitur Gen. 7. b. de diluuio.* Et cataractę cæli apertę sunt. *Et per hanc similitudinem denotatur multitudo, & magnitudo afflictionum, quæ super populum Israel venerunt tempore captiuitatis Babylonicæ, iusto Dei iudicio pro sua iniquitate, ideo subditur.*

5 Omnia excelsa tua & fluctus tui. *i. pœnæ inflictæ a superiorib. & inferioribus.*

6 Super me transierunt. *sicut aquæ nimiæ terram cooperiunt. Veruntamen quia in talibus debet haberi patientia, ideo subditur.*

7 In die mandauit dominus misericordiam suam & nocte canticum eius. *Per diem intelligitur tempus prosperitatis, & per noctem tempus aduersitatis. Est igitur sensus, quod sicut Deus in prosperitate ostendit misericordiam suam hominibus, ita tempore aduersitatis quo ostendit iustitiam suam, non debet omitti canticum laudis eius, secundum quod dictum fuit supra psalm. 33. Benedicam dominum in omni tempore, id est tempore prosperitatis, & aduersitatis, ideo subditur.*

8 Apud me oratio Deo vitæ meę. *i. directa Deo qui est autor et conseruator vitæ meæ.*

9 Dicam Deo susceptor meus es. *quia populum Israel suscepis tanquam sibi peculiarem, educendo de Aegypto mirabiliter, et dando ei legem.*

10 Quare obli. es. mei. *dimittendo me tandiu in captiuitate, licet enim obliuio non cadat in Deo, tamen ad modum obliuiscentis se habet, quando petentibus auxilium non præbet.*

11 Et quare contristatus in. *per viam huius vitæ.*

12 Dum affligit me inimicus. *i. populus Babylonicus.*

Dum

MORALITER.

Et Hermoniim a monte modico. Iste mons potest intelligi mōs Caluariæ, qui est modicus respectu aliorum montium circa Hierusalem, & etiam mons Hermonijm. i. damnationis, nam ibi puniebantur damnati ad mortē, & ibi passus est Christus, cuius beneficij memores esse debemus.

Abyssus abyssum, & c. Hic describitur tędium proueniēs ex prędicta dilatione, quod prouenit ex multiplicatione malorum in hac vita, quę desiderantibus vitam beatā grauia sunt ad videndum, ideo dicitur. *Abyssus abyssum inuocat.* i. culpa culpam. Vnde dicit Greg. Peccatum quod non per pęnitentiā diluitur, mox suo pondere ad aliud trahit.

In voce cara. tu. Cataractę sunt nubes ex quibus procedunt tonitrua, grandines, fulgura, per quę significantur multiplices pœnæ, multiplicationi culparum debitæ, ideo subditur.

5 *Omnia ex. tua & fluctus tui.* quia propter peccata a superioribus creaturis & inferioribus pęnę infliguntur. Sap. 5. d. Armabit creaturam ad vltionem inimicorum. Quia tamen istę pęnę patienter sunt tolerandæ, subditur.

7 *In die mandauit do. mise. suam.* i. tempore prosperitatis exercere opera pietatis.

† *Et nocte canticum eius.* i. tempore aduersitatis exercere canticum diuinæ laudis publice, & secrete, ideo subditur.

8 *Apud me. ora.* i. in secreto.

9 *Dicam Deo, suc. me. es.* in publico.

10 *Quare oblitus es mei.* in miserijs me relinquendo.

11 *Et quare. contri. incedo.* per viam huius vitæ, cum possis me statim liberare.

A vexari? Videbat quæ dulcedo patriæ, & pericula mundi horrebat.

✻ Theodoretus. Tui auxilij compotem non fecisti. Obliuio humana affectio est, proprium autem Dei est sine affectionibus esse.

Dum

† Chald. interpret. Tanquam occide. et ossa mea & opprobrium illud quo afficiunt me inimici mei.

a Ita affligit inimicus. b Aug. Quia & fortes ecclesiæ cedunt scandalis. c ¶ Etiam.

a † Dum confringũtur ossa mea, exprobrauerunt mihi qui tri- 1 2
bulant me inimici mei. Dum dicunt mihi per singulos dies, 3

a ¶ Aug. Cass. Hoc maxime in tentationibus ecclesiæ dicitur fidelibus. ¶ Aug. Quasi, vel nullus est, vel de te non curat, & si curat, liberet te si potest. b ¶ Aug. Quia propter hoc anima turbata est ad me, quid ei sup. add. m, nisi quod & supra.

ubi est Deus tuus? quare tristis es anima mea, & quare cõtur 4

a ¶ Sed ne dicas ideo turbor, quia hæc mala patior, potius. ¶ Repetita confortatio. b ¶ In futuro, vel nunc. ¶ Quid? quod ipse est. c ¶ Dicit ipsam confessionem, repetit spei confirmationem.

bas me. Spera in † Deo, quoniam adhuc confitebor illi salu- †
tare vultus mei, & Deus meus.

a Dum confringuntur Augúst. Quasi ossa franguntur, dum virtus patientiæ affligitur, quod irrident mali. Hæc est exprobratio illa dum dicitur mihi, vbi est? vel nullus est, vel de te non curat.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Dum con. ossa mea. *laboribus duris, & verberib. sicut in Aegypto fuerunt afflicti, vt patet Exo. 5.*

2 Exprobrauerunt mihi. *verbis duris, & blasphematorijs, ideo subditur.*

3 Dum dicunt mihi. *& exponatur sicut supra.*

4 Quare tri. es ani. mea. *Hic interponitur consolatio ex spe liberationis, & exponatur sicut supra.*

MORALITER.

1 *Dum confrin.* i. virtutes in quibus consistit robur mẽtis, quæ tamen aliquando turbantur ex afflictionibus vitæ præsentis.

B 2 *Exprobrauerunt mihi qui tri. me inimi. mei.* i. dæmones & homines mali, qui sunt eorum ministri.

3 *Dum dicunt mihi per sin.* quia tentant me desperare de tua visione. Sed quia talis tẽtatio est simpliciter repellẽda, subdit.

4 *Quare tristis es ani. mea.* de talibus tentationibus.

† *Spera in Deo quo. adhuc con. illi.* confessione laudis continuæ cum ad tui conspectum adduxeris vultum meum.

Dum

ADDITIO

In psal. 41. Quemadmodum, vbi dicitur in post. Iste psal. denominatur a filijs Core. Non habetur in litera in 1. Para. 26. qđ filii Core sic simpliciter nominati fuissent ianitores, sed quidam Coreitarũ de filijs Asaph, vñ sicut ex hoc quod aliqui de filijs Asaph, fuerunt ianitores non habetur quod Asaph non esset de cantoribus, sic eadem ratione ex hoc q aliqui Coreitæ erant ianitores, non sequitur quod omnes filij Core essent ianitores, vnde illa autoritas per post. allegata, non facit contra opinionem B. Aug. Multi. n. doctores Hebræorum maioris autoritatis apud eos quam Ra. Sa. tenent Dauid fuisse autorem omnium psalmorum, Dicere autem quod filij Core a tempore perditionis patris eorum, quod fuit in deserto, habuerunt spiritum propheticum, videtur omnino irrationabile. Tum quia sine fundamento alicuius autoritatis sacræ scripturę. Tum quia nõ est verisimile, quod in talibus quæ fluxerunt a tempore Moysi vsque ad tempus Dauid, non fuisset facta aliqua mentio in aliqua historia Iosue vel Iudicum vel Samuelis de ipsis filijs Core si fuissent prophetæ, prout post. sequendo Ra. Sala. videtur velle. Item de Asaph, Heman & Idithun, non legitur aliquod miraculum in litera, nec in dictis expositorum, & tamen eis intitulantur plures psalmi, vt patet psalm. discurrenti. Et ideo ista quæ prophetia filiorum Core narrantur, videntur magis fictitia quam uera, ex quibus cum alijs quæ dicta fuerunt in additione supra primum psal. videtur, quod opinio Aug. stat in suo uigore.

REPLICA. Circa psal. Quemadmodũ, mouet Burg. differentias inter B. Hier. & B. Aug. de autoribus psalmorum, de quibus uide circa psal. primum.

GLOSSA ORDINARIA.

C a *In finem psalmus Dauid.* Aug. Corporis Christi, quod hic gemit inter zizania. i. inter malos, habens cum eis multa communia, nasci, mori, prospera & aduersa, cum quibus (quia nõ habet communem causam meritorum) exclamat. Augu. Psalmus iste contra pressuras, ne & ipsæ retrahant nos a Deo. Cass. Conqueritur de commistione malorum, & precatur separationem.

✻ Theod. Pro captiuis in Babylonios hic ut precedens psalm. Bas. Ideo inscriptio nem non habet.

PSALMVS XLII.

b *Iudica me.* Cass. non petit peccata sua discuti, quod periculosum est, sed cãm ab impijs separari, ut sit cum electis, uñ addit, & discerne. Gens nõ sancta, iniquus, & dolosus a quib. in iudicio separatur, sed & hic, ne ab eis corrumpatur.

c *Quare tristis incedo.* Aug. Causam tristitię quęrit, quę est peccatum, ut causa lætitię iustitia. Esaias propter peccatum, iudicum quidem, conflaui illum, sic. n. pu nit Deus.

✻ Bas. & Theod. Non increpantium, sed confitentium transgressionis participes destitute sa uina prouidentia implorant.

d *Emitte luc. tuam.* Cass. Quia conueniente tolletur omnis tristitia confusionis.

August. Quia certi iam pignus habemus, quia ea ipsa, id est lux & ueritas, deduxerunt a pec...

† Titulus nullus apud Hebræos, cohæret aũt sententia huius psal. cum præced.

† vt quid.

† mœrens, pullatus i. quare permittis me gementem me incedere.

a ¶ Tendens. b ¶ Idest corporis Christi. ¶ Id est ecclesiæ, quæ hic loquitur.

a † In finem psalmus Dauid. XLII.

a ¶ Aug. Videns misericordiam non timet iudicium. b ¶ In futuro separando a malis. ¶ Nunc interim. c ¶ Merita mea. ¶ Si non locum.

b IVdica me Deus, & † discerne causam meam 1 2

a ¶ Cum qua est mihi par infirmitas, sed dispar conscientia & desiderium. b ¶ Aug. Hæc est gens non sancta. c ¶ Qui aperte mala facit.

de gente non sancta : ab homine iniquo 3 4

a ¶ Cas. Qui occulte. b ¶ Hic in præsenti ne ab eis corrumpar. ¶ In futuro in iudicio. c ¶ Aug. Non mihi arrogo fortitudinem, qua opus est inter hæc scandala.

& doloso † erue me. Quia tu es Deus †

a ¶ Miratur, cum Deus sit eius fortitudo, quare modo videtur repelli, desiderans enim, se repulsum putat, quia non statim habet quod optat. a ¶ Aug. Quia & si non vincitur, saltem periclitatur.

c d fortitudo mea : † quare me repulisti, & † quare 5 6

a ¶ Quia. b ¶ Tentationibus. ¶ Hic quod non ibi. c ¶ Vt excludatur, inimicus.

† tristis incedo dum affligit me inimicus? Emitte 7

NICOLAVS DE LYRA. PSALMVS XLII.

IVdica me Deus &c. *Postquam postulata est liberatio, hic consequenter ad hoc allegatur rõ, & accipitur ex malitia gẽtis Babylonicæ, quæ erat dedita idololatriæ, & iõ rationabile videbatur, quod populus Deum colens, ab eius seruitute liberaretur, & hoc est quod dicitur.*

1 Iudica me Deus. *i. secundum iudicium tuum iustum libera me.*

2 Et discerne cãm meã de gen. *i. Babylonica idololatriæ dedita.*

3 Ab ho. iniquo & do. *quia populus Babylonicus non solum male se habebat erga Deũ per idololatriã, sed etiam erga homines per iniustitiam. Et causa dictæ liberationis allegatur, cum subditur.*

4 Quia tu es Deus fortitu. mea. *quasi diceret. Non possum liberari per me, sed solum ex tua fortitudine.*

5 Quare me repulisti. *a ciuitate & terra deputata tuo cultui.*

6 Et quare tristis incedo, dum af. &c. *exponatur sicut supra.*

7 Emitte lucem tuam. *ad educendum nos de terra Babylonis, sicut emisisti ad educendum patres nostros de Aegypto, sicut habetur Exo. 12. d.* Nunquam defuit columna nubis per diem, nec columna ignis per noctem coram populo.

E

MORALITER.

1 *Iudica me Deus, &c.* Apud Hebræos psal. iste non distinguit a pręcedenti, propter quod videtur ad eandem vel consimilem sententiam referri. Sicut. n. dilatio vitę futurę redditur tędiosa ex afflictionib. de super vel de subtus venietib. ita similiter ex molestia ab infidelib. ideo dicitur. *Iud. me Deus, & di. cau. meam.* ipsam approbando.

† *De gente non san.* i. infideli ipsam condemnando.

3 *Ab homine iniquo & doloso erue me.* nã infideles iniquitates & dolos cogitant contra fideles. 4 *Quia tu es Deus fortitudo mea.* i. potens me taliter liberare ab eorum nequitia.

5 *Quare me repulisti.* me dimittendo in afflictione tali.

7 *Emitte lucem tuam.* s. gratię tuæ.

A s in ecclesiam præsentem, quæ est tabernaculum.
Basil. & Theo. Alij magis dilucide, *Emitte lucem tuam & veritatem tuam, quæ deducent me & adducent in montem sanctũ tuũ.* Tabernacula, templum: Montem, Sion, lucem & veritatem Christum & salutarem Dei conspectum intelligit.

c *In cithara.* Cas. Ecce qui supra fuit tristis de malis seculi, de bono intellectu sibi gaudium facit. D
d *Quare conturbas me.* Cas. Frequenter, & vehementer persuadet seculi tristitiam fugiendam, quę patientiam, charitatem, & spem extinguit, & totam vitam confundit.

a Ad iudicandum. ¶ Aug. Lux & veritas Christus est, qui veniens modo discernet causam, & eruet ab iniquo & diabolo, quia mittit angelos separatores, qui separabunt tritcum a paleis.

lucem tuam, & veritatem tuam, ipsa me † deduxerunt, & 1

a ¶ Ecclesiam. b Aug. Vbi positi hoc speramus. Aug. Quæ sunt peregrinantium & militantium.

† adduxerunt in montem sanctum tuũ, & in tabernacula tua. † 2

a ¶ Aug. Ad illud inuisibile, quo non accedit iniustus, qui verò accedit, sumitur in holocaustum diuino igne totus incensus. b ¶ Exponit altare. c ¶ Aug. Nouitatem, qui ante contristauit vetustatem. 3

a † Et introibo ad altare Dei ad Deum, qui lætificat † iuuentu- 4 5

a ¶ Et ideo. ¶ Aug. Gratias agam in tribulatione. vnde supra. Tristis incedo. 6

b tem meam. Confitebor tibi in cithara, Deus meus, † qua- 7

a ¶ Sed. b ¶ Ergo c ¶ Cas. vult eam erigere ad meliora, vel forsan, quia non potest vitare omnia peccata timet. d ¶ Rationem scilicet. e ¶ Potius. ¶ August. Non in te. Quid enim es in te, quid es de te? Ille sit sanitas in te, qui suscepit vulnera de te propter te.

c d re † tristis es anima mea, & † quare cõturbas me? Spera ĩ Deo, 8

¶ Hoc. s. ¶ Tu me, saluabis. ¶ Quia creasti.

e quoniã adhuc cõfitebor illi, salutare vultus mei, & Deus meus.

Et introibo. sicut pontifex ad sancta sanctorum.
Cassio. Et introibo, de lætitia finali pro qua laudat, in tribulatione qui supra tristis erat, vnde se confortat.
Theo. Symmachus, Vt veniam ad altare Dei, ad Deũ lætitiam voluptatis meæ, & confitebor tibi in psalterio Deus, Deus meus. Nam suspendimus in salicibus organa nostra Babyloni, existimantes transgressionem legis esse, si extra tuum locum te coleremus.
Hebræi. exultationem meam.
Con. tibi in. Aug. Qui pręcepta Dei facit & non patitur, in psalterio confitetur. Qui vero facit & patitur, qđ est ex inferiori natura in cithara, quæ ab inferiori resonat, sicut psalterium a superiori.

e *Salutare vultus mei.* Aug. Et alibi: *Miserere mei sana animam meam, quia peccaui tibi.* hæc vox tuta est fratres, sed & in bonis operibus vigilate. Tange psalterium obediendo, tange citharã passionis tolerando. *Frange esurienti panem tuum.* inquit Esaias. Ne putes ieiuniũ sufficere sine eleemosyna & oratione. Ieiuniũ te castigat, sed alterũ non reficit. Fructuosę erũt angustię tuæ si alteri pręstiteris latitudinẽ, alijs ergo da quod tibi denegasti, quam multos enim pauperes saginare pôt intermissum hodie prandiũ. Ita ergo ieiuna, vt alio manducante prandisse te gaudeas. Si panẽ dederis tristis, & panẽ & meritũ perdidisti. Ergo ex animo fac, & ista oratio nibus. Iustitia enim hominis in hac vita ieiunium, eleemosyna, oratio, quę illis duabus alis volat ad Deum. E

† deducant & adducant, vel collocent, † perduxerũt
† lætitiã exultationem. i. qui est auctor lætitiæ meæ
† vt quid
† vt quid

In

NICOLAVS DE LYRA.

Et ve. tuam. quia promisisti per Moysen nos liberare de captiuitate, quãdo reuerteremur ad te, Deute. 30. a. *Si ad cardines cæli fueris dissipatus, inde retrahet te dominus Deus tuus ad terram quam possederunt patres tui.*
Ipsa me de. & ad. idest deducent, loquitur propheta de futuro per modum præteriti propter certitudinem prophetiæ. Et hic modus loquendi frequens est in prophetis. Vnde Esa. 9. b. dicitur de Christo protunc futuro: *Paruulus natus est nobis.*
In montem san. tuum. Iste est mons Moria, vbi Salomon ædificauit templum, vt habetur 2. Paral. 2.
Et in taberna. tua. Dicuntur hic tabernacula loca quæ erant circa templum orationi deputata.
Et intro. ad al. Dei. 1. ad offerendum sacrificia & oblationes quæ offerebãtur in altari holocaustorum & ad offerendum thymiama super altare incensi.
Ad Deũ qui læ. Iuuentus autem populi Iudaici fuit in exitu de Aegypto, secũdum quod dicit dominus per Ier. 2. *Recordatus sum adolescentiam tuam, quando secuta es me in deserto.* Et ista iuuentus fuit quodammodo renouata in liberatione populi de captiuitate Babylonica, secundũ quod dicitur infra psal. 102. *Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua.*
7 *Con. tibi in ci.* quia diuinæ laudes cantabantur a Leuitis, non solum humanis vocibus, sed etiam musicis instrumentis. vt habetur 1. Para. 25.
8 *Quare tri.* exponatur sicut supra.
Mystice posset exponi psal. iste a principio. Quemadmodum desiderat &c. de qualibet persona deuota, quæ cõsiderans miseriam præsentis vitæ, reputat se esse in captiuitate Babylonis, quæ confusio interpretatur, & ideo totis præcordijs suspirat de præsenti seculo nequam eripi, & ad terram suam (quæ est terra viuentium) perduci, secundum quod dicebat Paulus apostolus de seipso Phil. 1. d. *Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo.* Et ideo talis persona sic deuota plangit se esse in miseria vitæ præsentis, & deprecatur perduci ad gloriam cælestis vitæ, vbi Deum suum videbit facie ad faciem, & vbi erit laus iugis secundum quod dicitur infra psal. 83. a. *Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te.* Et huic sentẽtiæ cõsideratis p̃dictis posset litera huius psalmi faciliter applicari propter quod pertranseo, & quia sensui literali insistere propono secundum gratiam a Deo mihi datam.

MORALITER.

Et veritatem. iustitiæ tuæ.
Ipsa me deduxerunt. per viam morum.
Et addu. in montem san. tuum. idest ad ecclesiam militantem per fidem charitate formatam.
Et in taberna. tua. idest sanctorum collegia.
Et introibo ad altare Dei. offerendo deuotionis sacrificia.
6 *Ad Deum qui lætificat iuuentum meam.* p̃ spiritus renouationem. 2. Cor. 4. Sed licetis qui foris est homo noster corrumpatur, tamen qui intus est, renouatur de die in diem.
7 *Confitebor tibi in cithara.* quę est figurę triangularis, ideo p̃ ipsam significatur fides trinitatis, quoniam Deus trinus & vnus est confitendus.
8 *Quare tri. is. &c.* Exponatᵉ sicut psal. p̃cedẽti fuit expositũ.

Ad

C *Ad intelle.* Aug. Nõ sic quærant sibi fieri sicut rudibus factũ est, illis prospera vt crederent, istis aduersa vt futura quę sunt. s. sciant per tẽporalia illorũ figurari sua spiritualia, & est confortatio infirmorum. Ideo non audit Deus ad temporalia, vt ab eo desiderentur ęterna, & hęc non amentur.
Cass. Distinguit beneficia Dei, quę incipientibus data sunt in mundo per perfectis in cęlo.
Vt magis sit mirum relinqui pręsentes, recolit preterita.
* Theo.

* Theo. Psalmus hic futurorum prędictionem habens finem expectare hortatur, apponitur, In intelligentiam, vt ea intelligentes hinc reportẽt vtilitatem. prędicit autẽ Macedonicam sub Antiocho illustri crudelitatem, & Machabæorũ fortitudinẽ, qui hoc psalmo sępius vsi, pauci multos vicerunt. F
1. Macha. 1.

¶ Christum. ¶ Passionis. ¶ Cur martyres relinquere videtur, cum patres iuuit in manu valida.

† In finem filijs Core psalmus † ad intellectum XLIII.

† vide ps. 13.

* Basilius. Auribus suis audire, est certo psuaderi Patres autem fecerant t ora sua quasi libros ad instructionem filiorum.

PSALMVS XLIII.

A 1 DEus auribus. Primum dicit Deus, quod facere solet lætus vel grauiter afflictus.
b *Audiuimus*. vt maior fides sit rei, ne putetur ambigua.
c *Patres*. Non iuuenes, vt videantur veri nostri, qui suis certa dicerent.
* Basilius. Apud homines quorum labilis est memoria recẽtium narrationem faciunt apud Deum, cui omnia ex æquo cognita, vetustorũ.
B d *Opus quod &c.* & si semper operetur, tamen operari dicitur, qñ aliquod signum nouitatis ostendit.
* Basil. Si patres aduenas ciues effecisti, & victores Chananæorum, nos sedibus patrijs eiectos non contemnes.
e *Sed dextera tua*. Augustinus. id est bonus successus, quem eis dedisti.
C * Basilius. De Aegyptijs quidam intellexerunt, mihi & ipsum de gentib... dici videtur, quis licet armati vicerint, Opus tamen Dei ... armorum erat.
* Theodoretus. Brachium, auxilium nuncupat. Illun... nationem conspectum.

† Tu manu tua gentes expulisti.

† complacuit tibi in illis

† præcipis vt liberetur Iacob, vel præstas salutem Iacob.

a ¶Cas. Discretione rationis intelleximus cum patres docerent nos. b ¶ A quibus audistis?

a b c d DEus auribus nostris audiuimus, patres nostri 1

a ¶Retulerunt: Opus quod ope. &c. ¶ Quid? b Aug. Vt est eductio de Aegypto, & in terram promissionis inductio.

annuntiauerunt nobis. Opus quod opera- 2

a ¶Pro idest, vel scilicet. b ¶ Aug. Vt est creatura cœli & terræ, quæ omnia spiritualiter implentur in nobis.

tus es in diebus eorum, et in diebus anti- †

a ¶Scilicet hoc. ¶ Id est potestas, b ¶ Terræ promissionis. c ¶ Morte & alijs modis. d ¶ Patres. e ¶ Non facile, quia aliter non crederent.

quis. † Manus tua gentes disperdidit, & plantasti eos: affli- 3 4

a ¶Amorrhæum, Heuæum, Hethæum, & alios. b ¶ A terra promissionis. c ¶ Tu non enim ipsi, quia forsitan putarentur ex se fortes.

xisti populos & expulisti eos. Nec enim in gladio suo pos- 5 6 7

a ¶ Robur.

sederunt terram, & brachium eorum non saluauit eos.

a ¶ Aug. Nec per se habuerunt terram nec per se sunt saluati. b ¶ Potentia. c ¶Aug. Filius. ¶ Saluauit eos. Aug. Ideo talibus signis eis affuit Deus, vt præsens intelligeretur, qui nobis non nisi effectu miraculi præsentiam ostendit. d ¶Aug. Propitiatio præsentiæ tuæ.

e f Sed dextera tua & brachium tuum, & illuminatio vultus †

a ¶Non merito suo, sed quia. ¶Vt illis solis faceres. ¶ Aug. Id est sic egisti cum eis, vt alijs complaceres in eis, vt qui eos attenderet, diceret: vere Deus cum illis est. b ¶Qui hæc illis fecisti. c ¶Qui soles regere & subuenire.

g tui, quoniam † complacuisti in eis. Tu es ipse rex meus 8

a ¶Cas. Ne dubites de Christo Deo, id est quin Christus de quo loquitur sit Deus. b ¶ Corporales. c ¶ Aug. Illis antiquis per creaturam, non per te visus istis quod seruatur in resurrectione iustis: ¶Quæ tunc illis temporaliter, hæc nobis in futuro. d ¶Quasi, sicut illos iuuisti, eodem modo nos. 9 10

h & Deus meus, qui † mandas salutes Iacob. In te inimicos 11 12

f *Et brachium tuum &c.* id est fortitud... & illuminatio, id... sapiens consilium, totum fecisti ex b... neuolentia tua.
g *Tu es ipse rex m... & Deus meus*. Augustinus. Tempo... mutata sunt, auc... non mutatur.
* Theodoret... Mandat: de sal... Iacob, sic Sym... chus Kimhi. Qui ... das Iudęis vt salu... Iacob.
h *In te inimicos ... stros ventilabimus,* ... Augustinus. Q... illis tunc, nobi... iudicio. vnde hic ... flicti se consolan... & resumunt ... mum.
* Theod. Aĩalia ... nuta, arma cor... an...

NICOLAVS DE LYRA.

PSALM. XLIII.

DEus auribus no. *Huic psalmo præmittitur talis titulus in Hebræo: Ad victoriã filijs Core eruditio. Et exponatur sicut titulus psal. præcedentis, qui est idem in sententia cũ isto & etiam in verbis, nisi quod hæc dictio eruditio ponitur hic in fine, ibi autem ponitur in secũdo loco. De materia autem huius psalmi dicunt aliqui, quod psalmus iste est de statu captiuitatis Babylonicæ, quæ præuisa fuit a filijs Core, vt supra dictum est, ita quod in hoc psal. recordantur beneficia populo Israel præstita, & miseriæ in quibus erat in Babylone, petitur liberatio ab ipsis, secundum hoc psal. iste non differt a præcedente in sententia, nisi forte modicum, propter quod alij exponunt de statu populi captiuitate facta per Romanos, in qua sunt modo. Sed hoc non videtur rationabiliter dictum, quia ab ista captiuitate non reducentur ad terram natiuitatis suæ. vnde dicitur Lucæ. 21. e. de ista captiuitate.* Captiui ducẽtur in omnes gentes, et Ierusalem a gentibus calcab tur, donec impleantur tempora nationum. *Et ideo de ista captiuitate non diceret propheta illud quod ponitur in fine huius psal.* Exurge domine adiuua nos, et redime, et. *Et ideo saluo melio ri iudicio, mihi videtur melius dicẽdum, quod psal. iste sit factus de persecutione quam sustinuit populus Iudaicus sub Antiocho nobili, vt habetur. 1. & 2. Machab. quam in spiritu præuiderunt filij Core. Secundum hoc igitur iste psal. diuiditur in tres partes, quia primo describitur antiquorum Dei beneficiorum recordatio. Secundo præsentium malorum deploratio, ibi:* Nunc autem repulisti. *Tertio pro liberatione deprecatio, ibi:* Hæc omnia. *Prima ad hoc in duas, quia primo recordantur præterita facta, secundo verba, ibi:* Tu es ipse. *Circa primum dicitur:*

Diuisio.

Subdiuisio.

1 Deus au. *Secundum quod dicit Rab. Sa. & bene. ex ista litera patet quod filij Core non loquebantur pro seipsis, quia mirabilia quæ fecit Deus in exitu de Aegypto & in deserto populo Israel, non cognouerunt per narrationem patrum suorum, quia ipsimet propriis oculis ... derunt & ideo loquuntur pro populo tunc futuro, quod impletum ... tempore Machabæorum, quo populus existens in magna afflictione ... colebat beneficia antiquis patribus collata. Vnde & 2. Machab. ... dicitur de Iuda Machabæo:* Admonuit autem eos & de aux... Dei quę facta sunt erga parentes, & quod sub Sennache... 185. milia perierunt, &c. ideo subditur.
2 Opus quod operatus es in diebus eorum, &c. *Idest M... & Iosue, & aliorum patrum.*
3 Manus tua gentes disperdidit. *qua habitabant in terra p... sionis, quod impletum est tempore Iosue.*
4 Et plantasti eos. *scilicet filios Israel in eadem terra.*
5 Afflixisti populos. *quia aliqui eorum fuerunt in prœliis tru... ti, vt pote Chananæi, & Iebusæi.*
6 Et expulisti eos. *quia aliqui eorum recesserunt prę timore ... ingressum filiorum Israel, vt dictum fuit in libro Iosue. Sed quia h... ria istæ fuerunt factæ diuina virtute magis quam humana, & subditur:*
7 Nec enim in gladio suo possede. terram. *& patet liter...*
8 Tu es ipse. *Hic cõsequenter recoluntur antiquorum verba, ... Iosue & alii bellatores illius temporis videntes victorias mira... quas Deus dabat eis, attribuebant eas diuinę virtuti, & ita sperab... de futuris, & ideo sic dicebant.* Tu es ipse rex meus, *per specialem ... bernationem, propter quod etiam Deus dedit illi populo legem, sec... dũ quod dicitur infra psal. 157. b.* Non fecit taliter omni na... ni, & iudicia sua non manifestauit eis. *Et hoc fuit, quia Chri... de illo populo erat nasciturus.*
9 Et Deus meus. *per specialem.*
10 Qui mandas salutes Iacob. *idest victorias in bellis. Pop... enim Iudaicus exiuit de Iacob per duodecim patriachas, a quibus ... nominatæ duodecim tribus Israel.*
11 In te. *idest per tuam virtutem.*
12 Inimicos nostros ventilabimus. *idest fugere faciemus.*

Cornu

MORALITER.

1 *Deus auribus nostris &c.* Psalmum istum literaliter exposui de filiorũ Israel afflictione per Antiochum nobilẽ. Mystice vero potest exponi de persecutione Christianorũ p Saladinũ & eius gẽtem, vt sic in persona Christianorum dicatur. Deus au no. au. pa. no. an. no. Opera magna per te facta pro populo Christiano in terra promissionis tempore Godefridi de Bullione.

Moraliter. Aelius Adrianus.

† *Et in diebus antiquis*. scilicet tẽpore Helij Adriani imperatoris qui Ierusalem a Tito destructam reædificauit, & eius habitationes Christianis concessit, & prohibuit Iudæis.
1 *Manus tua gentes disperdidit*. i. Saracenos, veniente dicto Godefredo cum exercitu Christiano contra eos.
4 *Et plantasti eos*. scilicet Christianos, qui terram de manib. Saracenorum ereptam tenuerunt 88. annis.
5 *Afflixisti populos*, Saracenorum.
7 *Nec enim in gladio suo possederunt terram*. Licet enim hal... rent exercitum magnum & fortem, tamen victoria virt... Dei principaliter fuit facta. Nam die qua capta fuit Ierusalẽ, Christianis propter nimiam afflictionem volentibus trocedere ab insultu, apparuit angelus In specie hominis per montem Olıueti, eos ad prælium reuocantis, & sic ci... tas fuit capta. ideo subditur.
† *Sed dextera tua, &c.* qui mandas salutes Iacob. idest, po... lo Christiano supplantatori vitiorum.
11 *In te inimicos nostros vẽtilabi. &c.* quia post captionẽ Ier... lẽ dedit Deus Christianis plures victorias ꝙ Saracenos in... gentes cõtra eos, de q̃bus Deus erat laudandus. iõ subdit

In Deo

& natura acceperunt, nos cornua salutis, victriciaq; arma nomen tuum quo vtentes hostes superabimus.
* Bas. speramus victoriam, ab eo quod cornea tuba sonant, que ciuitatem munitam deiecerunt Iericho.
* Bas. Alij habent compatimur quam.

nium, qui ad luxuriosam cęnam seruat vẽtrem suum, hoc est D ieiunium non abstinentiæ, sed luxuriæ.
✻ Theod Non eris dux nostri exercitus.
✻ Bas. Alius dicit & non progredieris in virtutibus nostris, idest exercitibus, quod in illis est regni virtus sed satis pęnarum dedimus.

Arcu. Cassiod. Minor virtus hominis, quia minus valet in bello.
Gladius. maior virtus quę in bello plus creditur valere.
Aug. Vel, gladius meus non saluabit me, sed tu, quia & in hoc seculo saluasti, ne nos traherent post se, & eos pudere feci-, & ideo tunc laudamur.
Bas. vtor autem arcu quia Deus prece t, in quem totum e conijcio.
* Theodoretus. Symmachus per totam diem. i. semper.
Bas. Alius habet laudabimus Deum tota die, idest per totam vitam.
Saluasti &c. conf. Aug. Nota etiã pręterita dicta pro futuris esse accipienda.
Nunc autem repulisti. Cas. Diapsalmus. Enumerat mala quæ hic cerunt boni, non tamen obliti Dei.

a Aug. Sicut paleam a granis separantes. b Fortitudine. c Id est per hoc quod dicimur de tuo regno, valemus. d In futuro. ¶ Aug. Quia tunc non valebunt lædere mali spiritus.
nostros ventilabimus cornu, & in nomine tuo † spernemus 1
a ¶ Nunc. b Merito hæc nobis facies. c Aug. Vt nec patres in suo.
a b insurgentes in nobis. Non enim in arcu meo sperabo, & gla- 2 3
a Idest saluabis. ¶ In iudicio. Aug. Præteritum pro futuro, adeo certum, vt quod fuit non potest non fuisse. b Cas. Ab immundis spiritibus qui hic affligunt.
c dius meus non † saluabit me. † saluasti enim nos † de affli-
a Idest confundes. ¶ Quando damnabuntur. ¶ Et tunc. b Non arrogat sibi de gloria per futura quæ miscet.
gentibus nos, † & odientes nos confudisti. † In Deo laudabi- 4
a Perpetuitate quæ non est interpolata noctibus. b Pro id est. c Cas. Quia ex omnibus eruisti. Idest laudabimus te quę est eorum gloria. d Id est sine fine.
mur tota die, et in nomine tuo confitebimur tibi in seculum. 5 6
¶ Ita in futuro, sed. Nunc. a Aug. Quia differtur promissio. b Aug. Non in conscientia, sed in facie hominum. c Euidenter. Vlterius sicut olim Iudæis.
d * Nunc autem repulisti, & confudisti nos, & non egredieris 7
a Idest exercitibus. ¶ Aug. Per hoc inualidi sumus contra inimicos nostros. b Quia illi victores nos victi. 8
e Deus † in virtutibus nostris. † Auertisti nos retrorsum post 9
a Aug. Idest in castra iniquitatis suæ attrahebant. 10
f inimicos nostros, & qui oderunt nos diripiebant sibi: Dedi- 11
a Cas. Quia omnia potestate Dei fiunt. b Aug. Plangit eos qui sic passi sunt, vt in corpus gentium verterentur. c Idest quæ ad escas sunt, non ad fœtus spiritualium operum. d Persecutio notatur. 12
g sti nos tanquam oues escarum, & in gentibus dispersisti nos. 13
a Aug. Videmus quos dedisti, sed non quos accepisti. Martyres.
h Vendidisti populum tuum † sine pretio, & non † fuit mul- 14
a Aug. quia tempore persecutionis non congregabantur ad iubilandum Deo vt fit in pace. Alias iubilationibus. b Præter dura, turpia etiam patimur. c Fixos in hoc. 15
titudo in commutationibus eorum. Posuisti nos † op- 16
a Iamiam conuertendis. b Naso contracto. c Qui fit ore. 17
i k probrium vicinis nostris, † subsannationem & derisum his

e *Auertisti*. Cass. pro deficientibus. Vel auerti, est hostem fugere, vnde. *Si vos persecuti fuerint, in vna ciuitate, fugite in aliam.*
f *Diripiebant*. hoc fugatis contingit vt cadant in prædam qui hostibus nequeunt resistere.
g *Dedisti nos tanquam oues escarum*:
Cassiod. persistentes in fide. Hic diuersi martyres, id est diuersa martyrij genera, alij esca feris, alij traditi gentibus in seruitutem. vnde dicit, tãquam oues escarum vbi notatur quorundam mactatio.
h *Vendidisti populum tuum sine pretio*.
Aug. Dum dantur alienigenis, & nullus acquirit, q; fit ad probationem vel correctionem, vel nullus p eis acquiritur vel si quis, pauci tamen.

† conculcabimus.
† ex
† Gloriamur de Deo, vel Deum laudamus,
† In fugam cõuertisti nos coram hostibus. E
† multiplicasti propter pretia eorum .i. non admodum contendis de pretio eorum, uel quamtumuis minimũ offeratur accipis.

Bas Alius hẽt siquidẽ repulisti, alius sed preterea abiecisti.
Bas Exaggerat mala vt beneuolentiam iudicis impetret. Confudisti, dum hic ab iniquis habentur opprobrio.
Aug. Hæc vere futura, illa a patribus audita, nunc autem in medio temporis repulisti, & confudisti, vt doceres hæc spernere, æterna quærere, hic est intellectus tituli. Et etiam ideo, appareat an gratis colatur Deus, a quo gratis est homo creatus, non est pro terrenis colendis Deus, vel quia similia is in æternum sit daturus. Noli ergo talia sperare a Deo nda, qualia hic iubet contemnere. Qui enim ita colit Deum, laudabilis non est. Sicut non laudatur in illo ieiunium,

* Theod. Symmachus. Vendidisti populum tuum sine substantia, non multum pretium illorum fecisti: quoniam cum nullum pretium ab hostibus recepisses, uendidisti nos, uerũ ob peccata tradidisti.
i *Opprobrium vicinis*. Cas. Grauis afflictio, a uicinis ingeritur, quia non transitorie dicitur quod a circunstantib. irrogatur.
✻ Theod. Intelligit Idumæos, Moabitas, & Ammonitas.
K *Derisum his qui in circumitu*. Cas. Derisus est uox confusa lętitiæ insultationem immoderata hilaritate denuntians. Contẽptus est abiecta uilitas.
* Bas. Alius transpositionem habet, ut hoc dicat, quoniam transposuisti nos.

In F

NICOLAVS DE LYRA.

Cornu. i. potestate nobis a te data. Sicut. n. de præterito & de præsenti habebant victorias virtute Dei, ita sperabant de futuro.
Et in nomine tuo sper. &c. i. nullo modo timebimus de eorũ insultibus de tua virtute confidentes, ideo subditur.
Non enim in arcu meo, &c. & patet litera vsque ibi.
In Deo laudab. mur tota die. i. si laudemur de talibus victorijs totum attribuatur Deo & non nobis.
Et in nomine tuo confitebimur. confessione laudis pro beneficijs collatis nobis.
In seculum. hoc est semper in futuro.
Nunc autem repulisti. Hic consequenter recolũtur miserię, quibus erat populus Iudaicus tempore Antiochi regis, cũ dicitur. Nunc autem repu. quia videbatur gens Iudęorum a Deo repulsa sicut mulier cui dabatur libellus repudij.
Et confudisti nos. Vnde dicitur. 1. Machab. 1. c. *Et vniuersa domus Iacob induit cõfusionem.* & maxime quia Antiochus rex posuit abominandum idolum desolationis super altare Dei, vt dicitur.
Et non egredieris Deus &c. In Hebræo, & in trãslatione Hier. habetur. *In exercitibus nostris.* & idem est. Tum quia Iudęi nõ poterant tunc congregare exercitũ. Tum quia si tunc cõgregarent, pugnare tamen contra Antiochum regem non auderent.

Auer-

10 *Auertisti nos retrorsum, &c.* i. fugere nos fecisti, & inimicos nostros nos insequi. Vnde dicitur. 1. Machab. 2. a quod Mathatias & filij eius fugerunt ad montes, & quod multi secuti fuerunt eos.
11 *Et qui oderunt nos diripiebant, &c.* Quia Antiochus, & milites sui rapiebant bona Iudæorum.
12 *Dedisti nos tanquam oues escarum.* quæ interficiuntur vt edãtur. Sic tempore Antiochi multi de Iudęis valde fuerunt interfecti.
13 *Et in gentibus dispersisti nos.* quia multi de eis tunc fuerunt capti, & alijs gentibus in seruitutem vend. ti.
14 *Vendidisti populum tuum sine pretio.* Tot. n. de Iudęis vendebantur, quod dabatur pro modico pretio, quod quasi pro nihilo reputabatur, ideo subditur.
15 *Et non fuit mul.* s. pecuniæ vel ementium.
16 *In commutationibus eorum.* & propter hoc, pretium erat modicum & quasi nullum, quia pauci erant emptores respectu vendentium. De hac autem venditione Iudæorum, & captiuatione & occasione dicitur secundi Machabæo. 5. c. *Erant autem toto triduo. 80. milia interfecti. 40. milia vincti, non minus autem venundati.*
17 *Posuisti nos opprobrium.* i. Gentilibus qui erant circa terram promissionis, qui gaudebant de infortunio Iudæorum exprobrantes eis, & deridentes eos. ideo subditur.

MORALITER.

In Deo laudabimur &c. Nunc autem repu. nos & con. nos, scilicet tempore Saladini, & successorum eius.

Dedisti

12 *Dedisti nos tanquam oues escarum.* quia multi Christiani fuerunt occisi, & multi capti, & in seruitutem vẽditi, & pro paruo pretio quasi nullius reputationis.

A a *In simi.gentium*.Cass.In similitudine Christi gentibus sunt appositi,quando eos comparibus pęnis affecerunt.
* Theod.Maxima discrimina audientes capita mouere solemus ob stuporem,& cruciatus cruciatui cōparat,& dicens talia passum illum qualia alterum.

* Bas.Via est templum qua ad Dei cultum quasi manu ducimur.
Hier. Vel, & declina.i.opera nostra de lege tua pendere fecisti. Vel, non declinasti alia litera.i.non permisisti declinare,& deuiare semitas nostras.

b *Exprobrantis.*
Cass. Exprobrare est in faciem maledicere. Obloqui est absenti detrahere & dolose mordere.
c *Venerunt super nos.*
Cas.quia non erant in nobis, per culpam.
d *Non recessit*.Cass.Ita quod retroiret, & si aliquando descendit contemplatione deitatis.
B * Theod. Qui Antiochi laqueos subterfugerunt,& qui impietatis retia transilierunt, propriam virtutē narrant.
e *Declinasti*. Aug. Semitæ nostræ erant in voluptatibus, & prosperitatibus seculi,sed tulisti eas de sua via, & ostendisti arctam viam, quæ ducit ad vitam.
* Theodoretus. Symmachus. Non declinata sunt à via tua ea, quæ dirigunt nos. Vt autem lxx.opinionem interpretemur, sic intelligendū est, Multis & omnis generis malis nos circundedisti quę sufficientia fuerūt auertere nos a via tua.Vmbras autē mortis,maxima discrimina quæ ad interitum dudunt,vocauit.

† in nationib.
† coram, vel ante oculos meos
† propter vocem
† nō mentiti sumus in fęde re tuo, i. non violauimus pactū tuum.
† non declinauerunt gressus nostri
† contriuisti
† iugulationis idest destinatæ mactationi.

a Nunquam nobiscū. b Vt de nobis formam maledictionis sumant super alios di.Sic pereas vt Laurētius.
a qui in circumitu nostro sunt. posuisti nos in † similitudi- 1
a Ad insultandum, vt & Christo in passione,mouentes capita sua. b Cas.Gratis verecundia, quæ permanet tota die,hæc .n.erat contrà sanctos vel coram,idest ante oculos sanctorum, quando quos impios sciebant sibi insultare videbant,vel contra quia bonus erat. ¶ Describit verecundiam. Et quodam pallio confusionis vultum dicit opertum,dum nube sanguinea facies inflammata rutilat,sed cum dicit operuit me,non solum vultus,sed totius corporis indicauit horrorem.
nem † gentibus,commotionem capitis in populis. Tota die. 2
a Contra hoc,quod ego putaui,cum essem bonus. 3
verecundia mea † contra me est, & † confusio faciei meæ 4
a Insultantis. b Crimen imponentis. c Instantia.
b cooperuit me. † A voce exprobrantis & † obloquentis, a faciē 5
a Odio habentis. b Actu. c Non separatim. d Aug. Vt fera vel torrens. 6
c inimici & persequentis Hæc omnia venerunt sup nos, † nec 7
a Ecce quanta firmitas martyrum. ¶ Aug. Quia intelligimus gratis corendum te propter te. 8
b Quomodo non obliti quia. c Lege vel pacto quod pepigimus tecum in baptismo.
d ¶ Cas.Desperando de bonitate Dei. †
d obliti sumus te, et † inique nō egimus ī testamēto tuo. Et non 9
a Ratio. b Aug.Dum sic in angusta via ambulamus tu decli. 10
e recessit cor nostrum, et † declinasti semitas nostras a via tua. 11
a Cas.Idest in mundo,vnde nascitur compunctio & pœnitudo, exaltabis autem in loco fortitudinis scilicet in futuro. 12
Quoniam † humiliasti nos in loco afflictionis, & † cooperuit 13
a Idest homines per ignorantiam morientes,& alios ad suæ mortis tenebras trahentes.
b Non obliti quia si essemus,ve[illegible].
f nos vmbra mortis. Si obliti sumus nomen Dei nostri, & si ex- 14
a Cas.Idest si nos cum operibus idola coluimus. b Cas.descriptio orantis, qui tensis manibus 15
g crucem efficit quam fronte recipit. c Cass.quasi graue est apud Deum in sua religione peccare. quod pondere acutæ pronuntiationis ostenditur.
pādimus manus nostras ad Deū alienū. Nōne Deus requiret 16
a Manifesta,quia etiam occulta. b Quo magis religio geritur quam deuotione, corporis.
c Quę absconditat d Cas.Longis passionibus.Quasi morimur,videt homo,sed cur, non nisi Deus.
h istą? ipse.n.nouit abscōdita cordis. Quoniā ppter te † morti
a Cas.sine aliqua reluctatione occisi. b Aug.confortando stantes per fidem. 17
i ¶ Aug.Non in nobis,sed in gentibus,quæ non credunt. 18
k ficamur tota die, ęstimati sum⁹ sicut oues † occisiōis. † Exurge, 19 20

Hierony. Id est opera, a via tua, id est a lege,ideo quoniam humil.
f *Vmbra mortis*.
August. Vel hæc mortalitas,ūbra mortis est. Vera autem mors, est damnatio cum diabolo.
g *Si obliti sumus nomen Dei*. Aug.Iste est intellectus filiorum Core, q. propter hęc omnia mala non obliuiscuntur Deum, scientes quia Deus requiret ista.
h *Nouit*.Aust.Nosce re dicitur Deus, & quod nouit & quod te facit noscere.
Augustin. Nouit quoniā requiret propter te,vt tu inuenia te, & gratias agas, qui te fecit, vt in Petro actum est,qui probauit quid posset.
i *Propter te mortificamur*.Cassio. Non pro criminibus nostris sed vt fides tua gentibus augeatur.
k *Exurge* Cassi. Pi catur auxiliū,vt hic afflictis tēpore resurrectionis subuenia
* Theo.hoc Machabęi, & socij, Mathatiæ, septem Iuuenes cum matre,& Eleazaro præ se tulerunt.
* Bas.Et mirum quod illæsi multi remanserunt.

C * Basil. * Basil.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Posuisti nos in similitudinem gentibus*. Quando.n.loquebātur de infortunio aliquorum,pōnebant pro exemplo vel similitudine infortunium Iudæorum.
Mouere caput 2 *Commotionem capitis in populis*. Solent.n.homines mouere capita prę admiratione,quando vident aliquid magnum repente deiectum & annihilatum, qualis erat status Iudeorū.
3 *Tota die verecun.mea contra me est*. Idest occurrit mihi occasio verecundandi.
4 *Et confusio faciei meæ cooperuit me*. Homo.n. confusus solet faciem operire,& se quantum potest,abscondere.
5 *A voce exprobrantis & obloquentis*. Cōtra populū Iudaicum.
6 *A facie inimici & persequentis*. quia non solum molestabant eos verbis,sed etiam factis.
Diuisio. 7 *Hæc omnia*. Hic consequenter ponitur deprecatio pro liberatione, & primo ad hoc allegatur ratio ex parte populi afflicti, secundo ex parte Dei,ibi. *Exurge*. Ratio autem quæ dēt mouere Deum ad liberandum populum afflictum, ex parte eius est,quando sustinet patienter,& non mouet a lege Dei. Sic fuit in proposito,quia in persecutione regis Antiochi, licet aliqui Iudæi legem dereliquerint, tamen maior pars satis stetit in lege Dei & pro ea sustinet afflictiones, & tormēta exquisita, vt habetur. 1.Mach & 2.& hoc est quod dicitur hic. Hæc omnia.s.mala supra dicta.
8 *Venerunt super nos,nec obliti sumus te*. quia colimus te sicut Deum nostrum.
9 *Et inique non egimus in testamento tuo*.mandata legis tua trāsgrediendo.
10 *Et non recessit retro cor nostrum*.per apostasiam a fide.
Et

11 *Et declinasti semitas nostras a via tua*. quia per afflictiones quas sustinemus, videtur quod repuleris nos a te.
12 *Quoniam humili.nos in lo.affli*.quia Iudęi tempore illo fugerunt ad loca deserta,quæ erant afflictiua,ita quod habebant afflictionem super afflictionem. Vnde dicitur.2.Macha.5. *Iudas autem Machabæus secessit in desertum locum,ibique inter feras vitam in montibus cum suis agebat, & fœno cibo vescentes demorabantur*. Vnde hic in Hebręo & in trāslatione Hier.iuxta Hebraicum habetur, in loco draconum, pro quo nos habemus in loco afflictionis.
13 *Et cooperuit nos vmbra mortis*.quia quolibet momento erant in mortis periculo.
14 *Si obliti sumus*. eius recordationem debitis temporibus omittendo.
15 *Et si expandimus ma*.scelus idololatriæ committendo.
16 *Nonne Deus requiret ista*. ad puniendum suo iusto iudicio. quasi dicat sic,vnde subditur.
17 *Ipse enim nouit*. Hoc dicitur contra errorem Gētilium quorundam,qui negabant diuinam prouidentiam,se extendere ad actus hominum.
18 *Quoniam propter te*.i.propter custodiam legis tuæ.
19 *Mortificamur tota die*. Iusserat.n. Antiochus interfici Iudeos qui nollent ad ritum transire,vt habetur.1.Machabæ.1.
20 *Exurge*. Hic consequenter ad liberationem populi allegatur ratio ex parte Dei cui seruiebat populus Iudaicus, qui ipse poterat eum liberare in momento,ideo dicitur: *Exurge* & loquitur de Deo more humano, quia ille qui oppressis vult auxilium ferre,surgit ad iuuandum ipsum.
Quare

MORALITER.

3 *Tota die verc.m. contra me est*. quia sepulchrū Christi & ciuitas sancta sunt in manu populi Saraceni.
7 *Hæc omnia veni.super nos*. quæ sunt ualde grauia.
Nec

† *Nec obliti sumus te*.recedendo a catholica fide.
11 *Et declinasti semitas nostras a via tua*. nō.n. possumus pro loco nostro accedere ad sepulchrum tuum,& ad alia loca sancta. Cætera patent de afflictione Christianorum vsque
Quare

Bas. Alij, excitare, quare es tanquã dormiẽs expergiscere. Theo. Somnum patientiam vocat, vt enim qui dormit quæ in se dicuntur non aduertit, sic patiens.

Augus. Hactenus non obliti, & vt perseueremus. Exurge ...ia propter te mor.

Augustinus. Hieronym. Et si sciunt Christum non dormire, & sibi resurrexisse, precantur tamẽ surgere per fidem, non sibi sed gentibus quæ putant mortuũ. enim & illi crederent surrexisse, credentes in eum nõ persequerentur, sed & ipsi crederent.

Aug. Vel exurge, conforta.

Obdormis. negligere videris. Quare & si nesciamus, tu scis quare, vel pro culpa vel pro vtilitate. Quod si pro culpa, vtinã abesset, si pro vtilitate vtinam adesset. Quosdam repellis, quia faciem .i. cognitionem tuam ab eis subtrahis, obdormis quibusdam qui gemunt de malis.

Quare &c. obliui. idest non das spiritum fortitudinis, sine quo inopes.

Theo. Similis auersanti, & obliquo.

Et tribulationis. quia eã non mitigas, & hoc quare, quasi nos nescimus, sed inquiramus, quia nõ nisi iuste & pie auertis faciem, quia subtracta cognitione tua, anima in cogitatione mũdanorũ, & venter, idest sensualitas hęret eis, & cũ ita necesse sit

fac surgere, & erectos adiuua & adiutores libera, vt sine me tu simus. Et hoc pp nomen tuum, idest gratis, non pro merito. Post moram auditionis, sancti non desperant, sed continuant orationẽ. Cinere super se sparso, animam peccatorum memoria cruciant. Cinis enim & cilicium sunt arma pœnitentium: adhæsit venter terræ, vt fit prostratis, qui tota corporis effusione tenduntur. Vel nõ solum pro nobis oramus, sed & pro his q facile cedunt illicitis motibus & hærent terrenis.

d *Exurge. do. ad.* Hic sine dormitione exurge ponitur, quod ad resurrectionẽ ptinet. in qua est spes omniũ fidelium, in qua humana destruitur captiuitas, per quam sumus adiuti & liberati.

a ¶ Dum differs quod expectatur. b ¶ Reducendo deficientes.
Aug. Si surgit in gentibus cessat persecutio. c Et si hoc, non in finem.

a quare obdormis domine † exurge, & ne repellas in † finem. 1 2

a ¶ Enim. Non est querela sed supplicatio pia puri cordis. b Cas. vt uidetur dum differt subuenire. c Aug. quasi non adsis. d Quasi oblitus sis nostri. e Aug. cui consueuisti subuenire.

b quare faciem tuam auertis, obliuisceris † inopiæ nostræ & 3 4 († vsque, † afflictionis)

a Cuius semper clementias es inspector. b Ideo ne obliuiscaris. c Inter manus pulueris, vt te inuocemus in auxilium. Super asperso cinere. d Aug. puluis nos persequitur, idest mali de quibus dicitur, Non sic impij non sic, tanquam puluis. psal. 1. b.

c tribulationis nostræ? quoniam humiliata est in puluere anima 5 6 7 8

a Aug. gentibus per fidem, quibus cessantibus a persecutione, & qui terræ hæserãt eruti & penitentes, redduntur corpori Christi.

ma nostra, † conglutinatus est in terra venter noster. Exur- 9 10

a Non propter meritum nostrum.

d e ge domine adiuua nos, & † redime nos propter † nomẽ tuũ. 11 12 († misericordiam tuam)

e *In terra venter.* Aug. Qui genua figit terræ, habet quo plus humiliet, q vero plus humiliatur, vt & venter hęreat terræ, non habet vltra quo plus humiliet. Exprimit ergo nimiã humiliationẽ. vt quia venit ad summã iã, adsit Dei miseratio.

Aug. vel plangit eos qui sunt venter, idest carnales, & hęserunt, idest consenserunt iniquis.

* Theo. Multam humilitatem ostendit, quasi venter terræ adhæreat.

* Basil. De gulosis potest intelligi.

* Basil. Alius sta ad adiuuandum nos.

* Hebræi. propter misericordiam tuam.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Qua. ob. do.* Deus enim ad modum dormientis, dicitur se habere, quando permittit malos dominari, & iustos tribulari, vnde quando aliqua talia videntur, communiter dicitur: Deus dormit.

2 *Exurge.* repetitur hoc verbum ad exprimendum desiderium liberationis.

3 *Et ne re.* scilicet preces nostras.

4 *In finem.* idest finaliter.

5 *Quare fa. tu. auer.* loquitur de Deo more humano, quia quã orationem aliquorum nõ exaudit, faciam suam auertit.

6 *Obli. sce. ino. no.* in tanta enim inopia erant, quod fœno cibo vescebantur, vt prædictum est.

7 *Et tribu. no.* quia multis modis & varijs tribulabantur, vt patet 1. Mach. & 2.

8 *Quo. hu. est &c.* i. vita nostra. Tum quia in signum humilitatis nostræ vel humiliationes ponebãt cinerem sup capita sua, sicut mos erat Iudæorum. Tũ quia habitabant in montibus inter feras, vt dictum est, ubi nõ habebant lectisternia, sed iacebant in pulueribus, & ideo subditur:

9 *Conglutina.* idest immediate adhærens.

10 *In terra venter noster.* quia nec etiam paleas habebant, quas inter se & terram ponerent, ideo concluditur:

11 *Exurge do. ad. nos.* tantis malis oppressos.

12 *Et redime nos.* quod colimus. ne ex malis quæ sustinemus ueniat apud Gentiles in contemptum.

Moraliter pt exponi psalmus iste de quolibet fideli in magna afflictione posito mentis uel corporis, uel utroque modo, q tamen patienter sustinet pristina beneficia Dei sibi collata, recolens, ut se ostendat gratum, & per consequens dispositum ad alia in futuro recipienda, & sic ulterius explicat mala quæ sustinet coram Deo, petens humiliter & deuote ab eis liberari diuina misericordia & uirtute. (Moraliter.)

MORALITER.

1 Quare obdormis domine. *dicitur enim dominus dormire secundum communem modum loquendi, quando dissimulat mala magna & publica punire.*

GLOSSA ORDINARIA.

a *In finem &c.* Aug. Epithalamium idest laus thalami. Canticum pro commutandis, & pro dilecto, idest sponsa & sponso scribitur filijs Core, ut uenerentur: Hic enim describitur per quem commutantur quia laus sponsi & sponsæ hic cantatur.

Cass. Propheta præsentia Dei se eructaturum promittit.

* Theo.

a Consummationem æternæ beatitudinis vel Christum. b De veteri homine in nouum. c Psalmus hic scriptus est. Christi.

a † In finem † pro his qui commutabuntur, filijs Core † ad

a Tanti mysterij, tanti decoris. Scilicet coniunctionis Christi & ecclesiæ. b De quo, hic est filius meus dilectus. Christo.

intellectum, canticum † pro dilecto. XLIIII.

* Theodoretus. Mœrentes consolatur aduentum filij Dei prædicens, pro dilecto enim idest filio Dei, de quo Esaias, *Vinea facta est dilecto cornu olei.* Porro eos q mutãdi sunt, flores, Symmachus uocauit, Aquila vero & Theodotion, lilia. flores autem & lilia ver prædicit, Spiritus uero ver, Saluatoris est aduentus in quo læta est solitudo, & floruit sicut lilium. (Esaia 3.) († vide supra psal. 31. † amorum delectationum)

PSAL-

PSALM. XLIIII.

A ERuctauit. August. Hier. Intus enim satur propheta laudem eructat, licet quidam magis superstitiose quam vere, nõ considerantes textum, ex persona patris hæc arbitrantur intelligi, sic. *Eructauit*, ex plenitudine mea & secreta essentia genui verbum, per quem notus dico, id est dispono omnia, & per eum loquor, B & hoc est lingua mea, & hic est calamus mei scribæ, vt scriba nil sine calamo, & calamus sine scriba, sic cooperantur pater & filius, Cor meũ eructat. Q. non extrinseco coniugio genui, sed de corde: sicut homo generat consilium de corde, antequam sit quod facturus est. Consilium vero patris est verbum.

✻ Basil. Eructationem Prophetiam vocat. Nam cum volumus, loquimur, non ita eructamus.

C a *Bonum*. quo omnia bona facta sunt.

b *Dico*. i. verbũ profecto. idẽ hic qđ prius, sed in ipso verbo omnia opera Dei esse dicit. vnde: Quod factũ est in ipso vita erat, vt nihil sit in opere, quod non prius fuit in consilio. De hoc dicitur: semel locutus est Deus.

c *Calamus*. non sono q transit cõparat verbum, sed scripto qđ manet. Vel, velociter, quia non aliud, post aliud, sed oĩa simul in vno verbo æterno.

a Secundam diuinam naturam. Quasi de pleno. Mens intus plena. b ¶ Filium Dei, qui solus bonus.

a b c E Ructauit cor meũ verbũ bonũ, dico ego 1

a Hunc psalmũ, hanc prædicationem quam mente acceperat, regi dicere, gestiebat. b Ne eum aliquid putes a se dicere calamo se comparat, a spiritu enim sancto regitur. 2

opera mea regi. † Lingua mea calamus 3

a Dixit, & facta sunt omnia. b Secundum humanam naturam. Immunis a peccato.

d e scribæ, velociter scribentis. speciosus 4 5

✻ Hebræi, Dico opera mea de rege.

d *Velociter*. Virtus prophetiæ quæ non sub cruciatu humano cogitat, quod de arcano diuinitatis alijs diuulgat.

* Theo. Lingua calamum imitatur, gratia Spiritussancti velocem scribam.

* Basil. qui de suo loquitur, tardus est componendo, & meditando, qñ spiritus mentem mouet, nihil est qđ remoretur sunt autem qui de lingua tradant quod sit calamus speciosus pulchritudine. Mihi autem de Christo hic dici videtur.

e *Speciosus forma*. Cassiod. Incipit de laude sponsi prius a forma.

Benedixit.

NICOLAVS DE LYRA.
PSALM. XLIIII.

1 ERuctauit. *Huic psal. præmittitur talis tit. in Hebr.* Ad victoriã super sosannim filijs Core eruditio cantici dilectionum. *Circa quod sciendum, q Iudæi moderni dicunt, q hoc nomen sosannim significat rosas in plurali. Hiero. autem transfert lilia, qui ponit hic talem tit. Victori pro liliis filiorum Core eruditionis canticum amantissimum. Credo tamen q Hiero. melius dicit in proposito, & q tempore suo Iudæi dicebant significationem dictæ dictionis lilia in plurali: & lilium quando ponitur in singulari ipsius: vnde in toto veteri testam. vbicunque est ista dictio Hebraica in plurali vel singulari Hiero. transfert lilia vel lilium, & in quadam glo. Hebraica super locum istum ego reperi sic dictum :* Victoria super lilia. *Quicquid tamen sit de significatione ista vel illa, non mutatur tamen sententia apud Hebræos, nec apud Latinos, quia secundum Hebræos, per lilia vel rosas hic intelliguntur filii Israel, qui alios populos in fide excellebant, & cultu vnius Dei. & in Psal. isto exprimitur prosperitas filiorum Israel quæ fuit præuisa in spiritu a filiis Core: & hoc ab vno eorum vel pluribus, sicut expositum fuit suprà Psal. 40. Tamen de ista prosperitate variè dicitur ab Hebræis. Dicunt enim aliqui, q fuit illa quam habuerunt sub rege Assuero ad procurationem reginæ Esther, Et secundum hoc Psal. iste loquitur ad literam de rege Assuero, & regina Esther, & statu prospero Iudæorum tempore illo. Alij dicunt, q loquitur de prosperitate quæ fuit sub Salomone, quæ satis apparet. 3. Reg. & 2. Paral. Et secundum hoc Psal. iste loquitur ad literam de rege Salomone & filia Pharaonis eius vxore. vel secundũ alios de regina Saba quæ venit ad regem Salomonis, & dedit ei 120. talenta auri, & aromata multa nimis, et gemmas pretiosas, vt habetur 3. Reg. 10. Aliqui autem doctores catholici dicunt, q psal. iste loquitur ad literam de rege Dauid & Bethsabee, ex quibus descenderunt multi reges boni & iusti, vt Ezechias & Iosias, & plures alii, qui per rosas vel lilia designantur. Sed omnes istæ expositiones vel cõsimiles excluduntur per hoc, quod de rege de quo fit mentio in hoc psalm. infra dicitur, vt patet ex decursu literæ :* Sedes tua Deus in seculũ seculi, virga directionis, &c. *Item postea subditur de rege & regno simul:* Audi, & vide, & inclina aurẽ tuã, &c. *& subditur:* Et cõcupiscet rex decorem tuum qm̃ ipse est dñs Deus tuus, & adorabunt eũ. *Et in translatio. Hieron. iuxta Hebræum habetur:* Et concupiscet rex decorẽ tuum, qm̃ ipse est dñs Deus tuus, & adora. eũ. *De Assuero aũt vel Salomone, vel Dauid seu quicunq; alio rege mortali non põt dici, quod sit Deus & latria adorandus: Itẽ Heb. 1. Apostolus allegat hunc psal. dictum ad literam de Christo, dicens;* Ad filium aũt : Thronus tuus Deus in seculum seculi. *propter quod psalmus iste loquitur ad literam de rege immortali Iesu Christo, qui est vere Deus latria adorandus, & de sua sponsa ecclesi[a] tanquam de regina. Itẽ in translat. Chaldaica, quæ apud Hebræos e[st] authentica, & vocatur Targum, vbi nos hẽmus in hoc ps.* Speciosu[s] forma præ filijs hominum, *habetur sic :* Pulchritudo tua re[x] Messia maior q̃ filiorum hoĩs. *Ex quo patet quod psal. iste intel[li]gitur de Christo et scđm Hebrẽũ. Igitur scđm hoc põt exponi tit. præ[di]ctus:* Ad victoriã sup lilia, &c. *vt sit sensus psal. iste est eruditio [fa]cta per spiritumsanctum filijs Coræ Cantici dilectionum super lilia, [id] est, de cantico dilectionum Christi & ecclesiæ per lilia designatorum quia Christus virgo est, & ecclesia mater et virgo, & hic Psal. idẽ [est] quod istud canticũ decantandum ad victoriã. i. cum quodam cona[tu] Leuitarum sicut frequenter superius expositũ est, & ad eundẽ inte[lle]ctum de facili põt reduci tit. Hiero. vt patet de se. Scđm igitur hũc [sen]sum Psal. iste diuiditur in duas partes, quia primò præmittitur qua[edam] præfatio. & scđò subditur narratio, ibi:* Speciosus forma. *Præmittitur aũt præfatio, quia de maxima re loquitur Ps. iste. s. de dulcissi[ma] dilectione Christi & ecclesiæ. In qua præfatione primò ponitur prin[ci]pale agens huius psal. s. spiritussanctus in quadã plenitudine, cũ dici[tur]:* Eructauit cor meũ. *Sicut. n. venter ex plenitudine cibi cor[po]ralis emittit eructuationem, sic cor prophetæ ex plenitudine gra[tiæ] spiritualis emisit hunc sermonem. ideo subditur.*

2 Verbũ bo. *quia est mysterij Christi & ecclesiæ expressiuũ, & i[deo] non solum bonum, sed et optimum; & in hoc quodam generali ta[ngi]tur materia huius psal. Tertiò ostenditur intentio cum subditur.*

3 Dico ego op. *mea re. i. ad laudem regis regũ Iesu Christi. q[uar]tò modus loquendi, cum dicitur.* 4 Lingua, &c. *i. spiritussan[ctus] qui in docendo non indiget interuallo tẽporis.* 5 Speciosus. *consequenter ponitur narratio. & primò describitur regis Christi [ma]gnificentia. secundò sponsæ decentia, ibi:* Astitit regina. *tertiò [ta]lis conuenientia, ibi :* Adducent. *Circa primum primo describ[itur] Christi magnificentia quantum ad humanitatem: secundo quant[um ad] deitatem, ibi:* Sedes tua Deus. *Ista tamen diuisio non est præ[cisa], quia in prima parte fit aliqua mentio de deitate, & in secunda d[e hu]manitate, sed est a pluri. Circa primum sciendum, q speciositas opt[ime] sedet in principe. propter quod dicitur: Species Priami digna est i[mpe]rio, & quantum ad hoc dicitur de Christo.* Speciosus forma, &c. *Fuit. n. speciosus præ alijs ex parte corporis, quia corpus eius fuit [for]matum spiritussancti virtute, in cuius opere non potest esse erro[r vel] defectus. Similiter ex parte animæ, quia ab instanti creationis fui[t re]pleta omnibus gratiis, virtutibus, & scientijs. secundum quod di[citur] Iohan. 3. d. quod datus est ei spiritus non ad mẽsuram. Secundò in [prin]cipe sedet optimæ eloquentiæ claritas. & quantum ad hoc subdi[tur].*

Diffu

MORALITER.

1 *Eru. cor.* Psal. iste de Christo loquitur & ecclesia secũdum sensum literalem.

Moraliter autem exponi potest de quolibet bono pontifice & eius ecclesia, quæ est sua sponsa. Igitur Psalmista præmittit quandam præfationem dicens. *Eructauit cor. me. ver. bo.* verbum proprie dictum est conceptus, cuius expressiuum est verbum vocis. Cor autem in sacra scriptura, & in communi modo loquendi frequenter accipitur pro mente. Est igitur sensus. *Eructauit cor meũ ver. bonum.* i. mens mea concepit conceptum bonum.

3 *Dico ego opera mea re.* i. verbo vocis exprimo cõceptus n[os]bonos ad laudem regis oĩum. Sed quoniã cor & lingua [pro]phetæ in hoc mouebantur a spiritusancto, subditur.

4 *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis.* i. spiritus[s]. qui temporis interuallo non indiget ad docendum.

5 *Speciosus forma præ fi.* Hic Psal. accedit ad narrationẽ, i[n] primo describit sponsi. s. pontificis conditionem, dicen[s]: *[S]peciosus forma præ filijs hominum.* quia pontifex debet præce[llere] subditos in decore sanctitatis. Greg. in pastorali. Tantũ [a conditio]nem populi transcendere debet actio præsulis, quantum [di]stat a grege vita pastoris.

Dico

Dij

a *Benedixit.* Caſ.Priora dixit propheta ex perſona Dei, hæc ex ſua, vel omnia ex ſe. Vel eructat verbum, qui dicit Deo hymnum.

* Theod.Res humanas Domini per hac verba prędicit,pul chritudinem autem non corporis, ſed virtutis & totius iuſti tiæ deſcribit.

Dico opera. Aug. ad laudem eius, qui ex eo.

*Lingua calamus.*quia quod dico, & ſcribo. Vel, velociter, quia cito ventura,quę ſcri bo.

Caſſiod. In labijs, quia eo loquente,mũ dus gratiam reconci liationis accepit.

b *Accingere.* Caſſ. Hic laudat eum a po teſtate, & tu talis ac cingere.

* Rab. Ioſeph. Hic Gladius eſt ſpiri tualis: Talmudici, legem Dei, eiuſque bellum interpretantur.

Baſ.Supplicium quo punit,aut gladius,ſpecies,pulchritu do,ſunt dignitas,gloria, & magnificentia.

Accingere. ✻ Heb. Vehere,inequita, inſide.

Baſ.Moſes & Dauid mãſuetiſſimi viſi ſunt victores.Eſt.n. manſueti quæ in ipſum ſunt commiſſa remittere,iniuria ve ro affectos vlciſci.

c *Specie tua & pulchritudine.* Caſ. Species ad humanitatem qua mundo apparuit. Pulchritudo ad deitatem, qua om nia decora.

d *Intende.*hominem pereuntem,miſeratus reſpice.

Proſpe-

a Aug.Hiero.cum ipſe homo,non eſt tamen,vt quilibet homo,& ideo,vt eum in ſuo genere commendaret, non ait hic,præ angelis. b Et. c Aug.Lex per Moyſen gratia per Chriſtum quæ peccata ſoluit.Io.1.b. 1

formâ præ filijs hominum, diffuſa eſt gratia in labijs tuis, pro- 2

a Aug.Propter gratiam,qua regnum cælorum datur,cum olim terra. b Hominem. c Dando 3
tibi regnum,cuius regni non erit finis. d A ſimilitudine pugnaturi. e Aug. Quo di- 4
uidit filium a patre,nurum a ſocru.i.verbo Dei quo & hoſtes ſtrauit.

a b pterea benedixit te Deus in ęternum. Accingere gladio tuo, 5

a Carnem. b Caſ.Vt ſecundum carnem venerandum habeas. c Aug.i.iuſtitia, vt pro eodem accipiantur. †

c ſuper femur tuum potentiſſime. ſpecie tua & pulchritudine 6

a Et accinctus intende. ¶Hominem pereuntem miſeratus reſpice. b Aug. Vt regnes per fidem in 7
gentibus,quod iam factum eſt. c Quia impletæ ſunt promiſſiones. d Quia 8
paſſi ſunt martyres,vnde regnum creuit,vt & ipſe prior paſſus eſt. 19

d tua, † intende, proſpere procede, & regna. Propter veritatem 10

e a Aug.Quia veniet,vt iudicet ſecundum opera vniuſcuiuſque. b Potentia verbi. 11

f g & manſuetudinem & iuſtitiam, & deducet te mirabiliter dex 12

h a Et: Caſ.Verba quæ corda penetrant,& velociter quo vult perueniunt, & longe diriguntur. Supra †
gladius poſitus eſt,qui prope ferit ſic,& incomprehenſibilis potentia Chriſti oſtenditur.
b Per eas,vulnerari. c Aug.Vbi ſe erigebant cõtra Chriſtum, ibi cadunt ante eum. 13

i k tera tua. Sagittæ tuæ acutæ, populi ſub te cadent, in † cor- 14

a Remi.Ideſt,iudiciaria & regalis poteſtas: b Caſ.quicquid conſtituit,non mutatur. ¶ Quod te decet. †

l da inimicorum regis. Sedes tua Deus in ſeculum ſeculi. 15
16

e *Proſpere.*i.liberans homines. D

f *Procede.*de vtero virginis,vt ſpõſus,vel ab his victis ad alios vincendos. Luc.23.e.

g *Regna.*in fide hominum tuam potentiã oñde, qui ſemper regnaſti.Et p hoc,quia & per te & per tuos veritatem doces, qua falſitatem no ſtram deſtruis.Et qa manſuetus ferendo malos, vt quãdo pro inimicis orauit,ſic & ſui.Et quia iuſtitiam vitę oſtẽdit. Et quia deducet te inoffenſe per curſum totius vi tę, vel de populo ad populum.

h *Mirabiliter.* Quia omnes mirabuntur, vel quia miracula fa ciet. E

i *Populi.*inimicorum regis.

Aug.Id eſt, multi de ſuis inimicis ſup ponẽt ſe ſibi, & hoc rõne vel voluntate. † corde.

Hoc eſt quod titulus dixit,pro his, qui commutabuntur ex filijs Core.

* Theod.Dextera.i.conſilia quibus vſum impetum peccati non eſt paſſus mihi.Docebit te mirabilia & terribilia, quæ edas in hoſtes tuos.

* Baſ. Alius habet terribilis eſt dextera tua.

K *In corda.*Caſ.inimicorum tuorũ,vt ſint amici ſicut Saulus.

l *Sedes.* Caſ.Hic a iudicio ſedes,ad iudicium pertinet.

* Theodor. Ordo verborum perplexus,dicit autem ſic. Tu acutis ſagittis contra hoſtes vtendo, illos quidem recte iaculando configes, & eorum cor vulnerabis, populos uero ab F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Diffuſa eſt grat.in,&c.*vñ dicitur. Luc.4.d.* Mirabantur om nes in uerbis,quæ procedebant de ore eius. 2 Propterea. *Ita benedictio eſt gloriæ corporis collatio, et ad cælum aſſumptio, quã non habuit Chriſtus a principio,ſed ex virtutis merito.Tertio in princi pe requiritur probitas,et quantũ ad hoc ſubditur.* 3 Accingere g. *non materiali,quo Chriſtus nõ fuit vſus, imo uſum eius prohibuit Petro.Io.18.b.Dixit ergo Ieſus Petro.*Mitte gladium tuum in ua ginã.*Et iõ gladius hic intelligitur verbum Dei, ſecundum quod dicit Apoſtolus Eph.6.c.*Et gladiũ ſpiritus, quod eſt uerbũ Dei. *Et iſto gladio vſus fuit Chriſtus ſuo verbo, prȩſcindens vitia & errores.* 4 Super femur.*Per femur vbi uiget vis generatiua intelligitur hu mana natura,in qua Chriſtus prædicauit & docuit,conſequenter redit ad deſcribendum expreſſius ſpecioſitatem,dicens.* 5 Specie tua & pul.&c.*Circa quod ſciẽdum,quod ſpecioſitas proprie conſiſtit in viua cite coloris & proportione membrorum, ſed ad pulchritudinem cum his requiritur debita perfectio qnantitatis. vnde.4.Eth.dicitur, quod parui poſſunt dici formoſi et cõmenſurati,non tamen pulchri. In Chri ſto autem nihil defuit de his,quæ pertinent ad debitã formoſitatem & perfectionẽ corporis & animæ,ideo non ſolum a ſpecie, ſed etiã a pul chritudine commendatur.* 6 Intende proſpere. *i. proſperitati populi tui, ad hoc.n.tendebat intentio Chriſti.* 7 Procede. *per viam mortalis vitæ.* 8 Et regna.*quia ea finita obtinuit regnũ quã tum ad executionem, propter quod in ſua reſurrectione dixit apoſtolis Matth.vlt.d.*Data eſt mihi omnis poteſtas in cęlo & in terra. *Et quia gloriã corporis quam tunc habuit ex merito præcedenti accepe rat vt iam dictũ eſt,ideo ſubditur.* 9 Propter ue.*ſcilicet, vitæ & doctrinæ.* 10 Et manſuetudinẽ.*quia moleſtias & iniurias ſuſti nuit ſine mentis perturbatione, ſecundum quod prȩdixerat Eſai.42.a.* Non erit triſtis neq; turbulentus. 11 Et iuſtitiam.*abundan tem quam fecit in ſuã paſſione,offerendo ſeipſum Deo patri pro offenſa generis humani,& ſic fecit reconciliationem per viam iuſtitiæ.*

12 Et deducet te mirabiliter dextera tua.*per dexterã, quæ eſt pars nobilior,& fortior,intelligitur diuinitas Chriſti,cuius organo con iuncta erat humanitas, & ideo in omnibus mouebatur ſecundum mo tum deitatis.* 13 Sagittæ tuæ populi. *ſecundum quod dicit Ra. Salo.litera iſta eſt reuerſata,ſicut & in pluribus locis ſacræ ſcripturę, & ad habendum planum intellectum eius ſic eſt ſituanda. Sagittæ tuę acutæ cadẽt in corda inimicorum regis,populi ſub te.Per ſagittas,quæ miſſæ a longe feriunt, intelliguntur apoſtoli a Chriſto miſſi ad prædi candũ & deſtinati,vt habetur Marc.vlt.d. Euntes docete omnes gen tes. Et iſtæ ſagittæ ceciderunt in corda inimicorum Chriſti, ita pene trantes corda infidelium & Gentilium,quod multi conuerſi ſunt ad fi dem per orbem vniuerſum,& ſic facti ſunt de inimicis amici,ideo ſub ditur.* 14 Sub te.*i.ſub obedientia tua Chriſte.* 15 Sedes tua Deus. *Hic cõſequenter deſcribitur magnificentia regis Chriſti quan tum ad deitatem, tamen cum hoc adiungitur de humanitate, quia iſtæ duæ naturæ ſunt inſeparabiliter coniunctæ in vno ſuppoſito. Dicit igi tur.*Sedes tua Deus.*i.maieſtas regia, vnde in Hebræo & in transla tione Hier.iuxta Hebræum ponitur.Thronus tuus Deus. Thronus aũt dicitur proprie ſedes regiæ maieſtatis.*

16 In ſeculum ſeculi. *In Hebræo habetur,holam vahed, & ſi gnificat in ſeculum ſeculi & vltra, & eſt regula apud Hebræos, quod vbicunque ſic ſcribitur, intelligitur duratio perpetua a parte finis, & aliquando ab vtraque parte. Ex quo patet, quod hic fit ſermo de regno Chriſti, de quo ſcribitur Daniel.7.d.*Poteſtas dius poteſtas æterna,quæ non auferetur,& regnum eius quod non corrũ petur.

Vir-

MORALITER.

1 *Diffuſa eſt gratia in labijs tui.*nam labia põtificis dñt eſſe gra tioſa in diuinorum celebratione & in efficaci prædicatione.

2 *Propterea benedixit te Deus in æternum.* Per hoc.n.meretur a Deo benedici per gratiã in prȩſenti,& per gloriã in futuro.

3 *Accingere glad.tuo ſuper femur tuum po.&c.*ſ.gladio uerbi diui ni ad præſcindendum errores circa fidem & circa mores.

5 *Specie tua.*quantum ad puritatem mortis.

† *Et pulchritudine tua.*quantũ ad honeſtatem conuerſationis.

6 *Intende proſpere.*i.ad proſperitatem eccleſiæ.

7 *Procede.*de bono in melius.

8 *Et regna.*fideliter eccleſiam.

9 *Propter veritatem.* oris.

Et

10 *Et manſuetudinem.*cordis.

11 *Et iuſtitiam.*operis.

12 *Et deducet te mirabiliter.* per uiam uitæ præſentis ad glo riam uitæ cęleſtis.

† *Dextera tua.*i.Chriſtus qui eſt beatitudo tua, quę per dex teram deſignatur.

13 *Sagittæ tuæ acut.*i.doctrinę tuę ſint efficaces ad penetrãdũ.

14 *Populi ſub te cad.* i.uulgares ab hæreticis decepti obedient tibi.

† *In cor.inim.*i.hęreticorum,qui ſunt inimici regis omniũ.

† *Sedes tua Deus,&c.* Hic accipitur Deus ſecundum moralẽ ſenſum denominatiue,ſicut Pſal.81.b. Ego *dixi dij eſtis,etc.*nã homines perfecti,participatione dicuntur dij.

A ab illis tyrannide oppressos cultum tuum docebis.
* Basil. Populi sub te cadent, parenthesis est. Est itaque duplex expositio, Aut enim Iudaicam captiuitatē, aut per anagogen verbi potentiam dicit. Prædicationis enim verbum sagittis acutis orbem penetrauit.

* Theodor. Symmachus. Thronus tuus æternus naturam autē Verbi diuinā edocet.
* Basil. Thronus symbolum regni, Virga regiæ & iudiciariæ potestatis, oleum spiritussancti.

a *Virga.* Cassio. Regula diuinæ æquitatis, quæ vere recta & nunquam curuatur: hæc iustos regit, iniquos percutit.

Augus. Nemo sibi multū de misericordia præsumat, blandiatur, quia virga directionis si alios regit,

† rectitudinis æquitatis.
† impietatem.
† participibus sodalibus.
† inter honorabiles tuas sub mulieres vel, cum ornatu tuo.
† 32. q. 5. c. si. Paulus.
† cum massa diademate auri ophir.

a Aug. quæ distortos dirigit. b Gubernatio. ¶Sceptrum. c Veræ directionis, quia. d Non solum iustus in te, sed etiam in alijs diligis iustitiam. e Aliter non perfecte diligitur iustitia 1

virga † directionis virga regni tui. Dilexisti iustitiā, & odisti †

a Non homines. b Vt diligeres iustitiam & odires iniquitatem. c Quia homo Deus. ¶ Secundum hominem, regem & sacerdotem significat. d O. Pater. e Spiritualiter. f Pro puritate conscientiæ & plenitudine gratiæ. 2 3

† iniquitatē, propterea unxit te Deus Deus tuus † oleo lætitiæ † 4

a Apostolis & alijs in quos ab eo vnctio gratiæ efflueret. b Mortificatio carnis. c Boni odores virtutum his aromatibus signantur. vnde, Christi bonus odor sumus. 2. Cor. 2. d. ¶Humilitas. d Fides. e Spirabunt alijs per exemplum. 5 6 7

præ † consortib. tuis. Myrrha & † gutta & casia † a vestimētis 8

a Aug. ecclesia. Aug. Cordibus sanctorum, quibus inhabitat Deus. b Augu. Propter castitatem, vel virtutum decorem. c Odoramentis. d Apostolorum, vel ad literam terrenorum. † 9

tuis, † a domib. eburneis, ex quib. delectauerūt te filiæ regū 10

a Qui primus frater. Idest Christi. b Quæ sub lege regit. ¶Sponsa, ecclesia c Quæ a sinistris, non est regina, sed ancilla. In æternis spe. d Cas. Bonorum operum. 11 12

† in honore tuo. † Astitit † regina a dextris tuis † in vestitu de- † 13

a Non aureo, ne sola sit charitas, sed & cætera, quæ charitas ornat. ¶ Aug. Doctrina sapientiæ omnibus linguis variata, & tamen vestis catholicæ doctrinæ vna est. b Meritorum. c Et o regina. d Mea prædicatione genita. e Deum ipsum. f ¶Parum est audire nisi humiliter audieris. 14 15 16

aurato circūdata varietate. Audi filia & vide, et inclina au-

rha, quia mortuus pro oībus. Gutta, quia duritiā cordiū prædicatione resoluit. Casia, idest, redemptio per aquā baptismi.
f *Eburneis.* Hiero. In ebore castitas, qđ prius obscurum ferris & limis lucidū fit, ita sancti p sectiones & attritiones diuersorum suppliciorum climati virtutum varietate sunt lucidi.

g *Filiæ re.* Augustin. Terrenorum non curantes honorē patrū, sed Christi, Vel, regū, idest, apostolorum. In lege scriptum est: Si mortuus fuerit frater, accipiat vxorem frater eius, & suscitet semen, non sibi, sed fratri suo, & habeat natus nomen defuncti, i[...] Christi crucifixi, nam a Christo Christiani fideles dicuntur, non a Petro Petrini, vel Paulo Paulini, quia tamen defuncto Christo tanquam fratre sponsam eius, id est

B alios conterit: regit spirituales, conterit carnales.
b *Dilexisti.* Aug. Vel, quia Dilexi. iu. & odi. reddita sunt hæc pmia: fecit te regē, dando nomen quod est sup omne nomē.
c *Et odisti.* Si homo iniquitatem in se odit, cum Deo facit, odit Deus iniquitatem, oderis & tu.
d *O Deus.* D. Aug. Bis ponitur in Græco aperte, alter vocatiuus, alter nōiatiuus. Iste vnctus est, ille lapis quē Iacob vnxit.
* Theod. Vel sm Symmachū, præ socijs tuis. Participes aūt sunt credentes socij, & fratres eius secundū humanitatem.
e *Myrrha, &c.* Cassiod. Hic laudat propheta sponsum ab vxore, & ornatu, primo ab ornatu.
Aug. Myrrha & gutta. Odores bñ adhibentur nuptiali thalamo. Gutta quę & amoniaca. Casia, q̄ & fistula. i. diuersa virtutū odoramēta. Myrrha est carnis amaritudo, q̄ pellit vermes malorū desideriorum & malę consciētiæ, & seruat a putredine vitiorum. Gutta pellit omnes inflaturas & tumores idest humilitas, quæ curat duritias cordium: ita duritiam cordium prædicatio Christi. Casia in aquosis nascitur, & crescit in immensum, & reddit odorem: fides, quæ per baptismum crescit: vestis a qua hæc fluunt, ecclesia quam sanguine abluit a macula: extendit in cruce a ruga duplicitatis. Vel
C vestis qua celatur deitas, corpus Christi: ab hoc venit myrrha,

Casiæ natura & quid significet.

ecclesiam regendam, & ad semen excitandū susceperunt
* Basil. Hac mulier hemorrhoissa sensit, & per domos eburneas Reges intelligit, qui prædicationem verbi audient.
* Theod. Symmachus & Aquila, Templa eburnea. Veste autem corpus vocat, quemadmodum hoc Apostolus ad Hebræos velamen nuncupat: Myrrhā crucem, ipsa enim mortuis potissimum affertur. Guttam & Casiam, suauem odorem qui ē cruce exhalat, prædicit igitur corpus cruciatibus af[f]ectum, odoris suauitate totum orbem impleturum, adeo populi templa ipsi erigant regio ornatu. Hebræi, palatia & templa.
h *Astitit regina, &c.* Cas. Hic ab vxore cōmendat sponsum.
i *Varietate.* Cas. Et si sit vnitas in claritate, tamen auro, id est doctrina apostolorum, cocco martyrum, gemmis virginum, purpura pœnitentium ornatur.
* Hebræi. Cum massa, vel varietate auri Ophir.
* Basil. Vestitus mentis nitro mentis oculum vertit. D[...] autem deauratum ob doctrinæ varietatem.
K *Audi filia.* Cass. Laus sponsæ summissior, sed quadruplex a forma, a gloria, ab adolescentulis, a prole.
Aug. Audi filia. Alloquitur propheta reginā tanquā v[...] de patribus. Iudæi viderunt & occiderūt, tu audi euāgeli[...] creder[...]

NICOLAVS DE LYRA.

1 Virga dire. *Distinguitur enim regnum a tyrannide, per hoc quod tyrannus quærit vtilitatem propriam per subditorum oppressionē: rex autem bonum commune subditorum per eorum directionem secundum lineam veritatis & iustitiæ.* 2 Dilexisti iust. & odi. *Hoc autem dicitur de Christo ratione humanitatis, propter illud quod subditur.* 3 Vnxit te De. *Christus enim in humana natura vnctus fuit plenitudine gratiæ ab instanti creationis animæ.* 4 Præ consorti. *id est omnibus intellectualibus creaturis, propter quod dicitur Ioan. 3. d.* quòd datus est ei spiritus non ad mensuram. 5 Myrrha. *per istas species aromaticas possunt intelligi aromata, quæ sanctæ mulieres emerunt ad vngendum corpus domini, quia de talibus speciebus erant confecta. Et quia corpus dominicum erat quasi vestimētum deitatis, secundum quod scribitur Phil. 2.* Habitu inuentus, vt homo, *ideo subditur.* 6 A vestimentis. *& dicitur in plurali propter diuersas partes corporis.* 7 A domibus. *domus eburneæ sunt pyxides factæ de ebore vel alabastro, quod est simile ebori, in quibus illa aromata erant reposita sicut in domibus suis.* 8 Ex quibus. *quia deuotio illarum mulierum fuit accepta a C[hri]sto, licet non vnxerint corpus eius, quia nō inuenerunt cū in sepulc[hro]: iam enim surrexerat teste angelo.* 9 Filiæ reg. *inter enim me[...]res illas fuerunt Maria Iacobi & Maria Salomæ, quæ fuerunt so[ro]res Beatæ Virginis Mariæ ex parte matris, de qua certum est, quòd d[es]cendit de stirpe Dauid & aliorum regum a Dauid descendentium, & [...] verisimile est de suis sororibus, ideo dicitur hic:* Filiæ regum[...] *quia illam vnctionem facere volebant ad Christi honorem.* 10 Astitit. *Hic consequenter describitur reginæ decentia, cum [dici]tur:* Astitit re. *scilicet ecclesia, Christi sponsa.* 11 A dex[tris]. *idest, in potioribus bonis eius, quod patet de ecclesia triumphante [quæ] est cum Christo in bonis cælestis gloriæ, similiter de milit[ante quæ] ipsi Christo in bonis gratiæ, quæ sunt maxima bona præsentis vit[æ].* 12 In vestitu deau. *Per hoc intelligitur decor sapientiæ, quæ [ful]get in ecclesia.* 13 Circundata varie. *s. charismatum & [vir]tutum.* 14 Audi fi. *Legem euangelicam, sicut enim ecclesia est [Chri]sti sponsa, ita & eius filia.* 15 Et vide. *intelligendo.* 16 Et inclina aurem tuam. *ad obediendum opere adimplen[do].*

MORALITER.

1 *Virga directionis.* in moribus & fide. † *Virga reg.* ad hoc enim pontificis regimen ordinatur. 2 *Dilexisti iustit.* nā istæ sunt duę partes iustitię. † *Propterea vnxit, &c.* vnctione gratiæ. 4 *Præ consortibus.* i. clericis & capellanis tuis. 5 *Myrrha & gut. &c.* per has species aromaticas signant̄ virtutes, ex qbus procedit odor bonę famę, qua debet pontifex redolere. 7 *A domibus eburn.* i. religiosis, quę dn̄r eburneę, p p obseruātiam castitatis. 8 *Ex quibus.* s. bonis odoribus. † *Delectauerunt.* i. personę deuotę, quę sunt patris & filij & Spiritussancti filię, licet enim tres personę sint vnus rex, sicut vnus Deus, tamen sunt tres vnum regnū habētes & bona fama taliū subditorum delectat bonū prælatum. hoc ēt cedit ad honorem suum, iō sequitur, In honore tuo. 10 *Astitit.* Descripta cōditione ponit̄ hic cōsequenter descriptio spōsę. s. ecclesię, cum dr̄. *Astitit re.* i. ecclesię, quę stare debet p virtutis eminentiam, & non iacere per pusillanimitatē. iō subditur. 11 *A dextris tu.* i. in prosperitate virtutis. ideo subditur. 12 *In vestitu.* s. virtutum, quę sunt vestes aię. † *Deaurato.* licet, charitate, quę est forma virtutum. 13 *Circun. va.* [bo]norum operū. Et quia semper niti debet ad proficiendum, subditur. 14 *Audi fi.* Christum in euangelio loquentem. 15 *Et vide.* considerando eius vitam. 16 *Et inclina.* i[d est] imitando per obedientiam perfectam.

credendo videbis Deũ,hic per imaginẽ, in futuro per spe-
A ciem.vel,Audi prophetias, quę incarnationem prędixerũt, & vide impletas.

* Theo.Hec Iudęis non conueniunt,qui propter maiorum pietatem efferuntur,sed gentiũ ecclesiæ, quæ per spiritum sanctum velut quandam spiritus regenerationem incipit.

Et concupiscet rex. Cass.Hic laudat eam forma.

b Tyri.Cass.Per Tyrum vicinam Iudææ gẽtes designat, vnde mulier Chananęa ecclesię figura.

Cass.Tyri gentiũ, parte totum.

* Basil.& Theo.Per filias Tyri omnem impietatem innuit, mos.n. est scripturæ a parte totum demõstrare.Est autem vulgus ecclesię Christus, est, enim caput corporis, aut sacerdotũ ordo tanquam maiorus spiritus dignitate ornatus.

a ¶Ritus legis vel idololatriæ, per quos seruis regi Babyloniæ. b ¶Aug. Babylonię, vnde creuit ecclesia. c ¶Babyloniam,quæ est contra Ierusalem. ¶Conuersationem & consortium. d ¶Diaboli.

rem tuam, & obliuiscere populum tuum, & domum patris 1

a ¶Quem ipse fecit in te. ¶Quod est magnum. b ¶Non qualiscunque rex. ¶Non prior pater,scilicet, diabolus. c ¶Non modo sponsus. 2

a tui. † Et concupiscet rex decorem tuum: quoniã ipse est do- 3

a ¶Omnes populi de quibus facta es. b ¶Regem tuum. c ¶Etiam. 4

b minus Deus tuus, & † adorabunt eum. Et filiæ Tyri in mune- 5

c a ¶Aug Quia vult vt in cælo thesaurizemus,& largiendo temporalia. b ¶Vultus ecclesie prodest eleemosynas facientibus ne extrapositi faciant,vt sit gloria Dei non sua. ¶Conformitatem. c ¶Hę sunt filiæ Tyri.

d ribus vultum tuũ deprecabũtur, omnes diuites plebis. † Om- 6

a ¶Concupiscet rex decorem tuum qui non est nisi intus. b Aug In conscientia. c In doctrina sapientiæ. ¶In fine seculi vel cuiusque hominis quando perfecta erit charitas. 7

e nis gloria eius filiæ regis abintus, † in fimbrijs aureis, circum- 8

f a Quæ est regina. b Cass.Varietas linguarum decus doctrinæ, sed non prodest nisi sit intus gloria. ¶Virtutum vel gentium. c Cas.gratia Dei non est enim a se. d Cas.Pudicæ mentes. e Primam. 9

g h amicta varietatibus. † Adducentur regi virgines post eam, † †

i a Cas.Non alienæ ab ea,sed ad eam pertinentes. ¶Viduæ castæ, quæ gradu secundo. b Reginæ. c Ministerijs angelorum. d O rex. e Cas.quia sonus ille fragilis vicit graues passiones corporis. 10

proximæ eius afferentur tibi. † Afferentur in lætitia & exul- 11

a Cas.Non solum ad conspectum, sed in penetrabilibus regum,idest,Ierusalem futuram. Tanquam viui lapides. b Aug.in ecclesiam præsentem. c Adducentur nam. d Augus.Apostolis, episcopi quos ecclesia genuit, & in sede patrum constituit. 12

tatione † adducentur in templum regis. † Pro patribus tuis 13

14

Vel non in circuncisione manufacta sicut in veteri lege,sed in spiritualibus. D

f *Fimbriæ.* Cassiod.Finis vestis significat finem mundi vel hominis.

g *Aureis.* nõ deauratis,vt supra sed aureis, quia in fine tota perfectio est,vbi charitas inuenitur plena.

* Basil.Alius,cõtexturis aureis circundatis variegata.

h *Adducentur regi.* Cass.Hic laudatur sponsa ab amicabus, vt supra a iudicio.

E

Cassiodo.Adducentur oportuna.prędicatione.

i *Post eam.* Cassiodo. Prius vnitas dicitur, post enumeratio partiũ est distincta,cum dicitur, virgines & proximæ.

* Theodoretus. Perfectiores sponsam appellat, alios Virgines, qui fidem synceram acceperũt & conseruarunt, sunt enim in domo patris multæ mansiones,& in Christo omnes reuiuiscent,vnusquisque autem in suo ordine.

† speciẽ tuam

† vel, Tota gloriosa est filia regis intrinsecus.

† palis aureis Inducta, vel ex texturis auri vestimentũ eius.

† Ducentur

† 68 distin.c. quorũ vices.

Basil.Vultũ virtutẽ,pulchritudinẽ gloriam interpretatur.

In muneribus. Aug.vt se offerãt,vel eleemosynas faciãt. Filiæ Tyri.s.omnes diuites plebis,nobiles,sapientes, & huiusmodi. Vel,filię Tyri,idest,angustiæ,scilicet,peccatorum,gẽtes,scilicet,quæ sunt in angustia peccatorum.

Omnis gloria. Cassiodo.A gloria sponsæ, vt supra a potestate sponsi.

Abintus. Aug.vel intrinsecus.

Augusti.Sit ergo eleemosyna in occulte,vbi Deus videt. Vel

* Basil.Alius sequentur, alius efferentur. Vide autẽ pphetę diligentiã,quoniã.n.Virginitatis bonũ nõ statim in ecclesiastico statu floruit,sed demum post aliquod tempus,ideo prę cedentibus subiunxit,

Cass.Vel,pro antiquis patribus idolorum cultoribus, nati sunt Apostoli,principes, prædicatores.

Augusti.Vel post prophetas apostoli, post apostolos alij.

☞ Cantatur F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et obliuiscere populum tuum.* i.Iudaicũ populũ,de quo descẽdit primitiua ecclesia,sicut patet in apostolis,q fuerũt natione Iudęi. 2 *Et domum patris tui.* i.synagogã siue tẽplũ in quo conueniebãt Iudęi ad sacrificia offerendũ,quæ cessauerũt,eo quod essent figurę oblationis corporis Christi in cruce, & ideo illis sacrificiis legalib. & imperfectis successit sacrificiũ vnũ perfectissimum.i.eucharistię sacramentũ. 3 *Et concupiscet,* &c. quia Christus rex delectatur in cultu spirituali ecclesiæ, quæ est pulchrior quam cultus exterior synagogæ in auro templi, & similibus consistens.

4 *Quo ipse.* propter hoc Christus dicebat Ioan.4.d. Spiritus est Deus, & eos, qui adorant, in spiritu & veritate oportet adorare. 5 *Et fi.Ty.* Tyrus fuit ciuitas gentium,& ideo per filias Tyri intelliguntur ciuitates Gentilium, designando a parte totum. Et multę ciuitates Gentiliũ conuersę sunt ad fidem per prædicationem apostolorũ offerentes Chr̃o munera deuote. 6 *Vultum.* Videmus enim adimpletum,quod principes mundi & potentes honorant Christum & ecclesiam suã humiliter se subijciendo eis. 7 *Omnis glo.* Gloria enim ecclesiæ cõsistit in ornatu interiori charismatũ & virtutũ,& nõ in magno apparatu exteriori, sicut sinagoga gloriabatur in parietibus tẽpli deauratis,& vasis aureis & cæteris pretiosis in ministerium templi deputatis.ideo subditur.

8 *In fimbriis au.* Idest,sapientię doctrinis.

9 *Circumamicta va.* scilicet diuersorum statuum,quæ sunt in ecclesia Dei,& in varietatibus charismatum & virtutũ, quæ sunt in personis huiusmodi statuũ. 10 *Adducentur regi.* Descripta magnificentia regis & reginæ in seipsis, hic consequenter idem ostenditur in prole procedente ab eis, non p carnalẽ generationem,sed spiritualem.s.per fidem & sacramẽta.Et primo agitur de filiabus, scd̃o de filijs,ibi:*Pro patribus.* Circa primũ dicitur:*Adducen.regi.* loquitur hic de sponsa per similitudinẽ reginę quam sequuntur domicellæ ad eius honorem,vnde in Heb. dicitur sic:*In brodatis ducetur ad regem virgines sequuntur eam.* & in translatione Hier.iuxta Hebr.habetur:*In scutulatis ducetur,* hoc est in vestibus pulchre & varie depectis & ornatis ducetur ecclesia spõsa ad regẽ Christum,& virgines sequũtur eã,quia multę nobiles puellę spreto maritali thoro virginitatem sua cõsecrauerunt Christo, quod cedit ad honorem ecclesię.

11 *Proximæ eius.* Et in transla.b.Hier.hr̃. *Amicæ eius ducentur tibi.* huiusmodi.n.virgines cõsecratę sũt amicę ecclesiæ,& totũ ordinat̃ ad honorẽ sponsi Christi. 12 *Afferen.in læ.* Scilicet menis,aliter.n.talis cõsecratio nõ placet Christo,vt pote si fieret p violentiã.*Potest etiam dici aliter:* Afferentur,&c. quia talia facta perfectionis fiunt angelis sanctis procurantibus qui de talibus lætantur & exultant, quia scribitur Luc. 15.b.quod gaudent de pęnitentia peccatorum, & per consequens de promotione iustorũ ad opera supererogationis.

13 *Adduc.in tem.reg.* i.ad seruiendũ Christo regi,aliter non ei placerent, sed magis displicerent, sicut patet de virginibus quæ consecrabantur ad seruiendum deæ Vestæ.

14 *Pro pat.* Hic cõsequẽter agit̃ de filijs,& ↄuertit Psal.verbũ ✣ suum

MORALITER.

2 *Et obliuiscere.* i.omnem carnalem affectum deordinantem 3 *Et concup.rex.*s.cęlestis. 4 *Decorem tuum.* Cõiũgẽdo te sibi per cultum latrię valde deuotum,iõ subditur. 4 *Quo.ipse.* latriæ adorãdus. 5 *Et filiæ Tyri.* Tyrus fuit ciuitas populosa multis diuitijs & mercatorib.plena,vt patet Ezech.27.& iõ Tyri filię dici possunt ꝑsonę diuites,operibus tamẽ misericordiæ intendentes, pp quę preces eorũ exaudibiles sunt apud Deum. 7 *Omnis gloria eius filiæ regis abintus.* i.in puritate conscientiæ 2.Corint.1.c.*Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ.*

8 *In fimb.aur.* Per quas signatur honestas consecrationis.

9 *Circumamicta va.* i.bonis operib. 10 *Adducentur.* Descriptis cõditionibus boni pontificis & ecclesię, hic cõsequẽter describit̃ fructus vtriusq; qui cõsistit in multiplicatione cęlibatus in personis vtrinsq, sexus,quod notatur cum dicitur. *Adducentur regi virg.* i.cõsecrabuntur Chr̃o per obseruãtiam castitatis. † *Post eam.* Quia quęlibet taliũ personarũ est ecclesię domicella,& sic ei ꝓxima. 12 *Afferent.ti.in læt.* i.deuotione mentis. † *Et exultatione.* Quia feruens deuotio interius resultat ad corpus exterius,Psal.83.a.*Cor meum caro mea exultauerunt in Deum viuum.* 13 *Adducen.in templ.regis.* Ad deseruiendũ sibi obsequio deuotionis. Consequenter agit̃ de cælibatu in virili sexu,cum dicitur. 1 *Pro patrib. tuis nati sunt ti. filij.* Põtificũ patres sunt Apostoli,quorũ sunt successores, vt hr̃ in Decr.di.21.in nouo testamẽto,& boni discipuli pontificiũ succedent eis in regimine ecclesiarũ, ideo dicit̃: *Pro patr.tuis,&c.* i.loco patrum succedentes.Vel.*Pro patr.tu.* i.pp merita patrum.Et quoniam hęc institutio principaliter est a Christo,& ad eius obsequium ordinata,subditur.

Memores

A Cantatur hic psal. de festo beatæ Mariæ virginis, quia quæ de ecclesia generaliter hic dicũtur, ad Mariã specialiter referri possunt. Cantatur etiam pro virginibus, quia ibi dicitur: *Adducentur regi virgines*. Et pro Apostolis, quia ibi dicitur: *nati sunt tibi*

† erunt filii tui.

† progenie

† vltra, vel in sempiternũ.

a Non in vno loco ecclesia.

† nati sunt tibi filij, cõstitues eos principes super omnem ter- 1 2

a Principes super omnem terram. Cas. Memores dicit populos Christianos, qui in eorum prædicationibus per omnes successiones perseuerant.

rã. Memores erunt nominis tui domine in omni generatio- 3

a Aug. Vna confessione. Aug. Hæc confessio vnitatis valet.

ne & † generatione. Propterea populi confitebuntur tibi in 4 5

a Præsentis seculi. b Vbi æterna laus. In futuro.

æternum, & † in seculum seculi. 6

tibi filij. Item de natiuitate Domini, quia ibi agitur de laude sponsi & sponsæ & de nuptijs Christi & ecclesiæ, quarum desponsatio facta est in verbi incarnatione. * Theodoretus. Tres interpretes reddiderunt quolibet seculo.

NICOLAVS DE LYRA.

* suum ad regem Christum, di. Pro patribus tuis, id est, loco patrum tuorum secundum humanam naturam, qui fuerunt patriarchæ, reges sancti & prophetæ, ex quibus descendit Christus secundum carnem.

B 1 *Nati sunt, &c.* Idest, Apostoli & septuagintaduo discipuli, qui patriarchis & Prophetis successerunt.

2 *Constitues eos principes, &c.* in spiritualibus, quia constituti sunt episcopi per diuersas orbis partes. *Memo-*

3 *Memores erunt, &c.* quia per doctrinam quam seminauerunt, & quam in scripto dimiserunt, reduxerunt & reducunt ad memoriam facta regis Christi generationibus sibi succedentibus vsque ad finem mundi.

4 *Propterea populi.* credentes per eorum doctrinam.

5 *Confitebuntur tibi.* Confessione laudis.

6 *In æternum, &c.* quia ista laus non solum est in præsenti, sed erit potior in futuro, secundum quod dicitur inf. psal. 83. *Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te.*

MORALITER.

3 *Memores erunt no. tu. in ge. &c.* i. in futuris generationibus sibi succedentibus. *Propterea*

4 *Propterea popu.* ab eis edocti.

5 *Confitebuntur tibi.* fidei confessione in præsenti, & laude perpetuæ in futuro.

GLOSSA ORDINARIA.

a *In finem.* Cas. Psal. Dauid, alicuius fidelis de Iudæa, vt sit certius testimonium.

b *Pro arca.* pro manifestatione arcanorũ, quòd Deus sit homo, quòd salus promissi vtrique populo, quòd cæcitas contingit in Israel, quòd Apostoli transierunt ad gentes, quòd pax in terra. vnde: *Conflabunt gladios suos in vo. & lanceas suas in falces.*

C c *Filijs Core.* Cassiod. Filij crucis. de arcanis, idest, de aduentu Christi loquitur.

* Theod. Sciendum quosdã de Gog & Magog suspicari esse hũc Psalmum cõpositum, aut in Achaz & Phaseæ, aut Ezechiam, & Assyrios, sed prædicit impetus in Ecclesiam pro ea diuinum auxilium. In finem tem inscripsit ex tans vt finẽ expe mus prædictionis

† vide psal. 4.
† super alamoth, instrumenti musici nomen, quod occultas iuuẽculas, siue virgines interpretatur. Rom. 11. c. Esa. 2. a.

a † In finem filijs Core Psalmus Dauid
b † pro arcanis. XLV.
c

a Communis. b Non modo Iudæorum. c August. Alij dij non sunt refugium. Dum de periculo liberat. d August. Quia est refugium vbi plus timetur, quo quis confugerit plus infirmatur. Non est refugium nostrum tale, sed refugium nostrum virtus.

d Deus noster refugium, & † virtus, 1 2

a Ideo ad te refugiendum. Es. b Quia iuuat vincere eas.

adiutor in tribulationibus, quæ 3

PSAL. XLV

d Deus nost... Cassiod... August. In aduc...

NICOLAVS DE LYRA. PSALM. XLV.

1 Deus noster refugiũ, &c. *Huic Psalmo præponitur talis titulus in Hebræo:* Ad victoriam filijs Core super alamoth canticum. *Et dicunt aliqui Hebræi, quod alamoth est nomen musici instrumenti, super quod vel in quo cãtabatur Psal. iste. Alii vero dicũt quod est nomen commune, & significat iuuentutes in plurali, & isti melius dicunt, vt credo, & hunc sensum sequitur Hie. in translatione iuxta Hebræum, vbi ponit talem titulum.* Victori filiorum Core pro iuuentutibus canticum. *Dicunt autem aliqui expositores catholici quod Dauid fecit Psalmum hunc, confitens diuinam protectionem circa se & circa regnum suum. Sed quòd tempore Dauid vel filij eius fuerit talis terræmotus, qualis describitur in principio huius Psal. cum dicitur: Propterea non timebimus, cum turbabitur terra, & transferentur montes, &c. non inuenitur, propter hoc dicit Ra. Sa. & alij Hebræi, quod filij Core fecerint hunc Psal. quando miraculose fuerunt saluati pereunte Core, idest, patre eorum cum aliis multis, secundum quod dicitur Nume. 26. b.* Et factum est grande miraculum, vt pereunte Core, filij eius non perirent. *Dicit autem Rabi Sa. & satis verisimiliter, quod illud miraculum fuit, quia ad dictum Moysi alii recesserunt a tabernaculis Core, & sociorum eius, vt habetur Numeri. 16. d. Filii autem Core remanserunt suadentes patri, vt obediret Moysi, & tunc ipso non acquiescente, subito aperta fuit terra, & Core cum suis complicibus ad infernum descendentibus, filij eius diuina virtute steterũt in aere in medio illius aperturæ quæ terra sub pedibus eorum fuit reclusa, & hoc fuit grande miraculum. Si enim cum alijs recessissent de tabernaculo patris sui ante aperturam, nullum fuisset miraculum de salute eorum, sicut nec de salute aliorum. Viso igitur hoc miraculo Dei circa se, conuersi sunt ad Deum toto corde. & requieuit in eis spiritus prophetiæ, et fecerunt hunc Psalmum. Et in istis benedicit Rab. Salo. vt credo, & concordat titulus Psalmi supra positus. Ad victoriam filijs Core per iuuentutes canticum, vt sit sensus, Psalmus iste appropriatur filijs Core vt autoribus, qui est canticum super iuuentutes, scilicet filiorum Core miraculose saluatos, vt dictum est. Ad victoriam, id est, Psalmus decantandus a Leuitis cum quodam conatu victoriæ, vt frequenter supra expositum est. Dicit autem Rabi Salomon vlterius quod in hoc Psalmo denuntiauerunt filij Core simile signum in ... fiendum, de quo dixerunt.* Nõ timebimus dũ turbabit terra. *Sed quia tale signum non legitur postea factum maxime tempore filiorum Core, videtur melius dicendum, quod fecerunt hunc Psalmum gratias agentes Deo de liberatione sua, & cum hoc denuntiantes ... qua circa filios Israel de proximo ventura. Et primo ponitur primum, secundo secundum, ibi.* Fluminis impetus. *Circa primum dicit.*

1 Deus noster. *per ueram fidem & confessionem.*

2 Refugium & virtus. *supple es nobis, ideo subditur.*

3 Adiutor in tribulationibus, quæ inuenerunt nos nimis hoc, *quod terra aperta est sub pedibus nostris, & saluasti nos præ ... bus aliis.* *Prop*

MORALITER.

1 *Deus noster refugium & virtus, adiutor in tribulationibus, &c.* Psalmus iste literaliter exponit de filijs Core quãtũ ad tria. Primũ est eorum liberatio mirabilis, eorum patre cum adhærentibus sibi pereunte, vt habetur Numeri 16. Secundum est eorum pphetia de mirabili trãsitu Iordanis per alueũ arentẽ. Tertium est eorum pphetia de debellatione Chananæorũ futura. Quantum autem ad primum moraliter exponi potest de liberatione Iudeorum in Christum credẽtiũ aliis Romanos destructis. nã credẽtes fuerũt præmoniti per angelum, vt transirent in Agrippæ regnum, qui confœderatus erat Romanis, & sic fuerunt ibi saluati, propter quod eorum persona potest dici. *Deus noster.* in quem credimus corde, & confitemur ore.

2 *Refugium & virtus.* supple factus es nobis, saluans nos ... dicto. *Propt*

omini omnis spes habenda ostenditur, etiam in trāsitu apostolorum ad gentes.
* Basi. Recte refugiū & virtutem dixit, quia aliquādo fugiendo, aliquando pugnando vincimus: nec prohibet quo minus iuant tribulationes, sed viuentibus presto est.

a *Inuenerunt nos nimis.* Aug. Nos enim fugiebamus eas. Vel, inuenerunt nos expositos per Adam. Nimis, tanto potentior qui liberat.

b *Terra, & transferetur &c.* Cass. Iudæa quasi arida, sine idololatria, amaritudine gentium circundata. Vel, mare. Aug. seculum.
* Basilius. Amplius, præstat auxilium, vt nec quidem timeamus terram, montiu, & corde maris intollerabilia pericula significat.

c *Cor maris.* immanitas gentium.

d *Sonuerunt & turbatæ &c.* contradicentes gentes vel apostoli prædicando.

e *turbatæ sunt aquæ eorum.* Ad sensum fit relatio, nō ad vocem, idest, aquæ maris scilicet populi, vel doctrinę eorum quę fluctuatę sūt coruscante doctrina saluatoris. vnde: Absorpti sunt iuncti pet. iu. eo. Et hæc est virga Moysi, quæ vorauit virgas magorum.
* Theodorus. Aquas hominum sententias quę æquarum more huc & illuc ferūtur & a fallacibus spiritibus circūdantur nominauit, Montes autem Dæmonum agmen ob superbię fastum & insolentię fastigium.
* Basil. Innuit hostium multitudinem, & qui inter illos sunt principes.

a ¶ Aug. Quæ enim sunt a nobis nimis sunt, sed & hic adiuuat, quia peccata dimittit. Aug. non eas quęrebamus pœnitentes, vbi tamen & ille rogandus, sed & ipse tribul. nos inuenit. alias, monentibus pœnitere. b Quia hic perimus c Cas. quia talis est securitas. d Aug. nos qui montibus consentimus, timeant contrarii. e Cas. De nouitate tanti miraculi in aduentu Christi.

a inuenerunt nos nimis. Propterea non timebimus dum † tur- 1

a ¶ Idest, apostoli, secundum illud: Quia repulistis verbum Dei, ecce conuertimur ad gentes. b Quia gentes credunt eis. Aug. In fidem gentium. c Quasi transferentur montes in qua translatio.

b c babitur terra, & transferentur montes in cor maris. † sonue 2

d a Alias eius. maris: populi, seculi. b Potestates seculi idest, exterius apostoli territi sunt.

e runt & turbatæ sunt aquæ eorum, & conturbati sunt mon- 3

a Nimia persecutione. b Dei qui refugium & virtus, vel maris. c Sed. Aug. Spiritussancti inundatio.

f tes in fortitudine eius. Fluminis † impetus lætificat ci- 4

a Sanctam ecclesiam. b Et. c Cas. Ecclesiam, vel corpus quod assumpsit.

uitatem Dei, † sanctificauit tabernaculum suum altissi- 5 6

a Manet. b Aug. æque omnibus non accepit personas. c Ciuitatis. d Et ideo. e Illa ciuitas. Portæ inferi non præualebunt aduersus eam. f Cas. in labore seculi.

g mus. Deus in medio eius non commouebitur, adiuuabit 7

a Cas. Alias vultu suo, idest præsentia incarnationis. b Ideo salubriter.

h eam Deus † mane diluculo. Conturbatæ sunt gentes 8 9

f *Fluminis impetus.* Cassio. Diapsalmus. Quia ecclesia in Christo fundatur, cui gentes & regna subijciuntur.
* Theodoretus. fluuium Euangelicam prædicationem nun cupauit, Ciuitatem vero piorum statum. Tres interpretes magis dilucide, fluuij diuisiones lætificant ciuitatem Dei, sicut enim Paradisi fons in quatuor flumina diuisus est, eodem modo Dei fluuius, innumerabiles habuit riuos qui percurrerunt Iudęos, Græciam, Iudæā & alias regiones, de hoc & Habacuh dicens, fluuios terræ scindes.
* Basil. Bona Iudęis data exprimit.
Aug. quasi di. Ita sęuit mare, sed inter hos fluctus & sonitus non timent, qui ad illud refugium confugerunt.

g *Adiuuabit eam.* Cas. Vel, vultu, idest, demonstratione auxilii sui cum adiuuando se indicat.

h *Mane.* Cass. In ipso boni operis principio, & hoc: *Diluculo.* idest,

† mutabitur
† Etiam si sonuerūt, & turbatæ fuerint aquæ eius, & cōtremuerint montres propter sublimitatē eius Sela.
† eius riui lætificabunt

NICOLAVS DE LYRA.

1 Propterea non timebimus &c. i. non timuimus, videntes manifeste auxilium gratię tuę. Et loquuntur de pręterito per modum futuri, & hic modus loquēdi est frequēter in prophetis, sicut econuerso frequenter in prophetis loquuntur de futuro per modum præteriti.
Vel aliter, vt sic locutio de futuro, vt sic sensus: Propterea qui saluasti nos in terræmotu tā mirabili & horribili. Non timebimus dum turbabitur terra. i. si accidat casus similis vel etiam magis horribilis, & hoc de tua bonitate & potentia confisi.

2 Et transferentur montes in cor maris. i. si cōtingeret motus terræ tā horribilis, q ex hoc montes propinqui mari caderent in mare, sicut aliquādo cōtingit in terræmotibus magnis. Et quia ex tali casu causatur sonus terribilis, & turbatio aquarū maris, ideo subditur.

3 Sonuerunt & turbatæ &c. Ex dictis patet, q iste psalmus, est primus inter illos quos fecerunt filij Core, qa fecerūt ipsum pro gratiarū actione suę liberationis & saluationis, & tunc primo requieuit in eis spiritus ꝓphetię, vt prędictum est, tū non est scriptus in primo loco, quia psalmi scripti fuerūt in libro psalmorū secūdū ordinē quo reperiebantur, & aliquando priores posterius reperiebantur, sicut fuit dictum in principio huius libri.

4 Fluminis impetus &c. Hic ꝯñr describitur futurorū prænūtiatio in spiritu prophetico. Circa qd̄ sciēdū q dicta terrę ruptura contigit qñ filij Israel erant in deserto. Primum autem mirabile quod Deus fecit eis in exitu de deserto, fuit transitus Iordanis mirabilis. Secundum autem fuit destructio Chananęorum terribilis, & primo denuntiatur primū, secundo secundum, ibi: *Conturbatæ sunt gentes.* Circa primum sic dicit. *Fluminis impetus.* idest cursus Iordanis impetuosus.

5 *Lætificat ciuitatem Dei.* idest lętificabit populum Israel, qui dicitur ciuitas Dei. Ciuitas enim est ciuium vnitas, populus autem Israel vnitus erat in cultu vnius veri Dei, & ideo merito vocatur ciuitas Dei: Quam ciuitatem lætificat cursus Iordanis dupliciter. Vno mō, qui astetit vt populus trāsiret p alueum siccum. Alio modo, quia postq̄ trāsierat populus Iordanis iuit cursum suum sicut ante fecerat, vt h̄r Iosue. 4. Ciuitas.

6 *Sanctificauit tabernaculum suum altissimus.* Hic accipitur tabernaculum pro arca, scilicet continens pro contento, sicut aliquando fit econuerso, sicut communiter dicitur: Dolium est bonum ratione bonitatis vini in eo contenti. Arcam autem testamenti tunc Deus sanctificauit, idest, eius sanctitatem ostendit, quia statim cum sacerdotes eum portantes posuerunt pedes in aqua Iordanis, cursus aquæ superuenientis stetit, & quando exierunt de Iordanis alueo, cursus Iordanis solitus reincepit, vt habetur Iosue. 3. & 4.

7 *Deus in medio eius nō commouebitur.* i. in medio populi Israel, qui dicitur ciuitas Dei, ita quod dimittat eam, subtrahendo suum auxilium. Ideo subditur.

8 *Addiuuabit eam Deus mane diluculo.* idest, valde prompte & cito.

9 *Conturbatæ sunt.* Hic denuntiatur secūdū scilicet destructio Chana-

MORALITER.

1 *Propterea non timebimus dum turbabitur terra.* scilicet Iudææ a Romanorum impugnatione.

2 *Et transferentur montes in cor maris.* Per montes intelliguntur Iudęorum principes, qui per Romanos fuerunt sic absorpti, sicut si fuissent in mare demersi.

3 *Sonuerunt & turbatæ sunt aquæ eorum.* idest, populi principibus subiecti, Apoc. 17. d. *Aquæ super quas mulier sedet, populi sunt.* Et tales populi Iudęorum per clamorem sonuerunt, quando partim occisi, & partim captiuati fuerunt.

Conturbati sunt montes. idest, Iudeorum principes.

In fortitudine eius. scilicet Romani exercitus, qui dicitur hic Dei fortitudo, eo quòd erat eius instrumentum in punitione Iudęorum.

4 *Fluminis.* Hic ponit secundū. s. prophetia de mirabili transitu Iordanis, per quem significatur baptismus quē Christus instituit in Iordane, & sic dicitur: *Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei, sanctificauit tabernaculū suum altissimus.* id est, virtus baptismi lętificat ecclesiam & sanctificat, quę est Dei ciuitas & tabernaculum.

7 *Deus in medio eius non commouebitur.* ab ea recedendo, Matt. vlt. d. *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsq; ad finem seculi.*

8 *Adiuuabit eum Deus mane diluculo.* idest, velociter in his quę spectant ad ecclesię salutem.

9 *Conturbatæ sunt.* Hic ponitur tertiū scilicet prophetia de debellatione

idest, per illuminationẽ sancti spiritus, qui est lux quasi diei.

A * Theo. Manè, diluculo, Celeriter, Velociter dixit.

a *Dedit.* quasi magnum præmium.

b *Vocem.* prædicationem ad quam tremuit terrenus. Tremet metu iudicis.

de Iuda, donec veniat mittendus, ipse erit expectatio gẽtiũ.

g *Venite & videte.* Cas. Diapsalmus. Magnalia incarnationis.

h *Posuit.* Cas. quasi signa ad vocandum populum.

i *Prodigia.* vt de partu virginis, & stella & cęteris.

* Hebræi. stupenda.

✠ Theodoretus. Deus veritate, rerum testimonio & omnis generis miraculis quasi quadam voce visus altitudinem suã ostendit.

c *Dominus virtutum.* Cassiodorus. Breuiter diffinit quid sit Christus.

d *Nobiscum.* Cassiodo. Q. qui misit angelos, iam ipse venit, & est nobiscum, quia nobiscum susceptor, ergo: Venite quasi iam securos vos inuito.

e *Noster.* Cassio. Non nisi filiorum crucis.

f *Deus Iacob.* qui tanta nobis dedit quanta dedit Iacob, non enim illius tantum est Deus.

✠ Theodo. Iacob meminit, q̃a ab Esau, & Laban insidijs liberatus est, & primus

C de gentiũ vocatione vaticinatus dicens, Nõ auferet sceptrũ de

† mota — † exercituum & infra — * Sela supra psal. 5. — B † hastã plaustra. — † Cessate quiete & cognoscite — Gen. 31. & 33. Gen. 49.

a ¶Etiam. b ¶Vt adorent non erecta per superbiam. c ¶Quia. ¶Intonuit de nubibus. d ¶Idest terrenis.

a b et † inclinata sunt regna, dedit vocem suam, † mota est ter- 1 2 3

a ¶Quia dedit vocem suam. b ¶Cœlestium. c ¶Cas. Emanuel, quod interpretatur nobiscum Deus, ¶Carne assumpta, & per hoc. d Aug. Nulla ergo terreat infirmitas.

c d ra. Dominus † virtutum nobiscum, † susceptor noster Deus 4 †

a ¶Aug. Quid fecit susceptor? ¶Ergo. ¶Fide. b ¶Intelligite.

a ¶Cas. Hiero. Quæ tempore incarnationis fecit. vt de nimia pace & huiusmodi.

e f Iacob. * Venite & videte opera domini, † quæ posuit prodi- 5

a ¶Aug. Quia aliquid portendebant, hæc scilicet auferens &c. ¶Totam. b ¶Ecce opera. 6

c ¶Spiritualia scilicet malæ voluntatis. d ¶Hoc iam factum est quibusdam non repugnantibus Deo. 7 8

g h i k gia super terram, auferens bella usque ad fines terræ. Ar- 9

a ¶Quia. ¶Insidias. b ¶Publicam impugnationem. c ¶Vanæ præsumptionis protectionem. d ¶Spiritus. 10

cum conteret, & confringet † arma, & scuta cõburet igni.

a ¶Aug. Dedit vocem. Quam? Vacare ab armis diaboli. ¶Intimaris de te vt fortis sis de eo.

b ¶Intelligite. c ¶Aug. Non vos, sed ego qui feci & reficio, non de vestris operibus extollamini.

d ¶Ille quem vos deludebatis.

l † Vacate & videte: quoniam ego sum Deus: exaltabor in 11 12

a ¶Quando ad fidem conuertentur. b ¶Postquam plenitudo gentium intrauerit. Rom. 11. d

c ¶Aug. Iudæa, gentes, mare d ¶Ergo licet dicere. 13

gentibus, et exaltabor in terra. Dominus virtutum nobis- 14 15

a Cas. Qui fecit vincere populum Christianum, licet sit posterior.

cum, susceptor noster Deus Iacob.

K *Auferens bella.* Aug. quia per aduentum idololatria & superstitio totius orbis perijt, vel tunc temporis pro eius præsentia orbis pacatus fuit.

l *Vacate.* Aug. Si combusta sunt arma, vacate, non habentes vnde pugnetis.

✠ Theodore. Saluatoris nostri tempore cum Romanorum imperium singula regna expugnasset, omnium hominum aures euangelij vocibus accommodauit, multo timore enim velut in vno regno percurrerunt, salutaremque doctrinam hominibus attulerunt.

* Hebręi. pro Vacate, dimittite, remittite.

Chald. cessate a bello.

* Basil. Per Ignem Iram Dei intelligit.

PSAL-

NICOLAVS DE LYRA.

✠ Chananæorum & aliorũ in terra promissa habitantium, quia cũ audierunt siccationem Iordanis diuina virtute pro transitu filiorũ Israel, dissolutũ est cor eorũ, & nõ remansit in eis spiritus, timentes introitũ filiorũ Israel, vt habetur Iosue 5. a. & hoc est quod dicitur. *Conturbatæ sunt gentes.* in terra promissa habitantes.

1 *Et inclinata sunt regna.* i. deiecta sũt ab audacia & fortitudine sua. Et dicit regna in plurali, quia triginta reges & vnus fuerunt debellati a Iosue & filiis Israel, vt habetur Iosue 12.

2 *Dedit vocem suam.* scilicet dominus, & per hoc sacerdotes qui de præcepto eius in circuitu Iericho tubis clangebãt, & in die septimo ex tali clangore & populi clamore muri Iericho funditus euersi corruerunt, vt habetur Iosue. 9. & q̃a hoc factum fuit per terræmotum a Deo immissum, ideo subditur:

3 *Mota est terra.* Iste vero terræmotus non contigit a causa naturali, sed diuina virtute, ideo sequitur.

4 *Dominus virtutum & c.* idest, acceptator deprecationum nostrarum.

5 *Venite.* per deuotionem.

6 *Et videte.* per attentionem.

7 *Opera domini.* quia illud factum contigit virtute diuina, non humana.

8 *Quæ posuit prodigia.* In Hebræo & in translatione Hiero. iuxta Hebræũ habetur: Solitudines, quia ciuitas Iericho fuit posita sub maledicto ad reædificandum, vt habetur Iosue 6. d. Maledictus vir coram domino qui suscitauerit & rędificauerit ciuitatem Iericho.

9 *Auferens bella vsque ad finem terræ.* quia habitatores terræ promissionis ita fuerunt debellati per Iosue & filios Israel quod nullus audebat bellum mouere contra eos, secũdũ quod dicitur Iosue 9. d. Quieuitque terra a prælijs, ideo subditur.

10 *Arcum conteret & confringet &c.* quoniam per talia non potuerunt resistere filijs Israel, & quia ista fiebant diuina virtute, ideo subditur in persona domini.

11 *Vacate & videte.* per diligentem attentionem.

12 *Quoniã ego sum Deus.* cuius virtuti nullus potest resistere.

13 *Exaltabor in gentibus.* in earum mirabili contritione.

14 *Et exaltabor in terra.* quia per effectum videbitur, quod nullus potest mihi resistere.

15 *Dominus virtutum nobiscum susceptor &c.* Istud verbum est filiorum Core, cõfitentium in fine psalmi se saluatos de terræ apertura diuina virtute.

✠ PSAL-

MORALITER.

† bellatione Chananæorum per Iosue & eius exercitũ, qui figurã Christi gessit in gestis & nomine, secundũ quod dicit Hiero. in epistola ad Paulinũ, & ideo per factũ Iosue significata fuit infideliũ conuersio p doctrinam Christi & suorũ discipulorũ, quæ dicitur infideliũ deiectio, eo modo loquẽdi quo dicitur Prouer. 12. a. *Verte impios, & non erunt.* s. impij. & sic dicitur: *Conturbatæ sunt gentes.* idola colentes, quarũ plures in principio prædicationis fuerunt turbatæ cõtra discipulos Chri, vt patet in Actibus apostolorũ, & in legendis sãctorum, quia tamen finaliter Christo crediderunt, sequitur.

1 *Et inclinata sunt regna.* ad obediendum Christo.

2 *Dedit vocem suam.* per se & discipulos prædicando.

3 *Mota est terra.* i. habitantes in terra ad credendum Christi mysteria. Et subditur modus motionis, cum dicitur in psona discipulorum prædicantium.

4 *Dominus virtutum nobiscum.* confirmans sermones nostros uirtute miraculorũ, Marci vlti. d. Illi autẽ pfecti prędicauerunt vbique domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.

† *Susceptor noster.* Ad gloriã vitę cęlestis post laborem vitæ præsentis. Et quoniã ista sũt diligenter attendenda, sequitur

5 *Venite & videte opera dñi quæ posuit prodigia.* idest, alias non visa. Prodigium enim dicitur quasi procul a digito.

9 *Auferens bella vsque ad fines terræ.* quia multitudo gentium non est ad fidem conuersa per violentiam armorum, sicut multitudo Saracenorum.

10 *Arcum conteret, & confringet arma.* nam multi psequẽtes Christũ in suis fidelibus, postea animo prompto passi sunt pro eo. Et quoniam talia Christi diuinitatem declarant, subditur: Vacate & videte &c.

MORA-

PSALMVS XLVI.

A O*Mnes gentes.* ✠ Euthy. Est hic psalmus totus clarus, & nihil obscurũ continet. Illud tantũ animaduertẽdũ est, vt ex Apostolorũ persona proferatur, qui veluti prospere ac feliciter præeuntes, & multos adducẽtes ad fidẽ, pro lætitia quam ipsi summam inde percipiebant, gaudere pari modo iubent omnes gentes, ad quas à saluatore missi fuerãt, quod scilicet effectæ sint hæreditas dei.

a Aug. Q. d. insultant pueri dicentes: Calue, calue, vos oẽs gentes ad quas transiuit gratia.

B b *Plaudite, & cæter.* Augusti. Gentes ad quas transiuit gratia & quas in priori ps. ad fidem vocauit, inuitat ad laudem.

c *Excelsus.* Hieron. potens, quod vult.

d *Terribilis.* Remigius. quia iudicaturus in potestate.

a Pro conuersis gentibus dirigendis in finem.

† In finem pro[a] filijs Core. Psalm. XLVI.

a Non modo Iudæi. b Gaudere. ¶ Aug. Bonis operibus. c Hier. Concorditer manus, & lingua illa operetur, hæc confiteatur.

O[a]Mnes gentes plaudite[b] manibus iubilate[c] 1 2

a Hæ sunt causæ iubilandi, & plaudendi.

Deo in voce † exultationis. Quoniam[a] 3

a Hic quem irriserunt. b Augu. Ascendendo cœlum, qui prius despicabilis. c Qui suos regit.

dominus[a] excelsus[b] terribilis, rex[c] magnus †

a ¶ Aug. Non tantum Iudæos. b Ideo etiam plaudite, quia. 4 c Gentium.

super omnem[a] terram. Subiecit[b] populos[c] 5

a Apostolis, qui de Iudæa. b Aug. Fassi a suis honorabitur à gentibus. Prædicatione nostra. c Non merito, sed gratia dicit ecclesia. d Dare.

nobis[a], & † gentes sub pedibus[b] nostris. Elegit[c] nobis[d] 6 7

a Etsi ad Iudæos venit. Vitam æternam. Vt colamus. b Quam. ¶ Aug. pulchritudinem. c Posterioris populi. d Iacob.

hæreditatem[a] † suam, † speciem[b] Iacob[c] quem[d] dile- 8

Vel quam, scilicet speciem. a Nobis subiicit, quia. b Christus. c Cass. Vt mundus firmius crederet, quod tales præcones confirmarent. 9

xit. * Ascendit[a] Deus[b] in † iubilo, & dominus[c] in voce 10

e *Subiecit populos nobis.* Cass. Hoc hominibus fidelibus cõuenit, quibus omnes extrinseci subiecti sunt, vel sibi subiecit nobis associandos. Populos, Iudæos.

f *Nobis.* Cass. vniuersali, scilicet ecclesiæ, hoc dicere conuenit omnibus fidelibus, quibus extrinseci subiecti sunt.

C g *Sub pedibus.* Cass. Per pedes, prædicatores accipe, quibus populi subiecti sunt. Aug. Sub pedibus. Sic est exaltata ecclesia, vt nondum credentes, sub pedibus habeat.

h *Elegit no. etc.* Vel in persona apostolorũ, elegit nobis dare hæreditatẽ suã, multorũ populorũ, vt colamus eã, gladio prædicationis corda eorum ferientes, & malitiam destruentes. D

i *Hæreditatẽ.* Aug. Cœlestis hæreditas, pulchritudo est Christiani populi, in qua speciosus erit fulgens vt sol, qui nũc est abiectus.

k *Speciem Iacob quem, & cætera.* Aug. Idest, similes Iacob, vel signatos per Iacob, qui terrena dant pro cœlestibus, vt Iacob fecit, quod fuit gratia Dei, quia eum dilexit, Esau reprobato. † laudis.

Speciem Iacob, quã dilexit. ✠ Euthym. Neq; hoc tantũ, sed eos etiam per nos elegit, qui vtiliores erant de genere Iacob quos dilectam speciẽ propheta appellat, hoc est, formosos atq; ornatos, virtutibus nimirum atque ideo etiã maxime dilectos. Et superius quidem præposuit Iudæos, quod primi post Christi resurrectionem credidissent, nunc contra proponit gentes, quòd ex eis semper plures crediderint. Iudæi enim gentibus comparati, minima quædam pars sunt fidelium. E † gloriam magnificentiam. Rom. 9. c.

F l *Ascendit.* Cass. Diapsalma. Ascensio, & regnum dei describitur, vnde instanter monet psallere.

m *In iubilo.* Aug. Gaudium admirantiũ apostolorum non poterat exponi, vbi fuit vox tubæ, idest, angelorũ manifesta, clamantium.

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS XLVI.

1 OMnes gentes, &c. *Huic psal. præponitur talis titulus in Hebræo.* Ad victoriã filijs Core psalmus. *Et patet sensus huius tituli ex superadditis. In hoc aũt psal. spiritu prophetico ponitur gratiarũ actio à filiis Core pro victoria futura sub Iosue de populis habitantibus in terra Chanaan. Circa quam exprimuntur hic aliqua Dei beneficia in speciali, quæ non fuerunt expressa psal. præcedenti. Et diuiditur in duas partes, quia primo populus Israel ad Dei laudem inducitur, & secundo ad hoc ratio inducitur, ibi.* Qm̃ dñs. *Circa primum dicitur.* Oẽs gentes. *i. omnes tribus Israel, vnde in Hebræo habetur. Omnes populi, & similiter in translatione Hier. iuxta Hebrũ. Hoc. n. nomen gentes cõiter accipitur pro gentibus, qui non erãt de filiis Israel sed hoc nomen populi indifferenter accipitur pro Iudæis, & Gentilib.*

2 Plaudite manibus. *In signum exultationis. in Hebræo habetur. Tangite manibus, scilicet instrumenta musica, in quibus diuinæ laudes canebantur à Leuitis, & cum hoc etiam vocibus humanis, ideo subditur.* Iubilate Deo in voce exultationis.

3 Qm̃ dñs. *Hic consequenter ratio ad hoc inducitur, & secundo diuina laus resumitur, ibi:* Psallite. *Circa primum, & primo accipitur ratio diuinæ laudis ex sua excellẽtia, cum dicitur.* Qm̃ dñs excel. *Quia trãscendit omnem intellectum creatum, & per consequens omnẽ laudem sibi oblatam, secundum quod dicitur Eccl. 43. d. Benedicentes dominum exaltate eum quantum potestis, maior est enim omni laude. Secundo adducitur ratio ex eius beneficiis, cum dicitur.*

4 Terribilis. *s. hostib. nostris, quod magis exprimitur, cum dicitur.*

5 Subi. pop. no. *Idest, Chananæos, et Amorrhæos, aliosq; qui habitabant in terra promissionis. In Hebræo aũt hẽtur. Pestilẽtiauit populos nobis, i. pestilẽtia eos percussit pro nobis, vt haberemus victoriã, et hoc factũ fuit pugnãte Iosue contra eos, secundum quod dicitur Ios. 10. c.* Cumque fugerent filios Israel, & essent in descensu Bethorõ, dñs misit sup eos lapides magnos de cęlo vsq; ad Azecha, & mortui sunt multo plures lapidibus grãdinis; quã quos gladio percusserãt filij Israel. 6 Et gẽtes sub pedib. no. *Hoc fuit impletũ in quinque regibus, qui tunc fugerunt in speluncã, vt ibidẽ habetur, & postea inde inducti sunt ad Iosue, et ait ad principes exercitus, qui secũ erãt.* Ite, & ponite pedes vestros super colla regũ istorũ, *& sequitur postea. Sic enim faciet dñs cunctis hostibus vestris, contra quos dimicabitis.* 7 Elegit no, &c. *Dicebatur enim terra promissionis speciali modo hæreditas Dei, eo quod ibi viguit cultus Dei.*

8 Specię Iacob. *In Hebræo habetur.* Gloriam Iacob. *De hoc enim gloriatus fuit Iacob patriarcha, quod illa terra fuit sibi, & suo semini promissa. Vel potest ibi accipi Iacob pro populo Israel descendente à Iacob, & sic est sensus.* Speciem Iacob, *idest, terram speciosam, quam dedit populo descendenti de Iacob.*

9 Quẽ dilexit. *Et istud pot referri ad personam patriarchæ Iacob, de quo dixit dominus Malach. 1. a. Iacob dilexi, Esau aũt odio habui, vel ad populũ descendentẽ de Iacob, qui fuit populus peculiaris ipsius Dei, vt habetur Deute. 7.* 10 Ascẽdit deus in iubi. *Iste assensus fuit qñ habita est victoria de populis habitantibus in terra promissionis, secũdum quod dicitur Ios. 11. d.* Quieuitq; terra à pręlijs. Filij aũt Israel posuerunt *tabernaculum dñi in Silo, vt habet Ios. 18. a.* Congregati sunt oẽs filij Israel in Silo ibi fixerunt tabernaculũ testimonij, & fuit eis terra subiecta. *Silo autem est in sorte Ephraim, quæ est terra montosa. Tabernaculum autem fuit apportatum de Galgalis, qui locus est prope Iordanem, & sic demissior, propter quod portantes tabernaculũ, & arcam ad locum Sylo incedebant ascendendo, & per talem modum dicitur Deus ascendisse, quia propitiatorium quod erat super arcam, erat quasi sedes Dei, sicut dictum fuit Exo. 25. Illa aũt deportatio fuit cum iubilo diuinarum laudum, quæ cantabantur vocib. humanis, & musicis instrumentis, & licet hoc nõ sit scriptũ* Iosue

MORALITER.

1 *Omnes gentes, & c.* Iste psalmus ad literã est actio grãtũ à filij Core pro victoria Iosue quã in spiritu præuiderũt. Mystice vero est grãtũ actio à fidelib. pro victoria Christi, cuius figura fuit Iosue. Et sic dicit. *Omnes gentes.* Christo credentes.

2 *Plau. ma.* Quia feruens deuotio mẽtis resultat ad mẽbra corporis. 3 *Quon. domin.* Scilicet Iesus Christ' est supple.

† *Excelsus est rex magnus.* Apoc. 19. Habet in femore scriptũ, rex regum, & dominus dominantium.

Subiecit

5 *Subiecit populos nobis, & c.* Multi namque de Iudęis, Saracenis, & gentibus alijs subiecti sunt Christianis, vt patet in Hispania, & in alijs pluribus locis.

7 *Elegit nobis hæreditatem suam.* Idest, vitam beatam.

8 *Speciem Iacob.* Idest, visionẽ Christi clarã in deitate, & humanitate, quæ dr̃ Iacob, eo quòd diabolum supplantauit.

10 *Ascendit deus in iubilo.* Idest, Christus deus, & homo ascẽdit in iubilo angelorum. Et quoniam ecclesia militans conformari debet triumphanti, sequitur.

clamãtium. Viri Galilęi quid ſtatis aſpi.&c. Eſt enim iubilus
A ineffabile gaudiũ, quod nec taceri poteſt, nec exprimi valet.
Act.1.d. Iubilus quid ſit. a *Pſallite.* Caſſio. Operibus laudate, valde eſt ſalutare, quod tam crebro repetitur, quia Deus eſt, qui creat, & rex creata gubernans.

b *Omnis.* Caſſiodo. Non vt Iupiter Cretę, Mars Thraciæ.

noſtro. c *Sapienter.* Docet quomodo ſit pſallendum, olim ſine ſenſu pſallebant, dum lapides colerent.

B Auguſt. Nemo ſapienter facit, quod non intelligit.

d *Regnabit.* Auguſt. Modo impleta eſt hæc prophetia. De⁹ ſedet ſuper ſedẽ ſanctam. †Dei ſunt ſcuta (protectores.)

a Ergo. b Aug. quem, vt hominem irriſerunt alieni, ſed eſt Deus. c ¶Chriſto:

a tubæ. Pſallite Deo noſtro pſallite, pſallite regi noſtro pſalli- 1

a Aſſidue. b Caſſ. Iam omnis, quia ab omni agnoſcitur. c Alias intelligenter.

b c te. Quoniam rex omnis terræ Deus pſallite † ſapienter. † Re- 2 3 4

d a Caſſ. quaſi, qui humilem contempſerunt, poteſtati ſuccumbant. b Qui olim ſuper vnam. ¶Vel dominus. c Omnes. d Aug. ad dexteram patris regnans per ſecula. e Cœlos angelos, vel iuſtas animas.

e gnabit Deus ſuper gentes, Deus ſedet ſuper ſedem ſanctam 5

a Quomodo regnabit. b Auguſt. omnium, non vnius tantum. ¶Etiam. c Alias conuenerunt. ¶Id eſt, in Chriſto, qui eſt Deus.

f ſuam. Principes populorum congregati ſunt † cum Deo A- 6 7

Abrahæ. a Qui habet filios de lapidibus. b Id eſt, Iudæi præſumentes de terra. c Auguſtinus. Id eſt, valde ſuperbierunt, quaſi fracti ſunt rami, vt humilis oleaſter inſeratur. 8

g braham, quoniam dij † fortes terrę vehementer † eleuati 9 ſunt.

✱ Beda. Ideo ſapienter pſallẽdum eſt, quia Deus regnabit, id eſt, regnare cognoſcetur ſuper omnes gentes, etſi non in paleis, ſaltem in gra-
C nis, quod innuit cum dicit, quia Deus ſedet iam diſpoſitione, ſedebit et in re ſuper ſedem ſanctam ſuam, i. ſuper aĩas iuſtorum. Præparate itaque vos Domino, & ipſe ſedebit in vobis, quia Salomon dicit, *Anima iuſti eſt ſedes ſapientiæ.*

e *Sedem ſanctam.* Aug. Throni, virtutes, & ſancti.

f *Principes po.* Caſſ. primitiui omnium gentium conuenerunt credendo in Chriſto, quia expulſis Iudæis, gentes in filios Abrahæ ſuccedunt habentes promiſſionem, quia Iudęi ſuperbierunt.

Hieronym. Caſſiodo. Vel dij fortes apoſtoli, ſcilicet quos, neque mors, neque vita ſeparabit à charitate Chriſti. Eleuati miraculis, & doctrina.

g *Quoniam fortes Dei à terra vehementer eleuati ſunt.* ✱ Euthym. Congregati autem ſunt cũ Deo Abraham illi populorũ principes, quoniam Apoſtoli, quos ea ratione fortes dei hoc eſt, robuſtos dei appellauit, quia ſancti ſpirit⁹ auxilio fortificati, dæmones, & tyrannos vicerunt) quoniam hi, inquã Apoſtoli terrena ac mundana omnia ſuperauerunt, nec voluptatib. vllis, aut tribulationibus victi ſunt, ſed vita ac sermone ſemper claruerunt, atque ideo per eos ſummi etiam principes ac reges ad Chriſtum adducti ſunt. Illud non prætereundũ duximus, quòd dictio, Dei, genitiui caſus eſt, quẽadmodum expoſitio docuit, & ex græca lectione apertius patet.

GLOSSA

NICOLAVS DE LYRA.

Ioſue 18. tamen hoc probabiliter dicitur ex alijs locis ſcripturæ, in quibus arca legitur deportata cum tali ſolennitate, vt habetur 2. Re. 6. a. quando arca fuit deportata ad locum quem parauerat Dauid, & ſimiliter 3. Reg. 8.

Pſallite quare quinquies dicatur. 1 Pſallite. *Hic pro prædictis Dei beneficiis laus eius reſumitur, cũ dicitur. Pſallite Deo noſtro. Et dicitur quinquies pſallite, ad maiorẽ inuitationẽ ſecundũ numerũ quinque librorũ Moyſi, cuius cauſa ſubditur.*

2 Quon. rex omnis. *Ideo excellenter laudandus, ideo ſubditur.*

3 Pſallite ſap. *Id eſt, mature, & deuote, & nõ inſolẽter ſeu diſſolute.*

4 Regnabit Deus, &c. *Licet enim modo regnet, tamen perfectius apparebit regnum ſuum in futuro iudicio.*

5 Deus ſedet ſuper. *Id eſt, ſuper propitiatorium ſecũdum modum prædictum. Vel ſuper cœlum empyreum, quod figurabatur per ſancta ſanctorum, in quo erat propitiatoriũ, ſicut plenius dictũ fuit Exod. 25.*

6 Principes po. *Id eſt, duodecim tribuum Iſrael.*

7 Congregati ſunt. *Id eſt, ad locũ diuini cultus in Sylo, vbi cõgregati fuerunt principes populi Iſrael, vt dictum eſt ſupr. Et dicitur Deus Abraham, quia Abraham primo publice fidem vnius Dei prædicauit ſeu confeſſus eſt aliis ad idololatriam declinantibus.*

8 Quon. dij fort. ter. *Iſti ſunt iudices terrę Iſrael, de quibus dicitur Exo. 22. d.* Dijs nõ detrahes, & principi ppl̃i tui nõ maledices.

9 Vehemẽter eleuati ſunt. *Fuerunt multum eleuati, quando terra fuit ſubiecta filiis Iſrael, & locus diuini cultus in Sylo ſtabilitus.*

MORALITER.

1 *Pſallite, &c.* Id eſt, in puritate mẽtis, q̃a nõ eſt ſpecioſa la⁹ in ore peccatoris. 6 *Princi. po.* Id eſt, apoſtoli, & alij pfecti qui iã deceſſerũt. 7 *Congregati, &c.* In beatitudine cęleſti.
Eccle. 15. b. Fit aũt ſpecialis mentio de Abraham, quia locus beatorum ſinus Abrahæ nominatur. 8 *Quon. dii for. ter.* Id eſt, Apoſtoli, qui dicũtur dij fortes terræ participatiue, eo quòd in terra fecerũt miracula magna. 9 *Vehementer eleuati ſunt.* Id eſt, valde cum domino noſtro Ieſu Chriſto regnantes in æternum.

ADDITIO.

In pſal. 46. Omnes gentes plaudite, &c.

Licet litera huius pſal. quantũ ad plura in eo cõtẽta aliqualiter poſſet tolerare expoſitionẽ poſtil. & Ra. Sa. quę in hoc loco ſequit̃, non tñ ex toto: vnde apud catholicos verius, & magis ꝓpriẽ exponit̃ ad literã de aſcẽſione Chr̃i, & de eius ſeſſione in cęlo, & de regno eius. Ad qđ ſciẽdũ, q̃ licet ꝓpitiatoriũ, qđ erat ſup arcã, ſit quaſi ſedes dei, ꝑut poſtil. allegat, ex hoc nullo mõ ſequit̃, qđ ꝓpitiatoriũ dicat̃ deus, ſic qđ cũ dr̃. Aſcẽdit deus in iubilo, ſit idẽ ac ſi dicat̃. Aſcendit ꝓpitiatoriũ arcę in iubilo, ꝑut poſtil. vult. Legit̃. n. de cęlo, q̃ ſit ſedes dei Eſa. vl. nunq̃ tñ ad literã cęlũ dr̃ deus, ſimiliter, & arca fœderis cũ ſuo ꝓpitiatorio in trãſitu Iordanis, vbi maxime fuit gloꝛificata ꝑ miraculũ ibi factũ, vt patet Ioſ. 3. nõ tñ ibidẽ vocat̃ deus ſed dr̃. *Ecce arca fœderis dominatoris oĩs terræ*, vnde pſuppoſita catholica fide iſte pſal. ad lr̃am intelligit̃ in pſona eccleſię reddẽtis grãrũ actiones deo, ꝓ aſcẽſiõe Chr̃i ad cęlũ, & hoc cũ dicit. *Aſcẽdit Deus in iubilo, &c.* q̃a in iubilo angelorũ dicentium, viri Galilęi qđ aſpicitis in cęlũ, &c. *Dñs in voce tubæ*, ſ. apoſtolicæ, q̃a tpe aſcẽſionis apoſtolis fuit iniũctũ pdicationis officiũ vñiter, Marc. 16. d. *Eũtes in mũdũ vniuerſum pdicate, &c.* Similiter eccleſia reddit grãs de ſeſſiõe Chr̃i in cęlũ, cũ dicit de⁹ ſedet ſup ſedẽ ſanctã ſuã. Similiter, & de extẽſione regni Chriſti ſuper oẽm terrã, & ſuper gẽtes, &c. cũ dicit. *Rex oĩs terræ Deus, & regnabit Deus ſup oẽs gẽtes*, iuxta illud Matth. 28. d. *Data eſt mihi oĩs poteſtas in cælo, & in terra.* Similiter, & de hoc, ſ. quòd principes populorum, ſ. apoſtoli, de quibus dicitur. *Conſtitues eos principes ſup oẽm terrã conuenerunt.* credendo. *Cum Deo Abrahã.* i. cum Chriſto, qui eſt Deus Abrahæ, qui ſcilicet Abraham habuit duos filios vnũ de ancilla, & alium de libera, qđ allegorizat̃ ab Apoſtolo, Gal. 4. c. de duobus teſtamentis, & ſic eccleſia reddit gratias deo ſpeciales de hoc, q̃ principes populorum, ſ. apoſtoli congregati fuerunt cũ Chriſto Deo Abraham, coniungendo ſimul duo teſtamenta contra deos fortes terræ, ſ. Iudæos terrena ſapientes, qui de ſe præſumentes vehementer eleuati ſunt, i. valde ſuperbierunt. Quæ quidẽ beneficia eccleſiæ collata ſunt tã maxima, vt pro eis condecenter eccleſia inuitat omnes gentes ad laudem dei, & ſæpe replicat, *Pſallite pſallite, ſapiẽter*, Cętera autem, quæ in hoc pſal. continentur, faciliter huic ꝓpoſito poſſent applicari. Et ſic expoſitio hęc debet teneri apud catholicos non ſolum, vt vera, ſed etiam vt proprie literalis, tanquam ex prima, & propria ſignificatione literæ conſurgens, & fidei veritati omnino conſona, cũ hoc tamen ſtare poteſt, quòd ex ea forte non ſumatur argumentum efficax ꝯ infideles, prout contingit in multis locis ſacrę ſcripturæ.

Propitiatoriũ (margin) · Act 1. b. (margin)

Replica. In expoſitione pſal. Oẽs gentes Burg. adducit poſtillatorẽ, q̃ ad literã ſ̃m primũ ſonũ vocis debeat exponi de Chr̃i aſcẽſione. Poſti. aũt generaliter exponit de deo ꝑ verã tranſumptiõnẽ, q̃ videlicet quis vr̃ aſcendere ipſo aſcendente, in quo creditur reſidere. vnde Burg. in fine ſuę expoſitionis fatetur ex ſua expoſitione ꝯ infidelem argumentum efficax ſumi non poſſe, quod verum eſt ſignũ, expoſitionem Burg. literalẽ non eſſe. Ex poſtillatoris aũt expoſitione ẽt fidelis ꝯuincit̃, q̃ deus Iſrael ab omnib. ſit venerãd⁹, *quia terribilis rex magnus*, prout patet ex miraculis in expoſitione poſti. deductis, q̃ negari nõ pñt. Sed ad argumẽtũ Bur. contra iſtã ipſius expoſitionẽ. Conſueuit. n. arguere. Vniuerſalia ſunt particularib. magis diuina, ſed poſtil. exponit vniuerſaliter de deo, vbi Burg. particulariter arctat ad Chr̃m, igit̃ expoſitio poſtil. eſt melior, & diuinior. Sed argumentum rejecto modicũ hic, ſicut alibi propter ea, quę ſuperius dicta ſunt.

GLOSSA ORDINARIA.

A a *Psalmus, vel laus cantici filijs Core sec. &c.* Aug. Primo die fecit deus lucē, & discreuit à tenebris. Sic dominico die Christum suscitauit, & à mortalitate discreuit. Secūdo die firmamētū, id est, ecclesiā fecit corpus capiti, quæ est formata post B Christi resurrectionem supra firmā petrā, à qua dimoueri nō potest, de qua hic cantatur filijs Core. C Cassiodor. De fundatione ciuitatis, quam commendatiue describit. D

Augustinus. Commendat ciuitatem, & dominum ciuitatis, vt omnes eum amplificent. Quinq; modis commendat ciuitatem, scilicet à dignitate conditoris, à situ, ab amplitudine à benignitate regis, à stabilitate æterna. E F

¶Vel orum· a Qua factum est firmamentum, id est, ecclesiam, idest, agens de ecclesia, quæ post Christi resurrectionem est confirmata, quam vocat ciuitatem.

Psalmus, vel laus cantici filiis Core secunda sabbathi.

PSALMVS XLVII.

a Cassiod. Quia omnia potenter facit. ¶ Augu. Qui prius humilis: b Cassiod. quia pulchre, & mire fecit.

a Magnus dominus, & laudabilis † est nimis

Ciuitas Ierusalem.

Secunda sabbathi.

† valde.

a In

NICOLAVS DE LYRA.

PSALMVS XLVII.

1 Magnus dominus, & laudabilis. Huic Psalmo in Hebræo, & in translatione Hieronymū iuxta Hebræum præponitur talis titulus: *Canticum Psalmum filiorum Core*, & patet sententia ex supradictis. De materia verò huius Psal. dicunt communiter expositores nostri, quòd psalmus iste loquitur ad literam de magnificentia ciuitatis Ierusalem, & templi, quæ Salomon rex valde magnifice fecit ædificari, vt habet tertio Regū, & secundo Paralipomenon, & hoc ad Dei cultum, & honorem, quod præuidentes in spiritu filii Core dixerunt, vel Dauid secundum alios: *Magnus dominus, & laudabilis nimis, in ciuitate Dei nostri*, idest, Ierusalem, quam deus elegit ad cultum nominis sui, vt habetur 2. Paralipom. 6. cap. *In monte sancto eius.* Quia in monte Moria, siue Siō erat templū, & regale palatium. *Fundatur exultatione vniuersæ terræ.* Tota. n. terra Israel exultauit in templi, & ciuitatis ædificatione, & consummatione, multi etiam de aliis terris aliquando veniebant ad templum causa deuotionis. *Mons Sion latera aquilonis*, quia Sion est in parte aquilonari ciuitatis Ierusalem, vt dicunt aliqui, secundum alios magis est in parte australi, & sic litera esset exponenda: *Mons Sion*, scilicet à patre australi. *Latera aquilonis*, idest, pars ei opposita in Ierusalem. *Ciuitas regis magni*, id est, faciunt ciuitatem regis nostri, id est, Dei, ad cuius cultum est electa causa deuotionis. *Deus in domibus eius cognoscetur*, quia in ædificijs ad diuinum cultum deputatis, non solum fiebant sacrificia, sed etiam ibi vigebat doctrina legis, & prophetarum, vnde, & Christus in euangelio frequēter legitur docuisse in templo, & in sancta sanctorum dabantur diuina responsa: *Cum suscipiet eam.* promouendo ciuitatē ad hanc gloriam, vnde & in translatione Hieronym. habet sic: *Deus in domibus eius agnitus est in auxiliando. Quoniam ecce Reges congregati sunt, &c.* quia multi reges audientes famam Salomonis, veniebant ad audiendum eius sapientiam, & ad videndum ipsius, & ciuitatis magnificentiam. *Ipsi videntes, sic admirati sunt*, quia maiora videbant, quam audierant, & ideo multum admirabantur, secundum quod dicitur de regina Sab. 3. Reg. 10. a. *Conturbati sunt, & commoti sunt*, quia ipsi, vel saltem multi eorum inuidia percussi turbabantur, vt dicunt isti. Tremor apprehendit eos, quia timebāt de suis regnis expelli, per potentiam Salomonis, & sic torquebantur doloribus multis, ideo subditur: *Ibi dolores parturientis in spiritu vehementi conteres naues Tharsis.* Istud refertur ad Iosaphat regem Iudæ, qui ad similitudinem Salomonis fecit naues ad afferēdum aurum de Ophir, sed tempestate insurgente confractę sunt, eo quod contraxerat amicitiam, cum Ochozia rege Israel pessimo, vt habetur 2. Paral. 20. g. *Sicut audiuimus sic vidimus.* Ista sunt verba hominū tpe Salomonis existentiū, q vid dentes ciuitatis Ierusalē magnificentiā dicebāt se videre impletū, quod à filijs Core, & alijs prophetis audierāt esse pdictum. *Suscepimus Deus misericordiam tuam, &c.* Quia in templo à Salomone ædificato dabantur diuina responsa, & àlia beneficia. *Secundum nomen tuum Deus*, quod est immensum. *Sic, & laus tua in fructu terræ*, scilicet diffusa est, vnde dixit Dauid primo Paralipomenon vigesimo secundo b. *Domus, quam ædificare volo domino, talis debet esse, vt in omnibus regionibus nominetur. Lætetur mons Sion*, idest, habitantes in eo, propter loci magnificentiam. *Et exultent filiæ Iudæ*, idest, ciuitates Iudæ. *Propter iudicia tua domine*, per quæ subiecisti nobis gentes in circumitu nostro. *Circundate Sion, & complectimini eam validis muris, & munitionibus. Narrate in turribus eius*, laudes Dei cuius beneficijs hæc fiunt. *Ponite corda vestra in virtute eius*, totum ei attribuēdo. *Et distribuite domos eius*, idest, distinctis officijs ad Dei gloriam disponite, *Vt enarretis in progenie altera*, idest filijs vestris succedentibus dei beneficia. Ideo subditur. *Quoniam hic est Deus Deus noster, &c.* Licet autem hæc expositio videatur in pluribus literę concordare, tamen in aliquibus discordat, scilicet ab illo loco cum dicitur. *Quoniam ecce reges terræ congregati sunt*, quod nō videtur posse intelligi ad literam de regibus venientibus ad regem Salomonem, vt audirent eius sapientiam, quia de illis dicitur secund. Paralipomenon decimonono. f. *Omnesque reges terrarum desiderabant videre faciem Salomonis, vt audirent eius sapientiam.* Desiderium autem si compleatur, delectat animam, vt habetur in Prouerbijs, & ideo valde dissonat, quod subditur in hoc Psalm. Ipsi videntes sic admirati sunt, conturbati sunt, &c. imo magis de eius visione gaudebant, & de eius amicitia acquisita lætantes recedebant, sicut patet ibidem de regina Saba. Et idem probabiliter intelligitur de alijs, qui simili causa ad Salomonem veniebant. Idem quod sequitur, in spiritu vehementi, dicunt referri ad Iosaphat, quod non videtur conuenienter dictum, eo quòd fuit quintus rex a Salomone, propter quod fictitium videtur, quòd scriptura in eodem contextu faciat talem saltum, propter quod, & aliqui alij Hebręi exponunt psalmum istum de rege Messia, per quem intelligunt Christum futurum, in cuius aduentu expectant Ierusalem, & templum reædificari magis magnifice, quam vnquā fuerit, & sic exponunt literā istam. *Magnus dominus, & laudabilis nimis in ciuitate Dei nostri*, vsque ad locum illum, *Reges terræ*, qui exponunt locum illum de regibus Gog, & Magog, & alijs regibus sibi adiungendis, quos dicitur venturos ꝯ Ierusalem sic reædificatā, sed destruentur per regē Messiā. Et ad hoc inducunt scripturam Eze. 38. a. vsque ad finem eiusdē libri: Ideo subditur: *Conturbati sunt, commoti sunt, &c.* Et qa non solum venient per terram, sed etiam per mare in nauibus suis quas conteret dominus. Ideo subditur: *In spiritu vehementi conteres*, & tunc filij Israel vidētes ista Dei beneficia dicent. *Sicut audiuimus*, s. per dicta prophetarum. *Sic vidimus in ciuitate Dei nostri*, esse adimpletū, & sic applicant literam sequentem ad suum propositū: Sed expositio hęc est erronea, qa supponit Christū venturū in mūdū, sicut probaui diffusi per scripturas veteris testamēti, in quadā qōne, q̄ disputaui de aduētu Christi, quę in pluribus locis hr̄, propter qđ saluo meliori

MORALITER.

1 *Magnus dominus, &c.* Psalmū istum literaliter exposui de honore ciuitatis Ierusalem in aduētu Christi, nam in ea fuit oblatus in templo, & ibidem prædicauit, & plura miracula fecit, & in signo visibili spiritum sanctum apostolis misit. Mystice vero exponi potest de ecclesia, quæ ciuitas dicitur Dei, idest, ciuium vnitas per gratiam, & sacramenta, & Ierusalem allegorice, quam honorauit Christus, & honorat quotidie per effectus gratiarum, & miraculorum. Et secundum hoc dr̄. *Magnus dominus, & laudabilis nimis.* Super virtutē creatam. Ecclesiastici 43. d. *Maior enim est omni laude.*

a *In monte sancto, &c.* Aug. Hic est mons ille, q vt ait Daniel
A *fuit paruus lapis præcisus de mõte sine manibus, qui creuit in mõtem magnũ postea, & impleuit omnẽ terram*, idest, Christus de gente
Dan. 2. c. Iudæorũ sine virili semine natus sup quẽ fundata est ecclia.
b *Fundatur ex.* Hieronym. Quasi dicat, quæ prius maledictionibus subiecta, sterilitatis opprobrio dolebat, nunc prole fœcunda vbique exultat. Et commendatur hic ab amplitudine. *Vel fundator exultationis vniuersæ, &c.* Quasi dicat dominus est, magnus dominus dico, fundator exultationis vniuersæ terræ, cui concordat alia translatio. Alij sic transferunt, *Dilatans exultationes vniuersæ terræ*, ipse est Christus, qui per vniuersam ecclesiam gaudia dilatat.

† nostri in. — † esse in munimentum, vel eleuationem, aut protectionem. — ·tatis.

B

a ¶Vbi. ¶In malis enim blasphematur Deus. ¶Non in Babylonia.
b ¶Aug. Quæ est in monte, nec pote. abscondi omnibus diffamata. Hic est mons, qui creuit, & impleuit omnem terram. Nec autem plures non vbique esse addit, fundatur.
c ¶Quæ ciuitas. ¶Vel tot. ¶Vel nis.

1 in ciuitate Dei nostri, ĩ monte sancto eius fundat̃ exultatiõe 2
a b ¶Per partes ostendit, quod dixerat. ¶Duo parietes conuenerunt in lapidem angularem, qui fecit vtraque vnum, vt esset vnus pastor, & vnum ouile. b ¶Id est, Dei.
c vniuersæ terræ, mons Sion latera aquilonis ciuitas regis magni. 3 4
a ¶Etiam. b ¶Quia iam plures. ¶Alias gradibus. c ¶Sed hoc per gratiam suscipientis.
¶Vt medicus. ¶In æterna beatitudine. ¶A benignitate regis.
d e gni. Deus in domibus eius cognoscetur, cum † suscipiet 5 6 †
a ¶Hæc sunt latera aquilonis. b ¶Cæteris fidelibus.
f g h eam. Quoniam ecce reges terræ congregati sunt, † conue- 7 8 †
a ¶Non est locus hæreticis, per partes praui dogmatis concisis, dicens, ecce hic est, ecce illic.
¶In lapidem angularem, idest, vnitatem fidei, & morum. b ¶Etiam sic, scilicet per fidem.
c ¶Facti. d Et. ¶Scilicet videntes. e ¶De gloria, & miraculis Christi.
i k l nerunt in vnum. Ipsi videntes sic admirati sunt, contur- 9 10

c *Mons Sion la.* Augu. Quicunque alicui hærent latera eius dicuntur, ita gentes, diaboli latera. Per mõtem Sion Iudæos significat, per latera aquilonis gentes, quæ adhærent diabolo, qui per aquilonem ventum frigidum, & durum significatur. Ipse namque ait: *Ascendam in cœlum, & ponam sedem meam ab aquilone, &c.* De quo: *Surge aquilo, & veni auster.* Itẽ *ab aquilone pandetur omne malum, &c.*
Iere. 1. d.
Mons Sion latera Aquilonis. ✻ Theodoretus. Atque etiã montibus ipsam circundedit, vt Aquilonis damnum declinet. *Ab Aquilone* enim, inquit, *accendentur mala supra omnem terram.* Et rursus, *Aquilonem expellam à vobis.* Cæterum Sionis
Ad Heb. 12. nomen de cœlesti ciuitate diuinus Apostolus accepit, *Accessistis enim, inquit, ad montẽ Sion, & ciuitatem Dei viuentis, Ierusalem cœlestem.*
C Montes aũt, qui Boream expellunt, & ciuitatem incolumem custodiunt, iure diceret quis, Apostolos, & vates esse, & varias eorum doctrinas, & ad hæc Angelos credentibus præfectos. *Immittet* enim, inquit, *Angelus domini in circuitu timentium eum.*
d *In domibus.* Vel, in gradibus, idest, secundum gradus meritorũ, quia in singulis distinctim dabit cognitionem sui.
✻ Beda. Mons, inquam, Sion, & latera Aquilonis sunt ciuitas regis magni. Et hoc modo, nam cognoscetur, id est, per euidentia signa præsens esse cognoscitur, non tantum in domo vna, sed etiã in domibus eius ciuitatis, id est, tam in populo de gentibus, q̃ in illo de Iudæis. Quod dictum est contra arrogantiam Iudæorum, qui iactabant se de patre Abraham, & saluari se solos putabant, & merito cognoscetur Dominus in domibus eius, cum (pro quia) suscipiet tanquam bonus medicus eam infirmam sanandam, & tuendam. Et potest hæc referri susceptio, vel ad occultam, & continuam eius misericordiam, vel ad incarnationem verbi.
e *Cum suscipiet eam.* Augustin. Tutandam, & quid opus est? *Quoniam reges contra.* Sed vidẽtes per fidem, sic scilicet, quod tam digna est hæc ciuitas, admirati sunt, &c.
f *Reges.* Aug. Cass. Principes Iudæorum.
g *Congregati.* Ab Herode sciscitante locum natiuitatis.
h *Con.* Cõcorditer dicẽdo. *In Bethlehẽ Iudæ secũdũ scripturas.*
i *Videntes.* Quæ in prophetis legerant.
k *Admirati sunt.* De tanta gloria, non leuiter, vel otiose.
l *Contur.* Pro peccato, &c.

a *Commoti*

NICOLAVS DE LYRA.

meliori iudicio videtur mihi melius dicendũ, quòd iste psalmus exponendus est ad literam de Christo, cuius aduentus iam transijt, in quo aduentu ciuitatem Ierusalem, & templum magis glorificauit sine comparatione, quam vnquam fuerit, quia ibi fuit oblatus a beata virgine, & ibidem pluries docuit, & in Ierusalem cum discipulis suis imminẽte passione cœnauit, & in Ierusalem pro nobis morti fuit adiudicat⁹, & prope portam ciuitatis passus, Ioan. 19. In ciuitate autem Ierusalem primo discipulis suis manifestauit suam resurrectionem, & de monte Oliueti, qui est iuxta Ierusalem ascendit in cœlum, & apostolis in monte Sion existentibus misit in signo visibili spiritum sanctum. secundũ quod dicit Hier. in epistola ad Paulinum, de omnibus diuinę scripturæ libris 7. c. quæ epistola ponitur in principio Bibliarum nostrarum tempore moderno, & propter ista, & alia multa, in quibus Deus noster, & homo in vna persona ciuitatẽ glorificauit, & templum, vt dicitur Aggęi 2. b. *Adhuc vnũ modicum est.* Et subditur. *Et veniet desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria, dicit dominus exercituum.* Et ibidem subditur. *Magna erit gloria domus istius nouissimæ plus, quam primæ*, & certum est, quod propheta loquebatur de templo, quod reædificabatur, post reditum de captiuitate Babylonica, & istud quasi nullius reputationis fuit respectu templi primi, quod ædificauerat Salomon in ædificijs, & huiusmodi, propter quod in nullo potest verbũ prophetæ verificari, nisi p hoc, q̃ Christus glorificauit ipsum per prędicta, adhuc enim
Diuisio. stabat illud tẽplũ. Igitur ſm hunc sensum psalmus iste diuidit̃ in tres parte., qa primo ponit̃ pphetæ denunciatio, scdo eiusdẽ denunciationis impletio ibi. *Sicut audiuimus.* tertio impletionis publicatio, ibi. *Circun. Sion.* Circa primum dicitur. *Magnus domi.* & hoc ex suis magnis beneficijs. 1 *In ciui. Dei no.* Scilicet Ierusalẽ, q̃ fuit electa ad cultũ Dei. 2 *In mon. san. eius.* Qua in parte ciuitatis in qua erat mons Sion, erat tẽplũ diuino cultui deputatũ, & ideo dicebatur mõs sanctus, quia sanctum in vna significatione idem est, quod diuino cultui deputatum, pp quod vestes sacerdotales dicuntur sanctę, & cętera diuino cultui deputata. In locis autẽ istis fuerunt prędicta beneficia ad Dei laudẽ exhibita. Ex hoc ecclesia.
3 *Fundatur.* In fide catholica per Christum ibidem prædicatem in persona propria, et miracula facientẽ, & per apostolos postea, vt habetur Act. 2. 4 *Exul. vni. ter.* Idest, ad exultationẽ vniuersę terræ, quia fides catholica de Ierusalem ad alias partes orbis per prędicationẽ discipulorum Christi est deriuata, secundũ quod erat per Esaiam prędictum 2. c. De Sion exibit lex, & verbum dñi de Ierusalem, quod est causa exultationis omnibus fidelibus. 5 *Mons Sion latera aquilonis.* Quia sicut dictum est, mons Sion est in aquilonari parte Ierusalem. 6 *Deus in do.* Christus enim Deus, & homo in templo fuit cognitus à sancto Simeone iusto, & ab Anna prophetissa, & alijs fidelibus. 7 *Cum sus. eam.* Scilicet Ierusalem promouendo eam ad talem gloriã, vnde & in translatione Hier. iuxta Hebręum habetur. In auxiliando. 8 *Quo. ecc. re. ter.* Isti fuerunt tres reges, qui venerunt ad adorandum Christum natum.
9 *Ipsi videntes admirati sunt.* Scilicet videntes stellam ducẽ cem ad puerum Iesum, & eius matrem[.]
10 *Contur. sunt, com. sunt.* Istud refertur ad Herodem regẽ, & filic

MORALITER.

1 *In ciuitate Dei nostri* Idest, in ecclesia, vt prędictum est.
2 *In monte sancto eius.* Dicitur enim ecclesia mons sanctus, sicut, & ciuitas Dei, Esaię 2. a. *Erit in nouissimis diebus præparatus mons domus domini in vertice montium, &c.*
3 *Fundatur exultatione vniuersæ terræ.* 1. Cor. 3. c. dicitur. Fundamentũ aliud nemo potest ponere pręter id, quod positũ est, qđ est Christus Iesus. Et ipse est exultatio vniuersę terrę causaliter, Luc. 2. b. Euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est nobis hodie saluator mundi, qui est Christus, &c.
5 *Mons Sion.* Quę specula interpretatur, iõ per ipsam signãtur cõtẽplatiui. † *Latera aquilonis.* Quę sunt exposita borealibus ventis, iõ per ipsa significantur actiui, qui sunt soliciti dinib. & turbationib. expositi Lu. 10. d. *Martha Martha solicita es, & turbaris erga plurima.* Ex istis vero, s. contẽplatiuis, & actiuis construitur ecclesia, q̃ est ciuitas regis magni. 6 *Deus in do.* Licet aũt vniuersalis ecclesia sit vna, hẽt tñ multas ecclesias singulares, de quib. dr̃. *Deus in do.* cũ su. s. deprecant
8 *Quo. ec. re. ter.* In fidei vnitate per preces ecclesię. Et subditur modus congregationis, cum dicitur. 9 *Ipsi viden.* Mirabilia p Christianos facta. † *Sic admirati sunt.* Quia supra virtutẽ naturę creatę, & sic cognouerũt ea facta esse diuina virtute, pp quod per fidem venerunt ad ecclesiã, & sic doluerunt, quòd persecuti fuerant ipsam, sicut patet de Cõstãtino, & pluribus alijs, iõ subditur. 10 *Con. sunt.* De Christian sanguin

a *Commoti sunt.* Ad fidem, & tãtus fuit pauor, vt corpus tremeret.
b *Ibi dolores, vt parturientis.* Pœnitentię, videntes ista. Sed.
c *In spiritu vehementi.* Herodis.
d *Conteres naues Tharsis.* Quia in Tharso Ciliciæ, q̃ magos transposuisse in patriam suam credebãtur, confractæ sunt ab Herode.

In spiritu vehementi conteres naues Tharsis. ✱ Euthym. In vehementi ac valido impetu iræ tuæ tam faciliter eos conteres quam conterere soles naues Tharsis. Aiunt enim subintelligi debere dictionem, vt Tharsis vero loci nomen est vbi conspicuæ atque excelsæ naues fabricari consueuerant. Vel aliter: Ipsas, inquit, naues Tharsis, quæ inimicos nostros vehunt tu conteres. Sunt qui per Tharsim Carthaginem Lybiæ intelligant. Sunt, & qui Indiæ regionem eam esse dicant.

Tharsis. Aug. Cilicia regio à Tharso metropoli Tharsis dicitur. Vel, Tharsis est Carthago, quæ nauibus floruit ad mercandũ, quibus superbia gẽtiũ designatur, quæ in incertis diuitiarum, vt in flatibus venti confidit, sed iam firma sedes in Sion, non in mari. *Conteres.* à similitudine naufragãtium, vel iuxta interpretationem nominis. Interpretatur enim Tharsis exploratio gaudij: Naues Tharsis, discursores in diuersis experientijs gaudia mundi explorantes. Decursus omnibus concludit. Ergo.

e *Sicut*

e *Sicut audiuimus.* In ciuitate domini virtutum, quia ibi custodes angelos deputat. Repetit.
f *In ciuitate Domini virtutum, in ciuitate Dei nostri.* Id est, Catholica ecclesia, ne sibi hoc nomen conuentus hæreticorũ vsurpet. Ne autem putetur temporalis, addit.
g *Deus fundauit eam in æternum.* Non ad horam, vt prius tabernaculum Moysi.
h *Suscepimus Deus misericordiam tuam.*
Cassiodorus. Agẽs gratias de Aduentu Christi, monet de gradibus Ecclesiæ distribuendis, per quos saluator possit agnosci.
i *In medio templi.* Ierusalem. grauiter accusantur, qui contemnunt eum, qui in medio eorum conspectus est. Per hoc notatur incarnatio Christi, qui secundum, q̃d homo præsentatus est in templo.

a ¶Aug. Post admirationem gloriæ, & miraculorum Christi. ¶ Aug. Pro peccatis. b Ad bona mutati. c Aug. Pro conscientia delictorum. d Augu. Tantus erat pauor, quod etiam corpore tremebant. e Pœnitentiæ.

a b bati sunt † commoti sunt, tremor apprehendit eos Ibi dolo- †

a ¶Graues, sed vtiles. Caß. Quia inde fructus prouenit. Vnde, A timore tuo domine concepimus, & parturiuimus spiritum salutis. Quomodo? b Per spiritum sanctum. Aug. In forti timore iudicaturi. c Euertes superbiam gentium. 1 2

c d res, vt parturientis, † in spiritu † vehementi conteres naues † 3 — † Violento. † Maris.

a Quia ita est ergo. August. In promissionibus propheticis, sicut est illud, Adorabunt eum omnes gentes, &c. Et illud, In semine tuo bene. omnes gentes. b Aug. In exhibitione. Omnes enim reges, omnes gentes adorant. Christum, Christus regnat in cœlis ad dexteram patris. c Aug. Qui in hac ciuitate est, audit & videt, qui extra est, cæcus est.

e f Tharsis. Sicut audiuimus, † sic vidimus in ciuitate Domini † 4 — † exercituum.

Ecclesia. Ipse. a Aug. Ne ergo timeas, ne quando cadat firmamentum. 5

g virtutum, in ciuitate Dei nostri, Deus fundauit eam in æ- 6 — Luc. 2 c.

a Stabiliter. b Fundauit quia. Fide. Nos grana inter paleas lilium inter spinas, amica inter filias. c O d Filium. Aug. Non solum sacramenta, sed etiam rem sacramentorum. e Pa carũm, quæ per sacramenta quibus communicant populus Dei sunt, & templum, de quibus habentes formam pietatis, virtutem vero abnegantes. ¶In communi populi tui. Et quia hoc est. 7

h ternum. ✱ † Suscepimus Deus misericordiam tuam, in medio 8

i a Quæ non est, nisi in sanctis. ¶ Aug. Non desunt, qui laudent per omnes terras. 9

k l templi tui. Secundum nomen tuum Deus, sic & laus tua in 10

Dextera. Cassiodorus. Hac parte iusti locantur.
August. *Suscepimus Deus.* Quo ordine fundata, vel quod audiuimus, & vidimus.
k *Templi tui.* Aug. Idest, populi non suscipientis misericordiam, qui multus, vt nulla videantur esse grana, sed tamen nonnulla, quia secundum nomen.
l *Secundum nomen.* Cassiodorus. Quod vbique diffusum est, quia nullus est, & si nesciat cultum, qui huic nomini non se subijciat.

Vel secundum nomen. Hoc est, sicut reuerẽtia tui nominis dilatatur, ita in ecclesia, q̃ toto orbe diffusa est, laus tibi datur, quia

NICOLAVS DE LYRA.

suos fautores, qui audientes verba prædictorũ fuerunt valde conturbati, secundum quod dicitur Matt. 2. a. *Audiens autem Herodes rex turbatus est, & omnis Ierosolyma cum illo.* Et quia aduentus regum fuit causa turbationis Herodis, & suorum, vt dictum est, ideo sub eodem contextu ponitur vnum iuxta aliud, sicut effectus iuxta causam, & econuerso, & etiam secundum modum loquendi scripturæ, qui variatur de bonis ad malos, secundum illam regulam exponendi sacram scripturam, quam posui in principio Genesis, quæ est de corpore Domini bipertito, quia in eo continentur boni, & mali, & propter talem coniunctionem in vno corpore frequenter fit transitus de vno ad aliud. Et hoc modo sponsa in canticis dicit: *Nigra sum, sed formosa.* Nigra propter peccatores, formosa, propter iustos, sicut ibidem plenius fuit expositum Et hoc modo potest dici in proposito, quòd scriptura sub vno contextu loquendo de regibus cupientibus Christum adorare, transit ad loquendum de Herode, & suis fautoribus quærentibus eum occidere.

1 *Tremor apprehendit eos.* Eo, quod Herodes timuit regnum suum perdere. Et quia ex hoc interius torquebatur, iõ subditur.

2 *Ibi dolores, vt parturientis.* Vel istud potest referri ad dolores matrum, quarũ filios Herodes occidi fecit propter Christum. Matt. 2.

3 In

3 *In spiritu vehementi conteres naues Tharsis.* In Hebræo, & in translatione Hieronymi iuxta Hebræum habetur: In spiritu vredinis, & dicitur ab vro vris. Herodes enim audiens, quod magi rediissent in terram suam per mare in nauibus Tharsis, iratus eas succendit, vt habetur in Scholastica historia, & sic adimpleta est prophetia ista.

4 *Sicut audiuimus.* Hic consequenter ponitur prophetiæ adimpletio, cum dicitur: *Sicut audiuimus.* Scilicet à filijs Core, vel alijs prophetis.

5 *Sic vidimus.* Adimpletum in aduentu Christi, & loquitur hic psalmista in persona fidelium, qui dicebant adimpletum Christi mysterium.

6 *In ciuitate domini virtutum, in ciuitate Dei nostri.* Idest, Angelorum, Angeli enim sancti propter reuerentiam diuini cultus frequentabant locum illum.

7 *Deus fundauit eam in æternum.* Quia Christus Deus, & homo fundauit eam in fide catholica, vt prædictum est, quæ fundatio stabilis est in æternum.

8 *Suscepimus Deus misericordiam tuam, in medio templi tui.* Hoc fuit adimpletum quando Christus per quem misericordiã Dei consecuti sumus, oblatus ibi fuit, & veritatem Euangelicam docuit.

9 *Secundum nomen tuum Deus.* Id est, secundum magnitudinem nominis tui, quæ est infinita.

10 *Sic, & laus tua.* Id est, diffusa est per orbem terrarũ per prędicationem Apostolorum.

1 *Iustitia*

MORALITER.

sanguinis effusione.

† *Commoti sunt.* Motu pœnitentiæ.

1 *Tremor apprehendit eos.* Propter seueritatem iustitiæ diuinæ.

2 *Ibi dolores, vt parturientis.* Ex magnitudine contritionis.

3 *In spiritu vehementi conteres naues Tharsis.* Per naues istas, quæ

quæ dicuntur in scriptura solennes, signantur potentes in mari huius sæculi, qui sicut dictum est, de persecutione Christianorum fuerunt valde contriti, quod signatur cum dicit, *In spiritu vehementi conteres naues Tharsis.*

4 *Sicut audiuimus.* Scilicet prophetias de conuersione gentium.

5 *Sic vidimus in ciuitate Domini nostri.* Idest, in Ecclesia adimpletum.

quia dextera, id est, tua propitiatio iustificauit multos, qui
A omnes laudant.

a *Lætetur.* Augusti. Et si laborent iusti inter spinas, tamen exaltentur, quia non errat Deus in iudicando, sed discernet omnia grana a paleis. Concretè nati, discretè viuant, non temere modo iudicent, eorum est modo colligere, dei est separare.

b *Mons Sion, & exultent.* Cassiodorus. Ecclesia, quæ est in speculatione populi.

c *Filiæ Iudæ propter iudicia tua Domine.* Sanctæ fœminæ. Per Iudam, gens earum ostenditur, quæ est propter Christũ, qui de Iuda, & hæc exultent, vt in vtroque
B sexu Ecclesia sit.

Augustinus. Causa lætitiæ iudicia futura, vbi se sciunt ad beatitudinem ventu ras. Qui intus sunt, lætentur, vos qui extra.

d *Circundate.* Honores exhibendo.

e *Complectimini eam.* Charitate.

f *Narrate in turribus eius. Ponite corda vestra.* Cassiodorus. Prædicate alijs in concordia Apostolorum in hac fundatæ bene sunt turres Apostolorum, munitiones cõtra hereticos & altitudines, vnde exteris est loquendũ vt possint audire, ne per lætitiam remissi lentescant.

g *Virtute eius.* Augustinus. Virtus ciuitatis charitas est, quã nihil vincit, vnde Salomon. Dilectio fortis est, vt mors.

Cassiodorus. In virtute Ecclesiæ monet ponere corda.

h *Distribuite domos eius, vt enarretis in progenie altera.* Idest, officia distincta ordinatione disponite presbyteros, diaconos, vt per eos magnalia narrentur in altera progenie, id est, populo Christiano, qui est secundus ab Hebræo, quem primũ Dominus elegit.

i *Quoniam hic est, &c.* Hoc est, quod narrandum est, breuis sententia, sed quæ omnia concludit. In æternum, contra illos, qui temporales homines Deos faciebant.

a ¶Multi sunt iusti, qui stabunt ad dexteram. ¶Ad quam iusti. b ¶Vnde: c ¶Iudæa, quæ primos radios accepit fidei...

a b fines terræ, iustitia plena est dextera tua. Lætetur mons Sion, 1 2

a August. Gentes à Iuda, idest, ab apostolis genitæ per confessionem. b Confessionis. c August. quibus cæcitas contigit in Israel, do. plena. gen. Roman 11.c.

c d & exultent filiæ Iudæ, propter iudicia tua Domine. Cir- 3 4 5 6

a Et o vos gentes. August. Vos autem reprobi, in quorum medio suscipitur misericordia, circundate non scandalis, sed charitate bonos. b Electos. c Brachiis charitatis. d August. Prædicate laudes eius in altitudine munitionum eius.

e f cundate Sion, & † complectimini eam, † narrate in turribus 7

a Non modo ora. August. non ita vt habeatis formam pietatis, & veritatem eius negetis. b August. habita charitate non timere iudicabitis, videbitis non obesse malos bonis. Alias gradus. Hoc solum.

g h eius. Ponite corda vestra † in virtute eius, et † distribuite do- 8 9

a Cass. Christus præsens in terris visus, & cum hominibus conuersatus Baruc 3.d.

mos eius, vt enarretis, in progenie † altera. † Quoniam hic 10 11

a Et si in homini latet. b Non ad tempus, vt falsi dii. c Quia Deus protegit ne moriamur, quia rex regit ne cadamus.

est Deus, Deus noster in æternum, & in sæculum sæculi, et 12 13

a Sine fine.

ipse † reget nos in sæcula. 14

† Circumite.

† ad ante murale.

† ducet dirîget, nos vsq; ad mortem alii in sæcula vertunt. Alii, sicut in pueritia, vel sicut duxit in dieb. adolescentie nostræ. Alii ducet nos in abscondito.

Lætetur mons Sion, & exultent filiæ Iudææ. ✻ Euthymius. Per montem Sion homines intelligit, qui illic habitant, & per filias Iudææ mulieres ipsas, quas veluti viris timidiores ac mœstiores lætari etiam iubet. Nã si his ẽt lætandũ est, tanto magis viris. Vel per filias Iudææ, ciuitates dicit, quæ sitæ erant circa Hierusalem atque ei subiectæ. Possumus, & per montẽ Sion vnicam fidelium Ecclesiam intelligere, vt diximus, & per filias Iudææ, filias confessionis, & fidei, hoc est, fidelium animas, vel Ecclesias, quæ in varijs mundi partibus fundatæ
C sunt.

Circundate.

Distribuite. Aug. Idest, distinguite domum à domibus, quæ habet formam tantũ, & quæ cũ forma pietatẽ, nolite cõfundere quasi vnũ sint, vel domos circuncisionis, & pputij, vt Paulus erat in gentes, alij in circuncisionem. Dispensationẽ quidẽ diuiserunt, sed charitatẽ iunxerũt, hoc magis puenit, vnde subdit, vt sic ò prædicatores enarretis vsq; ad posteros.

GLOS-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Iustitia.* Scilicet abundante, quæ continetur in veritate Euangelij.

2 *Plena est dextera tua.* Idest propitiatio seu largitas tua, per quam est per orbem diffesa.

3 *Lætentur mons Sion.* Vnde doctrina Euãgelica accepit exordium, vt prædictum est.

4 *Et exultent filiæ Iudæ.* Idest, ciuitates Iudę, in quibus prædicauit Christus in propria persona.

5 *Propter iudicia tua Domine.* Eis per te denuntiata.

6 *Circundate.* Hic consequenter describitur impletionis dictæ promulgatio, quæ facta est per Apostolos, qui adimpletum Christi mysterium constanter publicauerunt in Hierusalem, & ciuitatibus propinquis, & remotis, secundũ quod dixit eis Christus Act. 1.a. *Eritis mihi testes in Ierusalem, & in omni Iudæa, &c.* Et hoc est, quod dicitur eis in spiritu prophetico. *Circundate Sion.* Quoniam in monte Sion vbi erat tẽplũ & etiam in alijs locis per Ierusalem constanter discurrebãt, publicando fidẽ Christi, & miraculis confirmabant, intantum quod in plateis ponebantur infirmi in lectulis venientes Petro, vt saltẽ vmbra illius obumbraret quenquã illorũ, & liberarentur ab infirmitate sua, vt habetur Actu. 5.c.

7 *Narrate in turribus eius.* Idest, publice, & manifeste, sicut pręcones clamantes in turribus audiuntur de tota ciuitate.

8 *Ponite corda vestra in virtute eius.* Idest, ipsius Christi, in cuius virtute magnalia faciebant Apostoli, vt habetur in actib. Apostolorum.

9 *Et distribuite domos eius.* Idest ordinate loca ad cultũ ipsi⁹, quod fecerunt Apostoli primo in Ierusalem, & ciuitatibus Iudæ, postea vero in orbe terrarum vbique secundum, quod habetur ex eorum actibus, ideo subditur.

10 *Vt enarretis in progenie altera.* Id est, gentilitate, quę erat altera progenies a Iudęa, quia primo pręedicauerunt Apostoli, & Christi discipuli Iudęis, & postea gentibus per orbem diffusis. Quid autem pręedicauerint, ostenditur cum subdit

11 *Quoniam hic est, &c.* Scilicet Christus, cuius diuinitatem pręedicauerunt.

12 *Deus noster.* Qui se dedit nobis, & non solum in pręsenti per gratiam, sed etiam in futuro per gloriam, ideo subditur

13 *In æternum, & in sæculum sæculi.*

14 *Ipse reget nos in sæcula.* Hebręi dicunt: Ipse reget nos suauiter, quia diuina prouidentia attingit a fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Hiero. autem in translatione iuxta Heb. dicit Ipse reget nos vsque ad mortem, quia tunc magis apparebit, quod ipse est rector Christianorum in hoc, quod deficientibus humanis auxilijs habebit specialem curam ipsorum. Ratio autem huius diuersitatis in litera est ista, qa in Hebręo sic habetur. Ipse reget nos *halmut* Hamuth autem si sint duę dictiones, signat super mortem, vel in morte, & sic accipit Hieron. si autem sit vna dictio sic signat sęcula in plurali, prout litera habet communis, vel iuuentutem, loco cuius Hebręi dicunt suauiter, eo quod homo puerum suum paruulum ducit in suauitate, & non in rigore, secundum quod dicit Rab. Sa. super istum locum. Hic tamen minus bene videtur dicere, quia in omnibus Biblijs Hebraicis, quas vidi, *halmuth* hic est vna dictio, & non duę

MORALITER.

1 *Iustitia.* Quia paratus est iustificare per gratiam omnem hominem se debite disponentem.

3 *Lætetur mons Sion.* Idest, Ecclesia.

4 *Et exultent filiæ.* Id est, fideles personę.

5 *Propter iudicia tua Domine.* Quę sunt iustissima.

6 *Circundate Sion.* Hoc verbum dirigitur ad rectores Ecclesię, qui debent eam per diligentem custodiam circumire.

† *Et complectimini eam.* Sicut sponsam dilectissimam.

7 *Narrate in turribus eius, &c.* Imminẽtia pericula, sicut boni speculatores.

8 *Ponite corda vestra in virtute eius.* Idest, ad virtutem eius latandum, ideo subditur.

9 *Et distribuite domos eius in progenie altera.* Ecclesias nouas ordinando in infidelibus conuertendis.

11 *Quoniam hic est Deus, Deus noster.* Scilicet Christus.

14 *Ipse reget nos in sæcula.* In pręsenti sęculo per gratiam, & per gloriam in futuro.

GLOSSA ORDINARIA.

a *In finem Psal.&c.* Cassiodorus. Agit Propheta de amatoribus mundi,& Christo redemptore non illorum,sed contemptorum mundi, vt deiectus in mũdo nõ apprecietur elatos.

Aug. Qui colunt deum vt hic eis bene sit, murmurant,& blasphemãt,quia malis floret, ipsi premũtur, quasi Deus hoc ignoret, vel non curet, ne ipse laboret hoc vidẽdo, vel corrigendo, contra hos loquitur hic.

Augusti. Primum attentos facit ad noua,& ad ingentia.

✻ Beda. *Titulus est talis*: In finem filiis Core, psalmus Dauid Prophetę, vel cuiusque fidelis perfectę animæ de priori populo, vel de posteriori, relatus in finẽ, ꝑponitur filijs Core ad hoc, scilicet vt deuitent vsitatam peruersionẽ. Vsitata enim peruersitas in hominib. est, ꝙ cum deberent viuere secundum Dei voluntatẽ, potius volunt deum viuere ſm suam voluntatem. Et dũ ipsi nolunt corrigi, volunt Deum deprauari, arbitrantes nõ esse iustum, quod ipse vult, sed quod ipsi volunt. Et qui diligunt eum ꝑꝑ terrena commoda, & bona temporalia murmurant aduersus eum, cum vident bonos tribulari, malos ꝓsperari, quasi non dignetur regere humana, nõ curet hęc infima. Contra tales loquitur diuinus sermo ẽt in hoc psalmo.

a Idest Christum. b Passionis. & crucis Christi.

a b † In finem filijs Core Psalm. Dauid. Psalm. XLVIII.

a ¶Attentos fac t. ¶Iam hodie per recitatores. b Aug. omnes iniqui. c Audiendi.

b Audite hæc omnes gentes, auribus percipite 1 2

a Augu. Domini, non seruitorum. Non transeuntes audiatis. Iusti. b Augu. Habitat orbem, qui non tenetur ab orbe, nec eius erroribus implicatur. c Exponit per partes.

c omnes, qui habitatis orbem. † Quique terri- 3

a Iniqui. Iusti. b Augustin. Non separatim vsque ad messem. c Ad terrig. d Ad filios ho.

d genæ, & filij hominum, simul in vnum diues, & pauper. Os 4

a Christum. b Ne putes eum solo ore, & non ex corde loqui.

meum loquetur sapientiam, et meditatio cordis mei † pru- 5

a De moribus, quod est in futuro prouidere. b Nec hoc a me sed. Veritati. Quæ parabolas, & ænigmata docet. c Videmus nunc per speculum in ænig. quicquid modo videmus per ænigma. est 1. Corin. 13. d. d Factis ostendam, quod dico.

e dentiam. Inclinabo in † parabolam aurem meam, aperiam † in Psalterio propositionem meam. Cur timebo 6 7 8

a Idest, quod mihi præ omnibus propono, idest æternam beatitudinem. b Incipit.

f g

PSALMVS XLVIII.

b *Audite hæc omnes gentes.* Cass. Nullum excipio, non accipit Deus personas, omnibus presto est, & generale beneficium est incarnatio. Terrigenæ, qui vitia sequuntur terrena, hi in parte Adæ, qui homo, non, filius hominis. Filij hominũ, iusti, in sorte Christi, q̃ fuit filius hominis. Breuis explicatio, diues, terrigena, pauper, filius hominis. Simul, vsque ad messem, quãdoque non simul, q̃n scilicet separabũt zizania à tritico, oues ab hędis.

c *Quique ter.* Aug. Nulli sermonem subtraho, audiat hæres terræ propter iudicium, iustus propter regnum.

✻Theodore. Quidam terrigenas Adamum,& Euã nũcuparunt, tanquã ex terra effictos, non autem ex coitu natos. Sed hic sermo non quadrat Ecclesiæ. etenim Apostoli non admonent eos, qui iã mortui sunt, sed illos, qui adhuc viuũt. Diuersas itaque vitas tacite innuit, aliqui.n. vrbes incolunt, nonnulli agros,& villas agriculturæ studẽtes. Et ex hominibus q̃dã sunt mansuetiores, quidẽ agrestiores,& hi quidem maiori cũ ratione viuunt, hi verò ferino more solitudinem habitantes, aliqui verò Arnaxobij nũcupantur, qui in currib. degunt, aliqui vero pro domib. vtunt̃ vmbraculis. Hos puto terrigenas nominari, tanq̃ ciuilioris vitæ expertes, hoc est, vniuersi homines, ea quæ dicuntur audite. Nimirum Vrbani,& solitudinis incolæ, mansuetiores & agrestiores, & communiter omnes,& sigillatim, sic enim,& Symmachus interpretatus est. Nã pro terrigenis,& filijs hominum, humanitatẽ dixit, & insuper, filij cuiuslibet hominis: pro eo, quod est, communiter humana natura audiat, quę dicũtur,& quilibet sigillatim fructũ percipiat. D

† Etiam filii hominum ẽt filii viri, idest, simul plebei & dominus, vel nobilis. † intelligẽtiã. † similitudinem.

d *Os meum lo.* Cassiodo. Commendat dicenda Sapiẽtia ad diuinas res. Prudentia ad mores instruẽdos, in his duobus omnis sermo diuinus indicatur. E

e *Inclinabo.* Hiero. Humiliabo me veritati intus loquenti, quæ docet loqui in parabolis, ne omnibus pateat.

Incli.&c. ✻ Eut. Sermonẽ habiturus ad vos, inclinabo vicissim aurẽ animæ meæ in parabolã, q̃ à sancto mihi spiritu suggeritur. Per parabolã vero hic ambiguũ atq; ęnigmaticũ sermonẽ intelligit. Sunt.n. prophetica oia ambigua admodũ ꝑꝑ occultos sensus, obscuritate verborũ velatos, fidẽ ẽt sermoni suo ꝑstat his verbis, dũ supnẽ ea sibi denotat ĩspirari.

f *Aperiam in psalterio propositionem meam.* ✻ Euthymius. Per propositionẽ sermonẽ intelligit, ad exhortationẽ atque vtilitatem audiẽtiũ propositum ac prolatum. Aperiã igitur hoc est, manifestabo hunc sermonem meum vna cum psalterij harmonia. Nã qui ianuã aperit, omnia manifestat, quę intus sunt. Ex eo. n. quod præcedit, denotauit, id quod consequit̃. Manifestaturũ se aũt id ait, cũ harmonia, & cantu, vt sermo suus iucundior sit, iuxta anagogẽ ille aperire dicitur propositionẽ suã in psalterio, qui facit pariter, & docet, cuius opera sermonibus congruunt. Ad melodiam enim psalterij excitãdã manibus opus est, per quas operandi facultas designatur. F

g *Cur ti.* Cass. Incipit narrare, quæ promisit, dicens q̃d Christus non redimet impios, hic propheta in sua persona generalem agens causam, quærit causam damnationis,& timoris malorum, quæ est iniquitas.

Augu. Cur timebo quasi non est, quod timeam, cum iniquitatem vitare sit in mea potestate, pro qua tantum timebitur in die nouissima, quæ erit mala damnatis, non iustis.

a Calcanei.

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS XLVIII.

Audite. *Huic Psal. præmittitur talis titulus in Heb. ad victoriam filijs core Psal. & in translatione Hie. iuxta Hebrãũ: Victori filijs Core Canticũ, titulus aũt cõis est: In finẽ filiis Core Psalm. & est eadẽ sentẽtia in istis, vt patet ex dictis sup. psalm. 4. Et patet expositio ex supradictis. Sciendũ tñ, quod secundum Aug. psal. iste intitulatur à filiis Core, quia ab eis decantandus, sed à Dauid factus, secundũ vero Hier. & doctores Hebræos, quibus videtur mihi magis in hoc assentiẽdũ, iste psal. & alii sic intitulati à filiis Core, fuerunt ab eis facti, s. ab vno eorũ, vel plurib. vt dictũ fuit sup. psal. 41. & ex dictis ibidem patet expositio huius tituli. Diuiditur aũt iste psal. in duas partes, s. in pœmiũ, & tractatũ. Scda incipit ibi.* Cur timebo. *Circa primũ primo redduntur auditores beneuoli ex cõi vtilitate doctrinę cum dicitur.* 1 Audite,&c. *Q.d. Illud quod est hic, dicendum, vtile est ꝓ bono cõi omniũ.* 2 Auribus. *Idest aure corporis, & mẽtis.* 3 Quique,&c. *Idest, quarũcunque nationũ, & statuũ, ideo subditur. Simul in vnũ diues, & pauper. Secundo redduntur attenti ex dicendorũ profunditate, cũ dicitur.* 4 Os meũ, &c. *Quæ est notitia de altissimis.* 5 Et medi.&c. *Quæ est directiua in agibilibus humanis. Tertio redduntur dociles, ex modi loquẽdi intelligibilitate, cũ dicitur.* 6 Inclina. *Idest, applicabo intellectũ meũ ad intelligendũ verba legis, & prophetarum, quæ frequenter sunt parabolica, & tunc potero lucide tradere aliis ipsa, ideo subditur.* Aperiam. *Idest, lucide tradere aliis ipsa, ideo subditur: Aperiã, i. lucide tradã.* 7 In psal. *Quia iste psal. erat aptus decãtari, in tali instrumẽto.* 8 Cur ti. *Hic consequenter ponitur tractatus, in quo primo mouetur quædã quæstio, & soluitur, & scdo declarat solutio ibi.* Qui confidunt. *Tertio ex hoc quædã monitio inducitur, ibi:* Ne timueris. *Circa primũ sciendum, ꝙ ista qõ est de extremo iudicio, quod erit valde formidabile iniustis, delectabile tñ iustis, tunc videntibus vindictã de peccatorib. secundũ, ꝙ dicitur psal. 57. b. Lætabitur iustus cũ viderit vindictã. manus suas lauabit in sanguine peccatorũ. Propter ꝙ saluator Lu. 21. e. loquẽs de aduẽtu ad iudiciũ dicebat discipulis suis. His aũt fieri incipiẽtib. respicite, & leuate capita vestra, i. exhilarate corda vestra, secundũ ꝙ exponit Greg. Secũdũ hoc igitur Psalmista mouet qõnẽ dicẽs.* Cur ti. *Idest, in die iudicii, q̃ frequenter vocatur dies mala in scripturis veteris test. & noui. & loquitur in persona generis humani, in quo sunt plures mali, quam boni, secundum quod dicitur Eccl. 1. d. Stultorum infinitus est numerus. Consequenter respondet ad quæstionem dicens.* Diuisio.

1 Iniquitas

MORALITER.

1 Audite. Psal. iste ſm literalẽ sensum loquitur de iudicio futuro, q. in hoc psal. describit terribile reprobis, & delectabile bonis: vnde saluator Luc. 21. e. loquẽs discipulis de futuri iudicij signis dicit: His aũt fieri incipientibus, respicite,& leuate capite vestra, idest, exhilarate corda, vt Gregorius exponit,& sic patet, quod sensus literalis est etiam spiritualis,& ideo non est ad præsens alius requirendus.

A

Genes. 3.c. Eue calcaneo quomodo diabolus insidiatur.

a *Calcanei.* Aug. Alludit verbis, quę in Genesi dominus serpenti dixit: Inimicitias ponam inter te, & mulierē, ipsa conteret caput tuū, & tu insidiaberis calcaneo eius. In singulis nostrū est hæc mulier. Eua enim, caro nostra est, quæ seducit virum, id est, rationē, per quam carnem labitur homo, q lapsus, per calcaneū hic significatur. Vel per calcaneum finis vitæ intelligitur, cui diabolus maxime insidiatur. Vel, iniquitas calcanei. Quę mihi erit in fine. Circundabit me, idest, opprimet, & timere faciet.

b *Qui confidunt.* Augustin. Hi, scilicet, qui confidunt, sunt quos circundabit iniquitas calcanei.

Augustinus. Obseruat diabolus quādo laberis, vt deijciat te, tu obserua caput, id est, initium suggestionis, ne veniat delectatio.

Augustinus. Ideo timendum, iniquitate circūdato, quod per partes exprimit iniquitatis, quia eos, scilicet, qui confidunt, &c. frater non redi.

Augustinus. Quasi dicat, timor est de iniquitate, iniquitas de terrenis, in quibus adeo stulti sunt.

c *Frater non re.* Aug. Si frater, idest, Christus non redimit, homo nullus redempturus est, qui ergo in hoc fratre confidit non timebit in die mala, vt alij, vel qui confidit in diuitijs, vel virtute, vel amicos, non dabit placationē suā quo flectat Deū pro peccato, & pretium, i. eleemosynam quibus redimat animā, & hic talis laborabit. Sub admiratione, i. Christ' non re, & si ipse non, homo, qui sauciauit redimet? Nō. Quasi dicat, nullus homo redimet, quia non dabit homo Deo

C vnde placetur, & vnde redimatur anima, quia nulla oblatio potest compensari pretio Christi: Vel ideo frater non redi. talem, quia talis non dat Deo pla.

d *Et viuet adhuc.* Augusti. Post finem vitæ viuet secundum animam, quia nō peribit anima cum corpore, sed dolori saluabitur, vsquequo accepto corpore vtrinque crucietur.

e *Non videbit.* Augustinus. Idest non intelligit, quid sit interitus dicit enim: Si sapiens, qui mè Deum coluit mortuus est, & nō potest euadere, cur sequerer eum? mihi enim bene faciam dum viuo, & ita nescit quis sit verus interitus, q enim ei imminet æternus cum sapiens transit vitam.

Beda. Ideo merito labor eius erit æternus, quia ipse neque videt, neque videbit, id est, non attēdet verum interitum interiorē scilicet, sed tantum exteriorem cum viderit sapientes exterius moriētes. Dicit enim ita, Ecce hic sapiens erat, seruire Deo omnibus modis satagebat, & tamē mortuus est. Quid profuit ergo ei sanctitas sua? vel qd iuuit cum bonitas sua? Nihil vtique. Ergo dum viuam epulabor, gaudebo. Nec in sanctitate huiusmodi laborabo. Et hæc dicens miser exteriorem tantum, & non verum mentis attendit intentum. Et quia verum non attendit intentum, ideo *insipiens, & stultus peribunt simul.* idest in corpore, & anima. Insipiens est quisquis non attendit in quāta hic sit miseria, stultus verò, qui sibi non prouidet in futuro.

f *Vel, insipiens.* August. Qui non attendit.

g *Stultus.* Qui si attendit non cauet.

h *Diuitias.* Cassiod Propter quas fecerunt mala.

i *Suas.* Quæ non secundum Deum.

a *Vocauerun*

---

a ¶ Augustinus. Iudicii, quæ dies, quia tunc omnia aperta. b ¶ Augustinus. Eua, nostra caro, per quam labitur homo de qua dicitur. Illa obseruabit caput tuum. & tu eius calcaneo, idest, lapsum, vel finem. c ¶ Augustinus. Alii præsumunt in virtute sua corporali, vel ingenii.

a in die † mala? iniquitas calcanei mei circundabit me. Qui con- 1 2

b a ¶ Augustinus. Alii in diuitiis confidunt. ¶ Post intrinseca, quæ nomine virtutis significauit ponit exteriora, quæ intelligit per diuitias. b ¶ Vnde magis inflatur homo. 3

fidunt in † virtute sua, & in † multitudine diuitiarum suarum 4 5

a ¶ Augustinus. Alii in amicis, sed frustra, quia. ¶ Alias de propitiatione sua.

c gloriantur. † Frater non redimit, redimet homo? non dabit 6 7

a ¶ Idest, vnde redimatur anima omnis. 8

Deo placationem suam. † Et pretium redemptionis animæ 9

¶ August. Labor non finietur, vita tamen hæc finietur. a ¶ Ideo laborabit quia. ¶ Non intelliget.

suæ, & laborabit in æternum, & viuet adhuc in finem. † Non 10 11

d e a ¶ Cum viderit æque mori bonos, & malos.

videbit interitum, † cum viderit sapientes morientes, simul 12 13

a ¶ Augustinus. Qui sibi non prospicit in futurum. b Augustinus. Qui nescit in quo malo sit. c ¶ Et sic aliis tamen alienis, quia alieni sunt, qui nihil prosunt.

f insipiens, & stultus peribunt. Et relinquent alienis diuitias 14

g h a ¶ Augustinus. Quæ extruxerunt quasi domos æternas ad memoriam, quamuis in inferno magis maneant. b ¶ Qui palatia huius sæculi ædificauerunt. c ¶ Huius sæculi. d ¶ In quibus ad tempus. ¶ Domos quas hæredibus dimittant putant esse duraturas.

i suas, & † sepulchra eorum domus illorum in æternum. Taber- 15 16 17

† mala, cum iniquitas calcaneorū meorum, idest insipiētium mihi circunquaque.

† substantia diuitiis fortitudine.

† cum tamen fratrem nemo redimat, nec det Deo redēptionem pro ipso.

B

† Sepulchrum nunquam visuri.

† Interiora, id est, quicquid est in illorum domibus, manet, & crescit semper, vel cogitant in interioribus suis, & corde suo quod domus eorum permāsuræ sunt in æternum.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Iniquitas calcanei, &c.* Idest, hoc habebo timere in iudicio si iniquitas circundet me, sicut rete inuoluens auem captam, vel bestiam, & ideo dicit.

2 *Calcanei mei.* Idest, operis mei, quia calcaneū hominis facit vestigiū in puluere. Opera aūt hominū aliquando vocantur in scriptura vestigia eorum, & in hoc intelligit' pars opposita, videlicet quod absoluti ab iniquitate non habebunt tunc timere. 3 *Qui confidunt.* Hic consequenter declarat' dicta solutio, & primo quantum ad iniustos, secundo quātū ad iustos, ibi: *Et dominabuntur eorum iusti.* Circa primū sciēdū, quod iniquitas circundans impium, propter quam in iudicio condemnabitur, ex duobus principaliter oritur, scilicet ex præsentis prosperitatis inordinato appetitu, & ex futuræ felicitatis contemptu, primo ergo declaratur primū, & secūdo secundum, ibi: Non videbit interitum. Circa primum dr *Qui confidunt in virtute sua.* Idest, fiduciam, & finem ponunt.

4 *In virtute sua.* Idest, in potestate temporali in se, & amicis suis.

5 *In multitudine diuitiarum suarum gloriantur.* Tanquā in summo bono, & per consequens in abyssum peccatorum labuntur, inquam ista duo faciunt ruere. Tales inquam in futuro iudicio habebunt timere, cuius causa subditur, cum dicitur.

6 *Frater non redimit.* Quia nullus ab illa sententia poterit redimi pretio amicorum suorum, secundum q̃ dicit' Pro. 6. d. Zelus, & furor viri nō parcet in die vindictæ, nec acquiescet precibus cuiusquam, nec recipiet pro redēptione dona plurima. 7 *Redimet homo?* Interrogatiuè quasi dicat, ipse peccator poteritne se redimere? quasi dicat, non: ideo sequitur.

8 *Non dabit Deo placationem suam.* Idest, sacrificium, vel oblationem, vnde placetur sibi Deus.

9 *Et pretium redemptionis, &c.* Similiter non poterit dare, quia erit extra statum merendi, propter quod sequitur.

10 *Et laborabit in æternum.* Id est, affligetur pœna æterna.

11 *Et viuet adhuc in finem.* Vt semper sentiat pœnā, q̃ a non viuentibus non sentitur. propter quod dicitur Apoc. 9. b. In diebus illis quærent homines mortem, & eam non inuenient & desiderabunt mori, & fugiet mors ab eis. Et hoc modo exponit Hie. passum istum.

12 *Non videbit interitum.* Hic consequenter declaratur secundum: ex hoc enim, quod homines mundani vidēt iustos & iniustos sapientes, & stultos similiter mori, reputāt quod non sit alia vita post mortem in qua isti præmientur, & illi puniantur, & hæc est occasio currēdi ad vitia sine freno vide, & in persona talium dicitur, Sap. 2. a. Ex nihilo nati sumus & post hæc erimus tanquam si non fuerimus: & postea concluditur. Venite ergo, & fruamur bonis, quæ sunt, & subdit, Nullum pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra, & per consequens tales ponunt finem suū vltimum in vita ista nec per consequens post mortem quærunt aliquid, nisi q̃ maneant in hominum memoria, sed ad pœnam inferni deueniunt per talia. ergo secundum istam sententiam dicitur hic. *Non videbit interitum.* Scilicet gehēnæ. 13 *Cum viderit sapientes morientes, simul insipiens, & stultus.* Idest, homo carnalis, eo quod videt sapientes, qui sunt iusti, & insipientes, qui sunt iniusti similiter mori, non credunt esse interitum gehennæ.

14 *Et relinquent alienis diuitias suas.* Transeundo de vita præsenti, quia sicut iniusti non portant secum diuitias suas, sic nec iusti.

15 *Et sepulchra eorum.* In Hebręo, & in translatione Hieronymi iuxta Hebræum habetur. *Et interiora eorum.* Et in id redit, quia sepulchrum fit intra terram, & ideo sepulchra sunt interiora habitacula mortuorum. 16 *Domus illorum in æternum.* Reputant. n. isti, quod iusti, & iniusti post mortem nihil habeant in se, nisi quod cadauera eorum in sepulchris remanent absque aliā resurrectione futura, propter quod student perpetuari quantum possunt in vita ista faciendo aliqua ad eorū famā post mortē, vnde subditur: 17 *Tabernacula eorum in progenie, & progenie.* Faciunt. n. aliqua magna, & famosa ædificia, quę possunt permanere in multis generationibus vt sic in illis remaneat eorum fama: Ideo subditur.

1 Voc.

a Filiorum. b Nepotum. c Aug. Hoc quærunt vt vocentur nomina eorum a dominibus. ¶ Vel innocabunt.

a nacula eorum in progenie & progenie † vocauerunt nomi- 1

a Prouincijs suis, quia ad exteros fama non peruenit. b Augu. Ad imaginem scilicet Dei factus non viribus sed rationis intellectu. c Dum sepulchra quasi æterna construit, & nomina facit inuocari, cum potius æterna deberet quærere. ¶ August. Suam dignitatem, scilicet quod intellectu præest, homo iumentis non viribus.

b na sua in terris suis. Et hō † cum in honore esset, non intellexit, 2 3

a Et merito b Quia. ¶ Vitio non natura.

comparatus est iumentis † insipientibus, et similis factus est 4 5

a Aug. Non Dei. b Cas. Quia ducit ad mortem. c Aug. Non ita sit tibi, vt tales putes beatos. ¶ Malis. d Cas. Vbi simulatio non in corde.

c illis. Hæc via † illorum † scandalum ipsis, & postea in ore 6

a Vel benedicent. b Sed. c Ignari. d Aug. Iam mente, vt iusti mente in cælo vel post. ¶ Aug. Qui sola præsentia attendunt. e Diabolus.

d e f suo complacebunt. * sicut oues in inferno positi sunt, mors 7 8 9 10

a Vel pastor est eis. b Præminebunt eis, & iudicabunt eos. c ¶ Cas. Resurrectione, quia sunt cum Christo qui eos iudicabit. ¶ Aug. Id est in iudicio quando omnia erunt aperta.

g h i depascet eos. Et dominabuntur eorum † iusti in matutino, 11 12

a Aug. quod hic habebant in gloria sæculi quod erat a gloria eorum, idest a virtute sua, pecunia, amicis. b A similitudine panni.

k & † auxilium eorum veterascet in inferno a gloria eorum. 13 14

a Ipsi ita, sed ego non. b Cas. Vt terror prosternit malos, spes redemptionis releuat bonos. c Cas. de potestate diaboli qui ante aduentum animas tenebat.

Verumtamen Deus † redimet animam meam de manu 15 16 17

a Carnem ex me. b Ergo quia sic peribunt mali, & quia sic Deus retribuet. c ¶ August. In quo tibi videris frustra laborasse, qui iustus es, & tamen pauper. Non est magnum quod diues es.

l inferi, cum acceperit me * Ne timueris cum diues fa- 18

m ctus fuerit homo, & cum multiplicata fuerit gloria, domus

a Ideo ne timueris. b Hic possessa.

n o eius. Quoniam cum interierit non sumet omnia, neque 19 20 21 22 23

a *Vocauerunt nomina sua.* Aug. Hæredes qui ad sepulchra mortuorum, inebriãt se in memoriam eorum, sed nec gutta peruenit ad linguam in inferno ardentis.

b *Et homo cum.* Et tam in hoc quã in cæteris homo non intelligit, uel inde non est accusandus Deus, non intellexit suã dignitatem, non intelligenter egit, sed cõparatus amissa ratione iumẽtis, non in alia re, sed in sapiẽtia.

c *Hæc via.* Cassiod. Hic iam, omnia dicta colligit in vnum. Via, id est, vita, quia ducit ad mortem.

d *Scandalum.* Stimulus & dolor, non securitas, quia de suis actibus torquentur. *In ore complacent,* alios secum perdunt, vel sua palliant mala, vel benedicent. Mos peccantium cũ vota implent, Deo gratias agunt, sed nõ in ore, iuxta illud. *Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est a me.*

e *In ore suo complacebunt.* Augustin. Cum tales sint fiunt hypocritæ, & labijs benedicunt Deum, non corde: audientes enim de æterna vita, de contẽptu mundi non curant, sed ne erubescãt, vel corripiantur, ore benedicunt, & peiores sunt apertis malis.

f *Sicut oues.* Cas. Diapsalmus. Quæ impijs & iustis reddẽda. Se iactant, sed mihi iam constat, quod in inferno positi sunt. Oues, amissa lana manent, sic in istis sine consumptione substantiæ pęna inuenit quod cruciet.

g *Mors.* Augustinus. Vt Christus vita, ita diabolus mors, qui pastor est eis vt ouibus quas trahit ad pascua mortis.

h *Depascet.* Cass. A similitudine iumentorum, quæ non radicitus herbas euellunt, sed summitates tantũ carpũt, vnde iterum herbę nascũtur ad pastum. Sic, & illi more depasti renascũtur, quia non deficiunt.

Vel depascet. Cassi. De Pascua, id est, de pœna ad pœnam ducet.

i *In matutino.* Augustinus. Quia modo nox, dum non apparent merita iustorum, & quasi felicitas nominatur impiorum.

K *Veterascet in inferno a gloria eorum.* *Verumtamen Deus redimet animam meam de manu inferi, cum acceperit me.* Augustinus. Quantum visus est habere gloriam inter homines, tantam in inferno corruptionem. Alia litera. A gloria sua repulsi sunt. Vel ita distingue secundum aliam literam. Auxilium eorum veterascet in inferno. Sequitur. A gloria sua expulsi sunt.

l *Ne timue.* Cas. Diapsalmus. Admonitio, ne timeantur potẽtes, qui omnia cum luce relinquũt. Cur enim hæc peccatoribus permissa sint, cõmunis querela est.

m *Diues factus.* Cassiodorus. Hæc enim & abiecti habent.

n *Gloria.* In honoribus sæculi.

o *Domus.* Quia non solum ipse, sed omnes qui ad eum pertinent.

D

†Vocauerunt nominibus suis terras.

†Insensatis.

†Eorum.

E

†recti.

†figura eorũ vt veterascat, ad foueã sub. egredietur ex habitaculo suo, vel fortitudo eorum veterascet, in fernus domus eorum.

†liberabit.

*Sela. Psal. 3.

Bene-

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vocauerunt nomina sua.* i. quæsierunt vocari per famam remanentem.

2 *In terris suis.* Quia homo magis curat de fama in vita. Et post vitã in terra propria quã in aliena. Simile legit. 2. Reg. 18. d. de Absalon, vbi dicitur. Porro Absalon erexerat sibi titulum, cum adhuc viueret, dixerat. n. non habeo filiũ, in quo .s. maneat memoria mei. & hoc erit monumẽtum nominis mei. &c. Huius autem erroris causa subditur.

3 *Et homo cum in honore esset non intellexit.* Honor hoĩs cõsistit in hoc q; factus est ad imaginem Dei, capax ipsius per cognitionem & amorem, & sic ordinatur ad beatitudinẽ æternã, quam homo carnalis nõ intellegit, vt dictum est, vñ subdit.

4 *Comparatus est iumentis insipientibus.* Eo quod elegit vitã voluptuosam, quę vocatur vita pecudum. 1. Eth.

5 *Et similis factus est illis, &c.* Quia subtracto honore imaginis, non differt homo a brutis, vnde in persona talium carnaliũ Eccl. 3. d. Vnus est interitus hominis & iumentorũ, & equa vtriusque conditio: sicut moritur homo, sic & illa moriũtur, nec habet aliquid iumento amplius.

6 *Hæc uia illorum.* i. processus talium in vita præsenti.

7 *Scandalum ipsis.* Quia facit eos ruere de peccato in peccatũ, vt prædictum est.

8 *Et postea in ore suo complacebunt.* Quia iactant se de tali vita tanquam assecuti fęlicitatem homini possibilem. Sed quia non vident nec considerant pęnam sibi paratam post mortem, ideo subditur.

9 *Sicut oues.* s. ductę ad occisionem hoc ignorantes, sic isti.

10 *In inferno positi sunt.* Post mortem.

11 *Mors depascet eos.* s. mors gehennę, quę semper affliget eos & ruminabit, sicut vermes corrodunt cadauer in sepulchro. Et

12 *Et dominabuntur eorum iusti in matutino.* Hic consequenter declarat solutionem supra positam quantum ad iustos, qui non habent timere in iudicio, sed magis lętari, vt supra dictum est, & hoc est quod dicitur. *Et dominabuntur eorum iusti in matutino.* Quando iudex veniens sua claritate illuminabit vniuersa quę prius erant in nocte, quia tunc clare discernentur pij ab impijs, & isti in beatitudine dominabuntur, & illi in infernum detrudentur. Ideo subditur.

13 *Et auxilium eorum.* Quod habebant ab amicis carnalib. in vita præsenti.

14 *Veterascet in inferno.* Quia totaliter cessabit.

15 *A gloria eorum.* Supple erit transitus ad maximam confusionem. Sed quia iusti a talibus erunt liberi. Ideo subditur.

16 *Veruntamen Deus redimet animam meam de manu inferi.* i. de potestate eius, & loquitur hic Psalmista in persona cuiuslibet iusti.

17 *Cum acceperit.* Scilicet de pręsenti vita. Vel aliter. *Cum acceperit me.* i. me receperit ad suam gratiam.

18 *Ne timueris.* Hic ex prædictis ponitur quędam vtilis monitio. s. quod homo non turbetur seu admiretur, cum viderit aliquos malos in pręsenti prosperari, & se talibus priuari, quia totum erit oppositũ in futuro, & hoc est quod dicitur. *Ne timueris.* Quasi miser & priuatus omnibus bonis.

19 *Cum diues factus fuerit homo.* Viuẽs carnaliter & mundane.

20 *Cum multiplicata fuerit gloria, domus eius.* In parentibus & prole.

21 *Quoniam cum interierit.* Per mortem cito & repente.

22 *Non sumet omnia.* Minus dicit & plus signat. s. quod nulla portabat. Ideo subditur.

23 *Neque descendet cum eo gloria eius.* id est felicitas vitæ pręsentis.

Quia

A a *Benedic.* Cas. nō de bono actu, sed de delitijs benedicetur fauore luxuriantiū, qui inter epulas pastoribus bene optant.
b *Confitebitur tibi cum benefeceris ei.* Augusti. Demeriti confessione, quam prosperitas facit, sed illa est magni meriti quā non tollit vis doloris.
❧ Theodore. Hoc manifestius Symmachus dixit, laudabūt te si benefeceris ei. Henamque sunt veræ laudes, nō modo viuum, verumetiam mortuum celebrem & clarum esse. His laudibus autem dignus est qui diuitias in propriam vtilitatē dispensauit, quandoquidem beneficia in alios collata in ipsum beneficij authorem reuertuntur.

† animæ suæ in vita sua benedicet & celebrabunt te cū benefeceris ti bi, vel dum vixit anima eius beata dicitur. Laudat cum bene est, & vel anima eius in vita sua bōna fruetur & laudabunt te cum benefeceris tibi.

a ¶Ad inferos quia in abyssum cadet. b ¶Cas. Sensualitas, non ratio. ¶August. Quamdiu vixit in prosperis sibi benefecit in morte torquebitur anima.

descendit cum eo gloria eius. quia † anima eius in vita 1

a ¶Id est e saltabitur. b ¶Quia. ¶August. Quando inuixit in prosperis sibi benefecit, in morte torquebitur anima.

a ipsius benedicetur, confitebitur tibi cum benefeceris ei. In- 2 3
b

a ¶Cas. Imitabitur antiquos in quos. & postea exteriores patietur. b ¶August. Quia etiam hic in tenebris interioribus est.

c troibit vsque in progenies patrum suorum, * vsque in æter- 4 5
d

a ¶Sed quare hoc? ¶ August. Quia non inde accusandus Deus, sed homo, quia.

e num non videbit lumen. Homo cum in honore esset, non 6
f intellexit: comparatus est iumentis † insipientibus, & similis factus est illis.

c *In progenies patrum.* Aug. Qui patres sequuntur pessimos, eorum societate damnandi sunt.
d *Introibit vsque in prog nies patrum suorum.* ❧ Theo. Pro *Introibit*, Introibis tres alij Interpretes explanarunt. Videbis, inquit, hunc de quo dixi, Ne timeas, cum diues factus fuerit homo, eandem mortem sustinere quam eius maiores, non modo præsenti lumine, verumetiam sempiterno priuatum.
e *Vsque in sæculum non videbit lumen.*
* Euthymius. Donec, inquit, sæculum est, sæculum verò semper est, nūquam igitur videbit lucem, vtpote missus ad tenebras.
f *Etho.* Cassiod. Iterat deformitatem hominis, vt malus a malo quiescat.

B

In proge- ❧ GLOS-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quia anima eius in vita ipsius benedicetur.* id est commendabitur ab adulatoribus qui assistunt talibus.
2 *Confitebitur tibi.* Te commendans.
3 *Cum benefeceris ei.* Id est operatus fueris ad eius lucrū temporale, vel honorem, vel aliquid simile.
4 *Introibit vsque in progenies patrum suorum.* Descendens cum eis ad infernum, sicut fuit imitator paternorum scelerum. *Vsque*
5 *Vsque in æternum non videbit lumen.* Non videbit lumen, gratiæ & gloriæ, quia in inferno nulla est redēptio. Per hoc autē intelligitur oppositū de iustis. Scilicet quod videbunt lumen gratiæ & gloriæ æternaliter. Vltimo repetit causam erroris hominum carnalium, cum dicitur.
6 *Homo cum in honore esset, &c.* Exponatur sicut prius. Ad hoc enim repetitur, vt per hoc intelligatur, quod est verbū memoria dignum, & debet imprimi in cordibus hominum.

ADDITIO I.

In Psal. 84. *Audite hæc.* Vbi dicitur in postilla. *Sciendum tamen quod secundum Augustinum.*

Quæstio. De hac diuersitate opinionum Aug. & Hier. circa autores psalmorum satis dictū est in additione supra Psal. primū, & 41. vnde ibi videndum est qd circa hoc rationabilius sit tenēdum Sed circa materiā huius psal. inquirendū videtur quid tam magnū & profundū, & tam aptū ad intelligendū verba legis & prophetarū in hoc psal. contineatur, vt in suo procemio Psalmista tāta ponat ad reddendū auditores attentos, tā ex dicēdorum profunditate dicēdo. Os meū loquetur sapiētiā, quam ex vtilitate in agendis cum dicit. *Et meditatio cordis mei, prudentiam, &c.* huiusmodi, quę in hoc Psal. proemialiter præter modum cōmunem psalmorū præponūtur. Si autem dicatur, quod causa huius est, eo quod in psal. declaratur quo modo hō debet formidare extremum iudicium & nō confidere de mundanis bonis, quæ potius sunt contemnēda cum sint modicæ durationis, & huiusmodi quæ & similia in hoc psal. aperte continentur. Hoc non vr̄ sufficere, quia iā in alijs psal. pteritis, vt in psal. Dixi custodiam, & ēt in futuris prout inf. patebit, de istis multa tradūtur, prout in locis suis posset videri Sed dicendum ad hoc vr̄, quod in hoc psal. clarius & apertius explicatur mysteriū redēptionis Christi, & hoc inquantum aperte tradit, q; humanum genus communiter tē-
C debat in dānationem infernalē. & hoc cū dicit. *Sicut oues.* In inferno positi sunt, mors depascet eos, q; loquitur quasi de cōi lege, & cū hoc etiam tradit, quod redemptio ab huiusmodi condēnatione infernali a nullo est nisi Deo, & hoc cū dicit. Verumtamen Deus redimet animā de manu inferi. Innuit ēt, q; hæc redemptio fiet per hoiem & hoc cū dicit. Redimet hō, vt infra dicetur. Et sic patet quod in hoc psal. traditur illud mysteriū a seculis absconditum, de quo Apostolus ad Col. 1. d. *Mysterium quod abscon. fuit a secu. generationibus, nunc manifesta. est sanctis.* Et quia ista tam magna & profunda, & tā vtilia toti generi humano, tā in credēdis quā in agendis nō sic legūtur aperte & cōpendiose tradita in propheticis scripturis veteris testamenti, idcirco nō immeritō incitat oēs gētes & oēs habitantes orbem cuiuscunq; status, & hoc cū dicit. Oēs gentes &c. Quique terrigenę, &c. promittens se locuturū sapientiam de diuinis, & prudentiā de humanis, & hoc cum dicit. *Os meum loquitur sapien. &c.* Et de parabolis legis & prophetarum eis aperire propositionem, & hoc cum dicit. Inclinabo ad parabolam aurem meam, &c. quæ omnia proprie pertinent ad mysteriū redemptionis Christi, vt patet intuenti, &c. Ex quib. rationabiliter infertur qd autoritas istius psal. non nisi egregio psal. Israel est attribuenda.

ADDITIO. II.

In eodem psal. Vbi dicitur in postilla. *Redimet homo interrogatiue.*

Nulla ratio nec aliquod signum apparēt in litera Hebraica nec Latina, quare illud q; dr̄. Redimet homo, teneat interrogatiue, vñ melius vr̄ dicendū, quod illa verba intelligitur plane, sicut immediate præcedentia & sequētia. Pro quorū intelligentia sciendū, q; frater in scripturis præter rōnem coniunctionis, quæ prouenit ex consanguinitate, qñque significat societatē vel participationem in bono vel in malo. Exēplū primi. Oēs fratres sumus in Christo, vñ. *Omnes autem vos fratres estis.* Matth. 23. a. Exemplum secundum Gen. 49. *Simeon & Leui fratres.* Vnde quia nullus hō qui sit frater in crimine communi humani generis pt redimere, quia indiget propitiatione pro se, & iō non posset proprie alijs suffragari prout ad Heb. 5. idcirco dicit. *Frater non redimet.* Sed homo supple qui non est frater in huiusmodi criminis participatione, posset redimere, & hoc est q; dicit. Redimet homo. s. non frater in crimine, sed homo. Qua tñ, potestate & autoritate talis hō redimat, postea declarat. d. Veruntamen Deus redimet animā meam, in quo oñdit, q; hęc redēptio facta per hominē fit uirtute diuina. Consequenter aūt declarās, quo frater non redimat cū subdit. Non dabit Deo placationē suam &c. exponatur vt in post. interposuit tamen. *Redimet homo.* Iter hoc quod prędixit. Frater non redimet, & hoc est quod subiungit. Non dabit Deo placationem suam, vt excluderet errorem, posset enim quis ęstimare, quod ad nullum hominem pertineret redimere, ex quo frater non redimit.

ADDITIO III.

In eod. Psalm. Vbi dicitur in postil. *Homo cum in honore esset non intellexit.*

Ex hoc quod hō est capax Dei per cognitionē & amorem, non contingit eū non intelligere, sed potius econtra, vñ impropria vr̄ expositio postillatoris in hoc versu, sed potius est dicendum, q; honor hic intelligitur de honore mundano de quo supra loquitur circa principium Psal. d. Qui confidit in virtute sua, &c. de quo honore. s. mundano ēt immediate supra loquitur cū dr̄. Vocauerūt nomina sua in terris suis, & & talis honor apparēs est propria cā, vt homo nō intelligat quia abundantia & amor terrenorum intellectum excæcat humanum, vñ proprie, dicit. Homo cū in honore esset s. humano, non intellexit, vnde & comparatur iumētis &c.

ADDITIO IIII.

In eo. Psal. 48. Vbi dicitur in post. *Et auxi.*

Hoc q; dicit. Veterascet, nō signat idē quod cessabit, prout postil. dicit. Nā licet qd veterascit & antiquatur prope interitum est, vt ad Heb. 8. d. tñ ex hoc non dicitur cessare, vñ illa verba. Auxiliū eorum veterascet in inferno a gloria eorum, potius videntur referenda ad auxilium quod homines habere putāt in memoria hominum post eos relicta, ad quod pertinet illud quod prius dixerat. Vocauerūt nomina sua in terris suis, quod quidem auxilium licet non statim deletur cum morte, tñ veterascet in processu tēporis, donec ex toto deleatur iuxta illud Eccles. 1. c. *Non est memoria priorū,* sed nec

ca
his

rũ quidẽ quæ postea futura sunt recordatio.vnde sensus est, Auxiliũ eorũ.Idest, hominũ qui faciunt magna & fortiora ædificia , vt eorũ fama perpetuetur veterascet in inferno.s. huiusmodi auxiliũ ipsis iã in inferno existentibus läguet & veterascet a gloria eorũ,hoc est dicere,q̃d licet illa ædificia fortia pmaneant in multis generationibus tñ veterascent a gloria, ædificantiũ,q̃a sæpe cõtingit esse magna sepulchra & ædificia antiqua,quorum nomina fabricantium ignorantur & sic veterascunt a gloria eorum,scilicet ædificantium.

REPLICA.

In Psalm. Audite hęc oẽs gentes: Postil.se bene habet exponens eũ de diuino iudicio , quomodo in illo nullus puer sus cõfidens in virtute sua,&c.redimi poterit neq; p fratrẽ, neq; p se Burgen.exponit de mysterio redemptionis Chri sine cõtinuatione literę, & vt ppositũ suũ elaboraret accepit nomẽ fratris valde extrance,vt ille dicat frater alicuius q participat cũ eo in crimine, q̃ acceptio nimis extorta est, nec probatur p cõcordantiã p eũ adductã Gen.49. quia Simeon & Leui nõ dñr ibi fratres ratione criminis, q̃uis eorũ posteri fuerãt futuri criminosi,vt ibidẽ dr . Nec sonat Catholice q Burgẽsis hic pręțẽdit. Pręțẽdit.n.q frater qui iustus est redimere põt prauũ hic descriptũ videlicet cõfidẽtem in virtute sua, & in multitudine diuitiarũ suarum gloriantẽ &c.patet a cõtrario sensu , qd argumentũ Burgẽsis sępe grandipendit. Arguitur.n.sic: Frater in crimine particeps,in crimine nõ redimet,igit non particeps in crimine, sed innocens redimere,põt.cõseqñs vr̃ falsum,ẽt de Christo,quod sto,q redimit talem prauum iudicio diuino damnatũ , quia D efficacia suę redemptionis respicit patiens dispositũ quale non est id quod hic describitur . *Bene igitur dicit* Postil. Quod si redimet homo , dẽt exponi interrogatiue,vt sensus sit,ex quo frater non redimet, an forte homo redimet se,quasi dicat non:ideo sequitur , non dabit Deo placationẽ & pretiũ redemptionis animę suę , q̃a est extra statũ merendi, sed laborabit in æternũ,idest,affligetur,& viuet adhuc in finem, q̃a & si desiderabit mori mors effugiet ab eo. Et hoc modo etiam beatus Hieron.exponit hunc passum,cui Burgen.sine ratione audet se opponere.Notat ẽt Burgẽ.postil. exponentem illum passum. Homo cum in honore esset non intellexit.de honore sublimi & spirituali,quia ad imaginẽ Dei creatus.Burgen. autẽ exponit de honore mundano excæcante ne intelligat,sed non videtur prophetam honorem munda E nũ sic grandipendere,ut dicat hominem non in esse,sed potius uideri esse, sed loquitur de uero honore , de quo supra: Gloria & honore coronasti eũ &c.& cum carnalis homo,de quo hic sermo,illum verum honorem non aduertit,dicitur non intelligere qui tamen ad hoc creatus fuerat,ut intelligeret rationem imaginis,subtracto enim honore imaginis, nõ differt a brutis,ideo dicitur.Similis factus iumẽtis: subtracto autem honore mundano adhuc remanet homo,& sępe a bestialitate reuertitur ad ratiocinationẽ. Nec est alicuius ponderis quod Burgens.dicit de veterascere,quia idem est cum dicto postillę:posita enim resolutione per tempus cessat q̃d veterascit,vt vult postilla.

GLOSSA ORDINARIA.

a *Psalmus Asaph.* Hiero.Asaph, Latine congregatio. Græce synagoga,quę fidelis hic loquitur , quę Christũ expectat per quam magis confutantur increduli Iudęi.

Cassiodorus. Asaph. Vocem Dei inducturus de mutatione sacrificiorum , prius agit de vtroque aduentu per primũ inuitans, per secundum terrens.

* Theodoretus. Hic Asaph magister Cantorum alius chor ,producitur autem Christi aduentus in futurum iudicium.

a ¶Attribuitur. b Synagogæ fideli.

Psalmus Asaph. PSAL. XLIX.

a Et omnis creaturæ. Augustin. Verbum caro factum est. Qui homines deificat.

b Deus † Deorum Dominus 1

PSALMVS XLIX.

b *Deus Deorum.* Cassiodorus.Ne quis mediocriter de incarnatione ęstimet,potẽtia eius pręedicitur, vt incredulitas tollat. Asaph, ẽt vt inde sit maior auctoritas sibi,inducit Deum loquentem. Deus,dicitur aliquando substantialiter , uel naturaliter,vt Deus pater,& filius, & spiritussanctus . Adoptiue sicut dicuntur sancti , qui per gratiam adoptionis dij sunt . Nuncupatiue,vt falsi dij, Iupiter, Venus .

✠ Theodoretus. Tres alij interpretes sic legunt , fortis Deus loquutus est. 70. Deos appel- F lant,vt psal.81.qui imperium sortitisunt, & iudicãdi officium quod proprius est solius Dei.Id est,ad sacerdotes pertinet. Verum proprie Dij vocantur quicunque ad diuinam imaginem effecti sunt, illamque symeram conseruant . horum enim Deus vniuersam terram cõgregat in iudiciũ.

✠ Basilius. Deus Deorum gentium qui pro dijs suspiciebantur , est enim illorum Dominus , de substantijs illorum dico.

Locutus

NICOLAVS DE LYRA.
PSALM. XLIX.

Deus Deorum dominus. *Huic Psal.in Hebræo & in translatione Hier.iuxta Hebræum præponitur talis tit.Psal.Asaph.& secundum August.attribuitur ei solum sicut cantori, quia fuit vnus de* Val. *principalibus cantoribus,vt habetur.1.Paralipom.Dauid autem sicut autori,secundum vero Hieron. & omnes Heb.quibus in hoc magis assentio,Asaph non fuit tantũ cantor,sed etiam propheta, & fecit hunc psalmũ et plures alios,vt videbitur infra.De materia vero huius psal. dicunt aliqui Doctores Catholici , quod psalm. iste loquitur de datione legis in monte Sinay , ad quem venit Dominus in terrore tonitrui & fulguris,vt habetur Exod.19:Sed contra hoc videtur,quod in principio huius psal.dicitur.*

1 Deus Deorum Dominus locutus est,& vocauit terrã,&c. *Et ibi est finis primi versus in Heb.& in translatione Hier. iuxta Hebræum.Ad dationẽ autem legis Mosaicæ nõ vocauit Dominus habitatores terræ a solis ortu vsque ad occasum,sed tantũ populũ Iudaicum, cui soli data est lex illa,eo quod Christus de populo illo secundum carnem erat nasciturus,vt dictum fuit in principio Exod:Itẽ in hoc psalmo non fit mentio de monte Sinai in quo data est lex Mosaica,sed solũ de monte Sion, in quo data fuit lex Euangelica , quia Christus ibi docuit, & super Apostolos spiritum sanctum misit ad confirmationem Euangelicæ legis,ideo dicitur hic. Ex Sion species decoris eius.Item in hoc psal.fit mentio de reprobatione sacrificiorum veteris legis,secundũ quod dicitur inf.*Non accipiam de domo tua vitulos. *Et postea.* Nunquid mãducabo carnes taurorum . *In datione vero legis in monte Sinai nõ fuerunt reprobata veteris legis sacrificia,sed magis instituta & approbata,propter quod dicit Rabi Samuel Hebræus, quod iste psal.loquitur ad literam de rege Messia.id est,Christo, cuius aduentus erit manifestus,quia tunc fient multa mirabilia virtute diuina, inter quæ,vt dicit,erit vnum,scilicet quod omnes Iudæi per orbem dispersi,quasi in momento congregabuntur ad ipsum in Hierusalem , & secundum hoc exponit quod subditur.* Congregate illi sanctos eius. *Et sic consequenter applicat literam ad suum propositum prout potest . Omittatur igitur opinio eius,quantum ad hoc quod continet falsitatis, scilicet quod Christus venturus sit in mundum, & Iudæi congregãdi ad ipsum , & accipiatur id quod est veritatis, scilicet quod iste psalmus loquitur ad literam de Rege Messia,qui est Christus Dominus noster.Et* Diuisio. *diuiditur in duas partes, quia primo describitur aduentus Christi , secundo virtus sui Euangelij,ibi.* Audi populus meus. *Prima in duas secundum duplicem Christi aduentum scilicet in carnem vel mundum, & ad iudicium,& primo agitur de primo. Secũdo de secundo ibi. Deus manifeste veniet.Circa primum sciendum, quod dij aliquãdo in plurali dicuntur in scriptura prophetæ, & homines sancti, quia præ alijs sunt participes deitatis, & hoc modo dicitur infra psalm.81.b.Ego dixi dii estis,& filij excelsi omnes , secundum quod exponit saluator Io.10.c. dicens.Illos dixit deos ad quos sermo factus est,secundum hoc igitur dicitur hic .*

Deus Deorum Dominus.*i.ille qui est vnus verus Deus & Dominus Dominorum.i.sanctorum prophetarum, licet enim sit dominus omnium generaliter,tamen illorum est dominus specialiter,inquantum obediunt ei sicut fideles seruus domino suo.*

Locutus

MORALITER.

1 *Deus Deorum Dominus.* Sicut dixi in expositione literali psal. iste loquitur de duplici Aduentu Christi,scilicet in mundũ, & ad iudiciũ,& de virtute Euangelij quantum ad eius auctorem,& doctrinæ veritatẽ,& sic literalis sensus est spiritualis propter quod de alio sensu requirendo pertranseo sicut in primo psal.præcedenti.

A a *Locutus est & vocauit terram.* Augustinus. Per se, præcones.

b *A solis ortu vsque ad occasum.* Cassiodorus. Quasi dicat, qui omnes gentes vocat ad Hierusalem incepit, quia inde exeuntes Apostoli speciem decoris Christi toto orbe annuntiauerunt, vnde; Exibit de Sion lex, & verbum domini de Hierusalem.

Esa 2.a. Psal.44. Act.1.1.

c *Ex Sion species decoris eius. Deus manifeste veniet, Deus noster & nō silebit.* Augustin. Cœpit decus Euangelij, & idex speciosus præ filijs hominum, cœpit annuntiari, qa ibi datus est spiritus Apostolis, vt testes essent in Hierusalem, & in tota terra.

†Perfectus decor Dei splendide apparuit vel ornamento pulchro Deus ei[...]gebit veniet.
† Manifestus.
† vt iudicet.

B d *Ignis in conspectu eius exardescet, & in circumitu eius.* Augustinus. Ante eum præibit pœna: ergo terreat quos pręmia non inuitant.

†muros. †mihi.

* Sela Psal.3.

Augustinus. Ignis materialis, vel malæ conscientię torquebit impios, cum conspicient iudicantem. Ignis purgatorius, qui erit perfectis, qualis tribus pueris, minus perfectos purgabit, malos comitabitur ad inferos.

Daniel 3 e.

e *Tempestas valida. Aduocauit cœlum desursum & terram.* Cassiodorus. Non ventus, sed potentia Dei, vt eius sententia area ventiletur. Quæ iudicatio tempestas dicitur a simili, quia improuisa veniet & celeriter rapiet. *In circumitu*, quia cum ipso iusti sedentes iudicabunt. Prius omnes communiter vocauit, tunc vocabit, vt discernat.

C f *Discernere populum suum.* Augustinus. Primo commistos vocauit a solis ortu vsque ad occasum, tunc autem, vt discernat.

g *Congregate illi sanctos eius.* Augustinus. Videns Propheta futura quasi præsentia, hortatur Angelos congregantes, & applaudit.

a ¶Qui olim multifariam in prophetis loquebatur. b ¶Hoc loquendo fecit. ¶ Missis testibus vsque ad vltimum eius. c. ¶Non vnum tantum sed omnem qui est.

a locutus est, et vocauit terram. A solis ortu vsque ad occasum 1

b a ¶A Hierusalem. b ¶ Quia speciosus forma præ filiis hominum. c ¶ Quia si occultus tunc, & est adhuc, tamen. d ¶ August. Ad iudicium. 2

c ex Sion † species decoris eius. Deus manifeste veniet, Deus 3

a ¶Qui verus est. b August. A iudicio, vt modo, cum & flagella sunt admonitio. ¶ Augustinus. Modo enim expectat ad pœnitentiam. c ¶August. Timeat ergo palea te arsuram. 4

d noster & non silebit. Ignis in conspectu eius † exardescet & 5

a ¶A similitudine. ¶August. Angeli separatores & sancti. b ¶Augustin. Quia separabit bonos a malis. c ¶August. Veniens autem ad iudicium. ¶Cas Vel veniens sursum patre. d ¶Augustin. Omnes perfectos secum iudicaturos desursum sessuros, cœlum enim cum illo terram discernit. 6

e in circumitu eius tēpestas valida. Aduocauit cœlum desur- 7

a ¶Omnes iudicandos. Peccatores. b A malis. c Et quia erit, ergo o Angeli messores. 8

f g sum, & terram † discernere populum suum. Congrega- 9

a August. Qui cogitant de promissis eius suprà illa quæ operantur quæ sunt sacrificia Deo. 10

h te † illi sanctos † eius, qui † ordinant testamentum 11

a Veniet manifestus & indicabit, & hanc iustitiam annun. cœ. id est, Apostoli toti mundo. 12

i eius super sacrificia. Et annuntiabunt cœli iustitiam 13

a Qui non fallitur. Discernens. b August. Si populus meus audis, & si audis loquar tibi aliter, & si loquar non tibi loquar.

* eius, quoniam Deus iudex est. * Audi populus meus 14

Augustinus. *Congregate.* Messores Angeli, quosdam portabunt in sinu, quosdam in manibus. In sinu cōtemplatiuos, In manibus actiuos, quasi saluos per bonā voluntatem & operationem. De malis dicitur, de quo non impleuit manum suam.

h *Qui ordinant testamentum eius super sacrificia.* Augustin. Nouum Testamentum super vetus. Vel qui dicunt: Non sunt condignę passiones huius tēporis. Vel post laborem sequi denarium. Vel qui plura habent opera charitatis quàm sacrificia pecudum.

i *Et annuntiabunt cœli iustitiam eius, quoniam Deus iudex est.* Augustinus. Iam cœli nuntiauerunt nobis hanc iustitiam Dei, quod quidam erunt ad dexteram, quidam ad sinistrā nullum granum erit tunc cum palea & sic nunc permista Quia Deus est iudex iustus.

K *Audi populus meus, &c.* Cassiodorus. Vox Christi, vt relictis sacrificijs pecudum fiat sacrificium laudis.

Augustinus. Vel repetit sub alio verbo, Audi sicut Israel id est, sicut videns Deum, & testificabor hæc, scilicet Deus tuus ego sum.

Deus

NICOLAVS DE LYRA.

1 Locutus est, & vocauit terram. *Scilicet in humanitate pro nobis assumpta, vnde dicit Ioann.8.d. Principium qui & loquor vobis.*

2 Et vocauit terram. *Hic est finis versus, vt prædictum est. Et est sensus, quod vocauit habitātes in terra.* Ab ortu solis vsque ad occasum. *Ad Euangelicam legem per se & per Apostolos quos misit in mundum, secundum quod dicitur psalm.18.a. In omnem terram exiuit so.eo. &c. Lex autem Mosaica fuit data tantum vni populo scilicet Iudaico.*

3 Ex Sion species decoris eius. *Christus enim docuit Euāgelium in monte Sion, & ad eius confirmationem ibidem spiritum sanctum super Apostolos misit, ex quo facti sunt constantes & loquentes omnibus linguis, vt inde exirent ad prædicandum in diuersis partibus orbis, sicut prædictum fuerat. Esa.2.a. De Sion exibit lex, & verbum domini de Hierusalem. Et hoc est quod dicitur hic.* Ex Sion species decoris eius. *Quia puritas legis Euangelicæ inde deriuata est ad alias partes terræ,*

4 Deus manifeste ueniet Deus noster. *Hic consequenter agitur de aduentu ad iudicium qui erit valde manifestus, secundū quod dicit Saluator. Matth.24.c. Sicut fulgor erit ab Oriente, & apparet vsque in Occidentem, ita erit aduentus filii hominis: & hoc est quod dicitur.* Deus manifeste veniet, Deus noster & non silebit. *Quia Deus in humana natura apparebit in iudicio, in qua fuit iudicatus coram Pilato, sed apparebit in forma gloriosa omnibus manifesta.*

5 Et non silebit. *Quia proferet sententiam contra impios dicens.* Ite maledicti, &c. *& pro iustis dicēs. Venite benedicti patris mei, vt habetur Matth.25.c.*

6 Ignis in conspectu eius exardescet. *Hoc dicitur de igne flagrationis qui præcedit aduentum iudicis.*

7 Et in circumitu eius tempestas ualida. *In tantum quod admirabitur omnis creatura.*

8 Aduocauit cælum desursum. *Quia Angeli cum eo descendent ad iudicium, secundum quod ipsemet dicit. Matth.16.b. Filius hominis venturus est in gloria patris sui cum Angelis suis, & tunc reddet vnicuique secundum opera sua.*

9 Et terram. *Quia ad præceptum eius mortui de terra resurgent Ioan.5.e. Omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filii Dei.*

10 Discernere populum suum. *Tunc enim discernētur pij ab impijs, sicut segregantur oues ab hędis, & ibunt impij in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam, vt habetur. Matthæ.25.d. ideo subditur.*

11 Congregate illi. *i. Christo.*

12 Sanctos eius. *Sicut membra capiti. Et dirigitur hoc verbum ad Angelos Sanctos, qui erunt executores diuini iudicii in hoc.*

13 Qui ordinant testamentum eius super sacrificia. Et annunciabunt cœli iustitiam eius, quoniam Deus iudex est. *Duplex aūt est testamentum. s. vetus & nouum. In veteri aūt fuerunt multa sacrificia, quia imperfecta. In nouo autem est vnum perfectissimum in quo Christus immolatur, scilicet Eucharistia, quod institutum est a Christo quantum ad id quod est essentiale. Sed circa solemnitatem huius sacrificii multa sunt ordinata a sanctis patribus noui testamēti & eodem modo fuit de sacrificiis veteris legis a sanctis patribus illius temporis, & isti patres & illi Christo aggregabantur.*

Testamentum duplex.

14 Audi po. *Hic consequenter describitur virtus Euāgelii, quæ consistit principaliter in duob. scilicet in autoris cōditione & sacrificii oblatione, quia per conditionem autoris omnia vera probātur, & ad sacramentū eucharistię omnia sacramenta nouæ legis ordinātur. Primo igitur ponitur primum, secundo secūdū ibi.* Nō in sacrificijs. *Circa primum sciendum, quod propria conditio Christi qui est autor Euangelii est, quod Deus est, & homo verus in vna persona, vnde dicit Leo Papa Pars enim periculi est, si in filio Dei vera humanitas, aut patris negetur æqualitas. Humanitatē enim declarauit inter homines cōuersando natura passibili. Deitatem autem verbis & factis ostendendo, et hoc quod dicitur hic in persona eius.*

Euangelii virtus.

Diuisio.

Audi populus eius, &c. *Christus enim in persona propria prædicauit filijs Israel, & si aliquando alijs prædicauit, vt Samaritanis, tamen hoc fuit ita raro, quod pro nihilo reputatur respectiue, propter quod dicit Matth.25.c. Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel.*

Et

a Per scripturas,& miracula. ¶Hoc. b Omnium per potentiam. c Cassiod. familiarius, quia te seruum habeo. d In prophetis promissus Christus.

a & loquar: Israel,& testificabor †tibi, Deus deus tuus ego sū. 1 2

b a Et ipse. ¶ August. quia non quæro animalia. b Non exhibitis. c Sed. August. anima igne charitatis totam inflammatam: Vel Sacrificium Deo, spi. con. vbi dicit. nolle animalia in holocausta. d Quæ tui iuris.

c Non in sacrificijs tuis arguam te, †holocausta autem tua in 3

a Sed ne putes holocausta de animalibus, nouum testamentum vbi. August. prænuntiat omnia sacrificia cessant figuratiua. 4 5

d cōspectu meo sūt semper. Non accipiā de domo tua vitulos, 6

a August. cur quæram à te, quod meum est, qui creaui. b Etiam.

e neque de † gregibus tuis hircos. Quoniam meæ sunt omnes

a Etiam domita, quæ tu nutris. Vel equi syluestres,& boues secundum, aliam literam. b Ab æterno, quod nullus homo fecit.

f feræ syluarum; iumenta in montibus, & † boues. Cognoui 7

g a Quæ,& quot sunt. b August. Vbertas omnium in terra gignentium. c August. Quia ego vbique, vel, apud me nihil præterit, nihil futurum est. ¶ Mihi seruunt.

h omnia volatilia † cœli, & † pulchritudo agri mecum est. si 8 9

a August. Quod nunquam fit, sed dicitur ad conuincendum paruulum sensum. b Ergo non quæras, quod mihi des. c Cass. Omnes creaturæ.

esuriero, non dicam tibi, meus est enim orbis terrę,& pleni-

a Sed. ¶ Quasi. Non in sacrificiis, sed in pauperibus hæc volo.

i tudo eius. Nunquid mādūcabo carnes taurorū, aut sanguinē 10

a Hæc nolo. ¶ Sed. b Ecce quid exigit. Quod in te ipso est. c Vt gratias de omnibus agas. Iterum iterumque.

k hircorum potabo? Imola Deo † sacrificium laudis,& red- 11 12

a *Deus tuus*. Aug. Prius dicit simpliciter, *sum Deus*. Et postea dicit, *sum Deus tuus*. Q.d. *etsi non sum Deus tuus, tamen sum Deus. Bono enim meo sum Deus, malo tuo non sum Deus tuus.*

b *Sum*. Cassiod. Esse est proprium Deitatis.

Israel. Cassiodo. Q.d. si es Israel, idest, si me vides, audire non negligis. Deus ille generalis, Deus tuus proprie.

✻Theodoret. Docet legis imperfectū cultum, nullumque illius sacrificium deo gratum, pręsentibusque,& comprobantibus patriarchis, & prophetis perfectam allaturam disciplinam cum lege iustitia non terminetur.

✻BASILIVS. Non enim Deus de sacrificijs principaliter pręcepit, sed ad infirmitatem eorum sese dimittere voluit, & ab eorum, qui vani sunt consuetudine auellere.

c *Holocausta autem*. Augus. Si anima inflammatur,& membra in vsum suum rapit ne seruiant cupiditati, vnde pręcipitur in Leuitico, vt adipem cum renunculis offerant, quibus interna charitas signatur.

d *Non accipiam,&c*. Cassiod. Etsi sic feceris. *Non accipiam de domo tua vitulos*, quasi significatos acciperem, non illos de domo. *Quoniam mea*: ac si diceret, quia non sunt tua, sed mea.

e *Quoniam mea sunt,&c*. Augu. Mea sunt, quę non possides, indomita, scilicet.

f *Feræ syluarum iumenta bo.&c*. Cass. His similitudinib. figurat ecclesiā. *Feræ*, sunt gentes, *iumenta in montibus*, simplices in culmine fidei. *Boues*, apostoli prophetę. Volatilia, supernę angelorū virtutes. *Pulchritudo agri gentes conuersæ*, quę sunt decus terrę, esurit salutem,& de omnibus satiatur. Carnes taurorum non vult in sacrificijs, sed in pauperibus. D

✻Hebręi. In montibus boum, aut in montibus mille, quia א significat mille.

✻*Rabani,& recentiores*. פי, est nomen speciei ferarū, quare legunt, *feræ agri penes me sunt*.

g *Cognoui omnia volatilia*. Augusti. Cum illo sunt omnia, cognitione quadam ineffabilis sapientię.

h *Si esuriero, non,&c*. Augustinus. Si hęc datis forsitan esurire putatis, quod est insania.

i *Nunquid manducabo carnes taurorum*. Olim hęc sacrificabantur, non ideo, quòd Deus inde delectaretur, sed ne dęmonibus offerrentur,& tātum Deo sacrificabantur, in quibus erat aliqua significatio.

✻BASILIVS. Maximū, inquit, supplicium in eos decreui, q sanguinē comedunt, qūo ergo, nisi sanguine opus esset?

k *Imola Deo*. Cassio. Non dicit mihi, sed de se quasi de alio, vt & post. Peccatori autem dixit Deus, *non ego*.

✻ Theodore. Trinitatis venerandæ numerum patefecit cum dixit, Deo, altissimo, me, diuisit autem res, non vt diuideret operationes, sed numerum posteros doceret. cęterum hostiam laudis vocat hymnos, putes promissiones.

✻ Hebręi. *Todas*, confessionis, idest, laudationis, aut confessionis peccatorum.

✻Chrysost. De Eucharistia intelligit.

✻ Basil. Ista vide, vt dominum tuum glorifices. laus enim hic glorificatio est, vota sunt promissiones,& rectè dixit, *Redde*. Nam transit res ista post promissionem in debitum. F

a *Tribulationis*

†nec super holocausta tua, quòd non fuerint coram me semper, vel q coram me iugiter esse debent.

E

† mille.

† feras

† laudem.

NICOLAVS DE LYRA.

Audi populus,&c. *Christus enim in persona propria prædicauit filiis Israel,& si aliquando aliis prædicauit, vt Samaritanis, tamē hoc fuit ita raro, quòd pro nihilo reputatur respectiue, propter quod dicit Matt. 15. c. Non sum missus, nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel.*

1 Et testificabor tibi. *Verbis,& factis.*

2 Deus deus tuus ego sum. *Deitatem autem testificatus est verbis Ioan. 10. f.* Ego,& pater vnum sumus, *& in multis aliis locis: similiter factis faciendo miracula per imperium tanquam propria potestate, quod est solius Deitatis, sed dicit:* Deus tuus, *quia naturā humanam Deitati vnitam assumpsit de populo Israel, quia beata virgo descendit de semine Dauid. Per hoc autem, quòd author Euangelii declarauit suam Deitatem, firmitatem dedit verbis,& factis suis, quæ in Euangeliis continentur, cum à Deo, qui est ipsa veritas, non possit tradi aliqua falsitas.*

Non in sacrificijs tuis,&c. *Hic consequenter ostēditur Euāgelii virtus quantū ad Eucharistiæ sacrificium,& primo declaratur propositum, secundo concluditur intentum, ibi:* Intelligite hęc. *Prima ī duas, quia primo ponitur sacrificiorum veteris legis euacuatio,& scdo sacrificii nouæ legis stabilitio, ibi:* Immola deo,&c. *Circa primum sciendū, quod sacrificia veteris legis habuerunt cursum vsque ad mortem Christi, sed ex tunc fuerunt mortua, poterant tamen seruari, vsque ad publicationem* Euangelii, *dum tamen homines non ponerent ibi* fidem, *post publicationem autem Euangelii sunt mortifera. Dicit ergo:* Non in sacrificijs. *Scilicet veteris Testamenti.*

Arguam te,&c. *Tanquā reprehensibilē, si omittantur. Et hoc à tempore passionis, quia vsque tunc offerenda erant ex Dei obedientia.*

Holocausta aūt tua in conf. meo sunt semp. *In Hebr.& in translatione Hieronym. habetur.* Et holocausta tua corā me sunt semp, *& secundum, quod dicit Rab. Salom.& bene ratione huius copulatiue,& ly non, quod est in principio versus hic resumitur,& est sensus:* Et holocausta tua non sunt coram me semper, *i. de cætero non sunt mihi accepta. Et hoc modo loquitur scriptura Psalmo præcedenti, ubi dicitur.* Nō dabit deo placationem suam,& pretium redemptionis animę suę, *subintelligitur similiter, nō dabit ut supra dictum est.*

6 Non accipiam de domo tua vitulos. *Quasi diceret, sicut sacrificia ueteris legis non sunt mihi amplius accepta ratione obediētię, ita nec ratione indigentiæ: Nec a parte animalium tuorum quasi eis indigeam, quia omnia animalia tam domestica, quam syluestria mea sunt.*

7 Cognoui omnia volatilia cęli,&c. *Hoc dicit, quia de aliquibus auibus fiebant sacrificia, scilicet de turturibus, columbis,& passeribus.*

8 Et pulchritudo agri mecum est,&c. *Quia fiebāt oblationes in lege de frugibus.*

9 Si esuriero non di. *Idest, si ita esset, quòd esurirē non oporteret, quòd a te aliquid peterem, cum omnia in potestate mea habeam, sed quia sicut Deus non indiget talibus propter defectum rerum, sic nec ex cōditione suæ naturæ cui repugnat comedere,& bibere in quantum Deus. Ideo sequitur.*

10 Nunquid mandu. *Q.d. Non.*

11 Imola deo. *Hic consequenter describitur sacrificii nouæ legis stabilitio,& primo immolatio huius sacrificii præcipitur, secundo minister indebitus excluditur ibi:* Peccatori. *Circa primum sciendum, q Christus instituendo Eucharistiæ sacramentum, simul præcepit huius sacrificii exercitium, secundum quod dicit Luc. 22. b. cū dixisset,* Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. *statim subdit:* Hoc facite in meā commemorationem, *& hoc est quod dicitur hic:* Imola deo sacrificium laudis. *Idest, sacrificium Eucharistiæ, quod immolatur cum laudibus diuinis.*

12 Et redde altissi. vota tua. *Quæ promisisti in baptismo, quantū ad omnes Catholicos,& in susceptione sacri ordinis, vel professione religionis,*

A a *Tribulationis.* Aug. Nostra tribulatio proprie est timore salutis, non carnalium.
b *Peccatori autem.* Aug. A quibus sacrificium velit, vbi peccatori suæ nequitię imputantur.
Cas. Hec populo suo dixit, sed non suo, idest, peccatori di. Deus. Quare enarras, idest, quare communi sermone ad Ierusalem profers aliquid de mea maiestate? hoc contra prædicantes.
Cas. Quia laudem quærit, ne putet turpis sibi imperari prohibet, ne lingua præsumat laudare, cui obuiat praua consciētia. Non tamen interdicitur laus conuersis ad pœnitentiam, sed oblitis Deum vt inferius ait. Immola Deo sacri. lau. &c.
B Sed videas ne bene cantes, & male viuas quia peccatori dixit Deus ne sit securus, quasi hoc solo saluetur, quod bene docuit.
c *Quare tu enarras.*
Cas. Quasi dicat. Nec sancta verba os pollutum pręsumat docere, uel os hæretici, etsi legere. Non enim lectio negatur corrigendis, vnde Apostolus. Castigo corpus meū, & in ser. re. ne cum alijs prędica. ipse repro. effi. Nō ait cum aliis legerim. Ideo in vete. test. erat labium eneū in introitu tabernaculi, vbi sacerdotes lauabant manus, vnde. Mundamini qui fertis vasa domini.
d *Assumis.* Cas. Indeuotus præsumis. Non enim lectio negatur corrigendis.
* Bas. Recte per os tuum. cum. n. cor sit vacuum & inane, labia frustra, & ad condemnationem docentis, doctrinam legis mouent.
* Bas. Si peccatori laudem prohibet, quis docebit? Ideo specialiter quędam vitia ponit quibus peccatori inquinato fit
C prohibitio.

De voto. cap. per tuas.
† preces tuas.
† statuta mea.
† remisisti in malum.
† dabas probrum.
-inique.
* obsecro nō.
1. Cor. 9. d.
Esa. 52. c.

c *Tu uero odisti.* Cas. Tu vero ore dicis, sed facto negas disciplinam, si corrigo murmuras.
f *Furem cur.* Cas. In his omnia tonat vitia, a parte totum.
Cas. vel furem sani intellectus scripturæ.
g *Adulteris.* Qui ponunt falsum auferendo verum.

a Quæ in te non extra. b Tunc. ¶Aug. Non enim debes præsumere de omnibus viribus tuis. c Quæ ideo datur, vt homo inuocet.
a de altissimo † vota tua. Et inuoca me in die tribulationis, † 1
a Sic. b Ecce præmium oblationis. ¶Ne deficias. c Aug. apud alios causa honoris eris mihi. d Hæc contra prædicantem: securus tamen sit qui audit, a quocunque audiat bona. 2 3
b et eruam te, & honorificabis me. † Peccatori autem dixit 4
a Cum opere non imples. b Nec sanctum verbum os pollutum præsumat. ¶ Sanctum. 5
c Deus. Quare tu enarras iustitias meas, & assumis † testamen- 6 7
d ¶Alias in. ¶Pollutum. a Aug. Laudas quando parco, murmuras quando castigo.
e tum meum per os tuum? Tu vero odisti disciplinam, & pro- 8
a Aug. Quæ dicis, post te ponis, ne videas. b Alias post te. c Non dicas te non fecisse quia. d Aug. assentiabas laudando.
f iecisti sermones meos retrorsum. Si videbas furem currebas 9 10
a Aliquo consensu. Idest astipulator facti eras. b Aug. non solum non reprehendit vel tacet, sed etiam laudat, & si malum esse sciat vt fit dolus.
g h cum eo, & cum adulteris portionē tuam ponebas. Os tuum 11 12
¶Alias nequitia.
† abundauit malitia, & lingua tua concinnabat dolos. † 13
a Aug. quasi cum otio, ita tibi placet. ¶Quasi cum studio. b Qui bene ambulat, & bene docet. c Vel detrahebas. alia litera. d Repetit fra. tu.
i k sedens aduersus fratrem tuum loquebaris, & aduersus filium 14 15
a Insidiose. b Idest distuli pęnam expectans ad penitentiam, sed tu vertis ad impunitatem.
l m matris tuæ † ponebas scandalum, hæc fecisti & tacui. Existi- 16 17
a Aug. Placere mihi putas mala, quem non credis vltorem. b Sed ego. c Arguendo. d Aug. Ostendam te tibi, & displicebis tibi, quod & modo faceres, si te videres, mihi vero placeres, si tibi displiceres. 18
n o masti inique, qđ ero tui similis, arguam te, et statuā contra fa- 19 20
a Ergo. ¶Laudem volo sed non à peccatore. ¶Nemo dicat non prædictum. b Me Deum non creditis. c Cui nemo potest resistere. d Deus id est, ego.
p ciē tuā. Intelligite* hæc qui obliuiscimini Deū, nequando † ra- 21 22

h *Os tuum abund. &c.* Cass. Accusat conscientiam & linguam. Concinnabat quia mos est decipientis sic falsa componere, vt lepore verborum blādiatur, hoc, nam contra fratrem sedes non casu, alij derogas, sed studio.
* Hebræi. Os tuum laxasti ad malum.
i *Sedens.* Cass. Qui transiens uel stans dicit, non cum uoluntate facit.
K *Fratrem.* Cass. Omnē hominem. Et aduersus filium matris ecclesiæ cui charitate iungimur. Ponebas scandalum, hæc ses uel alia quibus nocens capiatur.
l *Loqueba. & adu.* Aug. Dum detrahit qui doctus uidetur fratri, forsitan bene docenti uel bene ambulanti, ponit scandalum infirmo qui nescit iudicare, & iō filius matris dicitur, lacte. s. egens ecclesiæ, nondum patris ad mensam accedens, cuius pane pascatur. i. validioris doctrinæ cibo.
m *Tacui.* * Bas. Silentiū patientia est, quam nō diuinæ philantropiæ tribuunt impij, sed quasi Deus nolit punire.
n *Tui simi.* Cas. Consentiendo malis.
o *Stat. cō. fa. tu.* Aug. Qđ post dorsum posuisti, añ faciē ponit.
* Theod. Consonāt hæc illis Apostoli vocib. Ignoras quod Dei bonitas in pęnitentiam te ducit, secundum vero duritiam tuam & impęnitens cor thesaurizas tibi ipsi iram in die irę, & reuelationis, & iusti iudicii Dei.
p *Rapiat.* Cas. Deus ad pęnā, & nō sit q eripiat. Qñ diabolus rapit, Deus eripit. Sed cum Deus rapit, nemo valet libe-
re

Tu

NICOLAVS DE LYRA.

* religionis quantū ad clericos & religiosos, quasi dicat sine istis sacramentum eucharistiæ, non reciperetur digne a laicis, & ab inferioribus, nec administraretur digne à ministris ecclesiæ, & superioribus, ideo subditur.
1 *Et inuoca me, &c.* Si feceris ista.
2 *In die tribula.* Idest, tentationis.
3 **Eruam te.* Quia sicut dicitur 1. Cor. 10. ca. Fidelis autē est Deus, qui nō patietur vos tentari vltra id quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere.
4 *Et honorifi. me.* Digne recipiendo vel administrando sacramentum eucharistiæ.
5 *Peccatori.* Hic consequenter minister indebitus excluditur, cū dicitur. *Peccatori autem dixit Deus.* Ipsum repellendo.
6 *Quare tu. enar. iusti. me.* Euangelium in Missa recitando vel exponendo.
7 *Et assumis test.* Quia epistola & cætera quæ sequuntur vel dicuntur in missa, accipiuntur pro maiori parte de veteri vel de nouo testamento.
8 *Tu vero odi. disci.* Mandata superiorum contemnendo, & etiam mea, ideo subditur.
9 *Proie. ser. me. retror.* Quod explicat magis in particulari, dicens. 10 *Si videbas fu.* In furto eius participando, vel exēplo illius furtum aliud commitendo sequendo concupiscentiam oculorum.
11 *Et cum adulte.* Sequendo concupiscentiam carnis.
12 *Os tuum abun. ma.* i. malis verbis, & superbis, sequendo superbiam vitæ, vnde sequitur.
13 *Et lingua mea.* In Hebręo hr̄, blasphemiam. Peccatū enim blasphemiæ procedit ex magna elatione superbiæ. Secundum autē literā nostrā, istud refertur ad deceptionem proximi, cum dicitur: *Et lingua tua. &c.* Id est, colorabat falsa, & mendacia ad ꝓximi deceptionē. 14 *Sedens aduer. fra. tu. lo.* Fo accusando eū in iudicio, vel calumniose ipsum obiurgando.
15 *Et aduer. lium matris tuæ.* Idest, aduersus catholicum ecclesiæ matris tuę filium.
16 *Ponebas scan.* Prębendo ei occasionem ruinæ ex uerbis tuis malis, & factis: scandalū. n. est dictū vel factū minus rectū prębens alteri occasionē ruinę. Quod autē omnia ista prędicta sint in multis ecclesię ministris, tā clericis quā etiam religiosi s malis, apparet ad sensum, & ex hoc prębent laicis, & simplicibus materiam scandali.
17 *Hæc fecisti & tacui.* Quia Deus mala nostra non statim punit, sed frequenter differt s̄m ordinem sapientię suæ, & ideo vr̄ malis, quod non debeat alias punire, ideo subditur.
18 *Existimasti inique.* Idest, q̄ nō displicent mihi pc̄tā tua q̄ nō statim punio ipsa, sed expecto tēpus debitū, ideo subdit.
19 *Arguam te.* Saltam in morte.
20 *Et statuam contra fa. tuam, &c.* Per remorsū cōscientię quæ est magna pęna in damnatis, ꝑp quod vocatur uermis conscientię mordens, & corrodens continue. Esai. 66. a. Uermis eorum nōn morietur, & ignis eorum non extinguetur.
21 *Intelligite.* Hic ultimo ponitur intenta cōclusio, qa prædicta ad hoc sunt inducta, q̄ mali ante mortē, corrigantur & sic per sacramentū eucharistię, quod dicitur uiaticum ad patriā reducantur, & hoc est quod dicitur. *Intell. hoc qui obliuisc. de.* eius mandata contemnendo.
22 *Nequando rapiat.* Scilicet uos de præsenti uita.

Et

a *Sacrificium laudis.* Cassiodorus. Non quod scelerati cātant, *Sacrificium laudis,* non animalium. Et hæc est via ad Deum scala Iacob, qua angeli, idest, fideles ascendunt ad laudem diuinitatis, & descendūt ad laudem humanitatis.

* Theodoretus. Symmachus explanatius: Sacrificans super laude honorabit me, & modeste eunti diuinam salutem ostendam.

a ¶Et hoc intelligite quòd. b ¶August. Non laudat qui bene dicit, si malè viuit: nec qui bene viuit, si sibi non dat, vel si super alium se extollit, potius erogare deberet, quod habet ¶Alias glorificabit.

a piat, & non sit qui eripiat. † s acrificium laudis honorificabit 1 2
a ¶Laudanti. ¶Me scilicet.
b c me, & illic iter quo ostendam illi salutare Dei. 3 4 5

D

b *Illic iter quo, &c.* Cassiodorus. In sacrificio laudis.

c *Salutare Dei.* Augustinus. Christus qui cum gratia venit, quem non nouit, qui aliquid alij quam gratiæ Dei attribuit.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et non sit qui eripiat. *Quia in inferno nulla est redemptio.*
2 Sacrificium laudis. *Scilicet Eucharistiæ, vt dictum est.*
3 Honorificabit me. *Si præmissa debita pœnitentia recipiatur & administretur.*
4 Et illic iter quo ostendam illi. *In virtute huius sacrificij.*
5 Salutare Dei. *Id est, vita beata, in qua est salus nostra ad quam nos perducat.*

ADDITIO I.

In Psal.49. Deus Deorum. Vbi dicitur in Postilla. *Et lingua tua concinnabat dolos.*

In libris Hebraicis correctis non dicitur, ibi blasphemiā, nec aliqua dictio ad eam pertinens, sed ponitur ibi quædam dictio, quæ proprie significat dolum in singulari vel fraudem.

ADDITIO II.

In eod. Psal. Vbi dicitur in Postilla. *Sacrificium laudis,* id est, Eucharistiæ.

Et illic iter, glossa illic. idest, *in Sacrificio laudis est iter,* quia hoc sacrificium est iter ad Deum: Hęc in glossa quæ videtur magis propria huius lrē. Et notandum, q̃ prout dr̄ Ioā.14.a. *Christus est via, veritas & vita:* quæ tria per ordinē innuuntur in hoc q̃ dicit. *Illic est iter,* quo ostendam illi salutare Dei. In hoc.n. quod dicit: *Illic est iter,* ostenditur q̃ ibidem est via, vt dictum est. Cū aūt subdit: *Quo ostendam illi,* innuitur ibi esse veritas. Id enim quod vere ostenditur, nō nisi veritas est. Cū autem sequitur: *Salutare Dei,* intelligitur vita scilicet beata in qua est vera salus, & sic Psalmista in prædictis verbis manifeste innuit, quòd in sacrificio laudis, scilicet Eucharistia, est realiter ipse Christus, qui est via, veritas & vita, &c.

GLOSSA ORDINARIA.

1 *In finem Psal.* Cassiodorus. Arguente Nathan rex non erubuit peccata publicè confiteri, non se excusauit vt solet hō, & a se pęnas exegit, quas vix ferret aliquis coactus: In cōspectu omnium reū se abiecit, cuius iudicium timebatur, vnde hic specialiter humilitas ostenditur, quę deo valet pęnitentibus.

* Basilius. In finem, quia prædictio est futurorum, tempe Babylonicæ captiuitatis, cui dat proprium Pharmacū, & simul suis nutetur vulneribus, nam tempore pœnitentiæ & spiritu prophetiæ fuit prędiꝰus.

* Theod. Psalmo enim sexto de futuro iudicio vaticinatus est. Nō enim inquit in morte est qui memor sit tui, *in inferno autem quis confitebitur tibi?* & in 31. beatos existimat qui sine labore peccati remissionem acceperunt, quod sola baptismatis gratia largiri potest: & in præsenti Psalmo, Spiritū sanctum tuum ne auferas a me. Non enim petit sibi dari gratiam, sed ne auferatur, supplicauit.

Dauid. Augus. Proponitur in exemplum non cadendi, sed si cecideris, resurgendi ne desperes.

Cassiod. Prima est deprecatio vbi captat a persona iudicis misericordiam, & iustitiam, qua punire debet, nisi quia iste satisfacit, quod est & à sua persona captare.

Cassiod. Pro modo iubilęi, Psalmus remissionis. Iubilæus quippe annus in lege quinquagesimus erat, in quo oībus debita remittebant̄, & possessiones alienatæ restituebātur, vnde iubilæus initians vel remittens dicebatur, ita per pęnitentialem humilitatem, de qua hic agitur plena præstatur peccatorum remissio.

E

Leui.25.b. Iubilæo anno Psalm. 50. comparatur.

a ¶Missus a Deo ad arguendum, qui simile de oue proposuit paup.

a †In finem Psal Dauid, cum venit ad eum Nathan propheta
a ¶Vel quoniam. b ¶Vicit pax quem bella non vicerant.
b quando intrauit ad Bethsabee 2. Reg. 12. PSAL. L.
a ¶Cas. Hoc dicens, locum aufert iudicio discussionis, quia factum conceditur.
b ¶Hieron. Q d. ad tuam misericordiam confugio vt grauibus vulneribus thyriacam remissionis infundas. ¶ Quia magna miseria mea. c ¶Naturalem.

c d M† Iserere mei Deus, secundum magnam misericor- 1

PSALMVS L.

c *Miserere mei Deus.* Cas. Hic pęnitētialis Ps. plus frequentatur, quia hic magna humilitas ostenditur, & quia hoc est temperatum supplicatio num genus, quod & infirmi possunt implere, quia hic nihil difficilē dr̄ vt in alijs, *Lauabo per singulas noctes lectū. Et grauata est super me manus tua, Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ. Cinerē tanquam panem mandu. De profundis clamaui ad te dn̄e. Persecutus est inimicus animam meā, &c.* Sed a pio petit misericordiā. Alibi ergo districtiora fortioribus, hic tēperata infirmis prouidet, forsan ideo dicit. *Docebo iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur, &c.* Quia præuidit per hunc Psalmum plures perituros.

- magnam

Psal.6. & 11. Ps.37. & 110. Ps.129. & 142.

d *Secundum magnam misericordiam tuam.* De graui peccato desperandum esset, nisi magna misericordia esset. Magna non potest diffiniri quanta sit.

Magnam misericordiam. Cassiod. Magna misericordia Deū de cęlo deposuit, corpore induit vt pateret̄, moreretur, per quam se credebat facile absolui, per quā sciebat & humanū genus

F

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS L.

Miserere mei Deus, &c. Huic Psal. præmittitur talis titulus in Hebręo, & in transla. Hiero. & decętero per talem modum loquendi intelligatur transla. Hiero. iuxta Hebreū, breuius scribatur, *Ad victoriam Psal. Dauid cum venit ad eum Nathan propheta quando intrauit ad Bethsabee.* Circa quod sciēdum q̃ hoc non fuit immediatè post adulterium cū Bethsabee, sed quando post mortem Vrię Dauid accepit in vxorem Bethsabee, tunc enim venit Nathan ad arguendū Dauid, vt habetur 2. Reg. 12. d. & tunc Dauid peccatum suum recognoscens dixit: *Peccaui domino:* & de pœnitentia illa fecit Psal. istum, & sic patet author, & materia huius psal. qui diuidit in duas partes, & in prima Dauid petit culpæ remissionem. In secunda gratiæ restitutionem, ibi: *Asperges me:* Licet autem ista duo sint idem re, quia non remittitur peccatū nisi per gratiā iustificantem, differunt tñ rōne, quia remissio culpæ respicit maculam quæ abijcitur, iustificatio gratiam quę acquiritur. Prima in duas, quia primo ponit imploratio remissionis, secundo ad hoc inducitur allegatio multiplicis persuasionis, ibi: *Quoniam iniqui.* Circa primum dicit Dauid. *Diuisio.*

1 *Miserere, &c.* Secundum Augustinum misericordia miseris necessaria est, & ideo Dauid implorando magnam misericordiam confitetur suam magnam miseriam, & in hoc ostendit culpæ suæ grauitatem.

Et secun-

MORALITER.

Miserere, &c. Psal. istum fecit Dauid pœnitēs de adulterio cum Bethsabee, & homicidio Vrię petens a Deo remissionem humiliter & deuotè.

Moraliter autem est oratio cuiuslibet verè pœnitentis, & deuotè veniam postulantis di.

1 *Miserere, &c.* Quia peccata mea grauia sunt & magna.

Et secun-

genus liberari, quid ergo non poterat dare, cum secundum
A se rogatur Deus ignoscere?
a *Miserationum,&c.* Cas. Per misericordiam & miserationem petit. Et est misericordia in natura, miseratio in effectu.
b *Iniquitatem.* * Basilius, & Theodoretus. Dauid, populo captiuo, & his qui inter nos male affecti sunt, ꝓpolita quadrant. Peccatum autem recte iniquitatē appellat quia duplicem habet trāsgressionem.

† præuaricationes meas, & inf.4.

c *Amplius laua me.* Cassiod. Quem modum delendi velit, subdit.

Aug. *Amplius laua.* vt non modo culpā operias, sed etiam reatum voluntatis abstergas.

† delictum † coram

Hierony. Vel am-
B plius quā petere intelligam.

* Arnob. Rex soli Dei peccat, at qui sub iudicio viuit pecca Deo & legibus mundi.
* *Kimhi.* Tibi soli scienti, R. Saadias, tibi soli dico peccaui hinc veteres Hebręi. Peccatum in solum Deum tegendum in proximum, confitendum. R. Ioseph, tibi vni satisfaciam Vria mortuo cui viuo etiam satisfacere deberem.

a ¶Cassiod. Quę superat multitudinem quamlibet peccatorum. b ¶Ab initio sęculi exhibitarum. ¶Factarum.

a diam tuam. Et secundum multitudinem miserationum tua- 1

a Cass. Vt nullum remaneat vestigium. b Contra proximum. c Quam ab actu peccati. Quia plus peccaui, scienter, scilicet & ex voluntate. d Videbat per spiritum ablutionem baptismi, & taliter ablui petit

b
c rum, dele † iniquitatem meam. † Amplius laua me ab iniqui- 2

a Contra Vriam: b Adulterij: Quod in me fuit carnis voluptate. c August. Quid ergo erit? per misericordiam peribit iustitia, vt hoc sit impunitum, non quia ego punio, quasi, ignosce, quia agnosco, non dissimulo.

d tate mea, & a pcto meo mūda me. † Quoniā iniquitatē meam 3
e

a Sibi facit ille quod Deus iudicio faceret, vnde supra arguam te, & statuam contra faciem meam. b Vel coram, non post tergum, vt prius cum negligeret.

f ego cognosco & † peccatum meū † cōtra me est semper. † Tibi 4
g 5

a Munda, quia ideo munda. August. Quia tu solus sine peccato, & ideo iustus punitur. b In me carnis voluptate. c In proximum. d Tibi soli, vel homo Deus. e August. Solus in hominibus verum potuit, dicere,

h soli peccaui, & malum coram te feci, † ut iustificeris in sermo- 6
i 7
K

h *Coram te.* Quia vbiq; eē scit, vnde si arguit, qa eo presente peccare nō erubu
i *Vt iustificeris, &c.* Cuius verba nō trāseunt sed implētu
* Basilius. Non ide peccauit Dauid Deus iustificaretu sed e contrario pe cato ab ipso cōmiss declarata est iustit Dei.
* Theo. Vt, hic ca sam nō declarat se ait tu iustus & ber gnus appares puniēdo, ego iniquus peccato commisso.

* Basil. & Theo. Per Nathan veniam mihi dedisti, sed quia peccati sordes die & nocte mihi ob oculos versantur, eas vniuersas quęso abradas.
d *Munda me, &c.* Hieron. Sic laua vt mundes, lauantur enim quędam, quę tamen non sunt pura.
e *Quoniam iniquit.* Augustinus. Cassiodorus. Cuius misericordiam petit vt ignoscat, quia scit iustum vt peccata puniat, subdit, Tu ne punias, quia ego punio. Quoniam iniquitatem meam, &c.
f *Contra me.* Augusti. Post tergum peccatum habuit, cum rex sententiam in diuitem, qui rapuit ouem pauperis dedit oblitus sui.
g *Tibi soli peccaui, &c.* Hierony. Solus enim ille iuste punit, qui nō habet quod in illo puniatur. Ille iustus reprehensor, qui non habet in se, quod reprehendatur, hic est inter homines solus Christus.

Cass. *Tibi soli.* Quia rex omnibus superior tantum a Deo puniendus est.
* Basil. & Theo. Non quod in Vriam, & eius vxorem non deliquerit, sed quia maximū crimen in Deum fuit commissum, qui eum regem constituerat, & malum coram te feci. Huius enim historia meminit. Apparuit enim, ait, commis-
C sum peccatum coram Domino.
* Theo. Captiuus autem populus ait, tuorum beneficiorum sum factus immemor, Babylonios autem cum nihil offenderim, ab illis magnopere sum offensus.

* Arnob.

* Arnob. Deus iustificatus cum Dauid in se sententim t lit dicitis Nathan virū de quo fuerat locutus dignum mo te. Christus Dn̄s uicit passione iudicatus a Pilato & vt Me cus iudicatus seuerior, uincit sanando, sic Deus puniens p cēdo & ignoscendo Rom. 3. ut iustificeris: Verax appare

Vincas cum iudicaris. Deus tantę iustitię est, ut uelit se cu homine iudicari, unde in Esaia: *Iudicate inter me & vineā m* ergo contra eum quem ex pastore regem fecit, talem hab iustitiam, ut uincat inter se & eum si iudicentur.

Aug. Tibi soli Christo nullum habenti peccatum, in pr scientia, idest, spiritu prophetię Dauid dicit: *Tibi soli pecca & vincas cum iudicaris,* superas enim omnes homines, ide omnes iudices, & qui se putat iustū coram te, iniustus est. solus iuste iudicas, cū, idest, quamuis iniuste iudicaris a Pi to & Iudęis. Sed ne putetur uincere eos tantū, qui grand commiserunt, nō eos q ex quo nati sunt, nihil tale comm runt, addit, personā totius generis humani in se ostendēs. ce. n. in iniquitatibus, &c. Q. d. ēt his imputas peccata. In c nibus uincula, propago mortis. Tu omnes uincis, qui de ritu sancto conceptus.
K *In sermonibus.* Remig. De promissionibus Christi. Vel uenia ingemiscentis, vt agat cōtra eos, qui Christū quāu patre promissū, ex Dauid propter eius peccata nō nasciti dicunt, vel qui dicebant cum Dauid non indulgere, co tam grauiter Deum offenderat.

Et vincas

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et secundum mul. mis. &c.* Implorando miserationū multitudinē, ostendit suę culpę multiplicitatē, quia primo peccauit adulterando, secundo peccatū suum celare volendo, tertio in mō celandi, quia volebat introducere falsum hęredē inducēs Vriā ad dormiendum cū vxore sua, vt sic puer conceptus de Dauid ascriberetur Vrię, quarto in hoc nō potēs hoc facere Vriā fidelissimū militem suū fecit occidi proditorie, quinto quia occasione mortis ipsius plures alij de seruis Dauid fuerūt mortui, vt habetur 2. Re. 11. 2 *Ampl.* In hoc. n. ꝙ petit ampliorē lotionē, & mundationē, ostendit peccati sui diuturnitatē, maculę. n. in vestibus recenter contractæ de facili abluuntur, sed inueteratę de difficili, a tēpore autē quo Dauid commisit adulteriū cū Bethsabee vsque ad reprehensionē per Nathā transiuit annus vel circiter, qđ patet ex hoc ꝙ puer quē ꝯceperat Bethsabee de Dauid erat natus, vn̄ & dixit sibi Natham, filius qui natus est tibi, morte morietur.
3 *Quoniam ini.* Hic cōsequenter inducitur multiplex persuasio ad impetrandum dictam remissionem, & prima accipitur ex parte veræ pęnitentię ipsius Dauid, ꝑ quam Deus peccata remittit, & hoc est quod dicit: *Quoniam iniq. Miserere mei,* quia iniquitatem meā tanquā vere pęnitēs recognosco.
4 *Et peccatum meum contra me est semper.* Idest, horridum mi est, sicut aduersarius existens continue cōtra me pręsentialiter. Secunda ratio accipitur ex parte veritatis diuinę, ad quam pertinet implere quod promisit. Promiserat autem Deus Dauid ante peccata prędicta, quod firmaret regnū eius in posteros, & ꝙ filius suus ædificaret tēplum domini, quā promissionem multi dicebāt impeditā, & frustratam propter Vriæ occisionē, propter quod Dauid ad peccati sui remissionem allegat dictę promissionis inpletionē fiendā dicens.
5 *Tibi soli pec.* Scilicet tanquam iudici, & punire potēti. Peccauerat enim contra Vriam & alios occasione huius interfectos, tamen quia erat rex, non habebat iudicem superiorem, qui posset eum punire nisi Deum.
6 *Et malum coram te feci.* Et subintelligitur remitte mihi.
7 *Vt iustificeris in sermonibus tuis.* Idest, vt promissio tua mihi facta impleatur, prout decet tuam veritatem.

Et vinca

MORALITER.

2 *Et secundum multitudinem.* Quia sunt etiam multæ.
2 *Amplius,* Idest, perfecte.
3 *Quoniam iniq.* Hic allegatur ratio ad propositum ex parte peccatoris, quæ est humilis recognitio peccati, cum dicitur *Quoniam iniqui. meam ego cog.* Idest, recognosco.
4 *Et peccatum meum contra me est semper.* Idest, ante oculos cordis mei, per recordationem amarā. Cōsequenter allegatur ratio ex parte Dei remittentis. Circa quod sciendū, ꝙ alij iudices offensam dimittere non possunt pro sua voluntate quæ non est regula iustitiæ, sed Dei voluntas est huiusmodi & ideo potest simpliciter relaxare peccata, ideo dicitur.
5 *Tibi soli, &c.* Tanquā simpliciter relaxare potēti, idest remitte mihi. 7 *Vt iustificeris, &c.* Quibus promisisti peccata dimittere vere pęnitenti. Ezechias 18. g. *Nolo mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur, & viuat.*

Et vinca

a nibus tuis, & † vincas cum iudica[a]ris. Ecce[b] enim in iniquitati[c]- 1
b
> a Aug. idest, libidinis concupiscentia, quæ peccatum est nisi excusetur per bona coniugij. Nam hoc opus castum in coniuge non habet culpam, sed origo peccati in prole secum trahit debitam pęnam.

bus conceptus sum, & in † pecca[a]tis concepit me mater mea. 2 3
> a Non in te culpam refundo, sed veritatem profiteor quam diligis. b Cas. Alijs incertus, alijs occultus erat filij Dei aduentus. c Cognitionis tuæ vel remissionis peccatorum mihi per sapientiam tuam reuelatę & ita certus sum vt asperges sanguine Christi.

c
d Ecce[a] enim † veritatem dilexisti, ince[b]rta & occu[c]lta sa- 4
e pientiæ tuæ manifestasti mihi. † Asperges me Domine 5 6
f
> a Sanguine Christi. b Vel mundabis alia litera. Aqua baptismi. c Aug. Vt sit vestis domini sine macula & ruga quia vestimenta Christi in transfiguratione facta sunt alba sicut nix per quæ sancti significantur. Vnde ad Gal. 3. d. Quotquot in Christo baptizati estis, Chistum induistis.

g hyssopo[a], & mundabor; laua[b]bis me, & super niue[c]m 7 8
9

> a Aug. Videt futurum iudicem iustum a peccatoribus iudicandum, & in eo vincentem vnde Psal. 66. a. Qui ascendit super occasum &c. occidendo enim victor factus est. b Vere vincis vel peccaui. c Aug. Non quod de adulterio natus, sed quia in omnibus trahitur iniquitates ex Adam & vinculum mortis. Originalibus & actualibus, quia macula originalis peccati teneor & ad actualia pronus existo.

A a *Et vincas*. Augustinus. Vel adeo iustus es, vt vincas diabolum & mortem & Iudæos, cum iudicaris, & in iudicio quo iudicatus es.

b *In iniquitatibus*. Cassiodor. Minuitur inuidia peccati, si a radice peccator est, idest, quia a radice peccatorum se confitetur: & cum humilis confessio tot peccatorum misericordiam pij commouet iudicis de vno argui tur, & omnia confitetur.

Augustinus. *In iniquitatibus*. Non quia peccatum est misceri coniugibus, sed quod fit, de carne pœnali fit, & quòd de corpore mortuo propter peccatum seminatur, cum vinculo peccati nascitur & moritur.

* Basilius. Symmachus in peccatis peperit me mater mea. Nō damnat nuptias, vt quidam stulte suspicantur, sed præuaricationem primorum primogenitorum adducit fontem ipsorum fluentorum concupiscentiæ, metus & voluptatis.

* Thod. Hinc discimus peccati vim non esse naturalem, sed naturam ad peccatum procliuem. Symmachus pro [illegible] posuit.

* Arnob. Qui nascitur sniam Adæ habet, peccatū suum nō hēt, Aben Ezra in S. Iob de corruptela originaria intelligit.

c *Ecce enim, &c.* Aug. Sic misericordiam dat, vt seruet veritatem, vt nec peccata sunt impunita eius cui ignoscit. Ignoscit enim seipsum punienti. Misericordia ergo etiam est, q̄ homo liberatur, veritas quod peccatum punitur.

d *Veritatem, &c.* Cassio. Quia in confitendo veritatem dixit quam Deus super sacrificia quærit, supplicat sibi subueniri.

✠ Basil. & Theodoretus. Veritatem amans naturæq; imbecillitatem sciens petentibus remedia concedis. Me autē gratiæ fac compotem quam alijs vaticinans exclamo profecturæ ex humanitate eum & resurrectione filij quam alijs occultam mihi manifestasti.

* Arnobius. Occultum in peccatis meis, vt in grauiore pugna poneretur Vrias, manifestasti mihi.

✠ Mazoretae. In renibus qui sunt adipe obtecti veritatem dilexisti.

D e *Incerta & occulta*. Aug. Sunt & occulta quod talibus ignoscit Deus sub hac incertitudine. Niniuitæ pęnituerūt dicentes: Quis scit si ignoscit Deus? & hoc nouit Dauid: dicente sibi confitenti propheta: Dimissum est peccatum tuū. *Asperges*, enim *me*, inquit, *Incerta & occulta*. Prophetiā notat, vt sciret quòd deus filium habet, & quod de suo semine nasceretur, vn̄ magis a peccato erat sibi cauendum. Ionæ 3. d. 2. Reg. 12. d.

Occulta. Cassiodor. Ex auctoritate manifestantis confidentia ablutionis & dealbationis.

† delictis vtero aluit

† Purificabis, expiabis absolues.

f *Asperges me*. Cass. Secunda est confidentia misericordiæ Dei quę multum est vtilis: ne surrepat desperatio, quæ omnibus peccatis grauior est. E

✠ Basil. & Theod. Solum baptismatis donum purgationem hanc perficere potest qua gratia indigeo, quę omnib. mortalibus dabitur ex Isaia dicēte: *Lauamini mundi estote si fuerint peccata vestra vt coccinum sicut niuem dealbabo*. Quod enim hyssopū nullā operetur peccatorū remissionē ex Mose discitur, homicidā. n. & adulterā lex nō purgabat aspersionibus, sed morti subiiciebat. Aliarū. n. rerū hyssopum est ænigma, quo sanguinē agni postibus q. asperserūt exterminatoris manus euaserūt. Erat autē typus salutariū Christi passionū. Sāguis. n. hic, & lignum salutare fuit his qui cū fide accedebāt. Alludit ad legis expiationes quę fiebāt aspersorio cō stante ligno cedrino, hyssopo aqua & sanguine pecudum madefacto & filo coccineo. Numer. 19. Leuit. 14.

g *Hyssopo*. Cass. Super imolato sanguine intincta, super corpus leprosi aspergebatur, significans sanguine Christi maculas peccatorum abluendas.

Aug. Hyssopus herba humilis, sed medicabilis, cuius radix petrę hęrere dr̄, ita homo hoc in mysterio fit humilis radice charitatis fixus in humili Christo, & mundatur. Dicitur & hęc herba purgare pulmones, in q̄bus est inflatio, sic humilitas superbiam.

Super niuem. Augustinus. Incomparabilitet, vnde & in monte vestis Mar. 9. a. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et vincas cum iudicaris*. Faciēdo contrariū illius quod de te iudicatur a multis, scilicet, quod tua promissio mihi facta sit retractata. In Hebræo habetur: *Et mundaberis cum iudicaris*. i. apparebis mundus adimplēdo promissum, cū tn̄ de te a malis iudicetur contrarium modo prædicto. Tertio persuasio accipitur ex humana fragilitate, ex qua peccatum eius est remissibile. Non sic autem peccatum angeli, in quod nō est talis fragilitas, & hoc est quod dr̄: 2 *Ecce enim in ini. conce. &c.* Quia homo descēdens ab Adā per carnalē generationē in vnione animę ad corpus cōtrahit originale peccatum, qđ est ad peccata actualia inclinatiuū rōne fomitis remanentis etiam in illis qui mundati sunt ab originali, inquantum est culpa.

3 *Et in peccatis concepit me mater mea*. Repetitio est eiusdē ad maiorē expressionem. Quarta autem persuasio accipitur ex diuina veritate. Et est eadem cum secunda repetitur tamen hic sub alijs verbis, eo q̄ est efficacior alijs sicut cōmuniter fit in persuasionibus, quod ratio magis efficax sub alijs verbis pluries replicatur. Dicit ergo.

4 *Ecce enim veritatem dile*. Tu q̄ es ipsa veritas, quasi diceret ex consequenti decens est, quod promissiones tuę verificentur.

5 *Incerta & occulta sapien. &c.* Ad occulta. n. diuinæ sapientię pertinent futura contingentia, de quibus erat promissio ipsi Dauid facta de successione regni in filijs, & de descensu Christi de semine eius, quasi diceret, decet vt ista impleantur, quæ non implerentur nisi peccatum mihi remitteres.

6 *Asperges*. Hic consequēter petit Dauid gratię restitutionē. Et primo ponitur sua petitio, secundo ad hoc inducitur multiplex persuasio, ibi: *Docebo iniquos*. Primo ergo petit gratiā iustificantē, dicens: *Asperges me do.* idest, aspergas. Hebręi enim non habent optatiuum modum, sed pro eo vtunt̄ futuro indicatiui. Diuisio.

7 *Hyssopo, & mundabor*. Loquitur de mundatione spirituali per modum emundationis corporalis, quia emundatio leprosi, & contaminati ex tactu morticini fiebat cum hyssopo, vt habetur in Leuitico, & in hoc confitetur Dauid se incurrisse lepram, & mortem spiritualem.

8 *Laua me*. Idest, laues me aqua tuę gratię, de qua dr̄ Eze. 36. e. *Effundam super vos aquam mundam, & emundabimini ab omnibus inquinamentis vestris*.

9 *Et super niuem dealbabor*. Quia dealbatio spiritualis maior ✠ est corporali

MORALITER.

1 *Et vincas cum iudicaris*. Idest, conuincas contrariū tenentes sicut fuerunt aliqui hęretici dicentes, quod pænitentes non semper recipiūtur ad gratiam, Consequenter allegatur pronitas hominis ad peccatum cum dicitur.

2 *Ecce enim in iniquitatib. conceptus sum, & in peccatis con. &c.* Ex parentibus enim contrahit homo originale peccatū & difficultatem ad bonum, & pronitatem ad malum propter quę peccatum hominis est remissibile, & non peccatum angeli, ideo concluditur.

Ecce

4 *Ecce enim veritatem dilexisti*. Quasi dicat, decens est vt remittas peccata pęnitentibus sicut promisisti.

5 *Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi*. Quod enim aliquis sit per gratiam iustificatis occultum est, & incertū hominibus. Manifestatur tamen a Deo dupliciter. Vno mō per reuelationem, alio modo per probabilē coniecturam ex interna consolatione diuina, & sic dicitur hic: *Incerta & occulta sapientiæ tuæ ma. &c.* propter quod subditur. Incertū a deo hominib. manifestatur duobus modis.

6 *Asperges me domine hyssopo*. Idest, aspgas me infusione tuę gratiæ, nam Hebręi pro optatiuo vtuntur futuro indicatiui.

Auditui

te vestis Christi fulsit, sicut nix.

A a *Audi. meo.* Aug. Nota humilem. Audiam te humilis. Non loquar contra te superbus, non enim defendo culpā, qui humilis audit & discit, intus gaudet de veritate, vnde: *Amicus sponsi stat & audit, non cadit loquendo, & gaudio gaudet propter vocem sponsi, & quia tam humilis tam exultant ossa humiliata.* (Ioan. 3 d.)

✻ Basil. & Theodoretus. Hac lætitia aures meas impleto, perfectam, purgationem pollicitus, vt ossa spiritualia humiliata virtutem suam resumant. (Luc. 2.)

✻ Arnobius. Fiam particeps gaudij qđ pastoribus angelus nunciabit.

B b *Auerte.* Cassiodo. Ex confidentia securus, petit deletionem omnium peccatorum, & plenam restitutionem.

* Basilius & Theodoretus. Ne respicias peccata, sed pœnitentem.

† Audire facies me

† quę contriti

† 50. di. c. ponderet. & ca. cū exaudiero, & de pœ. dist. 2. c. si enim.

† voluntario munifico, liberali principali,

† transgressores

a Et sic audiam te; b De absolutione peccati; c Caſſ. De æternis promissis.

a dealbabor. † Auditui meo dabis † gaudium & lætitiam, & e- 1 2

a Interiora mea. b Quia sine fastu, sine tumore, tumor enim infusa repellit.
c Quia ea ante faciem habeo; si enim homo aduertit peccatum, Deus auertit faciem ne puniat.
d Non a me.

b xultabunt ossa † humiliata. † Auerte faciem tuam a peccatis 3

a ¶Aug. Plus presumit quam de illo grandi peccato adul. per magnam misericordiam.
b ¶Auertendo. ¶Deletis malis. c Aug. Quasi nouum aliquid, sed quia & ante innocens. innoua.

c meis, & omnes iniquitates meas dele. Cor mundum crea in 4 5

a Aug. Quia curuata est rectitudo spiritus mei ad terrena. Rectus est cum ei bonus est Deus per omnia vt Dauid post in aduersis.

d me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis. Ne 6 7

a Aug. Cuius faciem timet amittere, eius faciem inuocat.

e proijcias me a facie tua, & spiritum sanctum tuum 8 9 10

a ¶Aug. Quia iam habet donum spiritus qui confitetur & pœnitet.
b ¶Per eum. ¶Aug. Quia peccando amisit. c ¶Christi.
¶Aug. Per cuius venturi fidem priores sanati sunt, & nos per fidem factæ rei saluamur. Tempora variata sunt non fides.

ne auferas a me. † Redde mihi lætitiam salutaris 11

a ¶Aug. Idest, spiritusancto confirmat, non solum non auferas.

f tui, & spiritu † principali confirma me. † Doce- 12 13

a ¶Qui in fide manentes peccant. b ¶Misericordiam & veritatem.
c ¶Qui sine Deo idest infideles. ¶Vt ego vel etiam.

g bo † iniquos vias tuas, & † impij ad te conuertentur. 14 15

e *Ne proijcias me a facie tua.* Cassiod. A peccatis faciem auerte, sed non me a facie tua, vnde lumen & sanitas venit.

* Basilius & Theodoretus. Facies est Dei cura & prouidentia. Hinc autem discimus eum non fuisse priuatum gratia spiritussancti.

f *Spiritu principali.* Augustinus. Notant hic quidam trinitatem in Deo, qui est spiritus, cum non corpus per spiritum rectum filiū spiritū sanctum, suo nomine, per spiritum principalem patrem.

Cassiodorus. Spiritum prophetiæ sibi omnibus pretiosior est robur solum petit non auferri tacens de cæteris.

✻ Basilius & Theodoretus. Spiritum principalem. R... rationem imperan... vocauit, petitq... sibi gaudiū in D... seruitute peccati... missum restitui.

c *Omnes iniquitates meas dele.* Cassiodorus. De duobus culpatus, prudenter pro omnibus orat. Dele, de notitia tua.

Basilius & Theodoretus. Peccati senium admisi me renoua: sic per Ezechielem captiuis Babyloni inquit, Dabo ipsis cor nouum & spiritum nouum, non sanctum ad rationis motum. R. Kimhi: spiritum sanctum & animam rectam. (Cap. 36.)

d *In visceribus meis.* Cassiodorus. Vnde adulterium exijt. In vtrisque partibus, anima & corpore remedium curationis petit, quia in eis peccauit. Sic desiderat expiari, vt videatur nil tale vltra velle committere.

C Ne

* Arnobius. Tertio spiritum nominando trinitatem in vnitate esse docuit.

g *Docebo.* Cassiod. Quid restitutus persoluat, prius plorans iam fit doctor.

Augustinus. Docebo iniquos. Confirma in gratia q... ignouisti, & confirmatus non ero ingratus, sed docebo.

Cassiodorus. Docebo vel exemplo, quia dum sibi parcitur, alij spes datur. Vel verbo Dei post magnalia D... prædicauit. Ecce quæstuosus de prædicatione fructus, scilicet, quod impij, &c. Hoc ergo dicere non est elati... sed prouidentia, quia per ista verba multi orātes soluti su...

De san-

NICOLAVS De LYRA.

✻ est corporali, & melior quia ibidē est esse maius & melius quanto spiritualia corporalibus præferuntur. Secundo petit Dauid spiritum prophetiæ, qui ab eo recesserat propter peccata prædicta dicens. 1 *Auditui meo dabis gau.* Idest, des gaudium auditui meo, per hoc quod facias me audire auribus mentis reuelationes tuas sicut ante.

2 *Et exultabunt ossa humiliata.* Idest, tanta erit exultatio in mente mea, quod redundabit ad corpus meum in terra humiliatum, quia ex pęnitentia Dauid iacuit in terra 2. Reg. 12.

3 *Auerte faciem tuam.* Vt non aspicias ea amplius ad puniendum. 4 *Et omnes iniquitates meas dele.* Sicut delentur scripturæ, de quibus non curatur. Et quia hoc non potest fieri sine gratia iustificante, ideo repetit petitionem iam positam de iustificatione per gratiam, sicut affectuose petentes replicāt suas petitiones, ideo dicitur. 5 *Cor mundum crea in me Deus.* Et dicit crea, quia gratia iustificans de potentia subiecti non educitur, sed in anima a Deo creatur.

6 *Et spiritum rectum.* Idest, recte tendentem in Deum.

7 *Innoua in visceribus meis.* Quod fit per gratiæ restitutionem.

Secundo

Secundo repetit petitionem de gratia prophetiæ, dicens.

8 *Ne proiicias me a facie tua.* Subtrahendo a me tua secreta

9 *Et spiritum sanctum tuum.* Scilicet, propheticum.

10 *Ne auferas a me.* Mihi non restituendo, quia adhuc tu... carebat ipso, ideò subditur.

11 *Redde mihi lætitiam salutaris tui.* Idest, salutare tuum r... lætificans.

12 *Et spiritu principali con.* Idest, spiritusancto confirma m... præseruando me a recidiuo.

13 *Docebo ini.* Hic consequenter ad prędictam petitionem impetrandam inducitur multiplex persuasio. Et prima a... pitur ex parte boni ad alios deriuandi, cum dicitur: *Doc... iniquos vias tuas*, quasi dicat, si mihi petēti gratiā restitueris, homines iniq. ex pęnitētia mea edocti pęnitebūt, & seq...

14 *Vias tuas.* Idest, mandata tua.

15 *Et impij ad te cōuertentur.* Per pœnitentiā. Et dicuntur ... pij proprie peccantes contra Deum, iniqui vero contra p... ximum, tamē frequenter vnum pro alio accipitur. Secun... persuasio accipitur ex bono quod euenit ipsi Dauid Deu... laudando ex restitutione suæ iustitiæ, & hoc est quod di...

✻ Liber.

MORALITER.

1 *Auditui meo.* Dando mihi spem de consecutione beatitudinis futurę.

3 *Et exult. os.* In futura resurrectione.

4 *Auerte.* Hic reuertitur ad petendum veniam de peccatis, dicens: *Auerte faciem tuam a peccatis meis.* idest, non videas amplius ipsa ad puniendum.

6 *Cor mundum crea in me.* Per gratiam quæ infunditur per creationem.

Spiritum

7 *Spiritum rectum.* Idest, in te tendentem recte per amorem.

9 *Ne proiicias.* Tanquam reprobatum a te.

12 *Redde mihi lætitiam salutaris tui.* Idest, lętitiam de spe s... tis tuæ.

13 *Et spiritu principali con.* Idest, spiritu sancto me præser... recidiuo mortalis culpę. Et quoniā Dei misericordiam ... secuti, debent inducere alios ad veritatem reuerti, subdi...

14 *Docebo ini. vias.* Et quoniam amici carnales impedi... aliquando in via Dei, sequitur.

Liber

a *De sanguinibus.* Cass. Quia multa sunt carnalia peccata, vt iam ab his desinam. Augustinus. de sanguinibus. Et si minus Latine, magis tamen proprie pluraliter dixit: innuens multa peccata ex origine carnis peccati trahi. *Vnde caro & sanguis regnum dei nō possidebunt*, i. peccata quæ de corruptione carnis & sanguinis veniunt.

b *Iustitiam tuam.* Cassiodorus. Iustitiam laudat cum pietati deberet gratias agere, sed & iustitiæ fuit cōfitentem suscipere, & hę duę res semper in iudicio domini adiūctę sunt.

✱ Basil. Theodore. Vriç cędē in memoriā reuocat. Symmachus. Loquet lingua mea misericordiam tuam.

✱ Arnobius. De hac sententia qua dixisti. Non recidet gladius de domo tua.

✱ Basil. & Theodo. Peccatum enim linguam obturare solet.

c *Laudem tuam.* Augustinus. Quod me creasti: Quod peccantem non reliquisti; Quod confiteri monuisti: Quod mundasti.

d *Sacrificium deo.* Cass. Quod illo tempore pro expiatione ponebatur.

* Basil. & Theod. Dictum psal. præcedenti. Nō accipiam de domo tua vitulos. R. Kimhi de diebus Messiæ interpretat.

e *Contribulatus.* Cass. Lętus & lasciuus spiritus obligat peccato. Sequitur huius sacrificij promissio: Cor contri.

✱ Basil. & Theo. Mentis modestia est tibi grata. Cor ergo cōtritum & comminutum tibi offeram, si tres pueri in corde contrito & spiritu humilitatis suscipiamur coram te. (Dan. 3.)

f *Benigne f. c.* Cass. Iam gaudens de ædificatione Ierusalem prophetat, vbi sacrificium iustitiæ.

Augu. Supra vnus precabatur propheta, scilicet p seipso. Ecce iam hic est typus ecclesiæ: huic Sion benigne fac quæ aliquid speculatur qđ sperat.

✱ Basil. & Theodo. Luculentius ex his verbis instruimur Psalmum hunc plenum esse vaticinio cōueniunt enim hæc verba captiuis Babylonijs qui petebant reędificari templum Hierosolymis in quo secundum legem sacra facerent.

* Theodo. Ipsorum n. ista vox est. *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena.* Item putatur vt noua Sion consurgat, & vt cœlestis Hierosolyma super terram ædificetur.

* Arnobius. Vituli sunt iuuenes luxurientes qui cognoscentes luxuriam Deo displicere in altitudine casti consilij imponentur super altare.

g *Muri.* Aug. Munimenta immortalitatis nostræ construantur in fide, spe, & charitate.

h *Tunc acceptabis sacrificium.* Augustinus. Modo sacrificium

---

a ¶ Quod possim. b Ab omni corruptione penę & culpæ & da incorruptionem. c Aug. Quę erit in incorruptione, cum mortale hoc induet immortalitatem modo est iam in spe.

1 a Libera me de sanguinibus Deus Deus salutis meæ, &

a Cas. Et si me liberaueris a sanguinibus, alioquin timeo quod supra dictum est quare tu enarras iustitias. b Nec inde dubito quia O.

c ¶ Propter peccatum clausæ.

2 b exultabit lingua mea iustitiam tuam. Domine labia mea a-

a ¶ Cas. Etiam cordis arcanum. b ¶ Non optando quia non vis sacrificia pecudum. ¶ Videbat tempus, quo hæc figuratiua cessarent.

3 c peries, & os meum annuntiabit laudem tuam. Quoniam si

a ¶ Sed. ¶ Nec etiam. b ¶ Quæ in aduentu Christi respuuntur.

4 d voluisses sacrificium, dedissem, vtique holocaustis non dele-

a ¶ Hiero. Quid ergo offerendum. ¶ Autem. ¶ Peccatorum quod Deo placet. ¶ Est. b ¶ In quo spes veniæ conuertendis si pœnitere velint.

5 e ctaberis. † sacrificium, deo spiritus contribulatus: cor

a ¶ Pœnitentia. b ¶ Deo confitendo non elatum peccatum excusando non potest cor humiliari nisi contritum. c ¶ Aug. Spernit taurum & hircum &c. quæ tempora habuerunt cum aliquid futurum promitterent. d ¶ Quod sacrificium vt ibi fiat. Benigne. Mitte filium cunicte peccata.

6 f contritum & † humiliatum deus non despicies. † Benigne

a ¶ O. b ¶ Augustinus. Non sibi tribuat aliqua merita. c ¶ Ecclesiæ. d ¶ Vel ✱.

7 fac domine in bona voluntate tua ✱ Sion. † ut ædificentur 8

a ¶ Per primum hominem destructi. b ¶ Muris ædificatis.

9 g h muri Ierusalem. Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ, 10

† Quoniā nō vis sacrificiū & dabo.

† Benefac

† ædifices muros

† spernit Psal. 130.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Libera me de sanguinibus Deus salutis*, Id est, a pœna mortis quam incurri propter effusionem sanguinis Vrię, & aliorū occasione eius interfectorum.

2 *Et exultabit lingua mea iustitiam tuam.* Videtur, quod deberet dicere misericordiam tuam. Ad hoc dicendum, quod in omnibus dei operibus semper se concomitantur misericordia & iustitia, & ideo cum dicitur hic.

3 *Iustitiam tuam, &c.* Subintelligitur misericordia tēperata, & sic fuit in proposito, quia licet Dauid nō habuerit tūc pœnā mortis quam incurrerat in propria persona, tñ eā habuit in persona filij sui de Bethsabee nati, vt habetur 2. Reg. 12. Cū hoc etiā persecutionē grauem sustinuit a filio suo Absalom, contra eum motam in pœnam huius peccati, sicut dicitur 2. Regum. 12. cap. *Suscitabo aduersum te malum de domo tua.*

4 *Domine labia mea aperies, &c.* Idest, aperias, vt supra dictū est, & in hoc petit Dauid restitutionem gratiæ, quia illi soli qui sunt in gratia possunt debite corā deo os suū aperire ad ipsum laudandum quia non est laus speciosa in ore peccatoris. Ecclesia. 15. b Tertia persuasio accipitur ex promptitudine ipsius Dauid ad satisfaciendum, quæ notatur cum dicitur.

5 *Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem vtique holocaustis non delectaberis.* Idest, paratus eram, & sum facere. Circa quod sciendum, quod sacrificia veteris legis non erant deo accepta de se, sed tantum ex fide & deuotione offerentium: propter quod dicitur Gen. 4. a. *Respexit dominus ad Abel, & ad munera eius*, quia non respexit ad munera nisi propter bonitatem offerentis, & ideo Dauid ante remissionem peccati nō erat in statu offerendi, ita quod suę oblationes essent deo acceptæ, remissio autem peccati acquiritur ex contritione sufficienti, ideo subditur.

6 *Sacrificium Deo spiritus contribulatus, &c.* Quia sacrificia deo oblata nō erant accepta, nisi præcedente contritione debita. Quarta autē persuasio accipitur ex diuina veritate, quia deus ante promiserat Dauid templū ædificandū per filium suū nasciturū, vt habetur secundi Reg. 7. quod impletū non fuisset, si Dauid propter peccatum Vrię mortuus fuisset, secundum rigorem iustitię. Et quia decet deum adimplere promissum, ideo hoc allegat Dauid dicens.

7 *Benigne fac domine in bona voluntate tua.* Idest, procede magis secundum dulcorem misericordiæ, quam secundum rigorem iustitiæ.

8 *Sion.* Idest, monti Sion. Et quę sit illa bona voluntas, ostendit dicens.

9 *Vt ædificentur muri Ierusalem.* Idest, muri templi in Ierusalē per filiū meum quod fuit ædificatū in illa parte vbi est mōs Sion, tamē cum hoc clausit Salomon Ierusalem triplici muro, vt dictum fuit 3. Regum. 3.

10 *Tunc acceptabis sacrificium.* Idest post restitutionē iustitiæ ✱ meæ

MORALITER.

Libera me de san. Idest, a consanguineis impedientibus. Et quia doctrina salutis principaliter est a Deo, ideo sequitur.

Domine labia mea aperies. Et quia reducere peccatores ad viam bonam est sacrificium Deo acceptissimum, sequitur.

Quoniam si vo. sa. Scilicet, veteris legis paratus essē offerre tibi: Sed quoniā de illo dicitur: *sacrificium & oblationem noluisti.* Psal. 39. penitentia vero peccatoris est sacrificium tibi acceptum, prout subditur.

6 *Sacrificium deo spi. contri.* Ideo illud offero tibi peccatores ad pęnitentiam inducendo. Et quoniam hoc dependet a bonitate diuina. Sequitur.

7 *Benigne fac do. in bo. vo. tua Sion.* Idest, ecclesię cuius ruinæ reparantur per reuersionem peccatorum ad dominū, ideo subditur.

10 *Tunc acce.* Nam opera vere pęnitentium Deo sunt sacrificia accepta.

a Aug. Vt diuinus ignis eos totos absumat, & sic leuetur holocaustum vt absorbeatur mors in victoria.
b Angeli vel messores.
c Super fidem vel Christum.

oblationes, & † holocausta, tunc imponent super altare tuum vitulos,

a Aug. Innocentiam nouæ ætatis colla libera a iugo legis & peccati. Nouos populos.

† holocausto- mata.

cium pro iniquitate
A Cor contri. & humilia. tunc solius laudis, quod est sacrificium iustitiæ: vel cū ecclesiam cōstruxeris, tunc iustitia erit
B sacrificium, oblationes minores sancti, holocausta, perfecti.
a *Tunc impo.* Cass. Sacerdotes, vitulos innocentes adultos sine iugo peccati. Vel vituli prædicatores qui orbē mugitibus implent. Super altare, idest, ecclesiam. Vel vituli q se of-
C ferunt

ferunt in sacrificium Deo, idest, martyres. Vel sacrificium iusti-
1 tiæ, passio Christi.
2 Oblationes & holocausta ad fideles pertinent, Et est, Tunc acceptabis sacri. iusti. idest, tibi erit accepta passio Christi, & acceptabis obla. & holo. idest, fideles pro tuo nomine patientes, tibi erunt grati.
b *Altare.* Aug. Cœlestem Ierusalem.

GLOS.

NICOLAVS DE LYRA.

1 meæ, sacrificiū meū erit tibi acceptabile. Vel potest hoc referri ad sacrificia Salomonis oblata templo ædificato, quorum acceptationem Deus ostendit per descensum ignis de cælo super ea: vt habetur 2. Paral. 7.

2 Tunc impo. *Ex tunc enim cum maiori deuotione, & fiducia obtulerunt ibi sacerdotes sacrificia.*

ADDITIO I.

In Psalmum L. Miserere mei Deus: Vbi dicitur in postil. *Licet autem ista duo sint idem in re.*

Ex hoc quod culpa non remittitur, nisi per gratiam iustificantem, nō sequitur qđ iustificatio per gratiā, & remissio culpæ sint idem in re prout postilla. videtur arguere, sed potius oppositum, nā cū gratia iustificans sit causa remissionis culpæ, sequitur quod iustificatio per gratiam se habeat ad remissionem culpæ, sicut causa ad effectum, & sic sequeretur quod differret in re, cū idē non sit causa suiipsius, sed veritas huius est, quod si gratiæ infusio, & remissio culpę ꝭm substantiam actus considerentur, idem sunt, cum eodem actu Deus largitur gratiam, & remittit culpam: Si vero considerentur ex parte obiectorum, sic differunt secundum differētiam culpæ, qua tollitur, & gratię quę infunditur, prima secundę q. 113.

ADDITIO II.

In eodem Psal. vbi dicitur in postilla. *Vt iustificeris in sermonibus tuis.*

Promissio facta ipsi Dauid a Deo ante peccatū, de hoc qđ firmaret regnum eius ad posteros, & quod filius suus ædificaret templū dñi, poterat adimpleri absque hoc q̄ deus remitteret Dauid culpā quam incurrerat. Dato. n. quod Dauid fuisset æternaliter condemnatus, posset ex eo descendere Salomon, vel alius filius, qui ędificaret tēplū, & ad posteros descendere regnū suum ēt vsque ad Christū. Christus enim ex multis descendit peccatoribus, vt patet in eius genealogia, vnde hoc quod dr̄: *vt iustificeris in sermonibus tuis.* non bene exponitur intelligendo vt promissio tua mihi facta impleatur, prout postil. exponit: Sed prędicta verba melius videntur exponenda ꝭm glos. quę in hoc loco sic dicit. Precatur ergo Dauid vt parcat, vt sic impleat, quod promisit de venia ingemiscentis, dicens: *Quacunque hora peccator ingemuerit, omnium iniquitatum eius non recordabor.* quasi dicat, ideo me munda, vt iustificeris in sermonibus tuis, qui sunt de promissione veniæ ingemiscenti. *Et vincas.* i. cōuincas eos qui dicunt qđ nō parceres mihi, eo q̄ grauiter peccaui. *Cū iudicaberis ab eis.* Hec in glo. Nec mirum, si deus dr̄ iudicari ab homine, nā secūdū glos. Deus tantę iustitiæ est, vt se cum homine vellet iudicari, vnde Esa. 5. a. *Iudicate inter me, & vineam meam.* Si autē dicatur qđ sermones illi de venia concedenda ingemiscenti fuerūt dicti per Ezechielē, qui magno tēpore fuit post Dauid. Ad hoc dicendum, quod etiam Moyses qui prius fuit, hoc idem vr̄ asserere Exod. 34. a. vbi dicit: *Dominator domine Deus, misericors & clemens & patiens, & multæ miserationis ac verax, q custodis misericordiam in milia, auferens iniquitatem & scelera atque peccata, &c.* quod intelligitur circa pænitentes. In Hebræo autē vbi nos habemus, *Et vincas cum iudicaris,* habetur: *Et mundus cū iudicabis,* quod magis correspondet sensui prædicto, hoc est dicere, iustificando, seu verificando sermones tuos de venia concedenda peccatoribus, mundabis peccatorem, scilicet, pœnitentem cum ipsum iudicabis, &c.

ADDITIO III.

In eodem Psal. vbi dicitur in postilla. Dicit igitur. *Ecce enim veritatem dilexisti.*

Successio regni in filijs Dauid & descensus Chri de semine eius poterant impleri etiam si peccatum non fuisset remissum ipsi Dauid, vt dictum est. Sed verba hæc: *Ecce enim veritatē dilexisti, incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi,* aliter videntur exponenda. s. vt referantur ad reuelationem factam ipsi Dauid pęnitēti per Nathan prophetam dicentē sibi, dominus transtulit a te peccatū tuum, 2. Reg. 12. d. Quę quidem remissio erat incerta multis, imo fere omnes scientes grauitatem delicti ipsius Dauid credebant oppositū, sed erat vera & occulta apud sapientiā diuinam, & manifestat Dauid per prophetam vnde dicit sic: Ex quo remissio peccati mei, licet sit incerta hominibus & occulta, tamen mihi eam manifestasti, precor ergo, vt eā ad perfectum in publicū adducas. unde proprie subiungit *Asperges me domine hyssopo, &c.* nā Leu. 14. ubi agitur de ritu leprosi mundati (qui significat peccatorem cui iā culpa est remissa) legitur, quod cum sacerdos inuenerit lepram esse mundatam, facit circa eum quędā ceremonalia, inter quæ cū hyssopo aspergit leprosum illum iā mundatū, vt ibi latius continetur, ad quem ritū referenda sunt uerba Dauid in hoc loco, quasi dicat, ex quo iā manifestasti mihi per ꝓphetā occulta sapientię tuæ scilicet, remissionem peccati mei, per quā sum uere mundatus, licet occulte, iam nō restat nisi ut ritu sacerdotali aspergas me hyssopo, & mundabor, scilicet, in publicum.

REPLICA. *In Psal. Miserere mei Deus.* Burg. de remissione culpæ & iustificationis identitate, uolens aliquid dicere contra postillatorem sese inuoluit dicens: Primo iustificationem fore causam remissionis, ex hoc arguit quod non sunt idem in re, quia nihil est causa suiipsius: Sed illud dictū suum non uidetur habere ueritatē, quia prior est de communi lege remissio quā iustificatio, ideo uulgo dr̄, qđ expulsio uitij virtutis meretur ingressum, nullum ēt posterius est causa prioris, ut sic. Dicit secundo quod est idē actus remissio, & iustificatio. Quod dictū ēt non uidetur verum, quia stat quod detur gratia, & nō remittatur culpa, sicut in beatæ Virginis conceptione iuxta doctrinam scholæ fratrum minorum. Vnde de identitate & distinctione remissionis culpæ, & infusionis gratię, siue quo ad actus, siue quo ad obiecta, grandis disputatio est inter Scotistam & Thomistam, vide de hoc Scotum lib. 4. dist. 16. q. 2.

In eodem Psal. circa passum illum, *Vt iustificeris in sermonibus tuis.* Cum postil. exponit eum de verificatione promissionum factorum ipsi Dauid de firmitate regni sui ad posteros, & Burgen. exponit de veritate sermonum dñi, quibus dicitur *Quacunque hora peccator ingemuerit, &c.* Sed replicat ꝯse, qđ sermones de venia ꝯcedenda ingemiscēti. fuerūt Ezechielis longe post tpa Dauid dicti: nō igitur Dauid potuit ea exemplariter allegare, ideo adducit aliam autoritatem de Exo. 34. Sed illi sermones non sunt proprie dei, sed Moysi, & esset sensus: *Vt iustificeris in sermonibus. Moysi,* cuius ꝓprie, vt patet in loco allegato. Per idem patet quantum valet quod Burg. subdit circa versum: *Ecce enim veritatem dilex.* nam stante iudicio hominū, quod propter grauitatem peccati Dauid deus nō permitteret filium suū regnare post ipsum, nec Christū nasci ex eius semine, optime locum habet expositio postilla. Quod autem homines habebant illā opinionem ostendit Burgen. circa psalmum: *Domine probasti,* allegans hoc illud Psalmistę. *Multi dicunt animæ meæ, non est salus illi in Deo eius.*

GLOSSA ORDINARIA.

a *In finem pro &c.* Hier. Aug. Doeg prodidit Dauid, & Saul sacerdotes occidit, non Dauid, vt & aries immolatus est, non Isaac, vbi vtrobique effuso sanguine resurrectio Christi, & vita figurata est. Doeg motus. Idumæus terrenus ab Edom, id est, genus hominum terrenum quod mouetur, non perseuerat in æternum Saul petitio. Et significat mortem quam homo peccans verbis & manibus appetijt. Sicut populus a domino Saulem regem extorsit. Dauid manu fortis vel desiderabilis aspectu. Dauid rex comedit panes propositionis, quos non licet edere nisi sacerdotibus, figurauit non solum personam regis, sed etiam sacerdotis. Est ergo Dauid Christus, & corpus eius. Hic autem mista sunt terrenum, & cœleste, de his duobus agit hic psalmus. Non est hic oratio pro malis, sed prophetia quid sit eis futurum.

b *Doeg.* Cassiod. Aduersarius Dauid significat Antichristū, qui totum orbem mouebit, qui veniet per signa, & miracula ante aduentum iudicii, & auxilium a Saule, id est, a diabolo petens, nuntiabit venisse Dauid, id est, Christum in domum Achimelech, id est, ad ecclesiam quæ est regnum patris.

c *Abimelech.* Hieronymus dicit, in Hebręo Achimelech ita enim dictus est sacerdos ille, sed propter similitudinem literarum Beth & Caph quæ modico apice differunt variat. Abimelech. Forsan aūt sicut supra, non coram Achis, sed coram Abimelech mutato nomine, vt non res historiæ prosequaris, sed mysterium, ita & hic est, ergo Abimelech patris mei regnum, & significat Iudæos.

✻ Bas. & Theod. Sacerdos & Abimelech & Achimelech dictus est. Psalmus inscriptus in finem & intellectus vt nos prudentia vtentes expectemus rerum euentum. Cōtinet & historiā Doeg, & prædictionem in Rapsacem qui ortus ex Indis mancipium Assyriorū factus blasphemia & fallaci oratione Iudęorum exercitum occidere conatus est.

✻ Arnob. Cum fugeris gladium principis mundi diaboli, & ad altare conuolaueris, & mundas sanctum panem assumpseris, non deerit qui diaboli impulsione affligat, tunc autem hunc psalmum cantatis.

✻ Hilarius. Hic psalmus, historia prior ordine posterior est quia in finem intellectus pręscribitur, sacramentorum generibus absolutis in quo Dauid Christus. Achimelech domus, Ecclesia, Doeg populus proditor.

a Mittens nos. b De hoc. c Motus.

a b † In finem, † intellectus Dauid, cum venit ad eum Doeg

a Terrenus idest genus malorum. b Prodenti morti.
Tunc est proditus mortis Christi, cum venit ad regnum patris, idest, regnum.
Iudęorum quod patet instituit.

Idumæus, & annuntiauit Sauli, & dixit. Venit Dauid in do-

a Idest, Iudæos. alia litera Achimelech.

c mum Abimelech.

PSALM. LI.

Aug. Quasi In bono gloriandum est, quod est magnum. a Tu

d QVid gloriaris in malitia qui potens es in ini- 1 2

a Quod nimium est. b Sine intermissione.
c Ecce iniquitas. d ¶ Meditatio mali est in lingua.

e quitate? † Tota die iniustitiam cogitauit 3

a Aug. Si non potest facere loquitur saltem malum, & si hoc nequit cogitat.
b Aug. Ita expedit, vel inutilia rapit, vel animam purgat.

f lingua tua, sicut nouacula acuta fecisti 4

-in iniquitate

† Misericordia Dei omni die prauitates

PSALM. LI.

d QVid gloriaris in malitia, &c. Cassi. Prima est inuectio in Doeg, vt fideles corroboret, cōtra Antichristū & eius complices.

* Mazoretæ. Quid gloriaris in malefactis. ô Doeg, potens, cum dei misericordia sit perpetua in bonos. Symmachus tota die. i. per singulos dies.

* Hilar. Quid gloriatur in malitia potēs iniquitate tota die Doeg potenso'b familiaritatem Saulis designat Israelem cui tot collara beneficia.

✻ Bas. cogitauit. i. loquutus est.

e *Cogitauit.* Cas. Leuis mēs præceps dictio non ante cogitat, quam loquatur, vnde. In ore stultorum est cor eorum. Eccl. 21. d.

f *Sicut nouacula, &c.* Cas. Quę dum promittit innouationem, incidit, ita ille dolosus, Antichristus. s. beatitudinē, & occidit. Hier. & Aug. Sicut nouacula. Mali sanctis capillos radunt. i. superflua bona præsentia quæ contemnunt cum ipsa vita, vt sint filij Core, quibus dicitur. Nolite timere eos qui occidūt corpus, animam autem non possunt occidere.

☞ Dile-

NICOLAVS DE LYRA.
PSALM. LI.

QVid gloriaris in mali, &c. *Huic psalmo præmittitur titulus talis in Hebræo. Ad victoriā Psalmus Dauid, quando venit Doeg Idumæus, et annuntiauit Sauli, et dixit ei. Venit Dauid in domū Achimelech, & in translatione Hier. ponitur titulus eiusdem sentētiæ, licet verba aliquantulū sint mutata. De hac autem annuntiatione habetur 1. Reg. 22. quia cū Saul turbatus de hoc, quod Dauid euasisset manus eius, conquereretur de seruis suis tanquā de fautorib. ipsius Dauid, iste Doeg dixit Sauli, quod uiderat Dauid in domo Achimelech sacerdotis, et quod dederat ei panes & gladiū, adiungens etiam falsum secundum opinionem aliquorum sicut modus est relatorum. s. quod Achimelech consuluisset pro Dauid deum, tamen contrarium videtur mihi probabilius scilicet, quod consuluit sicut ibidem plenius fuit expositū, propter quod Saul iratus iussit sacerdotes, vxores, & paruulos eorum interfici, et ciuitatem eorum destrui, cuius iussionis Doeg cum suis satellitibus fuit executor, vt ibidem habetur, & de hoc fecit Dauid psalmum istū. Et diuiditur in duas partes. Quia primo malitia Doeg arguitur, secundo innocentia Dauid ostenditur, vt opposita iuxta se posita magis elucescāt, ibi.* Ego autem. *Prima in tres, quia primo Dauid arguit Doeg malitiam, secundo prædicit pęnam, ibi.* Propterea destruet te. *tertio ostendit vtilitatis consequentiam, ibi.* Videbūt iusti. *Circa primum dicitur.*

Quid

1 Quid gloriaris in malitia? *Quasi diceret, hac est pessima gloria, quia propria illorum est qui peccant ex certa malitia & habitu. Signum enim habitus generati est delectatio in opere, vt dicitur 2. Ethicorum, Propter quod dicitur Prou. 2. c.* Qui lętentur cum male fecerint, & exultent in rebus pessimis.

2 Qui potens es in iniquitate. *Idest, potenter exercuisti iniquitatem, sacerdotes, vxores eorum ac paruulos occidendo, vt dictum est. In Hebræo, et in translatione Hieronymi sic habetur.* Quid gloriaris in malitia potens misericordia dei tota die, *ita quod li, tota die, quod est principium versus secundi in translatione nostra, est finis primi in Hebræo, & in translatione Hieronymi, & est sensus.* Quid gloriaris in malitia potens. *i. quid gloriaris, eo quod malitiam tuam potenter exercuisti in opere, & in sacerdotū occisione.* Misericordia dei tota die. *idest, misericordia dei quæ tota die sustinet te in vita, debuisset te traxisse a tanta malitia.*

3 Tota die iniustitiam cogitauit lingua tua. *In Hebræo & in translatione Hieronymi sic incipit versus iste.* Insidias cogitauit lingua tua. *tamen non mutatur sententia. Iste. n. Doeg quasi continue insidiabatur Dauid et amicis eius, ipsos Sauli falso accusando, quod erat iniustum.*

4 Sicut nouacula ac. fe. do. *Nouacula bene acuta aufert pilos quasi insensibiliter. Doeg autē sic dolositates suas colorabat, quod Saul nō percipiebat. Et quia faciebat hoc ex habitu, qui causat delectationem in opere, vt dictum est, ideo sequitur.*

Dilexisti

MORALITER.

Quid gloriaris in malitia. Psalmum istū fecit Dauid cōtra malitiam Doeg, qui adulando Sauli regi, retulit sibi quod Achimelech sacerdos panes & gladium dederat Dauid fugienti, propter quod Saul pręcepit sacerdotes cum vxorib. & paruulis occidi 1. Reg. 22. Moraliter autē potest exponi de quolibet adulatore, qui relationib. suis excitat aliquem potētem ad persequendum innocentem. Igitur cōtra talem dicitur. Quid gloriaris in malitia. Nam hæc est demonum gloria.

2 *Qui potens es in iniquitate.* Quæ nō est vere potentia, sed impotentia, est enim posse deficere.

3 *Tota die iniustitiam cogitauit lingua tua.* i. quasi continue cogitauit cor tuum & lingua tua, vt loqueretur malum.

4 *Sicut nouacula acu. fe. do.* s. cor vulnerantem, sicut nouacula acuta vulnerat carnem.

a *Dilixisti malitiam,&c.* Cas. Non deserit malum qui diligit su
A per benignitatem,& si benignitas tangit animum,refugit.
b *Præcipi.* * Bas.& Theod. Ex eorum metaphora qui submergunt & suffocant. Id Doeg fecit.
* R. Dauid. O lingua dolosa vocandi casu.
c *Lingua dolosa.*

† malum magis quam bonum, mendacium.
* Sela supra psal.3.
† Etiam.

✻ Cass. Id est dolosa verba fallaciæ ministra aliud in corde gestantium, aliud in ore promentium, qui mēdacijs sacerdotum vniuersam familiam
B perdidit, sed frustra, idem, Rapsaces loquens ijs qui erant super murum conatus est.

† seculum.

d *Propterea deus.*

* Sela supra psal.3.

Cass. De celeri fine iniqui.
e *Et radicem tuam de terra viuentium.*

† fortitudinē tuam.

Augustinus. Radix nostra charitas est in terra, vi. vnde radix huius, id est, voluntas eradicatur, quia nō est altius fixa per charitatem, sed in petra arida & sterili. *Ecce Doeg. i.* motus de quo loquitur titulus, hic enim puluis quem proijcit ventus a facie terræ.

Aug. Radix mali cupiditas, quæ non fructum parit in terra vi. Vel loquitur de Antichristo cuius radix ministri, qui cū eo nihil habebunt cum sanctis.
f *Videbunt iusti &c.* Augustinus. Pro deiectione eius irri-
C sio.

a Aug. Vtrumque ante te, sed hoc idest malitiam eligis peruerse, quasi leues aquam super oleum terram super cœlum sed cum his inferius cadis.

a dolum. Dilexisti † malitiam super benignitatem, iniquitatē 1
a Quasi nec mala tegit verbis decoris.
b magis quam loqui æquitatem. *Dilexisti omnia verba † præ- 2
a Tuæ & aliorum. vel iam. b Tu qui es. c Hæc dilexisti: Hæc sunt verba præcipitationis scilicet. ¶ Idest, linguosus & dolosus. Vel guam.
c cipitationis, lingua dolosa. † Propterea Deus destruet te in 3
d a Et si non modo. b Augu. hoc modo, prius dignitatem auferet, & post transire faciet de 4
hac vana gloria in qua es ad tempus. c Aug. Quasi modo est in tabernaculo, sed seruus non manet in domo in æternum, modo si quæ bona facit mercedem suam recipiet.
d Aug. Vbi paleæ cum granis.
e † finem, euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo, & radi 5
a Beatitudine sanctorum. b Hæc patientur mali sed non sine fructu piorum. 6
¶ Idest, vident nunc.
f cem tuam de terra viuentium. *Vibebunt iusti & timebunt, 7
8
a Aug. non erit tunc corruptionis locus. b Irrisione dignum iudicabunt. Hic flent. c Nonne Deus.
et super eum ridebunt & dicent. Ecce homo qui non po- 9
10
¶ Non sperauit in Deo sed in diuitiis.
g suit Deum adiutorem suum, sed sperauit in multi- 11
a Quia nihil eo vanius qui putat plus valere nummum quam Deum.
tudine diuitiarum suarum, & † præualuit in vanita- 12
13
a Mali sperant in diuitijs, ego autem dici populus fidelis qui sum in domo Dei. b Quæ hyeme & æstate viret. c Ecclesia.
h i te sua. Ego autem sicut oliua † fructifera in domo, 14

Aug. Videbunt iusti. Quid malis sit euenturum in fine, vident nunc iusti, & timent sibi ne & ipsi cadant, in futuro vero ridebunt. Nunc.n. ambulant quasi ad lucernam secundum propheticum sermonem in nocte, & ideo timendum, tunc vero erit dies. Petrus enim ait. Attendentes ad propheticum sermonem, quasi ad lucernam in nocte, donec dies luceat, & lucifer oriatur in cordibus nostris, id est, Christus appareat qui est lux nostra.
g *Sperauit, &c.* Non dicit habuit, quia habet aliquis qui non amat, & ardet auaritia, qui non habet. *Præualuit in vanitate sua.* Augustin. Vel de Antichristo specialiter agitur. Et præualuit in vanitate sua, quia plus omnibus alijs malis fideles decipiet.
h *Ego autem, &c.*

Aug. Quomodo contra eum bonus se habeat.

Cas. Hucusque vituperatio illius, hic laus contrariæ partis. Ecce perfecta demonstratio.
i *Oliua fructifera.* Aug. Populus Dei oliua, vnde fracti sunt superbi rami.i. Iudæi, & insertus est oleaster de gentibus.

Cas. Oliua fructifera, de cuius germine dominus Christus efflοruit, qui spirituali oleo perunctus est præ cōsortib. suis.
✻ Bas.& Theod. Hoc de se Dauid & de Ezechia dixit.

Aug. In

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Dilexisti malitiam super benignitatem, iniquitatem magis quam loqui æquitatem.* Et patet litera vsque ibi.
2 *Dilexisti Omnia verba præcipitationis.* Idest, verba Saulis quibus pcipitantes præcepit sacerdotes occidi, ad qđ induxisti.
3 *Lingua dolo.* Vt patet per prædicta.
4 *Propterea Deus destruet te in finem.* Hic consequenter Dauid in spiritu prophetico prædixit ipsius Doeg pœnam dicit: *Propterea Deus destruet te in finem.* Licet modo sis potens cū rege.
5 *Euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo, &c.* Animam de corpore auferendo, quod fuit impletum in monte Gelboe, vbi Doeg iusto Dei iudicio interfecit se, prout dictum fuit primi Regum vltimo.
6 *Et radicem tuam de terra viuentium. &c.* Hoc fuit impletum quando Dauid fecit interfici filium Doeg, in quo sperabat mortem suam manere, sicut in quadam radice remanente, vt dictum fuit 1. Reg. vlt. & 2. Reg. 1.
7 *Videbunt iusti & timebunt, &c.* Hic consequenter ponitur vtilitatis consequentia, quia iusti videntes punitionem iniquorum, ex hoc magis firmantur in bono, & contemnunt prosperitatem malorum, & hoc est quod dicitur: *Videbunt iusti, &c.* Scilicet, Doeg destructionem.
8 *Et timebunt, &c.* Magis offendere deum quam ante.
9 *Et super eum ridebunt, &c.* Contemnentes eius prosperitatem præteritam.
10 *Et dicent: Ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum &c.* Per bona merita.
11 *Sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum, &c.* Quas male acquisiuit Sauli adulando, & munera ab illis qui habebant negotiari cum rege, male accipiendo.
12 *Et præualuit, &c.* Ad tempus, quia inter seruos Saulis erat potentissimus, vt habetur primi Regum 22.
13 *In vanitate sua.* Quia prosperitas eius transiuit velut vmbra. 14 *Ego autem sicut oliua fructifera* Hic consequenter ostenditur ipsius Dauid innocentia, quia propter Doeg & Saulis malitiam nō reliquit suam innocentiam, quod patet ex hoc, quod Sauli bis in sua manu tradito bis a morte pepercit, vt habetur primi Reg. 24. & 26. & hoc est quod dicit *Ego autem sicut oliua fructifera, &c.* Non est per hoc intelligendum, quo aliqua arbor oliuæ esset iuxta domum dei, quia præcipitur Deutero. 16. d. *Non plantabis lucum iuxta altare domini Dei tui, neque vllam arborem.* Sed per oliuam fructiferam hic intelligitur oleum quod de fructu oliuę exprimitur, quo lucernæ in domo dei replebantur, secundum quod dicitur Leui. 24. a. *Præcipe filijs Israel, vt offerant oleum de lignis oliuarum purissimum ad concinnandas lucernas.* Istarum autem lucernarum aliquæ ardebant de nocte, & de die, licet plus arderent de nocte. Est igitur sensus.

Ego autem sicut oliua fructifera in domo dei. Idest, sicut fructus oliuæ est fomentum luminis continue in domo dei, sic innocentia mea lucebit coram deo, nec extinguetur p Doeg vel Saulis nequitiam.

Sperau

MORALITER.

2 *Dile. om.* Idest, ad præcipitandum innocentes.
4 *Propterea deus destruet eum.* Tibi reddens debitam pœnam.
5 *Euellet te. &c.* Extrahendo animam a corpore.
6 *Et radicem tuam de terra vi. &c.* Idest, animam tuam quæ viuificat corpus sicut radix arborem, priuabit te gloria per æternam damnationem.
7 *Videbunt iusti.* Tuam deiectionem.
8 Et *timebunt.* Deum offendere plus quam antea.
9 Et *super eum.* Applaudentes iustitiæ diuinæ.
10 Et *dicent, Ecce homo, qui non posuit deum adiutorem suum, &c.* Ideo merito lapsus est ad infernum.
11 *Sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum, &c.* Ponens ibi finem suum.
12 *Et præualuit in vanitate sua.* Ad tempus modicum.
14 *Ego autem sicut oliua fructifera in domo, &c.* Hoc dicit iustus confidens de bonitate diuina.

Et

Confitebo

C a *In æternum & in seculum seculi.* Augustinus. Quod dixit in æternum repetit in seculum seculi vt repetendo confirmet quam fundatus est in amore regni cœlorum. D

b *Fecisti & expectabo nomen tuum.* Augustinus. Prædicta scilicet, quod sim oliua quod speraui in misericordia in æternum.

a Ille Doeg in diuitiis. b Aug. non ad terrena adipiscenda, sed æterna. c ¶Duratura. d ¶Pro idest. Quod dixit in æternum repetit. ¶Et. ¶Laudabo.

a Dei speraui in misericordia Dei in æternum, & in seculũ se- 1

a ¶Quia tunc saluabor, non enim præproperus. b ¶Rem nominis tui quod est Iesus scilicet quod tunc saluabor.

b culi. Cõfitebor tibi in seculum quia fecisti, & expectabo no- 2 3

a Augast. Iucundum est nomen, sed non nisi gustanti, amarum vero seculum. b ¶Sed non in conspectu impiorum, qui non gustant amando

men tuũ, quoniam bonũ est in conspectu sanctorũ tuorũ. 4 5

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Speraui in misericordia Dei in æternum, &c.* Idest, non tantum in vita præsenti, sed etiam in futura, ideo subditur.
2 *Confitebor tibi in seculum.* Confessione laudis.
3 *Quia fecisti.* Mihi misericordiam in præsenti.
4 *Et expectabo nomen tuum.* In futura retributione iustorum.
5 *Quoniam bonum est in conspectu sanctorum tuorum.* Qui laudant continue nomen tuum, sed in conspectu iniquorũ nõ est bonum, qui frequenter verbis & factis blasphemant ipsum.

Moraliter autem potest exponi psalmus iste de quolibet iniquo detractore, qui per detractiones & adulationes suas excitat aliquem potentem ad innocentum persecutionem, pro quo consequitur finaliter pœnam æternam, & cum hoc aliquando temporalem, & ad hoc consideratis prædictis potest de facili applicari litera huius psalmi.

MORALITER.

2 *Confitebor tibi in seculum.* Confessione laudis.
3 *Quia fecisti.* Misericordiam mihi.
4 *Et expectabo nomen tuum.* In retributione iustorum. E

ADDITIO.

In Psal. 51. Quid gloriaris, vbi dicitur in postilla. Circa primum dicit.

Litera hebraica sic habet: *Quid gloriaris in malitia ô potens misericordia Dei tota die*: quod sic exponit Abenhazra, & bene, vt videtur ô potens, idest, Doeg qui pro tunc potẽs erat apud regem Saul. *Quid gloriaris in malitia.* idest, in vanum gloriaris in tua malitia me persequendo: nam misericordia Dei tota die est, quæ me protegat a tua persecutione, quod consonat cum fine Psal. vbi dicitur: Ego autem sicut oliua &c. speraui in misericordia Dei.

GLOSSA ORDINARIA.

a *In finem pro &c.* Cass. Intellectus Dauid prophetæ quem habuit de Amalechitis qui vastauerunt Sicelech, per quos intellexit mẽbra Antichristi vastatura ecclesiã quæ hic confutantur. Supra idẽ Psal. de incarnatione domini. hic de aduentu iudicij.

Augustinus. Vel pro mahalath, idest, patiente vel dolente quæ est ecclesia, pro qua increpantur hic homines inter quos gemit. Consolatio in fine Psalmi ostenditur.

Hebr. De Gog & Magog Saracenis & Turcis intelligunt.

✱ Basil. & Theod. Pro Amalech Theodotion, pro Chora. Aquila, Tripudia, Psalmus in Rapsacem cuius excidium fuit Israeli tripudium, & additur in finem quæ vaticinatio assequuta est finem.

¶Vel pro Mahalath, idest, parturiente alias patiente vel dolente quæ est ecclesia. ¶Lingens terram.

a † In finem, † pro † Amalech intellectus Dauid. † Mahalath

PSALMVS LII.

a ¶Et si in ore non audet.

b DIxit † insipiens in corde suo, non est Deus. 1 2 † imprudens.

PSALMVS LII.

b *Dixit insipiens.* August. Increpatio malorum.

Aug. Insipiens, oĩs qui malè viuit. Qui enim putat ei placere mala, non eũ putat Deum. Vel qui dicit eum oĩbus parcere, Vel insipiẽs Iudæus dixit de Christo, non est Deus. Idem hodie mali. Vel cui supradictũ est existimasti inique, quod ero tui similis: ille dicit, non est Deus.

✱ Basilius. In Deum eorum lingua exerta est. Non potuerunt dij gẽtium de manu mea quisque locum suum eripere, quando eripit dominus Ierusalem. At vlla iniqua causa impietatis. 4 Reg. 18.

* Arnob. Iudæi de Christo dño dixerunt, non est deus. F

Deus

NICOLAVS DE LYRA. PSALMVS LII.

1 DIxit insipiens. *Huic Psal. in Hebræo præmittitur talis titulus,* Ad victoriã super mahalath eruditio Dauid. *Et dicũt aliqui Hebræi, qd mahalath est hic nomen instrumenti musici, cui appropriabatur cantus huius Psal. Alij autem dicunt, quod signat chorum, & hoc modo accipit Hieron. in translatione sua, vbi ponit talẽ titulum,* Victori per chorum eruditio Dauid: *secundum ergo hanc significationem, quam credo veriorem, sensus huius ti. est quod Dauid fecit hunc Psalmum decantandum a choro Leuitarum cum quodam conatu victoriæ sicut supra frequenter est expositum. In aliquibus Bibliis titulo prædicto additur pro Amalech: Sed hoc est falsum, quia Hebræus & Hieron. non habent. nec Psal. iste fuit factus contra Amalech, vt videbitur in processu. Sciendum ergo quod Psalmus tertiusdecimus est multum similis isti in sententia & verbis, vt patet intuenti propter quod dicit Ra. Sa. quod Dauid fecit hunc Psal. cõtra Titum, qui destruxit templum secundum, & populum Iudaicum partim interfecit, & partim captiuauit, sicut fecerat Psal. 13. contra Nabuchodonosor regem Babylonis, qui primum templum destruxit & pepulum captiuauit. Dicit etiam Ra. Sa. quod iu aduentu Messiæ templum reædificabitur, & Iudæi per orbem dispersi ibi in momento congregabuntur: Sed hoc est falsum & erroneum, vt supra dictum est frequenter: propter quod Ps. iste, potest exponi de afflictione Iudæorũ per regnum Græcorum, a quo multi Iudæi fuerunt interfecti, & multi captiuati, & maxime tempore Antiochi illustris, propter cuius tyrannidem Iudæi qui remanserant in terra fugerunt ad montes, & ad alia loca, relinquentes omnia quæ habebant in ciuitatibus & villis, vt habetur 1. Machu. 2. Ab hac autem miseria seu captiuitate fuerunt subleuati per Machabæos qui ciuitatem & templum recuperauerunt, & infideles de Iudææ finibus eiecerunt, quod præuidens Dauid in spiritu fecit hunc Psal. qui diuiditur in quatuor partes, quia primo describitur Græcorum & specialiter Antiochi malitia, secundo examinatio diuina, ibi:* Deus de cęlo prospexit: *tertio debita pęna, ibi:* Nõne scient. *& quarto liberatio populi ex Dei misericordia, ibi:* Quis dabit. *Circa primum dicitur.*

Dixit insipi. *Idest, Antiochus.*

2 Non est Deus. *Quia cultum veri dei amouit de Ierusalem & ciuitatibus Iudææ, & idolum posuit super altare dei, vt habetur 1. Mach. 1. & sic facto & verbo negabat verum deum.*

Corrupti

MORALITER.

1 *Dixit insipiens in corde suo, &c.* Psalmum istum literaliter exposui de Antiocho illustri, qui posuit idolũ abominandũ in tẽplo Dei, ut habetur 1. Mac. 1. Moraliter autem potest exponi de quolibet blasphemo de quo põt dici. *Dixit insipiens in cor. suo, non est Deus.* nã blasphemus de Deo dicit illud quod non põt stare cum vera deitate, vt qđ sit latro vel aliquid huiusmodi, & sic negat eum ore, & per consequens corde, nam ex abundantia cordis os loquitur, Matth. 12.

Corrupti

† Abominabilem fecerunt iniquitatem.

† Cognouerūt (vel cognoscent, vt sit ad mirațio.)

† Confringentis con... (dest exactoris tui, & oppugnātis te.)

A a *Deus de*, Cass. Vel de cœlo, id est, per sanctas animas admonuit, vt videat, & cæt.

b *Filios ho.* ❊ Basilius, & Theodoretus. Filij hominum Assyrij, qui trepidauerunt Angelo percutiente cum à Iudæis non immineret terror.

B c *Si est,& cæt.* Cass. Aut si non intelligit. Si saltem est requirēs intelligere deum.

d *Omnes decli. & cæ.* Cassiodor. Congruus ordo. Prius declinant, tunc inutiles inde non est, qui faciat bonum.

a Cur ita? ¶Quia vel,& ideo. ¶Ab omni via rationis. b ¶Quod deterius, ¶Omnes, qui dicunt. Non est deus.

Corrupti sunt, et † abominabiles facti sunt in iniquitatibus 1 2

a A deo quod. ¶De illis. b Sed. c Misertus est.

a non est, qui faciat bonum. Deus de cœlo prospexit super 3 4

¶Mittendo filium. a ¶Quod esse debent filii hominum portando imaginem noui hominis. b ¶... fient c ¶Cognitione. d ¶Opere. vel intelligentia.

b c filios hominum, vt videat si est intelligens, aut requirens 5 6

a ¶Sed. ¶Aug. Quod prospiciendo hoc inuenit. b Et. c Sibi,& aliis.

d Deum. Omnes declinauerunt, simul † inutiles facti sunt, 7 8

a ¶... b Declinatione boni. c ¶Quasi ex dolore repetit. d ¶Augustin. Non est vnus. vel si vnum exciperet diceret præter vnum.

e non est, qui faciat bonum non est † vsque ad vnum. Non- 9 10

a Sed, Illi dicunt. Non est Deus. b ¶In futuro. c ¶Qui modo scire nolunt.

ne † scient omnes, quæ operantur iniquitatem, qui deuo- 11 12

a ¶Volentes consumere. b ¶Cass. Quæ parturit,& dolet. c Augu.t. assidue.

f rant plebem meam, † vt cibum panis? Deum non inuocaue 13

a ¶Ideo. b De terrenis non de æternis. c Quasi. sed non de his vbi esset timendum, sicut Iudæi, qui Deum occiderunt ne perderent locum,& gentem. d Quare hoc.

runt illac trepidauerunt timore, vbi non fuit timor. Quo- 14 15

a Interiora bona. b Placere quærunt. Os illius Christi, scilicet nemo fregit, qui hominibus placere noluit.

g niam Deus dissipauit ossa † eorum, qui hominibus placent:

D corruptis ex quibus neminem excipit dicens vsque ad vnum.

e *Nonne scient.* Cassio. Comminatio malorū per finem.

Augustinus. Minatur illis, qui loquitur pro parturiente. Quasi dicat. Nonne inquam hi omnes scient, quoniam Deus vere est. Scient vtique pœnarum experimento. Sed merito hoc eis, quia.

f *Deum non inuoca.* Augustinus. Consolatur gementes, ne prosperantes imitentur, quia Deum non inuo. Vnde cito perituri sunt. consolatio fidelium.

C ❊ Hilarius. Natura solus Deus bonus,& immutabilis: multi autem, vt Abel Abrahā & similis Moses,& Petrus ex bonis licet mutationē aliquando senserint, sed hic loquitur de malis inutilibus, & corruptis

g *Ossa eorum, qui hominibus placent.* Cass. Boni sibi displicent, dum carnem castigant: placent mali.

❊ Basilius,& Theodoretus. Aquila, & Symmachus Deus dissipauit

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Corrupti sunt.* Peccato luxuriæ. Græci enim erant luxuriosi, & de Antiocho nobili, qui fuit figura Antichristi, dicitur specialiter Dan. 11 f. *& erit in concupiscentijs fœminarum.*

2 *Et abominabiles facti.* Peccato idololatriæ, quod vocatur abominatio frequenter in scriptura, & de Antiocho dr̄ 1. Macha. 1. *quod ædificauit abominandum idolum super altare Dei.*

3 *Non est, qui fa.* Scilicet meritorium, quod fieri non potest sine fide,& charitate, licet aliquando facerent aliquod bonū de genere. Non est vsque ad vnum. hoc non est in Hebręo, nec in translatione Hiero. sed infra ponitur vbi exponetur.

4 *Deus de cœlo.* Hic consequenter ponitur examinatio malitiæ cum dicitur. *Deus de cœlo prospexit su. filios hominum.* quia nihil penitus latet ipsum,& hoc specialiter dicitur contra illos qui negabant diuinam prouidentiam se extendere ad actus humanos.

5 *Vt videat si est intel.* Per veram cognitionem.

6 *Aut requi. Deum.* Per bonam operationem. Quales autem inuenti fuerint subditur.

7 *Omnes declinauerunt.* A rectitudine iustitiæ.

8 *Simul inut. facti sunt.* Id est, inepti ad consecutionem vitæ beatæ, sicut medicina dicitur inutilis, quæ est inepta ad consecutionem sanitatis.

9 *Non est, qui fa. bo.* Exponatur vt supra.

10 *Non est vsque ad vnum.* Quod dupliciter exponitur. Vno modo inclusiue, vt sit sensus, qđ nec vnicus talis reperitur in eis, scilicet in hominibus Antiochi, quia sine fide impossibile est placere Deo Heb. 11. a. Alio modo exclusiue, vt sit sensus in omnibus populis non est, nisi vnus, qui de deo habeat legem veram,& cultum, scilicet populus Iudaicus cui, data fuit lex in monte Sinai; de qua datione dicitur inf. Ps. 146 a. *Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non mani. eis.*

11 *Nonne scient.* Hic ꝯsequenter ponit determinatio pęnæ debitæ cum dr̄, *Nonne scient, &c.* Q. d. imo ipsi scient Dei iustitiam per pœnæ infligendæ experientiam, vnde in persona talium dicitur Sap. 5. b. *Lassati sumus in via iniquitatis, & perditionis, &c.* Et subditur postea: *Talia dixerunt hi, qui in inferno positi sunt.*

12 *Qui deuorant plebem meam, &c.* Id est, ita delectantur in spoliatione,& occisione innocentum, ac si comederent bonum cibum.

13 *Deum non inuocauerunt.* Quia non crediderunt in eum, propter quod dicitur, Rom. 10. c. *Quomodo inuocabunt eum, in quem non crediderunt?*

14 *Illic trepidauerunt, &c.* Secundū quod scribitur Pro. 28. d. Fugit impius nemine persequente. propter enim mala, quæ fecerunt, timent in omni loco sibi insidiari, & in omni cibo impotionari. Propter quod dicit Boetius tertio de consolatione de Dionysio tyranno, qui propter mala, quę fecerat erat in continuo timore sortis suæ periculorum expertus tyrannus regni, metus pendentis super verticem gladij terrore simulauit. Cum enim quidam amicus suus diceret ei felicem, fecit eum sedere in solio regali,& optima cibaria fecit apponi,& super caput sedentis gladium acutissimum tenui filo appendi, quem prospiciens ille, qui sedebat, nullo modo comedere poterat, sed præ timore timebat,& pallebat: Tunc dixit ei Dionysius: Quomodo dicis me fœlicem qui continue sum in tali statu quali tu es modo?

15 *Quoniam Deus dissipauit ossa eorum.* Idest virtutem eorum Qui hominibus placēt, sicut sunt vane gloriosi, applausu hominū,& adulationib delectati, de diuino beneplacito nō curantes. In Hebræo, habetur: *Deus dispergit ossa obsidentium te, & in translatione.* Hierony. *Circundantium te,* & idē est,& refertur ad Antiochum, & eius exercitum, qui obsederunt,& destruxerunt ciuitates Iudææ: Sed ipsi postea fuerunt fugati,& debellati à Machabæis,& Antiochus miserabiliter mortuꝰ fuit in montib. Cadens. n. de curru habuit ossa collisa,& tandem miserabiliter mortuus est, vt habetur. 2. Mach. 9. d.

MORALITER.

1 *Corrupti sunt.* Omnes tali corruptione peccati contra deū quod est pessimum.

2 *Et abominabiles facti sunt.* Deo,& angelis sanctis,& hominibus bo .

3 *Non est qui faciat bonum.* Scilicet de numero talium. Et quoniam sic audacter peccant, ac si Deus non viderent. Sequitur.

4 *Deus de cœlo prospexit.* Nam omnia nuda,& aperta sunt oculis eius, Heb. 4. d.

5 *Vt videat si est intelligens, aut requi. Deum.* Scilicet in talibus blasphemis, ideo subditur.

10 *Non est vsque ad vnum.* Id est, nō est vnicus. Et quoniam non remanet dedecus culpæ sine decore iustitiæ, Ideo sequitur.

11 *Nonne scient omnes, qui operantur iniquitatem.* Quasi dicat imo scient per punitionis experientiam, quando pœna oculos eorum aperiet, quos modo clausit culpa.

12 *Qui deuorant plebem meam.* Auferentes eius substantiam

13 *Deum non inuocauerunt.* Per pœnitentiam

14 *Illic trepidauerunt, &c.* Reformidantes tantū mala præsentis vitæ, quæ non sunt timenda cum sint patientibus meritoria, sed mala vitæ futuræ sunt timenda, ideo sequitur:

15 *Quoniam Deus dissipauit ossa eorum, qui hominibus placent.* est, tyrannis,& isti sunt eorum satellites, vt eis placeant bona pauperum rapientes,& robur eorum, quod per ossa designatur, in inferno punientur.

dissipauit ossa eorum qui castra aduersum me sunt metati.
* Theodoretus. Non erraret siquis diceret Rapsacem hominibus Assyriis placere voluisse blasphemando Deum.

a Quia & locum perdiderunt pro quo occiderunt Christum vt legatur de Iudæis ad literam. b Sed o vos stulti. Nonne hic solus cui dixistis. Non est Deus.

a confusi sunt quoniam Deus spreuit eos. b Quis dabit ex 1
a Aug. Qui modo inter manus vestras captiuus tenetur. †
Sion salutare Israel, † Cum conuerterit Deus captiuitatem 2
a Quia hoc intelliget. b Populus Christianus Cui maior seruiet. In futuro quia ipse cognoscet. c Quia ipse idem factus. 3 4
†plebis suæ exultabit Iacob, & lætabitur Israel. 5

separabuntur, vt generaliter legatur de omnibus malis, sed Israel saluabitur.
b *Quis dabit ex, &c.* Aug. Salus autem parturienti ecclesiæ.
* Bas. & Theod. Cum decem trib. redirent,

a *Confusi sunt.* Cass. Id est confundentur, quia a regno Dei separa- sic Apostolus, gaudeamus cum gaudentibus.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Confusi sunt, &c.* Infantū. n. fetebat Antiochus ex languore a Deo immisso, quod eius fetore exercitus grauabat, vt ibidem habetur q̄ erat maxima confusio sibi, & toti exercitui.
2 *Quis dabit ex Sion, &c.* Hic consequenter describitur populi liberatio ex Dei misericordia. Et loquitur Dauid per modum optantis, ad exprimendum desiderium huius liberationis dicens. *Quis dabit ex Sion.* i. ex habitantibus seu ministrantibus in templo, quod erat in monte Sion.
3 *Salutare Israel.* i. remedium contra Antiochū, & eius exercitum. Et hoc fuit adimpletum, quando dominus dedit constantiam & audaciam Mathatię, & filijs eius ad pugnandum pro populo: qui Mathathias fuit sacerdos ministrans in templo, & plo, & mansit in Ierusalem, vt habetur. 1. Mach. 2.
4 *Cum con. de. ca. pl. &c.* Inductam per Antiochum.
5 *Exultabit Iacob & lætabi. &c.* Quod factum fuit, quando Iudas Machabeus, & populus qui erat cum eo, recuperata ciuitate mundauerunt templum, reædificantes altare, & super illud offerētes cum gaudio magno, vt habetur 1. Mach. 4. vnde ibidem dicitur. *Facta est lætitia in populo magna valde.*
Moraliter. Aūt potest exponi psalmus iste de quolibet peccatore in malis suis obstinato, qui licet confiteatur Deū verbis negat tñ factis, secundum illud Apostoli ad Tit. 1. d. *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant.* Cuius malitiam Deus examinat & punit, & innocentē de manu eius eripit. Et huic sententię de facili consideratis prædictis p̄t litera applicari.

MORALITER.

Confusi sunt, &c. Extrema confusione.
b *Quoniam Deus spreuit eos.* A consortio sanctorum eijciens ipsos. Et quoniam hoc est valde formidandum, ideo subditur vox iustorum. *Quis*
2 *Quis dabit ex Sion.* i. ex cęlo vbi est Dei clara visio, & respōdetur.
4 *Cum conuerterit Deus captiuitatem Iacob.* Scilicet per aduentū saluatoris, quod impletum fuit per liberationem patrum in limbo detentorum.

ADDITIO I.

In psalmo 52. Dixit insipiens. *vbi dicitur in postilla.* Propter quod psalmus iste.
Psalmus iste magis proprie potest exponi presupposita veritate fidei de Antichristo, & de afflictione fidelium p̄ ipsius tyrannicā potestatē, cuius Antichristi figura fuit Antiochus prout cōiter tenet̄ a qua afflictione maxima liberādi sunt p̄ Chrm̄. Ad qđ attendēdū est, q̄ sicut in psal. 13. (qui pro maiori parte assimilatur huic) agitur de Iudeo Christum in persona contemnente (qua ratione de ipso Iudęo proprie dicitur. Dixit insipiens in corde suo non est Deus prout in additione super eundem psal. fuit ostensum) sic in hoc psal. agitur de Antichristo, cuius principalis & propria nequitia consistit in negando Christum esse Deum: & sic proprie de ipso posset dici: *Dixit insipiens in corde suo non est Deus.* Nam licet Antichristus in ore suo verum Deum profiteatur esse in mundo, cum legem pentateuchaim asserat veram esse: cuius legis cęremonialia, & iudicialia & huiusmodi restaurare attentabit, vt doctores communiter dicunt in qua lege manifesta sunt testimonia de Deo: nihilominus tamen in corde Deum negat verum negando Christum esse verum Deum eo modo quo supra fuit expositum in prædicta additione. Vnde isti duo psal adinuicem correspondent sicut primum & vltimum vnius rei. Nam sicut persecutio Iudeorū facta in capite Christo fuit prima, & principalis inter omnes ecclesię persecutiones, sic persecutio Antichristi est vltima & maxime principalis inter persecutiones ecclesię in Chri membris p̄petratas. Et ideo iste psalmus distinguendus est & exponendus sicut compar suus scilicet. 13. exceptis duob. verbis qui non ponuntur eo modo in vtroque psal. scilicet q̄a ibi dicitur in primo. *Quoniam dominus in generatione iusta est, consilium inopis confudistis, quoniam Deus spes eius est* In hoc psalmo legitur. *Quoniam Deus dissipauit ossa eorum, qui hominibus placent: confusi sunt quoniam Deus spreuit eos.* Primus versus fuit expositus in additione sup̄ prędictū psalmū applicando illa uerba proprie ad Iudeos, q̄ cōsilia Christi inopis cōtempserūt, vide ibi. Sed uersus contentus in hoc psalmo scilicet. *Quoniā Deus dissipauit.* proprie applicatur impijs adherentibus Antichristo, quorum ossa, scilicet membra erunt dissipata, quia separata a regno Dei & etiam inter se confracta in contrariū membrorum Christi, cuius os nemo confregit, vt in epistola ad 2. Tes. 2. b. vnde quia hæc persecutio vltima terminatur in separatione perfecta membrorum Christi a diabolo, & Antichristo, & eorum membris. Idcirco postquā hic psalmista dixit de reprobis quoniam Deus dissipauit ossa eorū qui hominibus placent scilicet Antichristi & sequaciū eius, qui hoibus placebunt largiēdo eis bona tēporalia de q̄bus dicit *Quoniam Deus dissipauit.* Idest, spreuit eos: statim subiunxit, de electis: *Quis dabit ex Sion salutare Israel, &c.* iuxta illud Matth. 25. d. *ibunt in vitā æternam.* & sic cōfundit̄ manifeste insipiens s. Antichristus, q. dicebat in corde suo: *Non est Deus, &c.* Quæ quidē verba. s. *Quis dabit ex Sion, &c.* & cū auerterit dominus captiuitatem plebis suę quæ in vtroque psal. finaliter continentur, denotant salutem vniuersalem fidelium, prout fuit in passione Chri secundum sufficientiam & erit in aduentu secundo quantum ad omnes electos quod non proprie pōt dici de liberatione a captiuitate Babylonica nec de oppressione Antiochi, cum in vtraque populus Israeliticus erat dispersus per orbem, & sic tales liberationes non erant vniuersales. Cętera autem contenta in hoc psalmo faciliter applicātur proposito ex his quę dicuntur in postilla, & etiam in additione supradicta mutatis mutandis, &c.

ADDITIO II.

In eodem psal. vbi dicitur in postilla. *Non est qui faciat bonū.*
Veritas Hebraica in hoc loco sic habet: *Non est qui faciat bonum, nec etiam vnus* cuius sensus est, nam licet etiam in tempore Antichristi aliqui boni erunt, quia tamen erunt pauci numero, vt Mat. 24. idcirco in nihilum reputantur iuxta Philosophum in 2. Phys. quod modicum est, quasi nihil reputatur.
REPLICA. Circa psal. *Dixit insipiens.* ostendit Burgen. suam insipientiam, sicut supra circa psal. eiusdem principij, & ibi vide correctionem.

GLOSSA ORDINARIA.

A a *Ziphæi*. Hier. Aug. Florentes interpretantur. Et significãt illos qui hic florent in præsenti, & quasi virent copia tẽporalium, quorum gloria est vt flos fœni; quod hodie floret & cras in clibanum mittitur. Inter quos latet Dauid, idest, sancti quorum vita abscondita est cum Christo in Deo, inter quos sunt viles & absconditi.

Col. 3. a.

† vide psal. 4. & 13.

Aug. Monet in aduersis Deum laudare.

-& dixissent ad Saul.

* Basilius & Theo. Ziphæi simulantes cum Dauid amicitiam, cum detexerunt Sauli, parato eũ comprehendere, nisi Philistinorũ incursionibus fuisset auersus, a quo Dauid liberatus, hũc Psalmũ cecinit

B † libera.

* Hilarius. Ziphæi q Hebraice sunt aspersiones oris designant proditores q labijs honorant populumque Iudaicũ vt Dauid qui proditus orat periclitans psallit patiens odia gratulatur, Christum dominum cui vt Dauidi psalmus conuenit.

† inter susten tatores idest su stentat me.

a Idest Christum. ¶ Nouissima non præsentia. b Quia in aduersis Deus laudandus.
c Idest laudibus. d Aug. Quia vir insipiens non cognoscit quomodo interit flos seculi.
e Vel alicuius viri spiritualis, qui intelligit florem malorum transiturum.

†In finem, in carminibus vel hymnis, intellectus Dauid

a Flos. ¶ Quibus non profuit sua proditio, & Dauid non nocuit: ibi enim datus est Saul in manum Dauid in spelunca.

a cum venissent Ziphæi, & dixissent ad Saul. Nõne Dauid absconditus est apud nos.

Psal. LIII.

a Aug. Quod mundo prædicatum est. ¶ Hier. Id est implerem nominis.

b DEus in nomine tuo saluum me fac, & in † vir- 1
2
a Cas. In futuro iudicio. Secerne a Ziphæis. 3
b Aug. Quia non florem Ziphæorum a te peto.

c tute tua † iudica me. Deus exaudi orationem 4

a Cas. Menti reconde. b Quia ex verbis cor iudicatur.
c Cas. Hæc est causa orationis, & loquitur ecclesia. d Mali.
¶ Ziphæi pertinebant ad tribum Iudæ, vnde Dauid, sed alieni flore malitiæ qui prodiderunt eum, non loco, vel tribu.

d meam, auribus percipe verba oris mei. Quoniam alieni insur- 5
6
e a Cass. Saul & ministri. ¶ Persecutores. †

rexerunt aduersum me, & fortes quæsierunt animam meam, & 7
8
a Cass. Qui putant Deum nescire quod agunt. ¶ Qui nihil nisi seculum conspiciunt.
b Non propo. Deum ante consp. suum, quod patet quia.

f non proposuerunt Deum an conspectum suum. * Ecce. n. Deus 9

a Aug. Intus vbi nemo videt, vbi est gloria nostra non in flore extra. b ¶ Ita.
c Cass. Et si corpus defecerit. d O domine. A me in illos.

g adiuuat me, et dñs † susceptor est animæ meæ. † Auerte mala 10
h 11

PSALMUS LIII.

C b DEus in nomine. Aug. Inter Ziphęos orat. Augustinus. Hieron. Hic salua in nomine, post non timeo iudicari in virtute.

Aug. Deus in noĩe, verba ecclesię latentis inter Ziphęos cuius bonũ intus est, & merces occulta, alij alijs petũt liberari, ego in tuo nomine.

* Basil. & Theod. Sic Apostoli in nomine Domini dicebant. Surge & ambula.

c *Deus exau.* Cass. Item Deus, nom potentię, repetit n tardet auxilium.

d *Percipe*. Aug. Zi phæi ea etsi audi nõ tamẽ intelligẽ qui non nisi temp ralia nouerunt.

e *Alieni*. Aug. Zip viculus erat qui p nebat ad tribũ Iu da, vnde Ziphęi.

* Basi. & Theod Ignorant tuam pr uidentiam.

f *Ecce e*. Cass. Di psalmus. Quid & Ziphæis faci Deus vnde soli laudes.

g *Adiuuat*. Aug. C ipsi nesciunt int quos lateo, sed h quod me adiuuat derent, si Deum ante oculos ponerent.

Cass. Adiuuat laborantem ferre quæ ingerunt.

Aug. Adiuuat & susceptor est. Ita q̃ auertit mala inimi disperditq; in virtute sua, eos qui florẽt in felicitate secu

h *Auerte mala inimicis*. Aug. Vel, auerte pro conuertend precatur, & hęc est hostia quam pro liberatione soluit.

Auerte

NICOLAVS DE LYRA. PSALM. LIII.

DEus in nomine tuo. Huic psalmo præponitur talis titulus in Hebræo. *Ad victoriam in organis eruditio Dauid quando venerunt Ziphæi, & dixerunt Sauli: nonne Dauid absconditus est apud nos*, Vt habetur 1. Reg. 23. & 26. Quamuis enim essent de tribu Iuda sicut & Dauid, tamen in fauorem regis voluerunt eum tradere in manus eius, & sic ex hoc titulo patet auctor & materia huius Psalmi in generali. Per hoc autẽ quod dicitur, in organis, signatur quod cantus huius psalmi appropriatus erat huic instrumento musico, quod dicitur organa: Titulus etiam consimilis ponitur in translatione Hiero. sed ponitur ibi psalmus, scilicet cantus pro instrumento, sicut dictum fuit supra psal. 4. Diuiditur autem iste psalmus in duas partes, quia primò Dauid ponit suam deprecationẽ. Secundo vt fit magis exaudibilis, facit Deo votum seu promissionem, ibi: *Voluntariè*. Circa primum dicit.

1 *Deus in nomine tuo*. Idest, in virtute nominis tui a me inuocati.

2 *Sal. me fac*. A Ziphæis mihi insidiantibus, & Saule & viris eius me persequentibus.

3 *Et in virtu. tua*. Id est pro me conseruans meam innocentiam, & puniens eorum malitiam.

4 *Deus exaudi orationem meam*. Per condescensum tuæ salutionis.

5 *Auribus percipe verba oris mei*. Loquitur de Deo more hominis, qui inclinat aurem ad petitionem, quam vult exaudire.

6 *Quoniam alieni insurrexerunt in me*, i. Ziphæi volentes me prodere, & in hoc alienati sunt a me, quamuis sint de tribu mea.

7 *Et fortes quæsierunt animam meam*. Id est Saul rex, & exercitus eius.

8 *Et non proposuerunt Deum ante conspectum suum*. Quia Dei more postposito quærunt me innocentem interficere.

9 *Ecce enim Deus adiu*. Idest spero quod me adiuuabit in hac tribulatione.

10 *Et dominus susceptor est animæ*. Idest, conseruator vitę meæ.

11 *Auerte mala inimi. meis*. i. auerte a me mala ab inimicis contra me cogitata & conuerte super eorũ capita secundũ quod dicitur Prou. 11. a. In insidijs suis capientur iniqui.

Et i.

MORALITER.

1 *Deus in nomine tuo*. Psalmus iste secundum literalem sensum est oratio Dauid contra malitiam Ziphęorum, ipsum in manus Saulis tradere volentium.

Moraliter autem est oratio innocentis per malorum relationem patientis persecutionem & deuote liberari petentis dicens: *Deus in nomine tuo*. Quod fideliter inuoco.

2 *Saluum me fac*. Ab iniustæ persecutionis malo.

3 *Et in virtu. tua iu. me*. Idest, pro me innocentiam meam declarando.

4 *Deus exaudi orationem meam &c*. Præbendo mihi tuam consolationem.

Quoniam

6 *Quoniam alieni*. A veritate.

† *Insurrexerunt aduersum me*. Falsis accusatoribus me diffamantes inique.

7 *Et fortes quæsierunt animam meam*. Ad eorum accusationem iniquam.

8 *Et non proposuerunt Deum ante conspectum suum*. Nam in mortali peccato est auersio a Deo. Sed quoniam Deus in tentatione facit prouentum, sequitur.

9 *Ecce enim Deus adiuuat me, & dominus susceptor, &c. Auerte mala inimicis meis*. Et loquitur de malis pœnæ quæ bene possunt optari peccatoribus per iustitiæ zelum, & vt vexatio det eis intellectum: Et quoniam ex hoc Deo gratiæ debentur, ideo subditur.

† *Voluntari*

Auerte mala ab inimicis meis. Et disperde illos.

Cass. A priore intentione, ponendo in veritate tua, idest vt ad veritatē tuam veniant.

a *In veritate*. Augustinus. Vel secundum aliam literam in virtute perde quos in tua infirmitate tolerasti.

a Aug. Florent falsis bonis, pereunt veris bonis. æternum. ¶Vel quasi florent ad tempus, sed pereunt in b ¶Tamen. Aug. Quia gratis amo quod laudo.

a b inimicis meis, & in † veritate tua disperde illos. † Voluntarie 1

a ¶Sacrificium laudis, non pecora. b ¶Aug. Hoc est gratis confiteri quia bonum: non quia det temporalia bona. ¶ Idest laudabo. 2

sacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo domine, quoniam 3

a ¶Aug Nil melius nomine tuo inuenio. b ¶Ideo confitebor bono nomini. c ¶Aug. In hoc probatur bonum nomen si aliter sciret, tribulatio necessaria non fuisset. 4

bonum est. Quoniam ex omni tribulatione † eripuisti me: & 5

a Florentes. b Mente rapta ad Deum videt, quod omnis flos vt fœnum.

c super inimicos meos † despexit oculus meus.

b *Voluntarie sacrificabo*. Augustinus. Quia propter se, non propter aliud quod ab eo velim. Qui propter aliud laudat, ex necessitate laudat, si illud haberet non laudaret. Mihi autem, & quæ dedit propter dantem placent. D E

†20. q. 3. c. pręsens.

† eruisti

c *Despe.* * R. Kimhi. Despexit, p respexit vt sit aposiopesis.

Volun-

NICOLAVS DE LYRA.

Et in veritate tua disperde illos. Ita quod non possint perficere quod cogitant contra me, sicut veraciter promisisti innocentiam conseruare.

Voluntarie sacrificabo tibi. Hic cōsequenter Dauid Deo promissionem facit, vt sua deprecatio sit magis exaudibilis, dicens: *Voluntarie sacrificabo tibi sacrificium laudis.* Et etiam sacrificium legis, quando potero ad locū diuini cultus accedere quia pro tunc non poterat, eo quod exul & fugitiuus erat.

Et confitebor nomini tuo domine, quoniam bonum est. Id est, confitebor nomini tuo domine confessione laudis bonitatem quam mihi exhibuisti.

4 *Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me*. De pręterito, ex quo spero, quod sic fiet de futuro, & ideo subditur.

5 *Et super inimi. meos despexit oculus meus.* Idest, pro nihilo cōputaui eorum insidias contra me, cōfidens de tua bonitate, non de meis meritis, vel virtute.

Moraliter autem potest exponi psalmus iste contra relatores pessimos excitantes potētes contra innocentes, quorum insidias innocentes euadunt ex diuina bonitate.

MORALITER.

Voluntarie sacrificabo tibi. Sacrificium laudis.

Quoniam

4 *Quoniam ex omni tribul. eripuisti me*. De peccato præterito, & sic spero, quod sic facies in futuro, ideo subditur. *Et super inimicos meos despexit oculus meus.*

ADDITIO.

In Psal. 53. Deus in nomine tuo. Vbi dicitur in postilla: *Et super inimicos meos despexit oculus meus*.

In Hebræo habetur: *Et super inimicos meos respexit oculus meus*: Quod intelligendum est eo modo quo dicitur. *Lætabitur iustus cum viderit vindictam, &c.* Psal. 57.

In

GLOSSA ORDINARIA.

In finem in carminibus. Aug. Intellectus. Magna cura debet [illegible] gere ecclesia, in quo malo nūc est, vnde liberari optat. [illegible] inter mala seculi quę intelligit, alius non intelligit, [illegible] hęc regio non est gaudij, sed mœroris.

Augusti. In hoc [illegible] ecclesia loquitur, vel in persona sua, vel Christi, quando in sua, loquitur vt homo pu[illegible] animis in tempestate, dum fluctuat mergitur, clamat Iesum, decernēs sua infirmitate a tot scandalis se separari, ne & illis non possit, & sibi noceat, ad similitudinem Dauid qui pro molestijs ciuium fugit in solitudinem.

Cas. Quando verò in persona Christi, integra proprietas [illegible] ulis formę in Christo describitur, vt detur nobis humilitatis exemplum.

Tertius psal. q. de passione & resurrectione latius tractat.

* Basil.

* Basil. Dauid a Saule pulsus in solitudine hunc psal. cecinit adumbrans in se & Saule Christum Dñm & Iudæos: In finem describitur quę finē prophetia habitura est & hymnis adscribitur quia Dñicæ passionis habet adumbrationē. F

* Hilar. Et ad Christum Dominum qui est finis legis refertur, qui hic loquitur in persona hominis, nō tamen sine aliqua conscientia altioris fiduciæ subijcit quis dabit mihi pēnas sicut columba, quod non est postulantis, nec ab alio sperātis, sed eius qui in alio psal dicit, Si sumpsero pennas meas diluculo.

a ¶Christum, vel consummationem futuram. ¶Aug. Vel in hymnis, idest, laudibus, quia semper laudandus Deus, siue erudiat aduersis, siue consoletur lætis.

a † In finem in carminibus vel hymnis intellectus Dauid.

PSALMVS LIIII.

a ¶Aug. Verba tribulati, optantis liberari. b ¶Fort.

b c EXaudi Deus orationem meam, et ne † despexeris, 1

† abscondas te a deprecatione mea

PSALMVS LIIII.

b EXaudi Deus orationem meam. Cassiod. Oratio, præmissa contra mala, vel fluctus seculi.

c *Ne despexe. depre.* Cassiod. Si enim Deus dat temporalia alicui petenti: eius tamen oratio ei non est accepta, quia caret debito fine.

Contri-

NICOLAVS DE LYRA.

PSALMVS LIIII.

Exaudi Deus orationem meam. *Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo:* Ad victoriā in organis eruditio Dauid. *Est sensus quod Dauid eruditus a domino fecit hunc psalmū ad eruditionem aliorum: qui psalmus decantandus est in organis cū quodam cantu victoriæ, sicut frequenter expositum est supra. Titulus autem vero. est eiusdem sententiæ licet aliquantulū differat in litera quæ talis est:* Victori in psalmis eruditio Dauid. *De materia vero huius psalmi varie dicitur, sed illud quod mihi videtur probabilius, & magis consonum literæ est, quod Dauid fecit hunc psalmū, gratias agens Deo, quando fugiens de Ceila saluatus fuit de manibus Saulis, qui volebat eum in Ceila obsidere, & de manibus populi Ceilæ, qui disponebat eum Sauli tradere, vt habetur. 1. Reg. 23. cum tamen saluasset populū illū de manibus Philisthinorum, vt habetur ibidem. Igitur iste psal. diuiditur in tres partes, quia primo Dauid orando suum periculum exprimit, secundo Ceilæ populum arguit, ibi:* Præcipita domine. *Tertio circa se diuinum beneficium recolit, ibi:* Ego autem. *Circa primum, Dei auxilium inuocat dicens.* Diuisio.

1 Exaudi Deus orationem meam. *Et quater eandem sententiā replicat sub aliis verbis, ad ostendendum magnum affectum suæ orationis. Secundo causam allegat dicens.*

Contri-

MORALITER.

Exaudi Deus orationem meam, & ne despexeris deprecationem meam &c. Psalmus iste secundum literalem sensum est oratio Dauid quando fugiens de Ceila saluatus fuit a Saule persequente, & Ceilitis volentibus eum Sauli tradere primi Regum 23.

Mystice vero potest exponi, vt sit oratio ecclesiæ persecutionem Iudæorū in ecclesia primitiua sustinentis, vt habetur Act. 8. & 9. Et primo ponitur eius oratio deuota, cū dicit, *Exaudi Deus orationem, &c.* Hæc enim sententia quater ponitur in hoc versu, ad designandum quatuor orationis species, quæ sunt obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, vt habetur 1. Timo. 2. Hic autem quatuor modis legitur orasse ecclesia primitiua.

Contri-

a *Contristatus.* * Basil.& Theodor. Symmachus sic reddidit. Deiectus sum, cum mecum ipse loquerer, & confusus sum a voce inimici a perturbatione impij. ἀδολεσχίαν scriptura assiduam meditationem vocat.

b *In exercitatione,&c.* Augustinus. Omnis malus viuit, vel vt corrigatur, vel vt per eum bonus exerceatur.

† orationem

Cassiodorus. In exercitatione. Vno nomine vita Christi exponitur, qui nullo otio ab incepto remissus est, in quo tristis quia perfidi non referunt fructum.

c *Conturbatus sum à voce inimici.* August. In ipsa pugna, dum & inimicos vult diligere, & abundante malitia incipit odisse, & ita incipit in fluctibus mergi.

B

† doluit in medio mei

Hieron. Conturbatus. Vel, conturbatus sum a voce inimici. Qui me Samaritanum, & dæmonum habentem dicebant.

Ioan. 8. f.

† 7. q. c. aduersitas

† 7. q. 1. c. aduersitas

d *Declinauerunt,* * Basilius & Theodoretus. Magis dilucidè Symmachus. Quoniam irruerunt contra me ad impietatem, & in ira aduersati sunt mihi.

a ¶Vt quorum impleta oratio post despicitur, quia non de æternis. b ¶Quia sum in quem intendas. c ¶Dignum. d ¶Quid enim tibi est? ¶Humana infirmitate.

a † deprecationem meam, intende mihi, & exaudi me. † Con- 1

a ¶Aug. In his quæ ingerunt mali, quod apertius dicet quibus exerceatur. b ¶In mari seculi a vento valido tribulationum. c ¶Aug. Hęc est exercitatio quæ turbat oculum mentis, ira quasi festuca, non tamen extinguitur, sed extinguitur odio velut trabe.

b tristatus sum in exercitatione mea, & conturbatus sum a vo- 2

a ¶Non meo merito, sed suo malo. b ¶Q. A voce inimici sum turbatus. ¶Quia impetus malitiæ eorum, est quasi fluminis cursus a tribulatione peccatoris.

c

d ce inimici, & a tribulatione peccatoris. quoniam † declina- 3

a ¶Quæ eorum erant. b ¶Quia. ¶A tribulatione. ¶Futore suo. c ¶Non merito meo. d ¶Cas. Sed ruinosi sibi. e ¶Sed per hoc. ¶Quod alibi. Turbatus est præ ira oculus meus, vnde sequitur metus mortis. mors animæ odium est, vt vita dilectio. 4

5

e uerunt in me iniquitates, et in ira † molesti erant mihi. Cor 6

a ¶Vt pondus, vel ibi perit in quo nihil habet iuris: vnde Osee 13. Ero mors tua ò mors.

meum † conturbatum est in me, & formido mortis cecidit 7

a ¶Quia animi. b Corporis. c Mors secuta est. ¶Vel contexerit me tenebra alia litera. 8

f super me. Timor & tremor venerunt super me, † & contexe- 9

a ¶Nisi tu pater. Et iam qui soluit ligatas pennas, dat quæ non erant ad vsum, nec suæ habentis, id est, sui iuris. 10

11

g

h runt me tenebræ. † Et dixi, quis dabit mihi pennas sicut co- 12

a Idest, vt auolem a Iudæis, infidelibus. b In contemplatione. ¶Mortem optat vel solitudinem. ¶In gentibus credentibus. c Dixit & habui. d August. Non loco ne rumpatur charitas bonorum, ne perdatur exercitium malorum quos Deus admiscet, vt Iudam apostolis.

i

k lumbæ, & volabo, & requiescam? † Ecce † elongaui fugiens 13

l

te quid ait? Quis dabit mihi pēnas. Vult ad tempus separari a tot scandalis, ne peccata infirmus augeat manens inter ea.

i *Sicut columba,&c.* Aug. Non sicut coruo. Columba a molestijs quærit auolare, sed dilectionem non amittit, & semper gemit, sic bonus separare se corpore, non amore ab his quib. non potest prodesse. Piè viuit in Christo, ad cuius viscera pertinet, quod ait Apostolus. *Quis infirmatur & ego non infirmor? Et quis scan. & ego non vror?* Et sic aliorum mala sunt ei persecutio: vnde optat fugere, & manere in deserto pro turba tribulationum. & scandalorum, sed aliquādo ligatur non fisco cupiditatis, sed cura & officio, vt deserere non possit nisi soluatur; Quòd si non soluitur, tunc dicat: *Cupio dissolui & esse cum Christo, sed manere necesse est propter vos, & sic est meritum ex desiderio.*

Cassio. Columba. Vel columba emiss[a] inueniens lutosa ac[...] arcam reuersa, sic Christus inueniens lutosa corda Iudæorum auolauit ad gentes.

Aug. Aliter: Optat ille mortem per quam separetur a ma[...]lis, & ait per simile: Quis dabit mihi pennas sicut columbę idest quis dabit mihi, vt dissoluar, & sic auolem ab eis, & cum Christo quiescam.

* Basilius & Theodoretus. Admiratione dignum quare columbæ & non alterius animalis pennas accipere voluerit, manifestum est eum spiritussancti gratiam desiderare qui columbæ specie volauit.

K *Ecce elongaui.* Cas. Illud tangit quod Christus vitabat, persequentes, vt occasionem iræ demeret, & manebat in desertis orans, in quo docebat nos in secreto conscientiæ orare & quiescere, cum a malis premimur.

l *Fugiens.* † Alcui. Se elongat, qui a turba terrenorū desideriorū in alta Dei cōtemplatione se subleuat. Manet in solitudine

e *Cor meum conturbatum.* Cas. Lege carnis, animus turbatur in me, non exit a me.

f *Timor & tremor.* Cas. Proprietas mortis est, vt eam prius timeamus, vnde contremiscamus.

g *Contexerunt me tenebræ.* Hieron. Tenebræ sunt mali homines qui persequuntur ecclesiam, & qui contegunt ipsam, qui odit fratrem in tenebris est.

* Basil.& Theodor. Nō mirum si Dauid in lege instructus, & perfectionem euangelicam procul præuidens timuerit. Nam & ipse Christus Dominus instantem passionem deprecatus est, & sanguinis guttas sudauit. Oportebat enim vt natura demonstraretur, quæ cruciatus susciperet.

C

h *Quis dabit mihi pen.&c.* Augustinus. Sed in hac infirmitate

1. Ioan. 2. b.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Contristatus sum,&c. *Idest, quod per exercitium armorum liberaui Ceilæ populum, & tamen tanquam ingratus voluit me tradere in manus Saulis.*

2 Et conturbatus sum, &c. *Scilicet Saulis qui dixit me obsidere in Ceila, vt audiui.*

3 Et a tribulatione peccatoris. *Idest, a tribulatione mihi præparata, & per dolum populi Ceilæ, qui in hoc peccauit grauissime.*

4 Quoniam declinauerunt,&c. *Illi enim qui volebant eum tradere in manus Saulis, dicebant eum reum læsæ maiestatis quærendo malum Saulis, propter quod non debebant eum saluare, licet pugnasset pro eis.*

5 Et in ira,&c. *Quamuis non meruisset, sed magis oppositum, ideo subditur.*

6 Cor me.for. *Ex istorum dolo, & etiam meo periculo, ideo subditur.*

7 Et formido mortis cecidit super me. *Tum propter potentiam Saulis me persequentis, tum propter nequitiam populi tradere disponentis.*

8 Timor. *In corde.*

9 Et tremor. *In corpore causatus ex timore.*

10 Venerunt super me. *Propter prædicta.*

11 Et contexerunt me te. *Idest aduersitates duræ: aduersitat[es] enim in sacra scriptura frequenter tenebræ nominantur.*

12 Et dixi quis dabit mihi pennas, &c. *Timuit enim Dauid, [ne] ciues clauderent portas. & sic non posset exire pro sua voluntate [ad] saluandum se, & viros suos, qui erant cum eo, quia tamen de ciuita[te] exijt, ideo subditur.*

13 Ecce elongaui fugiens. *Saulem & populum Ceilæ.*

Cor   Et mansi

MORALITER.

1 *Contristatus sum in exercitatione.* Scilicet patientiæ, in quo exercitio infirmi contristantur.

2 *Et conturbatus sum.* Quia Iudęi multa iniuriosa fidelibus irrogabant.

3 *Et a tribula.pec.* Quia non solum verbis eos, sed etiam operibus molestabant.

4 *Quoniam,&c.* Imponebant enim ecclesię transgressionem legis diuinæ.

5 *Et in.* In malo suo sine ratione.

6 *Cor meum.* Verbum est ecclesiæ pro filijs suis infirmi[s] ideo subditur.

8 *Timor.* Cordis.

9 *Et tre.* Corporis, proueniens ex timore cordis.

10 *Venerunt su.me.con.* Aduersitatis.

12 *Et dixi, quis dabit mihi pennas.* Idest, facultatem euadendi dicta mala, vnde Act. 8. dicitur, quod omnes Christiani dispersi fuerunt præter apostolos, qui tanquam firmiores remanserunt in loco persecutionis.

Et   † Et mansi

tudine, qui perseuerat in remota mentis intentione.
A Hieronymus. Vel, Ecce elongaui fugiens à Iudæis.
35.2. 1 *Et mansi in solitudine.* Gentiũ, vnde: Lætetur desertum, & 34.2. floreat tanquam lilium. Et alibi. *Lætare sterilis, quæ non paris.*
b *Expectabam eum,* Diapsalmus. Iã in solitudine saluus sperat auxilium Dei, & imprecatur ciuibus.
Cassiodor. Expectabam, (vt ex persona Christi) legatur in solitudine, nõ ex me securus præsidiũ patris sustinui, qui saluum me fecit à pusillanimitate spi-
B ritus, ne caderem, vel cederem malis in passione, à tempestate ne irasceret.
* Hilar. Non noua hęc expectatio iam in alio psalmo deprecatus est. Saluum me fac deus, quia intrauerunt aquæ vsque ad aĩam meam, &c. & tẽpestas demersit me.
Præcipita. Cass. ne muniant cogitationes machinãdo.
* Basilius. & Theodoretus. Sic distingnunt Præcipita domine, & diuide linguas eorum, &c. malã concordiã. Quoniam vidi iniquitatem, & contradictionem in ciuitate, &c. Nõ arbitrant̃ hæc Dauid conuenire, neque.n. eo tempore Hierosolymã possidebat, sed seruatori nostro. Notãdum autem, quod non solũ noui testamenti p̃fectis, sed & legatis politia vsuram reprehendat, & hanc iniquitati, labori, & dolo coniungat. D
‡ Hilari. Pręcipita à Gręcis *καταπόντισον*, inumiatum, quod est demergens in profundum, & his verbis captiuitatis, & dispersionis pęna deposcitur.

a August. Mentis vbi nullus, nisi Deus cum eo vbi quies. Sed quia extra tribulatio Expectabam inquit. b Ibi etiam. c Aug. Saluat nos Christus dum fides eius inardescit excitatur a nobis, & dum videmus, quæ pro nobis tulerit.

a b & mansi in solitudine. * † Expectabam eum, qui saluum me 1 2

a August. Cass. Qui supra dixit se turbatum. b ¶ Aug. In qua, & Petrus excitauit eum dormientem dicens. Domine perimus. ¶ Seditionibus. c ¶ Me saluasti: illos autem, qui se extulerunt. †

c † fecit à pusillanimitate spiritus, & tempestate. † Præcipita 3

a Qui male conspirauerunt in turre superbiæ ædificanda. b ¶ Perfidiam eorum, qui non credunt. 4 5

d domine, diuide linguas eorum, quoniam vidi iniquitatem, 6 7

a ¶ Quia contra Mysteria Christi agunt. b ¶ Et quia ista ibi vidi, ideo fugi in solitudinem. ¶ In Babylonia, quæ turrem superbiæ ædificauit. c ¶ Assidue non ad horam. d ¶ August. Hæc turbare solent iustum, vt vellet auolare.

e & contradictionem in ciuitate. Die ac nocte circundabit 8

¶ Babyloniam. a ¶ Augusti. Principes eius munimenta ciuitatis, qui arca circumueniente cadent 7 die tanquam muri Iericho, quando post hanc vitam, quæ septem diebus agitur singulorum merita discutiet Christus. b ¶ In oppressionibus aliorum. c ¶ In communi plebe. ¶ Quasi in ea tota. ¶ Quasi in maioribus, & minoribus. d Idest qui,

f eam super muros eius iniquitas, & † labor in medio eius, et 9

a In iudiciis faciendis. Quia semper durat. b Cass. In aperto lucrati sunt, & deceperunt, quod vtrunque lex prohibet. c Aug. Non absconduntur, quia mala sunt, sed publice fiunt.

g † iniustitia. Et non defecit de plateis eius vsura, & do- 10

a Ita in ciuitate fac. Præcipita diuide, quia non solum aperti, sed & occulti. b Aliquis manifestus. c Iurgiis.

h lus. Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, 11

a Quia non inopinatum malum esset. b Nullam notitiam mei habuit.

sustinuissem vtique. Et si is, qui oderat me, super me 12 13

a Aug. Mihi superbe insultaret, magnificaret se supra me minaretur mihi. Augustin. Inter eos, qui intus sunt mecum in ecclesia. Non vindicassem. b Qui foris est. 14

i magna locutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo. 15

d *Diuide.* Cass. Ne sit supba vnitas, ne malitia habeat effectum. Osee.11.d. † Festinabo eruere me a vẽto, qui suscitatur a turbine. † Perime.
e *In ciuitate.* Hæc est ciuitas de qua per Prophetam dominus: Ego deus, & non homo, & ciuitatem non ingredior. Est tamen alia quam deus inhabitat, de qua dicitur: *Non potest abscondi ciuitas supra montem posita.* E Matth.5.b.
f *Et labor in medio eius, &c.* August. Iam labor ĩ medio, quia iniquitas, quies autẽ in humilitate. † afflictio.
g *Vsura, &c.* Aug. Quia plus exigit in iniuria. Vel qualibet re, quam accepit nõ dimittit, vt sibi dimittatur. F
h *Quoniam si inimicus.* Cass. Exprobratio Iudæ dum ex persona Christi legitur: Vel hucusque de apertis inimicis egit ecclesia, iam nunc de occultis. - forsitan.
i *Abscondissem me forsitan ab eo, &c.* Cassiod. Magna patientia, ita locum daret verbis, vt se absconderet ne videret aduersarium.

a Tu vero

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et mansi in solitudine.* Idest, in deserto, secundum, quod habetur primi Reg.23.
2 *Expectabam eum, qui saluum me fecit.* Q.d. licet manus Saulis protunc euasissem, tamen magis confidebam de protectione dei, quam de asperitate deserti, quia Saul postea quæsiuit eum super abruptissimas petras, quæ solis ibicibus peruiæ sunt, vt habetur primi Reg. 24.
3 *A pusillanimitate spiritus.* Idest à timore nimio, cum eram in Ceila reclusus.
4 *Et tempestate.* Scilicet Saulis volentis me ibi obsidere.
5 *Præcipita Domine.* Hic cõsequenter Dauid arguit populũ Ceilę, & primo describit eorũ culpã, & sęcũdo pęnã debitã, ibi *Veniat mors.* Circa primũ dicit orando: *Præcipita domine, diuide linguas eorum.* Idest fac habitatores Ceilę, ita præcipitanter loqui, & discordanter ab inuicem, quod non possint perficere suam perditionem tradendo me in manib. Saulis.
6 *Quoniam vidi.* Idest, certitudinaliter intellexi.
7 *Iniquitatem, & contradictionem in ciuitate.* Quia quærũt me iniqui tradere, contradicentes innocentiæ meæ, vt patet p prædicta. *Vel dicit,* Contradictionem, quia non omnes concordabant ad tradendum eum.
8 *Die ac nocte circundabit eam super muros eius iniquitas.* Quia aliqui intantum erant maligni, qđ discurrebant sup muros ad videndũ ne Dauid exiret, donec Saul cũ suo exercitu venisset. 9 *Et labor in medio eius, & iniustitia.* Quia maligni, & iniusti in hoc laborabant nocte, & die.
10 *Et non defecit de plateis eius.* Vsu. quia in ciuitate Ceilæ erant aliqui publici vsurarij, & mercatores fraudulenti.
11 *Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi.* Eo quod sibi nocuissem.
12 *Sustinuissem vtique.* Idest, habuissem causam sustinendi patienter.
13 *Et si is, qui oderat me.* Manifeste.
14 *Super me magna locutus fuisset.* Comminando mihi mortem, vel aliquid tale.
15 *Abscondissem me forsitan ab eo.* Si vidissem me impotentem ad resistendum.

Tu vero

MORALITER.

1 *Et mansi in so.* Quia discipuli dispersi prædicauerunt in Samaria, & in alijs locis, nomine solitudinis designatis.
2 *Expectabam eum.* Scilicet dominum nostrum Iesum Christum fiducialiter eius petens auxilium.
† *Qui saluum me fecit, &c.* Quia Christus discipulos non solum liberauit à tempestate persecutionis, sed etiam ab inordinatione timoris, quæ pusillanimitas nominatur.
5 *Præcipita.* Hic consequenter arguit Iudæorũ persequentium culpa cum dicitur: *Præci. &c.* Quod factum fuit quando SLucæi mortẽ Pauli quærebant, & Pharisęi eũ excusabant Act.24. quia tamen isti, & illi erant iniqui, sequitur.
† *Circundabit eam, &c.* Quia sicut Iosephus dicit libro de Iudaico bello, illo tempore fuerunt in Ierusalẽ, & Iudæa multæ dissensiones, & rapinæ.
11 *Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi.* Primi credẽtes Christo fuerunt natione Iudæi, & legalia obseruabant, propter quæ debebant diligi ab eis, sed Gentiles erant ab eis extranei. est ergo verbum ecclesiæ primitiuæ.
† *Si inimicus meus, &c.* Idest, si populus Gentilis, qui semper fuit contrarius Iudæis, me persequeretur, haberem maiorẽ rationem sustinendi.

Tu

A a *Tu vero homo*, Aug. Olim quia aliquando bonum cõsilium dedisti.

b *Vnanimis*. Cas. Quia inter apostolos fuit Dux, ad castella & vicos premissus. Notus, quia prçsciuit traditorẽ, vt sic Christus specialiter contra Iudam loquatur.

Hier. Vel sic, generaliter contra quemlibet virũ Iudaicum. Tu hõ Iudaice, vnanimis, cui tradita sũt eloquia Dei. Dux meus, quia ducẽ te feci super populũ meum. *Et notus meus*. Quia de eadem gẽte mecum. Cur me occidis? Qui mecum simul dulces capie. *Cibos*. Legis instituta, vel bucellam.

† secundum ordinem meum id est, eiusdẽ ordinis & sodalis meus vel, quasi esti matio mea i quem estimabam vt meipsum & in honore habebã.
† coniunctim vel, cum turba & cetu.
† ipsorum.

c *Vnanimis dux meus*.

B Aug. Qui aliquando bene monuisti. Dux, feci te ducem super populum meum. Notus, de eadem gente.

a Quid ergo restat nisi solitudo. Nulla enim pestis efficacior quam familiaris inimicus, vnde. Inimici ho. do. e. Matth. 7. b. b ¶ Iudaice, vel Iuda, scilicet cur me trauis, vel non est tolerandus.

a
b Tu vero homo † vnanimis, dux meus & notus meus. Qui 1 2
a Cum aliis. b Conuersans. c Spirituales. Vnde Gustate & videte. quoniam suauis est dominus. Psal. 30. b. d Sed quia modo extra aduentio est. Templo Ierusalem.
c 3
d 4
e simul mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ambula- 5
a Cas. corporalis conuersationis, quis in eius collegio erat Iudas. b Ideo. c Ignis consumptionis. Ignis de celo, d Minores, qui consentiunt maioribus. e Maiores qui sunt autores mali.
f uimus cum consensu. Veniat mors super illos, & descendat 6
a In voraginem terrenæ cupiditatis. b Aug. scienter peccantes. c Merito. d Aug. vbi peregrini, & transeunt, non enim hic semper mansuri. Quid ergo sic instant.
g 7
h in infernum viuentes. Quoniam nequitiæ in habitaculis 8
a Aug. in corde. b Alias in communi. c Aug. Illi ita peribunt. Corpus Christi. d Aug. In conturbatione exercitationis.
i
k eorum in medio † eorum. Ego autem ad Deum clamaui, 9
a Quod consequens erat. Et ego. 10
l & dominus saluauit me. Vespere, & mane, & meridie 11

imprecatur malis. Et loquitur in eadem voce Christus & ecclesia.

Aug. *Veniat*. Vt super illos qui initium schismatis fuerũt, & sese superbi separauerunt. Venit noua mors, aperiat. n. se terra, & viuos absorpsit.

g *Descendat in infernum viuẽtes*. Aug. Vt duces terra absorpsit. Illi minores. s. consentiunt, & consecuti sunt, & studio cõtentionis accensi, a ducib. suis recedere noluerunt. Et ideo venit ardor consumptionis super ardorẽ dissẽsionis. Duces vero absorpti sunt à terra ita hi scienter peccantes descendunt.

h *Viuentes*. Aug. Scientes quia pereunt, & tamen pereũtes terrenę cupiditatis hiatu absorbeantur.

i *In habitaculis*. Alienæ sunt, nõ naturales, sed hospitio suscepte, q. aduentitię, vel prius in habi. i. in occulto post in medio. i. in aperto.

* Bas. & Theod. Symmachus pro dux legit. Familiaris meus. Iudam autẽ proditorem aperte præfigurauit de quo in Euãgelio Qui manducat mecum panem ipse sustulit contra me calcaneum suum.

d *Notus meus. Qui simul*. Aug. Qui in eadem ecclesia mecum fuisti.

e *Cibos*. Cas. Corporales, qui soli iniquo poterãt esse dulces. Solet vir iniquitatis comessationibus mitescere, vnde huic grauior culpa.

f *Veniat*. Cas. Sicut supra apertis, ita hic occultis imprecatur. Et ne putetur vnus de quo agebat, cõmunicat pęnas Iudæis, idest, communiter Iudæis cum alijs imprecatur.

Augustinus, Hieronym. Veniat mors. Tangit hic initium schismatis, quando scilicet Dathan & Abiron mouerunt seditionem aduersus Moysen & Aaron sicut in Numeris legitur, quos viuos terra absorpsit cum tabernaculis, & omni substantia eorũ. Chore quoq; & cum eo ducẽti quinquaginta illorum sequentes malitiam arripuerũt thuribula, vt incensum adolerẽt in conspectu dñi, qui diuino igne consumpti sunt, qui etiã de populo quatuordecim milia & septingẽ- Num. 16.

C tos vastauit. Et ideo venit noua mors super eos. Ita iste hic imprecatur

* Bas. & Theod. Habitaculum fuit, diuersoriũ appellãt hanc vitam, in qua diuersamur, non habitamus.

k *Ego autẽ, &c*. Cas. Affirmat quid sibi & illis fiat, alternatim procedendo.

l *Vespere & mane*. Hier. Quia saluauit, ideo vespere quo capiat. *Mane*, quo iudicatus. Meridie, quo crucifixus. *Narrabo*, præterita opera. *Nuntiabo*, virtutes & opera quæ faciet, & ideo exaudiet, &c. *Vespere*.

Augustin. De præteris *narrabo*. Mane de futuris *nuntiabo*. Meridie, quod non vergit in occasum, in sempiternis exaudiet vocem meam. *Vespere* dominus in cruce, mane in resurrectione. Meridie in ascensione. Vespere narrabo patientiã mortis. Mane annũciabo vitam resurrectionis. In meridie. *Exaudiet sedens ad dex. pa.* qui interpellat pro nobis Ecce quanta consolatio. A tẽpestate contra malos, foris & intus. i. in aperto & occulto. Sic & nos inter malos cũ isto oremus, plangamus, securi dicamus. Redimet in pace, cõtra illos qui non amant pacem, quia amaui pacem.

Cassiod. Narrare, ad vespere pertinet, quo dixit omnia quæ

NICOLAVS DE LYRA.

1 Tu vero homo vnanimis. *Alloquitur populum Ceilæ sub nomine hominis, qui ostenderat sibi amicitiam tanquam habens cum eo vnam mentem.*

2 Dux meus. *Quia per nuntium adduxerant Dauid ad defensionem suæ ciuitatis.*

3 Et notus meus. *Ex notitia. n. quam habebat Dauid cum eis uenit citius in eorum auxilium.*

4 Qui simul mecum dulces capiebas cibos. *Quia populus ille comedebat cum Dauid sicut cum amico familiari. In Hebræo habetur. Dulcorabimus consilium, & in translatione. Hier. Qui simul habuimus dulce secretum quia maiores ciuitatis Ceilæ aliquãdo tractabant cõsilia cum Dauid in signum amicitiæ.*

5 In domo Dei ambulauimus cum consensu. *In Hebræo habetur. Cum fremitu. i. cum turba magna, vt exponit Ra. Sa. & in idẽ redit, quia quando multi consentiunt, vadunt simul in turba. Sciendum autem quod Domus Dei non accipitur hic pro templo quod erat in Ierusalem, ad quod Dauid tunc non poterat, nec audebat ascendere, sed accipitur pro schola vel synagoga, quæ habebatur in qualibet ciuitate Iudæorum, non ad sacrificandum, quia hoc solum erat licitum fieri in Ierusalem, sed quia populus ibi conueniebat ad audiendum legem & adorandum Deum.*

6 Veniat mors super illos. *Hic consequenter prædicit pęnam delictam di. Veniat mors super illos, hoc dixit Dauid non zelo vindictæ sed zelo diuinæ iustitiæ. Vel aliter.* Veniat mors super illos. *i. digni sũt quod veniat super illos mors.*

7 Et descendant in infernum viuentes. *Sicut Core et complices eius, vt habetur Nu. 16. eo quod ingrati de beneficiis Moysi rebellauerant ei, ita fecerunt habitatores Ceila ipsi Dauid, vt patet ex prædictis.*

8 Quoniam nequitiæ. *Scilicet, multæ sunt in eis, vt patet per prædicta.*

9 Ego autem. *Hic tertio Dauid recolit circa se Dei beneficium tanquam gratus di.* Ego autem ad dominum cla. *Tanquam ad salutorem meum.*

10 Dominus saluauit me. *De manibus Saulis, & inhabitatorũ Ceilæ.*

11 Vespere, &c. *i. tribus temporibus per diem.*

Narra.

MORALITER.

1 *Tu vero homo &c.* Quia Iudęi Christianos persequẽtes, tũc communicabãt cum eis in cibis legalib. & simul orabant in templo, quod erat domus Dei.

6 *Veniat.* Hic prędicitur Iudęorum persequentium pęna cũ dicitur. *Veniat mors, &c. i.* veniet per exercitum Romanorum.

7 *Et descendant.* Q. d. magis essent digni tali pęna quam Core, & adherentes sibi, qui restiterũt Moysi homini puro, qui vero restiterunt Christo, qui est Deus & homo.

9 *Ego autem.* Hic ponitur ex parte ecclesiæ gratiarum actio cum dicitur, *Ego autem ad dominum.* Confidens de Dei auxilio.

11 *Vespere & ma. &c.* Tribus enim horis orabãt in die Iud.

Et † vt

...æ Iudas disponebat. Nuntiare de mane, quando dixit Pila... In hoc natus sum, vt testimoniũ perhibeam veritati, &c. Hil. Ex scientia prophetica talis tẽporũ ordo est constitu... quia secundum legis obseruantiam a vespere dies cępta. Euthymius. Indicat tempora trium magnarum synaxeo... collitarum Christianorũ matutinum ...spertinũ, & liturgia ...idẽs ad tres statas ...solemnes precatio... Iudęorum horas, ...æ dicuntur sacrifi... ...m vespertinũ, ma... ...num, & pomeri... ...num, quod appel... ...t Minha.

a *Appropinquãt mihi.* ...mĩne nõ numine, ...pore non mente, ...nero non merito.

b *Quoniam inter multos ...t mecum.* Hieron. ...g. Quia in multis, ...cum. i. baptismo. ...ngelij, lectione, fe... & huiusmodi, sed ...in paucis, mecũ. ...omnib. sacramen... ...ecum, sed nõ in ...spe, & charitate, ...qua nihil sunt omnia.

...ug. Vel, in multis, idest, in paleis, quæ multæ, non in gra... quæ pauca, mecũ: & prope est palea tritico, de vno semi... in vno agro, vna pluuia nutriuntur, sub eodem messore, ...em trituratione excutiuntur, eandem ventilationem ex... ...ant, sed non vnum horreum intrant, ita & illi in multis ...cum.

* ...as. & Theod. Symmachus. Cũ multis. n. facti sunt aduer... mei. R. Kimhi. quia multi angeli erãt mecum, mihi ade... ad me tuendum.

c ...*xaudiet Deus, &c.* Caſ. Ad meridiem, quando emisit spi. ...e quanta breuiter mysteria vel saluabis mane & vespere ...eridie, vnde non ingratus narra. & annũtiã, & ipse exau... ,&c.

d ...*umiliabit illos qui est ante secula.* Cassiodor. De superbia vt credant, Vel humiliabit, vt tollat locum & gentem. D

e *Non enim est illis commutatio, & non timuerunt Deum. extendit manum suam in retribuendo, &c.* Aug. Quia sensus perfidorum incommutabilis.

* Basil. & Theod. Symmachus. Non enim mutantur, neq; timent Deum.

* Hilar. Secundum Apostolũ omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.

f *Extendit.* * Baſ. & Theod. Tres sic exposuerunt Extendit manum suam in eos, qui placide cũ ipso vixerũt. f. Saul in Dauid, & Iudas in Dominum.

g *Contaminauerunt.* Caſ. quia illi contaminauerunt & diuisi sunt, armantur amplius iusti, liberantur infirmi, qui curã habent in Deum.

h *Ira.* Caſſ. Vindicta iudicij, qua diuidentur boni a malis vt grana a paleis. tũc cor, idest, volũtas Dei per prophetas & apostolos nunciata propinqua, omnib. nota erit. Vel, cor, id est, iusti qui secreta domini sui nouerunt, appropiabunt cum illi diuidentur. Vel illi contamina. suis appropiat.

* Baſ. & Theod. Iræ seruientes alia loquuti sunt & alia cogitauerunt. Symmachus, lubrica magis sunt ora eorum quam butyrum, cor vniuscuiusque eorum bella meditatur.

i *Cor.* Aug. Voluntas secreta Dei quę in scripturis cõtinetur.

K *Molliti sunt serm.* Caſ. Vel ideo hoc illis, quia mollierũt sermones adulando, qui sunt iacula, dũ dicunt, reus est mortis.

Aug. Sed si tibi puero qui lacte minoris doctrinę nutriris, adhuc duri sunt, ne irascaris vberib. ecclesiæ, sed iacta in dominum, qui portus est, nõ in alium quiest saxum naui, non portus fluctuanti in seculo.

l *Ipsi sermones, &c.* Caſ. Quia molliti non perdunt virtutem, sed F

---

a Ita.

narrabo & annuntiabo, & exaudiet vocem meam. Redimet 1

a Aeterna. b Collocar dam. c Aug. Christianis qui magis decipiunt, quam a perti idololatræ. 2

d Ficte laudant. 3

a in pace animam meam † ab his qui appropinquant mihi, 4

a Non cum paucis electis. b Me. ¶ Non solum pro me. 5

b quoniam † inter multos erant mecum. † Exaudiet Deus & † 6

a Qui confidunt in duce qui heri cępit. b Quia in principio erat verbum quod eis non videtur. 7

c Merito humiliabit. 8

d humiliabit illos, † qui est ante secula. * Non enim est illis 9

a Aug. peruersi sensus. Sed permanent in peruersitate. b Aug hoc remedio conuertitur homo. c Pro his pęna consequitur, non aliud inde. A simili ferire volentis qui manus eleuat, vt grauius impingat.

f † commutatio, & non timuerunt deum, † extendit manum 10 11

a Idest, vt retribuat eis. b Caſ. Quantum ad se, dum contraria agunt. ¶ Caſ. Peruertunt scripturas. Non satisfecit non timere, nec mutari, sed &. c Quod dicit. In semine tuo bene. omnes gentes. quod polluit qui contradicit.

g suam in retribuendo. † Contaminauerunt testamentum 12

a Per hæresim. b Vel iræ. c Ipso irato qui tradidit eos in desideria cordis eorum. d Aug. suis fidelibus. e Aug Vt intelligamus voluntatem eius, quia illis excitantur, qui probati sunt: & intelligitur in scripturis quæ latebat Dei voluntas. vnde Congregatio taurorum in vaccis populorum, vt excludantur idest emineant & appareant qui probati sunt argento diuini eloquijs

h eius, diuisi sunt ab ira vultus eius, & appropinquauit cor 13

a Quia. Quæ obscura in scripturis dura sunt, exposita molliuntur, & vsque ad ossa penetrant.

i illius. Molliti sunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt 14

† De con. dist. 4. c. nõ in verbis.

*Sela psal. 3.

† extendit manum suam ad eos qui pacifici erant, cum eo vel, extenderũt, sub. impii manus suas ad pacificos eius, vt sit singulare pro plurali.

E

NICOLAVS DE LYRA.

1 ...arra. *Diuina bñficia mihi collata, sicut legitur de Daniele. Dan. 6. quod tribus temporibus in die adorabat Deum contra Ierusalem.*

2 ...exaudiet *De futuro sicut exaudiuit de præterito.*

3 ...edimet. &c. *i. vitam meam.*

4 ...b his qui, &c. *i. a proditoribus Ceilæ, qui appropinquant mihi in ...m amicitiæ.*

5 ...uoniam inter mul. &c. *i. magno numero assistebant mihi ad ...dendum, & in hoc erat grauius periculum. Tum quia erant mul...m quia dolosi.*

6 ...xaudiet de. *Scilicet deprecantem.*

7 ...hu. il. *Ad nihilum deijciendo.*

8 ...ui est ante se. *i. ille qui est Deus æternus & potens omnia Et cau...ius deiectionis subdit.*

9 ...on enim est il. com. &c. *De peccato ad pœnitentiam, sed sunt obstinati, & sic non merentur veniam.*

10 Et non timuerunt Deum. *Sed magis contempserunt, sicut dicitur de obstinato Pro. 18. a.* Impius cum in profundum peccatorum venerit contemnit, sic dicitur.

11 Extendit ma. &c. in retri. *Secundum aliquos istud refertur ad populum Ceilæ, qui nitebatur retribuere ipsi Dauid malum pro bono, secundum alios refertur ad Deum, qui habet manum extensam ad reddendam pœnam pro peccato, tempore tamen debito secundum ordinem iustitiæ suæ, & huic consonat litera sequens, cum dicitur.*

12 Contaminauerunt testamentum eius. *i. Dei legem, quæ prohibet persequi innocentem.*

13 Diuisi sunt ab &c. *Idest, vultus populi Ceilæ, qui in vultu erant pacifici cum Dauid, & contrarium habebant in corde.*

14 Molliti sunt sermones eius super ole. &c. *Quia in præsentia Dauid*

MORALITER.

† ...habetur Dan. 6. & hunc modum tenebat ecclesia primi...riu...

2 *...ex. vocem meam.* De futuro, sicut fecit de præterito.

3 *...edimet in pace animam meam.* Idest vitam meam.

4 *...b his qui appro. mihi.* Ad nocendum.

5 *...uoniam inter multos.* Id est, fideles.

† *...ant mecum.* Nã in ecclesia primitiua fuerunt pseudo apo...sto..., & falsi Christiani, fidelibus se iungentes ad nocendum ...efficacius.

6 *...xaudiet Deus.* Me deprecantem.

7 *Et humiliabit illos.* Per pęnam debitam.

9 *Non enim est illis commutatio.* De culpa ad gratiam per pęnitentiam veram.

10 *Et non timuerunt Deum.* Sibi manifeste repugnantes, ideo subditur.

11 *Extendit manum suam in retribuendo, &c.* Pęnam illis debitã pro peccato.

12 *Contaminauerunt testamentum eius.* Ipsum irritãtes pro suis traditionibus Matth. 7.

13 *Diuisi sunt.* Exterius amicitiã simulãtes ad fideles Christi, & intus odium habentes, quales fuerunt pseudo apostoli, Iacta

sed eis armantur euangelistæ, & feriunt corda hominum ad
A amorem pacis, & a perplexis hęreticorum quęstionib. liberant infirmos.

Reg. 24. * Basil. & Theod. Saul enim ad Dauidem dixit, Tunc es fili mi Dauid, & Iudas, Num ego sum, inquit Rabbi? & osculatus est eũ. Aquila pro iaculis hastas reddit.

Io. 12. * H.I. De vnguento effuso Iudas conquestus est.

a *Curam tuam.* Cas. Cura fæculi, vt vermis noster nos consumit sed si cura in dño iactatur, nutrit. Salomon. *Sicut*
B *vermis ligno & tinea vestimento, ita viri tristitia nocet cordi.*

a Ergo: b Vel in. Tanquam in portum.

a †iacula. Iacta † super dominum †curam tuam, & ipse te nu- 1 2

a Et si hic. b Illis quid? Hic est finis ... 3

b c triet, & non dabit in æternum fluctuationem iusto. Tu vero 4

a In tenebras submersionis. Nec differtur, quia, ¶ Cas. Qui occidunt animas & corpora aliquando.

Deus deduces eos in puteum † interius. Viri sanguinum, & 5 6

a In seductione. b Aug. Non proficient quantum putant, sed intra tempus peribunt. quod sperant. c Aug. Quod non illis, & ideo perueniam ad æternum diem. ¶Alias sperauit.

d †dolosi non dimidiabunt dies suos. ego autem sperabo in 7 8
te domine.

Margin: † gladii. † in Deum. † non dabit in æternum mutare iustum vel neque permittet vt iustus vnquam loco suo moueatur. † dolositatis.

b *Fluctuationem*. Cass. Et si hic, verba fluctuationis fuerunt.
Pro. 25. c. Contristatus sum in exercitatione, &c.
1. Cor. 10. * Bas. Hæc Apostolo consonant dicenti fidelis est Dominus, qui non sinet vos tentari, supra id quod potestis.

c *Tu vero, &c.* Aug. Hi tunc non fluctuabunt, sed impij in puteum gehennę deducẽtur, quia non dimidiabunt, vt si quos egerũt in malo, reliquos agant in bono redimentes tempus, sed oẽs continuant in malo. Alij .n. incipiunt dies bonos sed in malis cõtinue perseuerant, alij dimidiant, alij implẽt dies bonos, quia alij moriuntur in Aegypto, alii in deserto, alij in terra sancta. In Aegypto qui in tenebris vitiorũ vsq; in finem vitę cõuersantur. In deserto, qui de confusione peccati exeũtes errata per pęnitentiã emendant. Implent dies, qui sine crimine in opere iustitiæ vsque in finem vitæ perseuerant. Hęc tria genera hominum figurata sunt per ea quæ scripta erant in volumine Ezechieli ostenso, vbi scripta erãt hęc tria, carmen, lamentum & væ. Et dicitur est prophetæ vt deuoraret volumen, id est in mentis intelligentiam traijceret horum trium mysteria. Carmen cantant, qui peccatorum lapsum non senserunt. Lamentum, qui a peccatis per lamentum pęnitentię resurgunt. Væ, qui peccant & non pęnitent.

C

* Theod. Puteum interitus inuitabilem pęnam vocauit: qui in puteum luti & cœni prolapsus est mortem effugere non potest.

* Hilar. Capta ciuitate. Iuuentus non dimidiatis diebus est prostrata.

* Rab. Puteum gehennam intelligunt.

d *Dies suos: ego au. &c.* Aug. Voluntarios non a Deo constitutos.

NICOLAVS DE LYRA.

* *Dauid loquebantur amicabilia et pacifica, & in occulto tractabant contraria.*

1 Iacta super. &c. *Hic Dauid alloquitur seipsum, vt in Deo ponat spem suam.*

2 Et ipse te enutriet. *Quia in desertis locis longo tempore vixit Dauid cum viris suis per Dei prouidentiam specialem, vt patet 1. Reg. 10.*

3 Et non dabit in æternum fluctuationem iu. *Idest, ipsi Dauid & loquitur de se tanquam de alio. fluctuationem autem vocat persecutionem Saulis per quam Dauid compellebatur fugere de loco ad locum, quæ non semper durauit, quia mortuo Saule Dauid in regem inunctus fuit.*

4 Tu vero, &c. *Scilicet, proditores & persecutores meos.*

5 In puteum interitus. *Hoc est ad mortem, & subdit causam, dicens.*

6 Viri sanguinum & dolosi. *Id est, quærẽtes effundere sanguinem innocentem & dolose.*

7 Non dimidiabunt dies suos. *Id est, non viuent secundum medietatem vitæ suæ naturalis, quia mors talium communiter acceleratur secundum dictum saluatoris. Mat. 26. e.* Omnes qui acceperint *gladium, gladio peribunt.*

8 Ego autem sperabo in te domine. *Liberantem me a periculis, ita quod viuam secundum totum cursum vitæ meæ, quod pa 3. Reg. a. vbi dicitur, & rex Dauid senuerat, habebatque ætatis plurimos dies.*

Moraliter *autem potest exponi psal. iste de quolibet iusto in persecutione posito, contra quem etiam ab ingratis fabricantur machinationes dolosæ, propter quod orat deuote ab istis liberari, quem dominus exaudiet & aduersarios eius punit. Et ad hoc potest de facili applicari litera consideratis prædictis.*

MORALITER.

1 *Iacta super dominum.* Hæc verba sunt ecclesiæ suos filios confortantis.

2 *Et ipse te enutriet.* Sacræ scripturæ verbo & eucharistiæ sacramento.

3 *Et non dabit in æternum fluctuationem iusto.* Nauis enim ecclesię non sic fluctuauit in tribulationib. a tempore Constãtini sicut ante.

4 *Tu vero Deus de. &c.* s. tyrannos quorum multi per diuinam vindictam sunt occisi descendentes ad pęnam inferni, ideo subditur.

6 *Viri sang.* Idest, effusores sanguinis innocentis.

7 *Non dimidiabunt, &c.* Frequenter .n. moriuntur ante medium vitæ suæ secundum cursum naturæ.

8 *Ego au. spera.* Verbum est ecclesiæ super Christũ fundatæ.

ADDITIO I.

In psal. 54. Exaudi Deus. Vbi dicitur in post. *Contaminauerunt testamentum eius.*

Melius videntur ista verba referri ad Deum, vt sit sensus. *Contaminauerunt testamentum eius.* i. legem Dei, in cuius pęnam diuisi sunt ab ira vultus eius. s. Dei. Et hanc diuisionem & discordiam imprecabatur eis Psal. supra in eodem psal. dicens. *Pręcipita domine & di. &c.*

ADDITIO II.

In eod. psal. Vbi dicitur in post. *Moraliter aũt potest exponi.*

Potius vr̃ pertinere ad sensum literalem exponere istum psal. de quolibet iusto in persecutione posito, &c. ad quẽ sensum proprie & de facili litera applicatur. Et talis sensus erit notabilior & vniuersalior, quam exponẽdo contra habitatores Ceile, de qua historia iam plures psalmos Dauid fecerat.

REPLICA. *In psal. Exaudi Deus.* Cum postilator exponit illum passum. *Contaminauerunt testamentum eius, diuisi sunt ab ira vultus eius.* De peruersis quorum vultus & ira sunt diuisi, qui per vultum publice blandiuntur, & per iram occulte ... ponens exemplum de Ceilensib. qui Dauid venerabãtur in publico sed occulte apud Saul eũ tradere conati sunt. Burg. autem vult melius exponere, dicens quod vultus debeat ad Deum referri, vt sit sensus, quod peruersi diuisi sunt ab ira vultus Dei. Sed ista expositio non videtur propria quod mali in pęnam diuidantur ab ira vultus Dei, nam esto quod diuidantur a gratia & lenitate vultus Dei, non tamen ab ira quia huic merentur semper subijci, & ab illa semper puniri, & habere vultum Dei iracundum quasi semper præsentem. & per consequens non diuisi ab ira vultus Dei. Nec valet quod Burg. addit, quod iste psalm. non potest esse de Ceilensibus quia multi psalm. alij sunt de illa materia, ex quo non sequitur igitur iste non. Nec valet, Materia huius psal, est de peruersis generaliter, quia cum hoc stat quod sit de Ceilensib. specialiter & exemplariter.

GLOSSA ORDINARIA.

A In finem &c. August. Populus qui à sanctis longè fit in tituli inscriptione, cui contradicit tam Iudæus quam omnis qui non vult habere regem Christum, & ipsi qui tribulant ecclesiam: contra quos hic psal. confirmat ecclesiam.

captiuo in babylone Psal. conuenit. Dauid autem bis in Geth D profectus est, semel cum velut hostis agnitus insania simulata aufugit, iterum cũ vt amicus ibidem cõmoratus est. Psalmus scriptus est cum primum fuga sibi consuluisset.

In tituli inscriptio- ipsi Dauid, cum tenerent eum. August. Tituli inscriptio: & si populus instaret nõ deleta, quia protetatum est etiã in o psal. ne corrumpis tituli inscriptio- Populus qui lõgè anctis, persecuto- B r, qui ecclesiam sicut vuas calcant. *Allophyli.* Augus. I m quod populus à sanctis longè fa c est. *Geth.* August. id in torculari. Legi Dauid in illa ciui peregrinus fuisset sed non retentus. Christus ex eius stirpe natus, non so solum in se, sed ad- in corpore suo tenetur in pressuris quæ vtiles sunt. Au enim sanctorum merita, & vinũ iustitiæ inde emanat, vua, quę dum ante torcular integra est, nihil inde manat, cùm premitur, sterilis non est.

a ¶ Christum calcant. b ¶ Saluando, vel contra populum, vt persecutores qui ecclesiam sicut vuas

b † In finem † pro populo, qui à sanctis longè factus est, † in

a ¶ Immutanda. b ¶ Christo. c ¶ Alienigenæ persecutores Christiani nominis.

c tituli inscriptione ipsi Dauid, cùm tenerent eum Allophy-

a ¶ In torculari in pressuris scilicet tribulationum.

d li in Geth.

PSAL. LV.

¶ Aug. Ne deficiam in conculcatione:

e Miserere † mei Deus, quoniam † con-

a ¶ Aug. Sicut vuam in torculari, vt vinum exeat.
b ¶ Diabolus ¶ Aug. Qui longè à sanctis factus est, de quo Matth. 13. d. Inimicus homo hoc fecit.
c ¶ Aug. Toto tempore: nullus enim viuit in Christo sine tribulatione.

f culcauit me homo: tota die † impu-

a ¶ Non quod merito meo, sed quia inimici.
¶ Cas. Quasi pedibus vuam.

gnans † tribulauit me. Conculcaue-

a ¶ Aug. Membra diaboli. ¶ Qui longè à sanctis.
b ¶ Necesse est, vt miserearis.

runt me inimici mei tota die, quo-

a ¶ Alij sunt qui conculcant: sed die, non diu. ¶ Quia multi: sed timebo ab altitudine diei, à potentia eis ad horam data. Non sed sperabo. Vel quia multi bellantes aduersum me, ideo timebo ab altitudine diei.

g niam multi bellantes aduersum me. * † Ab altitudine

Miserere mei Deus. Cas. Orat ecclesia summatim tangens tribulationes, in quibus per spem Dei finit se nõ timere, id est, in fine primæ partis dicit se non timere. † vide psal. 15.

✻ Basil. & Symmachus omni die, idest assiduo. † absorbuit.

f *Impugnans tribulauit me &c.* Aug. Hõ visibiliter, diabolus inuisibiliter, vñ periculosior est tribulatio. E † bellans.

g *Ab altitudi.* Cas. Altitudo diei mundus, vbi superbiæ tumor, vt grauior sit tribulatio. dicit se à superbis conculcari. Aug. Ab altitudine. * superbè, vel, (animose, aut altissime.)

Alia litera, cõculcauerũt me inimici mei tota die, hoc est toto tpe. Ab altitudine diei, i. quia diẽ. i. Christũ in alto lucentẽ nõ cognouerũt. Vel q̃a alti, licet ad horã. die. s. nõ diu, sed nõ timendi, quñ, & sequitur, multi qui debellãt me timebũt, cum dies altitudinis eorũ transierit. Ego verò nõ dico, nõ timebo, ne de me p̃sumere videar, sed sperabo, qđ est cã non timendi. Nõ timet aliquis duritia cordis, vel superbia, qui est stupido F † In die quo timebo, ego in te sperabo.

PSALMVS LV.

: Basil. & Theodo. Dauidi Saulem fugienti, & Populo captiuo

NICOLAVS DE LYRA.
PSAL. LV.

Miserere Deus &c. *Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo*: Ad victoriam super columbam mutam elongatum Dauid michtam, qñ tenuerunt eum Philisthæi in Geth. *Ad cuius intellectum sciendum, quod secundum aliquos Hebræos michtam est dictio composita ex mich, & tam, & sic signat humilem simplicem vel perfectum, & hoc modo accipit Hieron. qui ponit idem titulum.* Victori pro columba muta, eo quod procul abierit Dauid humilis & simplex, qñ tenuerunt eum Philisthæi in Geth, *& secundum istum sensum oportet hic supplere per talem modum: Dauid humilis & simplex supple fecit Psal. istum, quando tenuerunt eum Philisthæi in Geth. Secundum alios verò michtam est nomen cantici specialis, sicut mottetus apud nos, vel hoquetus. Et dicit Ra. quòd signat canticũ pulchrum vel decens: & secundũ eos hic est sensus tituli Hebraici: Michtam Dauid, id est, canticum Dauid decens, ab factum quando tenuerunt eum Philisthæi. De ista autem tentione dicunt aliqui expositores nostri, quod intelligitur, quãndo Iesbibeno Philisthæus nisus fuit percutere Dauid, præsidioque ei fuit Abisai filius Saruiæ, & percussum Philisthæum interfecit, vt habetur 2. Reg. 21. sed istud non videtur verum: quia Dauid nõ fuit ibi captus, imo habuit victoriam: Præterea illud bellum non fuit in Geth: & ideo Ra. Sa. exponit hoc de Dauid quando fugiens à facie Saul venit ad Achis regem Geth, quem cum cognouissent Philisthæi, dixerunt. Nunquid non iste est Dauid rex terræ? vt habetur. 1. Reg. 21. c.* & tunc tenuerunt eum adducentes ad Achis vt interficeretur, *sed Achis credens eum esse furiosum, eiecit eum: & sic saluatus fuit. De hoc ergo Dauid fecit hunc psal. & similiter. 34. sicut dictum fuit ibidem. Sed psal. 34. magis respicit euasionem Dauid ad mandatum Achis, propter quod ille psalm. incipit à gratiarum actione sic.* Benedicam dominum in omni tempore &c. *Iste autem psal. magis respicit captionem ipsius per quam fuit in periculo: propter quod incipit ab imploratione diuinæ misericordiæ sic:* Mise. mei Deus &c. *De eadẽ enim materia Dauid aliquãdo plures psal. fecit, vt satis patuit per supradicta. Sciendum etiam quod Dauid hic vocatur columba muta elongationum. Columba, quia fuit sine felle amaritudinis: quia Saulem ipsum persequẽtem ad mortẽ, bis saluauit à morte, vt habetur. 1. Reg. 24. & 26. Muta, quia tentus à Philisthæis nõ audebat loqui idioma Hebraicum, sed mutauit os corã Achis, ne amplius cognosceretur, vt habetur. 1. Reg. 21. Dicitur etiam columba elongationum, quia timore Saulis fugerat extra terram Israel ad terram Philisthinorum. Quid autem significetur per hoc quod dicitur in titulo : Ad victoriam : frequenter dictum est, scilicet conatus Leuitarum. & sic patet sententia tituli Hebraici, & similiter tituli Hieronymi, quæ est eadem in substantia. Patet etiã autor huius psalmi, & materia in generali. Secundum hoc igitur psalmus iste diuiditur in tres partes: quia primò ponitur ipsius Dauid deprecatio. Secundò deprecationis exauditio, ibi.* Sicut sustinuerunt. *Vel potius ibi.* Pro nihilo. *vt videbitur. Tertiò gratiarum actio, ibi.* In Deo laudabo. *Circa primũ dicit Dauid.* Miserere mei Deus, quoniam conculcauit me homo. *id est, homines, eo modo loquendi quo dicitur, Exod. 8. e.* Venit musca grauissima, *id est, multitudo muscarum. Plures enim Philistæi tenebant eum impingentes eum, & conculcantes sicut morte dignum. ideo subditur.* Diuisio.

2 Quoniam multi bellantes aduersum me. *Quia quærebant eum occidere, vt prædictum est. In Hebræo habetur sic.* Multi bellãtes aduersum me altissime. *quasi diceret : Tu Deus qui es altissimus, libera me ab ista multitudine, à qua non possum me defendere: & versus secundus incipit sic:* Quacunque die timebo &c. *& tunc litera est plana, cum subditur.* Ego verò in te sperabo. *In quacunque die occurrerit mihi materia timendi. Et sic pro eo quod dicitur in principio huius versus in translatione nostra.*

3 Ab altitudine. *quod est de præcedenti versu, in Hebræo est, altissime. Et hoc modo signantur versus in translatione Hieron. Potest etiam exponi translatio nostra sic :* Ab altitudine diei timebo. *id est, tempore altæ diei: quia fugitiui qualis erat Dauid, magis timent de die quam de nocte : quia non possunt ita de facili se abscondere & euadere de die sicut de nocte.*

Ego

MORALITER.

1 *Miserere mei Deus quoniam conculcauit &c.* Psalm. iste fuit otio Dauid quãdo de Geth euasit, vbi Philisthæi voluerãt eum occidere 1. Reg. 21. Moraliter autem potest exponi, q̃, sit fo cuiuslibet innocẽtis in periculo mortis positi pro sua cusione deprecantis, cum dicitur. *Miserere mei Deus quoniam conculcauit me homo.* & nõ Deus. Quasi diceret. Si tu Deus me punires pro peccatis meis, deberem in patientia sustinere.

2 *Quoniam multi bellantes aduersum me.* s. dæmones cum malis hominibus. quoniam eos incitant ad persequendum innocentes. Sed quia non sunt timẽdi in comparatione Christi qui præerit in die iudicij, sequitur.

3 *Ab altitudine diei ti.* id est, à Christo, qui non solum est altus, sed etiam ipsa altitudo.

A stupido simile. stupor. n. est qui non sentit, non sanitas. Tres sunt affectiones corporis. In stupore non dolet corpus, quia nō sentit. In immortalitate similiter, quia plenè firmatū est. Sanitas verò si molestat, dolorē h̄et: nec iō propior immortalitati stupidus q̄ sanus. Ita tres affectiones aīæ sunt, scilicet prouida cautela, stulta arrogantia, gloria secura. Stulta arrogantia similis est stupori, quādo quis de se præsumēs nec timet nec cauet. Iste ergo ne videretur per stultam arrogantiā similis stupido, non ait non timebo, sed sperabo in te.

✻ Basil. & Symmachus. Num in die timebo? Altitudinem diei prosperitatem præsentem appellat.

B a *Diei.* Dies, Christus est. Cuius duodecim horæ, duodecim sunt apostoli. vnde ipse ait: Nonne duodecim horę sunt diei? Huius diei altitudinē inimici non possunt attingere. vnde in passione Christi: Tenebræ factæ sunt.

✻ Basil. sermones meos quasi mendaces aspernantur, oblatam apologiam repudiant.

b *Tota die &c.* Cassiod. Enumerat mala, quæ sustinendo fit & inimicorum conuersio. vnde & per spem Dei dicit se non timere, sicut prius fecerat.

c *Inhabitabunt.* August. Vel aliqui ex his qui lōgè à sanctis fictè subintrant & peius nocent, vt & Iudas, q̄a à diabolo electus est, & ad tps incoluit: elegit eū qui nouerat, nō ad opus pbationis vt cęteros, sed tētationis, ut daret tibi solatiū, ne-

C scienti quos eligas vt tolleres sicut ille. si. n. falsa dicūt de te, cœlum non auferunt, nec isti nocent.

d *Obseruabunt.* ✻ Symmachus. Congregabantur clam, & vestigia mea obseruabant, expectantes animam meam.

e *Pro nihilo.* August. Quia nullus inde tibi labor quasi nihil inde tibi sit: quia & si desperati, tū vel bo curas. Vel pro nullis eorū meritis, sed gratis p. pietatē.

✻ Basil. Pro nihilo, id est, sine labore & fictè.

Vel per hoc saluabit: quia.

f *In ira populos confringes.* dum per flagella Dei resipiscūt, vel dum irā Dei pręuident. *In ira populos confringes.* Aug. Quia terres tribulationibus, & sic ducis ad te. Est enim ira consummationis, qua filij flagellātur ad correctionem. Est ira cōsumptionis, qua mali puniuntur ad perēmptionem.

g *Deus vitam meam annunciaui tibi.* Triplex vita hoīs. Naturæ, qua viuimus & spiramus: Gratię, qua in Christo viuimus. Peccati, quæ in vitiis agitur. Duæ sunt Deo, quia bonæ. vita. s. naturæ, & vita gloriæ. tertia est ab homine, quia mala. has omnes Deo annuntiare debemus.

Cassiod. Deus vitam. Confringes. & ego ad institutionem eorum vitam meam ante quæ semper mala. Vitā Deo nuntiat qui peccatum confitetur: non Deum docens, sed se dānans, vt soluatur.

✻ Symmachus. Interiora mea in numerato sunt tibi.

h *Posuisti lachrymas &c.* Aug. Piæ lachrymæ quę pro inimicis rogant: & ideo acceptæ Deo sicut ipse promittit:

In qua

† sperani domine.
† tota die in domino, spera bo.
† homo.
† omnia consilia.
Basilius & Symmach.
Iohan. 2. b.
† propter iniquitatem eua sio eis: (id est, sperāt iniquitate sua se posse euadere, sed &c. Alii vertunt, sed frustra, elabetur enim ab eis.)
Mat. 27. e.
† præcipita (deiice.)
† posui.
Basilius.
Ser. meos.
Iohan. 6. g.

a ¶ Nulli speranti timendum. b ¶ Et. ¶ Quia ab ipso. ¶ Cas. Et tribuens quod bene loquor.

a diei timebo: ego verò in te † sperabo. In Deo laudabo † 1

a ¶ Cas. Quia accepi. b ¶ Et. ¶ Sed & ante speraui. ¶ Cas. spe futuri non timet, qui videns mala seculi superius formidans orat. d ¶ Quia si calcat vnum exit.

sermones meos, † in Deo speraui, non timebo quid faciat 3

a ¶ Quid facit enim caro? b ¶ Et si à Deo. c ¶ Aug. Cum verba respuuntur, persona dicentis non est immunis ab iniuria.

b mihi † caro. Tota die verba mea † execrabantur aduersum 4

a ¶ Quia nihil boni tractant. b ¶ Aug. ficte subintrabunt. ¶ Alias incolent. ¶ Aug. Id est quia peregrini sunt in hoc mundo, vbi nullus videt cor, quicquid mali cogitant absconsum est. †

c me, † omnes cogitationes eorum in malum. † Inhabitabunt 5 6

a ¶ Cas. Dolos, quia non audent pal. in contraire. b ¶ Aug. Pedem ad lapsum, vt calumnientur. vel calcaneum, finem vitæ secundum quem iudicamur diabolus insidiatur calcaneo: hoc agent vt pote illi quibus sum grauis ad videndum, sed tamen pro nihilo. c ¶ Alias. Sicut sustinuit. ¶ Aug. Anima mea foris latrones, intus abscondentes, & sicut ego sustinui: sic tu Christe saluos facies illos, id est sic tu sustine, & ora pro illis & salui erunt.

d & abscondent, ipsi calcaneum meum obseruabunt. † sicut † 7

e sustinuerunt animam meā. † Pro nihilo saluos facies illos? 8 9

a ¶ Alias deduces. b Ego autem. Aug. Quia vt viuam tu fecisti, tibi vitam enuntio, non mihi, vt alij hoc sequantur. c Vt non ingratus. 10

f in ira populos † confringes. Deus † vitam meam annun- 11 12

g a Aug. Et tu. Exaudisti me deprecantem, sicut promiseras te exauditurum flentem inueni te misericordem promittendo, veracem in reddendo. 13 14

h tiaui tibi: † posuisti lachrymas meas in conspectu tuo. †

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ego vero in te sperabo. *id est, in quocunque timore non desperabo, sed magis sperabo de tua protectione.*

2 In Deo laudabo sermones meos. *te deuote deprecando.*

3 In Deo speraui, non timebo quid faciat mihi caro. *id est, homo carnalis. Nec per hoc intendit à se excludere omnem timorem hominis: sed tantum timorem qui deijcit in desperationem: propter quod simul ponit: In Deo sperabo.*

4 Tota die verba mea execrabantur aduersum me. *i. oīa verba de me dicta ad meam laudem, retorquebantur in meam condemnationem. Dicebant enim Philisthæi: Nunquid non est iste Dauid rex terræ? Nonne huic cantabāt per choros, dicētes: Percussit Saul mille, & Dauid decem milia? ex istis concludebant, quòd deberet occidi, ne posset eis vlterius nocere, vt habetur. 1. Regum. 21. ideo subditur.*

5 Omnes cogitationes eorum in malum. *id est, ad inferendum mihi malum.*

6 Inhabitabunt & abscondent. *id est publice & occulte quærent mihi nocere.*

7 Ipsi calcaneum meum obseruabunt. *quęrentes me supplātare. Et videtur hic Dauid prophetice loqui de malis quæ quæsierunt Philisthæi facere sibi, quādo audierunt ipsum esse vnctū in regem super Israel, quia tunc quæsierunt eum occidere, vt habetur. 2. Reg. 5.*

8 Sicut sustinuerunt animam meam. *In Hebræo & in translatione Hieron. habetur.* Expectantes animam meam, *id est, sperantes auferre animam meam de corpore. & coniungitur cum littera precedenti immediate, quia est finis huius versus. & sequens versus incipit ibi:* Pro nihilo.

9 Pro nihilo saluos facies illos. *Hæc est pars secūda huius psalmi in qua describitur exauditio Dauid deprecantis: & primò quantum ad repressionem aduersariorum, cum dicitur.* Pro nihilo saluos facies illos? *interrogatiue. & est sensus: Saluabis aduersarios meos pro nihilo? id est, qui nihil boni fecerunt, sed tantum mala, quasi diceret, non decet iustitiam tuam. ideo subditur.*

10 In ira. *id est, vindicta iustitiæ tuæ.*

11 Populos. *Philisthinorum.*

12 Confringes Deus. *ita quod ly Deus, est finis huius versus in Hebræo & in translatione Hierony. & in translatione communi est principium versus sequentis. Et hoc fuit adimpletum, quando Philisthæi venientes ad destruendum regnum Dauid, fuerunt diuina virtute debellati, magis quàm humana: propter quod tunc dixit Dauid:* Diuisit dominus coram me inimicos meos, sicut diuiduntur aquæ, *vt habetur. 2. Regum. 5.*

13 Deus vitam. *i. pericula vitæ meæ annuntiaui tibi in mea oratione.*

14 Posuisti lachrymas meas in conspectu tuo. *eas exaudiendo.*

Sicut

MORALITER.

1 *Ego vero in te sperabo.* id est, in tua misericordia, & non in mea iustitia.

2 *In Deo laudabo sermo.* id est ad eius laudes ordinabo ipsos.

3 *In Deo speraui.* id est in eius protectione.

4 *Non timebo quid faciat mihi caro.* id est, homo carnaliter viuens. Et ponitur hic singulare pro plurali, scilicet homo pro hominibus irrationabiliter viuentibus, sicut. Exod. 8. f. *Venit musca grauissima,* id est, multæ muscæ.

† *Verba mea execrabantur.* interpretantes ea in malum.

5 *Omnes cogitationes eorum in malum.* contra me.

6 *Inhabitabunt.* mecum amicitiam simulantes.

† *Et abscondent.* malitiam suam per talem cohabitationem. ideo sequitur.

7 *Ipsi calcaneum meum obseruabunt.* quęrētes me supplantare.

8 *Sicut sustinuerunt animam meam pro nihilo.* id est, vitam meam, sicut graue pondus sustinuerunt, in quorum persona dicitur Sap. 2. cap. *Grauis est nobis ad videndum.*

9 *Pro nihilo.* Hic incipit versus in Hebræo: & est secunda pars huius psal. in qua ponitur exauditio deprecantis, cum dicitur interrogatiue: Pro nihilo saluos facies illos? id est, cum nihil boni fecerint? quasi dicat non decet iustitiam tuam quę permittit dedecus culpæ sine decore iustitiæ. ideo sequitur.

10 *In ira populos confringes.* qui student ad malè faciendum.

13 *Deus vitam meam anuntiaui tibi.* in vera confessione.

14 *Posuisti lachrymas meas.* contritionis & confessionis.

† *In conspectu tuo.* eas exaudiendo.

Et

In quacunque die &c. Caſ. ſiue in pueritia, ſiue in media ętate, ſiue in fine vitæ. Mira clementia quæ quodlibet tp̃s conuerſionis noſtræ expectat, & qñcunque rogatur, indulget. * Baſil. Pollicitus enim es te auditurum oppreſſos. Sic enim eſt in lege, ingemiſcet ad me & ego exaudiam ipſum, ... enim miſericors.

A

Deus meus es tu. Auguſt. Et ſi omniũ, ... eus propriè, qui mi... ſubuenis, quem co... & amo. Alij alieni ...nt.

In Deo laudabo verbum. Auguſt. Verbum, ... eſt, doctrinam & ſermonem, quicquid lo...ar: laudabo in domi..., id eſt, ei attribuam: ... i quid vrget ſpera... & ideo non timebo. Auguſt. Hierony. ..., in Deo patre ver...n, id eſt filiũ, quia ...cquid de patre & fi...li dicitur ſecundum ſubſtantiam & de ſpi...ri ſancto. Hoc de po...tentia verbi dicitur, qua eſt æternum & conſubſtantiale patri & poſtea de humanitate ſubdit.

B

d *In domino.* id eſt, in Chriſto, qui verbum caro factum eſt.

e *Laudabo ſermonem, in Deo ſperaui &c.* id eſt, prædicationes, ...bus regulam viuendi & ſalutem mundo dedit. Hæc duo ...dicat iſte, potentiam verbi & humanitatem Chriſti. In Deo laudabo. Vel ita, vt trinitas naturæ pſonaliter per tria verba quæ ponit. In Deo patre laudabo verbũ, id eſt, filiũ. In domino, id eſt, in ſpirituſancto laudabo ſermonẽ, id eſt filiũ.

D

* Theod. Non loquar ſine tua imploratione, nam ſiue breue verbum proferam, ſiue longis ſermonibus vtar, tuo nomine eos exornabo.

Theodor.

a ¶ Quaſi ſaluos facies & confringes. b ¶ Quia Abrahæ promiſiſti. In ſemine tuo benedi. omnes gentes. c ¶ Quando confringes. d ¶ Caſ. A ſuo errore.

† ſicut & in promiſſione tua: Tunc conuertentur inimici 1

a ¶ Aug. Ita vt ſequentur qui præire volebant. b ¶ Etiam. c ¶ Caſ. Non aliud quærens quam te. 2 d ¶ Acſi audies me.

a mei retrorſum. In quacunque die inuocauero te, ecce † 3 4

a Aug. Ecce magnæ diuitiæ: quantumlibet enim auarus ſis ſufficit tibi Deus. ¶ Ideo.

b c çognoui quoniam Deus meus es. † In Deo laudabo ver- 5

a ¶ Spirituſancto. b ¶ Filium. ¶ Idem quod ſupra verbum. c Caſſ. Quaſi mundana ſperno, & ideo non timebo, quia nihil mihi niſi mundana eripit homo: Id eſt finis huius partis qui & primæ.

d e bum, in domino † laudabo ſermonem: in Deo ſperaui, non 6 7

a ¶ Aug Si quæ extra ſunt eripit, non quæ intus. b ¶ Non extra quæro quid offeram de ara cordis: de macello vel cellario conſcientiæ exit totum, quod in charitate accendendũ eſt.

f timebo quid faciat mihi homo. † In me ſunt Deus vota 8

¶ Vel nis. a ¶ Ideo laudabo. 9

g tua, quæ reddam † laudationes tibi. Quoniam † eripuiſti 10 11

a ¶ Aug. per me eram mortuus, per te eſt uita quam tibi enuntio.

animam meam de morte, * & pedes meos de lapſu: vt pla- 12

a ¶ Aug. ¶ Non alienis qui longe à ſanctis, quia non habent lumen vnde videant.
b ¶ Aug. In lumine eſt qui gratis Deum amat: quod nemo, nec etiam diabolus ſcit, niſi ſolus Deus.

ceam coram Deo in lumine viuentium. 13

f *In me ſunt.* Intus quæ à nobis nunquam recedunt. Vota laudationis quæ in æternitate reddentur.

† ſciui.

Caſſiod. In me ſunt. Eccleſia iam de malis ſeculi liberata in futura beatitudine, vel etiam hic laudem Dei cantaturum ſe dicit.

E

† In Deo laudabo verbum, in domino laudabo verbum (vel, in Dei verbo glorior in domini verbo glorior.)

* Baſil. Vota enim ſunt promiſſiones Deo factæ.

g *Quoniam eripuiſti.* Caſsiod. Vel de futuro poteſt accipi ſic. Ideo laudabo in futuro, quia eripuiſti, id eſt, eripies animam meã de morte æterna. Et oculos meos à lachrimis & pedes meos à lapſu vt placeã corã Deo in lumine vi. hoc in futuro, vbi nec peccando aĩa moritur. Nec oculi flent mala, nec pedes labuntur. Quod non eſt hic, vbi etiam perfectè Deo placet, vnde addit, ut placeam &c.

† id eſt deuotio ad te eſt in me, tibi nempe gratias agere.

* Theodor. Hæc & nobis conueniunt, qui multas & à dęmonibus & ab hominibus ſuſtinemus inſidias.

Theod.

GLOS- F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sicut & in promiſsione tua. *id eſt, ſicut promiſiſti mihi me in periculis cuſtodire.*

2 Tunc conuertentur inimici mei retrorſum. *id eſt, cum me ... dieris deprecantem aduerſarij mei fugient, quaſi diceret, hoc ſemper attribuam virtuti tuæ, & non meæ. Litera Hebraica ſic habet ab illo loco: Deus vitam meam &c. motionem meam numeraſti pone lachrymam meam in vtre tuo. Nonne in numero tuo? tunc conuertentur inimici mei retrorſum. & eſt ſenſus: Motionem meam numeraſti, id eſt, loca ad quæ fugi à facie Saulis. Pone lachrymam meam in vtre tuo, vt ſit poſita coram te, quaſi in vaſe miſericordiæ tuæ ad exaudiendum.* Nonne in numero tuo, *ſupple erit? quaſi diceret ſic: quia tu pones eam in numero tuo cum alijs anxietatibus, quas ſuſtinui. Tunc conuertentur inimici mei retrorſum. Trãſlatio verò Hieron. ſic habet* Secretiones mea tu numeraſti, *id eſt, nullum meum ſecretum abſconditum eſt tibi. Repone lachrymã meã in vtre tuo. & exponatur ſicut prius, ſed non in narratione tua, qua feres ſententiam contra malos. Tunc conuertentur inimici mei retrorſum, exponatur ſicut prius.*

3 In quacunque die inuocauero te. *ſynceriter & deuotè.*

4 Ecce cognoui quoniam Deus meus es. *exaudiendo me & ſaluando.*

5 In Deo laudabo verbum. *Hæc eſt tertia pars huius pſal. in qua ponitur ipſius Dauid gratiarum actio, pro ſua liberatione dicentis.* In Deo laudabo verbum. *id eſt tuum factum ſeu beneficium gratias referendo.*

6 In domino laudabo &c. *repetitio eſt eiuſdem ad maiorem affectus expreſſionem.*

7 In Deo ſperaui. *quod me protegat de futuro, ſicut fecit de præterito.*

8 Non timebo quid &c. *timore deijciente me in deſperationem, vel nimis perturbante rationem.*

9 In me ſunt Deus vota tua. *Fecerat enim aliqua vota ſpecialia ipſi Deo, ſi liberaret eum ab illo periculo, licet non ſint expreſſa in ſcriptura, quæ deſiderabat adimplere.*

10 Quę reddam laudationes. *id eſt, ad laudem nominis tui. Et ſubdit cauſam dicens.*

11 Quoniam eripuiſti animam meam de morte &c. *id eſt quia perfeciſti illud propter quod voui tibi: & ideo iuſtum eſt, vt reddam vota tibi.*

12 Vt placeam &c. *In Hebræo & tranſlatione Hieron. habetur: Vt ambulem coram Deo, procedendo de bono in melius.*

13 In lumine viuentium. *id eſt, quãdiu ero in vita præſenti. vel in lumine viuentium, hoc eſt in lumine gratiæ qua viuitur in Deo. Moraliter poteſt exponi pſal. iſte de quocunque fideli, qui poſitus in mortis periculo orat Deum deuote pro ſua liberatione: & à Deo exauditus agit gratias Deo tanquam gratus.*

PSAL-

MORALITER.

1 *Sicut in promiſſione tua.* quę habetur Ezech. 17. g. *Nolo mortem peccatoris, ſed vt magis conuertatur & viuat.*

2 *Tunc conuertentur inimici mei retrorſum,* ſcilicet dęmones & homines mali qui confunduntur quãdo preces bonorum exaudiuntur.

3 *In quacuq; die inuocauero te.* piè & perſeuerãter & pro me.

4 *Ecce cognoui quoniam Deus &c.* per effectum exauditionis. Iſtis enim tribus concurrentibus oratio ſemper exauditur.

5 *In Deo.* Hęc eſt tertia pars, in qua ponitur exauditi gratiarum actio, cùm dicitur. *In deo laudabo verbum.* gratias agendo ſibi de beneficio mihi collato.

6 *In domino laudabo ſermonem &c.* repetitio eſt eiuſdem ſententiæ ad maiorem deuotionis expreſsionem.

8 *Non timebo quid faciat.* timore deijciente à virtute.

9 *In me ſunt Deus vota tua.* id eſt, ſuper me, quia ſum obligatus ad ipſa reddenda.

11 *Quoniam eripuiſti animam meam &c.* propter quod iuſtum eſt, ut reddam tibi promiſſa.

12 *Vt placeam coram Deo in lumine viuen. &c.* ſ. vita gratię.

MORA-

ADDITIO I.

...pſal. 55. *Miſerere mei Deus.* vbi dicit in po. *Pro nihilo &c.* ...n Hebraica veritate vbi dicitur. *Pro nihilo.* ponitur auen, ...o ęquiuoca, quę ſignificat quandoque nihilum, quando ...vanitatem, quandoque verò iniquitatem. Cõſequenter vbi tranſlatio noſtra habet. *Saluos facies illos.* In Hebręo habetur. *Saluabis ab illis.* vnde hęc verba ſecundum literam Hebraicam propriè exponuntur ſic. *Pro iniquitate,* ſcilicet aduerſariorum, de qua immediate ante dixerat. Saluabis ab illis, id eſt, ſaluabis me ab illis. & ſic exponitur iſte verſus à quibuſdam Hebręorum expoſitoribus, ſecundum quam expoſitionem non oportet vt teneatur interrogatiue, ſed plane.

GLOSSA ORDINARIA.

A a *In finem.* August. Psal. de resurrectione & passione breuiter. Hoc agit Psal. ne tu Pilate, vel tu quicunque corrumpas Dauid &c. negando regem, quia tectus carne fugit à cognitione Iudæorum.

August. Nullus titulus inscriptus est Dauid quem vellet Saul corrumpere, sed Christo qui de Dauid natus est, quem populus Iudæorum corrumpere voluit: sed quia per spiritumsanctum scriptum erat, ne corrumpas, ait Pilatus: Quod
b scripsi scripsi. Cuius
c spelunca caro vel sepulchrum accipitur, vbi latuit Christus incognitus Iudæis.

† vide psal. 4. † quidam Dauidis verba fuisse volunt, quibus repressit suos, ne Saulem occiderent. Alii volunt carminis cuiusdam fuisse initium, ad cuius numerum fuerit hic psalmus compositus cū B duobus sequētibus. † prætereunt cōfractiones, contritiones, vel fraudes. † retribuit mihi, vel, perfecit me. † me ab opprobrio: deglutire volentis me.

✱ Basil. & Theodor. In finem inscripsit quia psalmus est de gentium vocatione, & ne disperdas siue ne corrumpas virtutem obliuiscendi iniurias. volebat enim Saulem occidere sed cum posset resistebat proposito, quia erat Christus domini.

a ¶ Vel corrumpas. b ¶ Christum. c ¶ Negando Christum esse regem, quod tituli inscriptio affirmabat. ¶ Mutata secundum voluntatem Iudæorum.

a † In finem, † ne disperdas, Dauid † in tituli inscriptione,

a ¶ Quia fugit. b ¶ Id est Iudæorum cognitione. c ¶ Id est cum in carne vel sepulchro tectus nesciretur.

cùm fugeret à facie Saul in speluncam.

PSAL. LVI.

a ¶ Aug. Hic Christus patri dicit ex nostro docens orare, qui cum patre miseretur nostri. b ¶ Cas. Repetitio periculum ostendit magnum. c ¶ Cas. causa quare debeat obtinere.

b MIserere mei Deus, miserere mei: quo- 1
niam in te confidit anima mea. Et in 2 3

a ¶ Munimine maternæ pietatis. b ¶ Hoc & in membris iugiter facit.

c vmbra alarum tuarum sperabo, do- 4

a ¶ Quod in fine penitus complebitur in membris. Vsque in finem nanque seculi, neque iniquitas deerit premens neque iustitia patiens. b ¶ Sperabo, non otiosus, imo. ¶ Aug. Si impios quæsiuit, clamantes non audiet?

nec † transeat iniquitas. Clamabo ad Deum altissimum, 5

a ¶ Aug. Expertus sum per hoc, quia & ante benefecit mihi, quod etiā clamātē audiet. ¶ Ità bene fecit quod, 6

d Deum qui † bene fecit mihi. Misit de cœlo & † libe- 7

a ¶ Suscitauit. b ¶ Dispersos vbique. c ¶ Aug. Qui mortuo insultauerunt,

e rauit † me, dedit in opprobrium conculcantes me. 8

PSALMVS LVI.

MIserere mei. Cas. Propheta in persona domini, quia in eo dominus quasi inter mala exclamat, & prædicit liberationem.

C Cassiod. Christus secundum quod hō orat, de passione ita humilis, vt vnus de fidelibus clamare putetur.

✱ Basil. Geminat dictionem misericordię prius magnitudinē exprimens in speluncā circumfusus ab hostibus. Vmbra alarū est diuina protectio, & illud donec transeat iniquitas, dilucidius Aquila, Donec transeat insidiæ. Symmachus: Donec transeat violentus. lxx. Insidiatores à re quā moliebantur iniquitatem appellauit.

c *Et in vmbra.* Cas. Vox corporis adiungitur capiti: Et loquēs in persona membrorum & sua, quomodo possit liberari docet.

✱ Theod. Clamorem, Amoris promptitudinem intelligit.

d *Misit verbum de cęlo.* August. Hier. De occulta essentia sua, de secreta cognitione angelorum. Vel misit auxilium, & per hoc liberauit, exaltando, dedit in opprobrium dispersos vbique, & maximè dum viderent eius resurrectionem adorari, quem putabant se extinxisse.

Misit de cœlo. Hiero. Diapsalmus. Iam declarat quid misit, & de quibus eripuit: & loquitur in persona membrorum.

e *Liber.* Hier. Quia iā misit verbū, certū est, quasi iā sit q liberauit, idest liberabit: & dedit, idest dabit in opprobrium conculcantes me.

✱ Basil. Historia docet qūo Dauid Saul præstitū beneficiū manifestarit, & opprobriū est si seruatorē suū aliqs psequat. *Misit*

NICOLAVS DE LYRA.
PSAL. LVI.

MIserere mei Deus &c. *Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo:* Ad victoriam ne disperdas Dauid michram, quando fugit à facie Saul in speluncam. *Ad cuius intellectum sciendum: quòd Dauid legitur bis fugisse in speluncam à facie Saul. Primò in speluncam Odollam vbi venerunt ad eum illi qui erant de cognatione sua: & alij qui erant in angustia constituti, & factus est eorum princeps. 2. Reg. 22. a. & de ista non loquitur hic, quia de ista fuga intitulatus est alius psalm. scilicet 141. secundum quod dicit Hiero. in prologo super psal. Secundò, quando Saul persequebatur Dauid super abruptissimas petras, quæ solis ibicibus sunt peruiæ, vt habetur. 1. Reg. 24. a. & tunc Saul intrauit eandem speluncam ad purgandum ventrem. Dauid autem & viri eius fugientes Saul prius intrauerant eandem speluncam latitantes in eius interiori parte: & tunc viri Dauid voluerunt Saulem occidere, sed Dauid hoc impediuit, & silenter oram chlamydis Saul abscidit: & cum exisset Saul de spelunca post eum abiit clamans, & ostendit ei pannum præscissum in argumentum, quod potuerat eum occidisse si voluisset, quod recognoscens Saul gratias egit ipsi Dauid, & recedens cum exercitu suo à persecutione Dauid, tunc ad tempus cessauit: Et de fuga Dauid ad hanc speluncam loquitur titulus huius psal. & sic patet vltima pars huius tituli. Ad intellectum verò primæ partis patet ex dictis, quod Dauid erat in periculo mortis, quando fugit ad speluncam illam: propter quod in titulo huius psal. loquens de Deo dixit:* Ne disperdas, *id est, ne disperdi permittas. Dauid michtam, id est, ipsius Dauid canticū decens vel suaue, vt dicit Rab. Sa. quasi diceret Dauid: Si permitteres me perire non possem amplius cantica dulcia ad laudem tuam facere, & dicere. Quod autem præponitur:* Ad victoriam, *significat conatū Leuitarum in cantu huius psalm. vt frequenter dictum est. Secundum alios michtam signat humilem & simplicem vt dictum est psal. præcedenti: & sic posuit Hieron. titulum huius psal. dicens:* Pro victoria vi non disperdas Dauid humilem & simplicem, quando fugit à facie Saulis in speluncam: *& patet sententia ex dictis. Igitur psal. iste in tres partes diuiditur: quia primò ponitur ipsius Dauid anxia deprecatio. Secundò diuina exauditio. ibi:* Misit de cœlo. *Tertiò gratiarum actio, ibi:* Exultare. *Circa primum dicit.*

1 Miserere mei Deus, miserere mei &c. *& secundum quod dicit Ra. Sa. semel dicit, miserere mei Deus, petens ne occideretur à Saule. Secundò petens ne Saul occideretur ab ipso. vnde & tunc dixit Dauid:* Propitius sit mihi dominus, ut non mittam manum meam in Christum domini 1. *Reg. 24. b. Potest etiam dici, quod replicat miserere mei, ad maiorem affectus sui expressionem, sicut frequenter fit in orationibus deuotis.*

2 Quoniam in te confidit anima mea. *hoc dicit allegando quod Deus debeat sui misereri: quia proprium est ipsius præstare misericordiam illis qui habent in ipso fiduciam.*

3 Et in vmbra alarum tuarum &c. *sicut pullus sub alis matris suæ ne rapiatur à miluo.*

4 Donec trans. ini. *scilicet Saulis me persequentis.*

5 Clamabo. *corde & ore.*

Ad Deum altis. *& per consequens potentissimū ad me saluādum.*

6 Deum qui bene fecit mihi. *de præterito: & sic spero, quod faciet de futuro. In translatione Hiero. habetur: Deum vltorem meum quia nolebat accipere vltionem de Saul manu propria, sed expectabat eam de manu diuina. vnde dicebat:* Vlciscatur me Deus ex te: manus autem mea non sit in te. 1. *Regum. 24.*

7 Misit de cœlo, & liberauit me. *Hic consequenter describitur diuina exauditio, cum dicitur:* Misit de cœlo liberauit me. *Omne enim beneficium à Deo præstitum conuenienter dicitur cælitus datum.*

8 Dedit in opprobrium conculcantes me. *s. Saul & vxores eius*

MORALITER.

1 *Miserere mei Deus.* Secundū sensum literalem iste psal. est oratio Dauid, quādo speluncam intrauit. 1. Reg. 24. a. & quoniam Dauid fuit figura Christi, potest allegoricè de Christo exponi, qui pro salute sui mystici corporis descendit in speluncam huius Mundi. Et primò ponitur hominis Christi deprecatio, cùm dicitur: *Miserere mei Deus.* Orauit enim Christus pro sui corporis mystici salute, & pro sui corporis veri glorificatione. ideo bis dicitur hic: miserere mei Deus.

Allegoricè. Diuisio.

3 *Et in vmbra &c.* nam anima Christi confidebat de Deitate, cui coniuncta erat in vnitate personæ.

4 *Donec pertrans.* scilicet Iudæorum me & membra mea persequentium.

5 *Clamabo ad Deum.* pro me & membris meis. Heb. 5. cap. Cum clamore valido & lachrymis offerens exauditus est pro sua reuerentia.

6 *Deum qui benefecit mihi.* nam gloriā animæ Christi dedit in sua cōceptione, & gloriam corporis in sua resurrectione.

7 *Misit de cælo.* Hec est scda pars in qua ponit diuina exauditio, cùm dr. *Misit de cælo.* s. angelos obsequentes Christo in deserto, in passione & ascensione, vt habetur ex euāgelio & hur

a *Misit Deus.* Augus. Verbum in quo misericorditer egit, in quo, & promissiones impleuit.
Misericordiam. quia ex misericordia pro nobis mortu⁹ est.
Veritatem. quia vt prædixit, surrexit ad iustificandos nos.
b *Misericordiam suam, &c.* Hierony. Augu. Vtraque.n. in eo continetur. Si enim so la fuisset misericordia icetia esset nobis pec randi. Si sola veritas, non potuisset homo ustinere.
: *Dormiui.* Augu. Al- a quiete facile exci- andus. Conturbatus assione.
Dormiui. Dauid nō ormiuit in spelunca, d Christ⁹ in morte.
Cassiodor. Contur atus, secundum car- em passionis memo a, & angustia. vnde ristis est anima mea c. Et cępit Iesus tæ- ere, & pa.
✻ Theodore. Theo otion sic, Dormiui m consumentibus. quila, cum inconti- tibus: Symmachus m accendētibus, id , Saule, & illis, qui m eo erant.
Filij hominum. Rectus or. est: Filij hominum, laqueos para unt. Sed interserit qualiter turbauerint.
Lingua. Cass. Voces illæ crucifige, crucifige, & huiusmodi am fecerunt mortem, vt gladius acutus.
Exaltare. Cass. Ex persona prophetæ, visis iniurijs, visoq; n resurrectione inanes facti sunt Iudæi, gaudēs exclamat no in cruce. *Exalta, Deus super cælos, vt iudicet in terra Iudæos.*
Exaltare.

a Quid autem misit? b ¶ Christum, qui pro nobis compatitur. c ¶ Hiero. qui retribuit secundum merita.

a Misit † Deus † misericordiam suam, & veritatem suam, † 1
b a Ad hoc misit. b Ecce ipse se resuscitauit. c Aug. Populi a principibus seducti.

et eripuit animam meam de medio catulorum leonum, 2
a Quid enim passus? Ecce. b Aug. Non me turbato in ratione, sed illis turbantibus sua opinione, c Qui turbauerunt. Non se excusent Iudæi, quod non occiderunt, si manus inermes, os armatum habent. d Quod esse deberent. e Irrisiones.

c
d dormiui conturbatus. † Filij hominum dentes eorum ar- 3 4
a Ad consilia. b ¶Ad verba. c Dum clamant Crucifige.

e ma, & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus. Exaltare su- 5 6
f a ¶Aug. Vt sic gloria tua vbique extendatur, quod modo completum est.

g per cœlos Deus, & † super omnem terram gloria tua. † La- 7 8
a ¶Quasi latentem. b ¶ Aug. Voluerunt quasi de cœlo ad inferiora deprimere.

h queum parauerunt pedibus meis, & incuruauerunt ani- 9 10
a ¶Laqueum parauerunt, sed non me nesciente. b Laqueum parauerunt, sed non me nesciente. c ¶Quia sciebat totum, quod moliebantur. d ¶Cass. Sententiam mortis inclamantes. e ¶Aug. hoc agendo.

i mam meam. Foderunt ante faciem meam foueam, et 11 12
a ¶Non mihi, sed sibi nocuerunt. b ¶In confossa, id est, cauteriata, & obscura conscientia cæcati, c ¶Sed. Aug. Ille parat foueam, ego cor ad tolerandum: ille in eam incidit, ego cantabo.

k inciderunt in eam. * Paratum cor meum Deus, pa- 13
a Repetit ad confirmationem. ¶ Quasi multum. ¶ Ad agendas gratias. ¶ Et quomodo subdit. b Cass. Verbis gratias agam, & operibus. Quæ duo prædicta geminationi reddidit, quia ad vtrunque paratus.

ratum cor meum, cantabo, & psalmum dicam domino. 14

Exaltare. Superiora dominus. propheta quidem, sed in per sona domini, quia dominus in propheta loquitur. Quando etiam ex sua persona loquitur propheta, dominus per eum loquitur, qui ei dictat. D

Augustin. Exaltare. Verba Christi. Sed o pater fac in me, quod altus videaris su per angelos, id est, fac me resurgere, & ascē- dere, vnde etiam om- nes habitatores te glo rificabunt. Vel verba prophetæ: *Exalta,* vt qui pedes in cruce, in maiestate regnare co gnoscaris, non enim quantū ad se, sed quā- tum ad homines exal tatur super celos, quo niam sedet ad dexte- ram patris, & angelos habet subtus, & om- nem terram, quia to- tus mundus ei subie- ctus est.

† anima. mea est inter leones, iaceo inter incendē tes.

E

† Rete.

✻ Basilius. Exalta- re, id est, ostende glo- riam tuam mortalib⁹ omnibus.

Basil.

g *Laqueum parauerunt.* Interposita exal- tatione cœptam nar- rationem exequitur.

h *Pedes.* Cass. Domini sunt increpationes malorū, & pro- missiones fideliū, quibus dolos parauerūt, vt de adultera. In curuauerunt, dum eis compatiens sterilis reddebatur ab eis.

i *Ante faciem meam foueam, &c.* Cass. Dum in os eius dixe- runt: Reus est mortis.

Iohan 8.a. Matthæ. 26.b.

F

k *Paratū.* Cass. Diapsalmus. Post resurrectionē laudes omit tit. Vel, paratū ad agēdas gratias, (quod ibi ostēdit) cantabo.

✻ Theod. Symmachus ita vertit, firmatum cor meum.

Theodo. Simmach.

a Exurge

NICOLAVS DE LYRA.

querentes me occidere, & sic me dare in conculcationem hominū estiarum. Quod autem Dauid tunc exprobrauerit Sauli, & viris habetur primi Regum vicesimoquarto b. vbi dicitur: Dixitque ad l: Quare audis verba hominum loquentium Dauid quæ malum aduersum te, &c. *& postea.* Quē persequeris rex el, quem persequeris? canem mortuum persequeris, & licem vnum. q. diceret, *hoc vertitur in opprobrium tuum.*
1 Misit deus misericordiam suam, & veritatem suam. *Idest tiā suam, quia semper concomitantur se in operibus diuinis.*
2 Et eripuit animam meam, &c. *Idest, hominum ferocium, cu- modi erant Saul, & satellites eius.*
3 Dormiui conturbatus. *quando fui in persecutione eorū positus o enim positus in tali persecutione non potest dormire quiete. In ratione Hiero. habetur.* Anima mea dormiuit in medio leo- n ferocium, *& potest reduci ad eandem sententiam, vt patet.*
4 Filij hominum. *cum Saule existentium.*
5 Dentes eorum arma, & sagittæ. *quia parati sunt mala dice- re prope per obiurgationem, & de longe per detractionem, sicut sa- git a longe percutiunt.*
6 Et lingua eorum gladius acutus, &c. *quia sicut gladius acu tus parat cōtūcta naturaliter, sic Doeg, & alij cōsimiles, per suas de- tractiones,*

tractiones, & oblocutiones diuidebant amicitiam inter Dauid, & Saulem, cum tamen Saul deberet eum naturaliter diligere, sicut generum suum.
7 Exaltare. *Hic consequenter ponitur gratiarum actio, cum dicitur.* Exaltare super cœlos deus. *id est, laus tua magnificetur ab angelis sanctis.*
8 Et super omnem terram gloria tua. *supple magnificetur a cunctis hominibus deuotis, & subdit causam ex parte sui, dicens.*
9 Laqueum parauerunt pedibus meis. *id est, posuerūt insidias ad me capiendum.*
10 Incuruauerunt animam meam. *idest, incuruare voluerunt vitam meam, deiiciendo me in mortem.*
11 Foderunt ante faciem meā foueā. *quærentes me ad mortē.*
12 Et inciderunt in eam, *quia Saul in quo tanquam in principe erat totus exercitus in virtute, intrauit speluncam, in qua Dauid potuisset eum si uoluisset occidere, vt prædictum est. Et quia ex hoc habebat materiam laudandi deum, subditur.*
13 Paratum cor meum deus. *ad te laudandum, & tibi seruiendum. Et replicat idem dicens.* Paratum cor meum. *ad ostendendū magnum affectum. Et eodem modo dicitur.*
14 Cantabo, & psalmum dicam. *quia est replicatio eiusdē per alia uerba.*

1 Exurge

MORALITER.

ius missionis ratio tangitur cum dicitur.
1 *Misit deus misericordiam suam, & ueritatem suam.* idest, filium , qui dicitur misericordia psal. 84. *Ostende nobis domine mi rdiam tuam, &c.* Et veritas, Iohann. 14. a. *Ego sum uia ueritas ta.*
2 *ripuit animam meam de medio catulorum leonum.* id est, Iu- rum, & militum crucifigentium, animam enim occide n potuerunt.
3 *ormiui conturbatus.* nam per passiones turbationum trā- quietem.
4 *lij hominum.* idest, Iudæi.
5 *entes eorum arma, & sagittæ.* quia sicut canes rabidi quæ- t eum lacerare.
6 *ingua eorum gladius acutus.* quo pungebant eū in cruce, di centes,

centes: Vah, qui destruis templum, & consimilia vituperia.
7 *Exaltare.* Hæc est tertia pars, in qua ponit grarum actio Deo patri, cū dr. *Exaltare super cælos deus, &c.* id est, nomē tuū magnifice laudetur in cœlo, & in terra, & subditur ratio.
9 *Laqueum parauerunt pedibus meis.* scilicet Iudæi volētes impedire discursum Christi, & apostolorum pro publicatione euangelij.
10 *Et incuruauerūt animam meam.* idest, incuruare conati sūt a rectitudine veritatis.
11 *Foderunt ante faciem meam foueam.* volentes extinguere Christi nomen.
12 *Et inciderunt in eam.* nam in vindictam huius sceleris Romani destruxerunt Iudæam.
13 *Paratum cor meum Deus, &c.* scilicet ad te laudādum omnibus modis, quod significatur per hoc, quod subditur.

A a *Exurge gloria mea.* Cass. Et ideo ô caro, quæ es causa gloriæ meæ: Exurge potenter, quasi ad miraculū faciēdū congratulatio, quia certus. vnde idē affirmando repetit. Exurge dico, quia certus sum, & de hora, quia exurgam diluculo.

b *Exurge psalterium, & cithara.* Aug. Vna caro Christi surrexit, & cum ea duo organa surrexerunt. In psalterio de superiori chorda sonum accepe runt, in cithara de inferiori. In carne Christi, duo genera sunt factorū, miracula, & passiones, & hæc surrexerunt, quia vtraque prędicantur in gentibus. Surrexit ergo psalterium, & cithara, & cōfitetur domino.

† significat cāticum, vel psalmum quo deū laudat, quidā animam intelligi volunt.

B

Basil. ✻ Basilius.. χοροδιδάσκαλος siue Magister Chori ero, linguisque gentium quasi chordis vsus gratiarum actionis Hymnodiam cantabo.

C ✻ Theo. Seipsū psalteriū, vt spiritussancti instrm̄ appellat.

c *Ad cœlos.* August. Qui supra nubes vbi sedes angelorum, Nubes, inferius, i. homines prædicatores, qui adhuc in caliginosa carne, qui habent lumen in se, sed occultū vnde coruscant, de quib. dn̄s tonat, & pluit. Magis ergo ptinet veritas ad cælos, q̄a angeli sine caligine vident speciē veritatis, nec ibi op⁹ est misericordia, vbi nō est miseria. Et ad nubes misericordia, sed & veritas, quę præpollet in angelis, *Descendit ad homines*, nec ea fraudauit nos, ad quos ipsa veritas carne operta venit. Et si angeli nō egent misericordia. dum tamē miseri per misericordiam in resurrectiōe angelis similes fient, vsque ad cœlos misericordia ascendit.

✻ Basil. Nubes appellat Apostolos, vt enim nubes aliunde materiam accipiunt, sic Apostoli a diuina gratia irrigati humectationem spiritalem mortalium animabus intulerunt.

✻ Theo. Hinc p Isaiā dr̄ mādabo nubib. ne pluāt imbrem. Agentes ergo gratias dicamus cum eo, q̄ sup. dixit Exaltare.

a ¶ Ad gratulandum carnem alloquitur dicens. b ¶ Aug. Caro diuina operans. c ¶ Aug. Caro humana patiens.

a b Exurge † gloria mea, exurge psalterium, & cithara, † exur- 1 2

a Hora resurrectionis Christi hæc est. b Et sic. ¶ Aug. In membris. c Cælestem actum persoluam tibi.

gam diluculo. Confitebor tibi in populis domine, & † psal- 3 4

a ¶ Inter gentes. b ¶ Cassio. Causa confessionis, & psalmi, quia humanitas filii ad cælos perducta est, nubes prophetæ, qui impleti vmbre spiritus, alios compluunt doctrinis.

mum dicam tibi in gentibus. Quoniam magnificata est vs- 5

a Angelos. b ¶ Homines prædicatores.

c que ad cœlos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas 6

a ¶ Ideo. ¶ Cass. Iterat, fidem nostram confirmans.

tua. Exaltare super cœlos Deus, & super omnem terram 7

gloria tua.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Exurge gloria mea. *Gloria, est clara notitia cum laude, & sic Dauid seipsum excitat ad recognoscendum diuina beneficia in laudibus diuinis.*

2 Exurge psalteriū, & cithara. *Hoc dicit, quia aliquæ laudes diuinæ conuenictius cātabātur in psalterio, & aliquæ magis in cithara.*

3 Exurgā diluculo. *idest, prompte, & expedite animo volenti.*

4 Confitebor tibi in populis domine. *Preuidit enim Dauid in spiritu, quòd laudes diuinæ ab eo compositæ cantandæ erant in futuro in diuersis populis, & gentibus, sicut adimpletum videmus.*

5 Quoniā magnificata est vsque ad cęlos, &c. *Hoc fuit adimpletum tempore Iosue, quando sol stetit spatio vnius diei, vt Israel haberet plenam victoriam, vt habetur Ios.* 10.

6 Et vsque ad nubes veritas tua. *quod fuit etiam tunc adimpletum, quando dominus misit lapides magnos de nubibus super aduersarios Israel, vt ibidem habetur.*

7 Exaltare super, &c. *exponatur, sicut supra. Moraliter potest exponi psal. iste sicut præcedens, quia est similis materia in vtroque, & eadem diuisio, vt patet per prædicta.*

MORALITER.

1 *Exurge gloria mea, &c.* Sequitur.

3 *Exurgam diluculo.* scilicet à mortuis.

4 *Confitebor tibi in populis domine.* s. per discipulos meos discurrentes per orbem ad prędicandum euangelicā veritatē.

5 *Quoniam magnificata est vsque ad cœlos misericordia tua.* Id est, Christus ad dexteram patris assumptus in humana natura.

6 *Et vsque ad nubes veri.* Idest, Christus, qui est veritas, quem assumpsit nubes ab oculis apostolorum, vt dicitur Act. 1.

7 *Exaltare super, &c.* exponatur vt supra.

ADDITIO I.

In psal. 56. *Miserere mei.* vbi dicitur in postilla, *magnificata est vsque ad cœlos misericordia tua.*

Nulla rō vr̄ quare statio solis miraculosa tpe Iosue attribuatur misericordiæ diuinę, & missio lapidū de nubib. attribuatur diuinę veritati, cū vtrūque pertineat ad misericordiam, vel iustitiā seu potentiā, & huiusmodi. Sed sensus proprius huius versus, scilicet: *Magnificata est vsque ad cœlos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua*, habetur in additione super psal. 25 vbi similia verba ponuntur, scilicet: *Domine in cęlo misericordia tua, & veritas tua vsque ad nubes, vide ibi.*

GLOSS. ORDINA.

a *In finem ne disperdas Dauid in tituli, &c.* Cassiod. Monet ne quis Christi regno contradicat.

† Vide psal. 4. † vide psal. pręcedentem.

Prima, est exprobratio Iudeorum ne similia faciam⁹.

† Num vere, o cōgregatio iustitiam loquimini, æquitates iudicabitis filii hominū?

✻ Basil Ne corrumpas. Theod. Ne perdas. quoniam cum bis Saulē in manib⁹ habuisset occidere noluit, eiusdem sententiæ psalmus cum superiore. Alloquitur autem Saulem

a Psalmus dirigens. b ¶ Hoc agit. c ¶ Tu Pilate, vel Iudæe. d ¶ Idest, ne neges Christum regem quem titulus dicit.

a † In finem † ne disperdas Dauid † in tituli inscriptione. Psal. LVII.

a ¶ Non false, vt aliud sit in corde, aliud in ore.

b SI † vere vtique iustitiam loquimini, 1

PSAL. LVII.

SI *vere vtique iustitiam loqui.* Aug. Omnibus facile est loqui iustitiam, quibus veritas scripsit in corde. Quo

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS LVII.

Titulus psal. SI vere vtique. *Huic psalm. præmittitur talis titulus in Hebræo secundum Ra. Sa.* Ad victoriā ne disperdas Dauid suaue canticū, siue decens. *secūdū vero Hiero. titulus talis est.* Victori, vt non disperdas Dauid humilē, & simplicem. *& patet expositio vtriusque per prædicta in titulo psal. pcedentis. De materia vero huius psalm. dicit Ra. Sa. quod Dauid fecit hunc psalm. quando Saul ad denuntiationem Ziphæorum exiuit cum tribus milibus virorum electorum ad quærendum Dauid, vt habetur.* 1. Reg. 26. *quod cum cognouisset Dauid per exploratores suos, accepto secum Abisai clam venit ad castra Saul de nocte, & inuenit omnes dormientes, & cum Abisai vellet Saulem occidere, Dauid hoc prohibuit, & assumpta hasta, quæ erat ad caput eius, & scypho aquæ, recesserunt inde. Cumque sic essent elongati, quòd erant in loco tuto, Dauid clamauit fortiter euigilans Abner, & populum, increpans eos de hoc, quòd male custodierant dominum suum, ostendens ei hastam, & scyphum aquæ, quod potuerat Saulem occidisse, si voluisset, & per hoc declarauit malitiam Saulis, & aliorum ipsum innocentem persequentium. Igitur secundum hoc psalm. iste diuidetur in duas partes. In prima Dauid ostendit Saulis, & satellitum suorum malitiam, & in secunda prædicit pœnam debitam, ibi:* Deus conteret. *Circa primum dicit.*

1 Si vere vtique, &c. *idest, si iustitiam vultis loqui.*

1 Re...

MORALITER.

1 *Si vere vtique iustitiam loquimini.* Psalmū istū fecit Dauid, quando dormiente Saul cum suo exercitu tulit hastam, quæ ad caput eius erat, & per hoc ostendit, quod potuerat eum iugulasse si voluisset. Et per hoc arguit falsitatem illorū, qui dicebant ipsum quærere Saulis mortem. Allegorice vero potest exponi de Christo, qui solo verbo quærentes cum ad terram prostrauit, & sic suam potentiam, & eorum impotentiam declarauit, dicens: *Si vere vtique, &c.* vos Iudæi dicentes me esse falsum prophetā, per opera diuina, quæ facio in conspectu vestro, & non possunt esse testimonia falsitatis.

3 Etenim

a Constat. Verbis suis accusantur. Aug. In factis cognoscantur labia. b Prophetarum. c Ideo sic moneo, vt recte iudicetis, quia. d Non possunt recte iudicare quibus in corde, & in manu est iniquitas.

a †recte iudicate filii hominum. Etenim in corde iniquitates 1 2

a Quia me terram, id est, hominem conspicitis, vel terram, idest, terrena amatis. b Opera, prauæ cogitationi concordant. c Ex multis partibus adunantes iniustitias. Vel connectant secundum aliam literam. 3

b c operamini in terra, †iniustitias manus vestræ † concinnant. 4

a Vnde hoc eis? quia. Aug. a veritate. b Augusti. Quia præcognouit Deus peccatores ab vtero, vt Rebeccæ ait: Maior seruiet minori, Gen. 25. c: c Exponit. Errare præsciti sunt. d Quia errant a ventre, in quo est veritas, loquuntur falsa. Cass. Quia contraria matri secuti sunt.

d Alienati sunt peccatores à vulua, errauerunt † ab vtero, lo- 5

a De hoc vero inexcusabiles, quia nolunt, veritati credere, & hoc est,

e cuti sunt falsa. † Furor † illis secundum similitudinem ser- 6

a Cass. Ira obstinatorum irreuocabilis. b Cuius? c Vnde surda? d Terra, & cauda. Sic isti ne audiant vera.

f pentis, sicut aspidis surdæ, et obturantis aures suas. Quæ 7

a Quia obturat. Aug. Vt ad lucem educatur.

g h non exaudiet vocem incantantium, & † venefici incantan-

a Quantum ad artem suam. b Sed. c Aug. Quibus est furor, vt aspidis. d Aug. Ore suo contra se dicunt.

i k tis sapienter: Deus † conteret dentes eorum in ore ipso- 8

a Qui tales, & si modo sint torrentes, tamen.

l rum, molas leonum † confringet dominus. † Ad nihilū de- 9 10

a Minas. Sed econtra, per misericordiam Dei tenditur arcus ad salutem, id est, minæ quibus terret dum conuertantur, vt Saulus infirmatus est, audiens: Quid me persequeris? Qui hoc clamabat, de cœlo arcum tenebat. 11

m n uenient tanquam aqua † decurrens, intendit arcum suum, 12

Quod tibi non vis, alij non facias. Et iterauit in tabulis, qa nō legebāt in corde: Sed si vere loquimini iustitiā, vt sit iustitia, non labiorū, sed & factorū, i. si idē in corde, quod in ore, recte iudicate auro fidē pponite, & alia huiusmodi. Aliter enī estis hypocritæ, si dicitis: *Magister verax es*, ne iudicetis mortē meā, quia rex vester sum, vt titulus ait.

a *Recte*. Augus. Iudæi sic de Christo iudicauerunt, vt ficte de eo locuti probentur.

b *Manus vestræ*. Aug. Cor sequitur manus, quicquid vis, & non potes, Deus factū putat.

c *Concinnant*. Augus. Vel, connectunt, scilicet, aliud alij adiungentes. Esaias: *Væ illis, qui trahunt peccatum, vt restem longam*, peccatis quisque constringit. vnde in fine: *Ligate illi pedes, & manus*: Sed & interim eis [illegible] ditur, vnde flagello de resticulis cæcidit [illegible] minus ementes, & vendentes in templo.

d *Alienati sunt peccatores à vulua*. Vel alienati sunt à vulua ecclesię, quę conuersos concipit, & natos iam in se, & si nondum nati, ex se nutrit, donec formet in eis veritas, & tunc pfectos pariat. Hi aūt, vel nolunt concipi, vel concepti, (quia p impatientiā anteq̄ formenī quatiunt viscera) abortiui excutiunt.

Ab vter. & c. Basi. & Theod. Ab vtero dixit, quia quæ facturi erāt, Deus antequā fingerentur, cognouit, eodē mō, & Pharaoni, & Hieremiæ dixit. Verum nec Pharaonem malū, nec Ieremiam iustum Dei præscientia fecit, sed quod futurum erāt, tanquam Deus, præsciuit.

e *Furor illis*. Aug. Non laudat ipsa res à scriptura vndecūq; sed similitudo, vt de iniquo iudice, q rogātē viduā vix audiuit.

f *Surdæ, & obturan.* Cass. non solum non faciunt, sed nec audire volunt.

Aug. Terra, psentia quibus delectat homo, cauda pterita.

g *Venefici incantan*. Aug. Vel secundū aliam literam, medicamenti medicati à sapiēte: Medicamentū medicatū, medicamentum camentū cōfectum est. Et illud est, omnia præcepta legis, & prophetarū. Omnia quidem medicamentū erant ante aduē tū Christi, sed non medicatū, quia nemo eo curabat, sed aduentu Chri medicatū est, qui impleuit legem, & prophetas. Ligno. n. posito ī Marah dulcorata ē aqua, vt possent bibere filij Israel, ante nō valentes gustare præ nimia amaritudine. Hęc est legis amaritudo, quæ gratia euangelij dulcorata est, & quod in sacramentis legalibus latebat, in luce positum est, & demōstrata est nobis ciuitas cōstituta super montem quæ abscondi non potest, & lucerna posita super candelabrum, i. veritatis doctrina in manifesto, Vbi enim latet ecclesia Christi, & veritas? Nonne ipse mōs, qui creuit ex minimo lapide, & impleuit faciem terræ? Nonne ipse serpens in ligno suspensus, quem intuēdo percussi à serpentibus sanātur? Hic est ergo sapiens à quo medicatur medicamentum.

D

Exo. 15.

† appendent æquilibrabūt, idest, agunt.

† a ventre.

Matthæ. 5. b.

E

† incantantis, qui scire nouit incantare. Dan. 2. g. Numer. 22. b.

† spernetur.

* Theod. Symmac. Incantatur incantationibus sapientis.
* Basil. Incantatorem per abusum sapientem appellauit.

h *Deus conteret*. Cass. Quę eis retributio? Aug. Aspides, Iudęi dum insidiose tentabant. Leones, dum mortem inclamauerunt, horum molæ fractæ, quando surrexit Christus.

i *Dentes*. Aug. Dolosa verba.

k *In ore*. verbis suis capiet eos.

l *Malas leonum confringet dominus. Ad nihilum deuenient*. Inclamationes mortis. Confringet, ne ad effectum veniant, quod exponit, Ad nihilum, dicens.

m *Tanquam aqua*. Augu. Torrentibus etiam comparantur, quia sonantes ad saxa superbiæ improuisi sunt, & præcipites, sed cito transeunt. Tot malis comparantur.

n *Intendit arcum*. Vindicta donec intus, & extra infirmentur, & auferantur à conspectu dei missi in gehennam hic in præsenti à terra sua. E

Priusquam

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Recte iudica. & c.* quasi diceret per hastam, & scyphum aquę potestis manifeste perpendere iustitiam, & innocentiā meam erga Saul, & eius malitiam contra me.

2 *Filii homi.* rationabiliter, & iuste viuentium: tales enim fuerunt patriarchæ, ex quibus descenderat Saul, & populus eius & ex hoc deberent moueri ad recte iudicandum, & viuendum. Sed quia faciebant contrarium, ideo subditur.

3 *Etenim in cord. & c.* idest, iniquitates quas cogitastis in cordibus vestris, opere adimpletis.

4 *Iniustitias manus, & c.* id est, ornant, vel palliant apparenti iustitia, & falsa. In Hebræo habetur. *Iniquitatem manibus vestris concinnate ponderate.* idest, iniquitatem qua me persequimini ponderate, contra innocentiam meam, vt sic videatis eius grauitatem, & ab ea cessetis. Et eandem sententiam habet litera Hiero. quæ talis est. *Iniquitatum manuum vestrarum appendite*, scilicet in statera iusta modo iam dicto.

5 *Alienati sunt peccatores, & c.* Hoc dicitur pro tanto, quia homines peruersi in suis operibus dicuntur male nati secundū communem modum loquendi. Rab. Sal. exponit hoc de illis qui iam adhuc in vtero matris existunt, per aliqua signa figuratur eorum, vita mala futura, sicut Esau in vtero matris impellebat fratrem suum Iacob. 6 *Furor illis, & c.* In Hebræo habetur. *Venenum illis.* & ad eundem sensum refertur, quia serpentes ex ira, & furore effundunt venenum.

7 *Sicut aspidis, & c.* quia videns incantatorem, ponit vnam aurem contra terram, & aliam obturat cauda sua, ne audiat carmē incantatoris, sic peccatores obstinati qualis erat Saul & eius viri nolunt audire, vnde reuocentur a suo errore.

8 *Deus con.* Hic consequenter Dauid prædicit pœnam talibus debitam, & primo pr̨edicit huiusmodi pœnam. Secūdo vtilitatem inde sequentem, ibi: *Lætabitur.* Circa primū dicit sic: *Deus conteret dentes eorum.* quibus mordebant alios verbis iniuriosis, & detractorijs. Dicebant enim ipsum Dauid esse reum criminis lęsę maiestatis, cum tamen bonum regis, & regni quęsiuisset. Diuisio.

9 *Molas leonum.* Id est, Saul, Doeg, & consimilium ad modū leonis ferocium.

10 *Confringet dominus.* Quod fuit impletum in monte Gelboe, vbi mortuus fuit Saul & Doeg, & multi alij.

11 *Ad nihilum deuenient, etc.* quia regnū fuit amotū a Saul, & posteris eius. 12 *Intendit arcū suu donec infirmentur.* Istud potest

MORALITER.

3 *Etenim in corde ini. ope. & c.* quasi diceret, Non est mirum si de me male iudicatis. Nam in cordibus vestris tractatis iniquitates, & manibus impletis.

5 *Alienati sunt peccator. & c.* Id est, à parentum iustitia. vnde dicitur Isa. 50. a. Attendite ad Abrahā patrem vestrū, & ad Sarā, quę genuit vos quasi diceret, ab eorū iustitia declinatis actus vestros. 6 *Furor illis secundū similitudinē serpentis*, qui iratus effundit suum venenum, sic fecerunt Iudęi contra Christū.

7 *Sicut aspidis surdæ, & c.* scilicet, Christi doctrinę. Vnde Act. 7. g. beato Stephano loquente de Christo, *continuerunt aures suas, & impetum fecerunt vnanimiter, in eum.*

8 *Deus conteret dentes, & c.* quod factum fuit per exercitum Romanorum.

11 *Ad nihilum deuenient tanquam aqua decurrens.* quia ducti fuerunt per orbem captiui.

12 *Intendit arcum suum.* idest vindictam suam.

a *Priusquam spinæ*. August. idest, peccata intelligant, Rhamnum, idest, acutam damnationem, in extremo ignis vitiorū absorbet eos, id est, deuorat.
A
b *Rhamnus*. Genus herbæ, prius mollis, sed q̄ post in spinas vertitur, sic & peccata modo delectant, sed post pungunt.

c *Sicut viuentes sic, &c.* Aug. Quia non vera, sed falsa est impiorum vita, videntur viuere, nec viuunt.
d *Sic in ira absorbet eos*. quia Deus tranquillus iudicat. Vel quia non est ira comparatione futuræ.
e *Lætabitur iustus cum viderit vindictam*. Cass. Correctio iustorum de vltione iniquorum.
f *Et dicet ho*. August. Sicut iusto dei iudicio fit, vt iustus amplius iustificetur, ita eodē iusto permittitur, vt sordib⁹ magis sordescat. Vel aliter, secūdū literā, quā ponit Aug. Et dicet homo, ergo est fructus iusto, ergo est Deus iudicans eos in terra. Et infert ex duobus p̄missis? Dixit enim malos hic absorberi, & iustū lauari. Et hoc est. Et dicet, homo rationalis, quia iustus lauat manus suas, ergo est fructus hic iusto, & quia ignis absorbet malos, ergo est Deus iudicans eos in terra.

†limax, quæ liquefit, pergit, (vel defluent, sicut abortiuum mulieris non videbūt solem.
B
† 7. q. 1. viduas 1.
† plantas suas pedes suos.
† ergo.

※BASILIVS. & THEODORETVS. Symmachus. Manifestius explanauit. Priusquam spinę vestrę crescant in Rhamnum, adhuc videntes, tanquā turbo omnia siccans, tollet. Quod autem dicit hoc est, omne quidem peccatum spinam sacrę literę nuncupant. Rhamnus autem spina est, & maxima, & velut arbor. Ministrat igitur, & vaticinatio Sauli, & eius asseclis celerem pœnam. Priusquam enim ait, malitia vestra crescat, vt Rhamno similis sit plaga à Deo inflicta vos disperdet.
C

a Quid non infirmati patientur. ¶ August. Igne concupiscentiarum peribunt, vt ignis vestem, sic libido consumit animam.

donec infirmentur. sicut † cera, quæ fluit auferentur, su- 1 2

a Superbiæ, concupiscentiæ, & iræ. ¶ Ideo. b Iustitiæ. vnde Errauimus à via veritatis, & lumen iustitiæ non luxit nobis. c Ille ignis concupiscentiarum.

a percecidit ignis, et non viderunt solem, † priusquam † in- 3 4

August. Vel priusquam producat spinas vestras Rhamnus, idest, priusquam voluptatum tormenta procedant, ignis, qui supercecidit in ira Dei deuorat, & occultat Rhamnum, peccati punctionem nemo videat.

b c d telligerent spinæ vestræ Rhamnum, sicut viuentes, † sic in 5

a Malos absorbet ignis sed hoc non sine fructu bonorum. b ¶ Autem. ¶ August. Qui fidem habet, & si aliquid in eo lauandum, Lætabitur. c Hanc præsentem, non tamen gaudet pro pœna eorum. ¶ Cass. Quia non in illa est.

e ira absorbet eos. † Lætabitur iustus cum viderit vindictam: 6

a Cass. Vnde Salo. Stulto pereunte sapiens astutior erit. ¶ Pœna quam videt. ¶ Morte peccatoris, quam videt. b ¶ Tractabit apud se, quod non casu hoc eis, sed pro vindicta peccati, quod a contrario probat.

f † manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Et dicet ho- 7 8

a ¶ Rationalis. b ¶ Etiam hic. c Cass. licet hic presso.

mo, si † vtique est fructus iusto, † vtique est Deus iudicans 9 10 11

a ¶ Aug. etiam ista vbi florere videntur.

eos in terra.

Sicut

PSAL

NICOLAVS DE LYRA.

potest referri ad deum, qui percussionem malorum secundum ordinem iustitiæ suæ parat inferendam debito tēpore. Potest etiam referri ad quemlibet obstinatum in suo malo, qui semper tendit arcum suæ malitiæ ad nocēdum alijs quā diu potest viuere. Et huic concordat translatio Hieronymi, [illegible]: Intendant arcum suum donec conterantur.
1 [illegible] cera, quæ fluit auferentur. De præsenti vita morte repē[illegible] In Hebræo habetur. *Quasi limax tabefactus auferentur*. Et [illegible] Hieronymi. Quasi vermis tabefactus pertrā[illegible] eadem sententia, licet sint alia verba, quia per v[illegible] designatur subtractio peccatorum repentina.
2 [illegible] idest, punitio à deo immissa. 3 *Et non viderunt* [illegible] subtracti de hoc mundo per mortem. In Hebræo [illegible]. Cecidit abortiuū mulieris, qđ nō vidit solē. Et similiter in translatione Hieronymi, & est eadē sñia. Per hoc.n. intelligitur punitio diuina, q̄ peccatores ad nihilū deducit.
4 *Priusquam intelligerent spinæ vestræ Rhamnum*. Per spinas intelligunt hic filij paruuli iniquorū, vt dicit Rabi Salomō, p Rhamnū, qui acutius pūgit, intelligunt filij eorū adulti qui plus de malo sciunt, & faciunt, & s̄m hoc est sensus, *Priusquā intelligerent spinæ vestræ*, i. antequàm filij vestri paruuli hērent tantum intellectū, quòd possent, ita male agere, sicut adulti.
5 *Sicut viuentes sic in ira absorbet eos*, i. eo tempore quo sperabitur de duratione vitæ eorum, deus auferet eos subito de præsenti vita. In translatione Hieronymi sic habetur. Antequam crescant spinæ vestræ in Rhamnum, id est, antequam veniant ad malitiam Rhamni mundo supra exposito. Quasi viuentes in ira tempestas rapiet eos, & est litera planior, eadem sententia. In Hebræo autem habetur, Sicut viuēs, in ira absorbet eos, & refertur ad Deum, qui sicut viuens, est, viuidus, & fortis, cuius potestati non potest resisti, sic in ira absorbet eos, auferens repentine de præsenti vita.
6 *Lætabitur*. Hic consequenter ponitur vtilitas sequens ex malorū punitione cum dr̄, *Lætabitur iustus cum viderit vindictam*, idest, peccatorū punitionem, non motus zelo vindictæ proprie. sed zelo diuinæ iustitiæ. 7 *Manus suas lauabit*. i. opera sua magis iustificabit, secundum illud Apo. 22. b. *Iustus iustificetur adhuc*. 8 *In sanguine peccatoris*. id est, in punitione eius, quæ est occasio meliorationis vitæ suæ, secūdum illud Prou. 21. b. Mulctato pestilente sapientior erit paruulus.
9 *Et dicet ho*. idest, quicunque rationabiliter loquens.
10 *Si vtique est fructus iusto*. Et accipitur hic, si pro quia, quia ex punitione peccatorum affirmabit præmium iustorum, per locum a contrarijs.
11 *Vtique est deus iudicans eos in terra, &c.* id est, dans sententiam pro eis, non solum in futuro, sed etiam frequenter in præsenti.

PS

MORALITER.

† *Donec infirmentur*. id est, pœna debita puniantur.
1 *Sicut cera, quæ fluit, auferentur*. de præsenti vita, quod impletum fuit in occisis.
2 *Supercecidit*. ignis iracundiæ dei.
3 *Et non viderunt solem*. per mortem extincti.
4 *Priusquam intelligerent spinæ vestræ Rhamnum*. Per spinas significantur peccata, per Rhamnum inferni pœna. Est igitur sensus, Antequam intelligeretis vos Iudæi pęnam debitam vestris peccatis, in ea absorpti fuistis.
6 *Lætabitur iustus cum viderit vindictam, &c.* Motus zelo iustitiæ diuinæ.
7 *Manus suas lauabit in sanguine peccatoris, &c.* idest, ex consideratione suæ punitionis viuet iustius, quam ante, secūdum illud Apoc. 22. b. Iustus iustificetur adhuc.
8 *Et dicet ho. si vtique est fructus iusto*. nam ex punitione peccatorum arguet præmiationem iustorum.

MORA-

ADDITIO.

In psal. 57. *Si vere vtique* Materia huius psalm. secundum quosdam Hebræorum expositores vniuersalius, & ꝓprius potest assignari, scilicet, vt exponatur de falsis iudicibus, qui prætendunt se iustitiam diligere, & tamen iudicia falsa proferunt, quibus psalm. exprobrans alloquitur: *Si vere vtique iustitiam loquimini, recte iudicate*, hoc est, dicere, si iustitiam, quā vniuersaliter loquimini iudicijs particularibus applicaretis, deberetis recte iudicare, sed tamen oppositum facitis, quod declarat, dicens: *Etenim in corde, &c.* Exponatur prout in postil. & quia communiter tales falsi iudices occultant suam falsam iustitiam sub coloribus apparentibus, ideo sequitur. *Iniustitias manus vestræ concinnant*, idest, ornant, prout in postill. In Hebræo habetur, *Iniquitatem manus vestræ ponderant*. & est sensus, Taliter componderatis in falsis stateris, ratione falsas, & apparentes cum veris, & veridicis, acsi essent eiusdem valoris. Cætera autem exponantur, vt in postilla, applicando ea vniuersaliter iudicibus iniquis, quos deus iudicat quandoque in præsenti per repentinam, & subitam eradicationem.

In finem ne. Cas. Frustra tentat aliquis disperdere, qđ toties diuina prohibet autoritas.

Ne disperdas. Aug. Cum Pilatus dixit. Quod scripsi scripsi, impletū est, ne corrūpas. Hoc agit Psal. ne disperdas, iō quia Iudei miserunt custodire sepulchrū, vt famā eius extinguerent, a quibus frustratis his liberatus ostēditur, & famā habere in omnibus gentibus.

Cas. Orat primo libe[r]ari ascendēdo ab imis ad alta, orat etiam pro salute gentium.

Aug. Loquitur hic integer Christus .s. caput & corpus.

* Basil. & Theod. Dauid, opera Michol, quę eum in toro cōpo[su]it, per fenestram elap[su]s ex Saulis insidiis, [h]ūc Psalmum cecinit, [p]rędicens resurrectionem Domini ex sepulchro a militib. custodi[to], gentiumq; vocationem, & Iudęorum dispersionem.

PSAL. LVIII.

Eripe. Aug. Dū qui sine macula est [h]oc petit, quid necessario petamus, ostendit.

De inimicis. Cas. quatuor genera sunt aduersariorū. Inimici qui nocendi votum habent, non tñ hoc ardenter appetunt. Insurgentes, qui iā cōmoti & animo parati. Operantes qui iā [p]arata mēte scelus opere cōplent. *Viri sanguinū*, qui non con[tu]melias ingerunt, sed sanguinē fundunt. Quod fecerunt Iu[d]ęi qui Christum prius, post etiam Apostolos occiderūt. De [h]is ergo ait. *Eripe me &c.*

Fortes. Aug. Etiam sunt qui pręsumunt de iustitia sua, qui insultant Christo conuiuanti cum peccatorib. quib. non est opus medicus, sed eum occiderunt vt iusti reum, sed tamen non est in eo iniquitas, vel, fortes in temporalib. abundātes qui non ponunt Deum adiutorem suum, sed sperātes in diuitiis pręualuerunt in vanitate sua.

a Psal. tendens. b Tu Pilate vel Iudæe. c Ne neges Christum regem, quem titulus dicit.

a † In finem† ne disperdas, Dauid † in tituli inscriptione,

a Regnum Iudæorum. b Sepulchrum Christi. c Idest nomen & famam eius extingueret. ne crederent eum.

b quando misit Saul & custodiuit domum eius, vt eum interficeret.

PSAL. LVIII.

¶ Factum est hoc in carne Christi, fiat & in membris. a Qui me odio habent.

c d Eripe me de inimicis meis Deus me⁹, 1

a Qui verbis nocent.

& ab insurgentib. † in me libera mē. 2

a Qui colaphizant, & cætera huiusmodi faciunt.

† Eripe me de operantibus iniquita- 3

a Aug. Qui iustum. i. Christum, occiderunt, postea & suos.

tem, & de viris sanguinum † salua 4

a Cas. Quid enim illi tibi faciunt? vtique mala. b Cas. Corporalem vitam. c Quia. ¶ Cum impetu.

me. Quia ecce † ceperunt animam meam, † irruerunt in 5 6

a Humilem. ¶ Quasi reum. b Aug. in temporalibus de iustitia superbi, sed peccatum in me non inuenerunt. c Quam in eos fecerim causa fuit quare irruerunt. d In me.

e f me fortes. Neque iniquitas mea neque peccatum meum 7 8

a Sed. b Viam mundi huius. Vnde. Exultauit, vt gigas ad currendum viam &c. Psal. 18. b. c Distortos quantum in me est. Alias dirigebam, s. ad te. d Innotesce, quod tibi æqualis sim & fac videre.

g Domine. Sine iniquitate cucurri & † direxi. Exurge 9 10 11

¶ Aug Adiuua me. a Quomodo curro & dirigo. b Celestium.

h i in occursum † meum, & vide, & tu Domine Deus † virtu- 12 13 14

* Basyl. Symmachus. Reddidit. Cum in me non sit peccatum, irruunt ita, vt opprimant. Hoc autem verius competit ei qui est ex Dauid, qui peccatum non fecit sicut nec Dauid Saulem læserat.

f *Iniquitas.* Cass. Maliuolentia. Peccatum, operis.

g *Exurge.* Augustin. Quia dormire videris.

h *In occursum.* Quasi curro ad te merendo, & tu occurre mihi, id est redde pro merito.

i *Vide.* August. Idest, fac videri quomodo ad te curro, & alios dirigo, ne prauum putent quod rectum est, & ita sequantur. Vel, fac videri quod exurgis in occursum meum, idest, quod tibi æqualis sū. Ocurrere nō nisi desiit esse æqualis patri, licet pro nobis factus sit infirmus, qui seipsum exinaniuit, formam serui accpiendo, vñ in Euangelio se gallinę comparat, dicens. *Ierusalem Ierusalem quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina pullos suos sub alis, & noluisti.* Nulla auis adeo videtur infirmata propter pullos, nisi gallina, cuius vox raucescit, fit hispidum totum corpus, deponuntur alæ, laxantur plumæ, & ea est materna charitas quæ inuenitur infirmitas. Sic, & Christus propter

† vide Ps. 15. Bas. & Symm. 1. Petr. 2.

† super me redime.

† salutē me fac.

† congregati sunt.

† instruxerūt se.

Phil. 2. a.

Matth. 23. b.

NICOLAVS DE LYRA.

PSALMVS LVIII.

[E]Ripe me. *Huic psal. Præmittitur talis titu. in Hebræo:* Ad victoriam ne disperdas Dauid Canticum dicens, quan[d]o misit Saul, & custodierunt domum ad occidendum eū: [h]oc habetur. 1. *Regum 19. b. quòd Saul voluit percutere lancea Da[uid] psallentem coram eo, sed declinauit Dauid ictum, & iuit ad do[mu]m suam: & tunc Saul misit satellites suos nocte illa in domum [Da]uid, vt custodirent eum & interficeretur mane: quod cum annun[ti]asset Michol ipsi Dauid deposuit eum per fenestram, & sic abiit, & [sa]luatus est. Igitur quia fuit Dauid in mortis periculo, ideo sic incepit [tit]ulum huius psal.* Ne disperdas. *i. ne disperdi permittas tu Domine [D]eus meus Dauid. canticum, quia si periret vlterius laudes tuas non [ca]ntaret. In translatione Hiero. incipit sic titulus:* Victori vt non di[sp]erdas Dauid humilem & simplicē. *Residuum huius tituli est [sic]ut in Hebræo. Et ex supradictis patet sententia huius tituli: patet et [au]ctor huius psal. scilicet Dauid, & materia eius in generali. Ad ha[be]ndum autem eius notitiam in speciali: Psal. iste diuiditur in tres par[te]s, quia primo ponitur ipsius Dauid deuota petitio secundo Dei exau[di]tio, ibi:* Et tu Dñe. *Tertio pro exauditione gratiarum actio, ibi:* [E]go autem cantabo. *Prima adhuc in tres, quia primo Dauid in [su]a petitione allegat suam angustiam. Secundo propriam innocentiā, [ib]i:* Neq, iniquitas. *Tertio aduersariorum nequitiam, ibi:* Intende. [Ci]rca primum dicit.

Eripe me de inimicis meis Deus meus. *Quasi diceret: non possum eripi sine tuo adiutorio.*

2 Et ab insurgentibus &c. *Quia ad captandum Saulis beniuolentiam multi insurgebant ad capiendum Dauid, quamuis esset innocens, ideo subditur.*

3 Eripe me de inimicis &c. *Quia scienter persequebantur innocentem.*

4 Et de viris sanguinum salua me. *In viris paratis ad effundendum sanguinem innocentem.*

5 Quia ecce ceperunt animam meam. *i. meipsum, a parte principali quæ est anima designant totum, reputabant enim se Dauid cepisse, eo quòd custodiebant domum in qua erat, reputantes quod non posset eos effugere, ideo subditur.*

6 Irruerunt in me fortes. *Quorum fortitudini non possum bellando resistere.*

7 Neque iniquitas. *Hic consequenter allegat suam innocentiā. di.* Neque iniquitas mea. *Peccando contra proximum.*

8 Neque peccatum. *Peccando contra Deum, supple merueram istam persecutionem, ideo subditur.*

9 Sine iniquitate cucurri. *Cursum vitæ præsentis.*

10 Et direxi. *Opera mea ad finem debitum. In translatione Hiero. habetur:* Et illi currunt & præparantur: *Et secundum hoc refertur ad satellites Saulis, qui discurrebant tanquam parati ad Dauid occisionem, ideo subdit*

11 Exurge in occursum. *Ad liberandū me, antequam me occidāt.*

12 Et vide. *Meam innocentiam, & eorum malitiam.*

13 Et Domine. *Et pro, idest, tu Domine.*

14 Deus virtutum. *id est, angelorum.*

Deus

MORALITER.

Eripe me &c. Psalmū istum fecit Dauid qñ Saul misit nuntios ad occidēdū Dauid ī domo sua, sed p Micol fuit saluat⁹. Moraliter aūt potest exponi de quolibet iusto euadente mortis periculum ex Dei beneficio. Specialiter autē de beato Petro in carcere recluso, vt occideretur, sed per angelum fuit liberatus, vt hr Act. 12. a. Igitur primo ponitur ipsius Petri & Ecclesiæ deprecatio pro Petri liberatione cum dicitur. *Eripe me de inimicis meis.* Herode scilicet & Iudęis.

Et ab

2 *Et ab insurgentibus, &c.* i. a militibus custodientibus me.

3 *Eripe me de ope. ini.* Tales enim erant prædicti. s. Herodes, milites & Iudæi.

5 *Quia e. ce. &c.* Me tenentes inclusum, vt auferant eam.

6 *Neque ini.* Petrus enim non patiebatur propter culpam suam, sed propter iustitiam.

11 *Exurge in occursum meum.* Ad me liberandum.

12 *Et vide,* Meam innocentiam & malitiam eorum.

13 *Et tu Domine Deus vir.* i. Deus angelorum, & hominum.

Intende

A pp nos infirmatus est,sed in ea tamē infirmitate occurrit æqualis patri.Ita.n.assumpsit q. non erat, vt non amitteret q. erat.Ita ergo se exinaniuit quod dignitatem quā hēbat cum patre nobis non demōstrauit. In ipsa ergo infirmitate agnoscēdus est patri ęqualis,non visione corporali, sed fide, vt q. specie videre nondum possumus, saltem credamus. Et dum hoc credimus in nobis ad patrem ascendit: vnde Mariæ Magdalenæ, cui primo post resurrectionē apparuit, ait, *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrem*. Quid est hoc, *Noli me tangere*? Nonne postea mulieres redeuntes a monumento adorauerunt eum, & pedes eius tenuerunt? Sed hic agit de
B tactu mentis, non corporis,id est nō id solum credas quod vides, ne hęreat nimis humanitati meæ aspectus tuus. q. tactus tuus, hoc ideo, quia nondum ascēdi ad patrem meum, vtique in corde tuo, quia nōdum postquam vidisti me mori, credis me patri æqualem.

† Euigilia. † omnium. .·. Sela. psal. 3. Ioh. 20. d. † subsannabis. † eius.i. non possunt resistere fortitudini aduersariu, cō mittam eam tibi vel, Deus qui robur es aduersariu, te obseruo, vt me adiuues, Theod. † misericordia mea.

a Qui videris Deus vnius gentis,quæ te colit. b Quia infirmæ. c Aug. Vt omnes congregentur ad nuptias.

a tum Deus Israel. † Intende ad visitandas omnes gentes, 1

a Et tantum. b Sed persequere,puni,conuerte. ¶ Quia nulla peccata relinquit impunita, 2
quia vel homo penitens punit,vel Deus iudex. Vel est quædam iniquitas,quam qui facit, eius non miseretur Deus. Hęc est defensio peccatorum,quando defendit quod Deus odit. Vndę peccatum ad mortem,non pro eo dico,vt quis oret. 1. Ioh. 5. d. Et sic iniquitatem, id est, illud peccatum quod est ad mortem. c Iudæis,& si quibusdam.

non miserearis, † omnibus qui operantur iniquitatem. 3

a Et vero intendes,quia ab idolis. b In vltima ętate. c Conuerterendi alios. Quia dolebunt,si non poterunt conuertere. d Latrando contra hostes.

b c .·. Conuertentur ad vesperam, & † famem patientur vt ca- 4 5

a Euangelizando. b Aug. Circumstantiæ.i.mundum qui circumstat Iudæam,vbi hæc dicebantur. c Stomachabuntur aduersus pigros dicentes. Quoniam quis audiuit.

d nes, & circumibunt ciuitatem. Ecce loquentur in ore suo, & 6 7

a Spiritus quod est uerbum Dei. Vel mors. b Quis credit auditui nostro? ¶ Aug. Iudęi non credunt,& tamen per credentes Iudæos annuntiatur gentibus. c Ipsi loquentur Et tu.

e gladius in labijs eorum, quoniam quis† audiuit? Et tu Do- 8 9

a Pro nihilo habebis conuertere omnes gentes i.facile conuertes. b Quia facile erit,vt credant in te.

f mine deribis eos, † ad nihilum deduces omnes gentes. 10

a Fortes illi Deo ceciderunt,quia ad te non custodierunt. ¶ Ego autem. b Aug. Non a te recedam. ¶ Ego autem. c Quia de imo meo in altum suum me suscepit.

g Fortitudinem† meam ad te custodiā, quia Deus † susceptor 11 12

a Personam mutat. Est specialiter. b Quia. Aug. Nihil attuli. cur misereatur,nullus enim meretur dona Dei. c Aug. Quia Christum præuenit prę consortibus suis,cui sine mensura dedit spiritum.

h meus es. Deus† meus misericordia eius præueniet me. Deus 13 14

canes pro immūditia,sed & Iudęi canes se agnoscūt.i.peccatores,vt Chananęa, & iō esuriunt, bñ agunt. Male vero qui saturati,putatiua iustitia dicunt. Ieiuno bis in Sabbatho.
d *Circumibunt*. Aug. Munient. Ecclesias contra hæreticas impugnationes. Et, Ecce in manifesto loquentur.
e *Et gladius*. Vt mactent & manducent
e *Quoniam quis audiuit*. q. Nullus, ita omnes mirabuntur. Vel ideo frequens prædicatio in labiis, quia pauci audiunt, & eos qui non audient deridebit in futuro, & omnes gentes quę te non venerantur, ad nihilum deduces, vel conuertes.
* Basil. Symmachus tanquam non sit qui audiat, sic explanauit. Iudas per Pilati satellites verba ad rē contulerunt.
Gladius. August. Hic est gladius bis acutus vtroque incidens Testamento, quo mactat Petrus reptilia sibi in disco ostensa, quando dictū est ei. *Surge Petre, macta & manduca*.
f *Deridebis eos, ad nihil*. Augu. Eos, dicentes. *Quis audiuit?* quasi Quia pro nihilo habebit conuertere omnes gentes,quia omnes gentes,Christianę futuræ sunt,& dicitis,quis audiuit?
* Theod. Esaias excessum diuinę potentię ostēdens sic inquit. Si omnes gētes sicut stilla situlę,& quasi momētū stateræ,& quasi saliua reputatę sunt & reputabūtur, cui comparabitis Dominum?
g *Fortitudinē meā ad te custodiā quia Deus susc. meus es, Deus*. Aut etsi possē perdere Iudęos qui irruerūt in me fortes, permitto eos viuere,seruans fortitudinem ad te.i.ad tuā dispositionem
h *Præueniet*. * Basil. Philantropię excellentia facit ut orationes nostras præueniat.

a *Omnes gentes*.
* Theodoret. Execrans impietatis Iudæorum excessum, rogat vt abijciantur,& prouidentia omnis in gentes transferatur,licet præuideret orationem Domini in cruce. Pater dimitte illis, prodiditq; cęlestis alimoniæ penuriam. Nā neq; vaticinandi dono perfruētur,& pontificia cura penitus erūt destituti, ne fiant digni micis quæ cadunt de mensa dominorum.
b *Conuertuntur*. Cas. Diapsalmus. Orata salus salus gentiū affirmatur,& oraturo Iudæorum salus.
c *Ad vesperam*. i.serius post ascensionem & missum spiritū,
C qui anteq̄ crucifigerent, debuerūt facere. Gentes dicebant canes,

Osten.

NICOLAVS De LYRA.

1 Deus Israel. *Per veram fidem & specialem cultum.*
2 Intende. *Hic consequēter vt sua oratio sit exaudibilis allegat aduersariorum malitiam. Et primo explicat eorum culpam. Secundo prædicit pœnam debitam, ibi:* Deus ostendit. *Circa primū dicitur:* Intēde ad uisitandas omnes gentes. *Quia diuina prouidentia se extēdit ad omnes tam iustos quam iniustos ad reddendum eis secundum merita & demerita, ideo subdit:*
3 Non miserearis omnibus. *Ex certa malitia, & obstinata, quia tales sunt indigni misericordia.*
4 Conuertentur ad uesperam. *Satellites enim Saul venerunt vespere ad custodiendum domum Dauid de nocte, vt prædictum est.*
5 Et famem patientur. *Idest magno desiderio quærentes occidere Dauid. In Hebræo. Habetur.* Et latrent vt canes. *Quia inter se loquebantur quomodo eum occiderent.*
6 Et circumibunt ciuitatem. *Quia non solum custodiebant domū Dauid, sed aliqui eorum currebāt per vicos, ne manus eorum euaderet. Vel quia postquam sciuerunt eum fugisse scrutabantur loca ciuitatis, si forte alicubi lateret.*
7 Ecce loquent. *Quia inter se tractabāt de ipsius Dauid occisione.* Quo-
8 Quoniam quos audiuit. *Idest, ac si nullus eos audiret, vnde trāslatione Hiero. habetur:* Quasi nemo audiat. *Tamen Michol audiuit, & ipsi Dauid annunciauit.*
9 Et tu Domine. *Hic consequenter describitur petitionis exauditio & primo quantum ad ipsius Dauid liberationem secundo quantum ad aduersariorum punitionem, ibi:* Deus osten. *Circa primum dicit:* Et tu Domine deridebis eos. *Frustrando eos ab intentione, quia cum obsiderent domum Dauid, fugit per fenestram, vt prædictum est.*
10 Ad nihilum deduces omnes gen. *Malignantes similiter sicut & isti.*
11 Fortitudinem meam ad te custodiam. *i. exponendam in seruitio.*
12 Quia Deus susceptor. *Liberando me a quærentibus me occidere.*
13 Deus meus misericordia eius præueniet me. *Quia Deus misericorditer liberauit Dauid antequam veniret mane, in quo Saul disposuerat eum occidere.*
14 Deus ostendit. *Hic cōsequēter ponitur exauditio petitionis Dauid quantum ad aduersariorum punitionem, cū dicitur:* Deus ostendit mi. super in &c. *i. super Saul & satellites suos.*
Ne oc-

MORALITER.

2 *Intende ad visitandas gentes.* Secundum eorum merita & demerita,& ideo subditur.
3 *Non misere. &c. Cōuertentur ad vesperam.* i. tarde. Herodes.n. & milites simul versi fuerunt ad occisionem Petri, sed tarde,quia per angelum liberatus fuit præcedenti nocte.
5 *Et famem patientur.* i. desiderium inueniendi Petrum,& ad hoc circumierunt ciuitatem.
7 *Ecce loquentur in ore.* Mirantes de euasione petri.
7 *Et gla. in la. eorum.* Dicentes quod si inueniretur statim iugularetur,ne alias euaderet.
Quoniam
8 *Quoniam quis audi.* Quærebant enim solicite si aliquis audisset, vbi esset.
9 *Et tu Domine de.* Frustrando ab intento.
10 *Ad nihilum dedu. omnis gen.* Scilicet Iudæorum per exercitum Romanorum.
11 *Forti. meam ad te cu.* Ad hoc enim reseruatus fuit Petrus vt discurreret vsque Romam ad fidem Christi prædicandam
14 *Deus osten.* Hic secundo describitur deiectio Iudęorū propter persecutionē Chri in se, & in membris suis. s. Petro & alijs discipulis. *Deus ostēdit mihi sup inimicos meos & c.* Verbū est Ecclesiæ q̄ ex diuina inspiratione mota, nō suasit princip
† Chri-

a Aug.quod misericordia est, quæ præueniet, quia ex eadem massa aliud vas in honorem, aliud in contumeliam. b ¶Alias in inimicis, idest per inimicos. c Rogat autem pro inimicis. d Et si eorum peccata.

a b † ostendit mihi super inimicos meos, ne † occidas eos, ne- 1 2
c a Hoc esset eos occidi. b Ne occidas, sed. Per omnes gentes. c Inimicos, Iudæos, scilicet, qui portant nobis codices.

d quando † obliuiscantur populi mei. Disperge illos in virtute 3
a Alias deduc. Aug. Idest, non eos deseras in quo me protegis, vt de eis habeam testimonium. b Aug. Dimitte delictum, & etiam ipsum sermonem inexpletum effice. Cogitationis depone.

e f tua, depone eos † protector meus domine. † Delictum o- 4
a Delictum verbi. b Aug. Sciant se superbe egisse, & inaniter. ¶ Aug. Quia frustra irruerunt fortes in humilem.

ris eorum, sermonem labiorum ipsorum, & comprehen- 5
a In qua uisi sunt præualere. ¶In qua sunt inter gentes, vel quod Christum execrabantur. b Cass. Quo peruertunt scripturas.

g h dantur in superbia sua. Et de † execratione, & mendacio 6
a Cass. Aliàs in exemplum esse. b Aug. Idest vindicta Dei qua consummat. Comprehendentur in superbia sua.

i k † annuntiabuntur † in consummatione, in ira consum-
a Homines in superbia sua, in qua comprehensi sunt. ¶Tunc.

l mationis, & non erunt. † Et scient, quia Deus dominabi- 7 †
a Iudæorum. b Gentium quas, vt canes contempserunt. c Et sic. d Laudis plenarie. Mundi. Et si serò post interfectionem Christi, quod antea debuissent:

m tur Iacob, & finium terræ. * Conuertentur ad vesperam, 8

a *Ostendit.* Aug. i. quantā circa me habeat misericordiā demonstrauit mihi in illis circa quos non habet. vnde Apostolus. *Sustinuit vasa iræ, apta ad interitum in multa patientia, vt notas faceret diuitias suas in vasa misericordiæ.*

b *Ne occidas.* Aug. Potest de Iudęis accipi, eos q̃ me occidūt ne occidas, sed maneat genus eorum cū signo circuncisionis, sabbathi paschę, vt & Cain signum habuit, vt nemo eum occideret, ita & gens illa habens signum suum nō sit occisa, quia necessaria est credentib. gentibus. In pręcisis enim ostenditur, quę miseri cordia sit insertis.

Cass. Consideranti quid de eis sit agendū, ne occidas hoc est, qđ ostendit, vbi, & præcatur ne Iudæi funditus pereant.

Dispersi enim sunt, vt ad conuersionem prouocētur, vel vt ecclesia ab inimicis testimonium veteris legis habeat. Et hoc est, iō ne occidas, ne populi, (& si nō mō) obliuiscantur mei, si non sint testes legis, & mortis Christi.

✠ Basi. & Theo. Inimicos crucis pro communib. inimicis habet, orat autē pro eis, quia inter illos multi resipiscere poterunt. facque, vt dispersi per vniuersum orbem sint palantes, & exules, quia malo contra te vsi sunt consensu.

Ne quando obliuiscantur. Aug. Et si non modo obliti sunt, dum non sint testes legis, & mortis Christi.

In virtute tua. Aug. Quia tu fortis, non ipsi.

Depone. ibi fuit opprobrium omnibus. Vel, depone eos in ima, quòd mali sunt, vt boni surgant, vt in Paulo, quia nō surgeret Paulus, nisi prius caderet Saulus.

Delictum oris eorum. Aug. Non eos, sed delictum occide, vt suscitatum quem perdere voluerunt, paueant.

✠ Basil. & Theodo. Symmachus manifestius, transfer ipsos in virtute tua, & dissipa ipsos protector noster domine, peccatoris eorum, & verbo labiorum ipsorum, qui clamauerunt Crucifige, vt malam illam consonantiam turris Babel linguarum diuisione confudisti.

Et cōprehendantur conuersi, quia factum eorū in irritū venit, peccatū remāsit super eos, & cōprehēsi sunt, & de magnitudine pcti post hūilitati sunt, & ea humilitate post cōsummantur,

summantur, nihil. n. sic. ímpedit pfectionē, vt superbia. Facinus pro magnitudine sua considerantiū abstulit superbiam vt & Paulo angelus Sathanæ. Facinus vero deleuit venia. D

✠ Basil. Symmachus clarius, comprehendātur cum superbia sua. Execrationē, & mendaciū loquētes in ira cōsumma, & ne sint consume.

Basil. † occideris.

✠ Theodore. Non erunt, videlicet in populum. Consummationem autem, omnis generis supplicia nuncupat temporibus Caligulæ, Neronis, & Titi. cognit[9] est autem post mortem crucifixus, & orbi est dominatus, filijs Iudæis in canes mutatis, gentes vero quondam canes filij honore sunt dignatæ.

† sub. ob, vel propter, vt sit ob delictum, aut significat, nil aliud docent, quā peccare.

g *In superbia.* August. Superbia comes est inuidiæ, nec fieri potest, vt superb, non inuideat vnde, & diabolus inuidet homini. E

† consume in furore.

Psal.3.

h *Et de execratione.* Aug. Vel, maledicto quòd putastis maledictum pendentem in ligno, cui maledicto mendacium addidistis data pecunia custodibus, vt mentirentur, inde annuntiatæ sunt consummationes, id est, ideo magis perficiuntur, quia in his deprehensi sunt.

i *Annuntiabuntur in consummat.* Aug. Vel, annūtiabunt consummationes, i. prædicabitur ab apostolis, vbi abūdauit delictū execrationis, & mendacij, superabūdauit gratia pfectionis, & ptinuit ad medicinā humilitatis, & infirmitatis hoīs. Roman.5.d.

k *In ira consummationis.* Aug Est. n. irā, i. vindicta dei cōsummationis, quia aliqñ vindicat deus, vt pficiat. Est & cōsumptionis, vt cū dicet: Ite maledicti in ignem æternum. F Matth. 25.b

l *Et scient.* Aug. Antea. n. iusti sibi videbātur Iudæi, sed ostēditur eis, quòd non sine Christo, qui dominatur Iacob, & deposita superbia sciunt se pares gentib. quia oēs peccauerunt.

m *Conuertentur ad vesperam.* Cass. Diapsalmus. Affirmatur salus Iudæorum, & vtroque pariete collecto grates aguntur.

✠ Basi. Apologia vsus dicit eos nō futuros, i. dispergendos. Symmachus, flectantur vesperi, tumultuentur, vt canes, circundantes ciuitatem volutati ne Ieium pernoctent. Basil.

✠ Theo. Secundū sic est intelligendū, vt canes per totū orbē dispersi cælestē cibum quærentes non inuenient nō credentes ei quē Vates annūciauerunt, & murmurabūt ingrati.

a Murmurabunt.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Ne occidas eos.* vlciscendo de manu propria, quia hoc facerem per alios in iustitia mea. Licet autem non sit scriptum, quod Deus mortē Saulis, & suorum satellitum Dauid reuelauerit, tñ hoc credēdum est, eo q cum esset propheta hoc dixit, & hoc Dauid adimpleuit, quia Sauli bis manibus eius tradito a morte pepercit, vt habetur. 1. Reg. 24. & 26.

2 *Nequando obliuiscantur.* suis persecutorib. misereri, hęc. n. misericordia Dauid regis data est in exemplū totius plebis.

3 *Disperge illos in virtute tua.* hoc fuit adimpletum in monte Gelboe, quando coram Philisthæis cœperunt, per diuersas vias fugere, 1. Reg. vlt.

4 *Delictum oris eorum.* resumatur ly depone cum dicitur: Delictum oris eorum sermonem labiorū ipsorum, quia verba (quibus Saul, & Doeg disponebant Dauid interficere) fuerunt deposita, & deiecta, qñ ceciderunt in monte Gelboe.

5 *Et comprehendantur, &c.* Quandiu enim Saul fuit humilis, placuit Deo, & electus fuit in regem, & quando superbiuit, dominus eum abiecit, vt habetur. 1. Reg. 15.

6 *Et de execratione, & mendacio* quia imminente morte Saulis reprehensus fuit à Samuele sibi apparente de transgressionibus suis, vt habetur. 1. Reg. 28.

7 *Et scient.* per experientiam punitionis, & reuelationem Samuelis, quia deus dominabitur Iacob, transferens regnū ad Dauid, & domum eius.

8 *Conuertentur ad vesperam.* istud refert ad famē inductā tpe Dauid in terra Israel, vt habetur. 2. Reg. 21. quæ fuit inducta à deo trib. annis pp peccatum Saulis, qui iniuste occiderat Gabaonitas, vt ibidem dicitur, & ideo illi de cognatione, & tribu Saulis in illa fame fuerunt grauius afflicti, & quantum ad hoc dicitur. *Conuertentur ad vesperam.* reuertendo ad proprias domos de agro, vel alio laboritio, sicut moris est.

5 *Et com-* 1 *Et famem*

MORALITER.

Christianis interfectionem Iudæorum, sed magis reseruationem eorum, vt sint in recordationem passionis Christi populo Christiano in diuersis terris. ideo subditur.

3 *Disperge illos in virtute tua.* quod fecit dominus per Romanos, qui multos ex eis vendiderunt nationibus diuersis, & fuerunt depositi à regni, & sacerdotij dignitate.

4 *Delictum oris eorum.* supple fuit per sermonē eorū Christū corā Pilato negando, & mortem ipsius nequiter postulādo.

5 *Et comprehendantur.* ex qua rebellauerunt Romanis, pp quod comprehensi fuerunt ab eis.

6 *Et de execratione, & mendacio annūtiabuntur.* iurauerant enim seruire Romanis sub tributo, & in consummatione belli arguit eos Titus de fractione huius iuramenti.

7 *Et scient.* per experientiam suæ pœnæ.

† *Quia deus dominabitur Iacob, & finium terræ.* in omnibus gentibus terræ.

8 *Vsque ad vesperam, & famem patientur, vt canes.* nā prope finē obsidionis Ierusalem passi fuerunt tantā famē, q pueros comedebant, & potētes per ciuitatē discurrebāt ad rapiēdū sibi

a *Murmurabunt.* Aug.
A Vel murmurabunt, id est, dolebunt, quod etiam nunc tantum dispergentur. Vel, murmurab. contra pigros, id est, increpabunt alios nolentes credere.

† tumultuabunt.
† dispergetur, vt euat.
† cibum habeant.

B b *Ego autem.* August. Concluditur hic psal. vbi vtroque pariete in angulari lapide coniuncto iam tota ecclesia gaudet.

† Fortitudo mea.

c *Et exaltabo.* August. Transactis temporib.
C cum

a Aug. vt peccatores, non vt oues, vnde, Multiplicatæ sunt infirmitates eorum postea ac.
& † famem patientur, vt canes, & circumibunt ciuitatem. 1
2
¶Iam digni. ¶Vbique. a ¶Aug. vt alios lucentur.
† Ipsi dispergentur † ad manducandum, si vero non fuerint 3
a ¶F. de populorum. b Vt olim in deserto. c Quia & supra murmur eorum dicentium. 4
Quoniam quis audiuit. Longe erat vterque paries, seu ego iam tota ecclesia. ¶Communiter 5
pro hoc, quia succedit. d Quia gentes erigis, & Iudæos humilias. ¶Ille. 6
saturati, & murmurabunt. Ego autem † cantabo † fortitudi- 7
a Dominicæ diei. In resurrectione Christi. In remunerationem. b Exultabo. 8
nem tuam, & exaltabo mane misericordiam tuam. Quia 9
a Cass. Dum ecclesia subleuatur de imo in altum. b Cass. Quando gratum est. 10
factus es susceptor meus, & refugium meum in die tribu-
a O cooperator b Operabor non tantum cantabo. c Magnum est, quod deus susceptor est. 11
lationis meæ. † Adiutor meus tibi psallam, quia Deus susce- 12
a Aug. Quia totum ex dono dei, ideo iste impletus bonis eius, non inuenit quid vocaret eum, nisi misericordiam suam. Per omnia.
ptor meus es: † Deus meus misericordia mea.

cum nox seculi tran[sierit], vt & Christus mane surrexit. vnd. Ad vesperam demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia. apostoli vespere fleuerunt mortuum, mane ad resurgentem exultauerunt.

d *Misericordiam.* Aug. Quia totum gratis da[t], cum multa dixerit, tamen omnia, in hoc vno omnia comprehendit.

GLOS[SA]

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et famem patientur*, quia non inuenient ibi vnde reficiantur. 2 *Circumibunt.* quærendo victum per mendicitatem.
3 *Ipsi dispergentur.* transeundo ad alia loca, quæ tempore illius famis erant minus afflicta.
4 *Ad manducandum.* idest, ad quærendum victum.
5 *Si vero.* non fuerint saturati. Et accipitur hic si, pro quia, quia non inueniebant ad sufficientiam. ideo subditur.
6 *Et murmurabunt.* per impatientiam, quia multi eorum impatienter illam penuriam sustinebant.
7 *Ego autem.* Hæc est vltima pars huius psal. in qua ponitur ipsius Dauid gratiarum actio pro sua liberatione, cum dicit. *Ego autem cantabo.* idest, in deuotis canticis laudabo.
8 *Fortitudinem tuam.* qua me eripuisti de insidijs Saulis.
9 *Et exaltabo mane misericordiam tuam.* i. summo mane surgã ad magnificandum misericordiam tuam, & subdit causam.
10 *Quia factus es susceptor meus, &c.* de aduersariorum me[o]rum manibus.
11 *In die tribulationis meæ.* q̃a disponebãt oĩno me occider[e].
12 *Adiutor meus, tibi psallam, quia.* Repetio est eiusdem sen[ten]tẽtiæ ad maiorẽ expressionẽ deuotionis suæ. Moraliter po[test] exponi psal. iste de quolibet fideli in angustia existent[e], q̃ p preces suas meret̃ liberari, & psecutores suos puniri. A[l]legorice vero exponit̃ de Chr̃o p Dauid figurato, q̃ custo[di]tus fuit in sepulchro tanq̃ alter Dauid in domo. Sed hoc n[on] obstãte p diuinã potẽtiã resurrexit, & Iudęi, q̃ illũ in sepu[l]chro fecerãt custodiri, in pęnã huius fuerũt p Romanos [regno] priuati, & p orbẽ dispsi, tñ ad vesperã hu9 mũdi ɔuertent[ur ad] Chr̃m, & famẽ patient̃ p fidei Christianæ zelũ, q̃ hæreses [mordent si]cut canes latrãtes, & fidẽ Chr̃i cũ feruore magno, & desid[e]rio pdicãtes. Sed de hac expositione breuiter ptrãseo, qu[ia] diffuse traditur in Glossa ordinaria super librum psalmo[rum].

PSA.

MORALITER.

sibi cibum, & quando non poterant inuenire, contra deum per impatientiam murmurabant.
7 *Ego autem.* Hęc est tertia pars in qua ponit̃ grãrũ actio de Iudæorũ eiectione, & ecclesiæ exaltatione, cum dr̃ in persona ecclesiæ: *Ego autem cantabo fortitudinem tuam.* Iudæos deijcientem.
9 *Et exaltabo mane misericordiam tuam.* populum Catholi[cum] exaltantem.
10 *Quia factus es.* scilicet in persecutione Iudæorum, & p[o]stea in persecutione tyrannorum, propter quod subditur.
12 *Adiutor meus, &c.* corde, & ore confitendo tuã bonita[tem].

ADDITIO.

In psalm. 58. *Eripe me de inimicis meis Deus.*

Litera huius psal. pro magna parte nõ põt applicari ad historiã illã 1. Reg. 19. f. qñ misit Saul satellites, vt custodirent Dauid in domo sua, vt interficeret̃, &c. Non. n. recte appropriat̃ huic proposito, quod dr̃. *Et tu domine deus virtutum intende ad visitandas omnes gentes, &c.* Cum iste casus fuit singularis in quo visitatio diuina, sed non extendebat ad omnes gẽtes &c. sed tñ ad liberationẽ Dauid, & suorũ. Etiã si dicatur, q̃ liberatio ipsius Dauid quodãmodo se extendebat ad totũ populũ Israelis, eo q̃ erat ipsorũ rex futurus, adhuc impprie seu impertinẽter diceret̃ sup hoc. *Ad visitandas omnes gentes.* Similiter vbi dicitur: *Ne occidas eos*, nequando obliuiscantur populi mei, sed *disperge illos in virtute tua, &c.* Dicere etiã, q̃ Deus pceperat Dauid, q̃ non interficeret Saul ne obliuisceretur populus misereri persecutoribus suis, est omnino sine fundamento, nusquã enim tale legitur in historia propria ipsius Dauid: Nec ipse Dauid abstinuit ab occisione Saulis ex misericordia, sed potius ex fidelitate, vt habetur 1. Reg. 26. b. *Quis mittet manum in Christum domini, &c.* Similiter cum dicit: *Disperge illos in virtute tua,* quod proprie intelligitur de aduersarijs, non fuit adimpletũ in Gelboe, vt dicit postil. nã ibi Saul, & Doeg, qui fuerunt principales aduersarij occisi sunt, & non dispersi. Similiter dicere, q̃ illud, quod legitur. *Conuertentur ad vesperam, & famem patientur, vt canes, &c.* referẽdũ est ad alios de cognatione Saulis, qui fuerunt in illa fame grauius afflicti, quam cæteri, est omnino sine fundamento. Nam in illa historia. 2. Reg. 21. vbi de hac fame agitur, nihil legitur speciale de cognatione Saulis quantũ ad hoc, q̃ paterentur grauiorẽ famẽ, q̃ cæteri. Insuper, & veritas Hebraica in hoc loco, vbi nos hẽmus; *Famem patientur*, habet. *Et rugient vt canes.* Vnde verius dicendũ est, & magis literæ cõsonum, q̃d licet in hoc psal. agat̃ saltẽ in sui principio, & forte ẽt in fine, de custodia Dauid per satellites suos, q̃ fuit figura Christi, in sepulchro a militibus custoditi, tñ pro magna parte ps. iste ad literã transit ad agendũ de re figurata. s. de Christo in sepulchro custodito, & de eius resurrectione, & pœna aduersariorum, & etiam de reconciliatione eorum, prout plene in Glossa ordinaria habetur, nec est iste sensus allegoricus, prout postil. dicit, sed proprie literalis tanquam ex necessitate literæ consurgens.

Si autem obijciatur de titulo in quo continetur, qñ mi[sit] Saul, & custodierunt domum ad occidendum eum, ex q[uo] videtur, q̃ materia huius psal. referenda est tantum ad illa[m] custodiam ipsius Dauid, & eius liberationẽ, & huiusmo[di].

Ad hoc respondetur, q̃ illa verba tituli non denotant, [quod] tota materia psal. literalis sit de illa custodia Dauid, sed [tantum] quod psal. fuit factus à Dauid tempore illius custodiæ. N[on] enim dicit titulus, quod illud canticum est de missione Sa[ulis] ad custodiam Dauid in domo, &c. sed quod fuit factus [cum] misit, &c. vnde titu. demonstrat tempus editionis psal. n[on] materiam, sicut in multis propheticis locutionibus hoc h[a]betur. vnde Esa. 6. cũ legitur. *In anno quo mortuus est rex Ozi[as] &c.* non intelligitur, quod reuelatio prophetica debeat i[n]telligi tãtum de morte Oziæ, quia multa maiora, & diuin[io]ra fuerunt Esaiæ reuelata pro tunc, vt patet ibidem. Sed ta[n]tum ille tit. denotat tempus reuelationis, & sic in proposit[o].

Est tamen notandum, quod quia, ut dictum est, custod[ia] Dauid in domo fuit figura custodię Christi in sepulchro, tenendum est, q̃ Dauid existens in illo periculo petebat [a] Deo hęc, quę sequuntur. Primo petebat a Deo suam liber[a]tionem, dicens. *Eripe me de inimicis meis, &c.* vsque ibi. *Exur[ge] in occursum meum, & uide.* & tunc Dauid illuminatus per sp[i]ritum de custodia Christi in sepulchro, q̃ figurabat, in q[ua] Christus custodiebat̃, non vt occideret̃ secundum carne[m] cũ iã mortuus esset, sed vt occiderent eius famã, occultã[do] resurrectionẽ eius, & sic eũ tollerent de cordibus fideliũ, q[uod] minime valuerũt, sicut neque custodes Dauid cũ potuer[unt] occidere. Super quod Dauid consequenter spũ prophetic[o] orat pro resurrectione Christi à sepulchro, dicens. *Et tu do[mi]ne deus virtutum intende ad visitandas omnes gentes.* vbi Hebrai[ca] veritas habet. *Resurge ad uisitandas omnes gentes.* Resurrectio [e]nim Christi ordinata fuit ad generalem iustificationem m[un]di secundum sufficientiam, iuxta illud ad Ro. 4. d. *Resurre[xit] propter iustificationem nostram.* Sed quia non omnes particip[es] sunt gratię resurrectionis. Ideo cõsequenter subditur terti[o]. *Non miserearis omnibus, qui operantur iniquitatẽ,* hoc est dicer[e] q̃uis visitatio tua sufficiẽs sit ad visitandas oẽs gentes, nõ omnib. misereberis, sed q̃busdã, s. pdestinatis. iõ pprie dic[itur] *Non miserearis omnib. &c.* subintellige, sed q̃busdã, vt hr̃ in [...]

Et qi[...]

Et quia inter illos operantes iniquitatem circa personā Christi,& circa eius custodiam in sepulchro, de qua agitur principales fuerunt Iudęi. Ideo de ipsis quarto tractat tripliciter.

Primo de statu quorundam eorum, scilicet, qui conuersi sunt ad fidem post resurrectionem Christi, & ascensionem, & confirmationem apostolorum, de quibus dicit. *Conuertentur ad vesperam.* id est tardius seu serius, quia antequam eum crucifigerent hoc debuissent facere, & isti famem conuertē di alios patientur, vt canes, vel secundum Hebraicam veritatem. *Et rugient.* scilicet latrando in reprehēsione infidelium vt patet de Paulo, similiter, & de Stephano, & de alijs. *Qui quidem conuersi.* scilicet in primitiua ecclesia euangelizando: *Circumibant ciuitatem.* scilicet, mundum, qui circumstat vndique Iudæam, vbi ista dicebantur, sicut canes in nocte rugiūt contra fures, & latrones. Possunt etiam intelligi: *Conuertentur ad vesperam.* de Iudæis, qui per interualla temporum post diuulgationem euangelij conuertuntur quotidie, qui dicūtur ad vesperam conuerti, id est in sexta ætate seculi. Ex quibus fuerunt similiter, & erunt nonnulli, qui circumeunt ciuitatē scilicet, ecclesiam contra hæreticas, vel saltem contra Iudaicas impugnationes, vt patet in gestis seu tractatibus talium, qui inueniuntur præcipue in Hespania, vbi Iulianus Pomerij de stirpe Hebraica fuit Toletanus archiepiscopus terti⁹, successor beati Alfonsi, & eius maxime imitator, prout in historia Rhoderici Toletani habetur. Similiter, & Petrus Alonsi, huius nationis, qui edidit quendam dialogum solēnē de fidei Catholicæ confirmationem. Similiter, & magister Alfonsus Burgensis magnus philosophus, & biblicus, qui in sexagesimo ætatis suæ anno fere fidem Christi, & sacrū baptismum suscepit. Et consequenter cum esset sacrista ecclesiæ Balisoletanensis plura opuscula ad cōfirmationem fidei, & confutationem Iudaicæ perfidiæ edidit, & sic de alijs. De quib⁹ dicit, & principalius de primitiuis. *Ecce loquuntur in ore suo, &c.* quia etiam ipsi conuersi loquūtur in ore suo magnalia dei, quæ alijs intimant: vnde: *Gladius in labijs eorum.* scilicet gladius verbi dei penetrabilior omni gladio, vt in epistola Heb.4.c. Et sequitur. *Quoniam quis audiuit.* quasi dicat, ideo in tans prædicatio talium conuersorum ad fidē fuit à deo suis temporibus preordinata, quoniam quis audiuit, quia scilicet pauci audiunt cum effectu verbum dei, & quādoque magis inclinantur ad audiendum similium prædicationes tanquā magis cōtenti de testimonijs aduersariorum. Sed quia multi sunt, qui corde non audiunt istos, nec illos. Sequitur: *Et tu domine deridebis eos.* scilicet non audientes. Cætera possent faciliter applicari huic proposito, scilicet, vsque ibi. *Deus ostendit mihi super inimicos meos, &c.*

B

Vbi ostenditur secundus status Iudæorum, scilicet perfidorum, qui obstinati remanent in nequitia sua proteruiētes, quorum statum, vel potius ruinam Psal. declarat. cum dicit. *Deus ostendit mihi super inimicos meos.* id est, ostendit mihi qualiter isti inimici Christi sunt puniēdi ad gloriam dei, & ecclesiæ vtilitatem. Pro quo sciendum, quòd licet magnitudo sceleris Iudæorum Christum occidentium seu ipsius occisionē consequēter approbātium, tanta fuerit, quòd videretur congruum diuinæ iustitiæ, vt statim delerentur de terra, prout habetur Nu.14.b. *Consumam eos subito.* tamen diuina sapiētia ordinauit ne funditus, & subito perirent de hoc seculo. Tum quia ex eis quandoque aliqui in temporum successione saluantur. Tum vt ecclesia testimonia veteris legis ab eis habeat. Sunt enim prout dicit glo. quædam bibliothecæ nostri, & baiuli codicum nostrorum, à quibus tanto fiducialius in originalibus sacræ scripturæ accipitur testimonium, quanto nobis auidius aduersantur. Tum quia vindicta diuina in eis magis relucet, cum in diuersis temporibus, & in varijs locis, abiectio, & opprobrium eorum demonstratur, quā si in breui tempore, & in quibusdam regionibus consumpti fuissent. C Quod proprie orabat Psalmista, dicens: *Ne occidas eos, nequando obliuiscantur populi mei.* scilicet ne obliuiscātur misericordiæ tuæ, qua eos spectas, vt ad conuersionem prouocent, similiter ne obliuiscantur sacrarum literarum tuarum, quæ apud eos originaliter resident. Similiter ne obliuiscantur iustitiæ tuæ, videntes eos quotidie affligi, & supprimi in pœnam sceleris occisionis Christi, quia omnia possunt tradi obliuioni, si celeriter fuissent consumpti. Magis enim mouent visa, q̄ audita, sicut sensus visus certior est auditu, & cæteris sensib. prout in 1 Metaphysi. Et quia si in vno loco seu regione tātum remansissent puniendi, non sequerentur prædictę vtilitates in toto orbe. idcirco dicit. *Disperge illos in virtute tua.* i. per oēs gentes dispergantur, vt testimonia sacrę scripturę, q̄ apud eos sunt similiter, & euidentia diuinę vindictæ vbique demonstrentur. vnde sequitur. *Et depone eos, scilicet, vt sint opprobrium hominum.* Et quia illi perfidi, & si opere non possunt iam contra Christum recalcitrare, verbis tamē non cessant eum blasphemare, idcirco dicit: *Delictum oris eorum, sermonem labiorum ipsorum:* Ex quo sequitur, quòd comprehenduntur in superbia sua. Nam secundum glo. comprehēditur aliquis in superbia sua, cum videt se superbe egisse, & tamen frustra, quia factum eorum irritum vident, & tamen remanet delictum eorū apud alios in memoria, & hoc specialiter in duobus. Primo in execratione, in qua sunt communiter inter gētes. Similiter, & in mendacio, inquantum contra Christum mendacia finxerunt, non solum in vita dicentes eum seductorem, &c. sed etiam in morte asserentes ipsum non resurrexisse, & dantes pecuniam ad occultandam resurrectionē, vt habetur Matt.28. & hoc est, quod dicitur. *Et de execratione, & mendacio annuntiabuntur.* scilicet ab apostolis, & alijs veris prædicatoribus: vnde finis talium, scilicet Iudæorum in proteruia sua pertinacium, est in consummatione, & in ira consummationis, id est in vindicta dei qua peccator consumitur: ita vt finaliter pereat ab esse æterno, & glorioso, de quo sequitur. Et non erunt, & sequitur. *Et scient, quia dominus dominabitur Iacob, & finium terræ.* hoc est, quia iam in illa consummatione per experientiam cognoscent, quod Christus quē contempserunt dominabitur, Iudæis, & gentibus, &c. D

Consequenter declarat tertium statum Iudæorum, scilicet quando in fine mundi conuertentur, & de his dicit. *Conuertentur ad vesperam.* scilicet, in fine mundi, quæ est eius vespera simpliciter, & potest construi cum præcedenti versu sic: Cum illi Iudæi scient, quia deus dominabitur Iacob, & finium terrę per veram fidem tunc conuertentur, exponatur versus, sicut prius. Et sequitur de istis: Ipsi iam dispergentur ad manducandum, scilicet, vt alios lucrentur, si vero nō fuerint saturati, eo quòd multi remanebunt increduli, murmurabunt contra tales, id est, increpabunt. Sed notandum vbi translatio nostra habet, & murmurabunt, Hebraica litera habet vaialinu, a radice lun, quę est dictio ęquiuoca, & vno modo significat murmurationem, alio modo significat māsionem seu quietem, quam homo dicitur habere in nocte, cū iam est in domo recollectus, & cessat à laboribus diurnis eo modo quo dicitur Gene.24. Locus spatiosus ad manendum vbi enim dicitur ad manendum, ponitur similis dictio, sicut hic. Et ad istam vltimam significationem magis tendit litera prius, prout hic proprie syllabizatur, & sic erit sensus. *Si nō fuerint saturati,* scilicet quia non omnes conuertentur, tamen iam quiescent seu cessabunt, quia iam finis huius mundi erit in quo talia habent cessare. E

Consequenter quinto concludit in persona Christi hominis, qui totam laudem, & victoriam deo attribuit. *Ego autem cantabo fortitudinem tuam, & exultabo mane misericordiam tuam,* quia vt ait psal. *Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia,* In quo insinuatur lętitia resurrectionis, quę mane dominicę diei primo fuit manifestata, quia factus est susceptor meus, &c. me resuscitans, & refugium meum a custodia aduersariorum liberans, quia omnia diuinę misericordię attribuit concludens; *Deus meus misericordia mea.*

REPLICA.

In psalm. *Eripe me, &c.* Quem postil. exponit de Dauid custodito in sua domo, &c. prout titulus huius psalm. formaliter sonat. Burgens. qui consueuit titulos magnificare, & secundum formam tituli materiam psal. assignare, hic dimittit formam ti. exponens psal. istum de Christo custodito in sepulchro redarguens postil. qui secundum formam ti. accipit materiam psal. ad cauendum sententiarum inuolutionē. Catholice potest dici, quòd literalis sensus huius psal. prim⁹ est de Dauid iuxta formam tit. sed per allegoriā est de Christo, cuius figuram gessit Dauid in multis, vt supra sępe dictū est, & specialiter in hac materia huius psal. Et cum Bur. dicit hunc sensum fore literalem de Christo, conceditur ei, sicut supra, quòd est sensus principalis, sed non primus ad literam secundum vocum significationem: Est igitur sensus literalis primus de Dauid tanquam de figura, sed principalis est de Christo tanquam figurato. Argumenta autem Burg. de applicatione quorundam versuum modici ponderis sunt, nam sunt quędam congruentię applicabiles pro, & contra, quę de necessitate rationis nihil concludunt. F

GLOS.

GLOSSA ORDINARIA.

A a *In finem pro his.* Aug. In historijs non legitur, quòd Dauid
2 Reg. 8.d. psal.4. cōuerterit Ioab, vel quod in hm.ōi vastationib. aliquid succē
derit. Sed superficie historię relicta, sicut in plerisque alijs fit
ad spiritualem dirigimur intelligētiā, q̄ ex nominū interpre
tationib⁹ sumitur. In-
terpretatur enim Me-
† vide. sopotamia eleuata vo-
¶ Super Susan testimonium. catio. Syria, sublimis.
† quod docetur, quomodo Sobal, vana vetustas.
desolauit (vel Ioab, inimicus Edom,
pugnauit con terrenus. His omnibus
tra Syriam. figurātur elati magni-
† indumęam. tudine terrenę vani-
B tatis quos oēs Christus
igne charitatis quem
in terra dignatus est
mittere, accendit, &
cōuertit inimicum in
fugam, hominem ad fi
dem, terrenos, vt vi-
uant cœlestes.

Basil. 2.Reg.8.d. ✻ Basi.& Theod. Hęc Regum historia describit. Pręuidet
autem populum pręuaricaturum, captiuum abducendū, &
penitentē reducendū. Ideo inscripsit. Pro ijs, qui mutabūtur.
b *Doctrinam.* Aug. Mutabunt' in doctrinā: Oportet.n.in ei⁹
doctrinam transire eū, qui vult titulum eius habere, sed qūo
Luc.12.f. nos mutaret? Mesopotamia, eleuata vocatio, tot⁹ mūdus vo-
C catione eleuatus. Syria sublimis, sed incensa humiliat', vt me-
lius exaltetur. Ioab inimicus conuertitur, si diabolus est, in
fugam, si homo, ad fidem. Sobal, vana vetustas in vitę nouita-
tem. Edom terrena vita in cęlestem.

c *Et percussit.* Aug. Cum percussit Edō gladio spiritus, i. ver
bo, pcussit duodecim millia ī valle Salinarū. Duodecim mi-
lia perfectus numerus
est, cui deputatur nu-
merus apostolorū, qui
de quatuor mūdi par-
tibus ad trinitatē vo-
cātur, ergo per 12. mi-
lia totus mundus per-
cussus est. Vallis e[st]
humilitas. Salinę sap[o]
rem sapientię signifi-
cant, quia multi van[i]
humiliātur pro terre-
nis passi. Passi sunt, [&]
hęretici, sed bonū e[st]
sapienter humiliari,
p domino. Docet b[e]-
tam esse cōtritionem, per q̄ probat cōmutandos ad ętern[a].

a ¶ Psalmus dirigens. ¶ Id est Christum. b ¶ Id est de. ¶ De veteri vita in nouam.

a † In finem † pro his, qui cōmmutabuntur in tituli inscri-

a ¶ Suscepta per fidem. ¶ In regnum Christi. b ¶ Christo, vt ei viuant. c ¶ Eius transeuntes. d ¶ Non historialiter, sed spiritualiter igne, s. Dei.

b ptione ipsi Dauid † in doctrinam, cum succendit Mesopo-

¶ Vel Syram. a ¶ Id est omnes de quatuor mundi partibus ad fidem sanctæ Trinitatis per apostolicam doctrinam vocatos in humilitate sapienti. & discreta.

c tamiam Syriæ, & Syriam Sobal, & † conuertit Ioab, & per-
cussit † Edom in valle Salinarum duodecim milia.

PSAL. LIX.

a ¶ O. ¶ Vox percussorum in melius mutatorum. b ¶ A malis. c ¶ Augu. Qui mali eramus. d ¶ Aug: Male ædificatos, vt erigeres. e ¶ Aug. Non misereris nisi irasceris, ita est vetustati, vt pereat, misericordia innouat hominem interiorē, etsi exterior corrumpitur.

d Deus repulisti nos, & † destruxisti nos, iratus es,
1
2
3

PSALMVS LIX.

Deus repulisti nos. Cass. Primo referuntur percusiones
factę pro ęternis pœnis vitandis.

Repulisti. Cas. In Adā. Et destruxisti ab īmortalitat[e]
Quia iratus es p peccatis, & tn̄ misert⁹, p filiū, sic q̄ cōmo[ta]
sti ab errore: Et turbasti, pnia, vt ergo cępisti, perfice, san[a]
d *Destruxi.* vt erigeres ī bonū ędificiū male ędificatos. H[...]

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS LIX.

1 Deus repulisti. *Huic psal. p̄mittitur talis titulus in Hebręo secundū Rab. Sa.* Ad victoriā sup rosę testimoniū suaue canticū Dauid ad docendū qn̄ pugnauit q̄ Arā fluuiorū, & Syriam Sobal, & reuersus est Ioab percussit Edō in valle Salinarū 12. milia.

Materia psal. *Ad cuius intellectum sciendum, quòd Dauid misit Ioab, & omnem exercitum bellatorum contra filios Ammon, qui iniuriati fuerant nuntiis Dauid, vt habetur. 2. Reg. 10. & debellatis filiis Ammon, & Syris, qui venerunt in eorum auxilium, Ioab rediit in Ierusalem, vt habetur 2. Reg. 10. & postea Dauid cum toto exercitu suo exposuit se, vt iret ad pugnandum contra Syros, vt ibidē habetur. Dicit igitur Rab. Sa. quòd Syri hoc audientes miserunt nūtios ad Dauid dicentes, quòd non erat ei licitum venire contra ipsos propter fœdus, & iuramentum, quòd fecerat Iacob cum Labā Syro, vt habetur Gen. 31. & tunc Dauid consuluit sapientes legis, qui responderūt ei, quòd erat licitum, eo quòd Syri prius fregerant iuramentum veniē do ad bellum contra seruos Dauid in auxilium Ammonitarum, vt dictum est, & quia Cusarasathaim rex Syriæ impugnauerat filios Israel eos subiiciens seruituti suæ per 8. an. vt habetur Iud. 3. dicit igitur Ra. Sa. quòd in ti. prædicto per rosam intelligitur cœtus sapientum, qui testificatus fuit ipsi Dauid, quòd licite poterat contra Syrios ad bellum procedere, & quantum ad hoc dicitur; Super rosæ testimonium, id est, responsum datum ipsi Dauid per cœtum sapientum, de quo responso, et victoriis sequentibus, quæ tanguntur in quodam generali titu. cum subditur.* Qn̄ percussit Arā fluuiorū, &c. *fecit Dauid psal. istum. Secūdum hoc igitur sensus huius tituli est: Canticum suaue Dauid supple est iste psal. ab eo factus. Super rosæ testimonium, idest propter responsum sibi datum a cœtu sapientum per rosam designato. Ad docendum, s. ipsū Dauid. quòd licitum erat sibi pugnare contra Syrios, quid autem significet.* Ad victoriā. *in principio tituli frequenter, supra dictum est. Qn̄ percussit Aram fluuiorum. Aram est nomen ciuitatis, in qua habitabat Laban Syrus. Et dicitur fluuiorum, quia erat in medio duorū fluminum. propter quod alio nomine vocatur Mesopotamia, à μεσος, q est mediū in Græco, & ποταμὸς, quod est fluuius. Et reuersus est Ioab, scilicet, in Ierusalem Ammonitis, & Syris, vt prædictū est.* Et percussit Edō, &c. *Ista victoria attribuitur Dauid 2. Reg. 8. d. vbi dicitur.* Fecit quoq; sibi Dauid nomē cū reuerteret' à capta Syria in valle Salinarū cęsis duodecim milib. *& sequitur.* Et facta est vniuersa Idumęa seruiēs Dauid. & *1. Para. attribuit Abisai. de quo dicitur 1. Paral. 18. c.* Abisai vero filius Saruię percussit Edō in valle Salinarū: *Hic aūt attribuitur ipsi Ioab. Dicendū, q isti tres fuerunt in illa victoria, quia facta fuit in reditu Dauid de Syria, ad quam capiendam iuerat cum toto exercitu suo, vt prædictum est. Et attribuitur hęc victoria ipsi Dauid tanquam regi. Ioab vero tanquam princi[pi] militiæ: Abisai vero tanquam duci vnius aciei, qui fecit probitatē n[o]tabilem in illa victoria, propter quod attribuitur Abisai tanquā duc[i]. Non est enim inconueniens idem attribui diuersis personis rationib[us] diuersis. Duodecim milia. 1. Paral. 18. ponuntur. 18. milia. Nec est c[on]tradictio, quia minor numerus includitur in maiori. nec ponitur hic m[i]nor numerus cum præcisione partis excedentis, quæ 1. Para. exprim[i]tur. In translatione vero Hier. talis ponitur titulus.* Victori pro lili[is] testimoniū humilis, & pfecti Dauid, ad docēdū qn̄ pugnau[it] aduersum Syriam Mesopotamię Soba, & reuersus est Ioab & percussit Edom in valle Salinarum. 12. milia.

Ad cuius intellectum sciendum, quòd vbicunque in vete. test. Hi[er.] transfert lilium, vel lilia, Hebræi dicunt rosam, vel rosas, sicut dict[um] fuit supra psal. 44. idem tamen importatur per vtrunque, scilicet c[œ]tus sapientum. Et licet hic ponatur singulare, scilicet rosa secund[um] Hebræos, Hier. tamē transfert pluralē dicens, liliis, eo quod quilibet cœtu sapientum poterat dici rosa, vel lilium propter pulchritudinem pietiæ, & sic totus cœtus dicitur lilia in plurali. Quod autem subditi[r] Humilis, & perfecti Dauid, est quia dictio Hebraica michtam secū[dum] Rab. Sa. signat canticum decens, vel pulchrum, secundum Hieron. ve[l] humilem, et perfectum. Quod autem dicitur hic. Testimonium humi[lis] & perfecti Dauid, non dicitur testimonium Dauid, eo quod dederit i[p]sum, sed quia à sapientibus fuit sibi datum, vt prædictum est, & sic [pa]tet expositio titu. Hier. ex his, quæ dicta sunt in expositione tituli He[braici]: Deus repulisti. Ad intellectum huius psal. sciendum, quòd an[te]quam regnum Israel fuisset in manu Dauid simpliciter, fuerat mul[ti]pliciter afflictum, & vastatum, vt patet tempore iudicum, & prin[ci]pio regni Saul, in quo Philisthæi tenebant ipsum in tanta seruitu[te], quòd faber ferrarius non erat in tota terra Israel, cauerant enim Phi[li]sthæi, ne facerent Hebræi gladium, aut lanceam, ne posset rebellare [vt] habetur. 1. Reg. 13. Item mortuo Saule Philisthæi intrauerunt ciui[ta]tes regni Israel unde fugerat populus, & habitauerunt ibi, ut habet[ur] 1. Reg. 31. Item post mortem Saul facta est longa concertatio de reg[no] inter domum Dauid, & domum Saul, ut habetur 2. Reg. 3. propter Gentiles in circumitu regni Israel existentes, multipliciter uastau[erunt] illud non habentes ualidam resistentiam propter dictam contentio[nem]. Dauid igitur hoc considerans fecit psal. istum. in quo primo uastati[onem] regni plangit. Secunda restitutionem eius prophetice prædicit, ibi. liberentur. *Circa primum dicitur:* Deus repulisti nos. *propter [pec]cata nostra.*

2 Et destruxisti nos. *idest destrui permisisti.*

3 Iratus es. *contra regnum Israel temporibus præteritis, ut [patet] ex dictis.*

Et misertus es nobis, &c. *quia regnum in patre conseruasti*

1 *Com*

MORALITER.

1 *Deus repulisti nos.* Psalmum istum fecit Dauid lamentans destructionē terrę Israel. antequā veniret ad regnū, & deprecans deuote dn̄m pro eius reformatione. Moraliter aūt per Dauid, q primo fuit pastor ouiū, & postea rex, significat bonus prelatus secularis, vel religiosus secundū illud. 1. Pe. 2. *Vos estis genus electum regale sacerdotium*, qui peccata popul[i] plorat, & pro eius reformatione deum orat dicens. *Deu[s re]pulisti nos.* propter peccata nostra flagellando.

Et misertus es nobis. citra condignum nos puniendo.

Com

eſt ciuitas trinominis, pri⁹ Ieb⁹ dicta, poſtea Salē, inde Ierſm Iebus conculcata. Salē pax. Ieruſalē viſio pacis interpretatur, Prius.n.in nobis conculcant vitia, inde in pace, iuſtitia ædificiū bonorum operum conſtruit, deinde ad viſionē pacis ineffabilis rapiemur. Hæc tria notant hic p deſtruxiſti, miſert⁹ es, & ſana. vnde dominus: *Ecce hodie, & cras dæmonia eijcio, & ſanitates perficio, & die tertia conſumor.* Hi ſunt paſca pētecoſtes & ſcenophegia, & hi ſunt tres dies dominicæ paſſionis, pęnitentia, iuſtitia, gloria.

a *Oſtendiſti.* Aug. Mutato enim homine in meli⁹, ſequitur quod alibi dicitur in libro Ieſu filij Sirach: *Fili accedens ad ſeruitutem Dei, ſta in iuſtitia, & timore, & præpara animam ad tentationem.* Prior labor, eſt peccata vicere, vt muteris. ſecūdus pro eo, quod mutatus es ferre aduerſa vſque in finem.

¶ Aug. Vibrato gladio ſpiritus cum dixiſti: Pœnitemini, & credite euangelio, appropinquabit enim regnum cælorum. b ¶ Conſcientia peccatorum accuſante.

& † miſertus es † nobis. Commouiſti terram, & conturbaſti 1

a ¶ Paſſionem, & mortem. b ¶ Augu. Non eſt digna ſanari, niſi commota ſit. c ¶ Sana quia.

a eam, ſana contritiones eius, quia † commota eſt. Oſtendiſti 2

a ¶ Aug Qui etſi mutatus non mox æternus. b ¶ Aug. Iam tuo poſtquam viciſti. c ¶ Aug. non eſt peremptio perdens, ſed medicina vrens. Illo in quo non eſt luxuria, ſed compunctio. d ¶ Quare hoc? 3

b populo tuo dura, potaſti nos vino † compunctionis. Dedi- 4

c a ¶ Augu per præſentes tribulationes ſignificaſti fugere ab ira æterna. b ¶ Quia ſi hic tā aſpere punit, quid in futuro. c ¶ Aug. Extenſus arcus minatur, ſed nondum ferit, quia iudicium nos terret, ſed nondum damnat. ¶ Iudicij. 5

d e ſti metuentibus te, † ſignificationem, vt † fugiant à facie ar- 6

a ¶ Vt in futuro ab ærumnis ſeculi.

¶ In dexteram tuam collocando vbi vera ſalus.

f cus. * Et liberentur dilecti tui, ſaluum fac dextera tua, 7

g a ¶ Quia tam peto quod dare vis, & neceſſe eſt hoc, quia Deus, &c. b ¶ Idest in Chriſto promiſit, ſcilicet, dixit ſancto, vnde ſalus. 8 9

h & exaudi me. Deus locutus eſt † in ſancto ſuo, 10

a ¶ Vnde. b ¶ Alias diuidam. c ¶ Aug. ideo humiliter militantes, quia tabernacula militantium ſunt. 11

i lætabor, & partibor Sichimam, & conuallem † ta- 12 13

k a ¶ Cum menſura prædeſtinatorum. b ¶ Aug. aceruus teſtimonii in martyribus, quando inter opprobria Chriſtiani nominis, Chriſtum conſtanter confitentur. 14 15

bernaculorum † metabor. Meus eſt Galaad, & meus eſt 16

ſagitta in priora fertur, ideſt, quanto magis differtur iudiciū, tanto grauius venturum eſt. D

f *Et liberentur.* Caſſ. Diapſalmus. De liberatione, quam prædicatur, & affirmatur, pro qua gratæ ſunt percuſſiones.

g *Dextera tua.* Aug. Vt ſtem⁹ ad dexterā vbi vera, & ęternæ ſalus de temporali ſalute fiat, ſicut vis. Saporē hēt de valle Salinarum, qui æterna petit de his ſemper audītur iuſtus, de terrenis non, niſi vtiliter. Nota.

h *Deus locutus eſt;* Augu. Q. Hæc fiducia oro, qa deus in Chriſto promiſit. Quid eſt lętabor: faciā quod lętitiæ mihi cedat, ſic qa partibor. *Deus locutus.* Quia deus locut⁹ eſt, fiet iſtud, quòd ego lętabor: Non verba dei dicit, ſed quæ conſequēter eueniunt. Vox eſt eccleſię: Lætabor.

*Baſi. & Theo. Per ſpiritusſancti gratiam quæ vatis lingua pro inſtrumento vſa eſt. Sichem aūt eſt ciuitas, q̃ Iacob Ioſeph dedit, in qua Ephraim ſedē ſuā poſuit. Conualles autem tabernaculorum, deſerta regio facta bellis, q̃ promittit ſe habitatorib. refertam redditurum, vt de mēſuris incolę cōtēdāt.

† ſcidiſti. † mota. † ſoporatiuo, intoxicato, amoro. † eleuent ſe propter veritatem ſub promiſſionis, vel quod ſignum eleuent in veritate. † per ſanctitatem ſuam. F † Socoth. Baſi. & Theod.

b *Dura.* Caſſ. ideſt, temporis miſerias, quæ nobis per charitatem ſunt delectabiles, & per infirmitatem carnis graues.

c *Vino.* id eſt, tribulatione, qua purgatur patiens, vt vulnus vino: Vino ſpirituali vnde non vitia, ſed compunctio.

*Baſi. Aquila reddidit potaſti nos vino ſtuporis, i. męſtitię.

d *Dediſti metuentibus te ſignificationem.* Aug. per hoc ſignificaſti futura, vt fugiant ab impugnatione futuræ vindictæ. Vel ſignificat vexillum crucis, quod pro ſigno nobis datur, vt ſequamur paſſiones Chriſti, quia etſi ſocij paſſionis ſimul, & reſurrectionis erim⁹. Vel ſignificationem, ſcripturas ſacras.

*Theod. hoc magis dilucide B. Ezechiel. Se vidiſſe Angelum vrbem obeuntem, & gementium peccata populi ſignum in frontibus ponentem. C

e *Arcus.* Aug. quanto plus retro tendit, tanto impetuoſius ſagitta

i *Sichimam.* Augu. Interpretatur humeri, i. onus Chriſti, qđ pro virib. ſingulis diſtribuit. Sichima locus eſt vbi Iacob rediens à Laban fecit tabernacula propter oues, & armenta, & vocauit Socoth i tabernacula, vbi & abſcondit idola, quæ habebat de Syria, vbi diu peregrinatus fuerat. Secundum hiſtoriam ergo ſignificat gentes, quæ diuiſæ, quia non omnium eſt fides. Secundum interpretationem diuiduntur humeri, ideſt, onera, vt alios peccata grauēt, alij iugum Chriſti ferāt. Gene. 33. d.

k *Conuallem tabernaculorum.* propter oues Iacob ſignat Iudæos, qui etiam diuiduntur, quia alij credunt, alij non, id eſt, de Iudæis habebo non paucos. F

Baſi.

NICOLAVS DE LYRA.

Commoui. terram, &c. ideſt commoueri, & conturbari permiſiſti habitantes in terra noſtra ab aduerſarijs.

Sana contritiones. tempore meo.

Oſtendiſti populo tuo dura. propter eius peccata.

Potaſti nos vino. Hiero. habet, vino mœroris, & idem eſt, quia mœror eſt compunctio de peccatis.

Dediſti metuentibus te. reſpectu futuri temporis.

Vt fugiant à facie arcus. tuę iuſtitię, q̃ extenta eſt ad percutiendum peccantes, & hic arcus effugitur cauēdo à peccatis.

Et liberētur. Hic conſequenter reſtitutionē, & ampliationē regni prædicit, & hoc primo prædicit. ſecundo cui attribuendum ſit oſtendit, ibi. *Quis deducet.* Circa primum incipit orando, di. *Et liberantur dilecti tui.* ideſt populus Iſrael, qui dicitur dilectus deo. Oſeę. 11. a. *Puer Iſrael, & dilexi eum.*

Saluum fac. ſcilicet, populum Iſrael.

Dextera tua domine. q. d. non poteſt fieri virtute humana.

10 *Et exaudi me.* deprecātem pro regno meo, & ad hoc impetrandum allegat diuinam promiſſionem di.

11 *Deus locutus eſt in ſancto ſuo.* Samuele, cui dñs reuelauit futurā regni proſperitatē tēpore Dauid. propter quod dixit. 1. Reg. 13. c. *Quæſiuit ſibi dominus virum iuxta cor ſuum, præcepit ei, vt eſſet dux ſuper populum ſuum.* & hanc reuelationem Samuel dixit ipſi Dauid, propter quod ſubditur.

12 *Lætabor.* in deo ſalutari meo. 13 *Et partibor Sichimam.* i. diuidam ſpolia terræ Sichem bellatorib. meis, quæ fuerat occupata ab aduerſarijs regni Iſrael. 14 *Et conuallem tabernaculorum.* locus eſt prope Iordanē, vbi Iacob reuertēs de Meſopotamia declinans Eſau fratrem ſuum fixit tētoria, & appellauit nomen loci illius Socoth. i tabernacula. Gen. 33. Illa enim vallis erat de regno Iſrael, ſed occupata fuit ab aduerſarijs, quibus expulſis Dauid reſtituit terram filijs Iſrael, vnicuique ſecundum menſuram ſibi debitam. Et quia in iſtis Dauid fuit adiutus ſpecialiter ab aliquib. tribub. ideo conſequenter exprimit eas dicens. 15 *Meus eſt Galaad.* Ibi fuerūt homines bellicoſi, ſicut Iair, & Iephte, de quibus deſcenderunt homines fortes. 16 *Et meus eſt.* hoc dicit quātū ad illā partē, quæ erat citra Iordanē, de qua fuit Gedeō vir fortis.

11 Deus 1 Ephraim

MORALITER.

Commouiſti terram, &c. id eſt permiſiſti eam commoueri ſtabilitate virtutis.

Sana contritiones eius. i. ipſius peccata, tuę gratię medicina.

Oſtendiſti populo tuo dura. ideſt pęnam peccatis debitam in ſacra ſcriptura.

Dediſti metuentibus ſignificationem. per ſeruorum tuorum prædicationem.

Vt fugiant à facie arcus. id eſt, vltimæ ſententiæ, quæ ſicut arcus ferit à longe.

Et liberentur. Hic eſt principiū verſus in Hebręo: Et hic ponit deprecatio pro populi liberatione, cum dr: *Et liberentur dilecti tui.* i. Chriſtiani à ſeruitute peccati. *Saluum fac dextera tua, & exaudi me, &c.* pro me, & pro populo meo deprecantem.

11 *Deus locutus eſt.* i. filio ſuo, q eſt ſanctusſanctorū, Da. 9. qui aſſiſteret populo Chriſtiano, Matt. vlt. d. Ecce ego vobiſcū ſum omnib. dieb. vſq; ad conſummationē ſeculi: Et ex hoc.

12 *Lætabor.* mente conſolatus.

13 *Et partibor Sichimam.* quæ humerus interpretatur, iō per ipſam onus impoſitū epiſcopis ſignificat. Quod bene diuiditur, quando officium prædicandi, & confeſſiones audiendi perſonis idoneis committitur, quia ſic ſecundum cōſilium Iethro Exo. 18. partito in alios onere leuius portatur.

14 *Et conuallem tabernaculorum, &c.* ideſt menſurabo, quod fit quando ſecundum indigentiam diuerſorum locorum de bonis coadiutoribus prouidetur, de quibus ſubditur.

15 *Meus eſt Galaad.* Galaad, qui interpretatur aceruus teſtimonij, & ſignat hominem literatū, in quo coaceruata ſunt teſtimonia veteris ac noui teſtamenti.

16 *Et meus eſt Manaſſes.* qui interpretatur obliuio, & religioſum ſignat, qui oblitus domum patris ſui vacat contemplationis ſtudio.

1 Et Ephraim

* Basil. Galaad terra est, quam tribus Manasses initio sortita est Symmachus loco capitis mei, imperij mei posuit. videlicet propugnatorem meum, vt olim efficiam.

A

Basil. Galaad.

a *Manasses.* Aug. Vel Manasses ois ille, qui oblitus prioris vitę in anteriora cũ Apostolo se extẽdit. Vel p Manasses intelligitur ecclesia gentium, quæ prius sterilis maledictioni, & opprobrio subiacebat. Sed modo cum parit iam oblita est opprobriorũ, & ignominiæ: vnde Esaias: *Lætare sterilis, quæ non paris.* quia plures sunt filij desertæ, quã eius, quæ habet virum, cõfusionis adolescentiæ tuæ obliuisceris, & opprobrij viduitatis tuę non recordaberis.

Esa. 54. a.

† lotionis.

† sup me Philisthæa iubila vel cum plausu ad me veni aut iungere mihi.

B

b *Ephraim.* Aug. Fructificatio, & hæc est fortitudo capitis, idest Christi. granum enim moriens virtutem in se habet, vt fructũ faceret.

Ioh. 12. b.

† cum exercitibus.

Cass. Moab olla spei meæ. Vel p Moab gentes intelliguntur per ollã refectio. De gentib. vero quidã sunt conuersi, & hi vsti sunt tribulatione. Alij non sunt conuersi, q. s. alios vrũt tribulatiõe, vtriq; vero, s. vrẽtes, & vsti sunt olla, i. refectio Christi, & ecclesię, q a de vstis consolat, de vrentib. proficit, & est sensus: *Moab.* i. gentes scilicet, vel vrentes alios tribulatione, vel vsti sunt. olla, i. refectio spei meæ: vnde spes mihi vitæ est.

Hier. Olla. vnde *Ollam succensam ego video, & faciem eius a fa. aqui.* Et ibidem Ieremias: *Ab aquilone pandetur omne malum* id est, a diabolo, qui dixit: *Ponam sedem meam ad aquilonem, &c.* Ab illo ergo tribulationis olla in ecclesia ebullit.

* Basilius. Aquilæ sio est interpretatur Moab olla lauacri m[eæ] Syrus, vrna ablutionis meæ, vrna vas est manibus, & pedibus abluendis, olla in scriptura apud Hierem[iam] pro supplicio, & pœna sumitur. significat itaque Moabit[as] Iudæ subijciendos.

a Oblitus prioris confusionis, scilicet, qui a iam honori est Christianum nomen vnde Apostolus Rom. 1. b. Non enim erubesco euangelium. Meus est. b Christus. vnde: Iuda te laudabunt fratres tui. Gene 49. b.

a b Manasses, & Ephraim fortitudo capitis mei. Iuda † rex meus, 1 2

a Quo regente. Idest abutens lege est. Quia infert tribulationem, & hoc est, b Quia facit plenius sperare. non deficere c Dixit. Lætabor, diuidam, quia. Quæ interpretatur terrena. d Aug. & si ebulliat mundus scandalis, tamen vsque ad terrenæ vitæ homines. e Aug euangelium quo munitur vita gradientium in mundo, vel humanitas qua latuit Deitas, vel calce. quod fit de corio mortui animalis passio Christi intelligitur.

c Moab olla † spei meæ. In Idumęam extendam calceamen- 3 4

a Et sic. Vocabo non plebem meam, &c. Oseæ 2. d. Aug. alienigenæ. Allophy, idest, qui ad genus meum non pertinent. multi enim adorant Christum, qui non sunt cum eo regnaturi, idest ficti Christiani. b Sed. Nisi deus.

tum meum, † mihi alienigenæ subditi sunt. Quis dedu- 5 6

a Augu. gentes circunfusas Iudeæ mediæ. b Quæ alibi rota dicitur, id est, orbis terrarum. vnde. Vox tonitrui tui in rota. Eccl. 43. b.

d cet me in ciuitatem munitam, quis deducet me vsque in 7

a Aug. vt regnem in terrenis, qui de me non sunt, nec de me proficere volunt. b Deduces. c Quod & in principio dixit. Sinis tribulati. d Non contra eos apparebis, qui dicunt. Vbi est Deus eorum, vt olim patribus fecisti? Non ostendes potentiam tuam qualem ostendisti in Dauid, Moyse, Iesu, Naue, quibus gentes cesserunt?

e f Idumæam? Nonne tu Deus, qui repulisti nos, & non 8 9

a Ergo. Quia deduces. Vel sic continua. Non egredieris, sed nec curandum, quia sic maius est auxilium Dei, scilicet cum intus iuuat, & ideo O. Deus.

egredieris Deus in virtutibus nostris? † Da nobis auxi- 10 11

Theodo.

Iuda rex meus. * Theodo. Post reditum indiuiduæ manserunt tribus, solum autem Zorobabel habebant ducẽ, & Regẽ. merito Ephraim fortitudinem imperij vocauit, Iudã regem meum, idest, à me electũ, q populo meo dominabitur.

c *Moab olla spei meæ.* Aug. filiæ male vtentes patre genuerũt Moabitas, sic qui male vtit lege generat mala opera, vt q bene bona. A male vtentib' aũt lege oritur tribulatio ecclesiæ, hæc est olla feruens ab aquilone, i. diabolo, sed Christo duce olla iniquitatis ardens, facta est spei, nõ consumptionis, *quia tribulatio operatur patientiam, patientia probationem, probatio vero spem facit, cum charitas ardet contra ollam iniquitatis.*

Iere. 1. cap.
Roma. 5. a.

C

Cass.

* Theod. Alienigenas Palæstinos intelligit.

d *Ciuitatem munitam.* Cass. Futuram Ierusalem.

* Basil. Symmachus, conclusam Ierusalem intelligit, quæ diruta mœnibus postea septa est.

e *In Idumæam.* idest vsque ad terrenos, vt impleto numero simul ad beatitudinem veniret.

f *Non egredieris,* Aug. sed int' opaberis, & sic meli' deduce[s] quia sic vr̃ non pro temporali vita pugnare, sed pro futur[a]

Ba[sil.]

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ephraim fortitudo capitis mei. *idest regni mei.*

2 Iuda rex meus. *i. custos, & defensor regni mei. Iste enim duæ tribus fuerunt fortiores, & bellicosiores alijs, propter quod fuerunt situatæ in duabus extremitatibus regni, tribus Ephraim in extremitate aquilonari, & trib. Iuda in extremitate australi, sicut plenius fuit dictũ cum ageretur de diuisione terræ in libro Iosue.*

3 Moab olla spei meæ. *i. semper spero in Deo, quòd terra Moab erit mihi subdita ad seruiendũ, sicut olla qua homo vtitur in ministeriũ suum. In Heb. habetur Moab olla lauationis meæ, i. populus Moab erit mihi, ita subiectus, sicut olla ad lotionem pedum præparata.*

4 In Idumæam extendam calceamentum meum. *calcabo eam, & subiiciam per plenam victoriam.*

5 Mihi alienigenæ. *idest, alienæ nationes in circumitu regni mei mihi sunt subiectæ. In Hebræo habetur: Mihi Philisthæa associata est, idest, addita regno meo, quia seruiuit Dauid sub tributo, vt habetur. 2. Reg. 8.*

6 Quis deducet. *Hic consequenter ostenditur, quòd prædictæ victoriæ sunt Deo attribuendæ. vnde dicit Dauid: Quis deducet me in ciui. mu. muris victualibus, bellatoribus, & armis.*

7 Quis deducet me vsque in Idumæam. *vbi erant multi fortes, & bellicosi. respondet.*

8 Nonne tu deus. *quasi dicat nullus alius potest mihi hoc face[re].*

9 Qui repulisti nos. *temporibus præteritis, vt patet ex prædict[is].*

10 Et non egredieris deus, &c. *idest exercitibus nostris interrogatiue quasi dicat imo tu egredieris, aliter nihil facere possemus. propter hoc subditur.*

11 Da nobis auxilium. *& patet litera ex dictis. Moraliter pot[est] exponi psal. iste de quolibet vere pœnitente, qui considerans regnũ animæ suæ per peccata præterita dissipatum, lamentatur, & pro restitutione ipsius ad statum virtutis, & gratiæ deprecatur. Ad hoc autem adiuuatur per quatuor, Primum, est pura confessio, quæ per Iudam designatur, quæ confessio interpretatur. Secundum, est à recidiuo præseruatio, quæ per Manassem intelligitur, eo quod interpretatur obliuio, talis enim sic se habet ad peccata præterita, quasi oblitus sit iterum operari ea. Tertium, est boni operis multiplicatio, quæ designatur per Ephraim quæ interpretatur crescens, aut fertilitas. Quartum, est propriæ conscientiæ testificatio secundum illud Apostoli. 2. ad Corin. 1. c.* Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ. *& figuratur per Galaad, qui interpretatur aceruus testimonii, & talis subiicit sibi concupiscentiam carnis per Moab designatam, qui interpretatur ex patre. Hæc autem concupiscentia trahitur ex carnali generatione, concupiscentia oculorum, quæ figuratur per Idumæam, quæ te[rrena]*

M O R A L I T E R.

1 *Et Ephraim fortitudo mea.* Ephraim, qui frugifer interpretatur signat exercitatum in actiua vita, & contemplatiua. Et omnes isti sunt apti ad iuuandum præsulem in officio prędicandi, & confessiones audiendi.

2 *Iuda rex meus.* idest, sub me. ideo signat rectorem ecclesię sub pontifice. Et omnes isti ipsum iuuant in ecclesiæ regimine, & sic potest dicere.

3 *Moab olla spei meæ.* per Moab, qui interpretatur ex patre peccatores signantur, quib. dicitur Ioh. 8. f. Vos ex patre diabolo estis. Et de ipsis potest episcopus sperare, quòd per bonos adiutores suos conuertentur ad bonum, & sic obedient sibi, sicut olla deseruit ad opus domini sui.

4 *In Idumæam.* per Idumæã, quæ sanguinea interpretatur, raptores, & homicidæ signant, qui aliquando per bonũ episcopũ, & eius coadiutores ad bonũ reducuntur, & sic ad eos calceamentum eius extenditur, cum per laborem prædican[tium] ad dominum reducuntur, propter quod concluditur.

5 *Mihi alienigenæ.* id est gentes prius à deo alienæ.

6 *Quis deducet.* Hic ostenditur, quòd prędicta bona deo sunt attribuenda, cum dicitur: *Quis deducet me in Idumæam.* scilicet ad prædictorum conuersionem? & respondet,

8 *Nonne tu Deus, &c.* q. d. sic. 9 *Qui repulisti nos.* propter peccata nostra. Peccata namque subditorum debent episcopi, & eorum adiutores reputare sua per compassionem.

10 *Et non egredieris deus, &c.* interrogatiue, quasi diceret, non tu egredieris. ideo subditur.

11 *Da nobis auxilium.* ex peccatorum multiplicatione.

a *Vana ſalus*. Baſil. & Theodoret. Symmachus mutatione, Et, clariorem ſenten[ti]am reddidit. Vana enim ſalus hominis. *In Deo fac.* Auguſtinus. Quia Deus [e]rit exercitus & victoria noſtra,

Auguſtinus. Vox eccleſiæ laborantis in terra, quaſi vnius hominis, ſed tamen non vnus qui a finibus terræ clamat.

* Baſilius & Theodoretus. Fini ſuperioris pſalmi huius initium reſpōdet: dixerat enim, in Deo faciamus virtutem, hic edocet captiuum quomodo preces Deo offerre debeat.

a ¶Aug. Inde ſubueni, vnde putaris deſerere. Hoc quæro non ſalutem temporalem, quia vana. b ¶Quæ eſt vana vetuitas, ſcilicet Sobal, de quo in titulo. c ¶Sed. ¶Auguſt. Non in gladio, non extra, ſed intus. d ¶Aug. Caſ. Etſi nullius momenti ſumus.

a b liū de tribulatiōne, & vana ſalus hominis. In Deo faciemus 1

a ¶Vincendo diabolum. b ¶Aug. Delendo de libro vitæ. ¶Auguſt. In noſtra reputatione, vt pro nihilo habeamus. 2

† virtutem, & ipſe ad nihilum † deducet tribulantes nos. 3

† conculcabit

MORALITER.

Et vana ſalus hominum. Sine te propter quod dicit Apoſt. [I]oan. 15. a. *Sine me nihil poteſtis facere*, propter quod ſubditur. *In*

2 *In Deo fac. vir.* Ad peccatorum conuerſionem.
3 *Et ipſe ad nihilum deducet tribulantes nos*. Ideſt, ſpiritus malignos, quorum labores annihilantur, quando peccatores ad bonum gratiæ reuocantur.

GLOSSA ORDINARIA. PSAL. LX.

Exaudi. Auguſt. Eccleſia vndique preſſa orat, & dicit ſe perſeueraturam, & per quid indicat.

Clamaui dum an[xia]retur. Caſſiodo[ru]s. In anxietate. [Q]ui enim anxiamur, [cla]mamus, ſcilicet [ten]tationibus. Ne[m]o enim ſibi innotescit, niſi tentatus. [No]n poteſt quis coro[nar]i, niſi vicerit. *Nec* [vin]cere, *niſi certauerit* [cer]tare, *niſi inimi*[cos] *& tentationes ha*[bue]rit. Caſſiodorus. Cla[ma]ui in anxietate, [cu]m enixius clama[t], ſequitur clamo[rem] exauditio in petra Chriſto.

* Baſilius. Quia Babylon longe a Paleſtina diſtat, putarunt Iudęi ſe habitare in finibus orbis.

c *Exaltaſti me*, Auguſtinus. De imo vitiorum.

Caſsiodorus. Et exaltatum deduxiſti. Auguſtinus. In petra, & ideo non vincor, *Exaltaſti*, per exemplum iſtius magna ſpes audiēdi pręſtatur alijs.

d *Deduxiſti*. Auguſtinus. Me per te viam, ad te veritatem & vitam.

e *Inhabitabo*. Caſsiodorus. De beneficijs Dei confidit, vt contra pericula mundi in tabernaculo Dei tutus perſeueret.

In ſecu-

a ¶Chriſtum. b ¶Ideſt laudibus exhibitis vel exhibendis: c ¶Dirigens. d ¶Id eſt Chriſto:

† In finem † hymnus pſalmus Dauid. PSAL. LX.

a Caſ. Quæ aſſidua eſt, hominibus etiam offertur.

a E Xaudi Deus deprecationē meā, intēde 1

a Caſ. Quæ Deo pure offertur. b Quia. Caſ. Quia eccleſia vſque ad terminos terrę diffuſa eſt. ¶Vndiq; ab vniuerſo orbe terrarum.

b orationi meæ. A finibus terræ ad te cla- 2

a ¶Quia. b In tentationibus quæ ad prouectum. c De qua & ſuper hanc petram ædif eccleſiam meam. 3

maui, dum† anxiaret cor meū, in petra 4

a ¶Aug. Non eſſet nobis dux, niſi eſſet ſpes factus. b Speramus, ꝙ nos non perder, propter quos filium tradidit. Caſ. Qui ſperantes exaltas. c Aug. Contra omnia ſcandala, dum cogitat homo, ꝙ prior eſt paſſus, & quo fine eſt paſſus. Caſs. Quia ſuos defendit. Aug. Qui circumit quærens quem deuoret. 5

c d exaltaſti me. † Deduxiſti me, quia factus es ſpes mea, turris 6

a Et ego. Quicquid agat inimicus. Inhabitabo in taber. tuo. Vel ita iunge. Quia exaltaſti in petra, & deduxiſti, ideo. b Vt ſemper colligat eccleſia natos ſuos. 7 8

e fortitudinis à facie inimici. Inhabitabo in tabernacu- 9

NICOLAVS DE LYRA. PSALMVS LX.

Exaudi Deus deprecationem, &c. Huic pſalmo præmittitur talis titulus in Hebræo. *Ad victoriam ſuper organum ipſi Dauid*. Et patet eius expoſitio ex dictis ſupra pſal. 4. De materia autem huius pſal. dicunt doctores communiter quod Dauid fecit iſtum pſal. exiſtens in Saulis perſecutione, ſed vbi & quando, non dicitur clare. Saluo autem meliori iudicio, videtur mihi, quod fecit iſtum pſalmum poſtquam euaſerat manum Saulis ipſum in modum coronę cingentis, vt habetur primi Regum 23. propter quod Dauid aſcendit inde, vt habetur 1. Reg. 24. & habitauit in locis tutiſſimis Engaddi, quę eſt verſus finem regni Saulis, vt ſi ſic Saul ipſum inſequeretur, poſſet citius exire de poteſtate eius, ꝑꝑ quod & finaliter tranſiuit ad terram Philiſthinorum, vt habetur 1. Reg. 17. Sciendum tamē quod licet pſal. quartus. *Cum inuocarem, &c.* ſit de eadem materia, tamen differt ab iſto, quia ille pſalmus quartus eſt proprie de beneficio illius euaſionis de manu Saulis ipſum in modum coronę cingentis. Iſte vero eſt de hoc beneficio iam exhibito & alijs exhibendis, vt patebit in proceſſu. Item quia pſalmum quartum fecit Dauid immediate poſt receſſum Saulis ab ipſo, iſtum autem poſtea quando iam Dauid elongatus erat in fine regni Saulis, igitur in hoc pſal. primo Dauid diuina beneficia ſibi præſtita recolit. Secundo præſtanda prophetice prædicit, ibi; *Inhabitabo*. Tertio pro vtriſque gratias agit, ibi. *Sic pſalmum dicant*. Circa primū incipit ab oratione deuota ſicut gratus & deuotus dicēs.

1 *Exaudi Deus deprecationem meam*. Et patet.
2 *A finibus terræ, &c.* Scilicet Iſrael.
3 *Ad te cla.* Faciens hunc pſalmum, vt iam dictum eſt. Vlterius recolit beneficium ſibi præſtitum in euaſione de manibus Saulis, dicens.
4 *Dum anxiaretur cor. m.* Eo ꝙ Saul & eius exercitus cinxerat me in modū coronę, ne poſſem euadere. Vnde ibidem dr̄. ꝙ Dauid deſperabat ſe poſſe euadere propter quod anxiabatur, ſed ſicut ibidē dicitur, ex ordinatione diuina nuntius venit ad Saul dicens. *Feſtina & veni:* quia Philiſthijm effuderunt ſe ſuper terram, ꝑꝑ quod fuit compulſus recedere a Dauid propter quod vocauerunt locum illum Petram diuidentem vt habetur ibidem. Et hoc eſt quod dicitur.
5 *In petra exalta. me.* Liberando me a prædicta anxietate.
6 *Deduxiſti me.* Ad locum tutiorem, vt prædictum eſt.
7 *Quia fa. es ſpes me.* In omni anguſtia.
8 *Turris fortitudinis a facie ini.* Ideſt, Saulis me perſequentis.
9 *Inhabitabo*. Hic conſequenter prophetice prædicit beneficia a Deo ſibi præſtanda. Et primo in cultu diuino, quod Dauid deſiderabat dicens: *Inhabitabo in tabernaculo tu.* Dauid enim tetendit tabernaculum iuxta domum ſuam, in quo poſita fuit arca & diuinus cultus ordinatus. Et Dauid illum locum frequentabat, & Deum laudabat, vt habetur 1. Para. 16.

In ſecula.

MORALITER.

Exaudi Deus deprecationem meam, &c. Pſalmū iſtū fecit Dauid ꝓ ſua euaſione de manu Saulis & eius exercitus, q cingebant Dauid & viros eius in modū coronę, ne poſſent euadere vt habetur primi Regum viceſimotertio. Allegorice vero pōt exponi de euaſione eccleſię a perſecutione crudeli Romani imperij maxime tēpore Diocletiani & Maximiani de quo dicitur in legenda ſancti Mauricij, ꝙ impietatē ſuam armauerat ad extinguendum nomen Chriſtianitatis. Sic igitur in perſona eccleſiæ dicitur.

1 [E]xaudi Deus deprecationem meam, &c. Me liberans a tā grauiter perſecutione, quod fecit per iſtorū imperatorū deiectionem, ſicut dicit ſancta Lucia Chriſtianis: Annuntio vobis pacē eccleſię redditā Maximiano mortuo, & Diocletiano de regno deiecto.

2 *A finibus terræ exclamaui dum anxia. &c.* Nam a tēpore apoſtolorum fuerat fides publicata per orbē, cui dominabantur dicti tyranni, & ſic in omnibus finibus terrę anxiabant Chriſtiani ex eorū perſecutione, & petebant a domino liberari.
5 *In petra exaltaſti me, &c.* Ideſt, in Chriſto, qui in baptiſmo apparuit Conſtantino, & tunc fuit eccleſia mirabiliter exaltata. 6 *Deduxiſti me, &c.* Ad patriam per vitę præſentis viam. Et ſubditur modus.
7 *Quia factus es ſpes mea.* In præſenti vita.
8 *Turris fortitudinis a facie inimici, &c.* Scilicet viſibilis, cuiuſmodi ſunt homines mali: & inuiſibilis, cuiuſmodi ſunt ſpiritus maligni.
9 *Inhabitabo in tabernaculo tuo, &c.* Ideſt, in cælo empyreo. *In*

A a *In secula.* Quousque secula peragantur, quia etsi multi contra.

✥ Basil. Tabernaculum est Ierusalem Adæ, prouidentia.

✥ Theodoretus. In secula, idest continue. Hæreditas vita æterna.

b *Protegar in velamento alarum.* Quæ nec onerant, & omnem læsionem auertunt. In secula non vnus homo vsq; in secula, sed ecclesia que vsque ad finem mundi accolit in terra, & nunquam eradicatur per aduersa.

B c *Quoniam tu Deus meus exaudi. ora. &c.* Casio. Diapsalma. Iam audita de hæreditate habita vel habenda, affirmat vnde laudes promittit.

d *Dedisti.* Casiodorus. Nec dicam, dabis: adeo certus sũ, quasi iam essem in ipsa.

e *Dies super dies.* Augustin. Quicquid vis dicis de æternitate, anni, dies, vnus dies: quia quicquid dixeris, minus dicis, sed aliquid necesse est dici, vt sit vnde cogites, quod dici non potest.

Aug. Dies super dies, Christo regi dedit dies sine fine, super istos dies, vt non solum his diebus regnet in ecclesia, sed regnent cum illo sancti in æternum.

C Vel dabis hære. Cas. Hanc scilicet quia super dies Christi quos hic egerunt, dabis dies eius quibus viuit Deo. Et quia hic vixerunt aliqui diutius, addit annos eius. Q. d. adijcias eis annos eius quibus ipse viuit Deo, super annos, i d est, sup longiorem quorundam vitam quod magnum, quia rex il permanet in æternum, sic & illi.

* Basilius & Theodoretus. Exorati pro rege date Zo babel videlicet supplicant cui hæc conueniunt dies sup dies adiicies, cete Christo Domino c ius erat typus.

f *Misericordiam &c.* Augustinus. Mi sericordia est, qu non meritis, sed b nitate peccata c mittit & vitam p mittit. Veritas qu nõ fallit, sed red quod promisit. M ricordiam sequi d bemus circa inf mos, & circa inin cos. Veritatem n peccando vt sic i stus.

Casiod. Mise cordiam & veri tem. Et hic cõclu psal. Et quia hær tatem regis habe miles, ergo mis cordiam & veri eius quis requiret in æterna vita? In æternum ita erit su ciens beatitudo, vt nullus quęrat ibi misericordiam, vbi n lus miser, nullus veritatem, vbi omnes Deum videbunt. v de: In illa die non rogabitis patrem quicquam. Et quia tunc, ideo sic quandiu durabit seculum, vt quod voueo, re dam assiduè. Vel sic psallam in æternitate, vt hic redda vota, ibi laudes hilares.

g Vel, *quis requiret ei.* August. Vt non quærat aliquis disce hæc in libris, & post sibi viuat non illi.

† sperabo in abscondito

† audisti vota mea

† anni eius sicut generatio & generatio, id est, in æternum durabit

† permanebit. Ioan. 16. c.

† prepara quę conseruant eum

a ¶Quia tur.for.inquilinus ero. Ideo. Protegat b ¶Quæ spes tibi intermittit tot mala.

a lo tuo in secula: † protegar in velamento alarum tuarum. 1 2

a ¶Contra æstus seculi. ¶Et. b ¶Cas. De qua incepit in principio psalmi. c ¶Cas Præteritum, quia iam in quibusdam cœptum, vel præteritum pro futuro ponit pro nimia beatitudine.

c d Quoniam tu Deus meus † exaudisti orationem meam: dedi- 3 4

a ¶Futurum regnum. b ¶Non est distinctio, quia in omni gente quicunque timet Deum, hic acceptus est illi. c ¶Cas. Ostendit hæreditatem quæ sit in rege Christo, quia eadem est in milite. ¶Aeternitatem Christi significat, qui est rex noster.

e sti hæreditatem timentibus nomen tuum. Dies super dies re- 5 6

a ¶Qui vnus, continet & transcendit secula. b ¶Quia hi dies & anni qui sunt vsque in diem generationis & generationis, sunt vnus dies qui continet & transcendit in secula præsentis & futuræ generationis, & hic dies est æternitas. c ¶Huius.

gis adiicies, † annos eius vsque in diem † generationis & ge- 7 8

a ¶Futuræ. b ¶Ecce illa æternitas. c ¶Aug. Hæc est a tera generatio, scilicet æterna. d ¶Aug. Vbi præsto est ad miserandum omnibus.

f nerationis. † Permanet in æternum in conspectu Dei, miseri- 9 10

a ¶Et ergo. ¶Propter quid. Ecce propter. ¶Hic exhibendam nobis. b ¶In futuro complendam. c ¶Sed misericordiam & veritatem. d ¶Pauci. e ¶Quicquid alij faciant ego.

g cordiam & veritatem † eius quis requiret? Sic † psalmum di- 11

a ¶Cas. Ita quicunque requirit exemplo meo faciat. b ¶Quia non ad tempus hoc agendum. c Cass. Si vis in æternum psallere, redde vota in isto die donec peruenias, in illum diem.

cam nomini tuo in seculum seculi, vt reddam vota mea de 12 13

a ¶Vt quod. voueam, reddam assiduè.

die in diem.

GLOSSA

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In secula.* Hoc exponit Rab. Sal. dicens, quòd sicut Dauid præuidit se habitaturũ in tabernaculo Dei in præsenti seculo, sic preuidit se habitaturum in seculo futuro in tabernaculo Dei, qui est locus sanctorum.

2 *Protegar in velamento alarum tuarum, &c.* Ita quod aduersarij mei non poterunt me capere. Secundò in regno cum dicit.

3 *Quoniam tu Deus meus exaudisti orationem meam.* Teneo firmiter quòd.

4 *Dedisti hære.* Idest, in regnum Israel.

5 *Timentibus nomen tuum.* Idest, mihi & filijs meis me imitantibus. Hanc enim hæreditatem dederat Deus Dauid auctoritatiuè, quando fuit inunctus per Samuelem, sed executiuè quando fuit inunctus in regem super totum Israel, vt habetur secundi Regum quinto. Tertiò quantum ad vitæ suæ cursum, cum dicitur.

6 *Dies super dies regis ad.* Idest, facies eum viuere secundum cursum vitæ suæ, ideo subditur.

Annos

7 *Annos eius.* Supple multiplicabis.

8 *Vsque in diem generationis & generationis.* Sic enim fuit de Dauid. Vixit enim septuaginta annis, vt habetur 2. Reg. 5. & potuit videre filios vsque in tertiam generationem.

9 *Permanet in æternum in conspectu Dei.* Idest, sic permane regnum meum, quia Christus descendit a Dauid secũdu carnem, cuius regnum est æternum.

10 *Misericordiam & veritatem eius quis requiret.* Idest, quis p terit explicare? Verbum est ipsius Dauid recognoscentis c ca se misericordiam & veritatem Dei inexplicabilem.

11 *Sic psalmum.* Hic consequenter Dauid pro beneficijs p dictis gratias agit dicens. *Sic psalmum dicam, &c. in se.* Id quandiu viuam.

12 *Vt reddam vota mea.* Idest, laudes a me tibi promissas.

13 *De die in diem.* Idest, per singulos dies. Vel aliter. *Sic psalmum dicam nomini tuo in seculum seculi, &c.* Idest, vsq; ad fine mundi. quia psal. ab ipso Dauid facti cantabuntur sempe ecclesia Dei. Et eodem modo redduntur ab eo promi laudes, quæ sunt idem quod psal.

MORALITER.

1 *In secula, &c.* Nam æternitas & securitas sunt de beatitudinis ratione.

6 *Dies super dies.* Repetitio est eiusdem sententiæ ad maiorẽ declarationem æternitatis in beatitudine, ideo pro tanti beneficij admiratione subditur.

10 *Misericordiam & veritatem eius quis requi.* Idest, inuestigabit? Quasi dicat nullus, & quoniam de hoc laudandus Deus, subditur.

11 *Sic psalmum dicam.* Idest, in ecclesia militante temporaliter, & æternaliter in ecclesia triumphante.

GLOSSA ORDINARIA.

A *In finem pro Idithun.* Aug. Transiliens, videns tot occurren[tes] ... Deo se subdit qui altior eo, & inferioribus se, quasi de al[to] respondet increpando. Transiliens, inuidis respondet vo[le]ntibus decipere.

❧ Basilius. Symmachus sic reddidit [vi]ctorias per Idithun. Psalmus Dauid per Idithun denotatus, quo donec omnes pij præsertim Machabæi [tem]pore certaminum [...]pentibus Macedonibus & Antio[ch]o Epiphane quis verbis vti debeant.

a ¶Id est Christum. b ¶Idest agens de transiliente. c ¶Habitus.

† In finem, pro Idithun psal. Dauid. PSAL. LXI.

a ¶Et n multa transilio, sub Deo tamen ero. b ¶Ne transiliendo elatus sic quia qui se exaltat humiliabitur.

NOnne Deo † subiecta erit anima mea? ab 1

a ¶Scio quis supra me sit. b ¶Salutio. ¶Etenim. 2

ipso enim salutare meum. † Nam & ipse 3

a ¶Aug. Omnium per potentiam, meus quadam proprietate scilicet per gratiam. b ¶Aug. Redemptor per incarnationem. c ¶Ad gloriam, vel ad utor in laboribus sæculi. d ¶Vos agitis, vt moueat, sed in velamento alarum eius munitus. ¶Et ideo. ¶Vt prius, carnis infirmitate. ¶Qui in Adã quidem motus fui.

Deus meus & salutaris meus, † susceptor meus, non mouebor 4

a ¶Ergo. b ¶Aug Quasi de turre, idest, de arce contemplationis loquitur imis, idest, hærentibus terræ. ¶Vt fiumen. c Non vtique in animam sed carnem. d Aug. Alias irruitis, tanquam deiectur. 5

† amplius. Quousque † irruitis in hominem, interficitis vni- 6

a Etiam consentientes. 7

uersi vos, tanquam parieti inclinato & maceriæ † depulsæ. 8

9

PSAL. LXI. *NOnne.* August. Hoc est, non [ve]niat mihi pes su[per]biæ. Non moueat amplius, hoc est, manus peccatoris non moueat me.

Deo subiecta. August. semper nil præter eum cupiens. Erit idest, quia ab ipso salu. me. a patre filius auctor salutis, quia Deus ne minor putetur.

Theodor. Cum legem Dei transgredi coacti essent, suillas carnes edere, Idolis sacrificare propriam mentem in pie[ta]tem accendunt, vtilitatemq; quæ hinc percipitur edocuit.

Basil. Seruitus Dei salutem tibi affert, ò anima.

C *Quousque irri.* Aug. Vel secundum aliam literam. Quousq; [ap]ponitis, & idẽ sensus. Apponunt, n. mali super hominẽ id [est] super ecclesiam onera passionum, vt vsque in finem impleat quisque fidelis in corpore suo quod deest passionum D Christi.

❧ Basil. Cum hyperbato positus est huius versiculi sensus. Est aũt talis. Quousq; crudelitate contra nos vtimini? Ita vt ne cõi quidem naturę parcatis, sed perinde atq; paries inclinatus, & maceria ad ruinam impulsa, impellere & prosternere satagatis animum habentes homicidio deditum.

† subiicitur

Vniuersi vos. Vel secundum aliam literam omnes vos, quasi vos omnes interficitis hominẽ illum quantum ad hominem, non omnes vnum sed ecclesiam, sed quia Deus susceptor non mouebor.

† Tantum vel certe,

E

Augustinus. Quousque a sanguine Abel, quia ad caput pertinent membra, quæ ante caput prodierunt. Caput dicit mater Siõ: vnde diceret mater mea Sion, nisi aliqui præcessissent de quibus natus esset? Mater dicit, sed hoc dicit homo in ea natus, idest, hoc dicit caput. s. qui est homo in ea natus non scilicet quod est fundator altissimus.

† impulsæ

e *In hom.* Cas. In corpus potestas vobis data est, nõ in aĩam.

Irruitis. Nõ leuiter, sed interficitis innocentẽ, putatis q, sine defensore sit, & q, facile corruat, vt paries inclinatus, qui etiam non impulsus caderet. *Et quasi maceria.* quæ est cõstructio saxorum sine ligamine cæmenti, & ne de ipsa nouitate firmam putes, addit impulsę. Vel, non est vobis irruendum, quia vosipsos interficitis vniuersi etiam consentientes. F

Pretium.

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS LXI.

NOnne Deo. Huic psal. præmittitur talis titu. in Heb. *Ad victoriam super Idithum psal. Dauid.* Dicit autem Ra. Sa. [I]dithun est hic nomen instrumenti musici, cui appropri[a]tur cantus huius psal. Alij vero dicunt, q, Idithun est nomen vnius de tribus principalibus cantoribus a Dauid insti[tu]tis, prout dictum fuit supra psal. 38. & secundum hoc sen[su]s huius tit. est, q, psal. iste factus fuit a Dauid decãtandus p[er] [Le]uitas, qui erant sub Idithun. De materia huius psal. dicunt [ali]qui, q, Dauid fecit ipsum postquam adeptus fuerat regnũ [Isra]el, qñ Philisthæi voluerunt ipsum deiicere a regno, vt ha[betu]r 2. Reg. 5. & ideo confidens de Deo dicebat. *Nonne Deo sub. &c.* & consequenter inuehebatur cõtra Philistheos, subdens: *Quousque ir. &c.* Idest, super me ipsum, ad deiiciẽdum, [s]ed hoc non videtur bene dictum, quia de eisdem subditur. *Ore suo be. s. mihi, & cor. suo ma.* Philisthæi autem & aliæ gentes non benedicebant sibi ore, sed maledicebant sicut & maledicebant corde, & ideo saluo meliori iudicio vr̃ mihi, q, fecerit psal. istum cũ esset in persecutione Saulis, & hoc postquã [ad] verbum Gad prophetæ de terra Moab rediit ad terram [Iu]da, vt hr̃ 1. Reg. 22. de quo etiam fecit psal. 10. supra dictũ [et]tamen illum fecit in reditu suo, istum autem postquam [p]er aliquod tempus in terra Iuda manserat, & quia rediit & [in I]udæa mansit ex diuina confidentia, ideo psal. 10. ab ea in[cipi]t cum dicitur: *In domino confido, &c.* Similiter & iste cum [dici]tur. *Nonne Deo sub. &c.* Igitur secundum hoc psal. iste dicitur in duas partes, quia primo describitur ipsius Dauid de Deo confidentia, secundo arguitur aduersariorum suorum malitia, ibi: *Quousque ir.* Circa primum dicit sic.

1 *Nonne Deo sub. &c.* Obediendo mandato eius per Gad prophetam quasi dicat sic, & subdit causam dicens.

2 *Ab ipso.* Idest, expecto salutem meam in anima & corpore, quod probat per hoc quod subditur.

3 *Nam & ipse Deus.* Per creationem.

4 *Et salutaris meus.* Per gubernationem, adiutor contra Saulem me persequentem.

5 *Nõ mo. am.* De terra Israel nisi de voluntate eius, ex quo .n. ad eam redierat de mandato domini, non est verisimile q, eam postea exiuerit transiens ad terram Philisthinorum, vt habetur 1. Reg. 27. sine diuina reuelatione speciali sibi immediate facta, vel per Gad seu alium, prophetam, vel per Abiathar sacerdotem, qui erat cum Dauid, & frequenter cõsulebat pro eo dominũ, vt habetur 1. Reg. in pluribus locis, q[ua]uis talis reuelatio non sit scripta, q[ui]a non omnia scripta sũt.

6 *Quo. ir.* Hic consequẽter Dauid arguit aduersariorũ suorũ malitiã, & primo arguit eos de crudelitate, secundo de cupiditate ibi: *Veruntamen vani.* Prima in duas, quia primo arguit suorũ persecutorum sæuitiam. Secundo resumit suã in Deo confidentiam, ibi: *Veruntamen Deo.* Circa primum dicit. *Quousque irruitis.* Tu Saul, Doeg, & consimiles. Diuisio.

7 *In homi.* Idest, in meipsum rationabiliter & iuste viuentem, & loquitur de se, tanquam de alio.

8 *Interfi. vniuer. vos.* Idest, quæritis me interficere.

9 *Tanquam parie. incli.* Idest, mihi minamini mortem tanquam parieti propinquo ad ruinam. In Hebr. & in transla. Hiero. sic habetur. Sicut murus inclinatus & maceria corruens, & sic non refertur ad Dauid, sed ad persecutores eius, & est sensus. Minamini mihi mortẽ, sicut murus inclinatus & maceria corruens minantur mortem transeuntibus iuxta se.

Nonne ... *Veruntamen*

MORALITER.

1 *Nonne Deo.* Psal. istũ fecit Dauid, cũ de terra Moab rediit in Iudeam, magis volens esse in terra diuini cultus cũ suo periculo corporali, quam in terra idololatrię dedita cum virorum suorum periculo spirituali, vt dictum fuit in expositione literali psal. 10. qui est de eadem materia.

Moral. exponi potest de bono pastore, qui præelegit in [sua] diœcesi manere in persecutione, quã dimittere gregẽ in [peri]culo spirituali. Et cõfidens de Deo sic dicit. *Nonne Deo subiecta erit anima, mea, ei fideliter obediendo?* Quasi dicat. Sic nec retrahat ab hoc timore humano. Et subditur causa.

2 *Ab ipso enim salus mea.* Et patet vsque ibi.

5 *Non mo. am.* De mea diœcesi timore turbatus.

6 *Quousque irruitis.* Vos persecutores.

7 *In hominem.* Idest, in me innocentem.

8 *Interficitis vniuersi vos, &c.* Idest, interficere quæritis.

9 *Tanquam parieti inclinato & macerię depulsę.* Idest, minamini mihi mortem de propinquo.

a Nihil possunt contra me persecutores. Aug. quia non possunt extinguere, in honorant exaltatum.
b Alias honorem. c Aug. latet venenum in corde, & si non audent proferre.
a b Veruntamen † pretium meum cogitauerunt repellere, cu- 1
a Aug. ego tamen eos sitiebam, etsi semper eos biberim. b ¶ Sed c ¶ Vbi scilicet cogitauerunt repellere. †
d ¶ Hos sitiebant. 2
c d curri in siti: ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant. 3
a ¶ Sed quicquid illi. 4
e f † Veruntamen Deo subiecta esto anima mea, quoniam ab 5
a ¶ Aug. homo enim per se hoc non toleraret. b ¶ Cas. inter tanta scandala. c ¶ A quo ipso.
d ¶ Ergo vocat me. e ¶ Aug. ergo iustificat me. Ergo glorificat.
ipso † patientia mea. † Quia ipse Deus meus, & saluator
a ¶ Aug. inde, vbi glorificor. Vel ideo non ero, transfuga. scilicet ab hac fidei firmitate. b ¶ Quia. Cas non solum saluus ero, idest iustus ex impio, sed & gloriosus.
c ¶ Non vt in diis gentium mors.
g h meus † adiutor meus, non † emigrabo. In Deo † salu- 6
a ¶ Et non modo salus. b ¶ In certamine. Cas. ne quid homo sibi deputet.
c Cas. donec veniatur ad perfectum.
tare meum et gloria mea Deus † auxilii mei & spes mea in 7 8
a ¶ Quasi Imitamini Idithum, quia spes eius in Deo. Quo exemplo. b ¶ Quasi sitis vnum. 9
i Deo est. * Sperate in eo † omnis congregatio populi, 10
a Quomodo sperandum. Nolite intra retinere. Confitendo, sperando. Confitendo peccata. Sperando bona. Deprecando veniam. Plorando per lachrymas.
b Effundite, & quod effunditis non perit, quia. Quid ergo timetis inter malos.
k l effundite coram illo corda vestra: Deus † adiutor no- 11 12
a Sic monui, spera. effun. Aug. quasi in alto positi vos, boni scilicet miseremini eorum quos prius timebatis. b In se terrena petentes.
m ster in æternum. * Veruntamen vani filii hominum 13

† exaltationem eius consulta sunt deiicere, volunt mendacium, vel delectantur mendacio
* Sela supra psal. 3.
† Tantum Deo tace, vel certe Deo sile.
† spes mea vel quod præstolor expecto † eleuatio, protectio mea
omni tempore
* Sela supra psal. 3.
Psal. 86.
† Tantum certe vanitas

A a *Pretium.* Cassio. Christum ne coleretur, vel beatitudinem tollere.
b *Cogitauerunt.* Aug. Nota diuersa genera hostium. Irruunt persecutores violenti. Cogitant repellere hæretici & ficti Christiani. Nota duas ciuitates. Vna malorũ Babylonia quæ a Cain incepit. Altera bonorum, Ierusalem, quæ ab Abel. Illius rex diabolus, istius Christus. Prius ędificauit Cain ciuitatem Enochim, vbi non erat, idest, dedicatio. Mali enim temporalibus se dedicãt, dũ in hac vita quę ante est radicem cordis plantant, quia prius est quod animale est. Post ædificatur Ierusalem, non vbi non erat ciuitas, sed vbi erat Iebus, inde Iebusæus, quæ interpretatur conculcatio, quia ex veteri euerso fit nouus homo, cõmistio vtriusque corporalis facit vt res Babyloniæ ministrent, aliquando qui sunt de Ierusalẽ, aliquãdo & res Ierusalem, qui sunt de Babylonia, vt tres pueri in Babylonia, & mali regnantes in Ierusalẽ. De illa dicitur a Deo. Ego Deus & non homo, & ciuitatem non ingredior, de hac propheta ait: Gloriosa dicta sunt de te ciuitas.
B
* Basil. & Theodo. Vnum studium habent, vt diuina prouidentia me priuent, a qua omnem honorem & gloriam habeo, quoniam piorum honor est seruire Deo.
c *Cucurri in siti.* Aug. Quia etsi semper eos bibit, tamen semper sitit vltra.
C ※ Theodo. Cucurrerunt in siti non subsecuti horis sed omni studio insidias struunt, sitientes me deiicere in foueam impietatis.

d *Ore suo.* Aug. Quia nequeunt per aperta mala, tentant per blanda.
e *Veruntamen Deo, &c.* Cas. Diapsalma. Item se, idest, animam suam subijci hortatur, & admonet reliquos.
f *Subiecta est anima mea.* Cas. Hæc petitio menti nostrę robur infigit.
g *Emigrabo.* ※ Basil. Non emigrabo pro non transferar posuit non ero inquam transfuga nec seruus impietatis.
h *In Deo salu. meum.* Cas. Tunc saluus gloriosus in eo, modo quid? ipse Deus auxilij.
i *Sperate.* Cassio. fide vulgata mor... omnes, qui supersti... tionibus laborabant sperare in domino.
k *Effundite.* August. Per lachrymas c... effunditur.
Augu. Effundite. Virus peccati intus retinere nolite, hæc effusio in tu... sione pectorũ significatur, qua ostenditur quãtum pecc... conscientia anima pungat. Vnde: *Punge oculum & producit lachrymam, punge cor & producit scientiam.*
l *Corda &c.* Aug. prauas cogitationes.
m *Veruntamẽ veni.* Hiero. Vel sic iunge, Deus est adiutor noster, & licet sic cooperetur nobis, tamẽ filij Adæ sũt vani mẽdaces in statera puertentes scripturas, qbus probẽt fal... Cas. Diapsalmus. Errantes exprobrat, & monet in Deo non in caducis confidere, quod psalmus intendit.
n *Vani filij.* * Basil. Theodotion clarius sic. Vapor sunt filij hominum, mendaces filij virorum vt momentum stateræ quę modo subsidet, modo sursum erigitur, & ne quicquam habet stabilis.
Mendaces

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Veruntamen pretium.* Scilicet Saul & consiliarij eius, & vocat hic Dauid pretium suũ duas filias Saulis, quarum primã Saul promisit sibi dare in pretiũ pro bellis cõtra Philistheos gerendis, & secundam quam dedit Dauid pro centum præputijs Philisthinorum. Et tamen istud pretium fuit a Dauid repulsum, quia prima fuit data Adriel Molachitæ, vt habet 1. Reg. 17. & secunda post fugam Dauid fuit data Phalthiel filio Lais, vt habetur 2. Regum 3.
2 *Cucurri in siti.* Idest, ad bella cõtra Philistheos expedite processi, ex desiderio habẽdi filiã regis vxorẽ. Vel aliter. *In siti.* Quia bellantes multũ sitiunt, pro eo quod dr hic. *In siti.* in Hebræo habetur. *Narrauerunt mendacium,* & in translatione Hiero. *Placuerunt sibi mendacio,* & sic refertur ad Saul & consiliarios suos, qui mendacijs volebant decipere Dauid.
3 *Ore suo.* Saul & sui consiliarij prętendentes ore quod fierem gener regis ad meam exaltationem.
4 *Et corde suo maledicebant.* Quia per hoc intendebãt me morti tradere gladijs Philisthinorum, vt habetur primi Reg. 18. d. vbi dicitur. *Saul autem reputabat dicens. Non sit manus mea super eum, sed sit super eum manus Philisthinorum.*
5 *Veruntamen.* Hic Dauid repetit suã confidentiã in Deũ & exponatur sicut in principio psalmi, quia est eadem sententia. Et patet litera vsque ibi. 6 *In Deo salutare meum.* Idest, ta salus mea.
7 *Et gloria mea.* Secundum illud Apostoli 2. Corinth. 10. Qui gloriatur, in domino glorietur. 8 *Deus auxilii mei.* Idest, dator auxilij mei tempore pręsenti. 9 *Et spes mea in Deo est.* Respectu vitę futurę. Spes. n. est certa expectatio futurę beatitudinis ex gratia, & meritis procedens, vel proueniens. Et ideo ad hanc spẽ inducit fidelem populũ dicens
10 *Sperate in eo omnis congregatio, &c.* Scilicet fidelis, infideles enim non habent, vnde vitam beatam sperare valeant.
11 *Effundite coram illo corda vestra, &c.* Idest, preces ex deuotis cordibus procedentes.
12 *Deus adiutor noster in æternum, &c.* Sine adiutorio nullum opus est meritorium.
13 *Veruntamen &c.* Postquam Dauid arguit persecutores suos de crudelitate, hic consequenter arguit eos de cupiditate, & primo arguit eorũm auaritiam, secundo subdit causam ibi. Semel. Circa primum dicit. *Veruntamen vani filii homi. &c.* Dicuntur enim vani homines, qui non ordinant opera sua ad finem debitum, cuiusmodi sunt auari, finem suum ponentes in diuitijs, sicut medicina dicitur vana quę non ordinatur ad sanitatem.
Menda.

MORALITER.

1 *Veruntamen pretium meum, &c.* Idest, pręmium pro custodia gregis ab eo mihi reddendum.
† *Cogitauerunt repellere.* Per meam fugam, sed non fugi, ideo subditur.
2 *Cucurri in siti.* Idest, sitiens salutem gregis mei per dięcesim discurri.
3 *Ore suo benedicebant.* Per satellites suos mihi fugam pro meliori suo consulendo,
Et
4 *Et corde suo maledicebant.* Malum meũ in hoc cogitando.
5 *Veruntamen in Deo salutare meum, &c.* Ideo cõfidenter stare propono. Et quia bonus prelatus confortat subditos suos, sequitur.
10 *Sperate in eo omnis congregatio populi.* De protectione Dei.
11 *Effundite coram illo corda vestra, &c.* In oratione deuota. Et quoniam mali homines non solum persequuntur iustos, sed etiam adinuicem se defraudant, ideo subditur.
13 *Veruntamen vani filii hominum.* Prelatus autem auertere debet subditos a talibus fraudibus, ideo sequitur.
Nolite

a *Mendaces in stateris.* Cas. Qui iniquis ponderibus ementes decipiunt, vel iusti videri volunt, cum sint fallaces.
b *In stateris.* In libra iustitię, quo facilius decipiunt. *In idipsum*, quo credentur æqui.
c *Nolite sperare.* Aug. Q. d. nec speretis nec cupiatis, quæ cõgregata alijs rapiuntur.
August. Nolite sitiens conuertit se ad eos. Nolite.
d *Rapinas.* Augusti. Prædam quam vis apere in muscipula est, tenes & teneris, enes alienũ, scilicet teneris a diabolo. lucra damnosa, in enis pecuniam, per is iustitiam.
Affluant. ✻ Basil. affluant, & instar iusdam fluuij adiis vestris influere ideantur.
Nolite cor. Cassio. on dicit, nolite habere, non enim damnat diuitias, vnde ercamur cælum, sed cor appositum, quod non expendit d recondit.
Semel lo. est. Augustinus. Nolite cor ap. Cur, quia potestas dicandi est Dei filij. Cur sperandum, quia tibi domine mi ricordia remunerandi, In quo potestas & misericordia, tu red. &c. Vnde hoc scis? Semel, idest, ęternaliter, lo. est Deus, idest, disposuit omnia, inter quę hęc duo audiui. Contrariũ videtur Deum semel loqui & duo audiri. Quod etiam est quod legitur. *Multifarie multisq; modis olim lo. &c.* Sed inter homines multis modis apud se semel, q̃a vnũ verbũ genuit per q̃d omnia facta, & in quo omnia simul facta sunt, inter quæ duo hæc quę opus est dici audiuit, quamuis & alia multa audierit, quæ non opus est hic memorari. Duo illa sunt, potestas, & misericordia, de quibus omnes scripturæ: propter quæ lex & prophetæ, ipse Christus missus est & apostoli potestas timeatur, misericordia ametur, nec pro misericordia potestas cõtemnatur, nec pro potestate de misericordia desperetur.

Heb. 1. a.

a ¶Aug. Falso examine, fallunt intuentes. ¶Decepti.
a mẽdaces filij hominũ † in stateris, vt decipiãt ipsi de vanitate 1
b a ¶Et si varij in suis peruersis studiis, & decepti decipiant alios, d vanitate tamen in vnum sunt. 2
b ¶Sed o vos filij hominum. ¶Spes meas in Deo. c ¶Sed sicut spes mea, ita sit vestra.
d ¶Aug. Vbi potius rapit vos diabolus. e ¶Aug. Qui non habetis, quasi necessitate rapturi.
c † in idipsum. Nolite sperare in † iniquitate, & † rapinas noli- 3
d a ¶Hæc diuitibus, ille qui non habet non ambiat, hic qui habet non superbiat. b ¶Si exundant tanquam de pleno fonte currant. c ¶Quia habetis. d ¶August. Sperare in incerto diuitiarum. e ¶Quia. 4
e te cõcupiscere: diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Semel 5
f ¶Aug. Hoc vidit iste eleuatus super omnia, etiam transcendens angelos, & ad liquidum perueniens, vbi vnus vnum genuit. a ¶August. In alto quo transiui. ¶Aug. Non a me hoc dico, sed audiui raptus ad verbum vnigenitum. b ¶August. Filij, qui non in se tantum potestatem habet, verum etiam alijs confert. 6
g
h locutus est Deus, † duo hæc audiui, quia † potestas Dei est, †
a ¶Per hoc apparet hoc de Christo dici, quia pater non iudicat quemquam, sed omne iu. dedit filio Ioan. 5. d. 7
& tibi domine misericordia, quia tu reddes † vnicuique iuxta 8
opera sua. 9

† vnum
† calumnia & rapina, ne eua neseatis, vel nolite vanitati vos dedere, aut ne inaniter satagite.
† fortitudo Deo
† singulis diebus operatorum

D E

✻ Basil. Semel, non muneri gratia posuit, sed quod ita futurum sit, nam id Deus promisit dicens ego sum Dominus Deus tuus, Deus zelotes, reddens peccata patrum in filios in tertiam & quartam generationem, & faciens misericordiam in multas myriades ijs qui diligunt me.
h *Potestas Dei est.* Aug. non est potestas cuiquam nisi a Deo ęquo, etsi te lateat æquitas.

GLOSSA F

NICOLAVS DE LYRA.

Mendaces filij ho. in sta. vt. Homines enim cupidi in falsis nderibus student alios decipere.
De vanitate in idipsum. Omnia enim talia studia dicuntur vana vel vanitas, quia sunt ad malum ordinata, quia taliter acquisita, in morte derelinquuntur. Licet enim rex Saul ibus decept ionibus nõ vteretur in propria persona, tamẽ ia erat cupidus, quod patet ex hoc, quod Gabaonitas iniu occidit, cupiditate hæreditatis eorũ ductus, vt hr̃ 2. Reg. 21. dibile est q̃d talia per alios exercebat. Goeg autem Iduus, & alij satellites eius p̃ se, & per alios talia exercebant. I Hebræo sic habetur. *Mendaces filij hominum in stateris ad ascendendum*, idest, ad ponendum in statera. Ipsi & vanitas sil, sunt eiusdem ponderis, vt exponit Ra. Sa. quia tales nivalent, sicut nec ipsa vanitas.
3 *Noli. spe. in ini.* Per fraudulentiam.
4 *Et rapi. noli. concu.* Auferendo aliena per violentiam.
5 *Diuitiæ si af. no. cor ap.* Ponendo ibi finem vltimum, quia deducunt ad gehennę interitum.
6 *Semel.* Hic reddit prędictorum causam, quæ accipitur ex rigore diuinæ iustitiæ ad puniendum malos, & dulcore suæ misericordiæ ad præmiandum bonos, & hoc est quod dicitur. *Semel locu. est de.* Quia in Deo vnicum est verbum, quo omnia exponuntur & dicuntur, licet hominibus diuersis reuelationibus notificentur, ideo subditur. *Duo hęc audiui*, & quæ sint illa, subdit dicens:
7 *Quia potestas Dei est.* Ad puniendum secundum rigorem suę iustitię.
8 *Et tibi domi.* Ad pręmiandum secundũ dulcorem tuę gratiæ, nec mirandum, quod mutat modum loquendi de tertia persona ad secundam, quia mutatio frequenter fit in prophetis, & maxime in libro psalmorum, qui metrice scriptus est in Hebræo.
9 *Quia tu red. vni.* Sicut iustus iudex, qui non permittit aliquod malum impunitum, nec aliquod bonũ irremuneratũ.
Moraliter potest exponi psal. iste de quolibet iusto, qui ex obedientia ad Deum persecutiones iniustas patienter tolerat, & vitia persecutorum arguens coram Deo memorat, & æquitatem diuinæ retributionis pro vtrisque expectat.

MORALITER.

3 *Nolite spe. in iniqui.* Et quia Dei verbum est de punitione tam stabile est & firmum, sequitur.
6 *Semel locutus est Deus.* Idest, fine retractatione quantum ad punitionem malorum in suo malo perseuerantium, & præmiationem bonorum, ideo subditur.
† *Duo hæc audiui.* A Deo ad puniendum malos.
8 *Et tibi domi.* Ad præmiandum bonos, ideo subditur.
9 *Quia tu red. vni. &c.*

ADDITIO.

In psal. 61. *Nonne Deo.* Vbi dicitur in postilla. *Duo hæc audiui.*
Quamuis enim propheta plura audiuerat, dicit tamen se hæc duo audisse, quia secundum glo. omnia quæ dicta sunt in lege & prophetis ad hæc duo referuntur scilicet ad hoc quod potestas Dei est, ideo timendus. *Et ti. domi.* & ideo diligendus. Inter has enim duas molas anima fidelis debet contineri, ne propter terrorem potestatis desperet, vel p̃pter suauitatem miserationis pręsumat & ne quis putet q̃d Deus sola potestate sine misericordia vtatur in puniendis, & sola misericordia sine iustitia in præmiandis, ideo dicit. *Et tibi domi. quia tu &c.* Nam in vtroq; misericordia vtitur præmiando vltra condignum, & puniendo citra, & sic in reddendo vnicuique secundum opera sua vtitur misericordia. Non enim dicit quantum opera sua, sed secundum opera sua hoc est, quia mali punientur, & boni pręmiabuntur, non tamen secundum condignitatem, sed modo prædicto.

GLOSSA ORDINARIA.

A a *Psalmus Dauid.* Cas. Loquit' de ecclesia quę in ariditate sitit seculi, & misericordiã expetit donec æterna capiat, docens bene cõuersari in medio prauæ nationis. Aug. Psalmus ex psona capitis & membrorum, vox ipsius nostra est, & nostra ipsius est.

* Basil. Cum Saulē Dauid fugisset venit ad Abimelech, & ab illo ad Achis regem Geth vbi rursus incidit in periculũ. Inde cum fugisset solitudinem apprehendit, in qua hunc psalmũ cõscripsit quo suum erga Deum amorem reuelauit, & Saulis exitum prædixit.

† tibi

B PSAL. LXII.

† sitibunda

Deus Deus meus ad te de luce, &c. Cassiod. Quomodo se habeat in deserto, scilicet spõsa, Deum videre desiderat, quē & laudat, & id amplius agere optat.

† vidi te

b *Deus.* Aug. Cõmunis, meus quodam modo specialiori, vide affectum piæ deprecationis per hanc geminationem.

c *De luce.* Vel diluculo, quando surrexit Christus, vt tunc laudet eum ecclesia, quando exemplo suæ resurrectionis eam ad surgendum animauit. Vigilo, dummodo dormio, non amans quæ mundi sunt.

Cassiod. Et sitio animo & corpore.

C *De luce.* August. non enim vigilares, nisi lux oriretur quæ te excitaret.

⁂ Theodor. Desiderium quod in te habeo, Domine, somnum mihi excutit, & excitat in tuum cultum.

d *Sitiuit.* Aug. & hic caro Deo, dũ ab eo q̃rit hic necessari[a]

* Bas. Symmachus, concupiscit Theodotion, sæpenumer[o]

a Ecclesiæ. ¶Idest huius seculi vbi sitis.

Psalmus Dauid cum esset in deserto † Idumææ.

PSALMVS LXII.

a Omnium per potentiam. P. b Per cultum & sanctum desiderium. c ¶Vel diluculo. i. matutinali hora. d Id est dum mihi suboritur lux gratiæ. e ¶Et. ¶Multis de causis.

1 DEus Deus meus, † ad te de luce vigilo. Sitiuit

¶Dermit ad Deum qui Deum obliuiscitur. a ¶Verum & beatum esse. ¶Aug. Alij alia desiderant. b ¶Sed de pluribus caro, & hoc est. ¶Aug. Pro multiplici defectu. c ¶Non alij rei.

2 in † te anima mea, † quam multipliciter tibi 3

a ¶Aug. Quia & ei promittitur resurrectio, quam desiderat quo modo animæ beatitudo. ¶Cas. Quæ plus eget. b ¶Hic sitiendum, hoc seculum est desertum, hoc Idumæa de qua titulus. c ¶Et tunc.

† caro mea in terra deserta; † inuia, & inaquosa. Sic in san- 4 5

a ¶Aug. Nisi quis prius deficiat in malo nunquam peruenit ad bonum. ¶Desiderio. b Quasi. Vidisti me vt te viderem. c ¶Aug. Non vt tu videres me qui omnia vides. d ¶Christum.

6 g cto † apparui tibi, vt viderem † virtutem tuam, & glo- 7 8

a ¶Ideo hæc omnia sic ago. b ¶Vita gratiæ quæ per misericordiam. c ¶Quæ datur non per merita.

riam tuam. Quoniam melior est misericordia tua 9

e *Deserta.* August. vbi nullus sanctorum habitat. *Inuia.* quia non est qua inde exeas. *Inaquosa,* quia nec demoraris est tibi aqua. Sed Deus hic fec[it] viam Christum, & n[.] sit aquam verbi [.] spiritusancto impl[.] prædicatores, *vt f[ie]ret in eis fons aquæ, [sa]lientis in vitam æte[r]nam.*

f *In sancto apparui [ti]bi.* Augustinus. C[.] non apparet Deus [.] in sancto desideri[o] & apparebit ei Ch[ri]sti maiestas & æqu[a]litas cũ patre etsi h[o]mo fuit.

g *Apparui tibi vt videre m.* Augustinus. Nemo Deum videt, nisi prius D[eus] appareat. Sol enim sua luce facit nos videre, ita Deus.

* Theodoretus. In terra deserta inuia, & inaquosa, [.] in sancto apparui tibi, Nihil damni a solicitudine perc[.] sed vt ille qui tuo tabernaculo assidet, sic tibi laudes a[.] ro. In sancto tabernaculum dicit, nondum enim erat te[m]plum erectum.

Super

NICOLAVS DE LYRA. PSALMVS LXII.

DEus Deus meus. Huic psal. premittitur talis tit. in Hebræ. psal. *Dauid cum esset in deserto Iudææ.* Et similis tit. ponit' in translat. Hiero. & ex hoc patet falsitas tit. qui cõiter ponitur in Biblijs nostris: psal. *Dauid, cum esset in deserto Idumææ.* Itē quia omnes expositores tam Hebræi quàm Latini, dicunt q Dauid fecit hunc psalmum fugiens a facie Saulis, in tota autem illa fuga non legitur Dauid fuisse in Idumęa, sed tantum in terra Moab, & in terra Israel, & vltimo in terra Philisthinorum, propter quod dixi a principio de tit. psal. parum esse curandũ. nisi pro quãto accipiuntur immediatè ab Hebræo vel translat. Hiero. iuxta Hebraicum, quia in alijs multa sunt apposita secundum phantasias expositorum. De ma-

Materia psal.

teria verò huius psal. sciendum, q Dauid in principio persecutionis suę a Saule fugit ad regem Moab, vt hr 1. Reg. 22. sed inde ad dictum Gad prophetę redijt ad terram Iuda, vt ibidem dicitur, & habitauit in locis desertis, quia in ciuitatibus non poterat habitare propter persecutionem Saulis, & ideo indiguit consolationibus diuinis. Tum quia erat in terra sui persecutoris. Tum quia erat in locis desertis & sterilibus omnibus bonis, decens fuit q Deus eum consolaretur, quia ad eius mandatum venerat ad locum illum, & de istis fecit Dauid psal. istum. In quo primo gloriatur de consolationibus diuinis, secundo vaticinatur deiectionem suis aduersarijs, ibidem. *Ipsi verò,* tertiò lætatur in laudibus conditoris, ibi: *Rex verò.* Circa primum dicit sic.

1 *Deus Deus me. &c.* Vigilo, quia summo mane ad diuinas laudes consurgebat: hoc est contra principes, qui vsque a[d] altam diem volunt dormire.

2 *Sitiuit in te anima mea quam multipli. &c.* Desiderans conso[.] lationem tuam in hoc deserto in temporalibus & spiritua[li]bus, & maxime de Christo, quia Dauid summe desiderab[at] Christum de suo semine secundum carnem nasciturũ, q[uia] de ipso ad Dauid facta fuit repromissio, ideo subditur.

3 *Quam multipliciter tibi caro mea.* Quia multi de Dauid ca[r]naliter descendentes, vt Ezechias, Iosias, Esaias, & Daniel, multi alij sancti qui fuerunt de semine regio hoc desideruerunt, vnde dicit Saluator apostolis, Lu. 10. d. *Multi reges prophetæ desiderauerunt videre, quæ vos videtis.*

4 *In terra deser.* Quia tunc Dauid erat in deserto Iudææ, [.] dictum est.

5 *Inuia & inaq.* i. carens vijs & aquis, qualis est terra deser[.]

6 *Sic in sancto app. tibi, &c.* idest, sic in tali loco deserto hab[.] illuminationem & consolationem tuam, ac si essem in lo[co] sanctuarij tui, vbi fiebant diuinæ reuelationes, eo q erat [.] arca testamenti & cultus Dei.

7 *Vt viderem virtutem, &c.* A persecutione Saulis me prot[e]gentem. 8 *Et gloriam tuam.* Quia talis protectio cedeb[at] ad Dei gloriam. Vel aliter. *Vt viderem virtutem tuam.* i. Christum de me nasciturum, qui est virtus Dei, secundum illu[d] Apostoli 1. Cor. 1. d. *Prædicamus Christum Dei virtutem: Et gloriam tuam.* Gloria est clara notitia cum laude omnia autē a[d] notitiam pertinentia in diuinis filio approprianter: & ide[o] dicitur Dei gloria sicut & Dei virtus.

9 *Quoniam melior est, &c.* Vita enim naturæ, vita gratiæ, & [vi]ta glorię dependent ex Dei misericordia, tanquam ex [.] meliori, ideo subdit.

Labia

MORALITER.

1 *Deus Deus meus.* Psal. istũ fecit Dauid quando fugiens persecutionē Saulis habitauit in deserto Iudęę sterili & aspero. propter quod Deus faciens cum tentatione prouentum, consolabatur eum illuminationibus suis.

Moral. autē pōt exponi de quolibet Anachoreta, qui mũdũ fugiēs petit deserta, vt sentiat beneficia diuina, & dicat: *Deus Deus meus.* Idest, Deus per creationem, Deus meus per redemptionem, in qua dedisti te mihi.

† *Ad te de lu. vi.* Idest, de mane iuuentutis quando incipit lux rationis. Exemplum de sancto Hilarione, qui eremum ingressus est cum esset quindecim annorum.

Sitiuit

2 *Sitiuit in te ani. mea, &c.* Per magnum desiderium consol[a]tionis tuæ, ideo subditur.

3 *Quam multipliciter ti.* Vt hoc ad animam referatur, & [sub]ditur.

† *Caro mea.* Quia fortis motus animæ redundat in carne[m] Psal. 33. Cor meũ & caro mea exultauerũt in Deũ viuũ. [.] de beato Francisco legitur q aliquando in oratione (qu[æ] est ascensus mentis in Deũ) corpus eius a terra subleuaba[tur]

4 *In terra deser. inuia & inaq. sic in san. ap. ti.* Ad hoc enim Anachoretę talia loca quærebant, vt consolationes diuinas m[e]lius perciperent, ideo subditur.

9 *Quon. me. est mi. tu.* Idest, effectus tuę misericordię, quo co[n]solaris fugientes mundum.

Super

a *Super vitas.* Aug.humanitatis, quę multæ sunt, vt militis, agricolæ. & cæterorum, melius est quod das correctis, quam quod eligunt peruersi.

b *Labia mea.* Aug. Post beneficia Dei, laudem promittit. Laudabunt ad proximum, de quo etiã solicitior, quia nisi misericordia tua me præueniret, te laudare non possem, & sicut labijs, & sic benedicam in vita. Vel sic. *Quia super ui.*

c *Sic benedicam.* Aug. Vt dedisti per misericordiã laudare te, sic benedicam, vt misericordię tribuam vitam in qua laudo.

d *In nomi. tuo leua. ma. me.* Aug. Leuat manus qui bonis operib. insistens, tensis manib. in figura crucis Deũ adorat, vnde Apostolus. Leuãtes puras manus in oratione, sine ira & disceptatione.

e *Adipe.* Aug. In intestinis. Pinguedo in carne. i. sapientia quæ in abscondito & fortitudo spiritus.

f *Leuabo manus.* Aug. In Exod. Moyses dum leuaret manus ad dominum, populus Dei Amalech uincebat, dũ vero deponebat, Israel vincebatur. Quia dum quis bona sibi operatur pro cęlestib. vincit Amalech. i. demonum turbam sanguinem nostrę proditionis singentem. Dum aũt deponit manus. i. pro terrenis operatur, vincitur ab Amalech.

Si memor fui. Caf. Exponit bona malaq; vtriusque partis. s. contra difficultates huius seculi quas hic patitur. Dicit securitatem suam ex Deo in qua memor est eius perituros inimicos, regem cum sanctis lętaturum. Per stratũ in quo quiescimus, prospera accipe, in quib. est memor Dei quod vix hõ facit. In matutinis, in actionib. quia mane incipit quisque operari. Si non memor in quiete, nec in actione, sed si in otio, tunc & in actione. Ne in ea deficiat, iõ addit, quia fuisti adiutor meus, nisi. n. adiuuet hic Deus, bona opera implere non possumus, nemo autẽ in mane operatur, nisi qui in Christo operatur.

Caf. In matutinis, id est, in luce Christi, vt supra de luce vigilo, ad te vt filius lucis. i. Christi, ad lucis autorẽ uigilet ad Deũ.

a Et si longe & prospere, non possem laudare. ¶Humanas. b Ideo. c Nisi præueniret misericordia. d Bene viuendo. e Aug. iam mihi elegi.

a †super vitas, labia mea laudabunt te. Sic benedicam te in vi- 1

b a Quam donasti, non quam mihi elegi. b Aug. in honore tuo. c Aug. in precibus. Aug. in bona opera. Christus suas in cruce pro nobis. d Vtinam leuabo ma. & hoc petam. e Aug. scientia & pia alacritate, & sic labijs ex. &c, sicca enim labia non possunt laudare. Hæc olim placebant in sacrificijs. 2 3

d ta mea, & ĩ nomine tuo leuabo manus meas. sicut adipe & 4

e a Aug. hic vbi sitis est & oratio leuatis manibus. Cum sitis transierit, anima & labia exul laudabunt nomen tuum. b Aug. pro pura conscientia cuius comes est exultatio. 5

f pinguedine † repleatur anima mea, & labiis † exultationis 6

a Re. b Laudabit quia in stratu, & mane & hoc est c Aug. in quiete, ne ipsa dissolueret, & taceret obliuisci Deũ.

laudabit os meum. † Si memor fui tui super stratum meũ, in 7

a Aug. In nocte mala fiunt, sed Christo monstrante tanquam in luce debemus bona facere. ¶ Cassi. luce gratiæ mihi illucescente. b Ideo. In te. ¶Aug. quia pullus sum, & ideo si non protegis. miluus rapit.

g † matutinis meditabor in te, quia fuisti adiutor meus. Et † in 8

a In protectione tua. b In bonis operibus. c Charitate.

velamento alarum tuarum† exultabo † adhæsit anima mea 9

a Caf. vt sequatur te, nolens præire vt Petrus voluit. b Quia. c Alis tegendum. d Sapientia tua, verbum tuum. Aug. in Christo homine sapientia Dei est, & nos in illo. e Notabiles in malitia, Iudæi scilicet. ¶Aug. idest, quilibet persecutores maxime Iudæi, qui in capite & in apostolis animam nostram quæsierunt. f Et ideo nihil fecerunt anima Deo connexæ quærentes eam perdere.

h post te, me † suscepit dextera tua. Ipsi vero † in vanum quæ- 10

Quia euasi. a Aug. timuerunt perdere terram, & ideo occiderunt Christum: & ierunt sub terra, quæ eis præposita dominata est & accidit quod, timuerunt, quia & post, terram perdiderũt. Vnde sequitur tradentur &c. quia expugnati sunt ab hostibus. b Idest terrenitatem. ¶In infernum. c ¶Præterea. 11 12

i sierunt animam meam, introibunt in inferiora terræ. Tra- 13

a Potestatem. ¶Titi vel Vespasiani. b Idest dæmonum. c Qui vere rex quem eiecerunt. 14 15

k dentur in manus gladii, partes vulpium erunt. Rex vero 16

f *Recordor tui sup stratum meũ, singulis custodijs ad te meditabar, & sub alis tuis protectus te celebrabam.

* Bas. Sic Symmach. — Basil.

g *Adiutor &c.* Aug. in periculis Idumęę; & si quid occurrit, exultabo in velamẽto alarũ tuarum. Ideo quia adhæsit tibi charitate anima mea, vt te præ se diligeret, ideo exultabo, iõ adhæsit, quia me suscepit a periculis dexte. tu. id est propitiatio.

†laudationũ. †sic E †laudabo.

h *Ipsi uero in vanum Quæsierũt animam.* Rex vero. Confert in his duobus versibus bona & mala diuersarum partium.

†ad perdẽdũ.

i *In infer. ter.* Caf. quia nõ ad cęlos euecti sũt. A terra sorbentur malæ cogitationes, quia de terra natæ, in ima terræ quasi in cęnum vergunt.

K *Partes vulpium erunt, &c.* Caf. principum seculi, qui vulpib. comparantur, vt Christus de Herode dixit. *Dicite vulpi illi. &c.* Partes horum Iudæi, quia Christum regem noluerũt dicentes. Nos nõ habemus regem nisi Cęsarem. Agnum reiecerunt, vulpem elegerunt. Vel partes vulpium sunt, dum se dolosis praua voluntate coniungunt. — Lucæ. 13. g. Io. 19.

* Bas. Philistheos intelligit qui more vulpium aliquando irruunt, sedulo tamen pulsi fugiunt. — Basil.

* Theod. Non a potentiorib. sed a finitimis alienigenis hostibus patientur. F

Lætabi-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Labia mea lauda. te. *Pro consolationibus mihi exhibitis.*
2 Sic bene. te. in vi. mea. *Idest, in tota vita mea.*
3 Et in n. tuo. *Idest, in virtute nominis tui.*
4 Leua. ma. me. *In oratione deuota.*
5 Sicut adipe & pin. re. ani. mea. *i. sicut corpus reficitur pinguib. sic anima mea tuis illuminationibus & consolationibus.*
6 Et labijs exul. *Quia de tantis beneficijs non ero tibi ingratus.*
7 Sic memor fui tui. *Cogitans de tua bonitate non solum, de die sed etiam de nocte.*
8 Et in velamen. alarum tuarum exul. *Idest, de tua protectione gaudebo.*

Ad-

9 Adhæsit ani. me. post te. *Fruenti dilectione.*
10 Me su. dextera tua. *In tua protectione & consolatione.*
11 Ipsi ve. *Hic consequenter vaticinatur deiectionẽ suis aduersarijs di.* Ipsi ve. *Scilicet Saul & complices sui.*
12 In va. quæ a. me. *Quia frustrati sunt sua intentione qua quærebant Dauid occidere.*
13 Introibunt in infe. ter. *Quia quærebat aliquando Dauid in cauernis & speluncis terræ. Vel in inferiora terræ, idest, gehennã, quæ est in inferioribus terræ.*
14 Traden. in man. &c. *Quia gladio ceciderunt in monte Gelboæ.*
15 Partes vulpium erunt. *Cadauera enim eorum remanserũt super terram, ita quod vulpes & aliæ feræ poterant deuorare.*
16 Rex vero læta. *Hic vltimo Dauid lætatur de consolationibus*

* con-

MORALITER.

* *Super vitas.* Hominum mundanorum, quę frequẽter appetuntur, licet plenę sint anxietatum.
La. mea lau. te. De mihi præstita consolatione.
Et in no. tuo. le. m. In deuota oratione.
Sic. adi. & pin. re. a. me. Vnctione tuæ gratiæ.
Et lab. ex. lau. os m. Nomen sanctum tuum.
Si me. fui. Hic accipitur si pro quia, nam hõ deuotus in nocte de diuinis beneficijs recordatur, sicut de die.
Et in velamento alarum tua. Quæ sunt protectio a malis & directio in bonis.
9 *Adhæsit anima, &c.* Feruente dilectione.
10 *Me suscepit, &c.* In secura protectione.
11 *Ipsi vero in vanum &c.* Scilicet dęmones.
12 *In vanum quæsierunt animam me.* Quia non hẽbunt intentũ.
13 *Introib. in infe. ter.* i. in infernum, qui est locus debitus eis.
14 *Traden. in manus gladii.* i. diuinæ sententiæ.
15 *Partes vulpium erunt.* i. associati cum hominib. fraudulẽtis. Matth. 25. d. *Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius.*
16 *Rex vero lætabitur in Deo.* Id est, Christus in Deo patre, &

† quia

a *Lætabitur.* * Theo. A Cum regnum a te acceperim non lætabor ob illorum interitum, sed ob tuum tantum auxilium. omnesque post hac audacter Regem nominabunt, & per eius caput ac salutem iurabunt. Saule.n.in quirente, timebãt c Dauid colloqui.

†Exultabunt.

a Aug.etsi visi sunt superasse tamen lætabitur. Aug.qui Christum,non vulpem elegerunt. Christus. b Laudabiles erunt. c Aug.qui & pollicentur & vouent bonã vitam.

a lætabitur in Deo, † laudabuntur omnes qui iurant in eo, 1
a Cas.in iudicio vbi iniquitas victa obmutescit. b Iudæorum & paganorum. Cas.quia ipsi destructi,non Christiani.
b c quia obstructum est os loquentium iniqua. 2

b *In Deo.* Cas.Patre vnde. Ego in patre & pater in me.
c *Iurant.* Cas.nõ pe cũ ne imperet iuramẽtũ,sed in eo,promittẽdo ei obsequiũ

NICOLAVS DE LYRA.

* *conditoris,di.* Rex vero leta.in Deo. *Et loquit de se sicut de alio, & vocat se regem. Tum quia inunctus fuerat per Samuelem, vt habetur.* 1.*Reg.*16.*Tum quia erat certificatus diuina reuelatione, quod regnaret post Saulem.*

1 Laudabuntur omnes qui iurant,&c. *Iuramentum.n.debite factum est actus virtutis, quia fundatur super reuerentiam diuinæ veritatis, ideo dicitur, Deut.* 10. *Per nomen illius iurabis.*

2 Quia obstructum est os loquentium iniqua. *Scilicet Do & aliorum detractorũ Saulem contra Dauid mendaciter prouocanti quorum os fuit obstructum quando ceciderunt in monte Gelboe. Et lo quitur hic Dauid de futuro per modum præteriti propter certitudinem Prophetiæ.*

Moraliter *Potest exponi Psal. iste de quolibet iusto in persecution hominum posito, qui tamen fouetur de diuinis consolationibus, et ei aduersarij finaliter destruuntur, propter quod in domino lætatur, no zelo propriæ vindictæ, sed iustitiæ diuinæ.*

MORALITER.

† quia ipsi erunt eius membra, subditur.

1 *Laudabuntur omnes qui iurant in eo.* i. Christiani, qui in baptismo seruire Deo promittunt, & fideliter adimplent.

B

2 *Quia obstructum est os loquentium iniqua.* In iudicio namq; f nali totaliter obstruetur.

ADDITIO I.

In psal. 32. *Deus Deus meus.* vbi dicitur in post. *Sic in sancto apparui tibi.*

In Hebræo habetur. *Sic in sancto vidi te.* Scilicet per illuminationem & consolationem, quod ad idẽ redit, sicut in trãslatione nostra.

ADDITIO II.

In eo.psal. vbi dicitur in postil. *Laudabuntur omnes qui iurant in eo.*

Iurare per creaturas principaliter, seu simpliciter videtur illicitũ, vnde Hier.super illud Matth. 5. *Ego dico vobis non iurare omnino, nec per cælum nec per terram, &c.* dicit quod saluator non per Deum iurare prohibuit, sed per cœlum & terram, vnde secundum canones. Clericus per creaturas iurat punitur. 22.q.1. Clericum. Secundario tamen & secundu quid inquantum in creaturis veritas diuina manifestatu posset de eis sumi iuramentum, sicut iuramus per euang lium & per sanctos, idest, per Deum, cuius veritas in euãg lio & per sanctos manifestatur. Cum ergo psal. hic simplic ter dicat. *Laudabuntur omnes qui iurant in eo.* melius videtur d cendum, quod intelligatur de Christo, qui est verus rex, quo laudantur omnes qui in eo iurant debite, eo quod est gnum diuinæ reuerentiæ. Et licet in præmissis de Dauid literam loqueretur, non est mirum si reuertatur ad loque dum de Christo, cum de figura ad figuratum frequenter transitus in sacris scripturis.

GLOSSA ORDINARIA.

† Vide psal.4.

Cas. Psalmus iste breuiter agit de passione & resurrectione Christi, vbi totus Christ⁹ caput & corpus loquitur.

Cas. Enumerat quę tulerit, & quõ contra hæc se habuerit, vt in passionibus speremus in domino. Aug. Vt caput nostrum, ita nos in tribulationibus t gemus.

C

a Christum. b Dirigens.

†in finem, psal. Dauid.

PSAL. LXIII.

a Totis viribus.

EXaudi Deus orationem meam cum depre- 1
a Vt non eos,sed te timeam. In hoc audi eripe. Quod fit etiam cum occiditur nõ enim timet,vel cedit. ¶Non vt non moriar.
a cor a timore inimici, † eripe animam meam. 2

PSAL. LXIII.

EXaudi Deus orationem. Vt exaltes eripe, quia depr cor.

a *A timore inimici.* Cas. Sed non a t more mortis.

Pro-

NICOLAVS DE LYRA. PSALMVS LXIII.

EXaudi Deus orõnem meam cũ dept. *Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo.* Ad victoriã psalmus Dauid. *et in trãslatione Hier.* Victori canticũ Dauid. *& idem significant. Patet aũt expositio ex supradictis in plurib. titulis similibus. Dicit autem Rab. Sal. quod doctores antiqui Hebræi exposuerunt hunc psalmum de Daniele. qui fuit de semine Dauid. vnde Esaias dixit regi Ezechiæ* 4.*Reg.* 20.*d.* De filijs tuis qui egredient' ex te, quos generabis, tollẽtur & erũt eunuchi in palatio regis Babylonis. *Quod fuit impletum in Daniele et socijs eius, vt habetur Dan.* 1. *Dauid igitur prouidens in spiritu, quod Daniel de suo semine erat nasciturus, & per inuidiam malignantium foret in lacum leonum proijciendus, & inde mirabiliter liberandus, fecit hunc psal. loquens in persona Danielis. secundum hoc diuiditur in tres partes, quia primo recolitur diuinu beneficium, secundo describitur malum aduersantium, ibi.* Quia ex cuerunt. *tertio subditur bonum considerantium, ibi.* Conturba sunt. *Circa primum dicitur.*

...ria psal.

1 Exaudi Deus orationem meam cum deprecor. *i. de cor precor. Taliter enim Daniel deprecabatur dominum intra lacu leonum.*

2 A timore inimici,&c. *Id est, a timore leonum, quibus datus fu ad deuorandum, & sic factum est, quia Deus misit angelum suum, conclusit ora leonum, vt habetur Dan.* 6. *& sic sine timore potuit ce eis esse. Et accipitur hic singulare pro plurali, cum dicitur.* Inimici. *est inimicorum sicut Exod.* 8.*f.* Venit musca grauissima. *id est, mu titudo muscarum.*

Pro-

MORALITER.

1 *Exaudi Deus orationem meam cum depre.* Psalmum istum dicitur fecisse Dauid loquens in persona Danielis quem præuidit mittendum in lacum leonum, & inde diuinitus liberandũ. Allegorice vero per Danielem (qui dicitur vir desideriorum) significatur Christus de quo dicitur Aggæi 2.b. *Veniet desideratus cunctis gentibus, &c.* Ipse vero per inuidiam fuit mo ti traditus, & in agonia passionis imminentis positus orau patrem, & de eius oratione potest exponi psalmus iste, vt i eius persona dicatur. Exaudi Deus orationem meam cũ de precor. Orauit.n.patrẽ dicens. *Transeat a me calix iste.* Et exau ditus fuit in sua resurrectione, in qua corpus habuit impa bile & immortale.

Matth.26.d.

Quia

a *Protexiſti me.* Aug. Hoc in capite factum, quod & membra experiuntur: hoc exemplo reliqui firmantur.
* Baſil. prædicit Saulis inſidias & ab ijs liberationem.
* Theodor. Conuentum conſpirationem in malis vocat.
b *Quia exacuerunt vt gladium linguas.* Vel qui ſcilicet malignantes & operantes iniquitatem.
c *Arcum.* Occultas inſidias, vt per diſcipulum, quod eſt res amara, vt conuiua ſit proditor.
d *Amaram.* Theodoretus. Aquila, verbum amarum dixit Theodotion ſermonem amarum Symmachus pro in occultis, clanculum, hoc eſt inſidijs & dolis vtentes.
e *Subito.* Auguſtin. inſidioſè quaſi neſcientem vt eis videtur, qui ſe credunt Deum fallere.
f *Non timebunt.* Auguſtinus. O cor durum occidere hominem, qui mortuos ſuſcitabat, & inde non timere.
g *Firmauerunt.* Caſs. obſtinatione, non veritate ſermonem eius eſt mortis: vel, Expedit vt vnus moriatur.
* Baſilius. Dilucidius Symmachus, obtinuerunt ſermonem prauum narrauerunt, vt abſconderent laqueum.

h *Sibi.* Caſs. Non domino ſibi cum dicunt. Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros. D
i *Vt abſconderent.* Mos malorum, qui dolum parat, putat ſe fallere.
K *Scrutati.* Caſsiod. quomodo accuſarēt iuſtum vel quomodo perderent, ne mundus poſt eum iret. Matt.27.c.

a ¶Quod erit quia. b ¶Concilio. c ¶Vt Iudæorum. d ¶Actu.
a †Protexiſti me a conuentu malignantium, a †multitudine 1 († Tumultu)
a ¶Aug. Vt eum occiderent, qui eis tot bona fecerat. b ¶Actu. ¶Quid enim illi? vtique mala. c ¶Inclamando mortem.
b operantium iniquitatem. Quia exacuerunt vt gladium, 2 3
a ¶Si non manibus linguis occiderunt. b ¶Gladius aperte, arcus occulte ferit. ¶Dolos. c ¶Licet verba dulcia.
c d linguas ſuas. intenderunt †arcum rem amaram, vt †ſagittent 4 († Sagittarēt in abſcondito.)
a ¶Quantum ad ſuam opinionem per diſcipulum & huiuſmodi. b ¶Caſ. Ideo ſiet eis timendum. Magna iniquitas, & ideo inexcuſabiles. c ¶Inten. ar. & ſic perficient. d ¶Caſ. Scelus implebunt.
e f in occultis immaculatum. † ſubito ſagittabunt eum, & non 5 6 († Repente)
a ¶Inde. b Quia. Auguſt. Nec miraculis moti. Nullo modo nec per iudicem omittere volentes. c ¶Ad malum ſuum.
g h timebunt, † firmauerunt ſibi ſermonem † nequam. † Nar- 7 8 E († Malignum. † Collocuti ſunt.)
a Exponit arcum. Prius apud ſe poſtea cum diſcipulo. ¶Si diſcipulis tradit Romani crucifigunt quid ad nos? b Putabant enim eum latere. c Quis poterit cauere?
i rauerunt, vt abſconderent † laqueos, dixerunt. Quis videbit 9 († Muſcipula)
a Auguſt. Ideo putabant eum non videre, quia ſcrutati. Per diſcipulum tradatur, a iudice occidatur, & ita nihil ad nos.
k † eos? Scrutati ſunt iniquitates, † defecerunt ſcrutantes ſcruti- 10 11 († Perfecerunt ſcrutatū ſcrutinium.)
a Quaſi dicat Chriſtus cognoſcebat laqueos cur ergo præualuerunt? quia voluit. b Sed. ¶Scrutans bonum. Non pateretur niſi homo eſſet. c Aug. Secretum obijciens illis hominem ſeruans intus Deum exaltabitur Deus, occiditur homo, Deus exaltatur ſuſcitando. d Auguſt. Qui in paſſione homo. In reſurrectione.
l m nio. † Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus. 12 13 † († Et ſagittabit illos Deus.)

Auguſtinus. Scrutinia, id eſt, acerba & occulta conſilia, ſed quanto acutius cogitant tanto plus deficiunt a veritate & æquitate, & in tenebras merguntur, quia cum non vidēt Deum putant ſe nō videri a Deo.
l *Accedet homo.* Caſſiodorus. Nam qui ſcrutatur iniqua deficit, ſed qui res diuinas perquirit, qđ eſt ad altum cor ire, non deficit, ſed creſcit & eo peruenit vt ab eo ſummus, & omnipotens eſſe credatur, Deus non in ſe, ſed in corde hominis grādeſcit.
Auguſtinus. Scrutati, ſed fruſtra, quia ſponte accedet homo ad paſſionem.
m *Ad cor altum.* Erat ei, quia hoc faciebat ſecundum altum conſilium. F

Sibi — Sagitta

NICOLAVS DE LYRA.

Protexiſti me a conuentu malignantium. Ideſt, machinantium malum in corde, & etiam in opere propter quod ſubditur. *A multitudine operantium iniquitatem.* Circa quod ſciendum quod Darius rex diſponebat ponere Danielem ſuper totum regnum, vt habetur Danie.6. propter quod principes & ſatrapę inuidentes, cōgregati ſunt adinuicem quęrentes occaſionem mortis contra Danielem vt ſic moreretur, ideo dicit. *Protexiſti me a conuentu malignantium,* quia Deus ipſum mirabiliter liberauit.
4 *Quia exacuerunt, vt gla. lin. ſuas, &c.* Hic conſequenter deſcribitur malum ipſorum aduerſantium Danieli. Et primo deſcribitur malum eorum culpę, ſecundo pęnę, ibi: *Scrutati ſunt.* Circa primum dicitur: *Quia exacuerunt, &c.* tractando de morte innocentis Danie.
Intenderunt arcum rem amaram, vt ſagittent in occultis immaculatum. In Hebræo habetur verbum amarum. arcus autem ferit a longe, & iſti ſimiliter propoſuerunt a longe verba, per quæ Daniel finaliter moreretur, vt poſt videbitur.
5 *Subito ſagittabunt eum.* Hoc enim intendebant ſcilicet ipſum finaliter ex improuiſo occidere.
6 *Et non timebunt.* Quia non videbant Dei vindictam ſuper ſe venturam.
7 *Firmauerunt ſibi ſermonem nequam.* Quia erant in ſua malitia obſtinati.
8 *Narrauerunt vt abſconderent laqueos.* Ideſt, modos capiendi Danielem malitioſe.
9 *Dixerunt quis videbit eos.* Quaſi dicat nullus videbit intentum noſtrum donec habeamus effectū, & ita accidit, quia vt habetur Danie.6.b. *Principes & ſatrapæ ſubreperunt regi, vt poneret edictum vt omnis qui peteret aliquam petitionem a quocunque Deo & homine vſque ad 30. dies niſi a te o rex, mittatur in lacum leonū.* Et hoc dicebant ſub prætextu boni eius, vt ſic homines magis redigerentur ſub timore Darij in principio eius regni, vt ibidem plenius expoſui, per hoc intendentes capere Danielem, de quo tenebant, quod non dimitteret adorare Deum ſuum propter regis edictum, quod & accidit, vt habetur ibidem. Rex autem in principio non percepit eorum fraudem quia non poſuiſſet illam legem. Quod patet ex hoc, quod poſuit cor ſuum, vt liberaret Danielem, ne mitteretur in lacum leonum, vt habetur ibidem.
10 *Scrutati ſunt ini.* Hic conſequenter deſcribitur malum pęnę ipſorum, cum dicitur. *Scrutati ſunt ini.* quia cū magna diligentia quęſierunt vias iniquas ad interficiendum Danielē.
11 *Defecerunt ſcrutantes ſcru.* Ideſt, defecerunt ab intento, quia finaliter Daniel fuit liberatus, & ipſi fuerunt a leonibus deuorati, & ideo ſubditur.
12 *Accedet homo ad cor altum.* In Hebręo habetur, cor profundum ſecundum illum modum loquendi, qui habetur Ioan. 4.b. *Puteus altus eſt,* ideſt, profundus. Iſte homo fuit Darius rex, qui profunde conſiderans profunditatem diuinę ſapientię & iuſtitię in mirabili ſaluatione Danielis a leonibus, iuſſit accuſatores eius mitti in lacū leonū cū filijs & vxoribus.
13 *Exaltabitur Deus.* Quia tunc Darius ſcripſit vniuerſis populis regni ſui, vt omnes timerent & pauerent Deum Danielis, vt habetur ibidem.

Sagitta

MORALITER.

4 *Quia exa. vt gla.* Clamātes ad Pilatū: Crucifige crucifige eum. 3 *Intenderunt arcum rem amaram.* Inducendo turbam ad petendum liberationem Barrabæ, & Chriſti mortem Marc.15. 5 *Subito ſagittabunt.* Sagittis linguarum. Et dicitur ſubito, quia paulo ante eum honorauerant dicentes. Benedictus qui venit in nomine domini, &c.
6 *Et non timebunt.* Scilicet Deum.
7 *Firmauerunt ſibi ſerm. ne.* Obſtinate petentes Chriſti mortē.
8 *Narrauerunt vt ab. la.* Inter ſe tractantes quomodo Ieſum dolo tenerent & occiderent. Matt.26.
9 *Dixerunt quis vide. eos?* Nam ita effrontes quærebant mortem, ac ſi Deus non videret ipſos.
10 *Scrutati ſunt ini.* Per multas vias mortē Chriſti quęrētes.
11 *Defecerunt, &c.* Quęrebant.n. extinguere Chriſti nomen, qđ magis fuit glorificatum per ſuam paſſionem propter qđ Centurio videns ſigna in eius paſſione facta, dixit Matthæi viceſimoſeptimo.f. Vere filius Dei erat homo iſte: & multi de aſsiſtentibus percutientes pectora ſua reuertebantur, Lucæ.12.
12 *Accedet homo.* Chriſtus.
† *Ad cor altum.* Ideſt profundum, vt dicit Auguſti. nam voluntarie accedens ad paſſionē, perfecit profundū Dei ſecretū, quo diſpoſuerat filium ſuum pati pro redēptione mūdi.

Sagitta

† Sagitta subita, ablatiuus est qui iungitur præcedenti versui, erit plagæ eorum idest, vulnerabitur. Et corruere fecerūt linguā suam in seipsos, vel. Et impingere facient se ipsos linguis suis.

A a *Sagittæ paruulorum factæ.* Cas. Enumeratam prauitatem irridet Iudæorum, qui magis turbati sunt nunciata resurrectione, iusti lætati.

* Theodoretus, Explanatius Theodotion. Et mentem, & profundum cor hominis Deus configes.

* Theodoretus, Vt puerorum iacula nihil damni afferūt, sic me eorū insidiæ quæ recidunt in caput illorum.

a ¶Scrutati sunt. ¶Autem. b ¶Nil nocuerunt. vt cannæ puerorum.
c ¶August. In omnibus quæ contra me dixerunt, ... miserunt sermonem nequam ... ¶Virtute resurrectionis.

a † Sagittæ † paruulorum factæ sunt plagæ eorum, & infirma- 1

a ¶Ad verecundiam eorum. b ¶August. dicentes, N... dormientibus venerunt discipuli, & furati sunt, Matth. vlt. c. Si enim dormierunt, quomodo videre potuerunt.
¶Etiam. ¶Exaltato domino visis miraculis.

b tæ sunt contra eos linguæ eorum. † Conturbati sunt omnes 2

a ¶Id est, intelligebant eos defecisse, alij de illis turbantur, & ipsi non pœnitent.
b ¶Confusos. c ¶August. Qui non timuit, non fuit homo vtens ratione.
d ¶Prædicatore. ¶Eruti a timore in pœnitentes Deum.

c qui videbant eos, & timuit omnis homo. Et annunciauerūt 3

a ¶Resurrectionem & ascensionem, &c. b ¶Cassiod. Esse diuina, non humana ... 4
c ¶August. iam non tristis est iustus, vt crucifixo domino, sed lætatur & sperat. cui omnia manifestata ... ¶Promissio, vnde, Lætabitur iustus.

d opera Dei, & facta eius intellexerunt. Lætabitur iustus in 5
e

a ¶Exaltabuntur. ¶Peruersi damnabuntur. b ¶Augu. Cas. Quibus per omnia placet Deus. 6 7

f dño, & sperabit in eo, & † laudabuntur omnes † recti corde. 8 9

c *Et timuit omnis.* Augustinus. Si timet homo, non terreat homo quin annunciet, sicut apostoli quibus comminauerunt principes sacerdotum, dicentes ne prædicarēt in nomine Iesu.

d *Et facta eius intell.* Augustinus. Cur passus, cur non descēdit de cruce, qui moriendum erat & resurgendum: quod tunc non fuit intellectum.

B b *Conturbati.* Cassiod. Fuerunt illi qui salutis suę consilium quærentes, dixerunt; Quid faciemus viri fratres. Et

e *Lætabitur iustus in dom.* Casiodor. Conclusio ex prædictis & ostenditur promissio iustorum.

f *Omnes,* Casiod. Ne putes de solis Apostolis dici.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sagittę paruulorum. *Quia propter verba quæ protulerunt ad mortē Danielis quęrendā mortui fuerunt, vt patet ex prædictis. Et vocātur hic paruuli, quamuis essent principes & magni, quia ex inuidia cōtra Danielem fuerant moti, vt dictum est. Inuidia vero est tristitia de bono alterius inquantum æstimatur proprij boni diminutiuū, vt dicit Philop. 2. Rhetoricæ, & ideo nullus inuidet alteri nisi inquantū per ipsum reputat se diminutū, & per consequens paruulum, & ideo omnis inuidus inquantum huiusmodi est paruulus, secūdū qd declarat beatus Gregorius 5. Moralium exponens illud Iob:* Paruulū occidit inuidia. *Ab illo vero loco inclusiue, & exaltabitur Deus, litera Hebraica sic habet:* Et sagittabit eos dominus sagitta subita, facti sunt ictus eorū, scandalizauerunt eos linguę eorum. *Trāslatio vero Hieron. sic habet:* Sagittabit ergo eos dominus iaculo repētino, inferentur plagæ eorū, & corruent in semetipso linguis suis. *Et patet, quod eadem est sententia in Hebræo, & in translatione Hieron. Et exponitur de iaculo vel sagitta diuinę iustitię, qua percussi fuerunt aduersarii Danielis subito, quia cum crederent eum inuenire a leonibus deuoratum, subito eductus fuit viuus & sanus, & ipsi proiecti fuerunt leonibus, & in momento deuorati.*

2 Conturbati sunt omnes. *Hic consequenter describitur bonorum consideratio, quia omnes videntes liberationem Danielis mirabilem & punitionem aduersariorum eius terribilem, fuerāt mirati, & timuerunt Deum Danielis, & hoc est quod dicitur:* Conturbati sunt *non turbatione doloris, sed admirationis.*

3 Et timuit omnis homo. *Deum Danielis.*

4 Annunciauerunt opera Dei. *Quia istud factum fuit publicatum ad laudem Dei per totum regnum, vt prædictum est.*

5 Et facta eius intel. *Idest, intra se legendo meditati sunt, aduertentes quod hoc non poterat fieri nisi virtute diuina.*

6 Lætabitur iustus. *Idest, Daniel.*

7 In domino. *Quia lætitia sua erat debite ordinata.*

8 Et sperabit in eo. *De futura vita obtinenda.*

9 Et laudabuntur omnes recti corde. *Exemplo Danielis, qui saluatus est pro sua rectitudine. Moraliter potest exponi Psalmus iste de quolibet iusto ab iniquis vsque ad mortē calumniam sustinente, qui tamen pro sua iustitia subito diuinitus liberatur, & eius aduersarii condemnantur.*

MORALITER.

1 *Sagittæ paruulorum, &c.* Istæ sagittæ sunt verba pungitiua, quibus petierunt Iudæi mortem Christi, & factæ sunt ipsorū plagæ, quia propter hoc trucidati fuerunt a Romanis.

2 *Conturbati sunt.* Hic ponitur vtilitas sequens, nam multi videntes punitionē Iudæorum, pœnitentiam de peccatis agentes crediderunt in Christum eius opera promulgantes.

6 *Lætabitur iustus.* Per Christum redemptus.

8 *Et sperab. in eo.* Scilicet per ipsum ad gloriam venire, & 9 *Laudabuntur omnes recti corde.*

ADDITIO.

In Psal. 63. Exaudi Deus orationem meam. Vbi dicitur in Postilla. *Scrutati sunt.*

In vera litera Hebraica sic habetur: *Et interiora hominis, & cor profundum.* Quę quidem litera continuatur cum præmissis sic: *Defecerunt scrutantes scrutinio,* scilicet Chaldæi, qui Danieli aduersabātur, licet scrutati fuissent cum toto conatu interiori & corde profundo: defecerunt tamen tanquam a desiderio suo defraudati, &c.

GLOSSA ORDINARIA.

Ierem. 25. c. & 29. c.

C a *In finem.* Augustinus. Prophetauit Ieremias post septuaginta annos rediturum populum. Inter captiuos erat Ezechiel & alii prophetę. Cōpletis septuaginta annis restitutū est templum. Figura est nostri, q. de Babylonia ad Ierusalem suspiramus, de seculo & corpore peccati ad celum.

Septuagesimæ tres. † vide Psalm. quartum.

Tres in ecclesia septuagesimæ memorantur, vna significata, duæ significantes. Vna in figura præcessit septuagesima scilicet captiuitatis Iudaicę. Altera ī repræsentatione adhuc obseruat ab ecclesia quę incipit a, Circundederūt me, & terminat in sabbatho in albis, quā obseruat ecclesia in repræsentatione spiritualis nostrę captiuitatis, qua captiui sumus dū adhuc in corpore a domino peregrinamur, quā eandem figurauit septuagesima Iudęorū. Sed completo septenario huius vitæ, plene liberi erimus vtroq; homine gloriosi. Hinc est qđ in septuagesima qua ecclesia obseruat, exponens miserias nostri exilatus & labores, subticet canticū lętitię Alleluya, Gloria in excelsis, & huiusmodi. In sabbatho Paschali vero adepta facultate redeundi, & iam spe gaudens cantat Alleluya.

2. Cor. 5. b.

a ¶Consummationem sæculi. b ¶Dirigens. c ¶Id est, exultatio quæ est vox redeuntis populi.

a † In finem † Psalmus Dauid, canticum Ieremię &
b

a ¶Secundum. ¶August: b ¶Quod erat, Eritis sicut dij, Gen. 3. d.

Aggæi & Ezechielis, de verbo peregrinationis,

b *Ieremiæ.* Augustinus. Hieronymus. Excelsus. Significat eos qui dicunt. Nostra conuersatio in cęlis est. Aggeus, festus. Illos significat q. sunt spe gaudentes, qui in reliquijs cogitationum diē festū agunt domino. Ezechiel, roborauit me dominus, & significat illos qui sunt roborati in domino, hi prophetauerunt reditum in Ierusalem.

* Basilius. Quæ inscriptio de Ieremia, Aggæo, & Ezechiele, popu

chiele, populoq; transmigrationis ponit, me, Hebręus habet nec alij interpres nec septuaginta in Sexaplo, sed quispiam sensum Psalmi nō aduertēs historiā incognitā adfert. Primū n. Ieremias captiuitatis princeps non fuit, nec Psalmus conuenit proficiscentibus in captiuitatem sed in ea agentibus.

* Theo. Cum. n. Deū laudare desiderarēt & hoc ne facerēt lege p̄hiberentur, certū. n. est st vox. *Quomodo cātabimus canticum Domini in terra aliena, &c.* dicebāt in Babylonia Deū prestantes, *Te decet hymnus,* in quo & salus gētium prædicitur.

De populo trāsm. Aug. Idest, qui trāsmigrauit e cęlo ad terram, de perfectione ad miseriā & confusionem.

Cū inciperet pr. Aug. Incipit exire qui incipit amare, charitas ciuem facit Ierusalem, cupiditas Babylonis, & sic ergo corpore permisisti, desiderio sunt separati.

Cas. Consolario in exilio, ne quis desperet: quia certificat ditum, & per quem, & quæ diuitiæ reuersis. Affirmat redi m & precatur.

¶Secundum Aug. a Mente. De Babylonia huius mundi.

a b vel de populo transmigrationis cum inciperent proficisci.

PSALM. LXIIII.

¶Ilos decet laudare, qui vel mente vel re sunt in Sion, quia non est speciosa laus in ore pec. a Non in Babylone. Vbi modo sumus spe.

c d Et decet hymnus Deus in Sion, & tibi red 1 2

a Aug. hic in præsenti vouemus bene operando & cogitando, ibi reddemus votum pro vtroque Deum laudando. b Anima & corpus immortale. c Aug. quia reduces, raduc & me cum alijs, & hoc est. Cas. hic vt ibi parcas quod omnes inde ituros scio, vt referat vnusquisque propria corporis prout gessit. ¶Iam nunc.

e detur votū in Ierusalem. † Exaudi orōnem 3

a Quia. b Qui primitias de carne tulisti, cæteri congregabuntur, vt compleantur holocausta. c Quidem. d Primitiuorum c Vt mare mergens super nos.

f meam, ad te omnis caro veniet. † Verba iniquorū pręualue 4 5

g h a E contra. b O fili verbum Dei. ¶Et ideo non opprimunt verba iniquorum.

i runt super nos; et impietatibus nostris tu † propitiaberis. 6 7

a Aug. homo quo indutus es vel potius Christus, quemque beatum assumpsit in filium adoptionis. b Quia. ¶Non mouendus. c Ierusalem.

k Beatus quem elegisti, & † assumpsisti, inhabitabit † in atriis 8 9

f *Omnis caro.* Aug. i. homo. i. ex omni genere, pauperes, diuites, viri, feminæ, docti, indocti, pueri, senes. D

* Theod. Vt reuersionē consequamur supplicamus, & paulo post tota hominum natura ab errore multitudinis Deorum liberata ad te verum Deum confugiet.

g *Verba iniquorū.* Cass. Qua spe hoc oras? quia ad te oīs caro veniet, non solum anima, sed etiam malus homo. Necesse est vt audias. Verba. n. iniquorum, diaboli & primitiuorū parētum Adæ & Euæ.

h *Præualuerunt.* Idest, in exilium proiecerūt, vel pagani, ritus suos filijs suis suaserunt, sed propitiaberis in hostia Christi.

† Quia audis orationem.

Aug. Verba iniquorum. i. mali ritus & mores parentum nostrorum qui vt ętate, ita authoritate præstant pueris, secuti sumus.

† Verbis vel rebus iniquis quæ. E

† ignoscet.

† tabernaculis

* Basil. Symmachus. Verba iniquorum inualuerunt contra me.

i *Propitiaberis.* Aug. Propitiatio fit per sacrificiū quod sacerdos Christus obtulit. Idem est ergo sacerdos & hostia.

K *Beatus quem elegisti, &c.* Cas. *Et beatus omnis ille quem elegisti a massa perditorum.* Nō vos me elegistis, sed ego vos, & assumpsisti in sortem tuam, in æternam requiem. Ioan. 15. e.

Aug. Vel sic, propitiaberis per beatum virum. Beatus enim homo quem tu elegisti, id est quo indutus es in tempore, qui eras in principio verbum, & assumpsisti, in vnitatem personæ, & ipsius hominis tibi naturam vniendo, non personam. Qui talis habitat in tuo cōsensu, & per eum replebimur in bonis gratiarum, vel futuræ Ierusalē, quæ non possunt dici. F

PSALM. LXIIII.

TE dec. non Deos gentium, & non alibi nisi in contéplatione. i. fide, & ibi de bonis operib. reddetur votum in cælesti Ierusalem. Quod illi soluebant Marti post prælia, & cæteris diis in hunc modum.

Sion, Patria cęlestis est Sion, eadem est Ierusalem.

Bas. In illa ciuitate vt hymnum tibi offeramus præcepisti, vt illic hunc tibi reddere liceat.

Exaudi orationem meam. Cas. Prius facit quod a cæteris faciē dum dicit, scilicet. *Exaudi.*

Omnis *In*

NICOLAVS DE LYRA.
PSAL. LXIIII.

1 *TE decet hymnus Deus in Sion.* Huic Psalmo præmittitur talis titulus in Hebræo. *Ad victoriam Psalmus Dauid cantici.* In translatione vero Hier. sic habetur. *Victori Psalmus Dauid cantici.* Et patet expositio ex supradictis in pluribus titulis, in quibus autem Biblijs ponitur sic titulus, In finē Psalmus Dauid, canticum Ieremiæ & Aggæi vel Ezechielis de verbo peregrinationis. Sed omnia ista & consimilia si inueniātur, sunt quędam additiones factæ ab expositorib. eo quod Psalmus iste loquitur de reditu captiuitatis Babylonicę, quā prædixerunt Ieremias, & Ezechiel, & Aggæus prophetauit his qui redierāt a captiuitate pro templi reędificatione, quę Dauid præuidit in spiritu, & de hoc fecit Psalmum istum. Diuiditur autē Psalmus iste in duas partes, quia primo agitur de reditu captiuitatis, secundo de statu fertilitatis, ibi. *Visitasti terram & inebriasti.* Circa primum dicitur.

1 *Te decet hymnus Deus.* Sic dicebant redeuntes de captiuitate eo quod Deus illum locum elegerat ad cultum suum, vt habetur. 2. Paral. 6. in Heb. habetur. *Tibi silentium laudis Deus in Sion* Et in translatione Hier. Tibi silet laus Deus in Sion. Nec est cōtrarium translationi nostræ, quia hoc dicitur pro eo quod diuina laus quantuncunque fiat ab homine, deficit in infinitum a diuina magnitudine collaudata.

2 *Et tibi reddetur votum in Ierusalem.* Quia ibi adducebantur ea quæ domino per votum obligabantur.

3 *Exaudi orationem meam.* Vox est populi redeuntis, reædificationem templi postulantis.

4 *Ad te omnis caro veniet.* Idest, de omni natione veniant homines ad te adorandum, quando templum fuerit reædificatum, vnde Act. 8. c. legitur quod eunuchus reginæ Candacis a longinquis valde partibus venit adorare Deum in Ierusalem in illo templo reædificato, & idem de aliis mundi partibus.

5 *Verba iniquorum.* i. facta Babyloniorum eo modo, quo dicitur secundi Regum primo. Quod est verbū quod factū est.

6 *Præualuerunt super nos.* Propter peccata nostra nos captiuādo, & templum destruendo.

7 *Et impietatibus nostris tu propitiab.* Ad terram nostram nos reducendo, & templum reædificando.

8 *Beatus quem elegisti.* Ad seruiendum tibi in loco cultus tui.

9 *Inhabitabit in atriis tuis.* Atria. n. erant loca circa templum, *vbi fiebant sacrificia & oblationes, orationes, & legis lectiones, vt dictum fuit plenius tertio Regum.*

Re-

MORALITER.

1 *Te decet hymnus Deus in Sion.* Iste Psalmus est gratiarū actio pro reditu captiuitatis Babylonicæ, & sequenti terrę fertilitati, quam præuidit Dauid, & hunc Psalmum fecit. Moraliter autē potest exponi de quolibet peccatore vera contritione pęnitente, qui reuersus de Babylonica captiuitate, & pro tempore amisso nititur bonis operibus abundare, & sic gratus de diuinis beneficijs dicit. *Te decet, &c.* i. iustum est, vt te laudem in Ecclesia propter beneficia mihi collata.

2 *Et tibi reddentur votum in Ierusalem.* Quod in baptismo feci deseruiendo fideliter tibi.

3 *Exaudi Deus orationem meam.* Parcendo mihi de transgressione dicti voti.

4 *Ad te omnis caro veniet.* In iudicio finali.

5 *Verba iniquorum.* i. suggestiones dæmonum.

6 *Præualuerunt super nos.* Per consensum nostrum.

7 *Et impietatibus nostris tu propitiaberis.* Dando nobis locum pęnitentiæ de peccatis.

8 *Beatus quem elegi.* Prędestinādo, *& assumpsisti.* iustificando.

9 *Inhabitabit in atrijs tuis.* Militantis ecclesiæ per gratiam, & triumphantis per gloriam, & tunc.

Re-

A a *In bonis.* Cas. Quæ bona sunt, sanctitas in se, æquitas ad proximum.
b *Templum.* Ecclesia, vel caro Christi.
c *Mirabile.* August. Non in exterioribus, vt domus terræ, sed in iustitia, quæ pulchrior interiori oculo & amabilior quam modo debemus esurire, vt tunc ea satiemur.
d *In æquita.* Cas. Cum vnicuique digna retribuet, cui & dicet. *exaudiet nos, qui es saluator.*
* Theod. Iustitiam per tua oracula eos, qui accedunt, docet.
e *Spes omnium.* Laudes Dei, & virtutes describit.
f *Et in mari longe.*
B Augustinus. Ideo longe, quia in mari. Mare dicitur in figura sæculi amari falsitate iniquitatum, & tempestuosi procellis tentationum, vbi pisces inuicem se deuorant.

†Satiabimur bono.
†mirabiliter cum iustitia vel per admirationem iustitiam.
† potentia.
† quiescere facis tremitū.
†pluralis accusatiuus. i. orientales & occidentales.
†post quam desiderium dedisti ei, vel, & irrigasti eam abunde ditas eam. Gen 49.

a Et nos reuersi. b Quæ sunt illa bona?
a tuis. † Replebimur in bonis domus tuæ, † sanctum est tem- 1
b Omnes iusti. a Ipsa domus est templum Dei. b Quibus vt repleamur. ¶ Tanto ante incarnationem petit exaudiri. c Iesus. Ecce de quo supra. Ad te omnis caro. 2
c
d plum tuum, † mirabile in † æquitate. Exaudi nos Deus salu- 3
a Tu dico. b Non modo Iudææ vel Aphricæ. ¶ Vnde supra ad te omnis caro. c In sæculo. In insulis longe positis. d A patria. 4
e taris noster, spes omnium finium terræ, & in mari † longe. 5
f a Per hoc spes omnium. Ad agendum. b Prædicatores quos misit prædicare. c Et hoc. d Non ipsorum. e Vel circuncinctus.
Præparans montes in † virtute tua, accinctus potentia, qui 6
g a Ad persecutionem sanctorum. Aug. Omnibus credentibus mare seculi commotum 7
h est, & cœpit sanctos persequi. b Cor impiorum, vnde omnis commotio.
i c Repetit apertius. Et primo non turbatis montibus.
k † conturbas profundum maris, sonum fluctuum eius. † Tur- 8
l a Iam Christiani timentur vbique. b Etiam terræ.
babuntur gentes, & timebunt qui habitant terminos, a si- 9
a Miraculis quæ per apostolos, non sola prædicatione. b Aug. & post, facies fortes in prosperis & aduersis. c Quomodo? Aug. misisti nubes, earū prædicatione inebriata est terra. ¶ Cas. tuo aduentu.
m gnis tuis. † exitus matutini & vespere † delectabis. Visi- 10
n a Doctrina vel spiritusancto. b In multimodis donis honorasti. c Alias ditare. 11
o tasti terram † inebristi eam, multiplicasti locupletare eam. 12

fecit conturbans ad pœnitentiā. Profundum maris, nō superficiem, sed corda profundius mersa, vel corda principū. Hæc conturbata sunt, cum viderent & Deos suos, & spes suas ad nihilum venire.
* Theodor. Symmachus dixit firmans & conturbans. Theodotion mitigās explanauit. Zonā autē eleganti figura Dei virtutem nūcupauit.
l *Sonum.* Augus. Sonantes, contradictione, fluctuantes, persecutione.
Augus. Sonum fluctuum eius. Vel sonū fluctuū eius quis sufferet? nullus ex se sed ex eo, qui præparat montes in virtute sua, vnde magis turbantur, dum istos plus diis suis valere cernunt.
* Bas. Apostolorum prędicationes significat.
m *Matutini & vesp.* Aug. Mane est prosperitas, quia lætum est mane post tristitiam noctis. Vespere, aduersitas, in his tentatur homo, sed datur ei exire inde, ne lucris capiatur, cui ditiæ sunt Deus. Ne aduersis terreatur, pro quo passus est dominus.
* Theodor. Symmachus, progrediente diluculo, & vespere hymnos dicent.
n *Delectaberis.* Aug. Delectabiles facies iam in vita hac. Si. n. non delectat hominē ipse exitus, nō laborat inde exire, sed capitur lucris, cui non placet promissio Christi. Et terretur aduersis, quem non delectat ille qui pro eo voluit pati, vt faceret exitum ei.
o *Visitasti terram & inebriasti eam.* Per prędicatores hoc facies nam intus doces quibus prędicant.

* Theod. F

* Bas. Vaticinij Iacob recordatur. Non auferetur sceptrum de Iuda donec veniat qui mittendus est, ipse erit expectatio gentium, insulas autem per mare intelligit.
g *Præparans montes.* Aug. Ad vsus competentes.
h *In virtute tua.* Quia per eos fecit miracula. Quomodo præparauit? Accinctus potentia. i. Deitate, quia humanitas verbi maiestate præcincta est, vt quod homo non habuit, Deitas daret.
i *Accinctus.* Augus. Christus in medio vndique cinctus, quia omnes illum communiter habemus qui in eum credimus. Sed quia fides non a nobis, sed ab eo, potentatu suo cinctus dicitur.
C K *Qui conturbas profundum maris.* Ecce quid per illos paratos fecit

NICOLAVS DE LYRA.

1 Replebimur in bonis domus tuæ. *Quia sacerdotes et ministri viuebant de bonis oblatis in domo Dei. De hostijs etiam pacificis offerentes, vnam partem habebant, quam coram domino lætanter comedebant.*
2 Sanctum est templum tuum. *i. tuo nomini dedicatum.*
3 Mirabile in æquitate. *Omnes enim casus difficiles & dubij referebantur ibi ad sacerdotes Leuitici generis, vt habetur Deut. 17. Vt determinarent quicquid esset iustum & iniustum, & erat firma & stabilis eorum sententia.*
4 Exaudi nos Deus salutaris noster. *In reædificatione templi et ciuitatis.*
5 Spes omnium finium. *i. tu qui es spes omnium habitantium in mari & in terra quantumcunque longe, quia nullum bonum possumus habere nisi a te. Et allegatur ad hoc ratio ex parte diuinæ potentiæ, cū dicitur.*
6 Præparans. *Id est, tu qui facis & sustentas montes pro voluntate tua.*
Qui
7 Qui conturbas profundum maris. *Commouens tempestates sicut tibi placet. Et quia ex talibus homines terrentur, ideo subditur.*
8 Turbabuntur gentes & timebunt qui habitant, &c. *Scilicet totius terræ.*
9 A signis tuis, &c. *Idest, a mirabilibus quę facis in terra, & in mari omnes contremiscunt, quasi dicat, tu qui es tantæ potentiæ, potes nos exaudire in templi & ciuitatis reædificatione, ideo subditur.*
10 Exitus matutini & vespere, &c. *Idest, oblationes sacrificij matutini & vespertini delectabiles facies fidelibus tibi deuotis, & hoc potissime fuit templo reædificato, quia etiam a principio reditus in Ierusalem ædificauerunt altare, & obtulerunt super illud holocaustum domino & mane & vespere, vt habetur 1. Esd. 3.*
11 Visitasti terram. *Hic consequenter Dauid prophetat de statu fertilitatis futuræ post reditum captiuitatis cū dicitur.* Visitasti terram & inebriasti eam. *Pluuijs tuis eam fęcundando, & loquitur de futuro per modum præteriti propter certitudinem prophetiæ.*
12 Multiplicasti locupletare eam. *Quia ex fertilitate terræ nascentium, quæ sunt diuitiæ naturales, multiplicantur vlterius diuitiæ artificiales.*
Flu-

MORALITER.

1 *Replebimur in bonis domus tuæ.* Psal. 16. d. *Satiabor cum apparuerit gloria tua.*
2 *Sanctum est templum tuum.* Cęlestis gloriæ.
3 *Mirabile in æquit.* Nam ibi videntur iudicia Dei iustissima, quę modo videntur distorta, quando Deus permittit malos prosperari, & iustos pęnam pati.
4 *Exaudi nos, &c.* Sine cuius auxilio nihil boni possumus.
5 *Spes omnium.* Idest, omnium quę habitant in mari & in terra. Nec mirum, quia facit mirabilia in terra, eleuans eum per terræmotum, & in mari per commotionem fluctuum, ideo subditur.
Præ-
6 *Præparans montes, &c.*
8 *Turbabuntur gen. &c.* Vidētes talia diuinę potentiæ signa & sic concipiunt pęnitentiā, & exeunt de peccatis, aliqui in mane iuuentutis, & aliqui in vespere senectutis, de quo gaudent angeli, quibus est gaudium de vno peccatore pęnitentiam agente, hoc est quod dicitur.
10 *Exitus matutini, &c.*
11 *Visitasti terram.* Hęc est secunda pars, in qua post reditū peccati captiuitate ponitur profectus in virtute. Per terrā hic intelligitur homo factus de terræ limo. Hanc. n. terram visitat Deus a peccato reuocando, & inebriat gratiam infundendo, & locupletare facit in bonis operibus exercendo.
Flu-

* Theodoretus.Symmachus. Fructuum vbertate ipſam ditabis.

a *Flumen.* Profundũ ad recipiendũ repletum eſt aquis,donis ſpiritusſancti,tu enim paraſti cibum.

* Baſ.Gratia eſt ſpiritusſancti diuiſa in ſulcos.i.dona gratiarum.

Flumẽ Dei. Caſ. Miſericordia Dei pleno fluuio comparatur, quæ repleta eſt aquis,ideſt,refectione ſingulorum.Poſt potum Dei,de cibo ſpirituali ſubdit,hoc totum de ſacra communione quando corpore eius paſcimur, ſanguine potamur. Et ne quid caſu fieri putetur,ſubditur, Quoniam ita eſt præparatio eius,ſicut ab eo diſponitur, ſine quo nihil ibi fit.

b *Riuos eius.* Apoſtolos & alios qui de flumine biberunt. Inebria, vt ſibi & alijs ſufficiant.Multiplica vt per ſucceſſiones prædicatio non deficiat.Corona anni,totus mundus,vbi ecleſia.

Riuos eius. Caſſiod.Paraſti,&c.Et o domine riuos eius fluminis doctores multiplica,da imitatores generatos in ſtillicidijs, guttis, quia per ſingula benedices, coronæ.i.circulo temporis qui eſt ab aduentu ad finem ſęculi,quo creſcit verbum Dei.

c *Corona anni.* Caſſi.Quia gloria victoriæ eſt vincenti diabolum.

d *Benignitatis tuæ,&c.* Auguſt. Ne quis glorietur de meritis ſuis.

* Baſ.Annus benignitatis ab Eſaia vocatur annus acceptus. Annum aũt benignitatis nominant,tempus illud quod incarnationi Seruatoris noſtri ſucceſſit, vt quod vnicam illã pietatis fertilitatem prolaturum erat. D

* Theod. Annus bonitatis eſt tempus poſt Saluatoris humanitatem,cui benedictionem precatur.

a Populus Dei prior,vnde cæteri rigari poſſunt fluminibus,& hoc eſt. b Spiritusſancto,vnde alij potentur. Vnde multiplicaſti eam ditare, aquis, c Et ideo. d Aug panem vitæ & intellectus ſcilicet ſcripturas.

a †Flumen Dei repletũ eſt aquis, paraſti† cibum illorum,quo- 1

a Vt per miſericordiam Dei non quia meruerunt. Summos. b Alias tua. Alias Sulcos. c Primi riui inebrientur d Donis ſpiritus, e Vt ex credentibus alij credant. 2

b niã ita † eſt præparatio eius. † Riuos eius inebria, multiplica 3

a Prouectos. b Paruulis ſtillantur quædam licet minora. c Quia inde proficit. d Qui incipit rudis. †

† genimina eius, in ſtillicidiis eius lætabitur † germinans. 4

a Et vere facies, b Multitudini fidelium anno benignitatis tuæ.i.gratiæ acquiſitæ. c Quo ſeminatur, & creſcit quod ſeminatur, d Ideſt,homines ex equalitate pectoris. 5

c d † Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, & campi tui re- 6

a Bonorum vel imitatorum. b Etiam. c Gentilitatis. 7
e d Qui veninnt ad regnum. Vbi prophetæ non ſonuerunt,acceptus eſt Deus prophetarum. 8

f plebuntur vbertate. † Pinguеſcent† ſpecioſa deſerti, & exul- 9

a Quis Deus erigit. b Confortabuntur ad prædicandum alijs. c Scilicet exultatione vel veſte nupriali,quia apoſtoli gaudent de fructibus ſuis. d Duces gregis

g tatione colles accingentur. † Induti ſunt arietes ouium, & 10

a Fruge boni operis.

h valles † abundabunt frumento,clamabunt,etenim hymnum 11 12
i dicent.

† frumentum.

† Sulcos eius irriga, demitte ſulcis eius, imbribus liquefac eam germini eius benedic †cum exorietur

† fines Ezech. 34.

† Veſtierunt ſe Paſcua pecudibus.

c *Campi tui repleb.* Caſſiod. Auguſt. Homines propter equalitatem, id eſt,iuſti.Colles,quia Deus erigit humiles.Deſertum, omnes gentes quib. nullus propheta miſſus.

f *Pingueſcent ſpecioſa deſerti.* Quando apoſtoli ad eas venerũt, per quos decora factæ ſunt.

g *Arietes ouium.*

* Theodoretus. Arietes ouium ſunt potentes quos accuſat Ezechiel, hic autem bona his vaticinatur quos vult indui indumẽto quod declarat D. Paulus ſcribẽs. Quicumque in Chriſto baptizati eſtis,Chriſtum induiſtis. E

* Baſ.Non.n.oues modo vt piſcatores quos elegit Dominus,ſed & ipſi arietes ad ſacrum baptiſma accedunt. *ad Galat. 3.*

h *Valles.* Auguſtinus. Humiles populi multum fructum afferent.

i *Clamabunt.* Auguſt.Non in blaſphemia ſed in hymno,inde abundant frumento.

Pſalmus iſte in exequijs fidelium decantatur,quia agit de reditu a Babylonia huius mũdi ad patriam cęleſtẽ,ad quam ſancti in obitu de carne educti,feliciter migrant,ſtolam ſimplam recipientes, donec in reſurrectione geminæ beatitudinis ſtola glorificentur. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Flumen Dei repletum eſt aquis. *Hic eſt fluuius Iordanis,qui dicitur Dei fluuius, quia ad ingreſſum arcæ Dei nudatus fuit eius alueus, vt habetur Ioſ.3.Et quia in illo baptizatus fuit Chriſtus Deus & homo.*

2 Paraſti cibum,&c. *Secundum.n.quod aquæ Iordanis ſunt maiores vel minores,ſecundum hoc terra illa profert fructus ampliores vel pauciores,prout audiui ab aliquibus qui habitauerunt ibi.*

3 Riuos eius inebrians. *In Hebræo & in tranſlatione Hier.habetur.*Sulcos eius inebrians. *quia cum Sulci terræ qui ſunt quaſi qui dam riuuli,humectantur,illa quæ ſunt ſeminata vel plantata, ad germinandum vel fructificandum diſponuntur.*

4 In ſtillicidiis eius.*i.in pluuys de cælo ſtillantibus a Deo.*

5 Lætabitur germinans. *i.terra germina proferens. Quæ dicitur tunc lætari,metaphorice,ſicut & pratum ridere, quando incipit virecere,vel dicitur terra germinans lætari, quia tunc eſt cauſa lætitiæ co lentibus eam & habitantibus in ea.*

6 Benedices coronæ,&c. *ideſt,ex benignitate tua benedices circulo anni, dando rores,pluuias,& calores,& huiuſmodi temporibus debitis, prout expedit fæcundationi terræ,ideo ſubditur.*

7 Et campi replebuntur vbertate. *ſ.fructuum. Et vocantur hic campi terræ cultæ.*

8 Pingueſcent ſpecioſa deſerti,&c. *Proferendo ſine hominis cultura paſcua animalibus nutriendis.*

9 Et exultatione &c. *Id eſt,herbis virentibus circundabuntur,& ſic exultabunt colles metaphorice, ſicut pratum virens dicitur ridere, quia tales herbæ ſunt cauſa exultationis paſtoribus & animalibus.*

10 Induti ſunt, &c. *In hoc deſignatur abundantia lanarum, quæ ſunt indumenta arietum & ouium.*

11 Et valles, &c. *In terra enim illa in vallibus ſeminantur meliora grana.*

12 Clamabunt,etenim,&c. *Dicuntur clamare & hymnum dicere metaphorice, ſicut ſupra expoſitum eſt. Vel quia ex frumentis illis dabantur primitiæ ſacerdotibus, & decimæ Leuitis diuinas laudes cãtantibus.Moraliter poteſt exponi Pſal.iſte de quolibet vere pœnitente, tanquam recedente de Babylonica captiuitate,& ad fertilitatem bonorum operum totis viribus anhelante, tam in ſe quam in alijs, & conſideratis prædictis poteſt ad hoc litera de facili applicari.*

MORALITER.

Flumen Dei repletum eſt aquis. Per quod intelligitur ſpiritusſanctus, Ioan.7.f.*Qui credit in me ſicut dicit ſcriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.*Hoc autem dixit de ſpiritu quẽ accepturi erãt credentes in eum.Igitur flumen Dei repletum eſt aquis,quia ſpiritusſanctus abũdanter influit dona ſua perſeuerantibus in bonis.

Paraſti cibum illorum. Id eſt,Euchariſtię ſacramẽtum,quod proficit habentibus gratiam,& non alijs.

Riuos eius, &c. Hoc refertur ad influentiam ſpiritusſancti prædictam.

Multiplica genim.&c. Id eſt,bonos conceptus in anima.

In ſtillicidys,&c. Scilicet gratiæ.

5 *Lætabitur,&c.* Bonum propoſitũ concipiẽs. Et quoniam nõ ſufficit talis conceptio,niſi ſequatur conſummatio, ideo ſubditur.

6 *Benedices coronæ,&c.* Corona anni benignitatis eſt circulatio temporis,in quo Deus bene concipientẽ perducit ad terminum bonæ conſummationis,& tũc percipitur fructus diuinæ benedictionis. Et quoniam huius exemplo plures accipiunt exemplum proficiendi,ſequitur;

7 *Et campi tui.* Per campos intelligũtur laici, & per ſpecioſa deſerti religioſi,per colles potentes ſęculi, per valles pauperes, per arietes ouium,prelati,& omnes iſti proficiũt exemplo bene conſummantis.Et quoniam ex hoc debẽt Deo regratiari,ideo concluditur.

Clamabunt,etenim hym.&c.

Iubi-

ADDITIO.

A *In Psa'.64.Te decet hymnus.* Vbi dicitur in post. *In aliquibus autem Biblijs.*

In Biblijs Hebraicis nec in translatione Chaldaica nulla mẽtio fit in hoc titulo de Ieremia, Aggęo & Ezechiele, nec de verbo peregrinationis, ſicut nec in Pſal. aliqua mentio fit de captiuitate Chaldaica, nec de Chaldęis, vt patet intuenti. Et vbi dr̃ in trãslatione noſtra. *Verba iniquorũ,* in Hebręo hr̃. *Verba iniquitatũ,* vñ in hoc planius & magis conſonũ literę ſe hẽt quidã expoſitor Hebręorũ, qui dicit quod iſte Pſal. fuit factus pro tempore ſterilitatis, qñ populus Deũ orabat pro pluuia, & Deus exaudiebat eos. Ad qđ ſciendum, qđ inter cętera bona tpalia q̃ Deus populo Iudaico ꝓmittebat ꝓ cõſeruatione legis diuinę, vnũ pręcipuum erat pluuia opportuna, & e contra minabatur eis in pęnã peccatorum, clauſurã cęli. ſ. ſterilitatem, vnde Deut. 11. b. *Si obedieritis man. meis, etc. dabo pluuiam terræ veſtræ temporaneam & ſerotinam.* Et infra. Cauete ne forte recedatis a domino, & ſequitur. *Iratuſque dominus claudat cælum & pluuiæ non deſcendant.* Et idem eſt quod inter alias orationes quas Salomon fecit in dedicatione primi templi, vna eſt talis, ſcilicet. Si clauſum fuerit cęlum, & non pluerit pp peccata eorum, & orantes in loco iſto & pniam egerint, &c. *Exaudi Deus in cælo, & dimitte peccata ſeruorum tuorum,* & ſequitur. *Da pluuiam ſuper terram tuam, quam dediſti populo tuo, &c.* Vñ Pſal. iſte per totum applicatur huic materię. ſ. cum aliqñ poſt ædificationẽ templi cõtingebat ſterilitas ex peccato populi, & populus conuertebatur ad Deũ orans in templo Ieruſalẽ, & Deus miſerebatur eis, tũc proprie pſ. iſte erat decantandus. In quo pſ. dicitur. *Te decet hymnus, &c.* i. cõdecens eſt nos te laudare in hoc ſancto loco, & reddere vota noſtra tibi, vbi nos dignaris exaudire, vñ ſequitur. *Exaudi orationẽ meam.* Vbi veritas Hebraica hẽt. *Exaudi orationem meam.* Quod cõſtruitur cũ prędictis. ſ. tibi reddendum eſt votum, qui exaudis oronem meam ſ. populi in quorum perſona loquitur. Et quia bñficiũ pluuiæ opportunæ non ſolũ ad hoĩes ſed ad oĩa aĩalia ſe extendit, iõ ſecundo dicit. *Ad te omnis caro veniet.* Eo mõ quo dicitur. *Et imples omne animal benedictione.* Conſequenter tertio quia cã ſterilitatis fuit peccata, q̃ quidẽ peccata Deus miſerãdo pepercerat, prout in orone Salomonis prędicta continebatur, iõ ſequitur. *Verba iniquitatũ præualuerunt ſuper nos, & impietatibus noſtris, tu propi.* Ideſt, pepercisti, futurum pro præterito. Conſequenter quarto laudat populum quem Deus elegerat ad habitandum per fidem in tali loco, vnde dicitur. *Beatus quem elegiſti & aſſumpſiſti, habitabit in atrijs tuis,* in quo loco per fidem habitantes non ſolum replebantur bonis ſpiritualibus, ſcilicet remiſſione peccatorũ ſed etiam tẽporalib. ſcilicet pluuijs & huiuſmodi, & hoc eſt quod ſequitur. *Replebimur in bonis domus tuæ.* Cętera in hoc pſ. cõntenta huic propoſito ſatis poſſunt applicari, prout in Poſtilla. &c. E

GLOSSA ORDINARIA.

C a *In finem.* Aug. Iudæi ex legis iuſtitia ſperabant ſibi bona tẽporalia & reſurrectionem. Licet in ea non intelligerent alia eſſe bona quam hic, vnde non poterant quæſtioni Saducęorum de muliere ſeptem virorum reſpondere, poſtea cœpit ẽt gentibus promitti reſurrectio credẽtib. in Chriſtum qui reſurrexit, inde eſt Pſalmus iſte contra præſumptionẽ & ſuperbiam Iudæorum pro fide gentium ad eandẽ ſpem reſurrectionis vocatarum.

PSALMVS LXV.

b IVbilate Deo om. terra, &c. Caſ. Primo monet omnes de reſurrectione, Chriſti gaudere, quæ omnibus dat vitam.

c *Date gloriam.* Aug. Non vt Iudæi, qui meritis ſuis dant iuſtitiam, & inuident gentibus gratiam.

B d *Quam terribilia.* Aug. Si gaudes & time, ne quod datum eſt humili auferatur ſuperbo, ſicut factum eſt Iudæis, ne ergo inſultes fractis ramis, ſed time, ne forte nec tibi parcat.

e *Opera tua do.* Caſ. Breuiter myſteria incarnationis dicit opera, quod Deus homo, quod paſſus, mortuus, & huiuſmodi.

* Euthym. Quam terribilia ſunt opera tua. Quę nimirum olim tam in Aegypto, quam alibi gentium operatus es.

* Baſil. Admiranda ſunt, propter potentiam, quæ a Deo facta ſunt mirabilia. Tanta namque ſunt & eiuſmodi, vt excellentia eorum, quæ fiunt, incredibilis ſit apud impios.

* Bed. Venerabilis. Quã terribilia ſũt opera tua. Vnde terribilia. i. quia ex parte contigit cœcitas Iſrael, ſcilicet vt plenitudo gentium intraret.

f *In multitudine virtutis tuæ.* Auguſt. Hic innuit reſurrectionem, ad quam excluſis mendacibus Iudæis, abhibentur gentes.

* Bed. Reſurrexit Dominus, multi crediderunt in eum. Et F

---

a Ideſt, Chriſtum vel conſummationem futuræ beatitudinis.
b Exultatio de reſurrectione, vnde & monet bene operari. ¶ Dirigens.

a In finem canticũ pſalmi reſurrectionis. PSAL. LXV.

a Ineffabili affectũ. ¶ Prę gaudio reſurrectionis. b Hoc Deo fit qui illud percipit. c Non ſolum. Iudęa. d Hoc omnibus. ¶ Opere.

IVbilate Deo omnis terra, † Pſalmum 1

a Quod homines audiant. ¶ Effabili affectu. b Non veſtro. c Quia infirma & ea quæ non ſunt, elegit, ne quis glorietur. d Non induſtriæ veſtræ

dicite† nomini eius, date gloriam laudi 2 3

a Dicit vt timeas.

eius. Dicite Deo, † quam terribilia ſunt 4

a Et hæc ſunt. Id eſt, multa & magna.

opera tua † domine, in multitudine 5

†gloriæ nominis eius vel in honorem nominis eius.

† ponite gloriam, laudem eius. i. honorificã facite laudem eius, aut reddite ei gloriam & laudẽ

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS LXV.

IVbilate. &c. *Huic Pſal. Præmittit talis titulus in Heb.* Ad victoriam canticum Pſal. *Et in trãſlatione Hie.* Victori canticum Pſal. *et patet expoſitio vtriuſq; ex ſupradictis in ſimilib. Sed ex titulis iſtis nõ apparet author, nec materia huius Pſalm. Rab. Sal. exponit hunc Pſal. tanquã ſit gratiarũ actio pro liberatione futura de captiuitate iſta, in qua ſunt Iudęi in diuerſis partib. orbis, ad quod applicat qđ infra dicitur. Impoſuiſti homines ſuper capita noſtra. i. diuerſos reges et eorũ ſatellites. Et quia ab hac captiuitate ſperant liberari per Meſſiã venturũ & eius tẽplum reædificaturum, vbi reddet vota quæ modo faciunt in captiuitate iſta, vt liberentur de ea, ideo ſubditur poſtea.* Introibo in domũ tuam, in holocauſtis reddam tibi vota mea. *Hęc autem expoſitio fundatur ſuper fundamentum erroneum, & per conſequens ruinoſum ſcilicet quod Chriſtus ſit venturus in mundum, quod iam trãſiit in præteritũ. Ideo ſaluo meliori iudicio mihi videtur, quod Pſal. iſte a quocũque ſit factus, eſt gratiarum actio pro liberatione populi Iudaici de Aegypto, de qua liberatione plures alij Pſal. faciunt mentionẽ. Igitur ſecundum hoc Pſ. iſte in duas partes diuiditur,* D *quia primo author iſtius Pſ. inducit omnes ad Dei laudationem, ſecundo adducit ad hoc multiplicem rationẽ ibi.* Venite & videte. *Circa primum dicit.* Iubilate Deo omnis terra. *i. omnes habitantes in terra. Et dicitur Iubilus proprie gaudium cordis, quod non poteſt totaliter celari, quin oſtendatur in ſigno exteriori.*

2 Pſalmum dicite. *In hoc videtur eſſe prophetia de futuro, quod Pſal. iſte eſſet decantandus in laudem Dei a diuerſis generationibus.*

3 Date gloriam. *i. timore depoſito laudate eum coram omnibus,* G *quia gloria eſt clara notitia cum laude.*

4 Dicite Deo, &c. *In multiplici Aegyptiorum percuſſione, vt habetur Exod. 1. vſque ad 14 c. incluſiue.*

5 In multitudine, &c. *Loquitur de præterito per modum futuri,* * ficut

---

MORALITER.

1 *Iubilate, &c.* Pſal. iſte ſecundum literalem ſenſum eſt gratiarum actio pro filiorũ Iſrael exitu de Aegypto, per quẽ figuratus fuit exitus ſanctorũ, & maxime martyrum ex hoc mundo, nam Aegyptus tenebra interpretatur, mundus aũt ignorantia & culpis obtenebratr. Sic igitur in pſonis eorum vel ecclefię dicitur gratias agẽdo, *Iubilate Deo omnis terra.* Pro martyrum victoria.

4 *Dicite Deo quam ter. &c.* In fulgure, terręmotu, & ſimilibus, ex quibus debent peccatores terreri, & in vita emẽdari. Sed quoniam aliquãdo emendationem promittunt, & ceſſante periculo nihil faciunt, ideo ſubditur.

5 *In multitudine virtutis tuæ.* Quę per effectus prędictos oſtenditur.

Men-

a † virtutis tuæ mentiuntur tibi inimici tui. Omnis terra ado- † 1

a ¶ Dicentes: Nobis dormientibus furati ſunt cum prius in multis: In Beelzebub eijcit dæmonia: b ¶ Ad hoc mentientur, vt multa ſit potentia tua. ¶ Sed licet ſint multa, tamen. c ¶ Loquacorum. d ¶ Fide.

a ¶ Opere. b ¶ Alijs, ideſt, aliorum inductioni. c ¶ Aug. o altiſſime, paulo ante humiliamus inter mendaces. d ¶ Et o gentes.

b ret te, & pſallat tibi, pſalmum dicat nomini tuo. * Venite, & 2 †

a ¶ Terribilia opera. Quæ vt ſciatis venite longinqui. ¶ Relinquite mendaces, venite confitentes peccata. ¶ Agnoſcite. b ¶ In quibus terribilis. c ¶ Aug. filij hominum habuerunt conſilium perdendi eum: Ille excæcandi ſuperbus, vt & poſt humiliarentur, & ſaluandi homines.

videte opera Dei: † terribilis in conſilijs ſuper filios hominum. 3

a ¶ Hoc fecit conſilio ſuo. b ¶ Mundum amarum. c ¶ Vt ſitiat aquam dulcem. d ¶ In labenti mundo. e ¶ Illi qui ſunt conuerſi in aridam.

c d Qui conuertit mare in aridam, in flumine pertranſibūt pede, 4 5

a ¶ Aug. cum flumen tranſierimus, iam non mortales. b ¶ Non in nobis. c In quo, in eo? d Aug. nobis quæ virtus non æterna, in eo erimus fortes ſi eius participes ſimus: ſed non hoc ſolis Iudæis præſtat.

e f ibi † lętabimur in ipſo. Qui dominatur in † virtute ſua in æternū, 6

a Aug. Ideſt, illuminat gentes, ne prædictas promiſſiones putetis inanes. b Aug. Vnde. 7 ¶ Iudæi. c Meam iram alia litera. d Aug. Sed in eo humiles exaltentur 8 in Chriſto.

g oculi eius ſuper gentes reſpiciunt † qui, exaſperant non exal- 9 10

Et qui ante non cognouerunt dum crucifigerent eū, crediderunt & cognouerunt. Donatus eſt ſanguis domini homicidis, vt non dicam deicidis, & ſanguinem quem per ſęuitiam fuderunt, per gratiam biberunt.

Mentientur. Opera ſunt terrę, quę inimici mentiūtur, cōtra mentientes, omnis terra adoret, &c.

Aug. Mentiētur. Solēt mentiri inimici, vt potentiā cuiuſ minuāt, tibi cōtra accidit, qa minus appareret potētia tua, ſi non mentirentur tibi. Maxime potentia Chriſti ſecūdum hominē in reſurrectione, vnde Pſalm. intitulatur apparuit. Vnde proprium ſignum potentiæ, ſcilicet reſurrectionē commendat, dicens de ſimilitudine Ionæ, quia ſicut fuit Ionas in ventre, &c. Itemque: *Soluite templum, & in tri. re. il.* quo ſigno nihil eſt potentius. Fecerunt.n. ſancti, imo Deus in eis fecit multa miracula, homines reſuſcitare & mortuos reſurgere iterū morituros, ſed nullus in vitā æternam ſurrexit. Ad commendationē ergo huius potentię valuit mendaciū Iudæorū, quo ad crucem eum perduxerūt, vt ſic reſurgeret. Valuit & mendacium falſorū teſtiū ad ſoluendū templū, quibus creditum eſt, & damnatur Chriſtus & ſurrexit, & illi ſunt falſi. Acceſſerunt ēt mendacio cuſtodes ſepulchri, qui & probati ſunt falſi. Auctus eſt etiā numerus mentientium, vt augeatur merces credentium. Mentiti ſunt & contra mendaces apparuit Chriſtus veracibus. Illis ergo relictis in mendacio, de cuius potentię mentiti ſunt, adoret omnis terra.

Venite. Caſſiodorus. Diapſalma. Incipientes ad opera Dei conſideranda inuitat, vt vna fides iungat quos vnum præmium expectat, vbi exponens illa opera, aperte dicit reſurrectionem pertinere ad gentes, repreſſis Iudæis.

Baſilius. Intelligite, inquit, mentem Dei, & eorum quæ ab ipſo fiunt, ſingula conſiderate, inenarrabilemque illius ſapientiam admiramini, per quam omnium mortalium genus ad pietatem ducitur.

✠ Beda. Oſtendit quomodo debeant adorare & pſallere Domino. Filius.n. hominis terribilis eſt in conſilijs ſuper filios hominū, qui illi machinati ſunt acerba & fraudulenta conſilia, ſcilicet ipſum crucifigendi, & interficiendi, ipſe vero excęcandi & ſaluandi. D

✠ Euthymius. Terribilis eſt igitur Deus in conſilijs, ſeu in inuentionibus, eo quod magis quibuſdam artificijs vtitur quoties ei placuerit populum ſuū ſaluare, veluti ea ſunt, quæ aduerſus Aegyptios adinuenit, conatus atq; aſtutias oēs humanas ſemp vincēs.

c Qui conuer. Opera in quibus terribilis, & quæ ſunt ea ſubdit: *Qui conuertit mare.* In flumine Iordanis ad literam, myſtice labenti mūdo. * Sela ſup. pſ.

d *In flumine.* Caſſiodorus. Licet remiſſa ſint peccata, tamen in decurſu mortalitatis adhuc ſunt. non enim mox immortalitas. Aug. in flumine. Flumen eſt mortalitas ſęculi vbi alij veniunt, alij recedunt, ſed qui in Chriſtum credit, tranſit pede in ſe humilis, non equo ſuperbus. † fortitudine E † rebelles ne eleuēt ſeipſas (vel, qui ab eo deficiunt non exaltabūt ſeipſos)

✠ Beda. Flumen eſt mortalis vita noſtra, quæ nulla ſtabilitate iuger, ſed ſemper in fluxu eſt. In hoc flumen peruenimus equitando .i. ſuperbiendo & præuaricando in primo parente, pertranſire vero hoc flumen non poterimus, niſi pœnitendo, ideſt, niſi nos humiliando.

e *Ibi lætabimur.* Caſſio. Vel ſic: Terribilia ſunt opera, quę vt ſciatis, venite vos longinqui & videte, ideſt, agnoſcite opa Dei in qbus eſt terribilis qui terribilis eſt in cōſilijs habitis ſuper filios hominū. Et agit de actualibus operibus olim factis in populo Iſrael, & quæ ſint illa ſubdit. *Qui cōuertit mare rubrū.* i. aridā ad literā. *Et in flumne Iordane pertranſit pede ſicco.* Ibi, ideſt, in operibus illis lætabimur in idipſum, alia litera, ideſt, in eorum ſignificatis. Iā enim ſacramenta illorum operum oſtendit, in qbus lętātur Chriſtiani in idipſum. Maris trāſitus baptiſmum ſignificat fluminis, quod mundo ſine periculo non poteſt tranſiri, & in his lętantur Chriſtiani. Exod. 14. c. Ioſue 3. d.

f *In ipſo.* Auguſti. Quando erit omnia in omnibus, vel in ipſo qui dominatur, in virtute ſua.

g *Non exaltentur.* Auguſti. Pro lege quaſi plus illis debeatur, Omnes enim peccauerunt, &c.

✠ Caſſio. Qui Deum prouocat, ſolet exaltari in ſe peccata ſua volens defendere, quod prohibet. Rom. 3. c. F

Euthy-

NICOLAVS DE LYRA.

ſicut freqēter fit in pphetis, & maxime in lib. Pſalmorū cauſa metri, quia metrice eſt deſcriptus. Pharao autem rex Aegypti & eius populus a Deo plagis percuſſi, frequenter ſperebant dimittere populum Iſrael, dum tamen eſſent liberati, & poſt liberationem retractabant, vt patet Exod. in pluribus locis, & ſic mentiebantur, quia non intendebant populum dimittere, ſed tantum liberari a diuina percuſſione.

1 *Omnis terra adoret te.* Replicatio, eſt ſententiæ in primo verſu poſitæ ad maiorem expreſſionem effectus, ſicut communiter fit in gratiarum actionibus.

2 *Venite.* Poſtquam auctor huius Pſal. induxit ad Dei laudationem, hic conſequenter adducit ad hoc multiplicem rationem, & adducitur primo ratio ex mirabilium operatione. Secundo ex populi a grauibus liberatione, ibi: *Benedicite.* Tertio ex ſpirituali conſolatione, ibi: *Venite, audite.* Circa primum dicit: *Venite & videte opera domini.* quæ fuerunt valde mirabilia in liberatione populi Iſrael de Aegypto, vt habetur in Exod.

3 *Terribilis in conſiliis ſuper fil. hom.* Ideſt, ſuper Aegyptios, qui ex decreto diuini conſilij frequenter & terribiliter percutiebantur.

4 *Qui conuertit mare in aridam.* Quia Deus mare rubrum diuiſit, vt filij Iſrael tranſirent per ſiccum, & Aegyptij eos inſequentes, mergerentur in maris profundo, vt habetur Exod. 14.

5 *In flumine pertranſ. pe.* Ideſt, in flumine Iordanis, vbi filij Iſrael ſicco pede tranſierunt, Ioſue 3.

6 *Ibi læta. in ipſo.* Quia populus Iſrael lętatus fuit in Deo.

8 *Qui dominatur in vir. &c.* Quia poteſtas eius poteſtas ęterna, quæ non auferetur Dan. 7. d.

7 *Oculi eius ſuper gen. reſ.* Quia omnia nuda & aperta ſunt oculis eius Heb. 4. d.

9 *Qui exaſperant.* Deo recalcitrando.

10 *Non exaltentur in ſe.* Quia etſi ad horam eleuentur, tamen æternaliter deprimuntur.

Benedi-

MORALITER.

† *Mentientur tibi inimici tui.* Ideſt, peccatores prædicti, propter quod ē contra dicitur.

1 *Omnis terra adoret te.* Vero corde.

† *Et pſallat tibi.* Ore.

2 *Venite & videte.* Diligenter ea conſiderando.

3 *Terribilis. &c.* Scilicet tyrannorum, nam aliquādo vidētes ſubmergere fideles in mari vel fluminib. fruſtrabātur, qa ſic ambulabāt ſuper aquas ſicut ſuper aridā. Exemplum de ſanctis Nazario & Celſo, & pluribus alijs. Et ſic lętabantur in Deo oſtendente ſuum dominium in creaturis.

8 *Oculi eius, &c.* Ad mala puniendum, ideo ſubditur.

9 *Qui exaſperant.* Deum.

10 *Non exaltentur.* Sed confundantur.

Benedicite

a Aug. In genere, in carnalibus. quia vos illuminauit. c O. b Q.oculi eius super gentes respiciunt & d In quo benedicimur, vnde. In semine tuo benedicentur omnes gentes. Gen. 26.d.

a tentur in semetipsis. * Benedicite † gentes Deum nostrum, 1

a Palam. b Q.d. non vosipsos laudetis, sed eius cuius gratia sumus quod sumus. c Cuius laudis. Dico vocem eius. d August. quæ in morte erat in se, sed in eo viuit.

b c & † auditam facite vocem laudis eius. Qui posuit animam † 2

a Aug. postea opus est vt perseueret in finem, & hoc dedit.

d †meam ad vitã, & non dedit in †commotionem pedes †meos. 3

a Quæ enim causa commotionis? b Non in cinerem vertisti, sed sordes abstulisti.

e Quoniam probasti nos Deus, † igne nos examinasti, sicut 4 5

a Non sicut fœnum quod omnino comburitur. b Et. c Aug. non vt capti liberaremur, sed vnde liberati experiremur. ¶ Catenas.

f examinatur argentum. Induxisti nos in † laqueum, posuisti 6 7

a Flagella. b Vt male erecti ad humilitatem curuemur. c Quia eius voluntate fit. d Occisores.

tribulationes in † dorso nostro, † imposuisti homines super 8

a Patimur superiores quos nouimus esse peiores. b A simili, nec æstu nec pluuia a via cessantes. c Spe. Post æstus tribulationis.

g capita nostra. † Transiuimus per ignẽ & aquã, & eduxisti nos 9 10 11

A * Euthy. Quod reliquum est, inquit, Iudæi in ipsis hoc est, apud seipsos non eleuētur, quasi ipsi soli ipsi sint, qui a Deo sint cogniti. Exarcebantes autem eos appellat, veluti qui sẽper murmurabant aduersus Deum, atque ei contradicebãt,

* Bed. Deum exasperant, idest, iratum faciunt dicentes, Quid profuerunt nobis opera legis, aut quid valuerunt nobis scripta prophetarum? Ecce nobis Euãgeliũ, & gentibus Euangelium. Ecce nobis spes resurrectionis, & similia his inquam tales non exaltentur in semetipsis amplius. i. non præsumet de iustitia sua, vel de meritis suis, qa lex nõ est eis iustificatio, sed præuaricatio.

*Sela sup. Psal. 3. †audite †nostram.

B a *Benedicite*. Cas. Diapsalma. Monet gẽtes benedicere Deũ, qui licet probet tribulationibus, tamen ducit ad regnum, hæc enim videntur obuiare promissæ resurrectioni.

† Ingressi sumus. †labia nostris

b *Auditam facite*. Aug. Palam, vt qui Diligit Deum, diligit & proximum.

c *Vocem laudis eius*. Quã dicit pater de filio. *Hic est filius meus.*

* Euthy. *Andi.vo.* Hoc est maiori voce extollite, vel auditã facite vocem laudis ijs hominibus, qui post vos futuri sunt.

* Basil. Perseuerat hortando gentes, vt patriis ritibus relictis Deum suum laudent, & de illius potentia ignorantes doceant.

* Bed. Facite auditam vocem laudis eius. i. facite humiliando vos in omnibus, vt alij audiant. i. intelligant, qua voce vos laudetis Deum.

Matt. 17.a. d *Qui posuit animam*. Aug. Enumerat hic quib. causis debeat prædicari.

C * Basilius. Vbi enim me tradidit impijs hominibus, non non est passus, vt subuerterer, & rectã viam amitterẽ. Mi[...] rat.n. illis Deus eos qui pietate resplendebant, ac velut ped[...] tribæ, vniuersos ad pietatem instituebant & dirigebant.

D e *Quoniam probasti nos*. Aug. Non dedisti in commotionem. Quoniam probasti non in præceps dedisti, probasti aduer[...] sis, igne charitatis, [...] non sinit sentire tor[...] menta, vel igne tribu[...] lationis nos examina[...] sti, &c.

* Euthy. Hæc verba prestãtissimis quibus[...] dam sanctis accõmo[...] dari possunt, quale[...] fuerũt, Daniel & tres pueri, & alij huiu[...] modi. Deinde con[...] numerat genera di[...] sciplinæ. *Probasti nos* inquit, *in tribulatio[...] nibus*, hoc est, exqui[...] sisti quoniam modo fidem ac patientiam haberemus.

E * Bed. Sicut argent[...] examinatum, tũsum non dissilit, sed in longum & in latum crescit, ita qui perfe[...] cte tribulationis igne, pro fide recocti sunt, tunsi ab inim[...] cis non dissiliunt, idest, in charitate non deficiunt, sed char[...] tas eorum in latum extenditur.

f *Laqueum, posuisti tribulationes*. Aug. Non qui decipit, sed qui probat.

g *Transiuimus*. Cassi. Aug. Tu hæc omnia & nos transiuim[...] per aduersa & suauia. Vel per hæc elementa, mors martyr[...] sæpe impleta est. Ignis vrit, id est, aduersitas, aqua corrũp[...] id est, prosperitas, vas igne solidatum aquam non timet. Si & tu igne aduersitatis excoctus, prosperitatis aqua non di[...] solueris. Inde est, quod in sacramentis in catechizando, & exorcizando prius adhibetur ignis, vnde immũdus spiritus clamat, ardeo, post venitur ad aquam baptismi, ab aqua in refrigerium. Et quod in sacramentis hoc in tentationibus nobis fit.

Introi-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Benedicite. *Hic consequenter accipitur ratio diuinæ laudis ex liberatione a laboribus duris, a quibus liberatus fuit Israel in exitu de Aegypto, et quantum ad hoc dicitur.* Benedicite gentes Deũ nostrum. *Qui sic liberauit nos de afflictione Aegyptiorum.*

2 Qui posuit animam. *Quia quanto populus Israel plus opprimebatur ab Aegyptijs, tanto magis multiplicabatur et crescebat, vt habetur Exod. 1.*

3 Et non dedit in commot. &c. *Id est, nõ permisit me cadere per idololatriam.*

4 Quoniam probasti nos Deus. *Non ad capiendum notitiam de aliquo ignorato, cum omnia tibi nota sint ab aterno, sed vt patiẽtiam & fidelitatem nostram notam faceres toti mundo.*

5 Igne nos examinasti. *i. in afflictione ignis, qua cogebantur coquere lateres, vt habetur Exod. 5. propter quod dicit dominus Ier. 11.a.* Eduxi eos de fornace ferrea Aegypti.

6 Induxisti, &c. *i. induci permisisti, quia Pharao & serui eius semper quærebant occasiones implicandi filios Israel maioribus laboribus, vnde dicebant.* Vacant, *& idcirco vociferantur dicentes.* Eamus & sacrificemus domino Deo nostro, opprimãtur operibus.

7 Posuisti tribu. *Quia cogebantur ab Aegyptijs portare onera grauia luti & lateris.*

8 Imposuisti homines. *Scilicet exactores Pharaonis, qui compellebant eos ad opera nimis grauia, & eos flagellabant, vt habetur Exod. 5.*

9 Transiuimus per ignem. *id est, per laborem ignis ad coquendum.*

10 Et aquam. *Quam portabant proprijs humeris ad commiscendum cum terra, vt inde lateres formarentur.*

11 Et eduxisti nos in re. *Idest, in libertatẽ a tanta seruitute. Vel aliter.* Transiuimus per ignem. *quia murmurante populo Israel contra Deum in deserto, accensus fuit ignis & deuorauit extremã partem castrorum, sed orante Moyse fuit absorptus, vt habetur Nu. 11.* Et aquam. *Scilicet fluuij Iordanis, quæ siccata fuit in transitu populi,* & eduxisti nos in refrigerium, *idest, in terram promissam lacte & melle manantem.*

Introibo

MORALITER.

1 *Benedicite gentes.* Quoniam applaudendum est diuinæ iustitiæ in punitione malorum quæ præmissa est, & promotione bonorum, quę sequitur, ideo dicitur. *Benedicite gentes Deum nostrum.* Ipsum laudando.

† *Et auditam, &c.* Alios ad laudem consimilem inuitando.

2 *Qui posuit animam, &c.* Ipsum iustificando per gratiam.

3 *Et non dedit, &c.* A fidei stabilitate in tyrannorum persecutione.

Quo-

4 *Quoniam probasti nos Deus.* In tribulationibus.

5 *Igne nos examinasti.* Idest, acerbitate psecutionis, quę signatur nomine ignis, & ad literam, quia multi transierunt per ignem materialem.

6 *Induxisti nos in laqueum.* Quia multi martyres fuerunt catenis & compedibus illaqueati.

7 *Posuisti tribu. &c.* Sicut graue pondus.

9 *Transiuimus per ignem.* Vt B. Laurentius & plures alij.

10 *Et aquam.* Vt Beatus Clemens & plures alij.

11 *Et eduxisti nos in refrigerium.* Scilicet Paradisi.

Introibo

a *Introibo.* Cassiodorus. Ecce, quæ bona contra præcedentia mala, vt roboret.

✻ Basilius. Quæ pollicitus sum, inquit, cum lugerem, & orarem, grato animo reddam.

✻ Euthymius. Iuxta historiam verba clara sunt iuxta anagogem domus dei cœlum est. Holocausta autem perfectæ sunt operationes virtutum quas iusti ac sancti viri deo sacrificant.

b *In holocaustis.* Cassio. Id est, vt me offeram conspectui tuo. Vel in holocaustis bonorum operum prius exhibitis, & tunc cum introibo, reddam cũ angelis, quæ hic voueo, vel interim reddã, quę distinxit, id est, quæ ratio mea omnibus prętulit. Cain recte obtulit, sed non recte diuisit quia creaturam creatori obtulit, sed se quod charius est, subtraxit.

a ¶Aug. Idest, requiem vbi, & ignis optabilis, qui totum, quod in nobis fragile est absumit, vt nihil nostrum remaneat, sed absorbeatur mors in victoriam, & tunc reddam. b ¶Ecce refrigerium. ¶Tandem in re. c ¶Futurum.

a b † in refrigerium. Introibo in domum tuam in holocaustis, 1 2

a ¶Et interim. b ¶Laudum, quæ hic voueo. ¶Meipsum. c ¶Augustin. non reddet, qui non distinguit. d ¶Quæ promisit.

c d reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea. Et locu- 3 4

a ¶Idest, cor meum. b ¶Quia spe dulcis est tribulatio. c ¶Quid locutum est. ¶Vel introibo in holocaustis, quandiu vixero. d ¶Aug. intus est charitas non in superficie, vt est illis, qui hominibus placent.

e tum est os meum, in tribulatione mea. Holocausta medulla- 5

a ¶Doctores qui in vinea domini operantur.

f g h ta offeram tibi, cum incenso arietum, offeram tibi boues 6 7

¶Peccatoribus. ¶Augustin. qui peccata eleemosynis redimunt. a ¶Fide. b ¶Mente. c ¶Vos dico. d ¶Augus. si Deum non timet, non narrabo, nec vos audietis, quia timor Dei aures aperit.

i cum hircis. * Venite, audite, & narrabo omnes, qui timetis 8 9

a ¶Narrabo. b ¶Si vultis eadem faciet animæ vestræ. c ¶Cum gentes ad idola. d ¶Publice confitendo, & prædicando.

k l Deum, † quanta fecit animæ meæ. Ad ipsum ore meo clama- 10

a ¶Quia inde holocausta medullata. b ¶Non quod non suggeratur, sed non ametur. c ¶Id est dilexi. Multi apud se amant, quod in alijs damnant, erubescentes forte propter homines.

m ui, † & exaltaui sub lingua mea. Iniquitatem si † aspexi in corde 11 12

c *Distinxerunt.* Augustin. Distinguit, qui se dicit nihil esse, deum omnia, & se eo egere, non illum se.

d *Et locutus est os meum.* Quem præ omnibus manifestaui præualere omnibus alijs votis in tribulatione mea, non victus tribulatione.

e *Holocausta me.* Meipsum cum medullis intimi amoris.

f *Incenso arietum.* Aug. Vel cum incenso, quod est oratio, & arietibus, quia duces gregis maxime orant pro grege.

g *Cum incenso.* Hieronymus, Augustinus. Cum oratione apostolorum, quia deo placet, quod traditione eorum fit. Vel cum incensione, & destructione bestialitatis, & repugnantiæ. Boues ceruicositatem, cum hircis, petulantia, hæc in me mactando vitia.

✻ Euthymius. Manifesta sunt sacrificiorum genera. Offerebantur enim omnia, quæ hic commemorantur in sacrificijs. Iuxta anagogẽ vero incensum dici põt bonus ille odor qui ab anima munda, ac pura spirat. Arietes vero, principaliores animæ cogitationes, quæ veluti cornu quodam carnales feriũt passiones, & boues, ipsius corporis operationes. Per hircos autem, supplicationes intelligimus pro peccatis, quoniã pro peccatis hirci olim immolabantur. D

h *Offeram tibi boues.* Augustinus. Si offeruntur triturantes non remanent tamen peccatores, sed per pœnitentiã sanati offeruntur, & ipsi non per se, sed potius adiuncti bobus, quia fecerũt sibi amicos de Mammona iniquitatis.

i *Veni.* Diapsalma. Iam expositis omnibus, item monet nõ tam rudes, sed deuotos, vt exẽplo suæ liberationis amplius confidant in domino, benedicẽs eum de exauditione. Ita ego facio, & o vos gentes venite. Lucæ. 16. b.

k *Ad ipsum.* Cassio. Exponit quanta fecit animæ suæ subdens: Ad ipsum, &c. Hoc fecit animæ meæ, vt clamarem ad ipsum, cum gentes ad idola, & quod extra loquor intus habeo, & nõ iniquitatem, quia sic puritas orationis auditur. E † conspexi.

✻ Basilius. Symmachus sic hẽt, ore meo inuocaui, & exaltata est confestim lingua mea.

✻ Beda. Ille non clamat suo ore, qui & si attente satis agat, non tamẽ hoc agit pia intentione. Clamat vero ore suo cordi consono aliquis, quando quod exterius agit, vel loquitur attente, ex pia procedit intentione.

l *Clamaui, & exal. in corde.* Aug. Idest, ipsum publice prædicaui, & in secreto confessus sum. Quod in ore, hoc & in corde habeo, tamen holocausta medul. offer. His duobus perfectus est Christianus.

m *Iniquitatem.* ✻ Euthymius. Quando inquit, deum rogabam, iniustum tũc, aut iniquum quippiam in corde meo nõ considerabam; sermonique suo propheta fidem faciens, ait, si huiusmodi alicuius rei mihi tui conscius, nunquam me in posterum deus exaudiat, quando eum inuocabo.

✻ Beda. Non enim penitus iniquitatem denegare possumus, quia si dixerimus quoniam peccatum non habemus, nosipsos seducemus. Nec ille in cuius corde est iniquitas deum exaltat, vel in deo exultat. Quasi dicat, Si aspexi F

NICOLAVS DE LYRA.

Introibo in do. tuam. *Id est, locum tui cultus, nõ tamen vacuus deo subditur.*

In holocaustis. *Idest, sacrificijs ad honorem Dei totaliter incensis.*

Reddam tibi vo. mea, quæ distinxerunt. *Idest, distincte, & proposito emiserunt labia mea.*

Et locutum est, &c. *Homines enim in tribulatione existentes solent vota facere domino si euadant.*

Holocausta medulla. *Id est, bona & pinguia.*

Offeram tibi cum incenso arietum. *Idest, cum arietibus totaliter incensis ad honorem tuum.*

Offeram tibi boues cum hircis. *De istis tribus fiebant sacrificia maiora, scilicet de bobus, hircis, & arietibus, minora autem fiebant de auibus.*

8 Venite. *Hic consequenter inducitur ratio diuinæ laudis ex spirituali consolatione cum dicitur:* Venite, & au. omnes, qui timetis deum. *Talibus enim narranda sunt diuina beneficia, quia habẽt ea in reuerentia, non autem in malitia obstinatis, qui despiciunt ea, propter quod dicit saluator Matthæi. 7. a.* Nolite dare sanctum canibus, neque margaritas vestras ponatis ante porcos, ideo subdit.

9 Et narrabo omnes, &c. *Eã spiritualiter consolando. Fuit enim populus Israel valde consolatus, quando viderunt Aegyptios mortuos post transitum maris rubri, et in datione legis, & in aliis beneficiis diuinis.* 10 Ad ipsum ore meo. *Ei regratiando.*

11 Exaltaui. *Idest, gaudium, & dulcedinem sensi interius in corde, dum laudarem exterius ore. Consequenter ostenditur, quibus talia conceduntur, vel denegantur, cum dicitur.*

12 Iniquitatem si aspexi in corde, &c. *Conscius mihi mortalis peccati.*

MORALITER.

Introibo in do. tuam. Cœlestem.

In holocaustis. Incendij pij amoris.

Reddam tibi, &c. Quibus in baptismo promisi vsque ad mortem seruire tibi.

Et locutum, &c. Martyres enim in agone positi confitebantur se seruos Christi.

Holocausta medulla. Id est, pretiosa quæ sunt corpus, & aĩa cũ incenso arietũ, &c. de tribus illis generibus animaliũ fiebant sacrificia veteris legis, & hic exprimuntur ad significãdum, quod sacrificium martyrij supereminenter ptinet virtutem sacrificiorum ve. te.

8 *Veni. &c.* Vt exemplo martyrum accipiatis constantiæ virtutem.

10 *Ad ip.* In tormentis positus.

11 *Et exultaui.* Quia multi martyres non solum constanter sustinebant tormenta, sed etiã gaud... Act. 5. g. *Ibant apostoli gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.*

12 *Iniquitatem si aspexi in corde meo.* Propter hoc enim orationes martyrum exaudiebantur, quia innocentes patiebãtur. Et quia domino regratiabantur, subditur.

A xi, non Deum exaltaui, & ideo non exaudiet me.

a *Meo.* Augustin. Suum, est quod non est peruersum: proponit meritũ, vt discant prius laborare, quam

† intendit. † orationis. † deprecationem.

a ¶Quia iniquitatem non aspexi.

a meo, non exaudiet dominus. † Propterea exaudiuit Deus, 1

a Cass. Ecce vicissitudo intendentem intendit. Quia sic perueni spe ad resurrectionem. b ¶Hæc bona fecit animæ meæ vnde: Benedi.

& † attendit voci † deprecationis meæ. Benedictus Deus, 2 3

a ¶Sed perseueranter facit orare, vt non in oratione tepescam, & perseueranter miseretur, sed quia non est amota oratio, securus esto, quod nec misericordia, quæ si differtur, non aufert, quod dandum est.

b qui non amouit † orationem meam, & misericordiã suã à me. 4

quã præmium, quærant.

b *Orationem meam* &c. Hęc duo connexa sunt, si non suspẽditur oratio, nec protelatur misericordia.

B

NICOLAVS DE LYRA.

1 Non exaudiet dominus. *Quia oratio talis non est exaudibilis.*

2 Propterea exau. deus. *Supple deprecationem meam, quia non fui talium mihi conscius. Et quia hoc etiam procedit ex dei beneficio, ideo subditur.*

3 Benedictus deus, qui non, &c. *Repellendo propter peccati malitiam.*

4 Et misericordiã suam à me. *Supple non abstulit, sed magis beneficia suæ misericordiæ contulit. Et loquitur hic scriptura de populo Israel pro illis, qui erant boni, & deuoti, ratione quorum cõmendatur totus populus: Sicut è conuerso, ratione malorum vituperatur secundũ regulam de corpore domini permisto, quam posui in Gen. principio.*

Moraliter *potest exponi psalmus iste, sicut & præcedens de peccati seruitute eductos, tanquam de Aegypto, qui tenebra interpretatur, & ad dei laudem insurgit ex sua mirabili liberatione, quia magis est impium iustificare, quam cœlum, & terram creare, secundum Aug. super Io. & ex grauium laborum euasione, qui sunt in operibus peccatorum, vnde dicitur in persona peccatorum Sap. 5. b.* Lassati sumus in via iniquitatis, & pditionis, ambulauimus vias difficiles, &c. *Et etiam ex diuina consolatione, quæ frequenter magis sentitur post veram pœnitentiam de peccatis, quam ante peccatorum perpetrationem.*

MORALITER.

3 *Benedictus deus, qui non amouit orationem meã, &c.* Ipsam repellendo.

4 *Et misericordiam suam, &c.* Sed magis eam contulit mihi ad gloriam me ducendo.

ADDITIO.

In psal. 65. Iubilate deo. Vbi dicitur in postil. *Benedictus deus, qui non amouit ora. &c.*

Cum oratio repellitur propter peccati malitiam nõ propter hoc proprie dicitur amoueri oratio, sed effectus orationis, vnde melius videtur exponi iste versus sic, scilicet, quod Psalmista regratiatur deo in persona populi, vel suiipsius, ex hoc, quod taliter deduxit eum seu gubernauit, quod nunquam posset deserere orationem, inquantum communiter erat in tribulatione, & afflictione, & sic erat sibi necessarium orare. Similiter nunquam potuit deserere gratiarum actionem, inquantum semper affuit sibi diuina misericordia, & hoc est, quod dicit: Benedictus deus, qui non amouit orationem meam, & misericordiam suam à me. Nam si nunquam esset in tribulatione, oratio tepesceret. Et si misericordia non affuisset, gratiarum actio nõ inualesceret, quę est de essentia orationis deuotæ, vt Apostolus dicit, & ad hoc videtur glossa declinare.

GLOSSA ORDINARIA.

a *In finem.* Cass. Post canticum resurrectionis deprecationẽ suam propheta subdit, vt benedicti ad dei cognitionem ducantur.

Cass. Prophetat benedictionẽ omniũ p aduentũ Christi.

Augustin. Quia in præcedenti psal. monuerat nos benedicere deum, quod non possumus, nisi ipse prior benedicat nos. Ideo hoc precatur benedici, dicens: deus misereatur nostri, & benedicat, &c.

C

† vide psal. 4. † in negi noth [illegible] † instrumentis musicis, organis.

a ¶Christum. b ¶Est. ¶Idest laudibus exhibitis, vel exhibendis. c Qui monet ad bene operandum. Dirigens. d Quia est exultatio de benedictione. e Christo.

a † In finẽ † in hymnis psalmus cãtici Dauid

PSALMVS LXVI.

a Cass. prius miseretur erranti post benedicit bonis augendo.

b DEus misereatur nostri, & 1

PSALMVS LXVI.

DEus misereatur. August. Prior est benedictio dei, quę est quasi pluuia terram nostrę mentis irrigans, inde nos benedicimus eum, quod quasi fructus est, & in vtroque nos crescimus non ipse. Dicat ergo desiderans pluuiam dominicæ benedictionis.

✻ Basilius. Cum esset propheta spiritualibus oculis salutem per apparitionem dei omnib' mortalibus futuram contemplatus, orauit, vt illa, quam citissime exhiberetur.

✻ Beda. Oratio Dauid sancti viri de primitiuo populo, Patriarchæ, siue Prophetæ, siue etiam sancti Apostoli, præuidentes per spiritũ sanctum futuram esse concorporationem Iudæorum, & Gentium, & vtrisque communicandam Euangelicam gratiam, & resurrectionis gloriam, orant in hoc psalmo, vt per totum orbem illæ aliæ oues illuminentur.

F

✻ Euthymius. Præuidens Propheta diuinæ incarnationis mysterium adimpleri supplicat, quod præuidet. Et primo quidem deum petit, vt humanæ misereatur naturæ, quæ sub sæua dęmonum tyrannide detinebatur.

b *Deus misereatur nostri, & be.* Sed quia multi volũt benedici copia rerum, prole, & alijs huiusmodi, quæ quidẽ a deo sunt, sed communia bonis, & malis, addit quod propriũ est iustis: illuminet

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS LXVI.

DEus misereatur nostri, & benedicat nobis. *Huic psalmo præmittitur talis titulus in Hebræo:* Ad victoriam in organis psalmus cantici. *Et in translatione Hieron. dicitur:* Victori in psalmis canticum carminis. *Et est eadem sententia in vtroque titulo, quæ patet ex supradictis psalm. 4. Ex titulis autem istis, nec apparet autor psalmi, nec materia. Dicunt autem circa hoc aliqui, quod psalmus iste est gratiarum actio pro fertilitate cuiusdam anni. Iudæi enim collectis fructibus conueniebant in septembri in Ierusalem, qui mensis erat quasi totus festiuus, quia in illo mense erat festum tubarum, & festum expiationis, & tabernaculorum, & festum cœtus seu collectæ, vt habetur Leuit. 23. Et quando annus fuerat fertilis, consuetum erat, quod aliquis vir sanctus, & deuotus faciebat canticum speciale pro gratiarum actione, & sic fuit de isto psalmo, vt dicunt, sed non exprimunt quis fuerit autor ille. Secundum hoc igitur psalmus iste diuiditur in duas partes. Quia primo ponitur huius fertilitatis imploratio. Secundo pro obtentu ipsius gratiarum actio, ibi* Confiteantur. *Circa primum dicitur.*

1 Deus misereatur nostri. *Peccata remittendo.*

1 Et benedica

MORALITER.

1 *Deus misereatur nostri, & benedicat nobis.* Secundũ Hebreos psalmus iste est gratiarũ actio pro fertilitate vnius anni: Sed mihi videtur, qđ sit prophetia de beneficijs pro tunc futuris quæ fuerunt exhibita in incarnatione Christi. Et vtroq; modo exposui psalmum istum in expositione literali, propter quod non videtur mihi alia spiritualis expositio requirenda.

illuminet,&c. Et hæc est benedictio dextræ. Benedictio enĩ sinistrę, in temporalib. scilicet cõmunis est bonis, & malis. Si enim solis bonis daret hæc, putaret malus propter hęc cõlendũ esse deum. Quod si solis malis daret, timeret infirm⁹ ad deum conuerti, ne hęc deessent sibi, quē nutrit pius agricola, non subtrahendo ista. Dat ergo bonis, vt consolentur intrantes, dat & malis, vt discant boni quærere alia communia non malis. Tollit bonis, vt probent se fortes: Tollit malis, vt infirmus non timeat perdere, quæ perdit & malus cui nihil remanet intus, hic vero si perstat, habet intus quo se consoletur. Iste ergo benedictionem dexteræ desiderans, ait: *Illuminet.* Id est, ostendat vultum suum nobis: *Vel vultum suum.* Idest imaginem tuam, quã impressisti nobis, illumina sapientia, ne

non timent futura iudicia, quibus Christus est aduocatus D non iudex, *lætentur.*

d *Confiteantur tibi populi deus.* Cassiodo. Eadem admonitio ad aliud tẽdens, quia terra dedit fructum, etsi idem initium sensus, tamen ad diuersa tendit.

a ¶Non quòd vultus eius sit sine lumine, sed quod est, reueletur super nos. ¶Scilicet claritate filii sui, qui est vultus patris. b ¶Ab eo capiamus lucem.

a benèdicat † nobis illuminet vultum suũ super nos, * & mise- 1

a ¶Misericordia incipit, misericordia conseruat. ¶Ad hoc. b ¶O Deus. c ¶In hac vita. 2 ¶Sicut in cœlo est. d ¶Christum. e ¶Quæ ad te ducit, idest, quo eamus, & qua, quod in tenebris non potest fieri. f ¶Scilicet.

reatur nostri. Vt cognoscamus in terra viam tuã, in omnibus 3

a ¶Idest, Christum. b ¶Cognoscamus, & tum cognouerunt. ¶Quia inuenerunt viam. 4 ¶August. se accusent te laudent. 5

b gentibus salutare tuum. Confiteantur tibi populi deus, con- 6

a ¶Non vnius terræ, sed omnes, ne dicatur ecclesia non vbique diffusa. b ¶Et si confiteantur. ¶Quia hæc confessio non ducit ad pœnam. c ¶Quia bonus est cui confessio fit, & confessos liberat, superbos damnat.

c fiteantur tibi populi omnes. Lætentur, & exultent gentes, 7

a ¶In iudicio futuro. b ¶August. & æquitas illa non est timenda bonis, quia modo dirigit illos.

quoniam iudicas populos in æquitate, & gentes in terra di- 8

a ¶August. Gaudens ergo repetit eadem, quæ supra dixit, in exhortando. Sed adiecit aliam rem de fructu terræ, & ideo frequentato verbo postulat nos benedici.

d rigis. * Confiteantur tibi populi deus, confiteãtur tibi populi 9

a ¶Ecclesia, quæ prius spinas germinauit. b ¶Confitendo. c ¶Opera. ¶Tricesimum sexagesimum, & centesimum. d ¶Terra dedit fructum suum; sed non, nisi per benedictionem, ideo vt, & nos fructum demus. e ¶Pater. f ¶Filius. g ¶Non gentium.

e f omnes, terra dedit fructũ suũ, Benedicat nos deus, deus no- 10 11

e *Terra dedit fructum suum.* HIERONYMUS. Maria Christũ, & in hoc semine: Benedicat. Hæc terra de nostro limo, & nostro luto, de Adã, dedit florem primũ, qui ait, *Ego flos campi, & lilium conuallium.* Iste ergo flos fructus factus est, vt illũ ederemus, vt carnem eius manducaremus. Iste ergo fructus est virgo de virgine, dominus de ancilla, deus ex homine, filius ex matre, fructus de terra. Vel, terra Christus homo, dedit fructum suum, reparationem, Benedictionẽ, vnde: E

* Sela supra psalm. 3. - & misereatur nostri.

Can. 2. 2.

- Deus noster.

t in tenebris, vt sciamus nos factos ad imaginem suam, et si nobis deformata est, à te reformetur. Vt cognoscamus in terra. In qua terra? In omnib. gẽtibus. Quam viam? salutare tuũ. quia cognoscitur in gentibus Christus: Confiteantur, &c.

Benedicat nobis. Cassiodorus. Benedicit creator creaturæ, multiplicando, numero, & merito. Benedicit creatura creatori, cum corde, voce, & opere, laudando, & omne bonum, quod habet ei ascribendo.

Confiteantur tibi populi deus. Cassiodo. Post notitiam hortatur confiteri pro directione, & iudicio.

✻ Basilius. Tautologia vtitur, vt auditores alacriores reddat. Non enim iam ignoraui deum omnium, sed iucundissimum illi pietatis fructum adferunt.

✻ Euthymius. Populi quidem simpliciter dicti, ij intelligendi sunt, qui ex circuncisione, populi autem omnes, ij qui ex gentibus credidere, veluti plures ex multis nationibus cõgregati. Confiteantur autem: Hoc est gratias agant, & laudent, quod propter eorum salutem humanã carnem assumpturus es.

C ✻ Beda. O deus populi Iudaici confiteantur tibi peccatũ suum, & confiteantur, idest, laudent gloriam tuam. Et etiam ij omnes populi, gentiles scilicet, confiteantur iniquitatẽ suam, & misericordiam tuam. Gentes. n. super misericordia cũ honorare debẽt Apostolo teste, accusent se, glorificent te, reprehendant se, laudent te. Inueniat te homo punitorẽ sui, vt exhibeat se salutare tuum. Quare times cõfiteri? Noli timere cõfiteri, quia confessus saluaberis, tacitus dãnaberis.

c *Lætentur, & exultent.* AVGVSTINVS. Quia iam confessi non

Benedicat nos deus, &c. *Terra dedit fructum suum.* in Ierusalem primo, iam dedit, vbi datus spiritus est: Sed non illa sola hoc debet, imo, Benedicat etiam nos.

✻ Euthymius. Hominibus etenim a deo benedictis, terra abunde fructificauit. Vel fructum terræ, homines appellat, qui e terra nati sunt, quique per tribulationes, & virtutum exercitationes deo in fructum dati sunt, vel per fructum, ipsum Christum intelligit.

✻ Beda. Omnes debent confiteri, quia terra, idest, vita nostra, quæ pri⁹ plena spinis erat, & tribulos germinabat, dedit iam fructum suum, i. bona opera fecit humiliando se, & confitendo. Quemquidem fructum non dedisset, nisi compluta à nubibus illis esset, de quibus dictum est: Mandabo nubib⁹ meis, ne pluant super meretricem illam: Per quas nubes domin⁹, & tonat minis, & coruscat miraculis, & cõpluit verbis.

f *Deus Deus noster.* HIERONYMVS. Ter, Trinitas. Eum, vnitas.

✻ EVTHYMIVS. Vide apertum ac denudatum sanctissimæ Trinitatis mysterium, hac triplicatione Deus Deus Deus. F

✻ Beda. Benedicat nos deus. Id est, filius factus particeps infirmitatis nostræ, vt & nos fieremus participes gloriæ suę, Benedicat nos etiam deus, idest, spiritus sanctus cum patre, & filio vnus deus.

✻ Basilius. Scire conuenit, homines cum deo benedicunt, sola illi verba offerre: deum vero, cum benedicit, verba ipso opere confirmare, & omnis generis bonorum suppeditare prouentum.

a Et metuant

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et benedicat nobis. *In bonis spiritualibus, & corporalibus nos multiplicando.*

2 Illuminet vultum suum super nos. *Loquitur scriptura de deo ad modum hominis, qui quando vult gratiam facere alicui, ostendit ei vultum hilarem, & iucundum.*

3 Vt cognoscamus in terra. *Idest, in fertilitate terræ.*

4 Viam tuam. *Id est, vestigia tuæ gratiæ per effectum fertilitatis concessæ.*

5 In omnibus gentibus salutare tuum. *Idest, vt sit notum omnibus gentibus, quòd tu habes specialem curam de salute nostra, ideo subditur.*

6 Confiteantur tibi populi deus. *Id est, per effectum nobis concessum, confiteantur tuam bonitatem ac deitatem, & ad te conuertantur, sicut legitur, quòd quando Iudæi fuerunt liberati mirabiliter de persecutione Aman, multi Gentiles per diuersas partes eorum cęremoniis iungebantur, vt habetur Esther* 8.

7 Lætentur, & exultent gentes, quoniã iudicas popul. &c. *Sicut patuit in Aman, qui diuino iudicio fuit suspensus cum filiis suis.*

8 Et gentes in terra dirigis. *Quia per tales effectus dirigis Gentiles ad cognitionem tuæ veritatis.*

9 Confiteantur tibi populi deus. *Hic consequenter ponitur gratiarum actio pro fertilitate adepta, cum dicitur:* Confiteantur tibi populi deus. *Scilicet confessione tuæ laudis, & quare debeant sic confiteri, subditur.*

10 Terra dedit fructum suum. *In magna abundantia per tuæ gratiæ beneficium, ideo subditur.*

11 Benedicat nos deus, deus noster. *De futuro, sicut iam fecit de preterito.*

a ¶Etiam atque etiam multiplicat. b ¶Spiritussanctus. c ¶Ad quid valet benedictio, ad metum. ¶August. Quia veniet iudex, qui prius humilis, agnoscamus humilem, vt non expauescamus excelsum.

a ster, benedicat nos deus, & metuant eum omnes fines terræ. 1

A a *Et metuant eum.* CASSIODORVS. Metus inter beneficia postulatur, vt credita caute custodiantur: Timor dei incipit, & consummat, qui timere nouit, amare non desinit.

B *Eum.* ✣ Euthymius. Ea triplicatione quidem, vt diximus tres expressit personas, singulari autem sermone, eum, non eos, adorari iubens, diuinitatem, vnitatē significauit. Nā etsi vnaquęque personarum deus sit, omnes tamen personæ non tres dij, sed vnus esse deus dicuntur.

✣ Basilius. Qui diuinis legibus religiose afficitur, is & futurum tribunal metuit, & horum custodia deum colit.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et metuant eum omnes terræ. *Tanquam iudicem omnium ad puniendum mala potentissimum. Licet autem hæc expositio in pluribus concordet literæ, tamen videtur aliquo modo extranea, quod pro fertilitate in Iudæa, quæ est parua terra, inuitarentur omnes gentes, et populi totius mundi ad confessionem diuinæ laudis, & maxime, quia talis fertilitas nō erat in aliis terris, propter quod saluo meliori iudicio videtur mihi, quod psalmus iste non est gratiarum actio pro præterito beneficio, sed magis est prophetia de futuro, scilicet de Christi incarnatione, & eius conuersatione inter homines: Quod quidē beneficiū fuit à sanctis patribus summe desideratum, propter quod aliquis sanctus propheta quicunque fuerit ille, videtur de hoc psalmum istum fecisse, dicens,* Deus misereatur nostri. *mittendo nobis saluatorem.* Et benedicat nobis, *conferendo gratiam suam.* Illuminet vultum suū super nos, *clarificādo miraculis filium suū, qui dicitur vultus patris, quia est imago, ad Colos. 1. dicitur:* Trāstulit in regnū filij dilectionis suæ, qui est imago inuisibilis dei, *hoc enim petebat saluator Ioan. 17. b.* Pater clarifica filium tuum, *& ipse respondit.* Clarificaui, & iterum clarificabo, *quia clarificauit eum miraculis ante mortem, & post resurrectionem, & misereatur nostri, liberando à gehēna per sanguinem filii sui.* Vt cognoscamus in terra viam tuam. *Psalmista conuertit verbum suum ad Christum, cuius vita hominibus fuit cognita inter homines conuersando, docendo, sanitates donādo. In omnibus gentibus salutare tuum, quia salus per Christum facta notificata est omnibus gentibus per prædicationem apostolorum, secundum quod dicitur psalmo. 18. a. In omnem terram exiuit sonus eorum, & cæte.* Confiteantur tibi populi deus, *confitendo tuam deitatem.* Confiteantur tibi populi omnes, *impendendo latriæ seruitutem.* Lætentur, & exultent gentes, *de sua vocatione ad Christi fidem.* Quoniam iudicas populos in æquitate, *vocando ad fidem se disponentes per opera iusta sine personarum acceptione. Vnde Petrus videns vocationem Cornelii iusti, dixit, Act. 10. e.* In veritate cōperi, quod non est personarum acceptio apud deum, sed in omni gēte, qui timet deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi. *ideo subditur.* Et gentes in terra dirigis, in viam æternæ salutis Confiteantur tibi populi deus, *& quid debeat confiteri, subditur cum dicitur:* Terra dedit fructum suum, idest *Virgo beata peperit filium de qua terra dicit, Esa. 45. b.* Aperiatur terra, & germinet saluatorem. *Et quia vocādi ad fidē, baptizādi erant in nomine Trinitatis, secundum quod habetur Matt. vlt. d.* Euntes docete omnes gentes baptizantes eos in nomine patris, & filij, &c. *ideo subditur.* Benedicat nos deus, *conferendo gratiā baptismalem. Et dicitur* benedicat *in singulari, ad denotandum vnitatem essentiæ, & Deus iter, ad ostendendum Trinitatem personarum, sicut Esai. 6. Trinitas personarū ostēditur per seraphin ter sanctus clamātia, & vnitas essentiæ p hoc, qđ subditur.* deus exercituum. Et metuant eum omnes fines terræ, *non timore seruili, sed filiali, qui stat cū charitate.*

GLOSSA ORDINARIA.

a *In finem.* Cassiodor. Psalmus Dauid prophetæ de exultatione Christi, & ecclesiæ hic, & in futuro, vt omnes deo cantent.

Cassiodo. Surgente Christo quasi eleuata arca, quid bonis malisq; hic, & in futuro, vt illos terreat, hos lætificet. Modū suæ locutionis formans ab eo, quod Moysi, & filijs Israel contra hostes dimicantibus olim contingebat, eleuata qppe arca domini hostes suos superabant, atque in eleuatione arcæ verbis his similibus Moyses vsus fuisse dicitur.

✣ Basilius. Cum Dauid impietatem passim obtinere, ac diabolum præualere videret, de seruatoris autē aduentu per spiritum sanctum edoctus esset, hanc ad deum protulit orationem, obsecrans vt quā citissime adueniret, atque ita futurorum confestim reuelationem accepit, doctusque est, ac simul docuit de mortalium salute, & aduersariorum exilio, & in summa deimpia mortalium immutatione.

PSALMVS LXVII.

b Exurgat *Deus, & dissi.* Cassiod. Confidenter optat, quod scit futurum.

✣ Euthymius. Cum dæmones in humanum genus tyrānidem exercerēt, nec homo aliquis, nec angelus captiuis hominibus opē ferret, vocat propheta in auxilium, ipsum omniū creatorem, rogās eum, vt celeriter exurgat. Surrectionem autē in deo sane, & digne deo intelliges, motū quendam esse ad delinquentium vindictā Et licet verbū exurgat imperatiui sit modi, vt ex Græca lectione aperte dignoscitur, sensum tñ optātis habet hoc in loco: Et simili modo alia sequentia verba, quemadmodū, & multis

a ¶Christum. b ¶Dirigens. c ¶De exultatione Christi, & suorum aduersariorum, ruina.

a † In finem psalmus cantici Dauid. PSAL. LXVII.

† vide psal. 4.

a ¶Iam factum est. Surrexit Christus, & dispersi sunt Iudæi per omnes gentes. b ¶Hic in resurrectione Christi, & post in iudicio futuro.

C b Exurgat Deus, & † dissipentur inimici eius. 1 2

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS LXVII.

Exurgat. Huic psal. Premittitur talis titulus in Hebręo, *Ad victoriā Dauid Psal. cantici, & in trans.* Hiero. *Victori Dauid Psal. cātici,* & est eadē sentētia vtrobique, q̄ patet ex prædictis in alijs titulis. Ex titulo aūt isto apparet author huius, s. Dauid. De materia vero huius psal. dicit Ra. Sa. & alii Heb. & ēt aliq do. Catholici in hoc eos sequētes, q̄. Dauid fecit hūc psal. pro grāruū actione de bñficijs collatis pplo Isrl, partim in egressu de Aegypto, partim in pgressu p desertū, & partim i igressu terræ pmissiōis, & post egresū. Dñt tñ, q̄ ista bñficia nō ponunt in hoc psal. eodem ordine quo fuerūt facta, sed quātū ad aliqua priora postponunt posterioribꝰ & ē cōuerso, & qa ista expositio est multū itricata, & i aliqbꝰ vr̄ extorta, & cū hoc ēt satis plixa, iō eā dimitto, & accipio aliā, q̄ magis cōsonat scripturę noui Testī. Paulus .n. apostolus Ephes. 4. b. Exponit scripturā huius ps. de missione spūsancti post ascensionē Christi, dicens: *Vnic cuique nostrum data est gratia, secundum mensuram donationis Christi,* pp quod dicit: *Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus,* pp quod vr̄, q̄ psalmus iste ad literam nō fit gratiarum actio de præteritis beneficijs, sed magis prophetia de futuris per Christum exhibendis. Quod præuidens Dauid in spiritu fecit psal. istum. Secundum igitur hūc sensum psal. iste in duas partes diuiditur, quia primo agitur de Christi resurrectione, secundo de eius ascensione, & cum istis agitur de beneficijs sequentib. ad ea. secūda incipit ibi: *Cantate Deo* Circa primū Dauid postulat Chrī resurrectionē, di. 1 *Exurgat Deus.* Quia Christus mortuus fuit ex humanitatis infirmitate, sed resurrexit ex diuinitatis virtute. 2 *Et dissipentur inimici* Idest Iudæi, qui in vindictam mortis Christi per Titum & Vespasianū, partim fuerunt trucidati, & partim captiuati per

MORALITER.

1 *Exurgat.* Psal. iste secundum Hebræos est gratiarū actio pro bñficijs exhibitis populo Israel, partim in exitu de Aegypto, partim in pgressu p desertū, partim in accessu ad terrā pmissionis. Sed mihi videtur, quòd est magis prophetia de beneficijs per Christū exhibitis in sua resurrectione, & ascēsione, quæ præuidens Dauid in spiritu fecit hunc psalmum Quem sic exposui secundum sensum literalem. Et quoniā iste sensus est etiam spiritualis, non occurrit mihi alius sensus spiritualis conueniencior hic ponendus.

tis alijs in locis reperitur.

✲ Basilius. Exurgat deus, Tempus inquit, surgēdi domine & humanam adornandi salutem. Confestim enim in fugā hostium factus vertetur, aduentus tui splendore dispulsus.

a *Et fu. qui ode.* Hieronymus. Vel de pœnitentibus legi potest in bono, quasi odientes fugiant, & dissipētur. Sed alij, sicut deficit fumus deficiant, non vt in nihilum redigantur, sed vt quiescant à peccatis suis. Et sic pereāt peccatores per pœnitentiam in eo, quod mali sunt: A facie dei, id est, à præsentia gratię ei⁹, sicut fluit cera à facie ignis, vt lachrymis penitentiæ admoto igne spiritus sancti duritia eorum soluatur.

b *Qui oderunt.* Augustin. Pertinaces à præsentia tollantur eius, qui vbique præsens: graue maledictum, vt velint, & conentur, quod nullatenus fieri potest.

✲ Euthymius. Fugiant à præsentia, & conspectu dei, illius vultum in carne ferre nequeuntes. Quod etiam re ipsa accidisse videmus, cum sicubi Christus coleretur, illius adeo præsentiam fugerent dæmones, vt retro nunquam conuerterentur.

c *Sicut de. fu.* Cass. Fumus ex flamma ascensu vanescit, ita peccatores ex flamma nequitiæ fumiferas actiones producunt, & ipsa elatione deficiunt.

✲ Basilius. Quemadmodum enim fumum ventorum dispellunt impulsus, ita aduentu tuo domine omnino in vanū redigentur mortalium inimici.

✲ Euthymius. Sicut deficit fumus aspirante vento, ita etiā dæmones deficiant impulsi nimirum ac dissipati à sancto spiritu.

✲ Beda. Dissipentur inimici Iudæi, & deficiant, sicut deficit fumus qui ab igne surgēs in altū ascendit, & sic deficit, sic Iudæi ab igne odiorum suorum in superbiam elati super Christum clamauerunt. Crucifige, crucifige eum. Et capto insultauerunt, ac pendentem irriserunt.

Sicut fluit. Aug. De pœnitentib. dici potest, vel in iudicio à facie

a Non loco, quia vbique præsens est, sed metu animi in timendo, non latendo. b Augustin. Non ea, quam non vident, quæ vbique est, sed a præsentia qua in nubibus venit, id est, præconibus. ¶ Idest, timeant a præsentia sanctorum. c Augustinus. Extulerunt se ignibus odiorum insultantes crucifixo, & inde mox euanuerunt.

a b & fugiant, qui oderunt eum à facie eius. Sicut † deficit fumus 1 2

a Idest, sic pereant peccatores à facie dei. Annihilatur.

c d deficiant, sicut fluit cera à facie ignis, sic pereant peccatores 3 4

E contra. a Iucundentur, qui laborauerunt in vinea contemplatione dei hic, & in futuro eos. b Cass. Non coram hominibus vana iactantia. Vel modo, vel tunc. c Qui sine errore inspicit.

e à facie Dei. Et iusti † epulentur, & exultent in conspectu 5

a Et si iam insultent inimici timore. b Et ideo. Mente. Etiam exultate cum tremore. c Viuendo Deo. d Idest recte, peremini gloriæ eius.

f Dei, & delectentur in lætitia. Cantate Deo, † psalmum di- 6

a Aug. In corda credentium. Cassio. Vel corda vestra parate, vt intret, quia impolluta via eius.

g h cite nomini eius, † iter facite ei, qui ascendit † super 7 8

a Quia. Quod si cognouissent nunquam dominum gloriæ crucifixissent. 1. Cor. 2. b. b Essentiale. c Etiam dum faciendo iter occurrunt tristia. Non modo non deficiatis verum.

i occasum, † dominus nomen illi. Exultate in con- 9

a Non hominum. b Aug. Quia qui uos turbant in conspectu hominum. c Cuius?

spectu eius: turbabuntur à facie eius, † patris, 10 11

à facie dei tollentur mali, qui erit ignis ad pœnam impiorū, D & lumen iustorum.

✲ Euthymius. Aspectu ignis cera liquescit, ita demones à conspectu Christi, qui ignis consumens est defluentes euanescant. Et qđ ait pereant, non ideo dixit, quia prorsus delendi sunt dęmones ita vt amplius nulli sint, sed quia ī eisdē amplius locis nō regnabūt. Eosdem etiam dæmones propheta peccatores appellat, quia & primi omnium in deum peccauerunt, & quia peccatorum inuentores merito dici possunt.

Sicut fluit. ✲ Beda. Licet istud in bonū de Iudæis possit accipi, hoc modo. Sic pereāt peccatores Iudęi, quod peccatores à facie dei, id est, per præcones. E Hoc est sic diffluat duritia cordis eorū in lachrymis pęnitētię per ignē constantię sanctorū martyrū, sicut cera igni adhibita fluit. Et hoc sit dictū quātū ad quosdā Iudęos, ad Apostolos accedētes, qui dixerunt. Qui faciemus viri fratres, &c.

e *Epulentur.* Cass. Augus. In delicijs, quę sunt in conspectu dei. Et delectentur, hoc potest eos delectare, quod lęti sunt, quia non est finienda eorum lętitia.

✲ Basilius. His ostendit, quod non contra homines, sed contra dęmones orationem hanc protulerit, quibus dispulsis, & in vanum redactis exultaturę erant Gentes, & deum seruatorem laudaturæ.

f *Cantate Deo.* August. Conuertit se ad eos quibus tantam spem dedit, & hortatur.

g *Qui ascendit.* Augustinus. Non eum excipiet noua vita, nisi vetus occiderit, vel resurgendo casum corporis vicit.

h *Super occasum.* Cassiodo. Occasus mortis cedit illi super quem sol iustitiæ oritur. Et ne dubites quis iste sit, quia dominus nomen illi essentiale, quem Iudęi, vt communem hominem occiderunt.

i *In conspectu.* Cassiodor. Consideratio pręmij futuri ęrumnas mitigat. F

☞ a Orphani.

† propellitur fumus propellas eos.

† psallite.

† super cęlos.

† pator.

NICOLAVS DE LYRA.

per orbem dispersi. *Vel aliter:* Inimici eius. *Id est, spiritus maligni, qui Christo resurgente fuerunt confusi, & spoliati.*

Et fugiant, &c. *Idest, dæmones.*

A facie eius. *Quia post resurrectionem in nomine Christi fugantur dæmones de obsessis.*

Sicut deficit fumus defi. *Non est per hoc intelligenda corruptio eorum quantum ad naturam eorum, cum sint immortales, sed defectio eorum à potestate, quā habebant in homines. Adorabantur enim communiter in idolis, quæ idololatria per orbem est annihilata.*

Sic pereant pec. *Idest, dæmones modo prædicto, qui proprie vocantur peccatores, quia sunt in peccato obstinati, quia irremediabile est peccatum angeli.*

Et iusti epu. &c. *Quia post resurrectionem Christi fideles simul habitantes in Ierusalem reficiebantur in domino exultantes, secūdum quod dicitur Act. 2.* Perdurantes vnanimiter in templo, & frāgentes circa domos panem, sumebant cibum cum exultatione, & simplicitate cordis collaudantes deum.

Cantate. *Consequenter agitur de Christi ascensione, & eius beneficiis, & primo inuitantur angeli ad laudandum Christum ascendentem, secundo homines, ibi:* Regna terræ cantate deo. *Circa primum primo inuitantur angeli ad eius ministerium, secundo ad consortium, ad vtrumque cum exultatione, secūda ibi.* Currus dei. *Prima adhuc in duas, quia primo Dauid facit propositum, secundo ad hoc inducit exemplum, ib.* Deus cum egre. *Circa primū dicit sic.* Cantate deo. *Et dirigitur hoc verbum principaliter ad angelos, qui Christo ascendenti exhibebant ministerium cum laudibus, vnde in eius ascensu apparuerunt angeli, vt habetur, Act. 1.*

7 Iter fa. ei. *Idest, ministerium exhibete Christo ascendenti, non propter sui indigentiam, sed ad eius magnificentiam.*

8 Qui ascendit super occ. *In Heb. habetur:* Baaraboth. *Id est, in* Araboth. *& vt dicunt Hebræi, nomen est proprium vnius de septem cælis, qualiter autem distinguunt septem cælos, non est præsentis speculationis, sed secundum eos hæc est vera litera: Qui ascendit in cælum, quod competit Christo, Quia Christus ascendit ad cælum empyreum, quod antonomastice cælum dicitur, & ideo dicitur hic cælū sine additione, eadem vero sententia designatur per hoc, quod hic dicitur:* Qui ascendit super occasum. *Iudæi enim adorabant ad occidentē, vt declaratū fuit plenius in Exo. & 3. Reg. in quibus agitur de dispositione tabernaculi Moysi, & templi Salomonis. per hoc ergo, quod dicitur Christus ascendisse super occasum, intelligitur ascendisse super locum adorationis humanæ, scilicet, ad locum adorationis angelicæ, qui locus est cælum empyreum, vbi angeli adorant, & venerantur deū, ideo & de Christo subditur.*

9 Dominus nomen illi. *Et dicitur dominus absolute, quia præest omni creaturæ, secundum quod dicitur Matt. vlt. d.* Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra.

10 Turbabuntur à facie eius. *Scilicet inimici sui, de quibus dictum est in principio huius psal.*

11 Patris orphanorum. *Idest à facie illius, qui est pater orphanorum, & iudex viduarum proprium enim ipsius dei est misereri.*

a *Orphani.* Aug. Quibus mortuus est pater, mundus, & diabolus, & mater concupiscentia. Viduę quibus error maritus moritur. In quibus habitat deus, quos colligat, quos trahit quia de viduis, & orphanis facit sibi templum in quo est.

b *Deus, qui inhabitare.* Hiero. In Hebræo habetur: dominus autem inhabitare facit monachos in domo, in quibus non cohabitat peccatū.

c *Vnius moris,* Augustinus. Vnanimes vnum sentiētes: iste est sanctus locus dei non omnes, qui in domo, in qua, & vasa contumelię: hunc autem locum gratia ædificat, non meritis vnde subdit: Qui educit vinctos.

† iudex.

†24. q. 1. c. omnibus

† compeditos.

† in compedibus.

† veruntamen rebelles habitauerunt permanent in sicco.

a ¶Quasi non estis destituti, vt putant. b ¶Aug. Spe sæculi carentium. c ¶Quo non extra nos, sed in nobis.

a orphanorum, & † iudicis viduarum. † deus in loco sancto suo 1

a ¶Ipse sibi ædificat. b ¶Soluit vincula peccatorum, vnde, Dirupisti vincula mea Psal. 115. b.

b † Deus, qui inhabitare facit † vnius moris in domo. Qui edu- 2

a ¶Per quam fortes sunt, qui ante non erant: ¶Sua. ¶Educit. 3

c d e cit † vinctos † in fortitudine, † similiter eos, qui exasperant, 4

a ¶Cass. Egreditur cum apparet in operibus, sed non, nisi his, qui norunt eius opera intueri, hæc scilicet, opera, quod vinctos soluit, mortuos suscitat.

f qui habitant in sepulchris. Deus cum egredereris in 5

a ¶Idest gentes. 6

conspectu populi tui, cum † pertransieris in deserto. 7

a ¶Terreni ad fidem excitati sunt. Sed vnde? quia cœli, idest apostoli. b ¶Cum prædicaretis gentibus. c ¶Pluuiam, idest gratiam. d ¶Augu. Non a se, sed a Deo.

g h Terra mota est; etenim cœli distillauerunt à facie Dei 8 9

sint mortui in operibus mortuis, vincti vero volunt ambulare, nec possunt, hi soluuntur per gratiam, illi resuscitantur.

f *Deus cum egre.* Cass. Diapsalmus de verbo euangelij per egressum Christi. Cass. deus cum egre. Vere ducis, quia præfiguratus est egressus eius coram Israel, dum in columna nubis, & ignis apparuit in deserto, & manna satiauit.

ALLEGORICE. Aug. Egressus dum apparuit hominibus per humanitatē, vel dum educit vinctos, idest, suscitat. Transijt in desertum, cū ad gentes venit.

❊ BASILIVS. *Egredereris.* Quasi dicat. Cum trāsiturus esses solitudinem illam, quæ nondum lucis splendorem acceperat, terram quidem concussisti ac commouisti, cœlitus vero gratiæ tuę guttas distillasti.

❊ EVTHYMIVS. Vnius moris homines eos esse intellige, qui iusti sunt ac virtute præditi, veluti omni prorsus malitiæ duplicitate ac doli cōplicatione carentes, vni tātum rei, hoc est diuino cultui incūbētes, hos etenim homines de⁹ in ea domo habitare facit, de qua Apostolus dicit, qđ habitationem ex deo habemus non manu factam, æternam in cœlis.

❊ Symmachus. vero pro hominibus quos vnius moris esse dixit propheta, seu vnanimes monachos reddidit, quasi ab omni mundano negotio prorsus segregatos, ac solitarios quosque singulariter deus habitare facit in paruis domicilijs, & iuxta hunc sensum prædicere videtur propheta anachoretarum vitam.

d *Educit vin.* Cass. De inferno ligato diabolo.

❊ Basilius. Vinctos eos intelligit, qui peccati erant innexi vinculo, quos solutos in fortes ac magnanimos euasuros prędixit. Talis erat Zacheus: talis Matthæus. Non solum autem vinctos, inqt, fortes reddet, sed & alijs quoque, qui ad extremam pietatem venerunt, salutem largietur.

e *Qui exasperant.* Cass. Blasphemos in deum. Vel persequendo in sepulchris in carnalibus fœtidis sepulti, vt nec velint, nec possint ambulare.

Exasperant. Augustin. Resistendo iustitiæ, cum omnino sint

❊ Euthymius. Quando dixisti ad Iudæos, ecce dimittitur domus vestra deserta, & quando Hieremiæ prophetia ex persona Christi prolata, finem accepit, quæ dicit: *Quoniam dereliquerunt domum meam, dimisi hæreditatem meam.* Tunc enim postquam egressus es recedens à conspectu populi, qui ei usque tuus fuerat, & pertransisti ad ecclesiam ex gentibus congregatam, quæ olim deserta erat, ac nuda omni scientia, atque cognitione dei, sterilisque atque infructuosa germine virtutum, tunc inquam postquam existi terra mota est, passionis nimirum, idest resurrectionis tēpore, & cœli distillauerunt descendente sancto spiritu, in die Pentecostes.

g *Terra mo. est.* Quia tunc terreni videndo tanta mirabilia moti sunt.

h *Cœli distillauerunt à facie dei.* Manna, dum in modum stillicidij manna descendit à facie dei, cuius præsentia per colūnam noscebatur.

Augustinus. Mons Sina à facie dei fumauit, secundum aliam literam, quando Moyses ibi legem accepit.

Pluuiam.

NICOLAVS DE LYRA.

Orphani autem, & viduæ magis indigent diuina misericordia, quam aliæ personæ, & ideo Christus verus Deus dicitur pater orphanorum eos nutriendo, & iudex viduarum, eas de iniurijs sibi illatis, quæ eis solent inferri, eo quòd non possunt se defendere vindicando.

1 Deus in loco sancto suo. *Hoc est in cælo empyreo. licet enim secundum deitatem sit vbique per præsentiam, essentiam, & potentiā in cælo tamen empyreo dicitur esse specialiter per gloriæ refulgentiam: secundum etiam humanitatem assumptam est ibi, sicut in loco proprio & determinato.*

2 Deus, qui inhabitare, &c. *Per quam potest intelligi ecclesia triumphans, quia omnes ibi habitantes sunt in charitate perfecta concorditer viuentes. Potest etiam domus Dei dici ecclesia militans, quæ fuit valde vnanimis post ascensionem Christi sub apostolis, secundum quod dicit Act. 4. f.* Multitudinis autem credentium erat cor vnum, & anima vna, nec quisquam eorum, quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia. *Et quia illo tempore multi de Iudaismo, & de gentib. ad fidem Christi conuertebantur, vt habetur Act. 2. & in pluribus locis, ideo subditur.*

3 Qui educit vinctos in fortitu. &c. *Circa quod sciendum, quod dicit Aug. supr Ioan. Maius est iustificare impium, quam creare cęlū, & terram, & ideo iustificare impium est opus magnæ fortitudinis, & maxime quando tenetur in peccato ligatus vitio consuetudinis, & hoc notatur cum dicitur:* Qui educit vinctos in fortitudi. *Sed adhuc maioris fortitudinis est, quod aliquis non solum prædicto modo ligatus sed etiam actu persequens fidem conuertatur, & de infidelitate educatur qualis fuit Paulus, & plures alii, ideo subditur.*

4 Similiter eos, qui exasperant. *Scilicet, contra Christū verbis & factis, propter quod dicit Christus Paulo Act. 9. a.* Saule Saule quid me persequeris? *Sed adhuc difficilius videtur, qđ aliqui mortui in infidelitate seu mortali peccato resuscitentur: & ad fidem seu pœnitentiam reuertantur, sicut fuit de iuuene resuscitato à Sancto Ioanne Euangelista, & de illo, qui per suspendium se interfecerat, resuscitato à Beato Martino, & de multis aliis diuina virtute sic resuscitatis in nomine Christi, ideo subditur.*

5 Qui habitant in sepulchris. *Translatio Hieronymi sic habet:* educit vinctos in fortitudine. *Increduli autem habitauerunt in siccitatibus, & sic est alius sensus talis. Increduli, scilicet, in infidelitate obstinati, habitauerunt in siccitatibus, id est, caruerunt humore virtutis, & gratiæ.*

6 Deus cum egredereris in conspectu populi tui. *Hic consequenter adducitur exemplum ad propositum, vel potius argumentum ex exemplo deductum, quia maius fuit Christum in cœlum ascendere quam angelum in persona dei loquentem ad dandum legem super montem Sinai descendere, & ideo, quia tunc facta fuit specialis gratia populo fideli, multo fortius debuit in Christi ascensione fieri, & hoc est quod dicitur.* Deus cum egredereris, &c. *exeuntis de Aegypto quia præcedebat dominus per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis, Exod. 13.*

7 Cum pertransires in deserto. *Scilicet, vsque ad montem Sinai.*

8 Terra mota est. *Quia mons Sinai videbatur tremere.*

9 Etenim cęli distillauerunt à facie dei Sinai. *Id est, dei descendentis in montē Sinai, quia nubes densissima operuit montē in Exod. 19. c. ex qua nube stillabant pluuiæ, ex hoc concludit dicens.*

Pluuiam

a *Pluuiam.* Hoc est, quod cœli distillauerũt manna, voluntaria, quę satisfaceret voluntati illius gentis auidę comedendi.
b *Segregabis deus, &c.* Quia non alijs gentibus dedit, quod tunc Iudæis.
c *Infirmata, &c.* Ad tempus, dum Christo non credidit.

dedit per Moysem qua terreret, dedit & benedictionẽ per apostolos qua liberet. D
f *In dulce.* Cass. Dulcedo est qua bonum fit non timore pœnæ, sed delectatione iustitiæ.
g *Dominus da.* Virtutes multas euangelizantibus verbum.

a ¶Alias mons Sina. ¶Aug. Paulus apostolus gentium, qui plus omnibus stillauit, generatus prius in seruitutem ex lege, quæ data fuit in monte Sina, ergo bene per Sina significatur. b ¶Doctrinam. c ¶Aug. Gratiam, quæ sine meritis datur. ¶Vnde voluntarie nos genuit verbo veritatis.

a b Sinai, à facie Dei * Israel. Pluuiam † voluntariam segregabis 1

a ¶Fidelibus in quos pluuia proflua irrigatione descendit. b ¶Aug. agnouit se nihil esse ex se. c ¶Hiero. Quia virtus in infirmitate perficitur 2 Corin. 12. c.

c Deus hæreditati tuæ, & infirmata est, tu vero † perfecisti eam. 2

a ¶Gentes mansuetæ, & conuersæ. b ¶Tibi subdita, non sibi libera. c ¶Hæreditate. 3 ¶Ierusalem. d ¶Quomodo? e ¶Non in illius facultate. ¶Non seculi, quæ amara.

d e † Animalia tua habitabunt in ea; parasti in † dulcedine tua 4

f a ¶Qui in se infirmus, b ¶Per quos. ¶Pater. c ¶Cibaria animalibus suis. 5 d ¶Aug. Ecce quid operantur animalia euangelizant.

g h pauperi deus. Dominus dabit verbũ euangelizantibus † virtu- 6

a ¶Constantia fidei, vel miraculorum. b ¶Quis dominus, ¶Quia ab eo regitur, eique militat uirtus a quo datur. c ¶Vnici filii. d ¶Dabit. e ¶Alios apostolos, alios prophetas faciendo. 7

i k te multa. Rex virtutũ dilecti dilecti, et † speciei domus diuide 8

a ¶Ereptos diabolo. b ¶Iam conuertit uerba ad eos de quibus fit species domus. 9 c ¶Per quos exaltatur ecclesia, & semper uolat. d Erunt. 10 e ¶De qua dicitur una est columba mea. 11

l m re spolia. Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ 12 13

CASSIODOR.

Perficit deus hæreditatem suam, dum gentes in supplementum admisit. Subdit vnde perfecit.
d *Animalia.* Id est, gentes tuę dum credunt habitant in hæreditate, id est, in ecclesia. Quæ sunt animalia exponit.
e *Parasti.* prædestinatos dicit, quia ab origine mundi præparati sunt.
✻Euthymius. Pauperi. Per pauperem gentilem populum intelligit, qui nullas olim spirituales diuitias acceperat. Neque enim legem habebat, aut prophetas, sed præ summa dei benignitate aliæ eis paratæ fuerũt diuitiæ, illa nimirum pluuia voluntaria.

✻ Basilius. Hanc nominat voluntariam propter animi libertatem.

Aug. Vel mons Sina à facie dei Israel, subaudi distillauit, id est, sunt cœli, & montes, scilicet, apostoli. Nec tamen dicit montes, sed mons, idem significans singulari numero, quod plurali. Et dicuntur mons Sina, quia legem distillauerunt, vnde terræmotus, quia turbantur homines legem implere nõ valentes, & hæc pluuia est lex, quam soli Israeli dedit. Et infirmata est lex, vel hæreditas, lex, quia minatur, nec adiuuat & ita infirmos facit. Populus, quia abundauit delictum data lege, sed deus perfecit legem per spiritum datum, vel populum in quo superabundauit gratia.

C Cass. Hæc mystice, sed secundum figuram cum transiuit in deserto coram Israel in columna nubis, & ignis. Terra mota est, i. homines visis illis miraculis. Cœli manna stillauerunt, & manna fuit pluuia voluntaria, quæ soli Israel data est, vt volũtati illius satisfaceret. Israel autem infirmatus est fastidio illius cibi, desiderans carnes Aegypti, sed ille percussus est à Deo non perfectus, mittit ergo ad mysterium.

Augu. Quidam libri non habent mons, sed à fa. dei Sina Israel, id est, qui legem dedit populo Israel, quia qui legem dedit

✻ Euthymius. Hoc ad apostolos pertinet, quibus cum piscatores essent atque idiotæ, subministrauit Deus sapientiæ verbum, atque hoc tanta cum virtute, vt multa etiam atque admirabilia operarẽtur miracula.

† vel confirmati.

† tua suauitate egenti.

h *Euangelizantibus.*

✻ Basilius. Quos supra animalia vocauit, hic appellat Euãgelistas. Et quoniam piscatores erant, & publicani, constituti vero sunt philosophorum ac sophistarum doctores.

† virtutes multas.

E

† species.

i *Dilecti di.* Hier. Apostolorum, vel dilecti.

Cass. Pater est rex angelorum quibus imperat, & ipse dilectus.

Aug. Rex virtu. Filij, id est, pater, vel more veteris scripturæ Christus rex virtutum Christi, id est, suarũ, vt fecit Moyses, sicut pręcepit dominus Moysi.

k *Dilecti di.* Cass. Repetitio dilecti ad commendationem: Sed non est hæc repetitio in omnibus libris, sed siue sit, siue non, hic est sensus dilecti, non solum ad alia, sed etiam ad diuidenda spolia, quæ diuidendo speciosam fecit ecclesiam.

l *Si dor.* Augu. Dormire inter me. cle. est in auctoritate duorum testamentorum requiescere, & pacifice acquiescere pen. co. de. quorum prædicatione in cœlum fertur gloria ecclesiæ.

✻ Euthy. Dormire in præsenti loco posuit pro mori, sermo tamen prophetę est ad Apostolos dicens, ita demum adducentur vobis hęc spolia, si moriemini inter medios cleros hoc est inter medias gentes, quæ in clerum, hoc est in sortem, vobis datæ sunt. F

m *Columbæ.* Aug Cass. Columba ecclesia, de qua in canticis vna est colũba mea, hæc est deargentata, diuinis eloquijs erudita, per argentũ enim figuratur diuinũ eloquium vnde alibi: *Eloquia domini, argentum Pennę columbę doctores ecclesiæ,* per quos exaltatur ecclesia, & illa semper volat ad alta, quorum prædicatione

Can. 6. c.

Psal. 11.

NICOLAVS DE LYRA.

Pluuiam volunta. *Id est, multo magis ecclesiam tuam, quæ est hęreditas tua empta tuo sanguine, irrigabis voluntarie pluuia gratiæ.*

Et infirmata est. *Quia post ascensionem Christi ecclesia in Ierusalem collecta multas persecutiones sustinuit, vt habetur Act. 8. & 9.*

Tu verò perfe. eam. *Quia deus tantam virtutem contulit credentibus, quod ex illis persecutionibus magis creuit, & confirmata fuit fides catholica.*

Animalia tua ha. in ea. *Id est, fideles tui, qui in pluribus locis sacræ scripturæ dicuntur oues domini, & eodem modo accipit Ra. Sa. quod animalia dei sunt filii Israel.*

Parasti in dulce, &c. *Id est, populo catholico, qui fuit pauper, & abiectus in principio, parasti ad sufficientiam, secundum quod dicitur Act. 4. g.* Gratia magna erat in omnib. illis, neque enim quisquam egens erat inter illos.

Dominus dabit verbum euangelizãtibus virtute multa. *Quod fuit tunc impletum, secũdum quod dicitur Act. 4. g. Virtute magna reddebant apostoli testimonium resurrectionis domini nostri Iesu Christi.*

Rex vir. dilecti. *Translatio Hiero. habet: Reges exercituum fœderabuntur, quia per prædicationem apostolorum aliorumque discipulorum Christi, non solum vulgares homines, sed multi reges principes, & potentes fuerunt fœderati cum Christo per susceptionem fidei, & hoc est, quod dicitur hic: Rex virtutum, id est, reges potentes, & accipitur hic singulare pro plurali, sicut Exod. 8. f.* venit musca grauissima, *id est, multitudo muscarum.*

8 Dilecti. *Id est, facti sunt dilecti ipsius Christi, qui est dilectus patris, secũdũ, qd dicitur Matt. 3. c.* Hic est filius meus dilectus, &c.

9 Et speciei domus, &c. *Quia principes, & potentes conuersi ad fidem dederunt ecclesiæ pretiosa donaria, ex quibus ornata est ecclesia, vt patet in pluribus historiis, & sanctorum legendis, & hoc est, quod dicitur.* Et speciei domus. *hoc est ad speciem, & decorem domus dei quæ est ecclesia pertinet.*

10 Diuidere spolia. *Hoc est, diuersis ecclesiis, & personis ecclesiasticis diuidere prædicta donaria. Consequenter ostẽditur qualiter temporalibus talibus sit vtendum, cum dicitur.*

11 Si dormia. *Ad cuius intellectum sciendũm, quod κλῆρος cleros Græce, idem est, quod sors Latine. Columba autem hic accipitur pro ecclesia, quæ frequenter columba nominatur in Canticis. Pennæ autem huius columbę sunt virtutes eam ad cœlestia eleuantes, dicit ergo:* Si dormiatis. *id est, quiescatis.*

12 Inter medios cleros. *id est, inter status ecclesiæ, scilicet. militãtis, & triumphantis, quod fit quando sic vtuntur homines bonis præsentis vitæ, vt non amittant bona æterna, sed magis acquirant, quia sicut diuitiæ impedimenta sunt reprobis, ita probis sunt adiumenta virtutis, vt dicit Amb. super Lu. Et sic.*

13 Pennæ col. dearg. *Sunt, quia præsens vita ducitur in conscientiæ puritate.*

A prædicatione in cœlum fertur.

✻Basil. Pennas columbæ Spiritussancti gratiam dicit, quę in specie columbæ supra Iordanis fluenta descendit.

✻Euthymius. Columbam putamus Christum esse ob eius nimirum mansuetudinem ac patientiam: per huius autem columbæ alas Christi corpus intelligere possumus, veluti exteriorem, seu magis extremã partem.

✻Beda. Columba de qua hic dicitur, est Ecclesia de qua in canticis Canticorum habetur, vna est amica mea, & columba mea. vocatur autem Ecclesia columba propter innocentiam, & propter frequẽtem gemitũ.

† Inter scapulas eius in viriditate auri. Cant. 1. a.
† Dupergert, imponet omnipotens.
† Basan.
† Saltatis, contenditis insidiamini, montes excelsi.

a ¶Diuinis eloquiis eruditæ. b ¶In resurrectione, vel in fine. ¶Si dormiatis, &c. eritis pennæ, quod non est, nisi per discernentem, quia.

a deargentatæ, & † posteriora dorsi eius in † pallore auri. 1 2

a ¶Aug. diuidens singulis prout vult. b ¶Qui ascendens super omnes cœlos. c ¶Rectores, vel doctores. d ¶Columbam, vel hæreditatem. e ¶Incomparabiliter.

Dum † discernit cœlestis reges super eam, † niue dealba- 3 4 5 6

a ¶Per remissionem peccatorum. Ipsi rectores, vel alii homines. b ¶In vmbra gratiæ. ¶Corpore Christi: ¶Hic Selmon est mons in vertice montium. c ¶Qui est. d ¶Ne quis audeat eum cæteris comparare, quia dicebant eum alii Ioannem, alii Eliam quos increpat, vt quid suspicamini, &c.

b buntur in Selmon: mons Dei mons † pinguis. Mons † 7 8

a ¶Lacte nutriens tenerioris doctrinæ. ¶Alias incaseatus. b ¶Pane cibans.

coagulatus mons pinguis, vt quid † suspicamini 9

a ¶Scilicet esse montem in quo, &c. b Christus. ¶Vel mons est solus, qui patri placuit, vt in eo habitaret.

c montes coagulatos? Mons in quo beneplacitum est 10 11

a Augu. Per se, in aliis per ipsum habitat. b Alios montes. Aug. Vt aliquid sint qui sine eo nil, vnde fiunt currus portando Deum, quos manendo in eis, & regendo ducit in finem, vt currum ad destinatum locum.

d Deo habitare in eo, etenim dominus habitabit 12

a *Et posteriora.* Aug. vbi radices alarum, vel vbi portatur sarcina, charitas. Alæ duo pręcepta charitatis in quibus tota lex, & prophetę. Sarcina leuis, ipsa charitas, quę in his impletur, quia quicquid difficile est in pręcepto, leue est amanti, vnde: *Onus meum leue per spiritum,* ex quo charitas. Ibi ergo viror auri, idest vigor sapientię. Vigor sapientię est charitas.

B

Matt. 11. d.

Posteriora. ✻ Euthym. Per posteriora dorsi, quę grçci vni co vocabulo μετάφρενα dicunt, & nos possumus scapulas dicere, animam Christi intelligit, tanquam interiorem, ac magis secretam partem, splendidum inquit, atque elegãs, & Christi corpus; & argenti instar refulget, omni enim caret peccati macula, verum ipsa etiam anima, non minori luce, ac fulgore splendescit, cum purissimo possit auro comparari.

✻Aug. Posteriora huius colũbę, i. vltima in specie auri splẽdent, quia postquam de mundo exijt super aurum lucet, in charitate, quę nũquam excidit. hic argento, ibi auro cõparat.

Inter medios cleros. Aug. Latinę linguę esset inter cleros, sed quod dicimus inter nos, Grecus habet inter medium nrm. Hic ergo inter medios cleros, id est, inter medium clerorũ quod dici solet in eis rebus, quę inter se debent habere consensum. Cleros testamenta dicit, per quę datur hęreditas, q̃ Grece dicitur cleronomia. Latinę cleros sors, & sortes ex promissione dei, partes hęreditatis vocãtur, vel cleros ipsas hereditates hic dicimus terrenam veteris testamenti, ęternã noui. Inter quas dormit, qui illã iam non ardenter petit, & istã patienter expectat. Qui.n. adhuc terrenę inhiat, nunquam quiescit, sed cupiditatibus per multa agitatur. Vel si dormiatis, idest, si moramini, vt vsque in finem in hoc perseueretis. inter medios cleros, hoc est in cõtẽptu terrenorũ spe

C

spe cęlestium.

Augustinus. Vtrum dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa. Si dormiatis inter medios cleros pennæ columbæ deargentatę, niue dealbabuntur in Selmon, hoc est, si vos, qui diuidimini spolia speciei domus per diuersa dona, dormiatis inter medios cleros, tunc vos, qui estis pennę dealbabimini in Selmon. Vel ita: Si vos o pennę dormiatis inter medios cleros, tunc niue dealbabuntur scilicet homines, qui per gratiã remissionem peccatorum accipiunt. Vel si dormiatis vos, qui diuidimini speciei domus, eritis pennę columbę deargentatę, hoc est, in alta eleuabimini, vel vobis erunt pennę, ambiguum est

Cassiodor. Diapsalmus dum discernit, de donationibus Christi ascendentis, qui solus potest, & non alius.

Aug. Dum gratia spiritussancti reges discernuntur super ecclesiam, niue dealbabuntur in Selmon, idest, vmbra, idest spiritussancti gratia, quia non meritis discernuntur, sed spiritu obumbrante ab ęstu carnis, vmbra fit lumine, & corpore. Lumen est verbum cui corpus accessit, verbum caro factum est, & in eum credentes proteguntur.

b *Mons Dei mons pinguis.* Aug. Cass. Commendationẽ montis subdit: *Mons Dei mons vber.* vnde aquę irriguę, & suaues fluunt, coagulatus propter paruulos, sed pinguis fertilitate sua propter maturos. Vt quid ergo putauit alios mõtes esse hũc montẽ. Iste solus est in quo beneplacitum est deo. Hic enim est mons, qui in Ezechiele vulnerat principem Tyri.

✻ Basil. In montem, quos hactenus vocauit euangelista animalia, & reges. Sic & Isaias dicit, futurum est in postremis diebus, vt illustris sit mons domini, Pinguem autem, & coagulatũ eũ dicit, eo q̃ multũ pabuli pascentib. in eo gregibus exhibeatur, & multũ pinguedinis à diuina grã accipiat.

✻ Euthym. Montem dei ecclesiam fidelium appellat, veluti à terrenis eleuatam, & contemplatione, atque actionibus suis tendentem in cęlum.

c *Beneplacitum est Deo, &c.* August. Etenim dominus habitabit eum in finem, id est, vsque ad terminum maiestatis suę, qui est finis sine fine, & plenitudo omnium.

d *Etenim dominus habitabit.* August. Nullus, vt iste, quia iste mons, scilicet dominus habitabit illos montes vsquequo ducat in finem, idest in se Deum contemplandum.

Idem

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et posteriora dorsi eius. *Idest superiores partes pennarum, quæ sunt super columbæ dorsum.*

2 In pallore au. *Idest, terminantur in perfecta charitate, quæ habetur in statu patriæ. Consequenter ostenditur per quorum ministerium Deus talia agit, cum dicitur.*

3 Dum discer. cœlestis. *Idest pater cœlestis.*

4 Reges. *Idest rectores.*

5 Super eam. *Idest super ecclesiam, quod fuit factum quando deus decernit mittere apostolos ad diuersas partes orbis ad regendam, & ordinandam ecclesiam, ad cuius regimen, et ordinationem apostoli instituerunt per diuersas partes orbis episcopos, & sacerdotes, vt patet ex eorum gestis, ideo subditur.*

6 Niue dealbabuntur in Selmon. *Selmon vno modo est proprium nomen cuiusdam montis, vt habetur Iud. 9. Alio modo est nomen appellatiuum, & significat obscuritatem, & sic accipitur hic ab Hebrais, & sic est sensus huius literæ.* Niue dealba. *Idest super niuẽ dealbabuntur, & est modus loquendi Hebraicus. Vnde supra psal. 50. vbi habemus, Super niuem dealbabor. In Hebræo habetur,* & niue albabor. *idest, plus quam nix.*

In Selmon, idest, illi qui fuerunt in obscuritate errorũ, quia per ministros ecclesiæ infideles conuersi ad fidem baptizabantur, & sic qui fuerant in obscuritate errorum super niuem dealbabantur, quia maior est dealbatio mentis, quam corporis, quanto spiritualia corporalibus præferuntur. Et quia sic augmentata fuit ecclesia, ideo subditur.

7 Mons dei mons pinguis. *Et incipit hic versus sequens præcedentem in Hebræo, & in translatione Hieron. Et dicitur hic ecclesia mons pinguis propter abundantiam gratiæ diuinæ in primitiua ecclesia maxime.*

8 Mons coagulatus. *In Hebræo, & in translatione Hiero. habetur Mons excelsus, & idem signat, quia coagulatio hic accipitur prout importat appositionem ad rem aliquam, per quam inaltatur. Et dicitur ecclesia mons excelsus, vel coagulatus, quia secundum dictum saluatoris Matth. 13. d. assimilatur grano sinapis, quod cum sit minimũ ascendet in arborẽ magnã per fidei dilatationem, propter quod de ea dicit Esa. 2.* Erit in nouissimis diebus mons domus dei in vertice montium, &c. 9 Vt quid suspicamini. *Psalmista conuertit sermonem ad Gentiles idola colentes in delubris, & phanis dicens. Vt quid suspicamini, idest, falso creditis.*

10 Montes coagulatos. *Idest loca salutis extra ecclesiam esse, scilicet templa vestra, & idola.*

11 Mõs in quo beneplacitũ, &c. *Id est, ille solus est vere mons coagulatus, & pinguis, in quo beneplacitum est deo cohabitare, cuiusmodi est ecclesia militans. Vnde dicit saluator Matt. vlt. d.* Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. *Et ecclesia triumphans, in qua æternaliter cum sanctis habitabit, ideo subditur.* 12 Etenim dominus habitabit in finem. *In translatione Hieronymi, habetur, in sempiternum.*

Curri

Idem. Alij autem montes sunt currus per quos vehitur Deus in vniuersum mundum. Currus, quia vnanimes copulati charitate, quos ad ministerium voluntatis suæ moderatur Deus decem milibus innumeris populis multitudo sanctorum.

lum. Ascensus aűt hic libertatem ostendit, dum ait, ascendisti, sponte tua nimirum. Tu etiã ipsum diabolũ, qui tyrannidẽ in nos exercebat, crucis iaculo confodisti, & gentium captiuitatem captiuasti, quam ille antea captiuauerit, eos sub in seruitem redigens: propterea ipse dominus alibi ait, cum autem exaltatus fuero à terra omnia traham ad me, D

a *In finem.* August. Quia personaliter vnitus est ei, in quo habitauit omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.

✻ Euthymius. & Basil. In finem hoc est, perpetuò. Quid ad hoc dicent Iudęi? Neque enim habitauit perpetuò dominus in Sion, sed certo ac finito tantum tempore.

b *Milia lætantium.* August. Cassiodorus. Magnam multitudinem significat sanctorum, qui sunt milia lætantium, quia spe gaudent. Dominus enim in illis Sina, id est, in mandato quod sanctum est. Quid enim prodest mandatum, nisi dominus ibi sit qui dat velle & operari? Aliter enim litera occidens, sed dominus per spiritum dat charitatem qua impletur, & ideò lætantur.

Vsque. a Est. b Sunt.
a in finem. Currus Dei decem millibus multiplex milia læ- 1
b a In eo curru. b. Cum lætantur. Quia iam. Qui erit & iussus. c Est. In impleto mandato. d, Christo. e Conuertit verba ad ipsum Deum. Sed hoc quomodo. O Christe. 2
c tantium: dominus in eis, in Sina in sancto. Ascendisti in 3
d a Ad dexteram patris. Hieron. Loco & dignitate. b Hoc de Christo apostolus exponit. Antequam ascendens. c Homines qui erant sub lege captiui, vel sub diabolo peccatum. d Alias dedisti. e Eroganda quæ donares susceptis. f Suscipiendis, id est homines suscipiendo. 4
e f altum † cepisti captiuitatem, accepisti dona in hominibus 5
g a Quia. b Erant. Vel accepisti homines. Quos isti sunt feliciter captiuauit, vnde propheta plenus lætitia eructat hymnum. Benedictus. c Christum hominem. d Scilicet verbum. 6
† Et enim non credentes inhabitare dominum Deum. 7
a Laus de triumpho. Ascendit, & quo præcessit nos sequi faciat. b Alias August. De die in diem quod valet idem, id est iugiter. c Ad secundo.
h i Benedictus dominus die quotidie: † prosperum iter 8
a Qui talia fecit. b Qui & non credentes vocat de pluribus periculis. c Saluationum. d Inquam. 9
k faciat nobis, Deus † salutarium nostrorum. † Deus
a Non cuiuscunque. b Quos tamen non mirum est mori, cum sit exitus domini. Tamen.
l noster Deus saluos faciendi, & domini, domini

f *Cepisti captiuitatem.* Prius apud inferos captos, hęc sunt spolia. Similitudo triumphi, accepisti dona in hominibus à patre, id est homines. Vel dedisti, secundum quod Deus, dona hominibus, quod etiam fit in triumphis.

Cepisti captiuitatem. Augustin. Vnde captiui dicuntur, quia capti retibus Petri, & sub leue iugum missi, vnde in hoc curru sunt milia lætantium, non plorantium.

E
Luc 5.b.
Matt. 11.d.
-Die
† Afferet nobis Deus salutem nostram, Sela vel portabit nos Deus salutis nostrę, Sela.
Ephes. 4.b.
Matt. 25.d.
† Deus nobis est Deus ad salutem, & domino Deo ad mortem sunt exitus, vel Deus qui nobis salutator est, est dominus Deus per quem mortẽ euadimus.

✻ Basilius. Non iam ò Iudæi, paucos sanctos habebit quos inscendat, & in quibus habitet. Sunt enim illorum multæ miriades, qui ascensione hac Dei digni habentur, imò numerum superant.

c *Sina in sancto.* Cassiod. Est mons in quo data est lex. Dicitur mandatum in quo requiescit dominus, quia in sanctis mandatis eius pręsentia solet contueri.

In Sina. Hieronymus. Vel in Sinai sancto, id est, qui in Sina monte olim dedit legem, ipse idem est in sancto, id est in Christo, qui est sanctussanctorum.

d *Ascendisti.* Augustinus. Qui propter nos erudiendos descendit.

e *In altum.* Super omnes cœlos.

✻ Euthymius. In altum, hoc est in crucem vel in cœlum. C

g *Accepisti.* August. Paulus apostolica autoritate secundũ quod filius cũ patre Deus est, dicit. Dedit dona hominibus mittens spiritum qui est patris & filij. Sed secundum quod idem est caput in ecclesia, accepit dona in membris, dum ipsa membra accipiunt. vnde. *Quod vni ex minimis fecisti fec.*

h *Quotidie.* August. Quia quotidie captiuat captiuos vsque in finem seculi. Et quia currum illum ducit in finem, addit, prosperum iter.

i *Iter.* Augustinus. Cursum vitę, quę verè prosper cum dux sit salutaris.

k *Deus noster.* Cas. Diapsalma. Exponit operationes quę ex supradictis eueniunt. Conquassatio inimicorum, conuersiones peccantium, martyria ab vtroque sexu.

l *Saluos faciendi.* August. Commendat gratiam, quia nullus saluus nisi per eum, sed ne dicas cur ergo morituri? patienter fer, & mortem non indigneris, quia & domini qui sine peccato fuit exitus non alius quam mortis tamen voluntate, ne homo timeret mortem.

☞ Exitus F

NICOLAVS DE LYRA.

Currus Dei. *Hic consequenter Psal. inuitat angelos ad deferendum Christo ascendenti consortium. Ad magnificentiam enim regis non solum facit multitudo ministrantium, sed etiam multitudo associantium, secundum quod dicitur Prouer. 14 d. In multitudine populi dignitas regis: in paucitate verò plebis ignominia principis. Et primò inuitat Psal. angelos ad Christi ascendentis consortium: secundo declarat ecclesiæ profectũ, ibi.* Benedictus dominus. *Circa primũ Psal. ad suum propositum præmittit exemplum de multitudine angelorum assistentium in datione legis secundum quod habetur Deuter. 33. a. vbi dicitur.* Dominus de Sinai venit, *& subditur.* Et cum eo sanctorum milia. *Id est angelorũ, vt ibidem fuit expositum: & hoc est quod dicitur hic.* Currus Dei. *Dicuntur aűt angeli Dei currus Dei, eo quod ei subsunt, & propter hoc dicitur in eis sedere sicut in curru, vel in de secundum quod dicitur. infrà Psalm. 79. a.* Qui sedes super cherubim.

Decem milibus multiplex. *Id est, duplicatus. Vnde in Hebræo legitur:* Bis decem milia lætantium: *quia angeli sancti semper laudant Deum.*

Dominus in eis, &c. *Id est, associatus fuit per eos in legis datione super montem sanctum Sinai. Et ex hoc arguit quod maior multitudo debuit esse in ascensu Christi dicens.*

Ascendisti in altum. *Id est, in cœlum empyreum.*

Cepisti captiui. *Id est, accepisti illos qui in limbo detinebantur captiui, eos tecum ad cœlestia deducendo, quod fuit maius quam dare legem Mosaicam: & ideo debuisti habere tecum maiorem angelorum multitudinem.*

Accepisti dona, &c. *Id est, accepisti dona spiritussancti à Deo patre seu tota trinitate distribuenda hominibus, id est, apostolis alijsque discipulis in die pentecostes. Nec est per hoc intelligendum, quod Christus homo in sua ascensione acceperit spiritum sanctum, cum ab instanti conceptionis fuerit* plenus spiritu gratiæ & veritatis, *Ioh. 1. b. Sed pro tanto dicitur Christus accepisse dona spiritussancti in sua ascensione, quia ad declarationem suæ perfectæ glorificationis ad dexteram patris datus fuit spiritussanctus in signo visibili apostolis, propter quod dicitur. Ioh. 7. f.* Nondum erat spiritus datus, *quia nondum erat Iesus glorificatus. Et quia spiritussanctus non solum datus fuit in signo visibili apostolis qui Iudæi erant, sed etiam Gentilibus, vt patet Act. 10. a. de Cornelio & amicis eius, & in pluribus aliis locis eiusdem libri de alijs Gentilibus, ideo subditur.*

7 Et enim non credentes, &c. *Quasi dicat etiam per dona spiritussancti factum est quod Gentiles non credentes scilicet prius in vnum Deum habitent dominum Deum, & habitentur ab eo, quia per gratiam sancti spiritus Deus habitat in hominibus, & homines in Deo, secundum quod dicitur. 1. Ioan. 4. cap.* Qui manet in charitate, in Deo manet & Deus in eo: *& ideo li credentes, potest teneri nominatiue vel accusatiue.*

8 Benedictus. *Hic consequenter Psalmista enarrat ecclesiæ profectum quod facit dupliciter. Vno modo declarando eius promotionem. Alio modo aduersariorum fidei depressionem. Secundum facit ibi.* Veruntamen Deus. *Circa primum dicit.* Benedictus dominus die quotitie *id est, per singulos dies laudetur à fidelibus. Et causa subditur cum dicitur.*

9 Prosperum iter faci. &c. *Promouendo ecclesiam de bono in melius ad salutem electorum. Et quia secundum apostolum. 1. Timo. 2. b.* Deus vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. *ideo subditur.*

10 Deus nost. Deus sal. faciendi. *Quia ab eo est salus hominum, perditio autem ex malitia eorum, secundum quod dicitur Osee. 13. cap.* Perditio tua ex te Israel, tantummodo ex me auxilium tuum.

11 Et domini domini exitus mortis. *Id est à morte. Quia sicut proprium est Dei saluos facere, ita etiam à morte culpæ & gehennæ facere declinare. Et notandum, quod cum dicitur hic:* Domini domini.

A a *Exitus mortis.* Cas. Id est, resurrectio, ne queraris de morte, quia Chrs inde exiuit, & inde exire dedit. Ne mala pertinacium credas impunita, subdit: veruntamen capita, superbiā, vel autores Iudaicæ sectionis, vel seditionis, vel hæresis.

✠ Euthymius. Ad potestatem inquit, Dei pertinet, vt à morte quis ad vitam educatur. Per mortem vero, & illam itelligere potes, quæ corporis operationes extinguit: ipsam nimirum naturalem mortē. Et illam, quæ virtutum operationes in anima mortificat, quám appellamus peccatum. Ab vtraque enim morte potest nos Deus liberare.

† educam, reducam redire faciam sub. exercitum tuum contra te deprofundis.
† rubeat.
† ab ipsis.

a ¶ Est: b ¶ Qua nos liberat. c ¶ Etsi mortuus vel licet saluator. d ¶ Aug. Vel vt humilientur hi, vel vt in tartara trudantur.

a exitus mortis. Veruntamen Deus † confringet capita inimi- 1

a ¶ Vt Arii. b ¶ Aug. Nimis extollentium se in delictis in quibus saltem deberent humiliari dicentes, Deus propitius esto mihi peccatori, sed & ibi superbiunt & aiunt, secundum illud Insipiens cogitatio quæ perducit ad culpas. c ¶ Extollentium. d ¶ Perseuerantium.

b c corum suorum: verticem capilli perambulantium in delictis 2

a ¶ Confringet, quia Dominus dixit. b ¶ Ex gentibus etiam conuertet multos. c ¶ Aug. Ad eos qui iacent in profundo maris.

d suis. Dixit dominus, ex Basan † conuertam, conuertam in pro- 3

¶ Vel tar. ¶ Vel do. a ¶ Seculi. b ¶ Vel conuertam eos vel conuertar ad eos, vt intingatur. Quod non Deus sed propheta dicit conuersus ad ipsum. c ¶ Vel illorum. d Fiet vel erit.

e f fundū maris. Vt † intingatur pes tuus in sanguine: lingua canū 4

a Per conuersationem ex inimicis, fient canes pro domino latrantes. b A teipso. c Intingatur &c. quia sic te vident præcessisse. A parte tua. d Cuius Dei? O.

g h i tuorum ex inimicis † ab ipso. Viderunt † ingressus tuos Deus 5

Exitus mortis.

✠ Beda. Quasi dicat, quid misera mortalis conditio indignaris? quid conquereris non habes indignari sed consolari: vt enim patienter sustineas, non solum tribulationes, sed
B et mortē habes conditionē, per hoc quia Dñi Dei, dico specialiter & absolute Dñi est exitus mortis: quia non tm̄ tribulationes pertulit, sed etiam per mortem mundum exiuit.

b *Verticem capil.* Cassiod. Versutias inanium quæstionum, quæ tales inimicitias calumniarum quærunt, ut capillos uideantur perscrutari.

c *Perambulantium.* ✠ Euthymius. Confringet inquit, Deus capita inimicorum perambulantium verticem capilli, hoc est conculcantium verticem comæ, comæ dico quorūlibet delinquentium. Capillum enim hic dixit pro coma. Cōculcare verò delinquentium comam dicuntur dæmones, cò q; peccatores quosque veluti sibi subiectos conculcant.

d *Ex Basan.* Aug. Id est, confusione, quia confundet de peccatis qui pro eis orat. Vel Basan dicitur siccitas & de siccitate, id est, inopia iustitiæ conuertit dominus: non eos qui plenos iustitiæ se putant, cum sint inanes. Vel conuertar, quia conuertit Deus his qui confunduntur de peccato, & qui sicci imbrem gratiæ desiderant: & secundum hoc conuertar in profundum maris, id est, ad eos qui erant desperatissimi.

e *Pes tuus.* Aug. Id est, vt qui prius erant inimici, fiant pes tuus, prædicando vsque ad sanguinem, scilicet, vsq: ad mortem:
C
tem: & canes, pro Deo latrantes qui edunt de micis, &c.

Pes tuus. August. Illi soli ad officium regiminis assumēdi sunt, qui quod percipiunt, aliis prædicant, & qui manibus bonorum operum exequuntur, quod ore prædicant vel docēt. Vnde in Leuitico, *Os turturis retorquetur ad ascellas.*

f *In sanguine.* Basil. Quoniam ostendit Deum veluti strenuum quendam victorem hostes expugnantem, sanguinis quoque riuos, & mortuos conculcatos, ac insepultos proiectosque sermone depingit. hoc autem & per Esaiā clamat, Torcular inquit, calcaui solus, nec quisquam ex gentibus mecum erat, & conculcaui eos in furore meo, & ad terram sanguinem eorum effundi, & cum eos vincerem aspersa sunt vestimenta mea.

g *Canum.* August. In magno sacramento eos ducere iussus est Gedeon, qui vt canes aquam lamberent, trecentos tantum & non plures in signo crucis propter thau, quæ trecentos significat.

✠ Euthymius. Canes Christi, Episcopi sunt qui insidiatores expellunt, & rationales greges custodiunt. Horum igitur canum intellectualis lingua intincta est, in sanguine nimirum, qui profluebat ex inimicis.

h *Ab ipso.* Augustinus. Quasi si quæras, vnde tantum bonum, ut canes eius sint cuius erant inimici? ait ab ipso, id est eius gratia, non à seipsis.

i *Viderunt ingressus tuos Deus.* Augustinus. Vel visi sunt gressus tui Deus, quibus venisti in mundum. Hæc gratia latebat in veteri testamento. Modo patet cum missus filius annunciatur in gentibus.

✠ Euthymius. Per incessus hic actiones Christi in carne conuersationemque, ad uitam eius intelligit, quorum omnium spectatores Apostolos fuisse legimus, iuxta quod per alium prophetam dicitur, post hæc in terra visus est, & cum hominibus conuersatus est.

✠ Basilius. Ingressus Dei, dispensationes illius dicit.

NICOLAVS DE LYRA.

domini. *Non est nugatio, quia in Hebræo sunt duo nomina. Primum est nomen domini tetragrammaton, quod signat Dei puram substantiam. Secundum est adonai, quod importat dominium: & per consequens respectum ad creaturam: & sic non est ibi nugatio, quia sunt nomina à diuersis proprietatibus imposita: propter quod Hier. transtulit, domini Dei mortis egressus: quia vbicunque ponitur nomen domini tetragrammaton quod est ineffabile: Hieron. transfert hoc nomen domini ideo pro adonai transtulit Dei.*

1 Veruntamen. *Hic consequenter declaratur aduersariorum fidei defectio, & primò quantum ad Iudæos, secundò quantum ad Gentiles tyrannos, ibi:* Increpa feras. *Prima in duas, quia primo ponitur Iudæorum defectio, secundo Christianorum exultatio, ibi:* Præuenerunt. *Circa primum dicit:* Veruntamen Deus confringet, &c. *Quasi dicat, quamuis Deus velit omnes saluos fieri, tamen vult capita inimicorum suorum puniri secundum ordinem iustitiæ suæ, cuiusmodi fuerunt sacerdotes & principes Iudæorum: vt habetur in textu euangeliorum.*

2 Verticem cap. &c. *Id est, ciuitatem Ierusalem, quæ erat caput regni Iudææ. Et dicitur vertex capilli, id est, capillosus: quia propter muros & turres eam circundantes videbatur inexpugnabilis, sicut vertex capillosus dicitur fortis, & tamen fuit destructa & incensa à Romanis propter peccata Iudæorum eam inhabitantium. Modus autem destructionis eius subditur: cum dicitur.*

3 Dixit dominus, &c. *Ad cuius intellectum, sciendum quod Iudæa in qua metropolis erat Ierusalem, est sita ex vna parte super Iordanem fluuium, iuxta quem est terra Basan, vt patet ex libro Numerorum, & ex alio latere super mare mediterraneum. Vespasianus autem missus à Nerone contra Iudæam, aggregauit sibi exercitum ex vtroque latere scilicet per terram Basan & per mare: & hoc est quod dicitur:* Dicit dominus ex Basan, &c. *Quia ex diuina dispositione facta est destructio Iudææ in vltionem mortis Christi, sicut prædixerat saluator Luc. 19. f. Ex Basan conuertam, conuertam in profundum maris, id est, conuertam exercitum contra Iudæam ex parte terræ Basan, & ex parte maris.*

4 Vt intingatur pes tuus in sanguine, lingua canum tuorum ex inimicis, &c. *Quia in destructione Ierusalem tanta fuit occisio Iudæorum, quod pedes ambulantium tingebantur in sanguine: & canes secundum suum appetitum poterant sanguinem occisorum lingere. A principio enim belli vsque ad finem, fuerunt decies centena millia Iudæorum occisi, vt dicit Iosephus libro de Iudaico bello. Causa autem tantæ occisionis subditur cum dicitur.*

5 Viderunt ingressus tuos Deus. *Iudæi enim viderant processum Christi per terram eorum prædicando, miracula faciendo, & ideo erant magis puniendi tanquam excusationem sui sceleris non habentes, propter quod dicit saluator Ioan. 15. d.* Si opera non fecissem in eis quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent, nunc autem viderunt & oderunt me & patrem meum, &c. *Et ibidem præmittitur:* Si non venissem, & locutus eis non fuissem, peccatum non haberent, nunc autem excusationem non habent de peccato suo.

Ingressi

a *Qui.* Augustinus. Deus.
b *Est in sancto.* Corpore, licet perfidi non videant secundum quod passus. In hoc etiam, patiendo vel credendo, præuenerunt eos Principes, vel præuenerunt te ad laudem.
c *Principes.* ✠ Basilius, & Euthymius. Apostolos Principes appellat, quemadmodum & alibi: Constitues inquit eos Principes super omnem terram. Hi igitur Principes, omnes alios credentes in fide præuenerunt per psallentes verò, ipsos prophetas intelligit, eo quod omnia cecinerint ac prædixerint quę ad Christum pertinebāt. His igitur prophetis Apostoli coniuncti fuerāt, hoc proximi ac vicini exstiterunt, quia & tēpore, & prędicatione illos consequuti sunt.

Inquam. a Verbi. Creatione. b Gubernatione. c Id est, sanctis vel in corpore. Templo. d Vt populi sequerentur. Vt isti gressus viderentur, Præuenerunt.
a ingressus Dei mei, regis mei, qui est in sancto. Præuenerunt 1
b Apostoli. a Non soli. b Bene operando ad gloriam De. Augu t. Qui Dei laudes 2
sonant. c Principes etiam. d Ne fœmineum sexum excludas. Quæ etiam ab eis 3
apostolis formam laudandi & patiendi sumunt.
c † principes coniuncti psallentibus, in medio † iuuenculārū 4
d a Ergo. Conuersi ex Basam. b Cui latria. c Cui dulia. d Vos dico potari.
e f tympanistriarū. In ecclesijs benedicite † Deo domino, † de 5
De doctrina apostolorum, vel in ecclesijs. a Aug. De Israel prius elegit quos fontes faceret aquæ viuæ salientis in vitam æternam. Ioan. 4.b. b Inter fontes, vel in ecclesiis. Est.
c Paulus apostolorum nouissimus. Nouissimè assumptus. Deposita vetustate malitiæ.
d Mente sursum vecta.
fontibus Israel Ibi Beniamin † adolescentulus in mentis ex- 6
g a Ibi etiam. b Sunt. c Qui in ecclesiis benedicunt Deum. 7
h i cessu. Principes Iuda duces eorum, principes Zabulon 8
a Per istos. Docendo scilicet. Exemplum commenda. Cum Christus pro nobis 9
mortuus, quomodo non omnia nobis cum illo Deus donauit?
k & principes Nephthali, † Manda Deus virtuti tuæ 10 11

d *In me.* Ministri, præpositi nouarum ecclesiarum Deum laudantium carne domita & corio siccato ab humore peccati, & extenso à ruga duplicitatis.
e *In ecclesiis bene.* Cassiod. Diapsalma. Precatur & affirmat, vt hęc inceptio dilatetur & confirmetur, pro qua & hęretici destruantur.

Augustinus. In ecclesiis. Hæ sunt iuuenculæ tympanistriæ, ne quis carnaliter choros luxuriæ cogitet. Ecclesiæ quippe sunt adolescentulæ, noua gratia decoratæ.

In ecclesiis, non alibi, non in aliis conuenticulis.

✠ Basilius. Hic de Ecclesiarum multitudine vaticinatur, in quibus ex fontibus Israeliticis, propheticis, videlicet libris, Deum laudare pręcipit.

✠ Euthymius. Hic sermo, legalis cultus cessationem prædicit, & Ecclesiarum multitudinem, quæ in variis orbis partibus erigendę erant. Nam olim vnicum tantum erat omnibus Iudęis templum.

f *De fontibus Israel.* Cas. Vt ad eorum imitationem prædicetis quę decet, quia sunt principes fidei, spei, & charitatis, & per hoc Beniamin, id est, filius dextrę.
g *Ibi Beniamin, &c. Princ. &c.* Cassio. Per nomina tribuum, Christum & apostolos indicat. Ibi, scilicet, in templo Ierusalem. Vel in ecclesia. Interpretatio etiam nominum ecclesiæ conuenit.

Cas. Forsan ex his tribubus fuerunt apostoli, sed magis placet quod ex interpretatione accipitur. Iuda, confessio. Zabulon, habitaculum fortitudinis. Nephthali, dilatatio, quæ principibus ecclesiæ cōueniunt. Prima. confessio, pro qua quicquid acciderit, fortiter tolerandū est. Inde finitis angustiis, latitudo sequitur in præmio. Vel, confessio in fide fortitudo in spe, latitudo in charitate.

† adolescentularum.

† Deum dominum.

† vel qui estis de vena.

✠ Beda. Inuitat eos ad societatem ecclesiarum, commendans consortes & duces, quos ibi habebant. Quasi dicat: Ideo in ecclesiis benedicere debetis quia ibi est *Beniamin*, id est, Paulus de tribu sęuissima Beniamin natus.
h *Adolescen.* ✠ Euthymius. Seu magis vt poscit gręca dictio, iunior dicitur, quia vltimus omnium Apostolorum ad fidem accessit.
i *In mentis.* Seu vt proprie est gręca dictio, in ecstasi, ꝑ raptū eius ad tertium cęlū, de quo ipse ait, siue in corpore, siue extra corpus nescio, Deus scit. Nā & in Beato Paulo ea impleta sunt q̃ de Ben-iamin à Iacob patriarcha in benedictionibus ꝑdicta fuerāt. Ben-iamin lupus rapax mane comedet, vespere diuidet cibum. Ipse siquidē Paulus ab initio, lupi instar, ecclesiā vastabat furore atq; cędibus penè eā deuorans, & tandē conuersus, non tm̄ his cędibus abstinuit, sed spiritualem cibū atq; cœlestem panē ecclesię fidelibus, per vniuersum orbem vt fidelis ac prudens distributor, diuisit.
k *Manda Deus virtuti tuæ.* Cassiod. O Deus notifica filium, quasi quod enuntio futurum, perfice. Vel, virtuti tuę, id est fortibus tuis iniunge, vt te annuntient. Vel ò pater, manda tuum opus virtuti tuę, filio vel spiritui sancto.

Augustinus. Commendat enim Deus charitatem suam in nobis, quoniam cum peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est, quod benè & confidenter orat.

☞ *Confirma*

NICOLAVS DE LYRA.

Ingressus Dei, &c. *In hoc Psalmista confitetur deitatem Christi & eius humanitatem, in qua descendit à Dauid & alijs regibus.*

Qui est in sancto. *Id est, in cœlo empyreo, sanctis angelis & spiritibus appropriato.*

Pręuenerunt. *Hic consequenter ponitur Christianorum laudatio quæ processit non ex zelo vindictæ, sed diuinæ iustitiæ, cum dicitur:* Pręuenerunt. *Circa quod sciendum, quod antequam venirent Romani ad destruendam Ierusalem & terram in circumitu, Christiani ibidem existentes monitu angeli transierunt in regnum Agrippæ, quod erat confœderatum Romanis, prout habetur in Ecclesiastica historia. Et hoc est quod dicitur:* Pręuenerunt principes. *Id est, apostoli & alij principales inter Christianos: quia sicut dictum est, præuenerunt destructionem terræ inde recedendo, & ad regnum Agrippæ transeuntes: vbi cum alijs fidelibus insistebant diuinis laudibus, ideo subditur.*

Coniuncti psallentibus. *Id est, virginum deuotarū: quia à principio ecclesiæ aliquæ virgines fuerunt Deo consecratæ, sicut patet de sancta Tecla, & pluribus alijs vt magis patebit infrà. Et vocantur hic tympanistriæ, non quia vterentur tympanis materialibus, sed quia cū apostolis insistebant diuinis laudibus. Et hoc modo beatus Aug. virginem Mariam nominat tympanistriam, in sermone de natiuitate ipsius, dicens: Audite igitur quemadmodum tympanistria nostra cantauerit. Ait enim:* Magnificat anima mea dominum, &c.

In ecclesiis benedicite Deo do. &c. *Hoc dicit quia apostoli & primi discipuli Christi fuerunt de populo Israel, vt patet ex decursu euangelij: & ab istis tanquam à fontibus originata est deuotio laudis in ecclesiis.*

6 Ibi Ben-iamin. *Id est Paulus, qui fuit de tribu Ben-iamin, secundum quod dicit Rom. 11. a. Qui conuersus ad fidem iunxit se cum aliis fidelibus, vt habetur Act. 9.*

7 Adolescentulus. *Quia secundum veritatem adhuc erat adolescens quando fuit conuersus, vnde dicitur Act. 7. d. Et testes deposuerunt vestimenta sua secus pedes adolescentis, qui vocabatur Saulus, & satis cito post fuit conuersus. Vel dicitur adolescentulus, quia inter alios apostolos fuit vltimo ad fidem vocatus.*

8 In mentis excessu. *Quia fuit raptus vsque ad tertium cœlum, vt habetur 2. Cor. 12. a.*

9 Principes Iuda duces eo. *Dominus enim noster Iesus Christus fuit de tribu Iuda secundum carnem, vt habetur Rom. 1. & per consequens Iacobus, Ioannes, Simon, & Iuda, & Iacobus minor eius cognati germani fuerunt de eadem tribu, vt videtur: & isti fuerunt cum aliis apostolis duces Christianorum. In translatione Hieron. habetur: Principes Iuda in purpura sua: quia propter Christum sustinuerunt martyrium, suo sanguine purpurati. Et licet Ioannes non transierit per gladium, tamen paratus fuit sustinere martyrium, quando fuit missus in feruentis olei dolium. Propter quod dicit Aug. libro de bono coniugali: Non est impar meritum martyrij in Ioanne qui passus non est, & in Petro qui passus est.*

10 Principes Zabulon & principes Nephthali. *Istæ duæ tribus acceperunt sortes suas pro magna parte in Galilæa, vt habetur in Iosue, de qua fuerunt plures discipuli Christi vnde vocabantur Galilæi Actio. 1. & ideo de tribu Zabulon, & Nephthali fuerunt ibi aliqui.*

11 Manda Deus virtuti tuę. *Verbum est Psalmistæ loquentis in persona primitiuæ ecclesiæ. Et est sensus:* Manda Deus virtuti tuę. *Id est.*

a *Confirma hoc Deus quod op.es.* Incipiendo.

A *Confirma.* ✻ Euthymius. Hęc ad filium dicta sunt, vt Euangelij prędicationem, quod in nos, vel propter nos operatus est, validiorem ac potentiorem reddat. Vel confirma quod operatus es a templo tuo, hoc est, quod perfecisti per assumptam humanitatem, quę templum dicitur ac tabernaculum diuinitatis. Nā quod ait à templo tuo, exponi debet, per templum tuum.

✻ Basilius. Confirma gratiam quam dedisti nobis per templum tuum, quod ex nobis assumpsisti, quod constituisti super omnem principatum, & potestatem, & omne nomē quod nominatur, nō modo in hoc sęculo, sed & in futuro.

† inter vaccas

† Disperge.

† principes aut præstantiores.

a ¶ Iuuando. ¶ Per gratiam spiritus. ¶ In gentibus. h ¶ Fidem. ¶ Iudæis:
e ¶ Quod vere facies, vel quod si feceris. ¶ Vel operatus es in nobis. ¶ Non aliunde.

a b confirma hoc Deus quod operatus es in nobis. † A templo 1
a ¶ Ente. b ¶ Aug Quia non intelligendo nocent. 2
c ¶ Quia scripturas peruertunt, vel quia instabiles.

c d tuo in Ierusalem, tibi offerent reges munera. † Increpa feras 3 4
a ¶ Quia. b ¶ Superborum indomitæ ceruicis hæreticorum. c ¶ Est.
¶ Seducibilibus inter muliercula. ¶ Vnde Apostolus, ex his sunt qui pe. domos, & captiuas ducunt mulierculas 2. Timo 4.b.

arundinis, congregatio taurorum † in vaccis populorum: 5 6
a ¶ Sed non sine fructu quia inde euenit. b ¶ Id est, emineant hi.
c ¶ Eloquiis Dei. d Sed. Ne grex dissipetur.

e f ut excludant eos qui probati sunt argento. † Dissipa 7 8
a Propter genera sectarum. b Quia non correctioni. sed contentioni student. 9
c Quod fiet quia. d Ad Christum dona ferentes.
Præcones reconciliationis. e Tenebris gentium.

g h gentes quæ bella volunt: venient † legati ex Aegy- 10

B b *A templo tuo in Ierusalem.* Quę est libera, mater nostra, quę est templum à quo omne datum optimum: ab illo ergo templo.

c *Reges terræ.* Vel speciales tibi offerent munera, id est, sacrificia laudis. Sed quia huic laudi obstrepunt hęretici.

d *Increpa.fe.arun.* August. Id est, eos, qui mouentur omni vento doctrinę.

✻ Euthymius. Increpa hoc est fac obmutescere, intellectuales leones, immites nimirum ac sęuos dęmones, qui veluti quidam leones in arundinibus latent, dum in leuitate, ac sterilitate instabilium atq; inconstantiū in fide hominū, latebras ac nidos suos faciūt, Iuxtà quod de diabolo scriptū legimus, apud beatum Iob, quod sub omni dormit arbore.

e *Vt excludant eos qui probati sunt.* August. Hoc est quod

1. Cor. 11 d. Apostolus ait. Qui probati sunt, manifesti fiant, vel à vaccis excludantur probati. Nam stabiles, fortes, & graues non habent seducere, vnde. *In populo graui laudabo te.*

✻ Basilius. Prędicit hic Iudęorum insultus, initio prędicationis contra pios factos. Hoc inquit, facient, volentes excludere, & data salute priuare, eos qui instar argenti igne examinati probatique sunt reperti.

C ✻ Euthy-

✻ Euthymius. Argento autem probatos dixit, pro probatos, tanquam argentum. Est enim Hebraicę linguę proprium idioma.

f *Dissipa.* Increpa feras, & etiam dissipa dissentientes.

g *Gentes quæ bella volunt.* Augustin. Hęretices & alios eis consentientes quos gētes vocat propter genera diuersarum sectarū, ne ibi series successionum confirmet errorem.

✻ Beda. Gentes vocat illos eosdem, quos feras vocauit, id est, hęreticos, non propter nationum diuersitatē, sed propter sectarum varietatem. Alij enim fuerunt Donatistę, ali Nicolaitę, alij Arriani, alij Sabelliani. Et verè dissipabit Gentes tales nō per legatos reconciliationis & ęternę pacis, idest, per pręcones sanctos hoc facies.

h *Ex Aegypto, Aethiopia.* August. Aegypti vel Aetiopię noīe fidem omnium gentium signat, à parte totum. Non ergo ex solis Iudęis, sed de gētibus præcones futuros prophetat.

Hieronymus. Aethiopia Gentilitas nigra peccatis, festinat manus dare Deo. Similitudo à victis, qui armis depositis eas dant victoribus, ne intereant.

Præueniet manus eius. August. Id est, vindictam eius, per confessionem, ne manentes in peccatis puniantur.

✻ Euthymius. Præueniet hoc est extendet. Nam qui manum extendit, præuenire quodammodo illud videtur, quod procul iacebat. Extendit autem Aethiopia Candacem illū quem manum nunc propheta appellat, veluti potentem inter Aethiopes. Vis etenim ac robur hominis in manu potissimum dignoscitur. Potens autem erat ille Candaces, cum post reginam in imperio primus haberetur. Alij qui per Aegyptum vniuersum dicunt orbem significari, eo quòd intellectualis Pharao totius orbis dominaretur, & per Aethiopiam eiusdem orbis fines denotari. Sunt enim Aethiope in orbe omnium hominum extremi, qui orientem incolunt & occidentem. Sequitur.

☞ De

NICOLAVS DE LYRA.

id est potestati angelicæ, quæ tua mandata exequitur, scilicet, vt protegat nos & defendat. Quod tunc fuit factum, quia sicut dictum est: Ecclesia fidelium de monitu angeli transiuit ad Agrippæ regnum, tanquam ad locum securum. Item tunc Petrus fuit eductus de carcere per angelum Act. 12.

1 Confirma hoc Deus quod operatus es in nobis. *Nos docendo, & resurrectionem tuam manifestando, & spiritum sanctum nobis mittendo.*

2 A templo tuo in Ierusalem. *Quia in illo templo Christus frequenter docuit. In monte etiam Sion in quo erat templum super apostolos aliosque discipulos spiritum sanctum misit, secundum quod dicit Hierony. in epistola ad Paulinum de omnibus sacræ scripturæ libris.*

3 Tibi offerent reges munera. *Per hoc enim quod Christus apostolos aliosque discipulos sic confirmauit, quod constanter fidem prædicauerunt per orbem, multi reges conuersi dederunt multa & magna munera ad ædificationem ecclesiarum & sustentationem pauperum Christianorum amore Christi, sicut patet ex gestis apostolorum & aliorum Christi discipulorum.*

4 Increpa feras. *Hic consequenter inuehitur Psalmista contra Gentiles tyrannos: inter quos maiores fuerunt imperatores Romani & eorum præfecti: qui conati sunt fidem catholicam destruere, vt patet de Nerone, Domitiano, Decio, Diocletiano & Valeriano, & multis aliis, & quantum ad hoc dicit:* Increpa feras. *& vocat principes Romanos feras, quia dabant feris martyres deuorandos, prout patet in multis martyrum gestis.*

5 Arundinis. *Arundo enim vento mouetur: & ita principes Romanorum vento vanæ gloriæ mouebantur: vel quia ad quemlibet errorem idololatriæ de facili conuertebantur, secundum quod dicit Leo Papa in sermone sanctorum Petri, & Pauli de Roma: quod magnam credebat se fecisse religionem, cum nullius gentis respuisset fasitatem. Et bene dicit.* Increpa feras, &c. *quia Psalmista præuidit Constantinum imperatorem post multam stragem Christianorum à Deo lepra percutiendum, & à principibus apostolorum Petro & Paulo increpandum, & sic ad fidem conuertendum, vt habetur in gestis beati Syluestri.*

6 Congregatio taurorum, &c. *Id est, principes Romani qui vocati sunt feræ propter crudelitatem. Congregatio taurorum in vaccis populorum. Comparātur enim tauris domesticis: quod notatur per hoc quod dicitur: In vaccis populorū, quia tauri indomiti non sunt sic congregati cum vaccis hominum. Et ratio huius comparationis, quia non solum conabantur subuertere Christianos per tormenta tanquam feræ sed etiam per blandimenta tanquam tauri domestici, promittendo eis honores, diuitias, & similia: dum tamen vellent recedere à fide Christiana, vt patet in multis martyrum gestis, ideò subditur.*

7 Vt excludant. *Scilicet, à veritate fidei.*

8 Eos qui probati sunt argento. *Id est, magis probati in fide quam argentum in fornace.*

9 Dissipa gentes quæ bella volunt. *Istæ gentes sunt Romani qui per bella totum orbem sibi subiugauerunt.*

10 Venient legati ex Aegypto. *Hoc consequenter potest exponi de Philone, qui cum sociis suis de Alexandria Aegypti fuit missus legatus ad imperatorem Claudium: & tunc contraxit familiaritatem cum Petro apostolo Romæ existenti, & reuertens Alexandriam, ecclesiam sancti Marci congregatam honorauit, & in libris suis magnifice commendauit, prout scribitur in libro illustrium virorum.*

Aethiop:

a Deo regna. Vt Deo sit in principio sequẽtis versus. Vel magis in fine præcedentis versus est, Deo. Commendaturq; fides (quasi non præcedentibus operibus iustificetur homo) quæ per dilectionem incipit operari. Credet ergo Aethiopia Deo, & sic præueniet opera eius, id est, Aethiopiæ, quod in Græco non est ambiguũ, id est, credendo in Deum, præueniet opera sua. Vel eius, Aegypti Deo, id est, in Deum.

b *Regna terræ cantate Deo*, Aug. Decursis omnibus quę iam impleta cernimus, hortatur ad laudem Christi, & futurum eius aduentũ prænuntiat.

c *Psallite*. Cas. Diapsalma. Psallite: veniet qui ascendit, vbi sanctos cõlummabit.

d *Ascendit*. Cas. Secundum quod homo. Nam secundum quod Deus, patri æqualis, super cœlum cœli, excelsiores creaturas, ut nihil supra se haberet.

Hieronym. Cassiod. Oriens, verbum à patre genitum. *Et ascendit ab oriente virtute verbi.*

e *Ad orientem*. Locũ expressit vbi surrexit, & vnde ascẽdit. August. Ad orientem, nostræ illuminationis. Vel quia Ierusalem est in oriente.

✻ Basil. Christus non solum in visibile hoc cęlum ascendit, sed & superius, consedit; in dextra maiestatis in excelsis radios suos omnibus, tanquam Orientis solis demittens.

✻ Euthymius. Qui ascendit &c. hoc est palam ac manifestè, omnibus videntibus Apostolis, qui in terra erant, & vidẽtibus etiam omnibus incorporeis angelorum ordinibus e cęlo etenim descendens in terram, descendit in occidentem, hoc clam & latenter ab omnibus, velataque & obtecta ineffabili quodammodo illius diuinitate. Ascendens verò è terra in cœlum, palam ascendit.

f *Voci suæ*. August. Quæ fuit humilis in passione: dabit vocẽ virtutis in communi resurrectione.

g *Vocem virtutis*. Cassiod. Efficaciam resuscitandi omnes mortuos.

h *Magnificentia eius & virtus*. Aug. Quoniam iam tunc non erit commistio malorum: inde euidens erit magnificentia eius super verum Israel.

i *In nubibus*. August. Quia non solus veniet ad iudicium, sed cum senioribus populi, qui sunt nubes: quas ne aliter acciperes, addit: Mirabilis in sanctis.

✻ Euthymius. Per nubes, sic ipsos Apostolos intelligit, veluti supra existentes, atq; eminentes à terrenis negotiis, ac veluti spirituali aqua plenos, quam ex sancti spiritus profundis hauserunt, vt animarum arua ac campos, hoc est, vt ipsos credentes irrigarent.

K *Ipse dabit virtutem & fortitudinem plebi suæ benedictus Deus.* Cassiodorus. Magna promisit, ne quis pro humana infirmitate desperet se ad tanta præmia peruenire.

a ¶ Extrema gentium, iustificabitur per fidem sine operibus legis. b ¶ Hærens Deo fide. c ¶ Opera. d ¶ Suas. e ¶ Ergo. ¶ Hoc est Aegyptus & Aethiopia.

a pto; Aethiopia † præueniet manus eius Deo. Regna terræ

b ¶ Omne hominum genus. a ¶ Puritate mentis. ¶ Opere. ¶ Inquam. b ¶ Christo.

c d cantate Deo, psallite domino. * Psallite Deo qui ascendit su-

a ¶ Super omnes cœlos ad dexteram patris. ¶ Virtutes. b ¶ Alias ab oriente. c ¶ Quia inde venturus ad iudicandum subdit. d ¶ In iudicio. e ¶ Qui prius vt agnus sine voce.

e f per cœlum † cœli, ad orientem. Ecce dabit voci suæ vocem

a ¶ Psallite &. b ¶ Dabit item. c ¶ Dei. d ¶ Erit. ¶ Euidens. ¶ Dei.

g h † virtutis date † gloriam Deo. super Israel magnificentia eius,

¶ Dei. ¶ Sanctis.

i &† virtus eius in nubibus. † Mirabilis Deus in sanctis suis,

a ¶ Tunc verè Israel, quia videbit Deum sicut est. b ¶ In carne, quæ etiam in resurrectione erit impassibilis, vnde Apostolus, virtutem resurrectionis eius 1. Philip. 3. b. Vel de præsenti, ipse dabit. ¶ Quia inimica destruetur mors 1. Corin. 15. d. ¶ Nunc infirmæ.

K Deus Israel ipse dabit † virtutem & fortitudinem † plebi suæ benedictus Deus.

* Sela psal. 3. psallite.

† fortitudinis, id est, facit vocem suam horridissi. sonare.

† fortitudo.

† Tremendus in sanctuariis suis, vel de sanctuariis suis.

† fortitudinẽ.

† robur.

GLOSSA

NICOLAVS DE LYRA.

Aethiopia preueniet man. *Aethiopia enim est iuxta Aegyptum, & citius & vniuersalius fuit conuersa ad Christum quàm Aegyptus, videlicet per beatum Matthæum apostolum, qui veniens ad illam prouinciam baptizauit regem & eius filium quem à morte suscitauerat, & filiam eius Ephigeniam virginem Christo consecrauit, & eam ducentis virginibus præfecit, & populum regni pro maiori parte baptizauit, vt habetur in prædicto libro illustrium virorum, & hoc est quod dicitur. Aethiopia preueniet, scilicet Aegyptum.*

Manus eius Deo. *Id est dare Deo manus per confœderationem ad Christum. Confœderatio enim in pluribus locis sacræ scripturæ dicitur dexterarum datio, quia homines fœdus ineuntes in multis partibus dant inuicem dexteras manus.*

Regna terræ. *Hic vltimò Psalmista inuitat homines ad psallendum Deo ascendenti, dicens.* Regna terræ. *Id est, habitantes in omnibus regnis terræ.*

Cantate Deo. *Ipsum deuotè laudando.*

Psallite Deo qui ascendit super cœlum cœli. *Id est, ad extremitatem cœli empyrei, quod est excelsius inter cœlos.*

Ad orientem. *Hoc dicitur, quia Christus ascendens in cœlum, ascendit de monte Oliueti, vt habetur Act. 1. qui mons est in orientali parte iuxta Ierusalem, in qua completum fuit mysterium redemptionis humanæ.*

Ecce dabit voci suæ vocem virtutis. *Hoc cõmuniter exponitur de voce qua Christus suscitabit mortuos à sepulchris in finali iudicio, sed vt continuetur litera præcedentibus, potest exponi de voce prædicationis apostolorum aliorumque discipulorum Christi: quibus Christus ascendens præcepit prædicare per orbem euangelium, secundum quod habetur Marci vlti. c. Euntes in mundum vniuersum, prædicate euangelium omni creaturæ. Et huic voci quæ dicitur vox Christi, eo quòd de eius mandato, dedit vocem virtutis confirmando prædicationẽ eorum miraculis: vnde ibidem subditur. Illi autem profecti prædicauerunt vbique domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.*

8 Date gloriam Deo super Israel. *Id est, propter bona quæ fecit Israel. per quem notatur populus Christianus, cui facta sunt beneficia prædicta. Vnde dicit Apostolus ad Ro. 2. b.* Nõ enim qui in manifesto Iudęus est, neque quę in manifesto in carne est circuncisio, sed qui in abscondito Iudæus est, & circuncisio cordis in spiritu, non litera.

9 Magnificentia eius & virtus eius in nubibus. *Quod exponitur ab aliquibus de nubibus materialibus, ex quibus procedunt pluuiæ, coruscationes, & tonitrua, per quæ apparet hominibus potestas Dei, et eius magnificentia. Sed vt continuetur litera, videtur melius exponi de apostolis aliisque discipulis ad prædicandum missis, de quibus dicitur Esa. 9. b. Qui sunt hi qui vt nubes volant. Ex istis enim nubibus processerunt pluuiæ sacræ doctrinæ secundum illud Deut. 32. a.* Concrescat vt pluuia doctrina mea, & tonitrua, *annuntiando terrorẽ diuinorum iudiciorum, & coruscationes miraculorũ, propter quod subditur.*

10 Mirabilis Deus, &c. *Quia per eos fecit mirabilia, cæcos illuminando, leprosos mundando, mortuos suscitando & consimilia.*

11 Deus Israel. *Id est, populi Christiani, sicut suprà expositum est.*

12 Ipse dabit virtutem & fortitudinem, &c. *Operandi prædicta.*

13 Et fortitudinem. *Ad tolerandum constanter illata sibi tormenta sicut patet in martyribus.*

14 Plebi suæ. *Id est, populo Christiano. Et propter beneficia prædicta fidelibus collata ponitur in fine pro gratiarum actione.*

15 Benedictus Deus. *In donis suis in secula seculorum Amen. Non miretur aliquis, si toties in expositione huius psal. vsus sum sensu metaphorico, quia aliter non potest fieri. Vnde Ra. Sa. exponens Iudaice tantum, vel plus vtitur, prophetę enim communiter parabolice loquuntur.*

NICO-

ADDITIO I.

In psal. 67. Exurgat Deus. Vbi dicitur in postil. *Qui ascendit super occasum.* In Hebræo habetur, *araboth.*

Araboth. In Heb. propriè signat occasum: vnde quia primum cœlum mobile, prout cõiter tenetur, mouet cęlos inferiores motu diurno ab oriente in occidentem, idcirco illud cęlum vocatˀ apud eos araboth, id est, tendẽs ad occasum, quia secũdũ Philosophũ 3. Phy. motus denoĩantur à termino ad quẽ. E quia

A Et quia prout cōmuniter tenetur, in corporibus cœlestibus est alius motus tendens ab occidente in oriētem,& est motus proprius solis & planetarum, & etiam stellarum fixarū, qui motus debet denominari oriētalis scilicet à termino ad quem &c. De illo potest intelligi illud quod ponitur in fine psal. *Qui ascendit super cœlos cœlorum ad orientem*. Ita vt per ista duo intelligatur ad literam, quòd Christus ascēdit super omnes cœlos corporales, non excludendo quin ascendit altius. Non enim dixit. *Qui ascendit* in occasum vel in orientem, sed *super occasum & super cœlos cœlorum ad orientem*. Cum autem dicit: *Ascendisti in altum, &c.* intelligendum est de summa altitudine, quæ attingit ad sessionem à dextris patris, quę est summa altitudo, ad quam natura humana attingere possit. Quod declaratur cum subdit: *Accepisti dona in hominibus*. Inde enim Christus habuit accipere dona spiritussancti hominibus distribuenda.

ADDITIO II.

In eo. psal. Vbi dicitur in postill. *Et accipitur hic singulare pro plurali.*

B Translatio Hier. in hoc loco est propriè sicut in Heb. ideo non oportet vt accipiatur singulare pro plurali, nec in Heb. in hoc loco habentur verba quæ sonent nominaliter, vel participaliter, dilecti dilecti, sed potius verbaliter scilicet fœderabuntur fœderabuntur, seu amicabuntur amicabuntur, & est sensus, quòd multi reges vel principes cateruatim vel successiuè confœderarentur & amicarentur cum fidelibus Christi fidem suscipientes. Consequenter vbi dicitur. *Et speciei domus diuidere spolia*. In Hebræo habetur. *Et species domus diuidet spolia*. Et species domus vulgariter inter Hebræos dicitur vxor, vnde idem est acsi dicat, quòd species domus, id est ecclesia quæ est sponsa Christi, diuidet spolia principum & potentium eo modo quo dicitur in postil.

ADDITIO III.

In eod. psal. Vbi dicit in postilla. *Niue de albabuntur in Selmon*

Hoc nomen *Selmon* appellatiuè sumptum in Hebraico significat vmbram, quę non semper accipitur pro obscuritate vel errore, sed sæpe significat gratiæ defensaculum, vt ibi. Scapulis suis obumbrabit tibi, & Lucæ 1. d. *Virtus altissimi obumbrabit tibi.* vnde secundum glo. quia vmbra fit corpore & lumine, lumen est verbum, caro Christi est corpus, accessit lumen corpori, id est, verbum carni, & sic consideratur quædam vmbra ineffabilis qua ecclesia protegitur, & sic ecclesia dicitur Selmon id est, mons vmbraculosus, in quo dealbantur homines per remissionem peccatorum. De quo Selmon statim subdit. *Mons Dei mons pinguis*, de quo Esa. 2. a. & Michęæ 4. d. *In nouissimis diebus erit mons domus domini super verticem montium*, prout in postilla.

ADDITIO IIII.

In eod. psal. 67. Vbi dicitur in postilla. *Viderunt ingressus tuos Deus.*

Hebraica veritas habet. *Viderunt gressus tuos Deus gressus Dei mei.* Quod melius videtur adaptari proposito quàm translatio nostra, quę dicit vtrobique ingressus. Nam Iudei propriè loquendo non viderunt ingressum Christi in terra seu in mundo, licet viderint eius ingressum seu processum per suos effectus.

GLOSSA ORDINARIA.

a *In finem*. Aug. Commutatus est ex forma Dei in deterius Adam, in quo omnes moriuntur. Commutantur de malo fideles in bonum, & de bono in melius, in melius per gratiam in passione Christi, qui transiuit de mundo ad patrē, in quo & nos transire fecit de morte ad vitam, de terra ad cęlū, vnde descendit ad eos qui ceciderāt, vt eos subleuaret, quod est pascha Hebraicè, id est, transitus. Græcè verò pascha passio resonat. Pascha enim dicitur à πασχεῖν, id est, pati secundum Græcos.

Cas. Quartus psal. qui latius de passione, & resurrectione.

Cas. Agitur de causa commutationis, id est, passione Christi. Hic loquitur Christus caput & corpus.

⁜ Basil. Quandam rerū mutationem portendit hic psalmus. In Iudæos enim qui in babylonē trāsmigrarunt, dictus

C est, ac veluti in persona illorum orantium ac liberationē petentium figuratur: vaticinatur aūt simul & de liberatione seruitute, ac reditu, de qua ædificatione Hierusalē, & in summa, de restituenda priore Iudaicæ terræ fęlicitate. Habet verò & prophetiam passionum Dominicarum, & omnimodi excidij, quod illarum gratia Iudęorum nationem erat comprehensurum.

† vide psal. num 4.
† vide psal. num 58.

a ¶ Christum. ¶ Psalmus dirigens. b ¶ De mundo ad cœlum. ¶ Attribuitur. c ¶ Christo.

a † In finem † pro ijs qui commutabuntur, ipsi Dauid.

PSALMVS LXVIII.

b SAluum me fac Deus, quoniam intrauerunt

PSAL. LXVIII.

b SAluum me fac Cassiodorus. Primò precatur saluus fieri, quia multa patitur quantum ad se gratis, sed quod alius rapuit, ipse soluit.

Cassiodorus. Hæc est vox grani sinapis contempti, dum in horto obruitur, quod crescit in magnum olus: hoc fuit & aspernabile prorsus. Sic & Christus, de quo vidimus eum non habentem speciem neque decorem, sed tamen occupauit faciem terræ factus mons magnus.

⁜ Bed.

NICOLAVS DE LYRA.
PSAL. LXVIII.

1 SAluum me fac Deus. *Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo.* Ad victoriam super rosas Dauid. *In translatione vero Hier. sic habetur.* Victori pro lilijs Dauid, *& est eadem sententia vtrobique. Per hoc autem quòd dicitur.* Ad victoriam *vel* victori, *significatur conatus Leuitarum in cantando, sicut frequenter dictum est. Per rosas autem secundum Hebræos intelliguntur filij Israel, qui fuerunt populus à Deo electus, & secundum eos ijdem intelliguntur per lilia, quia vbicunque in vete. testa. Hier. transfert lilium vel lilia in plurali, Hebræi dicunt rosam vel rosas, vt dictum est psal. 44. Filij autem Israel fuerunt in afflictione positi in captiuitate Babylonica et in captiuitatę per Romanos in qua sunt adhuc, quas præuidit Dauid, & ideo fecit hunc psal. ad literam, vt dicunt, orans pro liberatione eorum, quam liberationem aliqui Hebræi referūt ad captiuitatem Babylonicā, aliqui ad istam in qua sunt. Aliqui expositores etiam catholici referunt, hoc ad liberationem ipsius Dauid & virorum eius de persecutione Saulis. Et hęc expositionū variatio videtur quædam à veritate deuiatio: propter quod Aug. & Cas. dicunt, quòd hic psal. ad literam loquitur de Christo, cuius mysteria plenius cæteris prophetis Dauid præuidit, & expressius scripsit, sicut plenius fuit dictum in principio huius libri. Et ideo præuidens passionem Christi in se & in membris futuram, fecit hunc psal. quod potest declarari per scripturam noui testamenti. Saluator enim Io. 15. c. de seipso dicit.* Vt impleatur sermo qui in lege eorum scriptus est. Quia odio habuerunt me gratis. *Et sic quod dicitur in hoc psal.* *Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis, dicit impletum ad literā in seipso. Similiter Paulus apostolus Ro. 11. b. allegat quod habetur in hoc psal.* Fiat mensa eorum coram ipsis, &c. *dictum ad literam de Iudæis excæcatis, eo quòd persecuti sunt Christum. Item Rom. 15. a. quod habetur infra.* Et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me, *dicit dictum esse ad literam in persona Christi. Item Io. 2. c. scribitur, quod cum Christus facto flagello de funiculis, eiecisset ementes & vendentes de templo recordati sunt discipuli eius quia scriptum est.* Zelus domus tuæ comedit me. *Et per hoc insinuat euangelista, quod hæc scriptura quæ habetur in hoc psal. tunc ad literam fuit impleta de Christo. Propter quod dicit Aug. de hoc psal. quia Christus hic loquitur, omninò dubitare non permittimur. Hic enim verba illa expressa sunt, quæ in eius passione completa sunt, Apostoli etiam loquentes de Christo testimonia ex isto psal. dederūt.* Quis autem deuiet à sententijs eorum aut quis agnus non sequatur arietes? *Igitur secundum hunc sensum psal. iste diuiditur in tres partes, quia primò Dauid loquens in persona Christi & corporis eius mystici petit à pœnis liberationem. Secundò prædicit Iudæorum punitionem, ibi:* Fiat mensa eorum. *Tertiò conuertit se ad Dei laudationem, ibi:* Laudabo. *Prima in duas, quia primò ponitur pœnarum explicatio, secundò petitur liberatio, ibi:* Ego verò orationem. *Prima adhuc in duas, quia primò ponuntur pœnę illatæ, factis secundò, verbis, ibi:* Quoniam propter te. *Prima adhuc in duas, quia primò plangitur pœnarum illatio, secundò inferentium multiplicatio, ibi:* Multiplicati sunt. *Circa primum dicitur.* Saluum me fac Deus. *Scilicet à pœnis illatis.*

2 Quoniam in. aquæ vsque ad animam meam. *Per aquas intell*

MORALITER.

1 *Saluum me fac.* Psal. iste secūdum sensum literalem est de Christi passione, sicut ostendi multipliciter in expositione literali. Moraliter autem potest exponi de persecutione corporis sui mystici quod est ecclesia, vt dicatur in eius persona. *Saluum me fac. & c. a.* Id est, tribulationes magnæ.

Vsq

* Beda Hortatur nos caput in hoc psalmo, vt per eius passionem & mercedem attendamus nostram quoque passionem, & mercedem & sic compatiamur, & glorificemur. Si enim patimur & conglorificabimur.

a *Aquæ vsque ad animam meam.* Aug. id est, turbæ quæ præualuerunt occidere Christum: Hoc dicendo in se transformat membra, quib' amarus est transitus mortis, per quē Christo cohæremus & habet fel, & acetum quod in passione domino datum est, vt clament ne cedant iniqtati timore mortis, vltra quam non faciant.

a ¶ Seditio & motus populi Iudæorum. b Tollendam. c Quasi tenuerunt me. Corpore. d Iudaicæ iniquitatis. Cas. Homo limus est, sed cadendo à iustitia limus profundi est. August. Cui persequenti qui non cedit commutatur de limo in aurum.

a b aquæ vsque ad animam meam. Infixus sum in limo pro- † 1

a Mihi. b Non inueni quod feci. Firmitas. Status vitæ scilicet stabilitas. c Quia. Ecce Ionas a ceto absorptus, sed tertia die euomitus. d In qua nos naufragabamur.

c d fundi, & non est † substantia. Veni in † altitudinem 2 3

a Seditio, transitorius impetus. Voces inclamantium mortem. Tamen. Quia non recipiebar. b Admonendo eos.

e f maris, & tempestas demersit me. † Laboraui clamans, 4 5

a Cassio. Discipuli desperauerunt, quando mortuus.

g † raucæ factæ sunt fauces meæ: defecerunt oculi mei, 6 7

* Euthymius. Per aquas, tentationum ac calamitatum affluentiam intelligit, quæ ab inuisibilibus, vt diximus, seu à visibilibus inimicis proueniant, quarum calamitatum profunditas, aquarum instar, facillimè omnes suffocat, qui in illam inciderint. Huiusmodi aquę, inquit, totum me obtexerunt, & ad ipsam vsque animam peruenerunt, quo sermone doloris sui vehementiam demonstrat.

* Beda. Aquę dicuntur hic turbę Iudaici populi, quantum ad ipsum caput: quantum uerò ad membra, dicuntur aquę etiam quicunque persecutores Ecclesię. Quod autem dicit: *intrauerunt aquæ*, ad similitudinem dictū est. Sicut enim aqua paulatim intrat, donec nauim submergat, & inuoluat, sic ipsi Iudęi paulatim inuoluentes se latenti odio. Deinde consiliū ineundo cum discipulo, tandem etiam manifestè oppugnando, & super eum clamando *Crucifige, &c.* intrauerunt, id est, præualuerunt vsque ad animam non imitandam, sed demergendam & destruendam eorum reputationem. Sic & de membris suo modo dices.

In limo. Homo factus est de limo terrę, sed non de profundo: sed per originalia & quotidiana peccata facti sunt homines limus profundi, hi tales verò non substantia, quia iā non à Deo facti sunt, sed accessit. Vel, non est mihi substantia, id est, uirtus carnis euadendi passionem.

* Euthymius. Quędam exemplaria habent, infixus sum in materia Grecę enim dictiones, ἰλὺς & ὕλη (quarum prior limum, altera materiam significat) modica & literarū & uocis differētia distinguunt. Quocirca scriptorum uitio facilè introducta est lectionis uarietas. Verū utcunque legas, fęcē hīc propheta metaphoricè significare uoluit, quę sub profundo aquę esse solet. Qui igitur in hmōi fęce infixi sunt, substantiam, hoc est, stabilitatem nullam inueniunt, ipsa nimirum fęce, ob cęnosam ac fluxam illam materiam semper magis infrà se considente.

* Basil. Symmachus sic, immersus sum gurgitibus, vnde non est exitus, nec est quo consistam. Metaphora est ab illis sumpta, qui in profundum maris incidentes plerumque ad ima deferuntur, & vix solidi quicquam assequuntur.

c *Substantia.* August. Dicuntur diuitiæ & est. Non est mihi substantia, id est, ad paupertatem veni: indè post pauper, & dolēs ego sum. Vel substantia dicitur illud quod est queque res. Fecit ergo Deus hominem substātiam, scilicet, naturaliter bonum, sed quia nō in eo remansit, sed est in iniquitatem lapsus, quę non est substantia. Sed peruersitas hominis non est substantia in qua infixus est filius Dei. *Et sic in eis non est substantia*, id est, non inueni in eis quod feci.

Iniquitas nō est substantia Ioan. 1.

† profunda aquarum, & flumen.

† Defeci, Fatigatus sum.

d *Veni.* August. Quia sponte. In altitudinem, profundum insani populi.

e *Laboraui.* August. Diu clamauit. Vę uobis scribę & Pharisęi, ut raucus quantum ad illos, quia non est ab eis intellectus.

f *Clamans, &c.* Cassiodor. Laborat cuius uotum impletur.

* Beda. Ipsi demerserunt me, ego uero monui eos de ipsorum salute, & sic laboraui clamans ad eos, quomodo clamauit ille de quo dictum est quod non respondit eis uerbū, & de quo Isaias. Sicut ouis ad occisionem ductus est, & dum ita tractaretur, non aperuit os suum. Sed licet in passione non clamaret, prius tamen clamauit multum dicens, vę mūdo, &c. & uę uobis scribę & Pharisęi, qui habetis claues sapientię, nec uos intratis, nec alios intrare permittitis. Ideo dicit. *Laboraui clam.* Sed tamen quasi dicat, nihil profeci, quia fauces meę, id est, uoces meę raucę factę sunt, quantum ad effectum, quia sicut uox alicuius rauci confusa est, & non auditur, ita uerba mea ab eis non intelligebantur nec audiebantur.

g *Oculi mei.* Cassiodorus. Vt oculi duorum in uia non agnoscentium, quibus factum est extra quod erat intra, id est, cęcitas quę in corde facta est & in oculis. Dixerunt enim. Sperabamus quod redempturus esset Israel.

August. Sed spem eis reddidit quando cicatrices palpandas obtulit, quibus tactis Thomas ad spem rediit clamans. *Dominus meus & Deus meus.* Tetigit ergo formam serui, & cognouit formam Dei. Ideo in lege dictum est. *Non coques hædum in lacte matris*, id est, apostolis adhuc teneris & infirmis, non immittes passionem & mortem, quia perditi fuissent.

Luc. 24. c.

Ioan. 20. g.

Exod. 23. c.

Dum

NICOLAVS DE LYRA.

intelliguntur persecutiones seu persequentes, secundum quod dicitur E. 8. b. Adducet dominus super eos aquas fortes, & multas, regem Assyriorum. *Et ideo hæc litera potest intelligi de capite Christi quia persecutiones Iudæorum intrauerunt vsque ad animam eius, id est, vsque ad separationem animæ à corpore, & de corpore eius mystico, quia Stephanum, & Iacobum, & plures alios occiderunt.*

1 Infixus sum in limo profundi. *Hoc etiam intelligi potest de Christo capite ratione suæ sepulturæ, quia fuit positus intra terram. Similiter de fidelibus suis, quorum multi fuerunt in carceribus reclusi, vt habetur in Actibus apostolorum 8. capitulo, & alijs pluribus locis.*

2 Et non est substantia. *Id est, diuitiæ, quia Christus etiam propriis vestibus spoliatus fuit positus in cruce. Vel aliter:* Non est substantia, *id est, virtus subsistendi in corpore mortuo & sepulto: & loquitur de virtute naturali, non de diuina, quæ non fuit à corpore separata.*

3 Veni in altitudinem maris. *Id est, in profundum persecutionis, quæ nomine aquarum designatur, vt suprà dictum est: Quælibet autem congregatio aquarum mare vocatur in Hebræo.*

4 Et tempestas demersit me. *Id est, acerbitas passionis ex qua obiit in cruce.*

5 Laboraui clamans. *Scilicet, in cruce, quando voce magna clamans emisit spiritum, Matth. 27. f.*

6 Raucæ factæ sunt fauces meæ. *Raucedo enim causatur ex siccitate humorum in faucibus & arteriis. Christus autem in passione multos humores emisit de corpore, vtpote in sanguineo sudore, de quo habetur Luc. 22. In flagellatione, in coronæ spineæ impositione, & in manuum & pedum transfixione.*

Raucedinis causa.

7 Defecerunt oculi mei. *Quia oculi eius corporales in morte fuerunt extincti.*

Dum

MORALITER.

† *Vsque ad animam meam.* Id est, summum pontificem, qui dicitur anima corporis mystici, quia mouet ipsum sicut anima corpus suum. Tempore nanque persecutionis seuissimæ legitur beatus Marcellus papa idolis thurificasse: & Liberius papa Arrianæ perfidiæ consensisse.

1 *Infixus sum in limo.* In profundo enim aquæ solet esse limus tenax, per quem significatur longa duratio persecutionis quæ fuit sub imperatoribus multis.

2 *Et non est substantia.* Quia nullus audebat sustentare Christianos contra imperatorum mandata.

3 *Veni in altitudi. maris.* Id est, grauissimæ persecutionis.

4 *Et tempestas demer. me.* Multi enim martyres fuerunt in aquis submersi.

5 *Laboraui cla.* In longa oratione.

6 *Raucæ factæ sunt fauces meæ.* Ex exauditionis dilatione.

7 *Defecerunt ocu. &c.* Ex multa lachrymatione.

Multiplicati

A a *Dum spero,* Cassiodorus. Causa subditur, præstolor misericordiam, non exoro potentiam.

b *Multiplicati,* August. Quod prius typicè, nunc in re apertè dicit.

c *Super capillos.* Pro infinito. Vel plures sunt his qui sunt ornatui.

d *Rapui,* Augustinus. Rapere voluerunt diuinitatem, & perdiderunt fęlicitatem: rapuit Adam præsumēs vt diabolus de diuinitate.

† roborati.

✠ Euthymius. Methaphoricus est sermo, desumptus ab ijs,
B qui ea reddunt quæ nunquam abstulerūt, & sensus est, quod earum rerum causa se pœnas dare dicit, pro quibus ipse molestiā alicui aliquam nunquam intulerat. Et quod ait. *tunc exoluebam*: ad illud tempus referendum est, quando pœnæ huiusmodi ab eo exigebantur.

† exercituum.

e *Deus tu scis.* Cassiodorus. Quia pro aliis soluit, precatur, expectantes antiquos, & quęrentes alios, scilicet, modernos, in se non frustrari, cum tanta tam æquanimiter ferat.

f *Insipientiam.* Augustinus. Ex membris. Vel, quod stultum est Dei, sapientius est hominibus: Quod in me irrisetunt, qui sibi sapientes videbantur; tu scisti quare fieret irrisio: scilicet, talis & mors.

C Cassiodorus. Insipientiam, quod mei ignari Dei, hi sunt qui commutantur in sapientes & iustos.

✠ Beda. Quomodo dicit insipientiam esse suam ille, in quo vera est sapientia? Christus enim Dei virtus, & Dei sapientia, & tamen nihil magis simile insipientiæ, quoniā quod ille qui vno verbo omnes inimicos suos posset destruere, passus est se capi ab eis flagellari & occidi Sed hæc insipientia summa erat sapientia, quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus

g *Non erubescant* Cassiodorus. Qu[...] soluerit, exponit hic ostendit, quò[...] superius de membris dixerat.

Augustinus. Non erubescant, id est non dicatur eis ul[...] est Christus ueste[...] vel non premat[...] ecclesia vt filij er[...]bescant.

h *Qui expectant* Cassiodorus. Quod oculis videre non potuerunt prophetæ & iusti. Ne ergo aliter eueniat quam spiritus sanctus p[...] eos predixit, sequitur, Deus virtutum cui nihil est impo[...]sibile.

i *Deus Israel.* Augustinus. Vt qui deitatem eius intue[...] possunt, non seducantur infirmitate eius carnali.

k *Quoniam propter te sustinui oppro.* Cassiodorus. Congregat in vnum multa quę pertulit, ad inuidiam in Iudęos e[...]citandam, opprobrium in Beelzebub eiicit dęmonia, potator, vorax.

---

a Qui oderunt. Ita vt & discipulus cum eis esset. b Cassio. Capillis capitis comparat inimicos, quia meritò rasi sunt de Christo dum in Caluaria crucifixus est.

a dum spero in Deo meo. Multiplicati sunt super capillos ca- 1 2
b

a Sine causa. b Et. Numerosi sunt & noxij, Etiam.

c pitis mei, qui oderunt me gratis. Confortati sunt qui † perse- 3 4

a Laus est in causæ bonitate, non in pœnæ acerbitate. Causa enim facit martyrem, non pœna.

d cuti sunt me inimici mei iniustè: quæ non rapui tunc † exol- 5

a Hoc est gratis non peccaui & pœnas dedi. b Non rapui vel hoc ideò quia tibi placet. c Id est, meorum. Quam mihi imputauerunt de morte & irrisione. d Quæ suscepi ad delendum, non quæ admisi.

e f uebām. Deus tu scis insipientiam meam, & delicta mea à te 6 7 8

a Ergo. b Frustrentur. c Moriente. d Cum desiderio.

g h non sunt abscondita. Non erubescant † in me qui expectant te

a Cęlestium vel terrestrium. b Et. c Insultationibus. d Moriētem.

domine, dñe † virtutū. Non † confundātur super me, qui quæ- 9

a Videntium Deum. b Merito non confundantur. c Non pro culpa vel alia re. Non est magnum, sustinui, sed propter te. d In conuitiis.

i k runt te deus Israel. Quoniā propter te sustinui, † opprobrium 10 11

Operu

NICOLAVS DE LYRA.

1 Dum spero in Deum meum. *Quia certitudinaliter expectabat gloriam sui corporis in resurrectione, quæ facta est diuina virtute.*

2 Multiplicati sunt. *Hic consequenter Christus homo plangit aduersantium multiplicationem, dicens:* Multiplicati sunt, &c. *Modus est loquendi ad designandum magnam aduersantium multitudinem.*

3 Qui oderunt me gratis. *Id est, sine causa cum è contrariò deberent eum diligere propter bona quæ fecerat eis, veritatem docendo, sanitates donando, & sic de aliis, propter quod dixit eis Io.10.f.* Multa bona opera ostendi vobis ex patre meo, propter quod eorū opus vultis me lapidare. *Isti autem odientes Christum fuerunt multiplicati, quia Pharisæi primò conceperunt contra eum odium, secundò scribæ, tertiò sacerdotes, & vltimò populus à sacerdotibus deceptus, propter quod petiuit liberationem Barrabæ, & Christi cruci. Marc.15.a.*

4 Confortati sunt qui persecuti sunt me inimici mei iniustè. *Quia Herodes & Pilatus præstiterunt eis fauorem. Herodes enim illusit eum & spreuit, Luc.23.a. Et Pilatus in fauorem Iudæorum dedit iniquam sententiam contra Christum.*

5 Quę non rapui tunc exoluebam. *Modus est loquendi per quę significatur quod tunc soluit pœnam pro peccatis humani generis, quæ non contraxerat.*

6 Deus tu scis insipientiam meam. *Hoc non intelligitur de persona Christi, in qua nulla fuit insipientia, sed omnimoda sapientia: sed sicut passiones omnium membrorum suorum dicit suam, Act.9.a.* Saule, Saule quid me persequeris? *Et Zachar.2.c.* Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei. *Et hoc propter connexionem capitis ad membra. Sic insipientiam membrorum suorum & delicta sua esse dicit: Et quia pro istis pœnam portauit & satisfecit, sicut homo satisfaciens pro debitis alterius, facit quodammodo illud debitum esse suum. Sicut etiam communiter dicitur: onus muli & cameli, quia illud onus dicitur esse suum solum ad portandum, non quantum ad possessionem & dominium: & bene dicit.*

7 Et delicta mea à te non, &c. *Quia delicta eorum qui ca absc[...]dunt, nolentes deserere, & confiteri, Christus non fecit sua pro eis satisfaciendo, sed solum delicta eorum qui verè contriti confitentur.*

8 Non erubescant in me qui expectant te domine, domine virtutum. *Loquitur pro sanctis patribus in limbo salutem Christi expectantibus cum magno desiderio, & ideò nisi ad eos descenderet Christus, esset eis confusio, & maxime prophetis ibidem existentibus, qui talia prædixerant ventura. Nec orat sic Christus homo dubitans de aduentu futuro, sed sicut orauit in suscitatione Lazari, quam tamen sciebat certitudinaliter futuram, vnde dixit tunc: Gratias ago tibi pater, quoniam audisti me: ego autem sciebam, quia semper me audis, Io. 11.e. sed sic orando ostendebat in se veritatem humanæ naturæ, in qua minor est patre.*

9 Non confundantur super me. *Hoc dixit pro apostolis ali[...] discipulis, quorum confirmationem petebat à patre, ita quod non timerent seu erubescerent de Christi confessione, sed magis gloriarentur: quod & factum fuit per missionem spiritus sancti, post quam de ijs dicitur Act.5.g.* Et illi quidem ibant gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.

10 Deus Israel. *Id est, populi Christiani, vt dictum est in psal. præcedenti.*

11 Quoniam. *Hic consequenter saluator explicat pęnas suas in [...]bis, dicens:* Quoniam propter te sustinui oppro. &c. *quia Iu[...] vocabit*

MORALITER.

2 *Multiplicati sunt.* Multi enim imperatores & eorum ministri persecuti sunt ecclesiam sine causa.

4 *Confortati sunt.* In huius mundi potentia.

5 *Quæ non rapui tunc exoluebam.* Id est, sustinui pœnam immeritam.

6 *Deus tu scis insipientiam meam.* Hoc dicit ecclesia pro malis filiis suis qui admisti sunt bonis.

8 *Non erubescant in me qui expectant te domine, domine virtutum.* Hic post persecutionem in flagellis ponitur afflictio in v[...]periis, ideo dicit ecclesia. *Non erubescant in me qui, &c.* Id est, non erubescant Christiani, quod vocentur filij mei.

9 *Non confundantur super me.* Repetitio est eiusdem sententiæ pro maiori expressione. Et subditur ratio petitionis

11 *Quoniam propter te sustinui opprobrium.* Id est, opprob[...] multa.

8 Non

Extran

a *Operuit.* Hoc solet euenire in bono laceratis, qui solent tanto amplius ad tempus effici tristes, quanto cognoscunt in se iniqua confingi.
b *Peregrinus.* vel hospes qui in domo ad tempus recipitur, non vt frater charissimus quod eram.

desolatio & impiorum irrisio discruciat. Quæ namque in illam cõmittuntur, imbecillitati tuę imputantur. Quapropter blasphemijs quæ aduersum te eiaculantur stimulor, quasi illarum ego sim auctor. Illud *comedit me.* Symmachus reddidit consumpsit me. D

* Euthymius. Per fratres Iudęos intelligit. Eũdem enim omnes progenitorem Abraham habebant, quos simili modo matris suæ filios appellat, ob Sarram communem omnium matrem. Hi igitur fratres ut extraneũ eum reputarunt, cum dicerent, hunc nescimus vnde sit, & rursus, non ne bene dicimus quia Samaritanus es, & dęmonium habes. Ideo ipse Ioãnes ait, In propria venit, & sui eum non receperunt.

a Vt videbatur. b Consputam. c Vt Ioseph. d Cognatione carnis.
a operuit confusio faciem meam. Extraneus factus sum fra-
a Vnde Hunc nescimus vnde sit. b Synagogæ. ... c Sed quare hoc? Aug. Quia persecutus sum in illis iniquitates eorum, dum flagellaui in templo male versantes.
b tribus meis, & † peregrinus filijs matris meæ. Quoniam ze- 3
a Fuit mihi causa mortis. b Aug. Quicunque exprobat Christo & patri.
c d e lus domus tuæ cõmedit me, & opprobria exprobrantiũ tibi 4 5
a Tandem. b Quia me inuenerunt. c Cal. Pallio tristitiæ. d Salutis eorum. e Voluntatem.
f g h ceciderunt super me? Et operui in ieiunio animam meam, 6 7
a Aug. Quia ab eis ieiunaui, idest eis consensi, ideo insultant mihi.
b Cur in opprobrium? Quia. c ¶ Vel tamen eos asperos, volui esse vestimentum.
i k l m & factum est in opprobrium mihi. Et posui vestimentum 8 9
a In similitudinem maledicti. b Qui tibi hoc fecerunt.
n o meum † cilicium, & factus sum illis in parabolam. † Aduer- 10 11

h *Ceciderunt.* Cassiodor. Cadũt super nos mala, quando non possumus vitare illa, ceciderunt igitur, id est effectum habuerunt.
i *Et operui in ieiunio, &c.* Augus. Prælegi ieiunare potius quam fel, & acetum accipere, id est veteres & amaros, qui non intrãt in corpus eius.
Cassiodor. *Et operui.* Non exercui potentiam vindicando. Et factum est, quod patuit in sputis. E

† Aduersus me insultabant.

* Bed. Factus sum extraneus fratribus meis, idest cognatis meis secundum carnem, & filijs matris meæ, idest etiam omnibus de quacunque tribu nutritis lacte matris meæ Synagogæ, idest in eisdem legalibus institutis sum factus vt peregrinus.
Comedit me. quando funiculo vendentes eiecit. Quid istum zelum sequitur, subiungit.
Et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me. Quia increduli Iudęi conuitia quasi tela super eum miserunt, vt *Nonne hic est filius Ioseph?*
Exprobrãtium tibi. quando dixerunt. *Nunquid potest Deus parare mensam in deserto? &c. Isti sunt dij tui Israel.* vnde nunc dixit ea conuitia cadere super se quæ olim exprobrabãt, vt ex cõsuetudine impia videas eos, & non nouiter hoc fecisse.
Confusio fa. Aug. vel irreuerentia idest impudentia, quam oportet nos habere inter eos quib. displicet Christus, ne erubescamus de eo.
Zelus. Cass. Indignatio vel amor, quia domus mea domus orationis vocabitur.
* Basilius. Haud parum me inquit, sanctæ domus tuæ de- C

k *In opprobrium, &c.* Aug. detrahentium & derisorum.
l *In ieiunio.* Aug. Quia sicut esuriebat & sitiebat Christus eorum salutem & fidem, ita & ieiunium Christi fuit quãdo de fecerunt, qui in eum crediderant.
m *Et posui.* Aug. Illis carnem opposui in qua sæuirent, & occului deitatem.
n *Cilicium.* Aug. Hier. Mortalis caro, vt de peccato damnaret peccatum.
Cilicium, lugubris caro, vt quando fleuit super Ierusalem & pro Lazaro.
o *In parabolam.* Aug. Hie. Irrisoriam, vt cuilibet maledicendo, dicerent. Sic tibi contingat vt crucifixo. Vel quia parabolas eos docebã, vñ. Vobis datũ est nosse mysteriũ regni Dei, ceteris aũt in parabolis. Et tunc aduersum me loquebantur. Lucæ 19.g. Ioan. 11.
* Euthy. Verisimile est quod Christus post mortem factus sit in parabolam Iudæis, & quod aduersus inimicos eadem imprecarentur, qualia Christum pati viderant, quodque eadem fere dicerentur, & vociferarentur ab ijs qui concilijs & conuentibus eorum intererant apud templi ianuas, vbi huiusmodi hominum cętus conuenire atque congregari solebant.

Qui F

NICOLAVS DE LYRA.

vocabãt eũ infidelem et dæmoniacũ. Ioan. 8.f. Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es, & dæmonium habes? *Et quia non tenerent eum vinctum, plures dicebant contra eum falsum testimonium, Mat. 26.f.*
Operuit confusio faciem meam. *quia velantes faciem suam percutiebant eum, dicentes:* Prophetiza, quis est qui te percussit? *putantes eum prophetam falsum, Luc. 22.g.*
Extraneus factus sum fratribus meis. *i. Iudęis, quos vocat fratres, eo quod ipse erat Iudæus.*
Et peregrinus filijs matris meę. *Scilicet synagogæ. Et est repetitio eiusdem sententiæ per alia verba ad maiorem expressionem.*
Quoniam zelus domus tuæ comedit me. *Quod ostẽdit Christus maxime, quando de domo Dei eiecit negotiatores, Ioan. 2.c. dicens* Nolite facere domum patris mei domum negotiationis.
Et oppro. exprobrantium tibi. *Miracula enim Christi attribuebant Iudæi virtuti dæmonis, Matth. 12.b. Hic nõ eiicit dæmonia, nisi in* Beelzebub principe dęmoniorum: *quæ tamen fiebant virtute totius trinitatis, & sic inferebant opprobria patri.*
Ceciderunt super me. *Quia occasione miraculorũ quæ Christus faciebat virtute deitatis, quæ est cõmunis toti trinitati, & maxime in suscitatione Lazari, Iudæi quæsierunt occasionem mortis Christi, dicẽtes: Quid facimus, qa hic homo multa signa facit, &c. Iohan. 11.f. Et hoc est qđ dicitur:* Ceciderũt sup me. *obruendũ morte, sicut lapides proiecti*

proiecti a machina cõtra turrim infrangibilẽ, resiliunt, cadentes supra domũ turri coniunctã, eam frangentes & destruentes: Sic opprobria Iudæorum proiecta contra virtutem deitatis, cui nocere non poterãt, resilierunt supra fragilitatem humanitatis deitati coniunctam, & eam obruerunt morte.
7 Et operui in ieiunio animam meam. *Christus enim ieiunauit quadraginta diebus & quadraginta noctibus. Matthæi quarto. a.*
8 Et factum est in opprobrium mihi, &c. *Quia diabolus accepit ex hoc occasionẽ tentandi Christũ, & persuadendi ei, vt eũ adoraret, vt ibidẽ habetur, quod Christus sibi reputauit opprobrium, propter quod repulit eum indignanter dicens:* Vade Sathana, &c.
9 Et posui vesti. *Doctores enim communiter dicunt, quod per ciliciũ hic intelligit fletus Christi in suscitatione Lazari Ioannis vndecimo. e. eo q antiquitus flentes mortuum induebãt cilicium. Sed mihi videtur, q conuenienter per cilicium potest intelligi asperitas vestium Christi. Cum enim reprobauerit molliciem vestium Matth. 11. a. dicens:* Ecce qui mollibus vestiuntur in domibus regum sunt: *satis apparet q asperis vestibus vtebatur, quia cœpit facere & docere, Act. 1. a. & vnde Ioan. 19. d. dicitur, quod eius tunica erat inconsutilis desuper contexta per totum: & hoc modo fiunt vestes cilicinæ & asperæ.*
10 Et factus sum illis in parabolam. *Hoc est in derisum, quia de eo dicebant:* Ecce homo vorax, & potator vini, publicanorum & peccatorum amicus, *Matthæi 11.c.*
11 Aduersum me loquebãtur qui sedebant in porta. *i. prin-* * *c pes*

MORALITER.

Extraneus factus sum fratribus meis peregrinus, &c. sicut prædixit Christus Matt. 10.c. *Tradet tunc frater fratrem in mortem, & pater filium.* Et subditur causa.
Quoniam zelus domus tuæ comedit me. Talia namque sustinent Christiani propter zelum ecclesiasticæ fidei.

Et

5 *Et oppro. exp. tibi.* Infideles. n. dicebant opprobria de Christo, sed non poterant ei nocere, quia sedet ad dexteram Dei patris in excelsis, sed nocebant fidelibus horrentibus ea audire, propter quod affligebantur, & sic opprobria Christi super eos cadere dicuntur.
7 *Et operui in ieiunio animam meam.* Omnes. n. istas afflictiones fidelium infideles hypocrisim reputabant, ideo subditur.

Aduer-

a *Qui sedebant.* Cass. In porta sedent qui conuentibus hominum sedula curiositate miscentur. Dicit ergo passionem suã Iudæorum esse fabulam, vt nullus exciperetur, qui huiusmodi locutionis esset alienus, vnde Cleophas ait. *Tu solus peregrinus es in Ierusalem, & ignoras, &c.*

A

Mar.4.b.

Luc.24.c.

b *In por.* Ciuitatis, vbi solent iudices sedere ad iudicãdas causas idest, in publico iudicio.

Hieronymus. Sicut scribæ & Pharisæi habentes clauem scientiæ, sed nec intrantes, nec alios intrare sinentes.

c *Et in me psallebant.*

Cas. De me aiebant in publicis conuentibus, & in conuiuijs psallebant, irrisio mea erat psalterium.

B

d *Qui bibebant vinum.*

Aug. Qui inebriantur temporali voluptate.

Vel, Cass. in Deum probabili opere psallant, qui vinum spirituale bibunt.

✻ Bed. Omnes bibebant vinum. s. erroris, vinum impietatis. Vel vinum terrenæ cupiditatis. s. inebriati amore loci & gentis. Hi inquam omnes psallebãt in me. Qui vero bibebãt vinum calicis mei, idest qui attendebant dulcedinem futuram de passione mea, sicut S. Apostoli & sanctæ mulieres, illi psallebant in me, idest gaudebant de potentia mea.

e *Ego vero.* Cas. Prædictis malis opposita est oratio pro parte sua, vt discamus nõ rixas, sed orationes opponere iurgijs.

C

Tem-

ᵃ sub. conuerti tempus, vel in tempore.

† vel secundũ fidele auxiliũ tuum.

† saluum me fac.

a Habentes claues sapientiæ. b In publico.

a b c sum me loquebantur, qui sedebant in porta, & in me psalle- 1 2

a Ecce in eum conuertitur cantus, qui prohibet vanos cantus. Cum ego ieiunus. b Erroris, impietatis & superbiæ. c Dum ipsi ita insultarent. ¶Dirigebam. d Quando non corriguntur iniqui, nihil restat nisi orare etiam pro ipsis.

d e bant qui bibebant vinum. Ego vero orationem meam ad 3 4

a Nunc est. Gratiæ. Exaudi quia. Aug. Cum granum moritur, surgit fructus. b Hoc tempus beneplaciti prouenit. Contra multitudinem iniquitatis nostræ.

f te† domine, tempus beneplaciti Deus. In multitudine mi- 5 6

a Ideo. Perfice in resurrectione. b Cas. Vt des salutem in resurrectione: ¶Sicut per prophetas promisisti. c Christus ex infirmitate membrorum suum loquitur. ¶ In hoc audi.

g sericordiæ tuæ exaudi me, † in veritate salutis tuæ. Eripe 7 8

a Aug. cui supra dixit, se infixum corpore. Alias inhæream. b Non teneatur anima, etsi tenetur corpus. c E ponit. ¶In resurrectione. d Hi sunt hauri.

h me de luto, vt non infigar, † libera me ab his qui oderunt 9

a Secundum spiritum, supra mersos secundum carnem. ¶Irrecuperabiliter.

i me, & de profundis aquarum. † Non me demergat tem- 10

a Impetus Iudæorum. Vt eam in profundum limi. b Infernus. c Sic vt vrg: 11

k l pestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque† vr- 12 13

f *Tempus be.* Aug. Ideo nunc est tempus beneplaciti & reconciliationis per incarnationem, per sanguinem, per mortem, deinde quomodo hoc tempus prouenerit, exponit. In multitudine.

✻ Euthymius. Simile illud est, quod dixisse cum legimus apud Euangelistam. Pater venit hora, per beneplacitum enim, crucis mortem intelligit. Nã beneplacitum idem æque significat quod bona voluntas. Bona autem voluntas fuit, quod per huiusmodi mortẽ nos qui antea mortui eramus ob peccatũ ad vitam rursus simus restituti.

g *In verita.* August. Præmisit de misericordia, nunc subiungit de veritate, quia vniuersæ viæ misericordia & veritas. Misericordia dimittendo peccata, veritas reddendo promissa.

h *Vt non in.* Aug. Mẽte: supra dixit infixum corpore, dicitur hoc ex infirmitate membrorum, de luto. i. lutosis desiderijs.

i *De profundis aquarum.* Cas. Iudæi malignitate consilij profundi sunt, seditionibus turbulenti.

k *Profundum.* Cas. peccatorum, quod deglutit animas, vnde *Peccator cum venerit in profundum peccatorum contemnit.* Hæc pericula membris eius imminent.

l *Neque vrgeat super me, &c.* Aug. Et si cecidisti, non claudit super te puteus os suũ, si nõ claudis tu os tuum, sed confitere & dic,

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *cipes sacerdotum qui eum iudicauerunt mortis reum. Marc. 14. g. Et isti vocantur sedentes in porta duplici de causa. Tum quia sedebãt iuxta portã templi ad docendum populum. Tum quia secundum modũ iudicum antiquorum aliquando sedebant in portis ciuitatum ad iudicandum populum in communibus causis. Romani enim retinebant sibi causas sanguinis.*

1 Et in me. *i. de me.*

2 Psalle. *Derisorie.*

3 Qui bi. vi. *Scribitur enim in quodam libello Hebraico qui intitulatur condemnatus iudicio, quod propter verbum Salomonis Prouer. 31. Date sicera m i. potum inebriatiuũ mœrentibus, & vinum his qui amaro sunt aĩo. Sapientes Iudæorũ ordinauerunt, quod cõdemnatis ad mortem daretur plenus scyphus de vino forti, vt magis hilariter sustinerẽt mortem, & illud vinum fuit acceptum pro Christo et duobus latronib. cum eo crucifigendis, sed Iudæi vinum illud acceperunt et biberunt cũ derisione Christi, & propter talem derisionẽ dicitur hic. In me psallebant qui bibebant vinum, & in loco vini prædicti posuerunt acetũ, vt dicetur infra. Aliter ẽt potest exponi, quod de crucifixione Christi tanquam de re insolita & notabili fuerunt factæ cantilenæ derisoriæ in fauorem sacerdotum, qui eius mortem procurauerunt tãquã de falso propheta volente regnare & non potente, quæ decãtabãtur per tabernas, & sic dicitur. In me psallebant, &c. Omnes autẽ ista pœnæ possunt ad membra Christi applicari, quia propter Christum sustinuerunt opprobria, & confusiones & persecutiones, ẽt ab amicis intimis tanquã ab extraneis, afflixerunt ẽt se ieiunijs, & cilicijs, & sustinuerunt etiam condemnationes peruersas a iudicibus, & derisiones ab ebriosis potatoribus, vt patet in multis sanctorum martyrum gestis.*

4 Ego vero orationem ad te domine. *Hic consequẽter petitur ipsius Christi capitis, et membrorũ liberatio a pœnis. Et primo ponitur dicta petitio, secũdo ad hoc inducitur ratio, ibi.* Exaudi me. *Circa primum dicitur.* Ego vero orationem, &c. *s. dirigo.*

5 Tempus beneplaciti Deus. *idest expectans tempus liberationis secundum dispositionem suæ voluntatis.*

6 In multitudine, &c. *Orabat enim Christus non solum pro sui persona, sed etiam pro membris suis, quæ sunt multa, & ideo petit multitudinem misericordiæ.*

7 In verita. salutis tuæ. *idest salutis a te promissæ, quæ promissio est in veritate.*

8 Eripe me de. *Superius dixit. Infixus sum in limo, qui limus idem est quod lutum. Propter quod sciendum, quod aliquando dicitur aliquis infigi in lutum, quando cadit ibi, licet cito resurgat, sed magis proprie dicitur infigi, quando non potest inde retrahi. Superius autẽ Christus dixit se infixũ in luto, eo quod mortuus fuit et positus in sepulchro intra terram. Hic autem petit vt non infigatur. id est quod non diu ibi remaneat per suæ resurrectionis accelerationem.*

9 Libera me ab his qui oderunt me. *idest a Iudæis, a quorũ potestate fuit totaliter liberatus in resurrectione.*

10 Et de profundis aquarum. *idest persecutionum, vt supra dictum est, ad quarum profundum homo deducitur, quando occiditur. Et in hoc petit suam resurrectionem sicut prius, per alia tamẽ verba, quod solet fieri in talibus orationibus & ideo adhuc subditur.*

11 Non me demergat tempestas aquæ, &c. *Superius dixit, & tempestas demersit me, eo quod mortuus fuit in cruce. Quod ergo hic dicitur.* Non me demergat tempestas aquæ. *Sensus est, id est, me per mortem demersum, non diu teneat in morte.*

12 Neque absorbeat me profundum. *idest corpus meum intra sepulchrum non putrefiat seu corrumpatur, & a vermibus corrosum absorbeatur.*

13 Neque vrgeat super me puteus os suum, &c. *Et in Hebræo habetur.* Non obturet super me puteus os sum. *Et dicit hic puteus limbus inferni, ad quem descendit anima Christi ad extrahendum* ✻ *inde*

MORALITER.

1 *Aduersum me loquebantur qui sedebant in porta.* i. iudices qui sedebant antiquitus in portis, & isti contra fideles loquebantur, eos iniuste condemnantes.

2 *Et in me psal, qui bi. vi.* Cantilenas factas in vituperium Christianorum.

4 *Ego ve. ora. meam ad te do.* Dirigo toto corde.

5 *Tem. be.* i. tuæ consolationis expectans.

6 *In mul. mi. tuæ exau. me.* vt valeam in pace tibi seruire.

7 *In ve. salu. tuæ.* i. ex merito Chr̃i, qui est veritas & salus tu

8 *Eripe me de lu o, vt non in.* Supra dixit. Infixus sum in limo &c. & hoc propter grauitatem persecutionis. Hic autem petit non infigi. s. in peccatum ex impatientia, propter longitudinem persecutionis.

9 *Libe. me ab his qui ode. me.* i. a dæmonibus.

10 *Et de pro. aquæ.* i. tentationum.

11 *Non me de. tem. aquæ.* i. tentationis per consensum.

12 *Neque ab. me pro.* per peccatorum exercitium.

13 *Neque vr. su. pu.* i. puteus inferni a quo nullus põt reuerti

In

& dic: *De profundis clamaui ad te domine, & euades.* Claudit sup illum qui in profundo contemnit, a quo mortuo velut qui fit, perit confessio.

a *Exaudi me domine, &c.* Caf. Periculis hominum expositis voce eorum precatur: *Exaudi me domine.* quia benigna misericordia, nõ q̃a merui.

b *Benigna.* Augusti. Suauis est tribulato misericordia, vt panis esurienti.

Augusti. Venit tribulatio: differt Deus subuenire, vt moueat desiderium, & sit dulce auxiliũ, quod cum it, iam non est quo litterat.

A puero, &c. Augu. uolibet sancto paro non superbo, a uo superbiam tollit isciplina tribulatiois.

Propter inimicos, &c. ugu. Vt confundan ir liberatione mea. el vt conuertantur. uod si neutrũ, nunid non est liberanis? Sed est quędam liberatio occulta, quę pp sanctos fit, vt ptem fratres qui igne consumpti sunt cũ matre, hortante s ne cõtra legẽ Dei hominibus cõsentirẽt. Est & alia libetio manifesta propter inimicos, vel puniendos, vel ẽt libe ndos, vt tres pueri de igne liberati sunt etiam corpore, vn ipse Nabuchodonosor conuersus Deum prędicat.

Aug. Propter inimicos. Hoc ad apertã, vt caro resurgat, & cendens spiritum mittat. vnde inimici conuersi sunt, quis non proderit, si solam animam liberaueris.

Tu scis improperium. Aug. Quia quare sint ista mihi, tu nosti nõ norunt. Et quia ipsi in cõspectu tuo sunt, ista nescien non poterunt confundi vel corrigi, nisi manifeste eruas. ideo ait: *propter inimicos.*

Aug. Tu scis improperiũ vel opprobriũ, &c. Opprobriũ, quod

a ¶ Profunditas iniquitatis humanæ. Infernus, ide st non sic absorbeat. vt urgeat.

a geat super me puteus os suum. Exaudi me domine, quo- 1 †

a Hæc est causa audiendi b Alias suauis. Non quia merui. Suauis est misericordia tribulato, vt panis esurienti.

b niam benigna est misericordia tua, secundum multitudi-

a ¶ Quibus peccata licet numerosa cedunt. Non peccatorum meorum. b Caff. Non in peccata. c Loquitur totus Christus.

nem miserationum tuarum respice me. Et ne auertas fa- 2

a Caff. A puritate. b Christo; de quo: Ecce puer meus quem elegi. c Augustinus. Præcessit afflictio mea, sequatur misericordia tua. d Non est quo differat, quoniam.

c ciem tuam a † puero tuo, quoniam tribulor, velociter exau

a ¶ Hoc ad occultam pertinet liberationem. b ¶ Quod, ide st quam liberationem tu scis.

d di me. † Intende animæ meæ, † & libera eam, propter inimi 3 4

a ¶ Verbis, vt cum dicerent. Blasphemauit.

e cos meos. † eripe me Tu † scis improperium meum, & con- 5 6

a ¶ Quæ ex improperio. In passione. b Alias verecundiam. c Et. Hæc mihi inferunt, & hæc in tui præsentia, & hoc est.

f fusionem meam, & † reuerentiam meam In conspectu tuo 7 8

g a Quod præsciens vitare nollem. b Quia hęc futura præuidit & prædixi, ita & ad hoc venit.

sunt omnes † qui tribulant me: † improperium † expecta 9 10

a Quia magis est crucifigentium quia ipse miserans dixit, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. b Tunc. Sicut expectaui & prædixi, ita impletum est.

h i uit cor meum & † miseriam. Et † sustinui qui simul contri- 11 †

quod objicit inimicus. Cõfusio est quæ mordet conscientiã. Verecundia, quãdo & frons pro falsis erubescit. Hęc omnia in corpore Christi. Obijcitur Christianis nomẽ Christi Fortibus vt Paulo gloria est, qui dixit: Mihi autẽ absit gloriari, nisi in cruce, &c. Et alibi: *Non enim erubesco euangelium.* His ergo opprobrium tantum poterat obijci, sed nec confusio sanæ menti, nec verecundia fronti. Sed cum objicitur quibusdam, quod Christum occiderunt, cõpuncti sunt mala conscientia, & salubriter confusi, vt possint dicere: *Tu cognouisti confusionẽ.* Quidam vero credũt, sed confiteri erubescunt, & hi commendantur Deo, non vt sic eos reinquat, sed adiuuando perficiat.

D

† redime

† cognosce opprobrium

E

† contriuit

† expectaui

f *Reuerentiam.* Augu. Alij ignominiam, vt alapas, flagella, & q̃d Pilato tanquam reus traditus est, hęc non pro suo reatu, sed pro nobis sustinuit, vt in talibus nos instrueret.

g *In conspectu tuo.* Caf. Inuidiam excitat contra eos, vt tantũ scelus præsente Deo committerent.

h *Cor meum.* Quia uoluntate sustinuit, secundum illud Desiderio desideraui hoc pascha manducare uobiscum.

* Bas. Tantis enim undique doloribus occupatus, & adhuc tristiora expectans, nullam prorsus habeo consolationẽ, sed qui me discruciant numerari nequeunt, qui uero consoletur, & męstitię communicatione angustiam animi releuet, nemo comparet.

i *Qui simul contristaretur, & non fuit, & qui consolaretur & non inueni.* Augustinus. Contristati sunt discipuli & mulieres, quę super eum flebant, sed non simul. Carnaliter enim cõtristabantur de uita mortali, quę erat mutanda morte,

F

NICOLAVS DE LYRA.

inde patres detentos, secundum illud Zacharię. 9. cap. *Tu que in sanguine testamenti tui eduxisti vinctos de lacu, in quo non est aqua.* Sic igitur petit Christus uel potius Dauid in persona Christi, quod anima Christi cito de inferno redeat ad corpus, & resurrectio compleatur, ita quod corpus nullam corruptionem seu putrefactionem patiatur, quod & factum est, sicut supra dictum est psal. 15.

1 *Exaudi me domine, quoniam benigna est, &c.* Hic consequẽter adducitur ratio suę exauditionis, & accipitur primo ex parte proprietatis diuinę, cuius proprietas est misericordia & benignitas, & per consequens ad exaudiendum pronitas, & hoc est quod dicitur: *Exaudi me domine, quoniam benigna est misericordia tua, secundum multitudinem miserationum tuarum respice me.* Et patet litera. Secũdo accipitur ex parte obedientię Christi qui fuit obediens patri usque ad mortem, pp quod vocatur hic puer. Nomine.n. pueri frequenter in sacra scriptura designatur seruus ualde obediens, & secũdum hoc Christus uocatur puer Act. 4. f. *Conuenerunt enim vere in ciuitate ista aduersus sanctum puerum tuum Iesum quem vnxisti, Herodes & Pontius Pilatus, &c.* & secundum hoc dicitur hic.

2 *Et ne auertas faciem tuam a puero tuo, &c.* Orationem meam repellendo. & loquitur de Deo ad modũ hominis, qui auertit faciẽ, quando non uult exaudire deprecationem petentis.

3 *Intende animæ m.* Idest uitę meę corporali.

4 *Et libera eam.* Resuscitando a morte.

5 *Propter inimicos meos.* Idest pp Iudęos, q̃d dupliciter exponitur. Vno mõ de Iudęis obstinatis, vt per resurrectionẽ Christi confundantur. Alio modo de conuertendis, vt audita Christi resurrectione conuertãtur, sicut legitur Act. 2. g. quod prędicante Petro Christi resurrectionem, multi conuersi sunt ad fidem, & ibidem subditur: *Et appositæ sunt in die illa animæ circiter tria millia.*

6 *Tu scis improperium meum.* idest mihi illatum in uerbis iniuriosis, ut patet ex prædictis.

7 *Et confusionem meam.* quia captus sum ad modum latronis.

8 *Et reuerentiam meam.* Hic accipitur reuerentia pro uerecundia, sicut irreuerens dicitur inuerecundus, propter quod in translatione Hierony. dicitur, Ignominiam meam, idest in sputis, & colaphis mihi a Iudæis illatis.

9 *In conspectu tuo sunt omnes, &c.* q.d. pro uoluntate tua potes eos punire.

10 *Improperium expectauit cor meum, & miseriam.* quia post colaphos & sputa a Iudæis illata, a militibus præsidis fuit illusus, & crudeliter occisus.

11 *Et sustinui qui si.* Hoc ur̃ falsum, q̃a apostoli in morte Christi simul cõtristati sunt secundũ quod dixerat eis Ioã. 18. d. Amẽ dico uobis, quia plorabitis, & flebitis uos. Dicendũ q̃d loquitur hic secundũ communẽ modum loquendi, quo dicitur: Nullus adesse ubi pauci sunt respectiue, sicut dicitur: Nullus est in ecclesia uel in foro, quia pauci sunt ibi, secundũ quod deberent uel cõsueuerunt esse. Ita in morte Christi fuerũt pauci contristati, cum tamen debuissent omnes compati ei, cui insensibilia compati videantur, quia in morte Christi sol obscuratus est, & terrra mota, & petræ scissæ sunt, & monumẽta sunt aperta, ut patet ex decursu euangelij.

Et

MORALITER.

1 *Exaudi me.* Hic pro liberatione allegatur primo diuina clementia, ideo subditur.

† *Quoniam benigna est misericordia, &c. Et ne auertas fa. tuam a puero tuo.* i. populo Christiano. Secundo allegatur persecutorum nequitia, cum dicitur.

5 *Propter ini. tuos eripe me.* q.d. quia persequũtr me iniuste. Et tertio propter miseriam cum dicitur.

6 *Tu scis improperium meum & con. meam & re. meam.* i. uerecundiam. Et ponuntur tot nomina quasi idem significantia, ad propositum magis exaggerandum.

10 *Impro. ex. cor meũ.* de futuro, sicut iã sustinui de præterito.

11 *Et susti.* i. expectaui.

† *Qui si. con.* ad aliqualem releuationem. nam compatientes † afflicto

A te,cum deberent cum eo tristari de ceteris qui medicũ occidebant,quod nemo tunc fecit.

a *Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me, &c.*

Aug. Quod non inueni simul tristes & consolantes, hoc fuit mihi telematum propter mœrorem.

Matt.27.d. b *Acetum, &c.* i.acidum propter vetustatem eorum. Legitur in euãgelio fel ei oblatum,sed in potu,nõ in esca.

Mystice. Mystice ergo dicitur.i.super escam suam quam cum discipulis acceperat, quæ est esca vnitatis Christi,iniecerunt fel, qđ adhuc hodie facit, & grauius peccat contemptor sedentis in cælo, quam qui crucifixit ambulantem in terra. Dant bibendum amarũ potum, qui male viuẽdo scandalum faciunt ecclesiæ,vt hæretici.

†lumbos eorũ semper mulctare vel vacillare fac.

B Gustauit dominus, docens,& nos gustare.i.pati tales,sed non bibit, quia non possunt tales in corpus eius recipi.

Mystice. Mystice ergo hoc prædicitur, sicut & mystice factum est in passione.

Ioan.19.c. Cas. Et dederunt. Hæc est consummatio passionis cum dixisset Sitio, fel cum aceto obtulerunt, hoc facto mores suos amarissimos indicantes.

c *Fiat mensa.* Cas. Prophetia contra aduersarios.

Aug. Fiat mensa. Mensa scriptura,hanc Iudæi habuerunt, dum mandatũ Dei coluerunt,postquam a lege ieiuni sunt, hęc mensa coram ipsis gentib. data est, vt grauius dolerent.

d *In laqueum.* vt qui litera legis alios stringebant,in ea obligati caderent.

* Euthym. Per mensam,aliqui lętitiam significari dixerũt, contra vero dolorem,& tristitiam per illa tria, laqueum,retributionem,scandalum,vt sit sensus,vtinam eorum gaudiũ in afflictionem,& calamitatem immutetur. Læti autem esse solent,qui sunt in mẽsa,contra męsti,& tristes qui in laqueo aut retributione pœnarum sunt, aut scandalo. Possumus & altius contemplando,per mensam sacras intelligere scripturas,quæ singulis diebus Iudæis olim in synagogis præbebantur. Harum enim cognitio intelligentium nutrit corda, verum Iudæi se illis nutriri existimantes,& gloriantes,ac iactã-

C tes se per eas conuicturos esse Christianos, ab eis potius veluti a quibusdã laqueis irretiti,atque inuoluti sunt, cũ clare atque aperte scripturæ omnes de Christo loquebantur.

e *In retributiones.* quia illis ablata & gentibus data. Malorum fuit retributio,dum nolentes in ea epulari,ab ea sũt exclusi.

f *In scandalũ obscurentur.* quia deserentes pacis autorem,rixas sibi, & praua opera concitant.

a Hier. De tanta multitudine persecutorum. ¶De persecutoribus,sed læti scelus peregerunt. b Qui proncit consolatur medicum: c Sed ...

a stareretur,et non fuit,& qui consolaretur,& non inueni. Et de- 1 2

a In eucharistiam se dant fellicos Iudæi. b Qua desideraui fidem. c ¶Veteri acredine. ¶Aug. Quia nisi vetustatem inueni.

b derunt in escam meã fel, & in siti mea potauerunt me aceto. 3

a Fel & ace. ¶Aug. Quia eum laqueum mihi exhibuerunt,dando mihi talem potum, talis potus & laqueus sit illis. b Scriptura. c Aug. Quæ eis prolata. d Reprehensionis. e Quia sic tribuerunt. ¶Angustiarum.

c d e Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributio- 4 5

a Cas. ipsi sibi scandalum. Offendiculum. b Qui noluerunt intendere. Aug. Quasi,quia sine causa non viderunt,fiat eis non videre. c Agnoscant verum solem. ¶ Hoc consequens de obscuratis oculis,quia superna non vident,de inferioribus cogitant.

f g nes & in scandalum. Obscurentur oculi eorum, ne videant, 6 7

a Rationem vel mentem. b Præterea. c Vt obruat. d Vindictam tuam exterius puniendi hic & in futuro.

h i & † dorsum eorum semper incurua. Effunde super eos iram 8 9

a Quando illud euenit quod timetur. b Hic persequitur, ibi comprehendit. c Quasi fugientes. d Cas. domus priuatæ.

K l tuam, & furor iræ tuæ comprehendat eos. † Fiat habitatio 10 11 12

Coram ipsis.

Aug. Quia videt malum esse, & tamẽ faciunt, viui descendent in infernum, vide etiam. *Nisi dominus esset in nobis, forsitã viuos deglutissẽt nos.* scientes se non debere consentire illis.

g *Oculi.* August. Doctores qui præeunt. Obscurentur, idest lumen scientiæ perdant.

h *Et dorsum eorum, etc.* Idest minores. Cum enim lumen scientiæ perdunt qui præeũt, ad portanda peccatorum onera,& ad appetenda terrena inclinantur sequẽtes vel dorsum,mens eorundem. Semper hoc de illis qui nõ pœnitent.

i *Effunde, &c.* Cas. vt in morem fluminis sit copiosa.

* Bas. Omnem, inquit, iræ tuæ pęnam in illos immitte, ferque eis celerem & perennem calamitatem. Per furorem enim celeritatem significauit,per iram vero perseuerantiam. Furor enim pręceps est,& modici temporis,ira vero tardior quidem est,sed perseuerantior.

* Bed. Quasi dicat amplifica super eos iram tuam domine per exteriorem etiam vindictam. Quid ergo profuit Caiphæ quod dixit. Si dimittimus eum sic venient Romani, & tollent nostrum locum & gentem,nihil vtique. Nõ enim eum dimiserunt imo interfecerunt,& tamen Romani venerunt & locum & gentem destruxerunt. Et ideo dicit nõ odio imprecantis,sed præscientia prophetantis.

k *Comprehen.* Vt non liceat effugere.

l *Fiat habitatio.* Aug. Hoc iam in manifesto. Sicut supra liberatio non solũ occulta,cum dicit. Intẽde animæ,sed & aperta secundum corpus,cũ dixit. Propter inimicos me.e. Ita hic calamitates prædicit occultas,de quibus ante. Obscurentur oculi in cæcitate mẽtis eorũ:& apertas,vnde modo. Fiat habitatio eorum deserta, vt factum est modo cum perdiderunt locum & gentem,in quo superbierunt contra Deum. F

Euthy-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et qui consolaretur,& non inueni,&c. *quia etiam principalis eius discipulus,scilicet Petrus eum in sua præsentia ter negauit.*

2 Et dederunt in escam meam fel. *sicut dicitur Matth. 27. d.* Et dederunt ei vinum bibere cũ felle mistum. *Et quia fel erat de natura sua magis esibile,quam potabile,ideo nominat ipsum escam.*

3 Et in siti mea pota.&c. *Ioh.19.f.* Cum ergo accepisset Iesus acetum.

4 Fiat mensa,&c. *Hic consequenter prædicitur Iudæorum punitio, cum dicitur.* Fiat mensa eorum coram,&c. *Quando enim Ierusalem fuit obsessa a Romanis. Iudæi illuc conuenerunt ad celebrandum paschale conuiuium,quod non poterat fieri extra Ierusalem, & sic fuerunt illaqueati, quia fuerunt a Romanis circunclusi, sicut aues in laqueo.*

5 Et in retributiones, &c. *pœnarum debitarum propter mortem Christi illatam. Sicut enim prædixerat Luc.19.g.* Circundabunt te inimici tui,& coangustabũt te,&c. *sequitur.* eo quod non cognoueris tempus visitationis tuæ.

6 Et in scandalum, &c. *ruendo de malo in malum, quia prius passi sunt famem in illa obsidione, intantum quod mulieres comederent paruulos suos, vt dicit Iosephus libro de Iudaico bello. & ex cõsequenti mortis pestilentiam, & vlterius captionem & occisionem quantum ad multos, & captiuitatem quantum ad alios.*

7 Obscurentur oculi eorum,ne videant. *Quia remanentes per orbem dispersi sunt, in sua infidelitate excæcati, secundum quod ait Apostolus Ro.11.b. allegans scripturam istam.*

8 Et dorsum eorum semper incurua. *pondere peccatorum super appositorum.*

9 Effunde super eos iram tuam. *idest effectum iustitię tuæ.*

10 Et furor iræ tuæ. *idest rigor tuæ iustitiæ.*

11 Comprehendat eos. *Quod factum est in destructione eorum per Romanos.*

12 Fiat habitatio eorum deserta. *Quia Romani destruxerunt ciuitates eorum & loca.* F

MORALITER.

† afflicto diminuunt afflictionem suam, sicut portantes põdus corporale cum aliquo alleuiant suum grauamen.

2 *Et dederunt in escam me.* s. persecutores mei ducẽtes ad amaritudinem vitam meam.

4 *Fiat.* Hic petitur persecutorum punitio, non ex vindictæ sed iustitiæ zelo, cũ dicitur. *Fiat mensa eorum.* sicut duxerunt vitam meam ad amaritudinem, sic fiat eis.

7 *Oscuren. oculi eorum, ne videant.* euasionem pœnæ sibi debitæ.

8 *Et dorsum eorum semper incurua, &c.* idest eorum pœnam graua.

9 *Effunde super eos iram tuam.* Eos multipliciter puniendo.

10 *Et furor iræ tuæ cõprehendat eos.* Ita q. nõ possint effugere.

12 *Fiat habitatio eorum deserta.* i. ab hominibus non habitata.

Exa

* Euthymius. Per inhabitationem vniuersam appellat Hierosolimam, in qua omnes Christi occisores habitabant.

a *In tabernaculis.* Cas. Téplo & regio palatio. Ad hoc ponit, inhabitare, quod fit deuotæ mentis affectu, at domos, habitare, quod fit corporea mansione.

* Beda. *Quoniam quẽ tu percussisti.* Quasi dicat, merito iram super eos effundes, quia persequuti, sunt tribulatione quo ad potuerũt, illũ quem tu percussisti, idest me. Percussit dñs in Adã & Eua omne humanũ genus mortalitatis & passibilitatis vulnere, cũ dixit, in quacunque die de ligno, scientiæ boni & mali gustaueritis, morte moriemini.

b *Tu percussisti.* Cassi. Non sua culpa. percussisti passione, ad salutem gẽtium. hoc illi crudeli voto implenerunt.

* Euthymius. Percussisti dixit, pro per[c]utere permisisti. Sic [e]tiã Zacharias dixit, percutiam pastorẽ & dispergentur oues gregis. Et Esaias. Dominus tradidit eũ pro peccatis nostris. Est etiã & hęc Hebraicę linguę proprietas, vt ei q permittit actũ ascribat, eo qđ prohibere potuit, & nõ prohibuit. Quod [v]ero persecuti sunt, expone pro, grauibus afflixerunt pœnis, [v]el persecuti sunt, quousque occiderint.

Et super dolorem. Quia erat pro perditione eorum.

Addiderunt. inferre mortem. Vel super dolorem vulnerũ meorum. i. quę mihi infixerat lancea, & clauis. Addiderunt, custodes sepulchri.

Euthymius. addiderunt, (idest,) auxerunt mihi vulnerũ dolorem, addendo opprobria, vel super vulnerum dolorem addiderunt calumniam dicentes, quod sepultum me discipuli furto subtraxerunt, & negantes me vere resurrexisse.

Beda. *Vulnerum meorum, &c.* Super dolorẽ vulnerũ meorũ [se]ruorum prophetarum, scilicet prius ad vineam missorum addiderunt, quia me filium interfecerunt.

Appone iniquitatem super iniquitatem, &c. Augustinus. Iniquitas eorum fuit vt hominem occiderent, & super hoc apposuit Deus, vt filium suum occiderent, vt sicut seruos præmissos, ita ipsum hæredem.

f *Deleantur, &c.* Augustinus. Quia scriptos se putant, idest, constat etiam ipsis non ibi esse illos. vnde: *Cadent a latere tuo mille, & decem milia a dextris tuis.* i. multi scandalizabuntur ex numero qui se sperabant sessuros tecũ, & staturos ad dexteram.

g *Libro viuentium, &c.* Cas. Notitia Dei qua prædestinauit ad vitã, quos præsciuit cõformes fieri imagini filij sui. Nõ sic tamẽ accipiendũ est, tãquã in hoc libro aliquem scribat Deus, quem postea deleat, sed secundum spem illorũ qui scriptos se putãt.

* Euthymius. Hic est ille liber de quo legimus, qđ cũ iratus esset Deus aduersus populũ, qui vitulũ fecerat, & dixit ei Moyses, siquidem dimittis eis peccatũ, dimitte, si minus, dele me de libro, quem scripsisti, respondit ei Deus, si quis peccauerit coram me, delebo eum de libro meo:

---

a eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabi- 1
(a ¶ Quare hoc eis? b ¶ Pro redemptione, quasi quod Deus ad bonum illi exercent ad malum. a ¶ De numero eorum. ¶ Mortalitate quæ est pœna humani generis.)

b c tet. Quoniam quẽ tu percussisti, persecuti sunt, & super † dolorem † 2
(a ¶ Pœnam. b ¶ Peccatorum pro membris. c ¶ Idest super mortem quam intulerunt meis. d ¶ Custodes. e ¶ Persecutiones.)

d e lorem vulnerum meorum addiderunt. Appone † iniquita- 3 † 4
(¶ Et ideo. Vitium vitio, vel iniquos filios iniquis patribus. a ¶ Viam vitæ.)

tem super iniquitatem † eorum, & non intrent in iustitia † 5 † 6
(a ¶ Relicta sua quæ est ex lege. b ¶ Secundum spem eorum. c ¶ Liber, est notitia Dei. d ¶ Veterum scilicet Abraham, & Isaac & Iacob. e ¶ Secundum æquitatem. ¶ Nouis, apostolis scilicet & alijs. ¶ Hoc negatur illis qui non sunt vt ait titulus, commutati.)

f g tua. Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scri- 7
(a ¶ Autem: totus Christus loquitur. b ¶ Beati pauperes. Humilis. c ¶ Beati qui lugent. In passione. d ¶ Ex voce capitis. ¶ In resurrectione. Vt iam non sim pauper vel dolens vnde: Laudabo.)

h i bantur. Ego sum pauper & dolens: † salus tua Deus 8 9
(a In me & in membris. b ¶ Quia etsi omnia desunt. Deus me cum. c Delectatione.)

† suscepit me. Laudabo nomen Dei cum cantico, & ma- † 10 11
(a Hic & in futuro. Ad proximum. b Hoc quod laudabo. c Plus legalibus.)

k l gnificabo eum in laude: Et placebit Deo † super vitulum 12

---

† dolorem vulneratorũ tuorum narrabũt (.i. iactant se affligere quos vulnerare tu iubeas, vel dolorem vulneratorum tuorũ addiderũt)

† & salus vultus tui.

† eleuabit

† magis, quã vitulus, quãm bos cornua producens. & vngulas.

h *Ego sum pauper, &c.* Cassiodo. Hic dispensationem incarnationis & sanctitatem propositi exponit, dicens: quis finis passionis.

i *Dolens.* Augustinus. Hoc secundum caput pro omnibus dolet. vnde: *Dolores nostros ipse portauit*, quod nullus alius. Ideo dicit.

k *Et placebit.* Cas. Laus puri cordis plus placet quam mactatio pecudum.

l *Vitulum nouellum.* Aug. Pro peccatis offerebatur nouellus vitulus, qui significabat nouitatẽ secuturam, quę defensionẽ habet in cornibus, munimen pedum in vngulis per quas aspera seculi calcet: producentem, quia fidelis quotidie virtute Dei augetur.

Augustinus. Vitulus vngulis terra excitat, sic qui non contradicit, sed tamen terrenum abiecte sapit vngulis excitandus

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet.* Quia expulsi & priuati fuerunt totaliter de Iudæa. Et huius punitionis causa subditur cum dicitur.

2 *Quoniam quem tu percussisti.* s. Christum persecuti sunt occidendo eum. Dicit. n. Apostolus. Ro. 8. f. de Deo patre, pprio filio suo nõ pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illũ, & sic percussit eum, quia persecutionibus Iudęorum exposuit, hoc tamen fuit ex maxima charitate, secũdum quod dicitur Iohan. 4. b. *Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret.* Sed Iudæi persecuti sunt eum ex inuidia & iniquitate, propter quod puniti fuerunt.

3 *Et super dolorem vulnerum meorum addiderunt.* Quia nõ solũ persecuti sunt ad mortẽ Christũ in persona propria, sed etiã membra eius. Stephanũ lapidando, Iacobũ occidendo, alios incarcerando & flagellando, vt patet in actibus apostolorũ.

4 *Appone iniquitatem.* i. appones scilicet, permittendo, quia Deus nõ est causa iniquitatis effectiue, sed tantũ permissiue.

5 *Super iniquitatem eorum.* Quia super peccatorũ commissionem, etiam apposuerunt obstinationem, ideo subditur.

6 *Et non intret in iustitiam tuam.* reuertendo de culpa ad gratiam.

7 *Deleantur de libro viuentium.* per finalem reprobationem & æternam damnationem.

8 *Ego sum pauper.* Christus enim in paupertate fuit natus cõuersatus, mortuus, & in alieno sepulchro positus.

9 *Et dolens.* Quia dolor in passione Christi fuit maximus.

10 *Salus tua Deus suscepit me.* resuscitando a morte.

11 *Laudabo nomen Dei, &c.* Hic consequenter vltimo ponitur gratiarum actio, cum dicitur: *Laudabo nomen Dei.* non est intelligendum, quod ex laude humana aliquid Deo accrescat, sed ipsis laudantibus.

12 *Et placebit Deo, &c.* Sacrificium. n. diuinæ laudis magis est Deo

MORALITER.

2 *Quoniam quem tu percussi.* i. populum Christianum quem percuti permisisti ad suę patientiæ exercitium.

† *Persecuti sunt.* nequiter.

3 *Et super dolorem vulnerum meorum.* idest defectum in necessarijs qui communiter est pauperibus Christianis.

† *Addiderunt.* iniuste persequendo.

4 *Appone.* In statera iustitiæ tuæ.

† *Iniquitatem super iniquitatem eorum.* Multiplicando earum pœnam secundum peccatorum multiplicationem.

† *Et non intrent in iustitiam tuam.* scilicet illi quos præuidisti ad pęnam æternam, quod proprie dicitur tantum de dæmonibus propter eorum irreuersibilitatem. ideo subditur.

7 *Delean. de lib. viuen.*

8 *Ego sum. pau. & do.* ex miserijs vitę pręsentis.

10 *Salus tua Deus.* i. Christus.

† *Suscepit me.* confortans me in tribulationibus.

11 *Laudabo nomen Dei cum cantico.* i. ore & corde.

12 *Et placebit Deo super vitulum nouellum.* i. plus quam veteris legis sacrificia.

te,cum deberent cum eo tristari de cęteris qui medicũ occidebant,quod nemo tunc fecit.

A a *Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me, &c.*

Aug. Quod non inueni simul tristes & consolantes, hoc fuit mihi tel amaritum propter mœrorem.

Matt.27.d. b *Acetum, &c.* i.acidum propter vetustatem eorum. Legitur in euãgelio fel ei oblatum,sed in potu,nõ in esca.

Mystice. Mystice ergo dicitur.i.super escam suam quam cum discipulis acceperat, quæ est esca vnitatis Christi,miscuerunt fel, qđ adhuc hodie facit, & grauius peccat contemptor sedentis in cælo, quam qui crucifixit ambulantem in terra.Dant bibendum amarũ potum, qui male viuẽdo scandalum faciunt ecclesiæ,vt hæretici.

†lumbos eorũ semper mutare vel vacillare fac.

B

a Hier.De tanta multitudine persecutorum. ¶De persecutoribus,sed læti scelus peregerunt. b Qui proncit consolatur medicum: c Sed potius

a staretur,et non fuit,& qui consolaretur,& non inueni. Et de- 1 2

a In eucharistiam se dant fellicos Iudæi. b Qua desideraui fidem. c ¶Veteri acredine. ¶Aug.Quia nisi vetustatem inueni.

b derunt in escam meã fel, & in siti mea potauerunt me aceto. 3

a Fel & ace. ¶Aug.Quia eum laqueum mihi exhibuerunt,dando mihi talem potum, talis potus & laqueus sit illis. b Scriptura. c Aug.Quæ eis prolata. d Reprehensionis. e Quia sic tribuerunt. Angustiarum.

c d e Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum,& in retributio- 4 5

a Cas.ipsi sibi scandalum. Offendiculum. b Qui noluerunt intendere. Aug.Quasi,quia sine causa non viderunt,fiat eis non videre. c Agnoscant verum solem. ¶ Hoc consequens de obscuratis oculis,quia superna non vident,de inferioribus cogitant.

f g nes & in scandalum. Obscurentur oculi eorum, ne videant, 6 7

a Rationem vel mentem. b Præterea. c Vt obruat. d Vindictam tuam exterius puniendi hic & in futuro.

h i & † dorsum eorum semper incurua. Effunde super eos iram 8 9

a Quando illud euenit quod timetur. b Hic persequitur, ibi comprehendit. c Quasi fugientes. d Cas.domus priuatæ.

K l tuam, & furor iræ tuæ comprehendat eos. † Fiat habitatio 10 11 12

Gustauit dominus, docens,& nos gustare.i.pati tales,sed non bibit, quia non possunt tales in corpus eius recipi.

Mystice. Mystice ergo hoc prædicitur, sicut & mystice factum est in passione.

Ioan.19.c. Cas. Et dederunt. Hæc est consummatio passionis cum dixisset Sitio, fel cum aceto obtulerunt, hoc facto mores suos amarissimos indicantes.

c *Fiat mensa.* Cas. Prophetia contra aduersarios.

Aug. Fiat mensa. Mensa scriptura,hanc Iudæi habuerunt, dum mandatũ Dei coluerunt,postquam a lege ieiuni sunt, hęc mensa coram ipsis gentib.data est, vt grauius dolerent.

d *In laqueum.* vt qui litera legis alios stringebant,in ea obligati caderent.

* Euthym. Per mensam,aliqui letitiam significari dixerũt, contra vero dolorem,& tristitiam per illa tria, laqueum,retributionem,scandalum,vt sit sensus,vtinam eorum gaudiũ in afflictionem,& calamitatem immutetur. Læti autem esse solent,qui sunt in mẽsa,contra mœsti,& tristes qui in laqueo aut retributione pęnarum sunt, aut scandalo. Possumus & altius contemplando,per mensam sacras intelligere scripturas,quæ singulis diebus Iudæis olim in synagogis præbebantur. Harum enim cognitio intelligentium nutrit corda,verum Iudæi se illis nutriri existimantes,& gloriantes,ac iactã

C tes se per eas conuicturos esse Christianos, ab eis potius veluti

veluti a quibusdã laqueis irretiti,atque inuoluti sunt, cũ clare atque aperte scripturæ omnes de Christo loquebantur.

e *In retributiones.* quia illis ablata & gentibus data. Malorum fuit retributio,dum nolentes in ea epulari,ab ea sũt exclusi.

f *In scandalũ obscurentur.* quia deserentes pacis autorem,rixas sibi, & praua opera concitant.

Coram ipsis.

Aug. Quia vident malum esse, & tamẽ faciunt, viui descendent in infernum,vnde etiam. *Nisi dominus esset in nobis, forsitã viuos deglutiβẽt nos.* scientes se non debere consentire illis.

g *Oculi.* August. Doctores qui præeunt Obscurentur, id est lumen scientiæ perdant.

h *Et dorsum eorum,etc.* Id est minores. Cum enim lumen scientiæ perdunt qui præeũt ad portanda peccatorum onera,& ad appetenda terrena inclinantur sequẽtes vel dorsum,mens eorundem. Semper hoc de illis qui nõ pœnitent.

i *Effunde,&c.* Cas. vt in morem fluminis sit copiosa.

* Bas. Omnem, inquit, iræ tuæ pęnam in illos immitte, inferque eis celerem & perennem calamitatem. Per furorem enim celeritatem significauit,per iram vero perseuerantiam. Furor enim preceps est,& modici temporis,ira vero tardior quidem est,sed perseuerantior.

* Bed. Quasi dicat amplifica super eos iram tuam domine, per exteriorem etiam vindictam. Quid ergo profuit Caiphæ quod dixit. Si dimittimus eum sic venient Romani,& tollent nostrum locum & gentem,nihil vtique. Nõ enim eum dimiserunt imo interfecerunt,& tamen Romani venerunt & locum & gentem destruxerunt. Et ideo dicit nõ odio imprecantis,sed præscientia prophetantis.

k *Compreben.* Vt non liceat effugere.

l *Fiat habitatio.* Aug. Hoc iam in manifesto. Sicut supra libratio non solũ occulta,cum dicit. Intẽde animæ,sed & aperta secundum corpus,cũ dixit. Propter inimicos me.e. Ita hic calamitates prædicit occultas,de quibus ante. Obscurentur oculi in cæcitate mẽtis eorũ:& apertas,vnde modo. Fiat habitatio eorum deserta, vt factum est modo cum perdiderunt locum & gentem,in quo superbierunt contra Deum.

Euthy-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et qui consolaretur,& non inueni,&c. *quia etiam principalis eius discipulus,scilicet Petrus eum in sua præsentia ter negauit.*

2 Et dederunt in escam meam fel. *sicut dicitur Matth. 27.d.* Et dederunt ei vinum bibere cũ felle mistum. *Et quia fel erat de natura sua magis esibile,quam potabile,ideo nominat ipsum escam.*

3 Et in siti mea pota.&c. *Ioh.19.f.* Cum ergo accepisset Iesus acetum.

4 Fiat mensa,&c. *Hic consequentur prædicitur Iudæorum punitio, cum dicitur.* Fiat mensa eorum coram,&c. *Quando enim Ierusalem fuit obsessa a Romanis. Iudæi illuc conuenerunt ad celebrandum paschale conuiuium,quod non poterat fieri extra Ierusalem, & sic fuerunt illaqueati, quia fuerunt a Romanis circunclusi, sicut aues in laqueo.*

5 Et in retributiones, &c. *pœnarum debitarum propter mortem Christi illatam. Sicut enim prædixerat Luc.19.g.* Circundabunt te inimici tui,& coangustabũt te,&c. *sequitur.* eo quod non cognoueris tempus visitationis tuæ.

6 Et in scandalum, &c. *ruendo de malo in malum, quia primo passi sunt famem in illa obsidione, intantum quod mulieres comederent paruulos suos,vt dicit Iosephus libro de Iudaico bello. & ex cõsequenti mortis pestilentiam, & vlterius captionem & occisionem quantum ad multos,& captiuitatem quantum ad alios.*

7 Obscurentur oculi eorum,ne videant. *Quia remanentes per orbem dispersi sunt,in sua infidelitate excæcati, secundum quod ait Apostolus Ro.11.b. allegans scripturam istam.*

8 Et dorsum eorum semper incurua. *pondere peccatorum super appositorum.*

9 Effunde super eos iram tuam. *idest effectum iustitię tuæ.*

10 Et furor iræ tuæ. *idest rigor tuæ iustitiæ.*

11 Comprehendat eos. *Quod factum est in destructione eorum per Romanos.*

12 Fiat habitatio eorum deserta. *Quia Romani destruxerunt ciuitates eorum & loca.*

MORALITER.

† afflicto diminuunt afflictionem suam,sicut portantes põdus corporale cum aliquo alleuiant suum grauamen.

2 *Et dederunt in escam me.* i.persecutores mei ducẽtes ad amaritudinem vitam meam.

4 *Fiat.* Hic petitur persecutorum punitio, non ex vindictæ sed iustitiæ zelo,cũ dicitur. *Fiat mensa eorum.* sicut duxerunt vitam meam ad amaritudinem,sic fiat eis.

7 *Obscurentur oculi eorum,ne videant.* euasionem pœnæ sibi debitæ.

8 *Et dorsum eorum semper incurua,&c.* idest eorum pœnam graua.

9 *Effunde super eos iram tuam.* Eos multipliciter puniendo.

10 *Et furor iræ tuæ cõprehendat eos.* Ita q; nõ possint effugere.

12 *Fiat habitatio eorum deserta.* i.ab hominibus non habitata.

Exa-

* Euthymius. Per inhabitationem vniuersam appellat Hierosolimam, in qua omnes Christi occisores habitabant.

a *In tabernaculis.* Cas. Teplo & regio palatio. Ad hoc ponit, inhabitare, quod fit deuotæ mentis affectu, at domos, habitare, quod fit corporea mansione.

quitas eorum fuit vt hominem occiderent, & super hoc apposuit Deus, vt filium suum occiderent, vt sicut seruos præmissos, ita ipsum hæredem. D

f *Deleantur, &c.* Augustinus. Quia scriptos se putant, idest, constat etiam ipsis non ibi esse illos. vnde: *Caedet a latere tuo mille, & decem milia a dextris tuis.* i. multi scandalizabuntur ex numero qui se sperabant sessuros tecũ, & staturos ad dexteram.

g *Libro viuentium, &c.* Cas. Notitia Dei qua prædestinauit ad vitã, quos præsciuit cõformes fieri imagini filij sui. Nõ sic tamẽ accipiendũ est, tãquã in hoc libro aliquem scribat Deus, quem postea deleat, sed secundum spem illorũ qui scriptos se putãt. E

* Euthymius. Hic est ille liber de quo legimus, qđ cũ iratus esset Deus aduersus populũ, qui vitulũ fecerat, & dixit ei Moyses, siquidem dimittis eis peccatũ, dimitte, si minus, dele me de libro, quem scripsisti, respondit ei Deus, si quis peccauerit coram me, delebo eum de libro meo:

* Beda. *Quoniam quẽ tu percussisti.* Quasi dicat, merito iram super eos effundes, qa persequuti, sunt tribulatione quo ad potuerũt, illũ quem tu percussisti, idest me. Percussit dñs in Adã & Eua omne humanũ genus mortalitatis & passibilitatis vulnere, cũ dixit, in quacunque die de ligno, scientiæ boni & mali gustaueritis, morte moriemini.

b *Tu percussisti.* Cassi. Non sua culpa. percussisti passione, ad salutem gẽtium. hoc illi crudeli voto impleuerunt.

B * Euthymius. Percussisti dixit, pro percutere permisisti. Sic etiã Zacharias dixit, percutiam pastorẽ & dispergentur oues gregis. Et Esaias. Dominus tradidit eũ pro peccatis nostris. Est etiã & hęc Hebraicę linguę proprietas, vt ei q permittit actũ ascribat, eo qđ prohibere potuit, & nõ prohibuit. Quod vero persecuti sunt, expone pro, grauibus afflixerunt pænis, vel persecuti sunt, quousque occiderint.

a eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabi- 1
(a ¶ De numero eorum. a ¶ Quare hoc eis? b ¶ Pro redemptione, quasi quod Deus ad bonum illi exercent ad malum. ¶ Mortalitate quæ est pœna humani generis.)

b c tet. Quoniam quẽ tu percussisti, persecuti sunt, & super † do- †
(a ¶ Pænam. b ¶ Peccatorum pro membris. c ¶ Idest super mortem quam intulerunt meis. d ¶ Custodes. e ¶ Persecutiones.)

d e lorem vulnerum meorum addiderunt. Appone † iniquita- 2 3 †
(¶ Et ideo. Vitium vitio, vel iniquos filios iniquis patribus. a ¶ Viam vitæ.)

tem super iniquitatem † eorum, & non intrent in iustitia 4 † †
(a ¶ Relicta sua quæ est ex lege. b ¶ Secundum spem eorum. c ¶ Liber, est notitia Dei. d ¶ Veterum scilicet Abraham, & Isaac & Iacob. e ¶ Secundum æquitatem. ¶ Nouis, apostolis scilicet & alijs. ¶ Hoc negatur illis qui non sunt vt ait titulus, commutati.) 5 6

f g tua. Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scri- 7
(a ¶ Autem: totus Christus loquitu. b ¶ Beati pauperes. Humilis. c ¶ Beati qui lugent. In passione. d ¶ Ex voce capitis. ¶ In resurrectione. Vt iam non sim pauper vel dolens vnde: Laudabo.)

h i bantur. Ego sum pauper & dolens: † salus tua Deus 8 9 †
(a In me & in membris. b ¶ Quia etsi omnia desunt. Deus me cum. c Delectatione.)

† suscepit me. Laudabo nomen Dei cum cantico, & ma- 10 11
(a Hic & in futuro. Ad proximum. b Hoc quod laudabo. c Plus legalibus.)

k l gnificabo eum in laude: Et placebit Deo † super vitulum 12

† dolorem vulneratorũ tuorum narrabũt (i. iactant & affigere quos vulnerare tu iubeas, vel dolorem vulneratorum tuorũ addiderũt)

† & salus vultus tui.

† eleuabit

† magis, quã vitulus, quàm bos cornua producens & vngulas.

Et super dolorem. Quia erat pro perditione eorum.

Addiderunt. inferre mortem. Vel super dolorem vulnerũ meorum. i. quę mihi infixerat lancea, & clauis. Addiderunt, custodes sepulchri.

Euthymius. addiderunt, (idest,) auxerunt mihi vulnerũ dolorem, addendo opprobria, vel super vulnerum dolorem addiderunt calumniam dicentes, quod sepultum me discipuli furto subtraxerunt, & negantes me vere resurrexisse.

Beda. *Vulnerum meorum, &c.* Super dolorẽ vulnerũ meorũ seruorum prophetarum, scilicet prius ad vineam missorum addiderunt, quia me filium interfecerunt.

C *Appone iniquitatem super iniquitatem, &c.* Augustinus. Iniquitas

h *Ego sum pauper, &c.* Cassiodo. Hic dispensationem incarnationis & sanctitatem propositi exponit, dicens: quis finis passionis.

i *Dolens.* Augustinus. Hoc secundum caput pro omnibus dolet. vnde: *Dolores nostros ipse portauit,* quod nullus alius. Ideo dicit.

k *Et placebit.* Cas. Laus puri cordis plus placet quam mactatio pecudum.

l *Vitulum nouellum.* Aug. Pro peccatis offerebatur nouellus vitulus, qui significabat nouitatẽ secuturam, quę defensionẽ habet in cornibus, munimen pedum in vngulis per quas aspera seculi calcet: producentem, quia fidelis quotidie virtute Dei augetur.

Augustinus. Vitulus vngulis terra excitat, sic qui non contradicit, sed tamen terrenum abiecte sapit vngulis exci- F
tandus

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet.* Quia expulsi & priuati fuerunt totaliter de Iudæa. Et huius punitionis causa subditur cum dicitur.

2 *Quoniam quem tu percussisti.* s. Christum persecuti sunt occidendo eum. Dicit. n. Apostolus. Ro. 8. f. de Deo patre, pprio filio suo nõ pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illũ, & sic percussit eum, quia persecutionibus Iudęorum exposuit, hoc tamen fuit ex maxima charitate, secũdum quod dicitur Ioan. 4. b. *Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret.* Sed Iudæi persecuti sunt eum ex inuidia & iniquitate, propter quod puniti fuerunt.

3 *Et super dolorem vulnerum meorum addiderunt.* Quia nõ solũ persecuti sunt ad mortẽ Christũ in persona propria, sed etiã membra eius. Stephanũ lapidando, Iacobũ occidendo, alios incarcerando & flagellando, vt patet in actibus apostolorũ.

Appone

4 *Appone iniquitatem.* i. appones scilicet, permittendo, quia Deus nõ est causa iniquitatis effectiue, sed tantũ permissiue.

5 *Super iniquitatem eorum.* Quia super peccatorũ commissionem, etiam apposuerunt obstinationem, ideo subditur.

6 *Et non intret in iustitiam tuam.* reuertendo de culpa ad gratiam.

7 *Deleantur de libro viuentium.* per finalem reprobationem & æternam damnationem.

8 *Ego sum pauper.* Christus enim in paupertate fuit natus cõuersatus, mortuus, & in alieno sepulchro positus.

9 *Et dolens.* Quia dolor in passione Christi fuit maximus.

10 *Salus tua Deus suscepit me.* resuscitando a morte.

11 *Laudabo nomen Dei, &c.* Hic consequenter vltimo ponitur gratiarum actio, cum dicitur: *Laudabo nomen Dei.* non est intelligendum, quod ex laude humana aliquid Deo accrescat, sed ipsis laudantibus.

12 *Et placebit Deo, &c.* Sacrificium. n. diuinæ laudis magis est

Deo

MORALITER.

2 *Quoniam quem tu percussi.* i. populum Christianum quem percuti permisisti ad suę patientiæ exercitium.

† *Persecuti sunt.* nequiter.

3 *Et super dolorem vulnerum meorum.* idest defectum in necessariis qui communiter est pauperibus Christianis.

† *Addiderunt. iniuste persequendo.*

4 *Appone.* In statera iustitiæ tuæ.

† *Iniquitatem super iniquitatem eorum.* Multiplicando earum pœnam secundum peccatorum multiplicationem.

Et

† *Et non intrent in iustitiam tuam.* scilicet illi quos præuidisti ad pęnam æternam, quod proprie dicitur tantum de dæmonibus propter eorum irreuersibilitatem. ideo subditur.

7 *Delean. de lib.* viuen.

8 *Ego sum. pau. & do.* ex miserijs vitę pręsentis.

10 *Salus tua Deus.* i. Christus.

† *Suscepit me.* confortans me in tribulationibus.

11 *Laudabo nomen Dei cum cantico.* i. ore & corde.

12 *Et placebit Deo super vitulum nouellum.* i. plus quam veteris legis sacrificia.

tandus est,& super hunc vitulum placebit laudatio mea cũ
A angelis, vbi nec aduersarius erit ventilandus, nec piger de terra excitandus.

✻ Basilius. Iucundius, inquit, id sacrificium laudis erit, quã vituli nouelli ac pinguis redens vngulas & cornua producẽtis. Dignum fuerit deplorare Iudeorum præuaricationẽ, qui considerare nolunt, quam puerilis sit legalis cultus, cum qui in Babilone captiui fuerunt, polliciti sint se Deum hymnis post reditum non sacrificiorum cultibus celebraturos, eo quod hymnodia illi sit gratior.

a ¶ Qui significat nouam vitam. b ¶ Quibus ventiletur, qui contra ij: hæreticus. c ¶ Credant.

a nouellum, cornua producentẽ & vngulas. † Videant † pau- 1 2

a Vt saturari queant. b ¶ Spe gaudeant.
c ¶ Esurite, sitite, quia ipse est panis viuus qui de cælo descendit.
d ¶ Et si non corpus.

peres & lætentur, quærite † Deũ, & viuet anima vestra Quo 3 4

a ¶ Quærite omnibus temporibus, ita & vos audiet. b ¶ Aliter non exaudiret.
¶ Mortalitate, vel peccatis vel suis legibus. ¶ A se soluendos. 5 6

b niam exaudiuit pauperes dominus, & † vinctos suos non †

a ¶ Apostoli. b ¶ Ecclesia Iudæorum. c ¶ Gentes.
d ¶ Cum hæc considerantur laudatur Deus, sed est & aliud cur laudare debeant.

c †despexit. Laudent illum cæli & terra, mare, & omnia repti- 7

d a ¶ In eternum, & si hic affligitur. b ¶ Ecclesiam. c ¶ Nunc. 8

e lia in eis. Quoniam Deus saluam faciet Sion, & † ędificabũ- 9 10

¶ Per orbem. a ¶ Ecclesiæ: b ¶ Per confessionem humilitatis. ¶ Christi qui de Iuda.
c ¶ Pauperes. ¶ Constanti mente. d ¶ In ea Sion.
e ¶ Cas. Quando ad cæ estem Ierusalem peruenient.

tur ciuitates Iudæ. Et inhabitabunt ibi, & hæreditate acqui 11 12

a ¶ Qui. ¶ Imitatores fidei vel boni actus. b ¶ Ierusalem.
c ¶ Aug. Hi sunt semen, non qui carne filij sunt, quia & serui dilexerunt nomen eius.

rent eam. Et semen seruorum eius possidebit eam, & qui di- 13 14

f ligunt nomen eius, † habitabunt in ea. 15

† dominum.

† speruit.

a *Videant*. Cassiodo.
B Quod oblatio iam est in mente non in rebus, vbi pauper æquatur diuiti. Et o pauperes hoc tamen contuitu Dei facite, quærite dominum. Vel, vt videatis, quærite Deum escam mentis.

b *Vinctos*. Aug. Qui vltra necessaria quęrit, compedes onerat, sed sufficiat diei malitia sua.

Aug. vinctos mortalitate, qua dominus offensus, seruos compediuit, sed inde clamantes audit.

Cęlum terra mare. Cas. Ad literã, idest cælestia, terrestria & natantia hęc laudant, dum ex eis laudatur creator.

Cas. Diuitię sunt pauperis videre creata, & inde laudare creatorem.

c *Laudent illum, &c.* Cas. Quod prius simul, nunc sigillatim monet, vt laudent cęlestia, terrestria, natantia. Et vt perfecte omnia concludat addit, omnia quæ in eis sunt, sic omnis creatura ad laudes inuitatur.

Phil. 2. Hier. Cas. Ac si diceret: Omne genu flectatur, cęlestium,
C terrestrium, & infernorum.

Et

d *Et omnia reptilia in eis.* Cas. Omnes modi monstrosi, in peccatis hærentes terrenis. D

✻ Euthymius. Quasi non sint satis angeli neque homines ad agendũ gratias Deo, ipsa etiam conuocat propinę elemẽta ad Dei laudes, eo ordine quo eorũ meminit Moses in Genesios principio. Et improprie ipsos pisces appellat repentia, atque ita talis ob piscium multitudinem.

e *Quoniam Deus saluam faciet Sion, &c.*

Augustinus. In fidelis populi finitur constructio ecclesiæ. vnde omnis creatura laudare monetur.

✻ Basilius. Hunc autem illi hymnum efferam, vbi Sion illustrem, & Iudaicas ciuitates nunc desolatas, priorem fęlicitatem recepisse dero.

✻ Beda. Sion monticulus fuit adiunctus templo Hierosolymitano, & ideo per Sion Ecclesia de Iudęi intelligitur. Saluam faciet Deus inquam Sion, & ciuitates Iudæ, idest, collectiones ad vere viuendum videre, idest humiliter confitentium de gentibus.

* Euthymius. Nouam nimirum Sion, idest, Ecclesiã fidelium vel ipsam Hierusalem saluam faciet, hoc est conseruabit ipsi videlicet Christo, cui soli illius cura commissa est, non alteri, tametsi modo, impij illius dominentur regioni.

f *Et qui diligunt nomen eius, &c.* Cas. Quid per singula? omnes qui diligunt nomen tuum habitabunt.

Augu. Hi sunt semen seruorum. Iste enim versus exponit præcedentem.

✻ Euthymius. Omnes qui diligunt nomen tuum habitabunt in ea, Christiani scilicet nomen tuum inuocantes. F

a In

NICOLAVS DE LYRA.

✻ Deo placitum quã sacrificium animalium, etiam a tempore veteris legis, quia sacrificia animalium non erant accepta nisi ex deuotione offerentium, tempore vero nouę legis talia sacrificia sunt tanquam mortua reprobata, & hoc est quod prædixit saluator Iohan. 4. ca. *Venit hora & nunc est, quando veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate.*

1 *Vide. pau.* i. Christiani, qui in primitiua ecclesia fuerunt pauperes.

2 *Et lætentur.* De mutatione cultus corporalis veteris legis, in spiritualem nouę.

3 *Quærite Deum.* In fide & charitate.

4 *Et viuet anima vestra.* Vita gratiæ.

5 *Quoniam exaudiuit pauperes dominus.* Preces eorum exaudiendo.

6 *Et vinctos suos.* Patres in limbo detentos, cũ Christo resurgente educẽdos. Potest etiã hoc referri ad fideles, qui in primitiua ecclesia in carceribus vinciebantur, & aliquando fractis carceribus diuinitus liberabantur.

7 *Laudent illum cæli & terra.* i. ciues cęlestes & homines in terra habitantes.

8 *Mare & omnia re. &c.* Non quia talia irrationabilia Deum laudent proprie, sed quia sunt hominibus materia diuinę laudis, qui eum laudant ex suis creaturis.

Quo-

6 *Quoniam Deus saluam faciet Sion.* Hoc exponitur dupliciter. Vno modo de ecclesia militante, quæ per Sion signatur, quod incepit ibi per Christi prędicationẽ, qui frequẽter legit prædicasse in tẽplo qđ erat in monte Sion, & ibi confirmata fuit per spiritussancti missionem in signo visibili super apostolos aliosque Christi discipulos, secundũ quod dicit Hieronymus in epist. ad Paulinum de omnis sacræ scripturæ libris.

10 *Et ędificabuntur ciuitates Iudæ.* Quia apostoli aliiq; discipuli de monte Sion missi sunt ad prædicandum per orbem vniuersum, vbi per eos cõstitutæ sunt & ordinatę ecclesiæ, quæ dicuntur ciuitates, eo quod ciuitas est ciuiũ Vnitas, ibi autem vniebantur fideles in fide & charitate. Dicuntur etiam ciuitates Iudæ. i. Christi, qui sic nominatur, eo quod fuit de tribu Iuda, sicut & Gen. 49. Sanson nominatur Dan, secundum omnes expositores catholicos & Heb. cum dicitur, Dan coluber in via, quia fuit de tribu Dan.

11 *Et inhabita. ibi.* Fideles Christi.

12 *Et hæreditate, &c.* Quia decedentibus primis, alij quasi hæreditarie succedunt eis.

13 *Et semen seruorum eius.* i. Christi, & vocantur hic eis serui sui discipuli, quorũ semen. i. imitatores eorũ possidet ecclesias per orbẽ. 14 *Et qui diligunt nomen eius.* Existentes in charitate. 15 *Habitabunt in ea.* Numero & merito. quia sola charitas diuidit inter filios perditionis & regni.

Alio

MORALITER.

1 *Videant pau. & læ.* Quoniam de eis dicitur Matt. 5. a. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.*

3 *Quærite Deum, &c.* Per opera iustitiæ.

4 *Et viuet anima.* Vita gratia & postea vita glorię.

5 *Quoniam exaudiuit pauperes.* In suis orationibus.

6 *Et vinctos suos.* idest, pro nomine eius.

† *Non despexit.* Vt patet de martyribus, quorum honor in cęlis celebratur in terris.

7 *Laudent illum cæli.* i. omnis creatura, nam ex omnibus creaturis habetur materia diuinæ laudis.

Quo-

9 *Quoniam Deus saluam faciet.* idest, ecclesiam militantem.

10 *Et ædificabuntur ciuitates.* i. congregationes plebis Christianæ, quæ ędificantur in moribus & fide.

11 *Et inhabitabunt ibi.* s. illi qui fideles sunt non solum numero, sed etiam merito.

12 *Et hæreditate.* i. ecclesiam in qua iam sunt secundum statum ipsius militantis, & acquirent eam secundum statum ipsius triumphantis, est enim vnica ecclesia, tamen duos habens status.

13 *Et semen seruorum* i. imitatores bonorum.

14 *Et qui diligunt.* Gradus enim mansionum supernæ ciuitatis distinguuntur secundum gradus charitatis.

NICOLAVS DE LYRA.

A *Alio modo exponitur de ecclesia triumphãte, quæ Sion appellatur, Heb.12.e. Accessistis ad Sion montem et ciuitatẽ Dei viuentis Ierusalẽ cælestem, & multorum milium angelorum frequentiam. Hanc autem Sion cælestem Deus saluam fecit, quando per homines illuc ascẽdentes angelorum ruinam reparauit.*

Et ędificabuntur ciuitates Iudæ.i.Christi. *Et possunt dici hæ ciuitates diuersorum angelorum ordines.*

Et inhabitabunt ibi. *sancti illuc assumpti.* D

Et hęreditate acquirent eam. *immobiliter, sicut hæreditas dicitur res immobilis.*

Et semẽ seruorũ eius. *i. fideles discipulorum Christi imitatores.*

Possidebit eam. *Aeternaliter absque amissione.* Et qui diligunt nomen eius Habitabunt in ea. *quia in ciuitate cęlesti est charitas perfecta. Est enim ibi vna vox laudantium, & vnus ardor cordium, ad quam perducat, &c.*

ADDITIO I.

In ps.68. *Saluũ me fac.* vbi dr in post. Nec orat sic Chrs hõ. Christus orauit non solum, vt ostenderet veritatẽ humanæ naturæ, in qua minor est patre, sed etiam ostẽderet se esse a patre, vnde ipse dicit Ioh.11.e. *Propter populum qui circunstat dixi.* s. verba orationis, vt credãt quia tu me misisti. Quod intelligitur etiam secundum deitatem, vnde Aug. 10. de trinitate dicit, quod orauit Christus, ne filius ignoretur. Orauit etiam Christus, vt nobis exemplum daret orãdi. vnde Amb. super Lucã in materia orationis Christi dicit. Ad pręcepta virtutis nos informat exẽplo. Itẽ quia Christus sciuit quædã esse fienda mediante sua orõne, idcirco cõueniẽter orat pro ut in 3. parte. q.21. art.1. in rñsione ad secundũ argumẽtum.

ADDITIO II.

In eo. ps. vbi dr in post. Et placebit Deo sup vitulũ nouellũ. Postillator relinquit sine expositione illa verba, quę in lra continent. s. Cornua producentẽ & vngulas. Quæ quidẽ verba nõ vñr applicari sacrificijs veteris legis, in quib. nusquam fit mẽtio de hoc, q tauri vel vituli de quib. sacrificia fiebãt, producerent cornua vel vngulas, vt patet in Leuitico & in alijs locis, vbi de sacrificijs veteris legis tractatur, & sic hęc verba in sensu literali vñr omnino superflua & infructuosa. vñ fm doctrinã Greg. 31. moralium, cum rõ literæ defecisse cognoscit, restat vt ad sensum mysticũ sine dubitatione recurrat,

B quapropter in hoc loco recurrẽdũ est ad sensum spiritualẽ, fm quem cum dicitur. *Laudabo nomen Dei cum cãtico, &c.* intelligitur de futura laude. s. patrię quæ magis placet Deo, q̃ omnis vita gratiæ. Quæ quidẽ. s. vita gratiæ significatur per vitulum nouellum ex nouitate vitæ, & producẽtem cornua quib. expugnent hæretici & ecclesiæ aduersarij. Similiter & producẽtẽ vngulas quib. aspera seculi calcet, & eos quib. tm̃ terrena sapiũt vngulis excitet, prout in glossa largius hẽtur.

REPLICA. *Saluũ me fac Deus.* vbi postillator dicit Christũ oẽm orare, vt oñdat veritatẽ humanæ naturæ in se, in qua minor est patre. Burg. aũt iuxta intentionẽ S. Tho. prout eũ allegat 3. par. 21. q. Christũ dixit orasse non fm humanitatẽ tantũ, sed et fm deitatẽ. Quod satis erronee sonat. Nã orare sicut adorare est actus latriæ, q est actus seruitutis inferioris ad superiorẽ. Christus aũt fm cõem catholicorũ doctrinam sic nõ dr se hẽre ad patrẽ fm deitatem, sed fm humanitatẽ. Motiua et Burg. ad sic dicendũ cogunt. Nam primum cum dicit Christum orasse, vt ostenderet se esse a patre, fm illud Ioh. 11.e. *Propter populum qui circumstat dixi vt credant, quia tu me misisti.* Nam nõ oportet illam orationem de deitate intelligi, sed humanitate in qua fuit missus missione visibili. Nec orauit Christus in pposita allegatione, vt crederẽt eũ facere miracula virtute Dei interpellati qui eũ misit. Multi.n. dixerũt eũ facere miracula in potestate dæmonũ. Orauit igit ad dñm, vt hunc errorẽ excluderet, dũ nõ a diabolo, sed a Deo postularet. Ad idẽ est Hil. 10. de trinitate & 11. Quod autem allegat B. Ambrosiũ, q Christus orauit, vt daret nobis orãdi exemplũ, est ptra Bur. Nam dare exemplum pertinet ad humanitatẽ Chri, qa dicit beatus Aug. nisi esset verus Deus, nõ afferret remediũ, nisi esset verus hõ, nõ præberet exemplũ. Nec cogit si Christus sciuit aliqua fienda oratione sua mediãte. quia aĩa Christi vidit in verbo ea quę verbum vidit, iõ iuxta ea quę vt hõ vidit in verbo, orauit fieri vt hõ, non vt Deus. Sed vt consulamus senectuti Bur. delirãtis, dicere possumus secũdum communicationem idiomatum, Christum Deum orare, sicut Damascenus dicit puerum stellas creare.

In eo. psalmo circa illum passum. *Et placebit Deo sacrificium diuinæ laudis super vitulum nouellum cornua producẽtem et vngulas,* vbi glosa magistralis ad literã his verbis dicit, nõ plus significare, nisi q vitulus nouellus in sacrificio offerẽdus nondũ hẽat cornua & fortes vngulas, ideo talis dr producere ea virtute augmẽti naturalis, nam in lege prohibitũ fuit defectuosa aĩalia in naturalib. offerri. Non sunt igitur talia verba superflua, sicut putat Bur. nã in multis passibus sacræ scripturæ sensus allegoricus plus pensat verba, & ad maiorẽ vtilitatẽ refert, q̃ literalis sensus. Nõ igitur sequit literalẽ sensum esse inutile, vel abijciendũ, & primo recurrendũ ad sensum mysticum, fm doctrinã Aug. & B. Greg. 31. moralium, quia hoc solum faciendũ est vbi litera fm primariã vocũ significationẽ esset falsa vel absurda, qualiter non est in proposito, quia in proposito sensus literæ est, siue offerantur perfecti boues iam habẽtes cornua & vngulas, siue vituli adhuc naturaliter ea producentes, adhuc placebit amplius sacrificium laudis quam legis, prout intendit postillator. E

GLOSSA ORDINARIA.

In rememoratione. Cas. Memoria duobus modis. Cum memores peccatorum, iudicium timemus, vñ supra in psal.36. vel dum promissa bona corde retinemus securi sumus, vt hic, qđ ondi[?]r cum subditur, q saluum fecit me dñs. Et congrue supra caput de passione egit, & spe resurrectionis addidit similiter membra passiones suas edicunt, & spem resurrectionis assumunt.

a Christum. b Dirigens. c Attribuitur. Omni iusto qui hic loquitur.

a †In finem psalmus Dauid, †in rememora 1 tione, eo quod saluum me fecit dominus. Psalmus. LXIX.

a Idest, agens de memoria. b Scilicet. c Spe & certitudine.

a Qui soles iuuare. b Aug. semper adiutorio egemus in hoc seculo, maxime in tribulatione. Contra pericula. c Respice.

b Deus† in adiutorium meũ intende, 2

* Bas. Quod in epigrapha est, vt seruet me dominus, nec in aliquo exẽplari, nec apud Hebræum, nec apud alios interpretes, conuenit tn̄ cum psalmi sensu. Orat. n. propheta pro salute, & vt ab inimicis liberetur. Dixit autem hunc psalmum Dauid, cum esset per Absalonem pulsus. Recte autem inscriptioni adiectum est illud, ad rememorandum. Memoria siquidem peccati vehemẽtius illum, quam hostes, pungebat.

†ad reminiscendum. i. ut Deus reminiscatur. †eo quod saluum me fecit dominus.

Aug. Vox tribulatorum Christo. Idest martyrũ inter passiones periclitantium, sed de capite pręsumentium. Cũ illis vox ois iusti cui ex charitate, abundãs iniquitas et Christianorum est passio, vt Loth corporalẽ persecutionẽ a nullo in Sodomis sustinuit, sed a malis factis eorum cui non fuit dictum, vt nõ ibi habitaret. Est ergo persecutio iusti, vel a leone in impetu, vel a dracone in insidijs. vñ omnes clament. *Deus in adiutorium.* primo petentes se adiuuari, malos erubescere.

C * Bas.

PSALMVS LXIX.

a Deus in adiutorium. Monet vt in Deo, nõ in nobis gloriemur.

Cas. Hic oĩs petitio affirmatio est, vnde nõ sunt timendæ tribulationes. Hic versiculus ante omnes horas in initio prædicitur, quia cum orare solemus, maxime tẽtare nititur diabolus, vt muscę morientes perdant suauitatem vnguenti.

* Beda. Hic psalmus attributus est Dauid, idest sanctis Martyri- F

NICOLAVS DE LYRA.

PSALMVS LXIX.

Deus in adiutorium. *Huic psalmo præmittitur talis titulus in* Heb. Ad victoriam Dauid ad recordandum. *In trãslatio* Hier. *sic dicitur.* Victori Dauid ad recordandum. *et est eadem sententia, vt patet ex supradictis. Quod autem dicitur hic ad recordandum, dicunt expositores communiter, quod hoc dicitur, eo quod Dauid fecit hũc psal. ad beneficia sibi præstita a Deo recordãda, propter quod in aliquibus Biblijs post illud verbum, ad recordandum, additur, quod dominus fecit eum saluum, sed hoc additum fuit ab aliquo expositore quicunque fuerit ille, quia hoc non habetur in Hebr. nec in trãslatione Hier. iuxta Heb. veritatem. Item secũdum hoc eadem esset ratio, quod in quolibet psal. quem Dauid fecit pro sua liberatione a periculis poneretur ad recordandum, qđ non est verum, & ideo saluo meliori indi-* co

MORALITER

Deus in adiutorium meũ intende. Sicut dixi in expositione literali, psalmus iste & sequens, qui apud Hebræos sunt vnus psalmus, videtur esse oratio Dauid in persecutione Absalõ.

¶ Martyribus, qui hic loquuntur & hortantur nos, vt exemplo
A eorum in tribulatione nō deficiamus, vt ad idem pręmium perueniamus.

a *Confundantur*. Caſ. Confundi eſt de peruerſitate turbari. Reuereantur, ne proles a iuſtitia pęna ſequatur.

iret in Damaſcum, & quoſcunq; viros Chriſtianæ religio[nis] inueniret, vinctos perduceret in Hieruſalē, voce diuina v[ox] audita in via confeſſus eſt de conſcientia ſua, & reueritus [eſt] tanta immodeſtia, & proſtratus eſt ad obediendū qui pr[ius] inflammatus fuerat ad perſequendum.

¶Et cito. a Caſ. Quaſi ſi tardet miſericordia, creſcent tormenta. b Et. Aug. Antequam defendant ſua facta vt glorioſi, ſed poſt conuertuntur. vnde ſubdit, & reuereantur, &c.

a domine ad adiuuandum me feſtina. Confundantur & † reue- 1

a Trucidantes. b Aug. Ad opprimendum. c Aug. Non præcedant ſed ſequantur, non ſuo conſilio viuant, ſed ſanctorum.

b reantur, † qui quærunt animam meam. Auertātur retrorſum 2

c & erubeſcant, qui † volunt mihi mala. Auertantur † ſtatim 3

a Repulit Paulus dicentes. Ego ſum Pauli, &c. 1. Corint. 1. a. Irriſione, vel adulatorie. b His omnibus auerſis & confuſis.

d erubeſcentes, qui dicunt mihi, euge euge. Exultent & † læten- 4 5

a In quo ſuit lux, non in alio. b Non homines, ſed. c Qui prior eos quæſiſti. d Quaſi, qui hoc non dicit, non quęrit Deum. e Hoc ſemper dicant. ¶ Qui peccatorem vocat, confitenti dat veniam, idem facit iuſte viuere tandem glorificat.

e tur in te omnes qui quęrunt te, & dicant ſemper, magnifice- 6

f a Quia ab illo ſalus eis, non a ſe. b Aug. Ille diues nullius egens. Lumen meum.

g tur dominus, † qui diligunt ſalutare tuum. Ego vero egenus 7

a Vel mendicus, ideſt petens. Inſufficiens mihi. b Sed o. c Vel adiuuat in mundi tribulatione. d Ideo adiuua, quia. Et. Hoc ſemper etiam dicendum iuſtis. Et vincam. Ecce vnde cepit. e De tot nexibus cauſarum. Ne cedam.

& pauper ſum, Deus † adiuua me. Adiutor meus & libera- 8 9

a Non alia mihi ſpes eſt. Alias eſto.

h tor meus es tu, domine ne † moreris. 10 11

Diuerſa eccleſiæ tempora.

b *Qui quærunt, &c. volunt*. Auguſt. Diuerſa ſunt tempora in eccleſia, primo fuit impetus perſequentium,

† inimici

vnde, qui quærunt, modo remāſit maleuolentia cogitatium,

† cogitant.

vnde, qui volunt.

c *Auertantur*. Auguſt. Duo genera ſunt perſequentium, vitupe-

Duo perſequentium genera.

rantium & adulantiū vt igne aurum probatur, ita vrit lingua adulantium. Plus enim nocet lingua adulatoris,

† amant abs te iuuari.

B quam manus perſecutoris, vtrumque ignis, Vrit qui tētat vituperio vel laude. Exit integer, qui neutro capit.

† feſtina ad vel propter me. Gen. 19. f.

* Baſ. Fruſtrentur, inquit, qui necem meā appetunt, & confuſionem inde reportent, & qui calamitatibus meis delectantur, in fugam cum pudore, rerum mearum mutationem videntes, vertentur.

* Bed. Dolet ſanctus vir animam ſuam quæri a malis, nō ad imitandum, ſed ad opprimendum, & ideo orat & dicit, Confundantur & reuereantur. Vbi ergo pręceptū illud Euāgelii, Orate pro perſequentib. & calumniantibus vos. Et item diligite inimicos veſtros. Vbi etiam exemplum pij magiſtri, qui docuit non ſolū inimicos diligere, ſed & pro ipſis orare, dicens pro perſequentib. ſuis in ipſa paſſione. Pater ignoſce illis quia neſciunt quid faciant. Non vtiq; diſſentit iſte ab illo quia hoc orat, vt illi qui prius ſanctos ſuos incarcerabant, flagellabant, necabant, vnde glorificabantur.

* *Confundantur*. i. confuſibiles ſe recognoſcant, & ſic reuereantur. i. extimeſcant, & nobiſcum pectora tundant. Talem. n. vindictam iam acceperunt ſancti, ab inimicis ſuis, quia Pau-
C lus ille qui acceperat literas, a principibus ſacerdotum, vt iret

d *Exultent & lætentur in te omnes*. Caſ. Mo[nemur] lętari bonos, quos [ad]nos Deus adiuua[t et] liberat.

e *Semper*. Quia nō[n]quam debet ceſſa[re] laude eius.

f *Magnificetur Deu[s]* Caſ. Noſtro more [di]ctum vbi quis la[udi]bus creſcit, quod Deus, ſed nos laud[an]do proficimus.

* Beda. Er[go qui pecca]tem vocauit, ma[gni]ficetur dominus, [qui pec]catorem, iuſtifi[cat ...] magnificetur d[omi]nus, iuſtificatum [glorifi]nauit, magnific[etur ...] Hoc inquam ill[i qui] diligūt ſalutare t[uum].

Et quicunque vere diligunt ſaluatorem, diligunt ſe ſal[uos] eſſe, & cognoſcent ſe egenos, & modicum fuiſſe ſibi [neceſ]ſarium.

g *Ego vero egenus*. Caſ. Quod hortor, facio. Vel ipſi de ſ[e dic]tiāt. Vel, dominus magnificetur, tu ergo quid? Vel, ego [etiā] etiā iam iuſtus, quia adhuc lex *membrorum repugnat le. mē[tis]* *& adhuc* eſurit iuſtitiam. Vel de Deo illud dicāt, ſed de [ſe] ſentiant, vt dicāt. Vel, *ego vero*, *&c*. verba Dei aſſumit ſi[cut] ſupra ſe hęc eadē dixit. q. d. illi qui quęrunt animam [meam] ſu[nt di]uites, ſed ego & egenus & paup, quia & mūdanas cop[ias] nō hēt, & intus vbi eſt diues, ſemper ambit, deſiderat, & ac[ci]pit.

h *Ne moreris*. Caſ. Tardum videtur quod magno deſi[derio] quæritur.

Aug. Ne mihi tardius videatur, quod venturus es, qui [fit] per patientiam, qua qui caret, tardum ei videtur & de[...]tur ab eo, vt vxor Loth quę fit ſtatua ſalis vt te condia[t ex]emplo enim tibi eſt, ne retro aſpicias.

¶ GLO[S]-

NICOLAVS DE LYRA.

* *cio videtur mihi, q̄ hic pſal. eſt prophetia de futuro. Pręuidit. n. Dauid in ſpirituſancto, quod principiū huius pſal. recordandum eſſet in eccleſia Dei in principio omniū horarū canonicarū, vel iuxta principiū, ſicut videmus adimpletū, & propter hoc in titulo poſuit, ad recordādū, Itē de hoc pſal. & ſequenti qui incipit.* In te domine ſperaui, &c. *Dicunt aliqui expoſitores, quod eſt idē pſ. in Heb. alij autem oppoſitū, propter q̄ vidi plures libros Hebraicos, & in aliquibus ponitur idē pſ. in alijs autem diſtinctus. Primū tamē videtur mihi melius, licet Hie. dicat duos eſſe pſalmos quia hunc quotat. 59. & aliū 70. Non tamē mutatur ſententia, ſiue hoc teneatur ſiue illud, quia vterq; videtur eſſe factus à Dauid, cū eſſet in perſecutione Abſalon filij ſui, vt mihi videtur ſaluo meliori iudicio. Secūdū igitur hūc ſenſum diuiditur pſalmus iſte in duas partes, quia primo Dauid petit celerē liberationē. Secundo ad hoc inducit multiplicē rōnem, ibi.* In te domine. *Circa primū dicit.*

Deus in adiutorium meum intēde. *quia nō poſſum Abſalon filio meo reſiſtere, ſicut ipſemet dicit. 2. Reg. 15. e. Surgite & fugiamus, neque enim erit nobis effugium a facie Abſalom.*

Domine ad adiuuandum me feſtina. *quia Achitophel nitebatur eū perſequi et comprehēdere eadē nocte, vt habetur. 2. Reg. 18. a.* Con-

1 Confundātur & reuereantur. *quod & factū eſt, quia Achitophel ſe ſuſpendit, vt habetur eodē ca. & Abſalom interfectus [eſt], vt habetur ſequenti capitulo.* 2 Auertantur retrorſum, &c. *quia populus qui erat cū Abſalom, eo deuicto fugit in tabernacula ſua, [ut ha]betur. 2. Reg. 18. Et ad idem refertur quod ſubditur.*

3 Auertantur ſtatim erubeſcētes. *quia fugientes de prælio [meri]to erubeſcunt.* 4 Qui dicunt mihi, euge euge. *Interiectio [gau]dentis, quia populus exiſtēs cum Abſalom erat in multitudin[e] quod gaudentes dicebant, ſtatim habebimus eum in manibus noſtris c[um].*

5 Exultēt & lætentur, &c. i. *ego & viri mei qui quærimus [ſalu]tem tuam, & per te liberari.* 6 Et dicant. *De beneficijs nobis pr[æſtitis].*

7 Ego vero egenus. *Quia in illa fuga Siba præſtitit ei cib[aria, vt] habetur, 2. Reg. 16. Et in termino Berzellai Galaadites & [Ma]chir filius Amihel præſtiterunt ei neceſſaria, vt habetur. 2. Reg. 17. [&] ideo ſubditur.* 8 Deus adiuua me. *q. d. ſine tuo auxilio non p[oſſum re]ſiſtere, & ideo ſubditur.*

9 Adiutor meus. *Contra hoſtes inuadentes.*

10 Et liberator meus es tu. *i. a periculis imminentibus.*

11 Domine ne moreris. *Et in hoc petit celerem liberationem, ſi[cut] in principio pſal.*

MORALITER.

† Licet de hoc ēt alium pſalmum fecerit, nā illa perſecutio tractum tēporis habuit. Moraliter autem poteſt exponi de bono paſtore ab aliquo filio ſuo ſpirituali (tn iniquo) perſequtionem patiente, ſicut de S. Thoma Cantuarienſe & Anglię rege legitur eſſe factum, a qua perſecutione petit diuinitus liberari. Et primo ponit iſta petitio, & ſecūdo exauditionis ratio, pſalmo ſequenti. Circa primū dicit. *Deus in adiutorium meum intende.* quaſi diceret, mea liberatio nō apparet aliūde.

Domine ad adiuuandum me feſtina. nę in mea diœceſi creſcāt mala

mala quæ ſolēt in populo creſcere percuſſo paſtore. [...] cebat Apoſtol. Act. 20. d. *Poſt diſceſſum meum intrabūt l[upi] ...*

1 *Confundantur & reuereantur*. in ſe ipſis per pœnitent[iam] de hoc quod perſequuntur ſuum patrem.

2 *Auertantur retrorſum*. reuertentes a tali perſecution[e].

4 *Qui dicunt mihi euge euge*. de me loquentes indebite.

5 *Exultent & lætentur in te. &c.* i. in tua bonitate & no[n] in hu[i]us ſeculi vanitate. 7 *Ego vero egenus, &c. Adiutor m[eus]*. In operibus bonis. 10 *Et liberator meus es tu*. a malis.

11 *Domine ne moreris*. Mihi ſuccurrere in caſu neceſſit[at]is.

GLOSSA ORDINARIA.

A *In finem.* Aug. De commendatione gratię. Quicquid enim sumus, misericordia Dei sumus. Quicquid ex nobis, mali sumus, vt tota spes nostra in Deo sit, non in nostris viribus. Ionadab cōmendat a Ieremia, q̃ filijs suis p̄cepit ne biberēt vinū, neq; ī domibus, sed in tabernaculis habitarent, cui illi obedierūt quasi Deo hoc preciperet, licet enim hoc Deus non præceperit, pręcepe[rat] tamen vt filij obedirent parentibus, quod & debent nisi patres contra Deum fferint, vnde Deus benedixit eis p̄pter obediētiam, eosque B obijcit populo Israel, qui nolunt obedire Deo, sicut illi patri, vnde suadet eis re. vt parēt se captiuitati, nec resistant voluntati Dei. Subdit ergo: *Et eorum qui primi captiui ducti sūt,* quia filij Ionadab captiui ducti sūt, sed potius oppositi captiuandis peccato inobedientię. Ionadab spontaneus dn̄i. i. qui ex voluntate seruit. Filij Israel captiui sunt primi & secūdi & tertij. Sed non de his sonat psal. potius de nobis qui captiuamur in lege peccati, quę est in membris, vnde magis commēdatur liberatoris Chr̄i gratia. Sed cur primitiā elucet, (quia in comparatione filiorū Ionadab omnis inobediētia culpata est, & per inobedientiā Adæ in quo oēs peccauerunt) captiui sumus, merito ergo primi captiui, q̃a primus homo de terra terrenus cui similes. Secūdus de cęlo cęlestis, a quo liberabimur, vn̄ iste exclamat. *In te domine speraui.* vt natus in Adā in captiuitate, primo petens ab omnibus liberari. Fere singulis syllabis cōmēdat gratia. C *Filio. Ionadab.* Aug. Filijs spontaneis. i. obedientię cantatur psalmus, & hi qui primi captiui. i. p̄tinentes ad primū hominem, propter primum primi captiui, quia prius quod animale est propter secundum hominem secundi redempti. his cantatur, vt discant per gratiam reuerti qui ex se mali. D

Cassio. Vel ita monemur in titulo habere deuotionem filiorū Ionadab, non contumaciam Iudęorum, qua captiui esse meruerunt. Filij Ionadab loco obedientiū, priores captiui loco contumacium ponuntur, qui frequenter moniti nolunt corrigi. Historia in libro Regū. Iudæi pro lege Dei contempta decreti sunt primę, secundæ & tertiæ captiuitati, sed vt corrigerentur antequam prima veniret, per prophetā pronuntiata est, illi vero consueta malitia in obstinatione permanserunt. E

a ¶ Iste. b ¶ Est. c Idest, obedientium quibus cantatur, vt perseuerent. d Idest, inobedientium, vt desistant.

a In finem psalmus Dauid, filiorum Ionadab, & priorum ca-
b ptiuorum. LXX.

Aug. Si in me, confundor vel in mundanis quæ caduca.
a ¶ Vel ego iam in Adam confusus sum, sed in Christo.

c I † N te domine speraui, non confundar 1
a ¶ In futuro. Etsi hic de peccato. Ideo. Sed. 2
b ¶ Cas. Idest, secundum quod iustitia tua exigit, quæ est vt parcas oranti, quod est misericordia.
c ¶ Non mea, quam si statuo iustitiæ Dei non sum subiectus, sed tua quæ mihi a te, non enim de me glorior, gratiam tuam non respuo.

d in æternum: † in iustitia tua † libera me, 3
a ¶ Et o domine etiam si sum indignus, ego tamen.
b ¶ Idest, iacentem ægrum. c ¶ Misericordiam. Meritum enim non attingit ad illum. Hæc est confessio humilitatis.
d ¶ Ab ægritudine quæ intus.

e f & † eripe me. Inclina ad me aurem tuā, & † Salua me. Esto mihi 4 5
a Non ad me perueniant iacula inimici. Ab occultis meis munda me. Quia ego me protegere nequeo.
b Aug. Tu qui fuisti metus fugienti Adæ, iam esto locus refugij, ad quem qui refugit tutus est.
c Quia sic in alto est, vt nihil timeat. Vel refugij.
d In alio saluus esse non potero.

† in Deū protectorē, & in locū munitū, † vt saluum me facias.
a Esto mihi in Deum protectorem & eris.
b Per te sum firmus contra tentationes. Refertur hoc ad, Esto mihi in Deum protectorem.
c Quia. Sic vbi ero infirmatus ex me, & adhuc captiuus, ad te refugio, quia quantuncunque firmus sum ex gratia quandiu in corpore peccati agitur, semper aliquid timendum est. Ad locum munitum refertur. d Non aliud

Quoniam † firmamentum meū, & refugium meū es tu. Deus 6 7 8

† erue

† saluum me fac.

† misti esto

† rupes mea, & munimentum meum es tu.

PSAL. LXX.

c IN te do. Generalis iustus loquitur a principio mūdi vsq; ad finē, totā spē in Deo ponens, gratiam eius commendat, ne falsa in nobis præsumamus.

Cassio. Vel priores captiui sunt in mundo vnde euadi potest. Secūdi in inferno. Vel priorum, idest, eorum qui ante capti vitijs quam filij Christi. Totus hic psalmus gratiam Dei quæ gratis datur, summa intentione commendat.

d *Libera me, &c.* Cassio. A periculis.

c *Et eripe me.* a potestate diaboli.

✠ Euthym. In psal. 30. Indignus sum equidem tuo auxilio: ob tuam tamen iustitiam, qua iniquos omnes ac parricidas condemnas libera me. Idem autem est hoc in loco liberare, quod eruere, ab inimicorum nimirum insidijs aut ab ipsa morte.

f *Esto mihi in Deum protectorem, & in locum munitum vt saluum, &c.* Duo promisit, duo alia reddit. F

Peccatoris.

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS LXX.

IN *te do. spera.* Licet hic psalmus non sit alius a præcedenti vt credo, quia tamen a Hieronymo & alijs nostris doctoribus ponitur alius, ideo velle ponere aliquam distinctionē, propter psalmorum quotationē, prout habetur in libris nostris. Sciendum igitur, quod in aliquibus Biblijs ponitur talis titulus: *Psalmus Dauid filiorum Ionadab & priorum captiuorum:* sed in Heb. & translatione Hieron. nullus simpliciter ponitur titulus & ideo iste videtur appositus secundum imaginationem vel opinionem alicuius expositoris, quia nec iste titulus videtur multum concordare sequenti literę, propter quod sicut dictum est, videtur magis secunda pars huius psalmi in qua Dauid ad sui liberationem a Deo inducit multiplicem rationem. Et diuiditur in duas partes, quia primo Dauid inducit huiusmodi rationes. Secundo promittit multiplices gratiarum actiones, ibi: *Ego autem semper sperabo &c.* Prima in tres, quia primo inducit rationes ex parte Dei. secundo ex parte sui, ibi: *In te cantatio mea semper.* tertio ex parte aduersarij, ibi: *Confundantur, &c.* Circa primum allegat primo Dei magnificentiam, secundo eius iustitiam, ibi: *Deus meus eripe me, &c.* Circa primum sciendum quod ad magnificum pertinet adiuuare confidentem de se, & maxime quando habet iustitiam pro se, & hoc allegat Dauid, dicens.

1 *In te domine speraui.* Tanquam in adiutore potenti.

2 *Non confundar in æternum, &c.* idest, finaliter, quia in persecutione Absalō reportauit honorem, & Absalon cum suis confusionem.

3 *In iustitia tua libera me.* Quasi diceret: Tibi proprium est iustos liberare, cuiusmodi sum ego in hac persecutione.

4 *Inclina ad me aurem tuam.* Loquitur de Deo ad modum hominis, qui inclinat aurem quando vult exaudire deprecantē.

5 *Esto mihi in Deum protectorem.* Quasi diceret, nulla protectio aut munitio valet mihi sine te.

6 *Quoniam firmamentum meum.* dās mihi firmitatē constātiæ.

7 *Et refugium meum es tu.* in omni tribulatione. Omnia ista ostendunt fiduciam quam habebat Dauid in Deo, propter quam exaudibilis erat sua petitio.

8 *Deus meus.* Hic consequenter Dauid allegat diuinam iustitiam, ad quam pertinet iniquos punire, quales erant persecutores Dauid, & hoc est qđ dicit: *Deus me. &c. peccatoris.* i. peccatorum, quia multi in fauorem Absalon iniuste persequebantur eum.

Et

MORALITER.

IN *te domine speraui.* Hic ponitur exauditionis ratio. Et primo multiplex ratio ad hoc inducit, secūdo gratiarū actio p̄mittitur, ibi. *Ego autem semper sperabo.* Prima in tres; q̃a primo p̄nūtur rationes ex parte Dei. Secūdo ex parte passi, ibi. *In te cantatio.* Tertio ex parte aduersarij, ibi. *Confundantur.* Circa primum allegatur primo Dei magnificentia, quia magnifici est leuare confidentem in se, ideo dicitur.

1 *In te domine speraui.* Ideo confido quod.

2 *Non confundar in æternum.* Licet ad tempus patiar.

3 *In iustitia tua libera me & eripe me.* Non in mea, de qua non præsumo, sed de tua.

4 *Inclina ad me aurem tuam & salua me.* Acceptando precem meam.

5 *Esto mihi in Deum protectorem, & in locum munitum, vt saluum.* quia sine te nihil possem.

6 *Quoniam firmamentum meum.* in omni tribulatione mea.

8 *Deus me. eripe me de manu peccatoris & de manu.* Hic secūdo allegatur diuina iustitia ad quā pertinet malos punire, ideo dicitur. *Deus meus eripe me de manu peccatoris, &c.* qui agit contra legem persequendo patrem.

In

Quo

a *Peccatoris.* Aug. Duo sunt genera peccatorum, alij legem
A acceperunt, vt Iudæi & Christiani, alij non, vt pagani.
b *A iuuentute.* Cass. Idest, a conuersione, vel ex quo contra diabolum cœpi pugnare.

Peccatorū genera per legis acceptionem scernuntur.

Aug. A iuuentute, ex quo cœpi sperare in te & contra diabolum pugnare, ante non sperabam tamē fuisti protector, qui saluum duxisti me ad tēpus quo discerem in te sperare. A iuuētute ergo ex quo me armasti, fide, spe, charitate, & cæteris, pugnaturū contra diabolum. Iuuenis pugnat, sed cadit, nisi Deus sit spes eius.

† ertie

† legem prætereuntis

* Basilius. Iuuentutem tempus magni Moysi vocat, quo postea quā Aegyptijs seruierant, libertatem sunt consequuti. Ex eo inquit tempore, spem in te habeo, & auxilium tuum expecto.

B

† fiducia mea.

† vt cantem gloriā tuam † hymnū dicam

c *De ventre mat. meæ tu es protector meus.*

* Euthymius. Neque in te tantum speraui a iuuētute mea,

a ¶Cas. Repetit determinando a quibus postulet eripi. ¶O in te speraui. b Ab exterioribus hostibus. vnde, Ab alienis parce seruo tuo. c Potestate, ne vi vel insidijs ducar ad peccatum. d Generaliter vbi laborat iam iste a captiuitate liberandus. c Subdiuidit peccatorem per partes, dicens. Potestate.

a meus † eripe me de manu peccatoris, & de manu † con- 1

a Transgressoris. b Simpliciter sine lege peccantis. c Ideo eripe, quia non est in me, vt eos patiar, sed a te. d Patientia quia spes, vel potius spes quia patientia.

tra legem agentis, & iniqui. Quoniam tu es † patientia 2 3

a Iuuenis pugnat, sed cadit nisi dominus sit spes eius. b Aug. Non solum in iuuentute, sed ab infantia profuisti mihi.

b mea domine, domine spes mea a iuuentute mea. In te † con- 4 5

a Non infirmatus. b Dum in vtero ecclesiæ rudimento fidei concipimur, post ex aqua & spiritu sancto generamur. Vt natus exiui.

c firmatus sum ex vtero de ventre matris meæ tu es † protector 6 7 8

a Propter quæ. Non in falsis. b Laus. c Est. Vnde, vel &.

d e meus. In te cantatio mea semper, tanquam prodigium factus 9

f a Quia. b Sed non inde timebo, quia. c Vt vincam non modo protector. d Quia adiutor ideo. Idest, fac me ad proximum indesinenter laudare te, vt in te cantatio mea, & ideo vt cantare possim. Reple, &c.

g sum multis, et tu † adiutor fortis. Repleatur os meum laude*, 10 11

a Cas. Gloria est in ore multorum concelebrata laudatio.

h † vt cantem gloriam tuam, tota die † magnitudinem tuam. 12

a Tu es spes mea, a iuuentute, ideo. c Quæ est senectus. b Quando fessa virtus plus indiget iuuari. Imo tunc erit in te virtus Dei cum tua defecerit, vt dicas cum apostolo, Cum infirmor tunc fortior sum. Cum patientia aduersis pulsata mollescit.

i Ne proiicias me in tempore senectutis; cum defecerit † virtus 13

a Mei hominis, vt de me iam non præsumam. b Sed quare hoc dico? c Disconfortauerunt.

k mea, ne derelinquas me. Quia dixerunt inimici mei † mihi, 14

sed ex ipso materno vtero, ex eo tempore quo natus sum, in te solo stabilitus sum. Illud aūt scire oportet, quod verba hæc *ex vtero, de ventre*, & alia huiusmodi, per hyperbolē, hoc est, per excessum in veteri scriptura dici solent, intelligendique ac cogitandi initium ac tempus significant, illud nimirum tempus, quo cogitare quis ac sapere incipit.

Ex vtero. * Basil. Natiuitatē & partū, egressum vocat ex Aegypto. Hoc & Ezechiel docet. Cum. n. impietatem Hierusalem reprehenderet, dixissetq́;, Pater tuus Amorrhęus, & mr̄ tua Cethæa: subiecit, in die qua natus es, vmbilicus tuus non est præcisus, & sale nō es salita, & aqua non es lota ad sa-
C lutem. Qm̄ enim vmbilicus velut radix quædam infantis est (per hunc enim crescit & nutritur) Israel vero post egressū ex Aegypto, insitā adhuc habebat Aegyptiorū impietatem.

d *In te cantatio.* Cas. Delectationi est mihi esse in te.

e *Semper.* Vt continua sint beneficia.

Semper. Aug. Et in præsenti, dum per fidem ambulo, & futuro, dum per speciē videbo: ne tamē æquatus angelis obliuiscar gratię quæ me liberauit, sed hic tēpore spei, tempore genitus prodigium factus sum multis qui mihi insultant, c[...]e[...] do quod non [...]deo, & vias eorū [...]spuo. Sed hæc im[...]tatio, vel impugna[...]tio negligenda, si virtus Dei fauet, tanquam nil stat.

f *Prodigiū factus mult. &c.* * Euthymius. Ego inquit squalidius, atque afflictus & deformis effectus sum, præ ieiunio saccoq́; & tristitia, atq; ideo a nullis quasi monstrum quoddam existimatus sum, tametsi vere non ita essem, sed sic viderer, prudentibus n[...] ac viliori mult[...] ni. Paulus etiam [...] sona pphetę n[...] verbis de mul[...] opinione loque[...] cebat, nos stulti [...] pter Christum, [...] autem prudentes in Christo.

g *Repleatur os meū.* Cas. Dixit beneficia, nūc petit vt gratias agere possit. Nā si Deus os non replet, non ardet desiderio.

h *Tota die magnitudinem tuam.* Aug. Idest, sine intermissione. In prosperis, quia cōsolaris, & in aduersis, quia corrigis. [...] antequā essem fecisti, cum essem, salutem dedisti, cum [...] cassem, ignouisti, conuersum iuuisti, perseuerantem co[...] sti, nomine ergo magnitudinis omnia includit.

i *Ne proijcias me.* Cassiodo. De gratia tempore senectu[...] senij danda.

Senectutis. Aug. Senectus in Christo dum prodigiū [...] est, dū infirmatus in cruce & irrisus, quod dicitur senectus, quia ex vetustate assumpsit, unde: *Vetus homo noster simul crucifixus est.*

k *Quoniam dixerunt inimici mei.* Aug. Dicitur hoc de Christo, [...]

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et de manu, &c.* ipsius Absalom, qui agebat contra legem naturalem & diuinam & humanam persequendo patrem suum, quem omnis lex præcipit honorare.

2 *Et iniqui.* idest, Achitophel qui fuit consiliarius Dauid, & contra eum dabat iniqua consilia, & de eius consilio Absalon contra patrem rebellauit, vt dictum fuit. 3. Reg. 15.

3 *Quoniam tu es pa.* i. præstans mihi patientiam in hac tribulatione. fuit enim tunc valde patiens, vt habetur. 2. Reg. 16. quia iniurias Semei sibi maledicentis, & lapides contra eum mittentis valde patienter portauit.

4 *Domine spes m.* q. d. nihil boni speraui obtinere, nisi per te.

5 *In te confir. &c.* non est per hoc intelligendum, quod fuerit in vtero matris sanctificatus, sed hoc dicit, quia in vtero matris fuit a Deo protectus, sine qua protectione non fuisset de vtero matris natus, vnde in translatione Hieron. habetur, A te suscitatus sum ex vtero, &c.

6 *De uen. ma. meæ.* ab hora natiuitatis meæ vsque nunc.

7 *Tu es protector meus.* Sicut fuisti antequam essem natus.

8 *In te cantatio.* Hic adducit rationes sumptas ex parte sui, ad ostendendū, q̄ oratio sua sit exaudibilis, & accipitur prima ratio ex sua deuotione, secunda ex corporis defect[...] ibi: *Ne proiicias.* Circa primum sciendum, q̄ ad Deum [...] net audire orationes deuotiorum, qualis erat Dauid, q[...] tinue erat intentus diuinis laudibus, & hoc est quod di[...] *In te cantatio mea semper.* te deuote laudando.

9 *Tanquam prodigium.* Fuit. n. multum mirabile, quod [...] adhuc iuuenis leonem & vrsum suffocauit, & gigantem [...] tissimum in funda & lapide debellauit, vt habetur. 1. R[eg.] 17.

10 *Et tu adiutor fortis.* q. d. tu fecisti ista mirabilia, & no[n] ego ideo subditur.

11 *Repleatur os meum lau.* pro diuinis beneficijs.

12 *Vt cantem gloriam tuam.* in psalmis a me compositis.

13 *Ne proiicias.* Hic consequenter accipitur ratio ex [parte] defectionis ipsius Dauid qui iam erat senex & tendēs a[d de]fectum roboris quādo Absalom contra eum rebellau[it. Ad] Deum autem qui fortissimus est pertinet adiuuare de[ficien]tes, maxime in causa iusta, sicut erat in proposito, & [hoc] est quod dicit: Ne proijcias me in tempore senectutis, [id est] tempore senectutis & defectibilitatis meæ, non subtr[ahas a] me auxilium virtutis tuæ.

14 *Quia dixerunt inimici mei.* i. de me, quod postea subd[itur].

MORALITER.

3 *Quoniam tu es patientia mea domine.* idest, exemplar mihi patientiæ, pro me patiendo in cruce.

4 *Domine spes mea, &c.* quia nihil obtinere quæsiui nisi p te.

5 *In te confir. sum ex vtero.* idest, sustentatus in hoc mundo, subditur:

6 *De ven. ma. me tu es prote. meus. &c. In te can.* Hic inducit ratio sumpta ex parte passi, & primo ex eius deuotione, cū dicit:

8 *In te cantatio mea semper.* idest, laus. Secundo ex virtute constantiæ, cum dicitur:

9 *Tanquam prodigium factus sum multis.* admirantibus, qđ ego sto in persecutionibus tantis.

10 *Et tu adiutor for.* mihi tribuens patientiam in adu[er]sis, ideo subditur.

11 *Repleatur os meum laude.* te laudando pro tot bene[fi]cijs. Tertiò ex humana defectione, cum dicitur.

13 *Ne proiicias me in tempore senect.* sicut beatus Thom. [Can]tuar. iam erat senex tēpore suę psecutionis, & timeba[t] post mortē suā de subuersione ecclesiasticę libertatis. iō [...] dit.

14 *Quia dixerunt, &c.* nā bonus prælatus frequēter in[...] non solum ab extraneis, sed etiam a propinquis, vt fl[...] a via veritatis, sed ipse debet semper dicere:

qui inter manus inimicorum infirmus factus est, & quasi nihil posset comprehensus. Sed hic de membris eius dicitur hoc, quia & illa talia ex nostra persona habuit.
Deus dereli.eum. Aug. Vnde alibi: Quare me dereliquisti, id est, quare me derelictũ putant malo suo? Si.n.cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent.
Ne elongeris a me. Cassiodorus. Longè putant dum tardat, ne elongeris vt grauiori... exponas.
Euthymius. Basilius. Tametsi gratis sit peccatorũ meo modo, ac molestus, & te compellat, auertaris a me, q͛d ... us etiam propheta ... Iudæos dicebat, peccata vestra, inquiens, diuidunt & diiungunt vos a Deo, quæso tamen atq; oro ne elõgeris a me, elongatur autem Deus, nõ loco, aut essentia sua, est enim incircunscriptus Deus ac indefinitus,) sed tantũ prouidentia.
Confundantur, &c. ...sio. Quia dispositas ...ei non mutantur.
Detrahentes animæ. ...Alias committentes animam meam.
Augus. Idest, prouocantes nos vt Deo resistamus, quod ... contra Deum committere bellum, vt illi faciunt quibus non placet Deus in suis aduersis, quod est cum habere iniuriam. Committitur etiam anima, si odit eos a quibus patitur.
Qui quærunt. August. Vt fecit vxor Iob quæ ait: *Dic aliquid in Deum & morere.* Vt etiam ait vxor Tobiæ: *Vbi sunt iustitiæ ...?* hoc dicebat, vt displiceret illi Deus.
Et adijciam. Aug. Adiectio laudis est, post creationem omnium rerum, laus Dei incarnatione & resurrectione quod ...eriora docent.
Omnem. Aug. Quia si laudatur in omnib.alijs nondum in ... quod suscitauit carnem nostrã in vitam æternam, quę est ... adiecta p resurrectione Christi. Vel omnis laus esset, & nihil laudi deesset, si damnaret peccantes quia iustitia esset, D sed & hos liberas, adijciam super omnem laudem tuam.

h *Os meum an.iu.* Chrin: Sed ne aliter acciperes, addit, salutare. quare? quia non approbatur ex operibus legis iustificari quenquam. Et hoc est. *Quoniam non cog.lit.* i. figuras legis per quod fiam potens. Roman. 3.c.

a Cass. Studio decipiendi. Insidiabantur. b Dixerunt ex communi consilio.
1 & qui custodiebant animam meam, consilium fecerunt in
a Grauior est fascis qui non diuiditur. b In corde apud se. c Quem sibi Deum facit. d Quem vident calamitatibus fatigatum, putant a Deo desertum. e Ergo. Vt tardum.
2 a vnum Dicentes, Deus dereliquit eum: persequimini, & cõ-
Vt inualidum. a Comprehensum. Sic deliberat qui ad oculum iudicat. b Sed prope esto.
3 b prehẽdite eum, quia non est qui † eripiat. Deus ne elongeris
a Quia scio me affligendum. Te subueniente. b Respi.in aux.me.econtra. Me patiente. Contra hoc quod præsumunt, vt cognoscant peccata sua.
4 c a me: Deus meus in † auxilium meum † respice Confundan-
a A peruersis viribus. b Iudæi. Qui rectis oblatrant. c Meæ patientiæ. d Et ne resipiscant. Quasi velo verecundiæ. Propter mode...
5 6 d tur & deficiant † detrahentes animæ meę: operiantur con-
a De mala conscientia. Quia defecerant. b Alias verecundia. c Praui suasores. d Quod fecit & vxor sibi Iob. e Committunt, quærunt mala: Ego autem.
7 e fusione & pudore, qui quærunt mala mihi Ego autem
a Sicut illi desperant. b Præteritam. Hier. Vt quæ tibi lex offerri præcepit in sacrificijs visibilibus, ego cum populo redempto deportem tibi in bonis moribus, vel aliorum, id est, de alijs rebus tibi exhibitam.
8 f g semper † sperabo, & adijciam super omnem laudem tuam.
a Aug. Inde adijcio laudi, quia iustitia tua in me est, non mea. Aug. Hoc in me faciam, & non tantum in me laudabo, sed etiam ad proximum. b Gentibus. c Per Christum impletam. d Non meam. e Nec prospera nec aduersa retraherent.
9 h i Os meum annuntiabit iustitiam tuam, tota die † salutare
a Quia domini est salus. b Id est, reprobaui de litera præsumentes, gratia resilientes. Alias negotiationes.
10 k lutare tuum. Quoniam non cognoui † literaturam,
11

i *Tota die.* Augustinus. Vel, ita. Tota dies dicitur dies cum sua nocte. Nox verò caro nostra est, dies, iustitia. Et quia nox diei seruit, ergo quicquid in carne, fit velut in nocte. Iustitiæ tanquam diei seruiat, vt quicquid ex precepto Dei fit, non propter emolumenta carnis, sed propter iustitiam fiat. *Et ita annuntiabo salutare tuum to. die.* vt quicquid in carne gero, iustitiæ seruiat.
K *Quoniam non cognoui.* Augustinus. Prædicabo salutem tuam tota die, quia non cognoui negotiationes: nam auidus acquirendi, pro damno blasphemat, pro pretijs rerum mentitur & peierat, & ita tota die nõ est in eius ore laus Dei. Sed hęc vitia hominis sunt non artis, quæ sine his agi possunt: Sicut & in omnibus artibus malè agitur non ex eis, sed ex hominibus: ars enim nescit vitium. De alia ergo dicit negotiatione: Negotiatio Græcè ab actu, Latinè a negotio dicitur. Actuosi ergo ab eo quod agunt, præsumunt, opera sua laudant: & ideo nõ perueniunt ad gratiam quæ hic commendatur, vt de se nemo glorietur: qui verò gloriatur tanquam negotiator, de templo a domino expellitur. Econtra requies est in Deo qui iustificat. Illi negotiatores potius sunt inquieti quàm boni operatores. E

Aug. Alij literaturã, Iudæi qui legem acceperant (q͛d non gentes) gloriabantur, nõ de gratia, sed de litera, quæ conuincit, non adiuuat: & hi sunt negotiatores qui opera sua extollunt. Lex in quinque libris, idest, quasi piscina in porticibus quinque F

Marginal notes: † eruat — † festina — † salutẽ tuã. — † numeros .i. non valeo numerare ea, sub. iustitiã & salutẽ tuã.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et qui custodie.ani.me.* idest, vitam meam, scilicet Achitophel & consimiles qui fuerant prius consiliarij Dauid, & custodes corporis sui.
2 *Consilium fecerunt in vnum.* idest, cum ipso Absalom ad me occidendum.
3 *Dicentes Deus.* Posuit enim iste Achitophel in capitibus populi per suam astutiam, q; Dauid erat simpliciter reprobatus a Deo propter adulterium cum Bethsabee, & homicidium Vriæ, sicut plenius erat dictum suprà psal.3. ad hoc vt populus persequeretur Dauid securius tanquam hominẽ a Deo reprobatum, & ideo subdit Dauid.
4 *Deus meus ne elongeris.* Subtrahẽdo auxiliũ defensionis tuę.
5 *Deus meus in auxilium meum re.* Loquitur de Deo ad modũ hominis, qui habet oculos attentos ad eum, quem vult adiuuare.
6 *Confundantur & deficiant, &c.* Quales erant Achitophel & sui sequaces, vt patet ex dictis.
7 *Operiantur confusione.* Quod & factum fuit, quia Achitophel se suspendit, vt habetur 2. Reg.17. & Absalom pendẽs in quercu per crines interfectus fuit, & magna pars populi, & reliqua pars confusibiliter fugit. 2. Reg.18.
8 *Ego autem.* Postquam Dauid pro exauditione suæ petitionis allegauit rationes, hic consequenter promittit pro ipsa gratiarum actiones: & primò facit processum, secũdo ostendit promissionis principium, ibi: *Quoniam non cognoui.* tertio redit ad propositum, ibi: *Nam & ego, &c.* Circa primum dicit: *Ego autem semper sperabo.* Liberari de tribulationibus per tuum auxilium.
9 *Et adijciam super omnem lau.tuam.* i. ad laudes quas feci tibi, semp adijciam alias secundum auxilia quæ præstabis mihi.
10 *Os meum annuntiabit iustitiam tuam.* Eam confitens ore, sicut & teneo corde, secundum illud Rom. 10. b. Corde creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem.
11 *Quoniam non cognoui.* Hic consequenter ostenditur huius promissionis principium impletum: non enim potest aliqs tales laudes excellentes Deo soluere, nisi habeat notitiam de diuinis, quam notitiam non habuit Dauid per studij exercitationem, sed per diuinam infusionẽ, & hoc est quod dicit. *Quoniam non cog.literatu.* per doctrinam humanam, quod patet ex hoc, q; iuuenis existens fuit deputatus ad custodiam ouium, vt patet 1. Reg.16. & inde factus fuit armiger Saulis, & inde assumptus ad militiam in bello contra Goliam, vt dictum fuit 1. Reg.17.

MORALITER.

4 *Deus ne elongeris a me Deus, &c. Confundantur.* Hic ponitur ratio sumpta ex parte aduersarij, cum dicitur.
† *Detrahentes animæ meæ.* idest, volentes famam meam denigrare, vt per hoc videantur persequi me iustè, propter quod magis debent puniri, & ego liberari.
8 *Ego autem semper sperabo.* Positis rationib. pro exauditione petitionis, hic ponitur promissio gratiarum actionis pro obtentu, cum dicitur: *Ego autem semper sperabo.* per te liberari.
9 *Et adijciam super om.lau.tuam.* Tibi regratiari. ideo subditur.
10 *Os meum annuntiabit, &c. Quoniam non cognoui literaturam.* idest, scientiam inflantem, dicens cum Apostolo: *Non iudicaui me aliquid scire inter vos, nisi tantũ Iesum Christum, et hunc crucifixum.* 1. Cor.3.a.

Introibo

quinque ægros habet nec sanat, sed cum angelus. i. Christus

A venit turbatur aqua, i. Iudæi crucifigũt, & sanatur æger vnus, i. vnitas corporis Christi. Lex et est baculus per seruũ Elisei missus, quo non surgit mortuus, dum Eliseus misit baculum ad suscitandum filiũ viduæ, nesciebat quid ageret. Sed venit

Augus. Senecta, idest, grauitas, quando incipiet frigescere charitas multorum, cum mundi tempora decrescunt.

c *Senium*. Cassiod. Occiduũ tempus cum Antichristus veniet, & vita optato fine claudetur. Iuuentus ecclesiæ tempore martyrum, quando fortes. Progrediens tempus nunc.

4. Reg. 4. c. ipse Eliseus. i. Christus, & cum viuus & adultus cõtrahit magnitudinem suã, seipsum exinaniendo, & coaptat se puero mortuo, quia habitu inuentus est, vt homo, & surgit mortuus:

† ad prædicandum potẽtias, vel, fretus fortitudine domini, veniã. Philip. 2. a.

* Basilius. Symmachus sic. Qm̃ adnumerare nequeo, ingrediar in potentias Dñi. Quia pollicitus erat narraturũ se iustitiam Dei, & salutem in se collatam, esset autem viribus humanis maior hæc promissio.

† annunciabo

† domine

† omni qui venturus est.

a Virtutem Christianam. b Non meas, vt qui de se gloriantur. c Ideo. d Tunc.

1 introibo in † potentias domini: domine memorabor iustitiæ †

a Non legis mundanæ. b Quia nihil prorsus ex me. c Quod eram, & quid dederis, vt memoret iustitiæ tuæ. d Alias ex. e Aug. Ab initio fidei qua me innouasti qui me feceras. f ¶Aug Sicut ab initio fidei, sic post es necessarius, quia nec tunc quicquam per me possum.

a tuæ solius. Deus docuisti me a iuuentute mea, & vsque nunc 2

a ¶Et ego vt non ingratus. b ¶Quod me regis, quod in via posuisti, quod timere facis, quod in anima suscitasti. c ¶Nisi vsque ad vltimum gratia sit mecum, nihil ero. d Finem seculi.

b c d †pronuntiabo mirabilia tua: Et vsque in senectam & senium, † 3

a Non gaudeant qui dicunt: Ad tempus Christiani. b Christum.

† Deus ne derelinquas me. Donec annuntiem brachium 4 †

a Per successiones. b Vsque in finem seculi. c Quid præstitit, brachium ostendit. ¶Quasi: O Deus, ne derelinquas, donec annuntiem. ¶Liberandi. ¶Adam expulit per iustitiam, latronem accepit per gratiam. d Nihil homo ex se.

tuum generationi † omni quæ ventura est. Potentiã tuam † & iu 5 6

a Puniendi. b Non hominis. c Ducens prædicationem meam. d Hominem exaltatum super altissima. Super quæ filius Dei. ¶O. ¶Si homo se extollit credit suggerenti: Eritis sicut dij, & inde captiuus. e ¶Et cum hoc fit.

e f g stitiam tuam Deus vsq; in altissima quæ fecisti magnalia. Deus 7 8 9

de senectu. Post nium, in fine seculi. hæc sunt opus dic scripturis: propter los qui dicunt, qui ad paruum tempus sunt Christiani, contra quos dominus: Vobiscum sum vsque ad consummationem sec. &c.

d *Donec annuntiem brachium tuum*. Cassi. Dum per incarnationem captiuos liberat. Et iustitiam iudicij, puniẽdi scilicet, qua hominem peccantem iusto iudicio damnas.

e *Vsque in altiss*. Et ne putes quod homo egeat gratia, quia peruenit gratia tua vsq; in altissima quæ fecisti magnalia, quia eos qui sunt in altissimis, idest nes ordines fecit Deus cum non essent, magnos quod & beate viuunt, & continet in eo quod sunt.

* Euthymius. Aliqui dicunt, quod dictio, *quoniam*, hoc in loco rationem reddit, atq; ita intelligentes, punctum ponunt, post dictionẽ literaturas, & coniungunt quod sequitur. Alij verò per literaturas, seu potius iuxta aliam Græcæ dictionis γραμματείας significationem, per scribarum scripturas mandata intelligunt.

B Scribæ etenim ter in anno populum iubebant ingredi in tẽplum, quod erat in Hierusalem. Ego inquit, posthac non obscribarum iussa, sed ex diuina potentia illuc ingrediar.

Non cognoui literat. * Beda. Idest, non præsumo iustificari de litera legis, sicut illi faciunt, qui soli literę legis insistũt, & a gratia resiliunt, non attendentes literæ legis grãm esse adiunctam, & necessariam esse gratiã adiuuantis, vt impleatur præceptum iubentis, quia si per te præsumendo de virtute tu incipias & deficias, erit tibi lex litera puniens, non saluans. Lex enim sana gratia, est litera occidens, & valet tantũ ad conuincendam iniquitatem, non ad dandam salutem.

a *Docuisti*. Cassiodo. Per libros, vel inspirando vsque nunc, per spatia temporum creuit doctrina.

b *Mirabilia*. Quòd de iniquo iustus.

Mirabilia. Aug. Quid mirabilius quàm mortuos suscitare? suscitatus corpore viuit, etiam absente suscitatore, nõ sic suscitata anima sine Deo, qui est eius vita. Hæc est ergo gratia mirabilis, vt suscitet, & post sit nobiscum ne moriamur, hoc est a iuuentute & nunc.

Quatuor tẽpora ecclesię.

Iuuentus. Aug. Aliqui notant quatuor tempora ecclesię, aliqui tantum tria distingui, idem significantes per nunc, & senectam. Vnde iuuentus ecclesiæ fuit quando virtus marty

C rum dimicauit.

Cassiodo. Progrediens verò tempus nunc, cum fides per ecclesias proficit,

August.

Vsque in altißima. Quia hõ Deus sedet ad dexteram pri gnans cum eo. Quę fecisti magnalia. vtrunque mirabile gratiam redimi hominem qui per iustitiam damnatus est.

* Basilius. Aquila & Symmachus sic, Deus vsque ad excelsa, quæ fecisti magnalia, hoc est, excelsa & magnifica, abs te fiunt Domine, sufficiunt ad hoc vt omnibus per deant, quo te altissimum nominent.

Iustitiam tuam vsque ad altissima. * Euthymius. Hoc est, quæ ad ipsa vsque attingit altissima. Vel ordo fiat per hyperbaton iustitiam tuam quæ est vsque ad altissima. Per altissima vero ipsos cęlos intelligit. Diuina autem iustitia ascendisse dicitur vsque ad cęlos, eo quod cęlestes virtutes eam intelligunt, & congaudeant super eam.

f *Fecisti magnalia*. * Euthymius. Cum affectu & corde legẽda sunt. Aliqui post verba illa *& iustitiam tuam*, perfectum ponunt punctum, & quæ sequuntur huic versiculo coniungunt, quę fecisti mihi magnalia, Aquilã in hoc sequuti, sit sensus. magna & grandia beneficia, quæ in me contulisti admiranda fuere, vt eorum fama ad ipsas ẽt cęlestes potestates peruenerit. Imagine etenim tua me honorasti, & regem me eorum omnium constituisti, quæ in terra sunt, alimenta etiam præstas, protegis, custodis atque eripis a periculis, alia demum mihi huiusmodi multa impertiris.

g *Deus quis similis tibi. Quantas ostendisti mihi tribulationes multas & malas, & conuersus viuificasti me, & de abyssis terræ, &c.* Cui personæ quæ gratia fit, captiuæ, scilicet, vt resurrect

NICOLAVS DE LYRA.

1 Introibo in potentias domini: domine memorabor iustitiæ soli. *idest, ad cognoscendum eius virtutes & magnificentias per ipsius inspirationem, ideo subditur.*

2 Deus docuisti me à iuuentute mea & vsque. *Quia iuuenis erat quando fuit inunctus per Samuelem. 1. Reg. 16. &* extunc spiritus domini directus est in Dauid, vt ibidem dicitur. Et cœpit prophetare & psal. facere.

3 Et usque in senectam & senium, Deus. *Vixit. n. Dauid vsque ad senectutem, secundum quod habetur. 3. Reg.* 1. Et rex Dauid senuerat, habebatq; ætatis plurimos dies, *nec fuit derelictus a domino, nisi ad tempus modicum, propter Bethsabee & Vrię peccatum.*

Donec

4 Donec annun. brachium tuum. *i. magnitudinem virtutis.*

5 Generationi quæ ventura est. *quod patet impletũ, quia psalmi Dauid a tempore ipsius in generationibus sibi succedentibus recitati sunt, & vsque ad finem mundi recitabuntur inter infideles.*

6 Potentiam tuam. *Hoc refertur ad illud quod prædicitur.* Donec annuntiem.

7 Vsque in altissima quæ fecisti. *idest, facies.*

8 Magnalia. *Quia de mysterijs Christi, quæ sunt maxima diuinis & clarius scripsit, quam cæteri prophetæ, vt dictum fuit in principio huius libri.*

9 Deus quis similis sie tibi? *quasi diceret, nullus, quia virtus creaturæ distat in infinitum a creatoris virtute.*

Quia

MORALITER.

1 *Introibo in potentias domini, &c.* eas cognoscẽdo & docẽdo.

† *Domine memorabor iu. tuæ.* Et non iustitiæ hypocritarum.

2 *Deus docuisti me a iuuen.* Immittẽdo mihi instinctus ad bona.

† *Pronuntiabo.* ne abscondam talenta tua.

3 *Et vsque in sene. &c.* cessando a doctrina.

4 *Donec.* instructus a te,

† *Annun-*

† *Annuntiem brachium tuum.* idest virtutem tuam.

5 *Generationi omni quæ ventura est.* per scripturam posteris informantem.

Quia tamen Dei virtus perfecte non explicatur ab hominibus subditur.

6 *Potentiam tuam, &c.* Sed quoniã omnes qui pie volũt viuere in Christo, persecutionem patiẽtur. 2. Tim. 3. c. Sequitur.

Can-

esurrectio mentis & corporis, vnde promittit gratias.

A Omnis Adã similis, dũ vult peruerse esse similis Deo, in aptiuitatem cadit, vñ clamet ad eum a quo cecidit, quis similis est tibi. Est aũt alia similitudo bona, qua homo iustus ui diligit inimicos & benefacit eis similis est Deo, ad cuius naginem factus est, ui solem suum facit riri super iustos & eccatores. Sed hec bedientia non est su erbia. Est ergo bene milis Deo, qui credit eũ esse summũ, nul egere, se vero non er se, sed apud eum le. Qui vero per se ilt esse, vt Deus a illo est, puerse vult se similis, vt diabo s, qui noluit esse sub , & vt homo qui vt ruus noluit teneri æcepto, voluit vt illo dominante sibi set quasi Deus. Arr illa quicquid esset iuscunque pomi. iõ cta est scientię boni mali, quia homo i nollet bonum a alo discernere per æceptum, per expenẽtum disereturus at, vt tangendo veti m inueniret supplicium. Bona quidẽ erat arbor, & bonus is fructus, & sic nunquam potuit perfectius obediẽtiæ bo im, quam prohibendo in bono demonstrari, vt ex inobeentia tãtum sit pęna non a re mala, & ex obediẽtia palma. enim res mala esset quæ prohiberetur, videretur etiã sine ohibitione esse vitanda, nec ex sola inobedientia pęna seta, sed ex re mala non vitata. Nunc vero cũ arbor bona sit ohibita, solam obedientiam palmam inuenisse, & solam in edientiam incurrisse pęnam manifestum est.

Iterum reduxisti. Iterũ primo cum natura nostra in Dei ver surrexit, propter nos deducti sumus de abyssis terrę. Item credimus in eum, & fit prima resurrectio animę, quæ spe n surrexit cũ eo. Vnde Apostolus. *Si consurrexistis cũ Christo* hic dicit *iterum reduxisti*. Item secundo iterũ reducemur, ando corpore resurgemus. vnde postea dicet.

C *Iterum reduxisti me.* * Euthymius. Verba hæc soli fidelium populo recte accommodantur, quẽ in ignorantiæ, atq; in idolorũ tenebris olim errantẽ Christus conuertit, & aduocauit in salutem, & consolatus est eum dicens, venite ad me oẽs qui laboratis & onerati estis, & ego quiescere vos faciã. Quem ẽt iuxta carnis naturam mortuum eduxit Dominus e sepultura. Nam dũ corpus suum Christus mortuum viuificauit, & resurgere fecit e sepultura, atque immortalitate dõnauit, consequenter etiam omnibus, qui diuina gratia digni sũt huiusmodi resurrectionem effecit esse communem. D

† Qui

a Nullus, quia nihil simile. In natura & potentia. b Ecce iustitia peccantibus. c Iuste immisisti. ¶ Quia scit prodesse. d Volenti simulari. e Merito qui recedit ab eo qui bonum est ex se & beatitudo, miser est. ¶ Passiones.

quis similis tibi. † Quantas ostendisti mihi tribulationes 1

a Quantitate. b Qualitate. c Sed hæc disciplina admonitio fuit, non desertio. vnde, & conuersus. Dum me conuertisti. d Tamen. Ecce in conuersis clementia. e De submersione peccati.

multas & malas, † & conuersus viuificasti me, & de abyssis 2 3

a Sæpe. Vel in spe. Misericordia reductis spe. b Quia per diuersa subuenit. Et sic. c Aug. quia nec filijs parcis a flagellis. Flagella scilicet. Alias iustitiam. 4

terræ iterum reduxisti me. Multiplicasti magnificentiam 5

a Per scripturas & præmia, vnde generalis iustus lætus veritatem psallere confitetur. Quia etsi districte castiget, tristes tamen esse non sinet. b Vel reduxisti me. Ego autem, & c. c O Deus.

†tuã, & conuersus cõsolatus es me. Nam & ego confitebor 6

a Cas. Psalmi pulchre dicuntur vasa veritatis, quasi spiritualia dolia vinum domini seruantia. b Vel orum. c Quod vere Deus. ¶ Idest, decantatione psalmorum. ¶ Opere. 7

tibi in† vasis psalmi veritatem tuam Deus, psallam tibi in ci- † 8

a Mortificatione carnis, vel exhibitione temporalium. Et hoc faciam exultando. b Interiora. c Idest, cum laudabo in prædicatione. 9

thara sanctus Israel. † Exultabunt labia mea cum cantauero 10

a Labia animæ quæ iam reducta primo iterum: b Non solum anima redempta: c Corporis quod reducetur secundo iterum. d In æternitate sine fine, quando exultatio erit.

tibi, & anima mea quam redemisti. Sed & lingua mea tota 11

a In fine, scilicet seculi, confu. b Videntes oculis quæ nunquam crediderunt fieri. 12

die † meditabitur iustitiam tuam, † cum confusi & reueriti 13

¶ Alias erubuerint. a Idest, qui modo insultant.

fuerint, qui quærunt mala mihi.

* Basilius. Arbitror me quodammodo præter opinionem humanam reuixisse, quod tantis liberatus sum ęrumnis. Hoc autẽ & per Ezechielẽ dicit Dominus. Aperiam monumẽta vestra, & reducam vos a Babylone, hoc est, desperationem humanam dissoluam, & præter spem hostium, reditum vobis elargiar. E

† Adhuc autẽ

† quia pudore affecti sunt, quia erubuerunt.

b *Cõuersus cõsolatus es me.* Scdm quosdã est sic. Cõsolatus est me, & de abyssis terræ iterũ reduxisti me, & hęc reductio in futuro erit sm corpus.

c *Vasis psalmi veritatem tuam Deus, psallam tibi in cith.* Cas. Psalterium est organum quod a sursum sonat .i. spiritus qui spe iam surrexit cum Christo. Cithara ab inferiori, & significat corpus quod & resurget.

Cas. In vasis psalmi, in viuificatione spiritus, vel contemplatiua vita.

* Euthy. Iuxta Anagogen, vasa psalmi, fideles omnes sunt, quorum animas in summam harmoniam ac consonantiam concinnans & in vnum colligens B. Dauid perpetuas Deo laudes psallit.

d *Anima mea quam redemisti.* Aug. Ipsis internis labijs quibus tacite clamat Deum.

e *Cum confusi & reueriti fuerint.* Tunc locus est veræ & securæ exaltationis, cum non licet impijs dominari. F

GLOS-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quantas ostendi. mihi tribulationes & multas & malas. *scilicet malo pęnæ, quia Dauid fuit in multis tribulationib. & periculis mortis, vt patet ex decursu. 1. Reg. & 2.*

2 Et conuersus. *erga me oculis tuæ misericordiæ.*

3 Viuifica. me. *de periculis mortis eripiendo.*

4 Et de abyssis terræ iterum reduxisti me. *quia Dauid frequenter se abscondit in speluncis & cauernis terræ, de quibus postea exibat Deo ipsum de periculo educente.*

5 Multiplicasti magnificentiam tuam. *me frequenter magnificerando.*

6 Et conuersus consolatus es me. *post aduersitatem prosperitatem conferendo, quæ tunc est magis perceptibilis, & causa maioris consolationis.*

7 Nam & confitebor tibi. *Hic consequenter reuertitur ad propositum, scilicet laudes & gratiarum actiones Deo promittendo, dicens.* Nam & confitebor tibi. *confessione laudis.*

8 In vasis psalmi veritatem tuam Deus. *hoc est instrumẽtis musicis more Hebraico, quo instrumenta cuiuslibet artis dicũtur vasa. Dauid autem diuinas laudes canebat, non solum voce, sed etiam instrumẽtis musicis, vt frequenter apparuit ex supradictis. ideo subditur.*

9 Psallam tibi in cithara sanctus Israel. *i. tibi qui es Deus sanctus ipsius Israel.*

10 Exultabunt labia mea cum cantauero tibi. *quia magna deuotio mentis redundat etiam ad sensus corporales per delectationem.*

11 Et anima mea quam redemisti. *i. vita mea quam eripuisti a præcedentibus periculis, & redimes a futuris.*

12 Sed & lingua mea tota die meditabitur iustitiam tuam. *i. ex meditatione cordis confitebitur iustitiam tuam.*

13 Cum confusi & reueriti fuerinẽ, qui quærunt mala mihi. *quod contigit Absalom & Achitophel & complicibus eorũ, qui quærebant animam Dauid.*

Moraliter potest exponi psalmus iste de quolibet fideli existente in magna tribulatione, qui coram Deo narrat pericula sibi imminentia, petens ab eis velociter liberari, & promittens Deo deuote ac fideliter regratiari.

Deus

MORALITER.

1 *Quantas ostendisti mihi tribulationes multas et malas.* scilicet mali pœnæ.

2 *Et conuersus viuificasti me, &c.* per tuam consolationem internam.

Et

4 *Et de abyssis ter. ite. red. me.* s. ad honorem de præterita abiectione, propter quæ.

† *Ego confitebor tibi.* s. confessione laudis multiplicib. modis.

13 *Cum confusi & reuereti fuerint.* scilicet tyranni me persequẽtes corporaliter & dæmones spiritualiter a suo desiderio defraudati.

Deus

A

ADDITIO I.

In Ps.70.*In te domine speraui.* Vbi dicitur in post. Circa primum allegat Dei magnificentiam.

Magnificentia proprie dicta secundū Philosophum in 3. Ethic. est circa opa magnæ sumptuositatis, quæ ad propositum non pertinent, vñ in expositione huius versus. s. *In te domine speraui*, improprie introducitur magnificentia. Sed in hoc versu vt vr̄ Dauid duo allegat, pp quę debet a Deo exaudiri. Primum, quia in eo sperat qui est æternus, & non in rebus mundanis, quæ sunt caducæ seu momētaneę & hoc est qđ dicit. *In te domine speraui non confundar in æternum.* Secundo, quia habet iustitiam, & sic pertinet ad Deum qui est summe iustus eum liberare, vnde dicit. *In iustitia tua libera me.*

ADDITIO II.

In eo. psalmo vbi dicitur in post. Quoniam non cognoui literaturam.

Vbi litera nostra hēt literaturam, in Hebro habetur quædā dictio quę significat principaliter numerum seu numerationem, vñ secundum quosdam expositores Hebræorū sensus est. *Non cognoui* seu *nescio numerare omnem laudem tuam*, seu *iustitiam tuam.* de quibus immediate ante loquebatur, eo modo quo dicitur alibi in psalmo, *annuntiaui & locutus sum, multi-*
B *plicati sunt super numerum.* acsi diceret. Tota die annuntiabo salutare tuum in vniuersali, quoniam non cognoui numerare particularia.

RE-

REPLICA. In psal. *In te domine speraui.* post. post diuisio[illegible] dicit Dauid in prima parte allegare Dei in magnificentia. Bur. aūt dicit qđ improprie introducitur hic magnificenti[illegible] allegans ad hoc Aristotelē. 3 Ethicorū dicentem, q̄ magni[illegible]centia est circa opera magnæ sumptuositatis, quæ ad Deu[illegible] nō pertinent. Hic dico q̄ sm̄ propriam rōnem virtutis mo[illegible]lis, nulla virtus hēt locū in Deo, nec sm̄ illam rōnem vbi e[illegible] circa ardua & difficilia, quæ locū in Deo non hēt, & ideo p[illegible] effectus qui a Deo fiunt, vel a Deo fieri petūtur assignar[illegible] scripturis Deo rō virtutis illius vel alterius cōsueuit. Nūc[illegible] tē liberatio q̄ in proposito Dauid fieri petiuit, sine maxim[illegible] sumptib. more humano fieri nō potuisset. Per Deū igit̄ fa[illegible] ex effectu transfert̄ ad Deū virtus magnificētię, quasi id p[illegible] Deū factū dicatur opus magnificū, q̄ per hoiem maximis [illegible]pensis fieri oportuisset, & ideo B. Aug. 33. q. 44. dicit magn[illegible]ficentiā esse administrationē rerū excellsarum, q̄ administ[illegible]tio in proposito apud Deū proprie locum hēt, vnde & sec[illegible]dum hunc sensum Burg. infra circa psalmū. Benedic. 2. al[illegible]gando suum autorem Abenhazra dicit ex operib. creatio[illegible] Deum proprie dici magnificū, quia Aristoteles dicit mag[illegible]ficentiā virtutem a qua magna opera fiunt & fortassis op[illegible] conseruationis quod petiuit hic Dauid, ab opere creatio[illegible] secundum magnitudinem perfectionis non longe distat, [illegible]test igitur proprie dici magnificum, sicut & B. Martinus [illegible]citur trium mortuorum suscitator magnificus.

GLOSSA ORDINARIA.

-Psalmus a *In Salomonem, &c.* Aug. Verū pacificum qui fecit vtraq; vnū, qui mediū parietē macerię, id est, inimicitiæ soluens & ambos reconciliauit Deo, qui super pacem reconciliationis, dabit pacem immortalitatis, vnde. *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis.* qui cōmendatur secundum vtramque naturam.

† iudicia tua plurali numero.

Ioan. 14. d.

Cas. Quartus psalmus de duabus naturis Christi. Monet vt Christum verum Deum & verum hominem regem credamus, & est prophetia de Christo.

✠ Basilius & Euthymius. Quod Salomoni nequaquam ꝯueniat hic psalmus arbitror nec Iudæos inficias ire modo quæ vera sunt dicere velint. Primum enim Salomon, neque
C regna[illegible] regnauit vsq; ad fi[illegible] terræ, neq; ab O[illegible]talibus & Occiden[illegible]libus tributum ac[illegible]pit. Deinde vt ho[illegible] finem accepit, ill[illegible] non ita illustrē. P[illegible]mus vero eū de c[illegible] prophetiam texit, [illegible] sole & luna antiq[illegible]rem esse ostendit, [illegible]cut & eorum quæ [illegible]cuntur, expositio[illegible]cebat. Vaticinatur a[illegible]que hic psalmus de Seruatore.

a Christum verum pacificum. ¶Qui interpretatur pacificus.

a Psalmus Dauid in Salomonem[a]. LXXI.

a Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. b Quasi fac quod præuideo.

b c D Eus[a] † iudicium tuum regi da[b], & iusti- 1 2

a Iustum iudicium. ¶Epimone repetitio. b Et ideo non vsurpat regnum, quia filius regis. c Idest tui qui es rex. d Ad quid? Ad iudicandum, vt discernat eum a non suis.

tiam[a] tuam filio[b] regis[c] † Iudicare[d] populū 3 4

a / Qui & eius est. b Hic est populus Dei humiles scilicet. & non superbi.

tuū in iustitia, & † pauperes[b] tuos ī iudicio. 5 6 7

PSALMVS LXXI.

b D *Eus iustitiam.* Cas. De iudicio optando illud dari fi[illegible]
c *Iustitiam tuam, &c.* Aug. Nota repetitiones eiusd[illegible] vel alijs verbis multum commendant diuina eloquia [illegible] maxime sunt in psalmis, & in eo genere sermonis quo a[illegible]ctus animi est mouendus:

☞ Euthy[illegible]

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS LXXI.

1 DEus iudicium. *Huic psal. præmittitur talis titulus in Heb.* Salomoni. *& in translatione Hier. dicitur.* In Salomonem. *et est eadem sententia. s. quod psal. iste attribuitur Salomoni, hoc tamē varie exponitur. Dicūt enim Heb. moderni & aliqui doctores nostri, quod Dauid fecit hunc psal. orans pro filio suo Salomone, vt regnū sub manu suā prosperetur in iustitia et veritate, & ideo intitulatur a Salomone tanquam ab eo pro quo fiebat oratio. Hiero. autem in prologo super librum istum dicit, quod Salomon fecit hunc psal. et sic intitulatur ab eo tanquam ab autore. De materia vero huius psal. mihi videtur, saluo meliori iudicio, quòd nō sit prosperitas regni sub Salomone, sed magis prophetia de Christo rege propter plura in hoc ps. contenta, quæ nō possunt conuenienter de Salomone dici, sed solum de Christo rege, vt patebit infra prosequendo. Et hunc sensum prosequuntur Hiero. August. & Cassio. & secundū hoc psalmus iste in duas partes diuiditur, quia primo propheta denuntiat Christi regiam dignitatem. Secundo ex hoc collaudat diuinam maiestatem, ibi.* Benedictus dominus, *Prima in duas, quia primo declaratur in Christo autoritas iudicis. secūdo bonitas regiminis. ibi:* Descendet. *Circa primum propheta ad exprimendum eius desiderium de re prænuntiata per modum orationis denuntiat Christi potestatem*

Materia psalmi.

Diuisio.

potestatem iudiciariā, dicens. Deus iudicium tuum regi da. *id est, tu Deus pater da regi Christo potestatem iudiciariam. Quod fecisti, vt habetur Ioan. 5. d.* Pater omne iudicium dedit filio.

2 Et iustitiam tuam. *idest, potestatis prædictæ executionem.*

3 Filio regis. *idest Christo qui secundum deitatem filius est regis [illegible]ni, scilicet patris, & secundum humanitatem Dauid regis, vt habetur Matth. 1. c. Qui descendit de ipso Dauid secundum car. Rom. 1. & [illegible]dum vtranque naturam data est ei potestas iudiciaria, licet enim [illegible] sit potestas patris & filij in diuinis, tamen illam habet filius a pa[illegible] cut & substantiam. Similiter secundum humanitatem data est Ch[illegible] potestas iudiciaria, quia in extremo iudicio apparebit in forma h[illegible]na in qua fuit iudicatus coram Pilato, apparuit tamen coram co[illegible]na tura passibili, sed in iudicio apparebit in forma gloriosa.*

4 Iudicare populum tuum. *hoc continuatur ei quod prædi[illegible]* Da iustitiam tuam filio regis. *Indicare, idest, ad iudicandum [illegible]*

5 Populum tuum. *idest Christianum, qui est populus patris [illegible] & filij.*

6 In iustitia. *reddendo ei secundum merita.*

7 Et pauperes. *Vt pro abiectione quā sustinent in præsenti re[illegible] exaltationem & honorem in futuro, secundum quod dicitur Mat[illegible]* Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorū est regnū cælo[illegible]m.

Su[illegible]

MORALITER

1 *Deus iu. tu.* Secundum Aug. & Cas. psal. iste loquitur ad literam de magnificentia regni Christi, & sic exposui.

Moraliter autem potest exponi de bono regimine respectu sui vicarij. s. cuiuslibet boni prelati secularis vel religiosi. Et primo ponitur eius bona gubernatio. Secūdo subdit̄ gratiarū actio, ibi. *Benedictus, &c.* Prima in duas, q̄a primo petit̄ bona

bona dispositio regentis. Secundo, bonitas regiminis, ib[illegible] *Descendet.* Circa primum dicitur.

Deus iu. tu. re. da. Quilibet. n. bonus prelatus, rex est in [illegible]ritualibus. 1. Pet. 2. b. *Vos estis genus electum, regale sacerdotium* [illegible] ēt filius adoptiuus regis regum, & ideo sibi petitur iudic[illegible] in bene inchoando, & iustitia in bene exequendo, quia [illegible]mum non sufficit sine secundo, ideo subditur.

4 *Iudi. po.* Actualiter.

Su-

g Euthymius. Præuidens Beatus Dauid summa Christi my
A steria, optat atque orat ea accelerari & ipsi Christo tāquam
omini ea dari, quę sēmper habebat, vt Deus. Ita etiā Chri-
ius dixit de Patre, quod omne iudiciū sibi dedit, vt filio. Et
ursum, data est mihi oīs potestas in cęlo & in terra. Regem
item & regis filiū,
Christum appellat,
nquam Deum, &
ei filium. Per iudi
um vero ipsam iu-
candi facultatem
telligit, quod vt
agis declararet, ad
dit iustitiam.
Beda. *Deus da iu-
diciū tuum regi*, quod
[d]icere, Domine
tet mitte illū quē
missurus es, vt assum
a humana natura
s illi regi iudiciū
um, idest, iudiciū
tum & prouidum, quod scilicet falli nō potest, vt huma-
m iudicium.

humiliatus est diabolus quando per calumnias Iudæorū eū D
occidit, in quo nihil iuris habuit. Calumniatur qui innocen
tes nititur trahere in culpam.
h *Cum sole*. Idest, quandiu tēpora voluentur. contra illos qui
dicunt ecclesiā aliquando destituturam. Et ante lunam, po-
tuit dicere ante so-
lem, idest, cum tem
poribus & ante tem
pora, ante quæ est
æternum, sed per
lunam maluit desi-
gnare incrementa
& defectus morta-
lium.
Hieron. Augusti.
Vel, humiliabit, &
victo diabolo per-
manebit cū sole splē
dor, idest, filius cum
patre sedens ad dex
teram patris in æter
nū, hoc est ante lu.

a Quasi. Hæc da. Sed prius præsciatur iudicaturus per legatos, & hoc est.
b Maiores. c Initiandam. Humilitatis vt se non offerant pro sua maioritate.
d Ad populum. e Idest, minores. f Suscipiant.
Vt non seruos domino anteponant, vel obedientiam. Verbum reconciliationis.

a b c d e f g h i

1 † Suscipiant montes pacem populo; & colles iustitiam. Iu- 2

a ¶ Et vere dabis, quia. b ¶ Patres, prophetas, apostolos.
c ¶ Sic iudicabit vt. Qui sub eis proficiunt. d ¶ Discretos ab iniquis.

3 dicabit pauperes populi, & saluos faciet filios † pauperum, & 4

a ¶ In presenti humilitate per gratiam, uel in futuro iudicio, vel, ut in præterito per passionem.
b ¶ Diabolum. c ¶ Iudicabit, &c.
d Idest, omnia mortalia immortalitate præcedit.

5 humiliabit calumniatorē. Et † permanebit cū sole & † ante lu- 6 7

a ¶ Alias seculum seculi, uel in generationem & generatione.
Expositio præcedentis. b ¶ Quomodo incipit hoc regnum.
Aug. Prius in populum Iudæorum, unde matrem sibi & apostolos elegit, sicca area totius orbis, descendit gratia Christi.
Ecce ubi incipiet & terminabitur regnum.

8 K nā, in generatione & generationem, * Descendet sicut pluuia † 9

† pauperis & conteret (con fringet)

† idest, dum perseuerabit sol & luna

Montes. Augustin. Prophetæ, apostoli, qui cælo altitudine
[pr]oximant pacem nuntiandam populo fideli Christum.
B *Et colles*. Suscipiant iustitiam, idest, Christum, vel montes
[pa]cem, populo, & colles de vtrisque prædicatoribus præce-
[de]ntibus & sequentibus dicit. Vel suscipiant montes, idest,
[m]iores.
Basilius. Prosopopæia est, omnium immutationem osten
[de]ns, hic inquit populo prædicabit exitum. Montes exulta-
[bu]nt instar arietum. Videmus autem & montium & colliū
[i]mutationem. Qui nāque abiecta veteri impietate angeli-
[ca]n vitā amplexi sunt, angelicæ quoque iustitiæ fructum re
[po]rtant, & pro hominibus intercedentes diuinas concilia-
[t]ones efficiunt.
c *Pacem*. Verbum reconciliationis, scilicet verbum euan-
[ge]lij ad hoc vt nuntient populo.
e *Et colles*. idest, minores. Iustitiam. i. obedientiam, vt obe-
[di]ent doctrinæ veritatis.
Tuū & tuos dicendo, ostendit omnia quæ sunt patris esse
[f]ilij, & econuerso.
[I]udicabit pauperes populi. Cass. Idem agit de eodem iudicio
[fi]rmando. Post optationem, uirtute prophetiæ dicit quæ
[f]it, aduentu domini præstanda.
Aug. Vel secūdum aliam literam. *Iustitia iudicabit pau*. Sed
[vo]ces qui habent vt in litera, magis approbantur.
f *[P]auperes populi, & saluos faciet filios pauperum*. Aug. Idest, eos
q pauperes in populo, in quo boni malique commisti.
g *Humiliabit calumniatorem. Et permanebit*. Augustin. Dum
[e]m gratia sua adiuuat, vt gratis homo colat Deū, humilia
[t]ur diabolus qui dicit: Nūquid gratis colit Iob Deum? Vel,
humi-

in gene. & gene.
* Euthymius. Ostendere volens propheta Christi diuinita-
tē sine principio esse & sine fine, duobus magnis luminari-
bus eā comparauit, quādoquidē inter oēs visibiles creaturas
potiora exempla, aut diuturniores similitudines inueniri ne
quiuerint. Permanebit inquit cū sole, hoc est, erit donec erit E
sol. Est autē peculiaris quidē loquendi modus apud scriptu-
rā sacrā, vt tēpus vsque ad aliqd determinet, & qd sequitur
nō neget, & hoc pacto quidē Christi perpetuitatē explicat,
ex parte finis. Deinde etiam declarat quomodo sit absque
principio, & dicit quod erat ante lunam.
* Beda. Permanebit ante lunā. i. in cōspectu ecclesiæ, vt in-
de ecclesia se reficiat illic, vū hic lucebat. Lunā cōparat hic
ecclesiæ, qa sicut luna, nō habet lumē a se, sed recipit illud a
sole, ita ecclesia lucem non habet, nisi recipiat illam ab illo
qui illuminat omnem hominem venientē in hūc mūdum. Ioan. 1.
i *Ante lunam generationis & generatio*. Aug. Alia litera exponit
quid lunam dixit generationis. i. ante generationes genera-
tionum, quę transeunt decessione & accessione mortalium.
* Euthymius. Per generationē, temporis spatium intellexit
verbi gratia; quantum vna hominum generatio, hoc est
quantum vnus homo potest superuiuere.
k *Descē. si.* Cas. Ecce quis & qualis ille rex qui iudicaturus est.
Aug. Descēdet sicut pluuia. Alludit facto Gedeonis, qđ in
libro Iudicū legit, q pugnaturus cōtra Madianitas, petijt vi- Iudic. 6.
ctoriæ signū a dño tale, vt vellus eius in area positū cōpluere
tur area remanente sicca, & ita factū est. Postea petijt, vt a-
rea irrigaretur, sicco remanēte vellere, qđ similiter & ita fa
ctū fuit. In quo mystice significatū est, q populus Iudæorū F
prius irrigaretur gratia Christi sicca area Gentilitatis, & po-
stea compleuerctur Gentilitas sicco velle Iudęorum.
Cas.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Suscipiant montes*. i. angeli, secundum quod dicitur infra
psalm. 124. a. Montes in circumitu eius. i. angeli, secundum
quod exponit Aug.
2 *Pacem popu*. Qui receperunt mandatum a Deo denuntian
di pacem fideli populo in Christi natiuitate, secundū quod
habetur Luc. 2. b. Facta est cū angelo multitudo militię cęle
stis exercitus laudantium Deū & dicentium, *Gloria in altissi
mis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*
3 *Et colles iusti. ni*. Per colles qui sunt montes minores intel-
ligūtur apostoli, alijque Christi discipuli, qui acceperūt mā
datum a Christo de promulganda lege euangelica, in qua
consistit iustitia fm quod declarat Apostolus Rom. 4. & 5.
4 *Iudicabit pauperes populi*. Hæc subdit propheta ad ostendē
dum quod prophetia sua esset in effectu adimplenda, & ex-
ponatur sicut prius.
5 *Et saluos faciet filios pauperum*. i. imitatores Chri apostolo-
rū iorumque discipulorū, qui fuerūt pauperes euangelici.
Et

6 *Et humiliabit calumniatorem*. idest, deijciet, tyrannos fide-
lium Christi persecutores, sicut patet de Nerone, qui primā
persecutionem mouit contra ecclesiam, & Domitiano qui
mouit secundam, & uterque fuit de imperio deiectus, & pri
mus se interfecit, secūdus a senatu interfectus fuit, & multis
alijs tyrannis idem contigit. Vel per calumniatorem potest
intelligi Antichristus, qui aduersabitur ecclesię, & extolle-
tur super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, quem
dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, *& destruet illustratio
ne aduentus sui*, vt habetur. 2. Thessal. 4 b.
7 *Et permanebit cum sole*. idest, æternaliter a parte post, sicut
sol est incorruptibilis, quod verificatur de Christo, non so-
lum quantū ad deitatem, sed etiam quantum ad humani-
tatem.
8 *Et ante lunam*. i. antequam crearetur luna, quod verificatur
de Christo secundum deitatē, quæ est æterna, propter quod
dī, Heb. 13. b. Iesus Christus heri & hodie, ipse & in secula.
9 *Descēdet si. plu*. Hic ꝯnr describit bonitas regiminis, & qa
incipit a mā suetudine principis, secundū qđ dī psal. 89. ca.
* Quo-

MORALITER.

1 *Suscipiant mon*. Per montes intelligunt maiores in dięcesi
subprælato. Per colles vero mediocres & minores, per hoc
quod subditur.
4 *Iudicabit pau. po. & sal. fil.* eos a malignātibus defendēdo.
Et

7 *Et per. cū. s.* Christo, q est sol iustitiæ sibi fideliter seruiēdo.
8 *Et ante lunam*. idest, beatam virginem Mariam ipsa deuo-
te pro se & suis subditis deprecando.
† *In gene. & gene.* nā ab ea edocti idē facient post eius mortē.
9 *Descēdet sicut pluuia in vellus, et sicut stillicidia stillan. super.* Hic
† petitur

A Mysticè. Cass. Descendet Christus quē nil posset sustinere, si vellet manifesta ptāte cognosci, voluit leniter in vtero virginis sine aliquo strepitu, vt pluuia in vellus descendere, vt magis ostenderet virtutē, si eā temperasset. Lana.n. accipiendo vel reddendo aquā nō rumpitur, integra manet: sic Deus in virginē. Itē alia similitudo cē probat, sicut stillicidia quę in modū roris summa lenitate descendūt: quis ergo post tam apertas similitudines dubitet de partu virginis?

† imbres (guttæ) irrorātes terram.

| iustus

a ¶Postea. b ¶Descen. ¶Sicco vellere Iudæorum. c Quæ oriens attulit exequitur.

a in vellus, et sicut † stillicidia stillantia super terram. † Orietur in 1

a ¶Aug. Id est, vt non sit scilicet pax erit donec morte destructa iam non sit carnis mortalitas, 2
alias extollatur luna, idest, ecclesia eleuetur per gloriam resurrectionis.

diebus eius † iustitia, & abundantia pacis, donec † auferatur lu- 3

a ¶Tam latè diffundetur ecclesia. b ¶Ad quemlibet finem terræ. ¶Sic latum erit regnum. ¶Circunquaque. c ¶Aug. Hoc est quod prius, a mari vsque ad mare

b na. Et dominabitur a mari vsque ad mare, & a flumine vsque ad 4 5

c ¶Id est, illum adorabunt. a ¶Per partes, quod generaliter dixit, ostendit. Gentes, a parte totum. b Qui in finibus terræ, id est, termini. 6

d
e terminos orbis † terrarū. Corā illo † procidet, † Aethiopes, & ini- 7 8

† terræ
† decident

B a *In vellus, & sicut stillicidia.* Aug. Vellus Iudęa quę aucto ritate doctrinæ expolianda erat, vt ouis vellere, vel quia doctrinæ pluuiam detinebat, quam nolebat gentibus prædicari.

b *Et dominabitur a mari vsque.* * Basilius. Dominabitur omnibus finibus orbis.

* Euthymius. Mare & mare propter aquarum multitudinem Orientalem atq; Occidentalem Oceanum appellat. Hi etenim fines sunt ac termini, quos quis lōgitudini orbis terræ potest adscribere. Latitudinis autem terminos eadem ratione arcticum atque antarcticum oceanum dicemus. Aiunt enim oceanum in orbem, vniuersam terram ambire.

Cassiodorus. Ostendit quæ sit amplitudo regni.

C c *A flumine.* Augustinus. A Iordane, vbi vox. Hic est filius meus dilect⁹. Inde ergo doctrina eius cępit, inde auctoritate magistri

Matt. 3.d.

magistri dilatatur vsque ad terminos orbis terræ, prædicato euangelio regni.

Cass. Inde regula baptismi per totum orbem manauit.

Cassiod. Paucis verbis magna docet sacramenta.

d *Procident Aethiopes.* * Euthymius. Duplex est Aethiopum genus. alij n. in extrema orientis, alij in extrema occidentis parte habitant. Quę si extremę gentes Christū adorabunt, multo magis, q̄ in medio orbis sunt. Vel Aethiopes, ipsos dæmones intellige, nigri prorsus Aethiopum instar apparere solent, ob eorum nimirum caliginem, & tenebras.

* Beda. Aethiopes, idest, denigrati in peccatis, & despectissimi in gentibus, procident coram illo, idest, humiliabunt animas suas illi.

e *Inimic. terram lingent.* * Euthymius. Et Iudæi (inimici Christi occisores iugulabuntur. Solent.n. qui violenta morte pereunt, præ graui dolore terram mordicus apprehendere. Vel, quia dum Euangelij prædicationem oppugnant, eorum conuertentur, & sanctorum Christi templorū limina ac pauimenta exosculabūtur. Vel rursus, per inimicos Christi, dæmones intellige, qui a sanctis viris in terram deiiciuntur, atque adeo conculcabuntur, vt ipsam humum lambere videantur, dum illinc exurgere nequeunt.

NICOLAVS DE LYRA.

* *Quoniam superuenit mansuetudo & corripiemur.* iō primo describitur mansuetudo Christi. secundo magnitudo sui imperij. ibi: *Et dominabitur.* Circa primum sciendum, q; Christus in primo suo aduentu nō venit in magnitudine suę potestatis, sed in benignitate suæ humilitatis, secundum quod fuit prophetatum Zach. 9.b. *Ecce rex tuus venit tibi iustus & saluator, & ipse pauper.* pro quo transtulit Matth. 21.a. *Ecce rex tuus venit tibi mansuetus:* & hoc est quod dicitur: *Descendet sicut pluuia in vellus.* idest, suauiter & imperceptibiliter descendet in virginē per suam incarnationem, ita q; latuit ēt mundi principem, s. dęmonem. Et notandum, q; pluuia in vellere recipitur, & ab eo exprimitur sine corruptione velleris, sic Christus fuit conceptus & natus absque corruptione virginis.

1 *Et sicut still. cidia stillantia super terram.* quæ cum quadā suauitate cadunt in eam: Et omnia ista dicuntur ad ostendendum benignitatem & humilitatem Christi in suo primo aduentu.

2 *Orietur in diebus eius iustitia.* idest, fides catholica, quæ continet perfectam iustitiam.

3 *Et abundantia pacis donec auferatur luna.* hoc exponunt aliqui de pace temporali, quæ fuit per orbem vniuersum tempore natiuitatis Christi, pp quod Augustus Cęsar tunc iussit populū per totum orbem numerari. Luc. 2. sed hoc nō bene consonat literæ sequenti, quia dr donec auferatur luna, quia cito post insurrexerunt bella ēt in Iudæa Iudęis ad inuicem pugnantibus, & iterū contra Romanos rebellantibus, sm q; dicit Iosephus libro de Iudaico bello. pp quod ciuitas Ierusalē & terra in circumitu fuit destructa, & ideo melius exponit hoc de pace q̄ angeli clamauerunt in Chri natiuitate, dicentes: *Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis* & hęc consistit in tranquillitate cōscientię, q̄ permanet in iustis omni tēpore, Prouerb. 12.c. *Non contristabit iustū quicquid ei acciderit:* & sic pmanet in iustis vsque ad finē mūdi, cui succedit pax cęlestis q̄ exuperat omnē sensū: & sic manet ęternaliter a parte finis, sicut & luna q̄ est icorruptibilis.

Populi numeratio.

Moraliter.

4 *Et dominabitur a mari vsque ad mare.* Hic consequenter describitur magnitudo regni Chri. & primo quantū ad eius dilatationē. sc̄do quantū ad famæ diffusionem, ibi: Sit nomen. Prima in duas, q a primo describitur regni dilatatio. sc̄do inducitur ad hoc rō, ibi: *Quia liberabit:* Circa primum dr̄: *Dominabitur a mari vsque ad mare.* i. sup totam terrā mari circundatam: licet.n. oceanus sit vnū mare, tū sm diuersas partes variè noiatur, vtpote mare orientale a parte orientis, & occidentale a parte occidentis, & eodē modo a parte austri & aquilonis. In oībus enim ipsis terris aliqui receperunt fidem Christi per prædicationem Apostolorum aliorumque discipulorum, secundum quod dictum fuit suprà psal. 18. exponendo illud: *In omnem terram exiuit sonus eorum, &c.*

5 *Et a flum.* scilicet paradisi terrestris.

6 *Vsque ad terminos orbis terrarum.* & in translatione Hier. dicitur, vsque ad terminos orbis terræ, idest, vsque ad terminos orbis constituti circa terram per circumitum, & in termini protenduntur vsque ad vltimum cęlum: Et tanta protenditur potestas Christi: propter quod dicit Matth. vltimo d. *Data est mihi omnis potestas in cęlo, & in terra.* Ex quo patet, quòd psalmus iste non potest verificari ad literam de Salomone, quia pax qua fuit sub eo non multum durauit, sed eo mortuo statim regnum eius scissum fuit. 3. Regum 12. imo etiam ante mortem Salomonis dñs ei aduersarios pp eius peccata suscitauit. 3. Re. 11. Itē q a monarchia non fuit, sed tātū in Iudea, & in aliqbus terris ppinqs regnauit.

7 *Coram illo procident Aethiopes.* hoc conuenienter potest exponi ad literam de celeri cōuersione Aethiopum ad Christum ad prędicationē beati Matthęi, sicut dictū fuit supra psal. 67. g. exponendo illud. Aethiopia pręueniet manus eius. Secundū hoc dicitur hic: *Coram illo procident Aethiopes,* fidem eius humiliter recipiendo, & eum deuote adorando.

8 *Et inimici eius terram lingent.* idest, Aethiopes qui prius erant inimici eius per idololatriam, inclinauerunt se ad ipsum in adorandum deuote, acsi terram præ deuotione & humilitate vellent lingere, & in hoc impletum fuit dictum Esa. 60. capit. *Venient ad te qui detrahebant tibi, & adorabunt vestigia pedum tuorum.* Aliter exponitur ab aliquibus. Et inimici eius, de Iudæis obstinatis contra Christum, qui ...

MORALITER.

† petit bonitas regiminis, q̄ cōsistit in iustitia per misericordiā tēperata, qa iustitia sine misericordia est crudelitas. misericordia uero sine iustitia pusillanimitas, & ideo dicitur: *Descendet sicut pluuia in vellus.* i. idest, dulciter & vtiliter.

2 *Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis, & c. donec auferatur luna.* idest, donec appareat dies clara, & per diē claram notitia veritatis intelligitur, quæ per bonum pōtificem declaratur.

4 *Et dominabitur a mari vsque ad mare.* hoc conuenit summo pontifici, qui est generalis vicarius Christi.

7 *Coram illo procident Aethiopes.* idest, dęmones in Aethiopum figura frequenter apparentes.

8 *Et inimici eius.* scilicet maligni spiritus.

Tam

A *Reges Tharsis, & insulæ munera offe.* Cassiod. Pertinaces dicun-
t inimici, quorum esca pœnalis, est humus, in modum ser-
pentis, idest amabunt terrena. Tharsis. Hierony. contempla
t, in qua fixi sunt fideles, qui offerunt munera, dum deuo-
t animo seruiunt. Insulæ, sunt qui vitia mundi circunfluen
t à se excludunt.

Reges Arabum, & Saba dona addu. Et adorabunt eum omnes reg. Hierony. Cassiodor. ...æ patriæ quæ diuer- sis odoribus mulcent ...res, significant eos ...i delectatione se tra ...unt molliter. Reges, ...i hæc blandimenta ...idæ disciplinæ sub- iunt.

Cassiodor. Vel iuxta interpretationes no- minum. Tharsis, ex- ploratio gaudij. Ara- bia, humilis vel cam- pestris. Saba, incensio vel conuersio. Et est reges Tharsis, Illi qui plorant verum gau- dium. Et insulæ, qui à se excludunt vitia. Offerunt munera, id est se alios. Et reges Arabum, id est humiles iustitia, & æqui- tate pleni. Et reges Saba, id est qui diuino igne succensi sunt: vel conuersi ad Deum adducent dona, se scilicet & alios. Vel historialiter potest accipi de regibus qui venerunt ado- rare Christum.

Quia liberabit pauperem à potente, & pauperem cui non erat ad- tor. Parcet pauperi, & inopi, & animas pauperum sal. Cassiodor. De operib⁹ eius agit. Liberabit, & si liberatus pauper postea offendit, parcet, *quia omnes peccauerunt, & egent gratia Dei.* Si li- berat, non tamen peccata pro quibus tenebantur ei placent,
C sed

a ¶ Pertinaces schismatici, qui inuident gloriæ Christi. b ¶ August. Homines schismaticos amabunt & suaues habebunt, quibus autoribus contradicunt diuinis eloquiis. c ¶ Dominatores vitiorum. ¶ Fideles contemplatiui. d ¶ Etiam extremi. e ¶ Seipsos.

a mici eius terram lingent. Reges † Tharsis & insulæ munera † 1

a ¶ Deuote seruiendo. b ¶ Reges alios in societate ecclesiæ adducent, reges etiam mali Arab. & Saba idest, persequentes, nescientes immolando martyres adduxerunt. c ¶ Quæ fimilia?

offerent, reges Arabũ & Saba dona adducent. Et adorabunt 2

¶ Quid per singula? a ¶ Qui videntur adorandi. ¶ Terræ. b ¶ Qui terrenos habent dominos: non est gens quæ in parte populi sui non adoret autorem. c ¶ Cur ei tantus honor?

b c eum omnes reges: † omnes gentes seruient ei. Quia † libera 3

a ¶ Populum credentium, in quo & reges. b ¶ A diabolo quem non sua virtus, sed peccata hominum potentem fecerunt. c ¶ Determinat quem pauperem. d ¶ Etiam.

bit pauperem † à potente, & pauperem cui non erat

a ¶ Aug. Quia homo iustus, vel angelus, vel lex, vel liberum arbitrium non poterat liberare, nisi tantum de tribu Iuda. b ¶ Ex vsuris. ¶ Redimendo peccata dimittet. c ¶ Non de se confidenti, sed de gratia. ¶ Vel in futuro, scilicet, non modo parcet.

adiutor. Parcet pauperi, & inopi, & animas pauperum †

a ¶ Ab iniquitate vitanda, dando gratiam ad iustitiam faciendam. b ¶ Peccatis. ¶ Hoc est quod supra dixit. ¶ Parcet pauperi. c ¶ Hoc est quod supra dixit: saluas faciet. d ¶ Pretio sanguinis.

d saluas faciet. † Ex vsuris & iniquitate redimet animas eo- 4 †

a ¶ Etsi malis contemptibile, hic tamen erit. b ¶ Alias: nomen eius coram ipsis: quia reddunt gratias beneficiis dantes virtutem nomini eius. c ¶ Si morte redemit pauperem tamen.

e f g rum: & † honorabile nomen † eorum coram illo. Et vi- † 5

sed parcet: id est peccata dimittet, & animas saluas faciet in D participatione iustitiæ.

c *Liberabit pauperem à poten.* ✱ Basilius & Euthymius. Potentem diabolum nominauit, pauperem verò & inopem, humanam naturam, quòd aliquando sine Deo deserta fuerit.

Beda. Liberabit pauperem, idest populum verè humilem à potente, idest calumniatore qui non ex sua virtute potens est super nos, sed ex nostra infirmitate: præuaricando enim infirmati, & sub peccato venundati sumus & præ- † liberauit. potentem super nos eum facimus. Liberauit inquam pauperem, vt necesse erat cui non erat adiutor, quia neque Philosophus, neque Archangelus poterat ei subuenire vt liberaretur, E preter ipsum solum de quo dictum est, Dum medium silentium tenerent omnia, omnipotens sermo † pretio ius erit sanguis. tuus domine.

d *Ex vsuris.* August. Vsurę peccata, vbi plus mali est in suppliciis, quàm commissum est in peccatis. Ex vsuris ergo redimet peccata dimittendo quę debebant ampliora supplicia. *Et iniquitate redi.* iuuando per gratiam ad iustitiam faciendam.

August. Vel, ex vsuris de futuro idest pęnis æternis & iniquitate, idest peccato ipso, pro quo pęna debebatur.

e *Nomen.* August. Christianum.

f *Coram illo.* Quia in eius regno ante ipsum victuri sunt.

g *Et viuet, & dabitur ei de auro, &c.* Cassiodorus. De honorificentia regis.

☞ *Ara-* F

NICOLAVS DE LYRA.

...one Titi fuerunt ita fame constricti, quòd ipsi quærebant ad comedendum illa quæ de emundatione cibi fuerunt proiecta ad terram, & sterquiliniis. Sed litera magis continuatur secundum primam expositionem.

Reges Tharsis & insulę munera offerent: reges Arabum & Saba dona adducent. *hoc exponitur ab aliquibus de regibus qui venerant adorare Christum, qui erant de illis partibus. Potest etiam hoc exponi de pluribus partibus vel nationibus quæ hic nominantur, ...arum reges & principes fidem Christi acceperunt, & munera deuote dederunt ad ecclesiarum constructionem, & pauperum Christianorum sustentationem.*

Et adorabunt eum omnes reges, omnes. *quod impletũ fuit ... Constantini conuersione, cui tanquàm monarchæ obediunt reges terræ: & ipse præcepit vbique terrarum ad honorem Christi ecclesias ædificari: & sic omnes reges terræ adorauerũt eum, idest, Christum. Quod ...pliciter potest intelligi. Vno modo, quia caput eorum scilicet imperator, in quo omnes alij erant in virtute, adorauit Christum deuote. Alio modo potest exponi, quòd ex eius imperio permiserunt ecclesias ad honorem Christi ædificari. Item alio modo potest exponi pro tempore moderno, quo idololatria fere cessauit in mundo: & sic omnes reges & gentes ...s subditæ adorant vnum verum Deum, & per consequens Christum, qui est verus Deus: licet non omnes reges & gentes eis subditæ credant Deum humanatum pro mundi salute.*

3 Quia liberabit pauperem à potente, & pauperem cui nõ erat adiutor. Parcet pauper. *Hic consequenter ponitur dictæ dilatationis ratio, quæ est iustitia, ad quam desiderant omnes mortales, vt habetur Esther 13. & ideo maxime facit ad dilatationem regni: & hoc est quod dicitur:* Quia liberabit pauperem à potente, & pauperem cui non erat adiutor. Parcet pauperi, & inopi, & animas pau. *quasi diceret. meritò dilatabitur eius imperium, quia potentes arcebit à tyrannide super pauperes: quod factum est per hoc quod maximi principes mundi subditi sunt iugo Christi, & sic inferiores, & impotentes à tyrannide eripiuntur: & hoc ratione potentum & timore Christi: & patet litera vsque ibi.*

4 Ex vsuris, & iniquitate redimet animas eorum, & honorabile. *Quia summus pontifex, qui est Christi vicarius, prohibet vsuras in iure canonico. Et multi principes Christian eius edicto edocti probibent vsuras. & probibuerunt, & ad earum restitutionem subditos compulerunt.*

5 Et viuet, &c. *Hoc intelligitur de vita Christi post resurrectionem, quæ est immortalis, secundum quod dicitur Rom. 6. b. Christus resurgens ex mortuis non moritur: & ideo illa vita sola dicenda est vita simpliciter, quia vita præsens potius dicenda est mors quàm vita, secundum quod dicit beatus Greg. homil. 35.*

Et

M O R A L I T E R.

Terram lingent, Idest, malignos homines blanditijs decipient, sed spirituales decipere non valent.

Reges Tharsis & insulæ. idest, dominantes in terra & in illis maris.

Et adorabunt eum omnes reges: omnes gentes seruient ei. quia reuerentia quæ pontificibus defertur, in Christum, cuius sunt vicarij, refertur.

Quia liberabit pauperem à potente & pauperem cui non erat adiutor, &c. Idest, peccatorem bonis gratiæ spoliatum à dęmone. Ideo subditur.

† *Et animas pauperum saluas faciet.* per quod intelligitur salus spiritualis.

4 *Ex vsuris, & iniquitate redimet animas eorum, & honorabi.* Vsurarius enim est diabolus, qui pro temporalibus rapit spiritualia bona, quæ sunt multò meliora.

† *Et ho. no. eo.* idest, peccatorum conuersorum.

† *Coram illo, &c.* scilicet, bono prælato: nec mirum, quia gaudium est angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente, Lucæ 15. b.

5 *Et viuet.* vita gratiæ.

A a *Arabiæ.* August. Per Arabiam gentes, per aurum sapientiam quæ excellit inter doctrinas.

✠ Euthymius. Arabia olim auro abundabat, & fœlix ideo atque aurea dicebatur à Græcis. Per hãc autem prouinciam veluti in Asia celebriorem, indicare videtur, quod omnis regio munera offeret Christi templis. Vel aliter: Arabes primi omnium gentium Christi fidem receperunt, edocti nimirum à Paulo, quemadmodũ ipse ad Galatas scribens testat, dicens: *Cum autem ei placuit qui me segregauit ex vtero matris meæ, &c. non contuli carni & sanguini, neq; ascendi in Hierosolymam, sed abij in Arabiam.*

✠ Beda. Dabitur ei de auro Arabię, id est, de præcipuis philosophis Gētiū quidam conuertentur ad eum, vt Dionysius Areopagita, & plures alij.

b *De ipso semper.* August. Multiplicando, vel consequendo, vel de eius institutione, quia ipse orare docuit.

✠ Euthymius. Christiani semper orabunt de ipso, seu pro ipso, hoc est, pro ea, quæ ab ipso est salute, vt scilicet eos adiuuet & saluet. Aliqui autem hoc dictum ad prophetas referunt, quod preuidentes aduentum domini rogabunt ac supplicabunt patrem, vt celerius filium mittat, & dęmonis tyrannidem destruat.

✠ Basilius. Adorabunt de ipso semper. Illud adorabunt, conforme est apostolico illi dicto. *Gratias ago Deo meo per Iesum Christum.* Et iterum. *Per quem accessum habemus ad Patrem.* Et ipse dominus dixit. *Nemo venit ad Patrem nisi per me.* Adorabunt igitur Patrem omnes, & laudabunt eum pro bonis in se per filium collatis. Laudabunt etiam ipsum filium, vt per quem bona illa acceperunt.

c *Firmamentum.* August. Prophetarum est, quia quod prædixerunt, impleuit.

d *In summis montium.* Augustinus. Autores scripturarum prophetæ & apostoli, quos firmat, quia omnia ab illis prædicta in illo sunt impleta.

C

a ¶ Sine fine, qui contemptus est moriens. b ¶ Id est, sapientes mundi in Christum credent. c ¶ Adueniat regnum tuum.

a uet, & † dabitur ei de auro Arabiæ, & † adorabunt de ipso 1
b 2

a ¶ Toto tempore. b ¶ Bona vita. c ¶ Quia. d ¶ Panis fidei confirmans cor.

c semper, tota die † benedicent † ei. Erit † firmamentum in 3
d 4

a ¶ Ista. ¶ Quod mirum. b ¶ Prophetis apostolis. c ¶ Ipse extollet suos super Cedros Libani. d ¶ Aug. Candidatio. & significat candorem feculi.

5
e terra in summis montium, super extolletur super Libanum 6
f 7

a ¶ Boni. b ¶ Gratissime in futuro. c ¶ Dei, id est, ecclesia. d ¶ Fructiferum vt frumentum.

g fructus eius, et florebunt de ciuitate sicut fœnum terræ. 8
h 9

a ¶ Ergo. Cas. Quia æternam dat gloriam, in æternum glorificetur. b Et. Id est, ante tempora & omnem creaturam, Id est, in æternum.

10
i Sit nomen eius benedictum in secula: † ante solem perma- 11
k 12

a Filii regis. b Vt Abrahæ promissum est, In semine tuo benedicentur omnes gentes.

net nomen eius. Et benedicentur in ipso omnes tribus 13

† dabit.

† orabit corã eo, vel pro eo

B

- benedictum. † sub sole permanebit, erit gentium filiabitur, id est, à natiuitate solis, & his qui ab eo nascentur hoc est semper prædicabitur nomen eius. Chal. interpre. antequã, esset sol, præparatum erat nomen eius.

e *In terra.* Quia propter eos qui in terra sunt, omnia scripta sunt. Vnde, & ipse in terram venit, vt ea impleret.

✠ Basilius. Ipse fundabit & confirmabit in se credentes & sublimes reddet velut in ipsis montiũ verticibus cōstitutos. Et hoc ipse dñs dixit. *Non potest abscōdi ciuitas in monte s...*

✠ Euthymius. Christus erit firmamentum in terra. hoc est, ijs qui sunt in terra, firmans nimirum eos & stabiliens, qui antea quasi nutantes circumferebantur a demone.

f *Super Li.* August. Sicut libanus procceras cedros producit, sic Christus sanctos ad cœlum.

✠ Beda. Per libanum intelligitur iudaicus populus, qui quasi candidatus inter gentes propter cultum vnius Dei & legem erat. In quo e... populo illi candidiores erant, qui plus alijs æmulatores paternarum traditionum, sicut Paulus fuit, existebant. Et men fructus eius super extolletur super hunc etiam Libanum, quia sancti Apostoli longè digniores istis quantumcunque legis æmulatores sint, erunt.

E

g *Fructus.* Dilectiores Christi super ex. su. li. quia oĩa secularia contemnunt. Vel, fructus eius charitas quæ super oĩa ... na. Vñ Apostolus. Adhuc eminentiorē vobis viã demōstro.

h *Sicut fœnum.* Cassiod. Non ætas fœni, sed viriditas sanctis comparatur. Boni de ista ciuitate pręsentis ecclesiæ migrantes in illa beatitudine florebunt.

August. In Genesi fœni nomine & frumentum intelligitur, cum iussit Deus producere terram omne lignum & omne fœnum. vel fœnum omnis caro, quia omnis caro ... num, cui comparatur omnis claritas ciuitatis quam co... ædificare Cain. Et est illud quod in æternum nobis promittitur, diffamabitur super omnia seculi. Et comparabitur ... no terræ quicquid pro magno habetur in seculo.

i *Sit nomen eius benedictum, &c.* Cass. Monet omnes lau... ei dicere, quia omnes in eo benedicentur.

K *Ante sol.* Cassiod. id est, ante omnem creaturam, ne... tes temporalem Dei filium.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et dabitur ei de auro Arabiæ, &c. *Quia post resurrectionem Christi multi principes, & potentes ad fidem conuersi, dederunt donaria pretiosa ad ædificationem ecclesiarum, & sic verisimile est, quòd dederunt de auro Arabiæ. quod est pretiosissimum.*

2 Et adorabunt de ipso semper, &c. *idest, pro eius beneficiis adorabunt Deum.*

3 Tota die, &c. *idest, assidue quantum potest fieri bono modo.*

4 Benedicent ei. *De suis beneficiis regratiando.*

5 Erit firma. *In Hebræo habetur. Erit abundantia frumenti. & in translatione Hieron. sic dicitur. Erit memorabile triticũ. & ideo translatio communis videtur corrupta per scriptores ex similitudine dictionum, habens firmamentum pro frumentum, quod exponunt Hebræi dicentes, q in aduentu Messiæ quem falso expectant, frumenta crescent in tanta altitudine sicut cedri Libani, & faciēt spicas magnas latas, ex quib⁹ vento flante decidet simila de quo Iudæi pro sua voluntate poterũt satiari. Sed quia istud oĩno irrationabile & erroneum, ideo melius exponitur de sacramento eucharistiæ, in quo Christus continetur vbique in ecclesiis sub specie panis triticei: propter quod se cōparat grano frumēti. Io. 12. d. & ideo dicitur hic.* Erit fru. *i. eucharistiæ sacramentũ.*

Hebræorum fabulatio de excessiuo incremento frumentorum.

6 In te. in. s. m. *quia episcopi, & sacerdotes, qui in ecclesia Dei, quasi montes, super capita sua eleuant hoc sacramentum.*

7 Super extolletur. *quia fructus huius sacramenti extollit hominem ad altitudinem cęli Ioan. 6. e. Si quis manducauerit ex hoc pane viuet in æternum.*

8 Et florebunt de ciui. *idest, de ecclesia, in qua vniuntur fideles charitate Christiani. ciuitas enim est ciuium vnitas.*

9 Sicut fœ. ter. *Sicut enim fœnum subitò multiplicatur, sic Christiani per orbem in paruo tempore fuerunt multiplicati.*

10 Sit nomen. *Hic consequenter describitur magnitudo regni Christi quantum ad diffusionem famæ, quia nomen Christi & Christianorum dilatatum est per orbem & magis dilatabitur: & hoc est quod dicitur hic:* Sit nomen eius be. *idest, solenni memoria diuulgatum.*

11 In secula. *idest, in generationibus sibi succedentibus.*

12 Ante solem per. nomen eius. *Quia ab æterno est nomen Christi secundum eius deitatem: & ex hoc cum præcedentibus patet, q psal. iste non potest conuenienter ad literam exponi de Salomone, cuius nomine non erat verbum, nec memoria ante ipsius tempora.*

13 Et benedicentur, &c. *quia in omnibus partibus mundi benedicuntur fideles in nomine Christi.*

MORALITER.

1 *Et dabitur ei de au.* quod est valde pretiosum, propter quod significat gratiæ donum, quod à Deo datur abundanter bono prælato.

2 *Et adorabunt.* quia boni subditi regratiantur Deo de bonitate prælati.

3 *Tota die.* Imprecando sibi maiora bona.

5 *Erit firmamentum.* Quia firmat subditos suos in bono verbo pariter & exemplo.

6 *In sum.* idest, maiorum per quos in minoribus confertur regimen bonum.

7 *Super ex. &c.* Nam actus boni prælati est magni meriti apud Deum, quia alijs in exemplum. ideo subditur:

8 *Et florebunt. de ci.* idest, de ecclesia quæ bene dicitur ciuitas, eo quod est Christianorum vnitas.

10 *Sit no. e. be.* benedictione superna.

12 *Ante so.* idest, ante Christum ad ipsum premiandum.

13 *Et be.* quia benedicentes alicui dicent. Benefaciat tibi Deus sicut prælato tali.

In

Omnes gentes. Augu[st]. Ne tribus duo[de]cim accipias addit [om]nes gentes. *Benedictus dominus Deus Israel qui facit mirabilia solus, & be.* [Au]gustinus. A parte [lau]daudat. Nota exclamatoriam benedictionem, cum admonitione, & prophetia. *Fiat fiat, &c.* Cass. Magnificū est quod concludit. Optantis est semel dicere, nimiū desiderantis petere. Quasi dicat: Quod iussisti dñe, ita fiat fiat, donec quod

a ¶ Omnes benedicti. b ¶ Magnum eum fatendo. c ¶ Omnibus dictis, hymnum eructat.

a terræ: omnes gentes † magnificabunt eum. Benedictus domi- 1 2

a ¶ Quia quicunque facit, ipse in illo facit. b ¶ Christianorum quod est de Christo.

b nus Deus Israel, qui facit mirabilia solus. Et benedictum no- 3 4

¶ Quod est maius omnibus nominibus. a ¶ Alias. gloriæ. b ¶ Quandiu durat seculum, & in seculum seculi. ¶ Quod quidam interpretes adiunt. c ¶ Ipsius glorificatione. d ¶ Qui non dat eis blanda.

men maiestatis eius in æternum, & replebitur † maiestate 5

a ¶ Sancti. b ¶ Ecce quasi subscriptio principis: Confessio audientium. ¶ Alias: Hymni.

c eius omnis terra, † fiat fiat. † Defecerunt laudes Dauid filij 6

d ¶ Non Dei.

Iesse.

quod cœpit à flumine perueniat vsq; ad terminos orbis terrę. Hieron. Sciendum quod septuagesimus primus psal. secundi libri finis est. vnde & in extremo habet fiat fiat, pro quo in Hebr. dicitur, amen amen. d *Def. lau.* Hierony. etiam hoc diligētius obseruandum est, q̄ illud. Defecerunt hymni Dauid filij Iesse, ad finem septuagesimi primi psal. pertineat. Id vero quod sequitur: Psalmus Asaph, initium sit sequentis. GLOS-

† beatum prædicabunt.

† gloria.

† Finitæ sunt.

NICOLAVS DE LYRA.

a Omnes gent. magn. eum. *Tanquàm saluatorem & dominum omnium.*

Benedictus. *Hic vltimò ponitur gratiarum actio pro beneficijs [pre]dictis, cum dicitur:* Benedictus do. Deus Israel. *idest, populi christiani, sicut suprà expositum est.*

Qui facit. *Maxima enim mirabilia in mysterio Christi continentur quæ in hoc psal. describuntur, vt visum est.*

Et benedictum nomen maiestatis. *quia angeli & homines [in] cœli æternaliter laudabunt Deum secundum quod habetur infra psal.* Beati qui habitant in dom. tua, &c.

Et reple. ma. *Quod fuit impletum in missione spiritus sancti: quia [spiritu]s spiritus domini repleuit orbem terrarum. hoc etiam aliter exponitur de miraculis factis per orbem terrarum ad preces sanctorum, quæ [mir]acula sunt maiestatis diuinæ declaratiua.*

Fiat fiat. *in Hebræo dicitur: Amen amen. quod signat fideliter, & duplicatur ad designandum huius prophetiæ certitudinem. Completæ sunt orationes Dauid filij Isai, secundum Hier. & doctores Hebræos, idest adiungitur huic psal. & ex hoc videtur quod Dauid fecerit hunc psal. & non Salomon. Sed quæritur hic quomodo hoc sit verū, quòd orationes Dauid in hoc psal. sunt completæ, cū postea in hoc libro sint plures psal. à Dauid tanquam ab autore intitulati. Ad quod respondent aliqui doctores nostri, quòd hoc dicitur pro tanto, quia in hoc psal. agitur de Christi regno, ad quod omnes psal. facti à Dauid sunt ordinati, tanquàm ad finem. finis autem importat complementum. Aliter autem potest dici, & magis literaliter, quòd psal. iste secundum veritatem fuit vltimus inter psalmos factos à Dauid, tamen non fuit scriptus in vltimo loco, quia psal. scribebantur in libr. Psalmorum, secundum quod inueniebantur, sicut dictum fuit in principio huius libri, & ex hoc contingit quòd psal. centesimus. 44. qui fuit primò factus, vel saltem de primis, ponitur circa finem libri, quia fuit de vltimo inuentis, & eodem modo iste qui fuit vlti. factus ponitur circa medium libri, quia sic fuit inuentus, & hanc solutionem tangit Ra. Sal. in glossa sua.*

MORALITER.

Omnes gent. mag. propter vitę merita. Et est hic hyperbole cum dicitur, omnes gentes, ad designandum multitudinem magnificantium. Et quoniam oē bonum Deo principaliter est attribuendū. ideo cōcluditur: *Benedictus dominus Deus, &c.*

ADDITIO I.

In psalmo 71. *Deus iudicium.* vbi dicitur in postilla. *permanebit cum sole, &c.*

Vbi translatio nostra habet. *Et permanebit cum sole:* veritas [H]ebraica dicit: *Et timebunt te cum sole, &c.* & sic potest intel[lig]i hic versus de duratione Christianę religionis, vt sit sen[sus], quod quamdiu tempora reuoluuntur iuxta cursum solis [et] lunæ, secundum quem distinguuntur tempora, semper ti[me]bitur Christus in ecclesia contra illos qui dicunt ecclesiā [ali]quando defuturam: & secundū hunc sensum magis osten[ditu]r, quàm si dicat, quod Christus manebit cum sole, quia [vt] dicit glossa, non est magnum permanere cum sole ei, per [qu]em omnia facta sunt.

ADDITIO II.

In eod. psalm. vbi dicitur in postilla. In Hebræo habetur. *[Er]it abunda. fru.*

In Hebræo in hoc loco cum hoc quod dicitur, frumentū, [a]ponitur quædam dictio quæ sonat. pissat, quæ non signi[fic]at abundantiam, sed potius placenta seu placentula frumenti, quod proprie applicatur sacramento eucharistiæ, in [qu]o sub specie placentulæ frumenti verum corpus Christi [co]ntinetur. & cum hoc concordat translatio Chaldaica, in [qu]a vbi dicitur in summis montium, expressè dicit. *In capitibus sacerdotum.*

ADDITIO III.

In eod. psalm. vbi dicitur in postilla. *Ante solem permanet [no]men eius.*

In hoc loco Hebraica veritas vbi dicitur. *Permanet nomen eius:* dicit ijnnon nomen eius, quæ non est eiusdem significationis, cum hoc quod dicitur, Permanet, sed significat filiationem. Vnde Abenhazra in sua glos. in hoc loco sic dicit. Hæc ijnon est verbum passiuum. quod deriuatur ab hoc nomine nin, quod proprie significat filium, hęc ille. Et sic sensus est, quòd ante solē filiabitur nomen eius, acsi dicat, quod ab æterno iste rex est filius, unde ex isto loco ex necessitate literæ Hebraicæ potest sumi efficax argumentum ad hoc, quod in diuinis est dare filium seu filiationem ab æterno. Et nota quòd in hoc loco & in præcedenti immediatè fauorabilior est litera Hebraica ueritati fidei quam communis nostra translatio, & sic est in quam plurimis alijs locis sacræ scripturæ.

Filiationis diuinæ æternitas ex Hebræo probatur.

ADDITIO. IIII.

In eodem psalm. 71. *Deus iudicium:* ubi dicitur in postilla. *Completæ sunt orationes Dauid filij Isai.*

Ex quo Dauid fecit hunc psal. secundum Hierony. & omnes doctores Hebræos, prout ueritas literæ in fine testatur. Sumitur argumentum pro opinione August. dicentis, quòd psalm. etiam intitulati alijs personis præter Dauid sunt attribuendi ipsi Dauid tanquàm autori, nam iste psalm. intitulatur Salomoni, & tamen eius autor fuit Dauid. Similiter ex psalm. immediatè pręcedenti, scilicet, in te domine speraui, quia non intitulatur alicui autori, & tamen totus intelligitur factus in persona Dauid, prout patet etiam in postilla, sumitur argumentum pro prędicta opinione August. dicentis, quod etiam psalmi nullum habentes titulum attribuendi sunt Dauid tanquam autori.

A GLOSSA ORDINARIA,

Hymnus tria habet, laudem Dei cum cantico, nisi enim cantetur hilariter non est hymnus: non cantat autem qui nō amat. Si sit laus,& non est Dei, non est hymnus:& si sit Dei, & non cum cantico, non hymnus. Præter solitum addit, filij Iesse. Dauid enim homo quidā filius Iesse regnauit in Israel tēpore veteris testa. in quo nouum erat, sed occultum; sicut & Christus in Dauid & in Abraham, sed occultus, vt fructus est in radice, sed non apparet. Nouerunt autem pauci prophetę & Christum & nouū testamentum, scilicet, in occulto,& pronuntiauerunt reuelandum. Illo ergo tempore pro regno illo vbi regnauit homo filius Iesse, pro huiusmodi carnalibus carnalis populus laudabat Deum. Sed regno illo & ceteris hmōi deficientibus, deficit laus non filij Dei, sed filij Iesse. His aūt deficientibus quę Deus subtraxit, vt quęrerentur ea q̄ occulta in illis tegebantur. Loquitur Asaph.i.synagoga.sed fidelis, quę piè Deū coluit, licet pp terrena quę à Deo nō à dęmonibus, vt gentes q̄rebat. Attendens aūt blasphemos his abundare pro quibus seruiebat cępit nutare, nesciens quid in his figuris lateret, quasi nō esset aliquid melius quòd Deus daret, sed admonitus per hæc sibi subtracta quærere ea quæ non habet cum malis communia, castigans se cum admiratione dicit: Quàm bonus Israel.sed quibus, rectis corde. primò ergo describens nequitiam malorum, dicit se zelasse prospera eorū: tamen inde correctum, & correctus alios corrigit.

† Certè vtiq;.

† paulominus,

† zeduit me. inuidiam habui, male me habuit de insania.

† in peccatoribus.

a ¶ Attribuitur. b ¶ Synagogæ fideli.

Psalmus Asaph. LXXII.

a ¶ Iucundum est, quod non semper visum fuit. b ¶ Sed peruersus peruersis.

Q†Vam bonus Israel Deus† his, qui † re- 1

a ¶ Modo fateor Deum bonum. Sed prius cum non esset cor rectum mihi. b ¶ Ad errandum. 2

cto sunt corde. Mei autem penè † moti 3 4

a ¶ Affectus. b ¶ Ad lapsum. c ¶ Idem quod pedes.

sunt pedes, † penè effusi sūt gressus mei.

a ¶ Cui moti? b ¶ Inuidi & grauiter tuli. c ¶ Intendens. d ¶ Quid in eis. Quam solebant à Deo petere & pro qua seruiebā:

Quia † zelaui † super iniquos, pacem † peccatorum † videns. 5

a ¶ Exponit breuiter quare sit eis data hæc pax. b ¶ Alias declinatio mortis, idest, quia certa mors & æterna manet eos. c ¶ Aug. Idest, flagellum eorum firmum est, non temporale, sed æternum: & ideo modo non sunt in labore hominum. 6

Quia non † est respectus morti eorum, & firmamentum in 7 8

Casio. Hic agitur, quod laudes defecerunt: quia iam non dat Deus blanda: vt pueris ad seruiendum alliciendis:& hoc dicit synagoga, quæ iam sibi contra hoc quod prius agebat, testatur vt credibilius sit.

PSALMVS. LXXII.

Q*Vam bonus*. Casio. Monet, vt non pro temporalibus sed æternis Deum laudemus.

✻ Basil. Illud quàm, non est per cōparationem sed C pro, valdè: positum, vt bonitatis Dei significet excellētiam. Quod autem dicit tale est, Multum curæ ac prouidentiæ Deus Israeli impendit: verum hoc non omnes agnoscunt, qui recta sunt præditi mente.

✻ Euthymius. verè inquit bonus est Deus populo Isrel: quippe qui per afflictiones,& calamitates castigat, qui [illegible] ci excogitat. Neque enim ex odio castigat aliquem Deus, aut dirigit, sed [illegible] amore & dilectione.

✻ Beda. De Israel quàm verè bonus est, idest quàm iucundus est his qui recto sunt corde. Distortis autem corde solis, qui vel [illegible] cum iniustum [illegible], vel mortalia n[illegible] rare est peruersi, nō quòd verè peruersus sit Deus sed quando tu peruersus, tibi peruersus tibi videtur.

Et non est tibi bonus, id est non iucundus, sicut mel non iucundum est febricitanti palato, neq; clarus sol lippienti oculo: quia quæ vegetat sanum oculum, reuerberat infirmum: & quæ homo illustrat, illum excruciat.

b *Pedes*. Cas. Pro arbitrio mentis quod à veritate di[illegible]bat. Gressus actus præcipitati: pene q̄a citò redijt. Ve[illegible]ne.

Augustinus. Quia cœperam errare, sed non erraueram, cœperam cadere, sed non cecideram.

✻ Basilius Nullo fere negotio quæ me dirigeban[t] disso luta fuissent, vt sanis inquit, ac firmis cogitationibus [ex]clude rem periculum mihi fuit.

✻ Euthymius. Per pedes, sic cogitationes intelligi veluti quæ animæ nostræ religionem pedum instar, regunt ac sustinent. Penè inquit, perditus ac penè lapsus sum, ut [illegible] Deum crederem mundi habere prouidentiam.

c *Pacem peccatorum*. Aug. Temporalem, fluxam, caducam.

d *Videns*. Non intelligens.

August. Quia hæc pax videtur, non intelligitur, oc[c]ludit: est enim fluxa & caduca.

Cassio. Pacem pec. quia non est declinatio morti [illegible], id est non citò moriuntur, sed diu viuunt,& si plaga aliquando non firma, vt durat flagellum correctionis.

e *Et firmamentum in plaga eorum*. Cass. Non misereri Deus [illegible]

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS LXXII.

QVam bonus,&c. *Huic ps. præmittitur talis titulus in Hebræo*, Psal. Asaph. *Et in translatione Hier.* Canticum Asaph: *& est penitus eadem sententia. Secundum August. iste psal. intitulatur ab Asaph, non tanq̄ ab autore, sed tanquàm à cantore: quia secūdum eum Dauid fecit omnes psal. sed aliquos fecit decantandos per Asaph, qui erat vnus de principalibus cantoribus. Secundum verò Hieronymū & doctores Hebraicos, quibus videtur in hoc magis assentiendum, sicut dixi à principio huius libri, Asaph non solum fuit principalis cantor, sed etiam habuit spiritū prophetiæ, & fecit hunc psal. et plures alios, prout videbitur infrà. Fecit autem hunc psal. ad ostendendum bonitatem diuinæ prouidētiæ, quæ attingit à fine vsq; ad finem fortiter: & disponit omnia suauiter. Sap. 8. a. licet frequenter hominibus ignorantibus, & infirmis videatur contrarium, eo quod vident frequenter malos temporaliter prosperari, & iustos multipliciter tribulari. In hoc igitur psalm. sic procedit, quia primò ponit intentam cōclusionem. secundò ad vtrāque partem adducit rationem, ibi:* Mei autem. *tertiò ponit veritatis determinationem, ibi:* Existimabam. *Circa primum dicitur.*

1 Quàm bonus, &c. *idest, valde bonus est supple.*

2 Deus Israel. *quia licet sit Deus omnium per creationem, dicitur tamen Deus Israel per veram fidem: verumtamen quia bonitas diuina non sentitur ab iniquis, sicut nec claritas delectabilis est oculis infirmis, sed solum sentitur, & degustatur à bonis. ideo subditur.*

3 His qui re. *quia rectè tendunt in Deum sicut in summum bonū.*

4 Mei au. *Hic consequenter arguit ad vtranq; partē, & primò ad oppositum, secundo ad propositum, ibi:* Si dicebam. *Contra bonitatē diuinæ prouidentiæ accipitur ratio ex duobus maxime, scilicet ex prosperitate malorum, et ex tribulatione iustorū. & primò arguitur ex primo, secūdo ex secundo, ibi:* Ideo conuertetur. *Prima adhuc in duas, quia primo ponitur prosperitas malorū, secundo iniquitas ipsorum, ibi:* Ideo tenuit. *Circa primū loquitur propheta in persona populi infirmi qui videns prosperitatem malorum incipit dubitare de bonitate diuinæ prouidentiæ: vnde multi talia videntes dicunt Deum dormire quasi non habeat prouidentiam de humanis actibus, sicut dicit Tullius & plures alij in quorum persona dicitur Iob. 22. b.* Circa cardines cæli perambulat, nec nostra considerat. *Dicit ergo propheta in persona infirmiorum;* Mei autem penè moti sunt pedes. *idest, [illegible] recis[i] à rectitudine sentiendi de bonitate diuinæ prouidentiæ.*

5 Quia zelaui,&c. *idest, motus fui per quandam concupiscentiam ad sequendum eos. vnde dicitur Eccl. 9. cap.* Non zeles gloriam & opes peccatoris, *idest, non concupiscas eas. Et motiuum di[c]tæ concupiscentiæ tangit, dicens.*

6 Pacem peccatorum,&c. *idest, eorum temporalem felicitatem. Visa enim magis mouent animam quàm audita. Et consequenter magis explicat in particulari eorum felicitatem, dicens.*

7 Quia non est respectus morti eo. *idest, non vident citò mori, sed diu viuere diutius quàm iusti, Eccle. 7. c.* Iustus perit in iustitia sua,& impius multo viuit tempore in malitia sua.

8 Et firmamentum in plaga eo. *idest, non est longa [d]uratio plaga eorum quasi sit firmata, quia si infirmētur aut vulnerentur, citò curantur habentes prompta remedia curationum propter abundantiam diuitiarum suarum.*

MORALITER.

1 *Quam bonus Israel Deus, &c.* Psalmū istum fecit habēs spiritum propheticum, ostendens in eo q̄ Dei prouidentia attingit à fine vsq; ad finē fortiter, & disponit omnia suauiter licet mundanis hominibus aliquando contrariū videatur, quod vident frequenter malos homines tēporaliter prosperari & bonos tribulari. Et sic literalis sensus est simpliciter moralis: propter quod pertranseo de alio inducendo.

MOR[ALITER]

onsolidando plagas eorum: vel à simili incurabilis, cui ni-
ilum prohibetur.

Operti sunt iniqui. & imp. sua. Cassiod. Ne resipiscant, non nicti, vt vel liberum caput haberent, sed toti operti.

✱ Euthymius. Adeo inquit superbi sunt, & temerarij, ut npietate atque iniu-itia non secus ac ve-e aliqua operiantur. t dum idui dicit eos pietate, atque iniu-tia, summam vndi-ie huiusmodi vitio-m amplitudinem detur significare. ac autem loquendi etaphora sępe nu-ero alibi prophetā um videmus, veluti ando ait: induan-ir confusione & pu-ore, &c.

Prodijt quasi, &c. ugustinus. Sunt qui-im mali ex macie, est, necessitate: Alij abundantia, vt pau er egestate furatur, iues ex cupiditate.

Tran. Casi. Quasi rectis semitis.

✱ Euthymius. Vene int inquit, in habi-im iniustitiæ: Per di-positionem. Etenim u per habitudinem ordis, habitum intel git ad malum.

runt in cęlum os suum, dum ausi sunt de Deo, & de diuinis rebus philosophari. Vel aliter Astrologos carpit, qui os suum posuerunt in cęlum, dum nimis curiosè astra ac stellas contemplantur, quę in cęlo sunt: & lingua eorum pertransijt in terram, dum inanibus nugis vniuersum complent orbem.

a ¶ Sanctorum. b Cas. Ab infirmitate & plagis velociter conualescunt, nec sicut homines iusti tribulationum quatiuntur flagellis.

† plaga eorum. In † labore hominum non sunt, & cum homi- 1 2

a Ad correctionem. b Et quia si eis modo prosperè cedit. c Ne euaderent. Quod quidem peius est, quam quolibet modo superbire. d Vnde iniqui. e Aug. Vndique nec videntur interiora eorum, vbi miseri sunt, fęlices putantur. Alias circumamicti.

a nibus non flagellabuntur. † Ideo † tenuit eos superbia, † operti 3 4

a Ad proximum. b Contra Deum blasphemi. In apertum. c Et hæc iniquitas.

b sunt iniquitate & impietate sua. † Prodiit quasi ex adipe ini- 5 6

a Et. Viam rectam, modum hominum. Non putant se pares hominibus facientes quod placet. De vitio in vitium. b Desiderio non necessitate. c Et vt grauius eos peccasse ostendat, quàm si ex improuiso egissent, subdit.

c quitas eorum: transierunt in † affectum cordis. † Cogitaue- 7 8

a Non cum timore, sed in alto: clarè cunctis audientibus & superbè. Non satis fuit quod intus habent, nisi extra effundant, & alios iniustè doceant. b Vel, sum, id est, contra excelsum.

d runt, & locuti sunt † nequitiam, † iniquitatem in excelso lo- 9 10

a Superba loquuntur de cęlo & de alijs. b Defecit, vel deambulauit.

e f cuti sunt. Posuerunt in cœlum os suum, & lingua eorum tran- 11 12

a Erat. Alias super terram. b Aug. Qui huc iniquus redit ad Deum, & incipit quærere: Sed quando, dies pleni, id est plenitudo temporis quo missus filius est qui hæc docuit contemnere, æterna quærere.

g h siuit in terra. Ideo † conuertetur populus meus † hic, & dies 13 14

a Quia. Antequam de tali cogitatione reuersi sunt. b An.

i k pleni inuenientur in eis. Et dixerunt, quomodo † scit Deus, & 15 16 17

a Vel nescit, vel non curat humana. b Deo. c Hoc ideo videtur, quia mali sunt fœlices. August. Quasi ideo eram non peccator, vt haberem diuitias, modo econtra fieri video.

si est scientia in † excelso? Ecce † ipsi peccatores, & † abun- 18

f *Lingua transiuit super teram, &c.* Aug. Quę vltra mēsuram humanitatis loquitur, quasi immortales sint. Vel, etsi ipsi in terra, tamen modū transeunt, in terra, vel super terram, idest, transit terrena omnia: quia non cogitāt se homines citò posse mori, sed trāsit lingua eorum humanā fragilitatē.

Hier. Vel, lingua eorum ens in terra idest locutio eorū, facta terrena: transiuit idest, defecit, quia præter rationem veritatis infirma est.

g *Ideo con.* Casio. Exponēs Asaph suū & aliorum errorem de prosperitate impiorum, dicit inde se reuersum ad melius consilium, vt & ipsi inquirant veritatem rei intrantes in sanctuarium Dei.

† De. pęn. distinct. 1. cap. serpens.

† Egressi sunt præ adipe oculi eorum, transierunt cogitationes cordis. i. faciunt quod cogitāt, vel plus assecuti sunt quam cogitauerant.

† Diffluūt, vel nullis se legibus putant teneri vel dissoluunt sub. perfectos suos verbis.

† calumniam de excelso, cū vi excessa.

† huc.

† sciuit.

† isti impij.

† beati (vel pacem habentes)

Inex. Augustin. Palam, in manifesto: vel contra Deum blasphemi.

In cœlum. Aug. Acsi dij essent, vel contra Deum quem blasphemant dicentes Deū vel nescire sua mala vel non punire.

✱ Basil. Posuit hæc propheticus sermo tanquam à Deo, vt mœstos consolaretur dicens, dum illi inquit, blasphemijs contra Deum vtuntur, & nos afflictionibus impetunt, iucunda de nobis omnium Deus decreuit, reditum ac vitam naturæ destinatam pollicitus.

✱ Euthy. Per cęlum quidem Deū intelligit, qui in cęlis habitat: per terram vero, homines in ea commorantes, ac fidi ceret: os suum blasphemātes aduersus celestem Deum moerūt. Vel ppter Philosophos dictus est hic sermo, qui posue runt

Quasi diceret, hoc perpenso quod mala ex prosperis: *populus meus, qui à veritate deuiauit reuertetur ad eam.*

Hic. Augustinus. In hac sententia in qua modo sum.

h *Dies pleni inuenientur in eis.* Hieronymus. Perfecti inuenientur, etsi modo non appareat.

Casiodorus. Vel, dies pleni sunt quando Christus venit: hi ergo sunt in Iudęis qui Christum nouerunt.

i *Et dixerunt.* Aug. Vnde conuertentur. Et dixerunt: priusquam conuer. Quomodo dicitur scire, quæ hic fiunt, qui nō punit: etsi est scientia in excelso. defectio est hic: tunc iniustus est Deus qui patitur malos: quia ecce ipsi pecca. hoc est quare videbatur eis nescire hoc.

k *Quomodo scit.* Aug. Non dicit, nescit: sed adhuc hæsitat & pro-

NICOLAVS DE LYRA.

In labore hominum non sunt. *Sed in delicijs, & solatijs viuunt.*

2 Et cum hominibus non flagellabuntur. *Quia propter diuitias suas eis parcitur de grauibus & duris laboribus, qui alys imponuntur. Et frequenter etiam contingit, quod bonis iustorum in tempestatibus destructis eorum bona remanent illæsa.*

3 Ideo tenuit. *Hic consequenter describitur eorum iniquitas, cum dicitur:* Ideo tenuit eos superbia. *Quia temporalis prosperitas frequenter est occasio superbiendi. Et dicit tenuit: quia talis superbia non est ad horam, per modum passionis transeuntis, sed per modum habitus permanentis.*

4 Operti sunt iniquitate. *peccando contra proximum.*

5 Et impietate sua. *peccando contra Deum: quia sicut pietas significat Dei cultum: sic impietas eius oppositum. Et dicit operti sunt, quia vndiq; ad peccandum intenti sunt sicut vestimentum operit hominem circunquaque.*

6 Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum. *id est diuitiarum pinguedine, quæ præstant fomentum omnibus vitijs: quia pecuniæ obediunt omnia, Eccles. 10.*

7 Transierunt in affectum cordis. *id est, habituati sunt in malis, & sic afficiuntur & lætantur in ipsis, secundum illud Prouer. 2. capitulo. Qui lætantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis.*

8 Cogitauerunt. *intellectum suum & industriam applicando ad malitiam.*

9 Et loquuti sunt nequitiam. *Præcipientes suis satellitibus exequi ipsam ad iustorum afflictionem. sicut patet in tyrannis tam in nouo quàm in veteri testamento.*

10 Iniquitatem in excelso locuti sunt. *Blasphemias dicendo de Deo, sicut Pharao dicebat Exodi. 5. a. Nescio dominum, &c. Israel non dimittam. Et Sennacherib. 4. Regum. 18. dicebat, quod Deus non posset liberare Ezechiam, & populum suum de manu eius. Et in nouo testamento multi tyranni blasphemias magnas dixerunt de Christo.*

11 Posuerunt in cœlum os suum, &c. *Præcipientes se adorari sicut Deum. Quod patet de Nabuchodonosor, qui præcepit Holoferni exterminare deos omnes terræ vt ipse solus Deus diceretur. Iudith tertio. d. Et Caius imperator misit statuam suam, vt in ea adoraretur, tanquam Deus ab vniuersis: secundum quod dicit Iosephus libro de Iudaico bello, & alij historiographi. ideo subditur.*

12 Et lingua eorum transiuit in terra, &c. *id est, lingua eorum in tantum transiuit metas rationis, acsi non essent homines terreni, sed magis dij cælestes.*

13 Ideo conuertetur populus meus hic. *Hic consequenter arguit, ex iustorum aduersitate dicens:* Ideo conuertetur populus meus hic. *quia populus infirmus, conuertitur ad considerandum prosperitatem malorum iuxta aduersitatem bonorum.*

14 Et dies pleni. *scilicet vigiliis, & meditationibus.*

15 Inuenientur in eis. *In consideratione talium.*

16 Et dixerunt. *post talem considerationem.*

17 Quomodo scit Deus & si est scientia in excelso. &c. *id est, mirantur, quomodo Deus permittit talia si ad hæc se extendat sua prouidentia: propter quod subditur, repetendo breuiter prosperitatem malorum iuxta aduersitatem iustorum, quia opposita iuxta se posita magis elucescunt.*

18 Ecce ipsi peccatores, & abundātes in seculo obtinuerūt

A prope est sanitati :& de tam graui infirmitate vicinior est salus, sicut vicina sanitate æstuant ægri.

* Euthymius. Quotquot in populo erant magis pusillanimes, aut minus prudentes tanta cernentes facinora, quanta barbari illi committere audebât aduersus viros illos sanctos: dicebant: quomodo nouit Deus hæc? Et quomodo tolerat? verè hęc Deus non nouit.

a *Et dixi ergo sine causa iustificaui cor meum, & laui, &c.* Cassiodorus. Hæc dixerunt quibus confutandis hæc ego: vel adhuc ex persona dubitantis. Fatuis cogitationibus se dicit illusum, vt cum hæc repudiauerit, melius nos procurauerit.

† præuaricatus sum, spretu vel generatio, sub. dicet quod præuaricatus sum.
† nouissimis.

b *Et castigatio.* Alias & index meus in matutino. Cassiodorus. Ecce

B iam remedium. Christus index qui viam veritatis indicauit, & mane surgens spem nostram de mundo ad cęlos transtulit.

a ¶ Per violentiam. b ¶ Non paruas.
¶ Quia seruio, & hæc non habeo, illi seruiunt & habent.

a dantes in seculo, obtinuerunt diuitias. Et dixi, † ergo sine 1
¶ Sine causa. a ¶ Opera non modo cogitationes. 2
causa iustificaui cor meũ, & laui† inter innocentes manus 3
a ¶ Sine causa. b ¶ Bene seruio & flagellor; non seruit malus, & ornatur, vel honoratur. 4
c ¶ Sine causa. ¶ De perpetratis. d ¶ Mea non differtur. illis vel sera vel nulla. 5
Mea sedula, cita, vel in oratione matutina.
b meas. Et fui flagellatus tota die, et castigatio mea † in ma- 6
a ¶ Deus. ¶ Aitruam. b ¶ Quod non curet ista. ¶ Quod iuste viuat quis frustra. 7
c ¶ Doctrinam. d ¶ Sanctorum prophetarum & patriarcharum.
c tutinis. Si dicebã, narrabo sic, ecce † nationem filiorũ tuo 8
d 9
a ¶ Reliqui, ¶ Iudicaui, reprobaui. b ¶ Vel scirem.
c ¶ Laboriosa quæstio ante oculos meos.
e rum † reprobaui. † Existimabã vt cognoscerem hoc:† la- 10
f
a ¶ Aug. Quid tibi in eo? de eo intendam oculos mentis in finem, vbi omnia iudicantur. 11
b ¶ Non à me, sed in sanctuario.
g bor est ante me. Donec intrẽ in sanctuariũ Dei, & intelli- 12
a ¶ Non modo in futuro, sed & hic. b ¶ Quia dolosi sunt & in ipso dolum patiuntur, vt 13
terrena eligant, æterna relinquant, dum aliquid aliis dolo tollunt, animam suam perdunt. 14
h gam † in nouissimis eorum. † Veruntamen propter dolos
i

c *Si dicebam.* Casido. Ecce iam se reprimit autoritate sanctorum & iam vicina veritate deliberat sic. *Si dicebam.*

* *Narrabo sic.* Basilius. Relictis aliis cogitationibus, hoc apud me cogitabam. Nunc testamenta sua erga nos Deus reprobauit.

* Euthymius. Si in me ipso inquit, dicebam, quod aliis ita essem dicturus, quemadmodum cogitaui: quod scilicet in vanum iustificaui cor meum. & reliqua.

d *Ecce nationem.* Aug. Aliud inconueniens incipit soluere. Reprobaui, iudicaui, quod non est. Existimabam. per predicta volo probare Deum non iustum, sed hoc modo cogito, non absoluo. Ante me, id est quantum ad præsentia, vel maior me, me superans nisi Deus aperiat.

Augustinus. Vel, ecce natio filiorum tuorum cui disposui, & concinui, subaudis occurrit & obuiat mihi, id est occurit mihi prior prædicatio quàm Israelitis feci, vt Deum colerẽt, qui omnia creauit: & omnibus secũdum opera sua restituit: obuiat mihi doctrina cui cõgrui, & accommodatus sum. Sed ne ego reprobarem nationem priorum patrum, vel priori doctrinæ meæ contradicerem. Existi. &c.

C

e *Filiorum tuorum.* Omnes enim Abrahã & ceteri aliter docent, quibus cedere debeo: non enim omnibus prud. . . Sed ne reprobarem. Existima. vel suscepi cognoscere, . . . reuocatur à lapsu, qui non præsumit se scientem contra . . . ctos. Vt cognoscerem hujus rei veritatem, quod non a . . . dum dicebat Deum . . . non curare. Cogitat . . . vt scirem hoc. Prior . . . dus scientiæ dum sci . . . scire se, quod prius v . . . batur scire: repa . . . tem priorem sentit, dum quærit alium.

f *Labor est ante me.* Augustinus. Quasi m . . . mihi obstat in facie . . . modo Deus sciat, & . . . ret hęc: & bene sit . . . lis, & bonis male, ve . . . te me sed non ante . . . Si ergo fuero ante D . . . nec mihi labor, qu . . . facit, addit enim: l . . . est donec intrem in . . . ctuarium Dei. Chr . . . est sanctuarium illi . . . quo omnia consilia super filios hominum. Vel, sancta . . . ctorum. Vel lex, quam contuens videt in iudicio illos . . . natos.

g *Sanctuarium.* Augustinus. Christus, qui vt Deus sin . . . rum merita dignoscit. vel sanctuarium, sancta sanctoru . . . est, secretum diuinæ dispositionis.

h * *Nouissima eorum.* Euthymius. Verba hæc manif . . . continent prophetiam, prædicit enim se huiusmodi d . . . quentium finem perspecturum esse. De Babyloniis a . . . sermo est, quorum fœlicitas, & imperium finem hab . . . erant: quemadmodum etiam postea factum est. Nam . . . rus Persarum rex deuictos illos perpetuæ tradidit seru . . . & Israeliticum populum quem captiuum reperit in Ba . . . ne, in patriam restituit.

i *Veruntamen.* August. Cassiod. Ecce quid didicit iste i . . . ctuario: malos hic decipi, postea in fine omnibus des . . . dos, à quo malo ipse liberatus est: qui & terrena quęsiu . . . à Deo. hic dicit in hoc mundo malos non esse immun . . . impunitos, quia etsi fœlices, tamen reatum gestant, & . . . quenter ruinas incurrunt. *Veruntamen*, idest, sed, & hic . . . sti eis hũc florem & copiam temporalium propter dol . . .

NICOLAVS DE LYRA.

diuitias. *idest, in malis huius seculi.*

1 Obtinuerunt diuitias. *Quibus habentur corporales deliciæ, & subditur.*

2 Et dixi. *Ego exercitatus in iustitia, concludens ex prædictis.*

3 Ergo sine causa. *idest, frustra.*

4 Iustificaui cor meum, &c. *Cauendo à peccato cordis.*

5 Laui inter innocentes manus meas. *Cauendo peccata operis. Et causa subditur.*

6 Et fui fl. to. *idest, quasi continue. Frequenter enim contingit, quòd iusti per totam vitam suam vel magnam partem suæ vitæ sunt in afflictione.*

7 Et castigatio mea in ma. *idest, velociter adhibita, quando enim electi cadunt in peccatum, Deus non differt punire vsque in futurum, sed punit in præsenti, & citò de cursu communi. vnde dicitur. 2. Mach. 6. cap.* Etenim multo tempore non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim vltiones adhibere, magni beneficij est indicium.

8 Si dice. *Hic consequenter arguit ad oppositum exemplo iustorũ, qui frequenter leguntur afflicti in vita præsenti ad magnitudinem pręmij consequendi in futuro, & hoc est quod dicitur.* Si dice. narra. sic. *idest, tenebo istam opinionem appetendo cum peccatoribus temporalem prosperitatem.*

9 Ecce nationem filiorum tuorum. *Idest, iustorum qui sunt filij Dei per gratiam.*

10 Reprobant. *Quia ipsi contempserunt terrena, & patienter sustinuerunt aduersa propter præmium in futura vita: sicut patet de Abraham & Isaac & alijs sanctis patribus, scilicet patriarchis, & prophetis. Vnde & Esaias fuit serratus, & Ieremias lapidatus, & Daniel in lacum leonum proiectus: propter quod dicitur Iudith. 8. ca. Omnes qui placuerunt Deo, per multas tribulationes transierunt fideles. Et Actu. 8. d.* Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.

11 Existimabam. *Hic consequenter ponitur veritatis determinatio: & primo ponitur hæc determinatio, secundo determinationis declaratio, ibi.* Veruntamen.

Circa primum ostenditur, qualiter habeatur veritas huius quæstionis, scilicet, per diuinam reuelationem, & non per humanam inuestigationem: quia de præmiatione bonorum & punitione malorum . . . futura non habetur aliqua certitudo ex inquisitione humana, sed tantum ex reuelatione diuina. & hoc est quod dicitur. Existimaba vt cognoscerem. *idest, vt possem cognoscere veritatem de prædicti per inuestigationem rationis.*

12 Hoc labor est ante me. *q. d. quantumcũque ad hoc laborem, non possem attingere ad hanc veritatem: & de talibus dicitur Eccles. 8. d.* Quanto plus laborauerit homo ad quærendum tanto minus inueniet.

13 Donec intrem in sanctuarium Dei. *id est, ad intellectum sacræ scripturæ diuinitus reuelatæ, quam vocant sanctuarium, eo quod Deus in illa loquitur, sicut in sanctuario diuinitus responsa dabantur.*

14 Et intelligam in nouissi. eo. *idest, intelligam punitiones . . . mia vitæ futuræ: de quibus aperte loquitur scriptura in veteri . . . & nouo in pluribus locis: duo tamen tangam ad præsens: vnum de veteri test. & aliud de nouo, Dan. 12. a. dicitur.* De his qui dormiunt in puluere terræ euigilabunt, alij in vitam æternam, & alij in opprobrium, vt videant semper. *Similiter Mat. 25. d.* Ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam.

Propter dolos. Augus. vel, iuxta lubricum. Q. modo dolo- A
fecisti eis sub specie boni dans mala. Vel, iuxta lubricum
sunt temporalia, vbi cadunt qui amore sunt iuxta. dum e-
nim dolosus alium vult deijcere iuxta lubricum eum ponit.
b *Velut somnium.* Augustinus. Aperta comparatio. Clausis
oculis videmus bona, mox apertis non inuenimus, in vita somniant, in morte euigilant scientes quid est.

Euthymius. Aliud subintelligendum est, verbi gratia Babyloniorum fœlicitas, ac si diceret, quod quemadmodum is qui per somniũ graui quid videt ac delectabile, statim contristatur, cum a somno exurgit, quasi inani delectatione detentus sit, ita etiam Babylonij decursa felicitate, inanem plorabit se habuisse fortunam. Huiusmodi enim sunt humanæ omnes delectationes somnijs similes, ob eam nimirum instabilitatem, & frequentissimas mutationes.

c *In ciuita.* Augustinus. In contuitu populi tui. vel dum constituitur tua ciuitas.
Hier. vel in cęlesti Ierusalem imaginem eorum, effigies deformitatum quas sibi faciunt, alius leo ferocitate, alius a-
pro sorde libidinis.
Cassiod. vel gloriam temporis quę non vera, sed similitudo glorię, quia cum deerit veritas eis peribit imago, nec similitudinem retinebunt qui de beatitudine nil habebunt, ideo perdes eos, quia per eos.

d *Inflammatum est cor me.* Id est inuidi fęlicibus.
Euthymius. inflam. e. cor me. Ardenti scilicet quodam zelo, quia zelaui super iniquos pacem peccatorum videns.

e *Et renes mei com. sunt.* Quibus statur, id est constantia men tis resoluta est, vt prospera amarem. Grauis culpa prębere C
alij occasionem peccandi.

Sed. a De alto. b In eo ipso: non post, quia elatio casus est. c Aug. Admiratur de eis videns nouissima. Sed in futuro.

posuisti eis, deiecisti eos dum alleuarentur. Quomodo facti 1 2

a Ab omnibus rebus deserti sunt in morte, quæ & repente venit: & non communiter moriuntur cum bonis, sed pereunt æternaliter propter iniqui. &c. b Vt fumus deficit dum extollitur.

a sunt in desolationem? subitò defecerunt, † perierunt pro- 3 4 5 6

a Aug. Ita qui defecerunt, vt somnium surgentis qui in somno sibi diuet videtur. euigilans nihil habet: sic isti dum de hac vita in quam cęci dormiunt euigilauerint, nil nisi miseriam inuenient. b Alias exurgentis.

b pter iniquitatem suam. Velut somnium † surgentium domi- 7 8 9

a Sed ne modo magna videantur quæ eorum sunt subdit. b Quia in terrena sua ciuitate imaginem Dei ad nihilum redegerunt.

c ne, † in ciuitate tua imaginem ipsorum † ad nihilum rediges.

a Zelo vel amore Dei. Alias delectatum. August. Idest, quando delectauerunt me terrena, renes mei sunt mutati, vel quia ad Deum totus castus factus est. b Carnales delectationes. c Vel resoluti sunt.

d e Quia † inflãmatũ est cor meum, & renes mei † cõmutati sunt: 10 11

a Augustinus. Qui modo talia dico, de diuitibus aliquando talia desiderabam: & ideo cur ad nihilum redactus, &c. b Quando pene effusi sunt gressus: Non est ergo desperandum de huiusmodi. c Quid est nesciui ecce Alias. Quasi pecus. August. Cum terrena amans non nouit æterna. Sed non recessit, a Deo petens hæc, non a dæmonibus. Vnde subdit. Ego semper tecum.

f g h & ego † ad nihilũ redactus sum, & † nesciui. Vt iumentũ factus 12 13 14 15

a Et tu.

i k l sum apud te, & ego semper tecum. Tenuisti manum † dex- 16

f *Ad nihilum redactus sum.* Vanis hęrens, iniurius Deo factus. D
g *Nesciui.* Magna & profunda ignorãtia nescire qđ pecces.
Cassiod. Remi. In ciuitate tua imaginem. Vel de hereticis potest hoc accipi, quarum diuersas imagines dicit diuersas hęreses, & personas hęresiarcharum quas sibi in varijs dogmatibus induerunt. Quas rediget Deus ad nihilum in ciuitate sua, scilicet pręsenti, vel in supercęlesti ecclesia.

h *Quia inflammatum.* August. Remi. Ecce cõuersio huius Asaph. Facta superius inquisitione quomodo scit Deus, &c. q. d. Illos rediges ad nihilum, sed ego semper ero tecum. Quare? quia cor meum inflammatum est, vel delectatũ amore Dei & tunc renes mei carnales delectationes commutatę sunt in spirituales.

† contennes.

E

† vel acuuntur (perfodiuntur, acuti sunt.)

i *Com.* August. Quia prius ad nihilum redactus sum, idest ad ea quę nihil sunt descendi, quia nesciui nihil esse, & post vt iumentum mansuetus factus sum ferendo oneri, & semper ero tecum.

† consilio tuo.

K *Iumentum.* Cassiod. Apud Deum vice pecudum sunt, qui contra Deum sentiunt, & tamen in his errans iudicia Dei semper fui tecum, quodammodo ab idolis alienus, & tibi credens, & tu tenuisti.

✠ Basilius. Verum ista posthac non patiar, vt curiosè quicquam eorum quæ à sapientia tua dispensantur, sed quemadmodum iumẽtum obsequitur ei à quo ducitur nihil scrutans quò ducatur, ita gratia tua gubernatus sequar & ego, prouidentiam tuam haud quaquam curiosè inuestigans.

✠ Euthymius. Laudabile est, vt apud Deum nos ipsos existimemus, ut iumenta, tametsi contra criminosum sit, vt iumentum haberi, apud demonem.

l *Tenuisti manum.* Aug. Quia licet pecus non recessit à Deo: F
Te-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Veruntamen. *Hic consequenter dictam determinationem declarat & primo quantum ad pœnam malorum. secundo quantum ad bonum iustorum, ibi:* Quia inflammatum est. *Circa primum dicitur.* Veruntamen pro. dolos. *quibus iniusti defraudauerunt & afflixerunt innocentes & iustos.*

2 Posuisti eis. *scilicet, finem suæ prosperitatis temporalis, eos subtrahendo de præsenti vita. hoc dicit contra illud quod suprà fuerat inductum ad oppositum de longa vita malorũ, quia non est respectus mortis eorum: quia etiam aliquando contingit contrarium ex diuina ordinatione: & hoc ad terrorem aliorum malorum, & consolationem bonorum. ideo subditur.*

3 Deiecisti eos dum alleua. *idest, dum adhuc essent in augmento suæ prosperitatis temporalis, sicut patet de Antiocho illustri, & de multis alijs tyrannis.*

4 Quomodo facti sunt inde. *quia non solum aliquando moriuntur, sed etiam possessiones eorum & domicilia destruuntur.*

5 Subito defece. *de præsenti vita.*

6 Perierunt. *in gehennali pœna.*

7 Propter iniquit. suam. *quia mortui sunt cũ finali impœnitẽtia.*

8 Velut som. sur. *illa enim quæ videntur in somnis, non sunt res veræ, sed imaginariæ: ideo statim euanescunt homine euigilante: sic prosperitas temporalis comparata ad æternam nulla est, & ideo comparatur somnio: quia statim euanescit per mortem quæ oculos aperit quos culpa clausit, vel clausos tenebat in præsenti vita.*

9 Domine in ciui. *quod additur tua in aliquibus libris, non est in Hebræo. In translatione verò Hier. sic habetur: In ciuitate eorum imaginem ipsorum ad nihilum rediges: Potentibus enim huius mundi fiebant antiquitus imagines in ciuitatibus, quibus populares reuerentiam faciebant: & quando diuino iudicio eijciebantur à sua tyrannide vel potestate, et interficiebantur, istæ imagines in detestationem eorum confringebantur. Vel per imagines intelliguntur filii eorum: quia filius est naturalis imago patris, & tales tyranni leguntur frequenter interfecti cum tota prole sua, vt habetur in libris Regum in pluribus locis, & in pluribus alijs historijs.*

10 Quia inflammatum est. *Hic consequenter describitur præmiatio bonorum in præsenti quantũ ad bona gratiæ, & in futuro quantum ad bona gloriæ. Dicit igitur psal. in persona talium.* Quia inflammatum est. *Istud quia non refertur ad præcedentia quasi hic reddatur ratio prædictorum, sed magis sequentium. Dicit ergo:* Quia inflammatum est cor meum. *Per Dei puram dilectionem.*

11 Et renes mei commutati sunt. *Per carnis concupiscentiæ remissionem aut repressionem, quæ viget in renibus quantum ad masculos, vt dicit Greg. homilia 32.*

12 Ad nihilum redactus sum. *quasi dicat: ex hoc quòd dilexi Deum ex toto corde, & repressi impetum luxuriæ, sęculum est quod ego ad nihilum redactus sum in mea reputatione.*

13 Et nes. *idest, me ignorantem reputaui. Quantò enim homo plus per charitatem Deo coniungitur, & à carnali libidine retrahitur, & tanto minus se reputat per humilitatem, et magis cognoscit suam ignorantiam, ideo subditur.*

14 Vt iu. factus apud te. *idest, in scientiæ tuæ comparatione, quæ magis excedit cognitionem humanam, quàm humana brutalem.*

15 Et ego sem. tecum. *Quia quando homo resilit in propriam paruitatem, & ignorantiam, committit sese totaliter diuinæ dispositioni, & ipse eum recipit, secundum quod dicitur psal. 54. d.* Iacta super dominum curam tuam, & ipse te enutriet. *ideo subditur.*

16 Tenuisti manum dexteram meam, &c. *Me dulciter in tua protectione recipiendo.*

A Tenuiſti manum.i.poteſtatem dextræ, ideſt, rexiſti q; ſemper tecum q; filius. Dedit enim poteſtatẽ filios Dei fieri his, qui credunt in nomine eius. In ſiniſtra, pecus, amans hęc temporalia. Vel manum dextram.

Caſ. non ſiniſtram. Tenet dexterã Deus: dum ad bona opera dirigit, & ne mergamur liberat, vt Petrũ.

Caſ. Viſo malo impiorum bonoque ſuo arguit ſe de priorib', quo terrena à Deo quęſiuit, & inuitat in contrarium.

Auguſt. Comparat terrenæ voluptati ſuæ præmium cęleſte, & ſe arguit.

a *In æternum, &c.* Ab co nunquam vltra ſeparabor.

B b *Qui fornicantur abs te, &c.* Huic fornicationi contrarius eſt caſtus timor, qui gratis ipſum amat, quo habet omnia.

† conſilio tuo.

† aſſumpſiſti.
† Qui
† tecum non volui, ideſt, cum apud te ſim nihil mihi placuit.
† ſecula.
† longè faciunt.
† ſuccedere feciſti.

† Et ego (ſub. noui) quod appropinquare Deo mihi.

a Non meis meritis. b Ad verum intellectum. c Aeterna.
Quæ maior gloria quàm hominem verbo Dei vniri, & ad dexteram eius locari.

teram meam, † in voluntate tua deduxiſti me, & † cum glo- 1 2
a Humanam naturam verbo vniſti cum gloria. b Quaſi: Bene dixi. In gloria ſuſcepiſti me, quia. Quaſi tantum & tale mihi paratum eſt in cęlo, quod dici non poteſt, ſcilicet tu ipſe.
c Quod habent & mali, quaſi magnum volui.

ria † ſuſcepiſti me. † Quid enim mihi † eſt in cęlo, & à te quid 3
Quam vile. a Ideo. b Carnalis delectatio in opere.
c Mala cogitatio. d Tam caſtum cor mihi fecit, quod gratis iam Deum amo

volui ſuper terram? Defecit † caro mea, & cor meum, Deus 4 5
a Hoc eſt, quod eſt ei in cælo. Alii alia eligunt, ſed ego Deum.
Tam magna res, quòd non alia. Ideo pars mea Deus.

cordis mei, & pars mea Deus in † æternum. Quia ecce qui 6 7
a Longè ſunt qui hæc temporalia non à Deo petunt, quod non iſte.
b Hi ſunt longe.

a † elongant ſe à te, peribunt: † perdidiſti omnes qui fornican- 8 9
a Illi ita, tu autem quid. b Nihil autem melius eſt quàm videre facie ad faciem. In præſenti per cultum, etſi errauit à cultura non receſſit.
c Modo dum peregrinus, dum non res.

b tur abs te. † Mihi autem adhærere Deo bonum eſt, † ponere 10 11
a Quæ eſt anchora præmiſſa ad terram.
b Auguſt. Id negotii, iſte interim habet laudare Deum, & coamatores facere.

in domino Deo ſpem meam. Vt annuntiem omnes prædica- 12
a Vel in atriis.

c tiones tuas, in portis filiæ Sion. 13

c *In portis filiæ.* Auguſtin. in publico, vel in concordia apoſtolorũ, qui ſunt portæ eccleſiæ. Quia prædicatio, quæ eſt præter vnitatem eccleſiæ inanis eſt. Vel viribus eccleſia eſt Sion, ideſt, ſpeculationis.

✠ Euthymius. Hieruſalem nunc & Sion appellat, quemadmodum filium hominis homo ĩtelligitur iuxta Hebraicũ idioma. Solebant autem qui iuxta ciuitatis templi portas, concilia ac cœtus hominum cõgregare, & illis quęcunque noui contingebant narrare.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et in voluntate tua deduxi.me. *A deuijs vitæ præſentis mihi præcauendo.*

2 Et cum glo. ſu. *De præſenti miſeria ad vitam beatam transferendo. ideo ſubditur.*

3 Quid enim mihi eſt. *q.d. nec in cęlo nec in terra eſt aliqua creatura quæ mihi ſufficiat pro beatitudine mea, quæ conſiſtit obiectiuè in ſolo Deo, qui eſt bonitatis infinitæ. ideo ſubditur.*

4 Defecit caro mea. *In conſideratione bonitatis tuæ quæ non pôt comprehendi à finita virtute, ſecundum quod dicitur. 1. Cor. 2. c. quòd* oculus non vidit & auris non audiuit & in cor hominis non aſcendit: quæ pręparauit Deus his qui diligũt eũ. *ideo ſubditur.*

5 Deus cor. *ideſt, animæ meæ creator et beneficiator. ideo ſubditur.*

6 Et pars mea Deus in æter. *ideſt, adimplens deſiderium meum.*

C 7 Quia ecce qui elong. ſe à te. *per peccatum mortale.*

8 Peribunt. *perditione gehennæ.*

9 Perdidiſti omnes, &c. *per peccatum idololatriæ quod ſcriptura fornicatio nominatur.*

10 Mihi autem adhærere Deo bonum eſt. *per fidem & charitatem in præſenti.*

11 Ponere in domino Deo ſpem meam. *Per certam futuræ beatitudinis expectationem: Spes enim eſt certa expectatio futuræ beatitudinis ex gratia & meritis prouenient.*

12 Vt annuntiem omnes prædicationes tuas, &c. *id eſt, illa quæ debent annuntiari fidelibus ad gloriam tuam & eorum vt. aet.*

13 In portis Sion. *Hoc non eſt in Hebræo, nec in tranſlatione Hier. ſed fuit appoſitum ab aliquo expoſitore, eo quòd in veteri teſtamento prophetæ & doctores annuntiabant reuelationes ſibi factas & legis expoſitiones in portis atriorum domus domini, quæ erat in monte Sion propter quod fuit dictum Iere. 7. a. Sta in porta domus domini.*

ADDITIO I.

In pſal. 72. *Quam bonus Iſrael* vbi dicitur in poſtil. Secundum verò Hier. & doctores Hebræos.

Non omnes doctores Hebræi hoc ſentiunt ſcilicet, quòd Dauid non fecit omnes pſalmos, nec in hoc videtur magis aſſentiendum Hier. quàm Auguſtino: ſed potius econuerſo, vt dictum eſt ſuprà in principio libri, & in pſalm. immediatè præcedentibus, & in quibuſdam aliis, &c.

ADDITIO II.

In eod. pſal. vbi dicitur in poſtilla. *Quia zelaui ſuper iniquos.* Iſte zelus poteſt exponi in bonum. ſ. de zelo iuſtitiæ eo modo: quo dicitur in pſal. *Zelus domus tuæ comedit me.* Iuſti enim videntes proſperitatem malorum frequenter zelant zelo iuſtitiæ, timentes ſ. ne ſimplices ex talium proſperitate decipiantur. vnde dicit infra: Ideo conuertetur populus meus hic, &c. Et quia zelus cordis & cęterę paſſiones animi cum valde intenduntur, turbant motus corporales ſecũdum Philoſophum: ideo prædixit Pſalmiſta: *Mei autem pene moti ſunt pedes, &c.* quod intelligitur de motu & greſſibus corporalibus. qui ex vehementia zeli iuſtitiæ præcipitabant.

ADDITIO III.

In eo. pſal. vbi dicitur in poſtil. *Quia non eſt reſpectus mor. eo.* In Hebr. ponuntur in hoc verſu aliquæ dictiones obſcurę & ęquiuocę, ſecundum quas quidam Hebręorum expoſitores hũc verſum ſic interpretantur: *Quia non ſunt ligamenta in morte eorum.* Quod ſic exponunt, quia iſti peccatores moriuntur abſque pęnis corporalibus, ac ſi non eſſent animæ eorum ligatæ ſuis corporibus: & ſic ſine pęna corporali vel ſaltem cũ leuiſſima emigrant ab hac luce, quod non contingit communiter hominibus. Similiter & quod dicitur. *Et firmamentum in plaga eorum.* Interpretatur iuxta literam Hebraicam, quæ hic videtur ſonare ſic. Et eſt ſana valetudo eorũ. Quod ſic exponunt, ſcilicet quod tales impij in uita ſua ſunt fortes & validi, & moriuntur ſine pœnis, ſaltem grauibus: Et ideo ſubdit immediatè. *In labore hominum non ſunt, &c.* q.d. iſti nec laborant in vita, quia fruuntur ſanitate corporali: nec in morte, quia ſine agone moriuntur, cuius oppoſitum frequenter contingit etiam in viris iuſtis & ſanctis, &c.

ADDITIO IIII.

In eod. pſal. vbi dicitur in poſtilla. *Veruntamen propter dolos.* In Hebræo habetur. *Verumtamen in dolis ſeu frau. ibus poſuiſti eos*, quod exponitur ab aliquibus Hebræis ſic, quia impij qui innocentes defraudant ſeu affligunt, finaliter defraudantur & decipiuntur ſcilicet in iſtis mundanis, quia frequenter contingit eis quod ſubditur, ſcilicet. *Deiecisti eos dum alleuarentur*, exponatur prout in poſtilla.

ADDITIO V.

In eod. pſal. 72. vbi dicitur in poſtil. *Quia inflammatum eſt.* Hæc coniunctio, ſcilicet quia, melius videtur referenda ad præcedentia in principio pſal. Ad quod ſciendum quod cum Pſalmiſta dixerat quod zelo proſperitatis impiorum pene moti eſſent pedes eius niſi propter ea quæ fuerunt ſibi reuelata in ſanctuario Dei ſcilicet in ſacra ſcriptura de punitione malorum & præmiatione bonorum. Ad quæ cognoſcenda attingere non poterat per inueſtigationem naturalis rationis, ſed per illuſtrationem diuinã, idcirco dicit quod inflammatum eſt cor eius ex zelo prędicto, & renes commutati per vehementiam conſiderationis circa inquiſitionem cauſę huiuſmodi. Renes enim quandoque dicuntur erudire hominem eo modo quo dicitur. Increpuerunt me renes mei. Et quia omnia iſta non ſufficiebant ad habẽdum quęſitum, ideo dicit. *Et ego ad nihilum redactus ſum & neſciui*: quaſi diceret. Tota inquiſitio mea fruſtrata fuit, quia neſciebam huius reddere rationem. vnde ſequitur. Vt iumentum factus ſum apud te. i. in comparatione tuę iuſtitię & prouidentię. Quia tamen in illis inquiſitionibus nunquam deuiabat à confeſſione iuſtitię & bonitatis diuinę, licet in particulari non poſſet rationem reddere, ideo ſubditur. *Et ego ſemper tecum,* ſcilicet in vera fide, per quã talia attribuebat diuinę pietati. ideo ſubditur. *Tenuiſti manum dexteram meam & c.* exponantur vt in poſtilla.

GLOSSA ORDINARIA.

A *Intellectus Asaph.* Augustinus. Synagogæ, (quæ tãtum de iudęis) vox secundum grana non paleas. Synagogæ data est lex, quæ quidem à deo per Moysen. Per Christũ gratia, quia impletur per charitatem, quod tunc videbatur. Veritas quia redditur, quod ꝓmittebatur. In lege, & ꝓphetis eadem pręcepta cum euangelio se omnia. Moralia enim eadẽ, sed non cęremonialia. Non tamen eadẽ sacramenta, quia illa promittebant, hęc dãt salutẽ. Nec eadem promissa quia, ibi terrena primo animalibus, hic æterna spiritualibus. Illa ergo ablata sunt, non est enim vnctio, nel sacerdos, vel propheta, vel templum.

a ¶Scilicet, quod venit veritas figuris ablatis, & quod æterna, non temporalia, quærenda sunt.

a †Intellectus Asaph. PSAL. LXXIII.

a ¶Quia venit veritas, figuris ablatis. ¶Non reprehendit, sed quærit quare. ¶Quasi cur, nisi quia pastorem non agnouimus, b ¶Vsque in finem seculi, vel in Christum, qui est finis. ¶Ex toto. c ¶Ira furoris ex hac geminatione, grauissima ostenditur ira.

b c d VT quid Deus repulisti † in finem, † iratus ėst furor tuus super oues pascuæ 1 2 3 4

a ¶Cass. Præstita beneficia numerat, vt post iudex inuitetur ad consueta beneficia, & plus sua beneficia in eis, quam eorum errata attendat. b ¶Græce synagoga, Latinè congregatio populi.

e tuæ. Memor esto congregationis tuæ, 5

a ¶Hic est populus Israel quem possedit, non gentes. b Illius populi, id est, a patriarchis. c ¶Memor esto, & debes. ¶Quia. ¶A Pharaone, & Aegypto. d ¶Alias sceptrum, id est regnum hæreditarium.

f g h †quam possedisti ab initio. †Redemisti virgã hæreditatis tuę: 6 7 8

B Vbi veritas venit vastata sunt omnia pro quibus Christũ occiderunt: Hoc plangit Asaph intelligẽs discernensq; terrena cęlestibus, vetus testamentũ à nouo, vt scias quid ex his eligas. Primus psalm. lamentationis: sequuntur alij duo. 78. & 86. hoc genus dictionis, plenum charitate docet flere cum hostibus, ampliore misericordia plorat ille in prosperis Ierusalem nondum euersa, necdum visa captiuitate, sicut post fleuit Ieremias captiuitate peracta. Ideo subuersio captiuitatis deplorata præscribitur, vt duritia Iudęorum, vel calamitatibus terreretur, vel molliretur.

Cass. Monet relictis figuris transire ad veritatem.

PSALMVS. LXXIII.

VT quid Deus. Cass. describens euersionem Ierusalem irreparabilem, quærit causam quare admirans, & conquerens, & precatur pro repulso populo, & vltionem in C destructores, quæ quidem eis vtilis est, & iam facta est.

Repulisti nos. Cass. Quasi alienos à tua defensione.

In finem. nec templo parcitur. Interitum, & captiuitatem significat, quæ à Tito, & Vespasiano. Oues nominat, vt pij pastoris misericordiam commoneat.

✻Euthy. Possumus intelligere hęc verba, vt ex prudẽtiorũ Iudæorum persona dicta sint, Oues tantum repulisti inquiunt, sed in finem repulisti, quod omnimodã prorsus destructionẽ significat. Nam & si prius eos sepe repulerat, non tamen in finem, vnicuique enim captiuitati certum tẽpus ꝑ prophetas statuerat. Illa autem verba: *Vt quid*, interrogatiua quidem esse videntur, & rationem inde agere, iuxta vsum D Hebraici idiomatis diuinam misericordiã conciliant.

c *Tuæ.* in eos temperãtius vindicamus, quos aliquando fuisse nostros meminimus. †Fumabi.

f *Poss. di.* Cassiodor. Vel, creasti, etsi omnes creat, & dispo-nit, Iudæos tamen specialiter, quibus legem, & prophetas dedit.

g *Redemisti.* Hieron. re pretio, id est per te pretium. †Liberasti.

Mons. Aug. Eminentia, Sion speculatio est, in quo, in qua re habitasti. Vel vacat in eo. E

Hier. montem, vel montis Sion, siue in eo. Hucusque vete. test. facta, quæ sequitur veritas promissa. Per Sion, Ierusalem signat, in qua præsentia Christi habitauit, & ideo ne daret eam vastitati supplicat.

✻ Basilius. Hæc prædixit, antequam templum Hierosolimitanum ædificaretur. Salomon enim illud post Dauidem, & Asaph construxit.

✻ Euthym. Mons Sion ille celeberrimus hic est, in quo fecit deus prædictam hęreditatis suæ virgam habitare.

h *Virgam hæ.* Aug. Ipsa congregatio virga hæreditatis dicitur, quam volens possidere virgam Moysi in serpentem vertit, sed apprehensa cauda redijt in virgam.

Hiero. Quia mors suasu serpentis intrauit in mundum, virga in serpẽte, Christus in morte. Vnde & q̃ intuebatur serpẽtem, idest Christum mortuum credit, sanatur a serpentibus, idest a morte ęterna. Expauit Moyses, & fugit, sic apostoli moriente Christo. Retenta cauda, idest posterioribus, fit virga, quia primo occisus, postea surrexit. Cauda etiam est finis seculi, in quo redimus ad manum dei, & stabilimur, qui per mortem quasi per serpentem fluximus. Exod. 7. b. Mysticè. F

☞ Aug.

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS LXXIII.

VT quid deus. *Huic psalm. præmittitur talis titulus in Hebræo, & in translatione Hiero.* Eruditio Asaph, *& habet multiplicem intellectum, quia eruditus fuit à deo per reuelationem de cõtentis in hoc psal. & scripsit hunc psal. ad eruditionem aliorum. De materia vero huius ps. dicit Ra. Sa. quod Asaph in spiritu præuidẽs captiuitatẽ populi Israel per Titum, & Vespasianum fiendam, & diu duraturã, fecit hunc psal. orans ꝑ liberatione populi ab ista captiuitate in qua nũc est, quã liberationem expectant Iudæi fieri per regem Messiam, qui reædificabit eis ciuitatem Ierusalem, & templũ, & restituet eis arcam testamenti, & vasa sanctuarii. Sed hæc expositio habet erroneũ fundamentum, scilicet, quòd Christus vẽturus sit in mundum, cum hoc iã transierit in præteritum, vt frequenter dictum est, Similiter quantũ ad hoc quod dicitur de arca testamenti, & aliis vasis sanctuarii, q̃ sint eis reddenda, quia dicitur Iere. 3. c.* In diebus illis ait dominus, nec dicent vltra, arca testamenti domini, neq; ascendet super cor, neque recordabuntur illius, nec visitabuntur, nec fiet vltra: *propter quod saluo meliori iudicio mihi videtur, quòd psal. iste loqtur ad literam de captiuitate Babylonica, quã præuidit Asaph futurã, & in psal. orauit pro eius liberatione. Secundum igitur sensum hũc ps. iste diuiditur in quatuor partes. Primo enim Asaph ꝑ liberatione populi allegat pristinã dei amicitiam. Secundo aduersantium malitiam, ibi,* Leua manus tuas. *tertio dei potentiã, ibi.* Vsquequo. *quarto populi miseriam, ibi.* Ne tradas bestijs.

Circa primum sciendum, quòd ad magnanimum pertinet, quod si amicus eius familiaris in aliquo offenderit eum, citius ei reconciliari debet propter pristinam amicitiam, Deus autem elegit populum Israel tã quam sibi familiarem, & peculiarem, & ex hoc allegat Asaph diuinã reconciliationem, licet multipliciter deum populus offenderit ante Babylonicam captiuitatem, & hoc est, quod dicitur.

1 Vt quid deus repu. *scilicet populum tibi familiarem, & electũ.*

2 In finem. *idest tandiu sustinendo captiuitatem.*

3 Iratus est furor tuus. *Per hoc non est intelligendus in deo aliquis motus passionis, sed rigor suæ vltionis.*

4 Super oues pascuę tuæ. *idest super populum tuum Israel, quẽ pauisti manna. 40. annis in deserto vsquequo introduxisti eum in terram melle, & lacte fluentem, vt habetur Ios. 5.*

5 Memor esto congregationis tuę. *quia dominus congregauit filios Israel in Ramesse, quando debuerunt egredi de Aegypto, vt dictũ fuit Exo. 12.*

6 Quam possedisti ab initio. *scilicet exitus de Aegypto, quia ꝑ legem susceptam populus Israel obligauit se deo ad seruiendum sibi speciali seruitute.*

7 Redemisti virgam. *id est sceptrum regium.*

8 Hęreditatis tuę. *idest, Iudææ, quæ dicitur hæreditas domini, eo quod ibi viguit cultus diuinus, vbi autem specialiter habebat locum sceptrum regium, ostenditur cum dicitur.*

1 Mons

MORALITER.

Vt quid deus repulisti in finem iratus, &c. Psalmum istũ literaliter exposui, vt sit oratio Asaph pro liberatione populi Israel de captiuitate Babylonica, quam pręuidit futuram. Moraliter. autem potest exponi pro liberatione terrę sanctę de manu Saracenorum captę tempore Saladini, & ad hoc allegatur amicitia pristina, cũ dicitur: *Vt quid deus rep.* id est, repelli permisisti populũ Chr̃ianũ amicabilẽ tibi de terra sancta.

2 *Iratus est furor tuus super oues pas. tuæ.* idest pastę euangelico verbo, & eucharistię sacramento.

3 *Memor esto congregationis tuæ, q̃ possedisti ab initio.* in Ierusalẽ factę sub apostolis in principio ecclesię. De qua dicitur Act. 4. d. Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna.

4 *Redemisti virgam hæredi. tuæ.* sanguine proprio ibidẽ effuso.

2 Leua

A Aug. Sed quia hæc,& de gentibus exprimit,de quibus dicat, Mons Sion. Idest non de gentibus. Vel monte Sion istū quem inhabitasti in ipso.leua manū tuam in superbias eorū, a quibus euersa est Ierusalem, id est regibus gentium. In finem,quia & ipsi Christum iam nouerunt.

a ¶Id est,quæ hære.vel virga, vel congregatio est.
b ¶Vbi populus,templum, sacrificia, & omnia Christum promittentia, & ideo non debebant tunc deseri.
c ¶Etiam. d ¶Potentiam tuam.

a †mons Sion † in quo habitasti in †eo. Leua † manus tuas in su 1

a ¶Quibus euersa est Hierusalem. ¶Regum gentium. b ¶Ducens eos. ¶Christum quomodo. 2
& nos. c ¶Euersionis historiam breuiter commemorat,quasi ideo leua, quia inimi 3
cus idololatra malig.&c.
d ¶Malignè operatus est. e ¶Idololatra.

b perbias eorum in finem, quanta malignatus est inimicus in 4

a ¶Templo,sacerdotio,& cæteris sacramentis,quod permisit deus,quia iam nihil præfigurabant 5
cum res esset.
¶Serui dæmonum.
b ¶Tunc euersa est Hierusalem quando solennitas agebatur paschalis, in qua crucifixerunt dominum.

c †sancto. †Et gloriati sunt, †qui oderunt te in medio † solenni 6

d a ¶Vexilla Romana,vel statuas quas prius in templo posuerunt. 7
e b ¶Vel trophæa. c ¶Respexerunt. ¶Quod a deo esset hoc. 8

f tatis tuæ. Posuerunt signa sua signa, † & non cognouerunt, si 9

a ¶Terræ,vel aliquo excelso loco. b ¶Sine aliquo respectu, & reuerentia. †

g cut in exitu super summum. Quasi in sylua lignorum secu- 10

h a ¶Comminuerunt. b ¶In quibus ornandis olim cura fuit. 11
c ¶Templi. d ¶Conspirati constanter. 12

i ribus † exciderunt ianuas eius in idipsum in † securi, & 13

† montem. † quem. † ipso. † 23.q.5.c.si. † sanctis tuis. † omnes. † Rugierunt hostes tui, in medio tabernaculi tui. † atrio tuo. † & nunc cęlaturas eius pariter bipenni, & malleis contriuerunt. † dolabro, & fractorio.

a *Leua.* Cassi. Potentiam, vt superbiam eorum vertas ad humilitatem, ducens. eos in finem, i. Christum, quod & impletū est, quia Romæ Christiana religio effloruit. Leua. quia ex multū superstitiosa facta est sanctissima.

✲ Basil. & Euthym. Leua manus tuas, ex metaphora posuit eorum,qui delinquentes manibus flagellant. Dixit hoc prophetica B gratia propter hostes impie viuentes; Neque enim contra crucifixum zelantes bellum hoc mouerunt, sed vt orbem seruituti suæ subijcerent. vsus est autem illis deus tanquam lictoribus, vt per eos de impijs pœnas sumeret.

b *Quanta ma.est,&c.* Aug. Sacerdotes,& ministeria templi præda fuerunt. Tota gens, vel occisa, vel captiuata. *Inimicus.* Romanus exercitus,ad hoc per prolepsim pręmisit,eorum.

c *Gloriati sunt.* Aug. Cass.de victoria sua. Ecce quòd non bono zelo fecerunt. Gloriati,cum scelus soleat sequi pęnitudo.hi ad gloriam vertunt, qui te oderunt serui dæmonum, qui nullatenus sunt tolerandi.

d *In medio solennitatis tuæ.* Non in extremo loco,sed in medio atrio. Alia litera,sacrilegia commiserunt.

✲ Euthym. Paschę festiuitatem intelligit. In illius enim solemnitatis medio,exercitus obsedit Herusalem, & Iudęos festiuitatem illam celebrantes captiuos fecit. Considera aūt, C quo pacto in Paschatis solemnitate Iudęi pęnas dederint,in qua dominū crucifigentes tam immensum scelus patrarāt.

e *In sancto.* Cass. In sanctuario per contemptum sancti templi,vbi deitas videtur despici, in præsumptiores concitat inuidiam.

f *Signa,&c.* Aug. Aquilas quibus in prelio,vel statuas m... menta victoriæ super portas. Signa sua manifeste,cū de... terat signa,vt ad celerem vindictam prouocet iudicē,o... dens,quòd suis viribus darent. vnde & subdit: *Et non cognouerunt.* scilicet,quòd dei dispositiōe hoc fieret,sicut in exi... in templo posue... signa, sicut solent ... tuæ principum in ... tu,id est, in portis vel in via, & in pl... poni, & hoc fier... summum, id est per edita loca.

✲ Basil. Trop... inquit, quæ sut ... gna ac simbola victoriæ super portas nostras rexisti, omnibus posteris victo... illam notam fac... Pilatus autem c... legem regia sign... bi intulit, imag... que suilli capitis ... dibus portæ R... reges insculpse... Per hæc autem ... cognouerunt diuina se destitutos esse protectione. H... dominus dixit. Quando videritis abominationem de... nis,&c.

✲ Euthym. Vnusquisque ordo militaris signo suo ..., quod hastili infixum ante aciē pmittitur,vt cohors in... s...atur à cohorte,id vexillum appellamus. Hęc igitur ... Romanorum acies ingredientes in Hierusalem fixe... exitu,hoc est i portis ciuitatis, quimo, & desup ipsas p... *Quasi in exit.* Abundat aūt dictio,quasi, Erexerunt hæ... sua, signa,hoc est in signum victoriæ, ac pro tropheis. ... nōdū ab his cognitū fuerat,q erāt intra ciuitē,eo quo... solēnitatē occupati, nullis alijs rebus animum intend...

g *In exitu.* Cass. Vel sicut in egressu desuper, idest, n... cognouerunt, quod hæc licentia à deo egrederetur.

h *Quasi in sylua,&c.* Cass. Antequam construeretur p... tat euersionem templi.

i *In securi,& ascia polluerunt tabernaculum nominis tui,&c.* August. Securis cędit trabes, ascia minutius psequitur. P... hoc ergo,& magnas res,& minimas dicit deiectas,vt ciuit... funditus sit deuastata,prius incisa,post ignis omnia vorau...

a In

NICOLAVS DE LYRA.

1 Mons Sion. *quia in monte Sion fuit templum in quo dicebatur Deus speciali modo habitare,& etiam domus regia,sicut frequenter dictum est supra.*

2 Leua manus tuas. *Hic consequenter allegat propheta aduersantium malitiam,propter quam decens est, quod deus eum puniat,& liberet detentos ab eis. Et circa hoc primo allegat malitiam Babyloniorum. secundo apostatantium Iudæorum, ibi,* Signa nostra. *Circa primum dicit,* Leua manus tuas. *Id est,virtutem tuæ potestatis,quia in deo non habent locum lineamenta corporis.*

3 In superbias,&c. *idest ad frangendum totaliter superbiam Babyloniorum,quod factum fuit quando dominus per Cyrum, & Darium Babyloniam destruxit,vt habetur Dan.5. Et huius destructionis allegat causam mouentem, dicens.*

4 Quanta malignatus est inimicus. *id est, rex Babylonis,& eius populus.*

5 In sancto. *id est in templo diuino cultui deputato. Consequenter explicat magis in particulari mala facta à Babyloniis in ciuitate,& in templo dei,cum dicitur.*

6 Et gloriati sunt,&c. *Tanquam fecissent propria virtu..., cum tamen à te factum fuerit propter populi correctionem.*

7 Qui oderunt te. *idest Babylonii,qui erant idololatræ.*

8 In medio solennitatis tuæ. *idest in Ierusalem,quam destruxerunt Babylonii, in qua Iudæi manentes in circumitu conueniebant ter in anno ad celebrandum festiuitates domini, scilicet in festis ...scha, pentecostes,& tabernaculorum, vt habetur Exod.23.*

9 Posuerunt signa sua. *idest vexilla sua in signum victo..., quia capta ciuitate Chaldæi posuerunt vexilla sua super portas,& ...ca solennia,in signum captionis, & victoriæ ideo subditur.*

10 Sicut in exitu. *scilicet belli habita victoria.*

11 Super summum. *id est super turres,& loca ardua, ... in signum victoriæ solent poni vexilla, & interponitur.*

12 Et non cognouerunt. *scilicet Chaldęi hoc facientes, quod propter peccata populi Israel dabat deus illis tantam victoriam, ... attribuebant suæ potestati.*

13 Quasi in sylua lignorum se.exci.ianuas eius. *ianu... ciuitatis a deo electæ,ita irreuerenter exciderunt,& destruxerunt ... sicut ligna de syluis.*

1 Inde-

MORALITER.

2 *Leua manus tuas.* Hic consequenter allegatur ad idem aduersariorum nequitia. *Leua manus tuas.* idest potentiam tuam ad puniendum eorum superbiam.

4 *Quanta malignatus est inimicus in sancto.* scilicet, loco quasi dicat multa nimis.

6 *Et gloriati sunt,qui oderunt.* scilicet in Ierusalem, vbi solebant fieri solennitates tuæ.

9 *Posuerunt signa sua.* id est vexilla ciuitate capta.

† *Signa.* idest ad ostensionem suę victorię.

9 *Et non cognouerunt.* quod hoc contigerit propter peccata populi Christiani.

10 *Sicut in exitu super sum.* Translatio Hier. habet: sicut in exitu desuper, per quod significantur portę ciuitatis super quas fuerunt posita dicta vexilla. Et refertur hoc ad illud, quod pręmittitur. *Posuerunt signa sua.*

13 *Quasi in sylua lignorum,&c.* Quia ferro,& igne destruxerunt loca sancta.

In terra, &c. Vsque ad terram deiecerunt culmina ad lau dem dei erecta. Auget scelus, vt atrocius vindicetur.
Cass. Vel potest totum legi ex persona desperantium Iu dorum ab illo loco dixerunt in corde suo, prædicta vtique la misericordiam iudicis poterat mouere, nisi esset obsti na in Iudæis super- b. Irascentes enim euersione furio- dixerunt, abijcia- s legem dei, quæ non liberauit, a etiam signa, quę fant patribus non dò videmus. qua- sost reatum his de etur, quod illis de s factum. Adhuc ba desperantium æorum, Iam non propheta quem sulamus, vt olim at in aduersitati- cum enim post ristum eos nō ha- rent, dixerunt se elictos, hæc dixit videretur incle- ntia, quòd Asaph eis non est audi- quia merito susti nt, qui inter hæc non pœnitent.
Augu. Hæc dixerunt, sed vsquequo pateris opprobria Iu- orum, Non hoc dixit, vt eos velit perdi, sed cōmutari. In em mundi, vesperam scilicet, quando Iudæi conuertent.
✻ Basilius. Magno in nos consensu irruerunt, vnum hunc opum habentes, vt legem abs te nobis datam pessum da- nt. Hęc autem audētes, neque miracula respexerunt, quæ latorum nostrorum tempore declarata sunt, neque pro- hetica gratia sunt correpti.
✻ Euthymius. *Polluerunt.* (profanauerunt,) hoc est profa- ē atque impiē illud solo æquarunt. Exquisito autem loquē i modo dicit, tabernaculum nominis dei. Nullum enim di inæ substantiæ tabernaculum esse potest, cum natura illa iuina immensa sit, & incircunscripta, vnde eleganter taber aculum nominis dei dixit.

Signa

b *Signa nostra non vidimus.* Quasi dicerent, merito hęc mala nobis contigerunt. Quia nonne vidimus signa. q. dicat. vidi- mus, sed non intelleximus: Et vere vidimus, quia hoc signū quia non est propheta, vel sacerdos, vel vnctio, vnde: Cū ve- nerit sanctussanctorū, cessabit vnctio vestra. Et nos non co- gnoscet amplius pro pheta aliquis, vel Deus per prophetā, id est, non annuntia- bit Christum ven- turum, quia iam ve- nit.

D

Danie. 9. f.

† inter se veni re comprimamus omnes so lennitates domini.

c *Amplius.* August. vel non cognoscet adhuc donec, s. Iu- dæus agnoscat eum.
✻ Euthym. Cum- que nullus deinceps propheta futurus sit inter eos, consequen ter nullus etiam, & amplius cognoscet, quæ ad nos perti- nent, aut quem exi- tum habitura sint. Et quod ait amplius, id est, quod in poste- rum.

†adhuc.

†æternum.

E

✻ Basilius. Habe- bant olim etiam post reditum de Babylone, ꝓphetas, vt pote Aggæum, Zachariā, & Malachiam, & qui istis vetustiores fuerunt Prophetæ, tā populo, quam regibus, quæ futura erant prædixerunt, ho- stiumque insidias manifestarunt.
d *Vsquequo, &c.* Et quasi subito cognouerit. Vsquequo, sup- posuit irritat aduersarius? quasi dicat tandiu improperabit, quandiu aduersarius, idest Iudæus irritat nomen tuum.
e *Vt quid aduer.* Aug. Post signum virgæ additum est signū manus Moysi, hic est populus dei, qui foras ab eo missus im mundus est, sed reuocatus redit in suum colorem. Dicit er- go, quousque non reuocas manum, vt agnoscat saluatorem.
f *Manum tuam, & dex.* idest Iudęos.
✻ Basil. & Euthy. Manū eandem appellat, quā & dexterā. Sinus aūt dei est bonorū omniū thesaurus, & manus dexte- ra, illam operationem significat, quę diuina bona dispensat, &

F

a ¶Ciuitatem. b ¶Non modo domos priuatas. c ¶Quod non poterat excidi. d ¶Quia illud, quod in cœlo, non potuerunt, vnde magis esset cuique laborandum de illo.

a ascia deiecerūt eam. Incenderunt igni sanctuarium tuū in ter- 1 2

a ¶Quod Salomon fecit nomine domini. b ¶Ideo hæc omnia, quia.

ra, polluerunt tabernaculum nominis tui. Dixerunt in corde 3 4

¶Romani. a ¶Non pauci. ¶Omnes simul. b ¶Qa'd ? Iitud. ¶Ne sit in terra gloria nominis dei.

suo, † cognatio eorum † simul, quiescere faciamus omnes 5

a ¶Hoc ex persona huius Asaph interpositum est. ¶Non enim idolis seruientes, Deum appellauerunt, cuius templum euertebant. b ¶Merito hæc, quia, vel. Et cum hæc omnia, præterea. c ¶Prædicta mala. sunt ei disciplina In his hoc Asaph. intelligit, quod euersa sunt omnia signa, quia res venit, quasi his omnibus euersis cessant signa. d ¶Quia.

b dies festos Dei à terra. Signa nostra non vidimus, iam non est 6 7

a ¶Vt olim in alijs captiuitatibus, qui prædicaret liberationem. b ¶Deus. c ¶Non reducet a malis. d ¶August. Clamat Asaph, vt derelictus æger, qui maluit medicum cedere, quam curari. ¶Hæc mala nobis, sed. ¶O Gentilis populus.

c d prophetā, † & nos non cognoscet† amplius. Vsquequo Deus 8 9

a ¶Quasi tu, vt iratus corripis Iudæos per gentes quandiu Iudæus te irritat, vt sic ignoscas, in finem vsque ducendo, id est Christum, vel vsque in finem seculi, quousque apprehensa cauda reddatur ad regnum saluatis reliquiis.

improperabit inimicus, † irritat aduersarius nomen tuū in † fi- 10 11 12

a ¶Vsquequo. b ¶Alienas populum tuum a te, vt foris immundus remaneat, & non reuocas in sinum, vt saluatorem agnoscat.

e f nem: Vt quid † auertis manum tuam, & dexterā tuā de medio 13 14

NICOLAVS DE LYRA.

Incenderunt ig. san. tuum. *id est templum tuo cultui deputa- m, & dedicatum, vt habetur. 4. Reg. vlt.*

In terra. *Quasi dicerent, sanctuarium quod est in cælo, non potue nt destruere.*

Polluerunt, &c. *Quia capto tēplo immolauerūt suis idolis victo am eis attribuentes, sicut consueuerant in victorijs aliarū gentium.*

Dixerunt in corde, &c. *idest de hoc habuerunt commune con- lium Chaldæi, quod subditur.*

Quiescere faciamus omnes. *Erat enim corū intentio, vt deus ebræorum amplius ibi non coleretur, propter quod templum funditus struxerunt.*

Signa nostr. *Hic consequenter propheta allegat malitiam aposta ntium Iudæorum. Multi enim Iudæorum transierunt tunc ad Chal- eos, vt habetur Ierem. 38. & illi erant acriores contra ciuitatem, & mplum, tanquam apostatæ à Iudaismo, sicut & de Rabsace, qui Iu- eus fuerat, vt habetur. 4. Regum 18. & isti dicebant,* Signa nostra on vidimus, *id est, talia qualia data sunt patribus nostris in exitu Aegypto.*

Iam non est propheta, &c. *qui annuntiet nobis Dei volunta- m, & sic debemus eum derelinquere, sicut reliquit nos, ideo subditur.*

8 Et

8 Et nos non cognoscet amplius, &c. *idest facta nostra nō ap- probabit. Reputabant enim deum totaliter repulisse populum Iudaicū. Sed contra illud, quod dicitur hic: Iam non est propheta, videtur mani feste, quod habetur. 4. Reg. & Iere. 23. & plurib. aliis capitulis, quòd Ieremias prophetabat eis in nomine domini. Ad quod dicendum, quòd non reputabant eum prophetam domini, imo etiam illi, qui remanse- rant in Iudaismo dicebāt ei,* non misit te dominus, & mendaciū loqueris, *Ierem. 44. a. & multo magis apostatæ Iudæorum putabant eum falsum prophetam.*

9 Vsquequo. *Hic consequenter propheta allegat Dei potentiam, quæ tanta est, quod solo nutu poterat destruere illos, qui tantum vitu- perium fecerant ciuitati, & loco suo nomini deputato: di.*

10 Vsquequo de. *quandiu.*

11 Improperabit ini. *Improperabant enim Chaldæi Iudæis capti uatis, quòd deus eorum non esset verus deus, quia eos non saluauerat, & quia istud in iniuriam nominis dei resultabat, subditur.*

12 Irritat aduersa. no. tu. in. fi. *idest nimis diu. ideo subditur.*

13 Vt quid a. ma. tuam. *supple extrahere.*

14 De medio si. tuo in. fi. *i. tandiu. Et loquitur de Deo ad modū hominis, qui quandiu differt percutere, dicitur manum suam in sinu te nere. Et quòd ista dilatio non procedat ex impotentia, ostendit, di.*

1 Deus

MORALITER.

Polluerunt tabernaculum. Nam in locis deo dicatis equos stabulauerunt, & plures sordes alias fecerunt.

Dixerunt, &c. idest cogitauerunt festiuitates ecclesiæ re- pellere de terra sancta.

Signa no. Hic pro prædictis ponitur Christi fidelium que- rela di. *Signa nostra non vi.* i. signa diuinæ miserationis erga nos. 7 *Iam non est prophe.* nos confortans.

8 *Et*

8 *Et nos non cognoscet.* Verba sunt Christianorum in passio- ne existentium, & quasi desperantium de recuperatione lo corum sanctorum.

9 *Vsquequo de impr.* i. Saracenorum populus exprobrās Chri stianis eiectionē de terra promissionis, & hoc opprobrium reuertitur contra honorem diuinum. ideo subditur.

13 *Vt quid auer. manum tuam.* idest potentiā tuam à punitio- ne eorum. Et quod possit hoc facere, ostendit cum dicitur.

1 *Deus*

& sensus est. Quare bona tua nobiscum plus non participas, vt olim agebas,& est metaphoricus sermo,tractus ab ijs,qui sinũ habuerunt multiplicib. bonis plenum, vnde certo tempore amicis largiebantur. Nã si irasci eos cõtingat,manum a sinu auertent, nec illac amplius eam mittent, vt ↄsueta amicis bona largiantur.

a *Deus autem rex noster.* Cass. Destructis signis, ostendit rem ipsam, scilicet in aduentu Christi salutẽ vbique factam.

Aug. Deus autem: Dicit Asaph intelligens, Nos ita clamamus sine intellectu: Iam non est propheta,& cæte. hic autem deus noster operatus est in medio terræ, & ego remansi desertus, salutem hanc, s. vt discerent homines non terrena, sed æterna quærere. *Ecce excitas cõtigit in Israel, donec plenitudo gentiũ, &c.* si ergo non præcessit, saltem sequatur.

† consumme, vel prohibe eam sub. manum tuam, id est educ de sinu tuo,& consumme adaequ... ‡ confregisti.

‡ Leuiathan cælorum.

Rom. 11.c.

† præparasti luminare lib. minus, idest lunam.

a sinu suo † in finem? Deus autem rex † noster ante secula, ope- 1 2

a ¶Atrio. b ¶Non sic quasi relicti à deo clamamus. c ¶Qui non est temporalis. d ¶In principio erat verbum.

a ¶Et nos Iudæi dormimus, vt tandem ad intellectum redeamus b ¶Incarnationem. c ¶Hierusalem. d Quam salutem exponit. Euersa est illa terrena nostra salus, sed. e Tibi. f Potentia.

b ratus est salutem in medio terræ. Tu † confirmasti in virtute 3

a Gentes, quæ Iudæam in medio cingebant. b Superbias dæmoniorum. c Baptismi. d Etiam.

c tua mare, † contribulasti capita draconũ † in aquis. Tu cõfregi- 4 5

a Alias caput, idest, initium peccati, quod est superbia, quod obseruat mulier ecclesia, vel sensualitas. Potens Leuiathan. b Principis dæmoniorum. c Diabolum. d Omnium gentium, quæ prius nigræ erant peccatis, sed post candore virtutum sunt dealbatæ, quibus diabolus est esca consumptionis. e Etiam.

d sti † capita † draconis, dedisti eũ escã populis † Æthiopũ. Tu di- 6 7

a Aperuisti Vt manarent fidem, & sapientiam. b Prædicatores bonos. c Omnes doctrinas gentium, magnorum Iudæorum præsumentium. d Fortis, qui de se præsumit. e Spiritualis.

e f rupisti fontes, & torrẽtes, tu siccasti fluuios Ethan. Tu⁹ ẽ dies, 8 9

a Non potui vob s loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. 1. Cor. 4. a. b Sapientes, qui permanent. c Augu. Gratia tua salui facti sumus in operibus bonis. Vnusquisque proprium donum habet.

g h & tua est nox, tu † fabricatus es † aurorã, & solẽ. Tu † fecisti oẽs 10 11

c *Fontes, & torr...* Augu. In al... bum fons aq... vitam æternam ... alijs torrens, q... aqua currens, ... state siccatur. H... qui accepto ... prædicant, cu... sed tentationi... dunt, tamen vt... rigatur terra à ... Vel torrens in... prie pro fluuio, ... tat abundantia ... dicationis. ✠EVTHYM... Fontes, ideo ap... uit, quia aqua ... tis instar scatu... torrentes ve... fluxus vehem...

b *In medio.* Cass. Homo fact⁹, Ierusalẽ dicit esse in medio. ✠ Basil. & Euthym. Videntibus enim omnibus, nostri curam gessisti, in omnium hominum conspectu. Et in specie libertatẽ Iudæis præstitã intelligit ab Aegyptiaca seruitute.

c *Tu confirmasti.* Aug. Lapsus maris rubri firmauit, vt esset iter siccum. Cuius mysterium subdit, quòd in aquis baptismi capita immundorum spirituum annihilauit.

d *Escam.* August. Christus est esca, qua nos consummamur, diabolus, quã cõsumimus. Istud est caput vituli ↄflatilis, qđ Moyses misit in ignẽ, vt prius confunderetur forma ipsa, deinde minutatim cõminuit, vt paulatim consumeret. postremũ misit in aquam, & dedit populo bibere. Quia adoratores diaboli, corpus eius erant, vt Christiani corpus Christi, sed Israelitæ, i. apostoli, qui de illo populo corpus diaboli mactant euertendo mala, & manducant in bonis ædificando, qđ est cõminuere, & bibere, sic diabolus amissis membris cõsumitur. Idem significatur cũ draco Moysi dracones magorum absorbuit, Sic & modo gentes corpus diaboli de toran... credunt. Vel ipsum mordent reprehendendo ... Cass. Vel dum tentat, esca est, quia inde pro... tur. V... pulus Aethiopum. Hieronym. Nolentibus conuerti d... cum escam in quo delectentur.

Cass. Vel totũ de malis. Fõtes quorũ mala iugiter ... bãt. Torrẽtes, qui subito, & rapide peccãt, hos deus d... & siccat. Fluuij Ethan inundationes, & consilia diabol... ✠ Basil. & Euthy. Symmacus pro Etham, antiquos ... di: Sodomæque, & Gomorrę fluuios, & fontes intelli... eorũ peccata de⁹ in cinerem redegit. Isidorus vero P... tes, Etham dicit loci nomen esse, nõ procul à Hierus... fluminib. olim irriguus post euersionem Hierusalẽ a ... nis factam, ob dei iram illis omnibus prorsus exsiccat...

f *Tuus est dies, & tua est nox.* Aug. Diem illustrat sol in... tabilis sapientiæ. Noctẽ consolatur luna, idest carnis ... statio. *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis.* Et item N... *nocti indicat scientiam.*

g *Auroram, & solem.* Aug. vel lunam, idest, carnalem, ... luna mutat, qui tamen non deserendus. Vel aurorã, ... idest initium, & profectũ sapientiæ, insipientes, & perf...

h *Tu fecisti omnes.* Cass. Vel omnia historialiter ab hoc... *Tuus est dies.*

a Terminos

NICOLAVS DE LYRA.

1 Deus aũt rex noster ante secula. *quod potest exponi dupliciter. Vno modo sic,* Rex noster. *qui est deus ante secula, i. ab æterno non tamen rex ab æterno, quia nomen regis cõnotat respectum ad creaturam subditam. Alio modo, vt per secula intelligantur reuolutiones multorũ iubileorũ. Seculũ enim communiter accipitur in sacra scriptura pro reuolutione. l. annorũ. ab exitu enim de Aegypto vsque ad fundationem templi per Salomonem fluxerunt anni quadringenti octoginta, & inde septem anni vsque ad consummationẽ eius, vt habetur. 3. Reg. 6. Et inde vsque ad destructionem eius per Nabuchodonosor quadringenti x. secundum doctores Hebræorum. Et sic patet, quòd multi iubilei fluxerunt ab exitu de Aegypto, & ingressu terræ promissionis vsque ad tẽpus Asaph, qui erat contẽporaneus ipsi Dauid, & multo plures vsque ad tẽpus captiuitatis Babylonicæ, pro quo loquebatur in hoc psal. di.* Ante secula operatus est salutẽ. *Et secundum istam expositionẽ secundam ly ante secula, non notat æternitatem diuinitatis, sed tempus quod fluxit à salute filiorum Israel de Aegypto per ingressum terræ promissionis, vsque ad horam in qua Asaph fecit hunc psal. vel vsque ad captiuitatem Babylonis, pro cuius relaxatione orabat.*

2 Operatus est salutem. *adducendo filios Israel in signis, & prodigiis in Ierusalem, & promissionis terram, quæ est in medio climate terræ habitabilis.*

3 Tu confirmasti in virtu. tua ma. *quia in transitu maris rubri aquæ erant filiis Israel pro muro à dextris, & sinistris, vt habetur Exod 14.*

4 Cõtribulasti capita dr. &c. *quia aquæ reuersæ sunt sup Aegyptios, vt ibidem habetur, qui quidem Aegyptii nomine dracon... gnantur, quia regnum Aegypti draco nominatur. Ezechi. 29. a. ... magne, qui excubus in medio fluminum, &c.*

5 Tu confregisti ca. dra. *principales Aegypti submerge...*

6 Dedisti eũ escam po. Aethio. *idest auibus coruini gene..., qui pascuntur cadaueribus. Mare autem rubrum proiecit Aegypti... tuos in mari ad littus deserti, vt habetur Exo. 14. & sic fuerun... escam auibus coruini generis, quæ vocantur hic Aethiopes. P... pter similitudinem nigredinis, secundo quia in aliqua parte Ae... homines comedunt dracones, & serpentes: Aegyptii vocantur ... mine draconum.*

7 Tu dirupi. *quia eduxit aquam de petra in deserto in tant... dantia, quod populus bibit, & iumenta, vt habetur Nu. 20.*

8 Tu siccasti fluuios Ethan. *In trãslatione Hieronymi h... Flumina fortia Ethan. Ethan enim vno modo est nomen propri... dam deserti, vt habetur Nu. 33. Alio modo est nomen appella... & significat fortitudinem, & sic transtulit Hieronymus hic. D... tem Rabi Salomõ, quod per fluuios Ethan seu fortitudinis inte... fluuius Iordanis, qui fuit siccatus diuina virtute in transitu ... Israel, Ios. 3. Et accipitur plurale pro singulari, cum dicitur ... idest fluuium, sicut Exo. 32. a.* Isti sunt dij tui Israel, *& ta... erat, nisi vnus vitulus conflatilis.*

9 Tuus est dies, & tua est nox, &c. *quia tibi obediunt ... tori.* 10 Tu fabricatus es auroram, & solem, &c. *... intelligitur, creatio corporum cælestium.*

11 Tu fecisti omnes terminos terrę. *p qđ intelligitur ... inferiorũ corporũ, & per hoc intelligitur vlterius creatio m...*

MORALITER.

1 *Deus autem rex no. ante se.* id est in dispositione æterna.

2 *Operatus est salutem, &c.* per filii sui passionem.

† *In medio terræ.* i. in Ierusalem, quę est in medio climate.

3 *Tu confirmasti in virtute tua mare, &c.* ne super arid... efflueret.

4 *Contribulasti capita draconum, &c.* quę sunt multo ma... quam conterere Saracenos, ideo concluditur in fine...

3 In

a *Terminos terræ est.& ver.tu plas.ea.* Caß. Apostoli,& prophe[…]t, vt termini fines distingunt, ita hi fidei iura custodiunt, […]l omnia historicè.

※ Euthymius. Harum frugum aliæ in vere nascuntur, aliç […]state, aliæ etiam ipsa æstate perficiuntur. Harum aút dua[…]m anni partiũ tan[…]m meminit, quasi […]n his aliæ simul […]omprehendantur.

b *Memor esto.* Cassio. In quod vbique fit, […]catur Iudæis per […]merata beneficia, […]m iudicem prouo[…]. Q. memor esto […]ius creaturæ tuæ.

c *Huius:* Aug. Crea[…]æ tuæ. cuius crea[…]æ tuæ?

d *Inimicus imprope[…]uit domino, & populus […]ipiens incitauit nomen […]m, &c.* Augustin. […]aph intellectu do[…] pristinam cæcita[…]m, & sic pro Iudęis […]at, vt eorum confi[…]antur errata. Hoc […]at, quod scit futurũ, […]ant enim inter Iu[…]os vasa misedìæ.

a ¶Aug. Feruentes spiritu. b ¶Nouellos in fide, temperatos mansuetudine.
c ¶Et quia hoc fecisti. d ¶Cuius?

a b terminos terræ, æstatem, & ver, tu psalmasti ea Memor esto 1 2

a ¶Operis tui. b ¶Ecce. ¶Iudæus. c ¶Verbis. d Gens sua Christo.
¶Non nouimus vnde sit, Samaritanus est, &c. manet tamen radix gentis.

c d † huius: inimicus † improperauit domino, & populus † insi- 3 4

a ¶Et tunc Asaph sine intellectu erat. b ¶Scilicet exacerbauit.
¶Facti s. c ¶Sed & ego, qui intelligo precor ne tradis. d ¶Diabolo, & angelis eius.

piens † incitauit nomen tuum. Ne trądas † bestijs animas cõ- 5 6

a ¶Quia pœnitentes confitentur peccata. b ¶Ideo pauperes, quia prius diuites, statuentes iustitiam suam, modo non audent oculos ad cælum leuare. c ¶Ducere. 7
¶Potius beneficia Christi da. 8

fitentium tibi, & animas pauperum tuorum ne obliuiscaris ĩ

a ¶Christum. b ¶Non vetus de terrenis, sed, tuum, quod promisisti regnum cælorum. c ¶Terra.

e † finem. Respice in testamentum tuum, quia † repleti sunt, qui 9

a ¶Puluis intrauit oculos eorum. ¶Quia corda habent iniqua. b ¶Domus. corda, vbi libenter habitant, de quibus dicitur, Beati mundo corde, Matthæ. 5.a.
c Ideo. Quia promisisti. d Augus. Illos confundit superbia, qui terrena amant. †

f g obscurati sunt terræ domibus iniquitatũ. Ne † auertatur hu- 10

Eradicata superbia. a Et si non auertitur. Spiritu humilis. 11
b Non turgidi de suis temporalibus, vel sua iustitia. Non alii. 12
c Confitendo peccata, quærendo æterna. 13

h milis factus confusus, pauper, & inops laudabunt nomẽ tuũ. 14

a Ne auertatur. Ad confortandum. Quia desertus videor, quia nondum accepi, quod promisisti, quæ inuisibilia nihil putantur. b Quam illi defendunt. 15 16
c Aug. & adhuc insultatur Christo. 17

i k Exurge Deus, iudica causam tuam, † memor esto imprope- 18

[…] *Respice in testamentum tuum.* Aug. Reliquię saluę fiant, quia [m]ulti, qui tendunt ad terram obscurati sunt, & repleti terra. Caß. Respice. Imple quę promisisti, vt testamentũ nouũ, [qu]od est de ęternis constituas. Meminit promißionis, quia […]erita deficiũt. Itẽ ideo, quia repleti sunt iniquitatib. vnde [se]quitur obscuritas, quia lumen sapientię perdunt repleti ini[q]uitatib. quia obscurati sunt. domib. terræ terrena habitatione, ne, idest cæci amore terrenitatis.

f *Obscurati sunt, &c.* ※ Euthym. Quoniam terreni homines Iudæi, quos obscuratos terræ appellauit, veluti proprijs paßionibus atque affectibus obtenebratos, impleti sunt domibus iniquitatum, hoc est multitudine, ac copia delictorũ. Iniquitatũ enim domos hic dixit quasi amplã quandã mensuram, ad summam videlicet copiam denotandam. Simili enim loquendi modo vti solemus, quando aliquam frugum, aut alterius rei copiam habere indicamus. verbi gratia, ille domos frumenti habet, aut domos olei.

g *Ne auertatur humilis, & cætera.* Cassiodorus. gratus pro odioso ponitur, vt dilectio deuoti temperet odium contumacis.

h *Confusus.* Caßiod. Confundi non est humilis, sed superbi, qui non deo, sed sibi attribuit.

i *Exurge Deus.* Caß. Iam excutit Asaph intelligens terrena promissa veteris testamenti.

k *Causam tuam.* Caßiodo. Dicunt enim, vbi est deus tuus contemptus est a Iudęis ambulans in terra, & à falsis Christianis sedens in cœlo. Iudica ergo. non fallatur spes mea, qui credidi, quod non vidi.

† exprobrauit.
† imprudẽns.

† congregationi sub inimicorum animam turturis tuæ congregationis.

† repleta sunt loca tenebrosa terræ habitatione iniquorum, vel habitationib. iniquorũ, vel tenebrosa terræ domicilia scelere repleta sunt.

Caß.

NICOLAVS DE LYRA.

Aestatem, & ver. tu plasma. *quasi diceret, Tu es factor omniũ [te]mporum. Omnia autem ista induxit propheta ad ostendẽdum magni[tu]dinem diuinæ potestatis, qua poterit liberare populum suum, et vin[di]ctam accipere de blasphemiis, ideo concludit dicens.*

Memor est. *Et quid sit illud ostendit, dicens.*

Inimicus improperauit domino. *quia improperando capti[ui]s Iudæis, quòd deus eos non poterat saluare improperabant ipsi deo.*

Et populus insipien. *Idest Babylonicus, qui dicitur insipiens, eo [q]uòd non habebat veram cognitionem de deo, in quo solo est vera sa[pi]entia.*

Incitauit nomen tuum, &c. *Idest ex blasphemiis nomini tuo [i]rrogatis meruit, quòd excitetur iustitia tua ad faciendum vindictam [d]e ipsis.*

Ne tradas. *Hic vltimo allegat propheta populi Israel miseriam, [q]ui in Babylonia frequẽter dabatur morti sine causa, sicut patet in tri[b]us pueris in ignem proiectis, eo quod nolebant adorare statuã aureã, Danielis. 3 Et Daniel fuit proiectus in lacum leonum, eo quòd orabat Deum. Danielis sexto. Propter qđ dicit Asaph,* Ne tradas bestijs. *id[e]st, leonibus sicut Daniel, quia non est tanta iustitia in aliis, sicut in Daniele, quia mererentur saluari. Vel aliter.* Ne tradas bestijs. *Idest Babyloniis bestialiter viuentibus, & crudeliter. Licet enim ex tunc es[s]ent traditi Babyloniis quantum ad captiuitatem, non tamen quantum [a]d mortem inferendam, nisi per regis sententiam.*

7 Animas. *Idest homines, denominãs totum à parte digniori, sicut Exod. 1.a.* Omnes animę, quę egressę sunt de femore Iacob.

8 Confitentium tibi, &c. *confessione fidei, & laudis.*

9 Respice in testamentum tuum, &c. *quo promisisti filios Israel liberari de captiuitate, quando per pœnitentiam conuerterentur ad te Deutrono. 30.a.* Si ad cardines cęli fueris dissipatus, inde te retrahet dominus deus tuus, &c. *Allegat etiam Babyloniorum peccatum, dicens.*

10 Quia repleti sunt, qui obscurati, &c. domibus iniquitatum, &c. *Idest iniquitatibus in quibus perseuerant tanquam habitantes in domibus.*

11 Qui obscurati sunt ter. *Idest à terræ desideriis, quæ obscurãt lumen rationis.*

12 Ne auertatur. *à tua misericordia.*

13 Humilis factus confusus, &c. *idest populus Israel per captiuitatem humiliatus, & confusus.*

14 Pauper, & inops, &c. *Idest populus Israel per captiuitatem depauperatus, & inops factus.*

15 Laudabunt nomen tuum, &c. *in reditu de Babylone in Ierusalem, quod & factum fuit, quia Zorobabel, & alii cum eo redeuntes ędificauerunt altare dei, vt offerrent in eo holocaustomata, & fecerunt festum tabernaculorum, vt habetur primi Esd. 3.*

16 Exurge deus, &c. *ad liberandum populum tuum.*

17 Iudica causam tuam, &c. *Inferendo pœnam pro iniuriis irrogatis contra tuam maiestatem. ideo subditur.*

18 Memor esto imprope. &c. *Et patet litera ex prædictis.*

1 Ne

MORALITER.

2 *Memor esto huius, &c.* ne populus infidelis dicat opprobria contra te, & populum Christianum.

6 *Ne tradas.* Hic allegatur adhuc contra Saracenos miseria captiuorum Christianorum, cum dicitur, *Ne tradas bestiis.* id est, Saracenis bestialiter viuentibus.

7 *Animas confitentium tibi, & animas pauperum tuorũ ne obliuiscaris in finem.* ne fractę miseria consentiant legi Mahumeti.

9 *Respice in testamentum tuum, &c.* scilicet nouum, ne dissipetur per nequitiam Saracenorum.

10 *Quia repleti sunt, &c.* Idest terrenis desiderijs, quę Mahumetus laxauit eis.

† *Domibus iniquitatum.* Ad laxationem enim concupiscentiarum sequitur, quòd domus iniquitatibus repleantur.

11 *Ne auertatur.* à tua misericordia.

12 *Humilis fa. confu.* idest populus Christianus, qui fuit valde confusus in amißione terrę sanctę.

13 *Pauper, & inops lau. no. tu.* cum per te fuerint liberati de potestate Saracenorum. ideo sequitur.

14 *Exurge de. iu. cau. tuam.* nam aduersarij victoriam suam retorquent ad tuam blasphemiam.

† *Quæ*

A Cass. Causam tuam. Post omnia, facit causam iudicis, cuius negotij sui qualitas intimatur. Causam tuam contra illos, qui obmurmurant, vt manifesta veritate prædicent, quod stulte abiiciebant.

※ Basilius. Valde competenter pronomen mutauit. Ego enim, inquit, merito passus sum ista, illi vero multas contra te Blasphemias audacter effuderunt.

※ EVTHYMIVS. Causa autem, quę vertebatur inter deum, & inimicos Romanos de contumelia erat in deum illata. Neque enim illis fuerat furere aduersum populum, sed deum insuper minimum, atque imbecillem improperabant.

B

Memor esto, tuis dans coronam, hostibus pœnam.

¶Scilicet. ¶August. Non deerunt insultantes vsque ad finem seculi.

a riorum tuorum, eorum quæ † ab insipiente sunt tota die. †

a ¶Et. b ¶Quin blasphemias deprimas. c ¶Deprecantium te humiliter, & deuote. d ¶Noli etiam superbiam eorum obliuisci, sed semper ascendat ad te, quod & facit, quia vel corrigit, vel punit. e ¶Romanorum contra hostes commouet eum.

b Ne obliuiscaris voces † inimicorum tuorum, † superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper. 1 2

† deprecantiū tc.

a *Tota die.* Augustinus. Ideo dicit, vt ipsa continu mansuetudinem tientis iudicis ret.

b *Superbia eor.* Cassiodorus. ne ponit exec malum, quod e perbia.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ne obliuiscaris. vo. ini. tu. *idest Babyloniorum te blasphemantiū, & propter hoc dicitur inimici dei, & qa erant idololatræ pessimi.*

2 Superbia e. &c. as. *s. intantum. n. ascendit superbia regis Babylonis, quod faciebat se adorare tanquam deum in aurea statua, quam erexit, Dan. 3. prout ibidē fuit expositum.* Moral. *potest exponi psalm. iste, vt sit oratio ecclesiæ pro populo catholico, qui aliquando per dæmones detinetur in captiuitate peccati. Ad cuius liberationem primo ecclesia dei amicitiam qua populum catholicum recepit p tiam baptismalem. secundo dæmonum malitiam obstinatam. ter potentiam ad peccatorum iustificationem. quarto populi miseria diu detinetur in captiuitate peccati, quod per Babylonem signifi quia Babylon confusio interpretatur, & adhoc litera potest de consideratis prædictis applicari.*

MORALITER.

† *Quæ ab insi.* idest, à populo Saracenico, prophetæ falso credente.

1 *Ne obli. vo. ini.* idest eorum blasphemias ad punien

2 *Superbia eo. qui te ode. ascen. semper.* Saraceni namque ptione terræ sanctæ in superbiam ascenderunt.

ADDITIO

In psal. 74. Vt quid deus. vbi dicitur in postil. ppter quod saluo meliori iudicio.

Psal. iste non vr̄ rōnabiliter exponēdus de Babylonica captiuitate. nā primus versus, qui est, quasi thema totius psal. hoc non tolerat. Manifestum est. n. q captiuitas Babylonica processit ex euidentissima iustitia diuina, cui oēs pphetę de illa captiuitate loquentes attribuunt illā captiuitatem, vt patet 4 Re. 17. vbi per extēsum recitantur maxima scelera decē tribuū Israel pp q̄ ex dei iustitia fuit ablatus a ɔspectu dei & ibidē hr̄, q ēt ipse Iudas ambulauit in erroribus Israel, donec proijceret eos deus à facie sua. Similiter. 2. Para. vl. de Iuda dicit, q̄ plurimas abominationes, & cōcludit, donec ascēderet furor dñi in Iuda, & nō esset vlla eorū curatio. Et multa ad hoc pertinētia. Iere. 44. & in multis alijs locis. vnde nō vr̄ conuenienter dictū, q psal. quasi ɔquerens, vel saltē admirās dixisset: *Vt quid deus repulisti in finē, iratus est fu. tuus, &c.* cū causa huius repulsionis erat manifestissima, & iustissima, vt dictū est. Vnde Daniel iā existens quasi in fine seu termino illius captiuitatis, s. 70. an. cū orasset pro liberatione ppl̄i, & reædificatione tēpli, nō allegat, nisi miserationes diuinas, vt patet Dan. 9 b. vbi inter multa ad hoc ptinētia dicit, *Tibi dñe iustitia, nobis aūt confusio faciei, & vī Israel, &c.* Simr̄, & Zac. 1. c. de hac materia angelus ad deū loquit̄ sic: *Vsquequo non misereberis Ierusalē, &c.* Non. n. isti prophetæ ɔquerentes seu admirantes pro tali liberatione orabant cū in hoc non habuissent locū, sed solū misc̄diā humiliter petentes, & idē patet de oībus prophetis de hac materia loquentib. Et hæc est rō quare Ra. Sa. & alij expositores Hebræorū non exposuerunt hunc ps. de illa captiuitate. licet multa in eo ɔtenta possent de illa captiuitate exponi. Vnde maiorū semp reuerentia salua, ps. iste vr̄ loq principaliter de afflictione fideliū Chr̄i p tyrānidē Romanorū à tpe passionis Chr̄i vsq; ad tēpus Constātini Cęsaris, sub quo stat⁹ eccl̄ię fuit in trāquillitate, put in historijs ecclesiasticis largius continetur. vnde ps. puidens tā crebras, & acerbas, & continuas atque diuturnas psecutiones ɔ̄ fideles Christi pro illo tempore insurgere, fecit hunc psalm.

C

Primo. Circa qđ quatuordecim facit. Nā primo quasi ɔquerens, vel saltē admirās de diuina iustitia, inquantum oues pascuæ Christi sic tradebat seu tradi pmittebat in manib. infideliū, & specialiter Romanorū, alloquitur deū. d. *Vt quid deus repu. in fi. nos, &c.* i. totaliter seu perpetuo nos repu. à tua ptectiōe, in qua repulsione deus ostendebat se quasi iratū super oues pascuę suę. ideo sequitur: Iratus est furor tuus super oues pascuę tuę. Vnde q̄uis tribulationes illę seu psecutiones in bonū spirituale fideliū cedebant, tñ s̄m humanā apparentiam, videbantur fideles a deo repelli, & ɔ̄ eos furor dei incendi, qđ est magna admiratione dignū, cū fideles in primitiua ecclesia erant valde deuoti, & in amore dei feruentes, vt patet ex eorū gestis, & ex eorū vita, propriè poterāt dici oues pascuę Christi. Nō sic de his, qui in Babylonica captiuitate existebant, qui pro eorum maiori parte idololatrabant, vt patet per magistrum historiarum dicentem, q oēs ibidem existētes, pter socios Dan. adorauerant statuam Nabuchod. & idē tenent Hebræorū doctores. vñ licet inter eos essent paucissimi iusti, nō pp hoc tot⁹ pplus poterat dici oues pascuę Christi quia qđ modicū est p nihilo reputatur secundū Philos

Consequenter secundo allegat rationem, quæ ad d tinere videtur protegere seu liberare oues suas prædi huiusmodi persecutoribus, & hoc ex memoria patru quorū quibus fideles Christi in fide succeduntd. *Me congregationis tuæ, quam possedisti ab initio,* hoc est dicere tempore antiquo, quo fuit segregatus populus dei à c nationibus ad cultum diuinum, & sic ab eo possessus, fuerunt a deo protecti, & liberati ab afflictionibus ad riorum per signa, & prodigia, præsertim in temporib bus leges diuinas obseruabant, vt patet ex decursu ve stamenti promagna parte. quod breuiter epilogans Redemisti virgam hæreditatis tuę, i. per virgam Mo per quā fuerunt multa prodigia facta, redemisti hær tuā à seruitute Aegyptiaca, & sequitur, *Et mons Sion in bitasti in eo,* vbi prætermissis, quā plurimis medijs de d ne per desertum, & acquisitione terræ, facit mention tima quiete, quā habuerunt, quando templum dei fu montem Sion ædificatum, in quo dicitur deus habi habetur. 3. Reg. 8. vnde dicit, *Et mons Sion in quo habita* ex quibus allegat psal. quòd deus non minus debuisse gere oues pascuæ suę, scilicet populum acquisitionis gis, quam congregationem antiquam patrum.

Consequenter tertio petit suppressionē Romanę ex duob. Primo ex hoc, q tēplū deo dedicatū destrux

Pro quo sciendum, q licet destructio ciuitatis, & secundi per Romanos fuit a deo ordinata in vltioner sionis Christi, vt patet Dan. 9. & in alijs locis, Romani non tendebant ad illū finē, sed vt Iudæos debellarer rebelles Romano imperio. Quod manifeste patet ex ita tyrannice, & crudeliter persecuti sunt discipulos sicut, & Iudęos. Vnde sicut, & Nabuchodono. licet in ctione tēpli primi fuit executor diuinæ iustitię, vt dic 29. tñ quia eius intentio in hoc non ferebatur, sed p propriā elationē, & superbiā, idcirco de hoc fuit cul Et idē dicendū de Romanis in destructione templi vnde circa hoc dicit: *Leua manus tuas in superbiam eorum* ma. &c. vsque ibi. *Polluerunt tabernaculum nominis tui.* e hic versus, sicut in postil. hoc excepto, quòd ea, qua stil. applicantur Babylonijs circa destructionem ten mi, ápplicentur Romanis respectu templi secundi.

Consequenter quarto dicit, Dixerunt in corde su hoc versu psal. ponit secundā rationē qua Romani p tes fideles Christi tempore supradicto, erant digni p ne diuina, eo, s. q propria intentio eorum erat amo riam nominis dei de terra, in qua pessima intētione fere conueniebant. vnde cum dicit, Dixerunt in cor denotat, quòd hoc erat ex propria intentione eoru tio enim communiter dicitur esse in corde. In hoc dicit, *Cogitatio eorum simul,* denotat quòd omnes ser vel Imperatores, & alij eorum præsidentes, erant v tionis in hac persecutione, & quæ sit illa intentio de *Quiescere faciamus omnes dies festos Dei à ter.*

Circa quod sciendum, q fideles Christi in prim clesia vsque ad tempus Constantini prædictum, no mittebantur habere ecclesias seu templa sacra ad c

blice dedicata, ficut in antiquo testamento erat tẽ- ¦ rosolymitanum, dedicatũ ad hoc, q cultus diuinus fideles consistebat totaliter in mentis tranquillitate,& ne, quæ sunt propria festa in quibus deus secundum colitur, quod intendebant Romani a fidelibus Christi re,& hoc est, qđ dicit: *Quiescere faciamus omnes dies festos dei a terra*, sic quod gloria nominis dei cessaret in terra.

Consequenter quinto psal. in persona fideliũ sic tribulato rũ dicit, Signa nostra non vidimus. Licet enim in primitiua ecclesia tempore prædicto multa signa, & miracula fiebant per apostolos, & alios discipulos Christi ad fidei confirmationem, iuxta illud Mar. 16.d. *Domino cooperante,& sermonem confirmante sequentibus signis.* nõ tamẽ per illa signa tollebatur vniuersaliter persecutio Christianorum, sicut in anti quo tempore per signa facta per Moysen fuit populus totali ter a captiuitate redemptus, sed semper manebat crudelitas persecutionis. vnde notanter dicit, *Signa nostra non vidimus.* Non enim dicit Signa non vidimus. quia multa signa,& mi racula occurrebant, sed dicit, *Signa nostra*, s. signa qua cõgregatio ei ab initio a deo possessa, de qua in principio psal. lo quitur, erat, per quæ populus dei totaliter liberaretur ab afflictione, talia signa non vidimus in toto isto tempore. Et idem intelligitur cum dicitur: *Iam non est propheta,& nos non cognoscet amplius.* scilicet propheta talis, qui totum populum liberaret ab huiusmodi persecutione.

Consequenter sexto repetit admirationem seu querelam in principio psal. propositã, addens seu explicans querelam de diuturnitate huiusmodi psecutionis, & hoc cũ dicit: *Vsquequo deus improperabit inimicus.* Similiter,& declarans, qđ videbatur redundare in dedecus diuini nominis,& hoc dicit: Irritat aduersarius nomẽ tuũ in finẽ. Similiter dicit: *Vt quid auertis manum tuam,& c.* exponatur sicut in postil.

Consequenter septimo allegat rationẽ, quare huic generationi nouæ, s. fideliũ Christi, de qua loquitur, deberet pocurri per diuinam potentiam, & misericordiã,& hoc dicit. *Deus autem noster rex ante secula,& c.q.d.* licet idem deus rex sit modernorum, & antiquorum eiusdem virtu tis & potentiæ, tamen operatus est salutem in medio terræ, i.d. temporib. nostris operatus est salutẽ, incarnationẽ,& passionem in medio terræ, i. in Ierusalem, quæ dicitur esse in medio terræ habitabilis. vnde ab Hebræis dr̃ vmbilicũ mũdi,& ideo potius debuisset succurrere suis fidelibus, quã ante præ sertim cum eis promisisset. *Ego autem vobiscum sum vsque ad cõsummationem seculi.* Matth. vl. d. Quæ promissio non fuit facta eis sic absolute, nisi sub conditione.

Consequenter octauo allegat signa, & prodigia, q̃ fuerũt facta attrib. tã in redẽptione Aegyptiaca, quam in deductio ne per desertum, vt ostendat, quod diuina potentia excedit potestatem omnium corporum in regione actiuorũ,& passi uorum existentium,& a fortiori potestatem tyrannorum ex quo vt ex hoc concludat, q deus posset eos faciliter supprimere,& hoc cum dicit, *Tu confirmasti in virtute tua mare,& c.* vsque, *Tuus est dies,& c.* Et exponant̃ illi versus, sicut ĩ postil.

Consequenter nono ostendit, quòd diuina potentiã non solũ extendit ad transmutationem horum inferiorũ, sed etiam ad creationem cælestium, & terrestrium corporum, quæ quidem creatio est in infinitum maioris potentiæ, quã transmutatio, vt est manifestum. Et circa hoc d'cit, *Tuus est dies, tua est nox*, vsq; ibi, *Memor esto*, exponant̃ sicut ĩ postil.

Consequenter decimo petit liberationẽ populi fideliũ,ex hoc, eorũ afflictio redũdabat ĩ improperiũ diuinũ, sicut ẽt iam supra dixerat, & hoc cũ dr̃, Memor esto huius inimic' im properauit dño,& ppl's in sipiẽs,&c. exponant̃ sicut in postilla.

Consequenter vndecimo petit liberationẽ populi fideliũ a Romanis, & eorum sequacibus, ex hoc, q illi, s. aduersarij erant brutales, eo q carebant cognitione diuina, & fideles erãt fitẽtes deo cõfessione verę fidei, & laudis,& hoc cum dicit *Ne tra.be.* i. Romanis, qui licet vt homines viuerent, bestiæ debent dici in comparatione fideliũ. vnde & Dani. 7. monarchia Roma. in bestia quarta designatur. Homines aũt con euerunt in scriptura dici animę, prout in postilla allegatur,& notanter dicit, *Animas pauperum tuorum.* quia veri fideles Christi propriè dici debent pauperes spiritu, Matth. 5. præcipue rtim pro tempore illo de quo psal. hic loquitur, quo tẽpore possunt nominari pauperes simpliciter, eo quòd nihil appropriabant sibi, sed viuebant in communi, vt Act. 2.

Consequẽter duodecimo petit liberationẽ ex promissione diuina in no. test. s. de adsistẽtia dei circa fideles vsque ad cõsummationẽ seculi, put est allegatũ. vnde dicit, *Respice in testamentum tuum.* s. nouũ, qđ est ppriè tuũ, qa ɔ̃firmatũ in tuo sanguine, iuxta illud Zach. 9. c. *Tu aũt in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos,& c.* Qđ populus existẽs in captiuitate Babylonica

bylonica non rectè potuisset dicere, s. *Respice in testamentũ tuũ.* quia illa captiuitas fuit ordinata in vltionem testamenti dei, quod irritum fecerant, vnde Iere. 11.c. Et vt ostendat quantum necessaria esset diuina prouidentia ad custodiam huius testamenti subiungit, *Quia repleti sunt, qui obscurati sunt terræ domibus iniquitatum*, hoc est dicere, quia illi, qui sunt obscurati, carentes, s. lumine gratiæ, & fidei, & terrenis adhærentes, s. Romani, repleti sunt domib. iniquitatũ, s. quia oĩa q̃cunque habẽt, ordinãt in exercẽdã iniquitatẽ suã ɔ̃ diuulgationem diuini nominis, & sic diuina ꝓuidẽtia erat valde necessaria. D

Consequenter. 13. petit huiusmodi liberationem ex pietate Christi, q̃ maxime in pauperib. & humilib. relucet, vt in psal. *Animas pauperum saluas faciet.* & hoc cũ dicit: Ne auertat̃ factus confusus. In illo enim statu ecclesiæ, s. primitiuæ, de quo hic tractat̃ in populo fideliũ maxime vigebat humilitas & paupertas, vt patet in eorũ gestis, qui ẽt expectabãt,& petebant laudare nomen dñi gloriose, & publicè, sicut fuit tpe. Constantini, q ecclesias fecit ædificari p orbẽ ad laudẽ diuini nominis. ideo dicit. *Pauper,& inops laudabunt nomen tuum.* Tredecimo.

Consequenter 14. petit, vt supr. allegans, q ista causa erat dei potius, quam sua. vnde dicit: *Exurge Deus,& iudica causam tuam.* Hoc est dicere, non peto vindictã seu vltionẽ sanguinis seruorũ tuorũ, sicut antiqui petebant, vt in psal. *Innotescat in gentibus vltio seruorum tuorum.* sed peto vt iudices causam tuã, s. blasphemiã tui nominis, vnde dicit, *Memor esto improperiorũ tuorum,& ne obliuiscaris voces inimicorũ tuorũ,& c.* Inimici enim Romani, non credebant, quòd martyria sanctorũ cederent in magnã eorũ gloriã, sed solũ concludebant ex hoc impotentiam dei,& hoc publice asserebant, vnde sequitur: *Ne obliuiscaris voces inimicorũ tuorum.* Ex quibus vlterius sequebatur q aduersarij nedum nõ corrigerentur, sed quod eorum peccata, q̃ præcipue fundabantur in superbia, quotidie augerentur, vnde superbia eorum ascendit semper. Intantum. n. creuerat cor Romanorum superbia, vt quidã eorũ faciebant se adorare, vt deos, vt patet de Adriano, qui posuit statuã suã in templo, vt ibi adoraret̃ vbi deus cõsueuerat adorari in quo grauius videtur peccare, quã Nabuchodonosor, qui seipsum fecit in statua adorari, & hoc propter circunstantiam loci. Decimoquarto. E

Ex quibus diligenter cõsideratis patet, q psal. nõ petit in hoc psal. expressẽ vindictã de aduersaijs, sed potius eorũ correctionẽ per suppressionẽ eorum superbiæ, Vnde cum incepit ɔ̃ eos orare, dixit: *Leua manus tuas in superbiam eorum*, nõ in personas eorum, sed id vitia: Similiter in fine hoc innuit, dicens, *Superbia eorum, qui te oderunt.* Et est proprius modus sanctorum noui testamenti, qui non mortẽ peccatorũ, sed eorũ correctionẽ desiderant. Sed fideles antiqui testamẽti expresse petebant vltionẽ, & vindictã corporalẽ ɔ̃ Babylonios, vt patet inf. in ps. *Super flumina Babylonis*: vbi hr̃: *Filia Babylonis misera, beatus qui retribuet tibi.* Qđ ad lr̃am intelligitur dẽ destructione regis Babylonis per Persas, qđ fuit in penã destructionis Ierusalẽ,& est ꝓprius modus antiquorũ, quibus a deo p̃cipiebatur interficere corporaliter oẽs Chananæos, & Amalechitas,& huiusmodi, vt in 1. Reg. 15. quod non pertinet ad perfectionẽ status sanctorũ noui testamenti. Et ex hoc satis patet, q materia huius psal. intelligenda est satis, vt supra. F

Replica. In psal. *Vt quid deus*: Cũ postil. inter cæteras expositiones eã, q̃ de captiuitate Babylonica elegisset, & optime applicasset, Burg. ex debili causa dicit eã irrõnabilem. Nã vt dicit, prophetæ dicũt illã captiuitatẽ esse ex iustissimi,& manifestissima causa. Et allegat ad hoc multa loca prophetarũ, ideo psal. non potuit rationabiliter conqueri dicens, *Vt quid deus.* Ad hoc respõdeo primo, q prophetis allegatis per Bur. constitit causa illius captiuitatis, quia fuerunt contemporanei illorũ prauorum regum pp quos captiuitas fuit inflicta. palpauerunt,& captiuitatem ex ea causa pdixerũt. Dauid autem, vel Asaph solum in spiritu præuiderunt captiuitatẽ, nõ causam, quamuis scirent eam non futuram sine causa. causã tamen in specie fortasse non viderunt. Stat enim mentem prophetæ tangi de vno, & non de alio. Ideo dixit Elisęus 4. Reg. 4. e. *Et dominus celauit hoc à me,& c.* Respondeo secundo, q dato, q viderint,& causam,& effectum in spiritu, non sequitur, igitur non poterat rationabiliter orare pro liberatione, allegando ad hoc familiaritatẽ, & amicitiam dei ad populum illum ante huiusmodi peccata habitã, prout exponit postil. Nec oportet dici, quòd illa oratio habet formam querimoniæ, sed potius admirationis, & desiderij. Et in ea forma dixit angelus Zach. 1. c. *Domine deus exercituum, vsquequo tu non misereberis Ierusalem,& vrbium Iuda quibus iratus es.* Et Apocalyp. 6. similis forma est, nõ querimonię sanctorum, sed desiderij secundum ordinem iustitiæ complendi secũdum glo. quia dicitur ibi. *Vsquequo domine non vindicas.*

Materia psal.

Diuisio.

Apoc. 6. c.

GLOSSA ORDINARIA.

A a Alias. *In finem ne disperdas, &c.* ✻ August. Id est ne violes spem, quæ habetur in promissione dei, sed sit tibi certa, & integra promissio eius, Vt hoc facias vide finem. vbi tu beatus miseri, qui hic rident, & ideo quocunque modo occurrunt, prospera, vel aduersa despice, in sola dei promissione gaude.

† corrumpas dissipes.

a Augusti. Monet hic psalmus, ne quis superbe de se præsumat ne humilis de deo desperet quem etsi affligitur, certa consolatur b promissio. Proponit humilis, qui & alios † propinquū. c inuitat. Psalmus iste d contra tumorem superbiæ medicinam humilitatis apportat. e In quo Christus verus B deus, verus homo, iudex viuorum, & mortuorum, vt Iudæi credant non corrumpāt fidem.

† tempus diffinitum in quo congregantur homines ad solemnitatem.

✻ Euthy. Hoc psalmo futurū prædicitur in mundi cōsummatione iustū dei iudicium, delinquentium nimirum supplicia & iustorum præmia. Et ideo vniuersos homines, in vitæ finem aspicere iubet, ne seipsos proprijs peccatis perdāt.

a ¶ Respice. b ¶ Tu Iudæe, vel quicunque. ¶ Spem promissionis Dei. c ¶ Qui monet ad bene operandum. d ¶ Quia de remunciatione.

In finem ne † disperdas, psalmus † cantici

a ¶ Fidelis synagogæ.

Asaph. LXXIIII.

a ¶ Peccata iam humiles. ¶ Hæc confessio euacuatio a malis est. b ¶ Tibi non alii. ¶ Non credulo viuenti, sed ignoscenti.

COnfitebimur tibi Deus confitebimur, 1

a ¶ Ex quo ipse aduocatus noster. b ¶ Sic implebimur bonis. 2

et † inuocabimus nomen tuum. † Nar- 3

a ¶ Plenus eructat. ¶ Alias narrabo. ¶ Iam enim omnes vnus Christus. b ¶ Vt alii veniant. ¶ Quæ si quis non audit. c ¶ Modo enim tempus docendi est, & misericordiæ.

rabimus mirabilia tua, cum accepero 4

a ¶ Iudicantur. cum eo iudicabunt. b ¶ Qui modo non videor. c ¶ Modo quid. ¶ Christus totus, quia & sancti ¶ August. a stabilitate mentis, & iustitiæ. 5

f † tempus, ego † iustitias iudicabo. Liquefacta est 6

PSALMVS LXXIIII.

b COnfitebimur tibi de. Aug. Certus ergo de præmissis incipit, *Cōfitebimur*. Repetitio affirmatio est ne pęniteat te esse confessum. vnde & dominus congeminat, Amen, amē: Fiat fiat. Et Ioseph de somno Pharaonis, qui vidit septē spicas, & totidem steriles. Et septem boues pingues, & totidem macilentas.

Ioh 1. g. Psal. 71 d. Gene. 41 a. Cass. Repetitio confirmatio est ad significationem veritatis. Sufficeret vnum, ad significationem firmitatis, accessit alterum. Confiteri peccata, vel semel terreno iudici mortem C inducit, sed deo frequens confessio vitam. Inde inuocatio, post narratio. vnde sequitur, Narra.

c *Inuocabimus nomen tuum.* Cass. Post cōfessionem potest inuocari deus, in hominē sic mundatū, & sicut per confessionem euacuatur à malis, sic per inuocationē impletur

d *Narrabimus mirabilia tua, &c.* Cass. Terretur superbi iudicio, quod effugi non potest, & ad cū reuocandū colūr firmantur, quē & deus sic humiliat, humilem vero ex. Loquitur Christus in persona capitis, & membrorum.

Cass. Hęc est la sanctæ deu prius cōfiteri post inuocar in auxiliū, tād rare. A purga cat deus, vt a f deuotus si voc dictū postula purgatus inu rit, inde pōt re, alioquin Quare tu ena titi. meas. P perfecta rel mox meret Dicit. n. Chr si rūdere vo cuius psona

e *Cū accep*pus. secundum hominem accipit, quod ipse deus dat, potestatem iudicium faciendi. Iustitias. Iudicandi ig te precentur absolui.

✻ Basil. Aquila, & Symmachus sic reddiderūt: Cū ac synagogam. Quando (inquit) reuertemur, & in tēplū congregabimur, tunc te legitimè laudabimus. Nun mamus, qūo cantabimus canticum domini in terra

✻ Euthym. Quidam simul cum præcedenti versic iungunt, verba illa, cum accepero tēpus, vt ordo sit, e rabo omnia mirabilia tua cum accepero tempus, h primum ab inimicis fuero liberatus, melius tamen vt subsequentibus coniungantur, & introducatur se luti ex Christi persona dicentis: Nolite esse pusillan cum iudicij tempus accepero, iuste omnes iudicab qui intulerunt, quam eos, quibus illata est iniuria.

✻ Beda. Accepit tempus non ille à quo sumus cre le per quem sumus reparati.

f *Liquefacta est terra.* Cass. Ostendit omnes inexcus iudicio. per hoc quod præmisit apostolos, & proph

---

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS LXXIIII.

COnfitebimur tibi deus. *Huic psalmo præmittitur talis titulus in Hebræo,* Ad victoriam non disperdas, psalmus Asaph cantici. *Et in translatione Hiero.* Victori non disperdas, psalmus Asaph cantici. *Et est eadem sententia vtrobique, quæ talis est, Iste psalmus cantici Asaph, ne disperdas, Id est, vt non per captiuitatem disperdas populum Israel, sicut fecisti in captiuitate Babylonica. Sicut enim psal. præcedens est oratio Asaph pro liberatione populi à dicta captiuitate, vt dictum est, ita iste psalmus est descriptio populi reuersi in terram natiuitatis suæ sub Cyro rege. Quod autem præmittitur, ad victoriam, vel victori, secundum translationem Hie. designat conatum Leuitarum in decantatione huius psal. vt frequenter supradictum est. Secundū igitur hūc sensum psal. iste diuiditur in tres partes, quia primo describitur reuersorum conditio, secundo aduersariorum punitio ibi, Dixi iniquis. tertio pro ambobus gratiarum actio, ibi. Ego. Circa primum dicitur in persona populi de captiuitate Babylonica reuersi.* Confitebimur tibi deus. *quod iuste nos captiuasti pro peccatis nostris.*

1 Confitebimur. *quod misericorditer nos reuocasti.*

2 Et inuocabimus nomen tuū. *Ista duo confitendo. vnde dicitur Nehem. 9. de reuersis à captiuitate Babylonica. Quater quater in nocte confitebantur, & adorabant in confessione, tione. De nocte confitentes dei iustitiam, & de die eius mise secundum illud psal. 12. b.* In die mandauit dominus m diam suam, & nocte canticum eius.

3 Narrabimus mirabilia tua. *Hoc dicitur in persona narrabat mirabilia dei, quibus deus patres eorum liberauer gyptiaca captiuitate, & ipsos de captiuitate Babylonica.*

4 Cum accepero tempus. *Rab. Sal. coniungit hanc li præcedente, dicens. quod est verbum populi Israel, & est sen cepero tempus, s. festiuū.* Ego iustitias iudicabo. *i. laude rabo non, sicut Gentiles, qui in vanitatibus, & idololatriis festos d. es. Sed quia iudicare non inuenitur dictum in sacr pro narratione laudis, ideo aliter dicitur à doctoribus nost propheta mutat hic personam, & loquitur in persona dei di* accepero tempus. *i. cum venerit tempus dispositum sec nem sapientiæ meæ, quod expectatur in omnibus operibus.*

5 Ego iustitias iudicabo. *id est sententias iustitiæ po ctum iustos de afflictionibus liberando, & impios puniend*

6 Liquefacta est terra. *scilicet Israel.*

1

MORALITER.

1 *Confite. ti. de.* Iste psal. est gratiarum actio populi reuersi de captiuitate Babylonis. Mora. autem potest exponi de quolibet peccatore veraciter pœnitente, & sic reuersus est de peccati captiuitate, & primo ponitur gratiarum actio, cum dicitur: Confitebimur tibi deus, ego & mei similes, de præteritis iniquitatibus.

† *Confitebimur.* confessione laudis pro beneficio nostræ iustificationis.

2 *Et inuocabimus nomen tuum.* pro alijs beneficijs o

3 *Narrabimus mirabilia tua.* quæ fecisti nobis, quia iustificare impium, quam creare cœlum, & terran cit Aug. Et subditur diuina responsio cum dicitur

4 *Cum accepero tem.* scilicet opportunum, iudicabo dicio approbationis.

6 *Liquefa. est ter.* homines in terrenis cōfidentes, cera liquescunt ab igne concupiscentiæ per con mortale peccatum.

Euthymius. Liquefieri dicitur omnis virtus, quæ dissol- uitur. Adueniente igitur iudicio liquefacta est terra, & habitantes eam, hoc est liquefient: cœlum enim inquit, & terra transibunt. Præterea etiam omnes habitātes in ea, quoniam vniuersi homines morientur.

Cassiod. Mysticè. Oriens quibus sol iustitiæ oritur, hoīes claritate Dei conspicui. Occidens quibus occidit, i. mali. Deserti nō falsi predicatores, superbi hæretici, qui locū montiū vsurpant, sed a Deo deserti: quib. Deus præsens non tn̄ ita vt bonis, in quibus præsens est per gratiam, non modo p cognitionem. Et hoc est, neque ab Oriente, neque ab Occidente, neque a desertis montibus & cætera, id est, omnibus generib. hominū, quia Deus præsens & cognitor est.

a ¶Exponit quam terram dixit, ipsa terra defluxit inhabitantibus se. b ¶Talem inueni terram, sed. Non suppliciorum exactor, sed peccatorum donator.

a terra & omnes qui habitant in ea, ego † confirmaui colum- 1

a Apostolos. ¶Quæ in passione nutauerunt. b ¶Sed. ¶Aug. per columnas confirmatas. 2
c ¶Omnibus generaliter. d ¶Hoc scilicet. ¶Non perseueretis in malo. e Etsi iam fecistis iniquitatem per cupiditatem. f Si sani non audistis, vel iacentes surgite.

c nas eius. * Dixi † iniquis Nolite inique agere, et delinquen 3

a Peccata defendentibus. b Inde superbire apud vos. Ne deficiatis per elationem. 4
¶Ad excusandum. c Et. ¶Caf. Vt qui contra Deum blasphema cogitatione demurmurat. 5
d ¶Contra Deum. 6

d tibus, nolite exaltare cornu. Nolite † extollere in altum cor- 7

a ¶Exponit in re. b ¶Vt qui dicit, se iniuste pati cum nequiores sint prosperi, quod est iniustum facere Deum. ¶Corde etsi non lingua. c Quasi nesciat hæc, vel non curet.

nu vestrum, nolite loqui † aduersus Deum iniquitatem. 8

a ¶Ideo nolite. b Deus iudex deest. ¶Iudicat, q. vt inde fugias in Occidentem, vel econuerso. ¶Quia non est localis.

e † quia neque ab Oriente, neque ab Occidente, neque a 9

a ¶Idest, secretis locis est absens. ¶Vt inde fugias in medium populorum. b ¶Etiam eorum qui sunt in corde. c ¶Superbum Iudæum, vt Pharisæum de iustitia legis tumidum mente.

† desertis mōtibus, quoniā Deus iudex est. Hunc humiliat, 10

a Humilem Gentilem, vt publicanum. b ¶Per legem quæ est in manu mediatoris. 11
c ¶Dispensatio. d Potestate. e Vinum merum propter synceritatem, mistum propter fecem, vinum merum spiritualis sensus, fex corporalia sacramenta. 12

f & hunc exaltat, quia calix in manu Dn̄i, † vini meri plenus 13
g 14

Terra & omnes. Augustinus. Prius firma, per diuersas diffluit concupiscentias. Vel terra ... us vitijs constricta, ... nte spiritusancto liquefacta est, vt germina virtutū emitteret.

Columnas eius. * Beda. Columnas terræ ... cat illos, super quos terra in se dissoluta ædificata cōsolidatur. s. ... ctos Apostolos, super quos ædificium illud fundatum est, de ... o dictum est: Dei ædificatio est, Dei agricultura est. Hæ columnæ quodam terræmotu nutauerunt, quia cū morte Domini dubitauerunt, & desperauerunt dicentes: Nos putabamus quod redempturus esset Israel, ipse verò resurgens eos confirmauit, quia mortem eis non esse timendam demonstrauit.

Inique agere. Augus. Malum est peccare, peius est perseuerare, pernitiosius defendendo se, in Deū culpam refundere.

Nolite exaltare cornu. Cassiod. Maximum est vitium accusationis, quasi cornu erigit qui peccata sua p alios nitit̃ excusare, vt per diabolū, persuasores, vel per necessitatē stellarū.

Loqui. Vt qui non sua culpa, sed necessitate stellarū dicunt peccasse, vt Deo non sibi imputetur. Vel qui sciunt peccata sua, sed impunitatem sibi promittunt.

Quia neque ab. Cassiod. Cur hęc? quia iudex talis est qui vitari non potest. quia vbique est, Deus enim est.

Augustin. De nullo loco diuisim iudicat, qui vbique præsens est, vt Deus. Cassiod.

g Quia calix. Augustin. Calix, lex, omnis scriptura vete. Testamen. vbi nouum absconditum quasi in fęce corporalium figurarum. Calix ergo meri, id est, legis syncerae quantum ad præcepta moralia bona, & iusta, scilicet Deum vnum adorabis: Nō occi. &c. Plenus misto, id est, fęce corporalium sacramentorum, quę residens & remanent apud illos, & inde funditur omnis spiritualis intellectus, & est eliquatus in homines, sed apud Iudæos remansit. vnde omnes infidi potati, sed ego & mei seorsum, & omnia cornua peccatorum, quod ante hunc hu. & exalta. cor. quod ante, & hunc exal.

Cass. Calix lex, vinum merum mysterium cęleste. Plenus, quia etsi semper bibitur, nunquam expenditur. Misto, quia vetus & nouū simul sunt. Iudęi non mistum bibūt, q̃a vetus sine nouo: Manichęi nouū sine veteri. Ex hoc ī hoc, a Iudęis tulit cōuersis inclinauit. Fęx nō p sordibus, sed ima & vltima vini subtiliora legis, ad quæ non pōt peruenire hic, quia omnibus hn̄tibus plenitudo non deficit. Bibent ex eo, vnde eo pleno oēs peccatores, idest, Iudęi in fine conuersi cum alijs. Vel calix ptās iudicandi. Vini meri, iusti iudicij. Misto misericordia

Regula deuotionis

† direxi, separaui, fixi.

† efferri ne loquamini

† & vino rubefactus est, vel rubuit vinum

NICOLAVS DE LYRA.

Et omnes qui habitant in ea. quia sicut virtute ignis metella soluuntur & liquescunt, sic terra Iudæ & habitantes in ea, eorum ædificia per incendium a Chaldæis fuerunt destructa.

Ego confirmaui. in reuersione de captiuitate. Et vocantur hic columnæ terræ Israel Zorobabel. Iesus filius Iosedech, Esdras, Nehemias, Aggæus, & Zacharias prophetę, & cæteri qui confirmauerunt corda populi ad reædificationem templi & ciuitatis.

Dixi. Hic consequenter describitur aduersantium punitio, quia Babilonij qui filios Israel capti uauerant, p Persas & Medos fuerunt debellati & destructi, vt habetur Daniel. ... & quantum ad hoc dicitur in persona Dei: Dixi. cuius dicere est facere, secundum illud Psalm. 12.b. dixit, & facta sunt.

Iniquis. idest, Babylonijs.

Nolite inique agere. quia abstulit eis potestatem exercendi vltra suam nequitiam.

Et delinquentibus nolite, &c. idest, potestatem regiam, quia ad Medos & Persas transtulit eam, Daniel. 5.

Nolite extollere in altum cornu vestrum. repetitio est eiusdem ad maiorem confirmationem.

Nolite loqui aduersus Deum iniquitatem. In hoc tangitur causa deiectionis potētiæ Babylonis, q̃a cōtra Deū blasphemias loquebantur vt dictum est Psalm. præcedenti.

9 *Quia neque ab Oriente.* idest, ex nulla parte poteris diuinum iudicium effugere, ideo subditur:

10 *Quoniam Deus est iudex est.* qui est præsens vbiq; per essentiam potentiam & præsentiam, secundum quod dicitur infra Psalm. 138.b. Si ascendero in cælum, tu illic es, si descendero ad infernum, ades, &c.

11 *Hunc humiliat.* eum eijciens a sua potestate.

12 *Et hunc exaltat.* a statu humili & paupere, & hoc facit de quolibet pro sua voluntate, & hoc patet in rege Babylonis quem deiecit per Cyrum, quem a statu miserabili ad monarchiā perduxit. Quando enim fuit natus de filia regis Astyagis, fuit in nemore expositus feris, & auibus deuorandus, sed diuina virtute fuit saluatus, & postea ad monarchiam exaltatus, prout plenius dicitur in Scholastica historia super Daniel. Et causa efficiens dictę deiectionis superborū a sublimitate subditur cū dr̃: *quia calix in manu Domini.* Per calicem in scriptura intelligit̃ pęna a Deo inflicta vel infligenda, vnde habetur sup. Psal. 10.b. *Pluit super peccatores laqueos, ignis, sulphur & spiritus procellarum pars calicis eorum.*

13 *Vini meri.* idest, puri sine aqua. Et in Hebræo habetur, vini fortis.

14 *Plenus misto.* i. in calice cū vino forti mista est aliqua species fortificatiua & inebriatiua, sicut solet fieri in clareto. Oīa ista dicuntur ad designandum acerbitatem vltionis diuinæ. Et inclinauit, scilicet calicem suum.

Cyrus rex Persarū quomodo mirabiliter educatus & deinde rex factus.

MORALITER.

Ego confirmaui columnas eius. Columnę terrę dicuntur homines iusti, quorum meritis alij sustentantur, & ipsi a Deo in bono confirmantur.

Dixi iniquis. Hic ponitur punitio perseuerātiū in malo, cū dr: *Dixi iniquis:* Isti sunt qui faciunt cōtra pręcepta negatiua.

Et delinquentibus. qui faciunt contra affirmatiua.

Nolite exaltare cornu. gloriantes de vestra malitia.

Nolite extollere in altum, &c. idest, nolite loq blasphemias contra Deum.

9 *Quia neque ab Oriente.* idest, quia ex nulla parte abest Dominus, qui præsens est vbique.

10 *Quoniam Deus iudex est.* non solum factorum, sed etiam verborum & cogitationum.

11 *Hunc humiliat.* scilicet superbum.

12 *Et hunc exaltat.* scilicet humilem.

† *Quia calix in manu Domini.* idest, punitio dura ad puniendum peccatores pro voluntate sua.

A cordia & iudicio, qa alijs mors per iustitiã, alijs vita per misericordiã, quod inclinat & omnibus propinat. omnes enim sentient misericordiam & iudicium, & licet inclinet, fęx pęna bibentibus austera, cuius sapor non exinanietur malis. vnde; Bibẽt omnes peccatores terrę, non solum Iudęi.

ta annorum seruitutem reditu potitus sum, illi vero continuę seruituti tradentur.

✠ Euthymius. Per fęcem calicis, crassitudinem, vt ita, intelligit meri supplicij, hoc est extremas omnium pœnas, quę ijs reseruãtur, q aut maxime deliquerint, aut a vitijs mutari noluerint.

a *Fęx eius non est exinanita.* ✠ Basilius. Grauiorem pœnam fęcem vocauit. Ego (inquit) quod liquidius erat bibi, hoc est certioribus malis subiectus fui, ipsam vero fęcem Babylonij bibent, idest, grauiora patientur quam nobis intulerunt. Ego C enim post septuaginta anno-

† Effudit B

† in seculum gaudebo

a ¶ Quia hunc humiliat & hunc exaltat. Legem. b ¶ A Iudæo in Gentilem. Alias hunc. c ¶ Quia carnalia desideria apud Iudæos remanserunt. †

a misto. Et inclinauit ex hoc in hoc, verumtamen † fęx eius 1.

a ¶ Alij vinum, alij fecem. b ¶ Iudæi superbi peccatores, Gentiles humiles peccatores. 2

b non est exinanita, bibent omnes peccatores terræ. Ego au- 3

a ¶ Vel gaudeo de promissione futura in fidem, de qua dicitur: Ne corrumpas.

tem † annuntiabo in seculum, † cantabo Deo Iacob. Et 4 5

a ¶ Quæ hic eriguntur. Aug. Dignitates superborum. b ¶ In finem quę modo nolunt frangi. c ¶ In futuro, vbi superbus humiliabitur, humilis exaltabitur. Et hoc est quod dixit: Et hunc exaltat. 6

omnia cornua peccatorum confringam, & exaltabuntur 7

a ¶ Quæ non hic sed ibi.

c cornua iusti. 8

b *Ego autem annuntiabo in seculum cantabo Deo Iacob.* Cas. Omnes bibunt, sed seorsum, ego ... est, Christus cum corpore: annuntiabo in seculum, quando ... culum erit.

c *Cornua iusti.* ... munera Christi ... sunt sublimitas ...

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Ex hoc in hoc.* ad inebriandum vnum populum post alium, puniendo peccatores successiue secundum ordinem suę iustitiæ, sicut puniuit Iudæos per Babylonios, & postea Babylonios per Medos & Persas, & postea Medos & Persas per Græcos, & Græcos per Romanos.

2 *Verumtamen fex eius non est exinanita.* i. fundus in quo fæces resident calicis, non est euacuatus, quia semper in deo remanet virtus ad puniendum peccatores, ideo subditur: Bibent omnes peccatores terræ.

3 *Ego autem annuntiabo.* Hic vltimo ponitur gratiarũ actio ꝓ populi liberatione & aduersariorum punitione, cum dicitur: *Ego autem annuntiabo.* scilicet Dei virtutem & laudem.

4 *In seculum.* quia Psalm. iste a tempore Asaph vsque nunc decantatus est ad laudem Dei, & adhuc decantabitur. ideo subditur.

5 *Cantabo Deo Iacob.* Licet enim sit Deus omnium per creationem, dicitur tamẽ Deus Iacob specialiter, eo quod populus Israel descendens a Iacob susceperat Dei legem nõ alij populi. vnde dicitur infra Psalm. 147. b. *Qui annuntiat verbum suum Iacob, iustitias & iudicia sua Israel.* Non fecit taliter omni nationi.

6 *Et omnia cornua.* idest, superbias & potestates.

7 *Peccatorum confringam.* i. confringenda denuntio per potestatem diuinam. Vel aliter potest dici quod propheta mutat modum loquendi, quia prius dicebat in persona propria: *Ego autem annuntiabo, &c.* Et consequenter transit, descendit ad loquendũ in persona Dei dicens: *Omnia peccato. confringam.* Quia Deus fecit de peccatoribus vindictam, & transitus talis frequenter fit in prophetis & in illis maxime qui metrice scripserunt, quales fuerunt illi qui Psalmos fecerunt.

8 *Et exaltabuntur cornua iusti.* Idest, Christi qui dicitur antonomastice iustus, eo quod iustificat alios, secũdum quod dicitur. Esa. 53. d. *In scientia sua iustificabit ipse iustus seruus meus multos, & iniquitates eorum ipse portabit.* In resurrectione autem Christi exaltata fuerunt eius cornua propter quod dicitur Matth. vlti. d. *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.* Propter quod sanctus Zacharias nominauit Christum cornu, Lucæ 1 g. *Erexit nobis cornu salutis in domo Dauid pueri sui.* Christus enim descendit de Dauid secundum carnem. Ro. 1. a. Qui factus est ex semine Dauid secundum carnem.

Moraliter potest exponi Psalm. iste de quolibet vere pœnitente qui egressus de captiuitate peccati confitetur Dei iustitiam & eius misericordiam & potestatem dæmonum contemnit, & Deo gratias agit.

MORALITER.

† *Et inclinauit.* puniendo peccatores successiue diuerso tempore, sicut in diluuio, & postea in subuersione Sodomæ, & sic de alijs.

2 *Veruntamen fæx eius.* scilicet calicis.

† *Non est exinanita.* quia in eo remanet potestas ad puniendum malos pro voluntate sua. ideo subditur: *Bibent omnes peccatores terræ.*

3 *Ego autem.* Hic ponitur gratiarũ actio pro peccatorum punitione, quæ tamẽ nõ procedit ex zelo vindictæ, sed iustitiæ diuinę Psalm. 57. b. Lætabitur iustus cũ vi. vin. & sic in persona iusti: *Ego autem annuntiabo in seculum.* Dei iustitiam in punitione peccatorum.

5 *Cantabo Deo Iacob.* Licet enim sit Deus omnium, tamen specialiter dicitur Deus iustorũ, qui sũt supplantatores vitiorũ.

6 *Et omnia cornua peccatorum confringam.* Idest, confringenda dicam per Dei iustitiam.

8 *Et exaltabuntur cornua iusti.* in ciuitate cælesti.

ADDITIO I.

In Psalm. 74. *Confitebimur.* vbi dicit postil. *Cum accepero tempus.*

Quidam expositores nostri intelligũt hęc verba. s. *Cum accepero tempus, &c.* a filio Dei dicta ante carnis assumptionẽ, vt sit sensus: Cũ ego qui sum æternus accepero tempus, idest, fuero factus homo tẽporaliter, tũc iustitiã iudicabo. iuxta illud Iohan. 5. d. *Omne iudiciu dedit pater filio.* & sic cũ dicitur: *Liquefacta est terra, &c.* i. intelligitur a soliditate virtutũ, eo q, omnes fere lapsi erant in peccato ante aduentũ Christi, sed dicit: *Ego confirmaui columnas eius*, i. apostolos, & correspondenter ad istum sensum possunt exponi tam pręcedentia quam sequentia.

ADDITIO II.

In eodem Psalmo 74. vbi dicitur in postil. Quia neque ab Oriente.

Attendendũ est, quomodo intelligantur ista verba. *Neque a desertis montibus.* quia non videntur correspondere huic qđ præmittitur, nec ab Oriente, neque ab Occidente, potius. n. debuisset dicere. Nec ab Aquilone & mari, sicut consueuit scriptura loqui cũ de quatuor partibus mundi agit, vt in plurimis locis. ad huius propriũ intellectũ sciẽdũ secundũ astronomos q, terra habitabilis se extendit ab Oriẽte in Occidẽtem, sic quod continet. 151. gradus quæ est medietas totius orbis terræ. & hæc distantia quæ ab Oriente terræ vsque ad Occidentem, dicitur longitudo terræ. latitudo enim terræ habitabilis, quæ cõsideratur ab Aquilone ad austrũ non est tantæ distantiæ, quia non occupat nisi. 66. gradus fere, totum residuũ tam ex parte aquilonari quam australi sunt deserta loca, prout philosophi & astronomi de hoc inuenientes, tam rationibus quam inuestigationibus demonstrant. Bene igitur Psalm. volens quatuor partes mundi nominare, nominauit partem Orientalem & Occidentalem sub propriis nominibus, eo quod ab Oriente in Occidentem se extendit habitatio humana, sed partem Aquilonarem & australem nominauit desertos montes, qa subtracta parte habitabili in latititudine terrę ex vtraque parte remanent magna deserta, in quibus verisimiliter sunt montes.

ADDITIO III.

In eodem Psalm. 74. vbi dicitur in postil. *Vini meri.*

Vbi translatio nostra habet *meri.* in Hebrai. habetur chamar, quæ magis sonat spissum vel lutosum, quod quidam Hebræi, sic exponunt, quod sub hoc calice, scilicet iustitiæ diuinę est vinũ lutosum & spissum, quod generat in fundo multas fęces, sic quod de inferiori parte vbi sunt fęces bibunt peccatores grauissimi, & de superiori bibunt, qui non tam grauiter peccauerunt, & hoc ad designandum quod seruatur proportio diuinæ iustitiæ circa punitionem transgressorum.

GLOSSA ORDINARIA.

A a *anticum.* Quia agit de bonis Chriſti, ſcilicet quod notus qu d habitat, quod illuminat, quod ſaluat. Frangit gloriam Iu ȩorum.

b *Id Aſſyrios.* Caſſi. Remi. Contra Iudæos qui non dirigetes, ſed errantes. V quod erigunt ſe, qu ſine gratia quæ- ri ſalutem, & perſe untur eccleſiam volim Aſſyrij Iudæos. Qui confutantu nic ablatis nominus glorię. Et nihil p e ſine gratia probatur.

PSAL. LXXV.

N *Otus in Iudæa.* Aug. Gloriat Iu dæs quod Iudęo no tu eſt Deus, & verū e ſed Iudæo intus n in carne. Aug. P pheta, ſi Iudæi, tu in vobis notus e Deus, quod ſi nō e tunc non Iudæi.

 Iudæa. Aug. Sus tis filijs Ioſeph duobus cum reliquis 11. filijs Iacob 12. t ſunt, excepta tribu Leui quæ ſacerdotalis & de decimis v bat. Duodecim tribubus terra diuiſa eſt. In his vna eſt I a, vnde reges, & a regno omnes Iudæi dicuntur. Cōfeſſi ſi Cęſarem, non Chriſtum qui de Iuda iam non Iudæi.

d *Iſrael magnum nomen eius.* ✣ Euthy. Nec in ſolo Iſrael, a Oriente enim inquit propheta vſque ad occaſum glorificatum eſt nomen meum inter gentes, & alibi ad Iudęos, vos a profanaſtis eum. Per Iſrael igitur, Iſraelitarum ſcripturā intelligit, datā populo Iſrael, in qua magnū ac glorioſum ca- D nitur Chriſti nomen. Maximus aūt philoſophus, per Iudæā eam philoſophię partē intelligit, quę circa actiuas actiones verſatur, & per Iſrael eā partem quę contēplationib. vacat. Iudas quippe interpretatur confeſſio, confeſſio autē initium quoddam preſtat ad agendi virtutes. Iſrael vero interpretatur mens vidēs Deū. Cognoſcit igit Deū is, qui per virtutem operatur, ſciēs illum iudicem iuſtum eſſe, & condigna vnicuique pro actionib. in iudicio redditurum, atque ideo ſeipſum E ab omnibus maculis mundat. Cognoſcit etiam Deum, qui in diuinorum contemplatione verſatur, & conſiderans Dei magnalia condigne etiā illum magnificat.

e *In Sion.* Aug. Congruum verborum ordinem attēde. Iudæa confeſſio poſt quam Iſrael. i. videns Deum, & ſic in peccato cum Deo locus eſt, vnde ſequitur. In pace, poſt in Siō, ideſt, in contēplatione. cum facie ad faciem videbit Deum, erit habitatio.

f *Ibi confregit potentias.* Caſſi. In Iudæa, in Iſrael, in Salem, in Sion, vbi Deus pacis autor venit, hęc omnia (quæ & nomina gloriæ eorum) fugiunt.

g *Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis turbati ſunt, etc.* Dia pſalma. Illuminat Chriſtus, dormit Iudęus, Chriſtus iudicat, petit ille.

Aug. F

a Dirigens Chriſtum. b Laudibus ad quas monet. c Fidelis ſynagogæ.

a † In finem in carminibus, Pſalmus Aſaph, canticum ad
a Ideſt, contra Iudæos qui non ſe dirigunt, ſed errant vel erigunt contra Chriſtum.
b Aſſyrios.

PSAL. LXXV.

a Vera. Vt confiteatur peccata. b Vero. c Non blaſphematur ſicut per malos.
c d Notus in Iudæa Deus, in Iſrael magnum 1
a Alij Salem, cuius ponitur hic interpretatio. 2
nomen eius. Et factus eſt in pace locus 3
a Vera ideſt, eccleſia. Contemplatione vel ſpeculatione. 4
e eius, & habitatio eius in Sion. Ibi con- 5 6
a Scilicet. ¶Dolos. b Vnde ſe ſuperbe protegunt. 7
f fregit † potentias, arcum, ſcutum, 8
a Vnde pugnant. b Contra Deum defendendo peccata. Omnimodam contradictionem. c Confregiſti et illuminas tu terribilis ex futuris venturus ad iudicium. d Non montes ipſi. e Per mirabilia. f Ideſt, per montes æternos. Apoſtolos prophetas. ¶Vel in.
g gladium, & bellum. * Illuminans tu mirabiliter a mon- 9
a Sed. Annuntiata alia vita quæ non eſt hic. Parentheſis, turbati ſunt. b Caſ. deſideria mundi quęrentes.
tibus æternis, † turbati ſunt omnes inſipientes corde. 10

NICOLAVS DE LYRA. PSAL. LXXV.

Notus in Iudęa Deus. *Huic pſ. pręmittitur talis titulus in Heb.* Ad victoriā in organis Pſal. *Aſaph cātici. & in trāſlatione Hiero n. victori in carminib. Pſal. eſt Aſaph cantici. & patet ſententia vſq; tituli ex dictis ſupra Pſal. 4. De materia aūt huius Pſal. dicit R Sal. quod Aſaph præuidens in ſpiritu afflictionē regni Iudææ per Sennacherib tēpore Ezechiæ, & eius percuſſionē a Deo ſecundū quod habetur 4. Regū. 19. quod Angelus Domini percuſſit in caſtris Aſſyriorum. 685. millia, quod videns Sennacherib, fugit confuſus ad terram ſuam, & ibi fuit occiſus a filijs ſuis, vt habetur ibidem. Fecit etiā hoc Pſalm. iſtum. Et huic dicto concordant plures doctores & expoſitores Catholici, propter quod intēdo illud ſequi. Igitur ſecundum hoc Pſalm. iſte diuiditur in tres partes. quia primo deſcribitur regni Iudææ conditio. Secundo Sennacherib deiectio.* Ibi confregit. *Tertio ... iarum actio, ibi.* Quoniam cogitatio hominis. *Circa primum ... dum, quod in regno Iudææ metropolis erat Ieruſalem in qua erat templum, propter quod vigebat ibi diuinus cultus, & ſcientia legis & prophetarum, & hoc eſt quod dicitur.*

1 Notus in Iudea. *Non ſic autem in alijs terris, vbi non vigebat verus Dei cultus, nec ſcientia legis & prophetarum.*

2 In Iſrael magnum nomen. *Hoc eſt nomen Domini tetragrammaton, quod eſt appropriatum altiſſimo creatori, in quo nomine ſacerdotes templi benedicebant populum.*

3 Et factus eſt in pace. *ideſt, tempore pacis.*

4 Locus eius. *ideſt, templum in quo habitat Deus per ſpecialem eſſentiam, dando eis reſponſa ſuper propitiatorium. Hoc enim templum fuit ædificatum tempore Salomonis qui propter hoc nominatus fuit Salomon. i. pacificus, quia maxima pax fuit in regno Iudææ temporibus eius, vt habetur 3. Reg. 5.*

5 Et habitatio. *quia templum fuit ædificatum in illa parte ciuitatis Ieruſalem vbi eſt mons Sion.*

6 Ibi confregit. *Hic conſequenter deſcribitur ipſius Sennacherib deiectio, eo quod volebat deſtruere ciuitatem Ieruſalem, & templum in ea ædificatum cultui diuino imputatum, & hoc eſt quod dicitur. Ibi confregit, ſcilicet Deus.*

7 Potentias. *i. bellatores exercitus Sennacherib.*

8 Arcum ſcutum. *i. omnia inſtrumenta bellica, quia interfectis bellatoribus arma bellica ad nihilum valebant vl... ipſi Sēnacherib. propter quod fuit territus & confuſus, vt prædictum eſt.*

9 Illuminans tu mirabiliter a montibus ęternis. *Mōtes ęterni hic dicuntur Angeli qui ſunt immortales, quia miniſterio angelico facta eſt exercitus Sennacherib proſtratio. Et factum eſt hoc mirabiliter, quia corpora eorum redacta fuerunt in cineres veſtibus eorum & armis remanentibus illęſis, ita quod Ezechias & viri ſui ſine difficultate aliqua poterant colligere arma & ſpolia, & per hoc illuminati ſunt in cognitione diuinæ virtutis. In Hebr. habetur. De montibus rapinæ. Et in translatione Hieron. A montibus captiuitatis. Et tunc referendum eſt ad montem Sion et montem Moriam, vbi templum erat fundatum, quia Sennacherib intendebat ſpoliare & captiuare habitātes in eo, ſed ſacrificijs et orationibus ibi factis ordinatione Dei percuſſit Angelus caſtra Aſſyriorum, vt prædictum eſt, & ſic accidit contrarium.* Angeli dicuntur montes æterni.

10 Turbati ſunt omnes. *i. bellatores Sennacherib, qui erāt adhuc idololatræ, & ſic inſipientes et de Deo veram notitiam non habentes.* Dor-

MORALITER.

1 *Notus in Iudæa.* Pſal. iſtum fecit Aſaph prȩuidens in ſpiritu liberationē mirabilē populi Iudę a Sennacherib perſecutione, vt habetur 4. Reg. 19. Myſtice pōt exponi de liberatione populi Chriſtiani tēpore Balduini regis Ieruſalem, qui anno 1124. preuentus a Saracenis, fuit captus ab eis & tunc vndique venerūt Saraceni, vſque ad 40. milia, vt Chriſtianos exterminarēt totaliter de terra ſancta, qui confidētes in ſolo Deo, in præliū exierūt non plures ęſtimati inter equites & pedites q̄ tria milia. & ſigno cęlitus dato, de quo dicet vi- ctoriā mirabilē habuerūt, & Deo magnifice gr̄as egerūt. Sic ... dr. *Notus in Iudæa.* quoniam tunc a fidelib. habitabatur. In

2 *In Iſrael magnum.* i. in clero illius populi, qui præ cæteris habebat maiorem notitiam Dei.

3 *Et factus eſt, &c.* dicta victoria de Saracenis obtenta.

5 *Et habitatio eius, &c.* nam ibi habitabant deuotiores inter Chriſtianos. 6 *Ibi confregit, &c.* ſ. Saracenorum, qui in bellis vtuntur gladijs, arcubus, & ſcutis.

9 *Illuminans tu mirabiliter.* nam in principio cōgreſſus quidam fulgor cælitus deſcendit ſuper Saracenorum exercitū, & ſtatim omne robur fugit ab eis, & cęſi fuerunt a Chriſtianis vſque ad 7. milia & 5. milia in aquis ſubmerſi, nullo de Chriſtianis cadente. ideo ſubditur.

10 *Turbati ſunt omnes, &c.* ſ. Saraceni.

A Aug. Tu illuminas, ſed per montes qui prius lumen excipiunt per prophetas. ſ. & Apoſtolos. Sed de illuminatione turbati ſunt omnes inſipientes corde. Præmittit inde quare in futuro terribilis dormi. &c.

* Baſilius. Pro illuminans Symmachus reddidit, ſplendore magnificentiſsimus excelles, a montibus venationis. In noſtris enim montibus mortis venationi inimicos tradidiſti, magnificentiſſimus & illuſtris apud omnes declaratus miraculo magno ignorantes illuminas, te que Deū eſſe doces.

† exercitus virtutum, id eſt, fortes

† ſoporatus eſt & currus & equus

† ſtabit corā te ex eo tempore quo cōmouerit ira tua

† audire

a Ettubati. In præſentibus quæ facta ſunt eis delitioſa. b Caſ. Studentes diuitijs, vel quia libero arbitrio & lege diuites ſe putant.

a Dormierunt ſomnum ſuum, et † nihil inuenerunt omnes 1 2

a Dormie. ſed hoc a te. b Ab ira & excæcatione.

b c d e viri † diuitiarum in manibus ſuis. Ab increpatione tua 3

a Iunioris populi. b Vt Pharao qui increpationes Dei obſtinata mente contempſit, ita negligunt ſancta monita. Cæcitate cordis. Pharao & Aegyptus & qui per ſecularia vag. ſunt. c Noluerunt eſſe humiles. d Superbiæ. e Sed. Quod dormientes nunc non ſentiunt, in fine ſentient. In iudicio futuro.

f g Deus Iacob † dormitauerant qui aſcenderunt equos. Tu 4 5

a Tunc etſi hic aliquo modo. b Nullus ſed. c Modo dicunt quod volunt. d Erit. e Quid enim tunc? De me dixit Aſaph.

h terribilis es, & quis † reſiſtet tibi, extunc ira tua. De cœlo 6 7

a Futurum eſſe. b Facies, ſed præteritum ponit quaſi iam factum. c vnde. Homo. d Melius modo timeret & quieſceret. e A malis ſuis. f Quando. 8

† auditum feciſti iudicium, terra † tremuit & quieuit. Cum 9 10

a Seuere iudicans, qui hic quietus omnia pertulit. b Ieſus Chriſtus. c Ne putes iudicium fieri ad ſolam damnationem iniquorum, ſubdit, vt ſaluos faceret. Vel o. 11

d Aug. qui non aſcendunt equos, ſed in humilitate confeſſi ſunt peccata.

exurgeret in iudicio Deus, vt ſaluos faceret omnes † man- 12

a Non dico Angelos. b Prima qua damnat malum & incipit bona.

i k l m ſuetos terræ. * quoniā † cogitatio hominis cōfitebitur tibi, 13

* Sela ſupra pſal. 3.

† ira, id eſt, inſania hominis cedet tibi in gloriam

a *Dormierunt.* Caſſio. A bonis æternis refrigeſcētes carni acquieuerunt, pſutura non videntes. Somnū ſuū, qui diſtat a quiete bonorū, quia iſte fallax eſt, videntes per ſomnium ſe habere theſauros, dū euigilant nihil inueniunt. vnde dicit: Et nihil inuenerunt omnes viri

B diuitiarum. Definitio auarorum.

* Euthymius. Aſsirij milites qui obſidebant, dormierunt ſumma cum ſpe, verū nihil eorū inuenerūt quę expectabāt. Poſſumus & aliter dicere, quod Iudęi qui obſeſsi erāt turbati ſunt, dū aſpicerent inimicos in circuitu, & diuinas vires ignorarent, qdque dū captiuos ſe paulo poſt futuros eſſe arbitrarent, vt ipſa docet hiſtoria, ſomno corrupti dormierūt, & mane experge facti, ea nō viderūt, q̄ fieri timuerūt, quini mo neque ipſum etiam inuenerunt inimicum, cum vnica nocte ad centum, & octoginta milia hoſtium occiſa fuerint.

Matt. 25. c.

b *Nihil inuenerunt.* quia nihil poſuerunt in manibus Chriſti, qui dicit: *Eſuriui, &c.*

Remi. In pauperibus nanque eſurijt, qui in cęlo diues eſt.

c *Viri diuitiarum.* Qui ſolam ſpem ſuam ponunt in incerto diuitiarum. Vnde non ait, habentes diuitias. Multi enim habent qui non amant.

d *In manibus, &c.* Caſſio. quaſi adhuc in manibus quærant, cum ſe iam nihil tenuiſſe cognoſcant.

e *Ab increpatione, &c.* Aug. Strepitus increpationis ſolet excitare, ſed tantum pondus eſt increpantis Dei quod dormitant, .i. eſt, cor habent induratum.

C f *Qui aſcenderunt.* Auguſti. Quorum ſuperbia creuit, humili Chriſto non humiliati.

g *Equos. tu terribilis.* Caſsiodo. Quaslibet ſeculares extollentias. vnde præceptū erat in lege filijs Iſrael, vt nō multi... rent ſibi equos. Salomon quoque de Iudæa non habe... quos, ſed emebat de Aegypto.

* Euthymius. Per equorum aſcenſores inimicos ipſo... telligit, qui in equorū multitudine, quibus in bello pr... vtebantur, nam... fidebant, ideo... ait, hi in curribu... hi in equis, nos... nomen Dei noſ... inuocabimus.

h *De cælo au...* Aug. vnde A... lus: *In reuelatione... ni noſtri Ieſu de c... Angelis venient c... cium exercendum* exurgeret, idest potens appareb... hic humilis. Ve... exurgeret hic a... te, poſtea vetur... iudicium.

Tunc. Aug. ... veniens de co... cies auditū. i. e... notū. Virtus ... exponitur, vnde terrentur, & perdita poteſtate quie... quieuit cum exurgeret.

i *Manſuetos terræ.* Aug. Qui mentis pacem habent, no... ſtantes iugum Dei.

* Euthymius. Per terram humanam intelligit natur... quā alibi dictum eſt, terra es & in terrā reuerteris. p... tamē eos dicit, qui terrena ſapiunt. Cū exurgeret ig... in vniuerſale iudiciū, quieuerūt omnes homines, del... que extinctis in poſterū quibuſcunq; alijs operibus. C... geret autem in iudiciū, vt iuſtos homines ſaluaret, q... tes appellat, ſeu manſuetos, quia proprium, ac pecul... cuiuſcunque viri iuſti, vt mitis ſit ac manſuetus.

k *Quoniam cogitatio.* Caſ. Diapſalma, admonet iam d... offerre vota. Quaſi merito ſaluat manſuetos. Quoni... tatio, idest, laudabunt te cogitatione & opere, hoc... quiæ cogita. &c.

l *Cogitatio hominis.* Caſſ. conceptio voti. Reliquiæ... voti operatio, reliqua poſt cogitationem.

m *Confitebitur tibi.* * Beda. Hoc dupliciter poteſt i... quādo. n. homo male actam vitā ſuam cogitat, & dā... Domino laudabilē cōfeſsionem facit, quando vero, ... gitauit ad actū perducit, ſcilicet quādo ſeipſum pro... tis peccatis punit orando, ieiunando, & ſimilia faci... re liquię cogitationis diem feſtū agunt Domino. V... cū homo recogitat ſe peccatorē fuiſſe, & agit grati... viuifica...

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Dormierunt ſomnum ſuum* dormitione mortis, ſecundum quod dicitur Ioan. 11. b. Lazarus amicus noſter dormit, id eſt, mortuus eſt, vnde ibidem ſubditur.

2 *Et nihil inuenerunt omnes viri.* quia bellatores Sennacherib multas diuitias per bella acquiſierant, quas ibidem dimiſerunt, quia mortui nihil potuerunt ibi habere, & illi pauci viri qui remanſerant, ita repente fugerunt cum Sennacherib, quod nihil potuerunt de illis ſecum portare.

3 *Ab increpatione, &c.* idest, mortui ſunt non morte naturali, ſed tua virtute, ſecundum ordinem iuſtitiæ tuæ.

4 *Qui aſcenderunt equos.* idest, equites exercitus Sennacherib.

5 *Tu terribilis es.* in iudicijs tuis.

6 *Et quis reſiſtet.* tibi, quaſi dicat nullus cum infinita ſit tua virtus.

7 *Extunc ira tua.* idest, ſtatim cum decreueris punitionem alicuius procedis in effectum ſecundum modum tuę iuſtitiæ vel ſententiæ.

8 *De cælo auditum feciſti iudicium.* quia punitionem Se... nacherib, & exercitus eius Deus nuntiauit Eſaiæ, & Eſai... Ezechię, vt habetur. 3. Reg. 10.

9 *Terra tremuit.* idest, habitantes in terra Iuda præ... tremuerunt ex aduentu Sennacherib contra eos.

10 *Et quieuit.* quia audientes perſecutionem ſui exe... fugam eius in ſecuritate quieuerunt, ideo ſubditur:

11 *Cum exurgeret in iudicio Deus.* idest, ad faciendum vindi... ctam de Sennacherib, & exercitu eius. 12 *Vt ſaluos facere...* *omnes manſuetos terræ.* idest. Ezechiam & populum ei...

13 *Quoniam cogitatio.* Hic vltimo ponitur gratiarū a... pro populi liberatione & ſuperborum punitione, c... tur: *Quoniam cogitatio.* Ezechiæ rationabiliter viuent... puli ſui.

14 *Confitebitur tibi.* confeſſione laudis pro ſua libe... mirabili.

MORALITER.

1 *Dormierunt ſomnum ſuum.* ſcilicet mortis.

2 *Et nihil inuenerunt.* ſcilicet de ſpolijs Chriſtianorum, quæ prædari ſperabant.

3 *Ab increpatione tua, &c.* Ideſt, a punitione tua modo prædicto facta.

† *Dormitauerunt.* ſomnino mortis.

4 *Qui aſcenderunt equos.* ideſt, equites Saraceni.

5 *Tu terribilis es.* propter quod nullus poteſt reſiſtere tibi.

8 *De cælo auditum, &c.* per fulgorem prædictum.

9 *Terra tremuit.* in aduentu Saracenorum.

10 *Et quieuit.* in debellatione eorum, ideo ſubditur:

11 *Cum exurgeret in iudicio.* ad puniendum Saracenos.

12 *Vt ſaluos faceret omnes manſuetos.* ideſt, Chriſtianos.

13 *Quoniam cogitatio hominis confitebitur, &c.* Chriſtiani videntes manifeſtū auxiliū Dei, cōfeſsi ſunt ſup... ce cōfeſsione laudis bonitatem miſericordię diuinę... miſerunt Domino fideliter ſeruire, ideo ſubditur:

…ificatori,& redemptori suo, tunc confitetur ei,quia hoc A …confessio,idest,laus eius.

Reliquiæ cogitationis. August. Quoniam cogitatio prima vn… incipimus bona,idest, confiteri Dño, quæ facit reliquias …gitationes,quæ festũ agunt prius est damnare & displice… …quod eramus,quod …stea in memoria te…ntes, scilicet quid …amus,& qd accepi…us,gratias liberato…aganius, quod est …ennia celebrare.

Cassiodor. Quia so… Dominus est cui …liuitas debetur.red… …ot vota Deo. Prima …gitatio dãnat mala.

…*Reliquiæ*. quia post …uper debet homo recordari præterita mala, vt lugeat,li… mundus hic agat diem festum,quando sentit se peccato …erum, vt post emendationem Iudæi iubentur offerre fe…ium munus Deo.

b *Vouete & reddite.* Augustin. Alia sunt communia vota de…,sine quibus,non est salus, alia propria, vt vouere castita…, & huiusmodi.

*Beda.Venerab. Vouete Domino, id est, redemptori & …atori vestro,quod vouendum est,idest,vos ipsos.Vouete …uam & quæ voueritis reddite. Malum enim est vouere …non reddere.Non tamen ideo non est vouendum, sed vo…ndum est,& reddendum.

* Euthy-

a Post pœnitentiam. b Cessabunt a seruili opere non intenti mũdo, sed quieti bonis intendent operibus. c Gratias agendo. d Mente. Quodlibet bonum.

a b & † reliquiæ cogitationis † diem festum agent tibi. Voue- 1

a Necessario post votum. Opere b Non tantum homini. c Id est, omnes humiles qui confitentur ei, & adorant eum. d Per fidem. Vt famuli. 2

te,& reddite Domino Deo vestro, omnes qui in circumitu 3

a Vel offerent. Alias offerent. b Vosipsos. c Quia. Si non amore vel timore facite. d Dando suum. e Vitam. Audaciam superborum. Superbum.

c d eius affertis munera † terribili. † Et ei qui aufert spiritum 4 5

a Terrenorum. b Non solum alijs est terribilis,sed etiam regibus. c Qui se regunt subiecti Deo. vnde: Cor regis in manu Domini. Qui terribiles sunt alijs.

e principum † terribili apud omnes reges terrę. 6

† solennia celebrabunt

† Succidet

D

* Euthymius. Cum hæc ita se habeant promittite Deo inquit,promittite dona pœnitentiæ, atque ea tanquam necessarium debitum illi reddite.

Cassiod. *Vouete.* Quędã sunt quæ nec promittentes debemus soluere,vt nõ occides,& huiusmodi. Alia sunt quę nisi vouemus nõ cogimur implere, vt virginitatẽ seruare. Ad hæc ergo vouenda inuitat omnes qui in circuitu eius sunt per fidem: hi monentur vouere, non hæretici vel Pagani. Vel, vos moneo, quia qui in circumitu sunt, vt famuli offerent, vel offerant,&c.

E

Augustinus. Sunt quasi medij in circumitu eius, qui intelligunt communem esse omnibus veritatem. & non faciunt superbiendo suam,hi offerũt munera, quia habent humanitatem. & ideo timeat quisque superbus facere suam, sed sit humilis, communem omnibus intelligens, habens spiritum Dei,non principum, idest superbum.

c *Munera.* August.Qui altaribus offeruntur.

d *Terribili & ei qui aufert.* quem timent boni, mali verò non timent.

e *Spiritum principum.* Cassiod. Superbiæ vel tumoris tollit,& facit reges sui, qui corpus suum moderantur. F

GLOS-

NICOLAVS DE RYRA.

…Et reliquiæ cogitationis,&c. *Reliquiæ cogitationis dicũtur hic …moriæ de illo facto, quia Ezechias & populus suus non solum ege…t gratias Deo semel, scilicet quando liberati fuerunt,sed etiam po…t quando istud beneficium occurrebat memoriæ eorum. Propter …od in veteri testamento fuerunt aliqua festa annuatim ordinata ad …eficia diuina recolenda,sicut festum paschę pro exitu de Aegypto, …festum pentecostes pro datione legis, & sic de alijs. & similiter in …o Testamento de natiuitate Christi,& eius resurrectione, & ascen…e,& consimilibus.Translatio Hieron.habet sic.*Quia mœror ho…nis confitebitur tibi reliquijs mœroris accingeris. *Quod sic …est exponi. Quia mœror hominis scilicet Ezechiæ & populi sui, qui …unt in mœrore positi pro verbis & literis blasphematorijs con… Deum,ipsius Sennacherib & nuntiorum eius,vt habetur.4. Regu.* …Confitebitur tibi. *quia tunc Ezechias orauit Dominum con…ns quod pro peccatis suis & populi talia contigissent.* Reliquijs *…roris accingeris, quia postquam Ezechias ex mœrore sciderat ve…menta sua,& indutus fuerat sacco, vt habetur ibidem, ascendit in …um Domini, & expandit illas literas blasphematorias coram al…i Domini, quasi accingens illud. In Hebræo autem habetur.* …uoniam ira hominis confitebitur tibi,& reliquias iræ cin…s vel retinebis.*Quod exponit Rab.Sal.sic. Quoniam ira hominis, …,Sennacherib,qui iratus cõtra regnũ Iudæ volebat illud destruere.* …onfitebitur tibi,*idest,erit occasio cõfitendi tibi confessione laudis, …a populus a persecutione eius liberatus habuit maiorem occasio… gratias agendi Deo,& se occupando in diuinis laudibus.*Et reli…ias irę cinges *vel* retinebis.*Quod exponit Rab.Sal.de regib.per …uentibus populum Israel, qui quando videbant liberationem eius …rabilem, retinebantur ab ira, & conuertebantur ad Dei laudem, …ut Nabuchodonosor ex ira fecit proijci tres pueros in caminum ignis,* *Sed quando vidit liberationem eorum mirabilem, fuit conuersus ad mansuetudinem,Deum laudant & dicens:* Benedictus Deus eorũ, Sidrach videlicẽ Misac & Abdenago.*Sed quia Sẽnacherib ex liberatione Ezechiæ & populi Israel mirabili, non legitur conuersus ad Dei laudem,sed magis ad oppositum, quia fugiens ad terram suam, adorauit in templo Nesrach Deum suum,vt habetur* 4.Reg.19. *Ideo aliter exponitur ista litera.* Et reliquias iræ cinges *vel* retinebis, *quia Sennacherib fugiens, & iram contra Iudæam retinens cogitabat posse iterum exercitum congregare ad destructionem Iudæa, sed fuit impeditus a Deo, ex cuius ordinatione filij sui Adræmelech & Sarasar occiderunt eum,vt habetur ibidem.Consequenter propheta inuitat populum ad Dei laudem, dicens.*

2 Vouete & reddite Domino.*idest,vota quæ fecistis vt liberaremini a Sennacherib persecutione,reddite,ex quo estis liberati, quia displicet Deo infidelis promissio.Eccl.5.a.*

3 Omnes qui in circumitu eius.*idest,de tota terra Iudææ quæ est in circumitu Ierusalem & templi.*

4 Affertis numera terribili. *id est, Deo qui terribile iudiciũ fecit de Sennacherib & exercitu eius.In Hebręo & in translatione Hier. ly terribili,est finis huius versus,et versus sequẽs incipit ibi.* Et ei qui aufert spiritum principum. *vbi redditur ratio quare Deus dicitur terribilis in fine præcedentis versus.Et est sensus cõtinuando ad literã præcedentem. Affertis munera terribili & ei. Et pro id est.*

5 Et ei qui aufert. *Id est, vitam eorum, sicut dictum est de Sennacherib & principibus sui exrcitus.*

6 Terribili.*quia alij reges audientes punitionem Sennacherib,Deum Israel timuerunt.*

Moraliter.*potest exponi Psal.iste de qualibet communitate fideli seu persona singulari,quæ de afflictione magna corporali, temporali vel spirituali a Deo magnifice liberabitur, & ex hoc ad Dei laudem deuote excitatur.*

MORALITER.

Vouete & reddite Domino Deo vestro omnes qui in circumitu. terribili & ei qui aufert spiritum principum. i. principalium in exercitu Saracenorum.

ADDITIO

In Psal.75.*Notus in Iudæa Deus.* vbi dicitur in postil.In Hebræo habetur. *De montibus & rapinis.*

In hoc loco litera Hebraica habet vocabula diuersimode interpretabilia sicut in multis alijs locis. Sed vnus modus in…lligendi propinquior literæ talis est.Terribilis es tu mirabiliter quam montes ferarum,id est, rapacium animalium, & est sensus, quod sicut homines consueuerunt terreri a montibus,in quibus feræ habitant,sic magis fuit territus Sẽnacherib,& illi qui cum eo remanserunt, a Deo inferente plagam terribilem.vnde sequitur.Turbati sunt omnes insipientes corde.

GLOSSA ORDINARIA.

A a *In finem pro Idithum.* Aug. Congregatio loquit' transiliens, vt perueniat ad finē qui est Christus. Docet igit' desideria & illecebras mūdi calcare nihil sibi preponere, nisi ex quo sunt omnia. Cass. Trāscendens omnia Deum quęrit & inuenit.

✱ Basilius. Et ipsi Idithun Deo psallentium chorus concreditus erat: hunc igitur Psalmū vel Asaph vel ipse loquutus Dauidico vaticinio subseruiuit, ac simul Israelitarum, qui ad Babylonicam coacti sunt

B seruitutem, cum cogitationum disceptationes, tum qui ex illis orituri erant, dolores prędixit. Docet autem, qualem etiam Deo precationem offerre conueniat illis, qui a malis liberari petunt.

† vide psal. 4.

† plaga mea, (vel manus mea aut virtus mea) nocte defluxit, & non quieuit

a ¶Christum. b ¶Et agit. ¶Idest, de transiliente. c ¶Attribuitur. d ¶Fidelis synagogæ.

a † In finem pro Idithum Psalmus Asaph.

PSALMVS LXXVI.

a ¶Ab ipso ipsum petit, & transit quicquid infra est. ¶Ente.

b Voce mea ad Dominum clamaui, † vo- 1

a ¶Alias. Vox mea ad Deum. b ¶Ente. c ¶Semper adest quærentibus. ¶Idest, respexit me se non ab eo aliud quærentem.

ce mea ad Deum, & † intendit mihi. 2

c a ¶Quomodo hoc fit? ¶Cas. In quas alij quærunt de ea exire, qui non transiliunt: iste necessitatum oblitus Deum tantum quærit.
d ¶Non solum voce & alio tempore, sed in die tribula.
b Aug. Ex tribulatione Deum, vt in eo sit quies: non aliud ab eo quærit.

In die tribulationis meæ Deū exquisi- 3 4

e a Operi non inani desiderio. b Vel coram eo.
c Vt hi qui aliud quærunt. ¶Inueni quod quærebam.

f ui † manibus meis nocte contra eum, & non sum deceptus. 5 6 7 8

mendum est verbum *clamaui*. Sciendum verò est, quod ve[r]ba illa, voce mea, superflua sunt: verū Hebraicum est idi[o]ma, quemadmodum & illud, quod bis eandem repetit se[n]tentiam, tametsi possint repetita verba emphasim quand[o] & maiorem actus intensionem præ se ferre.

d *Intendit mihi*. Ca[s]siodo. Intendere D[ei] est dare totum qu[od] petitur, & plusqua[m] petatur.

e *In die tribulationis* [ex]*quisiui*. Augu[st]. Qu[id] exquisisti? *Manib[us] meis*. Quando? *No[cte]*. Vbi? *Coram eo*. Q[uo] fructu? Non sum [de]ceptus. Tota vita h[æc] est tribulatio, qui d[esi]derat cœlum ora[t]. Manus sūt opa. N[ox] hoc seculum in q[uo] opus est lucerna v[er]bi Dei. vnde Petr[us]: Nos certiorē hēmus propheticum sermonē, cui bn̄facitis attēdentes velut lucernę lucēti in obscuro loco donec dies e[lu]cescat, & verus, &c. Nox, cōparatione futurę diei. Dies, co[mpa]ratione vitæ infidelium. vnde Apost. *Sicut in die ho. am.* C[um] ipso quærit, quę non facit iustitiā coram hoībus vt videa[tur].

f *Manibus meis*. ✱ Euthymius. Exquirere manibus Deū [e]st, qui cum fundit preces, manus ad Deum quodam affe[ctu] extendit. Nocte, inquit id facio, quando oīa silent, & q[uie]scunt, qn̄ maxima adest securitas, & oē abest impedime[ntum]. Coram eo autem hoc est, in illius præsentia, qui oēs vide[t].

PSALMVS LXXVI.

Voce mea ad Dominum clamaui. Augu[st]. Intensione deuotionis ad Dominum, non aliud ab eo petens, quia Dominus, & quia Deus, Vel, *Vox mea ad eum*. Ad hoc est vox propter quod editur, hoc addit, ne putetur propter aliud clamare ad Deum, quam propter ipsum supra quem nihil est.

Cassiodo. Non dicit quid petat, quia non opus est dici ei

C qui nouit quod expedit.

c *Voce mea clamaui*. ✱ Euthymius. A communi sensu sumendum

Renu[m]

NICOLAVS DE LYRA.
PSAL. LXXVI.

Voce mea. *Huic Psal. præmittitur talis titulus in Hebr.* Ad victoriam super Idithū ipsi Asaph Psal. *& in translatione Hier.* Victori super Idithum Psal. *Asaph. & est eadem sententia in vtroque, vt patet ex supradictis in pluribus locis. Dicunt autem aliqui sequentes in hoc opinionē August. dicētis, quod Dauid qui fecit omnes Psal. vt dictum fuit in principio huius libri diffusius, fecit hūc Psal. pro persecutionibus quas sustinuit a Saule & Absalon filio suo. Sed contra istud dictum est quod in titulo dicitur: Psalm. Asaph. propter quod isti refugiunt ad interpretationem nominis, dicentes, quod Asaph interpretatur transiliens. Dauid autem in hoc Psalmo instruit calcantes tribulationes huius vitæ per virtutem fortitudinis, & transilientes ad Deum per confidentiam in ipso, sicut ipse in persecutione Saulis & Absalon filij sui. Super Idithun, quia primo fuit cantatus Psal. iste per eum. Sed ista expositio prima facie videtur extorta, propter quod Rab. Sal. dicit, quod Asaph fecit hunc Psal. quia habuit spiritum propheticū, vt dictum est, & sic præuidit tribulationem in qua modo sunt Iudæi per Romanos factā. de qua fecit hunc Psal. orās pro liberatione populi Israel ab ista captiuitate, a qua ipse & alij Iudæi expectant liberari per regē Messiam venturum, & sic dicitur in hoc titulo: Psalm. Asaph, idest, factus ab ipso Asaph super Idithun dicens quod Idithun nō est hic nomen propriū vnius cātoris, prout accipitur 1. Paral. 20. sed est nomen appellatiuū, & significat leges in plurali secundū proprietatē Chaldaici sermonis, quo vtūtur frequēter prophetæ, & maximè in hoc libro psalm. Et per leges intelliguntur hic diuinæ sententiæ, quibus decreuit populum Israel affligi per Romanos secundū ordinem suę iustitiæ: quia frequenter in sacra scriptura lex accipit pro sententia quæ per legem profertur, expositio autem ista quantū ad aliquid est falsa, scilicet quod Christus sit venturus, & Iudæos per orbem dispersos in Ierusalem congregaturus, propter quod aliter est exponendus iste titulus, scilicet quod Asaph in spiritu præuidit captiuitatem Babylonicam futuram propter peccata malorum Iudæorum, vt patet. 4. Reg. in fi. et eam terminandam per orationes bonorū virorum, scilicet Danielis, vt patet Dan. 19. & Ezechiel, & aliorum sanct[orum] illius temporis, & secundum leges suæ sapientiæ & iustitiæ qu[æ] per Idithun significantur, & sic fecit hunc Psal. de futuratione huius [ca]ptiuitatis & eius terminatione. Secundum hoc igitur Psal. iste di[ui]tur in duas partes, quia Asaph primo proponit intentum, secundo [de]clarat propositum, ibi:* In die tribulationis.

Circa primum dicit in persona propria & sanctorum qui futuri [erant] in captiuitate Babylonica, di.

1 Voce mea ad Dominum. *quia ipse Dauid pro liberatione captiuitatis futuræ, & similiter sancti qui fuerunt tempore capti[ui]tatis, scilicet Ieremias & Ezech. Dan. & cæteri pro eodem orauerunt.*

2 Et intendit mihi. *quia a Deo exauditi fuerunt. Captiuitas. [n]a[m] fuit liberata in fine septuaginta anno. secundum commune dictu[m] [se]cundum Hebræos in fine quinquagintaduorum annorum.*

3 In die tribulationis. *Hic consequenter declarat propositum & primo quantum ad prædictorum sanctorum orationem, secundo q[uan]tum ad populi liberationem, ibi:* Memor fui. *Prima in duas, qu[ia] pri[mo] ponitur oratio sanctorum deuota, secundo eorum afflictio ex f[ragi]litate humana, ibi:* Nunquid in æternum. *Circa primum in p[erso]na sanctorum pro liberatione captiuitatis deprecantium dicitu[r]:* In die tribulationis, &c. *idest, tempore captiuitatis Babylonicæ.*

4 Deum exquisiui. *idest, diligenter quæsiui misericordiam ei[us] per deuotam orationem, ideo subditur:*

5 Manibus meis. *idest, ad Deum extensis.*

6 Nocte. *idest, tribulationis tempore, quod per noctem designa[tur].*

7 Contra eum, *scilicet versus Ierusalem, vbi dicebatur hab[i]tatio Dei propter templum quod fuerat ibi, propter quod Iudæi extra t[erram] promissionis in captiuitate positi, versa facie contra Ierusalem a[do]rabant, vt habetur Dan. 7. & 4. Reg. 8.*

8 Et non sum deceptus. *quia secutus est finaliter orationis [ef]fectus, scilicet liberatio populi per Cyrum regem Persarum, vt ha[be]tur Esdræ & 2. Paral. vlt. In translatione Hieron. habetur:* Manus [me]a nocte extenditur, *scilicet in oratione tribulationis tempore. [e]t nō quiescit, quia sancti orabant pro liberatione populi quasi contin[ue].*

1 Renu[it]

MORALITER.

1 *Voce mea, &c.* Sicut dictū fuit in expositione literali, Asaph in spiritu prçuidēs captiuitatē Babylonicam futurā propter filiorum Israel peccata, & eius terminationem pp bonorū merita, s. Daniel Ezech. & aliorū sanctorum illius tpis, fecit hunc Psal. Mysticè verò pōt exponi de persecutionibus ecclesiæ per Imperatore Romanos, quæ cęperunt tpe Neronis, & terminatæ fuerunt in morte Iuliani apostatæ, quia tūc Iouiniano Christianis. Imperatore facto, apertę sunt, ecclesię, & cępit religio Christiana gaudere, sicut dr̄ in legenda sanctorum sanctorum martyrum Ioannis & Pauli. Dictæ verò per[se]cutiones terminatæ fuerunt per bonorū orationes & spe[cia]liter beati Basilij & populi sui, ad quorum preces Beata V[ir]go misit sanctum Mercurium martyrem ad interficiendu[m] Iulianum apostatam. Sic ergo dicitur in persona ecclesiæ: [Voce] *mea ad Dominum*. tempore persecutionis orando.

2 *Et intendit mihi*. me liberando.

4 *Deum exquisiui, &c.* scilicet extensis ad cęlum.

8 *Et non sum deceptus, &c.* verbum est orantis plebis de [po]te[state], sentientis effectum orationis suæ.

Re[nuit]

a Renuit consolari. Aug. Exponit tribulationē quę pungit, &
A quodammodo impingit ei necessitatē transiliendi. Tātū te-
dium & tristitia pro peccatoribus quidem me occupauit, cōtra
omnē cōsolationem claudat se anima. Si quis enim iustus vi
deat qui solus est, cōsolatio sępe aliter inuenitur, qđ expertus

a ¶ Quia adeo exquisiui Deum quod. b ¶ Quia vndique mala. ¶ In alijs rebus quam in Deo. c ¶ Quæ ergo respiratio. ¶ Ecce. d ¶ In quo suauitas. ¶ Hunc manus quęrentis inuenerant in tristitia consolatorem.

a † Renu[a]it conso[b]lari anima mea † me[c]mor fui De[d]i, & † dele- 1
2
a ¶ Alias garriui, inquirendo magnitudinem sapientiæ & potentia eius. b ¶ Quia est res incomprehensibilis.

b c ctatus sum, & exercita[a]tus sum, & de[b]fecit spiritus meus * 3
4
a ¶ Ideo defecit iterum spiritus, quia. Quærentes calumniam in verbis. b ¶ Aliorum c ¶ Quia qui dormit in mundanis somniat se beatum

d e † Anticipa[a]uerunt vigilia[b]s oculi mei, tu[c]rbatus sum; & 5
6
f a ¶ Malum est tacere, malum est loqui, vnde intro redit. b ¶ Quasi qui extra vapulauit iam in secreto mentis agit, vt nemo oblatrat, & Deus adiuuat, ibi mens de ęternis agit, quod ibi licet, non extra in strepitu.

g h i no[a]n sum locutus. † Co[b]gitaui deis antiquos, & annos 7
8
9

† memor ero † tumultuabo, loquar.
* Sela supra psal. 3.

est percussus scandalis & ideo iam timet in aliquo cōsolari & lętari, quia qui in omnibus hominibus scā dali vel inuenit vel timet, in nullo securus est.

b *Et exercitatus sum.* Augustinus. vel garriui, idest, exultaui loquendo vt garrulus, qui præ. lætitia nec videt nec possēt tacere, & rursus in garriendo defecit spiritus, qui prius contabuerat tædio malorum.

c *Exercitatus.* * Basilius. Symmachus sic tradidit. Locutus sum mihi ipsi animoque defeci continue, cum mihi ipsi loquerer.

* Euthymius. Sic vertit, *Et meditatus sum.* Quod (ait) hic Latine legimus meditatus sū, in Græca lectione habet ἀδολεσχία est autē ἀδολεσχία, proprie, sermo superfluus, hāc nos nugacitatē dicere possumus, iuxta illud: Narrauerūt mihi iniqui nugacitates, sed nō vt lex tua, est. n. illic in Græco eadē dictio ἀδολεσχία, accipitur etiā pro meditatione, & solicitudine, vt hic, & aliqui mitiori vocabulo argutationē interpretati sunt, quod mediū quoddā videtur esse inter nugacitatē & meditationē, & vtriq; significationi facillime posse accōmodari. Argutabar inquit, & meditabar in me ipso, & solicitus cogitabā, quonā pacto a tanta mæstitia liberari possem.

d *Anticipauerunt vigilias.* Cassio. Diapsalma. Inuento Deo qui solus bonum est, deliberat an sit eum reducturus.

Aug. Anticipauerunt vigilias aliorum.

e *Oculi mei.* vt ille qui ante tempus surgit ad negotium. Vel oculi mei. affectiones meę. Anticipauerunt, sedulitatē aliorū. Vel per vigilias, nocturnos signāt, quos facimus, & vsualiter sic vocamus in laudibus Dei, & ideo. D

* Euthymius. Qui exercituum curam habent, solent noctis custodias in quatuor partes diuidere, quatuor constituentes custodias, quas certo ordine alternant. Oculi mei, inquit, omnes noctis custodias præuenerūt, cum enim meditarer & solicit⁹ essē, recessit ab oculis meis somnus. Vel aliter oculi mei, hoc est obseruatores, atq; inimici mei, omnes preuenerunt custodias, suis me insidijs vt soliciti nimirum, comprehenderent.

f *Turbatus.* Cassiodo. quia consequi non potui quod quæro.

† Supputaui (recogitaui) dies qui fuerunt a principio.

g *Non. sum locutus.* Non murmuraui cōtra Deū. Vel turbatus sum, quia dū nocte secreta animi perquirit, videt humanum genus in peccata ruere, & pio dolore pro alijs cruciatur, qui iam vitia transiliuit. Tacet, quia nocte non habet solatium humani colloquij, quo tempore cautius cogitat: ideo subdit: *Cogi.* E

Oculi mei. Alias inimici mei anticipauerunt vi. Augu. idest, vigilauerūt sup me, plus me, tentando insidias, Præoccupauerunt me spirituales inimici de q̄bus Apostolus: Nō est nobis colluctatio aduersus carnē & sanguinē, sed aduersus carnis prin. & po. aduer. mundi rectores: Hi vero plus vigilauerūt ad decipiēdū q̄ ego ad custodiendū, vbique ponit scādala, vbique muscipulas, timendū est ne tristitia absorbeat lætitiā, vel ne garriendo spiritus in lętitia deficiat, & dicat homo quod inimicus teneat, vnde turbatur & non loquitur: Nō tamē cessat, vult & hoc transcendere, vnde subdit:

h *Cogitaui.* Ideo turbatus, quia cogitaui dies antiquos Adæ, in quibus corruit homo. Sed contra dies antiquos, annos ponit æternos. ideo turbatus, quia hos desiderat homo, æternos negligit.

i *Dies antiquos, &c. in mente habui.* Cas. Quid cōtigit Adæ pro inobedientia, ex illo cognoui hunc hominis defectum esse: Et annos æternos quos persistens haberet, in mente habui, quod F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Renuit consolari, &c. scilicet in corporalib. delectationibus, a quib. sancti tunc se abstinebāt, vt Dei misericordiā facilius impetrarent. vnde dr̄ Dan. 10. a. In diebus illis ego Daniel lugebam trium hebdomadarū diebus, panem desiderabilem non comedi, &c. & Iere. dixit ad Baruch. Ierem. 45. b. *Ecce quæ ædificaui ego destruo,* scilicet populum meum Israel. Sequitur ibi: *Et tu quæris tibi gaudia,* quasi dicat: non debes quærere tempore captiuitatis populi Domini.

2 *Memor fui Dei, &c.* quia in talibus afflictionibus Deus respicit sanctos suos visitans eos spiritualibus consolationibus.

3 *Et exercitatus sum.* in diuinis laudibus.

4 *Et defecit spiritus meus.* quia aliquando homines deuoti ex feruenti deuotione rapiuntur a sensibus, & deficit spiritus quantum ad vsum actualem exteriorum sensuum. Litera Hieron. sic habet: Recordans Dei conturbabar, loquebar, & deficiebat spiritus meus. Et eadem sententia est in Hebræo, quæ sic pōt exponi: Recordatus Dei. i. diuinorū beneficiorum erga populum Israel. Cōturbabar offensa eius cōtra Deum. ex qua merui captiuari. Loquebar cōferendo diuinā bonitatem ad populi ingratitudinem, & econuerso: Et deficiebat spiritus meus prę nimia admiratione. Et loquitur propheta in persona propria præuidens ista, & in persona iustorum in captiuitate Babylonica detentorum.

5 *Anticipauerunt vigilias oculi mei.* scilicet excitatus a somno aperui oculos meos ante vigilias, idest, antequam esset tempus surgendi ad matutinum, & ad dicēdum laudes diuinas de nocte secundum modum consuetum. Sic enim faciunt homines deuotione feruentes, quia surgunt ante alios ad orandum.

6 *Turbatus sum.* de ira Dei excitata per populum.

7 *Et non sum, &c.* i. non habui audaciam aliquid petendi a Deo præ confusione. Sic enim loquebantur tres pueri in camino ignis, Dan. 3. b. *Et nunc non possumus aperire os, confusio & opprobrium facti sumus, &c.*

8 *Cogitaui dies, &c.* i. creationis mundi, quādo homo factus est ad imaginem Dei, Dominans omnibus creaturis inferioribus, & tamen per culpam suam fuit eiectus de delicijs paradisi, sicut & nos de terra nostra.

9 *Et annos æternos in men. habui.* Repetitio est eiusdē sentētię ad maiorem

M O R A L I T E R.

1 *Renuit.* Hic reuertitur psal. ad tempus precedens liberationem ecclesiæ, dicens in eius persona: *Renuit consolari anima mea.* in blanditijs tyrannorū, qui frequenter Christianis promittebant magna, vt eos euellerent a fide Christiana.

2 *Memor fui Dei.* pro me passi.

† *Et delectatus sum.* in contumelijs pro ipso Act. 5. *Ibant Apostoli gaudentes a conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.*

3 *Et exercitatus sum.* in patientiæ virtute.

4 *Et defecit spiritus meus.* vera humiliatione, de quo defectu dicitur Matth. 5. a. *Beati pauperes spiritu,* id est, non habentes inflantem spiritum, vt exponit Augustin.

1 *Anticipauerunt vigilias oculi mei, &c.* sicut legitur de beato Petro, quod surgebat de nocte in primo gallorum cantu ad recordandum cum fletu qualiter Christum negauerat præ timore. Christiani etiam in primitiua ecclesia vigilabant de nocte ad sepulturas martyrum ex deuotione.

6 *Turbatus sum, & non sum locutus.* quia flentes pro peccatorum recordatione & martyrum passione, magis orabant corde quam voce. vnde dicit Poeta.

Interdum lachrymæ pondera vocis habent.

9 *Cogitaui dies antiquos.* idest, beneficium creationis.

9 *Et annos æternos in mente habui.* idest, beneficium æternæ retributionis.

A quæ non stulti: *Et etiam meditatus sum nocte*. idest, in hoc defe-ctu: Cũ corde idest, cũ ratione, si quo modo possem redire, ad annos æternos. Cum ratione tacitus loquitur, qui in ea quietus exercetur.

✱ Basilius. Priorum tuorum beneficiorum memoriam renouari, cogitauique quãta sint a te maiores nostri beneficia cõsequuti, quo e seruitute Aegyptiaca liberati sint, quomodo mare rubrũ trãsierint, & quomodo terram promissam acceperint.

a *Et exercitabar*, in ipsa meditatione. *Scopebam spiritum meum*, purgabam mẽtẽ. Alij ventilabã spiritum meum, sic apud me tractans.

Nunquid in æternum proijcies, genus humanum vt complacitior. Quasi, qui iam placitus fuit sua gratia in vete. Testamen. nonne addet vt plus sit in nouo per aduentũ filij, hoc sentit, qui de pietate tractat.

B

† recordabar cãtionis meæ

† bonæ voluntatis sit, vel beneuolus

† seculũ misericordia eius defecit consũptum est eloquiũ. i. an statuit firmiter quod nunquã velit mihi placare, nec loqui mihi amplius.

* Sola supra psal. 3.

a ¶ Vbi non hæc mala. b ¶ Memoria.

æternos † in mente habui. † Et meditatus sum nocte cũ 1

a ¶ Vbi non est locus calumnioso. b Alias garriebam. c Alias scrutabar. Alias ventilabam in me spi. Cas. idest, virtutem animi huc & illuc voluendo, in qua actus deliberationis exprimitur.

a corde meo, & exercitabar, & scopebam spiritum 2

a ¶ Deliberat. b ¶ Hominem? q.d. absit. 3

meum. Nunquid in æternum proijciet Deus? aut nõ ap- 4

a ¶ Idest, nonne addet. b Quia ira Dei fuit quod patimur. Quia misericors. 5
c Omnino a bonis sicut a malis, vel in plenitudine temporis.

b ponet, vt † complacitior sit adhuc? Aut in † finem miseri- 6

a Incarnationis. Quod de virgine natus. b Quia ipse natura misericors. c A genere humano. d Primam vet. Testam. Malorum. e Vltimam noui Testamenti. Bonorum. 7

cordiã suam abscindet, a generatione in generationẽ? 8

a Repetit. Quia misericos. b Quid incepit. c Vt & consueuit. d Iterum repetit. Quia cępit iam misereri. e Aug. Idest, ira vincet misericordiam, potius misericordia iram, vnde: Esaias: Non in æternum vobis vindex ero, neque per omne tempus irascar vobis, Psal. 57. c. Ita cogitabam apud me, & post hęc dixi.

c Aut obliuiscet misereri Deus, aut contnebit in irã mise 9

a Primo. b Sapere. c Et. d Per Christum. 10
e Fauoris & propitiationis Dei.

d ricordias suas. * Et dixi, † Nunc cępi, hęc mutatio dexterę 11 12

e a ¶ Scio quod potest mutare, quia omnia creauit.

f excelsi. Memor fui operũ Dñi, q̃a memor ero ab initio 13 14

✱ Basilius Verum iterũ me nonnihil refocillaui, cogita[ns] Deũ ad misericordiã procliuẽ, nõ fi[eri] ut res nostras [in] obliuioni cuidam tradat, a misericor[di]æ suæ fontes ita [?] quasi quadam maceria cohibeat.

✱ Euthymius. Verba hæc demonstrant, quod Deus na[tu]ra ipsa est miser[icors], quemadmodum, & [?] natura ipsa, splend[ens] est, & ignis natura [?] det sua quoque, [?] Deus nunquam id d[e]ponet, quod sibi natu[ra]le est.

d *Et dixi nunc cępi*. C[as]siodorus. Quid delib[eran]do inuenerit, scilicet [quod] Christus mutat ho[mi]nes & redimit.

Cassiodorus. *Et d[ixi]*. Huic meditationi [re]spondi nunc, id[est] iam cœpi sapere, id[est] intellexi quod fuit [sta]tum ab æternis tem[pori]bus, scilicet quod [pri]mo reduceretur ad [an]nos æternos, quo[d] argumentum de su[a] consummatione. [...] dixi. Cum & me transiliens ad Deum veni, hic nullum p[eri]culum.

e *Cępi*. Aug. Aliquid vbi securus sum, vbi non antici[pent] inimici, modo cępit me mutare excelsus.

f *Mutatio dextræ, &c.* Cas. ab ira ad misericordiam, quo[d fiunt] serui filij.

* Basilius. Mutationem dexterę excelsi supplicium voc[at] quasi dextera Dei bona suppeditare consueuerit.

* Euthymius. Hęc mutatio est a libertate, & quiete, ad [...] tutis angustias. Est igitur opus hoc, onus quoddam di[uinæ] manus punientis, & castigantis nos.

Cassio. Huius mutationis in me factę memor fui. nũq[uam] dans ob

Exercitabar & scopebam. Aug. vel, garriebam, nõ iam foris sicut prius, sed, Scrutabar spiritum, vbi multa (si cum eo loquor & garrio) inuenire potero. *Et quid inuenisti?* Quod nõ in æternũ repellet Deus, & ideo trãsiliuit. Nec cessauit trãsilire etiam spiritum suum, donec ad finem veniret, de quo titulus vbi hoc inuenit, quod non in æternum proijciet Deus.

b *Vt complacitior si.* scilicet vt ipse qui fuit iratus repellendo, mala inferendo, sit mansuetior liberando, reuocando.

c *Aut obliuiscetur misereri*. Aug. In alio modo non est misericordia nisi Deus eam donet, & ipse erit sine ea. Riuus currit, fons siccatus est?

C

✱ Basilius.

NICOLAVS DE LYRA.

✱ ad maiorem expressionem, & dicũtur æterni anni primi, sicut & montes dicuntur æterni in pluribus locis sacræ scripturæ, ad designandum longitudinem durationis.

1 *Et meditatus sum nocte cum corde meo.* recolens nostram culpam, & diuinam iustitiam.

2 *Exercitabam.* in talibus meditationibus.

3 *Et scopebam spiritum meum.* diligenter inuestigando, ne ibi lateret aliqua grauis culpa Dei offensiua.

4 *Nunquid in æternum proijciet.* Hic consequenter describitur iustorum afflictio ex fragilitate humana. Dicitur. n. Prouer. 13. b. *Spes quæ differtur, affligit animam.* Iusti autẽ in captiuitate positi sperabant inde liberari, quia tamen ista liberatio differebatur, mens eorum affligebatur & dicebant: *Nunquid in æternum proijciet Deus.* nos a terra nostra. Modus est loquendi hominibus in afflictione longa positis, quia sic apprehenditur ab eis ex humana fragilitate, quasi semper deberet durare. 5 *Aut non apponet, &c.* erga populum suum, quẽ pp culpam suam de terra sua captiuauit, tanquam abiectum.

6 *Aut in finem.* hoc est totaliter.

7 *Misericordiam suam abscindet.* a nobis.

8 *A generatione in generationem.* Idest, in generationibus sibi succedentibus.

9 *Aut obliuiscetur misereri Deus.* nobis: cum tamen eius proprietas sit misereri & parcere.

10 *Aut cõtinebit in ira sua misericordias suas.* ita q̃, extendat eas amplius ad nos. Tales querelas & consimiles solent facere homines etiam boni in afflictione positi ex parte sensualitatis moti, licet per rationem sentiant contrarium, sicut C[hri]stus secundum sensualitatẽ dicebat. *Transeat a me calix i[ste]*, & secundum rationem dicebat: *Veruntamen non sicut ego vol[o, sed] sicut tu.* ideo subditur.

11 *Et dixi nunc cœpi.* In Hebræo & in translatione Hie[ro]n. habetur: *Et dixi:* imbecillitas mea est.

12 *Hæc mutatio dexteræ excelsi.* Et est sensus, Et dixi, secun[dum] rationis iudicium: Imbecillitas mea est hęc, idest, talis [æ]rulatio quã permisi, procedit ex imbecillitate humana. [Mu]tatio dextrę excelsi. Per dexteram intelligitur misericor[di]a Dei, & per sinistrã eius iustitia, est igitur sensus: *Hęc mu[ta]tio dextræ excelsi.* i. mutatio effectus suę pietatis, qua nos in [te]rram Israel introduxit, & nunc per sinistram suæ iustitię [nos] eiecit & afflixit, processit secundum ordinem suæ sapi[en]tię & iustitiæ ad nostram correctionem.

13 *Memor fui operum Domini.* Hic pñr declarat propositũ ad populi liberationem, quã declarat futurã per simi[li]ma us, quia populus Israel diutius & grauius fuit afflict[us] in captiuitate Aegyptiaca q̃ in Babylonica, & tñ ab illa [li]beratus p orationes & merita iustorũ. Ex quo cõcludit [quod] multo fortius liberabitur ab ista per orationes eorũ. V[nde] huius rationis ponit diffuse. s. liberationẽ populi de Aeg[ypto] diuina virtute, & primo in generali, secũdo magis in sp[ecia]li, ibi, *Viderunt te.* Circa primũ dicit; *Memor fui operum D[omini]* quæ fecit pro liberatione populi de Aegypto, percu[tiendo] Aegyptum multis plagis, vt habetur in Exo.

14 *Quia memor ero ab initio, &c.* Idest mirabiliũ quę feci[t in] principio huius liberationis. s. apparendo Moysi in ru[bo] spe

MORALITER.

1 *Et meditatus sum nocte cum corde meo.* in oratione secreta.

2 *Et exercitabar* perscrutando conscientiæ meæ secreta.

3 *Et scopebam spiritum meum.* extergẽs inde peccata saltem venialia, sine quibus non pertransitur præsens vita.

4 *Nunquid in æternum, &c.* licet pfecti de ecclesia nõ timeãt afflictiones pro personis proprijs, tñ eas timent pro pfons infirmis, & eos cõsolãtur dicẽtes: *Nunquid in æternũ proiciiet Deus.* s. populũ suũ ipsum dimittens in afflictione? qu[asi di]cat, non, sed ipsum respiciet in misericordia & conso[latio]ne, ideo subditur in persona ecclesiæ.

11 *Et dixi nunc cœpi.* scilicet pace gaudere, quod fuit i[m]pletum in morte Iuliani apostatę.

12. *Hæc mutatio dextræ excelsi, &c.* Idest, per eius potentiam & misericordiam facta.

12 *Memor fui operum Domini.* quibus ab initio mundum [c]onsueuit iniuste passis misereri. Ideo subditur.

dat obliuioni vt meliora mererer, sed ne de se tm̃ lętari vi
de tur, addit, quia memor ero mirabilium, q̃ generi huma
no dulsit, quod Adam ad imaginē suam fecit, quod Abel
hc iam accepit, de Noe, de Abraham, tādem quod ipse ve
ni æc sunt quæ sanctum mulcent.

a . adinuentionibus.
ug. idest. in præce
pt quæ inuenisti, vel
qu us inueniris.
assi. Vel obserua-
ti bus, idest, præce-
pt quæ obseruanda
su exercebor, quia
n satis est legere
sc turas, sed fructus
op um demonstrare
op tet, his eruditus
in udes prorumpit.
uguf. In adinuen-
tio bus vel affectio-
ni s tuis nō in meis,
terrenis est affe-
ct ita in operibus &
ditatione Dei est
rior quędam affectio, cum inspicitur mundus, & in crea
tu quæritur creator, & inuenitur nusquam displicens, sed
v ique placens.
b eus in sanctos. Augus. Per prædicta certus sum q̃, veniam,
& te duce.
ug. Deus in sancto, idest, in Christo, via redeundi ad te.
Et um hoc sit, qui Deus magnus, &c.
uthymius. Per sanctum, cęlum intelligit, tanquam purū
mundum, in quo commorari dr̃ Deus: Vel ipsum montē
S , veluti Deo dicatum, & sanctificatum, & ad quem Deus
de endebat. Vel templum, veluti sacrum, ac venerandū, &
in descendens Deus oracula reddebat & rñsa. Symma-
ch pro sancto, dixit, in sanctitate, illud significans qđ ois
D actio sancta est, atque irreprehēsibilis, tametsi illius cor
re ones graues nobis, & duræ aliquando videantur.
c ia tua. Aug. Colendi te & ad te veniendi, vnde poten-
ti Dei lætus præfert simulachris, quæ falso colebantur.
d irabilia. Aug. Sanati sunt surdi, cęci, languidi, mortui, pa
ra tici. Ista in corporib. facta sunt. In anima qdā sobrij sunt,
q paulo ante ebriosi, infideles, adoratores simulacrorum.
e opulis virtutem. Aug. Infidelibus vt cognoscāt Christum
tantum

(a Repetit vniuersalius. Non solum memor, sed. b Creaturis.)
mirabilium tuorum. Et meditabor in omnibus operibus 1
(a ¶Præceptis. b ¶O. c ¶Christo.)
a tuis, & † in adinuētionibus tuis exercebor. Deus in sancto 2
(a Est. ¶Qui ait: Ego sum via, veritas, & vita. b De dijs gentium quibus affecti colunt. c Q. d. Nullus. d Non alius. e Proprie. f Solus.)
b via tua, quis Deus magnus sicut De⁹ noster? tu es Deus qui 3
(a Tam in anima quam in corpore. b Aug. Per hæc & iste sit transiliens, quod est vnum de mirabilibus. c Cum misisti. d De fidelibus & infidelibus. e Christum.)
c facis mirabilia. † Notam fecisti in populis † virtutem tuam: 4 5
d (a Christo. b Scilicet Iudæos credentes.)
e redemisti in brachio tuo populum tuum, filios † Iacob & 6 7
f (a Gentilem populum. b Quia notam fecisti virtutem. ¶Fide. c Populi. d O Deus pater. e O Deus Christe. ¶Vterque populus.)
g Ioseph. * Viderunt te aquæ, Deus, viderunt te aquæ, † 8 9 10
(a De peccatis. b Pungente conscientia. c Altitudines aquarum. d Et ita. ¶Est.)
h & timuerunt; & turbatæ sunt abyssi. † Multitudo † 11 † 12

tantum corpore, fidelibus re & Deitate, subdit, quid præsti- D
terit: redemisti.

※ Euthymius & Bas. Per populos, hoc in loco gentes intelligit, Aegyptios nimirum, aut alios quoscunque populos Deo olim cōtrarios, qui tandē a Iudęis superati sunt, & ipsa didicerunt experientia, quod Deus ille, qui Iudæis auxiliabatur, magnus ac potens Deus est.

f Filios Ioseph. Augus. id est, Gentilem populum. Vel per Ioseph intelligitur Christus, quia sicut Ioseph venditus in Aegyptum regnauit, ita Christus in gentibus, prius humiliatus in martyribus.

Augus. Ioseph qui peruenit ad gētes, augmentum interpretatur, & significat gentes, de quib. augmentatus est populus Dei. Vel Ioseph Christus a Iudæis venditus, & pulsus ad gentes, filii eius quos ex gentibus elegit.

g Viderunt. Cas. Diapsalma. Quæ in mundo Christus operatur, exponit.

Aug. Q. quoniam notam fecisti virtutem, vel per eum viderunt te o Deus pater, vel te o Christe, qui es virtus & brachium vi. te a. &c.

* Bed. Venerabilis. Ostendit quomodo reducit eos. s. notificando se eis, & accipit per aquas eosdem quos per filios, Iacob. s. Iudaicum populum, & est dicere. O Deus aquæ. i. Iudaici populi viderunt te, idest, cognouerunt te, & vidētes te timuerunt, idest, quasi steterunt in fluxu suo. Mittit nos ad historiam, quod aquę diuisæ sunt in mari. Sicut enim quādo Moyses virga mare percussit, aquæ illæ quasi diuinā potentiam præsentem sentientes diuisę steterunt, ita aquæ istę potentiam Dei cognoscentes steterunt, quia a fluxu vitiorum & carnalium concupiscentiarum se compescuerunt.

h Multitudo. Cas. Non pauci, sed multitudo. Sonitus, in gemitu culparum, in actione gratiarum, quasi. n. mare confragosum sonant diuersa vota populorum. F

Sonitus

†in sanctitate.
-noster
†fortitudinē
† Israel
†doluerunt
etiam commo
tæ sunt
†inundare fe-
cerunt aquas
nubes.
E

NICOLAVS DE LYRA.

* ecie ignis rubū non comburentis. Exo. 3. & de versione
vir æ Moysi in colubrum, & iterum in virgam & de manu
ei apparente leprosa, & iterū sana, & de cōuersionis aquæ
flu inis in sanguinē, quę mirabilia fecit Deus in principio
lib ationis de Aegypto, mittens ad hoc Moysen, Exo. 4.
1 meditabor in omnibus, &c. quæ fecisti in liberatione populi de Aegypto.
2 in adinuentionibus tuis exercebor Deus. i. in præceptis le-
gi quæ specialiter adinuenisti, vt dares ea populo de Aegy
pt exeunti.
3 eus in sancto via tua, &c. i. in Angelo sancto tuo, qui præce
de t castra filiorum Israel in columna ignis & nubis, osten
de eis viam per diem & noctem, Exod. 13. & 14. & conse
qu ter Psal. ex talibus admirans conuertit modum loquen
di icens.
4 uis Deus magnus sicut Deus noster. q. d. nullus, quia nullus
ali potest facere opera virtutem totius creaturæ exceden
tia ideo subditur.
5 u es Deus. non solum hominibus sed etiam angelis, quia
mi abilia diuina non solum excedūt facultatem humanam,
se etiam angelicam.
6 Notam fecisti. totius orbis terræ.
Vir-

7 Virtutem tuam. quia multipliciter percussisti Aegyptum, & hoc per scripturas legis & prophetarum, quæ diffusę sunt ad omnes populos, diuulgatæ per prædicationem apostolorū, aliorumque Christi discipulorum, & etiam per Iudæos dispersos per orbem terrarum.
8 Redemisti in brachio. i. in fortitudine tua quæ per brachium designatur.
9 Populum tuum, filios Iacob & Ioseph. Dicit filios Iacob, quantum ad illos qui cum Iacob descenderunt in Aegyptum, de quibus habetur Genesis quadragesimo sexto, & quātum ad posteritatem eorum dicit. Aut filios Ioseph, quia fuerūt nati in Aegypto, & illi & isti fecerant vnum populum a Deo electum, eo quod Christus de illo populo erat nasciturus.
10 Viderunt te aquæ. Hic describitur liberatio populi de Aegypto, magis in speciali per diuisionem maris rubri ipsam specificando, cum dicitur. Viderunt te aquę Deus & timuerunt. i. ita diuisæ fuerunt aquæ maris rubri ad imperium tuum, acsi te viderent & timerent, quia etiā creatura insensibilis obedit creatori.
11 Et turbatæ sunt abyssi. inquantum contra naturam suam solidatæ sunt a dextris, & sinistris. Exod. 14.
12 Multitudo. quia aquæ maris rubri cum magno fremitu & fragore reuersæ sunt super Aegyptios, subuertentes currus & equites eorum, vt habetur ibidem.
Vocem

MORALITER.

4 uis Deus magnus, &c. q. d. nullus, quia facit mirabilia totius naturæ creatæ virtutem transcendentia. ideo subditur.
6 Notam fecisti in populis, &c. Iulianum imperatorē orbis deuincendo.
8 edemisti. idest, virtute tua.
† opulum tuum. Christianum de tyrannide Iuliani.
9 ilios Iacob & Ioseph. idest, viti supplantātes, & in virtutibus

bus crescentes.
10 Viderunt te aquæ. i. populi viderunt potentiam tuam contra Cæsarem.
† Et timuerunt. fideles tuos persequi.
11 Et turbatæ sunt abyssi. idest, malefici habentes pacta cum dęmonibus, quorum arte vtebatur Iulianus, vt dicitur in historia tripertita.
12 Multitudo. i. populorum qui de morte Iuliani multipliciter loquebantur, & Christiani Deum laudabant. ideo subditur.
Vo-

a *Sonitus aquarum.* Aug. Vnde isti sonitus aquarum, turbatio
A abyssorum? quia vocem dederūt nubes, de quibus. *Mandabo*
Mysticè. *nubibus meis ne pluant super eam imbrem.*
b *Vox tonitrui.* Cas. Tonitrui vox reuoluitur, vt rugatus & sinuosus sonus sentiatur. Allegoria in rota totius mundi.
c *Rota.* Hieronym. Augustinus. Et quod exponit orbis terræ, quem circumierūt nubes tonādo præceptis, coruscando miraculis.
* Euthymius. Et coniunxit inquit dominus axes curruum eorum, & duxit eos cum violentia, vox inquit tonitrui, in vnoquoque curru confracta est, per rotam enim currum intelligit veluti a parte totum. Equis igitur hac ratione perturbatis, curruū axes mutuo complicati sunt. Vel aliter, vox Theologiæ in nobis esse dicitur instar rotæ quæ ex minima quadam sui parte terrā tangit, reliquis omnibus partibus a terra subleuatis.
d *Contremuit terra.* Cas. Qui habitant in terra. Ipsa terra mare d... per similitudinem, quia humana vita amara, tempestatibus subdita, vbi maior piscis minorem deuorat.
e *In mari.* Aug. ad literam dum Christus super aquas ambulauit. Vel in cordibus hominum quos sibi subdit. Vel per terram Iudæi, per mare gentes accipiuntur.
* Bas.

† pertrāseunt. B † terrarum † cognita sunt

a In confessione peccatorum, in laudibus Dei. b Populorum. c In omnibus gentibus. d Prædicatores verbi Dei. e O Deus. f Verbum prædicationis, pluuia, quia rigat: sagitta, quia percutit. Voces nubium.
a sonitus aquarum, vocem dederunt † nubes. Etenim † sagit- 1
a Vsque ad cor. Vel euangelistæ de gente ad gentem. b Quasi non in occulto facta est, sed fuit vox tonitrui, idest, aperta. c Nubes, id est, prædicatores transierunt per illos. 2
b tæ tuæ † transierunt, vox tonitrui tui in rota. Illuxerunt 3
c a Cas diuina præcepta quæ tenebras pellerent mundi vel miracula. b Vnde. Ad conuersionem. 4
d coruscationes tuæ orbi † terræ, commota est, & † contre- 5
a Nunc est in mari via tua, iandudum in sancto erat. In mari ambulat super aquas gentium, eas per fidem subijciendo. b Præcepta c Populis multis non paucis gentium. 6
e muit terra. In mari via tua, & semitæ tuæ in aquis multis, 7
a Tamen. b Præsentia corporalis, doctrina, miracula. c Iudæis. d A quibus non cog. ab his quos deduxisti. De Aegypto. Et est increpatio & exprobratio eorum.
f et vestigia tua non † cognoscentur. Deduxisti sicut oues 8
g a Quasi et te non nouit b In operatione miraculorum quæ ipsi fecerunt. 9
h populum tuum, in manu Moysi & Aaron. 10

* Bas. Facile tibi est & mare diuidere, & in multis aquis i... quitare, vt tamē nulla relinquas vestigia, incorpoream e... naturam habes.
f *Et vestigia tua non cognoscentur.* increpatio tacita Iudæoru... Quasi dicat licet palā venerit, & se miraculis ostenderit, ... est cognitus a Iu... infidelib. quos de... xit in manu Mo... Aaron, id est, op... tione miraculor... quæ fecerunt. Ve... gia tua, &c. Te... aliquos, id est, Iud... qui dicūt nondum ... nit Christus, no... dent super mare ... bulantem.
g *Sicut oues.* quia n... vere oues sed hæ...
h *Moysi & Aaron.* Cassiodor. Mo... interpretatur assu... ptus de flumine, ... rō mons fortitudi... his nominib. virtutes quas fecerunt exprimuntur. Moy... ter cætera in mari viam fecit, signans per baptismum p... lum liberari. Aaron ecclesiæ tenebat imaginem, quæ m... fortissimo comparatur.
* Euthym. Quibus populum comparauit, vt custodiam & curam ostenderet quam Deus eorum habuit, & quod ... nus pastor, ad vberrima pascua, & ad tutissimū ouile e... duxit, vnde & pascere etiam dicitur Deus populū Israe... ta illud, *qui pascis Israel intende.*

GLO...

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vocem dederunt.* quia dominus ex columna ignis & nubis fecit procedere contra Aegyptios fulgura & tonitrua, vt dictum fuit ibidem.
2 *Etenim, &c.* quia illa fulgura procedebant quasi quędam sagittæ a Deo immissę.
3 *Vox tonitrui, &c.* i. ad similitudinem rotarum. Quando. n. auditur sonus rotarum curruum, videtur aliquādo quod sit tonitruum. Vel aliter.
4 *In rota.* quia sonitus tonitrui causatur in nubibus quæ voluuntur circa terram.
5 *Illuxerunt, &c.* quia illæ coruscationes & tonitrua deuenerunt ad notitiam omnium habitantium in terra, vt prædictum est, ideo subditur.
6 *Commota est & contremuit terra.* quia ex tali notitia in omnibus terrę partibus aliqui moti sunt ad diuinam reuerentiam ... morem.
7 *In mari via tua, etc.* quia viam fecit populo suo per medium ...
8 *Et vestigia tua non cognoscentur.* quia postquam aquæ reuersæ fuerunt ad locum suum, illa via ab hominibus no... visa.
9 *Deduxisti sicut oues populum tuum.* per desertum ad m... ouium.
10 *In manu Moysi & Aaron.* quia Moyses erat dux pop... Aaron frater eius summus sacerdos offerens hostias & ... ficia pro salute populi Israel. Vnde Exod. 6. d. dicitur. *Aaron & Moyses, quibus præcepit dominus, vt educerent filio... de Aegypto.*

Moraliter potest exponi psal. iste de quacunque cōg... tione fideli seu persona singulari existenti in tribulati... porali seu spirituali rogante Deum deuote ab ea libera... quantumcunque ex infirmitate humana tędio afficiat... men sperat diuinitus liberari exemplo pręcedentiū ... rum, quos Deus liberauit de manib. tyrannorum, per ... martyrij ad ęternam beatitudinem transferendō, & al... do etiam in præsenti vita ad tempus reseruando ad cō... tionem Christianorum in fide, qui vidētes aliquando ... tyres liberari de manibus tyrannorum miraculose, p... magis confirmabantur in fide.

MORALITER.

1 *Vocem dederunt, &c.* per quas significantur Christiani in virtutis culmine constituti.
2 *Etenim sagitta.* i. prædicatores, vnde in persona prædicatoris dicitur Esa. 19. a. Posuit me quasi sagit. elect. Iste vero sagittæ mortuo Iuliano transierūt ad prędicandum Christum secure, quod ante facere non audebant.
3 *Vox tonitrui.* i. prędicationis.
4 *In rota.* i. tunc fuit in orbe, quæ est circularis figurę.
5 *Illuxerunt coruscationes.* idest, miracula prędicationem confirmantia.
6 *Commota.* ad credendum in Christum, quoniam ex ... quitur multiplicatio bonorum operum, sequitur.
7 *In mari.* Per viam intelligitur obseruatio mādatoru... semitas autē obseruatio consiliorum, quæ sunt vię pr... di per mare huius mundi ad patriam paradisi.
8 *Et vestigia tua.* per creaturas. n. in quibus est vestigiu... perfecte non cognoscitur eius essentia.
9 *Deduxisti.* Christianum.
10 *In manu Moysi & Aaron.* Per Moysen populi ducer... ligitur bonus princeps, & per Aaron pontificem, bon... latus, per istos enim bene regitur in temporalibus & ... libus populus Christianus.

Com-

ADDITIO I.

In psal. 76. *Voce mea.* vbi dicitur in post. Super Idithun.

Idithun nec Hebraice nec Chaldaice significat leges in plurali, nec in singulari, dat enim significat legem in singulari, similiter datin, vel dathoth significat leges in plurali, sed Idithun nihil horum significat nisi forte per modum etymologiæ valde remote. Vnde alij expositores Hebræorum dicunt, quod Idithun vel est proprium nomē illius cantoris, de quo. 1. Parat. 25. vel est nomen alicuius musici instrumenti seu modulaminis, quo cantor ille frequentius vtebatur.

AD-

ADDITIO II.

In eo. psal. vbi dicitur in post. Secundum hoc igit... mus iste diuiditur in duas partes.

Non proprie videtur applicari materia huius psal. ... tati Babylonicę. Tum quia in illa captiuitate iusti rari ... periebantur, vt dictum est supra in additione super ... septuagesimo tertio. Vt quid Deus. Tū quia quod di... de sanctis qui abstinebant a delectationibus tempor... captiuitatis, nullum fundamentum habet in littera, ...

de Daniele in illo ieiunio triũ hebdomadarum. Illud enim quod allegat de Baruch Ier.45.manifeste deuiat a veritate literam Hebraica quam Latina.non.n.legitur ibi.*Et tu quæris tibi gaudia*.prout post.allegat,sed dicit. *Tu quæris tibi grãdia*. prout manifeste veritas Hebraica habet.Similiter & in libris nostris correctis habetur.Tum quia quod dicitur. *Nunquid in æternum proiiciet Deus,&c.* vsque ibi. *Aut continebit in ira sua misericordias suas*. inclusiue nullum videtur habere locum in illa captiuitate,cũ iam esset taxata a Deo duratio illius captiuitatis.s.70.ann.Ier.29.quę quidem taxatio nota erat saltem sanctis,qui pro liberatione populi orabant,prout patet Dan.9.in quorum persona psal.iste loquitur secundum post. vnde melius videtur dicẽdum,quod psalmus. iste loquitur de afflictione populi Christi sub tyrannica potestate Romani imperii in primitiua ecclesia,de qua materia tractat psal.73.Vt quid Deus.prout in additione ibidem fuit expositum.De fidelibus enim illius temporis possunt omnia contenta in hoc psal.exponi. Ipsi enim proprie renuebant consolari in delectationibus mundi,& memores Dei per spem & charitatem delectabuntur etiam in martyrio constituti, similiter in diuinis laudibus quotidie exercebantur anticipando vigilias, & huiusmodi. Isti etiam poterant dicere admiratiue. Nunquid in ęternum,&c.quia duratio illius persecutionis non legebatur pretaxata in sacris scripturis, unde ex fragilitate humana vna cum ignorantia termini illius persecutionis admiratiue conquerebatur acsi ęstimaret,quod illę persecutiones essent in perpetuum duraturę,vnde ad consolationem omnium prędictorum dixit. *Et dixi nunc cępi*. hæc mutatio dexteræ excelsi.

In cuius declaratione sciendum, quod potentia diuina quæ manifesta fuit in veteri lege per miracula,subuertentia aduersarios corporaliter, & liberantia populum Dei, vt in Aegypto & in mari rubro & huiusmodi,in noua lege potius manifesta per mirabilem patientiam sanctorum in acerbissimis cruciatibus & persecutionib. assiduis. Et hãc differentiam innuit Apostolus ad Heb.11.f.vbi dicitur. *Sancti per fidem vicerunt regna, &c.obturauerunt ora leonum, & extinxerunt impetum ignis,castra verterunt, & huiusmodi*. quæ omnia pertinent ad statum antiquorum.s.veteris testam. vbi omnia ista & similia leguntur,sed postea subdit.*Alij vero distenti sunt non suscipientes redemptionem,&c.*Quod pertinet pręcipue ad statũ sanctorum no.testam. quorum quam plurimi præsertim in primitiua ecclesia non inuenerunt redemptionem.s. spiritualem.de quibus ibidem dicit. *Lapidati sunt, secti sunt,in occisione gla. mor.sunt,&c.* Qui quidem fuerunt maximi in testimonio fidei vt ibidem concludit Apostolus dicens.Et hi omnes testimonio fidei probati sunt.Ex quibus patet, quod in statu primitiuæ ecclesiæ de qua hic tractatur, *cępit mutatio dex.ex.* Na dextera excelsi.s.potentia Dei quę manifestabatur antiquus per destructionem aduersariorum corporalẽ,nunc, scilicet in statu primitiuæ ecclesię principalius manifestabatur per mortem & persecutionem fideliũ illatam ab aduersarijs & hoc non immerito, quia isti sequebantur vestigia Christi,qui moriendo vicit hostem. Illi vero nondum tam perfecti sequebantur vestigia Moysi & aliorum patrum,qui non moriendo,sed superando vincebãt, vnde bene dicitur. *Et dixi,&c.*hoc est in solutione prædictarum admirationum & consolatione persecutionum,super quibus cogitabam annos æternos,& huiusmodi.*Dixi nunc cœpi*.id est, nunc in primitiua ecclesia incipit mutatio dex.ex.modo supradicto.Et ponitur ibi cępi in prima persona pro cępit, quod est tertia persona,sicut in pluribus locis habetur.& sic sancti remanẽt consolati de persecutionibus suis inquantum cedebant in gloriam Dei per testimonium fidei.

Consequẽter commemorat miracula antiquorum patrũ, dicens.*Memor fui ope.do. &c.* exponatur sicut in postilla. &c. mutatis mutandis vsque ibi. *Deduxisti sicut oues populum tuum, &c.* hoc est dicere quod omnia miracula illa pertinebant ad illum statum imperfectum,quia per promissiones temporales adducebantur,in prima 2.quęst.99.art.vl.in cor.qu.sicut & puris hominibus regebantur.s.a Moyse & Aaron: secus autem oportuit fieri in ouibus Christi, quorum ipse est pastor & exemplar, quem sequentes non debent admirari de mundi persecutionibus iuxta illud. *Qui vult venire post me,abneget semetipsum*. D

REPLICA.In psalm.*Voce mea*. similis est altercatio,post. bene applicando exponit illum psalm. de captiuitate Babylonica terminãda per orationes sanctorum illius temporis, in quorum persona psal.iste loquitur. Burg. autem exponit de persecutione ecclesiæ primitiuæ sub tyrannide Romani imperij,asserens quod expositio postillatoris sit irrationabilis. Primo ex eo,quia in illa captiuitate rarissime inueniebantur sancti & iusti.vbi dico quod sufficiunt Daniel,tres pueri, Ezechiel, Abacuch, Aggæus, Zacharias, Nehemias. Zorobabel, de quibus constat ex canone sacræ scripturæ,pręter plures alios in quorum persona propheta hic orationem texuit. Quod autem hic delectationes corporales abiecerunt de Daniele & tribus pueris,constat,Dan.1.dictum.de aliorum abstinentia non oportet dubitare,nec vrget quod tempus captiuitatis illius erat taxatum quasi ideo non habebat locum quod hic dicitur.*Nunquid in ęternum proijciet Deus aut continebit in ira sua,&c.*quia prophetiæ non sunt semper diffinitiuæ, & si diffinita foret taxatio, adhuc Deus vult rogari. vnde & Angelus Zacharię 1.cap.non obstante illa taxatione sibi nota,dixit.*Domine Deus exercituum*.prout in præcedẽti correctione allegatum est. Burg. autem expositio quæ putat aliquid magni reperisse,maiores sustinet difficultates.Primum omnium cum exponit illum passum.*Nunquid in ęternum proijciet Deus*.de querelis sanctorum nou.testam.extranee videtur sonare cum sacro canone,non legimus querelas primitiuę ecclesię,quando apostoli gaudebant in conspectu consilij.similiter & alij,quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Act.5.g.Et ipse Burg.dicit eosdem sanctos renuisse consolationes mũdi, sed memores domini per spem & charitatem,delectabantur etiam in martyrio constituti. E

Nec valet prima ratio querelæ sanctorum per Burg. hic confictę, quasi ideo querulabantur, quia terminum persecutionis ecclesiæ ignorabant, nam pax ecclesiæ prætaxata in Apocalypsi legitur,vbi clare omnis status ecclesię pro tunc & nunc futurus distinguitur. Nec secũda ratio sua multum decorat statum ecclesiæ primitiuæ, quia dicit eã querelasse propter ignorantiam termini & humanam fragilitatem. Illa.n.ecclesia non catholice dicitur fragilis fuisse, quę tantas victorias exercuit,vt etiã regna & imperiũ subiugaret. Nec etiam ignorantia in ea locum habuit, quia in ea fuerunt prophetæ & doctores per spiritum sanctũm edocti de omni veritate ad illum statum pertinente,iuxta Christi promissũm.

Nec minor difficultas oritur ex alio dicto Burg. q. quo ad mutationem dexteræ excelsi nititur distinguere ecclesiam primitiuam a synagoga per agere & pati. quasi synagoga in suis victorijs fuerit in sphęra actiuorum, ecclesia autem primitiua fuerit in sphæra passiuorum.Allegat ad hoc Apostolum Heb.11.vbi secundum expositionem suam de synagoga dicitur.*Sancti per fi.vice.reg.*& ea quæ sequuntur vsque ibi. *Alij uero distenti sunt*,non inuenientes redemptionem lapida. sunt,secti sunt &c.quę dicit pertinere ad ecclesiam primitiuam,Sed ficta est hæc gloss.Burg. similiter & distinctio in illa gloss.fundata. Nam Apostolus tam actiones quam passiones allegatas de sanctis veteris legis dixit, prout omnes exponunt,& Apostolus ostendit ibidem in principio ca.12.inducit exempla virtutum Christi euidentius,& sanctorũ noui Testamenti. Et quia expositio Burg.est contra rotundam literam,male applicat dictum Apostoli sic male expositum ad exponendum illud illius psal.hęc mutatio dex.ex.in nou. testam.Nec valere videtur fundamentum quod assumit ex dictis S.Thomæ prima secundæ.quęst.9. quod videlicet miracula per apostolum in illo loco allegata pertinebant ad illum statum imperfectum deductum per promissiones temporales, & directum per puros homines,s.Moysen & Aarõ, quia de illo statu dicitur consequenter.*Non suscipientes redemptionem*,scilicet temporalem vt meliorem inuenirent resurrectionem. Et sequitur de eodem statu, quibus dignus non erat mundus. vnde patet quod illa miracula non pertinent ad promissiones temporales,sed spirituales & æternas,prout vult glo.magistralis,& communiter omnes sic exponunt Apostolum,&c. F

GLOS-

GLOSSA ORDINARIA.

A a *Intellectus.* Aug. Quia hęc narrata interius intelligēda sunt, non modo in figura. *Intellectus* igitur *Asaph* est quod intellexit synagoga, sed fidelis, vel q. spiritualiter debet intelligere, quæ. n. mystice tūc. i. figuraliter, eodem modo in re. sicut tūc non in omnib. illis bene placuit Deo, sic nec in istis & ideo monendi.

Aug. Psal. vel verba intelligentiæ quæ est data ipsi Asaph, sic ex Græco determinatur.

Aug. In hoc psal. dum historia refertur noui testa. gratia declaratur, sic Iudeos ꝓ suis delictis expulsos, & Christianos asserit intromissos, vt vtriusque legis intētionem in vnū faciat pēdere.

August. Per acta in veteri populo, intendit monere nouum populum, ne sint ingrati beneficijs Dei, & iram eius prouocent. Primo attentos facit, quia quę aperta videntur, parabolę sunt & ænigmata.

* Bas. Cum legem olim Deus filijs Israel daret, precepit vt in illa & ipsi sedulo erudirentur, & suos docerēt, ac simul ēt festorum dierum cās filijs suis oñderēt, vt cognitis Diuinis beneficijs, grati erga largitorem illorū essent. Docebis n. inquit ea filios tuos, & filios filiorū tuorū, & custodiet mandata Dñi Dei, vt bene sit ipsis. Hoc prophetica gratia etiā per hunc presentem psalmum fecit. Populum namq; & posteros eorū de illis admonet, q̃ a Deo sunt facta. Deque bonis ab illo prestitis, ac de ingrata mēte eorum qui illa acceperunt.

PSAL. LXXVII.

A *Ttendite.* Cas. Primo ipse dominus loquitur vt reuerentia crescat.

c *Populus meus.* qui mihi obedis. Os Dei est Asaph, qui inferius locutus est ista. Quāta audi. ab initio veteris testamenti, vel fidelis synagoga malis exprobrat.

d *In parabolis.* Aug. Parabolæ, rerum similitudines.

e *Propositiones.* quæ Græce problemata, quæstionis al[...] soluendum habentes.

* Euthy. Hęc verba prophetiam continent. Chr[...]

a Cas. fidelis congregationis.

a † Intellectus Asaph

LXXVII.

a Cas. hoc Deus, qui & dedit legem. Corde ueritatem rei. Aug. uos. s. qui & congregatio Christi. b O.

1 A Ttendite populi meus legem meam †

a Per humilitatem, & sic bene attenditis. Augu. tumor infusa repellit. b Cordis. c ¶ Id est ad intelligendum verba Asaph.

inclinate aurem vestram in verba o- 2

a Quia. b Quæ aperte.

ris mei. Aperiam in parabolis os 3

a Per Asaph. b Aenigmata.

meum, loquar † propositiones ab 4

a Ex quo de Aegypto exierunt. b Propter multitudinem. c In ueteri testamento prædicta. d In nouo testamento impleta. e A quibus.

initio. † Quanta audiuimus, & cognouimus ea, et patres 5 6

a Cas. Moyses & prophetæ, quod & iste præuidet. Et. Spiritualibus.

nostri narrauerunt nobis. Non sunt occultata a filijs 7 8

[Right margin column, cut off:] etenim in par[...] ad populum lo[...] rum esse præd[...] ta quod legim[...] pud Mattheum[...] omnia loquuus[...] sus in parabolis[...] bas, & sine par[...] ad eos non loq[...] tur, vt implere[...] dictū est ꝑ pro[...] aperiam in par[...] os meū, eructa[...] scondita a cōst[...] ne mundi.

* Bas. Quonia[...] tres ad vtilitatē[...] rorum reprehē[...] rabolam hanc[...] tionem vocauit, quod ęnigmatica esset, & occultam [...] tem adferret.

f *Quanta.* Cas. Summatim dicit, quę Iudæis Deus fec[...] gratis sibi, & sic, si nō eis, prodest tñ filijs ne fiāt sicut[...]

Aug. Prius Deus in hoīe locutus est, iā homo ipse, [...] aū. Illud ꝑdictū dixit Deus ex se. ne cōtēnatur eius l[...]

* Euth. Dictio *quanta*, nō ad problemata refertur, qu[...] turū se esse dixit cū totus hic versiculus separatim pe[...] mitātis in morem legēdus sit. & quanta inquit, a maio[...] stris, atq; a diuinis didicimus scripturis. Mēs. n. proph[...] commemorare, q̃ multa, & quam grandia Deus in a[...] res Iudęos contulerit bñficia, & contra, quam valde i[...] irritauerint, & quātas idcirco, ac quā graues pęnas de[...] Ex persona autem Christi, non incongrue dr̄, quāta [...] mus, cum assumpta eius humanitas cæterorum ho[...] more doctores audiret.

g *Patres nostri, &c.* * Basilius. Ab initio (inquit[...]

NICOLAVS DE LYRA.
PSAL. LXXVII.

A Ttendite. *Huic Psalm. præmittitur talis titu. in Hebræo & in translatione Hier.* Eruditio Asaph. *Et accipitur dupliciter s. actiue & passiue, quia de his quæ in hoc psalm. continentur Asaph fuit edoctus a parentibus, vt patet in textu, & per spiritum sanctum plenius. Scripsit etiam psal. istum ad eruditionem populi. De materia vero huius psal. saluo iudicio meliori mihi videtur, quod Asaph fecit hūc psal. volens ostendere ex scripturis & historijs antiquis, quod regnum Israel pertinebat ad Dauid & posteritatem eius ex diuina electione. Inter alias autem tribus, tribus Ephraim videbatur magis aspirare ad regnū. Tū quia Ephraim fuit filius Ioseph qui habuit dominiū super alios fratres suos in Aegypto. Tū quia Iacob patriarcha adoptauit Ephraim et Manassen in filios, vt habetur Gen. 48. Tum quia benedicens eis præposuit Ephraim qui erat iunior ipsi Manasse, vt ibidem habetur, vnde & Ierobøam qui inuasit regnum quantum ad decem tribus fuit de tribu Ephraim, propter quod Asaph licet toti populo Israel in hoc psalm. loquatur, tamen specialiter contra tribum Ephraim inuehitur. Igitur secundum hunc sensum psalm. iste in tres partes diuiditur, quia primo Asaph præmittit quandam præfationem. Et secundo subiungit suam narrationem, ibi.* Quanta audiuimus. *Tertio concludit intentam cōclusionem, ibi.* Et repulit. *Circa primum Asaph reddit auditores beneuolos, dociles, & attentos, sicut solet in præfationibus fieri. Reddit autē auditores eos beneuolos, in persona domini. dicens;*

Materia psalmi.

1 Attendite &c. *quasi diceret: vos qui estis mihi populus peculiaris & electus debetis esse beneuoli ad audiendam legem, quam præ cæteris populis dedi vobis in monte Sinai. Secundo reddit eos d[...] cens.*

2 Inclinate aurem. *Modus enim est docilis discipuli aur[...] humiliter inclinare ad verba magistri sui. Tertio reddit eos [...] ex difficultate dicendorum ad quæ debent homines attendere,*

3 Aperiam, &c. *vocantur hic parabolæ facta & dicta vet[...] menti, quia fuerunt figuræ noui.* 1. *Cor.* 10. *c.* Omnia in figu[...] tingebant illis.

4 Loquar, &c. *idest, quæ solent tractari inter sapientes ab [...] Vnde in Heb. & in translatione Hier. habetur.* loquar æn[...] antiqua.

5 Quanta &c. *Hic consequenter subditur narratio, in qua [...] scribitur bonitas Dei, & ingratitudo populi in quodam gener[...] do magis in speciali, ibi.* Filij Ephrem. *Circa primum osten[...] c'a Dei collata populo Iudaico fuisse sufficienter ei manifestat [...] ingratitudine non posset per ignorantiam excusari, dicens.* Q[...] diuimus, *& c. scilicet Dei beneficia collata populo Iudaico, [...] de Aegypto, & in progressu per desertum, & in ingressu te[...] missionis, quæ diffuse scripta sunt in libris Moysi & Iosue e[...] stri.*

6 Et cognouimus ea, &c. *Et modus cognoscendi subditur [...] citur.*

7 Et patres nostri, &c. *quibus debemus credere tanquam [...] de nostra salute.*

8 Non sunt, &c. *quia patres narrauerunt filijs in succede[...] bi generationibus.*

MORALITER.

1 *Attendite.* Psal. iste secūdum sensum literalem loquitur de regno Dauid, qui fuit figura Christi, propter q. mystice pōt exponi de regno eius. Igitur primo excitatur auditorum attentio cum dicitur. *Attendite popule meus.* i. popule Christiane qui a Christo est denominatus.

† *Legem meam.* s. euangelicam.

2 *Inclinate aurem vestram.* s. corporis & cordis.

3 *Aperiam in parabolis.* Ex decursu euangelij, patet quod Christus communiter parabolice docebat.

4 *Loquar propositiones.* s. legis datæ, cuius præcepta m[...] plicaui: euangelica consilia superaddendo.

5 *Quanta.* Hic cōsequēter ponitur narratio, in qua [...] multiplex bonitas Christi, & ꝑ oppositū ingratitudo [...] puli Christi, cū dicitur: *Quan. bo.* Hō Christus, a patr[...] & discipulis nūtiauit, sicut dr̄ Ioh. 8. d. Quæ audiui a[...] loquor in mūdo: & ex pcepto Christi apostoli denū[...] orbi. Mar. vlt. d. *Euntes in mundū docete omnes gentes, &* cessores apostolorum alijs denuntiauerunt, ideo su[...]

8 *Non sunt, &c.* s. Iesu Christi.

mi cula Dei oculis suis ipsi viderũt, filios suos ea docuerũt, & rursus doctrinam hanc ad filios suos transmiserunt. Hi fecerunt Diuinæ legi obedientes.

Euthymius. Patres non natura dicit, neque enim dici pōt q̄d fideles qui sũt ex gentibus a proprijs parentibus edo cti fuerint, sed de patribus loquitur quos ob obsequium, quod semper præstiterũt, Christiani omnes sibi ter sibi, vt ita dicam, adoptant in patres. Hac etenim ratione & Moysen & multos alios diuinos scriptores interpretes & populi doctores patres nostros appellamus, quorum filij Christum, secundum carnem, atque apostolos, fuisse dicemus. Christi vero atq; apostolorum filios populum Christianum.

a *Et suscitauit, &c.* Augustinus. Hoc testimonium. vnde supra loquar propo. ab initio initium est vetus testamentum, finis nouum. Ibi timor qui est initiũ, hic Christus finis legis ad iustitiam omni credẽti qui dat spiritum. vnde: *charitas quę pellit timorem.* Huius no. Testa. testimoniũ dicitur vetus lex. quia habet testimoniũ a lege & ꝓphetis, vnde tabernaculũ testimonij dicebat illud q̄d tot mystica signabat: Testimonium ergo dicitur ve. testa. inquantum probat & testatur, lex inquantum iubet.

Cas. Rem. Suscitauit quasi mortuũ in Adā testimoniũ. i. legem vel dũ describitur suscitatur prius ignorantia sopitũ. Testimoniũ in Iacob, hoc forsan est q Iacob cũ Angelo luctatus tacto femore claudicauit, q̄d signat Iudęos partim fide claudicare, partim a salute discedere, & ita huius rei testimoniũ fuit, quod Iacob accidit. Ecce parabola.

b *Filiis suis.* Et sunt ijdem filij generatio altera, scilicet populus gratiæ.

c *Generatio altera.* Per generationes transmissa sunt mandata Dei, ne quis putet vni data.

---

a ¶ In qua data est regeneratio. Etiam gentium, quæ aqua & spiritu regeneratur. b ¶ Laudatur dominus vt ametur.

eorum, in generatione † altera. Narrantes laudes domini, 1

a ¶ Liberationes. b ¶ Quod pauit quod hostes vicit. c ¶ Non modo promisit. d Quia per illud testimonium peccatum quod latebat apparuit & reuixit.

a & † virtutes eius, & mirabilia eius quę fecit. Et suscitauit 2 3

a Populo Iudaico. b Repetit. c Quasi iugum ne vaga voluntate errarent. Hoc est testimonium. d Hoc est in Iacob. e In qua lege.

testimonium in Iacob, et legem posuit in Israel. † Quanta 4 †

a Hi sunt antiquus populus qui accepit mandata, non tamen nouit vel fecit. Filij sunt nouus populus no. te. qui nouit. b Ad hoc acceperunt.

b mandauit patribus nostris nota facere ea filijs suis ut co- 5

c Præualuerunt. a Quod ipsi patres non nouerunt. b De gentibus electa. c Et cognoscentes. d Christiani. Post secundo. e Qui nati sunt, & non renati non surrexerunt, id est, non sursum est cor eorum, sed in terra. f Sursum habentes cor. 6

gnoscat generatio altera, filii qui nascentur, et exurgent, 7

Posteris. Non suam iustitiam constituant. a Non lege quæ punit.

d & narrabunt filiis suis. Vt ponant in Deo spem suam, 8

a Iactando sua opera, quæ nulla nisi a Deo. Vt fecerunt Iudæi idola colentes. b Hæc est vera Dei recordatio.

e & non obliuiscantur operum Dei, & mandata eius † ex- 9

a Operando. Iudæi. Scilicet.

f quirant. Ne fiant sicut patres eorum, generatio † praua 10 11

a Deum. b Ideo praua & distorta. c Ad diuina vt se corrigeret. d Et si manum.

g & † exasperans. Generatio quæ non direxit cor 12

a Cur talis est generatio. b Aug. id est, quia non habebat fidem quæ impetrat, quę lex imperat, sed quasi ex operibus iustitiam quærebat.

h suum, et non † est creditus cum Deo spiritus eius. 13

---

d *Vt ponant.* Hæc est vtilitas paternę prædicationis.

e *Exquirant.* Augusti. Qui dicti sunt supra cognouisse, modo exquirant, vt sperantes in Deo, adiuuentur ad implendum ab eo.

f *Praua.* Cassio. Quæ veritatem non recipit, & ideo distorta, exasperans super omnes acerbitates, vt in saluatorem armarentur. Vnde per Ezechielem dicit dominus: *Vade & dic domui exasperanti.*

g *Non direxit cor suum.* Cassiodor. Distortum cor habet qui praue intellecta non corrigit, & quæ natura docet, non perficit, *non est creditus cum Deo spiritus eius.* id est, & si ratio bene suasit, non ei acquieuit.

h *Non est creditus.* Aug. Quando cũ spiritu Dei operante spiritus hominis cooperatur, fit q̄d Deus iubet, & hoc non est nisi credendo in eum qui iustificat impium, quam fidem non habet generatio praua & amaricans.

Aug. Expressius multo dicit, vt significet gratiā, quę nō solũ facit remissionem peccatorum, sed cooperari sibi spiritũ hominis in operibus bonis, quā si diceret, non credidit Deo spiritus eius. habere cũ Deo spiritũ creditum, est non credere spiritũ suum posse facere sine Deo iustitiam, sed cũ Deo, quod est credere in Deum, quod plus est quā credere Deo.

Nam

D Gen. 32. f.

† statuit

† Quæ, præcepit.

E Ezech. 2. b.

† custodiant

† declinans & rebellis.

Ioh. 1. g.

Differunt credere deo & credere in Deum

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Narrantes laudes, &c.* hoc refertur ad illud quod præmittitur: Patres nostri narrauerunt nobis laudes domini, quibus Moyses & alij iusti laudauerunt Deum in exitu maris rubri dicentes: *Cantemus domino, gloriose, &c.* Exo. 15. a.

2 *Et virtutes.* quibus percussit Aegyptum decem plagis.

3 *Et mirabilia eius.* ducẽdo patres nostros ꝑ mare rubrum & per desertum.

4 *Et suscitauit.* quia post eductionem populi de Aegypto dedit eis legẽ in monte Sinai, Exod. 20. Quæ vocatur testimonium, eo q̄d decẽ præcepta decalogi fuerũt scripta in tabulis lapideis, vt in posterũ essent in testimoniũ diuinæ locutionis cũ populo. Moyses similiter scripsit Deuteronomiũ, & præcepit poni in latere arcę, vt esset ibi in testimoniũ cōtra populũ, vt habetur Deut. 31. g. Dicitur ẽt lex a ligando, quia filij Israel eā susceperunt pro se & pro posteris suis, & ligabat omnes præsentes & absentes futuros. s. q̄d dicit̃ Deut. 29. *Nec vobis solis ego hoc fœdus ferio & hæc iuramenta confirmo, sed cunctis præsentibus & absentibus.* propter quod dicitur:

5 *Quanta mandauit.* Ex quo enim patres legem receperant pro se & pro sua posteritate, tenebantur eis notificare propter quod dicitur Deut. 6. b. *Narrabis ea filiis ac nepotib. tuis.*

6 *Vt cognoscat.* quia patres tenebantur notificare filijs de generatione in generationem, ideo subditur:

Filii

7 *Filii qui nascentur.* & patet litera ex dictis, & huius notificationis subditur causa finalis duplex. Vna est adeptio boni, notatur cum dicitur:

8 *Vt ponant.* de futura retributione.

9 *Et non, &c.* Minus dicit & plus significat, i. in sua memoria teneantur firmiter opera Dei.

10 *Et mandata eius.* sanum intellectũ a sapientibus inquirendo, vt sic impleant opere, non solum secũdum verba legis, sed ẽt secundũ intentionẽ mandantis. Secũda causa prædictæ notificationis, est euitatio mali quæ notatur cũ dicitur:

11 *Ne fiant sicut, &c.* id est, iram Dei prouocans. Quod enim patres de Aegypto exeuntes pro magna parte fuerunt praui & Deũ exasperantes, patet in fabricatione vituli aurei, & in multis alijs quæ tanguntur in Exodo & in li. Nume. propter quod dixit Moyses propinquus morti suæ, Deut. 31. g. *A die qua egressus es de Aegypto semper aduersus dominum contendisti,* ideo subditur:

12 *Generatio, &c.* Ad Deum diligendum, & in pręceptis eius ambulandum.

13 *Et non est creditus cum Deo spiritus eius, &c.* Quia increduli fuerunt eius promissionibus, vt patet Numer. 14. Et loquitur hic Asaph ꝓ malis hominibus illius populi ratione quorum simul etiam vituperantur boni, secundum illam regulam quam ego posui in principio Genes. de corpore domini permisto ex bonis & malis.

Filii

MORALITER.

3 *Et mirabilia.* in Ierusalem & Iudæa.

4 *Et suscitauit.* i. legem euangelicam.

† *Iacob.* id est, supplantatoribus vitiorum quibus proficit euangelium.

† *Et legem posuit.* i. contemplatoribus diuinæ veritatis.

5 *Quanta mandauit, &c.* i. apostolis alijsque discipulis.

6 *Nota facere ea filiis suis,* id est, credẽtibus, qui sunt filij Dei spiritua-

spirituales.

7 *Vt cognoscat generatio altera, &c.* Vsque ad finem mundi futura.

8 *Vt ponant.* & non mundana.

11 *Ne fiant sicut, &c.* per quos intelliguntur pseudo apostoli & hæretici, q cęperunt docere & male a principio ecclesiæ.

12 *Generatio, &c.* ad sequendum Christum.

13 *Et non est creditus cum Deo spiritus eius.* Errabant enim in fide, & moribus.

Filij

A Nã credimus & homini.sed nõ in homine . In Deũ credere est ei credendo adhærere ad bene operandũ, vnde Apostolus : *Qui adhæret Deo, vnus est spiritus cum illo* . Illa autẽ generatio etsi credidit Deo, non tamen in Deum.

1. Cor.6.d.

b *Mittentes arcum.* Aug. Figurate dicit, quia aliquid mittitur arcu. Vel intendentes arcum & mittẽtes sagittas : Græci tamen habent mittentes arcubus. Per Ephrem totam gentẽ a patre significat, & ideo quia ab his aliqd boni expectandum fuit, hanc partem elegit. Sunt enim de illo filio Ioseph cui Iacob dexteram imposuit, & maiori præposuit. Cum autẽ hęc tribus hic culpet̃, patet Iacob figurasse qđ nouissimi essent primi, & primi nouissimi. Sic Abel maiori prelatus est, Isaac Hismaeli, Iacob Esau, Phares Zaran illi qui prius manum emisit: Dauid fratribus: sic populo Iudæorum populus Christianus. Vel.

† armati sagittas arcu iacientes

B

Gen.48.b.

Matt.10.b.

a *Filii Ephrem.* Aug. Intendentes & mittentes arcum, id est, arcu aliqd mittentes. Vel, Intendentes arcũ, & mittentes sagittas, i. promittentes seruare legẽ aperte dicẽtes. *Omnia quæcunque dixerit nobis dominus, faciemus & audiemus.* Cõuersi sũt & defecerũt in die belli. i. tentationis: vñ Osee ꝓpheta ait : Ephraim factus est quasi columba insipiens non habens cor, quia promissionẽ obedientię nõ auditio, sed tentatio ꝓbat.

Exo.14.b.

Osee 7.a.

C c *Beneficiorum.* * Euthymius. Beneficiorum quę contulit in populũ Israel, veluti quod duxerit eos per mare rubrũ im madidos. Mirabiliũ autẽ dicit, quia Aegyptiorũ flumina in sanguinẽ mutauerat. Quod vero ait, Deũ eis hæc ostend... non ideo dicit quasi ipsi ea proprijs viderint oculis, sed q a ita a suis acceperunt maioribus.

d *Coram patribus, &c.* Cas. Incipit narrare iã quę ab eductione de Aegypto fecit eis, nec tñ destiterunt a murmure tentatione Augu. Coram patrib. Qui patres huius praua generationis a qua dissuasit, ne sint in tribus his similes Abraham, Isaac, Iacob accipitis, non ram eis fecit mir Aegypto, qui iam functi, nisi spiritu cas pſentes quos stus in euangelio re dicit . Vel Moyses & Aaron & alij seniores patres il sũt corã quib. fecit. Ibi facta bona vel mala mystice fiũt nobis: Sed bona gratia Dei. Mala iudicio, ꝓp qđ monu tendere, & spẽ in Deo ponere, ne simus sites illis. Aegy ergo mũdus . Cãpus Thaneos est planicies humilis mã In mũdo ergo humile mãdatũ accipimus, vt in futuro temur. Qui fecit stare aquas & traiecit eos, cohibet cõ scẽtias, cũ seculo renũtiat̃, vt pctis omnib. quasi inimic letis, populus fidelis traijciat̃ ꝑ baptismũ. Post deducit tuali itinere , sacro eius manifestato in hoc seculo qu die, ꝑ nubẽ. i. carnẽ, in iudicio quasi ĩ nocte in illumina ignis, qa tũc magna tribulatio q̃ tanq̃ ignis lucebit iust ardebit iniustis. De petra ẽt q̃ est Christus q (dicit: Si q veniat ad me & bi.) deducit sitienti fidei donum, & fl spiritussancti, accedente ligno crucis quasi virga Moy

a ¶ Vere praua & distorta, quia &c. De quibus minus videretur. Promittentes seruare mandata in die auditionis, quando de aliqua aduersitate eos clamantes audiebat. b ¶ Quasi præludentes armis. c ¶ Defecerunt in die tentationis.

a Filii Ephrem † intendentes & mittentes arcum, conuer- 1

b a ¶ Ideo conuersi. ¶ Non quod non possent sed quia noluerunt, & ideo subdit, & in lege, &c. 2

si sunt in die belli. Non custodierunt testamentũ Dei, & in 3

a ¶ Et si quandoque ambulent, tamen nolunt, quia non ex corde, faciunt enim quod mallent non præcipi sibi, pares sunt manu sed non corde, qui non furantur timore pęnæ, & qui amore iusti tiæ. 4

c lege eius noluerũt ambulare. Et obliti sũt † beneficiorũ eius, 5 6

a ¶ Obliti sunt mirabilium eius, Quorum & vbi? b ¶ Moyse & ceteris intelligentibus. Quibus credendum erat. 7

d & mirabilium eius q̃ ostendit eis. Corã patrib. eorum fecit 8 †

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Filij Ephrem* . Hic ꝯñ ostendit Dei bonitatem & populi ingratitudinẽ magis in speciali . Et primo quãtum ad ipsum Ephraim tribũ. scdo quantum ad totũ populum, ibi : *Et obliti sunt*. Circa primum sciendũ, ꝙ aliqui Hebræi exponũt hãc lrãm de filijs Ephraim, qui viuente adhuc pr̃e multiplicati sunt & fortificati , & ꝓsumptuosiores effecti rõnib. supradictis exierunt de Aegypto, vt isti dñt, & per viã breuiorẽ ingredi voluerunt terrã promissionis. s. per terram Philisthijm quæ vicina est, vt hr̃ Exo. 13. Sed interfecti sunt a Philisthęis qui habitabant in Geth & terris circumiacentib. eo ꝙ pręoccupabant tẽpus a Deo constitutũ, qui dixit Abrahę Gen. 15. semen eius futurũ peregrinũ in terra aliena quadringentis annis, qui nondũ erant cõpleti. Sed hoc non vr̃ verum, quia infra assignatur causa huius ingratitudinis . Corã patrib. eorum fecit mirabilia in terra Aegypti , nulla aũt mirabilia leguntur facta pro pplo Israel in terra Aegypti ante tẽpus Moysi, qui longo tpe natus est, post mortẽ Ephraim patriarchæ. Itẽ ante tẽpus Moysi filij Israel erant in Aegypto in magna seruitute, & sic nõ est verisimile, ꝙ posset ingredi pro sua voluntate, & maxime cũ exercitu, ꝓp qđ istud melius exponit̃ de filijs Israel, qui ꝯ voluntatẽ Moysi processerunt ad prælium ꝯ Amorrheos & Amalechitas, vt hr̃ Nu. 14. Et in istis filij Ephraim fuerũt principales & alios mouentes, eo ꝙ pręceteris aspirabant ad dñium rationib. supradictis . & hoc est quod dr̃: *Filij Ephrem*. in Hebræo & in translat. Hiero. hẽtur *filij Ephraim*. Sicut enim nomina Latina propria frequenter variantur a parte finis. vt Guillermus & Guillerotus, ita etiã in Hebręo : tamen eandem personam significant.

Diuisio. Ephraim filii quãdo & quo ingressi sunt terram promissionis secundum Hebræos.

2 *Intendentes*. i. tendentes arcũ & mittentes sagittas ex eo.

3 *Conuersi sunt*. Quia statim fuerunt debellati, & fugerũt confusi, vt habetur Num. 14.

4 *Non custodierunt*. Quia ad mãdatũ Dei per Moysen noluerunt procedere ad bellũ ꝯ aduersarios, sed volebãt in Aegyptum diuerti, vel reuerti , & postea ꝓpria capitositate moti perrexerũt ꝯ inhibitionẽ Moysi facta ex parte Dei, & tñ in susceptione legis cum alijs petiuerant qđ mandata Dei fierent eis ꝑ Moysen promittẽtes qđ humiliter obedirent, ſm quod hr̃ Exo. 20. c. dicentes Moysi : *Loquere tu nobis & audiemus, non loquatur nobis dominus ne forte moriamur*. & Propter dicitur hic, *Non custodierunt testamentum, &c.*

5 *Et obliti sunt, &c.* Hic cõsequenter describitur bonita & ingratitudo populi gñaliter: Et primo in cõparatio puli ad beneficia Dei ingressum terræ repromissionis dentia. secundo quantũ ad sequentia, ibi : *Et induxit eos tem sanctificationis*. Prima in duas, quia primo describũt neficia Dei . secundo ingratitudo populi, ibi : *Et apposu* Prima in tres: quia primo describuntur beneficia pr populo in Aegypto. secundo in mari rubro, ibi: *Interrupre*. tertio in deserto, ibi : *Interrupit petram, &c.* Circa pri dicit sic: *Et obliti sunt* . scilicet filij Israel generaliter.

6 *Beneficiorum*. Quia flagellando Aegyptios & pecora saluauit Hebræos, & substantiam eorum .

7 *Et mirabilium*. Quia Aegyptijs existentib. in tenebri diebus lux magna erat vbicunq; habitabant filij Israel. Exo. 10. quod fuit valde mirabile , & similiter in alijs Aegypti a quib. filij Israel fuerunt immunes, & saluati

8 *Coram patribus*. Videtur ꝙ deberet dicere coram eis loquitur de eis qui exierunt de Aegypto , vt patet per præcedentem & subsequentem. Ad quod dicendum. ter filij etiam iam prouecti exierunt cum patribus suis Naason cum Aminadab patre suo, & sic de alijs. Et lic tres & filij illa mirabilia vidissent, tñ scriptura facit me de patribus magis quam de filiis, quia erant honorabil & principaliores. Poteſt etiã aliter dici de mirabilibus in persona Moysi, de quo dicũt Hebręi & satis probab sicut ego posui super illud Exo. 3. c. *Quis fabricatus est & surdum, videntem & cæcum ?* quod cum adductus fuis ram Pharaone, vt occideretur propter interfectionem ptij, Exod. 2. cap. spiculator qui debebat eum occider tunc percussus cęcitate, & sic Moyses euasit . Pharao videns eum recedentem , factus est mutus ad horam, non potuit seruis suis præcipere, vt caperetur, & seru attoniti, ac si essent surdi & cęci , & sic ex talibus mi Moyses fugit liberè. Ista autem mirabilia fuerunt fact uentute Moysi, qui in egressu de Aegypto fuit . 80. Exo. 7. & sic ista mirabilia non fuerunt visa a iuuen Aegypto exeuntibus, sed solum a patribus eorum.

MORALITER.

1 *Filij Ephrem, &c.* Sic ordinetur lra: Intendẽtes arcũ & mittentes sagittas ex arcu. Per filios Ephrẽ, qui processerunt ad pugnandum ꝯ domini voluntatem, significantur hęretici q impugnant fidei veritatem , & ipsi intendunt arcum sacræ scripturæ eam interpretantes peruerse , & mittunt sagittas contra veros doctores, sed quia non pręualent , Subditur . *Con-*

3 *Conuersi sunt*. a sacris doctoribus confutati.

4 *Nõ custodie*. Moribus & fide deuiãtes a veritate eua

8 *Coram patribus*, i. corã veris apostolis, qui dicuntur tres hæreticorum, eo quod ex ipsis exierunt. 1. Iohan Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis.

† *Fecit mirabilia, &c.* i. in Iudæa quæ dicitur Aegypt quod erroribus fuit obtenebrata.

In terra Aegypti. Aug. Vt omnem dubitationem tollat, & prouinciã dicit & locum factorum. Sic Christus in terra potius coram patribus nouit, humile mandatum docuit. *Discite me, quia mitis sum & humilis corde.*

Thaneos. ✠ Euthym. Tanis est Aegypti ciuitas, vbi regem habebat Pharao, de qua ait Esaias, defecerunt principes Taneos. Et licet huiusmodi Moyses non meminerit, verisimile est tamen beatum Dauid didicisse ex eo libro, vbi scriptum, Hebron autem aedificata est in Aegypto ante Tanim. Vel ex aliis libris apocryphis vel ex Aegyptiorum historijs.

In nube. Hieronym. Hoc futurum iudicabant. Dies Christi est, tamen nube eius celatur perfidis. Et sicut illis nubes contra aestum solis, sic nobis Christus per incarnationẽ dat refrigerium contra aestum vitiorum.

Tota nocte. toto tempore vitae.

In illuminatione. Christianos in hoc seculo luminis sui clari custodit ignis spiritussancti.

Petram. Cas. In eremo. Prius aqua maris quasi petra, modo petra fons. In eremo, vbi necesse vt gratius sit munus.

Vt adaq. quasi pecora, non hoies, quia non egerunt gratias.

Aquam. Cas. Aqua quae de Christo prodit, nulla imminutione deficit, sed fit fons aquae salientis in vitam aeternam.

Euthymius. Eduxit aquam, hoc est aliud miraculum factum in Horeb vt tradit̃ in libro Numerorum. Bis etenim illis Deus aquã eduxit ex petra, diuersisque tẽporib. & locis. Et locus quidẽ ille in Horeb, vbi data est aqua, appellatus est tentatio, & obiurgatio. Tentauerunt. n. illic Deũ Iudaei, probantes nimirũ illius potentiam, & miraculis mundi credentes, quę in praeteritũ saepius fecerat, & obiurgauerunt Moysẽ, quod ex Aegypto in tam deserta eos loca deduxisset. locus vero ille i Cades, vbi aqua etiã populo data est, appellatus est aqua cõtradictionis, eo quod cõtradiceret Deo Hebrei & murmurarẽt. Et Deus quidem eos iubebat, vt suis tantũ praeceptis parerent, vt q d in eo cõfiderẽt, at illi vero & parere negligebant, & nullã in eo habebant fidẽ.

D

a Tenebrae vel tribulatio. Humile mandatum. b Quasi non liquidum.

a b mirabilia in terra Aegypti, in campo Thaneos. † Interrupit 2

¶Ad terram. a Clausas.

mare, & produxit eos, & statuit aquas † quasi in † vtre. † Et 3 4

a Priusquam ponat in patria

c d deduxit eos in nube † diei, & tota nocte in illuminatione

a Latus in cruce. b Christum. c Huius seculi.

e f ignis. † Interrupit † petram in eremo, & adaquauit eos ve- 5 6

Copiam notat. a Quae sequebatur eos quocunque ibant. b Quod mirum. c Non parum. d Sed.

g h lut in abysso multa. Et eduxit aquã de petra. & eduxit tãquã 7 8

a Copiose. b Haec fecit illis Deus. Tamen. c Illi scilicet praua generatio. Adiecerunt vt inter tot mira non crederent. d Idest non credere.

i flumina aquas. Et apposuerunt adhuc peccare ei, in irã † exci 9 10

K a Plus cordis quam loci. b Vel siccitate. Quomodo. c Tentare, est dolose postulare, vt in verbis sit simplicitas cum sit in corde malitia. ¶Non credendo perierunt.

l tauerũt excelsũm in † inaquoso. Et tẽtauerunt Deũ in cordib. 11

† Nam qui dirupit mare & traiecit

† per diem

† vtres

† Qui eduxit.

† petras rupes

- velut

E

† exacerbauerunt.

Ioh. 4 b.

Ioh. 16 b.

i *Adhuc peccare.* Cas. Adiecerunt, vt inter tot beneficia non crederent, quod vt maximũ intelligeretur peccatũ, cũ dominus dixit in euangelio *Spiritus arguet mundum de peccato*, exponendo subiunxit de peccato quidẽ, quia non credunt in me. Sicut ergo peccatum dicit ibi, non credere, & hic peccare dicit non credere.

K *In iram.* Cas. Non credẽtes Deum posse difficilia sibi facere, quod grauissimum est apud Deum, sic & nos abluti per baptismum prouocamus Deum ad iram.

l *In inaquoso.* Aug. Vel, in alia eremo ad literam, vel potius in se, quia licet pleni ventres aquae de petra, aridae tamen, mentes fuerunt.

Men-

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 In campo, &c. *Thanis ciuitas est Aegypti regia propter quod tenentur ibi regia consilia, secundũ quod dicitur Esaiae 9. b. Stulti principes Thaneos, sapientes consiliarij Pharaonis, dederunt consilium insipiens. Et quia propter obstinationem regis tota Aegyptus flagellabatur diuersis plagis, ciuitas regia & terra propinqua grauius percutiebatur, propter quod de illa fit hic specialis mentio. Similiter si refertur haec litera ad mirabilia circa Moysen facta vt praedictum est, verisimile est quod hoc fuerit in Thanis, in qua rex frequentius habitauit.*

2 Interrupit. *Hic consequenter describuntur Dei beneficia in mari rubro exhibita, cum dicitur: Interrupit mare & perduxit eos, quia sicco pede fecit eos transire, vt habetur Exo. 14. c.*

3 Et statuit aquas. *Aquae enim detinẽtur in vtre ne effluant, & eodem modo aquae maris diuisae ex vtraq; parte detinebantur diuina virtute ne effluerent super filios Israel, quia vt ibidem dicitur: erant eis quasi pro muro a dextris & a sinistris.*

4 Et deduxit. *i. columna nubis & ignis, vt ibidem habetur. Et columna nubis protegebat eos ab ardore solis, & columna ignis ostendebat eis viam in tenebris noctis: in qua transierunt mare rubrum, & etiam temporibus quando de nocte incedebat exercitus. Vtrum autem esset vna columna ignis, & nubis, vel duae, dictum fuit Exod. 13. d.*

5 Interrupit. *Hic ponuntur beneficia exhibita in deserto: non omnia, sed aliqua, & specialiter fit hic mentio de beneficio aquae, de quo habetur Exo. 17. b. quando eductae fuerunt aquae de petra Oreb: & hoc est quod dicit:* Interrupit petram in eremo, *idest, loco sicco & deserto.*

6 Et adaquauit. *i. abundanter potauit.*

7 Quasi in abyss. *Quia egressae fuerunt aquae in magna abundantia, quia in exercitu Hebraeorum erant sexcenta millia absque mulieribus & paruulis, & pecoribus, & ideo oportuit quòd esset aqua multa vnde tanta multitudo populi posset adaquari. Simile etiam factum legitur Num. 20. b. vbi dicitur, quod Moyses percussit virga bis silicem & egressae sunt aquae largissime, ita vt populus biberet, & iumenta. & propter hoc subditur.*

8 Et eduxit aquam. *Quod enim ista eductio aquae de petra fuerit alia a praecedente, patet, quia illa fuit ante dationem legis: ista verò post, vt patet intuenti libros Exo. & Num. Sciendum tamen, quòd illa quae narrantur in hoc Psal. & in alijs, non semper narrantur eo ordine quo fuerunt facta: sed aliqua prius facta postea scribuntur, & econuerso, sicut patet in aliis libris sacrae scripturae, & maximè in illis qui metricè scripti sunt, qualis est liber psalmorum.*

9 Et apposuerunt adhuc peccare ei, &c. *Hic consequenter ostenditur ingratitudo populi. & primo quantum ad ingratitudinis magnitudinem. secundo quantum ad eius multitudinem, ibi:* Quoties exacerbauerunt. *Prima in duas: quia primo ostenditur propositum in his, quae contigerunt ante missionem exploratorum. secundo post missionem eorum, ibi:* In omnibus his. *Prima adhuc in duas, quia primo describitur populi ingratitudo. secundo Dei mansuetudo, ibi:* Ideo audiuit. *Circa primum dicitur:* Et apposuerunt adhuc peccare ei, &c. *& per hoc quod dicitur: Et apposuerunt, apparet recidiuum eorum in peccatum, ex quo aggrauatur negotium, antequam enim transissent mare rubrum, peccauerunt contra Moysen & Deum, dicentes. Quid hoc facere voluisti, vt educeres nos de Aegypto? & subditur:* Multo enim melius erat seruire Aegyptijs, quàm mori in solitudine, *Exo. 14. c.*

10 In iram excitauerunt excel. &c. *idest, in deserto, in quo erat defectus aquae, quia post transitum maris rubri frequenter murmurauerunt contra Deum & Moysen in deserto, vt patet in libro Exod. & Numeri.*

11 Et tentauerunt Deum. *i. ex praemeditatione & certa malitia. Tentare autem est accipere experimentum de aliquo. isti autem voluerunt experiri in sensibili signo, an Deus haberet curam de eis prouidendo eis de victualibus, ideo subditur.*

Vt peterent.

MORALITER.

1 *In campo Thaneos.* qui interpretatur consummatio: nã ibi Saluator opus nostrę salutis consummauit, dicens in cruce: Consummatum est. Ioh. 19.

2 *Interrupit.* idest, praesens seculum.

3 *Et perduxit eos.* scilicet apostolos ad praedicandum gentibus per orbem.

4 *Et statuit aquas.* idest, tribulationes mundi ab eorũ impedimento compescuit. nam tempore tribulationis numerus fidelium magis creuit.

8 *Et deduxit in vtre.* i. seipso, qui est nubes ab aestu protegens & noctem illuminans.

5 *Interrupit.* i. seipsum (qui petra dicitur 1. Cor. 10. a.) interrupi permisit in sua passione, clauorũ & lanceae perforatione.

6 *Et adaquauit.* nam inde prodierunt fluenta gratiae.

10 *Et apposuerunt.* s. haeretici & mali Christiani.

† *Vt pe-*

a *Mensam.* Cas. Mystice, refectionem sapientiæ vel corpus
A Christi.
* Euth. Per mensam, carnes præstitas intelligit. Tu illud cõsidera, quomodo B. Dauid ante panẽ & carnes datas fluxisse dicat aquam de petra, cũ in Exodo Moses cõtrariũ tradat. Ibi enim primo legimus pluisse illis Deũ † petendo. panem Mannæ & coturnicum carnes, & deinde aquam dedisse e petra. Non est igitur alia huius addubitationis solutio nisi di † Ecce. cas de alio pane, & de
B alijs carnibus prophetam hic loqui de quibus in libro Numeri † carnes scriptum est. Bis etenim eis Deus & coturnices pluit & panem, † iratus est vnde etiam per petrã hoc in loco aquã eam intelligit, quæ effusa est in Horeb, & non eam quæ in Cades.
b *Ideo audiuit.* Cassiod. Quod dilata vindicta, † triticum frumentum. dedit prius quod petebant, ne videretur non posse.
c *Distulit.* Aug. Pœnam dans prius, quod licet tentando petebat, ne videretur non posse. & postquam dedit, ignis. i. ira ascendit in Israel. Et hoc est quod prius dixit, Ignis accensus est in Iacob.
d *Et mandauit.* Vtrũque breuiter positũ. s. quod audiuit, quod ira ascendit aperte hic incipit narrare, Et prius quomodo audiuit exequitur postea in sequenti parte quomodo vindicauit.
C e *Et ianuas cæli.* Cas. Ianuę ipsi prędicatores, quibus intratur in

a Sic & multi cum tentatione quærunt hodie sapientiam a Deo. b Spirituales vitæ suæ. ¶Tunc. Falsa.
suis; † vt peterent escas animabus suis. Et † male locuti sunt 1
a Quasi non hæc diffidentia Deo est iniuria. 2
a de Deo, dixerunt. Nunquid poterit Deus parare mensam 3
a Cas. exemplum dant, & de simili desperant. ¶Quasi poterit, quia & hoc aliud potuit. Quoniam percussit, &c.
in deserto? † Quoniam percussit petram, & fluxerunt a- 4
quæ, & torrentes inundauerunt. Nunquid & panem pote- 5 6
a Copiosam refectionem. b Tot hominibus. c Ne videretur non posse. d Dando rogata. 7
b rit dare, aut parare † mensam populo suo? † Ideo audiuit do- 8
¶Pœnam. ¶Exponit ignem. 9
c minus & † distulit, & ignis accensus est in Iacob, & * ira a- 10
¶Cur? ¶Posse dare. 11
d scendit in Israel: Quia non crediderunt in Deo, nec spera- 12
¶Christo. ¶Audiuit. ¶Et ideo. ¶Prædicatoribus. 13
e uerunt in salutari eius. Et mandauit nubibus desuper, & ia- 14
f nuas cæli aperuit. Et pluit illis manna † ad manducandum, 15
a Idest manna. b Non labore humano. c Nomine significati intelligitur significans. 16
g h & † panem cæli dedit eis. † Panem † angelorum manducauit 17 18 19

in cælum scripturæ.
f *Aperuit.* Quia dedit spiritum suis, vt intelligerẽt scripturas.
g *Manna ad manducandum.* Aug. significat panem, qui de cælo descendit, qui est cib. angelorum, quẽ vt mãducaret homo, verbũ caro factũ, qui per nubes euangelicas pluitur toto mundo, & apertis cordibus quasi cęli ianuis credentibus ecclesiæ prædicatur, non tentanti synagogæ.
Cas. Mãna, quid est hoc? quia hic cibus admirando requiritur, & esse corpus Christi scitur.
h *Panis cęli.* Cas. Nõ aliter quam Christus de quo cælestes, id est, angeli reficiuntur eius cõtemplatione & hunc panem, verbum quo angeli cibo pascuntur, per carnẽ factum edit homo.
i *Panem angelorum manducauit hom.* &c.
* Euth. Non dicit quasi Angeli Mãna vescantur, sed quia angeli illud ministrabant. Accusat namq; & Christus eos, qui panem cęlestem vere panem putabant, dicens. Amen amẽ dico vobis, non Moyses dedit vobis panem de cælo, sed pater meus dat vobis panem de cęlo verum, hoc est de cęlo venientem. Quod autem illud Manna non esset angelorum cibus, ibidem asserit Christus dicens. Patres vestri manducarunt in deserto Manna, & mortui sunt, restat vt cęlestis proprie panis non sit, nec angelorum cibus.

NICOLAVS DE LYRA.

Religiosi ingrati notãtur
1 *Vt peterent.* i. ad sustentamentum vitæ ipsorum cum deberent hoc tenere firmiter ex præcedentib. signis. Legũtur autem hoc bis petiuisse, semel ante dationem legis, vt hẽtur Exo. 16. a. vbi dixerũt Moysi. Cur induxisti nos in desertum istud, vt occideres omnem multitudinem istã fame: & alias post legem datam, vt habetur Nu. 11. b. dicentes. Quis dabit nobis ad vescendum carnes? &c. Et quantum ad istud secundum subditur.
2 *Et male.* & modus loquendi subditur, cũ dicitur: Dixerũt:
3 *Nunquid.* i. refectionẽ splendidã carniũ, qa erant attædiati esu mannæ, dicentes. Num. 1. b. Anima nostra arida est, nihil respiciunt oculi nostri nisi man. & quod Deus deberet hoc facere, arguebant per signum dationis aquæ de petra dicẽtes.
4 *Quoniam.* i. percuti fecit per Moysen.
5 *Et fluxerunt aquæ.* Hoc dicitur de prima eductione aquæ ante dationem legis, quæ tangitur Exod. 16.
6 *Et torrentes,* &c. Quia aquæ in magna abundantia exierũt, vt supradictum est.
7 *Nunquid,* &c. Ex modo loquendi apparet, quod non loquebantur assertiue vt fideles, sed magis dubitatiue, & Deum tẽtantes. Sciendum etiam quod locutio hæc nõ intelligitur de datione mannæ, quæ præcessit eductionem aquæ de petra immediate prædictam, quia manna fuit prius data, vt habetur Exo. 16. & prima eductio aquæ de petra postea subditur. Exo. 17. Sed per petitionem panis, hic intelligitur petitio cibi delicati carnium, quæ ponitur Nu. 11. ideo subditur.
8 *Aut parare mensam populo suo.* i. refectionem splendidam & delicatam. In Hebræo & in translatione Hier. habetur. Aut parare carnem populo suo.
9 *Ideo audiuit.* hic describitur domini mansuetudo, quia non statim puniuit eorum ingratitudinẽ, sed primo impleuit eorum petitionem & distulit pœnam tempore debito inferendam. Et circa hoc primo ponitur Dei ordinatio. Secundo ordinationis executio, ibi, & mandauit. Circa primum dicitur. *Ideo audiuit,* &c. non propter meritum, sed ad suæ potentiæ declarationem.
10 *Et distulit.* inferre eis pœnam debitam.
11 *Et ignis,* i. furor domini, qui frequenter in scriptura per ignem designatur, accensus est contra populum descendentem de Iacob. ideo subditur.
12 *Et ira Dei.* Et est expositio pręcedentis verbi. Et prima ira Dei ascendit in Israel ad puniendum ipsum, vt videbitur infra, & causa huius iræ subditur, cum dicitur.
13 *Quia non crediderunt.* Ex miraculis enim præcedentibus debebant credere firmiter & sperare, quod Deus nõ deficeret eis in necessarijs. Aliter ẽt exponitur ab aliquib. Et ignis accẽsus est in Iacob, de igne qui deuorauit extremam partem castrorum, Nu. 11. sed prima expositio magis consonat ordini historiæ.
14 *Et mandauit.* hic consequenter describitur diuinæ ordinationis executio. & primo quantũ ad piã exauditionẽ. Secundo quantũ ad iustã petitionẽ, ibi. *Adhuc esca.* Circa primum primo ponitur exauditio petitionis panis, cum dicitur. *Et mandauit nubibus desuper.* quia manna data eis pro pane Exodi generabatur sursum in aere, vbi locus nubium.
15 *Et ianuas cæli.* s. aerei.
16 *Aperuit.* in quantum manna inde descendere fecit. ideo subditur.
17 *Et pluit illis.* descendebat. n. cum rore, vt habetur Nu. 11. Ros autem & pluuia differunt secundum multitudinem & paucitatem materiæ. ideo dicitur hic manna descendere per modum pluuiæ.
18 *Et panem cæli.* i. formatum in celo aereo.
19 *Panem angelorum.* quia manna formabatur & dedebatur ministerio angelico.

MORALITER.

1 *Vt peterent escas.* illa petitio mala q̃ describitur hic vsq; ibi. *In omnibus his.* dupliciter potest exponi mystice. s. de cibo corporali & spirituali. Primo modo exponitur de malis religiosis & ingratis, qui non sunt contenti conuentualib. sibi ministratis, cum tñ frequenter talia & pauciora suffecissent eis in seculo, & pp eorum importunitatẽ prælidẽtes monasterijs condescendũt petitioni eorum, & hoc cecidit ad ruinam spiritualem petentium, & aliqñ cum hoc ad corporale malum, quia ex ingurgitatione incurrunt infirmitatem, & aliquando mortem. Alio modo exponitur de sumentibus indigne sacramentum eucharistiæ, in quo sub specie panis vera Christi caro continetur: de talibus dicitur 1. Cor. 11. g. *Qui vero manducat indigne, iudi. sibi man.* & *bi.* propter quod in fine concluditur.

a *Africum.* quia ibi sunt coturnices.
b *Et pluit super eos,&c.* August. Sic & paruulā fidem non tē- tarum, & credentium pascit carne editis vocum signis, & [...]erè transcurrentib. quasi volatilibus cœli, non tñ ab A- [...]one venientibus, vbi frigus, & caligo, idest, ab eloquētia [...], sed austro trans- [...] ad terras, vt par- [...] audiēdo terrestria [...]atur ad cœlestia. [...] *Si terrena dixi* [...] *& non creditis* [...] *quomodo si di.vo.cæ.*

c *Sicut puluere.* Cassio. [...]is hic significat [...]ligennæ, subtili- [...], quæ ad superna [...]cendit. Arenam [...]meram prudentię [...]am salis sapore cō- [...]n.

d *Volatilia pen.* cœle- [...] desideria, quibus [...]a pasta pingue- [...] hæc intra septa ec [...]æ possumus acci- [...] vnde subdit.

e *Et ceciderunt in me- dio castrorum.* Augustin. [...]ficans per hoc, q̄ [...]te veniunt venti [...]omines, & portant [...]erba diuinitus mis[...] in suis sedibus, & circa tabernacula audiāt, quia in om- [...] terram exiuit sonus eorum.

f *Et manduc.* Cōuicti sunt, q̄ hoc deo impossibile putauerūt.
g *Adhuc escæ eorum,&c.& ira dei.* Cass. de vindictis, & simu[...] reuersionibus eorum, timore pœnarum, & tamen sen- tentia dei per misericordiam temperata.

Euthym. Vide quo pacto antequam carnes consume- [...], quas in ore habebāt, fide defecerint, & diuinę virtu [...] obliti sint. vnde desiderio quidē suo satiati sunt, vt diuina [...] eos prouidentia, & virtus cōspiceretur, ob eorū tñ infi- delitatem delitatem, & ventris ingluuiem, effectus est ille cibus tandē eis in nauseam, ob quod multi eorum perière. D

✠ Basil. Cum multum diuinæ potentiæ cepissent experi- mentū, deum non crediderunt escā suppeditare posse casti- gationē illius intulit, vt se vtraque præstare, & bona exhibe re, & pęnas inferre pos se ostenderet, verunta men nihilominus in delinquendi peruica- cia permanserunt.

a ¶Quæ sequuntur. *b* ¶Quæ ab auidis non poterant consumi. *c* ¶Quomodo? ¶Ad te[...]tas. ¶Non potui loqui vobis quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus.

homo, cibaria misit eis † in abundantia. Trāstulit austrum 1 2

a ¶Vt inferius flaret. *b* ¶Ne sibi det Africus, quæ ex deo habet. *c* ¶Feruentes, & lucentes prædicatores.

a b de cœlo, & induxit in † virtute sua Africum. Et pluit super 3

a ¶Abunde. *b* ¶Carneam fidem, carneis vocibus editam. *c* ¶Ideo mirum, quod cum essent volatilia pennata pro voluntate ea capiebant.

c d eos sicut puluerem carnes, & sicut arenam maris volatilia 4 5

a ¶Duobus cubitis super terram. ¶Vt nec difficultas capiendi esset.

e pennata. Et † ceciderunt in medio castrorum eorum, cir- 6

¶Itinere vnius diei. *a* ¶Ventre, non mente.

f ca tabernacula eorum. Et manducauerunt, & saturati sunt 7

a ¶Licet eis non profuerit. ¶Conceduntur enim interdum, quæ non prosunt. *b* ¶Multum sunt vsi illis carnibus. ¶Ne impotentia a deo videretur.

nimis, & desiderium eorum attulit eis. Non sunt † frauda- 8 9

a ¶Ecce quid distulit? *b* ¶Infidelis, & prauæ generationis. ¶Alias esca erat.

g ti à desiderio suo. Adhuc escæ eorum erāt in ore ipsorum, 10

a ¶Superbos, de quibus: Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum.

& ira Dei ascendit super eos. Et occidit pingues eorum, & 11 12

a ¶Bonos. *b* ¶Alias compediuit. *c* ¶Sed tamen in omnibus peccauit praua illa generatio.

h i electos Israel † impediuit. In omnibus his peccauerunt ad- 13 14

¶Dei. *a* ¶Ideo. *b* ¶Cass. quasi languida tabe,

k huc, & non crediderunt in mirabilibus eius. † Et † defece- 15 16 17

a ¶Pro vanitate sua citius perierunt. *b* Vnde dicitur alibi: Viri impii non dimidiabunt dies suos.

l m n rūt in vanitate dies eorum, & anni eorum cū festinatione. 18

† fortitudine.
Numer. 20.b.
† alienari, vel non recesse- runt.
† humiliauit, incuruauit.
† Veruntamen.
† concupiit.

Escæ. Cassio. Manna coturnices.

h *Electos Israel impe- diuit.* Augustinus. id est, impediuit, ne illis prodessent, quibus paterno affectu consu- lere cupiebant. Vel po tius, compediuit, vt cum eis molestias su- stinerent electi ad exē plum, non iustitię tan- tum, sed & patientiæ. E

i *Impediuit.* Augusti- nus. Murmure eorum vt Moyses, qui dixit: *Nunquid poterimus de petra aquam vobis eycere?*

k *In omnibus his pec- cauerunt adhuc, & non crediderunt in mirabilibus eius.* correcti post hæc omnia grauiora sunt peccata, quæ semper accrescunt.

l *Et defecerunt,&c.* August. Cum possent, credendo, dies in veritate sine defectu habere.

m *In vanitate dies eorum, & anni eorum.* Cassio. A similitudi- ne illius, qui in ortu moritur, in vanum est natus.

n *Cum festinatione.* August. Et quæ prolixior videtur, vita ci- to præterit. F

✠ Beda. Cum festinatione non ideo dicit, q̄d anni ad mor tē festinarent, sed quia ipsi non corrigebantur, sed semp in peius detrudebāt, ideo videbant quasi festinare ad interitū.

Similiter

NICOLAVS DE LYRA.

1 Cibaria misit. *quia quilibet colligebat quantū edere poterat,* [...] *16. Cōsequēter ponitur petitionis carniū exauditio, cum dicitur.*
2 Transtu. au. de cæ. *Auster est ventus meridionalis, quem tunc fecit cessare a flatu suo, & fecit flare Africum, qui est ventus oc cidentalis, lateralis tamen versus meridiem, quia in regione opposita* [...]*, quæ erant versus ventum illum, erat magna multitudo cotur- nicum, quas ventus ille transportauit vltra mare rubrum ad locum vbi erāt castra Hebræorum, vt habetur Num. 11. g. vbi dicitur:* Ventus autem egrediens a domino arreptas trans mare coturnices detulit, & dimisit in castra, *ideo subditur.*
3 Et pluit super eos, sicut puluerem. *id est, valde abundanter.*
4 Carnes. *non mortuas, sed viuas, ideo subditur:* Et pro *idest.*
5 Sicut arenam maris volatilia pennata. *Et dicit, sicut arenā maris propter abundantiam, quia inde habuerunt satis ad comeden- dum vsque ad mensem, Nu. 11.*
6 Et ceciderunt in medio castrorum, &c. *ita quod poterant capere sine aliqua difficultate.*
7 Et manducauerunt, &c. *quia multi tantum comederunt, quòd vertebatur in nauseam, secundum quod dicitur Nu. 11. g. Donec exeat per nares vestras, & vertatur in nauseam.*
8 Et desiderium eorum attulit eis, &c. *idest, abundantiā car- nium, sicut desiderauerant.*
9 Non sunt fraudati a desiderio suo. *quia consecuti sunt effe- ctum, tamen ad malum ipsorum, vt statim subditur.*
1 Adhuc escæ. *Hic consequenter describitur executio diuinæ or dinationis quantum ad eorum punitionem, cum dicitur:* Adhuc escæ eorum, &c. *quia non totum adhuc comederāt, & probabile est, quòd ipsi, vel plures eorum actu comedebant, quando dei punitio venit su- per eos. ideo subditur.*
1 Et ira dei. *idest, ad puniendum eos potestatiue. ideo subditur.*

12 Et occidit pingues eorum. *idest, diuites repletos diuitiis.*
13 Et electos Israel. *id est, fortes & nobiles, quasi dicat sine acce- ptione personarū puniuit magnos, & paruos morte repentina, propter quod locus ille vocatus fuit sepulchra concupiscentiæ, quia ibi sepelie- runt populum, qui desiderauerat carnes, Num. 11. in fine.*
14 In omni. his. *Hic consequenter ostenditur bonitas dei, & ingra titudo populi in his, quæ acciderunt post missionem exploratorum de qua habetur Num. 13. d. quia exploratores de sua legatione reuerten- tes terruerunt populum, ita quod volebant reuerti in Aegyptum, vt habetur Nume. 4 Caleb autem filius Iephone, & Iosue filius Nun, e contrario confortabant populum dicentes, quod poterant hostes debel lare, ita faciliter, sicut poterant comedere panem, sed populus nolebat eis credere, sed magis voluit eos cum Moyse, & Aaron lapidare, & hoc est, quod dicitur.* In omnibus his. *id est, non obstantibus prædi- ctis dei beneficiis, & punitionibus.*
15 Peccauerunt adhuc. *ex nimia ingratitudine.*
16 Et non crediderunt in mirabilibus, &c. *quia propter mi- rabilia, quæ fecerat, educendo eos de Aegypto, debebant credere firmi- ter, quòd introduceret eos in terram promissionis valde faciliter, quod fuisset, nisi eorum malitia impediuisset. ideo subditur.*
17 Et defecerunt, &c. *quia propter illud peccatū omnes, qui exie runt de Aegypto a viginti annis, & supra, ex diuina sententia mortui sunt in deserto, vt habetur Numero. 14. d. præter Caleb filium Iepho- ne, & Iosue filium Nun, & Leuitas, qui non fuerant numerati a vi- ginti annis, & supra, sed ab vno mense, & supra, vt ibidem fuit expo situm.*
18 Et anni eorum cum festinatione, &c. *quia mors multorū accelerata fuit in rebellione Core, Numeri decimosexto, & per serpen tes ignitos, Numeri vicesimoprimo, & in peccato Beelphegor pro quo occisi sunt viginti quatuor milia hominum, Numeri uicesimo quinto.*

MORALITER.

1 *Adhuc esca eo.&c.* nam indigna sumptio, vel celebratio ius sacramēti magis est dānosa illis, q̄ sunt in statu maiori.
1 *In omnibus his.* Hic describit ingratitudo malorū Iudęo rum ex multiplici recidiuo in peccatū. Nā decies deum ten tauerunt, vt dicitur, Nu. 14. per quos significātur mali Chri- stiani, qui timore pœnæ cessant a peccato, & statim reinci- dunt cessante periculo, propter quod finaliter concluditur.

A Similiter cum dies omniū nostrū ad æternitatē creati sunt, si nos vanitati studemus, ipsi certe ab ęternitate deficiūt. Et cū de die in diē peccamus, & non corrigimus, tunc anni nri ad ęternitatē creati festinant quasi ad interitū, vel ad Nihilū.

a *Quærebant eum.* Cassiodorus. August. Non occisi, sed relicti: Sed sic loquitur, quia vnus popul⁹ sūt, quasi de vno corpore.

b *Diluculo veniebant ad eum, &c.* Cassio. Sedulo, vel ante lucem: Vnde vanum est vobis ante lucem surgere. Pius ī luce, impius ante lucem rogat.

Quærebant. reuertebantur, veniebant. Augustin. Hæc omnia ppter temporalia bona acquirenda, & vitanda mala, & ita non deus, sed illa colebantur.

B

c *Nec fideles habiti sunt in testamento, &c.* Cassiodorus. Qui vere credit, opera facit. vnde fides dicitur, quòd fiant dicta, vnde dicit: Nec fideles in præceptis.

d *Ipse autem est misericors, & propitius fiet.* Augu. Hic mali impunitatē sibi promittūt, sed misericordia est etiam malis, verum ante iudicium, qa facit solem oriri super bonos, & malos. Sic & illi genti pepercit ne penitus eradicaret, sed manet in successione posterorum, sicut Cain signo accepto, ne quis eum occideret.

C

Matthę.15.g.

† Quoniam. † fortitudo creator. † blanditi, adulati sunt ei. † vel fuerunt, permanserūt. † vel remittet iniquitatem. † multiplicauit, vel mult⁹ ī eo fuit, idest sępe auertebat. † auertat. † Interpretem.

❊ Euthy. Propitius erit, & nō perdet, pro propitius fuit, & non perdidit, tempus nimirum ponēs pro tempore. Neque eos tunc statim perdidit, sed longanimis fuit. Dixisse enim cū legimus ad Moysem, placatus sum eis iuxta verbum tuū.

❊ Basil. Ipse bonitate sua vsus, non sustinuit eos omnimode dare perditioni.

❊ Beda. Ipse est eis misericors, quia non penitus destruxit populū illū, propter prolis successionem, quia quidā posteri eorū credituri, & perfecti futuri erāt, sicut sancti Apostoli, & multi alij, & quia nasciturus erat de semine eorū Chrs. Sciēdū, quod ex hoc loco, peccatores quidā impunitatem pe[...] torū psumpserunt asserere, dicentes qđ ipsi tales essent [...] les isti fuerūt, tñ deus miseretur eorum, quia hic dicitur. [...] aūt est misericors, & propitius fiet peccatis eorum, nō a[...] dentes, quia patientia dei ad pœnitentiam nunc adduci[...] futuro vero null⁹ [...] li miserebitur.

e *Peccatis eorum, &c.* [...] populi. Augustin [...] idem est in succe[...] filiorum, vt & po[...] stulit eos de Aegy[...] & induxit eos in [...] tem sanctificati[...] cum non eos, n[...] successione. Sic [...] cum dicitur, pro[...] fiet peccatis eoru[...] telligimus etiam [...] pletum esse, quo [...] tur ab Apostolo [...] quiæ saluæ fi. qu[...] dent in Christū, [...] hic pręuidit cui [...] dit Et non disp[...] Et abun. vt aue[...] quia.

f *Non omnem* [...] *cendit, & cæt.* id[...] puniuit eos qu[...] digni erant, qu[...] lud remisit, q[...] lium occiderun[...]

g *Spiritus vad[...] non reuertens, &* [...] per gratiam reuocat, quia per se redire non possunt: v[...] prouerbijs de via iniquitatis dr̄. Oēs qui ambulant i[...] reuertent, s. per se, sed per gratiā reuocabuntur. Hæc [...] errabunda, quę humeris pij pastoris reducta est ad gr[...]

g *Quoties.* Cassio. Dicturus plagas Aegypti, propter [...] ctas comparando mala eorum beneficijs dei, dicit e[...] tos, & tentasse deum.

August. quia caro, vel spiritus vadens, quoties erg[...] multoties exacerbauerunt eum.

h *Et conuersi sunt, &c.* August. Repetit eorum infic[...] vt memoret quas plagas intulit deus Aegyptijs pro[...] vnde deberent esse non ingrati.

❊ Euthym. Verbum conuersi sunt, hoc in loco in[...] accipitur. Conuersi enim sunt a vitio, ad aliud vitium

a

Aug. non propter æternam vitam, sed timentes occidi, exemplo iam occisorum. Sed boni sine necessitate quærunt. b Ad eum.

a † Cum occideret eos quęrebant eum, & reuertebantur, & 1

a Alias, ante lucem. Idest in nocte manentes.

b diluculo veniebant ad eum Et rememorati sunt, quia Deus 2

In bonis. A malis:

† adiutor est eorum, & Deus excelsus redemptor eorum 3

a Augu. non in corde, cum tamen ei omnia secreta nuda sint. b Sic contingit his, qui solo timore, non amore credunt.

est. Et † dilexerunt eum in ore suo, & lingua sua mentiti 4 5

a Quasi deus non cognosceret b Quia non deum propter deum quærebant. c Terrena volebant non hæreditatem not. cuius fides etiam tunc sub velo erat in electis, modo vero reuelata est non in multis vocatis, sed in paucis electis.

c sunt ei. Cor autem eorum non erat rectum cū eo. nec fideles 6 7

d † habiti sunt in testamento eius. Ipse autem est misericors, 8

Omnino.

e † & propitius fiet peccatis eorum, & non disperdet eos. 9 10

a Misericordia dei. Orante Moyse cum diceret ei deus: Dimitte me, vt deleam eos, & faciam te crescere in gentem magnam. Cui Moyses, aut dimitte eis hanc noxam, aut dele me de li. &c. b Pœnam quam ceperat.

f Et † abundauit, vt † auerteret iram suam, & non accendit 11 12

a Vt penitus extirparet. b Mouit pium iudicem fragilitas peccantium.

omnem iram suam. Et recordatus est, quia caro sunt, spiri- 13 14 15

a Diffinitio mortis. In hoc mundo. b Per se in peccato. De hoc mundo. De corpore. c Per se a peccato. d Quasi multoties: Non solum prædictis modis. e Licet parceret. Vt bona tolleret.

g tus vadens, & non † rediens. Quoties exacerbauerūt eū in de- 16

a Vt mala faceret. b Vt potius timere deberent. Quia pepigerant quæcunque præceperit nobis dominus faciemus: c Exponit. A testamento.

h serto, in irā concitauerunt eū in inaquoso. Et conuersi sunt, 17

NICOLAVS DE LYRA.

1 Cum occideret eos quęrebant eum, &c. *Non est intelligendum de eisdem hominibus in numero, sed de diuersis, eiusdem tamen populi, cum deus interficeret aliquos, subito alij timebant, & misericordiam a deo petebant.*

2 Et rememorati sunt, &c. *pugnans pro eis cōtra exercitū Pharaonis. vnde dixerunt: Fugiamus Israelem, dominus pugnat pro eis cōtra nos. Exodi decimoquarto f. & similiter contra Amalech, secundū quod dicitur Exodi decimoseptimo. c. Cumque leuaret Moyses manus, vincebat Israel.*

3 Et deus excelsus redemptor eorum est, &c. *de captiuitate Aegypti. Sed ista reuersio ad Deum saltem, quantum ad multos non erat ex amore iustitiæ, sed timore pœnæ. ideo subditur.*

4 Et dilexerunt eum in ore suo, &c. *quia in exterioribus verbis prætenderunt signa diuinæ dilectionis.*

5 Et lingua sua mentiri sunt ei, &c. *quia non sic habebant in mente, prout prætendebant ore. ideo sequitur.*

6 Cor autem eorum non erat rectum cum eo. *per veram dilectionem.*

7 Nec fideles habiti sunt in testamento eius. *i. in præceptis legis, q̄ dicitur testamentum, per debitam impletionem in operatione.*

8 Ipse autem est misericors. *quia eius proprium est misereri, et parcere.*

9 Et propitius fiet peccatis eorū. *puniens eos citra condignum.*

10 Et non disperdet eos. *totaliter delendo, sicut meruerant.*

11 Et abundauit, vt auerteret iram suā, &c. *idest, effectū vindictæ suæ, quem auertit pro parte. ideo sequitur.*

12 Et non accendit omnem iram suam, &c. *idest, v[...] sed solum partem eius. Cuius causa subditur ex parte fragil[...] manæ, cum dicitur.*

13 Et recordatus est, &c. *idest, ad modum recordantis [...] quia obliuio in Deum non cadit.*

14 Quia caro sunt, &c. *id est, fragiles, & proni ad c[...] pter fomitem ex carne procedentem, propter quod etiam pecc[...] minis remediabile est, non autem angeli, qui carnem, & oss[...] bent.*

15 Spiritus vadens, & non reuertens, &c. *idest, tēden[...] tem per separationem a corpore: Non quia spiritus hominis [...] qui est incorruptibilis, sed quia homo compositus ex corpore [...] tu moritur. Et non rediens, quia spiritus separatus a corpore [...] non redit virtute naturæ.*

16 Quoties. *Postquam descripsit ingratitudinem populi [...] ad eius magnitudinem, hic consequenter describit eam qu[...] multitudinem. & primo committendo, secundo omittendo, [...]* sunt recordati. *Circa primū dicit:* Quoties exacerbaue[...] *sua peccata multipliciter reiterantes quasi dicat multoties [...] xit dominus, Nume. 14. d. Tentauerunt me iam per decem [...] tamen dixit illud anno secundo egressionis de Aegypto, a cu[...] vsque ad ingressum terræ promissionis fluxerunt. xl. anni. [...] tet, quod in residuo tempore. 38. annorum multis vicibus o[...] eum, nec omnes offensiones sunt scriptæ. Ideo subditur.*

17 Et conuersi sunt. *Ad mala pręterita.*

MORALITER.

16 *Quoties exacerbauerunt eum in deserto, &c.* quasi dicat multoties valde.

a *De manu tri.* Caſſ. Tribulatio ſolet eſſe in memoria, ſed nõ eis Pulchre opponit manum dei manui Pharaonis, dicens, Mus eius, & de manu tribu. quæ multum differunt. ug. Caſſ. Myſticationes ab hoc loco.

b *Signa ſua, & prodigia.* ✻ Euthy. Signa, & prodigia, nulli di cu idem eque ſignifice. Aliqua vero ſi gn ea omnia eſſe intel ſũt, per quę deus a turali rerum ordine non recedens, Aegy iorum gentem af fli, veluti pecorum ægtudines, quæ ſua pte natura mortem af ferant, & locuſtarum la nem. Huiuſmodi en a animalia natura er terræ fructus pe lunt. Per prodigia ve, miracula illa di cu ſignificari, quę na trali rerum curſu re ignãte facta ſunt, ve ti aquæ mutatio ne in ſanguinem, & qu d ranæ quarũ na tu eſt, vt in aquis ver ſe ur, in ſicca terra h tauerint.

a ¶Ideſt, cum qui ſanctificat Iſrael.

& tentauerunt Deum, & ſanctum Iſrael † exacerbauerunt. 1

¶Et ſic. ¶Potentiæ. ¶Ideſt, in die. 2

Non ſunt recordati manus eius, die qua redemit eos de 3

a ¶Pharaonis. b ¶Qualiter. ¶Scilicet

a b manu tribulantis. Sicut poſuit in Aegypto ſigna ſua, & pro- 4 5

a ¶Hæc ſcilicet. ¶Aquæ alibi in vinum conuerſio, eſt mutatio populi in melius. hic in ſanguinem, quia ſpiritualia carnaliter ſentiunt.

c digia ſua in † campo Thaneos. Et conuertit in ſanguinem 6

a ¶Alii manationes aquarum, quia foderunt Aegyptii in circuitu, & ſanguinem pro aquis inuenerunt. ¶Ciſternas, vel pluuiales aquas.

d flumina eorum, & † imbres eorum ne biberent. Miſit in 7

a ¶Aug. caninos mores, vt non honorarent parentes, vel prælatos. ¶Muſcam caninam.
b ¶Garrulitatem hæret eorum, quæ eſt in cęnoſis ſenſibus.

e f eos † cynomiam, & comedit eos, & ranam, & diſperdidit 8

a ¶Hoc non ex odio. b ¶Vel rubigini. c ¶Qui per ſe naſcuntur. d ¶Sata.

g h eos. Et dedit † ærugini fructus eorum, & labores eorum lo- 9 10

¶Bona eorum. a ¶Nec hoc in Exodo.

i cuſtæ. Et occidit in grandine vineas eorum, & † moros 11 12

a ¶Quæ multum diſtat à grandine. a Deſtructioni.

k l eorum in pruina. Et tradidit grandini iumenta eo- 13 14

a Quicquid boni erat dote naturæ. Nec hoc in Exodo. Ad exaggerationem decimæ plagæ hic ponit.

m rum, & poſſeſſionem eorum † igni. Miſit in eos 15 16

c *Et conuertit.* vſque.

d *Miſit in eos iram, &c.* Hic incipit exponere plagas pp Iudæorũ liberationẽ in Aegypto factas, & ponit decẽ plagas, ſi c in Exod. decem ponuntur. Aliqua tñ hic, q̃ non in Exodo, quæ non interpretari, niſi figuratẽ poſſumus, vbi & q̃ fa ct uerunt parabolæ dicunt, ſicut ſæpe ſolet non ſeriẽ hiſtori equi, ſed alia addere, vel q̃dã mutare ꝓ ſignificatione.

Aqua ergo in ſanguinem, ſignificat de rerum cauſis carnaliter ſentire.

e *Cynomia.* Canini mores ſunt.

f *Rana.* Loquax vanitas.

Aerugo, quam alij rubiginẽ interpretant, nocet occultẽ, qę cõparat vitio, quod difficile apparet, vt eſt multũ fidere de ſe. Aura enim noxia hoc in fructibus operat latenter, ſic in orib. occulta ſuperbia, cũ putat ſe aliq̃d eſſe, q̃ nihil eſt. Locuſta malitia ore lædens infideli, ſcilicet teſtimonio.

Grando, eſt iniquitas res alienas auferens. vnde furta, rapinæ, prædæ. Plus autem vitio ſuo vaſtatur ipſe vaſtator.

Pruina, vitium quo charitas ꝓximi ſtultitię tenebris quaſi nocturno frigore congelaſcit.

D

Ignis, qui non in Exodo, niſi cum grãdine in fulgorib⁹, vt fructus læderet accipitur, qui tñ non legitur poſſeſſiones incendiſſe. ſignat immanitatẽ iracũdiæ, qua & homicidiũ fit.

Morte pecorũ, pudicitię damnũ ſignatur. Concupiſcẽtia, qua fętus oritur communis eſt nobis cum pecoribus hanc habere domitam, & ordinatam pudicitiæ virtus eſt.

Mors primitiuorũ amiſſio eſt iuſtitiæ, qua quiſque humano generi ſocialis eſt. Decem plagis percuſſi ſunt Aegyptij contra decem precepta ſcripta in tabulis. Et hic decem plagæ licet nõ in eo ordine ponãtur, ſed pro tribus, quæ in Exodo. id eſt, ſchyniphes, vlcera tenebræ, quæ non hic. Aliæ tres ſunt hic, quæ nõ ibi, rubigo, pruina, & ignis. Talia enim pro congrua intelligentia frequenter variantur.

† circunſcripſerunt, ſignauerunt, ideſt limitauerunt potentiã eius dicentes, hoc poteſt facere, illud non poteſt. Quidam vertunt reiecerunt.

E

† ſycomoros eorum lapide grandinis, vel grandine.

† Carbonibus ignitis fulguri.

Signa. Caſſiodorus. Sicut duris cordibus quaſi characteris impreſſa veſtigia.

Prodigia, quæ ſignabant aliqua futura.

Thanis, ciuitas humile mandatum, quòd hic nobis neceſſarium, vt in futuro erigamur.

g *Et dedit æru.* Hæc in Exodo non leguntur, myſtica ergo interpretatione tantum exponantur.

h *Locuſtæ.* Aug. Se inuicem comedẽtes, ſignificat detractores, quia alienos fructus inuidè rodunt.

i *Moros eorum in prui.* Aug. Morus calidę eſt naturæ, ꝓ quod charitas intelligitur, quæ in pruina occiditur.

k *Grandini.* Aug. quę grãdo non potuit lędere, ideſt mollia, poſt dicit Exodus a locuſtis comeſta.

l *Tradi. &c.* Morte pecudum ſtultorum occaſus oſtẽditur. F

✻ Baſi. Symma. ſic vertit. Qui expoſuit peſti iumenta eorum, & poſſeſſiones eorum alitibus. Subita ſiquidem morte comprehenſi, conuiuium carniuoris facti ſunt alitibus.

m *Igni. &c.* Caſſ. Ignis cupiditas, quę poſſeſſionem, ideſt ſtatum mentis vaſtat.

☞ a Iram

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et tentauerunt deum, &c. *& pro, id eſt, deum ſanctificantem Iſrael.*

2 Exacerbauerunt. *Qui de ſua natura dulciſſimus eſt.*

3 Non ſunt recordati. *Hic oſtẽdit propoſitum ex omiſſione, quia tenebantur recordari beneficia eis præſtita in Aegypto, quod omittebant ex ſua ingratitudine, & hoc eſt, quod dicitur.* Non ſunt recordati manus eius. *ideſt poteſtatis diuinæ, die qua redemit eos de manu tribulantis, ideſt Pharaonis, quem ſubmerſit in mari cum ſuo exercitu pro liberatione populi ſui.*

4 Sicut poſuit in Aegypto ſua ſigna. *ideſt, decem plagas quibus percuſſit Aegyptum.*

5 Et prodigia ſua, &c. *Iſtud eſt ſupra expoſitum.*

6 Et conuertit, &c. *vt habetur Exod. 7.*

7 Miſit in eos cynomiam. *ideſt muſcam caninam. Iſta fuit plaga quarta Aegypti, de qua dicitur Exod. 8. c. Immittam in te, & in ſeruos tuos, & in populum tuum, & in domos tuas omne genus muſcarum, & ſic inter illas fuerunt muſcæ caninæ, quæ hic ſingulariter exprimuntur, eo quod fuerant alijs grauiores.*

8 Et ranam. *Plaga ranarum fuit ſecunda, de qua habetur Exo. 8. in principio, & ponitur hic ſingulare pro plurali. Ranam, ideſt ranas, & idem dicendum de cynomia.*

9 Et dedit ęru. *ideſt vento vrenti, qui corrumpit ſegetes. De iſta ærugine non fit mentio in Exodo, quia ſolummodo ponuntur ibi plagæ notabiles, cum quibus fuerunt. aliæ quæ non ſunt ibi ſcriptæ, ſicut dicitur hic de ærugine, & ſequenti verſu de pruina.*

10 Et labores eorum. *ideſt fructus per laborem eorũ productos.*

11 Locuſtę. *i. locuſtis. Iſta fuit plaga octaua de qua habet Exod. x.* Diuiſio.

12 Et occidit, &c. *Iſta fuit plaga ſeptima, de qua hẽtur Exod. 9.*

13 Et moros eorum in pruina, &c. *In tranſlatione Hieronymi habetur: In frigore folia mororum corrumpente.*

14 Et tradidit grandini iu. eorum, &c. *Quia animalia tunc in campis exiſtentia ex magnitudine grandinis fuerunt interfecta, vt ibidem habetur.*

15 Et poſſeſſiones eorum igni. *Quia grando, & ignis miſta pariter ferebantur, vt ibidem habetur.*

16 Miſit in eos iram indi. ſuę. *ideſt effectum iræ ſuæ, & indignationis per plagas dictas, & ſequentes.*

1 *Immiſſiones*

MORALITER.

Non ſunt recordati manus eius die qua redemit, etc. Hic deſcribitur ingratitudo Iudæorũ de Aegypti flagellatione, & ſua liberatione. Per Aegypti flagellationẽ ſignificata fuit Iudęorum flagellatio per Romanos, qui multipliciter eos ꝑcuſſerũt ſcilicet, terrã eorũ deſtruendo, & eorũ bona rapiendo, & populũ partim occidendo, & partim captiuando. Per liberationem vero Iudæorum ſignata fuit liberatio Chriſtianorũ, q̃ tunc erant in Iudæa, qui ante aduentum Romanorũ monitu angeli tranſierunt in regnum Agrippæ, qui confœderatus erat Romanis, & ſic fuerunt ibi ſaluati. Quia tamen eorũ aliqui fuerunt mali, & per conſequens ingrati deo, per ingratitudinem Iudæorum exeuntium de Aegypto ſignata fuit eorum ingratitudo, propter quod concluditur.

a *Iram indignationis, &c.* Cass. Ordo vindictæ, prius peccatis deus irascitur, quando non compunguntur, inde malitiam hoīs in sua indignatione ira, & tribulatione derelinqt, vt suis aduersitatib. fatigantur, qui deo nō obediūt, vt ibi dicit, propterea tradidit illos in reprobū sensum: Indignatio hoīs pertinet ad tumidam superbiam. Ira ad nefandam audaciam, tribulatio ad confusam desperationem, tunc per diabolū ad immissiones illicitas præcipitantur nudati defensione dei.

Roma. 1. d.

† legationem angelorū nocentium, vel gladium nuntiorum malorum.

† laborum suorum.

b *Per angelos malos.* Augu. Iudicio dei hæc facta sunt in illis per angelos malos in hoc seculo malo, quasi in Aegypto, & campo Thaneos, vbi & humiles esse debemus, donec veniat seculū quo exaltemur, & malis angelis deus vtitur bene, sicut & homo Dei creaturis malis.

† eduxit.

† confidenter.

a ¶Non ad correctionem, sed vindictam. Scilicet. ¶Ascendendo.
a iram indignationis suæ, indignationem, & iram, & tribula-
a ¶Immissam, scilicet vel indigna. vel iram, vel tribu. b ¶Amplitudinem. ¶Aliter non liceret diabolo.
b tionem, † immissionem per angelos malos. † Viam fe- 1 2
a ¶Occultæ æquitatis suæ. b ¶Alias animabus.
c cit semitæ iræ suæ, & non pepercit à morte † animarum 3
a ¶Cum dominis quasi pacificauit, quia similes erant illis.
eorum, & † iumenta eorum in morte conclusit. Et percus- 4 5
¶Idest, de omnibus. a ¶Frugum. ¶Omnia, quæ ad victum vel solatium hominis sunt, vastata sunt.
d sit omne primogenitum in terra Ægypti, primitias omnis 6
e a ¶Iumenti, & huiusmodi. b Vbi non erant Iudæi. c Hoc fecit in decima plaga.
f laboris eorum in tabernaculis Cham. Et abstulit, sicut oues 7
a ¶Huius seculi. Quod erat inter mare, & Aegyptum.
populum suum, & perduxit eos tanquam gregem in deser- 8
a Aug. spe salui facti sumus, nec timere debemus. b Ira & in baptismo delentur peccata nostra.
g to. Et † deduxit eos † in spe, & nō timuerunt, & inimicos eo- 9 10
Sanctam ecclesiam. Scilicet. Sion.
h rū operuit mare. Et induxit eos in † mōtē sāctificationis suæ, 11 12

B

Aug. Per angelos malos. Vt hō bonus vel malus vtit' visibili materia, terra, aqua, aere, igne, pro mō suo, nō solū necessarijs, sed & supfluis, & ludicris, & artificiosis operib. sic angeli boni, & mali prout cuiq; potestas est, q̄ eis amplior, quā hominib. & maior est bonis, q̄ malis, tñ ſm nutū dei. In malos pōt diabol', vt in suo pecore, nisi phibeat à maiori. In bonos nō, nisi pmittat ad probandū, non ad perdendū, per bonos punit deus, vt Sodomā, sed iustos per eos probari nō occurrit. Et obstinatio ergo in Aegyptijs per malos, quib. amica sunt vitia, & mala morū, figurata per plagas eorū, p eosdē cum. n. tradit in concupiscentiā, illi sunt ministri, vt in materia sui corporis. Possumus ergo sine dubitatione malis angelis attribuere mortē pecorū, mortes primitiuorū, & obdurationē Aegyptiorum, hanc enim deus cum facere dr̄ nō infligando, & inspirādo, sed deserendo facit, vt illi operent' in filijs diffidētiæ, quod deus iuste debiteque permittit. Ea vero, q̄ mirabiliter de creaturis facta sunt malignis angelis tribuere non audemus. Nā si ideo attribuuntur dæmonib', qa pœnę infligebantur, consequens est, vt etiam Sodomā p angelos malos euersam esse credamus, & eosdē ab Abrahā, & Loth hospitio susceptos, quod absit. Per angelos ergo malos punit deus bonos, & malos homines, sed bonos tātū corporalib. pœnis, malos autem corporalibus, & spiritualib. pęnis.

Ephes. 2. a.

C

c *Ira suæ.* Aug. Erat semita irę Dei, qua occulta ęquitate puniret Aegyptios, cui de' fecit viā, vt eos quasi excludi faceret p angelos malos aperta scelera, & sic aperte puniret.

d *Primogenitum in terra.* Aug. Primogenita sunt [...] data, vt diliges dominum deum ex toto corde, quibus seruatis orbamur prole rationis.

e ✠ *Primitias.* [...] primitias hoc [...] pro præcip[...] ac magis p[...] didit enim, [...] ne primogen[...] est, primitias o[...] boris eorum. P. laborem autem, [...] rum ac substanti[...] sessionem intel[...] eo quod cum la[...] possideantur. P[...] sionis vero nomi[...] si etiam filij conti[...] tur. Possedi, inqu[...] lium.

✠ Beda. Po[...] nostra est interio[...] mo, iuxta illud, I[...] tientia vestra po[...] bitis animas ve[...] Hæc possessio traditur igni, quando mens nostra imma[...] me iracundiæ furore vastatur, sicut enim per patientia[...] seruatur, ita per impatientiam deuastatur.

f *Et abstulit, sicut oues populum suum, & perduxit eos tanq. gregem in deserto.* August. Mystice. Hoc & in nobis intus [...] eruditi de potestate tenebrarum mente transferimur [...] gnum dei, oues in spiritualibus pascuis.

Cass. Et abstulit, quod eductos de seruitute duxit in [...] promissionis, & item offendunt.

g *Eduxit eos in spe, & non timuerunt, & inimicos eorum [...] mare, &c.* ✠ Euthymius. Exeuntes Iudæos primā [...] in illius promissionis spe deduxit, quæ facta fuerat a [...] Abraham, quando ei dixit, cognosces cognosces, quod i[...] erit semen tuum in terra Aegypti, & in seruitutem eos [...] gent, affligentque, & humiliabunt eos annis quadring[...] Gentem autem illam, cui seruient iudicabo ego, & ex[...] illinc cum multo apparatu.

h. *Et induxit eos in montem sanctificationis suæ, &c.* Aug. N[...] dē quos abstulit, sed eos nomine, & gente, significat ta[...] quòd multi ad ecclesiam, quā mauult intelligi, conuerti[...] ipsa est mons quem Christus acquisiuit.

✠ Euth. De monte Sion loquitur, veluti in vniuersa re[...] ne celeberrimo, & sanctificationis montē appellat, eo [...] inter cæteros præelectus sit, vt in eo fœderis arca habit[...]

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Immissiones per angelos, &c.* Hoc dicitur ad ostendendum quòd angeli mali fuerunt executores diuinæ iustitiæ in percussionibus Aegypti, tamen aliqui boni angeli aliquando sunt executores in talibus, sicut dictum fuit plenius Exo. 12. 2 *Viam fecit se. &c.* quia puniendo Aegyptios declinabat ab Hebræis. 3 *Non pepercit.* indifferenter percutiens magnos, sicut & paruos. 4 *Et iumenta eo.* Ista fuit quinta plaga, percussit animalia in campis pestilentia, vt habetur Exo. 9. in prin. 5 *Et percuss. om. pri.* Ista fuit decima plaga, de qua habetur Exod. 2. in medio ca. 6 *Primitias om. la. e. in ta. i.* in tabernaculis Aegyptiorum descendentium a Cham, quia Mesraim fuit filius Cham, vt habetur Gene. 10. Ab isto autē Mesraim denominata est Aegyptus, quia ibi dominatus fuit vnde in toto veteri testamento, vbi in nostra translatione ponitur Aegyptus, in Hebræo habetur Mesraim. 7 *Et abstulit.* de Aegypto, scilicet populum Israel diligēter custodiendo, sicut pastor custodit oues. 8 *Et perduxit eos tanquam gre. in de.* vbi pauit eos pane cæli vt prædictum est. 9 *Et dedu. e. in spe.* perueniendi in terram promissiam. 10 *Et non timue.* licet enim timuerint super mare vid[...]tes exercitum Aegyptiorum appropinquantem eis, tñ Myse cos assecurāte secuti sunt eum per mare, ita quòd timor ille non fuit tantus, quòd impediret eos à sequela Moysi. 11 *Et induxit, &c.* Hic consequenter ostendit bonitas dei, & ingratitudo populi post ingressum terræ promissionis. Et diuiditur in tres partes, quia primo describitur dei bonitas, secundo populi malignitas, ibi. *Et tentauerunt.* tertio pœnæ acerbitas, ibi. *Audiuit deus, &c.* Circa primum dicitur. *Et induxit eos in montem, &c.* i. in Ierusalē, quæ est metropolis [...], in qua ædificatum fuit templum in monte Moria. 2. Paralipom. 3. 12 *Montem quem, &c.* quia fuit acquisitus [...] virtute diuina, quam humana.

MORALITER.

9 *Et dedu. eos in spe. &c.* Sequitur.

12 *Et in. eos in mon. san. sua.* Hic describitur ingratitudo Iudæorū de beneficijs introductionis eorū in terrā pmissionis eiectis inde Chananæis, in qua per idololatriā tanquā ingrati deū exacerbauerūt. Per hos ergo significata fuit igratitudo malorum Christianorū, qui postquā ingressi sunt militantē ecclesiā per baptismū, qui est ianua sacramentorū, deum offendunt multipliciter male viuendo, & hoc est, quod dicit. *Et induxit eos.* id est, in ecclesiam, quæ dicitur mons. Esa. 2. a. *Erit in nouissimis diebus præparatus mons, &c.* quem montem ædificauit, & acquisiuit virtute passionis.

a *Et eiecit à facie eorum gentes,&c.* ✱ Euthy. Illos septē populos,qui terrā promissionis possidebant. Cananęū,scilicet, Chetteū, Pheresęum,Eneum,Amorręum,Gergezeū,& Iebusęum. Cass.Mystice.Gentes sunt vitia,& errores. Aug.Vel maligni spiritus. Quæ omnia Christus eiecit a facie fidelium , & sorte diuisit eis terram , per hoc significat , quod in nobis omnia operatur vnus atque idē spiritus , diuidens singulis prout vult.

Hoc primo cōpletū fuit, quod ad Chā dixit Noe : Tu eris seruus fratrum tuorū. Chanaā enim, qui descendit de Chā terrā istā possederat , quam Deus populo suo dedit factis seruis,qui de Chanaan descēderāt: populus dei de Sem per Abraham deriuatus erat. Chā enim in persona sua propria non fuit seruus plus quam cæteri .

b *In tabernac.*Cassio. In quibus regnabant peccata, regnare fecit virtutes .

c *Quemadmodum patres eorum conuersi , &c.* Augu.Per totū loquit̄ quasi de eisdē,tñ nūc de his,q̄ in terra promissionis,quorū fuerūt patres, q̄ in deserto amaricauerūt.

d *Arcum prauum ,&c.* Aug.Animi intentionē peruersam,vt deum,qui dixerat:Non erunt tibi dij alieni , quod planius aperit.In ira concita. Vel,in arcū prauum,qui difficile remittit,& ipsi facile retroibant . Vel,arcū prauū,qui non eminus iaculat̄ , sed in se spicula conuertit,idest,malitia dolosorum.

e *Ad æm.* Vel ęmulati sunt.alia lr̄a,cū honore dei alij tradūt.

f *Audiuit deus.* Cass. De vltione in terra promissionis,quæ & retorta est in ipsos per quos puniuit .

g *Et rep.tab.* Augu.Hoc tēpore Eli sacerdotis,quando victi sunt ab Allophylis, & arca dn̄i capta est,& ipsi magna strage vastati.Legitur enim in lib. Reg. quod tunc ceciderūt de populo triginta milia peditum. D

h *Repul.taber.Silo.*Bed.Quod erat in Silo permittendo illud ab Allophylis capi,& arcā,&c. quæ in ipso erant abduci. Tabernaculū suum dico,vbi ipse habitauit non vere,quia nō in tēplis manufactis habitat deus , sed quodper quādam figuram ibi habitauit , hoc fecit,vt esset in hominibus,idest, propter homines. Hoc fecit, scilicet , vt ipsi attenderent ad quid tabernaculum factum esset,& quid ea,quæ in ipso erant spiritualiter significarēt,& tales se præpararent,qui sanctum dei tabernaculum essent. In sanctis enim hominibus digne habitat deus, vnde Apostolus : Templum dei sanctum est , quod estis vos . Quia autem illud non attenderūt, nec tabernaculū deo fecerunt , ideo dominus merito repulit. E

i *Habitauit in homi.* Augu. Cum ergo non esset dignum in quo habitaret,repulit illud quod non propter se,sed propter illos instituit.

k *Et tradidit.* Cass. sic deserit corpora nostra , quæ spiritussanctus dum bene tractantur,inhabitat.

l *In captiuitatem.*Cass.Si enim cum peccatoribus,& boni traduntur captiuitati , exercitium est non in mēte captiui sunt. Vel hosti traditi,sed liberi,& deo coniuncti .

m *Virtutem eorum.* Aug. Arbitrij libertatē imminuit,& virtutes abstulit in malis , quod non fit in bonis,licet cum malis interdum captiuentur corporaliter.

✱ Basil. Virtutē,& pulchritudinem eorū arcam dicit . Cū enim hanc Ophim, & Phinees ad auxiliandū cognatas trib⁹ in castra extulissent, pręuaricationis suę pœnas dederūt.Arcam F

---

a ¶Christus b ¶Expellens gentes. c ¶A terra promissionis. d ¶Prçsentia.

a montem † quem acquisiuit dextera eius . Et eiecit a facie 1

a ¶Fidelium. b ¶Vitia,errores. c ¶ Mystice,quia omnia vnus atque idem spiritus operatur,diuidens , singulis prout vult.1.Cor.12.b.

eorum gentes , & sorte diuisit eis terram in † funiculo di- 2

a ¶Mystice:In cœlestem gloriam vnde angeli deiecti sunt,per gratiam Christi subleuamur.

b stributionis . Et habitare fecit in tabernaculis eorum , tri- 3

a ¶Videntium Deum. ¶Tamen. b ¶Praua generatio beneficiis male vtens tentauit adhuć. c ¶In terra promissionis.

bus Israel. Et tentauerunt , † & exacerbauerunt Deum excel 4 5

¶ A Deo.

sum,& testimonia eius non custodierunt . Et auerterunt se, 6 7

a ¶Quod fecerant dicentes:Omnia quæcunque præceperit dominus faciemus . Exod.24.b. 8

c & non seruauerunt pactum : quemadmodum patres eorum, 9 10

d conuersi sunt † in arcum prauum. In iram concitauerunt eū 11

a ¶Superbis cogitationibus quando colere idola præsumunt. ¶ Vnde . ¶Indignationem. 12

e in collibus suis,& in sculptilibus suis ad æmulationem eum 13

a Auertit,& vindicauit. Hæc prædicta. b Israel. c Quo spernente nihil sunt , qui per eum totum fuerunt.

f prouocauerunt. Audiuit † Deus, & † spreuit, & ad nihilum 14 15

a Pro idololatria eorum. b Cur repulit ? Eleganter exponit cur repulit cum ait.vbi habi.in ho. 16

g h redegit valde Israel. Et repulit tabernaculum Silo:taberna- 17

Inter homines.

i k culum suum , vbi habitauit in hominibus . Et tradidit in ca- 18

l a Aug.virtutem,& pul.arcam dicit. Vnde videbantur iniusti , & sibi plaudebant honesti inter gentes.

m ptiuitatem † virtutem eorum , & pulchritudinem eorum in 19

† vel portione hæreditatis.

† adhuc.

† iratus est, & spreuit.

1.Reg.4.b.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et eiecit à facie.eo gen. *idest Chananeos,& alios ibi habitantes,vt diffuse traditur in libro Iosue .*

2 Et sorte diui. *de qua diuisione habetur Ios. 13. vsque ad 17. inclusiue.* 3 Et habitare fecit. *i.in domibus,& villis a Gentilib. ædificatis.* 4 Et tenta.&c. *Hic consequenter ponitur populi malignitas,exercendo peccata antiqua patrum suorum,tum dicitur.* Et tentauerunt,&c. *diffidentes de diuina virtute.* 5 Et exacerbauerunt. *prouocantes ad iram.* 6 Deum. *mitissimum.*

7 Et testimonia eius non custo. *idest,legis præcepta.*

8 Et auerterunt. *se scienter recedentes a diuina seruitute.*

9 Et non seruauerunt pactum,&c. *id est, legem quam pepigerant obseruare,dicentes Exo.24.b. Omnia,quæ locutus est dominus faciemus,& erimus obedientes.*

10 Quemadmodum,&c. *qui adorauerunt vitulum, & multipliciter offenderunt deum in deserto .*

11 Conuersi sunt,&c. *per promptitudinem ad male agendum,sicut arcus cum impetu emittit sagittas .*

12 In iram,&c. *Circa quod sciendū,quòd antequam poneretur arca domini in Silo, & post destructionem Silo vsque ad ædificationē tēpli Salomonis,licitum fuit Hebræis offerre oblationes,& sacrificia votiua alibi,quā vbi erat arca,quia illis temporibus arca non habuit stabilem mansionē,sed quandiu fuit in Silo, & in templo Salomonis non fuit hoc licitum,sicut plenius fuit dictum.Deute.12. Post ædificationē autem tēpli isti immolabant in excelsis deo , quod erat illicitum , nisi ex dispensatione speciali.sicut Elias obtulit sacrificiū in mōte Carmeli. 3.Reg. 18.e.* Et non solū immolabant in collibus Deo,sed etiam dæmonibus in idolis, *quod erat grauissimum,ideo subditur.*

13 Et in sculptilib.&c. *id est ad vindictam eum prouocauerunt.*

14 Audiuit deus. *Hic describitur pœnæ acerbitas , cum dicitur.* Audiuit deus: *prædictam populi nequitiam.*

15 Et spreuit. *eum propter suam nequitiam,vel malitiam.*

16 Et ad nihilum. *tradens eum post mortem Iosue duræ seruituti aliorum populorum, eo quod declinauerat ad idololatriam,vt patet ex decursu libri Iudicum.& 1.Reg.*

17 Et repulit. *quia capta arca domini,quæ fuerat in Silo,vt habetur.1.Reg.3. ciuitas Silo fuit destructa.*

18 Et tradidit. *quia Philisthæi fortes populi eos occiderunt,& captiuauerunt .*

19 Et pulchri.eorū *i.arcā testamenti, quæ erat gloria populi Israel,quā ceperunt Philisthiim, pp̄ quod vxor Phinees moriens dixit. 1.Reg.4.d.* Trāslata est gloria de Israel,quia capta est arca dei.

I Et

MORALITER.

1 *Et eie.a facie.gen.* Terras enim gentium Christiani inhabitant,aliquas per gentium conuersionem,& aliquas per eorum debellationem per principes Christianos.

4 *Et tenta.* scilicet,mali Christiani.

12 *In iram concita.* idest in pompis,& superbijs.

13 *Et in sculpti.* Idolum enim luxuriosi est adultera sua,vel concubina, & idolum auari pecunia, & sic de alijs.

17 *Et rep.taber.Silo.*Per Silo in quo fuit arca domini,significatur terra de qua Christiani sunt eiecti propter sua peccata sicut est modo Iudæa,& Africa.

18 *Et tradi.* Primò p̄ Cosdroe regē Persarū,postea p̄ Salad,

13 Et

cam vero Philisthæi nacti, Dagon deo suo velut spolium
A quoddam obtulerunt. Erat autem Dagon idolon, quod colebant, & adorabant.

a *Et exci.est.* Cass. Augus. Mores hominum domino tribuit propter res explanandas.

b *Tanquam dor. &c.* hoc dicitur à persona dementium, qui ita putant quando periclitantibus nõ subuenit. Vino esse crapulatũ, quando non tam cito subuenit. Et reuera sic dementer putantibus dormit, & est alienus & negligẽtibus, & infidelibus, qui nulla voce laudis, vel operis eũ
B excitant. Excitatur autem ad vindictam malis actibus, vt hic peccatis eorũ, qui arcam inter simulacra posuerunt. Tanquam potẽs, quia tunc sunt homines ad iram faciles, & ad virtutes potentes, quãdo post crapulam de somno surgunt.

respexerit, q̃ debet putare, vt stercora, q. enim suscipit testamentũ dei, vt veteri vanitate se non exuat, similis est hosti, qui arcã iuxta idolũ Dagon posuerunt. Illa vetera etiã nolentib. cadunt, quia omnis caro fœnũ, & claritas hominis vt flos fœni. Esa. Fœnum aruit, flos decidit, arca aũt dñi in æternum. Secũ[ndum] arcæ regnum cælo[rum], vbi est æternum verbum dei, sed qui posteriora diligunt [...] eis cruciabuntur [op]probrium. n. sem[pi]ternum dedit illi[s].

✠ d *Percussit.* E[...] Verbũ pcussit, a[...] scripturam, vt p[...] mum accipitur, [...] occidit, aliquand[o] mẽ simpliciter a[c]cipitur pro verbere.

e *Et repulit.* Ca[ss.] De rege Dauid, [...] co regni.

Aug. Non e[...] repulit Rubẽ, qu[i pri]mogenitus, & [...] ros, qui videren[tur me]rito repulsi, cũ [...] peccata eorũ de[...]

a ¶Capta arca consequens est, vt populus caderet. b ¶In occisione animæ. c ¶Malos. ¶Quem inter multos elegerat.

manibus inimici. Et conclusit in gladio populum suum, & 1
2

a ¶Etiam fortes.

†hæreditatem suam spreuit. Iuuenes eorum comedit ignis, 3
4

a ¶Qui a hoc non vacabat in hostili metu. b ¶Aug. Filii Eli quorum vnius vxor mox in partu mortua non potuit plangi ob [...] funeris. 1. Reg. 4. d.

5
& virgines eorum non sunt †lamentatæ. Sacerdotes eorum 6

a ¶Quæ mundo renuntiauerunt.

in gladio ceciderunt, & viduæ eorum non † plorabantur. Et 7

a ¶Anthropospatos. b ¶Augu. sic videtur impiis insultantibus, quod velut ebrius diu dormiat, cum tam cito non subuenit.

8
a excitatus est tanquam dormiens dominus, tanquam po- 9

b a ¶Sicut excitatur planctu familiæ, ita deus vino passionis ebrius. b ¶In gehennam mersos.

c
d tens † crapulatus à vino. Et percussit inimicos suos in po- 10

¶Quia nullus alius, ita punitus est. a ¶Ne inde esset rex. ¶Aug. Melius in his verbis significatur populus Iudaicus a Deo repulsus, & nouus populus Christianorum electus.

e steriora, opprobrium sempiternum dedit illis. Et † repulit 11
12

a ¶Augmentum interpretatur. ¶Qui in augmento terrenorum militant, & sunt de fruge sæculi præsumentes. b ¶Iudæos. ¶Fructificatio.

13
tabernaculum Ioseph, & tribum † Ephrem non elegit. Sed 14
15

a ¶Christianum populum. b ¶Quasi dicat, ecclesiam.

16
f elegit tribũ Iuda, montẽ Siõ, quẽ dilexit. Et ædificauit, sicut 17

† in hæreditatem suã iratus est.

† Iudatæ, (i. non fuerunt nuptui traditæ.)

Supr. 41. a.

† clamans exultans, p[rę] vino.

Aug. Et excitatus est. Christus vino passionis ebrius, dormiens in sepulchro excitatus est a morte tanquam potens in resurrectione.

August. Tanquam dormiens. Visus est dormire, quando populum suum dedit in manus eorum quos odit, vbi eis dicitur. Vbi est deus tuus.

✠ Euthym. Deus excitatus est, hoc est, non minori cũ robore ac vehementia atque excitari solet homo quispiã summis præditus viribus.

C ✠ Basil. Patiẽtia veluti somno quodam reiecta, Philisthæis plagam intulit, propter quam corã omnibus facti sunt ignominiosissimi.

c *Et percussit ini.* Aug. Hac pœna cruciabitur, q in posteriora respexerit,

tur. Vel Beniamin ex quo Saul vicino tempore reprobatus fuerat, sed eos potius nominauit, qui clarioribus meritis videbantur excellere. Ioseph qui impie venditus pro [...] sublimatus, pauit patrem, & fratres, de quo Ephrem, q[...] iori benedictione aui prælatus. Per hæc ergo præclari[...] ti nomina totum illum vetustum populum repulsum, intelligimus, electam tribum Iudæ, non pro meritis Iudæ, quo longe melior fuit Ioseph, sed quia de ea Christus populum Christi, prelatum veteri populo scriptura te[stat]ur. vnde & montem Sion ecclesiam accipimus, quæ futura spe culatur non terrena, sic ab initio electionis Hebrææ [...] vsque ad Christum procedit.

f *Sicut.* Aug. vnicorni sunt quorum firma spes in vni[...] [...] erit, illud tur,

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et conclu. in gla. populum suum. *scilicet, Philisthinorum.*

2 Et hæreditatem suam. *scilicet, terram Israel.*

3 Spreuit. *Intantum enim erant spreti sub seruitute Philisthinorũ, quod faber ferrarius non inueniebatur in Israel, ne Hebræi ibi facerẽt gladium, aut lanceam.* 1. *Reg.* 13.

4 Iuuenes eorum comedit ignis. *accensus per Philisthæos.*

5 Et virgines eorum non sunt. *quia quilibet quærebat locum fugiendi dimittendo occisos insepultos, & illamentatos.*

6 Sacerdotes eorum in gladio cecid. *scilicet, Ophni, & Phinees,* 1. *Reg.* 4.

7 Et viduæ eorum non plorab. *Eadem ratione qua dictum fuit de virginibus.*

8 Et excitatus est. *Hic consequenter ponitur diuina consolatio, cũ dicitur:* Et excitatus est tanquam dormiens dominus, *quãdiu dimisit sic populum affligi, videbatur quasi dormiens.*

9 Tanquam potens. *Sic debet scribi, quia in Hebræo, & in trãslatione Hiero. habetur: Quasi fortis crapulatus a vino: Ille enim, qui fortis est robore, quando sopitus est a vino, non potest vti sua fortitudine, & sic videbatur multis de populo Israel de ipso deo, quandiu fuerunt in tanta afflictione, sed tunc visus fuit eis quasi excitatus, quãdo cœpit eos iuuare, & aduersarios percutere. ideo subditur.*

10 Et percussit inimi. su. in po. *quia percussit Philisthæos in secretiore parte natium.* 1. *Reg.* 5. *b. & computrescebant prominentes extales eorum, vt ibidem habetur.*

11 Opprobrium sempiternum dedit. *quia coacti fuerunt remittere arcã ad terrã Israel, vt eorum plaga turpis, & vituperabilis ab omnibus cognosceretur, quia cum arca remiserunt anos aureos recognoscentes plagam suam vilem, quia etiam hoc factum redactum est in sacra scriptura, quæ vsque hodie vbique diuulgatur.*

12 Et repulit. *Hic ponitur intenta conclusio in hoc psal.* [sci]licet, *quod dignitas regia pertineat ad Dauid, & eius posteritatem ex diuina electione, & nõ ad tribum Ephraim. Et hoc est, quod dicitur:* Et repulit tabernaculum Ioseph. *idest, ciuitatem Silo, in qua [pri]mo fuit arca in tabernaculo, Iosue.* 18. *Et dicitur tabernaculum Io[seph], eo quod Silo erat in sorte Ephraim filii Ioseph.*

13 Et tribum Ephrem non. *idest, scilicet, ad regiam dignitatẽ. Ieroboam enim, qui fuit de tribu Ephraim, qui regnauit super decem tribus, non regnauit ex diuina electione, sed vsurpatiue ex pe[r] rebellione contra filium Salomonis, vt habetur.* 3. *Reg.* 12.

14 Sed ele. tri. Iu. *pro dignitate regia.*

15 Montem Sion quem dilexit, *idest, elegit ad suum cu[ltum], quia altare de mandato eius fuit ibi ædificatum per Dauid.* 2. *Reg.* [..] *& postea ibidem fuit ædificatum templum per Salomonem.* 2. *Pa*[ra]*lip.* 3.

16 Et ædificauit. *id est, ædificari fecit.*

17 Sicut vnicornis sanctificium suũ, *id est, sanctũ ædi[fic]iũ suo[rum] [d]omini*

MORALITER.

1 *Et conclusit in gla. populum, &c.* quia multi de Christianis fuerunt occisi, aliqui ferro, aliqui igne. Verũtamen, quia pagani fecerunt hoc iniqua voluntate, ideo puniti sunt a deo pœna gehennæ. propter quod sequitur.

10 *Et percussit inimicos suos in posteriora, &c.* id est, in morte deijciens eos ad inferna.

11 *Opprobrium sempiternum dedit illis.* nã illa pœna est æterna.

12 *Et repulit tabernaculum Iacob.* Hic ponitur intenta conclusio, scil cet, quod regnum debeatur Christo, ideo dicitur, *Et repulit tabernaculum Ioseph.* idest cultum veteris legis.

13 *Et tribum Ephrem, &c.* per quæ significantur hæreticorum conuenticula.

14 *Sed elegit tribum Iuda.* de qua descendit Christus secundum carnem.

15 *Montem Sion quem dilexit.* idest ecclesiam militantem.

16 *Et ædificauit, sicut vni.* idest ecclesiam triumphantem.

igit, de quo dicitur: Vnam petij a domino, hanc requiram. ※ Euthy. Quod ait quasi vnicornis, defectiuus est sermo, subintelligi debet dictio cornu, qđ vt clarius dignosci pos aduertedũ est, qđ dictio *vnicornis*, est secundi casus, qđ ex ręca lectione aperte dignoscit', ὡς μονοκερότος. Sensus autem ..., quod hoc templũ Salomone cõstruẽ..., ędificabitur quasi ...rnu quoddam vnicornis. Nam quemmodũ illud vnicũ ..., & maximum, pulcerrimũque pariter fortissimum, sic & ...icũ deo templum maximũ, pulcherrimumque structura pa...er ac fortissimum tota Iudæa constru...um est, veluti vnimatque vni deo di...cum.

※ Beda. Aedificauit templum suum, ita mundum, sicut est ...bitaculum vnicornium, vnicornius enim est animal ca...simum. Vnde etiam non capitur, nisi per veras virgines, ...ia ad eas venit, & caput in gremium earum ponit, & ob...rmit, & dicitur habere Mundissimum habitaculum.

Sancti. Et plebs sancta, regale sacerdotium.

Dauid seruum. Aug. Qui de Iuda, qui Christum significat ...hoc loco. Seruũ, nõ dicit filiũ, quia forma serui ex Dauid. ...uid, ad literã ex pastorali officio pecorũ, ad regnũ homi...m translatus est, vnde: De post fętantes accepit eũ. Chrs ...hominib. ad homines, i. à Iudæis ad gentes: Tamen secun...m parabolam, ab ouibus ad oues. Nõ enim modo sunt ec...clesiæ Iudeę, quę olim fuerunt. Oẽs gemellis fœtibus erãt. vnde in canticis. *Dentes tui, sicut grex tonsorum ascendens de lauacro*, quæ omnes geminos creant, & sterilis non est in eis. Dẽtes ecclesiæ sunt illi per quos loquitur, vel per quos in corpus suum velut manducando cæteros traijcit.

a ¶Christus. ¶Vel nium. ¶Vel niorum. b ¶In ecclesia præsenti, vel cælesti. c ¶Et si ecclesia præsens mortaliter transit, tamen in æternum est fundata.

a † vnicornis sanctificium suum, in terra, quam fundauit in 1

¶ Per quem?

b † secula. Et elegit Dauid seruum suum, & sustulit eum de 2 3

a ¶De loco vbi erat, post fœtantes. Frimitiuam ecclesiam, i. de illis, qui erant post primitiuos. b Cœlesti paue.

† gregibus ouium: De post fœtantes accepit eum, † pascere 4 5

a Non, qui filii carnis, sed filii promissionis æstimantur in semine. b Contemplatione dei. c Ita fecit.

c d Iacob seruum suum, & Israel hæreditatem suam. Et pauit 6

Aliis, sine malitia. a Quia sine peccato, & hoc docuit eos, quod ipse egit. b Ideſt, in operibus intellectualiter factis. Quos facit in eis. c Actualem sanctitatem significat. Ad vitam. 7 8

eos in † innocentia cordis sui, & in intellectibus manuum 9 10

e suarum deduxit eos.

D Grex tonsarum dicitur, quia onera seculi velut vellera deposuit, & ad pedes apostolorũ rerum suarũ, venditarum pretia apposuit, ascendens de lauacro Baptismi geminos creat opera, scilicet, geminæ charitatis. vnde sterilis non erat in eis, ab his trãslatus est Christ', sed pascit greges in gentibus. Christus, qui sunt Iacob, & Israel. E

Can. 4. a.

† vt pasceret Iacob. populũ.

c *Iacob.* Israel hæreditatem suã. Aug. Repetit: Nisi dicatur, nunc secundũ hunc statũ Iacob seruus. Quando videbit facie ad faciem hæreditas. vnde & nomen accepit: Israel enim dicitur ex cõtẽplatione dei. Transtulit eum ad hoc, vt pasceret, & ita fecit.

d *Et pauit eos in.* Aug. Vr forte alicui congruentius posse dici: Innocẽtia manuũ, & intellectus cordis. sed sic maluit, q a sunt. q non faciũt mala pro timore, hi vident' innocẽtes manib. sed nõ corde. iõ dixit: *Pauit eos in innocentia cordis sui.* s. hominũ, i. faciens eos innocẽtes etiã in cogitationibus cordis. F

e *Ded. eos.* ad vitã intellectib. manuũ suarũ, s. Christi. Intellectus manuũ eius est, quę facit quasi manibus in credẽtib', qđ non potuit ille Dauid figura huius. Et hoc docuit, qđ egit.

PSAL.

NICOLAVS DE LYRA.

...mini deputatum. Et dicit: Sicut vnicornis, quia sicut vnicornis non ...mittit aliud animal ad suum latibulum accedere, sic deus prohibuit ...nem alienigenam a sacerdotibus sibi consecratis intra templum mi...strare, secundũ quod scribitur Nu. 3. Externus, qui accesserit ad ministrandum morte moriatur. vnde, & Ozias rex, qui vo...t thurificare ibi, statim fuit lepra percussus, sicut habetur 2. Para...o. 27.

1 In terra, quam. *ideſt, in Iudæa, quam fundauit pro cultu suo, & ...ali solio stabiliter quantum fuit ex parte sua. & ita fuisset, nisi pec...a populi Israel impediuissent.*

2 Et elegit Dauid seruum. *in tribu Iuda, & inter filios Isai, quã esset iunior.*

3 Et sustulit, &c. *Pascebat enim actualiter gregem, quãdo fuit vo...us, vt Samuel vngeret eum in regem. 1. Reg. 16.*

4 De post fœtantes. *ideſt, post oues fœtas. vnde translatio Hier. ...bet: Sequentem fœtas adduxit eum, ideſt oues habentes fœtus.*

5 Pascere Iacob. *ideſt populum Israel descendentem de Iacob, & de pastore ouium factus est pastor fidelium.*

6 Et Israel. hæred. suam. *Vocatur autẽ populus Israel hæreditas ...mini, eo quod fuit specialiter a deo electus, & per talẽ modum loqui Moyses. Deu. 32. a.* Pars autem domini populus eius: Iacob ...niculus hereditatis eius. 7 Et pauit eos. *ideſt, gubernauit.*

8 In inno. cor. sui. *ideſt in puritate conscientiæ.*

9 Et in intel. ma. su. *ideſt, prudenter se habens in operibus suis, secundum quod dicitur. 1. Reg. 18. d. In omnibus quoque viis suis pruden ter agebat Dauid.*

10 Deduxit eos. *vnde 2. Reg. 5. a. dixerunt ei filii Israel cũ esset* Saul rex super nos, tu eras educens, & reducens Israel.

Mystice exponitur psal. iste de regno Christi, cuius figura fuit regnũ Dauid. propter quod in hoc psal. primo excitat attentionẽ Iudæorũ tanquam ad mysterium excellentissimum. secundo ostendit bonitatem Christi, & ingratitudinem Iudæorum ab illo loco. Quanta audiuimus. *vsque ibi:* Et repulit tabernaculum Ioseph. *omnia enim beneficia sibi narrata contulit Christus inquantum deus ipsis Iudæis. vnde dicitur. Heb. 13. b. Iesus Christus heri, & hodie, ipse, & in secula. Et licet in hoc psal. arguatur ingratitudo Iudæorum generaliter, tamen ingratitudo sacerdotum specialiter, qui per Ephraim designantur, quia sicut Ephraim in benedictione Iacob, fuit præpositus Manasse, sic sacerdotes præcellebant populum ex sua consecratione, & isti fuerunt magis ingrati Christo deo, quia mortem eius procurauerunt, & regnum Iudæ, quod quodam speciali modo dicebatur, regnum Christi, voluerunt vsurpare rebellantes Romanis, vt dicit Iosephus lib. de Iudaico bello. Vltimo Asaph ab illo loco,* Et repulit taber. Io. &c. *vsque ad finem Psa. describit dilatationem regni Christi, & ecclesiæ profectum, sicut impletum videmus per orbem terrarum.*

PSAL.

MORALITER.

In terra, quam fun. in secula. i. in terra viuentiũ vita ęterna.

Et elegit Dauid seruum. ideſt hominem Christum.

Et sustu. &c. i de societate credentium in sua ascensione.

Pascere Iacob se. suum. i. populũ Christianũ adhuc viatorẽ, ...ẽ pascit sacramento eucharistiæ, in quo totus Christus cõtinetur, sub specie tamen aliena.

6 *Et Israhel. hære.* id est populum comprehensorem, quem eodem pascit pabulo sub specie propria.

7 *Et pauit eos.* Est enim agnus sine macula.

9 *Et in intel. ma.* ideſt per ea, quæ fecit intellectu diuino, & humano. 10 *Deduxit eos.* ad regna cœlestia.

ADDITIO I.

In psal. 77. *Attendite,* vbi dr̃ in postill. *De materia vero huius ...al.* Non solũ voluit Asaph oñdere in hoc psal. q. regnũ Is...el pertineret ad Dauid, & posteritatẽ eius, sed ẽt, q. cultus ...iuinus debebat esse in mõte Siõ ex diuina electione, nõ aũt ...Silo, vel alibi. vnde in fine dicit cõcludẽs. *Et repulit taberna...ulum Ioseph.* & tribũ Ephraim non elegit, sed elegit tribũ Iu...a mõtẽ Sion quẽ dilexit. vnde simul de vtraq; repulsione, s. ...oseph, & Silo, & de vtraque electione, s. Iudę, & Sion agit.

ADDITIO II.

In eo. psa. vbi dr̃ in postil. Propter quod melius exponitur e filijs. Hæc expositio non videtur valere (Israel, &c.) Tum ...uia in illa historia Nu. 14. nulla fit tribuum distinctio, nec ...liqua mentio specialis de Ephraim, vel Iuda, & huiusmodi. Imo non est verisimile, quod Ephraim fuisset ibi principalis motor, cum Iosue, qui erat de tribu Ephraim assignatus in exploratorem, contradicebat aliis exploratoribus, sicut & Caleb de tribu Iuda, vt in eadem historia patet. Tum quia illa historia non pertinet ad propositum, nã hic psal. vult improbare decem tribus Israel, qui (vt dicit) se separauerunt à regno Dauid in deserto, & nulla talis separatio legitur, nec postea vsque ad tempus Roboam. Vnde melius videtur dicendum ad propositum, q. hic loquitur Psalmista propheticè de illo futuro bello, quod fuit initum inter Abiam regem Iudæ, & Ieroboam regem Israel, qui erat de tribu Ephraim, vt habetur. 2. Para. 13. quod quidem bellum fuit initum specialiter super diuisione regni. vnde Abias ibidem monuit Ieroboam, & alios eum sequentes, dicẽs: Non ignoratis, quòd deus

A deus Israel dederit regnum Dauid in sempiternum, &c. & surrexit Ieroboam seruus Salomonis, & rebellauit. Similiter ibidem: Abias redarguit Ieroboam, & alios de eiectione sacerdotum, & de semine Aaron, quod pertinet ad reprobationem diuini cultus perniciose factam per Ieroboam, & Israelitas, & post multa cōcludit: *Filij Israel, nolite pugnare contra dominum deum vestrum.* in quo bello exercitus Ieroboam cū Israelitis excedebat exercitum Abiæ cum Iuda in duplum, & tamen clamantibus viris Iudæ, & sacerdotibus canentibus cum tubis perterruit deus Ieroboam, & percussit eos Abias, & populus eius plaga magna, & persecutus est Abias Ieroboam fugientem, & cepit aliquas ciuitates eius, &c. prout ibidem latius continetur. De hoc igitur bello prophetādo psa. sumit exordium sui propositi valde proprie, eo quòd deus ibidem ostendit, quasi miraculose, quòd Ieroboam rex, qui erat de tribu Ephraim, & aliæ tribus eum sequentes, iniustè separauerunt se a regno Dauid, & ideo conuersi sunt, s. in fugam in die belli supradicti. & loquitur de futuro per modū præteriti ex certitudine prophetiæ, prout sæpe consueuerūt loqui prophetæ. & sequitur, non custodierunt testamētum dei, s. de electione Dauid, & posteritatis eius. Et in lege eius noluerunt ambulare, separando se a cultu dei, quod erat in Ierusalem, & fabricando sibi vitulos, & obliti sunt beneficiorum eius, &c. & quæ sint illa beneficia vniuersaliter subiungit di. *Corā patrib. eorum fecit mirabilia in terra Aegypti in campo Thaneos*, concludens hic in vniuersali omnia illa, quæ fuerūt facta in Aegypto contra Pharaonem, & Aegyptios de quib' proprie dicitur. Coram patribus eorum, quia illi, qui fuerūt tempore belli prædicti nihil viderunt ex istis, sed ex narratione
B patrum hoc habuerunt. Et sequitur narratio particularis miraculorū, & beneficiorum dei vsque ad electionē Dauid, & Sion, de quibus principaliter intendebat. Et exponatur totus processus psal. in narrationem huiusmodi beneficiorū, & miraculorum, & electionis Dauid, & Sion sicut in postill.

ADDITIO III.

In eo. psal. vbi dicitur in postil. Et sic ista mirabilia, &c. Ista mirabilia nullū habent fundamentū in sacra scriptura. vnde secundū veram expositionem illius versus: *filij Ephraim intendentes, &c.* quā supra posui, non indigemus istis fabulationib.

ADDITIO. IIII.

In eo. psal. 77. vbi dicit' in postil. Mystice exponitur ps. iste. Magister Raimundus Martini. in 2. parte pugionis. c. 1. ponit multas similitudines figuratiuas inter diuisionē Iudęorum tempore Ieroboam, & Israelitas, qui sub Ephraim sæpe nominantur, & inter Iudæos, qui communiter nominantur tribus Iuda, & inter diuisionē ipsorum Iudęorum in Iudæos & Christianos post passionē Christi, s. in hebdomada. 70. Daniel. Nā sicut in prima diuisione maior Hebræorum numerus, s. decem tribus recesserunt a regno Dauid, qui fuit verus rex a deo electus, & adhæserunt Ieroboam seruo eius, & minor pars eorum, s. tribus Iuda, & alia tribus stetit in veritate
C deum colendo, & domum Dauid sequendo, sic in secunda diuisione maior pars Iudæorum recessit a regno Christi dicens, Non habemus regem, nisi Cæsarem, Iohā. 19. *Et minor pars*, s. apostoli, & 70. discipuli, & quidam alij pauci respectū persequentium secuti sunt dominum Christum verū Messiā. Similiter sicut in prima diuisione pars illa, quæ a Dauid recessit, tunc pariter incidit in errorē, quia duos vitulos coluerūt tanq̄ deū, vt Exo. 32. b. sic in secunda diuisione Iudęi a Christo recedentes duos Messias falsos sibi statuerunt, vnū post alium, scilicet, vnum in Ierusalem nomine Barcozba, & alterum postea in ciuitate, quæ dicitur Byter nomine Bencozbam, prout i historijs Talmudicis, & in historia Iosephi ista latius traduntur. hæc & alia notabiliter ponit magister dictus vbi supra, ex quibus ostenditur, quòd non solū de regno Dauid dici debet, quòd fuit figura regni Christi in vniuersali, sed etiam diuisio, vel separatio Israelitarum seu Ephraimitarum a regno Dauid, & à cultu diuino in Ierusalem, fuit propria figura separationis Iudęorum pro maiori parte a regno Christi, & eius ecclesiā. quod facit ad maiorem attētionem contentorium in hoc psal. ad quam attentionem psal. incitat in princi. huius psal. di. *Attendite populus meus.* In quo conclusio finalis est condemnare Ephraim, & Silo, qui figurant magnam partem Iudæorum recedentium a vero Christo, & synagogam reprobatam eorum. Similiter & commendatio Iudæ, quæ figurat paucos de genere Hebręorum confitentes Christum. Similiter, & commendatio Sion, quæ significat ecclesiam Christi, sicut Sion erat ciuitas Dauid.

Replica. In psal. *Attendite.* postil. exponit satis continuando materiam psal. de electione dei, quia Dauid, & sua domus electa fuit ad regnum, contra quam electionem nulla t[...] quam Ephraim præsumpsit, ideo cum generali reprehensione ingratitudinis Iudæorum specialiter reprobatur præsumptio, & ingratitudo illius tribus specialiter, & quasi incidentaliter. Bur. aliter assumit, sed valde discontinuat materiam huius psal. Nam cum a principio dicat de beneficijs dei erga populum Iudaicum in exitu de Aegypto, & de plagis contra Aegyptum. Et ita generaliter prosequitur quamuis ali[...] do specialia de distinctione tribuum Iuda, & Ephraim [...] ferat. Non est autem rationabile, nec verisimile, vt de [...] in Aegypto, in mari rubro, & in deserto subito vadat ad historiam Abiæ, & Ieroboam, prout hic Burg. vult. & po[...] dicum reuertatur ad Aegyptum, & desertum sine cau[...] liori, quam hic Burg. allegat, dicit psal. prophetice loq[...] tamen totus psal. sit historicus, vt patet eius materiā d[...] renti. Melius igitur postil. continuat materiam huius p[...] sic non vagatur, vt Burg. nec motiuum. Burg. fundatur [...] auctoritate negatiua videtur valere. Nā non sequitur N[...] 14. vbi tractatur de infausto bello Iudæorum, non fit sp[...] lis mentio de tribu Ephraim, nisi q Iosue de illa tribu [...] tit, ne bellarent, igitur tribus Ephraim non fuit motri[...] lud bellum, per quod postil. literam, & materiam huiu[...] continuat. Sufficit enim verisimilitudo sumpta ex rati[...] post. quas vide in postil. Nec legitur de tali bello ab ex[...] Aegypto vsque ad tempus psal. quo materia huius ps[...] continuari. Bellum autem inter Abiam regem Iuda, & [...] boam regem Israel, quod Burg. hic prædicto modo va[...] introducit, habet contra se idem argumentum, quod [...] facit contra postil. nam in illo bello, & eius historia nu[...] mentio de arcu filiorum Ephrem, igitur non est ad pr[...] tum Burg. expositio. Tale enim argumētum est apud [...] cōiter Achilles, q̄uis apud doctos, modicū cōcludat, q[...] authoritate negatiua, qđ grādipēdūt et hęretici Vuick[...] Hus. Sed & hoc falsū vr̄, q Burg. ad ꝓbationē sui ꝓposi[...] ducit, videlicet, q Psalmista vult reprobare decē trib' [...] se à regno Dauid separauerūt, cū tn̄ psal. iste loquit' gn̄r [...] de bn̄ficijs dei toti pplo exhibitis, & gn̄raliter de toti[...] ingratitudine ab exitu de Aegypto vsq; ad tpa psal. q ii[...] tu vidit exaltationē Ephraim in ꝑsona Ieroboā reliqs p[...] hui' ps. historialiter intellectis, iō illa trib. ꝑ incidētia [...] ps. ꝑnostice abijcit' de alijs tribub. faciēdo mētionē. Et [...] distinctio tribuū Iuda, & Ephraim nō principale in ps[...] incidētale. Sed qđ addit Bur. Ieroboā, & trib. eū sequēt[...] iuste se à regno Dauid separasse, nō vr̄ verum, nā de illa [...] ratione dixit dominus. 3. Reg. 12. f. A me factum est hoc verbum, de qua materia vide correctionem quintam, Gen. 49.

GLOS. ORDINA.

Cass. Psalmus secundus de lamētatione Gētis pro duritia sua, grauiter affligēde precatur Christum subuenire. Monemur bonis proximorum lætari, calamitatibus affligi.

✠Basil. & Euth. De Antiochi, cognomento illustris ꝯ populum Iudæorum furore, propheticus hic sermo vaticinat', efferri aūt dicitur ex eorum persona, qui in Iudęorū populo magis pij erant, & magis religiosi. ✠ Bed. In ꝑsona Machabęorum canitur (hic Psalm[...] sub Antiocho Epiphane p[...] leges mœniaque patre Ma[...] auctore, vltimis coacti mal[...] fendere aggressi sunt. Aliter vox Apostolorū, ob passio[...] Christi. Aliter anima pœnitens contra pessimos vicin[...] est, dęmones deo supplicat.

¶Attribuitur. ¶Fideli Synagogæ.

Psalm. Asaph. LXXVIII.

DEVS, VENERVNT GENTES

PSALMVS. LXXVIII.

D*Eus venerunt gentes.* Cassiodorus. Prima est co[...] stio, & enumerantur quāta tulerit Ierusalē te[...]

a. *An[...]*

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS LXXVIII.

DEus venerunt gentes, &c. *Huic psal. ꝑmittitur talis titulus in Hebræo:* Psalmus Asaph. *& in translatione Hieronymi.* Canticum Asaph. *in hoc author apparet huius psalmis: de materia eius dicunt aliqui expositores nostri, q loquitur de persecutione [...]d.*

MORALITER.

D*eus, &c.* Psal. loquitur de destructione ciuitatis, & templi ꝑ Nabu. Nabu. & de reparatione per Cyrum.

Moraliter autē potest exponi, vt sit oratio ecclesi[...]

tiochi, vbi non destructa fuit, propter quæ signatur Ecclesiæ persecutio.

A Aug. Venerunt, non dicit quasi nescienti, à quo scit quicquid scit. sed loquitur cum eo pietatis affectu, transfigurans in se eos qui futuri erant, qñ hęc fierent. Est autem deploratio eorum quæ fecit ...us vindicās, & ad... igitur precatio qua ...tinam iam parcat.

August. Venerunt. ...dum erat templū, narrat quasi præterita, quæ in spiritu vidit futura: iam verò ...deter sunt impleta.

a *In hæreditatem tuā.* Augustinus. De populo Israel hæreditas ... sunt electi, sed nō peccati: ergo possunt ...dici de tempori... post ascensionem Christi sed antequam Christus venisset, & ...c etiam hæreditas ... prophetæ & sancti conducti in Babylone, vel sub Antiocho maximè.

Casi. Quod si quis ...ipit hoc post resurrectionem factam, de his quę idololatræ martyribus intulerunt, accipiatur: quia Asaph, etsi propè de Iudęis, tamen & Ecclesia congregatio dicitur, quæ hæreditas & templum quod polluitur in deficientibus. Est Ierusalem libera mater nostra, de qua suauibus pomis ad ...um translatis ipsa videtur deserta, de qua Esa. *Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & clama quæ non parturis.* Quoniam multi filij desertæ magis quàm eius quæ habet virum: cuius circumitus per totum orbem, vbi & persecutio fit.

b *Morticina.* Cas. Cadauera quasi non modo viuentes sæuiunt. Sepelire pietatis est, abijcere crudelitatis.

c *Seruorum tuorum.* ✠ Euthymius. Per sanctos ac seruos ...icos intelligit. qui ex Iudæorū gente occisi fuerant. Sanctos

a ¶ Ierusalem vbi boni aliqui. ¶ Monet iudicem cuius res læditur. b ¶ Per simulachra: non destruxerunt. ¶ Primo occurrit iniuria templi, in quo est contumelia Dei, & hic arguit eos de sacrilegio.

a in hæreditatem tuam, † polluerunt templum sanctum tuum, 1
2
a ¶ Desertionem vt collectis pomis custodiæ deseruntur, vnde. Relinquetur filia Sion sicut vmbraculum in uinea, & sicut tugurium in cucumerario. b ¶ Post sacrilegium, homicidia.

posuerunt Ierusalem in † pomorum custodiam. Posue- 3

a ¶ Qui noluerunt immundis vti. b ¶ Quasi resurrectioni quicquam deperiret. Cum tamen ille ex occultis naturæ finibus totum reintegret, cui etiam capilli capitis nostri numerati sunt.

b runt morticina seruorum tuorum escas volatilibus cœli, 4
5
a ¶ Hæc sunt morticina. b ¶ Quasi ita liceret de sanguine sicut de aqua sine culpa.

c d carnes sanctorum tuorum bestijs terræ. Effuderunt sangui- 6
7
a ¶ Alias, eorum. b ¶ Abundanter & vtiliter. c ¶ Aug cum extra inuenirentur occidendi: uel per totum mundum Ecclesia passa. ¶ Cas. copia cædis in vrbe & extra non ut uacaret sepelire dum omnibus periculum immineret. ¶ Non tantum intra muros, sed etiam.

nem ipsorum tanquam aquam in circumitu Ierusalem, & 8
e non erat qui sepeliret. Facti sumus opprobrium vicinis no-

a ¶ Scilicet auget scelus. b ¶ Gentibus quæ circa Ierusalem vel inimicis Ecclesiæ toto orbe. Quia non eis, sed in conspectu Domini pretiosa mors sanctorum eius.

stris, subsannatio & illusio his qui in circumitu nostro

a Sed. Precatur iam qui deplorabat & orat quod futurum scit, & tunc enim aliqui boni erant inter illos. O. b Quasi noli irasci in finem. c Vsquequo scilicet accendetur in finem.

f g sunt. Vsquequo Domine irasceris in † finem, accendetur ve- 9
10

† seculum.

ctos enim appellat Iudęos, eo quod gens illa præ ceteris om- D
nibus Deo dicata ac sanctificata erat: & quanquam à sanctificatis operibus diu abstinerent, a sanctificatis tamen denominationem retinebant.

d *Effuderunt.* Cassiod. Exaggerat, vt iudicem moueat.

✠ Basilius. Effuderunt, animum ad homicidia propensum habentes, ista sunt ausi.

✠ Euthymius. Tātum sanguinis effuderūt, vt instar aquę, ac riuuli, seu potius fluminis in modū dilaberetur. Effuderūt autē illum in circuitu Hierusalem, pro vbique, per totum Hierusalem & non erat qui sepeliret: alijs nimirum fugientibus, & alijs in captiuitatem actis. E

e *Facti.* Cassiodor. Gloria Hierusalem toto orbe mirabilis versa est in opprobrium vicinis, quod grauius est, quam si remotis, quia hi sunt assidui. Vel, vicini affectiones propinquis iam volentibus credere, vt martyres hoc dicant.

f *Vsquequo Domine.* Cas. Deprecatio pro parte sua contra inimicos & insultantes vicinos, quasi illi ita sæuiunt. Sed ò Domine vsquequo.

Augustinus. Rogat ne vsque in finem irascatur, id est, ne illa uastatio perseueret, sed temperet correctionem. Nomine iræ uindicta iniquitatis accipitur, nomine zeli exactio castitatis, ne anima à Deo fornicetur. Nota hoc pro peccatis euenire hominibus, licet iustis, sicut tres pueri & prophetæ in captiuitate testantur.

g *Velut ignis.* August. Vre tandiu, donec aurum. i. uirtutum perfectio purgetur, ligna idest, uitia cinerentur.

☞ *Zelus tuus.* F

NICOLAVS DE LYRA.

...rum sub Antiocho rege, qui polluit templum ponendo ibi abominandum idolum, & populum Israel occidit, qui nolebat transire ad gentilem ritum, vt habetur diffusè primò & secundò Machabæo. Sed huic expositioni non consonat quod dicitur in principio Psal. Posuerunt Ierusalem in pomorum custodiam, loco cuius in Hebræo ponitur. Posuerunt Ierusalem in aceruum. *Et in translatione Hierony.* In aceruis lapidum. *Per quod manifestè exprimitur destructio ciuitatis & templi, quod non fecit Antiochus, sed polluit templum ponendo ibi idolum, vt prædictum est propter quod melius dicitur, quòd Psal. iste loquitur de destructione ciuitatis & templi facta per Nabuc. regē Babylonis vt habetur. 4. Reg. vlt. Et de reparatione per Cyrum regem Persarum, qui dedit licentiam reædificandi templum. 1. Esdr. 1. Igitur secundum hunc sensum Psal. iste diuiditur in tres partes: quia primò ponitur Psal. lamentatio pro dicta destructione, secundo eius deprecatio pro reparatione, ibi.* Effunde iram. *Tertio ipsius consolatio pro exauditione, ibi.* Nos autem. *Circa primum dicitur lamentando.* Deus uenerunt gentes. *i. Babylonij, qui erant gentiles.*

In hęreditatem tuam. *i. in Iudæam, quæ dicebatur Dei hæreditas, eo quòd eam filiis Israel dedit, & quia in ea fides & cultus Dei viguit, sicut dictum est supra Psal. 75.* Notus in Iudęa Deus.

Pollue-

2 Polluerunt. tu. *Ipsum destruendo, & vasa diuini cultus asportando, humanis vsibus applicando, Dan. 10.*

3 Posuerunt &c. *Custodes enim pomorum faciunt magnum aceruum lapidum, vt desuper ascendentes videant per totum pomerium, & sic ista translatio redit in idem cum translatione Hieronymi & litera Hebraica, vt patet per prædicta.*

4 Posuerunt morticina. *i. corpora mortificata, vnde translatio Hieron. habet.* Dederunt cadauera seruorum tuorum. *Quia indifferenter cum aliis occidebant Leuitas & sacerdotes diuinis ministeriis intercedentes.*

5 Escas uolatilibus cœli. *Quia super terrā remanserunt insepulta.*

6 Carnes sanctorum tu. *Quia indifferenter occidebant iustos & peccatores, exceptis paucis à Deo reseruatis.*

7 Effuderunt sanguinem ipso. *Ex dictis patet sententia.*

8 Facti sumus oppro. ui. *Quia Philisthæi & alii in circumitu Iudęæ habitantes faciebant de Iudæis suas derisiones: subsannatio est modus derisionis dictus à rugatione nasi.*

9 Vsquequo domine irasceris in finem. *Tenendo populum tuum in afflictione & captiuitate tam continuè & prolixè.*

10 Accendetur uelut ignis zelus tu. *Ita quod non extinguatur nec mitigetur, & loquitur Psal. in persona populi in captiuitatem ducti, sicut præuidebat.*

Effunde.

MORALITER.

...fideles sancta loca destruentes & prophanantes, quod ...ctum fuit tempore Cosdroe, & iterum tempore Saladi... Et primo ponitur lamentatio pro tali destructione, cum ...icitur.

Deus &c. In qua operatus es salutem.

Posuerunt templum. scilicet Ecclesias prophanando, & ibidem turpia faciendo.

Posuerunt Ierusalem in po. cu. Id est posuerunt rectores in Ierusalem personas uiles, sicut persona uilis ponitur ad custodiam.

4 *Posuerunt &c.* Quia tunc multi Christiani fuerunt occisi, & sine sepultura dimissi.

8 *Facti sumus oppro. vici. no.* Id est, seruilis conditionis & despicabilis.

9 *Vsquequo dom.* Hic ponitur secundo deprecatio pro reparatione, cum dicitur. *Vsquequo Dom.* dimittendo Christianos in hac miseria.

Effunde

a *Zelus tuus.* ✠ Basilius. Cum legem daret Dominus præ-
A cepit ne quem alium Deum adorarent. Quoniam, inquit, ego Dominus Deus tuus zelotes sum.

✠ Euthymius. Ductus est hic loquendi modus metaphoricè ab ijs, qui vxoribus suis irascuntur, quoties in adulterij eas suspicione deprehendũt. Eandem etenim analogiam, hoc est, eandem proportionem, seu rationem retinebat olim Deus cum Synagoga, quam habet maritus cũ vxore, veluti qui præ ceteris gentibus eam diligebat, & vicissim ab ea sola diligebatur.

† 3. 22 q. 5. c. si ver. Effunde iram tuam.

b *Comedi.* Augustin. Ferarum dentibus tradendo.

Desolauerũt, euersione ciuitatis quæ ciuibus suis nudata est, vel quia occiderũt substitutos loco ciuium occisorum. Iacob pro
B homine, homo, scilicet pro gente quę offendit. Gratus patriarcha, vt eius memoria peccata populi mitiget.

† gentes.

a Et. Potius. Non est hoc dicere maliuolentia, sed præuisa dicuntur. Vt multam.
b Subditos. Vt sicut illi nos opprimunt, ita illi tuis virtutibus obruantur.

a lut ignis zelus tuus. † Effunde iram tuam in gentes quæ te 1

a Ipsos reges. b Nec scire voluerunt nec timere. Culpa Iudæorum horum comparatione leuior. 2
c Sed Dæmonia, vel quamlibet creaturam, non creatorem.

non nouerunt, & in regna quæ nomen tuum non inuoca- 3 4

a August. Insuper oppugnauerunt. b Aug. aliquos incorporando sibi vel occidendo.
c Iudaicum populum. d Ecclesia quæ iunior, cui seruit maior. e Ita fac in gentes quę te non no. sed Ne memineris.

b c d uerunt. Quia comederunt Iacob, & locum eius desolaue- 5 6

Vel hæc mala nobis inferunt. a Aug. sed quia scio te pro peccatis nos & per eos flagellare, ideo precor. Confessio delictorum ad veniam prouocat. b A parentibus venientium vel propagatione vel imitatione.

e f runt. Ne memineris iniquitatum nostrarum † antiquarum, 7

a Ne ad iudicium damnandi veniamus. b A meritis. Ad bona facienda.

g citò anticipent nos misericordiæ tuæ, quia † pauperes fa- 8 9

a Sed gratia liberum arbitrium adiuuet. Quasi, paupertas id est infirmitas nostra te miserante adiuuetur ad bona facienda. b Quasi, tu salutaris, nos infirmi. Qui necessarius es infirmitati nostræ.

h i cti sumus nimis. Adiuua nos Deus salutaris noster, & pro- 10 11

a Vt qui gloriatur, in Domino glorietur, non in se. 1. Cor. 1. d.

k l m pter gloriam nominis tui Domine libera nos, & propitius 12

Non propter nos. a Aug. hoc magis pro gentibus qui pereunt desperando de Deo. Q. vel non est vel suos non adiuuat.

n o esto peccatis nostris propter nomen tuum: † Ne forte dicant 13

a Vt videamus conuersos qui non modo persequuntur, vel sume vindictam de malis qui fu. san.

p in † gentibus, vbi est Deus eorum? et innotescat in natio- 14 15

c *Iacob.* August. Hæc est supra dicta hæreditas.

d *Locus.* Cassiod. Ciuitas, vbi templum quo congregabantur ad festa.

e *Iniquitatum nostrarum.* Beda Venerabil. Id est, quas à patribus contraximus, quibus scilicet iam non debetur correctio, sed damnatio, nisi adsit gratiæ tuæ miseratio. Scriptum est enim, aĩa quæ peccauerit ipsa morietur. Et visitabo peccata patrũ in filios, vsq; in tertiam & quartam generationẽ.

Ezech. 18.

✠ Basilius. Pij erant qui hanc orationem offerebant. Est enim celebris Machabæorum virtus, qui orant ne priorum peccatorum pœnas de populo exigat.

f *Antiquarum.* Cassio. Non dicit de præteritis tantum, cum
C & hoc tempore quidam Iudæi idola sequerentur, sed similium antiquis quibus innumeris annis peccauerunt.

Antici-

g *Anticipent.* Cassiodo. Ante iudicium quod timet homo, quia nisi indulgentia præuenit in iudicio, non ...itur reus.

h *Nimis.* Ne quis de actibus præsumat.

i *Adiuua.* Cas. In bello defensionis legum, quia non sed in virtutibu... confidunt.

K *Propter glo...* Non propter ...tum, vt erepti ...mini honorem ...mus.

l *Propter gloria...* Pietati sancti n... tribuatur, non ... quod actibus ... non potest habe...

Adiuua nos ... Per hoc nec in ... est gratiæ, nec ... berum arbitriũ ... enim adiuuatur ... per seipsum ... agit.

m *Libera nos.* Liberat, id est, ... malis, cum & ... ad faciendam i... & propitius est ...tis sine quibus ... viuitur.

n *Ne forte.* ... Illud vsitatum à perfidis vbi est? Vel non est, vel non insultatio non ferenda.

o *Dicant gentibus.* ✠ Basilius. Alij interpretes, qu... iam tum factum sit, dixerunt. Quare dicunt gentes, ... Deus eorum? Hoc est quod me cruciat, quod gẽtes b... miam contra te spargere & subsannando dicere aud... est Deus vester, quem Aegyptum flagellasse, & relic... nia vulgata illa & decantata perpetrasse dicitis?

p *Innotescat.* Vel hic in conuersis perimitur iniquita... ante optauerat, vel in fine pereunt, quod hic dicit ... tando, sed prophetizando.

Augustinus. Quia iustus non delectatur de pena ... quia non eum odit, sed de diuina iustitia, quia Deum ... econtra iniustus facit.

Compe...

NICOLAVS DE LYRA.

1 Effunde. *Hic consequenter ponitur Psalm. deprecatio, & primo implorat diuinam iustitiam contra hostes, secundo eius misericordiam erga ciues, ibi.* Ne memineris. *Circa primum dicit.* Effunde iram tuam, *idest effectum iustitiæ tuæ per vindictam.*

2 In gentes quæ te non nouerunt. *Quia non habebant fidem vnius veri Dei, sed erant idololatræ pessimi colentes idolum Belis, & etiam draconem, Dan. 14.*

3 Et in regna. *Quia sub rege Babylonis multa regna erãt subiecta.*

4 Quæ nomen tuum. *Quia non habebat eius fidem, propter quod dicit Apostolus, Rom. 10.* Quomodo inuocabunt eum in quem non crediderunt?

5 Quia comederunt Iacob. *Id est, populum descendentem de Iacob, quem dicuntur comedisse, eo quòd bona eius diripuerunt, & populum in magna parte occiderunt & captiuauerunt, sicut tyrannus dicitur comedere subditos suos.*

6 Et locum eius. *Quia ciuitates Iudęæ depopulauerunt & destruxerunt.*

7 Ne memineris. *Hic consequenter implorat Dei misericordiam erga ciues, dicens.* Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum, *idest ab antiquo à patribus nostris inceptarum, vt patet in processu lib. Iudicum.*

8 Cito anticipent &c. *Cuius anticipationis causam subdit.*

9 Quia

9 Quia pauperes facti. &c. *i. spoliati & afflicti, & ideo ... nos misericordiæ tuæ, ne ex nimia tristitia absorbeamur per i... tiam seu desperationem, & loquitur Asaph in persona populi cuius captiuitatem futuram præuidebat.*

10 Adiuua nos. *i. qui saluasti nos de Aegypto, & in alijs præteritis, & in hoc allegatur diuina magnificentia, quia modi... gnifici libenter audire bona quæ contulit, vt habetur in 4. E...*

11 Et propter gloriam. *q. d. quia tu nominaris Deus nos... populus tuus, & ideo nostra liberatio pertinet ad gloriã nom...*

12 Et propitius esto. &c. *i. propter tuam bonitatem, no... nostram iustitiam.*

13 Ne forte dicant in gentibus. *i. inter Gentiles.*

14 Vbi Deus eorum. *q. d. nullius momenti & virtutis e... non saluauit populum suum. Sic enim loquebantur Babyloni... Gentiles de Deo Iudæorum.*

15 Et inno. in natio. coram ocu. nostris vltion. san. ... tuorum qui effusus est &c. *Hic terminatur versus in H... in translatione Hieron. & est sensus.* Vltion. san. ser. tuor ... *effusus est à Babyloniis. Innotescat in nationibus, ita quòd o... tiones sciant. Coram oculis nostris, ita. s. quòd nos etiam vid... laudem tuæ iustitiæ, sicut factum fuit de Aman et filiis eius, q... gentem Iudæorum machinabatur exterminare, & videntibu... fuit suspensus cum filijs suis in patibulo, Esther. 7. d.*

I

MORALITER.

1 *Effunde iram tuam.* i. punitionem super Saracenos.

5 *Quia comederunt Iacob &c.* Id est, populum Christianũ, ad quẽ nomen Iacob & Israel est translatũ, Ro. 2. d. *Nõ enim qui in manifesto Iudæus est, neque quæ in manifesto in carne circuncisio, sed qui in abscondito Iudæus est, & circuncisio cordis in spiritu, non litera.*

7 *Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum.* i. contractarum à patribus nostris & à nobis in nostra iuuentute.

8 *Cito anticipent nos misericordiæ & cætera.* Et subditur causa.

Quia

9 *Quia pauperes facti sumus ni. &c.* Idest, impotentes ... faciendum tibi de peccatis.

10 *Adiuua nos Deus salutaris &c.* Per tuam potenti...

11 *Et propter gloriam nominis tui Dom. &c.* Non pro... stram iustitiam.

13 *Ne for. di. ĩ gen. etc.* Reputãtes q̃ sis ĩpotẽs ad nos

14 *Et innotescat in natio.* i. infidelibus tua potentia ex cussionis experiẽtia, propter eorum blasphemiam, crudelitatem in occisione Christianorum & carcer...

Compeditorum. August. corruptibilitate carnis, quæ aggrauatam, per quam præualet aliquando persecutor: has compedes non sentiunt nisi illi qui ingemiscunt grauati, ab his cupiebat dissolui Apostolus & esse cum Christo. Vel compedes sunt præcepta Dei, quibus colligantur sancti, quæ patienter sustentata in ornamenta vertuntur, Vnde. *Iniice pedem tuum in compedes eius.*

Cas. Compeditorum, literam de his dicit, quos Gentiles vinxerunt: qui cum tenerentur orant vt Ecclesia fratribus non deficiat, & sic eos perimit.

Secundum magnit. August. Res enim magna in Christianis secuta est, quam non crederent. Filios, quia crescunt exemplo patriti.

Posside filios mor. August. Hoc semper fit. Nam sancti martyres ne infructuosus esset posteris sanguis eorum, vt inde crescit seges, vnde putabatur peritura.

Cas. Pia precatio ne filios eorum proiiciat, qui pro eo puniti sunt. Posside, ne quo errore maculentur.

Redde. Cas. Etsi corporaliter reddit, salus est tamen animarum. Septuplum, perfectionem doni cęlestis significando spiritusancto replemur.

In sinu. In secreto animorum ubi fit conuersio. Improperium, aduersariis reddant laudes. gloriosa vindicatio qn inimicorum cor audat Deus. Vel septuplum. Septupla retributione perfectionem pœnæ significat, sicut & de bonis, cum dicitur septuplum accipiet in hoc seculo: quod positum est pro omnibus bonis, quasi nihil habentes, & omnia possidentes: quia in hoc numero plenitudo significatur. Vel septuplum pro infinito. D

Septuplum. ✲ Beda, idest in corpore & anima, septenarius enim numerus constat ex ternario & quaternario, & ternarius quidem pertinet ad animam propter tres principales virtutes ipsius animæ, scilicet irascibilitatem, concupiscibilitatem, & rationabilitatem. Quaternarius pertinet ad corpus, propter quatuor elementa ex quibus constat.

¶ Quasi cito fiat. ¶ Temporalis vt æternam euadant.
nibus coram oculis nostris † Vltio sanguinis seruorum tuo-
a ¶ Autem, quasi malis ita fiat.
rum qui effusus est, † introeat in conspectu tuo gemitus 1
¶ Vel, ctum. ¶ Vel vin. ¶ Hæc petebat gemitus illorum. ¶ Potentiæ. 2
a b compeditorum Secundum magnitudine brachij tui † pos- 3
a ¶ Vel recipe. ¶ In adoptionem. b ¶ Id est posteros. c ¶ Aug non optat sed vera prophetat.
d ¶ De quibus supra dixit. ¶ Inter quos est Ecclesia vsque ad separationem futuram.
c d side filios † mortificatorum. Et redde vicinis nostris septu- 4
c ¶ In occultis, nunc in hac vita. ¶ Vnde supra dixit, vt post innotescat in natione. c. o. n. 5
b ¶ In seruis putantes nomen tuum delere de terra.
e f plum in sinu eorum, improperium ipsorū quod exprobra- 6
a ¶ Quos putabant se perdere. ¶ Illis ita. ¶ Fide. ¶ Doctrina tua pasti,
g uerunt tibi Domine. Nos autē populus tuus & oues pascuæ 7
a ¶ Laudabimus te in nobis. b ¶ Quia vsque in finem seculi non delebitur Ecclesia, vt putabant. 8
c ¶ August. id est in omnem generationem, idem quod in sæculum.
tuæ confitebimur tibi † in seculū. In generatione & gene- 9
¶ Aliis. a ¶ Aug quæ vt taceretur nos finire conati sunt. 10
rationem, annuntiabimus laudem tuam. 11

† relinque (dimitte filio mortis) idest fac vt aduersarii relinquant & absoluant eos quos ad mortē adiudicarunt)

f *Improperium.* August. Hoc redde idest pro isto opprobrio da eos in reprobum sensum. Homo namque cum datur in reprobum sensum idest, in interiori sensu accipit suppliciorum meritum futurorum. E

g *Nos autem.* Cas. Conclusio exultatiua non victorum sed patientium. Et suauis conclusio lamentationis.

Aug. Nos autē. Hę sunt reliquiæ à Mathathia cōgregatæ. Vel generaliter de omni genere piorum ac verorū Christianorum accipiendum est, vt etiam Christianus populus ibi sit mistus, hic est grex pro quo orauit, ne diutius irasceretur.

August. Vel, in generatione, id est in futuro seculo annuntiabimus: non pro aliorum instructione, sed pro debito honore.

GLOSSA F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Introeat in conspectu. *Vt à vinculis & carceribus absoluantur.*

2 Secundum magnitudinem brachij tui. *id est fortitudinis quæ per brachium designatur.*

3 Posside filios mortificatorum. *idest morti propinquorum ex afflictione, vnde translatio Hieron. habet.* Filios interitus. *Filii enim interitus dicuntur illi qui sunt dispositi ad interitum, sicut filii mortis, qui sunt digni morte secundum modum loquendi scripturę.*

4 Et redde vicinis nostris. *scilicet Philisthæis & aliis nationibus in circumitu Iudææ positis.*

5 Septuplum in sinu. *Id est vindictam perfectam, quæ septenario designatur. Cuius causa subditur.*

6 Improperium ipsorum. *Captiuitatem enim Iudæorum attribuebant impotentiæ diuinæ: & sic iustum erat quod talis blasphemia puniretur.*

7 Nos autem. *Hic vltimo ponitur gratiarum actio pro deprecationis exauditione, quam vidit Asaph futuram: & iungit se cum populo tempore liberationis futuræ, eo quòd erat de eadem lege, di.* Nos autem populus tuus. *cui in monte Sinai legem dedisti.*

8 Et oues. *Quia manna cœlesti nos pauisti.*

9 Confitebimur tibi in seculum. *Confessione laudis pro liberatione nostra, & non solum semel, sed futuris temporibus, ideo subditur.*

10 In generatione & generationem. *Id est in generationibus sibi succedentibus.*

11 Annuntiabimus laudem tuam. *Quod videbimus impletum, eo quòd Psalmus iste recolitur, vt sit oratio Ecclesiæ in generationibus sibi succedentibus ad magnificationem laudis diuinæ.*

Moraliter potest exponi Psal. iste, vt sit oratio Ecclesiæ contra infideles, Ecclesias & sancta loca prophanantes, occidentes populum Christianum, & eius terram destruentes, propter quod Ecclesia in principio huius Psal. hanc deuastationem lamentatur: & secundo deuote & humiliter pro restauratione deprecatur, ibi: Effunde, &c. *Implorando Dei iustitiam contra infideles, & eius misericordiam erga fideles, & vltimo regratiatur in spe exauditionis, ibi.* Nos autem.

PSAL.

MORALITER.

4 *Redde vicinis nostris septuplum &c.* idest punitionem perfectam. Septem enim diebus omne tempus comprehenditur, ideo per septenarium, perfectio designatur.

7 *Nos autem.* Hic vltimo promittitur gratiarum actio pro exauditione deprecationis sperata, cū dicitur. *Nos autem &c.* In te per baptismum regeneratus.

8 *Oues pascuæ tuæ.* Id est sacramenti Eucharistiæ ad quod non admittuntur nisi regenerati per baptismum.

9 *Confitebimur tibi, &c.* Confessione laudis.

Qui

ADDITIO.

I Psal. 68. *Deus venerunt gentes.* Vbi dicitur in postil. De materia verò eius.

Materia huius Psal. nō potest applicari ad destructionem ciuitatis & templi per Nabuchodonosor, vt postil. vult: primo quia nullo modo consonat huic quòd dicitur. *Posuerunt morticina ser. &c. & carnes sanctorum tuorum.* Constat enim quod tota ferè multitudo Iudęorum qui fuerunt captiuati vel occisi tempore Nabuch. nec erant serui Dei vt in multis locis habetur à prophetis, vnde & Ezechiel qui in medio illius captiuitatis Babylonicæ prophetauit, dicit in persona Dei: *Fili hominis mitto te ad filios Israel ad gentes apostatrices, &c.* Ezechi. 2. b. Licet enim inter eos fuissent aliqui paucissimi iusti, scilicet Ieremias, Daniel, Ezechiel, Esdras & huiusmodi: illi tamen nō fuerunt occisi, nec eorum sanguis effusus, &c. Nec ab eis nominare licet totam illam multitudinem seruos Dei & sanctos, quinimo sacra scriptura vniuersaliter loquendo eos nominat apostatas, vt patet in prædicta autoritate Ezech. & Esa. simpliciter eos nominat gentem peccatricem di. Vę gen. pec. &c. Esa. 1. a. & sic in multis aliis locis diuersimode appellabantur à prophetis transgressores diuinorum præceptorum: non autem serui Dei nec sancti. Itē non consonat huic expositioni quod dicitur: Polluerunt templū sanctū tuū, quia Chaldęi cōbusserunt tēplū & ipsum penitus destruxerunt, quòd est alterius rōnis à pollutione. Item non consonat huic expositioni quod dicitur. *Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum.* Ipsi enim de presenti habebant quā plurimas iniquitates, pro quibus potius debebant deprecari Deū, q̃ pro iniquitatibus antiquis seu antiquorū, vnde melius & ꝑprius exponit per doctores nros iste Ps. de persecutio-

secutione Iudęorum tēpore Antiochi, in quo tempore maior es eorum.s. sacerdotes & eorum sequaces à quibus multitudo debet denominari, fuerunt veri serui Dei, & multi eorum sacro martyrio coronati, eo q; propter honorem Dei, & ne idola colerent, disponebant se morti, vt patet in libris Macha. Antiochus etiam non combussit nec destruxit templum, sed potius polluit, idolum abominabile ibidem constituendo. Similiter & isti propriè dicebant. *Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum*, cum essent rectè viuentes, & ideo rectè credebatur, q; illę tribulationes eis aduenissent ex peccatis antiquorum. vnde Hebraica litera in hoc loco habet. *Ne memineris iniquitates antiquorum.* Quod autem obijcitur à postil. ex hoc q; dicitur. *Posuerunt Ierusalem in pomorum custodiam.* Non valet contra prædicta. Intelligitur enim secūdum quosdam, q; fecerunt Ierusalem vilem & abiectam, sicut custodiam pomorum, quæ pomis collectis in modicum reputatur, licet non sit destructa. Secundum verò quorundam Hebræorum expositionem, quam in hoc loco credo esse veram, dictio quæ hic ponitur vbi translatio nostra habet. In pomorum custodiam, propriè significat loca infirma seu subterranea, vnde dicunt quòd Græci in persecutione Antiochi fodiebant Ierusalem in multis locis ad quęrendos thesauros, prout sępe faciunt debellatores ciuitatum famosarum, & sic intelligunt illud. *Posuerunt Ierusalem in foueas seu fossas infirmas seu subterraneas* ratione prædicta.

REPLICA.

In Psal. *Deus venerunt gentes &c.* Postil. dicit materiam eius esse destructionem ciuitatis & tēpli per Nabuchodonosor. Et bene applicat. Sed Bur. dicit illam applicationem non valere. Primò ex eo: quia omnes in illa captiuitate erant apostatæ & idololatræ: ideo de eis non potest exponi. *Posuerunt morticina seruorum tuorum &c. Et carnes sanctorum &c.* Ad illud dico iudicio meliori saluo quòd impia est sententia Bur. in hac parte. Quod sic patet: quia captiuitatem & miserias hic descriptas Deus comminabatur populo in diuino cultu bene reformato per Iosiam optimum regem, cuius comminationis causa assignatur prauitas Manasse regis, vt patet per litteram litteram planam. 4. Reg. 23. & 24. Et quia post Io[...] fuit rex ita prauus & potens, qui populum cōuersun[...] siam ita generaliter auerteret à Deo, vt impiè sen[...] Nam Ioacim post Iosiam regnauit tribus mensibus [...] ctus à Pharaone rege Aegypti ductus est in Reblata[...] 3. Reg. 24. post quem regnauit Eliacim, alias dictus [...] Huius temporibus istæ miseriæ inceperunt, per te[...] bylonis, latrunculos Chaldęorum & Syrię Moab &[...] & totum propter Manasse peccatum, vt dicitur e[...] Nec Burg. impiam sententiam suam probat per Ez[...] quia ille fuit missus ad residuum populi iam captiua[...] ius potentes qui erant desperati ex vehementia t[...] nis, & ratione illius desperationis domus exaspera[...] bantur: quibus non obstantibus sanguis multus fa[...] innocentium in circumitu Ierusalem fuit effusus a[...] summatam captiuitatem, iuxta mentem huius Psal[...] ne impietate dicere possumus omnes sacerdotes, L[...] innocentes apostatasse, & non multos in populo b[...] mansisse, de quorum occisione hic dicitur. Cum & [...] Leuitas in plerisque locis sic laudet, quòd nec in a[...] ne vituli, nec morte Christi consenserunt, nec vnqu[...] lolatriam commiserunt, vt probat infra in 2. additi[...] 11. Non erant igitur omnes impij, & apostatæ tēpo[...] uitatis Babylonicę, prout vult Burg. contra dicēd[...] Modi autem loquendi prophetarum per Burg. a[...] peruersis exponantur. Quod autem secundo obij[...] quod destructio templi non dicitur pollutio, vocali[...] cultas. Quod tertio obijcit de oratione sic tribulat[...] *memineris iniquitatum nostrarum antiquarum &c.* Prou[...] legat, est ad propositum posti. quia non propter pe[...] sed prædecessorum suorū Achaz & potissime Ma[...] sunt, vt habet litera plana supra allegata. Ad secūd[...] quod Bur. facit pro veritate suæ expositionis facili[...] deduci pro expositione postil. Cum enim dicit, q[...] poribus Antiochi a bonis sacerdotibus & eorum se[...] debeat denominari tota multitudo, sic etiam in n[...] stil. Quando erant plures prophetæ sacerdotes & i[...] dictum est, quam tempore Antiochianæ cladis.

a ¶ Alias in finem. ¶ In melius vt iam sint generatio dirigens se in Christū.

a † Intellectus † pro his qui commutabuntur

a ¶ Qui dirigentes interpretantur. b ¶ Illuminati.

b psalmus pro Assyriis testimonium Asaph.

PSALMVS LXXIX.

¶ Desideratur & inuocatur vt veniat. ¶ O Deus pater. ¶ Videntes te.

c QVI † REGIS ISRAEL †

† In finem vide Psal. 4.
† vide Psal. 44.
† pascit.

GLOSSA ORD.

A a *Intellectus pro his &c. Commutabuntur.* August. In melius vt iam non sint generatio quæ nō direxerit cor suum, sed dirigēs, vel sicut agit de commutādis, ita & de Iudæis q; se dirigūt per liberum arbitrium & per carnales obseruātias. Vel pro his qui cōmutabunt, & pro Assyriis. i. pro conuertendis & superbis. Et his. s. conuertendis, est testimoniū rectę fidei, his. i. superbis, est testimoniū perfidiæ.

B b *Asaph.* Illuminatus agit de aduentu Christi & de vinea eius, bonum testimonium de capite ipso & corpore eius, rege & plebe, pastore & grege.

PSALMVS. LXXIX.

QVi reg. &c. August. Hic loquitur Asaph illuminatus de aduentu Christi, qui conuertit hominem, & vineā de Aegypto eductam solidat: hoc est testimonium pro his qui immutantur.

Cassiod. Supra tre[...] pro peccatis synagog[...] iam præsumit & cō[...] melius testimonium [...] psalmus synagogæ es[...] nium de capite ipso &[...] eius.

Cassiod. Deprecatio primi aduentus, per quem [...] tio generis humani.

Cas. Per actus diffinit. O Deus fili. Qui regis, spi[...] Israel, videntes te. Intende, id est, lumen pietatis [...] infunde, vt à te simus clari, qui per nos sumus ten[...]

✱ Euthymius. Per israelem, vel ipsum Iacob[...] cham intelligit, cui Deus pollicitus est, se ei semp[...] rum, & seruaturum se eum in periculis, vel ipsum [...] qui ab eo originem traxit, duxit enim Deus hunc [...] quasi gregem in deserto.

C

NICOLAVS DE LYRA. PSALMVS LXXIX.

QVi Reg. Israel. *Huic Psal. præmittitur talis titulus in Hebræo:* Ad victoriam super Sosan im testimonium Asaph. Psal. *Circa quod sciendum, quòd Sosanim secundum Hebræos modernos significat rosas in plurali: secundum verò Hieron. significat lilia: & dicit melius vt credo, secundum quod dixi plenius suprà in titulo Psal. 44. tamen per hoc non mutatur sententia, quia idem hic intelligitur per rosas & lilia eodem modo quo dictum fuit Psalm. 44. Dicit igitur Ra. Sa. quòd per lilia intelligitur filij Israel, ad hoc inducens illud Cant. 2. a.* Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias, *quod exponit de synagoga seu de populo Israel. Lilia igitur ista post tempus Asaph fuerunt in tribus notabilibus persecutionibus designatis per spinas. s. per Babylonios, & per Antiochum illustrem, & per Romanos, in qua sunt modo: A prima autem persecutione fuerunt liberati per Cyrum, qui dedit eis libertatem redeundi ad terram suam, Deo hoc illi inspirante. 1. Esdr. 1. A secunda per Machabæos: Et à tertia expectāt Iudæi liberari per messiam futurum, & propter hoc in hoc* [...] *citur.* Conuerte nos scilicet. *De luctu ad consolationem* [...] *Rab. Sa. dicit. s. quarto versu & octauo & vltimo. Et ad h*[...] *adaptat literam huius Psal. prout potest. Sed hæc expositio* [...] *quantum ad hoc, quòd dicit Christum venturū: quia loqui*[...] *eius aduētu qui iam transiuit in præteritum, prout diffuse* [...] *quadam quæstione de quolibet per scripturas veteris test.* [...] *quibus valde extorte exponit litteram quæ habetur infra.* F[...] tua super virum dexteræ tuæ, & super filium hom[...] confirmasti tibi. *Quem exponit de Esau, per quem intell*[...] *Roma. vel potius populum Catholicū Romanæ Ecclesiæ su*[...] *sic:* Fiat manus tua *i. vindicta tua, super virū dexteræ* [...] *Esau qui est vir stans. s. vt signū ad sagittam, vt faciat vin*[...] *tera tua de ipso, patet quod ista expositio est extorta: qui*[...] *ræ Dei & confirmatus sibi non accipitur in scriptura nisi* [...]

Cassiodor. *autem & aliqui alij doctores Catholici exp*[...] *Psal. ad litteram de Christo, & bene vt credo. Tum quia l*[...]

MORALITER.

1 *Qui Reg. Israel.* Sicut præcedens Psal. expositus est mysticè, vt sit oratio Ecclesię contra hostes visibiles, sic iste potest exponi, vt sit oratio Ecclesiæ cōtra hostes inuisibiles, de qb' dicit Apostolus Ephe. 6 b. *Nō est nobis colluctatio ad*[...] *& sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduers*[...] *ctores tenebrarum harum contra spiritualia nequitiæ.* Sic[...] tur orando. Qui Regis Israel, idest populum Chr[...] ad quem nomen Israel est translatum, vt dictum [...]

seph. Cassid. Fidelem populum ducis in caulas Dei, vt ad pascua de quibus. Alias oues habeo quę non sunt de hoc ouili, & illas oportet me adducere, vt fiat vnum ouile & vnus pastor. Propria singulis verba, regitur Israel, ducitur Ioseph idest, deuotus populus.

anifestare. Cas. Rogat, vt qui in secreto maiestatis erat per carnationem, ap pareat coram Iudæis promissum erat, fa... in eis has uirtu- tes... his nominib9 ...tur, Ephraim, ...min, & Ma. Augu. Manifesta ...am. Angelis no ...notesce homi- ...

ram Ephraim: ...st. Id est gente ...orum, ubi hæ tri ...licet coram fru ...tione, & filio dexteræ, ut & nos simus plenitudo scien ...r charitatem, quæ Deus est. Et coram Manasse idest ..., ut iam illi uenias in mentem, iuxta illud: Reminiscē- ... conuertentur uniuersi fines terræ.

...cita. August. Repetit quod orauerat. Ordo talis. Veni ...in carnem. Et excita potentiam tuam, in resurrectio- ...uia uisus es infirmus in passione, dum dicitur. Si filius ...es, descende de cruce. Quòd presignatum est, cū Iacob ...luit angelo ipso quidem uolente, & tamen uictus be- ...it uictorem, sed & claudū fecit eundem, Claudicat qui ... populo Iudęorū, sed & ibi est bñdictū genus Apostolo ...cita ergo.i.crucifixus ex īfirmitate, resurge ex uirtute. Cassiod.

Cassiodorus. Excita, potentiam miraculorum olim factorum, quæ sopita est donec res eorum & veritas appareat. D

Venit vt saluos facias nos. Ecce quantam vtilitatem nouit incarnationis: & ideo tam studiosè precatur, quæ enim vota hic sufficiunt petere Deum uirtutum, quem nouit miracula in se facturum: Qui solus ab infidelibus liberas, converte distortos, & conuersis ostende faciem tuam, quia conuersos solet respicere. Quousque hoc Asaph illo tempore dicebat quo uenire petebat, quod adhuc differebatur consilio Dei. Iratum dicit, quia tardat. Ecce quę pietas & desiderium petentis: & ideo clamat, quia sciebat differri. E

a Filium mitte. b Aug. ipsum qui interpretatur augmentum: & mortuo grano auctus est multum populus Dei & iunctus in angulo duobus parietibus. c Intende ita. d Super illas potestates cœlorum in plenitudine scientiæ quæ est charitas.

a de, qui deducis velut ouem b Ioseph. c Qui sedes d super Cheru- 1 2

a Vt & nos simus plenitudo scientiæ, quod potest esse per charitatem quæ est Deus, qui scit, quid nescit.

b c bin † manifestare, † coram † Ephraim, Beniamin & Ma- 3 4 5

Tu ipse Quasi sic erimus salui:

d nasse. Excita potentiam tuam & veni, vt saluos facias nos. 6 7

a Aliter non conuertimur, nisi tu facias. b Auersos à te. c Fac scire. Nube carnis opertam. d Filium qui est imago tua.

e Deus † conuerte nos, & ostende faciem tuā, & salui erimus. 8 9 10 11

Enumerat quæ interim mala. Cibabis. Panis lachrimarum est uita doloribus plena: sed & hic cibus, dum non sic extinguimur sed erudimur. Addit quod et potus, quia hęc duo sunt quibus uiuit omnis homo. Nam quod tempus à lachrymis uacuum? Quas tamen lachrymas das in mensura distributo modo. Vnde: Fidelis Deus, qui non patitur uos tentari supra id quod potestis etc.

e *Faciem tuam.* Augustinus. Hæc facies uelata fuit Asaph tempore infirmitatis Christi, et tunc ægrotauit Asaph, non ualens intueri uelatum nube, de qua dicitur: Ascendit Deus super nubem leuem, et intrabit uel ingredietur Aegyptum, id est, carnem immunem à peccato, illuminauit uero eam cum surrexit et ascendit, et ita saluamur.

Quousque F

NICOLAVS DE LYRA.

...at, *vt videbitur exponendo. Tum quia hoc dictū consonat dictis ...orum antiquorū. Dicit enim Ra. Moyses exponens illud Gen. 40. ...ebam coram me vitem &c. Vna expositio est. Hic est Israel de ...to transplantatus in terram promissionis. Alia expositio est: ...l Messias, sicut scriptum est, Psal.* 79. Et perfice eam quam ...auit dextera. *Et est plantatio à superiori ad inferius. Et hoc di- ...Moy. valde cōsonat personæ Christi: In quo est duplex natura. ...ta natura & humana, diuina à superius, humana ab inferius. Et ...quod ipse allegat hanc scripturam de Messia dictam, per quam ...it Christū. Igitur secundum hunc intellectū sensus prædicti tit. ...tur: Ad victoriam super lilia testimoniū Asaph Psal. talis est: ...us iste est testimonium Asaph super lilia vel pro lilys, vt habet ...ron. Id est super Christum & Ecclesiam suam, vel corpus mysti- ...quæ per lilia designantur vt plenius fuit dictum supra Psal.* 44. *...autem in titulo præmittitur, ad victoriam, significat conatū Le- ... in cantando hunc Psal. sicut frequenter supra dictum est:* Qui ...es Israel etc. *Ad intellectum huius Psal. sciendum, quòd una est ...ia veteris & noui testamēti, quæ frequenter in ve. & no. test. di ...vinea Dei, vnde dicit Greg. hom. 7. super Euangelium: Quis verò ...familias similitudinem rectius tenet, quàm conditor noster, qui re ...os condidit, & electos suos in hoc mundo possidet quasi subiectos: ...nus in domo qui habet vineam suam .s. Ecclesiā quæ ab Abel iu ...o que ad vltimum electum qui in fine mundi nasciturus est, quot ...s protulit quasi tot palmites misit. Asaph igitur processum huius ... in spiritusancto præuidens scripsit hūc Psal. in quo primo descri ...tum huius vineæ ante Christi aduentū, & secundo post eius ad- ...m, ibi:* Deus uirtutum conuer. *Prima in duas, quia primo ...tur oratio Psalmistæ, secundo processus huius vineæ, ibi:* Vi- ...m de Aegypto. *Prima adhuc in duas, quia primò ponitur A- ...oratio, secundo orandi ratio, ibi:* Excita. *Circa primum dicit:* ...regis etc.

1 Qui deducis etc. *Aliqui exponunt hoc dicentes, quòd filij Israel ...egypto exeuntes propter inundationē Nili non poterant inuenire sepulcrum Ioseph, cuius ossa tenebantur secum asportare, sicut fuit eis impositum, Gen.* 50. *& quædam ouis ductu angelico natauit vsq; ad locum sepulchri Ioseph, ad ostendendum locum vbi debebant ossa eius accipere, & propter hoc fuit vocata ouis Ioseph. monstrans ossa, quę accipiens Moyses secum portauit, vt habetur Exod.* 13. *d. & secundum hoc est sensus huius literæ.* Qui dedu *.s. populum Israel per angelum præcedentem castra eorum. vt habetur Exod.* 14. *f.*

2 Velut ouem Ioseph. *Quæ similiter ducta fuit ad sepulchrū per angelum modo prædicto. Sed quia hoc dictum de oue Ioseph improbaui Exo.* 13. *b. Aliter exponēda est hæc litera sic.* Qui deducis Ioseph. *i. populum Israel denominatum à Ioseph, eo quòd ipsum saluauit tempore famis in Aegypto.* Velut ouem. *i. diligenter custodiens eum sicut pastor gregem suum.*

3 Qui sedes super Cherubim. *Quia propitiatoriū qđ dicebatur sedes Dei, erat super Cherubin, sicut plenius fuit expositum Exod.* 25.

4 Manifestare coram etc. *Istę tres tribus figebant tentoria ad occidentalem plagam tabernaculi, vt habetur Nu.* 2. *c. In occidentali vero parte tabernaculi erat sanctumsanctorum, vbi erat propitiatorium, in quo dabantur diuina responsa, & propterhoc dicit.* Manifestare coram Ephraim. *Dando nobis propitia responsa.*

5 Excita. *Hic consequenter ponitur dictæ orationis ratio: quia Asaph præuidebat populum Domini multipliciter affligendum à diuersis populis, & ideo pro eius liberatione precabatur, di.* Excita potentiam tuam. *Cui nullus potest resistere.*

6 Et ueni. *Per effectum tuæ potentiæ.*

7 Vt saluos facias nos. *Ab affligentibus nos, & connumerat se Asaph populo futuris temporibus affligendo ratione prędicta Psalm. præcedenti.*

8 Deus uirtutum. *i. angelorum.*

9 Conuerte nos. *A culpa ad gratiam & à luctu ad lætitiam.*

10 Et ostende faciem. *Loquitur de Deo ad modum hominis, qui quamdiu tenet iram contra aliquem, auertit ab eo faciem, sed quando placatus est, ostendit sibi faciem hilarem, & in hoc petit Asaph diuinam placationem.*

11 Et salui erimus. *Quia sine tua gratia non pōt nobis esse salus,* Domine

MORALITER.

...*tende.* Id est, orationi meæ.

1 *Qui deducis &c.* Quia accrescens interpretatur, ideo signi... hominem in bono uirtutis crescentem, quem deducit ...s de uirtute in uirtutem usque ad Deū deorum in Sion.

3 *Qui sedes super.* id est angelis prælides.

4 *Manifestare.* Per tuum auxilium.

5 *Coram Ephraim Ben.* Per Ephraim qui frugifer interpretat... significantur: per Manasse uero qui obliuio interpretatur, contemplatiui qui terrenorum obliuiscuntur in Deum eleuati: per Beniamin qui interpretatur filius dexteræ prælati, quia debent esse perfectiores cęteris, sicut pars dextera fortior est sinistra. Ex istis uero tribus statibus constituitur Ecclesiæ corpus, pro cuius defensione subditur.

5 *Excita potentiam tuam &c.* scilicet ad reprimendum malignorum spirituum nequitiam.

8 *Deus conuer.* De turbatione tentationū ad pacem internā.

9 *Ostende faciem & sal. eri.* Per manifestam auxiliationem.

Domine

a ¶ Cœlestium. ¶ Quibus nos socij futuri. b ¶ Vt iam non facias promissa.
c ¶ Conuersis reitat ira, sed & hæc finem habebit per Christum in secundo aduentu.
¶ Etsi olim irascebaris super orationem ini mici, ne irascaris super orationem ser. tui.

a Domine Deus † virtutum, quousque † irasceris super ora- 1 2
b ¶ Iam. b ¶ Tandiu. c ¶ Quæ tamen erunt ad perfectionem & ad correctionem, non ad peremptionem.

b tionem serui tui? † Cibabis nos pane lachrymarum, & 3
¶ Alia similitudine. a ¶ Exponit lachrymas.

c † potum dabis nobis in lachrymis in mẽsura. Posuisti nos in 4 5
d a ¶ De Asaph erecti sunt qui prædicarent in gentibus Christum quibus contra dicebatur: & inde cibati lachrymis.

contradictionem vicinis nostris, & inimici nostri † subsan- 6
a ¶ Non modo contradixerunt. b ¶ Quasi colentes mortuum. c ¶ Sed licet tanta simus passuri, non tamen ideo minus optamus eum.

e nauerunt nos, Deus † virtutum conuerte nos, & † ostende 7
a ¶ Præsentiam Christi. b ¶ In terram promissionis.

f faciem tuam, & salui erimus. Vineam de Ægypto transtu- 8 9
g a ¶ De terra promissionis. b ¶ Amorthæos, Iebuseos & alios. ¶ Post. c ¶ Vt agricola. d ¶ Vineam. e ¶ Vt vinea orbem comprehenderet. ¶ Vel dux itineris in columna nubis & ignis.

h listi, eiecisti gentes, & plantasti eam. † Dux itineris fui- 10 11
a ¶ Apparens eis visibili carne assumpta. b ¶ Principes eorum. ¶ Prophetas, Apostolos & martyres. 12

i sti in conspectu eius, & † plantasti radices eius, & 13 14

A a *Quousque irasce.* August. Transit ira à seruo, non vt non flagellet vt patet, sed ne damnet: & conuersis enim durat ira, sed corrigens: Flagellat enim omnem filium quem recipit,

Esa. 5. a. Hebr. 12. b.

b *Cibabis.* August. Exponit hic passiones quas sancti tempore aduentus passuri sunt. Q. Et si optem Christi aduentum, tamẽ eo tempore multa passuri sumus, quia ciba. &c.

† Exercituum

✠ Basilius. Alij interpretes cibasti nos pane lachrimarum, dixerunt, & potasti nos lachrimis in mensura. Dicit autem, & cibum & potum nostrum lachrimis miscuisti. Plorantes enim, necessarium cibum sumpsimus. Posuit autẽ, pro, supplicium peccatis nostris admensurasti. Ita & Dominus. Qua mensura, inquit, mensi fueritis, mensurabitur & vobis.

† Cibasti nos.
† propinasti eis lachrymas in maxima mensura
† exercituum
† seduc & infra.

B c *In mensura &c.* Augustin. Pro virtutibus tuis vt erudiaris, non vt opprimaris, vnde: *Fidelis Deus qui non patitur vos tentari supra &c.* Vel pro modo culparum.

† radicare fecisti (excedisti
1. Cor. 10. c.

d *Posuisti no. in con.* Cassiod. Dum vicini qui de nobis, sunt contra nos. Irrident inimici à quibus omnibus, vt salui sumus: Deus virtutum.

e *Deus virtutum.* August. Desiderantis mos est frequenter repetere quæ tantis precibus orat.

f *Vineam.* Cas. De vinea quomodo incepta & perfecta.

August. Cas. Vineam de Aegypto, quasi nos salui erimus, sed Iudæos quibus tot fecisti, destrues, quòd non pro leui culpa, sed quia aduentum Christi non nouerunt. Vel salui erimus, quia ita præsignasti. *Vineam de Aegypto.* Sed quare destrues, hoc de infidelibus.

✠ Basilius. & Theod. Tu Domine iniustam Aegyptiorũ potentiam euertisti, tu Chananæorum gentes ad interitum vsque consumpsisti: cumque tuum populum veluti vineam

C ex Aegypto transtulisses, oẽmque commeatus facilitatẽ per iter largitus esses, in Chananeorum terram ipsum cõ

g *De Aegypto.* Vt illos de Aegypto, ita Ecclesiã de te eiecit vitiorum: gentes plantat in virtutibus, & duc hoc desertum seculi.

Radices, martyres & alios firmos facit, & implet c

Cassio. Vine Aegypto, per cas figuratione gesta sunt dicit nea, gens Iuda in typo Ecclesi. inter turbas vr les peccantiun sanctorum or quasi vinea int fructu, & fossa ta in tribulati plus crescit, qu orbem dilatata

Dux, dum e cit spirituali it Radices, propheta Apostolos, m & alios, de qu mites tenden dum occupat rit.

h *Dux itineri* Vel alia litera *cisti in con. eius* stum visibilem ei misisti, qui dicit: Ego sum via veri ta, & sic impleuit modo vinea terram, quod fit vsq nem, dum quotidie aliqui conuertuntur: Hoc de p ne dictum est. Sed prima gens Iudæa fuit vinea ista gnauit vsq; ad mare, quod ibi vicinum, & vsq; ad fl danis. Trans Iordanem enim aliqui Iudæorum, sed ta gens. Hoc ergo initium est vineæ cui perfectio ef dixerat ibi: impleuit terram, per viam Christum. E quod alibi dicitur: *Et dominabitur à mari vsq; ad* à flumine vsq; ad terminos orbis terræ, quod non deorum. Et non est altera, sed eadem vinea: inde inde Apostoli, inde & alij iusti, etsi aliqui rami fract

i *Et plantasti radices eius.* ✠ Euthymius. Hæc ver magis declarant præstitam populo stabilitatem. Pe autem, tribuum principes intellige, vel in vniuersu regnum Iudæorum.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Domine Deus virtutũm quousque irasceris. *Id est quãdiu.*
2 Super orationem serui tui. *Id est super illud de quo rogo, s. de liberatione populi. q.d. Ista dilatio est signum iræ tuæ in populo.*
3 Cibabis nos. *Resumatur ly quousque, vt sit sensus: Quamdiu* Cibabis nos pane lachymarum. *i. permittes nos in captiuitate & afflictione, quia homines in tali statu viuunt in lachrymis & luctu.*
4 In mens. *idest secundum mensuram peccatorum nostrorum. q.d. nos meruimus hanc afflictionem propter peccata nostra, sed tu nos libera ex tua gratia.*
5 Posuisti nos in contradictionem. *Quia Samaritani quos rex Assyriorum fecit habitare in ciuitatibus Israel vt habetur. 4. Reg. 17. odiebant Iudæos & econuerso: & ideo impediebant quantum poterãt reditum Iudæorum in terram suam: & postquam redierant de licentia Cyri, fuerant eis multum molesti, vt patet. 1. Esdræ. & Nehemiæ quasi per totum.*
6 Et inimici &c. *Sicut dicitur Nehemiæ. 4. Factum est autem cũ audisset Sannaballath, quòd ædificaremus murum, iratus est valde, & motus nimis subsannauit Iudæos &c.*
7 Deus virtutum. *Exponatur sicut prius, quia repetitio est eiusdem, sicut frequenter fit in orationibus.*

8 Vi-

8 Vineam. *Hic consequenter describitur processus Ec Christi aduentum, quæ proprio nomine dicitur synagoga: & scribitur processus in prosperitate, ibi:* Vt quid destruxi *primum dicit.* Vineam. *i. populum Israel Dei cultorem, Es* nea Domini exercituum domus Israel est.
9 De Aegypto &c. *Educendo populum illum mirabili* gypto. *Quæ erat terra idololatriæ dedita, sicut agricola tr vineam de terra mala in bonam.*
10 Eiecisti gentes. *De terra promissionis, vt habetur i sue, cuius victoriæ contra reges Chanaam fuerunt magis vi na quam humana.*
11 Et plantasti eam. *Dando populo Israel in terra p quietẽ, secundum quod dicitur. 11. c.* Cœpit ergo Iosue or ram, sicut locutus est Dominus ad Moysen, & tra in possessionem filijs Israel secundum partes & tr quieuitque terra à prælijs.
12 Dux itineris fuisti. *In columna nubis per diem, & ignis per noctem, vt dux esses itineris vtroque tempore, Ex*
13 Et plantasti radices. *Id est, sanctos patres, vt Iosi miles, qui in cultu & fide Dei erant radicati.*
14 Et imple. ter. *Per multiplicationem prolis.*

MORALITER.

1 *Domine Deus virtutum.* Id est, angelorum.
1 *Quousque irasceris super ora.* Id est, quamdiu offendes te iratum auxilium differendo postulatum.
3 *Cibabis nos pane &c.* Quia non possumus consolari, donec sentiamus beneficium auxilij tui.
5 *Posuisti nos in contra dictionem vicinis nostris.* Id est spiritibus malignis, qui dicuntur nostri vicini, eo quòd habitant nobiscum in hoc aere caliginoso. Dicuntur tamen inimici nostri, quia semper machinantur ad malum nostrum.
6 *Deus virtutum. &c.* scilicet de luctu ad gaudium per depressionem inimicorum nostrorum.
8 *Vineam. &c.* Hic ponitur ratio ad prædicta, quil diligit & defendit opera sua, propter quod propon Ecclesia sit opus Dei, cum dicitur. *Vineam de Aeg* clesiã tuã de infidelitate gentium ad fidem. Ideo
10 *Eiecisti gentes.* s. de sua infidelitate, cum dicitu
12. a. Verte impios & non erunt, scilicet impij sic
11 *Et plantasti eam.* Per Apostolorum prædicatio
12 *Dux itineris fuisti.* Sicit dicitur Mar. vlt. d. Illi a dicauerunt vbique Domino cooperante, & serme firmante sequentibus signis.

a *peruit.* Caſ. Altitudo & latitudo vineæ hic exponitur. Su- A per eſt vinea, quæ & montes ſublimiores, vita & doctrina obumbrat, & magis creſcere facit. Vites quę arbores aſcen- dunt arbuſta nominantur, per quæ minores in eccleſia ac- cipiuntur.

Cedri, non ſuperbi, ſed qui ſunt Dei, martyres ſunt qui in ecc ia alti ſunt, hos etia eccleſia in gre- mio protegit.

Propagines, filios regenerationis qui à flumine Iordane ma- nauerunt, quia ibi cępit regula baptiſmi.

b *Montes.* Aug. Prophetę quos operit vmbra, quia obſcurè locuti ſunt in figuris, ſed post vmbrā venit res. Vmbra eſt circũciſio, ſabbathum & huiuſmodi, quæ & prophetæ locuti ſunt. Vmbra ... & ſolicitudo de ... operit maiores. Et arbuſta, id eſt, eorum exemplenta ſimiliter operiunt cedros Dei, id eſt, doctores.

c *Cedros Dei.* Auguſt. Quia ſunt cedri euertendæ, ſuperbi, ſcilicet qui ſunt cedri ſeculi, ſed non Dei.

Beda. Arbuſta vocat minores prophetas: cedros vero ſublimes & potentes in ſęculo, & eſt dicere: quia non ſolũ maiores prophetæ pręfuerunt huic vineæ, ſed etiã arbuſta. i. minores prophetæ operuerũt cedros, i. in tantum ſupercreuerunt vmbris cedri, i. ſublimibus mundi vt operirent, i. humiliarent & inuoluerent illas cedros & facerent cedros mũdi cedros Dei, ſicut & in Paulo & Dionyſio factum eſt. Præterea hęc eadem vinea extendit palmites ſuos vſq; ad mare. Palmites vocat illos quibus ipſe dñs dixit. *Ego ſum vitis, vos autem palmites.* Hoc eſt, ſanctos Apoſtolos qui principaliter a ipſa vite proceſſerunt, quia à domino electi fuerunt. Hi palmites extenſi ſunt vſq; ad mare, id eſt, uſq; ad gentilium latitudinem: quia in omnem terram exiuit ſonus eorum.

d *Vt quid.* d *Vt quid.* Miratur cur huic tali ſubtracta eſt domini defenſio. D

Auguſt. Vt quid. Quia ſuperbia fuit aduerſus plantatorẽ, & ſeruos occidit ad ſe miſſos, & tandem filium hæredem, deſtructa eſt maceria, & inuenerunt eam gentes deſtructam & deleuerunt. Hoc primò plangit Aſaph, ſed non ſine ſpe de dirigẽtibus enim cor iam loquitur.

a Sed prius vinea: quæ non impleuit terram. Operuit mon. vm. b Creſcendo illa vinea operuit.

a b † impleuit terram. Operuit montes vmbra eius, et arbuſta 1

a Omnes ſanctos prophetas & patriarchas. Et. b Ab Ieruſalem. c A ſimili. d Filios. †
e Quod prope Iudæos, typice omnium gentium.

c eius † cedros Dei. † Extendit palmites ſuos vſque ad mare, 2

a Iordanis. b Ergo. Inde quid accidit ei? euerſa eſt gens illa. Et hoc eſt deſtruxiſti. 3

d & vſque ad flumen propagines eius. Vt quid deſtruxiſti 4

a Caſ. munitionem, quæ de ſolis lapidibus fit circa vineas. b Spoliant, diripiunt. c Gentes quæ 5
idola colunt.

maceriam eius, & vindemiant eam omnes † qui præter- 6

a Caſ vel iam tranſeuntes ſunt temporaliter dominantes. Legem vel Chriſtum. b Extra terminos patriæ eiecit. c Veniens. d Gentibus. Ipſe eſt aper qui vaſtauit.

e grediuntur viam? † Exterminauit eam aper de ſylua, & 7

a Sed quo fructu hoc paſſi ſumus? vt ſic ſanemur & conuertamur. Et hoc dicit orando. b Ab ira.

f † ſingularis ferus depaſtus eſt eam. Deus † virtutum conuer- 8

a Miſericordia. b Cœlorum. c Fac iam cognoſcere te vel peccata ſua: d Infirmam ſana. 9

g tere, * reſpice de cęlo: & vide, & viſita vineam iſtam. Et † per- 10

a Inchoauit. b Propitiatio tua. c Sed vbi perficit? Perfice. 11
d Qui ſolus eſt fundamentum. 12 13

h fice eam quam plantauit dextera tua, & ſuper † filium 14

† tranſeuntes.

† exercituum

† ſedem cor tuum, & plantulam.

† uitem vocat filium phraſi Hebraica, vt Iſai. ſcilicet filio olei loco pingui.

e *Aper.* Auguſt. Caſ. Veſpaſianus fortis & ſęuus & contrarius Iudęis, qui hoc animal inter cętera habent immundum.

Vaſtauit eam ſus de ſylua. ✱ Euthymius. Babylonius nimirum Nabuchodonoſor, ſus ideo dictus quod in voluptatum luto volutaretur, & quia omnifariam ſpurcitiæ genere fędus atq; immundus erat. E

f *Singularis ferus.* Titus qui reliquias terribili depaſtione cõſumpſit, qui dicitur ſingularis, id eſt ſuperbus. Vel pro eodem accipitur aper, & ferus, ſcilicet, Romanus exercitus. Et uide quibus peccatis laboret, & pereat homo.

Singularis. Auguſt. Dicit omnis ſuperbus: *Ego ſum, ego ſum, & nemo alius.*

Aper. Caſ. diabolus fortis & ferox de ſylua, quia cogitationes eius agreſtes & auiæ ſunt. *Sed tu domine Deus virtutum.* Vel ira continua: Ita uaſtata eſt uinea, ſed ut reliquiæ ſaluę ſint. *O Deus virtutum con. in finem ſeculi ſup.* ſerenus *aſpice*, commutatis in melius hoc remedium precatur.

g *Et perfice eam quam plantauit dextera tua.* Auguſt. Non aliã inſtitue, ſed hanc perfice. In hac enim eſt ſemen Abrahæ: ibi eſt radix quę portat oleaſtrum. *Perfice, quia cæcitas ex parte contigit in Iſrael, vt plenitudo gentium intraret, & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret.* Rom. 12. c.

h *Super filium.* Caſ. Super te fundatã & ſuper filiũ hominis. Matth. 17. a.

☞ Hic F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Operuit montes, &c. *per adeptionem honoris & dignitatis: quod maximè fuit tempore Dauid & Salomonis & aliorum regum bonorum.*

2 Extendit palmites, &c. *ſcilicet mediterraneum.*

3 Et vſque ad flumen. *Eufratem.*

4 Propagines eius. *Et in hoc denotatur dilatatio poſſeſſionis, quia tota terra intermedia ſubiecta fuit regno Iſrael tempore Salomonis, vt frequenter ſupra dictum eſt.*

5 Vt quid. *Hic conſequenter deſcribitur proceſſus in aduerſitate, cum dicitur:* Vt quid deſtruxiſti maceriam eius. *i. angelorum cuſtodiam, eo quod populus erat conuerſus ad idololatriam, vt patet. 3. & 4. Reg. in multis locis. Vel per maceriam intelligitur clauſura Ieruſalem quam deſtruxerunt Chaldæi.*

6 Et vindemiant eam omnes, &c. *quia reges Syriæ & multi alij ante deſtructionem ciuitatis per Nabuchodonoſor & poſt fuerunt eis moleſti bona eorum rapientes & populum occidentes, vt patet. 3. & 4. Reg. & in lib. Eſdræ & Nehemiæ, & 1. & 2. Machab.*

7 Exterminauit eam aper. *Nabuchodonoſor, qui ſic nominatur, eo quod diu habitauit inter feras, Dan. 4.*

8 Et ſingularis, &c. *Iſte fuit Antiochus rex, qui fuit valde ſingularis in ſuperbia, quaſi haberet terram ad nauigandum & mare ad ambulandum, propter elationem 2. Mach. 5. Fuit etiam valde ferus per tormenta inhumana & exquiſita inducens populum Iſrael ad tranſgreſſionem legis. 2. Machabæorum. 7. In Hebræo habetur.* Et commotio agri depaſta eſt eam. *per commotionem intelligũtur omnes beſtiæ, quæ communiter mouentur per agrum ad depaſcendum ipſum propter quod Hieron. tranſtulit: Et omnes beſtiæ agri depaſtæ ſunt eam. per quod poteſt intelligi multitudo diuerſarum gentium, quæ erant in exercitu Antiochi, & aliorum regum Iudæam deuaſtantium.*

9 Deus virtutum. *Hic conſequenter deſcribitur ſtatus eccleſię per fectus poſt aduentum Chriſti, quam perfectionem petit Aſaph deuote* Deus virtutum conuerte. *Per condeſcenſionem bonitatis tuæ.*

10 Reſpice de cœlo & vide. *Oculo tuæ clementiæ.*

11 Et viſita. *In propria perſona.*

12 Vineam iſtam. *Quod factum eſt in ſua benedicta incarnatione, in qua viſitauit nos oriens ex alto, Luc. 1. a.*

13 Et perfice eam. *Status enim ve. te. fuit imperfectus, ſecundum quod habetur ad Hebr. 7. c. Nihil ad perfectum adduxit lex. Sed hæc perfectio reſeruabatur Chriſto: propter quod dicit Mat. 5. b.* Non veni ſoluere legem, ſed adimplere: *quia moralia præcepta adimpleuit, conſilia ſuper addendo: Iudicialia verò adimpleuit rigorem temperando, vt homines cauerent à malis, & ſtuderent bonis, magis ducti amore boni quod eſt proprium perfectorum, quam timore mali pœnæ, quod eſt imperfectorum: vnde dicit Poeta:* Oderunt peccare mali formidine pœnæ. Oderunt peccare boni virtutis amore. *Ceremonialia verò, quæ tantum figura erant, adimpleuit in ſua incarnatione, & paſſione, cuius erant figuræ & ſacramenta efficaciora inſtituit: quæ conferunt gratiam & introducunt ad gloriam, quod non poterant facere ſacramenta legis, propter quod dicuntur egena & infirma, Gal. 4.*

14 Et ſuper filium. *Reſumatur ly reſpice. ſ. ſuper Chriſtũ hominem. qui in*

MORALITER.

Operuit montes, &c. conuertendo mundi principes.

Et arbuſta eius cedros Dei. cõuertendo maximos ſapiẽtes, ſ. Dionyſium, Ambroſium, Auguſtinũ & alios plures. Sed qm ex credentibus multi declinauerũt à fide & moribus ſubdit.

Vt quid deſtruxiſti. id eſt deſtrui permiſiſti.

Materiam eius, id eſt clauſuram uirtutum.

Vindemiant eam omnes, &c. id eſt maligni ſpiritus, qui diſcurrunt ad deſtruendum fructus eccleſiæ.

7 *Exterminauit eam aper de ſylua.* id eſt, porcus ſylueſtris, qui eſt animal immundum: propter quod ſignat dæmonem tentantem de luxuria.

8 *Et ſingularis, &c.* id eſt, dæmon tentans de ſuperbia, propter quod petitur diuinum auxilium, cum dicitur.

9 *Deus virtutum.* Eccleſiam tuam defendendo, & eam in bonis perficiendo.

14 *Et ſuper filium hominis.* id eſt, Chriſti uicarium, qui caput eſt eccleſiæ.

7 Exter- Quem

A Hic aperte Christus ostenditur, qui de Maria natus. Confirmasti, cum dixit: *Hic est filius meus dilectus, in quo bene mihi complacui, ipsum audite*: in quo confirmatus est Christus apud homines. Incensa, mala quæ igne cupiditatis fiunt. Suffossa, occulta dum alijs paratur insidiose fouea. Peribunt, dum dicetur: *Ite in ignem æternum*. Vt hęc omnia impleantur. *Fiat manus tua*, id est, operatio ad effectum promissa ducat. Incensa, id est, peccata. Sed incensa sunt quæ facit amens cupiditas. Suffossa, quę timor male iacens: Et hæc sunt omnia peccata, quia omnia fiunt propter cupiditatem, uel timorem, quę non capit cupiditas, uincit timor. Sic econtra amor Dei & timor eius ducit ad omne bonū, amas ut bene tibi sit: times ne male tibi sit. hoc age in Deo non in seculo. Vterque amor incendit, vterque timor humiliat. De bono dicitur, *fodiam circa illam, & mittam stercora*. Fossa, significat piam humilitatem timentis. Stercora, vtiles sordes pœnitentis. De igne autem boni amoris dicitur. *Ignem veni mittere in terram, & quid volo, nisi vt ardeat?*

Matth. 17 a. — † roborasti & infra. — † vel, iræ tuæ. — B — * & — Luc. 12. f.

✱ Basil. & Theod. Hic præcipue patet psalmum in Babylonium & minime in Antiochum (vt quibusdam visum est) vaticinari. Nam Babylonius templum combussit, plurimamque urbis partem igni tradidit, sic & hic dicit, non modo tribus uindemiatis eum abiisse, uerum etiam illam ipse, & radicitus euulsisse & igni consumpsisse.

C

a Et sic erit quia. Incendit amor, vterque bonus scilicet & malus.

hominis quem † confirmasti tibi. Incensa igni & † suffossa, 1 2

a Facies quæ delet peccata. b Filii tui. Iam ante. c Operatio tua ad effectum promissa perducat. Quasi quandiu mali erimus? Ostendat se misericordia tua, fac bene cum vinca tua demonstrata facie tua, Id est verbo tuo vi. dex. tua, id est filium virginis.

a ab increpatione † vultus tui peribunt. Fiat manus tua super 3 4
virum dexteræ tuæ, & super filium hominis quem confir- 5 6

a Aug. Quasi quandiu increpas & accusas tuos: Fiat manus hoc fac. Et non dist. b Vt te, non terrena amemus, in quo prius mortui.

b masti tibi. Et non discedimus à te: viuificabis nos, & nomen 7 8

a Id est te diligemus, tu eris nobis totum. b Quod vt fit. c In quo cœpi in eo finiam.

c tuum inuocabimus. Domine Deus virtutum conuerte nos, 9
* ostende faciem tuam, & salui erimus. 10 11

a *Fiat manus*. Cassiodor. Grande sacramentum, & Deo, quia tandiu salus Israel dubitari potuit, donec C[hristus] uenit. sed tunc [confirma]ta est promissio ... tra discedit ab e[cclesia] ... sia sponso coni[uncta] ... Dicit ergo, *Fiat* ... operationem ... carnationis pre...

b *Non discedimus*. ... Vltra, cum fili[us] ... minis *Viui fica*[bis] ... est utilitas ab ec...

Et non discedimus à te...

✱ Euthymius. He[...] brei quidem du[...] robabel, nos a[...] Christo. Ex nostra enim persona versiculum hunc propheta conscripsit.

c *Domine Deus virtutum conuerte nos, ostende faciem t[uam, &] salui erimus*. Cassiodorus. Magna suauitas huius v[ersus] in quo regulam totius religionis exponit. Primo eni[m] nos conuertit, & tunc nos ante faciem ostendit, id e[st] ne pietatis nos inspicit. Post quod nos tandem salua[t]. ergo propheta iterat, quia per ipsum quisque breuit[er] expedit, implorat.

NICOLAVS DE LYRA.

qui in euangelio vocatur filius hominis, id est, virginis: quia hoc nomen homo, est generis communis, alij autem sunt filij hominum scilicet viri & mulieris.

1 Quem confirmasti tibi. *id est, immobiliter assumpsisti: quia quod semel assumpsit, nunquam dimisit, vt dicit Damas. vnde & in triduo mortis Christi, anima existens in limbo, & corpus in sepulchro fuerunt coniuncta verbo.*

2 Incensa igni & suffossa. *Per hoc intelligūtur sacerdotes Iudęorum, qui in vltionem mortis Christi à Romanis fuerunt obsessi, & tandem in incendio templi aliqui eorum fuerunt mortui, & alij fugerunt ad subterranea loca vbi fuerunt capti & interfecti. ideo subditur.*

3 Ab increpatione vultus. *Quia ex rigore diuinæ iustitiæ quæ hic increpatio dicitur in vltionem mortis Christi perierunt.*

4 Fiat manus tua. *Vir iste est Christus homo ad dexteram Dei patris assumptus, Marci vlt. d.* Et dominus quidem Iesus postquā locutus est eis assumptus est in cęlum, & sedet à dextris Dei. *Super virū istū post eius ascensionem facta est specialiter manus diuinæ virtutis declarando eius gloriam & deitatem per miracula facta ab apostolis aliisque discipulis in nomine Christi.*

5 Et super filium hominis. *Et accipitur hic & pro id[...] lud quod subditur, super filium hominis sit expositiuum illius [quod] mittitur, super virum dexteræ tuæ, vt per hoc homo Christu[s intelliga]tur de quo supra dixerat. Super filium hominis, &c.*

6 Et non discedimus à te. *Per auersionem à fide, vnde [dicit Apo]stolus Rom. 8. g.* Quis nos separabit à charitate quæ est [Christi?] Iesu? tribulatio? fames? nuditas? aut gladius, &c. *qu[...] ret, non: sicut litera sequens ostendit.*

7 Viuificabis nos. *Vita gratiæ in præsenti, & gloriæ in [fu]turo.*

8 Et nomen tuum inuocabimus. *temporaliter in p[ræsenti] æternaliter in futuro, secundum illud Psalmi 83. a.* B[eati qui] habitant in domo tua domine, in secula seculorum [lauda]bunt te.

9 Domine Deus virtutum conuerte nos. *ad te pe[...] gendum.*

10 Ostende faciem tuam. *Per apertam visionem.*

11 Et salui erimus. *Quia in clara visione, & perfecta [frui]tione consistit æterna salus.*

MORALITER.

1 *Quem confirmasti tibi.* Ist est, loco tui posuisti.

2 *Incensa igni & suffossa.* id est, dæmones ignem suum portantes, & inferni fossę deputati.

3 *Ab increpatione tua peribunt.* id est ab, impugnatione ecclesiæ cessabunt.

4 *Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ.* id est, tua p[ote]stas super caput ecclesiæ.

6 *Et non discedimus à te.* Et quia bonitas prælati mu[ltum fa]cit ad bonitatem populi, ideo subditur.

7 *Viuificabis nos & nomen tuum inuocabimus.* Vita gra[tiæ. Re]siduum patet ex dictis.

ADDITIO I.

In Psal. 79. *Qui regis Israel*, ubi dicitur in postil. *Manifestare coram Ephraim & Beniamin.*

Quidam expositores Hebręorum aliter assignant causam nominationis harum tribuum, scilicet Ephraim Beniamin & Manasse, dicentes quòd quando Iacob benedicebat filijs suis, Gen. 49. in benedictione Ioseph dixit ista verba. *Inde pastor egressus est lapis Israel.* Ex quibus verbis dicunt, quod sumitur exordium huius psal. cum dicit. *Qui regis Israel*, quod in Hebræo in hoc loco proprie sonat. Quis est pastor seu rector Israel: & ideo subiungit psalm. *Qui deducis velut ouem Ioseph*, scilicet filium illum, in cuius benedictione Deus fuit nominatus pastor seu rector Israel. Et quia Psalm. nominauerat in hoc loco Ioseph ratione prædicta, vlterius nominat duos filios Ioseph scilicet, Ephraim & Manasse. Nominauit etiam Beniamin cum istis duobus duplici de causa. Prima eo quod dixerat. *Qui sedes super cherubin manifestare*. Arca enim testamenti vbi erant cherubin, primo fuit in sorte Ioseph, quia in Silo: secundo in sorte Beniamin scilicet in Ierusalem, & [id]eo nominauit Beniamin cum alijs. Item quia Ioseph & Beniamin ambo erant filij Rachel, quæ quidem fuit vxor Iacob prima intentione, licet secunda in executione, vt patet Gen. 29. & ideo simul nominat omnes tribus ab ea descendentes, &c.

ADDITIO II.

In eodem psal. vbi dicitur in postil. *Deus virtutum [conuerte nos]*.

Secundum Aug. iste versus scilicet, *Deus virtutum conuerte nos*, summam totius continet religionis, unde trina [re]petitione commendatur: Hęc ille. Sed attendendum est, [quod tri]na repetitio huius non debet à mysterio vacare: [quo di]ci potest, quod facies Dei quæ est Christus, vt 1. Co[r. 3. tri]pliciter nobis ostenditur ad salutē: Primo in statu u[iæ per fi]dem quę est ostensio ęnigmatica, secūdò in patria p[er aper]tam & claram uisionem quæ dicitur esse facie ad fa[ciem. un]de. 1. Cor. 13. d. *Videmus nunc per speculum & in ęnigm[ate, tunc] autem facie ad faciem.* Tertio in statu resurrectionis g[loriosæ], in quo nobis ostendetur Christus non solum quo a[d men]tem, sed etiam quo ad corpora, cum oculi corpor[is glo]riosi Christum in gloria respicient, de quo potest in[telligi il]lud Esa. 52. cap. *Oculo ad oculum videbunt, cum conuert[erit domi]nus Sion*. In quibus ostensionibus triplici modo cō[uertimur] ad Deum, in primo per fidem iustificantem, in secu[ndo per] uisionem beatificantem, in tertio per gloriam con[sum]mantem, unde merito ter repetit psal. Domine Deus c[onuerte] nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus.

ADDITIO III.

n eo.psal.vbi dicitur in post. In Hebræo habetur. *Et commo agri depasta est eam.*

Hebręo nō hř in hoc loco dictio signans cōmotionem, sed est ibi dictio q̄ s̄m quosdā est nomē speciei cuiusdā auis nobis ignotæ,& similis dictio ponit̃ supra in psa.49.vbi trāslatio nostra habet. *Et pulchritudo agri mecum est.* Quę quidem dicitur esse inter volatila, sicut Leuiathan inter pisces.

ADDITIO IIII.

n eo.Psal.79.vbi dicitur in postil.Cęremonialia quę tantū figuratiua erant.

Cęremonialia vete.test.non erant tm̄ figuralia,hēbant.n. duplicē rōnem. s.literalē, q̄ ad cultū Dei pro illo tempore ordinabatur,& figuralē quę ordinabatur ad figurandū Christum,& eius mysteria, prout largius hētur 1.2.q.102.art.2. attendendo in oppositum nihilominus tamen veniente Christo cessabant cęremonialia,& oēs rationes eorum, vt hētur in eadem parte.q.103.art.3.in cor.q.

REPLICA.In psal.89.*Qui regis Israel intende,&c.* Burg.notat postil.quia dixit Cęremonialia tm̄ fore figuralia, volens Bur.s̄m intētionē S Tho.q̄ ēt sint literalia.Ad hæc concordandū dico,q̄ post.loquit̃ s̄m principalem intentionē instituentis qualis non est literalis.Rō.n.legalium specialiter cæremonialiū duplex est, opus & exercitiū.s.opus operans, & opus operatū.Primū respicit principalē intentionē instituentis,q̄a ad hoc primo respicit, ideo respexit Deus ad Abel,& consequenter ad munera eius Gen.4.a. Ad secūdum autem .s. opus operatum sola occasione Deus respexit imo s̄m se, & propriam rōnem literalem despexit, quia huiusmodi facta sunt ei molesta,imo odita,vide ca.1.Esa.hæc est sentētia B.Aug.1.& 2.retractationū, & magistri in principio.4.& cōmuniter omnium catholicorum doctorū, vn̄ de solo opere operante hēnte respectum ad instituentē dixit postil. ad occasionem qđ respicit literam occidentē,& ad opus operatū direxit Burg.suum respectū,adhuc vt apparet Iudaizans.

GLOSSA ORDINARIA.

Pro torcularibus. Aug. In quib. tria, pressura,& de ea duo, oleum & amurca,quorū vnum recōditur, aliud proijcitur.Simi liter vinum & acinum,sic in ecclesia.Si ergo sunt pressuræ, quas queruntur blasphemi abundare tēporib.Christianis ne ... eris, esto oleum ... amurca quæ pro ... ur. Hic namque ... ernitur, quod si... illic pendebat in ... ore.Pressura ergo ... ernēte renatis ex ... a cantat̃ psalmus ... aph,id est,domini congregationi. ... *g.sa.* Quo die De⁹ ... malia pisces & a... creauit ex aquis.Loquitur ergō psal. baptizatis. ex quib. oleū,vinū,aues.i. spirituales,alij amurca,acinum, pisces. *Asaph,&c.* Cas.Quia secundum historiam Iudæis,spiritualiter Christianis loquitur. Aug. Primo dicit quid agendum ... qui sunt,oleum,vinum, aues.

PSALM. LXXX.

Exulta.Deo. Asaph proposita sibi imagine cuiusdā solennitatis electos ad celebritatem incitat, dicens.

Deo Ia. Fictitius Deus,delusor est.

Exultate Deo adiutori nostro. Euth. Videntur prima facie ... c verba prolata esse ex Iudęorum persona,qui e Babylone redierunt captiuitate veluti exultantium de suo in patria reduti.Atq; hoc pacto exponitur hic psalmus a Iudæis, ... ū si sequentia oīa consideres, vbi multa mœrore referta ... t,conuincemus hunc eorum sensum rectū nō esse. Torcularia illa igit̃ mutuo sese exhortātur,ad exultādū in Christo, qui est eis auxiliaturus.

f *Sumite psal.* Aug. Verba Dei & humani actus conueniāt in vnam societatem.hæc.n.est pax Ierusalem,hæc est ratio dati & accepti,vnde Apostolus.Si spiritualia seminauimus vobis nunquid magnum est si carnalia vestra metamus? 1.Cor.9.b.

a Dirigens. Christum. b Id est,ecclesijs,quibus est pressura tribulationum. c Habitus. Loquens de baptizatis aqua baptismi,quod figuratum est per opus quintæ sabbathi.

a b c d e f

†In fine ᵃm†pro ᵇtorcularibus quinta ᶜsabbathi psalmus.

Asaph LXXX.

a O aues,vinum,oleum,id est,o congregatio Dei, cui fit hic psalmus. b Alij exultant deceptori suo mundo. b Gaudio, quod non potestis explicare.

1 † Exultate ᵃ Deo † adiutori nostro, iubilate

a Quia vos vere estis Iacob,minor,scilicet,populus cui seruit maior. b Spiritualia accipite,carnalia date. c Donum celeste,quod a Deo.

2 3 4 5 Deo Iacob. † Sumite psalmum, & date tym-

6

* Bed.Q.d.Et vt vere exultetis & iubiletis Deo, sumite psalmū & dare tympanū. Apostolus quā si reprehēdens & dolēs dicit in quodam loco, quod nemo cōmunicauerit ei in ratione dati & accepti. Quid autem sit communicare in ratione dati & accepti,alibi aperte exponit dicēs.*Si nos vobis spiritualia seminauimus,nunquid magnū est si vestra carnalia metamus.* Vtique non.similiter,& hic dr̄.*Sumite psalmum & tympanum.* hoc est accipite spiritualia & date carnalia.Psalmus.n.quia de superiorib.est,pertinet ad spiritualia,tympanum vero quia de sicco corio fit signat carnalia. Et est dicere, Si auidi estis in spiritualib.suscipiendis,deuoti sitis in carnalibus erogandis. Quasi dicat Accipite vocē nostram,exhortationem nostrā, suscipite doctrinā nostrā sanctā,& date manus vestras, hoc est,facite bona opera.Quod ideo facere debetis qu a psalteriū sonat de superiori,cithara vero de inferiori. Et doctrina verbi Dei desuper est,quia cęlestis est.Quare tale est,ac si dicāt.Si expectatis a nobis talia,non sitis pigri ad faciēdum nostra carnalia,hoc est, operibus vestris verbo Dei rẽspōdete. Quia psalterium iunctum cum cithara est iucundum.i.suaue melos reddit Deo.

Psalmus

†fortitudini nostræ.

Bucci-

NICOLAVS DE LYRA. PSAL. LXXX.

Exultat.Deo. *Huic psal.præmittitur talis titulus in Heb.* Ad victoriam super haggittith Asaph. *ad cuius intellectum sciendum, quod prima syllaba huius dictionis haggittith non est de substantia vocabuli,sed est articulare accusatiui casus, sicut dicitur in Latino magister, li o,non est de substantia dictionis,sed est articulare vocatiui casus. Gittith autem in Hebr.habet duplicem significationem ... significat instrumētum musicum sic nominatum,eo quod repertū ... in ciuitate Geth, vt dicit Ra.Sa. Significat etia torcular,& hoc ... lo transtulit Hie.qui ponit tantum ti.* Vict.in torc. Asaph. *ita quod ... idum eum ibi accipitur singulare pro plurali.s.torcular pro torcularibus,sicut frequenter fit in scriptura & econuerso.Potest autē conuenienter dici, quod gittith hic accipitur in utraque significatione.Ad cuius intellectum sciendum,quod psal.iste specialiter erat decātandus in festo tubarum,vt magis videbitur persequendo, quod incipiebat prima Septembris,quę apud Hebræos est in nouilunio propinquiori æquinoctio autumnali siue sit ante æquinoctiū siue post,siue in ipso æquinoctio autem tēpore cōmuniter complētæ sunt vindemiæ in terra promissionis,quæ calida est,& ideo de vino tūc expresso de torcularib.fiebant ... amina sacrificiorum in tēplo,pp̄ quod psa.iste intitulatur a torcularibus seu torculari.Itē quia Leuitæ cantabant psal. non solum vocib. humanis,sed etiam musicis instrumentis vt frequenter dictum est, & cantus huius ps. magis ꝓprie cātabatur instrumēto musico,qđ Hebraice vocatur gittith pp̄ hoc ēt iste ps.intitulatur hagattith prout est nomē instrumēti musici,& sic accipitur hoc tit. in significatione duplici. His præmissis sciēdum, qđ vna de causis quib.psal.iste cātabatur in festo tubarū, erat pro gratiarū actione de fructib. anni collectis, quorū collectio tunc erat completa,vt dictum est. Et ideo psal.iste diuiditur in duas partes, quia primo inducitur populus ad gratitudinem erga Deum, secundo ostenditur eius ingratitudo per oppositum, vt opposita iuxta se posita magis elucescant.secunda ibi.* In tribulatione.*Prima in duas, quia primo populus ad Dei laudem incitatur, secundo ad hoc ratio adducitur,ibi.* Quia præceptum. *Circa primum dicitur,*

1 Exultate. *deuotione.*

2 Deo adiutori nostro. *in omnibus periculis & negotijs.*

3 Iubilate. *ore vocis, secundum illud psal.83.a.* Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum.

4 Deo Iacob,&c. *Dicitur autem Deus Iacob, eo quod votum fecit ei de cultu speciali,Gen.28.d.* Si Deus fuerit mecum &c. *Sequit.* erit mihi dominus in Deum, & lapis iste quem erexi in titulum,vocabitur domus Dei, &c.

5 Sumite psalmum. *ad decantandum nō solum vocibus, sed etiam instrumentis musicalibus. ideo subditur.*

6 Et date tympanum,&c.*Non exprimit hic instrumentū gittith* ✠ quam-

MORALITER.

Exultate Deo. Hunc psal.fecit Asaph ad decātādum per Leuitas in principio mensis septimi, cui apud nos correspōdet Septēber pro gratiarū actione ex fructuū collectione. Fructus bonorum operum est beatitudo,Sap.3.ca. *Bonorum laborum gloriosus est fructus.* Qui fructus colligitur post hāc vitā in futuro,sed in p̄senti quodammodo colligitur in spe,quoniam ex degustatione bonorum cælestium sentitur aliqua dulcedo celestis patriæ,& talibus dicitur.

1 *Exultate.* mentis deuotione,

2 *Adiutori no.* in omni boni promotione.

3 *Iubilate Deo Ia.* licet.n. sit Deus omnium per creationem tamen Deus est supplātantium vitia per cultum specialem.

5 *Sumite psal.&c.date tym.&c.* per hæc instrumenta musicalia † signi-

A a *Buccina.* Aug. Hucusque ad partitionẽ, vel ad literam, simpliciter de Iudæis accipienda sunt, vel allegorice de Christianis.

Aug. Buccinate, & annuntiate alijs innouationem vestri. In neomenia, vel, in initio mensis, a prima die septimi mensis iussum erat, vt septem diebus tuba canerent, quia septiformis gratia spiritussancti per quam innouamur, erat prædicanda tuba aperte, per opera, vel altis clamoribus, vnde Esaias, *Clama ne cesses, vt tuba exalta vocem tuã, & cæte.*

Num. 9.c.
† Tuba canite in initio mensis tenue.
† tempore in † nostræ.
Esa. 58.a

B b *In neomenia tuba.* Cas. In initio mẽsis iussi sunt Iudæi tuba canere, id est, in initio nouæ lunæ, quod & festum tubarum dicitur, quod celebrabant in memoriam istius rei quod dominus ostendit Abrahę arietem inter vepres hærentem, quem pro Isaac immolauit.

† vel mos consuetudinis Dei
† ipsi
† super terrã.
† noueram audiui.
† Amoui id est, ab olla vel a furno trãsierunt. i. recesserunt.
Gen. 22.c.

c *Quia præceptum in Israel est, & iudicium, &c.* Cas. Ideo tuba canendum, quia lex data est Iudæis per Moysen, & quia iudex futurus est.

C

a Carnale, quod a vobis, idest, in vestris sacculis habetis. b Qui expectat cælestia, non sit piger ad operanda terrena, prædicationi verbi Dei corporalibus respondeamus operibus. ¶ Quod hic proponitur pro psalmo. c Pro tympano. d Ne terreamini, sed clarius & fidentius prædicate nouam vitam.

a b panum, † psalterium iucundum cum cithara. † Buccinate in 1

a Exponendo quasi subdit. b Scilicet. Vbi est veritatis cognitio, & a malis feriatio. c Hoc ideo.

c neomenia tuba, in † insigni die solennitatis † vestræ. Quia 2 3

a A Deo. Aug. Vbi præceptum, ibi iudicium, quia, qui in lege pecca. per legem iudicabuntur. b Iudæis. c Quia etiam iudex futurus est qui hoc præcipit.

† præceptum † in Israel est, & iudicium Deo Iacob. Testi- 4 5

a Futuræ rei. b Augmentatis gentibus. Gentibus etiam præcepit. c Præceptum vel siue illud. d Quando. e De tenebris ignorantiæ.

d monium in Ioseph posuit illud, cum exiret † de terra Ae- 6

a Precepta euangelij quæ prius non nouerunt. Vel hic significat, quod apostoli varijs linguis locuti sunt. b Et dominus. Quid ex hoc auditu sibi? Vel, Fuit ne exeundum? Fuit vtique, quia diuertit.

e gypti: linguam quam non † nouerat, audiuit. † Diuer- 7 8

a Sarcina peccatorum, quæ & in persequentes Aegyptios notata sunt. vnde, Venite ad me omnes qui onerati estis, &c. b Rationem. c Quo terram portabat lateres faciens.

f g tit ab oneribus dorsum eius, manus eius † in cophino 9

In

d *In Ioseph.* Aug. Gentes, sunt Ioseph, quia multi filij desertæ magis quam eius quæ habet virum. Cum exiret . Ecce quinta sabbathi de quo in titulo. Cũ populus multiplicatus exit de terra Aegypti, de tenebris ignorantiæ, per baptismum, audit & percipit mysteria quæ non nouerat, vbi debat habere cor.

e *Linguam quam non nouerat audiuit, &c.*

* Euthymius. Populus nimirum . . . linguam autem . . . cem illam Dei . . . ligit, qua decalogum mandante . . . diuerunt, quando omnis populus timore affectus procul stetit, Moysi dicens, tu loquere ad nos, & non loquatur nobis Deus, ne moriamur. Vocem autem . . . quam non nouerant, pro, nouam, & . . . auribus non consuetam.

f *Ab oneribus.* Aug. Quibus oneribus? manus in cophino, idest, seruili opere. Peccata, seruilia opera sunt iuxta illud, *Qui facit peccatum seruus est peccati.*

g *In cophino seruierunt.* Aug. In immunditijs peccatorum, in terrenis operibus & lutosis.

E n.

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *quamuis sit magis propriũ cantus huius psal. quam alia, quia principalem mentionẽ fecerat de ipso in tit. Psa. Secundum enim Heb. tituli fuerunt appositi in principiis Psalmorum ab autoribus ipsorum.*

1 Buccinate in neomeni. tu. *i. nouilunio, & dicitur a νέοϛ Grece quod est nouum Latine. In omnibus enim nouiluniis faciebãt festũ propter beneficium diuinæ gubernationis, eo quod in nouilunio cõmuniter magis apparet transmutatio tẽporis. Sed in nouilunio mensis septimi, cum hoc concurrebat festum tubarum, quod erat valde solenne apud Iudæos. vt habetur Leuit. 23. & Num. 29. ideo subditur:*

4 In insigni die solennitatis vestræ. *i. tubarum. In Hebræo habetur:* In termino diei festi vestri. *& est eadem sententia, quia terminus diei festi quantum ad eius inchoationem erat prima dies mensis septimi. In translatione vero Hierony. sic habetur:* In medio mẽse die solennitatis vestræ, *Et ad idẽ potest referri, qoia prima dies mensis septimi est in medio anni, secũdũ quod incipit annus principio Martii, alio tamen modo incipit a principio Septembris, prout dictum fuit plenius Gen. 7. & Exo. 12. Si autẽ referatur hoc ad medium mensis septimi, sic dies solennitatis refertur ad quintamdecimam diẽ eiusdem mensis, in qua incipiebat solennitas tabernaculorum. Leuit. 24. & Nume. 29.*

3 Quia præceptum. *Hic consequenter ponitur dictæ inductionis ratio, cũ dicitur:* Quia præceptum in Israel. *q. d. bene debetis Deũ laudare in dicta solennitate, quia dominus præcepit hoc Israel in lege Leui. 23. & Nu. 29. vt prædictum est.*

4 Et iudicium Deo Ia. *i. faciet vindictam de præcepti omissione. Ratio vero quare dominus præcepit illã solemnitatem tubarũ, fuit propter memoriã liberationis Isaac ab immolatione. vel potius propter memoriã obediẽtiæ Abrahę q paratus fuit filiũ immolare, & ipsius Isaac qui paratus fuit ex eadem obedientia ad Deũ immolationẽ sustinere sicut plenius fuit declaratum Gen. 22. Vnde & in festo prædicto Iudæi clangebant in cornibus arietum memoriam arietis oblati pro Isaac.*

5 Testimon. in Ioseph. *Dicit Rab. Sab. quod eadem die post reuolutionẽ annorũ Ioseph eductus fuit de carcere, & sic ille dies fuit solẽnis, etiam pro Ioseph liberatione.*

6 Cum exiret de ter. Aeg. *In Hebræo habetur super terram Aegypti, quod secundum istã expositionem fuit, quando Ioseph factus fuit præpositus super Aegyptũ, & tunc iuit ad videndum terrã Aegypti & ad prouidendum de conseruatione frumenti, secundum quod dicitur Gen. 41. f. Egressus est itaque ad terram Aegypti, &c.*

7 Linguam quam non nouerat, audiuit. *Dicit Ra. Sa. q . . . accipitur lingua pro idiomate, sicut frequenter accipitur in scriptura, & etiam in modo communi loquendi. Dicit ergo quod Gabriel docuit Ioseph. 70. idiomata quæ ante non nouerat sed tantum Hebraicum.*

8 Diuertit ab oneri. dor. *Quia liberatus fuit a seruitute . . . militiæ qui ipsum emerat in seruum, Gene. 29.*

9 Manus eius in cophino seruierunt. *Sicut modus est . . . tiũ in domibus principum. Quod autem dictum est in hac expositione, Gabrielem omnia idiomata Ioseph docuisse, falsum est, quia ad hoc se non extendit virtus angeli, vt in instanti vel tẽpore tam breui hoc faciat, sed solum ad virtutem spiritussancti, qui donum linguarum dedit apostolis, Act. 2. Præterea, sancti & doctores catholici dicunt communiter, quod hoc donum primo datum fuit apostolis, vt possent prædicare fidem catholicam in omni lingua, quæ ratio non habuit locum in Ioseph, & ideo aliter exponit hæc scriptura ab illo loco. Testimonium in Ioseph, &c. i. in populo Israel nominato nomine Ioseph, qui populum illum saluauit in Aegypto tempore famis, vt dictũ est in psal. præcedenti. Cum exiret de terra Aegypti, quia cito post exitum de Aegypto dedit dominus præceptum de festo tubarum Moysi in deserto, sed sicut dictum est in Hebræo habetur:* Super terrã Aegypti: *& tunc supplendum est . . . re, quia ante retinebatur populus Israel in aliquibus ciuitatibus sub seruitute, vnde nõ poterat exire, sed primogenitis interfectis habuerunt licentiam exeũdi ad aliam terram Aegypti, & eundi per quam partem vellent.* Linguam quam non nouerat audiuit, *quia populus audiuit Deum loquentem dãdo. 10. legis præcepta, Exo. 20.* Diuertit ab oneribus dorsum eius, *q populus de seruitute Aegypti fuit diuinitus liberatus. In transla. Hiero. habetur:* Amoui ab onere humerũ eius: *& est eadẽ sententia, nisi q mutatur modus loquendi de Deo* ✻

MORALITER.

† significantur varij motus animi per deuotionem in Deũ.

1 *Buccinate in neomen. &c.* i. laudate Deum in renouatione mentis per gratiam, neomenia nanque dicitur a *νέοϛ* neos, quod est nouum.

2 *In insi. &c.* idest, quando per probabilem coniecturam percipitis in vobis gratiæ renouationem.

3 *Quia præce. &c.* idest, in populo Christiano, vt de tali beneficio reddantur gratiæ Deo.

4 *Et iudicium Deo Ia.* Iudicium, scilicet, approbationis, nam Deus approbat talem gratitudinem hominis.

5 *Testimonium in Ioseph.* Per Ioseph q crescens interpretatur. augmentum in bonis operibus significatur, & hoc est quodam testimonium diuinę gratiæ crescentis in mente . . .

6 *Dum exiret de terra Aegy.* idest, de tenebris ignorantię ad illuminationem sapientię diuinæ.

7 *Linguam quam non nouerat audiuit.* Quia tunc diuinas consolationes percepit. Osee. 2. ca. Loquar ad cor eius, &c.

8 *Diuertit ab on. dorsum.* Quia talis absoluitur a iugo mundi carnis, & diaboli.

In

Euthymius. Subintelligenda est dictio, enim, vt sit sen- ... manus enim eius, &c. Cophinus canistri genus est, in ... lutum & lateres ferebant. Cum enim Pharaoni ciuita- ... edificarent, lutum ac lateres oportebat eos proprijs hu- ... is deferre.

de quid velit eum intelligere subdit: Israel si me audieris, D
vocando eum Israel familiarem sibi significat, & ad iussa inuitat. In te, in corde tuo, vbi veritas, non falsitas debet esse. Recens, ne verbum patris putetur sub tempore. Deū alienum, qui nomine non essentia. Alienum: Penè par est scelus recentē Deū putare, & idolis seruire.

a ¶Sed. ¶Quæ erat presso peccatis:

a seruierunt. In tribulatione inuocasti me; & † liberaui te, & 1

a ¶Absfcondito tem. ad literam quando nec aperte audebant gemere metu Aegyptiorum cum affligerentur operibus luti. ¶Typice, vbi bellum suggestionis pateris. 2
b ¶Ita probat nos Deus contradictionibus hæreticorum. 3

b exaudiui te in abscondito † tempestatis, probaui te † apud 4
c a ¶Populum contradicentem b ¶Quia tot feci. ¶Intelligite. 5
c ¶Et hic enim titulus est pertinens ad torcular. d ¶Vel testificabor.

d aquam contradictionis. * Audi populus meus, & cōtestabor 6
e ¶Et testimonio scripturarum probabo. a ¶In te non ad te quasi foris, sed in corde vbi imago phantasmatis tui. b ¶Etsi homo recens, tamen Deus æternus est Christus. 7
f ¶Aug. Si non cogitas falsum Deum, nec adorabis fabricatum. Nec debes, quia Ego sum qui sum.

g te: Israel si me audieris, non erit in te Deus † recens, neque 8
a ¶Non alienus. b Et si homo. 9

adorabis Deum alienum. Ego enim sum dominus Deus 10
a ¶Qui tibi hoc temporaliter præstiti. b ¶Scilicet. c ¶Per hoc non recens. †
¶Per baptismum. d ¶Historialiter: vel, Allegoricè de tenebris ignorantiæ. e ¶Desiderio.
¶Confitendo, amando frange idolum cordis, quod te angustat. f ¶Quia apud me fons vitæ & intellectus.

h tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, dilata os tuum, & imple- 11 12
i a ¶Sic monui: Et non au. b Cui legem dedi, & magna feci, vt culpa crescere.

bo illud. Et † non audiuit populus meus vocem meam, 13

... *tribulatione, &c.* ... Cassiod. Si prophe- ... Diuertit domi- ... dicens; In tribu- ... one, imputantur ... beneficia Dei, vt ... gratior æstimetur of- ... a.

b *exaudiui te in ab.* ... August. Vt corde ... ilas ad iustitiam. ... Probaui, vt ore fiat ... fessio ad salutem.

c *tempestatis, &c.* ... Augustin. Non in ... estate maris, sed ... is, vbi exaudi- ... ebet probari, in ... cōtradictionis, ... enim gradiens ... Dei, habet mul- ... nodis obsistētes. ... est aqua contradictionis quam senserunt antiqui, sed ... pene siccata est, tunc enim aquę populorum turbabantur & acriter resistebant. Tunc Sāsoni forti viro, i. Christo, ... eunti vxorem de alienigenis, i. ecclesiam de gētibus, ... currit leo fremens, id est populus gentium sed dissipauit ... vt hędum caprarum, & quia populus iste fremens nihil ... nisi languidus peccator. Occisa autem in eo illa feri- ... iam non sic fremit, imò iam in ipso inuenimus leges ... ecclesia, quasi fauum in ore leonis.

d *aqua contradictionis.* Aug. Christus fuit etiam in seipso, vt ... nato dictum est: Erit hic in ruinam, & resurrectionem ... torum in signum cui contradicetur, vt Iudæi contradi- ... titulo crucis.

e *Audi populus meus.* Cassiodo. Diapsalma. Hactenus de oleo ... latium, iam de amurca, quod dicitur ad cauendum, hic ... untur reprobi.

f *contestabor te.* Cassiod. Ipse dominus iudicij testem se facit ... tatis, tam hic quam in futuro, vt nullus dubitet. Deinde quid

g *Non erit in te, &c.* August. Alij faciunt sibi recētes Deos vel idola, vel Christum impatrem patri, & alia huiusmodi fingūt in corde, & ita sunt templa simulacrorū in omnibus terrena cogitatio, opinio diuersa, vanitas vna. Ideo Samson caudas vulpium colligauit, E vt incenderet messes Philisthęorum. Samson interpretatur sol eorum, scilicet quibus ipse lucet, non omniū. de quo mali dicturi sunt: *Errauimus a via veritatis, & sol iustitiæ non illuxit nobis.* Et alibi: *Sol iustitiæ est, & sanitas in pennis eius.* Vulpes sunt insidiosi, maximè hæretici, latentes in tortuosis cauernis decipientes, odore putentes, qui etsi dissentire ab inuicē videntur, in malum tamē, id est in posterioribus cōsentiunt, simili vanitate tenentur, & incendunt messes non nostrorū, quia nouit Deus qui sunt eius, sed alienigenarum quæ sunt vasa contumeliæ.

h *Qui eduxi te.* Factis proprijs indicatur Deus.

i *Dilata os tuum, &c.* * Basilius & Theodor. Obtemperantem, inquit, per obedientiam teipsum præbe, & accipies bonorum affluentiam. Hinc in reprehensionem sermonem conuertit.

* Beda. Quasi dicat, Angustias patitur cor tuum propter falsum deū, sed quia ego dominus tuus & Deus sum, dilata ergo os tuum, credendo, amando, prædicando, confitendo; & ego adimplebo illud. Interius os quidem adimplebo fide & dilectione, exteriusverò confessione & prædicatione. F

Et

Psal. 3.
† ad.
* Sela.
f alienus extraneus
Iudic. 15. a.
† obaudiuit
Sup. 5. a.
Malach. 4. a.
2. Tim. 2. c.

NICOLAVS DE LYRA.

... Deo de tertia persona ad primam, quæ mutatio frequens ... in prophetis. *Manus eius in cophino seruie.* i. instrumento fa... ad exportādum fęces de ciuitatibus, ad quod compelle... tur filij Israel in Aegypto, prout dictum fuit Exod. 1. in ... & in transla. Hiero. habetur: *Manus eius a cophino transierunt vel recesserunt:* & sic refertur ad tempus, in quo fuerunt a ... a seruitute liberati, translatio autem ista refertur ad tempus quo fuerant in seruitute occupati.

1 *In tribu.* Hic consequenter describitur ingratitudo populi: primo quantum ad culpam, secundo quantum ad pœnam, ibi; *& dimisi eos.* Circa primum dicitur in persona Dei ... no recolentis sua beneficia præstita. *In tribula.* Qua fuisti ... ressus in Aegypto dura seruitute.

2 *Inuocasti me.* Vt te liberarem.

3 *liberaui te.* In signis & prodigijs te educendo.

4 *Et exaudiui te.* i. quando tempestas veniebat super Aegyptios exaudiui te saluando quasi in abscondito, & loco tuto.

Pro-

5 *Probaui te apud.* Declarando tuam ingratitudinē & rebellionem, Num. 20.

6 *Audi populus.* cui specialem legem dedi in monte Sinai.

7 *Et contestabor.* i. ero contra te testis sicut, & iudex, si legem meam transgressus fueris, ideo subditur.

8 *Si audieris me.* obediēdo ei quod dixi tibi in datione legis, Exo. 20. a. *Non habebis Deos alienos coram me.*

9 *Non erit in te Deus.* idest nulla creatura naturaliter, vel artificialiter facta, erit apud te, a te pro Deo reputata. Omnis enim creatura in tempore est facta, & per consequens est recens respectu æternitatis.

10 *Neque ado. a. &c.* vnde Exod. 20. subditur: *Non adorabis ea neque coles. Ego enim sum dominus Deus, &c.* Et non alius sicut falso dixisti de vitulo, Exo. 32. a. Isti sunt Dij tui Israel, qui te eduxerunt de Aegypto.

11 *Dilata os tuum.* petendo tibi vtilia.

12 *Et implebo illud.* dando petitionem tuam, si tamen me solum recognoueris.

13 *Et non audiuit populus meus.* mihi obediendo.

Et

1 *In tribulatione.* Homo sic a Deo illuminatus & consolatus a quando fortiter impugnatur a dæmone, propter quod debet fortius semper orare & feruentius, & sic Deus eum exaudit, ideo dicit: *In tribu. &c. exaudiui te, &c.* idest, in forti impugnatione dæmonum inuisibilium.

5 *Probaui te apud.* Non solum enim dęmones per seipsos iustos homines molestant, sed etiā per homines malos, vt eos a incepto bono retrahant, & hoc vocatur aqua cōtradictionis. Nam iustus probatur quando per hoc a bono non impeditur, sed magis per constantiam in hoc firmatur, & talibus est Deus.

6 *Audi popu. meus.* Et quid dicat subditur.

8 *Si audie. me.* in mandatis meis perseuerando.

Non

9 *Non erit m.* Deus recens dr creatura quę malè amatr sicut pecunia est Deus auari, & ribalda luxuriosi, & sic de alijs.

† *Ego enim sum dom.* Latria colendus.

† *Qui eduxi.* id est, de tenebris peccati.

11 *Dilata os tuum.* i. desiderium tuum ad bonum.

12 *Et implebo illud.* quia solus Deus appetitum hominis potest satiare.

13 *Et non audiui.* Ecclesia militans est sicut sagena ad littus mundi tracta, propter quod habet malos homines cū bonis admistos, & pro illis subditur: *Et non audi. populus meus vocem. Et dimisi eos secundum desideria cor. eorum ibunt.* quia propter suā malitiam diuina gratia subtrahitur, & sic sensualitatem sequuntur de malo in malum ruendo.

A a *Et dimisi.* Et si impleui ora prophetarum, non tamen ab amurca auditi sunt, vnde digna vicio, quia & dimisi, &c.

b *Pro nihilo forsi.* Cassiodo. Si Deo resistimus, ipse non contradicit inimicis nostris, nec manum defensionis super eos ponit.

c *Inimici domin. &c.* Augu. Hęc item propheta.

d *Mentiti.* non per agẽtes promissa: hoc non pagani, quia nihil promiserunt.

✱ Euthymius. Inimici crucis Christi, teste Paulo, Iudęi sunt, mentiti autem sunt Christo Iudęi, dum sermonibus ei blandiebantur, appellantes eum Rabbi, vt diximus i Psalmo 54. quæ omnia tamen simulãtes dicebant. Vel aliter: volens B. Dauid docere quod Iudæorũ infidelitas de progenitorum

nitorũ radice descendebat, eos dicit domino mẽtitos. Nam cum olim Deus legem eis statueret, polliciti sunt progenitores suos, obseruaturos se esse: omnia quę mandarat, dicentes: Omnia quæ dixit dominus Deus faciemus audiemus, & tamen sępenumero mentiti sunt, & illius temp[...] ferunt s[...] nes. Possumu[...] lud dicere, qu[...] Iudęi cognati[...] sit eient, in[...] facti sunt, &[...] cognationem[...] titi.

e *Tempus [...] cula, &c.* Pœn[...] hic floreant, [...] riatio eorum [...] nas.

f *Ex adipe [...] ti, &c.* Augustinus [...] teram, vel m[...] vel corpore[...] vel spirituali[...] lectu.

† obtemperauit mihi (consensit mihi, voluit me) † cum in duritia, vel obstinatione. † plebs mea B † Quasi modicum, pene i. breui tẽpore. † vertissem, vel reduxissem. C † eum

a ¶ Ecce, quis, cuius vocem. b ¶ Ingratus de tot beneficijs, nec intendere voluit. c ¶ Ecce currit amurca apertis foraminibus torcularis. Vnde tradidit eos Deus in concupiscentias cordis eorum.

a & Israel non † intendit mihi. Et dimisi † eos secundum de- 1 2

a ¶ Dedi eos sibi. b ¶ Et ipsi. Quia propter traditiones suas, irrita fecerunt mandata Dei. Quibus libet. Sed.

sideria cordis eorum, ibunt in † adinuentionibus suis. † si 3 4

a ¶ Credendo. b ¶ Scilicet. Hoc est populus. c ¶ Hoc est enim audire me.

b † populus meus audisset me, Israel si in viis meis ambulasset: 5 6

a Computandis vel gratis. Alias in nihilum omnes. Redigendo. b Omnis generis. De quibus conqueritur quod per eos peccet.

† pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliassem, & super 7 8 9

a Pressissem potentia. Vindictam. b Queruntur de inimicis. Sed ipsi facti sunt inimici.

c tribulantes eos † misissem manum meam. † Inimici domini 10 11

a Resumendo quibus renuntiauerunt, & sunt nouissima peiora prioribu. Quid inde eis? etsi hic tolerati, non erunt impuniti, non saluantur solis sacramentis. b Ideo. c Pene. d ¶ Qui sunt isti? Vel tales sunt & tamen. e Sacramentis suis miscuit eos, & inde bucellam dedit. Ecce.

d mentiti sunt ei, & erit tempus eorum in secula. Et cibauit † 12

e a Vnde ingrati. b Non solum adipe frumenti, sed. c Idest sapientia Christi vt delectentur verbo Dei, cognitione sacramentorum, solutione parabolarum. Et tamen ingrati. 13

f † eos ex adipe frumenti, et de petra melle † saturauit eos. 14

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et Israel non intendit.* mandata mea paruipendendo, in quo apparet maxima ingratitudo.

Ingratitudinis pœna triplex.

2 *Et dimisi eos.* Hic consequenter ponitur huius ingratitudinis sequens pœna quæ est multiplex. Prima est priuatio gratiæ spiritualis, quæ notatur cum dicitur. *Et dimisi eos.* subtrahendo ab eis meã gratiã a peccatis conseruantẽ, iõ subditur.

3 *Secundum desideria.* i. secundum inclinationem fomitis ad malum.

4 *Ibunt in adinuentionib.* i. in peccatis enormibus ab ipsis inuẽtis. Secunda pęna, est subtractio subsidij temporalis, quæ notatur cum dicitur.

5 *Si populus meus.* i. populus Israel quẽ redemi de Aegypto.

6 *Audisset me.* Mihi obediendo.

7 *Si in viis meis.* præcepta mea obseruando, quæ sunt viæ perueniendi ad beatitudinem, Mat. 19. b. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. 8 *Pro nihilo.* idest, gratis.

9 *Forsitan ini.* eos ad nihilũ deducendo. Et dicit forsitan, nõ pp mutabilitatẽ diuinæ voluntatis, quę est immutabilis, sed pp vertibilitatem hominis de bono ad malũ, propter quod frequenter impeditur diuinæ promissionis effectus, qui est sub conditione scilicet si homo perseueret in bono.

10 *Et super tri.* eos interficiendo, sicut feci Pharaoni in mari rubro, quæ subsidia eis nõ feci pp eorũ ingratitudinẽ de pręteritis beneficijs. Tertia pęna est inflictio supplicij gehenalis, quæ notatur cũ dr̃. 11 *Inimi. domini.* Isti sunt p[...] Iudæi qui promiserant obseruare legem Dei. Exod.[...] tes. *Omnia quæ mandauerit nobis dominus faciemus, & eri[...] dientes:* & tamẽ scienter & a proposito cito trangressi [...] enormiter, vitulum conflatilem adorantes, Exod. 32[...]

12 *Et erit tempus.* i. tempus punitionis huius peccati. [...] cet tunc in parte fuerit punitum, vt ibidẽ habetur, q[...] derunt in illa die quasi. 23. milia. tamen adhuc res[...] punitio in futurum secundum quod dixit dominus [...] post illam mortalitatem. Ego autem in die vltionis [...] bo hoc peccatum eorum.

13 *Et cibauit eos.* i. de pane facto de simila tritici, quia [...] stante dicta transgresione introduxit populum ad promissam tritico abundantem.

14 *Et de petra melle.* quia apes mellificant in rupibu[...] promissionis, vbi abundanter mel colligitur, vñ & t[...] dr̃ manans melle, Exod. 3. Moraliter põt exponi Psal[...] sit gratiarum actio ecclesiæ pro aliquo seu pro aliqui[...] ficijs a Deo exhibitis populo Christiano, verumtñ [...] cundũ dictũ saluatoris Mat. 13. ecclesia est sicut sag[...] dũ tracta ad littus, & sic habet bonos cũ malis pern[...] gratitudinẽ bonorũ cõsiderans erga Deũ primo in h[...] in Deũ per exultationẽ & iubilũ eleuatur, secundo [...] tudinem malorum considerans eos in persona don[...] testatur, & patent partes secundum prædicta.

MORALITER.

5 *Si populus meus.* mihi obediendo.

8 *Pro nihilo.* i. pro modico seruitio mihi facto dæmones & malos homines eis subiecissem.

11 *Inimici vero dom.* i. mali Christiani.

† *Mentiti sunt ei.* recedentes a promisso, quod ei fecerant in baptismo.

12 *Et erit tempus.* i. eorum punitio erit ęterna.

13 *Et cibauit eos.* i. sacramento Eucharistię.

14 *Et de petra melle.* i. de Chriso de quo dicitur. 1. C[...] Petra autẽ erat Christus. Qui mel consolationis adm[...] suis fidelibus, sed quando fiunt ingrati de tantis b[...] permittuntur a Deo in fecibus suis, & aliquando [...] mortem, & sic incurrunt pęnam æternam.

ADDITIO I.

In Psal. 70. *Exultate Deo,* vbi dicitur in postil. Et ideo Psal. iste diuiditur in duas.

Psal. iste non vr̃ vere exponi in postil. eo q; præsupponitur falsum tã circa causam celebrationis festi tubarũ, q̃ etiã circa tẽpus completæ collectionis fructuũ in terra promissionis. Quod patet sic, nã festũ tubarũ non celebratur pro gratiarũ actione de fructibus collectis ipsius anni, sicut neq; collectio fructuũ tunc erat completa, prout postil. supponit in hoc loco, cuius ɔ̃rium ipsemet fatetur infra psal. 83. vbi dicit q; 22. mensis Septembris erat tẽpus ad hoc assignatũ. Falsitas ãt præsuppositi prædicti patet. Legitur. n. Deut. 16. c. *Solemnitatem quoque tabernaculorum celebrabis per septem dies, quãdo collegeris de area, & de torculari fruges tuas:* Ex quo patet manifeste, q; in festo tabernaculorũ de hoc agebatur, & q; pro tũc erant fructus collecti, non ãt in festa tubarum. Idẽ patet Leui. 23. vbi sic dr̃. *Quintadecima ergo die mensis septimi, quando congregaueritis oẽs fructus terræ vestræ celebrabitis ferias domini. 7. dieb.* Vñ ad veriorẽ intellectũ huius Psal. p̃mittẽda sunt duo. Primum est, qđ inter festa vet. testa. de q̃bus agit [...] prædicto capitulo, & in alijs locis quędã erãt celebr[...] gaudio & lętitia in memoriã preteritorũ beneficio[...] festũ paschę in memoriã redẽptionis Aegyptiacę & [...] Pẽtecostes in memoriã dationis legis, & festũ taber[...] rũ qñ celebrabat. 15. die mẽsis septimi, in memoriã [...] ciorũ Dei in deserto exhibitorũ, de quo festo dicit i[...] capitulo: Habitabitis in vmbraculis septẽ diebus, & [...] discant q; in tabernaculis fecerim habitare filios I[...] quo qđẽ festo. s. tabernaculorũ reddebant gratiarũ [...] cũ magna lætitia de fructib. collectis de eodẽ anno [...] præallegato cũ dixisset: Qñ cõgregaueritis oẽs fru[...] uestræ, celebrabitis ferias dñi septẽ diebus: postea [...] *Sumetisque vobis in die primo fructus arboris pulcherrimæ que palmarum,* & sequitur: *Et lætabimini coram domino septem diebus.* Quędã vero alia festa celebrabantu[...] vt in illis tẽporibus ad Deũ conuerterentur, & iõ licet celeberrima, non tamen cum gaudio saltem celebrabantur: Quæ quidem festa duo erant.

Primum

pnū.s.prima dies mēsis septimi in qua excitabant ad ɔ-
ritionē, vt ad Deū conuerterent: & iō illa dies vocabat dies
oris, Nu.29.a. *Dies clangoris est & tubarum*. Silr vocabat,
ū memoriale, Leu.23. Qd quidē memoriale pōt intel-
pliciter. Vno modo respū celebrantium, qui habebāt
ere ad memoriā flagitia p̄terita, vt ɔtererent. Alio mo
spū Dei, qui memor iustitię p̄rum, & pmissionū quas
erat, & spāliter Abrahę, filios eorū reduceret ad statū
& auerteret ab eis iram suā, vt patet, Exo.32. vbi agitur
pitiatione peccati vituli, & in alijs locis quāplurimis,
emoria patrū, pro venia posteritatis eorū allegabatur.
Sm vero festū, erat x. die huius mēsis septimi, qd voca-
es expiationis celeberrimus & sanctus, pp expiationē
m, q̄ in illa die a Deo expectabāt, vn̄ Leu.16. In quo q-
esto cessabāt gaudia quęcūque tpalia, imò tenebantur
ere aīas. Dr.n. Leuit.23.e. *Omnis anima quæ non fuerit affli
hoc, peribit a populis suis*. Rō autem quare dies prima &
ecima mensis septimi erat assignata ad hmōi pęniten
& propitiationem, Nume. prædicto ca. est videnda.
Sło pręmittendū est, q tubæ in veteri lege duplr acci-
. Vno mō p tubis ductilibus, q̄ de metallo fiunt, q̄ q̄dē
vocant in Heb. *hacosroth*. & istis vtebant in solēnib. læ
& in bellis, & in alijs cōgregationib. silr & in festis pri-
iō dictis, & in neomenijs cōibus. vn̄ Num.10.c. *Si qn̄ ha
epulum & dies festos & calendas canetis tubis super holocau-
c.* quæ quidē tubæ erant argenteæ, vt ibidem dr, & vo
t *hocasrot*, vt dictū est. Alio mō accipit tuba p cornea,
n̄q; dr buccina, & talis tuba semp vocat in Heb. non
ot, sed *sophar*, & talibus tubis vtebant spāliter qn̄ Deus
us ministri populū intendebant excitare ad attentionē
us magni, sicut in datione legis legit: *Clangorq; buccinæ
entius perstrepebat*, vbi loco buccinæ hr in Heb. *sophar*.
19.c. Silr qn̄ prophetæ exhortabant populū ad pn̄iam,
exhortatio assimilabat in scripturis voci tubæ corneæ,
a.58.a. *Quasi tuba exalta, vo. tuā*: & Ezech. 33.a. *Si audiens
quis sonitum buccinæ, non se obseruauerit, &c. sanguis ipsius
aput eius erit*. Vn̄ in quolibet istorū locorū, & similium
Heb. *sophar* non *hacosrot*, licet translatio nr̄a indifferen
deatur ista accipere, vt in plurib. In hoc igit festo, scili-
langoris seu tubarū non tuba ductilis, sed cornea ad p-
tionē pn̄iæ clangebat rōne prædicta. His p̄missis psal.
uit pprie ordinatus p festo tubarum, sicut ēt hodie He
eundē psal. cantant in eodē festo, sed non ordinatur ad
arum actiones, de fructibus collectis, vt in postil. sed po
t præpararentur per timorem Dei ad expiationem, seu
gentiam in proximo futuram. s. in decima huius men-
: dictum est. Vnde Psal. circa hoc octo facit.
imum præponit, q cōiter. s. in alijs temporibus præser-
estiuis exultandum est Deo, & iubilandum tanquā ve-
iutori & gubernatori. & hoc non solum mente & ore,
tiam cum musicis instrumentis, & de hoc intelligūtur
versus primi. s. *Exultate Deo, &c.* Date tympanum.
ōsequenter scđo dicit, q in festo tubarū alr est agendū.
ō in musicis instris iucundis, sed potius in tuba cornea
langendū seu buccinandū, eo q hoc festū nō ordinat ad
m actionē de pręteritis, seu potius ad ɔtritionē de cō-
is, & ad disponendū populū ad suscipiendā expiationē.
icit: *Buccinate in neomenia tuba*. s. cornea. vn̄ in Heb. in hoc
dr *sophar*, qd nullo mō significat nisi tubā corneā, qd
ad excitationē pctōrum ad pn̄iam puocando eos non
etitiā, sed ad timorē. Et qa neomenię sunt. 12. in quoli-
nno, sicut & 12. lunationes: idcirco declarat quæ sic ista
menia, de qua in hoc psal. loquit dicens: In insigni die
nitatis vr̄æ. Cęteræ aūt neomeniæ nō erant solēnes, qd
t ex hoc, q nō cōnumerabant inter alias ferias dn̄i san-
Leui.23. vn̄ & in eis poterāt opa seruilia facere, sicut &
ijs diebus pphanis. Sed hęc neomenia. s. septimi mensis
solennis & sancta, in qua non licebat aliqd opari, vt in
cto ca. hr. Et hoc notat cum dicit: *In insigni die solennitatis
æ*, i. ī illa neomenia tm̄ debet buccinari tuba cornea mo
orędicto, & nō in alijs. In cęteris aūt neomenijs tubæ du-
s clangebantur, vt Nu.10. vbi suprà. Cuius rōnē reddit. d.
a præceptum in Israel est, &c. exponatur vt in postil.
ōsequenter tertiò, quia hoīes sæpe retrahunt a diuino ti-
re: igit Psalmista ducit ɔ tales testimoniū dicens: *Testimo
in Ioseph posuit illud*: Cuius sensus est, q in historia Ioseph
manifestū testimoniū, q hō debet p̄ponere diuinū timo-
imori humano. Ioseph. n. cū ab vxore dn̄i sui agitaret, vt
mitteret adulteriū, diuinum timorē allegauit dicens: *Quo
llum facere malum hoc, & peccare in Deum meum?* Genes.39.b.
i quidē Ioseph licet ob hanc causam fuit acriter incarce-
us, de eo. n. legit in psal.104.b. *Humiliauerunt in compedibus
des eius, &c.* postea tn̄ de carcere eductus pręposiitus fuit
super

sup totam terram Aegypti, vt hr, Gen.4.b. Et hoc est qd dr: D
Testimonium in Ioseph posuit illud, &c. hoc est dicere, manifestè
videmus, qd Ioseph fuit ab oneribus & seruitutibus in quib.
fuerat positus, diuinitus liberatus, eo q timuit Deū plus q̄
hoīes. Et non solū hoc, sed ēt super terrā Aegypti quasi dn̄s
exiuit. Gen.41.c. cuius regionis linguā nō nouerat, qd est ma
gis mirabile q̄ hr̄e dn̄ium ī ppria p̄ria. Et ex his patet ppria
expositio horum versuū vsque ibi exclusiuè: In tribulatione.
Cōsequenter quarto inducit aliud testimoniū de populo
Israelitico. d. *In tribulatione inuocasti me, &c.* Ad quod sciendū,
quod testimoniū de Ioseph prædictum non oīno sufficisset
ad inducendum pctōres ad pn̄iam, cū ipse Ioseph esset iust⁹,
de quo nullus defectus pctī in scriptura legit, quod nō inue-
nit in cōi statu hoīum, de quibus. 1. Ioh.1.c. *Si dixerimus quod
peccatum non habemus, &c.* Misericordia igit diuina circa Io-
seph facta forte non esset trahenda ad ɔn̄tiam quantum ad
manifestos pctōres, iō psal. sufficiens inductiuū allegat quo
ad pctōres, vt timore pctōrum cōmissorum a cōtritione nō
desistāt. vn̄ dicit: In tribulatione inuocasti me, & liberaui te,
vbi loquitur populo Israelitico quē Deus liberauit a tribula-
tione Aegyptiaca, de qua vt in glos. metu Aegyptiorum non
audebant gemere cum affligerētur. vnde Exo.2.d. *Post mul-
tum verò temporis mortuus est rex Aegypti, & ingemiscentes filij Is-
rael propter seruitium, quod erat durum, &c.* Ex quo apparet, q
in tpibus longe retroactis gemere non audebant, & iō dicit:
*Exaudiui te in abscondito tempestatis, quia tribulationes illæ quasi in
cordibus abscondebantur.* Sed q hæc liberatio nō fieret eis tan-
quam bonis & iustis, sicut facta fuit Ioseph, ostendit cū seq-
tur: Probaui te apud aquam ɔdictionis, de qua legitur Nu- E
me.20.b. in ɔdictione de qua potentia diuina, & eius bonita-
te detraxerūt dicētes, vt in ps.78.c. *Nunquid poterit Deus men-
sam parare in deserto?* Ex quib. concludit, q non solum bonis
Deus puidet de sua misericordia, sed ēt pctōribus, qd intro-
ducit Psal. ad excitādum populū, vt cōuerteretur ad Deum.
Cōsequēter quintò, qa hoīes frequēter retrahunt a timo-
re diuino pp falsas suggestiones dęmonū, qui vt plurimū in
idolis colunt. idcirco Psal. dicit; Audi popule meus, &c. quæ
verba plane intelligunt ad idololatriā, ɔ quā dupliciter phi
bet. Primò, s. in corde, cū dicit; *Non erit in te*. i. intra te. Deus
recens, quia s̄m gl. cū imago recentis Dei. s. nō ęterni in mē-
te portat, tunc imago veri Dei, in ipsa creatione aīę impres-
sa, remanet vetusta. Scđo idololatriā phibet in exteriori cul
tu, & hoc cum dicit. *Neo adorabis deum alienum*: & quia ad ista
erāt obligati per p̄cepta diuinę legis, in prima tabula ɔtēta,
q̄ incipiebat a cognitione Dei, Exo.20. *Ego sum Dn̄s Deus tuus,
qui eduxi te, &c.* Idcirco Psal. hic cōmemorat illud verbū. s. pri
mū in decalogo, cui īmediate sequunt p̄dicta p̄cepta, vn̄ p-
prie pręmisit; *Audi popule meus, & contestabor te*. i. testimonijs
scripturarū probabo qd dicam tibi: *Non erit in te Deus recens*.
Cōsequenter sexto, quia multi retrahuntur a diuino timo
re seu cultu timentes ne deficiant in tpalibus, quæ credebāt
hr̄e a dæmonibus, quos ī idolis colebāt, iuxta illud Osee 2.a.
Vadam post amatores meos qui dant panes mihi, &c. Idcirco Psal.
contra hoc dicit: *Dilata os tuum, & implebo illud*: quod pōt du-
pliciter intelligi. Primo respectu bonorum temporaliū, quia
Deus nunq̄ deficit in necessarijs, iuxta illud psal.33.b. *Requi-
rentes autem dominum, non minuentur omni bono.* Secundo respe-
ctu bonorum spiritualium, quæ in bonum infinitū ordinan-
tur, circa quod notanter dicit: *Dilata os tuum*: quia desideria
temporalium licet multa & varia, angusta tn̄ sunt & modici
valoris, eo q sunt finita. Sed desiderium cœlestium bonorū
quæ sunt infinita, requirit magnam dilatationem, seu capaci
tatem in recipiente. ideo dicit, *Dilata os tuum*. q. d. non deside F
res breuia & finita, sed infinita & æterna. *Et ego implebo illud*,
quia solus Deus potest tale desiderium satiare.
Consequenter septimo, quia s̄m Philosophum plures sūt,
quos sensus certificat, quā quos ratio persuadet, idcirco Psal.
ad certificationem prædictorum inducit testimonium expe
rimentale de ipso populo Israel, qui quandiu recesserunt a
Deo, & adhæserunt idolis, fuerūt deserti a diuina protectio-
ne, vt patet in multis historijs sacris, specialiter in libro Iudi.
quasi per totum, & hoc est quod dicit. *Et non audiuit populus
vocem meam, &c.* Et dimisi eos. i. permisi eos ambulare secun
dum desideria cordis eorum, & exponatur prout in postil.
& sequitur: *Ibunt in adinuentionibus suis*, iuxta illud Osee 9.c.
Facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt: & loquitur de
idololatris.
Consequenter octauo idem intendit inducere ab opposi-
to, quia scilicet qn̄ populus ille obediebat mādatis Dei com
muniter, proficiebat in duobus. Primo scilicet, quia a Deo
protegebat specialiter ab hostibus. Secundo quia prouideba
tur ei a Deo, non solum circa necessaria vitæ, sed etiam circa
quædam delectabilia, quæ conferunt ad vitæ conseruationē.

A Primū ostendit, cū dicit: *Si populus meus audisset me.* Et nota, q̄ in Hebræo nulla dictio ponit̃ hic q̄ sonat forsan, vel forsitam, quę est dictio dubitandi, sed hr̃ sic: Israel si in vijs meis ambulasset, quasi pro modico inimicos eius humiliasse. q.d. sine vlla difficultate, q̄a qđ modicū est, quasi pro nullo reputatur, ſm Philosophū 2. Physic. & hoc est manifestū, q̄a volūtati diuinæ nō est qui resistat. Et q̄a quicunque populus Dei in vijs eius ambulat, tribulantes eos, sunt inimici Deo eo q̄ psequūtur populū suū, & turbant eius cultū, idcirco cū Psalmista dixisset: *Super tribulantes eos misissem manū meā:* Subdit, *Inimici vero domini mentiti sunt ei.* q.d. tribulantes populū Dei inimici dñi sunt, eo mō quo dr̃ Exod. 23.c. in simili materia. *Inimicis ero inimicis tuis.* Similiter & tales inimici Deo mētiūtur, inquantum denegant eis dominiū generale, ſm qđ tenentur seruos suos seruare, & non turbare cultum eius, & sequitur: Et erit tempus eorum in secula, exponatur prout in postilla. Quo ad secundum dicit: *Cibauit eos ex adipe frumenti.* ad ostendendū q̄ Deus prouidebat populo suo de primitibus ad cōseruationē vitæ, q̄ in nomine panis includit̃. Similiter prouidebat eis de alijs delectabilibus ad cōseruationē vitæ cōferentibus. Et circa hoc dicit: *Et de petra melle saturauit eos.* q̄a terra promissionis de his oībus abundabat. In quibus Ps. intēdit inducere populū ad diuinū timorē, p̄ signo rē tubę corneę in prima parte signatū, ostēdēdo eis exempla de bonis tpalibus, q̄bus ppłs ille ad actus virtutū inducebatur.

REPLICA. In Psal. *Exultate Deo.* Postil. & Burg. concordant in cōclusione, quia quod Burgen. exponit de more Dei, Postil. de laude Dei, q̄a timor filialis non sine laude, nec laus sine timore. In quibus vero dissonant, ptinet ad cultū Iudæorū, quē pito secundū vsum modernorum Burgen. suisse magis notū, Postil. tamen secundum vsum antiquum in scriptura satis ostendit fundamentū. Nec multū pertinet ad intellectum sensus literalis ille vel iste vsus cultus certum non esse omnino eundem &c.

GLOSSA ORDINARIA.

B a *Psalmus Asaph.* Cas. Psalmus de duabus naturis in Chro. quo Christus vel propheta loquēs, exprobrat ipsi Asaph, idest, synagogæ, quę dominum corporaliter vidit, & tamen eum non cognouit.

Cass. Primo nuntiat Deum stetisse, & arguit contrarios. Stat homo, discernit Deus.

a b c d e f g

PSAL. LXXXI.

b Deus iste. Cass. Cuius nō est stare qui cælū & terrā complet, qui est intra omnia non inclusus, extra omnia nō exclusus, sed breuiter Deus hominem iudicat.

c *Stetit.* Aug. Filius qui missus ad oues domus Israel, spiritualis autē pręsentia deitatis, quę vbique non proprie ad synagogā pertinet, nec tēpore variatur. Cur ibi stetit, *Ecce deos dijudicat*, idest, secundū qđ Deus. i. nō meritis, sed gratia discernit vasa, alia in honore, alia in cōtumeliā. Hoc autem facit stans in medio. vñ, Medius vestrū stetit, quē vos nescitis, vñ & hic, Nescierunt neque intell. sed amicus sponsi stat & au. & gaudio gaudet.

d *Deorum.* Aug. Quos post, filios excelsi dicit, ibi: *Ego dixi dij estis, & filij excel. omnes.* Vnde et filios enutriui & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me. Filij dicuntur non solum gratia noui testa. sed gratia veteris, quæ eos de Aegypto liberauit.

C e *In medio autem deos diiudicabit.* * Euthymius. Stans in medio eorū dijudicabit, hoc est, redarguet, principes scilicet & iudices populi, vt iam dictū est, vel, in medio, dixit pro coram multis. Magna etenim cū libertate Christus eos reprehendebat, dicens, Vę vobis scribę & Pharisęi hypocritæ, q̄ hæc atque illa facitis. Hebręi vero expositores dicunt, Deus stetit in medio principū, inuisibilis conspectui eorum existens & in medio multorum eos redarguens per prophetas, si principatū atque imperium indigne exercuerint.

f *Vsquequo.* Aug. Hæc est vox increpantis, Misit gemitus & prophetas: & restitistis, sed quousque? Num vsque ad aduentum? misi prophetas, & iniurias fecistis, vel interfecistis, vel hoc facientibus consensistis. Sed cum hæc agitis, nec loqui dignatus, vos qui tacuistis, imitari eos: iudicastis, vsquequo iudicaris iniquitatem & facies pecca. sumitis. Num & hæres occidendus est, qui pro vobis venit, qui pro vobis sine patre esse voluit vt pupillus: qui propter vos esuriuit & sitiuit, vt egenus, qui propter vos pauper factus est, cum esset diues.

g *Iudicate egeno & pupillo, pauperem & humilem iustifica.* Cas. Diapsalma, monet intelligere Christum esse Deum & hominem, egenus & pauper fuit, quod eos non fecisse dicit.

h *Eripe paupe.* Aug. Ostendit nec illos immunes, qui permiserunt principibus Christum, cum prę multitudine timerentur, & possent illos a facto & se a consensu liberare.

Cassio. Qui enim desinit obuiare cum potest, consentit.

Margin: † stat in cōgregatione Deorum (iudicū) † Deorum † impiorum suscipitis. † afflictum † & non

Rom. 9. e. Ioan. 1. d. Ioan. 3. d. Esa. 1. a.

a ¶ Fit. b ¶ Synagogæ quæ hic redarguitur, vt saltem tunc intelligat quod non ante.

Psalmus Asaph. LXXXI.

a ¶ Factus homo. b ¶ Populus Iudæorum.

Deus † stetit in synagoga deorum : in 1

a ¶ Aug. Non meritis sed gratia discernit vasa, alia in ho. alia in cont. 2

medio autem † Deos diiudicat. Vsque- 3

a ¶ Maiores. b Inique. Similitudines. 4

quo iudicatis iniquitatem, & facies 5

a ¶ Minores. b ¶ Quasi: Nolite iudicare iniquitatem vel consentire iudicantibus, sed potius. Hoc maioribus dicitur. 6

† peccatorum sumitis? * Iudicate ege- 7

a ¶ Ad honorem eius voluit esse sine patre propter vos. b ¶ Christum factum.
c ¶ Propter vos, non illos propter se superbos. d ¶ Iustum prædicate.
e Hoc modo minoribus dicitur. 8

h no & pupillo, † humilem & pauperem iustificate. † Eripite 9

pauperem: & egenum de manu peccatoris † liberate 10

a ¶ Sed. Hoc omnibus conuenit prælatis & subditi s. Si cognouissent, nec illi do. gloriæ cruci. nec isti Barrabam eligerent. b ¶ Neque curaut scire, quasi nescire voluerint. c ¶ Quia, idest, excæcati sunt.

Nescierunt, † neque intellexerunt, in tenebris ambulant: 11 12

NICOLAVS DE LYRA. PSAL. LXXXI.

Deus stetit in syn. Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræ. & in translatione Hierony. *Psalm. Asaph.* ex quo apparet autor. De materia vero huius psal. dicunt expositores Heb. & catholici, quod Asaph fecit hunc psal. contra peruersos iudices arguens eorū nequitiā, & petens sup hoc diuinā iustitiā ad lineā ęquitatis talia redacentē: Dicit igitur:

1 *Deus stetit in synag.* idest, in congregatione. Et dicitur a synquod con, & goge aggregatio.

2 *Deorum.* i. iudicum secūdum quod dicitur, Exod. 22. b. *Ad Deos vtriusque causa perueniet.* i. ad iudices, Et dicitur Deus stare in congregatione iudicum, quia clare videt, & attente facta & dicta eorum, ideo subditur.

3 *In medio autem de. di.* i. discernit vtrum iuste vel iniuste iudicent, & ideo subdit Asaph & contra iudices peruersos.

4 *Vsquequo.* idest, quandiu. 5 *Iudicatis iniqui. &c.* iudicando partem iniquam propter munera vel fauorem.

6 *Et facies peccatorum su. &c.* idest, personas malorum propter eorum potētiam vel aliam causam malam acceptatis.

7 *Iudicate egeno.* eius iustitiam declarando.

8 *Humi. & pau. iu.* idest, suam iustitiam conseruate.

9 *Eri. au.* de manu diuitis iniqui.

10 *Et ege. de m. p. li.* qui calumniantur iniuste.

11 *Nes. neque in.* s. talia facere, non propter ignorantiā legis, sed propter errorem electionis, quam ignorat omnis malus, vt habet̃. 3. Ethi. Quia etiam ille qui peccat ex certa scientia, ignorat scilicet, quod tale malum sit dimittendū pro uetur aliquo bono apparēti, qđ tunc elegit ex peruersa affectione ipsum ad hoc inclinante, & ideo sequitur.

12 *In tene.* q̄a pueisitas affectus inducit tenebrā i intellectu.

MORALITER.

1 *Deus stetit.* Asaph videns iustitiā subuerti per iudices malos, fecit psal. istū ꝯ eos. Mystice vero pōt exponi cōtra sacerdotes & scribas Iudæorum qui Christū & eius discipulos innocentes condemnauerunt ad mortem, & sic dicit, Deus stetit in synagoga Deorum, idest, iudicum, unde dicitur: Exo. 22. b. *Vtriusque causa ad Deus veniet.* Deus enim pręsentialiter videt hominum iudicia, discernent, si sint iusta. ideo subditur:

3 *In medio autem Deus diiudicat.* Et contra malos dicit:

4 *Vsquequo iudi. iniquitatem*, iniqua iudicia proferendo

6 *Et facies peccatorum sumitis.* eos iniquos iustificando

7 *Iudicate egeno.* i. pro eo eius iustitiā cōseruando. Tales fuerunt Christus, & eius discipuli, qui tamen fuerunt a scribis sacerdotibus condemnati. ideo subditur:

8 *Nesci. neque in. &c.* idest, scire, & intelligitur noluerunt eorum sanctitatem.

12 *In te.* ignorantię affectatæ quę magis aggrauat q̄ excusat.

ouebuntur. Cass. Hinc patet de quo dixerat, hoc signum ucifixione contigit. Vel spiritualiter terreni moti sunt empore, viso tanto miraculo, vt Centurio qui dixit; *Ve- ius Dei erat iste*.
ug. *Mouebuntur omnia fundamenta*. Q. per hanc Israel eeci- n. Mouebuntur, dě. Omnia fun. e, idest, plenitu- entium intrabit. in morte, & paf- domini mota erra. Vel, funda- tà, id est, felices a terrenorũ mo- ntur. Vel, admi- coli pauperem tuum. Vel eum emptis terrenis ido. Addit: Om- quia nullus est non miretur, vel conuertatur. Terrenę autẽ felicitatis re- m est superbia, ꝙ quam venit humilis Christus, expro- is eis quos vult facere altos per humilitatem his verbis: *dixi: dij estis*, vos boni. Vos aũt mali, sicut hoĩes moriemi- vel omnibus dicit, dij estis. idest, omnibus promisi cęle- vos autẽ sicut ho. primi qui suasione peccauerũt, & vos maiores sicut diabolus qui superbia peccauit.

b *Ego dixi*. Cassiod. Quid eis propositum? sed perierunt.
Cas. *Ego dixi*. Nescierunt neq; intelle. tamen. *Ego dixi*. Has promissiones omnes accipiunt si mandata custodiũt, vt sint filij Dei, hoc ad iustos. Vos autem, hoc ad malos.

D

a Tamen. b Super quos ædificantur, vt boni super apostolos. c ¶Per adoptionem gratiæ. d ¶Vos boni.

a † mouebuntur omnia fundamenta terræ. † Ego dixi, dij estis, 1

a Hæredes. b Dei. c Cuiuscunque conditionis. d Mali. e Peccatores qui non redempti. Primi Adam & Eua, qui suasione diaboli peccauerunt. f Per infirmitatem carnis.

b

c & filii † excelsi omnes. * Vos autem sicut homines morie- 2 3 4

a Per elationem animi vt diabolus. b Non extollemini. Per superbiam. c ¶A mortuis. d ¶Vos cadetis, sed tu.

mini, & sicut vnus de principibus cadetis. Surge Deus, iudi- 5 6

a ¶Quæ tumuit te crucifigens. b ¶Alias disperdes, terram ipsam, vel conterendo eos penitus, & ab hæreditate exterminando, vel affectum terræ in credentibus absumendo, secundum quem intellectum dicitur: Tu hereditabis ter. in o. g.

d 7 8

e ca terram, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus. 9

c *Sicut homines*. Augustinus. Quasi: Cum cito, sicut homines, sitis morituri, non inde corrigimini, sed vt diabolus qui carne non moritur, extollimini, vt cadatis: quia per superbiam diabolicam inuiderunt gloriæ Christi, & viluit eis humilitas crucis. Sed vt hoc vitiũ sanetur ex persona prophetæ subditur: *Surge Deus, &c.* † 17. dis. c. 1.

d *Sicut vnus*. Augustin. Turba quæ cecidit dicitur vnus, quia in superbia similis. Vos cadetis, sed:

e *Surge Deus*. Aug. idest, damna istos, quia his repulsis, tu hęreditabis. Vel iudica mundum, quia tuus est, & hoc est, tu hæreditabis.

E

NICOLAVS DE LYRA.

1 Mouebuntur omnia fundamenta terræ. *in finali iudicio in qua peruersa ad debitum ordinem iustitiæ reducentur.*
2 Ego dixi dij estis. *scilicet participatiuè, eo quod iudices ex officio executores diuinæ iustitiæ.*
3 Et filij excelsi omnes. *inquantum ad eius imaginem sunt facti.*
4 Vos autem sicut homines moriemini. *quia potestas vestra non preseruabit a morte.*
5 Et sicut vnus de principibus. *Idest de angelis superbientibus.*
6 Cadetis. *In foueam gehennæ, per æquitatem diuinæ sententię. ideo subditur:*
7 Surge Deus iudica terram. *Idest surges ad iudicandum habitantes terram generaliter.*
8 Quoniam tu hęreditabis. *quia finali iudicio peracto, omnes electi erunt subiecti ordini suæ misericordiæ immobiliter, & reprobi ordini suæ iustitiæ.*
9 *Mysticè potest exponi psal. iste, cõtra sacerdotes & scribas Iudæorum, qui Christum humilẽ, & pauperem condemnauerunt ad mortem, propter quod per diuinũ iudicium a Romanis fuerũt tẽporaliter occisi & captiuati, & in iudicio extremo erunt æternaliter condemnati.*

MORALITER.

1 *Mouebuntur omnia fundamenta terræ*. idest, Iudææ, quę destructa fuit per Romanos in vindictam mortis Christi & discipulorum eius.
2 Ego dixi. Hic ponitur beneficium a Deo iudicibus datum, vt ex hoc grauius appareat eorum peccatum cum dicitur: *Ego dixi dij estis*. scilicet participatiuè, inquantum habebant potestatem iudicandi a domino.
3 *Et filij excelsi*. per susceptionem legis in monte Sinai.
4 *Vos autem sicut homines*. morte culpæ, accipitur hic hoĩes, sicut 1. Cor. 3. a. cum inter vos sit zelus & contentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis?
5 *Et sicut vnus de principibus cadetis*. idest, sicut vnus de angelis cadentibus in pœnam gehennæ.
7 *Surge Deus iudica terram*. idest, surges ad iudicandũ orbem in fine mundi, licet enim descendat ad iudicium, dicitur tamen tunc surgere, quia tunc apparebit in maxima potestate qui in aduentu primo apparuit in maxima humilitate.
8 *Quoniam tu hæreditabis*. hęreditabis enim tunc in bonis per dulcorem misericordiæ, & in malis per rigorem iustitiæ.

GLOSSA ORDINARIA.

a *Canticum psal.* Cassiodorus. Quia rebus actualibus, habenda est diuina contemplatio. Deterret enim iniquos a persecutione populi Dei, bonos verò monet ad patientiam.
Cass. Psalmus de aduentu Christi ad iudicium vbi boni, qui hic patiuntur coronabunť. Mali vero qui eos persequuntur, torquebuntur.
Basil. & Theod. Post a Babylone reditum, cum finitimi impediuissent nouam ædificationem diuini templi, Iudæorumq; amplitudinem, eodem tempore coguntur, cumque gentes barbaras collegissent, in Iudęos bellũ susceperũt. Hæc vaticinantur diuini Ioel & Ezechiel, & Michęas, & Zacharias vates admirabiles. Vicerunt tñ omnes, duce quidem Zorobabel, è cœlo vero Deo ferente opem, hostiumq; audaciã euertente hęc pręsens psalmus pręcinit. Cęterum vaticinatio in deprecationem formatur, diuino lumine illustrãte eos qui tunc bello petiti erant, quo Deum placare oporteat.

F

a ¶De iucunditate mentis. b ¶Monentis ad bonas actiones. c ¶Est. ¶Idest populi Dei.

a Cãticũ Psal. Asaph. Psal. LXXXII.

¶In forma serui.

b DEVS † quis similis erit tibi? 1

PSAL. LXXXII.

Deus quis similis. Cassio. Proposito timore futuri iudicis, describit malitiam inimicorum.
Aug. Deus quis similis. Et si homo vt alij etsi iudicatus cũ iniquis deputaris, quis similis, cũ in claritate iudicabis? ideo tunc ne taceas qui primo tacuisti, & potestatem compescuisti, vt posses teneri & perimi.

Aug.

NICOLAVS DE LYRA. PSAL. LXXXII.

Deus quis. *Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo, & in translatione Hier.* Canticum psal. Asaph, *ex quo apparet autor. materia vero ipsius dicunt communiter expositores Hebræi & Latini, quod Asaph fecit hunc psal. contra hostes inuadentes terram, & populum Iudæorum, & litera concordat, sed contra quos hostes, vel quo tempore non dicunt, sed literam exponũt partim de hostibus quos habuerunt a principio exitus de Aegypto vsque ad tempus Asaph, & partim de hostibus qui fuerunt postea. Sed contra hoc videtur, quod de his petit Asaph: Fac illis sicut Madian & Sisaræ, &c, & postea sub: Deus meus pone illos vt ro. &c. ex quibus videtur, quod loquitur de hostibus Israel futuris post tempus suum. Non enim fit petitio de præteritis, propter quod saluo meliori iudicio videtur mihi, ꝙ Asaph fecit hunc psal. contra Sennacherib, & eius exercitum, sicut de psal. supra dictũ est. Psalmistę enim de eadẽ re plures aliquãdo psal fecerunt, sicut supra pluries dictũ est de Dauid, & eodem mõ dicitur hic de Asaph. Verũtamẽ psal. iste differt a 71. quia ille psal. loquitur principaliter cõtra Sennacherib, nõ exprimens populos in odiũ Iudæorum sibi adiunctos. In hoc ãt fit econuerso, quia exprimũtur principaliter populi in circumitu Iudææ habitãtes, qui incitauerũt Sennacherib ad veniẽdũ contra terrã Iuda tempore Ezechiæ duplici ratione. Vna quia inuidebãt Iudæis, & eos odiebãt. Alia quia illi populi iã Sẽnacherib subditi erãt, qui Deos eorũ exterminauerãt, secũdũ qđ dicitur. 4. Re. 11. d. Vere dñe dissipauerũt reges Assy. &c. Solatiũ autem est misero habere sociũ, & ideo incitauerũt Sennacherib, vt veniret in Iudæã ad subiiciendum sibi gentem & destruendum inde diuinum cultum. Igitur secundum hoc psal. iste diuiditur in duas partes, quia Asaph primo deprecando narrat hostium nequitiam, secundo contra eos implorat diuinam iustitiam, ibi:* Fac illis. *Circa primum dicit:* Diuisio.
1 Deus quis similis. *trãslatio Hierony. habet. Deus ne taceas tibi.* ✱ Et

MORALITER.

Deus quis. Psalmũ istũ exposui literaliter de mirabili liberatione populi Israel ab exercitu Sẽnacherib, vt hr. 4. Re. 11. Mystice vero potest exponi de liberatione mirabili Christianorum Mysticè.

A Aug. *Deus quis similis.* Non ad diuinitatẽ hoc refertur, cui nullũ hominẽ comparandum cogitauit. Ideo non ait, quis similis est tibi, quod vtique ad diuinitatẽ referretur. Sed dicit, quis similis erit tibi, hoc ad formã serui referens, qua tũc ceteris dissimilis hominibus erit, quando iudex in gloria apparebit, vel potest hoc referri ad diuinitatẽ secũdũ quod dicit: O Deus q̃s similis tibi, in potentia deitatis. Christũ enim quem mali vident extra, iste videt intra, scilicet omnipotentem.

† quiescas

† infremunt

† callidè inierunt

a *Quoniam ecce.* Aug. Nouissima tẽpora Antichr̃i designat, quando quę modo premũtur metu, in liberã vocem erum pẽt, quæ vox quia irrationabilis erat magis sonitus quam locutio dicitur.

B

† consiliati sunt corde pariter

† fœdus pepigerunt

b *Qui oderunt.* Cas. Plures, sed vnum caput Antichristus qđ elatum est, vt Deus dicatur.

lis, *Qu im . b causam exiuit tam impudens sententia?* aliquã de opinionẽ de fide, aut de quopiam dogmate, quale ille apud Theologũ dicentẽ, Sed suam ex aduerso opinionem adducere, viri pij est & sapientis. In omnibus enim his in Græco habetur, vt diximus, dictio γνώμη.

a A pœna. b Vel mitescas. Ab incepto. c Ne taceas, quia sonuerunt: Ne compescaris, quia extulerunt caput.

a ne taceas, neque † compescaris Deus . Quoniam ecce ini- 1

a Membra Antichristi. b Contradicendo. c Iandiu non nouiter. d Tunc leuabunt caput non capita, sed illud quod extollitur supra omne quod colitur, aut nominatur Deus, idest Antichristum. 2 3

b mici tui † sonuerunt, & qui oderunt te, extulerunt caput. 4

a Alias, In plebem tuam astute cogitauerunt. b Ad decipiendum. 5

c super populum tuum † malignauerunt consilium, & 6

a Non solum contra mediocres, sed etiam contra cælestes viros. 7
b Quærentes in hoc sibi socios.

d † cogitauerunt aduersus sanctos tuos. Dixerunt, venite & 8

a Aug. Ne sint gentes, idest, tollamus eos de mundo. Alias gentibus. 9

e disperdamus eos de gente, & non memoretur nomen

a Eorum qui se dicunt Israel. Veri. b Exponit malignantes, qui vel quo studio malignauerunt. c Cum studio. d Omnes. Et quasi possent esse fortiores.

Israel vltra . Quoniam † cogitauerunt vnanimiter, si- 10

a Vt contra eos mouearis. b Pactum inter se, placitum scilicet quod & inter viuos valet. 11
c Congregationes. Aug incipit inimicos Christi memorare sub nominibus quibusdam gentium, quæ mystice eis congruunt.

f mul aduersus te † testamentum disposuerunt taberna- 12

g a Ab Edom qui & Esau. b Ab Ismahel filio Abrahæ, & Agar. c Gentes exleges, quæ recedentes a Deo patre sunt a patre diabolo. d Alieni, qui & aduenæ falsi fratres qui nominetenus sunt in ecclesia. 13 14

h i K cula Idumæorum, & Ismalitæ, & Moab, & Agareni, 15 16

c *Super populum tuum.* Caput suum extulerunt, sed non populum tuum depresserunt.

Aug. *Super populum tuum.* Irridẽter, hoc dicit, nõ enim possunt nocere populo Dei, pro quo est Deus. vnde Apostolus: Si Deus pro nobis, quis contra nos?

Rom. 8. f. *Super populum tuum malignauerunt consilio.* * Euthym. Consilio, hoc est, cõcordi ac communi omniũ sententia, quædã exemplaria habent, consiliũ, in quarto casu, & tũc sensus esse videtur, q. commune consilium maligno ac peruerso animo inierũt. Sciẽdum est autẽ quod Græca dictio γνώμη, quę hic in Gręco habetur, & pro qua interpres cõsiliũ reddidit, aliquando admonitionem significat, iuxta illud Apostoli, *De virginibus autem præceptum domini non habeo, consiliũ autem do,* aliquãdo consilium, vt hoc in loco, *Super populum tuum malignauerunt consilium,* aliquãdo autẽ sentẽtiam, vt illud Danielis,

C

tore mortuo, sed etiam omne pactum, & placitũ quod inter viuos valet, testamentum vocatur, sicut Laban & testamentum fecerunt. Ita & mali inter se quasi pactum fecerunt, quod vnanimiter bonos persequerentur.

g *Tabernacula Idumæorum.* Exposuit quo studio malignauerunt, ostendit deinde iam qui sint malignantes, dicens *Tabernacula Idumæorum, &c.*

h *Idumæorum, & Ismahelitæ.* Cas. Per hęc nomina, Christi inimicos declarat, qui tẽporibus Antichristi tot malis s... tur, quia sicut isti contra Israel, ita illi contra Christianos bellabunt.

i *Moab.* Aug. Hiero. vnde Moabitæ, quem Lot ebrius maiore filia sua genuit.

k *Agareni.* Aug. Hierony. ab Agar, qui & proselyti interpretantur.

NICOLAVS DE LYRA.

✱ *Et ratio huius diuersitatis est, quia dictio Hebraica quæ ponitur ibi domi æquiuoca est ad significãdum similitudinem, & taciturnitatẽ, credo tamen qđ ista translatio melior est in hoc, quia statim subditur: Ne taceas, & ideo in translatione Hier. est quædam apparens nugatio. Exponatur igitur ista translatio: Deus quis similis erit tibi? quasi dicat dij gentium quos destruxit Sennacherib nõ erant similes tibi secundũ qđ dicitur. 4. Reg. 19. d.* Non enim erant dij, sed opera manum hominum. *ideo subditur.*

1 Ne ta. *idest, ne dissimules iniuriam hostium nostrorum, qui reputant te deijciendum per Sennacherib, sicut Deos suos.*

2 Neque compesca. Deus. *idest, ne retinearis amplius ab illatione vindictæ: Cuius causa subditur.*

3 Quoniam ecce ini. tui. *Qui volunt destruere locum cultus tui.*

4 Sonuerunt. *Idest, ad hoc cum fremitu armorum, & sonitu tubarum venerunt.*

5 Extulerunt caput. *Contra te superbientes, vnde dixit Sennacherib scribens Ezechiæ:* Nõ seducat te Deus tuus. *4. Reg. 19. b.* Credebat. n. quod non posset saluare Ezechiam, & populũ eius de manu sua, dicens. Num igitur solus poteris liberari? Nunquid liberarunt dij gentium singulos, &c.

6 Super populum tuum malignauerunt cõsilium. *Vt scilicet excitarent Sennacherib contra populum Dei, & templũ, vt dictũ est.*

7 Et cogitauerunt aduersus sanctos suos. *i. sacerdotes & Leuitas tuo cultui deputatos, sicut etiam res inanimatæ dicuntur sanctę, eo quod sunt diuino cultui deputatæ, vt vasa, vestes, & huiusmodi*

8 Dixerunt. *Adinuicem mutuo se exhortantes.*

9 Venite & disperdamus eos de gentẽ, & nõ memoretur nomen Israel. *idest, sic deleamus eos, quod non remaneat huius memoria.*

10 Quoniã cogitauerunt vnanimiter. *idest, cõcorditer i...*

11 Simul. *idest pactum firmum ad destruendum terram, & t... cultus tui.*

12 Disposuerunt. *idest, firmiter statuerunt. Et qui fuerint i... li explicat dicens:*

13 Tabernacula Idumæorum. *idest, habitantes in tabernaculis Idumæorum. Isti autem descenderunt ab Esau, qui altero nomine vocatus est Edom, & sicut iste odiebat Iacob fratrem suũ quęrens ... eum, vt habetur Gene. 27. sic Idumæi descendentes ab eo odiebant filios Israel descendentes a Iacob.*

14 Et Ismahelitæ. *Isti descenderunt ab Ismahel filio Abrahæ, Gen. 16. & odiebant filios Israel, qui descenderat de Isaac, sicut & ... persequebatur Isaac. secundum quod dicitur, Gal. 4.*

15 Moab. *Iste fuit filius Lot, & similiter Ammon qui postea ..., vt habet Gen. 19. Et ab istis denominati sunt duo populi, scilicet Moabitæ & Ammonitæ, & isti odiebant populos Israel imponentes (... cet falso) quod tulissent partem terræ ipsorum, quando ascenderunt de Aegypto, vt habetur Iudicum. 11.*

16 Et Agareni. *Isti fuerunt filij Cethuræ, quæ alio nomine ... Agar, vt dictum fuit Genesis. 25. a. & isti odiebant filios Israel ... & Ismahelitæ fatres sui.*

MORALITER.

† stianorũ de Saracenis tẽpore Balduini regis Ierusalẽ, sicut & psal. qui incipit. Notus in Iudæa, dicendo. *Deus quis similis erit tibi.* scilicet in virtute quasi dicat nullus.

1 *Ne taceas neque compescaris Deus.* idest, ne dissimules, ne retarderis amplius a punitione malorum.

3 *Quoniam ecce inimici tui.* idest, contra te in membris tuis cũ magno fremitu venerunt. Cætera patent vsque ibi:

9 *Venite, & disperdamus, &c.* Hoc. n. credebãt de Christianis facere sicut dictũ fuit psal. supra posito: Notus in Iudæa, &c.

10 *Et non me. nomen Israel vltra.* Sequitur:

13 *Tabernacula Idumæorum & Ismahelitæ &c.* Probabile est, quod de omnibus gentibus istis fuerunt aliqui in exercitu illo contra Christianos.

a *bal.* Aug. Hier. Vallis vana. Ge enim vallis, Bal. vana.
b *Ammon.* Aug. Hiero. vnde Ammonitæ, genuit eum Lot ... ius de filia sua minore.
c *Amalec.* August. Hier. Filius Eliphaz primogeniti Esau, ... o Amalecitæ.
d *Assur.* Aug. Hier. ... literam Nabuchodonosor, qui fuit rex Assyriorum.
...umæi. Augustin. Hieron. terreni, vel sanguinei.
...smae. obedientes ... non Deo, quia ... as cogitationes ... sequūtur. Moab, ... atre, quod in ma... onus quidem pa... quo filia illicite ... ficut & lex bo... si quis ea legi... vtatur, non in...
...gareni. proselyti, ... ienæ, qui non ci... ed alieno animo ... trant, & inuen... cautione nocedi ... tendunt.
...bal. Vallis vana, ... faciter humilis.
...mon. populus tur... bis, vel mœroris.
...malec. populus lingens terram.
...lienigenæ. Licet Latino nōie se indicēt alienos, & ob hoc ... icos, tamen Hebraice dicuntur Philisthijm .i. cadētes ... one, vt ebrij luxuria seculari. *Tyrus.* Hebraice for, tribula ... el angustia, secundum illud. *Tribulatio vel angustia in omnē an... hominis operantis malum.* *Assur.* deprimēs, vel elatus. ... declinās, angeli apostatę filij declinationis, quia a ve... declinando in satellitiū diaboli discesserūt, vñ in Apo. ... cecidit, & traxit secum tertiam partem stellarum, de ... Apostolus. *Non est nobis colluctatio aduersus carnem & ... nem, sed aduersus principatus & potestates.*
...adian. declinans iudicium. *Sisara*, exclusio gaudij. *Iabin*, ... s. de quo, *Vbi sapiens? vbi scriba? Cison*, vbi victi fuerūt, duri... terpretatur. *Endor*, vbi perierunt, fons generationis. Et ... igitur generatio carnalis, nō aqua baptismi regenerati. ... iccitas. *Zeb*, lupus. *Zebee*, victima lupi, non Dei. *Salma...* ...mbra commotionis. Hęc omnia congruunt malis, quos ...o vicit populus Dei.

a ¶Hypocritæ. b Furiosi, vel turbidi. c ¶Cupidi, auari, amantes terrena.
d Ebrij luxuria seculari. e ¶Possidentibus terrena circa quæ angustiantur.

a Gebal, & amō, & Amalec, †alienigenę cū habitātib. Tyrū. Et- 1
b a Cur isti sunt inimici populi Dei? ¶Quia. b ¶Diabolus qui operatur in his. 2
c c ¶Hi homines operante in se diabolo, adiuuant inuisibiles hostes, qui per istos oppugnant populum Dei. d ¶Et tu domine. 3
d enim Assur venit cū illis, facti sūt in †adiutoriū filiis Lot*. Fac 4
e ¶Non maledicit, sed prædicit illis futura mala sub figura quorundam nominum. 5
a ¶Hos omnes populus Dei, idest, Israel, debellauit & vicit. 6
b Dediti carnali generationi, vt stercus, de quibus nihil propagatur, nisi terrena fœcunditas.
f illis sicut Madiā, & Sisaræ, sicut Iabin in torrēte Cison. Dispe- 7
a Dum cadauera putrescerent. 8
g rierūt in Endor, facti sunt vt stercus terræ. Pone principes eo- 9
a Vtpote siccos a gratia Dei. ¶Et rapaces. b Quia iam sunt victima lupi. 10
c Diaboli, & instabiles omni prauæ suggestioni cedentes. d Quid per singula?
e Consiliorum auctores. Ecce inanis sonitus quo sonuerunt inimici eius.
h rū sicut Oreb, & Zeb, & Zebee, & Salmana. Omnes principes 11
a Vt cedant nobis subditi. b De quo: Templum Dei sanctum est, quod estis vos.
i eorum qui dixerunt: Hæreditate possideamus † sanctuarium 12
a Animo cadunt terrenis illati. ¶Non sint stabiles in eo quod cogitant, vel ex his quæ retro sunt, idest, terrenis extollantur, de eo vero quod verè est, & ante cadant, idest, ab æternis.
b Cedant omnibus motibus prauæ suggestionis.
k Dei. Deus meus pone illos, vt rotam, & sicut stipulam ante 13
a ¶Præsentiam tentationis, qua leuia & inania corda puniuntur. Leuitatem verò peccantium sequitur malus & grauis cruciatus: Sicut ignis. b In futuro autem. c Quia illi steriles a iustitia. Malos. d Ignis flammeus, puniens Deus.
l faciem venti. Sicut ignis qui comburit syluam, & sicut flamma 14
m 15

e *Fac illis sicut Madian, & Sisaræ, sicut Iabin in torrente.* Cassiod. De vindicta iniquorum. Sicut omnes illi victi sunt in figura a populo Dei, sic istos precatur in veritate superari.
f *Sicut Madian.* Aug. Vtpote illi qui declinant iudiciū, se iudicandos nō putantes, & qui excludunt futurum iudiciū, & hi omnes in Cison, & in fonte Endor perierunt.
g *Pone principes eorum sicut.* Hęc omnibus cōmuniter. Sed spāliter, pone principes eorū: hoc optat militibus Antichristi, qui non sunt conuertendi.
h *Omnes principes, etc.* ✱ Beda. Ita dico, vt deponas principes illorū, vt & omnes, & sicut rotā eos ponas, hoc est quod dicit, Oēs principes illorum, s. superiorū, qui dixerūt, hoc est, qui hoc dicere præsumpserunt, Possideamus sanctuariū Dei, idest, populum Dei, qui se sanctum facit pro hęreditate, hoc ipsum deuocemus & nobis consuciemus, & doctrinis nostris tanquam eum excolamus, illos, inquam, omnes Deus meus, pone vt rotam, & sicut stipulam ante faciem venti. Rota a posterioribus surgit, & in anteriora deprimitur, sic & hic dicitur, Pone illos vt rotam, ita crescant in terrenis, quæ posteriora dicuntur, vt incrementum sit eis ad deiectionem, & ad defectum in anterioribus .i. in ęternis, prosperitas .n. stultorum perdet eos. Stipula quoquē quæ leuis est & arida, facile tollitur a vēto, sic & hic dicitur, non optando, sed prophetando, vt illi sicut stipula ante faciē venti .i. facile omni vento doctrinæ circumferantur; & ad omnes tentationes sint inconstantes.
i *Hæreditate possideamus sanctuarium Dei.* Aug. Dei, inuadunt vt suam.
k *Vt rotam, & sicut stipulam ante faciem venti.* Cas. Per hanc similitudinem, multas prędicit eorum calamitates.
l *Venti.* Cas. Leuitas peccantium vento cōparatur, quia huc, & illuc volitat.
m *Ignis & flamma combur. montes.* Augustinus. Congrue in iudicio

Marginal notes: D — † Philisthæi — † brachium. * Sela supra psal. 3. — E — † habitacula. — F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Gebal, & Ammon. *De isto nō habetur clare origo, nisi forte fuerit Gebal filius Seir Horræi, Gen. 26, Nomina .n. Hebræa aliquando sic variantur a parte principij, sicut et Latina. Nicolaus enim, et Colinus sunt idem nomen, variantur tamen a parte principij. Isti igitur descendentes de Gebal fuerunt molesti filijs Israel, sicut et Idumæi habitatores montis Seir.*
2 Amalec. *Populus iste odiebat filios Israel, & primo inuasit eos in deserto, cum descenderent de Aegypto. Exod. 17.*
3 Alieni. *In Hebræo habetur Philisthæi, qui fuerunt multum infesti Iudæis, vt patet 1. Reg. 10.*
4 Cum ha. *Licet enim habitatores Tyri fuerint confœderati Iudæis tempore Salomonis & Hiram regis Tyri, vt habetur 3. Reg. 5. tamē postea erunt eis inimici. Et omnes isti populi fuerunt habitātes in circuitu terræ filiorum Israel, & inuitauerūt Sennacherib regem Assyriorū ad veniendum contra regnum Iudææ tempore Ezechiæ, rationibus prędictis, ideo subditur.*
5 Etenim As. *Hoc non dicitur eo quod filij Lot essent principales in exercitu, sed Sennacherib rex Aßyriorum, vt dictū est, sed hoc dicitur de filijs Lot, eo quod ipsi vendicabant ius in aliqua parte terræ, ut prædictum est, & sic ille exercitus faciebat quodammodo ad eorum adiutorium.*
6 Fac illis. *Hic consequenter Asaph implorat cōtra prædictos hostes vindictam diuinam, dicens.* Fac illis sicut Madian & Sisa. *Quos miraculose debellauit Deus per Barach. Iud. 4.*
7 In torrēte Cison. *Bellum illud fuit prope torrentem illum, et multi fuerunt ibi submersi, vnde dicitur Iud. 5. cap.* Torrens Cison traxit cadauera eorum.
8 Disperierunt in Endor. *Nomen est loci, vnde fuit illa mulier Pythonissa, quam consuluit Saul 1. Reg. 28. Et bellum illud fuit prope.*
9 Fa. sunt vt ster. *quia cadauera eorum remanserunt super terram insepulta.*
10 Po. principes eorum. *Istos debellauit dominus miraculose per Gedeonem, & trecentos viros cum eo. Iud. 7.*
11 Omnes principes eorum. *i. populorum supra memoratorum.*
12 Qui dixerunt. *id est, Ierusalem in qua erat templum Dei, et per consequens terram Iudææ, cuius metropolis erat Ierusalem.*
13 Deus meus po. *idest, fac illos instabiles. Dicit autē Ra. Sa. quod per rotam intelligitur hic quædam species tribuli seu herbæ, quæ in summitate facit quandam sphæram albam lanugini similem, quę ad modicū flatum venti dispergitur & disparet, et similiter stipula flatui venti resistere non potest, & ita factum fuit de exercitu Sēnacherib, quia angelus domini vna nocte interfecit ibi centum octoginta quinq; milia, vt habetur 4. Reg. 19.*
14 Sicut ign. qui comb. syl. *ex magna potentia.*
15 Et sicut flam. con. mon. *ex ardoris vehementia.*

MORALITER.

5 *Facti sunt in adiu. fil. Lot.* idest, Moabitis, & Ammonitis existentibus in illo exercitu.
6 *Fac illis sicut Madian & Sisarę.* Omnes isti debellati fuerunt miraculose per Barach & Gedeonem, vt habetur Iudicū 4. & septimo.

iudicio esse dicuntur, quando & densę syluę peccatorum, &
A montes superbię cremabuntur.

a *Imple facies.* Cas. Pęnis contumacium prophetatis, orat pro crediturís, qui non habent scelerum laudatores, sed culpatores, quos sępe opprobrium corrigit.

Aug. Melius est ruere, vt pęniteat, quam sub spe religionis superbire, vñ propheta ait. *Et tu filia Sion vsq; ad Babylonem venies, ibi que liberaberis.* Mich 4.c.

B August. Imple facies. Hoc bonum & optabile eis non prophetaretur, nisi inter eos inimicos essent tales, quibus hoc ante iudicium præstabitur, quia & nunc idem corpus sonat, & lauat caput, sed particulatim, nō vniuersaliter vt in fine, & tamen inde aliqui conuertantur, pro quibus hic orat.

a Quia pleni sunt. ¶Dicit quos & syluam.

comburens montes. Ita persequeris illos in tempestate tua, 1

a Iustitia vindictæ vltimæ. b In iudicio, quod improuisum & graue. b Fac eos sibi & alijs ignominiosos videri.

a & in † ira tua turbabis eos Imple facies eorum ignominia, & 2 3

a Quærent nomen tuum, quod si non fecerint. Qui quærent nomen domini, etsi modo pro peccatis erubescunt & conturbantur, non tamen in ęternum confundentur.

b c quærent nomen tuum domine. Erubescant & conturbentur 4
in seculum seculi, & confundantur & pereant. Et cogno- 5

a Quicunque alij, non vero, nec suo nomine domini nuncupantur, quoniam seruiliter dominantur.
b Et quia, c Etiam in cælo & super omne cælum, sed hoc elegit, quo prematur humana superbia, desinit enim terra superbire, idest, homo, de quo, Terra es, & in terram ibis, cum scit Deum altū super omnem terram, idest, nullum valere contra eos de quib. dicitur. Si Deus pro nobis, quis contra nos?

scant, quia † nomen tibi dominus, tu solus altissimus in omni 6 7
terra.

† nomen tuū dominus solum tibi, & altissimum.

b *Erubescant & conturb. &c.* Aug. Hic de malis qui non cōuertentur. Erubescant, in futuro de malis quæ fecerunt. Et conturbentur, de pęnis quas patientur. Et hoc in secul sec. idest, in æternum.

C c *Et conturbentur.* Augu. Rursus redit ad eos qui in præsenti confundentur, ne confundantur in ęternū q.d. Illi in... turbentur in ęternum, quęrentes aūt nomen domini m... & confundantur de peccatis salubriter, & pereant, inqua... mali sunt. Et si cognoscant. Vel tunc confundātur, mali... ma & corpore, & pereant omnino irreparabiliter. Et tūc cognoscāt quod... do nolunt.

Cas. Notādū, ... vndecim superio... psalmis introdu... est Asaph, vt du... Iudęorum, freq... voce ipsius syn... gæ mollesceret ... ipsi nomini cui c... ti esse videbātur ... derent. Egit au... in prædictis psa... de domini incar... tione, & gentiu... de, & de iudici... quibus transgr... Iudæorum red... tur. Vnde cor... vndecim sunt, vndenarius.n.numerus transgressioni est, quia & denarium transit & ad duodenarium non peruenit, vnde vndecim etiam erāt vela capillacea in tabernacu... domini, & in vndenario fuerunt apostoli, reiecto infęlici... Iuda tempore passionis, quando a fide defecerunt, vnde Po... *suisti tenebras, & facta est nox.*

GLO-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ita perseq. il. *quia corpora mortuorum in exercitu Sennacherib fuerunt redacta in cineres, ita quod Ezechias & viri eius poterāt colligere spolia absque aliqua difficultate.*

2 Imple. fa. eo. ignom. *quod tunc fuit impletum, quia Sennacherib mane surgens, & vidēs illam pestilentiam sui exercitus fugit cum paucis ad terram suam confusus.*

3 Et quærent no. tuum. *Hoc non dicitur pro ipso Sēnacherib, qui videns illam plagam diuinitus inflictā, non quæsiuit Deum per pœnitētiā, sed magis tāquam idololatra pessimus adorauit in templo Nesrach Deum suum, vt habetur ibidem. Sed hoc dicitur pro aliquibus cū eo fugientibus, qui considerantes Dei Israel potentiam, exhibuerūt sibi reuerentiā, vnde & plurimi, quorum amici fuerant in illa pestilentia mortui, imputantes hoc superbiæ Sēnacherib, eo quod blasphemauerat Deū Israel, disponebant eū interficere, propter quod conuertit se ad adorandum deum suum, promittēs quod immolaret ei duos filios Adramelech, & Sarasar si posset illud periculum euadere, quod illi intelligentes, interfecerant eum, vt dictum fuit plenius 4. Reg. 19.*

Sennacherib qua plaga a Deo percussus.

4 Erubescant & conturbentur in seculum seculi, & confundantur, & pereant, &c. *Hoc dicitur de Sennacherib, et alijs ... in malo obstinatis. Frequenter.n. scriptura sub eodem contextu de malis transit ad bonos, & econuerso, sicut dictum fuit in principio ... dum regulam illam de corpore domini bipertito, & habitum est ... sup. psal. 77. d. vbi dicitur.* Cum occideret eos quærebant eum. *Quod nō potest intelligi de eisdē numero, sed quia aliquibus occisis propter suam malitiam, alij hoc videntes conuertebantur ad Deū per pœnitentiam saltem ad horam, vt ibi dictum fuit.*

5 Et cognoscant. *per experientiam pœnæ sibi inflictæ.*

6 Quia no. ti. Deus. *& nulli alteri est diuinitas attribuenda ... dæmones & damnati cognoscunt.*

7 Tu solus altissimus in omni terra. *Quia nulli alteri potest competere potentia infinita.*

Moraliter. *potest exponi Psalmus iste vt sit oratio ecclesiæ contra hostes fidelium, referens humiliter coram Deo eorum nequitiam et super hoc petens deuote diuinam vindictam, exemplo malorum aliquorum a Deo iuste punitorum.*

MORALITER.

2 *Imple facies eorum ignomi. & quærent no.* Non ad benedicendum, sed blasphemandum, sicut dicit Saluator Io. 6. *Quæretis me, & in peccato vestro moriemini.* ideo subditur.

4 *Et confundātur & pereant, & cognoscant, &c.* Per experientiam inflictæ sibi pęnæ. *Quia no. ti. dominus.*

ADDITIO

In Ps. 82. *Deus quis similis erit tibi.* vbi dicitur in posi. Propter quod saluo meliori iudicio videtur mihi.

Hæc expositio nullum habet fundamentum in scripturis sacris. Nusquam.n. legitur in sacra scriptura, nec in gl. autenticis, quod gentes in hoc psal. expressæ vel aliqui eorum incitassent Sennacherib ad veniendum contra Ierusalem seu cōtra Iudæos, sed potius ex plano textu historiæ sacræ habetur causa potissima, qua Sennacherib ascendit contra Iudæā & eius regem. s. Ezechiam. Legitur.n. 4. Reg. 16. quod Achaz rex Iuda tribulatus a rege Syriæ & a rege Israel, qui cōtra eū consurrexerūt, habuit refugium ad regem Assyriorum, & recepit eum in dn̄m, vt eum liberaret a prædictis aduersarijs, vnde litera ibidē sic dicit. *Misit autem Achaz nuntios ad regem Assyriorum, dicens. Seruus tuus & filius tuus ego sum, ascende, & saluum me fac de manu regis Syriæ, &c.* Et postea cū Ezechias filius prædicti regis Achaz regnasset, rebellauit cōtra regem Assyriorum, prout legitur 4 Reg. 18. vbi loquēs de exordio regis Ezechiæ dicit sic. *Rebellauit quoque contra regem Assyriorum, & non seruiuit ei.* nulla.n. requiritur alia incitatio Idumæorū vel Ismaelitarum, & huiusmodi prout post. ait ad hoc, quod Sēnacherib insurgeret contra Ezechiam & regnum eius, quia prædicta rebellio fuit sufficiens causa ad hoc vt ex dictis patet, præsertim cum Sennacherib manifeste anhelabat ad monarchiam, volens sibi omnes gentes subijcere, vnde legitur scripsisse Ezechiæ regi. 4. Reg. 19. sic. *Tu enim ipse audisti quæ fecerunt reges Assyriorū vniuersis terris, quomodo vastauerunt eas, etc.* Ex quo patet, quod non indigebat incitatoribus ad hoc, vt Iudæam subiugaret, quia potentissime intendebat sib... subiugare nationes, vnde psal. iste non videtur appropriandus Sēnacherib, nec etiam alicui de persecutorib. gentis Iudaicæ in singulari. Sed Psalmista in hoc psal. intendit generaliter loqui cōtra aduersarios & impugnatores populi Israelitici, qui fuerunt tempore regni ipsius Dauid, & successorum eius, & specialiter eorum qui erant iusti, sicut Ezechias, Iosias, & huiusmodi.

Pro quo sciendum, quod tempore Iudicum quādo populus Israeliticus recedebat a Deo, & adhęrebat idolis, tradebat eos Deus in manib. inimicorum circunstantium, vt habetur Iud. 3. Similiter & quando surgebant aliqui prouidē a diuina, saluabantur ab hostib. vt in eodē c. hr̄ in generali, ... cōsequenter quasi per totum librum in speciali. Regnante autē Dauid, cuius regnum fuit a Deo in perpetuum stabilitū, prout quāplurimæ auctoritates sonant, fuit eis prophet... dictū a Deo per Nathā prophetā, q. de cætero populus D... nō turbaretur sic per aduersarios. vnde 2. Reg. 7. sic legitur ... *cū populo meo Israel, & non turbabitur amplius, nec addent ... iniquitatis vt affligant eum sicut prius, ex die qua constitui iudices super populū meum Israel.* Sed quia in principio regni ipsius Dauid super Israel statim ascenderūt Philisthæi cōtra eum. 2 Reg. 5. & postea in processu temporis habuit agere bella cum diuersis nationibus in circumitu, & specialiter cum Syria, Moab, & Amon, & Philisthijm, & Amalech, & Idumæo, prout potest haberi 2. Reg. 8. idcirco Dauid prouidens in spiritu ista bella

cella futura tempore suo,& etiam alia tempore successorũ, composuit istum ps. petens a Deo vindictam de suis aduersa ris,eo modo saltem quo consueuerunt facere tempore Iudi cum,quãdo iudex erat Deo gratus,& ideo dicit. *Fac illis sicut Madian & Sisaræ.* Vnde notãdum quod sicut illis quos hic no minat,de quib. fuerat facta vindicta a Deo tempore Iudicũ.s. Madian,Oreb,& Zebeæ, & huiusmodi non concurrerũt si mul,sed successiue in diuersis temporib. Sic intelligendũ est de inimicis, de quib. in hoc psal. vindictã petit Psalmista.s. ta bernacula Idumæorum & Ismaelitarũ & huiusmodi,nec ob stat quod dicit. *Cogitauerũt vnanimiter simul*,& huiusmodi,quia quantum in hoc omnes conueniebant,vt disperderent Israelem de gente,in hoc vnanimes dici possunt, sicut vna dr des vel opinio diuersorum qñ conueniunt in eodẽ credibi seu opinabili,licet non sit in eodẽ tempore nec loco. Et no inter dicit Psal. *Ecce inimici tui sonuerunt* , similiter & aduer sum te testamẽtũ deposuerũt quasi diceret, per amplius dẽs vindictã exercere in istis quã in alijs aduersarijs, qui fuerũt tempore Iudicum,quia tunc Israelitæ erãt idololatræ,& per consequens,qui aduersabantur eis non aduersabantur Deo, sed tempore Dauid & similium,qui verum Deum colebãt, eorum aduersarij inimici Dei debent dici,& contra eum te stamentum disponere,vnde potius erant puniendi. Ex qui bus bene consideratis satis patet propria applicatio literę hu ius psal.ad hanc expositionem,&c.

REPLICA. In psal. *Deus quis similis.* post.applicat historiã persecutionis,& punitionis Sennacherib ad materiam huius psal. sed propter gentes Iudæis uicinas in hoc psal. comme moratas addit post. quod ideo fit illarum gentium comme- D moratio , quia illæ incitabant Sennacherib ad inuadendũ & destruendum Iudęos. Et puto ad hoc bonam fore verisimili tudinem,quia illę gentes valde oderant Iudæos, & sępe eos infestabant, ita quod Achaz contra eos inuocaret auxilium Sennacherib,vt patet.4.Reg.16. & sic auxilio ipsius recepto in Iudęos non poterant desæuire . Audientes aũt Ezechiam rebellare,& a tributo Sennacherib recessisse,gauisæ procul- dubio ad ipsum inuadendũ Iudæos concitabant auxilia pro- mittentes,vt est commune in populis. Burg. attendens rõna bilem applicationẽ materiæ huius psal. ad Sennacherib tam quo ad inuasionẽ,q̃ sui exercitus deiectionẽ,solum obijcit cõ id q̃ postilla. addidit de cõcitatione,& facit argumentũ satis debile,q̃ fundat super falsa imaginatione,videlicet q̃ eiusdẽ effectus nõ possunt esse plures causæ partiales occasionales, vel sine quib. non Arguit. n. sic primo. Non legitur de illa cõ citatione,sed non sequitur.igitur non est verisimilis,quia ve risimilitudo ofisa est. Et secundo arguit. Rebellatio Ezechiæ fuit causa mouens Sennacherib,igitur non gentium concita tio. Sed constat non sequi,quia commune est in effectib. plu res cãs partiales cõcurrere. Nec expositio Burg. de bellis Da uid contra hostes Iudeorum valet,quia Philisthęi fuerũt pri mi & acerbiores impugnatores Dauid,vt patet.2. Reg. 5.qui tñ hic inter hostes non nominantur. Et sic valet argumentũ consuetum. Valet & meum in simili forma. Non legit Assur vnquam contra Dauid pugnasse . tamen in hoc psal. dicitur. Etenim Assur venit cum illis facti sunt in adiutorium filijs Loth,& sic de multis alijs quæ cõtra Burg. obijci posset,&c. E

GLOSSA ORDINARIA.

In fi. Aug. Nihil hic dicitur de torcularib visibilib. vnde cõ at spiritualia esse. Vua in vite, oliua in arbore pendens libe fruuntur aere,nec illa est vinum, nec ista oleum ante pres- suram. Sic quos præsciuit Deus añ secula fieri cõformes ima ginis filij , antequam accedant ad seruitutem Dei fruuntur in seculo deliciosa liber tate. Sed cũ accedunt ad seruitutẽ Dei dici tur eis. *Fili accedens ad seruitutem Dei, sta in iustitia & timore, & præpara animam tuam ad tentationem.* Ecce torculantur, conteruntur, exuuntur in tegumẽtis carnalium desideriorũ,quasi uinacijs exuuntur ueteri ho mine,& in apothecã Dei defluunt,ideo torcularia dicuntur ecclesię presentis temporis. Sed qui in his filii Core.i.calui.s. Christi. Caluus nãque Eliseus irrisus a pueris figura fuit Chri sti,qui in Caluaria crucifixus . Ideo hic premit Christianus, ut quærat quietẽ quæ non est hic,& fit ei Deus refugiũ. Qui enim incumbit terrenis,incumbit in baculum arundinis.

Pro.tor. Aug. In torculari fructus uuę uel oliuæ emanat,sic pressuris merita sanctorum patent, quæ in pace latebant .

Cas. Psal. secundus de charitate .

Cas. Primo de inestimabili desiderio æternæ domus .

P S A L. LXXXIII.

c QVam di. Ecce quãta militia. Etenim passer,quã secura. Beati qui habitant,ad quã beatitudinem ducit Beatus uir cuius.

✱ Basilius & Theod. Hæc & ij qui Babylone degebãt doctisunt dicere, vt reditũ sitirent,& cultum secundum legẽ affectarẽt, atque etiam nos instruimur eadem dicere qui salutem consecuti sumus, quique ex diuinis altaribus utilitatẽ percipimus.

a Christum. b Habitus. Idest agens de ecclesijs in quibus pressuræ tribulationum. c Proponitur. d Id est, Christi in Caluaria crucifixi.

a † In finem b † pro c torcularibus, filiis Core d

a Dirigens.

Psalmus LXXXIII.

a Cas. Quasi non potest dici quantum. est pressura , vt de militia, quæ in terra. sentit. Vel hic virtutes Deus mittit .n. auxilium. ¶Augu. De æternis dici, in quibus nulla b Cas. In furnto missum potentiam Dei

c QVam dilecta tabernacula tua domine † virtu- b 1 2 tum, concupiscit & † deficit anima mea in atrio domini . 3

a A statu suo inde tendent in atri. domi. Ex tristitia, quia non habet quod desiderat .

† exercituum & infra.

Cæterum potissimum nobis uaticinatio conuenit, multa.n. tabernacula fore præcinit,& multa torcularia nuncupat , & de multis aris similiter mẽtionem facit. Iudæi autem unum habebant templum,& unum similiter altare . Vnumquodque uerbum eorum, quæ a Propheta dicta sunt, in amorem diuinum mentem accendit. Dilecta.n. quidem dicit, amore que digna Dei tabernacula esse, non simpliciter autem ipsa desiderare asserit,sed etiam deficere in atria domini conso- nantiã uero his qui sunt ea quæ sequuntur.

Cor F

NICOLAVS DE LYRA.
PSAL. LXXXIII.

QVam dile. *Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo:* Ad victoriã sup hagittith filiorũ Core psal. *In quo secundum Hie. & doctores Hebræos apparet autor psal. vel autores. s. filij Core, nõ tamen dicunt vtrum fuerit factus ab vno eorũ vel a pluribus. De materia vero huius psalmi dicũt doctores Hebræi, quod psalmus iste exprimit desiderium filiorũ Israel existentium in captiuitate ad templi reædificationem. Sed saluo meliori iudicio videtur mihi , qđ magis exprimat desiderium sanctorum adhuc in hac valle miseriæ degentium & veniendi ad gaudium supernorum ciuiũ, de quorum numero erant filij Core, spiritum propheticum habentes. Et secũdum hoc ista dictio hagittith in duplici significatione deseruit, quia signat instrumẽtum musi cum cui appropriatur cãtus huius psalmi, & quia signat torcular, vt supra dictũ est plenius psalmo 80. eo quod iste psalmus proprie cantaba tur in mẽse Septembri collectis vindemiis, & in torcularibus expressis, scilicet in festo cætus, vel collectę, quod fiebat. 22. die huius mensis, vt habetur Leuitici. 23. & Numeri. 29. In memoriam vel potius figuram collectionis sanctorum in regno cælorum, propter quod illud festum dicitur celeberrimum, atque sanctissimum ibidem. Igitur secundũ hoc psalmus iste diuiditur in duas partes, quia primo ostenditur , quod felicitas superna debet super omnia concupisci. secundo subditur qualiter homo valeat ipsam adipisci, ibi:* Beatus vir. *Circa primum dicitur:* Quam dilecta. *idest, valde dilecta .*

2 Tabernacula tua domine. *i. angelorum. Et dicit tabernacula tua in plurali, propter diuersos beatorum status secundum varia eorum merita, propter quod dicit saluator Ioan. 14.a.* In domo patris mei mansiones multæ sunt .

3 Concupiscit & deficit anima mea in atrio domini. *qa omnis intellectus & affectus hominis existentis in via deficit a perfecta cognitione, & dilectione beatitudinis supernę, secũdũ illud. 1. Corin. b.* Oculus non vidit,nec auris audiuit , & in cor hominis non ascẽdit, quæ præparauit Deus his qui diligunt illum.

Cor

MORALITER.

1 *Quam dile.* Psal. iste secundum sensum literalem exprimit desideriũ perfectorum, reputantium vitam istam miseriam, & de ipsa exire desiderantes, cũ Paulo dicentes, Phili. 1. d. *Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo.* & sic patet quod sensus literalis est etiam moralis , ideo non est hic alia moralitas requirenda.

A a *Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum.* * Euth. Non hoc tantum, inquit, accidit animæ meæ, sed & corpus meum in Christo lætatum est. Viuum autem seu, vt in Græco habetur, viuentem Deum appellauit, propter idola, quæ mortua esse dicuntur, vel quia a mortuis Christus resurrexit.

habitant in domo tua. Sequitur. *In secula seculorum laudabu[nt]* Hoc totũ negotium est ibi sanctorum. Nõ est ibi necessi[tas] quæ mater est omnium humanarum actionum, quæ cui facie[nda] ibi quippiam, vbi nulli indigent, habent ergo & agunt vi[ta] beati sunt. Omnis autẽ beatus habendo vel agendo dici[tur] beatus.

Primo autem cor ipsum lætitia afficitur, & deinde gaudium in viuentem Deum corpus diffunditur.

b *Etenim passer, &c.* Augu. Duobus duo reddit. Cor vt passer. Caro vt turtur, cui dat & pullos, corde cogitamus Deũ, quasi volet passer ad domũ, carne agimus opera.

Cas. Sicut passer deserit syluas, & inuenta domo lætatur vbi non timet insidias, sic anima lætatur dũ scit sibi domum paratã in cælo. Spiritus qui est quasi passer volans in altum, tendẽs ad ipsum Deum.

c *Nidum, &c.* August. Nidus ad tempus, domus vero in æternũ.

†vel laudabũt · †hirundo. · †fortitudo. · †eius. B · †Etiam pluuia repleuit, vel benedictionibus inducetur. doctor Chal. interp. benedictionibus operiet illos qui conuersi fuerint ad doctrinã legis eius.

a Sed nunquid sine gaudio? Imo est & gaudium in spe, & ideo tolerat torcular. b Domita. c Et si grauentur. Hinc in illud æternum. d Qui dat viuere.

a Cor meum & caro mea †exultauerunt in Deum viuum. † Et 1
2
a Quia. Vnde exultauerunt? Duobus prædictis duo reddit. Cor est, vt passer, modo exercet pennas in virtutibus huius temporis spe, fide, & charitate, vt volet in domum in qua permaneat. Nam &. b Scilicet non manufactam. c Casta caro. d Ad tempus. e ¶Non abijcit eos vbicunque.

b c enim passer inuenit sibi domum, &† turtur nidum, vbi re-

a Quem nidum? Ecclesiastica sacramenta. Cælestem. b Qui regis.

d ponat pullos suos. Altaria tua domine virtutum. rex meus & 3

a Qui creasti. b Sed nidus est in peregrinatione, in pressura vbi positus suspirat in superna promissa dicens. c Cælesti vbi non est timor.

e Deus meus. †Beati qui habitãt in domo tua domine, in secu- 4
5
a Hoc agunt. b Beati in futuro, qui habita. &c. Etiam modo est. Aug. Sed quomodo veniemus cum corpus grauet volantem? c Contra labores seculi.

f la seculorũ laudabũt te*. Beatus vir cuius est† auxiliũ abs te, 6
7
a Quid enim ei prodest? Multum, quia quanto plus amaueris, tanto plus ascendes. Gradus, quibus ascendit, quia semper proficit. b Augu. c Vbi disposuit. Hic enim ploratur vbi seminatur. ¶ Ecce torcular.

g †ascensiones in corde †suo disposuit, in valle lachrymarũ, in 8
9
Vt quo ascendatur. a Deus vel homo. b Post legem veniet gratia. c Ecce Christus dator vtriusque testa. & autor.

h †loco quem posuit. † Etenim benedictionem dabit legis- 10
11
a Quid præstat benedictio gratiæ. Ecce per eam. b Quia per gratiam multæ virtutes dantur quibus venitur in Christum Dei virtutem, vt videatur illis finitis in Sion, id est, in plenitudine contemplationis. c Sicut est Deus apud Deum, verbum apud patrem qui est Deus deorum, idest, Christianorum.

lator, ibũt de† virtute in virtutem, videbitur Deus deorum 12
13

Nidum ergo dicit fidem, & conformitatem sacramentorũ ecclesiæ, quem nidum quærit turtur, vt reponat pullos suos. Non enim abijcit vbicumque, sed in nido ecclesiæ facit opera bona salubriter, pro quib. saluatur, per quod differt ab alijs qui opera faciunt, sed non in nido fidei. Nam & pagani faciunt opera, vestiunt nudos, &c. & hæretici multa faciunt, sed non in nido ecclesiæ, & ideo conculcantur, non seruantur. Hæc caro est mulier per quam seducitur passer, sed saluabitur per generationem operum, si in nido. i. si perseuerauerit in fide. Præbet autem Deus vnde fiat nidus, induit. n. se fęno carnis vt ad te veniret.

d *Altaria tua domine.* Cas. Vbi animæ cælesti conuiuio epulantur, vbi anima quasi in domo gaudeat.

Augus. Et caro reponit opera sua, vnde beati qui, &c. vbi ostendit ad quam beatitudinem militia ducit.

C e *Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te.* Augustinus. Hoc bonũ iam habent, scilicet, quod habi-

fuerit.

g *In valle lachrymarum.* Cas. Vallis lachrymarum est pe[r]tis humilitas. Vel, Hiero. deiectio huius seculi quem p[osuit] vel disposuit.

¶ Aug. Vnde autem ploratio, quia lege nos afflixit pe[r] cognouimus peccatum repugnare spiritui, & gemimu[s] modo. s. veniamus ad locum quem posuit, ope eius & lio vtique.

Hier. Vel valle lachrymarum. i. in hac deiectione sec[uli] loco quem posuit Deus homini, vt ibi peccata fleret, v[bi] mo cum peccauit.

h *In loco quem posuit. Etenim benedictionem dabit.* Aug. Qu[i] potest exponi, quem oculus non vidit, nec auris audiu[it] turum regnum quod disposuit, & ordinauit Deus, vt per gradus veniatur.

* Beda. Ostendit quomodo ille cuius est auxiliũ a do[mino] disponere potuerit, ascensiones, scilicet, quia adiutu[s] ...

f *Beatus vir cuius est [au]xilium abs te, ascensi[ones] in corde suo disp[osuit].* Cas. Quo auxilio [ad] domum veniatur.

✲ Euthym. [...]lis, inquam, homo [...] cogitauit intra se [gra]dus atque ascen[sio]nes quosdam, a sensi[bi]libus ad intellectu[a]lia, a peioribus ad m[elio]ra, sunt autem ist[æ a]scensiones, bonæ [...]dã cogitationes, quas veluti per [gra]dus gradatim ad alta & [di]uina dona consce[ndi]mus. Beatus itaq[ue in]quit, ille est, qu[i au]xilio tuo se pote[st] [le]uare, illi autem [au]xilium tuum præ[s]tit, qui ascensione[s] in suo corde d[isposuit] ...

NICOLAVS DE LYRA.

1 Cor meum, &c. *Fortes enim motus animæ redundant ad corpus, sicut ex magno timore homines infrigidantur et pallescũt, et ex maxima ira calefiunt et erubescunt, & ideo cum anima fortiter exultat in Deo fit quædam redundantia in sensu corporeo. Consequenter ostendit, quod beatitudo superna quietat hominis appetitum, dicens.*

2 Etenim pas. in. sibi do. *i. locum ad quiescendum. q. d. multo magis rationalis creatura habet locum in quo quietatur, & hæc est beatitudo cælestis, propter quod subditur.*

3 Altaria tua domine virtutum rex meus & Deus meus. *i. angelorũ, supple sunt illa in quib. quietatur appetitus humanus. Et vocat hic altaria electorum diuersa consortia, secundum varia eorum merita, quia in illis iugiter offerutur sacrificia diuinæ laudis, propter quod subditur.*

4 Beati qui habitant in domo tua domine. *i. in cælesti beatitudine.*

5 In secula seculorum laudabunt te. *In Hebræo habetur, Selah. vbi nos habemus in secula seculorum, & secundũ doctores Hebræos illa dictio signat perpetuitatem a parte post, & propter hoc Hier. trãstulit semper. Talis autem laudatio perpetua non potest verificari ad literã de laude celebrata in templo post captiuitatem Babylonicã readificato. Tum quia illud templum durauit tantum 420. ann. secũdum Hebræos. Tum quia medio tempore laus diuina fuit interrupta. s. tempore Antiochi illustris, qui posuit ibi abominandum idolum, & fecit ibi immolari carnes suillas, & animalia immunda secũdum cultum idolorũ, 1. Machab. 1.*

Bea-

6 Beatus vir. *Hic consequenter ostenditur qualiter homo bea[titu]dinem supernam valeat adipisci, & primo ostenditur, quod hoc n[on po]test fieri sine speciali Dei adiutorio. secũdo ad hoc porrigit dep[reca]tio, ibi.* Domine Deus virtutum. *Circa primum dicitur.* Beatu[s] *in spe, quæ est certa expectatio futuræ beatitudinis.*

7 Cuius est auxilium abs te. *Idest, a te. Istæ enim duæ præp[osi]tiones, abs, & a, idem signant. q. d. ad beatitudinem supernã nullu[s po]test attingere nisi per tuum auxilium speciale, quia excedit facultat[em c]reaturæ, sed ille qui ad hoc per te dirigitur, potest attingere. Et mo[x] subditur, cum dicitur.*

8 Ascensiones in corde suo disposuit. *i. gradus virtut[um] per quos ascẽditur ad cælum, quos homo gratia Dei illuminatus in[...] dispo[s]uit, quia vsus liberi arbitrij cum Dei gratia ad meritum concurrit.*

9 In valle lachrymarum. *hoc est, in statu præsentis miseriæ in quo est meritum & demeritum.*

10 In lo. quem posuit. *i. constituit ipse Deus ad merendum [v]itam beatam, & per lachrymationem, & fletum, secundum quod di[cit] Saluator Matth. 5. a.* Beati qui lugent, quoniam ipsi co[n]solabuntur.

11 Etenim benedictionem dabit legisla. *Hic est Christus legislator euangelij, qui dat benedictionem gratiæ suæ lugentib. pro [re]missione culpæ commissæ, & pro dilatione cælestis gloriæ, & de tali [sub]ditur.*

12 Ibunt de virtute in virtutem. *semper proficiendo in a[ug]mẽto gratiæ, donec perueniant ad terminum visionis beatæ, ideo subd[itur].*

13 Videbitur Deus deorum. *i. sanctorum & angelorum [e]lectorum, qui dicuntur dij participatiue.*

In

a solleuante grā. Nāque lator legis dabit benedictionē, hoc est dominus, qui dedit legem deprimentem, dabit & gratiā subleuantem. Lex ideo dr̄ deprimens, quia non potuit saluare, sed peccata tantum ostendere. Vnde ait Apostolus. *Si enim data esset lex, quæ posset viuificare, verè ex lege esset iustitia.* Potuit etiam lex peccatum demonstrare, sed non potuit auferre, quod idē Apostolus ostendit dicens, *Occasione enim accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem cōcupiscentiam.* & reliqua. Et ita lex quidem producebat nos, sed non sanat eos, &c.

Domine Deus virtutum. Cassiodo. Orat & humiliat se pro impetratione huius au-

Deus Iacob. August. Sicut fecisti Israel apparens ei, sic fac & nobis Israel.

Respice in faciē, &c. Augustin. Ipse enim loquitur in nobis. vnde Apostolus; *An experimentum eius quæritis qui in me loquitur Christus?* Et in nobis recipitur, sicut ait. *Qui vos recipit, me recipit.*

August. Respice. Christum pater semper respicit.

Cassiod. Sed fac præsentia incarnationis cum gentibus releuari. Vel ita per faciem innotescimus alijs.

Aug. Respice ergo in faciem, idest, innotescere fac omnibus Christum, vt possimus ire de virtute in virtutem.

d *Dies vna.* Immutabilis, s. sine ortu & occasu, cui non cedit dies hesternus, quem non vrget crastinus. Super millia, supra multos dies præsentes, qui habent finem. Propter quod elegi, etsi possem regnare, abiectus opinione hominum, in domo in ecclesia. *Ecce quàm dulce, fasce torcularis premi.*

e *Elegi abiectus esse in domo, &c.* ✻ Basil. & Theodo. Sic autē diuina domus mihi amabilis est, vt elegerim prope hanc in solo proiectus esse, & ante huius ianuas volutari, quàm in eximijs illustribusq; peccatorum sedibus commorati, eadē hęc ēt & his, qui Babylone captiui erant, conducibilia sunt & nobis accommodata. Etenim illos Spiritus Sancti gratia, ne diuinę domus destitutionem despiciant, edocuit, & nos instituimur domus Deo consecratas semper concupiscere. D

f *Quia misericordiam.* Cassiodor. Ideo in domo Dei malo esse quam alibi, quia in ea dat misericordiā, qua iustificat, post veritatem promissi premij. Sed quibus? his qui ambulant in innocentia.

g *Dominus non priuabit bonis eos, qui ambulant, &c.* ✻ Euthym. Quidam per figurā hyperbatō cōstruunt hanc versiculum, videlicet, dominus dabit gratiam & gloriā ijs, qui ambulant in innocētia, deinde dominus priuabit eos cœlestibus bonis, & quia Gręca lectio indifferētem continet constructionem, (habetur in Græco κύριος οὐ στερήσει τὰ ἀγαθὰ τοῖς πορευομένοις ἐν ἀκακίᾳ, quod ad literā dicere possumus, Dominus non priuabit bona ijs, qui ambulāt in innocentia) dic quòd dictio, priuabit, sic posita, accipitur ꝓ prohibebit, quidam verò dicunt casus in constructione fuisse immutatos, & positum, non priuabit bona ijs, qui ambulant in innocentia: pro, non priuabit eos bonis, innocentiam autem hoc in loco pro abstinentia vitiorum posuit: considera etiā ne fortassis verbum ἀποστερῶ, hoc est, verbum priuo, eodem modo construatur, quo verbum aufero, quod aliquando cum datiuo iungitur, & accusatiuo, veluti, aufero tibi eam rem, sicuti reperimus apud Aristidem: abstulit ei ægritudinem, item apud Philostratū, cum fortuna ei magnum prēmium abstulisset. E

h *Domine virtutum, beatus homo qui sperat, &c.* Qui tanta facis, quæ dici non possunt. F

a ¶Cognitione horum gaudiorum redit ad suspiria videns vbi adhuc sit & dicit. ¶Videbatur Deus in Sion. Et vt videam. O domine Deus dator illarum virtutum quibus ascenditur ad te. vel: Deus cœlestium virtutum, idest, angelorum quibus me sociari cupio. b ¶Vt illis me socies.

a in Sion Domine Deus virtutum exaudi † orationem meam, 1 2
† præter

a ¶Vt in lucta me iuues sicut iuuisti Iacob. b ¶Vmbra alarum tuarum. c ¶Genus humanum protege, & hoc per Christum. 3

b auribus percipe Deus Iacob. * † Protector noster, aspice 4

a ¶Si non propter nos saltem, quia sumus conformes imaginis filij tui. b ¶Ideo oro. c Sine ortu vel occasu. 5 6

c Deus, & respice in faciem Christi tui. † Quia melior est dies 7
† Quoniam

d a ¶Hæc sunt ad, quæ suspirat. b ¶Dierum, quæ desiderant homines. c Humilis. ¶In valle lachrymarum inuenit humilitatem qua ascendit. d ¶Non extra, vel mea, vel in infimo loco, vnde superius vocetur. 8 9

e vna in atriis tuis super millia. Elegi † abiectus esse in domo 10
† esse in limine

a ¶Quam esse potens inter peccatores. b ¶Gloria seculi. 11

Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis † peccatorum. 12
† impietatis

a ¶Quia prius subuenit & indulget, b Qua postea coronat. c ¶Vt credenti det, quæ promisit. 13 ¶Hic. ¶Vnde: Gratia Dei sum id quod sum. d ¶Et. 14

f Quia † misericordiam & veritatem diligit Deus, gratiam & 15

a ¶Ibi. ¶Vnde superest corona iustitiæ. b ¶Sed quibus dabit? his qui ambulant in innocentia. Et hoc est. 16 c ¶Cur ergo pro bonis terrenis deseritur innocentia? quid lucratur, qui damnificatur? habet lucrum auri perdit innocentiam. 17

g gloriam dabit dominus. Non † priuabit bonis † eos, qui am- 18
† ambulantes

a ¶Ergo. ¶Quid ergo restat nobis in tempore pressuræ, vt illic perueniamus? Sperare in domino. 19 Et hoc est. b ¶Qui spem ponit in æternis non occiduis, paucis verba omnia concludit. 20
- Deus

h bulant in † innocentia, domine * virtutum, beatus homo, qui 21 sperat in te.

PSAL.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sion. *cælesti, de qua dicitur Heb.12.f.* Accessit ad Sion montem & ciuitatem Dei viuentis Ierusalem cęlestem, & multorum milium angelorum frequentiam.

2 Domine Deus. *Hic consequenter ponitur deprecatio pro auxilio diuino impetrando ad hanc beatitudinem consequendā, primo Psalmista deprecationem istam prosequitur, secundo ad commendationem superne beatitudinis reuertitur, ibi.* Quia melior est. *Circa primum dicit Psalmista in persona fidelium.* Domi. Deus. *i. angelorum, vt frequenter dictum est.*

3 Exaudi orationem meam. *Perducendo ad beatitudinem.*

4 Auribus percipe. *Ostendendo per effectum.*

5 Deus Iacob. *Quod dicitur eo quia fecit Deo speciale votum, vt dictum est sup. 80.*

6 Protector noster. *Contra insultus dæmonum.*

7 Aspice Deus. *Preces nostras acceptando, sicut dicitur Gen. 4. a. Respexit dominus ad Abel, & ad munera eius.*

8 Et respice, &c. *Illi qui exponunt psalmum istum de desiderio existentium in captiuitate Babylonica, ad templum reædificandū, exponūt hoc de Zorobabel & aliqui alij de Nehemia sacerdote, sed vtrūque infringitur. Tum quia Zorobabel nō fuit rex nec per cōsequens inunctus, vt possit dici Christus. Similiter Nehemias non fuit sacerdos summus qui solus consecrabatur per inunctionē proprie dictā, sicut declaratum fuit Leu. 4. Tū quia secundum Hebræos Iudæi non habuerunt aliquam vnctionem regum vel pontificū post captiuitatem Babylonicā, propter quod ēt Ra. Sa. exponit hoc de Dauid, vt sit sensus, quod oratio populi reuersi de captiuitate sit exaudibilis per merita eius, sicut Moyses in sua orōne allegabat merita patrū Abrahę Isaac, et Iacob Exo. 32. Secundo quia sicut dictū est psal. iste non potest conuenienter exponi ad literam de statu populi Israel inter captiuitatē Babylonicam & aduētum, Christi, ideo melius exponitur de Iesu Nazareno, qui est vere Christus antonomasice dictus, quia per eius meritū omnes orationes ecclesię habent effectum, propter quod in omnibus orationibus ecclesiæ ponitur in fine. Per dominum nostrum Iesum Christum, &c. vel aliquid simile.*

9 Quia melior est. *Hic reuertitur Psal. ad ostendendum excellentiam superhæ beatitudinis, propter quod est summe desiderabilis, dicēs.* Quia me. est dies vna in a. tuis *.i. in cælestibus consortijs, vt prædictum est supra.*

10 Super milia. *s. bonarum dierum, quæ possent haberi in præsenti vita, ideo.*

11 Elegi abiectus esse. *i. in humilitate viuere sine qua ad illam beatitudinem non potest perueniri, secundum dictum saluatoris, Luc. 18. d.* Quicunque non receperit regnum Dei, vt puer, non introibit in illud. *idest, per humilitatem, vt puer paruulus.*

12 In do. Dei mei. *idest, in ecclesia militante, quæ est domus Dei inferior sicut ecclesia triumphans est domus Deus superior.*

13 Magis quam habi. in taber. pec. &c. *in excellentijs superborum, quia superbia includitur in omni peccato mortali, per quod homo subtrahit se a debita obedientia Dei.*

14 Quia misericordiam & veritatem. *Idest, iustitiam.*

15 Diligit Deus. *Propter quod se cōcomitantur in operib. diuinis.*

16 Gratiam. *In præsenti.* 17 Et gloriam. *In futuro.*

18 Dabit dominus. *Vere humilib. propter quod dicitur. Pro. 29 d.* Humilem spiritu suscipiet gloria, *& Iac. 4. dicitur* Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

19 Non priuabit bonis. *s. gratiæ & gloriæ.*

20 Eos qui am. in innocentia. *Licet frequenter priuentur in præsenti bonis temporalibus, propter hoc concluditur in fine.*

21 Beatus ho. qui sperat in te. *Per spem formatam charitate, & non in bonis transitorijs & caducis.*

A ADDITIO I.

In psal. 83. *Quam dilecta*, vbi dicitur in postil. *Concupiscit, & deficit anima mea.*

Quidā exponūt hęc verba.s.cōcupiscit & deficit aīa mea, aliter sic.s.vt aīa ex vehementia cōcupiscentiæ seu desiderij tendendi in Deū perfecte (q̄ quidē desiderium in hac vita nō cōpletur.) Deficit.i.affligitur eo modo quo dr̄. Defecerūt oculi mei in eloquiū tuū dicentes. Qn̄ consolaberis me, cuius rō est, *quia spes, quæ differtur, affligit animam*, Prouer. 13. b. Et hæc sententia vr̄ magis consona literę, in qua nulla fit mētio de cognitione, sed solū de affectu & defectu, qui proprie intelliguntur, cum dicitur. *Concupiscit & deficit* mō prędicto. neque contra hoc est, quod sequitur. *Cor meū & caro mea exultauerunt, &c.* quia cum gaudio charitatis stat languor dilationis, iuxta illud Cant. 2. b. *Amore langueo, &c.*

ADDITIO II.

In eod. psal. vbi dicitur in postil. Consequenter ostendit, quod beatitudo superna quietat hominis appetitum.

Hęc rō q̄ post. assignat ad ostendendum, q̄ beatitudo superna quietat hoīs appetitū, sumpta ex hoc, q̄ passer & bruta aīalia inueniunt locū ad quiescēdū, non vr̄ hēre efficaciā, quia multi ēt philosophorum posuerunt finē vltimum in corporalib. delectationib. s̄m quos ēt rōnalis creatura in talibus quietatur, vt in 1. Ethicor. Vn̄ p̄p̄ planum intellectum huius versus.s. Etenim passer, &c. quidam exponunt totū illud qđ legitur a principio psal.s. *Quā dilecta tabernacula tua*, vsque ibi. *Beati qui habitant.* exclusiue de tabernaculis manufactis.s. materialib. in quibus Deus colebatur & vbi arca testamenti residebat, ad quę tabernacula deuoti in remotis agentes maxime per desiderium tendebāt, vn̄ & Dauid cū ab arca dn̄i & eius tabernaculo habuisset separari, dixit. *Si inuenero gratiam in oculis domini, reducet me, & ostendet mihi eam & tabernaculum suū.* 2. Reg. 15. f. vn̄ in persona cuiuslibet taliū psal. dicebat. *Quam dilecta tabernacula tua, &c.* similiter &. *Concupiscit & deficit anima mea, & c.* Maxime.n. desiderabāt iusti iuxta talia tabernacula collocari, vt ad Dei cultū manciparentur. Secundū quē sensum intelligendū est, q̄ dr̄: Etenim, passer inuenit sibi do-

B mū, &c. eo mō quo saluator dicit Luc. 9. g. *Vulpes foueas hēnt, & volucres cæli nidos, filius autem hominis non hēt vbi caput suum reponat, &c.* q.d. Psalmista. Passeres quandoque nidificant in tēplo Dei, & vbi sunt eius altaria, vbi ego collocari seu habitare desidero. Et s̄m hāc expositionē cōgruentius cōtinuatur litera, q̄ dicit. Et turtur nidū, vbi reponat pullos suos, cū hoc q̄ sequit̄ immediate. Altaria tua dn̄e virtutū, q̄ s̄m expositionē post. est.n. sensus talis. Etenim passer inuenit sibi domū, & turt̄ nidū iuxta altaria tua dn̄e virtutum, vbi ego desidero cohabitare. Et nota, q̄ vbi trāslatio nostra hēt turtur. Hebraica veritas hēt hirundo, q̄ magis consonat huic expositioni, cum hirundo cōiter in magnis ędificijs consueuit nidificare. Quod aūt sequitur. *Beati qui habitant in domo tua*, intelligit̄ de domo cęlesti, ꝑut post. exponit, vn̄ ꝯueniēter Psal. fecit mētionē primo de desiderio iustorū ad tabernacula manufacta p̄p̄ cultū Dei ibidē exhibendū, vt ex hoc magis ostenderet̄ vehementia desiderij ipsorū ad habitandū in domo cęlesti, vbi beatificant̄, de quo dicit. *Beati qui habitant in domo tua.* quasi diceret, tabernacula tua.s. huius ecclesiæ militantis sunt tā dilecta q̄ in eis cor & caro exultāt in Deū, Sed hęc exultatio est imperfecta, p̄p̄ qđ inducit exēplū, dicēs. Sicut passer inuenit sibi domū, &c. ad insinuandū, q̄ hęc exultatio quodāmō est brutalis in cōparatione cęlestis exultationis, eo q̄ nō beatificat nec participat ęternitatē. Quæ tn̄ duo facit habitatio in domo cęlesti. Primū ostēdit, cū dicit, *Beati qui habitant in domo tua*, Secundū, cum dicit. In secula seculorū laudabunt te.

Consequenter dicit. *Beatus vir cuius est auxilium a te.* vbi ostēdit qn̄ habitatio domus cælestis in qua hō æternaliter beatificatur hēri possit, & exponatur totū sicut in Postilla: excepto, q̄ in hoc loco trāslatio nostra in quibusdā deuiat ab Hebraica veritate: nā vbi nos hēmus: Ascensiones in corde suo

C disposuit in valle lachrymarū inloco quē posuit. Hebraica veritas sic hēt. Semitę in cordib. suis trāseuntes in valle lachrymarū fontē posuerunt eū. *Etenim benedictiones, &c.* Cuius sensus ad propositū talis esse vr̄.s. quod vir ille, qui est beatus in speceo, quod hēat auxilium diuinum ad hoc, vt in beatitudinem tendat, hēt semitas suas in corde suo.s. tendendi in beatitudinem ad quam non per latam vitam, sed per strictā, quę semita est, homo deducitur, vt Matth. 7. Et mutatur singulare in plurare prout frequenter in scripturis contingit.

Consequenter ostēdit, quę sunt istæ semitæ in quib. homo hēt auxiliū diuinū, vt in verā beatitudinē tēdat, & hoc cum dicit. *Transeuntes in valle lachrymarum fontem posuerunt eum.*

Pro quo sciendū, q̄ Chr̄s, qui veras semitas tendēdi in beatitudinē hominib. ostēdit (de quib. semitis Isa. 2. a. *Ambulauimus in semitis suis.*) præcipue & sufficiēter hoc legitur ostēdisse Marc. 16. d. cum apostolis præcepit. *Euntes in mundum vniuersum, &c. Qui crediderit & baptizatus fuerit, &c.* Transeuntur Apostoli de mādato Christi. In valle lachrymarum vniuersum mundum Fontem.s. baptismum, Posuerunt auxilium diuinum, de quo prius dixerat, qui quidem fons baptismum proprie prestat auxilium diuinum tendendi in beatitudinem cum verbis Christi, quæ sunt forma sacramenti, de qua dicit, Etenim bn̄dictionē dabit legislator. Et q̄ vbi nos hēmus bn̄dictionē in singulari, Hebraica veritas hēt benedictiones in plurali. Quod p̄t intelligi de aliis sacramentis, in quib. benedictio Christi.s. gratia a Christo data augetur seu confertur. Item vt ostenderet, quod ille fons baptismalis habet efficaciam instrumentaliter ad tendendum in beatitudinem presupposita tamen fide recta, prout in verbis Saluatoris prædictis ostenditur, idcirco antequam dixisset Psalmista, *Fontem posuerunt eum*, præmisit. Semitæ in cordibus suis. Fides enim formata propriæ sunt semitæ tendendi in diuinam cognitionem & amorem, &c.

ADDITIO III.

In eo. Psal. vbi dicitur in postil. *In secula seculorum laudabunt te.* In Hebræo habetur Cela.

Hæc dictio Cela licet s̄m aliquos Hebræorū doctores sentiētes sign̄et perpetuitatem, s̄m tn̄ doctores Hebraicos in eadem lingua magis eruditos, & s̄m doctores nostros hoc non significatur. Primum patet, nam Rabbi Abē supra psal. 3. s. *Domine quid multiplicati, &c.* dicit, quod hæc dictio Cela nihil sign̄at, sed ponitur in quibusdam locis ad supplendum modulamen cantus, ad qđ duas rationes inducit.

Prima est, q̄ hæc dictio.s. Cela nō inuenitur in tota scriptura veteris testamēti, nisi solū in Psalterio, q̄ ordinatum fuit, vt cātaret̄. Similiter in cātico Habacuc, q̄ est p̄ modum psalmi & hoc est verū. Ex quo sequitur q̄ si perpetuitatem significasset, cū in plurimis locis sacræ scripturæ intēditur perpetuitatis hr̄, q̄ ibidem aliquādo hęc dictio Cela interponeretur.

Secūda rō est, quia hæc dictio Cela ponitur sępe in Psalterio, & in p̄dicto cātico Habacuc, vbi nullo mō sign̄at perpetuitatē, seu sempiternitatē. vn̄ sup. in psal. *Exultate Deo.* vbi translatio nr̄a dicit, *Probaui te apud aquam contradictionis*, in Hebræo super additur Cela, similiter Habacuc. 3. a. vbi dr̄. *Deus ab austro veniet, & sanctus a monte Pharan*, superadditur in Hebræo *Cela.* Sed cōstat, q̄ probatio apud aquam ꝯdictionis non fuit perpetua. Similiter nec aduentus Dei de monte Pharan, & sic inuenitur in alijs locis, vbi nulla ꝑpetuitas hēt locū. Hieronymus ēt vr̄ esse istius opinionis, q̄ patet ex hoc. Nā nunq̄ inuenitur, q̄ ipse transtulisset istam dictionem Cela, sed semper omisit eam, ac si nō esset ibi posita, sicut patet in hoc psalmo. Nam vbi dr̄. *Auribus percipe Deus Iacob.* super additur in Hebraico *Cela.* in cuius loco nihil posuit, & sic fecit per totum Psalterium, vn̄ manifestū est, quod qui apposuit in hoc Psalterio semper, hoc fecit pręter mentē Hieronymi, cū in nullo alio loco inueniat̄ hāc dictionē Cela trāstulisse. Secundum glossam nostrā hęc dictio Cela, sign̄at diapsalma, ubicunque in Psalterio ce'a ponitur, licet Hieronymus ibi loco eius ponat. glossa nostra ponit ibi diapsalma, q̄ sign̄at s̄m Hebraicō requiem distinctę continuationis, scilicet, pausationem.

Cassiod. autem dicit, quod diapsalma ubicūque repositum fuerit fit per quandā sonorum mutationē. Patet igitur, quod secundum hos doctores, Cela non dicit perpetuitatem, unde, quod in translatione nostra dicitur in hoc uersu. *In secula seculorum laudabunt te.* non hētur ex hac dictione Cela, sed ex alia dictione, quæ ponitur in Hebræo, scilicet, Od. quod communiter significat ultra & quandoque perpetuitatem, ut in psal. 95. *Dominus regnauit in seculum & vltra.*

ADDITIO IIII.

In eo psal. *Quam dilecta.* ubi dicitur in postil. *Quia misericordiam & veritatem.*

Vbi translatio nostra hēt. *Quia misericordiam & veritatem diligit Deus.* Hebraica ueritas sic dicit. *Quia sol & scutum protector & Deus.* Et nulla uerba ponūtur ibi æquiuoca, ex quibus ista uarietas posset oriri. Sensus aūt horum uerborum iuxta Hebraicā ueritatē talis ur̄ esse, dicturus.n. Psal. *Gratiam & gloriam dabit dominus.* pręmisit quomodo Deus hoc dat. Pro quo sciendum q̄ cum aliqua forma introducitur ab agēte in aliquo, quandoq; post introductionē formę nō est necessaria actio agētis ad illius formæ conseruationē. Sicut ignis introducit formam ignis in aliquo subiecto. Quandoq; tn̄ est necessarius ꝯtinuus influxus agētis in subiecto, post introductionē formæ ad ipsius formæ cōseruationē, sicut fit in illuminatione. Corpus.n. luminosum, nō solū introducit in aere disposito formā luminis de nouo, sed ēt requiritur influxus cōtinuus ad cōseruationē illius formæ introductæ, sic, q̄ cessāte tali influxu statim cessat illa illuminatio. Isto modo dn̄s dat gratiam & gloriam.s. quod non solum

[illegible] dit, sed et p influxū ɔtinuū quandiu durat eā ɔseruat. Cuius rō est, qa grā ſm Aug. in lib. de natura & grā, est qdā lux æ. Siſr & gloria quæ est grā cōsummata ſcd̄m eūdem, & cū nulla lux inter corporalia luce solis est lucidior, idcir co ɔparat Deū in ɔferendo grām & gloriam soli, non hn̄s aliud lumen sensibile altius cui ista cōpararent. Cōsequēter qui ɔstitutus ſcd̄m statū pn̄tis vitæ adhuc indiget, vt eū auxil diuinum ꝓtegat ɔ tentationum impulsū, vt in grā ꝑseueret vsq; ad finē vitę, ꝓut et Aug. dicit in li. de pseuerātia, ideo Psalmista vocat Deū ꝓtectorem seu scutū, respū eorū in grā cōstituti p illuminationem diuinā, & p eius ꝓtectionem in eadē perseuerant vsq; ad glorię consecutionē.

EPLICA. In psal. *Quam dilecta.* Cum Postil. in lra illa, *Et im passer inuenit sibi domū, &c.* ostendit, ꝗ beatitudo supna quietat hoīs desideriū faciens talem rōnē. Si aīalia bruta ꝓuidētia inueniunt sui appetitus quietationē, multo am plius rōnabilia. Quā deductionē Burg. dicit nō hr̄e efficaciā, quia multi philosophi posuerūt beatitudinē in corporalibus delectationib. Ecce pro Deo q̄ efficaciter Bur. efficacē rōnē Postil. vult infirmare. Efficacia.n. rōnis postillatoris fundat̃ sup regula quę a nullo docto negat̃, videlicet, Si illud quod minus vr̄ inesse inest, & id qđ magis. Id aūt qđ infert ex cōsequenti, sola beatitudo superna quietat appetitum rōnabilē. Hoc ꝓbat B. Aug. in lib. confess. d. Inquietum est cor meum Deus donec quiescat in te. Illud aūt quod Burg. ɔ illam subsumptionem adducit de philosophis, error est, non igitur valet factum Philosophorū. Illi.n. loquuntur de quietatione irrationabilis appetitus, qa bestialis. Si.n. nulla rō adesset experientia docuisset in nulla re causata & finita rōnabilē appetitū quietari. Sup fundamēto igit̃ erroneo Burg. fundat aliā illius desiderij, de quo hic sermo quietationē sed erroneā. Secundū falsū qđ dicit Bur. est ꝗ videlicet totū principiū psal. exponat̃ de tabernaculis manu factis, ad quæ deuoti sic afficiunt̃, sicut hic dicit. Et si ſm Iudaismū hēret hmōi expositio colorē, tn̄ ſm euangelium sapit errorē, quia dr̄ Iohā. 4. c. *Venit hora qn̄ neque in Ierosolymis, neque in monte hoc adorabitis patrem, sed veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate.* Cuius enim appetitus ex vehementia deficeret in re manu facta, nisi accipiendo signum pro signato, vt si affecto Christi sepulchrum, verius Christum sepultum, prout beatus Amb. dicit in sermone paschali, Quid inquit quæsierunt mulieres in sepulchro nisi Iesum? Quid vos quæritis in ecclesia nisi Saluatorem? Manufacta enim oīa plus deficiunt appetitui rationabili quàm appetitus rationalis tabernaculis manufactis. D

---

a ¶Christum, per quem fit benedictio. b Idest, nobis cantatur. c Dirigens nos.

In finem filijs Chore psalmus. LXXXIIII.

a ¶Olim maledixeras per Adam. ¶Secundum Christum, per quem fit benedictio.

1 † Benedixisti Domine terram tuam,

a ¶Et per eum. b Quia lex membrorum captiuat homines. c Qua sub diabolo erat. d ¶Noui populi. Ne regnet peccatum in hoc mortali corpore. ¶Casiod. Sic auertit, quod dedit veniam.

2 auertisti captiuitatem Iacob. Remisisti

a ¶Quæ tenebat captiuos. b ¶Per baptismum. ¶Ne videres, idest, punires.

3 iniquitatem plebis tuæ, operuisti omnia peccata eorum.

a Benedixisti, remi. ope. & sic. b Quæ hic. c Penitus in iudicio. Id est, auertes. Nos. d Quæ venit ex indignatione.

4 c * † Mitigasti oēm iram tuā, auertisti ab ira indignationis tuæ. 5

† Abstulisti sedasti, continuisti

PSAL. LXXXIIII. a Benedixisti Dom. August. Psalmus de noua benedictione per Christū. Mittet per fidē ad Christum accedere, vt ibeatur benedictis. Psal. tertius de primo aduentu per quem fit benedictio omnium gentiū quę per peccatum Adæ maledictioni subiacerant. Primo de auersione iniqtatis. b *emisisti.* August. Futura dicit vt præterita. *Remisisti iniquit. &c.* * Euthymius. Hunc populum ꝓpheta ibi in psalmo beatum appellat, dicens. Beati quorū remissę sunt iniquitates & quorum tecta sunt peccata, remisit enim nobis p pœnitentiā nostras iniquitates, & sacris baptismi aquis peccata nostra contexit. Hebræi vero dicunt ꝗ remisit Deus iniquitates, ob quas acti fuerant in captiuitatē, & quod operuit eorū peccata in profundo veritatis. Populus autem dn̄i nō solum antiquus ille Israeliticus populus appellatur, iuxta rationem redditam in psalmo 80. sed etiam nouus Christianorum &c. E

c *Mitigasti.* Cas. Diapsalma, de auersione irę. idest, pœnæ. F

NICOLAVS DE LYRA. PSAL. LXXXIIII.

Benedixisti domine terram. Huic Psal. præmittitur talis titu. in Heb. *Ad victoriam filiorum Chore Psal.* Et in translatione Hiero. *Victorum filiorum Chore canticum:* & est eadē sententia utrobique quæ satis patet ex supradictis. De materia vero huius Psal. dicunt Hebræi cōiter qđ sicut pręcedens loquitur ſm opinionem eorū de desiderio redeundi de captiuitate Babylonica ad reędificandū tēplū, sic iste Psal. est gratiarū actio pro sua reuersione & pro bono & pacifico statu terræ eis collato, sed sicut non sū secutus eorū dictū in pcedenti psal. sic non vr̄ mihi sequendū in isto saltē in toto, qa post reditum captiuitatis Babylonicę non legit̃ populus Israel tātā pacis prosperitatē habuisse vsq; ad aduentū Christi, quod ad hoc possit cōuenienter applicari illud qđ infra dr̄: *Conuerte nos Deus salutaris noster, &c.* vsq; ad finē Psalmi, vt videbit̃ pro sequendo, imo populus de captiuitate Babylonica reuersus, frequenter prohibitus ab ædificatione tēpli. 1. Esdræ. 3. & in reædificatione muri ciuitatis multipliciter afflictus & impeditus ppqđ vna manu faciebāt opus, & altera tenebant gladium ad se defendēdū ab hostibus irruentibus, Neemiæ. 4. Itē populus reuersus de captiuitate semper seruiuit sub tributo. primo regibus Persarū, postea Grecorum, sicut patet ex libris Esdrę, Neemiæ, Machabeorū, & ex historia Iosephi in libro antiquitatū, & hoc vsq; ad tēpus Iudę Machabei & fratrum suorū, qa ad tēpus liberauerūt populū de manu Antiochi illustris, nec tunc etiam populus habuit magnā pacem, quia Iudas Machabæus & fratres sui in defensione populi fuerunt successiue interfecti. pp quod videtur mihi saluo meliori iudicio, ꝗ Psal. iste non tam est gratiarū actio pro reditu captiuitatis Babylonicæ, quā prophetia de liberatione perfecta p Christū fienda. Ad cuius intellectū sciendum, qđ liberatio a Babylonica captiuitate fuit figura liberationis p Christum fiendæ, & iō Psalmista in hoc psal. fecit mentionē de vtraq;, vt ostenderet correspondentiā figurati & figuræ. Et iō Psal. iste diuiditur in tres partes, qa primo ponitur gratiarū actio pro liberatione tēporali p Cyrū. Secūdo deprecatio ꝓ liberatione spirituali fienda p Christū, ibi. *Conuerte nos Deus.* Tertio pronunciatio ore prophetali circa Christi ministerium, ibi: Circa primum dr̄ in psona populi de Babylone reuersi.

1 *Benedixisti domine terram tuam.* i. Iudæam, cuius metropolis. s. *Ierusalem fuit electa a Deo, vt poneret nomen suum ibi:* 2. Para. 6. Quam dicitur Deus benedixisse, quando reduxit populum de captiuitate, vt ibi Deo seruiret, ideo subditur.

2 *Auertisti captiuita. Iacob,* idest populi descendētis a Iacob.

3 *Remisisti iniquitatem plebis tuæ.* propter quam fuerat captiuata in Babylone.

4 *Operuisti omnia pec. eo.* i. nō vis ea amplius videre ad puniēdum. Et loquitur de peccatis præteritis, propter quæ populus fuerat ductus in captiuitatem Babylonis.

5 *Mitigasti omnem iram tuam, auertisti.* quia relaxatio pęnæ signum est mitigationis iræ.

Conuer-

MORALITER.

1 *Benedixisti domine ter. tu. &c.* Psal. iste literaliter loquitur de reuersione Iudeorū de captiuitate Babylonica. Moraliter āt potest exponi de reuersione peccatorum de seruitute diabolica scilicet diabolorum. In qua detinentur per mortalē culpam & inde liberantur per ueram pęnitentiam & perfectam, in quā recuperatur benedictio gratiæ diuinæ, de quo regratiatur ecclesia Deo pro filijs di cens, *Benedixisti domine terram* idest, hominem de terra formatum.

Auertisti

2 *Auertisti captiuitatem Iacob.* idest, hominis per ueram pęnitentiam dæmonem supplantantis.

3 *Remisisti iniquitatem plebis tuæ.* quantum ad culpam.

4 *Operuisti omnia peccata eorum.* dando eis charitatem. Prouerbiorum. 10. b. Vniuersa delicta operit charitas.

5 *Mitigasti omnem iram tuam, &c.* commutando pœnam æternā in temporalem. Sed quoniā adhuc talis nō est plene liberatus qa remanet reatus pęnę & sequela culpæ, quæ est pronitas ad malum, & difficultas ad bonum, subditur.

Conuerte

a *Conuer.nos.* Petit quod adhuc futurum sciebat. Quasi, quod
A dixi, vt præteritum oro, vt fiat.

Aug. *Conuerte nos.* Prophetice dixit futura vt præterita, hic aũt orat vt verè futura, dicens Conuerte & auerte. q.d. dixi quasi facta. Et quia video futura, & quia nõ sunt oro, vt fiant.

b *Nunquid in æter.* Præuidet iste hanc pœnam transituram. Quia sicut in Adam oẽs moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur.

† de nomine sani tatum nostrarum

† Non

c *Irasceris.* Aug. Ira Dei est omnis pœna quam patitur. Sicut dictũ est Adam quãdo peccauit, *Maledicta terra in opere tuo, & in labore & su. vultus tui vesceris pane tuo.*

B De ira ergo mortales sumus & passibiles, sed innouati in Christo.

d *A generatione.* Augustinus. Prima generatio fuit mortalis de ira, erit altera immortalis de misericordia. Sed nec hanc misericordiã meremur conuersi per nos ad Deum. ipse enim nos conuertit. Et inde subdit, *Deus conuertens.* quasi, sicut viuificatio est a te, ita & conuersio.

e *Deus tu con.* Cassio. Non extendens, sed Deus conuertens. Prius dat votum conuersionis, post ad vitã ducit. Vel, Deus tu conuersus ab ira in aduentu filij.

f *Viuificabis nos.* tanto tempore antequam habeat. Et tunc, Plebs tua lætabitur in te, quæ prius in se male lætabatur.

g *Osten.no.do.* Aug. Hoc orando prædixit propheta, sed iam
C factũ est. Sunt tamen multi q̃ nolunt sanari, vt videant misericordiam ostensam. Sed qũo cæci videbunt etiã ostensam? Bene si velint, quia ipsa lux est salutare, sanat .n. oculos interiores, vt videri possit ostensa misericordia, vel lux quæ est Chr̃s. Ipse.n.dicit, *Qui diligit me, mandata mea custodit, & ego diligam eum, & ostendam illi meipsum.* Sed nonne illi videbãt [...] quibus loquebatur [...] dicit, *Ostendam me [...] illi?* Sed caro carnem Christi videbat, diuinitatẽ caro non videbat. Ad hoc autem carnem vidit, vt per fidem cor mundaretur, [...] Deus videretur. [...] dicitur, *Fide munda[ns] corda eorum.* Et illud [...] *mundo corde, quoni[am] ipsi Deum videbunt.*

Cassio. Ostende [...] petit iste sibi spiri[tuali]ter tantũ Chr̃m [...]di, sciebat eum qu[idem] futurum, sed petit [...] ro corde intueam[ur] [...] corporeis oculis, [...] deles: Iudęi enim [vide]runt & crucifixe[runt].

a ¶Quod dixit fiat. ¶A vitijs. b ¶Sic.

a † Cõuerte nos † Deus salutaris noster, et † auerte iram 1

a ¶Enim.

b tuam a nobis. † Nũnquid in æternum † irasceris nobis, † aut 2 3

c a Quæ ab Adam vsque ad Christum. b Quæ sub gratia baptismi in tempore filij. c ¶Sed. 4

d extẽdes iram tuã a generatione in generationem? † Deus 5

e a ¶Vel tens. b ¶Tunc. c ¶Male lætatur quis in alia re, malo ergo suo lætabatur in se, bono suo lætabitur in te.

f tu cõuersus viuificabis nos, & plebs tua lętabitur in te. 6

a ¶Vt hoc fiat. 7

g Ostẽde nobis dñe misericordiam tuam, & salutare tuũ 8

h a ¶Aug Auersus a strepitu mundi, qui inquietat foris. ¶Vnde hoc confidis quod precaris. 9 b ¶Intus. c ¶Spiritussanctus.

i da nobis. Audiam quid loquatur in me dñs Deus, quo- 10

a ¶Aeternam. ¶Cui nil aduersi est, quæ non hic vnde, Qui posuit fines tuos pacem. 11 b ¶Iudaicam. c ¶Hæc est sua plebs. 12

K niam loquetur pacem in plebem suam. Et super san- 13

a ¶De omni gente. b Vel conuertunt corda ad ipsum, non ad alium, vel ad aliud. c ¶Qui a ratione recesserant. d ¶Pacem super omnes loquitur, tamen ex Sion species deco. eius. Et hoc est. 14

ctos suos, et † in eos qui cõuertuntur ad cor. Verun- †
15

Et in futuro. *Salutare tuum da nobis.* Christum amplecte[ndum] & possidendum, vt non tollatur a nobis, & sic legitur [par]tim de præsenti, & partim de futuro.

h *Misericordiam.* Aug. Chr̃s dr̃ misericordia, q̃a ostẽdit [no]bis misericordiã docẽs quicquid boni hẽt hõ ex Deo esse: [vt] hõ non superbit. Sed sic hærens & fruens Deo lætatur [in] eo.

i *Audiam quid loquatur in me do.* Cass. Vnde scit, & per [quem] fiat, & quid præstet ipse veniens.

K *Pacem.* Aug. Christum. Pacem ad Deum & proxi[m]um, & per Christum.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Cõuerte nos Deus salutaris noster. *Hic consequenter ponitur deprecatio pro liberatione spirituali, quæ fienda erat per Christũ, cũ dicitur.* Cõuerte nos Deus salutaris noster. *ad te clarius cognoscendum, & perfectius amandum, quod factum est per doctrinam Christi, quæ figuras & obscuritates veteris Testamenti explanauit, & rigorem eius temperauit, propter quod dicitur lex amoris: vetus autem Testamentum lex timoris.*

2 Et auerte iram tuam a nobis. *quod factum est per Christi satisfactionem. Vsque enim ad illam omnes quantuncunque iusti descendebant ad infernum: & sic ira Dei non fuit totaliter auersa.*

3 Nunquid in æternum irasceris nobis. *quasi diceret. non, cum parcere & misereri sit tibi proprium.*

4 Aut extẽdes iram tuam a gen. *sibi semper succedentibus, quasi diceret non, quia aduentus Christi fuit promissus infra certum tẽpus, vt habetur Dan. 9. per hebdomadas ab eo prędictas. Et Aggæi. 2. b. dicit. Adhuc vnum modicum, &c. Et subditur, Et veniet desideratus cunctis gentibus, quod exponitur de Christo ab Hebræis doctoribus, & Latinis.* 5 Deus tu cõuersus. *ad nos per benedictam incarnationẽ.* 6 Viuificabis nos *per tuam gratiam Ioh. 1. b.* Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. 7 Et plebs tua lætabitur in te. *Per plebem intelligitur populus simplex & cõis. In natiuitate verò Christi pastores qui fuerunt simplices lætati sunt. Lucæ. 2. c.* Et reuersi sunt pastores glorificantes & laudantes Deũ, &c. *Similiter quando Christus venit in Ierusalem prope suam passionem receptus fuit a populo cõmuni lætanter, & pueris clamantibus,* Osanna filio Dauid, bñdictus qui venit in no. domini. *Matth. 21. a.*

8 Ostẽde no. d. *In aduentu enim Christi in mundum fuit visibiliter ostensa Dei misericordia. In punitione enim Adam & diluuio, & similibus fuerat ostensa Dei iustitia.* Et salu. *& pro id est.*

9 Saluta &c. *i. filium tuũ. Propter quod Isaias hoc prouidens in spũ dixit. 9. b.* Filius datus est nobis, & vocabit nomẽ eius admirabilis consiliarius Deus fortis, &c. *Et loquitur de futuro per mo[dum] præteriti, propter certitudinẽ prophetiæ, & sic secunda pars huius versus est expositiua primæ, per hoc enim quod Deus pater dedit nobis filium suum incarnatione ostendit nobis visibiliter misericordiam suam.*

10 Audiam. *Hic consequenter Psalmista prænunciat dictam deprecationem exaudiendam, & primo prænunciat incarnationem filij, secundo modum incarnandi, ibi,* Veritas de terra. *Circa primum dicit,* Audiam: *attentè.*

11 Quid loquatur in me do. *per internam reuelationem, [et] quid sit illud subdit dicens.*

12 Quoniam loquetur pa. in ple. *quia ipso nato angelorum [mult]itudo cantauerunt, Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Lu. 2. b. & dicit,* In plebem suam. *quantum ad populum Israel communem.*

13 Et super sanctos suos. *quantum ad maiores scilicet doctores et Dei ministros, de quibus multi crediderunt in Christum, vt dicitur Iohan. 12.*

14 Et in eos qui conuertuntur ad cor. *i. veraciter & ex corde conuertuntur ad Christũ, quod dicitur propter Gentiles qui relicta Gentilitate fidem catholicam susceperunt deuotè. In Hebræo et in translatione Hiero. habetur, Et non conuertentur ad stultitiam. i. idololatriam, quæ est maxima stultitia. s. attribuere creaturæ deitatem, ad quam idololatriam non sunt Gentiles conuersi vel reuersi post fidem Christi susceptam, imo idololatria cessauit, secundum q̃ prędixerat dñs Zach. 13. a.* In die illa dicit dominus perdam nomina idolorũ de terra.

15 Veruntamen prope timentes. *quia Christus non solum præstat salutem his qui sunt perfectè cõtriti, sed etiam his qui sunt attriti, qui dimittunt peccare propter timorem Dei, qui timor licet sit seruilis saltem quantum ad aliquid, tamen introducit charitatem, sicut seta filum, secundum Aug. prout allegat Magister Sent. 3. sen. di. 34. Et ideo dicitur hic, quòd est prope timentes inquantum talis timor dicitur propinquo disponit ad charitatem.*

Veru-

MORALITER.

1 *Conuerte nos Deus salutaris noster.* a dicta sequela.
2 *Et auerte iram tuam a nobis.* remittendo pœnam.
3 *Nunquid in æternum irasceris nobis aut extendes iram tuam.* q.d. non, quia parcere & misereri est tibi proprium.
5 *Deus tu conuer. viui. nos.* gratiam in nobis augmentando.
7 *Et plebs tua lætabitur.* sentiens diminutionẽ dictæ sequelæ.
8 *Ostende nobis do. misericordiam tuam.* dando nobis firmam fiduciam de vita beata.
10 *Audiam quid loquatur in me dominus Deus.* per æternam consolationem.
12 *Quoniam loquetur pacem in ple. suam.* de quã dicitur Lu. 2. b. In terra pax hominibus bonæ voluntatis.
13 *Et super sanctos suos.* Hic accipitur, &, pro id est.
† *Qui conuertuntur ad cor.* ibidem Deum quærẽtes tanquam in imagine sua.
15 *Veruntamen prope timentes eum.* scilicet timore filiali qui charitatem habet annexam.

Audiam *Vti*

a *Prope timentes eum.* Aug. Vbiq; dæmonia colebantur time- batur in gente Iudæorum Deus, licet pro terrenis, his ergo prope erat, nō Gentibus quæ hęc petebant a diabolo. Licet ergo gñalis ſit miſericordia ſuper oēs, tamen aliquid ſpeciale & proprium in gente Iudæorum factum eſt, vnde ſubdit:

a ¶Iudæos qui eos timebant. b ¶Chriſtus corporaliter.

a tamen prope timentes eum ſalutare ipſius, vt inhabitet glo-

a ¶In gentibus quæ longe. ¶Vnde, Euangelizauit pacem his qui erant longè, & pacem his qui erant propè. b ¶In Iudæis, ut propè. ¶Auguſt. Amant ſe hæc duo vt qui facit iuſtitiam inueniat pacem, non aliter.

b ria in terra noſtra. Miſericordia & veritas obuiauerunt ſibi,

a Auguſt. Hieron. ipſe de fœmina natus eſt vt iuſtitia de cęlo proſpiceret, id eſt, iuſtificarentur homines, ſic enim veritas habet quod pro iuſtificandis offerret.

c iuſtitia & pax oſculatæ ſunt. † Veritas de terra orta eſt, iuſti-

a ¶Cœlorum. b Proueniet. c De cœlo iuſtiria. d Ideſt, affectum bonum vt delectet bene agere.

tia de cœlo proſpexit. Etenim dominus dabit † benignita-

a Etiam ſic. b Vel Maria Chriſtum, vel nos opera bona. c Ante principem gladius.

d tem, et terra noſtra dabit fructum ſuum. Iuſtitia ante † eum

a Ipſe. b Hieron. Impolluta namque via eius.

e ambulabit, & ponet in via greſſus ſuos.

... in terra in qua na... ſum (dicit prophe... habitet gloria ibi ... mo fuit templum, ... rificia Dei, ibi pa... archę, ibi Chriſtus ... eis natus apparuit, ... miſericordia. Vel ... tantum ſaluatio, ... dum ſtant, videāt ... cadant. Gloria in ... ra, id eſt immorta... in corpore noſtro ... odo mortali.

b *Miſericordia, &c.* Auguſtinus. Poſtquam ... it ex qua naſcitu... gente addit, quę præſciturus. *Miſericordia.* Quæ in nouo Teſtamento. Et ... tas impletio promiſſionum veteri conuenient in Chri... , vnde Apoſtolus. Dico enim Ieſum Chriſtum miniſtrū, ... ſſe circunciſionis ad implendas promiſsiones patrū. Gen... autem ſuper, ideſt, de miſericordia honorare Deum. Iu... tia & pax cum Deo conuenient in hominibus, ſed quomo... ? *veritas de terra orta eſt.*

* Euthymius. Quidam in verſiculis connumerari dicunt ... virtutes quæ in Chriſto conuenerant, veluti miſericor... m & veritatem. Et miſericordiam quidem demonſtrauit Chriſtus ſanando ægrotos, veritatē vero docendo, & prædicando. Conuenerant etiām in Chriſto iuſtitia & pax. Ita ... nificatur nobis illis verbis: *Exoſculatæ ſunt.* Iuſtitia autem Chriſti apparuit in rectè iudicando cum & prauos redargueret, & virtute præditos homines laudaret. Pax verò ... manſuetudine ac modeſtia, verum, vt altius exponamus: ... iſericordia quidem diuina dici poteſt Chriſti natura, quæ ... teſtatem habet dimittendi peccata & ſanandi infirmita... s, veritas autem humana eiuſdem natura, quia non in... ntus eſt dolus in ore eius, & quia ipſe ſolus illam homi... dignitatem ac ſimilitudinem verè ſeruauit qua ad imaginem Dei factus fuerat, & quia verus homo erat, & non phantaſma, vt hæretici quidam dixerūt. Qnod igitur ait, *obuiauerunt:* idem eſt quod cōuenerunt in vnum, hoc eſt, in vnam perſonam vnitæ ſunt. Iuſtitia item pro diuina accipitur natura. Solus enim Deus iuſtus iudex eſt. Pax verò pro natura humana ob ingenuam nimirū ac natiuam eius manſuetudinem. Hæ igitur virtutes mutuo ſe oſculatę ſunt eo quod ſummam inter ſe vnionem atque conuenientiam habebant in Chriſto. D

c *Veritas de terra orta*
1 *eſt.* Auguſtinus. Con-
† feſſio de homine, vt
† ſe accuſet, & ſic iuſti-
2 tia proſpicit, vt publi-
3 canus cōfitens rediit
4 iuſtificatus, proſpicit
5 iuſtitia, quaſi Deus di- † 35. q6. 10 c. primo. De pœ di. 1. ea gratia Dei.
6 cat, parcamus huic,
7 quia ſibi non parcit, † bonum
8 ignoſcamus quia a-
9 gnoſcit peccatū ſuū,
10 de cœlo ergo iuſtitia
11 pſpexit, id eſt, a Deo † eā præibit
† data eſt iuſtificatio
12 confitentis.

d *Iuſtitia ante eum.* Auguſtinus. Prima hominis iuſtitia eſt, vt ſe puniat malum, & hæc eſt via Deo, vt veniat ad Deum qui ſua peccata odit, iā incipit eſſe Deo ſimilis, qui ſimiliter ea odit, vnde Ioan. *Parate viam domino:* confitendo, pœnitendo. Et Iſa. *Eiicite lapides de plateis.* id eſt, peccata de cordibus veſtris, & ipſe veniens & viſitans ponet in via greſſus. E Ioan. 1. c. Eſa. 62. d.

e *Ambulabit.* Accreſcet, vel præcurret parans ei viam, & dominus in via parata ponet greſſus.

* Baſilius & Theodoretus. Finis Pſalmi manifeſto potiſſimum edocet nos pręſentem vaticinationem communem omnium gentium ſalutem præcinere. Dicit enim, dominus iuſtitia vtēs, velut quidam hoſpitum dux, noſtri itineris dux eſt, virtutis viam terens, & proprijs veſtigijs hanc apertam nobis reddens. Confirmat autem ipſe dominus hunc ſermonem modo quidem Ioanni dicens: *Sine modo, ſic enim oportet implere oēm iuſtitiam*, modo verò proprijs ſuis diſcipulis: *Diſcite a me quia mitis ſum & humilis corde & inuenietis requiē animabus veſtris.* Alias verò cum eorum pedes lauerit, poſt alia, & hæc dixit: *Ego dominus & magiſter laui pedes veſtros, exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum facio, ita & vos faciatis.* Ipſe igitur primus iuſtitiæ viam inceſsit & mutauit obliquam in rectam, & aſperam in vias planas, & factus eſt nobis via, vt inquit ipſe dominus: *Ego ſum via, veritas, & vita: nemo venit ad patrem niſi per me.* Matth. 3. Matt. 11. Ioan. 13. Ioan. 14. F

GLOS-

NICOLAVS DE LYRA.

Vt inhabitet gloria. *Id eſt, Chriſtus qui eſt gloria patris in quo verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis, ideo ſubditur: Et vidimus gloriam eius gloriam quaſi vnigeniti a patre Ioan. 1. b.*

Miſericordia & veritas obuiauerunt ſibi. *Ideſt, ſimul conuenerunt iu perſona Chriſti, quia ex Dei miſericordia verbum aſſumpſit ... nem ad complendum veritatem promiſſionis factæ patribus veteris Teſtamenti de incarnatione filij Dei.*

Iuſtitia & pax oſculatæ ſunt. *Quia Chriſtus in ſua paſſione ſatisfecit pro nobis per viam iuſtitiæ, quam iuſtitiam ſtatim pax fuit ... ulata, quia per ſuum ſanguinem pacificauit ea quæ ſunt in cœlis & ... terris. Col. 1. c.*

Veritas. *Hic conſequenter deſcribit modum natiuitatis Chriſti, ... a natus eſt de virgine, & hoc eſt quod dicitur:* Veritas, *ideſt, Chriſtus qui dicit de ſeipſo. Ioan. 14. a.* Ego ſum via, veritas, & vita.

De terra orta eſt. *Ideſt, de virgine quæ terra vocatur Iſa. 45. b. ... riatur terra, & ger. ſalua. Illa enim quæ oriūtur de terra, nō oriuntur ex commixtione maris & fœminæ, & ſic beata virgo cōcepit & peperit ſine virili conſortio. Et propter hoc de iſto conceptu, & ortu prædixit Iſa. 53. a. Aſcendet ſicut virgultum coram eo, & ſicut radix de terra ſitienti, ideſt, de virgine non fœcundata ſemine virili. Et ſecūdum doctores catholicos & Hebræos antiquos cap. 53. Iſa. loquitur de Chriſto, vt magis declarabitur ibidem domino concedente.*

6 Et iuſtitia, &c. *Ideſt, pater iuſtus, vel tota trinitas diſpoſuit vt Dei filius acciperet de virgine carnē, vt ſic per viam iuſtitiæ homo verus ſatisfaceret ſicut primus homo Deum offendit. Conſequenter oſtenditur quia virtute beata virgo fuit fœcundata, cum dicitur.*

7 Etenim, &c. *i. gratiæ ſuæ plenitudinē non ſolum ad ſanctificationem mentis virginis, ſed etiam quantum ad fœcunditatem ventris.*

8 Et terra noſtra, &c. *Ideſt, beata virgo intemerata.*

9 Dabit fructum ſuum. *Quia in partu virgo permanſit, & poſt partum. Conſequenter agitur de Chriſti præcurſore, cum dicitur.*

10 Iuſtitia, &c. *Ideſt, Ioannes Baptiſta qui dicitur iuſtitia eo q pœnitentiam prædicauit, per quam fit iuſtitia de offenſis cōmiſſis, propter quod dicit Saluator Matth. 21. c.* Venit ad vos Ioannes in via iuſtitiæ. *Et quia non ſolum iuſtitiam pœnitentiæ prædicauit, ſed etiam primo eam tenuit in aſperitate veſtitus & parcitate victus, ſecundum quod dicitur Matt. 3. a. Ioannes habebat veſtimentum de pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos ſuos, eſca autem eius locuſtæ, et mel ſylueſtre, ideo ſubditur.* Ioā. Baptiſta

11 Et ponet in via. *Scilicet pœnitentiæ.*

12 Greſſus ſuos. *Vt facto oſtenderet in ſeipſo, quod aliis prædicaret verbo ſicut de Chriſto dicitur Act. 1. a.* Cępit Ieſus facere, & docere. *contra malitiam ſacerdotum & ſcribarum, de quibus dicit Saluator Matth. 23. a.* Dicunt enim & non faciunt, *quibus ſimiles ſunt qui virtutum opera prædicant verbo & deſtruunt exemplo ſuo malo.*

Et

MORALITER.

Vt inha. glo. in ter. no. Scilicet pura conſcientia de qua dicit Apoſto. 2. Cor. 1. c. *Gloria noſtra hæc eſt teſtimoniū conſciæ noſtræ.*

Miſericordia. Dei præueniens.

Et veritas. Mentis humanæ conſentiens.

Obuiauerunt ſibi. Id eſt, ſimul conuenerunt.

Iuſtitia & pax oſculatæ ſunt. Scilicet quia pax conſcientię ſe ... natæ, & iuſtitia Dei mitigata.

Veritas de terra orta eſt. Ideſt, adæquatio conſcientię voluntati diuinæ. Et ſubditur efficiens cauſa huius concordiæ.

6 *Et iuſtitia de cœlo proſpe.* ideſt, Chriſtus qui non ſolum eſt iuſtus, ſed etiam iuſtitia in abſtracto. Et ex reſpectu ſuæ gratiæ facit dictam concordiam, ideo ſubditur.

7 *Etenim dominus, &c.* In bonis enim operibus gratiæ beneficium ſemper pręuenit liberum arbitrium, ſicut in terrę fructificatione influentia cęleſtis pręuenit fructificandi actum.

10 *Iuſtitia ante eum am.* Ideſt, Chriſtus viam oſtendens.

11 *Et ponet in via.* Scilicet homo deuotus.

† *In via.* Procedendi ad patriam.

12 *Greſſus ſuos.* Ambulando de virtute in virtutem.

Et

A ADDITIO.

In psalmo 84. Benedixisti. Vbi dicitur in Postilla. *Ad cuius intellectum sciendum quod liberatio a Babylonica captiuitate.*

Psalmus iste non pertinet in aliquo ad gratiarũ actionem pro liberatione de captiuitate Babylonica, quinimmo ꝓut hr̃ in glo. iste est vnus de principalibus Psal. qui de aduentu primo Chr̃i tractat. Quod sic patet. Nã prima eius pars quæ cõtinetur in tribus primis versibus, q̃ Postillator appropriat redemptioni Babylonicæ, nullo mõ vr̃ rationabiliter posse ei adaptari. Tũ qa hoc qđ dr̃: *Auertisti captiuitatẽ Iacob,* non põt de illa liberatione intelligi, ẽm quam non fuit auersa captiuitas Iacob, eo ꝙ decẽ trib. q̃ erant maxima pars descendentiũ de Iacob, & q cõiter vocabantur Israel fuerũt transmigrati vltra flumina Gozan, vt 4. Re. 18. & non fuerũt participes huius liberationis. vñ nõ est verum dicere ꝙ in illa liberatione Babylonica fuerit auersa captiuitas Iacob, sed sola captiuitas Iudę seu Ierusalẽ. Tũ q̃ ẽt illi de Iuda & alijs tribubus, qui fuerunt transmigrati in Babylonia, licet eis fuisset data licentia reędificandi tẽplũ & ciuitatẽ Ierusalẽ nõ tñ fuerunt liberati seu redempti a seruitute, qa semꝑ remanserũt sub seruitute & tributo regis Persarũ & aliorũ succedentiũ, prout Postill. deducit in principio expositio huius Psal.

Vnde melius vr̃ dicendũ ꝙ totus iste Psalmus loquitur notabiliter de aduentu primo Chr̃i in persona fideliũ iustorũ, qui cõcurrunt tempore sui aduentus. Et hoc triplici mõ ẽm triplicem eorũ consideratiõnẽ. Erant. n. aliqui eorũ qui scrutantes scripturas cognoscebant ꝙ iam plenitudo tẽporis sui aduentus imminebat, & isti loquebãtur ꝑ modũ gratiarũ actionum, & quia ex certitudine scripturã hoc reputa-

B bãt iã tanquã præteritũ, & in persona taliũ loquitur vsq; ibi: *Conuerte nos Deus, &c.* Exclusiue. Sed qa tales iusti adhuc non cognoscebãt visibiliter mysteriũ impletũ, idcirco orabant, vt impleretur, non tanquã dubij de impletione, sed tãquam ad eũ deuoti, prout freqũeter in sacris scripturis simile habetur, & in persona taliũ loquitur vsque ibi: *Verumtamẽ.* Prope exclusiue, quãdo vero tales iã visibiliter cognouerãt aduentum Christi huiusmodi impletũ, tũc de eo aliqua notabilia mysteria per modum laudis narrauerunt. Et in persona talium loquitur vsque in finem Psalmi.

Circa primum dicit: *Benedixisti domine terram tuam.* In quo verbo valde notãdũ est, ẽm glossam ꝙ quia in cõdemnatione Adæ, prima maledictio quã Deus ɔ̃ eum sententialiter diffiniuit, fuit maledictio terrę Gene. 3. ca. *Maledicta terra in opere tuo.* Conuenienter igitur in aduentu Christi præmisit Psalm. *Benedixisti domine terram tuam.* Q.d. O dñe in aduentu filij tui reuocasti illã sententiã latã ɔ̃ Adam, quia per aduentũ Chr̃i benedixisti terrã, q̃ pp Adam iam maledixeras, & declarans quæ sit ista benedictio dicit: *Auertisti captiuitatem Iacob.* Iacob. n. ibi intelligi debet eo mõ quo Luc. 1. ca. *Et regnabit in domo Iacob in æternum:* prout. s. comprehendit oẽs iustos. Hæc igit̃ domus Iacob quę sub diabolo & lege membrorũ captiuabatur, fuit liberata ꝑ Christũ. Et notandũ qđ plenitudo huiusmodi tẽporis benedictionis, & redemptionis iusti scrutantes scripturas considerabãt iã imminere, ꝑcipue ex Danielis prophetia, cui angelus declarans determinatũ tẽpus aduentus Christi per certas hebdomadas vt hr̃ Dan. 9. s. ibidẽ ei expressit quosdam effectus huiusmodi ad-

C uentus. d. Septuaginta hebdomadæ, vt cõsumet̃ præuaricatio, & finẽ accipiat peccatũ, & deleatur iniquitas. Vñ verba Psal. in hoc loco in ꝑsona taliũ scrutantiũ scripturas ꝑdicta: ꝑprie cõsonant sententialiter huiusmodi dictis Dan. & hoc eũ dicit. Remisisti iniqtatẽ plebis tuæ, &c. *Mitigasti iram tuã, &c.* Q.d. ex quo tempus assignatũ per Dan. in hebdomadibus iam imminet, iã certi sumus ex certitudine prophetię, ꝙ remisisti iniquitatem, &c. & operuisti peccata & mitigasti omnẽ iram tuã. &c. Vnde patet quod hęc prima pars huius Psalmi proprijssime adaptatur huic propo. &c.

¶ Consequẽter in secunda parte dicit: *Conuerte nos Deus, &c.* Vbi gl. qđ dixi vt præteritũ, oro vt fiat. ꝓphetice ergo dixit vt pręterita. s. ea quę cõtinentur in prima parte, hic autem. s. in secũda orat vt vere futura, hæc in gloss. Et sic patet ratio distinctiua inter primã partẽ iã expositã, & hanc secundam in qua Psalm. in persona eorũ qui ex testimonio scripturarũ nouerant tempus aduentus Christi imminere, quia tñ nondũ hoc impletum visibiliter videbãt, vt impleatur orant: & exponantur isti versus vsque ibi: *Verumtamen prope timentes eum exclusiue:* sicut in Postilla, excepto illo versu vbi dr̃: *Audiam quid loquatur in me Deus, &c.* Qui ẽm hãc expositionem videtur esse exponendus. s. ꝙ iusti orantes pro aduentu Christi, nõ solum petebant eum videre dicentes: *Ostende nobis Domine misericordiam tuam, &c.* Sed etiam doctrinam suam saluberrimã audire iuxta illud, & hoc est qđ dicit: *Audiam quid loquatur*

loquatur in me Deus: hoc est non solũ peto suã visionem, ẽt suam audire doctrinã. Quæ quidẽ doctrina. s. Christi, principaliter & finaliter consistit in pace. s. spirituali habenda, quã filiatio Dei adoptiua ꝑprie attingitur, iuxta illud Mt. 5. a. *Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur,* & hoc est quod dicitur: *Quoniam loquetur pacem in plebem suam.* In sermone domini in monte, quãdo Christus primo locutus fuit ad turbas, os suum aperiens locutus fuit pacem in plebem suam modo prædicto, & super sanctos suos scilicet apostolos, qui ibi præsentialiter assistebant. Similiter & in eos qui conuertuntur ad cor, scilicet in futuris temporibus doctrinam Christi recipientes.

Circa tertium dicit: *Verũtamen prope timentes eũ, &c.* Quod proprie põt intelligi esse dictũ in persona eorũ qui iã natiuitatẽ Christi imminere percipiebant, & specialiter beatæ virginis, q̃ tẽpus cõceptionis cęteris creaturis cognouerat, ex quo poterat præcognoscere tempus natiuitatis, qđ quidẽ tempus fuit proportionatum tempori conceptionis, iuxta Luc. 2. a. *Impleti sunt dies vt pareret.* Et sic in persona eius, & etiam Ioseph, qui iam conscius erat huius mysterij, appropinquante tẽpore benedicti partus, Psal. dicebat verba prædicta. s. *Verumtamen prope timentes eum,* hoc est dicere, Hoc pro quo oratur in parte præcedenti iã adest, qa, *Prope timentes eum salutare ipsius.* Vbi cũ dicit timentes, intelligendũ est de timore filiali & sancto, q permanet in seculũ sęculi. Quando autem erat prope timentes eum, declarat cum sequitur, *Vt inhabitet gloria in terra nostra,* exponatur prout in Postil.

Cõsequenter in persona taliũ narrat quædã notabilia circa hoc mysteriũ, & hoc cũ dicit. *Misericordia & veritas obuiauerunt sibi, &c.* Ad qđ sciendũ quod iste versus & sequentes multifarie exponuntur in glos. & ab alijs doctoribus, quæ sententiæ bene possunt adaptari Israel. sequendo tñ prædictã expositionẽ, vr̃ rationabiliter posse dici, ꝙ hoc quod dr̃: *Misericordia & veritas obuiauerunt sibi,* continuatur cũ duabus partibus, sic. Nã iusti prædicti qui pro aduentu Christi orabant, innitebantur diuinæ misericordię, cui oratio semper innititur, sed cũ tales ꝑ scrutiniũ scripturarũ aduentũ Christi imminere reperiebant, innitebantur veritati diuinę, & cũ tales aduentũ eius visibiliter perceperũt, tunc misericordia q̃ petebat̃ in oratione, & veritas quę in scripturis reperiebatur, proprie obuiauerunt sibi. Cõsequẽter ostendit quo gestũ sit, qñ misericordia & veritas obuiauerunt sibi & de hoc subdit: *Iustitia & pax sunt osculatæ.* In q̃bus verbis incarnationẽ Chr̃i innuit ẽm q̃ natura humana in iustitia originali potissime cõstituta. *Et pax.* s. spiritualis, quæ vnione apponitur uarũ virtutum in summo bono ẽm Diony. s. significat. *Osculatæ sunt,* scilicet vnitæ Deo per veram fruitionem, sine qua vnione fruitiua, perfecta pax haberi non potest.

Consequenter innuit hanc vnionẽ huiusmodi naturæ assumptæ ad Deũ esse personæ. i. factã in persona filij Dei & hoc dicit: *Veritas de terra orta est.* In quo loco veritas intelligenda est pro filio Dei, de quo Ioan. 14. *Ego sum via, veritas & vita.* Sed cum ipsa veritas quæ est verus Deus non possit nasci nec oriri tpaliter nisi tantũ ẽm assumptionẽ naturæ, huic hoc cõpetere posset, & sic per communicationem idiomatum de ipso filio Dei verificari posset, temporaliter ortum circo cum dr̃: *Veritas de terra orta est,* proprie innuit ꝙ illa veritas esset vnita naturę nascibili tpaliter. Innuitur etiam De terra, modus natiuitatis Chr̃i quia scilicet natus fuit de virgine, prout dr̃ in Postil. Cõsequenter dicit: *Et iustitia de cęlo prospexit,* qđ intellr̃ ẽm gl. sic. *Veritas.* i. Christus de terra. de virgine natus est, vt iustitia de cęlo prospiceret, hoc est dicere, vt iustificarentur hoĩes a Deo. põt etiã intelligi hoc qđ dr̃: *Et iustitia de cælo prospexit,* pro eo qđ nascẽte dño facta est multitudo militiæ cęlestis laudantium, &c. Luc. 2. quod ad iustitiã pertinet. s. vt creaturæ honorem debitum tribuant creatori suo. Silr̃ dicendũ est de stella quæ apparuit in oriente nato dño Mat. 2. quæ Magos direxit ad adorationẽ Christi, qđ ẽt ptinet ad iustitiã mõ prædicto. Et sic cum veritas orta est de terra, iustitia de cęlo ꝓspexit. Qđ autem sequit̃: *Etenim dominus dabit benignitatem, &c.* vsq; ad finem psal. exponatur, vt in Postil. excepto verbo vltimo in quo dr̃: *Et ponet in via gressus suos.* Quod melius vr̃ referri ad Chr̃m: de quo principalius loquit̃ psal. Et sensus talis est: *Iustitia,* s. Ioan. *Ante ipsum,* ideõ sit Christum. *Ambulabit.* Qui quidẽ Christus, ponet in via gressus suos, scilicet in decursu præsentis vitę eo modo quo de ipso in Christo legitur supra in psalm. *Exultauit vt gigas ad currendam viam, &c.*

REPLICA. *In Psalmo. Benedixisti.* Cum postil. rationabiliter reprobauit expositionem Iudęorum exponẽtium hũc Psal. de gratiarum actione pro reductione a captiuitate Babylonica, morẽ tñ gerere volens Hebræis concedit quod prima pars huius sine absurditate põt illi materiæ appropriari.

A Burgen. contra id inuehitur, q.d. sit impossibile sic applicari primam partem Psal. Ad id motus primo quia dicit per illam redemptionē captiuitatem Iacob auersam, cū tñ maior pars Iacob steterit in decē tribubus non redemptis vsq; in hodiernū diē, p reductionē igitur a captiuitate Babylonica non est auersa captiuitas Iacob, sed solū Iudę & Ierusalē. Nec etiam sic fuit illa captiuitas redempta quin semper manserunt sub tributis & tribulationibus. Hęc sunt motiua Burgen. Ad quę dicendum videtur primo quod nominat hic Iudam & Ierusalē nomine Iacob tanquam partem digniorē de Iacob in qua ex Dei ordinatione residebant regalia & sacerdotium. A principaliori autē consueuit fieri denominatio. De illa igitur principaliori portione Iacob liberata conuenienter & sine absurditate dici potuit captiuitas Iacob auersa. Secūdo pōt dici q recedentibus decē tribubus a regno Roboā, non sic recesserunt quinimmo de singulis tribubus in Ierusalē & alijs ciuitatibus Iudæ remanserūt ex deuotione, nolentes solatio tépli, arcę, & cultus vnius Dei secludi vt innuit Burgē. sup. Psal. pręceden. & idē videri pōt 3. Re. 12. vbi post quam dr: *Nec secutus est quisquā domū Dauid præter tribū Iuda solam* statim post subdit' de tribu Beniamin quæ ēt sequebatur domum Dauid. Et de reliquis additur cito post cū dicitur: Nuncius ppheta Semeias, vt loqueret' regi Roboā & ad omnem domū Iuda & Beniamin & reliquos populos. Et ad idē facit qđ in eod. ca. sequitur. *Et abiit Israel in tabernacula sua.* Super filios aūt Israel quicunq; habitabant in ciuitatibus Iudæ regnauit Roboā. Et idem factum planius de reliquijs Israel tempore Iosię. 2. Paralipo. 34. Nec Leuitæ consenserunt in facturam vitulorum Ieroboam, prout probatur authoritate Burgen. super *Deus venerūt gentes*, ideo ēt dr̄ in eod. ca. 3. Re. 12. quomodo Ieroboā fecit sacerdotes de extremis populi q non erant de tribu Leui, vnde & tribus Iudę & Leui semp dicūtur fuisse cōiunctæ, quibus sic stantibus si intelligit Bur. auersionē captiuitatis Iacob vniuersaliter sicut videtur prætendere, dico q illa distributio debeat intelligi accommoda non pro singulis generū, sed pro generibus singulorū prout sæpe contingit in sacra scriptura. Sed ad illud Burgen. addit q ēt redeuntes de transmigratione Babylonica manserunt semper sub tributis & tribulationibus, dico q nō pōt ex hoc inferre qđ captiuitas Iacob non sit auersa, quia multæ gentes seruiūt sub tributis tñ liberę a seruitute captiuitatis. Nec Postil. voluit absolute principiū huius Psal. intelligere de liberatione Babylonicæ captiuitatis, sed solū p quāto est figura redemptionis humani generis quæ p Christū facta est de qua redemptione etiam ad literam principaliter Psal. iste loquitur prout Postillator clarius exponit. D

GLOSSA ORDINARIA.

A *Oratio Dauid.* Aug. Psal. iste secundus eorum est qui oratio nomine intitulantur. In quo Christus Dei filius & homo is, vnus Deus cū patre, vnus homo cū hominibus orat B in forma serui, q orat a nobis in forma Dei. Orat p nobis vt sacerdos noster. Orat in nobis vt caput nostrum. Orat a nobis vt Deus noster. ... Christi oratio fideliū est instructio, cuius oīs actio Christiani est lectio. Nostra autē oratio peccatorū est ablutio. Sic orauit Christus, sicut & crucē tulit pro nostra, scilicet non sua) necessitate, sicut & fleuit Lazarum, vt doceret nos habere charitatem proximi. Sicut etiam fugit, vt comprimeret audaciam stultæ & inconsultæ temeritatis. Augustinus. Hæc dicit Christus in nobis & nos in illo. Cassiod. Orat ascendendo, vnde concludit omnes gentes adoraturas.

PSALM. LXXXV.

a Oratio Dauid. PSALMVS LXXXV.

a ¶August. Altus infirmo. ¶August. Humili appropinquat. b ¶Compelle desideria mea.

b INclina domine aurem tuam, & exaudi me: 1
a ¶Diuiti non inclinat. ¶Ab alio non habens opem.
b ¶Per me. c ¶In hoc audi. ¶Ab omnibus scandalis.
quoniam inops & pauper sum ego. Custodi 2 3
a ¶Contra insidiatores. b Quia non est ex homine salus.
c ¶Non liberum suum, vt fuit Adam.
animam meam quoniam sanctus sum, saluum fac seruum tuū 4 5

B *Inclina domine, &c.* ✠ Beda. Q.d. Non erigo ceruicem sed inclina tu aurē. Intelligo enim te sursum, me deorsum: te in altitudine, me in humilitate. Inclina, inquam, aurē, & exaudi me, idest, per effectū ostēde quod exaudieris me. Et debes exaudire, quoniam ego sum inops in me & in meis. i. respectu insufficientē & misericordia indigentē, & sum pauper. i. humilis. Diuitem enim & superbum Deus non exaudit. C Ne tamen putet aliquis q illos qui habēt aurum & argentū nō exaudiat Deus. Abraham enim & Iacob & Dauid multa possederūt, quos tamen Deus exaudiuit, q a pauperes eius erant. Omnis. n. ille qui abijcit illud, vnde posset superbire & qui illud contemnit in se quod posset eum inflare, vere est pauper. De talibus. n. pauperibus dicit Apostolus scribēs ad Timotheū: *Præcipe diuitibus huius sęculi nō sublime sapere nec sperare in incerto diuitiarum, sed in Deo viuo & vero, qui præstat nobis sufficienter omnia ad fruendum.* E

Quoniā sanctus sū. Aug. Christus proprie sanctus sanctificans. Sui sancti sanctificati ī baptismo iuxta illud. *Sācti estote, quia & ego sanctus sum.* Totus itaque Chr̄s sanctus, & vnus sanctus. Sed aliter caput, aliter mēbra. Leui. 19. a. Totus ergo Chr̄s nō incongrue dicit: Qm̄ ego sanctus sum. Nō est hoc dicere superbia elati, sed cōfessio nō ingrati. Vide ascensum, paup sanctus, sperās clamans, leuatus ad Deū. Cōgrua est etiā verborum collatio. Inclina pauperi, custodi sanctū, salua sperantem, miserere clamantis, lętifica leuatū. ✠ Basilius & Theodoretus. Non pugnantia Propheta locutus est, cum pauperē simul & sanctum nominasset, sed quoniā hic & ille hostes iniustos & iniquos habebāt, qui nulla iniuria ab ipsis affecti erāt, & iniustas cędes desiderabāt. Porro sanctū seipsum & Ezechiam nominauit, quoniam nullā hostibus causam præbuerunt, quod autē dicit, hoc est, Paup & inops sum, cū meipsum circūspicio, & nullā virtutis possessionē habeo, cū vero hostibus cōparatus sū, sanctus videt, hi enim impij & iniqui sūt, ego vero tuā cognitionē habeo, & hi q.dē iniuste petūt me, ego autē iniustū impetū recipio. F

Mitis.

NICOLAVS DE LYRA.

PSALM. LXXXV.

INclina domine, &c. *Huic Psal. præmittitur talis titulus in Heb.* Oratio Dauid. *Ex quo patet author psalmi. De materia vero dicunt communiter doctores Hebraici & Latini quòd Dauid fecit hunc psalm. in persecutione Saulis existens pro sua liberatione Deum orans. Oratio autem secundum Damasc. est petitio decentium a Deo, non enim in oratione non debet a Deo petere, nisi quod decet Deum dare & ideo Dauid in hac oratione primo allegat exauditionis diuinæ decentiam. secundo explicat petitionis suæ formam, ibi:* Deduc me domine. *Prima in duas, quia primo Dauid allegando dictam decentiam, primo inducit ad hoc rationes sumptas ex parte sui. secundo ex parte Dei, ibi:* Quoniā tu domine suauis. *Circa primum allegat tres rationes, quarum prima accipitur ex sua indigentia, quia cum Deus sit ditissimus secundum quod dicitur 21. propositione de causis. Primum ens cum sit diues per seipsum, & non est diues maius eo, decet eum inopem subleuare, qualis erat Dauid, & alij qui erant fugitiui cum eo, secundum quod dicitur 1. Regum. 22. a. Conuenerunt ad eum omnes qui erant in angustia cōstituti, & oppressi ære alieno & factus est princeps eorum, & hoc allegat Dauid dicens.*

1 Inclina do. &c. *Et loquitur de Deo more hominis qui inclinat aurem suam ad illud quod vult exaudire.*

2 Quoniam inops. *Secunda ratio accipitur ex sua innocētia, quia cum Deus sit iustissimus decet eum innocentes liberare, & hoc allegat Dauid dicens.*

3 Custodi, &c. *Idest, vitam meam.*

4 Quoniā sanctus sum. *Idest, innocens erga Saulem: Quod patet ex hoc quòd cum Saul eū persequeretur, Dauid actu saluauit eum bis a morte, vt habetur 1. Reg. 24. & 26.*

5 Saluum fac seruum tuum. *Id est, meipsum, in innocentia tibi seruientem.*

Sperantem

MORALITER.

1 *Inclina do. &c.* Istum psal. fecit Dauid orans a Deo liberari e Saulis persecutione. Moraliter autem potest exponi, vt sit oratio cuiuslibet fidelis in afflictione spiritus per dæmonē excitata, vel corporis per hoīem malū qui est dæmonis instrm. Et primo allegat exauditionis decentiam ex parte sui, s. indulgentiam.

2 *Quoniam inops.* Et suam innocentiam.

3 *Custodi, &c.* Et etiam suam in Deo confidentiam.

5 *Saluum, &c.* Et idem repetitur per alia verba cum dicitur.

a *Mitis.* Augustinus. Portans hominem donec perficiat cũ
A quia auolarent a se nisi a domino portaretur. Multa enim aguntur in corde humano quibus male mouetur, queadmo dũ implorationes impediuntur vanis cogitationibus, ita vt vix stet cor ad Deũ suum, vt loquatur ei orando. Quando enim oras Deo loqueris, quando legis, Deus loquitur tibi. Surrepẽtibus autem phantasmatibus malarum cogitationũ quodammodo cor hominis fugit a se, nec inuenit cãcellos quibus se includat, aut obices quibus retineat auolationes suas & vagos motus, contra quod Dauid dicit: Inuenit cor meum vt orarem ad te, quod solum audit Deus. Inuenisse se dicit cor suum, quasi soleret ab eo fugere, & ille sequi quasi fugitiuum. Quod inuenit homo quando morientibus muscis eiectis quæ perdunt suauitatem vnguenti totius affectus cordis ad adorandum Deum colligit. Portat autem Deus hominem, & expectat dum vagatur cum nondum sit perfectus.

¶bonus & propitiabilis

† insige 2 Reg. 7. d. Orans inueniat cotuum

B

Eccles. 10. a.

b *Auribus percipe.* Cas. Vide ordinem orationis. Prius fuit vt vox supplicationis ascenderet cũ dixit: Inclina aurem tuam, & deinde rogatus audiret cũ dixit: *Exaudi me.* Nunc vero addit. *Auribus percipe.* Non transitorie suscipi petit, sed quasi in sinu Dei recondi, sicut per aures aliquid infigitur cordi, vñ subdit: *Et intende,* vt intentus animus tuus aperiat auditum
C deprecationi meæ.

Tribula-

c *Tribulationis.* Augustinus. Cassiodorus. Cum enixu c'hatur. Supra clamauit tota die. hic facit augmentum, quia magis in tribulatione clamat. Ideo dicit se clamasse, qa exauditus est, cũ clamor soleat pręcedere exauditionem. Et conuersio in sanctis cõgrua, qui & ante clamorem & post clamorem audiũtur. Et quia audisti: *Omnes gentes quas. fe. veniet,* ita *non est similis tui in diis domine.*

d *Quascunque fecisti veniẽt & adorabunt coram.* Augustinus. Si est gens quam nõ fecit Deus, illa non adorabit. Annunciat ecclesiã vbique diffusam quod nondum impletum est. Nota quia vt ait scriptura. *In lata gente gloria regis, in diminutione populi principis contritio.* Sequitur. *Et glo. &c.*

✱ Basilius & Theo. Porro tempore regni Dauidis hoc nequaquam euenisse scimus. Ezechiæ vero tempestate simile est quosdam ob Assyriorũ internecionem obstupefactos ad Deum colẽdum venisse. Cæterum vaticinationis veritatem tempus post humanitatem Dei & Saluatoris nostri ostendit. Post enim salutarem crucem in omnem terrarum orbem diuinus Apostolorum chorus missus fuit. Dixit enim ipsis dominus: *Euntes docete omnes Gentes.* Docuerunt autem sicut iniũctum illis fuit & ignorantiæ caligine sedentes, fuerunt in causa vt gentes iustitię solem videre & Deum, qui salutem largitus est, adorarent. Hoc & quæ sequuntur, edocent.

a ¶Non est superbus sanctus.
Deus meus sperantem in te. Miserere † mei domine quo- 1
a ¶Non vna tantum sed. ¶Id est, omni tempore. b In passione tristem. 2
niam ad te clamaui tota die, lætifica animam serui tui, quo- 3
a Vbi lætitia in terra amaritudo. b Ipsam quam affectus bonus leuat. 4
c Leuaui & ita potui.
niam ad te domine animam meam leuaui. Quoniam tu do- 5
a Tutus. ¶Ideo iocunda me, affectum tædio mundanæ amaritudinis.
b His quos expectas. c Contra abundantem iniquitatem.
d Nullus excipitur.
a mine † suauis & mitis † & multæ misericordiæ omnibus in-
a Non aliud a te. b Ideo. ¶August. magnus orationis affectus.
¶Idest, non exeat de auribus tuis, fige illam ibi:
b uocantibus te. Auribus † percipe domine orationem meam, 6
a Causa audiendi. Quando aduersitas imminet.
c & intende voci deprecationis meæ. In die tribulationis meę 7
Quæ semper est in peregrinatione donec seipsum det videndum. a Gentes non inuenient in diis suis similem in essentia vel operatione tibi.
clamaui ad te, quia exaudisti me. Non est similis † tui in diis 8
Quocunque modo accipiantur. a Et ideo. ¶De omnibus Gentibus. 9
d dñe, & non est secundũ opera tua. Omnes Gẽtes † quascunque 10
a A suo cultu ad cultum tuum. b Prædicabunt quam nominabilis es. 11
Vel honorabuntur ex tuo nomine. 12
fecisti venient & adorabũt corã te dñe, & glorificabũt nomen 13

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sperantem in te. *Q.d. Non possem saluari de manu Saul, nisi p te. Tertia ratio accipitur ex orationis instantia quam decet Deũ exaudire, quando est pia & perseuerans, qualis erat oratio Dauid, & hoc allegat.*

2 Miserere mei domine quoniam ad te clamaui tota die. *Idest, perseueranter & instanter.*

3 Letifica animam serui tui. *Liberãdo me de persecutione Saulis.*

4 Quoniam ad te domine animam. *Idest, coram te non solum ore sed etiam corde, quia secundum Damas. Oratio est eleuatio mentis in Deum.*

5 Quoniã tu domine. *Hic consequenter allegat rationes sumptas ex parte Dei, & sunt quatuor. Prima accipitur ex Dei clementia quã decet exaudire deprecantes, & hoc allegat Dauid dicens:* Quoniam tu domine su. & mi.

6 Auribus percipe domine orationem meam. *Dãdo mihi effectum orationis & deprecationis meæ. Secunda ratio accipitur ex Dei magnificentia, quam decet exaudire recognoscentes præterita beneficia qualis erat Dauid, & hoc est quod dicit.*

7 In die tribul. meę. *Idest, tempore huius tribulationis in qua sum confidenter.* Clamaui ad te.

8 Quia exaudisti me. *Temporibus præteritis, dando mihi victoriã cõtra vrsum & leonem, & Contra Goliath gigantem 1. Re. 17. Tertia ratio accipitur ex diuina potentia, quæ cum sit infinita, potest statim adiuuare, & hoc allegat Dauid. d.*

9 Non est similis tui. *Quod verum est si accipitur de diis Gentiũ qui sunt dii falsi, iste solus est Deus verus. Similiter si intelligatur de diis participatione, cuiusmodi sunt angeli & homines sancti, quia sunt virtutis finitę.*

Et

10 Et non est secundũ opera tua. *Quia ex infinita tua po- potes facere opera omnẽ virtutem creaturæ transcendentia. Q.* potes me statim liberare pro voluntate tua.

11 Omnes gentes quasc. fe. *Hic ponitur quarta ratio quæ ... tur ex Dei honorificentia. Proponebat enim Dauid si a Saule li... tur & ad regnum promoueretur, sicut dominus dixerat per Sam... quod ædificaret domino templum famosum & augmentaret di... cultum, ad quod templum venirent causa orationis non solum... sed etiam Gentiles longinqui, propter quod templo ædificato dix... lomon 3. Reg. 8. e.* Insuper & alienigena qui non est de p... tuo Israel cum venerit de terra longinqua pp nomen t... audietur enim nomen tuũ magnum, & manus tua fo... brachium tuum extẽtum vbique, cum venerit & orau... loco isto tu exa. in cę. &c. *Et ex hac Dei honorificentia Dauid erat exaudibilis, & hoc est qđ allegat Dauid dicens:* Oẽs quascunq; fe. *Idest, aliqui ex omnibus Gentibus, sicut dicitur* ... ne animal fuit in arca Noe, *in qua fuerũt aliqua indiuidua ... nibus speciebus animalium. Vel potest dici qđ est hyperbole, ad ... candum quod multi de Gentibus venirent, sicut dicitur totus p... ciuitatis currit ad tale spectaculum ad designandum multitu... euntium, licet maior pars non vadat.*

12 Veniet & ado. coram. *In templo a me ædificando, sic e... luit facere, vt patet 2. Reg. 7. Hæc tamen ædificatio fuit dilata ... tẽpus filii sui de præcepto domini ibidem, tamen Dauid præpar... pensas pro magna parte, & tradidit exemplar templi, et ædifi... circumitu Salomoni filio suo vt habetur 1. Paralip. 28. & sic q... modo ædificauit.*

13 Et glorificabunt nomen tuum. *Ad honorem enim D... nebat q Gentiles veniebant adorare in loco suo nomini deputa...*

Q

MORALITER.

2 *Miserere mei, & c. Quoniã tu do. & c.* Hic allegat exauditionis decentiã ex parte Dei, scilicet propter suam clementiã. di.

5 *Quoniam tu domine suauis & mitis, & c.* Et suam magnificentiam, cum subditur.

7 *In die tribu.* Propriũ est enim magnifici exaudire illum q recognoscit præteritum beneficium: & suam potẽtiã cum dicitur

dicitur.

9 *Non est simil. & c.* Scilicet in potentia quę est finita. E... honorificentiam cum dicitur.

11 *Omnes gentes.* Nã ex liberatione vnius innocentis laudãt & glorificant Deum, & multo plus ex saluatio... rium. Et hoc est hyperbole cum dicitur, omnes, ad de... dum multitudinem laudantium.

De

A *Tu es Deus solus.* Augusti. Vel tu solus magnus contra futuros, qui se dicunt magnos & Deos.

Deduc me domine in via tua. Cass. Orat pro omnibus iam adolentibus, & loquitur in membris.

Casiod. *Domine deduc.* Aliud est duci ad viam, & aliud est duci in via, ne in ea labatur, vbique eget homines adiuuari, siue sint in via, siue extra eam. Via autem Christus est qui dicit: *Ego via, veritas, & vita.* *Lætetur cor meum.* Augustinus. In timore mundano præcedit causa periculi vel angustiæ, sed in timore Dei lætitia. Vtraque miscenda sit, vt sub spe timeamus, & sub timore gaudeamus, & sub timore gaudemur; timor est iucunditate, nunc in futuro iucunditas sine timore, vbi plena securitas quę non ... iucunditas moderabitur, & timor a ... recedere non sinit, vtraque ergo sunt habenda. Hæ sunt duæ molę inter quas molitur Christianus vt fiat panis Christi. s. spes & timor, vnde in Deuteron. dictū est. Non accipias loco pignoris superiorem vel inferiorē molā. Superior mola spes est, inferior timor. Non est igitur hęc sine illa accipiēda. Qui. n. sperat & non timet negligens est. Qui autem timet & non sperat, depressus est.

Ex inferno inferiori. Augu. Per hoc intelligimus tanquam duo inferna esse, inferius & superius. Nā vnde inferius diceretur, nisi retur, nisi qa esset infernū superius? Celestis ergo habitatio D Angelorū, vbi est vita ineffabilium gaudiorum, vt immortalitas & incorruptio supna est. Terrena, vbi caro & sāguis, decessio & successio, mutabilitas & mortalitas inferius est. hac terrena itur ī infernū inferius, vnde eruit Deus animas misso filio. Etenim propter ista duo inferna missus est Dei filius vndique liberans, ad hoc nascendo, ad illud moriendo, vel in ipso inferno inferiori est pars impiorum inferior, vnde: *Diues leuat oculos ad Abraham.* qui cum alijs iustis erat quasi ī ora, & in limbo inferni tanquam in superiori a qua liberatur quia a peccatis liberatus illuc nō mittitur. Hæ sunt opiniones non assertiones.

Habitatio duplex.

† magnus

† vni vel regi Luc. 16. f

E

† alieni, vel prætereuntes legem

a ¶Non est similis tibi. b ¶Quod non alius. c ¶Secundum opera tua. d ¶Nullus alius.

a tuū. Quoniā magnus es tu & faciēs mirabilia, tu es Deus † sol[9]. 1 2

a ¶Gentes venient quod vt possint. c ¶Quam ingressus sum. ¶Deductio conuenit proficienti. d ¶Proficiam vlterius te ducente. b ¶Meos. ¶Alias ambulabo. e ¶Hæc est via.

b †Deduc me domine in via tua & ingrediar in veritate tua, † lę 3

¶Ita tamen. ¶Deductus.

c tetur cor meum vt timeat nomen tuum. Confitebor tibi do- 4 5

a ¶Ille in toto corde confitetur qui totam spem ponit in domino. b ¶Cum sanctis.

mine Deus meus in toto corde meo, & glorificabo nomen 6 7

a ¶In æterna beatitudine. b ¶Iuxta illud. Omne datum optimum, omne donum perfectum. Iac. 1. c.

tuum in æternum. Quia misericordia tua magna est super 8 9

a ¶In hoc magna misericordia est. b Magna misericordia eruisti, de inferno tamen. 10

d me, & eruisti animam meam ex inferno inferiori. Deus 11

a ¶Peruertentes legem, scilicet Iudæi. Christum. b Vt reum me dicerent. c Totum 12 d Congregatio superborum. 13

e †iniqui insurrexerunt super me, & synagoga potentium 14

a Dolosis consilijs. b Addit quod sceleratis mentibus semper prouenit. c Non intellexerunt Deum, vt hominem parcerent. 15

† quæsierunt animam meam, et non proposuerunt te in 16 17 18

* Euthymius. Si Psalmum pertinere intelligas ad beatum Dauid, per infernum profundam peccati foueā intellige, adulterij nimirū atque homicidij. Si vero ad regē Ezechiam, infernum accipe pro morte, cui proximus fuit, & a qua admirande admodū liberatus est. potest etiam infernus accipi pro quolibet periculo, qđ a visibilibus seu ab inuisibilibus immineat inimicis.

e *Deus iniqui insurrexerunt super me, & synagoga potentium, &c.* Cassio. Item pro se orat facta mentione passionis suæ & gloriæ, vnde habent hi pro quibus orauit, multam misericordiam & eruuntur de inferno. F

Da

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quoniam magnus es tu & faciēs mirab. *Ex mirabilibus enim eius auditis in partibus longinquis deueniebant adorare in Ierusalem vt dictum est in oratione Salomonis.*

2 Tu es Deus. *Ex mirabilibus enim virtutem totius creaturæ transcendentibus cognoscebatur etiam a Gentibus, quod erat Deus & nullus ius.*

3 Deduc me. *Postquam allegauit decentiam diuinæ exauditionis, consequenter ponit formam suæ petitionis, & primo respectu boni impetrandi, secundo respectu mali euadendi, ibi.* Quia misericordia. *tertio respectu regni cognoscendi, ibi.* Et tu domine. *Circa primū dicit.* Deduc me domine in via tua. *i. in via iustitiæ, per quam non possum absque deuio incedere sine tua directione.*

4 Et ingred. in veri. tua. *i. in veritate vitæ a te tradita in lege.*

5 Lætetur cor meum. *Ex tua consolatione.*

6 Vt timeat nomen tuum. *Hoc addit ad excludendum lætitiam inanem.*

7 Confitebor tibi, &c. *Quod bonum opus non habeo a me sed a te.*

8 Et glorificabo, &c. *In omnibus operibus meis tuam gloriam principaliter quærendo, secundum illud* 1. *Corint.* 10. g. Omnia in gloriā Dei facite.

9 Quia in misericordia. *Hic consequenter formatur petitionem respectu mali amouendi, vt petitio sit magis exaudibilis de futuro, cōfitetur se liberatum de præterito dicēs.* Quia misericordia tua magna est super me. *liberando me de periculo præterito. Quod explicat dicens.*

10 Et. *Pro idest.*

11 Eruisti animam meam. *i. vitam meam.*

12 Ex inferno infe. *In Hebræo habetur* scol *quod aliqñ accipitur, pro inferno, & aliquando accipitur pro fossa, & sic accipitur secundū Hebræos aliquos, quia Dauid fuerat in periculo mortis propinquæ, qñ Saul fecit custodiri domum eius nocte, vt occideretur mane, & sic poneretur in fossa terræ, sed euasit ex Dei adiutorio vt habetur.* 1. Reg. 19. et *hoc est quod dicit Dauid.* Eruisti animā meam ex inferno inferiori. *hoc est a fossa sepulturæ quæ fit infra terram. Ra. Sa. exponit de inferno proprie dicto vbi meruerat Dauid descēdere propter adulteriū Bethsabeæ & homicidium Vriæ, sed Nathan propheta dixit ei.* Transtulit dominus peccatum tuum, *& secūdū hoc dixit Dauid.* Eruisti animam meam, &c. *Sed istud non videtur conuenienter dictum quia Dauid fecit Psalmū istum in persecutione Saulis existēs, peccata aūt illa commisit Dauid post mortem eius per magnum tēpus, vt patet* 2. *Reg.* 11. *Nec potest conuenienter dici quod Dauid hoc dixerit prophetando de futuro, quia non habuit præcognitionem sui casus quæ requiritur ad prophetiā Dan.* 10. a. Intelligentia est opus in visione. *Et ideo accipiendo scol pro inferno, potest aliter dici. s. quod Dauid illic demeruerat descender pro occisione sacerdotum Nobe, cuius Dauid fuit in culpa, vt declaratum fuit* 1. *Reg.* 22. *Qđ & recognouit dicens ad Abiathar.* Ego sum reus omnium animarum patris tui: *& reuelatū fuit Dauid quod illud peccatum erat sibi relaxatum a Deo, & sic dixit.* Eruisti animam meam, &c. *Consequenter postulat liberari a malo de futuro dicens.*

13 Deus iniqui. *Scilicet Saul, Doech, & eorum satellites.*

14 Insurrexerunt super me. *Quærentes me occidere iniuste.*

15 Et synagoga. *Idest, congregatio.*

16 Potentium. *Quia potentes de regno adhærebant Sauli regi.*

17 Quæsierunt animam meam. *Auferre eam de corpore.*

18 Et non proposuerunt te, &c. *Idest, non faciunt hoc amore iustitiæ,*

MORALITER.

3 *Deduc me.* Positis allegationibus pro petitionis exauditione consequenter formatur petitio, & primo respectu boni consequendi cum dicitur: *Deduc me domine in via tua.* Scilicet dei & morum.

4 *Et ingrediar in veritate tua.* Quasi dicat, aliter ingredi non possum nisi per te ductorem.

5 *Lætetur cor.* In te ductore.

6 *Vt timeat nomen tuum* Filiali timore.

7 *Confitebor tibi, &c.* Laudis confessione. Secundo formatur petitio respectu mali amouendi cum dicitur.

9 *Quia misericordia, &c.* Q. d. Quia misericorditer eruisti me de malo præterito, ideo confidentius peto, vt eruas me de malo futuro, & subditur causa cum dicitur.

14 *Deus iniqui surrexe. & c.* Idest, dæmones & mali homines

18 *Et non proposuerunt in.* Quia sunt in malum obstinati.

Vt

Et

☞ a *Da imperium tuum.*
A Augustinus. Q.d. Transeat tempus patientiæ, veniat tempus iudicij, vnde non tantũ Christus, sed & sancti sedebunt iudices q sunt filij ancillæ, idest, ecclesiæ.

† longus ira, longanimis, multum misericors
† fortitudinẽ tuam seruo tuo

B b *Fac mecum.* Remigius. Q.d. Et ego Deus tecum facio. Nã Christus secundum quod Deus resuscitauit se hominem.

a ¶Ipsi ita. b ¶Actu. c Natura.
conspectu suo. Et tu domine Deus miserator & misericors 1
a Malos expectans. b Conuersis. c In promissis vel meritis respondens. d ¶Hominem.
†patiens & multæ misericordiæ & verax. Respice in me & 2
a Mortalis. b Potestatem iudicij. c Innocenti. ¶Mihi Christo. 3
d Suscita. ¶A morte. ¶Dom. m. 4
a miserere mei, da †imperium tuum puero tuo, & saluum fac 5
a Mariæ, quæ dixit: Ecce ancilla. b Q.d. Quod dabit permaneat: 6
c ¶Resurrectionis, signum Ionæ: Quod iam in capite, fiet & in membris.
b filium ancillæ tuæ. Fac mecum signum in bonũ, vt videãt 7
c 8
a Iudicio perniciose, qui modo nolunt salubriter confundi.
qui oderunt me & confundãtur, quoniam tu domine ad- 9
a In certamine. b In tristitia quæ hic est in his, scilicet quæ passus sum.
iuuisti me, & consolatus es me.

Remigius. Resurrectio est signũ in bono per quam & virtus Dei declaratur & fides credentium firmatur.

* Euthymius. Impone, inquit, mihi signum, seu indicium in bonum, hoc est, signum bonum quale Iudæorum liminibus olim apposuit, quãdo Aegyptiorum primogenitos perdidisti. Est etenim signum in malum, quale illud erat, quod posuit Deus in Cain. Nã Hebræorum signum custodiam ac protectionem diuinam indicabat, illud autem in Cain, iram D[ei].

c *Signum in bonum.* Remig. Fac insignem resurrectionem capitis membrorum, vt alijs prosit, vt Iudæi videant hoc quod audiuisti in his quę feci. Et cõsolatus est in his quę passus sũ.
C Re-

☞ GLOS

NICOLAVS DE LYRA.

* *iustitiæ, sed liuore inuidiæ, & sic contra legem tuam quærunt innocentem interficere, q.d. ex hoc docet te me liberare.*

1 Et tu Domine. *Hic consequenter format petitionem de adeptione regni, & primo allegat diuinam misericordiam qua elegit eum præ fratribus suis dicens:* Et tu Domine miserator, &c. *Secundo eius veritatem, ad quam pertinet implere illud quod dixerat Samueli de regno Dauid futuro cum dicit.*

2 Et verax. *Implendo promissa ideo subditur.*

3 Respice in me. *Oculo misericordiæ.*

4 Da imperium. *Id est, regnum Israel.*

5 Puero tuo. *Id est, mihi tibi obedienti.*

6 Et saluum fac filium ancillæ tuæ. *Matrem autem suam vocat Dei ancillam, idest, fidelem & deuotam.*

7 Fac mecum signum in bonum. *De regno pacificè obtinendo, quod factum fuit sibi, quando Philisthæi ascenderunt contra eũ, ad destruendum eius regnum, eo q audiuerant eum de nouo inunctum super totum Israel, vt habetur 2.Reg.5.d.* Et dñs dedit ei signum q[uando] iret bellum contra Philisthæos quando audiret sonitũ [gra]dientis in cacumine pirorum, *per quod signum designabatur ibi assistens auxilium angelorum sicut dictum fuit ibidem.*

8 Vt videant qui oderunt. *Qui tunc Philisthæi fuerunt deb[ell]ati confusibiliter, & in fugam conuersi. Quod præuidit Dauid fut[ur]um ideo subditur:*

9 Quoniam tu domine adiuuisti me. *Et loquitur de futuro per modum præteriti propter certitudinem prophetiæ.*

Moraliter potest exponi Psal. iste de quolibet fideli posito in afflictione corporali ab hominib. excitata, vel spirituali a dæmonibus q[ui] de sua liberatione orat Deum deuotè, allegans primo decẽtiam exauditionis diuinæ, ex parte sua allegans indigentiam, innocentiam, orationis instantiam, & ex parte Dei clementiam, magnificentiam, potentiam, honorificentiam, et vlterius format petitionem suam, ibi: Deduc me, *vt in bono opere conseruetur & a malo culpæ & pœnæ præseruetur, & sic tandem in regno gloriæ coronetur, & sic consideratis prædictis potest ad hoc litera ista de facili applicari, & partes distingui.*

MORALITER.

1 *Et tu domine Deus miserator et misericors.* Ex proprietate tua.

4 *Da imperium tuum puero tuo.* Id est, da mihi potestatem deuincendo passiones animi mei & tentationes inimici.

Fac

7 *Fac mecum signum in bonum.* Interius consolando & exterius adiuuando.

8 *Vt videant qui oderunt me, & confundantur.* Videntes [de]uictos per auxilium gratiæ tuæ.

ADDITIO I.

In Psal. 85. Inclina domine. Vbi dicitur in Postilla. *De materia verò eius dicunt communiter doctores Hebraici & Latini.*

Doctores Latini non oẽs hunc Psal. exponunt de Dauid in persecutione Saulis posito, vt Postil. vr̃ asserere. Nam gl. cõis tenet hunc Psal. quæ est quędam oratio prout in eius titulo præmittitur intelligi de Christo prout in eadem latius continetur. Quæ quidem expositio glos. in hoc loco non vr̃ esse mystica sed literalis. Tum quia hoc quod dr̃: *Custodi animam meam, &c.* Non põt proprie dici de Dauid in hac vita existente, in qua qñque fuit peccator, qñque iustus, nunquã tamen sanctus dum viueret ab aliquo legitur vocari, præsertim a seipso quod elationem sapit. Tum quia illud quod dr̃: *Omnes gentes quascunque fe.* Nõ rectè applicatur ad ædificationem templi quam Dauid proponebat facere, vt Postil. asserit. tale enim propositum nec ædificium non continetur in litera huius psal. neque congrue homo petit gratiam pro eo quod ponit seu proponit se facturum, quia s̃m Philosophum 3. Ethic. Non fortes sed agonizantes coronantur. Tum quia illud quod dicitur: *Saluum fac filium ancillæ tuæ*, valdè inconsonum est, vt attribuatur Dauid de cuius matre nulla mentio penitus legitur in scriptura fieri. De patre enim Dauid sæpe fit mentio tam tempore suo, vt patet 1. Reg. 16. quàm etiam post Isa. 11. c. *Egredietur virga de radice Iesse*, & in multis alijs locis, nusquam tamen de matre, vnde potius debuisset dicere: *Saluum fac filium serui tui.*

Rectius igitur iste Psal. seu oratio s̃m glos. intelligenda est a Dauid facta in persona Christi qui in forma serui legitur orasse. Orat etiam pro nobis, vt sacerdos noster. Orat et in nobis tanquam caput nostrum, & instructio nostra, vnde primo orando declarat fragilitatem suam in forma serui dicẽs: *Inclina domine, &c. Quoniam inops & pauper, &c.* Cõsequenter sanctitatem suam. Quoniam sanctus sum ego quæ non ad superbiam elati reputanda est. sed potius confessionem nõ ingrati, vt in glos. Quæ verba proprie ad Christum pertinent. Alij

Alij verò quantumcunq; sancti de seipsis nunquam leguntur talia verba protulisse. Abraham enim Genes. 18 d. dicit *sum puluis & cinis.* Similiter & Baptista de se dixit: Qui de terra est de terra loquitur. Ioan. 3. d. Vñ fatetur se esse de terrenum: Et talis fuit modus cõis sanctorum, qui licet seipsis qñque dicant se esse iustos, non tñ sanctos, licet a se qñq; sanctos vocent, vt in psal. *Sanctis qui in terra sunt.* Consequenter proclamat diuinã misericordiam ex assiduitate orationis & eleuatione mẽtis d. *Miserere mei domine &c.* Consequenter dicit. *Quoniam tu domine suauis*, allegans ... suæ exauditionis, & exponantur isti versus sicut in Postilla: referẽdo eos suo modo ad Christum vsque ibi, cum dicitur: *Omnes gentes, &c.* Qui quidem versus rectè intelligendus est prophetice dictus, prout in glos. Prænunciat enim ecclesiam Dei esse vbique dilatandam cum dicit: *Oẽs Gentes quascunque fe. &c.* Similiter & nomen Dei vbique prædicandũ, cum dicit: *Et glorificabunt nomen tuum.* Consequenter prænunciat per hanc glorificationem seu prædicationem nominis Dei, & per miracula hoc confirmantia excluderentur dij terra; & hoc cum dicit: *Quoniam magnus es tu, & fa. mi. &c.* Hoc est dicere: Sic glorificabitur nomen tuum per prædicationem in omnibus Gentibus quascunque fecisti, & etiam demonstraberis magnus, quia facies mirabilia, ex quo manifestabitur quòd tu es Deus solus, & non alius. Consequenter dicit: *Deduc me dñe in via tua*, Vbi psalm. orat in persona Christi pro membris suis de quibus dixerat: *Oẽs gentes quascunque fecisti venient & adorabunt te, &c.* pro quibus non orat vt veniant ad viam quia in eadem iam sunt, sed vt in via d[ei] existentes deducantur ne labãtur in ea. Aliud est.n. s̃m ... iam duci ad viã, aliud deduci in via qđ est adiuuari ne cadatur. *Et ingrediar in veritate tua*, i. vlterius te ducente etiã in veritate tua, & sic proficiendo. *Lætetur cor meũ vt timeat nomen tuum.* Timor.n. Dei cũ lętitia spũali admiscendus est in hac vita, quia lætitia seu iucunditas aiæ trahit, timor a via recedere non sinit. Et sequitur. *Confitebor tibi dñe &c.*
expon[itur]

A ponatur vt in Postil.vsque ibi: *Eruisti animam meam ab inferiori*. In quibus verbis confitetur in persona ecclesiæ, quod erit liberata a damnatione inferni per missionẽ filij. Dicit ...t infernus inferior, quia psens vita vbi est corruptio, & mor...litas, infernus est respectu habitationis cęlestis, vbi est vita ...stabiliũ gaudiorũ, sed habitatio damnatorũ adhuc est in...rior respectu istius vitæ consequenter dicit, *Deus iniqui insurrexerunt super me*. quod potest exponi tam pro Christo in sua ...ssione quã pro membris in assidua persecutione tyranno...rum & hæreticorum. *Et tu domine Deus miserator, quia propriũ ...ei misereri. Et patiens*. quia expectat malos, & inde est. Mul... misericordiæ, & verax in promissis. *Respice in me, miserere ...i*. da imperium tuũ & iudicij potestatẽ, iuxta illud Ioan. 5. *...testatem dedit ei iudicium facere. Puero tuo*. idest, seruo, scilicet ...hristo in forma serui. Et saluum fac scilicet resuscitando. *...lium ancillæ tuæ*, idest. beatæ virginis, iuxta illud: *Ecce ancilla ...domini*, Luc. 1. d. Si autem pro membris intelligatur, intel...lendum est, Da imperiũ tuũ puero tuo.i.sanctis qui sede...nt ad iudicandum, Matth. 19. & accipitur singulare pro plu...ri, prout scriptura sæpe consueuit, qui quidẽ sunt filij ancil...læ, idest, ecclesiæ. Et sequitur: *Fac mecum signum in bono*, quod ...persona Christi intelligendũ est de signo resurrectionis, ...xta illud Mat. 12. c. *Signum non dabitur ei nisi signum Ionæ prophetæ*, & sequitur: *Vt videant qui oderũt me, & confundantur*. Sci...et Iudæi & alij persequentes, qui confunduntur in resur...rectione Christi. Potest ẽt hoc intelligi de mẽbris p redundã...tiam capitis. Et quia per resurrectionẽ virtus Dei declaratur, & ...fides credentium confirmatur, ex quibus dicit: *Quoniam tu ...us adiuuisti me & consolatus es me*.

ADDITIO II.

In eodem Psal. Vbi dicitur in Postilla. *Potest aliter dici, scilicet ...od Dauid ibi demeruerat descendere pro occisione sacerdotũ Nobe.* Hæc opinio Postillatoris fuit improbata supra in additio...ne 1. Re. 15. vbi rõnabiliter est ostensum, quod Dauid non fuit culpa circa occisionẽ sacerdotũ Nobe, licet fuisset in causa. Nec ex hoc quod dixit ad Abiathar. *Ego sum reus omnium animarum patris tui, &c*, Sequitur quod Postillator intendit. Pia...n. mẽtium est ibi apponere culpam vbi nulla est. Quod autem dicit quod reuelatum fuisset Dauid illud peccatum esse relaxa...tum a Deo, nullum habet fundamentum in scriptura.

REPLICA. *In Psal. Inclina Domine aurem tuam, &c.* Cũ ...ostillator exponit materiam huius Psalmi de Dauid, prout ...communiter exponunt doctores. Burgensis se opponit di...cens, quod non omnes doctores sic exponunt, nec Postilla...tor dixit omnes sed communiter. Opponit secundo Burgẽ. ...er hoc quod dicitur in Psalmo. *Custodi animam meam quia sanctus sum*, quod sine iactantia Dauid de se proprie dicere non ...potuit. Ad quod respondet Postillator quod sanctus transumitur pro innocente, & sic Dauid se potuit in hac parte bene dicere innocentem. Tertio opponit Burgen. contra applicationem illius passus. *Omnes gentes quascunque fecisti*, volẽs quod quia de ædificatione templi in litera non fit mentio, ideo ad illam non debeat fieri applicatio. Etiam vt dicit, nemo congrue petit gratiam ad id quod ponit vel proponit se facturum. Et allegat ad idem Aristotelem dicentem. Nõ fortes sed agonizantes coronari. Ad illud dicendum, quod illud argumentũ si valet, habet locũ in multis Psalmis, in quibus de materia nõ fit mentio, sed per debitas applicationes inquiritur sæpe materia Psalmorũ. Nunc autẽ post primam inunctionem factã per Samuelem, Dauid proposuit cultum dñi Dei augeri, & ad id templum construere, ad quod oẽs gentes sm attributionẽ accõmodam, vel hyperbolem, venturę erant ad Deum honorandum. Accipit igitur Dauid ex hoc materiã orationis, petens vt det ei gratiã id perficiendi quod proposuit, non põt coronari nec præmiari, sed in opere pertinente ad meritũ adiuuari. Brocardica igit allegatio Aristotelis quæ nõ est ad propositũ. Nec verũ vr assumptũ Burg. quod videlicet nemo congrue petit gratiã ad id quod se facturũ pponit, quia magis congrue petit quis p gratiã iuuari in faciendis, quam in his quæ iã facta sunt. Nã primũ respicit meritũ in quo totũ est gratiosum. Secũdũ autẽ petit prẽmiũ quod Apostolus declarat iustum scribẽs 2. ad Timot. 4. b. vbi post enumerata p gratiã merita exigit coronã de iustitia, *quam inquit, reddet iustus index*. Quarto Burgen. opponit quod Dauid non potuit sibi attribuere illud huius Psalmi. *Saluũ fac filium ancillæ tuæ, &c.* Et ratio sua ad hoc vr valde pueriliter sonare, quia vt inquit, nusquã in scripturis fit mẽtio de matre Dauid, sed bene de patre, ideo non debuit hic allegare matrẽ suã, sed potius dixisse. *saluũ fac filiũ serui tui*. non ancillæ. Quamuis. n. illa cõsequẽtia nullũ habebat colorẽ, errat tñ in antecedẽte, imo contradicit sibipsi, quia sm ipsius correctorium super Psal. *Dñs illuminatio mea, & salus mea quẽ timebo?* fit mẽtio de matre Dauid ad literã. *Qm pater meus & mater mea dereliquerunt me, &c.* Et Psal. 50. ad literam, fit mentio de matre Dauid, &c. Et mirũ quare Dauid in orationis suę humilitate nõ possit vel debeat matris suæ carnalis, vel ẽt spiritualis synagogæ, verius ecclesię memoriã facere dicendo. *Saluũ fac filium ancillæ tuæ, &c.* In hoc loco enim & infra Psalmo. *Credidi propter quod locutus sum, &c.* Burgensis dicit quod fideles possunt se dicere filios ancillę Dei, i. ecclesię, sed excludit vtrobiq; Dauid sine ratione, quasi Dauid ad ecclesiam tanquam matrem non pertinuerit, vel quasi fidelis non fuerit. In quo ostendit se Burgensis Iudęũ fidelẽ non esse vel fuisse, sic suũ optimũ regẽ Dauid de ecclesia eijciẽdo, & inter fideles nõ computando. Sed quod specialiter tangit de occisione sacerdotum Nobe, vide correcto. 2. Reg. 15. D E

GLOSSA ORDINARIA.

Psalmus. Cas. Quia agit de ecclesia secundum potestatem ...i agit opera.

Cantici. Cas. Vt de seculari Ierusalem, ad intelligentiam supernę eleueris, scilicet de actione ad theoricam.

Cassiodorus. Propheta pręducat cęlestẽ Ierusalem filijs Chore quam commendat per fundamẽta & portas & famã, vt eis au...gatur affectus.

¶ Proponitur. ¶ Vt habitant in Sion hic per fidem, in futuro per spem pars cuius in cœlo, pars cuius in terra militat.

a Filijs Chore Psalm⁹ can-
b tici. Psal. LXXXVI.
c Fundamenta eius 1

PSALMVS LXXXVI.

Fundamenta eius. Cas. Psal de cęlesti Ierusalẽ, plenus spiritu propheta multa vol...ens apud se de hac ciuitate de qua nihil ad...huc dixerat in hoc erumpit.

Fundamenta eius, &c. Prior laus a fundamẽtis, soliditas totius ciuitatis notetur. Eius non refertur ad aliquod præmissum, sed ad cordis prophetæ meditationẽ, quia nunquam de illa corde tacuerat, etsi ore. F

* Basilius & Theodoretus. Fundamenta pietati, diuina sunt documenta: Montes vero sancti supra quos fundamenta iecit, Saluatoris nostri sunt Apostoli, quandoquidem de his beatus inqt Paulus: *Super ædificati estis supra fundamentu Apostolorũ & Prophetarũ, cũ esset eius lapis angularis Christus Iesus*. Et rursus, *Petrus & Iacobus & Ioannes qui videntur colũnæ esse*, & Dominus Petro post veram illã & diuinam cõfessionem, *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt aduersus eam*. Et rursus, *Vos estis lux mundi, & non potest ciuitas abscondi supra montẽ posita:* supra hos sanctos montes dominus Christus pietatis fundamenta iecit.

Ephes. 2. Galat. 2. Matth. 16. Matth. 5.

Diligit.

NICOLAVS DE LYRA.

PSAL. LXXXVI.

Fundamenta eius, &c. Huic Psalmo premittitur talis titulus in Hebręo & in translatione Hierony. *Filiorum Core Psalmus cantici*. Et patet expositio ex supradictis Psal. 3. & 84. De materia vero huius psal. dicũt aliqui Hebręi quod loquitur de ciuitate Ierusalẽ quã ædificauit Salomõ eã claudendo triplici muro, & de tẽplo quod ibi ædificauit valde notabiliter & sumptuose, vt patet 3. Reg. & 2. Paral. Sed hoc nõ videtur posse stare, quia cum dicitur inf. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. In Hebręo dr Cela, quod perpetuitatẽ signat a parte post, vt dictum est s. Psal. 84. pp quod Hiero. addit hic semp, quod est omissum in translatione cõi. Ciuitas autem & templum quod ædificauit Salomon, non durauit in * perpe-

MORALITER.

1 *Fundamenta eius, &c.* Sicut in expositione literali dictũ est. psal. iste loquit de mysterio Christi & ecclesiæ nomine Sion & Ierusalem significatæ, propter quod pertranseo de alio sensu mystico requirendo.

A a *Diligit dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob.*

* Euthymius. Magnus Paulus nos docuit cœlestem quandam esse Sion, & quandam esse cęlestem Ierusalē, hoc pacto conuersationem illam exprimens, quæ in cœlo est. Hac rōtione per portas Sion, ecclesias omnes fideliū intelliges quę in varijs sūt orbis partibus, vt diximus ī fine Psalmi 72. Has etB enim portas dñs diligit, & vniuersis Iudęorū ciuitatibus eas præposuit. Per tabernacula enim ipsas Iudęorum ciuitates intelligimus, vel ipsam particulariter Silo, aut terrestrem Ierusalē, in quibus taber-C naculum cū arca cōmorabatur, quemadmodum in septuagesimoseptimo Psalmo tradidimus.

Cels

b *Dicta.* August. Hęc sunt illa quę dominus per prophetas de ea prædixit.

c *Memor ero.* Aug. Diapsalma. dominus de eadem Ierusalem. Aug. Memor ero Raab. Ostendit quæ sunt illa glor... Quasi dicat. Hæc ... illa, in illa ciuitate ... quit propheta e... sona Dei. Memor ero Raab & Ba... non pertinent ad populum Iudęorū ... riosa de te, vbi non solus est Iudæus, sed omnes Gentes.

a ¶Prophetis, apostolis. ¶Summo angulari lapide Christo. ¶Et. b ¶Idem sunt portæ qui & fundamenta.

a in montibus sanctis, diligit dominus portas Sion su- 1 2

a ¶Cuius ipsius Sion. ¶Diligit spiritualem ciuitatem super omnia illa quibus præsignabat. b ¶Imaginaria. c ¶Aug. Quod non de ea quæ cecidit.

b per omnia tabernacula Iacob. Gloriosa dicta sunt de te, 3 4

¶Hæc. a ¶Apostolis quibus de illis recipiendis præcipiam.

c civitas Dei. * Memor ero Raab & Babylonis, † scien- 5 6

d

d *Raab.* Augustin. Per fenestram emisit coccinum, id est in fronte habet signum sanguinis Christi ecclesia Gentium.

NICOLAVS DE LYAA.

* perpetuū, sed solū 420. annis fm Hebręos, & tunc Nabuchodonosor ciuitatē & tēplū destruxit & succedit. 4. Re. vltimo pp qđ aliqui alij Hebręi doctores dixerūt qđ Psal. iste loquitur de ciuitate Ierusalē & templo reædificandis per regē Messiam quem adhuc expectant, nobilius & altius quā fuerunt tpe Salomonis, vñ dixerunt aliqui ipsorum qđ in aduentu Messiæ mons Sion eleuabitur in altum, quia dñs transferret ibi montē Sinai, & montē Tabor, & mōtē Carmeli: & super istos eleuabitur mōs Sion. Inducentes ad hoc illud. Isa. 2. *Erit in nouissimis diebus mons domus domini in vertice montiū, & eleuabitur super colles.* & sic fm eos dicit in principio huius psal. *Fundamenta eius in montibus sanctis, diligit dominus portas, &c.* Et tres dicūtur montes sancti prædicti, quia in vno data fuit lex. Exo. 20. in alio ostensa victoria Barac. Iudic. 4. in tertio descēdit ignis de cęlo super sacrificium Eliæ. 3. Reg. 18. Sed dictū istorū prima facie vr ridiculum & fictitium: pp qđ Rab. Sal. reprobat ipsum super Isa. dicens, quod eleuatio domus dñi est intelligenda secundum magnitudinem signorum, & mirabilium quæ fient ibi in aduentu Messiæ, qui reædificabit templū & ciuitatem Ierusalē in monte Sion, & ibi adducent Iudæi qui sunt dispersi per orbem, quia Gentes apud quas sunt dispersi, audientes mirabilia Dei quæ tunc fient ibi, filios Israel quos inuenient in terris suis, mittent honorificē, offerentes eos donum domino. Et inducit ad hoc auctoritatē Isa. 59. scilicet. *Annunciabunt gloriam meam Gentibus, & adducent omnes fratres vestros de cunctis Gentibus donum dño in equis & quadrigis & lecticis, & in mulis, & carrucis ad montem sanctum meum Ierusalē dicit dominus.* Et ad hoc applicat literam sequentē. *Memor ero Raab, &c.* consequenter prout pōt. Sed prosecutionē huius adaptationis dimitto ad vitandū prolixitatē. Et quia fundatur sup erroneū fundamentum. s. Christum venturū ad salutē hominū, qđ iā transiit in preteritum, fm quod tenet tota ecclesia tanquā diuinis miraculis confirmata, fm quod dr Mar. vlti. d. *Illi autem profecti prædicauerunt vbique, &c.* Ad quod sequitur verā esse fidem ecclesię vel Deū esse testē & confirmatorem falsitatis, qđ est manifeste impossibile. Et hanc veritatē declaraui diffuse per scripturas. ve. Te. in quadā quęstione de quolibet, quę a multis habet, propter quod hic solum repeto vnam auctoritatem quæ habetur, Aggæi. 2. b. quæ talis est. *Adhuc vnum modicum est, & ego mouebo cælum & terram & mare & aridam, & mouebo omnes Gentes, & veniet desideratus cunctis Gentibus, & implebo domum istam gloria, dicit dominus exercituum.* Aggeus aūt propheta tunc loquebatur de domo domini a Zorobabel & alijs patribus deuotis ędificata post reditum captiuitatis Babylonicæ, exhortans populum ad illius ædificationis opus dicens in persona domini, quod esset glorificanda mirabiliter in aduentu desiderati cunctis Gentibus per quem intelligitur Christus secundum expositores catholicos & Hebręos, quod nō esset verum nisi Christus venisset stāte adhuc illa domo q̄ iam diu destructa est per Romanos scilicet. 42. post passionem Christi anno. Itē in auctoritate prędicta subdit Propheta. *Magna erit gloria domus istius nouissimæ plusquam primæ, dicit dominus exercituum.* Ex quo duo manifeste ostenduntur, videlicet quod illa domus quę tunc ædificabatur erat nouissima, & sic non erat tertia expectanda futuris tēporibus ędificanda vt Iudæi expectant ppter quod dicit Ier. 7. a. *Nolite confidere in verbis mendacibus, dicentes templum domini, & c. quia non reædificabitur tertio.* Aliud est quod propheta asserit domum secūdam per Zorobabel, & alios patres ędificatam, fore magis glorificandam quam prima fuerit, quod nullo modo potest intelligi nisi per hoc quod fuit honorificata gloriosē de Chri pręsentia, qui ibi oblatus a matre sua. Lu. 2. Ibi ēt pluries personaliter ... cauit, vt cōcorditer dnt quatuor euangelistæ, ibi ēt mul... racula fecit vtpote cęcos & claudos curando. Mat. 2... mirabilia operando. In monte ēt Sion in quo erat tem... misit spūm sanctum sup Apostolos, vt dicit Hiero. in ep... ad Paulinum de oībus sacræ scripturæ libris, quod fuit ... bile maximū, s. quod hoīes illiterati & simplices stat... scripturas sacras intelligerent, & oībus linguis loquerē... qui prius erant timidi, nulla aduersa pro Chro formid... pati, sed magis gauderent, fm quod dr Act. 5. g. *Ibant ... li gaudentes a conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt, &c.* Et ista & consimilia facta per Chrm sunt illa signa maior... Ra. Sa. dicit fienda in Ierusalē, & in monte Sion in ad... Messia. Sed in hoc errat, qđ expectat fienda illa quæ ... facta. Auctoritas verō Isa. quā allegat pro se, loquit de ... catione apostolorū aliorumq̄, Chri discipulorum, per ... adducti sunt de oīb. mundi partibus aliqui ad fidē Chi... adductio nō fit per motum localē, sed per motū aīæ ad ... Et fm hoc dicit Saluator Io. 10. c. de vocatione Gentium ad fidē. *Et alias oues habeo quæ non sunt ex hoc ouili, &c.* Prop... dicta, & plura alia quę causa breuitatis omitto, sancti ... res nostri Hiero. Aug. Cas. dñt quod iste psal. ad lrām ... de mysterio Christi & ecclesię, quod quidem mysteri... gnouerūt filij Chorę per spūm pphetiæ in hoc Psal. d... tes ecclesiā noīe Sion & Ierusalem quia scdm veritat... ecclesia put restringit ad statum no. Te. fuit ibi fundat... choata p Chri oblationē prædicationē, mortē & resur... nē, & spiritussancti missionem, & hoc est quod dr Hel... *Accessistis ad montem Sion, & ciuitatem Dei viuentis Ierusa... stem, &c.* Igitur fm hoc Psal. iste diuiditur in duas par... cundū duos ecclesię status scilicet militantis & triun... tis. De secūdo agitur ibi: Sicut lętantium. Circa primū ... bitur huius ciuitatis. s. ecclesię militantis fastigium, se... multiplicatio ciuiū. ibi. *Memor ero.* tertio vtriusque eff... principium, ibi. *Nunquid Sion.* Circa primum dicitur. ... *menta eius,* Idest, ecclesia.

Montes tres dicūtur sancti apud Hebr.

Argumentum efficax valde contra Iudęos de aduentu Messiæ.

1 *In montibus sanctis.* Idest in monte Sion, vbi Christus prędi... cauit, & in alio monte vbi legē euangelicam promulgauit. Mat. 56. & 7. Et in monte Thabor. vbi corā tribus dis... Petro, Iacob & Ioanne futuram gloriam suę resurre... in transfiguratione pręostendit Mat. 17. Vel aliter. *In montibus sanctis.* Idest, in Christo & apostolis & hoc mō loq... nes Apoc. 21. d. Et murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis. 12. nomina apostolorum & agni.

2 *Diligit dom. por. Sion.* Idest, approbat. Et dicuntur hic portę Sion illa per quę fit ingressus ad ecclesiam militante... cet exorcismus & catechismus & baptismus.

3 *Super omnia taberna. Iacob.* Idest, super cultum veteris legis. q fuit in pluribus tabernaculis, primo in tabernaculo Moyse facto Exo. 26. secundo in tabernaculo facto a Dauid. 2. Re. 6. & tertio in templo Salomonis. 3. Reg. 6.

4 *Gloriosa dicta sunt de te.* In veteri & nouo Testamēto ... tet in hoc Psalmorū libro, & in alijs libris prophetici... bit dño concedente. In nouo vero Testamento patet ...

5 *Ciuitas Dei.* Ciuitas. n. est ciuium vnitas, in ecclesia v... omnibus nationibus vniuntur homines per fidē & ch... tē Christi per quod efficiuntur ciues cęlestes secundū quod dicitur Ephe. 2. d. *Iam non estis hospites & aduenæ, sed estis ciues sanctorum & domestici Dei, &c.*

6 *Memor ero Raab, &c.* Hic 2nr describitur ciuiū multiplicatio. Circa qđ sciendū, quod lex Mosaica non fuit pub... cata

* omnes

V le. *Publicani & meretrices præcedent vos in regnum cœlorum* . R b, latitudo vel impetus, Gentes, quæ late & impetuose ... vantur per vitia.
ug. Ad Babyloniam pertinent omnes mali, vt ad Ierusa le omnes sancti.
emor ero Raab & B lonis cognoscenti bus te.
* lathy. Efferendus est hic, sermo ex Christi persona, & prædicit q Ecclesia ex multiplicib. erat gentium nationibus congregāda, atq; illis quidem olim impijs. Per Raab. n. Cananæos signat, Cananæa n. fuerat Raab. Cananæi vero oīum ... itimpijssimi. Si... modo & Babylonij, & aliæ gentes ... statim cōnume... Per cognoscētes autem se, fideles atque in se Christum credentes omnes intelligit. In ea igitur fidelium congregatione, qui in me crediderint, ego eos memoria dignos faciā præclaraque eorum facta fidelibus commemorabo, vel curam eorum habebo, sollicite cogitās de eis tanquam pro dilectis fidelibus. Aliqui per Raab Arabiam intelligunt.
a *ce alienigenæ.* Aug. Memor ero. Quare hoc dixisti? Ecce alienigenæ. i. Gentes, & Tyrus, angustia vitiorum uel pœnitentiæ.
b *Nunquid Sion.* Secundū aliā literam. Mater Sion dicet, hō.
ug. Caſ. Quasi dicat vnde alieni peruenient ad Ierusalē? Aliunde. Est quidam homo, idest, Christus qui dicit mater Sion, idest, synagoga, mater mea secundum carnem, & per hanc veniunt, Quis est homo ille? Ipse est qui in ea natus est, & eam fundauit, ipse dicit mater ciuitati illi.

Caſ.

a Ecce quid per Raab & Babylon signauit. b Allophili potione cadentes. Gentes. c Idest illi qui sunt in angustia vitiorum vel pœnitentiæ. d Aug Gentes quæ sunt. vsque ad finem terræ etiam nigri.

a tium me. Ecce † alienigenæ & Tyrus & populus Aethio-

a In Ierusalem. b Idest nunquid poterit homo persuadere Sion, idest synagogæ hoc quod dicebam: Quasi dicat non hoc recipit incredula synagoga. ¶ Vel Sion, idest ecclesiæ dicet homo: Q d. homo non dicit ex se, sed Deus in homine, quod & homo na. & fundauit.

b pum, hi fuerunt † illic. Nunquid Sion dicet: † Homo & ho- 1 2

a Hoc miraculum etiam accidit in ea. b Non, vt homo, sed vt Deus. c Vnde hoc scis? Quod miraculum ne fit incredibile quia.

mo † natus est in ea, et ipse fundauit eam altissimus. Domi- 3 4

a Vel vir. b Quæ sunt directæ populis fidelibus & editæ a principibus Moyse & prophetis & apostolis. Dico. 5

c nus † narrabit in scripturis populorum, & principum ho- 6

Alias facti sunt. a Ciuitate. b Quod non in peregrinatione. c Nostrum. 7

d rum qui fuerunt in ea. † * Sicut lætantium omnium habitatio 8

a Erit. b O Sion.

est in te.

Caſ. Vel commendat a Sion spirituali, idest, ecclesia, increpat carnalem Sion, idest, synagogam. Quasi dicat Christus est fundamentum illius ciuitatis, sed Sion, idest, synagoga mater ecclesiæ dicet, quod Christus tantum homo est, non Deus. Ita dicet. Sed Christus & homo est in ea natus. Et ipse idem est altissimus. i. Deus qui fundauit eam.

D

Psal. 89.

c *Et principum horum qui fuerunt in ea.* Quorum principum?

Aug. horum (secū dum aliam literam) qui facti sunt scilicet principes in ea. i. qui facti sunt principes, antequā essent in ea, non erant principes, sed abiecta mundi. Elegit. n. Deus infirma mundi vt confunderet fortia.

† Ille & illæ 1. Gen. ea.

E

* Baſ. & Theo. Symmachus autem sic exposuit, Dominus numerauit scribens populos, hic natus est illic. Qui enim populos in illa versantes, sua ipsius scriptura dignatus est, in ipsa secundum humanitatem natus est, cum Dominus esset & Deus. Hunc autem numerum Dominus noster sacros Apostolos edocuit, cum dixerit. *Vestri autem capilli capitis numerati sunt*, & hanc descriptionem proprijs suis apostolis aperuit, dicens. *Nequaquam gaudete quoniā dæmones subijciantur vobis, sed quoniam nomina vestra scripta sunt in cœlis.*

* Cela. † Et cantores sicut tibi cines, omnes fontes mei, id est, modulationes e pectore tanquam fonte scaturiētes

Luc. 12.

d *Sicut lætantium.* Caſ. Diapsalma Concludit paucis verbis tangens futuram beatitudinem..

Auguſt. Sicut lætantium collatis omnibus concludit. Sicut lætantium. Sicut, quia talis erit lętitia qualem hic non nouimus, & ideo cum non potuit exprimi dicit, vt potuit. Sicut lætantium.

F

GLOS-

NICOLAVS DE LYRA.

... omnibus nationibus, sed tātū Iudæis, ſm qđ dr. 1. Psal. 147. ... fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis, qa aliæ Gentes ad eā nō tenebātur, sed ad legē euāgelicam ... ōes obligabātur pp qđ Christus præcepit eam p apostolos ... Christi discipulos vbiq; publicari. Mar. vl. d. *Euntes in mundū vniuersū prædicate euangeliū omni creaturæ.* Qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit, q vero nō crediderit cōdemnabitur. Et p talē publicationē multiplicatus est numerus fideliū per orbē, & hoc est qđ dr. Memore ero Raab, & ... ic nominātur aliq. populi circa terrā Iudeę habitātes q. p p... icationē Apostolorū cōuersi fuerūt ad fidē i magna parte, p istos intelligūtur alij populi p orbē dispersi ex quibus ... a tēpore apłorū fuerūt ad fidē ęuersi sicut dictū fuit s. Psal. 8. Sciendū tn̄ quod ſm Hebręos, & ēt beatū Hiero. in ... la. iuxta Hebręū hoc nomē Raab qđ hic ponitur nō est nomē propriū illius mulieris q recepit nuncios Iosue & abscondit Iosue 2. sed est nomē appellatiuū, & signat superbiā vel superbā, p qđ designať gens Aegypti q tēpore Moysi p superbiā fuit valde rebellis Deo, vt hr̄ in Exo. sed post mortem Christi humiliter suscepit fidē Chri catholicā p prędicationem beati Marci, sicut Aethiopes p pdicationē B. Matthæi. ... vbi trāslatio nostra habet. *Ecce alinigenæ.* In Hebręo & in transla. Hiero. habetur. *Ecce Palestina.* & in illa terra aliquādo multum viguit fides Christiana.

1 *fuerunt illic.* Idest aliqui de istis populis prædictis recepti sunt in ecclesia quæ dr̄ ciuitas Dei vt dictū est. In Hebræo & transla. Hiero. hr̄ sic. Iste natus est ibi & est eadē sniā, qa iste refertur ad quemlibet populū prædictū, vt sit sensus ... le. i. quilibet de populis pdictis ad ecclesiā receptus natus est ibi. i. renatus per baptismum, ſm quod dicit Saluator Io. 3. a. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritusancto non potest introire in regnum Dei.* 2 *Nunquid Dei.* Hic pn̄r ponitur du... ū prædictorū principū effectiuū qđ est Christus verus hō & Deus verus, cum dr̄. Nūquid Sion di. homo? q. d. sic. In Hebręo & in translatione. Hier. habetur. *Ad Sion dicetur, &c.* Et ... c patet quod in translatione ista ly Sion est datiui casus, vt ... sensus homo dicet ipsi Sion. Iste hō pōt intelligi Ioannes Baptista prænuncians Christi aduētū secundū quod dicitur

citur Io. 1. a. *Fuit homo missus a Deo cui nomen erat Ioannes; hic venit in testimoniū vt testimonium perhiberet de lumine. &c.*

Aliter exponitur vt iste homo sit ipse Christus qui aduentum suū dixit in monte Sion, vbi frequenter prædicauit ipsum esse cōpletū. Et ēt ecclesiæ per Sion significatæ, aduentū suū primū esse completū dixit scilicet apostolis alijsque discipulis, in quibus ecclesia secundum statum noui Testamenti incæpit, ideo subditur.

3 *Et homo natus est in ea*, Idest, in ecclesia per Siō significata, vt prædictū est qa Christus natus est de virgine quæ est nobilissimū mēbrū ecclesiæ. Et dicit, in ea qa Christus ab instāti cōceptionis fuit in vtero matris hō perfectus virtutib. & sciētia licet non ſm quantitatē corporis. 4 *Et ip. fun. eam altis.* i. ipse hō Christus qui est altissimus secūdū naturam diuinā, fundauit virginem eā confirmando sua gratia, ita qđ nec mortaliter nec venialiter peccauit. Vel eam. i. ecclesiā quam fundauit modo supradicto. 5 *Do. nar.* i. narrari faciet. 6 *In scri. popu.* i. euāgelijs ad oēs populos deriuatis, mō supradicto. Et dicit narrabit, qa ipse Christus nihil scripsit, sed scribere euangelia euāgelistis inspirauit. 7 *Et prin. ho. qui fue. in ea.* i. in scripturis apostolorū qui sunt principes ecclesiæ post Christū, & ipsi scripserūt Chri & ecclesiæ mysteriū, vt patet in epistolis Pauli apostoli & aliorū. In Hebræo & in transla. Hiero. hr̄ dn̄s narrabit in scripturis populorū iste natus est in ea semp, & vt dicit Rab. Sa. & bene in hoc, ly semp refertur ad primā partē huius versus sic. *Dn̄s narrabit*, i. narrare faciet mō prædicto. Semper in scripturis populorum, quia scripturæ vsq; ad finē mūdi narrabūtur inter populos credētes, in quibus continetur q subditur. Iste in ea. idest, ipse Christus natus est de virgine, & ecclesia modo prędicto.

8 *Sicut lætantiū.* Hic consequenter describitur secundus status ecclesiæ scilicet triumphantis, in quo est laus iugis & perpetua sicut supra dictum est Psal. 83. a. *Beati qui habitant in domo tua domine in secula seculorum laudabunt te, &c.* Et hoc qđ dicitur. *Sicut lætantium omniū habitatio est in te.* non enim potest dici ita generaliter quātū ad statū vitę pręsentis nec quātū ad lętitiā spiritualē, quia semper sunt aliqui mali mixti cū bonis quibus non competit lætitia spiritualis, nec quātū ad lętitiam corporalem, quia in ecclesia semper sunt aliqui afflicti męstitia temporali.

AD-

A

ADDITIO I.

In Psal.76. Fundamenta eius. vbi dicitur in postil. *In Hebræo habetur Cela*.

Ostēsum fuit in additione Psal.83. Additione 3. quod Cela in Hebræo non significat perpetuitatem. Nec est necessaria ista allegatio, quia ex alijs quæ continentur in psal. hoc, satis manifestatur eius materia, &c.

ADDITIO II.

In eo.psal. vbi dicitur in post. *Auctoritas vero Isa.* quam allegat pro se, loquitur de prædicatione apostolorum.

Auctoritas Isa, Et adducet, omnes fra.ve.&c. Isa.66. non proprie ponitur de his qui adducuntur ad fidem Christi per prædicationem apostolorum seu discipulorū, nā de talibus improprie diceretur q̄ adducuntur in equis & quad.igis & huiusmodi, quia ad talem adductionem.s. ad fidem Christi non pertinet adductio per talia, & multo minus ad huiusmodi reductionem pertinet illud qđ ibidem immediate sequitur, vbi sic. Quomodo si inferant filij Israel munus in vase mundo in domum dñi, non.n. portantur hi qui ad fidē Christi nouiter veniunt in vase mūdo sicut munus, &c. Sed in hac auctoritate Isaias prænunciat quoddam valde nouum in ecclesia Dei, quod in synagoga antiqua sacrilegium reputabaī, scilicet quod ossa sanctorum martyrum seu confessorum & huiusmodi portātur cum magna veneratione ad ecclesiam tanquam sacræ reliquiæ in capsis seu reliquarijs preciosis & mundis, & sic proprie adducuntur fratres.i. sancti in eorum reliquijs in quadrigis & huiusmodi, & tanquam munus con-

B secratū Deo offerūtur in vasis mūdis. Apud antiquos autē.s. veteris Testamēti nulla ossa nec aliquid de corpore mortuorū, quantūcunq; sanctorū intrabat tēplū, immo tangētes talia erāt prohibiti ab ingressu tēpli donec purgarētur, vt patet Leui.21. & hęc vr̄ esse vna de autoritatib. validis ꝯ Iudæorū perfidiam, vt ibidem dño concedente plenius videbitur.

ADDITIO III.

In eo.psal. Vbi dicitur in postil. *Circa primum dicitur. Fundamenta eius, id est, ecclesiæ*.

Non habetur in litera cui referatur illud relatiuum.s. *eius*, nec in hoc psal. præcessit aliqua mentio de ecclesia, quia primum verbum huius psal. est quod dicitur. *Fundamenta eius*, non exprimendo cuius. Ad quod bene respondetur in glos. vbi sic. Non refertur eius ad aliquod præmissum, sed ad cordis prophetæ meditationem, qui nunquam de illa.s. ecclesia corde tacuerat, etsi ore aliquando omisisset, hæc in glo.

ADDITIO IIII.

In eo.psal. Vbi dicitur in Postilla. *Diligit dominus portas Sion*.

Per portas Sion forte melius intelligerentur gratia & virtutes quibus perseueranter habitis infallibiliter fit ingressus ad ecclesiam, non solum militantem, sed etiam triumphantem. Per baptismum autem fit huiusmodi ingressus, inquantum per eum gratia confertur, quia secundum Phi. Vnumquodque propter aliud & illud magis. Inde est quod ingressus ad ecclesiam magis est attribuendus gratiæ quam baptismo, præsertim cum Deus non alligauit potentiam suam sacramentis vt in 4.di.4. & sic sine baptismo potest fieri huiusmodi ingressus nunquam tamen sine gratia & virtutib. theologicis. Has igitur portas proprie super omnia Diligit Deus

C tabernacula Iacob, in quib. gratia non conferebatur, gratia enim & veritas per Iesum Christum facta est. Io.1.

ADDITIO V.

In eo.psal. vbi dicitur in postil, *Nunquid Sion*.

Ad maiorē declarationē huius versus, & sequentium dum est q̄ dicere q̄ quis fundauit aliquā ciuitatē antequā fundator in ea nasceretur, implicat q̄ talis fundator si talem fundationē, & tñ fuit natus in eadē iā fundata, q̄ pt̄ intelligi nisi de Christo s̄m duas naturas in psona sua, tas, q̄ fuit ab æterno añ fundationē ecclesiæ, & tñ temporaliter in ea natus, & quia hoc mysterium excedit oēm cognitionē naturalem humanā, idcirco nullo mō esset credibile, nisi Deo reuelante, vñ circa hoc psal. dicit. *Nunquid Sion dicet homo.* & hō natus est in ea &c. quasi diceret, cui hoi pur̄ credendū esset tm̄ mysterium.s.q̄ aliquis natus in ciuitate fundasset eā añ suā natiuitatē? cui r̄ndet. *Dominus narrabit in scripturis populorum*. quasi diceret, licet non esset credendū puro homini annuncianti tm̄ mysterium, sed tñ hoc credendū est Deo reuelanti, & hoc est quod sub d t. *Dominus narrabit in script uris populorum*. hoc est dicere, de hoc non credetur alicui puro homini nisi quia dñs narrabit in scripturis, exponatur hic versus prout in postil. Si autem vbi dicitur in translatione nostra. *Nunquid Sion*. legatur. Ad Sion dicetur, intelligendum est admiratiue, vt si dicatur. Quomodo dicetur q̄ hō natus in ea est fundator eius? Ad quod r̄ndet. *Dominus narrabit*, &c. & est eadem sententia cum prius.

ADDITIO. VI.

In.eo.psal. vbi dicitur in post. *Sicut lætantium, &c.*

Attendendum est quare dicit Psal. *Sicut lætantium* & non dicit simpliciter, lętantes erimus, sed *sicut lætantium*. Cuius est, quia s̄m glo. talis erit lætitia futurę beatitudinis quā hic non nouimus exprimere, vnde cum non posset exprimi dicit vt potuit. Quia Isa.64.b. *Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, &c.* Et notandum, quod secundum glo. iste psal. breuis est numero verborum, magnus aūt pondere sententiarum. Quod sic patet, nam in hoc psal. innuuntur septem excellentiæ notabiles ecclesię spiritualis. Quarum tres sumuntur ex parte sui ædificij. Prima.s. ex fundamentis, quæ sunt prima pars ędificij, & de hoc dicit. *Fundamenta eius in montibus sanctis*. Secūda est ex portis ipsius, quæ sunt vltima pars ędificij, & hoc est cum dicit, *Diligit dominus portas Sion*. Tertia vero excellentia sumitur ex parte aliarum partium quæ continentur inter prædicta duo extrema, vt puta cōstructio parietum & tecti, & huiusmodi. De quib. dicit. *Gloriosa dicta sunt de te*. quasi diceret, inenarrabilia sunt, quæ dicta sunt de te.s. de fabrica & constructione tua spirituali per prophetas in scripturis, & ideo breuiter sub genere ea concludit, dicens. *Gloriosa dicta*. Quarta, excellētia sumitur ex multiplicatione ciuium, quia non ex vna natione tm̄, sed ex omnib. & de hoc dicit. *Memor ero Raab & Babylonis, &c.* vsque ibi. *Hi fuerunt illic*. Quinta sumitur ex parte ędificatoris, qui fuit verus Deus & verus homo, prout traditur in scripturis, & hoc dicit. *Nunquid Sion dicet homo, & dominus narrabit in scripturis, &c.* Sexta sumitur ex parte lętitię habitantium in ea, quæ talis est qualis nō posset exprimi, & de hoc dicit. *Sicut lætantium omnium*. prout supra dicebatur. Septima est ex capacitate illius ciuitatis, quæ tantum vt omnes electos (quorum numerus soli Deo est cognitus) in se lætanter recipiat, & de hoc dicit. *Omnium nostrum habitatio in te*. Qualiter autem istę literæ applicentur, ex dictis in postilla cum additionibus faciliter potest haberi.

AD-

GLOSSA ORDINARIA.

a *Mahalath*. Aug. Chorus, vt canenti chorus consonando r̄ndeat sicut hic & in aliorum cantu psal. factum est. Sed tituli variantur pro leuando fastidio, vel forsan alia non satis nota causa. Hic aūt passio Christi prophetatur cui debemus imitando respondere, sed non prodest nisi fiat in choro, id est, in concordia charitatis. Hemam, frater eius interpretatur, hi sunt qui in cruce gloriantur, qui sunt veri Israelitę. Hemā Ezraita, idest aduena, dicitur enim fuisse quidam orientalis.

✠ Euth. In finem ideo inscriptum est canticum, quia ad finem tendebat prophetia quæ hic cōtinetur. Et psalmus quidem proxime præcedens Christi natiuitatem prædixit hic autem Christi mortem, quod autem inscribit pro Maeleth exponitur, hoc est, pro chorea. Canere enim solebant, atque vna choreas ducere, quando tūc psalmum recitabāt. Ad respondendum autem, hoc est, cum r̄nderent. Tripudiabant .n. dum ad organorum musicem r̄nderent. Intellectus vero quia intelligentia lectori opus est, ob occultum atque signatum hic, de Christi morte mysterium. Isti vero Israelitæ quia non solis Core filijs, sed et Eman principatus chori traditus fuit hic psalmus a Beato Dauid & ab vtroque choro cantatus fuit, aut forte alternatim, decantatus. Quædam exemplaria non Eman habent sed Ethan, rum placet vt in pręsenti psalmo legamus Eman, in sequenti Etham. Nam in primo Paralipomenon libro cerū chori princeps fuisse traditur. Israelitæ, etiam quod alij cantores non essent Israelitæ, sed quia alijs erant homines huiusmodi nomine Eman & Ethan erant alienigenæ, ad quorum distinctionem sic dic vel forte quia tale erat cognomen.

a Quia lætus finis passionis hic ostenditur. c Canitur. d Christi. b Quia & hic agitur de bona operatione. e Cælestium coronarum. f Idest, in choro, idest, concordia charitatis.

a Canticum psalmi filiis Chore in finem † pro Mahalath ad respondendum, intellectus Heman Israelitæ.

a Imitatione vel gratiarum actione. b Et hic est. c Qui in choro respondente ca nentibus mysterium intellexerit. ¶ A'ias Ezraitæ.

spondēn-

PSALM. LXXXVII.

DOmine Deus. Caſ. Monet Chriſti paſſionem imitari. Caſ. Primo precatur auxilium referēs ſe cōtemptum a inimicis, vnde in forma ſerui orans ad patrem, ait, O domine.

b Intret in conſpectu. Caſſi. Virtus puræ orationis, quæ quaſi quędam perſona ad Deum intrat & mandatum peragit, quo ... peruenire nequit.

c Quia repleta. Aug. Hos humanæ infirmitatis affectus, ſicut ipſam carnem ac mortem, non conditione neceſſitate, ſed miſerationis voluntate ſuſcepit, vt transfiguraret in ſe corpus ſuum quod eſt eccleſia, vt ſi cui ſanctorum triſtari vel dolere contingeret ... non ideo ſe a gratia Dei alienum putaret, & non eſſe hæc peccata, ſed humanæ infirmitatis indicia.

d Aeſtimatus. Quia non ſolum grauia, ſed & contumelioſa pertuli.

e Sicut vulnerati dormientes. Caſsiodorus. Quia & ipſe lancea vulneratus, & ſepulchro clauſus, ſed differt per hoc quod ſequitur, quorum non meminiſti adhuc.

* Baſil. & Theodoretus. Illa verba. Factus ſum ſicut homo, & cum his coniuncta ſunt. Factus ſum vt homo ſine adiutorio, inter mortuos liber, & quia nondum mortis ſeruitutem recepit. Factus ſum, ſicut vulneratus, qui in bello plagam accepit. Hoc enim ſic Symmachus dixit. Tanquam vulnerati iacentes in ſepulchro, quorum non es memor amplius, qui e tua manu eiecti ſunt.

PSALM. LXXXVII.

a Auctor. Quia totum ab eo. b ¶Ex forma ſerui & in lætis rebus orauit Chriſtus & in aduerſis.
a DOmine Deus ſalutis meæ, in die clamaui & 1
a Ideo. Ingreſſio orationis acceptio eius eſt. 2
b nocte coram te. Intret in conſpectu tuo 3
a Idem repetit. Inclinatio auris, miſericors exauditio. 4
oratio mea, inclina aurem tuam ad † præ- 5
a Aug. non vitijs ſed dolorib. quibus anima carni compatitur, vel malis pereūt populi cōpatiendo. ¶Hoc eſt. Triſtis eſt anima mea vſq; ad mortē Matth. 26. 6
c cem meam. † Quia repleta eſt malis anima mea, & vita 7
a Hoc eſt quod in euangelio dicit, vſque ad mortem. b Dum trador ad mortem. 8
c A neſcientibus, quid facerent, qui ſic putabant eum mori neceſſitate vt alij moriuntur.
d mea in inferno appropinquabit. † Aeſtimatus ſum cum 9
a Miſeriæ vel inferni. b Id eſt, eſtimatus ſum. c Simpliciter. 10
deſcendentibus in lacum, factus ſum ſicut homo ſine 11
a Cum tamen eſſem. b Aug. Inter peccarores ſolus ſine peccato, qui poteſt ponere animam ſuam & reſumere. c Ita æſtimatus ſum. d Flagitioſi.
e † adiutorio inter mortuos † liber. † Sicut vulnerati 12
13

† clamorem meum
† deputatus
† i. quē nemo curat.
† tanquam.

☞ In

NICOLAVS DE LYRA.
PSALM. LXXXVII.

DOmine Deus. Huic pſal. pręmittitur talis tit. in Heb. Canticū Pſal. filijs Chore ad victoriā ſuper Mahalath ad rńdendum eruditioni Heman Ezraitæ. Ad cuius intellectū ſciēdum qd de iſto Heman & Ethan Ezraita, a quo intitulatur pſal. ſequens, duo ſunt modi dicendi apud Heb. Vnus eſt quod fuerūt Leuitę cantores, ſicut videtur prætendere litera 1. Par. 25. qui habuerunt ſpiritū prophetiæ, et ſic pſal. fecerunt, et ſecundum hoc dicūtur Ezraitæ a loco Ezrai vnde fuerunt oriundi, & hunc modum dicendi ſecutus ſum. 3. Reg. 4. et 1. Par. 2. vbi de ipſis fit mentio. Alius modus dicendi eſt ꝙ fuerunt de tribu Iudæ deſcēdentes ab eo per Zarā filium eius, quia genuit Phares & Zarā de Thamar, & hoc vr̄ litera prætendere 1. Par. 2. Et ſecundum hunc modum dicendi dicuntur Ezraitæ. i. de tribu Zaræ, ſed quicquid ſit de tribu eorum non multum refert ad propoſitum, quia tenetur ab omnibus Hebræis & Hier. quod habuerunt ſpiritum prophetiæ, per quem fecerunt pſal. ab eis intitulatos, & ſecundum hoc in titulo iſto tangitur autor pſal, huius ſcilicet Heman Ezraita. Item ſciendum quod hæc dictio Hebraica Mahalath, eſt æquiuoca, quia ſignificat quoddam inſtrumentum muſicum, & chorum, & infirmitatem. Et in hac triplici ſignificatione hic accipitur, quia cantus huius pſalm. magis proprie cantabatur in inſtrumento muſico nomine Mahalath, quam in alijs. Itē quia cantabatur a choro Leuitarum, non ſolum inſtrumentis muſicis, ſed etiam vocibus humanis. Item quia ſecundū Hebræos pſal. iſte loquitur de afflictionibus populi Iſrael ipſum debilitantibus & infirmantibus, ſecundum Latinos vero loquitur de paſſione Chriſti quæ ſecundum infirmitatem humanæ naturæ aſſumpta conueniebat ſibi. Quia autem in titu. ponitur, ad victoriam, deſignat conatum Leuitarum in modo cantandi hunc pſal. Quod autem ponitur ibi, filijs Chore ad reſpondendum, deſignat quod illi de choro Heman incipiebant cantum huius pſal. & filij Chore reſpōdebāt, ſicut dicitur 2. Mach. 1. Ionata inchoante cæteris autem reſpondentibus, &c. Et ſic in titu illo tangitur autor pſal. & modus cantandi ad cantores, & inſtrumenta & conatus in cātando & materia pſal. in generali. Ad eundem intellectum de facili reducitur titulus qui communiter ponitur in biblijs. Sed aduertendum quod habet Melech pro Mahalath quod proceſſit ex ignorantia idiomatis Hebraici, & ſic fuit male ſcriptum per literas Latinas. Similiter pro, ad victoriam, habet, in finem, & eſt eadem ſentētia, quia finis hic accipitur pro vltimo de potentia, quod faciebant Leuitæ in cantādo hunc pſal. ſicut plenius fuit expoſitum ſupra titulū pſal. 4. Similiter ad dictū intellectum reducitur titulus poſitus in trāſlatione Hier. niſi quod pro hac dictione Mahalath ponit Chorum, & ſic accipit vnā eius ſignificationem tantum, & alias duas omittit ſicut prædictū eſt. Ra. Sa. dicit ꝙ materia huius pſal. ſunt afflictiones quas populus Iudaicus ſuſtinuit, et maxime in Babylonica captiuitate, quas præuidit Heman Ezraita. Et ſic fecit hunc pſalmū Deum deprecando pro populi liberatione. In cuius perſona loquitur in hoc pſal. qui ſecundū hoc diuiditur in duas partes. In prima. n. diuinū auxilium imploratur. In ſecūda ad hoc ratio multiplex allegatur, ibi. Quia repleta eſt malis. Circa primum dicit.

Materia pſal.

Diuiſio.

1 Domine. Ratione generalis gubernationis.
2 Deus. Ratione creationis.
3 Salutis meæ. Ratione meæ liberationis de Aegypto, quæ ex gratitudine hic recolitur, vt liberatio de captiuitate Babylonia citius impetretur.
4 In die cla. & no. Et ſic oſtenditur orationis perſeuerantia & intentio pura cum ſubditur.
5 Corā te, intr. in cō. &c. Ex quo oñditur feruens & deuota, quaſi ſe ingerens, & iſta tria faciunt orationem exaudibilem, ideo ſubditur.
6 Inclina au. ad pre. &c. Exaudiendo eam per affectum.
7 Quia repleta eſt malis. Hic conſequenter ad propoſitum allegatur ratio multiplex. Et primo ex horrore illati ſupplicij, fuerunt enim Iudæi in captiuitate Babylonica horribiliter afflicti, ex quo decēs erat diuinam miſericordiam ſuper hoc commoueri, & hoc allegatur cum dicitur. Quia repleta eſt malis, ſcilicet pœnę corporalis.
8 Anima mea. Q. d. non poſſum plus ſuſtinere, ideo ſubditur.
9 Et vita mea infer. ap. In Hebræo autem habetur. Ad ſcol appropinquauit. Scol, autē ſignificat foſſā & infernū, & vtroq; modo hic accipitur, quia per mortem corporalem quam Pſalmiſta allegat propinquā, corpus deſcendit ad foſſam, et anima pro illo tempore ad infernū, quia animæ quantumcunque iuſtę deſcendebant ad limbū patrum.
10 Aeſtim. ſum cum deſc. &c. Q. d. ita ſum abſorptus corporalib. pœnis, ſicut deſcendentes in lacum profundum abſorbentur aquis.
11 Factus ſum, &c. Quia tu ſubtraxiſti a nobis tuum adiutoriū contra Babylonios, & humanum adiutorium non habemus.
12 Int. mor. lib. Q. d. ab iſtis afflictionibus nō apparet liberatio niſi per mortem, ex quo ſumus deſtituti adiutorio diuino & humano.
13 Sicut vulnerati dormientes in ſepulcris. Ideſt, ſicut mortui.

Quorum

MORALITER.

Domine Deus ſa. meæ. Pſal. iſtum literaliter expoſui de liberatione populi Iudaici de captiuitate Babylonica. Moraliter autē poteſt exponi vt ſit oratio peccatoris, pro ſua liberatione de ſeruitute diabolica, dicentis. Domine Deus ſalutis meæ. i. autor ſalutis meæ, per quem ſpero ſaluari.

In die clamaui & no. co. te. Nam oratio dēt eſſe perſeuerās. Intret in con. tuo ora. mea. Eſt. n. oratio quaſi nuncius ad Deū, cui primo datur acceſſus, & ſecundo audientia, propter quod ſequitur.

6 Inclina aurem tuam, &c. Quia repleta eſt malis anima mea. Ideſt peccatis.

9 Et vita mea in inferno, &c. Quia demerui gehennæ deputari.

10 Aeſtim. ſum. Scilicet inferni, nam de magno peccatore ſolēt homines dicere, quod iam hēt vnum pedem in inferno.

11 Factus ſum ſi. hom. Quia demerui auxilio tuo priuari.

12 Inter mor. li. Scilicet a ſocietatibus bonorum ſicut mortui.

Et

A a *In sepulchro.* Id est, in carnali voluptate sopiti, vnde Deus non excitat eos.

b *Et ipsi de manu tua repulsi sunt.* Aug. Non enim ad dormientes hoc refertur in quibus sunt iusti, quorum licet non meminerit Deus adhuc, vt resurgant: de his tamen dictũ est: Iustorum animæ in manu Dei sunt. Vel posuerunt me rei veritate. In lacu inferiori, idest, in aquis inferni, scilicet in tenebris & in vmbra mortis.

Sapien.3.a.

† abscidi

† profundis

c *In lacu.infe.* Casio. Vel inferni, quia tam abiecta morte ablatus est in tenebris obliuionis quem nemo requiret. Et vmbra mortis locus malorũ in quo puniuntur.

B

† posuisti

† Clausus

† afflictione mea

† De pœ.di.1. c. porro circa me.

† mortui resurgent

✻ Basilius & Theodoretus. Et hæc verba, & ijs qui Babyloni degere coacti erãt, accommodata sunt, & toti hominum naturæ, etenim illi prauis hominib. seruientes, funestam vitam viuebant, & omnes homines in omnis generis calamitates post patratum peccatum inciderunt. Post .n. mandati transgresionem, mors & luctus & lachrymæ, gemitus & vlulatus, viduitates, & orbitates, & infinita alia quę explicari non possunt, tenebras etiam viuentibus offuderunt.

d *Super me confirmatus est.* Cas. Putabant quod ira Dei perijsset, & quod Deus omnes indignationes super eum induxisset, quando pertulit eum crucifigi.

C

a ¶Qui euigilabunt in resurrectione. b ¶Aug. Vel quorum non meministi adhuc, id est, quorum tempus resurgendi nondum venit, in quo Christus de cæteris mortuis discernitur, qui & vulneratus, & mortuus in sepulchro positus est.

a dormientes in sepulchris, quorum non † es memor amplius, 1

a ¶Quibus ita factus sum. b ¶Idest, adiutorio tuo priuati sunt, qui me sine adiutorio putauerunt. b ¶Súa opinione. c ¶Profundissima miseria seculi.

b et ipsi de manu tua † repulsi sunt. Posuerunt me in lacu † inferio 2

c ¶Vitiorum. ¶Aug. Morte impietatis. a ¶Aug. Vt illi rati sunt cum mori viderent turpi morte. 3

d ri, in tenebrosis & in † vmbra mortis. Super me confirmatus 4

a ¶Omnia quæ de passione prophetata sunt euenerant. b ¶Alias suspensiones, id est, pensiones. 5
c ¶In alio psalmo transierunt. d ¶Et tunc. 6

est furor tuus, & oẽs fluctus tuos induxisti super me. * Longe 7

a ¶Loco vel mente. Quibus & ego notus, vel bonus quos probat. c ¶Aug. Vel noti, qui hoc genus mortis, horrebant, vel magis persecutores. 8

e fecisti notos meos a me, † posuerunt me abominationem † 9

f ¶A discipulo a ¶Non ostendi quid essem ab intra. b ¶Aug. Vnde & apostoli, cum non viderent eum in virtute, sed quasi victum, infirmati sunt subtracto cibo, id est, lumine suo. 10

sibi. † Traditus sum, & non egrediebar, oculi mei † langue- 11

a Hoc aperte in cruce fecit. b ¶Ad voluntatem patris omnia fecit. 12

g runt præ † inopia Clamaui ad te domine, tota die expandi ad 13

a ¶Sed. ¶Non enim eis dicit fieri, quibus etsi fiant, non prosunt, quia a medicis non suscitabuntur homines, vt confiteantur domino. ¶Quasi non. 14

h te manus meas. † Nunquid mortuis facies mirabi- 15

a ¶Suscitati. b ¶Q non. ¶A mortuo enim corde perit confessio quasi non esset.

i lia, aut † medici suscitabunt, et confitebuntur tibi? 16

e *Longè fecisti.* Cassiodor. Quod amici eius in pass[illegible] cerunt.

f *Notos.* Nõ quos nouit: quia tunc omnes nouerat vt [illegible] sed quibus notus est.

g *Tota die.* Augusti. Per extensas manus continuatio[illegible]rum operum [illegible] nunquam cess[illegible] telligitur. In[illegible] enim nec vn[illegible] die fuit illa ex[illegible] nec totum pr[illegible] potest accipi [illegible] dit tota. Sed qu[illegible] opera non o[illegible] profuerunt, ad[illegible]

h *Nunquid mortuis.* Mortuos cor[illegible] quibus fiunt q[illegible] miracula Chri[illegible] non prosunt e[illegible] tuis enim corp[illegible] cta sunt mira[illegible] cuidam reu[illegible] Et cum domi[illegible] fernum pen[illegible] atq; inde vict[illegible] tis ascendit, m[illegible] factum est n[illegible] miraculum [illegible] *mortuis.* Cassio[illegible] quibus non possunt opera sua ostendi.

i *Aut medici suscitabunt, &c.* Augustinus. In Hebræo n[illegible] medici, sed gigantes pene eodem modo vtrumque sona[illegible] hebręo. Si ergo superbi gigantes dicuntur, id est, sapient[illegible] li, bene dicuntur medici qui per artes suas promittu[illegible] tem animarum, contra quos dicitur. *Domini est salus.* [illegible] gigantes, i. magni & fortes, & ipsi medici qui viuente[illegible] re mortuos possunt, sed non mortuos excitare. Sol[illegible] gra[illegible]

Longè

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quorũ non es memor amplius. *Quia cito dantur obliuioni.*

2 Et ipsi de manu tua. *Idest, de manu tuæ protectionis quantum ad statum vitæ præsentis.*

3 Repulsi sunt. *Quia non admittuntur amplius ad actus vitæ præsentis, secundum quod dicitur Iob 16.d. Semitam per quam non reuertar ego ambulo.*

4 Posuerunt me in lacu inferiori. *Lacus frequenter accipitur in scriptura pro carcere, qui aliquando fuit super terram, aliquando sub terra, & tunc dicitur lacus inferior, in captiuitate autem Babylonica multi de Iudæis fuerunt positi in carceribus, quia etiam Sedechias rex eorum fuit incarceratus. Ex quo rationabiliter collegitur quod aliqui fuerunt positi in carceribus subterraneis, & quantum ad hoc dicitur hic:* Posuerunt me in lacu inferiori in tenebris. *Quia ibi est defectus lucis.*

Lacus inferior.

5 Et in vm. mor. *Quia non possunt homines diu ibi viuere per naturam.*

6 Super me. *Hic consequenter secundo allegatur ratio ex rigore diuini iudicii, secundum quem populus Iudaicus tunc fuit punitus, ideo decens erat vt rigor iustitiæ temperaretur per dulcorem misericordiæ, & hoc allegat Psal. dicens.* Super me con. est fu. tuus. *Idest, rigor iustitiæ tuæ.*

7 Et omnes flu. *Idest, impetus tribulationum.*

8 Induxisti super me. *Et loquitur de Deo ad modũ maris procellosi.*

9 Lõge fecisti no. &c. *Vocat hic notos Idumæos, quia Iudæi & Idumæi ex duobus fratribus descenderunt scilicet Iacob, & Esau, [illegible] hoc dicitur Deut. 23.b.* Non abominaberis Idumæũ, quia [illegible] tuus est. *Vnde dicunt Hebræi quod quando ducebantur capt[illegible] Babylonem, sperabant habere consolationem aliquam ab Idum[illegible] quorum terram debebant transire, sed ipsi magis ibi inuenerun[illegible] nem & desolationem, ideo subditur.*

10 Posuerunt me abo. sibi.

11 Traditus sum. *In manu Babyloniorum.*

12 Et non egr. *De afflictione & seruitute eorum.*

13 Oculi mei lan. præ inop. *Afflictio enim mentis & corporis magis apparet in oculis quam in alijs partibus.*

14 Cla. ad te do. &c. *Idest, ore & corde petiui assidue, vt ri[illegible] iustitiæ erga nos conuertatur in dulcorem misericordiæ.*

15 Nunquid mor. *Hic tertio allegatur ratio ex decore diui[illegible] quij, ad quod terra Iudææ erat electa a Deo & populus Iudaicu[illegible] quod specialem legem accepit a Deo Exo. 20. Et ideo decens er[illegible] iste cultus restitueretur per hoc quod populus Iudaicus de Ba[illegible] Iudæam reduceretur, quod hic allegat Psal. ostendendo quod [illegible] non sunt ita cõuenientes, di.* Nunquid mor. fa. mi. *Idest, susc[illegible] Iudæos mortuos, & sepultos in terra Iuda ad seruiendum tibi q[illegible] cat nõ: licet enim aliqui fuerunt ibi suscitati, tamen fuerunt va[illegible] pauci. Quod autem modicum est, quasi nihil reputatur 2. Phy.*

16 Aut me. susci. & con. ti. *Confessione laudis illi scilicet [illegible] per medicos fuerunt suscitati, quasi diceret non, quia non se exte[illegible] ad hoc ars ipsorum.*

Ni-

MORALITER.

2 *Et ipsi de ma. tua, &c.* Non simpliciter, sed quantum ad vitam presentem.

4 *Posuerunt me in la.* Idest, in inferno, & exponatur sicut sup. Aestimatus sum, &c.

6 *Super me. con. est fu. tu.* Idest, punitio grauis propter peccata mea.

9 *Longe fe. no. &c.* Idest, eos longe fieri a me permisisti, quia boni societatem malorum fugiunt & abhorrent.

11 *Traditus sum.* Scilicet in manibus dæmonum.

12 *Et non eg.* Idest, egredi non possum nisi per tuum [illegible] lium propter quod compulsus sum ad te recurrere, di[illegible]

14 *Clamaui ad te domine, &c.* Et pro exauditione subdit[illegible]

15 *Nunquid mor. fa. mirab.* Quasi dicat, non, quia sunt [illegible] merendi statum.

16 *Aut medici suscitabunt.* Quasi dicat non, nam ad hoc [illegible] extendit ars ipsorum.

Ni-

a reuiuiscūt ad fidem, vnde. *Nemo potest uenire ad me nisi* [pat]er traxerit eum.
[sep]ulchro. Vnde in euangelio de talib. Similes estis sepul[chris] dealbatis quæ foris apparēt hominib. speciosa, intus ve[ro ple]na sunt ossibus mortuorum, quasi, sic & vos hypocrisi [& iniq]uitate.
[mis]ericordiam & ue.
[Au]g. Misericordiā & [v]eritatem amat [iu]ngere scriptura, [ta]men, in pal-
[Nu]nquid cognoscen[tur] in tenebris mirabilia tua.
[Au]g. Id. Plus dicit quā [...]. Quia dicit qđ [...] aliquo eis nar[rare] posset, ipsi tamē [non] intelligerent, [inter]rogādo sic. Nū[quid] mirabilia tua, id [est] separatio tua po[terit] cognosci ab his [qui su]nt in tenebris, [id est] in tenebrosis [locis] inferni, & iusti[tia tua, id] est, gratia tua iustificans poterit cognosci in terra obli[uionis] i. in terra illa, cuius tu penitus per visitationem mise[ricor]diæ es oblitus? Quasi dicat. Vtique etsi esset qui hęc illi[s po]t narrare, non esset qui posset cognoscere.
d [In] tene. Iidem sunt mortui positi in sepulchro, & tenebrę, [& te]rra obliuionis.
e [Et eg]o ad te do. cla. Cas. Quæ in suis sustinet, ecce chorus re[spon]dens pręcinenti.
[C]as. Et ego quasi, cum illis cum quibus vnum.
[A]ug. Et ego. His mortuis non prosunt opera Christi. Quis [...] visus eorum? Quid de eis agit Deus ad vtilitatem cor[poris, qu]od suiid est. ecclesiæ. Multum, quia in eis ostenditur quæ [...] gratia in prædestinatis. Addit ergo & ego. Quasi dicat. *Fui [et] nos natura filij iræ. Sed ad te clamaui, vt saluus essem.* Qui clamat & inuocat, credit, sed non crederet nisi misericordia suscitaret, qua pręueniente, iam est mane post tenebras. Sed quia restat futura clarificatio, nunc oratio mea præit, quę vt feruescat, differtur bonum & crebescunt mala, vnde addit quid domine repellis.

a Non hi narrabunt sed viui & fideles. b Positus. ¶ Mortuæ animæ corpus sepulchrum est.

a * Nunquid narrabit antiquis in sepulchro misericordiam tuā 1
b a Positus. b Id est, obstinatus.
c & veritatem tuam in perditione? Nunquid cognoscentur in 2
d a Infidelium. b Hæ sunt tenebræ, vnde. Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. 3
Quæ dicit non est Deus.
tenebris mirabilia tua, & iustitia tua in terra † obliuionis? 4
Christus ex voce ecclesiæ. Quia nullus medicorum suscitat. a Præuenta a misericordia. 5
e Et ego ad te domine clamaui, & mane oratio mea præue- 6 7
a Idest, futurum iudicium. Sed nunc. b Non dando quod volunt, sed non expedit. 8
f niet te. Vt quid domine repellis † orationem meam, † auertis 9
a Rebus seculi. Aug. Exequitur breuiter tribulationes corporis Christi. b Aug. vnde alibi. Sæpe expugnauerunt me a iuuen. mea.
faciem tuam a me? † Pauper sum ego, & in laboribus a iuuen-
g a Quædam membra exaltantur in seculo, vt in eis sit maior humilitas. b Aduersis. 10
h tute mea, † exaltatus autē humiliatus sum & conturbatus. In 11
i a Venientes. i. mihi illatæ. b Non manet ira Dei in iustis sed transit. c Afflictiones. †
d Omne quod potest accidere, etsi non accidat, prudenter timetur. 12
K me transierunt iræ tuæ, & terrores tui † conturbauerunt 13
l
m 14

f *Vt quid*. Cassiod. Ecce quantum desiderat.

Cas. Vt quid domine. Proponit querendā esse causam quæ est vt dilatione boni & aduersis multiplicatis, quibus repulsa quasi oratio inflammetur ardentius.

† oblita.

g *Exaltatus*. Cassi. Prius timido corde, postea.

† auertisti

h *Humiliatus*. Per confessionem.

i *Conturbatus*. i. confusus de peccatis ea dānando.

† confoderunt

K *Transierunt*. Cassi. non mansuete contigerunt.

Aug. Quia non de fideli, sed de infideli dictum est. *Ira Dei manet super eū*, flagellat enim filios quos recipit, vnde. *Quos ego amo, arguo & castigo*. Et alibi. *percutiam & sanabo, occidam & viuere faciam*. — Ioan. 3. d. Heb 12 b. Apoc. 3. e. Deut. 32. f.

Aug. Transierunt & conturbauerunt. Quia aliud iam de damnatione patimur, & aliud de æterna vltione timemus.

l *Terrores tui*. Cassio. Quos patior, quia tibi placuit non meo merito.

Aug. Terrores futuri iudicij quos amicos caro timet.

m *Conturbauerunt me*. Secundum infirmitatem carnis.

Aug. Conturbauerunt me aliquādo terrores, ita cōturbāt animum cogitantis circumpēdentib. malis, vt sicut aquę circūfluere videantur & simul vndiq; circūdare, vnde amici & noti timore deserunt, vnde Apostolus. *Omnes me dereliquerunt.* Cir-

NICOLAVS DE LYRA.

1 [N]unquid narrabit antiquis in sepulchro, &c. Quasi diceret, nō [qui]in sepulchro non est nisi corpus inanimatum & putre[factu]m.
2 [Et] veritatem tuam per. i. in inferno damnatorum, quia prouocatur perditio, quasi diceret, non: quia existentes ibi [in]sis blasphemant Deum.
3 [N]unquid cognoscentur in tenebris. i. in Gentibus obtenebratis [igno]rantia & errore.
4 [M]irabilia tua. Quasi dicat non, malitia eorum.
5 [Et] iustitia tua in terra obliuio. &c. i. in terra ab hominibus nō [...]tata, propter quod dicitur obliuioni data quasi dicat nō, [quia] ad obsequium diuinum sola creatura intellectualis est ap[ta]. Istæ autem viæ restituendi diuinū cultum adhoc sunt ex[pre]ssæ, vt per hoc ostendatur exaudienda via prædicta. f. [per] reductionem populi in Iudæam, & talis modus loquen[di fr]equenter est in prophetis, & maxime in libro Psalmorū [qui] metrice scriptus est, scilicet quod ad planum intellectū [de]est aliquid est supplendum.
6 [Et] ego. Hic quarto allegatur ratio ex parte humani deside[rij I]udæi deuoti qui erāt in Babylone, feruēti desiderio quæ[reba]nt vt redirēt in Iudeam, magis propter cultum diuinum quam propter naturale solatium, & hoc allegatur cum dicitur. *Et ego ad te domine clama.* Ore simul & corde.
7 *Et mane oratio mea, &c.* idest antequam aliquid operari incipiam, dirigam orationem meam ad te.
8 *Vt quid do. re. ora. meam.* Eam non exaudiendo.
9 *Auertis fa. tuam a me?* Loquit de Deo more humano, quia homo auertit faciem ab illo quem non vult exaudire. Consequenter allegat necessitatem exauditionis dicens.
10 *Pauper sum ego in la. a iu.* Iuuentus autem populi Israel intelligitur pro tempore quo fuit in Aegypto, secundum illud Ier. 2. a. Recordatus sum tui miserans adolescentiam tuam & charitatem desponsationis tuæ, quando secuta es me in deserto scilicet in exitu de Aegypto, & tunc populus Israel fuit valde pauper & afflictus.
11 *Exaltatus autem.* In adeptione terræ promissionis regibus Chanaan debellatis tempore Iosue, & adhuc plus tpe Dauid & Salomonis, qa tūc populus Israel fuit maxime exaltatus.
12 *Humiliatus sum & con.* Per Nabuchodonosor regem Babylonis, ciuitatem & templum destruentem, & populum captiuantem.
13 *In me.* idest; super me.
14 *Transierunt iræ tuæ & terrores, &c.* idest, effectus punitionis, tuæ venerunt super me. Cir-

MORALITER.

1 [N]unquid narrabit antiquis in sepulchro. Quasi dicat non, quia [s]i [s]it dictum est, non sunt in statu merendi.
3 [E]t ve. tuam in perditio. i. in inferno, quasi dicat non, nam ibi [null]a est redemptio.
3 [N]unquid cognoscentur in te. Repetitio est eiusdem sententię [in] alijs verbis. Et ex dictis cōcluditur tacite quod diuinam [cleme]ntiam decet misereri peccatoribus contritis, quandiu [sunt] in via, propter quod sequitur.
6 [E]t ego ad te domine clamaui. Existens in statu merendi.
7 [E]t mane oratio mea praeueniet te. Idest, antequam ponam me ad alia opera.
8 *Vt quid domine repellis orationem meam.* Protrahēdo eius exauditionem.
10 *Pauper sum ego.* Spiritualibus bonis.
† *Et in laboribus a iuuentute mea.* Id est, in operibus peccatorum quæ sunt laboriosa. Sap. 5. b. Lassati sumus in via iniquitatis & perditionis.
11 *Exaltatus autem.* Gloria in malis meis.
12 *Humiliatus sum & conturbatus.* Depressione contritionis.
13 *In me transierunt iræ tuæ, & terrores tui, &c.* Per recordationem seueritatis tuæ. Cir-

A a *Circundederunt me.* Caſ.Peccata vndiq; copioſa inundatione concludunt.
B b *Tota die.* Augu. Quia nullo tempore deſunt mala eccleſię donec finiatur ſecu-
C lũ.Sed hęc omnia fiunt, vt oratio eccleſię præueniat Deũ, donec illa ſal niat vbi nihil tum ſit.
c *Amicum.* Caſ. qui pro & fid... te coniuncti ...
d *Proximũ & n...* Parentela, Sec... humana officia timore ſubtracta ſunt.

a Inimici. Tam grauiter. b Quæ mergit.

a b me. Circundederunt me ſicut aqua tota die, circundederunt 1 2
a Qui ſola opinione vel viſione nos didicerunt.
c d me ſimul. Elongaſti a me amicum & proximum et notos 3 4
Mea.
meos a miſeria.

PSA...

NICOLAVS DE LYRA.

1 Circundederunt me,&c. *Ideſt, ſicut aqua tangit intrantem ipſam circunquaque, ita punitiones tuæ tetigerunt me in anima & corpore.*

2 Circundederunt me ſimul. *Et hoc facit ad aggrauationẽ, quia quando aliqua mala pęnæ eueniunt ſucceſſiue facilius portantur.*

3 Elongaſti a me amicum & proxi. *Ideſt, illos qui fuerunt ante amici mei & proximi, ita quod non poſſum habere ab eis conſilium & auxilium.*

4 Et notos meos a miſeria. *Supple mea, ita quod per eos non poteſt releuari In trãſlatione vero Hieronymi habetur.* Et notos abſtuliſti *ita quod nõ poſſunt auxilium ferre mihi. Secundũ ... noſtros catholicos Aug. & Hier. et cæteros, quibus in hac parte eſt adhærendum, materia huius pſalmi eſt paſſio domini no... Chriſti, quam pſalmiſta præuidit per ſpiritum prophetiæ, & ... pſit in hoc pſalmo loquens in perſona Chriſti. Sed hanc expoſi... non proſequor, quia clare & lucide tradita eſt in gloſſa ſuper ... rium, quæ habetur vbique. Et ſic ad eam poteſt quilibet recurre... dum hoc expoſitio quam poſui eſt tantum figuralis, quia omnia ... ra contingebant illis 1. ad Cor. 10. c.*

MORALITER.

1 *Circundederunt me ſicut aqua.* Ideſt, ex omni parte.

3 *Elongaſti a me amicum, & proximum, &c.* Quaſi dicat ex quo nullus compatitur meæ miſeriæ, tempus eſt v... ſicut dicitur Pſal. 9. g. Tibi derelictus eſt pauper, orph... eris adiutor.

ADDITIO

In pſal. 87. Domine Deus. Vbi dicitur in poſt. *Canticum Pſalmi filijs Chore.*

Titulus huius pſalmi videtur ſingularis inter cęteros. Eſt enim duplicatus, quia cum dicitur. *Canticum pſalmi filijs Chore,* videtur idem titulus omnino cum titulo 57. qui incipit. Magnus dominus, qui hẽt pro titulo. *Canticum pſalmi filiorũ Chore.* & ſic in quibuſdam alijs. Cum autem additur. *Ad victoriam ſuper Mahalath, &c.* vr̃ alius titulus, cum ibi nominetur alius tanquam auctor pſalmi. Itẽ in quocũque titulo ponitur hæc dictio, ad victoriam ſeu victori, ſemper ab ipſa eadem dictione incipit titulus, vt patet diſcurrenti per omnes titulos pſalmorum vbi hæc dictio ponitur. Sed cum in hoc titulo poſtq̃ dixerat. *Canticum pſalmi filiorum Chore.* poſtea ſubdit. *Ad victoriam, &c.* Ex hoc patet quod ſit ſecundus titulus. Qui quidẽ titulus ſic duplicatus manifeſte facit pro opinione B. Aug. attribuentis auctoritatem omnium pſalmorum ipſi Dauid, & diuerſitatem titulorum, in quib. alij dicuntur quaſi auctores, attribuit officio cãtoratus. ſ. eo quod Dauid auctor diſtribuebat quoſdam pſalmos quibuſdam canctorib. quod ſatis hẽtur ex hoc titulo, vbi duo quaſi auctores nominantur. ſ. filij Chore & Heman, quod non contingit in propheticis locutionibus. Licet. n. prophetæ concurrant in eadem ſententia, non tamẽ in eadem forma verborum. Nec vnquam legitur quod vna & eadẽ prophetia numero duob. prophetis ſimul & ſemel attribuatur. Cũ igitur iſte pſalmus attribuatur primo filijs Chore, ſecundario vero Heman, manifeſtum quod iſti non ponuntur hic tanquam auctores, ſed potius tãquam cantores. Filij. n. Chore erant Leuitę, ſimiliter & iſte Ezritę, vt habetur in locis allegatis per Poſtillatorem ad planum & verum ſenſum eorum quę allegantur, vñ & vtriuſq; tanquã cantorib. Dauid diſtribuit iſtum pſalmũ, qua rõne eis intitulatur. Poſſunt ẽt multi cõformiter vnum & eundẽ pſalmum vel hymnum cantare ſub omnimoda cõformitate ſonorum & modulaminũ, non tñ eandẽ prophetiã ſub eiſdẽ verbis & ſyllabis proferre. Quilibet. n. propheta hẽt ſuum proprium modum loquendi ſeu ſcribendi in prophetijs. Vnde & Hieron. dicit in prologo ſuper Iſa. q; ipſe fuit vrbanæ eloquentiæ, non aũt Ieremias, & ſic de alijs, vñ apud veros Hebręos modus loquẽdi totius Pſalterij eſt cõformis quaſi ab vno propheta ſeu auctore cõpoſitus, ſicut & Pẽtateuchus, & alij libri qui tñ vnũ hẽnt auctorẽ. Poſtillator vero volens fugere rõnem quæ pro B. Aug. manifeſte facit, aſſerit q; auctor huius pſalmi fuit Hemã Ezraite, volẽs excludere filios Chore, qđ non valet cum pſalmus iſte primo intituletur filijs Chore, & ſecundario Hemã, vt dictũ eſt. Sciẽdũ ẽt q; multi Hebræorũ expoſitores ſunt iſtius opinionis. ſ. Bea. Auguſt. allegantes ad hoc illud quod legitur 2. Regum 23. c. vbi de ipſo legitur quod fuit egregius pſalmiſta Iſrael vt ibidem, quę quidem allegatio videtur valida. Si. n. pſalmi intitulati filijs Chore & Aſaph oẽs eſſent ab eis cõpoſiti, potiori mõ potuiſſent vocari egregij pſalmiſtę Iſrael quam ipſe Dauid. Pſalmi. n. eis intitulati, & cõiter tractant ad literã de altiorib. myſterijs Chriſti & eccleſiæ, quã pſalmi intitulati ipſi Dauid, q pro magna parte tractant literaliter de caſib. ſuis ſingularib. prout patet in quatuor pſalmus immediate pręcedentib. Pſalm... incipit. *Quã dilecta tabernacula tua domine, &c.* Intitul... Chore. In quo quidẽ Pſalmo tractatur de beatitudi... ſti. Similiter Pſalmus qui incipit. *Benedixiſti domine,* inti... eiſdẽ tractat egregie ad literã de primo aduentu Chr... mus etiã qui incipit. *Fundamẽta eius,* eiſdẽ intitulatus notabiliter & valde cõpendioſe de eccleſia triumph... militante, vt ſupra dictũ eſt. Pſalmus vero inter præd... ſitus, qui incipit. *Inclina domine.* intitulatus ipſi Dauid literam ſm Poſtillatorem de perſecutione quam pa... Dauid a Saule, & alijs ſuis perſecutorib. quæ quidẽ ... ad literam incomparabiliter eſt minoris dignitatis r... prædictarum. Et ſimiliter inuenietur in toto Pſalteri... pro magna parte. Valde improprie igitur attribuere... Dauid q; eſſet egregius pſalmiſta, cũ filij Chore & A... militer & Hemã potius debuerint dici egregij, ſi pſ... qui ſunt eis intitulati fuiſſent auctores, & Dauid eſſet... eorũ tñ, qui ei intitulantur. Sunt etiam aliæ rationes... nione B. Aug. quæ fuerunt ſupra tactæ in ſuis locis. ... ponuntur hic eo quod reſpicit ſingularitatem iſtius...

Item ſciẽdum q; hęc dictio Mahalath, quę ponitu... titulo ſumenda eſt in illa ſignificatione. ſ. prout ſignã... dã inſtrumentum muſicum, vel certum modum ca... cui concordat hoc q; ſtatim ſequitur ad reſpondendũ ... . n. quędã cantica quæ cãtantur per modũ rñſorij, vt i... ſia frequentatur. Vñ circa titulos pſalterij vr̃ dicend... ſunt quidã qui exprimunt materiam pſalmi, vel ſaltẽ ... quo pſalmus incipit exordiri, ſicut pſal. 3. *Domine qui... plicati,* cuius titulus eſt. Pſalmus Dauid cũ fugeret ab filio ſuo, & ſic de ſimilibus. Sunt alij tituli in quib. nõ e... materia nec aliquid de contentis in pſalmo, ſed dec... modus cantandi, ac ſi diceretur in primo tono vel ... do tono, & huiuſmodi, vel declaratur organum m... quo proprius talis cantus debet poni. Et iſtis modis ... guntur. Neginoth quod ponitur in quarto pſal. & N... quæ ponitur in quinto, & Melech quæ ponitur in h... & ſic de multis alijs. Et iſtius opinionis eſt Ra. Abe... qui inter alios expoſitores Hebræos fuit perfectio... grammatica, vnde non eſt curandum quãtum ad ſen... ſum de iſtis titulis qui ad oſtenſionẽ modi cantandi v... lendi ponuntur niſi forte per modum etymologię, c... pertinet ad ſenſum literalem. vñ & eccleſia vniuerſa... auctoritas maxima eſt, nõ conſueuit legere hos titul... cleſia. His omiſſis circa materiã huius pſalmi poſtil... non modicũ a veritate deuiare, & poſtponit ẽt ſent... ctorum noſtrorum qui cõiter tenent, hunc pſal. de ... Chriſti tractare, & adhæret opinioni Ra. Sa. ſingular... ſum exponit de afflictione Iudaici populi in Babylo... tiuitate. Quam quidem expoſitionẽ. ſ. Ra. Sa. litera ... tur, vt patet manifeſte in certis Et primo in hoc quo... *In die clamaui & nocte coram te, &c.* Oſtẽſum eſt. n. ſup... ditione quod populus ille in Babylonia exiſtẽs totu... xima pars eius a qua totũ dẽt denominari erant ido... Tres autem pueri, & Daniel & Eſdras tanquam pa... pro nihilo ſunt reputandi, ſecundum Philoſophũ in ... Phyſicorum, vñ oratio talium idololatrarũ nõ erat

sque quaque. Item hoc quod dicitur. Inter mortuos liber non proprie intelligitur secundum hanc expositionem. Liberatio.n.per mortem falsa est, liberatio est, nisi in illis qui vitã meliorem certitudinaliter expectant, vñ & Philosophus improbat in Ethicis occidẽtes seipsos quantũcumq; in summa angustia. Itẽ q sequitur. *Nunquid mortuis facies mirabilia, &c.* vsq; ibi. *In terra obliuionis.* valde insufficienter exponitur secundum hanc expositionem. Vult enim Postillator allegare in persona illius populi quod nulla via esset ad reditum diuinũ cultum, nisi per reductionem populi in Iudæam, q est manifeste falsum, poterat.n. diuinus cultus reparari per alias nationes, eo modo quo dicitur Matt.3.b. *Potens est Deus ex lapidibus istis suscitare filios Israel.* Quæ quidã auctoritas bñ intellecta cõtradicit huic expositioni Postillatoris. Similiter hoc qđ dr̃. Vt quid dñe repellis orõnẽ meam, &c. nõ verificatur de Babylonicis qui (vt dictum est) indigni erãt exauditione, vñ in vanũ quererẽtur. Vt quid dñe repellis, &c. Vñ pp ista & multa alia quę ex istis possent deduci totalitér fere psal. non est applicabilis huic expositioni. Nec rationabiliter hæc expositio debuisset occupare mẽbranas, quia nec est literalis nec etiam figuralis. Vera igitur expositio huius psal. qrẽda est in gr̃a nostra vbi singula ponderantur & applicant̃ passioni Christi. Qui qdẽ Christus vere fuit inter mortuos liber, vt in glossa cũ qbuldã suis circũstãtijs.

REPLICA. In psal. *Domine Deus salutis meæ.* Bur. dicit non curandũ de titulis, ideo ecclesia vniuersalis quæ est magnæ auctoritatis non consueuit legere hos titulos, & tamen in multis locis fecit de eis magnos tractatus. Sed in materia huius psal. Bur. valde inuadit Postil. dicens ipsum multum a veritate deuiare. & postponere sententiam doctorum nostrorum qui cõiter tenent hunc psal. tractare de passione Christi. Inspicienti autem diligenter factum Postillatoris, patet quod Burg. falsum imponit Postillat. nam ipse amplectitur cum sanctis doctorib. eandem veritatem, sic dicẽs circa finẽ huius psalmi. Secũdum doctores nostros catholicos Aug. & Hier. &c. quibus in hac parte magis adhærendum est, materia huius psal. est passio dñi nostri Iesu Christi quã præuidit Psalmista per spiritum propheticum, & eam scripsit in hoc psal. loquens in persona Christi. Quę expositio q a clare tradita est, & in glossis nostris cõiter repetitur, eam nõ resumo, sed solum expono literam vt figuralẽ, iuxta illud 1. Cor. 10. c. *Omnia in figura contingebant illis.* Hic modus dicendi debuit sufficere Bur. in multis locis psalmorum, ne calumniaretur Postillatorem figuraliter exponentem, figuratam tñ & principaliter a spiritusancto materiã intentã nõ reijciẽdo. Illa aũt quę Bur. opponit contra illam figuralem expositionẽ non sunt insolubilia. Primum cum dicit quod populus tempore captiuitatis Babylonicę fuit cõiter malus, & per consequens frustra orat, quia non meretur exaudiri. Ad quod respondeo quod ista oratio nõ ponitur hic exaudibilis merito populi captiuati, sed merito prophetæ personam populi captiuandi assumẽtis, & pro populo orantis & rationes exauditionis allegãtis.

Secundo objicit Bur. de eo quod dicitur. *Fact. sum sicut ho. sine adiutor. inter mort. liber.* Quod de eis verificari non pt quia mors peccatorum pessima, non igitur libera. Ad quod dico, non est allegatio populi sed prophetæ credentis, & sperantis melioris gratiæ repositionem per mortem.

Tertio objicit Burg. cõtra illud quod dicitur. *Nunquid mortuis facies mirabilia, &c.* quod dicit incõuenienter exponi, quã si non sit via reparandi cultum diuinum, nisi per liberationẽ populi a captiuitate prędicta. Ad hoc respondetur quod Postil. exponit non de necessitate, sed de congruitate, quia magis decuit diuinum cultum reparari per populum in datione legis desponsatum, in lege educatũ, & vnde constabat ex diuina promissione Christũ nasciturũ. Ne igit̃ promissio sacra patrib. frustraret̃ de potẽtia ordinata id fieri oportuit, q̃uis de potestate absoluta multiplex alius modus possibilis fuit, iuxta allegatum Bur. d. Matt. 3. b. *Potest Deus de lapidibus suscitare filios Abrahæ,* quam auctoritatem Burg. pensat valde contra Post. cum tamẽ laboret in æquiuocis, quia iste loquitur de potentia ordinata, ille autem de absoluta, quę respicit potentiam obiectiualem, secũdum quam quodlibet potest fieri ex quolibet, non autem secundum ordinatam, secundum quam ex asino vel lapide non fit homo. E

Quod vltimo obijcit Bur. videlicet qđ populus captiuus, quia prauus, nõ meruit exaudiri, ideo frustra in persona eius dicitur. *Vt quid domine repellis orationem meam, &c.* Soluitur ex responsis ad primam obiectionem.

PSAMVS LXXXVIII.

Misericordias. Cas. Hic Psal. de spe Christianorum & magnificentia domini multa dicit, per quæ nemo se ... qui digne supplicet quod verus Israel ita intelligit. Cassiodorus. Primo de misericordia & veritate se cantare promittit Pro... tus mente tangit? Sed sępe lęti tristium meminimus, & sani dolorum sine dolore, & inde amplius lęti & grati sumus. Sic itaque & miseriæ recordatio nil beatitudinis detrahit.

c *Veritatem.* Promissionem. In ore, nõ ex ore labitur, sed in ore diu tanquam dulce versatur.

b *...æternum.* Cassiodo. Remig. Quomodo, misericordias in æternum cant, & gratias agit, ut miseriæ non meminit? Quomodo autem plena beatitudo si memoria reatus

d *Quo. dixi.* Hic dicit, vnde scit? & quæ misericordiæ Dei, per Christum sint?

Aug. Quas misericordias, & quã veritatem cantabo? Ecce.

Quo. di. Q. d. ego homo secure dico, qđ tu Deus dixisti, per spiritũ manifestasti.

Miseri.

a Robusti, quod nullus est nisi in spe promissionis Dei vnde hic agitur. b ¶ i. qui vere Deum videt.

Intellectus Ethan Israelitæ. PSAL. LXXXVIII.

a Vnde propheta, robustus non in se sed in misericordia Dei ait. ¶ Aug. Vnde robustus est homo qui in se infirmus. Ita ad tempus misericordiæ in æternum. b In æternum duraturas. c Iucunde annunciabo.

Misericordias domini in æternum cantabo. In 1 2

a Iudæorum. b Gentium. †

generatione & generationem † annuncia- 3 † uotam faciã.

a A te dicam. Aug. quæ tua est sine qua ego mendax. b Quasi & ego dicam. Quod meum. est vt sim seruus, idest, vt inde seruiam tibi, membra enim mea domino obsequuntur. c Cantabo.

bo veritatem tuam in ore meo. Quoniam † dixisti in 4 † dixi.

F

NICOLAVS DE LYRA.
PSAL. LXXXVIII.

Misericordias Domini. *Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo & in translatione Hie.* Eruditio Ethan Ezratię. *In quo notatur autor huius Psal. sicut dictum est plenius Psalm. præcedenti. Dicitur autem Psal. iste eruditio Ethan. quia de ipso fuit eruditus per spiritumsanctum, & ipsum scripsit ad eruditionem aliorum. De materia huius psal. dicunt concorditer doctores Hebræi & Latini, quod Psal. iste loquitur de stabilitate & perpetuitate regni Dauid, quæ completa est in Christo, & in nullo alio, de cuius regno dicitur Da*niel .d. Aspiciebam in visione noctis, & ecce quasi filius hominis veniebat, &c. *& subditur.* potestas eius potestas ęterna, quæ non auferetur & regnum eius, quod non corrumpetur, *secundum expositores Hebræos & Latinos. Sed in hoc est differentia, quod Iudæi expectãt hoc esse complendum in Messia futuro, catholici vero dicunt hoc esse completum in Christo qui descendit de semine Dauid secundum carnem Roman. 1. & Matth. 1. vbi eius generatio describitur per Dauid, & de perpetuitate regni eius dixit angelus ad virginem Luc. 1. c.* Dedit illi dominus Deus sedẽ Dauid, patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternũ, regni eius non erit finis. *Diuiditur autem psal. in duas partes, quia primo psal. se excitat ad Dei laudationẽ. Secundo explicat huius laudis rationem, ibi.* Quoniam dixisti. *Circa primum dicit.* Diuisio.

1 Misericordias do. *Licet enim in Deo sit tantum vna misericordia, sicut & vna voluntas, habet tamen multos effectus ex quibus nominatur in plurali.*

2 In æter. cant. *idest, hoc carmine laudabo, et dicit in æternum quia præuidit hunc psal. vsque ad finem mundi decãtandum in ecclesia, & ista laus diuina adhuc erit perfectior in patre, sicut dictum fuit supr. Psal. 83. a.* Beati qui ha. in do. t. do. &c.

3 Annunciabo ve. *h. d. quia misericordia & veritas iustitię semper se concomitantur in operibus diuinis, licet in aliquo operi plus relucet iustitia, & in alio misericordia, sicut dictum fuit sup. plenius psal. 24.*

4 Quoniam dixisti. *Hic consequenter explicat huius laudis rationem,* Diuisio.

MORALITER.

1 Misericor. Do. Psal. iste literaliter intellectus loqtur de stabilitate regni Dauid, quæ pfecta fuit in Christo, qui secũdum carnem descendit ab eo. Moraliter autẽ potest exponi de stabilitate viri virtuosi in bono p quã acquiritur æternitas regni cęlestis, & qa virtuosus Deum laudat de bonis suis, iõ in persona eius dicitur. *Miseri. do. in æter. can.* Id est, nõ solũ in præsenti cum iustis, sed etiam cum angelis in futuro.

† *In genera. & genera. an. ve. &c.* Alios inducendo verbis & exemplis, & etiam scriptis ad Dei laudem.

4 *Quoniam dixisti.* Hic consequenter exprimitur ratio dictæ laudis cũ dicitur. *Quo. di. &c.* q misericordia & veritate iustitię acquiritur gloria cęlestis patrię, hoc enim dixit Mat. 5. b. *Beati misericordes, quoniã ipsi misericordiã cõsequẽt.* Et ibidẽ dr̃.

Beati

a *Mis.ri.ædi.fi.* Aug.vtrumq; repetit quod prædixit.Quia vniuersæ viæ domini misericordia & veritas.Non exhibetur veritas in impletione promissorum,nisi præcedat misericordia in remissione peccatorum. Deniq; veritas Iudæis quib.promissa facta sunt pertinet,misericordia,Gentib.vt ait Apostolus. Dico enim Iesum Christum ministrum fuisse circuncisionis propter veritatem Dei implendam. Gentes autem super, misericordia honorare Deum.

A .24.b.

b *In cœlis.* Qui enarrât gloriam Dei, per quos ędificatur misericordia.

In cælis præparabitur ueritas tua. * Euthy. Dei veritas Chrs dr, quia verax & nō mendax,qui etiam de seipso dixit.*Ego sum veritas.Hæc*,inquit,*veritas stabilietur in cælis*.verbū enim præparo, sæpenumero apud Hebræos accipitur pro stabilio, atque ista reddit Symmachus,quod autem Christus in cælo esset stabiliendus,beatus Dauid alibi tradidit, dicens. Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis.

†Percussi fœdus cū electis meis stabiliā Rom.15 b. Sup.18.a.7.

*Cela

B

a Non temporali ædificatione: — Per cælos.

a æternum misericordia ædificabitur in cœlis, præparabitur 1
b — a Vel fine eis,vt alij habent. ¶Per eos. etiam hoc. — b Dixisti quod præparabitur veritas,dixisti 2 — c Aug.nouum quo renouamur ad nouam hæreditatem. — d Non omnibus qui de carne Abrahæ vel Dauid, sed.
c veritas tua in eis. † Disposui testamentum electis meis, 3 4
d — a Illi regi,vel Christo.
e iuraui Dauid seruo meo vsque in æternum præparabo se- 5 †
a Quod & semen Abrahæ,id est,Christum vel credentes id est nos qui credimus semen Christi sumus. — b Id est,in æternum. In omnem generationem. — c Regiam potestatem, vel fideles in quibus Christus requiescit & regnat.
f men tuū. Et ædificabo in generatione & generatione sedem 6 †
a Laudabunt. b Ex te dicente & iurante certi. c Quod redimus, iustificas per misericordiam. Non merita sua,sed. d Vbi confitebuntur.in ecclesia Et hoc est quod subdit.
g h tuam. * Confitebuntur cęli mirabilia tua domine, † etenim 7 8

c *D.sposui testamentum electis meis,&c.* * Bas.& Theod. Illud verbum *dixisti* & cum his coniunctum est.Has passiones cum electis feci:electos vero nuncupat Abraham & Isaac & Israelem,& insuper dixisti iurasse Dauidi, in æternum eius semen custodire, & fore vt per omnia sæcula eius thronus florescat,sic cum Dei promissa percurrissent, finemque rerum minime cernerent,nihil quidem absurdi a calamitatibus dicere coguntur, sed laudibus vniuersorum præsidem prosequuntur.

d *Iuraui Dauid seruo meo.*Securus est iste,ideo quia Deus dixit securior,quia iurauit.Iuratio Dei promissionis est confirmatio ex vtroque fit homo Ethan,idest,robustus.

e *In æternum.* Cas.Non est temporalis ædificatio misericordiæ,sicut ruina iniquitatis temporalis est. Destruitur enim iniquitas temporalis in quibusdam,vt in eis ędificetur æterna misericordia,vnde Ieremiæ dominus dicit.*Ecce ego constitui te super Gētes & regna,vt euellas & destruas,& disperdas,& dissipes, & ædifices & plantes.*

C

In

f *In generatione.* Aug.Generatio enim non potest toties ti quoties transit.Repetitio ergo pro omni generatione ponitur. Vel duæ sunt generationes,vna carnalis,altera futura in resurrectione.In vtraq; prędicatur Christus,hic vt credatur,pdicabitur ibi vt videatur. Et hoc est quod supra.*In generatione & generatione.* *Te.ino.m.* Et nunc videt Christus in his quos regit, videbit & tunc in sanctis.

g *Confitebuntur c.* Cas. Diapsalma secūdo diuersis modis laudes, & potentiam Dei describit, sicut dixisti, ita Confitebuntur laudabunt.

Cōfitebuntur mira. In omni misericordia prum, in iustificatione impiorum quid laudamus nisi mirabilia Dei? laudas quia surrexerunt mortui, plus lauda quia redempti sunt perditi. Vides enim hominem heri voraginem ebrietatis, hodie ornamentum sobrietatis. Vides enim hominem heri cęnum luxuriæ,hodie decus temperantiæ. blasphematorem Dei,hodie laudatorem Dei. Vides hominem heri seruum creaturæ, hodie cultorem creatoris. sunt mirabilia quæ confitentur cęli.

h *Etenim veritatem.* Cassiodorus. Vel fine enim mirabilia quomodo omnia agit & administrat vbique. in ecclesia vbi creditur.*verbum caro factum*, & quod vnus Deus.

✠ Euth. Abundat dictio, enim.Confitebuntur inquit,mirabilia tua,quod scilicet admiranda operatus, tatem tuam, hoc est, quod veras esse facies promissiones tuas,atque hæc lætus admodum & gaudens dicit, ob randam nimirum promissionem gratias, inquit, tibi cœlestes illæ virtutes,in sanctorum illorum Ecclesia, cęlis sunt:huiusmodi autem Ecclesiam Paulus, primitorum Ecclesiam appellat descriptorum in cęlis. Q iuxta aliam expositionem,per cęlos eos homines intel qui cælestia sapiunt,sanctorum Ecclesiam, illorum e clesiam dices,qui in terra uiuentes,cęlestium angelorum tam,ac conuersationem imitantur.

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *rationem,& primo in generali,secundo magis in speciali,ibi.*Cōfitebuntur. *Circa primum sciendum quod ratio huius laudis principaliter est perpetuatio regni Dauid in Christo,quę describitur principaliter in hoc Psal.vt dictum est, sed quia lex disponebat ad Christum,secūdum quod dicitur Gal.3.d.*Lex pædagogus noster fuit in Christo, *& ideo data fuit illi soli populo de quo Christus erat nasciturus prout dictum fuit plenius in princ.Exod. Et ideo secūdaria ratio dictæ laudis est datio legis & vtrūque beneficium hic describitur in quodam generali,præmittitur tamen modus qualiter processerunt ex ordinatione Dei,cum dicitur.* Quon.di. *Idest,ordinasti.*

1 Miser.ædific.*Quia effectus diuinæ misericordiæ prius reuelantur sanctis angelis,qui sunt executores operū diuinorum quam hominibus. Dicit etiam ædificabitur in cælis, quia per effectū diuinæ misericordiæ circa Christi mysterium reparatur ruina angelorum.*

2 Pręparab.ve. *Idest veritas iustitiæ tuæ,quæ semper concomitatur opus misericordiæ.Consequenter procedit ad duo beneficia prædicta,& primo ad legis dationem,cum dicitur in persona domini,*

3 Dispo.te. *i.legem quæ frequenter in ve.Te.vocatur testamentum.*

4 Electis me.*Idest,filijs Israel quos legi in populum peculiarem,consequenter procedit ad beneficium principale.d.*

Iuraui

5 Iuraui Da.ser.meo. *Id est,non deficiet generatio tua de tuo vsque ad Christum, quod patet impletum per Christi gene. Matth.1.*

6 Et ædificabo,&c.sedem tuam. *Idest,regnum tuum continuo succedentibus generationibus vsque ad Christum, & ita factum nisi reges a Dauid descendentibus posuissent impedimentum, promissio sicut & multæ aliæ in scriptura fiunt sub conditione a Dauid descendentes Deo obedirent, sed quia multum declinauerunt ad idololatriam,vt patet 3.Reg.ideo regnum Dauid tempore fuit interruptum.*

7 Confitebuntur. *Hic consequenter explicantur duo præfata beneficia in particulari,& primo quantum ad legis dationem. quantum ad regni Dauid perpetuationē,ibi.Tunc locutus es. mum sciendum q lex fuit data satis cito post exitū de Ægypto hic mentio fit de isto exitu & aliquibus beneficijs illi populo Et primo de beneficijs exhibitis ante ingreßum,terræ promissionis do post ingressum,ibi.*Thabor.*Circa primum dicitur.*Cōfit &c.*Hoc enim confitebantur facto in descensu mannæ de cęlo scribitur Sap.16.c.Panem paratum de cælo præstitisti eis,*

8 Etenim ve.tuam.*De adimpletione promissionis factæ & alijs patribus, quibus promisit terram Chanaan, quam confessi sunt filij Israel intrantes terram illam.*

MORALITER.

† *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam,quoniam ipsi saturabuntur.* Itē resumatur.*Quon.dixisti,disposui test.ele.meis,* Idest,apostolis & imitatoribus eorum hoc enim dixit Luc.22.c.Ego dispono vobis,sicut disposuit mihi pater meus regnum.

Iu-

5 *Iuraui Dauid ser.m.* Idest stabili virtuoso.

† *Vsque in æternum præ.se.&c.* Idest, fructum operum quod est cęleste solium,ideo subditur.

† *Sed.tu.* Et quoniā ex hoc laudandus est Deus,iō su

7 *Confitebuntur cæli.* Idest,ciues cęlestes.

Quoniam quis. August. Notandum q, idem sunt cœli & nubes, scilicet, prædicatores. Sed cœli prædicatores, propter fulgorem veritatis. Nubes, quæ nebulosæ sunt, propter mortalitatem carnis, & quia transeunt, vbi & abscondita, quæ post in iudicio clarebunt.

b *filiis.* Augustin. Vel superis, vel hominibus. Ne ergo putur tantum homo Ille enim naturalis nos adoptiui. Ille genitus, nos creati. Ille ab æterno genitus, nos in tempore facti. Ille vnicus, nos multi.

c *per om.* Augustinus. Angelos vel homines, qui sunt superiores eius imperio, qui ei dono proximant.

d *tui.* August. Qui a fecisti, sed est nobis misericordia quæ exhibet veritatem, non in loco vbi natus & in omnes circumitu. ex q est veritas, quæ vers is cum ibi cœpit prædicari, mare eum circa ari- ludæorum, vt Samsonem fremere cœpit, sed tu domine non finis ten... supra id quod potest homo.

e *Vuleratum.* Humiliatus est perdēdo quos tenebat, vulneratus percussio corde vbi superbiebat.

f *Superbum.* Augustinus. Scilicet, draconem qui in mari factus est ad illudendum ei qui per humilem Christum in quo alij sunt humiles humiliantur, humiliauit se Christus, vt humiliaret superbum. Superbus enim superbos tenebat, vulneratur diabolus vulnerato Christo, nōdum ex toto mortuus est.

Psal. 103.

a ¶Impletionem promissionum. b Quasi, securi de re prædicant. ¶Q d. nullus.

a veritatem tuam in ecclesia sanctorum. Quoniam quis in † nu- 1

a ¶Prædicatoribus. ¶Etsi potentes. b ¶Potentia. ¶Christo etsi ipse sit homo. 2
¶Qui & in nube carnis venit. c ¶Essentia. d Christo. ¶Quo filius Dei vnicus.

b bibus æquabitur domino, † similis erit Deo † in filiis Dei? 3

a ¶Verè nullus, quia Deus qui glo. quia non possunt exæquari, consilium eorum est eredere in illum & in eo gloriari. b Potentia.

Deus qui † glorificatur in consilio sanctorum, magnus & ter- 4

a ¶Qui vbique est, nusquam finitus, nihil habet circa, nisi quia per carnem in vno loco fuit qui locus habet circa se omnes Gentes in qua missis Apostolis per miracula factus est magnus & terribilis. 5 6

c ribilis super omnes qui in circumitu eius sunt. Domine 7 8

a Aug. Cœlestium vel quibus illi ditantur. b ¶Cas. Ex te illi quia omnia fecisti cœlum & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt. c Qui venies in nubibus cœli.

d Deus † virtutum quis similis tibi? potens es domine & veritas 9

a Aug. Te enim permittente surgit mare. b Honori sæculi. ¶Velitis. c ¶Etiam. 10
¶Non solum dominaris, sed etiam. 11

tua in circumitu tuo. Tu dominaris potestati maris, motum 12

a ¶Non penitus tollis, vt mereatur quis coronam. b Aug. Vt autem ramos maris eneruetur in ipso mari humiliaiti. 13

e autem fluctuum eius tu mitigas. Tu humiliasti sicut vulne- 14

a ¶Idest, in fortitudine tua, vel in Christo.

f g ratum, † superbum, † in brachio virtutis tuæ dispersisti inimi- 15

a Vel meos. b Confitebor cœli mirabilia tua, & merito quia. c ¶Qui pluunt veritatem. d Ecclesia quæ excipit veritatem in circumitu ¶Subditi. c Totam ecclesiam. 16 †

h i cos tuos. Tui sunt cœli, & tua est terra: orbem † terræ, & ple- †

a Ea vel eos quibus quotidie impletur. b Firmasti. c Diabolum. †
d Amaros quibus turbatur ecclesia. †

k l nitudinem eius tu fundasti, aquilonem, & † mare tu creasti 17

† vel cœlo

† inter filios

† terrarum

† dexterā, vel meridiem

g *Inimicos.* Augustinus. Aerias potestates vel Iudæos per mūdum dispersos, vel de hominibus alios assumpsit qui sunt spolia diaboli, alios reliquisti quos post eum abire permisisti.

h *Tui sunt cœli, & tua est terra, &c.* Augustinus. Ideo in cœlo triumphauit de diabolo, quia eius est cœlum. In terra de Iudea, quia eius est terra. Cur ergo illi in alienis superbierunt?

i *Tu fundasti.* Cur ergo in eum se erigunt, cuius est ambitus mundi, & omnes creaturæ quæ in eo sunt?

K *Aquilonem.* Diabolum.

l *Mare tu creasti.* Seculum. Stulte ergo in eum se erigunt, a quo consecrata sunt.

Basilius.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In ecclesia san.* Idest, loco diuino cultui deputato, vbi conueniebant homines sancti & deuoti.

2 *Quoniam quis in nu. æqua. do.* Istæ nubes fuerunt illa nubes quæ præcedebat populum de Aegypto exeuntem. Exo. 13. & nubes densissima, quæ operuit montem Sinai qñ dominus dedit ibi legem. Exo. 19. & de illa nube procedebant decem quę dominus dixit, populo. Exo. 20. In istis autem duabus singulariter apparuit virtus diuina.

3 *Similis erit Deo in filiis Dei.* Filij Dei dicuntur angeli, sicut Iob 1. b. *Cum venissent filii Dei, vt assisterent coram domino.* Est igitur sensus: *Quis in filiis Dei*, scilicet in angelis sanctis erit similis Deo? per æqualitatem, quasi dicat, nullus: etiam ille qui inter omnes est excellentior distat a virtute Dei in infinitum.

4 *Deus qui glorificatur in consilio sanctorum.* Id est, angelorum quibus secreta diuina primo reuelantur, vt per eos ad homines referantur.

5 *Magnus.* Potestate.

6 *Terribilis.* Reuerentia & honore, eo modo quo dicitur Gen. 28. d. Quam terribilis est locus iste, idest, reuerendus & venerabilis.

7 *Super omnes qui in circumitu eius sunt.* Idest, super omnes angelos qui ei assistunt.

8 *Domine Deus virtutum.* i. angelorum qui executores sunt diuinæ voluntatis, vnde vnus ordo nominatur virtutes.

9 *Quis similis tibi.* Quasi dicat, nullus, per æqualitatem, quia angeli supremi distant a Deo improportionabiliter, & aliæ creaturæ multo fortius, ideo subditur.

10 *Potens es domine.* Potentia infinita, quæ soli Deo cōuenit.

11 *Et veritas tua in circumitu tuo.* Veritas intellectus nostri causatur a rebus, sed veritas intellectus diuini est causa rerū, causa vero relucet in effectibus suis, & ideo veritas diuina in omnibus relucet creaturis, vnde glo. super psalm. 11. a. *Defecerunt veritates, &c.* Sicut ab vna facie resultāt multæ similitudines in pluribus speculis, sic a veritate diuina multę veritates in creaturis. Dicuntur autem creaturæ esse in circumitu Dei, non quia includatur in eis, sed quia intimior est omni creaturæ quam ipsa sibi eius principia intrinseca vniens, & inesse conseruans.

Veritas Dei veritatis nostrę causa est.

12 *Tu dominaris potestati ma.* Quia ad eius imperium mare fuit diuisum, vt præberet filiis Israel transitum per siccum.

13 *Motum autem fluctuum eius tu mi.* Quia tunc aquæ factę sūt quasi murus solidus ex vtraque parte diuisionis. Exo. 14.

14 *Tu humiliasti sicut vul. super. &c.* Idest, Pharaonem & eius exercitum eos ibi submergendo.

15 *In brachio vir. tuæ.* Quasi dicat, ista perfecta sunt per tuam potentiam, vel quod dicitur hic: In brachio virtutis tuæ dispersisti inimicos tuos, potest referri ad victoriā filiis Israel quam dedit eis dominus de Amalec, Exo. 17.

16 *Tui sunt cœli.* Quasi dicat, non est mirandum, si fecisti talia, quia tu fecisti omnē creaturam, cęlestem & terrestrem, & ideo est in obedientia tua.

17 *Aquilo. & ma. &c.* In Heb. & in translatio. Hiero. habetur: Aquilonem

MORALITER.

2 *Quoniam quis in nubibus, &c.* Per nubes intelligunt ecclesię prædicatores, Isa. 9. b. Qui sunt isti qui vt nubes volāt. Per filios Dei angeli sancti, vt habetur Iob 1. b. *Cumq; assisterent filii Dei coram domino.* Est igitur sensus, q in viris perfectis, & angelis sanctis, nō est aliquis similis Deo per æqualitatem, sed excedit eos in infinitum, ideo subditur:

4 *Deus qui glorificatur, &c.* Idest, super omnia glorificandus est & laudandus.

11 *Et veri. tua in cir. tuo.* Idest, veraces tui associantur tibi in præsenti per gratiam & per gloriam in futuro.

12 *Tu dominaris potestati maris.* i. potentibus huius sæculi.

13 *Motum autem fluctuum eius in mit.* Idest, elationes superborum deprimis & calcas, ideo subditur.

14 *Tu humiliasti sicut vulneratum superbum, &c.* Et quia sicut deprimis superbos, sic exaltas humiles, & subditur.

16 *Tui sunt cœli.* i. contemplatiui in cęlestibus eleuati.
† *Et tua est terra.* i. actiui bene dispensantes bona terrena.
† *Orbem terræ.* Idest, hominem, qui dicitur minor mundus.
† *Et plenitudinem eius.* Scilicet, bonorum operum.
† *Tu fundasti.* Esa. 26. c. Omnia opera nostra operatus es in nobis domine.

17 *Aquilonem & mare tu creasti.* Id est, terrorem gehennæ & † amari-

* Basilius & Theodoretus. Sic exposuit Theodotion, A Boream & notum tu creasti, & venti, inquit, & orbis partes opera tua sunt. Porro non temere harum duarum partium meminit. Sed quoniam ex parte Australi Hierosolymæ sunt Aegypti, & ex Aquilonari parte sunt Assyrij, cum euertissent vere Aegyptiorum audaciam, libertatem ipsis largitus est, facile tibi, inquit est & hos, vt illos, qui non sunt destruere.

a *Thabor & Hermon in no. tuo.* Augustinus. Montes Syriæ, & per eos gentes accipiuntur, a parte totum per synecdochen.

b *Exultabunt.* Christo veniente allegorice.

B Thabor Iudæi, ad quos primum lumen venit.

a ¶Hæc omnia fecisti, & inde. ¶Quod in illis fecisti, plus valet ad dominationem tuam quam illorum voluntas ad malitiam suam. ¶Isti ad quos a te lumen summo venit lumine. b Qui anathema dant diabolo. c Non in suis meritis. d Quasi dicat a te facti, a te defensi sumus, quia.

a b Thabor & Hermon in nomine tuo † exultabunt, tuum bra- 1

a Quo humiliasti superbum. ¶Semper est. b Et semper. c Aug. Operatio in superbos, vt humilientur. d Numerus prædestinatorum qui est ad dexteram collocandus clarificetur, & augeatur.

† Confirmetur c chium cum potentia. † Firmetur manus tua, & exaltetur dex- 2

a ¶Aug. In fine erit manifestatio iustitiæ tuæ, & iudicij tui, cum separabuntur oues ab hœdis quæ nunc occulta sunt. b Et tunc erit. c Vtique in die iudicij. Nunc ergo quid? præit Misericordia, delens peccata, & veritas, implens promissa, vt non timeantur iudicia futura, quæ gaudia cum non sufficiat exponi, ait: Beatus pop. qui scit iub. 3

d tera tua: iustitia & iudicium † præparatio sedis tuæ. Miseri- 4

a Post iudicaturi. ¶Vnde iubilandum. 5

† præeunt e f cordia & veritas † præcedent faciem tuam, beatus popu- 6

a Id est, scit de illo esse gaudendum, quod dici non posse nouit. b Vnde autem iubilatio? de gratia, de Deo, omnino non de te homine. c Illuminatione spiritus vel filij. 7 8

g h lus qui scit iubilationem. Domine in lumine vultus 9

Hermon. Gentes quæ prius fuerunt anathematizatæ. In nomine tuo exultabunt, coniunctis in angulari lapide duobus parietibus.

Augustinus. Thabor. Veniens lumen, a summo sci. lumine quo veniente fit anathema eius, idest, diaboli, qui nos tenebat in errore suo. Quod est, a te datum est, vt illuminemur, vt anathema demus diabolo.

* Basilius & Theodor. Per hæc totam promissionis terram ostendit, quandoquidem hi montes illius terræ sunt. Hoc autem Exultabunt, Aquila Laudabunt: Symmachus vero Benedicent dixit. non dixit hoc montes facturos esse, sed homines qui montes, vel iuxta montes incolunt.

c *Firmetur manus tua.* * Beda. Quasi dicat, & vt semp exultent in nomine tuo, ideo dñe manus tua. idest, protectio tua firmetur, id est, firma & statoria sit in eis, ne deficiāt si proficiant, & ita nunc firmetur manus tua, vt tandem exaltetur dextera tua, id est, exaltentur illi ad dexteram tuam statuen C di. Et vere ita erit, scilicet, exaltabitur dextera tua, quæ erit præparatio sedis tuæ, id est, quia præparabit tibi iudiciariam sedem

sedē in eis, iustitia & iudicium, id est, actio & discretio. Iudicium enim proprie est discernere inter bona & mala. Iustitia vero est bonis insistere, mala vero repellere. Vel a Firmet manus tua in eis, sicut prius. In quib. manus au nunc non firmabitur, in his exaltetur tandem dextera, idest, potentia. Tale est illud. D ra tua inueniat nes qui te oder Et verè ita erit præparatio sedis erit, idest, quam dicabis. Et q iudicabitur a te stitia scilicet & cium. Iustitiam ad bonos, iudi vero, quod pro natione ponitur malos. Tunc en rit iustitia quan ni gaudebunt viderint illud non videntes derunt, iudicium vero erit quando mali cōtremiscent viderint illud, quod irridentes credere noluerunt.

d *Præparatio sedis tuæ.* Cassiodorus. Sedes Dei æterna in iudicio apparebit parata, cum ipse videbitur iuste iudicare, Vel, modo homines discernendo & iusta tenendo parant se sedem domino.

e *Misericordia & veritas præcedent faciem tuam.* A similitudine præcursoris domino hospitium præparantis.

f *Beatus populus qui scit.* Cassiodorus. Ille scit, qui suam iustitiā non in sua sed in domini virtute ponit, vel qui cantat, corde intelligit: vnde sequitur hoc præmium, in lumine, id est, in contemplatione trinitatis perseuerabunt.

g *Iubilationem.* Iubilus gaudium quod verbis explicari potest, nec tamen penitus reticeri.

h *Domine in lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt.* Cassiodorus. Commendat gratiam de qua lus. Augustinus. Vel in beneplacito tuo, idest in Christo, ideo in ipso, quia assumpsit carnem nostram in quo nostra spes.

NICOLAVS DE LYRA.

* Aquilonem & dextrum tu creasti. *Per dextrum secundum quod dicit Ra. Sa. intelligitur pars australis opposita aquiloni: quia si homo vertat faciem suam de occidente versus quem Iudæi adorant, ad orientem, habet austrum ad partem dexteram.*

1 Thabor. *Hic consequenter describuntur beneficia post ingressum* Thabor. *terræ promissionis, cum dicitur:* Thabor & Hermon. *Thabor est mons in terra promissionis, in quo fuit denuntiata victoria Barac de Sisara, & de eius exercitu Iudicum 4. c. quæ victoria fuit facta virtute diuina, vt sequitur ibidem 5. c.* De cœlo dimicatum est ꝯ eos. *Et pro gratiarum actione Delbora & Barach cantauerunt canticum Iudicum, 5. c. de monte vero Hermon non recolo aliquod notabile factum ibi, nisi dicatur illud quod supra posui psal. 41. scilicet, quod Hermō est mons propinquus in loco Iordanis, vbi transierunt filij Israel sicco pede, de quo beneficio Deum laudauerunt, propter quod dicitur:* Thabor & Hermon in nomine tuo exul. *idest, erunt occasio exultationis pro effectibus tuæ virtutis ibi ostensis.*

2 Firmetur manus tua. *Contra inimicos nostros.*

3 Exaltetur dextera tua. *Eos debellando. Quod fuit impletū quando Iosue debellauit reges Chananæorum.*

Iusti-

4 Iustitia & iudicium præparatio sedis tuæ. *Sedes autem Dei dicebatur propitiatorium, vt dictum fuit Exo. 20. Ista sedes fuit ta quando arca testamenti supra quam erat propitiatorium, bilem mansionem quod primo fuit in Silo, Iosue 18. Secundo plo Salomonis 3. Reg. 8. ad præparationem autem huius præc tia Dei, & iudicium, quibus Chananæi fuerunt debellati, et pter nequitias suas eiecti. Et similiter tempore Salomonis qu ta est pax populo Israel ne turbaretur ab omnibus aduersarijs cumitu 3. Reg. 4.*

5 Misericordia. *erga nos.*

6 Et veritas. *Erga patres nostros, quibus promisisti dare terram Chanaam in eorum filijs.*

7 Præcedent faciem tuam. *Expellendo aduersarios d vt arca tua & propitiatorium habeant quietam mansionem, diuinæ laudes ibi cantabantur, ideo subditur.*

8 Beatus populusqui scit iubilationem. *Isti erant sacerdotes & Leuitæ ad diuinum obsequium deputati, de quibus adhuc subditur.*

9 Domine in lumine vultus tui ambulabunt. *Idest, in lumine naturalis rationis quod est quædam impressio diuini luminis, fuit supra Psal. 4. & in lumine diuinæ legis in quo lumine sacerdotes Leuitæ alios præcedebant tanquam magis edocti.*

MORALITER.

† amaritudinem pœnitentiæ tu pœnitentibus immisisti.

1 *Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt: tuum brachium cum potentia.* Per Thabor qui interpretatur lux veniens, infusio gr̃e significatur, & per Hermon exclusio culpę, quoniam anathema meroris interpretatur, & hæc duo exultari faciūt in Deo, & in brachio virtutis eius, Et quia depressio malorū & exaltatio bonorum est appetenda, subditur.

2 *Firmetur manus tua.* In malorum depressione.

Et

3 *Et exaltetur dextera tua.* In bonorum sublimatione. quoniam hoc perfecte fiet in finali iudicio, sequitur.

4 *Iustitia & iudicium præparatio sedis tuæ.*

5 *Misericordia & veritas præcedent faciem tuam.* Quia tu tas iustitiæ manifeste relucebit in damnatis, & miseri in electis, ideo subditur.

8 *Beatus populus qui scit iubilationem.* Cum angelis sanc

9 *Domine in lumine vultus tui ambulabunt.* Nam in lum riæ quicquid pertinet ad eorum gloriam, videbunt.

c *locutus es in visione.*
...siod. Diapsal- ...ertio promissio ...patris de Christo superior laus nō ...bia, quam pater ...infirmat aucto- ...ritas.
...siodor. Aug. Quando dispo- ...testamentum, ...m hæc diceres tunc locutus es ...s, reliquis pro- ...in visione, non ignoranter lo- ...int, sicut Mon- ..., & quidam alij ...ci dixerunt.
... *uid seruum meum,* ... *sancto meo vnxi* ...
...g. manu fortem ...n obedientem, ...n eo posui adiu- ...n.

a Thabor & Hermon. Homines. b Quod benedicitur in terris, idest, Christiano
c Non in se: d Qui in se exultat, non tota die exultat quia cadit.
e Quis illuminat, & iustificat?

tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die, et in 1
a Non sua in quo deprimerentur. b Hic & in futuro. c ¶Vere tua. 2
d Exaltatio. Non solum illuminat, sed posse dat.
iustitia tua †exaltabuntur. quoniam gloria virtutis eorum 3
a Idest, quia tibi placuit, non quia digni sumus. b Potestas nostra. 4
c Cas. Aliter impulsi caderemus quia infirmi.
tu es, & in beneplacito tuo †exaltabitur cornu nostrum. quia 5
Nostræ carnis. a Qui sanctificat Israel vel regis. 6
† domini est † assumptio nostra, & sancti Israel regis nostri. 7
a Vnde scis hæc prædicta? b Aug. in occulto in reuelatione quam fecisti, vnde 8
prophetę dicti sunt, idest, videntes. c Palam per eos. d Hominum. 9
a Tunc locutus es in† visione sanctis tuis, & dixisti. Posui adiu- 10
¶Christo. Qui potens est ille electus? vnde subdit. a ¶Super omne nomen. 11
Immunem a peccato. b Iudaica vnde notus. †
torium † in potente, & exaltaui electum de † plebe mea. In- 12
a Idest, Christum, qui est de semine Dauid. Qui est electus. b Vnde?
c Secundum quod homo, vnde. Vnxit te Deus oleo exultationis præ consortibus tuis, Psal. 44. b. 13
d Verbum cooperabitur. 14
b ueni Dauid seruum meum, oleo sancto meo vnxi eum. Ma- 15
c a In operibus, in passionibus. b Secundum quod homo. c Fortitudo. 16
d Contra aduersa, vt peragat incepta. 17
nus enim mea †auxiliabitur ei, & brachium meum †cōfirma- 18
Cas. Eousque confirmabit quod. ¶Aug. sæuit quidem, exercet sed prodest, non nocet. 19
d bit eū. †Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis nō 20
e 21

bolus nihil proficiet in eo, quasi dicat, in Adam quidem inimicus fecit & perfecit, in isto quidem, faciet quod suum est id est, tentabit eum, sed nihil proficiet nec in ipso nec in suis. Exercebit eum, sed non nocebit, proderit ille sæuiendo, in quo coronabuntur isti vincendo, & filius iniquitatis, id est, angelus apostata quem genuit iniquitas, non apponet nocere ei. Ponet quidem vt noceat ei, quando eum crucifigi faciet & occidi sed postquam viderit eum resurgentem & ascendentem, non amplius apponet nocere ei, imo etiam æternaliter gaudebit quod prius nocere conatus sit. D

†fortitudinis. †susceptis † de populo meo. E †roborabit

...nus enim mea. * Bed. Vere vngam eum, quia sic agam ...o. s. manus mea, id est, misericordia & protectio mea ...abitur ei, quantum ad susceptam humanitatem, & bra...um meum, idest, verbum meum personaliter illi vnitum ...nabit eum contra oēm lapsum. Et ideo inimicus diabolus

d *Inimicus in eo.* Aug. diabolus, vnde. Venit princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Io. 14. d.
e *Filius iniquitatis non apponet nocere.* Iudas non apponet, non addet effectum voluntati. F

A facie

NICOLAVS DE LYRA.

1 In nomine tuo exultabunt. *Te deuote laudando.*
2 Tota die. *Id est, singulis diebus, horis tamen ad hoc competentibus qui portebat eos aliquando refici & quiescere.*
3 In iustitia tua exaltabuntur. *Quia ad sacerdotes Leuitici generis casus dubij referebantur, vt viderent quid esset iustum vel iniustum & eorum sententia inuiolabiliter obseruabatur, vt habetur Deu. 17.*
4 Quoniam gloria virtutis eorum tu es. *Hoc est virtus eorum & potentia ad tuam gloriam ordinatur.*
5 In beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum. *i. potestas nostra, quæ per cornu designatur in scriptura. Cuius causa subditur.*
6 Quia domini est assumptio nostra. *Sua virtute educendo nos de Aegypto, & in terram promissionis inducendo.*
7 Sancti Israel. *Et pro, idest, Dei Israel, qui est sanctus sanctorum, quod Israel est hic genitiui casus, sicut Esa. 1. b.* Blasphemauerūt sanctum Israel. *idest, sanctum Deum Israel.*
8 Regis nostri. *Ab eductione enim Israel de Aegypto vsque ad tēpus Saulis nullus habuit proprie potestatem regiā, super illos nisi Deus sicut declaratum fuit supra libro Iosue & Iudicum, propter quod cum populus petiuit regem, dominus dixit ad Samuelem. 1. Reg. 8. b.* Non te abiecerunt sed me ne regnem super eos.
9 Tunc locutus es. *Hic consequenter describitur in speciali principale beneficium, scilicet, de perpetuitate regni Dauid. Circa quod primo recitat diuinam promissionem secundo regni Dauid deiectionem, ibi.* Tu vero repulisti. *tertio implorat eius restitutionē, ibi.* Vsquequo domine. *Prima adhuc in tres partes, quia primo recitatur promissio de regni Dauid promotione. Secundo de successorum eius correctione, ibi.* Si autem. *Tertio de Dauid regni perpetuatione, ibi.* Misericordiam. *Circa primum dicitur.* Tunc. *scilicet, illo tempore, quo Saul tanquam rex fuit populo prælatus.*
10 Locutus es in visi. sanctis tuis. *i. Samueli de inunctione Dauid. 1. Reg. 16. & ipsi Nathan de successione regni Dauid. 2. Reg. 7.*
11 Et dixisti. Posui in adiuto. *Scilicet, meum.*
12 In potente. *Idest in ipso Dauid, qui a iuuentute leonem & ursum & gigantem interfecit. 1. Reg. 17.*
13 Et exaltaui electum. *idest, Dauid.*
14 De plebe mea. *id est, de humili statu, quia tunc pascebat oues actu. 1. Reg. 16. ideo subditur.*
15 Inueni Dauid seruum meum. *idest, seruum fidelem et bonū.*
16 Oleo sancto meo vnxi eum. *Primo per Samuelem 1. Reg. 16. Secundo super Iudam tantum. 2. Reg. 2. Tertio super totum Israel 2. Regum 5.*
17 Manus enim mea. *idest, fortitudo mea.*
18 Auxiliabitur ei. *Contra hostes.*
19 Et brachium meum. *Repetitio est eiusdem sententiæ ad maiorem expressionem.*
20 Nihil proficiet inimicus in eo. *Id est, Saul cum satellitibus.*
21 Et filius iniquita. *Id est, Absalom cum sibi adhærentibus, qui valde inique rebellauit contra Dauid patrem suum quærens eius mortem.*

Et

MORALITER.

1 *In nomine tuo exultabunt tota die.* Id est, semper. Psal. 83. a. Beati qui habitant in domo tua domine, in sæcula sæculorum laudabunt te.
3 *In iustitia tua exaltabuntur.* Id est, secundum merita præmiabuntur.
4 *Quoniam gloria virtutis eorum tu es.* Obiectiue. Est enim beatitudinis obiectum.
5 *Et in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum.* Ducendo nos ad gloriam ipsorum. Et quia per beneficium incarnationis est assecutio beatitudinis, sequitur.
6 *Quia domini est assumptio nostra.* In vnitate suppositi.
7 *Et sancti Is.* Accipitur hic, & pro idest, scilicet, Iesu Christi, qui proprie dicitur Israel, eo quod eius anima Deum clare vidit ab instanti creationis.
9 *Tunc locutus es.* Homine namque Christo ad dexterā Dei patris exaltato missus fuit sup apostolos spiritus sāctus reuelans mysteria, propter quod B. Petrus tunc allegauit prophetiam Ioelis esse completam. *dicit dominus. Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri, & iuuenes vestri visiones videbunt.*
11 *Et dixisti.* Hic reuertitur ad describendum hominem virtuosum, cum dicitur. *Et dixisti.* cuius dicere est facere.
† *Posui adiutorium in potente.* Id est, super virtuosum stabilē, nam sine diuino adiutorio non posset operari virtuose, Ioa. 15. a. Sine me nihil potestis facere.
13 *Et exaltaui electum de plebe mea.* Scilicet, meritis.
15 *Inueni Dauid seruum meum.* Id est, constantem virum, quia Dauid manu fortis interpretatur.
16 *Oleo sancto meo vnxi eum.* Scilicet, gratia, tanquam pugilē contra diabolum, sed quia cum habituali gratia requiritur motio diuina, sicut instrumentum perfectam formam artis agere non potest sine motione artificis, ideo sequitur.
17 *Ma. enim mea auxiliabitur ei, & brach. &c. Nihil profi. &c.* Scilicet, quandiu adherebit mihi.

A a *A facie ipsius inimicos.* Aug. Cum facies eius peccatores respicit a criminibus separantur, quibus non est locus sub præsentia eius.

b *Et veritas mea & misericordia mea cum ipso, & in nomine meo exaltabitur cornu eius.* August. Sæpe misericordia & veritas commendatur nobis, vt ea reddamus Deo sicut misericordiã dedit delens peccata, veritatem, implẽs promissa. Si reddamus misericordiam, vt miserorum misereamur veritatem ne inique iudicemus, ne altera alteram impediat, aliter nõ sumus ĩ via vbi hęc sibi occurrũt.

B Euthymius. Cornu Dauid Christus est, hoc est, illius gloria. Nam quemadmodum quædam animalia cornua emittũt e capite, quę non tantum fortitudini sunt, sed ornamento, ita ex beato Dauid, qui Iudæorum fuit caput, veluti eorum rex (principes etenim capita appellamus) pulcherrimum quoddã cornu germinauit, qđ non robur tantum sed gloriam atque ornamentum etiã ei præstitit. Alia etiam ratione põt illius cornu dici, quia ratione diuinitatis omnibus est sublimior. Cornu.n. membris omnibus corporis supereminet. Ex persona igitur Dei Patris dicit Propheta, qđ cornu Dauid, ipse nimirũ Chr̃s exaltandus esset in ipsius Dei nomine. Exaltatus est autẽ Christus in nomine Dei, eo quod & ipse Dei

C nomẽ habet, & ab omnibus appellat᷑ Deus. Hic autem cõsona sunt, ea quę in Euangelio legimus dicta a Zacharia. *Et erexit cornu salutis nobis, in domo Dauid pueri sui, sicut locutus est per os sanctorum*, eos nimirũ ꝓphetas intelligens, beatus Dauid superius filios Dei appellauit. Per Dauid autem Dauid illius generationem intelexit.

c *Et thronum eius sicut dies cœli.* ...

d *Si autem dere.* Non solum de persistentibus, sed & de cadentibus hęc promitto.

Ioachim, Iudæi semen Dauid positũ in seculi, hoc est seruatũ in regno ... Iechonias vero in perpetua seruitute detẽtus est: Tũc itaque desitum est ꝓrsus regnũ, & thronus Dauid, & nullus amplius sedit. Nã Zorobabel post reditum e captiuitate nõ rex sed dux, adeo vt regnum Dauid in posteros quadringentorum annorum tempus superauerit.

a Cas. Faciet quod suum est, sed non nocebit. Post resurrectionem. b Aug. paulatim enim credent quasi comminuto capite vituli veniant in potum populi. c Idest comparatione sua.

a † apponet nocere ei. Et concidam a facie ipsius † inimicos 1

a Vt fugiant ab ipso irato ad ipsum placatum. b Ab ipso ad Christum. c Cassio. Nihil diuersum est inter patrem & filium, virtutes quas habet pater habet & filius.

b eius, & odientes eum, † in fugam conuertam. Et veritas mea 2

a Quod est Deus. 3

& misericordia mea cum ipso, & in nomine meo exaltabitur 4

a Opera ostendam in mundo. b Idest, dominabitur in gentibus, quæ significantur per mare. c Flumina enim currunt in mare cupidi, in amaritudinem seculi & tamen hi subditi Christo. Cupidis etiam subdam. 5 †

cornu eius. Et ponam in mari manum eius, & in fluminibus 6

a Operationem. b Dicens. Secundum quod Deus. 7

dexteram eius. Ipse † inuocauit me, pater meus es tu, Deus 8

Secundum quod homo. Mei infirmi salutem. a Præ alijs honorabo illum a similitudine, sicut primogeniti honorari solent præ alijs.

meus & † susceptor salutis meæ. † Et ego primogenitum †

a ¶ Constituam. b ¶ Alias apud reges, quod iam impletum est. c Et quia potestas non est temporalis, subdit. 9

ponam illum excelsum præ regibus terræ. In æternum serua- 10 11

a Cassio. cui perpetua data est potestas in cęlo & in terra. b Cassio. quia quæcunque de illo prædicta sunt, integre impleta sunt. c Aug. Qui eius mediator, & testis, & hæreditas.

bo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele 12

a ¶ In æternum. b Christianum. c Aug. Thronus regum terræ est vt dies terræ qui transeunt sed dies cęli semper præsentes sunt, vbi erit thronus eius in æternum.

c ipsi. Et ponam in seculum seculi semen eius, & thronum 13

Christi.

d eius sicut dies cœli. Si autem dereliquerint filii eius legem 14

meam, & in iudiciis meis non ambulauerint. Si † iustitias 15

Male operando offenderint. 16

meas prophanauerint, & mandata mea non custodierint. Vi- 17

Marginal notes: † Affliget eũ. † Percutiã. † Inuocabit. † Fortitudo (rupes). † Iustificationes.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et concid. ini. *Idest, Philisthæos quærentes destruere regnum eius. 5. Reg. 2.*

2 Et odientes eum in fu. eo. *Idest Ammonitas & Syros, qui fugerunt a facie exercitus Dauid 2. Reg. 10.*

3 Et ve. mea. *Implendo sibi promissum.*

4 Et misericordia mea. *Remittendo ei multiplex peccatum, scilicet adulterium cum Bethsabee, homicidium Vriæ, & superbiam in populi numeratione, vt habetur. 2. Reg. 11. & 24. licet enim pro istis peccatis Dauid fuerit punitus temporaliter, non tamen æternaliter.*

5 Et in nomine, &c. cor. eius. *Idest, potestas regia, propter quod subditur.*

6 Et ponam in ma. *Quia Dauid subiecit sibi terram Philisthinorum situatam super mare mediterraneum.*

7 Et in flu. *Idest, Syria, vbi sunt plura flumina. Vnde & Mesopotamia Syriæ, & dicitur a μέσος quod est medium, & πόταμος fluuius, quia est in medio fluuiorum hinc & inde currentium sicut dictũ fuit plenius Gen. 24. Et hoc fuit impletum, quando Dauid debellauit Syros & tributo subiecit 2. Reg. 10.*

8 Ipse inuocauit me. *Dauid enim fuit valde deuotus, & frequenter inuocauit Deum & saluatorem, vt patet in hoc libro psalmorum in pluribus locis.*

9 Et ego primogenitum ponam illum. *Idest, honorabilem, sicut filius primogenitus est honorabilior aliis.*

10 Excel. præ re. ter. *Scilicet illius temporis vel pre regibus qui erant in circuitu Iudeę quos Dauid subiecit sibi, vt habetur. 2...*

11 In æter. ser. illi mise. meam. *Quia saluatus est salute æterna.*

12 Et testa. me. fi. ip. *Idest, fideliter adimplebo, quod sibi promisi de successione regni & aliis bonis, & hoc per Nathan prophetã 2. ... 7.*

13 Et po. in se. *Idest in succedentibus generationibus seruando ... ipsius vsque ad Christum in quo perpetuabitur regnum eius, de quo ... ditur & thronum eius sicut dies cęli.*

14 Si au. *Hic consequenter psal. recitat promissionem factam ipsi Dauid de successorum eius benigna correctione, quæ habetur. 2. ... 7. & hic recitatur in persona Dei dicens.* Si au. dere. f. e. *Idest ... ab eo descendentes.*

15 Legem me. *Quod factum fuit tempore Achaz, Manasse & Sedechiæ vt habetur. 2. Regum.*

16 Si iu. &c. *Quod fecerunt eorum aliqui idololatriam inducendo, etiam intra templum domini.*

17 Visitabo in virga, *Quasi dicat non exterminabo eos totaliter vtens austeritate iudicis, sed castigabo eos afflictionibus tẽporalibus zelo paternę correctionis & hoc maxime factũ fuit, qñ rex Sedechias captus fuit, & Babylonẽ ductus, & sic regnũ Dauid interruptum fuit.*

MORALITER.

1 *Et con. a fa. ip. ini. eius.* Scilicet dęmonẽ, & mũdũ & carnẽ.

3 *Et ve. me. & c. cum.* Idest supra merita sibi dando.

5 *Et in nomine meo.* Non in suo.

† *Exaltabitur cornu eius.* Idest potestas ad regendum virtuose propter quod sequitur.

6 *Et ponam in ma. manum.* Ad reprimendum pestiferos per mare turbulentum designatos.

7 *Et in flu. d. e.* Ad ꝓmouẽdũ bonos p aquas dulces intellectos. 8 *Ipse inuo. me. pa.* Recognoscẽdo suũ ẽsse naturę & gratiæ sibi datum a me.

† *Et susce. sa.* Dando esse gloriæ.

9 *Et ego primoge. po. il.* Dando sibi partem in hæreditate cęlesti ante subditos sibi.

10 *Excel. præ regibus ter. Mat. 11. b.* Qui minor est in regno cęlorum, maior est illo, &c.

11 *In ęter. ser. il. miseri. meam testa.* Dando sibi ęterna bona. Et quoniã filij degeneres nõ saluantur bonitate patris sequitur.

14 *Si autem de. f.* Scilicet, naturales vel spirituales.

17 *Visitabo in.* Iuste puniendo.

A a *n virga.* Quis.n.est filius, cui non dat pater eius discipli-
n Dat disciplinã pater, vt non auferat misericordiã. Cędit
c tumacē, vt reddat hæreditatē: *Quem enim Deus diligit, cor-*
ri, &c. Non est ergo tantum misericordia vocantis, sed &
flagellantis & verberantis, vnde sequitur: *Et in verbe. &c.*
b *Non dis.* Augusti. non tollit misericordiam ei, qui Cristianus quidem e. Quod si homo iniquus est, vt fugit accedente patri, ipse se alienat, non pater abijcit eũ.
B c *Neque prophana.* Prophana esset promissio, si esset inexpleta. Nunquid propter malos pisces nihil ex illa sagena mittitur in vascula? Mittentur vtiq; bonos pisces, idest, quos destinauit.
d *Semel iu.* Cassio. non frequenter, sed semel, qui nõ variatur.
e *In sancto.* In homine Christo, in quo complendum erat quod iuraui, vel, Dauid, idest, Christo, per sanctitatem, Semen Christiani.
f *Sicut sol in conspe-*

a ¶ Non ideo perdam eos. Vt medicus. b ¶ Aug. etiam in virga est misericordia, cędit quidem, sed reddit hæreditatem. Idest in leui correctione. c ¶ Visitabo. d ¶ Grauiori tribulatione.

a sitabo in virga iniquitates eorum, et in † verberibus peccata 1

a ¶ Dauid scilicet, Christo, idest, a corpore eius quod est vnum cum capite. 2

b eorum. Misericordiam autem non dispergam ab eo,

a ¶ Aug. Ad hoc, non tollitur a nobis misericordia liberantis, ne noceat veritas iudicantis. b ¶ Violabo. ¶ Aug. non quia filij eius peccant ideo mendax ero ego, etsi paleæ recedunt non tamen ideo Christus sine hæreditate, manet immobile testamentum: nouit dominus qui sunt eius.

3

c † neque nocebo ei in veritate mea. Neque prophanabo testa 4

a ¶ Patrum. b ¶ Repetit ad confirmationem. c ¶ Prophetis. 5

mentum meum, et quæ procedunt de labiis meis, non † fa- 6

a ¶ Vere non faciam irrita. Aeternaliter vel immutabiliter. b ¶ Homini Dauid filio Isai. c ¶ In secreto vnde prophetæ biberunt. d ¶ Nulli verus ero. 7 8

d ciam irrita. Semel iuraui in sancto meo, si Dauid mentiar, se 9

e ¶ Aposiopesis. a ¶ Christus. b ¶ In regno Dei. c ¶ Idest illi quibus insidet & dominatur, idest membra quæ portant caput. d ¶ Erit. 10

f men eius in æternum manebit. Et thronus eius sicut sol in 11

a ¶ Quod non est in conspectu hominum. b ¶ Quæ non iterum iniuriatur. c ¶ Inde. d ¶ Aug. quia in nullo sic contradicitur fidei Christianæ, sicut in resurrectione corporum, ipse Christus carnem suam suscitauit, vt obuiam iret omni contradicenti, & in cœlum tulit, vt testis esset, contra quod philosophi impossibile iudicabant. Et qui posset membra sua sic sanare, vt ea vulnerata fuisse non apparerent, cicatrices tamen seruauit in corpore, vt vulnus dubitationis sanaret in corde. ¶ Aug. illa omnia promisisti hæc autem contraria fecisti tu ipse quæ tamen ad salutem.

conspectu meo, & sicut luna † perfecta in æternum, et testis †

a ¶ Dauid & eius regnum. b ¶ ¶ Non abstulisti. Ne in illo Dauid, sed in alio promissa firmius sperata compleantur. 12

g in cœlo † fidelis. Tu vero repulisti † & despexisti, † distu- 13

a ¶ Vetus scilicet, Iudæorum non est regnum eius, non sacrificium vel ara deorum. b ¶ Quod seruo factum erat. 14 15

listi Christum tuum. † Auertisti testamẽtũ serui tui, propha- 16

Augustinus. Secundum animam, sicut luna secundum carnem, quæ mutabilis, quia in vtroque tunc perfecti erunt gemina stola candidati & glorificati, quam significat tabula versus cubiti per mediũ secta in ve. test. quę duos parietes tabernaculi in angulis occidentalis partis posita cõtinebat, quia fides tã noui quam ve. test. post mortis occasum gemina beatitudine glorificabũtur, & inde testis fidelis est in cęlo, idest,

idest, Christus. D

✻ Basilius, & Theodoret. Pro hoc nomine *Testis*, Symmachus dixit, Quis testificatus est, & in septuagesimo primo Psalmo beatus Dauid de dño Christo pdixit, *Ante solem permanebit nomen ipsius, & simul cum sole durabit, & ante lunam in sæcula sæculorum.* Quoniam cũ sol est in causa tẽporis metiendi, exoriẽs, occidens, & diẽ noctemque efficiẽs, merito per solẽ voluit solij æternitatẽ ostendere, promisit autẽ semen illius in ppetuũ conseruare. Porro q̃ hęc pollicitus est, & testatus est, in cœlo est, & veris fidelibusq; vtitur verbis. E Hoc modo cum dixissent promissiones Dauidi factas deplorant calamitates sibi immissas.

† flagellis delicta

† mutabo

g *Tu vero re.* Cassio. Diapsalma. Quarto aduersa prædictis promissionibus ponit, ne putentur in alio impleri quã in futuro tũc Christo.

† ad nihilum deduxisti
† iratus es cũ vncto tuo

Cassiod. *Tu ve. re.* Quasi, Christianis hęc bona, sed nõ Iudæis, qui se priuaue rũt promissione, & hoc est: Tu vero Christum tuum, idest, vnctum Dauid a regno repulisti pro peccato quod commisit contra Vriam de Bethsabee. *Et despexisti*, vel *spreuisti*, quia multa indigna passus, distulisti, diu in tribulatione, testamẽtum promissa Iudæis, ad gentes lata sunt.

Augu. Tu vero. Vel hęc oĩa de Christo & ecclesia, repulisti, ad patibulum Christum tuum, & in despectum dedisti. F vel

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Misericordiam.* Hic consequenter Psal. recitat promissionẽ de regni Dauid perpetuitate, quæ habetur 2. Reg. 7. & hic recitatur in persona dei dicentis: *Misericordiam autem non disp.* idest, totaliter auferam.
2 *Ab eo.* Idest, eius successione.
3 *Neque no.* Idest, nocumentum irreparabile inferam.
4 *In ve. mea.* Modus est asserendi, quasi dicat, sicut sum verus Deus, ita tale nocumentum non inferam.
5 *Neque prophanabo.* Idest, promissum ipsi Dauid factum.
6 *Quæ procedunt de labijs meis.* Idest, de labijs Nathan prophetæ in persona mea loquentis ipsi Dauid 1. Reg. 7.
7 *Non faciam irrita.* Sed sequetur effectus tempore debito a me dispositO, vnde subditur.
8 *Semel iura. in sancto.* Idest, in me sancto, sicut Gene 22. c. dicitur, *Per memetipsum iuraui di. &c.*
9 *Si Dauid mentiar.* Hic accipitur si, pro, idest, non mentiar ipsi Dauid.
10 *Semen eius in æternum manebit.* Quia generationes a Dauid vsq; ad Christũ peruenerũt, vt prædictũ est, in quo ppetuatum est eius regnum, ideo subditur.
11 *Et thro. eius sol.* Quia sicut sol & luna durabunt in perpetuum, ita Christi regnum.
12 *Et testis in cęlo fidelis.* Quia non solũ est iudex, sed ẽt testis corã patre de his quæ fiunt in terris, & maxime de hoc qđ sustinuit pro salute humani generis, propter quod in corpore eius reseruatæ sunt cicatrices ad testimonium veritatis.
13 *Tu vero repulisti & despexisti.* Hic cõsequenter Psal. declarat deiectionẽ regni Dauid qđ maxime contigit p captiuitatẽ Babylonicam, quam Psal. præuidens dicit. *Tu vero repulisti & despexisti.* scilicet, regnum Dauid tempore Sedechiæ.
14 *Distulisti Christum tuum.* In quo promisisti perpetuare regnũ Dauid. A captione.n. Sedechię vsq; ad natiuitatẽ Chri fluxit magnum tempus, in quo sancti patres illius temporis pro tali dilatione suspirabant & affligebantur, secundum quod dicitur Prouer. 13. b. *Spes quæ differtur dispergit, &c.*
15 *Auertisti testamentum serui tui.* Idest, promissum factum Dauid seruo tuo retardasti, ideo dicitur hic. *Auertisti & non abstulisti.* 16 *Prophanasti in terra sanctuarium eius.* Idest, prophanari permisisti.
In

MORALITER.

1 *Misericordiam autem.* Quia boni patres non sunt puniendi pro filiorum peccatis.
3 *Neque propha.* Quia dicit hoc Ezech. 18. *Pater non portabit ini. &c.*
8 *Semel iu.* Idest, meipso qui sum sanctus sanctorum, Ge. 22. c. *Per memetipsum iuraui, &c.*
9 *Da. men.* Idest, virtuoso non mentiar.
10 *Semen, &c.* Idest, fructus operum suorum æternaliter durabit.
11 *Et thro.* Quantum ad gloriam animæ.
† *Sicut lu.* Quantum ad gloriam corporis.
Et
12 *Et te. in c.* Quia sancti ex perpetua laude sunt testes bonitatis diuinæ.
13 *Tu ve.* Licet autẽ homo sit pfectus in virtute, cadere tñ potest Deo permittente, & diabolo procurante, sicut patet de Dauid in facto Vrię, & de Petro in Christi negatione, ĩo de tali dicitur: *Tu vero repulisti & despe.* post eius casum, nam de se cadit in peccatũ. Osee 13. ca. *Perditio tua ex te Israel, tantummodo ex me auxilium tuum.*
14 *Distulisti Chri.* Idest, a cõsecutione bonorũ promissorum.
15 *Auertisti testa.* Repetitio est eiusdem sententiæ.
16 *Prophanasti in terra.* Idest, prophanari permisisti in terrenis desiderijs cor eius, qđ erat prius templum spiritus sancti.

A vel distulisti a gloria, ad tempus, vel secundum membra.

Testamentum. Promissio videt euersa, & sancti prophani reputantur. Sepes, prelatos, destruxisti, dũ occiduntur. *Et posuisti fir. eius for.* i. qui firmabant alios docẽdo, iã sunt timori, dũ affliguntur, & quidam iam sunt direpti a transeuntibus viã quæ est Christus.

tatem aliquam peragebant. A præcedenti igitur signauit quod cõsequitur, ac si diceret, omnes illius festiuitates p[…] sus dilecti.

b *Sedem eius in ter. collisisti.* Idest, regnum eorum vbique t[…] rarum deletum est, quia iam non est de eis princeps.

Auertisti ad gla. Idest, prædicationem. *Non es aux. ei in bel.* sed dedisti ad passiones. Destruxisti eum ab emun. &c. idest, quidam mundi defecerunt, & in terrã redacti sunt. Minorasti, vt putatur, dũ cito de vita auferuntur.

† diadema Nazareum)

† munitiones eius formidinẽ (contritionẽ confractionem vel munitiones eius cõtriuisti)

† tribulantiũ

a Vbique terrarum. b Sancta quæ habebant, terrena ostendit [illegible] c Vbi defensionem Dei perdiderunt. Aug. munimenta quibus eos munieras vt diriperentur.

nasti in terra † sanctuarium eius. Destruxisti omnes † sepes 1 2

a Quod erat eis firmamento, est timori pro culpa, idest, Deus. b Augu. Vt iam dicatur si Deus naturalibus ramis non pepercit, nec tibi parcet.

eius, posuisti † firmamentum eius formidinem. Diripuerunt 3

a Dauid, idest, Israel vbique dispersus. Nihil in futuro prouidentes. b Gentes quæ transeunt vitam istam. c Habitus est opprobrio gentibus.

4 5

eum omnes transeuntes viam, factus est opprobrium vicinis 6

¶ Hęc omnia in Iudæis impleta.

suis. Exaltasti dexteram † deprimentium eum, † lætificasti om- †

a Populus armatus sine Deo inermis est. ¶ Augu. Solebant paucis multos vincere, modo vincti & captiuati.

nes inimicos eius. * Auertisti † adiutorium gladij eius, & non 7

a Hoc grauius omnibus. b Flagella non emundat eos. Quia fide caret Iudæus qua mundantur corda. 8

9

a es † auxiliatus ei in bello. † Destruxisti eum ab emundatione, 10

a Vt putatur dum cito auferuntur.

b & sedem eius in terra collisisti. † Minorasti dies † temporis 11

c a Idest, repulisti. b Hæc dura intulisti Iudæis. Sed. c Israel a fide & a salute. 12

d eius, perfudisti eum confusione *. Vsquequo domine † auertis 13

e a Non domine, sed Israel saluus fiet. Cæcitas enim contingit in Israel, vt plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Id est, semper. b Interea tamen. Vel sub interrogatione, ira tua exardescet sicut ignis? quasi. Non domine, sed potius. 14 15 16

f in finem, exardescet sicut ignis ira tua? † Memorare † quæ 17

c *Minorasti* Q[…] diu staret regn[…] eorum si sub D[…] d *Perfudisti eum c.* Quia gestat opp[…] brium infidelita[…] *Minorasti.* Augu[…] tabant se regn[…] ros in æternum, […] minuisti dies re[…] eorum, vt nõ st[…] iuxta opinionem[…] rum. e *Vsquequo dom[…]* Cassiodorus. […] psalma. Quinto. […] ce in quo impl[…] promissiones, […] cet, in substantia […] uid, quæ viuit, […] ruit animã, ide[…] Christo. Augustinus. […] vsquequo non […] suscitas Christ[…] Quę substantia? […] nihil nisi per ip[…] mor. nullus, […]

Augu. Quare illa pmisit Deus, & ista fecit: hæc fecit vt pmissa firmaret. Dauid erat cui promittebantur omnia in semine qui est Christus implenda. Nec ergo quia ei dicta sunt, viderentur impleta, destruxit ea Deus in Dauid, vt quæ necesse erant fieri, quia Deus iurauerat, quærantur in alio, vnde & Salomon cecidit, ne putaretur semen Dauid in quo impleretur promissio. Sic & cũ dictum fuit Rebeccæ, maior seruiet minori, Iacob adorauit maiorem, vt hæc promissio in alijs expectaretur.

* Etiam

† erexisti eum

B

† Minuisti

3. Reg. 11.

Gen. 25. c.

a *Destruxisti eum.* Hæc omnia uenerunt Iudęis, non tamen ablato eis Christo & ęterno regno, sed dilato.

C

Destruxisti ab emundatione eius. ✠ Euthymius. Cessare eũ fecisti a consueta purgatione. Aspersionibus enim vtebantur & purificatorijs Iudęi, quãdo celebritatẽ aut festiuitatem

καθάρσεως ἀπὸ καθαρισμοῦ. [illegible]

Quis est homo qui uiuit & non uidebit mor. nullus, [...] iam postulat subuenire homini, uel specialiter Iudęis.

f *Memorare quæ mea substantia.* Augu. Dicit hoc Dauid c[…] positus in Iudęis, spe in Christo. Quę sit mea substan. e[…] dęi deficiunt, non deficit mea substantia, non omnino [e]rit radix, unde ueniet Maria, & de ea ueniet semen cu[i] missum est. Nã de populo illo virgo Maria, de virgine [ca]ria caro Christi, & caro illa non est peccatrix, sed pecc[ato]rum mundatrix.

✠ Nunq[…]

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In terra san. e.* Idest, templũ quod dicitur sanctuariũ Dauid, eo q̃ pręcepit illud ędificari per Salomonem filium suum, & pręparauit impensas, & tradidit exemplar ædificiorum & vasorum. 1. Para. 28. quod fuit prophanatum, quando per Chaldeos fuit combustum. 4. Reg. vlt. & bene dicitur, prophanasti in terra sanctuariũ, quia sanctuariũ quod est in cęlo, prophanari non potest.

2 *Destruxisti omnes sepes eius.* Idest, muros Ierusalem & aliarum ciuitatum, quos destruxerunt Chaldæi.

3 *Posuisti firmamentum eius.* Idest, Ierusalem, quæ erat fortior ciuitas tanquam metropolis.

4 *Formidinem.* Quia etiam post reditum captiuitatis Babylonicę illi qui habitabant ibi, erant in magna fortitudine, vt habetur Nehe. 1.

5 *Diripuerunt eum omnes.* Quia Samaritani & alij qui erant ipsis propinqui, irruẽtes in populum Iudæorum homicidia faciebant, & prædas rapiebant, & ideo subditur.

6 *Factus est oppro.* Quia gloriabantur de prædis & occisionibus in populo Israel factis. & ex hoc patet sententia sequẽtis versus: Exaltasti dexteram, &c.

7 *Auertisti.* Idest, fugere fecisti.

8 *Adiutorium gladij eius.* Idest, viros debellatores qui per gladium debebant defendere populum, & ipsi fugerunt nocte de Ierusalem, vt habetur 4. Reg. vlt. ideo sequitur.

Et

9 *Et non es auxiliatus ei in bello.* Contra Chaldæos.

10 *Destruxisti eum ab emunda.* Dum enim populus erat [in ter]ra promissionis, vtebatur aquis lustrationis ad purific[andos] homines inquinatos ex tactu alicuius morticini seu al[terius] rei immundæ, secundum quod dicitur Nu. 19. Sed duc[to] populo in captiuitatem cessauit talis emundatio.

11 *Et sedem.* Idest, maiestatem regni abstulisti.

12 *Minorasti dies.* Quia tunc multi viuentes vtriusque [se]xus fuerunt occisi & mortui, & sic dies vitæ eorum fuerunt [mi]norati.

13 *Perfudisti.* Quia ad terram longinquam fuerunt f[ilij] Israel ducti captiui confusibiliter valde.

14 *Vsquequo.* Hic consequenter Psal. implorat regni [...] restitutionem. d. *Vsquequo domine auertis.* idest, oculos [mise]ricordiæ tuæ a nobis.

15 *In finem.* Id est, ita diu.

16 *Exardescet si.* Q. d. ita exardescet ira tua, quod nun[quam] extinguetur sicut nec ignis habens combustibile app[ositũ], cum tñ parcere & misereri sit tibi proprium, ideo sub[iungitur].

17 *Memorare quæ mea sub.* Idest, quam fragilis est hu[mana] natura ad casum, secundum quod dicitur Gen. 8. d. *[Sensus] enim & cogitatio cordis humani prona sunt ad malum ab ado[lescen]tia sua*, & ideo semper indiget tua misericordia, & ho[c con]sequenter ostendit ex vltimo fine hominis di.

N[…]

MORALITER.

2 *Destruxisti omnes sepes eius.* Idest, permisisti destrui in eo clausuras virtutum.

3 *Posuisti firma.* Quia tu qui eras eius firmamentum, factus es eius formido propter culpã demeritum.

5 *Diripuerunt.* Idest, dæmones ad nocendum hominibus discurrentes. Iob. 1. b. *Circumiui terram & perambulaui eam.*

6 *Factus est op.* Idest, fidelibus alijs.

† *Exaltasti dex.* Laxando super eum potentiam dæmonum.

7 *Auertisti.* Scilicet, verbi diuini in ore ipsius, Greg. hom. 38. Cuius vita despicitur, restat vt eius prędicatio cõtemnatur.

Destruxisti

10 *Destruxisti eum ab emunda.* Idest, a sacramentoru[m qui]bus peccata mundantur, debita ministratione.

11 *Et sedem e.* Idest, dignitatem eius despici permisisti.

12 *Minorasti d.* Idest, minorari pmisisti in bono, sicut [de ho]mine vago dicitur, quod perdit tempus suum. Sed [qu]oniã talis aliquando pęnitet & petit misericordiam, ideo [di]citur in persona eius.

14 *Vsquequo auertis in finem.* Quasi dicat, non decet tu[am cle]mentiam.

16 *Exardescet sicut ignis.* Qui dicit, nũquã sufficit. Pro[u]. 30.

17 *Memorare quæ mea substantia.* Idest, quam fragili[s ad] peccatum.

N[…]

a *[N]unquid enim va.* Aug. Omnes filij hominū ierunt in vanitatem, non tamen vane constituisti eos, vnde ergo mundas a vanitate? per semen in quo est mea substantia de quo dixit, Quis est homo?
b *Quis est homo.* Augusti. Nulli hoc conuenit nisi Christo: Et enim resurgentes uenit, & non videbunt mortem, non tamen ipsi eruunt animas suas de manu inferi. sed ille qui potest animam ponere, & iterū sumere, cui nemo cā tollit.
Cassiodorus. Vel nullus viuet vel eruet animam. Et hoc fit, vbi sūt misericordiæ? Iam fit promissiones ... eri, quas Dauid ...
Euthymius. ... posuit pro nul... & subaudienda ... eadem dictio in ... ndo versiculo, ... disceret, & quis est qui eruet, &c. Per inferni vero manū, possessionem & tyrannidē mortis intelligit, & quoniā necessario futurū est vt moriamur, eo quod mortalē habemus naturam, opportune participari optat Dei misericordiam in præsenti vita.
c *Vbi sunt mi.* Cas. Diapsalma. Sexto in mēbris etiā implent promissiones, non tēporaliter, sed spiritualiter. Et loquitur in persona ecclesiæ.
d *Memor esto domi.* Augu. Vt remuneres, videtur oblitus dum differt.
e *Opprobrii seruo.* Cass. Illati seruis a multis gentibus.
Aug. Quod ego ecclesia. Continui, idest, portaui. In sinu, in secreto mētis, quia palam non audebat loqui.
f *Benedictus.* Casio. Contra maledictiones gentium.
Aug. Benedictus. Exclamatio ex visa claritate Christi.

a In Christo. Alias non.
a mea substantia, nunquid enim vane constituisti omnes filios 1
a Quantus. b Surgens a morte non videbit mortem, quia iam non morietur fuit tamen in morte, seu eruit animam suam.
b hominū? Quis est homo qui viuet, & non videbit mortem? 2
Alias it. a Ecce iam habemus in quo promissa fiunt, sed credentes adhuc laboramus, propter hos ergo dicit, Vbi sunt mi. tuæ an. do. &c. Quasi tu eruis, & non propter te mortui.
c eruet animam suam de † manu inferi? * Vbi sunt misericordiæ 3
Olim patribus factæ.
tuæ antiquæ domine, sicut iurasti Dauid in veritate tua? † 4 5
a Aug. Iam Christus sedet in cælo, & crimen obijcitur Christianis de Christo. b Augustin. Diu continuerunt Christiani opprobria in corde, nec audebant aperte resistere, sed iam nunc est mirabile nomen Christi apud reges terræ.
d e Memor esto domine † opprobrii seruorum tuorum, quod 6
a Opprobrium. b Dicentes perijsse Christum.
continui in sinu meo multarum gentium. Quod exprobra- 7 8 †
a Iudæ. & pagani. b Cas. Exaggerat scelus. c Scilicet. Quid exprobrauerunt? Au. quod mortuus est Christus, quod crucifixus, quod est mutari a temporali vita ad æternam a terra ad cælum, a Iudæis ad gentes. Quid ergo insani obijciunt? Nunquid opprobrium? vtinam & ipsi sic commutentur.
uerunt inimici tui domine, † quod exprobrauerunt commuta- 9 †
a Quasi maledictio eorum tempora is esset, sed do. &c. b Ecce quasi subscriptio post iussionem principis, quam omnes faciunt Et est confirmatio.
f tionem Christi tui † Benedictus dominus in æternum † fiat, fiat: 10 11

*Cela supra psal. 3.
† Memento
† quod probris affecerūt vestigia
† amen amen.

☞ GLOS.

NICOLAVS DE LYRA.

1 [N]unqd enim vane con. *Quasi dicat, non, quia Deus & natura nil faciunt frustra. Dicitur enim aliquid vane factum vel constitutū quādo non attingit finem intentum, sicut medicina dicitur frustra confecta vel propinata, quando nō inducit sanitatem. Nullus autē homo potest pertingere ad vltimum finem vitæ humanæ, quæ est felicitas summa, nisi ex Dei misericordia, & ideo si humano generi nō adesset, vane videretur constitutum genus humanum. Sciendum tamen quod non frustra sunt constituti, qui non pertingunt ad hunc finem, quia hoc tamen cedit ad gloriam Dei, propter quam principaliter omnia sūt, condita. Prouer. 16. a.* Omnia. n. propter semetipsum operatus est dominus. *Hoc etiam cedit ad gloriam electorū, qui ex Dei misericordia attingunt finem vltimum, & hanc sententiam deducit Apostolus satis diffuse Rom. 9. & 2. Timo. 2. ca.* In magna domo non solum sunt vasa in honorem, sed etiam in contumeliam, &c.
2 [Q]uis est homo qui viuet & non videbit mortem? *Quasi dicat, nullus, quia statutum est hominibus semel mori.*
3 [Er]uet animam suam. *Quasi dicat, nullus, pro tēpore isto in quo omnes descendunt ad infernum quātuncūque iusti, & hoc durauit vsque ad redemptionem factam per Christum ipsi Dauid promissam, vt patet per prædicta, & ideo implorat eius aduentum dicens.*
4 [Vb]i sunt misericordiæ tuæ. *Quia ab antiquo fuit promissio facta Christo ipsi Abrahæ Gene. 22. d.* In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ, *& postea ipsi Dauid 2. Reg. 7. per ipsum Nathan vt supra expositum est, ideo subditur.*
5 [Si]cut iurasti Dauid. in ve. *Idest, in teipso qui es ipsa veritas.*
6 [M]emor esto opprobrij seruorum tuorum. *Idest, opprobrii illati seruis tuis.*
7 [Q]uoniam cōtinui in sinu meo. *Idest, dissimulaui & patienter sustinui opprobrium mihi illatū ab infidelibus. Et loquitur propheta in persona populi expectantis Christi aduentum. Vel potest istud referri & melius, & ad populū catholicū, qui in primitiua ecclesia sustinuit multa opprobria patienter propter Christū secūdum quod dicitur Act. 5. g.* Ibant gaudentes a conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati, *ideo subditur.*
8 Multarum gentium. *Idest, a multis gentibus a tempore captiuitatis Babylonicæ vsque ad Christum, quia toto illo tempore quasi continue populus expectans Christum fuit in opprobrio, licet tempore Machabæorum fuerit subleuatus auxilio paruulo, Dan. 11. Et iō concepto Christo beata virgo dixit in cantico suo, Luc. 1. e.* Deposuit potētes de sede & exaltauit humiles. *Fuit. n. natura humana mirabiliter exaltata, per hoc quod fuit in vnitate suppositi a verbo assumpta, & maxime populus de quo secundum carnem fuit natus, quantum ad credentes.*
9 Quod exprobrauerunt cōmu. Chri. tui. *Quod secundū Heb. intelligitur de Messia. Ex hoc enim Christus & etiā catholici sustinuerūt multa opprobria, quia per doctrinam Christi & apostolorum reprobatur vita & doctrina scribarum & Pharisæorum, in quo erat quādā cōmutatio. In Heb. & in trāslatione Hier. habetur:* Quod exprobrauerunt vestigia Christi tu. *& tūc est plana litera, quia facta & verba Christi quæ sunt eius vestigia, fuerunt a sacerdotibus & legisperitis reprobata, & propter eorum sequelā catholici a sacerdotibus & scribis, & postea a tyrannis multa opprobria sustinuerunt & tormenta. Et quia talia sustinebant non, solum patienter, sed etiam gaudenter, vt dictum est, ideo subditur in persona eorum.*
10 Benedictus dominus in æternum. *De omnibus quæ fecit nobis in prosperis & aduersis, secundum illud Psal. 33. a.* Benedicam dominum in omni tēpore, *scilicet, prosperitatis & aduersitatis.*
11 Fiat, fiat. *Idest, ita stabiliamur per eius gratiam, secundum illud Heb. 13. b. Bonum est gratia stabilire cor, quod in aduersis & prosperis in ipso stabilire maneamus.*

MORALITER.

1 *[N]unquid enim va. con.* Quasi dicat, non: quod tamen esset si non misereris peccatorum, cum omnes sint peccatores.
4 *[Vb]i sunt misericordiæ tuæ anti.* Quibus Dauid homicidā & adulterum ad misericordiā recepisti, & sic iuramētū tuum propter enormitatem peccatorum suorum non retractasti.
6 *[M]emor esto op. ser.* Quasi dicat, etsi nō ꝓ me mihi miserearis, miserere pro seruis tuis, quibus improperatur peccatum meum, nam peccatum vnius personę notabilis improperatur alijs de statu suo.
† *Quod continui in si.* Idest, de quo sum mihi conscius.
9 *Quod exprobra. ini.* Idest. homines mali qui bonis hominibus exprobrant peccatum meum, ideo subditur.
† *Commutationem Christi tui.* Idest, commutationem meā de bono in malum, qui tamen fueram chrismate confirmatus, idest, consecratus tibi. Et quoniam talia opprobria patienter sunt toleranda maxime ab eo qui est in culpa, subditur: *Benedictus dominus.*

ADDITIO

Psal. 88. Misericordias domini. vbi dicitur in postilla: *Tui sunt cæli. &c.*
[Q]uidam expositores Hebræorum dicunt, & forte bene, quod Psal. hic numerat sex differentias positionis mundi .s. sursum & deorsum, & hoc cum dicit: *Tui sunt cęli, & tua est terra.* consequenter sinistrum & dextrum, & hoc cū dicit: Aquilonem & dextram tu creasti, consequenter ante & retro, & hoc cum dicit: Thabor & Hermon. Thabor enim est in parte occidētali respectu terræ promissionis, & sic est retro, & Hermon in orientali, & sic est ante quasi dicat Psal. Oēs differentię positionis in qbus mundus cōsistit, in tua sūt potentia, secundum quam expositionem non requiritur qđ in Thabor, vel in Hermon aliquod notabile esset factū.

A

ADDITIO II.

In eodem Psal. vbi dicitur in Postil. ideo subditur. *Beatus populus qui scit iubilationem.*

Psal. 65 a. Expositio huius versus. † *Beatus populus qui scit iubilationem.* in postil. tradita, nō vr̃ consona rationi. Tū quia non vr̃ aliqua ratio quia hęc beatitudo. s. sciendi iubilationē appropriatur sacerdotibus & Leuitis tantum. cū iubilatio in laudē Dei de qua agitur hic, toti populo ꝑcipitur, vñ legitur in Psal. Iubilate Deo o ĩs terra, & in alijs quamplurimis locis. Tū quia ex hoc qđ sacerdotes ad diuinū cultū deputantur, non sequitur q̃ in lumine Dei ambulent, sed quia in eo ambulare debent. Melius ergo vr̃ dicendū cum gloss. dicente, qđ iubilus est gaudium qđ verbis explicari non potest, nec tñ penitus reticeri, vñ & vociferationes iubilosæ cōsueuerunt fieri, qñ tanta lętitia adest, q̃ exprimi non pōt, prout de Elisabeth legitur, Lu. 1. d. qđ cum cognouisset aduentū matris Dei ad se tantū fuit lætitia plena spiritussancti, quod exclamauit voce magna quasi iubilose vociferans. Populus ergo ille, qui de lo gaudendū esse qđ dici non potest, nouit de gratia ad ꝑpetuam iubilare, & de Deo, non de homine, vñ sequitur: Dñe in lumine vultus tui. s. in illuminatione spiritussancti. Cui sententiæ proprie adaptantur sequentia vsque ibi. Et sancti Israel regis nostri.

Iubilosę voci ferationes apud Heb. quādo bebant.

ADDITIO III.

In eodem Psal. vbi dicitur in Postilla. *Misericordiam autem meam non dispergam.*

Melius vr̃ dicendū, quod hoc quod dicitur. Neque nocebo, referturad hoc qđ prædixit. Misericordiā autē meā, hoc qđ sequtur immediate. In veritate mea, & est sensus: Misericordiā meā ab eo totaliter non auferā, vt veritas mea quā illi promisi remaneat illæsa. Si. n. misericordiam ab eo abstulisset, sequeretur nocumentum. i. defectus in veritate diuina. Quæ quidem sententia replicatur sub alijs verbis, sequitur, Testamentum meum.

GLOSSA ORDINARIA.

B

a *Oratio Moysi.* Aug. Cum vetus vita & noua, mortalis & vitalis & anni qui pro nihilo, & dies q̃bus implebimur misericordia & lętitia, pœna primi hominis, & regnū secundi, hic aperte distinguātur, cōgrue nomine Moysi intitulatur Psalmus, vt eis qui recte scrutantur scripturas intimetur, legē quæ per Moysen data est, vbi terrena præmia videntur promitti, habere aliquid tale sub velamento, quale iste Psalmus osten dit. Cū autem quisque transit ad Christū, colligitur velamen & reuelantur oculi eius, & videt mirabilia de lege Dei.

b *Homi. Dei.* Remi. Homo quidē passibilis, sed tamē Dei auxilio liberādus, quasi sępe Dauid quod & Moyses orauit.

C

Cassio. Remi. Agit iste Psalmus de defectu generis humani, qui per Christum auferetur.

Beda. Non est dubitandum talia nomina titulis adhiberi quę textum Psalmorum interpretatione sua dilucident. Vñ merito vt ostendat huius supplicationis efficaciā Moysi nomē apponit, q̃ frequēter Dominū placauit iratū, q̃ et testamēti veteris minister & noui ꝑpheta extitit. Et quia vtraq; Psalmus iste cōiungit, eius nomine titulat. Quod & ipsum duplici sacramēto ꝑfulget. Moyses quippe interpretatur assumptus, eo q̃ de aquis a filia Pharaonis fuerit elatus, quod propter mare rubrū. Israelitas, ꝑꝑ baptisma significat Christianos. Aliter q̃a psalmista ęternū ante secula deū mūdi factorē & gubernatorē, humanumq; genus ꝑꝑ peccata morti obnoxiū erat dicturus, quę vtiq; oīa Moyse narrante didicerat, non immerito quæ ab ipso cognouerat, ipsius nomini consecrauit. Moyses in prima lectione inchoat a laudē iudicii beneficia eius breuiter potestatēq; commemorans. Deinde infirmitati nostrę, quam & ipse multis modis ostendit, postulat subueniri. Tertio rogat aduentum Saluatoris oculis apparere quem sciebat humano generi profutura pręstare.

† Habitaculum.

a Qui fuit minister veteris testamenti & propheta noui testamenti secundum, quam dispensationem iste psal. inspiciendus est, non quod Moyses eum conscripserit, sed quia in hoc psalmo tractantur quæ in veteri testamento per Moysen dato continentur.

a b Oratio Moysi hominis Dei. PSAL. LXXXIX.

a Tu homo quod non erat, idest, refugium. b In hoc salo seculi. c Quia nobis cœpit esse. d Aug. Id est in omni generatione, vel veteri cuius ille minister, & noua cuius ille propheta.

c DOmine, † refugium factus es nobis a gñatione 1

a Factus es refugium. sed tamen tu ipse. 2
b Augu. Angeli. Quid enim magnum est dicere de montibus qui pars terræ, quia terra & cęlo, & omnibus corporalibus prior est Deus.

d e f in generationem. Priusquām montes fierent, aut formare- 3

PSALM. LXXXIX.

c DOmine refugium. Cas. Primo æternum proponit refugium temporaliter homini.

d *Priusquam montes.* Ne autem videretur non fuisse antequam esset nobis refugium, adiungit priusquam.

e *Montes terra.* Augusti. Ecce omnis rationalis creaturæ differentia distincta est, vt montiū nomine celsitudo angelorū, & terrę nomine humilitas hominum: ideoque non incongrue verba sic disiunxit, ut diceret montes, idest, angelos fieri, & terram, idest, homines formari.

f *Fierent aut formaretur.* Aug. Formari, vel fingi, solet dici secundum corpora, fieri de nihilo.

A seci

NICOLAVS DE LYRA.
PSAL. LXXXIX.

1 DOmine re. fa. es no. *Huic Psal. præmittitur talis titulus in Heb. & in trāslatione Hierony.* Oratio Moysi uiri Dei. *& einsdem sententiæ est titulus qui cōmuniter ponitur in Biblijs, qui talis est* Oratio Moysi hominis Dei. *Dicit autem glo. super Psal. istū, quod intitulatur a Moyse non sicut ab auctore, sed quia fuit legislator veteris testamenti & propheta noui. & in hoc psal. aliqua tangūtur pertinentia ad vetus testamentū & aliqua ad nouū, ideo intitulatur a Moyse quamuis Dauid hunc psal. fecerit. Glo. vero istā procedit secundū opinionē Aug. qui dicit q̃ Dauid fecit omnes Psal. Sed beatus Hiero. q plus studuit in talibus, & omnes doctores Hebræi dicūt, q̃ plures alii fecerunt psal. inter quos auctores ab ipsis ponitur Moyses sicut plenius dixi in principio huius libri. Et istud dictum tāquā verisimilius secutus sū, nec ratio data in glo. valet, q̃a eadē ratione multi alii psal. in quibus ponūtur aliqua pertinentia ad vetus testamentū, & aliqua ad nouū intitularentur a Moyse, q̃ est manifeste falsū ex ꝑcedentibus & sequentibus. Ideo consequenter dico prout videtur mihi, q̃ psal. iste sit oratio Moysi ad impetrādū beneficia Dei populo Israel quē eduxit de Aegypto. Ad impetrādū aūt bñficia de futuro, modus optimus est ostendere gratitudinē de beneficiis receptis in præterito, iō psal. iste in duas partes diuidit, quia primo Moyses tanquā gratus recolit præterita beneficia, & secūdo preces porrigit ad alia impetrāda, ibi:* nouit. *Circa primū recolit beneficia collata humanæ naturę generaliter. Secūdo naturę lapsę specialiter, ibi.* Ne auertas. *Prima in duas quia primo recolit beneficia. Secūdo errorem circa hoc excludit, ibi:* Priusquā montes. *Circa primū sciendū, q̃ duplex beneficium fuit collatū homini etiam ante lapsum scilicet beneficiū creationis, quod imaginē Dei creatus est; & secundū animā capax ipsius per cognitionem & amorē. Secundū beneficiū est gubernationis, quia homo inter creaturas alias corporales ordinatur ad beatitudinē supernaturalem, ad quā cōsequendā indiget speciali gubernatione & prouidentia, vnde qua dicit Apostolus. 1. Cor. 6. b.* Nō est cura Deo de bobus. *hoc duplex beneficiū recolit Moyses. d.* Dñe refugiū factus es nobis. *idest humanæ naturæ a te ex nihilo productæ quæ per tuā specialē directionem & protectionē dirigitur in finē vitę beatę.* 2 A generatione in gene. *Quia & in statu naturę conditæ & naturæ lapsę indiget homo prædicta directione ad consecutionem vitæ beatæ.*

Diuisio.

3 Priusquam montes fierent. *Hic consequenter remouet occasionē errandi, quia dixerat.* Domine refugium factus es nobis &c. *posset aliquis credere quod aliqua factio vel nouitas esset in Deo quod est falsum & erroneū, & ideo hoc remouet ostēdens Dei æternitatem quæ includit immutabilitatem, & hoc est quod dicitur:* Priusquam montes fierent. *idest antequam mundus crearetur.*

A seculo

MORALITER.

1 *Domine refugium factus es.* Iste Psal. est oratio Moysi orantis pro se & ꝑ populo quē eduxerat de Aegypto. Moraliter autē est oratio viri fidelis orantis pro sua & aliorum salute. Et primo captat Dei beneuolentiā eius confitendo clementiam dicens: *Domine refugium factus es nobis,* protegendo a malis & promouendo in bonis: & eius æternitatem. 3 *Priusquam montes fierent.* Secundo format suam petitionem dicens.

A a seculo. Aug. Aptius diceretur, ab æterno in æternum. Non enim a seculo Deus est qui est ante secula: aut non est usque in seculum, cum sit sine fine. Sed ex ambiguo uerbo Græco utrumq; in scripturis, ut uel seculum pro eterno, uel eternum pro seculo ponat Latinus interpres, hic autē ponitur seculum pro eterno.

uguft. A seculo. Ec quæ æternitas nobis refugium ut mansuri de tempore ad eam fugiamus. Sed quia hic famulum, tentationibus ne ab ea auertatur orat homo Dei. Ne auertas cum sis refugium. Ne auertas, quoniam mille anni.

b es. Aug. Optime dicit, quia immutabilis. Nō dicit eris vel fuisti, cum immutabilis essentia Dei nō nouerit præteritum vel futurum, vnde dictum est. *Ego sum qui sum*. Et. *Qui est misit vos*. Et, *Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient*.

c auertas. Caf. Secundo exponit infirmitatem hominis, cui petit subueniri.

d humilita. Caf. Idest, terrenam concupiscentiam in contemptum. Vel hominem positum in humilitate. i. deiectione, est, hominem deiectum. Vel modo humilem qui ante fuit superbus, oro ne auertas, & idest, quia dixisti, Conuertimini ad me ab amore mundi, ipse potest a mundo liberare, qui docuit celestia quærere.

e es hesterna. Augu. Non dicit, saltem sicut crastina quæ venit, omnia quæ fine clauduntur pro transactis habenda sunt. Sed nec longitudini vnius diei comparantur mille anni, potius sunt vt custodia, idest vigilia noctis, quæ nō habet nisi tres horas. Addit, & de ęrumna mortalis vitæ quod pro nihilo habetur, quasi dicat in tenebris agitur in solicitudine & trepidatione, & quasi nihil est. D

f *Custodia in nocte quæ pro ni. hēntur eo. anni erūt*. Bene custodiæ noctis cōparatur vita pſens pro solicitudine & trepidatione.

* Euthym. Hoc etiam dictum est, ad demonstrandam Dei æternitatem, *mille*, inquit, *anni coram te, tam breue tempus reputantur, quam apud nos dies vna vel quæ iam etiam præterierit*. Breuior namque videtur ea dies quæ preterijt quā ea quę adhuc præsens est, & rursus tam breue tempus reputātur mille anni coram te quam apud nos reputatur quarta pars noctis, quā partem noctis custodiā appellauit. Solent. n. ij qui in exercitu per vices custodias faciunt, quamlibet noctem in quatuor diuidere partes, & vnamquamque partem custodiam appellare. verbi gratia primam aut secundam custodiam. Cum igitur primo mille annorum spatium tempori vnius diei comparauerit, atque eius quidem præteritæ addidit & quoddam tempus multo breuius quartam. s. noctis partem. Breuior enim videtur nox quam dies, cum nox multo citius præterfluere videatur, & quia qui dormiunt, tēporis lapsum non agnoscūt, & quia ob tenebras id etiam minus percipitur, & quia laborātib. hominibus longius esse videtur tempus quam cessantibus ab opere. Non igitur secus apud Deum mille annorum interuallum reputatur quam apud nos aut præterita dies, aut quarta noctis pars, cum anni ipsi semper labantur & fluant, Deus vero immobilis sit & æternus, dictio autem. *quoniam*, ad confirmandum posita est & idem significat quod vere. E

a Homines ecce omnis rationalis creatura. b Vt dicatur breuiter vniuersitas rerum subiungit. c Aptius ab æterno. d Immutabilis, non eris, vel fuisti, quia Deus.

a b tur terra, & orbis a seculo & vsque in seculum tu es Deus. † 1

a ¶ A tuis æternis. b ¶ Temporalium, vt temporalia concupiscat, sapiatque terrena. ¶ Aug. Quasi hoc a te peto quod dixisti.

c d Ne auertas hominē in humilitatem & dixisti. Conuertimini 2

a Ideo a labiibus istis opus est ad te conuerti. Ideo ne auertas. Quantumlibet longa vita. b Aug. In tua consideratione quæ æterna & sapiens, quasi nihil est homo nisi des ei alteram vitam. 3 4

filii hominum. Quoniam mille anni ante oculos tuos, 5

†Reducis hominem donec sit contritus.

a ¶ Pro custodia in nocte huius seculi.

e f tanquam dies hesterna quæ præteriit. Et † custodia in 6

a Quasi dicat, & vt minus dicam. Si tu auertis hominem a tuis æternis, & anni hominis erunt eorum quæ pro nihilo. b Quia antequam veniant nihil sunt, cum venerint iam non erūt. ¶ Vt somnia. c Si auertas. 7

nocte, † quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt. 8

†Vigilia.

☞ *Mane* F

NICOLAVS DE LYRA.

1 seculo. *Idest, æternaliter: & ideo quod Deus dicitur factus refugium nobis, non est per aliquam mutabilitatem in Deo vel nouitatem, sed tantum in creatura facta, ad quam sequitur realis ratio in ipsa, et rationis tantum in Deo, quæ sic nominatur de nouo, siue ex tempore, sicut dicitur homo factus vel creatus, & sic de alijs.*

2 Ne auertas. *Hic consequenter ponitur Dei beneficium erga humanam naturā post lapsum, quod est reuocatio de culpa ad gratiam, quod quidem beneficium Deus non desistit præstare naturæ lapsæ eam reuocans aliquando monitis, aliquando beneficijs, aliquando flagellis & alijs modis, secundum ordinem suæ sapiētiæ infinitæ. Primo ergo hoc beneficium proponit. Secundo errorem humanum circa hoc excludit, ibi.* Quoniam mille. *Circa primū dicit.* Ne auertas. *i. ne dimittas.*

3 hominem in hu. *Idest, hominem per peccatum deiectum a statu suo in quo dominabatur creaturis, ad statum præsentis miseriæ, in quo affligitur etiam a muscis.*

4 dixisti con. *Quasi dicat Psal. ita fecisti, quia dixisti peccatoribus conuertimini filii hominum, per pęnitentiā resurgendo de culpa ad gratiam. Quod autem hoc fecerit Deus a principio patet, quia Adā & Euam statim post transgressionem reprehendit, & similiter Cain post obitum fratris di.* Cur concidit facies tua. *Ge. 4. a. & post eius occisionem dixit.* Vbi est Abel frater tuus. *quasi inducens eū ad pænitentiam. Et istam reuocationem peccatorum semper continuauit, aliquando per seipsum, aliquando per angelos, aliquando per homines sanctos, vt patet in decursu ve. & no. testa.*

5 Quoniā mille. *Hic remouet circa hoc errorē humanum & primo pro tempore ante diluuium, secūdo post, ibi.* Quę pro nihilo hēntur. *Circa primū sciendum, quod homines differunt a peccatis cōuerti sperantes longam vitam, & hoc maxime contigit ante diluuium, in quo homines diu viuebant. s. nongentis annis, & octingentis, & aliquādo plus, vt patet Gen. 5. sed hoc remouet dicens.* Quoniam mille anni ante oculos tuos. *i. respectu æternitatis, qua diuina cognitio mensuratur.*

6 Tanquam dies hester. *Hoc addidit, quia tēpus præteritum iam nihil est, & tempus quantumcunque longum æternitati comparatum quasi nihil est.*

7 Et custodia in nocte. *Istud est de eodē versu & accipitur hic custodia pro vigilia, quia nox distinguitur in quatuor vigilias, in quibus solent mutari milites de nocte pro custodia exercitus, & sic una vigilia in æquinoctio vernali quando primo solent reges ad bella procedere, nō habet nisi tres horas, & semper diminuitur procedente tempore vsque ad solstitiū æstiuale, & per hoc designatur diminutio tēporis humanæ vitæ per mortem accidentalem. q. d. etsi cursus naturalis vitæ hominis duraret mille annis ante diluuium, tamen aliquando breuiabatur quantum tres horæ vel pauciores distant a die integra. 24. horarum per mortem accidentalem ex infirmitate superueniente, vel occisione, sicut vita Abel fuit abbreuiata, & multorum aliorum.*

8 Quæ pro nihilo hēntur eorū anni erunt. *Hic consequenter remouet fiduciam vitæ longioris post diluuium, ex qua erronee homines differūt reuerti a peccatis, quia extūc vita hominis fuit magis breuis. Circa quod sciendum, quod hic incipit versus sequens secundum Hier. & secundum Heb. veritatem. Litera tamen Hebraica sic habet.* Fluctuasti eos, somnus erūt: *quia in diluuio erant fluctibus aquarum submersi, exceptis octo psonis, scilicet Noe & filijs eius, et eorū vxoribus, Ge. 7. & postea vita hominis fuit abbreuiata, intantū quod nō videbatur nisi somnus breuis. et eadē est sentētia literæ Hier. quæ sic habet percutiente te. eos. s. aquis diluuij, somnium erunt. i. quasi nullius reputationis sicut somniū: & ad hoc reducitur litera communis, quæ sic hēt.* Quæ pro nihilo hēntur eor. anni e. *Idest anni vitæ hominis de cætero erunt de numero eorum, quæ pro nihilo habentur, ideo subditur.*

Mane

MORALITER.

2 *Ne auertas hominem in humi.* Id est, auerti te permittas in peccati vilitatem.

4 *Et dixisti, Conuertimini.* Zach. 1. a. Conuertimini ad me dicit dominus exercituum, & ego conuertar ad vos. Ideo non est voluntas tua, quod homines a te auertantur, & ad hoc allegatur humanæ vitæ breuitas, cum dicitur.

5 *Quoniam mille anni.* Id est, si homo viueret mille annis, tamen in comparatione ad æternitatem tuam non sunt quasi dies hesterna, quæ præterijt, & sicut vna custodia in nocte, quę est quarta pars noctis tantū & sic hominis anni sunt quasi nihil. Ad hoc etiam adducit aliud exemplum, dicens.

Mane

A a *Mane sicut herba.* August. Cassi. Mutetur a qualitate noctis.
b *Vespere deci.* In extremis secta vel fracta.
Cas. *Mane sicut her.* Dixi quod anni habentur pro nihilo, sed non accusans te quasi factorem mutabilium, hoc dixi. imo diuinæ iustitiæ consentiens dico, *Mane, tempus vitæ*, vespere extrema, tempus quo homo occidit. Et quia bis ponit mane, duas notat etates. Primum mane, pueritia quæ cito transit. Secundũ mane, iuuentus quę floret, & transit.
Vespere, Senectus quãdo refrigescit vigor hominis.
Vel, Mane sicut herba. Apta comparatio quasi sicut herba mutatur a qualitate quam hẽt in nocte in deteriorẽ mane orto sole, ita mutatur hõ in deterius.
B * Bas.& Theod. Nã Iudæi diuino auxilio a principio dignati, & floruerũt et germinarunt, maximumq; splendorem acquisiuerũt, cum vero tempestiuum fructum agricolę dare noluissent sed sua corda obdurassent, penitus exaruerunt, quandoquidem pristinã opem non amplius fortiti sunt. Porro *Mane*, vocat principium curæ Iudæorum. *Vesperi* vero, diuini prælidij cessationem, hoc sane post crucem orbati fuerunt.
c *Defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati sumus.* Aug. Mortales & passibiles facti, quod tamen morte finire timemus, vnde sequitur. *Et in furore tuo turbati sumus.*
C

Aetates duæ per mane significantur.
† germinet
† induresc at
-induret.
† indignatione tua conturbati.
† errores nostros ad lumẽ, vel occulta nostra iuuentutem nostram sine peccata iuuentutis nostræ, in luminari.
† propter irã tuam.
† Si autem in fortitudinib. vel si qui autẽ dignitates sunt.
† fastus eorũ vel ipsorum excellentia, ęrumna sunt & molestia.

a Prius. Idest homo dum viuit transeat. Cito peragat florem. b Idest, cito. d In aliam qualitatem deteriorem. e Luat quod meruit.
a Mane sicut herba transeat, mane † floreat & † transeat, ve- 1
b a Postea. b In mortem. c In cadauer. d In puluerem. e Hæc autem pœna de peccato venit, quasi transeat, & transit. f Infirmitate. g Vindicta nobis inflicta.
c spere decidat, † induret & arescat. Quia defecimus in ira tua, 2
a Timore mortis infirmitatem finire trepidamus, vnde dominus ait Petro. Ducet quo tu non vis, & dominus in se nos transfigurans de seipso dicit. Tristis est anima mea vsque ad mortem.
b Defecimus, iuste quidem, quia peccauimus, & tu posuisti. Aug. Non ab eis dissimulasti.
& in † furore tuo turbati sumus. Posuisti iniquitates no- 3
a Exponit quod iam dixit. Posuisti. Idest, iniquitates. b Idem quod supra in conspectu.
d stras in conspectu tuo, † seculum nostrum in illuminatio- 4 5
e a Idest, coram te. Hoc inde probatur. b Cognitio vel tempus. c Quia ad paucitatem redacti.
f ne vultus tui. Quoniam omnes dies nostri defecerunt, 6
a Nosipsi, amando quæ transeunt. b Id est nos in annis studemus dolosis & inanibus occupationibus.
g † & in ira tua defecimus. † Anni nostri sicut aranea 7
¶Vel bantur. ¶Complentur.
h meditabuntur, dies annorum nostrorum in ipsis se- 8
i Alias anni. a Amplius vixerint homines. b Poterunt esse. Idest aliquas vires. & potentias poterunt habere. c Vt multum viuant, quod rarum est. 9
k ptuaginta annis. † Si autem in potentatibus octoginta 10
l a Vitæ b Si vltra viuitur, labor & dolor multiplicantur. Hiero. Senectus enim ipsa morbus est. c ¶Adhuc est labor & dolor, sed & hoc ad misericordiam Dei pertinet.
anni, & † amplius eorum, labor & dolor. † Quoniam 11 12 13

d *Seculum.* Aug. Vitam nostram prauam. Vel seculum fieros.
e *In illuminatione vultus.* Cas. Illa teguntur quæ veniam habent. illuminantur quæ puniuntur.
f *Quoniam omnes dies.* Augustin. Cognitio nostra defecit obtenebrata ratione per peccatum, tempus vitæ abbreuiatum est, & potentia defecit, quia ad paucitatem redacti sunt dies vitæ nostræ.
g *Anni nostri sic.* Cas. Aug. Miseria & breuitas huius vitæ exprimitur hac similitudinẽ araneæ, quæ texit inanes telas, vt dolose, capiat muscas, vñ sicut aranea. i. in rebus corruptibilibus laboramus, inania texamus.
Cas. Vita per iram Dei breuiata est pro præsumptione longioris vitę peccat. Et nosipsi in ira defecimus.
Aug. i. essentia nostra defecit per pœnas.
h *Meditabun.* Aug. Anni, non operabuntur, quia sine vita transeunt. Vel, meditabuntur passiue, idest, reputabuntur anni nostri sicut aranea, id est, sicut inanes & inutiles.
i *Septua.* Aug. Terrenorum appetitus quæ septem diebus aguntur, si in virtutibus octoginta, id est, æternitas petitur.
k *Annis.* Aug. Vel anni, alia litera. Quo temporis spatio dicuntur longæui, qui etiam vsque ad octoginta annos aliquas vires habere videntur.
l *Octogin.* Aug. Quia & citra octoginta annos sunt qui infirm[...]

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Mane sicut her. tran.* Per mane intelligitur principium humanæ vitæ, per vespere finis. Et sicut aliquãdo herba floret mane & vespere desiccatur, sic etiã finis vitæ humanæ eius principio cito succedit, cuius causa subditur cum dicitur.
2 *Quia defecimus in ira tua.* id est, in vindicta quam fecisti per diluuium vita humana sic processit ad defectũ. Et quia vindicta illa processit ex multiplicatione peccatorum, secundũ quod dicitur, Gen. 6. b. Repleta est terra iniquitate a facie eorum, & ego disperdam eos cum terra, ideo subditur.
3 *Posuisti ini. in con.* Scilicet ad puniendum, sicut iudex ponit coram se reum quem vult punire.
4 *Seculum nostrum.* i. decursum temporum nostrorum.
5 *In illu.* i. palam coram te, sicut illud quod est in lumine, secundum illud Ecc. 23. c. *Oculi domini multo lucidiores super solem vias hominum circun.*
6 *Quoniam omnes dies nostri defecerunt.* Repetitio est sententię prędictę ad maiorem expressionem.
7 *Anni nostri, & c.* In Hebreo & in translatione Hie. habetur. *Consumpsimus annos nostros sicut sermonem.* Idest, sicut sermo cito transit & desinit esse, sic anni nostri, & pertinet ad sñiam prędictam de breuitate vitæ humanæ. Litera aũt communis refertur ad inutilitatem laboris, quę frequenter contingit in vita hominis, quia sicut aranea multum occupatur ad texendum telam quæ modico vento dissipatur, sic homines multum student & meditantur ad consequendum honores & diuitias, quę velociter amittuntur, & sic dicitur. *Anni n[ostri].* Idest, homines in annis nostris viuentes.
8 *Medita.* Inutilia, sicut aranea multum intendit pro te[la] facienda. Consequẽter prosequitur magis in particulari & determinate vitę humanę breuitatem, di.
9 *Dies an. & c. se.* De communi cursu.
10 *Octoginta anni.* In statu conuenienti.
11 *Et amplius eorum.* idest, tempus vltra procedens.
12 *Labor & dolor.* Quia senectus non est nisi quidã langor.
13 *Quoniam super. mansu.* In Hebręo, & in trãslatione Hie. habetur. *Quoniam transiuimus cito.* Quasi dicat, vita pręsens nihil est nisi quidã transitus breuis. Et auolauimus de pręsenti seculo sicut auis de nido, & sic continuatur sententię pręcedenti de breuitate vitę nostrę. Litera aũt communis pt reduci ad diuinam sñiam quę immisit diluuium, quia peccata hominum demeruerunt deletionem humani generis simpliciter, sed per mansuetudinem diuinã saluatus est Noe cum filijs suis, & eorum vxoribus ad continuationem generis humani, & quantum ad hoc dicitur. *Quoniam superuenit mansuetudo,* scilicet diuini iudicij, ipsum contemperans a rigore.

MORALITER.

† *Mane flo. & tran.* Idest, sicut herba quę floret in mane, & siccatur in vespere, sic est hõ breuis vitę, propter quod cito debet conuerti per pęnitentiam, ne pręueniatur morte.
2 *Quia de.* Hic consequenter ostenditur, quod acceleranda est pęnitentia propter acerbitatem pœnę non pęnitentium dicens. *Quia defeci.* Id est, punitione tua, quę est nimis dura.
3 *Posuisti iniquitates, & c.* Ad puniendum tempore debito.
4 *Seculum nostrum in illuminatione, & c.* Idest, sic patenter sunt facta nostra coram te, quod non possunt abscondi.
6 *Quoniam omnes dies nostri.* Repetitio est sententię supradictę de vitę hominis breuitate, ideo subditur.
7 *Anni nostri si.* Id est, sicut aranea quę cito dissoluitur quia bene complexionati si transeant annos octoginta, residuum non est nisi labor, & dolor: in tempore vero tam breui non posset homo de peccatis satisfacere, nisi Deus suppleret sua benignitate, ideo subditur.
13 *Quoniam superuenit mansuetudo, & c. & quis nouit potestatem.* Quasi dicat, nullus, ideo.

a Quia quem diligit Deus corripit. b Et cum hoc sit, beatus est qui nouit: ¶Augu: Paucorum hoc est, quia dum parcis magis irasceris, dum punis, mansuetudo est, vnde. Cum irasceris, misericordiæ recordaberis.

a superuenit mansuetudo, & corripiemur. Quis nouit † pote- 1

b a Ad hoc vt timeat. b Distinguere. ¶Quia his parcit ad pœnam, hos punit ad salutem. 2

statem iræ tuæ, & † pre timore tuo iram tuam dinumerare?

a Christum vel æternam felicitatem. b Vt illi discant per eum magis petere quæ non videntur quam præsentia. Vt homines dinumerent iram præ timore. c Alias. compeditos.

c † Dexteram tuam sic notam fac, & eruditos corde in sa- 3

4

d a Fac notos. b Et. Iustitiam flagellorum tempera. c Augu. Oratio iusti, non indignatio impatientis. d Quasi, talem exhibe vt possis exorari a peccatoribus. 5

6

e pientia Conuertere domine, † usquequo, & † deprecabilis 7

f a Sed iam futura bona, spe anticipans, quasi de factis ait. Repleti. b Idest, in æternitate. 8

g esto super seruos tuos. † Repleti sumus mane misericordia 9

10

a In laude tua. b In re iucunda. c Aug. vbi omnes dies simul sunt, non succedunt sibi, quia vnus sunt, idest, æternitas.

tua, † exultauimus, & † delectati sumus in omnibus diebus 11

Etiam. Vel in. Scilicet.

nostris. † Lætati sumus pro diebus, quibus nos humiliasti, 12

a Angustias corporum. b Quasi. Nos humiliasti. ¶Sed. †

h annis quibus vidimus mala. † Respice in seruos tuos 13

A ...firmi, & senes, & vltra aliqui vigentes virtutib. melius est ...c accipi. Septuaginta & octoginta sunt 150. In 150. eadem ...nificatio est quę in 15. qui numerus cōstat de 7. & 8. Septē... nat vetus testamentum pp sabbathum, quod obseruari ...ndabat. Obseruabant enim patres veteris testamenti, se... mum diem septi... m septimanā, sep... mum mensem, sep... mum annum sep... the decadis, qui iubileus dicitur. Octo, ...nū propter resurrectionem, domini ...aua die factam. In ... sunt 15. gradus in ...plo in psal. 15. cā... ti graduū. Inde ēt ...ubitis aqua dilu... super montes sū... ...s excreuit.

B Nota ergo in ip... & in potestatibus ipsis annis, id est, ...poralibus, ideo ...uaginta, quia tē...alia in veteri te...mento promitti...ebantur. Si autem ...r in ipsis annis, sed ...potētatibus, idest, si non in temporalibus sed ęternis, octo ...ta, quia nouū testamentum est in spe resurrectionis octa...tate futurę. Et amplius eorum est labor & dolor, id est, ... si quis transit, & aliquid amplius quærit, labores, & dolo...r inuenit. Vel, licet simus in nouo testamento, tñ adhuc a...plius habet hęc vita nostra laborem, & dolorem, dum in ...bis gemimus, redemptionem corporis expectantes.

a *Mansue.* Aug. Clementia est, si Dei, dominatio, si nostra. ...e. n. per clementiam mansuetus domando nos efficit mā...tos, & sic corripit.

b *Quis no.* Aug Potestas iræ hominis, est corpus occidere, ...st nihil facere. Deus & hic punit, & post in gehennā mit...t, & a paucis maior eius ira intelligitur.

C c *Dexteram tuam sic notam fac.* Cas. Tertio orat & affirmat ...erationem.

August. Dexteram tuam Christum sic notum fecit, vt in eius passionib. ostenderet, non pręsentia secūdum vetus testamentum, sed ęterna petenda. Vel dextera ex qua oues ab hędis separabit, in qua quis sessurus sit bene, sic innotescit cum flagellat quem recipit, nec sinit in malis prosperari, sed emendat vt ad dexteram ponat. D

d *Et eruditos corde in sapientia.* Vel compeditos corde, quod idem est, quia qui erudiuntur in sapientia, pedē mentis iniiciunt in compedes Dei, vt a uia eius nō exorbitent. Quos sic fecit Deus notos in nouo testamento, vt pro fide omnia spernerent, quæ magna habētur, in veteri & ęterna morte quærerent, hoc attendens ait pro eis qui multa patiuntur a seculo pro ęternis.

e *Conuertere.* Quasi auersa sit facies eius a tribulatis.

f *Vsquequo.* Alias aliquātulū. Cas. nō ex toto, qa magis prodest si aliqua tribulatio sēper monet nos.

g *Mane misericordia tua, exultauimus & de.* Augu. Cas. Modo nox in qua esurimus, tunc autem satiabimur vultu, vnde. *Satiabor cum apparuerit gloria tua.* Et alibi. *Mane astabo tibi, & videbo. Nunc autem pro eo lætati sumus, & in malignis diebus in quibus dicimus. Respice in seruos.*

* Bas. & Theodo. Apud Septuaginta tempus mutatum est. Nam Aquila, & cæteri sic dixerunt. Imple nos mane misericordia tua, & laudabimus & exultabimus in omnibus diebus nostris. Mane & diluculum, calamitatum vicissitudinem vocant, & supplicant, vt illæ tenebræ discutiātur & lux ipsis oriatur, non ob eorum virtutem, verum propter diuinam misericordiam, cum hoc, inquit, futurum sit, omni voluptate referti, congruentes laudes afferemus.

h *Respice in seruos tuos:* Quod facit Deus in se, orat propheta fieri suo populo. Orat, scilicet. vt parcat Iudæis peccantib. si non F

†vel fortitudinem.

† sicut timor tuus ira tua idest, quātum timeris tantū irasceris vel videtur sæuire ira tua.

† consolare exorabilis esto, placare,

†Statura nos.

† vel laudabimus, & lętabimur.

† Cōspiciatur a seruis tuis opus tuum. & gloria tua a filiis eorum.

E

Supra. 16.d.

Supra. 5.a.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et cor. *Quia homines sapientes dictam punitionem attendentes a ... insolentijs emendantur.*

2 Quis no. po. *Postquam Psalm. recolit beneficia Dei præterita, hic ...sequenter procedit ad alia beneficia impetranda, scilicet de legis d...one, et tabernaculi constructione. Secundum ibi petitur.* Respice d...nine. *Circa primum primo continuat se ad præcedentia, di.* Quis n...uit ptātem. *Quasi dicat ex quo vita hominis est ita breuiata, & s...ntia acquiritur per experientiā, longi temporis.* Quis nouit pote...st...em iræ tuæ. *i. quis in tam breui tempore posset scire excellentiā ...t potestatis & vindictæ, quasi dicat, nullus, nisi ex tua speciali in...st...ctione, ideo consequenter petit hanc instructionem, dicens.*

3 Dexteram tuam. *Id est, potestatem tuam, quæ per dexteram in s...ptura designatur.*

4 Sic notam fac. *Nos illustrando.*

5 Et eruditos cor. *Idest, fac eruditos corde.*

6 In sapientia. *A te nobis infusa & data. Et hoc fuit impletum, quā d...edit illi populo legis diuinæ beneficium, & propter hoc de illa lege d...it Moyses. Deut. 4. a. Hæc est sapientia nostra & intellectus coram p...ulis.*

7 Conuertere do. *Respiciendo nos oculis tuæ misericordiæ.*

8 Vsquequo. *Idest, vsque ad aliquid. vnde alia translatio hēt, aliquantulum, quasi diceret. Illud quod tibi placuerit, quantumcunque apud te sit modicum sufficiet mihi, & erit mihi magnum.*

9 Et deprecabilis esto super ser. tuos. *Preces eorum exaudiēdo & vt sint magis exaudibiles, recolit beneficium in transitu maris rubri exhibitum, dicens.*

10 Repleti sumus mane misericordia tua. *Quia submersit dominus exercitum Aegyptiorum in mari rubro, præbens filijs Israel transitum super siccum. Hoc fuit factum in vigilia matutina, Exod. 14.*

11 Exultauimus & delectati sumus in omnibus diebus nostris. *Quia statim mari transito cantauerunt canticum exultationis, dicentes. Cantemus domino, gloriose enim magnificatus est, &c.*

12 Lętati sumus pro diebus quibus nos humiliasti. *Idest, humiliari nos permisisti in dura & uili seruitute Aegypti. Opposita enim iuxta se posita magis elucescunt, & ideo quia dura seruitus præcedens adhuc habebatur in recenti memoria, ex hoc augebatur populi lætitia.*

13 Respice in seruos tuos. *Hic consequenter ponitur beneficium de constructione tabernaculi ad cultum diuinum. Ad cuius constructionem seniores populi obtulerunt donaria, & minores operati sunt faciendo opus tabernaculi, et vasa ad ministerium necessaria, scilicet Beseleel filius Huri, & plures alij & hoc est quod petit, Moyses dicens.* Respice in seruos tuos. *Idest, seniores inspirando eis voluntatem offerendi donaria ad opus tabernaculi.*

Et

MORALITER.

3 *Dexteram tuam sic notam fac, &c.* Idest, misericordiam sublenntem ostende remittendo culpam, vt erudiamur sapient... tua per internam consolationem.

7 *Conuertere domine.* Repetitio est dictæ sententię de peccato ...m remissione & interna consolatione, ideo subditur.

1... *Repleti sumus mane, &c.* Idest in ortu lucis gratię habemus causam lætitiæ.

12 *Lætati sumus pro diebus quibus nos humi.* Dando nobis spiritū veræ contritionis.

† *Annis quibus vidi. mala.* Idest, cognouimus peccata nostra. Et quoniam non potest homo in bono perseuerare sine Dei adiutorio, subditur.

13 *Respice in seruos tuos.* In bono conseruando, & etiam dirigendo.

Et

non pro meritis eorum, saltem propter opera quæ in eis fecit.

A

a *Et dirige filios eorum.* Quasi, etsi ipsi per iniquitates dispersi sunt, vel filij in fine fide corrigãtur qui per se praui, & inconuertibiles.

a ¶Et pro, idest. ¶Aug. Quia ipsi serui sunt opera tua. b ¶Vt sint recti corde, quibus bonus est Deus. c ¶Imitatores vel opera. d ¶Lumen vultus tui. ¶Gratia spiritussancti reformans.

a et in opera tua, & dirige[b] filios eorum. Et sit † splendor[d] domini Dei nostri super nos, & opera manuum nostrarum

a ¶Vt non pro mercede, terrenorum ea faciamus, sed pro æternis. b ¶Singulari numero. ¶Sed omnia bona opera nostra vnum opus charitatis sunt, idest, ad vnum finem diriguntur.

dirige super nos, & opus[b] manuum nostrarum † dirige.

b *Splendor domini Dei nostri super nos & opera man.* Hieronymus, Cassiodorus. Imago Dei recreans menti imprimatur. Vel splendor Dei super nos est, dum crucis impressione decoramur, & vexillum triumphi in fronte portamus.

reformatur imago creata, scilicet, ratio. Imago similitudinis ad quam facti sumus, scilicet, Deus trinus. Per memoriam similes patri, per intellectum filio, per dilectionem, spiritui sancto, vnde: Meminerim te, intelligam te, diligam te.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et in opera tua. *Idest, in opera tabernaculi, & vasorum ad cultum tuum.*

2 Et dirige filios eorum. *Dans eis ad hoc sapientiam, & intellectum. Et hoc fecit dñs, vt habetur Exodi 31.a. dicens: Ecce vocaui Beselehel ex nomine filium Hur, & impleui ipsum spiritu Dei, sapiẽtia et intelligentia, &c. Et Exodi 36.a.* Fecit ergo Beseleel, Ooliab, & omnes viri sapientes, quibus dedit dñs sapientiam, &c.

B

3 Et sit splendor domini Dei nostri super nos. *Idest, deitas dans in tabernaculo responsa, sicut factum est constructo tabernaculo, vbi dabantur diuina responsa de propitiatorio, secundum quod dicitur Exodi 25.b.* Inde præcipiam, & loquar ad te super propitiatorium.

4 Et opera manuum nostrarum dirige super nos, & opus manuum nostrarum dirige. *Istud bis repetitur, semel pro constructione tabernaculi, & semel pro sacrificijs ibidem per manus sacerdotum offerendis. Expositores nostri communiter exponunt hunc psalmum de Christo ab illo loco:* Dexteram tuam sic notam fac, &c. *Christus in sacra scriptura dicitur patris dextera. Sed hanc expositionem non sequor. Tum quia mihi videtur magis mystica quàm literalis. Tum quia expositio ista valde sufficienter ponitur in glossa.*

Moraliter autem potest exponi psal. iste, vt sit oratio cuiuslibet fidelis, qui vt oratio sua sit exaudibilis, primo recolit diuina beneficia humano generi præstita, & sic vlterius petit diuina sapientia illustrari interius in mente, & in operibus suis exterius dirigi a diuina virtute.

MORALITER.

3 *Et sit splendor domini Dei.* Per gratiæ continuationem.

4 *Et opera manuum nostrarum dirige super nos.* Ordinando ad tuam gloriam.

† *Et opus manuum nostrarum dirige.* Ne declinent a rectitudine iustitiæ.

ADDITIO.

In Psal. 89. Domine refugium.

Vt dictũ est pluries in pcedentibus. Non oẽs doctores Hebræi tenent opinionẽ B. Hieron. Sed multi eorũ tenẽt, sicut Aug. Scilicet, qđ solus Dauid fuit author oĩum psalmorũ in psalterio contentorũ, & per ɔ̃ns istius psal. Intitulat̃ autem a Moyse rõne tacta in glo. Quæ qdẽ rõ valida est, nõ obstante eo qđ ɔ̃ eam obijcitur a postillatore. Non. n. quia in hoc ponunt̃ aliqua pertinẽtia ad vetus testm̃, & aliqua ad nouum, ex hoc solo intitulat̃ iste psalmus a Moyse, quia sic sequeret̃ qđ alij quãplures psalmi eidẽ intitularent̃, prout postil. allegat. Sed iõ psal. iste intitulari vr̃ Moysi, quia in eo tanguntur breuiter ea quib. lex Mosaica est imperfecta, licet bona & a Deo data. Quæ quidẽ lex debeat perfici p Chr̃m. Ad cuius declarationẽ sciendum qđ ẜm Aposto. ad Heb. 7. c. *Nihil ad perfectum adduxit lex:* de cuius legis imperfectione est q, in ea terrena promittebant̃. Sic & cõminabant̃ transgressoribus pœnas tpales, nõ perpetuas, vt patet ex cõi decursu vete. test. Cuius rõ est, qa ẜm Aug. ɔ̃ Faustum 4. lib. Populus ille carnalis rebus vitæ p̃ntis totaliter inhærebat. Sed constat qđ talia momentanea sunt, & quasi nullius durationis respũ æternitatis. Sed lex Chr̃i tanquam perfecta, bona sempiterna, & spiritualia pmittit. Sic & de pœnis ppetuis cõminatur. Vñ in p̃nti psal. Moysi intitulato, primo ostenditur imperfectio veteris legis ex breuitate humanæ vitæ p̃ntis, cui temporalia in eadẽ lege promissa ordinantur seu cõminantur. Secundò petitur lex Christi perfecta, quæ ordinatur ad æternitatem consequendam. Secunda ibi: *Dexteram tuam sic notam fac.*

C

Circa primũ nouem facit. Nã primo p̃mittit, qđ Deus est factus refugium a gñatione in gñationem, s. a gñatione antiqui testamenti (quæ gñatio dr̃, vt Mar. 8. b. *Generatio ista signum quærit:* In qua gñatione felicitas æterna nõ attingebat̃) ad gñationẽ. s. noui testamenti. Quæ et gñatio dr̃ Mat. 23. c. *Non transibit generatio hæc, donec oĩa fiant:* in qua talis felicitas, scilicet æterna adipiscit̃, circa quod notanter dicit: *Dñe refugium factus es nobis.* Quia Deus æternus factus homo temporaliter, est proprium & singulare refugium a prima gñatione imperfecta ad secundam generationem perfectam.

Consequenter scd̃o ostendit immensitatẽ æternitatis diuinę, & hoc cum dicit: *Priusquam montes fierent, &c.* i. ante mundi constitutionem. Et a seculo in seculũ tu es Deus ad designandam interminabilitatem æternitatis a parte post sicut a parte ante. Licet. n. duratio æterna non sit successiua ẜm prius & posterius, tñ in cognitione humana quę temporalis est, non põt intelligi nisi cum quadam successione infinita. Cognita enim sunt in cognoscente p modum cognoscẽtis. Consequenter tertio ostendit breuitatẽ humanę durationis & eius causam, ẜm statum p̃ntis vitę, & hoc cum dicit: *Nec auertas hoĩem.* Circa quod sciendum, qđ Hebraica veritas in hoc loco nihil quod sonat negationẽ ponit, sed sic dicit: Auertisti hoĩem in humiliatione & dixisti: *Conuertimini seu reuertimini filij hoĩum.* Quod exponit Abenhazra Hebræus de necessitate moriendi quam incurrit primus homo per peccatum, & est sensus: Auertisti hominem, scilicet Adam in humiliatione seu abiectione, & hoc post lapsum. Cui dixisti, *Reuertimini filij hoĩum.* s. in terrã. Legit̃. n. Gen. in hac materia, donec reuertaris in terrã de qua sumptus es, quia puluis es, & in puluerem reuerteris. Et notanter dicit: *Auertisti hoĩem in humiliatione* in singulari, Et postea in plurali, *Reuertimini filij hoĩum.* Quia licet Adã primo fuit abiectus & humiliatus in pctõ, & sibi soli videbat̃ Deus loqui in prædicta auctoritate, tñ peccatum, & eius pœna transiuit in posteros, quia omnes ex hoc incurrerunt necessitatem moriẽdi. Ideo pluraliter dicit: *Reuertimini filij hoĩum.* s. ad terram moriẽdo.

Consequenter quarto ostendit ex hoc qđ vita humana secundum statum præsentis vitę ratione prędicta terminabilis est, quod ipsa est momentanea, & in nihilum reputabilis. Et hoc ex consideratione partium temporis huius vitę, scilicet, p̃terite, præsentis, & future. Nam pars preterita durationis temporalis quantũcunq; longa, est in se nihil, quia transijt tota eius duratio, & de hoc dicit: Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesterna quę prȩteriit. Et hęc verba possunt dirigi ad Deum vel etiam ad hominem. Pars vero presens huius durationis est breuissima, quia consistit in aliqua particula propinqua præsenti nunc indiuisibili, & de hoc dicit: *Et custodia in nocte.* i. quędam vigilia noctis, quæ est ipsius noctis tertia vel quarta pars vt plurimum, & sic in nihilum reputanda pro sua breuitate. Quia secundũ Philosophum secundo Physicorum: Qđ modicum est, quasi nihil reputatur, vnde de vtraque parte durationis humanæ, scilicet p̃terita & p̃nti cõcludit, dicẽs: Quę pro nihilo habentur. Pars vero futura durationis humanę, quia nondũ est actu sed solũ in potentia, idcirco non est duratio existẽs, sed quasi phantastica seu imaginaria. Et de hoc dicit ẜm veram literam Hebraicam & translationem Hiero. Fluctuasti eos, somnus erunt, q. d. qđ fluctuatio durationis humanę quę pcedit a præsenti tpe in futurum, est sicut somnus, idest, sicut ea quę videntur in somnis, quę in phantasia consistunt, & non in re.

Cõsequenter qnto ostendit defectũ humanę vitę p̃ntis ex duobus. i. ex sui mobilitate, seu instabilitate. Et quia vtraque est deterius. Primũ ostẽdit cũ dicit, *Mane sicut herba transeat.* Hęc duratio humana nõ solũ est in nihilũ reputãda

A ędictis, ſed ēt quia mobilis eſt & ſemper in tranſitu & hoc
quod dicit. *Mane ſicut herba tranſeat.* Secūdum oſtēdit cū
it. *Mane floreat, & tranſeat, &c.* Ad quod ſciendum, quod li-
t duratio humana diſtinguatur per multas ętates, tamē po
it diſtingui principaliter in tres partes. ſ. In tempore aug-
enti, de quo dicit. *Mane floreat.* & in tempore medij, in quo
n videtur augmentum nec diminutio in virib. ſenſibiliter
i ſolum tranſitus temporis, de quo dicit. *Et tranſeat.* & in
pore diminutionis, de quo dicit. *Veſpere decidat, induret, &
ſcat.* In quo veſpere contingunt tria communiter. ſ. dimi-
tio vtrium corporis & de hoc dicit. *Decidat.* Secundo frigi
tio ſenilis, ex qua membra quaſi terreſtria indurantur, de
o dicit. *Induret*, Tertio mors per quam homo in puluerē
eſcit de quo dicit. *Et areſcat.*

Conſequenter ſexto reddens rationem prędictorū dicit.
ia defecimus in ira tua, &c. hoc eſt dicere, quod totum hoc
ntingit ex ira & furore diuino contra humanum genus.
i quidem, furor & ira in Deo metaphorice intelligenda
nt. ſ. quod ſic ſe habet vt iratus & furore plenus. Et ne quis
imaret hanc vindictam diuinam eſſe iniuſtam ſubdit.
ſuiſti iniquitates noſtras in conſpectu tuo. i. ira tua prouenit ex
c, quia iniquitates noſtras diſſimulaſti, ſed poſuiſti eas in
ſpectu tuo, vt nos punires pro eis. Vbi aūt tranſlatio no-
adicit, *Seculum noſtrum.* in Hebręo habetur. *Abſcōdita noſtra.*
eſt ſenſus. *Peccata noſtra etiam ſi eſſent occulta fuerunt detecta.*
illuminatione vultus tui, vt punirentur. Ex quibus infert,
od breuitas, & defectus humanæ vitæ de qua prius cōque
atur, eſt attribuenda iræ diuinæ prædicto mō intellectæ,
v dicit. *Qm oēs dies noſtri defecerunt, & in ira tua defecimus.*
ſeptimo declarat amplius defectum huius vitæ humanæ
e duob. Quorum primum eſt ex inani labore, quia vt pluri-
m hęc vita breuis conſumitur in occupationib. inutilib.
& de hoc dicit. *Anni noſtri ſicut aranea meditabuntur.* eo qđ ſine
vitate & fructu boni operis tranſeunt. Secundū eſt ex mē
B ſura huius durationis, cuius ſpatiū includitur in nu. 70. ann.
v plurimum in longæuis, & rariſſime attingunt. 80. ann. &
de hoc dicit. *Dies annorum noſtrorum 70. anni, &c.* & ſi forte in
paucisſimis hoc ſpatium excedatur. ſ. vltra. 80. annos, neceſ-
ſe eſt vt multiplicetur labor & dolor eo quod ipſa ſenectus
ſuis morbus eſt vt plurimū. Et ex hoc ſatis apparet, quod
hic pſal. non fuit a Moyſe compoſitus, in cuius tempore ho-
mines frequenter excedebāt iſtam menſuram annorū. Ipſe
. Moyſes cum octogenarius fuiſſet incepit eſſe coram Pha
rao ne, vt Exo. 7. b. *& poſtea ſuperuixit per 40. annos.* Aaron etiā
fu tantæ ætatis fere, ſimiliter & Caleb cum eſſet. 170. anno
di cebat Hodie. 75. annorum ſum ſic valens. Ioſ. 14. &
ſi præſumendum eſt de alijs illius temporis, ſcriptura enim
n recitat iſta tanquam inſueta.

Conſequenter octauo vt oſtenderet quod ira diuina, cui
h breuitas vitæ attribuitur, non fuit rigoroſa, ſed potius
n ſueta, ſubdit. *Quoniam ſuperuenit manſuetudo, et corripiemur.*
h eſt dicere, quod diuina māſuetudo ſuperuenit in hac pu
n one dando locum hominibus, vt corriperentur cum po-
t et eos totaliter delere propter peccatum.

ōſequēter nono oñdit, ꝙ comminationes veteris legis
q ex temporalib. malis fiunt ſunt imperfectę, & hoc cum
di. *Quis nouit poteſtatem iræ tuæ.* Ad qđ ſciendū, qđ poteſtas
iræ diuinę magis cognoſcitur in futura pęna quæ eſt æterna
qu in pręſenti quę tēporalis. Poteſtas. n. iræ hominis, eſt cor
p occidere, & poſt nihil facere. Deus aūt hic punit & poſt
in gehennā mittit. Vñ Matt. 10. d. *Nolite timere eos qui occidunt
corpus.* vñ potius eſt timendus Deus pp pęnas futuras quæ
in perpetuę, q̃ pp pęnas huius vitę terminabilis, per quas
ad obſeruantiam legis Moſaicę populus ille inducebatur, id
ci o dicit. Quis nouit poteſtatem irę tuæ. ſ. futuræ, vbi ma-
gis irę diuinę dignoſcitur. Et vt oſtenderet quod ęſtima-
tio huiuſmodi magnę irę diuinę eſt vtilis ad inducendū diui
num timorem, ſaltem initialem ſeu ſeruilem, ſubdit. *Et præ
timore tuo iram tuam dinumerare.* & eſt ſenſus. *Quis nouit poteſta-
C tem iræ tuæ.* ſ. futurę? & quis nouit dinumerare huiuſmodi irā
tu a pręa timore tuo? Quaſi dicat nullus vel pauci. Ex quo
ap ret, quod comminationes veteris legis modicæ vtilita-
tis ſunt, ſicut & eius promisſiones, vt dictum eſt. Ex quibus
oſtenditur imperfectio veteris legis.

quitur aūt in litera. *Dexteram tuam, &c.* Vbi incipit ſecū
da ars huius pſalmi, in qua Pſalmiſta petit perfectionē no-
uæ gis, per quam homines bona æterna conſequuntur. Cir
ca quod quinque facit, quoniam primo petit præcipuum &
ir num huius perfectionis quod eſt Chriſtus: nā ſicut lex
per Moyſen data eſt, ſic gratia & veritas per Ieſum Chriſtū
fa eſt, Io. 1. b. Chriſtus autem dextera in ſcripturis quādo
que nominatur, vt ibi. *Dextera domini fecit virtutem.* vnde di-
cit. *Dexteram tuam ſic notam fac.* vt ſcilicet homines per noti-
tiam

tiam huiuſmodi dexterę diſcant magis adhærere ſpirituali- D
bus & ęternis, quam temporalibus & tranſitorijs, & ſic erunt
corde eruditi in ſapientia non duri & carnales ſicut antiqui,
Sapientia enim eſt de ſummis & ęternis rebus, vnde ſenten-
tia huius verſus talis eſt. Dexteram tuam domine ſic notam
fac, & fac eruditos corde in ſapientia, vt li &, repetere faciet
immediate præcedens verbum ſcilicet fac.

Conſequenter ſecundo ad inclinandum diuinam miſera
tionem, allegat diuturnitatē pręteritæ aduerſitatis, vnde di-
cit. *Conuertere domine vſquequo.* i. iam ad magnum tempus du-
rauit prædictus ſtatus imperfectus, & ideo tempus eſt, vt te
talem exhibeas, vt poſsis a peccatoribus exorari, vnde ſub-
dit. *Et deprecabilis eſto ſuper ſeruos tuos.*

Conſequenter tertio oſtendit quę ſunt illa bona quę con
ſecuturi ſunt illi qui per notitiā dexterę Dei eruditi fuerint
in ſapientia de quo dicit. *Repleti ſumus mane, &c.* Ad quod ſcię
dum, quod repletio miſericordiæ, & exultatio, & delectatio,
de quib. hic agitur, non bñ poſſunt intelligi de tempotalib.
cum iam illa reprobauerat in parte pręcedenti ex ſui breui-
tate & inſtabilitate. Cui. n. mille anni pręcedentes nihil ſunt,
& cuius terminus vltimus vitę eſt octogeſimus annus, vt ſu-
pra oñdit, quid prodeſt tali, vt exultet & ſit iucūdus omnib.
dieb. ſuis ſic temporaliter intellectis? vñ neceſſe eſt dicere, ꝙ
hic loquitur de duratione ęterna, in qua oēs dies ſunt ſimul,
nec ſibi inuicem ſuccedunt. Similiter & hic repletio & exul
tatio intelligenda ſunt ſpiritualiter, prout ſunt in mane æter Pſal. 5. a.
nitatis, de qua alibi dicit. *Mane aſtabo tibi, & videbo.* Et ideo
prophetice orat, vt populus per notitiā dexteræ Dei de qua
dixerat. *Repleatur miſericordia diuina in mane æternitatis*, vt ſic
exultet & delectetur in omnib. diebus ſimul. ſ. non ſucceſsi-
uis. Ex quo ſequitur, quod ſicut in temporalib. retroactis fue
runt afflicti ſeu humiliati corporaliter, & etiam mētaliter, E
ſic tempore gratiæ erunt lætati ſaltem ſpiritualiter, in quo
eſt vera lætitia & de hoc dicit. *Lætati ſumus*, pro diebus quib.
nos humiliaſti, &c. In hoc autem loco litera Hebraica habet.
Repleamur mane miſericordia tua, & exultemus & lætemur, &c. læ-
tifica nos pro diebus quibus nos humiliaſti, &c. quod magis
conſonat propoſito.

Conſequenter quarto dicit. *Reſpice in ſeruos tuos & in opera
tua dirige filios eorum.* vbi Hebraica veritas ſic habet, Oſtenda
tur ſeruis tuis opus tuum & pulchritudo tua ſuper filios eo-
rum. In quibus verbis duo petit. Primum. ſ. incarnationē filij
Dei oſtendi ſeruis ſuis. Incarnatio. n. dicitur opus Dei per
excellentiam. iuxta illud Abacuc. 3. a. Opus tuum in medio
annorum notum fac. Secundum. ſ. petit gratiam deriuari in
filios, & de hoc dicit. *Et pulchritudinem tuam ſuper filios eorum.*
gratia. n. ſecundum glo. ſuper illud. Vt exhilaret faciem in
oleo, eſt quidam nitor animæ. Hæc igitur gratia a Chriſto
deriuatur in filios adoptionis, vnde Ioa. 1. b. *De plenitudine eius
omnes accipimus gratiam pro gratia.*

Conſequenter quinto dicit. Et ſit ſplēdor domini Dei no
ſtri ſuper nos, &c. Ad cuius euidentiam attendendum eſt, ꝙ
ſcdm S. Tho. 1. 2. q. 111. art. 3. in corpore quæſtionis, quinque
ſunt effectus gratiæ in nobis, Primus eſt, vt anima illuſtretur Quinque effe
ſeu ſanetur. Secundus eſt vt bonum velit. Tertius vt bonum ctus gratiæ.
quod vult efficaciter operetur, Quartus eſt, vt in bono perſe-
ueret. Quintus eſt, vt ad gloriam perueniat. De tribus. n. pri-
mis effectib. prædictis tractat Pſal. in hoc verſus, De duob. ve
ro vltimis tractat in Pſal. immediate ſequenti, vt ibidē vide-
bitur. Dicit ergo de primo effectu gratiæ. *Sit ſplendor domini
Dei noſtri ſuper nos.* Gratia. n. ſcdm Aug. in libr. de natura & gra-
tia, eſt quædā lux aīæ. Et quia a Deo infunditur immediate
idcirco recte dr. *Splendor domini Dei noſtri.* Et quia hęc lux non
eſt naturalis, ſed ſupernaturalis, idcirco dr. *Super nos*, quaſi di
cat ſuper noſtrā naturā. De ſecundo vero effectu dicit. *Et ope
ra manuum noſtrarum dirige.* In primo. n. effectu volūtas in qua
conſiſtit radix meriti, ſe habet vt mota tm̄, non vt mouens
Sed in iſto ſecundo ſe hēt vt mota & mouens & ideo dicit.
Opera manuum noſtrarum. i. actus noſtri voluntarij, prout ſunt F
actus fidei, ſpei & charitatis a volūtate eliciti, qui quidē actus
ēt ſunt ſuper nos, inquantum excedunt facultatem naturæ
humanæ, iō petit vt dirigantur a Deo ſplendore dñi ſupradi
cto. De tertio vero effectu dicitur. *Et opera manuum noſtrarum
dirige.* nō addendo illud, ſuper nos vt intelligatur ſimpliciter
de quibuſcunq; actib. a volūtate imperatis, non ſolū interio-
rib. ſed ēt exterioribus qui. ſ. ad exteriorē exeunt materiam.
Non immerito igit hic Pſal. intitulatur Moyſi, tanq̃ in per-
ſona eius Pſa. loquatur. De Moyſe. n. in prima apparitione ei
a Deo facta in rubo, legitur Deo dixiſſe. *Obſecro domine mitte
quē miſſurus es.* Exo. 4. d. In quo petebat, quod Deus mitteret
Chriſtum quem miſſurus erat, vt gratiam & veritatē daret
ſine interpoſitione legis imperfectæ q̃ data fuit per Moyſē,
& in hoc ɔſiſtit motiuū expoſitionis huius Pſal. ſupradictę.

GLOS-

GLOSSA ORDINARIA.

A a *Laus canti.* i. Laus, & humana est, sed hęc est cantici, q̃a nõ nisi diuina. Est.n. psalmus iste hymnus cõtra dęmones. Pro-
Humilitas. pheta ergo de quolibet sancto ait: Qui habitat in adiuto-
rio, &c.

Cassiodo. Ostendit tentationes diaboli p humilitatem victas a Christo & a suis, manentibus in auxilio Dei, vt & nos per eum discamus tentationes superare
B quia est ianua, per quã si quis introierit, ingredietur, & egredietur & pascua inueniet.

Augustinus. Ianua Christus, intrare per eum, est imitari eum, non in diuinitate, & potentia, & miraculis, sed in eo quo factus est pro nobis, idest, humilitate, ad quam vocat, dicens. *Discite a me, quia mitis sum & humilis cor.* De hoc psalmo tentauit Christũ diabolus: Christi autem tentatio nostra est doctrina, quem sequentes ex eo vincimus.

† Ab scondito

† Spes mea, & ars mea, vel munimentum meum.

† te

Matt. 11. d.

† de morte pestile contritionum, prauitatum, vel exitũ ali.

† Alis

a Laus cantici Dauid. PSALMVS XC

Idest cuius spes in Deo est. a ¶ Non tuo. b ¶ Vt nec illecebra male blandientis voluptatis capiatur, nec timore aduersitatis frangatur.

b Qvi habitat in † adiutorio altissimi, in † pro- 1 2
c a ¶ Cuius sedes est cœlum, idest anima iusti b ¶ Ille qui habitat in adiu. altissimi non superbus de se, vt primus homo.

tectione Dei cęli commorabitur. Dicet dño 3

a ¶ Mei infirmi ad curandum. b ¶ Qui hoc dic totum se proiecit in eum, qui dicit: Deus meus est refugium meum non quęrit aliud auxilium contra tempestates seculi. c ¶ A seculi tempestate. Et ideo.

d † susceptor meus es tu, & refugiũ meũ, deus meus sperabo in 4 5
Non ego. a ¶ In quem superbus Adam cecidit. b ¶ Vt liberet.

e eũ. Quoniã ipse liberabit† me de † laqueo venãtiũ, et a verbo 6 7 8
f a Ne putes, quod tute possis protegere. b Qui habitat in adiuto. altis. c Misericordię.

g h † aspero. † Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub† pennis eius † †

Deo. Deum autem cœli dixit, vt dominum, quòd si cęli dominus est, clarum est quod & terrę & cęterorum omniũ Deus, per auxilium autẽ seu per adiutorium altissimi, diuinorum mãdatorum legem intellige, quam in auxiliũ hominibus dedit contra dæmones.

d *Deus meus.* Cas. Ne putes post susceptionem & refugium nihil esse pe[...]dum addit: Sperabo in eum, ne aliquando de se præsum[...]: hoc si fecisset Adam bene staret.

e *De laqueo.* Cas. Tentatio, vel pe[...]cta, quæ hic dic[...] laqueus, vel per [...]ba quæ hic a verbo aspero, quasi, ut le[...]ue videatur, grauis tamen est verbo te[...] Laqueus, vers[...] spiritualium vel carnalium inimicorum, verbum asperum, omne dictum quod mouet a regulis diuinis.

Aug. De laqueo venantium dęmonũ, qui non in via [...]sto, sed circa dexteram vel sinistrã tendũt laqueos. In [...] & per verbũ asperum cadunt aliqui, ut qui nolunt esse [...]sti, propter insultantes christiano nomini, & qui timen[...] tractiones hominum, ut cessent a via Dei.

f *Venantium.* Hier. Nota, quia uenatores in sacra scrip[...] uix in bono inuenimus. E contra, piscatores raro in m[...]

* Basil. & Theo. Hinc deinceps cũ illo q̃ credidit uer[...]cit & dicit fidẽdũ esse, q̃m non modo manifestis inim[...]sum superiorẽ reddet, uerum ẽt insidiãtibus & clã in[...] uenantibus. Per *Laqueum* quidẽ, occultas insidias demo[...]uit. *Verbum* autem *Asperum*, uerbũ doloris Symmachus explanauit: Istiusmodi sane sũt qui fraudes & calũnias st[...] ueruntamẽ multi hoc superauerunt ob firmissimã spe[...] Deo fixã, eodẽ mõ Beatus Ioseph adulterii calumnia [...]stinens, huius laqueos declinauit, sic etiam admirabili[...] Susanna cęlesti præsidio adiuta est.

g *Scapu.* Aug. Cas. Sperãti beneficia Dei promittit. Sca[...] sunt operationes mirabilium quibus ut humeris uirtu[...] ostẽditur. Pennę, monita prophetarum quę ad cęlos [...]

h *Obumbrabit.* Vt neque sol diuiuitatis, neque luna hu[...]tatis te vrat. In pennis protectio.

PSAL. XC.

b Qvi habitat. Casiod. Describit primo fidentem in solo Deo omnino protectione Dei vallatum.

Cas. Qui habitat, idest, qui totã spem non in se sed in Deo semper constituit, omnibus modis protegetur a Deo. Nota verborũ correspondentiam: Sicut.n. semper habitat, sic & semper commorabitur. Illud affirmat, scilicet quod habitat, hoc promittit, scilicet, quod protegetur.

Num. 21. e. Deute. 5. d. c *In pro. Dei cæ. com.* Vt scilicet non declinet ad dexterã vel ad sinistram, sicut in veteri testamẽto pręceptũ erat filijs Israel, vt incederent via regia, non declinantes ad dexterã vel ad sinistram. Via regia, via Christi regis nostri, qui sic viam mũdi cucurrit, vt nec prosperis illiceretur, nec aduersis frangeretur.

* Euthymius. Ille qui diuino auxilio ita vtitur veluti habitatione quadam aut domo, hoc est, ille qui extra hoc diui-
C nũ auxilium non moratur, sed in eo solum cõfidit, in custodia atque in protectione Dei seruabitur, hoc est, proteget a Deo.

NICOLAVS DE LYRA.

PSAL. XC.

Qvi habitat in ad. *Huic Psalmo pręmittitur talis titulus communiter in Bibliis.* Laus cãtici *ipsi Dauid, sed iste titulus fuit appositus ab aliquo doctore pro sua voluntate, quia in Hebræo, & in translatione Hierony. nullus omnino ponitur titulus, propter quod dicunt Hebræi, quod iste psalmus factus fuit a Moyse sicut & præcedens, & similiter sequentes vsque ad centesimum psalmum qui incipit:* Misericordia & iudicium cãtabo tibi domine. *Quoniam in nullo istorum in principio fit mentio de Dauid, vel quolibet alio doctore vel propheta, & ideo referuntur ad Moysen tanquam auctorẽ, sicut & psal. immediate præcedens. Et sunt vndecim psalmi, correspondentes quantum ad numerum vndecim benedictionum, quibus Moyses benedixit filiis Israel, Deute. 33. Et sicut Moyses psalmo præcedenti petiit beneficia Dei populo exeunti de Aegypto, ita in hoc psalmo denuntiat multiplex beneficium super populum. Et secundum hoc diuiditur in tres*
Diuisio. *partes, quia primo denuntiat eis adesse diuinam protectionem. Secundo inimicorum deiectionem, ibi:* Cadẽt a latere tuo mille. *Et tertio populi exaltationem, ibi:* Quoniam in me speraui. C[...] *mum dicit.* 1 Qui habitat in &c. *Idest, confidenter sper[...] ius adiutorio, cuiusmodi erat populus Israel in exitu de Aegyp[...] tum ad bonos & deuotos illius populi.* 2 In protectio[...] *Isti enim semper fuerunt a Deo protecti vsque ad ingressum ter[...] missionis, vt patet ex decursu li. Exo, & Nu. licet frequenter [...] rint puniti, & mortui in deserto.* 3 Dicet do. *s. populus recognoscens Dei beneficia.* 4 Susce. me. es tu. *Quia P[...] populum persequente, Deus suscepit eum in sua protectio[...] Exo. 14.* 5 Spera. in eum. *De futuris bonis ab eo con[...]* 6 Quoniã ipse liberabit me de laqueo, &c. *Idest. A[...] me persequentium tanquam illaqueatum vnde dixit Pharao [...]* ctati sunt in terra. *Conclusit eos desertum: Quasi diceret, [...] sunt effugere manus nostras, Exodi. 14. a.*
7 Et a ver. aspero. *Quia Pharao dicebat se eos capere & [...] re. Consequenter Psal. dirigit verbum ad populum in dicto p[...] situm, dicens.*
8 Scapulis su. *Vnde Exo. 14. e. dicitur:* Tollensq; se ang[...]

MORALITER.

1 *Qui habitat in adiutorio altissimi.* Psalmum istum fecit Moyses pro populo Israel. Moraliter autẽ potest exponi de quolibet fideli in domino sperante spe formata charitate. Sciendũ autem, quod in hoc psalmo fit frequenter transitus de capite ad membra, & e conuerso, propter connexionẽ vnius cum altero. Dicitur ergo. *Qui habitat in adiutorio.* Per spem charitate formatam.

4 *In protectione Dei cæli commorabitur.* 1. Corinth. 10. c. Fidelis Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis. *Dicet*

3 *Dicet Dominus.* Expertus suam protectionẽ. *Suscept[...]*
6 *Quoniam ipse liberabit me de laqueo venantium.* Idest d[...]tione dæmonum.
7 *Et a verbo aspero.* Gregorius. Verbum asperum eua[...] irrisiones detrahentium dissimulando calcare.
8 *Scapulis suis.* Hic ostenditur qualiter memoria p[...] protegit in aduersis, cũ dicitur: *Scapulis suis.* Pro te fla[...]
† *Obumbrabit tibi.* Contra persecutionis æstum,
† *Et sub pennis eius sperabis.* Idest, brachijs in cruce p[...] in modum alarum.

Scapulis suis. Alias, Inter scapulas. Aug. Idest, ante pectus [s]im te ponit, vt alis suis te protegat. Vel, inter scapulas qua [i]n medio politus, hinc inde alis siue pennis expansis, quo [n]audet accedere inimicus nihil timeas, nisi tu inde exieris. [I]lla auis sic infirmatur cũ pullis vt gallina, quæ tota muta- [t] affectu eorũ, sic [.]etia Dei propter [.]is caro facta est, & [.]pitatur in nobis, vt [.] alis eius spere- [.]ris.

[.] veritas. Augu. Dei [.], qui non respicit [p]sonas, nec miscet [.]ites de seipsis cũ [.] qui sperãt in Deo [.] discernit humi- [.] vel superbos.

[C]as. Vel veritas, in- [.]natio Christi, vn- [.] De terra veritas or- [.]st, quæ & scapulis [.]umbrat, & scuto [.]endit. Sicut nota- [.]genera defensionum, notat & genera periculorum, vt sit [.]tior liberatio.

[.] Bas. & Theod. Quoniam superius de verbo aspero atque [.] fraudibus mentionem fecit, iure hoc in loco eius arma- [.]m, veritatem esse promisit.

b A timore nocturno. A similitudine periculi, vnde tantum ti- [.]r habetur.

A timore nocturno. Aug. Qui ignorans peccat, in nocte pec [.], qui sciens, in die. A timore, a sagitta, duo leuiora genera [.] tationũ, occulte scilicet & manifeste, his reddit duo gra- [.]ra. A negotio perambulante in tenebris, & ab incursu & [.]monio meridiano. Leuia non sic vrgent vt cogãt, sed pos- [.]t cito trãsire declinata, grauia non. Vt cũ persecutor acri [.] instat nondum firmis in fide, qui nesciũt Christiani es- se,

a Tanquam. Alæ sunt etiam scutum. b Implens promissa ... c Et ita. A leui tentatione & occulta quæ fit ignorantibus.

a b † sperabis. Scuto circumdabit te veritas eius, non timebis a 1 2

a A leui & aperta. b Graui occulta.

timore nocturno. A sagitta volante † in die, a negotio per- 3 † 4

a Graui aperta. b Incurrente dæmonio. c Cum adeo seruet æstus persecutionis, vt multi cedant.

ambulante in tenebris, † ab incursu & dæmonio meridiano. 5 †

a Sed. b Aug. O Christe, pauciores qui præsumunt se tecum iudicaturos. c Aug. Plures qui præsumunt se a dextris tuis futuros, cadent per dæmonium meridianum, i. per grauem æstum tribulationis.

c d Cadent a latere tuo mille, & decem milia a dextris tuis, ad te 6 7

a Sed, ad te, o Christe in veris membris, non appropinquabit, dæmonium, etsi, corpus non fidẽ læsit. b Illo lucido visu quo merita hominum iudicas.

e autẽ non appropinquabit. Verũtamẽ oculis tuis considerabis, 8

a Ideo non cadit iustus a dæmonio. b Christus secundum caput.

f & retributionẽ peccatorũ videbis. Quoniã tu es domine spes 9 10

se, spernere pſentia, querere futura, vel cum adeo instat hoc scientib. quę tentatio est a dęmonio meridiano. Et vtrosque capit non quidẽ eos qui habitant in adiutorio altissimi, sed de se pręsumentes, de quibus dicit. *Cadent a latere tuo mille.*

c *Cadent a la.* Cas. Secundo fidentis in Deo caput, id est, Christũ in cęlo leuatũ, dicit a nullo posse contingi, qui & pedes in terra protegit sed præsũptores ab eo cadũt. Ecce certitudo protectionis fidentis in Deo per Christum. † per diem.

d *A latere.* Cas. Latus Dei est corona iustorũ, qui cũ eo iudicabunt, vñ dicitur. *Mitte a latere vestro.* i. qui vobiscũ hẽnt consilũ. Latus ergo Christi, apostoli, & eorũ imitatores quib. promisit. *Sedebitis super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel.* Duodecim sedes perfectio tribunalis, in quibus sedebunt omnes qui omnia reliquerunt, & secuti sunt Christum. Mat. 19. d.

e *Verumtamen.* Cas. Aug. Licet quidem te permittente impijs tuos persequi, sed non impune, oculis tuis considerabis malum quod voluerunt, non bonum quod per nesciẽtes agitur, eis retribuetur, & sanctus qui habet oculos fidei, videt eos modo exaltari & tonare, & in fine fulminare, hoc dixit ne infirmi moueantur.

Cas. Veruntamen ocu. Etsi cadentes tentent te duris, veruntamen. Vel, etsi dæmonium non appropinquet, quod est per iniquos, sed tamen non quod faciunt, sed quod intendũt considerabis.

f *Quoniam tu es.* Aug. Vnus Christus est caput & corpus, de quo

NICOLAVS DE LYRA.

[Q]ui præcedebat castra Israel, abijt post eos. *Et sequitur postea.* [E]t nubes tenebrosa, & illuminans noctẽ, ita vt ad se inuicẽ [.]o noctis tẽpore accedere non valerent. *Vel potest illud referri ad columnam ignis et nubis, quæ diuino præcepto per diem contem[.]bat populo Israel ardorem solis per modum obumbrantis, & de nocte ostendebat eis viam, vt sic Deus esset eorum ductor vtroque tempore [.] habetur Exod. 13.*

1 [S]cuto circumdabit te. *Idest proteget.*

2 [V]eritas eius. *Qua promisit Moysi se esse ductorem populi ideo [.]litur.*

3 [N]on timebis a ti. no. *Id est, a latronibus, qui de nocte solent in[.].*

4 [A] sagitta volante in die. *Id est, inuadentibus, de die cum sagittis [.] fuit impletum, quando Amalecitæ venerunt ad pugnandum con[.]rael in deserto, Exo. 17. qui fuerunt saggittarij, sicut & Esau a [q]uo descenderant, Gen. 36. Quod autem Esau fuerit sagittarius, patet, G[en.] 16. a vbi dixit ei Isaac.* Sume arma tua, pharetram, & arcũ. *[.] se autem orante fugati fuerunt Amalecitæ, Exo. 17.*

5 [A] negotio. *In Hebræo habetur. A deber deambulante in tenebr[is] & quetheb vastante in meridie. Et dicit hic Ra. Sa. quod deber & quetheb sunt nomina dæmonum & primo eis permissa est potestas [.]is nocendi in tenebris, secundo vero magis in meridie siue declara[.]et videtur dictum eius satis probabile, quia sicut erant angeli sanc[ti] deputati ad protectionem populi Israel, vt supradictum est, & appa-rebit infra, ita a Deo permissi sunt angeli mali ad tentandum populum. Et illi qui erant in populo sancti, & boni a tentationibus istorum diuinitus sunt protecti, & quantum ad istos loquitur hic Psalmista. Mali vero in illo populo fuerunt pluries deiecti in peccatum per dæmonum tentationes, vt patet in fabricatione vituli, Exo. 32. & in alijs eorum malis, vt patet lib. Num. in pluribus locis.*

6 Cadent a la. tuo mille. *Hic consequenter denunciat populo aduersariorum deiectionem, dicens.* Cadent a la. tuo mil. & decem mi. *Hoc fuit impletum quando Sehõ rex Amorrheorum, & Og rex Basan & Balach filius Sephor, venerunt ad pugnandum contra populum Israel & fuerunt debellati magis diuina virtute, quam humana.*

7 Ad te autem non ap. *Scilicet gladius aduersariorum ad nocendum tibi. Hoc fuit impletum Nu. 31. g. vbi dicitur, quod debellatis Madianitis principes exercitus Israel, tribuni & centuriones dixerunt ad Moysen.* Nos serui tui recẽsuimus numerum pugnatorũ quos habuimus sub manu nostra, & nec vnus quidem defuit. *Propter quod recognoscentes hoc esse diuinitus factum, obtulerunt domino quicquid auri potuerunt inuenire in præda, vt ibidem habetur, & ideo subditur.*

8 Verunta. *Talem protectionem diuinam super te tanquam gratus.*

9 Et retributionẽ peccato. videbis. *Id est, deiectionem aduersariorum pro suis peccatis. Et ex ista consideratione, tanquam gratus domino, dices quod sequitur.*

10 Quoniam tu es do. *Quia in te confido, non in virtute mea.* Al-

MORALITER.

1 [S]cuto cir. te. ve. eius. Id est, sua morte quæ dicitur veritas, eo [q]uod impleuit promissa de redemptione humana. Ipsa etiã [e]st scutum contra insultus tentationum. Thren. 3. g. Dabis [e]is domine scutum cordis laborem tuum, ideo subditur.

3 [N]on timebis. Circa quod sciendum, quod diuersi dęmones [t]entant de vitijs diuersis, propter quod aliqui dicũtur spiritus luxurię, aliqui spiritus superbię, & sic de alijs, per hoc ergo quod dicitur.

† *A timore no.* Intelliguntur dæmones tentantes de furto, [q]uod communiter fit de nocte.

4 *A sagitta vo.* Per quam intelliguntur dæmones tentantes de superbia, quæ quęrit apparere.

5 *A nego. peram.* Idest, a dæmonibus de luxuria tentantibus, Iob. 24. c. Oculus adulteri obseruat caliginem.

† *Ab incur. & dæmo. me.* Idest, a spiritibus de castrimargia tentantibus, quæ fit in prandijs magnis, vbi concurrunt multa fercula & vina, & fiebant communiter hora meridiana.

6 *Cadent a la. t. mil.* Id est, dęmonum multitudo. ponitur hic numerus determinatus pro indeterminato, quia sunt in maiori numero, sicut Apo. per 24. seniores significatur vniuersitas episcoporum qui sunt multo plures.

7 *Ad te au. non ap.* Scilicet, ictus peccati mortalis.

8 *Verun. ocu. tu. con.* Quod non ex virtute tua, sed diuina.

9 *Et retri.* i. intelliges per oppositũ, & tũc gratias Deo dices.

10 *Quoniam tu es do. spes mea. altissimum, &c.* Ideo securus est † qui

de quo loquitur modo vt de capite, modo vt de corpore, nõ
A propria persona. Hoc que diligenter aduerte, vbi de Christo secundum caput, vbi secundum membra agat.

a Altissi. Aug. In alto est refugium Dei, valde in occulto, vt fugiatur a ventura ira. Multi.n. sic faciunt sibi refugiũ Dei, quo fugiũt a malis tẽporalib. Altissimũ posuisti refugium.i.resurgendo ascendẽdo altũ fecisti refugium, vt iam sperem sequi quo præcessisti.

Aug. Tabernaculum Dei est caro, in quã pro nobis militauit ad quã leuatam super celos, vt sit illuc directa spes nostra, nõ accedũt flagella, vt pri9
B in terra, pro quib. dicit. *Saule Saule quid me persequeris?* discretio est per loca, coniunctio per affectum Sed nec his flagellum, appropiat, ita vt fidem excutiat, ideo de toto Christo hoc bene accipitur.

Act.9.a.

† accedunt ad te mala.

† eximam,

a Per hoc spes. Idest pro altissimis & occultis, vel vitandis vel habendis, mihi ostendisti ad te fugiendum scilicet pro declinandis pœnis æternis, & pro assequendis bonis æternis. b Intus c Ideo. d O domine o Christe.

a mea, altissimum posuisti refugium tuum. Non † accedet ad 1

a Et ad tuos. b Vel lepra, idest peccatum. 2

b te malum, & flagellum non appropinquabit tabernaculo 3

a Aderit ei angelus confortans eum. Hoc est humanæ infirmitatis indicium.

c tuo. Quoniam angelis suis mandauit de te, vt custodiant te 4

¶Et ipsi.

d in omnibus viis tuis. In manibus portabunt te, ne † forte offen- 5

a Vt misso spiritu soluat credentes a reatu legis. b Sed. c ¶ Qui veneno & occulte percutit. d Regem dæmonum qui flatu nocet. Cum palam veneniat. 6

e das ad lapidẽ pedem tuum. Super aspidem & basiliscũ ambula 7

Qui viribus 8

f bis, & conculcabis leonem & draconem. Quoniam in me 9

g A malis seculi. ¶Vere. 10

h sperauit, liberabo eum, protegam eum, quoniam cognouit 11

Et quoniam. 12

i nomen meum. Clamauit ad me, & ego exaudiam eum, cum 13

Etsi non audio iam sum. De seculo. Post. In cœlo. 14

ipso sum in tribulatione. † eripiam eum & glorificabo eum. 15 16

d *In ma.por.* Augu. Manibus angelorum sublatus est Christus in cęlum, non quod sine eis rueret, sed quia obsequitur regi, & melior est qui portatur quam iumentũ portans. Clarificatus autem misit spiritum, die pentecostes; vt in quinquagesimo a pascha agni, idest, immolatione, data est lex in tabulis lapideis scripta digito.i.spiritu Dei. *Lex data est in pęnam timoris*, spiritus venit in plenitudine amoris, vt pedes eius, in cęlo sedentis.i. euãgelistæ mundum peragrantes, nõ offendant in lapidẽ.i. legẽ in lapide scripta & sine gratia in eã peccatum rei, sed a timore soluantur peccatorũ spiritus legem implẽtes. Ideo ergo dicitur in cęlum ab angelis, ne pedes qui in terra, sint rei legis, pulso timore in lege, ut eos amore, qui non potest.

b *Et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.* * Euthym. Quinimmo nec domui tuæ vlla appropinquabit calamitas, & aliter per flagellum ægritudinem intelligere potes & per tabernaculum ipsum corpus in quo anima diuersatur, nec abre est vt intelligamus quod hominibus Dei, huiusmodi tentationes certamina sint & probationes, peccatori autem flagella. *Multa* enim, inquit, *flagella peccatoris*.

c *Quoniam ange.* Hoc dixit tentator domino, quando illum tentauit, hoc obiecit de deitate eius dubitãs. Tentatus est autem Christus propter nos, vt & in eo tentatorem vincere discamus.

Aug. Sic & baptizari a seruo voluit, non pro sua necessitate, sed pro hominis vtilitate, vt non aspernemur baptizari a
C conseruis.

In

e *Super aspi.* Post humanam infirmitatẽ diuina virtus ostenditur, quæ tantis imperat. Et agit de Christo secundum membra.

f *Et conculca.* Augu. Serpentem calcat ecclesia, quæ cauet astutiam eius.

g *Leo.* Aug. Aperte sęuit in martyres.

Draco insidiatur per hæreticos, vt corrumpat virginem Christi vnde Apostolus. *Despondi vos vni viro virginem castam exhibere Christo.*

h *Quoniam in me. spe.* Aug. Tertio verba Dei quibus ecclesiam consolatur, cui & hic defensionem, & in futuro præmia promittit.

Cas. Mandat angelis de te dicens. Quoniam in me. Certitudo promissionis per promissionem Dei.

i *Clama.a.* Aug. Non est timendũ in tribulatione, si deest, Deus

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Altissi.po.* Idest, præbuisti te nobis tanquam refugium altissimum, ad quod non potest accedere malum. Consequenter Psal. conuertit verbum ad populum di.

2 *Non accedet ad te ma.* Idest, quamdiu pones in Deo spem tuã sicut in refugium, non accedet ad te malum.s. mortalis culpæ.

3 *Et flagel.* Scilicet, temporalis penæ. Non appropinquabit tabernaculo tuo: cuius causam subdit.

4 *Quoniam angelis suis mandauit.* Quod patet ex hoc, quod angelus præcedebat castra Israel in columna ignis & nubis, Exo.14.

5 *In manibus portab.te.* Idest, suo ministerio dirigẽt te in via.

6 *Ne forte offendas ad lapidem pedem.* Ambulando per loca saxosa & abrupta, & hoc est quod dicitur Deut.8.a. Adduxit te dominus per desertum 40. annis, vestimentum tuum quo operiebaris, non defecit, & pes tuus non est attritus, & istud fuit verificatũ in bonis, licet mali aliqñ fuerint labore afflicti, sicut ibidem fuit expositum Hanc autem scripturam: *Quoniam angelis suis, &c.* Allegauit diabolus dictam de Christo, Mat.4. sed secundum Hiero. ipse falso allegauit.

7 *Super aspi. & ba.* Quia dominus deduxit eos per desertũ, vbi erant animalia venenosa, & ferocia, & tamen non nocuerunt populo permanenti in bono, secundum quod dicitur Deut.8.cap. Dominus ductor tuus fuit in solitudine magna atque terribili, in qua erat serpens flatu adurens scorpio ac Dipsas Et ponitur hic singulare pro plurali, serpens, idest, serpentes & sic de aliis, sicut dicitur Exo.8.f. *Venit musca grauissima.* Idest, multitudo muscarum, & secundum hoc dicit

Super

Super aspidem & basiliscum am. Idest, inter talia animalia pure ambulabis, quæ etiam erant in deserto, sicut & prauia quæ sunt expressa. Non enim fuerunt expressa omnia genera animalium venenosorum & ferocium quæ erant in deserto, sed sufficit aliqua exprimere Deu.8. per quę intelliguntur alia.

8 *Quoniam in me spera.* Hic vltimo denuntiatur populi exaltatio, quæ maxime fuit quando intrauerũt terram promissionis, quam obtinuerunt tempore Iosue cum gloria & triumpho, & per hoc significabatur ingressus terræ viuentium per tus per Christum & hoc est quod dicit Psal. loquens in persona Dei: *Quoniam in me spe.* Populus Israel.

9 *Liberabo eum.* De impedimentis occurrentibus.

10 *Protegam eum.* A gladiis aduersariorum.

11 *Quoniam cognouit no.* Secundum quod dicit supra ps.75. a. Notus in Iudæa Deus, in Israel magnum nomen eius.

12 *Clamauit ad me.* Orando deuote.

13 *Et ego exaudiam.* Dando ei effectum petitionis suę.

14 *Cum ipso sum in tribulatione* Ad exercitium suę patientię,

15 *Eripiam eum.* Competenti tempore.

16 *Et glorificabo eum.* Per adeptionem terræ promissionis gloriosæ, & perfectius per acceptionẽ terrę viuentiũ in illam significatæ, præmium.n. non deficit a merito, sed magis excidit, bonum autem temporale minus est bono virtutis, & ideo quandocunque pro opere virtutis promittitur aliquod tẽporale bonum, per illud intelligitur bonum spirituale, qđ est principale præmiũ, sicut declaratũ fuit plenius Gen.15. & litera sequens huic vltimo concordat, cum dicit.

Lon-

MORALITER.

† qui refugit ad te propter quod taliter refugienti dicitur.

2 *Non accedet ad te.ma.* Et subditur ratio.

4 *Quoniam angelis suis man.de te.* Quos posuit custodes hominum, & specialiter electorum.

6 *Ne forte offen.ad.lap.* Christum, qui Esa.8. dicitur lapis offensionis

fensionis malis hominibus & incredulis.

7 *Super aspi.& ba.* Luc. 10.ca. *Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes, & scorpiones, & super virtutem inimici, & nil vobis nocebit, & subditur ratio.*

8 *Quoniam in me sperauit liberabo eum, & c. eripiam eum.* I huius mundi periculis.

16 *Et glorificabo eum.* In cęlis.

Longit

us in te, si dormit fides excita eam, & saluaberis. Christus dormiens in naui excitatus est a discipulis, & saluati sunt. Et non eripit quādo vis non ideo putes te deseri. Eripuit tres pueros, nūquid martyres deserit? Tres pueros liberauit corporaliter, vt confundantur infideles. Martyres liberat spiritualiter, vt imitentur fideles. Hunc

Hunc psalmū per totum annum, & maxime in quadragesima, & quotidie in completorijs ecclesia frequentat, q.a cū Christus ieiunaret, diabolus eū de hoc psalmo tētauit. & ei⁹ tentationib. a Christo superatis victus abscessit, vt nos quo tēpore diabolus magis nititur ad decipiendum, eo tempore magis nos laboremus ad resistēdum. GLOS.

D Vsus frequēs huius psalmi in ecclesia cantus, quæ assignatur.

¶Et tunc. ¶Vita æterna. ¶Quia sufficit, quod habebit. ¶Christum in maiestate.

Longitudine dierum † replebo eum, & ostendam illi salutare meum.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Longitudine dierum replebo eum. *Quia vita beata nō habet terminum.*

2 Et ostendam illi sa. meū. *Idest, meipsum, in quo consistit salus æterna in visione dei aperta.*

Moraliter psal. iste potest exponi de quolibet fideli sperante in domino spe formata charitate, quæ est ex gratia, & meritis proueniens, coram quo cum dei adiutorio exercitus dæmonum cadit debellatus, & ille finaliter exaltatur in cœlestibus coronatus.

MORALITER.

Longitudine dierum replebo eum. Per æternam durationem.

2 *Et ostendam illi salutare meum.* Per apertam visionem.

ADDITIO.

In psal. 90. Qui habitat.
Quia ps. iste sit ad literam intelligendus de multiplici beneficio dei super populū Israeliticū in deserto, prout postil. dixerit, est omnino irrōnabile, nam populus ille in tota sacra scriptura nominat̄ duræ ceruicis, & inobediens deo, & manens eius, de quib. in ps. 94. dr̄. *Et dixi semper hi errant corde, etc.* Et non solū intelligendū est de his, qui consumpti fuerunt in deserto, sed ēt de filijs eorū, qui terrā pmissionis ingressi sunt, vnde Nu. 32. c. Postq̄ dixit Moyses. *Iratusque est dominus aduersus Israel, circunduxit eū per desertum 40. an. donec consumeretur vniuersa generatio, &c.* subdit. *Et ecce, inquit, vos surrexistis pro patrib. vestris, incrementa, & alumni hominū peccatorum, vt augeretis furorē contra dnm̄ Israel,* non ergo de talib. posset verificari, qd̄ in fine ps. dr̄. *Quoniā in me sperauit liberabo eū, &c.* Hæreditatio enim terræ sanctæ, & omnia beneficia exhibita illi populo attribuit promissionibus patrū, non aūt meritis illius populi duræ ceruicis, vti habetur expresse Deute. 10. Et inde est, q̄ non solū ab expositorib. catholicis, prout patet in gl. cōi, sed ēt ab expositorib. Hebræorum præcipuis iste psal. exponitur ad literā de quolibet seruo dei, qui eidem per veram charitatem adhæret, vt patet per Ra. Abenhazra in gl. super ps. simi liter, & Ra. Moyses Aegyptius in suo libro notabili apud Hebræos de directione perplexorum. 3. q. ca. 5. vbi istum ps. no rabiliter allegat, applicando ea, quæ in eodem continentur, cuilibet habenti diuinam cognitionem cum vehementi dilectione, vt ibidē habetur, hoc ēt consonat huic, quod dicit̄ in euangelio, Matt. 4. a. *Scriptū est. n. Angelis suis mandauit de te,* & licet verū est (prout ait Hie.) quod diabolus ibidē falsè allegauit, hoc hēt intelligi ex eo, quod diabolus non concludebat propositū, s. q̄ deberet se Christus mittere deorsum, cum hoc esset manifeste ꝯ illud. *Nō tentabis dnm̄ deum tuū,* cū hoc tn̄ stat, q̄ auctoritas illa per diabolū allegata intelligēda est de quolibet filio dei, alias magis proprie euacuasset Christus allegationē diaboli dicendo, q̄ illa verba intelligebant̄ non de aliquo singulari, sed de populo Israelitico. Sunt etiā alia ꝯ sententiā postil. q̄ causa breuitatis omitto. Vnde meli⁹ est dicendū, q̄ hic psal. continuat̄ cū immediate pcedenti, licet psal. cōiter adinuicē non continuentur in materia, qn̄que tn̄ aliqui psal. adinuicē proximi continuantur, vt in prologo gl. super psalterium hr̄. Quia igitur psalmi, in vlt. par. precedēn. psal. tractat de tribus primis effectib. gratiæ, vt ibi dictū fuit. In hoc vero psal. tractat de alijs duob. effectib. gratiæ, quorū vnus est pseuerare in bono grē, alius vero est peruenire ad gloriā, de quo primo effectu tractat vsque ibi. *Quoniam in me sperauit,* de secundo vero vsque ad finem psal.

C

Circa primū duodecim facit. Primo. n. dicit, q̄ ēt ille, qui est in gratia constitutus indiget, vt protegatur a deo taliter, vt ei perseuerantia in bono detur, & hoc est, quod dicit. *Qui habitat in adiutorio altissimi,* hoc est dicere, ille qui habitualiter est in gratia dei, quæ est verū adiutoriū altissimi, adhuc indiget, vt in protectione dei cœli cōmoretur, vnde notanter in prima parte versus dixit. *Qui habitat in adiutorio,* per verbū de præsenti, ad denotādū, quod talis in gratia est præsentialiter constitutus. In secunda vero parte versus dixit. *Commorabitur,* per verbum de futuro, vt intelligatur, quod protectione perseuerantiæ indiget quo ad futurum, iuxta illud 1. Cor. 10. c. *Qui stat videat ne cadat.*

Cōsequenter secundo dicit, q̄ talis, s. in gratia constitutus debet orare pro perseuerātia prædicta, & hoc cum dicit. *Dicet domino susceptor meus es tu, & refugiū meū, sperabo in eum,* hoc est dicere, q̄ habitans in adiutorio altissimi, modo prædicto dicere debet deo orando. *Susceptor meus es tu,* idest, sis tu. *Et refugium meum,* a tentationib. seculi huius. Et quia talis oratio fundari debet. in vera spe. ideo dicit. *Sperabo in eum.*

Consequenter tertio declarat, quæ sunt illa in quibus maxime protectione indiget, qui habitat in adiutorio altiss. s. in gratia constitutus de quo dicit, q̄ sunt duo in genere cōiter, scilicet prospera, & aduersa. Homines. n. per prosperitatē seculi eleuati, semper incidunt in laqueū superbiæ, & de hoc dicit. *Ipse liberauit me de laqueo venantiū.* Sicut. n. animal capitur a venatore per aliquod bonū apparens, puta cibū, vel hmōi, sic homines a diabolo seu a mundo capiuntur per aliqua bona apparentia mundana. De aduersis aūt dicit. *Et a verbo aspero.* Solent. n. hoīes pp̄ vitandas asperitates seculi, vt puta detractiones hominū, seu insultationes, vel persecutiōes, a via recta deuiare, a quibus, qui habitat in adiutorio altissimi indiget a deo protegi per pseuerantiam.

E

Consequenter quarto declarat modū protectionis, dicēs. *Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis. Scuto circūdabit te veritas eius.* Hic finitur iste versus in Hebræo. In quo denotantur duo modi protectionis diuinæ circa existētem in gratia, vt in ea perseueret. Primus. n. modus est fouendo eum quasi per modū naturæ. Sicut. n. auis instinctu naturæ pullos protegit ab æstu, & a frigore, ponendo eos sub scapulis, & sub alis, sic deus præstat auxilium existenti in gratia nē ab æstu vitiorū inflammetur, neque ēt a frigore pigritię seu hebetudinis, eius fides seu spes tepescat, & de hoc dicit. *Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis.* Secundus vero modus est quasi artificialis. Sicut. n. homo p̄ scutū protegitur a iaculis inimici, sic deus per veritatem suæ fidei protegit existentē in gratia, ne iacula inimici ei noceāt, de quo dicit. Scuto circun. te. veri. eius. Quod notabiliter cōcordat cū eo, quod dr̄ 1. Pet. 5. c. *Aduersarius vester diabolus circumit, cui resistite fortes in fide.* Vnde manifeste apparet, q̄ scutum veritatis diuinæ, quæ est fides, debet circundare fidelem ad hoc, vt non lædatur ab aduersarijs, quod Christus nos docuit in sua tentatione Matt. 4. a. In qua cū aduersarius tentando circumiret per diuersa vitia, sicut per gulā, inanem gloriam, & huiusmodi, Christus circundedit se scuto veritatis. Quamlibet enim tentationem contra eum commissam euacuauit per auctoritatem sacræ scripturæ, quæ est veritas diuina. Primam scilicet tentationem gulæ cum dixit. Scriptum est. Nō in solo pane, &c. Secundam cum dixit. *Scriptum est. Non tentabis dominum deum tuum.* Tertiam, cum dixit. *Scriptum est: Dominum deum tuum adorabis.*

F

Consequenter quinto dicit. *Non timebis a timore nocturno. A sagitta volante per diem,* & continuatur sic versus in Hebręo in quo denotantur ad literam duo genera periculorum, quę homini quandoque contingunt insidiose, sic vt ab eis non bene valeat præseruari. Primum est quando in nocte occulte insidiantur inimici, & de hoc dicit. *Non timebis a timore nocturno.* Secundum est, quando etiam in die per attem sagittadi a longe inimicus insidiatur, a quibus, qui habitat in adiutorio altissimi a deo protegitur, ne subito, & improuisa morte decedat. Et per ista possunt intelligi duo genera tentationum. Quorum vnum est ex ignorantia, & est nocturnum, ex defectu manifestationis. Aliud vero est ex defectu rectę deliberationis circa ea, quæ sunt manifesta, & de hoc potest intelligi. *A sagitta volante per diem.*

Cōsequēter 6. dicit. A negotio pambulāte ī tenebris, ab incursu, & dęmonio merid. Et notādū, q̄ vbi dr̄ in trāslatione nostra,

A nostra, negotio in Hebræo habetur *mideber*, seu a deber, quę significat pestem vbicunque ponitur, & vbi habemus incursu, habetur *quetheb*, quæ quidē dictio significat morsum pestiferum, vnde Deu. 32. vbi dicitur. *Morsu amarissimo ponitur quetheb*, in Heb. similiter Osee. 13. d. *Ero morsus tuus o inferne*, loco morsus ponitur *quetheb*. Et est ratio. Nam duo genera sunt morborum pestilentium. Quorum vnum est, quando non apparet ab extra aliqua causa pestifera, & de tali peste dicitur, quòd ambulat in tenebris, idest, in occultis. Aliud genus est quando apparet signum, vt puta antrax seu apostema in aliquo membro, vel morsus alicuius animalis veneno si, vt Num. 21. legitur de serpentibus ignitis, qui momorderunt populum, de quo morsu periclitabantur, & de isto dicit. *A morsu, & dæmonio meridiano*, quia talia signa sunt manifesta, sicut ea, quæ fiunt in meridie, & sunt quasi morsus dæmoniacus, vnde sensus est, quod a quacunque peste liberabitur, qui in protectione dei cœli commorabitur, ne subito, & improuiso decedat. Per ista etiam possunt intelligi duo genera tentationum, quorum vnum est, quando persecutores occulte impugnant, & de hoc dicit. *Perambulante in tenebris*. Secundum est, quando persecutores publice, & palam persequuntur, de quo dicit. *Et dæmonio meridiano*. Opinio autē Rab. Sa. circa deber, & quetheb, quam allegat postillator, fabulosa est nullius fundamenti in scriptura.

Consequēter septimo dicit. Cadēt a latere tuo mille, &c. vbi denotat, quod ille, q̃ habitat in adiutorio altissimi, sic ab eo protegitur gratia perseuerantiæ, quod etiam si contingat eum esse in aliquo magno periculorum dictorum seu præliorum, vbi plurimi periclitantur ex vna parte, & alia, tamē ipse erit a deo protectus, & de hoc dicit. *Ad te autem non approximabunt*.

Consequenter octauo denotat, quòd existentia iusti (de
B quo loquitur) in medio horum periculorum, potest esse sibi vtilis, inquantum ex hoc cōsiderat diuinam iustitiam circa eos, qui in vtroque latere cadunt, & de hoc dicit. *Veruntamen oculis tuis considerabis, & retributionem peccatorum videbis*.

Consequenter nono psalmist. reuertitur ad deum dicens. Quoniam tu es spes mea, &c. & est sensus. Ratio tantæ protectionis est, quia tu deus, qui es spes mea, *posuisti refugium tuum altissimum*, idest, potentissimum. Loca enim, quæ sunt altissima, sunt tutiora ab impugnatione hostium.

Consequenter decimo conuertitur ad illum, qui habitat in adiutorio altissimi, dicens, quòd erit tutus a quocunque malo, & flagello vniuersaliter, ne accedat ad eum, vel appropinquet tabernaculo suo, sic vt eū faciat a rectitudine vitæ deuiare, de quo dicit. *Non accedet ad te malum, nec flagellū, &c.*

Consequenter vndecimo dicit. *Quoniam angelis suis mandauit de te, &c.* ad denotandum, quod ista protectio non solum fit a deo immediate, sed quandoque etiam ab angelis de ei⁹ mandato, vnde dicit. *Quoniam angelis suis deus mandauit de te, &c. In manibus portabunt te, &c.*

Consequenter duodecimo dicit. *Super aspidem, & basiliscū ambulabis, &c.* ad denotandum, quod sic protegitur a domino iustus prædictus, vt etiam calcādo venenosa animalia ei non nocebunt, quod spiritualiter intelligi debet de diabolo, qui in figura serpentis apparuit in prima tentatione humana, propter quod, & conculcandus est a iustis Gene. 3. c. *Ipsa conteret caput tuum*. Et quia multæ sunt species seu indiuidua huius hostis, similiter, & quamplurimæ eius versutiæ, idcirco nominat eum multis nominibus animaliū ferocium, & venenosorum, s. aspidem, & basiliscum, leonem, & draconē.

Consequenter dicit. *Quoniam in me sperauit, &c.* vbi tracta-
C tur de quinto effectu gratiæ, quod est perducere ad gloriā.

Circa quod tria facit, quia primo præmittit causam huiusmodi effectuum per modum meriti, & hoc cum dicit. *Quoniam in me sperauit*. Vbi notandum, quòd vbi in translatione nostra habetur, sperauit, in Hebræo habetur, *kassach*, quod significat amorem non solum simpliciter, sed etiam vehementiam amoris, secundum quam talis diligens omnino fertur in suum dilectum, prout Ra. Moyses manifeste ostendit libro, & parte, & ca. allegatis. Vnde Deu. 10. c. vbi dicitur. *Sed in patribus tuis conglutinatus est deus, vt diligeret eos*. vbi trāslatio nostra habet. *Conglutinatus est deus*. In Hebræo habetur idem verbum, scilicet *chassak*. Vnde in persona Christi dicit psalmista, quòd quia ille, *qui habitat in adiutorio*, vehementer dilexit me, seu conglutinatus est mihi, ideo a me fuit liberatus & protectus, vt esset perseuerans. Quæ quidē dilectio tā vehemētissima, nullo modo posset adaptari populo Israelitico in deserto existēti, sed tantū patribus seu viris valde pfectis. Et vt ostenderet, q̃ hæc dilectio nō est fundata in aliqua vana seu falsa cognitione, idcirco dicit. *Quoniam cognouit nomen meum*. Scilicet per veram fidem, Secūdo ad denotandum, q̃ etiam habens gratiam, & charitatem orare debet pro huiusmodi protectione, vt in principio psalmi dictum est, vt [...]cet ei perseuerantia donetur, prout Augu. declarat sup [...] verbum orationis dominicę, vbi dicit. *Sanctificetur nomen* [...] idcirco dicit. *Clamauit ad me, & ego exaudiam eum*. Quasi d[...] iste, qui me vehementer dilexit, & sic non præsumpsit [...] sed adhuc orauit clamando, vt esset a me protectus per [...]seuerantiam, idcirco eripiam eum, & glorificabo eum, [...]cet dabo sibi non solum protectionem, vt perseueret, se[...]tiam finalem gloriam.

Consequenter tertio declarat, in quo consistit illa glo[...]catio. Pro quo sciendum, quod beatitudo, quæ est vera g[...]ficatio principaliter consistit in clara visione dei, vnde s[...]dum Aug. visio est tota merces, de qua dicit. *Et ostenda[m illi] salutare meum*. Scilicet Christum in maiestate, sed quia al[...]do visus fuit deus per essentiam, non tamen beatifice, [...] patet de Paulo in raptu, vt 2. Cor. 12. idcirco addendu[...] ad hoc, quòd visio dei sit beatificata, quòd sit ęterna, vn[...]cit. *Longitudine dierum replebo illum*, id est, vita æterna, quę [...]cit ad replendum seu satiandum affectum humanum. [...]nes enim aliæ longitudines citra æternam, non replen[...]fectè humanam voluntatem, quæ fertur in bonum infi[...] Et notādum est, quòd Ra. Sa. Abenhazra in sua exposit[...] declarās istud verbum. *Et ostendam illi salutare meum*. Sic [...] sensus huius est, vt delectentur in splēdore diuino, quo [...] verum salutare dei. Vel etiam signat Messiam, hęc ille [...] sunt verba notandissima in testimonium fidei. Item n[...]dum, quòd iste psalmus pręcipuus est contra tentati[...] quę fidelibus sępe contingunt, & ideo frequentatur in [...]sia in temporibus, in quibus magis diabolus nititur ad [...]piendum, scilicet in diebus ieiunii, & in completorijs [...] habetur in glo. Hebręi etiam vocant eum canticum o[...]num, & licet apud eos incipiat psalmus ab illo loco vbi [...]tur. *Qui habitat in adiutorio*. Sicut apud nos, tamen quand[...]que eum cantant, vel recitant in suis officijs, incipiunt [...]te vltima pręcedentis psalmi, scilicet vbi dicitur. *Et sit [splen]dor domini dei nostri, &c.* & sic continuant vsque ad finem [...]licet vbi dicitur. *Ostendam illi salutare meum*, quod valde [...]nat huic expositioni, quia ab illo loco incipiunt narrare [...]que effectus gratię supradictos, & continuantur vsque [...]nem huius psalmi, vt dictum est.

Replica. In psal. *Qui habitat*. Quia postil. eum expo[...] ostendat psal. denūtiare beneficia dei super populum [...]tem de Aegypto, Burg. temere redarguit, dicēs illam [...] expositionem omnino irrationabilem ex motiuis deb[...] in præcedenti correctione solutis. In speciali obijcit p[...] quia populus Israel in deserto fuit durę ceruicis, & per[...] igitur merito, populi illius non prouenerunt benefic[...] enumerata. Respondetur, quòd postil. non dicit de [...] illius populi quo ad illa beneficia, sed dicit, quòd sicut [...] cedenti psal. psal. petijt a deo populo exhiberi illa ben[...] ita in hoc psal. denuntiat ea super populum futura, nih[...] concludit Burg. Secundo obijcit Burg. quòd propter [...]sitatem populi non potest ille versus de eo exponi. *Q[uoniam] in me sperauit, liberabo eum*. Nescio rationem: Burg. tam[...] est loquendo de populo Israel nūc eum dignificat vltr[...]dum, contendens de eius primatu etiam in ecclesia C[...]na, vt patet Gene. 9. hic autem vilificat populum illum [...]timum, qui tamen deo fuit valde peculiaris, & speciali[...] sponsatus, vt patet per totum librum Exo. Et de illo p[...] dr̄. *Non est alia natio tam grandis, &c.* Deu 4. a. huic popu[...]ctum est: Eritis mihi in regnum sacerdotale, gens san[...] populus acquisitionis Exo. 19. a. Et in ps. 113. a. *Facta est Iud[æa san]ctificatio eius, &c.* ps. 65. a. *Notus in Iudæa deus, &c.* Quicq[...] sit de adoptione huius populi, dicendū est, q̃ benefici[...]stita illi populo, & ꝓmissa ēt in hoc ps. contenta, non [...]runt ꝑꝑ merita populi, sed ꝑꝑ fidē, & merita patrū ad [...]ciēdū ꝓmissionib. eis factis, & ꝯtigerūt illi populo in [...] nr̄i, qui ad illa beneficia spūaliter intellecta aspiramus [...]stris meritis, sed merito Christi patrib. ꝓmissi, & nobi[...]biti, vnde si Burg. fuisset memor earū causarum diui[...]serationis, & beneficiorum, quas per longam di[...] assignauit sup Exo. 33. in vltimo corruptorio, abstinu[...] his obiectionibus hic, & in pręcedēti psal. factis, quia [...] dictis formaliter contradicunt. Et cum vltimo B[...] auctoritatē Hebręorum doctorum aliquorum, qui hu[...] exponunt de quolibet seruo dei. Respondeo, quod [...]quitur, illi sic exponūt, igitur alio modo exponi non [...] Burg. etiam habet vnum argumentum sibi familiare [...] bonum de quanto cōmunius, de tanto diuinius, igit[...]sitio de pluribus, siue de bonis, siue malis melior est, [...] vno, vel singulis, quamuis autem sępe ostenderim il[...]gumentum non valere contra postillatorem, valet [...] contra facientem.

GLOSSA ORDINARIA.

A Psalmus cantici. Aug. Propter fastidium animorum eadē diuerse,& variè tractant, nullum enim aliud canticū tractat in hoc psal. quam in alijs, sed idem, licet diuerso modo, est, canticum fidei, spei, & charitatis.

Augustin. Psalmus spiritualis operatio cantici, quia in eo semper debemus cāre deo gratias agere exultantes deo de sabbatho, idest, æterna requie, de qua loquitur propheta, ostēdens laborare iustos sex diebus, id est, sex ætatibus, septima requiescere, malos ē contra hic quiescere, & laborare, vt hic liceat inter laboremus ante sabbathum entis.

Psalmus cantici in die sabbathi. PSAL. XCI.

a ¶Propter futurum seculum Christiani sumus, ideo quocunque modo se habent præsentia grati sumus consolationi dei per blanda, & iustitiæ per aspera dicentes: Bonum est confiteri. ¶Iustum, & iucundum. b ¶Voce. ¶Opere.

Bonum est confiteri domino, & psallere no- 1 2

a ¶Prædictis duobus duo alia reddit. Q. bonum est confiteri, & psallere. ¶Ad quam rem?

mini tuo altissime. Ad annuntiandum 3

a ¶Q. quando bene est, lauda misericordiam. ¶Quando bene est, quod est misericordia dei. b ¶Quando male est, lauda veritatem, quia iuste flagellat. ¶Non crudelitatem. c ¶In aduersis.

mane misericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem 4 5 6

a ¶Decem præceptorum quorum obseruantia spiritus hominis viuificatur. b ¶Spiritu viuificato. c ¶Verbo. ¶Cum gaudio in carnis mortificatione, & actualibus rebus. d Opere. e Iam bonum, quia hoc in me fecisti.

In decachordo psalterio, cum cantico in cithara. Quia 7 8 9 10

In die sabbathi. Aug. Triplex est sabbathus. Temporis sex eius dies, quo post opera sex dierum completa requieuit deus sabbathum æternitatis, æterna requies, pro qua in præsenti bona operari debemus. Sabbathum mentis est trāquillitas conscientiæ spe futuri, vt non turbentur rebus seculi: vnde hic agitur. In hoc sabbatho cordis primum est, vt bona deo tribuas mala tibi. Peruersi,& perturbati sine sabbatho bona sibi tribuunt, mala vel sathanæ quasi coegerit, vel fato stellarum, quod est accusare deum, vel aperte deo quasi ipse voluerit. Econtra docet hic psal. confiteri domino in vtroque. In peccato, quia tu fecisti. In bono, quia ipse fecit psallere nomini, gloriam dei quærens, non tuam.

Beda. Psalmus cantici in die sabbathi, sabbathum celebrant Iudæi in quodam ocio languido ac luxurioso. Vacant ab opere bono, sed non ab opere nugatorio. Nobis aūt indicit Dñs noster sabbathum. Quale? Vacare scilicet ab operibus malis, ipsi autē vacant ab operibus bonis Sabbathum nostrum, i. sabbathum delicatū intus est in corde. Multi enim vacant exterius in tenebris, sed tumultuantur in consciētijs suis, ideo quia nullus mal' sabbathū custodit. Nusquā enim conscientia eius conquiescit, sed semper in perturbationib. viuit. Cui autem consciētia pura est, tranquillus est, & ipsa trāquillitas. Sabbathū est cordis, quamuis enim in præsenti laborat, extenditur tñ spe futura, & serenatur oē nubilum tristitiæ. Ipsum aūt spei nostræ est sabbathum nostrum, hoc ergo cantatur, hoc docetur in hoc psalmo, quomodo quisque Christianus debeat esse in sabbatho cordis sui, idest imitatione, & tranquillitate & puritate conscientiæ non perturbatus hoc est, psalmus iste docet qualiter quisque debeat in corde suo sabbathizare.

PSAL. XCI.

c Bonum est confit. Cass. Primo agit quomodo bonus imperturbatus agit sabbathum mentis, sentiens omnia bene agi a deo, quod non nouit stultus.

Augustinus. Bona præsentia a deo nobis donata, consolatio sunt, cum desunt, iustitia est. Consolatur enim nos deus,& emendat in vtroque ergo simus ei grati dicentes. *Bonum est confite, &c.*

d *In decachordo.* Augustin. Psallit, qui cum hilaritate bene facit. Qui cum tristitia, de eo fit, non ipse facit,& portat psalterium, non cantat in eo.

Augustinus. In decachordo. Si bene loqueris tantum canticum est sine cithara. Si operaris,& non loqueris, cithara est sine cantico,& ideo bene loquere, & bene fac.

e *Quia delectasti.* Augustinus. Vnde Apostolus: Ipsius figmētum sumus creati in fide,& in operibus bonis, nisi enim te reformaret deus ad bona opera, non nosses, nisi peccatum, vnde in euangelio: *Qui loquitur mendacium, de suo loquitur.* Omne enim peccatum, mendacium est, quia contra legem, & veritatem, ergo qui loquitur mendacium, de suo loquitur, id est, de suo peccato, qui peccat, sed qui loquitur veritatem, de deo loquitur, quia solus deus verax, omnis homo mendax. Hæc est bona confessio. Sed quid de his, qui male viuunt, & florent, tamen perturbatur animus, & perdit sabbathum, quia videt se in decem operibus legis,& mala pati, alium sine his florere, vnde ait. *Quam magnifi. sunt.*

Ephes. 2. b.

Ioan. 8. f.

a In factura

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS XCI.

Bonum est confiteri domino. *Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo,& in translatione Hieron.& in translatione communi.* Psalmus cantici in die sabbathi. *Et secundum Hebræos Moyses fecit hunc psal. decantandum in die sabbathi, quæ celebris est apud Hebræos, in memoriam beneficii creationis, secūdum quod dicitur Gene. 2.* benedixit deus diei septimo, & sanctificauit illum,&c. *Et diuiditur psal. iste in tres partes, quia primo psal. inducit pro beneficio creationis ad gratiarum actionem, secundo ostendit ingratorum punitionem, ibi.* Vir insipiens. *tertio gratorum promotionem, ibi.* Et exaltabitur. *Circa primum dicitur.*

Bonum est confiteri dño. *Scilicet confessione laudis diuinæ, quia talis confessio non solum fiebat simplici verbo, sed aliquando in cantu solenni,& potissimè in die sabbathi, ideo subditur.*

Et psallere nomini tuo altissime,&c. *Id est, ad gloriam nominis tui, ad quam debet talis laus ordinari, non ad lucrum temporale principaliter, licet ministri dei secundario possint intendere ad victum, & vestitum secundum decentem statum.*

Ad annuntiandum mane. *Idest, temporale prosperitatis.*

4 Misericordiam tuam,&c. *Quia quidquid prosperi habemus, venit ex dei misericordia.*

5 Et veritatem tuam,&c. *Idest, iustitiam tuam.*

6 Per noct.&c. *Idest, tempore tribulationis, quia quidquid asperi nobis contingit, ex veritate diuinæ iustitiæ procedit. Vel potest hoc referri ad solennitatem sabbathi, in qua sacerdotes,& Leuitæ non solū canebant diuinas laudes de die, sed etiam de nocte pro aliqua eius parte. Et quia non solum canebant laudes diuinas vocibus humanis, sed etiam musicis instrumentis, ideo subditur.*

7 In decachordo psalterio, & cætera. *Id est, decem chordarum.*

8 Cum cantico,&c. *Quod fiebat voce humana.*

9 In cithara. *Quia variis instrumentis vtebantur in canticis diuersis. Et ratio motiua huius cantus tangitur cum dicitur.*

10 Quia delectasti me domine in factura tua. *Quia creaturæ a deo productæ sunt causa exultationis,& delectationis homini. Tum quia creaturæ corporales factæ sunt in eius obsequium. Tum quia per gradus creaturarum animus hominis eleuatur ad deum cognoscendū & amandum, veruntamen quia homo rationes creaturarum non potest perfecte attingere, secundum quod dicitur Eccle. 1. b.* Cunctæ res difficiles, nec est, qui possit eas explicare sermone, *ideo subditur admiratiue.*

1 Quam

MORALITER.

Bonum est confiteri domino. Psal. istum fecit Moyses secundum Hebræos ad cantandum in die sabbathi pro beneficio creationis. Allegorice vero pōt exponi pro solennitate diei dominicæ, quæ succedit diei sabbathi, & primo inducimur ad dei laudē pro beneficio resurrectionis inchoatæ in Christi resurrectione, cum dicitur. *Bonum est confiteri domino.* Oratione secreta.

2 *Et psallere,&c.* Voce publica.

3 *Ad annuntiandum mane misericordiam tuam, &c.* Nam de die dicuntur aliquæ laudes diuinæ, & aliquæ de nocte.

7 *In decachordo psal.* Per hęc instrumenta in no. te. significātur bona spiritualia, vt per psalterium decachordū, impletio decē mandatorum, & per citharam triangularem sanctę trinitatis fides, quæ requiruntur in debite laudantibus deum.

10 *Quia delectasti me in factura tua,&c.* Id est, in humanitate Christi in vnitate suppositi tibi coniuncta.

A a *In factura tua.* Caß.Hieron.Et in decore ipsius mundialis fabricæ, & in obedientia,& in dispositione,& in causis,& in effectib.& in operib.manuum, quibus vtor,vel quæ miror.
b *Quam magnificata.* Caß.Hiero.Sunt in substantia,& in forma,& in vi,& in cæteris, nimis profundæ sunt cogitationes tuæ quibus talia fecisti, & regis.
c *Nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ.* ✠ Euthym. Inscrutabiles,inquit, ac inuestigabiles se nobis esse demonstrarunt, cogitationes tuæ, & consilia tua impenetrabilia. Videtur autem consimilis sententia illa Pauli, *o profundam diuitiarum sapientiæ, & scientiæ dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius atque inuestigabiles viæ eius.*

B d *Vir insipiens, & cæ.* Cassiodorus. Me delectasti in operibus, sed vir insipiens non cognoscet, & stultus qui si scit, non cauet sibi, non intel. hæc, quæ dixit, vel quæ dicit post.

Si Christum bene scis, satis est si cætera nescis.

Caß. Summum genus scientiæ est scire deum tanta præstare,quę humanus sensus non valet attingere.
Insipiens est,qui cœlesti sapientia vacuus,humanis versutijs plenus est, qui non scit opera dei,quia casu putat omnia agi.Stultus est brutus, qui nec secularia nouit.

C e *Cum exorti fuerint.* Caß.Malos asserit perituros,vt metus sit cæteris.Ordo verborũ talis.Quasi dicat Stultus non intelliget hæc, s.vt idest,qualiter peccatores intereãt in seculum seculi,idest, sine fine,cũ ipsi peccatores exorti fuerint,&c.
Caß. Hic florent breui tempore,vt fœnũ in iudicio arebunt omnib. (quod non hic)non quidem ad gloriam vt semper intereat, tu Christe in æ[ternum] permanes, non vt Iudæi pu[t]auerunt te communi[ter] scilicet sorte mo[ri].

f *Tu autem altissimus.* Augustin[us]. Expectas desuper [ex] æterno quando [tran]seat tempus im[pio]rum, vt veniat [tem]pus iustorum, [quia] æternus est, long[ani]miter Deus to[lerat] mala, & videt [in] illis seruet. Iun[gis] æterno, & patie[ns] feres mala, vi[des] intra te omnia [&] dices: Quoniam [ec]ce inimi. Si h[oc] cito transit, vt [fœ]num, verbum [dei] manet in æterno, sed ecce tempus non longanimis,ex verbo æternus.

g *Et exultabitur.* Augus.Et si ipsi peribunt,quę tibi spes[...] pateris?Exaltabitur,aliquando vnicornis superbiam sig[ni]ficat,sicut.*Et a cornibus vnicornium humilitatem meam.* Aliquando exaltationem *vnitatis,* sicut hic,quia vnicornis exaltab[itur], omnes hęreses peribunt.

h *Et senectus mea in oleo pingui.* ✠ Euthy. Per oleũ hila[ri]ta[tem]...

a ¶Aug.in eo,quod in me facis. ¶Tu fecisti, si bene ago. b ¶Et deinde.
a delectasti me domine in factura tua, et in operibus manuum †
a ¶Si quid boni ago,de te exulto. ¶Non in mea fœlicitate. ¶Quia.
b tuarum exultabo. Quam magnificata sunt opera tua domine 1
a ¶Vt mali floreant,boni laborent Q.d. ideo,quia illi alieni,hi filij. b ¶Sed. c ¶Alias imprudens qui non prouidet in futuro.
c d nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ. Vir insipiens 2 3
a ¶Aug. Qui nescit se credi, vt sit hæres,dimisso exhæredato cui parcitur a flagello. b ¶Scilicet. ¶Postquam. c ¶Excreuerunt in temporalibus.
e non cognoscet, & stultus non intelliget † hæc. Cum † exorti 4 5
a ¶In hyeme huius seculi virent,in æstate futuri iudicii arescent. b ¶Conspicui omnibus. ¶Alias,prospexerint. ¶Aug.illos scilicet orientes,& florentes ad tempus. c ¶Idest,qui non recte sentiunt de deo in corde,& imitantur florem illorum, ita intereunt cum illis in æternum.
fuerint peccatores,sicut fœnum, & apparuerint omnes, qui 6 7
¶Sine fine. 8
f operantur iniquitatem. Vt intereant in seculum seculi, tu au- 9
a ¶An interibunt. ¶Blasphemi,& amicus mundi,inimicus est dei, scilicet qui adulterat amore seculi.
tem altissimus in æternum domine. Quoniam ecce ini- 10
a ¶Repetit. b ¶Q.Iam video. c ¶Qui modo florent.
mici tui domine, quoniam ecce inimici tui peribunt, &
a ¶A grege domini separati. ¶Sunt inimici.
g dispergentur omnes, qui operantur iniquitatem. Et exal- 11
a ¶Fortitudo vnitatis,quæ tunc sublimis erit. b Monarcha,mens. c Quando. Totum,quod patitur ecclesia,iuuentus est,nouissima sunt senectus,quæ in lætitia erunt.
h tabitur, sicut vnicornis cornu meum, et senectus mea 12

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quam magnificata sunt opera tua domine. *Et ex hoc apparet magnitudo diuinæ potentiæ.*
2 Nimis profundę factę sunt cogitationes. *Quia diuina secreta non possunt attingi ab aliqua creatura virtute propria,& non solũ prout sunt in deo,sed etiam prout sunt in effectibus mirabilibus. Nullus enim vnquã per rationem inuestigare potuit in particulari qualitatem magnetis qua ferrum attrahit, & ideo dicitur, quòd hoc habet à tota specie,quia proprietas illa sequitur speciem magnetis,sed quæ sit illa, ignoratur, & idem est de virtutibus aliarum rerum occultis,& consideratio talium debet inducere hominem in admirationem,& laudem conditoris.*
3 Vir insipiens non cognoscet.*Hic consequenter ostendit ingratorum punitionem,& primo tangit eorũ vitiũ,dicens:* Vir insipiens non cognoscet. *Dicitur autem insipiens ille,cui non sapit beneficiũ suæ creationis, & iste merito tanquam ingratus repellitur a beneficio diuinæ illustrationis,& ideo subditur.*

Diuisio.

4 Et stultus non intelligit hęc. *Id est,intra se non legit diuina beneficia meditando,ex quo meretur a deo puniri,propter quod subditur.*
5 Cum exorti fuerint peccatores,sicut fęnum. *Quod cito arescit & desiccatur.*
6 Et apparuerint. *Modico tẽpore florẽtes temporali prosperitate.*
7 Oẽs qui operantur iniquitatem, &c. *Quos deus aliquando permittit prosperari temporaliter propter aliquod modicum bonum ipsorum, quod non meretur æternam mercedem, sed tantum temporalem,ideo subditur.*
8 Vt intereant in seculum seculi,&c. *Idest,æternaliter [per] suas iniquitates,quod procedit ex alto dei consilio, ideo subditur.*
9 Tu autem altissimus in æternum domine,&c. *Et p[er] sequens potens prout,& quãdo,& quandiu placuerit tibi iniqu[os mul]tipliciter punire,ideo subditur.*
10 Quoniã ecce inimici tui domine, quoniã ecce inimici tui peribunt,&c. *Et patet sententia ex dictis.*
11 Et exaltabitur. *Hic consequenter describitur gratorũ pro[motio] & primo quantum ad temporale dominium, secundo quantũ a[d di]uinum obsequium,ibi:* Plantati. *Circa primũ dicitur.* Et exaltabitur, sicut vnicornis cornu meum, *quod fuit impletum tempore [Io]sue, quando triginta,& vnus reges fuerunt a populo Israel debellati, vt habetur Iosue 12.*
12 Et senectus mea. *In Hebræo habetur.* Et linitio mea in o[leo] ra[mo]so,i.abundanti,*& hoc fuit impletũ tempore Dauid,qui fuit [lini]tus idest,vnctus in regem oleo ramoso,i.abundanti,quia ter fuit in[unctus] primo per Samuelem 1.Reg.16.secundo super tribum Iuda 2.[Reg.2.] & tertio super totum Israel 2.Reg.5.& ad eandem sententiam [in]ducitur litera Hiero.quæ talis est.*Et senectus mea in oleo vbe[ri], *& vocatur tempus Dauid senectus respectu temporis sub Iosue,qu[ia] multi anni fuerunt intermedii.Ad eandem sententiam reducitur lit[era] communis.Et senectus mea in misericordia vberi,quia Dauid suscep[it vn]ctionem regni a deo non solum pro persona sua,sed etiam pro [his ab] eo descendentibus,vt habetur 2.Reg.7.& hoc processit ex mag[na] dei misericordia,quæ per oleum designatur in scriptura.*

MORALITER.

† *Et in operibus manuum tuarum exultabo,&c.* Nam in creaturis relucet bonitas diuina, & sic sunt deuotionis, & lętitię causa,ideo dicitur.
1 *Quam magnificata sunt opera tua domine nimis,&c.* Nullus enim potest ea ad plenum inuestigare.
3 *Vir insipiens,&c.* Hęc est pars secunda,in qua ponit̃ ingratorum punitio,cũ dicitur: *Vir insipiens non cognoscet,&c.* Idest non sapiens ęterna, quia non cogitat,nisi temporalia,nec p consequens appetit,quia non amatur,nisi cognitum.
5 *Cum exorti fuerint peccatores,sicut fœnũ,& apparuerit om[nes],&c.* Idest,ad tempus modicum.
8 *Vt intereant in seculum seculi,quoniam ecce inimici tui pe[ri]bũt.* Cum diabolo,& angelis eius.
11 *Et exaltabitu[r].* Hęc est tertia pars in qua ponitur gr[at]orũ retributio,cum dicitur.*Et exaltabitur,sicut vnicor.cornu [me]um.* Idest,potestas ad repellendum malum.
12 *Et senectus meam in mi.vberi.* Id est, in plenitudine [s]piritualium bonorum.

..m denotauit, vnde alibi dicitur, vt exhilaret faciē in oleo, cognoui, inquit cornu meum exaltandum eſſe, atque ideo ..urum ſpero, vt ſenectus mea in pingui, hoc eſt, in multa ..aritate verſetur, vtque iucunde ac ſine mœrore extremū ..ad vitæ meæ tempus agam, futurorum ſpe conſolatus.

Et deſpexit. Auguſ. ..deo iam nunc deſ..xit, & audiet a ve..ite intus.

Et ab inſurgenti.. Caſſ. Vel, inſurgentes in me, malignantes audiet in no..imo, quando ſe in ..pabunt, dicentes: *..d nobis profuit ſuper ..& diuitiæ?*

Auris mea. Augu. ..tis ad dexteram ..et in futuro hoc ..icet. Ite maledicti ..ignem æternum. ..uo malo auditu iuſtus non timebit. Ecce hoc iſtis. *Quid ..iſtis?*

a ¶ Aug. dum in aliquo probat, & inuenit inimicos, qui viſi ſunt amici.

a in miſericordia † vberi. Et † deſpexit oculus meus 1

a ¶Operantes mala. b De.

b inimicos meos, & ab inſurgentibus in me malignanti- 2

Fraſcia, & præcauta. Quid. a Imputribilis. Stola immortalitatis candidas.

c d bus audiet auris mea. Iuſtus, vt palma florebit, † ſicut cedrus 3 4

a Candidatio interpretatur. Ideo. Nunc. Eccleſia .... Cœli.

e f Libani multiplicabitur. Plantati in domo domini, in atriis do 5 6

a Nonne iam hic florent? b Hic aliquid, ibi plus.

g mus dei noſtri florebunt. Adhuc multiplicabuntur in ſene- 7

a Interim. b Alias, tranquilli. Ecce ſabbathum non eos mouet fœnum. Cedrus enim, & palma nec in tempeſtatibus curuantur, ſed tranquillæ ſunt. c Quid. Qui dicit non recte omnia agit, fœnum, qui in ſabbatho eſt, contra annuntiat.

h i cta vberi, et bene patientes erunt, vt annuntient. Quoniam re 8 9

ctus dominus deus noſter, & non eſt iniquitas in eo.

† reſpexit.

† velut cedrus quæ in Libano eſt.

Iuſtus vt pal. Illi vt fœnum. Iuſtus, vt palma, pro altitudi... & quia radix aſpera, pulchra coma in ſummo, & fine, & ..le fructum facit, ita & iuſtum hic aſperat labor, quem in ..ernis pulchritudo immortalitatis coronabit, & quaſi tar..de poſt longos labores mercedem operum recipiet.

..uſtus, vt palma. Caſſ. Tertia pars. Iuſtos florere, vt hac pro..miſſione deuote gaudeant.

Cedrus. Aug. Palma, & cedrus, hæ arbores non areſcunt ..ate, vt fœnum.

Euthym. Eſt autem cedro coma copioſa ac multiplex, ..as etiam ſimilitudines habet iuſtus ad palmam, nam quē..admodum modica illius arboris pars terræ infigitur, & tota penè a terra in cœlū eleuatur, ita & iuſtus cor ſuū a terrenis in cęlū attollit, & quēadmodū palmæ fructus a feris diripi nō poſſunt, ſic etiam iuſti viri opera a dæmonibus perdi nequeūt, aduerſante nimirū in vtroque rerū ſublimitate. Multo præterea tēpore vtrique opus eſt ad perfectionem. Cum cedro etiam iuſtus ſimilitudinem retinet, quia ſicut cedrus bonum ex ſe odorē emittit, & incorruptibilem materiam habet, & ramorum copia abundat, & vmbram conſequenter multam facit, ita & iuſtus bono virtutū odore plenus eſt, & cum ſemel purgatus fuerit ab omni labe, incorruptibilis permanet, & filios, quā plurimos ex ſe ſpirituales non ſecus ac ramos quoſdam generat, & multorum etiam indigentium efficitur protector.

f *In atriis domus.* Caſſ. Atrium initium manſionis, domus interior. In atrijs ergo florebunt, ideſt, in ipſo reſurrectionis initio dum audient. *Venite benedicti patris mei.* Matthæ. 25. c.

g *Adhuc multiplicabuntur.* Caſſ. Eccleſia magis incipiet eſſe vberrima, cum ad finem ſeculi erit perducta, tunc enim paſſionibus electorum cito implebitur numerus beatorum. Et accipitur hic aliter ſenectus, quam ſupra.

h *Annuntient.* Caſſ. Hic vel dum præmium capient annuntiabunt, quod iuſtus, qui ſuis promiſſa compiet.

i *Et non eſt ini. in eo.* Auguſ. vt hic permittat pati pro ſe, quos non ibi ornet. Et rectus, qui remunerat, non iniquus, vt fraudet præmio, ſed benignus, vt accumulet.

GLOSSA

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et deſpexit oculus meus inimicos meos, &c. *Quia Dauid ..fidens de dei adiutorio, inſultum Philiſthinorum, & aliorum ad..uerſariorum ſuorum reputauit pro nihilo.*

2 Et ab inſurgentibus, &c. *Quaſi dicat talis rumor tangit aures ..meas tantummodo, & non cor, quod contingit in Dauid non ex ſuper..bia vel præſumptione de virtute propria, ſed ex diuina confidentia.*

3 Iuſtus, vt palma florebit, &c. *Vocat Moyſes ipſum Dauid iu..ſtum, quia deo acceptus fuit, & floruit in fama, & virtute, & etiam ..ſublimitatis honore, ideo ſubditur.*

4 Sicut cedrus Libani mul. *Quia cedrus valde inaltatur.*

5 Plantati, &c. *Hic conſequenter deſcribitur exaltatio populi, quā ..ad cultū diuinum, qui tempore Dauid valde fuit augmentatus per ..ipſum, quantum ad ordines ſacerdotum, & Leuitarum, vt habetur 1. ..Paralipome. 23. vſque ad 27. excluſiue, & hoc eſt, quod dicitur.* Plantati in domo domini. *Id eſt, ſacerdotes, & Leuitæ ad diuinum cultum ibidem deputati.*

6 In atrijs domus dei no. flo. *Quia in atrio ſacerdotum hoſtias immolabant, & in aliis atriis legem docebant.*

7 Adhuc multiplicabuntur in ſenecta vberi. *Quia non ſolū in iuuentute multiplicabūtur in bonis operibus, ſed etiam in ſenectute.*

8 Et bene patientes erunt. *Ideſt, bona recipientes a deo. Secundum enim Philoſophum beneficiatus dicitur, bene paſſus a benefactore. Et hoc ſonat litera Hiero. clarius, quæ talis eſt: Adhuc in ſenectute fructificabunt pingues, & frondentes erunt, ideſt, in pinguedine gratię bona opera producentes.* Philoſophus.

9 Vt annuntient qm̄ rectus dominus. *Hic incipit verſus vltimus in Hebræo, & in tranſlatione Hiero. quæ ſic habet. Annuntiantes quia rectus dominus, & eſt ſenſus, quod non ſolum in iuuentute, ſed ēt in ſenectute annuntiarent populo conſtanter iuſtitias domini rectas.*

MORALITER.

1 *Et deſpexit oculus meus ini.* Dæmones, & homines malos.

2 *Et ab inſurgenti. in me au. auris mea.* Scilicet corporis, ſed nō ..cordis, quia non terrebor ab eis.

3 *Iuſtus vt palma florebit.* Quæ eſt aſpera in ſtipite, & dulces fructus habet in ſummitate, & ſic iuſtus incipit ab aſperitate pœnitētiæ, & conſummat in dulcedine cōſolationis diuinę.

4 *Sicut cedrus Libani mul.* Cedrus. n. eſt arbor altiſſima, & fœcunda, iō ſignificat iuſtum perfectum in vita cōtemplatiua, & actiua.

5 *Plantati in domo, &c.* i. radicati in fide formata charitate.

6 *In atriis domus dei noſtri flore.* Ideſt, in eccleſia militante viuent honeſte.

7 *Adhuc multiplicabuntur in ſenecta vberi, &c.* De bono in melius procedentes vſque in finem.

8 *Et bene patientes erunt, &c.* Quia patientia conſummat, Iacobi primo a. Patientia opus perfectum habeat.

9 *Vt annuntient.* Illud quod ſequitur. *Quoniam rectus dn̄s, &c.*

ADDITIO I.

..n pſ. 91. *Bonum eſt confiteri domino, & pſallere, &c.* vbi dicitur ..poſtilla. *Et ſecundum Hebræos Moyſes fecit pſal.* iſtum.

Dictum eſt ſupra, quod non omnes Hebræi ſunt illius opinionis, imo plurimi eorum attribuunt iſtum pſalmum, ſicut & omnes alios ipſi Dauid, & quia frequens repetitio vnius, & eiuſdem eſt faſtidioſa, idcirco de cætero non intendo aliquid addere circa auctoritatem pſalmorum, niſi aliquid nouum allegetur in ſequentibus.

ADDITIO II.

In eo. pſal. vbi dicitur in poſtil. *Vir inſipiens.* Hic conſequenter oſtendit, &c.

Hoc quod dicit pſal. *Vir inſipiens non cognoſcet, & ſtultus non intelliget hæc,* vī pertinere proprie ad defectum cognitionis ſeu intelligentiæ, non autem ad defectum gratitudinis, put dicit poſtillator, de quo in litera huius pſalmi non videtur fieri aliqua mentio, vnde circa hoc aliter videtur dicēdum.

Pro quo ſciendum eſt, ꝙ pſalmiſta in præcedenti verſu non ſolum profitetur productionem rerum a deo, de qua dicit. Quā magnificata ſunt opera tua domine: ſed etiam prouidentiam, & gubernationem rerum ab ipſo deo, de quibus dicit. *Nimis profundæ factæ ſunt cogitationes tuæ.* Ad perfectionē enim prouidentiæ pertinet omnia intima, & particularia conſiderare, qđ requirit profundas cogitationes, & iō dicit *Nimis*

A *Nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ.* Scilicet circa res gubernandas, sed sicut fuerũt aliqui, vt Platonici, qui diuinam ꝓuidẽtiã amouerunt a singularib. generabiliũ, & corruptibiliũ, ꝑ eorũ instabilitatẽ, vt Aug. narrat. 8. de ciuit. dei, sic ẽt fuerunt multi, qui amouerunt prouidentiã diuinã circa res humanas, ꝑ hocq́ꝫ videbant in hoc mundo, q̃ plurimos iniustos florere, & prosperari, similiter, & iustos sæpe magnas pati aduersitates, ex quo cõcludebant, ꝗ taliũ ꝓuidentia seu gubernatio non pertineret ad deũ, qui summe iustus est. Et iste erat error dicentiũ de deo Iob. 22. b. Super cardines cœli perambulat, & nostra nõ cõsiderat, & quia taliũ ratiocinatio est stulta, idcirco dicit psal. *Vir insipiens non cognoscet hæc.* Idest non cognoscet, ꝗ cogitationes dei circa rerũ humanarũ gubernationẽ sunt profundæ, & validæ. Et reddẽs causam quare stultus hoc non intelligit, subdit. *Cum exorti fuerint peccatores, sicut fœnum.* Idest, multiplicantur in hoc seculo, plusquam alij, iuxta illud Eccl. 1. d. *Stultorum infinitus est numerus.* Et apparuerunt oẽs, qui operant̃ iniquitatẽ, hoc est, ꝗ non solũ multiplicant̃ numero, sed ẽt prosperant̃ florentes, & hoc est motiuũ insipientis, & stulti ꝑdicti, quo nitit̃ amouere diuinã ꝓuidentiã seu gubernationẽ ab hmõi rebus humanis, qđ q̃dẽ psal. reprobat, cũ dicit. *Vt intereant in seculum seculi,* hoc est dicere, talis multiplicatio, & prosperitas non est reputanda, eo quod tales licet modo floreant, interibunt tamen in seculũ

B seculi, scilicet in vita futura. Cuius ratio est, quia deus, qui est altissimus, & potentissimus, in æternum non permittit talia impunita, vnde sequitur. *Tu autem altissimus, &c.* Quoniã ecce inimici tui, &c. vsque ibi: *Qui operantur iniquitatem.*

Consequẽter tractat psal. de istis, q̃ licet qñque supprimãtur, finaliter tñ quasi triũphaliter eleuantur, de quibus dicit. *Exaltabitur, sicut vnicornis cornu meum.* Cuius rõ est, quia dicit̃ 1. Io. 5. a. *Hæc est victoria, quæ vincit mundum fides nostra.* Et quia qñque contingit, ꝗ magna pars vitæ iusti sit in tribulatione, dicit quòd etiam tales in senectute sępe reflorent, & de hoc dicit. Et senectus mea in misericordia vberi, qui quidẽ iusti sæpe videntes punitionẽ malorũ lætantur ex manifestatione diuinæ iustitiæ eo mõ quo dr̃. *Lætabitur iustus cum viderit vindictam.* Et de hoc dicit. *Despexit oculus meus, &c.* Et quia quãdoque hæc vindicta non videtur, sed auditur. ideo dicit. *Et ab insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea, supple,* vindictam, seu punitionem eorum.

Supr. 57. b.

Consequenter oñdit ꝑ exẽplũ differẽtiã, q̃ posuerat inter iustos, & impios dicẽs. *Iustus, vt palma florebit, &c.* Q.d. sicut inter plãtas sunt q̃dã, q̃ cito nõ florẽt, & cito arescunt, sicut fęnũ, & hmõi, & sunt q̃dã alię, q̃ nõ ita cito florẽt, sed paulatĩ, & tales solidę, & rectę crescũt in altũ, sicut palma, & cedr⁹. Sic inter hoĩes qñque contingit, ꝗ impij exorti sunt, sicut fęnũ, qđ modicæ durationis est, iustus aũt, sicut palma, & sicut cedrus. Et iõ sicut assimilauit primo peccatores fœno, di. *Cũ exorti fuerint peccatores, vt fœnũ, sic modo assimilat iustos palmæ, & cedro, &c.* di. &c. *Iustus vt palma, &c.*

C Est ẽt alia differẽtia inter plãtas ex loco vbi plãtant̃, quia q̃dã loca sunt magis apta ad fructificãdũ, q̃ alia, & ideo dicit de iustis. *Plantati in domo dñi,* hoc est dicere, nõ solũ iusti habent excellentiã ex parte sui, sed ẽt ex loco vbi plantant̃. *Quia in domo dñi. Et in atriis domus dei.* Scilicet in gratia, & virtutibus, quę pertinet ad iustos in quibus deus habitat.

Consequenter, quia circa punitionẽ impiorũ ostende[...] ꝗ erant in æternũ puniendi, & hoc cũ dixit: *Vt intereant in seculũ seculi,* nunc aũt dicit, ꝗ iusti in alia vita principaliter p[...]miabunt̃, & hoc est, quod dicit. *Adhuc multiplicabuntur in [sene]cta vberi,* vnde per senectã rectè posset intelligi vita futu[ra ...] vltimũ locũ tenet in duratione humana, quæ quidẽ sen[ectus] in viris iustis vberrima est, iuxta illud. Inebriabunt̃ ab vb[er]tate domus tuæ. Et notãter dixit. Adhuc. Q.d. nõ solũ in [hac] vita qñque præmiãtur iusti, sed principalius in futura, v[n]de notanter subdit. *Et bene patientes erunt,* quia in actib. beati[tudinis] iusti solũ passiuè se habent, visio. n. in qua principaliter c[on]sistit beatitudo, similiter & gaudiũ seu lætitia, quæ talẽ vi[sio]nẽ consequuntur, non nisi quędã passiones sunt. De vi[sione] enim manifestũ est, ꝗ videns nihil agit in visam rẽ, sed ẽ [con]tra. De gaudio vero, & lætitia seu delectatione patet ꝑ A[ug.] 14. de ciui. dei, qui eas numerat inter cęteras passiones, vnde proprijssimè, & valde notabiliter dicit. *Et bene pati[en]tes erunt,* & quia iusti in illa vita beata ex consequenti habẽt [quã]dam actionẽ, s. laudare deũ, iuxta illud Esai. 62. b. *Super m[uros] tuos Ierusalẽ* idcirco dicit: *Vt annuncient quoniã rectus dñs noster, [&] non est iniquitas in eo,* vbi li, vt cũ dr̃. *Vt annunciẽt,* tenetu[r non] causaliter, sed consecutiue. Et est sensus, ꝗ tales in sen[ecta] vberi bene patientes modo ꝑdicto continue annuntiab[unt] rectitudinẽ diuinæ iustitiæ, circa præmiũ bonorũ, & ꝗ [non] est in eo iniquitas, s. circa punitionem malorũ, licet. n. m[ul]ta alia de attributis essentialib. diuinis, & eius effectibus [in] creaturis sint laudanda, tñ de rectitudine iustitiæ, & [re]motione iniquitatis facit mentionem, vt concludat insi[pien]tiã stulti supradicti, qui diuinã gubernationem amoueb[at ab] humanis actib. ex iniustitia, quæ in eis apparebat, vt sup[ra] dictũ est, ostendens, ꝗ in alia vita finaliter demõstrat̃, ꝗ r[ectus] *est dñs, &c.* Si aũt obijciat̃ ꝯ prædicta de hoc, qđ dr̃ Eccl[...] *Vniuersa æquè veniunt iusto, & impio, bono, & malo, mundo, & [im]mundo, &c.* Ex quo patet, ꝗ ista bona temporalia indiffe[ren]ter se habent ad bonos, & ad malos, qđ ẽt sępe vr̃ per expe[rien]tiã. Cuius oppositũ vr̃ annuere psal. in q̃busdã versibus h[uius] psal. vt dictũ est. Ad hoc dicendũ ſm Tho. 1. 2. q. vl. ar. v[...] cor. q. ꝗ deus tantũ dat iustis de bonis tẽporalib. & ẽt d[...]lis, quantũ eis expedit ad ꝑueniendũ ad vitã æternã. [...] aũt qñque ꝑmittit euenire bona tꝑalia, vt in eis inuol[uan]tur in pęnã peccatorũ, vnde psal. in hoc loco loquit̃ de iu[stis qui]bus deus aliqñ exhibet bona tꝑalia, vt inde adiuuent̃ ad [con]secutionem spiritualium eo modo quo dicitur in psalm[o] *[ti]mentes autem dominum non minuentur omni bono.*

Notãdũ ẽt, ꝗ iste ps. ꝓpriè ꝑtinet ad diem sabbathi[...] sius. n. exordio tractat de sabbatho legali, qđ ad memo[riam] creationis rerũ fuit principaliter a deo institutum, vt [...] Exo. 2. o. b. de quo dicit. *Delectasti me dñe in factura tua, & [in ope]rib. manuũ tuarũ exultabo,* & sic reddit gratias de creatio[ne re]rũ, ad ꝗ sabbathũ illud institutũ fuit. In fine aũt psal. t[...] de sabbatho vltimo, & finali, in quo est vera requies a[...] in quo sancti bene patientes laudes diuinas indesinen[ter an]nuntiabunt, de quibus dicit. *Adhuc multiplicabuntur, & [be]ne patientes erunt, ut annuntient, &c.* vt supra expositum [est].

Replica. Circa psal. *Bonum est confiteri.* Et *Dominus reg[nauit de]corem, indutus, &c.* diuersificantur postillator, & Burg. [...]plicatione, non in sententiæ veritate.

GLOSSA ORDINARIA.

a *In diem, &c.* Aug. In die ante sabbathũ, idest, sexto die quo factus est homo ad imaginem, & similitudinem dei, factis omnibus, quæ erant valde bona, requieuit sabbatho, ꝑ̃signãs ꝗ requiescemus in deo, si faciamus bona opera, quæ cum labore fiunt, in quo deficeret homo, nisi spes quietis teneret. Et quia hæc opera finem habẽt, sextus dies quo fiunt, habet vesperam, sabbathum non habet. Vel sexto die fecit deus hominem, sexto seculo venit reformare. In sexto die non legitur fundata terra, sed mystice dicitur, cum homo fundatur immobilis fide, tunc fit homo ad imaginem dei, quod significat sextus dies.

Gene. 1. 2.

a ¶Ista. ¶Diuina. ¶Est. b ¶Christo. c ¶Idest sextum diem, id est de, eo quod fecit sexta ætate seculi significata per sextum diem.

a Laus cantici ipsi Dauid, in diem ante sabbathum, quando

a ¶Homo in fide. ¶Non ad historiam. ¶Ecclesia.

fundata est terra.

✠ Beda. Laudat in hoc psalmo propheta exultanter, & deuote quendam regem victorem, de cuius laude omnib⁹ est exultandum, quia omnibus de victoria eius est aggratulandum, & ideo intitulatur laus ipsius cãtici Dauid. Ad laudem enim ꝑtinet deuotio, ad cãticum vero exultatio. Laus dico cãtata in die, in cõsideratione diei ante sabbathum. Quoniã fundata est terra quinta feria, vt in libro Genesis legit̃ *Deus omnia irrationabilia animalia:* Die uero ante sabba[thum] est, sexta feria fecit hoĩem, in septima vero *uidit, quia c[uncta quæ] fecerat erant ualde bona, & requieuit ab omni opere suo, quod [patrauerat ...]uit.* Nec sine causa isti dies dispositi fuerunt, sed quia [prima] & secunda [...] erãt antequa[m] requiescerem[us in] deo. Si autem [bona] opera facimu[s,] in ipso requi[escemus,] ad hoc enim [...] dictum est, q̃a vidit bona cuncta, q̃ fecerat, & requie[uit] septimo. Nõ aũt iõ requieuit, ꝗ fatigaret̃, vel lassaret[ur, iuxta] illud, *Pater meus usque modo operatur, & ego operor,* & ti[...] fatigatur, quia omnia cũ tranquillitate facit. Iuxta q[uod Sa]lomõ dicit. *Tu Domine sabbaoth cuncta cum tranquillitate [iudicas].* Nos autem bona opera, quæ facimus, non sine labo[re fac]imus, quãdiu in requie promissa nondum in re, sed i[n spe] sumus. Si autem non essemus in spe, deficeremus in [labore.] Quando autem erimus in requie, gaudebimus sine f[ine.] [V]nde etiam dies sabbathi non dicitur vesperum habe[re, quia] requies nostra nullum habebit terminum.

PSALMVS XCII.

a D*Ominus reg.&c.* Caff. Laus Christi hic cantat demonstratiuo genere. Prim⁹ locus laudis a pulchritudine. Secũdus a fortitudine, ibi. *Indutus*. Terti⁹ ab operib⁹, ibi: *im*. Quartus a potestate, ibi: *Parata*. Quintus a laudib. vniuersitatis, ibi: *Eleuauerunt*. Sextus a veritate dictorum, ibi: *Testimonia*. Septimus à laude domus, ibi: *Domum tuam*.

b *Decorem indutus*. Aug. Christus decorus his quibus placet bona, fortis contra detractores, sic fit homo immobilis pro for. & est orbis, qui non commouebitur.

Decorem induit. Caffio. Id est, pulchritudinem suæ maiestatis ostendit his quibus placebat, vt in mõte Thabor coram tribus discipulis resplenduit: Fortitudinem, vt quando venientes eũ capere, ceciderunt. Amicis ergo decorẽ, inimicis fortitudinem ostẽdit. his præcinxit se, vt quasi expeditus, & prõptus esset sub iudicando sibi mundũ. Sedet ad dexteram patris, vel infidelibus ex tunc, id est, ab incarnatione, quando homines docuit.

Euthym. Hoc est, gloriam, & potestatem eiusmodi demonstrauit, quæ decentissima illi erat, etiam vt deo. Vel aliter. Dominus carni quidem mortuus, decorem non habebat nec speciem, iuxta prophetę testimonium, verum resurgens, decorem quem antea non habebat, indutus est.

c *Præcinxit se*. Nõ ait: Cinxit vel succinxit, vel accinxit, sed præcinxit. Cingimur enim operaturi, accingimur pugnaturi, succingimur ituri, præcingimur ministraturi.

Aug. Cinctio ergo opera significat, quia cingit se aliquis operaturus. Accingeris, qñ aliquid tibi adiungis. vnde: Accingere gladio tuo circa femur, i. in carne vigeat gladius, id est, spiritus dei in veritate sermonis. Sed cingeris, cum ante te aliqs ponis. Fragilis est superbia, & omnis fortitudo est de humilitate. Loquẽs ergo de fortitudine dixit, pcinxit se humilitate. vnde: *Præcinxit se lintheo, & lauit pedes discipulorũ*, qa tunc humilis dans exẽplum humilitatis, humilitatem docuit, sicut ipse dixit: *Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde*. Vt detrahit quis tibi absenti, quod qa non sentis, nõ est tibi opus fortitudine. Detrahit etiam pręsenti vbi opus est, vt pręcingas te fortitudine, id est, patientia ne irascaris, quia melior est, qui vincit irã quam qui capit ciuitatem. Præcinxit.

Ioan 13.a.

Matt 11.d.

† induit.

† præcinctus est.

Prou. 16.d.

Caff. cœtu angelorum ascendẽs, vel strenuitate operãdi.

d *Etenim firmauit*. Augu. decorem, & fortitudinem induit, vt fundaret terram vnde addit: *Etenim firmauit*.

e *Extunc*. Aug. Vel ex illo, tempus gratiæ designat, forte intelligit hoc ex die ante sabbathum, id est, sexto tempore huius mundi, quo dominus veniet: Sed ne putes tunc cœpisse, quando natus venit, addit, a seculo tu es.

f *A seculo tu es*. ✻ Euthymius. Stabile, inquit, tibi ideo est regnum tuum ab initio, quia tu es a seculo, hoc est, a principio.

g *Eleuauerunt flumina vocem*. August. quia discipuli audientes eleuauerunt vocem omnes vnanimes ad deum dimissi concilio Iudæorum. Apostolis autem leuantibus vocẽ multi crediderunt, & impleti sunt spiritusancto, & ipsi clamauerunt, vnde a vocibus aquarum multarum. Mirabiles elationes maris, id est, seculi, quod cœpit irasci, vel persequi.

a *Eleua.*

PSALMVS XCII.

¶Christus. ¶Innotuit. a ¶ Primus locus a pulchritudine. ¶Quantum ad eos quibus placebat, & eum laudabant. b ¶Secundus locus à fortitudine. ¶Quantum ad eos quibus displicebat, & qui ei detrahebant.

a b c D**Ominus regnauit, decorẽ † indutus est, indutus est dñs fortitudinem, & † præcin-** 1 2 3 4 5

a ¶Tertius locus ab operibus. ¶In toto orbe parauit, qui non commouebitur. ¶In toto orbe sunt stabiles, sunt & mobiles paleæ.
b ¶Fide. c ¶Credens in Christum, paratus non mollescere linguis laudantium, nec frangi linguis vituperantium.
d ¶Vlla concussione.

d **xit se. Etenim † firmauit orbem terræ, qui non commoue-** 6

a ¶Quartus locus, a potestate Caff. Est ab incarnatione, quando veniens Christus homines docuit.
b ¶Anima tranquilla, humilis, vnde: Spiritus meus requieuit super humilem, & quietum.
¶Quia sedes ad dexteram patris, scilicet, vel infidelibus. c ¶ Tamen ab æterno. d ¶Prope.
e ¶Quintus locus, a laude vniuersitatis. ¶Fortiter, & alte locuti sunt, primo timuerunt.

e **bitur. Parata sedes tua extunc, a seculo tu es. Eleuauerunt** 7

f a ¶Apostoli. ¶Impleti misso spiritu. Vel dum firmaret orbem terræ, philosophi leuauerunt contra deum vocem contradictionis, & fluctus persecutionum. Concitatos a vocibus aquarum, id est, populorum. b ¶Dicentes vocati ad concilium. Non possumus non loqui, quæ vidimus, & quæ audiuimus. 8 9

g **flumina domine, eleuauerunt flumina vocem suam.** 10

NICOLAVS DE LYRA.
PSAL. XCII.

D*Ominus regnauit, &c. Huic psal. præmittitur talis titulus in translatione communi.* Laus cantici ipsi Dauid in die ante sabbathum, quando fundata est terra. *Et fuit iste titulus appositus ab aliquo doctore pro sua voluntate seu imaginatione, quia in Hebræo, & in translatione Hiero. nullus omnino est titulus, nec iste psalmus factus fuit a Dauid secundum Hebræos, sed magis a Moyse, vt supra dictum est. Et dicit Rab. Sal. quod psal. iste loquitur de tempore Messiæ cui subiicienda sunt regna mundi, & tunc Iudæi hoc videntes dicent:* Dominus regnauit, decorem indutus est, &c. *Quod autem dicit hunc psal. loqui de regno Christi, verum est, quia de ipso prophetauit Moyses, secundum quod dicit saluator Ioã. 5.g. Si crederetis Moysi, crederetis forsitan, & mihi, de me enim ille scripsit, & Luc. vl. dicitur.* Et incipiens a Moyse, & omnibus prophetis interpretabatur illis in omnibus scripturas, quæ de ipso erant. *Quod autem dixit Christum venturum, est falsum, & erroneum, quia iã diu est quod venit, & regna mundi sibi subiecit per fidem eius in omnibus regnis publicatam, quam aliqui in omnibus regnis suscipientes venerunt ad Christi obedientiam, & sic litera huius psalm. iam impleta est in regno Christi. Et secundum hoc psalm. iste diuiditur in tres partes, quia primo describitur regni Christi inchoatio, secundo eiusdem impugnatio, ibi:* Eleuauerunt flu. *Tertio eius cõfirmatio, ibi.* Mirabiles. *Circa primum dicitur.*

1 Dominus. *Scilicet Iesus Christus verus homo, verus deus.*

2 Regnauit. *Quia in sua resurrectione potestatem super omnem creaturam accepit, propter quod dicit Matth. vlt. d. Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra.*

3 Decorem indutus, &c. *Indumẽtũ enim diuinitatis est, vel fuit humanitas Christi, secundum quod dicitur Philip. 2.a.* In similitudinẽ hominum factus est, & habitu inuẽtus, vt homo, *& hoc indumentũ ante resurrectionẽ fuit passibile, & mortale, & deturpatum in passione, secũdum quod dicitur Esa. 53.a.* Nõ est ei species, neq; decor, sed in resurrectiõe fuit gloriosum, & sic decoratum.

4 Indu. est domi. forti. *Quia istud indumentum factum est immortale, & impassibile.*

5 Et præcin. se. *Quia tanquã fortis præcinctus in inferno detẽtos potẽter eduxit, et ad cęlestia deduxit, secundũ quod dicitur sup. ps. 67.* Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem, accepisti, &c.

6 Etenim firmauit orbem. *Id est, stabilem fecit quamuis sit de nihilo virtute suæ deitatis. Quasi dicat non est mirum si fecit prædicta, cum sit tantæ virtutis.*

7 Parata se. tua extunc. *Quia a creatione cœli empyrei parata est sedes hominis Christi ibidem super angelos.*

8 A seculo tu es. *Secundum quod dicitur Hebr. 13.b.* Iesus Christus heri, & hodie, ipse & in secula.

9 Eleua. flu. do. *Hic cõsequẽter describitur impugnatio regni Christi, quod primo fuit impugnatũ per principes sacerdotũ volentes impugnare Christi resurrectionẽ, & ascensionẽ, & Christi regni prædicationem, vt habetur Act. 4. & in pluribus alijs locis, postea per Imperatores Romanos, & alios tyrannos, qui vbique terrarum extirpare nitebantur populũ Christianũ, vt sic de Christi regno non esset amplius memoria in terra, & hoc est, quod dicitur.* Eleua. flu. *Id est, potentes huius mundi, qui per flumina designantur, vt magis patebit infra.*

10 Eleua. flu. vo. su. *Quod fuit impletũ qñ Imperatores Romani, & alii tyrãni voce publica præcipiebant Christianos vbique exterminari.*

MORALITER.

1 *Dominus regnauit.* Sicut dixi in expositione literali, ps. iste est prophetia de regno hominis Christi, qđ incepit quodam modo in sua resurrectione, propter quod tunc dixit. *Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra,* Mat. vlt. d. Et sic exposui, nec occurrit mihi alius sensus spiritualis conuenientior hic ponendus.

a *Eleua.flu.fluc.suos,&c.* Cass. Hoc deest in alijs,& in editione sept uaginta,quam. Augustin.exponit. A vocibus aquarũ multarum factæ sunt mirabiles elationes maris. Aquæ sunt gentes, quæ deum laudant,vnde mare,i.dest,seculum,multum ascendit,cum in mandatis dei firmatur. Sed vt hæc omnia ad Deum referantur, qui facit omnia bona, addit, mirabilis in altis dominus.

b *Testimonia*. Augustinus. Quia mirabilis elatio maris, & mirabilis in altis dominus: Testimonia tua sunt nimis credibilia, quia illud totum ante dixerat, s. *In me pace in mundo pressuram habebitis.* Cum ergo viderent pressuras, ... bant,& coronas ex prædictione.

Cassiodorus. Testimonia. Vel ita, Seculum firmatur ... in mandatis, & dei gentes laudent. Et cum hæc ita ... Testimonia ... tarum facta sunt ... nimis credibilia, ... facta sunt vera, ... Christo impleta ... tatur iste psalmus ... matutinis laudibus ... ante alios, quia ... sti laudẽ, & laudibus ... cos plenissime ... Breuib. verbis ...

† Voces suas.
† Creditum.
† Sanctificatio.

a Eleuauerunt flumina † fluctus suos, a vocibus aquarum 1
a ¶Alias suspensuræ quibus cœpit irasci,& persequi fideles. b ¶Seculi. c ¶Sed.
¶Ambulat super aquas maris, id est, super capita potestatum, & regum terrenorum quos subiugat,& premit,vt sit pax ecclesiæ.
multarum. Mirabiles elationes maris mirabilis in altis domi 2 3
a ¶Ergo. ¶Sextus locus a veritate dictorum. b ¶Ratione auctoritate miraculis. c ¶Septimus locus a laude domus.
b nus. Testimonia tua † credibilia facta sunt nimis, domum 4 5 6
¶Quid de his omnibus factum domus, quam decet sanctitudo, id est, aduentus tui benedictio, quod est decus ecclesiæ æternum. a ¶Per totum orbem, qui non commouebitur. b ¶Si multi cadunt domus stat multo tempore.
tuam decet † sanctitudo domine in longitudine dierum.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Eleuauerunt flumina fluctus suos,&c. *Idest persecutiones suas atroces contra Christianos per talẽ parabolam loquitur Esa.8.b.* Adducet dominus super eos aquas fluminis fortes, & multas regem Assyriorum.

2 Mirabiles ela.ma. *Hic consequẽter describitur regni confirmatio,quæ facta est per duo specialiter. Primum est, quia inter persecutiones atrocissimas tyrannorum maximus creuit numerus Christianorũ, vt patet ex gestis apostolorum, & martyrum,& chronicis temporum, & hoc est, quod dicitur.* Mirabiles elationes maris,&c. *id persecutiones potestatis secularis contra fidem catholicam.*

3 Mirabilis in al.dñs,&c. *Qui fecit eã maxime crescere in persecutionibus. Secundũ fuit multitudo, & magnitudo miraculorum in testimoniũ veritatis prædicatæ per apostolos aliosque Christi discipulos, secundum secundum, quod Mar. vltim.d. dicitur.* Illi autem profecti prædicauerunt vbique domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. *Idest miraculis sola diuina virtute factis,& ideo erant testimonia certa veritatis, cum deus non possit stis falsitati,& hoc est, quod dicitur.*

4 Testimonia tua. *Per opera sola diuinæ virtuti possibilia.*

5 Credibilia facta sunt ni.&c. *Idest magis, quã prima principia scientiarum acquisitarum, quia illa accipiuntur ex experientia qui possunt falli,& deludi, vt frequenter repertum est, sed veritas diuina non potest fallere, neque falli.*

6 Do.tu.decet sanctitudo. *Quia domus dei, quæ est ecclesia ... tãs pmanebit in sanctitate fidei vsq; ad finẽ mũdi,& in ecclesiam phãte nõ recipitur aliud, nisi sanctũ, secũdum quod dicitur Apoc...* Nõ introibit in eã aliquid coinquinatũ, & durabit in ...

ADDITIO I.

In psal.92. Dñs regnauit. vbi dicitur in postil. *Et præcinxit se.* Impugnatio regni Christi principaliter est duplex. Nam aut per falsam seu hæreticã doctrinã,& de hoc proprie dicit. *Eleuauerunt flumina vocẽ suã.* quia tales aduersarij per verba, q̃ vocib. exprimunt proprie impugnant doctrinã Christi. Impugnatur ẽt per persecutiones atroces seu tyrannicas, & de hoc intelligitur. *Eleuauerunt flumina fluctus suos,* quia non solũ vocibus, sed tumultuosis persecutionibus eam impugnant.

ADDITIO II.

In eo.psal. vbi dicitur in postil. *Etenim firmauit orbem terræ.* Continuãdo expositionem huius psal. ad literã de regno Christi prout postil. ait,& bene secundum hoc cum dicitur. *Etenim firmauit orbẽ terræ,* qui non commo. melius exponit de fundatione ecclesiæ, quæ orbis terræ dr̃, iuxta illud Sap.1.b. *Spiritus dñi repleuit orbẽ terrarũ.* Quæ quidẽ expositio correspõdet auctoritati psalmistæ per postill. alleg.s. *Ascendens in altũ captiuã duxit captiuitatẽ.* Ibidẽ.n. subdit immediate. Accepisti dona in hominib. per illa.n. dona spiritussancti data a Chro in hominib. fuit ecclia fundata iuxta illud Prou.9.a. *Sapientia ædificauit sibi domũ,&c.* Et infr. *Excidit colũnas septẽ.* Vnde sicut psalmista in illa auctoritate, Ascẽdẽs in altũ postq̃ fecit mentionem tionẽ de eductione captiuitatis ab inferno, statim subiungit Chrs de fundatione ecclesię mõ pdicto. Sic pari forma loco postq̃ fecit mentionẽ de hmõi deductione, cũ di... *præcinxit se,* s. fortitudine, ad deducẽdũ detẽtos in inferno tim subdit de fundatione eccliæ dicẽs. *Etenĩ firmauit orbẽ ...*

ADDITIO III.

In eo.psal.92. vbi dicitur in postil. *Mirabiles.* Hic consequenter describitur regni Christi confirmatio.

Litera Hebraica i hoc loco sic sonat: *Plus quã voces aquarum multarũ. Et quã mirabiles elationes maris mirabilis in altis dñs ...* rabilior,& totũ est vnus versus in Hebræo, cuius sensus ... qđ mirabilior est dñs,i. Christus fortitudine indutus ... q̃ voces aquarũ multarũ,& elatiões maris, q̃ sunt due ... gnationes regni Christi supradictæ. Et rõ est, q̃a Chrs ... oẽs pdictas psecutiões, sic vt ecclia p ipsũ firmata nõ ... ueat, qđ cedit in magnũ testimoniũ fidei,& iõ subdit ... *monia tua credibilia facta sunt nimis,* & q̃ sint illa testimon... clarat dicens. *Domum tuam decet sanctitudo,&c.* s. quod d... dei, q̃ est ecclesia, non obstantibus impugnationib. præ... remanet in sua sanctitate vsque in finẽ seculi duratura, ... illud Matt. vlt.d. *Ego autem vobiscum sum,&c.* & de hoc ... *Domine in longitudine dierum.* prout in postilla.

GLOSSA ORDINARIA.

a *Psalmus Dauid.* Aug. Infirmis, qui & murmurant corde in Deũ, vel verbis videtur deus hic psentia negligere, vbi indiscrete bona,& mala, bonis,& malis dantur, & amplius bona malis, mala bonis. Vel videtur ęque bonos,& malos habere vel amplius malis fauere propter hoc homines, vel agunt mala aperte similes leoni. Vel si timore hominum nõ audent, intus habẽt similes lupo,& in uenta occasione nõ mali fiũt, sed qd erant, produnt. Lupus,& leo non similiter nocent, sed similiter cupiunt. Aequa voluntas, sed ille timet canem, iste non timet hos murmurantes corde, vel erumpentes in dicta, vel in facta, curat hic psalmus totus docens patientiam.

b *Quarta sab.* Aug. Quo die fecit deus luminaria, solẽ in potestatẽ diei,& lunã, & stellas in potestatẽ noctis, hi sunt sancti, qui lucent in medio nationis prauæ, sine murmuratione fixi in cœlo vnde despiciunt, quæ in terra fiunt. Primo assumens propheta querimoniam infirmorum, cur peccatores glorientur, præmittit vnde saluetur, quia dominus est in eos vindicaturus vnde monet ad patientiam.

* Basilius. & Theodoret. Patet inscriptionem quosdam alios alios apposuisse, & nec Vatem, nec eos, qui hũc psalmum principio exposuerunt. Argumentũ vero huius psalmi hoc est. Multi Iudęorũ,& principes,& Reges iniquitatẽ di... rũt, & iniuste iudicãtes sentẽtiã proferebant homicid... patrare audebãt, innocentiũ sanguinem muneribus v... tes. hos beat' Esaias accusauit, ... inquiens, *Principes Sodomorum.* E... sus. *Principes tui infideles diligunt munera, sequũtur retributiones, orphanis non iudicant, causa viduæ non ingreditur ad eos.* non modo insimulauit, verumetiam cõmonefecit, *Iudicate orphano, & defendite viduam.* Hanc etiã accusationem b... Abacuc factitauit, colloquiũ deo afferens, dicebat. *Facis homines quasi pisces maris,& quasi reptilia non habentia ducem, impius deuoret iustum.* sic ẽt admirabilis Ieremias, atque ceteri qui vates, horum iustitiã arguebant. Hæc a longe prop... cis oculis diuinus Dauid præuidens hunc conscripsit psalmũ, vt per simphonię harmoniã, quæ in diuino templo ... bat, homines illius tẽporis vtilitatẽ perciperent. Cæterum prouidentiam edocet, & supplicium, quod hinc orit... inique viuere decreuerunt, format sane psalmum ex persona piorum hominum, qui hæc ab illis patiuntur.

† Est. b ¶Habitus. ¶Idest agens de patientia sanctorum, qui significantur per luminaria facta quarta sab.

a b Psalmus Dauid quarta sabbathi.

PSAL.

PSALMVS XCIII.

A D*Eus vl. do.* Ne festines aliū puniri si te lesit sicut nolles puniri alio rogante quem lęsisti: & si ille peccat in te
pecces deterius blasphemans Deum nec optes vindictā,
& si venerit, forsan te prius inueniet.
b *Libere egit.* August.
...mpore infirmita-
... vt quando in tem-
... docuit tanquam
...testatem habens
...ia nec veritati eius
... potestati eius po-
...t, obuiari. Et quia
B ...unc, nunc. *Exalta-*
...uia Vsquequo peccato
re
c *Effabunt.* Cassiod.
...onit eorum pec-
...a, Effabuntur om-
... prauas cogitatio-
... efferunt, vel pu-
...as persuasiones.
...lo. sunt iniqui, id
..., priuatas persua-
...nes ne quòd tem-
... vacuū sit à culpa
...cedit exaggeran-
... Loquētur omnes
... operantur, &c.
...ffabuntur, alias Re-
...ndēt. Augustinus.
C ... est, habent quod respon-
dea*n*t iuste argumētui dicētes. Cur non fecerem quo libet? Ego felix, iustus vester miser est. Et hoc responden- D
do loquuntur iniqui dicentes, Deum non curare hæc.
d *Viduam & adue.* Cassiod. Hos Deus tuetur & præcepit adiuuari, & ita maius crimen. Vel, typicè per viduam illi significantur, quibus error maritus mortuus. aduenas dicit & qui non quærunt hic manentem ciuitatem. Et pupillos, sine patre diabolo, & matre concupiscentia.
e *Nec intelliget.* August. Quasi non attendet ista, negligit ista, nec attēdit vt videat, E
non me curat Deus quid agam.
f *Intelligite.* Cassiod. Secunda pars contra blasphemos inuehitur, ostendens Deum hæc scire & curare, prudenter & iuste de malis quibus foditur fouea & bonis qui patientes efficiuntur disponendo. Quod consilium suum malis incognitum, suis amicis aperit. F

PSALMVS XCIII.

a Non putabatur vindicare in malos, sed uere uindicat, quia.
b Repetit vt amplius confirmet. c Alias fidenter. In carne loquens nulli pepercit vitia omnium medicus secuit. Quid ergo in iudicio faciet vtique qui iudicandus non pepercit eis in uerbo iudicaturus non parcet in facto & siquis fidenter egit, occiderunt cum Iudæi. Exaltare, vt iam contra te nihil possint.

D Eus vltionū dñs, Deus vltionum liberè 1
egit. Exaltare q̨ iudicas terrā redde re- 2 3 4
a Non his qui pœnitent. b Redde. Sed quando quærit pro te ut in illo inuenias quod nescis.
tributionem superbis. Vsquequo peccatores domine vsque- 5 6
a Cas. Repetio doloris expectationis significat, quia bonis grauis est iactantia malorum. b Non modo placebunt. c Palam dicent. d Contra Deum dicentes. Non curat hæc uel placent e quæ facimus.
quò peccatores gloriabuntur? † Effabuntur & loquentur 7 8
a Exaggerat. b Etiam. c Non solum loquuntur. d Hanc scilicet
iniquitatem loquentur omnes qui operantur iniustitiam 9
a Istos in quos volunt superbire. b Determinat populum.
Populum tuum domine humiliauerunt, & hæreditatem 10 11
Hæc est populus. Non perdiderunt. a Peregrinum.
tuam vexauerunt. Viduam & aduenam interfecerunt, 12 13
a Ecce blasphemiam. b August. Hoc dicit quia modo tacet non vindicando & putat ei placere.
& pupillos occiderunt. Et dixerunt: Non videbit 14 15
a Vel si uidet non apponet cordi non curat. b Id est Christianorum de quo non deberent hæc dicere. c Vos mali ita dicitis. Sed o peccatores. d August. Qui estis quorum pedes nutant æmulando prosperantes in malis.
dominus, nec intelliget Deus Iacob. intelligite † insi- 16

† Respondēt.
† nunc qui.
Stulti

NICOLAVS DE LYRA. PSAL. XCIII.

D*Eus vl.* Huic Psal. pręmittitur talis titulus in translatione cōi. *Psal. David quarta sabbathi.* Sed vr̄ appositus ab aliquo expositore, quia in Hebræo & in translatione Hier. nullus ...itus est titu. nec ex litera huius psal. aliquid apparet, vnde debeat appropriari ad decantandum in quarta die sabbati, i. quarta die a sabbatho, quę est tertia dies creationis mūdi, in qua distincta fuerunt elementa, vt hr̄ Gen. 1. Item ſm ...b. Dauid non fecit hunc psal. sed Moyses, vt dictum est. ...materia uero huius psal. dicunt Hebræi, q̨ loquit̄ de captiuitate ista, in qua sunt modo per diuersas partes orbis dispersi, in quibus sustinēt opprobria multa & afflictiones maximas a Christianis, a quibus expectant liberari per regem Messiam venturum, & ideo dicunt, quod Moyses hoc prequi...s in spiritu fecit hunc psal. interpellās diuinam vindictā ...populi Israel liberationem. Sed hoc fundamētum est erroneum, quia aduentus Christi iam trāsijt in præteritum, sicut frequenter dictum est, & ideo quantū mihi vr̄ saluo meliori iudicio dicendū, quod in hoc psal. Moyses intendit reuocare populū Israel a quodā errore pestifero currente tp̄e ... Circa quod sciendum, quod circa diuinam prouidentiā aliqui errauerunt dicentes quod ista inferiora corruptibilia ...orum variabilitatē non subiacent diuinæ prouidentiæ: & maxime actus humani, quia non videbant qualiter infallibilitas diuinæ prouidentiæ stet cū libertate arbitrij, in quo ...persona dr̄ Iob. 22. b. Nubes latibulum eius circa cardines cęli perambulat, nec nostra considerat. Et iste error est ...le periculosus vel perniciosus. ex hoc. n. sequit̄ quod homines sine freno currāt ad vitia, pro bonis vel malis suis acti... non expectātes pœnas aliquas vel præmia pp̄ quod fuit ...sanctis hominibus hunc errorem extirpare. Quod autē ...error cucurrerit tp̄e Iob. patet, quia allegatur. lib. Iob. c. ...dicto quasi currens illo tp̄e & per consequens tp̄e Moy... qui fuit ei contēporaneus: quia Eliu Husites qui fuit vnus ...quatuor amicis Iob contra eum disputantibus, ſm cōem opinionem dr̄ fuisse Balaam, de quo certum est, quod fuit ...temporaneus Moysi, vt patet Num. 22. Ex quo sequitur quod Moyses & Iob fuerunt cōtēporanei & per consequēs ...or prædictus currebat tp̄e Moysi, & aliqui de populo Israel erant hoc errore infecti, quia erant ad mala proni, vt patet ex libris Moysi. pp̄ quod Moyses vr̄ fecisse hunc psal. ad reuocandum eos ab errore prædicto, & quod facit ostendendo punitionem malorū manifeste factam a deo, quod verū non esset, nisi eius prouidentia ad ista inferiora & ad actus humanos se extenderet. Et ſm hoc psal. iste in duas partes diuiditur, quia primo ostenditur propositum in punitione Aegyptiorum, quam filij Israel viderant. Secundo in punitione Iudæorum quam ipsi experti fuerant, ibi: *Quis consurget mihi.* Prima in tres quia primo prædictus error in Aegyptijs fuisse ostenditur secundo à filijs Israel excluditur, ibi: *intelligite insipientes in populo,* & tertio ex dictis quoddā corrollarium concluditur ibi. *Beatus homo.* Circa primo dicit Moyses. 1 *Deus vlt.* Id est, punitionum iuste procedentium. 2 *Domin.* Quia est iudex superior omnibus. 3 *Deus vlt. li. eg.* Quia non est subditus alicui legi, & ideo potest parcere à pœna secundum quod sibi placet cuicunque delinquēti, nec facit in hoc iniustitiā alicui, & ideo super punitionē malorū deprecandus est: pp̄ quod subdit̄ deprecando. 4 *Exaltare.* Ostēdendo tuā potentiā. 5 *Qui iudicas ter.* Inferēdo peccatoribus pœ nā. 6 *Redde retri. su.* i. Aegyptijs ex superbia nōlentibus obedire tuis mādatis de dimissione populi Israel, vt patet in Exo. a 5. c. vsq; ad 13. c. inclusiue. Et sciendū q̨ Moyses in hoc loco loquit̄ pro tp̄e in quo filij Israel in Aegypto detinebantur per quē modū prophetæ frequenter de præteritis loquūtur. ideo subditur. 7 *Vsquequo pec. do.* i. Aegyptij idololatriæ dediti. 8 *Vsquequo pec. glo.* Detinentes populū in seruitute vili. 9 *Effabun. & lo. ini.* Sicut Pharao. Exod. 5. a. dixit. *Quis est Deus vt audiam vocem eius, & dimittam Israel? Nescio dominum & Israel non dimittam.* 10 *Popul. tu. hu.* In operibus duris luti & lateris. Exo. 1. 11 *Et hæ. tu.* i. filios Israel qui sunt hr̄ditas tua, ſm illud: Hr̄ditas aūt mea Israel. 12 *Vexauer.* In tantū quod vitā eorū ad amaritudinē perduxerūt Exo. 1. c. 13 *Viduam & adue. interfe. &c.* i. personis quibus deberēt cōpati, non pepercerunt: qd̄ patet ex hoc, q̨ pueros natos statim in flumine proijci pceperunt, & sic nullam crudelitatē exercere cōtra populū Israel horruerūt. Et cā huius subdit̄. 14 *Et di.* Corde suo tenēdo & ore proferendo. 15 *Non vi.* Quia tenebant q̨ diuina prouidentia non se extēderet ad ista inferiora, vt pdictū est, & sic sine freno timoris dei faciebāt horribilia. 16 *Intel.* Hic cōsequēter hūc errorē excludit a populo Israel, q̨ diu morat⁹ fuit cū Aegyptijs, & sic plures eorum erāt infecti erroribus & vitijs. Quod patet ex hoc q̨ post vocem domini loquentis eis in monte Sinai Exo. 20. cito declinauerunt ad idololatriam per fabricationem vituli & adorationem Exod. 32. & ideo errorem talium arguit Moyses, dicens. *intelligite insipientes in populo, &c.* i. vos de populo Israel qui estis infecti errore Aegyptiorum, intelligite efficaciā diuinæ prouidentiæ ad oīa se extendētis.

Diuisio.
Isaias. 19.

Et stulti

MORALITER.

1 *Deus vltionem.* Psalmū istū fecit Moyses ad reprobandum errorem qui tunc currebat, s. quod Dei prouidentia ad actus humanos se non extendit, quod est valde perniciosum quia tollit meritum & demeritum, pœnam futuram & præmium & sic sensus literalis est simpliciter moralis.

A a *Stulti*, Cassiod. Qui apertè blasphemant dicentes Deum non videre. Vel ita: Vos insipientes, id est, nescij intelligite, qui iam bene viuendo estis in populo, id est, in numero bonorum. *Et vos stulti*, i. in prouidi, & si scitis aliquando sapite.

b *Qui plantauit aurem non audiet aut qui finxit oculum non considerat?* ✻ Basilius & Theodoretus. Validam admodum doctrinam syllogismi instar attulit. Qui ex cœno ait oculũ finxit, quique videndi viã ipsi largitus est, aurésque similiter formauit, ipse, inquam non videt & non audit, sed horũ opifex his virib. priuatus est quas alijs largitus est?

† erudit.

† vir.

c *Qui corripit gent.* Augustinus. Quotidie pro originali, nonne arguet pro

† eum.

B supradictis? Vel.

Qui erudit. Augus. Propter quam eruditionem misit filium suum Deus, & ante ipsum & post seruos, id est, apostolos & prophetas. Nõ ergo iudicabit quibus sermonem præmisit. Magister in schola erudiens committit tibi vt reddas, sic Deus exiget quod seminauit. Qui enim modo accipimus, postea statuemur ante magistrum, vt reddamus rationem de omnibus, vnde Apostolus.

Rom. 14.b. *Omnes astabimus ante tribunal Christi, vt recipiat vnusquisq;, &c.*

d *Dominus scit.* Augustin. Tu uero nescis cogitationes Dei, quoniam iustæ sunt, sed amicis factis prodit Deus consilium suum, cur malis parcit.

e *Quoniam vanæ sunt.* Aug. Talium cogitationes vanæ sunt, quod ipsi per se non possunt scire, sed dñs nouit esse vanas.

f *Beatus homo.* Cassiod. Isti sunt vani, sed beatus qui cœlesti doctrina firmatur. Et hi qui sic erudiũtur sunt quasi lumina-

C ria in cœlo. Lex enim Dei cęlũ est, iu quo luminaria fixa, id est, sancti meditando in lege, ne moueri queant. De h[...] lo alibi dicitur. Extẽdit cœlum sicut pellem. Hic enim [...] Dei vt pellis extẽditur, vt in eo legatur, quòd modo [...] se est discituris hominibus, cum autem in futuro o[...] scient Deum cœ. vt h. pli.

a Cas. Qui publicè docent quod male didicerunt. In numero populorum. b Improuidi & si scitis. Nescij. c Illud. Artifex rerum nulli creaturarum tantum tribuit, quantum in se esse cognoscit. d Qui tibi fecit, vnde audias, non habet, vnde audiat?

a b pientes in populo, & stulti aliquando sapite. Qui plantauit 1 2

a Non dico non habet aurem, quia virtutes has habet, sed non membra. Q. d. vtique considerat.

aurem, non audiet, aut qui finxit oculum, non considerat?

a Ipse nescit qui te scire facit? quasi: Absit hoc.

c Qui † corripit gentes, non arguet, qui docet hominem scien- 3 4

a Vere scit, quia. b Etiam. c Ideo has relinquite, ut comprehendatis cogitationes Dei, quæ sapientes sunt, quas comprehendit, qui est in firmamento cœli.

d e tiam? Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ 5 6

a Vt puerum per tribulationes. b Non de vanitate.

f g sunt. Beatus † homo quem tu erudieris domine, & de lege 7 8

a Vt adultum: b Vt patienter ferant quicquid hic agitur, sicut luminaria cœli placide peragunt cursus suos quicquid in terra agatur, vel ab hominibus in ea, id est, contra ea dicatur. c Quibus florent mali, laborant boni. 9

h i tua docueris eum. Vt mitiges † ei à diebus † malis, donec fo- 10 11

a Si illi fouea foditur, quid mihi qui laboro? Mitiges. b Vt abiectum. Etsi exercet, vt det hæreditatem.

k l diatur peccatori fouea. Quia non repellet dominus plebem 12

Vt inadiutam.

suam; & hæreditatem suam non derelinquet. Quoadusque 13 14

a Modo iusti, & ideo iudicaturi. b Tunc iudices? Sed ne dubites qui sunt isti, quærit & soluit omnes qui recto corde, qui sine errore. c Alias, & quæ habent eam, id est, iustitiam, sunt omnes recto corde, id est, hoc volunt quod Deus vult scilicet expectare malos, & huiusmodi. Sed quomodo ego ero rectus cui tot obsunt?

iustitia conuertatur in iudicium, & qui iuxta illam? omnes qui 15 16 17

g *Et de lege tu[a] &c.* Augustinus. E[...] d[...]ce patientia[...] nec fodiatur, n[...] tuum scire qu[...] do, & cur fo[...] illi.

h *Vt mitiget[...] bus malis.* ✻ E[...] mius. Ita vt in[...] afflictionis m[...] & patiens & [...] gre ferat nequ[...] gnetur aduer[...] bores, sed ex [...] ge cognoscat [...] ij qui calamita[...] stinent, ad pro[...] vtilitatem & [...] modum vex[...], quodque co[...] qui eos affl[...] dignas aliqu[...] minibus suis [...] dabunt.

i *Donec, &c.* [...] stinus. Fœlicit[...] lorum fouea [...] bor bonorum flagellum patris, fęlicitas est fouea, qui[...] parcit Deus per impunitatem fit homo elatus, & cu[...] tat se altum, cadit.

K *Fodiatur fouea.* August. Ecce consilium Dei ideo [...] malis vt fodiatur fouea eis. Adhuc foditur, & tu iam v[...] lire eum, nimis festinas.

l *Peccatori fouea. &c.* Augustinus. Non omni, sed su[...] vt supra. *Redde retributionem superbis.* Scilicet non pu[...] confitenti, sed Pharisęo. Superbus est qui non humil[...] pœnitentiam, deinde qui sibi dat bona si quæ habet, v[...] Deo tribuit, insultat eis qui non habent, & se super e[...] lit. Ergo prius humiliare ad pœnitendum, post si ben[...] age gratias ei a quo habes, nec alium despicias.

☞ *Quis cor[...]*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et stulti aliquando sapite, &c.* Id est, ex quo estis separati ab Aegyptijs, veritatem circa diuinam prouidẽtiam cognoscite. Sapientia enim est cognitio de diuinis.

2 *Qui plantauit aurem non aud. &c.* Quasi diceret, hoc est absurdum, quòd homines corruptibiles cognoscant ista inferiora, & Deus ignoret, quia quicquid perfectionis est in istis inferioribus, totum præexistit eminentius in prima causa,

Philosophus. propter quod Philosophus 1. de Anima arguens contra Empedoclem, ducit eum ad inconueniens, quod Deus aliqua ignoraret, quæ inferiores cognoscunt, scilicet litem, quia dicebat simile simili cognosci, ista autem inferiora dicebat cõposita ex amicitia & lite, sed in superioribus lis non habet locum, nec per consequens cognitio litis.

3 *Qui corripit gen.* Id est, qui Aegyptios Gentiles corripuit nobis videntibus terribiliter puniendo.

4 *Non arguet.* Similiter opera vestra mala, q.d. imo.

5 *Qui docet hominem scientiam, &c.* Id est, Deus, à quo est omnis scientia, quasi dicat quõ ignorabit illud quod homo scit?

6 *Dominus scit cogitationes hominum, &c.* Quasi dicat etiam cogitationes intra mentem latentes ipse cognoscit vsque ad minima.

7 *Quoniam vanæ sunt, &c.* Id est, ad malum pronæ, secundũ quod dicitur Genesis 8.d. Sensus & cogitatio cordis humani in malum prona sunt.

8 *Beatus homo quem tu erudieris domine, &c.* Hic quoddã corollarium cõcluditur ex dictis, ex quo enim cogitationes hominum vanæ sunt, & ad malum pronæ, cito declinant ad errores, nisi adsit diuina correctio, ideo dicitur. *Beatus homo quem tu erud. do.* Ipsum illustrando in mente.

9 *Et de lege tua docueris eum.* Id est, docueris eum ad [...] dum dictamen legis naturalis, quæ est quædam im[...] diuinæ legis in nobis, & cum hoc instruxeris eum de [...] te data in monte Sinai & de lege per te danda in E[...] lio, de cuius datione futura habuit Moyses notitia[...] pter quod dicit saluator Ioan. 5.g. *Si credideritis Moysi [...] retis forsitan & mihi.*

10 *Vt mitiges ei à diebus malis.* Id est, diuinæ vltionis [...] ta punientis.

11 *Donec fodiatur peccatori fouea.* Id est, mors corp[...] per quam corpus ponitur in fossa terræ, & mors æte[...] per quam ponitur anima in fouea gehennæ vsque a[...] iudicij, in quo simul corpus & anima ponentur in g[...] na.

12 *Quia non repellet dominus plebem suam.* Id est, manda[...] obedientem.

13 *Et hæreditatem, &c.* Quæ in fidelibus adhærenti[...] consistit, quos in præsenti fouet per gratiam, & in [...] per gloriam, ideo subditur.

14 *Quoadusque iustitia.* Scilicet diuina.

15 *Conuertatur in iudicium.* Id est, ponatur in executi[...] extremo iudicio, in quo omnia reducentur ad debit[...] dinem iustitiæ.

16 *Et qui iuxta illam.* Id est, qui tunc secure poterun[...] ctare terrorem diuinæ iustitiæ, respondet.

17 *Omnes qui recto sunt corde, &c.* Propter quod salua[...] quens de extremo iudicio dicit apostolis, Lucæ 21.e. [...] *tem fieri incipientibus respicite, & leuate capita vestra*, id [...] hilarate corda vestra, vt exponit beatus Gregorius & [...] tiæ 5.a. dicitur. Tunc stabunt iusti in magna constan[...] uersus eos qui se angustiauerunt, &c.

9 *Et* Q

Quis consurget. Cassiodor. Tertia pars, vbi dicit quòd fugatio sit iustis, & fluctus sæculi, id est, mala per iniquos vt [ip]si clament ad Deum, & nihil aliud eis placeat, & tunc [ma]ior fit liberatio.

[A]ugustinus. Quis consurget, quasi dicat, vndique multi [in]surgent mala, nescientes quomodo iuste hæc [mun]dana regat Deus. [Se]d quis cōsurget? quasi [di]ctuo, ppe vincor, [qu]ocunque respicio, oc[curr]unt mihi mala, sed [qui] vincam? Nisi quia [do]minus.

[Stabit mecum, &c.] [Cassi]odorus. In acie pa[...]. Sed quia ille vin[cit qu]i vim sustinet, per [...] qui ferit.

[N]isi quia dominus. [Cass]iodorus. Vanis per[secuti]onibus poterat de[cipi,] nisi dominus libe[rasset.]

[...] Euthymius. Pene, [...]it, periissem, ani[ma] autipsius etiam cor[...] morte, si pericli[tanti] mihi dominus o[pem] non tulisset. Per [...]bum autem possu[mus] peccati foueam in[telli]gere.

Et cum nihil his tecum, ad quid ergo fiunt? vt de eis pungas, & puncti ad te clament, & demum hi pereant, quæ his tribus versibus subsequentibus ostenduntur.

g *Sedes iniquitatis.* Cassiodorus. Est possessio mundi cum amore, quæ non hæret Deo, qui suos præcipit hæc fugere.

h *Qui fingis.* August. Ex hoc intelligo, qđ nō hæret tibi iniquus quia nec nobis pepercisti. Modo incipit iudicium à domo Dei, & si flagellantur filij, quid debent sperare serui nequissimi? Si initium à nobis, quis finis eorum qui non credunt Euangelio? Et itē. *Si iustus vix saluabitur impius & peccator vbi parebunt?* Fingis formas. Dolor enim alius formatus, alius informis. Formatus qui erudit & emēdat, & ille dolor est præceptum. Sed alter est informis.

I. Petri 4.d.

† exhortationes.

Dolor duplex

Nunquid adhæret tibi sedes iniquitatis qui fingis laborem in præcepto.

✠ Theodor. Manifestius autem Symmachus: Non coniungetur

---

a recto sunt corde. quis † consurget mihi aduersus malignan 1
(¶ Pro me. ¶ Dæmones. a ¶ Q d. Nullus. Nisi do &c. b ¶ Perseuerabit.)

b tes, aut quis † stabit mecum aduersus operantes iniquita- 2
(a ¶ Homo non potest, sed dominus, quod per effectum ostendit. b ¶ August. Iam nutabat, iam prope consentiebat malis. ¶ Pene consensit, vel consenserat impijs.)

c tem? Nisi quia dñs adiuuit me, paulominus habitasset in 3 4
(a ¶ In fouea quæ paratur peccatori. b ¶ August. Ecce quomodo confessionem amat Deus, confitere motum & euadis. ¶ Cas. mox vt culpa iudici non negatur, liberat. c ¶ Contra motionem, misericordia. ¶ Et. ¶ Contra mala sęculi consolatio, quæ tunc lætior.)

inferno anima mea. Si dicebam, motus est pes meus, miseri- 5 6
(a ¶ Multi dolores, & amari, sed multæ consolationes & suaues non desunt laboranti.)

d cordia tua domine adiuuabat me. Secundum multitudinē 7

e dolorum meorum in corde meo, † consolationes tuæ lętifi- 8
(a ¶ Et si corpus vritur. Sed.)

f cauerunt animam meam. Nunquid adhæret tibi sedes ini- 9
(a ¶ Id est, facis. ¶ Alias formas. b ¶ Alias laborem. c ¶ August. Ita fingis, de malis nos exerces, & erudis. ¶ Quia uera non possunt, falsa crimina obijciunt.)

g h i quitatis, qui fingis dolorem in præcepto. Captabūt in aīam 10 11
(a ¶ Cum animam non possunt. b ¶ Quod sceleribus competit.)

k iusti, et sanguinem innocentem condemnabunt. Et factus 12 13
(a ¶ Vt securus sim. b ¶ August. Ne in spe deficiamus, sed sperata consequamur.)

est mihi dominus in refugium, & Deus meus in † adiutorium
(a ¶ Nondum venit res. b ¶ Hoc fine omnis dubitatio curatur, nam non negligit Deus, sed opportuno tempore retribuit.)

rium spei meæ. Et reddet illis iniquitatem ipsorum, & in 14 15

---

d *Adiuuabit me.* Sicut Petrum liberauit dominus super a[qua]m ambulantem ne mergeretur, qui domino dixit: *Domi[ne s]i tu es, iube me venire ad te.*

August. Vt Christus sua potestate calcat capita superbo[rum] & fluctus sęculi, ita iussu eius Petrus, id est, ecclesia, sed [qu]ia humana infirmitate titubat, & clamat: *Domine, pereo,* & mi[seri]cordia manum porrigit, sicut dominus Petro dicit. *Modi[cæ fi]dei cur dubitasti?* Pericula dulciorem faciunt libertatem, [vn]de subdit, consolationes tuæ lætificauerūt animam meā.

e *In corde.* Augustinus. Salubres cogitationes significat, vt [l]icet cum æternas retributiones cogitaret, mala tempora [...] despiceret.

C f *[N]unquid adhæret.* Augustinus. Nemo iniquus sedet tecum; Et cum

tur sibi sedes ærumnæ, quæ fingit calamitatem contra præceptum. Non patietur, inquit, vt cum iniustè iudicantibus particeps iniustitiæ sit, qui pugnantem tuis pręceptis sententiam proferunt & miserias quę hinc procedunt sustinent. Sedem.n. doloris & iniquitatis, iniustos vocauit iudices, qui laborem & calamitates metunt, nimirum iniustitiæ fructum.

i *Dolorem.* August. Id est, de dolore vel labore præceptum nobis facis, vt ipse dolor vel labor pręceptū sit nobis. Labor pretium est regni Dei, quo ipsum venale ematur. Ideo præcepit Deus laborem & dolorem, vt non sit homo sine timore, ne amet aliquid aliud, oblitus veri boni. In tranquillo enim dormit Christus, & tunc surgit fluctus in quo excitatur.

k *Et factus est mihi dominus in refugium, & Deus meus in adiutoriū spei meæ.*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quis consurget.* Hic consequenter ostendit diuinam prouidentiam se extendere ad actus humanos per punitionem [He]bræorum, qui licet pluries fuerint puniti in deserto, tamen fuit ibi duplex notabilis punitio: Vna pro adoratione [vit]uli, alia pro rebellione communi, qua populus voluit in [Æ]gyptum reuerti. Secunda ponitur ibi. *Nunquid.* Circa pri[m]um sciendum, quòd prima punitio facta est de præcepto [M]oysi Exod. 32. f. vbi dixit. *Si quis est domini, iungatur mihi,* & [post]ea subditur. *Ponat vir gladium super femur suum, & occidat [vn]usquisque fratrem & amicum & proximum suum, &c.* & subdi[tur]: *Et ceciderunt in die illa quasi 23. millia:* & hoc est quod dicit [hi]c Moyses loquens in persona propria de præterito per mo[dum] præsentis vel futuri, quod frequenter fit in prophetis, [dic]ens. *Quis consurget mihi aduersus malignantes.* Id est, aduer[sus] incitantes multitudinem populi ad fabricationem vituli. [F]erūt enim ibi aliqui incitantes alios, & isti fuerūt pessimi.

2 *Aut quis stabit mecum, &c.* Id est, aduersus sequentes prædictorum instigationem.

3 *Nisi quia dominus adiuuit me.* Id est, nisi mihi affuisset Dei a[ux]ilium speciale.

4 *Paulom. hab. in infer. anima mea.* Id est, *vita mea.* Et accipi[tur] hic infernus pro fossa vel sepultura, & est sensus, fuissem mortuus & sepulturæ traditus, vnde litera Hebraica sic habet: *Habitasset in taciturnitate anima mea,* quia per mortem a[uf]ertur loquela: Aaron enim timore mortis quæ sibi im[mi]nebat à populo, fecit vitulum, & libentius populus Moy[sen] interfecisset quando contriuit vitulum in puluerem, [Ex]od. 32. Nisi fuisset repressus diuina virtute timorem ei [in]cutiente, vnde subditur. 5 *Si di.mo. est pes meus.* Id est, ex [e]o q̄ disposui discedere de monte Sinai ad præceptum domi[ni] dicentis mihi, Exo. 32. b *Vade, descende, peccauit populus tuus [que]m eduxisti de terra Aegypti.* 6 *Misericordia tua, &c.* Id est, [e]t tunc fui certificatus, q̄ per tuam misericordiam me pro[teg]eres à populi furore, ideo subditur. 7 *Secun. mult. do.* Id est, quo

est, quo sustinuisti propter peccata populi in adoratione vituli, propter quod dolore & iracundia motus Moyses proiecit tabulas & fregit eas ad radices montis, Exod. 32.

8 *Consolat. tuæ.* Quando post multam precum instātiam dominus preces Moysi acceptauit, & nouas tabulas testamenti sibi dedit, Exod. 34.

9 *Nunquid adhæ.* Hic ponitur secūda punitio notabilis Hebręorum, ex qua ostenditur, q̄ diuina prouidentia se extendit ad regimen actuum humanorū, & ista punitio fuit quando populus territus verbis exploratorum voluit reuerti in Aegyptū, Num. 14. reputans q̄ non posset implere Dei præceptum de transitu ad terram promissionis propter multitudinem & magnitudinem populorum ibidem habitantium, & pp hanc rebellionem exploratores qui populum terruerant, percussi fuerunt morte repētina à dño, & sentētia mortis diffinita fuit à dño super omnes qui numerati fuerant in exitu de Aegypto à 20. annis & supra, ita q̄ mortui sunt in deserto omnes præter Iosue & Caleb filium Iephone, vt ibidem hr̄, & ex ista punitione & præcedenti, debuerunt filij Israel ab errore supradicto reuocari, & hoc est quod dicitur. *Nunquid adhær. tibi se. ini.* Id est, habitatio in malo.

10 *Qui fingis.* Id est, falso dicis te pręceptum domini non posse adimplere de ingressu terrę ab eo promissę. Et quia ex sua obstinatione in malo voluerunt Moysen & Aaron, Iosue & Caleb lapidibus obruere Num. 14. ideo subditur.

11 *Captabunt.* Scilicet captiuauerunt.

12 *In animam iusti.* Id est, iustorum volentes eos interficere, sed quia defensati fuerunt protectione diuina, secundum quod ibidem dicitur. Cumque clamaret omnis multitudo, & lapidibus vellet obruere vel opprimere, apparuit gloria domini, &c. ideo subditur.

13 *Et fact. est, &c.* Id est, mihi & alijs tribus mecum existentibus. 14 *Et red. il. ini. ip.* Quia exploratores qui terruerant populum, statim percussi fuerunt morte repentina. 15 *Et in malitia.* Quia alij eis acque-

Spei meæ. Augustinus. A Quare? quia si non periclitareris, non quæreres refugium, pungeris dolore vt quæras remedium, recedit spes secu li, & venit spes Dei.

a ¶ Non secundum quod de eis nobis præstat, sed secundum quod intenderunt.
b ¶ A suo regno separabit, vbi incomprehensibilis miseria.
¶ Inquam. ¶ Qui poterit.

malitia eorum disperdet eos, disperdet illos dñs Deus noster. 1

NICOLAVS DE LYRA.

quiescentes vagabundi fuerũt per desertum, quousque prostrata sunt ibi cadauera eorum, vt ibidem habetur, & ideo subditur.

1 *Disperdet illos*. Cuius prouidentia ad omnia se extendit quantumcunque minima.

ADDITIO I.

In Psalm. 93. *Deus vlt.* Vbi dicitur in Postilla. *Et ideo quantum mihi videtur.*

Error iste circa diuinã prouidentiam non solũ tpe Moysi vel Iob cucurrit, sed etiam in alijs varijs & diuersis & quasi in oĩbus tpibus occurrit, præsertim in his qui fide carent, qui non solum diuinã prouidentiam negant, sed ẽt ipsum Deũ asserunt non esse iuxta illud: *Dixit insipiens in corde suo, nõ est Deus*, tpe ẽt prophetarum qui longè post Moysen fuerũt, in ipso populo Israelitico hic error manifeste viguit, legitur. n. Ezech. 8. e. de Israelitis idola colentibus, dixerunt: *Dñs non videt nos, dereliquit dñs terram*. In quo expressè negabant prouidentiam diuinam circa ista inferiora, vndè non oportet Psalmum istum appropriare illis qui fuerunt tpe Moysi. Superfluum ẽt vr̃ Moysi ad reuocandum hũc errorem aliquẽ Psalmum ordinare, cum in tota lege Mosaica hoc docetur duplici modo. Primo historialiter, vt patet de primis parentibus à Deo punitis pp transgressionem præcepti, Gen. 3. Similiter & de Cain à Deo punito pp fratricidium, Gen. 4. Similiter de generatione diluuij à Deo destinata pp peccata, Gen. 6. Itẽ de Sodomitis diuina iustitia submersis, Gen. 19. & sic de alijs quamplurimis in pentateucho contentis. Ex quibus ostenditur, quod Deus per suam prouidentiã iustissimam punit reprobos, & præmiat bonos. Secũdo patet hoc ex lege Mosaica & ex præceptis diuinis, quæ in ea dantur q̃ oĩa dantur in timore & amore diuino & in pœnis & præmijs à Deo promissis seu cõminatis hoĩbus ſm diuinã prouidentiã, vt patet cuilibet intuenti. Non ergo vr̃ hic Psalm. ex hoc Moysi appropriari sicut nec Aegyptijs, sed melius vr̃ dicendũ ſm glos. cui ẽt cõcordant præcipui expositores Hebræorum. s. quod iste Psal. loquitur generaliter contra oẽs malefactores postponentes diuinũ timorẽ ex incredulitate diuinæ prouidentiæ, siue sint de populo Israelitico siue de aliis nationibus. De Manasse. n. rege Iuda de quo legitur 4. Reg. 21. q̃ impleuit Ierusalem sanguine innocẽtũ ab ore vsq; ad os, propriè põt verificari quæ dñr in hoc Psal. s. *Viduam et aduenã interfecerunt, & pupillos occiderunt*. Quod aũt hoc fecisset ex incredulitatẽ diuinæ prouidentiæ, patet 2. Paralip. 23. Vbi de ipso Manasse post eius pœnitentiam legitur. *Cognouit ... ses, qm̃ dñs ipse est Deus*. Ex quo patet, q̃ ante hoc non cognoscebat dñm esse Deum, nec per consequẽs prouidere hominum generi, & sic de multis alijs tam paganis quam in Iudæis seu hæreticis, & etiã falsis Christianis contingit in multis & in diuersis partibus, & non tantum in vno tempore vel in vna generatione vel regione determinata, & ideo Psalmista: *Vsquequo peccatores dñe, vsquequo gloriabuntur?* exponens Ra. Abenhazra dicit, & bene, q̃ per iteratione lv vsquequo, intelligitur assiduitas huius peccati, & eius frequentia in multis & varijs tpibus. Ad quam sententiam le adaptatur litera, prout continetur in Postilla, speciali mutata ad generalitatem. Et notandum, quod licet Psalmo nullus ponatur titulus in Hebraico nec in translatione Hieronymi, tamẽ verum est quòd iste Psalmus inter Hebræos legitur in qualibet quarta feria. Ratio autem quartæ feriæ approprietur: habetur in glossa, vide ibi.

ADDITIO II.

In eodem Psalmo 93. Vbi dicitur in Postilla. *Quoadusque iustitia*, scilicet diuina.

Hebraica litera in hoc loco non habet illud relatiuum, sed sic, & iuxta illam omnes qui rectò sunt corde, & ita legitur plane non admiratiuè, sed sic: *Quoadusque iustitia* diuina conuertatur ad iudicium, scilicet in executione diuini iudicij. *Et quoadusque iuxta illam*, scilicet iustitiam, scilicet qui rectò sunt corde, vnde li & cum dr̃. *Et iuxta illam*. repetit li, quoadusque, sicut in scripturis sæpe contingit.

REPLICA. Circa Psalmũ: *Deus vltionum*, diuersificatur, quia Postil. applicat peccata & eorũ pœnas correspondentes ad speciales populos & ad specialia tẽpora. Burgensis autem & Glossa magistralis generaliter applicant ad omnia tempora, &c. quæ applicatio videtur moralis, quia sic in tota sacra scriptura specialia vitia reprehenduntur & punita describuntur, quatenus talis punitio cunctis sit morale exemplum, ne ad similia vitia defluant, & similem punitionem incurrant. Nec est inconueniens Moysen vel quemcunque in scripturis generaliter aliquid facere, & per decantationem carminis vel Psalmi ad specialia applicare, & per ea soluuntur obiectiones Burg. in proposito.

GLOSSA ORDINARIA.

a *Laus*. Cassiodor. Deuotionem, Cantus hilaritatem significat.

Theod. Iosias Rex admodum pius fuit. Hic cum videret maiorem partem ... Idolorum cultui ... amplexam ... vt omnes ... sacerdotes ... tur, & hortum ... dicitur corrig...

a Ista. b Deuotionis & hilaritatis. Fit. Id est, Christo.

a Laus cantici ipsi Dauid. PSAL. XCIIII.

C PSAL. XCIIII.

b *Venite exultem.* ⁜ Basilius & Theo-

a Qui longe estis per dissimilitudinem. b Mente. c Non in sæculo, voce. d Q d. gaudium tantum fit quod verbis dici non possit: quod tamen intus conceptum vox extra testatur.

Venite, exultemus domino, iubilemus 1 2

NICOLAVS DE LYRA. PSAL. XCIIII.

VEnite exultemus dño iubilemus. Huic Psalm. nullus omnino titulus præponitur in Hebræo, nec in translatione Hieronymi iuxta Hebræum. Et ſm Hebræos iste Psal. factus est à Moyse circa finem vitæ suæ, qñ mortui fuerant in deserto oẽs qui post exitum de Aegypto numerati fuerant à viginti annis & supra, præter Caleb & Iosue, vt dictũ est præcedenti psal. In quo psal. inducit filios mortuorum, de quibus dixit dñs Num. 14. *Quòd ingrederentur terram promissionis loco patrum suorum* ad Dei laudem & obedientiam, ne ex rebellione & inobedientia impedirentur ab ingressu terræ promissionis, sicut & patres eorum. Et litera huius psal. ad hoc faciliter potest applicari. Sed Apostolus ad Hebr. 3. & 4. ponit magnam partem huius psal. s. ab illo loco: *Hodie si vocem eius audieritis*, vsque ad finem, dicens q̃ hoc dictum fuit à Dauid, ad quod sequitur quod est author totius psal. Dicit etiã ibidem Apostolus, quòd psalm. iste non loquitur de ingressu terræ promissionis, qui iam ante annos multos transierat tẽpore Iosue, sed de ingressu terræ viuentium aperiendo per Christũ tempore gratiæ, quia per suam benedictam passionem ... uit impedimentum. Et secundum hoc psalmus iste ... partes diuiditur, quia primo populus maxime H... secundum intentionem Apostoli ad Christi laudem ... tur, secundo ad hoc multiplex ratio adducitur, ibi: *Quoniam Deus magnus*, tertio principalis intentio concluditur, ibi: *Hodie si vocem eius aud.* Circa primum Dauid dicit ... Christi aduentum, in quo erat exultandum, vnde in natiuitate angeli exultauerunt, Lucæ 2. b. *Facta est cum multitudo cœlestis exercitus vel militiæ laudantium Deum*, multo fortius homines debebant exultare. Tum quia ... in natura humana assumpta, non in angelica, secundum quod dicitur ad Hebr. 2. b. *Nusquam angelos apprehendit, sed semen Abrahæ*. Tum quia venit satisfacere pro peccato generis humani, non angeli, quod est irremediabile. Dicit igitur

1 *Venite*. Non passibus corporis, sed affectibus mentis per fidem & deuotionem.

2 *Exultemus domino*. Non solũ interius, sed etiã exterius deuotionis signo, quod notatur cum dr̃. *Exultemus & in*...

MORALITER.

1 *Venite exultemus*. Psalmũ istum literaliter exposui de ingressu terræ viuentium, quo priuantur mali Christiani, propter quod non est hic alius sensus spiritualis ponendus.

...et effossis sepulchris sacerdotũ qui iam decesserat, horũ ...ol in ipsis dęmonũ aris cõburerentur. Deinde vniuersum populum coactum commonefecit vt pœnitentiam ageret, ...mq; placarent & hoc pacto declinarent perniciem in...tatam, q̃quidem Olda prophetissa grauiora & difficilia ...populo predixit.
...c igitur cum bea... Dauid propheticis ...lis à longe præui...t, hunc conscri... psalmum, in illo... vtilitatem & in ...nium hominum ...rinam. Formatus ...ero psalm. ex per... Iosiæ & Dei fa...otum.

ni prædictam venit ad clementiam.

g *Mare.* Aug. Mundus, cuius fluctus termino arctat Deus, non permittens nos tentari supra id quod possumus, qui fluctus etiam prouentũ nobis faciunt Deo id agente, nec scandala tibi nocent quæ mensuram à Deo accipiunt. D 1.Cor.10.c.

Iesu. — a Quia venturus est: — Ne inimicus accusando præueniat.

a b Deo salutari nostro. Præoccupemus faciem eius in confes- 1 2

a August. Hæc sunt quæ pertinent ad laudem cantici huius. — Summa potestate.

c sione, & in Psalmis iubilemus † ei. Quoniam Deus magnus 3

Vacat in plerisque.

d e dominus, & rex magnus super omnes Deos, quoniam non 4 5

a Lapis angularis, & alios in se coniungit.

f repellet dominus plebem suam. quia in manu eius sunt om- 6 7

Id est, gentes. — a Terrenæ potestates quæ prius aduersæ, uel angeli. — b Item ideo iubilemus.

nes fines terræ, & altitudines montium ipsius sunt. Quoniam 8

a Dominio. — b Mundus. — c Hoc addit vt scias subesse. — d Aridam terram quæ recipit imbrem & fructificat, quam non sinit fluctus operire.

g ipsius est mare, et ipse fecit illud, & † siccam manus eius† for 9 10 11

a Tanta facit, ergo venite. — Prius. — August. Repetit Præmissam admonitionem. — Quasi commemoratis à me laudibus nolite longe stare. — b Quod plus est. — c Cum humilitate. — Corde.

h i mauerũt. Venite adoremus, & procidamus, & ploremus† ante 12 13

a Qui opus suum non spernit. — b Ideo adoremus. — c Qui adorandus est. — d Nos autem quid sumus, vt securi ei ploremus & procidamus, Ecce.

k l dñm qui fecit nos, quia ipse est dominus Deus noster. Et nos 14 15

a Ergo. — Tempore gratiæ.

m n populus pascuæ eius, & oues † manus eius. Hodie si vocem 16 17 18

h *Venite adoremus.* Cassiodor. Prius rudes vocauit ad exultationem, iam osten sa gloria Dei, vocat ad pœnitentiã, quod durius est.

i *Ploremus.* August. Si forte de peccatis quæ vos longe fecerunt soliciti estis, plorate, lachryma extinguit flammam peccati, quæ in conscientia ardet. † finxerunt.

K *Qui fecit nos.* Augustinus. Ecce magna fiducia, à te enĩ deficere potes, tu te reficere non potes, ille reficit qui te fecit. E † ante eum

l *Quia ipse est Deus noster & nos populus Pascuæ eius & oues manus eius.* ✠ Euthy. Per populum prudentiores quosque intelligit, & per oues, eos qui minus prudentes sunt. Et populus quidem dicitur vt regis, oues autem vt pastoris. Appellamur autem populus pascuæ veluti qui ab eo educamur & pascimur & illius regimur prouidentia. Oues vero manus eius, tanquam qui ab eo dirigimur, & manu quodammodo è periculis in tutum educimur.

m *Et nos populus, &c.* August. Eleganter ordo verborum mutatus. Non dixit oues pascuæ, & populum manus eius, vt ipsos intelligas oues qui sunt populus, oues manus, nõ quas emimus, quia sunt & oues quas non fecimus, sed ipse gratia sua nos oues fecit.

n *Hodie si vocem, &c.* Cassiodorus. Nos autem populus & oues: Sed his omnibus proponitur conditio si vocem eius audieritis, quam vocem subdit. *Hodie.*

...aciem eius, &c. Augustinus. Cassiod. ...spectum venturi ...is, ne quid tunc ...obis sit discutiendum.

b ...n confessione. Aug. Illum laudantes, nos accusantes, quæ ...vota distincta, de quibus alibi. *Reddã tibi vota mea, quæ di...erunt labia mea.* Distinguit ergo, qui Deũ laudat, & se ac...t. Gemina.n.cõfessio est, s. laudis & peccati, & cõfessio ...ati ad laudẽ pertinet ignoscẽtis, de qua laude psal. agit.

c ...n Psalmis iubilemus. August. Quę dicamus in psalmis vel ...nus, sentiamus in iubilatione.

d *Super omnes Deos.* August. Vel magis Deos homines di...uper quos rex est, non super dæmonia.

e *...oniam non rep. ple. suam.* August. Id est, Iudæos, qui pro...ua plebs, cuius si rami fracti, tamẽ ipsa arbor oliua ma...qua postoli & multi alij, & ipse Christus, inde Apo...s testimonium accepit.

f *...a in manu eius, &c.* Cassiod. Post magnitudinem domini præ-

Nolite F

NICOLAVS DE LYRA.

...exultatio dicitur quasi extra saltatio. Quod fit quando ...tis deuotio resultat exterius in sensibili signo. Similiter ...lus dicitur cordis gaudium ita intensum, quod non po...interius contineri, quin appareat in signo exteriori.

1 *Deo salutari nostro.* Id est, ad laudem Iesu Christi, qui est ...s verus & nostra salus, propter quod fuit sic nomina... Matth. 1. d. *Vocabis nomen eius Iesum, ipse enim interpretatur sal...tor.*

2 *Præoccupemus faciem eius in confess.* Duæ Deitatis & huma...itis. Et dicit. *Præoccupemus*, id est, tentationem diaboli ...ac confessione nitentis nos impedire, anticipemus.

3 *...t in Psalmis*, Id est, laudibus deuotis.

4 *...ubilemus ei, &c.* Hic consequenter ad propositum mul...x ratio adducitur, & primo ex regia dignitate, cum di...cit.

5 *Quoniam Deus magnus dom.* Quasi diceret, bene debemus ...are Christo, quoniam ipse est Deus, & per consequens ...us dominus.

6 *...t rex magnus super omnes Deos.* Id est, sanctos angelos pro...as Dei amicos: qui in scriptura dicuntur dij participa... secundo ex eius potestate, cum dicitur.

7 *Quia in manu eius sunt omnes fines terræ, &c.* Id est, in eius po...tate qua potest eos ad nihilum redigere, quod probat co...equenter dicens.

8 *Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud.* Congregans a...s in vnum locum, Gen. 1.

9 *Et siccam.* Id est, partem terræ aridam.

10 *Manus eius formauerunt.* Per hoc enim quod congrega... quas in vnum locum, qui dicitur oceanus, apparuit pars ...æ aquis discooperta, Gen. 1. & hoc propter habitationẽ hominum & animalium. Tertiò adducitur ratio ex beneficis humanæ naturæ collatis specialiter, inter quæ primũ ...reatio hominis ad imaginem Dei, quod non conuenit ...corporalibus creaturis, & in recognitionem huius dicit.

11 *Venite adoremus.* Adoratione latriæ.

12 *Et procidamus.* Humiliter adorando.

13 *Et ploremus.* Peccata nostra confitendo.

14 *Ante dominum qui fecit nos.* Ad imaginem & similitudinem suam.

15 *Quia ipse est dominus Deus noster.* Dans se nobis per suam benedictam incarnationem. Secundum beneficium est diuinæ gubernationis, quæ speciali modo se extendit ad humanam naturam vltra bruta animalia, propter quod dicit Apostolus 1. Cor. 9. b. *Non est cura Deo de bobus*, & quantum ad hoc dicitur.

16 *Et nos populus Pascuæ eius.* Quia nobis prouidet speciali modo, potest etiam hoc referri ad populum Hebraicum, quem Deus pauit manna quadraginta annis in deserto, & ad populum Catholicum quem in ecclesia pascit quotidie Eucharistiæ sacramento.

17 *Hodie.* Hic consequenter concluditur intentum principale, quod secundum Apostolum est inducere populum maxime Hebraicum ad obediendum Christo humiliter & deuote, ne impediatur ab ingressu terræ viuentium: sicut patres eius impediti fuerunt ab ingressu terræ promissionis propter rebellionem ipsorum. Et circa istam conclusionem primo ponitur monitio, secundo adducitur exemplum, ibi: Sicut in irritatione, & tertio pœna illata exprimitur, ibi quadraginta annis. Circa primum dicitur. *Hodie*, id est, tempore gratiæ, quod vocatur dies, Rom. 13. b. *Nox præcessit, dies autem appropinquauit, &c.* Vbi per noctem intelligitur vetus testamentum, & per diem nouum. Diuisio.

18 *Si vocem eius audieritis.* Et accipitur hic si, pro quia, quia vox domini audita est in lege noua, quæ data est à Deo in carne apparente, vetus autem testamentum fuit datum per angelum loquentem in persona Dei, secundum quod dicitur Acto. 7. e. *Hic Moyses, &c.* & subditur. *Hic est qui fuit in ecclesia in solitudine cum angelo, qui loquebatur ei in monte Sinai.*

11 *Ve-*

Nolite

a ¶ Auguſt. Qui per ſe nunc loquitur, qui olim per ſeruos, ideo ne ſitis duri ſicut tunc.
b ¶ Quaſi qui non creuit, [illegible] deus e t. ¶ Facta.

a eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra. Sicut in † irrita- 1

b ¶ In die ¶ Tunc ſimiles illis. a ¶ An poſſem. 2

tione ſecundum diem tentationis in deſerto. Vbi tentauerũt 3

a ¶ Iam ne ſitis talium filij. b ¶ Quid poſſem. c ¶ Oculis, ſed non crediderunt
d ¶ Virtutis magnæ. e ¶ Caſ. Myſticus numerus, Chri[ſt]us 40 diebus ieiunans & 40. poſt reſurrectionem cum Apoſtolis conuerſatus, fecit vt totus crederet mundus, Iudæi vero nec beneficiis 40. annorum acquieuerunt.

c me patres veſtri, probauerunt & viderunt opera mea. Qua- 4

a ¶ Alias, proximus in ſignis & virtuti. b ¶ Arguendo per miniſtros. 5

draginta annis offenſus fui generationi † illi, et dixi: Semper 6

a ¶ Serio, vel corde eis dato, quaſi per quod non deberent oberrare. b ¶ Præcepta data per Moyſen.

d † hi errant corde. Et † iſti non cognouerunt vias meas. † Et 7 8

a ¶ Immutabiliter ſtatui in ira, quia iurat aliquando placidus, ſicut iurauit dominus Dauid veritatem. 9
¶ Per ſeipſum minas confirmat vt promiſſa. b ¶ Illi duri alij enim introibunt.
¶ Apoſiopeſis, quaſi non intrabunt.

10 iuraui in ira mea. Si intrabunt in requiem meam. 11

† iſti. † ipſi.

a *Nolite obdurare.* Caſſiodorus. Iam ipſe Chriſtus monet
A ne obdurentur, ne contingat eis vt patribus.
b *Sicut in irritatione.* Caſſiod. Maieſtas Chriſti loquentis, obſtinatos terret per patrum ſimilitudinem, vt vel ſic molleſcerent. Vel in perſona prophetę ſub alia diſtinctione legi poteſt ſic. Q. d. Quia populus, oues Dei ſumus. Ergo. Hodie, id eſt, ſemp. *Si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra.* Sicut patres veſtri fecerunt. *In irritatione*, in perſona Chriſti loquit͂ hic propheta. Irritatione
B dico facta. Secundum diẽ, id eſt, in die. *Tentationis facta in deſerto*, tunc ſimiles illis eritis ſi duri fueritis. Culpa parentum repetitur, vt vindicta timeatur.
c *Quadraginta annis.* Aug. Per quadraginta annos oĩa ſecula ſignificat. Conſtat. n. ex denario, qui eſt primus limes numerorum, & ideo plenitudinẽ ſignificat, & ex quaternario qui ad quatuor tp̃a refertur. Vnde & dñs in huius numeri ſacramẽto quadraginta diebus ieiunauit, qñ tentatus eſt, & quadraginta diebus cum diſcipulis ſuis poſt reſurrectionẽ fuit, ſignificans ſe nobis adeſſe conſolatorem &
C adiutorem in huius peregrinationis & tentationis tempore, ſicut ipſe ait: *Vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſ[æ]c[u]li.*
d *Ipſi vero non cognouerunt vias meas.* ✠ Euthymius. P[...] Dei ſępenumero apud ſcripturam diuinam inuenimus p[ræce]pta ſignificari, eo quòd iter nobis ſunt quo perueniam[us ad] Deum. Cognitio[n]em vero hic non e[...] dicit quæ legend[a] tur, aut medit[an]do, ſed illam quę p[...]ra ipſa demonſ[...]
✠ Baſilius & [Theo]doretus. Hi aut[...] ratas minas no[...] attendere, neq[...] minationes p[...] tia finire volu[...] propterea terr[...] tribus promiſſ[...] nime conſecu[...] Nam illam terr[...] ius requiem a[ppell]auit, vel ſecun[dum a]lios Interprete[s...] tem. Quoniam enim in ſolitudine iter facientes, freq[uentes] loci mutationes faciebant, præeunte tabernaculo, [in quo] Deus habitare exiſtimabatur, in terra vero promiſſi[onis] ipſi ab itinere ceſſarunt & tabernaculum in præſcript[o loco] fixum fuit, iure requiem promiſſionis terram nunc[upauit]. *Vias*, autem Dei, gubernationes appellauit.

Matth. 4.
Act. 1. a.
Matth. 28. d.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Nolite obdurare corda veſtra.* Legem Euangelicam repellendo, obduratio enim cordis humani in malo non prouenit primo ex parte Dei, ſed ex parte liberi arbitrij hominis à Deo ſe auertentis, & ideo conſequenter iuſte Deus retrahit gratiam ſuam cor mollificantem, & ſic in infidelitate & malo obduratur.

2 *Sicut in irritatione.* Hic conſequenter ad propoſitum adducitur exemplum de illis qui territi verbis exploratorum rebelles fuerunt domino & Moyſi, & voluerunt reuerti in Aegyptum Num. 14. & hoc eſt quod dicitur. *Sicut in irritatione ſecundum diem in deſerto.* Id eſt, Nolite obdurare corda veſtra, ſicut fecerunt in deſerto. Vocatur autem illud peccatum irritatio domini, quia viderant tot mirabilia eius in tranſitu maris rubri, & alijs mirabilibus, quòd nullo modo debebant dubitare de impletione promiſſionis diuinæ, ſed quod abſq; difficultate introduceret eos in terram promiſſionis.

3 *Vbi tentauerunt me patres veſtri.* Multoties, vnde dicitur Num. 14. d. *Iam tentauerunt me per decem vices.*

4 *Probauerunt & viderunt opera mea.* Id eſt, tot viderunt opera mea mirabilia, quod nullo modo deberent facere talia.

5 *Quadraginta annis offenſus fui generationi illi.* Hic conſe[quen]ter ponitur pœna debita, quia quadraginta annis fuit [po]pulus Iſrael impeditus ab ingreſſu terræ promiſſionis, [qui]bus omnes mortui fuerunt in deſerto, qui viderant m[ira]bilia Dei, & increduli fuerant, vt dicitur. Num. 14. & h[oc e]ſt quod dicitur. *Quadraginta annis offenſus fui generationi ill[i].* Retardans eos ab impletione promiſſi.

6 *Et dixi: Sẽper hi errant corde.* Et talis error erat affe[ctus], & ſic non alleuiabat, ſed magis aggrauabat.

7 *Et iſti non cognouerunt vias meas.* Id eſt præcepta [in] quibus debebant ambulare, & hoc malitia ipſorum ex[cæ]cante.

8 *Et iuraui.* Id eſt, irreuocabiliter diffiniui.

9 *In ira mea.* Id eſt, in effectu vindictæ meæ.

10 *Si intrabunt.* Id eſt, non intrabunt.

11 *In requiem meam.* Id eſt, in terram promiſſionis, [qua] dedit Deus filijs Iſrael quietem. Et quia illa fuit figura [quie]tis bonorum in patria, quia omnia in figura conting[ebant] illis. 1. Corin. 10. cap. ideo per hoc intendit Dauid i[nduce]re populum, maxime Hebraicum, ne per rebellion[em] [ad] Chriſtum prohibeantur ab ingreſſu terræ viuenti[um], [ubi] eſt quies beatorum.

GLOSSA ORDINARIA.

a Prophetæ qui hic loquitur: b Toto orbe. c Quæ ſub diabolo fuit poſt peccatum, ſicut actualis ſub Zorobabel poſt captiuitatem Babylonicis.

a Pſalmus Dauid, quando domus ædificabatur poſt captiuitatem.

a *Pſalmus David.* Caſſiodorus. In veteri teſtamento legitur, quod domus Dei, id eſt, templum à Babyloniis deſtructũ, poſt ſeptuaginta annos captiuitatis (quando filij Iſrael permittente Cyro rege redierunt Ieroſolymam ſub Zorobabel & Ieſu ſacerdote magno) reædificatum eſt, per quam reædificationem intelligitur ſpiritualis reædificatio templi, de quo dicit Apoſtolus: *Templum Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos.* Hoc templum per peccatum à diabolo ſubuerſum eſt, & homo in lege peccati & mortis captiuatus, ſed per Chriſtum reædificatur toto orbe, & homo à captiuitate ne pereat, liberatur, de qua ſpirituali, non illa actuali agit hic Pſalmus.

1. Cor. 3. d.

✠ Euthymius. Caret etiam hic pſalmus inſcripti[one a]pud Hebræos. Quare autem à ſeptuageſimo inſcripti[us fue]rit laus cantici, in ſuperiori pſalmo tradidimus. Et p[er ræ]dificationem domus, quæ facta eſt poſt captiuitatem iu[xta hi]ſtoriam, templi renouationem intelligimus, quæ fac[ta eſt à] rege Zorobab[el. Iux]ta Anagogen v[ero a]ſumptæ hum[ani]tatis habitacul[um, in] quo Dei filiu[s poſt] captiuitatem [hanc] habitauit, qu[am dia]bolus hominẽ [...] captiuauerat, & de qua alibi dictum eſt, *aſcendiſti in [altum,] captiuaſti captiuitatem*, vel ipſam etiam Eccleſiæ conſt[itutio]nem, quam magnus ac ſapiens ille architectus ædi[ficauit.] Cum enim hęc omnia futura eſſe pręuidiſſet beatus [Dauid,] exhortatur ac mandat vt condignas pro tantis be[neficiis] gratiarum actiones canamus Deo.

PSALMVS XCV.

Antate domino. Caſſiod. Præmonuit Iudæos in præcedenti pſal. vt depoſita duritia, Chriſtum crederent, ſed quia erat menſura, nūc omnes gentes mo... ſecūdus pſal. de vtroque aduentu. Primum ad præſatos ...tur, vt ipſi can... annuntient. ...nticum nouum. Au...ſtinus. Vetus ...cupiditas, no... charitas, quæ ip... nouum canti... Cantare eſt æ... re. Paries deal... eſt hypocriſis, ...oris lucet, in... ...um eſt, de iſto ... pariete non ...ncto aliis, ſed ...ariter erecto, ...oſtium facias, ...is intrauerit, ...ſt.

...mino & bened. ...ony. Caſſiodor. ...lomino, ad di... ...iendam perſo... ...n trinitatem, ...aus Chriſti ho... ...trinitatis. Et ...ura epimone, id eſt, crebra repetitio ſententiæ, quæ ...gerat in laudem vel vituperationem.

d *Annuntiate*. Ad prælatos loquitur, annuntiate, quia ſic creſcit ædificatio domus. D

e *De die in diem*. Caſſiod. Vetus & nouum Teſtamentum dies ſunt, qui æterno ſole clareſcunt, illud prænuntiat, hoc factum indicat.

Hieronymus. Annuntiat ergo de die in diem, qui vtriuſque teſtamenti authoritate vtitur. In annuntiatione ſalutatoris illa duo teſtamenta tanquam duo dies vnam lucem faciunt. Non lucet vnū ſine altero. Ideoque in Leuitico: *Omne animal quod findit vngulam & ruminat, mundum eſt*, id eſt, quod duas vngulas habet, quia mundus eſt qui duo teſtamenta ſeruat, quibus affectuū noſtrorum pedes à vitiorum ſpinis muniuntur. E

† 26. q. 7. cap. qui ſine. Leui. 11. a.

f *Magnus dominus*. Auguſtin⁹. Paruulus factus, quia vos parui, intelligite magnum, & eritis in illo magni.

g *Cœlos fecit*. Auguſt. Apoſtolos & Angelos: vnde ſi cęlos fecit & F

PSALMVS XCV.

a Ad omnes gentes communiter loquitur. b Patri. c Quod cantat qui amat. Exuentes veterem hominem cum actibus ſuis, & induentes nouum.

a C[a]antate [b]domino can[c]ticum nouum, cantate 1 2

a Filio. b Omnes homines, vnde domus ædificatur. c Spiritu ſancto.

[a]domino omn[b]is terra. Cantate do[c]mino, & 3 4

a Vt dicatis ſalutare. b Quod eſt Ieſus. c Sic creſcit ædificatio. Ad prælatos loquitur. d Continue vel de filio in patrem, vel de veteri teſtamento in nouum.

[a]benedicite † no[b]mini eius, annu[c]nciate de[d] die in diem ſalutare 5 6

a Vbi? b Prætermiſſis Iudæis pro contumacia. c Non veſtram. d Non quibuſdam gentibus.

eius. Annu[a]nciate † inte[b]r gentes glo[c]riam eiu[d]s, in omnibus po- 7 8

Potentia. a Etſi homo Chriſtus. b Bonitate.

pulis mirabilia eius. Quoniam magnus do[a]minus, & la[b]uda- 9 10

Non poteſt dici. a Aduerſis ſibi & ſuis, qui territus fuit inter homines. b Quos colebant gentes, dum in captiuitate erant. Laus per comparationem.

bilis nimis, te[a]rribilis eſt ſuper omnes D[b]eos. † Quoniam om- 11

a Quia parum erat eſſe ſuper dæmonia. b Vbi habitare non poſſunt dæmonia ad litteram. Caſ. Hæc eſt vtilitas quæ venit omnibus cantantibus. Auguſt. Confitendo de fędo ſit homo pulcher. Si amas pulchritudinem, confitere, vt ſic ſis pulcher, id eſt, iuſtus. & ideo prius dicit: Confeſſio, & poſt, pulchritudo.

nes dij gentiū dęmonia, do[a]minus autē cęlo[b]s fecit. Confeſſio 12 13

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS XCV.

Cantate domino. Huic pſal. præmittitꝰ talis titulus in tranſlatione cōi: *Pſalmus Dauid cum domus ædificabatur poſt captiuitatem*. Et ſm iſtum titulum Dauid fecit hūc pſalmum. ſm ...um Hebręos Moyſes fecit hunc pſalmum, vt dictum eſt ſup pſal. 89. Sed hęc varietas authoris non multum refert ad propoſitum, quia vterque. ſ. Moyſes & Dauid ſpiritū propheticum habuit, & de Chriſti myſteriis prophetauit, vt patet ex prædicta. Sed de materia huius pſal. à qua dependet intellectus literalis, eſt magis curandum. Et ſm titulum iſtū pſalmus iſte eſt diuinarū gratiarum actio ſeu diuina laudatio de reædificatione templi poſt captiuitatem Babylonicam tpe Zorobabel, vt hr̄ 1. Eſdræ 1. Sed hoc dictum impugnat Hier. per hoc quod dr̄ in principio huius pſal. *Cantate domino canticum nouum, &c.* Quod non legitur tunc factū, ſed magis cantatum canticum antiquum, ſm quod dr̄ 1. Eſdræ 3. c. *Steterunt ſacerdotes in ornatu ſuo cum tubis, & Leuitæ filij Aſaph in cymbalis vt laudarent Deum per manum regis Dauid*. Id eſt per canticum eo facta, vt ibidem fuit dictū, à tpe verò Dauid vſque ad reędificationem fluxerunt quingenti anni, vel circiter, quia primum templum fundatum quarto anno Salomonis ſtetit 410. annis, & tp̄s captiuitatis durauit ſeptuaginta annis. Itē per hoc quod ſubditur. *Cantate domino, &c.* Gentiles non fuerunt admiſſi ad illam reædificationem ſed magis repulſi, vt hr̄ 1. Eſdræ 4. Præterea in Hebræo & in tranſlatione Hier. nullus penitus eſt titulus, & ideo prædictus titulus appoſitus ab aliquo expoſitore, ſm imaginationē ſuā ...m huius pſal. ad dictum ędificium applicante. Rab. Sal. ...dicit, quod hic pſalm. loquitur ad tp̄s futurum, & vocat tp̄s futurū tp̄s Meſſiæ quod ipſe & alij Iudæi dicunt eſſe futurum, & tunc ędificabitur eis templum nobiliſſimū, in quo fier iſtæ laudes & oblationes, quę videntᷣ tangi in hoc pſal. ...in principio. *Cantate domino, &c.* & poſtea in medio ſubditur. *Tollite hoſtias, &c.* Sed iſtud ſm eſt erroneum. ſ. ꝙ Chriſtus ſit venturus in mundum & reædificaturus materiale templum, ſicut frequēter ſuperius expreſſum eſt. Sed primum eſt verum, ꝙ iſte pſal. loquitur pro tpe Chriſti, quod proprie incepit à principio prædicationis Euangelij, & ex tunc incepit templum reædificari per Chriſtum non ex lapidibus inſenſibilibus, ſed ex Chriſti fidelibus, qui ſunt lapides viui in ædificio cęleſtis Ieruſalem collocādi. Et ſm hoc pſalmus iſte diuiditur in duas partes, quia primo pſal. inducit ad Chriſti præconium, & ſecundo ad eius debitum obſequium, ibi: *Confeſſio*. Prima in duas, quia primo inducit ad actum præconij, ſecundo ad diuulgationem Euangelij, ibi: *Annuntiate, &c.* Circa primum dicitur. Diuiſio.

1 *Cantate domino*. Id eſt, domino Ieſu Chriſto, qui eſt rex regum, & dominus dominantium, Apoc. 19.

2 *Canticum nouum*. Ad nouum enim teſtamētum pertinet canticum nouum, ſecundum quod dicitur. *Nouus rex, noua lex, noua gaudia*, vnde & angeli nouum canticum cantauerūt in natiuitate Chriſti Lucæ 2. b. *Gloria in al. Deo. &c.*

3 *Cantate domino omnis terra*. Id eſt, omnes habitatores terræ, quibus aduentus Chriſti fuit cauſa lætitiæ.

4 *Cantate dom.* Repetitio eſt eiuſdem ad maiorem excitationem, ſicut ſolet fieri in canticis.

5 *Et benedi.* Gratias agendo de tanto beneficio.

6 *Annuntiate, &c.* Id eſt, continuate huiuſmodi laudem.

7 *Annuntiate inter gentes*. Hic conſequenter pſal. inducit ad prædicationem Euangelij, quæ facta eſt non ſolum Iudæis, ſed etiam Gentilibus per orbem diſperſis, & hoc eſt quod dicitur hic. *Annuntiate inter gentes gloriam eius*. Id eſt: gloriam ſuæ reſurrectionis & aſcenſionis, & alia ad fidem pertinentia.

8 *In omnibus*. Id eſt, opera miraculoſa Chriſti, quæ annuntiauerunt apoſtoli, alijque Chriſti diſcipuli, non ſolum verbo ſed etiam facto, facientes miracula in nomine & virtute Chriſti ſecundum quod dicitur: Marci vlt. d. *Illi autem profecti prædic. vbique domino cooper. & ſer. confir. ſequentibus ſignis.*

9 *Quoniam magnus dominus*. Q. d. Non eſt mirum, ſi talia fiunt virtute eius, quia magnus eſt in potentia, cuius magnitudinis non eſt finis.

10 *Et lau. ni.* Quia tranſcendit limites cuiuſcunque creatæ virtutis, propter quod dicitur Eccleſ. 43. a. *Magnificate eum, quantum poteſtis*: maior eſt enim omni laude.

11 *Terribilis*. Quia terribilis eſt dęmonibus, qui pro dijs colebantur in idolis à Gentilibus, ideo ſubditur: Quoniam omnes dij gentium dæmonia.

12 *Dominus autem cœlos fecit*. Non autem dij gentium.

13 *Confeſſio*. Hic conſequenter pſal. inducit ad obſequium Chriſti debitum, & ſecundo adducit ad hoc motiuum, ibi: commoueatur. Ad debitum autem obſequium Chriſti primo requiritur interior & exterior munditia, quia ipſe eſt ſanctus ſanctorum, Dan. 9. & quantum ad hoc dicitur. *Confeſſio*. Qua tolluntur immunditiæ interiores.

Et pul-

MORALITER.

1 Cantate domino. Pſalmus iſte ad literam loquitur de primo aduentu Chriſti, quo venit in mundum ad iudicium diſcretionis per prædicationem ſuam & diſcipulorum ſuorū, & ſic expoſui literaliter, propter quod non videtur mihi nunc alia ſpiritualis expoſitio requirenda.

MORA-

fecit & angelos, tunc & apostolos qui dæmonibus imperat.
A a *In conspectu.* Tales enim, confitentes scilicet & iusti ipsum conspiciunt, & conspiciuntur ab eo.
b *Sanctimonia & magnificentia.* August. Q. d. Qui vult esse magnificus & potens vt sunt angeli, prius sit sanctus, quod fit ex eo sanctificante. Non enim per te potes esse sanctus. Eo ergo sanctificante aliquis fit sanctus, & ita magnificus.
c *Afferte domino pa.* Cassiod. Secunda pars vbi ad subditos loquitur. Domino. Non sit spes in homine, non in baptista. Iere.17.a. *Maledictus enim qui ponit carnem brachium suum.* Patriæ, B vt null' excipiatur indigena vel peregrin'.
d *Gloriam.* Cassiodor. † nationibus. Quoniã bene conuersatur homo, in quo glorificatur Deus.
e *Honor.* Luc.17.d. Cum de bonis gratia refertur, vnde: Non est inuentus † Lucũdentur. qui daret honorem Deo, nisi hic alienigena.

a b & pulchritudo in cõspectu eius, † sanctimonia & magnificẽ 1 2
a Est inde scilicet ex canti.
a Et hæc sanctimonia est. b August. Hoc ergo debent gentes facere, quibus annuntiatum est. c O vos. d Non nobis, vt qui annuntiauerunt, non sibi sed domino annuntiauerunt.
c d e tia ĩ sanctificatione eius. Afferte dño patriç gẽtiũ, afferte do- 3 4
mino gloriam & honorem; afferte domino gloriam nomini 5 6
a Non nomini hominum. b Ne vacui intretis. c Sacrificium Deo spir. cont superbus inanis intrat. d Qui intrat ædificatur. e Prophetica, vel quæ sunt in terra, id est, fitis conformes populo eius.
f g h eius. Tollite hostias, & introite in atria eius, adorate domi- 7 8
a Euangelico, vel quod e t in cœlo. In Catholica Ecclesia. b Vt conuertatur ad pœnitentiam, vel à facie submoueatur. c A præsentia gratiæ. d Amatores sæculi.
i k num in atrio sancto eius. Commoueatur à facie eius vniuersa 9
a Vt hoc fit. Vos boni. b Christus victo diabolo. c Innotuit rex mundo, qui semper regnat apud patrem.
l m terra, dicite in † gentibus, quia dominus regnauit. Etenim 10
a Ecclesiam toto orbe, vbi fit ædificatio. Post resurrectionem. b August. Cur ergo dicit hæreticus, non solum motum, sed & diminutum. c Post. 11 12
correxit orbem terræ, qui non commouebitur, iudicabit 13
a August. Etiam dolebunt, qui æquitatem eligere noluerunt. b Vnde. c Qui narrant gloriam Dei. d Quam compluunt cœli. 14 15
n populos in æquitate. † Lętetur cęli, & exultet terra † cõmo- 16 17

f *Tollite hostias & introite, &c.* ✠ Basilius & Theod. *Hostias,* rationis compotes dicit, quas continue à sacerdoti bus afferri videmus: atriorum vero multitudinem, Ecclesias declarat, atqui Iudeis nõ hoc imperauit, ne quis legis sacrificia suspiceretur, sed patris gentiũ præcepit, quæ noui testamenti sacrificia in Ecclesijs afferunt. De his & per aliũ Vatem Deus locutus est, cũ Iudęis colloquẽs. Malach.1. *Non est voluntas mea in vobis, & hostiã ex manibus vestris non accipiam, quoniam ab ortu solis vsq; ad occasum, magnum est nomen meum inter gentes, & in omni loco sa-* C *crificium*

crificium affertur nomini meo & hostia pura.
g *In atria.* Cassiod. Atria, prophetæ vel Apostoli, ...atur ad dominum, de atrijs prophetis vel Apostolis ... in atrium Catholicæ Ecclesiæ, vbi maiestas ador...
Augustinus. Vel, introite in atrio, id est, in ... prophetarum ... stolorum.
h *Ad race dom... atrio, &c.* Id est ... clesia Catholic... atria propheta... atr.um Euang...
i *Commoueatu...* nibus admoni... ueri optat. Q... troite & ador... boni. *Terra a...*
✠ Basil. The... ro Aquila, Pa... facie eius vni... ra, dixit: sic e... machus. Sim... hæc his quæ à ... saia dicta fuer... *morem tuum d... vtero concepim... turiuimus & ... spiritum salutis: fecimus super ter...*
igitur propheticus sermo adhortatur gentes, quæ ... mina acceperunt, vt pietatem parturiant, & pariãt ... ueãtur à pristino statu, & in diuinis rebus firment...
K *Vniuersa ter.* Cassiod. Non pars aliqua: Ne quis ... cat. Ecce hic Christus, ecce illic, subdit. Etenim cor... bem terræ, &c.
l *Dici.* Cassiod. Quod regnauit & correxit, & iudic...
m *Regnauit.* Alia litera: Regnauit à ligno. August. ... quo transit homo mare, & fit orbis qui non mouet...
n *Populos in æquitate, &c.* Alij addunt: Et gentes in ...

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et pulchritudo.* Id est, munditiæ exteriores appositæ.
2 *In conspectu.* Id est, in cultu ipsius, hoc dicitur ad excludendum immunditias quę fiebant in cultu Gentilium, sicut in sacris Priapi viri & mulieres incedebant nudi, & fiebant ibi aliæ vilitates, quas non facerent modo meretrices. Similiter in cultu veteris legis erant aliquæ immunditiæ corporales in effusione sanguinis animalium immolatorum, quę non sunt in cultu nouæ legis, vbi offertur corpus & sanguis Christi sub speciebus panis & vini.
3 *Sanctimonia.* Id est, applicatio ad diuina.
4 *Et magnif. in sanctifica.* Id est, in cultu nouæ legis, qui sanctificatio dicitur, eo quòd sanctificat cultores, quod non faciebat cultus veteris legis, propter q; dicit Apostolus Hebr. 10.a. Impossibile enim est sanguine taurorum & hircorum auferri peccata, ideo subditur. *Sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi.* In hac igitur sanctificatione est magnificentia, quia in Eucharistia totus Christus cõtinetur, quo nõ põt aliquid maius cogitari rõne suæ Deitatis, ideo subditur.
5 *Afferte domino patriæ gen.* Ad fidem Christi cõuersatũ.
Philosophus. Honor. 6 *Afferte domino gloriam & hono.* Secundum commentatorem 1. Ethicorum. Honor est reuerentia exhibita alicui in testimonium suæ bonitatis, etiam si fiat in secreto siue coram paucis: Tunc est gloria, quando exhibetur ei palam coram multis, per hoc enim inducimur ad exhibendum reuerentiam domino nostro Iesu Christo in publico & in secreto.
7 *Tollite hostias.* Id est, laudibus diuinis extollite corpus & sanguinem Iesu Christi sub speciebus panis & vini, quæ dicuntur hostiæ in plurali, quia licet sit vnum sacramentum perfecte, tamen sunt ibi duæ consecrationes distinctæ, quarum vna alteram non expectat. Item quia hoc sacrificium in omnibus sacrificijs & oblationibus veteris legis varijs & multiplicibus succedit tanquam perfectum imperfectis.
8 *Et intrabit in atria eius.* Id est, loca cultui Christi dedicata, quia tamen in omnibus est vnica ecclesia, ideo subditur: *Adorate dominum in atrio sancto eius.*
Diuisio. 9 *Commoueatur.* Hic consequenter adducit ad hoc motiuũ præcipuum, & secundo subditur exultatio fidelium, ibi: *Lætentur cœli.* Circa primum. *Commoueatur à facie eius vniuersa terra.* Id est, habitatores terræ moueantur coram Christo motu timoris, & reuerentiæ. Cuius causa subditur, cum dicitur.
10 *Dicite in gen.* Quia *dominus*, scilicet Iesus Christus.
11 *Regnauit.*

11 *Regnauit.* Id est, regnum super totam creatura... pit in sua resurrectione & ascensione, secundum qu... tur Matth. vlt. d. *Data est mihi omnis potestas, &c.* & M... *Et dominus quidem Iesus postquam locutus est eis, assu... cœlum, & sedet à dextris Dei.*
August. & Cassiod. Hic addunt dicentes, quia d... regnauit à ligno, sed hæc additio, à ligno, non est in ... nec in Græco nec in translatione Hier. loquendo d... lationibus eius quas vidi, & ideo credo q; assumptu... translat. Theodotionis vel Symmachi vel alicuius ... quia plures fecerunt diuersas trãslationes. Et quia C... exaltationem regni meruit per suam passionem in c... cundum quod dicitur Philip. 2.a. *Humiliauit semetipsu... obediens vsq; ad mortem, mortem autem crucis, propter quod exaltauit illum,* ideo aliquis translatorum hoc addidit, scilicet crucis, & secundũ hoc dicitur in hymno ecc... co. Impleta sunt quę concinit Dauid fidelis, carmin... in nationibus regnauit à ligno Deus, & patet quod ... nus procedit secundum opinionem August. dicent... Dauid fecerit hunc psal. & omnes alios.
12 *Etenim.* Ab errore idololatriæ, quæ à tempore p... tionis Christi & apostolorum cępit cessare, secundu... pdictũ fuit Zach. 13.a. *In illo die perdam nomina idolorum...*
13 *Qui non com.* s. à veritate Christianæ fidei, quæ ... que ad finẽ mundi quantũcunque tribulationibus in...
14 *Iudicabit.* Quod intelligitur de iudicio discretio... tpe Christi incępit, q̃a per pdicationẽ eius & suorũ c... lorũ aliqui vocati sunt ad fidẽ alijs in infidelitate di... sito Dei iudicio sed nobis occulto. De quo dicit ... c. Nunc iudiciũ est mũdi. Iudiciũ aũt discussionis ... & præmijs reddendis expectatur in fine mũdi, & de ... plici iudicio est nonus psal. sicut dictũ fuit supra in p...
15 *Lætentur.* Hic cõsequenter ponitur exaltatio fid... aduentus Christi in mundum non solum fuit causa ... tionis fidelibus, sed etiã creaturis oĩbus, & hoc est q... citur: *Læt. cœli.* Id est, ciues celi, cuiusmodi sunt ang... cti, qui in natiuitate Christi cantauerunt cãticum lę... dictũ est in princ. huius psal. Cęli etiã materiales lęta... quia Christo nato stellam nouam miserunt, Matth. 2...
16 *Et exultet ter.* Id est, principes terræ, quod implet... quando reges venerũt Christum natum adorare, M...
17 *Commoueatur, &c.* Id est, mare & eius vnde, sibi re... exl...

as.Populos ergo,ideſt,bonos iudicabit in æquitate,gen ero,id eſt, malos in ira ſua. Caſ.Hiero.Tunc quando corriget, vel omnia de ſecundo aduentu. Mare ſeculum,& plenitu- ius commo. ad gaudium in ſecundo aduentu, quod quia gaudebunt pi & omnia quæ s, vt in litera. ideſt,in ſecun- duentu exulta- omnia ligna rum,ideſt,gen- onuerſæ, quæ unt inuentæ in is ſyl. a facie ini,quoniam ve l eſt,venit iudi- terram. ith. Eo quod ex eis ſumẽdum ſit ſalutare crucis lignũ. oniam venit. Aug. Primo venit in eccleſia,in nubibus, apoſtolis,& impleuit totum orbem,vnd e.Amodo vi- is filium hominis venientem in nubibus,cui aduentui qui credit,exultabit in vltimo aduentu.

c *Orbem.* Caſſi.Omnem hominem generaliter includit ſecundum ęquitatem Dei iudicandum.Sed quomodo iudicetur exponit,dicendo populos in veritate, quia in ſeparatione duo erunt populi, quibus dabit ſententiam veritatis, vt alij in vitã; alij in pœnas eant.

Aug. Orbem dicit omnes filios Adam, ideſt, omnes homines, qui fuerũt in eo vnus homo,qui tunc fuit in vno loco, ſed modo diſperſus eſt per totum orbem, quẽ ἀδαμ ſignificat ſecundum Græcam linguam. Quatuor enim literę ſunt in hoc nomine, alpha, delta, alpha, mi,& quatuor partes orbis, has in capite literas habent ἀνατολὴν dicunt orientem,δυσμὴν occidentem,ἄρκτον aquilonem, μεσημβρίαν meridiem.

a Seculum.Auguſt.Omne ſeculum concitatum eſt contra eccleſiam cum dilataretur toto orbe. Vel commoueatur in melius,vel ad gaudium in ſecundo aduentu. b A maximo ad minimum. c Omnes lenes,mites,qui. d Omnes vires,ſenſus ratio.

ueatur mare & plenitudo eius, gaudebunt campi & omnia 1

a Quia præciſi ab oleaſtro & inſerti in oliuam. in ædificium eccleſiæ modo domus Dei. b Pagani gentes. Abciſſa.

a quæ in eis ſunt. Tunc exultabunt omnia ligna ſyluarum a 2 3

a Alias,ante faciem. b Ideſt,poſtea venturus eſt iudicare viuos & mortuos.

b facie domini, quia venit, quoniam venit iudicare terram. 4

a Venit iudicare & vere iudicabit. ¶Enim. b Non partem.
c Aug.Quid verius & æquius quam electos ſecum congregare ad iudicandum cæteros diuidere hos ad dexteram qui fecerunt miſericordiam,illos qui non fecerunt ad ſiniſtram.

c Iudicabit orbẽ † terræ in æquitate & populos in veritate ſua. 5

D

NICOLAVS DE LYRA.

ebant quod factum fuit,quando mare & eius vndæ ſe ei calca præbuerunt,Matth.14.c.

ude.cam.*Quod impletum fuit quando paſtores in campis con- ſupergregem ſuum vigilantes Chriſtum natum adorauerunt ntes. Luc.2.c.* Et reuerſi ſunt paſtores glorificantes & ntes Deum.

2 nc exul.*Ideſt,ſigna exultationis erunt.*

3 nnia lig. *Hoc impletum eſt in aduentu Chriſti ad Ieruſalem. lo populi cædentes ramos de arboribus ſternebant in via clamantes* di. Oſanna filio Dauid. *Mat.21.a.*in ſignum exultationis agnæ.*Quod autem dicitur ligna omnia,hyperbolice eſt ſicut di- Omnes de ciuitate cucurrerunt ad ſpectaculum,licet plures re- ant quam vadant.* Quo-

4 Quoniam venit iudicare terram. *Iudicio.ſ.diſcretionis ſeparando fideles ab infidelibus,vocando electos ad fidem per ſuam & eccleſiæ prædicationem,propter quod dicit ſaluator Ioan.12.e.* Nunc iudicium eſt mundi. *iudicium enim diſcuſſionis pro pœnis & præmius reddendis,de quo agit ſequenti Pſal.expectatur in futuro.*

5 Iudicabit, &c. *Iudicium enim diſcretionis quo aliqui vocantur ad fidem & gratiam,alij non,eſt valde iuſtum,licet hoc ſit nobis occultũ,propter quod dicit Pſal.35.b.*Iudicia tua abyſſus multa.*Moraliter poteſt exponi Pſalmus iſte de quolibet fideli, qui eſt Dei filius per gratiam & adoptionem,ſicut Chriſtus eſt Dei filius per naturam. Et ideo ſicut Chriſto competit iudicium diſcretionis ſuper alios modo prædicto,ita cuilibet fideli impoſitum eſt iudicium diſcretionis ſuper proprias cogitationes,locutiones, & operationes, vt nulli iniuſto conſentiat corde,nullum iniuſtum proferat ore,nec exerceat in opere.*

E

GLOSSA ORDINARIA.

*almus ipſi Dauid.*Ad literã illud tangit hic,quod mortuo lon iniquo filio Dauid,qui viuens patrem perſequebatur d,reſtituta eſt terra & in pace regnauit,de quo hic non ,ſed potius de ſignificato.

gu.Dauid Chriſtum ſignificat, iniqui filij.i. Iudęi crucifixerũt egnum abiurauerunt ei. Sed re- a eſt terra ei,quando Iudæa quę fixerat, credidit, & apoſtoli qui auerant ſunt confirmati, ſed & ues de gentibus ſunt adductæ. el, reſtituta eſt terra, cum caro reſurrexit, poſt quã reſurrectio- hæc omnia quæ hic cantantur ſunt.

Auguſtin. Præuidentes in ſpiritu hæc gauiſi ſunt prophetę,& ſi poſſet fieri,vellẽt & impleta videre,vnde. *Multi reges & prophetæ voluerunt videre,quæ vos uidetis,&c.*Magna ergo lętitia præſentes implentur in hoc Pſal. qui de promiſſis reſtitutionis terræ intitulato, palato namque fidei dulce ſapit mel diuinæ promiſſionis. Luc.10.c.

Caſ.Quartus Pſalmus de primo aduentu,quo mundus liberatus eſt.

Caſ. Deſcribit primo virtutes domini,& oſtendit omnia reſtituta ei,& arguit idololatras.

a Eſt. & victoriam continet. b ¶Ideſt,Chriſto cuius laudem c ¶Ideſt,Iudæa credidit,vel caro eius reſurrexit.

a Pſalmus ipſi Dauid, quando terra eius reſtituta eſt.

PSAL. XCVI.

a Qui ſpretus & occiſus. b Rex eſſe innotuit.

b Dominus regnauit, 1 quaſi nullus. Inde.

PSALM. XCVI.

b Dominus regnauit. Caſ.Vidẽs propheta ſuperſtitiones mũdi abũdare ante Chriſti reſurrectionem, opponit,dominus regnauit.

Aug.Quis ergo alter colendus eſt?

Exultet

F

NICOLAVS DE LYRA. PSAL. XCVI.

1 Dominus regnauit &c. *Huic Pſalmo premittitur talis titulus in tranſlatione cõi.*Pſalmus Dauid,quando terra eius reſtituta eſt ei. *& ſecundum hunc titulum Dauid fecit hunc Pſal.ſecundum Hebræos vero Moyſes fecit ipſum, vt dictum eſt ſupr.Pſal.89. Sed hac veritate non eſt magna vis,vt dictum eſt Pſal. præcedenti, ſed magis curandũ eſt de materia huius Pſal.Et ſecundum hunc titulũ dicunt doctores aliqui,quod Pſalmus iſte eſt gratiarum actio ipſius Dauid,quando debellatis Philiſthæis qui regnum eius inuaſerant, et alijs gentibus in circumitu qui regnum ſuum moleſtabant, terra ſua fuit reſtituta in pace & quiete.Sed litera huius Pſal.non videtur concordare,cũ dicitur.*Nubes & caligo in circumitu eius. *et poſt ſubditur.* Ignis ante ipſum pcedet, *quia in bellis ipſius Dauid cõtra aduerſarios non legimus appar uiſſe talia ſigna.Item Apoſt.Heb.1. allegat ſcripturã huius Pſalmi dictam ad literam de Chriſto,dicens.* Et cum introducit primogenitum in orbem terræ dicit. Et adorent eum omnes angeli Dei,*quod accipitur ex hoc Pſalmo,cũ dicitur.* Adorate eum omnes angeli eius. *Apoſtoli enim allegantes ſcripturam veteris Teſtamenti, non ſemper acceperunt eam de verbo ad verbum, ſed ſuffecit eis aliquando accipere ſenſum, quamuis* * hic

MORALITER.

1 *minus regnauit.* Pſal.iſte loquitur ad literam de ſecundo aduentu Chriſti,ſcilicet,ad iudicium diſcuſſionis, quod erit in fine mundi, & ſic non eſt hic alia ſpiritualis expoſitio requirenda.

a *Exultet terra.* Quid remanet idolis? quasi nihil.
A b *Insulæ.* Totius mundi ecclesiæ.
* Euthymius. Ecclesiæ nimirum quę in varijs sunt mundi partibus, quæque ab amara & salsuginosa, vt ita dicam, infidelitate, insularum instar eleu..tæ sunt, quæq; licet assiduis tentationum fluctibus impellantur, fundamentum tamen, ac solidam in rege suo Christo stabilitatem habent, vel per insulas, simpliciter fidelium omniū animas intellige, & per terram nouam creaturam.
B c *Multæ.* Nō omnes propter hæreticorū conuentus.
Cassiodorus. Inde qualis sit dominus primo aduentu dicit.
d *Nubes & cali. in.* Impijs, qui cœci sunt, nubilosus, & caliginosus, quibus nulla claritate splendet, sed bonis.
e *Iustitia & iudicium.* Qui correcti sunt sedes eius. Ante aduentū eius ignis pręcedet, quia impij pro prędicatione prophetarum ira succensi, de nece eorum tractauerūt, & ad indignationem inflammati in circumitu, quia multi, cum pauci essent prædicatores.
Insulæ. Augusti. Ecclesiæ, quia circumlatrantur fluctibus tentationum. Et sicut insula circunstrepentibus fluctibus tunditur, sed non frangitur, ita ecclesia per totum orbem dilatata, persecutiones infidelium patitur, sed non vincitur.
Nubes, &c. Augusti. Impij, qui eum non intellexerunt. Iustitia & iudicium fidelibus.
Iustitia & iudicium directio throni eius. ✻ Euthymius. *Throni eius,* pro regni eius dixit, qđ regnū ipse Christus regnās direxit, illud autem vere fuit iustum iudicium, quo &
C tyrannū dęmonē destruxit, & oppressum tyrannide humanū genus saluauit. Vel aliter, per iustitiā, in vniuersum omne virtutis genus intellige, & per iudiciū rectitudinē ac discretionem, quæ omnia regnante Christo didicimus.
f *Ignis ante ipsum præcedet, &c.* Augustinus. Quasi cor... sunt sedes Dei, ante vero quam in eis sedeat Deus, ignis ... sti spiritus præcedit, quod ita ait: *Ignis charitatis præcede... te ipsum.* Iste est bonus ignis, sicut & ille gladius bonus quo domin... *Non veni mittere ... cem, sed gladium...* hic est gladius v... Dei, qui separat ... nali affectu male... iunctos. Ignis ... vrit & inflāmat ... micos eius in ci... itu, idest, per to... ardet mūdum, q... cōtra Deum est, ... consumpto app... runt fulgura, v... subdit: Alluxer... Vel ita de du... igne agit, qui eri... te secundum ad... tum Christi, sed... ignis charitatis, ... ardebit in bonis ... ignis iræ, & ... qui malos consumet, vltimus autem ignis in quē mitt... sunt mali, non ante, sed post eum erit, iste vero præit, ... est pœna malorum, & salus bonorum, cum enim Chr... prædicatur, irascitur prauus, patitur iustus. Ira aduersariū ... lut ignis comedit, qui tanquam facula consumitur, lignū ... tem viride permanet, idest, iustus, qui ardet charitate. I... ci enim qui idola colebant, incenduntur si mali sunt ad ... sumptionem, si boni ad reparationem.
g *Alluxerunt fulgura.* Aug. Nubes viluerunt forma hum... sed fulgor mirandus in verbis vel factis eorum appar... inde mota est terra.
h *Fluxerunt.* Augustinus. Etsi non modo credit paga... tamen victus est.
* Basilius & Theodore. Non tantum subditi, verume... ipsi Dynastæ & Reges ceræ instar, quę igni admouet, ... re conficientur. Quanto.n. plurium rerum regimen ha... runt, tanto maioribus supplicijs succumbent. Quanto... maius est æs alienum, tanto maior erit timor.

a ¶Ideo vel inde. b ¶Qui habitant insulis. c Vel ecclesiæ quæ in medio tentationum stant. ¶Non omnes. ¶Impij.
a exultet terra, † lætentur insulæ multæ Nubes & caligo in cir- 1
b (a ¶Bonis de quibus iustitia, quia ex fide iustificati sunt. Et iudi. quia & de eis id est, per eos ipse iudicat. b Charitas sicut gladius. ¶Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi &c. Gladius separat, ignis vrit antequam in eis sedeat: ignis, spiritus præcedit.) 2
c 3
d cumitu eius, iustitia & iudicium † correctio sedis † eius. Ignis 4
e (a ¶Idest per totum orbem. b Ardet quod contra Deum est, quo consumpto apparuerunt fulgura. Et hoc est.) 5
f ante ipsum † præcedet, & inflammabit in circumitu inimicos 6
(a ¶Insuper. b Miracula. c ¶Toti mundo. d Corde. e Territa.) 7
g eius. † Alluxerunt fulgura eius orbi terræ, vidit, & commota 8
(a ¶Inde. b ¶Quæ idola colebat. c Superbi omnis altitudo contra Deum. d Ignis fuit Deus duris, mollificans eorum corda ad fidem.)
h est terra. Montes sicut cera fluxerunt a facie Domi- 9
(a ¶Etiam gentium. b ¶Quis fidelium tacet Christum? ¶Prædicatores omnes quorum cor sursum est.)
ni, a facie Domini omnis terra. Annuntiauerunt cęli 10
(¶Corde.)
iustitiam eius, & viderunt omnes populi gloriam eius. 11

Margin: † iucundentur; † directio; † præibit; † Apparuerūt

Confund...

NICOLAVS DE LYRA.

* hic non fit magna mutatio in verbo, quia in hoc Psalmo ponitur imperatiuum secundæ personę, cum dicitur. *Adorate.* ad Hebręos imperatiuū tertię personę. Sciendū est etiā qđ duplex est Christi aduentus. I in mūdū, qui pręterijt, & ad iudicium, qui futurus est. Psal. autem iste loquitur de aduentu ad iudicium, & sic intelligitur Apostoli verbū. Et cū introducit primogenitū, idest, pręedicit introducendū ad iudiciū, sicut exposui ibidem, tunc enim apparebit in potestate constitutus tanquā primogenitus. In primo autē aduentu apparuit humilis & abiectus. Huic autem sententię concordat Ra. Sa. in parte dicens, quod hic Psal. loquitur ad futurū, qđ vocat tēpus Messię, sed expectat primū eius aduentū adhuc futurū erronee, vt frequenter supra dictū est. Patet igitur secūdū sententiam Apostoli & Ra. Sa. quod Psal. iste ad literā intelligitur de Christo, nō de Dauid nisi figuratiue, nec titulus in principio positus valet multū ad oppositū, qa in Hebræo & in translatione Hier. nullus est omnino titulus, & ideo videtur iste titulus appositus fuisse ab aliquo expositore pro sua voluntate. Dicendum igitur, qđ psalmus iste loquit de aduentu Christi ad iudiciū discussionis, sicut præcedens de aduentu eius ad iudicium discretionis. Et diuiditur in tres partes, quia primo describitur ipsius Christi generale dominiū, secūdo aduētus ad iudicium, ibi: *Nubes,* tertio exultatio fidelium, ibi: *Audiuit.* Et ista tria se consequuntur ad inuicem, vt videbitur prosequendo.

Margin: Aduentus duplex. — Diuisio.

Circa primum sciendum, quod Christus in sua resurrectione & ascensione accepit super omnia creata generale dominium, propter quod dixit Mat. vl. a. *Data est mihi omnis potestas, &c.* & hoc est quod dicit.

Dominus re. Scilicet, dominus noster Iesus Christus.

1 *Exultet terra.* Idest, habitantes in terra, quia Christus per resurrectionem & ascensionem suam præbuit alijs ingressum ad gloriam.

2 *Lætentur insulæ multæ.* Quia fides catholica prædicata est per apostolos aliosque Christi discipulos habitantibus in insulis maris oceani, vt patet de Anglia & Hybernia, & ... ris mediterranei, vt patet de Sicilia & Cypro & plur...

3 *Nubes & caligo.* Quia ad generale dominium sequit... tremū iudicium, a quo non potest appellari, ideo post ... sti dominium hic consequenter describitur eius gen... iudiciū ad quod veniet in magna potestate, & hoc est q... dicitur: *Nubes & caligo. &c.* Christus ascendens in cœlu... buit nubem in obsequium, secundum quod dicitur Ac... *Videntibus illis eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eo...* & subdit: *Hic Iesus qui assumptus est a vobis in cælum,* sic ve... scilicet, ad iudicium. Ex quo innuitur, quod obsequio n... vtetur secundum quod dicitur Luc. 21. c. *Tunc videbunt f... hominis venientem in nube cum potestate magna,* ideo subdit.

4 *Iustitia & iudi. cor. se. &c.* Idest, correctio orbis procc... a potestate eius iudiciaria quæ p sedē designatur, eo q... sententia iudicis sedendo datur, erit iustitia & iudicium ... est, recta & irreuocabilis.

5 *Ignis ante.* Scilicet, ignis conflagrationis, qui pręc... iudicium.

6 *Et inflammabit in circumitu inimicos.* Quia data sententi... dicis reprobi illo igne inuoluentur, & sic in inferno re... dentur.

7 *Alluxerunt fulgura.* Quia ante iudicium fiēt multę imp... tiones igneæ & terribiles, ideo subditur.

8 *Vidit & commota.* Idest, habitantes in ea qui videntes ... commouebuntur commotione timoris.

9 *Mon. si. ce. flux.* Idest, fluent: quia loquitur de futuro per ... dum pręteriti propter certitudinem prophetię, quia ... erunt terrę motus magni per loca, secundum quod dic... Mat. 24. a, ex quibus ruent montes.

10 *Annuntiauerunt cęli iustitiam eius.* Quia per signa in c... apparentia manifestabitur iudicis aduentus propinqu...

11 *Et viderunt omnes po. gloriam eius.* Quia omnes tam e... quam reprobi videbunt Christum hominem veniente... potestate & gloria: quę visio erit terribilis reprobis & c... ctabilis electis, ideo subditur.

Confi...

a Confundantur: Hoc iam factum est.
A ugusti. Cessat enim iam idololatria, Et erubescant qui adorant lapides, quia mortui.
b Adorate. Augustinus. Cessat ergo adoratio angelorum sed adorant. Ipsi mali angeli volunt adorari, boni adorant, nec se permittunt adorari. Vel saltem hoc exemplo idololatriæ cecent.
c Audiuit & lætata. Cassiodorus. Secūdo post restaurationem terræ omnimo da exultatio, quam ne persecutio inter pat, ostenditur. Audiuit Sion. quod angeli eum adorant, qui annuntiauerūt celi iustitiam, & viderunt omnes populi gloriam eius, & qđ confunduntur adoratores idolorum, & inde lętata est. Iudęa enim prius credebat se solam pertinere. Christum, sed iam de socijs gentibus lętatur, vt de Cornelio fratres gauisi sunt quē Petrus baptizauit.
d Et exaltauerunt. Aug. Audierunt apostoli, qui erant in Iudæa fratres, quia gentes receperunt verbum Dei, & lætati sunt, & magnificabant Deum.
e Terram, & c. deos. Aug. Per terram & deos, peccatores & iustos accipe. Vel terrenis & cœlestibus significat eum imperare.

D

Quoniam tu dominus altissimus super omnem terram. ✱ Euth. Dominus super omnem terram, vel altissimus super terram, quemadmodum etiam super cęlum.

a Confundantur omnes qui adorant † sculptilia, & qui glo- 1
a Quæ non habent spiritum. b August. Noster Deus qualis, quem & angeli adorant, vni Deo conuenit adoratio, non etiam angelis nedum idolis, vel dæmonibus. 2
b riantur in simulacris suis. Adorate eum omnes angeli eius, 3
a Quasi, annuntiabunt cœli, & adorabunt angeli. Et Sion au. &c. b Ecclesia Iudææ.
c Christi qui de Iuda. d Quia non est personarum acceptor Deus, sed omnes accepit qui ad eum veniunt. Quod cæcitas contigit in Israel.
c audiuit † & lætata est Sion. Et exultauerūt filiæ Iudæ; propter 4
a Quæ illa iudicia. b Potentia. 5
d iudicia tua domine. Quoniam tu dominus altissimus super 6
a Non Iudæorum tantum Deus, sed & gentium. b O Christe. ¶Expositio. Quia æqualis patri. Secundum opera. 7
c Non modo super malos, sed & bonos homines & angelos. d Et cum talis ergo. 8
e omnem terram, nimis exaltatus es super omnes deos Qui di- 9
a Diabolum quo non diligitur Deus. Nemo enim potest duobus dominis seruire. 10
b Etsi corpora moriuntur. Animam autem non possunt occidere.
f ligitis dominum, odite † malum, custodit dominus animas 11
a Diaboli. b Aug. Quod si forte quæreris te perdere lucem istam, ne cures, quia vera lux est tibi, hoc est. c Fidei.
† sanctorum suorum, de manu peccatoris † liberabit eos. Lux 12
a Quibus per omnia placet Deus. b Ergo. ¶Per spem. 13
orta est iusto, & rectis corde † lætitia: † Lætamini iusti in 14
g a Non in mundo in quo pressuræ ¶Lætari. Aug. Idest, laudate eum quia memor fuit sanctificare vos, quia nisi vellet non gauderetis in illo. 15
domino, & confitemini memoriæ † sanctificationis eius. 16

Nimis exaltatus es super oēs deos. ✱ Euthymius. Eos, scilicet, qui dij reputantur, & illi quidem falso exaltati sunt, atque ob errorem tu autem vere exaltatus es ob summam tuam potentiam, quanto igitur veritas errore maior est, tanto etiā sua sublimitas illorum altitudinem superat, exaltatus es autē, hoc est, cognitus es altus esse, conatur autem his verbis propheta summam Dei altitudinem exprimere, valde exaltatum eum esse, dicens: *Super omnem terram & super omnes Deos.*

E

† idola
† teruet eas
† Iucundamini
† sanctitatis

f *Custodit dominus.* Augusti. Si cum cœperis odisse malignum, subsequantur persecutiones, ne timeas, quia custodit dominus animas sanctorum suorum, de quibus tollendus est vltimum genus persecutionis.
g *Lætitia.* August. Non enim vere in miseria sunt sancti, spe iam salui.

F

GLOS-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Confundantur.* Idest, confundentur.
2 *Omnes qui adorant sculptilia.* Idest, omnes idololatræ, qui tunc maxime cōfundentur, quoniam creaturis attribuerūt cultum soli Deo debitum, non solum ab hominibus, sed etiā angelis, ideo subditur.
3 *Adorate.* Idest, adorate Christum adoratione latriæ, quia est verus Deus.
4 *Audiuit.* Hic incipit versus in Hebræo, & in translatione Hieron. vbi describitur exultatio fidelium, quia sicut iudiciū extremum erit reprobris terribile, ita iustis erit delectabile, vnde dicitur Lucæ 21. c. de illo iudicio. Arescentibus hominibus præ timore & expectatione, & post subditur, his autem fieri incipientibus, respicite & leuate capita vestra idest, exhilarate corda vestra, secundum quod exponit Greg. homil. & hoc dictum fuit apostolis pro omnibus electis. Igitur circa hoc primo ponitur exultatio fidelium, secundo quoddam corollarium, ibi: *Qui diligitis.* Circa primum dicitur: *Audiuit Sion* idest ecclesia, per verbum Christi & apostolorum, qui prænuntiauerunt iudicium futurum.
5 *Et lætata est.* Quia hoc est materia exultationis pro electis verum est.
6 *Et exultauerunt.* Idest, fideles animæ & electæ, & subditur causa huius lætitiæ, cum dicitur.
7 *Propter iudicia.* Et dicit iudicia in plurali, quia non solum iudicium datum pro gloria electorum erit eis causa lætitiæ, sed etiam iudicium datum pro damnatione reproborum, secundum quod dicitur Psal. 57. b. *Lætabitur iustus, cum viderit vindictam.* Et quia tunc omnia Christo perfecte subiicientur, ideo subditur.
8 *Quoniam tu dominus altissimus super omnem terram.* Idest, super omnes homines, qui in terra nascuntur.
9 *Nimis exaltatus.* Idest, angelos sanctos, qui dicuntur dij participatiue, Dan. 2. b. *Exceptis diis, quorum non est cum hominibus conuersatio.*
10 *Qui diligitis dominum.* Hic vltimo concluditur quoddam corollarium, quia iudicium extremum terribile iniustis, & delectabile iustis, vt prædictum est, ideo Psalmista hortatur homines ad iustitiam, & ab iniustitia retrahit, dicens: *Qui diligitis dominum odite malum.* scilicet, culpæ, quod opponitur bonitati diuinæ. Et quod possint peccatum mortale euitare, ostendit, dicens.
11 *Custodit dominus animas sanctorum suorum.* Qui in tentationibus recurrunt ad eius auxilium, secundum quod dicitur 1. Cor. 10. capi. *Fidelis Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere,* ideo subditur.
12 *De manu peccatoris.* Idest, de manu dæmonis, qui obstinatus est in peccato, & semper homines trahere nititur ad peccatum, & quia hæc liberatio fit per gratiam diuinam, ideo subditur.
13 *Lux orta est iusto.* Idest, lux gratiæ diuinę.
14 *Et rectis corde lætitia.* Quia lux gratię est quædam arra gloriæ, propter quod repetitur idem, cum dicitur.
15 *Lætamini iusti in domino.* Quæ est lætitia deuotionis.
16 *Et confitemini memoriæ sanctificationis eius.* Gratias agentes de dono gratię vos sanctificantis.
Moraliter potest exponi psalmus iste de quolibet fideli, qui est Dei filius per adoptionem, sicut Christus est Dei filius per naturam, & ideo sicut ad Christum pertinet iudicium discussionis generale, ita ad quemlibet fidelem pertinet iudicium discussionis singulare, propriam conscientiam discutiēdo, vt quod ibi inuenerit de male actis dictis & cogitatis, sic per pęnitentiam puniat, vt pęnam iudicij futuri euadat secundum quod dicit Apostolus 1. ad Corinthios 11. g. *Si nosmetipsos iudicaremus, non vtique iudicaremur.*

GLOSSA ORDINARIA.

A a *Psalmus Dauid.* Cassio. Tertius Psalmus eorum qui de vtroque aduentu agunt, in quibus est causa spei per misericordiā primi aduentus: & timoris per iudiciū secundi, hæc etsi sępe iterentur, tamē semper noua pro verborū & sententiarum varia descriptione.

PSAL. XCVII.

b *Cantate domino.* Cassiodorus. Primo ait de ostensione saluatricis dexteræ.

c *Salua.* Augustinus. Maius est quod totum orbem a morte æterna erexit, quam quod mortuos suscitauit.

B d *Sibi.* Augustinus. Multi saluantur corporaliter, sed sibi, non ei qui accepta corporali sanitate lasciuiūt, sed qui per fidē intus sanantur ei sanantur vel se saluant.

⁜ Basilius & Theodore. Sæpius diximus, Manum, actionem dicere, dexteram vero bonam actionē. Dicit autē C hominum salutem eius potentię esse opus, immensa autem benignitate vtens, suum rq. astum hominum vitam duce. Propterea nō dixit. Saluauit ipsum dextera eius, sed. Salu. sibi. Nam cum ab idolorum errore ipsos liberasset, cum e sublimitatem eius regni ostendisset, salutem impertij hoc manifestius per sequentia declarauit.

Psalmus Dauid PSAL. XCVII.

Vita & lingua. a ¶ De incarnatione Christi & hominis redemptione. b ¶ Quia nihil tale mundus audiuit. c Vnde.

Cantate dño canticum nouū, qa mirabi- 1

a ¶ Non solum quæ communia sunt, sed & hoc singulare, scilicet, quod Sal. 2 b ¶ Non dicit quid, sed intelligimus orbem terræ, quod fuit magnum miraculum. c ¶ Deo.

d ¶ Christus pro mira operatione. 3

lia fecit. † Saluauit sibi dextera eius, & 4

a Idest, Christus pro fortitudine. b Vbi ea est dextera vel brachium. 5

c Quod & brachium & dextera .i. Christus, eo quod saluat. Quibus? 6

brachium sanctum eius. Notum fecit dominus salutare suū 7

a ¶ Non hic vel illic, sed. eo quod iustificat. b ¶ Non sub velamine. c ¶ Idest salutare, d ¶ Alias memor fuit. 8

† in conspectu gentium reuelabit iustitiam suam Recorda- 9

a ¶ Vt homo factus liberaret. b ¶ Quando eum facie ad faciem videbunt. c ¶ Videnti Deum.

tus est misericordiæ suæ, † & veritatis suæ domui Israel.

a ¶ Ne putes Israel vnam gentem subdit. Mente. b ¶ A termino ad terminum. c Ielum. d ¶ Ergo. Vbi defecit locutio. Voce sine verbis.

Viderunt omnes † termini terræ, salutare Dei nostri. Iubilate 10

a ¶ Quia omnes viderunt. b ¶ Verbis. Vbi valet locutio. 11 c ¶ Corde. d Opere. 12

domino † omnis terra, cantate & exultate & psallite. 13

14

e *Salutare.* *iustitia.* Augustinus. ... saluat, & iustifica...

f *Reuelauit.* Augustinus. Futura sub velamine prædixerant prophetæ, sed velamen ablatum est... veritas de terra ... est.

g *Misericordiæ & veritatis.* Augu. Misericordia est quod promisit, hanc sequitur veritas, qa reddit. Sed cui? Israel, ... est, qui modo fidem videt veritatem, post per ... ciem.

h *Omnes.* Aug. Quia non quidam tantum ... est Christus.

i *Iubilate.* Cassio. Secundo dicit omnibus modis laudandum esse, & annunciandum, quia venit iudex.

Ductilib...

Marginal notes: † Dominus saluauit ei. † ante conspectum. † Iacob. † Iob. I. d. † vniuersa.

NICOLAVS DE LYRA.
PSAL. XCVII.

1 Cantate domino. *Huic Psal. præmittitur talis titulus in Hebræo & in translatione Hierony.* Psalmus *sine aliqua additione, & sic per titulum istum non apparet auctor psal. nec eius materia. Secundū Hebræos Moyses fecit psal. istum vt dictū est sup. Psal. 90. secundum Augusti. vero Dauid fecit hunc Psal. & omnes alios, sed de hac varietate non est magna vis, vt dictum est Psal. 95. De materia vero huius Psal. dicit Ra. Sa. Hebræus, quod Psal. iste loquitur de tempore futuro, per quod intelligitur tempus Messiæ quod Iudæi expectant futurum, in quo dicunt multa mirabilia fienda per regem Messiam, idest, Christum, & secundum hoc dicitur in prin. huius Psal. Cantate domino canticum nouum, quia mirabilia fecit, idest, faciet, secundum ipsum, quia scriptura hic loquitur de futuro per modum præteriti propter certitudinem prophetiæ, tempore enim quo factus est Psal. iste Christus erat venturus in mundum, sed mirabilia ista quæ dicit fienda, iam sunt facta in aduentu Christi, quia quod Dei filius in humana natura apparuit, virgo concepit & peperit, & cætera mirabilia quę Christus fecit, non solum sunt mirabilia, sed etiam mirabilissima, & secundum hoc docto. nostri exponunt Psalm. iste de duplici aduentu Christi, scilicet, in mundum, & ad iudicium generale, & vltimum quod vocatur iudicium discussionis. Sed saluo meliori iudicio videtur mihi, quod conuenienter potest exponi de aduentu Christi in mundum, & de iudicio discretionis, quod incepit a tempore prædicationis Christi & apostolorum, vt supra dictum est, & secundum hoc Psal. iste & 95. sunt circa eandem materiam, vnde & similiter incipiunt & magnam habent conuenientiam non solum in sententia, sed etiam in verbis. Bene enim reperiuntur Psal. plures de eadem materia facti, non solum a pluribus auctoribus, sed etiā ab vno auctore, vt in superius dictis patuit in Psal. ipsius Dauid. Igitur secundum hoc Psal. iste in duas partes diuiditur. In prima ponitur gratiarum actio de beneficio incarnationis, in secunda de beneficio iudicii discretionis, quo electi sunt ad fidem vocati, secunda ibi:* Iubilate domino omnis terra. *Circa primum dicitur:* Cantate domino. *scilicet, Iesu Christo:* Canticum nouum. *tanquam auctori noui testamenti, in cuius ortu nouum canticum cantauerunt angeli, Lu. 1.*

Materia psal. — Diuisio.

2 Quia mi. fecit. *Nascendo, languidos curando, mortuos suscitando, resurgendo, & ascendendo, & spiritū sanctum in signo visibili mittendo, quo simplices & illiterati sunt notitia scripturarum illuminati & linguis omnium loquebantur, Actuum 2.*

3 Saluauit. *Idest, salutem fecit.*

4 Sibi. *Hoc est, ad honorem suum, scilicet, Dei patris.*

5 Dextera eius. *Idest, Christus Dei patris filius, qui dicitur eius virtus. 1. Cor. 1. a.* Prædicamus Christum Dei virtutem, *virtus ... consistit in parte dextera, propter quod & frequenter dextera nominatur in scriptura. Similiter Christus brachium Dei dicitur Esa. 53. a.* Domine quis credidit auditui nostro, & brachium domini c. *Quæ scriptura intelligitur ad literam de Christo, vt plenius ostendetur domino concedente, quando ad locum illum veniemus.*

6 Notum fecit dominus. *Idest, Deus pater.*

7 Salutare suum. *Idest, filium suum pro salute mundi humanatum, & sic visibilem factum.*

8 In conspectu gentium. *Idest, fidem catholicam iustificantem, quæ per prædicationem apostolorum & aliorum Christi discipulorum publicata est gentibus dispersis per orbem terrarum.*

9 Recordatus est misericordiæ & ve. *Idest, promissionis ... patribus eius, sicut Genes. 22. promissū fuit Abrahæ.* Benedicentur in semine tuo, &c. *quæ promissio misericorditer & veraciter impleta est in Christo nato de semine Abrahæ per Iacob, qui alio nomine dictus est Israel, Genes. 32. & quia effectus huius promissionis extensus est ad omnes gentes, ideo subditur.*

10 Viderunt omnes termini terræ. *Per fidem cognouerunt & per miracula coram eis facta.*

11 Salutare Dei. *Idest, dominum nostrum Iesum Christum, qui est salus hominum, secundum quod dicitur Act. 4. b. & non est in quo alio salus.*

12 Iubilate. *Hic incipit versus in Hebræo, & in translatione Hieronymi vbi ponitur inuitatio gratiarum actionum pro iudicio discretionis, quo electi ad fidem & gratiam sunt vocati, cum dicitur:* Iubilate domino omnis terra. *quia de omnibus terræ partibus ... sunt vocati.*

13 Cantate. *Idest, laudate in cordibus vestris.*

14 Et exultate & psallite. *Idest, signis deuotionis exterius.*

Quia ... Psallite

MORALITER.

1 *Cantate domino canticum nouum.* Psalmus iste loquitur de aduentu Christi ad iudicium discretionis, sicut & canticum ... primum, & ideo de alia expositione spirituali pertransco in illo.

a ductilibus. tubæ corneæ. Aug. Aereis, quę tundendo producuntur, id est, qui tribulati proficiunt, & sonant laudes Dei. Cornu vero carmen excedit, & sic fit firmum & capax vocis. Is est qui affectus carnis superat & libidines, qui non sapit terram, sed quæ sursum sunt, qui in carne quidem ambulat & non secundum carnē militat. cornu carni hęret & eam superat. Hierony. In tubis ductilibus, argenteis more Iudæorū. Mystice producti sub malleo vniuersę terræ diabolo. Aug. Tribulatio, tūc est, profectus, productio, talis tuba erat Iob, vnde quasi insonuit, dicēs. *Dominus dedit, dominus abstulit.* *Moueatur.* Augus. Id est, inducetur mare regis ligno crucis in eo posito. Euth. Per commmotionem etiam hoc loco exultatio intelligit, vt diximus in psal. 95. ibi. *Lætentur cæli, & exultet terra cōmoueatur mare & plenitudo.* Vide quod illic exponēdo diximus. Per plenitudinem vero maris, quidam pisces intelligi voluerunt, qui illud replent, quasi ipsi etiam pisces ad lætitiam atque ad gaudium aduocentur. Et

Et plenitudo eius, vniuersa legis sacramēta. Orbis terrarū. Gentilitas ad conuersionem moueatur. Qui habitāt, vt quę figurate dixit, de hominib. accipias. Vel mare. i. seculum moueatur terrore iudicij, vbi impij timent. Plenitudo multitudo hominum peccatis plena, quia ibi multa peccata. Orbis, quia ipse vertetur in nouam faciem, sed lumina, &c. * Bas. & Theo. Hic montes appellauit eos, qui excelsam & sublimem bēne mētem, supra quos Dei ciuitas ędificata est, Non pōt. n. inquit, ciuitas abscondi supra mōtem posita. *Et fundamenta eius in montib. sanctis.* Hos inquit, lætari & exultari, Dei & Saluatoris nostri aduentū scientes: expectantes. n. laborum præmia, gaudent, iudicis iustitiam scientes.

D

Mat. 5.

† terræ & omnes inhabitantes in ea

a Quibus modis. pascendo paupertates, prius fiat totum ad Deum pertineat. b Actu carnis. i. mortificatione eius, diuina opera facite. c Cas. eadem preposterata, subiungit vt quoduis eorum d Vt sint prædicatores.

Psallite[a] domino † in cithara[c], in cithara[c] & voce psalmi, in tu-[d]

a Productis & proficientibus sub malleo diaboli. vitia carnis domient. b Ita vt alijs sonent, & in seipsis, c Aug. vobis ita agentibus, quid erit tubis sonantib. aures Dei delectantur fluctus maris excitantur.

a bis ductilibus[a], & voce[b] tubæ corneæ. Iubilate[c] in conspectu

a Prædicit, non optat apostolis enim prædicantibus, quasi tubis motum est mare seculi, & increuerunt fluctus persecutionum. b Exponit mare & ple.

b regis domini, moueatur[a] mare & plenitudo eius, orbis[b] † ter-

a Illis persequentibus pleni spiritu Dei gaudebunt operibus. b In idipsum.

rarum & qui habitant in eo. Flumina plaudent manu simul[b]

a Boni gaudent veniente iudice, mali contremiscunt.

montes exultabunt[a] a conspectu domini, quoniam venit iu-

a Aug. Gaudent quia non iniuste iudicabit, sub ignaro iudice vel iniquo bonus timeret. Nunc tantum malus timeat necesse est. Alias terræ.

c d dicare terram. Iudicabit[a] orbem terrarum in iustitia, & populos

e f in æquitate.

c *Terram.* Cas. Id est, omnem peccatorem.
d *Orbem terrarum.* Omnes terrenos.
e *In iustitia.* Augustinus. Quia non meruerunt misericordiam.
f *Populos.* Cas. Fideles de Iudæis & gentibus, qui capient ęqua meritis.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Psallite. *Recitando ore Psalmos a prophetis ad Dei laudem factos. Et quia iste Psal. tempore ve. te. cantabatur a Leuiticis pro expectatione beneficij, quia talia cantabant non solum vocibus humanis sed etiam musicis instrumentis, ideo subditur.* Psallite domino in cithara, &c.
2 In tubis ductilibus. *Id est, cum martello factis.*
3 Et voce. *Quia aliquando vtebantur instrumenis de cornibus animalium factis, maxime in festo tubarum, quod celebratur in principio septimi mensis.*
4 Iubilate in con. *Scilicet, Christi, qui est rex regum & dominus dominantium, Apo. 19. c.*
5 Moueatur mare. *Ad eius reuerentiam quod factum fuit quando pedibus eius se calcabile præbuit.*
6 Et ple. eius. *i. habitantes in insulis maris, quorum multi conuersi sunt ad fidem, vt dictum est Psal. præced.* Or-
7 Orbis terrarum, &c. *Tro, idest.*
8 Qui habitant in eo. *Quia non solum de insulis maris, sed etiam de terris omnibus aliqui sunt conuersi ad fidem.*
9 Flu. pau. *Idest, habebunt occasionem exultationis, si haberent sensum, & hoc fuit impletum quando Christus tactu suæ sanctissimæ carnis vim regeneratiuam dedit aquis in baptismo.*
10 Simul mon. exul. *Idest, causa exultationis erunt, quod fuit impletum, quando Christus in montibus legem euangelicam prædicauit, et ibi miracula fecit, vt habetur Mat. 5. & Io. 6. & in pluribus locis, & quia per suam prædicationem cæpit vocare electos ad fidem, quod pertinet ad iudicium discretionis, ideo subditur pro causa prædictæ exultationis seu gratiarum actionis.*
11 Quoniam venit. *Et quia istud iudicium est iustum, quamuis sit nobis occultum, ideo subditur.*
12 Iudicabit orbem terrarum in. *Psalmus iste moraliter potest exponi eodem modo, & 95. quia sunt de eadem materia, vt dictum est in principio huius psalmi.*

GLOSSA ORDINARIA.

a *Psalmus Dauid.* Augustinus. Prophetia, describit Christum regem bonum antem cui antiqui seruierunt his tribus tres admonitiones subijcit. Monet vt Christum tanquam Deum adoremus, & velut regem exultemus. Hæc autem de Christo futura sub velamine prędixerunt prophetæ, vt quibusdam figuris rerum tegerent sententias suas. Sed velamen ablatum est, cum veritas de terra orta est, & iustitia de cęlo prospexit.

a Psalmus Dauid. Ps. XCVIII.

Christus cum post resurrectionē prædicaretur, irati sunt qui colebant idiola. b Si prius humilis. ¶ Vel bit.

b DOminus regnauit[b], 1

PSAMVS XCVIII.

b *DOminus reg.* Cassiod. De potentia & regno Christi, vt in homine adoretur. Psal. 46. b.

Cas. Ostendit Christum regnantem & (quicunque repugnet) altum super omnes, vnde ei cedere monet.

Irasca.

NICOLAVS DE LYRA.
PSAL. XCVIII.

1 DOminus regnauit. Huic psalmo nullus titultus præponitur in Heb. nec in translatione Hiero. Dicunt autem Heb. quod Moyses fecit ipsum, vt dictū est psal. 90. Sed hoc non videtur verū, quia in hoc psal. dicitur. Moyses & Aarō in sacerdotib. eius, &c. & subditur. Ipsi inuocabant dominū, & exaudiebat eos, & sic auctor huius psalmi vr̄ loqui de ipsis * tanquam

MORALITER.

1 Dominus regnauit. Sicut dixi in expositione literali, Psalmus iste loquitur ad literā de regno Dauid, qui fuit figura Christi, propter quod exponēdus est spiritualiter de regno Christi, sic. *Dominus regnauit.* Idest, Iesus Christus ad patris dexteram exaltatus, Marc. vlt. d. Assumptus est in cælum, & sedet a dextris Dei.

A a *Irasca.* Casio. Irrisio. Secure concedi potest vt irascantur, quia nō sūt vltra nocituri, permittendo dicit nō imperādo.
* Euthymius. Scribit Matthæus, quod nato *Domino, Magi ab oriente venerunt Hierosolymam dicentes, vbi est, qui natus est rex Iudæorum, quodque audiēs ea Herodes rex, turbatus est, & vniuersa Hierosolyma cū eo.* Hoc igitur mysterium præuidēs beatus Dauid, dicit, Dominus rex natus est. Ipse enim dominus de se dicebat, *tu dicis quia rex sum ego, ego in hoc natus sum, &c.* irascātur igitur Iudæorum populi.
B b *Sedet su.* Casio. Contra eum nihil potest terra, etsi ipse fuit in terra vbi passus est iram populi.
c *Cherubim.* Aug. Plenitudo scientiæ interpretatur, quæ est charitas. Plenitudo scientiæ legis, quæ est sedes Dei, erit & in te, si charitatem habueris, contra quam nihil possunt irati. Quid enim terra contra cęlum?
d *Do. in Sion.* Augusti. Si non intelligis, quid est super Cherubim, hoc vide, quia in Sion magnus. Sion est anima quę Deū speculatur.
* Euthymius. Iuxta historiam Christus magnus fuit in Hierusalē, docens & efficiens miracula. Egrediebatur enim, inquit, fama de eo. Itē alibi. Exijt fama statim in omnes finitimas regiones. Et rursus. Exijt fama eius p totā Syriā. iuxta
C Anagogē vero, magnus est dominus in &c. Sion quippe interpretatur speculā. Fidelium autē, &c. non immerito la appellatur, cū fideles qui in ea versantur (vt ait Apostolus) non terrena solū, sed cœlestia contemplentur. In hac &c. specula Chrs excelsus est sup omnes homines, vt qui non tantum homo est, sed etiam Deus. Vel magis Siō, excelsus a in omnibus g populis, vt sit quod Christus magnificetur inter Iudæos & inter g hoc est, in ijs libus, qui ex c cisione sūt, at in ijs qui ex gen Nam quod ait Super omnes n lum significat omnes, sed eti omnibus.
e *In Sion ma.* Cass. Quis dominus, exponit. In Sion Magnus, ne pro passione vilescat. Vel tamen dominus magnus in Sion Iudęorum, & super populos gentium.
f *Magno.* Aug. Paruum erat quando irascebantur, idest cis diffamatum, sed iam in omni terra dilatatum.
g *Terribile.* Aug. Quia etsi crucifixus, prædicatur iudeturus, & non errabit in iudicio.
h *Et honor regis.* Cas. Exponit quomodo debent cōfite nor regis, est gloriosa prædicatio, iudiciū discretionē nō leui voluntate colendus est, sed fixa deliberatione ab ipso est, vnde subdit: Tu parasti dire. Vel, honor re damnatio nocentium, vnde regis gloria augetur.

a ¶ Quia inde bon. — Quantuncunque velint. — b ¶ Ille regnauit. — Vel sedes. — c ¶ Angelicas potestates. — d ¶ Idem quod irascantur populi.

a b irascantur populi, qui sedet super Cherubim † moueatur ter- 1

a ¶ Ecclesia. — Si tu es de ecclesia, & in te magnus super omnes qui irascuntur. 2

c d ra. Dominus in Sion magnus, & excelsus super omnes 3

a ¶ Gentium. — b ¶ Iam ergo & ipsi populi qui prius blasphemi. 4 — c ¶ Famæ & gloriæ tuæ. — d ¶ Iam. 5

e f populos. Confiteantur nomini tuo magno, quoniam 6

a ¶ Ipsum nomen. — Potentia quæ puniri. — b ¶ Bonitate qua parcit. 7
c ¶ Ne quis de misericordia præsumat, quia cuique reddet pro meritis, si ergo quæritis iusti esse, ipse est qui facit quia dirigit vnde subdit, Tu parasti, &c. 8

g h terribile & sanctum est, & honor regis iudicium diligit. 9

NICOLAVS DE LYRA.

* tanquam de præteritis, pp qđ Psal. iste vr̄ esse factus non solū post tempus Moysi, sed et post tēpus Samuelis, & ideo doctores nostri dicūt ipsum esse factum a Dauid qui Samueli superuixit, & dicunt quod fecit psalmum istum de regno Christi. Sed saluo meliori iudicio ista expositio videtur mihi magis mystica quam literalis quia in hoc Psal. fit inuitatio ad Dei cultum secundum modum veteris legis, vt patebit persequendo, qui modus non habet locum in Christi regno. Ra. Sa. vero dicit, qđ Psal. iste loquitur de regno Messiæ, qui debellaturus est reges Gog & Magog, & multos alios populos cum eis, s̄m quod vr̄ pretendere dictū Ezech. 30. & tunc regnū mūdi pacifice obtinebitur a Iudęis. Sed hoc dictum est erroneū: Tū quia aduentus Messiæ transiit in præteritū. Tū quia s̄m dictum Aug. 20. de ciuita. Dei 11. ca. & aliorum sanctorum, Gog & Magog de quibus loquitur, Ezechiel nō sūt aliqui populi determinati, sed sunt persecutores ecclesiæ a diabolo ad hoc inducti & inducendi, maxime circa finē mūdi. Igitur saluo meliori iudicio Psal. iste mihi vr̄ esse factus a Dauid ad inducendum populum ad diuinum cultū, de quo fuit valde solicitus, vt patet. 1. Paralipomenon. & 2. Reg. & hoc fuit postquā debellatis Philisthæis, & alijs contra regnū eius insurgentibus, ipse adduxit arcā dñi in mōtē Sion intra tabernaculū quod ei tetenderat, & cōstituit ibi sacerdotes & Leuitas ad cultū Dei celebrandū, vt h̄r Paralip. 16. & secundū hoc Psal. iste in duas partes diuiditur, quia primo Dauid incitat populū ad cultū diuinū, secundo ad hoc recitat exempla sanctorū patrum, ibi: *Moyses.* Prima in duas, quia primo
Diuisio. Dauid declarat constitutionem sui regni, secundo inducit ad laudem Dei, ibi: *Confiteantur.* Circa primum dicit.

Dominus regnauit. Idest, regnare me fecit, per talē modū dicit dñs Genes. 22. ca. ad Abrahā: Nūc cognoui, quod timeas Deū, idest, cognoscere feci. Quod .n. dñs fecerit regnare Dauid, patet 2. Reg. 7. b. *Hæc dicit dominus exercituum: Ego te pascuis sequentem greges, vt esses dux super populum meum* propter quod regnū Dauid dicitur regnum Dei. 1. P. 19. f. *Seditque Salomon super solium domini in regem pro Da tre suo.*

1 *Irascantur populi.* Quia Philisthæi audita vnctione fuerunt irati, & conati sunt regnum eius destruere 2. & similiter alienigenæ qui erant in circuitu Iudææ fuerunt debellati a Dauid magis virtute diuina quam na, ideo subditur.
2 *Qui sedet super Cherubim.* Hoc dicitur, quia propitiat sustentabatur ab ipsis cherubim, vt dictum fuit, Exod dicebatur sedes dei, eo quod inde dabantur diuina res
3 *Moueatur terra.* In translatione Hieronymi habet cutiatur terra, idest, habitantes in terra inimicorum rum concutiantur timore, & nobis subijciantur. E hoc fit decens fieri allegat, dicens.
4 *Dominus in Sion magnus.* Idest, ille qui a nobis col monte Sion, est magnus dominus. *Et excelsus super om pulos.*
5 *Confiteantur nomini.* Hic consequenter Dauid induci lum ad cultum dei dirigens sermonem ad deum, dic *fiteantur nomi. tuo ma.* confessione debitæ laudis.
6 *Quoniam terribile.* Idest, venerabile, sicut Ge. 28. d. terribilis est locus iste, &c.
7 *Et sanctum est.* Formaliter & effectiue, quia omnis sa catio fit in Dei nomine.
8 *Et honor re.* In Heb. & in translatione Hieron. habe *imperium regis,* & in idem redit, quia obedire imperio eum honorare.
9 *Iudicium diligit.* Idest, æquitatem, sicut patet in ve test. vbi eam fieri præcipit.

MORALITER.

1 *Irascantur pop.* Scilicet, Iudæi & imperatores Romani, qui conati sunt multipliciter extinguere nomen Christi Et ponitur hic optatiuus pro indicatiuo, cum dicitur: *Irascantur populi.*
2 *Qui sedet* Idest, super ordines angelorum, non solum in quantum Deus, sed etiam inquantum homo.
3 *Moueatur terra.* Idest, habitantes in ea ad credendū tibi & fideliter seruiendum.
4 *Dominus in Sion magnus & excelsus super omnes populo* cet, in ecclesia triumphante & militante.
5 *Confiteantur nomini.* Confessione laudis.
6 *Quoniam terribile.* Scilicet, malis.
7 *Et sanctum est.* Bonis.
8 *Et honor regis.* Christi.
9 *Iudicium diligit.* Idest, executionem iustitię requirit

...parasti directiones. * Basil. & Theodorus. Nam veluti Rex rectam, & iustā sententiam protulit, cū Israelem ...ntia, quæ erat contra eos, qui seruiebant liberauerit. ...um secundum aliam vaticinationem sic intelligendū ...tendisti promissionis tuę veritatem, cum pollicitatio-...ę maioribus ...s factę fuerūt, ...eris, cumque ...nē Abrahę sa...rgitus fueris. b In Iacob. Augusti. Non solum patriar...chis, id populo quē ...gnificat. ...Tu fecisti. Hęc quę ...on posset. ...Exaltate. Cassio. ...a pars monet ...eum, quia ...eius fuerint. ...quia hęc facit ..., ergo Exal-... ...ellum. Augu. ...scabellum pe... ...ius dicit scri-... ..., hæc fine im-... ...ea verbo Dei ...pta adoratur, ...a nemo carnem eius dignè manducat, nisi prius ado-... non terram intuetur qui adorat, sed illum potius cu... bellum est per quem adorat, vnde subdit, quoniā san-... in cuius honore scabellum adorat.
f P...m. Cas. Pedes, indefecta stabilitas deitatis.
...dorate scabellum. * Euthymius. Scabellum pedū Christi... Dei terram delegimus, cœlū inquit, thronus mihi est, & terra scabellum pedum meorum. Scabellum vero pedū Christi, vt hominis, mōtem Golgotha esse dicemus, in quo ... crucifixus, vel ipsam etiam crucem, in qua illius pedes clavis confixi sunt.
g ...ctum. Vt discernas corpus a deitate, etsi vna persona. Moy-

h *Moyses*. Cas. Sacerdos, quia si non hostias, populi vota obtulit, & pro populo supplicauit. D

* Basilius & Theodoretus. Non temere alijs prætermissis vatibus, de hisce tantum mentionem fecit, sed vt innatum Iudęorū furorem, & tyrannidem diceret, etenim Moysis, & Aaronis tēpestate sacerdotiū subripere conati sunt. Et Samuelis tempore, diuinum regnū aspernati, humanū adamarunt. Edocet igitur diuinus sermo eos nihil noui facere, sic cōtra Saluatorē rabie perciti sunt salutareq; eius regnum non admitūt, quandoquidem a principio insania fuit ipsis familiaris. E

† 22. dist. in fi. † in his

a ¶Tortis. b ¶Has scilicet. c Aug. Vt discernamus inter bonum & malum. d Cum bonum sequimur, malum vitamus.

a Tu parasti † directiones, iudicium & iustitiam in Iacob tu fe- 1

b a ¶Ergo. b ¶Christum secundum quod Deus. ¶Qui facit iudicium & iustitiam in vobis. c ¶Eousque exaltate, vt adoretis, & hoc est. d ¶Corpus Christi, sed propter ipsum, cuius est. 2 3

c d cisti. Exaltate dominum Deum nostrum, & adorate scabel- 4

e a ¶Alias, sanctus est. b ¶Magni isti qui eum prædicauerunt. ¶Legislator. c ¶Summus sacerdos. 5 6

f g lum pedum eius, quoniam sanctum est † Moyses & Aaron in 7

h a ¶Hos imitamini. b ¶Christi. c ¶Qui de Ephraim. Vnde non fit sacerdos, & ideo inter inuocantes ponitur, non inter sacerdotes. 8 9

sacerdotibus eius, & Samuel † inter eos qui inuocant nomen 10

a ¶Iam tunc. b ¶Christum. c ¶Qui nunc loquitur in homine. d ¶Tantum valet sincera oratio.

eius. Inuocabant dominum, & ipse exaudiebat eos, in 11

a ¶Per figuras in nube obscura, sed illa dicta quendam manifestum designant, scilicet, Christum. ¶Qui tanti erant. 12

i columna nubis loquebatur ad eos. † Custodiebant te- 13 14

k ¶Ideo.

l stimonia eius, & † præceptum † quod dedit illis. Do- 15

a ¶Cas. In iustis petitionibus. b ¶Cas. Condonando eis ne noceant peccata in futurum.

m mine Deus noster tu † exaudiebas eos, Deus tu propitius 16

i *Columna*. Cassiodorus. Fortitudo & decor domus. In hac specie loquebatur, quæ nuntiabat ecclesiā, vel carnem sed tunc in nube, modo aperte per filium. † Quia † quæ

K *Nubis loquebatur ad eos*. Cassiodorus. Ad eos ergo tunc in nube, qui iam nobis loquitur in scabello, id est, in carne assumpta apertè.

l *Testimonia eius & præcepta*. Cassiod. Testimonium, est per signa aliqua præcedentis rei posita significatio, vnde sæpe in lege dicitur: *Hoc erit vobis in testimonio*. Pręcepta sunt sicut præcepta legis per Moysen data.

m *Propitius fuisti eis*. Augustinus. Non dicitur nisi peccatis, propitius ignoscendo, propitius & vlciscendo, ecce etsi tanti essent isti, aliquid tamen habebant peccati, vnde addit, in omnes adinuentiones. F

Vlciscens.

NICOLAVS DE LYRA.

1 ...parasti directiones. *Id est, præcepta moralia, quæ dirigunt in ...timū Mat. 19. ca.* Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.
2 ...licium. *Id est, præcepta iudicialia.*
3 ...iustitiam. *Id est, cęremonialia quæ dicuntur iustificationes in ...ra veteris testamenti.*
4 Iacob tu fecisti. *Ad hæc enim tria genera præceptorum reducuntur omnia mandata, quæ dedit populo Israel in monte Sinai, ideo ... Dauid.*
5 ...altate. *Id est, quantum potestis laudibus extollite.*
6 ...ominum Deum nostrum. *Pro recognitione suorum beneficiorum.*
7 Sab. pedū eius. *Id est, ante scabellum pedum eius, & istud scabel...cebatur arca testamēti, quæ erat sub propitiatorio, ita quod pro...pitiatorium erat quasi sedile Dei, & arca testamenti tanquam scabellum ...lius sedis, sicut dictum fuit Exod. 25.*
8 ...oniam san. *Dicebatur enim arca sancta, eo quod sancta continebat, scilicet, tabulas digito Dei scriptas, & virgam Aarō, & vrnam ...m manna plenam.*
9 ...oyses & Aarō in sa. eius. *Hic ad propositum adducitur exemplum sanctorum patrum, cum dicitur:* Moyses & Aaron in sa. eius. *hoc est, fuerunt inter sacerdotes Deum colentes, quod patet de Aaron, quia fuit summus sacerdos, similiter Moyses officio sacerdotali vsus est in consecratione Aaron & filiorum eius, vt dictum fuit, Exod. 18.*
10 Et Samuel inter eos qui inuo. no. eius. *Præerat enim cuneo prophetarum dominum colentium, vt habetur 1. Reg. 19.*
11 Inuo. domi. *Humiliter & deuote.*
12 Et ipse exau. eos. *Sicut patet de Moyse & Aaron in Exod. & in pluribus alijs locis, & de Samuele 1. Reg. 7. & 12.*
13 In columna nubis loquebatur ad eos. *Hoc inuenitur scriptum de Moyse & Aaron in pluribus locis, & idem credendum est de Samuele, eo quod hic dicitur, & maxime, quia Deus cępit loqui cum eo a iuuentute, vt habetur 1. Reg. 3. Et causa huius exauditionis subditur, cum dicitur.*
14 Custodiebant testimonia eius. *Quantum ad iudicialia & cęremonialia, quæ dicuntur quædam Dei testimonia.*
15 Et præceptum quod dedit illis. *Id est, præcepta moralia, quæ magis proprie dicūtur præcepta. Et ponit hic singulare pro plurali, eo modo quo dicitur Exo. 8. f. Venit musca grauissima, id est, muscæ.*
16 Domine Deus noster. *Repetitio est eiusdem ad maiorem affirmationem.*

Et

MORALITER.

1 ...pa. di. Id est, instinctus ad bonū præuenientes hominis lib...ū arbitriū. Et mutatur hic modus loquendi de tertia p...so... ad secundam, quod fit frequenter in sacra scriptura, & m...ime metrice composita, qualis est liber Psalmorum.
2 *...dicium & iustitiam.* Id est, habitum iustitiæ & eius exercitium fecisti in supplantatore vitiorum. Et quoniam ex hoc D...s est laudandus subditur.
5 *...xaltate dominum.* Id est, excellenter laudate.
7 *...t adorate.* Id est, humanitatem Christi, quę inquantum vni...ta ... diuinitati, latria est adoranda, secundum se vero hyperdulia.
9 *Moyses & Aaron.* Per Moysen, qui interpretatur extractus ab aquis, significātur religiosi, qui debent abstrahi a delicijs mūdanis. Per Aaron qui montanus interpretatur, prælatorū status intelligitur. Per Samuelem qui fuit minister in domo domini, intelligūtur sacerdotes & clerici. omnes isti laudare debent nomen domini pre cæteris Christianis.
13 *In co. nubis loqueba.* Id est, in gratia spiritus sancti figurata per columnam ignis & nubis, quia illuminat in via morum, & obumbrat contra tentationis æstum.
14 *Custodie. testi.* Id est, præcepta decalogi, & consilia saltem aliqua.
16 *Deus no. tu exau.* Quia preces eorum erant exaudibiles ex dispositione subiectorum.

Moyses

Iubilate

a *Vlciscens*. Ne humana elatio surriperet, vnde Datus est mihi stimulus carnis meæ.

A 2.Cor. 12. c. † illis & vindicans in oés affectiones.

b *Adinuentiones*. Alias affectiones. Augustinus. Quas solus Deus nouerat i cordibus eorum, vnde pœna eis pati eos cum quibus erant, pro quorum peccatis quasi

a ¶Aug. Quod est propitiatio castigando ne semper peccare delectet.

a fuisti † eis, & vlciscens in omnes adinuentiones eorum. E-
b

a ¶Ergo. ¶Quia blanditur & cedit, vt pater. b ¶Secundum quod Deus. c ¶Dominum, sed non præter montem eius. Hic est lapis paruus qui sicut Daniel dicit creuit in montem magnum, & impleuit totam faciem terræ præcisus. id est, natus de monte, id est, gente Iudæorum quæ colebat vnum Deum sine manibus, id est, opere hominum, quia de virgine sine virili semine conceptus. ¶In corpore.

xaltate dominum Deum nostrum, & adorate in monte sancto eius, quoniam sanctus dominus Deus noster.

quasi suis dole
1 per charitatem
2 enim fuit (vt a
risque putatur)
si pœna non in
3 in terram prom
4 nis in quam &
5 intrauerunt, f
6 gura, quod qu
lege essent, &
gratia esse nollent, non intrarent in requiem.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et vlciscens in omnes adinuentiones eorum. *Idest, puniens defectus eorum qui non procedebant ex instinctu tuo, sed magis ex eorũ arbitrio, sicut patet de Moyse et Aaron, Nu. 20. b. vbi dicitur propter aquas contradictionis.* Dixitq; dominus ad Moysen & Aaron quia non credidistis mihi, vt sanctificaretis me corã filijs Israel non introducens hos populos in terram quam dedi patribus eorum. *quia in pœnam huius fuerunt morte præuenti.*

B

2 Exaltate. *Id est, laudibus extollite.*

3 Dominum. *Ratione generalis gubernationis.*

4 Deum. *Ratione creationis.*

5 Nostrum. *Ratione cultus specialis.*

6 Et adorate in monte sancto eius, quoniam sanctus dominus Deus noster. *i. in monte Sion qui iam erat diuino cultui applicatus, quia, ibi erat arca testamenti ad mysterium a Leuitis & sacerdotibus celebrandum, vt prædictum est.*

Mysticè exponitur psalmus iste de regno Christi, quod accepit resurrectione & ascensione. Quod quidem regnũ principes Iudæi irati, conati sunt destruere, & postea principes Romanorum, sed contrario factum est, quia principes Romani voluntariè submiserunt regno Christi a tempore Constantini & Iudæi in seruitutem Christianorum principum sunt redacti. Hoc igitur Dauid in spiritu præuidens per regnum suum figurari introduxit Christum regnantẽ, dicens. Dominus regnauit, &c. *& ad eius laudem inducit populum catholicum adducens exempla antiquorum patrum, qui de regno Christi notitiam habuerunt, & deuotione lætati sunt, vnde & saluator Ioh. 8. g. c.* *Abraham:* Abraham pater vester exultauit, vt videret diem meum, vidit & lætatus est. *Hanc autem expositionem in particulari non prosequor, quia diffusè tradita est in glo. super psal. quæ habetur, & in expositionibus aliorum doctorum.*

MORALITER.

1 *Et vlciscens in om. &c.* Id est, peccata quæ non sunt ex Deo, sed ab inuentione humana. Et quia ea cito punit, signum est miserationis diuinæ. 2. Machab. 7. c. Etenim multo tempore non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim ultiones adhibere, magni beneficij indicium est. Ideo sequitur.

2 *Exaltate dominum.* Ipsum quantum potestis laudando.

6 *Et ado. in mon. &c.* Idest, in loco diuino cultui conse[crato].

ADDITIO I.

In psal. 98. Dominus regnauit. Vbi dicitur in postilla. *Circa primum dicit. Dominus regnauit.*

Non videtur propria expositio, quam facit in hoc loco postil. de hoc quod dicitur. *Dominus regnauit.* id est, regnare me fecit: quia eadem ratione cum Saul regnauit, posset dici. *Dominus regnauit.* quia dominus fecit eũ regnare, vt patet 1. Regum 10. vbi Samuel dicebat Sauli. *Me misit Deus vngere te in regem.* Sed cum dicitur. *Dominus regnauit,* propriè debet intelligi de regno Christi, in cuius regno dominus vere & proprie regnat qui quidem est dominus qui sedet super cherubim, vt statim psal. declarat, vnde expositio huius psal. de Christo prout glossa & doctores communiter tenent, est mystica, sed literalis.

ADDITIO II.

In eodem psalmo. vbi dicitur in postilla. *Et vlciscens in omnes adinuentiones eorum.*

Licet plerunq; Deus corrigit seu punit iustos, non dicitur vlciscens, nisi contra aduersarios tm̃, vt patet discurrendo per scripturas. Et ideo melius vr̃ dicendum, q; Deus fuit vlciscens in adinuentiones Moysi & Aaron, eo quod iniurias contra eos illatas per Dathã & Abiron, & eorũ complices vindicauit, vt patet Num. 16. & sic magis propriè continuatur cum eo quod præmiserat, dicens. *Domine tu exaudiebas eos.*

GLOSSA ORDINARIA.

C a *Psalmus in confessione.* Confessio gemina est, vna est laudis, altera peccatorum. Confessio laudis conuenit perfectis. Confessio peccatorum incipientibus, vnde in hoc psalmo propheta monet ad confessionem.

Casiodo. Docet hic psalmus & Deũ incessanter laudare, & peccata nr̃a incessanter plangere, quia nec in malis est desperandũ, nec in bonis debet aius esse eleuatus.

Casiodorus. Primo perfectis præcipuum genus confessionis, id est laudem indicit.

a ¶Est. ¶Id est agit de confessione, ¶Laudis vel vtraque.

a Psalmus in confessione. PSAL. XCIX.

¶Non alij. benedictio seminata est. a ¶Non pars, quia vbique

IVBILATE DEO omnis terra, 1

PSAL. XCIX.

IVbilate. Augustinus. Si vox iubilat exterius, cor ligat interius. Sonus enim cordis est intellectus: iubilus est sonus lætitiæ sine verbis, quia eis lætitia animi non potest explicari. hic fit a bonis in confessione, a malis in confessione, cum de[li]nis adeo gaudent. Iu[bi]ro gaudent videntes do corde, quæ Deus [fecit], & quo ordine, & mirificè fecit.

Omnis terræ. Augu[sti]nus. Ad laudem monens. Non vnum angulum terræ hortatur, sed sicut vbique nouit

PSAL.

NICOLAVS DE LYRA. PSALM. XCIX.

1 IVbilate Deo. *Huic psalmo præmittitur talis titulus in Hebræo: Psalmus ad confitendum, et in translatione Hiero. & in ista qua coiter vtimur, dicitur Psal. pro confessione, & idem penitus importatur. Ex hoc autem titulo non apparet auctor Psal. sed a Iudæis dicitur fuisse Moyses, ab Augustino verò ipse Dauid, sed non est magna vis, quia auctor eius quicunque fuerit spiritum habuit, sed ex titulo prædicto satis apparet ad quid psalm. iste fuerit scilicet, vt cantaretur in oblatione hostiæ pacificæ de qua dicitur Leu. 7. quæ offerebatur domino pro aliquo beneficio ab eo impetrando, ad quod præexigitur diuina placatio vel pro beneficio obten[to].*

MORALITER.

1 *Iubilate Deo.* Secundũ Hebræos Moyses fecit hunc psalmũ in oblatione hostiæ pacificæ per Leuitas decantandum. Mysticè vero potest exponi, vt sit laus decantanda in oblatione eucharistiæ, quæ est hostia pacificans omnia quæ in cœlis sunt & in terris. Col. 1. c. Et sic dicitur. *Iubilate [Deo om]nis terra,* idest habitatores omnis terræ.

† Se

nam benedictionem ita vndique exigit iubilationem.
a *eruite in la*.Aug.Hęc ſeruitus non eſt amaritudinis,nec in
dnationis,ſed fęlicitatis & libertatis. Seruũ ergo te faciat
critas,qa liberũ te fecit veritas. Vnde dominus. *Si manſe-*
rii in verbo meo vere diſcipuli mei eritis,& cognoſcetis veritatẽ, &
itas vos liberabit.
b *In lætitia.* Quia liberti, non murmurates vt in deſerto vre præmium ſubdi.
c *Introite in conſpectu* Magnum eſt in conſpectu tanti gaude.
Baſ. & Theod. Symmachus autẽ cũ ... ia dixit. Aquila ...In laudib. Exultatium, & lętãtiũm eſt hymnus.
d *Ipſe fecit nos, & non ipſi nos.Populus eius & oues paſcuæ eius.* Aug.
... ne bonum noſtrum ex eo non ex nobis.
Baſ.Vel ne quis putet creationem noſtram patribus deputandam,qui ſunt miniſtri,ſed Deus auctor.
Baſilius & Theodoretus. Non enim nos noſtrum ipſorum conditores ſumus. Sic Beatus Paulus Athenienſes

a Gratum redemptis ſeruos eſſe. b Non neceſſitate ſed charitate. c ¶Aug. In conſcientia vbi Deus videt foris lingua exaltare facile eſt. 1
a ſeruite domino in† lætitia. Introite in conſpectu eius in exul- 2
b a Aug.Quis hoc neſcit,ſed de crucifixo hoc dicit contra Iudæos. b ¶Omnia per ipſum facta
c ſunt.Ex ipſo eſt vnde,coronamur,ex nobis vnde damnamur. 3
d tatione. ſcitote, quoniam dominus ipſe eſt Deus, ipſe fecit 4
a Sumus. Alias.Nos autem populus. b Ipſe paſtor. c Scripturarum in quibus 5
ſaginantur fidelium mentes. 6
e nos, & non ipſi nos. Populus eius & oues paſcuæ eius, † in- 7
a Non foris ſtetit vbi hoſtes extra lupus inuenit. b In. ¶ Amplitudinem cæleſtis 8
beatitudinis gratiæ plenitudine percepta. ¶Laudibus. 9
f troite portas eius in confeſſione, atria eius in hymnis, † con- 10
Scilicet. Nunc & in futuro. a Dum laudatur dulceſcit. 11
fitemini illi. Laudate nomen eius quoniam ſuauis eſt domi- 12
a Et hic liberat,& in futuro coronat. b ¶Ideſt in omnem generationem,vel in terrena & 13
cęleſtis eſt eius veritas implens promiſſa.
g nus, in æternum miſericordia eius, & vſque in † generatione 14
& generationem veritas eius. 15

ſes docuit. Deus qui fecit mũdum & oĩa,quæ in eo ſunt: hic D
cęli,& terrę cum ſit dominus non in manu factis tẽplis habitat nec a manibus hominum colitur,indigens aliquo cum ipſe dederit omnib. vitam,& inſpirationem, & omnia:fecitque ex vno ſanguine,omne genus hominum habitare ſuper vniuerſam, faciem terrę. Hoc etiam hoc in loco vates docet. Ipſe fecit nos, & non ipſi nos. Symmachus vero, ipſe fecit nos qui non eramus.
e *Introite*. Caſſ.Secundo intraturis ſecundum genus confeſſionis, nec dubitetur quia miſericordia eſt ei.
f *Portas eius*. Augu. E
In portis initium eſt A confeſſione incipite ad miam Dei intrare nõ a vobis facti,laudate eum a quo facti de hoc alibi.Incipite domino in confeſsione,& cũ intraueritis in atria, confitemini in hymnis.i.laudibus. Cum intratis vos reprehendite cum intraueritis,illum laudate.
g *In generatione.* Aug. In vna quæ parit mortales,in altera quæ æternos. Pſal.149.b

† Intrare De pœ.diſ. 1.c. voluiſſent in fine
† Confeſſionum.
† In ſeculum ſeculi.

GLOS- F

NICOLAVS DE LYRA.

quod debet ſequi gratiarum actio, & propter hoc talis oblatio ...batur,quædam confeſſio diuinæ laudis, & ſimiliter pſalm.iſte qui de...tabatur in oblatione eius. Et diuiditur in tres partes in prima ad D *laudem inducuntur omnes generaliter,in ſecunda populus Iudai... offerens ſpecialiter,ibi*. Introite in conſpectu eius.*Tertio mi...orum cętus ſingulariter,ibi.* Populus eius.*Circa primum ſcien..., quod omnis homo a Deo recipit ſpeciale beneficium.ſ.rationem & intellectum,per quod eſt capax ipſius Dei,quod alÿs creaturis infe...ribus non conuenit, propter quod ad laudem Dei tenetur aſſurgere & hoc eſt quod dicitur.*
...bilate Deo omnis terra. *i. habitantes in omni terra.*
1 ...eruite domino.*Quia non placent Deo ſeruitia coacta,ſed volũ...,& hæc ſunt delectabilia.*
2 ...tro.&c. *Hic conſequenter inducitur populus Hebraicus ſpecia...qui offerebat hoſtias pacificas ad oſtium atriÿ ſacerdotum, ita ...videbat oblationem ſui ſacrificÿ & quantum ad hoc dicitur.*Int...e in conſpectu.e.*ideſt,ad locum vnde conſpici poterat diuinus ...s in altari holocauſtorum,quod non permittebatur Gentilibus.*
3 ...exultatio.*i.in mentis deuotione cuius ratio ſubditur.*
4 ...citote quoniam d.omnis.*Ideſt,creator omnium.Quod decla...* *in homine,cum dicitur.*
5 ...ſe fecit nos.*Dando animam intellectualem, quæ nõ educitur de po...tia materiæ,vnde dicit Philoſophus libr.de animalibus quod intel...lus eſt ab extrinſeco,& ſic per creationem quæ ſoli Deo competit qu...ſt virtutis infinitæ quæ ad creationẽ requiritur, eo quod inter ens & nihil nulla eſt proportio:& ex hoc ſequitur quod ſit creator omniũ quia virtus infinita multiplicari non poteſt,ſed eſt vna tantum.*
6 Populus eius. *Hic inducitur miniſtrorum cętus ſpecialiter,quia in oblatione hoſtiæ pacificæ ſacerdotes & Leuitæ intrabant ad altare, illi ad offerendum iſti ad cantandum,& quantum ad hoc dicitur.* Populus eius & oues paſcuæ intro.*Licet enim omnes Hebræi eſſent, populus Dei,tamen ſacerdotes et Leuitæ ſpeciali modo dicebantur eius populus,quia ad eius obſequium deputati erant.*
7 Et oues paſcuę eius. *Quia de oblationibus & decimis Deo oblatis erant nutriti & ſuſtentati,eo quod deſeruiebant diuino cultui. ideo ſubditur.*
8 Introite portas eius. *Ad altare diuini cultus.*
9 In confeſſione. *Scilicet laudis diuinæ offerendo ſacrificia & cantando cantica,& ad hoc pertinet quod ſubditur.*
10 Atria eius.*Ideſt,introite in atria eius, quia altare holocauſtorũ erat in atrio ſacerdotum, quod dicebatur atrium interius & ſic per alia atria vbi laici erant,tranſibant prius.*
11 In hymnis. *Ideſt laudibus ad hoc factis a ſanctis prophetis.*
12 Confitemini illi. *Confeſſione laudis.*
13 Laudate nomen eius quoniam ſuauis eſt do. *Ideſt,cito placabilis hoſtÿs & laudibus deuotis.*
14 In æternum miſericordia eius. *Quia ſemper paratus eſt indulgere pœnitentibus.*
15 Vſq; in generatione. *Fideliter adimplendo promiſſa. Moraliter autem poteſt exponi pſal.iſte,vt ſit inuitatio ad Dei laudem, populi communis & miniſtrorũ eccleſiæ in oblatione euchariſtiæ, quæ cum diuinis laudibus debet offerri Deo patri, quia hæc eſt hoſtia vere pacifica, per cuius oblationem ſummus ſacerdos Ieſus Chriſtus pacificauit omnia quæ in cælis & in terris ſunt,Col.1.c.*

MORALITER.

1 *...uite domino in lætitia.*Ideſt,in mentis deuotione,& idem ...titur cum dicitur.
2 *...troite in conſpectu eius,in exultatione.* Et ſubditur cauſa.
4 *...citote quoniã dominus ipſe eſt Deus.* Creator noſter latria colendus.
6 *...opulus eius & oues paſcuæ eius.* Id eſt, vos populi Chriſtiani.
8 *Introite portas eius.* Scilicet eccleſiæ triũphantis, quia vobis aperuit portas eccleſiæ triumphantis.
9 *In confeſſione atria eius.* Laudis diuinæ.
13 *Laudate nomen eius quoniam ſuauis eſt dominus.* Proprium.n. eius eſt miſereri & parcere.
15 *Vſque in generatione.* Quia ſemper implet promiſſa.

GLOSSA ORDINARIA.

A a *Psalmus ipsi Dauid.* Cas. Psalmus iste continet formam perfectę sanctitatis, vt centesimus numerus perfectus est.
b *Ipsi Da.* Vt totum quod hic docetur virtutib. Christi applicet, nihil terreno regi. Hic docemur bona appetere, mala renuere, quę est perfecta conuersatio vitæ.

4. Reg. 22. & 23. & 2. Paral. 34. & 35.

* Bas & Theodor. Aliqua exemplaria quaternioni sabbatorum habent, neque apud Hebræum, neque apud alios interpretes, neque apud septuaginta hanc inuenimus additionē. Hoc autem argumentum psalmus habet. B Iosias Rex omnes Idolorum aras funditus euellit, horum vero sacerdotes consinit, & in pristinam pietatem populum deduxit, non autem de sola dogmatum sanitate rationem habuit, verumetiam de officijs virtutis honorans iustitiam, iniuria affectis opem ferens, & iniuria afficientes plectens, ciuium vtilitatis curam gerens, cum hęc a longe Beatus Dauid perspexerit, hūc conscripsit psalmum, & illius virtutem percurrens, & omnibus hominibus, veluti quendam perfectionis characterem proponens.

Psalmus ipsi Dauid. PSAL. C.

Quæ modo. In futuro. a Ad tuum honorem, qui vtroque laudabiliter vteris.

a b c MIsericordiam & iudicium cantabo tibi Do- 1

a Et. Hier. Aug Psallere est in hilaritate operari, & intelligere non potes, nisi in via immaculata, sed in ea intelligitur quando ad nos veniat Deus.

d mine, psallam & intelligam in via immacu- 2 3

a Idest quia. Quia quasi opera tua psal. & intelligam. b Ante etiam quam intelligerem. Alias, deambulabam. Aug. Angustias patitur omnis malitia, sola innocentia lata est vbi deambuletur. c Exemplum omnium.

e f lata, quando venies ad me. † Perambulabam in innocentia 4 5

† Perambulabo, &c. 1a futuro.

a Idest ecclesiæ, vel cordis, in quo quiete habitat bene conscius. alij foràs pelluntur, quasi a fumo vel stillicidio vel mala vxore, & in nugis extra quiescunt qui intus non bene possunt.
b Idest non diligebam. Idest nec complacuit mihi iniustitia alterius facientis præuaricationem.

g cordis mei, in medio domus tuæ. Non proponebam ante 6 7

PSALM. C.

c MIsericordiam & iudicium cantabo. Cas. Cantat hic Christus, & nos in illo.

Cas. Prius de misericordia & iudicio proponit.

Misericordiam & iudicium cantabo. Cas. Hæc duo mutua societate iunguntur, in his breuiter omnia opera Dei includit. Et hic est præmissa causa quare sic se habet, sicut postea subdit.

August. De misericordia & iudicio. Nemo de misericor-C dia præsumat ad impunitatem, quia est ei iudicium, nemo immutatus in melius iudicium timeat, quia pręcedit mis[...]cordia. Semper hęc simul in eo sunt, sed pro tempore [...] fectus distinguuntur, misericordia nunc, iudicium in futu[ro].

* Euthymius. In cantum, inquit, tibi offeram, misericordiam & iudicium tuum, canens nimirum quemadmodu[m] in præsenti vita [...] sereris, & iudicas futura. Vel cane[re] quod, misericord[ia] tua iudicio non [...] ret, nec iudiciu[m] tuum misericord[...]. Imitabor præte[r] ea quæ cantu m[...] laudauero, alioru[m] scilicet miserend[o] recte alios iudic[an]do.

d *Psallam & intelligam.* Augu. Hoc [est] psallere, vt intell[ig]amente quod oc[ulis] non patet, id est, [...]dam quod dominus veniet quem iste tantum desiderat veniet in via immaculata.

Cas. Quia mundum transiuit sine peccato, vel ego p[sallam] & intelligam, existens in via immaculata, quando, &c. psallam, hilariter operabor, & per hoc intelligam.
e *Quando veni. ad me.* In secūdo aduentu vel obitu cuius[que]. Vel, quando veniens ad me per carnem in primo adu[entu] quia in via immaculata.
f *Perambula.* Cas. Secundo quę sit via immaculata expon[it].

Aug. *Perambulabam.* Quæ est via immaculata? ea ab in[nocen]tia incipit, & in illa consummatur, & non est opus m[ultis] verbis, Innocens esto, & perfecisti iustitiam. Sed duobus [mo]dis nocet homo, videlicet si facit miserum, etsi deserit [mise]rum. Innocens est qui nec sibi, nec alij nocet.

Cas. *Perambulabam.* Quasi dicat. Transitoria non qua[esiui], sed cucurri viam mundi existens in medio domus tuæ. [Inno]centia hoc potest, vt faciat habitare in medio domus [...] quasi honorabile exemplum aliorum.
g *Non proponebam.* Cas. Innocentiam per partes expo[nit]. F

Prim

NICOLAVS DE LYRA.

PSALM. C.

1 MIsericordiā & iu. *Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo et in translatione Hiero. & communi.* Psalmus Dauid. *Ex quo titulo apparet auctor huius psalmi s. Dauid, qui videtur fecisse hūc psal. qn̄ cognouit se stabilitum in regno Israel a Deo, secundū quod habetur 2. Reg. 5. b. Et cognouit Dauid, quoniam confirmasset eū Deus regem super Israel, & ideo tūc firmiter proposuit bene vti regia potestate ad sui meritum & aliorum exemplum, licet ex propria fragilitate & diaboli instigatione ab hoc proposito aliquando ceciderit, vt in facto Vriæ, & in populi numeratione, seu aliquibus alijs, de quibus tamen vere pænituit. Et diuiditur in tres partes, quia primo ostenditur qualiter Dauid se habuit deuote erga Deū, secundo munde ad se ipsum ibi,* Perambulabam in innocentia cordis mei. *Tertio iuste ad populum, ibi.* Non proponebam ante oculos meos rem iniustā. *Et in istis tribus consistit bonus vsus regiæ dignitatis.*

Circa primum dicit. Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine. *Scilicet, laudibus recognoscens misericordiam tuam, quia me ad regnum promouisti.*

Et iudicium. *Quo Saulem & domū eius abiecisti. Aliter exponit Ra. Sa. sic.* Misericordiam & iudicium cātabo tibi domine. *i. recognoscam tuam misericordiā in prosperis attribuens illa tuæ misericordiæ, & non meæ iustitiæ seu potentiæ, & iudiciū tuum in ad[uersis] illa attribuens æquitati tuæ iustitiæ, pro demerito meæ culpæ.*

2 Psallam & intelligam quando venies ad me. *Reuelando mihi secreta tua per spiritum prophetiæ, quæ est gratia gratis data [...] habente certitudinaliter cognita, non sic autem est de gratia gr[atum] faciente.*

3 In via immaculata. *Quia spiritus non tangit corda prophe[tarum] quando sunt actu maculati macula carnalium voluptatum, p[ropter] quod Moyses qui cum Deo solitus erat loqui, retraxerat se ab actu matrimoniali, vt dictum fuit, Num. 12.*

4 Perambulabam. *Hic consequenter ostenditur, qualiter mu[nde] se habuit ad se ipsum cum dicitur.* Perambulabam. *Idest, in operibus meis procedebam.*

5 In innocentia cordis mei. *Idest, in puritate conscientiæ.*

6 In medio domus tuæ. *Quasi diceret, multo plus extra, quia homines, & maxime principes & potentes magis sunt solliciti [seruare] honestatem inter extraneos quam inter domesticos.*

7 Non proponebam. *Hic consequenter ostenditur iustitia [Dauid] erga populum, & primo quantum ad malos, secundo quantum [ad bo]nos, ibi.* Oculi mei ad fideles. *Circa primum ostēditur primo [Dauid] affectus, cum dicitur.* Non proponebam. *Scilicet ad concupi[scendum] aliquid iniustum cupiditate ductus, exemplo raptorum.*

MORALITER.

1 *Misericordiam.* Psalmum istum fecit Dauid quando cognouit se cōfirmatum in regno Israel proponens vti regia dignitate ad Dei honorem, innocentiam sui & populi vtilitatem.

Moraliter autem potest exponi, de quolibet rege bono vel prælato, qui rex est in spiritualibus 1. Petro. 2. b. *Vos estis genus electum, regale sacerdotium, &c.* Intēdēte ad dicta tria studere. Et quantum ad primum dicit. *Misericordiam & iudicium cantabo.* In prosperis tuam misericordiam laudādo, & in aduersis tuam iustitiam confitendo, sed quia non est sp[eciosa] laus in ore peccatoris, subditur.

2 *Psallam & intelligam.* Per gratiam iustificantem, hoc [ta]men potest probabiliter intelligi per internam consolati[onem] spiritussancti. Quantum ad secundum dicit.

4 *Perambulabam.* Idest perfecte ambulabam.

5 *In innocentia cordis mei.* Id est, sine falsa fictione exte[riori].

6 *In medio.* Idest familiæ meæ. Quantum ad tertium [di]cit.

7 *Non proponebam.* Ad faciendum eam scienter.

P[ri]mo, quia nihil habet cũ malis, dicit: *Non proponebam, vsque, o[cul]i mei.* Post quod pars ei cum iustis, & quod versutias diabo[lus] de corde fugat, ibi: *In matutinis.*

[A]ug. *Non proponebam.* Quasi, perambulabam in innocen[tia]... ac vtique dicit totus Christus, quod non proponebam [ante] [oculos meos rem iniustam, quia non] diligebam [rem] iniustam.

... *[N]on adhæ.* Cas. ex[ponit ...] prævaricator ... [pro]lum, qui prævari[cantur ...] corde declinā[re ...] hæreticum qui [ab ca]tholicis dissen[tit ...] qui rectis semi[tis ...] non agno[scit ...] am, quia etsi si[mul ...] nobiscum sa[cramentis] ... non ta[men] veri sunt.

[D]eclinantem a me [malig]num. * Euthy. [Ne]que .n. maligno[rum ho]minum amici[tiam] retinere opor[tet ...] curare, vt oēs [acce]dentes, ad nos, [meli]ores efficiātur, [& re]cedentes despi[cere]. Intelligitur ēt [...] versiculus de dia[bolo], vt sensus sit, de[clinantem a] me, ad me accessum nullum dedi, atque idcirco non conti[n]git aliquando a me declinare, hoc est, recedere cum co[gitationibus c]erem.

c *[D]etrahentem secreto.* * Euthymius. Tanquam malis prędi[tum mo]ribus, atque illiteralem, ac veluti canē latenter mor[dentem] .. Secreto autem, hoc est, clam, ideo apposuit, quia is qui [præse]nti detrahit, minus peccat, cum is qui pręsens est, ab ir[rogat]a infamia se tueri possit.

d *[Su]perbo.* Augustinus. Et Iesus conuiuatus, cum superbis lo[quitur], & cũ Pharisæo, quando venit peccatrix, & nos absti[ne]mus a conuiuio fratrum notabilium vt corrigantur, & cum

cũ extraneis comedimus, vt paganis. Quid est ergo qđ ait: *Cum superbo non edebam, & cum insatia. corde, huic nō c[onu]escebar?* Habet epulas suas cor superbū & insatiabile, vnde pascitur, & non reficitur. Epulę .n. superbi cordis quod est insatiabile, est inuidia. Superbia enim mater est inuidentię, quę pascitur & gaudet alienis malis, sed non satiatur. Hoc ergo cibo superbiæ, inuidiæ, iniquitatis nō pascitur iustus, sed cibo iustitiæ. Vnde: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam.

e *Oculi mei.* Hic alteram partem innocētię exequitur, scilicet, quod cum iustis habet partem, quasi dicat. Cum talibus non edebas, vnde ergo pascebaris?

f *Terræ.* Aug. Degētes in terra, vbi tot illecebrę vnde maior corona. Vel. Cas. qui per totum mundum sunt.

g *Vt sedeant mecum.* Augustinus. In veritate fidei mecum permaneant, vel participent mecum regno æterno, vel iudicent mecum.

h *Ambulans in via &c.* * Basil. & Theod. Non modo de amicis ex consiliarijs, verum etiam de ministris multam gessi curam, & seruis: namque eis, qui virtutis studiosi erant, & cuiuslibet sceleris expertes, vtebar.

i *Non habitabit in medio domus.* Cassiodorus. Idest, ecclesiæ. Etsi aliquandiu toleretur gratia correctionis, non præminet, meritis nihil potest, non est in populo meo granum, sed palea. Non habitabit, hoc maxime conuenit sacerdotibus, vt praui non cohabitent.

D

a ¶Sed. ¶Exponit rem iniustam. ¶A me expuli prævaricationes, sed non homines. b ¶Qui legem Dei non faciunt, etsi in ecclesia sunt.

1 oculos meos rem † iniustam, facientes prævaricationes † o-

2 a Non consensi non rectis. b ¶Tortum. ¶Quod non habet qui non vult omnia quæ Deus vult, etsi timet infirmus, quod præsignauit timens Iesus, tamen subdat se Deo dicens fiat tantum voluntas tua, vitet malum quantum potest etsi non potest, subeat. c ¶Declinat qui dissimilis est. ¶Quem proposui primus ad imitandum.

a diui. Non adhæsit mihi cor prauum, † declinantem a me ma- 3

b ¶Non approbabam, nec mihi placebat. a ¶Palam non audet, qui falsa tenet. 4

c lignum non cognoscebam. † Detrahentem secreto proximo 5

a ¶Nec hoc ageret. b Tumido corde. ¶Auaro. 6

d suo, hunc persequebar. Superbo oculo & insatiabili corde, 7

¶Notabili. a ¶Corporalia vel spiritualia. ¶Non pascebar nec delectabar superbiæ epulis & inuidiæ. b ¶Cordis. c ¶Idest, fideles placuerunt mihi. 8

e f † cum hoc non edebam. Oculi mei ad fideles terræ, vt † se- 9 10

a ¶Iudicantes xij. tribus Israel. b ¶Non alius. c ¶Non sibi, non quærens quæ sua sunt, sed quæ sunt Christi. 11

g h deant mecum: ambulans in via immaculata, hic mihi mini- 12

a ¶Euangelium. b ¶Sed. ¶Cas. Hoc dicit, ne videatur probare, si quos habet familiares malignos. c ¶Idest, in corde meo, vbi mitis & quietus habitat. d ¶Quilibet superbus. 13 14

i strabat. Non habitabit in medio domus meæ † qui facit su- 15 16

a Quilibet maledicus. b Etsi apud se, & apud stultos, apud me tamen non est gloriosus.

perbiam, qui † loquitur iniqua, non direxit in conspectu 17

† odio habui.

† cum declinaret malignus. Matt. 5. c.

E

† considerent mihi.

† faciens.

F

In

NICOLAVS DE LYRA.

1 [Fa]cientes præua. *Idest, diuinæ legis transgressiones.*

2 [D]iui. *Scilicet, eorum malitiam, quia eiusdem virtutis est diligere bo[num], & odire malum ei oppositum.*

3 [No]n adhæ. *Quasi dicat, etsi ex passione fui motus ad horam ad ali[quam] malitiam, non tamen adhæsit mihi per obstinationem.*

4 [D]eclinantem. *Idest malo igne ignitum, scilicet inuidiæ, iræ, super[biæ, &] huiusmodi. qui declinabat a Dauid talia detestante.*

5 [No]n co. *Per approbationem quantumcunque esset mihi proxi[mus, si]cut patet de Ioab nepote suo, cuius malitiam nō approbauit, sed [...] reprobans eum interfici iussit, & quia Dauid non solum punie[bat pec]cata operis, sed etiam oris, ideo subditur.*

6 [De]trahentem se. *Id est in eius absentia, & sic est ei celatum, qui[a] non potest audire.*

7 [Hu]nc persequebar. *Ad puniendum. Et quia non solum punie[bat pe]ccata operis & oris, sed etiam apparentia in aliis signis, ideo [su]bditur.*

8 [Su]perbo oculo. *Quia dispositio cordis maximè apparet in oc[ulis].*

9 [Et] insatiabili cor. *Qualis est auarus, propter quod dicitur aua[rus, qu]asi auidus æris, quia non potest satiari pecunia.*

Cum

10 Cum hoc non edebam. *Id est, tales non erant commensales mei, nec de domo mea.*

11 Oculi mei. *Hic consequenter ostenditur qualiter se habuit ad bonos, & secundo iteratur qualiter se habuit ad malos, ibi:* Non habitabit. *Circa primum dicit:* Oculi mei ad fideles terræ. *Id est, fui solicitus inquirere vbi tales possent inueniri, & mihi sociari.*

12 Vt sedeant me. *In consilio & iudiciis, & mensis, & quia non solum habuit bonos consiliarios, sed etiam bonos ministros, ideo subditur.*

13 Ambulans in via immacula. *Per vitæ sanctitatem & honestatem.*

14 Hic mihi ministra. *Id est, in domo mea seruiebat.*

15 Non habitabit. *Hic reuertitur ad ostendendum qualiter se habuit ad malos, eos a se repellendo, cū dicitur:* Non habitabit in me. do. meæ. *Id est, inter ministros meos.*

16 Qui facit su. *Alios despiciendo, vel conculcando.*

17 Qui loquitur iniqua non direxit in conspectu oculorum meorum. *Quia tales non audebant loqui in præsentia Dauid, nec etiam apparere. Et quia aliqui sunt ita mali, quòd non solum sunt a principibus bonis repellendi, sed etiam vita priuandi, vt iustitia seruetur, & alii terreantur, ideo subditur.*

In ma-

MORALITER.

1 *F[ac]ientes præuar.* Quantum ad culpam, sed non quantum ad [na]turam.

3 *[No]n adhæsit.* Consentiendo in malum.

4 *[D]eclinantem a me malignum non.* Id est, non approbabam, sed condemnabam.

6 *[De]trahentem secreto proximo suo.* Id est in eius absentia.

7 *[H]unc persequebar.* Puniens iusta pœna.

8 *S[up]erbo.* Hoc ideo dicitur, quia superbia magis apparet in oculis, quam in alijs partibus corporis.

9 *Et insatiabili corde.* Idest, notabiliter cupido.

10 *Cum hoc non edebam.* Tales enim non debent esse principis, vel prælati commensales.

11 *Oculi mei ad fi.* Ad ipsos promouendum.

12 *Vt sedeant.* In consilijs & iudicijs.

13 *Ambulans.* Nam familia principis & prælati debet esse munda, & honesta.

15 *Non habita.* Repetitio est eius, quod prædictum est de superbo & detractore.

In

A a *In matutino*. Cas. Tertia pars vbi ostendit quis finis sit malorum. Et loquitur hic Christus.

Cassiodorus. *In matutino*. Post vitatos malos iustus ad se reuersus, addit quod suggestiones dæmonum de corde expulit: In matutino, idest, quando initio tentationis quasi in crepusculo incipiunt apparere.

b *Interfi*. Oratione qua debent eijci, ne crescant.

c *Peccatores*. Dæmones qui omnem carnem faciunt peccare.

d *Ciuitas do*. Anima iusti, vnde, diabolus dispergitur & remouetur,

e *Omnes operan.ini*. Idest, submissiones vel immissiones diaboli.

B Aug. Iam enumerauit, q. ei non adhæserunt nisi boni: *Cur e go malos in tua ciuitate tanto tempore tolerasti?* quia tempus est misericordię nox est, nondū omnia manifesta, & in nocte tentationes in qua pertransiēūt bestię syluæ, catuli leonum, idest, diaboli, & quęrunt escam sibi a Deo, licet, vt tentent fideles, vnde. *Sathanas expetiuit vos cribrare sicut triticum*. Ab homine triticum manducatur, nisi teratur vt panis fiat. Sic neminem manducat diabolus, nisi prius per tribulationem contriuerit. Ab in matutinis cum venerit dies iudicij, mittentur malos in ignem, hoc & iusto conuenit, qui prævidet hoc futurum, & ideo se sic habet.

a ¶Aug. In nocte parco, tolero, corrigo, sed cum dies cœperit, & omnia erunt aperta quæ modo occulta, dum nescitur qualis post erit bonus modo, vel ma us. Et ideo modo tolerantur mali a longanimi, vt corrigantur, quod si non fecerint, tempore misericordiæ interficientur.

a oculorum meorum. 1 In † matutino interficiebam omnes pec- 2

b c d e a ¶Quare? b ¶De societate ecclesiæ. ¶Modo enim in ea sunt, sed parcitur eis, quia tempus misericordię, sed tempore iudicij separabuntur. Ecce finitur psalmus in eo, vnde cœpit: Misericordiam & iudicium cantabo.

catores, ut † disperderem de ciuitate domini omnes operantes 3 4

iniquitatem.

† matutinis

† disperdam

Aug.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In matutino*. Idest, celeriter sine expectatione ne superueniret impedimentum.

2 *Interficiebam*. Qui pro peccatis suis erant digni morte, qđ patet de Rachab & Baana, qui proditiose interfecerat Isboseth, per hoc credentes placere ipsi Dauid, sed ipse eos interfici statim iussit 2. Reg. 4. d. Si autē in contrariū arguatur de Ioab, qui proditiose interfecit Abner. 2. Re. 3. e. & tñ distulit punitionē eius vsque post mortē suā. Dicendū quod Dauid nūquā fuit ita firmatus in regno, nec ita potens sicut Salomō filius eius, vt patet ex 2. & 3. Re. & ideo non potuit eum in vita sua ita punire absque periculo seditionis, sicut tempore Salomonis, de quo fuit Dauid reuelatum, quod regnaret pacifice absque populi seditione, & ideo punitionem eius rationabiliter distulit prout dictum fuit 4. Reg. Ad quid autem Dauid interficiebat peccatores, subditur.

3 *Vt disperde*. Idest, de Ierusalem quam dominus ad cultum suum elegit, vt habetur 2. Paralip. 6. a. & per ipsam intelligitur totū regnum Dauid, in quo Ierusalem metropolis erat.

4 *Omnes operantes*. Quantum poterat fieri per viam humanam. Moralitas autem huius psal. est, q. quilibet princeps habeat secundum formam hic a Dauid traditam, debite se habens erga Deum, munde & honeste ad seipsum, & iuste ad populum sibi subiectum.

MORALITER.

1 *In matu*. Idest, celeriter ad præcauendum de infectione aliorum.

Inter-

2 *Interficiebam*. Materiali gladio quantum ad principes, spirituali quantum ad prælatos.

3 *Vt disperderem*. Idest, de communitate bonorum, ne malos inficiantur.

GLOSSA ORDINARIA.

C a *Oratio pauperis*. Aug. Secundum formam serui pauperior in membris in quibus sunt & pœnitentes, quos in se transfigurans dicit. *Cinerem tanquam panem man*. Ecce quomodo comparatur tam iam alto. Sicut duo in carne vna, ita & in vna voce, sicut & iam a propheta Esaia sponsus & sponsa dicitur his verbis: Sicut spōso alligauit mihi mitrā, & sicut sponsam induit me ornamento. Sponsus propter caput, sponsa propter suos.

Gene. 2. d. Ephes. 5. g. Esa. 61. d.

Augu. Christus pauper in nobis, & nobiscum & propter nos hic, orat in persona penitentis suam dilectionem & dilectionis causam recognoscentis, & a peccatis liberari atque in pristinum statum restitui petentis. Monet eos suam aduertere misericordiam, & Dei petere misericordiam.

* Beda. Babylonicæ captiuitatis prædictis ærumnis tristibus etiam læta, idest, spem reuersionis adiungit. liter vox Christi &c. Et ascendisset Christus ad trem.

a ¶Psalmus iste est. b ¶Idest, Christi in se & in membris. c ¶In miserijs in quas deiectus per peccatum primi parentis.

a Oratio pauperis, cum anxiaretur, in conspe-

a ¶Per quem solum liberari potest.

ctu domini effudit precem suam.

PSALMVS CI.

b DOMINE exaudi orationem meam, 1

PSAL. CI.

b *Domine exaudi orationem meam*.

Cassio. Quintus psalmus pœnitentiæ, quartus qui dicitur.

Cassio. Prima pars captatio deprecatiua.

Et clam

NICOLAVS DE LYRA.
PSALM. CI.

1 *Domine exau*. Huic Psal. præmittitur talis titulus in Hebræo, & in translatione Hiero. *Oratio pauperis cum an-*

2 *[illegible]tur. Et coram domino effunderet eloquium suum*. Ex quo titulo nō apparet aliqs auctor determinatus, tñ s̄m Aug. Dauid fecit hūc psalmū, s̄m Hebręos vero auctor i particulari est incognitus, tenetur tñ absque dubio, q. aliquis hēns spiritū sanctum fecit ipsum quicunq; fuerit ille. De materia vero huius psalmi dicūt expositores aliqui, qđ loquitur ad literā de anxietate, in qua fuit populus Sion. i. illi qui remanserūt ibi de volūtate Dauid ipso fugiente inde pp Absalom. 2. Re. 15. & isti fuerūt Sadoch & Abiathar & alij sacerdotes ibi de mandato Dauid arcā reportantes & Chusi Arachites amicus Dauid & decē concubinæ ad custodiā domus derelictæ, vt hr ibidē, & isti afflicti pp fugā m Dauid de mino sui vacabant orationi pro eius reditu, & sic intitulatur iste psalmus. *Oratio pauperis*. Scilicet populi in Sion remanentis modo prædicto. Sed hęc expositio nō habet apparentiā, quia in hoc psalmo fit mentio de ædificatione Sion q̄ in reditu Dauid nō fuit ædificata, quia Absalom nihil ibi legitur destruxisse. Item multa quæ dicuntur in hoc psalmo non possunt ad hoc applicari, nisi valde extorte, pp quod dicunt magis apparet quod psal. iste loquitur ad literam de anxietate populi Israel in captiuitate Babylonica detenti, quia deuotiores illius populi erant valde anxiati de destructione ciuitatis & templi vbi vigebat cultus Dei propter quod vacabant orationi pro populi liberatione & ciuitatis & templi reædificatione, & posset ad hoc litera satis applicari. Sed hæc expositio & consimiles videntur infringi per dictum Apostoli, Hebræ. 1. vbi Apostolus allegat literam huius psal. quæ habetur in *Initio tu dñe ter. &c.* vsque, ibi: *Et anni tui non deficient*, dicens de Christo ad literam, probans per eam æqualitatem filij ad patrem in potentia & duratione, vt dictum fuit ibidem, & tis apparet Apostoli processum intuenti, & secūdū hoc iste loquitur ad literam de tempore Christi. huic autē quantū ad hoc concordat Ra. Sa dicens, q. psal. iste loquitur ad literā de anxietate ppli Israel i hac captiuitate positi, & tis & desiderantis ab ea liberari per regem Messiam verum, & reædificaturum templum & ciuitatem, & sic secundum eum loquitur de tempore Christi, sed quod dicit venturum & templum materiale reædificaturū, falsum est. vt dictu

Materia psal.

MORALITER.

1 *Domine exau*. Psalmum istum literaliter exposui de populo Israel anxiato tēpore Antiochi illustris, & pro sua liberatione ad Deum clamante.

† M

clamor. Oratio creuit in clamorem. Veniat, non obstent [...]s quæ iniquis.

[...]f. Epimone per tres versus, idest crebra repetitio sen[...]tentiæ.

b *Quia defe.* Cas. Secunda pars in qua est flebilis oratio, [...]ua exponitur, [...]paupertas, quæ [...]tatio. Vnde cla[...]mam aperit: *Quia [de]fecerunt.*

c *[De]fecerunt sicut fu[mus d]ies mei.* Augu. [...] enim Adā dies [de]fiunt, virtus ani[mæ co]ntrahitur. M[...]se [...]ia [...]ū iudicem mo[...] potest.

d *[O]ssa mea sicut cre[mium] aruerunt.* Aug. [...]s, quorum fri[...]m sunt qui scā[dali]zantur. Tantum [...]ur bonus, quan[...]amat, vnde. *Quis [infirm]atur, & ego non [infir]mor? Quis scanda[liza]tur, & ego non v[ro]r?* Vel, fortitudo [...] recordatione peccatorum, quasi frixa cōtrahitur. Vel [...] te iudicij confrixa sunt ossa mea. Iam enim frigitur ho[...] dum timet se arsurum.

e *[Pe]rcussus sum vt fenum & aruit cor meum, quia.* Augu. Mor[...]tal factus. Fenum viret, sed percussum facile sentit iniu[...]ria. Sic caro hominis in lege Dei virens, ab eadem succisa [...]aret.

* Euthym.

* Euthy. Quemadmodum herba percussa tabescit, ita ego D[...] flagellis percussus, in corde meo contabui nulla cōsolatione inuenta, quæ flammam meam irrorando ac refrigerando mitigaret.

f *Oblitus sum comedere panem meum. A voce gemitus.* Cassiodor. Natura peccantium ostenditur, qa dum peccatum appetitur † contēplatio Dei non habetur.

Aug. Vel, oblitus a voce diaboli, vnde: *Os meū adhæsit carni:* Idest, ratio sensualitati consensit.

g *Mei.* Aug. Non illorum qui de terrenis, & nō de spiritualibus gemunt quos ille gemit, & sicut adhærēt ossa carni, sic fortes infirmis portādo eorū infirmitatem, vnde Apostolus. *Nos firmi debemus infirmitatē infirmiorum portare.*

h *Pellicano, nycti. pas.* Aug. Tres aues, tria loca ponit, vnus homo vel plures possunt habere personam trium auium. Tria loca, sunt tria genera hominū. Verus prædicator si venit inter eos vbi Christiani nō sunt, pellicanus est in solitudine. Si ad eos qui fuerūt & ceciderūt, tūc nycticorax est in parietinis, quia nec tenebras eorum deserit, sed vult eos lucrari. Si venit ad eos q crediderūt, nec ciciderūt, manentes in domo, sed tepide agentes, passer est in tecto.

Clamat F

a Aug. Repetitio in geminatione effectus petentis ostenditur. b ¶ Ecce oratio. Cas. respuis munus iniquorum, sed non pœnitentiam deuotorum.

& clamor meus ad te † veniat. † Non auertas faciem tuam a 1 2

a Pœnitente. Sed a peccato. b Aug. Quia in membris non vno tantum, sed omni tempore tribulatur. c Mihi humili.

a me, in quacumque die tribulor, inclina ad me aurem tuam. In 3 4 †

a Et. Aug. In omnibus fidelibus, & in omni tempore inuocat. b Aug. Quia iam non terram, sed cælum peto, cui desiderio dicit. Adhuc loquente te, dicam, ecce adsum, &c.

b quacunque die inuocauero te, † velociter exaudi me. † Quia † 5

a Propter elationem superbiæ. b Non lux, sed tempora vitæ. c Quę carnes portant, vel fortes qui infirmos, Animæ fortitudo. d Fasciculus de lignis aridis vel merges. Vel potius dicuntur illa parua frusta quæ remanent in sartagine. ¶ Alias, in frixorio confrixa sunt.

c defecerunt sicut fumus, dies mei, & ossa mea† sicut cremium 6

d a In Adam a quo propagata miseria. b Quia omnis caro fænum. c Sterilitate peccati. d Sed vnde hoc? quia panem, idest, præceptum quod Dedit, omisit. & bibit venenum serpentis, sed modo crucifixo domino redit commemoratio, & comedit panem qui de cœlo descendit.

e aruerūt. Percussus sum † vt fœnum, & aruit cor meū quia obli- 7 †

f a Custodire. b Verbum Dei. c ¶ Quapropter? quia oblitus. Nunc gemo non pro terrenis, sed pro æternis & pro alijs qui de terrenis gemunt, &c.

g tus sum† comedere panē meū. A voce gemitus mei, adhæsit 8 9

Alias ossa mea. a Auis est quæ in solitudine habitat.

h os meū carni meæ, Similis factus sum pellicano † solitudinis, 10

† Ne.

Iob. 19. c.

† 7. q. 1. c. aduersitas. § cum vero.

† sicut titio exusta sunt.

Rom. 15. a.

† qui habitat in solitudine.

Hominū tria genera innuūtur.

NICOLAVS DE LYRA.

[...]t dictū est supra psal. 86. Accipiendo igitur de dictis eius q[uo]d verum est, videtur mihi saluo meliori iudicio, qd psal. [...] ad literam loquitur de anxietate populi Israel cum desi[...]deo deprecantis pro aduentu Christi, quod maxime cōti[...]gi tempore Antiochi illustris, qui supra modum afflixit po[...]pu[lu]m Israel, vt habetur 1. & 2. Mach. & quanto plus affligeba[tu]r, tanto magis deprecabatur, pro aduentu saluatoris. Et [h]oc psal. iste in duas partes diuiditur, quia primo ponitu[r a]fflicti populi deprecatio, secundo ipsius per Christum [re]leuatio, ibi: *Tu autem domine in æternum permanes.* Prima in [...]s, quia primo ponitur populi petitio, & secūdo ad hoc al[...]tur rō, ibi. *Quia defecerunt sicut fumus dies mei.* Circa primū [...]di: Psalmista in persona populi anxiati: *Domine exaudi orationem meam.* Procedentem ex corde, quia oratio est ascensus mentis in Deum secundum Damascenum.

1 *[E]t clamor meus.* Procedens ex ore.

2 *[A]d te veniat.* Id est acceptus sit coram te.

3 *[N]on auertas faciem tuam a me.* Repellendo orationem meā, [sic]ut homo auertit faciem ab eo, quem non vult exaudire.

4 *[In] quacunque die tribulor, inclina ad me aurem tuam.* Loquitur [de] Deo ad modum hominis, qui inclinat aurem ad audien[dum] petitionem quam vult exaudire, & quia non solū petit [ex]auditionem, sed etiam exauditionis velocitatem propter [ma]gnitudinem tribulationis præsentis, ideo subditur: *Velociter exaudi me.*

Quia

5 *Quia defecerunt.* Hic consequenter pro dicta exauditione allegatur ratio, & primo ex facto, secundo ex verbo, ibi: *Tota die, &c.* Factum quod primo allegatur est pōdus tribulationis populi Iudaici tempore Antiochi, qui nitebatur totaliter destruere legem Dei, vt patet 1. Machab. & 2. & hoc est quod dicitur, *Quia defecerunt sicut fumus dies mei.* Id est, sunt propinqui defectui, nisi tu adiuues.

6 *Et ossa mea sicut cremium aruerunt.* Cremiū dicitur a cremo cremas, & est illud qd in patella remanet de frictione. Antiochus vero nolentes dimittere ritum Iudaicū faciebat frigi in sartaginibus, & cremari, vt habetur 2. Machab. 7.

7 *Percussus sum vt fenum.* Quia sicut fęnum ad ardorem solis desiccatur, sic populus Israel ex ardore tribulationis Antiochi pro magna parte deficiebat, aliqui per mortē, & aliqui p transitum ad ritum Gentilem, vt habetur 1. Machab. 1.

8 *Quia oblitus sum comedere panem meum.* Quia multi de populo fugerunt ad loca deserta, vbi non habebant panem ad comedendum, secundum quod dicitur 2. Machabe. 5. d. Iudas autem Machabæus secessit in desertum locum, ibique inter feras in montibus cum suis vitam agebat, & fœni cibo vescentes demorabantur.

9 *A voce gemitus mei, adhæsit os meum carni meæ.* Hic accipitur caro pro cute secundum quod dicit Hieron. & Hebræi, quia tam ex fame quam ex animi anxietate caro tabescebat, & sic cutis ossibus adhærebat.

10 *Similis factus sum.* Quia sicut dictum est, populus fugerat ad deserta.

Factus

MORALITER.

Moraliter autem potest exponi de quolibet vere pœnite[n]te, & ad Deum clamante pro liberatione sua per aduen[tum] gratiæ diuinæ. Et sic dicit: *Domine exaudi orationem meam.* [Cor]dis scilicet & oris, ideo subditur.

1 *[E]t clamor meus ad te veniat. Non auertas faciem tuam a me.* Pro peccatorum meorum enormitate.

4 *[I]n quacunque die tribulor.* Per veram contritionem.

† *[I]nclina ad me aurem tuam.* Exaudiendo meam petitionem.

† *[I]n quacunque die in.* Repetitio est eiusdem sententiæ pro [...]ori exauditione.

5 *[Q]uia defecerunt sicut fumus dies mei.* In vanis & malis operibus consumpti.

Et

6 *Et ossa mea sicut cremium.* Idest, vires animę quarum aptitudo ad bonum diminuitur per multiplicationem culpæ.

7 *Percussus sum vt fenum.* Quod arescit tempore ardoris, sic ergo feruore tentationis.

† *Et aruit cor meum.* Defectu deuotionis.

8 *Quia oblitus sum comedere panem meum.* Idest, sacræ scripturę studium, & sumere deuotē eucharistiæ sacramentum. Et quoniam ex hoc appetitus carnis incenditur, & sic ratio debilitatur, & a carne premitur, ideo subditur.

9 *A voce gemitus mei adhæsit os meum carni meæ.* Idest, ratio consensit sensualitati.

10 *Similis factus sum pellicano.* Cuius pullos serpens occidit, & similiter diabolus bonum opus interimit.

Sicut

G Clamat eis qui sub tecto.i.sub carne torpent, cum ille super
A carnem. *Vnde qui in tecto, non descendat tollere aliquid*, Et alibi. *Quod in aure audis, prædicate super tecta*. Vel, per has aues Christus accipitur. Pellicanus dr (etsi nō certum sit) rostro pullos suos occidere, & triduo lugere: tunc rostro sanguinem suum super eos fundere, vñ illi reuiuiscūt, sic Christus occidit vt Paulū persecutorem, & suo sanguine viuificat iuxta illud. *Ego occidam, & ego viuere faciam percutiam & sanabo*. In solitudine, quia solus de virgine natus. Post natiuitatem vero venit ad parietinas, id est, ad
B passionem, vbi a ruinis occiditur, idest, Iudæis, sed & eos amat, dicens. *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt*. Tunc fuit quasi nycticorax in parietinis. Sed quia ibi dormierat, vigilauit in resurrectione, & volando in cælum factus est passer singularis in tecto, idest cælo, vbi interpellat pro nobis. vel diuersa genera pœnitentium notat per has aues. Pellicano aui nimiæ maciei & solivagæ comparantur eremitæ. Nicticorax qui a publico remotus, dum alij nocte huius seculi dormiunt, vigilat, & sibi quærit escas mentis. Qui si non inter homines, extra est in alto, dicens eis qui in nocte dormiunt.

† nycticorax in parietinis, seu bubo solitudinum.

Deut.32.f.

† 1.di.c.si quis diaconus.

Luce.23.e.

† elisisti.

† relat

Vel, passer sagax ad alta virtutū fugit, vbi tutus a laqueis. Qui solitarius vel vnicus, propter charitatē (quem ex multis vnum facit) est in tecto, vel ædificio propter altitudinem fidei, vt non descendat aliquid tollere de domo, id est, carne.

Similis factus sum pellicano solitario. * Euthymius. Fugiens nimirum multitudinis conuersationē & solitudinem quærens. Est autem pellicanus animal quoddam quod solitudine delectatur.

Factus sum sicut nycticorax &c. * Euthymius. Hoc animal
C natura timidissimum est, atque ideo vndecunque fugiens in domorum ruinis commoratur. Ego, inquit, veluti nycticorax in desertis ac solitarijs locis versor. Aiūt nicticoracem domicilijs seu tugurijs degere, ac nocte clamare præ formidine atque ideo hoc nomine a Græcis appellatur quod nocte clamet, nō secus igitur de nocte ad Deum se clamacit, dum hostium incursum reformidat.

a Vigil & teter coruus noctis.
a factus sum sicut nycticorax in domicilio. Vigilaui, & factus 1
a Alias, vnicus. Alias, singularis. b Quasi occido & viuifico, ideo. c Quia peccatores membra facio. ¶Dicentes. Quare magister vester manducat cum publicanis & peccatoribus. 2 3
b sum sicut passer solitarius in tecto. Tota die exprobrabant 4
a Dum cum eis fruerer seculari vita. b Ore palam, sed ficte. c Conspirabant.
mihi inimici mei, & qui laudabāt me, aduersum me iurabāt 5
a Quare? b Quia hæc genera hominum in membris habere volui. c ¶Etsi hoc ad literam, magis tamen de calice domini, quem lachrymæ faciunt dulciorem. 6
c d † quia cinerem tanquā panem manducabam, † poculū meū 7
a Vnde hoc. b Quæ in Adam, cum qua nati sumus. Vnde Fuimus & nos natura filij iræ. c ¶Quam merui actualiter peccando. 8
e cum fletu miscebam. A facie iræ indignationis tuæ, quia ele 9
f a ¶ In honorem faciendo ad imaginem tuam qua omnia animalia superamus, grauius allisisti, nihil enim habet hanc miseriam peccati & gehennæ, nisi homo b Obscuri & vani. c Quasi inutiles pereunt. 10
g uans † allisisti me. Dies mei sicut vmbra, declinauerunt. 11
Sine rore gratiæ. Hoc ego iusto iudicio tuo patior, sed. a Viges vt liberes, qui viguisti vt me humiliares. b ¶Temporalem saluet æternus.
h & ego † sicut fœnum, arui. Tu † autem domine in æternum 12
13

a *Domicilio*. Au... parietinis, qu... go dicuntur ... vbi parietes ... ne tecto, vbi ... nycticorax auis ... noctem amat.
b *Tota die*. ... in persona ... accipi potest ... cat, ita frigor... lijs, & gemo... cumulum mal... *die expro.mi.* ... quos aliter ... dere, arte quad... bolus vult de... facit irrideri ... tesquasi iuren... rū detestation... sores, qui laud... dum cum eis seculares erant, quia cinerem, id est, tel... peccatorum, quia etiam tenuia peccata, idest leuia pe... tentiam sunt consumenda, vel in deiectione reficiebat... placebat mihi.
c *Cinerem*. Augu. Per cinerem & fletum pœnitentes si... cantur. Cinis enim & cilicium sunt arma pœnitentium...
d *Poculum*. Cas. temporalem iucunditatem. Vel de... patriæ pro dilatione lachrymis miscui, vel potum ... rum quæ antiqua recolunt.
e *A facie ira*. Cas. Ira vltio, indignatio motio animi q... dignamur etiam filijs. Ira dicitur impetus in punie... quæ in Deum non cadunt. Sed est anthropopatos.
f *Ira*. Vnde & dominus ait: *Ira Dei manet super eos, qui n... dunt*. Non ait, veniet, sed manet, quia non tollitur in q... tus est.
g *Dies mei sicut vmbra declinauerunt*. Quia ego a vero d... clinaui, similes mihi sunt declinantes dies mei.
h *Tu autem, &c*. Cassio. Tertia pars vbi ostenditur cer... impet...

NICOLAVS DE LYRA.

1 Factus sum sicut nicticorax. *Quæ non apparet de die nec clamat: sic multi de populo absconditi in locis occultis non audebant de die comparere, nec etiam aliquem strepitum emittere, ne deprehenderentur*.
2 Vigila. *Non potens dormire præ anxietate animi*.
3 Et factus sum. *Fugitiui enim non vadunt vniti, sed magis dispersi, & quilibet abscondit se vbi potest*.
4 Tota die. *Hic consequenter allegatur ratio exauditionis ex verbis iniuriosis, & improperiosis, quæ satellites Antiochi proferebant contra Deum & populum, & hoc est quod dicitur*. Tota die exprobrabant. *Et plus affligebatur populus ex blasphemiis contra Deum quam contra seipsum*.
5 Qui lauda.me. *Scilicet, derisoriè sicut homini timido aliquando dicitur: Ecce homo magnæ constantiæ, & tale improperium per oppositum irrogatum magis solet pungere*.
6 Aduersum me iu. *i. iurantes execrando sibi malum ponebāt me, tanquam exemplum dicentes: Si non fecero hæc, ita male accidat mihi sicut populo Iudæorum, & quod sensus sit iste, ostendit translatio Hieron. quæ sic habet*. Exultātes mihi per me iurabant. *Exultātes mihi, id est, deridentes me modo prædicto*. Per me iurabant, *execrationis iuramento, ponentes miseriam meam pro exemplo, quæ magis exprimitur, cum subditur*.
7 Quia cinerem tanquam panem. *Modicum habens ... eam decoquens in cineribus, & sic cineres erant admisti in p...*
8 Et poculum meum. *Idest, lachrymæ fluebant de oculis ... dolore, ita quod cadebāt in scypho vel in vase, in quo debebam ... Et quia ista miseria contigit populo ex Dei permissione propter ... ta populi commissa, ideo subditur*.
9 A facie iræ. *Idest, vindicta tuæ, secundum quod dicitur 1...* 1.g. Et facta est ira magna super populum valde.
10 Quia eleuans. *Idest, grauiter, sicut grauius alliditur qui deijcitur. Potest etiam dici, quod Iudæi fuerant eleuati tempore ... et Mardochæi, vt habetur in libro Esther, & hoc tempore mo... Persarum, cui successit regnum Græcorum de quo exiuit radix ... ti Antiochus illustris 1. Mach.1. & iste grauius afflixit Iuda... aliquis præcedentium regum*.
11 Dies mei sicut. *i. quasi ad nihilum redacti sunt sicut ...*
12 Et ego sicut. *i. præ feruore tantæ tribulationis quasi de...*
13 Tu autem do. *Hic consequenter describitur populi co... per aduentum Christi, quæ hic per Psalmistam prædicitur, & ... Christum postea fuit impleta. Et diuiditur residuum huius psal. ... partes, quia primo describitur ecclesiæ promotio per aduentum ... secundo futura tribulatio tēpore Antichristi, ibi: Rñdet ei.*

MORALITER.

1 *Sicut nycticorax in domicilio*. Idest, mundus factus sum ex peccato. Nycticorax enim est auis immunda secundum legem. Sed quia pœnitēs peccatum suum cognoscit, subditur.
2 *Vigilaui*. Per cognitionem peccati.
3 *Et factus sum*. Auolans a peccatorum consortio, quod proprie fit religionem intrando, ideo subditur.
4 *Tota die exprobrabant, &c*. Secundum spiritum detestantis religionis statum.
5 *Et qui lau.me*. Dum essem cum eis in insolentijs.
6 *Aduer*. Idest, conspirabant ad me retrahendum.
7 *Quia ci*. Allegātes asperitatem victus mihi impossi...
9 *A facie iræ indi*. Idest, talem asperitatem sustinebā, ... uiorem incurrerem in purgatorio, vel in inferno, p... peccatorum meorum grauitatem, ideo subditur.
10 *Quia eleuans al.me*. Idest, allidi me permisisti, sicut ... de alto cadit, grauius conquassatur.
11 *Dies mei sicut vmbra, &c*. i. in peccatis consumpti...
13 *Tu au.do*. Post afflictionē pœnitentis, hic cōsequen... nitur subleuatio saluatoris, & primo ostēditur eius p...

Aduer.

a ¶Quia non obliuisceris nostri. ¶Memoria qua memor nostri es. b ¶Promissionem habemus vitæ quæ nunc est & futuræ. Præsentis. c ¶Futuram.

permanes, & † memoriale tuum in generatione & genera- 1

a ¶Nam. b ¶Ad regnandum. ¶Qui quasi dormiens di tuleras. c ¶Prius, idest Iudææ: vnde apostoli & alij fratres. d ¶De quo, Cum venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum de muliere, factum sub lege.

tionem. Tu exurgens misereberis Sion, quia tēpus miseren- 2

a Acceptabile. b Et vere misereberis. c Apostolis.

a di eius, † quia venit tempus. Quoniam † placuerunt seruis 3 4

a ¶Prophetæ firmi placent. b ¶Sion. c Dum terreni mundantur. d Qui modo timere nesciunt. ¶Sed non tantum in Sion, veniet & alius paries de gentibus.

b tuis lapides eius, & terræ eius miserebuntur. Et timebunt 5 6

¶Maiorem sua.

gentes nomen tuum domine, & omnes reges terræ gloriam 7 8

a Ideo. b Hoc modo agitur. c Tandem, quod non modo. In ædificata. d Alias, maiestate.

c tuam. † Quia † ædificauit dominus sion, & videbitur in glo- 9 10 11

a Aedificabitur, quia. b Qui spiritu pleni orabant, vt veniret. c Hoc est respicere Dei, quod non spernere. 12

d ria sua. Respexit in orationem † humilium, & non spreuit 13

a Firmiter teneantur, vel habeantur. b Quod reparatio per Christum, destructio per Adam. c Ad opus generationis nouæ, d Vnde si qua in Christo noua generatio est, vetera transierunt. Ecce noua facta sunt omnia, Apoc. 12. b.

e † precē eorū. Scribantur hæc in † gñatione altera, & popu- 14 15 16
f

impetrandi veniam. Iam consurgit lapsus ad prophetādum, iam pœnitens caput releuat.

Augustinus. Memoriale promissum memorabile, de te reparatio nostra, quia tu nostri, vel nos memores tui.

a ...it tempus. Augustin. Quia omnia ordine voluit Deus fieri, & tempus ad hoc disposuit, vbi opportunitas aptè ordinat est.

b Lapides eius. Augustinus. Sunt lapides in Sion, sunt & non lapides. Lapides placēre seruis, & ipsi serui terræ miserentur. Lapides sunt, prophetæ, ibi præmissa est prædictio, inde sumptū est angelicum officium. Serui ergo, id est, apostoli agnoscūt in lapidibus eloquia Dei & de terra formā imaginem Dei, cū terreni mundantur, quorum miserentur: sicut ergo de puluere formatus est homo, ita de puluere ruderum parietinarū Dei imago reformatur. Inde est, quod misso spiritusancto multi eorum crediderunt, qui dominum crucifixerunt.

d Et timebunt gentes nomen tuum domine. * Basilius & Theodoretus. Nam videntes nostram reuersionem, ciuitatisque instaurationem ij qui nostras afflictiones cōspexere & Reges & principes & subditi tuā admirabuntur potentiā & timentes, te solum esse Deum credent. hoc quidem factū finitimi admirati sunt, sed tantū abfuit, vt crederent Deo vniuersitatis, ēt vt ipsi eodem tempore bellum intulerint. Ceterū hoc in loco sermo diuinus, omnium gentium, & regum conuersionē præcinit: quarum rerum alias quidē iā perfectas videmus alias vero futuras esse speramus, inquit, enim diuinus Apostolus, Nondum enim illi omnia subiecta videmus, veruntamen docuit omne genu ipsi flectendum esse, cęlestium, terrestrium & infernorū.

D

Philip. 2.

† beneplacitū habuerūt serui tui in

c *In gloria.* Augustin. Qui primo visus est in infirmitate in illa Sion, vnde: *Vidimus eum non habentem speciem neque decorem.*

E

Esa. 53. a.

d *Orationem.* Hoc agitur in ædificatione Sion, orant, gemunt, ædificantes qui sunt vnus pauper & pauperes multi, vnde in titulo singulariter, hic pluraliter. Sed vnus dicitur propter veritatem pacis ecclesiæ, multi propter latitudinem.

† generationē alterā, seu posteram.

e *Scribantur hæc.* Cas. Qui supra pœnitentia sordebat, iam honore prophetę decoratus præcipit hęc quę dixit testimonio scripturę firmari, vt ætas futura discat.

f *In generatio.* Aug. Hęc qñ scribebantur, non sic proderant generationi veteris testamenti, prosunt alteri, idest, nouæ.

F

Quia

NICOLAVS DE LYRA.

* ...*ta præsentis cessatio in fine mundi, ibi.* Initio tu dñe. *Prima in duas quia primo describitur ecclesiæ promotio, secundo ex hoc concluditur gratiarum actio, ibi.* Scribantur hæc. *Prima in duas, quia primo ponitur ecclesiæ promotio per Christum immediate, secundo mediātibus apostolis, ibi.* Quoniam placuerunt.

Circa primum sciendum, quod Christus ratione deitatis permanet in æternum, & hanc veritatē confessi fuerunt Iudæi, Io. 12. e. dicentes. Nos audiuimus ex lege quia Christus manet in æternum, et sic per suā æternam potentiam mutat tempora & ætates, transfert regna atque constituit, Dan. 2. c. & sic aliquando de tribulationibus releuat ad prosperitatē, & econuerso deijcit secundum voluntatem suam, & hoc est quod dicitur. Tu autem do. in æter. *i. stabiliter, & quia stabilis manens dat cuncta moueri, vt dicitur 2. de consolatione, ideo subditur.*

1 Et memoriale. *Quia vno intuitu videt successionem omniū generationum, & subditur consolatio Iudæorum Christum expectantium.*

2 Tu exurgens. *Videtur enim hominibus iacere, quando non præbet eis auxilium, & per oppositum surgere quando præbet.* 3 Misere. *i. populi colentis Deum in Sion, de quorū numero erat S. Symeon, Luc. 2. d. propter quod responsum accepit a spiritusancto non visurū se mortem si prius videret Christum domini, quem omnes etiam alij iusti expectabant, quod fuit adimpletum quando ibi in templo fuit oblatus, quod erat in monte Sion, & quando ibi prædicauit & miracula fecit, & quando in cænaculo Sion super apostolos spiritumsanctum misit, secundum quod dicit Hieron. in epistola ad Paulinum de omnibus sacræ scripturæ libris, & tunc fuit adimpleta prophetia Zac. 9. b.* Exulta satis filia Siō, iubila filia Ierusalē, ecce rex tuus venit tibi iustus & saluator, & ipse pauper. *Secundum quod allegat Matt. 21. a. & per hoc quod dicitur hic pauper, manifeste patet quod consolatio populi de aduentu Christi non erat intelligenda per exhibitionem bonorum temporalium sed spiritualium, quæ tanto meliora sunt, quanto quæ sunt animæ corporalibus præferuntur.* 4 Quia tem. *Secundum quod erat dictum per prophetas, & maxime Dan. 9. vbi aduentus Christi sub certis hebdomadibus annorum diffinitur.*

5 Quia ve. *Hoc reduplicatur ad maiorem assertionem.*

Quo.

6 Quo. pla. *Hic consequenter ponitur promotio ecclesiæ quæ facta est per Christum mediantib. apostolis qui prædicauerunt fidem Christi primo in Ierusalem & Iudæa, vt habetur in Act. apost. ideo subditur.* Quo. pla. *i. apostolis.* 7 Lapi. *i. fideles de Iudæis conuersi, qui fuerunt primi lapides in ædificio spirituali ecclesiæ positi, sicut prædictum fuerat Zach. 9. d. post verba supra præmissa de aduentu Christi.* Et saluabit eos dñs Deus eorū in die illa, vt gregem populi sui, quia lapides sancti eleuabuntur super terram eius.

8 Et ter. *i. Iudæa, in qua primo apostoli prædicauerunt & multa miracula fecerunt, Act. 2. g.* Multa quoque prodigia & signa per apostolos in Ierusalem fiebāt, & ibi. *subditur.* Omnes etiā qui credebant erant pariter, & habebant oia communia, possessiones quoque, & substantias vendebant, & diuidebant omnia omnibus, prout vnicuiq; opus erat, & ideo lapides isti super terram eleuati per contemptum temporalium apostolis merito placuerunt.

9 Et ti. *Quia fides Christi per apostolos aliosque discipulos diffusa est ad gentes per alias orbis partes.* 10 Et om. *Quia non solum vulgares receperunt fidem Christi, sed etiam principes maximi, vt patet impletum in pluribus regnis terrarum, & in omnibus implebitur ante finem mundi.* 11 Quia ędi *i. ecclesiam quæ merito Sion vocatur, quia ibi incepit per Christum oblationem prædicationem, miraculorū operationem, & spiritussancti missionem, vt supra dictum est.*

12 Et vi. *Ibi enim manifestauit gloriam suæ resurrectionis apostolis, & etiam ascensionis, quia de monte oliueti ascendit, qui est iuxta Ierusalem, Act. 1.* 13 Respe. *Adimplendo petitionem illorum qui humiliter & deuote petebant eius aduentum.* 14 Scriban. *Hic consequenter concluditur gratiarum actio, quia tantum beneficium non est dandum obliuioni, & ideo dicit.* Scribam. *Quia scriptura deseruit memoriæ.* 15 In gene. *i. vt generationes sequentes habeant de hoc notitiam, & sic factum est per euangelistas, & apostolos qui doctrinam Christi & opera descripserunt, vt fideles populi assurgerent ad laudem Christi, ideo subditur.*

16 Et po. *i. populus Christianus qui creatur per baptismum per quē constituitur in esse gratiæ, quæ creatur in anima.*

Quia

MORALITER.

† a hoc faciēdū, cum dr. *Tu au.* Ex quo patet æternitas suæ potentiæ. 2 *Tu exur.* Potes facere per teipsum quicquid placet voluntati tuæ. 3 *Miseré.* i. ecclesiæ ex peccatorib. pęnitētibus plurimum collectæ. 4 *Quia tē.* Durat supple, vsq; ad tēpus iudicij. 6 *Quo pla.* i. angelis. 7 *Lapi.* i. ecclesiæ q sunt pęnitentes Lu. 15. b. Gaudiū est angelis Dei sup vno peccatore penitētiā agēte. 8 *Et ter.* i. ecclesiæ procurātes eius pmotionē in bonū. 9 *Et ti.* Sicut videmus impletū per earū cōuersione ad Deū. 10 *Et omnes re.* In ꝯuersione Cōstantini, cui oēs reges erant subiecti. 11 *Quia æd.* Tunc enim ædificatæ fuerūt multæ ecclesiæ, & apparuit gloria ecclesię.

13 *Respexit in o.* Idest, Christianorum prius abiectorum.

14 *Scribantur.* Vt de tantis beneficijs posteri laudent Deum.

Quia

A a *Quia pro.* Aug. Poſt gemitus dolentis, iam ſunt verba conſolationũ, iã gaudet pauper. Et quia ſupra dixit: Aedificauit dominus Sion. Et item: *Scribantur hæc.* Modo vtrunque declarat, quaſi hoc eſt quod dixi ſcribendum. *Quia proſpexit.*
b *Proſpexit.* Vt præterita dicit, quæ erant futura.

c *Compedito.* Auguſtinus. Timor Dei, compedes ſunt, in quibus gemunt ad impetrandam miſericordiam, de quibus dicit ſcriptura. Audi filij & excipe ſententiam meam, & ne abijcias conſilium meum, & infer pedẽ tuũ in compedes illius, & in torquem
B illius collum tuum, & erunt tibi compedes eius in protectione fortitudinis, & torques illius in ſtolam gloriæ, quas ſoluunt qui martyres occidunt, & ſolutis vertuntur in gloriam.

a ¶ Aug. Noua creatura in Chriſto, non qui creatus eſt. b ¶ Qui ſibi ſubuenit. c ¶ Miſertus eſt. d ¶ Non ſpreuit. Quia proſpe. de ex. ſan ſuo. Et vt arctius teneantur, præmittit: Scribantur. Vt ad humiles veniret humilis, & ſic ædifica. Sion.

a lus qui creabitur, laudabit dominum. † Quia proſpexit de 1
a ¶ Euidentius aperit.
b † excelſo ſancto ſuo, dominus de cœlo in terram † aſpexit.
a ¶ Ad quid proſpexit? b ¶ Sanctorum qui ſunt compediti timore Dei & diſciplina eius. Peccatis vel mortalitate. Timore & diſciplina. c ¶ Dirupiſti vin. &c. Ideſt nos
c Vt audiret gemitus † compeditorum, † vt ſolueret filios in- 2
a ¶ Alias mortificatorum. b ¶ Aug. Iam quod non licuit, dum interficerentur compediti. 3
c ¶ In eccleſia. d ¶ Laudem de Dei eſſentia. Secundum opera.
d teremptorum. Vt † annuntient in Sion nomen domini, & 4
a ¶ In eccleſia. b ¶ Ita annuntient. Quod fit ſanguine mortificatorum, & compeditorum gemitibus qui auditi ſunt.
laudem eius in Ieruſalem. In conueniendo populos in 5
a ¶ Fidei & morum. b ¶ Terrarum. c ¶ Gratulando, obſequendo. d ¶ Chriſto. 6
e ¶ Vbi. Non in ſe, ideſt, ex ſuis meritis, de ſe enim non eſſet vox niſi peccati.
e vnum, & † reges vt ſeruiant domino. Reſpondit ei in via 7
a ¶ Conſtantiæ. b ¶ Ideſt, hoc breue tempus totius ſeculi fac attendere. 8
f † virtutis ſuæ: † paucitatem dierum meorum † nuntia 9
a Et in toto eo exiguo non deſinam. Mei exigui: Sed. 10
g h mihi. Ne reuoces me in dimidio dierum meorum, in 11
12

† ex alto
† vinculatorũ
† annuntietur
† regna
† exiguitatem
† fortitudinis

Caſs. Compediti ſancti qui legalibus vinculis aſtricti, nõ ſunt vſi noua libertate, qui orabant vt Deus mundũ a peccatis ſolueret, & filios eorum qui fraude diaboli perempti ſũt a paternis erroribus liberaret. *Vt ſic annuntient.* Prædixit futura in Sion, hoc factum eſt dum ibi primum loquebantur varijs linguis apoſtoli magnalia Dei, vnde in generalem eccleſiam concurrit ſermo eorum.
d *Vt ſolueret filios.* Aug. Nos autem ſumus filij illorum mortificatorum, qui ſoluimur a nodis peccatorum & vinculis cupiditatum.
e *Reſpondit ei in via virtutis ſuæ.* Caſſiodorus. Quarta pars
C vbi poſt certitudinem veniæ dicit, quòd de ſua breuitate ad æternitatem tranſeat.

Auguſtinus. *Reſpondit.* Quia. Dico, vt annuntient nomen domini, & laudem eius in Ieruſalem. Et reſpondit ei d[omi]no, ſcilicet, laus vel Ieruſalem. Laus, quando ei gratias [agunt] vocati ab illo, dum credunt vel bene viuunt. Vel [Ieru]ſalem, non il[la re]proba quæ oc[cidit] prophetas, ſe[d illa] quæ multos [filios] parit, vocat, [ad re]ſpondet, non [con]temnit, ſed fru[ctum] reddit.

Auguſtinus *Reſpondit ei.* Ideſt [cre]dit reſurrexiſſe [Chri]ſtum. Sed qui [pre]uidet quoſdam [di]cturos, fuit qu[idem] quondam ec[cleſia] congregans o[mnes] in vnum, ſed [non] finit.
f *Paucitatẽ,* i[n] *dierum meorum* ... æternitatem ill[am] vbi ero, ſed te[mpo]rales dies qu[os] ero in hoc ſeculo.

g *Nuntia mihi.* Propter illos qui dicunt, iam no[n eſt] eccleſiam. Non vacat vox iſta, non eſt inanis p[...] ipſa enim via, ideſt, Chriſtus ſic annuntiauit. [...] ſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi. Totum [tem]pus vſque ad finem eſt illa exiguitas dierum, quia [...] quod finitur exiguum eſt, vt inde tranſeatur in æter[nitatem]. *Nuntia.* Et.
h *Ne reuoces me in dimidio dierum meorum.* Non ſic fiat [ſicut hæ]retici dicũt, vſq; in finem ſeculi perduc me. nõ in di[midio] dierũ meorũ reuoca, ſed pfice mihi exiguos dies vſq; [in finem] ſeculi, vt poſt dies æternos. Cur autẽ de exiguitate qu[...]

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quia proſpexit de excelſo, &c.* Tunc enim proprie terrã proſpexit oculis ſuæ miſericordię, quando viſitauit nos oriens ex alto in ſua incarnatione.
2 *Vt au. ge.* Ideſt, peccatorũ, qui a diabolo tenebantur compediti conſuetudine peccandi.
3 *Vt ſolueret filios interemptorum.* A vinculis ignorantiæ, & infidelitatis.
4 *Vt annuntient in Sion nomen domini, & laudem eius in Ieruſalem.* Ideſt, in eccleſia quæ nomine Sion, & Ieruſalem deſignatur ſecundũ quod dicit Apoſtolus ad Hebr. 12. f. *Acceſsiſtis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis Ieruſalem cęleſtem, &c.* In qua fideles annuntiant nomen domini, eius fidem libere cõfitendo, & prędicãdo & laudes ei debitas exhibẽdo.
5 *In conueniendo populos.* Per diuerſas orbis partes diſperſos.
6 *In vnum.* Ideſt, in vnitatem fidei per charitatem formatę. Et quia non ſolum vulgares venerunt ad vnitatem fidei, ſed etiam principes, ideo ſubditur: *Et reges, vt ſeruiant domino.*
7 *Reſpon.* Hic conſequenter deſcribitur tribulatio fidelium tempore Antichriſti quæ erit acerbiſsima, tamen breuis in tempore, ſecundum quod dicitur Mat. 24. b. *Erit enim tribulatio magna qualis nunquã fuit ab initio mundi vſque modo neq; [fiet], & niſi abbreuiati fuiſſent dies illi, non fieret ſalua omnis ca[ro, ſed] propter electos breuiabuntur:* Et hæc breuitas petitur hic [in per]ſona eccleſię tunc tribulandę, cum dicitur. *Reſpondit* [Id]eſt, eccleſia ipſi Chriſto, & loquitur de futuro per m[odum] prętériti propter certitudinem prophetię.
8 *In via virtutis ſuæ.* Ideſt, patientię quæ tunc erit m[axime] neceſſaria.
9 *Paucitatem dierum meorum.* Ideſt, dierum afflictioni[s me]ę.
10 *Nuntia mihi.* Vt ex breuitate valeam aliqualiter c[onfor]tari. Litera Hebraica, & Hieronymi planior eſt, quę [ha]bet. *Afflixit in via,* ſcilicet, huius vitæ. Fortitudinem [meam], quia tunc fortes in fide ſupra modum affligentur. *A[breuia]bit dies meos.* Ideſt, dies afflictionis meę propter elec[to]s, vt prędictum eſt. Et quia tunc tanta erit tribulatio, quod [vide]bitur aliquibus de eccleſia, quod fides catholica debe[ret tota]liter deficere, ideo ſubditur in perſona eccleſię.
11 *Ne reuoces me.* Totaliter auferendo de pręſenti vi[ta].
12 *In dimidio dierum meorum.* Ideſt ante mundi term[inum], quod eſt tempus ſtatutum durationis eccleſię militan[tis, ſe]cundum quod dicit ſaluator Matth. vl. d. *Et ecce ego vo[biſcum] ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi.*

MORALITER.

1 *Quia proſ.* Scilicet, oculo ſuę miſericordię.
2 *Vt au. ge. con.* Ideſt, pęnitentium prius conſtrictorum retibus peccatorum.
3 *Vt ſolueret filios.* Ideſt, opera meritoria quę per peccatum erant mortificata, & reuiuiſcunt gratia recuperata.
4 *Vt annuntient in Sion nomen domini.* Ideſt, in eccleſia nominibus Sion & Ieruſalem ſignificata.
5 *In conueniendo populos in vnum.* Ideſt, ad conueniendũ magnos, mediocres, & paruos in eccleſiaſticam vnitatẽ, de qua Epheſiorum quarto. b. *Vnus Deus, vna fides, vnum baptiſma.* *Reſpondit*
7 *Reſpondit ei.* Hic deſcribitur profectus peccatoris p[er pę]nitentiam reuerſi, cum dicitur. *Reſpondit ei.* Scilicet pe[ccator] domino.
8 *In via virtutis ſuæ.* Ideſt, reuerſus ad viã virtutis, & [...]
9 *Paucitatem dierum meorum nuntia mihi.* Ad ipſos ad[...] Nam qui addit ad pręterita, oſtendit & nuntiat ea fu[...] ca, hoc autem dicit peccator reuerſus deſiderans rec[upera]re amiſſa pręterito tempore.
11 *Ne reuoces me.* A pręſenti vita.
12 *In dimidio dierum meorum.* Ideſt, ante naturalem v[itæ ter]minum. Et ad hoc inducit rationem, dicens.

...ia *in generatione, & generationem sunt anni tui*, id est, quia li-
...illi dies vsque in finem seculi durent, tamen exigui sunt
...omparatione tuorũ qui non mutantur, quia æterni sunt.
...l, ne sinas me reuocari à cursu cęlestium vt hæream curæ
...oralium, quin hos dimidios & futuros dies continuem.
...l dies dicit quos in
...o in præsenti agit
...sanctus, in quibus
...etur præmium vi
... Dies enim habet
...eos hic in luce bo
...vitæ agit: sed non
...t nisi dimidij, si nõ
...lantur æterni.
...n via virtutis. Aug.
...fide qua resurrexis
...credit Christum.
...virtutis fuit, Chri
...; post resurrectio-
...n, cum iam non in
...nus sed fortis in cę
...vocat ecclesiam.
...s fidei est, non
...a credit mortuum, quod & paganus credit, sed glorifi-
...um.

Vel breuiter diffinitur religio Christiana, cum dicitur via
virtutis.

Vel in generatione generationum. Est generatio genera
...ionum quæ non transit collecta de omnibus, id est, sancti.
...lla erunt anni domini, qui non transeunt, id est, æterni-
...Dei, quæ est ipsa substantia Dei nihil habens mutabile.

Initio tu domine. Quasi ne reuoces, quia ad æternitatẽ ten-
...quam exponit, dicens: *Initio tu domine terram.*

Ipsi peribunt. August. Ipsi cęli peribunt de proximis ter-
...hoc constat: vnde & Petrus: Terra autem, & cœli qui
...nc sunt, eodem verbo, repositi sunt, igni reseruandi. De
...perioribus non est certum, sed si manent non in se, sed in
...eo manent.

c *Tu autem permanes.* Aug. Sicut æternitatem eius ostendit D
creando omnia, sic manendo post mutata.

d *Et omnes.* vel omnia, quod non de angelis, sed de muta-
bilibus.

e *Sicut vestimentum.* secundũ corpus quod more vestis con-
sumitur. *Et omnes sicut vestimẽtũ veterascẽt, etc.*

Vel nunc: a Quia æternitate præcedit, omnia quæ fecit. Sine initio ante creaturas extitit.

a generatione & generationem anni tui. † Initio tu domine 1

a Verbo domini cœli firmati sunt: sed quod verbo fecit, hoc & manu, id est, virtute. 2
b Ad literam: vel Iusti: qui secundum vestimentum, id est, corpus peribunt, sed mutabuntur in melius. †

b c terram fundasti: & opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi 3 4

d peribunt, tu autem permanes, & † omnes sicut vestimen- †

a Mutata dicuntur, quia iam non corruptioni sicut ante subiacebunt.

e f tum veterascent. Et sicut opertorium mutabis eos, & muta- 5 6

a Qui dixisti: Ego sum qui sum. b Immutabilis, & omnipotens. c Licet omnia ex te & per te & in te, non sunt tamen quod ipse es. Etiam.

g buntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient: 7

h Opera sine quibus nemo intrat. In tuis annis. 8

i Filij seruorum tuorum † habitabunt, & semen eorum † in 9 10

In æternum. 11

k seculum dirigetur.

✲ Basil. & Theodo. Symmachus autẽ sic. Et omnes sicut vestimentum senescẽt, & sicut amictum muta bis eos & mutabũtur. Omnia enim quæ cernuntur, senescent, vestimentorumque vetustatem imitabũtur: Tu autem ipsa immutabilis & renouabis & immortalia pro mortalibus facies. Hoc & diuinus Apostolus inquit. Quoniam & ipsa

† In principio, seu pridem.
| omnis.
† coram te stabilietur.
Rom. 8. E

creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.

f *Et sicut opertorium.* Cœlos accipe, qui omnia operiunt, qui etiam mutabuntur.

g *Et anni.* Aug. Qui erunt in generatione generationum. Sed an ibi esse poterimus? vtique, quia filij seruorum.

h *Filij seruorum.* Aug. Vt filij intrauerunt terram promissionis, non patres, quod significat nouos populos intrare, non veteres. Intrauerunt tamen de illis patribus duo, scilicet, Iosue & Caleb: quia & in requiem veram intrant vnus & vnitas, Christus & ecclesia cum omni nouitate filiorum.

Filij. Hilaris conclusio filij prophetarum, & apostolorum nedum ipsi.

i *Semen.* opera vnde fructus æternus.

K *Dirigetur.* quia nihil tortum intrat.

GLOS- F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In generatione, & generationem.* quasi dicat, tu domine cu-
...duratio est æterna, potes faciliter hoc facere pro volun-
...te tua.

2 *Initio tu domine terram.* Hic consequenter describitur vitę
...æsentis cessatio, quæ erit in generali resurrectione. Mo-
...enim cœli ordinatur ad completionem numeri electo-
...& ideo ipso habito cessabit. & hoc est quod dicitur Apo-
...ypsis 10. b. Iurauit per viuẽtem in secula seculorum: quia
...pus amplius non erit. Et quia talia procedent ex potesta-
...& voluntate Dei, quæ vna est in patre, & filio & spiritu
...ẽto. ideo dicitur: *Initio tu domine terram fundasti.* id est, tu
...mine Iesu Christe fundasti terram initio, id est, principio
...poris: Et dicit *fundasti*, quia terra est centrum mundi.

3 *Et opera manuum tuarum sunt cęli.* & per ista duo intelligun-
...t omnes aliæ creaturæ.

4 *Ipsi peribunt tu autem permanes.* Sicut enim æternitas sequi-
...t omnimodam stabilitatem & immutabilitatem, ita tem-
...s motum, & mutationem. Solus autem Deus est omni-
...immutabilis: Cœli autẽ superiores sunt mutabiles quan-
...m ad situm, inferiores autem vt aer quantum ad alteratio-
...m. In omni autem mutatione est aliqua deperditio, quia
...at aliquid esse quod prius erat: & sic in fine mundi cęli
...ribunt, non quantum ad substantiam sed quantum ad ali-
quam dispositionem: quia corpora cęlestia cessabunt à motu locali, elemẽtaria a mutua actione & alteratione substantijs eorum remanentibus. ideo subditur.

5 *Et omnes sicut vestimentum.* à statu in quo sunt.

6 *Et sicut opertorium mutabis eos.* quia adueniente æstate vestis hyemalis mutatur: quia non est amplius necessaria, remanente tamen eius substantia: sic corpora cęlestia & elementaria mutabuntur a statu in quo sunt, qui non erit amplius necessarius completo numero electorum.

7 *Tu autem idem*, scilicet omnino immutabilis.

8 *Et anni tui, &c.* non est per hoc intelligendum, quod in æternitate quę est mensura durationis diuinæ sit aliqua successio, sed quia eam apprehendere non possumus, nec per consequens exprimere, nisi per comparationem ad tempus.

9 *Filij seruorum.* i. apostolorũ quos genuerũt per verbũ euãgelij ẜm quod dicit Apostolus. 1. Cor. 4. d. *In Christo Iesu per euangelium ego vos genui*, & isti sunt vere Christiani.

10 *Habitabunt.* s. æternaliter corã te post terminũ huius vitę.

11 *Et semen, &c.* quia semper actu & continuè in Deum ferentur. Moraliter potest exponi psalmus iste de quolibet vere pœnitente, qui de peccatis commissis affligitur per pœnitentiam, & Deum deprecatur vt ad se veniat per gratiam, & ipsum in aduersis stabiliat per patientiam, vt sic in termino vitæ pręsentis perueniat ad gloriam.

PSAL-

MORALITER.

1 *In generatione.* quia sunt æterni propter quod mei nihil
...nt, ad tuos comparati: ideo non sunt rescindendi.

2 *Initio.* scilicet ecclesiæ.

Tu domine terram fundasti. id est, actiuos bona terrena be-
...dispensantes.

Et opera manuum tuarum sunt cęli. id est, contemplatiui.

Ipsi peribunt. id est, a præsenti statu transibunt: nam actio non manebit in patria, nec contemplatio ęnigmatica.

† *Tu autem permanes.* omnino immobilis.

5 *Et omnes sicut vestimentum veterascent.* secundum statum in quo sunt, vt dictum est supra.

9 *Filij seruorum.* id est, imitatores apostolorum.

10 *Habitabunt.* tecum in æternum.

11 *Et semen eorum.* Repetitio est eiusdem sententiæ ad maiorem expressionem.

MORA-

ADDITIO.

In psal. 101. *Domine exaudi.* vbi dicitur in postil. Circa primum dicit Psalmista.

Clamor in scripturis sæpe significat affectum cordis, iuxta illud: *Verba mea auribus percipe domine, intellige clamorem meum.* vbi glo. Clamorem, id est affectum cordis. verba enim auribus percipiuntur. Clamor autem qui est affectus cordis intelligitur, quia quasi intus legitur, vnde in hoc loco cum dicit. *Exaudi orationem meam*, proprius intelligi debet de oratione vocali, quæ cadit sub auditu. Cum autem dicit. *Et clamor meus ad te veniat*, proprius habet intelligi de affectu cordis, qui sine vocis strepitu ad Deum venit, &c.

GLOSSA ORDINARIA.

A Beda. Post illas beati pauperis humillimas preces & pœnitentiæ gemitus explicatos, totus hic psalm. Dñi laude redundat & præcedentes lachrymas præconiorū gaudia sequūtur. Namque ipse Dauid, vt semper Christū cui laus dat̃ insinuat. Per totum quidē psalmum propheta loquitur. In prima parte propriam animamque suę benedicere Dominum & beneficiorum eius recordari. Secunda dicit quæ in Moysi præstiterit & religiosis fide [illegible], vt ipse intelligatur a sæculis semper fuisse munificus. Tertia ad angelos verba conuertit, vt rursusque sperati ac reliquas rationales creaturas mutat, vt Dominum iugiter laudibus occupentur.

† De con. d. a. c. [illegible]

† interiora mea [illegible] eius.

† De cond. a. c. [illegible]

PSAL. CII.

Benedic anima. August. Post preces pauperis præconia gaudētis.

Augu. Omnes qui in Christo, quasi vnus homo sunt, qui excitat & hortatur animam suam, vt benedicat dominum, volens diffinire cur benedicendus, ne quis ad hoc piger inueniatur. Clama voce si est homo qui audiat, sine voce, si non est qui audiat homo: quia audit Deus.

Cas. Per sua beneficia hortatur benedicere Deum.

Aug. Propheta in persona generalis iusti loquens secundum superiorem vim animæ, id est, rationem, exhortatur animam ad benedicendum, dicens.

b *Noli obliuisci*. Aug. Nō sit ante oculos delectatio peccati,

C sed damnatio & remissio Dei. cogita omnia mala tua, quia quot ea, tot bonæ retributiones Dei.

c *Retributiones*. August. Non tribuit omnes. Tribuit, [illegible] mala pro bonis, & retribuit ei Deus bona pro malis. T[illegible] cum me fecit: retribuit, cum iustificat.

d *Qui propitiatur*. Aug. Hoc agit in baptismi sacramen[illegible]

e *Qui sanat omnes infirmitates tuas*. [illegible] agit in vita [illegible] minis, dum con[illegible] scit caro aduersus [spiritum], vt si quę non mus faciamus qu[illegible] guores vetusta[illegible] die in diem cr[illegible] te nouitate sana[illegible] ex fide, quæ per [dile]ctionem operat[ur].

f *Qui redimit*. [illegible] tione vitam [illegible] hoc fit i vltima re[surr]ectione mortuo[rum].

g *Qui coronat*, [illegible] hoc fit in iudicio cū rex sederit in [throno] redditurus v[illegible] que s̃m opera [illegible] quis gloriabitur [illegible] bere gloriosum [illegible] & mūdum à pec[cato] ideo necessarium fuit cōmemorare illic miam & mise[rationes], vbi viderent sic reddi debita, vt nullus esset locus [illegible].

† languores tuos.

† satiat bonis os tuum.

Psalmus ipsi Dauid. CII.

a Christo fit hic psalmus. Vnde: Sacrificium lau. ho. Quod sibi, omnibus consulit.

a Benedic anima mea † domino, & om 1

a Omnis cogitatio, omnes vires, nulla discrepent. Nunquam dee[s]t qu[i] aud[i]at interiora, & ideo nunquam sileant. Iterat expressius. 2

nia † quæ intra me sunt nomini san- 3 4

a Repetitio ad exhortationem valet.

cto eius. Benedic anima mea domi- 5

a Vt semper benedicas. b Qui bona pro malis dedit. Hæ sunt retributiones. Remittendo eas.

no, et noli obliuisci oēs retributio- 6 7

nes eius. Qui propitiatur oībus iniquitatibus tuis, qui sa- 8

a Au[g. Infi]rm[itatem] [illegible] quia corpus infirmum & ex languore multa suggeruntur animæ: carnalia desideria [illegible] & quibus in capitur, sanat immunitates, nunc fouendo blandis nunc secando asperis.

b Aug. Inde sanat languores, quia redimet de corruptione, qua tanta est in corpore, vt aggrauet animam: sed innitetur cum induetur incorruptionem. Pretio sanguinis. Vel met.

nat omnes † infirmitates tuas Qui redimit de † interitu vitā 9

a Si viceris, quod non nisi ab eius misericordia. Iam incorruptum.

tuam, qui coronat te in misericordia & miserationib. Qui 10 11

a Aug. Post coronam non restat luctа in tua iuuentis, sed satiaris his quę hic desiderabas atque suspirabas.
b Quando non? hic vt nemo repleatur, sed semper [illegible], sed quando renouata erit iuuentus tua.

† replet in bonis desiderium tuum: renouabitur vt aquilę 12 13

h *Vt aquilæ iuuentus tua*. August. Similitudo tanta dat[ur] quanta potest esse de re mortali ad immortalitatem. [illegible] aquila dum senio grauatur, rostri immoderatione cre[scente] vnco nō posse os aperire & cibū capere, & inde langu[et], sed quodam naturali modo collidit ad petram rostru[m] & [ex]cutit onus rostri, & redit ad cibū, & oīa reparantur [illegible] iuuenis: sic & quod nos impedit comedere panem [illegible] petra aufert & excutit vetustatē. i. Christus: vt in eo re[illegible] mur quib. vetustas clausit os, oblitis māducare panē [illegible]

NICOLAVS DE LYRA.

PSALMVS CII.

Benedic anim. a. Huic psal. præmittitur talis titulus in Heb. & in translatione Hier. *Dauid*. nisi quòd præponitur litera lamech, ad designandum, q. est datiui casus: & vr̃ quod psal. iste sit quædam laus diuina ab ipso Dauid composita. Et secūdum hoc diuiditur in tres partes, quia primo Dauid ad Dei laudem excitat naturam humanam, secundo angelicam, ibi. *Dominus in cęlo*. tertio omnem creaturam, ibi. *Benedicite domino omnia*. Prima in tres, quia primo Dauid excitat se ad Dei laudem ex beneficijs à Deo sibi collatis singulariter. secundo ex beneficijs collatis populo Israel specialiter, ibi. *Faciens misericordias*: tertio oibus iustis generaliter, ibi. *Misericordia*. Circa primum dicit sic Dauid, se excitans ad Dei laudem.

Diuisio.

1 *Benedic*. Et accipitur hic benedictio confessionis. s. laudis diuinæ, qua minor benedicit maiori, & non pro benedictione consecrationis, qua fit econuerso. secundum quod dicit Apostolus Hebr. 7. b. Sine vlla contradictione, quod minus est a meliori benedicitur. Per hoc autem quod dicit.

2 *Anima mea*. Intelliguntur potentiæ animæ exteriores, vt visus, auditus, & sic de alijs.

3 *Et omnia*. supple benedicite.

4 *Nomini sancto eius*. Et per hoc intelliguntur omnes potentiæ interiores, scilicet intellectus, voluntas, phantasia, sensus communis, & appetitus sensitiuus: omnia enim ista diuinis laudibus debent applicari.

5 *Benedic anima*. exponatur sicut prius.

6 *Et noli obliuisci*. quia secundum quod dicit Seneca de beneficijs. Omniū ingratissimus est qui beneficij accepti [obli]tus est. Dauid autem à iuuentute à Deo magna bene[ficia] recepit, qui ex tunc leonem, vrsum, & Goliam gig[antem] interfecit: & cum iunior inter fratres esset in regem v[nctus] fuit per Samuelem.

7 *Qui propitiatur*. Dauid enim valde grauiter legitur [pec]casse in adulterio cum Bethsabee, & homicidio Vria[e &] numeratione populi. & tamen de istis obtinuit remi[ssionem] à Deo, vt habetur. 2. Reg. & vlt. & per consequens de minoribus peccatis. 8 *Qui sanat omnes infirmitates*. s. [spiri]tuales, vt dictum est, & etiam corporales: quia Dauid assuetus aliquando sustinuit plagas & graues ictus: de [qui]bus beneficio Dei fuit sanatus. 9 *Qui redimit, &c.* qu[ia] Saul fecit custodiri domum Dauid de nocte, vt inter[fice]tur mane, & fugiens saluatus est. 1. Reg. 19. Similiter [quan]do Saul & viri eius cingebant Dauid in medium coro[næ], quòd desperabat se posse euadere, & tamē saluatus [est] [illegible] ordinatione. 2. Reg. 23.

10 *Qui coronat te*. quando fuit coronatus in regem [su]per tribum Iuda. 2. Reg. 2. 11 *Et mise*. quando fuit coro[natus] postea super totum Israel. 2. Reg. 5. 12 *Qui replet in* [bonis desiderium] *tuum* Dauid dando de aduersarijs victoriam. 2. Reg. 5 & diuitias, & gloriā. 13 *Renouabitur*. s. in resurrectio[ne fu]tura, qua resurgent in ætate virili. Dauid autē mortu[us est] in ætate senili. 3. Reg. 2. Vel potest referri ad coronati[onem] Salomonis, qui viuente adhuc patre institutus est [illegible] eo, cum esset adhuc iuuenis, & sic senectus Dauid fu[it] [illegible]

MORALITER.

1 *Benedic anima mea domino*. Iste psal. est quædam laus diuina ab ipso Dauid pro collatis sibi beneficijs facta. Moraliter autem potest exponi de quolibet vno de diuinis beneficijs [illegible] propter quod dicit. *Benedic anima mea domino*. vt laus [illegible] ex corde, & non tantum labiis hypocritæ.

6 [illegible] *retributiones eius*. Nam talis obliuio [illegible] ex corde ingrato.

7 [illegible] *eius*. si vere pœnitueris.

8 [illegible] non solum spirituales, sed etiam corpora[les] [illegible] [in]firmitates [illegible].

9 *Qui redimit*. id est, animam corpus viuificantem.

10 *Qui coronat te*. i. disponit in cęlestibus coronare.

11 *In misericordia & miserationibus, &c.* id est, in mise[ricor]diæ effectibus.

12 *Qui replet in bonis desiderium tuum*. non malis? nam [hoc] est iræ suæ signum: Sicut populo desideranti carnes, [de]dit ad malum suum, Num. 11.

13 *Renouabitur, &c.* scilicet in mente. 2. Corint. 4. d. [Li]cet is qui foris est homo noster corrumpatur: tamen is qui [intus] est, renouatur de die in diem. Et quoniam hoc proue[nit] ex Dei misericordia, maxime afflictis iniuste, sequitur.

a ciens. Augus. Secunda pars vbi monet benedicere per e antiquis facta sunt, & posteris fiunt.
b isericordias. Aug. Quas consequenter qui inimicos di-, & in se peccantibus dimittunt. Hunc misericordiæ dñs scribens in terra cũ accusaret adultera exigebat. An .n. in lapide De⁹, is Iudæorum du . Sed inclinatus ne scripsit in ter- humanæ mentis um pariturae. In- io enim ipsius in tionis humilita- significat, per quã icordiæ fructum n christianis erexit. autem misericor omnes facienda nde Apostolus. *nur bonum ad om-* rc. Et illud: *Om-* *nti te tribue*. Et si rit inimicus tu⁹, lum. Legitur ta- libi: *Ne tradas pec* *Ne suscipias pec-* .i. non amore ini is suscipias. Ecõ- *in pœnitenti te tribue.* fuerit inimicus ciba illum, subue turæ non iuues tum: Sic qui dat pro alia causa, ni- qui opus Dei est, nõ isto, ideo dicitur: *cipit iustum in no-* *usti, mer. iu. ac.* Pu- li sunt iniqui, non animo vltionis, sed dilectionis, vbi tior occurrit: nec potes corrigere vel monere, tolera us, quia non erit impunitus. Post misericordiam enim de iudicio, dicens: Et dominus iudicium.
c oysi. Aug. Per Moysen oẽs sanctos accipe: tñ eum spe- er noiat, quia per eũ data est lex, vt conuincatur lãgui- prodatur in quinq; porticib⁹ quinq; librorũ legis, nõ sanetur, sanetur, vt sic quærat medicum & sanetur vnitas in piscina. Lex ergo data est vt superbus humilietur, humilis confitea tur, & sic sanetur. Hæ sunt occultæ viæ quas ostendit Moysi, per quem legem dedit, vt abundaret delictum. D

Notas fecit, &c. & Bas. & Theod. Non autem ex pœnitẽtia hanc nobis tractauit salutem, sed à principio hanc per vates sanctissimos præcinit & per diuinum Mosem nostrã adumbrauit salutem, & mare sancti baptismatis figura fuit, lapis vero immortali riuorum vmbra, cælestisq; cibi manna imago extitit, & alia ne singula percurram, sic possunt inueniri apud illos adumbrata. † *Idignabitur.*

a Aug. Quid autem hic in via, deserimur? Non quia. b Sed misericordibus de quibus. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. c Mihi vindictam & ego retri &c.
a iuuentus tua. Faciens misericordias dominus, & iudicium 1
b a Ab eis qui non sunt sui iuris, in quos nequit disciplinam exercere.
c † omnibus iniuriam patientibus. Notas fecit vias suas Moy 2
Veris. Et Actu. a Natura.
si, filijs Israel † voluntates suas Miserator & misericors do 3 4
a Peccantes sustinet Deus diu, & dat bona, & vocat multis modis. Quia & blasphemis.
minus, † longanimis, & multum misericors. Non in perpe- 5 6
a Ira est pro primo peccato quoniam in hoc seculo patimur, sed consolatur: promittens finiendam. b De pœna æterna. c Quod inde probandum. Quasi quod non merebamur accepimus.
tuum irascetur, neque in æternum † comminabitur. Non 7 8
a Hoc omnibus conuenit quibus bona gratis.
secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundũ ini-
a Sed post offensam absoluit.
quitates nostras retribuit nobis. quoniam secundum alti- 9
a Aug. Si cęlum potest abscedere à protectione terræ, & Deus poterit non protegere timentes se.
d tudinem cęli à terra, † corroborauit misericordiam suam 10
Quid fecit. De tenebrosis facit lucem.
super timentes se. quantum distat † ortus ab occiden- 11
a Vt illæ occidant, vt gratia oriatur. b Sed quare hoc fecit: gratis, non meritis.
e te, longè fecit à nobis iniquitates nostras. Quomodo 12 13
a Etiam in flagellis.
miseretur pater filiorum, misertus est dominus timen-
a Cas. A factura creatoris repulsi, ipsi nos male finximus.
tibus † se, quoniam ipse cognouit figmentum no- 14
a Exponit figmentum, recordatus est facti, sumus imago tua o domine, puluis tamen sumus ariditate peccati.
strum. † Recordatus est, quoniam puluis sumus, ho- 15
a Et cito transit vel cadit. b Quod hodie viret, & mox arescit. c Id est quod pulchrius habet. d Qui citius transit. 16
f
g mo sicut fœnum: dies eius † tanquam flos agri, † sic 17 18

d *Quoniam*. Augus. Cęlum vndique circa terram: vnde etiã peccãtib⁹ lux, aer, spiritus pluuia, vnde fructus sine cœlo definit terra, sic protectio Dei super timentes. E † *oriens.*

e *Quantum distat, &c.* Augus. Quando peccatum remittitur, occidũt peccata gratia oritur: peccata in occasu, auertere ergo ab occasu peccatorum, & tende ad ortum gratiæ & surgis.

f *Recordatus est, &c.* Aug. Vel ſm aliam literã: Memento, qm puluis sumus. q. d. Cognouit figmentum. i. infirmitatem nostrã: q, figmentũ conuersus ad Deũ dicit: Memento quia puluis sum. i. perseueret erga nos tua mĩa, ne obliuiscamur gratiæ tuæ. Vel. † *sicut.*

g *Homo sicut fœnum, &c.* Aug. Homo enim sicut *flos egredit & conteritur, & fugit velut vmbra, & non in eodem statu permanet & tanquam flos agri sic efflorebit totus splendor humani generis, ho-* nores, Iob. 14. d. F

NICOLAVS DE LYRA.

modo mutata in iuuentutem, inquantum filius repræ- patris personam, secundum illud Eccl. 30. a. *Mortuus pater eius, & quasi nõ est mortuus: reliquit enim similẽ sibi post se.*
1 *ciens.* Hic consequẽter recitat beneficia populo Israel a vt sic non solum ipse, sed etiam totus populus Israel laudem excitetur. Et diuiditur in duas partes, quia recitatur beneficiorum collatio, secundo ad hoc in- ur ratio. *Quomodo miseretur.* Circa primum primo poni- neficium liberationis de Aegypto, cum dicitur. *Faciens misericordias dominus.* Id est, filijs Israel qui multas as passi fuerunt ab Aegyptijs, vt patet in Exod. quibus misericordiam eos liberando: & iudicium, Aegyptios, pliciter puniendo. secundo ponitur beneficium datæ cũ dr. 2 *Notas fecit.* i. præcepta legis, quæ erant viæ ndi ad salutẽ. 3 *Filijs Israel.* i. mandata suæ voluntatis ssiua, quæ nota fecit filijs Israel immediate per seipsũ tũ ad pcepta decalogi. Exo. 20. & per Moysen quantũ a. tertiò ponitur beneficiũ diuinæ miserationis, cũ dr.
4 *iserator & misericors.* qui dicitur misericors ratione affe nterioris, & miserator actu, ratione effectus exterioris.
5 *onganimis.* diu expectans peccatores ad pœnitentiam.
6 *t multum.* quia misericordia superexaltat iudiciũ, Iac. 2.
7 *Non in perpetuum.* s. electis suis, quibus finaliter placatur.
8 *Non secundum peccata nostra fecit nobis.* puniẽdo nos citra condignum, quia tanta est offensa, quantus ille qui offenditur. Deus autem infinitus est, & per consequens offensa per peccatum mortale commissa. 9 *Quoniam secundum altitudinem.* Altitudo cęli à terra accipitur secũdum medietatem diametri cęli, & adhuc deficit spissitudo terræ à superficie vsq; ad centrum. punctus autem orientis distat à puncto occidentali in cœlo secũdum totum cœli diametrum. & ideo per minorem distantiam intelligitur remissio pęnæ, & per maiorem remissio culpæ, quæ est maius malum: quia opponitur bono spirituali, pęna autem bono corporali: & hoc est quod dicitur: *Quoniam secundum altitudinem.* à terra. i. ſm magnam mensurã suæ misericordiæ. 10 *Corroborauit misericordiam.* liberando eos à malo pœnæ. 11 *Quantum distat.* id est, secundum mensuram maiorem suæ misericordiæ.
12 *Longè fecit à nobis, iniquitates.* liberãdo nos à malo culpę.
13 *Quomodo miseretur.* Hic cõsequenter huius miserationis ponitur rõ, & primo ex parte diuinæ bonitatis, cum dicitur. *Quomodo miseretur pater filiorum.* Secundo ex parte humanæ fragilitatis: & primo quantum ad animam, cum dicitur.
14 *Quoniam ipse.* i. fomitem inclinantem nos ad peccatũ: & sic exponunt Hebręi, iuxta illud Gen. 8. q. Sensus, & cogitatio humani cordis prona sunt ad malum ab adolescentia sua. Secundo quantũ ad corpus, cum dicitur. 15 *Recordatus est.* quantum ad corpus quod in puluerem resoluitur. vnũquodque enim resoluitur in ea ex quibus componitur.
16 *Homo sicut fœnum.* virens ad tempus modicum. 17 *Dies eius.* i. vita eius. 18 *Tanquam flos.* quia sicut flos agri ad calorem

MORALITER.

1 *aciens misericordias dominus, & iudicium omnibus iniuriam patientib.* Et subduntur misericordiæ exempla, cum dicitur.
2 *Notas fecit vias suas Moysi.* id est, bono prælato, qui dux populi.
3 *filijs Israel.* id est, eius subditis per ipsum.
4 *Miserator & misericors dominus, longanimis, & multum misericors.* per tot nomina exprimitur misericordia Dei, quia licet sit simplex & vnica, tamen à nobis explicari non potest ad plenum etiam per nomina multa.
7 *Non in perpetuum ira, neque in æternum comminabitur.* quasi diceret: Sed ad modicum tempus, nam adueniente potentia statim adest Dei misericordia.

nores, d[i]uitiæ, &c. Flos
A fœni non est annuus, quod pulchrius est, cito transit, sed verbum domini manet in æternum, quod propter te caro fœnum.s. factum est. Ex te ergo puluis es, sed ex misericordia illius aliquid. vnde subdit: Misericordia dñi.

a *Efflorebit.* Cass. Id est ad plus sic florebit vel efflorebit.i. deflorebit. Et sic est intentiuum vel priuatiuũ.

B *Quoniam spiritus pertransibit in illo.*

✠ Euthymius. Quęcunque aerem seu spiritũ trahunt & remittũt corruptibilia sunt. Vel per spiritum animam intellige, quę in vniuersum corpus pertransit, & statuto ac determinato tempore ab eo exit.

Et non subsistet.

✠ Euthymius. In pręsenti scilicet vita, moriens vt homo.

b *Et iustitia.* Augu[st]. Misericordia & iustitia retributio est. Dicit, super filios filiorũ. Multi

C

a Intentiuum vel priuatiuum. Fœnum vel flos. b Et vere. Ecce qui tumebat abit. c Vel dum est in illo variatur, & post exit. Hic est finis morientium.

efflorebit. Quoniam spiritus pertransibit in illo, & nõ † sub- 1

a Cas. Non reuertetur spiritus. Contra dementes, qui dicunt animas in hunc mundum redituras. b Cas. Talis est natura hominis, sed per misericordiam æternus erit: hinc præsumptionem premit, inde spem statuit.

sistet, & non cognoscet † amplius locum suum. Misericor- 2 3

a Cum mundus cœpit administrari. b Sine fine.

dia autem domini ab æterno, & vsque in † æternum super 4

Non alios. Et ne omnes præsumant, subdit his, &c.

timentes eum. Et iustitia illius in filios filiorum, † his qui 5 6

a Aug. non vt memoriter pronuntient, sed agant. quod si nimis multa tibi videntur, in duobus mandatis charitatis omnia implentur. Tene radicem charitatis, & tota arbor in te est. Finis enim præcepti est charitas.

seruant testamentum eius. Et † memores sunt mandatorum

a Christus qui descendit & ascendit. b De bonis & malis iudicabit in cęlo existens, qui prius in terra derisus est. c Iudiciariam.

ipsius, ad faciendum ea, Dominus in cęlo parauit † sedem 7

a Ne impotentem putes. b Quod facitis amo.

suam, & regnum † ipsius omnibus dominabitur. Benedi- 8

a Non mali. b Id est potestate. c Non vitio vt diabolus. d Verbo Dei non es iustus, nisi cum facis.

cite † domino omnes angeli eius potentes † virtute, facien- 9 10

a Cas. Id est humiles, non superbi qui suum autorem norunt & venerantur: hi tales digni sunt benedicere, non alii, vel per vos non audiamus, vestro exemplo instruemur. Sine strepitu.

tes verbum † illius, ad audiendam vocem sermonum eius.

a Verbum toties iteratum concitat animos. Ille ordo angelicus.

Benedicite † domino omnes virtutes eius, ministri † qui 11 12

a Ne te iactes qui facis voluntatem eius. b Cum bene viuis omnia opera eius benedicunt. Cælestia, terrestria.

facitis voluntatem eius. Benedicite † domino omnia ope- 13

a Sic vbi non dominatur, ibi non benedicatur, vbique est, vbique benedicatur, nullus excusatur.

b Vnde cepit ibi finit: vnde à benedictione profecti sumus, ad benedictionem redeamus.

ra eius, in omni loco dominationis eius, benedic anima mea † domino.

† eum amplius locus eius.

† eius omnis.

† dominum.

† eius.

† dominum.

† dominum.

Multi iusti non h[abent] filios, nedum filio[rum fi]liorum, sed fi[lij] opera, filij filio[rum] merces operum.

c *Dominus in cœlo* [pa]rauit sedem su[am.] Prędicat iudiciu[m fu]turum, ne pecc[atores] insolescant, qua[si] debes esse memo[r] facias, quia.

d *Benedicite domi[no om]nes angeli eius poten[tes].* Cassio. Tertio m[o] cælestes & omn[ia a]lias creaturas be[nedi]cere. Benedicite d[omi]no, &c. Aggratul[atur] dicit, non imper[ando] vel monendo.

e *Ministri eius.* Au[g.] vos benedicite: [s]i & si lingua tacet blasphemat, si b[ene] cantat, tamen [...] intuentes mala, [...] in blasphemias. [Er]go vis bñdicere, fac verbum eiu[s] volũtatem eius. in Leuitico: Os [...]ris iubetur reto[...] ad ascellas, vt habet in ore os[...] in opere.

Gl[os.]

NICOLAVS DE LYRA.

lorem solis desiccatur, sic vita hominis ad calorem febris vel alterius infirmitatis statim exterminatur.

1 *Quoniam spiritus pertransibit in illo, & non subsistet.* Quod potest dupliciter exponi. Vno modo de spiritu vitali qui egreditur à corde, & in aliis partibus facit sensum & motum, & ipso deficiente deficit corporalis vita. Alio modo de spiritu rationali, qui cum pertransit à corpore desinens ipsum informare deficit vita, secundum quod dicitur primo de Anima in fine, quod egrediente anima corpus expirat, & marcescit.

2 *Et non cognoscet amplius locum suum.* In traslatione Hiero. habetur: & non cognoscet eum vltra locus eius, & vtrunq; verum est, quia sicut existentes in vita præsenti non cognoscunt ea quæ fiunt in receptaculis defunctorum, sic nec defuncti ea quę fiunt in locis viuentium secundum quod dicit August. libro de cura pro mortuis agenda. Et est intelligendum hoc de lege communi, quia aliquando fit aliter ex reuelatione speciali. Sciendum etiã quod beati vident in verbo ea quæ iaciũt ad augmẽtũ beatitudinis suæ, & sic vident ea quę fiunt hic inferius ad reuerentiã eorum, & honorem.

3 *Misericordia autem domini ab æterno & vsque in æternum.* Hic consequenter accipitur ratio laudandi Deum ex beneficijs oĩbus iustis collatis, cum dicitur. *Misericordia autem domini ab æterno & vsque in æternum.* idest absque termino à parte finis.

4 *Super timentes eum.* timore filialis reuerentiæ, qui manet etiam in patria. secundum illud psal. 18.c. *Timor domini sanctus permanet in seculum seculi.*

5 *Et iustitia eius in filios filiorum.* qui sunt imitatores paternorum bonorum.

6 *His qui seruant testamentum eius.* corde retinendo, & opere adimplendo. & per hoc patet littera versus sequentis.

7 *Dominus in cęlo parauit sedem suam, & regnum ipsius omnibus.* Hic consequẽter inducit Dauid ad Dei laudẽ angelicã creaturam. Circa quod sciẽdum, q; licet Deus sit vbiq; per essen[tiam,] præsentiã, & potentiã, tamen est in cęlo speciali modo. [per] apertam visionem: & hoc est quod dicitur: *Dominus in cœ[lo pa]rauit sedem suam, & regnum ipsius omnibus.* & quia ibi v[...] clare a sanctis angelis. ideo subditur.

8 *Benedicite domino omnes angeli.* benedictione laudis d[...] quia minor benedicit maiori, vt dictum est.

9 *Potentes virtute.* quia virtus eorũ ẽt naturalis suprà [...] excedit virtutem omniũ corporalium, & quia hęc vi[rtus] mansit in dæmonibus, ideo dr̃ Iob.41.d. *Non est potest[as super] terram quæ ei comparetur*: veruntamen quia sancti ange[li om]nino sunt obedientes diuinæ voluntati. Ideo subdit[ur].

10 *Facientes verbum illius.* Isti sermones sunt diuinæ [illumina]tiones, quę primo fiunt angelis superioribus: & per il[los me]dijs, & per medios inferioribus, & per inferiores sanc[tis ho]minibus, secundum Diony. de angelica hierarchia.

11 *Benedicite domino omnes virtutes eius.* Hoc exponitur [dupli]citer. Vno modo de omnibus angelis communiter, [qui ali]quando dicuntur Dei virtutes propter excellentiam [vir]tutis. Alio modo specialiter de ordine medio angelo[rum se]cundæ hierarchiæ, qui dicitur ordo virtutum, eo quo[d mini]sterialiter operantur in miraculis factis diuina virtute [contra] solitum cursum naturæ. ideo subditur.

12 *Ministri eius.* per talia.n. miracula oñditur, quod [Deus in] creaturis nõ agit ex necessitate naturę, sed ex libera vo[lun]tate.

13 *Benedicite domino omnia opera eius in omni loco d[ominatio]nis eius benedic, &c.* Hic vltimo inducit Dauid o[mnem] creaturam ad Dei laudem, dicens: *Benedicite domin[o omnia] opera eius.* Creaturæ enim intellectuales laudãt eum p[...] quia capaces sunt ipsius per cognitionem & amorem[. Alia] autem creaturæ laudant eum metaphoricè, inquãtum [...] & in earum proprietatibus relucet Dei sapientia & [...] eius, & inquantum sunt materia laudis diuinæ creatur[is intel]lectualibus.

MORALITER.

1 *Quoniam spiritus.* id est anima egredietur à corpore, qua egrediente corpus expirat, & marcescit primo de Anima.

2 *Et non cognoscet.* secundum præsentem statum.

3 *Miseri. autem do. ab æterno.* ad electos.

5 *Et iustitia illius in filios filiorum his qui ser. te. eius.* reddendo præmium illis secundum merita. 2. Tim.4.b. *Reposita est mihi corona iustitiæ quam reddet mihi dominus iustitiæ in illa die. &c.*

7 *Dominus in cœlo.* Hic inducuntur angeli ad laudem Dei, qui de meritis hominum gaudent, cum dicitur: *Do[minus in] cœlo parauit sedem suam.* licet enim sit vbique, tamen ib[i] relucet virtus glorię suæ.

11 *Benedicite do. om. angeli. Sunt enim administratorij spiri[tus] propter eos qui capiunt hæreditatem salutis.* Heb.1.d. Conseq[uenter] ad Dei laudem omnis creatura inducitur, cum dicitur.

13 *Benedicite domino omnia opera eius.* Nam in eis relu[cet vir]tus diuina, & sic quodammodo Deum laudant, quia [ho]minibus & angelis materia diuinæ laudis.

ADDITIO I.

[I]n psal. 102. *Benedic.* vbi dicitur in post. *Notas fecit vias suas Moysi,* id est, præcepta legis.

[L]egit Exod. 33. d. q. Moses petiuit à dño, vt osnderet sibi vias suas: in quo cap. Deus sibi dixit: *Ego ostendam omne bonum tibi.* Exod. 34. a. legitur q. transeunte dño corā Moyse, ait: *Dñator dñe Deus, misericors & clemens, patiens, & multæ miserationis, &c.* vbi ſm verā expositionē literalē impleuit q. Moysi præstat. s. osndere ei vias suæ misericordiæ, vt ibidē plenius est exponendū: & ideo cū in hoc loco dr. *Notas fecit vias suas Moysi*, ad hoc est referendū. s. ad vias diuinæ misericordiæ: quæ fuerunt Moysi singulariter ostensę: & non populo. Præcepta autē diuina seu mandata in quibus exprimitur diuina voluntas, notificata fuerūt filiis Israel vniuersaliter in datione legis, & sic proprie intelligit: *Notas fecit vias suas Moysi*, s. vias diuinæ misericordiæ. *Et filijs Israel voluntates suas*, i. præcepta sua, in quibus diuina voluntas. s. pcepti manifestatur: Quæ aūt sint illę vię, quas Deus notas fecit Moysi Psalmista statim subdit, cū dicit. *Miserator & misericors dñs, &c.* vsq; ibi. *Misericordia aūt dñi ab æterno, & vsq; in æternū.* In quib⁹ versib⁹ ista ponunť ad miserationes diuinas pertinentia de his q̄ Moysi fuerunt notificata, Exo. c. all. vt patet vtranq; autoritatem intuenti. Cōsequenter tangit Psal. mādata Dei in gñrali populo fuerūt notificata, & hoc cū dicit: his q seruāt testim̄, & memores sunt mandatorum ipsius ad faciendū ea.

ADDITIO II.

[I]n eodem psal. 102. vbi dicitur in postil. *Quoniam secundum altitudinem cęli à terra.*

[L]icet verū est, q. maior sit distātia inter punctū orietis, & punctū occidētis, quā inter altitudinē cęli & terrę: prout po[...] ait, tñ attente consideratis verbis Psal. ista diuersitas nō proprie applicat̃ ad remissionē pęnę & remissionē culpę, put ipse vult applicare. Nā in hoc q. dr. *Corroborauit misericordiā suā super timentes se*, proprie intelligit̃ infusio gratiæ gratificātis per quā timentes Deū sunt in sua misericordia corroborati. Per hoc aūt q. dr. *Longe fecit iniquitates nostras.* intelligit̃ remotio à malo culpæ, prout ēt ipse postil. exponit. Cōstat aūt q. infusio gratiæ est causa remissionis culpæ, sicut introductio lucis est cā expulsionis tenebrarū, vt in prima secundæ q. 114. art. 8. in rñsione ad primū argm̄: dato ēt q. aliquo respectu prius esset remissio culpæ, nūquā tñ minoris dignitatis seu vtilitatis esset infusio gratiæ, quā remissio culpæ: vnde nullo modo est dicendū q. infusio gratiæ sit minor quam remissio culpę: & ideo ad verū intellectū horū versuū. s. Qm̄ [secundum] altitudinē cęli, &c. aliter vr̃ dicendū. Pro quo sciendum, [l]icet magis distet oriens ab occasu quā cęlū à terra, vt dictum est, tñ maior diuersitas est ſm naturā inter altitudinē cęli & infimitatē terræ, quā inter orientē & occidētē. Prima. n. diuersitas est talis, q. nunquā de uno extremorū naturaliter peruenitur ad reliquū: nunquā. n. aliqua pars cęli accedit ad terrā nec ecōtra, sed aliqua pars orientalis per motū cęlestē deuenit ad occidentalē, & econtra. & ideo infusio gratiæ in eo qui prius eā nō habebat proprie cōparatur altitudini cęli à terra, eo q. Deo qui in hoc loco cōparatur cęlo propriū est misereri & gratiā infundere. Creaturæ aūt quæ hic cōparat̃ terræ, nullo modo pertinet misereri respectu Dei seu deitatis. Remissio aūt culpæ proprie cōparatur distantiæ orientis ab occasu, qui licet sint maximæ distantiæ, tñ de vno peruenitur ad reliquum: quia de statu gratię qñque deuenitur ad lapsum culpę & ecōtra, sicut signa vel stellę quę sunt in oriēte, qñque sunt in occasu & econtra vnde quod dr. *Secundum altitudinem cęli*, referendū est ad infusionē gratię. Quod autē sequitur. *Quantum distat ortus ab occidente.* referendū est ad remissionē culpe modo prædicto. Et notandum, q. non dixit Psal. quantū distat ortus ab occasu, sed dixit ſm altitudinem cęli à terra, ad denotandū, q. non cōparatur in hoc loco cœlū ad terrā ſm distantiam tantum sed potius ſm diuersitatem naturę, quia cęlū est altū simpliciter & terra infima simpliciter, sicut & Deus est summus grãæ largitor, & creatura rōnalis infima in ordine naturæ, respectu recipientiū gratiā.

ADDITIO III.

In eodem psal. 102. vbi dicitur in postil. *Benedicite domino omnes virtutes eius*, hoc exponitur dupliciter.

In hoc loco Hebraica litera habet. *Benedicite dño oēs exercitus eius*, quod proprie intelligitur de corporibus cęlestibus, quæ dñr exercitus Dei. vnde Esa. 40. f. *Leuate in excelsum oculos vestros, & videte quis creauit hæc, qui educit in numero militiam.* i. exercitum eorum, & oēs ex noīe vocat. Vnde in his quatuor versib⁹ vltimis huius psal. notabiliter designat Psal. 10. distinctiones in vniuerso. In primo. n. denotat Christum, *qui in sede cęlesti sibi parata.* s. empyreo oīb⁹ dominat̃. & de hoc dicit: *Dñs in cęlo parauit sedem suam, & regnū illius oībus dñabitur.* In secundo loco ponit naturā angelicam beatam, & de hoc dicit: *Benedicite dño oēs angeli eius.* In tertio loco ponit corpora cælestia, de quibus dicit: *Benedicite dño oēs exercitus eius, ministri eius, qui facitis voluntatem eius.* vnde notanter dicit in angelis: Facientes verbum eius ad audiēdum vocem sermonum eius, ad denotandum, q. angeli per intellectum exequuntur diuinā voluntatem tanquā intellectuales naturæ. sed de corporibus cælestibus dixit: *Facientes voluntatem eius*: quia cum sint inanimata ſm cōem sanctorū opinionē, licet faciant voluntatē diuinā, non tñ audiunt vocē sermonū eius. In quarto loco ponit oīa opera cōprehendendo oīa ista inferiora. d. Quæ sunt in oī loco dominationis Dei, & quia in hac regione inferiori aīa humana specialius Deū hēt bñdicere, cuius est capax per cognitionē & amorem, idcirco in quinto loco concludit correspondenter ad principiū: *Benedic aīa mea dño.*

Nota quare Deus dr bona temporalia inæqualiter. E

REPLICA. In psalm. *Benedic.* Circa illum passum: *Notas fecit vias suas Moysi.* Burg. adducit resumendo quædā per eum dicta supra Exod. 33. Sed vide ibi illa correcta quasi quædam deliramenta: quia non solum a Lyra, sed ab omnibus recedentia. Illud autem quod circa illum passum. *Quoniam secundum altitudinem cęli à terra.* Burg. applicat de ordine remissionis culpæ, & infusionis gratiæ, vide cor. supra circa psalm. *Miserere mei Deus, &c.* Circa illum passum autem. *Benedicite dño oēs virtutes eius.* Burgen. est singularis distinguens inter angelos & corpora cælestia, ex eo quia angeli facientes voluntatem Dei, audiunt vocem sermonum eius: corpora autem cælestia cum sint inanimata, & faciant volūtatem Dei non tamen audiūt vocem sermonū eius, propter quod Burg. volēs loqui proprie videtur se inuoluere circa vocem sermonum Dei. Est enim illa vox non sensibilis, sed intelligibilis significatio diuinæ inspirationis quā percipiunt & animata & inanimata, quia nihil excluditur ab inspirationis diuinæ illapsu: ideo de corporibus cælestibus dicitur Baruc. 3. d. *Stellæ vocatæ responderunt: Adsumus.* De modis loquendi Dei, & idiomatibus grandis sermo est apud doctores circa secundum senten. F

GLOS. ORDIN.

a *Psalmus Dauid.* Cas. Item benedicere Deum monet, primo per cęlū & terrā, & ornatū eorum.

Aug. Etsi vere hic omnia ad literam possunt religiosē ac [pie ...], sunt tamen plena mysterijs iuxta literā ex visibilib. quæ [...] dicuntur, inuisibilia debent intelligi. Et fabricæ magnitudinis & fortitudine fabricatoris inęstimabilis magnitudo, [&] pulchritudo potest perpendi & amari, vt sic tandem possit videri. In omnibus spiritualis sensus quærendus est.

✠ Beda. Dauid personam loquentis indicat & cętera oīa Domino

Psalmus Dauid. CIII.

¶ Pro tantis quæ hic narrantur.

a b **B**Enedic anima mea domino: 1

Domino Christo canuntur, qui creator, gubernator & redēptor est mundi. Propheta volens ostendere conditionem rerum diuina significare mysteria, primo modo per fabricam cœli & terræ, Christi &c. sacramenta decantat. Secundo operas domini diuersis figuris tectas enumerat. Tertio profitetur in illo æterno seculo præconia Domini iugiter se esse dicturū, quæ etiam in hac vitæ suæ breuitate cantauerat.

Diuisio.

PSALMVS CIII.

BEnedic *anima mea domino, &c. magnifica.* Aug. In not tia qui semper

NICOLAVS DE LYRA.

PSALMVS CIII.

1 BEnedic anima mea domino. *Huic psal. nullus titulus pponitur in Heb. nec in translatione Hieron. propter quod dixerunt aliqui, q. est psal. distinctus à præce. sed in libris Hebraicis, quos vidi, ponitur psalm. distinctus, & similiter in translatione Hier. quia quotatur psal. 103. præcedens autem. 102. Et hoc idē dicit Hier. in prologo super librum psalmorum. Et diuiditur in tres partes. Primo Psalmista ad Dei laudem se inducit. Secundo ad hoc rationes adducit, ibi.* Confessionem. *Tertio dictam laudem resumit, ibi.* Cantabo dom. *Circa primū dicit.* 1 Benec, &c. *Et dicit anima mea, quasi diceret non tantum*

MORALITER.

1 *Benedic, &c.* Sicut dixi in expositione literali autor huius psal. ignoratur, tñ est quędā inuitatio ad Dei laudem ex suis creaturis, in qb⁹ relucet bonitas creatoris, & sic patet q. ista.

semper magnus natura: qui non potes crescere ce. minui, quia perfectus es.

A

a *Confessionem.* Aug. Remi. i. vndique habes creaturas quæ te confitentur, & quę sunt decoræ & luminosæ. Vel decor in essentia Dei & lux vndique.

a Quia. Aug. Proponit magnifica, quæ dicturus est, in quibus non nisi ipse autor laudandus est. Propr e.

a domine Deus meus magnificatus es † vehementer. † Con- 1 2

a Aug. Vnde magnificatus qui semper magnus? per hoc scilicet scitur quod est magnus. b Tunica quæ non potuit diuidi.

b fessionem & decorem induisti, † amictus lumine sicut ve- 3

a Facit amplum firmamentum. August. Vt tegat orbem terrarum. b Aug. Verbum Dei quod vbique erat, sed ... non cognouit per mortales cœpit nosci. c Operturam omnium quæ circa omnia. d Charitate

c d stimento. Extendens cęlum sicut pellem; qui † tegis aquis 4 5 6

a Duo præcepta, vbi tota lex. b August. Christus in nube ascendit, sic & sancti rapiuntur in nubibus. Sic etiam cælum, scripturæ, per prædicatores ascenditur extensa est scriptura, nec nubes desunt, quæ in eam ducunt. c Excedis.

superiora eius. Qui † ponis nubē ascensum tuū, qui † ambu- 7 8

a Agilitatem cogitationis vel charitatis sanctorum. b Aug. Spiritus in substantia fecit angelos cum mittit: & ignem vt in rubo & in aliis fecit impleri mysterium quod voluit. Sic in ecclesia facit spirituales nuntios verbi sui. Et quasi ad terram mittit, carnalibus loquentes, & ardentes spiritu sunt ministri, qui incendunt alios charitate, & consumunt vitia.

e las super pennas ventorum. Qui † facis angelos tuos spiritus 9

a Seraphim. b Aug. Ad literam forsan est aliqua firmitas occulta nobis super quam firmatur terra. Mysticè vero ecclesia super Christum quæ non potest inclinari, de terra non adeo potest dici quæ legitur transitura.

f & ministros † tuos ignem † vrentem. Qui † fundasti terram 10 11

g super † stabilitatem suam, non inclinabitur in seculum se- 12 13

Cass. Vel incarnationem significat, per quam confessio & decus supernæ maiestatis innotuit, & homines eum cōfessi sunt, qui sunt lumen cognitione.

Aug. Confessionem induisti. i. ecclesiam, quæ prius est confessio peccatorum, post decus virtutū, vt placeat sposo. Et ipsa vestis sine macula & ruga. Lux in domino, & si prius tenebræ. Sed quo fecit, vt hanc indueret? Extendens cęlū. Figuratis sacramētis exponit quomodo ecclesia facta est lux, & vestis sine macula & ruga.

† ponis nubes

B

† flagrantem. † tuos † firmitatem eius.

b *Amictus lumine quasi vestimento.* * Euth. Ille, qui amictus est luce, tegitur à luce: simile quiddam de Deo, ipse etiā Paulus dicit, qui habitas, inquiens, lucē inaccessibilē. Ex his vero docemur Deū inuisibilē esse, & intellectu humano comprehendi non posse. Huic aūt versiculo nō aduersatur qd alibi Propheta dixit: *qui posuit tenebras latibulum suum.* Quippe cū inaccessibilis lux, idem efficiat quod efficiunt tenebræ, vtrūque enim oculorum aciem non admittit, quod si exterior Dei lux, & qua circundatur inaccessibilis est, quanto magis id quod in ea tegitur, videri non poterit? Cęterū alij per lucem mundiciam, alij cognitionem & scientiā intellexerūt.

c *Extendens cœlum sic.* Cas. Quę confitentur, cęlum, terra, mare, cū omni ornatu suo, de quibus singulis subsequenter.

Aug. Extende cęlum sicut Ad literam cęlum quasi tectū mundi extendit Deus nō labore, vt tu tuū tectū, sed tam facile extendit, vt quis pellē. Mysticè p cęlū scriptura, per pellē mortalitas prædicantiū accipitur, verbum tñ Dei æternum est: Deus apud Deū, & quia in sapiētia Dei nō cognouit mūdus Deum, per stultitiam, id est, per mortales saluat credentes & in mortali homine facit nosci verbū, immorta... tui sunt prophetæ & apostoli, quæ dixerunt stant M... dicitur sermo eorum mortuorū, quia post mortem ... tuerūt, vt i eo legam⁹ post in fine vt liber scriptur...

Mysticè.

C

d *Qui tegis.* Ad literam sunt aq... per firmamentu... uisæ ab aquis, qu... eo quæ persund... ram Mysticè su... ra, sacrę scriptu... ritatis quæ emi... via. Vnde: *Abundantiorem viam demonstro, &c.* ... spiritussanctus. ... *Qui credit in me... ventre eius fluent a... uæ*: hoc autem de spiritu quem ... pturi erant, per... habetur charita... tegitur alis, qui... lus malus in ea... tate, vel in spiri... municat bonis ... nibus sicut in l...mo & in cęteris donis, vel sacramentis. Vnde in prou... *In plateis tuis discurrent aquæ, & nemo alienus communicet* ... protegit & subleuat diuino spiritu cęlum scripturæ, ... periora sunt duo præcepta charitatis.

Aug. Vel qui tegis aquis. i. spirituali sensu superficie... pturæ, vel donis spiritualibus eorum munis charitate... quid eos separare possit.

e *Super pennas ven. &c.* Aug. Vētus est motus aeris cu... locitas per pennas signatur. Sed Deus hanc superat vi... præsens. vnde: *Velociter currit sermo eius*, cito implens... quid vult. Mysticè, venti, animæ pennæ virtutes, qu... in duabus alijs, id est, præceptis charitatis, sed charit... omnium superat charitas Christi.

f *Ignem vrentem.* Cassiod. id est seraphim qui sunt sup... ordo, facis ministros tuos. vnde in Esa. *Volauit ad me v... seraphim* qui sunt superior ordo.

g *Qui fundasti terram super stabilitatem suam.* Cassiodor. ... spiritussanctus in hoc psalm. difficilia dicit secundum l... vt quæramus spiritualia.

NICOLAVS DE LYRA.

tantum lingua, sicut faciunt hypocritæ. Esa. 19.d. *Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me.*

1 *Domi. De. me.* id est, tantæ excellentiæ es, quòd non potes laudari à creatura quantum es laudabilis, Eccles. 43.d. *Maior enim est omni laude.* 2 *Confess.o.* Hic consequenter adducitur ratio motiua ad Dei laudem. Et primo ex ordinata productione mundi partium, secundo ex debita prouisione viuentium, ibi. *Qui emittis.* Circa primum sciendum, quod prima pars & principalis mundi est cęlum empyreum à principio suæ creationis angelis repletum, sicut dictum fuit in principio Genes. & hoc notatur cum dicit: *Confessionem & decorem induisti* ita quod per decorem, intelligitur cœlum empyreū dictū ἀπὸ ... quod est ignis, non quod sit igneum, sed splendidum, & sic aliquo modo conuenit cum igne in splendore: Per confessionem intelligitur congregatio angelorum sanctorum Deum confitentium continue cōfessione laudis diuinæ. Et istis duobus modis dicitur Deus indutus metaphoricè, quia sicut indumentum facit ad ornatum hominis induti, sic istis in creatuis principaliter relucet gloria Dei. & ideo subditur. 3 *Amictus lumine.* quia lumen magis propriè est in spiritualibus substantijs: quam in corporalibus. Secunda pars machinę mundi est cęlum crystallinum & sydereum, continens sphæram stellarum fixarū, & orbes septem planetarum. & quantum ad hoc dicitur. 4 *Extendens cęlum.* s. sydereum. 5 *Sicut pellem.* videtur enim extendi super hemisphęrium nostrum quasi tentorium. 6 *Qui tegis aquis.* In hoc tangitur cęlum crystallinum, quod est supra sydereum quod dicitur aqueum. Gen. 1. eo quod conuenit cū aquis in diaphaneitate, sicut & empyreum dicitur igneum modo prædicto. Tertia pars est elementū ignis & aeris continens spatium quod est intra sphæram lunæ & superfi... terræ & aquæ. & quantū adhoc dicitur. 7 *Qui ponis n...* in Hebræo & in translatione Hier. hr. Currum tuū. qu... bes per aerem videntur ferri ad modū currū. Et quia motus fit cōiter per impulsum ventorū, ideo subdit. 8 *ambulas super.* Et dñr pennæ ventorum metaphoricè, ... gnandū velocitatem motus ipsorū. Quod autē dr hic ambulare super pennas ventorū, & agitare nubes qua... rum suū, per hoc designatur, quod tales impressiones ... similes fiunt in aere ex diuina dispōne. Et quia Deus ... corporalē per angelos administrat, vt dicit Aug. super ... ideo subdit. 9 *Qui facis.* i. spirituales substantias ... los tuos. i. nuntios. Angelus. n. est magis nomē offi... turæ. 10 *Et mi. te. ig.* hoc dr, quia angeli leguntur ... ter apparuisse in specie ignis, vt Moysi in rubo ardenti 3. vocatur tñ angelus ille dñs, quia personam dñi re... tabat, vt dicit Greg. Item. 4. Reg. 2. in translatione ... facta est ministerio angelorū, apparuit currus igneus & ... ignei. Similiter 3. Reg 6. apparuit mons plenus equ... curruum igneorum in circumitu Elisei, quia sicut dici... rony. ad defensionem eius venerunt angeli. Et dicit ... vrentē, quia angeli ardent charitate, & sunt efficaces ... cutionem voluntatis diuinę. Quarta pars est elem... & aquę, quę simul cōtinetur cum sphęra terrę, & de... dicitur. 11 *Qui fun.* quia sicut fundamentum est ... pars domus, sic terra est inferior pars machinę mundi. 12 *Super sta.* id est, centrum mundi ad quod vndique ... dunt naturaliter parte terrę, & ideo subditur. 13 *inclinabitur.* Declinans a centro in aliqua parte, qu...

MORALITER.

lis sensus, est etiam moralis, propter quod pertransco de alia moralitate inducenda.

a *Super montes ſtabunt aquæ.* ✠ Euthymius. Aquæ, inquit, in montibus congregantur, & fontes illic ſcaturiunt quã- uis alioqui ſuapte natura ab alto ſoleant ad inferiora de- fluere, vel aliter aquæ ac fluctus adeo in altum tollentur, vt etiam montium æquent cacumina.

b *A voce tonitrui.* Caſſiodorus. Per terribiles ventos ſiccabuntur aquę, mali cõminatione iudicij timebunt.

c *Aſcendunt montes.* Auguſtinus. Mali, vt montes, cum ſæuiunt fluctus. Deſcendunt, vt campi cum placati ſunt, fundauit enim eis locum, id eſt, quo- da metu compreſſi. Corda ſæuorum non ſunt, ſed quieta- terminum, id eſt, n impoſitum nõ poſſunt tranſgredi, etſi ſæuis fluctus aſſiliunt, ſicut diluuio non operiunt, vt liceat eccleſiæ libere prædicare. Caſſiodorus. Super bonos permittit Deus, quando vult, creſcere, & cum vult, humiliata apta diſpoſitione. Vel ad literam, in loco, id eſt, vbi de vnoquoque competenter diſpoſuit, ſicut etiam de aquis, quod nec eis terra immergitur nec eis amodo eget. Terminũ poſuiſti eis, hoc de aquis diluuij. Sed & de ritibus Gentilium accipi poteſt qui in aduentu Chriſti finiti ſunt, vt iam mundum non occupent.

d *In conuallibus.* Auguſt. De humilibus ſubditis gratiæ, & ſi ſunt montes ſpirituali altitudine, fluunt fontes ſpiritusſancti, qui ſuper humilem quieſcit.

e *Inter medium.* Aug. Id eſt, inter medium apoſtolorum pertranſibunt prædicatores verbi Dei. Medium cõe dicitur, quod eſt cõe oibus, non proprium cuiquam. Vnde dicitur de aliquibus: Habent inter ſe pacem, & huiuſmodi eſt in medio, id eſt, cõis illis eſt. Sic aqua, id eſt, ſcriptura Dei, non eſt propria vel priuata alicui, ſed publica. Non ſit ergo mea vel tua veritas, ſed idem ſentiamus, & nõ ſint in nobis ſchiſmata. Vnde ſiue ego ſiue illi ſic prędicamus, nulla de aquis, id eſt, prædicatoribus diſcordet à montibus. Si quis aliud dicit, de ſuo dicit non de medio, & hic talis mons non eſt audiendus.

f *Potabunt omnes.* Auguſ. Omnes fuerunt in diſco Petri ter ſubmiſſo quatuor lineis, qui gerit perſonam prędicatorum. D
Quatuor enim lineis vas ſubmiſſum eſt Petro, in figura quatuor partium orbis, vbi prędicandum euangelium, & baptizandi homines. Ter ſubmiſſum, vt in nomine trinitatis baptiſmus fieret, inde, ſ. ex ternario & quaternario colligitur numerus duodenarius, qui eſt prædicatorum. Duodecim enim apoſtoli electi ſunt, quorum prædicatione totus orbis cuius quatuor ſunt partes, in nomine trinitatis vocatur vt eccleſia congregetur.

g *Onagri.* Auguſtinus. Sylueſtres aſini magni, indomiti ſine iugo legis, & ipſi feri bibent cum timidis, onager cum lepore, magni cum paruis, in ſua ſiti vnuſquiſque temperata eſt aqua nullũ omnino terret, vt ſtrepitus Philoſophorum terrebat partum virginis & huiuſmodi. Vel ſuperbi Iudæi differēt bibere in tempus vltimum. E

Potabunt omnes beſtię agri. ✠ Baſil. & Theod. Et hoc maximum eſt argumentum diuinæ prouidentiæ nõ modo hominum indigentiũ implere, verum etiam rerũ omnium aliarum. Propterea montes ſecans, itinera aquæ fecit, vt non ſolum homines affatim fontiũ riuos haberēt, ſed etiã genere terreſtrium, animantiumque, quæ aerem penetrãt. Hanc autem clauſulam. *Expectabunt onagri in ſiti ſua,* Symmachus ſic explanauit, Recreabit onager ſitim ſuam.

h *Super ea volucres cęli,* Aug. Non oẽs aues manent ad literam in montibus, ſed ſpirituales viri nõ in cordibus ſuis, ſed in montibus, i. authoritatibus prophetarum & apoſtolorum. Hi ſunt aues ſacrificij, quas non diuiſit Abrahã, quarũ ibi ætas tacetur, quia æterna meditantes mente tranſeunt oĩa tẽporalia. Hi ſoli non diuidunt in hęreſes, & ſchiſmata. Aries, qui prępoſitos ſignificat. Vacca, quæ Iudæos ſub iugo legis. Capra, quæ Gentiles. trima fuerunt, quia tertio tpe gratia reuelata eſt. Hæc diuiſa ſunt, & aduerſus ſemuicem partes cõſtitutæ. Hi oẽs aduerſus ſe diuiduntur per hæreſes & ſchiſmata, in ſpiritualibus pax eſt, & eã in alijs quantum poſſunt, ſeruant. In veſpera, i. fine ſæculi venit caminus & terror, id eſt, dies F

(Margin: Geneſ. 15. c.)

a Licet. Abyſſus amictus eius terræ. Auguſtin. Omnis aqua diffuſa per maria, lumina antra occulta. Abyſſus dicitur, hæc vt veſtis terram circundat, quæ tempore diluuij tantum creuit, ut montes operiret, ſed ſtabunt, dicit, non vt de præteritis, ſed futura nunciat. Myſticè de diluuio perſecutionis quod diluuium etiam montes depreſſit, & quaſi ſub aquis fuga latebant apoſtoli, ſed hoc non diu; quia ab incre.

a culi. Abyſſus ſicut † veſtimentum amictus eius, ſuper mon- 1 2

Sed. a Aquæ perſecutionum. A preſſura montium. b Dei per apoſtolos per nubes, per ſcripturas facta:

b tes ſtabunt aquæ. Ab increpatione tua fugient, à voce toni- 3 4

a Aquæ, & eminent montes in ſalute populorum. b Hieron. exaltati ſunt libera prælatione. c Non terreni ſed fluctus magni vt montes. d Subiectione.

c trui tui † formidabunt. Aſcendunt montes, & deſcendunt 5

a Faciunt ſecundum dona quæ contuliſti eis. Alios dedit prophetas, alios Euangeliſtas, & huiuſmodi.

campi, in locum quem fundaſti eis. Terminum poſuiſti eis 6

a Redibunt.

quem non tranſgredientur, neque † conuertentur operire 7

† reuertentur tegere.

a Ab hoc loco myſticè proſequendum. Quid ergo fit in terra nudata. b Aquæ viuæ ſalientes in vitam æternam. c In eo certa fides populorum, quod apoſtoli commune habuerunt.

d terram. Qui † emittis fontes in conuallibus inter medium 8

e a Sublimium prædicatorum, qui quantum ad ſe valles ſunt. b Doctrinæ. Quia non manent & prophetia ceſſabit, vel tranſibunt de gente in gentem, vel montes, hæretici, in quos ſcripturæ decurrunt, nec eos fœcundant, ſed tranſeunt. c Has aquas. d Vt omnes in arca, omnes in diſco, omnes mactat Petrus & manducat. e Gentes. f Alias ſyluæ.

f montium pertranſibunt aquæ. Potabũt omnes beſtiæ agri, 9

a Alias ſuſcipient. Aliud alio capacius. b Fontes vallium. c Alias illos, id eſt, montes ſpiritualia corda, quia ibi petra, id eſt, firmamenta præceptorum inueniunt. d Vt ſanctos notet, qui alta ſolum petunt.

g h † expectabunt onagri in ſiti ſua. Super † ea volucres cœli 10 11

† illos volatilia.

NICOLAVS DE LYRA.

eſt ibi innaturale, de elemento vero aquæ ſubditur.

1 *Abyſſus.* Id eſt, oceanus qui dicitur Abyſſus propter ſui profunditatem.

2 *Sicut veſtimentum amictus eius, &c.* Quia oceanus circundat terram vndique excepta vna parte quæ remanſit arida propter vitam hominum & animalium terreſtrium, vt dictum fuit plenius Geneſis 1.

3 *Super montes ſtabunt aquæ.* Ex hoc loco dicit Rab. Sal. quod aquæ in medio oceani ſunt altiores, quam montes in terra poſiti. Sed hoc falſum eſt, quia cum aquæ ſint graues & fluidæ æqualiter tendunt ad centrum vndique, & ſic non ſunt altiores in medio quam ripa, & ideo illud quod dicitur hic intelligendum eſt de aquis pluuialibus, quæ generantur in nubibus, ſecundum quod dicit Iob: *Qui ligat aquas in nubibus ſuis.* Nubes autem generantur ſuper cacumina montium.

4 *Ab increpatione tua fugient, &c.* Quia nubes pluuioſæ mouentur de loco ad locum ſecundum ordinem voluntatis diuinæ. Aliter exponitur hoc referendo ad homines. In nubibus enim frequenter generantur impreſſiones terribiles, vt tonitrua, fulgura, & turbines, quæ dicuntur quædam increpationes diuinæ, quæ frequenter ſunt ſigna iræ ſuæ, & ſic homines territi fugiunt de campis ad loca magis ſecura. Conſequenter reuertitur ad diſpoſitionem elementi terræ, quæ in aliquibus locis eſt montoſa in alijs plana, & quantum ad hoc dicitur.

5 *Aſcendunt montes.* Et iſte aſcenſus & deſcenſus non eſt aliud quam eleuatio maior montium & minor camporum, vlterius reuertitur ad diſpoſitionem elementi aquæ, dicens.

6 *Terminum poſuiſti.* Scilicet aquis oceani.

7 *Neque conuertentur operire terram.* Sicut fecerunt tempore diluuij, ſicut promiſit dominus Noe Gen. 9. b. *Neque erit deinceps diluuium diſſipans omnem terram.*

8 *Qui emittis fontes in conuallibus inter medium montium.* Hic cõſequenter adducitur ratio diuinæ laudis ex debita prouiſione viuentium: Et primo ex prouiſione habitantium ſuper aquam, ſecundo ex prouiſione habitantium intra aquam, ibi: *hoc mare*: tertio quantum ad vtranq; naturam, ibi: *Omnia à te expectant.* Prima in duas, quia primo deſcribitur diuina prouidentia circa viuentia ſuper terram in cibo corporũ, ſecundo in alternatione temporum, ibi: *Fecit lunam in tempore.* Circa primum deſcribit miſtim prouiſionem animalium, auium, & hominum, & primo quantum ad prouiſionem humidi ſine quo vita ſenſitiua non poteſt cõtinuari, dicens: *Qui emittis fontes in conuallibus inter medium, &c.* quia in deſcenſu vel pede montium oriuntur communiter fontes magni, ex quibus oriuntur fluuij notabiles, & hoc eſt ad ſuſtentationem viuentium, ideo ſubditur.

9 *Potabunt omnes beſtiæ agri.* Quia multum habent de calido interiori.

10 *In ſiti ſua.* Id eſt, refici dictis aquis in ſua ſiti, vnde & tranſlatio Hieron. ſic habet. *Et reficiant onagri ſitim ſuam.*

11 *Super ea volucres cæli.* Quia ſunt aliquę volucres aquatiles in fluminibus habitantes vel prope, aliç etiam volucres campales vel nemoroſæ veniunt illuc ad bibendum, & ad loca ſua reuertuntur gaudentes, ideo ſubditur.

est, dies iudicij, & trāsit caminus inter diuisa, & facit hæc ad
A dexterā, illa ad sinistrā, & de carnalibus diuisis, lignū fenum
stipula comburuntur. Ipsi propter fundamentū cui nihil ante posuerunt, salui erunt per ignē, alij in sinistra dānantur.

a *De fructu operum tuorum.* Augustin. Nemo ergo glorietur in operibus suis, sed qui gloriatur in domino glorietur, gratia enim Dei saturatur terra. Sic igitur gratia gratis datur. Si operibus hominum redditur, merces dicitur.

1. Cor. 1. d.

a Non de sua, sed de authoritate verborum Dei, in quibus sonat petra Christus. b Ipsi montes & petræ vnde habent. Emittis fontes in conual. tu. dico Rigans montes, vel rigas etiam montes de altioribus ipsis montibus.

habitabunt, de medio petrarum dabunt † voces. Rigans mō- 1 2

a Altioribus arcanis, non de aliis petris. Ab eis & ad terram vsque gratia descendit. b Quæ tu in omnibus operaris. c Non enim sunt hominum.

a tes de superioribus suis, de fructu operum tuorum satiabitur 3

a Conuersi. b Deus vel terra. August. de euangello viuant qui euangelium annuntiant. c Temporalia. d Prædicatoribus. e Exponit. f Quæ est ex charitate. 4

b terra. † Producens fœnum iumentis & herbam seruituti ho- 5

Hæc sunt iumenta quibus debetur vt merces, quia seruiunt. a Ad quid hoc. b Christum. c August. id est, de dispensatoribus veritatis, id est, apostolis & cæteris adhuc in terra ambulantibus. d Non quod conturbat, sed quod. e August. Hæc ebrietas, videtur in alienatione mentis à terra au cœlum. 6

minum. Vt † educas panem de terra, & vinum lætificet cor 7

a Spiritussancti. b August. Temporalis stomachum confirmat. Vel spiritualis, qui de cœlo descendit. 8

c hominis. Vt † exhilaret faciem in oleo, & panis cor hominis 9

d a De illis ductis de terra, pane, vino, oleo. b Plebes humiles prius. c Diuites. Potentes in sæculo, etiam postea, quia prius electi sunt contemptibiles & ignobiles quam sapientes & nobiles. d Candidatio interpretatur.

e confirmet. Saturabuntur ligna campi, & cedri Libani quas 10

a Fide. b In cedris. Non aliæ. c Alias, Fulicæ. d Genus vel generatio. e Ipse Christus.

f
g plantauit, illic † passeres nidificabunt. † Herodij domus dux 11 12

b *Seruituti hominum.* Augustin. Vnde cum liber essem ex omnibus, omnium me feci seruum, quæ seruitus est ex charitate quæ facit humiles, quales nō erant apostoli tunc tamē dictum est a domino: *Calicem quidem bibetis, sedere autem ad dexteram meam non est meum dare vobis*, id est, superbis, quod modo estis, sed humilibus qui pro Christo serui hominum fiunt vtilitati fratrum intendentes. Hęc sunt iumenta quibus debetˢ herba, de quibus dr̄: Nō alligabis os boui trituranti. Et: *Dignus est operarius mercede sua*, vnde si seminauimus vobis spiritualia, magnū est, si carnalia v. m. *Beatus est qui præoccupat vocem petentis*, i. qui intelligit sup egenū & pauperem. Non ita debes agere boui trituranti, vt mendico trāseunti: illi das quia legitˢ *Omni petenti da.* huic & nō petēti dare debes. Vide ergo ne si sic egeat, vt petat te iudicet, i. damnabilem ostendat, antequam petat. Sicut enim de illo dr̄ qui te quęrit. *Da omni petenti*, sic de eo quē tu quærere debes, dr̄. *Desudet eleemosyna in manu tua, donec inuenias iustum cui des. Omni petenti da, quicūque sit das*: agnoscens in eo cui des, multo magis seruo Dei, & non petenti. Vnde & dn̄s loculos habuit in vsus eorum, qui cum eo erant, & suos personam infirmorū magis suscipiens, vt ibi: *Tristis est anima mea*, licet Paulus talia a suis nō q̄reret, & mori optaret, sublimius egit Chr̄s, quia misericordius, ne infirmos dānaret ista quęsituros, quibus præbuit excēplū necessaria sumēdi à subditis.

1. Cor 9. c.
† 11. q. 1. cap. ecclesia § his ita.
† educat.
† splendere faciat:
Mar. 10. f.
B
2. Cor. 9. b.
Luc. 20. b.
1. Cor. 9. b.
Psal 40.
Luc. 6. d.
Eccle. 29. b.
Ioan 13. c.
Matth. 26. d.
1 Cor. 9. c.

c *In oleo.* August. Vnicuique datur spiritus ad manifestationem, gratia ergo, & nitor quidam qui est ad hominis conciliandum sanctum amorem oleum dr̄. Hæc gratia excellentius in Christo, vnde ab omnibus laudatur, etiam ab eis qui se iussa eius sequi non posse dicunt. Ecce Christus totus vnctus, vnde cæteri accipiunt vt exhilaretur facies in oleo.

d *Et panis.* August. Idem est ergo panis & vinum. Panis enim iste & vinum iustitia est, veritas est Christus: & hic &
C illud lętificat, & confirmat cor.

※ Euthym. Vinū quidē lætificat cor, panis autē vires fatigatis pręstat, & ipsius etiā terræ fructus est, oīum igitur creaturarum prouidentiam habuit Deus, tam irrationabilium quam rōne præditarum, terramq; ipsam satiauit, vt pinguefacta opportuna omnibus alimenta tribueret & nece[ssaria].

c *Quas plantau[it].* August. Curā se p[...]tatis relinquit ca[...]rem seculi quia [...] fulica auis, quæ [...]quis habitat, hi [...] qui in baptismi [...]tia permanent. Herodius auis ra[pa]cissima, nec ta[...] Christus respuit.

f *Illic passe[res].* Aug. Minuta volatilia [...] est, pauperes in [sęcu]lo, qui & minima [...] reliquerunt, vt [...] sequerentur Iesum, vt apostoli, & [...] nihil habeant, o[...] possident. Prorsus [...]tum mūdum P[...] reliquit, tamen [...]tum accepit. Et [...] cedri Libani, id [...] excelsi huius sę[culi] qui cum timore [...]diunt: *Beatus qui intelligit super egenum & pauperem*: attendunt res suas villas, superfluas copias, & præbent illas seruis [Dei], & ita colligunt passeres, vt in cedris Libani nidificent.

g *Herodij domus.* Aug. Dux est eorū passerū, vel cedrorum, quod tn̄ Latine dici non potest, quia cedri fęminini generis sunt, hoc autem nullo modo ad literam, domus enim, id est nidus fulicę, quę est auis marina vel stagnensis, qūo dux passerum? sed per hoc innuit spiritualia esse quærenda.

August. Et si in diuitibus sęculi passeres nidificent, tamen cedri superiores eis, quia eorum passerum dux est domus fulicæ non ipse cedri. Domus fulicæ petra quę in aqua, quę tusa fluctibus frangit eos, sed non frangitur: foris est domus, sed nō in excelsis. Sic Christus tanta passus a Iudæis integer mansit, quo nihil fortius, nihil humilius. In cedris ergo minuti spirituales nidificāt propter præsentem necessitatem, sed tamen petram Christum habent ducem imitantes passiones eius, etsi forte cedri mouentur, volant passeres, sed non peribunt, quia petra est dux eorum.

Cassiod. Vel fulica auis quę in aquis habitat, hi sunt qui in gratia baptismi p̄manēt, quorū domus est baptismus. Et quasi diceret: Qui sunt cedri? Qui sunt passeres? Illi qui baptizantur. Et hoc est fulicæ domus, i. baptismus, qui est domus regeneratorum, dux est eorum passerum, i. Christianorum.

Hierony. Cas. Herodius auis rapacissima, omnium volatiliū maior, quæ & aquilā vincit. Et est. Q. passeres nidificant in cedris, & dux eorum passerum est domus Herodij, id est, Chr[istus]

NICOLAVS DE LYRA.

1 *De medio petrarum, &c.* Hoc dicitur propter aues in foraminibus murorum habitantes, vel etiam in rupibus, sicut dicitur de aquila. Iob. 39. b. In petris moratˢ atq; inaccessis rupibus. in Hebræo tn̄ habetur. *De medio ramorum.* & in translatione Hieron. *De medio nemorum*, & hoc quantum ad aues in arboribus camporum vel syluarum commorantes.

2 *Rigans montes.* Scilicet Deus.

3 *De superioribus, &c.* Id est, de nubibus pluuiosis super montes generatis, vt ibi crescat herba animalibus syluestribus opportuna.

4 *De fructu, &c.* Id est, de effectu pluuiæ, quæ est opus tuum fęcundabitur terra, ideo subditur.

5 *Producens fęnum iumentis, &c.* Ad eorum nutrimentum.

6 *Et herbam seruituti hominum.* Id est, vsui: granum enim seminatum in terra, primo producit herbam, postea spicam, & vltimo granū vnde fit panis ad vsum hoīs, ideo subditur.

7 *Vt educas panem de terra, &c.* Et quia ad sustentationem vitæ humanę non solum requiritur cibus, sed etiam potus, qui principaliter est vinum de vite, ideo subditur.

8 *Et vinum, &c.* Requiritur etiā condimentū, ideo subditˢ.

9 *Vt exhilaret faciem in oleo, &c.* Et per oleū quod est principale condimentum, intelliguntur alia. Et quia pluuia terram humectans fęcundat arbores, ideo subditur.

10 *Saturabuntur ligna campi.* Dicit enim Philosophus: de Anima, q; in arboribus radices sunt similes ori in animalibus, quia per radices attrahitur alimentum arboris ad eius nutritionem & fructificationem. In Hebręo autem & in translatione Hieron. habetur sic: *Saturabuntur ligna domini*, & secundum Rab. Sab. ligna domini hic intelliguntur ligna Paradisi terrestris. Sed quia illa modo non veniūt in vsum hominis, nisi Enoch & Eliæ, & hic agitur de lignis seruientibus ad vsum hominis, ideo potest dici, quod omnia alia ligna conuenienter dicuntur ligna domini, quia sunt eius creaturæ.

11 *Illic passeres nidific. &c.* In Hebræo, & in translatione Hieronymi habetur sic: Aues nidificabunt, aues enim [...]rius speciei magis ędificant in cedris, quàm passeres communiter nidificant in tectis domorum.

12. *Herodij domus dux est eorum.* Herodius est nomē auis [...]dalis, q̄ Gallice vocatˢ *Griffon*, & nidificat in cedris, & dr̄ [d]ux passerū vel auium eo modo loquendi, quo leo rex dr̄ animalium, & ideo cum dr̄, Herodij domus, ibi est punctus, refertˢ ad cedros, vbi nidificat Herodius, cuius nidus dr̄ domus eius. q; sequitur: *Dux, &c.* refertur ad Herodium modo pręd[icto].

us, qui est domus rapacissimorū, quia nec tales dese-
Herodius trib. Beniamin de qua fuit Paulus, de quo
niamin lupus rapax, mane comedet prædā, vespere di
polia, quia Paulus in adolescētia psecutus est ecclesiā,
cspera suę ętatis spolia diabolo rapuit pdicando. Et est

urum si cedri
ntur, & passe-
ficāt, quia do-
. genus, vel ge
Herodij, id
uli qui fuit lu-
pax, dux est eo-
isserum, & ce-
quia ipse con-
alios plures ad
conuertit.
a *Quis petr.* August.
sunt magni spi
s transcenden
rsu omnia spi-
i sunt alti mon
ui eminent in
ris per altiora
ta. Cogitant
ublimia, tenēt
ntia iustifican-
ummis. Heri-
pinosum ani-
gnificat pecca-
Lepus animal
m. Leporibus
& Hericijs si
ssunt alta tene
us est Christus
am. Hæc petra
pliciter habet
In mari dom9
cæ, quia Chri-
stus a fluctuatione
est domus illorum, qui in gratia baptismi perseuerāt.
aest refugium Hericio, & lepori, i. illis, q aliquo amo-
hærent terrenis. Est refugium in montibus, id est, in
is, & spiritualibus est firmamentum. Hæc est de qua,
ta dictum est, volucres cœli dant voces.
b *cit lunam.* Cass. Remi. Post terrena transit ad cœlestia,
rræ faciunt, i. seruiunt. Post tot genera Christianorū,
animalia significauit, & prædictā ordinationē, ascēdēs
ngit de Christo, & ecclesia quomodo, s. hoc tēporalis
crescit, & decrescit, q faciat occasus, & ort9 veri solis.
c *suisti, &c.* Et facta est nox in eis, id est, obscura mentis
atio.
d *ipsa pertransibunt.* Aug. Non vt supra, cōuersi Gentiles
mones, q tpe passionis inuenerūt corda titubantium
lorū, sed Christo surgēte, quia in omnib. nō possunt,
ilibus, idest, cordibus pertinacium permanēt. Sic Chri
aliquo occidente vigent mala, resurgente fugiunt.
✻ asil. & Theo. Nox quidem hominibus quietem procu
curitatē vero feris largitur, vt esurientes ventres ex-
Hęc vero clausula, *Vt quærant a deo escam sibi*, videlicet,
etiam

a ¶Apostoli prophetæ. b ¶Quid autem de humilibus bestiis. ¶Ecce. ¶Idest, Christus.
c ¶Alias, hericiis, vel leporibus, idest, timidis, opertis, minutis, & quotidianis peccatis.

a est eorum, montes excelsi † ceruis, petra refugium † heri- 1

a ¶Ecclesiam. b ¶Quia temporaliter transit non semper sic erit. c ¶Nam &.
¶Christus. d ¶Vel præsciuit. ¶Approbauit, placuit ei. e ¶Passio-
nem suam. f ¶Vel occidit sol, quia eo occidente.

b naciis. Fecit lunam in tempora, sol † cognouit occasum. Po- 2
e
c

3
4

a ¶August. Sexta hora qua crucifixus est dominus factæ sunt tenebræ, & facta est nox, idest,
obscuratio in Apostolis, vt in Petro, qui negauit. ¶Nocte. b ¶Non vt supra vt
Christus leo, & diabolus leo, supra conuersi, hic dæmones.

d suisti tenebras, & facta est nox, in ipsa pertransibūt omnes be- 5
6

a ¶Quos ante generaliter dixit bestias, deinde in catulos diuidit, & in leones, dicens.
b ¶Frementes. c ¶Pertransibunt. d ¶Quia nec tentare possunt, nisi
deo permittente.

f stiæ syluæ. Catuli leonum rugientes, ut rapiant, & † quærant 7
8

a ¶August. Christus recepit animam, quam posuit. ¶August. Quibus ortus est sol, non
audent eos inuadere leones. b ¶Catuli leonum recedunt a persecutione eccle-
siæ in toto orbe clarificato Christo. c ¶In cordibus infidelium.

g a deo escam sibi. Ortus est sol, & congregati sunt, & in cubi-

a ¶Ne iam faciant impetum in sanctos. b ¶August. Et hic iam licet in securitate pacis bona
operari, sed in vespera, idest, in fine mundi erit contenebratio, & grauis impetus.
c ¶Vt incipiat.

libus suis † collocabuntur. † Exibit homo ad opus suum, & 9

a ¶Vt continuet perseuerando. b ¶Vsque ad finem sęculi. c ¶Ergo.
¶Magna sunt, & multa. ¶Augu. His omnibus inspectis omnis homo magno
exultat gaudio, admiratur, non potest loqui.

ad operationem suam vsque ad vesperam. quam magnifica- 10

a ¶Ad literam, vel mystica. b ¶Quia. ¶Vbi facta? Vnde processerunt hæc
tam magna? c ¶Christo. ¶Quia multa.

ta sunt opera tua dñe, omnia in sapientia fecisti, † impleta est 11
12

a ¶Alias creatura. b ¶Autem sæculum est. ¶August. Sed nondum sumus
in terra viuentium, imo mare transeundum. c ¶Exercendis, difficile est
enim ibi bene operari.

h terra possessione tua. Hoc mare magnū, & spatiosum † mani- 13
i
14

a ¶Innumeræ insidiæ repunt in hoc sæculo, & incautos occupant. 15
b ¶August. Adhuc, in amaris aquis sunt infideles pusilli, & magni. 16

k bus, † illic reptilia, quorū nō est numerus. Animalia pusilla † cū 17

etiam his diuina prouidentia visum præbet. Nam postulare D
quidem hominum est, qui ratione vtuntur, quærere vero a-
nimalium ratione carentium, veruntamen etiam his deus
necessarium nutrimentum donat.
e *Occasum.* Aug. Sol sic occidit, vt oriatur, ita qui dormit, id
est, Christus, nō adij-
ciet, vt resurgat? Oc- † funiculis.
cidit, qa voluit, ne-
mo tollit animā eius
cum occidit, tene-
bræ factæ sunt in a-
postolis, defecit spes † agnouit.
eorum.
f *Catuli leonum, &c.*
Augustinus. Sunt, &
principes dæmonio-
rum, sicut & catuli
contemptibilia dæ- † quærentes.
monia, quæ in tene-
bris quærunt seduce
re animas, maior leo E
semp circumit quæ-
rens quem deuoret,
pascuntur autem er- 1. Pet. 5.
roribus hominum. † Exiet.
✻ Euthymius. Ca-
tuli leonum frendē-
tes, vt rapiant, & pa-
rent sibi cibos, qui a
deo eis ministrātur,
ab eo etenim cūctis † repleta.
cibus præbetur ani-
mantibus. Qui dat
enim, inquit, escam † locis.
omni carni, vel vt
quærāt, & petant ci † magna.
bos a deo. Nam &
multi homines sæpe
numero, famis aut si
tis tēpore, animalia conspexerunt cœlum ipsum intueri, &
ineffabili quodam quasi sermone factorem suum inuocare.
g *Ortus est sol, &c.* Cass. Postquam dixit quid fecit occasus
veri solis, subdit de ortu.
h *Possessione.* Aug. Alias creatura. Aug. Per Christum pater
creauit qcquid est in terra, mari, & celo, sed hic dicit de no-
ua creatura, q̄ exuit a veteri hoīe Christus, qua impleuit or-
bē terræ, i. ecclesiam. *Granum. n. frumenti cadens in terra multum* Ioan. 12. d.
fructum attulit, ante singulariter erat, donec transiret. Sed qn̄ Luc. 15 b.
per passionem transiuit, drachmam perditā inuenit, & ouē Ibidem a.
errabūdam ad gregem reduxit, vnde gaudium. Sed tamen
adhuc peregrinatio, adhuc sęculum quatitur tempestatibus:
datum est tamen lignum in quo transnauigemus. F
✻ Basi. & Theod. Porro alij Interpretes, Creatione tua, po
suerunt videlicet, vniuersi generis bonorum ipsam impleti
a terra igitur in propinquum mare transit, & ait.
i *Hoc mare magnum, &c.* Cass. Secunda pars vbi dicit: Quo-
modo ecclesiam per mare sæculi traducit ad littus patriæ.
k *Reptilia, &c.* Augustin. Mali spiritus, quorum insidiæ ser-
punt.

a Draco

NICOLAVS DE LYRA.

1 ontes, &c. *Supple sunt refugia ceruis, sicut petra cauernosa est re[fu]giū Herinaciis, est autem Herinacius animal paruū spinosum.*
2 cit lunam. *Hic consequenter ostenditur qualiter deus prouidet [vi]uentibus in alternatione temporum, cum dicitur:* Fecit lunam in tempore, *secundum enim varium motum lunæ magis apparet sensibilis mutatio aeris, quam secundum alios planetas.*
3 ol cognouit, &c. *Idest, determinate vadit ad occasum, acsi haberet intellectum, quia talis motus est ab intellectu intelligentiæ motricis. Per talem modum dicitur, quod opus naturæ, est opus intelligentię.*
4 osuisti tene. *In hemisphaerio nostro, per occasum solis.*
5 fa. *Quia sicut dies est latio solis super terram, ita nox est latio eius sub terra.* 6 In ipsa pertransf. &c. *Quia tunc magis discurrunt ad quærendam prædam, quam de die, ideo sequitur.*
7 atuli leonum rugientes, vt, &c. *Et quia omnia illa procedunt a diuina prouidentia, ideo subditur.*
8 quærant a deo escam, &c. *Et quia habita præda reuertuntur ad sua latibula, ideo subditur.* Ortus est sol.
9 xiuit homo ad opus suum. *Sicut enim discurrunt per noctē, vel de nocte, propter victum quærendum, sic e contrario homo, qui est animal mansuetum natura de nocte quiescit, & de die exit ad opera sua. Et quia ex talibus effectibus apparet altitudo diuinæ prouidentiæ nobis incomprehensibilis, ideo admiratiue subdit Dauid.*
10 Quam magnificata. *Idest, valde magnificata.*
11 Sunt opera, &c. *Quia ipsa est regula veritatis.*
12 Impleta est terra, &c. *Idest, hominibus, & animalibus, quæ sunt dei creaturæ.*
13 Hoc mare. *Hic consequenter agitur de prouisione viuentiū intra aquam. Et primo describit locum eorum, cum dicitur,* hoc mare magnum, *scilicet oceanus, vbi currunt omnes aquæ.*
14 Et spatiosum manibus, &c. *Idest locis. Dictio enim Hebraica hic posita æquiuoca est ad signandum manus, & loca.*
15 Illic reptilia, &c. *Idest, pisces diuersorum generum.*
16 Quorum non est numerus. *Quia non possunt ab homine numerari, sed deo omnia sunt numerata.*
17 Animalia pusilla, &c. *In mari enim sunt pisces, aliqui valde parui, & aliqui valde magni, vt cete grandia, quorum magnitudo est quatuor iugerum terræ, vt dicit Plinius.*

A a *Draco iste quem formasti.* Augusti. Preter hec animalia, est etiam in mari, quod superat ea omnia, idest, draco, q est leo serpens antiquus, cuius caput, i. primam suggestionem ecclesia terit, & sic cæteros motus euadit. Ipse vero obseruat calcaneũ eius, id est, lapsum a via dei, vt sic possideat, vnde in Genesi dicitur serpenti: *Inimicitias ponam inter te, & mulierem, ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius.* Qui draco alibi dicitur Lucifer, alibi Leuiathan, qui cæteris in essentia excelsior, factus est in malitia maior.

Gene.3.c. † Leuiathan. Esa.14.c.

B b *Ad illudendũ.* Augustinus. Dicitur in Iob illudi sathanę ab angelis dei, qui sunt præpositi super aereas potestates, ne noceant nobis.

Iob.40.c. † Conuertentur.

✻ Euthymius. Ipsum etiam cete, quod creasti, ad subsiliendum in mari. Draconem enim cete appellauit, veluti

C inter pelagi animantia vastæ cuiusdam magnitudinis animal

† Renouabis ἀνακαινώσεις τὸ πρόσωπον αὐτῆς.

mal quemadmodum draco inter terrena.

c *Escam, &c.* August. Cibus draconis terra est, quia di[...] est ei. *Terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ.* Quia qui te[...] amant, cibus diaboli sunt. Cibus autẽ iusti, verbum de[...] de. *Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod proc[...] ore dei.*

a ¶Tamen. ¶In illo mari. b ¶Ecclesiæ quos in ligno crucis gubernat Christus. c ¶Nec ipsum draconem timebunt imo illudant ei. ¶Pro commeabunt.

a magnis illic naues pertransibunt. † Draco iste quem † for-

a ¶O Deus. ¶Secundum substantiam in qua bonus erat, & in empyreo locatus, sed in vitio suo inde cadens. b ¶Ad hoc cadens de celo factus est, vt hic illudatur ei. c ¶Hæc. ¶Scilicet creatura noua, & reptilia. d Nihil possunt, nisi permittas.

b masti ad illudendum ei, omnia à te expectant, ✻ vt des illis, †

a ¶Opportuno, quod quidam interpretes addunt. b ¶Alias cum dederis. Augu. ante non possunt colligere, nec tentare. c ¶Addit, & de cibo nostro.

c d escam in tempore. Dante te illis colligent, aperiente te ma-

a ¶Augu. Manus Christus est, quæ aperitur, cum reuelatur, & te eum reuelante omnia implentur bonitate: Quam non a se habent, quod aliquando probatur illis, quia auertente autem te, &c.

e num tuam, omnia implebuntur bonitate. Auertente autem

a ¶Sed quare turbas? b ¶Superbiam. c ¶Omnino vt conuertantur.

te faciem, turbabuntur, auferes spiritum eorum, & deficient

a ¶Aug. Inuenit se homo terram penitens de peccato. ¶Vt clament defecit spi. meus. b Ablato spiritu eorum. c Sanctum, qui creat nouos.

f & in puluerem suum † reuertentur. † Emitte spiritum tuum, &

a Vnde ipsius figmentum sumus creati in operibus bonis. b Nouis hominibus confitentibus, quod a te non a se boni sunt. c Et quia ex deo omnia bona.

creabuntur, & † renouabis faciẽ terræ Sit gloria domini in sę-

a In æternum. b Non tuis. c Quæ in eis facit, & qualiter faciat subdit. Qui resp. Misericordia. d Humanæ mentis. Quę exultat de bonitate sua.

culum, lætabitur dominus in operibus suis. Qui respicit terrã

d *Manum tu[...]*
nia implebun[...]
1 *te.* Cass. Vel[...]
2 est potestas[...]
dè replet omni[...]
3 e *Auertente[...]*
4 AVGVSTI[...]
5 Multi impleti[...]
6 tate, sibi tribu[...]
7 volens autem[...]
8 eis probare, [...]
9 non a se habe[...]
10 a deo, vt cum[...]
11 tate habeant[...]
12 litatem, aliq[...]
13 eos perturbat[...]
14 tit faciem, & [...]
15 in tentationem[...]
16 f *Emitte spiri[...]*
17 Cass. Puluis[...]
18 lorum dicitur[...]
19 ex se habent[...]
20 sunt puluis. S[...]

vero domini: Ecce medicina reuersis in puluerem.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Illic naues pertransibunt, &c.* Vt bona in vna terra abũdãtia deportentur per nauigium ad aliam talibus carentem, & e conuerso. 2 *Draco iste, &c.* In Hebræo, & in translatione Hiero. habetur Leuiathan istum tu formasti ad ludendũ in eo. Dicunt Hebræi, quod est vnus piscis singularis incredibilis magnitudinis, ideo dr: Leuiathan istũ in singulari; dicũt tñ Hebræi, quod deus a principio creauit duo indiuidua huius speciei masculum, & fœminã. sed quia deus præuidit, qđ si multiplicarentur, nauigatio impediretur, quæ deseruit vtilitati mundi, iõ occidit fœmellã, & sale condiuit reseruans cã iustis post resurrectionẽ. Quod aũt subditur. *Quem formasti ad ludendum in eo.* Dicũt ipsi Hebręi, quod tribus horis in die deus ludit cũ Leuiathan. Sed primũ dictũ est ꝯ sacrã scripturã Gene. 1. qa formatis generaliter omnib. piscib. dixit de⁹: *Crescite, & multiplicamini.* & sic non creauit aliquã speciem in masculo, & fœmina, q̃ non vellet multiplicari. Item qđ dicũt carnes fœmellæ reseruatas iustis in resurrectione, est error Saracenorum, in quem Iudæi moderni ceciderunt, credentes, quod resurrectio sit futura ad vitã animalẽ cibis indigentem. Et quod dicitur, quod deus ludit in eo, vel cũ eo tribus horis in die, puerile est, & fictitium. Et ideo aliter dicendũ, quod psalmista hic loquitur de cete, cuius sunt plura indiuidua in mari nominans eũ Leuiathan, sicut Iob. 40. qui nominatur ẽt draco in trãslatione cõi. quia Gene. 1. c. vbi dr cete grandia, in Heb. hr dracones magnos, tñ sub istis nominib. intelligitur hic principaliter diabolus, sicut in li. Iob. fuit dictũ. Et iõ litera primo est exponenda de proprietatib. ceti, & secundo de proprietatib. diaboli per illas significatis. Qđ ergo primo dr. Draco iste quẽ formasti ad illudendũ, &c. in cõi translatione, vel Leuiathan istũ in translatione Hiero. p pronomẽ demonstratiuũ, & nomen cui adiũgitur designat eius magnitudo, euidenter excedẽs magnitudinẽ aliorũ animaliũ terrestriũ, & marinorũ. Et per hoc, qđ subdit. Ad illudendũ ei, vel ludendũ in eo, non est intelligendum, qđ li ad, teneatur causaliter, quia ad hoc Leuiathã finaliter sit formatus, sed tenetur consecutiue, quia ad eius formationẽ consecuta est illusio illa. Ex hoc. n. quod Leuiathã factus est a deo in corpore tã magno, sequitur quod necessaria sit ei magna cibatio ex alijs piscibus maris quos deuorat, propter quod alij pisces cetum videntes ex instinctu naturali fugiunt versus ripã, vbi cetus natare non põt propter aquæ paruitatẽ, et ideo cetus eos insequens impingit ad terrã; & a piscatorib⁹, ibi occiditur, quia non potest se mouere, & sic illusus sua spe frustratur. Per hoc autem principaliter intelliguntur proprietates dæmonis, quia per demonstrationem corporis ei⁹ excedentem, cum dicitur: *Draco iste, &c.* intelligitur potestas dęmonis omnem potestatem corporalem exce[...] bi dimittatur. Per illusionem vero ceti dictam intelli[...] lusio dæmonis, quia credens, Christum se deuorar[...] passione, & membra sua in temporali persecutione, [...] contra eos excitata, defraudatur ab intento, & re[...] post iudicium ligatus in inferno, quia non erit am[...] exercitium sanctorum in hoc aere caliginoso.

Iudæorum fabulatio de ceto ludibrio habenda.

3 *Omnia a te expectant, vt des, &c.* Hic incipit versus [...] bręo, & in translatione Hieronymi, vbi Psalmista d[...] prouisionem diuinam circa vtramque naturam pra[...] simul dicens: *Omnia*, scilicet viuentia super terram, [...] quis.

4 *A te expectant, vt des illis escam in tempore, &c.* Quia [...] petitum naturalem, & sensitiuum tendunt ad id, qu[...] deo circa ipsa ordinatum, & sic dictum est supra, quo[...] naturæ est opus intelligentię.

5 *Dante te illis colligent, &c.* Hoc dicitur specialiter [...] illa viuentia, quę non solum quęrunt cibum ad hora[...] etiam congregant pro tempore futuro, sicut formi[...] git grana in ęstate, vnde viuit in hyeme.

6 *Aperiente te manum tuam, &c.* Per diffusionem bo[...] tuę in effectibus.

7 *Omnia implebuntur bonitate, & cæt.* Idest, bono conu[...] suę naturę.

8 *Auertente autem te faciem, & cæte.* Denegando pr[...] diffusionem.

9 *Turbabuntur.* Ex defectu nutrimenti.

10 *Auferes spiritum eorum, &c.* Idest vitam.

11 *Et deficient.* A vita pręsenti.

12 *Et in puluerem suum reuertentur.* Idest, in materia[...] fuerunt formata, quę pro maiori parte est terra.

13 *Emitte.* Idest, emittes, sicut habet in Hebręo, & [...] latione Hiero.

14 *Spiritum tuum.* Idest tuę voluntatis effectum.

15 *Et creabuntur.* Idest, de nouo formabuntur eaden[...] cie secundum cursum naturę, & aliquando eadem n[...] ro ad declarationẽ potestatis diuinę in operib. mirac[...]

16 *Et renouabis faciem terræ.* Sicut patet in ęstate, qu[...] renouatur herbis, & floribus, & fructibus, quibus pri[...] rat in hyeme.

17 *Sit gloria domini.* Idest, laus & honor sibi debitus [...] datur. 18 *In sæculum.* Idest absque termino a par[...]

19 *Lætabitur dominus in operibus suis.* Idest, in creatur[...] gloriam ordinatis, secundum quod dicitur Prou. 16. [...] *uersa propter semetipsum operatus est dominus.*

20 *Qui respicit terram, & facit eam tremere.* Vt patet i[...] terrę procedente ex diuina ordinatione.

a ... *emere.* Augu∫t.Melior e∫t tremor humilitatis,quã con ... tia ∫uperbiæ.Vnde Apo∫tolus: *Cum tremore operamini ve ... ∫alutem.*

b ... *ontes.* Aug. Qui ∫uperbi erant:iactantes a ∫e omnia.

... Euthymius. Quemadmodum accidit in monte Sina.

... autem à domi-
... ontes fumigant
... herbę,quę igni
... nquior ∫it facta.
... vero aiaduer-
... m e∫t,ne verba
... Qui re∫picit,& q.
... t humano mo-
... d digne deo in-
... lamus.

c ... *ntabo.* Ca∫∫iod.
... pars vbi pro-
... ∫e ∫emper can-
... um. Q.Hęc præ
... fecit dominus,
... in∫pectis. Can.

d ... *vita mea.* Aug.Pręsenti,& futura,∫pei & ∫peciei.Modo ... ∫t vita no∫tra,po∫t æterna erit. Vita vitæ mortalis ∫pes ... æ immortalis.

e ... *andiu ∫um.* Augu∫ti. Quia in illo ∫ine fine ∫um,p∫allam quandiu ∫um ne putetur alius actus illius vitæ, quã p∫allere. D Quia non pote∫t venire in fa∫tidiũ, qui laudatur. non venit in fa∫tidium laudare, ∫ed ∫emper amatur, ∫emper laudatur.

f *Iucundum ∫it.* Alia litera.Suauis ∫it eis di∫putatio mea.Aug. Di∫putatio enim hominis ad deũ, e∫t confe∫∫io peccatorum. Vnde E∫aia: *Auferte nequitias ab animabus ve∫tris, dicite bene facere, iudicate pupillo, & venite, & di∫putemus, dicit dominus.* Di∫putatio ergo tua, ∫acrificium humilitatis tuæ, quod e∫t deo ∫uaue. E

Esa.1.d.

✠ Ba∫il.& Theodo. Eloquium, Sermocinationẽ Symmachus dixit. Aqla vero, Colloquiũ. Cęterum precor ait, vt hę meæ laudes dulces, & iucundi∫∫imæ videantur.

g *Benedic anima mea domino.* Augu∫.Iterat quod in principio p∫almi Benedic anima mea domino,per hoc innuens,quòd finis bonorum ∫imilis ∫it principio. F

a ¶Vnde cum tremore operamini.v.∫.Deus enim,qui facit omnia in omnibus. b ¶Compunctione,& ami∫∫ione rerum. c ¶Augu∫t.Qui ∫uperbi iactantes ∫e. d ¶Tacti. e ¶Precem deo reddunt,∫acrificium cordis fumigant ad deum. Incipit,& flere,quia & fumus excutit lachrymas.

a b & facit eam tremere, qui tangit montes, et † fumigant 1 2

a ¶Quicquid cantat in vita cantat.

c Cantabo domino in vita mea, p∫allam deo meo quandiu 3 4

a ¶Suauis e∫t deo confe∫∫io tua,bona commutatio. ∫uauis e∫t tibi ip∫ius gratia,ego vero dele. b ¶Aug.Quo me ei indico ∫cienti, vt ∫e indicet mihi ne∫cienti.

d e f ∫um. † Iucũdum ∫it ei eloquium meum, ego vero delectabor 5 6

a ¶Et meo exemplo. b ¶In ∫e. ¶Ne iam ∫int, quod prius auferatur ∫piritus eorum.vt ∫piritu dei recreentur. c ¶In proximo. d ¶Deficiant.

in domino. Deficient peccatores a terra, & † iniqui, ita vt 7

a ¶Iniqui.∫. b ¶Vidit hoc,& impletus gaudio dicit. ¶Principium iterat.

g non ∫int, benedic anima mea domino. 8

†fumigabunt

†iniusti.

PSAL.

NICOLAVS DE LYRA.

1 ... i tangit montes. *tactu fulguris, quod frequentius cadit in ... us altis.*

2 ... fumigant. *quia ignis fulgureus magis fumigat,quã inflam... tendum autem, quod omnia prædicta de ordine creaturarum,et ... one viuentium ad hoc inducta ∫unt, vt ex eis rationalis creatu... rgat ad laudem, & honorem conditoris.*

3 ... antabo. *Hæc e∫t vltima pars in qua P∫almi∫ta re∫umit dei lau... principio p∫al.inchoatam,dicens: Cãtabo domino in vita mea, ... uandiu viuam,ideo ∫ubditur.*

4 P∫allam deo meo quandiu ∫um. *Et dicit cantabo,& p∫allã, quia diuina laus debet procedere ex corde, & ore.*

5 Iucundum ∫it ei eloquium meum. *coram eo placidum.*

6 Ego vero delectabor in domino. *ide∫t,in con∫olationibus diuinis, & non in terrenis.*

7 Deficient peccatores a terra. *Loquitur de peccatoribus, & iniquis in ∫ua malitia ob∫tinatis.*

8 Benedic anima mea domino. *& ∫ic terminat canticum, ∫icut incepit ip∫um. Quod frequenter fit in cantilenis, & exponatur, ∫icut in principio p∫al.*

PSAL.

ADDITIO I.

... p∫al.103.*Benedic.* vbi dicitur in po∫til. *Benedic anima mea ... o.* & dicit anima mea.&c.

... p∫al. videtur continuari proprie cum vltimo præce... p∫al.Ibi enim conclu∫it: *Benedic anima mea domino,* non ... mens modum ∫eu materiam huius benedictionis ∫eu ... In hoc vero p∫al.re∫umens illud verbum vltimum,∫. *... anima mea domino,* declarat materiam huius laudis ∫eu ... ictionis ∫umptã ex rerum creatione. vnde Ra.Aben. ... glo. ∫uper P∫alte. in hoc narrat opera a deo facta ĩ crea... mundi, Gene∫.1. Ex quibus operibus deus debet pro... ici magnificus,quia magnificentia ∫ecundum Philo∫o... 4. Ethi. e∫t virtus a qua magna opera fiunt,qua quidẽ ... ificentia excedit no∫tram narrationem, & ideo dicit: ... menter, & quia humana mens non attingit naturali... notitiam dei, ni∫i inquantum a cognitione creatura... procedit in cognitionẽ creatoris,iuxta illud ad Ro.1.c. *... ilia dei a creatura mundi per ea,quæ facta ∫unt intellecta pro∫piciuntur.* idcirco dicit: *Cõfe∫∫ionem,& decorem indui∫ti.* Pro quo ... dum,quod ∫icut ∫i aliquis homo maxime potens,& vir ... ∫it vndique coopertus aliquo pulcherrimo,& pretio... o indumẽto,talis non pote∫t videri,nec per con∫equẽs ... ri a vidente ip∫um,ni∫i ex decore,& pretio∫itate indu... i, ∫ic deus non pote∫t a nobis cogno∫ci naturaliter,ne... udari,ni∫i per creaturas ab ip∫o factas,ex qua con∫idẽ... e p∫al.dicit. *Confe∫∫ionem,& decorem indui∫ti.* quaſi dicat. ... ore tui indumẽti, quod con∫i∫tit in operibus tuis. ha... s te laudare ∫eu confiteri. Et quæ ∫unt illa opera,∫ub... *Amictus lumine,∫icut ve∫timento,* quia in principio creatio... trum fit mentio de productione lucis. Gen. 1.a.*Fiat lux:* ... lumen hic dictum per p∫al. referendum e∫t ad illud lu... primo creatum qualitercunque accipiatur, ∫iue corpo... r,∫iue ∫piritualiter,∫iue vtroque modo,vt ibidem e∫t vi... um.Con∫equenter dicit: *Extendens cœlum,∫icut pellem.* q... aquis ∫uperiora eius,vbi tanguntur opera ∫ecundę diei ... factum fuit firmamentum diuidens aquas ∫uperiores ... erioribus, & ∫ic po∫tea ∫ucce∫∫iue facit mentionem de ... mento terræ,& de plantis,& de luminaribus, & de pi... ,& de be∫tijs, & de homine, licet non ∫eruato ∫emper ... e,quo Gen.1.traduntur.Introducit etiam quędam ad ... dentiam viuentium pertinentia,∫icut de pluuijs, fonti... ventis, & de nutrimentis animalium,& huiu∫modi, & con∫equẽter concludit de vltimo fine creaturarum, quæ ∫unt ad claram notitiam deitatis cum laude factæ,& hoc cũ dicit: *Sit gloria domini in ∫eculum, &c.* In fine autem declarat vltimum finem hominis iu∫ti,cum dicit. *Ego vero delectabor in domino.* Similiter,& punitionem impiorum,cum dicit: *Deficiant peccatores,* & ∫ic re∫umit: *Benedic anima mea domino.* quaſi dicat ∫ic ∫umitur ex creaturis benedictio ∫eu laus diuina. Ad quam expo∫iti.∫atis bene po∫∫et applicari litera præ∫uppo∫itis alijs de his, quę traduntur in po∫til. ad hoc pertinẽtibus.

ADDITIO II.

In eodẽ p∫al.vbi dicitur in po∫til. *Super montes ∫tabunt aquæ.* Opinio Ra.Sa. in hoc loco verior e∫t.Ratio autem,quam po∫til. contra eum facit dicit,quod cum aquę ∫int graues,& fluidæ æqualiter tendunt ad centrum vndique, non valet, nam virtute diuina erant congregatæ præter naturam ∫uam vt terra arida appareret. vnde Gene.1.a.*Congregentur aquæ ∫ub cœlo ad locum vnum,& appareat arida,* & de hoc plenius e∫t videndum ibidem.

ADDITIO III.

In eodem p∫alm.vbi dicitur in po∫til. *Herodij domus dux e∫t eorum.*

Vera litera Hebraica habet ∫ic in hoc loco. *Ciconia in abietibus domus eius,* vel *abietes ∫unt domus eius:* & hoc apparet manife∫te, quia ciconia communiter habitat ∫eu nidificat in altis ædificijs ∫eu altis arboribus, & per con∫equens in abietibus ∫eu cedris,& con∫onat cum hoc,quod ∫equitur: *Montes excel∫i ceruis,* vbi Hebraica litera cum dicitur: *Ceruis,* habet ibi cibus, quę communiter habitant in altis montibus,∫icut ciconia in altis arboribus ∫eu ędificijs.

REPLICA.

In p∫almo. *Benedic,* ∫ecundo Burg.laudat ∫uum auctorem Ra.Aben.dicens eum proprie dicere deum magnificum in opere creationis,&c.Circa p∫alm.autem, *In te domine ∫peraui,* in ij∫dem ∫ecundum Burgen.dicit magnificentiam e∫∫e circa opera magnarum expen∫arum,allegans ad id Ari∫to.quę magnificentia in opere creationis proprie locum non hẽt, quia deus creando nullos ∫umptus fecit,quia de nihilo cuncta produxit,& ita Burgen. phanta∫iando hic laudat in Abẽhazra,quod ∫upra reprehendit in po∫til.circa p∫al. *In te domine ∫peraui,* & vide ibi corre.circa illum pa∫∫um: Supra mõtes ∫tabunt aqua. Burgen∫is allegat, quod dixerat circa.1.capit. Gene. vide ibi corrector.

GLOSSA ORDINARIA.

A a *Halleluia.* Cass. Hic primo halleluia, nec ante a quoq̃ positum est, quod nulla lingua p̃sumpsit mutare. Halleluia laudate. Ia nomen dei inuisibilis, quod ei tantum conuenit. Per 20. psal: quibus hic titu. est magnalia dei dicuntur, & magna in eis est exultatio.

Cass. Hic commendat propheta bonos in illo populo Israel, qui cũ alijs fidelibus sunt verum semen Abrahę filij promissionis.

✻ Beda. Alleluia Hebręum nomen est, neutro genere declinandum, vt Hieronymus ostendit, quod interpretatur laudate dominum, & vbicunque positum est in titulis docet potentiam creatoris semper debere laudari. Quod autem semel dicimus hoc in omnibus obseruandum est. In quocũque psal. primum Alleluia fuerit prænotatum, deum & tam in fine hēre Alleluia

† & fortitudinem eius.

¶Laudate dominum.

Halleluia.

PSALMVS CIIII.

a ¶Laudate. ¶Quod fit ab amante. Non est enim speciosa laus in ore pec. b ¶Quia laudans audietur.

a Onfitemini domino, & inuocate no- 1

a ¶Aug. Amor domini in pascendis eius ouibus maxime ostenditur. 2

b men eius, annuntiate inter † gentes 3

a ¶ Verbo, quia ore cantatur. b ¶ Et opere laudate, quia manibus psallitur.

opera eius. Cantate ei, & psallite ei, 4

a ¶Quod bene operantes possunt. ¶Respicit ad id, quod dixit psallite. ¶Idest operamini sic, vt laudemini. 5

c narrate omnia mirabilia eius. Lauda- 6

d a ¶Ne de bono opere homo in se glorietur. b ¶Et si non corpus. c ¶Qui bene operantes æmulantur. ¶Quanto magis inuenientium. 7

mini in nomine sancto eius, lętetur cor quęrentiũ dominũ. 8

a ¶In primum. b ¶Inde fortes, & etiam illuminati, vt sciant agenda, & possint ea perficere. c ¶In præsenti, & in futuro.

e quærite dominũ, † & cõfirmamini, q̃rite faciẽ eius semper. 9

10

B subiectũ, quod plerique nesciẽtes sequẽtis psal. arbitrantur esse principium. Denique sæpe reperies in vno psal. duo Alleluia præposita, qđ significat vnũ ad finẽ prioris, alterũ ad sequẽtis pertinere principiũ. sciens propheta populos Israel spẽ in tẽporalib. beneficijs ponere solitos, prima parte monet, vt eũ spiritualiter semper exquirãt. Secunda per patriarcharũ eos exẽpla confirmat, qui a dño non fuerint derelicti, eo quòd eius imperio seruierint. Tertia dinumerat, quãta patribus eorũ præstiterit, pericula Ioseph, & honores, ingressũque in Aegyptũ cõmemorãs Hebræorũ. Quarta refert qũo Israel ab inimicis diuersis Aegyptiorum plagis fuerit vindicatus. Quinta describit, quanta eis in deserto præstiterit, vt non in temporalibus bonis gauderẽt, sed beneficijs deliniti iustificationes eius, legemque seruarent.

PSALMVS CIIII.

Onfitemini domino. Augu. Primus psalmus cui prænotatur halleluia, vnde, & incipit. *Confitemini*, id est, laudate. Præmissa laude sequitur inuocatio, vt petat desiderata. vnde. *Confitebimur, & inuocabimus*, Et alibi: *Laudans inuocabo dominum*. Et ideo in oratione dominica breuis laus præponitur: *Qui es in cælis, & sequuntur petitiones.*

Psal 74. Psal 17. Mat. 6. b.

Aug. primo, vt in verbis exterioribus. intellectum interiorem videas quasi in corpore animam, i. intellectum videas, admonet semen Abrahæ, i. filios promissionis pertinẽtes ad hæreditatem testamenti æterni, vt ipsum deum tanquã hęreditatẽ eligant, gratis nõ pro aliquo extra eũ colant, & hoc

C faciant laudantes, inuocantes, annuntiãtes, nec in sua, sed in eius gloria p fidẽ bene operãtes, spe gaudẽtes, charita[te] ...uẽtes. Hoc totũ sonat his verbis. *Cõfitemini*, vsq; *Memen[to] ...rabilium*. Vbi ad paruulorũ corda nutrienda, & in fide r... da, proponit de fide patriarcharum, & promissionib. ... simus semen illorũ non solum de Iudæis, sed de omnibus, & hoc vsqu[e] *essent numero breui...* Quoniam aute[m] ... currebat animo ... fidei. Si deus gr... colẽdus, & ipse ... reditas, quid de ... sitatibus morta[li]... fiet? subdit. Qui... bus p̃stitit, & fi... rum tam in car[ne] ... fide. *Cum essen[t] ...ro, &c.* Si quær[is] ... modo transier[unt] ... gente ad gente[m] ... de regno ad po[pulum] ... cauit famem, ... *Et auxit populu[m] ... vehem. & firmau[it] ... inimicos eius.* Q[uan]do firmauit? ... *cor eorum, vsque* ... pandit nubem, vbi dictis malis, quæ inimicis eorum ... dei intulit, q̃ tẽporalia misericordia dei eis dedit, sup...

✻ Basil. & Theo. Hoc autem verbum Inuocate, Pr... Symmachus dixit. Iubet vero sermo diuinus de gra[tiarum a]ctione laudes afferre, diuinaque beneficia narrare.

c *Omnia.* Cass. omnia nihil est pudore silẽdum. Vel quę dicẽt mirabilia sunt. nullus enim potest omnia ...

d *Laudamini in nomi.* i. gaudete Christiani dici a Chr[isto].

Aug. Laudamini, non vetat laudari si boni, si no[n in] domino, qui bonos facit.

Aug. Laudamini in nomine. Quod alibi: *In domino [lauda]tur anima mea.* quod ibi addit, *audiant mansueti, & læte[ntur]* quoque quodammodo, lætetur cor. quasi dicat.

e *Faciem, &c.* Aug. i. præsentiam, quæ etsi per fide[m] ...tur, tñ semper in hac vita perquirenda est, vt postea ... ciem habeatur. Vel ẽt tunc sine fine quæretur, quia ... tur semper desideratur, semper q̃ritur, ne sit absens ... per præsens. Malus timere põt præsentiã, quam bo[nus] ...

Hiero. A martyre Hyppolito. Isaac, imago est dei ... ca, spiritussancti Esau, prioris populi, & diaboli: Iacob ... vel Christi. Senuisse Isaac, significat cõsummationẽ ... ligasse fidẽ pisse. Quod filius maior vocat, acceptio ... Qđ capturas diligit, saluati sunt ab errore iustis cos ... Vade accipe duos hędos, significat aduẽtũ Christi i... in quo duos populos liberat a peccatis, teneros, doci... cẽtes. Vestis Esau, fides Hebræorũ scriptura, quib⁹ ... induitur. Pellis in brachijs, peccata vtriusque popul[i] ... extensione manuũ Christus secũ cruci affixit. Cur tã... Miratur celerem fidem. Cibus placens, salus est pe...

NICOLAVS DE LYRA.

PSAL. CIIII.

Onfitemini dño, &c. *secundũ quod dicit Hiero. in prologo super librum istum psal. iste primus est inter illos, qui dicũtur halleluiatici, & secundum hoc halleluia, quod ponitur inter principium huius psal. & finem præcedentis, non pertinet ad psal. præce. quamuis hoc aliqui dicant, sed ponitur magis in principio huius ps. tanquam eius titulus, quia psalmi a titulis suis denominantur. Sciendum etiam, quod halleluia nõ est vna dictio, vt credunt aliqui, sed duæ in Hebræo, quia hallelu significat laudate, & est verbum imperatiui modi, iah significat deum, & tenetur hic in accusatiuo casu, patet igitur, quod psal. iste est quædam inuitatio ad laudem diuinam, & duo sequentes similiter. Et secundum Aug. facti sunt a Dauid, secundũ vero Hieron. & Hebræos autor ignoratur in particulari, tenetur tamẽ quod fact. sunt ab aliquo viro sancto, vel pluribus spiritumsanctum habentibus. Diuiditur autem psalmus iste in duas partes, quia primo psalmista excitat populum ad laudem diuinam. Secundo ad hoc efficacius agendum recitat beneficiorum dei memoriam, ibi.* Mementote. *Circa primum dicit psal.*

Diuisio.

1 Confi-

1 Confitemini domino. *confessione laudis pro benef[icii]s ab ... obtentis.*

2 Et inuocate nomen eius. *pro obtinendis, quia gratiarum de præteritis beneficiis est optima dispositio pro aliis impetrandis.*

3 Annuntiate inter gentes opera eius. *suæ bonitatis ... statis declaratiua, quæ explicantur infra.*

4 Cantate ei. *ore.*

5 Et psallite ei. *corde.*

6 Narrate omnia mirabilia, &c. *idest, aliqua ex omn[ibus] ... omnia non possunt narrari, siue enumerari particulariter.*

7 Laudamini in nomine sancto eius. *idest, opera fa[cite] ... de genere, & ex intentione gloriæ diuinæ, vt sic ex illis ope[ribus lau]demini in nomine domini, ad quem opera illa sunt directa.*

8 Lætetur cor querentium dominum. *Quærẽs eni[m] ... habet materiam lætitiæ, quando est certus de inuentione: Qu[i] ... minum fideliter, inueniunt eum infallibiliter secundum illud* Omnis, qui quærit inuenit, &c. *ideo subditur.*

9 Quærite dominum, & confir. *idest, sitis cérti de in[uen]tione.*

10 Quærite faciem eius. *idest, placete in conspectu ei[us].*

1 Memen...

MORALITER.

a *Confitemini domino.* Iste psalmus, & sequens sunt quædam inuitatiões ad dei laudẽ ex beneficijs populo Israel collatis quę superius in libris Moysi literaliter, & Mystice [s]unt ex[]posita, propter quod hic pertransco de alia expositione in[]ducenda.

Poſt|um ſequit benedictio. Et odore, virtute reſurrectiōis, ...i pronūtiat, vt ſeruiāt ei credētes ex Iſrael. Eſau necē ...,quia iniquitas inimica eſt iuſtitiæ. Vadit Iacob in Sy ...ccepturus vxorem. Chriſtus a Iudæis in Galilæam, ibi ...tibus ſumpturus eccleſiam.

e *Teſtamenti*. Dicitur enim teſtamentum illud, quod promittitur, & doctrina, in qua promiſſio declaratur, & pro qua ſeruata redditur. D

Auguſt. Promiſſum, eſt quod accipere debemus. Mādatū quod facere. Hæc eſt fides, vt iuſtus ex fide viuat, & huic fidei ꝓmittit hæreditas.

...mentote, & cætera. AV...VSTINVS. Q...te ipſum, ſed qui ... erunt ſolem in ... eſt, qui non poſ... ...telligere Chriſtū ... ...udine ſuæ deita... ...icit: *Mementote*, & ca...

A...uſtinus. Iam ardens ...udator contem... ...e infirmis, quos ...libus dei nutrit. ...uod deus eſt, ma... ...eſt quærere, vel ...cit videre.

...odigia, & cætera. ...tinus. Paulatim ...lit de prodigijs vi... ...us ad iudicia, in ...ternum teſtamē... ...bi & præceptum, ...miſſum.

a ¶Maiora miracula, quibus aliquid futurum ſignificatur.

a Mementote mirabilium eius, quæ fecit, prodigia eius, & 1

b a ¶Quæ per Moyſen mandauit in lege. b ¶Quibus hoc dicitur illis, qui ſunt ſemen, ſecundū fidē. 2

c ¶Imitātes luctando. 3

iudicia oris eius. Semen Abrahā ſerui eius, filij Iacob ele 4

a ¶Mementote, quia. ¶Chriſtus eſt. 5

c cti eius. Ipſe dominus Deus noſter, in vniuerſa terra iudi- 6

a ¶Mementote, quia. ¶Implendo promiſſa. b ¶Iuſtitiæ, & hæreditatis æternæ. 7

c ¶Cuius teſtamenti? 8

d cia eius. Memor fuit in ſeculum teſtamenti ſui, verbi qđ 9

e ¶Aug. Ideſt, omnes quibus viuendum eſt ex fide pro infinito. ¶Verbi. ¶Quod diſpoſuit.

f mandauit in mille generationes. Qđ diſpoſuit ad Abra- 10 11

a ¶Verbum fidei. b ¶Ipſi. c ¶Caſſ. Opus eſt in præcepto, merces in promiſſo.

hā, & iuramēti ſui ad Iſaac. Et ſtatuit illud Iacob in pce- 12

g ptū, & Iſrael in teſtamētū ęternū: Dicēs, Tibi dabo terrā 13 14 15

h a ¶In domo patris mei manſiones multæ ſunt. b ¶Exequitur hiſtoriam. Hæc promiſit. Cum eſſent.

i Chanaā, funiculū hęreditatis veſtræ. Cum eſſent numero 16

a ¶Ideſt, antequam in Aegypto multiplicarentur. b ¶Aduenæ. c ¶Terræ Chanaan. 17

d ¶Proponit breuiter, quod poſtea plenius narrabit.

breui, pauciſſimi, & incolę eius. Et† pertrāſierūt de gēte in 18

f *Abraham Iſaac, & Iacob*. Ecce tres patriarchæ, quorum ſpecialiter ſe dicit deum: *Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Iacob*. Ecce triplex auctoritas. Exod.3.b.

g *In teſtamentum æternum*. Auguſtinus. id eſt, quod ex ipſo verbo impleto daturus eſſet aliquid æternum, ſcilicet terram Chanaan, quæ non æterna, ſed æternum ſignificat, ad quam non omnes pertinent, ideoque addit, funiculum hæreditatis. Cur cęleſtis hęreditas, dicitur terra Chanaan, nomen aperit, interpretatur .n. Chanaan humilis. Dixit aūt Noe Chā futurū ſeruū fratrū ſuorū: Is eſt ſeruilis timor, qui non manet in domo, iō excluſo Chanaan datur terra ſemini Abrahę, quia charitas foras mittit timorem, & manet filius in domo in ęternum. E

† in ea.

Genē. 9.d.

1.Ioh.4.d.

h *Terram Chanaan*. Caſſ. ideſt, quod ab ea ſignificatur, dedit enim etiam hanc terram in figuram ęternę hęreditatis. F

Auguſ. Congrue hęreditas ęterna dicitur terra Chanaan, quia ab ea ſerui repelluntur, & filij recipiuntur.

i *Cum eſſent numero*. Caſſ. Quæ ſubſidia temporalis vitę, pręſtitit patribus, & filijs eorum tam carne, quam fide non, vt his hęreant, ſed ea ad bonum ęternum referant, quod eſt, vt his allecti, iuſtificationes, & legem dei requirant.

...en *Abrahæ ſerui eius*. ✱ Euthym. Vos, inquit, o ſemen ...ię, qui ſerui eius ęſtis. Ad Apoſtolos autem ſermo eſt. ...*ij Iacob electi eius*. Apoſtoli nimirū, qui duob. his a deo, ...iti ſunt nominibus. Nam, & ſerui ex eo videri poſſunt ...xit ad eos Chriſtus, *ſi ego dominus, & magiſter laui pedes ve...os, ... elegi*, q idē alibi ait, *non vos elegiſtis me, ſed ego elegi vos*.

c *...vniuerſa terra*. Auguſt. Non putes filios Abrahæ in vna ...ecundum carnem, quia in vniuerſa terra ſunt Iacob, ...ael, quibus iudicia ſua manifeſtat, ſed non alij genti.

d *...ſeculum*. Aug. Ideſt, in æternum. vnde poſt, in teſtamē... eternum. Quod teſtamentum ſi vetus accipitur, ꝓpter ... Chanaan, de qua ſequitur: Quomodo æternum eſt, ...lla terrena hęreditas non poſſit eſſe ęterna?

Teſtamenti. a *De regno*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Mementote. *Hic conſequenter pſal. recitat dei beneficia ad laudem ...us excitatiua. Et diuiditur in quinque partes, ſecundū quinque ...quorum temporibus Deus beneficia contulit Iſraeli. partes pa... proſequendo. Prima pars continet tempus Abrahæ vſque ad Ia...cob. ...cit igitur.* Mementote mirabilium eius, quæ fecit. *quia ...Abraham de fornace Chaldæorum miraculoſe liberauit, vt dictū fuit ...Gen. 11. & propter vxorem eius Pharaonem regem Aegypti, & A...bimelech regem Geraræ flagellauit, Gene. 12. & 20.*

2 ...rodigia eius. *ſigna prædicta vocantur prodigia, quaſi procul a ...digi dicta, eo quod cauſa effectiua talium eſt hominibus incognita, vel ...culta, quia fiunt contra curſum naturæ, & ſic immediatè dependen... diuina voluntate, quæ nobis occulta eſt.*

3 ...iudicia oris eius. *quia flagellatio regum dicta fuit quidā eſſe ...diuinæ iuſtitiæ. Poteſt etiam litera huius verſus referri ad mirabilia, ...quæ facta fuerunt in terra Aegypti per Moyſen, & Aaron, ad pu... ...em illius populi, quæ explicantur infra pſal. iſto.*

4 ...emen Abraham. *id eſt, vos qui eſtis ſemen Abraham debetis iſta ...emorari.*

5 ...erui eius. *quia aliis ad idololatriam declinantibus, Abraham con...ſus eſt ſe ſoli deo ſeruire tempore Nemroth.*

6 ...ilij Iacob. *id eſt, vos qui eſtis filii Iacob debetis iſta memorari, qui... ...ides Abrahæ per Iſaac deriuata eſt ad Iacob, aliis ad infidelitatem ...eclinantibus.*

7 ...lecti eius. *quia cum adhuc eſſet in vtero matris eius cum Eſau, rep...bato, cum tamen nihil boni, aut mali adhuc egiſſent, vt dicit Apoſ. Ro.9.c.*

8 ...pſe dominus deus noſter. *per verum cultum, & fidem, licet ...minus, & deus omnium per creationem, & gubernationem, ideo ...ſubditur.*

9 ...n vniuerſa terra iudicia eius. *quia pro ſua voluntate poteſt pec...tores punire.*

10 Memor fuit in ſeculū teſtamenti ſui verbi, quod māda... ...i mille generationes. *id eſt, in omnes generationes fideles. Et ponitur ibi numerus determinatus pro indeterminato, quia numeri tranſcendentes millenarium non ſunt, niſi replicationes eius, vel partium eius.*

11 Quod diſpoſuit ad Abraham. *dicens ei Gene. 22.c. Per memetipſum iuraui, dicit dominus, quia feciſti rem hanc, &c. ſequitur: Benedicam tibi, & multiplicabo ſemen tuum, ſicut ſtellas cæli. & ſubditur poſtea: Benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ, quod impletum eſt in Chriſto.*

12 Et iuramenti ſui ad Iſaac. *quia iuramentum dei prædictum implendum erat in ſemine deſcendente per Iſaac, ſecundum quod dicit dominus Abrahæ, Gene. 21.b.* In Iſaac vocabitur tibi ſemen.

13 Et ſtatuit. *Hic conſequenter deſcribitur tempus a Iacob vſque ad Ioſeph, cum dicitur.* Et ſtatuit illud Iacob in pręceptū. *ſ. verbum domini ad Abraham, & Iſaac de cultu dei, eo quod de ſemine eius erat Chriſtus naſciturus, vnde dixit ei dominus Geneſ. 28.c.* Ego ſum dn̄s deus Abraham patris tui, & deus Iſaac. *Terram in qua dormis tibi dabo, & ſemini tuo, & in illa terra Chriſtus natus fuit, & myſterium noſtræ redemptionis impleuit, per hoc autem quod dixit dominus.* Ego deus Abraham patris tui, &c. *iniunxit ſibi cultum vnius veri dei, vnde & Iacob euigilans dixit.* Erit mihi dominus in deum, &c.

14 Et Iſrael in teſtamentum ęternum. *Iſte eſt Iacob pdictus, qui primo vocatus eſt Iacob, eo quod naſcens tenebat plantam fratris ſui Gene. 25.c. poſtea autem vocatus eſt Iſrael, eo quod cum angelo fortiter luctatus fuit, Gene. 32.d.*

15 Dicens, tibi dabo terram Chanaan. *ſicut iam allegatum eſt, quia in illa Iacob dormiebat.*

16 Funiculum hæreditatis veſtrę. *eo quod illa terra ſortibus erat diuidenda, quod impletum fuit tempore Ioſue poſtea.*

17 Cum eſſent numero breui, &c. *ſ. Iacob, & familia ſua.*

18 Et pertranſierunt de gente in gentē. *quia Iacob cū familia ſua de terra Chanaan tranſiuit in Aegyptum, Geneſ. 46.d. Poteſt etiam hoc referri ad Abraham, qui cum familia ſua tranſiuit de Chaldæa in Syriam Geneſ. 11.c. & de Syria in terram Chanaam, & inde in*

a *De regno.* August. non quòd tunc esset, sed quod futurum esset regnum Israel.

A b *Nolite tangere.* Augustin. Hæc verba licet in historia non [illegible] tamen vel latenter dixit ea deus in cordibus hominum, vel per angelum.

Iohan. 8. g. c *Christos.* Augustin. quia iam tunc Christiani, etsi latenter, vnde: *Abraham exultauit, vt videret diem meum, vidit, & gauisus est.* Nullus enim præter hanc fidē, vel ante, vel post, deo reconciliatus est,

1. Tim. 2. b. *vnus enim mediator Christus.*

d *Et corripuit pro eis reges, &c.* ✱ Basilius.

B & Theodoret. Sic in Pharaonem animaduertit animaduersionibus magnis, & formidabilibus.

† anima. De Sarra vxore Abrahæ sic nocte Abimelech perterruit, cum dixisset, En morieris propter Sarram vxorem Abrahæ, ipsa vero cohabitat cum viro, sic Isaac venerandum apud illos, qui tunc Palæstinam incolebant, reddidit: sic minitatus est Laban occidere volenti. Caue enim in-

† introiuit. quit, ne loquaris aspera in filiū meū Isaac. Christos autem appellat, non tanquam oleo vnctos, sed tanquam iam electos factos, Prophetam verò, & ipse deus Abraham appellauit, Redde enim ait, mulierem viro, quoniā Propheta est, & orabit pro te, & seruaberis.

e *Et vocauit.* Augustin. Quarta pars vbi incipit narrare quomodo factum est, vt transirent de regno in regnum tota progenies. *Vocauit.* Aug. Quasi personam animatam. forte quia

C hęc mala p angelos immittit malos, q talib. pppositi sunt. Vocauit ergo famem, id est, angelum fami præpositum. V[illegible]tius vocauit famem, idest, dixit vt fames esset, id est, iu[ss]se, quæ iam erat in dispositione. *Ita vocauit, & omne firm[amen]tum panis contriuit.*

f *Virum.* August. Ioseph venditus a fratribus, postea i[n Ae]gypto pro iustit[ia] [sub]limatus est.

g *Ioseph.* Aug[illegible] Ioseph, & humi[liatus] & exaltatus locu[illegible] cit ad temporali[illegible] na populo dei, [illegible] maretur super [illegible] cos, quanto ma[illegible] sus humiliatus [illegible] dum carnem su[illegible] tus, & in cęlis e[xalta]tus, suis locun[illegible] ad æterna.

Augustinus [illegible] dei habentes p[illegible] sionem vitæ p[illegible] tis, & futuræ, [illegible] tationes seculi [illegible] videntur, Ios[eph in] carcere, Chri[stum in] cruce cogitare. [illegible] speritas adest, [illegible] pter ipsam de[illegible] ea propter dei [illegible] mini, nec eun[illegible] tis necessariu[illegible] propter ea, quæ [illegible] malis, sed p[illegible] quærite regnu[m] & omnia ad. &

h *In compedib.* Au[gusti]. non legi[illegible] compedibus Ioseph in Genesi, sed credendum est, q[illegible] prætermissum dicit spiritus in psal.

Cass. etsi gratiam habuerit apud custodem carceris [illegible] prius anxiatus. Sequitur.

i *Ferrū pertransiit, &c.* Q. pter mala corporis ferrū, i. t[ribula]tio duræ necessitatis, q in æstuante, & solicita anima transijt, &c. Vel sm aliā literam anima eius ptransij[t] idest tribulationem duræ necessitatis. Idē sensus cū

a ¶Et quomodo durare potuerunt. b ¶Non permisit.

a gentem, & de regno ad populum alterum. Non reliquit 1

a ¶Augusti Vt regem Gerarę Abimelech, ne noceret Isaac de Rebecca. Et regem Aegypti Pharaonem, ne noceret Abraham de Sara. b ¶Dicens.

b hominem nocere eis, & corripuit pro eis reges. Nolite tan- 2

d a ¶Hic aperte Abraham constat, quod propheta fuerit, sic & de alijs credendum est. 3

c gere Christos meos, & in prophetis meis nolite maligna- 4

¶Pertransierunt, quia. ¶Idest quia.

e ti. Et vocauit famem super terram, & omne firmamen- 5

a ¶Idest, consumpsit. b ¶Per hoc transierunt de gente in gentem, & de r. ad. p. a. ¶Vide quomodo Deus vsus sit malis in bonum. c ¶Quem, & quomodo, ecce. 6 7

f tum panis contriuit. Misit ante eos virum, in seruum ve- 8 9

a ¶Narrat, quæ tulerat in humilitate sua Ioseph, quomodo sublimatus. 10

g h nundatus est Ioseph. Humiliauerunt in compedibus pe- 11

a ¶Tribulationem duræ necessitatis. b ¶Vt de Maria dicitur in Luca: Et tuā ipsius animam pertransibit gladius, id est, dolor. 12

i des eius: ferrum pertransijt † animam eius, donec veni- 13

a ¶Interpretatio somnii. b ¶Sed non ab eo, quia. c ¶Spiritus reuelans mysteria. d ¶Viuaciter incitauit, vt futura diceret. e ¶Vt de his esset de quibus Apostolus spiritu feruentes. 14

ret verbum eius. Eloquium domini † inflammauit eum, 15

a ¶Pharao. b ¶A reatu, idest, pœna. c ¶Compeditum. d ¶Inclusum in carcere. ¶Liberum de carcere.

misit rex, & soluit eum, princeps populorum dimisit eum. 16

¶Etiam.

Constituit eum dominum domus suæ, & principem 17

omnis possessionis suæ. Vt erudiret principes eius † 18

a ¶Neque hoc legitur in historia, sed credendum est tantum virum, dei cultorem non solum de solis corporalibus curam gessisse.

sicut semetipsum, & senes eius prudentiam doce- 19

a ¶Aduena, non indigena, hæc est Aegyptus, cuius gens a Cham filio Noe descendit.

ret. Et † intrauit Israel in Ægyptum, & Iacob † accola 20 21

NICOLAVS DE LYRA.

in Aegyptum, Gene. 12. & inde redijt in terram Chanaam, Gene. 13. & inde peregrinatus est in Geraris, Ge. 20. Similiter Isaac de terra Chanaā peregrinatus fuit in Geraris, Ge. 26.

1 *Non reliquit ho. no.* notabili nocumento, vnde & Laban persequentē Iacob prohibuit, ne ei malum ageret. Ge. 31. Et similiter interfectis habitatoribus Sichem, terror dei [in]uasit omnes per circumitum ciuitatis, & non sunt ausi per[sequi] Iacob, & filios eius inde recedentes Gene. 30.

2 *Et corripuit pro eis re.* scilicet Pharaonem regem Aegypti, & Abimelech regem Gerarę, vt dictum est supra.

3 *Nolite tangere Christos meos.* Vnctio autē corporalis regū, & pontificum primo fuit ordinata a deo tempore Moysi, & ideo isti dicuntur hic Christi, id est, vncti, non ab vnctione corporali, sed spirituali, quæ est per gratiam dei.

4 *Et in prophetis meis nolite malignari.* Quod enim Abraham propheta fuerit, habetur Genes. 15. similiter Isaac prophetice prædixit ventura Iacob, & semini eius Gene. 27. similiter Iacob futura prædixit nouissimis temporibus, Gene. 49.

5 *Et vocauit.* hic describitur tempus Ioseph vsque ad Moysen, qui ex ordinatione diuina venditus fuit in Aegyptū ad [illegible] suæ patientiæ, & ad prouidendum patri suo, & fra[tri]bus tempore famis futurę, de qua hic dicitur: *Et vocauit.* scilicet dominus.

6 *Famem super terram.* scilicet septem annorum, de qua habetur Gene. 12.

7 *Et omne firmamentum panis.* idest, sustentationem, vel nutrimentum.

8 [illegible] per hoc non est intelligendum, quod panis sim[pliciter de]fecerit, quia tunc etiam vendebantur alimenta in Aegypto, vt habetur Gene. 42. sed quia tunc fuit maxima sterilitas, & defectus panis.

9 *Misit ante eos.* scilicet Iacob, & eius filios.

10 *Virum.* scilicet Ioseph, qui dicitur vir a virtute, [qui] noluit adulterio suæ dominæ consentire Gene. 39.

11 *In seruum venundatus est Ioseph.* principi militiæ A[egypti] Gene. 39. a.

12 *Humiliauerunt in compedibus eius.* quia ad falsam a[ccusatio]nem dominæ suæ fuit in carcere relegatus.

13 *Ferrum pertransiit animam eius.* quia ex compedi[bus] reis non solum fuit afflictus in corpore, sed etiam in [mente] quamuis non ceciderit a virtute patientiæ.

14 *Donec veniret verbum eius.* quando a deo instructu[s] [e]xpo[s]uit somnia pincernæ, regis, & pistori ipsius, & hoc [illegible]ter, sicut probauit rei euentus. Gene. 40.

15 *Eloquium domini inflammauit eum.* In translation[e] He[bræa] hr, probauit eum, s. habere dei spiritum, & quia aur[um] pro[batur] in igne. ideo hic ponitur: Inflammauit, pro p[robauit].

16 *Misit rex, & soluit eum.* audito per magistrū pinc[ernarum] quod optime interpretatus fuerat somnia prædicta, [illegible]

17 *Et principem omnis possessionis suæ,* secundum qu[od habe]tur Gene. 41. *Dixit quoque rursum Pharao ad Ioseph: ecce [constitui] te super vniuersam terram Aegypti.*

18 *Vt erudiret principes eius.* quia non habebat scienti[am] humanitus acquisitam per exercitium studij, quo[d] [illegible] viguit in terra Aegypti, vt habetur. 1. Metaphysi. ibi [illegible] gens sacerdotum vacare concessa est, &c.

19 *Et senes eius prudentiam.* quia non solum docuit c[illegible] [ho]minis, sed ēt de agibilis humanis.

20 *Et intrauit, &c.* [illegible] [fi]lijs, & familijs eorū, & hoc ad mandatum Ioseph, vt ibi viuere famis tempore, vt habetur Ge. 46.

21 *accola fuit in terra Cham.* idest, in Aegypto, quæ sic no[minatur] eo quòd Misraijm à quo denominata est Aegyptus, [fi]lius Cham, Genes. 10. vnde vbicunque in vete. test. h[abetur] Aegyptus in Latino, in Hebræo habetur Misraijm.

In terra Cham,&c. August. Cham pater Chanaan, de quo ...ij trahunt originem.

Et auxit populum suum,&c. Aug. Quinta pars. Ecce quæ in ... gesta, breuiter proponit, quæ postea pleniter narrat. ... t quo firmauit populum suum super inimicos suos.

propter mandatum domini, donec omnia in eis, quæ domi nus disposuit, fierent. D

k *Tenebras,&c.* Cassio. inter plagas passi sunt. Sed hic dicit corda eorum obscurata, qui præcepta dei spernebant. Competens initiũ plagarũ cæcitas, sine qua nõ incurrissent cetera.

Et firmauit eum. ... ra Moysi scili... enim mascu... filiorum Is... rabatur, & ipsi ... dis lateribus ... batur. Sed po... manu potenti, ... signa, & portẽ... ni metuendi ... radi facti sũt. *...uertit.* Augusti. ... do hoc factũ ... rare incipit. Augustin. Conuer... quod deus sit ... mali, sed malis ... itur, dũ auxit ... em Israel, illi ... dendum con... int, quia iam ... ant.

...dirent. Inuidia ... ium felicitatis ... n.

...t. Qui omnia ... oterat, vt doce... moderatione ... isset.

...m elegit ipsum. ... sufficeret dice... n elegit, sed ni...

a ¶Q. misit deus post Ioseph Iacob in Aegyptum. b ¶Fœcunditate nascendi.

a b fuit in terra † Cham: Et auxit populum suum † vehemen- 1

a ¶Hoc non ante Moysen factum fuit, sed per signa Moysi. b ¶Vel suos. c ¶Dum suos multiplicauit. d ¶Sponte sua malum.

c d ter, & firmauit eum super inimicos eius. Conuertit cor 2 3

a ¶Per inuidiam. b ¶Alias vt. c ¶Vt opere luti, & lateris minuerentur. ¶Defraudando pretium.

e eorum, vt odirent populum eius, et dolum facerent in 4 5

¶Quomodo his vsus ad gloriam suam incipit.

f seruos eius. Misit Moysen seruum suum, Aaron quem ele- 6 7

a ¶Idest, per eos dedit, vel fecit. b ¶Moyse, scilicet, & Aaron. c ¶Quæ aliquid tanquam verba significabant.

g h git ipsum. † Posuit in eis verba signorum suorum, & pro- 8

a ¶Quæ aliquid prætendebant. b ¶Hoc ad literam inter plagas Aegypti legitur.

i k digiorum in terra † Cham. Misit tenebras, & obscurauit, 9

a ¶Idest, compleuit per miracula, confirmauit quod promisit. ¶Alias exacerbauerunt, scilicet Aegyptij contradictionibus suis.

l & non exacerbauit sermones suos. Conuertit aquas eorum 10 11

a Cass. Ne sit in aquis spes vitę illis hominibus cum in aqua moritur, quod ibi naturaliter nutritur. b Ecce tertia plaga.

m n in sanguinem, & occidit pisces eorum. † Edidit terra eo- 12

a Socii ranarum tunc fiant principes, qui sub aquis post locandi erant. Ecce quarta plaga.

o rum ranas in † penetralibus regum ipsorum. Dixit, & 13

a Musca. b Quæ iactantia regis, quæ nec pars est muscis? Culex.

venit cynomia, & cinifes, in omnibus finibus eo- 14

a Quinta plaga. b Pro pluuia, quæ fęcundat, grando, quæ tactu arefacit. Scilicet posuit.

p rum. Posuit pluuias eorum grandinem, ignem combu-

Idest, fulmina. Grandine, & igne, id est, fulminibus.

rentem in terra ipsorum. Et percussit vineas eorum, & 15 16

⁘EVTHYMIVS.

At qui ante tenebras, alias Aegyptiis plagas intulit, sed beatus Dauid indifferenter hãc plagã primo loco commemorat, vel vt grauissimum omniũ præposuit, cum lux, quæ per tenebras aufertur, rerum omniũ sit pulcherrima, & hominibus maxime opportuna. In prædicto etiam psalmo 77. nullo ordine, huiusmodi plagas cõmemorauit, vt ibi diximus in versiculo, misit Cynomiã.

l *Conuertit aquas.* Cass. Secunda plaga, quæ in Exodo prima, quæ signabat, quod aquas maris rubri verteret, & eis in mortẽ.

m *Edidit terra.* Augustin. Terram eorum cõuertit in ranas, quia tot fuerunt, vt hoc cõgrue per hyperbolen dicatur.

n *Ebulliuit terra eorũ*

† nimis.

E

† Et dedit terram.

...endum est in eo, quod addidit, ipsum, sed consuetu... ...næ locutionis est ad explanationem.

...ibus signorum suorum. August. Quibus ab eis prædicaba... ...æ signa dominus esset facturus in terra Cham. ...usti. Verba sig. non quibus signa fierent. Multa enim ...rbis facta sunt, scilicet, vel virga, vel manu extẽta, sed ...sa facta non erant significationis inania, sicut verba, ...ipsa dicta sunt verba: verba ergo non vocum, sed si... ...n, vel prodigiorum per eos fecit. ...thymius. Mandata scilicet diuina, quibus efficerent ...la, vel docuit eos causas signorum suorum, atque eo... ...odos. Græca enim dictio λόγοι, vt diximus, non so... ...rba, sed rationes etiam, & causas significat.

...g. Vel: *Exacerbauerunt.* Sermones eius, quod apertum ...l, non exacerbauerũt Moyses, & Aaron sermones ei⁹ ...os, s. Aegyptios etiam durissimos patienter tulerunt propter

ranas. ⁜ Euthy. Ibi etiam de hoc dictum est. Ebulliuit aũt, hoc est, repente ranas edidit. Ex aquis enim ortę sunt ranæ, vt in Genesi legimus, quarũ tanta fuit copia, vt ranarũ quasi fontes emittere terra videretur, & quãquam Græca dictio ἐξῆρψεν quę hoc in loco habetur, proprie, non tam ebullire, quam repẽtes edere significet, quod verbum reptili ranarũ naturæ conuenientissimum fuit, tamen hoc pacto satis cõmode sensum reddi arbitrati sumus, postquam vnico latino verbo, vt par erat, sensum apte reddere non sperabamus. F

o *Dixit,& venit cynomia,&c.* August. In verbo enim eius erant sine tempore antequam fierent, in tempore per ipsum verbum, licet per angelos, vel per Moysen quodammodo dixit, vt fieret tunc cum fuerat faciendum.

p *Posuit pluuias eorum,&c.* Augu. Simile est illi, & dedit terra eorum ranas.

a Locusta

NICOLAVS DE LYRA.

...auxit populum. scilicet dominus cuius populus dicebatur ...ob, & filij eius, eo quod eum colebat alijs ad idololatriam declinantibus.

2 *...firmauit eum super inimicos.* quia propter potentiam Ioseph timebantur omnes de cognatione eius.

3 *...uertit cor eorum.* scilicet Aegyptiorum.

4 *...odirent populum eius,* scilicet filios Israel, quia sicut dr̃ Exo. 1. b. *Surrexit rex nouus in Aegypto, qui ignorabat opera Ioseph & in... pit affligere filios Israel per se, & populum suum, ita quòd ad ...tudinem producebant vitam eorum, vt dicitur ibidem.*

5 *...dolum facerent in seruos eius.* i. in filios Israel, quia rex Aegypti præcepit obstetricibus, vt in partu Hebræarum interficerent masculos, simulãdo qđ passæ fuissent aborsum, Exo. 1.

6 *...sit Moysen.* Hęc est quarta pars, in qua describit tẽpus Moysi, & primo ponit miracula facta in Aegypto. secundo facta in deserto, ibi. *Petierunt.* Circa primum ponuntur plura de miraculis factis pro filijs Israel tempore Moysi, sed non ponuntur secundum ordinem historię, propter quod dimittatur ...m partem indiuisam. Dicitur igitur: *Misit Moysen seruũ ...d libe. fi. Isra. de Aegy.* de qua missione habetur Exod. 2.

7 *Aaron quem elegit ipsum.* Hunc enim adiunxit Moysi, vt pro eo loqueretur multitudini, eo quod erat eloquens secũdum quod dicitur Exo. 4. d. *Aaron frater tuus Leuites, scio quòd eloquens sit,&c.* Sequitur. *Ipse loquetur pro te ad populum.*

8 *Posuit in eis uerba signorum suorum.* Illa enim signa fiebant virtute diuina, ad verba tamẽ Moysi, & Aaron. ideo ad hoc exprimendum conuenienter dicitur: Posuit in eis verba signorum suorum, & prodigiorum in terra Cham, id est, in terra Aegypti ratione supradicta.

9 *Misit tenebras,&c.* Ista fuit plaga Aegypti nona, quia fuerunt tenebræ palpabiles in terra Aegypti, ita quod tribus diebus nemo vidit fratrem suum, nec mouit se de loco in quo erat, vbicunque autem habitabant filij Israel, lux erat, Exo. 10. 10 *Et non exacerbauit sermones suos.* quia cum Pharao promittebat pœnitentiam, deus remouebat plagam, & sic dulcorabat suum sermonem.

11 *Conuertit aquas eorum in sanguinem,&c.* hęc fuit prima plaga, quę habetur Exo. 7. 12 *Edidit terra eorum ranas in penetralibus regum ipsorum,* in tanta multitudine, quod intrabant omnia loca, & officinas Aegyptiorum, & hæc fuit secunda plaga, quæ habetur Exo. 18.

13 *Dixit,& uenit cynomia,&c.* id est, musca canina, tamen cum hac venerunt muscę graues diuersi generis, & hęc fuit quarta plaga, quę habetur Exo. 8.

14 *Et cinifes in omnibus.* hęc fuit tertia plaga Exo. 8.

15 *Posuit pluuias eorum grandi.* & ista fuit septima plaga, in qua grando, & ignis mista pariter ferebantur. Exo. 9.

16 *Et percussit uineas eorum,&c.* scilicet in grandine, & igne prędictis.

8 *Posuit* — I *Dixit*

A a *Locusta, & bruchus.* August. Vna plaga locusta, & bruchus, quia altera est parens, altera fœtus.
b *Et percussit.* August. Cum sint .x. plagæ, non tamen omnes memorat hic propheta, nec eo ordine quo in Exodo, quia libera est laudatio, de qua agit hic psalm⁹ a lege historica: Additque, quod historia non habet, & præterit quod illa habet autoritate eiusdē spiritus qui & per historicum locutus est. Hic ergo septem mala dat Aegyptijs contra septem beneficia, quæ post dicet data Hebreis. Addit quoque laudibus dei, quod ditatos auro, & argento eduxit, quia tales erant, q͂ non possent spernere laborum suorum mercedem, licet temporalē.
c *Et eduxit eos, & cæt.* Sexta pars secundum
B Cassiodo. & Augusti. Superius, quę mala intulit inimicis Israelitarum iustitia dei dixit, nunc quæ bona eis tēporalia misericordia dei dedit supponit, vt his adiuti legem dei quærant.

a ¶Cass. ne dubites de satis quin perempta sint vbi maiora peremit. b ¶Sexta plaga.
ficulneas eorum, & contriuit lignum finium eorum. Dixit, 1
a ¶Mater bruchi.
a & venit locusta, & bruchus, cuius non erat numerus. Et co-
a ¶Herbam, quę per se nascitur.
medit omne fœnum in terra eorum, & comedit omnem
a ¶Segetum. ¶Qui prouenit ex labore. b ¶Septima plaga, quæ est in Exodo decima. ¶Aug. Nouissima plaga in Aegypto qua victi cedunt Aegyptii. c ¶De hominibus.
b fructum terræ eorum. Et percussit omne primogenitum 2
a ¶Propter Primogenita pecorum dicitur, quę similiter percussit. b ¶Primum beneficium.
c in terra eorum primitias omnis laboris eorum. Et eduxit 3
a ¶Alias in procum, more scripturæ. b ¶Secundum beneficium. ¶Magnum beneficium migraturis.
eos cum argento, & auro, & non erat in tribubus eorum 4
a ¶Corpore non animo. b ¶Post submersionem exercitus.
d infirmus. Lætata est Aegyptus in profectione eorum, quia 5
e ¶Tertium beneficium.
f incubuit timor eorum super eos Expandit nubem in prote- 6
a ¶Contra ardorem solis. b ¶Contra tenebras. c ¶Quartum beneficium. ¶Augu. non coturnicem, sed carnem.
g ctionem eorum, & ignem, vt luceret eis per noctem. Petie- 7 8 9
a ¶Non qualibet caro, sed. b Quintum beneficium. Id est manna. Sextum beneficium.
h rũt, & †venit coturnix, & pane cęli saturauit eos. Dirupit pe- 10 11
trã, & fluxerũt aque, abierũt in sicco flumina. Qm̃ memor 12
a Promissi Abrahæ. Quod in figura complens æterna præsignauit.
i fuit verbi sācti sui, q͂ habuit ad Abrahã puerũ suũ. Et eduxit 13

† adduxit coturnices.

Genes. 15. c. Reditus ex Aegypto quādo.

Aug. *Et eduxit.* Abrahæ dixit deus, quod quarta progenie filij Israel de Aegypto essent redituri Moyses autem scribit: Quinta progenie ascēderunt de terra Aegypti. Quarta secundum Leui. Quinta secundum Iudam. Leui genuit Caath, Caath Amram: Amrã, Aaron: Aaron Eleazar: Eleazar, Phinees. Caath cum patre suo Leui intrauit Aegyptum: Eleazar cum Aaron exiuit. A Caath vsque ad Eleazar generationes quatuor sunt. Volũt autem quidam ab Amram vsque ad Phinees. Secundum Iudam. Iudas genuit Phares. Iste Esrom, qui Aram, & ille Aminabat. is Naason, & iste Salmon. Phares cum Iuda intrauit Aegyptum. Naason princeps tribus Iudæ in deserto describitur, cuius filius Salmon intrauit terram promissionis. A Phares ad Naason generationes quinque. Volunt quidam ab Esrom ad Salmon. Aquila autem interpretatur non quinta, sed armati ascenderunt filij Israel de Aegypto.

Exod. 13. d. Excusantur filii Israel a furto.

Aug. Et eduxit eos. In hoc, q͂ Aegyptios deceperunt, non
C est putandus deus dolos in eis, qui sursum habent cor, vel iubere, vel approbare, q͂a ex eis non fuit hic dolus, qui non ex cupiditate fecerũt, sed vt deo mãdanti parerent. Et illi infirmi (quorũ cupiditates examinabat deus) magis p̃missi sunt hoc facere illis, s. Aegyptijs, (q talia iure passi sunt,) q͂ iussi. Sicut enim bonis fuit p̃ceptum, ita & cupidis permissio secundum aliquid, & s̃m aliud præceptio. Præcepit enim ... rent, sed permisit, non præcepit, vt ita facerent. Qua... go facti fuit in permissione, factum vero in p̃ceptio... tñ hoc p... misit deus, fieri sine aliquo prouectu ani... lis. Per h... oc.n. q̃d de vicino carnali, aliquid carnales sos abijsse, timuerunt enim nimis ne redirent, & A... totum occuparent. In illa profectione expandit ... nubem, &c. hoc est protexit eos in columna nubis in columna ignis in nocte.

e *Quia incubuit timor eorum super eos.* Timebat Isra... quias eorum consumeret.

Augusti. Hic impletum est, quod superius ait, & ... eum super inimicum eius.

f *Expandit nubem in protectione eorum.* Et hæc est sec... secundum Augustinum vbi supponit, quæ tempora... misericordia dei eis dedit, dictis superius malis, qu... eis eorum iustitia dei intulit.

Augustinus. Iam incipit beneficia, quæ iter age... eremo facta sunt.

g *Petierunt.* Aug. boni ad sustentationem infirme...

h *Coturnix, & pane cœli saturauit eos.* August. quæ e... quia hic nō de amaricatione iniquorum, sed de fid... rum loquitur, ipsi intelligendi sunt petijsse, vnde a... tium murmura premerentur.

i *Quoniam memor fuit verbi sancti sui.* Augu. His om... neficijs, deus commendat in Abraham meritum fi... subdit, quoniam me.fu.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Dixit, venit locusta, & bruchus.* Ista fuit octaua plaga, in qua corrosum fuit, quod remanserat ex igne, & grandine, Exod. 10.d. ideo subditur: Et comedit omne fœnum, &c.

2 *Et percussit omne primogenitum in terra.* & hęc fuit plaga decima in qua sunt mortua omnia primogenita hominum, & bestiarum. Exod. 12.d. De quinta vero plaga, & sexta, non fit hic mentio.

3 *Et eduxit eos cum argento, & auro.* quia de mandato domini acceperunt mutuo a vicinis vasa argētea, & aurea, & sic spoliauerunt Aegyptum, Exo. 12.c. Non tamen in hoc commiserunt furtum, quia de mandato dei fuit, cuius sunt omnia, sicut ibidem plenius fuit dictum.

4 *Et non erat in tribubus eorum infirmus.* Hoc a deo factũ fuit, vt omnes simul absque impedimento possent egredi de Aegypto.

5 *Lætata est Aegyptus in profectione eorum.* Cuius causa subditur. cum dicitur: Quia incubuit timor eorum super eos. Ex hoc enim, quod omnes primogeniti erant subito mortui, timebant omnes alij mori si amplius in terra alij Israel morarentur, secundum quod habetur Exod. 12.

6 *Expandit nubem in protectionem eorum,* contra solis æstum.

7 *Et ignem.* idest, columnam ignis.

8 *Vt luceret eis per noctem.* secũdum quod dicitur Exo. 12. d. dominus autem pręcedebat eos ad ostendendam diem in columna nubis, & per noctem in column... dux esset itineris vtroque tempore.

9 *Petierunt.* Hic consequenter describit mirabil... deserto post exitum de Aegypto, quia deficientibu... quæ acceperant in Aegypto, cœperunt murmurar... Vtinam mortui essemus per manum domini in ... quando sedebamus super ollas carnium, & come... panem in saturitate, & tunc dominus fecit aduolar... dinem coturnicum, & hoc est, quod dicitur: *Petier... nit coturnix,* idest, multitudo coturnicum, sicut Exo. ... *musca grauissima,* idest, multitudo muscarum.

10 *Et pane.* id est, manna de cœlo descendente, v... Exod. 16. 11 *Dirupit petram, & fluxerunt aquæ, ... sicco, &c.* hoc habetur. Exod. 17. & Nu. 20.

12 *Quoniam memor fuit.* quasi diceret, ista benefici... runt illi populo collata propter merita sua, cum ei... lis, & murmurans contra deum, sed propter merita... & implendum promissionem ei factam, Gene. 22...

13 *Et eduxit.* Hic vltimo ponuntur beneficia fac... re Iosue, qui post mortem Moysi eduxit populum ... deserto, & introduxit in terram promissionis de... domini, vt habetur Iosue 1. a. & hoc est, quod dicit... xit, scilicet dominus.

dedit illis. Aug. Non vt pp ista eum colant, sed vt ea ad ... eternū referant. i. vt custodiant iustificationes eius. Bas. & Theod. Non modo enim vt Aegyptiaca serui... liberos fecit, sed etiam Chananæorum ipsis largitus est ... alienorumq; laborū dños fecit, in illos iuste animaduer... & suas pollicita... confirmās, quod ... nō iniuste eos, ... rimum Palæstinā ... colebant exegit, do... quidem & per ea ... Iudæis imposuit, ... acceperit, vt imi... nem vitæ illorū ... fugerēt, edocet etiam ... promissionē Abrahæ fecerit, cur non actutum imperiū ... terræ dederit, sic diu diuersati sunt. Nondum enim in... impletę sunt iniquitates Amorręorum vsque in hodier... diē, videlicet nondum extrema pernicie digna patrare ... ant, & minime iustum erat ipsis pęnam irrogare, neq; maioris peccati pręsciētiam, supplicij sententiam pronuntia- D re, verum rerum finem expectare: mensura enim vtor, & sta tera moderor, & nihil est quod non apud me libratum sit, propterea quadraginta annorum periodum expecto, sic & illos exegit, & his promissiones persoluit.

a populum suum in exultatione, & electos suos in lætitia. Et 1
b dedit illis regiones gentium, & labores populorum posse- 2 3
c derunt. Vt custodiant iustificationes eius, legem eius † re- 4 5
d quirant.

a Idest, populos. b Aug. Quia murmurantes percussi sunt. a Septimum beneficium, in quo est completio promissionum. ¶Fructus regionum. a Electi verum semen Abrahæ.

b *Possederūt, &c.* Aug. non vt hæc habenda sint pro summo bono, sed vt eis vacēt vnde summū & æternū bonū possit acquiri, non vt in eis luxu defluant vel torpescant.

† exquirant.

c *Iustificationes, &c.* Cass. Sunt, vbi est euidens & absoluta pręceptio, vt. *Diligas Deum & proximum*, *quæ custodienda*. Lex de his quę non corporaliter, sed spiritualiter, ideo quærenda, quia vmbra futurorum. Matth. 5. Heb. 10. a.

d *Legem.* Cass. Vt de circumcisione eius, & de alijs quę diligenter inuestiganda sunt, quia mystice dicuntur.

GLOS.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Populum. *sub ducatu Iosue.*
2 Exulta, *quia multum fuit gauisus scilicet populus, quando Iordanis in transitu fuit desiccatus Ios. 3 a.*
3 Et dedit illis. *videlicet totam terram Chanaā, vbi prius Gentiles habitabant vt diffuse traditur in libro Iosue.*
4 Et labores populorum. *i. ciuitates ædificatas laboribus aliorum & bona eorum laboribus acquisita.*
5 Vt custodiant. *i. mandata eius in lege tradita, & quandiu ea seruauerunt in illa terra pacifice habitauerunt, vt patet ex decursu veteris testamenti. Sciendum tamen, quod hoc non erat principale præmiū, sed possessio terræ viuentium per illam principaliter intellecta, sicut frequenter dictum est supra. Præmium enim principale est quid melius meritorio opere, opus autem virtutis melius est simpliciter quam quæcumque possessio temporalis, propter quod non potest esse virtutis præmium principale.*

ADDITIO

I Psal. 104. *Confitemini domino.* vbi dicitur in postil. *Quærite faciem eius.*
Cum aūt vltimis finis humanę vitæ est visio facialis Dei, iuxta illud 1. Cor. 13. d. *Videmus nunc in speculo & in ænigmate, tūc autem facie ad faciem.* hic Psal. nos admonet vt semper quę ramus faciem eius, hoc est quod habitualiter vel actualiter in hoc tendamus tanquam in vltimum finem. E

GLOSSA ORDINARIA.

a *Alleluia halleluia.* Quidam dicūt unum halleluia ad finem superioris psalmi pertinere, alterum esse sequentis. Hanc. n. regulam Hier. tenendam esse. Cuius assertioni Cassiodorus ... consentit. Sed plures, vbicumque est halleluia, ... dant, & aliquādo semel, aliquā... do ..., vt dominus in euāgelio, nunc dixit ..., nunc amen a... pro maiore certi... rei istis consen... gu. pręsertim cū ... Gręcorum codi... fine psalmi habea. halleluia.

PSALMVS CV.

Confitemini do. Au. Psal. iste superiori coniūctus est, non modo in titulo, sed etiam in materia. Agit. n. de eodem populo Israel, de quo & superior. Sed iste agit e illo secundum iniquos qui erant, pręcedens vero de eod... secundum electos.

Aug. Aliquos in illo populos veros fuisse filios Abrahæ, in ... Paulus dicēs. *Sed non in omnibus illis beneplacitum est Deo.* Et ... quos cōmendat hic pmissus psalmus, nihil ibi dr de iniquis ... amaricantium. Sed hic sequēs psalmus agit de iniquis, sed quia iniquis, non solum iustitia, sed mīa Dei facta ... his loquitur sequens psalmus, cum laudib. Dei, ex persona eorum qui veniam cōuersi precantur, & exempla eorū cōmemorantur, in quos ēt peccantes, diues apparuit misericordia Dei, vnde etiam iste sicut & ille, sic incipit. *Cōfitemini domino.* Ibi sequitur, & inuocate, hic, quia bonus, vñ hic confessio peccati pt accipi quia sequitur etiam. *Peccauimus cum pa. no.* Sed & q bonus est Deus, in laude est, & in laude confessio, licet non sit pia peccatorum cōfessio sine laude Dei, habet ergo Dei laudē, qui peccata confitetᷣ, siue in verbis quādo eum bonū & misericordē dicit, siue in solo affectu cum hoc credit. Monet ergo ad geminam confessione laudis, & peccatorum.

a Halleluia halleluia. CV.

Onfitemini domino quoniam bo- 1
nus, quoniam in seculum misericor- 2
b dia eius. Quis loquetur potentias do- 3
c mini, auditas faciet omnes laudes eius? Beati qui costodiunt 4

Peccata & laudes. a In natura. Ne quis pro culpa terreatur. a ¶Aug. vsque in finem seculi misericordia quæ miseris exhibetur consolando in miseria, vel liberando ab ea, vel in æternum misericordia quia nemo sine Deo potest esse beatus. a Et. Id est, quis sufficiet. a Quis. ¶idest, faciat vt audiantur ab alijs omnia in quibus laudandus est Deus. Aug. Sic enim debent dici vt prædicentur audientibus. b Sed quis potest omnes? quasi nullus, vel quia.

Cas. Hebræus relicta patrū pfidia, ad misericordiā Dei cōuersus, suadet alijs ad eandem mīam conuerti, orans vt populo beneplacito societur, qui erat in aduentu Christi cōgregādus.

b *Quis lo.* Cas. Iste qui misericordiam petit impletur consideratione diuinorum operum, & admirans ait. *Quis loquetur.* Phil. 2. b.

c *Beati qui custo.* Aug. Vel quia sequitur. *Beati qui cust. iu. & faciunt iusti.* Laudes Dei dicit opera pręceptorū eius q ipse facit in suis. Deus. n. operatur in nobis velle bonum, & perficere vt ait Apostolus. *Quis ergo loquetur potentias domini?* i. quomodo & q Deus potenter operatur in suis, quoniā hęc ineffabiliter operatur. Quis auditas faciet oēs laudes eius? Quis cū audierit, faciet laudes eius. i. opera præceptorū eius, quæ esti... F

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS CV.

Confitemini domino. *Huic Psal. pręmittitur talis titulus in Hebræo, & in translatione communi.* Halleluia halleluia. *Semel pro laude Dei in præsenti, & iterum pro laude eius in ciuitate cælesti, & secundum hoc dicitur Apoc. 19. a.* Audiui uoces in cęlo angelorum dicentium halleluia, &c. *sequitur postea.* Et iterum dixerūt halleluia. *propter quod in ecclesia quando cantatur versus halleluia in principio dicitur halleluia, & in fine resumitur. Diuiditur autem psalmus iste in duas partes, qa primo Psalmista inuitat ad laudē diuinā, secundo postulat eius gratiā, ibi.* Memento nostri. *Circa primū dicit.*
1 Confitemini domino. *bonitate cuius non est finis, & quia non solum bonus est in se, sed etiam bonitatem suam communicat creaturis, ideo subditur.*
2 Quoniam in seculum. *Et quia non possunt sufficienter ista enarrari a creatura intellectuali, ideo subditur.*
3 Quis lo. poten. *q. d. nullus, cum sit potentiæ infinitæ, & maior omni laude, Eccl. 44. d.*
4 Beati qui custodiunt. *recte iudicando quantum ad iudices.*

etsi non omnia audita fiunt, inquantum tn̄ fiunt ille laudandus est q operatus est in eis. Et ideo maluit dicere laudes q̄ mandata, vel opera mandatorū eius, qa (vt dictum est) inquantū fiunt ipse laudandus est, quas tamen omnes qs suffi cit facere vel loq: Et est sensus: Misericordia est in seculū, quam quis apud se nō sufficit cogitare, vel alijs intimare vel opere implere. Et accipit pro eodem laudes & potētias. Sed inter illa duo distinguitur .s. loquetur, & auditas faciet. Et sequitur: *Beat.* Q. illud nemo sufficit. s. loqui potentias, vel omnes laudes facere. vel.i. saltem agat hoc. s. iudicium & iustitiā, quia. *Bea. sunt qui. &c.*

† mei

* Basilius & Theodoretus. Hoc in loco nouum populum tacite innuit, & ecclesiam quę ex gentibus conflatam, quam salute dignam fecit, cuius aliquam communicationem subripere Iudæorū populus docetur. concinunt huic sententiæ, & ea quæ sequuntur.

† rebellauerat ad mare

† increpauit

a *Ad videndum, &c.* Augu. vt videamus te in ea bonitate quam præstas electis .i. per gratiam tuam videamus, ne cæci remaneamus.

a ¶ Recte iudicando, bonum a malo discernendo. b ¶ Recte agendo.
c Aug. Ex quo incipiunt. Qui enim perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.
d Sed quia Deus iustos facit, orat & ait.

iudiciū, & faciunt iustitiam in omni tempore. Memento 1 2 3

a Vt in eis simus in quibus beneplacitum est tibi, quod non est in omnibus, & non inter contumaces sumus. b Et vt hoc sit. Aug. Vt ab eo sanati, possimus iudicium custodire & iuste agere, vnde beati.

† nostri domine in beneplacito populi tui, visita † nos in 4

a Iesu. b Visita nos ad hoc.

a salutari tuo. Ad videndum in bonitate electorum tuorum, 5 6

a Et visita etiam. Et lætemur. b Quæ est ipse Deus. Cui alibi dicitur, exultatio mea redimet me. c Filiorum Abrahæ, qui omnes vna gens. Visita etiam. Quia non laudatur nisi propter te. 7

b ad lætandum in lætitia gentis tuæ, vt lauderis cum hæredi 8

a Visita & necesse est vt visites, quia. b Quia in eis fuimus materialiter quando peccauerunt, vel potius idest sicut patres nostri. Quantum ad Deum hic. 9

c tate tua. Peccauimus cum patribus nostris, iniuste egimus, 10

a ¶ Quantum ad proximum. b Quid enim patres fecerunt? c ¶ Aug. vbi multa eis facta. 11

d iniquitatem fecimus. Patres nostri in Aegypto non intel- 12

e a Fuit opus intellectu, vt per illa temporalia alia quærerent. s. æterna. b Quæ pro eis in Aegypto fecerat. c Aug. Arguit & memoriam, quia nec saltem temporaliter facta recoluerunt vt potestate quam experti erant crederent se ab inimicis liberandos. 13

lexerunt mirabilia tua, non fuerūt memores multitudinis 14

Dicit pro situ terræ.

f misericordiæ tuæ. Et † irritauerūt ascēdentes in mare, mare 15

a Ita murmurauerunt, & tamen. Aug. Non secutus infidelitatem eorum. b Non merita eorum. Glorificandum scilicet.

rubrū. Et saluauit eos propter nomen suū, vt notam faceret 16

a Quomodo saluauit? Aug. Et non voce cęlitus missa, sed diuina potentia quam quæ sensu carent sentiunt, & obediunt. 17

potētiā suā. Et † increpuit mare rubrū, & exiccatū, & dedu- 18

a Alias aquis multis, quod idem est. Ita. b Quod magnum fuit.

g xit eos in abyssis sicut in deserto: Et saluauit eos de manu 19

a Quod grauius .i. maius, quia propter eos percussit plagis: Pharaonis.

h odientiū, & redemit eos de manu inimici. Et operuit aqua 20
21

V videamus in bo. * Euthym. Vt videmus & nos in beneficijs populi tui, ea scilicet, quæ illi vident. vnde ad discipulos suos Christus dicebat, multi prophetæ & iusti optauerūt videre, quæ vos videtis.

b *Vt lauderis.* Aug. mirū est in plerisque codicibus esse scri ptū, vt lauderis, cū sit vna in Græco positio, & similis debet esse interpretatio .s. vt videamus & lętemur & laudemus cū hæreditate tua. Vel vt videas nos in bonitate elec. tu.i. ibi nos esse facias, & ibi nos videas. Et visita ad lętandū .i. vt lęteris in lętitia gētis tuæ i. vt facias gētē tuā lętari ex te. Et vt lęteris cū hęreditate tua .i. facias eam laudari in te, quia non laudatur nisi propter te.

c *Peccauimus.* Secunda pars vbi enumerat peccata patru[m] quę in Aegypto cōmiserūt, & tamē a Deo dicit libera[ti]s.

d *Iniquitatem.* Cas. Tertio idem dicit pura confessio a[...]re. t, quāto citius soluitur, quanto viuacius se damnat ho[...]

e *Non intell.* Aug[...] idest, quid per il[la] dare vellet, idest, [...] temporale, sed ete[rnum] bonum, quod pe[r pa]tientiam expecta[...] & ideo ipsi impati[entes] murmurauerunt, [...]poralibus beari ve[...]runt.

Cassiodo. Duo [...] quæ beneficia c[om]mendant, intelle[ctus] & memoria, quo[rum] vtrunque in eis to[...]guit. Et primo int[elle]ctum, cum ait: *intellexerunt mirab.*

f *Irritauerunt* [...] Augu. Timentes & desperantes, tot in Aegypto [...] Hæc irritatio fa[...] cum egredientes [de] Aegypto, perue[nerunt] ad mare rubru[m], ita erant cōclusi, [...] ex vno latere erat [...] nimis arduus, & [...]ni ad trāseundum [...]uius, & ex alio l[atere] erat mare rubru[m], a dorso erant ins[equen]tes Aegyptij, & [...] his cœperunt gr[...] murmurare, obliti potentiæ Dei. Sed tunc mare di[uisum] est in duodecim diuisiones, & nulla tribus ausa fuit in[trare] prius nisi tribus Iuda, vnde meruit inter alias regni pr[ivile]gium vel principatum obtinere.

g *Sicut in deserto.* Augu. Quia vbi fuerunt abyssi, factu[m est] siccitate, vt desertum, vbi non sunt aquę.

h *Redemit eos de manu.* Aug. Quo pretio? quasi diceret, [...] sed in figura baptismi factū, in quo redimimur de ma[nu dia]boli sanguine Christi, unde & mare rubrum dixit, quo [co]lore sanguis figurabatur.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et faciunt iusti. *recte viuendo cum proximo quantum ad omnes.*
2 In omni tempore. *quia qui perseuerauerit vsque in finem in bono opere, saluus erit, secundum dictum saluatoris. Matth. 10. c.*
3 Memento. *Hic consequenter Psalmista implorat diuinam gratiam, & primo ponitur huius supplicatio. Secundo peccatorum cōfessio, ibi:* Peccauimus. *Tertio resumitur dicta deprecatio, ibi:* Saluos fac nos. *Circa primum dicit:* Memento nostri domine. *conferendo tuam gratiam. ideo subditur:*
4 In beneplacito. *quia suam gratiam habens placet ei.*
5 Visita nos in sa. *i. ad saluationem nostram, non ad damnationem qualiter visitas reprobos, & quia salus æterna consistit in visione diuina, ideo subditur.*
6 Ad viden. *scilicet, de facie ad faciem.*
7 In boni. elec. tuorum. *q.d. ad hanc visionem solum perducentur electi decedentes in bonitate finali.*
8 Ad lætan. in læti. *quia illam visionem inseparabiliter concomitatur delectatio summa & lętitia.*
9 Vt laude. cum hę. *idest, cum electis qui sunt hæreditas tua.*
10 Peccauimus. *quia vera humiliatio facit deprecationem nostrā efficacem, secūdū illud Eccl. 35. d.* Oratio humiliantis se nubes penetrat, &c. *ideo Psalmista suæ deprecationi interponit peccatorum confessionem, & cum hoc recolit diuinorum beneficiorum exhibitionē vt sic nō solum confiteatur peccata, sed etiam aggrauationem eorum ex diuinorum beneficiorum ingratitudine consurgentem. Et diuiditur in octo partes, secūdum octo peccata & Dei beneficia: Partes patebūt prosequēdo. Primum autem peccatum est infidelitatis, quia cum populus vidisset tot Dei beneficia & mirabilia in Aegypto, tamen diffisus est de Dei potestate in transitu maris rubri dicens Moysi. Exo[d.] 14.* Forsitan nō erāt sepulchra in Aegypto, iō tulisti nos v[t mo]reremur in hac solitudine. *& hoc est qđ dicitur.* Pecca[ui]mus cū patribus nostris. *i. sicut patres nostri, eorum peccata imi[ta]ntes. Et quamuis Psalmista esset sanctus, tamen connumerat se pec[ca]toribus eo quod erat membrum illius populi.*
11 Iniuste egimus. *contra proximum.*
12 Iniquitatem fecimus. *contra Deum.*
13 Patres no. in Aegy. *quia si bene intellexissent, Deo de cæ[tero] firmiter adhæsissent.*
14 Non fuerunt, &c. *pro eis Aegyptios multipliciter affli[ge]ndo, & eos a flagellis præseruando, sicut patet præcedenti Psal. Et [in]gratitudinem patrum ostendit per effectum, dicens.*
15 Et irritauerunt. *scilicet Moysen super mare rubrum, & [in] sequēs in eo dominum, dicentes.* Forsitan non erāt sepulchr[a] &c. *vt præallegatum est.*
16 Et saluauit eos. *propter nomē suū, & non propter iustiti[am eo]rū.*
17 Vt notam fa. *quia omnia opera Dei ordinantur ad eius [glo]riā. Prouerb. 16. a.* Vniuersa propter semetipsum operat[us] est dominus.
18 Et increpuit mare rubr. *hoc habetur satis diffuse. Ex[od.] 14.*
19 Et saluauit eos. *idest, Aegyptiorum persequentium eos [oc]cidendum.*
20 Et redemit eos. *idest de potestate Pharaonis regis Aeg[ypti].*
21 Et operuit aqua. *i. Pharaonem & eius exercitum eos p[erse]quētes. Et secundum quod dicitur Exod. 14. f.* reuersū est mare [pri]mo diluculo ad priorem locum, fugientibusque Aegypt[ijs] occurrerūt aquę, & inuoluit eos dominus in medijs flu[cti]bus.

a Et crediderunt in. Aug. Ecce dura corda Iudæorũ, quæ non antea ced post miracula credũt. meli⁹ fuit pmittẽti credere. Hil.& Theo. Nam virorum laudantiũ Moses dux fuit: Mulierum vero chori Maria sanctissima vates, & hoc canticum in actis relatum est.

b Cito fecerunt, obliti. Tertia pars vbi exponit peccata, quæ post exitum fecerunt, nec defuit eis misericordia Dei per Moysen piacati. Vel correptio per iustitiã Dei quidam per Moysen vendicantis. Cassiod. Citò fecerunt summa celeritatem ati laude, vt murmurent: nõ sustinuerunt Deus erat eis videlicet daturus. Sed illi nimia festinatione anticipauerũt, sub diffidentia petentes, non expectantes cõsilium eius distulit enim Deus dare, vt probaretos.

c Concupierunt concupiscentiam in deserto. Aug. Talis locutio, vt laudauerunt lau.

cerdotio, quod habebat Aaron & filij eius.

g Aperta est terra. Cas. Laus Dei, qui suos vindicauit, qualitas pœnæ facta indicat, à terra vorantur, qui terrena sapuerunt.

h In synagoga. Cas. Core nanq; & ducenti quinquaginta cũ eo volẽtes habere sacerdotiũ Aaron, acceperunt thuribula, vt adolerent incẽsum ideoque diuino igne, consumpti sunt.

i Peccatores. Augustin. Non ait peccantes q; & boni, sed peccatores valde iniquos, & grauibus sarcinis peccatorum oneratos.

K Et fecerunt. Cassiod. Absentiam Moysi nõ tolerãtes, dum ipse in vertice montis Sinai moraretur, vt acciperet legem fecerunt vitulum.

* Basil. & Theodor. Non temerè de monte mentionem fecit, sed vt impietatis hyperbolẽ doceret, quãn doquidem dñs vniuersitatis in monte illo apparuit. in hoc inquam mõte timore ipsos impleuit, cum apparuerat cũ maximo igne, tubis vtens, & strepitu tonitruis, & post hunc terrorem legem afferens: in hoc igitur monte impietatem patrare ausi sunt.

K Horeb. Cas. interpretatur Caluaria, vbi crucifixio facta, vt iam tunc perfidi in eo nomine peccarẽt, vbi posteri eorum erant dominum crucifixuri, idest, in eo loco qui secundum nominis interpretationem designat locum, vbi Iudæi crucifixerant dominum. Hoc impatientia leuiũ fecit, sicut omnia mala ex ea nascuntur.

l In similitud. Aug. Non ait in similitudinẽ, sed in similitudine. Et est talis locutio, ut suprà, & crediderũt in verbis eius.

D Numer. 16.

a ¶Pharaonem & Aegyptios. b ¶Persequentibus non Aegyptijs. Qui enim ex Aegyptijs non sequebantur, remanserunt.

a tribulantes eos, vnus ex eis non remansit. Et crediderunt 1
a Aug. Vsus locutionis est pro verbis eius, vel in verba quod magis latine diceretur. b ¶Talis locutio e.t ista, vt illa qua dicitur: vitam talem viuit. c Dicentes. Cantemus do egre ma d ¶Q crediderunt & laudauerunt, &c. ¶Vel se sinauerunt obliuisci. 2

b in verbis eius, & laudauerunt laudem eius. Citò fecerunt; 3 4
a ¶Aug. Debuerunt enim cogitare tanta opera Dei erga se facta non esse inania, sed vocare eos ad æterna, quæ patien er expectanda sunt. Illi vero festinauerunt fieri beati in terrenis, in quibus e.t hydria cupiditatis, de qua qui biberit sitiet iterum, vnde subdit: Et concupie.con.

obliti sunt operum eius, & non † sustinuerunt consilium 5
† expectauerunt

c eius. Et concupierunt concupiscentiam in deserto, & ten- 6 7
¶Id est, in deserto.

tauerunt Deum in inaquoso. Et dedit eis petitionem ipso- 8
¶Id est, quia. ¶Ita.f. ¶Non tamen ideo beati. ¶Pro sacerdotio. 9

d rum, & misit saturitatem in animas eorum. Et irritauerũt 10
E

e f Moysen in castris, Aaron sanctum domini. Aperta est ter- 11 12
¶Terra se.

g ra & degluttiuit Datham, & operuit super congregationem
a ¶Id e.t, in ducentos quinquaginta, qui thuribula tenuerunt. b ¶Non Dei.

h Abiron. Et exarsit ignis in synagoga eorum, flamma com 13
a ¶Qui in incenso peccauerunt. b ¶Absentiam Moysi non ferentes. c ¶Post.

i bussit peccatores. Et fecerunt vitulum in Horeb, et adora- 14
K a ¶Vitulus enim non sculptilis, sed conflatilis fuit. b ¶Id est, domini qui esset gloria eorum si sustinerent eum. 15

l uerunt sculptile Et mutauerunt gloriam suam, in similitu- 16 17

c Nimietas desiderij, geminatione verbi ostenditur. Et h. Concupiscentiam carnium & panum, vt dictũ est.

d Saturitatem. Non est hæc saturitas de qua dicitur: *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam.*

e Animas eorum. Aug. Animalitatem, quæ sustẽtatur esca. Vnde & in euangelio: Nonne anima est plus quàm esca? Vel animas, vt voluntas, quæ desperando perierat, copia vin ceret. Saturitatem, sequitur seditio, vnde subdit.

f Irritauerunt. Cas. honore ambientes inuidendo, Moysen in castris, & Aaron sanctum dñi: Hæc irritatio fuit pro sacerdotio,

Exod. 32. a.

Obliti

F Exod. 32. g.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vnus ex eis non remansit. *sicut ibidem subditur: Nec vnus quidem superfuit ex eis.*

2 Et crediderunt. *Dicit hic R. Sa. quòd filii Israel timebant Aegyptios sequi eos in deserto per aliam viam, quo vsque viderunt Aegyptios mortuos super littus maris, sed videntes tunc crediderunt verbis Dei & Moysi.*

3 Et laudauerunt laudem eius, *dicentes illud canticum: Cantemus domino, gloriosè, &c. Exod. 15. a.*

4 Citò fecerunt. *Hic ponitur secundum peccatum, scilicet, murmurationis pro defectu cibi & potus, vt habetur Exod. 16. & 17. Item Num. 11. c. de murmure pro defectu carnium, & 20. a. pro defectu aquæ, hoc est quod dicitur.* Cito fecerunt. *id est, parum steterunt in Dei laude.*

5 Obliti sunt operum eius. *quibus eis prouiderat in periculis maioribus.*

6 Et non sustinuerunt consilium eius. *Idest, non expectauerunt sufficienter tempus, in quo Deus disposuerat eis subuenire secundum consilium voluntatis suæ, sed præuenerunt illud murmurando sine ratione.*

7 Et concupierunt concupiscentiam in deser. *scilicet carnium vt dictum est.*

8 Et tentauerunt Deum, &c. *i. in loco aquæ penurioso: Et dicitur tentauerunt, quia non solum petierunt aquas ad sitim suam releuandam sed etiam ad experientiam sensibili exemplo, si Deus esset in eis, vel non, secundum quod dicitur. Exod. 17.*

9 Et dedit eis petitionem ipsorum. *s. carnes & aquas, vt planius continetur in locis præallegatis.*

10 Et misit saturitatem in animas eorum. *quia dedit eis carnes ad vescendum vsq; ad mensem integrum, ita q vertebantur eis in nauseam ex nimia repletione, vt habetur Nu. 11. in Hebræo, & in translatione Hiero. habetur.* Et misit tenuitatem in animas eorũ. *Idest, defectum viuificandi corpora, quia sicut dicitur ibi: Adhuc carnes erant in ore eorum, & ecce furor domini concitatus in populum percussit eum plaga magna nimis: vocatusq; est locus ille sepulchrũ concupiscentiæ: Ibi enim sepelierunt populum qui desiderauerat carnes.*

11 Et irritauerunt Moysen in castris, Aaron sanctum domini. *Hæc est tertia pars in qua describitur peccatum seditionis Core, & sibi adhærentium, qui pro ambitione sacerdotij mouit seditionem contra Moysen & Aaron. Num. 16. prout ibidem diffusius fuit dictum: & hoc est quod dicitur.* Et irrita. Moy. in castris Aaron sanctum dñi. *id est, consecratum ad fungendum sacerdotio coram domino, secundum quod habetur Leuit. 9.* Irritatio autem ista fuit, quia Core & sibi adhærentes dixerunt eis: sufficiat vobis quia omnis multitudo sanctorum est. *Et quasi dicat, debet vobis sufficere, quod sitis in eodem gradu cum alijs. vnde subditur ibidem.* Cur eleuamini super populum domini.

12 Aperta est terra. *prout diffusius traditur. Num. 16.*

13 Et exarsit, &c. *& interfecit ducentos quinquaginta viros, qui offerebant incensum tanquam vendicantes sibi illicitè sacerdotium, vt habetur ibidem.*

14 Et fecerunt. *Hæc est, quarta pars in qua describitur peccatum adorationis vituli, tamen istud præcessit tempore immediatè præscriptum, secundum quod habetur Exo. 32. & hoc est quod dicitur,* Et fecerunt vitulum in Horeb. *idest, prope montem Horeb.*

15 Et adorauerunt. *& ponitur hic sculptile pro conflatili, quia vitulus ille non fuit factus per sculpturam, sed per fusuram, vt habetur Exod. 32. propter quod in Hebræo, & in translatione Hierony. habetur.* Et adorauerunt conflatile. *quia tamen vtrunque est nomen idoli, ideo ponitur hic vnum pro alio in translatione communi.*

Idololatræ vituli.

16 Et mutauerunt. *id est, Deum verum in quo debebant gloriari, & qui gloriose eos eduxerat de terra Aegypti.*

17 In similitudinem. *qui est animal irrationabile, & per consequens extraneus a diuinitate.*

A a *Obliti sunt.* Cas. Magna obliuio quidem in memoria, si nō liberatio.
b *Terribilia.* Quia aduersarios afflixerunt, & istis quem timere deberent, monstrauerunt.
c *Stetisset in confractione.* Aug. Dicens: Si nō dimittis illis, dele me de libro tuo. Quantum valet intercessio sanctorum? Securus Moyses de iustitia Dei, quia eum delere non posset, impetrauit misericordiam ijs qui iuste perirent.
d *Vt auerteret iram.* De aqua contradictionis, & immolatione filiorum, vnde vehementius iratus Deus; & tamen postea misertus.
e *Vt pro nihilo.* Quarta pars vbi item & alia peccata enumerat, & per Phinees placatum Deum dicit.
B * Basil. & Theodore. Aliam perfidiam commemorat. Nam cum Deus pręcepisset, vt promissam ingrederentur terram, timiditatis vitio laborantes, plane procrastinarunt, Chananęos quidem generosos esse asserentes, se ipsos vero idoneam potentiam minime hēre, quę cum illorum potentia cōferatur. hoc sane perspicuum est argumētum perfidię, nam illos, qui tot tantorumque miraculorum spectatores fuere, omnipotentię eius qui ipsis salutem largitus est, fidere par erat.
f *Non crediderunt verba eius.* Aug. Contempserunt qđ per illam significabať, æternū bonū vere desiderabile. Vel nō crediderūt verbo, per praua ad magna vocatis. Nisi aliquid magnū terra illa signaret ad qđ inuitarentur, nullo mō culparētur, qui pro nihilo habuerūt eam. Cuius tēporale regnum et sancti pro nihilo ducunt, vt Ierusalē quæ in cælo est vere desiderabilē ament, sed infidelitas merito arguitur, quia in eo
C qđ habuerunt eā pro nihilo, non crediderunt verbis Dei per parua ad magna ducentis, & festinantes hic esse beati, sustinuerunt consilium eius.
g *In tabernaculis suis.* Cas. Murmurauerunt, quia hoc n[...] borantibus, sed otiosis contingit, vnde maior inuidia [...] nis crescit.

Margin: † Chanaan. Num. 15. c. † coniuncti sunt.

a ¶ Vt ab eo comederentur, quia fenum sunt.
a dine vituli comedentis fęnum. Obliti sunt Deum, qui sal 1
a Q. quomodo saluauit? Ecce ipse est. b Quæ pro magnitudine recoli potuerunt. c ¶ Cas. Hæc non solent a mente excidere.
uauit eos, qui fecit magnalia in Aegypto, mirabilia in ter 2
a Aug. Mirabilia, quia admiratio non est sine aliqua formidine. Cas. Hęc viuacius mentibus hærent. b ¶ Comminando. c Propter hæc scelera, quia digni erant perire omnes penitus. 3
b ra †Cham, terribilia in mari rubro. Et dixit, vt disperderet 4
a Incessanter orasset pro eis. b Aug. In plaga qua erant feriendi, vt se obiiceret pro illis. 5
c eos, si non Moyses electus eius stetisset in confractione in 6
a Alias suam. 7
conspectu eius. Vt auerteret iram eius, ne disperderet eos.
d a Non quod eam vidissent, sed sic pro nihilo habuerunt, scilicet, quod non cre.
e et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem. Non credi 8
f a Quod esset eos introducturus. b Dicentes, faciamus ducem, & redeamus in Aegyptum. 9
g derūt verbo eius, & murmurauerunt in tabernaculis suis, 10
a Dum murmurant non audiunt. q Cas. Vehementer eos a murmure prohibentis. c Comminando penam.
h non exaudierunt vocē domini. Et eleuauit manum suam 11
a Quasi viles, qui prius fuerunt gloriosi. Filios etiam.
super eos. vt prosterneret eos in deserto. Et vt deiiceret se- 12
a Ne vltra de congregatione præsumeret.
men eorum in nationibus, & disperderet eos in regioni-
a Aug. Idolo gentium consecrati sunt. b Immolantur mortuis hominibus quasi diis.
i bus. Et † initiati sunt Beelphegor, & comederunt sacrificia 13
a Alias, studiis. 14
mortuorum. Et irritauerunt eum in adinuentionibus suis, 15 16

h *Et eleuauit ma[num] suam super eos, &c.* Cass. Hæc iusti[...] præmittitur, vt s[...] pietas magis gl[...] cetur, quę pietas [...] quenti ostenditur [...] interuentu Ph[...] Deus placatus d[...]
Vt constitueret [...] eorum, &c.
* Euthy. Vt pla[...] filios eorum in [...] gentium: Chan. [...] rum, scilicet &. [...] populorū. Dixit [...] inquit, domin[...] Moysen, omn[...] qui iam decies [...] uerunt me, & n[...] dierūt vocem [...] certe non videbi[...] ram, quam iur[...] tribus eorum, [...] eorum, qui sunt [...] hic.
i *Et initiati su[nt Beel]phegor.* Cassio[...] consecrati sunt, [...] modo ad temp[...] lentes, grauior excessus & vehementior ira, dęmoni[...] uouebant filios.
Aug. Et initiati sunt antequam diceret, quod aliqui[...] indignationem Dei placauerit, adiungit: Et initiati [...] irritauerunt, & multiplicata est in eis ruina. quasi adl[...] stulerit quo leuauerat manum ad prosternendos, vt [...] reprobum sensum, etiam hoc admitterent. s. crimen [...] latriæ, & in tanto crimine euidenti iustitia punitentu[...] tum fuit hoc scelus eorum, vt Deus nollet aliter [...] nisi vt Phinees eum placauit, qui coeuntes interfec[...] odio eorum, sed zelo Dei, quo facto populum, cuius [...] interitus futurus erat, liberauit.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Obliti sunt Deum qui salua. *de seruitute dura Aegypti.*
2 Qui fecit magna in Aegypto. *Aegyptios multipliciter flagellando.*
3 Mirabilia in terra Cham. *i. in Aegypto, sic nominata ratione supradicta, populum Israel a plagis Aegyptiorum protegendo.*
4 Terribilia in mari rub. *Pharaonem & eius exercitum submergendo.*
5 Vt dixit. *scilicet, dominus.*
6 Vt disperderet. *propter eorum ingratitudinem.*
7 Si non Moyses. *suis orationibus impediendo effectum diuinæ vindictæ, vnde dixit ei dominus. Exod. 32. b.* Cerno quod populus iste durę ceruicis sit, dimitte me vt irascatur furor meus contra eos, & deleam. *Et ibidē subditur.* Placatusque est dominus, &c. *& sic patet sentētia eius qd subditur:* Vt auerteret iram eius, &c.
8 Et pro. *Hic incipit versus in Hebræo & in trāslatione Hieron. & est quinta pars qua ponitur peccatum rebellionis, quando populus territus verbis exploratorum voluit reuerti in Aegyptum, prout diffuse traditur. Num. 9. & hoc est quod dicitur.* Et pro. ni. ha. ter. deside. *idest terram Abrahæ promissam, lacte & melle fluentem siue manantem, eam enim pro nihilo habuerunt, quando in Aegyptum reuerti voluerunt.*
9 Non crediderunt, &c. *quo promiserat eos introducere in terram illam.*
10 Et murmurauerunt, &c. *secūdum quod dicitur Nu. 14. a. Igitur vociferans omnis turba fleuit nocte illa, & murmurati sūt contra Moysen & Aaron, &c. De nocte autem manebant intra tabernaculū.*
11 Et eleuauit manum suam super eos, &c. *tunc enim data est cōtra eos sententia diuina, vt omnes qui numerati fuerant a 20. annis & supra non ingrederentur terram promissionis, sed morerentur in deserto præter Caleb, & Iosue Nu. 16.*
12 Et vt deiiceret semē eorum in nationib. & disp[erderet] &c. *Ita pęna fuit tunc comminata, tamen precibus Moysi [...]*
13 Et initiati sunt. *Hæc est sexta pars in qua describitur [peccatum] populi Israel in idololatria Beelphegor, quod plenius describi[tur Num.] 25. Circa quod sciendum, quod Ninus rex Assyriorum, [qui condidit] Niniuem patri suo mortuo Belo nomine, imaginē fecit quam [Belum no]minauit, & hominibus reis confugientibus ad imaginē parc[ebat, pro]pter quod homines cęperunt illi imagini exhibere diuinos hon[ores, &] inde deriuata est idololatria ad alias gentes, & similiter no[men ido]rum, quia sicut Assyrii idolum suum vocauerunt Belum, [...] Babylonii, & alii Beel, & alii Baal secundum varietates l[inguarum]. Moabitæ autem idolum suū vocauerunt Beelphegor, de qu[o] [...] & est nomen compositum ex duobus integris, scilicet Beel & [Phegor] quod est nomen montis, vbi colebatur. Igitur Balac rex M[oab de] consilio Balaam, misit puellas pulchras & nobiles prope [castra fili]um Israel vt per eas inducerētur ad idololatriam, & sic Deu[s irasce]retur cōtra populū Israel, & aliqui de populo luxuriosi acce[debant ad] eas, & cum vellent eas cognoscere, non assentiebant secund[um præce]ptum regis Balaac, nisi cū eis prius idololatrarent, vt dictū fui[t] Nume. 25. de quo secuta fuit ira Dei contra populum & pl[a]gna, & hoc est quod dicitur.* Et initiati sunt Beelphegor, *[i. initia]ti sunt cultui illius idoli.*
14 Et comederunt sacrificia mortuorum. *i. de carnib[us anima]lium idolis immolatorum.*
15 Et irritauerunt eum. *s. Deum*
16 In adinuentionibus suis. *Idest, in peccatis studi[ose] factis.*

a Stetit Phinees. Casiod. Solida mente, vt in generali perditione solus ipse confidentiã deprecationis assumeret. Et placauit vel exorauit. Posset dixisse. Et mechantes trásfixit. Sed melius dixit exorauit, quia transfixio mechantiũ de illo facta magis dicenda oratio quam operatio, quia qui bene agit orat.

b Irritauerunt, &c. Augusti. Deus qui nouit quanta charitate populi, id factum fit, reputauit hoc facerdoti suo in iustitiã solũ quamdiu generatio est, sed vsque in æternum.

c Irritauerunt, &c. Cass. Quinta pars vbi agit de aqua contradictionis, & de immutatione filiorũ, vnde vehementius iratus est Deus, & tamẽ post ea misertus. Quare irritauerũt in ad contradictionibus suis, sicut supra dictũ est, iterum irritauerunt.

Irritauerunt eum ad aquas, &c. * Basil. Theo. Nam cum Moyses sororẽ lugeret multa cũ temeri necessariũ vsum ab eo petierunt, ipse vero mœrore luctus pulsus, & horum vehementiã intuitus, ira & tristitia detentus, non cũ vsitata fiducia diuinũ mandatũ ministrauit, sed cũ ambiguitatem quandam verbis ambiguis miscuisset, saxa percussit, & aquã eduxit: hoc enim declarat. *Et distinxit in labiis suis*, s. dubijs verbis usus est, inquit enim, dixit Moyses ipsis, Nũ ex petra hac educemus à vobis aquã. Idcirco iratus vniuersorum Deus, nõ per ipsum in terrã patribus promissam eis dedit, sed vt ipse finẽ videret iussit, p Iesum vero Naue promissa pfecit. Et vide tunc vidẽ vniuersitatis moderator hãc pœnã ei inflixisse sed aliã nolens, hoc gessit. Nã primũ quidem Iudæorum insaniens, nõ permisit per ipsum, vt tota promissio suum finem sortietur, ne ipsum Moysem Deũ esse suspicarentur, qui cum tulit imaginem Deum fecerunt, quem honorẽ nõ attulissent illi, q tot miraculorũ minister fuit? Propterea ẽt eius sepulchrũ occultauit, ideo legem ad tempus esse latã ostendere voluit, ab his, quę legislatori acciderũt, si. n. lator legis promissa terra perfrui nõ potuit, hic facile cognosci põt, ne que ipsos hac cura diutius perfruituros esse, sic cũ ea, q in solitudine acciderũt narrasset, transgressionẽ in promissionis terra portatam redarguit.

a ¶ Vt pro suis grauibus peccatis grauiter vastarentur.
b ¶ Aug. Breuiter dicit, quia non docet, sed commemorat.

a & multiplicata est in eis ruina.† Et stetit Phinees & † placa- 1 2
a ¶ Sic.
b uit, et cessauit quassatio. Et reputatum est ei in iustitiam, in 3 4
¶ Iterum.
c generatione & generationem vsque in † sempiternum. Et 5 6
a ¶ Ad iram prouocauerunt. b ¶ Mente turbatus vt hæsitaret.
irritauerunt eum ad aquas contradictionis, & vexatus est 7 8
a ¶ Nimia importuitate populi succensus diffidenter excrepuit di. Nunquid de petra hac potero vobis aquam educere? 9
Moyses propter eos, quia exacerbauerunt spiritum eius.
a ¶ Ideo quia exacerbauerunt eum. b ¶ Illi de quorum iniquitatibus loquitur psalmus cum in terram promissam intrarent. Vt interficerent, nec communicarent eis.
d Et distinxit in labiis suis, non disperdiderunt gentes, quas 10
e a Cas. Ne enim hoc fieret, præceperat Deus occidi gentes. 11
f dixit dominus Deus illis. Et commisti sunt inter gentes, &
didicerunt opera eorum. Et seruierunt sculptilibus eorum,
a ¶ Ita. b ¶ Quod eas non perdiderunt, sed commisti sunt eis.
c Hoc Moyse & Iosue mortuis.
g et factum est illis in scandalũ. Et immolauerũt filios suos, & 12
a ¶ Idolis, quæ erat consuetudo Gentium. b ¶ Aug. Paruulorum, a consensu illius sceleris alienorum.
filias suas dæmoniis. Et effuderunt sanguinẽ innocentẽ, san-
a ¶ Cas. Ne putes extraneorum,
guinẽ filiorum suorum & filiarum suarum, quas sacrificaue-
a ¶ Quia fere hoc peccato omnes mortui fuut. b ¶ idest, ipsi homines.
h runt sculptilibus Chanaan: Et interfecta est terra in sangui- 13 14
idest, contaminati sunt.
i nibus, & contaminata est in operibus eorũ, & fornicati sunt 15

d *Et distinxit in labiis suis, &c.* Cassiodorus. Hoc miraculũ. a prio re constantia quã habuit in alijs miraculis, hoc. n. ambigue dixit, q omnia alia certa fide promiserat, pturbatus enim murmure populi infidelis, non tenuit fiduciam qualem debuit.

† diiudicauit exequutus est iustitiam

† seculum

Augu. Et distinxit. Quasi, hoc non posset Deus facere, qui tanta iam ante fecerat, dubitanter enim petram percussit, qui in alijs non dubitauerat: De hoc autẽ hac sola pœna correptus est, quod nõ intrauit terram illam, non tamẽ alienatus est a regno gratiæ Dei.

E

e *Gentes.* Septem illos populos, qui terrã pmissionis possidebant.

f *Et factum est illis in scandalum.* Cass. Terra promissionis data in præmium, versa est excedentibus in ruinam, quia gentium conformitate facti sunt idololatræ.

g *Et immolauerunt.* Aug. Hęc etsi illa non narret historia, tamen hic propheta mentiri non potest.

Cass. Si non in prima, in sequenti ętate factum est quod narrat Dauid.

h *Et interfecta.* Aug. Tropica locutio, continens pro contento. i. homines. Ipsi enim interficiebant animas suas immolando filios, & contaminati sunt in operibus. Metonomia

F

i *Et fornicati sunt, &c.* ✠ Euthymius. Recedentes. n. a Deo dæmonibus adhęserunt, quod delictum prophetæ, adulterium, aut fornicationem appellant. Intelligi etiam possunt hęc verba de eorum intemperantia.

Adinuen-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et multiplicata est in eis ruina. *quia tunc occisi sunt. 24. milia hominum, vt ibidem dicitur.*
2 Et stetit Phinees constanter contra idololatras. *quia occidit membri ducem tribus Simeonis cum muliere Madianite.*
3 Et pla. *scilicet Deum per suum bonum zelum.*
4 Et ces. quas. *idest, plaga a filiis Israel.*
5 Et reputa. *quia propter hoc factum fuit certificatus a Deo, quod succederet patri suo in summo sacerdotio, vt ibidem dicitur.*
6 In gene. *quia adhuc istud factum recolitur in memoriam iustitiæ ipsi.*
7 Et irritauerunt. *Hęc est septima pars de peccato contradictionis propter aquæ defectum, quod plenius ponitur Nume. 20. Et contigit ante factum pręcedens licet post scribatur, quia psalmista nõ semper tenet ordinẽ historiæ, & hoc est quod dicitur:* Et irritauerunt eum. *scilicet, dominum.*
8 Ad aquas. *quia impatienter & contentiose locuti sunt contra Moysen propter aquæ defectum, & per consequens contra dominum, non expectantes debite eius beneplacitum.*
9 Vexa. *idest, turbatus mente in tantum quod timuit, ne Deus denegaret eis aquam propter malitiam eorum, & sic non credidit plene verbis domini, quibus ei dixit & Aron fratri suo:* Loquimini ad petram corã eis, & illa eis dabit aquas: *propter quod percutiẽdo petram protulit verbum dubitationis, dicens:* Nũ de petra hac aquã vobis poterimus eijcere? *vt ibidem plenius fuit expositũ, ideo subditur.*
10 Et distinxit in la. su. *i. manifeste ostendit in modo loquendi hęsitationem cordis sui, propter quod statim a Deo reprehẽsus, & ab ingressu terræ promissionis exclusus.*
11 Non disperdiderunt. *Hic est principium versus in Hebręo, & in translatione Hierony. Et est octaua pars, in qua agitur de peccato idololatriæ in terra promissionis iam adepta perpetrato. Et diuiditur in duas, quia primo describitur culpa, & secundo pęna, ibi:* Et iratus est. *Circa primum sciendum q dominus præcepit habitatores terræ Chanaam interfici, Nu. 33. ne per eos filij Israel ad idololatriã traherentur, & ipsi cupiditate ducti permiserunt eos viuere propter tributum quod eis reddebant, vt dictum fuit in li. Iosue, & sic tracti fuerũt ad idololatriã eorum, & hoc est quod dicitur.* Non disper. gen. *& patet ex dictis litera vsque ibi.* Diuisio.
12 Et immo. fi. su. & fi. *quę in idolis colebantur, & ex hoc apparet vehementia peccati idololatriæ in filijs Israel, quia non solum immolabant dæmoniis animalia in cultu diuino, sed etiam prolem suam quam naturaliter diligunt, & conseruant bruta animalia quantuncunque ferocia.*
13 Sculptilibus Chanaan. *idest, Chananæorum inter eos habitantium, vt dictum est.*
14 Et infecta est terra in sanguinibus. *idest, polluta, & contaminata est secundum quod subditur:* Et contaminata est, &c.
15 Et fornica. sunt. *idest, idololatrauerunt, quia idololatria fornicatio nominatur in scriptura, quia in ea recedit anima a sponso suo vero scilicet Deo.*

a *Adinuentionibus suis.* Aug. nõ quod primi inuenissent, sed quia alios imitati sunt. Quod in Græco apertius, & hic & su pra, vñ & alij trãsferũt, studia, vel affectiones, vl' voluptates.
b *Abominatus est.* Cassiod. auersus est ab eis, quod auerti est extremum omniũ malorũ, vnde ruina sequitur, & tradidit.
c *Et tradidit eos, &c.* Cas. Ecce qui gloriabãtur in idolis opprobrio seruitutis sub sunt, quia seruiunt inimicis; quod difficile est.
d *Qui oderunt.* Cassio. Graue est seruire offen so, qui nullo placa tur obsequio.
e *Sæpe liberauit, &c.* Cas. Duplex misericordia, pręmisit enim superius beneficia Dei: nec tamen cessat iniquitas eorum, intulit vindictam, & afflictis iterum misere- tur.
f *In con. suo.* Augusti. Consilium hominis malum est ipsi homini qui quærit quæ sua sunt, non quæ Dei.
g *Testamenti.* Cassiod. Causa est, ne Israel pro debito periret, testamẽtum nouum, vbi est aduentus domini, qui est Abrahæ promissus.
h *Pænituit.* Aug. quia mutauit, quod pdituros eos videbat. Cas. Tunc pœnitet, quando nos pęnitere videt, & talis est nobis quales nos illi.
Aug. Nihil quasi repentino consilio facit Deus sed quod ab æterno pręsciuit. Sed mutare dicitur, quod secundũ terũ causas sequi videretur alijs causis e contra interuenientibus, Sed & causas & quid fieret immutabiliter prævidit.
i *In misericordias.* Cas. Propter diuersa dona prophetę, apostoli, martyres, & confessores, de Iudęis fuerunt quos dedit in misericordias, & hoc in conspe. eos. i. gentiũ, vt eos gentes mirarentur, quæ prius eos despexerunt. Vel, coram dęmonibus liberi facti, sub quibus fuere captiui.
* Basil. & Theo. Sic Cyrum deuullit, in misericordiam deflexit, & vt captiuis libertatem daret, fecit.
K *Saluos fac nos.* Cas. Sexta pars. Iã copia laudis Dei expletus precatur quod futurum vidit, vt ecclesia de omnibus gentibus congregetur, & laudes æternas cantet.
Aug. Saluos fac nos quasi, Dedisti misericordias in cõspectu omniũ diaboli & angelorũ eius, q captiuos tenebãt, quibus eiectis pficit Christus sanitates. *Saluos fac nos:* vñ hic orat, vt perficiat salutẽ. Vnde seruat hic ordinem quem dominus in euangelio, prius. n. agit de eiectione dęmonũ postea de sanitate. Tertio de glorificatione, vbi subdit, & gloriemur in lau. t. Sic. n. dixit dñs in euãgelio. Ecce eijcio dæmonia & sanitates pficio hodie & cras, & tertia die cõsummor; idest, perficior occurrentibus omnibus in vnũ perfectũ, in mensuram

† obseruationibus
† cum audiret
Philip. 3. c.
Luce 13. f.

a Adulterinis superstitionibus polluti. b Quasi potentia vindicandi excitata est. ¶Ira non est in Deo, sed per similitudinem.

a in † adinuentionibus suis. Et iratus est † furore dominus 1

¶August. Non ad perditionem, sed disciplinam quod innuit nominans hæreditatem. 2

b in populum suum, & abominatus est hæreditatem suam. 3

¶Quia illis subiecti.

c Et tradidit eos in manu gentium, & dominati sunt eorum 4

d qui oderunt eos. Et tribulauerunt eos inimici eorum, & 5

a ¶Sed dominus. 6

e humiliati sunt sub manibus eorum, sæpe liberauit eos: Ipsi 7

a August. Hoc est quod superius dixit; non sustinuerunt consilium eius, scilicet Dei quod est de æternis. b Ideo. 8

f autem exacerbauerunt eum in consilio suo, & humiliati 9

¶Viles facti. a ¶Licet essent iniqui, Deus tamen plenus misericordia non neglexit eos. 10 ¶Intuitu misericordiæ.

sunt in iniquitatibus suis. Et † vidit cum tribularentur, &

a Aug. Aeterni, quod disposuit ad Abraham.

g † audiuit orationem eorum. Et memor fuit testamenti sui, 11

h & pœnituit eum secundum multitudinem misericordiæ 12

a ¶Prædestinatos. b ¶Pluraliter dicit, quia quisque proprium donum habet, & totum est misericrantis Dei.

i suæ. Et dedit eos in misericordias, in conspectu omnium 13

a ¶Hoc falso putant Iudæi impleri per Antichristum.

K qui ceperant eos. Saluos fac nos domine Deus noster, & 14

surã ętatis plenitudinis Chri. Per q notant tres status c stianę religionis: Duo in pręsenti, vbi meremur. Tertius futuro, vbi triumphabimus. Primus est in pęnitentia. Secũdus iustitia. Tertius in gloria. In q... significatio celeb tur in veteri testamẽto tres pcipue festiuitates s. pasch tecostes, & scen... g a. In pascha im... bat agnus, & co... batur azyma cu... ctucis agrestibus spicas igni torre per quæ signifi carnis mortificat pœnitentiæ ama do. In pentecost ui panes cum fructibus offere per quod intelli iustitię status, pe in nouitate vita bulamus. In sc phegia quæ erat uitas tabernacu offerebatur de fructibus anni i plo per quod si cabatur status cõsummationis, do sancti in imm litate dedicati cum exultation tãtes manipulos suos. Ijdem tres status significati sũt Samaritanus circa vulneratũ fecit. Infudit. n. prius v... stea oleũ, deinde dixit illi, vade, sanus factus es. In vi te signatur feruor pęnitentię. In oleo lenitas iustitię. In dixit, vade sanus factus es, cõsummatio glorificationis næ. Hi quoq; ijdẽ significantur per tres dies Christi, sepulturę, resurrectionis. Isti ergo tres status signific illa tria predicta quę dominus dixit. Per eiectionem dęmonũ pęnitentia intelligitur, per quam a peccatis damur. Per sanitatum perfectionem, iustitia. Per tert consummationẽ, futurę glorificationis perfectio inte Ijdẽ quoque tres status significãtur per ea quę & hic tur. Primus pęnitentię status notatur, per hoc qđ dicit in misericordias in cõspectũ omnium. Secundus iusti tus per hoc quod dicit: *Saluos fac nos.* Tertius glorific per hoc quod dicit, vt confiteamur & gloriemur. S Et congrega nos de nationibus.
✠ Basil. & Theo. Et hęc ostendunt, diuinum oracul sos docere quomodo oporteat Deum placare, & op ipso cõsequi. Et diuinus Apostolus futuram Iudęorum tẽ per Eliã Thesbitẽ: Veniet. n. ex Syon q eripiat, & a impietatem ab Iacob, & hoc illis a me testamentũ cũ lero peccata eorum. Non igitur ædificationẽ Hierosol operiri oportet, secũdum fabulas stultorum hominũ, tum secundum legem, & sacrificia ratione carentia, circumcisionẽ, & sabbatũ, & vmbratiles illas aspersion sanctũ baptisma. Hęc namque omnia anicularum ebr sunt delirameta, sed vocationem & veritatis cognitio fid

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In adinuentionibus suis.* idest studiose, & cum magna diligentia acquisitis.
2 *Est iratus est fu.* Hic consequenter ponitur pęna quę est auxilij diuini subtractio, & aduersariorũ dominatio, & hoc est quod dicitur: *Et ira. est furo. do.* In quo notatur grauitas culpæ Deum prouocantis.
3 *Et abominatus est hære. suam.* s. filios Israel, qui dicuntur Dei hæreditas in scriptura, qui propter peccata sua fuerunt eiecti a protectione diuina sicut cibus abominabilis reijcitur.
4 *Et tra. e.* idololatriæ dedi. tarum.
5 *Et do. su. e.* & sic ex odio pręcedenti grauius afflixerunt eos, ideo sequitur: Et tribulauerunt, &c.
6 *Et humiliati sunt.* coram Deo.
7 *Sub manibus eorum.* pœna inflicta dante eis intellectum.
8 *Sæpe liberauit eos.* sicut patet ex decursu libri Iudicũ, quia quãdocunque ab inimicis afflicti humiliter Deũ deprecabãtur, suscitabat dominus iudices ad eorum liberationẽ, secũdũ quod dicitur Iudi. 2. d. Cumque dominus iudices suscitaret eis, in diebus eorũ flectebatur misericordia, & audiebat afflictorum gemitus, & liberabat eos de cęde vastantium.
9 *Ipsi autem.* quia malum culpæ prouenit ex defectu liberi arbitrij, & non ex Deo.
10 *Et humiliati sunt.* & patet litera ex dictis vsque ibi.
11 *Et memor fuit testamenti sui.* i. promissi sui per Moy cti Deu. 30. a. *Si ad cardines cæli fueris,* s. propter pecca *inde retrahet te dominus Deus tuus, si vere pænitueris, & assu que introducet te in terram quam possederunt patres tui, &c.*
12 *Et pœnituit.* ad modum pęnitentis se habuit, quando captiuauerunt, de captiuitate reduxit.
13 *Et dedit eos in misericordias.* & hoc patet de M... ge Iuda, quem de captiuitate in regnum restituit, 2 P... 33. & de Ioachin rege Iuda, quem rex Babylonis de re abstulit, & inter maiores regni sui constituit. 4. Re
14 *Saluos fac.* Hæc est vltima pars huius psalmi, in qu mit Psalmista suam deprecationem ad populi Israel tionẽ d i. *Saluos fac nos domi. Deus no.* de seruitute & an in quibus populus tuus est afflictus in diuersis terris, tempore Iudicum fuit populus Israel frequenter capt a diuersis gentibus.

fidei in dominū Chri
stu, & noui testamen
ti fcum.
a *nedictus dominus.*
Ca odo. Hæc est laus a
qui congregatos op- b
tat antare, hoc nunc c
ca t ecclesia de tan-
to no læta.
b *seculo, vsque &c.*

a ¶Vnde: Alias oues habeo, scilicet de gentibus, scilicet filios Dei qui dispersi erant. ¶In præsenti, & in futuro.

congrega nos de nationibus. Vt cōfiteamur nomini san- 1

a ¶Cas. Non in humana iactantia. b ¶Est. Vnde: Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te.

cto tuo, & gloriemur in laude tua. Benedictus dominus 2

Deus Israel a seculo, & vsque in seculum: & dicet om- 3 4

a ¶Aug. Iste prædestinatus de Iudæis & gentibus.

nis populus, fiat fiat. 5

in principio psalmi o- D
ratum est: Memento
nostri domine in be-
nepla. po. tu. ad viden-
dum, ad lætandum, vt
lauderis cum hæredit.
tua.
c *Et dicet omnis popu.*
* Euthymius. Dicet
omnis populus: Bene-

ide ab æterno in æternū, quia sine fine laudabitur, hęc est consummatio corporis Christi in immortalitate, quod in dictus dominus, vel dicet omnis populus, fiat, inquam, fiat benedictus Dominus.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vt confiteamur. *confessione tuæ laudis.*
2 Et glorie. in lau. tua. *in præsenti per gratiam, & in futuro per gloriam.*
3 Bened. do. Deus Israel. *in omnibus quæ facit & faciet nobis in aduersis & prosperis.*
4 Et dicet omnis populus. *i. dicat, quia Hebræi pro optatiuo vtuntur futuro indicatiui.*
5 Fiat fiat. *In Hebræo habetur: Amen quod significat stabilitatem veteris, & ponitur hic semel tantum, &c.*

ADDITIO.

In psal. 105. *Confitemini*, vbi dicitur in postil. *Saluos fac nos.* Hæc est vltima pars huius psalmi.
In hac vltima parte deprecatoria Psalmista non loquitur de captiuitate, seu angustijs Iudæorum, quæ fuerunt a tempore Iudicum, & citra, vsq; ad templum secundum, quia iā de his egerat gratias agendo, & dedit eis in misericordiā, &c. Sed loquitur ad literā de captiuitate vltima Iudæorū, & fidelium a qua erant saluādi per Christum, de quo dicit, *Saluos fac nos domine Deus noster*. Similiter erant congregandi de nationibus, s. vniuersis in cōfessione veræ fidei, de quo dicit: *Vt confiteantur nomini sancto tuo*, per quā cōfessionem adepturi erant gloriam de quo dicit: *Et gloriemur in laude tua*, quæ omnia facta fuerūt per illum benedictum qui venit in nomine dn̄i. & ideo concludit; *Benedictus dominus Deus Israel a seculo, & vsq; in seculum*. scilicet a seculo veteris testamenti vsq; ad seculum noui, vel a seculo huius vitæ, vsq; ad seculum futuræ, de quo dixerat, Et gloriemur. Et quod hęc expositio literalis patet per Ra. Abenhazra, qui inter Hebræos fuit maximus expositor ad literā, qui in hoc loco sic dicit, Psalmista loquitur in spiritusancto, in persona filiorū captiuitatis nostræ; Hæc ille. Quæ quidem verba licet impliciter falsitatem inquantum prętendunt Messiam adhuc venturum ad saluandum generaliter, ostendunt tamen veritatem in hoc q; Psalmista loquebatur de saluatione, quæ suo tempore erat fienda per Christum.

REPLICA. In psal. *Confitemini.* secundo, vltimū passum; *Saluos nos fac Deus, &c.* cum Postillator totum psalmum exposuisset sine Bur. oppositione, de tribulationibus, trāsgressionibus, & redemptionibus filiorum Israel tēpore templi primi, exponit de epilogatione & resumptione deprecationis pro populi Israel liberatione. Burg. autem discontinuans literam, dicit hunc passum exponendum de supplicatione pro liberādis Iudæis ab ista vltima captiuitate, vt ob hoc dicitur, *Saluos fac nos, &c.* sed vide quod argumentum a Burg. contra postil. sæpe factum, hic contra Burg. locum hēt. Arguit enim sæpe superius sic; Frustra Iudæi tempore captiuitatis Babylonicæ rogant liberari, quia fuerunt peruersi, & domus exasperans &c. ideo non merentur exaudiri, ideoq; sic arguo in proposito; Priores sunt Iudæi sub pręsenti captiuitate negātes sine ratione Christum dominum, ideo frustra orant: *Saluos fac nos domine, &c.* secundum Burg. quia nō merētur exaudiri, cum sint blasphemi contra Christū & ecclesiam. Sed p cōsolatione Burg. solutū est argm̄ s. q; videlicet si liberatio non hēt respectū ad populi merita: hēt tñ respectum ad merita patrum, & ad Dei promissa complenda. E

GLOSSA ORDINARIA.

a Alleluia a.. Aug. Hic psalmus commendat misericordiam Dei. Habuit & superior bis alleluia, & hic quoq; bis, quia est de vniuersali ecclesia, quę constat ex duplici pariete, scilicet gentium & Iudęorum in vno angulari lapide collectorum. imperatur vt collata beneficia deuotis extollāt vocibus gratiarum, ac deinde quę mala in captiuitate pertulerint, varia narratione describuntur. Aliter vox Christi de Iudęis. legendus ad lectionem Numeri & Iudicum. F

... ritio, vt dicamus
a .. pater, cum idem
.. pa quod pater, id
est, sic per duo alle-
luia intelligamus duos
populos, quos intelli-
gimus per illa duo no-
mina, quę Apostolus
posit, quamuis idem
significantia.
* Bla. Reditus populi de Babylone prędicitur. Primumq; impe-

Alleluia, alleluia. CVI.

a Hoc nequit qui non gustauit. vnde alibi: Gustate & videte, quoniam suauis est dominus. b ¶Alias, suauis.

Confitemini domino quoniam bonus, quoniam 1

a ¶In æternum. b Quod ego dico. c Sanguine Christi.

in seculū misericordia ei⁹. Dicāt q; redēpti sūt † 2

PSALMVS CVI.

Confitemini do. Augustinus. Docet hic Psal. quod simus p nos infirmi scilicet & mali, quid per misericordiā Dei, boni. s. & filij Dei. Cōteratur superbia, glorificatur gratia, quę de quatuor tentationibus liberat. Prius monet redēptos confiteri. Confitemini vtroque modo, scilicet peccata & laudes.

Cass.

NICOLAVS DE LYRA.

PSALMVS CVI.

Confitemini do. *Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo* Alleluia. *& patet sententia ex supradictis Psal. 104. De materia autem huius Psalmi dicit August. quòd est gratiarum actio pro redemptione generali facta per Christum, quam Psalmista præuidit in spiritu, & ad hoc inducit quod subditur:* Dicant qui redempti sunt dn̄o. *Et sequitur:* Vnde facta sit illa redemptio: A solis ortu & occasu, ab aquilone & mari. *Sed litera sequens non consonat, & non videtur loqui de redemptione per Christum facta, sed magis de liberatione a quibusdam periculis corporalibus, vt magis videbitur prosequendo: propter quod Ra. Sa. dicit, quòd iste psal. est quędam inuitatio ad gratiarum actionem quorumcumque liberatorum diuinitus a periculis & angustijs. Et hic sensus saluo meliori iudicio, videtur mihi literalis. Expositio verò Augu. magis mystica videtur: Nec valet motiuum, quod pro ea inducitur. Dicant qui redempti sunt.* Ab ortu solis, &c. *quia sicut patet ex decursu libri Iudicum, & quarti Regum illis temporibus populus Israel frequenter fuit captiuatus, etsi non totaliter tamen particulariter ad omnem positionem terrarum in circumitu terræ promissionis existentium, & per consequens inde potuerunt redimi, & in Iudæam reduci. Igitur secundum istum sensum Psalmus iste in duas partes diuiditur, quia primò Psalmista inducit ad gratiarum actionem liberatos a periculis generaliter: Secundo liberatos a quibusdam periculis specialiter, ibi:* Errauerunt. *Circa primum sciendum, quòd Psalmista inducit ad gratiarum actionem non solum a periculis liberatos, sed etiam alios per ipsos: & ideo constructio primæ partis incipit, ibi.* Diuisio

2 Qui redempti sunt. *idest, liberati a quibuscunque periculis.* A domi-

MORALITER.

1 Cōfitemini domino. Iste psal. est inuitatio ad diuinā laudem ex liberatione diuersorum hoīum a periculis corporalibus. Moraliter autem potest exponi de liberatione a periculis spiritualibus, & primo ponitur generalis inuitatio, cum dicitur *Confitemini domino quoniam bonus.* essentialiter. *Quoniam*

† *Quoniam in seculum.* id est, effectus suę misericordiæ multiplex.

2 *Dicant qui, &c.* Hic ponitur inuitatio specialis, & primo ex redemptione facta per Christum cum dicitur: *Dicant qui redempti sunt a domino.* idest, Christiani Deum laudent, quos redemit sanguine suo.

A Cas. Aug. Cuius sunt septem partitiones. Primo, monet redemptos cõfiteri. Secundo, ponitur prima tentatio, ibi: *Errauerunt.* Tertio secũda tentatio, ibi: *Sedentes in tenebris.* Quarto, tertia tentatio, ibi: *Omnem escam.* Quinto, quarta, ibi: *Qui descendunt.* Sexto, commendatur ecclesia, ibi: *Posuit flumina.* Septimo, agit de hæreticis, ibi: *Et pauci facti.* *De antiqui redempti.*

† inimicorum ✱ Basili. & Theodore. Et Iudæos a Babyloniorũ seruitute liberatos hymnos canere oportebat, & nos hoc facere semp cõuenit, qui a diaboli tyrannide liberati sumus.

† siccitate

Error & fames. a *Et mari.* Cas. Pro austro, ponit mare oceanum illius partis intelligens, hoc pro qualibet parte mũdi põt accipi.

B b *Errauerunt.* Cassiod. Secunda pars vbi prima tentatio est error, vbi & fames. Error ga viam veritatis Christũ nesciebant. vbi & egestatem veri panis patiebantur. Ordo in hac & reliquis tentationibus, prius est tentationis expositio, post clamor liberationis. Tertio exauditio clamoris. Quarto pro exauditione cõfessio, idest, laudatio.

† angustiis † liberauit † eduxit † propter misericordiam † Quando. † impleuit † De pœ. di. 1. ca p. vltra me.

✱ Basil. & Theodoretus. Et babylon erat deserta, & sine aqua, deserta enim Deo & spiritus irrigationis erat, populus quidẽ Iudæorum seruiens, illa priuatus erat. Et illi qui ex gentibus crediderũt, similiter in solitudine, & in terra sine vitam agebant, cum spem minime haberent, cumque essent, vt inquit diuinus Apostolus.

C c *Esurientes.* Aug. Curiosos seculi significat, qui veritatem diuersis opinionibus exquirebant, nec inueniebant.

domino, quos redemit de manu † inimici, de regionibus 1 2 3
a ¶Aug. Paulatim non omnes simul in vnam ciuitatem in vnum populum Dei. ¶Cas. Qui prius per aras & lucos dæmonum raptabantur. b Vnde congregauit? ¶Cas. Hic patet, quod non de solis Iudæis dicit. ¶Diaboli.

congregauit eos. A solis ortu & occasu, ab aqlone, & ma- 4 5
a Redemit, congregauit, quia. b Sine Deo. c Sine vera doctrina. d Quæ est Christus.

ri. Errauerunt in solitudine in † inaquoso, viam ciuitatis 6 7
a Cælestis Ierusalem in qua habitandum est. b ¶August. Et præter errorem erat eis inopi, sine cibo verbi Dei, & potu gratiæ, quia erant. c Quia non se excessit, sed se sibi sufficere putauit.

† habitaculi nõ inuenerunt. Esurientes & sitientes, anima † 8
¶Ideo. ¶Iam compuncti. ¶Iam conuicti.

eorum in ipsis defecit. Et clamauerunt ad dominum cum †
a Errore & fame. b Malis ineuitabilibus.

tribularentur, & de † necessitatibus eorum † eripuit eos. 9 10 11
a Quid enim eis fecit? ¶Quia errabant. b Quæ est Christus. ¶Vnde: Ego sum via. c Operando.

Et † deduxit eos in viam rectam, vt irent in ciuitatem ha- 12 13
a Cuius viam non inuenerant. b Ergo. Aug. Quasi dicite inexpertis vos qui hic iam experti estis in via positi, ad ciuitatem directi, iam denique a fame & siti liberati. Quia sati. ani. ina. c Aug. Non merita nostra, non vires, non sapientia.

bitationis. Confiteantur domino † misericordiæ eius, 14
¶Exhibita. a Non solum duxit in viam, sed & fame liberauit.

& mirabilia eius filiis hominum. † Quia satiauit ani- 15 16
a Quæ erat vacua sine Deo. b Quando a Deo visitata medicum desiderabat.

mam inanem, & animam esurientem † satiauit bonis. 17 18
a Morantes, quia vincti consuetudine praua. b Peccatis. c Vitiosa vita est imago futuræ mortis.

† Sedentes in tenebris & vmbra mortis, † vinctos in 19 20

d *Anima eorum.* Augu. Commisse Deus, quod expedit, de iniquitate rogemus, & subueniat tem amemus. ✱ Euthymius peccatis nimium contrita, atque Deo effecta debilis & in anima.

e *Et dedux.* Aug. Quasi eripuit de ignorantia, ostendẽs Christum. Ecce eduxit eos ab errore, fame autem & siti quibus æstuabant, quia liberauerit, post sed præmittit de confessione.

f *Mirabilia.* H. Quasi mirabili redemptionis de misericordiæ.

g *Esurientem.* C. Scire appetente, non scire appetente, sed media nimietate cientem, sicut contingere solet nimia vel infirmitate confecto, vt manducare non appetat, edia deficiat.

h *Sedẽtes.* Aug. Tertia pars, vbi ponit secũda tẽtatio, d...

NICOLAVS DE LYRA.

1 A domino. *Idest, per dominum.*
2 Quos redemit de manu. *eos affligentis qualitercunque.*
3 De regionibus. *diuersis vbi erant dispersi.*
4 Congregauit eos. *in terra sua, scilicet Iudæa.*
5 A solis ortu & occasu. *i. ab omnibus terris circa Iudæam positis in quacunque plaga, prope vel longe. Isti inquam dicant. Deum laudãdo & alios ad hoc inuitando, sicut Dauid liberatus de manibus Achis regis Geth, dixit supra Psalmo 33.* Magnificate Dominum mecum, &c. *Ita isti liberati dicant aliis.*

Confitemini Domino, quoniam bonus. *Cuius bonitatem in nostra liberatione experti sumus.* Quoniam in seculũ misericordia eius. *Quia nunquam denegatur vere pœnitentibus.*

6 Errauerunt. *Hic consequenter inuitat liberatos ab aliquibus periculis specialiter, quæ communius solent accidere hominibus. Et diuiditur in sex partes secundum sex particulas, & patebunt partes prosequendo. Primum periculum est deuiationis in itinere, ad quod sequũtur alia scilicet famis & mortis & consimilium. Ad hoc habetur exẽplum. Gen. 21. de Agar & Ismahele filio suo, quæ errabat in solitudine Bersabee, & consumpta aqua in vtre puer fuit in periculo mortis, sed dominus matrem & puerum liberauit de periculo per angelum. Et simile contigit multis aliis, & hoc est qd dicitur:* Errauerunt in soli. in inaquoso. *quia in talibus desertis non sunt aquæ nisi valde raro.*

Diuisio.

Liberatio a deuiatione itineris & famis.

7 Viam ciui. habi. *i. non inuenerunt vnam stratam ducentem ad aliquam ciuitatem, vbi possent habitare secure, quia in desertis non sunt tales viæ. Et ex hoc sequitur periculum famis & sitis, eo quod victualia non inueniantur in desertis, ideo subditur.*

8 Esurientes, &c. ipsis defecit. *quia ex defectu victualium sequitur defectus virium vitalium.*
9 Et clama. ad dominum. *vt liberarentur.*
10 Et de necessitatibus. *i. de dictis periculis.*
11 Eripuit eos. *clamantes ad se deuote.*
12 Et deduxit in vi. *sic prouidentia, non huma.*
13 Vt irent in ci. *i. in qua possunt habitare secure, & sibi de victualibus prouidere, & quia ad hoc debet sequi gratiarũ actio, iõ s...*
14 Confite. dom. *Idest, inducant ad cõfitendum illos, qui ... sunt.*
15 Et mirabilia eius. *i. quæ facta sunt filiis hominum, in ... supple eos ad gratias agendum.*
16 Quia satiauit animam. *i. debilitatam ex deuio itineris.*
17 Et animam esu. *ex defectu cibi.*
18 Satiauit bonis. *& accipitur hic anima pro ipso homine, ... do quo totum denominatur a nobiliori sui parte.*
19 Sedentes. *Hic ponitur liberatio a secundo periculo, scilicet captiuationis ab hostibus, a quo multi liberati sunt diuinitus. Exemplum huius habetur 1. Paralipom. 32. de Manasse rege Iuda liberato diuinitus a carcere & compedibus, & in suo regno restituto & sic contigit multis, & hoc est quod dicitur:* Sede. in t. & vmbra mo... *carceres sunt communiter in locis tenebrosis.*
20 Vinctos in me. *Et ferro. Quia talibus datur strictus vi...*

MORALITER.

3 *De regionibus congre.* in vnam ecclesiam.
5 *A solis ortu.* idest, ab omnibus mundi partibus per prædicationem apostolorum aliorumque Christi discipulorum.
6 *Errauerunt in solitudine in inaquoso.* Hic ponitur inuitatio ad Dei laudem, ex liberatione Gentilium a cultura idolorũ cũ dicitur. *Errauerunt in solitudine in ina. &c.* Idest, in Gentilitate quæ non erat culta a prophetis, & lege diuina.
7 *Viam ciuitatis.* Scilicet cælestis.
† *Non inuenerunt.* Nam philosophi Gentiles hanc ignorauerunt. Hieronymus in epistola ad Paulinum. Hanc doctus Plato nesciuit, hanc Demosthenes eloquenti ignorauit.
8 *Esurientes & sitientes.* Idest, veram beatitudinem cognoscere desiderantes.
† *Anima illorum in ipsis defecit.* Ab eius inuentione.
9 *Et clamauerũt ad Dominum &c.* Pœnitentes suis inquisitionibus vanis & curiosis, ad prædicationem Ecclesiæ, vt de Dionysio, & Cratone philosopho, & pluribus aliis.
10 *Et de necessitatibus eorum.* Viam veritatis ostendendo propter quod subditur.
12 *Et deduxit eos in viam.* Et quoniam de hoc regratiandum est Deo, sequitur.
14 *Confiteantur Domino.* Confessione laudis.
19 *Sedentes in tenebris.* Hic ponitur inuitatio ex liberatione ab hæresi, & primo ponitur grauitas huius mali, cum dicitur. *Seden. in te.* pestiferi erroris.
† *Et vmb. mortis.* Infernalis.
20 *Vinctos in mendici.* i. Per subtractionem gratiæ diui...

Anima

vincēdarum cōcupiſcentiarum. Iam.n.poſitus in via ſcit, quomodo viuere dēat qđ ante in errore neſciebat. Etſi conatus q, nouit ligatus conſuetudine praua nequit, nō ergo ſuis viribus conetur, ſed clamet ad Deū, & iam erit facile qđ erat difficile abſtinere a malis. Poterat hoc Dñs ſine difficultate [praeſtar]e, ſed tunc largitorem huius boni non agnoſceremus, niſi [nos] ipſi obtinentes cupiditates ſentiremus, & [nobis] etiam hoc poſſe [non] cōſideremus.

[c] Euthymius. Hoc [e]ſt in tenebris erroris. [E]t ſor etenim vmbra [e]ſt, atque imago corporeæ huius mortis, [qu]ia a vera ac perpetua cæleſti vita nos ſeparat, quemadmodū [i]lla præſenti.

a [Qu]ia exacerbauerunt. [A]ug. Hoc aliud iterum conantem vincit, qui non agnoſcens [gr]atiam ſibi tribuebat [ſu]am iuſtitiam conſtituere volens cōſilium [Dei] circa ſe reprobabat, vnde addit. Quia exacerbauerunt.

[A]ug. Exacerbauerūt eloquia Dei. Contra eloquia Dei agentes in [su]is regulis viuere reſpuērūt, vnde eis erat [in]ritus.

[C]onſilium ar.ir. Vt qui ſuperbierunt, in anguſtijs humiliarentur, quod erat ſalubre cōſilium, vt morbus ſeculi contrario remedio curaretur.

b [Et] humiliatum eſt in laboribus &c. ✻ Euth. Afflicta eſt miſeſ anima eorum in malis & peccatis.

c [N]ec fuit qui. Aug. Deo enim deſiſtente ab auxilio, laborantes cōtra vitia, ſed nō vincere, & te preſſo tua praua cōſuetu-

ſuetudine, humiliabitur cor vt diſcas clamare, vnde ſubdit. **D**
Et ex.

d *Et exclama.* Caſſi. Simili cauſa eadem ſententia quæ & ſupra.

✻ Euthym. Hæc verba quæ propheta diuinorum beneficiorum magnitudinem exprimere ſatagēs, in pręſenti pſalmo ſæpius, hoc eſt, quater repetit, iam a nobis ſuperius expoſita ſunt.

c *Portas æreas.* Caſ. Portę ærcę hominum cōſuetudines vitioſæ, quæ clauſos non ſinunt exire.

Vectes. Spiritus immundi, qui portas obſerāt. Aereos, ferreos, pro fortitudine ponit ſed virtus Dei frangit.

† *Omnem eſcam.* Aug. **E** Quarta pars, vbi ponitur tertia tentatio, quę eſt tędium. Qui ſupra fame languebāt, item faſtidio periclitantur, ne ergo putes de ſatietate ſecuros, quia & faſtidio moriuntur. Et hoc eſt omnem eſcā.

Auguſt. Poſtquam venit de ignorantia ad veritatem, de errore ad viam, de fame ſapientiæ ad verbum fidei, & poſtquam difficultates malorum vicit, vt ſine querela viuat, reſtat tædium, vt aliquando nec legere nec orare delectet, euaſit imperitiam & concupiſcentiam, ſed moritur tædio.

g *Miſit ver. ſuum & ſan. eos.* ✻ Baſ. & Theo. Nū cū Deus verbū humanitatē accepiſſet, cumq; vt homo miſſus eſſet, vt eū **F** Deus

a Quia ipſi mendici per indigentiam boni. b Quia vincula peccatorum quæ ligant eos ferrea, & inuincibilia ſunt. c Ideo vincti ſunt in mem. & ferro. d Per ſuperbiam iuſtitiam Dei neſcientes, ſuam volentes conſtituere.
a mendicitate, & ferro: Quia exacerbauerunt eloquia 1
a Spernendo. b Ideo.
b Dei, & conſilium altiſſimi † irritauerunt. Et humilia- 2
a Impotentes per ſe reſiſtere vitijs. b Aug. Etenim præceptum auget peccatum.
c tum eſt in laboribus cor eorum, & infirmati ſunt, nec fuit 3
a Alius.
d qui adiuuaret. Et clamauerunt ad Dominum cum tribula- 4 5
rentur, & de neceſſitatibus eorum † liberauit eos. Et edu- 6
a Difficultates.
xit eos de tenebris & vmbra mortis, & vincula eorum di-
a Ergo. Pro liberatione ſequitur laudatio. Hoc ſupra expoſitum.
rupit. Confiteantur Domino † miſericordiæ eius, & mira- 7 †
a Quare? b Has difficultates vicit. c Naturalem cupidinem.
e bilia eius filiis hominum. Quia contriuit portas æreas, & †
a Diabolicas ſuggeſtiones. b In altum boni operis, quia longe antea erant. ſuperbi. Vnde erāt ad delectionem interius humiliati.
vectes ferreos confregit. † Suſcepit eos de via iniquitatis 8
a Quia ſibi tribuebant non Deo, ſuam iuſtitiam conſtituentes. b Deiecti ad interitum. Et ſic in malo vel in bono, inuenerunt ſe nihil poſſe ſine Deo. c Suſcepit tamen.
f eorū: propter iniuſtitias enim ſuas humiliati ſunt. Omnem 9
a Caſ. Vnde anima viuit. b Ne deus putes.
eſcam abominata eſt anima eorum, et appropinquauerunt 10 11
a Defectum animæ.
vſque ad portas mortis. Et clamauerunt ad Dominum, cum 12
g tribularentur, & de neceſſitatibus eorum liberauit eos. Mi- 13
a Cuius faſtidio languor erat. b Aug. Non de errore vel fame, non de difficultate vincendi peccata, ſed de corruptela mentis, quæ faſtidit quod dulce eſt.
ſit verbum ſuum, & ſanauit eos, & eripuit eos de † interi- 14 15

† exacerbauerunt.
† ſaluos fecit.
† corruptela.

NICOLAVS DE LYRA.

* [mi]ſerus. Et cauſa talis captiuationis ſubditur.

1 [Q]uia exacer. elo. Dei. *Ideſt, Deum loquentem per legem & prophetas.*

2 [Et] humiliatum eſt in la. cor eorum. *Ideſt, ſuperbia deiectum, [a]fflictione dante eis intellectum.*

3 [Et] infirmati ſunt. *Ideſt, debilitati virtute.*

4 [N]ec fuit qui adiuuaret. *Auxilio humano eis deficiēte tales ſupple ominus frequenter liberauit. Et cauſa ſubditur.*

5 [Et] clamauerunt ad Dominum cum tribularentur. *Vere pęnitentes & petentes auxilium.*

6 [Et] de neceſſitatibus eorum. *i. de prædictis malis, ex quo tenentur [ad] gratiarum actionem.* Liberauit eos, *ideo ſubditur.*

7 [Co]nfiteātur Dño miſericordiæ eius. *Et patet litera ex dictis.*

8 [Su]ſcepit eos de via iniquitatis eorum. *Hæc eſt tertia pars in [q]ua ponitur liberatio a tertio periculo. ſ. infirmitatis corporalis, quæ aliquando a Deo inducitur propter peccata, & a Deo ſanatur adueniente vera pænitentia. Exemplum habetur 4. Reg. 20. de Ezechia rege Iuda,*

Iuda, & ſimile multis alijs contingit, de quibus dicitur. Suſcepit eos de via iniquitatis eo. *ſ. ad puniendum infirmitate corporis, ſicut pater accipit filium ad caſtigandum.*

9 Propter iniuſtitias enim ſuas humiliati ſunt. *ideſt, fracti & debilitati infirmitate.*

10 Omnem eſcam abominata eſt anima eorum. *Infirmitate ingraueſcente.*

11 Et appropinquauerunt vſque ad portas mortis. *Ex deſperatione recuperādę ſanitatis, ſicut Ezechias infirmatus dixit.* Ego dixi in dimidio dierum meorum, vadam ad portas inferi. *Eſa. 38. a. eo quod Eſa. dixerat ſibi ex parte domini.* Diſpone Domui tuæ mo. enim tu, & non viues.

12 Et clamauerunt ad Dominum. *Exponatur ſicut ſupra.*

13 Miſit verbum ſuum. *ideſt, effectum verbi ſui.*

14 Et ſanauit eos. *Quia dicere Dei eſt facere, Pſal. 32. a. Ipſe dixit, & facta ſunt.*

15 Et eripuit de interioribus eorum. *ideſt, ab infirmitatibus ducentibus eos ad interitum mortis.*

Con-

MORALITER.

† [F]erro. Obdurationis malignæ. Et ſubditur cā cū dicitur.

1 [Ex]acerbauerunt elo. Dei. Peruertendo ſanum intellectum.

† [C]onſilium altiſſimi irritauerunt. Ideſt, ſecreta fidei.

2 [H]umiliatum eſt. Ideſt, deiectum.

† [In l]aboribus cor eorum. Sap. 5. b. *Laſſati ſumus in via iniquitatis & perditionis.*

4 [N]ec fuit qui adiuuaret. Stante eorum obduratione.

5 [Et c]lamauerunt ad Domi. cum trib. ideſt, ad amaritudinem pęnitentiæ adducerentur per ſacros Eccleſiæ doctores. Cętera patet ex dictis vſque ibi.

7 [Con]fiteantur Domine miſericordiæ ei s. id eſt, effectus diuinæ miſericordiæ inducant liter eos ab hæreſi ad confitendum laud confeſſione.

Et

† *Et mirabilia eius.* Facta.

† *Filijs hominum.* Reductio namque ab hæreſi eſt opus mirabile Dei.

8 *Suſcepit.* Hic ponit inuitatio ad Dei laudē pro liberatione a malo deſperationis, vbi requirit Dei gratia ſpecialis, ideo dicitur. *Suſcepit eos.* ſ. Deus gratia ſpeciali.

† *De via iniquitatis eo.* Homo namq; cadit in deſperationem propter multitudinem peccatorum. Prou. 18. a. *Impius cum in profundum peccatorum venerit, contemnit.* ſ. ad Deum reuerti.

10 *Omnem eſ. abomi. eſt a. e.* i. oē fomentū reductionis ad bonū.

11 *Et ap. vſque ad portas mortis Et cla. ad d.* id eſt, pęniteret amare de ſua deſperatione, quod fit per conſolationem ſpiritusſanct & doctoris boni, ideo ſubditur.

13 *Mi[ſ]it verbum.* Et quia ſequi dēt gratiarum actio, ſubditur.

Con-

Deus incircumscriptus, & vbiq; adest omniaq; cōtinet) vni
A uersa animarū genera sanauit, mētesq; corruptas curauit, sic
Matth. 15. Luc. 5. Luc. 13. mulierē illam peccatricem sanam fecit, & vt bono aīo esset, præcepit. Sic Paralyticū cōsolidauit, cum dixisset, dimittunt tibi peccata tua, sic latroni paradisum reseruauit, sic ad sanctum baptisma accidentes, renouat, & expiat, a vulneribusque peccati liberat.

a *Qui descendunt mare.* Quinta pars, vbi ponit quarta tētatio, quę est tēpestas seculi. De tribus prędictis liberatus, iā fortasse dignus est cui populus cōmittat, qui in gubernaculo nauis. i. Ecclesiæ constituatur. Ibi quarta tentatio occurrit, scilicet B tempestas seculi, quæ quatiēs Ecclesiam turbat rectorem. Hoc periculum maxime pertinet ad rectores, cuius tamen non erunt expertes subditi, si tota nauis periclitatur.

Ipsi viderunt, opera Domini. Augustin. Vel viderunt, idest, spiritualiter intellexerūt, vt in mari rubro baptismum, sic in cęteris eoque fit vt mirabilia in profundo videant, quia opera eius profunda æstimantes considerant. Sed ne inde tumescerent, exponit procellarum subden..., dixit & stetit.

b *In profundo. Dixit & stetit spiritus procellæ, & exaltati sunt fluctus eius. Ascendunt vsq; ad cæ.* Augustin. Profundum, cor hominum, vnde vēti erumpunt, & fiunt tempestates seditionum & dissensionum.

c *Sicut ebrius.* Au[g]. Titubant, quia prosperitas eorum vel aduersitas maior est vi[ribus].

d *Et omnis sapientia eorum est.* In quiete [sapien]tes apparent, qui [bene] loquuntur, quando [re]gunt, sed veniēte [tem]pestate, omnia humana consilia deficiunt, [nescit] quid agendum sit, [nemo] videt. Restat ergo [vt in] mare, vt cor eorum [vi]sidet Deus, ne tentationibus ventiletur.

e *Et mandauit p[rocellæ] &c.* * Euth. Inuit. n. inquit Dominus ventos, & mare [fa]cta est tranquillitas magna, aura, quę mitis ac placida, & tranquilla quæd[am] ratio.

Marginal notes: † *mutauerunt.* † *commotus est.* † *Tremuerunt & commoti sunt.* † *absorpta.* † *imperauit procellæ & stetit.* † *silentium tranquillitatem.*

a Ergo & de hoc. Hier. Expositum ne exponas, ne actum agas.
tionibus eorum. Confiteantur Domino † misericordiæ 1
a Aug. Iam enim vt laudetur suauis est Dominus. a Non cum tædio & mœrore.
eius, & mirabilia eius filiis hominum. Et sacrificent sacri- 2
a A contemplatiua vita ad actiuam, vel ad procellas seculi. ¶Seculi. b Dum prædicant & huiusmodi.
ficium laudis, & † annuntient opera eius in exultatione. 3 4
a Populis. Rectores. Singulariter quasi præ cæteris. b Idest, quæ Deus mirabiliter operatur in cordibus humanis.
a Qui descendunt mare in nauibus, facientes operationem 5 6
a Seculi. b Et quid agitur in hoc profundo promi sit. ¶ Deus volens, vt ad Deum clament, & qui gubernat, & qui vehitur. c ¶ Idest, perdurabit vel inhorruit spiritus procellæ, idest, tyrannica persecutio vel diabolus. d Quid fecit spiritus.
in aquis multis. Ipsi viderunt opera Domini, & mirabilia 7 8
a Audendo. ¶Quando seculi elationibus eriguntur. b Timendo. b ¶Contra Deum. Cum in desperationem & metum veniunt.
b eius in profundo. Dixit, & † stetit spiritus procellæ, et exal- 9 10 11
a Gehennam. b Rectorum. Et in his.
tati sunt fluctus eius. Ascendunt vsque ad cœlos, & descen
a Confusione sensus. Experti rectores hoc sentiunt.
dunt vsque ab abyssos, anima eorum in malis tabescebat. 12
a Vide & Apostolus. Supra modum grauati vt tæderet viuere, & ipsi in nobis responsum mortis habuimus, vt non simus fidentes in nobis.
c d † Turbati sunt, & moti sunt sicut ebrius, & omnis sapientia 13 14
a Maris seculi. b ¶Leuem ventum, idest procellas temperatas fecit & tolerabiles, vel in serenitatem quietis æternæ.
eorum † deuorata est. Et clamauerunt ad Dominum, cum 15
a Rectores fessi post laborem. Hoc faciunt fessi post laborem, id est, lætantur. b Dominus. c Tranquillitatem optatam, vel in æternam beatitudinem.
tribularentur, & de necessitatibus eorum eduxit eos. Et
e † statuit procellam eius in † auram, & siluerunt fluctus eius. 16 17 18
Et † lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum 19 20

C

NICOLAVS DE LYRA.

1 Confiteantur Domino. *Exponatur sicut prius.*
2 Et sacrificent sacrificium laudis. *Quasi in veteri lege sacrificia offerebantur cum diuinis laudibus, & sic est in noua lege de sacrificio Eucharistiæ.*
3 Et annuntient. *In seipsis experta per mirabilem sanationem.*
4 Et exultatione. *Deuotionis & non dissolutionis.*
5 Qui descendunt mare in nubib. *Hæc est quarta pars, in qua ponitur gratiarum actio pro liberatione a quarto periculo, quod est tēpestas in mari a Deo immissa, & a qua frequenter homines diuinitus liberantur. Exemplum habetur Ion. 1. Quia propter tempestatē a Deo immissam periclitabantur & diuinitus fuerunt liberati, et hoc est quod dicitur.* Qui descendunt mare in nubibus. *Mare. n. distat a centro circumquaque æqualiter, & ideo est inferius ipsa terra vbiq; sicut in ripa. prout dictum fuit supra Psal. 103.*
6 Facientes operationem in aquis multis. *Ibi enim est magnus labor dirigendo nauem & vigilando & sic de alijs.*
7 Ipsi viderunt opera. *Quia multa insolita videntur in mari.*
8 Et mirabilia eius in profundo. *Aliquando enim descendūt aliqui de nautis ad recolligendum anchoras proiectas vsque ad profundum maris.*
9 Dixit & stetit spiritus procellæ. *Quia ad imperiū Domini excitatur ventus commouens mare, & ideo cum dicitur hic.*
10 Stetit. *Nō importatur quietatio vēti, sed magis fortificatio, sicut homo stans fortior est, quam iacens vel sedens. Propter quod in translatione Hier. habetur.* Dixit, & surrexit ventus tempesta[tis].
11 Et exaltati sunt fluctus eius. Ascendunt vsque ad c[œlos]. *Quia quando vndæ sunt magnæ in mari, nauis eleuata super ascendit vsque ad magnam partem, quæ vocatur cælū in scriptu[ra], de dicuntur volucres cæli, quę volitant per aerem, & quando [ab] altitudine descendunt, videntur quod debeant descendere vsque [ad] fundum maris, quod dicitur abyssus.*
12 Anima eorum in malis tabescebat. *Propter pericul[um] im[mi]nen[t]is naufragij.*
13 Turbati sunt sicut ebrius. *Quia ex magna commotione [n]a[uis] mouetur cerebrum, & per consequens turbatur caput & vires sensitiuæ.*
14 Et omnis sapientia eorū deuorata est. *Quia turbato [cere]bro & virtute phantastica impeditur intellectus ab actu suo. quia [secun]dum quod dicitur. 3. de Anima. Intelligentibus nobis necesse e[st] phantasmata speculari.*
15 Et clamauerunt ad Dominum. *Exponatur sicut sup[ra].*
16 Et statuit procellam eius. *Idest, potestatem.*
17 In auram. *Idest, in ventum suauem siue tranquillitatem.*
18 Et siluerunt fluctus eius. *Quia fluctus maris conturbat[io] terribilem sonitum, qui cessat fluctibus quietatis.*
19 Et lætati sunt. *Scilicet homines in nauibus existentes.*
20 Et deduxit eos. *Scilicet Dominus.*

MORALITER.

2 *Confiteantur.* & patet ex dictis sententia.
5 *Qui descendunt* Hic ponitur inuitatio ad Dei laudē pro liberatione a periculo qđ est in regimine ecclesię, cum dicitur. *Qui descendūt mare in nauibus.* Isti sunt homines speculatiui qui de contemplatione descendunt ad regendum nauem ecclesiæ, vbi magnus est labor, & magnus fructus, si bene fiat,
7 *Ipsi viderunt, &c.* in sacris scripturis, in quibus esse debent eruditi.
8 *Et mirabilia eius.* scripturarum, quæ non possunt explicari ad plenum.
9 *Dixi.* s. Deus cuius dicere est facere.
10 *Et ste. spi.* .i. tentationis periculosæ, quæ quādiu Deus permittit, stat in suo feruore, ideo subditur.
11 *Et exal. sunt flu. &c.* in sui reputatione ex impenso sibi honore.
† *Et descen. &c.* ex periculi consideratione.
12 *Anima eo. in ma.* quia durum est eis honores dimitte[re], & durum est eis in periculis manere. propter quod sequ[itur].
13 *Turbati sunt.* nam ignorant quid pręeligere debea[nt].
15 *Et clamauerunt.* illi scilicet qui timent Deum, vt dir[igantur] per ipsum.
† *Et de neces. eorum edux. eos.* dans eis spiritum guberna[tionis] bonum.
16 *Et statuit procellam eius.* conferendo conscientiæ se[renitatem].
19 *Et lætati sunt.* s. in domino ex eius beneficio.
20 *Et dedu. e. in por.* vitę cęlestis. Et quoniā ex hoc est D[eo re]gratiandum, non solum particulariter, sed etiam ge[nera]liter a prælato & toto populo, ideo subditur.

a In ecclesia. Aug. Ecce vnde omnia dixerit, & vbi omnia prędicta aguntur. b Posuit flumina. Cas. Sexta pars hactenus, quomodo & maledictio inimicorum prodesse facit.

Augustinus. Posuit flumina. Consequenter Ecclesia commendatur, ita vt nobis ... omnibus gratia Dei ... prędicetur, qui superbis resistit, humilibus dat gratiam. Et vt euidentius appareat de qua a principio loquebatur, commendatur Ecclesia.

Aug. Commendatio Ecclesiæ quę per gratiam Dei salua facta est, non per meritum suum, & memoratur ... eorum afflictio, propter superbiam, qui ... extinctis erecta est Ecclesia, & propter interna & domestica dedicata ab hæreticis, ... & erga Ecclesiā ... beneficia aperte monstrantur.

c In salsugi. Cassiod. ... humor vbi dominatur, fęcunditatem tollit.

d A mali. ha. Aug. Pro malitiam eorum qui terram illam. i. tabernaculum Domini dolosis mentibus inhabitabant.

e Posuit desertum in stagna aquarum. ✲ Basilius & Theod.

¶ Ergo voluntatis eorum. Confiteantur Domino † misericordiæ 1

a Idest laudent populi minores qui reguntur, laudent & seniores qui regunt. Idest pro. 2

eius, & mirabilia eius filiis hominum. Et exaltent eum in

a Bene rectis. b Pro bene regentibus.

a Ecclesia † plebis, & in † cathedra seniorum laudent eum. 3

a Quid enim in Ecclesia fecit? Vbi aquæ doctrinæ. Superbis Deus resistit, quia. b Iudæos. 4 ¶ Aug. Vbi currebant prophetiæ, sed iam non est propheta non est ibi fides Christi, nec sacerdos nec sacrificium, nec templum. c Vnde alijs manabant.

b Posuit flumina in desertum, & exitus aquarum in † sitim. 5

a Secundum opera bona quæ faciebat. b Sterilitatem. c Quo merito? 6 Pro. d Scribarum & Pharisæorum dominantium ibi. 7

c Terram fructiferam in salsuginem, a malitia inhabitātiū 8

d a Humilibus gratiam dedit. b Gentes. c Vt aquæ in eis maneant. d Repetit idem. 9

e in ea posuit desertum in stagna aquarum, & terram sine 10

a Vt alijs mittant, vel emanent aquæ. b In hac gratia. c Qui auide susciperent. Vnde. Edent pauperes, & saturabuntur. 11

aqua in exitus aquarum. Et † collocauit illic esurientes, & 12

a Firmiter præceptis Dei obediendo. b Vbi interim habitent in spe. c Verbo Dei.

f constituerūt ciuitatē habitationis. Et seminauerūt agros, 13

a Naturalem non degenerem. 14

& plantauerunt vineas, & fecerunt fructum † natiuita- 15

a Econtra sterilis ficus maledicitur. b Numero vel merito pro benedictione. 16

g tis. Et benedixit † eis, & multiplicati sunt nimis, & iu- 17

a Simplices, sed vtiles non adeo docti, sed fide pleni. b Quia firmum stat fundamētum Dei, quia. Nouit Dominus, qui sunt eius. c Præsumentes de se. ¶ Vel boni per illos diminuti. Oēs diuisi ab vnitate fidei pauci sūt, multi vero qui in vnitate persistunt. 18

h menta eorum non † minorauit. Et pauci facti sunt, 19

Theo. Gentes quippe, quę olim desertæ erant, quęque ne perexiguam quidem stillam habebant, doctrinæ fluminib. irrigantur, vt pote quæ in suum commodum irrigationes rationis compotes recipiunt. D

f Et seminauerunt. Seminãt agros, plantant vineas, qui corpora sua cœlesti institutio ne purificant, vt fructus bonorum operum ferant. †propter misericordiam. Matt. 22.

g Nimis. Cassio. pro valde, vel, quia multi vocati, pauci vero electi.

h Et pauci. Augustin. Septima pars vbi dicitur etiam aliquid de hæreticis, quibus quasi ciuilibus bellis quatitur ecclesia, vnde & circa Ecclesiam diuina beneficia commendantur. †siccum. E

Augustinus. Et pauci facti. Quasi de his dicat, de quibus ante loquebatur, cum tamen supra de bonis, hic de hæreticis agat, de quib. quasi de ijsdē propter communia sacramenta, propter speciem pietatis non pro, pter virtutem, vnde Iohannes. Ex nobis exierunt sed non erant ex nobis. i. exierūt de multitudine vocatorum, sed non erāt de paucitate electorum. †& prouent †1. Ioan 2. F

✠ Vexati.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Potum voluntatis eorum. Idest potum ab eis desideratū. Et quia ad hoc debet sequi gratiarum actio, ideo subditur.

2 Confiteātur Domino misericordiæ eius. Exponat vt supra.

3 In Ecclesia plebis. Idest, in loco diuini cultus, vbi conuenit populus.

4 In cathedra. Hoc dicitur, quia in veteri lege doctores magis pro ... et ætate docebant legem & prophetas iuxta templum, et ... lege prædicatores annuntiant verbum diuinum.

5 Posuit flu. Hæc est quinta pars, in qua describitur liberatio a periculo ... quod procedit ex sterilitate terræ, quæ communiter cōtingit ex ... nimia siccitate, quæ aliquando a Deo propter peccata hominū ... tur, & secundum ordinem diuinæ sapientiæ remittitur, & de hoc ... etur exemplum. 3. Reg. 17. De siccitate facta tēpore Achab ad ... Eliæ & ad preces eius reuocata. 3. reg. 18. Et simile pluries cōtigit ... in toto vel in parte, quantum ergo ad hoc dicitur. Posuit flumina in desertum. Ea desiccādo ad modum deserti, quia aliquando ... ia siccitate & longa, non solum desiccantur torrentes generati ... aquis pluuialibus, sed etiam desiccantur fontes ex quibus flumina oriuntur, ideo subditur.

6 Et exitus aquarum. Idest, fontes ex quibus aquæ exeunt de subter ... ocis.

7 In sitim. Idest, in ariditatem, et quia ad hoc sequitur desiccatio terræ, subditur.

Ter-

8 Ter. fru. in salsuginē. i. posuit terrā quæ prius proferebat fructus vberes in sterilitatē, sal enim reddit terrā sterilem, & causa subditur.

9 A malitia inhabitantiū in ea. Idest, talia facit Deus in punitione habitantium, & quia succedente vera pœnitentia condescendit diuina misericordia, ideo subditur.

10 Posuit desertum. idest terram prædicto modo desiccatam.

11 In stagna aquarum. Dando pluuias & niues in tanta abūdantia quod in statum pristinum reducuntur torrentes, fontes & flumina.

12 Et collocauit illic esu. Reducendo habitatores, qui inde fugerant propter nimiam sterilitatem.

13 Et const. ciuit. habit. Reparādo loca, quæ propter inhabitationē facta fuerant in parte ruinosa, ita quod non fuerāt apta ad habitādū.

14 Et seminauerunt agros. Ad habendum cibum.

15 Et plantauerunt vineas. Ad habendum potum.

16 Et fecerūt fru. na. i. fructum naturalem & bonum. Terra enim quæ diu quieuit a cultura, quando iterum incipit coli, solet ferre fructus multiplices & bonos.

17 Et bene. eis. Multiplicando eius temporalia & spiritualia.

18 Et iumenta. Minus dicit & plus significat. i. multiplicauit.

19 Et pauci. Hæc est sexta pars in qua ponitur liberatio a sexto periculo, quod est dissensionis inter conciues, quæ quanto est intimior, tanto est periculosior, & in ea solēt perire maiores qui sunt capitanei dissensionum, & pauperes euadere per oppositum, et quātum ad hoc dicit. Et pauci facti sunt. Conciues alicuius ciuitatis vel compatriota.

Et

MORALITER.

2 Confiteantur Domino.

5 Posuit. Hic ponitur inuitatio ad laudandum Deū ex liberatione a spirituali sterilitate, de qua dicit Amos. 8. d. Mittam in terram famem, nō famem panis neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Domini. ... qua Gētilitas fuit liberata p recessum Apostolorū de Iudæa dicendo Actu. 13. g. Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, sed quoniam repellitis illud, ecce conuertimur ad gentes, sic enim præcepit nobis Deus. Sic ergo dicitur. Posuit flu. s. sacrę scripturę.

† In desertum. Quantū ad Iudeam, in qua prius abundabant.

6 Exitus aquarum in sitim. Repetitio est eiusdem ad maiorem expressionem, & subditur causa.

9 A malitia inhabitantium in ea. s. Iudęorum repellētium Dei verbum.

10 Posuit desertum. i. Gentilitatem.

11 In stagna aquarum. Per prædicationem Apostolorum.

Et

† Et terram sine aqua. Repetitio est eiusdem sicut supra.

12 Et collocauit illic esurientes. i. gentes Christi fidem deuote recipientes.

13 Et cōstituerunt ciui. ha. i. Ecclesiā collectā de gētib. deuotis.

14 Et seminauerunt agros. Verbi diuini per doctores de Gentilibus conuersos. s. Dionysium, Ambro. Aug. & cęteros.

15 Et plan. vi. Ecclesias.

16 Et fece. fru. nati. i. Christianitatis, quæ est natiuitatis spiritualis.

17 Et benedixit eis. Multiplicando in bonis spiritualib. & temporalibus.

18 Et iumenta eorum non mino. i. multiplicauit, per quæ significantur laici simplices scripturas ignorantes.

19 Et pauci facti sunt. Hic reuertitur ad describēdum malum Iudæorum, cū dicitur. Et pauci fa. s. per Romanos partim occidentes & partim captiuātes eos, & subditur cā cum dicitur.

Effusa

A a *Vexati.* Cas. Vel, persistentes per hereticos, vel heretici in sidijs diaboli. Dolor & tribulatio his qui auctorem salutis re linquunt.
b *Effusa.* Aug. Vel, effusus est cōtemptus, reprobati sunt. n. ab ecclesia, & magis sunt contempti, quia principes esse voluerunt, de quibus per Oseam. *Si regnauerunt, & non ex me, principes extiterunt, & non cognoui.* Isti facti sunt sal infatuatum, quod proiectum est foras & conculcatur ab hominibus, quo quid vilius & magis contemptum? Vel, aliter abhinc, & pauci. Agit de eisdem bonis de quibus ante egerat. q.d. Multiplicati sunt. Et post, ipsi boni, *pauci facti*. i. per

Osee 6.a. Matth. 5.b. † misericordias.

a Hæreticorum. b Pro cadentibus. c boni vexati, quia superbi contendunt.

a b & vexati sunt a tribulatione malorum & dolore: Effusa est 1 2
contentio super principes, & errare fecit eos in inuio, † & 3

a Abiecti sunt superbi instructus est humilis. b Qui nihil sibi dat, sed totum de misericordia Dei expectat.
c ¶Et per adiutum familias seruat in innocentia:

c non in via. Et adiuuit pauperem de inopia, & posuit sicut 3 4
d a Propter simplicitatem & innocentiam. Garriens contra veritatem.
e oues familias Videbunt recti, & lętabuntur, & omnis ini- 5 6
a Conuicta. Ergo. b Vt sic pauper, non diues, non inflatus, non superbus. 7
f quitas oppilabit os suum. Quis sapiens, & custodiet hęc, 8 9
a Quare custodiet hæc? quia: b Non merita sua, non vires.
g et intelliget † misericordias domini. 10 11 12

B illos hereticos imminuti sunt. Et vexati sunt, boni, persistentes in fide A tribulatione malorum. s. hereticorum. Et dolore habito pro cadentib. Ideo vexati sunt boni, quia. *Effusa est contentio super principes eorum.* i. quia superbi hæresiarchę contendunt contra catholicos. *Et dominus errare.* Vel seduxit eos principes, relinquendo eos sibi. vnde. *Tradidit eos Deus in reprobum sensum.* Hoc ergo modo seduxit, quia donauit illos sibiipsis. Nam si proprie inquiras, ipsi se seducunt. Qui enim putat se aliquid esse cū nihil sit, seipsum seducit. Seduxit ergo eos, dimittendo eos in inuio, & non in via.

Rom. 1. d. Gal. 6. a.

Aug. Illi supra boni sci. in via positi, & ad ciuitatem directi. Isti relicti sibi a Deo in inuio seducti & nullo modo in via sunt. Quomodo. n. est in via, qui partem tenet & totum relinquit? Et quid fecit etiam de illis seductis? *Ecce.*

C *Audiuit*

c *Adiuuit pauperē.* Potuit illos pati Deus semper intus, sed de illis non proficeremus. Cum autem separati sunt, & quęstiones nos inquietant, nascitur nobis inquisitionis stium, & timoris exemplum, vt. Qui stat, videat ne cada quid in paupere adiuto fit de illis seductis?
d *Et posuit sicut* Vnum pauperem tabas, sed iste p est multę familia tæ Ecclesiæ tam est vna Ecclesia ouis. Hęc tanta ria diu latētia, & dulciter innenta
* Ethym. Eas pe, vt proprias o ordinem redegit familias autem iuxta Græci no significationem, telas quis melius rit, vniuersas ecclesiarum congregationes intelligit, pter cognationem fidei, tum quia Christum Deum p familias habent, qui & pastor bonus appellatur, & an suam posuit pro ouibus.
e *Videbunt recti & lętabuntur.* Aug. Ecce quo Psal. tend hoc. s. vt ostendat quod boni per misericordiam Dei e tur, vt mali per superbiam conteruntur.
f *Quis sapiens & custodiet hæc.* Aug. Conclusio. q.d. q perem adiuuat Dominus, ergo. Quis est sapiens?
g *Misericordias.* Aug. Quod de errore liberat, & cons ne praua, & tędio & naufragio, quod denique cōstitu in populo, nō vbi superbis resistit, sed humilib. dat gr qđ facit vt intus manens multiplicetur, ne foras ex nuatur, hęc videt recti & lætant, & iniquus os suum o

Gl.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et vexati sunt. *Interius consurgente, & vnde cōsurgat, subditur.*
2 Effusa est contentio. *Vt patet manifeste in ciuitatibus Lombardiæ, & in alijs locis.*
3 Et errare fecit eos in. *Idest, iusto suo iudicio permisit eos errare deuiando a iudicio rationis rectæ.*
3 Et non in via. *Quia possent habere intentū, licet esset malum, & sic defraudantur non solum a bono rationis, sed etiam a bono sensualitatis ab eis optato.*
5 Et adiuuit pauperem de inopia. *Quia contentio tyrannorū & ... occisio est pauperū oppressorum ab eis subleuatio & multiplicatio ... non solum in bonis temporalibus, sed etiam in prole. ideo subditur:*
6 Et posuit sicut oues familias. *Et quia talis mutatio dextera ... est ... bonis causa lætitiæ, ideo subditur:*
7 Videbunt recti & lætabuntur. *Et quia est tristitiæ occasio malis & iniquis, ideo subditur.*
8 Et omnis iniquitas. *Idest omnis homo iniquus.*
9 Oppilabit os suū. *Ex sua deiectione factus tacens & mutus. In fine concludit pro omnibus prædictis.*
10 Quis sapiens & custod. hęc. *Idest in arca cordis sui, t thesaurum charissimum.*
11 Et intelliget. *Idest intra se leget frequenter meditando.*
12 Misericordias domini. *Quæ subueniūt homini in omni tate fideliter inuocanti. Numerus autem prædictorum pericu quibus Deus liberat, potest sic accipi: Quia periculum aut con principio intrinseco vel extrinseco. Si primo modo, aut ex pa personarum, vel totius communitatis, si primo modo, hoc cont ex parte animæ, & sic contingit periculum deuiationis de via in itinere procedens ex ignorantia, vel ex parte corporis, & pitur periculū infirmitatis contingentis ex humorū distemper. ab intrinseco & est cōmunitatis, sic accipitur periculū dissensi autem fit ab extrinseco, hoc contigit dupliciter, vno modo ab h sic accipitur captiuitas, alio modo a continente. s. aere, qui pro pulsionem ventorum conturbat mare, & sic accipitur periculi pestatis, & per nimiam siccitatem reddit terram sterilem, & pitur periculum sterilitatis.*

MORALITER.

2 *Effusa est contentio.* s. Romanorum & Iudæorum.
5 *Et adiuuit pauperem de ino.* i. populum Gentilem sacra scriptura prius inopem.
6 *Et posuit si. o. fa.* s. Gentilium humiliter Christo seru
7 *Videbunt recti & læ.* In Domino, ipsum deuote lau
8 *Et omnis iniquitas oppilabit os suum.* i. iniqui, quem in a diuinis laudibus facit mutum.

Et

ADDITIO I.

In psalmo 106. *Confitemini &c.*

Huic psal. præmittitur *Halleluia in Hebræo*. De materia vero eius quantum ad primam partem. s. vsque ibi: *Errauerunt in solitudine* exclusiue vr̄ tenendum cum August. scilicet q, agit psal. ad literam de redemptione gn̄ali facta per Christū, quam prophetę ... præuidebat, de illis. n. proprie dicit, quod sunt redēpti a Dño, & congregati a regionibus, & a quatuor partibus mundi, quo modo loquendi plures vlī fuerunt prophetę, cum de cōgregatione fidelium in vna & eadem Ecclesia prophetarent, & sic cōtinuatur prima pars huius psal. cum vltima psal. præcedentis vbi dixerat: *Et congrega nos de ...* Quod autem dicit postill. q, populus Israel fuit frequenter captiuatus particulariter ad omnem positionem terrarum in circuitu terræ promissionis existentium, licet quantum ad aliquid teneat veritatē, non tamen proprie de hoc verificaretur. De regionibus congregauit eos. *A solis ortu & occa. &c.* Quod plane modo intelligitur de eisdem simul redemptis, & a quatuor partibus mundi simul cōgregatis. Vnde super illud verbum: *De regionibus congre. eos, &c.*

Ait Augu. ne Iudæus hoc sibi attribuat, quia liberatu Pharaone, vel huiusmodi, iō ait: *De regionibus congre.* tuor climatibus mundi. Quōd aūt obijcit postil. de li quenti, s. Errauerunt in solitu. &c. Vsque ad finem p vr̄ loqui de liberatione a quibusdam periculis corpo non valet. Pro quo sciendum, quod fideles qui sunt pti a Dño &c. credentes q, solus Deus liberat a cunct culis, sicut ipsi confitentur Dño confessione laudis, tiarum actionis: sic & alios quoscunque a periculis li inuitant ad huiusmodi confessionē & gratiarum act Vnde & prima pars huius psal. cū sequentib. sic est cō da. s. Qui redempti sunt a dño, quos redemit de man ci, *& de regionibus congregauit eos. &c.* Dicat nunc ho sequitur. s. q, qui errauerunt in solitudine esurientes *clamauerunt ad Dominum, & eripuit eos. Confiteantur Domino misericordiæ eius.* Et ratio huius est: Quia satia. animam ina. quod illud quod in principio dicitur, dicant. con cū hoc quod dicitur: *Confiteantur Domino misericordiæ* Et est sensus, quōd redēpti a Domino. s. fideles Chri tari debent oēs a quibuscūque periculis liberatos, ad gratia

Ait

...gratiarum actiones Deo persoluant, & sic confiteantur Domino misericordiæ eius, & isto modo proceditur in sequentibus periculis,&c.

ADDITIO II.

In eod.psal.106.vbi dicitur in post. *Et mirabilia eius filijs hominum*.

...uod dicitur. *Et mirabilia eius filijs hominum*, Planius vr.sic ...ligendum.s.qđ illi qui huiusmodi mirabilia a Deo recepe... in sui liberatione, cõfiteant illa mirabilia nõ solũ Deo, ...tiam filijs hoium, vt Deus laudet ab audiẽtibus,& eadẽ ...dr infra in simili. Et exaltent eũ in ecclesię plebis, &c.

ADDITIO III.

In eod.Psal.vbi dicit in post. *Qui descendunt mare in nauibus.* Quòd mare distet a centro æqualiter circũquaque, prout ...dicit,est manifeste falsum,loquendo de cẽtro terrę mũ...od idem est,prout in talib.communiter accipitur,nam ...qualiter distaret mare ab huiusmodi centro,sic tota terra ...aquis maris cooperta sicut fuit in prima die creationis. ...t loquitur de partib.terræ, quæ non fuerunt discooper... de his tantum dicit quod æqualiter distant a cẽtro, ex ...non sequitur,quod mare esset inferius terra vbiq; prout ...concludere intendit,sed potius oppositum.s.quod mare ...set altius ipsa terra vbique. Consequẽtia est manifestis...,quia quanto aliquid magis distat a cẽtro, tanto magis ...dit ad circumferentias,& per consequẽs est altius. Verũ ...,quod incedentes per terram versus mare,cõiter dicũ... sacra scriptura descendere.sicut cum hic dicitur. *Qui descendunt mare*. Et Ione,1.a.legitur de Iona eunte ad mare. *Descendit in Ioppẽ*, qui est portus maris,& sic de multis alijs locis. ...t rõ,quia cũ omnia flumina vadunt ad mare,vt Eccl.1. ...m cursum fluminum consueuerunt hoies vocare partes ...a quibus fluunt superiores. Similiter & partes ad quas ...inferiores,ideo eũtes aduersus mare,descendẽtes dñr, ...& ipsę fluentes aquę,sed ex hoc non sequitur q̃ partes ...is se habeant in altitudine respectu terrę sicut in ripa, put ...vr velle. Qũo aũt sit intelligendum hoc, videndum est Gen.1.

D Gen.1.Vbi agitur de congregatione aquarum & apparitione aridæ.

REPLICA. In Psal. *Confitemini*. Cum Post.diceret expositionem B.Aug.fore mysticam,qui exponit Psal.de redẽptione populi facta per Christũ, & diceret materiam huius Psal. fore gratiarũ actionem pro liberatione a quibuscunq; periculis corporalib.sicut pericula corporalia in litera describuntur.Burg.contendens expositionẽ B. Aug. fore non mysticã sed litteralẽ,quod tñ puto de mente Aug.non fuisse.Nã ẽm eundem B Aug.supra allegatum,sępe ille est sensus litteralis, primus quẽ voces vel res sine absurditate significãt. Omnis alius aũt mysticus meretur dici. Nũc aũt redemptio Christi ad pericula corporalia,de quibus hic Psal. dicit non se extendit principaliter,& Christus ẽt sibi charissimos illis periculis & ad ea sustinendum animauit di. *Nolite timere eos qui occidũt corpus,& c.* Mat.10.c.voluit.n.suos charos his periculis exerceri,vt probat Apost.Heb.11.c.in siti, frigore,& nuditate. Ipse ẽt Apostolus gloriatur se huiusmodi periculis expositum, concludens, *Periculis in falsis fratribus,& c.* Redemptio igitur per Christum facta principaliter respicit spiritualia,de quib. B.Aug.hunc Psalmum exponit,& hoc est mysticę transferre corporalia ad spiritualia.

Circa illũ passum. Qui descendunt mare in nauibus, &c. E

Cum postillator dicit,qđ mare distat a centro terræ ęqualiter,& per consequens inferius dr,ad quod hic dicitur fieri descensus.Burgen.dicit illud manifeste falsum. Et rõ sua est, quia sic aqua maris totã terram cooperiret. Ibi dico q̃ Burg. non attendit ad legẽ positam *aquis ne transirent fines suos*. Pro.8.ad quam legem postil.respexit. Et cum Burg. subsumit. Si post.vult hoc intelligere de terra discooperta,tunc nõ sequitur quod mare sit inferius terra,sed potius oppositum. Ad q̃ dico quod bñ sequitur in respectu quo ad nos,quia sicut terra est sub pedib.nostris,ita & mare, sed quo ad naturam est aqua super terram, quia continet terram in sui concauitate, præterquam ex ea parte qua Deus voluit,vt appareat arida. Quomodo autem fuit factum,vide in correctorio Gen.1.

a Canticum psalmi ipsi Dauid.

PSALM. CVII.

¶ Ad laudes,quia peccatis non tardatur. ¶ Repetit.

b PAratum cor meum Deus, paratum cor meum, 1

GLOS. ORD.

a ...nticum Psalmi. ...ugust. Ex postremis partibus duorum, ...um diuersi sunt ... hic componitur. Vt sciendum est tituli qui de historia poni videnť secundum prophetiã dẽre ...i,& vtrumq; illũ psalmum ad vnũ concurrere, non super...cie historię,sed altitudine prophetię,copulatis partibus ...isq, in isto,cuius titulus neutri illorũ similis est, nisi qđ ...t est ipsi Dauid. Et hoc ideo quoniam multis partibus ...isq; modis olim Deus locut⁹ est patrib.in pphetis,tãdẽ ...tus est in filio,quẽ misit vt cõpleret eloquia pphetarũ. ...as.Hic plura eadẽque supra. Quę aliter sunt parum differ...,vt Christũ Deum & hominem credamus. Mirabiliter ...i diuersis dicta sunt, in vna veniunt cõuenientiam,vt di... sapores condiantur in pastum aiæ,unde adhuc licet cã...multa compingere,sicut de Dauid legitur in Paral.di... partib.psalmorum adunatis ante arcam laudes Dei can...,& bene iunguntur,quę nullatenus repugnant. ...g.Ex postremis namque partib.duorum præcedentiũ ...norum 56.& 59.quorum diuersi sunt tituli hic Psal.cõ...tur. Nã postrema pars.56.Ps. prima pars est huius Ps.vsque ad illum versum, vbi dicitur. *Et super omnem terrã gloriantur*. Inde vsque ad finem postrema pars est.19. Psal.

Cassi. In primo agiť de fuga Dauid. In secũdo de victoria & fortitudine eiusdem: hic uero de alio agitur,de Christi.s.humilitate secũdum hominem,& altitudine secundum Deum, quod & tituli oñdit mutatio. Et est sensus tituli. Canticum istud psalmi. Cãticũ, quia agit de mentis iucũditate. Et Psalmi, quia monet ad bona opera,attribuitur ipsi Dauid.i.Christo.

Cas.Verba de duobus Psalmis ad alium intellectũ ducuntur,quod ostẽdit mutatus titulus, Canticum ad diuinas res, Psalmus ad actuales operas.

* Bed.Sub Machabęorum persona cantatur, cõtinet autem preces de hostibus uictoriæ gratulatione, potest de ipso Dauid accipi,quod plurimis gentib.imperauerit. Aliter uox Ecclesiæ ad superpositionem. PSAL. CVII.

Ptarum. Cas. Sextus Psal.de duabus naturis in Christo. b *Paratum cor meum*. Cassiedor. Primo Christus gratias agit, quia suscipiens passionem surrexit in gloriam. Secundo, quæ salus sic facta omni terræ, ibi. Vt liberentur, F *Vt*

NICOLAVS DE LYRA.

PSALM. CVII.

PAratum cor meum,Deus paratum. *Huic Psa.premittitur talis titulus in Heb.& in translatione Hier.* Canticũ Psalmi Dauid. *Per hoc aũt quod præmittitur Canticũ,datur intelligi,quod Dauid gratias agendo hũc Psal.percantabat,et sic venit super eum spiritus prophetiæ reuelans ea quæ in hoc Psal.sunt descripta, sicut de Eliseo dicitur 4.Reg.3.c.* Dumq; caneret psaltes, facta est super eũ manus Domini &c. *De materia huius Psal. patet ex circũstantia litter, quod est gratiarum actio de restitutione regni Israel in statum bonum, tempore Dauid victoria sibi a Deo concessa de aduersarijs, & postmodũ de Idumæis quos redegit sub tributo, secundo Regum octauo. Hoc etiam patet per titulum Psalm. 59. qui Psalm. conuenit cum isto, non solum in sententia, sed etiam in verbis ab illo loco.* Vt liberentur dilecti tui, &c. *Vsq; ad finem,principium tamẽ differt hic & ibi,quia Psal.ille incipit a planctu,eo quod Dauid ibi plãgit deiectionem regni Israel ante tempus suum. Iste autem Psal.incipit a lętitię cantu ex victoria ipsi Dauid concessa. Et secundum hoc Psal. iste in duas partes diuiditur, & primo ponitur hic exultatio, & secũdo exultationis ratio,ibi,* Vt liberentur. *Circa primum sciendum,qđ qñ exultatio mentis in Deum secundum partem superiorem animæ intenditur,fit quædam redundantia ad vires inferiores eam sequentes suo modo, sic autem fuit in Dauid quando fecit istum Psal.& hoc est quod dicit.* Diuisio.

1 Paratum cor meum Deus. *id est,in parte superiori.* Paratũ cor meum. *in parte inferiori. Per cor.n.ex quo procedit sensus & motus ad alias partes corporis,intelligitur anima quæ est principium vitæ in corpore.* Cantabo

MORALITER.

Paratum cor meum.Psal. Iste secundum literalem sensum est exultatio Dauid pro statu regni sui meliorato. Moraliter autem põt exponi de bono prælato seculari vel religioso in Domino gaudente de subditorũ suorum melioratione. Et sic dicit. *Paratum cor meum Deus.* Ad tibi fideliter seruiendum. *Paratum cor meum.* Ad inducendum populum ad amorem tuum. *Cantabo.*

a Et ideo. In me & in meis. b Cum spirituali cantico semper iungi debent opera. c Resurrectionis, idest, consideratione gloriosæ resurrectionis. d Vt hoc fiat, Exur. Hoc patet ad filium, vel filius ad corpus. e Ad morum probitatem. Supra. Exurge gloria mea, sed & ibi ab hoc dicitur. Exurge psalterium &c. vt in ea cantaretur & psalleretur.

cantabo, & psallam in gloria mea. Exurge psalterium & ci- 1 2
a Ad passionem. b Filius respondet patri. c Dominicæ diei. d ¶ Et tunc.
thara, exurgam diluculo Cōfitebor tibi in populis Domine 3 4
Psalmum dicam. a Aug. ibi, magnificata est vsque ad cælos. s. vt magna sit etiam in cælis, quæ & hic dicitur. Et merito. 5
b Et angeli beneficijs eius fruuntur. 6
& psallam tibi in nationibus. Quia magna est super cœlos 7
a Apostolicas. Quas compluere facit populos. b Cas. Cuius misericordiam habent cæli, iure super cælos debet exaltari. 8
misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua. Exaltare su- 9
a Verbum. b Et quia veritas vsque ad nubes, merito gloria super omnem terram exaltanda est. 10
per cœlos Deus, & super omnem terram gloria tua, vt li- 11
a Christus pro membris, idest salua eos qui mecum vnum sunt. b Per fauorem & propitiationē. c Orantem pro eis.
a berentur dilecti tui. Saluum fac dextera tua, & exaudi me.
b a Quod non dubium. a ¶ In me sancto. Non ait per sanctum, ne per eum putaretur loqui, vt per prophetas & Apostolos, vel propheta dicit hoc de Christo, quasi ita orauit Christus & quod orauit fiet, quia Deus locutus est &c.
c Deus locutus est † in sancto suo. Exultabo, & diuidam Si-
chimam, & conuallem tabernaculorum † dimetiar. Meus
a Aug. Supra. fortitudo, quia suscipiendo fortes facit, cum ipse Christus nos suscepit, vel cum nos eum suscipimus.
d est Galaad, & meus est Manasses, & † Ephraim susceptio
De quo Christus, & ideo per Iudam Christus intelligitur.
capitis mei. Iuda † rex meus, Moab lebes † spei meæ. In
Idumæam extendam calceamentum meum, mihi † alieni-
e genæ amici facti sunt. Quis deducet me in ciuitatem mu-
nitam, † quis deducet me vsque in Idumæam? Nonne
¶ Facies hoc.
f tu Deus qui repulisti nos, & non † exibis Deus in virtuti-
bus nostris? † Da nobis auxilium de tribulatione, † quia
vana salus hominis. In Deo facimus virtutem, ipse ad nihi-
a Qui supradicti sunt tribulantes.
lum reducet inimicos nostros.

A a *Vt liberentur*. Cassi. Secunda pars, quæ salus sit facta omni terræ super quam gloria hic etiā humilitas humanitatis, & potentia maiestatis ostenditur.

b *Saluum fac*. Vt liberentur in futuro, hic salua eos, ne cadant, Vel, se petit saluari in resurrectione, vt fideles liberentur, qui tali signo deitatē eius senserunt. Quasi, vt cantem & psallam. Saluū me fac in resurrectione dextera tua, i. per verbum, qui est brachium patris, vt sic liberentur dilecti tui. Ordo verborum conuersus est. Dicit enim. B Saluū me fac & exaudi, & saluum me fac.

† in sanctitate sua, in sanctuario suo.

c *Exultabo*. August. Vel exaltabor, supra lętabor, hic vero exaltabor, quod satis conuenit, quia de exaltatione est letitia. Et loquitur hic Christus in persona Ecclesiæ.

† doctor

† aut.

† 33. q. c. lex

* Basilius & Theodoret. Quod vates efflagitauit, consecutus est. Quoniā dixit, exaltare super cœlos Deus, & respōdet inquiens, exaltabor. Deinde modum aperit, diuidam Sichima. C Hæc sane est ciuitas, quę Iosepho potissimū data fuit. Sed conual- ... expositiones require in 59. Psal.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Cantabo*. Ore.
2 *Et psallam*. Mente secundum illud Psal. 70. Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum.
3 *In gloria mea*. Gloria est clara notitia cum laude. Dauid autem inter alios prophetas habuit valde claram notitiam, & prophetiam suam protulit per modum diuinæ laudis, vt dictum fuit in principio huius libri diffusius, propter quod prophetia sua bene vocatur hic gloria.
4 *Exurge psalterium*, Quia Dauid Psal. suos cantabat voce propria & musicis instrumentis.
5 *Exurgam diluculo*. Illa. n. hora homines deuoti surgūt ad laudem Dei, vnde & angeli Deū laudantes dicūtur astra matutina, Iob. 28. a. Cū me laudarent astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei, & Gen. 32. f. Angelus Dñi luctans cum Iacob dixit ei. *Dimitte me, iam enim ascendit aurora*. q. d. iam est hora laudandi Deum, non luctandi, sicut dictum fuit ibidem. Con-
6 *Confitebor tibi*. Confessione.
7 *In populis Domine, & psallam tibi in nationibus*. Præuidebat in spiritu, quod Psal. sui forent in futuris generationibus cantandi, sicut videmus impletum in ecclesia.
8 *Quia magna est super*. Quod enim aliquibus angelis cadentibus, alij remanentes fuerunt confirmati, processit ex misericordia.
9 *Et vsque ad nubes veritas tua*. i. veritas iustitiæ tuæ per quam angeli superbientes ceciderunt in hoc aere caligioso, vbi generantur nubes, propter quod dicuntur aereæ potestates.
10 *Exaltare super cælos Deus & super omnem terram*. Per cælos & terram intelligitur omnis creatura, quā excellentia Dei excedit in infinitum.
11 *Vt liberentur*. Hic incipit versus in Heb. & in translatione, vbi Dauid reddit rationem suæ exultationis, quæ est exaltatio regni Israel in melius, quā exprimit primo per modum petitionis a Deo, dicens, ut liberentur dilecti tui. Et exponitur ista litera usq; ad finem Psal. sicut supra exposita est in [illegible].

MORALITER.

1 *Cantabo*. Corde.
2 *Et psallam*. Ore.
3 *In gloria mea*. i. de profectu populi mei, gloria patris est filius sapiens.
† *Exurge gloria mea*. Idest, puritas meæ consciētiæ. 2. Cor. i. c. Gloria nostra hęc est, testimonium conscientiæ nostræ.
4 *Exurge Psal*. i. obseruatio decem mandatorum.
5 *Et cithara*. Quæ est triangularis figurę, propter quod significat fidem trinitatis. Exur-
5 *Exurgam diluculo*. i. velociter ad ista & animo prom[pto]
6 *Confitebor tibi in popu. do*. Eos ad tuam laudem indu[cendo]
8 *Quia ma. est su. cæ. mi. tua*. Nam ibi maxime relucet [...]
9 *Et vsque ad nu. ve. tua*. i. tua iustitia, quæ exercetur in [...]nibus in aere caliginoso habitantibus, vbi sunt nubes
10 *Exaltare super cælos Deus*. Per angelos & terrenam [poten]tiam, quę est in principibus terrenis & prę latis, adduc[it ho]mines ad gloriam, ideo subditur.
11 *Vt liberentur di. tui*. Residuum exponatur sicut su[pra in] Vt quid Deus repulisti.

ADDITIO I.

In Psal. 107. *Paratum cor meum*. Vbi dicitur in post. *In gloria mea*. Gloria est clara notitia. Quod

Quod prophetia Dauid inter alias proprie dicat[ur] g[lo]ria ne inducta per post. hoc facit pro opinione Aug. dic[entis,] omniū Psal. fuit auctor ipse Dauid. Si. n. Asaph & fil[ij] [...]

...ai essent auctores Psalm. sibi intitulatorum, pari ratione ...libet eorum prophetiæ seu Psalm. gloria deberet dici, ...odem modo claram notitiam per modum diuinę lau... suis Psal. mysteria diuina tradiderunt, vt dictum fuit in add...one super prologum Psalterij, & in quibusdam alijs ad di...ibus.

ADDITIO II.

I...eodem Psal. vbi dicitur in post. Quia magna est super cel... mi. tua.

S...l a verba ponuntur Psal. 25. Vbi dr. *Domine, in cęlo misericor... ua & veritas vsque ad nubes*. Quę quidem verba modo fuerunt in additione super prædictum Psal. exposita, & eodē modo videntur hic exponenda vide ibi. Nec obstat quod in hoc loco dicit. *Magna est super cęlos misericordia tua*. Et ibi dicit. *Domine in cælo misericordia tua*. Quia quod dicitur. *Magna est super cælos*. Refertur ad hoc quod misericordia excedit merita beatorum. Quod autem ibi dicitur. In cęlo misericordia tua refertur ad beatos, cum in regno cęlorum existentes misericordiam perfectè consequantur, sicut legitur Matth. 5. D

REPLICA. In Psal. *Paratum cor meum Deus*. Circa illū passum. Quia magna est super cęlos misericordia tua Burg. facit applicationes non necessarias. De quo vide circa Psalm. Dixit iniustus.

GLOS. ORD.

a ...nem *Psal.* August. Prophetia de Christo, hic se ostenditur in Actibus Apostolorū, vbi de Iuda prophetatum hoc esse dicitur. *Episcopatum eius accipiat alter*. De quo ...on omnia quæ ...cuntur, possunt ...j, sed de toto genere inimicorū Christi ...ratorumque Iudæorum. Vt enim Petrus ...pum Ecclesiæ, ...lius personam in... portat, quibus cōgruent & ea quæ de Iuda expressa ...t, vt illud, & Episcopatum eius accipiat alter.

b C. Quintus eorum qui latius de passione agunt.

PSALM. CVIII.

c *Deus laudem*. ✻ Beda. Sub Machabæorum persona canitur, deplorantium quę ab exteris, & domesticis ...ersa pertulerunt, postulantiumque vltionem in eos qui, Antiochum vel Demetriū reges in eorum odia falsa criminatione succenderant, quique venalem fecerant sacerdotij dignitatem, quod non tantum excluso Onia factum est, sed per omne tempus deinceps quo Iudæa Machabæis est præliantibus liberata. Aliter vox Christi ad patrem de Iudæis. E

Cassiodor. Monet Iudæ malitiam declinare, & Christi humilitatē imitari. Tripertitus est Psal. Primo incipiens a prece increpat Iudęos, qui reddunt mala pro bonis. Secūdo, pphetat quę mali recipiēt pro impietate, ibi. *Constitue super eum*. Tertio precatur vt resurrectionē consequat̃, & inimici dedecus, ibi *Et tu Dom*. Christus ergo s̃m quod hō orans ad patrem ait. *Diuisio.*

c *Quia os pec*. Cas. Decora diuersitas, quia iniqui non tacent vituperium. F

In finem Psalmus Dauid.

PSAL. CVIII.

a Vera laus, est veracis Dei, qui solus verus ex te. Cui laudanti credendum est. b Et ita impletum est, cum prædicatus est esse vnigenitus Dei quando dixit. Hic est filius meus dilectus.

D^a^Eus † laudē meam^b^ ne tacueris, quia os 1

a Falsa vituperatio mendacis hominis. b Quod dolo te gebatur a doloso erupit in vocem.

peccatoris & os dolosi super me aper- 2 3 4

a Dum virtus mea aperta est. b Magister, scimus quia verax es. c Quia insidiando.

tum est. Locuti sūt aduersū me lingua 5

a Aperte clamantes. Crucifige crucifige. b Aperti.

dolosa, & sermonibus odii circūdederūt me, & expugnaue- 6 7

Gratis,

NICOLAVS DE LYRA.
PSAL. CVIII.

D*eus laudem meam*. Huic psal. præmittitur talis titulus in Heb. Ad victoriam Dauid psal. Et in translatione Hie... ro victoria Dauid canticum. Et patet snīa ex supradictis ...l. 4. & 12. De materia vero huius psal. dicit B. Petrus Act. quod litera huius intelligitur de passione Christi specialiter quantū ad hoc q; fuit traditus a Iuda proditorie, qui ...fuit ad hoc auaritia, & Iudęi ex inuidia. Vnde dicitur Act. cap. *In diebus illis exurgens Petrus in medio fratrum dixit; ...fratres, oportet impleri scripturam quam prædixit spiritus sanctus ...os Dauid de Iuda, qui fuit dux eorum qui comprehenderunt ...Iesum & subditur postea: Scriptum est enim in libro Psal. Fiat commoratio eorum deserta, & non sit qui habitet in ea, & Episcopatum eius accipiat alter*. Prima vero pars huius versus habetur supra ...psal. ... & secunda in hoc psal. tn̄ B. Petrus coniunxit vtramque scripturam Act. 1. vt allegatum est, quia vterq; psal. loquitur de Christi passione. Et prima pars exprimit pēnā Iudæorum pro Christi morte, quia fuerunt captiuati per Romanos, & terra eorum destructa. Secunda vero exprimit substitutionem Matthiæ, loco Iudæ. Ad proditionem vero Christi concurrerunt isti. s. Iudas vendendo, & Iudæi emendo, vt ...cunt quatuor Euangelistæ. Igitur secundum hoc Dauid loquitur in persona Christi hominis, qui frequenter legitur ...um patrem orasse, & potissime imminēte sua passione. Secundum hoc psal. iste diuiditur in tres partes, quia ...ponitur orationis Christi inchoatio, secundo ad hoc ...ditur ratio, ibi: *Quia os peccatoris*. Et tertio subditur orationis inchoatæ consummatio, ibi: *Et tu domine*. Circa primum dicitur in persona Christi.

1 *Deus*. scilicet pater, quem Christus homo legitur frequenter ...um suum vocasse, Matthæi 27. *Eli Eli lamazabathani, ...quod interpretatur, Deus meus, Deus meus quare dereliquisti me*.

2 *Laudem mam ne tacueris*. Idest orationem meam ad te directam. In omni enim oratione debita laudatur Deus, non dissimules, nec differas exaudire.

3 *Quia os peccatoris*. Hic consequenter adducitur ratio, vt sua oratio fiat cito exaudibilis, & accipitur ex dolositate suæ traditionis imminentis, vbi primo describitur proditorum culpa, & secundo pœna, ibi: *Fiant dies*: Proditores autē fuerunt Iudæi ementes, & Iudas venditor, & culpam vtrorumq; simul describit, sicut verba ementis & vendentis simul cōcurrunt, & quantum ad hoc dicit: *Quia os peccatoris*. Scilicet scelus sacerdotum, qui primo habuerunt notitiam de Christo, quod esset a Deo missus, secundum quod dictum fuit super illud Matt. 21. d. *Agricolæ autem videntes filium, dixerunt. Hic est hæres*. Sed quia Christus cępit reprehendere eorum vitia, & habere gratiam coram communi populo, Ista cognitio de Christo fuit in eis obscurata inuidia & odio, contra Christū, quæ obscuritas magis aggrauabat quàm alleuiabat peccatū, & ideo cœtus sacerdotum dicitur os peccatoris.

4 *Et os dolosi*. Iudæ proditoris, qui sciens principes sacerdotū congregatos ad tractandum de morte Christi, accessit ad eos tractans cum eis de eius venditione, Luc. 21.

5 *Locuti sunt aduersum me lingua dolosa*. scilicet Iudæi & Iudas simul tractando de traditione mea. Item quantū ad Iudæos singulariter, verbis dolosis quęrentes eum capere in sermone, Matthęi 22. b. di. Magister scimus quia verax es, &c. hoc dicebant dolosè, vt facilius possent eum capere, vt habetur ibidem. Item Iohan. 8. proponentes quęstionem de muliere deprehensa in adulterio, vt si diceret eam dimittendam, arguerent eum legis transgressorem, si lapidandam, dicerent eum crudelem, & sic redderent eum populo odibilem, vt plenius dictum fuit ibidem.

6 *Et sermonibus odij*. dicentes ei ex odio. Ioh. 8. f. *Samaritanus es, & dęmonium habes*. Et Ioh. 9. c. dicentes de eo: *Non est hic homo à Deo, qui Sabbathum non custodit*.

7 *Et expugnauerunt me gratis*. Vnde dixit eis Ioh. 10. f. *Multa bona opera ostendi vobis ex patre meo, propter quod eorum opus vultis me occidere? & in tota passione sua expugnauerunt eum gratis, id est sine causa*.

Pro eo

MORALITER.

Deus laudem. Psalmum istum exponunt Iudæi, vt sit eorū oratio pro sua liberatione de captiuitate moderna, quia dispersi sunt per orbem in abiectione magna, sed sicut ostendi in expositione literali, non potest sic exponi, sed de Christi passione, in qua orauit pro se & suo mystico corpore, & sic exposui, nec occurrit mihi alia expositio spiritualis conuenientior hic ponenda.

A a *Gratis.* Aug. Sicut pijs per se placet æquitas, sic impijs iniquitas.

b *Pro eo vt me.* Augu. Plus nocent, in membris detrahentes Christo, quia animas creditorum interficiunt, quam qui carnem eius mox resurrecturam peremerunt

a ¶ Sine iusta causa. b ¶ Pro bono mala reddentes, quod deterius. Idest pro eo quod dicebant me diligere. c ¶ Negantes me esse filium Dei, & quod in Belzebub eijcio demonia.

a runt me gratis. † Pro eo vt me diligerent detrahebant mi- 1

b a ¶ Econtra bona pro malis. b ¶ Etiam pro ipsis, non solum pro fide discipulorum. 2

c hi, ego autem orabam. Et posuerunt aduersum me mala 3

a ¶ Quæ mala pro quibus bonis? b Hic est omnis & magnus reatus, non enim non nocere potuerunt, sed totum crimen est odium Ideo. 4

5

d pro bonis, et odium pro dilectione mea. Constitue super 6

a Qui Christo noluit esse subditur. Idest diabolum. b ¶ Quem peccatorem. c Aug. Hoc dextrum cuique est, quod præponit, & hic opera diaboli præposuit operibus Dei, auaritiam suæ saluti. 7

e f eum peccatorem, et diabolus stet a dextris eius. Cũ iudi- 8

a Quia noluit esse cui dicatur: Intra in gaudium Domini tui, sed, proiicite eum in tenebras exteriores. 9

10

g catur, exeat condemnatus, & oratio eius fiat in peccatum. 11

Apostolatus. Ne sacratus numerus duodenarius sit diminutus. 12

h † Fiant dies eius pauci, & † Episcopatum eius accipiat 13

14

Sex differentiæ. *Pro amore meo in eos. Aug. Psal.*

c *Et posuerunt aduersum.* Augu. Sex differentiæ sunt. Reddere bona pro malis, non reddere mala pro malis, hæc duo bonorum sunt, & prius melius. Non reddere bona pro bonis, reddere mala pro bonis, hæc duo malorum, & posterius deterius. Reddere bona pro bonis, mala pro malis, hæc duo mediorum, prius propinquum bonis, quod Christus nõ arguit, sed plus oportere dicit, quia & ethnici hoc faciunt, posterius propinquum malis, conuenit tñ et bonis. Vnde & lex modũ vltionis statuit: *Oculum pro oculo*, quę (si dici potest,) iniustorũ iniustitia est, nõ quia iniqua est vltio quã rex statuit, sed quia vitiosa est libido vlciscendi, magisque ad iudicẽ pertinet hoc inter homines decernere, quã bonũ hominẽ sibi expetere, hic. n. redderet malũ pro malo, iudex vero non, sed dilectione iustitiæ iustum pro iniusto, quod est bonum pro malo, quod & Deus iudex facit.

Matt. 5. g. 1. Pet. 3. c. B *Exod. 21. c.*

Cas. Tribus modis omne peccatũ cõtrahitur. Primus gradus, non reddere bona pro bonis. Secundus, reddere mala pro malis. Extremus, mala pro bonis, hoc deterius Iudæi elegerunt. Contra hęc est dare bona pro bonis. Secundũ nõ reddere mala pro malis, perfectum bona pro malis quod Christus orans pro Iudęis fecit.

d *Constitue su.* Aug. Secunda pars vbi incipit prophetare quę pro impietate recipiant.

Aug. Supra de pluribus, nũc quo digni sunt prænuntians de vno dicit, intẽdens in eũ. i. Iudã, qui se. i. Christũ talibus tradidit, de quibus ante loquebatur. *Constitue. &c. Nutantes transferatur.* Aug. Cas. Vel de populo Iudęorum possunt hęc omnia accipi. Hęc eadem nanque congruunt Iudæis, quorum personam Iudas gessit.

Constitue super eũ peccatorem. Sicut de Iuda, ita de eis.

e *Cum iudicatur exeat condemnatus.* Quia in nequitia permanentes thesaurizant sibi iram.

Oratio in peccatum, quia non fit per mediatorem.

f *Et oratio eius fiat in errorem.* * Euthym. Aberret inquit, eius oratio, & non consequatur qđ postulat, optabat. n. Iudas, votisque ac precibus ipse pariter ac Christi inimici, quibus se cõiunxerat id vnũ petebãt, vt exterminaret Christus

C

& eius memoria deleretur, inanis igitur fuit huiusmodi eorum oratio & votum, vel generaliter etiam dicit, quod omnis eius oratio aberrauit, quod nõ fruetur optatis rebus, ob prauos ac peruersos scilicet eius mores.

Dies pauc. secundum regnum, quod post non diu

Transferatur. Vt in captiuitate factum est.

Mendicent, sub regibus gentium.

Omnem substantiam eius. Idest, vitã, singula peccata p... debita eorũ nõ dimittũtur, quia in solo Christo dim...

Et alieni. Idest, diabolus & angeli eius.

Diripiant la. eius. Quia non thesaurizant, in cęlo.

Et non sit il. &c. Idest, adiutor nõ est ei cui Christ...

Nec sit qui mi. Nõ dico ad tẽporalia habenda, sed...

Fiant nati eius in inte. sempiternum. Ideo quia ma... in ge. vnã, idest, quia non regenerati fuerunt.

Et non deleatur no. Ierusalem terrenæ quæ seruit c... suis, quæ prophetas interfecit.

Et dispereat de terra viuentium. Idest, Ecclesia.

Memoria eorum. Quia cũ essent rami naturales, fra...

Pro eo quod non est re. Pęnitendo.

Facere misericordiam. Supra membra Christi.

g *Et oratio eius fiat in peccatum.* Aug. Et ne putetur al... nente damnatione liberari orationę quã inter Ap... didicerat, oratio, inquit, fiat in peccatum, quia non p... stum, quem non vult sequi, sed persequi.

Aug. Quando autem Iudas ita orare potuit, vt ora... fieret in peccatum, quæri potest: Credo antequam... num traderet, & cum de illo iam cogitaret trader... enim iam poterat orare per Christum.

Oratio. Quia non est iusta oratio, nisi per Christu... solum non delet peccatum, sed fit in peccatum.

h *Et episcopatum eius accipiat alter.* Cas. Hic primum i... testamento nomen Episcopatus inuenitur.

Accipiat alter. Augu. Loco eius substitutus est M... legitur in Actibus Apostolorum.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Pro eo vt me diligerent. *Idest, pro bono quod eis feci, vnde me diligere deberent.*

2 Detrahebãt mihi. *Dicẽtes de me Luc. 11. b.* In Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia. *Et Mat. 11. ca.* Ecce homo vorax, & potator vini, publicanorum & peccatorum amicus.

3 Ego autem orabam. *Vnde de eo dicitur Luc. 6. ca. quod erat pernoctans in oratione Dei.*

4 Et posuerunt aduersum me mala pro bonis. *Reddentes verba iniuriosa, detractiones, & persecutiones pro bonis quæ feci inter eos, docendo, sanitates conferendo, sicut patet in Euangelijs.*

5 Et odium pro dilectione. *Quia ex dilectione magna erga populũ Iudaicũ operabatur salutẽ in medio terræ, propter qđ dicitur Mat. 23. d.* Quoties volui cõgregare filios tuos quemadmodũ gallina congregat pullos suos sub alas, *& pro illa dilectione concepit populus Iudaicus maximum odium contra Christum.*

6 Constitue super eum. *i. constitues.*

7 Peccatorem. *i. Chaipham, qui erat pontifex anni illius, qui dicitur hic peccator, eo quod vltimatum consilium dedit de morte Christi, Ioh. 11.*

8 Et diabolus stet a dextris. *i. stabit, quia ad hoc a diabolo excitabatur principaliter, quia cum esset tunc pontifex, poterat alios ad suam sententiam inclinare.*

9 Cum iu. *Istud ad Iudam specialiter refertur, cuius iudic... sto fuit prolatũ in cœna, cũ dixit de Iuda:* Væ homini illi... filius hominis tradetur, &c. *Matth. 26. b. Est autem ...natio pœna æterna.*

10 Exeat condemnatus. *Quia post verba prædicta Chri... Iudæ panem intinctum, quo accepto introiuit in eum Sathan... plius eum possidendum, & exiuit cõtinuo de societate Christi... stolorum, vt habetur Ioh. 15. Et iuit ad perficiendum pro... suam, accipiendo cohortem a pontificibus & Pharisæis mini... traderet in manibus eorum Iesum, vt habetur Io. 8. a. ideo su...*

11 Et ora. eius fiat in pec. *Hic accipitur oratio pro rati... secundum interpretationem nominis, oratio dicitur oris rati... oratio non fuit directa ad Deum, sed ad principes Iudæorum... rent sibi societatem armatorum.*

12 Fiant dies eius. *Hic consequenter ponitur prædictæ culp... pęna, & primo ipsius Iudæ specialiter, secundo populi Iudai... liter ibi:* Nutantes. *Circa primum dicitur:* Fiant dies ei... *Quia cito suspendit seipsum postquam tradiderat Christum & Act. 1.*

13 Et Episcopatum eius. *Idest, apostolatum, vnde & E... Ecclesiæ sunt successores Apostolorum, vt habetur in decre... ca. in nouo testamento.*

14 Accipiat alter. *Idest, beatus Matthias, qui loco eiu... ctus. Act. 1.*

a *iant filii eius orphani, & vxor eius vidua, &c.* Augus. vtique mitio ipso, & filij eius orphani, & vxor eius vidua fuit. Est cu mortuis de suis, vt de diuite legit, quos viuere sciūt, q a ne n locis pęnarū videt eos, vbi diues sine fratrib. erat, nec in qe beatorū, vbi Abrahā, & Lazarū, quāuis longe agnoscat. Non tamen ide consequens est conscire, quæ circa chas illorum agunturnc, vel læta, vel tria. Si ergo hoc sentiunt mortui, cumuis est malorum, si non sentiunt, formidolt viuorum, posfunenim timere ne pro eccatis suis, vel parentum similia eis contingant.

b *yciantur de habitationibus.* ✱ Euthymi. Ex ipsis etiam habitaculis suis eijciuntur, nec in eis dabitur habitandi facultas. r habitacula autem (vt Græca dictio significantius dettat) ruinas domorum intelligit. Hu iusmodi vero pœnas dant, quia paternę iniquitatis fuere participes.

alter, † Fiant filij eius orphani, & vxor eius vidua. † Nu- 1 2
¶ Incerti quo eant. a ¶ Omni præsidio destituti. a ¶ Cass. Nota Iudam habuisse vxorem, & filios.
b tantes transferantur filij eius, & mendicent, & eijciantur 3 4
a ¶ Diabolus, qui mala commodat, vel deus, qui bona commodat.
c de habitationibus suis. † Scrutetur fœnerator omnem sub- 5
d stantiam eius, & diripiant alieni labores eius. Non sit illi 6 7
a ¶ Aug. Ad tuendam eius posteritatem. Vnde addit, nec sit, qui mi. pu. Sed quia possent sine adiutore, & tutore filii, licet in erumnis crescere, & genus propagationis seruare, addit. Fiant na. eius, &c. spem posteritatis tollit.
e adiutor, nec sit, qui misereatur pupillis eius. † Fiant nati eius 8
f a ¶ Aug. Quasi quod de ea generatum est, non generet, & cito transeat. 9
in interitum, in generatione † vna deleatur nomen eius. 10
a ¶ Aug. Vnde vere dicitur. Reddam peccata patrum in filios. Quod uero per Ezechielem dicitur: Filius non portabit iniquitatem patris, &c. de conuersis ad deum intelligendum est.
g † In memoriam redeat iniquitas patrum eius in conspectu 11
¶ Pater eius. & mater, non vt domino aduersentur, sed ut deus mala merita eorum non obliuiscatur in isto.
Domini, & peccatum matris eius non deleatur. † Fiant con- 12
h tra Dominum semper, & dispereat de terra memoria eo- 13 14
a ¶ Parentum eius deleta propagine. ¶ Iudas.
rum, pro eo quòd non est recordatus facere misericordiam. 15 16
¶ Christum.
i Et persecutus est hominem inopem, & mendicum, & com- 17 18
k a ¶ Idest, ut mortificaret. ¶ Aug. Iudas furando de loculis, & Dominum uendendo. Iudæi dicendo. Sanguis eius super nos, &c. 19 20
l punctum corde † mortificare, & dilexit maledictionē, & ve- 21

c *rutetur fœnerator omnem substantiam.* August. Quomodo hoc totum vxori eius, & filijs contigerit, indicat, scrutetur. Sed quomodo habuit substantiam, qui cum Apostolis domi num sequebatur? Omnia autē, quæ habuit, ita vxori, & filijs dimisit, vt adhuc cor in illis habuerit, nec vinculum cupiditatis ruperit, & putabat dominum falli, quoniam ea, quæ mittebantur, de loculis auferebat.

d *diripiant alieni labores eius.* ✱ Euthym. Post fœneratorem sti capient quæcunque fuerint relicta.

e *diutor nec sit, &c.* Cassio. Quia & boni tentantur, sed habendeum adiutorem.

f *upillis eius, &c.* Cassiodo. Quasi pusilli. vnde & pupilla oculi quasi parua.

g *In memoriam redeat.* Augu. Et peccata patrū eis reddūtur, qui à malis eorum, non discedunt, sed non eis, q mutati sunt in Christo, q ia non sunt filij iniquorū. Si ergo Iudas teneret adoptionē, q acceperat, non pertineret ad eum, vel sua præterita, vel patrū iniquitas, sed q a redijt ad mala vetusti generis, redit iniquitas patrum in conspectu domini, vt in eo puniretur.

h *Contra dominum.* Augusti. idest, in conspectu domini, quod & alij sic trāstulerūt.

i *Et persecutus.* Aug. Pauperes insequi sola seuitia est, alij pro diuitijs, vel honoribus interdum huiusmodi patiuntur.

k *Et compunctum.* Augustinus. Compunctus corde non solet dici, nisi qui stimulis peccatorum punctus est in dolore pœnitēdi. Sed quia, & hi tales sunt membra Christi, ideo eum quem crucifixerunt Iudæi persecuti sunt in mēbris.

✱ Theodoretus. Hæc autem, inquit, crudeliter, & ferine patientur, cum parricidium commiserint, cūque eum, qui omni moderatione, & mansuetudine vsus est, ad necē vsq; insecuti fuerint. Et hæc verba Apostolus cōprobat, & ipse dńs ēt. Apostolus exclamans inquit, *Cum esset diues, propter nos egenus factus est, vt illius inopia diuites essemus.* Et rursus. *Qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est, se esse æqualē deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens.* Et dńs inquit, *Discite a me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animis vestris.* Et alibi. *Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos filius autem hominis non habet vbi reclinet caput suum.*

l *Maledictionem, & veniet ei, & noluit benedictionem.* Augusti. Peccata modo delectant, sed dicuntur maledictio, quia tormenta parant.

D
† Commoti amoueantur.
† Sit nouissimum eius. † altera.
† De pœniten. distinctio. 4. in prin. & c. si Iudas.
E
† Sint coram domino.
1. Cor. 8. Philip. 2.
Matth. 11.
Matthæ. 8. & Luc. 9.
F

g In ... a Quo

NICOLAVS DE LYRA.

1 *iant filii eius orphani, & vxor.* id est, ipsius Iudæ, pro quib' sustentandis fur erat, & loculos habens tradendo vxori, & filijs, quæ dabantur pro egenis, vt dicit hic quidam doctor. Et his concordat ei, quod dicitur. Ioan. 12. a. vbi cum dixisset Iudas de vnguento effuso: *Quare hoc vnguentum non venit, vel venditur trecentis denariis, & datum est egenis?* Et subdit Euangelista: *Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, & loculos habens, &c.* 2 *Nutantes transferantur filii eius.* Hic consequenter ponitur pœna populi Iudaici generaliter, qui in pęnam mortis Christi per Romanos fuit captiuatus, & destructus, & primo describitur hæc pœna, secundo recolitur causa, ibi: *Pro eo, quod non est recordatus, &c.* Circa primum dicitur: *Nutantes transferantur filii eius.* idest, Iudaici populi. 3 *Et mendicent.* omnibus bonis suis spoliati. 4 *Et eiiciantur de habitationibus suis.* quia de tota Iudæa fuerunt eiecti. 5 *Scrutetur fœnerator omnem substantiam eius.* In translatione Hierony. ponitur exactor, & iste fuit Titus, qui præcepit omnem substantiam Iudæorum diligenter inquiri & auferri. ideo subditur. 6 *Et diripiant alieni labores eius.* idest, diuitias eorum laboribus acquisitas.
7 *Non sit illi adiutor.* quia nullus alius populus ausus fuit iuuare Iudaicum populum cōtra Romanos, imo etiam Agrippa rex, qui erat Iudæus noluit eos iuuare, sed magis coniunxit se Romanis, vt refert Iosephus lib. de Iudaico bello.
8 *Nec sit, qui misereatur pupillis eius.* quia milites Romani sine misericordia eos partim occidebant, partim captiuabāt, multipliciter affligentes, ideo subditur.
9 *Fiant nati eius.* id est, infra tēpus vnius generationis, quia 42. annos post passionem Christi debellauerūt eos Romani.
10 *Deleatur, & cæte.* quia illi, qui remanserunt de Iudæis, dispersi sunt per diuersas partes orbis, subiecti gentibus alijs, ita quòd non faciunt per se populum habentem aliquā terram seu Dominium. 11 *In memoriam redeat.* Quia infra 42. annos prædictos illi, qui tractauerunt de morte Christi, erant mortui, saltem pro maiori parte, sed eorum iniquitas fuit ad memoriam reducta, qñ in vindictam mortis Christi captiuitas fuit super populum inducta. 12 *Fiant contra dominum semper.* idest fient. quia illi, qui remanserunt, pro maiori parte sunt obstinati in infidelitate, & sic sunt contra dominum. 13 *Et dispereat de terra.* quātum ad bonum, quia de eis non remanet, nisi memoria ad malum eorum, secundū quod dicitur Prou. 10. b. *Memoria iusti cum laudibus, & nomen impiorum putrescet.* 14 *Pro eo, &c.* Hic recolitur dictæ punitionis causa, cum dicitur: *Pro eo, quod non est recordatus.* & incipit hic versus in Hebræo, & in translatione Hieronym.
15 *Facere misericordiam.* Minus dicit, & plus significat, scilicet, quod populus Iudaicus fecit crudelitatem maximam in persecutione saluatoris. ideo subditur. 16 *Et persecutus est hominem.* idest, Christum de virgine natum, eius enim deitatem persequi non poterāt. 17 *Inopem, & mendicum.* Christus enim duxit vitam pauperem valde. 18 *Et compunctum corde.* id est, afflictum mente ex Iudæorum ingratitudine. 19 *Mortificare.* quia Pilato iudicante illum dimitti debere, noluerunt acquiescere dicentes: Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris, Ioan. 19. b.
20 *Et dilexit maledictionem.* quæ imprecatur persecutoribus innocentium, Deu. 27. & in multis alijs locis.
21 *Et veniet ei.* quia persecutionem atrocissimam sustinuit a Romanis.

10 Deleatur

a *Quo operitur.* Videtur dicere hic, qđ ſupra. Induit maledictionē ſicut veſtimentum. Sed differt, quia ſupra veſtimētū quo induitur vt tunica, hic quo operit̃, vt pallio, quod eſt in conſpectu hominū de iniquitate gloriari. Zona pcingunt̃ homines, vt ad operandū ſint aptiores, non impediti ſinib. veſtium. Zona ergo cingitur, qui non repēte facit malum, ſed diſpoſitum aggreditur, & ita diſcit mala facere, vt ſemper ſit paratus, vnde hic ait ſemper præcingitur.

b *Apud dominum.* Auguſt. Specialiter Chriſto detrahunt, qui dicunt nō eſſe ex patre, vel minorem patre.

B

† aduerſariorum meorum a domino.

c *Mala aduerſus animam.* Auguſtinus. Dicentes nō potuiſſe ſurgere cum vellet.

d *Et tu domine.* Caſſiodorus. Tertia pars vbi precatur, vt liberatus reſurrectionem conſequatur, quia inimici dedecus.

e *Fac mecum.* Auguſ. id eſt, operare vt ego in vaſa miſericordiæ. vel: *Fac mecum.* ideſt, adiuua me ſecundum hominem.

† conuenit a pinguedine.

f *Propter nomen tuum.* Auguſti. Nullis enim operum meritis præcedentibus in tantam celſitudinē ſubuecta eſt humana natura, vt totum ſimul verbum, & caro, hoc eſt deus, & homo vnigenitus filius diceretur. hoc autem factū eſt, vt ab illo, qui creauerat per id, quod perierat quæreretur vnde hic ſequitur, quia ſuauis eſt miſericordia tua.

C

g *Quia egenus, & pauper.* Aug. Egeſtas, & paupertas Chriſti eſt infirmitas ex qua crucifixus eſt.

h *Sicut vmbra cum declinat ablatus ſum.* Caſſ. Sicut ex vmbra declinante fit nox, ſic ex mortali carne fit mors.

Beda.

✠ Beda. Dico libera me, & opus eſt, vt liberes, qa ſum iā de hac vita, quantū ad voluntatem inimicorum meipſe, & in meis, ita ſicut fit cū vmbra declinat. Vt pp occaſum ſolis declinātē fit nox, & declināte vita fit & iō dicit, Ablatus ſum, ſicut dies aufert̃ cū vmbra de

Et excutias ſu... de hac vita, vel ...dibus meo. ... ſicut locuſta, ... ſtabilis.

i *Immutata e...* mutata eſt c... Chriſti, vt n... ritu vngeret ... los, qui ad e... veniſſet, ſi ... non abiiſſet. V... ſe ait: *Niſi ego ... racl. non ve. &c.* ...geliſta ait: *N... nit ſpiritus datus ... ſus nondum fuit ... tus.*

k *Propter ole... ego factus ſu... brium.* Auguſt... eſt, ſpiritual... tiam: vnde Ch... citur.

Genua mea ... ſunt a ieiunio.

✠ Euthym. ... quippe atque vitam ageba... nus, & teſti... reddunt qua... ieiunij dies, & ...li hordeacei ... quæ vellebant ... ſcipulis, tametſi benigna quadam diſpenſatione la... quando menſa vteretur. Et caro mea immutata e... mutata ad aſperitatem, & ſqualliditatem quanda... hoc propter indigentiam olei, quia ſcilicet oleo vn... ſum. Solebant enim veteres vngi, cum lauarentur.

l *Mouerunt capita.* Caſſ. Furioſi cōmotione capitis e... Augu. Mouerunt capita, quia viderunt pendere ſed nondum quando caro immutata.

a ¶Sicut quando maledixerunt cæco illuminato, dicentes: Tu diſcipulus eius es. b ¶Ad gentes.

niet ei, & noluit benedictionem, † & elongabitur ab eo. Et 1 2

a ¶Iudas vel populus. b ¶Deprauatum corpus. ¶Aug. Foris in corpore, intus in anima incidens in eius iudicia, qui corpus, & animam perdit in gehenna. 3

induit maledictionem, ſicut veſtimentum, & intrauit, ſicut

a ¶Deprauata anima. b ¶Quia modo delectat eos male facere, vel fortaſſe fortes ſe putant quia licet impune modo male facere. c ¶Deprauatione. d ¶Iudæ vel populo.

aqua in interiora eius, & ſicut oleum in oſſibus eius. Fiat ei 4 5

a ſicut veſtimentum quo operitur, & ſicut zona qua ſemper

a ¶Non dixit merces, ſed opus, patet enim, quod veſtimento, aqua, oleo, zona, opera deſcribit quibus æterna maledictio comparatur. b ¶Pluraliter non vnus Iudas eſt, ſed multi, qui detrahunt. c ¶Dicentes non eſſe eum quem lex domini, & prophetæ prænuntiauerunt.

b præcingitur. Hoc opus † eorum, qui detrahunt mihi apud 6 7

c Dominum, & qui loquuntur mala aduerſus animam meam. 8

a ¶Illi ita. ¶Nota. Et: quaſi, quia ego. Et. b ¶Geminatio notat affectum orandi. c ¶Quia eadem ſunt opera patris, & filii. c ¶Non merita. ¶Gratiam commendat.

d Et tu domine Domine fac mecum propter † nomen tuum, 9

e a ¶Quæritis, quod perierat per me. b ¶Ita fac mecum. ¶A paſſione. 10

f 11

g quia ſuauis eſt miſericordia tua. Libera me, † quia egenus, 12

a ¶Triſtis eſt anima mea. ¶Caſſio. Cor potuit conturbari, & caro crucifigi, in quibus vera natura hominis aperitur. 13 14

& pauper ego ſum, & cor meum conturbatum eſt intra 15

a ¶Mortuus. b ¶Augu. Hoc in membris. Vnde hic apertius pluraliter dicit, ſicut locuſtæ, excuſſi ergo, ideſt, fugati fideles a perſecutoribus, qui ſunt multi, vt locuſtæ, vel ſalientes de loco ad locum.

h me. Sicut vmbra cum declinat, † ablatus ſum, & excuſſus 16 17

a ¶Aug. Et hoc apertius in membris, id eſt, fortes pane, id eſt, Chriſto ſubtracto defecerunt, ſed ne penitus ſuccumbant, factum eſt, quod ſequitur, & caro, &c.

ſum ſicut locuſtæ. Genua mea infirmata ſunt a ieiunio, & 18 19

a ¶Aug. in melius, in gloriam immortalitatis deficientes, miſſo ſpiritu firmaret. 20

i caro mea † immutata eſt propter oleum. Et ego factus 21

k a ¶Factus maledictum poſt mortem crucis.

l ſum opprobrium illis, viderunt me, & mouerunt capita 22

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et noluit benedictionem.* quæ in lege precabatur pro operibus miſericordiæ. 2 *Et elongabitur ab eo.* quia Romani nō fuerunt miſerti populo Iudaico. 3 *Et induit maledictionem ſicut, &c.* ideſt, fuit circundatus maledictionibus, ſicut homo circundatur veſtimento. Et quia pœna huius maledictionis non tantum tetigit Iudæos in exterioribus bonis, ſed etiam in interiorib. corporis, & animæ, ideo ſubditur. *Et intrauit, ſicut aqua in interiora eius.* 4 *Fiat ei, ſicut veſtimentum quo.* patet ex dictis ſententia. 5 *Et ſicut zona, qua ſemper præcingitur.* quia fuerunt ligati, & ſic violenter tracti extra terrā ſuā, & ſic captiuati. In fine huius maledictionis concludit pſal. loquens in perſona Chriſti hominis. 6 *Hoc opus eorum.* id eſt, hæc pœna, quæ prædicta eſt pro opere malo reddita illis. 7 *Qui detrahunt mihi.* id eſt, Iudæis, qui multipliciter detraxerunt Chriſto, vt prædictum eſt. 8 *Qui loquuntur mala aduerſus animam meam.* ideſt, vitam meā. De cuius deſtructione inter ſe tractauerunt, vt prædictum eſt. 9 *Et tu domine.* Hic vltimo ponitur orationis Chriſti ſuperius inchoatæ cōſummatio, dicentis ad patrem: *Et tu domine.* id eſt, domine angelorum, & hominum.

10 *Fac mecum.* ſcilicet miſericordiam, me reſuſcitando, & glorificando. 11 *Propter nomen tuum.* ideſt, vt nomen tuū glorificetur per meam exaltationem. 12 *Quia ſuauis eſt miſericordia.* ſanans omnes morbos, & vulnera. 13 *Libera me.* a Iudæorum perſecutione. 14 *Quia egenus, & pauper ego ſum.* quia vt dictum eſt, duxit vitam valde pauperem.

15 *Et cor meum conturbatum.* ex Iudæorum ingratitudine.

16 *Sicut vmbra cum declinat.* de vita præſenti per mortem, & paſſionem meam.

17 *Excuſſus ſum, ſicut locuſtæ.* i. tranſiens de loco ad locū fugiendo perſecutionem, vt patet Matthæ. 2. vbi dici... propter perſecutionem Herodis fuit portatus in ... & fugiens perſecutionem Iudæorum, abijt trans I... Ioan. 10. & alias propter eorum perſecutionem a... gionem iuxta deſertum in ciuitatem, quæ dicitur Ioan. 11.

18 *Genua mea infirmata.* Ieiunauit enim Chriſtus 40 ... 40. noctibus continue. Matth. 4. & poſtea eſurijt ex... tione corporis. Et non ſolum ex illo ieiunio, ſed et... lijs laboribus, & vigilijs paſſus eſt fatigationem cor... maxime ſentitur in genibus, eo quòd ſuſtinent po... poris. Vnde dicitur Ioan. 4. a. *Ieſus autem fatigatus ex... debat ſuper fontem.*

19 *Et caro mea immutata eſt.* in maciem.

20 *Propter oleum.* ideſt, ex defectu olei, in quo no... tas cibi ſui condimento carentis.

Et huic concordat tranſlatio Hiero. quæ ſic habet: ... *cilenta eſt abſque oleo.* In Hebraico ſic habetur. *Et carlenta eſt abſque pinguedine.* Corpus enim Chriſti opti... xionatū erat, quia virtute ſpiritusſancti formatum non poteſt deficere, & ideo in iuuentute habuit c... tem carnoſitatem, quæ tamen fuit immutata in m... ieiunijs, laboribus, & vigilijs. Propter quod Ioan. 8 ... Iudæi ad eum: *Quinquaginta annos nondum habes, &c.* ... locuti fuerunt, quia quamuis haberet tantum 30. ... dimidio, vel 33, ſecundum alios, videbatur tamen habere propter mutationem corporis, & faciei ...

21 *Et ego factus ſum opprobrium.* vt patet ex ſupradi... xime hoc fuit in ſua paſſione. ideo ſubditur.

22 *Viderunt me, & mouerunt capita ſua.* Me deride... dicitur Matth. 27. e. *Prætereuntes autem blaſphemab... uentes capita ſua, & dicentes: Vah qui deſtruis templum.*

Adiuua me Domine. Cassiodorus. Rogat homo, præstat deus.
Manus tua hæc. Augusti. Christus. Hæc manus, & est verbum apud deum, & erat eam dum verbum caro factum est. Est enim sine tempore secundum diuinitatem, & facta est in tempore secundum carnem.
Maledicent illi, & tu benedices. Vna est maledictio malorū: deus cum benedicit facit quod dicit.
Sicut diploide. &c. Alii interpretātur diploide, duplex pallium, id est, confundātur intus, & foris, id est,

¶Totum caput, & corpus. a ¶Non debitum operum.
a sua. Adiuua me domine deus meus: saluum me fac † pro- 1
a ¶Hi scilicet pro quibus orauit, qui fuerant inter illusores. 2
b pter misericordiam tuam. Et † sciant, quia manus tua hæc, 3
a ¶Neque insultantes. b ¶Bonis.
c & tu domine fecisti eam. Maledicent illi, & tu benedices, 4
a ¶Putantes proficere contra me. b ¶Cum exaltatus ero super cœlos, & cœperit esse super omnem terram gloria mea. 5
qui insurgunt in me confundantur, seruus autem tuus, læ- 6
a ¶Aug. Vel in dextera patris, vel membris lætantibus. b ¶Id est, pudeat eos detraxisse mihi. Quod & in bono potest accipi, dum confunduntur. 7
tabitur. Induantur, qui detrahunt mihi, † pudore, & ope- 8
a ¶Duplici contritione contere eos do. de. no. b ¶In membris. c ¶Laudem. 9
d riantur, sicut diploide confusione sua. Confitebor Domino 10
a ¶Valde. b ¶Ore fit confessio ad sa. c ¶Quod alibi, in medio ecclesiæ l. t. ¶Corde creditur ad iu.
e nimis in ore meo, & in medio multorum laudabo eum. 11
f a ¶Ne paupertate, id est, infirmitate succumbat, hoc adiutorium corpori Christi datum est in omnibus sanctis martyribus.
g † Qui astitit a dextris pauperis, vt saluam faceret a persequen- 12
tibus animam † meam. 13

id est, coram deo, & hominibus.
e Nimis in ore meo. Solet poni nimis, pro plus quam debet, sed & pro valde.
f In medio. Augusti. id est, in communi, vel in corde.
g Qui astitit a dextris pauperis. Diabolus a dextris Iudæ, qui diuitias augere voluit vendito Christo. Sed dominus a dextris pauperis, vt ipse dominus sit diuitiæ pauperis. Astitit enī, non vt annos huius vitæ augeret, vel vt fortem, vel incolumem, vel diuitem faceret, sed vt animam saluaret a persequentibus.

† secundum.
† scient.
† reuerētiam.

D

E

NICOLAVS DE LYRA.

1 Adiuua me domine. *In passione confortando.*
2 Saluum me fac. *A morte suscitando.*
3 Et sciant, quia manus tua hæc. *id est, potestas tua, qua sola poteram resurgere possunt.*
4 Maledicent illi. *quia Iudæi in malitia obstinati, apostolis gloriam resurrectionis Christi prædicantibus illi maledicebāt. Act. 19. b.* Cum autem quidam indurarentur, & non crederent, maledicentes viam domini coram omni multitudine, Paulus discedens ab eis segregauit discipulos, &c.
5 Et tu benedices. *quia prædicationem Apostolorum confirmauit per curationes languidorum, & suscitationes mortuorum, & alia beneficia, quæ dicuntur benedictiones in scripturis. ideo subditur:*
6 Qui insurgunt in me confundantur. *quia ex dictis miraculis confundebantur aduersarii veritatis.*

7 Seruus autem. *quia Christus lætabatur in se, et in membris suis.*
8 Induantur, qui detrahunt mihi. *id est, vndique habeant causam verecundiæ, sicut vestimentum circundat vndique.*
9 Et operiantur. *In translatione Hiero. habetur: Sicut pallio. Et ex dictis patet sententia, quia est repetitio eiusdem sententiæ sub aliis verbis, sicut solet fieri in orationibus, & canticis.*
10 Confitebor domino. *confessione laudis.*
11 Et in medio multorum. *Quod verificatum fuit in Christo, quando post resurrectionem discipulis suis apparuit, manifestans resurrectionem suam ad laudem dei patris, & etiam in membris suis per quæ laudauit deum patrem, & laudat vbique in ecclesia.*
12 Qui astitit a dextris pauperis. *id est, Christi hominis in se, et in membris suis.*
13 Vt saluam faceret a persequentibus, &c. *me resuscitando, & membra mea protegendo, & sua gratia viuificando.*

ADDITIO I.

In psal. 108. *Deus laudem.* vbi dicitur in postil. *Os peccatoris, &c.* scilicet Iudæ. Iudas proditor proprie dr̄ dolosus quia dolose cū osculo pa̅ suum tradidit. Sacerdotes aūt, qui patenter Christū blasphemabāt, & in eū manus sceleratas iniecerūt, nō dolosi dn̄r proprie, sed transgressores seu peccatores.

ADDITIO II.

In eo. psa vbi dr̄ in postil. Hoc opus eorum, i. hæc pœna. Secundū glo. pcedentia, quæ fuerunt singulariter dicta, applicanda sunt ipsi Iudæ. Cum aūt hic dicitur pluraliter: *Hoc opus eorum, qui de mi. &c.* intelligitur de Iudæis, quod videtur magis proprie dictum, licet vtrunque sit applicabile, &cæt.

GLOS. ORDINA.

a Psalmus Dauid. Cassiodorus. Psalmus iste septimus de duabus naturis in Christo plene, & breuiter de incarnatione, & omnipotenti diuinitate Christi dicit: Sicut Ioannes in Euāgelio: *In principio erat verbum, & verbum caro factum est.* Totū summatim dr̄, quicquid in vtroque testamento ptinet. Cass. Propheta hortatur Christo subijci.
Cass. Primo, refert propheta verba patris de filio, in quibus natura diuinitatis, & humanitatis exponitur. Secundo, pater indicat naturam deitatis aliquatenus, ibi: *Tecum principium in die virtutis tuæ, &c.* Tertio propheta agit de humanitate Christi, ibi: *Iurauit dominus domino meo,* hoc diuinitatis, Sede, & virgam virtutis tuæ emittet, hoc humanitatis.
¶Theod. Cum in præcedenti psalmo prædixisset ea, quæ ad Christi Crucem spectarent, prædicit nunc saluatoris assumptionem, quæ post patibulum fuit. Meminit aūt exordij huius psalmi diuinissimus Petrus in actib. dicit aūt sic, Non enim Dauid abscondit in cœlos dicit aūt ipse, *Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum*

a Psal. Dauid. CIX.
¶Remi. Idest, effectu vel generatione, vel æternaliter dispositit. ¶Pater.
DIXIT DOMINVS, 1

bellum pedum tuorum, & ipse dominus videns Pharisæos alias de Christo opiniones habere, quæstionem huiusmodi ipsis proposuit, *Quid vobis videtur de Christo? cuius est filius? Cum autem illi dixissent, Dauidis respondit, quomodo ergo Dauid in spiritu dominum ipsum vocat, dicens, Dixit dominus domino meo,* Deinde argumentatur: *Si Dauid vocat ipsum in spiritu dominum, quomodo filius ipsius est?* Hoc autem inquit, non inficiando, quin Christus filius esset Dauidis, sed adiūgēdo id quod ignorabat, ei quod in aperto erat. Chr̄m namq; filiū esse Dauidis, confitebantur et Pharisęi, sed eūdē Dauidis esse dn̄m penitus ignorabāt. Adiungit igit, qđ deerat, sed rē manifestā minime tollit, docēs ipsum Chr̄m, & filiū esse Dauidis s̄m carnem, & eiusdem esse dominū. tanq̄ deum, & creatorē. Sapienter ergo beatus Dauid diuinitatē Christi prædicat, & inquit, *Dixit dominus domino meo.*

Matth. 22.

F

PSALMVS CIX.

D*ixit dominus.* Cassio. More nostro, vt homo instruatur. Dominus domino. Personas discerne. & vnam naturam, & potentiam accipe.

a *Sede*

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS CIX.

1 D*ixit dn̄s.* Hic incipit secunda pars principalis in executione huius libri, sicut dictū fuit a principio, in qua agit de sacerdotio Chr̄i, tn̄ ista diuisio non est præcisa, quia cum hoc tractant multa alia, sed est p reductionē ad istud, qđ in hoc psal. tangit. Cui p̄mittit talis titulus in Hebręo. *Psal. Dauid,* sed pponitur lr̄a Lamech, ad designandū qđ Dauid est datiui casus, & sic apparet autor huius psal. qa appropriatur ipsi Dauid, sicut autori. De materia vero huius ps. dicūt aliqui Hebrei, q. est gr̄arum actio pro victoria diuinitus concessa

MORALITER.

1 *Dixit dominus.* Sicut ostendi multipliciter in expositione litterali, psal. iste loquit de regno Christi, & eius sacerdotio. Moraliter aūt. Pōt exponi de quolibet Martyre, qui rex est, & sacerdos in cęlo. Apoc. 1. *Facit nos regnum sacerdot. &c.* vt dicatur in persona alicuius sibi deuoti. *Dixit dominus* deus.

A a *Sede.* Caſſiodo. Poſt laborem quieſce, & conregna ſecundum quod homo.

b *A dextris meis.* In potiorib. meis bonis. Et occultis, donec regnes manifeſt⁹. Et hoc eſt, donec ponã inimicos tuos, &c.

Augu. Sede, non ſolum in alto, vt excelſis domineris, ſed etiam in occulto, vt latens, & occultus credaris, quia nõ eſt merces fidei, niſi lateat, quod credimus. Subſtrati autem, qui hic inferius ſperãt, & cre-

B dunt, quod non vident. Hæc eſt iuſtitia fidei de qua domi-

Joan. 16.b. nus in Euangelio: *Cum venerit paracletus, arguet mundum de peccato,* quod non credit, & de iuſtitia, quia ad patrem vado, & iam non videbitis me, ideſt, hæc erit iuſtitia veſtra, vt creda-

Hebr. 10.g. tis in eum quem non videbitis. *Tunc enim iuſtus fide viuit,* ſi nõ videt quod credit.

c *Donec ponam inimicos tuos.* ✻ Theodore. Inimicus potiſſimũ eſt diabolus, & huius miniſtri dæmones, & q ſuis di-

C uinis pconijs reſiſtunt, nimirum Iudæi, & Græci. Hæc autẽ particula, *Donec,* non tempus ſignificat, ſed ſacrarũ literarũ eſt idonea. Sic enim, & per vatẽ inquit deus, *Ego ſum, ego & donec ſenio confecti eritis ego ſum.* Patet quippe ſubſtant de non ſimul cum hominum ſenectute terminari. Si e de cęlis, & terra Vates inquit, *Ipſi peribunt tu autem perman* & rurſus, *Tu autem idẽ ipſe es, & anni tui non deficient,* multo gis licet homines neſcant, & termin tur, vniuerſitatis tor permanet. H Apoſtolico illi d ſimile eſt, *Opo nim ipſum regna e, D ponat inimicos ſuos ſub pedes eius.* Nec ſanè hęc particula, *Do* hoc in loco tempus indicat, quam enim haberet ration adhuc aliquibus repugnantibus ipſum regnare, poſt aũt nium ſubiectionem regno priuari? Atqui Daniel Vates, ferarũ internecionẽ ipſum inquit regnare in ſecula, & re eius non fore finem. Quomodo autẽ, & ſancti ſimul cũ regnant, vel cum quo ſimul regnant? cum is, qui regnum miſerit, regnum depoſuerit? Hæc igitur particula, *Donec* tẽpus ſignificat, ſed ſecundũ diuinæ ſcripturæ idioma ia

d *Scabellum pedum tuorum.* à ſimilitudine, vbi & plena n

☞ ſubie

a ¶Filio. b ¶Etiam ſecundum, quod homo. c ¶Quaſi æqualis. d ¶Pro æterno.
¶ Caſſ. Hoc quotidie, etſi paulatim perag tur in conuerſis.

a Domino meo, ſede à dextris meis. Donec po- 1
b 2
a ¶Nolentes, vel volentes. b ¶Subiectos per fidem tuæ diuinitati. Subiectos ex voluntate, vel neceſſitate.
c 3
d nam inimicos tuos, ſcabellum pedum tuorum. 4

NICOLAVS DE LYRA.

ceſſa Abrahæ de quatuor regibus, vt habet plenius Gen. 14. & ſic exponunt, quod dr̃ in principio: *Dixit dominus dño meo.* vt ſint verba Eliezer ſerui Abrahæ dicentis: *Dixit dominus.* i. deus, qui eſt dominus omnium. Domino meo, ſ. Abrahę. *Sede a dextris meis,* i. ſis ſecurus de protectione mea in bello cõtra Amraphel, & alios, qui erant cum eo. *Donec ponam inimicos tuos.* i. reges prædictos, qui dicuntur inimici Abrahæ, eo q captiuauerant Loth nepotẽ ſuum. *Scabellum pedum tuorum,* habendo de eis plenã victoriã, & ſic conuenienter applicant literam ad ſuum propoſitũ, prout poſſunt. Alij vero Hebræi dicunt, q eſt gratiarum actio ipſius Dauid, de hoc, q dñs eũ aſſecurauerit in perſecutione Saulis, q nõ traderetur in manibus eius, & ſic cum dicitur: *Dixit dominus, &c.* verbum eſt ipſius Dauid dicentis pro gratiarum actione: *Dixit dominus.* i. Dixit mihi. Domino meo, i. pro meo domino Saule me perſequente. *Sede a dextris meis,* i. ſis ſecurus de protectione mea, quia non traderis in manibus eius: *Donec ponam inimicos tuos,* ideſt omnes illos, qui nituntur te impedire a regni conſecutione, *Scabellum pedum tuorum,* i. totaliter tibi ſubiectos, quod fuit impletum, vt patet 2. Re. & 1. Paral. & ſic conſequenter nituntur applicare literam ad iſtud propoſitum. Iſtas duas expoſitiones non intendo proſequi, tum ad prolixitatẽ vitãdam, tum quiam continent falſitatem, & a litera diſſonãtiã, quod patet de prima expoſitione, ſcđm illud, quod in principio dr̃, *Dixit dominus domino meo, &c.* eſt verbũ Eliezer, & per conſequens alia, quæ ſequuntur. Ad quod videtur ſequi, q ſit autor pſalmi. cui repugnat pſalmi titulus, vt dictum eſt. Item ſecunda expoſitio, quæ dicit: *Dixit dominus domino meo,* ideſt, pro meo domino Saule vr̃ extorta manifeſte: Itẽ illud, quod dicitur infra: *Tu es ſacerdos in æternum, &c.* nõ poteſt cõuenire ipſi Dauid, nec etiam Abrahæ, quia non fuerunt ſacerdotes, vt patet de Dauid manifeſte. ſimiliter de Abrahã quia dedit decimas Melchiſedech ſacerdoti, Gen. 14. Prętere a dato, quòd fuiſſent ſacerdotes, illud ſacerdotiũ non fuit æternum, & ideo hęc litera dicitur de illo ſolo, cuius ſacerdotium eſt ęternum, ſ. Chriſto, ſecundum quod diffuſe tractat Apoſtolus ad Heb. 7. d. dicens: *Ieſus autem eo, quòd maneat in æternum, ſempiternum habet ſacerdotium.* Et ideo pſal. iſte ad literam loquitur de Chriſto. Item hoc patet per dictum ſaluatoris. Matt. 22. d. vbi dicitur: *Congregatis autem Phariſæis interrogauit eos Ieſus, dicens: Quid vobis videtur de Chriſto, cuius filius eſt? Dicunt ei: Dauid. Ait illis: Quomodo ergo Dauid in ſpiritu vocat eũ dominũ. d. Dixit dominus domino meo, ſede a dextris meis, &c.* & ſubditur: *Si ergo Dauid vocat eum dominum, quomodo filius eius eſt? Et nemo poterat ei reſpondere verbum:* quia Phariſęi diuinitatem Chriſti ignorabant, per quã Chriſtus eſt dominus ipſius Dauid, & filius eius ſecundum carnem. Ro. 1. a. Qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem. ex verbis autem prędictis duo apparent manifeſte, ſ. q Dauid fuit author huius pſ. & quòd iſte loquitur de Chriſto. Hoc ẽt apparet per dictum Apoſtoli Hebr. 1. vbi per literam huius pſ. probat Chriſtum maiorem angelis. d. Ad quem autem angelorum dixit aliquando: Sede a dextris meis, quoad vſque ponam inimicos tuos ſcabellum pedem tuorum. q d. nulli. ideo ſubdit: *N omnes ſunt adminiſtratorii ſpiritus in miniſterium miſſi?* Prob autem non fit, niſi ex ſenſu literali, ſecundũ quod dicit gu. contra Vincentium Donatiſtam. Ex quo patet ſecu ſententiam Apoſtoli, quòd hic pſal. loquitur ad literan Chriſto. Item hoc poteſt declarari per dicta doctorum breorum antiquorum. Primo per Ionathan filium O qui tantæ authoritatis fuit, & eſt apud Hebræos, quòd fuit contradicere ſibi in tranſlatione ſua Chaldaica, vbi habemus: *Dixit dominus domino meo, &c:* tranſtulit ſic: *Dixit minus verbo ſuo, ſede, &c.* Abraham autem non poteſt dici verbum, nec Dauid, ſed tantum dei filius Ieſus Chriſtus cundum, quod dicitur Ioannis primo. *In principio erat ver &c.* Hoc etiam patet per quandam glo. Hebraicam, qua Rabi Ioden ſuper illud pſ. 17. d. *Et dediſti mihi protectionem lutis tuæ, & dextera tua ſuſcepit me.* Gloſ. in futurum deus ctus, & benedictus cõuertere faciet regem Meſſiam ad d teram ſuam, ſicut ſcriptũ eſt pſ. 109. *Dixit dominus domino &c.* Et idem dicit Ra. Moy. Hadarzan ſuper illud Gene. *Apparuit autem illi dominus ad ilicem Mambre, &c.* Patet ig ex dictis Chriſti, & apoſtoli Pauli, & doctorum antiquo apud Hebręos, & adhuc apparebit proſequendo hunc quòd pſal. iſte intelligendus eſt de Chriſto.

His præmiſſis pſal. iſte in duas partes diuiditur. Quia mo deſcribitur Chriſti conditio, ſecundo agitur de eiu cerdotio, ibi: *Iurauit dominus.* Conditio aũt ipſius Chriſti q eſt deus, & homo in vna perſona, ita quòd ſecundum ram humanã eſt minor patre, ſecundum diuinam ęq ei. Primo ergo oſtenditur iſta minoritas, & ſecundo ęqu tas, ibi: *Tecum principium.* Minoritas autem fuit oſtenſa p q Chriſtus in natura humana fuit exaltatus a deo patr ſua benedicta aſcenſione. Nullus enim exaltatur, niſi a n re ſe. Et hoc eſt, quod dicit Dauid loquens de futuro per dum præteriti, propter certitudinem prophetiæ: *Dixit do nus,* ideſt, deus pater.

1 *Domino meo.* ipſi Chriſto, quem Dauid vocat domin ſuum ratione deitatis.

2 *Sede a dextris meis.* Quod impletum fuit in ſua aſcenſio ſecundum quod dicitur Marc. vlt. d. *Et dominus quidem I poſt quã locutus eſt eis, aſſumptus eſt in cęlum, & ſedet a dextris*

3 *Donec ponam inimicos tuos.* ideſt, Iudęos, qui perſecuti runt Chriſtum ad mortem.

4 *Scabellum pedum tuorum.* i. ſubiectos tibi. Qđ videmus pletũ, quia illi, q de Iudęis crediderunt, ſunt Chr̃o ſubiec fidẽ. Illi vero, q increduli remanſerũt, ſunt mẽbris Chr̃i ſ iecti, q a in terris principũ Chriſtianorũ manent, ſicut ſe & abiecti. Inter Saracenos aũt habitare nõ pmittunt, vt de dignis audiui. Ad aſcẽſionẽ vero Chriſti ſecuta eſt m ſpũſſancti in ſigno viſibili, vt hr̃ Act. 2. Propter qđ dr̃ Io. *Nondum ſpiritus datus, quia Ieſus nondũ erat glorificatus.* Iſta v miſſio fuit facta in monte Sion, vt dicit Hiero. in epiſtol Paulinum, de omnĩb. ſacrę ſcripturę libris, & apoſtoli a diſcipuli ſpirituſancto ꝯfirmati, de Sion exierũt ad pdic per orbẽ gloriã Chriſti, ſecundum quod dixerat eis Salu. A.

MORALITER.

1 *Domino meo.* Tali ſancto, quem dominum, & patronum elegi.

2 *Sede a dextris meis.* cum angelis beatis.

3 *Donec ponam inimicos tuos, &c.* Tortores enim marty poſuit deus in inferno ſub pedibus eorum.

2 *Sedę* 1 *Vir.*

Virgam virtu. Incipit autem ex Siō, id est, ex Iudęis regnū Christi, vnde subdit: *Virgam virtutis, &c.*

✠ Hieronymus. Alcuinus. *Virgam virtutis, &c.* Hanc laudem propheta canit Christo, ad ipsum in sua persona loquens, & ordinem incipiendi regni ostendens, a Iudæis ad gētes, & sic vsque ad finē psalmi decurrit.

Cassiodorus. Virtutis, & addit, tuæ quia hæc potestas ꝓprie est Christi ex deitate. Sequitur dominare, vel dominaberis, vel dominabitur, q. d. Emitte virgam, & sic emissa

a ¶ Quod ita fiet: ¶ Regnum potentiæ incipit a Ierusalem, & sic dominabitur in medio inimicorum suorum. b ¶ Quia proprie ex diuinitate est hæc potestas Christi. c ¶ Vnde. De Sion exibit lex, & verbum domini de Ierusalem.

a Virgam virtutis tuæ emittet dominus ex Sion † dominare 1 2

b a ¶ In præcordiis, vel in ecclesia inter malos constituta. b ¶ Quorumlibet. ¶ Coæternus. 3 ¶ Et mihi. 4

c in medio inimicorum tuorum. † Tecum principium in 5

a ¶ In claritate deitatis. b ¶ Consubstantialis. c ¶ Et cum sancto spiritu, qui sanctos splendificat. 6 d ¶ Et ego. e ¶ Ante omnem creaturam. 7

d die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum, ex vtero ante 8 9 10

B virga dominabitur ipse pater. Vel, Tu Christe, vel dominare, dominaberis. Virga est sceptrum regiæ potestatis, qua sustentantur boni, frangūtur mali, emissa virga dominaberis conuersis, non vindicabis quasi ingratos vindictæ destructio ne percellat, sed ait, dominaberis, vt fideles educet beneficijs, & correctione.

Ex Sion. Non de illo regno Christi loquitur ꝓpheta, quo Christus semper regnet cum patre, sed de illo dispensatorio, & tpali, quo nos carne sua mediatrice vocauit in æternitatē & in nobis regnat, cuius tamen non erit finis. Incipit autem a Ierusalem. Vnde ipse dominus ait: *Oportebat Christū pati, & resurgere a mortuis, & prædicabitur in nomine eius pœnitentia, & remissio peccatorum per omnes gentes, incipientibus a Ierosolyma.*

Tecum principium. Cass. Secundo indicat pater naturā diuinitatis aliquatenus pro nostra capacitate, quasi: Ego dominus emittā virgā virtutis tuæ, quia tecum est mihi principiū C ne dicam, tibi mecum, ne alicui posterior me videaris, ego & tu sumus vnum principium omnium, quod hic non D videtur, sed in die, id est, æternitate, vbi virtus diuina conspicitur non ab alijs, sed a sanctis, quando in resurrectione erūt splendidi, vt angeli dei.

Augustinus. Iam dominatur, iam virtus, sed in die specialis virtutis, cum olim visus in forma serui, videbit' a mundis cordibus in forma dei, a quo visu tolletur impius in die virtutis, scilicet quando sancti erunt in splendore fulgentes, sicut sol ī regno patris. Tunc cum eo erit principium, & modo est principium, s. pater cum filio principium est. Sed tunc videbitur quomodo principiū cū eo, quia tunc similes ei videbunt eum, sicut est. Viderat Philippus secundum formā serui, & obiurgatus, eo quod in filio non agnosceret patrem, quem quærebat videre, dicens: *Domine ostende nobis patrem, & sufficit, &c.* Audit: *Qui me videt,* non formam serui, sed qualem me abscondi timentibus, & qualē me videndū præficio sperantibus, *videt patrem,* hoc modo credendum, vt tunc videatur, vnde: *Non credis, quia ego in patre, & pater in me est?* Quasi, quod nondum videre potes crede, vt videre merearis filium cum patre, & in patre qualiter pater cum eo principium. Hoc tunc, sed nunc.

d *Ex vte.* Id est, vt ex secreta, & occulta substantia mea. *Genui te ante luciferū.* i. ante tpa. Lucifer eminēs pars pro syderibus, p q̄ tpa, quia in signis, & tēporib. posita sunt. Vel Dauid dicit cū Maria: De me, *ex vtero,* scilicet virginis ante luciferum genui te: noctu scilicet, ad hoc natus de ea, vt esset sacerdos F

† Dominaberis.

† Populus tuꝰ spōtanearum erit oblationū in die fortitudinis tuæ in pulchritudinibus sanctitatis ab vtero a diluculo tibi ros adolescentiæ tuæ. E

NICOLAVS DE LYRA.

Act. 1. a. *Accipietis virtutem superuenientis spiritussancti in vos, & eritis mihi testes in Ierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria, & vsque ad vltimum terræ.* Et hoc est, quod prædixit hic Dauid diri gens sermonē ad Christū. 1 *Virgam vir. tuæ.* Id est, potestatē docendi in omnib. linguis, & faciendi miracula ad confirmationē doctrinæ. 2 *Emittet domi.* Id est, deus pater, qui cum filio misit spiritumsanctū conferentē potestatē istam Apostolis. 3 *Ex Sion.* Quia spiritussanctus ex Sion, vel in Sion apostolis fuit missus, vt prædictum est. Et ex Sion missi sunt apostoli ad ꝓdicandū non solum a filio, sed ētā a patre. Et quia per doctrinā, & miracula apostolorū illi, qui per orbē pp idola Christū persequebantur, conuersi sunt ad fidē, & subiecti ipsi Christo, ideo subditur. 4 *Dominare.* Scilicet tu Christe. 5 *In medio ini. tuo.* Notandū vero qđ potestas docendi ꝓdicta conuenienter significat' per virgā, quia doctores Hebræorū antiquitus virgā portabāt in signū doctrinę, & similiter baculū portant pastores ecclesiæ, vnde et apostolis ad ꝓdicandū missis Mar. 6. b. dr, qđ non portēt aliquid in via, nisi virgā tm̄. Similiter potestas miracula faciēdi per virgā designat'. Vnde Moysi misso a deo in Aegyptum dr Exo. 4. b. *Virgā quoque hanc sume in manu tua, in qua facturus es signa.* 6 *Tecū prin.* Hic consequenter ondītur æqualitas Christi ad patrē, quæ conuenit ei rōne diuinæ naturæ, q̄ est eadē in patre, & filio, & hoc est, quod dr: *Tecum prin.*. Principiū dr hic ipse pater, ſm qđ dr. Io. 1. a. In principio erat verbū, i. in patre filius, qui est cū filio inquantū est vnus cū eo in natura, & distinctus in persona: hoc aūt importat hæc dictio tecum, s. vnionē distinctorū. 7 *In die virtutis tuæ.* Hoc est in claritate patriæ, quæ est dies sine nocte. Apo. 21. g. *Nox enim non erit illic.* In qua die videbit' aperte virtus Christi quantū ad deitatē, & humanitatē, quia sancti in patria reficiūtur interius in aspectu deitatis, & exterius in aspectu humanitatis, vt dicit Aug. super Io. 10 subditur. 8 *In splendorib. sanctorū.* Qui illuminati lumine gloriç eleuant' ad dictā visionē. 9 *Ex vtero ante luciferum genui te.* Hoc dr in persona patris. Nec mirū, quia modus loquendi frequenter mutat' in ꝓphetis, & maxime in ps. vt frequēter apparuit in ꝓdictis. Et ostenditur hic coæternitas filij ad patrē. Ex vtero, quia filiꝰ est de substantia patris. 10 *Ante luci.* Idest, ante productionem stellarum, quæ nomine luciferi designantur, sicut totū a nobiliori parte denominatur, & per consequens generatio filij ꝓcedit creationē cœli, cū quo factæ sunt stellæ. Tempus aūt sequitur motū cęli, & per consequens ante tēpus est generatio filij, & per consequēs ęterna, quia ante tēpus nō est, nisi æternitas. Litera autē Hebraica sic hēt. Populi tui principes in die virtutis tuę in decore sancto de matrice aurorę tibi ros adolescētię tuę. Et ſm istā literā in prima parte huius versus non ondīt' æqualitas filij ad patrē, sed magis cōtinuat' sententia versus ꝓcedentis in quo agitur de potestate docendi, & miracula faciēdi apostolis data, per q̄ facti sunt principes super oēm terrā in spiritualib. ſm quod dr ps. 44. *Constitues eos principes super oēm terram, &c.* & hoc est, quod dr hic. Populi tui, i. apostoli, alij quam discipuli cum eis existentes in die pentecostes *Principes.* supple sunt constituti, quia cōiter hoc verbum est in omnibus suis modis, & temporib. supponitur in Hebręo. *In die virtutis tuæ.* Idest in die pentecostes, qua declarata est virtus tua in missione spiritussancti in signo visibili, ſm quod dr Act. 2. e. Dextera igitur dei exaltatus, effudit hunc quē vos videtis, & auditis. In decore sancto, quia gr̄a spiritussancti sanctificat, & decorat. *De matrice Auroræ, &c.* Hic ostēdit', quod sicut apostoli confirmati fuerunt virtute spiritussancti, sic eadem virtute formatum fuit corpus Chr̄i de virgine. Et hæc est sententia Ra. Barachiæ exponētis sup Gene, illud Threnorū vl. a. *Pupilli facti sumus absque patre.* Deus sanctus, & benedictꝰ ait Israel: Vos dixistis corā me. Pupilli facti sumꝰ absq; pr̄e redēptor (quē ego ex vobis suscitabo) sine pr̄e erit, sicut scriptū est ps. 109. De matrice aurorę tibi ros infantię tuę. Ex hoc igit' dicto patet q ps. iste ſm intētionē illius doctoris loquit' de Christo, qui expectabat', vt redēptor, & q nasciturus erat in terris de matre sine pr̄e, & ſm hoc exponitur ista litera. *De matrice aurorę.* Idest de vtero virginis, quę aurora dicitur. Quia sicut sol visibilis oritur de loco aurorę, sic Christus de virgine ortus est, qui dr sol iustitię, Mala. 4. a. *Orietur vobis timentibus nomen meū sol iustitię. Tibi ros.* Idest, corpus formatum virtute spiritussancti de purissimo sanguine beatę virginis, sicut ros generat' virtute cęlesti in materia humoris. Adolescentiæ tuæ, quia dei filius immutabilis, & ęternus in corpore assumpto de virgine, factus est infans, & adolescens, & tandē vir pfectus.

Redemptor sine patre erit, sed spiritussancti virtus formabit, &c. Nota signa de Christi incarnatione cō tra Iudæos.

1 Iurauit

MORALITER.

1 *Virgam virtutis tuæ emittet domi. ex.* Potestatem enim gloriç martyrum declarauit deus per miracula cœlitus facta, ex quibus honorantur in terra, ideo subditur.

4 *Domi. in me. inimi. tuorū.* Martyres. n. multi venerantur vbi fuerūt martyrizati, vt beatus Dionysius in Francia, & beatus Thomas Cantuariensis in Anglia, & sic de pluribus alijs.

6 *Tecum principium.* Idest Christus, qui dixit de seipso Ioa. 8. d. Principium, qui & loquitur vobis.

7 *In die virtu. tuæ.* Id est, tuę glorificationis cū alijs sanctis.

9 *Ex vtero ante luciferum genui te.* Idest, ex occulto prædestinationis meę disposui te glorificare.

dos in æternum, qui se offerat, vnde sequitur: *Iurauit &c.*
A Cassio. Vel, *Tecum principium.* Hoc pater, quasi, hoc tibi tribuo plus, quam alij, quia filius per naturam.
August. Vel ex persona prophetæ potest accipi loquentis ad filiu, *Tecum.* Quasi dicat. Dominus emittet virgā virtutis. Et ipse est principiū tecum, idest, coæternus tibi, non tātum secundū quod tu es homo, sed in die virtutis, id est, in claritate deitatis. Virtutis dico tuæ, quasi, & cō substantialis est tibi. Et est etiam principium in splendorib' sanctorum, id est, cū spiritusancto, qui sanctos splendificat.

a ¶Præ omnibus stellis. Lucifer, qui nuntiat diem mundo. b ¶Iuratio dei est firmamentum promissionis. c ¶Sicut de sacerdotio Aaron, quod præter spem mutauit. d ¶Non mutabit.

a luciferum genui te. Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, 1
b a ¶Quid iurauit?
tu es sacerdos in æternum † secundum ordinem Melchise- 2 3
a ¶Hic fit conuersio ad patrem. Et o domine, qui hoc iurasti, iste sacerdos, qui est dominus sedens a dextris tuis cui dixisti: Sede a dextris.
c dech. Dominus a dextris tuis, confregit in die iræ suæ reges. 4
¶Id est, in gentibus. a ¶Humiles non erectos, cadentes, scilicet ab altitudine, quia contra Christum se erexerunt. b ¶Hic de superbis humiles facit.
d Iudicabit in nationibus, implebit † ruinas, conquassabit ca- 5
e a ¶Vita ista. b ¶Vnde hoc ei? ¶August. de fluxu mortalitatis nostræ bibit nascendo moriendo. c ¶Quam vt gigas cucurrit. d ¶Prophetia. ¶Augustin. Quia humiliatus est, & factus obediens vsque ad mortem. 6 7 8
f pita in terra † multorum. De torrente in via † bibit, propterea 9
g h exaltabit caput. 10
i

†De con.dist. 2.c. Sacerdos.

†copiosa.

a *Iurauit do.* Cassiodor. Tertio agit propheta de humanitate Christi. *Ecce uerbū caro factum est.*
B Notādū, supra verba prophetæ agentis de humanitate Christi fuerūt. *Virgam uirtutis tuæ.* Vsq; ad. *Tecum principium.* Ibi vero de' pater siue propheta loquitur sm diuersas lectiones, agēs de Christi deitate. Hic item propheta loquitur vsque ad finem psal. agens de Christi humanitate, quasi diceret: Dn̄s dixit. *Sede a dextris &c.* Dedit ēt sacerdotiū æternum. Iurauit firmiter promisit, tibi secundum quod homo. *Non pœnitebit.* Pro more nostro, de deo hoc dicitur, quia non aliter euenit, quā sperabatur. Et quia omnia inde gauisa. *Tu es sacedos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Quia panem, & vinum in corpus, & sanguinem suum consecrauit, cuius similitudinem præmisit Melchisedech. Hinc constat transire victimas secundum ordinem Aaron.

b *Non pœnitebit eum, tu es sa. in æter.* Aug. In deum nulla cadit pœnitentia. Scit enim quid agat, nec mutat consilium, sed verbo pœnitentiæ mutatio rerum aliter, quam sperabatur euenientium significatur. Quomodo enim cum aliquid pœnitet te fecisse, doles factum quod fecisti.

✠Bed. Sic continuatur, Merito tibi dico, *Sede a dextris meis.* Quia ego, *Tecum principium.* Sicut pri', & hoc quasi dicat, etsi non apparuit in nocte infirmitatis tuæ, s. quando pro nobis
C traditus est, passus, & sepultus, apparebit in die illa qn̄ declarabitur virtus tua, scilicet quando veniet in maiestate patris, & tris, & sanctorū angelorū, & in splendoribus sanctorum quando sancti splendificabunt, vt sol. Vnde alibi. *Fulgebunt iusti sicut sol, &c.* Sequitur vox prophetæ. Ego autē Dauid te, sed ex solo virginis vtero sine aliqua maritali commixtione qđ nulli alij conuenit. Gignunt. n. alij ex vtero, sed non sine coniugali commixtione. *Et genui te lucifrum.* te omnem ram, sicut p *ante luciferum* ante diem. nim est Chr nocte, qui v lere noctē. dixit, *genui:* Dauid gen Iesse autē & Maria C genuit, & Christum.

c *Reges.* A volunt, vel delere non

d *Conquassauit.* Id est infirmos reddidit, vt non po volunt, vel volebant tpe occultæ iræ, qn̄ cadentes milem lapidem cōquassantur, vel ad excęcationem conuersionem. In iudicio autem futuro manifeste dens super eos conteret, vnde. *Qui offenderit ad lapia conquassabitur. Super quem autem ceciderit, conteret eum.* iudicabit in gentibus, vt ruinas, non erectos implea

e *Iudicabit in na.* Cass. Quasi reges frangit pro supe pulos iudicat propter communia peccata, vtrosque lientur ad conuersionem. Vel.

f *Terra co.* Augus. Quæ peccatores abundanter nut

g *Confringet capita in ter. mul.* ✠ Euthy. Capita mu hoc est, multo, nā qđ superius singillatim dixit de in vniuersum de alijs dicit, quāquā his verbis, non neatur prophetia futuri iudicij, sed illud ēt doceam lerandas admodū nobis esse vires dei, qui quoties rit, confringet reges & alia faciet, quæ superius d

h *De torrente.* Cass. de transitoria passione, & turb via, qua itur ad aliam mansionem.

i *Exaltabit cap.* Vnde. *Propter hoc exaltauit illum, & illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis li teatur, quia dominus Iesus Christus est in gloria dei patris.*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Iurauit dominus.* Hic consequenter agitur de Christi sacerdotio. & quia ad sacerdotium in difficilibus, & dubijs pertinebat vltimū iudiciū, Deu. 17. b. *Si difficile, & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris, surge & ascende ad locum quem elegerit dominus deus tuus, veniesque ad sacedotes Leuitici generis, &c.* Iō hic primo agitur de sacerdotio Christi, secundo de eius iudicio finali, ibi: *Iudicabit.* Circa primū dicit: *Iurauit dominus, & non pœnitebit eum,* Idest firmiter statuit, & absq; retratactione, Gene. 22. cap. *Per memetipsum iuraui, dicit dominus, &c.* Sequitur. *In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ.* Quod impletū est in sacerdotio Christi de semine Abrahæ descendentis. Benedictio enim pertinet ad officium sacerdotis. 2 *Tu es sacer. &c.* Quod intelligitur de sacerdotio Christi, vt supra declaratum est. Et idem dicit Ra. Moyses Hadarsan super illud Gene. 14. d. At vero Melchisedech rex Salē, hoc est acsi dixerit scriptura psal. 109. *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. iustus, & saluator.* Vt dicitur Zach 9. c. *Iubila filia Ierusalem. Ecce rex tuus veniet tibi iustus, & Saluator.* Ex hoc dicto habetur, quod Melchisedech, qui interpretat' rex iustitiæ, fuit figura Christi, & qđ hæc scriptura huius ps. 109: intelligenda est de Christo, 3 *Secun. or.* Quia sicut Melchisedech obtulit panem, & vinum in sacrificium, Gen. 14. sic Christus in sacrificium eucharistiæ consecrat corpus suū & sanguinem, quia in hoc sacrificio ipse est sacerdos, & hostia. 4 *Dn̄s a dex. t. c. &c.* Isti sunt, qui aduersus Christum surrexerunt, scilicet Herodes, & Pontius Pilatus, & principes Iudæorum regentes populū, sicut dictum fuit diffu exponendo illud: *Astiterunt reges terræ, &c.* Et isti fue fracti in die iræ dei, id est, vindictæ ipsius, quia Pilat rodes fuerunt relegati in exilium per Imperatore num, & principes Iudæorum per Romanos exterr

5 *Iudicabit.* Hic cōsequenter agitur de iudicio fin fiet per Christum autoritatiuè ex deitate, executi manitate, quia in forma humana ī iudicio appareb est, ꝙ dic. *Iudi. in na.* Quia illud iudiciū erit general *ple. rui.* In Hebręo habetur. *Funera.* Quia corpora de quę per mortē ruerunt a vita p̄senti, resuscitabunt virtute, & sic replebuntur animabus ea viuificātib sti sint beati in anima, & corpore, & impij dānati i ideo seq. 7 *Conquassabit.* Idest, grauiter dānabit huius mundi, qui fuerunt super alios principes, & 8 *Inter. m.* Quia in multis terris magis viget, & vig nis, quā regnū. Consequenter ostenditur vnde p dicandi meritorie cōcessa est Christo homini, cur 9 *De tor. in. v. b.* De fluxu seu impetu tribulation via vitæ pręsentis, & maxime in sua passione. Prop dixit Iacobo, & Ioanni, Matt. 20. c. *Potestis bibere ca bibiturus sum?* Quod autem per torrentem intelliga tus tribulationis patet Esa. 30. f. *Spiritus eius velut t dans vsque ad med um colli, ad perdendas gentes in nihilu* 10 *Propterea exaltabit caput.* Potestatiue iudicand bus dominando secundum, quod dr̄ Philip. 2. a. *H metipsum factus obediens vsque ad mortem, mortem autem*

MORALITER.

1 *Iurauit dominus,* Idest firmiter disposuit, quod tu esses sacerdos, ęternaliter offerens deo laudes.
3 *Secundum ordinē Mel.* Idest Christi, qui est rex iustitię.
4 *Dn̄s a dext. tuis con.* Scilicet tyrānos martyres p̄sequentes.
5 *Iudicabit in na.* In Iudicio finali. 6 *Implebit ruinas.* Angelorum electos assumendo ad ordines eorum.
7 *Conquassabit capita in ter. mul.* Id est, tyrannos, q fuerunt capitanei malorum. 9 *De torrente in via* cet iste martyr in sua passione. 10 *Propterea exa* Idest, exaltabit in sua glorificatione. Frequenter. scriptura ponitur pręteritum pro futuro, & etiam

Alleluia. PSALMVS CX.

a ¶Laudando. b ¶Quia a te ab omni malo liberatus. c ¶Non labiis prope, corde longe, vt de quibus dicitur. Populus hic labiis me honorat cor autem eorum longe, &c.

COnfitebor tibi† domine ĩ toto corde meo, ĩ 1 2

a ¶Hoc dicit fidelis populus in spe quasi iam sit in angelorum societate. b ¶Qui sedebunt super sedes. 12. iudicantes. 12 tribus Israel, idest, inter quos iam nullus iniquus, sed modo inter malos gemit ecclesia, qui quando iusti congregabuntur excludentur, hæc sunt magna opera domini ex. in omnes vol. per quas nullum confitentem deserit misericordia, nullius iniquitas sit impunita quando flagellat. etiam filium quem recipit. ¶Ideo confitebor. 3

consilio iustorum, & congregatione. Magna opera domini 4 †

a ¶Exponit opera. ¶Præconialis. b ¶Delicti improbatio.

exquisita † in omnes voluntates eius. † Confessio, & magni- 5

a ¶Quia vbi abundauit peccatum, super abundauit, & gratia. b ¶Incommutabilis.

ficentia opus eius, & iustitia eius manet in sæculum sæculi. 6

a ¶Re completa memoriam dedit significantium, quæ erant in veteri lege, ita dedit escam, vel plura noua contra ordines rerum fecit, per quæ eum omnia regere patuit. b ¶Natura. c ¶Exhibitione quando venit.

h Memoriam fecit mirabiliũ suorum misericors, & miserator 7

GLOSSA ORDINARIA.

A a *Alleluia*. Cass. Primus psalmus per oẽs literas alphabeti, q incat perfectos laudatores in ecclesia, sicut qui non p oẽs mius perfectos. Vel vt Hilarius ait, huiusmodi psalmi incipitibus quasi elementa dantur, vnde monemur, vt ad erudinem festinem⁹.

a Cassiodorus. Populus ei ab omni malo liberatus laudat, & ad laudem dei inuitat pro operibus suis. Nomen autem angelicæ laudis alleluia, et omnibus psalmis congruat, ibi tamen præcipue ponitur, vbi magna exultatione gaudetur, quæ laus figuram habet futuræ.

b c Cassiodorus. Populus fidelis primo se dicit confiteri in congregatione iustorum æterna laus. Secundo fideles spirituali munere satiatos promittentes aduentum Christi, ibi: *Memoria fecit*. Tertio eosdem redemptos asserit, & nouum testamentum, ibi: Redemptionem.

PSAL. CX.

b *Confitebor*. Aug. Non est hic confessio peccatorum, sed laudis. Illa luget, hęc gaudet. Illa vulnus medico ostendit, hæc de sanitate gratias agit.

c *In con*. Aug. Non temere, sed ex ratione, scilicet pro ęternitate sicut omnes iusti.

Cass. *In consilio iu*. Hic nunquã inter omnes iustos vbi sunt nimi mali, sed iam videtur in futura societate psallere spe rapid superna.

In consilio. quod est quando cum domino iudicant. In congregatione, quando de toto mundo collecti.

d *Magna ope*. Hæc est materia, & causa cõfessionis. Magna sunt opera domini, quod de impio facit pium.

In consilio rectorum, & congregatione, magna ope. ✻ Euthymius. Omnia opera dñi magna sunt in consilio, & congregatione eorum, qui recte sentiunt. Quæcũque enim, aut initio fecit, aut nunc facit, aut perpetuo in futurum efficiet, summa admiratione digna sunt. Admirabili. n. sapientia mũdũ creauit, & creatũ regit. Intelligit vero pcipue hoc dictũ de mirificis dei operibus, quæ in vniuersa creatura liquido conspiciuntur, quæ quoties probi æque ac pij homines, vna pariter ɔgregati cõtemplantur, nihil in eis perperã factum, nihil minus aptũ, aut suo opifice dignũ inueniunt. omnia enim ad amussim pcreata sunt, & sua ratione cõsistũt, tametsi sępe numero multis ob deprauatas eorum mentes sec⁹ visum fuerit. D

e *Exquisita*. Cui nihil simile, dum sinit diabolum sæuire in bonum suorũ. Et ne putes pro parte laudari, addit: In omnes volũtates eius, quia omnia eximie facit. Quæ sint opera subdit: Cõfessio, vel, vt Hier. ait: *Gloria, & decor*. Quia laudabilia sunt, & decora, quæ facit. *Iustitia eius manet in sæculum sæculi*. dum his dixerit. Ite maledicti in ignem æternum, illis: *Venite bene. pa.* *Magna opera*. Quid magnificentius, quam iustificare impiũ? Sed ne putes, quod opus hominis præueniat hanc magnificentiã dei confitendo peccata, quia & confessio. i. delicti improbatio, quæ nondũ quidem est opus iustitiæ, est opus eius quid ergo? Iniquus est deus cuius vult miserando, quẽ vult indurando? Non: *Iustitia enim eius manet in sæculum sæculi*. † Gloria. E Matt. 25. d.

f *In omnes vo*. Augu. Nihil superat voluntatem dei, qui etsi vult, vt non pecces, non tamen prohibet. Si vult parcere pœnitenti, vult & impœnitentem punire, ita de homine semper deus implet suam voluntatem, quia nihil facit homo, de quo non operetur deus, quod vult.

g *Confessio, & magnificentia opus eius*. Cass. Quasi confitebor, quia magna sunt opera domini. Quælibet etiam opera sunt magna, si in eis videatur intentio, & voluntas, quæ est confessio peccatorum, & magnificentia bonorum operum, & iustitia, id est, merces, quæ iuste datur.

h *Memor. fecit*. Cass. Scd̃o dicit fideles copioso munere satiã dos pmittẽs aduentũ domini, vt hæreditas auide quæratur. F

☞ Aug.

NICOLAVS DE LYRA.

PSALMVS CX.

COnfitebor tibi. *In pręcedenti psal. actũ est de sacerdotio Christi & eius sacrificio, q̃ est eucharistia, in isto agitur de eucharistiæ efficacia, quia sicut baptismus est quadã spiritualis generatio, sic eucharistia est regeneratorũ spiritualis nutritio, tñ cũ hoc agitur hic de quibusdam aliis operibus diuinis, ex quibus omnibus est laudandus, & ideo huic psal. pmittitur pro titulo:* Alleluia, *quod significat laudate deum et hic est duplex dictio, sicut dictũ fuit sup. psal.* 104. *Diuiditur autẽ psal. iste in duas partes, quia primo psalmista deũ se laudare pmittit secundo ad hoc rationes adducit, ibi:* Magna opera domini. *Circa primum dicit.* 1 Con. tibi do. *Confessione laudis.* 2 In toto corde meo. *Intellectu scilicet, & affectu, & ideo non solũ labiis, sicut illi de quibus dixit dominus Esa.* 29. d. Populus hic labijs me honorat, cor aũt eorũ longe est a me. 3 In consilio iustorũ, & congregatio. *Et non in conuenticulis infidelium, & hæreticorum.* 4 Magna opera do. *Hic ad propositum rationes adducit: Et primo ex diuinis operibus generaliter. Secundo ex beneficio eucharistiæ specialiter, ibi:* Memoriã fecit mirabiliũ suorum misericors, & miseratordñs. *Circa primum dicit:* Magna ope. do. *quod patet in rerum productione, & earũ gubernatione.* Exqui. in om. vo. *Quia si aliquis quærat rationẽ operũ Dei inueniet, quod omnia dependent ex eius mera voluntate, & gratia, propter quod ex suis operibus est magis laudandus, propter quòd subditur.* 5 Confessio, & magnificentia opus eius. *Quando enim aliqua proprietas alicui conuenit excellenter, non solũ dicitur talis in concreto, sed ẽt in abstracto, sicut ille cui largitas conuenit per excellentiã, non solũ dicitur largus, sed ẽ ipsa largitas: Deus aũt ex suis operibus est excellenter laudandus, vt dictũ est, ideo conuenienter dicitur hic:* Conf. & magni. o. e. *Idest, opus dei est confessio laudis, siue laus ipsa, & magnificentia.* 6 Et iustitia eius ma. in sæculũ sę. *Iustũ. n. est, quod eius voluntas semper impleatur.* 7 Memo. fe. &c. *Hic ponitur ratio diuinæ laudis ex beneficio eucharistiæ specialiter. Et primo ponitur huius sacramẽti cõditio, secundo eius institutio, ibi.* Redẽptionẽ misit populo *Prima in duas, quia primo ponitur eius conditio respectu pñtis vitæ, scd̃o respectu futuræ ibi.* Memor erit in sęculũ testamenti sui. *Conditio aũt eucharistiæ respectu vitæ pñtis est nutritio spiritualis, q̃ fuit figurata in veteri testamẽto in manna quo deus nutriuit filios Israel in deserto, Exo.* 16. Cibus aũt ille sapid⁹ erat valde, & nutritiuus bonis. *Secundũ quod dicitur. Sap.* 16. c. Panẽ paratũ de cęlo pręstitisti eis sine labore omne delectamentũ in se habẽte. *Malis aũt erat insipidus, & abominabilis, vnde dicebant, Num.* 21. b. Nauseat aĩa nostra super cibo isto leuissimo. *Sic eucharistiæ cibus sapidus est gustui spirituali, & nutritiuus ĩ gratia ipsis bonis, propter quod dicit saluator Ioan.* 6. f. Si quis mandu. ex hoc pa. viuet in ęter. *Malis autem est valde nociuus, secundum q̃ dicitur.* 1. Cor. 11. g. Qui mandu. & bi. indi. iudiciũ sibi mandu. & bibit. pp *hoc & quadã alia dicitur a doctoribus, quod istud manna fuit eucharistiæ figura potissima: figuratum autem reducit ad memoriam ipsam figuram, & hoc dicitur hic:* Memoriã fecit dominus mirabilium suorum. Diuisio.

1 Escam

MORALITER.

1 *Con. &c.* In hoc psal. ad dei laudẽ inducimur ex operibus eius mirabilib. cũ dicitur: *Con. &c.* Et nõ solũ ore, sicut faciũt hypocritę, Esa. 29. d. *Populus hic labijs me honorat, cor aũt eorũ lõge est a me.* 3 *In consi. &c.* Non in conuenticulis hęreticorum. 4 *Magna opera domi.* Quia non possunt ad plenum inuestigari, nisi ab ipso, ideo subditur. † *Exquisita, &c.* 5 *Conf. & magni. o. e.* Idest, eius opera inducũt nos ad magnifice confitendũ ei laudis confessione, & quoniã eucharistia est opus dei mirabilissimũ subditur. 7 *Memo. fe. mira. suo. mi. & miserator do.* Nam eucharistia reducit ad memoriã mãna in deserto datum, sicut res vera figuram pręcedentem.

A Aug. Memoriam fecit mirabilium suorū. Hunc humiliās & hunc exaltans. Sciendū, cū quotidie sint opera eius mira, reseruat tñ opportunè inusitata, quæ meminerit hominis in infirmitas, sed quid prosunt miracula, nisi vt de⁹ timeat? Quid timor, nisi vt misericors escā det timentibus? Esca est panis qui de cœlo descendit, quem nullus meruit, sed misericordia dedit. Quod si huic vitæ tantum dedit, vt peccator iustificādus, verbum carnem factum acciperet, quid in futura glorificatus accipiet?

a *Escā dedit*. Cassiod. Facit cōfessionem, & magnificentiam, quia dedit escā, id est, bonā voluntatem per spiritumsanctum, vel aduentu Christi timentes pascit, in quo remissio est, & salus.

† Certa.

a ¶Non corporalem, sed spiritualem, id est, corpus, & sanguinem suum. ¶Christum formam iustitiæ. b ¶Et per eos, vel propter eos timentes. c ¶Quia post illud testamentum non sequetur aliud.

a b Dominus, escam dedit timentibus se. Memor erit in sæculū 1 2

a ¶In semine tuo benedicentur omnes gentes. b ¶Ita memor erit. ¶Complexionem. c ¶Figurarum significantium. d ¶Iudaico, vt Apostolis fecit.

c testamenti sui, virtutem operum suorum annūtiabit populo 3 4

¶Ad hoc. a ¶Apostolis. b ¶Ecclesiam de omnibus gentibus Abrahæ promissam. ¶Gentes colendas. c ¶His dabit hæreditatem tamen.

d e suo. Vt det illis hæreditatem gentium, opera manuum eius 5 6

a ¶Executio iudicii. ¶Verum iudicium, quo dixit passuros discipulos, dicens, non est seruus maior domino suo. Quasi. Etsi me persecuti sunt, & vos persequentur. b ¶Quo iudicabit. ¶Et. ¶Sunt eis, qui implent, & non diffidunt de promissis. 7 8 9

f g veritas, & iudicium. † Fidelia omnia mandata eius, confir- 10

Escam. Cass. Timentibus dedit, non carnalem, quæ & malis, sed corpus, & sanguinem, scilicet. Et vt de aduentu eius acciperes, subdit: Memor erit, sicut promissum est in veteri, implet. In sæculum, idest, in æternum, quia verba testamenti solida veritate custodit, vt omnia impleantur.

B b *Memor erit, &c.* Aug. Nec totum dedit, qui pignus dedit. Et non contristentur sancti, qui audiunt. Facilius est camelum intrare per foramen acus, quam diuitem in regnū cœlorum. Quia virtutem operum suorū annuntiabit populo suo. Matthæ. 19. c. Quæ. n. hominib. difficilia, deo sunt facilia, vt diuites faciat intrare in regnū cœlorū. *Vt det illis hæreditatem gentium*. Itū est enim ad gentes, multi enim sunt vocati, occupata est hæreditas gentium, & cameli se humiliantes per foramen acus, id est, per compungentes passionis angustias intrant.

✻Beda. *Dedit*, inquam. *Escam timentibus se*, & per hanc memoriā memor erit testamenti sui. Idest, ɔfirmauit promissiones suas; non quæ ad tēpus fuerunt, *sed quæ sunt in sæculum*, id est, non carnales, sed spirituales. Sæculum pro æterno ponit pp *αἰῶν* Græcum, &c. Et vere memor erit, quia annuntiabit, i. manifestabit populo suo, i. populum gratiæ primitiuum, sicut sanctos Apostolos intelligere fecit virtutem operum suorum, i.

C vim & significatum sacramentorum suorum. Sacramentū enim est sacræ rei signum. Et manna fuit sacramentum, qa fuit signum veri panis, q. de cœlo descendit. Taliū sacramētorū vim dñs notificabit Apostolis, & alijs consortibus eorum ad hoc, vt det illis hæreditatē gētiū, i. det illis gentes in hæreditatē. Sicut ille, q. dixit. *Præcipe diuitibus huius sæculi, non sublime sapere, &c.* Hæc & similia, gētes tanq̄ hæreditatē excoluit.

c *Virtutem operum*. Cass. Virtus operum est, quod cæci vident, &c. Quæ fecit nota Christiano populo. Vt det illis hæreditatem, hæc fuit intentio miraculorum, vt crederent.

d *Vt det illis hære. gen.* Cass. Quasi licet illis det hæreditatem tamen multa patientur.

✻Euthy. Iudæis quidem terram promissionis, quam gentes olim habitabant, nobis vero vniuersam illam terram, cum ius fideles efficiendi erant domini.

e Opera

e *Opera manuum eius*. Cass. Idest, virtutis. Veritas, dum uersis promissa restituit: Iudicium, quod impijs minat

August. Veritas, quam sancti martyres tenent, pro q iudicantur hic. Et iudicium, quo in futuro iudicabunt quibus hic iudicantur.

Augustinus. C manuum eius v & iudicium. T tur veritas ab his iudicantur, quo cent iudicantes in angelos cōtra luctantur, nihil ret a Christo, q delia omnia m Non fallit, ex quod promisit. tamen hic sper est, vt hic hab Sed confirmata culum sæculi, facta in veritate, & iustitia, quia hoc ver iustum, vt hic laboretur, quod mandatur, ibi requies quod promittitur, quia. *Redemptionem misit populo suo, a c tate huius sæculi, vt in cœlo sit requies.* Dedit quidem Iuda tam promissionis. Sed hoc vetus testamentū est ad ve hominē pertinens, sed nouum mādauit in æternum, carnale speretur. Cuius hæres quisquis esse volueris, fallas, non tale aliquid adipisci mediteris, quale solet h lus auaritiæ concupiscere, sed quale oculus hominis dit. Sed primò pœnas fuge antequā desideres promitt deū, caue minantē, qm̄ sanctum, & terribile nomen ei omnibus aūt huius sæculi delicijs deliciarum matter dera sapientiā. *Sed initium eius timor domini*: Illa delecta prius donanda sunt tibi debita, quā pręmia postulanc extollaris, quia timor, qui intellectus est, initiū sapient Bonus facientibus, quia periculum est intelligere, & cere. Laudatio eius, cuius timor est initium sapiētiæ, Hoc totū præmium est, hic finis, hic sedes perpetua, h data confirmata, hic est hæreditas noui testamenti.

f *Fidelia omnia mandata*. Cassiod. Quia seruant seruai non sunt mendacia.

✻Euthym. Fidelia, hoc est, fide digna, & quia omni mandata, primo ea intellige, quæ ad creationem sp quæque natura duce, omnia obseruant elementa, cœ mirū, sol, luna, sydera, dies, nox, horæ, terra, flumina, fontem, plantæ, herbæ, & omnia denique, quæ tā ad animæ prorsus expertem, quam ad animatā, sed ratio rentem pertinent. Deinde omnia ēt mandata, quæ a humano generi data sunt quæque ab ijs obseruabar legem scriptam non habuerāt, tertia loco ea etiam, legem Moysi scriptis tradita sunt, postremo vero ipsa pta Euangelica, quæ mandata oīa fidelia sunt, hoc est atque inconcussa. Nā etsi quædam Mosaicę legis mā luta sint, verum non tam soluta, q̄ in melius disposita intellecta dici possunt, nemo igitur ea poterit delere enim, inquit, & terra transibit, verba aūt mea non t

g *Confirmata*. Non in cassum missa, vt verba human non tantū dicta in veritate, quia omnia complentur

a In

NICOLAVS DE LYRA.

1 Escam dedit timen. se. *Scilicet corpus suum in sacramento eucharistiæ, per quod reducuntur ad memoriā mirabilia dei, quæ fecit filiis Israel in manna.* 2 Memor e. &c. *Hic consequēter describitur conditio seu efficacia eucharistię respectu vitæ futuræ, habet. n. efficaciā introducendi ad vitā beatam si deuote sumatur, & propter hoc viaticum nominatur, & quantū ad hoc dicitur.* Memor e. in sę. te. sui. *Hoc est huius sacramenti, quod dicitur testamentū, vt videbitur in fi. a.* 3 Virtutem op. su. *Idest, efficaciam huius sacramenti, a deo nobis collati.* 4 Annunciabit, &c. *Quia Christus per semetipsū h[oc] annunciauit apostolis, & Apostoli ecclesiæ primitiuæ. Et sic consequēter annūtiatur in ecclesia quotidie. Quæ aūt sit virtus annūtiata hic subditur.* 5 Vt det illis hę. gen. *Idest vitam beatam q[uam] introducit hoc sacramentū. Et dicitur vita beata hæreditas eo quod omnes gentes inquantum sunt factæ ad imaginem de[i habent] quandam aptitudinē ad hanc hæreditatem, propter quod dicit[ur 1.] Timoth. 2. a.* Quod deus vult oēs homines saluos fieri, [et ad a]gnitionē veritatis venire. *Quod est verum voluntate ant[ecedente,] non tamen voluntate consequente.* 6 Opera manuū e[iu]s [ve]ri. & iu. *Maxime in hoc sacramento.* 7 Veritas. *Quia i[n eo conti]netur corpus Christi verum.* 8 Et iud. *Scilicet vitæ su[mentibus] deuote, & iudicium mortis sumentib. indebite.* 9 Fidel[ia] *maxime mādatū eius de consecratione, & vsu huius sacramē[ti, quod ha]betur in textu Euangelii.* 10 Confirma. in sę. sęcu. Q[uia]

MORALITER.

2 *Memor erit in sæ. te. s.* Idest, eucharistię sacramenti, de quo d[icitu]r. 1. Cor. 9. f. Hic calix nouū testamentum est in meo sanguine. 3 *Virtutem ope. suo.* In hoc sacramento. 4 *Annuntiabit populo suo.* Per Euangeliū, in quo dicitur Ioan. 6. f. *Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternū.* Ideo subditur.

5 *Vt det illis hæreditatem gentium.* Scilicet cœlestium.

6 Opera

6 *Opera manuū eius veritas, & iudicium.* In hoc sacra[mento.]

7 *Veritas.* Vitę sumentibus digne. 8 *Et iudicium.* sumentibus indigne. 1. Cor. 11. g. Qui enim manduc[at, & bi]bit indigne, iudicium sibi manducat, & bibit.

9 *Fidelia omnia mandata eius.* Quia certitudinaliter re[ddit] pręmium ea facientibus. Et subditur autor eucharist[iæ, cum] subditur.

1 Redem

a Completa, vel data ab eo qui non mentitur, & qui nihil nisi æquum mandat. b Hoc dedit enim. Christum, qui dat redemptionem captiuis.

a mata in sæculum sæculi, facta in veritate & † æquitate. Re- 1

a Iudaico. Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt, &c. b Et per angelos vel apostolos. c Duraturum. Quia nullum huic succedet. Aeterna promittit.

b demptionem misit Dominus populo suo, mandauit in æter- 2

a Nouum. b Ergo. Bonis. c Impijs. d Virtus & potentia vel filius.

c num testamentum suum. Sanctum & terribile nomen eius: 3

a Et terror prodest, quia. Initium sapientiæ, si intelligitur vt discrete habeatur, & cum amore. b Metus iudicij, ianua est conuersionis & via ad sapientiam. Etiam iste intellectus, qui est in timore Domini intellectus est bonus id est, verus & vtilis. c Qui sic intelligunt hoc vt faciant, scilicet, vt per timorem ad sapientiam ascendant.

d initium sapientiæ timor Domini. Intellectus bonus omni- 4 5

a Domini.

e bus facientibus eum, laudatio eius manet in sæculum sæculi. 6 7

In æquitate. Quia omnia cum libra iustitiæ.

Redemptionem mi. Cassiodorus. Tertio redemptos asserit, & testamentum nouũ æterna gratia consecutum, vel.

d *Nomen eius: ini. sa.* Cassiodorus. Id est Deus, qui in humani generis sanctus, potẽtia diuinitatis terribilis. Timetur ergo aduocatus, timeatur iudex, ne sis negligens, ne desperes.

Beda. *Redemptionem misit, &c.* Quasi dicat. Ideo hec mandata confirmata sunt in æternum, quia non sunt facta per seruum sicut illa priora, sed per Dominum. Namq; Dominus pater populo suo, id est, populo nouo constituendo misit illum.

† rectitudine.

d *Timor Do.* Cassiodorus. Metus iudicij, ianua est conuersionis, si addatur discretio dilectionis.

e *Laudatio eius ma.* Intentio psal. vnde halleluia præscribitur. à laude ĩcepit, in laude finit, populus fidelis a diabolo liberatus gr̃as agens expressit, quid & hic faciẽdũ sit deuotis, & in cœlo peragendum, hic quia liberat, ibi quia coronat.

GLOS-

NICOLAVS DE LYRA.

cta euangelica sunt miraculis confirmata, secũdum quod dicitur Mat. vlt. d. *Illi autem profecti prædicauerunt vbique Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.* Et propter hoc non potest subesse falsitas, cum Deus non possit esse testis falsitatis, ideo subditur. *Facta in veritate & æquitate.*

Redemptionem misit Dominus. Hic ponitur ipsius eucharistiæ institutio: hoc autem sacramentum Christus instituit in cœna imminente sua passione, vt patet in euangelio, & hoc est quod dicitur hic: *Redemptionem misit Dominus populo suo.* Tũc enim Deus pater misit populo suo redemptionem, quando Christus ex obediẽtia Dei patris venit ad suam passionem, per quam redemptum est genus humanum.

Mandauit in æternum te. suum. Quia tunc instituit eucharistiæ sacramentum, quod vocatur testamentum, vnde dixit Christus in eius institutione Mat. 26. c. *Hic est sanguis meus noui testamen. &c.* Et 1. Cor. 11. f. dicitur. *Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine.* Per hoc autẽ quod dicitur in æternum, designatur quòd huic sacramẽto non succedent alia, sicut sacramentis vete. le. successerunt no. te. sacramenta, huic autem sacramento succedet vita beata, in qua est plena fruitio ipsius Christi contenti in hoc sacramento, cuius deitate beati reficiuntur interius & humanitate exterius, secundum quod dicit August. super Ioan. Quod autem mandatis Dei & specialiter mandato eius de eucharistia sit firmiter obediendum, ostenditur cum dicitur.

3 *Sanctum & terribile nomen eius.* Quia sanctum est in se formaliter & effectiue obedientibus, & terribile inobedientibus, & quia per timorem Dei declinat omnis à malo. Prouerb. 15. d. ideo subditur.

4 *Initium sapientiæ timor Domini.* Quia recedens à malo accedit ad bonum sibi oppositum.

5 *Intellectus bo.* Id est, intellectus diuini mandati est valde bonus illis qui adimplent mandatum in opere secũdum verum intellectum eius, illis autem qui non adimplent, talis intellectus est magis nociuus quam proficuus, secũdũ quod dicitur Luc. 12. f. *Seruus qui cognouit voluntatem Domini sui, & non se præparauit, & non fecit secundum voluntatem eius, vapulabit multis. Qui autem non cognouit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis.*

6 *Laudatio eius.* Qui impleuit mandatum Dei secundum verum intellectum.

7 *Manet in sæculum sæculi.* Quia æternaliter manet præmium operis virtuosi, &c.

NICO-

MORALITER.

Redemptionem misit Dominus. Scilicet filium suum qui est nostra redemptio.

Mandauit in æter. te. Scilicet nouũ, cui aliud non succedet.

Sanctum. Bonis.

† *Et terribile.* Malis.

† *Nomen eius.* Quia retrahit à malo, & sic inducit ad bonũ.

5 *Intellectus bo.* Id est, facientibus opus timoris prædictum.

6 *Laudatio eius manet in sæculum sæculi.* Quia talis Deum laudabit cum angelis in æternum.

MORA-

ADDITIO I.

In Psalmo. 110. Confitebor tibi.

Circa expositionẽ huius psal. attẽdendũ est, q; priores versus huius quos exponit postillator de diuinis operibus in generali, pñt proprius adaptari sacr̃o eucharistiæ, de quo per totũ psal. agit, quod sic patet, nã cũ in primo versu dr̃. *Confitebor tibi Domine in toto corde meo, in consilio iustorum & congregatione.* Proprie posset intelligi de sacr̃o, cuius institutio fuit facta in consilio, s. in secreto apostolorum, vbi enim nos habemus in consilio, Heb. veritas hẽt in secreto. Fuit aũt hoc sacramentum institutum in cœnaculo secreto, vt Matt. 26. & per consequens in consilio iustorũ, s. Christi & Apostolorũ, sus etiã eius est in congregatione, quia in vnitate ecclesiastica ad quã ordinatur & figurat. vnde sacramentum vnitatis dicitur, & sic est in congregatione iustorum, s. fidelium.

Consequenter cum dicit secundo. *Magna opera Dñi.* Intelligi põt proprie de hoc sacr̃o, in quo sunt duæ consecrationes, sicut & duplex materia, quæ quidẽ cõsecrationes sunt. *Magna opera Dñi.* Nihil. n. maius est seu mirabilius, quã quod per verba sacramẽtalia substantia panis & vini in corpus & sanguinem Christi transsubstantialiter cõuertantur, in qua cõuersione plura difficilia sunt quã in creatione, put S. Th. in 3. par. q. 75. artic. 8. in r̃nsione ad 3. argm̃ deducit, vnde de istis consecrationibus posset dici. Magna opera Domini.

Sequitur autem tertio: *Exquisita in oẽs voluntates eius.* Pro quo sciendũ, q; licet voluntas diuina (quæ est eius essentia) simplicissima est, tñ dñr multæ diuinæ volũtates per modũ signi seu effectus. Vnde Magister in 1. dist. 45. ex hac autoritate psal. 5. *Exquisita in oẽs voluntates eius,* arguit quod Dei voluntas multis modis accipit, vnde ibidẽ quinq; modos ponit, quibus diuina voluntas, s. signi accipit in scripturis. Dr̃. n. Deus velle illud q; præcipit fieri, & isto modo innotuit voluntas diuina circa hoc sacr̃m, cum de eo Dñs dixit, Luc. 22. *Hoc facite.* Scdo dr̃ Deũ velle illud q; prohibet, per hoc enim q; Deus prohibet aliquid fieri, signatur Deũ velle q; non fiat, quæ quidẽ voluntas diuina. s. prohibitiua circa hoc sacr̃m innotuit, vnde 1. Cor. 11. g. *Quicunq; manducauerit panẽ, & biberit calicẽ Dñi indigne, &c.* Tertio dr̃ Deum velle illud quod permittit s̃m Aug. in enchiridion dicentem: Nõ fit aliquid nisi Deus omnipotens fieri velit, vel sinendo vt fiat, vel ipse faciendo. & isto modo voluntas Dei innotuit in hoc sacr̃o, cũ peccatori occulte permittit hoc sacr̃m dispensari, vt Aug. dicit super illud psal. *Manducauerunt, & adorauerunt oẽs pingues terræ.* Quarto dr̃ Deum velle illud quod consulit fieri, & hoc modo innotuit volũtas diuina circa hoc sacramentum, nam licet Ioan. 6. legatur. *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, non habebitis vitam in vobis.* Per hoc tamen secundum doct. non imponitur præceptum necessitatis ad sumptionem huius sacramenti, sed tantum rem sacramẽti, prout August. supra prædictũ verbum Ioan. declarat. Vnde sumptio huius sacramenti corporaliter quantũ ad populum vel laicos cadit sub consilio potius, q̃ sub p̃cepto. Quinto dr̃ deũ velle id quod fit, & hoc modo volũtas diuina manifeste innotuit in hoc sacr̃o in eius institutione per Christũ facta, & in eius vsu ab ecclesia frequentato. Sit igit̃. Magna opera dñi prædicta, exquisita sunt in oẽs voluntates eius, quia exquisite a fidelibus circa illud volũtates dei sunt obseruãdæ.

Consequenter quarto dicit. *Confessio & magnificentia opus eius.* Vbi opus eius accipitur pro hoc sacr̃o ad quod pertinet confessio, quia sacrificium laudis: similiter ex magnificẽtia & magnitudine mirabilium in eodẽ contentorũ. Et notanter in præcedenti versu nominant hoc sacr̃m in plurali, cum dicit: *Magna opera Dñi.* Ad designandũ duplicem consecrationẽ, vt dictũ est, in hoc autẽ versu nominatur singulariter cum dicit. *Opus eius.* Ad denotandum vnitatem illius sacri, quod est vnum tantum formaliter & perfectiuẽ, quẽ modũ nominãdi tenet ecclesia in quadã collecta, in qua loquẽs de hoc sacr̃o, primo nominat illud pluraliter, cũ dicit. *Purificet*

nos sacramēta quæ sumpsimus. Consequenter aūt noīat illud singulariter, cū subdit. *Hoc sacramētū nō sit nobis reat⁹ ad pœnā, &c.*

A Consequenter quinto de effectu huius sacri dicit. *Et iustitia eius manet in sæculū sæculi.* Nā per hoc sacrm cōfertur gratia, dicente Christo Ioan. 6. e. *Panis quē ego dabo, caro mea est pro mūdi vita.* Scilicet spirituali, grā aūt iustitia dr, iuxta illud, Ro. 3. d. *Iustificati gratis per gratiā* per quā quidē grām gloria etiā adipiscit. Vnde ibidē Dñs dicit. *Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternū.* Et sic proprie dicitur, iustitia eius, scilicet huius sacramenti manet in sæculum sæculi.

Cōsequenter sexto dicit. *Memoriā fecit mirabiliū suorū, &c.* Circa quod notandū, q̄ licet manna fuit figura huius sacri, non tñ ad memoriā illius referenda sunt hæc verba Psalmistæ, s. *Memoriā fecit mirabiliū suorū.* Prout postil. dicit. Tū quia aliæ figuræ pcesserunt hoc sacrm in veteri lege, sicut agnus paschalis, & oblatio Melchisedech, & hmōi, ad quæ nō pñt hæc verba referri, cum de eis non verificaretur q̄ essent mirabilia. Tum quia figuratum est melius figura quę ad ipsum ordinatur, sicut rex dignior est quam eius imago, vnde valde inconuenienter dr quod res figurata sit ad hoc, vt deueniatur in memoriā suæ figuræ, sed potius dicendū est econtra, vnde verius dicendū est, q̄ hæc est esca salutaris, quam dedit Deus timentibus se, & in memoriā mirabiliū suorū, s. dñicę passionis, in qua maxima mirabilia nostræ saluti pertinentia inueniuntur. Vnde cū Christus hoc sacrm institueret, expresse dixit. *Hoc facite in meā cōmemorationē.* Luc. 22. ca. Ad quā memoriā proprijssimē adaptant̄ verba psal. cū dicit. *Memoriā fecit mirabiliū suorū.* Vnde ſm doctores sacerdos celebrās debet actualiter memoriā passionis in mēte habere.

ADDITIO II.

B *In eodē Psal.* Vbi dr in post. *Sanctū & terribile est nomen eius.* Possibile est, vt quis per timorem dñi, s. seruilem, recedat à malo, & cum hoc tñ non accedat ad bonū, nam timor seruilis pōt esse sine charitate, vnde expositio postil. in hoc versu, s. *Initiū sapientiæ timor Dñi.* Non vr sufficienter dicta. Sed hæc verba psal. ad literam expressius & verius exponuntur a magistro in 3. dist. 34. vbi dicit, quod vterque timor Dei, s. seruilis & initialis, dr initium sapientiæ, diuersis tñ rōnibus. Nam seruilis dr initium sapientiæ, inquantum præparat locum sapiētiæ, & ducit ad ipsam. Initialis vero dr initium sapientiæ, quia est inchoata sapientia, quia non solum recedit a malo pp vitandas pęnas sicut seruus, sed ēt ad vitandā offensam diuinā, sicut filius. Huic tñ secundo timori, s. initiali proprius applicantur verba psal. pręcedētia hunc versum, s. cum dicit. *Sanctū & terribile nomē eius.* Nā timor initialis refugit terribilitatem Dei, s. pęnas ab eo inflictas, oritur etiam ex excellentia diuinę sanctitatis, quā timet offendere seu amittere, & sic timet Deum inquantum sanctum, & inquantum terribile nomen eius. Continuantur ēt hæc verba, s. *Initiū sapientiæ timor Dñi.* Cū immediatè sequentibus, magis proprie, si intelligātur de timore initiali quam de seruili. Initialis. n. timor est. Intellectus bonus oībus facientibus eum, quia licet non manet in æternum sicut filialis & castus, tñ opera in eo facta sunt bona simpliciter inquantum meritoria, eo q̄ talis timor non est sine charitate saltem inchoata, & sic talis timor est intellectus bonus oībus facientibus eum, q̄ nō potest dici de timore seruili, quem charitas foras mittit. 1. Ioan. 4. d. Est aūt attendēdum, quod timor Dei in sacra scriptura aliquando dr quod est ipsa sapientia, vt patet Iob. 28. quod videtur contrarium huic quod dicitur in psal. *Initiū sapientiæ timor Dñi* Nihil enim prius est seipso. Sed adhuc dicēdum, q̄ timor ille qui dicitur ipsa sapientia, intelligitur de timore filiali, qui comparatur ad totam vitam humanam per sapientiam regulatā, sicut radix ad arborem. vnde Eccl. 1. c. *Radix sapientiæ est timor Dñi.* Cuius ratio est, nam sicut radix totam arborem continet virtute, sic filialis timor, qui semp est in charitate firmatus totam vitam viri perfecti continet.

Timor seruilis & filialis, q̄ño differēt in ter initium sapientiæ esse dicuntur.

C REPL. In Psal. *Confitebor.* Quę & postillator & Bur. exponūt de sacro eucharistiæ sine magna contrarietate. Burg. in extendens alas ad volādū inter cętera dicit. In transsubstantione plura difficilia q̄ in creatione & allegat ad hoc S. Th. 3. par. q. 75. Vbi oritur dubiū an illa difficultas se teneat ex parte Dei, vel intellectus nostri. Nō primū, quia apud Deū nihil est difficile, imo apud intelligentias separatas, ſm philosophos, difficile est impossibile, alias. n. oporteret eas ponere fatigabiles. Nec ſm quia impossibilitas seu difficultas rei fiendę attendi vr penes incōposibilitatē terminorū, sed termini creationis sunt magis incōposibiles q̄ termini transsubstantiationis, quia potius se cōpatiuntur aliquid & aliquid, substantia & substantia q̄ aliquid & nihil. Nec tertiū dari pōt, quia intellectus facilius capit ex aliquo fieri aliquid vel aliquid fieri post aliquid, q̄ aliqd ex nihilo, supposita igit̄ Dei oīpotētia facilius ītellectus capit trāssubstantiationē, creationē. In eodē psal. Burg. de vsu eucharistiæ allegat Ioan. 6. f. *Nisi manducaueritis carnē filij hominis, &c.* Asserens quo ad populū laicū cōio corporalis est consiliū, sed per h[...] non satisfit hæreticis modernis, quia ex litera non hēt illi[...] dictū fundamentū, ideo de sacramentali cōione nec quo clerū, nec quo ad laicū hēt vim præcepti ad oēs ſm veru[...] eius intellectū, quia in eodem contextu literę declaratur qua manducatione & potatione intelligi dēt, videlicet de [...]rituali, quia sequit̄. *Qui manducat meā carnē, & bibit meū sanguinē, in me manet, & ego in eo.* Quod beatus Augu. exponens. Hoc est mādūcare illā escam, & bibere illū potū, in Chri[...] manere, & Christū manentē in se habere, q̄ nihil aliud quā esse in charitate Christi, hoc aūt oībus indifferenter præceptū saltem implicite, sed nihil directē pertinet ad [...]cramentalē vel corporalē manducationem hoc verbū. *N[isi] māducaueritis, &c.* Nam hoc verbum fuit dictū diu ante[...] sacrm eucharistiæ fuerit institutum. Ex illa igitur litera sacramentali cōione non potest fieri argm efficax. Nā [...] mo dēt existere in rerū natura, de quo agitur C. de iure d[...]cil. l. quidam referunt §. 1. Nec ad futuras causas exten[...] rescriptū, eod. tit. cap. pen. In cuius capituli glo. vide de [...] plures reales concordantias, qm̄ ei quod nondū est, non [...] priuilegiū, nec pōt dici verū vel bonum, quod nunquā [...] nec mortuū, quod nunquā vixit. De eucharistia igitur [...] mentali quæ nondū fuit tam alta sententia proferri non [...]tuit, quia dr. *Non manducaueritis, &c.* Nisi quis curiosus h[...]ticus diceret, illa verba dicta de vsu sacri eucharistię pro[...]sticē per modū pphetiæ. Sed sic dicere nō pōt in aliquo [...]su sacræ scripturæ fundari, ea igit̄ facilitate cōtēnit̄, qua p[...]batur taliter dictū, pſertim cum constet ex euangelij co[...]do textu quosdā huic pcepto satisfecisse, quos cōstat sac[...]ter nunquā cōicasse, vt patet de latrone, Lucæ. 23. & quo[...] sub vtraq; specie cōicasse, & tñ huic pcepto nō satisfec[...] vt patet de Iuda. Dicit igit̄ Magister sententiarū in 4. d. ad intentionē beati Aug. has propositiones simul esse ve[...] Nō māducās māducat, & māducās nō manducat. Simil[...] pōt dici de potatione. patet illa ex dictis, quia stat aliquē [...]tisfacere pcepto allegato, & Chro p charitate incorpo[...] & sic māducare & bibere, qui tñ sacraliter nihil pcepit, [...] cōuerso, quia dato opposito sequeret̄ neminē esse in cha[...]te, nisi sacramētaliter cōicantem, quod est erroneū dic[...]

In psal. eodē postillator cū exponeret hūc passū: *Mem[oriā] fecit mirabiliū suorū, &c.* De figuris & miraculis in opere exhibitis, ponēs exēplū de māna in deserto ministrato, hr Exo. 16. hoc Burg. valde incōueniēter dictū putat. Pri[mo] obijcit, quia illæ aliæ figuræ huius sacri pcesserūt, sicut agni paschalis, & oblatio Melchisedech, q̄ tñ nō pñt dici [mi]ra mirabilia. Ad q̄ rñderi pōt, q̄ secus est dicere de ope[ribus] diuinis & humanis in figura factis. Esus. n. agni & obl[atio] Melchisedech fuerūt figuræ, humano tñ opere factę, & illa opera fuerūt figurativa, nō tñ mirabilia. Sed dare ma[nna] de cęlo fuit opus diuinū & mirabile: ideo sacrm euchari[stiæ] institutū pōt cōgruè dici memoriale operū Dei mirabil[ium] pfigurantiū ipsam eucharistiā, inter q̄ exhibitio Mānæ mirabilius. Et cū secdo Burg. obijcit. Figuratū est pstanti[or fi]gura, sicut rex dignior q̄ regis imago, valde aūt incōue[niens] vr, q̄ pstantius ducat in cognitionē vilioris, igit̄ figurat[um] deseruit ad memoriā figuræ. Ad hoc dico primo, q̄ arti[ficium] notitiā alicuius pcedere à minus notis nobis, sed magis [...] naturæ, & sic pcedit demōstratiuè qn̄ cōclusio scit̄ per [prin]cipia, q̄ ante actualē demōstrationē est ignota ex prim[...] sterīorū. Illa via pcessum est in Angelis a cognitione m[a]tina ad vespertinā, videlicet a cognitione rerū in diuin[a es]sentia relucentiū ad cognitionē rerū in pprio genere. [...] aūt cognoscibiles præstātius esse habent in essentia dn[...] quia eminens q̄ in proprio genere, quia depēdens: q̄ o[...]re requirit aliū tractatū, sed sufficit, q̄ principiū in quo [...]dat Burg. suū argm non est generaliter verū. Secundo d[...] q̄ oppositus processus sciendi puenit ex defectu intelle[ctus] cōiuncti, & ideo dr processus quo ad nos, sic. n. procedi[...] a cōfusis ad determinata, sicq; accidentia magnā vim c[...]runt ad cognoscendū q̄ quid est. Secdm illū modū prince[...] Burg. non pōt habere colorē. Sed ad propositū dico, q̄ [...] supra circa Exo. 3. dictū est, figura aliqn̄ pręcedit figurat[um] ut in proposito, aliqn̄ ecōtra, sicut in signis pgnosticis. [...] mo modo figuratū est rememoratiuū figuræ, patet hoc [...] Christus equitauit super pullum, dr quod recordati sunt [di]scipuli, quia hæc scripta sunt de illo. Et qn̄ expulit uen[den]tes de templo, recordati sunt discipuli, quia scriptū est. *Z[elus] Domus tuæ comedit me, &c.* Ecce factū ducēs in recordatio[nem si]gni. Sic est in exēplo Burg. quia imago est posterior reg[e] imperfect[...]

imperfectior, tamen facies regis ducit in cognitionẽ imaginis. In prænosticis autem secus est, prout dictum est supra sæpius. Quod autem Burg. dicit illum passum exponi debere de mirabilibus in passione Christi gestis, quorum mirabilium memoriã dicit eucharistiæ institutionem. Sed cum memoria proprie fit præteritorum, mirabilia autem in passione Christi exhibita tempore institutionis eucharistiæ, nõ erant præterita sed futura. Impropriè igitur diceret Psalmista hanc institutionem illorum memoriam, dixisset potius illorum præambulum & significationem, puto bene celebrationem & consecrationem eucharistię fore memoriale passionis, & ad hoc tendunt argumenta Burg. ex illa litera: Hoc facite in meam commemorationem: sed institutio non est memoria, prout dictum est. Illud autem quod Burg. mouet circa illud: *Initium sapientiæ timor Domini, &c.* Non est contra postillator bene visum. Ecclesi. 1.

GLOSSA ORDINARIA.

a *Halleluia reuersio.* Augustinus. Aggæus & Zacharias longè post Dauid fuerunt, completisq; septuaginta annis trãsmigrationis, tunc sub Dario Rege Persarum hi duo prophetauerunt, quę ad renouationem templi pertinere videbatur, quę significat reparationem noui populi ex ruina Adę, vt portet imaginem noui hominis, vt post captiuitatẽ huius sæculi, quod septem dierũ repetitione voluitur, & longinquæ peregrinationis miseriã quasi post 70. annos æternaliter solidet.

Cassiodorus. Perfectio huius ædificij est illa ineffabilis pax sapientiæ, cuius initium est timor Domini, de quo incipit.

Cassiod. Vel iuxta nominum interpretationem. Aggęus enim montanus interpretatur. Zacharias solennis, quibus significantur fideles, qui sunt montani, id est, alti in virtutibus, & solennes, id est, in tribulationibus etiam gaudentes. Sicut ergo illi prophetæ Dominum laudauerunt de hac spirituali reuersione, sic Christiani qui per eos significantur, post absolutionem peccatorum dominum laudant tãquam a captiuitate liberati & hilares de bonis quę habent.

a Quia laudes Dei pro reuersione cantant, sic Christiani post absolutionem peccatorum: b Montani. Solennis.

a Halleluia reuersionis Aggęi & Zachariæ. PSAL. CXI.

b Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis 1
c (a Alias, cupiet. Alias, multum. b Inde quia timet, & quia 2
d volet. Vt neque mors neque vita separet a charitate Dei. 3
A simili messis, quæ nulla tempestate potest deijci.)
e eius volet nimis. Potens in terra erit semen 4
f (Et. Et.) 5
eius, generatio rectorum benedicetur. Gloria 6
g 7
h & diuitiæ in domo eius; & iustitia eius manet in sæcu- 8
i (a Hæc omnia mihi sunt, quia. b Vt tenebras pellat, & rectos faciat. c Sol iustitiæ. 9
d Quod lumen? Dominus. Natura.) 10
k 11
l lum sæculi. Exortum est in tenebris lumen rectis: † miseri- 12 † corde.

PSALMVS CXI.

b Beatus vir. Cassiodor. Ostendit hic Psalmista post liberationem peccatorum quanta sunt bona fidelium, quę retributio perfidorum. Et est etiam hic Psalmus per omnes literas Hebræi alphabeti digestus.

Cassiodorus. Primo, monet propheta quid faciat beatus vir, & quanta bona gratia Dei mereatur. Secundo, agit de aduentu Domini per quem omnes sunt beati, ibi: *Exortum est in tenebris.* Tertio impijs aduersa prouenire asserit. D

c *Qui timet Dom.* Cassiod. Timor mundi miseros facit, sed timor Dei ea appetere facit, per quæ homo beatus est.

d *In mandatis.* Hoc timor Dei vt velit. Et non ait faciet, sed volet multum, quod sufficit, quia sufficit velle si proficiendi in mandata desit facultas, quia pax est hominibus bonæ voluntatis, etsi non adeo proficiat in eis, quia tentatio est vita ista, & corpus aggrauat, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitãtẽ.

e *Potens.* Augustin. E Cassiodor. Ecce præmia illius beati.

f *Semen eius.* Id est, merces boni operis. Erit potens in terra, non hac vbi derisui, sed cœlesti. Vel etiam hic in isto tempore quo minus videtur. Semen, opera misericordiæ, vnde messis æterna. Potens, quia re minima etiam vt magna regnum cœlorum emitur.

g *Generatio.* Non carnis, sed imitationis. Vel opera rectorũ. Recti sunt qui non resistunt patri emendãti, & credunt promittenti, non credunt perisse opera sua, cum non eis temporaliter retribuitur. Sunt enim qui bona illa agũt, mercedem hic a Deo sperantes, vel hominibus placere volentes, quod non beatus vir: & tamen.

h *Gloria & diuitiæ in domo eius.* Id est, in cordis secreto, vbi habitat cum spe vitæ æternæ, vbi diuitiæ sanctæ & gloria æterna reponuntur.

i *Iustitia.* Hæc est gloria eius, hæ diuitiæ eius, quam tamen habet a Deo.

K *Manet in sæ.* Quasi non temporaliter beatus.

l *Exortum est.* Casiodorus. Secundo agit de aduentu Domini, F

NICOLAVS DE LYRA. PSALMVS CXI.

1 Beatus vir. Huic psal. præmittitur pro titulo: *Halleluia.* Cuius expositio est dicta supra, in aliquibus tamen libris additur ipsi halleluia, reuersionis Aggæi & Zachariæ, sed hoc non est in Heb. nec in translatione Hier. & ideo videtur esse additum ab aliquo expositore pro sua voluntate. Ad intellectum autem huius psal. sciendũ quod licet beatitudo sit reddenda pro operibus virtuosis generaliter, tamen per quãdam appropriationem dicitur reddenda pro operibus misericordiæ specialiter. Vnde dicit Saluator Matth. 25. c. *Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare, sitiui, & dedistis mihi bibere, &c.* Et propter hoc in hoc psal. dicitur. *Reddenda fęlicitas pro operibus misericordiæ.* Et primo ostenditur propositum, & secundo de immisericordibus oppositum, ibi. *Peccator.* Prima in duas, quia primo ostenditur propositum de fęlicitate in via, secũdo in patria, ibi. *In memoria æterna.* Circa primum sciendum, quod fęlicitas quæ potest haberi in vita præsenti principaliter consistit in bonis animæ interioribus, secundario vero consistit seu accidentaliter in bonis exterioribus, prout sunt ipsis virtuosis quædam instrumenta virtutis, secundum quod dicit Ambrosius super Luc. Sicut diuitię impedimenta sunt reprobis, ita probis sunt adiumenta virtutis, & ideo psal. in hac parte permistim loquitur de istis & de illis, dicens.

Beatus vir. Scilicet in præsenti, in quo pro bono virtutis habito in re, habetur beatitudo futura in spe.

2 *Qui timet Dominum.* Timore filiali, qui reformidat offensam. ideo subditur.

3 *In mandatis eius.* Istud nimis non importat vitiũ, sed affectum intensum ad implendum Domini præceptum, & potissimè in operibus misericordiæ. Et quia inter omnia bona exteriora bonum prolis est præcipuum, ideo sequitur.

4 *Potens in ter.* Hoc frequenter videmus contingere quòd homines misericordes habent filios potentes sibi succedentes, sicut Salomon potentissimus successit Dauid pio & misericordi. Et quia potentia temporalis non est laudabilis nisi habeat bonitatem moris annexam, ideo subditur.

5 *Generatio rectorum bene.* Quia bonum ei imprecabitur a populis propter bonum virtutis.

6 *Gloria.* Id est, bona fama.

7 *Et diuitiæ.* Id est, temporalium abundantia.

8 *In domo eius.* Id est in familia timentis Deum, & opera misericordiæ facientis.

9 *Et iustitia eius.* Id est, meritum suæ iustitiæ.

10 *Manet in sæ.* Hoc est diu in filijs suis sibi succedẽtibus, sm quod dicitur Exo. 34. b. *Qui custodit misericordiam in milia, &c.*

11 *Exor. est in tene.* Quia rectè viuẽtes in psenti inter peccatores tanq̃ in tenebris illuminant' specialiter a Deo lumine suę gratiæ, per quã inhabitat mentem, & propter hoc subditur.

12 *Misericors.* Quasi dicat, illud lumẽ est ipse De' illuminãs mentẽ, & per illuminationẽ creatã speciali modo inhabitat mentẽ, qui est misericors, quantum ad habitũ misericordię. *Et mi-*

MORALITER.

1 *Beatus vir, qui timet Dominum, &c.* In hoc psalm. declaratur q̃d vera beatitudo pro misericordię operibus sit reddẽda, & immisericordibus miseria infligenda, sicut exprese dicitur Matth. 25. d. *Ibunt hi in supplicium æternum.* Et sic literalis sensus est simpliciter moralis, propter quod de alio pertranseo.

MORA-

Domini, per quem homines ex peccatoribus in æternum sunt beati.

Cassiod. Exortum est. Supra dixit bona beati, nunc vnde beatus. Lux gratior quæ in tenebris, sed non alijs lux nisi rectis corde, quod lumen Dominus miserator & misericors.

Qui pius cõfitentibus, iustus contemnentibus. Sed ne terreat iustitia, quia suauis & grata est Deo qui miseretur, cõdonando alijs quo sibi veniam mereatur, & dat alijs quod est commodare, vt detur ei in futuro, hæc sunt duo officia benignitatis, vnde: *Dimitte, & dimittetur vobis: date, & dabitur vobis.* Hec de illo superiori verbo pendent. Gloria & diuitiæ in domo eius, hæc facta sunt sermones, quibus defendetur in iudicio, quod nõ erit ei sine misericordia: quia misericordiã fecit. Hoc a similitudine pmeditantis causam dicitur, vt eam firmis allegationibus & affectionibus in iudicio præmuniat. Vel.

† Bonus vir donat. † dispensabit negotia sua. Luc. 6. f. † videat.

a Exhibitione. Dum expectat. b Dum iustificat. Remunerando. Animo.
ricors & miserator & iustus. † Iucũdus homo qui miseretur, 1
a Vel sumptum pecuniæ, vel laboris industriam. Dat cum spe futuri. b A similitudine præmed tantis causam, vel omnia discretè dicit. c Dispoint, quia in futuro locatus ad dexteram. 2
& commodat, † disponit sermones suos in iudicio, quia in 3
4
a Etsi cadit vt Petrus. Nunquam a gloria Domini separabitur. b Sed. August. Vt audiat. Venite benedicti patris mei perci. &c. Quia tunc generatio rectorum benedicetur. 5
æternum nõ cõmouebitur. In memoria æterna erit iustus, 6
a Quibus dicetur: Ite maledicti in ignem æternum, quod his qui a sinistris erunt, dicetur. b Damnatis. Sed. 7
ab auditione mala non timebit. Paratum * cor eius † sperare 8
a Non in mundo. b Et quia sperat nulla re sæcul mollescit. Nec vllis tentationibus frangitur, quia c Etiam Videns alios rideri in terra morientium & se irrideri. A spe. 9
in Domino: confirmatum est cor eius, non cõmouebitur, 10
a Veniat. b In terra viuentium existens. c Quoscunque. d Propter hoc futurum. Gratis. Vt multis. e Non diuitibus. 11
donec † despiciat inimicos suos. † Dispersit dedit pauperi- 12
a Ergo. August. Quia Deo custode nil perit. b Cuius humilitas a superbis contemnebatur. 13
bus, iustitia eius manet in sæculum sæculi: cornu eius exalta 14
a Cornu humilis exaltabitur &c. b Hoc cornu humi is exaltari. c Sibi sera pœnitentia. d Aug. Malum inuidiæ apud se retinet, nulli tamen nociturus, his se affligit quibus bonos vexauit. 15
16
bitur in gloria. Peccator videbit & irascetur, dentibus suis † 17
a Signum anxietatis. Quia illic erit fletus & stridor dentium. b August. Quia non poterit requiescere per pœnitentiam, cum desiderium peccatorum peribit, nullo succedente solatio, cum omnia transeant velut vmbra. 18
19
fremet, & tabescet, desiderium peccatorum peribit. 20

a *Miseretur.* Cassiod. Qui dat egentibus. Commodat, qui mutuum præstat, post tantundem recepturus.

b *Benignus homo qui miseretur, &c.* ✻ Euthy. Miseretur quidem eorum, qui in angustijs sunt, commodat autem ijs qui mutuo indigent, scriptum est enim alibi in Psalmo quadragesimo sexto. *Tota die miseretur, & commodat iustus.*

c *Disponit sermones suos in iudicio.* ✻ Euthymius. Huiusmodi vir timens Dominum, bene etiã vtetur sermonibus suis, nec fortuito aut inconsideratè loquet, sed cũ iudicio & cũ discretione verba sua dispensabit, vbi opus fuerit. Vel quia Greca dictio λόγοι, non tantùm verba & sermones sed rões significat. Dic quòd vir iste qui timet Dñm, rectè ac iudicio, rões & negotia sua omnia semper disponet, quemadmodum etiã Symmachus reddidit. Vel quia bene disponet defensiones suas in futuro iudicio, easq; antea summo examine ac studio...

sæculum sæculi. Cassiodorus. Sua dedit, & iustè & pie, vel qui dat sua iustitiam operatur.

h *Cornu eius exaltabitur in gloria.* Cassiodorus. Quia humilis, ibi potestatem habebit.

i *Peccator videbit.* Cassiodorus. Tertiò contraria impio uenire asserit.

Cassiodor. Bonis beatorum hortatur, malis inimicos terret, & est iste psalmus institutorius fidelium.

K *Irascetur, dentibus suis fremet & tabescet, desiderium peccatorum peribit.* Dicẽs. *Quid nobis profuit superbia & diuitiarum iactantia...*

λόγοι.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et miserator.* Quantum ad actum, non est per hoc intelligendum, quod in Deo sit aliqua distinctio habitus & actus, sicut in nobis, sed perfectionem diuinam apprehendere nõ possumus prout est in se, nec per consequens nominare, sed sicut est in nobis, vbi habitus virtutis & actus realiter distinguuntur.

2 *Et iustus.* Quia semper iustitia cum misericordia concurrit in diuinis operibus. In translatione vero 70. additur Dominus, ad ostendendum quod istud quod dicitur hic: *Misericors & miserator & iustus.* Refertur ad ipsum Deum.

3 *Iucundus homo qui miseretur.* Dando liberaliter non potentibus reddere.

4 *Et commodat.* Gratias potentibus reddere, ille enim qui sic operatur ex habitu misericordiæ, operatur iucunde, quia secundum Philosophum. 2. Ethic. signum habitus generati est delectatio in opere.

5 *Disponit sermones suos in iudicio.* Id est, rectę rationis, vt omnino caueat a temeritate locutionis.

6 *Quia in æternum non commouebitur.* Scilicet a stabilitate virtutis.

7 *In memoria æterna erit iustus.* Hic consequenter agitur de felicitate post hãc vitam reddenda pro operibus misericordiæ, cum dicitur. *In memoria æterna erit iustus.* Et accipitur hic iustitia prout dicitur de virtute misericordiæ. Iustitia enim vno modo accipitur pro omni virtute.

8 *Ab auditione mala non timebit.* Quam audient immisericordes in die iudicij. Matth. 25. d. *Ite maledicti in ignem æternum.* Sequitur. *Esuriui, & non dedistis mihi manducare, sitiui & non dedistis mihi bibere, &c.* Sed bonam auditionem quam audient misericordes: *Venite benedicti patris mei, &c.* Sicut allegatum est supra.

9 *Paratum cor eius sperare in Domino.* Non in rebus caducis & defectibilibus.

10 *Confirmatum est cor eius.* In bono per habitum virtutis & gratiæ, secundum quod dicitur ad Hebr. 13. b. *Bonum gratia stabilire cor.*

11 *Non commouebitur.* A stabilitate virtutis Deo ipsum seruante.

12 *Donec despiciat.* Id est spiritus malignos, qui tunc ab homine despiciuntur, quando de eis habet plenum triumphum, quod est in morte quando decedet in statu gratiæ. Et prædicta meretur homo per opera misericordiæ, ideo subditur.

13 *Dispersit.* Propter amorem Dei sine aliqua accepta...

14 *Dedit.* Liberaliter absque spe retributionis terrenæ.

15 *Pauperibus.* Christum repræsentantibus. Matth. 25. d. Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis, & non adulatoribus seu histrionibus, quibus multi dant abundanter, & nihil pauperibus.

16 *Cornu eius.* Id est, potentia temporalis, qua vsus est ad bonum virtutis.

17 *Exaltabitur in glo.* Scilicet cœlesti, vbi augmentabitur eius potentia.

18 *Peccator.* Hic consequenter ostenditur quod immisericordibus reddetur oppositũ, scilicet, dolor & tristitia. Quod potest exponi de præsenti vita sic. *Peccator videbit & iras.* impius videns prosperitatem iusti conturbatur, & non interius, sed etiam exteriori signo, ideo sequitur.

19 *Dentibus suis fremet & tabescet.* Quia motus animi redundat ad corpus.

20 *Desiderium peccatorum peribit.* Quia peccatores desiderant permanere in tẽporali prosperitate, & deficit eis in morte, & aliqñ valde repente. Alio modo exponitur de vita futura, in qua impij torquebuntur, non solũ de pęna sibi inflictę, sed etiã de iustorũ gloriæ, quia licet ipsam non cognoscant intuitiuè & particulariter, tñ cognoscunt abstractiuè & generaliter, inquantũ in quodã generali sciunt eos esse in maxima delectatione, quod facit ad augmentum suæ miseriæ.

ADDITIO

Psal. 111. *Beatus vir, &c.* Psalmus iste sumit exordium ex vltimo versu præcedentis. enim tractauit Psal. de timore filiali, cum dixit: Intellectus bonus oibus facientibus eum, vt supra expositum est. In hoc autē declarat opera pia ad timentem Deum tali timore pertinentia. quorum principale est diuinis mandatis obedire cū promptitudine voluntatis, de quo dicit: In mandatis eius volet nimis. i. vehementer & promptè ad timentem dnm. tali timore pertinet etiam opera facere exemplaria quibus videntes ad similia prouocentur. & de hoc dicit: Potens in terra erit semen eius. quod intelligi debet de semine spirituali, quod in terra bona potens est multum fructum afferre. Sicut cum dicitur. *Generatio rectorum benedicetur.* Non enim est intelligendum de generatione carnali, cum multi timentes Deū tali prole careant. sed potius intelligēdū est de generatione ſm imitationem operum, iuxta illud Io. 8. e. Si filij Abrahe estis, &c. exponant prout in postil. &c. D

GLOSSA ORDINARIA.

a Halleluia. Cassiod. quia merito laudandus est merito humilitat gentes assumit, titulum psal. exponit. Halleluia enim vt dixim interpretatur laudate dominū, quapropter psal. incipit.

PSALMVS CXII.

Laudate. Cassiod. Primo monet ꝓpter deuotos, vt laudent iugiter, & vbique præcedent. Secundo ipse dicit quod monet .i. laudat Deum, *is sicut dominus.* Ad idem ergo monendum ostendit, qui & quem, & quandiu, & vbi & quare laudandi.

c *Pueri.* Cassiod. Non sensu sed malitia, maximè superbia, id est humiles. vnde: *Nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote, vt mentibus perfecti sitis.*

Aug. Cas. Laudate dominum pueri simplices & puri, qui debent laudare.

Nomen laudat qui virtutes eius prædicat. Pueri intrant per angustum. Ideoq; facta cōtentione inter apostolos quis eorum maior esset, assumpsit Iesus paruulum, & statuit in medio discipulorum, & ait: *Qui non humiliauerit se sicut paruulus iste, non intrabit in regnum cælorum,* & ideo nemo intrat nisi puer in regnum cęlorum. prostrata enim superbia, ex ore infantium perficitur laus. Indignè autem cantant ista, qui se magnos putant. *Qui cognoscentes Deum non sicut Deum glorificant,* gratias agunt. Et quia illi soli dignè laudant qui sunt tam pueri. Ideo post omnia dicit puer. Benedicamus domino Vel, laudate nomen domini.

✱ Theod. Pueros, hoc in loco non iuuenes, vt nōnulli suspicati sunt, sed seruos vocat: sic. n. & Aquila, & Symmachus, & Theodotion explanarunt, & Hebræus Abdi dicit. Sic etiam Syrus, & Laudate Hebræus Halleluia dixit, vt sit manifestum, quoniam Halleluia, Laudate Dominum interpretetur.

d *Sit nomen.* Cassiod. Ecce dixit, qui & quē laudare debeant. dein de subdit: Quandiu laudandus sit, scilicet semper.

Cassiod. Sit nomen domini. ne ad horam putetis me imperare laudem nec localiter. sed a solis or. Per circumitum enim solis quasi per quandam lineam mundum significat, in quo toto laudandus est Deus. Per gentes omnia terrena, per cęlos omnia cęlestia notat, vt per hæc duo omnes creaturas indicet sibi subiectas. Vel per gentes carnales, per cęlos spirituales.

e *A solis ortu.* August. Hic dicit quod vbique debeat laudari.

f *Super cœlos.* Aug. Apostolos, per quos regnat in gentibus, & est, ideo ad laudes inuitoꝗa super omnes est regnaturus.

g *Quis sicut.* Cass. Secundò ipse facit quod alios monet, vt & facto alios doceat. Quis? nullus qui per se possit.

h *In altis &c.* Angelis & sanctis: & licet altus, non despicit humiles.

i *Humilia.* Hi sunt qui dono eius alti fiunt, & in eis sedet.

K *Respicit*, humiles singulos.

l *In terra.* sāctos quos ita respicit, sicut ecōuerso odit supbos.

m *Suscitans à terra.* de labore corporis.

n *De stercore.* erigitur cui carnis vitia non dominantur.

✱ Theod. Hæc & beatissima Anna dixit, hymnū de gratiarum actione Deo texens. Cernimus aūt hæc ipsa a Deo vniuersitatis continue fieri: sic beatū Dauidē cum pastor esset, Regem

---

Halleluia Psalm. CXII.

Qui assumimini. a In essentia æterna.

Laudate pueri dominum, laudate no- 1

a Vt videntes opera vestra bona glorificent Deum patrem vestrum qui in celis est. Semper.

men domini. Sit nomen domini be- 2

a Non blasphemetur. b Ex quo incipitis. Quia incipitis, ex quo vobis dicitur: sed sine fine laudate eum, non vos, etiam cum magni fueritis. c Id est in progressu.

nedictum, ex hoc nunc & vsque in 3

a In æternum. b Vbique. c Quasi per circuitum solis.

seculum. A solis ortu vsque ad oc- 4 5

a Non apud Iudæos tantum. Sit. b Ideo laudate.

casum, laudabile nomen domini. Excelsus super omnes 6 7

a Aug. homines. b Vbi vident fulgere Deos quos colunt, id est, solem & lunam, & huiusmodi. Celi supra se habent, quem humiles secum habent in pectore. Enim.

gētes dominus, & super cęlos gloria eius. Quis sicut domi- 8 9

a Quos exaltat, sic vt non superbos faciat. b Intuitu misericordię.

nus Deus noster, q in altis habitat, & humilia respicit in cę- 10 11

a Per solam gratiam. b Illos qui prius inopes erant. c Vitijs carnis. Carnalis voluptatis.

lo & in terra? † Suscitans à terra inopē: & de stercore † erigēs 12 13 14 E

† exultat.

F

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS CXII.

Laudate, &c. Huic psal. præmittitur pro titulo *Halleluia*, quia in eo psal. inducit ad laudem Dei ex cōsideratione suæ excellentis prouidentiæ, quæ abiectos & depressos iniuste aliquando subleuat ad statum magni honoris & gloriæ: quia Ioseph subito eleuauit de carcere ad hoc q̄ esset præpositus Aegypti & secundus à rege, Gen. 41. Et secundum hoc psal. iste in duas partes diuiditur, quia primo psal. ad laudem Dei inducit. secundo ad hoc rationem adducit, ibi: *Excelsus.* Circa primum dicitur.

1 *Laudate pueri.* Non accipiuntur hic pueri ratione ætatis, discretione carentes, sed accipiuntur hic pueri pro subiectis & ministris, sicut dixit Achimelech ad Dauid de viris qui erantū eo. 1. Reg. 21. b. Si mūdi sunt pueri maxime a mulieribus māducēt, &c. & hoc mō loquitur frequēter scriptura. Qēsūt sunt Deo subiecti & eius seruitio & laudib. obligati.

2 *Sit nomen.* i. sicut est in seipso benedictū, sic benedicatur a subditis non benedictione consecrationis, quæ fit tantum a minori, sed benedictione laudis quæ impenditur a minori.

3 *Ex hoc nunc, &c.* i. secūdum extensionem oīs durationis.

4 *A solis ortu, &c.* id est, secundum omnem extensionem distantiæ localis.

Excelsus.

5 *Excelsus.* Hic consequenter Psalmista inducit rationem ad propositum, quæ accipitur ex excellentia suæ prouidentiæ, ex qua merito debet laudari, ideo dicitur: *Excelsus super omnes gentes, &c.* quantumcunque sint magnæ & diuersæ.

6 *Et super cœlos.* i. super angelos qui sunt ciues cęlestes.

7 *Gloria eius.* quia de omnibus hominibus & angelis ad suā gloriam ordinat & disponit, ideo subditur.

8 *Quis sicut.* q. d. nullus.

9 *Qui in altis.* per suæ gloriæ refulgentiam.

10 *Et humilia.* per suam prouidentiam.

11 *In cęlo.* quia superbientes angelos inde deiecit, & humiliter sibi adhærentes in gloria confirmauit.

12 *Et in terra.* quia in prima ætate rebellantes homines in diluuio submersit, & humilem Noe cum sua familia saluauit, & quia simile fit frequenter in particularibus personis, ideo subditur.

13 *Suscitans à terra inopem & de stercore.* id est, de loco vili & fœtido.

14 *Erigens pauperem.* hoc patuit in Manasse rege Iuda, qui propter superbiam de regno suo fuit deiectus a Deo, & ab inimicis suis in carcere fętido reclusus & fame afflictus, & propter humilitatem suam, inde à Deo fuit releuatus, & in regnum restitutus. secundo Parali. 33. ideo subditur.

1 *Vt*

MORALITER.

1 *Laudate pueri.* In hoc psal. ostenditur quòd Deus iniuste depressos subleuat ad honorem nō solum in futuro, sed etiā aliquando in præsenti, sicut patet de Ioseph. Gen. 61. & sic patet, quòd sensus literalis est etiam moralis.

Allegorice tamen potest exponi de abiectione synagogę & sublimatione ecclesiæ de gentibus collectæ: & vtramque expositionem tetigi in expositione literali: propter quod alia non videtur hic ponenda.

MORA-

Regem fecit, sic & Iosephum cum in seruitutem incidisset, A in regali cõstituit solio, sic Mosem cũ opilio esset, populi gubernatorem declarauit, Pharaonisque Deũ elegit, sic gẽtes imperatis paupertati seruientes, & in peccati stercore sedẽtes, bonis, quæ Israeli cõcessa fuerant, dignatus est. sic huma nam naturam cum in ... mortis profun... decidisset, assum ... & ... erexit & collocauit super om nem principatũ & potestatem & dominationem, & omne nomen quod nominatur, non modo in sęculo hoc, sed ẽt in futuro.

a Ordinibus celi & angelis & hominibus. Angelis. Apostolis.

a Saram matrem fidelium per omnes gentes. b In ecclesia inter Iudæos.

pauperem. Vt collocet eum cum principibus, cum prin-[1][2] a cipibus populi sui. Qui habitare fecit sterilem in domo,[3] b c matrem filiorum lætantem.[4]

Esa. 54. a. a *Qui habitare*. Cas. Aug. Exponit, vbi suscitat & erigit in ecclesia. s. quæ ante aduetũ sponsi sterilis, modo mater multarum lęta & sęta. Q Nec solum erigit quos locet cũ principibus iudices, sed habitare facit in domo sterilem, & sunt filij multi desertę: qui si non oĩa relinquunt, faciunt tamen si bi amicos de mammona iniquitatis per opera misericordię. Luc. 16. b.

Et humi. Aug. Vel, les eosdem in quibus habitat, quia in carne & in spiritu humilitas eorum respicitur.

B *In cęlo*. propter spiritus libertatem. *In terra*. propter corporis seruitutem. Q qui humili... habent in spiritu, & ostendunt in opere. Vel in cęlo, ... quos vocauit iam, & habitat in eis.

In terra. quos vocat vt habitet in eis. Vel, potius celi qui cum domino iudicabunt. Terra, cętera sanctorum ... titudo. humiles ... hi & illi. Merito & humiles. quia sunt terra prius inopes, ... adhuc quandiu in ... re gemunt.

b *Sterilem*. Augu... licet. Saram, id est, ... siam Gentilem, quæ prius sterilis fuit: vnde per S... ficatur. Eam inquam facit habitare in domo, id est, in ... sia Iudæorum inter ipsos Iudæos vt in lapide angula... parietes coniungantur, & fiat vnum ouile.

c *Filiorum*. Aug. ex persona quorũ hęc dicuntur. De ... Esaias ad ecclesiam loquens ait: *Dicunt, inquit, in au... filij quos miseras. Angustia est nobis in loco isto. fac itaque ... nunc locum in quo commoremur. Tu vero dicis in corde tu... ... rauit mihi istos? Quis ergo istos educauit mihi?* Q. cum ... esse sine filijs, & viduam.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vt collocet eum, &c.* tanquam eis præsidens, propter quod subditur.

2 *Cum principibus populi sui*. Potest autẽ hoc referri ad exaltationem humilium in gloria celesti, in qua collocantur humiles cum angelis, qui dicuntur in scriptura principes, & distinguũtur per tres hierarchias. hierarchia autem idem est quod sacer principatus, & quia dicta exaltatio non solum fit in sexu virili, sed etiam muliebri, ideo subditur.

3 *Qui habitare facit*. dans ei fęcunditatem, per quam est honorabilis in domo mariti, in qua prius erat contemptibilis & abiecta propter sterilitatem, ideo subditur.

4 *Matrem filiorum lętantem*. Exemplũ hr̃ 1. Reg. 1. de Anna, quæ pp̃ sterilitatẽ cõtẽnebatur in domo Elcanæ a Fenenna, C & concessa sibi à Deo fęcunditate prolis, fuit honorabilis & lætabunda, vnde fecit canticũ illud. *Exultauit cor me...* &c. 1. Reg. 2. Allegoricẽ exponit psalmiste de abiectione ... li Iudaici, pp incredulitatem, & exaltationẽ populi G... in bonis gratiæ: eo q, deuote recepit fidem catholicã ... synagoga facta est sterilis & abiecta, & ecclesia in fid... facta est fertilis & lętabũda. & hoc modo loquit Apo... Gal. 4. d. inducens illud Esaiæ. 64. *Lætare sterilis quæ no... erumpe & clama quæ non parturis, quia multi filij deserte ma... eius quæ habet virum*. Et vocat Gentilitatẽ sterilem, & d... quia multo tempore fuit deserta à Deo pp peccatũ i... triæ, & sterilis in prole ad Dei cultum educata. & ibid... mittit Apostolus. *Scriptum est, quoniam Abraham duos f... buit, vnũ de ancilla, et vnũ de libera*. & sequit. *Hęc sunt per al... dicta, hæc enim sunt duo testamenta, &c.* Hanc aũt expositi... nõ prosequor, quia diffusè tractata est ab alijs in plurib...

ADDITIO.

In psalm. 112. *Laudate pueri dominum*.

Iste psal. cum quinq; sequentibus vsq; ad psal. *Beati immaculati*. exclusiuè vocat ab Hebræis Halleluia magnũ, i. hymnus magnus, de quo singularem faciunt solennitatẽ: nam in tribus præcipuis festis & in neomenijs stantes istum hymnum cum maiori cantant solẽnitate, quam cęteros psalmos totius psalterij. Insup in nocte paschæ qñ agnus pascalis comedebatur, post eius comestionem recũbentes ad mensam ipsum hymnum solenniter dicebant. Vnde de hoc hymno ex istis sex psal. cõposito intelligi dẽt illud quod imminente passione Mat. 26. c. legit. *Hymno dicto &c.* eo q, Christus post agni pascalis comestionem hmõi ritum consuetum seruãs, hymnũ prędictũ cum apostolis recitauit, quod ẽt Hebræi hodie agno paschali carentes in illa nocte. s. paschæ, istum hymnum cũ azymis solenniter prout pñt cantant, in quo videnť prophetizare nescientes sicut legitur de Caipha, Io. 11. Nam ipsi solum attendunt ad hoc q, in hoc hymno fit mentio de redemptione Aegyptiaca, cuius memoriã in paschate celebrant. Sed amplius consideranti in hoc hymno continentur nõ modica mysteria ecclesiæ vniuersalis spiritualiter à Deo redemptæ incipientis ab Abel iusto vsq; nunc: inter quæ fit mentio de redemptione Aegyptiaca suo loco, vt infra patebit. vnde in hoc hymno Psalmista sex principaliter facit. Nã in primo psal. ponit quandam præfationem generalẽ ad diuinam laudem pertinentem, in qua de exordio ecclesiæ militantis ante legẽ, & eius progressum vsq; ad aduentũ Christi, per quẽ gratia facta est, præmittit. In secundo. s. In exitu Israel de Aegypto, domus Iacob de populo barbaro. de statu ecclesię sub lege ait. In tertio psal. s. *Dilexi, quoniam exaudiet dominus, &c.* agit de statu ecclesiæ in ipso exordio redẽptionis ante ipsius publicationẽ. In quarto vero. s. *Credidi, propter quod, &c.* agit de statu primitiuæ ecclesiæ publicatæ. In quinto s. laudate dñm, agit de statu ecclesiæ ex duabus gentibus iã vnitæ. In sexto vero psal. s. *Confitemini, &c.* agit de statu ecclesiæ non solum dilatatæ & vnigenitæ, sed etiã florente & ... uiescente, prout latius patebit in expositione horũ psal. ... In hoc igiť primo psal. pfationali huius hymni ... facit q̃ sunt notabilia ad Dei laudẽ pertinẽtia.

Primo. ostẽdit quis est laudandus, s. Deus trinus & vnus. Quod sic patet: nã in principio huius psal. ter inuitat ad laudem Dei. Primo. s. cũ pmittitur Halleluia: quod idẽ est laudate Deũ. Secundò inuitat ad laudẽ Dei cũ dicit. *Laudate pueri dominum*. Tertio cũ dicit: *Laudate nomen domini*. Q... dem trina inuitatio ad laudem Dei in eodem versu ... textu singularis est in hoc psal. vt patet discurrenti per ... Et sic satis innuitur trinitas eius qui laudatur eo mod... fortè clariori) quàm illo verbo psal. *Benedicat nos Deus ... ster, benedicat nos Deus, &c.* & in similibus solet cõiter ex... Vnitas autem eius qui laudatur, ostenditur in hoc qu... Deos dicit laudandos, sed Deum, similiter nec dixit. *L... nomina domini*, sed nomen, eo modo quo dicitur Matt... mo d. *In nomine patris & filij & spiritus sancti*.

Secundo ostenditur etiam a quibus debet laudari, pueris, scilicet animi puritate viuentibus.

Tertio ostenditur etiam quandiu est laudandus, ... in hac vita & in futura, & hoc cum dicit: *Sit nomen dom... nedictum, ex hoc nunc & vsque in seculum*.

Quarto ostenditur etiam vbi est laudandus, scilicet & cum hoc dicit, A solis ortu vsque ad occasum.

Quinto oñditur etiã qũo est laudãdus, s. super oẽm cuiuscunq; creaturæ terrestris & cęlestis. & hoc cum ... *Excelsus super omnes gentes dominus, & super celos gloria ei...*

Sexto ostenditur quędã materia principalis ad De... in hoc hymno principaliter cõsideranda, s. diuina prou... tia circa regimen creaturæ rationalis, & hoc cum dici... sicut dñs Deus noster qui in altis habitat, & humilia... cit, s. genus humanũ, qđ in parte infima vniuersi cõn...

Septimo oñdiť q̃dã effectus hmõi diuinæ p... ecclesia fideliũ sumit exordiũ, s. suscitare hoĩe a terr... ... tori⁹ pctõrũ, & eũ erigere ad statũ grãe & glorię: q... maximũ opus iuxta illud: Miserationes eius sup oĩa op... ius. vñ Aug. sup Io. dicit, q, maius opus est q, ex impio ... stus, quã creare cęlũ & terrã. & de hoc dicit. *Suscitans ...* i. a terrenitate. Inopẽ in virtutib⁹. Et de stercore. i. de pctõrũ. *Erigens pauperẽ, vt collocet cũ cũ principibus*, i. cũ a... Cũ principibus populi sui, i. cũ patriarchis & propheti... hoc innuit statũ ecclesię ante legẽ, in quo nõdũ erat ... populus diuino cultui mancipatus, sed quasi singula... mebanť singuli iusti in diuersis partib. ad societatẽ ...

Octauo oñditur q, ex tali sus... atione inopũ & paup... collocatione eorũ in cęlestib⁹ fęcũdata est eccla in ... ten...

temporis: & sic quæ prius fuerat sterilis, modo multos habet filios, iuxta illud Gala. 4. d. & Esa. 54. a. Lætare sterilis, & de hoc dist. 1. *Qui habitare facit sterilem in domo, matrem filiorum lætantem.* & in hoc continuat se dicendis in cęteris psal. huius halleluiæ, ut videbitur. unde psal. iste propriè videtur esse pręmium in huiusmodi laude diuina.

REPLICA. In psal. *Laudate pueri dominum.* vt dicit Burg. incipit Hebræorum hymnus. & continuatur vsque ad *Beati immaculati*, exclusiuè. hunc hymnũ consueuerunt cum multa solẽnitate dicere post esum agni paschalis. vnde opinatur Burg. quòd illud Mat. 26. c. *Et hymno dicto exierunt in montem Oliuarum:* debeat intelligi de isto hymno: quòd si ita est non iudico, nec suam singularem expositionem reprobo.

GLOSSA ORDINARIA.

a Halleluia. Cassiodor. hic halleluia ex negotio ponitur. Sicut enim ex diuersis b actibus Deus laudatur, ita ex varijs negotijs c iste titulus annotatur. d A initio Hebræi populi magna miracula populo illi exhibita, Christum mundo da- propheta nuntiat: per quas similitudines, et per eorum signi- ficata, etiam quisque Christianus liberatur. Erant enim figuræ mysteriorum spiritualium Christi & ecclesiæ, vt in psalmi expositione clarescit.

Halleluia Psalmus CXIII.

a Mente, ope Dei. b Videntium Deum. c De afflictione seculi cui renuntiant. d Ecclesiæ. e Luctantium, quod prius quam Israel.

1 N exitu Israel de Aegypto, domus Ia-
2 a A blasphemijs gentium, a quibus semoti esse debemus, vel à turba dæmonum. b Confessio.
3 cob de populo barbaro. Facta est Iu-
4 a Quæ in corde, quod purgat confessio, & per eam facti Israel, possunt resistere vitijs & esse filij Dei, & hoc est Israel pote, &c. b Vnde. Dedit eis potestatem filios Dei fieri, &c. c Ergo. Seculi.
5 dæa sanctificatio eius, † Israel potestas eius. † Mare vidit
6 a Retro fit. Vt via ad libertatem pateret. b Descensus humilis. Id est baptizati ad eum vnde orti sunt redierunt. c Et tunc. Dispensatores verbi Dei apostoli.
7 & fugit, Iordanis conuersus est retrorsum. Montes † exul-
8

& hæc dicta vt nos ipsos recognoscamus, exhortantur. Quia si firmo corde retinebimus gratiam Dei, quæ erga nos facta est & misericordiam quæ nobis exhibita est, Israel sumus: quia vestigia fidei patris nostri Abraham imitamur, & sumus Iacob. Ille autem populus merito perfidiæ reprobatus pertinet ad Esau. Aegyptus vero quę tene- D

† De conf. di. 2. cap. re uera. † gestierunt subsilierunt velut.

bræ vel afflictio interpretatur, in figura huius mundi ponitur, de quo specialiter recedendum est, ne simus iugum ducentes cum infidelibus. E

b *In exitu.* Quum Israel, id est, domus Iacob de Aegypto, id est, populo barbaro exiret.

c *Barbaro.* Aug. Barbara lingua est quæ Deum non laudat.

d *Facta est.* Cas. Sicut ille populus cum exiret de Aegypto, sanctificatus est in Iudęa. i. terra promissionis, colendo Deũ verũ, quæ terra erat aute per idololatriã polluta, & sicut potẽs factus est in ea. Qui. n. in Aegypto facti fuerant serui, ibi facti sunt domini. Ita exeuntes à peccato sanctificat Iudæa. i. confessio. Et per eã facti Israel possunt resistere vitijs. & hoc.

Vidit mare. id est, peccatores seculi.

Iordanis, qui varijs desiderijs rapiunt homines in magnũ mare, id est huius seculi amaricantem malitiam, sed hęc in aduentu domini cessant, quasi conuersa retrorsum.

e *Ma. vi.* August. Hoc hic aliter dicitur quam factum est. Ibi legitur stetisse ab ea parte, qua aquæ desuper fluebant, nec ibi quicquam dicitur de gestientibus montibus, sed tam ibi facta quam hic dicta figuræ sunt. Iosue. 3.

PSALMVS CXIII.

IN exitu. Aug. Hic non narrantur pręterita, sed futura prædicuntur: quia in illis gestis futura signabantur. & ideo non omnia hic dicuntur quæ ibi gesta, sed quædam aliter, ne putetur præterita recolere.

Cassi. Primo dicit propheta quæ mira dederit Deus Heb. in figura, & Christianis in spiritu. Secundo interrogat quare hæc facta sunt, ibi: *Quid est tibi mare?* Tertio inania simulacra gentium reprobat, & religionem Dei commendat, ibi: *Simulacra gentium.*

e Beda. Legimus Israeliticũ populũ de Aegyptiaca seruitute liberatum, per mare rubrum & per Iordanem exiccatũ eductũ. Quod propheta vr̃ hic repetere, non vt historiam narrans, sed ad allegoricũ sensum inuitans Non. n. legitur in historia illa Iordanẽ retro fluxisse, sed stetisse, neq; legit' ibi montes vt arietes, vel colles sicut agnos ouiũ exultasse. Attendamus ergo q̃d admoneamur, q̃a & facta illa nr̃æ figurę sũt, & hæc C

☙ a Ari- F

NICOLAVS DE LYRA. PSAL. CXIII.

IN exitu Israel. Huic psal. in translatione Hier. præmittitur Halleluia pro titulo, tñ in Hebr. est finis psal. præcedentis. In hoc aũt psal. inducit Psalmista ad Dei laudem ex consideratione beneficij populo Israel exhibiti in exitu de Aegypto; & primo illud beneficiũ recolitur, secundo ex hoc Dei laus concluditur, ibi: *Non nobis.* Circa primũ recoluntur plura mirabilia à Deo facta in exitu de Aegypto, non tamen secundũ ordinem historiæ, aliqua narrando post, quæ tamen fuerunt prius facta, sicut frequenter fit in scriptura, & maximè metri compositа, qualis est ista. dicit igitur.

1 *In exitu Israel.* qui habetur, Exod. 13.

2 *Domus Iacob.* quia totus populus Israel descẽdit de Iacob, qui alio nomine dictus est Israel, Gen. 32.

3 *De populo barbaro.* Oẽs populi dicunt' barbari, exceptis Hebræis, Græcis, & Latinis, quia alia idiomata dñr barbara.

4 *Facta est Iudæa.* quia in Iudæa viguit cultus diuinus, & scientia legis & prophetarum.

5 *Israel potestas.* Sicut exercitus regis dicitur eius potestas, sic Deus per filios Israel tanquam per exercitum suũ eiecit Chananeos de terra illa, vt habetur in libro Iosue, & sic Israel dicitur potestas Dei, inquantum per potestatem a Deo sibi concessam, eiecit gentem illam. & secundum hoc litera illa, facta est Iudæa, &c. respicit terminũ exitus de Aegypto. In He-

In Hebræo aũt & in translatione. Hiero. sic hr̃. *Factus est Iudas, &c.* & sm̃ hoc respicit principium exitus de Aegypto, quia tribus Iuda prima intrauit mare rubrũ, sequens Moysen, alijs formidantibus & tardantibus: & sic facta est Dei sanctificatio, inquantum factum istud declarauit Dei sanctitatem, in cuius confidentia tribus Iuda constanter secuta est Moysen. Israel potestas eius, quia pro Israele pugnauit contra Aegyptios, Exod. 14. f. & dixerunt Aegyptij: *Fugiamus Israelem, dominus enim pugnat pro eis contra nos.*

6 *Mare vidit.* quia se in partes diuisit, retrahendo se à medio ad præceptum domini, acsi haberet sensum & intellectum: quia creatura obedit creatori ad nutum.

7 *Iordanis.* Hoc fuit in exitu de deserto, vt habetur Iosue. 3, quia aquæ Iordanis ex origine sua descendentes steterũt & eleuatæ fuerunt ad modum collis, & sic in parte reuertebantur versus locum originis, sicut aqua fluminis inueniens obstaculum resultat versus originis locum.

8 *Montes, &c.* i. causam exultationis dederũt filijs Israel, quia in transitu fluuij Arnon scopuli ex vna parte inclinati sunt vsq; ad ripã oppositã fluminis, & sic præbuerunt transitum filijs Israel, & interfecerunt insidias ibi latentes contra filios Israel, sicut dictũ fuit Num. 21. d. vbi scribitur sic. Sicut fecit in mari rubro, sic faciet in torrentibus Arnon: scopuli torrentium inclinati sunt, &c. & sic dicuntur etiam in se exultasse metaphoricè, sicut & de mari rubro dictum est. Mare

MORALITER.

1 *In exitu.* Psalmus iste loquitur de beneficio Dei exhibito populo Israel in exitu de Aegypto.

Moraliter autem potest exponi de Dei beneficio circa quemlibet Christianum de peccatis egressum sic. *In exitu Israel de Aegypto.* i. Christiani de tenebra peccati.

2 *Domus Iacob.* i. de peccantium numero.

4 *Facta est, &c.* i. vera & perfecta confessio. Iudæa nanque confessio interpretatur.

5 *Israel potestas.* i. angelus custos ipsius: quia sicut angeli se retrahunt à custodia hominum propter peccatorum multitudinem,

tudinem, sicut in eorum persona dicitur, Ierem. 51. a. *Curauimus Babylonem, & non est curata, derelinquamus eam.* ita redeunt ad custodiam ipsorum propter veram pœnitentiam.

6 *Mare vidit.* i. angelus malus tanquã mare tempestuosum, videns angelum sanctum reuersum à tentatione se retrahit.

7 *Iordanis, &c.* Qui riuus iudicij interpretatur. Per hoc ergo significatur quòd pœnitentia peccatorem facit reuerti de iudicio condemnationis ad iudicium saluationis.

8 *Montes, &c.* Per mõtes significant' angeli maiores, & per colles minores, q̃ exultãt de pęnitẽtia pctõrũ, Luc. 15. b. Gaudiũ est in cęlis angelis Dei, &c. Et de plurib. magis gaudent. 1 Quid

a *Arietes*. Aug. Qui collibus vtriusq; testamenti hęreticos debellant,& superstitiones diruunt. Vnde alibi: Afferte dño filij Dei, affer. do. fi. arie. Et sexta mãsio filiorũ Israel de Aegypto venientiũ, fuit Elim: quę interpretať arietes, vbi erant duodecim fontes,& septuaginta palmæ: quibus significanť duodecim apostoli & septuaginta discipuli, quos in sexta ætate elegit dominus, vt per quatuor mundi partes Christi victoriæ palmam portarent, destruentes gemino cornu vtriusq; testamenti omnem scientiam aduersus Christum se erigentem.

psal. 28. a.

b *Colles*. Cassio. a collendo mediocres: nõ enim hæc ad literam. vnde & per mare & Iordanem, id est, per antiqua facta, hæc signari non ambigas quæ hodie spiritualiter fiunt.

† gestistis velut.

† propter bonitatem tuam

c *Quid est tibi*, Cassi. Secundo interrogat quare hæc, vt excitet admirationem. *Et soluit. A facie Domini.*

† sursum.

d *A facie*. Cassiodo. Vna duobus responsio, quia vnus autor & secula fecit obstupescere, & sua, id est, montes & colles gaudere: Christo enim apparente moti sunt homines à sua superstitione ad cultum Dei.

✣ Euthymius. A præsentia, inquit, & conspectu domini exultauit terra, ipsi montes nimirum & colles. præsentiam autem domini intellige aduentum domini in Iudeam. Alio modo etiam expone iuxta ea quæ dicta sunt in psal. 95. ibi, *Tunc exultabunt omnia ligna syluarum*.& de mari quidem ac de Iordane nihil amplius dixit, tanquam causa fugæ aut detentionis in vtroque satis iam nota sit.

e *A facie Dei Iacob*. Et q. quæreret, quis est dominus Deus Iacob non recens, vel qui facit eos luctari.

✣ Euthymius. Scriptum est enim alibi. *Ego sum Deus Abrabam, Deus Isaac, Deus Iacob.*

C f *Qui conuertit petram*. Cas. dura corda Iudęorum, ad aquam baptismi.

g *Rupem*. Gentiles, vt & ipsi emanent irriguos fonte prędicationis.

Aug. id est, se prius durum, cum ignoraretur, liquefecit ad irrigandos fideles, vt sit in eis fons aquæ viuæ salientis in vitam ęternam. cu... resurgēs aperuit il... sum, vt intellig... scripturas. Ipse... dominus erat... petra & rupes, ... apertis scriptur... velut fons influere... omnibus creder... inundaret, di. S... si ve. ad me, & b...

h *Non nobis*. C... Cum dixit Deu... na dare, petit v... pter nomen suu... ea. quia merita ... dec in hominib. ... ria est cum imm... dat. Misericord... peccantib. parc... ritas, dum præ... stituit, vel impi... nit. Ideo, Da.

l *Nequando*. h... pe impij imputa... nis afflictis.

i *Misericordia*. ... stinus. Id est, r... tione.

a Duces populi. b Qui semen fidei receperunt. c Non inuidi, innocentes, per arietes generati. Per euangelium geniti. d Sed hoc videntes mirantur. Aug. Quid est o seculum, quod tua impedimenta cesserunt, vt tot milia hominum ad dominum conuertantur? & hoc est: Et tu Ior. &c.

a b tauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouium. Quid est ti- 1

a Qui varijs desiderijs fluitis. Quasi: Cur vestras consuetudines dimisistis?

c bi mare, quod fugisti: & tu Iordanis, quia conuersus es re-

a A tuo proposito. b Quid est quod. Quibus dicitur: Euge serue bone & fidelis. c Quibus dicetur: Venite benedicti patris mei.

trorsum? Montes † exultastis sicut arietes, & colles sicut a-

a Ecce cur. A clementia vel ira quam præuidem futuram. Aug Hieron. a præsentia illius qui dicit: Vobiscum sum vsque ad consummationem sec. Vel cognitione. b Quæ pigra erat commota, vt solidius firmetur.

d e f g gni ouium. A facie domini mota est terra, à facie Dei Ia- 2

Etiam.

cob. Qui conuertit petram in stagna aquarum, & † rupem 3 4

a Cas. Quia hæc gratia erumpentis aquæ de petra non pro meritis, sed illo miserante data est. b Iudæis. c Gentibus

h in fontes aquarum. Non nobis domine, non nobis: sed 5

a De. Aug. in misericordia vocat impios: in veritate iudicat non venientes. 6

i k nomini tuo da gloriam. † Super misericordia tua & veri- 7

a Aug. Cum eis non credendus prædicatur, sed tremendus ostendetur. †

l m tate tua, nequando dicant gentes: Vbi est Deus eo- 8

a Quærunt: vbi est? b Alias, in cœlo sursum, alia litera. Quasi omnia corpora celestia & terrestria transgreditur. c Vel in corporalibus vel in spiritualibus. 9

n o rum? Deus autem noster in cœlo, † omnia quæcunque vo- 10

a Deus noster talis est, sed. Non veri dij. b In materia. His maior reuerentia. Aug. Habent & lignea & fictilia. sed pretiosiora ponit, vt qui in his erubescit, facilius in cæteris.

p q luit, fecit. Simulacra gentium argentum & aurum, 11

K *Veritate*. Id est, promissione impleta.

m *Vbi est Deus*. Aug. solent dicere gentes, quæ habent visibiles deos. quia inuisibilem Deum colimus.

n *In cęlo*. August. id est, Christo homine, secundum quod Deus erat in Christo, mundum sibi reconcilians.

Vel in cęlo. Cas. i. potens super omnes creaturas.

o *Omnia quæcunque*. Per quod omnipotens apparet.

p *Simulacra gentium*. Cas. Tertio, inania simulacra p... & religio Dei quàm sit vtilis, ostēdit. Et est hic perfecta demonstratio in vituperatione & laude.

August. Ostensa potentia veri Dei ex operibus, transit ad deos gentium visibiles.

q *Argentum*. Aug. Sed quia Deus hoc fecit, inquit: Opera manuum hominum. hoc venerantur. quod inde fecerunt: ... enim creauit Deus, sed stultitia hominum formam ad...

NICOLAVS DE LYRA.

Mare vidit & fugit, quia ad modum cognoscentis iter siccũ filijs Israel præbuit, & similiter scopuli dicto modo inclinati videbantur applaudere aduentui filiorum Israel & transitui.

1 *Quid est tibi*. q. d. vnde venerunt ista mirabilia in mari rubro & Iordane & collibus? vt dictum est. & respondet.

2 *A facie domini*. Q. d. à diuina voluntate processerunt ista, cui obediunt & insensibilia, quia sicut ad Dei nutũ mota est terra, qñ absorbuit Dathan & Abiron, ita aquæ & colles in prædictis & consimilibus alijs. vnde & subditur, aliud mirabile factum quod fuit in deserto cum dicitur.

3 *Qui conuertit*. dando abundantiã aquæ de petra, Exo. 17.

4 *Et rupem*. Num. 20. b. vbi dicitur. Cumq; Moyses eleuasset manum, percutiens virga bis silicem, egressæ sunt aquę largissimæ, &c.

5 *Non nobis*. Hic ex prædictis miraculis diuinus honor concluditur, & primo ostenditur quod sit honorandus. secũdo, à quibus, ibi: *Non mortui laudabunt te*. Prima in duas, quia primo Dei gloria ex dictis concluditur. secundo idololatria excluditur, ibi. *Simulacra gentium*. Circa primum dicit Psal. *Non nobis domine*. attribuatur gloria de prædictis mirabilibus & consimilibus.

Diuisio.

6 *Sed nomini tuo*. quia in talibus tota ratio facti, est potentia facientis, secundum quod dicit August.

7 *Super mise. tua*. talia enim facta sunt à Deo populo ad declarationem diuinæ veritatis, quia impleuit promissiones factas patribus, scilicet Abrahæ, Isaac & Iacob, & similiter ad declarationem diuinæ misericordiæ, quia quãuis populus Israel ipsum frequenter prouocaret ad iram, vt in adoratione vituli & alijs malis quæ fecit in deserto: tamen adimpleuit promissum patribus factum in hoc declarans misericordiæ suæ effectum.

8 *Nequando*. id est, Gentiles idola colentes.

9 *Vbi est Deus*, scilicet Hebr. Si enim non adimplesset promissa eis facta, videretur Gentilibus quod defecisset virtus sua, & quia tot mirabilia fecit pro eis, poterant libere dicere Gentilibus.

10 *Deus autem*. quia ibi magis relucet sua potestas: Veruntamen quia se extendit ad omnia inferiora, quod patet per eius miracula facta in mari & in terra, vt pręmissum est, subditur: *Omnia quæcunque voluit fecit*.

11 *Simulacra*. Hic ꝯsequēter excludiť idololatria cui' p... mo... c...

MORALITER.

1 *Quid est tibi*, id est, vnde venit malorum angelorum fuga, & conuersio iudicij dicta? & respondetur cum dicitur.

2 *A facie domini*. i. homo factus de terra, motus est per pœnitentiam de culpa ad gratiam per misericordiam diuinam.

3 *Qui conuertit*. id est, cor peccatoris durum in fluxum lachrymarum.

5 *Non nobis*. Hic ostenditur, quod de prædictis tota gloria sit Deo attribuenda, & patet litera.

7 *Super misericordia*. qua reuocas peccatores.

† *Et veritat*. qua sic dictum tuum imples, Ezech. 18. Nolo mortem peccatoris, sed vt magis con. &c.

8 *Nequando*. Si enim non impleret dictũ suũ, haberent infideles occasionem blasphemandi ipsum: sed quoniam fideles debent asserere contrarium, subditur in persona eorum.

10 *Deus autem*. Sed dij infidelium sunt falsi, ideo subditur.

11 *Simulacra*. Potest etiam hoc exponi moraliter de hypocritis propter quæstum. Aug. Aurum diligis, aurum es.

7 *Super*

a *Os habent*. August. Manu sunt formata, sed non habent membrorum officia, plus autem valet in affectibus misero- rum forma viuenti similis, quia *os habent, &c.* quam ad eos corrigendos, q; nō viuit, nec officijs membrorū potest vti. Augustinus. *Os habent.* Cur adeo inculcat in multis locis quæ sunt omnibus no- ta? quia effigies viuen- tium similis homines se- ducit, vt putent in ea occultum numē, & non esse sine viuo habitatore : vnde & dæmones ad possidē- da simulacra inuitāt, quibus eis sepe fallunt. Hæc aūt alibi dānat. *Omnes dii gentium dæmo- nia.* Prudentiores vero dicunt, se nec ido- la, nec in eis dæmo- nia colere, sed quæ per idola signantur, vt per hoc aerem, per illud terram, & cęte- ra huiusmodi. Hos irrisseunt, & alij, dicē- tes e non colere ipsa corpora, sed quæ illis regendis præsident numina, vt Iou, Mer- curium, & huiusmo- di: quæ omnia damnat Apostolus, quia commutauerūt veri- tatem Dei in mendacium, & seruierunt creaturę potius quam creatori.

b *Non clamabunt:* Augustinus. Post loqui (quod est hominis proprium) hoc commune addit, vt pro bestijs intelligas dictū cętera quę dixit communia, non ad solum hominē referas. Nā & vident & audiunt, & olfaciunt, & ambulant, vt nō so- lū homines, sed etiā beluas simulachris pręponendas cogno- scas, vt si pudeat te adorare bestiā hęc omnia habentē, mul- to magis pudeat te adorare mutum & ca- rens vita sensuque si- mulachrum.

D

a In forma. b Homo loquitur, melior. Hoc proprium hominis, cetera com- munia homini cum beluis, vt non solum homines, sed & beluas scias simulachris antepo- nendas.

a opera manuū hominū. Os habent, & nō loquentur, oculos 1
habēt, & nō videbūt. Aures habēt, & nō audiēt, nares habēt 2

a Aug. Hoc & Simiæ possunt quæ manibus contrectant, meliores itaque sunt.

& non odorabunt. Manus habent, & non palpabunt, pedes

a Aug. Melior est bestia, quæ etsi non loquitur, clamorem tamen habet in faucibus.

b habent, & non ambulabunt, non clamabunt in † gutture

a Quia talia sunt simulacra, Itaque. Videant ea apertis & viuentibus oculis, & a- dorent clausis & mortuis membris. Adorantes.

c suo. Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt 3

a Autem. Generalis Ecclesia. b Quod non videtur. c In Deo abiecto. d Vnde. Vt autem perduret vsque ad finem patientia, adiutor, &c. In agendis bonis.

d in eis. Domus Israel † sperauit in domino, adiutor eorum, & 4 5 6

a Contra fraudes diabolicas. b Etiam. Ordo sacerdotum. c Vt & ipsi perseuerent.

e protector eorum est. Domus Aaron sperauit in dño, adiutor 7

a ¶ Ne eis noceatur. b Ideo adiutor & protector maiorum & minorum quia vtrique tim. dom. ¶ Hæc duo spes & timor beatos faciunt. In omni gente.

eorum, & protector eorum est. Qui timent dñm, sperauē- 8 9
runt in domino : adiutor eorum & protector eorum est.

a Nam. b ¶ Non enim nos præuenimus misericordiam Dei, sed dominus memor fuit nostri. Qui diu quasi oblitus videbatur. c Per filium missum. Alias nos.

f Dominus memor fuit nostri, & benedixit nobis. Benedixit 10 11 12

† *Non loquen. in guttu- re suo.* * Theod. Qm̄ .n. Dęmones qui p ip- sa operabant̄ falsisq; vaticinationibus vte- bant̄, nō per inanima simulachra has profe- rebāt sed p homines rationis compotes, vel p nonnulla signa aliquid denuntiabāt, merito, inquit, *Non loquentur in gutture suo*, immobiles enim & inanimæ penitus sunt huiusmodi ima- gines.

† faucibus suis

E

c *Similes illis.* Augu- stinus. Vide erubesci- bilem culturam dum ait, *similes*, quod vere sunt, vel similes se eis intelligant.

† timentis dominum sperare.

d *Domus Is.* Cas. Hic ostēdit Christianæ religionis vtilitatē.
e *Domus Aaron.* Aug. Ne autem videatur maioribus iam res quæ inferioribus est spes, addit. *Domus Aaron.*
f *Memor.* Cas. Vt cōuerteret, & ꝯuersos per eūdē benedixit.

F

NICOLAVS DE LYRA.

ostenditur vanitas, & secundo latriæ vtilitas, ibi: Domus Israel. Primum ostenditur per hoc, quod idola facta sunt de sensibili materia artificialiter, & hoc est quod dicitur: Simulachra gentium. *quia materia artificialium est tota substantia eorum, secundum Philosophū 2. Physic.*

1 Opera manuum hominum. *Per sculpturam, sicut sunt lignea & lapidea, vel per fusuram, sicut metallica.*

2 Os habent & non loquentur. *Ostendit euidenter, quod careant vita per carētiam affatus, visus, auditus, olfactus, tactus & gressus, qui bus ita manifestatur in hominibus & animalibus, & patet litera vs- que ibi.*

3 Similes illis fiant qui faciunt. *Scilicet artifices, quia carent vi- ta spirituali, sicut illa, sensibili.*

4 Et omnes qui confidunt in eis. *Scilicet idolorum cultores, quia confidunt in nihilum, sicut idolum nihil est 1. Corinth. 9. b.*

5 Domus Israel. *Hic consequenter ostenditur latriæ vtilitas, & primo in euasione mali, secūdo in adeptione boni, ibi:* Dominus me- mor. *Primum patet per hoc quod colentes dominum proteguntur ab eo periculis, & hoc est quod dicitur:* Domus Israel sperauit in domino. *Ipsum deuote colendo.*

6 Adiutor eorum, & protector eorum est. *Sicut patet contra Pharaonem & eius exercitū, Exod. 14. & contra reges Chananeorū vt patet in lib. Iosue.*

7 Domus Aaron. *Licet domus Aaron contineretur in domo Is- rael, sicut pars in toto, tamen de ea fit specialis mentio, quia ad eam pertinebat sacerdotium, quod est latriæ officium.*

8 Adiutor eorum protector eorum est. *Sicut patet in deuora tione Core a terra, eo quod volebat sibi & suis vsurpare sacerdotium contra Aaron & filios eius Num. 16.*

9 Qui timent dominum. *Dicit Rabi Sal. quod hoc dicitur pro- pter conuersos de Gentilitate ad Iudaismum, qui non erāt de filijs Is- rael, & tamen Deus erat adiutor eorum simul cum filijs Israel, quia multi de talibus ascenderunt cum eis de Aegypto, vt habetur Exod. 21. f. Potest etiam hoc exponi de Gentilibus Deum colentibus, qualis fuit sanctus Iob, & multi alij.*

10 Dominus memor fuit nostri. *Hic cōsequenter ostenditur vti- litas latriæ in consecutione boni temporalis, & spiritualis, & hoc est quod dicitur.* Dominus memor fuit nostri. *Licet obliuio nō cadat in Deo, nec per consequens recordatio proprie dicta, tamen secundum communem modum loquendi hominum dicitur recordari aliquorum quando facit eis bonum, ideo subditur.*

11 Et benedixit nobis. *Multiplicando in spiritualibus & tempo ralibus bonis. Quod declaratur cōsequenter in toto populo Israel, cum dicitur.*

12 Benedixit domui Israel. *Secūdo specialiter in tribu sacerdotali dicens:*

MORALITER.

1 *Opera manuum hominum.* Nam omnia faciunt propter homi nes per hoc ab eis aurum & argentum extorquentes.

2 *Os habent & non loquentur.* Scilicet vera, sed tantum falsa, quæ sunt non entia, Sicut enim verum & ens conuertuntur, sic falsum & non ens.

† *Oculos habent & non videbunt.* Scilicet cœlestia, sed ter- rena.

† *Aures habent & non audient.* Scilicet diuinā mandata fal- te, ad operandum.

† *Nares habent.* Idest, discernendi sensum.

† *Et non odorabunt.* Eligendo bonum.

† *Manus habent.* Operando bonum.

† *Pedes habent & non ambulabunt.* In via morum.

† *Non clamabunt in gutture suo.* Deum deuote orando.

3 *Similes illis fiant.* Idest, illi qui cor ad hoc inducunt, vel su- stinent, similem pęnam incurrent.

5 *Domus Israel.* Per domū Israel significantur boni religiosi qui sunt contemplatiui. Per domum Aaron pontificis boni prælati. per hoc quod subditur.

9 *Qui timent dominum, sperauerunt in domino.* Generaliter boni Christiani, omnes.n. isti sperant in domino formata charita te, propter quod eorum adiutor est in necessitatibus quan- tum spectat ad salutem, ideo possunt dicere.

10 *Dominus memor fuit nostri.* Scilicet bona nobis faciendo.

11 *Et benedixit nobis.* In bonis spiritualibus multiplicando.

12 *Benedixit domui Israel, benedixit domui Aaron.* Exponatur vt supra.

A a *Super vos.* Aug. Quia creuit numerus magistrorum.
b *Super filios.* Quia creuit etiã numerus sequaciũ. Ergo vos vtriq; patres & filij benedicti estis à domino, qui vos fecit cælum in maioribus, & terram in minoribus, vel fecit omnem creaturam.

c *Benedicti vos a do.* Cassiodorus. Qui optauit supra benedici, iam confisus dicit: *Benedicti*, quod ad Deum pertinet, vt & ei seruiatis. Vere dño, quia etiã cęlum celi, idest, Christus est ad honorem

B domini. Vel.
d *Cęlum cęli.* Idest, empyreum dedit domino Christo secundum quod homo.
e *Terram autem.* Istã inferiorẽ dedit.
f *Filijs hominum.* Vt in ea se purificent. Vel, populum prædicatoribus, vñ: Sicut misit me pater, & ego mittam vos. Ioan. 6. f.

a ¶ Ecclesiæ. Alias domum. b ¶ Pontificibus. Scilicet. Nullum genus excluditur.
domui Israel, benedixit domui Aaron. † Benedixit omnibus
a Maioribus benedixit. Autem. Benedictionem, vel numero vestro alios. Ita factum est, cum de lapidibus suscitantur filij Abrahæ.
qui timent dominum, pusillis cum † maioribus. Adijciat 1
a O Iudæi. b O gentes. c Et sic erit.
a dominus super vos, super vos & super filios vestros, Benedi- 2
b a ¶ Vtrique. Patres & filij. b Honori Dei. c Vos. d In maioribus. e In minoribus. ¶ Autem.
c d cti vos a domino, qui fecit cœlum & terram. Cœlum cœli 3
Quia maiores a solo Deo docentur. a Est. A. b Populum instruendum. 4
Omnia visibilia. In pusillis. c Vt per ea cognoscant inuisibilia Dei.
d Minoribus prædicatoribus. e Cum hęc ita sunt, non mortui in peccatis.
e domino, terram autem dedit filijs hominum. Non mortui 5
f a ¶ Aliquis omnium. b Quia peccator cum venerit in profundum vitiorum contemnet. 6
g laudabunt te domine, neque omnes qui descendunt in in- 7
a Profundum vitiorum. Vita gratiæ. b Ex quo incipimus. 8
fernum. Sed nos qui viuimus, benedicimus † domino, ex hoc 9
a Scilicet progrediendo. In fine. 10
nunc & vsque in seculum.

Et terram. Augustinus. In pusillis, sed quia & hi crescendo fiunt cęli magni, sic sunt cœlum terrę quam lacte nutriunt, vt sint & cœlum cœli, dum eam sperant in cœlũ vtili

C hoc autem cęlum cęli est, domino, quia illi magni soli d D docibiles sunt, quia iam non ab homine neque per hominẽ, sed per ipsum Deum capiunt syncerıtatẽ, & vbertatem sapientię, quibus filijs hominũ dedit terram, in qua operetur, idest, subiectos quos excolent ad fructificandũ, vnde, *sicut misit me pater, ego mitto vos, & c.* Ergo vtrique cęlum & terra viuãt, ex qui fecit ea, & la dẽt. Aliter enim r rientur. Et, *A mo quasi non sit, perit confessio.*

E *Cęlum cęli.* Aug. Dicit eos, quorum mentes sic sublimauit vt nulli homi sed ipsi Deo doci les fierent, quorum comparatione omne visibile, idest, cęlũ & terra. Dicit terra quam dedit filijs hominum, idest minoribus, vt e consideratione c ijciant creatorem, quem infirmi sine adminiculo adhuc videre non possunt.
g *Neque omnes qui descendunt.* Cass. Vel non omnes qui descendunt, quia & sancti descenderunt, sed non in inferiorem

F GLOS.

NICOLAVS DE LYRA.

dicens; Benedixit domui Aaron. *Tertio generaliter in omnibus Deum colentibus, siue sint conuersi ad Iudaismum siue Gentiles recte viuentes quibus Psalmista imprecatur bonorum augmenta, dicens:*
1 Adijciat dominus. *Iterum alia bona conferendo.*
2 Benedicti vos a do. *Per consecutionem gratiæ in præsenti, & gloriæ in futuro.*
3 Qui fecit cęlum & ter. *Propter quod potest dare suam benedictionem gratiæ in præsenti vita quæ per terram designatur, & gloriæ in futuro, quæ per cęlum signatur, quod adhuc amplius declarat dicẽs.*
4 Cęlum cęli do.m. *Quia ibi magis relucet gloria sua in angelis sanctis.*
5 Terram autem dedit filijs hominũ. *Idest, habitationi eorum pro vita præsenti, in qua si debite viuant & Deum colant, assumẽtur ad habitationem cęlestem cum angelis, secundum quod dicitur Matth. 22. c. In resurrectione erunt sicut angeli Dei in cęlo.*
6 Non mortui. *Supra ostendit, quod Deus est colendus, hic cõsequenter ostendit a quibus, & loquitur de cultu meritorio dicens:* Nõ mortui laudabunt te domine. *Quia sunt extra statum merendi, quia secundum Damascenum quod est hominibus mors, hoc est angelis casus.*
7 Neque omnes qui descendũt in infernum. *Quia si accipiatur pro inferno damnatorũ, ibi nõ est Dei laus, sed magis blasphemia. Si autem de limbo patrum vel puerorum in originali decedentium, sunt extra meriti statum.*
8 Sed nos qui viuimus. *In vita præsenti.*
9 Benedicimus domino. *Meritorie, quia status meriti durat usque ad mortem, propter quod in ipso laudatur Deus meritorie.*
10 Ex hoc nunc & vsque in seculum. *Idest, vsque ad finem præsentis seculi, quia etsi tunc deficiet tempus meriti, permanebit tamen laus sanctorũ in patria Psal. 82.* Beati qui habitãt in domo tua dñe, in secula seculorum laudabunt te. *In hoc Psal. moraliter intellecto inuitatur quilibet peccator misericordiam cõsecutus ad laudem pro beneficio exitus de peccato, quod per Aegyptũ designatur, eo qđ Aegyptus tenebra interpretatur, cuius Iudæa fit sanctifica eo quod interpretatur confessio.* Tunc fugit mare. *Idest, amaritudo culpæ. Iordanis, qui interpretatur riuus iudicij.* Retrorsum cõuertitur, *scilicet a iudicio cõdenationis ad iudiciũ saluationis.* Terra mouetur *a facie domini, quia homo dictus ad humo mouetur motu bonæ rationis.* De petra. *Idest, corde prius duro fluunt aquę deuotionis, idolatria abijcitur, quia auaritia quæ est idolorum seruitus, Ephes. 5.* Per liberalitatem eijcitur, & Deus fide, spe, & charitate colitur, *& sic ab homine viuificato per gratiam benedicitur.*

MORALITER.

1 *Adijciat dominus vos.* Suam gratiam augmentando.
4 *Cœlum cœli.* Nam ibi magis relucet eius potestas.
5 *Terram autem dedit filijs hominum.* Sicut dicitur: Prouerb. 8. *Per me reges regnant.*
6 *Non mortui laudabunt te domine.* Meritorie, quia sunt extra statum merendi.
8 *Sed nos qui viuimus.* Vita naturæ & gratię.
9 *Benedicimus domino.* Meritorie. Ideo sequitur. *Ex hoc nunc & vsque in seculum.*

Non

ADDITIO.

In Psal. 113. In exitu Israel de Aegypto.

Quia in primo Psalm. huius hymni prædicto psal. inuitauerat ad Dei laudem cum suis debitis circunstantijs, includens de statu ecclesię ante legem, scilicet antequam aliquis populus esset cultui diuino mancipatus, in hoc autem Psal. agit de statu ecclesiæ sub lege, circa quod sex facit. Nã primo ostendit vnde sumit initium, vt populus Israel segregaretur ad cultum diuinum, & de hoc dicit. *In exitu Israel de Aegypto, &c.*

Secundo ostendit quomodo huiusmodi populus fuit a Deo sanctificatus per dationem legis, per quã specialius fuit sub eius regimine & potestate, de quo dicit. *Facta est Iudæa sanctificatio eius.* Exodi enim 19. a. legitur Deum dixisse populo ante legis dationem. *Vos vidistis quæ fecerim Aegyptiis, &c.* Scilicet in exitu Israel. Si ergo audieritis vocem meam, &c. *Eritis mihi in regnum sacerdotale & gens sancta*, & sic facta est Iudæa sanctificatio eius, &c.

Consequenter tertio ostendit, quomodo illi populo Deo mancipato fuerunt magna miracula diuinitus facta, de quo dicit. *Mare vidit & fugit, &c.* vsque ibi. *Simulachra gentium, &c. in stagna aquarum:* in Postil.

Consequenter quarto ostendit, quod omnia huiusmodi miracula attribuenda sunt diuinæ gloriæ, & in idololatriæ detestationem, quæ quidem idololatria primo fuit prohibita in secundo præcepto decalogi, et consequenter in toto processu legis Mosaicę multipliciter detestata, et de hoc dicit. *Non nobis domine, &c. Simulachra gentium, &c.* vsque *Et omnes qui confidunt in eis,* et exponatur sicut in Postil.

Consequenter quinto commendat populum Deo mancipatum, & per suos ordines distinctũ eos multipliciter benedicendo, de quo dicit. *Domus Israel sperauit in domino,* vsque ibi. *Qui fecit cęlum & terram.* Exponatur sicut in Postil.

Cons

Consequenter sexto innuit quedam defectū huius status, licet existentium sub lege Mosaica. Pro quo sciendū, q in lege Mosaica non fuit promissum regnum cęlorum in premium, sed tm̄ terrena. In lege aūt grę hoc fuit expresse ore Chri promissum, Matt. 5. a. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum:* & sic in aliis sequentib. vnde Psal. infra nens istum defectū dicit: *Cœlum cœli domino*. Q.d. regnū cœlorum Deo tantum remanet: non est enim hominibus promissum, quia in lege Mosaica terram tantum dedit filijs hominum, sed non cęlum. Ex quo sequitur, q illi qui sub lege Mosaica decesserunt, quantūcunq; iusti non laudabāt dnm̄ per adeptionem gloriæ, neq; meritoriè, cū in alia cesset status merendi, & de hoc dicit: *Non mortui laudabunt te domine*, scilicet in illa lege post hanc vitam, & multò minus condēnati in infernum, de qua dicit: *Neque omnes qui descendunt in infernum:* quia tñ in illa lege viatores iusti in hac vita existentes meritorie Deum laudabunt, idcirco dicit: *Sed nos qui viuimus benedicimus domino*, & quia horum meritum extendebatur vsque in æternam vitam post redemptionem a Christo factum, ideo dicit, ex hoc nunc & vsque in seculum. D

GLOSSA ORDINARIA.

a *Alleluya.* Hic titulus sæpe iteratur, quia laudatio Dei, & dignitas est operum, & pretium laborum, id est, meritum est & premium.

Augustinus. Propheta de fouea peccatorum liberatus, & in petra constitutus primo gratias agit, qua exauditus est, & contra omnia pericula se inuocasse dicit.

Psalmus iste est consolatio fidelium contra doctores sæculi.

Theodor. Multi & vniuersi generis calamitatibus Antiochus cognomento illustris Iudæos affixit & fuit in cau sa vt multi qui in de lege viuebant, diuini transgrederentur legem, pietatis vero studiosi hoc propenso animo certamina suscipientes, triumphales coronas adepti sunt. Hanc horum fortitudinē præsens Psalmus prēcinit, narrat aūt eodem tpe & miseriarum impetus, & robur ab vniuersorū Deo ipsis prēstitum.

PSALMVS CXIIII.

b *Dilexi.* August. Dicit hoc, ouis quæ errauerat, filius reuersus huius sæculi peregrinus.

Cassiod. *Dilexi.* Non propter temporalia bona mihi data, vt infideles. Sed quoniam, &c.

Cassiodo. Diligitur Deus & ab infidelibus, quia bona dat vi *Confitebor tibi cum benefeceris ei.* Diligitur perfecte, cū animus aduersis non mouetur, sed spe attenditur, quē modum exponit: *Dilexi.* Non quia me regē fecit, prospera dedit, sed quia orationem audit in angustijs.

c *Et in die.* Aug. Scilicet meæ miseriæ, quos mihi feci peccādo, qui sunt pleni laboris & doloris, idest, vetustę putredinis.

d *Inuocabo.* Quod non est sine fide, vnde Apost. *Quomodo inuocabunt in quem non crediderunt?* Dum ergo ait, *inuocabunt*, notat quòd nō est otiosus dilector: In quibus: *Circundede. me dol. mort.* Vel, in diebus salutis, idest, tempore plenitudinis, vnde: *Ecce nunc tempus ac. ecce nunc di. sa.* Rom. 10. c. 2. Cor. 6. a.

e *Dolores.* Cassiodo. Peccata vnde dolor & mors animæ, vel æterna, & hæc in inferno erit. E

f *Pericula inferni.* Augustinus. Suffusus .n. carnali voluptate non aiaduerti mala me circundantia.

g *Tribulationem & dolorem.* August. Quasi illa prius me circundederunt. Sed post inueni tribulationē & dolorem, idest, afflictionem exteriorem esse vtilem.

h *Inueni.* August. Et ego.

Tribulationem. Quod prius pericula dixit.

i *Et dolorem.* Quod prius dolores recognoui quę latent alios. Vel dolorem, & tribulationem dicit pœnalitatē istam, & flagellorum dolorem, quæ infert Deus ad vtilitatem hominum, vnde: *Da nobis auxilium de tribulatione:* quia per hæc exteriora cognoscit homo suam interiorem miseriam. Psal. 59. c.

K *O domine lib.* Cass. Secundo item clamat, vt liberatus veniat ad requiem.

l *Misericors do.* August. Quia primo inclinauit aurem mihi, & me vocauit.

Iustus.

a Alleluya.

PSALMVS CXIIII.

¶Spes futuri boni dilectionem accendit. a ¶Alias exaudiuit.

b Dilexi, qm̄ exaudiet dominus vocem † ora- 1

a ¶August. Exaudiet. b ¶Dum pro nobis filium dedit. In hoc indicat se credere quæ ad salutem sunt. ¶Iam ex hoc est spes in incarnatione & passione. In quo expertus misericordiam inuocabo. 2

tionis meæ. Quia inclinauit aurē suā mi- 3

a ¶Miseriæ quos mihi feci. b ¶In quibus. Circunde. c ¶Q. Dilexi inuocabo. ¶Quod non est sine fide.

c hi, & in diebus meis inuocabo. Circūde- †

d a ¶Hæ sunt causæ diligendi, hæ clamare faciunt. b ¶Prius. c ¶Errantē a te & expositum malis. ¶Non ego eam in prosperitatibus seculi. 4

e derunt me dolores mortis, & † pericula inferni inuenerūt me: 5

f a ¶Sed post. ¶Latebat enim me prius tribulatio, & dolor vtilis, vnde nobis auxilium, & vana se ducebant, inueni miseriam quam nesciens habebam. b ¶Ideo. c ¶Sategi vt liberarer a domino.

g Tribulationem & dolorem inueni, et nomen domini inuoca- 6

h a ¶Quia hæc mala sunt mihi, sed. b ¶Quia sine Deo captiua. ¶Vnde Apostolus, Quis liberabit me a cor. mor. huius? subdit, Gratia Dei per Christum. c ¶Et hoc est quod idem Apostolus ¶Quasi liber. & nullus dubitet quia dominus est misericors, &c. 7

i 8

K ui. O domine † libera animam meam, misericors dominus 9 10

l 11

NICOLAVS DE LYRA.
PSAL. CXIIII.

Dilexi quoniam. *Huic psalm. præponitur pro titulo: Halleluia in translatione Hiero. tamen in Hebræo ponitur in fine præcedentis psal. Secundum autem Hebræos aliosque doctores communiter Dauid fecit hunc psalm. pro liberatione sua a periculis in persecutione Saulis, de qua materia fecit plures psalmos, vt patuit per prædicta. Et diuiditur in duas partes, quia primo confitetur suam liberationem, secundo mouetur ad gratiarum actionem, ibi:* Conuertere. *Circa primum sciendum, quod psalmista aliquando mutat modum loquendi de futuro ad præteritum, vel econuerso, licet sit locutio de eodem facto, qui hic modus frequens est in prophetiis, & maxime in canticis metri scriptis, qualis est iste psal. & alij psal. Dicit igitur.*

1 Dilexi. *Scilicet dominum.*

2 Quoniam exau. do. *Licet enim Deus sit propter se diligendus, & per omnia, tamen quando alicui condescendit, præbet ei occasionem magis diligendi ipsum.* Quia

3 Quia incli. aur. suam mi. *Loquitur de Deo more humano, qui inclinat aurem ad petitionem quam vult exaudire, & ideo auris inclinatio in Deo non est aliud, quàm exauditio.*

4 Circunderunt me, &c. *Scilicet imminentis, quando Saul fecit custodiri domum ipsius Dauid, vt mane moreretur 1. Reg. 19. & quando Saul & eius exercitus cingebant Dauid in modum coronæ, ita quòd Dauid desperabat se posse euadere 1. Reg. 23.*

5 Et pericula inferni inuenerunt me. *In Hebræo pro inferno ponitur* scheol, *quod non solum significat infernum, sed etiam significat fossam siue sepulturam, & sic accipitur hic, eo quod sequitur ad mortem.*

6 Tribulationem. *In corpore.*

7 Et dolorem. *In mente.*

8 Inueni. *In persecutione Saulis iniuste me persequentis.*

9 Et nomen domini inuocaui. *Frequenter enim Dauid rogauit pro liberatione a Saulis persecutione.*

10 O domine libera animam meam. *Idest, vitam meam.*

11 Misericors dominus, & iustus, & Deus noster miseretur.

quasi di-

MORALITER.

1 *Dilexi quoniam.* Istum psalmum fecit Dauid in persecutione aulis gratias agens Deo de periculis quæ euaserat, & oris deuote liberari de futuris quæ timebat.

Moraliter autem potest exponi de homine liberato ab aliquibus tentationibus dęmonis & timente de futuris, propter quod gratias agit de liberatione præcedenti, & orat libera ri a sequenti. Et sic dicit. *Dilexi quoniam exaudiet dn̄s vocem.* Licet

Licet enim Deus sit propter se diligendus, tamen cu exaudit deprecantem, occasionem sibi dat quod feruentius ipsum diligat, vnde subditur.

3 *Quia inclinauit aurem suam mihi.* Exaudiens in preterito.

† *Et in diebus meis inuocabo.* Sperans exaudiri de futuro.

4 *Circundederunt me, &c.* Idest, tentationes peccati mortalis.

5 *Et pericula inf.* Nisi adiuuer in tentatione, ideo subditur.

10 *O domine libera animam meam.* Et subditur causa.

 Custo-

F

a *Iustus.* Quia flagellat iterum.
A b *Miseretur.* Quia recipit ad beatitudinem. Nec tam amarũ debet esse, quod flagellat quam dulce quod recipit, quia dominus custodit paruulos quos grandes quærit hęredes.
c *Custodiens paruulos domi.* ✱ Euthymius. Subintellige verbũ, est. Laudat enim propheta summam domini prouidẽtiã qua nisi vniuersos ac singulos custodiret, de facili aut scorpio interemisset, aut aliud venenosũ animal, aut alio pacto celeriter oẽs perijssent, in foueã aut in præceps aliquod, aut in aliud qđpiam periculum delapsi. Quidam vero intelligũt loqui Prophetam de infantibus, adhuc in vtero existentibus, q in obscuris illis atq; humidis locis, instar pisciũ ferũtur, nec cęterorum hominũ more respirare queũt, quique ab illo demũ matricis calore, ad frigidũ hunc atque eis
C insuetum aerẽ prouenientes, nec modico quidem tẽpore hac vita superesse possent, nisi a diuina seruarentᵉ guidẽ. Vel aliter, paruulos eos intellige qui nup in virtute stab... sũt quos dominus inexperiẽtia adhuc circũdatos cõseru... donec aduersus inimicos magis idonei ad pugnã efficiã...

† attenuatus eram, & salua uit me

† eripuisti

† Ambulabo in conspectu domini in terris

a ¶ Flagellat enim filium quem recipit. b ¶ Vt pastor. b Humiles.
a & iustus, & Deus noster miseretur. Custodiens † paruulos do- 1
c a ¶ Experto credite, quia ego vel dominus est iustus & misericors, ideo. b ¶ Quasi dolor, sed non pęnalis est, sed salutaris. Et ideo. c ¶ Quia dominus est misericors ideo. Cas. Hortatur animam, vt conuertatur ad Deum, vnde ei requies.
b d minus, † humiliatus sum, & liberauit me. Conuertere anima 2 3
a Ad Deum, vt etiam hic requies mentis, non tamen desidia adsit, vt cesset operari. b Bona dedit prius liberato, aliter liberatus non esses. c Ita benefecit tibi.
B mea in requiem tuam, quia dominus † benefecit tibi. Quia 4 5
a Per fidem. Quia de infideli factus est fidelis. Hoc iam, quia qui credit, transit de morte ad vitam. b ¶ Interiores. Hæc in spe, quia modo lachrymæ, dum etiam lapsu. sum pro carne infirma & in pedibus quasi extremis animæ partibus, id est, in sensualitate lubricum adhuc sentimus, sed in futuro Placebo.
e † eripuit animam meam de morte, oculos meos a lachrymis 6 7 8
Autem. a Quod nondum in regione mortali.
f pedes meos a lapsu. † Placebo domino, in regione viuorum. 9 10

d *Conuertere.* ...gustin. Non mer... vel viribus tuis, quia dominus be... fecit ibi.
e *De morte, ocu...* Augustinus. M... est infidelitas, de. *Dimitte mor... suos:* Et iterum. ... *mortui laudabunt ... mine.*
f *Placebo.* Augu... Dixit eripit a la... tamen non dicit ... ceo, sed place... secure vtique ... quod nõ modo ... cebo perfecte, quoniam nullus erit lapsus ambulantiũ p... nullum infirmę carnis lubricum. Et hoc in regione v... rum, qui viuunt ęternaliter.

NICOLAVS DE LYRA.

✱ *quasi dicat decens est vt a te consequar misericordiam in mea liberatione, & iustitiam in Saulis condemnatione.*
1 Custodiens paruulos dominus. *Propriũ est Deitatis succurrere in casibus desperatis, paruuli enim non possunt se defendere a potẽtibus, & ideo decens est vt Deus succurrat eis, in tali vero statu erat David respectu Saulis regis, vnde dicebat 2. Reg. 24. ca.* Quem per sequeris rex Israel, quem persequeris? canem mortuum persequeris & pulicem vnum, *ideo subditur.*
2 Humiliatus sum. *Mente coram Deo, & potestate coram mũdo.*
3 Et liberauit me. *Sua gratia & virtute.*
4 Conuertere. *Hic post suæ liberationis confessionem conuertitur ad gratiarũ actionẽ, dicens:* Conuertere anima mea in requiem tuam, *idest, in Deum per gratiarum actionem, in quo solo mens humana quietatur secundum quod dicit Augu. lib. confess. Inquietum est domine cor meum, donec requiescat in te.*
5 Quia dominus benefecit tibi. *Propter quod debes ei regratiari. Et repetit beneficium supra positum, dicens.*
6 Quia eripuit animam meam de morte. *Imminente, ... tet ex dictis.*
7 Oculos meos a lachrymis. *Legitur enim David plorasse ... secutione Saulis 1. Regum. 20. vbi dicitur:* Fleuerunt pariter, *scilicet David Ionathas, & subditur:* David autem amplius.
8 Pedes meos a lapsu. *Scilicet in manu Saulis, quia quãtum ... solicite & ardenter quæreret eum, vt patet 1. Reg. tamen in ma... eius non cecidit Deo ipsum protegente, secũdũ quod dicitur 1. Re. ...* Quærebat Saul David cunctis diebus, & non tradidit ... dominus in manus eius, *ideo concludit David.*
9 Placebo domino. *Ei deuote seruiendo.*
10 In regione viuorum. *Idest, in vita præsenti, & postea i... cælesti, quæ dicitur terra viuentium.*
Moraliter *potest exponi Psalmus iste de quolibet fideli l... diuinitus ab afflictione corporali vel spirituali, qui recognoscen... liberationem surgit ad gratiarum actionem.*

MORALITER.

1 *Custodiens paruulos dominus.* Idest, humiles.
2 *Humiliatus sum.* Propter quod sum adiutus, ideo subditur. Et
3 *Et liberauit me. Conuertere anima mea.* Idest, cõscientię ...
5 *Quia dom. benefe. tibi.* Te liberans a periculo grauis pe... Cætera patent ex dictis.

ADDITIO.

In Psalmo 114. Dilexi quoniam.
Omissis alijs expositionibus tam Hebręorũ quã aliorum quæ variæ sunt, & sequendo expositionem huius hymni inceptam, postquã Psal. tractauit de statu ecclesię sub lege in precedenti Psal. in hoc vero qui est tertius in ordine predictorũ, videtur agere de statu ecclesię in ipso exordio redemptionis scilicet tempore aduẽtus Christi & ipsius passionis, antequam tamen lex euangelica per Apostolos publicaret.
Circa quod sex facit. Primo enim ostendit firmitatẽ fidei formatæ eiusdem ecclesię, circa aduentum Christi tandiu desiderati, & hoc in persona iustorum pro tunc existentiũ, de quod dicit: *Dilexi, quoniam exaudiet dominus vocem orationis meę*, q. d. credo, quod Deus exaudiet uocem orationis meę deprecantis pro aduentu Christi, & hoc ipsum diligo, idest, valde placet mihi, quia dilectio in scripturis non solum cõsueuit dici de aliqua re diligenda sed etiã de aliquo annũtiabili complexo & placito, sicut cum dicitur in Psal. *Quoniã dilexi legem tuam domine, & huiusmodi:* Et sequitur: *Quia inclinauit aurem suam mi.* Idest, iam video effectum meæ exauditionis per aduentũ redemptoris, cuius nomẽ tẽpore meo principaliter inuocabo. De quo dicit: *& in diebus meis inuocabo.*
Consequenter secundo, quia ecclesia existens in hoc statu multa incommoda & pericula patiebatur, maxime in capite, qui hoc tempore fuit passus, idcirco dicit. *Circũdederunt me dolores mortis*, scilicet Christi, cuius doloribus fideles illius temporis licet paucissimi compatiebantur, similiter. *Et pericula inferni.* hoc est sepulturę Christi & eius descensus ad inferos, quibus simplices & deuotę personę maxime affligebantur, vt patet de Maria Magdalena plorante, & h... modi, in quibus tribulationibus & doloribus constitu... cessabant Christum quærere, & ipsum dominum inuo... vnde Ioan. 20. a. *Tulerunt dominum meum, &c.* Et de hoc ... Tribulationem & dolorem inueni, & nomen domi... uocabo.
Consequenter tertio ecclesia orat Deum pro effec... iusmodi passionis Christi, qui quidem effectus est lib... animarũ, di. *O domine libera animam meam, &c.* Scilicet a ...
Consequenter quarto ecclesia iam certificata de pa... Christi denuntiat hanc liberationem esse completam... *stodiens paruulos dominus*, scilicet humiles corde, qui so... ticipant redemptionem Christi. Et quia hanc humilit... clesia habet, & per consequẽs huiusmodi liberatione... bet participare, idcirco subdit: *Humiliatus sum & libera...*
Consequenter quinto reddit gratiarũ actiones de ... modi liberatione an... imam consolando, & hoc cum d... *uertere anima mea in requiem tuam*, i. in requiem a te de... tã. *Quia dominus benefecit tibi*, & sic ei soli obligaris, & q... illa beneficia quę tibi fecit declarat, di. *Quia eripuit a... meam de morte*, scilicet culpę. *Et oculos meos a lachrymis* ... turo quãdo absterget Deus omnem lachrymam fa... Apocalyp. 21. b. *Et pedes meos a lapsu*, idest, affectus quib... ma incedit, sicut homo mouetur per pedes.
Consequenter sexto quia ista beneficia principalite... tura vita perficiuntur, idcirco concludit: *Placebo domi... gione viuorum*, idest, ex ista liberatione animæ a mort... finaliter expecto placere Deo in regione viuorum, ... finis vltimus humanę vitę.

Et nota circa istum Psal. duo. Primum, quia in toto pro-
c su ipsius nō nominat aliquem populum Dei, sicut in præ
c lenti Psal. nominat domum Dauid, Iacob & Israel, & hu-
iu modi similiter & in sequenti dicit. *In conspectu omnis popu-
li eius, &c.* & huiusmodi. Cuius ratio est, nam ecclesia Chri-
sti existens in tempore passionis, de quo tempore hic Psal.
p cipaliter loquitur, non habebat populum, Danielis 6.d.
Occidetur Christus, & non erit eius populus. Secundū nota, quod D
sicut in fine psal. præcedentis dixit. *Non mortui laudabunt te
domine,* ad denotandum quod per legem Mosaicam mortui
non attingebant vitam ęternam, vt supra, expositum est, sic
per oppositum in fine huius psal. declarat quod per libera-
tionem Christi eripitur anima de morte, scilicet spirituali,
vt placeat domino in regione viuorum. i. in vita ęterna, &c.

GLOSSA ORDINARIA.

a *Alleluya.* Voce laudis cōgrue prętitulatur hic Psal. quia in
h Psal. verba sunt martyrum qui confessione viguerunt,
& præmia Dei consecuti sunt.

PSALM. CXV.

Credidi propter. Cassiodo. Pri-
mi memorantur be-
n ficia Dei, quibus
q dignum redde-
re cum dubitent,
o currit calix pas-
sionis qui a Deo da-
tu Secundo, seruos
se dicunt, & filios
a illę, idest, eccle-
siæ ibi. *O domine quia
ego &c.*

Cassiodorus. Ve-
re & congruus or-
do, prius credere,
p loqui, ne nondū
c dens audiat lo-
q sed fidē sequatur confessio. Ne vera cōfessio viribus ho-
m us detur, dicit propriū hominis quod mendax quod nō
i le sciret nisi excessu mentis ad superna vectus esset. Ma-
g enim est, si quis se imprudentem attendit. Et cum
h no nihil boni proprium habeat, quid retribuendum?

b *Credidi.* Aug. Non ait. *Credidi, & locutus sum,* quia non tan-
tū credidit cętera quę fides exigit, sed & simul cum illis cre
d it, & quod pręmium loquendo sperare, & quod pęnam
ta endo timere deberet, vnde loquendi quidem amor ex
p mio immittitur, & necessitas ex pęna indicitur.

c *Propter quod.* Augu. Non enim perfecte credit, qui quod
c dit non loquitur, piger est ille seruus vel timidus, sed fide
i quod accepit impendit & lucratur, & ideo intrat in gau
d n domini sui, dicentis. *Euge serue bone & fidelis, intra in gau
d um domini.*

Credidi propter quod locu. sum. Euthym. Ait Magnus Ba-
silius q cum Propheta in superiori Psalmo dixerit, placebo
seu delectabor coram dño in regione viuentiū, modo in hu
ius Psalmi principio ait credidisse se, ea scilicet quæ ibi
prædixit, quod placebit seu delectabitur in regione vi-
uentium, & propter-
ea, inquit, ita locutus
sum. Nam & alibi in
Psal. 26. dixit, *Credo
videre bona domini in
terra viuentium.*

a Alleluya. PSALM. CXV.
Quia credenti necesse est loqui. a ¶ Non ipsum verbum quod credidi, non sermo quem protuli.

b 1 Credidi, propter quod locutus sum, egō au-
c 2 a ¶ Passus sum multas tribulationes propter verbum Dei, quod firmiter tenebam, vnde magis nitet veritas. vnde Apostolus: Verbum domini non est alligatum in me, quod non hi, qui plus amant gloriam hominum quam Dei. b Autem non attribuens mihi confessionem. c Alias, in extasi mea mente rapta ad superna.
d 3 tem humiliatus sum nimis. Egō dixi † in excessu meo, omnis 4
a Ex se, ex Deo verax. Pro meis malis.
e 5 homo mendax. Quid retribuam domino pro omnibus quæ 6
f a Ecce ego dono Dei verax. Passionem. Non vnicum quid nisi ex eis quæ ipse dominus retribuet. b Iesu. c Desiderio. d Non mihi sed Deo fisus.
g retribuit mihi? Calicem † salutaris accipiam et nomē domini 7
8

d *In exces. meo.* Vel,
extasi mea. Augusti.
Et dicitur hic exta- Extasis. E
sis, cum mens non † in festinatione, trepidatio ne mea.
pauore alienatur, sed
aliqua inspiratione
reuelationis sursum
assumitur. Vel, exta-
sim dicit pauorē cru
ciatus vel mortis,
quē comminantibus
persecutoribus, &
impendētibus passionibus humana infirmitas patitur. Quasi
diceret, humiliatus sum: In illa aūt humiliatione. Ego dixi
in excessu meo. Vel, vt alij, in extasi mea, idest, in pauore
passionum, quod est omnis homo mendax.

e *Quid re.* Aug. Territus iste respicit infirmitatē suam, & vi-
det non esse præsumendum de se. Ex se enim homo men-
dax, vt & Petrus dum pręsumpsit, inuentus est mendax: sed
virtus Dei est si non credit. Quod videns iste factum in se
gratia Dei, subdit.

f *Quæ re.* Aug. Non ait pro omnibus quæ tribuit. Quæ igitur
pręcesserunt hominis bona vt omniū donorū Dei nō tribu
tio, sed retributio vocari possit? Quę pcesserāt nisi peccata?
Retribuit ergo Deus hominibus bona pro malis, passus pro
eis, cum homines retribuunt mala pro bonis. F

g *Calicem salu.* Augus. Passionem a simili, quia placita potio.
Vel,

NICOLAVS DE LYRA.
PSAL. CXV.

Credidi. *Huic Psalmo nullus omnino titulus præponitur in He
bræo, quem exponit Rabi Salo. de Dauid posito in persecutione
Absalom, in qua legitur peccasse per deceptionem, & tolerasse patien
ter illam persecutionem & gratiarum actionem promisisse ad suam li
berationem, vt magis videtur prosequēdo. Et ideo Psalmus iste in tres
partes diuiditur, quia primo ponitur primum, secundo secundum, ibi:*
Quid retribuam. *tertio tertium, ibi:* Vota mea. *Circa primum
sciendum, quod fugiente Dauid de Ierusalem propter Absalom, Siba
seruus Miphibosethi occurrit ei cum duobus asinis oneratis panibus, &
aliis victualibus, quærens per hoc Dauid fauorem, quem credebat fir-
miter reuerti ad dignitatem regiam, & diffamauit Miphibosethi concu-
piscens eius hæreditatem, quibus factis & verbis Dauid deceptus di-
xit: Tua sunt omnia quæ fuerunt Miphibosethi, vt habetur 2. Reg.
16. & hoc est quod dicit Dauid.*

1 Credidi. *Verbis Sibæ nimis faciliter.*

2 Propter quod locutus sum. *Nimis præcipitanter concedendo
ei hæreditatem domini sui.*

3 Ego autem humiliatus sum nimis. *Quia propter Absalō erat
fugitiuus. In Hebræo habetur:* Afflictus sum nimis, *ex filii mei per-
secutione, qui deberet me honorare. homines autem afflicti sunt impro
ui ad loquendum propter quod dicit Philosophus 2. Elenchorum. Cō
turbati minus prędident, & ideo subdit Dauid.*

Ego

4 Ego dixi in excessu meo. *Idest, præuentus dicta turbatione, vn
de in Hebræo habetur.* Ego dixi *in festinatione vel subitatione mea,
quia ex turbatione mentis præcipitanter locutus fuit.*

5 Omnis homo mendax. *Videbat enim filium proprium se perse
quentē, & totum populum Israel quem a periculis multoties liberaue-
rat ei fauentem, secūdum quod dicitur 2. Reg. 15. c. Toto corde vniuer
sus Israel sequitur Absalom, & ideo cito credidit, q etiam Miphoseth
in hoc sequeretur Absalom cū aliis. vnde postea Dauid videns se dece
ptum retractauit sententiā quantum ad hæreditatis medietatem 2. Re.
19. & licet tunc Dauid grauiter peccauerit æquando seruum domino,
vt dictum fuit 2. Reg. 19. tamen tenendum est probabiliter, q postea pę
nituit, & q pro alia medietate quam dimisit Sibæ, eo q sibi adhęserat
in periculo posito, in aliis satisfecit Miphibosethi, licet nō sit scriptum,
quia non omnia sunt scripta.*

6 Quid retr. do. *Hic consequenter describitur patientia Dauid in
illa persecutione quæ patet ex hoc, q verba Semei sibi maledicentis
valde patienter portauit 2. Reg. 16. & ideo illā persecutionē pro suis
peccatis & pro beneficiis a Deo sibi collatis acceptauit, & hoc est qđ
dicit:* Quid retr. do. pro om. quę retr. mihi. *De manibus Saul me
liberando, & ad regnum promouendo, & mortem mihi debitam pro
adulterio & homicidio relaxando, & respondet.*

7 Calicem salutaris accipiam. *Idest, atrocitatem persecutionis,
quæ in scriptura calix dicitur, acceptando.*

8 Et nomē dñi inuoca. *Pro mea liberatione a dicta persecutione*

Vota

MORALITER.

1 Credidi. Hunc Psalmum fecit Dauid pęnitens q deceptus
per Sibam seruum Miphibosethi, dederat ei hęreditatem
domini sui 2. Reg. 16.

Moraliter autem potest exponi de quolibet fideli et pę-
nitente, quod peccauit alterius deceptione. Et sic dicit. *Cre-
di.* Nimis de facili.

2 *Propter quod locutus sum nimis.* Male, & peccaui.

Ego

3 *Ego autē humiliatus sum nimis.* Idest, deiectus a statu virtutis.

4 *Ego dixi in excessu meo.* Idest, turbatus ex verbis mendacib.

5 *Omnis homo mendax.* Quod male cōcluditur ex mendacio
vnius.

6 *Quid retribuam domino pro omn. quæ retr. mihi.* Ex quibus pro
pter ingratitudinem augetur grauitas mei peccati.

7 *Calicem salut. ac.* Idest, pęnitentię corporalis austeritatem.

8 *Et nomen dom. inuo.* Per humilem orationem.

Vota

A Vel salutaris Iesu, qa prior passus est, & dat imitari passiones suas. Et ideo pretiosa in cõspectu, &c. quod post dicitur. Cassiod. Calicem quia sub mensura bibitur, vnde. *Fidelis Deus qui non patitur vos tentare suprà id quod potestis.* Salutaris qui in æternam salutem propitiatur.

※ Theodoretus. Docet igitur audacter pro ipso mortem subire, & hanc remunerationem, pro variis beneficiis dare. *Calicem enim salutis,* pro pietate appellauit mortē: sic enim & dominus nominat, *Pater* enim, ait, *si possibile est transeat à me calix iste.* & Apostolorum iugo cõmunicationem regni postulanti sic inquit, *Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum?*

1. Cor. 10. e. † Solutisti. Matt. 26. Matt. 20. † In atriis domus domini in conspectu omnis populi eius in medio tui Ierusalem.

a ¶Cas. Accipiam quod est in desiderio, & reddam in ipso actu. b Vt exemplum capiat.

inuocabo. Vota mea domino reddam coram omni populo 1

a ¶Cur tu ita? quia cara, vel pretio mortis eius empta. b ¶Cuiuscunque vilis sit.

a eius: pretiosa in conspectu domini mors sanctorum eius. 2

a ¶Quia pretio nos comparasti ergo. O domine profiteor conditionem meam. b ¶Quia non est in textu secundum August. c Obediens. d Repetit. e In omnibus.

b O domine quia ego seruus tuus, ego seruus tuus, & filius 3
c

a Id est, ecclesiæ quæ est ancilla dum seruit sponsa dum sponso coniungitur, aliter non esset martyr. b Quod totum per te. ¶Tu non mea merita. c Peccatorum. d Et ideo. e Meipsum. 4

d
e ancillæ tuæ. † Dirupisti vincula mea tibi sacrificabo hostiã 5
f 6

a ¶Non fretus viribus meis.

g laudis, et nomen domini inuocabo. Vota mea domino 7
h 8

a Non manu factis. b Catholicæ ecclesiæ.

i reddam † in conspectu omnis populi eius. In atriis domus 9
10
11

Hoc igitur & hoc in loco præclari & optimi & pietatis athletæ vt faciant seipsos adhortantur, & hanc promissionem perficiũt, eorum ciuibus cernentibus, vt & ipsos in eundem amorem accenderent. Deinde huiusmodi mortis fructum demonstrat.

B *Pretiosa in conspectu domini mors sanctorum eius.* ※ Theodoretus. Si autem Deus est pretiosus, cur nam sanctorum non venerandus est.

* Euth. Lętor inquit moriens. Honorata est. n. apud Deum illorũ mors qui ei dicati ac sanctificati fuerint. Nã si illorũ vita honorata est, multo etiam magis mors, quę ad ipsum dominum eos prouehit sanctorum angelorum comitatu ac societate honoratos.

a *Pretiosa in conspectu domini.* Aug. Qui prior passus est, dat imitari passiones suas, & ideo pretiosa in conspectu domini mors sanctorũ eius. Emit eam sanguine quẽ pro eis fudit, ne dubitarent pro eo mori. Hoc ergo pretio comparatus confitetur conditionem suam. O domine, quia ego.

b *O domine quia.* Cassiod. Secundo seruos se dicunt & filios ecclesię, quia nõ est locus veri sacrificii extra catholicam ecclesiam, ne quis hæreticorum martyriũ Deo placere putet.

C Cass. O domine. Admiratur se talia accepisse, qualia dominus pro mundi redemptione. Et vt augeat admirationẽ repetit. *Ego seruus tuus.*

c *Filius ancillæ.* Aug. Ierusalem cęlestis, liberæ a peccatis ancillæ iustitiæ. Qui autem sunt præter ecclesiam, nõ sunt filii ancillę, etsi seruos se dicũt (qui habẽt nomẽ Christi) & martyres vt hæretici. Augustin. Filius ancillæ. Nõ schismatici. Vel vt ancilla, non sibi, sed domino, & ego in morte m... aliquas tibi partur... sicut & in vita.

d *Dirupisti vin. m...* Cass. virtute ma... rii vincula peccato... rũpũtur, quia om... sanguine abluun... Hic versus tantæ... tutis a quibusdam... ditur, vt peccata... mini dimittantur... in fine vitę trina c... fessione dicatur.

Cass. Quia pre... sa. O domine tibi sacrificabo, loquens Deo affirmat q... supra dixerat.

e *Sacri.* Aug. Cas. Et qa dirupisti, Tibi sacrificabo vt gra...

f *Hostiam laudis.* Sic quod.

g *Vota mea reddam.* Non vbique, sed.

h *In atriis.* Idest, in catholica ecclesia, non hæreticorum.

i *Domus domini.* Quę sit ostendit.

In aulis domus domini in medio tui Ierusalem. ※ Euthym. ...ponit & locũ vbi redditurus est vota. In aulis, inquit, do... dñi. varias. n. aulas habuit tabernaculũ illud, quod beatus... uid fabricari iusserat in medio Ierusalẽ. Et hæc quidẽ i... præcedentis psal. consequentiam exposuimus. verum Chry... sostomi expositionẽ et addamus, dicẽtis quod cũ præu... set beatus Dauid quęcũque passuri erãt Iudei in obsid... & captiuitate Babylonica & mẽte etiã reuoluisset eos i... postmodũ reuocãdos esse atq; in patriã restituẽdos. p... in hęc verba dicens, *Credidi,* qđ. s. captiui erũt Iudæi, & c... didit et vota sua beatus Dauid coram omni populo, no... quasi gloriabundus aliquis se ostẽtaret, sed vt cęteros a... imitationẽ adduceret & operis sui faceret participes. Ip... tem gratiarum actio acceptior est omni sacrificio: facil... res est, & qua is etiam qui omnium indigentissimus fu... quocunque tempore potest abundare.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vota mea dño reddã co. po. *Hic consequenter ponitur gratiarum actio ab eo promissa in prædicta fuga secundum quod habetur. 2. Regum. 15. f. vbi dixit ad Sadoch reporta arcam Dei in vrbem.* Si inuenero gratiam in oculis domini reducet me, & ostendet mihi eam & tabernaculum suum. *hoc autem dicebat proponẽs ... promittens ibi facere sacrificium, ideo dicitur hic.* Vota mea domino reddam coram omni populo eius. *i. in templo vbi conueniebat populus, & subdit causam, dicens.*

2 Pretiosa in conspectu domini mors sanctorum eius. *Id est non de facili permittit eos mori, sicut res pretiosa non contemnitur de facili, & per hoc intelligit liberationem suam a morte: nec ponit se in numero sanctorum ex elatione, sed magis confitens Dei bonitatem in ... 4. Regum 20. a. dixit de seipso.* Memento domine ... ambulauerim coram te in veritate corde per... *... autem suæ liberationis ostendit dicens.*

3 O domine quia ego seruus tuus. *Te colendo.*

4 Et filius ancillæ tuæ. *In hoc denotans merita matris suæ, vel ... Rabi Salo. vocat se seruum natum in domo patris familias ... dilectus a domino, quam ille qui est emptitius de foro. ipse autem erat natus in domo Dei, id est, a fidelibus parentibus Deo seruientibus. Gentiles autem ad fidem conuersi dicebantur magis serui Dei emptitii.*

5 Dirupisti vincula mea. *Id est, propter prædicta liberasti ... persecutione Absalom, & aliorum sibi fauentium, & impedientium a regni mei regimine, sicut vincula materialia impediunt hominem ... possit libere agere. Item quia persecutio Absalõ fuit mota contra Dauid in pœnam peccati pro adulterio Bethsabee, & homicidio Vriæ secundum quod prædixit sibi Nathan. 2. Reg. 12. c.* Hæc dicit dominus: Ecce ego suscitabo super te malũ de domo tua, & *ideo Dauid liberatus ab illa persecutione, dixit se liberatum a vinculis dictorum peccatorum, eo quod propter illa erat obligatus ad illam pœnam sustinendam.*

6 Tibi sacrificabo hostiam. *Scilicet per sacerdotes hostias offerentes, & cantores in sacrificiis laudes diuinas, dicentes.*

7 Et nomen do. inuocabo. *Quia non solum per alios laudat Deum, sed etiam in propria persona hunc psal. & alios decantando.*

8 Vota mea. *Quæ feci positus in persecutione Absalom.*

9 Domino reddam. *Sicut promisi.*

10 In conspectu omnis pop. eius. *Idest, in loco diuini cultus, vbi poterat & debebat ascendere omnis populus Israel, quantum ad masculos tribus temporibus in anno, secundum quod dicitur Exod. ... & vbi erat talis cultus ostendit dicens.*

11 In atrijs domus domini. *Id est, tabernaculi, in quo erat ... posita, quia templum tempore Dauid non erat adhuc ædificatum.*

MORALITER.

1 *Vota mea domino reddam coram omni populo eius.* Implendo pœnitentiam promissam.

† *Coram omni populo eius.* Vt scandalizati de transgressione, ædificentur de satisfactione.

2 *Pretiosa in conspectu domini mors sancto. eius.* Quia per illam veniunt ad regnum in cœlestibus.

3 *O domine, quia ego seruus tuus.* Per susceptionem baptismi in qua seruire tibi promisi.

4 *Et filius ancillæ tuæ.* Id est ecclesiæ quæ est sponsa, quia dum seruit humiliter dicitur ancilla.

5 *Dirupisti vin. me.* s. peccatorum. Cętera patent ex dict...

In conspectu omnis populi. Cassio. Publice debet laudari, qui pro omnibus pati voluit, vt plures ædificentur.

Vota mea reddam. Cassiod. Meipsum (qui sum imago Dei ...o quę reddenda est, vnde: Quæ Cæsaris sunt, reddite Cæsari, & quæ Dei Deo. Sed quia non modo seruus, sed ancillæ filius, dicit se reddere ... in atrijs domini, idest, ... ancillæ, Et quę sit exponit, id est,

domini, in medio tui Ierusalem.

ª ¶Vbi pax & sancti in visione Dei lætantur.

est, populus eius, hoc est quod sequitur: *In conspectu omnis populi eius:* & apertius hic nominat Ierusalem. D

Augustinus. Sed ne quis putet per Ierusalem Iudæos solos significari, qui hoc nomine gloriantur, audiat sequentem Psalmum: Laudate dominum omnes gentes: Hæc sunt atria domini, ille enim populus.

¶ GLOS-

NICOLAVS DE LYRA.

In medio tui Ierusalem. *Quia illud tabernaculum erat in ciuitate Dauid 2. Regum 6. quæ ciuitas dicebatur fortalitium ipsius Ierusalem.*

Mo-

Moraliter potest exponi Psalmus iste de quolibet fideli, qui si aliquando deficiat per alterius deceptionem, suam ignorantiam confitetur humiliter, et tribulationē insurgentem sustinet patienter, & a qua liberatus agit Deo gratias reuerenter.

ADDITIO I.

In Psalmo 114. *Credidi propter quod locutus sum, &c.* Derogatorium videtur excellentiæ ipsius Dauid, qui egregius psaltes Israel dicitur 2. Reg. 23. & a multis eximius asseritur prophetarum, q tot ipsius psalmi sine titulis positi applicentur suis persecutionibus temporalibus & transitorijs, scilicet Saul & Absalon & huiusmodi, sicut Rabi Salom. exponit, cum magnis mysterijs ecclesiæ possent proprius & facilius applicari. Hebręi.n. nimirū si hoc faciant, nō habentes consilia spiritualia, de quibus tales psalmi verificentur. Sed Catholici ipsos in hoc sequentes nimis videntur Iudaizare. Vnde dicendū, q psal. iste qui quartus est in hymno pdicto, potest cōtinuari Psal. prǽced. in materia. Nā postquā psal. in præc. psal. egit de statu ecclesię in ipso exordio redēptionis tēpore aduentus Christi, & ipsius passionis vt dictū est, in hoc agit pn̄r de statu primitiuę ecclesię, in quo fides fuit per apostolos, & cęteros discipulos prædicata, in quo statu potissime claruerūt duo. s. prędicatio fidei & martyriū, qđ sancti testimoniū fidei sustinuerūt, & de hoc tractat principaliter hic Psal. In quo Psalmista quatuor facit. Nā primo ponit fidei prædicationē, & de hoc dicit: *Credidi, pp quod locutus sum* nā sm̄ Apostolū ad Romanos 10. b. *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Vn̄ fideles primitiui non solū credebāt corde, sed ēt loquebātur fidei rudimenta, ea prædicando ad aliorū eruditionē, vn̄ in persona cuiuslibet talium proprie dr̄. *Credidi, propter quod locutus sum.* Et qa pro tali prædicatione fidei magnas patiebantur persecutiones, vt patet in Actibus Apostolorum, & in historijs ecclesiasticis, ideo subiungitur: Ego autem humiliatus sum nimis, idest, afflictus propter fidei prædicationem prędictam. E

Consequenter secundo dicit: *Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax.* Pro quo sciendū, q martyres Christi dicūtur testes fidei μάρτυρ martyr. n. Gręce s̄m Hieronym. idē est qđ testis Latine, vn̄ in primitiua ecclesia, vt sancti verbum Dei quod prædicabāt fortius in cordibus audiētiū imprimerēt, martyrio se subijciebant in testimoniū fidei, & iō Psalmista in persona cuiuslibet taliū dicebat: *Ego dixi in excessu meo,* s. in... tione diuinitus mihi facta. *Omnis homo mendax.* quasi dicat prædicatio mea nō erit efficax, cū possit esse suspiciosa, ... credent me verba mendaciter fingere, qa oīs homo de se mendax est. i. pronus ad mendacia fingenda, & iō subdit: *Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* hoc est dicere, qđ possum retribuere dn̄o in testimoniū suæ fidei pro omnibus bonis quæ retribuit mihi. s. naturalibus & gratuitis? Ad quod rn̄dens subdit: *Calicem salutaris accipiam,* s. martyrium, de quo Matt. 20. c. dr̄. *Potestis bibere calicem, quem ego biturus sum.* Et sic nomen dn̄i inuocabo, i. martyriū accipiam inuocando nomen dn̄i, s. prædicando eius fidē, vn̄ per acceptionē huiusmodi calicis nomen dn̄i inuocando. *Vota mea reddam domino coram omni populo eius,* quia p testimoniū martyrij implebo vota mea, s. vt inducatur fides in cordib. audientiū, & hoc publice. s. *coram omni populo eius,* & vt ostendat hoc opus. s. martyrij pro fide Chr̄i accepti esse dn̄o gratissimum subdit: *Pretiosa in conspectu dn̄i mors sanctorū eius.* Et notanter dicit, *pretiosa:* quia non solum grata seu accepta est mors sanctorū, qđ cōpetit cuilibet actui meritorio, sed pretio qđ denotat excellētiā seu pretiositatē martyrij quo ad ... tū. Et notanter dicit: *In cōspectu domini,* quia quamuis in conspectu hominū insipientiū talis mors vilis, in conspectu tamen domini pretiosa est. Vnde Sapientię 3. a. *Visi sunt oculis insipientium mori, illi autem sunt in pace.* C

Consequēter tertio dicit: *O domine quia ego seruus tuus:* quæ quidē verba possunt cū prǽcedentibus cōtinuari, sic, vt sit sensus: *O domine ego me obtuli ad mortē martyrii prædictam: Quia ego seruus tuus & filius ancillæ tuæ,* & vocat se bis seruū, eo q dupliciter debet esse obligatus Deo. s. per susceptionē bonorū naturaliū & gratuitorū. Dicit se ēt filiū ancillę Dei, quia filius ecclesiæ p obedientiā: Dicere. n. q Dauid se vocat filiū ancillę dn̄i, nullā habet rationē, put plenius dictū fuit supra in additione sup Psal. 85. Vel alio mō pdicta verba. s. *O domine, quia ego seruus tuus.* possunt exponi cōtinuando ea cū sequentibus, vt. s. sit sēsus: *O domine ego, quia seruus tuus, &c.* Ideo: *Dirupisti vincula mea.* s. vincula peccatorū, quibus vinctus erā. In martyrio. n. oīa dimittuntur peccata, prout cōiter tenetur, sicut in baptismo, vn̄ sic pro te patiendo. *Tibi sacrificabo hostiam laudis.* i. meipsum totū in inuocatione tui nominis oblatum, de quo dicit: *Et nomen domini inuocabo.* Et nota q primo nominauerat martyriū calicem, pp eius amaritudinem, eo mō dicitur: Thren. 4. d. *Super te transibit calix:* mō vocat ipsum martyriū, hostiam laudis, referendo illud ad actū charitatis, quę in martyrio exercetur, & ipsum facit hostiā dn̄o in odorem suauitatis. Et in vtroque dicit: *Et nomen domini inuocabo,* quia in vtroque talis competit inuocatio. E

Consequenter quarto repetit impletionem suorū votorū in hoc actu, dicens: *Vota mea domino reddam in conspectu omnis populi eius,* exponatur vt supra. Sed super hoc addit: *In atrijs domus domini,* scilicet in ecclesia militante, vbi vota meritorie redduntur.

Cōsequēter autem dicit: *In medio tui Ierusalem,* s. cęlestis, in qua martyres gloriosi triumphant. Pōt ēt hic psal. reduci ad statū sanctorū cōfessorū, exponendo illud qđ dr̄: *Calicem salutaris accipiam, & tibi sacrificabo hostiam laudis,* de sacrosancto altaris & cętera ad hunc ppositū reducendo, sed prima expositio magis videtur literę cōsonare, præsertim huic quod dicitur: *Pretiosa in conspectu domini mors sanctorum eius.*

Si autem quæratur. Cur Psal. in hoc Psal. nullā facit mentionē de miraculis quę in primitiua ecclesia (de qua agitur) frequēter fiebāt ad cōfirmationē fidei prędicatę, de quibus Mar. vl. d. *Domino cooperante & sermonem confirmante sequentibus signis.* Ad hoc dicendum, q in Psal. intendit agere de his quę singulariter claruerūt in primitiua ecclesia, quæ non fuerūt in antiqua sicut sunt martyria, quæ in antiquis veteris Testamenti, minime seu rarissime fuerūt. Secus autem est de miraculis, quę potissime in statu antiquorū fuerūt, & sępissime diuulgata, & iō in Psal. præcedenti. s. *In exitu Israel, &c.* Vbi agit de statu ecclesiæ sub lege, facit expressam mentionem de miraculis, cū dicit: *Mare vidit & fugit, &c.* In hoc autē psal. in quo agit de statu primitiuę ecclesię miracula ptermittit, qa communia sūt vtrique statui, & solū agit de martyrio qđ est ppriū ecclesię Chr̄i sequētis eius vestigia in sua passione & implentis verbū ipsius. s. *Qui vult venire post me, &c.* Mat. 16. d. Eadē ratione fit mētio in hoc psal. de pdicatione cū dicit: *Propter quod locutus sum,* & nō in pcedenti, nā prędicatio vniuersalis singularis fuit in ecclesia Christi ipso precipiente: *Euntes in mūdū vniuersum prædicate euangeliū, &c.* Marci 16. d. F

REPLICA. Sed circa psal. *Credidi propter quod, &c.* Inuehit Bur. contra Postil. dicens eū nimis Iudaizare, quia sequēdo Ra. Sa. exponit illud de Dauid posito in psecutione filij sui Absalom. Et ad id vtitur imaginatione apud eum consueta, videlicet quod psalmi secūdum sensum eorum pincipalem, ab authore principaliter intētū dicti de Christo, vel ecclesia tanquā de figuratis, de Dauid tanquā de figura exponi non debere, cuius oppositū supra sæpe ostensum est, specialiter circa psal. *Dixi custodiam:* Nam primo secundū sanctos doctores requirendus est scripturę sensus verus secūdū significationē vocū, vel rerū, qui si nihil absurditatis habet vere literalis est, ēt si modū figurādi vel figuræ teneat, cū hoc bene stat, q sensus ab authore principaliter intētus sit de figurato debita applicatione facta. Et quia postillator ponit hic primū sensum. s. figuratiuū. Burg autem sequens glossam magistralē ponit figuratū, iō nec ille recte dr̄ Iudaizare, nec iste Christizare. cū vterque secūdū debitā applicationem dicat veritatē, ille de figura, iste de figurato. Illud ēt qđ hic dicit Bur. de filio ancillę correctū est supra psal. Inclina domine.

A

GLOSSA ORDINARIA.

a *Halleluia.* Cassiod. Breuis psal. omnium primus atomus, id est, sine diuisione, pro sui enim breuitate non recipit diuisionem, sed omnes compendio suæ locutionis superat, & est quasi pūctus psalmorum, vnde diuersæ species formant. Mira variatio cōtra tædium salutaria dicere, modo paucis, modo latè.

※ Beda. Conualescens de infirmitate Ezechias, non solum Iudæos, sed etiā omnes gentes ad laudandum conuocat dominum, vt quæ nouū de recursu solis stupuerunt portentum, dominum verum tanti miraculi venerētur authorem. Aliter vox Apostolorum.

a Halleluia **PSALMVS CXVI.**

b L AVDATE dominum omnes gentes, laudate 1
c eum omnes populi. Quoniam † confirma- 2 3
d ta est super nos misericordia eius, & veritas do- 4 5
e mini manet in æternum.

(Interlinear: a ¶Gentiles. b ¶Alias, & collaudare. — a ¶Iudæi. b ¶Hac causa. c ¶Dato spiritu sancto. ¶Dum inimici etiam cedunt homini per quod liberati sumus. — a Reparatio hominis misericorditer promissa. b Christi. c Christus qui est veritas patris. — ¶ Cas. Si quando non filius sui pater sine veritate, sine via, sine vita. a ¶Alias in seculum seculi.)

PSAL. M. CXVI.

b *Laudate dominum.*
c *Omnes gentes.* Cas. Ne qui prętereantur de toto orbe. August. Et hęc sunt atria illa domus domini. Et ille omnis populus vnde in pręcedēti psal. egit: Non soli Iudæi sibi illud arrogare nantur) dico laudate eum.

Et collaudate. Cas. Vt fit in vnū red. omniū laudatio est catholicæ ecclesiæ.

d *Confirma.* Cas. Quia quod per prophetas promisit, in aduentu Christi compleuit, & firmauit misericordiam vt nūquam moueatur, quia qui dedit custodit.

e *Manet in æternum.* August. Siue in eis quæ promisit piis, siue in eis quæ minatur impijs.

PSAL.

B

NICOLAVS DE LYRA. PSALM. CXVI.

1 LAudate domi. *Huic psal. in translatione Hiero. præponitur.* Halleluia. *pro titulo, quod significat, laudate Deum: quia in psalmo inducuntur omnes populi, tam Gentes quàm Iudæi ad laudem Dei pro aduentu ipsius Christi, quia instituit vnam ecclesiam ex Iudæis & gentibus ad Dei gloriam & honorem: & hoc modo allegat Apostolus scripturam huius psalm. Rom.* 15.*d.* Dico enim Iesum Christum ministrum fuisse circuncisionis, *id est populi Iudaici in fide instruendi, & postea subdit de Gentilibus, gentes autem super misericordia honorare Deum, sicut scriptum est. Propterea confitebor tibi in gentibus, &c. Et sequitur iterum.* Laudate omnes gentes dominum, & magnificate eum omnes populi. *Quod accipitur ex principio huius psal. Ista autem præuidens Psalmista in spiritu dicit.*

1 Laudate do. omnes gen. *Idest omnes Gentiles ad Christum, vel ad fidem Christi vocandi.*

2 Laudate eum omnes po. *Idest, Iudæi in duodecim tribubus diuisi, & præponit Gentiles Iudæis, quia pauci de Iudæis primò crediderunt, & multi de Gentilibus, secundum quod dicit Apostol. Rom.* Cęcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret, *quia Iudæi conuertentur circa finem mundi, & ideo hic inuitantur ad laudem post Gentiles, & prædictæ laudis subdit rationem, dicens.*

3 Quoniam con. *Loquitur de futuro per modum præteriti propter certitudinem prophetiæ. in aduentu enim Christi & non ante fuit misericordia Dei confirmata per effectum quæ ante expectabatur per magnum desiderium.*

4 Et ve. do. *Idest, ipse Christus, qui dicit de seipso, Ioan.* 14. Ego sum via, veritas, & vita.

5 Manet in æter. *Secundum quod dicit Apostol. Heb.* 13.*b.* Christus heri, & hodie ipse, & in secula.

MORALITER.

1 *Laudate do.* In hoc psal. secundum literalem sensum inducuntur Gentiles & Iudæi ad Dei laudem, qui de Iudæis & Gentilibus fecit vnam ecclesiam, & sic literalis sensus etiam spiritualis propter quod de alio pertranseo.

ADDITIO.

In psal. 116. *Laudate dominum.*

Iste psal. continuatur præcedenti. Nā postquam psal. egit de statu primitiuæ ecclesiæ, in quo maxime floruerunt martyres, prout dictū est. In hoc aūt psal. agit de statu ecclesiæ dilatatæ per orbem post primitiuos: in quo quidem statu Gentilitas fuit Iudæis adiuncta sub cultu vnius Dei, ideo in psal. cum dicitur. *Omnes gentes &c.* intelligitur Gentilitas, cum autem sequitur, *Omnes populi.* intelligitur de Israelitis, qui sunt in tribubus diuisi, & ad istum intellectum vr Apostolus reducere istum psal. & secundum hoc propositum ordinatur psal. prout in postil.

C

GLOSSA ORDINARIA.

a *Halleluia.* Cassiod. Quintus psal. de primo aduentu multis figuris decoratus habet versus vnifines, quosdam vnius principij, quosdam intercalares, & huiusmodi ornatus.

* Beda. Reductum de Babylone populum a finitimis gentibus opprimi non potuisse testatur atque ad laudandum Deum se mutuo cohortantium schema componitur: Aliter vox Christi de se dicentis.

Cassiodorus. Fidelis populus peccato solutus primo monet omnes domino confiteri, quia auditus in tribulatione, ideo dominum esse timendum. Secundo, in solo Deo fidendum, ibi: *Bonum est confidere in domino, &c.* Tertio portas Ierusalem intrari cupit, ibi: *Aperite mihi portas iustitiæ.* Quarto, frequētare atria dei suadet, de aduentu gaudens, ibi: *Benedictus qui.* ...

a Halleluia **PSAL. CXVII.**

(¶Laudate.)

C ONFITEMINI. 1

NICOLAVS DE LYRA. PSALM. CXVII.

1 COnfite. dom. Huic psal. in translatione Hiero. prę mittitur pro titulo. *Halleluia,* quia psalmus inuitat ad Dei laudem. & dicunt aliqui, quod Dauid fecit hunc psal. inuitās populum ad Dei laudem pro sua liberatione de Saulis persecutione, & populi Israel a Gentilium circunstantium perturbatione sub suo regimine, vt patet 2. Regum. & hoc facit in hoc psalmo vsque ad locum illum, *Aperite mihi portas iustitiæ, &c.* ab illo vero loco vsque ad finem inducit ad laudem Dei pro ædificatione templi, quod præuidit & prædixit ædificandum tempore Salomonis filij sui, & secundum quod ibi subditur. *Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, factus, &c.* exponunt de quodam lapide illius ædificij, qui frequenter a latomis fuit oblatus in ædificium muri, & semper inueniebatur nimis longus, vel nimis curtus, & sic pluries reiectus fuit ab eis tanquam ineptus, sed in consummatione muri in copulatione duorum parietū ...

MORALITER.

1 *Confi.* Hunc psal. fecit Dauid inuitans populum suum ad gratias agendum domino pro bono statu regni sui, & aduentu Christi futuro, ...

Moral. autem potest exponi de bono prælato ad Dei laudem suum populum inuitante pro bono statu suę di... & aduentu Christi spirituali, quo per suam gratiam v... mentem humanam, quantum ad primum dicit. *Con.* ... dis confessione.

Mora- Quo iam

...icat nunc. Cass. ...Vego vos, ita vos ...icem monete, ...dicat, idest, con ...fitur. ...uoniam in se. ...Ecce quatuor ...us vniuersos. ...e tribu. ...as. Hier. exem... ...n de se ponit, vt ...lis ad misericor... ...m inuitet. ...ominus mihi. ...as. Idem in duo ...principium. ...ominus mihi adiu... ...t ego despiciam ini... ...s meos. ...uthym. Ille pu... ...bit pro me, & ...inimicos meos ...iciam, cadentes ...icet, & visibiles quidem corporeis, inuisibiles vero animi ...intellectus oculis intuebor. Accōmandari etiā possunt hec

a Proprium Deo qui per se & ex se bonus. In essentia. b Cas. In hoc patet, quod bonus, quia in æternum dona misericordiæ concedit.

domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericor- 1
a Non est differendum. b Totus beatus populus. ¶Tales sunt idonei confiteri. c Quid?

a dia eius. Dicat nunc Israel, quoniam bonus, quoniam in se- 2
b a Sacerdotes qui pro reuerentia singulariter memorantur.

culum misericordia eius. † Dicat nunc domus Aaron, quo-
a Istud idem. b Vt includas pupillos cum maioribus de omni gente.

niam in seculum misericordia eius. Dicant nunc omnes qui
a Quia tales sunt idonei confiteri domino.

timent dominum, quoniam in seculum misericordia eius.
Quia. De angustijs seculi. Ecce misericordia. a De angustijs seculi liberat, & in latitudine præmiorum ponit.

c † De tribulatione inuocaui dominum, & exaudiuit me 3
Charitatis. Et quia exaudiuit.

d in latitudine dominus. Dominus † mihi adiutor, non 4
Cas. Carnalis inimicus.

e timebo quid faciat mihi homo. Dominus mihi adiutor, 5 6
a Quod plus est quam non timere. Alias videbo. Cas. futuro scilicet iudicio, vbi diabolus cum suis videbitur destructus. b Etiam spirituales. c Quia dominus adiutor. Ideo vtile est. d Contra mala seculi.

f
g h & ego † despiciam inimicos meos. Bonum est confidere in 7 8 9

hæc verba ijs omnibus, qui certam ac stabilem in domino spem habuerint. D
† Despiciam. Alias videbo. Cassiod. Hic vt tutior & cautior fiam.
g Inimicos meos. Dānandos.
h Bonum est. Cass. Secūdo, in solo Deo dicit confidendum per quem inimicitias gentium euadit, & ad veram vitam venit. E
※ Beda. Quasi dicat, inimicos despiciam, in Dominum autem prospiciā, & merito, quia bonum est confidere in Domino, & ita bonum ꝙ melius est quam cōfidere in homine aliquo. Hoc ideo quia in quibusdam etiam hominibus F

• Quoniam bonus.

† Dicant nunc familiæ.

† Mecum est in auxilium mihi.

NICOLAVS DE LYRA.

...fuit aptissimus, qđ pro mirabili fuit tunc reputatū, qđ præ...t Dauid & scripsit fiendū: & sic sensus literalis est hic de ...lapide materiali, & de Christo mystice tm̄ exponit. Sed ...meliori iudicio hoc non vr̄ mihi bene concordare ver... Christi Matt. 21. qui loquens de seipso a Iudęis reprobā... dicit eis. *Nunquam legistis in scripturis Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. A domino factum ...stud, &c.* & idem hētur Luc. 20. Item Act. 4. Petrus osten... ...s principibus sacerdotum Christi glorificationem post ...s passionum, Act. 4. dicit de eo. *Hic est lapis qui reprobatus ...a vobis ædificantibus, qui factus est in caput anguli, & non est in ...nullo alio salus.* Ex quibus patet, quod psalmus iste quantum ...istam partem est intelligendus de Christo ad literam. ...m quia probatio non valet ex scriptura sacra nisi per ...sum literalē, fm quod dicit Augu. ꝯ Vincentiū Donati...m. Tum quia Iudęi non recipiebant nisi sensum literalē. ...tem hoc dicit Ra. Sa. Hebreus super illud Michææ. 5. a. ...tu Betlehē Ephrata paruulus es in milib. Iuda, ex te mihi ...edietur qui sit dominator in Israel, &c. Glo. ex te mihi ...editur qui sit dominator Messias filius Dauid sicut ipse ...t Psal. 117. *Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus ...caput anguli.* Ex hoc dicto tria patent secūdum eius sen...tiam, primum est, quod Dauid hunc psalmum fecit. Se...dum quod in hac parte loquitur de Christo ad literam. T...tium, quod Christus erat reprobandus & postea glorifi...dus, sicut narrant euangelistæ. Quod autem supra indu...t de lapide angulari in ædificio templi Salomonis, non ...tat. Tum quia illud dictum non habetur ex Biblia. 3. Re. ...Paralip. vbi agitur ad literam de illo ędificio, neque a ...epho: sed solum hoc inueni dictū a magistro Petro Come...e in historia Scholastica super. 3. Reg. & sic eius dictum ...tus fuit Mat. 21. & ideo suppono quod dictū eius sit ve...n, tamen sensus literalis in hoc psalmo est de Christo. Sē... ...n. literalis est qui primo intenditur a scriptore, & ideo si ...hoc lapide fuisset scriptum 3. Reg. vbi intenditur de scri... ...historica illius ædificij, sensus literalis esset de illo lapi... ...mysterium sensus literalis est de Christo figurato per la...em illum, sicut est in proposito, vt patet per dicta Chri... ...B. Petri, & Rar. Sa. Hebręi sicut Exod. 17. vbi Moyses, ...ndit scribere historiam aquæ de petra productæ sensus ...alis est de illa petra materiali, sed. 1. Corin. 10. a. vbi: Pau... ...intendit scribere mysterium huius historiæ, dicit, *Bibe... ...autem de spūali consequente eos petra: petra autem erat Christus.* ...sus literalis est de Christo & nō de lapide materiali. His

His igitur premissis psalmus iste in duas partes diuiditur, quia primo Dauid inducit ad Dei laudationē: secundo adducit ad hoc rationem ibi. *De tribulatione.* Circa primum inducit ad Dei laudationem populum generaliter dicens. *Confitemini.* confessione laudis omnes generaliter.

1 *Domino quoniam bonus.* Bonitate, cuius non est finis.

2 *Quoniam in seculum misericordia eius.* Quia subuenit eum semper deuote requirentibus: secundo inuitat specialiter populum Israel, dicēs. Dicat nunc Israel. tertio specialius tribum sacerdotum dicens. *Dicat nunc domus Aaron, quoniam in seculum, &c.* Et patet sententia ex versu præcedenti. & quia, *non est speciosa laus in ore peccatoris.* Eccl. 15. b. ideo circa prædictos ad Dei laudem inuitatos ostendit quorum laus est Deo accepta, dicens. Dicant nunc qui timent dominum, timore filiali, qui vitat patris offensam, Quoniam bonus, &c. exponatur sicut supra.

3 *De tribulatione inuocaui dominum.* Hic cōsequenter Dauid adducit rationes inducentes ad Dei laudem, & primo ex liberatione sui, secūdo ex redemptione generis humani, ibi: *Fortitudo.* Prima in duas, quia primo recolit suam liberationem, secundo assurgit ad gratiarum actionem, ibi: *Vox exultationis.* Circa primum dicit Dauid: *De tribulatione inuocaui dominum.* Positus enim in persecutione Saulis legitur dominū cōsuluisse, primi Regum 23. & in persecutione filij sui Absalon 2. Reg. 15. & in illis persecutionibus multos psalmos fecit ad Dei laudem, vt patet ex supradictis.

4 *Et exaudiuit me in latitudine dominus.* Dilatando potestatem meam, & dominium.

5 *Dominus mihi adiutor.* Vtpote in bello contra Goliath gigantem, & in periculis contra Saulem me persequētem, & consimilibus, & ideo dicit.

6 *Non timebo quid faciat mihi homo.* scilicet timore deijciente a virtute: Aliquando .n. Dauid in periculis positus timuit, sicut quando mutauit os coram Achis primi Regum vicesimoprimo, sed ille timor non fuit vitiosus deijciens in desperationem de Deo.

7 *Dominus mihi adiutor.* Cuius virtuti nullus potest resistere.

8 *Et ego despiciam inimicos meos.* Sicut Goliath despexit de diuino auxilio confisus contra eum, vnde dixit primi Reg. 17. f. *Tu venis ad me cum gladio, & hasta & clypeo, ego autem venio ad te in nomine domini.* Et sequitur. *Et auferam caput tuum a te, & dabo cadauera castrorum Philisthiim hodie volatilibus cęli, & bestiis terræ, &c.*

9 *Bonū est confidere in domino.* Qui nō deficit in necessitate. Quam

MORALITER.

1 *Quoniam bonus.* Non solum in se, sed etiam in nobis effe...ctu e ideo subditur.

2 *Quoniam in seculum misericordia eius.* Dicat nunc domus Isr...el. *quoniam bonus, &c.* Per domum Israel significātur reli...g...si, qui debent esse contemplatiui. Per domū Aaron pon...tifices, clerici. Per timentes dominū, cæteri Christiani. Om...n...es enim isti debent Dei bonitatem deuote confiteri.

3 *De tribulatione.* Populi mei per tentationes. Inuocaui

† *Inuocaui dominum.* Per orationem deuotam.

4 *Et exaudiuit me in latitudine dominus.* Nō solum a malis liberando, sed etiam in bonis dilatando.

5 *Dominus mihi adiutor.* Cui resisti non potest.

6 *Non timebo, quid faciat mihi homo.* Idest tyrannus.

7 *Dominus mihi adiutor.* Exponitur vt prius.

8 *Et ego dispiciam inimicos meos.* Idest spiritus malignos, ideo concluditur.

9 *Bonum est cōfidere in domino.* Qui non deficit in adiuuando. Quam

nib. sicut in sanctis viris pro modulo suo confidendum est.
A Et non tantum confidere, sed etiam sperare, id est, in lōgo spem suam in domino ponere bonum meum, & adeo bonum est quod melius est quam sperare, non dico etiam in hominib. sed etiam in principibus super cœlestibus. i. in angelis. Principes ideo vocantur Angeli, quia legitur in Daniele quod singulę regiones habent ad sui defensionem sibi concessum angelū aliquē vel archangelum. Vnde illud. *verumtamē Michael archāgelus princeps noster erit adiutor meus.*
a *In principi.* Aug. Angelis, qui principes dicuntur, vt in Daniele legitur. (Dan. 10. c.) *Michael princeps noster* in quib non est sperādū, sed in domino. Cū videntur iuuare homo vel angelus, ille per eos hoc facit, qui eos pro modo eorum bonos facit.
B
b *Omnes gen.* Cas. Ecce vnde liberat de occulta vel aperta tribulatione, vel non permittendo cadere, vel a casu releuando.

† Impellendo impulsū me.

† Laudatio.

a Carnali, cuius vana est salus. ¶ Bona.

domino quām confidere in homine. Bonum est sperare in 1

a Angelis. b Quia. Tribulationem quam superius commemorauit, hic exponit. 2

a domino quam sperare in principibus. Omnes gentes † cir- 3

b a Quasi extra explorantes, blandimentis & alijs occultis hoc in principio ecclesię. 4
b Est hoc. c Dum ipsi conuersi pęnas pœnitendo fatentur, quas ingerebant.

c cumierunt me et in nomine domini, quia † vltus sum in eos. 5

a Aug. Hic non repetit gentes, quia hoc a solis Iudæis factum est. b ¶ Quasi in obsidione. c In capite suo, pius populus qui est corpus Christi persecutores sensit, & pro eo factum est quicquid interior ibi virtus deitatis per exteriorem carnem peregit. d Est hoc. 6

d Circundantes circundederūt me, & in nomine domini, quia 7

a Cas. Amaris conatibus dulcem cibum alijs parauerunt, dicit ecclesia in persona Christi.
b Hoc melius de ecclesia.

e vltus sum in eos. Circundederunt me sicut apes, & † exarse- 8

f Est hoc. a Vel in præsenti vel in futuro. 9

g runt sicut ignis in spinis & in nomine domini, quia vltus sum 10

a Vltus sum tamen aliquando. Idest vacillaui. b Vel versatus. c De equo virtutum. In æternam mortem. Releuauit a casu.

h in eos † Impulsus euersus sum vt caderem, & dominus † susce- 11 †

Etiam. a Ideo. b Ideo. ¶ Non solum facit pericula declinare, sed etiam salutem præstat, 12

i pit me. Fortitudo mea et laus mea dominus, et factus est 13 14

c *Et in no.* Alij in nomine domini vltus sum eos.

Omnes gentes circundederunt me et nomine domini vltus sum eos, circundantes circundederunt me & nomine domini vltus sum eos.

* Euch. Omnes gentes quæ in circuitu sunt Palestinę regionis in vnum congregatę simul in me irruentes impetum fecerunt, ac veluti in sagena me comprehenderunt, vel varias demonum copias fortassis significat, quæ vna aliquando iustum aliquem adoriunt, vanisque ac multiplicibus modis ei pauorem incutiendo. Repetens autem Propheta sæpius, se circundatū fuisse, & sæpius vltum inimicos suos, huiusmodi repetitione & ineuitabili periculi magnitudinem ostēdit, & admirandam fuisse liberationis rationem constituit, & summam denique diuini numinis fuisse potentiam docet, quo tanta potuit efficere.

d *Circundantes cir. me.* Aug. Quasi reddens causam, vnde tanta potuit superare, dicit quid primo in capite passus sit.
C *Cir-*

Circūdantes circundederunt me, & in nomine domini vltus sum eos.

* Theodo. Symmachus autem sic, Circundederunt me rursus circundederunt me, hoc est, frequentibus impetibus vanisque obsidionibus vsi sunt, ego autem Dei invocatione munitus illorum aciem profligaui.

e *Circundede. me.* Aug. Quod ab irruentib. gestū est, nihil ca subtilitate prætermisit spiritussanctus. Nā & gentes Iudei rem omnē fecerūt, & nobis hilariorem passione eius sicut apes dum sibi putāt reponere, alijs mel faciunt.

Alia litera. Circundederunt me sicut apes fauum.

Cas. dicit Christus quæ pungendo fęcerant. Sic Iudæi occidendo Christum, ipsi tus perierunt. Sic peccata quibus in Christum ęstuauerunt c... Christum.

f *Et exarse. sicut.* Aug. Vel, hoc melius de ecclesia accipitur. Post passionem namque domini contra ecclesiam gentes & Iudæi exarserunt, sicut ignis in spinis peccatorum. id est, peccata in fideli populo igne persecutionis creuerunt, cui volentes officere profecerunt.

g *Qui vltus.* Aug. Dum conuersi extincta in eis mala populo Christiano sociati sunt, vel cum in fine iudicati, iuxta veritatis sine misericordia sensuri sunt.

h *Impulsus euer.* Cas. vt quando boni dantur pęnis, vt cadant, & dominus suscipit.

Aug. Quia tam non cadit cui dominus est fortitudo & laudatio, quam non cadit dominus, illi vero cadunt qui nolent esse fortitudo & laudatio.

Impulsus euersus sum, & c. Postquam ostendit, quod liberat non permittendo cadere, ostendit etiam quod liberat casu releuando.

i *Factus est mihi in sa.* Aug. Non fit quod erat sibi, sed illis lus est conuersis, quod non erat auersis.

Eu-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quam confidere in homine. *Hoc dicit propter habitatores Ceilæ & Ziphæos, in quibus confidebat eo quod Ceilam ab hostibus liberauerat, & de genere Ziphæorum erat & tamen isti voluerunt cū in manum Saul tradere primi Reg. 23.*

2 Bonum est sperare in domino. *Qui reddit præmium pro virtutum operibus absque dubio.*

3 Quam sperare in principibus. *Hoc dicit propter principes duodecim tribuum Israel, qui adhæserunt Absalom in persecutione Dauid reddentes ei malum pro bono.*

4 Omnes gentes circumierunt me. *Idest, filij Israel gentes erga me sicut extranei, & Gentiles quia existentes cum Absalom intendebant Dauid obsidere, ita quod nō posset euadere, vt habetur. 2. Reg. 17.*

5 Et in nomine domini. *Supple contigit contrarium.*

6 Quia vltus sum in eos. *Quia multi occisi fuerunt, & alij confusibiliter fugerunt. 2. Reg. 18.*

Cir-

7 Circundantes circundederunt me. *Repetitio eiusdem sententiæ ad maiorem assertionem.*

8 Circundederunt sicut apes. *Volentes me pungere gladijs tanquam aculeis.*

9 Et exarserunt. *Nimia ira contra me.*

10 Sicut ignis in spinis. *Nitentes me velociter consumere modum ignis spinas velociter comburentis.*

11 Impulsus. *Idest, compulsus fugere de loco ad locum in persecutione Saulis, & in persecutione Absalom de ciuitate regia ad desertum.*

12 Euersus sum vt caderem. *Videlicet quando Iesbibenob ... fuit percutere Dauid, sed præsidio fuit ei Abisai filius Saruiæ. 2. Reg. 21. ideo subditur.*

13 Et dominus suscepit me. *Succurrens mihi quia per Abisai & in alijs multis periculis dominus succurrit ei.*

14 Fortitudo. *Hic consequenter post suæ saluationis narrationem insurgit ad gratiarum actionem, dicens.* Fortitudo mea & laus mea * dominus

MORALITER.

1 *Quam confidere in homine.* Defectiuo.

2 *Bonum est sperare in domino.* Qui certitudinaliter reddit prę- mium.

3 *Quam sperare in principibus.* Qui quęrunt proprium bonum.

4 *Omnes gentes circumierunt me.* Hic describitur acerbitas persecutionis quæ contingit aliquando bonis prelatis, vt patet de S. Thoma Cantuariensi, in cuius persona dici potest. *Omnes gentes circumierunt me.* idest, Gentiliter viuentes quæsierūt mihi nocere.

5 *Et in nomine domini, quia vltus sum in eos.* Nam vltione diuina fue-

fuerūt terribiliter mortui, & ipse trāslatus ad gloriā paradisi.

7 *Circundantes circūdederunt me & in nomine dom. quia vltus sum in eos.* Repetitio est eiusdē sententię ad maiorē expressionē.

8 *Circundederunt me sicut apes.* Ad pugnādum me suis gladijs.

9 *Et exarserunt sicut ignis in spinis.* Idest ira pessima, nam occiderunt eum in ecclesia.

11 *Impulsus sum.* Minis, & persecutionibus magnis.

† *Vt caderem.* A stabilitate virtutis.

13 *Et dominus suscepit me.* In protectione sua ne caderer a virtute. Ideo subditur.

14 *Fortitudo mea & laus mea dominus, & factus est mihi in salute.* Aeternam.

* ...ithym. Et rursum *factus est mihi dominus vox exultationis & ...litis*. hoc est, i. ...ctus est causa vocis exultationis & vocis ...lus.quæ canitur in tabernaculis iustorum, cum ob admi... ...iter mihi præstitam salutem impulsus sim vt exultatio... ...ne salutem illam laudarē quā mihi tribuit, vel impulsus ...ad laudādū cum ...ultatione & salu... ...t tabernacula au... ...torum, puto eū ...hetice eremita... ...guria predicere, ...uibus Dauidici ...ni pręcipue decā... ...r, vel varias ac ...culares quæ per ...sunt, Ecclesias. ...on moriar. Augu. ...ecclesia, vt pu... ...rsecutor strage ...ū posse se dele... ...omen Christia... ...cum potius au... ...

...stigans. Cassiod. ...autem tanta per... ...ndicat. *Castigās.* ...quid faciunt, castigatio est domini. Nihil sibi vendicēt, ...non datur cuius vitia purgantur.

...g. Sępe pater pernequam seruos emendat filios, cum il... ...nam, his præparet hæreditatem. Quæ sit autem hæredi... ...nc potest cognosci. Aperite portas. quid intus? ingres... ...onfitebor.

...d. Q. d. Ideo dico *non moriar*, quia quod patior nō morti ...o est, sed domini castigatio. Ergo vos persecutores ni... ...obis arrogetis, quia non vos facitis hoc, sed Dñs qui ca... ...me. Et quia castigat, ideo non tradet me morti. i. non ...mittet me, etsi mortificet exterius, mortificari interius. ...*erite*. Cass. Tertio portas Ierusalem aperiri sibi cupit, ...licit & de angulari lapide. Aperite o prophetæ qui por... ...claues regni cęlorum.

* Bas. Castigatis aperiuntur portæ, Castigationes vero reij- D
cientibus peccata, Castigatus cum fiducia dicit, *Aperite mihi portas iustitiæ*. Secundum Anagogem vero per portas cœlum intelligendum est, quæ malis sunt occlusæ, quas per eleemosynam & iustitiam pulsare oportet.

a Vnde qui videbantur deficerė, exultant in malis. b In secretis cordium vbi gaudia spe futura, quæ nescientes mali putant eos tristari, vnde, quasi tristes, semper autem gaudentes, & iterum. Gloriamur in tribulationibus. Etsi extra afflicti.

mihi in salutem. Vox[a] † exultationis & salutis, in tabernaculis[b] 1

a Inde est gaudium quia. Christus. b Quam. c Augu. Magna virtus, de homine facere Deum, terrenis dare cælum. 2

iustorum. Dextera[a] domini fecit virtutem[b], dextera[c] domini 3

a Repetit quasi mirum. Non homo se exaltauit, non per se vicit, non sibimet gloriam vel salutem dedit. b Et cum hoc sit. c Vt putas o persecutor. Morte æterna. 4 5

a † exaltauit me, dextera[a] domini fecit virtutem. Non[b] moriar[c], 6

a Vita quam nescis. b Quamdiu hic ero. c Vt per hoc augeatur ecclesia. 7
d Hac geminatione significatur consuetudo ipsius Dei, qui hoc consueuit, vt benedicens benedicam. Quasi hoc permisit mihi Deus fieri ad correctionem, etiam euersio est ad cautelam:

b sed viuam, & † narrabo[a] opera[c] domini. † Castigans[d] casti- 8 9

a Ergo.

c gauit me dominus, & morti non tradidit me. Aperite[a] mi- 10 11

a Idest, doctrinam sacræ scripturæ quæ docet iustitiam. Ecce qua intretur ostendit.
b Quid intus facies? Laudabo. In voce exultationis & confess. quæ est beatitudo sanctorum.

d e hi portas[a] iustitiæ, ingressus in eas confitebor[b] domino, 12

Euth. Tabernaculi portas, vbi legalis iacebat iustitia.

*Bed. Rogo vt aperiatis quia ingressus in eas tūc demum digne confitebor Domino ea scilicet confessione de qua dictum est, *Beati qui habitant in domo tua domine, &c.* Et propter hoc quoque dico, *Aperite*, quia hæc est porta domini, hoc est, quia post huiusmodi tribulationes Dominus ad eternitatē intrauit. *Oportebat enim pati Christum, & sic intrare in gloriam suam*, & in eam portā idest, æternitatem, soli iusti, id est, imitatores domini intrabunt.

† Emendans emendauit.

E

d *Portas*. Cass. Hiero. Per has portas doctrinæ ingressi vere laudant, extra ecclesiam Catholicam non est laus Dei.

Cass. Hæ omnes portæ ducunt ad vnam, quæ est Christus, per quam iusti intrant in cœlum, vnde, *Ego sum ostium, per quod si quis introierit, saluus erit*. Et alibi. *Nemo venit ad patrē, nisi per me*. Io. 10. b. Io. 14. a.

August. Ecce de vtroque seculo mentionem fecit. Et quia hęc porta Christus apparuit, confitebor tibi, lætus gratias agens, quia exaudisti in aduentu filij. priores. n. iusti aduentum petebant.

e *Portas iustitiæ*. Aug. Idest, portas mortis per quas iusti intrāt in requiem, vnde Apostolus. *Cupio dissolui, & esse cum Christo*. Philip. 1. d.
Sancti. n. per hanc portam mortis uitam inueniūt eternam. F

Q. d.

* Bas.

NICOLAVS DE LYRA.

* ...ominus. *Quasi dicat ex quo de prædictis periculis diuina virtute ...liberatus, a me est magnifice laudandus, & ideo consequenter inuitat ei ministros ad laudem dicens.*

1 Vox exultationis & salutis. *Idest, pro mea salute resonet.*

2 ...tabernaculis iustorum. *Idest, in loco diuini cultus, circa quem ministri habitant.*

3 ...extera domini. *i. virtus eius, quæ per dexteram significatur eo ...est fortior manus.*

4 ...ecit virtutem. *Me de persecutione Saulis liberando.*

5 ...extera dñi exaltauit me. *Loco eius ad regnū me promouēdo.*

6 ...extera domini fecit virtutem. *Me ab Absalom saluando. Idest subditur.*

7 ...on moriar sed viuam. *Post dictas persecutiones secundum totum ...sum vitæ meæ naturalis, secundum quod dicitur 3. Reg. 1. a. Et rex ...auid senuerat, habebatque ætatis plurimos dies, &c.*

8 ...narrabo opera domini. *Quia circa finem vitæ suæ præcepit Salomoni ædificare templum dans ei exemplar ipsius, & ædificiorum ...cumitu, vt habetur 1. Paral. 28.* Ampliauit etiam cultum di... ...um per ordines sacerdotum, & Leuitarum primi Paralipo... ...en. 24. & 26.

9 ...stigans castigauit me dominus. *Persecutio. n. filij sui Absalo... immissa fuit sibi a Deo ad puniendum eius adulterium cū Bethsabee, & homicidium Vriæ, secundum quod prædixit ei Nathan, 2. Regum 12.*

10 Et morti non tradidit me. *Licet meruissem propter adulteriū & homicidium, quæ morte puniuntur secundum legem.*

11 Aperite mihi. *Quoniā persecutio & saluatio ipsius Dauid fuerunt figura persecutionis ipsius Christi & suæ saluationis in se per resurrectionem & corporis glorificationem, et in membris suis per gratię collationem in præsenti, & gloriæ in futuro, ideo postquam Dauid adduxit rationem laudandi Deum ex liberatione sui, hic consequenter adduxit ad hoc rationem ex saluatione generis humani per Christum. Et diuiditur in duas partes, quia primo describitur dicta saluatio, secūdo ex hoc subditur gratiarum actio ibi.* Hęc est dies. *Circa primū sciendum, q̧ saluatio generis humani facta est per fidem Christi passi & glorificati, propter quod Dauid loquens in persona generis humani, primo petit sibi aperiri ingressum huius fidei dicens.* Aperite mihi portas iustitiæ. *i. accessum ad fidem & sacramenta ecclesiæ, per quæ datur ingressus ad locum gloriæ. Sacramenta. n. veteris legis non iustificabāt, secundum quod dicitur Rom. 3. a.* Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro, *Et subditur.* Iustitia autem Dei est per fidē Iesu Christi, *sed sacramenta nouæ legis iustificant, & ideo dicuntur portæ iustitiæ.*

12 Ingressus in eas confitebor domino. *Et quid debeat confiteri subditur.*

Hæc

MORALITER.

1 *...x exultationis, & salutis in tabernaculis iustorum.* Nā de eius ma...rio fit in ecclesia solemnitas magna.

3 *...extera domini fecit virtutem.* Per quam steti.

5 *...xtera domini exaltauit me.* Ad palatium cęli.

7 *...on moriar.* Morte culpę nec gehennæ, *Sed viuam.* Vita glorię.

8 *...narrabo opera domini.* Id est, narrari faciam in miraculis, quę Deus faciet ad testimonium meæ glorificationis.

9 *Castigans castigauit me dominus.* Pro venialibus, quæ contingunt etiam in perfectis hominibus.

10 *Et morti non tradidit me.* Idest, mortali culpæ.

11 *Aperite mihi por.* Scilicet portas cęli, quas non intrant nisi iustificati perfecte.

12 *Ingressus in eas confitebor domino.* Nam in patria est confessio laudis sempiterna.

Lapi-

Q.d. Et quia dominus nō tradidit me morti. Ergo, o vos per secutores instate & aperite mihi portas iustitię, idest, portas mortis, per quas iusti intrant in requiē. Et ego ingressus in eā .s. per eas ad vitam. *Confitebor domino, quia hæc porta domini est,* idest, qua itur ad dominū, vel qua dominus exiuit de mundo, vnde alibi. *Et domus domini exitus mortis, & iusti imitantes Christum intrabunt in eam,* idest, per eam ad vitam.

Psal. 67.c.

* Euth. Per portas iustitię, tabernaculi portas intellige, seu Ecclesiarū, quæ vbique locorū sunt, in quib. iustitia vna cum reliquis virtutib. alitur, & intra quas B. Dauid ingressus, p Psalmos suos condignas pro tantis beneficijs domino gratias agit.

Est. a Idest, per eam in cęlum, vbi qui iam boni & mali permisti. b In laude gratias agens. Inquam ti.do.

a hæc porta domini, iusti intrabunt in eam. Confitebor tibi, 1

a In salu. nam Lapidem. Ecce per quem. scilicet Christus. Quis est salus. Ecce lapis 2

quoniam exaudisti me, & factus es mihi in salutem. Lapidem 3 4

a Volentes suam iustitiam constituere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. b Vt duos parietes & Iudæorum & gentium conderet in se.

b quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput an- 5 6

a Non ab his quibus passus, quamuis non nisi per passionem, sed a domino qui occulte ædificabat. b Vt sit caput anguli. Factus est lapis secundum quod homo. c Quod Deus homo. d Interioribus.

c guli. A domino factum est istud, & est mirabile in oculis 7 8

a Credentium non carnalium qui reprobauerunt. b Mei dies veteres. c Idest, quam mihi in salutem dedit vnde. Tempore accepto ex. te. & in die salutis adiu. te. Alias quem. d Ergo. Mente.

d nostris. † Hęc est dies quam fecit dominus, exultemus, 9 10 11

† hic B

a *Hæc porta domini.* ✠ Euth. De qua dominus in euangelijs ait intrat per angustam portam, vel illa porta quæ ad Christum ducit, & deinde addit, quod iusti tantum intrabunt in eam, hoc est per eam, ob quod ipse etiam Christus dixit, quod pauci sunt qui inueniunt eum.

* Bas. Sunt portæ perditionis, sunt portæ vitæ. Quoniam igitur multæ sunt, ideo insigne Dominicæ portæ dicit, Insigne huius est quod castigati per eam ingrediuntur.

b *Aedificantes.* Aug. Soli Iudæi Deum colentes ædificabant alijs per idololatriam destructis, sed non perfecerunt, quia Christum contempserunt.

* Euth. Sacerdotum principes intelligit ac scribas & doctores Iudęorum quib. commissa fuerunt ędificandi, & perficiē di populum in fundamento legis. Lapis vero Christus est, ob summam soliditatem & instātiam aduersus omnia vitia, *peccatum,* inquit, *non fecit,* Reprobatus vero ab ædificantib. vt inutilis, quia Iudæi Samaritanum eum dicebant, & negabāt eum esse a Deo, quinimo populi seductorē appellabant. Verū ita postmodū approbatus fuit, vt factus sit in caput anguli, effectus nimirum angularis lapis, quia in seipso duos populos in vnam fidem iunxit. Vel per angelum intelligit Ecclesiam fideliū, quia queadmodum angelus facit duos parietes in se coniungi: Ita ecclesia duorum populorū coniunctionē,

C atq; vnitatem operatur. Huius autē Ecclesiæ Christus caput est, tāquam unicum pręcipuum ac principale membrū, nec tantum caput, sed coniunctio, vinculum ac fundamen[tum]

c *A domino factum.* Vel, A domino factum est ei, secun[dum] aliam literam. Aug. Idest, ad honorem patris.

* Bed. Dixit quod lapidem reprobauerunt ædificante[s] & istud, scilicet reprobatio illa facta est a domino, idest, p[er di]spositionem D[i]ni patris, qui v[olu]it vt cęcitas ex par[te] [fie]ret in Israel, vt p[leni]tudo gētiū intre[t] & sic oīs Israel saluu[s fie]ret, & ideo h[oc] mirabile, idest, [lau]dabile in oculis [no]stris. s. vt aliquis [Iu]dæ nō sapiat, sed ti[meat] quia si Deus na[turali]bus ramis non p[e]p[er]cit vsque adhuc [nec] sibi inserto ol[eastro] parcet.

* Bas. Non erat [hu]manum quod factum est, nec angelicū, sed ipsius Dei, *mirab. in oc. nos.* credentium scilicet, non enim omnib[us] notuit.

d *Hæc est dies.* Hic est annus iubileus figuraliter sub leg[e] seruatus, qui dicitur remittens uel initiās, quia tunc ser[ui] numittebantur possessio[ne]s dominis restituebantur, & hac die a seruitute peccat[i] redempti sumus, quibus est [her]ditas restituta æterna.

Cassiodor. Hęc est dies, quam fecit dominus. Etsi o[mnes] fecit, hanc singulariter, qua dominus uenit: in qua con[uenit] lætari, quia diabolus ius perdidit, homo reuixit, & hoc est.

* Bed. Merito hoc mirari debemus, quia hæc dies, ide[st] tempus dispositionis antiquæ, reparationis nouæ, fęlicitatis] ęternæ, de quo dicit Apostolus, *Ecce nunc tempus accep[tabile] &c.* In quo. s. tempore, factus est lapis, ab ędificantibus [repro]batus, in caput anguli. Hęc inquam dies est illa, quam dominus per excellentiam fecit, & ideo in ea est ex[ultan]dum corpore, ut lætandum mente.

✠ Euth. Per diem mundi fęlicitatem intelligit. Nam q[ue]admodum scriptura, sæpe diem malum dicit, nō ut [se] diei cursum aliquem malum designet, sed mala illa q[uæ in] eo die sunt. Ita etiam per bonum diem, bona illa int[elligit] quę in eo die perfici contingit. prædicare igitur uult p[rophe]ta, summa illa bona quæ in die resurrectionis domini [facta] erant, & quæ Christus ipse operatus est.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Hæc porta domini. *Id est, ipse Christus, qui dicitur hic porta in singulari, quia omnes articuli fidei, & etiam sacramenta ecclesiæ, quæ dicuntur portæ in plurali, non habent efficaciam nisi ab vno Christo, quia omnes articuli sunt de eius diuininitate vel humanitate, et omnia sacramenta fluxerunt de latere eius dormientis in cruce et ideo dicitur hic porta in singulari, secūdū quod ipse dicit Io. 10.b.* Ego sum ostium. per me si quis introierit, saluabitur, *& ideo subditur.*

2 Iusti intr. *Per fidem & deuotionē, et sic per eā intrabūt gloriam.*

3 Confitebor tibi, quon. exaud. me. *Dauid. n. & alij sancti in limbo detenti hoc confessi sunt, quando Christus eduxit eos de loco inferni, & quia hoc fuit per meritum suæ passionis, id o subditur.*

4 Lapidem. *Scilicet Christum, qui vocatus est lapis, vt supra allegatum est, & etiam Dan. 2.c. vbi dicitur de Christo.* Lapidem autem qui percusserat statuā, factus est mons magnus, impleuit vniuersam terram. *quod intelligitur de Christo secūdum expositores Hębraeos & Latinos.*

5 Quem reproba. ædific. *Id est, sacerdotes Iudæorum & doctores, ad quorum spectabat officium ædificare in fide & moribus populum.*

6 Hic factus est in caput anguli. *Constituens vnam ecclesiam ex Iudæis & gentib. cuius ipse est caput & pastor. Propter quod dicit Ioā. 10.c.* Et alias oues habeo, quæ nō sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, vt fiat vnum ouile & vnus pastor.

7 A domino fa. *Id est, a domino Iesu Christo facta est ista v[nio].*

8 Et est mirabi. in ocu. *Fideles enim qui ex Iudæis credide[runt] Christū, admirati fuerūt quando viderunt spiritum sanctum da[tum in si]gno visibili Cornelio & alijs Gētilibus qui erant cum eo. Act. 1[0].* obstupuerūt ex circuncisione fideles, qui venerāt cū [Pe]tro, quia & in nationes gratia spiritussancti effusa est, qu[ia] gratia vniuit Gentiles & Iudęos in vna Christi ecclesia.

9 Hæc est dies. *Hic consequenter ponitur gratiarum actio, cum dicitur:* Hæc est dies. *Idest, tempus noui Testamēti, quod vocatur ratione veritatis reuelatæ, quæ latebat in veteri Testamēto sub [ob]scurū obscuritate. Propter quod Paulus Rom. 13.c. vocat vetus T[esta]mentum noctem, & nouum diem, dicens.* Nox præcessit, dies autem propinquabit, *&c.*

10 Quam fecit dominus. *Licet faciat omnia tēpora generaliter, dicitur tamen facere aliquod tempus specialiter, propter bonum quod in illo contingit, secundum modum vsitatum loquendi, quem tenet scriptura loquendo de tempore Christi.*

11 Exultemus. *Idest, interius & exterius, tamen cum mode[ratione] deuotionis, secundum illud Psal. 83.a.* Cor meū & caro mea [exulta]uerunt in Deum uiuum. *Consequenter conuertit se Dauid ad deprecandum Christum de salute æterna obtinenda per ipsum di.* O-

MORALITER.

4 *Lapidem.* Hic agitur de secundo principali, scilicet de Christi aduentu spirituali, cum dicitur. *Lapidem quem reproba.* Idest Christus quem reprobauerunt scribæ & sacerdotes.

6 *Hic factus est in caput anguli, &c.* Coniungens charitate fidelium mentes, per quam uenit ad humanam mentem.

7 *A domino factum est, &c.* Nam ab alio fieri non pote[st].

9 *Hæc est dies, &c.* Idest, præsentia solis iustitiæ, quem nobis facit ipsemet Iesus Christus.

11 *Exultemus, &c.* Sicut dicitur Phil. 4.a. *Gaudete in domino semper, iterum dico gaudete, &c.* Et quoniam augmentum lætitiæ est valde desiderandum, subditur.

a O *mine saluum,&c.* Ecce desideriũ magnæ petitionis. Sal A uum le clade seculi. Prosperare, vt dolores isti vertantur in æter a gaudia.

b B *edictus,&c.* Cas. Quarto frequentari atria Dei suadet, de a uentu Christi gaudens.

B edictus qui venit. Au .Maledictus ergo q i venit in nomine su, vnde dominus in e ngelio. *Ego veni in no ine patris mei, & non cepistis me. Si alius enerit in nomine suo, um accipietis, qui erit ledictus.*

Ca *Benedictus.* Laus de a uẽtu,& o reliqui Chri tiani,nos maiores uasi sacerdotes ben iximus vobis, quo multum prodest uia.

a Fortis opere. b Quia salutis est dies,ergo. c Hic & in futuro. d Aug. Prospera iter redeuntibus, quia nobis in via.

a & lætemur in ea. O domine saluum me fac,o domine† bene 1

a His salutaris salua alios. b Maledictus qui in suo nomine venit. c Venturus est. 2

d Quasi in persona sacerdotum minoribus loquitur.

b prosperare, benedictus qui venit in nomine domini. Benedi 3

c a Cui latria. Cui dulia. 4

ximus† vobis de domo domini. Deus dominus,& illuxit no- 5

a Natiuitatis & resurrectionis dominicę. b Non trepide, sed in frequentationibus virtutum vel hominum. c Idest, vsque ad interiorem domum Dei de qua nos benediximus, vbi sunt altaria excelsa.

d bis. † Constituite diem † solennem in condensis, vsque 6

e a Non strepitu verborum hæc dicentur, sed ipsa dilectio est vox ista. b Non alius. 7

f ad cornu altaris. Deus meus es tu, & confitebor tibi, 8

g 9

h 10

✱ Euth. Hoc etiam ad Christum pertinet, qui dicitur venire i nomine Domini hoc est a Domino patre, atque ab eius ubstantia, adeo quod Dei nomen habet, estque & appell tur Deus.

c *De omo.* Idest, ecclesia catholica vnde baptismus & omnis ben lictio, imo Deus dñs benedixit vos. Et illuxit, fugãs teneb s peccati,& vos iam benedicti. Constituite diem solen nem custodiẽtes diẽ, qui honori Dei sacratus est. Ad cornu. ad l tram vt cõicent corpori Christi, vt in festis solet uel uel nstituete mente, tendentes ad cornu.i.ad potestatem alta, idest, sacramenti. vnde. *Introibo ad altare Dei. Ego autem pro dico Deus meus. Confitebor tibi.* hic uersus supra, sed & hic qui æta confessio post beneficia.

* Hy. Qui estis ex domo domini, qui estis ecclesiæ grex & d ni effecti quibus benedicimus.

* H. Vnde est ista fœlicitas? *Quoniam Deus dominus est.* inqui *& illuxit nobis,* loquitur vero de incarnatione, quod cũ Deus esset, per carnem mundo apparuit. Cum vero dicit. *E xit nobis.* de dispensatione illius loquitur.

domo domini. Idest, ecclesia catholica. Hęc est terra sãcta de a dñs ad Moysen. *Tolle calceamenta de pedibus tuis.* Terra enim in qua stas, terra sancta est. Hęc est terra bona in euangeli quæ profert fructum tricesimum, sexagesimũ, centesimu, in qua stare dẽmus erecti vtiq; ad cęlestia, non iacere, grauis terrenorum torpore, soluentes calceamenta de pedibus ostris, idest, opera mortua de affectibus nostris.

d *C stituite di.* Aug. Magni, qui excedunt, qui mente verbũ Dei apud Deum contingũt, paruulis se contemperant, eos ben dicunt de interiori domo Dei, vbi laus in secula seculo rum, sed quid inde nũtiatur, hoc quod dñs qui uenit in nomine domini, quẽ reprobauerunt ędificantes, Deus est ęqualis patri,& illuxit nobis, vt quod credimus, intelligeremus & vobis nuntiaremus, vt autem & vos intelligatis. *Constituite diem solennem in condensis,* idest, frequentationibus. *In voce exultationis & confes. so. epu.* ambulando in loco tabernaculi ad. vsque ad domum Dei.

Ag. *Constituite diem so.* Idest, eius desiderio assidue quisq; se affligat, donec ad superni sacrificij altitudinem. i. ad æterna gaudia attingat. D

c *Diem solennem.* In veteri lege pascha, pentecoste, scenophegia, tres precipuę solennitates, in quibus preceptũ, vt nemo vacuus in conspectu domini appareret. Vacuus est qui in se Christum non habet qui est fundamẽtum, quod nemo mutare valet. Inde est quod illis tribus solennitatib. fidelis populus numum offert manuali oblatione, interiorẽ significans. In numo .n. nomen & imago regis. Quisque ergo spiritualiter numum offerat, vt nomen regis, id est, Christi in se habeat, a Christo Christianus dictus. Et imaginem. i. animam lumine vultus eius insignitam Deo exhibeat.

Tres solennitates præcipuæ. Deut. 10. c.

† da, obsecro, prosperitatẽ.

† festum in cõ frequentationibus.

✱ Bas. *Constituite diem.* Secundum alium interpretem est, sacrificate sacrificia, rursus secundum alium serta & ramos suspendite in templo, verum autem firmum sit, festum diem & Panegyrim significat.

* Euth. Hoc sermone omnino illud suademur, vt celebrem Deo ac splendidam solemnitatem agamus, quæ iuxta Hebræos agenda est, vel in sacrificijs quibus altare legi ad operiri solet, vsque ad eius extremitates, vel in florentibus coronis atq; in virentibus arborum ramis. Iuxta fideles vero, spiritualibus est celebranda sacrificijs, & virtutum coronis, bonorumque operum ramis, quorum densitate ac copia inuisibile animæ nostræ obtegetur altare. E

f *Cornu altaris.* Cas. vel altare intelligitur sacramentum corporis & sanguinis. Cornu altaris est potestas. i. virtus ipsius sacramenti. Multi enim sumunt sacramentum & non rem vt mali. Boni vero sacramentum & rem sacramenti percipiunt, quæ est spiritualis caro Christi, de qua ipse ait. *Si quis non manducauerit carnem meam, & non biberit sanguinem meum, non habebit vitam æternam.* Ioan 6. f.

Vel altare intelligitur mẽs hominis. Vnde in lege pręceptũ fuit fieri altare quadrãgulum & concauum. Ideo quadrãgulum, quia mens humana quatuor uirtutib. muniri debet, prudentia, iustitia, fortitudine, temperantia. Eadem dẽt esse concaua ad recipiendũ uerbum Dei, atq; ignẽ dilectionis. Tumor. n. infusa repellit, vnde in Leuitico pręceptũ est vesiculam gutturis & plumam proijci, qñ turtur vel colũba offertur. Vesicula inflationẽ superbię signat, plumę inanes inquisitiones sublimium, hęc ergo proijce, vt sis altare cõcauum. Exo. 27. a. Leu. 1. d.

Bed. Altare vocat ad similitudinem, cęleste illud sacrariũ, vbi Christus verus sacerdos & hostia, quotidie se offert Deo patri pro nobis. Non. n. vult vt tantum subsistãt in eius humanitate, sed vt cõtemplentur ipsam etiam diuinitatem.

g *Vsque ad cor. al. &c.* Aug. Eundo vsque ad eminentiã mentis quæ est altare, idest, ad contemplationem dicentes, *Deus meus es tu.*

h *Deus meus es tu.* Et vt apertius dicamus istorũ verborum hic F

NICOLAVS DE LYRA.

1 O omine saluum me fac. *Educendo me de limbo cum patribus sanctis.*

2 O omine bene prosperare. *Multiplicando ecclesiam tuam in fidelibus tuis.*

3 Bned. qui ve. in no. do. *Idest, Christus, qui venit in nomine patris p salute mundi, & hoc modo cantabãt pueri Christo ad passionẽ veni ti, Matt. 21. Et de illa laude videtur hic Dauid prophetasse.*

4 Benediximus vobis, &c. *Hoc est verbum apostolorum Christi, qui erunt primi in domo eius quæ est ecclesia, et benedixerunt populis v itatem euangelij nuntiando & sacramenta ministrando, & vnde h uerunt hanc potestatem, subditur.*

Deus

5 Deus do. illu. no. *Idest, Christus dominus noster qui est verus Deus ipse illuxit nobis, spiritumsanctum conferẽdo ad scripturas intelligẽdũ, & sacramẽta ecclesiastica conferendũ, & quia eadẽ potestas remanet in rectoribus ecclesiæ, ideo ad eos sermo dirigitur, cum dicitur.*

6 Constituite diem so. *Idest, dies solennes natiuitatis Christi, resurrectionis, ascensionis, & consimiles, qui constituti sunt solennes per ecclesiam.*

7 In condensis. *Idest, vt populus fidelis conueniat ad ecclesiam in densitate plebis, ideo subditur.*

8 Vsq. ad. cor. alt. *Q. d. ita quod ecclesia impleatur populo & clero.*

9 Deus meus es tu. *Iesu Christe.*

10 Confitebor. *Confessione laudis.*

Deus

MORALITER.

1 O *mine saluum me fac, o domine prosp. &c.* In nobis augendo don n gratiæ & quomodo ciues cęlestes in hoc nos adiuuent n eorum persona subditur.

Be-

4 *Benediximus vobis, &c.* Imprecando vobis eius bona cœlestia, sicut ea dedit vobis.

6 *Constituite diem. so. in con.* Id est, in sapientia magna cleri & populi in ecclesia militante, dicentes quod sequitur.

Deus

☞ hic est sensus. Non
A sufficiat in terra iste dies festus, quo agnus occisus est, sed
B constituatur in frequentationib. quousque perueniatur mē-
C tib. exaltatis ad interiorem eius deitatē, vbi laudes cantabimus

Quidquid alij, ego.
Deus meus es tu, & exaltabo te. Confitebor tibi, quoniam exau- 1 2
a Et sicut ego ita & vos, sicut monui a principio:
a disti me, & factus es mihi in salutem. Confitemini domino 3 4
quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. 5

mus, ita Deus meus es tu, & confit. tibi, quoniā ex. sicut cępit laudem ita terminat.
a *Confi.d.* ab init. deferuimus in quo redimus, nō est salubrius aliquid q̃ delectet, q̃ laus.
☞ GLO.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Deus meus. *Tua magnalia enarrando. In diebus enim solemnibus maxime debet in ecclesia fieri talis confessio, & enarratio.*
2 Confitebor tibi. *Vox est ecclesiæ Deum laudantis.*
3 Quoniam exaudisti me &c. *Deprecantem te deuote.*
4 Et factus es mihi in salu. *Conferendo gratiam in præsenti, & gloriam in futuro, propter quod inuitantur omnes generaliter ad Dei laudem, cum dicitur.*
5 Confitemini. *Et exponatur sicut in principio psal. quia bi versus in fine resumitur, sicut in cantilenis solet fieri.*

Et

MORALITER.

1 *Deus meus es tu & con.* Confessione laudis corde & ore. Cætera patent.

ADDITIO

In psal. 117. Confitemini domino.

Iste psal. est vltimus istius hymni magni, qui incipit ab illo psal. *Laudate pueri do. &c.* vt dictū est, & finitur in hoc psal. qui continuatur præcedenti sic: Nam in pręcedenti psalmo Psalmista tractauit breuissime de statu ecclesiæ per orbem dilatatæ post primitiuam, de quo solū declarauit vnionē gētiū cum Iudęis in vnam ecclesiam, vt dictum est. In hoc vero ps. agit de statu ecclesię sic dilatatę, in quo floruerūt multi S. doctores & pōtifices, similiter & cōfessores & virgines.

Circa quod vndecim facit. Nā primo vniuersaliter inuitat ad Dei laudem omnes di. *Confite. do. quo. bo. &c.* Cuius sententia est. Nā Deo reddenda est cōfessio laudis principaliter ex duob. Primo ex sua bonitate ineffabili in seipso, de quo dicit. *Quoniam bonus*, supple est. s. naturaliter & secundum essentiā. Secundo mō, quia ex sua misericordia alios facit bonos, & de hoc dicit. *Quoniam in seculum misericordia eius*, & sic continuat se Psalmista cum vltimo versu pręcedentis psalmi vbi dixerat. *Quoniam multiplicata est super nos misericordia eius*, volēs in hoc psalmo specialius declarare quomodo misericordia Dei participatur in ecclesia, quę quidem participatio aliquo modo in distinctione sanctorum relucet.

Consequēter secūdo distinguit gradus seu ordines sanctorum in ecclesia pdicto modo dilatata pro varijs tēporib. existentiū, & hoc tripliciter. s. cum dicit. *Dicat nunc Israel, &c. Dicat nunc domus Aaron, &c. Dicant nunc qui timent dominum, &c.* vt intelligatur quod dicit. *Dicat nunc Israel*, specialiter de sanctis confessoribus. Qui videtes Deum per fidem, iuxta illud 1. Cor. 13. d. *Videmus nunc per speculum*, alijs eandem fidem cōfitentur. Intelligitur ēt quod dicit. *Dicat nunc domus Aaron*, de pontificibus seu sacerdotib. sanctis, & cum hoc de S. doctoribus. Ex officio. n. competit sacerdotibus, & maxime pontificibus doctrina legis diuinæ Malac. 2. b. *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent de ore eius.* Intelligatur etiam quod dicitur. *Dicant nunc qui timent dominum*, de his qui ex timore Dei filiali carnis maceratione se castigant, vt virgines & cæteri religiose viuentes.

Cōsequenter tertio specialius declarat diuinā mīam circa ecclesiā dilatatā di. *De tribulatione inuocaui dominum.* & est sensus, q̃ ecclesia primitiua maximis angustijs tribulata inuocabat dn̄m pro releuatione harū tribulationū, q̃ Deus exaudiuit eā dilatando, iō subdit. *Et exaudiuit me in latitudine dominus.*

Consequenter quarto ostendit quomodo facta fuit talis dilatatio, s. per diuinum adiutorium contra humanas persecutiones & de hoc dicit. *Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo.* Et. *Dominus mihi adiutor, & ego despiciam inimicos meos.*

Consequenter quinto ex dictis concludit, q̃d bonum est confidere in domino, & q̃ hoc per experientiā viderat impletum in dilatatione ecclesiæ, quæ fuerat prius oppressa tā sub hominib. vulgaris status, quam sub principib. terrę, vt patet in historijs, vnde dicit. *Bonum est confidere in domino.* Et. *Bonum est sperare in domino quam sperare in principibus.*

Consequenter sexto dicit. Oēs gentes circundederūt me. Ad quod sciendū, q̃ licet in ecclesia iam dilatata cessauerūt seu mitigatæ fuerunt acerbæ persecutiones corporales quātum ad publicū statū, surrexerunt tn̄ persecutiones spirituales latentes, vnde Greg. in homilia. Pugnauit ecclesia. s. primitiua aduersus leonem, pugnat modo aduersus draconem. Cuius quidem pugnę tria sunt genera principalia. Quorum vnum est hominum male viuentiū, quorum vitæ exēplo sæpe simplices decipiuntur. Et de istis dicit in persona ecclesię. s. iustorum. Omnes gentes circundederunt me. i. Gētiliter viuentes, quos ecclesia Dei quandoq; superat. Nam sępe tales in nomine domini. i. diuina virtute conuersi ad iu[stitiam] & pęnas sustinēt pęnitēdo. Et de hac vltione dicit. *Et in nomine domini, quia vltus sum in eos.* Secūdum genus pugnæ, est [dia]bolica tētatio, de quo dicit. Circūdantes circundederūt [me]. Diabolus. n. ad deuorandum hoīes communiter circuit, [vt dicitur] primæ Petri 5. c. *Aduersarius vester diabolus circumit, quærens [quem] deuoret.* Et Iob 1. b. in persona diaboli dicit. *Circumiui ter[ram &] perambulaui, &c.* Et de istis intelligitur. *Circundantes circu[mdederu]nt me.* quasi diceret. Diaboli qui ex rabie suæ malitiæ [circun]dantes sunt per orbem, mō prędicto circundederunt [me ad] deuorandū. Et quia in istos diuina virtute semper infli[guntur] pęnæ gehennales, ideo dicit. *Et in nomine domini, quia vltus [sum] in eos.* Tertiū genus prædictę pugnæ est hęreticorū, qui [fal]sas doctrinas suggerētes quotidie impugnāt ecclesiā, d[e qui]bus dr̄. *Circundederunt me sicut apes.* Apes. n. mel portant, [sed] aculeo pūgunt, sic hęretici eloquia diuina de quib. dicit[ur] *dulcia faucibus meis eloquia tua domine, &c.* allegant. Sed c[um] lędunt fidē verā pungendo seu corrūpendo. Similiter fingūt se quandoq; illuminare scripturas, q̃ non faciun[t, sed] eas deuastant & consumunt. Vn̄ de eis dicit. *Et exarserunt [sicut] ignis.* Hęretici. n. eo q̃ fideles q̃tū in se est consumunt, dicuntur a sanctis patrib. Vn̄ 24. quæst. 3. Arius vna scin[tilla] erat in Alexandria, &c. Dr̄ autem in spinis, quia sicut e[tiam] exponitur illud verbum Eccl. 7. a. *Sicut sonitus spinarum s[ub ol]la ardente, sic risus stulti, &c.* Ignis in spinis magnū sonū & [inu]tilem facit, & cito consumit & deuastat. Quod ēt faciū[t hæ]retici, non magna, sed sonorosa loquentes, sine aliqua v[irtu]te, sed potius cū deuastatione spirituali. Sequitur. *Et in n[omine] domini, quia vltus sum in eos.* s. eos quandoque conuertend[o &] sic patiuntur pęnas pęnitentiæ, vt supra dictum est. Ve[l quan]doque per vltionem seu vindictam temporalem. s. qu[i] traduntur iudicio ecclesiæ. Et sic *in nomine domini, quia [vltus] sum.* Et quia huiusmodi persecutiones, specialiter hęret[icorū] aliqn̄ fuerunt tam validæ, q̃ videbatur fides quasi sub[uerti], sicut patet de hęresi Arianorum, quæ totā ecclesiam r[egi]me turbauit, & de alijs hęresib. prout in historijs eccles[iasti]cis hētur, ideo subdit. *Impulsus euersus sum vt caderem et do[minus] suscepit me.* Qualiter aūt dominus susceperit ecclesiā ne [cade]ret, subditur dicens. *Fortitudo mea & laus mea dominus.* Et non solum dedit Deus fortitudinem ecclesię, vt possit a[duer]satijs resistere, declinādo pericula per eos inducta, sed [de] eis triumphum præstando, dicitur. *Et factus est mihi in sa[lutem].*

Consequenter septimo ostendit, q̃ per doctores ecc[lesiæ] spiritualis triumphus hr̄ de hæreticis, & de hoc dicit. *Vo[x exul]tationis & salutis in tabernaculis iustorum.* Nam talis victor[ia] [no]n attingitur per arma corporalia, sed per vocē sacræ doct[rinæ], quæ lætificat, iuxta illud psal. Iustitię dn̄i rectæ lætific[antes] corda. Doctrina autem vera salutaris communiter ac[quiri]tur a viris vacantib. studio in tabernaculis, iuxta illud I [Para]lipon. 33. c. *Lætare Issachar in tabernaculis tuis.* Quod sic ex[poni]tur, nam illi de tribu Issachar non intendebant negot[iatio]nibus, sicut illi de tribu Zabulon conuicini sui, sed vac[abant] in tabernaculis studio scripturæ, & ideo de eis erant [quam] plurimi doctores legis diuinæ, vt ibidem dicitur.

Vnde proprie Psalmista dicit, q̃ vox istius salutis q[ua ab] hęreticis ecclesiā tuebatur, personabat in tabernaculis i[usto]rum. s. in studijs sanctorū doctorū. Et ne ista victoria hu[mano] ingenio attribueretur, subdit. *Dextera domini fecit virtute[m]*, notanter repetit ter. *Dextera domini.* Et in primo loco & [ter]tio seu vltimo subiunxit. *Fecit virtutem.* In medio aute[m lo]co dicit. *Dextera domini exaltauit me*, ad denotandum [q̃] principium & finis huius victoriæ, soli virtuti diuinæ [attri]buendum est. Medium autem. s. huius victoriæ attribu[itur] est humano ingenio tāquam instrumento a Deo exal[ta]

in medio,loco dixit.*Dextera domini exaltauit me.*
Consequenter octauo dicit.Nō moriar,sed viuam. Quod
r referri ad illud quod dixerat in Psal. *Credidi, propter*
cutus,&c. qui est quartus Psal.huius hymni. Ibi enim
tractans de martyribus dixit.*Pretiosa in conspectu domi-*
ors sanctorum eius. vt ibidem fuit expositum. Et ne quis
t, quod sancti doctores non essent magni in cōspectu
i,eo quod non fuerunt talem mortem pretiosam con
ideo dixit.*Non moriar,sed viuam, & narrabo opera domi-*
si diceret quilibet sanctus doctor.Licet ego non mo-
Deo tanquam martyr,viuo tamen Deo, ut narrem
domini cōtra hęreticos impugnatores. Et quia isti do
sancti licet non fuerint mortui pro Christo per mar-
corporale, fuerunt tamen multa passi incommoda
etates, similiter martyria intrinseca per abstinentias
ias,& huiusmodi,iō subdit.*Castigans castigauit me domi-*
morti non tradidit me. Hoc est dicere morti non fui tra-
Deo per martyrium extrinsecum,eo quod disposue
ne,ut narrarem opera domini. Castigans,tamen ca-
me,id est, multipliciter castigauit me modo prædi-
od quodammodo est martyrium. Con-

Consequenter nono quasi loquens populus fidelium ad D
huiusmodi doctores sanctos dixit. *Aperite mihi portas iustitiæ,* idest,exponite mihi doctrinam sacræ scripturæ, per quam homo iustificatur.Talis.n.expositio seu declaratio, apertio dicitur,unde Luc.24.g.*Aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas.* Et ingressus in eas cōfitebor domino,quia per scriptu ras recte intellectas intratur ad confessionem Dei, scilicet confessionem fidei & laudis,& sequitur. *Hæc porta domini,iusti intrabunt per eam.* Cuius sensus est, quod intellectus sanus scripturæ sacræ per sanctos doctores apertus, est porta domini, per quam iusti intrant ad laudem Dei & fidei confessionem.

Consequenter decimo, populus hoc q; petebat habens.s. apertionem portarum iustitiæ,Deo alloquitur reddens gratiarum actiones, & hoc est cum dicit. *Confitebor tibi quoniam exaudisti me.* s.aperiendo mihi per tuos sanctos doctores portas iustitiæ,quibus possem tibi recte confiteri & uere cognoscere,quod factus es mihi in salutem idest,meus saluator.

Consequenter undecimo ostendens quomodo factus est Deus saluator subdit. *Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.* Exponatur hic uersus & sequēs de Christo lapide angulari,prout in post.

GLOSSA ORDINARIA.

Halleluia.*Aleph.* Amb.Psalmus iste institutor est fidelium, is omnium pomorum,quanto in superficie videtur tanto profundior,similibus verbis contextus.
Ca odor.Vbi generalis iustus loquitur, modo profitensi accepit, modo iterum sperando quę meruit,nul sione permistus, sed noerum literis mutatis ex-
Am.In hoc Psal.tot sunt octo quot elementa apud Hedest,22.& singuli per om sus incipiūt a singulis ele per ordinē,per quod innuit,quod hęc sunt elemēta imoda doctrina ad beatitudinē, cuius doctrinæ par grais interpretationib.nominum elementorum deur. Octonarius ipse singulis distinctionibus innuit, naquæque pars perfecta est, & sufficit, vt si quis eam vita septem dierum , perueniat ad octauam resurris.Vel circuncisio cordis significatur.
Am.Omnis mortalis doctrina suauis est in qua hic Psal. quasi sol pleni luminis meridiano calore feruēs, per Hebræi alphabeti digestus vt sicut pueri in primis lim discēdi sumimus,ita nos huiusmodi elemētis vsū sque ad maturitatē.Singulis literis versus octoni fuur,vt vnitatē deitatis quæ omnia regit, docerent, & onē legitimę sanctificationis.Octaua.n.die & circūsi lege,& in Chri resurrectione sumus ei cōuiuificati.
Ti us est *Halleluia,* quia in his Deus laudatur,in quib.est peccatorū.Aleph doctrina interpretat̄,plenos ergo sequētes versus attēde.Pri⁹ immaculati in via post ur,ante.n.vita quam doctrina,bona uita ēt sola graet.Doctrina sine uita non est integra. *Quia in maleuolam animam non introibit sapiētia.* vn de dicitur. *Quærēt me mali,* Sap.1.a.
& non inueniēt.Prius ergo corrigēda est vita, inde quærēda cognitio.Prima ergo sunt moralia,secūda mystica.In illis vita,in his cognitio,sine vtraq; vero nō est perfectio.Idē ordo in primo Psal. *Beatus qui non recessit a via iustitiæ.* inde in lege meditatur.

Doctrina.

a Halleluia. Aleph. Psal. CXVIII.

a Olim miser homo pollutus,nunc contra si in via, & si ambulat in lege.Non sine peccato sed sine crimi-nali.

b BEATI IMMACVLATI 1

Aleph. Ambros.Idest,doctrina,quod est cōmune toti Psalmo & quasi prologus,quia cū cōstat, quod omnes volunt esse beati,ēt mali: His quę desiderat adeptis, docet q; plurimi nesciūt quomodo veri beati, ne quis iā erret de via beatitudinis.Chorus sāctorū loquitur a primo iusto ad ultimū,quasi diuersi diuersa q̄rūt quibus beati sunt.Sed hæc est uia,qui uolunt esse beati, sint immaculati.& ut de fidelibus,non de Christo accipiatur. E

Ameros.Singulæ literæ sunt quasi tituli suorum uersuum continentiam eorum declarantes.

Ameros.Elementa scholæ Christi. Omnia perfecto numero iustorum: Partes sunt secūdum numerum literarum.
* Beda.Totus hic Psalmus,qui exhortationibus & institutionibus plenus est,sub psona canitur iustorū in Babylonica captiuitate degentiū,qui miscent interdum uoces populo ꝯuenientes,ut & humiliter exæquēt se reis in cōfessione culparum, ut & doceant ista ob meritum populo cōtigisse. Aliter uox Christi ad patrē,& de Iudæis, & de passione sua.

PSALM. CXVIII.

b Beati immaculati. Casiodo. Definitio beati per actus qui in Christo sine macula,ambulans in lege,& sic scrutās ut prouehatur, aliter non est dignus perquirere nisi sit probabilis uitæ. Definitio beati.

Casiodorus. *Immaculati* pluraliter, ut de fidelibus, non de Christo accipiatur.

In F

NICOLAVS DE LYRA.
PSALM. CXVIII.

1 Beati immaculati. *Huic Psalm.præmittitur pro tit.* Halleluia. *cuius expositio patuit sup.per titu.vero non apparet autor Psalm. tenetur tamen quod fuit propheta sanctus quicunque fuerit. Est autem Psalm. alphabeticus. Alio tamen modo quam alij alphabetici, quia in isto sub qualibet litera Hebraici alphabeti ponuntur octo versus per ordinem,ita quod omnes versus primi octonarij incipiunt per literam aleph,quæ est prima litera, & omnes versus secundi octonarij per beth, quæ est secunda, & sic consequenter de alijs. Et quia translator non potuit sic transferre,quod omnes versus primi octonarij inciperent ab ea, quæ est prima litera alphabeti Latini,ideo in primo octonario proposuit aleph,ad designādū quod omnes versus illius octonarij per aleph incipiunt in Hebr. Currebat autem tunc quidam modus specialis versificandi secundū ordinem literalem alphabeti,sicut apud nos in illo hymno.* A solis ortu cardine. *In quo versus incipiunt ordinate per literas alphabeti Latini,incipiēdo ab a, vsq; ad z inclusiue,vt patet intueti hymnū illum,sed in hoc Psal.octo versus, incipiunt a qualibet litera,ibi autem vnus tantum.Nec video ibi aliā significationem nisi modū versificandi specialem, vt dixi loquendo de sensu literali. De materia huius Psal.sciēdum, quod aliqui doctores exponunt eum totum de Dauid ad literā. Sed quia in quolibet octonario easdem historias de Dauid repetunt, quod alibi non inuenitur in eod. Psal.nec videtur probabile fuisse intentionis Psalmistæ in eodem Psal. toties eandem historiā repetere,ideo alia via intendo procedere. Circa quam sciendum, quod secundū plures expositores Catholicos Psal.iste loquitur de beatitudine,quæ frequenter in hoc Psal.sub nomine beatitudinis vel vitæ spiritualis memoratur.Beatitudo autem dupliciter habetur.Vno modo in re,& sic habetur tantum in patria. Alio modo in spe,& sic habetur in via per bonorū operum merita,sicut dicit Philosophus 1.Ethic.de fælicilitate politica, quæ consistit in vsu virtutū,q pueros beatificamus in spe, non quia adhuc operentur virtuose quia videntur bonæ idolis & apti ad habendum virtutes politicas tempore procedente. Igitur de beatitudine, prout habetur in via, loquitur Psal.iste.Et diuiditur in duas partes quia primo agitur de beatitudine in generali,secundo de pertinentibus ad ipsam magis in speciali,ibi.* In * quo

Mate.Psal.

Beatitudo dupliciter habetur.

Diuisio.

MORALITER.

1 Beati immaculati. Sicut dictum fuit in expositione literali, Psalm. iste loquitur de beatitudine in spe,per quem modū habetur in uia per operum bonorum merita, & sic patet quod sensus literalis est simpliciter moralis, propterea de alio pertranseo.

a Christo, qui via & veritas & vita. vel in lege domini quæ est via ad vitam. b Quod sunt. c Deinde. d Non ociosi. e Non carnis. f Hoc non possunt nisi perfecte scrutetur.

a in via, qui ambulant in lege domini. Beati qui † scrutantur te- 1

b a Scripturas. Si. Non vt hæretici. Non diuiso. b Vnde, Non potestis 2

c Deo seruire, & mammonæ. c Non alium. d Hi beati, qui enim operantur 3
iniqua nondum immaculati ambulant in lege, ac per hoc nondum beati.

d stimonia eius, in toto corde exquirunt eum. Non enim 4

e a Via Christus, viæ propheta & apostoli & omnes prædicatores. Aug. Omnes vias 5
fides vna complectitur, qua viuit iustus.

f qui operantur iniquitatem, in viis eius ambulauerunt.

a *In via.* * Euth. Per viam transitoriam hanc vitam intelligit, beatos eos dicens qui absque reprehensione per eā ambulant, & recte viuunt.

A * Basil. & Theodoretus. Qui regiam viam constanter ac recte ingrediuntur, nec ad dexteram, nec ad sinistram, a pceptis legis exorbitant: viam .n. vitam vocat, hāc siqui dem ab vtero ad sepulchrum vsq; ambulamus omnes.

†Ad principium. * Hier. Magnificat immaculatos in via, hic grande quippe opus facit, qui viam spurcjis plenā immaculato calle pertransit, sicut Sol qui cum sterquilinia pertrāseat, non coinquinatur.

Nota In sacris literis quotiescunq; mentio fit de statu sanctorū in termino, explicatur per terminos significantes quietem. Esa. 32. Matth. 20. *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis.* Et. *Sedebitis super sedes duodecim, iudicantes, &c.* Status vero sanctorū in via, qui consistit in progressu virtutum & meritorum, explicatur per Ephes. 3. motum. *Sic currite vt comprehendatis. ad ea quæ priora sunt ex-* Ioan. 4. *tendens meipsum ad destinatum persequar brauium,* & D. Ioan. *Fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam, &c.* Sæpeque hortatur nos scriptura ut recte ambulemus: & hinc est quod ait Phil. 3. B Apostolus. *Non arbitror me comprehendisse: quia semper magna nobis restat via,* & animalia Ezech. ibant & non reuertebantur, & vnumquodque coram facie tua gradietur in Prou. 4. via enim domini non progredi regredi est. & *Iustorum semita quasi lux splendens procedit, & crescit vsque ad perfectam diem,* æternitatis scilicet, vbi non est oriens neque vespera.

* Augustin. Si ergo vis esse beatus esto immaculatus, illud enim omnes, hoc pauci volunt, hacque non peruenitur ad illud: non autem beati inquinati in errorem, qui ambulat in prauitate seruit.

* Beda. Via lex domini, in qua lege qui ambulant, idest delectantur tanquam in ambulatore, bono, hoc est, qui non timore pęnę sed amore iustitię legem domini complent, sunt immaculati iam per spem, & quia immaculati, ideo beati.

b *Qui ambulant.* Non peccent. Vel si peccant, pęnitent, prospiciunt & perseuerant.

c *Qui scrutantur.* Aug. *Exquirunt:* hoc possunt & impij, sed iā spe beati, quia sunt inuenturi qđ quęrunt: non quia scrutantᷣ & quęrunt, beati, sed propter hoc qđ aderit, vt in euangelio. Matth. 5. b. *Beati qui persecutionem patiuntur,* & qui esuriunt. Non quia hoc sed propter hoc quod sequitur, quia ipsorum est regnum cęlorum.

* Theodoretus & Basilius. Legem vocat ab vniuersitatis Deo per diuinum Mosem latam, mādata vero & pręcepta rursus vocat legem, tanquam regio more ab ipso iniūctam C & imperatam. Iustificationes tanquā illam, quæ recte agentem iustum declarare potest. Iudicia autem tanquā diuinas sententias ostendentem & digna pręmia eorum, qui s[...] dum legem, & eorum qui inique viuunt. Testimoni[...] tanquam testantem & demonstrantem, quib. supplici[...] noxij sunt ij qui ipsam transgrediuntur. Beatos igitur d[...] cit etiā hic eos qui Dei testimonia continue pe[...] & in toto cord[...] quęrūt. Non c[...] bet autē est [...] eius qui virtuti[...] giū apprehend[...] quidem huiu[...] hō minime m[...] suam in Deum [...] manes vitæ cu[...] titur, sed totu[...] sum Deo addi[...]

* Bed. Non frustra est hoc additum, vidit .n. spiritus [...] multos testimonia scrutari, non vt iusti sint, sed vt d[...] vt faciāt, sed vt quod faciendum est sciant, ad hoc vt [...] dem hominum, vel aliquod seculare pręmium inde [...] rant & ideo addit, *in toto corde, &c.* Quod sic intellige[...] Beati sunt qui scrutantur testimonia Domini, propter[...] ipsa sunt data, scilicet vt in toto corde .i. in tota inte[...] eum tantum in eis exquirant, & exquisitum inuenia[...] enim qui eum exquirunt beati sunt, sed qui eum inu[...] nondum tamen re, sed tantum in spe.

* Aug. Lex est omne pręcepti genus, quod ad om[...] mines pertinet, tam qui præsunt quam qui aliorum [...] rio subiecti sunt, &c. Siquidem omnibus hę leges la[...] *Non mechaberis, non occides, &c.* Eadem uero res & mā[...] quoque appellata est, quoniam nobis a Deo mandat[...] ut bonis operibus studeamus, atque a uitio abstinea[...] stificationes autem & eadem, quoniam iusti mādata [...] tes iustitiā a Deo consequuntur. Testimonia denique [...] doquidē Deus per scripturas suas cōtestatur, ut om[...] data illius obseruemus.

d *Exquirunt enim.* Augustinus. Propter hoc scrutand[...] testimonia, vt Deus inueniretur, aliter non valuit, vt [...] lunt esse docti, non iusti, vnde gloria apud homines [...] pud Deum.

e *Non enim qui.* Aug. Quasi, qui peccatū habet, non [...] let in vijs, Vel, qui ambulant, sine peccato sint Sed n[...] tur illi operari iniquitatem, qui etsi quotidie fragilit[...] ter peccant, non tamen amant, sed oratione & signo[...] destruunt. Peccatum iniquitas est, nō tamen sine p[...] qui in vijs ambulat, sed nō ipse operatur illud, sed q[...] bitat in eo peccatum, cum nō vult quod agit. Fomes [...] in nobis, qui langor est naturæ, commouet illicita d[...] ria, & ita non sine peccato. Sed non operatur, qui de[...] carnis non obedit. Qui vero obedit, a vijs deuiatur. [...] confitetur & orat, & hęc ad vias pertinent, & prop[...] peccatum non imputatur.

f *Operantur iniquitatem.* Cass. Ex dilectione nō inuit[...] dicit, quod odi facio. Beati qui sic agunt, & ne hęc c[...] nantur, subdit iusionem domini.

NICOLAVS DE LYRA.

* quo corrigit, *prima in duas, quia primo agitur de beatitudinis statu, secūdo de eius appetitu, ibi.* Vtinam dirigantᷣ. *Prima adhuc in duas, quia primo ostenditur qui statum beatitudinis assequuntur, secūdo qui ab ipso excludūtur, ibi.* Non enim. *Circa primū sciendum, q̄ beatitudo prout habetur in via, consistit in perfectione vitę actiuæ & contemplatiuæ. Vita vero actiua præcedit contemplatiuā, quia mens non potest eleuari libere in contemplatione veritatis, nisi passiones appetitus sensitiui fuerint moderatæ per exercitium moralis virtutis, quod pertinet ad vitam actiuam. Vnde dicit Gregorius 6. moraliū. Cū aliqui contemplationis arcē tenere desiderant, prius se in campo per exercitium operis probent, vt solicite sciant si nulla iā mala proximis irrogant, si irrogata ab aliis æquanimiter portant, si obtentis bonis temporalibus nequaquā mens lętitia soluitur, si subtractis nō nimio dolore sauciatur, &c. et ideo primo ponitur perfectio vitæ actiuæ, cū dicitur.*

Beati immaculati. *Idest, carentes macula mortalis peccati.*

1 In via. *Vitæ præsentis.*

2 Qui ambulant. *Mandata eius opere adimplendo, quia nō sufficit declinare a malo, sed cum hoc requiritur operari bonū. Propter quod dicit Gregoribus Homil. 33. Minus est mala nō agere, nisi etiā quisque studeat & bonis operibus insudare. Secundo tangitur perfe[...] contemplatiuæ, cum dicitur.*

3 Beati qui scrutantur testimonia eius, &c. *Idest, eloq[...] na per prophetas nobis tradita, quæ sunt miraculis tanquā [...] moniis confirmata, Marci vl. d.* Illi autem profecti præd[...] vbique domino cooperante, & sermonem confirm[...] quentibus signis.

4 In toto corde exquirunt eum, &c. *Idest, intellectu & [...] Differt enim contemplatio sanctorum a contemplatione Phi[...] rum, quia contemplatio Philosophorum est propter perfection[...] templantis, & ið sistit in intellectu. Sed cōtemplatio sancti[...] cōtemplantio Theologica, est propter amorē ipsius contempl[...] Dei, & ideo non sistit in intellectu per cognitionem, sed [...] ctum per amorem, & ideo sancti in contemplatione ista pon[...] rem Dei tanquam principaliter intentum.*

5 Non enim qui operantur iniquitatem. *Hic conse[...] stenditur, qui a perfectione prædicta excluduntur scilicet [...] quod notatur cum dicitur:* Non enim qui operātur iniqu[...] in vijs eius ambulauerunt, *sed magis in deuiis a via [...] etiam negligentes, quod notatur ibi, cum diditur.*

Beda Venerabilis. Interrogetur D. Paulus Apostolus &licat quomodo & peccatū faciunt, etsi enim inquit Ioan *Si dixerimus quia peccatum non habemus ipsi nos seducimus & veritas in nobis non est.* Et idem Paulus confitetur etiam peccatum se facere cum dicit. *Non quod volo bonum facio sed quod malum illud ago, ergo.* Oportet aut tales putemus non ambulare in vijs eius, aut esse sine peccato. De peccato enim ita dicit. *Non autem ego illud operor, sed habitans in me peccatum.* In alia quoque se ambulare ostendit, vbi ait. *Vnum autem eorum quæ retro sunt obliuiscens in ea quæ ante sunt extendens me, semper sequar ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo Iesu.* Ecce soluta quæstio. Sed rursus alia exoritur quæstio. Quæritur quomodo id cum faciat & non faciat peccatum? Ad quod sic respondendum, quia quodcunque illiciti motus nobis insurgunt, si tantum sur affectus, & nullus relaxetur effectus, hoc est si voluntatem non præbemus eorum desiderijs, & si sic nos refrenamus vt non exhibeamus membra nostra arma iniquitati ad iniquitatem, ecce peccatum non operamur. Sicut Apostolus quoque præcipit. *Ecce peccatum in mortali corpore vestro non regnet.* Et, *Nolite exhibere membra vestra seruire iniquitati ad iniquitatem.* Sed tamen quoniam non est vigor alienæ naturæ, sed languor infirmitatis nostræ, illud, vnde desideria illicita surgunt in nobis? vnde Apostolus. *Sed quæ habitet in me peccatum.* Ideo nos quoque facimus peccatum. Et sic idem & facimus & non facimus peccatum. Et ideo rursum quæritur. Cur nos quotidie in Dominica oratione dicamus. *Dimitte nobis debita nostra.* Vel pro his quæ consentientes facimus, vel pro desiderijs quæ non nos sed peccatū quod habitat in nobis facit? Quod B. Aug. solués inquit: prout ad præsens sapere possum. Dico vniuersis reatus vestri languoris, & nostræ infirmitatis ad omnibus, quæ consentientes diximus, fecimus aut cogitauimus, sacramēto baptismatis est deletus, & idest etsi languor nobis inest, non tamen obest, si non consentimus ei, faciendo, dicendo, aut tacite assentiendo. Sed tamen quoniam *vita hominis militia est super terram.* Ideo vigilamus quidem cōtra maiora crimina, & sæpe nobis incautis obrepunt quædā, quæ etsi singula sua mole nō conterūt multa contra nos collata aceruo nos obruūt, & ideo pro his quotidie est orandum, ieiunandum & eleemosinandū.

a *Tu mandasti.* Cassiodorus. Vel ita continua: Beati qui sic agunt, & ne hæc contemnantur, subdit iussionem Domini, dicens: *Tu mandasti mandata tua custodiri.* Vel nimis mandasti, vel nimis custodiri.

b *Custodiri.* Hieronymus. Non ergo tepido corde nec dissoluto animo, sed fortiter & attente nos sua mandata edocet custodire.

✠ Beda Vener. Ecce lex posita quia dictum est. *Tu mandasti mandata tua.* Sed quoniam multi dixere, solam cognitionem legis sufficere ad auxilium liberi arbitrij, ideo subsequenter optat iste auxilium gratiæ, vt per hoc doceat quam necessaria gracia.

c *Nimis.* Aliquando plus quā oportet quod nō hic, sed pro valde. Augustinus. Cassiod. Distingue nomina. Lex est vmbra futurorum, quæ spiritualiter debet custodiri, vt de sacrificijs & huiusmodi Tesimonium est euidens res quæ commonet alios. Vnde Iacob: *Lapis iste erit in testimonium.* Et Dominus curato leproso dicit: Offer. mu. tu. in testimonium, Sic & præcepta dicuntur testimonia, quę monent nos peccemus. Mandata sunt sine vmbra, quæ præsentem habent operationem: vt diliges do. d. *Et nota*, qā testimonia accipit in prohibendo, & mandata in iubendo. D

Hebr. 10 a. Gen. 31. g. Matth. 8 a.

a Hi non ambulant in vijs qui operantur iniquitatem, & verè quia. Vt ambularent, & ideo ambulandum. Per Prophetas & Apostolos. b Cas. Vt nec iota pretereatur. Plusquam patitur natura carnis. c Ambros. Sed ad hoc sine gratia non mihi sufficio.

a Tu[a] † mandasti, mandata tu[b]a custodiri nimis. Vtinā[c]m † 1
b
a Cas. Actus hominis huius vitæ, qui per se tortuosi.
c d dirigantur v[a]iæ meæ, ad custodiendas † iustificationes, 3
e
a Quia. In Adam confusus & nudus, nunc in conspectum Dei venies quasi securus. Aug. Quia non auditor obliuiosus est, sed factor operis, Confunditur qui inspicit si non facit. b Vnde Si quis auditor est verbi, & non factor, &c. c Quasi in speculo.
f tuas. Tu[a]nc non confunda[b]r, † cum perspe[c]xero in om- 4
a Vnius reus, punitur. b Et tunc. Non ero ingratus, sed laudabo, quod distortus non potest. c Quia tu fecisti directum cor meum. Augūst. Confitebor pro eo quod didici, si dirigitur cor ad custodiendum, quia aliter inde non lætarer, sed accusarer, nam quid proderit quod ea didicerim, si corde peruerso vias ago prauas?
nibus ma[a]ndatis tuis. Co[b]nfitebor tibi in dire[c]ctione cordis, 5
A patribus, non per me inueni. 6
g h † in eo quod didici iudicia iustitiæ tuæ. Iustificationes tuas 7

† firmentur. † statuta tua. † dum inspicio omnia mādata tua.

d *Vtinam.* August. Optat contra superbiam liberi arbitrij, cui nō est satis doceri, nisi prius dirigat. Ambrosius. Quasi te mandante legem accepi, sed nisi adiuues, fit mihi mors.

Ambrosius. Vita beati expressa optat eam. Vtinam diri. ad custodien. aliter non possunt custodiri.

✠ Cassiodorus. In quo quod superius optauit exprimit. nemo enim potest ad custodiēdas iustificationes Domini peruenire, nisi cuius viæ à Domino dirigi comprobentur.

e *Iustificationes.* Nisi d. rectæ vię nostræ sint. Iustificationes prisco populo multæ fuerunt, scilicet vt famulus Hebræus sex annis seruiat, vt pater reuerenter habeatur.

Cassiod. Filius disciplinetur, Deus timeatur, sacerdos honoretur, & his similia. Hę possunt custodiri, si prę oculis semper habeantur mandata, vt praua mox emendentur per ea. E Omnia, ne peccando contra vnum sit reus omnium, vnde Iacobus. *Si quis totam legem seruauerit, offendat autem in vno factus est omnium reus.* Quod euitat qui prospicit in mandatis, qui in mandatis non prospicit, in quo erret nescit. Iacob. 2. b.

f *Non confundar.* Ambr. Ante enim in Adam confusus es & nudus factus, cum operuisti te folijs fici, quia confundebaris. Abscondisti te à conspectu Dei, quia erubescebas. Nunc autem venis in conspectum Dei. Cassiodorus, per gratiam liberatus. Gen. 3. b.

✠ Gregorius. Nam grauiter vnusquisque confunditur quando mandata Dei vel legendo vel audiendo respicit, quæ viuendo contempsit. libr. 18. m.

✠ Hieronymus. Omnia æqualiter custodire oportet ne in futuro iudicio confundamur.

✠ Theodoretus, & Basilius. Peccati fructus est pudor, sic & diuinus Apostolus, inquit, quem igitur fructum habetis tunc in quibus nunc erubescitis? Qui vero omnia mandata Dei perficiunt, à conscientia fiduciam habent.

g *Didici iudicia.* ✠ Cassiod. Indicat à beatis patribus sibi traditam disciplinam, non autem vt quidam faciunt studio per uersitatis inuentam.

h *Iudicia iustitiæ.* Sunt quia famules liberat persecutione diaboli laborantes.

✠ Beda Venerabilis. Quasi dicat si tantum sciam & non faciam, non vnde lætabor habebo, sed vnde damnabor. & notandum quod hoc verbum didici hoc habet in se, non enim aliter vere disceret nisi faceret. Vnde Dominus in Euang. *Omnis qui audiuit à patre meo, & didicit venit ad me.* F

a Non

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis.* Id est, cum magna diligentia & solicitudine, qua carent negligentes, & per cōsequens à mandatorum diuinorum impletione. quorum aliqua pertinent ad vitam actiuam, scilicet illa quæ pertinent ad charitatem proximi, aliquando vero ad cōtemplatiuam, quæ directè pertinent ad amorem Dei.

2 *Vtinam dirigantur viæ meæ.* Hic consequenter agitur de beatitudinis appetitu, cum dicitur in persona totius Ecclesiæ: *Vtinam dirigantur viæ meæ.* Id est, processus cogitationum & operum meorum.

3 *Ad custodiendas iustificationes tuas.* Id est, mandata tua ad vitam actiuam & contemplatiuam pertinentia, quæ continent iustitiam perfectam, & quia hoc non potest fieri, nisi præcognoscantur, quia ad incognitum nullus dirigitur, nisi à casu: & ideo subditur.

4 *Tunc non confundar, cum perspexero in omnibus mandatis tuis.* Id est, perfecte inspexero. *In omnibus mandatis tuis.* Cognoscendis. Et quia ad hoc requiritur illustratio & directio Dei, ideo subditur.

5 *Confitebor tibi in directione cordis.* Id est, quod directio cordis mei, ad intelligendum prædicta, fit à te, ideo subditur.

6 *In eo quod didici iudicia iustitiæ tuæ.* Quæ non possem sine tua directione didicisse. Et quia sicut dictum est, talis notitia non sistit in intellectu, sed transit ad affectum per dilectionem, quæ secundum Gregor. operatur magna si est: ideo subditur.

7 *Iustificationes tuas.* Id est, mandata tua.

a *Non me dereling, &c.* Caſſiod. Iuſtificationibus conceſſis A petit à Deo cuſtodiri, quia ſcit diabolum circumire. Vel ita precatur Chriſti aduentum, ante quem Deus reliquerat mundum pro peccato, ſed iam orat ne vſquequaque, i. valde relinquat, quod iam impletū eſt in aduentu Chriſti, quia Deus in Chriſto mundum ſibi reconciliauit.

2. Cor. 5. d.

✱ Thodoretus, & Baſilius. Sæpius diuina gratia nonnullos ad breue tempus deſerit, vtilitatem illis hinc procurans. Sic cum magnus Elias derelictus eſſet in timiditatis affectum incidit, & humanæ naturæ imbecillitatē didicit ſed actutum rurſus diuinam nactus eſt gratiā. Sic diuinus Petrus, cū negaſſet prolapſus eſt, ſed protinus Dn̄s eū ſuſſulſit. Deſtitutus autem penitus diuina ope Iudas parata prę da hoſtibus fuit. Derelictus etiā fuit beatus Dauid poſt peccatū illud, & in aſperas illas calamitates incidit, ſed rurſus erga Deum fiduciam recepit & illinc opē conſecutus eſt. Sa vero penitus hac orbatus, & ſpiritus gratiam amiſit & prai ſpiritui obnoxius fuit. Iure igitur vates precatur ne derel quatur vſqu. qu ique, hoc eſt ne gratia auxiliante ſpol etc

✱ Gregorius. Omnipotens Deus eos quos in æternu diligit, aliquando ad tempus relinqu Vnde ſcriptum eſt. *Ad punctum in mo co dereliqui te, & in miſerationibus mag congregabo te, in momento indignationis ſcondi faciem meam parumper à te, & in ſericordia ſempiterna miſertus ſum tui.* Hi etiam pſalmiſta deprecabatur dice *Non me derelinquas vſquequaque.* De linqui igitur ſe ſed ad modicum pe vtiliter nouerat qui ne vſquequaque linqueretur petebat. Sanctos etenim ſuos Dominus, niendo adiuuat, derelinquendo probat, donis firmat, bulationibus tentat.

a Et etiam opera iuſtitiæ faciam.
b Quaſi dicat vt cuſtodiam. c Ambroſ. Et ſi relinquis ad probationem vt Iob. Auguſtinus. Et ſi relinquis aliquando; vt infirmus nihil videar.

a cuſtodiam, non me derelin- 1
quas vſquequaque. 2

a Alias valde id eſt, in pœna, & ſic gloriabor in te, non in me.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Cuſtodiam.* Opere adimplendo, & quia ad hoc requiritur adſiſtentia diuinæ gratiæ, quæ facit opus meritorium, ideo ſubditur.

2 *Non me derelinquas vſquequaque.* Quaſi dicat, ſi me ad momentum dimiſeris, non potero cuſtodire.

GLOSSA ORDINARIA.

a *Beth.* Caſſiodorus. Hic oſtendit præcepta liberare hominem de confuſione, id eſt, de lapſu peccati. In prima litera partes beatitudinis exponit, in quibus precatur ſe cuſtodiri. In ſecunda tempus conuerſionis aperit, in quo potiſſimè à lapſu & confuſione fluxæ ætatis ad Deum quis conuerti debeat. Vnde congruè huic octonario præmittitur litera *Beth*, quæ interpretatur confuſio.

B

Ambroſius. *Beth*, Confuſio declaratur.

✱ Beda, Venerabilis. Exponit fidelis populus in ſermonibus Domini, quibus delectationibus perfruatur, oſtendens ſe eſſe domum Domini, & receptaculum mandatorum eius, cuius myſterium ſecunda litera continet.

b *In quo corrigit.* Ambr. Quia ſi confuſus de errore & laſciuia fluxæ ætatis, iam iuuenis deliberat, quomodo viam corrigat.

Auguſtinus. Quia poſt meditationem videntur meliora conſilia, ſubdit propheta quaſi ſimilis, deliberans conſiliū: o Domine: In cuſtodiendo ſermo. &c. vnde ad Dominum conuerſus quaſi prece delata. Vel, hoc conſilium Dei inſpiratione perceperit, non humana præſumptione.

C Ambroſius. Melius eſt prœuenire iuuentutem correctione, quam poſt lapſum recordatione deflere & dicere: *De iuuentutis meæ &c.* Hoc eſt, debilitatis remedium, illud re ſalutis, hæc eſt res in periculo, quia graue eſt conſueta re lere. Magnum enim in ſe conſuetudo vinculum habet il bono. vnde: *Bonum eſt viro, cum tollit iugum ab adoleſcentia* facilius enim eſt retral ingreſſu, quam ab rapt nere prauæ conſuetu reuocari.

c *Adoleſcentior viam ſu* Auguſtinus. Quia hac te potiſſimum debet fi. Vel iunior filius qui in ua gelio legitur viam ſuam de prauaſſe, vel potius qui tat imaginem noui ho nis, inde veteris.

Caſſiodorus. Vel a leſcentior. In qua ætate mo pronior eſt ad peccandum. vnde: *Fili, à iuuentute tua excipe doctrinam, & vſque ad canos inuenies ſapientiam.*

✱ Baſilius, Euthymius, & Theodoretus. Inſtabilis iuuentus, varijs eum affectionum fluctibus circunuoluit. Opus itaque illi ductore eſt. Hoc vero eſt diuinorum eloquiorum proprium. Quod enim armentario pullo eſt, frænum & domitor, hoc iuuenibus eſt verbum Dei.

d *In cuſtodiendo.* Auguſtinus opere. Vnde non ait: in legendo vel in memorando, aliter non poteſt corrigere, niſi cuſtodiendo, & ita eſt ſenior mente vt Daniel. Nam qui verba Dei tenendo agunt ne obliuiſcantur, nec agunt uendo, vt corrigantur.

d Non

Domus:
Beth.

a Præmittit interrogationem cum deliberatione. Iuſtificationes tu cu. quæ ſunt cuſtodiendæ, quia.
b Spiritualis populus vel pronior ad peccandū, vel Gentilis populus.

† mundabit puer.

IN quo † corrigit adoleſcentior 1
a Frauā conſuetudinē. b Opere, quia fruſtra cuſtodit memoria ſine vita, in peruerſa vita nō eſt correcta via.
viam ſuā, in cuſtodiendo † ſer- 2
a Fidei. b Quia in his eſt correctio & ideo.
c Qui non in toto corde negligens eſt & repellitur. Ita iam ſenior mente, aliter non poteſt.
mones tuos. In toto corde meo 3

NICOLAVS DE LYRA.

1 *IN quo corrigit.* Hic incipit ſecundus octonarius, vbi Pſalmiſta incipit tractare de pertinentibus ad beatitudinem quæ conſiſtit in operibus vitæ actiuæ & contemplatiuæ, vt dictum eſt, & primo de pertinentibus ad actiuam, ſecundo ad contemplatiuam. 11. octonario, ibi: *Defecit in ſalutari, &c.* Prima in duas: quia circa perfectionem vitæ actiuæ. Primo ponitur remotio impeditiui. Secundo aſſecutio promotiui, octonario quinto, ibi: *Legem pone.* Circa primum ſciendum, quod ad perfectionem vitæ actiuæ triplex eſt impedimentum, ſcilicet paſſionis impulſus, virtutis humanæ defectus, & corporis aggrauantis pondus. Primo ponitur primum, ſecundo ſecundum, ibi: *Retribue.* tertio tertium, ibi: *Adhæſit pauimento.* Ad euidentiam dicendorum ſciendum, quod perfectiones vitæ actiuæ, & contemplatiuæ ſunt connexæ, quia ſicut dictum eſt, actiua diſponit ad contemplatiuam, & contemplatiua ex amore Dei facit deſcendere ad actiuam pro neceſſitate proximi releuanda. In cuius figura angeli deſcribuntur aſcendentes & deſcendentes in ſcala Iacob, Gen. 28. & per conſequens pertinentia ad vtramque vitam habent adinuicem connexionem. & multo fortius diuerſa ad actiuam pertinentia ad inuicem connectuntur, & ſimiliter pertinentia ad contemplatiuam. propter quod in ſingulis octonarijs verſuum plura de contentis in alijs octonarijs ponuntur, uariatis tamen uerbis & ordine, ſicut patet intuenti literam huius pſalm. propter quod diuiſio eius per octonarios quam incepi & proſequar, nō eſt præciſa, uerbi gratia. in hoc ſecūdo octonario præcisè agatur de repreſſione paſſionum: ſed ſi cum hoc plura alia ponuntur in alijs octonarijs contenta: tamen ponuntur hic per quandam reductionem ad huiuſmodi repreſſionem, ſcilicet per modum antecedentiæ uel cōſequentiæ & huiuſmodi, licet talis reductio aliquando ſit longinqua: & eodem modo dicendum de alijs octonarijs. His igitur præmiſsis, quia iſte octonarius incipit latur à repreſsione paſsionum, ſcilicet iraſcibilis & concupiſcibilis, quæ magis uigent de communi curſu temporis iuuentutis, ideo dicitur per modum quæſtionis: *In quo adoleſcentior viam ſuam.* Sequendo paſsiones iræ & concupiſcentiæ, & reſpondetur.

Diuiſio.

Actiuæ vitæ impedimentū triplex.

2 *In cuſtodiendo ſermones tuos.* Qui inducunt ad repreſſionem paſsionum. Et quia concupiſcentes ſpiritum correctionis frequenter ex magno feruore mouentur in principio, ideo in perſona alicuius talis ſubditur.

3 *In toto corde meo.* Minus dicit, & plus ſignat.

Ne

...e repel. Amb. Vel de prelatione ecclesiastica agit, quā negligēter administrat, à Deo repellit, quod ne sibi fiat, ...recat dicens: *Ne repellas me à mandatis tuis*, docendis vel ...ntiādis in ecclesia: à quibus negligēs repellit, ne tollat ...meliori, & ne sibi plus contrahat offensionis. Ipse est ...plus, qui nec fervor fidei calidus est nec rigidus algore in...tatis, qui non ra... manu Dei sed ...ur vt peior, frigi...dest, penitus in...fide, vnde in Apoc. *...m frigidus esses aut cali...s.*

...guſ. Ne repellas ...Mā...atis quippe eius re... atque arduis hu...na non comparat ...nitas, nisi præue...eius adiuuet cha...Qui non iuuatur ...flammeo gladio ...ab...bore vitæ prohi...er indignus.

a Quod est ex dono Dei. b Ideo. Q.d. indignum est cum toto corde quæro. Non adiuuando. c Ab intelligentia legis à qua repellitur, qui à Deo non adiuuatur. d Exquisiui & memoriæ commendaui.

exquisiui te, † ne repellas me à mandatis tuis. In corde meo 1

a Pro porcis & canibus. b Quia dicis. Nolite sanctum dare canibus. c Quia habeo eloquia, gratias ago. In natura, vel in tuis quos benedicis. 2

b c abscondi eloquia tua vt non peccem tibi. Benedictus es do 3

a De reliquo. Facere. Frustra absconditur in corde nisi sequantur opera iustitiæ b Eloquia vnde viuificatur homo. Opera sanctorum quæ imperat Deus c Cordi concinnis. d Q.d. abscondi & tempus videns pronuntiaui. Alijs. Vnde clama, ne cess. quasi tu. ex vo. t. 4

mine, doce me † iustificationes tuas. In labijs meis pnūtia- 5

a Omnia, non tua sed omnia oris, id est, quæ per eloquia tua mihi dixisti. b Etiam. Augusti. Christo, in quo omnes thesauri. 6

d e ui omnia iudicia oris tui. In via testimoniorum tuorum 7

In hac vita: a Non comparantur hæ spiritualibus in gratia, sed quia hominibus suaues. b Et ibi immorabor &. Doce me facere iusti. tu. & si amplius docueris. 8

f g † delectatus sum, sicut in omnibus diuitijs. In mandata- 9

a Alias, garriam. b Ita cognoscam. 10

h tis tuis † exercebor, & considerabo vias tuas.

dicabit mundus, qui sunt abyssus multa & inscrutabilia, sed D nihil horū tacui quæ per eloquia mihi innotescere voluisti.

✠ Greg. Dauid propheta dño loquitur dicēs in labijs meis: pronunciaui oīa iudicia oris tui, & cum minus sit nosci q̃ etiam pronunciare quod Paulus incōprehensibilia esse Dei iudicia asserit, Dauid autem hęc se oīa, nō solum nosse, sed etiā in labijs pronuntiasse testatur. Ad vtrumque hæc sub breuitate responde tur q̃ sancti viri inquantū cum dño, vnū sunt sensum dñi non ignorant. Omnes enim qui deuote dñm sequūtur, etiam deuotione cum Deo sunt, & adhuc carnis corruptibilis, graua ti pondere, cum Deo occultaque Dei iudicia, inquantum coniuncti sunt, sciunt inquantum disiuncti sunt nesciunt, quia enim secreta eius adhuc perfecte nō penetrant incomprehensibilia iudicia eius esse testantur, qui vero mente ei inhærent, atque inhærendo vel sacræ scripturæ eloquijs vel occultis reuelationibus inquantum accipiunt agnoscunt, & nouerunt hæc E & pronunciant. Iudicia enim quæ Deus tacet, nesciunt, quę Deus loquitur sciūt. Vnde & Dauid propheta cum dixisset, *in labijs meis pronuntiaui omnia iudicia*. Protinus addidit, *oris tui*. ac si aperte dicat, illa ego iudicia & nosse & pronunciasse potui, quæ te dixisse cognoui. Nam ea quæ ipse non loqueris à nostra proculdubio cognitione abscondis. Lib. 2. dial. cap. 6.

b *Abscon.* ✠ Chrys. Dic mihi cuius culpa est, merito iacen...tia per lapidē semina verbi rapiunt volatiles dęmones? q̃ ...tu neglectū est & contemptū hoc diabolus diripit, si ergo ...abs...onderis verbum in sulco pectoris tui, germinabit tibi ti...morem, liberat te à peccato, *Timor domini expellit peccatum.*

Beda Venera. Nota quod pręcepta dominica & in corde ...nt abscondenda, & non sunt abscondenda, abscondenda ...um & firmiter in corde nostro retinenda sunt ad no...stram ædificationem vnde hic dicitur: *abscondi ea ad hoc vt non peccem tibi.* Non autem sunt abscondenda sed enuncianda ...e conseruis denegemus cibaria, quia præcipit hoc vterque ...Apostolus dicens. *Corde creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem.*

Basilius. Qui terrenas diuitias possidet, nō sinit eas quibusuis esse expositas, sed interioribus penetralibus abdit, quo fur...n manus effugiant. Ita & qui spirituales diuitias habet, in imo suo illas abscōdet, ne hic per inanem gloriam animarum deprędator fiat.

...enus peccati, obstinatis prædicare, vnde. *Nolite sanctum dare canibus, & margaritas ante porcos pro.*

...mb. Vitium est secreta mysteria vulgare indignis, quod fit ...adulatione, vt placeat ei cui vulgat, vel auaritia, vt q.d. ...luctur, vel iactantia, vt plura scire videatur, vel loquacitate ...inc...ata, dum sine iudicio volat irreuocabile verbum. Assumenda ergo est disciplina silentij, vt prius quis taceat quam loquatur, vnde sit homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum. Ideoque Esaias cum audisset à domi. *Clama*, Respondit: *Qui clamabo?* Et dominus comparat regnum cęlo. *the...abscon. in agro*, quem cum inuenerit homo, abscondit, & hic est thesaurus sapientiæ & cognitionis, quę absconditur homo in corde suo. Sicut Maria conseruabat omnia verba ...omini, *confe. ea in cor. s.*

c ...enedictus. Cassiodor. Ne quis sanctam eruditionem suis vir...us daret, præmittit: *Benedictus*, laudatur qui gratis dat. De...e, id est, præsta me facere, vt factis ostēdam quod didici. ...el supra dixit sibi datam legem, hic petit sibi dari bene...dictionē quo lex impleatur. Q.d. quia abscon. elo. tu. in cor. C m...edisti legem, & benedictionem gra. scilicet, doce m. iu...sti...vt faciendo discam, vel secreta legis amplius sciam.

d ...mnia iudicia oris tui. Cassiod. Iudicia oris quę per prophetas ...apostolos locutus es, omnia non vniuersaliter, sed quę scripta vel dicta sunt.

...ugustinus. Iudicia sunt quibus & nunc & in finem iudicabitur

✠ Beda Vener. Q.d. illa oīa iudicia tua non occultaui, sed alijs annūcio, quę os tuum. i. gratia tua reuelauit mihi, gratia enim dei, os eius ideo vocat, q̃a sicut ore aliquis secreta cordis sui aperit, sic deus per gratiam secreta sua nobis aperuit.

✠ Theodo. Qui aurum possidet vel argentum vel pretiosos lapides non foris hęc proponit, sed intus in cellis & thalamis occulit, vt manus eorum qui parietes effodiunt, declinet: similiter qui virtutis diuitias habet, has in anima abscōdit, ne per inanem gloriam animarum fures, eas subrepant aliud etiam diuinus sermo edocet: nam ne in omnibus diuina oracula efferamus commonefacit. *Non date*, enim ait, *sancta canibus, nec proijcite margaritas vestras ante porcos.*

e *In v. t.* Cassi. Christus q̃n de ipso loquentia ad ipsum ducunt in quo impleta. Sicut in omnibus diuitijs spirituales accipe, terrenis enim quas sordes computat, non comparat. Matth. 17.

f *Testi.* Aug. Testimonia sunt qb⁹ quātū nos diligit, ostēdit vt in humanitatis, natiuitatis, passionis qb⁹ & futura speramus.

✠ Basil. & Theod. Laboriosa quidem est virtutis via, verum perfectis desideratissima. *Iugum enim meum*, inquit dominus, *suaue est, & onus meum leue.* Hic & propheticus sermo dicit, diuitijs omnib⁹ iucundior mihi est, testimoniorum tuorum possessio. Illud *sicut in omnibus diuitijs*, non est temere adiectum, sed omnis generis diuitias significat.

g *In manda.* Ambr. Pronuntiaui, delectatus sum, & adhuc man. tu. exer. vsu boni operis, & sic in merito boni operis considerabo vi. tu. nemo enim ad penetralia intellectus peruenit, nisi vita pura prius proximus fuerit.

h *Exerce.* Aug. vel garriam. Contra omnes inimicos fidei copiosis rationibus garriens disputabo. Tunc autem vtiles F disputationes, si non ibi considerentur, nisi viæ domini, quę sunt misericordia & veritas, quorum duorum plenitudo inuenitur in Christo. Per hanc exercitationem fit etiam illud: In iū. t. m. ideo meditabor vt non obliuiscar.

✠ Beda

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Ne repel.* Id est, admittas me ad cognitionem & impletionem mandatorum tuorum, & quia incipiens intelligere diuina mandata, afficitur ad ea, ideo subditur.

2 *In cor.* Tanquā thesaurū dilectū, qui abscondit, vt seruet.

3 *Vt non.* Quia mandata Dei sic abscondita præseruant ab offensa Dei. Et quia talis debet esse gratus erga Deum, ideo per modum gratiarum actionis subditur.

4 *Bene. es.* De bono quod in me cœpisti.

5 *Doce.* Perficiendo quod inchoatum est. Gratitudo enim de munere accepto est meritoria respectu accipiendi. Et quia habens notitiam mandatorum vult etiam alios venire ad agnitionem eorum, ideo subditur.

6 *In la.* Alijs indicando.

7 *Om. iu.* Vt intendant suæ correctioni. Et quia per tale exercitium generatur habitus qui facit delectabiliter operari, ideo subditur.

8 *In v.* Quia signum habitus generati vel acquisiti est delectatio in opere, vt dicitur 2. Ethic.

9 *Sicut.* Li sicut non importat æqualitatem tantum sed etiam superabundantiam secundum illud Sap. 7. a. *Et diuitias nihil esse duxi in comparatione illius.* Et quia delectatio inducit ad fortius operandum & meditandum, ideo subditur.

10 *In mandatis tuis.* Et q̃a cessatio ab actu cōsiderādi tandem

✱ Beda Venerab. Garriam habet alia translatio, & ideo
A cõsiderabo vias tuas, id est, semper ante oculos habebo opera tua. Postponam autem vias meas, id est, opera mea, & non tantum quasi dicat exercebor, sed etiam interius meditabor in tuis vijs, id est, omnis cogitatio mea erit in tuis præceptis, & iustificationibus.

lis peccati venit, opposita est meditatio, nouerat vitium manitatis, & contra illud auxilium reperit. Iustificatio sunt sicut quòd Hebræus puer non plusquam sex annis uit in vijs id est, resurrectione, liber erit. His & huiusm quæ in ænigmate dicta sunt, conuenit meditatio. Man. autem moral quæ sunt. Non chaberis. & hu modi operatio.

a In iustificationibus. Cassiodorus. Obliuioni quæ ex infirmitate origina lis

† s.d.c.omnes Deut.15.c.

a Augu∫t. Ne possim ob iuisci, quod expedit retineri.

a † In iustificationibus tuis † meditabor, non obliuiscar sermones tuos. 1

NICOLAVS DE LYRA.

inducit obliuionem, ideo subditur.

1 In iustificationibus tuis meditabor, &c. Et patet ex prædis sententia.

GLOSSA ORDINARIA.

a Gimel. Cassiod. Retributio, quia hic dicitur impletio & cognitio legis correcto retribui.

Ambrosius. Gimel retributio dicitur.

Cassio. In tertia litera humanam indigentiam & gratiam Dei ostendit.

August. dixerat in quo, &c.

✱ Beda Ven. Postu let sanctis qui in terra incolæ sunt, retribui gratiā quam in primo parente amiserāt, sed & persecutionibus eorū restituendum dicit esse quod agunt. Hæc ergo retributio meritorum, ista examinis iusti plenitudo, tertiæ literæ nomine præmonstrantur.

† insinua mihi

B

patres. id est, iusti, & ideo non abscondas. Absconduntur qui terrena sapiunt, etsi ea audiunt, & norunt. Mandata quæ ab incolatu liberabitur, in quibus dilectio præcipi vel sola vel maximè. Sed quia nihil diligendum diligit ipsa dilectio non diligitur ipsius dilectionis dilectionem vole bere proclamat.

✱ Beda. Cum tem difficile sit quam seipsum vt bet cognoscere modo qui non co scet seipsum, d proximum tanq seipsum? Qu rogat mandata, aliquatenus sciu non abscondi, vt gis, magisque fc tur, vt seipsum c scat, & sic proxim tanquam seipsum gat per dilectio

Plenitudo.

Gimel.

a Quia sum correctus. b Qui nihil meritis sed gratiæ totum deputat. c Per sidem per quam custo. In præsenti & in futuro.

a R
b Etribue seruo tuo, † viuifica me, & custodiā 1 2
a Aug Quia non possunt custodiri per obedientiam nisi prius videantur per intelligentiam, addit ergo. Reuela. b Interiores, quorum velamen in Christo euacuatur:
c sermones tuos Reuela oculos meos, & cō 3 4
a Vt hoc, nisi quis omnibus renuntiauerit, non potest meus esse discipulus. b Retribue Reuela, quia. Alias, inquilinus. Aug Non ciuis Babyloniæ, cor habens in cœlo, nutu scire potest ei cui famularis. c Ideo.
d e siderabo mirabilia de lege tua. Incola ego sum in terra, non 5 6
a Non subtrahas. August Hoc olim quando incola terræ hęc desiderabat.
f abscōdas à me mādata tua. † Concupiuit anima mea deside- 7

b Retribue. Non meritis in eis redde, sed iterum da, vel pro malis, s. da. Viuifica, nō est penitus mortuus, sed iā hēt initiū bonæ concupiscentię, qui hoc pōt orare. Viuifica, prius mortuū & impotētē scire vel operari. Viuus custodit, & custodiēdo viuit.

Matth.14.d. Matth.21.b.

Retri. Ambr. Iam processu virtutis precatur sibi retribui, quod non debet arrogans vel alienum videri. Reprehenditur enim Petrus qui in fluctibus, vt homo dubitauit, non vt apostolus præsumpsit. Et iubemur in euangelio fidem habere, non hæsitare de his quæ supra hominem. Innocentis ergo conscientiæ est, ab eo cui seruit petere.

Aug. Retribuuntur mala pro malis, vel bona, pro bonis, vel bona pro malis, aut mala pro bonis. Duæ priores pertinent ad iustitiā, tertia ad misericordiā, quartā nescit Deus.

c Reue. Cassiod. Vide humanam infirmitatem & misericordiam Dei, homo velo ignorantiæ tegitur, Deus tollit vt videas miracula quæ de lege. Lex est vbi vmbra, vt de agno paschali, & huiusmodi. Rogat ergo vt in his tecta videat. Vel per legem euangelium accipe, in quo mirabilia, vt hoc, Nisi quis renuntiauerit, &c.

C

d Mirabilia. August. Nihil est mirabilius in mandatis quam diligere inimicos, hoc est dare bona pro malis.

e Incola, &c. Aug. Hoc iustorū est, quibus promissa est ęterna patria, vnde peregrinus, non sicut oēs homines, sed sicut patres,

proximi, ad dilectionem Dei ascendat.

✱ Chrysost. Nolite thesaurizare vobis in terra, quia ces de terra nec de terra venisti, sed pro tempore de terr. scepisti terrā, vt per terram vincatis terram sed de cęl nistis & iterum redituri estis in cęlum, nisi vltra rema volueritis in terra. Illic ergo sedem tuam colloca vbi pa habes. Quæ est ergo insipientia, tu contentus es super ram, id est, malicijs vis seruire diabolo, vt possis in cœl est, in propitijs regnare cum Christo.

f Concupiuit desidera. Nondum ea desiderabat, sed fast languebat, ita mandata est dilectio, qua diligēda diligu sicut odienda est dilectio, qua nō diligenda diliguntur, cupiscentia est desiderium, sed non omnis, quia conc scentia est & eorum quæ habentur & quæ non habentu siderium absentium tantum.

Augu. Videmus, rōne, quam vtiles sunt, iustificatio sed infirmitate præpediti aliquando non desideramus uolat intellectus, sequitur nullus vel tardus affectus. Sci bonum: nec delectat agere, & cupimus vt delectet.

Aug. Ecce gradus quibus ad iustificationes peruenit. P enim est vt videat, q̄ vtiles sint & honestæ, deinde, vt desideriū cōcupiscat, postremo vt proficiēte lumine at nitate delectet earū operatio, quarum sola ratio delect.

NICOLAVS DE LYRA.

Retribue. Hic remouetur secundum impedimentū perfectionis vitæ actiuæ, quod prouenit ex defectu virtutis humanæ quæ licet possit facere opus bonum de genere, nō tamen opus meritorium vitæ æternæ, ad quod requiritur gratia Dei, Roman. 6 d. Gratia Dei vita æterna. Et ideo istud impedimentum non est per aliquod positiuum, sed magis negatiuum formæ per quam fit opus meritorium. Ista autē negatio sine defectu tollitur per collationē gratiæ supplentis defectum naturę. Igitur primo petitur huiusmodi supplementum: secundo tangitur huiusmodi suppletionis impedimentum, ibi. Increpasti. Circa primum sciendum quod duplex est meritum, scilicet, congrui & condigni. Meritū autem condigni supponit gratiam habitualem in merente. Meritum vero congrui ipsam præcedit, quia meritum congrui est quando homo ex virtute naturali studet bonū operari, & sic facit quod in se est, & per consequens meretur de congruo, quod Deus det sibi gratiam per quam vlterius me reatur de condigno, & hoc est quod petitur hic in persona naturæ humanæ, cum dicitur.

1 Retribue. i. homini ad bonum conanti secundum facultatem naturæ. Retribue de congruo gratiam tuam, ideo dicitur.

2 Viui. me. Quia gratia animam viuificat vita gratiæ, anima corpus vita naturæ.

3 Et custo. &c. Id est, mandata tua meritoriè, quantum ad meritum condigni. & quia gratia illuminat intellectum supernaturalia cognoscenda, ideo subditur.

4 Reuela. & necessitatē huius illuminationis subdit dic

5 Incola, &c. Q.d. incolę cęli, scilicet, angeli sancti cla dent talia, sed homines terreni non possunt videre talia quę illuminatione tua.

6 Non abscondas à me. Id est, reueles mihi ea, quia m cendo plus signant. Et quia diuinæ reuelationes fiunt derantibus eas, Sap. 6. c. Præoccupat eos qui se concupiscunt, illis prior ostendat, ideo subditur.

7 Concupiuit, &c. Ista autem concupiscentia est in app intellectiuo, qui reflectitur super actum suū. Sicut en telligit se intelligere, ita voluntas vult se velle, vel p anima per voluntatem, & dicitur. Concupiuit anima mea de. &c. quia sicut notitia intellectus procedit de imper ad perfectum, sic amor voluntatis.

Incre

…ncrepaſti. Auguſt. Dicens: *Vbi es?* Non ignorabat, ſed …rbum increpabat, quod ad tãtam miſeriam veniſſet, & tota …nua mortalium, hæreditaria eſt increpatio ſuperborũ. Baſilius. Hanc maledictionem & lex tranſgreſſoribus …t, *maledictus*, inquit, *omnis homo qui non manet in ijs quæ …n libro legis.* Theodoretus. Qu… diuinas leges de… …unt in ſuperbiæ …bum incidunt, …iuſto iudice pœ… accipiunt, hoc …Abſalon perpeſ… …, hoc Saul, hoc Ph…o & Sennache…rib, Nabuchodono…ſor, …ocum vates ſci…ret …nquam prophe…ta …diunxit, *Maledi…cti qui declinant, &c.* …*ui deci.* Aliud eſt …d…nare per ſuper…biam, aliud non im…ple… per infirmita…tem vel ignorãtiam. …*i decli.* Auguſt. Nō illi ſoli, ſed omnes eorum exemplo terrentur, ne in …ſuper…biam declinent, ſed in omni tempore iuſtitiam dili…gant, vt hic recipiant, quod illi in paradiſo perdiderunt. Sed quia ſuperbi, nec in tanta increpatione humiliantur, orat pro eis. Aufer à me. D

Aufer me. Ambr. Auguſt. Hęc martyres qui ſuperbis ſunt opprobrio & deriſui, contemnentibus crucē, & totam Chriſtianam humilitatem, qua ſola ſuperbia ſanatur: quæ rogant non quaſi mala ſibi auferri, ſed quia noxium eſt illis qui inferunt vt iam & illi conuerſi martyria ament, quod factũ eſt: & iam non eſt illud opprobrium, ſed honor: quia qui talia precabantur, illa patiebantur.

c *Exquiſiui.* Augu. Non eſt dignus opprobrio qui teſtimonia exquiſiuit. Illud autem multi in ferre volunt. *Etenim ſederunt principes.*

d *Etenim ſederunt.* Auguſt. More iudiciario loquebantur E eidem accuſatores, quod grauius.

e *Conſilium.* Auguſt. Conſilium contra conſilium. Principum, martyres perdere: martyrum, illos acquirere.

a Opera iuſtitiæ. b Non ad tempus, vt mali. Etiam in aduerſis. c Ideo quia. d Primos homines. Quos delectauit: Eritis ſicut dij, per hanc ſuperbiam declinauerunt.

a rare iuſtificationes tuas, in omni tempore. † Increpaſti ſuper 1

a Et. b Ambr. Quaſi à directis ad praua. c Sed quia ſuperbi in tanta increpatione humiliantur, orat pro eis chorus martyrum. Et quia maledicti qui decli.

b bos, maledicti qui declinant à mandatis tuis. Aufer à me 2

c a Quo contemnor. b De hac re. Gręce martyria. Pro his patitur iſte. 3

opprobrium, & contemptum: quia teſtimonia tua exquiſiui. 4

a Aufer. b Machinantes. Ex mora. c Aperte. Sic & demones occulte nocere cogitant. 5

d Etenim ſederunt principes, & aduerſum me loquebantur: 6

a Ego. b Caſ. Inter pericula non erat mibi cruciatus, ſed profectus. c Non pro crimine. Qui in his cogitat, vincit, quia ab his retrahere laborat per bella inimicus.

ſeruus autem tuus † exercebatur in iuſtificationibus tuis. 7

a Auguſt. Sic exercebatur martyria meditatur, & amat reſpiciens ad coronam & inimicos diligit. Martyria. b Quę meditata mitigant dolores.

e † Nam & teſtimonia tua † meditatio mea eſt, † & conſilium 8 9

a Auguſt. In quibus maximum eſt diligere inimicos.

meum iuſtificationes tuæ. 10

† Diſperdiſti.

† conſolatio mea.

NICOLAVS DE LYRA.

1 …*ncrepa.* Hic tangitur collationis gratiæ impedimẽtum, quod eſt ſuperbia, ſicut humilitas eſt gratiæ meritoria vn…de dicitur. Iacob. 4. b. *Deus ſuperbis reſiſtit humilibus autem dat gratiam*, & ſecundum hoc dicitur. *Increpaſti.* ſcilicet, angelos ſuperbientes de cęlo eijciendo, & primos parentes contem…nentes mandatum Dei, de paradiſo terreſtri.

2 …*aledi. qui.* Primi enim parentes, propter tranſgreſſionē …mandati incurrerunt maledictionem, ſecundũ quod dicitur Gen. 3. c. *Maledicta terra in opere tuo, &c.* ideo conſe…quenter petitur huius impedimenti amotio.

3 …*fer.* Maledictionis.

4 *contemptum.* Tranſgreſſionis.

5 …*iate.* Ad ſciendum ea & intelligendũ, & ideo ſi tranſ…grederer, non eſſet ex ignorantia ſed contemptu. Et cauſa …petitionis ſubditur, cum dicitur.

6 *Etenim ſe, &c. me. loque.* Iſti principes ſunt dęmones, ſecundum quod dicitur Epheſ. 6. b. *Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principes & poteſtates tenebrarum harum, contra ſpiritalia nequitiæ*, & iſti principes frequenter tractant adinuicem, qualiter poſſunt homines ſanctos & literatos deijcere per contemptum diuinorum mandatorum, ſicut narrat Greg. in dialogo, quod Iudæus in phano idoli abſconditus, audiuit dęmones tranctantes de deiectione Andreæ Epiſcopi Fundanæ ciuitatis.

7 *Seruus autem, &c.* Quia quanto homo percipit ſe a dęmonibus fortius impugnari, tanto magis debet in bonis operibus exerceri: ad quod requiritur diligens mentis conſideratio, ideo ſubditur.

8 *Nam & te.* Id eſt, meditatio mea iugiter verſat circa ipſa.

9 *Et conſi.* Quod intendo ſimpliciter proſequi.

10 *Iuſtificationes tuæ.* Id eſt, impletiones mandatorum tuorum quæ iuſtificant hominem.

GLOSSA ORDINARIA.

a …*leth.* Caſ. In quarta litera dicit ſe corporali neceſſitate con…trictum, ſed ſola Dei pietate ſaluandum.

Ambr. Daleth, timor vel natiuitas, ſcilicet, eorum quæ in ſec… generantur, & ſunt caduca, ex qua natiuitate eſt ti…mor… hoc deplorat homo deie…ctus … terra de cœlo.

Caſſiodor. Hic docetur quod …lex … nentem relabi confortat, & … omnia ei ſufficit.

Beda Vene. Corporali qui…dem … e dicit neceſſitate conſtri…ctum, ſed ſola domini pietate ſaluandum, petens ab eo vt vias iniquitatis amoueat qui viam veritatis elegerit, & ideo paupertate mũdana ianuam ſeueris diuitijs aperit, & frequenti meditatione, quaſi tabulas ſua præcordia Dei mandatis exhibet, quę velut molli cera complanata, promptiſſima iubentis imperium quaſi graphium ſcribentis acciperet. Adhæſi inquiēs teſtimonijs tuis Domine. F

a Timor, vel natiuitas.

Daleth.

a Modo conſi. me. eſt iu. t. Modo eſt ita, ſed olim. b Corpori vnde mors, vel terrenis quæ ſunt calcanda pedibus. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, &c. Terrenis vt hæc curet.

a b c ADhęſit † pauimento anima mea 1

b *ADhæſit.* Aug. Quantũcunque aliquis proficiat, habet tamen mortalis carnis affectũ circa hæc terrena, & ab hac morte quotidie reuiuiſcit.

c *Paui.* Aug. In mundo cęlum eſt camera, terra pauimentum, quę teritur feriendo, vt fiat quaſi leue & nitens & ſolidum pauimentum Corpus ēt humanum pauimento comparatur, eo quod ſimili nitore leuigatur ✻ Baſil.

NICOLAVS DE LYRA.

1 ADhæſit. Hic ponitur tertium impedimẽtum, quod eſt pondus corporis animã aggrauantis ab operibus vir…tutis ſecundum quod dicitur Sap. 9. c. Corpus quod corrum…pitur aggrauat animam, & deprimit ſenſum multa cogitan…tem terrena inhabitatio. Hoc autem impedimentum aggra…uans auferetur in reſurrectione, quia tunc gloria animæ re…dundabit ad corpus faciens ipſum glorioſum animæ obediēs ad n…um ſecundum quod dicitur Rom. 8. d. *Ipſa creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.* In præſenti autem nō aufertur, niſi per modum alleuiationis, quoniſt vno modo per augmentum gratiæ animam fortificantis ad dictum pondus leuius portandum, ſicut ille qui grauiter portat decem, ſi multum augeatur virtus eius cum dicto pondere, non ſolum poterit ambulare, ſed etiam currere. Et de tali alleuiatione dicitur Rom. 7. d. *Infelix homo, quis me liberabit de corpore mortis huius.* Et reſpondet. *Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti*, inquantum fortificat contra corporis aggrauationem. Igitur in hoc octonario quarto primo petitur huiuſmodi alleuiatio, ſecundo alleuiationis confirmatio, ibi. *Dormitauit.* tertio vtriuſque declaratio, ibi. *Viam mandatorum.* Circa primum dicitur.

Adhæ. pa. ani. Pauimentum eſt terra vel aliquid terreũ, ut lapides, & ideo cum dr. *Adhæ. pa.* Senſus eſt, Anima mea corpori terreo & corruptibili animam aggrauanti eſt cōiuncta.

A ✠ Basilius & Theodoretus. Excellentiam humilitatis his verbis significat, vitam autem petit nõ indefinite, sed eam quæ secundum legem Deo non sit dedecori.

✠ Beda Venerab. Totus mũdus quædam magna domus accipitur, cuius quasi camera est cœlum, terra vero quæ inculcatur, pauimentum, & terra corpus nostrũ de terra est. Vnde ipsum pauimentum potest dici quoque. Quia ergo caro nostra terra est ideo dum sumus in hac peregrinatione sæpe subrepunt nobis terrenæ cogitationes, quia *corpus quod corrumpitur aggrauat animam & terrena cogitatio deprimit animam multa cogitantem*, vnde semper in hac vita nobis timẽdum est ne deficiamus qđ attẽdens iste qui hic

† statuta tua.

† insinua mihi.

† Liquefacta est anima mea præ angustia.

B loquitur dicit: Timeo ò Domine deficere quantumcunque exerceat in iustificationibus tuis, quia anima mea adhuc adhæret pauimento.

a *Vias meas.* Ambr. Ordo ad iustificationes Dei perueniẽdi, primũ peccata sua fatetur. Vnde alibi: *Dic iniquitates tuas, vt iustificeris.* Et iterũ. *Iustus in principio sermonis accusator est sui.* Si enim accusauerit se iustus: vocẽ parati accusatoris excludit, qui solet acerbare peccata, & cuiusque exaggerare supplicia, obstruit os eius, qui ipse de se fuerit ante confessus. Inuerecundia enim excusat reum, pudor suum accusat autorem.

Esa. 43. d. Prou. 18. c.

b *Doce me iustificationes.* Augustinus. Hoc dicit, volens proficere, qui iam in illis exercetur.

Cassiodorus. Vel secundum spiritualem intellectum figuratiuas obseruantias fac aduertere.

✠ Theodor. & Basil. Diuina nobis opus est intelligentia, vt virtutem secundũ legem Dei exerceamus & φιλανθρωπίᾳ vtitur, ad inanem gloriam nõ respiciat, & qui religiosus est, humanam laudem nõ venetur, & qui castus est castitatem, non propter impudicitiæ turpitudinem, sed propter castitatis amorem exerceat. Recte itaque propheta orat, vt diuinã intelligentiam sortiatur, quo quæ sit iustitiæ via cognoscat.

c *Viam.* Ambros. Prius est discere iustificationes, deinde C gradus quosdam & ordinem earum, qđ prius, quid post esse debeant. Peccat. n. qui præpostere agit. Nam scire quid facias, & ordinem nescire faciendi, non est perfecte cogni... nis. Ordinis namque ignorantia, conturbat negociorum ... turam, formamque meritorum, Notis mysterijs & co... ordine, exercebor vsu, vt qui in palestra, vt roboretur.

d *Instrue.* Augustinus. Alij insinua mihi, quod ex Græco expressius dicitur: ... *me intelligere viam iustificationum.*

a Sed tu domine. Vt in cœlo sit mens mea. b Promissionem, vt sit filius promissionis, non elationis quod non arroganter petit, quia quid per se erat, hic confitetur. Christum qui est verbum patris. c Nam. d August. Peccata mea confessus sum.

a viuifica me secundum verbum tuum. Vias meas † enuntiaui, 1

a Dimittendo ea. b Deiecisti meas, doce tuas. Vt illas agam, non modo sciam. 2
August. Vere nouit, qui facit sicut non nouit dominus peccatum, id est, non fecit. c Et. d Qui meas damno.

b & exaudisti me, doce me † iustificationes tuas. Viam iustifica- 3

c a Vt intelligam mystica. b Spirituali sensu. c Quæ in figuris latent. 4

d tionum tuarũ † instrue me, & exercebor in mirabilibus tuis. 5

e 6
a Exercebit, tamen olim dor. & ideo doce. Parum vel nihil operans. August. refrixit a spe, 7
comprehendendi eas. b Dilationis. c Sed tu. Ne decidam, sed 8
inde ad alia tendam.

f † Dormitauit anima mea præ tædio: confirma me 9

g a Quæ iam teneo. b August. Quid enim impedit? via iniquitatis. Et quia lex factorum subintrauit, vt abundaret d. subdit, de lege fidei, qua impleмus quod per nos non possumus. 10
Quæ a patribus trita: quæ & mihi imminet. 11

h in verbis tuis. Viam iniquitatis amoue à me, & † de 12

i a Christum, cuius cultum elegit, qui est via veritas & vita. Quia iam. Vbi quærerem. 13
b Vt currerem.

k lege tua miserere mei. Viam veritatis elegi: iudi- 14
15

c *In mirabilibus.* Augustinus. Mirabilia ... vocat iustificati... ipsas. Quarum q... iustificationes su... mirabiles, vt inex... credãt ad eas non ... se perueniri, vnd... fatigatus addit: *Dormitauit.*

f *Dormitauit.* Cassiod. Sed quia petitio d... est, dormitauit v... sus expectator. D... tauit, non dorm... quia dormire est ... uiosi & secordis: ... mitare fessi expe... ris, Dormitatio est quæ dicitur accidia.

August. *Dormitauit.* Oro vt iustifices contuitu primi ... culi, quod est necessitas carnis, vnde me liberasti. Et id... cit, *viui. me se. ver.* Oro etiam vt confirmes, considera... alterius, scilicet, tædij, quod per te euasi.

✠ Basilius. Continuus peccati impulsus cogitation... gorem sæpe munera dissoluit, & athletam vt imprud... quid agat, adigit, & iniustitiam alios affligentem ope... anima autẽ dissoluta somnum admittit, somnus vero ... tem infert. qua propter orat propheta vt cõfirmetur & ... roboretur, vt in alio Psal. dicit: *Illumina oculos meos ne ... obdormiam in mortem.*

g *Conf.* Cassiod. Vt si adhuc differtur, firmius stem in ... ditatione legis tuæ.

h *Viam iniqui.* Cassiodor. Vt possim confirmari. Via... quitatis amoue, hoc in hoc seculo necessariũ, & de le... mala remoue, bona indulge. In lege petit misericord... quia per legem nemo iustificatur, sed per fidem Chr...

i *De lege.* August. In lege factorum, est Dei iubentis ... tia: in lege fidei subuenientis misericordia.

K *Viam veritatis.* August. Cum dixerat de le. tua mi. ... beneficijs quæ consecutus est, præscribit, vt impetret ... ra, quasi dicat, Miserere quia uiam ueritatis ele...

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Viui. me.* Id est, fortifica in me uitam gratiæ, ad pondus corporis leuius ferendum.

2 *Se. ver. tu.* De quo scribitur Deut. 8. *Non in solo pane viuet homo, sed in omni verbo quod egreditur de ore Dei.* quia sicut cibus corporalis fortificat robur corporis, sic uerbum diuinum robur mentis.

3 *Vi. me.* Id est, processus meos difficiles in uia uirtutis propter aggrauationem corporis.

4 *Enun.* Tibi per orationem deuotam petens alleuiari.

5 *Et exau. me.* Per augmentum tuæ gratiæ. Et quia augmentum istud semper debet plus & plus appeti, & ideo subditur.

6 *Doce me.* Quæ doctrina fit per augmentum gratiæ amplius illuminantis.

7 *Viam iu.* Repetitio est eiusdem sententiæ ad maiorem affectus expressionem.

8 *Et exer.* Id est, in operibus uirtutum moralium infusarum, quæ sunt mirabiles. Tum quia causantur in nobis ex diuina infusione, secundum quod dicit Aug. Virtus est bona qualitas mentis qua quis bene utitur, & nullus male utitur, quam Deus in nobis sine nobis operatur: Tum quia habent aliud medium, & alium finem quam uirtutes acquisitæ, quia in temperantia seu in uirtute temperantiæ acquisita in sumptione ciborum, medium institutum à ratione est, ut non noceat ualetudini corporis, nec impediat actum rationis. In temperantia infusa, medium statutum est à lege diuina, ut castigetur corpus, & in seruitutem animæ redigatur. Similiter finis uirtutis moralis acquisitæ est, ut homo bene se habeat in politia hominum, finis autem infusæ, ut bene disponatur ad politiam supernorum, secundum quod dicitur Eph. 2. d. *Iam non estis hospites & aduenæ, sed estis ciues sanctorum, & domestici Dei, &c.*

Virtus.

9 *Dormitauit.* Hic consequenter petitur prædictæ al... tionis confirmatio, quia semper homo debet timere ... à gratia alleuiante propter uariabilitatem fragilitatis h... næ, ideo dicitur: *Dormitauit, &c.* secundum quod di... Cas. Dormire est proprium pigri, secundum illud, Pro... 24. d. Vsquequo piger dormis. Dormitare autẽ est la... fatigati. Sanctis autem hominibus tædiosa est sarcina ... ris, cui oportet condescendere concedendo ei refect... sufficientem, & quietem in quo condescensu faciliter ... cit homo nimis compatiendo, & sic disponitur ad c... ideo subditur.

10 *Confirma me.* Gratiam tuam in me conseruando. & ... adhoc facit diuini uerbi frequens meditatio, ideo sub... In uerbis tuis.

11 *Viam ini.* Id est, dispositionem ad lapsum per ni... condescensum ad corpus.

12 *Amoue à me.* Tua gratia mihi præcauendo. Et qui... libus non est tanta præseruatio, quin aliquando incu... aliquod peccatum, saltem ueniale, ideo subditur.

13 *Et de leg. tu. mi. mei.* Scilicet, si ab ea declinaui per ... tum mortale, uel in ea cespitaui seu retardatus sui per ... le. Et huius miserationis causam allegat ex parte ...

14 *Viam ve. ele.* Secũdum partem animæ superioren... ad optima deprecatur.

15 *Iudicia tua non sum oblitus.* Quibus peccatores terri... puniuisti, eos submergendo tempore diluuij, & igne ... ris incendendo, unde Sodomam subuertisti, & in ... libus. Et quia ex terrore talium homo à malo retrahi... ad bonum conuertitur, ideo subditur.

a *Adhæsi.* Auguſt. Adhęret autem teſtimonijs, qui mundo renuntiat, qui curam huius vitæ, & tædium ſpernit, qui luxu ſtudio ac pecuniæ cupiditate non cutuatur.

Theodoretus. Non ſimpliciter dicit ſecutus ſum, ſed *adhæſi*, hoc eſt, nec parum quidem temporis ab officio meā mentem ſegregaui. Cęterum quæris vt huiuſmodi affectus fructum percipiat, ... rū vt ne vnius quidem ignominię poculū percipiat.

b *Noli.* Caſſiodor. Nemo ſte eſt ſecurus, ſed humiliter petit ... iri.

c *Cucurri.* Ambroſius. Vt bonus equus. Habet enim equos ſuos Chriſtus, de quibus propheta: *Aſcendiſti equos tuos, & equitatus tuos ſalus.* D

✠ Baſilius. Vtriſque opus eſt, cum animi noſtri propoſito, tum prouidentia Dei. neque enim diuina gratia bonum non habentibus propoſitum datur, neque humana natura virtutem poterat recte exercere, ſine cęleſti auxilio, ſicut propheta docet cum dicit. *Viam mandatorum tuorum, &c.*

d *Dilata.cor meum.* Auguſt. Cordis dilatatio, eſt iuſtitiæ delectatio, vt non timore ſed delectatione agatur, quod eſt donum Dei. Vel, dilatatio, eſt ſcientiæ latitudo, ſine qua non poteſt currere.

a Et: Cum currerem. b Qui prius pauimento.

a cia tua non ſum oblitus. Adhęſi teſtimonijs tuis domine, 1

a Auguſt. Sed fac vt quo curro pertendam, quo tendo perueniam, vnde. Sic currite, vt comprehendatis. b Et. Quæ eſt anguſta. c Auguſt. non currerem niſi dilataſſet hic verſus exponit quomodo dictum ſit elegi, non ſum oblitus, adhæſi, id eſt, non per me, ſed tuo dono.

b noli me confundere. Viam mandatorum tuorum cucurri, 2

c d cum dilataſti cor meum. 3 4

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Adhæſi teſt. tuis.* Firmiter proponens ea cuſtodire.

2 *Noli me con.* i. permittere confundi per recidiuū peccati.

3 *Viam.* Hic cōſequēter deſcribit̃ vtriuſq; petiti declaratio, ... uationis & cōfirmationis, quæ fiūt per augmentū gratiæ alleuiantis & ſtabilientis, vt dictū eſt, augmentata vero gra- a charitas augetur: quia ſunt idē realiter, vel ſaltē connexa inſeparabiliter, per charitatem vero cor dilatatur, & ſic q̃ à principio erat ſibi graue, leuiter portat, & hoc eſt quod dicit. *Viam mandatorum.* in via virtutis faciliter ambulando.

4 *Cum dila.* Per donū charitatis q̃ mādata diuina facit leuia. ſm quod dicitur 1. Ioan. 5. a. Mandata eius grauia non ſunt gl. amanti, quia charitas vires augmentat, ſm qđ dicit Gre. hom. 12. Vires quas imperitia denegat: charitas adminiſtrat. E

GLOSSA ORDINARIA.

a *He.* Caſſiod. In quinta litera precatur Chriſto veniente ... qui veterem tenuit, nouam legem conſtituit, quæ ſemper exquiretur cum tam ardenter deſideretur.

Ambr. He, eſt: vel viuo. Qui eſt viuit, qui viuit vere eſt. Loquitur ergo qui viuit in Chriſto, dicens quomodo viuendum eſt, viuere ve... ex eundi ſit mihi iuſtificationum vt ... ſquam diuer... imperator p̃... ſerit militib⁹ viā ... i, vt & domi... lijs Iſrael in co... ignis & nubis. Da mihi intellectū, quia nō ſatis eſt quę ... niſi intelligas quę requiris.

Beda Vener. He, ... ſe vel ſuſcipiens, Multis modis beata plebi expetit, vt in ... dñi eius debeat muniri & cuſtodiri, & pulcherrima ... ſuſcipiens appellatur quæ dicit: *da mihi intellectum.* Ipſi ... ue non immerito vocatur, quia in eadē ſemper inten... perſiſtens à vanitate ſeculi oculos auertit.

b *Legem.* Auguſt. Non veterem, vt olim: non ſubditis, ſed nouam, vt filijs ſpirituſancto ſcriptā in cordibus vt intelligant, & ex amore compleant. Qui inuitus facit, nollet ... & immundus voluntate non eſt mundus opere. Veteri ... etiam vult ſcire quid habeat vtilitatis, quare data vt abundaret del. vnde ſubdit: Da mihi.

Euthymius. Quomodo ait *legem pone*, cum lex viam iuſtificationum Dei iam diu eſſet data? dicēdum eſt igitur di... *legem pone mihi*, quæ decet me iuxta quem ſenſum Symmachus pro *legem pone* dixit, oſtende. Nam qui docet vt quodāmodo de nouo ſtatuenda, ac legem ponere cū ignaros adhortatur ad bona, & auertere eos ſtudet à vitijs, in pręcedentibus etiam dixit. *Doce me iuſtificationes tuas*, vel declara mihi viā iuſtificationū tuarum, *& exquiram ea ſemper*, occulta eius eſt multis illa via, eo quod obſcura eſſe videtur.

✠ Beda Venerab. Modo rogat legem poni ſibi quod videtur contrarium Apoſtolo qui dicit, *lex nō eſt poſita iuſto ſed iniuſto*. Non enim iniuſtus accipit ille qui prius dixit cucurriſſe, ſed nō rogat iſte ſibi legē poni ſecundum veterem populum, cui lex data eſt in tabulis lapideis, ſed rogat ſibi legem dari in tabulis cordis, quia ſcriptum eſt: *auferam à vobis cor lapideum & ponam in vobis cor carneum.* Dabo legem in mentibus veſtris & ſcribam eā in cordibus veſtris. Rogat. ſ. legē ſibi, non q̃ tm̃ intelligēdo ſciat ſed quod amando facilē non in anguſtia timoris, ſed in latitudine charitatis. Ille autē populus qui legē accepit in tabulis lapideis, Lapides literas, illos depictos habuit non vt oneraretur, ſed vt premeretur, nō titulum honoris ſed titulum oneris. Qui enim coactus legē facit non legis eſt amicus ſed inimicus. F

c *Exqui. eam.* Auguſt. Vel ſemper exquiritur, tenendo, vt ſpiritus ſcrutatur omnia, vt quod neſcit inueniat, ſed quia nihil relinquit quod neſciat. Ita hic ſemper legem exquirit, qui nunquam relinquit aliquid de lege.

d *Quia ipſam.* Caſſiodorus. Ipſa noua gratia, per ſe placet quæ

a Eſſe, quia confortatus iam verum eſſe, precatur.

He.

Noli me confundere, ſed. a Hæc lex eſt, via iuſtificati;

† Egem pone mihi domine viam iuſtifica- 1

a Auguſt. Habitam exquiret proficiendo quandiu viuit hic.
b Ad inquirendum Da. quia a iter nequit ſcrutari.

tionū tuarū, & exquiram eam ſemper Da 2 3

a Auguſt Vt ad alta eius perueniam, in quibus tota lex pendet & prophetæ.

mihi intellectum, & ſcrutabor legem

a Auguſt. Id eſt, diligam Deum ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, & proximum ſicut meipſum. Et quia hoc minus valeo meis viribus, deduc. b Quia arcta via. Aug. Parum eſt mihi voluntas mea niſi in eo quod volo ducas. Sed quia & ipſa voluntas a te Inclina, ſvt plus velim.

tuam, & cuſtodiam illam in toto corde meo. De- 4

d duc me in ſemita mandatorum tuorum, quia ipſam 5

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Legem pone, &c.* Poſtquam actum eſt de remotione impedimenti circa perfectionem vitæ actiuæ, hic conſequēter agitur de aſſecutione promotiui. Quod eſt triplex, fides dirigens, ſpes ſubleuans, & charitas ſtimulans. Et primo ponitur primum, ſecundo ſm, ibi. *Memor eſto.* tertio tertium, ibi. *Bonitatem feciſti.* Circa primū ſciēdum, quod fides hr̃ ... pliciter. Vno modo quantum ſufficit ad propriā ſalutē, & ſic hr̃ ēt à ſimplicibus fidelibus. Alio modo cōiter quātum ad eius defenſionem contra hæreticos & infideles, & ſic habetur a maioribus. Primo ergo agitur de fide ſimplicium, & ſecundo de fide maiorum, ibi. *Et veniat.* Prima adhuc in duas, quia primo ponitur fidei directio, ſecūdo deuij remotio, ibi. *Inclina cor.* Circa primum ſciēdum, quod licet vera ... prima ſit obiectum fidei formale, & ſecundum hoc pertinet ad vitam cōtemplatiuam, tñ materialiter & per reductionem ad fidem pertinent omnia quæ ordinātur in ipſum Deum, qui eſt veritas prima. Inter hæc autem continentur opera virtutum quæ procedunt ex fide per dilectionem operante, & pertinent ad perfectionem vitæ actiuæ, & hoc modo agitur hic de fide, prout dirigit in operibus vitæ actiuæ, & ſecundum hoc dicit Pſalmiſta loquens in perſona humanæ naturæ: *Legem pone mihi do. viam iuſtifi. tuarum.* Sicut enim lex humana dirigit in operibus iuſtitiæ politicæ, ſic fides in operibus iuſtitiæ diuinæ,

2 *Et ex. eam ſem.* Quia habita fide quantum ad prima credibilia, excitatur animus ad inquirendum de his quæ ſequuntur ad ipſa. Et quia ad hoc requiritur quod intellectus a Deo moueatur, ideo ſubditur.

3 *Da mihi in. & ſc. l. t.* Perfecte cognoſcendo, quod non poſſem ſine tuo auxilio. Et quia talis cognitio ordinatur ad opus, ideo ſubditur.

4 *Et cuſtodiam illam in toto corde.* Quantū ad actus interiores.

5 *Deduc me in ſe.* Quantum ad actus exteriores. Et quia ex tali exercitio aggeneratur quędam inclinatio ad actus ſimiles, ideo ſubditur. Quia ipſam volui.

quæ deducit ad cœlum.

A a *Inclina cor.* Caſſiodorus. Oſtendit per diuerſas & ſubtiles minutias omne bonum à Deo tribui, & per eum ſeruari, & eius gratia ſemper augeri.

Auguſtinus. *Inclina cor.* Teſtimonijs aliquid probatur, & Deus ſuas iuſtificationes & mãdata ſuis teſtimonijs pſuadet, & probat, ſcilicet, vt gratis colatur, quod impedit radix omnium malorum auaritia. 1.Tim 6.b. *Inclina.* Inclinati melius vident, quã vanitate ſupini.

✠ Theodoretus. Aquarum natura in procliue ferri ſolet, etſi quem exitum inuenerit illuc tota cõfluit, ſic diabolo viã reſerante, hominum natura in peius vergit, igitur congruenter admodum vates precatur, vt in diuina teſtimonia cor inclinetur, & vt tentationem tranſgrediendi in alterutram partem effugiat.

a volui. Inclina cor meum in teſtimonia tua, & non in 1
b a Vt gratis pro ſe, non pro terrenis, vt Iob. b Et. Aug. Hoc magis eſt in ſpe, quia & in- ... ſub vanitat. nunc. c Quia his, vila ambimus, vel myſticos oculos mentis dicit.
d Aug. Vana ſeculi. Chriſtus vero eſt veritas, quæ eſt via in qua petit viuificari, quia eſt & vita. Vel am.

c auaritiam. Auerte oculos meos, ne videant vanitatem, in 2
d a Sed. b Qui in me morior. c Et. Auguſt. Id eſt, da facere quod eloqueris: ſtatuitur enim non niſi facienti.

e f via tua viuifica me. † Statue ſeruo tuo eloquium tuum, in ti- 3
a Qui permanet in ſeculum ſeculi. Hic auertit à vani. b Peccatum meum. Aug Suum opprobrium dicit, quod de alijs ſuſpicatur, quia facilius in alio putat quod in ſe ſentit, precatur ergo auferri opprobrium quod in ſe ſentit, & in alijs ſuſpicatur. c Et ſi non habeo, neſcio.

g more tuo. Amputa opprobrium meum quod † ſuſpicatus 4 5
a Ego ſuſpicor: tu omnia vere iudicas. b Vt dilector diligentis me. c Auguſt. Quæ omnia in duobus mandatis charitatis colliguntur. Auguſt. Alias iuſtitia, id eſt, Chriſto, qui eſt Deus, & quia eſt homo, meus proximus eſt.

h ſum, quia iudicia tua † iucunda. Ecce concupiui mandata tua 6 7
a Qui in me morior. 8

in æquitate tua viuifica me.

† Confirma.

† ſuauia.

B b *Et non in auaritiam.* ✠ Beda Venerab. Id eſt, vt gratis te colam, tunc enim omnis auaritia præſcinditur ſi gratis Deus colatur, & quia auaritia non eſt tantum de pecunia ſed etiam de laude humana, ideo ſubdit auerte oculos meos interiores.

c *Auerte.* Auguſtinus. Precatur quod non hic, ſed in futuro implebitur; cum liberabitur creatura à ſeruitute corruptionis: & ipſi veritati adhæſerit, veniens in libertatem gloriæ filiorum Dei. Vel quia officium non officio ſed fine penſatur, precatur vt cum aliquid facit, oculi interiores qui vident quare fit, non videant vanitatem, vt propter eam bonum faciat, in qua vanitate præcipuum locum amor laudis humanæ habet, quam vbique Chriſtus prohibet in euangelio: & ad gloriam Dei tantum præcipit bona fieri.

Matth 5.b. *Auerte.* Per oculos peccamus dum conſpecta ambimus, mors enim intrat per feneſtram noſtrorum ſenſuum, quod hic notatur.

Iere.9.f. d *Ne videant.* Auguſtinus. Non videt vana, qui fixus eſt in illo qui eſt ſuper omnia, cuius mẽs ſurſum eſt, qui vero hæc cogitat, ſub ſole viuit, vbi vanitas.

✠ Theodoretus. Vanitas quod inutile & ſtultum eſt vocatur, huiuſmodi quippe ſola ea quæ in vita iucunda videntur. Sic hæc & ſapiens Salomon nominat. *Vanitas vanitatum & omnia vanitas,* & cum narraſſet quomodo ędes ędificauit, & conſeuit hortos & fecit aquarum piſcinas, ſubdidit: *Et ecce omnia vanitas & afflictio ſpiritus.* Supplicat igitur vates vt mentis oculi, in nullam aliam contemplationem vergant & ne præſentium rerum vanitate demulceantur.

e *Statue.* Auguſt. Immobiliter, ne elabatur, ad quod valet timor, vbi nec culpa nec deſidia, quia multi eloquia Dei negligenter ſuſcipiunt, & tanquam à fabulis declinant.

f *In timore.* Ambr. Timor ſanctus, baſis eſt in qua verbum

C Dei ſtatuitur, & ipſum verbũ diſciplina timoris, ne ſit zelus Dei, ſed non ſecundum ſcientiam.

Auguſt. In timore. Non eſt autem iſte timor ſeruilis, qui tantum pœna timetur, ſed caſtus quo timetur offenſa: aliter enim timet adultera virum ſuum, aliter caſta, adultera ne niat, caſta ne deſerat.

g *Amp. oppr.* Aug[illegible] Hoc de ſuperiori [illegible] tur, qa cuius oculus [illegible] det vanitatem, hoc de alijs ſuſpicatur, propter quod bonu[illegible] agit, credat alterum [illegible] cere. Quia enim occ[illegible] ta hominũ non vide[illegible] tur datus eſt locus ſu[illegible] cionibus. Ideo cum [illegible] minus de fine operu[illegible] præcepiſſet, ne iuſti[illegible] ſuam facerent prop[illegible] laudes hominum, [illegible] pecuniam, vel etian[illegible] ctum vel veſtitum [illegible] poteramus alios [illegible] pter hæc bona op[illegible] tos ſuſpicari, ſubdidit. *Nolite iudicare, vt non, &c.* vnde [illegible] dicto. *Amputa opprobriũ meũ, qđ ſuſpicatus ſum, addit, quia iu[illegible] tua ſuauia.* Id eſt, vera. Vera enim ſunt ſuauia amatori ve[illegible] tis, ſed iudicia hominum de occultis non ſuauia, quia te[illegible] raria. Quia autem inuidorum eſt libenter ſuſpicari opp[illegible] brium alterius, cum nequeunt rodere opus quod emi[illegible] vt & diabolus in Iob: Contra hoc, charitas eſt haben[illegible] quæ non æmulatur.

✠ Beda. Quaſi dicat, Vt ſtabile mihi ſit eloquium tu[illegible] amputa opprobrium meum, hoc ſcilicet quod ego ſuſp[illegible] tus ſum in alijs, quod gratis te non colerent. Sicut accu[illegible] fratrum de B. Iob dicit: *Nunquid Iob gratis colit Deum,* n[illegible] enim propter maleuolentiam aut æmulationem alios e[illegible] la ſuſpicione ſic accuſant, quia quod in ſeipſo homines [illegible] runt, ſic facile de alio ſuſpicantur.

✠ Theod. Aquila autem pro. *Suſpicatus ſum.* Fornica[illegible] xit, Sic etiam Theodotion, Sed Symmachus quod veret[illegible] planauit. Opprobrium autem hoc in loco vocat, de[illegible] quod ex peccato oritur, hoc enim & formidabat & [illegible] & ſuſpectam ducebat vitam.

h *Concupiui.* Concupiui ex toto corde, tota anima, tota [illegible] te diligere te, & proximum, & tu non in mea ſed in tua [illegible] tia viuifica, id eſt, charitate quam cupiui, imple.

Ambr. Aufer peccatũ quod ſuſpicatus ſum, quod [illegible] noſti quam ego ipſe. Vnde: *Nihil mihi conſcius ſum, ſed [illegible] hoc iuſtificatus.* Tibi iudici audeo fateri, quia iudicia tua d[illegible] confitenti, non ſeuera: & quia dulcia iudicia. *Ecce concu.*

Caſ. Maximum vitium humanitatis eſt ſuſpicio, qu[illegible] ter putat quam ſit veritas, vt de malis bona, vel de bon[illegible] la dicamus quæ ducit in opprobrium, aliter putantes q[illegible] ſit res. Quam culpam à ſe optat amoueri amator verit[illegible] cui placent iudicia Dei, cuius verbum verũ, firma ſem[illegible]

✠ Beda Ven. Nouus homo, noua mandata dedit [illegible] & quia *concupiui mandata tua* ergo domine *viuifica me in [illegible] tate tua.* Id eſt, in Chriſto qui eſt nobis factus, ſapientia, i[illegible] tia, ſanctificatio, & redemptio.

GL[illegible]

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Inclina.* Hic conſequenter petitur remotio impedimenti, quod eſt triplex, primum eſt concupiſcentia oculorum, quæ reſpicit aggregationem bonorũ temporalium, & quantum ad hoc dicitur: *Inclina cor meum in teſtimonia tua & non in auaritiam.* Animum à diuinis operibus retrahentem. Secundum eſt concupiſcentia carnis, quæ vt plurimum accenditur ex aſpectu impudico, & quantum ad hoc ſubditur.

2 *Auerte oculos meos, ne videant vanitatem.* Id eſt ſpectacula ad malum luxuriæ inducentia. Tertium eſt ſuperbia vitę & quantum ad hoc ſubditur.

3 *Statue ſeruo tuo eloquium tuum in ti. tuo.* Timor enim domini facit hominem veraciter humiliari.

4 *Amputa opprobr. meum.* Id eſt, occaſionem labendi in peccatum, catum, quod eſt opprobrioſum.

5 *Quod ſuſpicatus ſum.* Id eſt, timui, vnde in tranſlati[illegible] Hieron. habetur, quod reueritus ſum.

6 *Quia iudicia tua iucunda.* Decedentibus abſque m[illegible] culpa, vnde Luc. 21. ſaluator loquens de ſignis præced[illegible] bus extremum iudicium, dicit: *His autem fieri incipientib[illegible] ſpicite & leuate capita veſtra, id eſt, exhilarate corda veſtra.* V[illegible] cit Greg. ibidem: Nec mirum, quia audient illam d[illegible] ſententiam: *Venite benedicti patris mei, &c.* Matth. 25.[illegible]

7 *Ecce concupiui man. tua.* Scire & operari.

8 *In æquitate tua viuifica me.* Augmentando in me [illegible] gratię. Et dicit, in ęquitate tua, quia talis ęquitas iuſti[illegible] quam homo dirigitur in Deum meritorie, non eſt ni[illegible] gratiam à Deo homini datam, quæ iuſtificat impium.

NI[illegible]

GLOSSA ORDINARIA.

Vau. Ambr. Cuius interpretatio est, vt ille. Alius interpres o est, ait vau. Cass. In sexta litera precatur, vt saluator veniat, qui est misericordia peccatorũ, vita fideliũ, vt inimicos confundat, & in lege proficiat. Cass. *Vau*, & ille, idest, saluator Christus, qui quasi adhuc loquetibus nobis dicit: *Ecce* ego. *Vau*. ipse, idest, nota bilis spiritussancti eius auxilium petit contra hæreticos, quia ab esse recedunt.

BEDA. Vau, interpretatur. Et ipse. Postulat congregatio sancta sibi donum debere contra inimicos de remuneratio fundat, & in ege omini assidua meditatione proficere ergo domine atque saluator vitere vocabulo significatur. Notaq; quam pulchre quantã litera, ipsa sexta nuncupatur, & ipse videlicet cui dicitur, *Tu idem ipse es*, idest, æternus, in cuius fidem ecclesia ipsa esse, idest vna eademque deuotione, & futuro cum eo regnare promeruit.

Est, vel &, vel, ipse.

Vau.

a Aug. In æquitate tua viuifica. Et ueniat Christus, hæc est iustitia, quam dixerat. Vel concupiui mandata tua. Et ut ea perficiam ueni. su. m, &c. August. Fiat mihi caput filius. O?

ET veniat super me misericordia tua dñe, 1

a Exponit misericordia. Christus. b Promissionem, quia totum est gratiæ.

† salutare tuũ secũdum eloquium tuum. 2

a Et si erit super me, ut protector non conterens. b De quo uiuitur. c Sed quia ipse non est, qui loquitur, sed spiritus dei, hoc addit, quia spe. Q ideo respondebo, quia spe. &c.

c Et respondebo exprobrantibus mihi verbũ, † quia speraui in 3 4 5

a Promissis, quæ dicunt. Nolite cogi quid lo. &c. b Quia uero multi urgentibus malis negant, subdit. c Ambr. De ore tollitur etiam per malam conscientiam, & ab auibus cœli, & multis modis, sed non de corde, si ei infixum est.

d † sermonibus tuis. Et ne auferas de ore meo verbum veritatis 6 7

e a Idest semper etsi ad tempus, ut Petro. b Ne auferas Et si non abstuleris custo.

f vsquequaque, quia in iudiciis tuis super speraui. Et cu- 8 9

a Non præcepta legis, sed charitatem. Aug. Plenitudo legis charitas, quæ & in hoc seculo, & in futuro a sanctis custoditur. b Determinat semper. c In præsenti. In futuro.

stodiam legem tuam semper, in seculum, & in seculum secu-

a Charitate, quæ diffusa in cordibus nostris per spiritum sanctum, uel latitudinem scientiæ, quam quærendo est assecutus.

g li. Et † ambulabam in latitudine, quia mandata tua exquisiui. 10 11

D *Et veniat super me.* ✠ Theod. Omnes namque diuinæ benignitatis indigentes sumus, & ille, qui vltimum fas fastigium apprehendit, huius continuo indiget. Petit, vt mandata, quæ concupiuit, per eius misericordiã facia.

c *Respondebo exprobrantibus mihi ver.* Aug. Quia parum est Christum habere in corde, nisi interius confiteatur, vnde: *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.*

C Nota nobis non esse tacendum contra malos, qui tamen possunt recipere rationem, ne videantur superiores.

Respondebo exprobrantibus mihi verbum. Aug. *Vel respondebo ver.* Sed quodlibet horũ dicatur, Christũ significat: Ipsum enim nobis exprobrant illi a quibus crucifixus est, vel quibus scandalũ est, vel stultitia, quod verbũ caro factũ est, quod in principio erat verbũ apud deũ. Sed si id est, quia illud ignorant, ut crucem improperant, quia diuinitas eius ab eis nõ cognoscitur, cuius infirmitas contemnitur in cruce: Melius dicit: *Respondebo verbum, quod erat in principio apud deum.*

d *Ne auferas.* Aug. Ne auferri sinas, respondebo, qa speraui in sermonib. tuis. Idest quia hoc promisisti. Non auferas. Quia in iudi. tui. supersp. &c. Qui. n. supra dixerat. Speraui in sermonib. hic quasi super augmentum facit di. superspeaui, in illa, quibus corripis, non auferũt spẽ, sed augent. Vel quia enim maius merito, & supra, quã petimus speratur, vnde: *Non sunt condignæ passiones huius tem. &c.* Vel metu iudiciorum tuorum, quia qui veretur pœnam, custodit gratiã, ideo ait: *Et custo. le. t.*

D ✠ Beda Venerab. Quia autem multi non sustinentes exprobrationes, negando ceciderũt, sed postea pœnitendo reuixerunt, Sicut Petrus ad horam quidem peccauit timore territus, postea vero flendo est reparatus, & confitendo etiam coronatus. Multi autem ex toto negãdo reciderunt, quia post ea flendo non profecerũt, ideo iste timẽs infirmitatem humanam, diuinam implorat misericordiã ne vnquam terrore aliquo, sic negando cadat, quin saltẽ reminiscatur pœnitendo. † quoniam.

E e *De ore meo ver.* Amb. Manẽtẽ enim in peccato a prædicationis officio prohibet dominus dicẽs Quare tu enarras iustitias meas. In ipsa enim obtumescit facundia si egra sit cõscientia. Caueat ergo ne verbis nõ cõgruat facta, & ne deformẽt iniquitatis opa magisteriũ disciplinæ.

f *Vsquequaque.* Nõ vsque valde, i. ex toto, quia etsi aliqui de ecclesia negant, fortes tamen remanent, vel eidẽ reparant.

g *Et ambula.* Aug. Hactenus verba orationis nunc narrãtis. quasi impetratis omnibus confitetur in laude dei, qualẽ illũ fecit deus. Nota, & coniunctionem inusitatam, & quasi inconsequentem, non enim ait secundum priora, & custodiã, & ambulabo, vel non ait optatiue, & vtinã ambulem, sed sic voluit intelligi, quod non dixit, id est, se auditum. Et subdit, qualis factus sit, quasi dicat, hæc cũ orarem exaudisti me, & exauditus ambulabam in charitate, in qua tota lex est, & ideo dicto, & ambulabã in la. causam subdit, quia mãdata t. expetẽdo, qrendo, pulsando, & deus dat spiritum quo charitas diffusa est in cordibus nostris, vt inde bene agatur. Roma. 5. a.

F Cass. Vel ita: Ita modo fiat, quia etiam olim ambulabam, ne quis modo cœpisse putet, sed sicut cœpi, ita modo facere dã. In latitu. patulum oportet esse cor, qđ recipit illum, qui cœlum & terram implet.

✠ Theodore. Vita secundum legem acta fiduciam affert, & huiusce reis testis est magnus Dauid, nam ante peccatũ tam multa fiducia cũ Saule sermocinabatur, post peccatum parricidam fugitans filium, prospiciens in terram, caputque operiẽs ambulabat. Et Elias ille magnus iustitia fretus Achã impietatem arguebat. Sic diuinus Daniel Nabuchodonosor dicebat. *Et nunc rex consilium meum placeat tibi eleemosynis redime peccata tua, & iniquitates tuas misericordiis pauperum.* Sic diuinus Paulus cum Agrippa, & Festo, & Felice disserebat, Sic triumphatores martyres impios reges despiciebant. Beda. Dan. 4.

NICOLAVS DE LYRA.

ET veniat super me misericordia tua do. *Hic consequenter petitur fides, non solum ad simplicem credulitatem, sed ad eius constantem confessionem, & defensionem, quod frequenter factum est etiam in simplicibus per spiritussancti assistentiam, & hoc est, quod dicitur.*

1 Et veniat super me misericordia tua domi. *Largiendo fidem modo dicto, & ideo subditur.*

2 Salutare tuum secundum eloquium tuum. *Vt scilicet, spiritus loquatur in me, secundum quod dicitur Matthæ. 10. c. Non enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus pa. vestri, q loquitur ĩ vobis.*

3 Et respondebo exprobrantibus mi. *Idest opprobriose loquentibus mihi propter fidem, sicut factum est multis catholicis.*

4 Verbum. *Scilicet veritatis a spiritusancto mihi administrandũ.*

5 Quia speraui in sermonib. tuis. *Id est, in sermonibus a te mihi conferendis, & non in sermonibus ex mea scientia proferendis, ideo subditur.*

6 Et ne auferas de ore meo. *Minus dicendo, plus significat, idest conferas ori meo.*

7 Verbum veri. *Quia a spiritu sancto non potest progredi falsum.*

8 Quia in iudi. *Diuino enim iudicio licet hominibus occulto fiunt aliquando simplicibus tales illustrationes veritatis, & quia ad talem illustrationem sequitur diuinæ legis impletio, ideo sequitur.*

9 Et custo. *Semper eam opere adimplendo.*

10 Et ambu in la. *Scilicet, charitatis, quæ est tantæ latitudinis, qđ etiam se extendit ad inimicos. Matthæ. 5. g.* Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos.

11 Quia man. *Nõ solum speculatiue, sed etiam practice. Ex tali vero exercitio meretur charitas augeri, vt tandem mereatur, & perfici. ideo sequitur.*

✻ Beda Venerabilis. Latitudinem, vocat spiritum de quo dictum est: *Charitas dei* diffusa est in cordibus vestris per spiritum sanctum, qui datus est nobis, qui fecit nos petere, quod desideramus accipere, quęrere, quod volumus inueni re, pulsare ad quod nitimur attingere.

a *Et loquebar*. Augustinus. Qui petebat, vt responderet verbum exprobrantibus, & ne tolleretur verbum de ore, nunc pro eo certat vsque ad mortem.

✻ Beda. Hæc tria ordine ponit, primum de locutione, & sic loquebar de testimonijs tuis, vel in præceptis tuis annuntiandis, & suadendis etiam in conspectu regũ, & non confundebar taciturnitate. Et vere nõ confundebar, quia meditabar in mãdatis tuis, semper de eis cogitando iõ quia ea dilexi, & non solũ loquebar, & meditabar

B sed et leuaui manus meas, ideo quia dilexi ea. Manus sunt opera, & ille leuare manus ad mandata dicitur, qui facit ea

a ¶Grace martyriis. b ¶Etiam. ¶Vnde, Ante reges, & præsides ducemini. c ¶Qui poterant terrere.

† loquar. a Et † loquebar † in testimonijs tuis in conspectu regum, & 1 2

a ¶Pro scandalo crucis, vel vt cederem. b ¶Ecce virtus inspectiua. ¶Cogitando quid loquerer. c ¶Cursu a ea di. ¶Per spiritum, qui datus est mihi.

† delectabor. b c non confundebar. Et meditabar in mandatis tuis, quæ di- 3

a ¶Operando. ¶Actualis virtus. ¶Quia supernum est, quo leuantur, cum pro ipso deo fiunt opera cum pro terrenis, deponuntur manus. b ¶Item causa.

† [illegible] d lexi. Et leuaui manus meas ad mandata tua, quæ dilexi, † & 4 5

a ¶Frequentando. ¶In vtroque, cogitandi, & operandi delectatione.

exercebor in iustificationibus tuis.

ea non pp remunerationem terrenam, sed propter æter[...]

✻ Theodoretus. Non in sermone est dei regnum, [...] opere, & *qui fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno* [...] *rum*, idcirco diuinam valde meditationem proposuit, [...] enim dixisset, *meditabar in mandatis tuis*, subdit, *& leuaui ma[...] meas ad mandata quæ dilexi*. Quæ e[...] per diuina ora[...] didici, hæc per o[...] ra executus sum[...]

b *Non confun*. [...] brosi. Suauis est [...] quæ in diuinis te[...] monijs loqueba[...] Decora facies, [...] in conspectu reg[...] non confundeb[...] quæ non erube[...] auctorem, quæ non confunditur de redemptore.

c *Et med*. Quid loquerer. Et leuaui manus, operibus q[...] docebam ostendi, ex meditatione boni operis vsus veni[...]

d *Et le*. Pulcherrim⁹ ordo, iste vt primo meditetur, p[...] operetur. Ex meditatione namque mandatorum cęlest[...] boni operis vsus inolescit.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et loque. de testimonijs. *Constanter, & intrepide.*

2 In con. *Vt patet de Sidrac Misac, & Abdenago, coram Nabuchodonosor rege Daniel. 3. Et de Petro, & Ioanne coram principibus sacerdotum, Act. 4. & de multis alijs, vt patet de sancta Lucia, & sancta Agnete, & consimilibus.*

3 Et meditabar in mandatis tuis, quæ di. *Dilectio enim ius rei facit de illa re frequenter meditari.*

4 Et leuaui ma. me. ad manda. tua. *Ea opere adimplend[...] quo non sufficeret meditatio, ideo subditur.*

5 Et exercebor in iustificationibus tuis. *Idest, in operib[...] datorum tuorum, quæ iustificant hominem, dum tamen modo [...] impleantur.*

3 Et

GLOSSA ORDINARIA.

a *Zain*. Cassiodorus. In septima litera de spe promissionũ dei, quæ facit omnia tolerari.

Ambro. Zain significat Latinè duc te, alibi huc. Cassiodo. Zain huc, vel duc te, quia hic agit de spe, quæ nõ est de pręsentibus, sed tantum ad futura tendit, quasi dicat, huc tende, huc dirige iter tuum, tanquã tui ductor, & rector, quo vocat te verbum dei, scilicet ad cœlestem gratiam, & ad æternitatem, cũ ait: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos,

† Memento. C Matthę. 11. d.

✻ Beda. Vener. Chorus ille sanctorum spem promissionũ domini sensibus nostris, omnium commendatur, vt firmũ in mente nostra permaneat, quod gloriosa veritas pollicet, asserens propterea fideles aduersa mundi libentissimè sustinere. Quis enim mortem temporalem metuat, cui æterna vita promittitur? Ipsa ergo vita, quæ cum spe, illic in re percipitur oliuæ nomine, quam Zain litera designat, exprimit. Nã vt in hac peregrinatione, sanctorum facies exhilaretur oleo, & in illa patria perfectio sancti spiritus æterna visione atque inhabitatione pinguescit. Et quia septiformis est eiusdem spiritus gratia recte septima litera vocitatur oliua. Nõ autem fornicationis congruit peccatoribus derelinquentibus legem domini.

b MEmor esto. Augu. Morali. & ꝯsueta locutione qua humanus moueatur affectus, dr̃: *Memor esto*. Non enim obliuio

¶Huc vel duc te.

Zain.

a ¶Ideo sic, & sic ago, quia Deo promittente ęternam vitã spero, & auxilium in tribulatione. ¶Cito da, quod promisisti. ¶Promissione, qua sæpe vocas me ad te, qui nunquam fallis. b ¶Quia promisisti, sperare fecisti æterna, & præsentia despicere.

a b c d † Memor esto verbi tui seruo tuo, in quo 1 2

a ¶Spes, quæ humilibus conuenit, quæ verbo tuo mihi obuenit.

mihi spem dedisti. Hęc me consolata est 3 4

obliuio cadit in deum. Sed sicut dr̃ pęnitere deus qu[...] præter hominũ spem res mutat, consilio non mutato, [...] & obliuisci quando tardat, & memor esse cum cito da[...] tamen deus facit certa dispositione, nõn deficiente me[...] ria, nec obscurata intelligentia, nec voluntate mutata.

Ambr. *Memor* [...] *&c*. Propositum [...] cti viri est pri[...] sit memor [...] nis, secundum [...] viuenti merces [...] tur. Secundum e[...] & in aduersis [...] soletur. Terti[...] si impios videt [...] sperari, non ide[...] clinet a lege dei, sed contagia eorum fugiat. Quartũ, vt [...] mor sit iudiciorum cœlestium, quę quia vera ab Adã [...] nibus tẽporib. consolantur, aliter declinaret a lege. M[...] mẽt iudicia humana, nedũ diuina, sed boni desiderãt [...] tũ est dolere alienã culpã, non suam contumeliam, [...] pro eis orat. Sextũ est, quod cãtabiles sunt ei iustificati[...] Septimũ est, quod non solum die, sed & nocte, id est, [...] tempore laudibus dei intendit. Nocte Iudas prodidit, [...] negauit: Illo ergo tempore magis instandum.

c *Seruo tuo*. Ambr. Cuius oculi in manus dñi verecũd[...] gnũ oñdit. Q. nõ vsurpatiuè spero, & peto, seruus sũ [...] alimentũ a dño, miles sum, exigo ab Imperatore [...]

✻ Theo. Legem ferens deus custodientibus legẽ sua[...] neuolentiam promisit, & transgredientibus supplici[...] recordetur igitur suarum promissionum deum prec[...]

d *Hæc me con*. Ambr. Quisque. n. meliora sperat, nunq[...] leuio[...]

NICOLAVS DE LYRA.

1 MEmor esto. &c. *Hic consequenter ponitur secundum promotiuum in perfectione vitæ actiuæ, quod est spes subleuans Ex hoc enim, quod spes subleuat ad expectationem vitæ beatæ in patria, confortatur homo in operibus vitæ actiuæ in via. Spes autem est certa expectatio futuræ beatitudinis, ex gratia, & meritis proueniens, aliter non esset spes, sed præsumptio. Primo igitur agitur de spe, prout respicit gratiam dei, secundo prout respicit vsum bonum liberi arbitrij,* ibi: portio mea. *Prima in duas, quia primo agitur de spe prout respicit diuinam gratiam, secundo de timore respiciente fragilitatem propriam, ibi:* Defect. *Circa primum dicitur.* Memor esto ver. tui. ser. *Id est, quod dixisti seruo tuo. Iste seruus fuit Abraham, cui deus promisit vitam beatam, & semini eius, Genesi. 15. b.* Suspice cęlum,

Diuisio.

lum, & numera stellas si potes, & dixit ei. Sic erit semẽ[...] *In quo promisit Abrahæ, & imitatoribus fidei suæ gloriã cælest[...] trix, vt ibi plenius fuit dictum, vnde accipitur in officio mortuor[...] Signifer sanctus Michael repræsentet eas in lucem sanctam, quam Abrahæ promisisti, & semini eius.* 2 In quo mi. spem. *Id[...] ni imitanti fidem Abrahæ, cui reuelatum fuit mysterium Chri[...] de dixit saluator Ioan. 8. g. Abraham pater vester exultauit, vt [...] ret diem meum, vidit, & gauisus est.*

3 Hæc. *Scilicet spes futuræ beatitudinis.*

4 Me consolata est in humilitate mea. *In Hebręo habet [...] afflictione mea. Fideles enim a tyrannis oppressi, & afflicti, spe fuerunt in tormentis multipliciter consolati, in tantum, quod [...] lum patienter, sed etiam gaudenter sustinebant.*

1 Quia

leu tribus frangitur,humiliatur.n.anima noſtra dum tradi-
tur ntationi, duris examinanda laboribus,vt luctet,& cer
tet ongreſſum contrariæ poteſtatis experiens.Sed in his tẽ
tati nibus viuificatur alloquio dei.
a umilitate. Auguſtin. Quam ſibi facit confitendo pecca-
ta, quam ſuſtinet
ab o, vel quod pro
ie morte pec-
cat dæ.
b uperbi. Ambroſ.
Sup bia a dei cœpit
ini a,contra quam
ſpi aliter cõgreſ-
ſus t dominus.
AVGVSTINVS.
Sup bi, id eſt,perſe
cut es. Proſequitur
hu litatem.
✻ Theodoretus.
Sup bos nuncupat
Sau m, Abſalonem
Am onitarum re-
gem qui fecit iniqua
illa eos, qui ab ip-
ſo iſſi fuerant, ſed
uidem inquit,
am exi ſunt vitam,
ego ero tuas leges
is ſum. Cæte-
ræ æc dicere poſ-
ſent tiam triumpha
tore martyres, qui
gra,& aſpera illa à crudelib. & impijs tyrãnis ꝑpeſſi ſunt.
✻ eda.Superbi,i.parentes primi,qui non per infirmitatẽ
vel orantiam,ſed per ſuperbiam tranſgreſſi ſunt manda-
tum ei,illi inquam ſuperbi agebant iniquè,& non parũ ini-
què d vſquequaque,id eſt, omnimode,qua non tantũ ipſi
per ccatum ſuum mortem meruerunt, ſed alijs poculum
mo poſteritatibus ſuis propinauerunt.
c quequaque. Non ſatis eſt, quod impij,niſi & impios fa-
cian
d emor fui. Caſſ. Metus pœnarum reuocat a malis. Vel,iu
dici um tuorum, quæ a domo tua in primo iuſto cœperũt.
e ſeculo. Caſſ. Ex quo mundus cœpit adminiſtrari,quod
con nit dicere generali iuſto.
f conſo. Aug. Quia nunquam vidi iuſtos deſeri. *Et conſola.*
Ali ortatus ſum,id eſt, exhortationem accepi,intelligens
cun aſtigare quos amat.
g ntabiles. Caſſiodor. Cantus releuat labores,& tollit tæ-
dium.
Ambr. Canta. Ideo omnia prædicta mihi,quia cantabiles
affic e tractando ſine cura terrenorũ, ideo dicit,in loco pe-
regrinationis.

a ¶Caſſ.Promiſſio tanti iudicis firmat animum,& viuificat afflictum. ¶Tempore tentationis de verbo dei uiuitur,quo æterna promittuntur.

a in humilitate mea, quia eloquium tuum viuificauit me. 1

a ¶Quos nec mortalitas iſta domuit. b ¶Valde. ¶Magna vis mali in ſuperbis. 2
c ¶Ita ſuperbi inſtabant,ſed fruſtra,quia.

b c Superbi inique agebant vſquequaque a lege autem tua non 3

a ¶Quod cogebant ſuperbi. b ¶Sed. ¶Non decli. c ¶Augu.Quæ in vaſa iræ. ¶Quæ ſemper uera. d ¶Ex quo homo cœpit. 4

d e declinaui. Memor fui iudiciorum tuorum a ſeculo domine, 5

a ¶Augu.Quia per hæc quoque oſtendit diuitias gloriæ in uaſa miſericordiæ. b ¶Alias, tædium,quia cum his conuerſatur donec area uentiletur. ¶Augu. In me conſolatus,ſed pro peccatoribus dolore deficit,tanta eſt pietas. c ¶Aug. Plus grauat ſanctorum culpa tyrannorum, quam ſua pæna.

f & conſolatus ſum. † Defectio tenuit me pro peccatoribus 6

a ¶Quamuis hoc tamen. ¶Amb. Hoc per miſericordiam medicantis Samaritani. 7 8

g derelinquentibus legem tuam. Cantabiles mihi erant iuſtifi- 9

a ¶In hac miſera uita. ¶Quo eiectus de paradiſo, hæc eſt illa humilitas de qua ſupra dixit. ¶Et. b ¶Non ſolum in die, quaſi dicat omni tempore.

h cationes tuæ,in loco † peregrinationis meæ. Memor fui no- 10

a Vt qui gloriatur,in domino glorietur. b Sic. ¶Ideo memor, quia ex deo eſt, quod custo.le.tu. c Aliter non memor. d Quam non cuſtodiſſet, ſi in ſua uirtute confideret. 11
e Quia Aug.Nox in qua multæ tentationes oriuntur.

i cte nominis tui domine,et cuſtodiui legem tuam. Hæc facta 12

a Ideſt,pro me,ut prodeſſet,ut ſic diſcam non ſuperbire, quo uitio cecidit homo in hanc noctem unde,& poſt.Bonum mi.quod hu.me.ut diſca.iuſti.t. b Sed quare hoc,quia iuſti. 13
c Non meas. d Iuſtificatus gratis.

eſt mihi,† quia iuſtificationes tuas exquiſiui. 14

regrinationis.

Cantabiles,&c. Memor fui,&c. Augu. Poſſunt autem iſti duo verſus ad ſingulas partes vnius ſuperioris aptari, vt ad hoc quod ait: *Memor fui iu.* referatur ad Tedium, vel defectio te. me. Ad illud vero,quod ait,conſolatus ſum,referatur cantabiles mi.erant, & cę.

D

h *Nocte.* Auguſtin. Nox eſt de mortalitate, & ſuperborum iniquitate, & tædio peccatorum, & loco peregrinationis.

Auguſtin. Nocte, in pręſenti ęrumna, vndecunque ſit, ibi magis,quam in proſperis gratiæ ſunt agẽdę, & magis deo adhærẽdum eſt, nõ eſt enim magnũ ſi hoc agas in proſperis. E

✻ Theodoretus. Opinor nocte hoc in loco tẽtationum tempus nominari, quandoquidem nebulam inferunt, & noctis inſtar hominibus ſuperueniunt, in hoc ſane potiſſimum neceſſaria eſt vniuerſitatis dei memoria,quæ recreat,& bono animo eſſe iubet, contrariaſque cogitationes exigit.

✻ Euthymius. Nocturno inquit, tempore quidem immunes dæmones plures ſolent perturbationes afferre,ego te in memoria ſemper habebam, & præ timore tuo ſapientior reddebar,vel in nocte paſſionum atque affectuum, & quando ab illis obtenebrabar.

i *Hæc facta.* Augu. Hæc, fœminine apud Græcos dr̃, apud quos lex maſculini eſt, & ita conſtat non dici, hæc lex, ſed hæc nox, in qua beſtiæ exeunt, & quærunt a deo eſcam, in qua ſathanas petiuit apoſtolos cribrare, ſicut triticum. Luc.22.c.

Auguſ. Vel,hæc,quaſi hoc, fœmininum pro neutro, vt & ibi: *Vnam petii a domino,* quod vſitatius diceretur per neutrũ, vt hoc,ſcilicet,quod *memor fui,& cu.le.tu.* id eſt,quod cuſtodiui legem, non per me feci, ſed factum eſt mihi a te, quia iuſtifica.tu. non meas exquiſiui. F Pſal.29.b.

✻ Euthymius. Solet propheta verbum aliquando mutare in nomen, iuxta illud, *hæc me conſolata eſt in humilitate mea,* hæc memoria inquit,ideo mihi facta eſt, quia valde exquiſiui iuſtificationes tuas.

GLOSSA-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quia eloquium tuum. *Quo promiſiſti Abrahæ,& ſemini eius vitam beatam.*

2 Viuificauit me. *Ideſt,confortauit in afflictione. Et quia ex patientia,& conſtantia fidelium tyranni affligebantur, excogitantes grauiora tormenta contra eos,ideo ſubditur.*

3 Superbi inique agebant vſquequaque. *Quærentes affligere fideles multimode.*

4 A lege autem tua non decli. *Quia fideles in talibus conſtanter ſtabant.*

5 Memor fui iudiciorum,&c. *Quibus malos perdidiſti,& confidentes in te liberaſti,vt Noe de diluuio, Loth de ſubuerſione Sodomæ & Gomorræ, & tres pueros de camino ignis.*

6 Et conſolatus ſum. *Sperans,quod liberabis me,quia etſi aliquã dominus non liberet fideles ſuos a morte tẽporali, ſicut Machabęos non liberauit de tormentis Antiochi. 2. Macha. 7.tamen fuerunt melius liberati,quam tres pueri de camino ardenti, ſecundum quod dicit Auguſtinus,quia illi fuerunt liberati de igne poſtea morituri: Machabæi vero fuerunt liberati de præſenti miſeria in æternum victuri.*

7 Defectio tenuit. *Hic conſequenter agitur de timore propriæ fragilitatis,quia quantumcunque homo ſperare debeat de deo, tamen debet timere ne labatur in peccatum ex propria fragilitate,& ſic fruſtretur ſua ſpe,ideo dicitur:* Defectio tenuit me. *ideſt,timor magnus,vnde in tranſlatione Hieronymi dicitur:Horror tenuit me.*

8 Pro peccatoribus derelinquentibu. *Qui ſunt multi valde,ſecundum quod dicitur Eccle.1.d. Stultorum infinitus eſt numerus. Et Matt.7.b.* Lata eſt porta,& ſpatioſa via,quæ ducit ad perditionem,& multi ſunt,qui intrant per eam, *& ideo quilibet quantumcunque iuſtus debet ſemper timere,ne ſimiliter ſibi accidat ex propria fragilitate,cum ſit eiuſdem ſpeciei,& naturæ. Et quia ad talem caſum euitandum multum valet oratio, per quam mens a terrenis retrahitur,& ad diuina ſubleuatur, ideo ſubditur.*

9 Cantabiles mihi erant iuſtificationes tuæ. *Id eſt,laudes diuinæ.*

10 In loco peregrinationis meæ. *Ideſt,in via præſentis uitæ, qua tendimus ad patriam, ſicut peregrini. Et quia diuinæ laudes non ſolum dicendæ ſunt de die,ſed etiam de nocte, ideo ſubditur.*

11 Memor fui in nocte nominis. *Et quia orationem debet comitari ſancta operatio,ideo ſubditur.*

12 Et cuſtodiui legem tuam. *Per mandatorum tuorum impletionem.Et quia iſta habet homo a dei gratia,ideo ſubditur.*

13 Hæc facta eſt mihi. *Ideſt,hæc gratia mihi a deo facta eſt,unde,& in tranſlatione Hiero.iuxta Hebræum habetur: Hoc factum eſt mihi.* 14 Quia iuſtificationes tuas ex. *Vnde dicit ſaluator Matthæ.7.a. Quærite,& inuenietis.*

GLOSSA ORDINARIA.

A a *Heth.* Amb. Interpretatione Latina dicitur pauor.
Heth. Cassio. In octaua litera, faciem domini videre optat quia mandatis est obsecutus.

¶ Pauor.

Heth.

a ¶ Quia Amb. Nihil mundi, vel viuit amans hoc dicit Leui cui non est sors inter fratres, idest, assumptus, ut mihi sit aduocatus, & ad deum precator.
¶ Ideo.

a † Portio mea domine, dixi custodire legem 1
¶ Maiestatem diuinitatis. 2
b tuam. † Deprecatus sum faciem tuam in toto 3
c d a ¶ Quo promittis sanctis visionem deitatis. ¶ Promissionem tuam cuius filius sum. b ¶ Quia.
e corde meo, miserere mei secundum eloquium tuum. † Cogi- 4
a ¶ Priores malas, uel futuras præcogitaui, quid agendum, & quomodo, & quid non, unde Paratus sum. 5
b ¶ Quæ non sinunt errare. 6
taui vias meas, & † conuerti pedes meos in testimonia tua. 7
a ¶ Cass. Deliberaui pro mandatis pati. b ¶ Ideo. c ¶ Improuisa turbant. d ¶ Integre custodit, qui aduersa non meruit.
f † Paratus sum, et non sum turbatus, vt custodiam mandata 8
a ¶ Carne seruio legi peccati, mente legi Dei.
g tua. † Funes peccatorum circumplexi sunt me, † & legem 9
a ¶ Sic potest teneri dominus. b ¶ Inhians in illud bonum, quod est super iu. iusti. tuæ, quod non possunt mereri flagella quibus iustificas. ¶ Cass. Et nocte orandum est, ne somnolentus capiatur, tunc feruet carnis illecebra, tunc tentator illudit. c ¶ Gratiæ agendæ sunt pro omnibus, quæ nobis accidunt. 10 11
h tuam non sum oblitus. † Media nocte surgebam ad confi- 12
a ¶ Vt breuiter superiora concludam.
tendum tibi, super iudicia † iustificationis tuæ. † Particeps ego 13
i a ¶ Cass. Membrum particeps est totius corporis. b ¶ Corde. ¶ Qui timet custodit. c Opere. 14
k l sum omnium timentiũ te, & custodientiũ mãdata tua. Miseri- 15
a Solem suum oriri facit super bo, & mal. b Quia ego particeps, & omne bonum a te, ergo. Quia terra plena, ideo. c Quia semper quærendæ ad prouectum, nunquam est bonæ rei satietas. 16 17
m cordia tua dñe plena est terra, & iustificationes tuas doce me. 18

Cass. Heth, pauor. Et intelligitur, non pauor recidẽdi, sed solicitudo acquirendi illud bonum, quod sperat, quod quia in octaua resurrectionis præstabit, ideo octauus iste octonarius ponitur.

¶ Pars mea dominus.

¶ Precatus.

✻ Beda Vene. Heth vita Agmen ad octauam literam venit, in qua desiderat videre faciem domini mandatis noscitur obsecutum, & hoc desiderium in resurrectionis gloria perficietur octaua litera vitæ vocabulo gaudet.

† auerti.

¶ Festinaui, & tardaui.

¶ Congregationes impiorum prædatæ sunt me.

i Portio. ✻ Beda. Quasi dicat. Eligant alij, quam partem velint de mundanis, ego te solum in vniuersitate rerũ partem mihi eligã, & ideo doce me iustificationes tuas.

¶ 91. distinct. c. presbyter. De cele. miss. cap. 1.

† iustitiæ.

B ✻ Basili⁹, & Theodoretus. Non omnium portio de⁹ est nisi, qui quæ sacra, & eximia sunt amplexãtur. Ita sacerdotũ ac Leuitarũ portio ac sors est factus. *Filijs enim Leui, inquit, non erit portio in medio fratrum ipsorum ego dominus.* Et ꝑsal. *Dominus,* inquit, *portio est hæreditatis meæ.* Dicit igit᷑, & hoc loco. Quoniam reliquis omnibus contemptis, te habeo portionem, & diuitias, quapropter, & satago, vt leges tuas custodiam.

Psal. 15.

Aug. A parte, vnde alij habent: Pars, alij hoc, alij illud eligunt vñ viuãt, pars mea deus, vñ semp̃ viuam. Vel de p̃senti particeps ei⁹ sum, ei adhęrẽdo: Per hoc pars mea, q̃a dixi cu. sed q̃a non custodio, nisi spiritus adiuuet, quẽ litera occidit.

2. Cor. 3. b.

c *Depre. sum.* Fides impetrat, q̃d lex imperat. Hoc mõ sum precatus, miserere mei secundum elo. Et quasi auditus, & adiutus. *Cogitaui ui. m.* Et con. a vijs meis, quæ malæ. In testimonia tua. Denique hoc beneficio gratiæ impetrato.

✻ Beda Ven. Quia lex dñi nõ põt custodiri, nisi ipso inuocato semper, iõ inuocãdus est, quia sic fides impetrat, quod lex non impetrat, & ideo subdit *deprecatus sum faciem tuam.*

Paratus sum, & tã paratus, quod. *Funes cir. p. sunt me, idest,* impedimenta inimicorũ spiritualiũ, vel carnaliũ. Peccata sunt quasi restis, quam trahunt, qui implicare sanctos volũt. Sed non possunt eos, qui legis nõ sunt obliti, vnde subdit: *Et le. tu. non sum ob.* Sed: *Media nocte.* Idest, grauiore tribulatiõe nõ deijciebar, sed, Surgebã, ad fortius cõfitendũ, sciens quia & hoc

C quod funes circũplectunt᷑, iusto dei iudicio est, quod incipit a domo eius. Quia vero hæc fiunt gratia dei p̃ Christũ vox ipsius hic suis adiungitur: ad caput. n. hoc proprie pertinet.

Particeps. vt ad Heb. Qui sanctificat, & qui sanctificat᷑ ex vno sunt oẽs, & ipse cõmunicauit eisdem. Non. n. essemus participes eius deitatis, nisi esset ipse nostrę mortalitatis. Per hãc eius participationẽ datur nobis gr̃a, vt caste timeamus, & custodiamus mãdata. Et quia per hoc, quod particeps est fratrum

Heb. 2. c.

fratrũ fecit granũ frumenti, iõ de ipso fructu subdit: Misericordia tua dñe plena est terra, q̃a impius iustificatur, n... ius gr̃æ scientia, vt perficiat᷑, adiũgit: *Et iustificatione tu...*

d *Faciem.* Cass. Vel, Christum quẽm desiderabat asp... Et precatur misericordiã primi aduẽtus impleri, sicut... prophetas pro... sum est. Vel fa... petit videre ĩ fe... resurrectione hic vnde. Non v... bit me homo, & ... uet. Sed q̃a pecc... est, petit vt per... ricordiam habe... meritis nõ pote... cundum eloqu... quo p̃mittit sa... visionem deita...

e *Cogitaui u...* Cass. Dixi custo... le. ideo, Cog... quę essent vię ... & habita vi... uerti. Hic est ... conuersionis.

✻ Basil. He... hẽt *vias meas,* & reliqui inte... tes reddiderun... cit autẽ cogita... expẽdi vias me... testimonia tua... xique pedes m...

f *No.* Cass. Et ... nes pec. circũp... Tot laquei, qu... cata hoc s̃m corp⁹, sed anim⁹ reluctãs legẽ nõ obliuis...

g *Funes pec.* ✻ Bed. Ven. Funes peccatorũ, i. multę ... nes, & impedimẽta illorũ peccatorũ de quib. dictũ est, *q trahũt peccata sua, sicut reste longa* circũplexi sunt, i. vn... circũuenerũt me, vnde minis, & tormẽtis, nũc blandit... tñ me nõ deuorauerunt, quia ego non sum oblitus leg...

h *Med. no.* Cass. Quo tp̃e primogenita Aegypti pcussa... qñ et sponsus venturus est, ideo surgit tunc ne inter f... remaneat, ad confitẽdũ, laudandũ de iudicijs iustitiæ. ... *nocte.* Tunc spirituales nequitiæ oẽ nefas suadere cõt... qñ nullus criminis cõscius, nullus põt esse testis error... varias disceptationes pectori dormientis infundunt.

Amb. Prouidendũ est ergo vt eo tp̃e quo potes vi... nequaquam vincendi tempus amittas. Surge ergo ad ... dum deum ea hora qua tentator consueuit irruere, q... let aduersus tentationes graues remedium venire c...

i *Par.* Cass. Et cũ talis, nõ sup̃bio, sed particeps omniũ, ... totũ tua est misc̃dia, sicut oia, q̃a o dñe terra ẽ plena m...

* Basil. & Theo. Sym. coniunctus sum dixit, Sirus ve... cit. Auersatus enim eos, qui quæ volũtati tuæ sunt con... amplexantur, eos habui consortes, qui timorem tui ... faciunt, & in lege tua viuere volunt, Sic & in alio psal... cit, *mihi autem uehementer honorati sunt amici tui deus.*

k *Omnium.* Cass. Ita portio dñs, vt particeps sit non v... sed oĩum ecclesiarũ. Tanta virtus vnitatis, cum sit part... Christi humiliter dr̃ particeps famulorum, quod est C... esse participẽ, vnde: Apostolus: *Participes Christi facti su...*

l *Timen.* August. Inter rudes humiliter se constituit, q... men non otiosi, vnde subdit, & custo.

m *Plena.* August. Quia fidem vbique dilatauit Doce... custodisse dixit, sed & hic petit amplius doceri.

GLOSSA

NICOLAVS DE LYRA.

1 Portio. *Hic consequenter agitur de spe, prout prouenit ex bono vsu liberi arbitrii, cum dicitur: Portio m. do. idest firmiter spero, quod tu sis pars, & portio mea in futura beatitudine. Et vnde surgat ista spes, sequitur.* 2 Dixi. *Per bonum vsum liberi arbitrii tua gratia informati, & quia ad huiusmodi vsus continuationem facit oratio deuota, sequitur.* 3 Depreca. *Id est, in intellectu, & affectu.* 4 Misere. *Continuando in me bonum vsum liberi arbitrii, cuius continuatio procedit ex gratia dei.* 5 Secun. *Quo dixisti.* Peti. & ac. 6 Cogi. *idest processus in bono, qui sunt tardi ex fragilitate humana, sed festini ex diuina gratia, ideo subditur.* 7 Et cõ. *Vigoratus ex tua gratia, ideo subditur.* 8 Para. *Habitus enim facilitat hominem ad opus, ideo habentes habitum gratiæ dispositi sunt ad faciliter agendum bona opera vitæ actiuæ, in quibus alii difficultatem p... tur. Et quia cursum bonorum dæmones nituntur impedire ... nibus, ideo subditur.* 9 Fu. *idest tentationes dæmonum.* 1[0] ... cum. *Ad impediendum me in bono opere.* 11 Et l. *Tua gra...* *fortatus, & quia de hoc debet homo esse gratus, subditur.* 12 *Confessione laudis.* 13 Sup. *idest de hoc, quòd tuo sancto ... luisti me in iustitia custodire, ideo subditur.* 14 Parti. *E...* *n tate.* 15 Omn. *Timore filiali, qui cauet offensam.* 16 E... *Per sanctam operationem. Istæ enim sunt duę partes iustitiæ, ...* *quòd dictũ fuit sup. Ps. 33. c.* Diuerte a malo, & fac bonũ. ... *p̃dicta gratia diuina cõfertur oĩbus se ad eã debitè disponentib...* *subditur.* 17 Misc. *Et q̃a quãto plus habẽtur spiritualia, tã... gis desiderãtur, iõ subditur.* 18 Iu. *bona spũalia i... me ...*

GLOSSA ORDINARIA.

A a *Teth.* Cassiodo. In noua litera gratias agit de humiliatione patientia sua, per quam venit ad iustitiam.

Beda Venerabilis. *Teth.* bonum, Populus beatus nonam literam cantaturus ingreditur in qua gratias agit, humiliatum se fuisse, vt ad iustificationes domini deuotissimus perueniat testimonia eius afferens sibi supra omnes esse diuitias, nonnumq; præsentis literæ pariter exponens bonum suum dicit verbū dei humiliter meditari.

B *onitatem fe. & cæt.* Cassiod. Ambro. bonum, vel exclusio, quia hic de patientia qui excludit tristitiã de aduersis, & facit bonum, & iucūdum pat

Teth.

a ¶Alias, Iucunditatem qui seruus fuit. ¶Aug. Vt bonum delectet, faciendo filium, b ¶Quod modo, qui prius cum liberto amare egisti.

a Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine, se- 1
a ¶Nihil verè iucundum, nisi secundum eloquium. ¶Promissum. b ¶Augeri petit. ¶Charitatem inspirat.

b cūdum verbum tuum. † Bonitatem, & disci- 2 3 4
a ¶Patientiam da. b ¶Mentem illumina. c ¶Illa facere, hæc scire.

c plinam, & scientiam doce me, quia mandatis tuis credidi. 5
d a ¶Sed. ¶Fecisti iam bonitatem, & item doce, ad quod prodest humiliatio correctionis, & disciplinæ, quam peto. b ¶Aug. In Adam in quo omnis homo vitiatus, & vanitati subiectus, quod profuit expetit, vt deiecta superbia dirigatur obedientia, & pereat non reditura miseria. c ¶Ne rursus humilier, ecce humiliatio est correctio. 6

e f Priusquam humiliarer, ego deliqui, propterea eloquium 7 8
g tuum custodiui. Bonus es tu, & in † bonitate tua 9 10
¶Vi, & numero.
h doce me iustificationes tuas. † Multiplicata est super 11 12

Beda Venerab. Cum opus legis, quod est bonum fit timore pœnæ non amore iustitiæ, cum deus metuitur non diligitur, seruiliter fit non liberaliter. Seruus autē non manet in domo in æternū, filius autem manet, ideo bonitatem fecisti cum seruo tuo, faciendo illum, qui prius erat seruus filiū, vt quod prius faciebat seruiliter, faciat liberaliter, & hoc fecisti non propter meum meritum, sed secundum verbum, id est, promissum tuum.

b *onitatem, & disci.* Aug. Cass. Hanc docet, cū charitatē inspirat, vt nō ex timore operetur, sed ex amore, & sit ei boni delectatio. Et disciplinam, i. ideo fit dulcedo boni, vt amore dei, el proximi quaslibet feram passiones. Et sciētiam cum tamen est charitas, vt tribulatione nō possit extingui, tunc sciētia quæ ante inflarat vtilis est, qua sibiipsi homo innotescit, quid meruit, & accepit, quid possit, vel non.

Basil. Sciebat propheta disciplinæ vtilitatē, quapropter illam acquirere petit. Bonitatem namque vsus, disciplinam dei infert, disciplina vero scientiam operatur. Ita & Hieremias. Castiga nos domine inquit, sed in iudicio, & non in furore nos imminuas.

Beda Vener. Hęc est oratio, vel tentatio proficientium, quia hic viuitur. Semper enim in hac vita pro quolibet bono augeatur est orandū ad dnm: Doce me disciplinam. Disciplinam autem vocat paternam correctionem dñi. De qua Salomon dicit, *quem enim diligit dominus corripit.* De qua Petrus Apostolus ait. Omnis disciplina in præsenti videtur esse non gaudij, sed tristitiæ, postea autem reddit pacatissimum fructum iustitiæ his, qui per eam certauerunt.

c *Doce.* Nō est docere, sed dicere, vbi nemo discit, & ideo deus quādo vult docere, prius dat intellectū, sine quo nemo discit, vnde: *Et apperuit eis sensum.* Docet ergo bonitatē, inspirando delectationē emendatoriam. Docet disciplinam, temperando tribulationē. Docet scientiam, insinuando cognitionem. Docet ēt, & scire scienda, aperiendo veritatem, & facere facienda, inspirando suauitatem. Doce iustificationes. D

Ambros. Quia iam bonitatem fecisti, vel iustificationes quas iucundasti alijs iucunda, & mihi ne fatiger.

d *Mandatis tuis credi.* Amb. Qui credit mandatis scientiam eorū, quæ in mandatis docentur, potest habere. Ecce per fidē scientia, quæ est vera cognitio eorum, quę sunt, vnde Salomon, *Deus mihi dedit eorum, quæ sunt cognitionem veram.* Per scientiam assumitur disciplina, quę etsi sit amara carni, debet tamen esse iucunda menti, quia suauis est dominus, vnde: *Tollite iugum meum, quia leue, & onus meum, quia suaue.*

Sap. 7. c. Matth. 11. d. † Suauitatem, & eruditionē.

Augus. Quia mandatis tuis credidi. Mādatis conuenit obedire, promissis credere, sed ait, mandatis credidi, s. quod tu illa mandaueris, non aliquis homo, licet per hominem. Et est sensus: Fides qua credidi ista tua esse mandata, impetret gratiam, qua faciam ista, quę tu mandas: hominis non est, sed dei mandare, & vnde fiat dare. E

† Concinnauerunt in me mēdacium super bi.

e *Priusquam humiliarer.* ✣ Euthymius. Fortassis de ea loquitur humilitatis virtute, quæ cordatis hominibus de consciētia innascitur peccati, ita vt sensus sit, quod peccatū sibi fuit causa humilitatis.

✣ Beda Venerab. Dominus dixit, *Doce me disciplinam.* Et quasi aliquis diceret. Quare es flagellandus? Ideo scilicet, qa delinquo, sicut flagellādus, sicut prius, quia deliquis me, Sed priusquā humiliaret ego deliqui, hoc est delictum trāsgressionis, quod præcessit causa fuit humiliationis. Hæc humiliatio rectè referenda est ad Adam, in quo omnis humana prodest visis misericordiæ experiri hanc humiliationem, vt damnati superbia diligant obedientiam.

f *Propterea eloquium tuum custodiui.* ✣ Beda. Quod est dicere. Quia propter transgressionem primam tam grauiter humiliasti, propterea me fit amplius humiliarer, *custodiam*, quātum potui, *eloquium.* idest, præcepta tua.

g *Bonus es tu.* (Alias.) *Suauis es tu domine, Bonus.* Id est, suauis: In tua suauitate verè vult facere iustificationes, quando eas in eius suauitate vult discere.

Bonus es tu. Amb. Laudat iudicem, vt impetret. Bonus proprie in se, & ex se, Et bonus, quia dat bona data petentibus se. Infirmus ergo homo non vult acerbitate legis iudicari, sed bonitate dei, vt & si acrioribus opus est, moderate fiat, et mitiget deus vim doloris. Iustificatio est opus iustitiæ, quod melius docemur in euangelij bonitate, quam in legis seueritate, ibi damnatio, hic remissio. F

h *Multiplicata.* Cassiod. Quasi: *Doce*, quia adhuc colluctatio, vbi ostendam re, quod didici: Et hoc est: *Multiplicata est.* Beda

NICOLAVS DE LYRA.

B *onitatem fecisti.* Hic ponitur tertium promotiuū in perfectione vitæ actiuæ, quod est charitas stimulans ad opus bonum, secundum quod dicitur 2. Cor. 5. c. *Charitas Christi vrget nos.* Stimulat autem ad opus bonum ex consideratione beneficiorum dei in mente, & corpore receptorū, & primo ponitur stimulatio charitatis ex beneficijs ex parte mentis, & secundo corporis ibi: *Manus tuę.* Circa primum sciendum, quod sicut charitas stimulat ad bonum, ita recalcitrat contra malum, & primo ponitur primum, secundo secundū, ibi multiplicata est. Beneficia autem dei ex parte mentis sunt duplicia, scilicet bona naturalia, & gratuita, & quantum ad hoc dicitur.

1 *Bonitatem feci.* Animam ei conferendo ad imaginem tuā creando, & bona gratiæ superaddendo, quæ fuerunt data homini in statu innocentię: & post lapsum dantur in baptismo & ante dabantur regulariter in circuncisione.

2 *Secundum ver. tu.* Prout habetur Gene. 1. c. & ait deus: *Faciamus hominem ad imaginem*, quantum ad bona naturæ, *& similitudinem nostram*, quantum ad bona gratię. Et quia non debet homini sufficere, sed semper debet profectum in spiritualibus querere, secundum quod dicit Augustin. libro de perfectione iustitiæ. Nemo cum multum profecerit dicat, mihi sufficit, exiuit enim de via ante terminum, ideo vltra petit di.

3 *Bonitatem.* Quantum ad perfectionem appetitus.

4 *Discipli. & sci.* Quantum ad perfectionem intellectus.

5 *Doce me.* Illustratione tuę gratię ampliore. Et dicit: Disciplinam quantum ad cognitionem moralium, & scientiam quantum ad cognitionem speculabilium.

6 *Quia man.* Oportet enim discipulum magistro credere, si velit proficere. Heb. 11. b. *Accedentem ad deum oportet credere, quia est, &c.* & Esa. 7. b. secundum aliam translationem: *Si non credideritis, non intelligetis.* Et quia inter dei beneficia ad animam pertinentia non solum est collatio gratię, sed etiam correctio culpę, Prouerb. 3. b. *Quem enim diligit dominus, corrigit*: Sine qua non transitur pręsens vita, ideo subditur.

7 *Priusquam humili.* Per tuam correctionem.

8 *Ego deliqui.* Incurrendo culpam.

9 *Propterea eloquium tuum cust.* Ex diuina enim correctione experitur homo quantum bonum sit deo obedire, propter quod efficitur magis solicitus eius mandata custodire.

10 *Bonus es, &c.* Gratiam conferendo, & culpam corripiendo, & quia bonum est suiipsius diffusiuum, ideo subditur.

11 *Et in bonitate tua.* Bonitatem tuam mihi communicādo.

12 *Multipl.* Hic cōn ponitur recalcitratio charitatis contra malum

A ✱ Beda Venerab. Iniquitas superborum, idest, peccatū primorum parentum, qui per superbiam non per infirmitatē, vel ignorantiam dei mandata neglexerunt est multiplicata super me quātum ad pęnam, quia per illud infirmus multis modis factus sum. interius, & exterius, vt aut, q.d. possum euadere, ego quicquid agant alij non imitabor superbiam eorum, sed in toto corde scrutabor, ad sciendum mandata tua. Mandata generaliter hic accipiū tur præcepta diuina in priori vero sentētia determinatē tantum dilectionis mādata.

a *Toto*. Augustin. Cass. Vt tantum hęream mandatis, quātum illi volunt seducere.

b *Scrutabor*. Augusti. Ad hoc enim scrutatur, vt cognita faciat, & faciendo perfectius cognoscat.

c *Sicut lac*. Amb. Quod natura fuit speciosum ac sincerū, sed B corruptiōe coacescit. Sic humani cordis, & mētis natura syncera est, & pspicua, priusquā vitiorū cōmistione coacescat.

✱ Theodoretus. & Basilius. Conforme est hoc prophetico dicto, *incrassatum est*, inquit, *cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & obdur atum est cor eorum*, igitur illi quidem quit cor habuerunt rebelle, & teneritudinem eius in duritiem verterunt ipso, & sicut lac congelarunt, & coagularunt, ego vero legis tuæ meditationi incubui.

d *Ego vero le*... Augu. Contra o... nationem eorum... frigerium est n... tatio legis.

e *Bonum mi*. C... Hic frequenter... rat bonum, qui... per magis dulce... Quasi bona est h... liatio, quia bon... quod inde acc... tur. *Bonum mihi*... Lex euāgelium... Christi prolatu... per milia, dicit... nitè, quia bonitas comparationem similem non poter... uenire: hoc præmisit, vt comparatio auri, & argenti vi... ret, quæ sunt præcipua cupidis.

Bonum mihi lex oris. ✱ Euthymius. Lex quam M... tradidisti bona mihi est, eo quod instruit atque erud... Nam & corpus castigat, & mores dirigit, & sapienti... animam reddit.

¶ Impinguatū est, sicut adeps.

a ¶ Quos humiliatio nondum humiliauit. b ¶ In me tamen non refrixit charitas, qui in suauitate didici iustificationes.

a me iniquitas superborum, ego autem in toto corde meo 1
¶ Sicut amans. a ¶ Et etiam. ¶ Per inuidiam, & superbiam. ¶ Ambro. Induratum vitio 2 ascicet. b ¶ Superborum.
b scrutabor mandata tua. † Coagulatum est, sicut lac, cor eorū 3
c a ¶ Aug. Hoc opponit duritiæ illorum. ¶ Ergo. 4
d ego vero legem tuam meditatus sum. Bonum mihi, quia hu- 5
e a ¶ Ambro. Idest diuersis tentationibus exercuisti. ¶ Penam conuertisti in eruditionem, vnde Apostolus. Placeo mihi in infirmitatibus meis. b ¶ Facere. c ¶ Opera iustitiæ. 6
d ¶ Sed quia hoc non fit, nisi per humiliationem, & dilectionem, vbi suauitas sequitur. Bonum mi.
miliasti me, vt discam iustificationes tuas. † Bonum mihi lex 7
a ¶ Amplius diligit charitas legem dei, quam cupiditas milia auri, & argenti. 8
oris tui, super milia auri, & argenti. 9

NICOLAVS DE LYRA.

malum, quod fit resistendo tentationibus dæmonum, & hoc notatur cum dicitur, Multiplicata est super me iniquitas superborum. *Idest, dæmonum me nitentium impellere ad peccatum*.

1 Ego autem. *Charitate stimulatus*.

2 In toto corde meo. *Idest, intellectu, & affectu*.

3 Scrutabor mandata tua. *Ad intelligendum, et operandum, vt sic euadam eorum tentamenta*.

4 Coagulatum est, sicut lac. *Idest in malitia compressum*.

5 Ego vero legem tuam meditatus sum. *Ad facilius eis resistendum*.

6 Bonum mihi, quia humiliasti me. *Id est, ex insultu dæmonū dedisti mihi cognitionem fragilitatis meæ, ne ex donis tuis caderē in superbiam. Hoc modo dicebat Paulus 2. Cor. 12. b.* Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ angelus Sathanæ, qui me colaphizet.

7 Vt discam iustificationes tuas. *Experimento enim propriæ fragilitatis, mouetur homo ad magis addiscendum artem se defendendi contra impugnationem dæmonis, qui habetur per nouum, & vetus testamentum, ideo subditur*.

8 Bonum mihi lex oris tui. *Quia decem præcepta decalogi tradita tus est dominus in monte Sinai per angelum, eius personam representantem, & legem euangelicam locutus est dominus nobis per se in carne apparentem, secundum quod dicitur Heb. 1. a. Locutus est nobis in filio quem constituit hæredem vniuersorum, &c.*

9 Super milia auri, & argen. *Quia bona spiritualia excedunt temporalia, quanto quæ sunt animæ corporalibus præferuntur*.

GLOSSA ORDINARIA.

a *Ioth*. Cass. In decima litera intellectum petit mandatorū vt vera vita fruatur.

Ambr. Ioth confessio, vel desolatio, quod conuenit, citius enim confitentur desolati in aduersis, in secundis solet hō extolli. Ioth scientia, vel principium, quia hic docetur homo creatus, impassibilis, & immortalis, & in plenitudine scientiæ, ad quam bonus homo desiderat reuerti cuius in hac vita initium habet intellectum.

✱ Beda Venerabilis. Iod. Scientia, vel principium. Ad decimam literam cohors gloriosa progreditur, in qua petit intellectum mandatorum sibimet debere concedi, vt veræ vitæ munere perfruatur, & petens, vt per domini misericordiam C sit immaculata, ne possit in illa iudicatione confundi. Recte igitur scientia, vel principium nuncupatur litera, in qua populus fidelis ab illo capiendi quærit intellectum à quo viuendi sumpsit exordium, &c. Potest etiam scientia, & principium ad hoc interpretari, quod dicitur *cognoui domine, quod æquitas iudicia tua*, qđ in Hebraica veritate, ita Scio dñe, quia iustum iudicium tuum, & hoc scientiæ... ctioris genus, quæ in futuro reuelāda est esse principi... nunc ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamu...

¶ Principium.

a Ioth.

¶ Operatio tua me moueat, quę in homine est egregia. ¶ Animam ad imaginem, &c.

b MAnus tuæ fecerūt 1

b MAnus tu. Aug. Virtus opera... pluraliter, virtus & sapiēti... vtrumque Christus est. Vel manus... lius, & spiritus, qui cooperantur.

Ambrosius. *Manus tuæ*. Pretiosi... homo, dixit, & facta sunt cætera. ... nem vero manibus figurauit, quasi... sius operans, de quo, & specilis h... præcessit: *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram*. Quasi hic laboret deus, vt cui... operatio in hoc notetur. Tanta denique est hominis... tas, quòd homo legitur sedere ad dexteram dei, non a... quin & angelis honoratur vnigenitus imago dei, ho... sed ad imaginem habens aliquid de imagine, secūdu... immateriale, secundū quod plasmatus, de materia p...

NICOLAVS DE LYRA.

1 MAnus tuæ. *Hic consequenter ponitur stimulatio charitatis ex beneficijs receptis a parte corporis. Circa quod sciendum, quod materia est propter formam, & corpus propter animam, & ideo competit ei formatio secundum proportionem ad animam. Anima autem humana ad imaginem dei creata est, capax ipsius per cognitionem, cognitionem, & amorem, & ideo corpus eius a deo formatu... statura recta, vt ex figura corporis disponatur, & quodam m... tur contemplari, & amare cœlestia, vnde dicit poeta*: Os h... sublime dedit, cœlumque tueri, Iussit, & erectos ad... tollere vultus: *Et similiter cum quæreretur ab Empedocle c... rei? Respondit, vt astra aspiciam, cœlum subtrahe, nullus ero: ... tur beneficium recognoscitur, cum dicitur*,

a ¶Alias. finxerunt. ¶Corpus. ¶Ambro. in Adam fecit omnes, vel in singulorum generatione omnes facit. b ¶Tu. ¶Ab alio non quæro. c ¶ Augustin. Etsi omnibus intellectus per naturam, tamen peccando de orm tus quotidie renouatur.

a me, et plasmauerunt me, da mihi intellectum, vt discam 1

a ¶Da intellectum, quia si dederis omnes. ¶ Augustinus. In præsenti timor vbi tentatio, lætari 2
autem in præsenti timor ubi tentatio, lætari autem in futuro, & uidere. b ¶Intus non ex 3
tra tantum.

b mandata tua. Qui timent te, videbunt me, & † lætabun 4

a ¶Ideo. b In ea, quæ promisisti, ut sim filius promissionis. c Ex dato intellectu. 5
d Ideo da intellectum, quia uel, ideo opus est intellectu.

c tur, quia, in verba tua † supersperaui. Cognoui Domine, 6
d

a Iusta est animaduersio Adæ. b Quia per labores præmia. c In omnibus, quæ fiunt. d Ideo. e Iusto iudicio. f Ambros. Erectus non uidet uera iudicia. Vt bene feram prospera, uel aduersa in mortem.

quia † æquitas iudicia tua, et in veritate tua humiliasti me. 7

a Sed nunc. b Regeneratio, fides, spes, charitas, solatia sunt in hac miseria, non gaudia beatorum. Secundum, quod promisisti seruo,

e Fiat misericordia tua, vt consoletur me, secundum † 8
f 9

a Sed post hoc, & per hæc. In futuro. 10

g eloquium tuum seruo tuo. Veniant mihi miserationes 11

a Vel e. b Quo merito. c Cogitatio amantis, ut per dilectionem operetur, ne frigescat iniquitate superborum. d Sed. Id est, pudeat eos.

h tuæ, & viuam, quia lex tua † meditatio mea est. Con- 12

Aliàs quoniam. Sine iudicio.

fundantur superbi, quia iniuste † iniquitatem fecerunt in 13
14

a Ecce, quod dicit meditatio mea est. b Vt bene faciam etiam inimicis. Remedium contra peccantes.
c Augustin. Hoc proprie caput nostrum, id est, Christus dicit.

i me, ego autem exercebor † in mandatis tuis. Con- 15
16

† iucundabuntur.
† verbum.
† Delectatio
† peruertere voluerit me.

✠ asilius. Beneuolentiæ erga humanam naturam facto- monet. Quoniam enim omnia verbo fabricauit, hu- n ipse naturam finxisse dr, non manibus vsus (est.n. orcus,) sed quod in hac factura hominis maiorem o- ritanimi propensionem. Orat igitur plasmatorem, vt llectum factu- suppeditet.

✠ EDA VENE- ALIS. Quasi Peto a te re- , quia tu me . Manus tuæ nterius in ani- ecerunt me, & auerunt me ex in corpore, & liceretur, ei à interius præ- e, Quo fructu e recreari? iō t, vt alij confor r mihi, hoc od dicit, qui ti- Christum, nō t oēs timentes o timore, stu- it conformari & me imitari, tabuntur in te ropter me, sed ego speraui in , id est, super issione tua su- ua petimus, aut igimus. Plenius enim nobis futurum est boni, quā vel ratio nostra, vel intelligat mensura.

a mihi intellectum. Augustinus. Qui fecisti refice, intellectu, da purum, vt discam mandata, si non possum deitatē. Aug. Ipse solus dat, etsi aliquando ministro angelo. vt Da nie. cui dixit angelus: *Veni intellectum tibi dare.* Ita enim dicitur angelus intellectum dare homini, vt quisquam dicitur n dare domui, cui fenestram facit, cum eam sua luce penetret, & illustret.

August. *Da mihi intellectum.* Vt magis serenentur oculi interiores. *Fide corda mundantur.* Quia licet nemo possit credere deum, nisi aliquid intelligat, cum fides sic ex auditu prædicationis, tamē fide sanatur, vt ampliora intelligat. Alia sunt. quæ, nisi intelligamus, non credimus. Alia quę nisi credimus, non intelligimus. Vide quam late intelligenda mandata, ad quę petit intellectum, qui iā custodiuit ea.

b *Qui timent te, videbunt me, & lætabuntur.* Augustinus. Oēs lætentur, sed vni datur, quod petit, & clemens deus libenter quod omnes delectet. Vel, Angeli lætantur de hominibus si sperant in verbis dei. Considerans autem ecclesia, quę timet huius vitæ miseriam, & quod caro cupit contra spiritum. *Cognoui, inquit, quia æquitas iudicia tua.* Summa æquitas est, vt qui per superbiam, delinquunt, humilitate purgentur.

Ambrosius. *Qui timent.* Timentes vident iustum, & lætantur. lijs inuisus est iustus, & grauis ad videndū. Virtus est in oculis. Ictertus visus prodest ictericis. Prius videns lupus, vocē aufert: Basiliscus si prior videt, occidit, si prius videt, occidit. Quæ ergo virtus in oculis iusti, qui cum fide videtur, qui vt imago dei ab omnibus honoratur? Est ergo insitū bonis, vt virtutes suas in alijs ament. Perfectioribus ergo iusti aspectus, lætitia est, plerisque vero correctionis admonitio. Sed quomodo? Non in vestimento, non in vultu tantum, sed intus videat. Non enim illū videt, nisi eius viderit mentem, nisi eius intenderit sermonē, tunc ergo lætabitur, cum ista cognouerit. D

Visus quorundam animum inficit.

c *Supersperaui.* Augustinus. Quia deus potest facere supra quam intelligitur. parum est ea sperare, quæ nō intelligimus, vel petimus, sed debemus supersperare. vel de Angelis intellige, qui lætantur de hominibus si sperant in verbis dei.

d *Cognoui.* Ambro. Fides timentis, est agnitio sapientis, qui enim timet, rationē nō quærit. Vbi fides nō statim cognitio, vbi cognitio, fides præcedit. Ita ergo perfectè cognouit iste, vt humiliaretur in veritate, quod est ad salutem humiliari. Sciebat enim prospera, vel aduersa ad tētandum data. E

e *Fiat misericordia.* Aug. Veritas humiliauit in mortem, misericordia instaurat ad vitam, promittente hoc deo.

f *Vt consoletur.* Ambro. In labore profectus, non finem, verbum consolationis petit, vt bene ferat.

Cassio. Vt consoletur, nō petit auferri ærumnas, quæ sunt ad purgationem, sed consolari.

g *Veniant.* Aug. exprimit, quòd per misericordiam detur vita æterna, quæ sola est vita sine additamento.

h *Confundan. superbi.* ✠ Basil. & Theod. Non execratur minutos, sed pro illis orat, confusio namque salutem operatur, igitur ipse consecutus erat medelam, eādem vt illi acquirāt petit.

✠ Euthym. Erubescant, quod nihil potuerūt perficere, eo quod superati, & profligati sunt. Ipsos autem dæmones intelligit seu diuinæ legis contemptores, vt diximus. Iniuste autem fecerunt iniquitatem in me, qua propter inuidia me aggressi sunt. F

i *Conuertantur.* Cassiodo. Superbi confundantur, insipientes conuertantur.

✠ Basilius. & Theodoretus. Cum longissime abesset a iustorum choro ob peccatum, cumque illi omnes infensi essent ei, non secus ac ipse deus, precatur rursus, vt eum illis in

NICOLAVS DE LYRA.

1 Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me. *In statura recta ad videndum cœlum.*

2 Da mihi intellectum. *Hoc est eleuationem intellectus, ad te cognoscendum, & amandum.*

3 Vt discā. *Vt sic possim ea opere adimplere, stimulatus tua charitate.* 4 Qui timent te. *Timore filiali, annexo charitati.*

5 Videbunt me, & lætabuntur. *Quia charitas dei gaudere facit bono proximi, secundū quod dicitur. 1. Corin. 13. b. de charitate:* Non gaudet super iniquitate, congaudet aūt veritati. *Et qa homines boni aliquando ex fragilitate humana committūt aliqua, propterea a deo puniuntur, in præsenti, ne postea grauius puniantur, sicut patet. 3. Reg. 13. de viro dei, qui seductus a falso propheta in Bethel edit, propter quòd a Leone occisus fuit, tamen leo cadauer eius nō tetigit, sed magis præseruauit, ad ostendendum peccatum eius illa pœna deletum, & in alijs eius actibus vitæ suæ meritum, ideo subditur.*

6 Cognoui domine, quia æquitas iudicia tua. *Quibus punis licet aliquando sint occulta.*

7 Et in veritate tua humiliasti me. *Corripiendo iuste.*

8 Fiat misericordia tua. *In offensarum mearum deletionem.*

9 Et consoletur me. *De spe vitæ æternæ.*

10 Secundum eloquium tuum seruo tuo. *Idest, ipsi Abrahæ cui promisisti vitam æternam, & eius semini, vt dictum est supra 7. octonario huius psal.*

11 Veniant mihi miserationes tuæ. *Vita gratiæ in præsenti, & gloriæ in futuro.*

12 Quia lex tua meditatio mea est. *Quæ quidem meditatio est dispositio ad gratiam habendam, & habitam augmentandam. Et quia ex profectu bonorum causatur confusio dæmonum, sequitur.*

13 Confundantur superbi. *Id est, spiritus maligni, qui de cælo propter suam superbiam sunt deiecti.*

14 Quia iniuste. *Licet. n. iuste a deo permittantur nos tentare, tñ potestate sibi concessa vtuntur iniqua voluntate.* 15 Ego aūt exer. *Quia quanto homo sentit se a dæmonibus plus tentari, tanto magis debet in bonis operibus exerceri, & quia in pugna contra dæmones indiget homo suffragiis bonorū, iō sub.* 16 Conuer. *in auxiliū meū.*

7. Et

1 Timen-

a ¶Caſſ. Quos iam lectio imbuit, etſi nondum operatio. b ¶Aug. De Chriſto per prophetas prædicta, & in eo monſtrata per miracula.

uertantur † mihi timentes te, & qui † nouerunt teſtimonia 1 2

a ¶Quod vt impetrem fiat. ¶August. Donata regeneratione, adiuta confeſſione, ſuſa oratione hoc fit. ¶Non in viribus meis.

tua. Fiat cor meum immaculatum in iuſtificationibus tuis, vt 3 4
non confundar.

† ad me, qui timent.

A in gratiam redeat, & familiaritatem renouet. Hoc enim Symmachus explanatius dixit, conuertant me qui timent te.

a *Fiat cor meum immaculatum.* Caſſiodorus. Poſt omnia non audet dicere, quòd ſit, ſed petit fieri immaculatus.

✻ Theodoret. Cor ab omni reprehenſione liberum habere deſiderat, quandoquidem huiu... di cor a pudore ... rum eſt, propter ... rurſus pſalmum ... ordiens, innoc... ab omni repre... ſione vacuos b... eſſe dixit.

b *Vt non confundar.* Confundantur ſuperbi ad corre... ego autem non ad pœnam.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Timentes te. *Timore filiali.*
2 Et qui nouerũt teſtimonia tua. *Intelligendo & operando. Et quia per bonum exercitium purificatur cor humanum, ideo ſubditur.*
3 Fiat cor meum immaculatum in iuſtificationibus. *Id eſt, in exercitio mandatorum tuorum iuſtificantium.*
4 Vt non confundar. *In præſenti per lapſum culpæ, & in... per lapſum in foueam gehennæ.*

GLOSSA ORDINARIA.

Ambr. Caph. Latina interpretatione ſignificat incuruati ſunt.

a *Caph.* Caſſiodo. In 11. litera peregrinus huius mundi aduentũ domini nimis deſiderat, dicens: Quãta tulerat a ſuperbis, petens vt in mandatis dei perſeueret.

Caſſiodorus *Caph.* Incuruatus, quia feſſus longa militia cupit diſſolui, & reuerti ad principium, cuius ante meminit, ſed tamen non recuſat laborem, veniat miſerationes, & viuam, quia defecit in ſalutari.

B † Deſiderauit ſalutem tuã. † ſperaui. † Verbum.

¶ Incuruatus.

Caph.

a ¶A ſe. ¶Ab animalitatis ſuæ appetitu tendens. ¶Id eſt, laſſata eſt diutina expectatione. ¶Ecce curuati o humilitatis. b Practicus oſtenditur. ¶Et fit ſpiritus vnus cum deo, quoniam qui adhæret deo, vnus ſpiritus eſt cum eo.

a b c d e f g

D † Efecit in ſalutare tuum animá mea, & in 1 2

a ¶Filium. ¶Promiſſum. b ¶A contuitu temporalium tendẽtes. ¶Ambro Iam theoricus demonſtratur.

verbum tuum ſuperſperaui. † Defecerũt 3

a ¶Auguſt. Quibus Prophetæ dicuntur videntes.

oculi mei in † eloquium tuum, dicentes. 4

✻ Beda. Venerabilis. Caph manus, vndecimã literam peregrinus in hac terra populus decantat, in qua nimiũ deſiderium ſuum in aduẽtu domini feliciter cõfitet, enumerat quoque quanta ſuperborũ inſultatione pertulerit, ad poſtremũ petit, vt in mandatis dñi ipſius munere perſeueret. Hæc ergo mentis deuotio, per Caph literam deſignatur, quę ita manus interpretatur, vt eiuſdem manus palmam, ſiue volam ſignificet, ideſt, non cõtractam eam, ſed apertam, expanſiſque digitis inſumet. Manus ergo ſignificat opera, vel cordis, vel corporis, vel ipſius amoris interni. Apertio vero eius eſt, quam Pſalmiſta commendans. Reuela ad dominum viam tuam, & ſpera in eum.

b D*Efecit.* Auguſ. Defectus ſimpliciter ſolet accipi in malo, ſicut pfectus in bono, niſi addat, inquit, vt cum dr, proficiunt in peius hoc in ſalutari, non à ſalutari. Talis defectus indicat nimium deſideriũ boni nondum adepti, vt Symeon, & antiqui iuſti Chriſtũ deſiderauerunt, vnde ſunt illæ ſeptẽ ſacramentales antiphonæ ante Natale, ſ. ô Adonai, ô radix, &c. Quæ omnes ſecundi toni ſunt, quia ille inuocatur, qui eſt deus, & homo. Et ſunt ſeptem, quia in eo ſeptiformis gratiæ plenitudo eſt, & nũc omnes iuſti ſecundo venturum deſiderant.

✻ Baſil. Qui vehementer, quod deſiderant, ſi illo priuẽtur

C deficere dicuntur. Sic qui valde ſitiunt, ſi aqua deſtituantur, ſic qui notum aliquem e peregrinatione reuerſurum preſtolantur, ſic qui cum calamitatibus luctantes, diuinam beneuolentiam expectant, ſi illa efferatur deficiunt.

✻ Beda. Venerab. Sciendum, quia non omnis defectus eſt pœnæ, vel culpæ, ſed eſt laudabilis, & optabilis defe... enim defectus, & profectus ſint contraria, bene profec... cipit in bono, & defectus in malo. Et vt in nobis aliqu... ficiatur, vel deficiat, additur per determinationem... men, & profectus in malo, & defectus in bono accipitu... autem profect... cipitur in malo... tur Apoſtolus... theo præcipien... *phanas verborũ... tes deuita, multum... proficiũt ad impie...* & alibi, *proficiet... ius.* Defectus v... bono in malum... lus eſt, a malo a... in bonum bono... Talis defectus... cipitur, & ſign... iſte defectus quoddam deſiderium, quod ſurgit ex dil... ne, quod deſiderium a condito mundo in corpore Ch... vſque ad virginis partum non deficit.

c *In ſalutare.* Hebraicè Ieſum. Et ne dubites, addit: *In...* Ideſt filium, vel in verbum, ideſt promiſſum.

d *Superſperaui.* Hæc ſpes facit per patientiam expe... quod non videtur.

Super, quia plus futurum eſt, quam dici poteſt.

Anima, & oculi, qui interius loqui poſſunt cum deo... non ex infirmitate, ſed fortitudine deſiderij.

e *Defecerunt.* Aug. Duo ſunt oculi, myſticus acutior, ... dulcior, non eſt otioſus, qui verbo dei tantũ ſtudet, ne... ris eſt, qui extra operatur, quã qui ſtudium cognoſcen... uinitatis exercet, ipſa etiam ſapientia maximum opus... antefertur Maria, quæ audiebat Marthæ, quæ operab...

✻ Baſi. & Theo. Eloquium, & promiſſio diuina voca... ſcriptura diuino numine inſpirata, deficit igitur non ... qui diuinam promiſſionem, & liberationem ab immin... bus malis expectat, ſed ẽt, qui diuina oracula lectitat, h... que ſenſum ſedulo diſcere deſiderat, & putat horum ... tionem eſſe ſibi in conſolationem, & animi oblectatio...

f *In eloquium.* Ideſt promiſſum.

g *Dicentes.* Vox eorum eſt gemitus, & oratio. Dum ... ardent ſpiritualia deſideria, trigeſcunt carnalia. vnde ... *Quia factus ſum, ſicut Vter in pruina.* Vter, eſt caro huius ... tis, pruina, cœleſte beneficium, quo quaſi gelu concup... tia carnis torpet, & contrahitur.

NICOLAVS DE LYRA.

Vita contemplatiua.

D Efecit. *Poſtquã actũ eſt de beatitudine, prout conſiſtit in perfectione vitæ actiuæ, hic conſequenter agitur de ea, prout eſt in actibus vitæ contemplatiuæ. Circa quod ſciendum, quod vita contemplatiua delectabilior, & ſublimior eſt actiua, quia contemplatio magis proprie verſatur circa Deum, actio vero circa proximũ, propter qđ dicit ſaluator, Lu. 10. g.* Martha, Martha ſol. &c. *Maria autem, & c. & ideo primo agitur de eius ſuauitate, ſecundo de eius ſublimitate, ibi:* Mirabilia te. *Prima in duas, quia primo oſtenditur eius ſuauitas ex parte obiecti cõtẽplati, ſecundo ex modo cõtemplandi, ibi:* Qũo dilexi legem tuã. *Prima adhuc in duas, quia primo oſtenditur dicta ſuauitas. Secundo ſuauitatis ſtabilitas, ibi:* In ęternũ dñe. *Prima adhuc in duas, quia primo ponitur dicta ſuauitatis delectamentum, ſecundo ſubditur eius impedimentum, ibi:* Narra. mihi iniq. *Circa primum ſciendum, quod quanto anima in contemplatione magis eleuatur, tanto magis ab occupatione exteriorum ſenſuum retra... & quando contemplatio multum intẽditur, ſenſus exterior ab ac... ceſſat, & impeditur, vt in raptu, & ſic anima quodammodo d... quantũ ceſſat ab actu exteriori abſorpta in contemplatione ... ni, & delectatione ſequenti, & hoc eſt, quod dicitur.* 1 D... in ſalu. *Quia talis defectio eſt valde ſalutaris.* 2 Et in. &c. *Quia promiſiſti Abrahæ vitã beatã, & eius ſemini, quãto enim ali... in contẽplatione eleuatur, tanto magis de veritate huius promi... certificatur.* 3 Defec. oc. *Quia quanto oculi interiores a... eleuantur in deũ, tanto magis percipiunt diuinam bonitatem, &... tatem, quæ in ſacra ſcriptura diuinis eloquiis exprimuntur tran... re omne bonum creatum in infinitum, & per conſequens acc... eius deſiderium ad videndum deum immediate, & eo fruendum ſubditur.*

4 Dicentes, quoniam conſolab. me. *In perfecta beatit...*

Amb. & sic iustificationes a memoria nō labuntur, dū a-
(l)iunde nō cogitat, q̄a torpet cupiditas, feruet charitas. Quia
(f)e(s)tationes nō finiendas ante finem seculi, de ipso quęrit
q(ua)ndo fiet vltio de psequētibus, idest diabolo cū ministris?
S(e)d cur de eo quęrit, cū dicatur, *Nō est vestrum scirę tempora?*
p(ro)phetat autem hic
(i)llum interrogatio-
n(e)m apostolorū fu-
t(ur)am in qua hæc
(pro)phetia impleta est.
Vel, iō desidero hoc.
Quia facta cōparatio
n(e) futuri. Sicut vter,
n(u)lli liquori ido-
n(eu)s, & tamen iusti-
(fi)cationes vel inter
(il)los commissa reti
n(et). Vel per pruinā
i(nte)lliguntur mali, q
n(on) feruēt charitate,
s(ed) algent infidelita-
t(e). Et est. Iō cōsolare.
(Q)uia factus sum si-
c(ut) vter in.
a *Pruina.* peccata se-
c(ul)i, quæ vter non
(sen)tit.
(I)n pruina. Ambro.
(H)ec carnis ardorem
(a)lendo refrigerat, nō adurit, fęcūdat sata, non internecat.
(Q)uoque forte in transformatione cum dominus gloriam
(r)esurrectionis demonstraret in monte, *vestimenta eius facta*
(sun)t alba sicut nix, quia non ipse solus erit alienus a contagio-
(ne) peccati, sed & quicunque resuscitatur, congelatis cōiugij
(cu)piditatibus resurget frigidus. Vnde *in resurrectione, neque nu*
(ben)t neque nubentur, &c. Boni ergo sūt vteres frigidi, in gelici-
(di)o constricti, pruinis non libidinis calore soluti.

Theodoretus & Basil. Vter tepefactus laxatur, & inflatus
(tu)met, in pruina vero obduratur & congelatur, ita habet &
(co)rporis natura. Delicijs laxatur & intumescit, & aduersus
(an)imam insurgit, religiosa vero afflictione & castigatione
humi-

C

humiliatur & reprimit, & huius Paulus testis est clamās, *Sed* D
castigo corpus meū & in seruitutem redigo ne quo pacto fiat ut cū alijs
prædicauerim ipse reprobus efficiar. Quin & ipse propheta cū a
Saule pelleret affectione victor erat, pace vero potitus deli-
ciarū lasciuijs labe factatus est. Humiliato itaque corpore
diuinarum legū me-
moriam reuocauit,
Quot sunt serui tui.

a ¶ Quasi, moras patior, quod fit vt res dilata dulcior veniat. b Ambro. Vter est qui castigat corpus, qui vt pellis mortui non sentit frigus peccati, qui non frangitur necessitatibus, qui mollis est imperijs animæ. c Alias niue.

a Quando cōsolaberis me? Quia factus sum sicut uter in † prui 1

Quibus plenus vter. a Ita desidero videre salutare. Sed. In hoc seculo. b Non sunt annuę moræ, in hac vita.

na, iustificationes tuas non sum oblitus. Quot sunt dies ser- 2

a ¶ Aug. Hoc addit, ne qui ecclesiam aliquo tempore ante iudicium non futuram putet, non enim finietur ante iudicium. b Vel, hic conteret Deus Sathan sub pedibus nostris.

b ui tui, quando facies de persequentibus me iudicium? † Nar 3

c a Nam ad hoc vt persequantur. Vt & fidem impediant. b ¶ Quæ in verbo delectant. vnde alij ponunt delectationes, quod est in secularibus literis, & in Iudæis, & in hæreticis. 4

rauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non vt lex tua. Om- 5 6

a ¶ Quia. b Me in eis veritas, non verba delectat. Sunt mihi. c Non vt in illis vanitas. d ¶ Et per hoc iniuste, quia in me non nisi ueritatem persequuntur. e Vt deprauent veritatem.

nia † mandata tua veritas, iniqui persecuti sunt me, adiu- 7

a Ergo. Vt pro veritate certem, hoc cum facit ecclesia patitur quod addit. 8
b Facta multa strage martyrum. c Sed quia non frustra dicitur adiuua me, subdit.

d uame. † Paulominus consummauerunt in terra, ego autem 9

a Vt possit perseuerare vsque in finem subdit. b Non meritum meum. 10

non † dereliqui mandata tua. Secundum misericordiam 11

a Ne amando vitam temporalem, negem, & sic perdam vitam spiritualem. b Sic. c Martyria.

tuam viuifica me, et custodiam testimonia oris tui. 12

* Bed. Venerab. Hoc
est quandiu differet
educere me de die-
bus carceris & tri-
bulationis? & quādo
facies iudiciū, idest,
discretionē, vt edu-
cas me de persequen
tibus me? hoc est,
quādiu differes sepa
rare localiter, quos
iā diuisisti nāliter? † falsò
* Basil. & Theo. Bre- E
ue ait humanæ natu
rę est tēpus, Dies. n.
annorū nostrorū in
ipsis septuaginta an-
ni, qn̄ igitur ius mihi
reddes, & ab inimi-
cis meis liberabis.

b *De persequentibus.* Aug. Q. vt ab his liberet, vult suos dies claudi. Vel, fac seruis pro misericordia, qn̄ necesse est facias impijs pro iustitia.

c *Narrauerunt mihi iniqui.* Theo. Prophetæ quidem vt inimicos necaret consuluerunt, ipse vero diuinæ legi obtemperans diuinam sentētiam expectauit, Verum nobis etiam horum oraculorū doctrina vtilissima est, decet enim nos fugere, non modo Gręcorum fabulas, Iudęorumque perfidiam, sed etiam hæreticorum nefaria dogmata.

d *Paulominus.* Aug. Nō modo narrauerunt, sed & persecuti vt deprauent veritatem, sed adiuua quasi contra beluā, quia paulominus consum. Adeo nimia fuit persecutio cōtra carnalem infirmitatem.

Lamed F

NICOLAVS DE LYRA.

Et quia ex tali eleuatione ad diuina redditur homo quasi insensibilis circa exteriora agibilia, subditur.

1 Quia factus sum sicut vter. *Vter enim in pruina derelictus, videtur nō applicabilis vltra humanis vsibus, & ideo homines excellenter contemplatiui, reputantur in agibilibus et politicis quasi stolidi, vnde 4. Reg. 9. ca. principes exercitus qui erant cū Iehu dixerunt de propheta qui venerat ad eum inungendum,* Quid venit insanus iste ad te. *Et in figura huius facies Moysi apparuit cornuta ex consortio sermonis domini, Exo. 24. d. quia excellenter contemplatiui ab hominibus mundanis reputantur fatui, & tamen secundum veritatem sunt sapientissimi, quia sapientia proprie consistit in contemplatione primę causæ, non solum secundum sanctos, sed etiam secundum philosophos, vt habetur. 1. Metaph. Et quia excellenter cōtemplatiuis vita præsens vertitur in tædium, ideo subditur.*

2 Quot sunt di. *i. quandiu retardabor a beatitudine cælesti. Hoc modo dicebat Paulus apostolus Phi. 1.* Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo.

3 Quando facies de perse. *Extremū. n. iudicium in quo persecutores humani generis. s. dæmones detrudentur in infernū a sanctis & maxime cōtemplatiuis desideratur, quia tunc vita contemplatiua nūc inchoata cōsummabitur, vnde dicit Aug. super Ioh. exponens illud verbum domini, Sic eū volo manere, donec veniā. i. inchoata cōtemplatio maneat donec veniam perficiendo cum venero. s. ad iudicium.*

4 Narrauerunt. *Hic tangitur dictæ suauitatis quę est in cōtemplatione impedimētum, quod contingit per falsas suggestiones hæreticorū & infidelium, ideo dicitur,* Narra. mi. iniqui fabula. *quia hæreses & sectæ continent multa fabulosa & conficta.*

5 Sed non vt lex tua. *quæ nullam falsitatem continere potest, cum sit a prima veritate priuata. ideo subditur.*

6 Omnia man. tua ve. *s. infallibilis.*

7 Iniqui persc. *infideles enim & hæretici illos persequūtur quærentes occidere quos nō possunt verbis auertere a veritate, ideo subditur.*

8 Adiuua me. *contra eorum deceptiones & persecutiones.*

9 Paulomi. con. *Aliquando ei fuit talis persecutio & tanta, q̄ ab aliquibus timebantur sancti contemplatiui deficere. Sicut quādo Elias fugit a facie Iezabelis, prophetas domini interficientis. 3. Reg. 19. & quando Manasses impleuit Ierusalem sanguine prophetarū vsque ad os. 4. Reg. 21. & tempore Arrij hæretici, in quo catholici fuerunt in maxima persecutione, ita quod quasi videbantur deficere, quia tamen in omnibus persecutionibus aliqui fideles reseruati sunt constantes, ideo subditur.*

10 Ego autem non de. *Et quia hoc non processit ex virtute humana, sed magis ex bonitate diuina, ideo subditur.*

11 Secundum mi. *confirmando me in persecutione.*

12 Et cust. testimonia oris tui. *i. præcepta decalogi, & verba sancti euāgelii, quę processerūt ex ore Dei sicut dictū est supra octonario. 9.*

GLOSSA ORDINARIA.

A a *Lamed.* Ambros. Lameth. Cor vel seruo, quia hæc præcepta prudenter sũt intelligenda, vel solicite seruãda. Cęlestia sũt eloquia Dei, nihil in eis adulterina opinione miscendũ. Leuetur ergo cor ad ea. decet enim in te manere qđ in cęlo perseuerat, & illud semper meditari. vnde, *Nisi quod lex tua meditatio mea est.* Et. In æternum non obliuiscar iustificationes tuas.

Psal. 118. a.

Cassio. In 12. litera virtutẽ Dei & facta describit, dicẽs temporalia finiri, sed nõ mandata eius. secundum illud, *Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt.*

Matt. 24. c.

* Bedæ venerabilis. Lamed, disciplina. Ad duodecimam literam plebs cælestis aduenit, in qua virtutem domini facta que describens dicit: Omnia temporalia finẽ posse suscipere, mandata vero eius nequaquã terminum reperire, quorum disciplina libentissime subdita proclamat, *in æternum non obliuiscar iustificationes tuas,* & ideo Lamed disciplinam sonat.

B

b IN *æter. do.* * Beda venerabil. Iste qui hic loquitur quasi tædio affectus instabilitatis, cuius plena hæc vita est tẽtationis, & in tribulatione sua inflãmatus desiderio cęlestis patriæ. i. Hierusalem supernæ, quasi sursum aspiciens dicit, *In æternum domine, &c.* q. d. Dico domine viuifices me, illos autem qui in cælis sunt. i. angelicos spiritus viuificari non oportet, quia in illis permanet verbum tuum. i. præceptum veritatis in æternum.

Amb. Solennis ordo cælestium statutorum. Labitur annus per dies & menses, conuersio solis & lunæ omnium manet immutabilis, hoc in mẽte tua meditare. Quia sathanas de cęlo cecidit in terrã, ideo ibi verbũ permanet in seculum, hic fiunt mala. Sed quia & ibi locus est vitijs. quod in cadentib. patet, & ipsum cęlum mutatur, & pręterit, videť non de elemẽto dictũ, sed in virtutib. cæli. Cęli ergo sũt angeli, in qbus nil lubricum, sancti qui si corpore in terra, mente tamen in cælo Magis autem in angelis, quia in hominibus variabilis est affectus.

Aug. Fessus expectator, est ardens ad seruiendũ ei cui angeli seruiũt & oẽs boni, & omnis creatura. adiuua, viuifica, & custodiã testimonia, quia. *In æternum.* i. sine intermissione cælestes & inferiores rationales creaturæ custodiũt ea. Vel, in cælo, idest ecclesia quod non in terra, quæ paradisus dicta est. *In æternum sedes tua in seculum seculi.*

Psal. 44. b.

C

Cass. Sed quia non permisit Deus eum consummari terra, admiratus potentiam Dei clamat.

D

c *In cælo.* i. in quocunq, iusto permanet verbum. Vel, in cælestibus spiritibus.

d *In generatione & generatio.* in duobus populis, legis & euangelij, veritas. i. Christus permanet, ide quia.

e *Funda. ter.* ide sãctos in fide in q permanent.

Cass. Ad litera enim terra moue da est.

Aug. Vel, Qui xerat persecuti sur & consummauer me in terra, quasi deret eum huius n tabilitatis & tẽtati num, inflammat desiderio cælestis rusalem in ea sus ciens dicit, In æte num, in cęlo, in an lis custodientibus ternam militiã. P cælum, subdit de ra. In generatione & generationẽ. Inuenit in ea generati nes, quę non sunt in cęlo. *In generatione & generationem.* q repetitione, vel oẽs successiones notat, a quibus nunquã est veritas Dei in sanctis, vel populũ legis & euangelij. Ca sam subdit, quia, Fundasti in Christo fundamento morãt in terra, & hi permanent in ęternum, quod non filij ancil

E

f *Ordinatione tua perse.* Cass. Dies, singulariter, ille vnus ęte nus qui noctem non habet, nec inde dubitandum, quia o nia temporalia & ęterna pro suo nutu disponit.

Ordinatione tua perse. dies. Augustin. quia ista omnia su dies, & iste est dies quem fecit dominus. *dico.* Ordinati ne tua.

g *Quoniam omnia serui.* Omnia. s. de quibus loquitur. i. q pertinent ad hunc diem: impij enim non seruiunt. Vnde tem libretur terra, vt fundata permaneat, subditur.

h *Nisi quod lex tua.* Lex fidei, quę per dilectionem operat qua impetratur gratia fortes faciens, ne pereant in humil te mortali.

* Theo. Hoc vnusquisque qui in impiorum calamitates cidit dicere posset, & Ioseph etiã seruitutem, adulterium calumniã aufugisset, & Daniel ne obsecraret prohibitus tres illi qui vt imaginem venerarentur vocati fuerũt, tri phatoresque martyres, qui varias species supplicij perp si sunt Merito autem Beatus Dauid, cum a Saule exactu set, & cum alienigenis impijs hominibus simul viuere c ctus esset, particeps namque impietatis fuisset, nisi diuin legum meditationem secum circumtulisset.

i *Quia in ipsis vi. me.* Ecce vñ fit, ne periret in humilitate D

F

scilicet

Cor seruitutis.

Lamed.

a Vnde, Sedes tua Deus in se. &c. Filius.

a IN æternum domine, verbum tuum permanet in 1

b a Angelis. Iustis. Ecclesia. b Primis infidelibus veteris testamenti. c In fidelibus noui testamenti. d Deus.

c d cælo. In generatione & generationem veritas tua, 2

a Sed non a se. Quia. b Ecclesiam. Aug. Animam, vel corpus ne diffluat c Veritas In ea, vel econuerso ipsa in veritate. d ¶ Et. Perma. ve. tu. sed hoc non a se habet, sed a te quia. Nec maiores etiam, qui dies secundum scientiam a se habent, quia

e f fundasti terram, & permanet. † Ordinatione tua perseue- 3 4

a Quicquid vrgeat. b ¶ Cass. Ille scilicet, cui Christus nunquam occidit. Noster enim dies nocte clauditur. Secundum scientiam. Hoc in futuro. c Et merito dies tuæ ordinationi subest. d Hoc in futuro, cum omnia subiecta ei. modo multi serui peccati. e Et merito quia. f Aug Qui non ante exercetur in bello ignarus est.

rat dies, quoniam † omnia seruiunt tibi. Nisi quod lex tua 5 6

g a Sciendi & faciendi: Vt fuit Iob. b Quando paulominus consum. & tunc, idest ideo quia non meditarer. c Delectione, afflictione. 7

h † meditatio mea est, tunc † forte periissem in humilitate mea. 8

a Nisi meditarer in lege, periissem Sed quia per legem viuo, non potest a memoria elabi. Per totam vitam, vel si semper viuerem. Sicut Israelitæ, in vera terra promissionis, erimus memores vnde liberasti, & agemus gratias. b Legem, quæ a peccato purgat.

i In æternum non obliuiscar † iustificationes tuas, quia 9 10

† vniuersa

† delectationes meæ fuissent.

† præceptorũ tuorum.

Cass.

NICOLAVS DE LYRA.

1 IN ætern. *Hic cõsequẽter describitur cõtemplationis stabilitas. & primo ponitur huiusmodi stabilimentũ, secundo tangitur impedimẽtũ, ibi, Nisi, quod lex tua. Circa primum dicitur,* In ætern. *Istud verbũ, quo Deus alloquitur ciues cælestes, sunt diuinæ illuminationes seu reuelationes angelis factæ, quarum aliquæ permanebunt tãtum vsque ad diem iudicij. s. illæ quæ sunt de salutis hominum procuratione seu promotione, quæ tunc terminabitur, sed illuminatio, quãtũ ad notitiam diuinæ essentiæ & personarum durabit in æternum. Et quia reuelationes pertinentes ad procurationem nostræ salutis per angelos reuelantur hominibus sanctis secundum dispositionem diuinæ sapientiæ, ideo subditur.*

2 In gen. *per angelos hominibus reuelata in omnibus generationibus sibi succedentibus, sicut Enoch & Noe in generatione ante diluuium. Abrahæ & aliis patriarchis et prophetis in generationibus vsque ad Christum, & a tempore Christi vsque ad iudicium.*

3 Fun. ter. &c. *q. d. cum terra sit facta propter habitationem hominum, multo fortius permanebunt tuæ illustrationes necessariæ ad salutem eorum. Vlterius ostendit hoc idem alio exemplo.*

4 Ordinatione tua perseuerat dies. *sensibilis.*

Quo-

5 Quoniam omnia seruiunt tibi. *obedientia ad nutũ suo creatori. q. d. multo fortius perseuerabit dies intelligibilis, idest reuelatio veritatis necessaria ad directionem nostræ salutis.*

6 Nisi quod lex. *Hic cõsequenter tãgit quoddam impedimentũ est duplex. s. ab intrinseco & ab extrinseco, secũdum ponitur ibi.* expectauerunt. *Circa primũ sciẽdũ, quod* corpus corruptibile grauat animam, *vt dicitur Sapient. 10 c. propter quod minus cipit diuinam illustrationem, & minus sequitur eius directionem per hoc habet aliquando ruendi occasionem, contra quod pericu maxime valet diuinæ legis frequens meditatio, vnde dicit Hiero. ad Rusticum monachum. Ama sanctarum scripturarum studia, & carnis tia non amabis, & propter hoc dicit Psal.*

Nisi quod lex. *i. nisi fuissem occupatus in tali meditatione.*

7 Tunc forte perij. *per lapsum in culpam grauem.*

8 In humilitate mea. *i. impulsus corruptione meæ carnis, quæ sua vilitate ratio est meæ humiliationis, secundũ illud Michææ 1* Humiliatio tua in medio tui, *& quia tale conseruatiuum d diligenter custodiri tanquam valde necessarium. ideo subditur.*

9 In æter. *quæ continentur in lege tua.*

10 Quia in ipsis vi. me. *per eorum meditationẽ præseruãdo*

* peccat

...cet viuificante.
...celo, & in generatione permaneat verbum, quia om-
...seruiunt tibi, etsi diuerso modo.
...si quòd lex. Aug. Talis tu, & lex tua tam valida, cuius
...litatio a tantis liberat.
...tuus sum eg. August.
...viuificasti. Tu⁹,
...vitiorũ,non duo-
...dominorum.
...Basil. & Theodor.
...omnes hac voce
...possumus, pecca-
...cim seruus men-
...seipsum seruum
...esse nominans,
...do enim qsq; de-
...us est, illi seruus
...i igitur ab illo pec
...liberati, diuinas
...eremur leges,hac poterimus vti voce.
...stificationes. Aug. Dicit quę futura signabãt,vt agnus pa-
...lis,& cętera quę sunt primordia fidei,sine quibus nemo
...ectè nouit gratiam. Nemo putet significantias veteris
...menti negligendas,quas iste tam studiose acquirit.
...ug. Vel,intellexit testimonia. Nam.
...e expectauerunt. * Theodoret. τὸ ὑπέμειναν, Expectaue-
...t, Symmachus & Theodotion dixerunt. illi quidem me
...mete multare sperarunt, ego vero tua testimonia attẽdens
...s vitam percipiebam.
...omnis cons. s.q. nemo in se,sed in Deo glorietur, & ita hoc
...q. mandatũ tuũ est mihi latum, quia ẽt inimicos diligo.
Vel,

a ¶Nihil extra petentem. b ¶Quem Adam perdidit. c ¶Aug. Meus esse volui & perij,modo tuus & salua.

a in ipsis viuificasti me. Tuus sum ego, saluum me fac,quo- 1
b a ¶Debes,vel hoc modo tuus. b ¶Non meas voluntates quibus fui meus. ¶Vt sim tuus. 2
c c ¶Alij alia quærunt. d ¶Saluum me fac, quia. e ¶Quasi in insidijs expectantes donec transiret,vt tunc occiderent. 3

niam iustificationes tuas exquisiui. Me expectauerũt pecca 4
a ¶Faciendo consentire ad malum. b ¶Sed inde non perij,quia. ¶Martyria.

tores, vt perderent me, testimonia tua † intellexi. Omnis cõ- 5
a ¶Aug. Etsi confitentem vrgebant,non cessi. intuens finem sine fine, id est æternam beatitudinem. & ideo mandatum est mihi latum,quasi facile factum. b ¶Angusta via est,per gratiam nimis lata. vt etiam inimicos diligere faciat. 6 7

summationis vidi finem, latum mandatum tuum † nimis. 8
9

Vel, omnis consummationis, quia intellexi complenda præcepta Dei non obtentu terrenorum, sed æternorum.
c *Omnis consum.* Aug. Intrauerat enim iste in sanctuariũ Dei, viderat nouissima Dei, viderat alta Dei, quæ nõ possunt explicari, sed breui sententia, dicenda conclusi, vidi finem omnis consummationis.
Cõsummatio, est omnium virtutum perfectio, pro summo bono omnia facere, vsque ad mortẽ pro veritate certare, cuius finis est in regno Christi excellere, scilicet ipse Christus, quem mente vidit venturũ. Latum mandatũ charitas, sine qua non valeret inter quæcunque tormenta martyrij confiteri, in qua mille angustiæ, sed angustia viæ facit ire, in qua tota lex pendet & prophetæ.

Matt. 22.d. † valde.

Cas. Vel, omnibus secularibus terminum videt impositũ, sed mandata Dei non habent finem, quia latissima. & ideo illis spretis hęc petantur. Nimis, dicit pro charitate, quę totam legem & prophetarum dicta cõcludit. Vel, mandatum quod est nimis latum. i. dilectionem Dei & proximi. cognoui finem omnis consummationis.

Ambros. Omnis com. Consummata malitia seculi, venit agnus qui per crucem finiret: consummata iustitia finis est Christus qui remunerat.

NICOLAVS DE LYRA.

...ccati morte, ideo concludit vlterius.
1 ...us sum. *eo quòd vitam meam seruasti dicto modo.*
2 Saluum me fac. *de futuro, sicut & fecisti de præterito.*
3 ...oniam iustificationes tuas. *in lege contentas.* Exquisiui, *intellectu & affectu.*
4 Me expectauerunt peccatores. *Hic tangitur impedimentum ...insecu. quod est insidiatio dæmonum, bonos subuertere quærentium, propter quod dicitur,* Me expectauerunt peccatores. *idest spiritus maligni in peccato obstinati.*
5 ...perderent me. *per lapsum mortalis culpæ.*
6 ...stimonia intelle. *idest intra me legi, intelligere enim est intus legere. & sic eorum insidias euasi, quia sacra scriptura deuota meditatio est armatura contra tentationes dæmonum. Et quia ex tali meditatione intelligitur finis perfectionis humanæ, subditur.*
7 Omnis consummationis. *idest humanæ perfectionis.*
8 Vidi finem. *Et quis sit iste finis perfectionis humanæ ostenditur, cum dicitur.*
9 Latum mandatum tuum nimis. *Istud est mandatum charitatis, quod est tantæ latitudinis, quòd se extendit vsque ad inimicos, vt dictum est suprà. Quòd autem sit finis perfectionis humanæ, patet. 1. ad Timot. 1. a.* Finis præcepti est charitas. & *Deuter. 10. c. cum dicitur,* Quid petit dñs Deus tuus a te, nisi vt timeas, &c. *Sequitur,* Et vt diligas eum in toto corde tuo, &c. *propter quod saluator Matthæi vicesimosecundo dicit,* In his duobus mandatis tota lex pendet, & prophetę, *& loquitur de duobus præceptis dilectionis, scilicet Dei & proximi.*

GLOSSA ORDINARIA.

a Ambr. Mem, sonat in Latino ex intimis, vel vt alij ignis ex intimis.
Mem. Cassio. In 13. litera loquitur qui meditatione prophetarum & euangelij profecit, dicens se super seniores intellexisse, & ideo scripturas sibi esse dulces super mel.
Agu. Cass. Mem, viscera. i. multiplex dilectio, quia legem ex toto amat. vnde in nouũ testamentum inuenit, & superat omnes qui vetus testamentum tãtum prędicant.
* Bed. venerabilis, Mem. ex quo, vel ex ipsis. Propterea beatus, qui prophetarum atq; Euangelij plurima meditatione profecerat, alloquẽdũ super te docẽt esse, ac seniores asserẽs diuina intellexisse mandata, & idõ super mel & fauũ ori suo scripturarum diuinarum testatur prouenisse dulcedinem. Quod ergo Mem interpretatur, Ex quo, hoc est, qui dicit, *Quomodo dilexi legem tuam dñe,* Et iterum, *quàm dulcia faucibus meis eloquia tua domine,* i. ex quo affectu dulcedinis & amoris, vt significet ex intimo, qui vero dicitur ex ipsis dñi mandatis eorundem concipiendum amorẽ, vnde dicit, *à mandatis tuis intellexi.*

a ¶Aug. Cas. Mem, viscera, vel ex ipsis, quia ex charitate quæ ex ipsis medullis.

Mem.

a ¶Quasi, intellexi testimonia, vidi finem quomodo? admiratiue dicit: ¶Vnde sit latum ostendit. ¶Dilectio est latitudo mandati. b ¶Non timui. c ¶Quotidie siue continue.

a † Quomodo dilexi legem tuam domine, tota die 1 2 3
b ¶Etsi caro impediat. a ¶Non modo dilexi. b ¶Et ideo.
c c ¶Cas. Iudæos, paganos hæreticos, qui vel non intelligunt, vel non operantur.
d meditatio mea est. Super inimicos meos prudentem me 4 5
e

b Quomodo dilexi. Augustinus. Qui diligit quod iubet Deus, & ipsam iussionem quę est lex diligit.
c *Domine.* ipsum testem inuocat, quẽ diligit, qui Deũ diligit, legem eius diligit.
d *Tota.* Aug. Semper est dies meditanti legem, qui nouum testamentum nesciunt semper nox.
e *Super ini.* quia illi zelum Dei hẽnt, sed non secundum sciẽtiã, quia suam iustitiam constituere volũt. Sed ille iustitiam quærit

NICOLAVS DE LYRA.

Quomodo. *Hic consequenter ostenditur suauitas seu bonitas vitæ contemplatiuæ ex parte modi contemplandi. et primo ostenditur propositũ. secundo excluditur oppositum, ibi,* Iniquos odio habui. *Prima in duas, quia primo ostenditur propositum in quantum contemplatio perficit intellectum. secundo in quantum dirigit affectũ, ibi,* Ab omni via mala. *Circa primum sciendum, q̃ motus contemplandi philosophorum est per scientiam virtute intellectus agentis ex sensibus acquisitam, in qui potest falsitas admisceri ex intellectus errore. Contemplatio verò fidelium est per sacram scripturam virtute Spiritussancti a superi. reuelatam, propter quod non potest ibi falsitas inueniri, propter quod talis modus contemplandi melior est & amabilior, & ideo dicit Psal. in populi fidelis persona.*
1 Quo. di. *i. valde dilexi.*
2 Legem tuam d. *quæ in sacra scriptura continetur, & maxime legem euangelicam, quæ dicitur lex amoris.*
3 Tota die. *quia oculus mentis dirigitur ad illud quod intense diligit. Et causa huius dilectionis quantum ad perfectionem intellectus subditur, cum dicitur.*
4 Super inimi. me. *i. super infideles qui licet quantum ad naturam sint amici, sunt tamen quantum ad infidelitatem inimici.*
5 Prudentem fecisti me. *idest, cognoscentem, quia nõ habent sacram*

A querit per fidē Christi, quę est ex Deo. Illi tēporalia pręmia, vt filij Agar serui, ex mādato quęrunt, & ideo nō est illis in æternū sicut huic. finito seculo secundum illos nullū potest esse legis mandatū. Secūdum istum autem in tabulis cordis erit dilectio Dei & proximi in æternū. Et præmium manda ti custoditi, ipse Deus qui mandauit.

dulcedo mellis delectat, sicut animam meā eloquiorū tuorū meditatio lætificat. Gutturis nāque mentionē fecit, tanquam organi vocis meditatio vero manifesta est. His usus animus vtilitatem quæ ex illis est, reportat.

✻ Beda Vene. Per mel eliquatū, patens doctrina sapientiæ

a Quia illi in signis, ego in veritate quiesco. b Sic interpretor vt sit æternum, & ad æternitatem mihi valeat, illis vero tantum in seculum.

a fecisti † mandato tuo, quia in æternum † mihi est. Super om-

a Quia erant de inimicis. b Ideo. c Quod non illorum, qui ibi falsa sentiunt & docent. d Spiritu non litera. Non in litera quiesco.

b nes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio

a Quem docet Deus, facile doctores & senes superat. b Non hominum, sed Dei, quæ illi transgrediuntur.

c mea est Super † senes intellexi, quia mandata tua † quæsi-

a Interius. Non exterius accepi. b Et. c Criminali. d Quasi pronos, & volentes ire. e Affectus. f Quod aliter fieri non poterat.

d ui. Ab omni via mala prohibui pedes meos, vt custodiam

a Aug. Quia semper timui iudicia tua. b Semper eis credidi. Cas. Semitis nouæ vel veteris legis.

e verba tua A iudiciis tuis non declinaui, quia tu † legem po-

Et. a Cordis, non carnis. b In quibus remissio & vita prædicatur.

f suisti mihi. Quā dulcia faucib. meis eloquia, tua, super mel

Et.

g ori meo. A mandatis tuis intellexi, propterea † odiui omnem

h viam iniquitatis.

a *Super omnes d.* Aug. quia & super oēs docētes. i. scribas & Pharisæos. Super omnes docentes. Hoc secundū caput. Vnus. n. loquens Christus & ecclesia, propter illud sacramentum, erunt duo in carne una. Alius non super omnes docentes intellexit prophetas, sed Christum super omnes homines quem pater docuit. Ideo super omnes.

mandatum tuum, quoniā

Eph. 5. g. senioresc Dupliciter docemur de sacra scriptura.

b *Quia test.* meditabatur, quę melius quam illi de se nouerat. Doctores, sunt seniores de quibus dicit.

intelligitur, per fa
vero occulta sapiēt
1 doctrinæ, quæ in a
2 strusioribus. sacramē
3 vt mel in fauo clau
4 tur. Et quasi de t
cellis ore differenti
tanquam ore ma
tis exprimitur, & h
5 dicere eloquia tua,
6 est præcepta quę
7 specialiter per te
8 sum dedisti, sunt
9 meo super mel &
10 uum, idest sunt m
11 dulciora omni do
12 na sapientię, per
13 ctores edocta, siue
14 occultās mihi dul
15 f *A iudi.* Cassiod. prohibui pedes a corum, quod non

clinaui ab his quę cōstituisti ad regulā viuendi. Cuius ca est, quia tu, non Moyses legē, idest euangeliū posuisti m Intellexi mēte, impleui opere, & annūtiaui alijs, & hoc Quā dulcia, loquēti. *Super mel.* Vbique in his comparationibus nō sicut, sed super, ponit, quia hęc diuinis nō possunt parari. Mel, uetus testamētum. Fauus, nouū quod dulc. Vel, melli (qđ expressum & eliquatū est) aperta doctrina milis est fauo, quæ de obstrusis sacramentis quasi cereis lulis, ore mandentis. i. differentis exprimitur.

Meditatio. Aug. Quicquid sancte agitur. meditari legē est.

B Talis peruenit in legē iustitię, quia quęrit iustificari ex fide quę per dilectionē operatur. vnde habet inimicos Iudęos. qui ex operibus gloriantur.

Luc. 2. c.

c *Super se.* per hoc notat ętatem, quia puer inter senes sedebat, super illos intelligebat, vt in tradione seniorū de lauandis manibus. Hęc & membris quę & ipse docuit cōueniūt.

Super se. Cass. quia & super seniores corpore, non mente. Melius intelligitur nouus populus qui Christū accipit, quā ille senior Iudaicus, cui pręripuit benedictionem. Intellexi, & opere impleui.

✻ Beda venerabilis. Dixit super oēs docentes me intellexi, & repetit illud ęquipollēter, pp aliam causam, quod subdit dicens, Intellexi sup senes, idest, super illos morosos, volentes esse doctores, qui tantummodo philacteria sua dilatabāt & fimbrijs magnificabant, legem scriptam in fronte ferentes, & qui in corde erāt pręuaricatores, & vere super illos intellexi, quia ego quęsiui mandata tua, non ad sciendum, sed ad faciendum. quod illi non fecerunt.

d *Ab omni via ma.* ipsorum seniorum & doctorum, ne peruersitate eorum subuerteretur.

* Basil. Nequit enim fieri, vt duas quisquam vias simul ingrediatur, iustitię videlicet & iniustitiæ. Sed necesse est vt cōtrariam fugiat. Sic enim possibile est, vt diuinarum legum

C custodes reddamur.

e *Quam dulcia faucibus, &c.* * Basil. Nō ita oris mei gustum dulcedo

Aug. A iudicijs. Semper enim credidi, quia tu intus digito tuo legem scripsisti, non ut sicut seruus timerem, sed diligerem vnde subdit, Quam dulcia.

g *Fauc.* Cass. Deglutit, ore loquitur, anima deglutit ac rumin

h *A manda.* Aug. Nō mādata ipsa dico me intellexisse, a mandatis, quia faciendo venit ad altitudinē sapientię, q nisi per obedientiā mandatorum non peruenitur ad sapientiā occultorum. vnde, *Concupisti sapientiam serua mandata, & dominus præbebit illā tibi.* Si aliter feceris, dr tibi in libro Iesu filij Syrach. Altiora te ne quęsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris. *Sed quæ pręcepit tibi dominus, illa sola cogita semper.* Ser qa anteq̄ percipiatur sapientia, & post perceptam. Qua magis vero inflammat eum dulcedo amplioris sapientiæ, crescit amor iustitiæ, vnde necessario odit iniquitatem.

* Beda. Q. d. merito eloquia tua intellectū habui, quia intellexi a mandatas tuis, hoc est verū de mandatis tuis, didici ea modo audiendo tantum sicut scribæ & pharisæi, sed faciendo, perfectius. n. scit ille rem qui discit faciendo.

☞ GLOS

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *cram scripturam, sed tantum humanitus repertam, quantum ad Gentiles, vel si habent non tamen intelligunt eam vere, sed peruerse, cuiusmodi sunt Iudæi hæretici.*

1 Mandato tuo. *i. per mandatum tuum a me vere intellectum ex tua illustratione.*

2 Quia æter. mi. est. *i. mihi impreßam inseparabiliter.*

3 Super o. do. *De sacra autem scriptura edocetur homo dupliciter: Vno modo ab homine perito in intellectū sacræ scripturæ. Et in tali notitia discipulus aliquādo transcendit magistrū, quia habet clarius ingeniū, & diligentius exercitum, sicut cōtingit in pluribus fidelibus. Et in persona talium dicitur. Super omnes docentes me intellexi sacræ scripturæ veritatem. Cuius causa subditur.*

4 Quia testi. tua me. m. est. *i. meditatio mea circa testimonia tua cōtinue versatur quantū humana fragilitas patitur. Alio modo docetur a Deo, sicut edocti fuerūt apostoli, de quibus dicit Hierony. in epistola ad Paulinū de omnibus sacræ scripturæ libris. Quicquid. n. alijs exercitatio & quotidiana in lege meditatio tribuere solet, hoc illis spiritussanctus suggerebat, & erant iuxta quod scriptū est, docibiles Deo. Hoc et modo fuerunt edocti plures alij sancti, sicut de beato Francisco legitur, & pluribus alijs. Et iste modus sciendi est excellentior pręcedenti, propter quod in persona talium subditur.*

5 Super se. *per exercitium longi temporis sacræ scripturæ notitiam habent.*

6 Intel. *cuius causa subditur, quia mandata tua quæsiui. i. intellectum verborum tuorum a te in feruenti & deuota oratione postulaui, et dedisti mihi, vt scribit Sap. 7. a. Inuocaui, & venit ī me spiritus sapientiæ.*

7 Ab omni via. *Hic consequenter ponitur bonitas contemplationis prout dirigit affectū, & primo in vitatione mali, secundo in prosecutione boni, ibi,* Lucerna pedi. *Quātum ad primum, dicitur,* Ab omni via mala. *quæ ducit ad perditionem.*

8 Prohibui pedes meos. *directus per considerationem, legis*

9 Vt custodiam verba tua. *idest, mandata negatiua quæ prohibent malum.*

10 A iudicijs. *in lege diuina contentis.*

11 Nō declinaui. *ad iniustā sententiā timore humano vel*

12 Quia tu legē. *quā teneor sequi absque declinatione. Et quia in tali exercitio expectatur optima retributio delectās animū, io*

13 Quam dulcia fau. *Os & fauces ibi accipiūtur metaphorice viribus superioribus animę, quibus dulcedo cælestiū in præsenti aliquo modo sentitur & pręgustatur, & per consequens peccatum quod eius dulcedinis impeditiuum oditur, ideo sequitur.*

14 A mandatis tuis. *dulcedinē tuæ retributionis, secūdū quod dicitur, Esa. 64. b. Oculus non vidit, Deus absque te, & auris non audiuit quæ præparasti diligentibus te.*

15 Propterea odiui omnem viam iniqui. *quia impedit consecutionem prædictæ dulcedinis & suauitatis.*

Luc

GLOSSA ORDINARIA.

a *Nun.* Caſſ. 13. litera lumen verbi pedibus radiare gaudet, nam humilitate commendans, ex deſiderio retributio-petens, hic agit de humilitate, quia initium boni & per-ionem Chriſto retribuit, non ſibi. Quaſi, ſic & ſic, mihi lijs profeci, hoc a me, ſed Lu-na.

Amb. Nun, vnicus paſcua eorum, qa de vnigenito Dei terni luminis cla ritte, qui eſt & pa-ſcu fidelium. Ipſe nos paſcit & re-. Bona eſt hæc pa , quia carpis illic num florem, quia rrectionis dedit um odorem. Carpis illic lilium æternitatis, & roſam do-nici corporis & ſanguinis. Docet aūt humilitatem in hac pheta. i. in hoc octonario, vbi agit de hac paſcua. Ip-Chriſtus, qui eſt paſcua noſtra humilitate in ſe docuit, n. verus Dauid humilis & manu fortis, patri obediens, patris ſui diuina prædicatione paſcebat, quibus ſecun-ſcripturas certis indicijs ſuum probabit aduentum.

* eda. Nun ſempiternum, ſiue piſcis. Ad Quartam decimā ā cohors beata peruenit, in qua pedibus ſuis dñici verbi en radiare congaudet, aīam ſuā humillima ſatisfactione mendans, expetens retributiones dñi perpetuas: ob litera hæc ſempiterni nomen accepit. Porro & quod pi interpretatur, oſtendit eum qui ſeculi fluctibus obſitus, ē verbi requirit dicēs, *Humiliatus ſum vſquequaque domine.*

b *Vcerna.* ✠ Baſil. Sciendum aūt eſt quod lucerna qui-dem nominata eſt lex, propterea qđ ægre vnam gen-illuminauit. Saluator vero ſol iuſtitiæ dictus eſt, vt qui orbem illuſtraret. Ita vt Iohannē Chriſtus lucernā no-mauit. Quoniā vero lux vera, quæ illuminat omnem ho-nem venientem in hunc mundū orta iam erat, Apoſto-quoq; lucem appellauit, propterea quod lucis huius par-tipes facti cunctos mortales illuminaturi eſſent.

* eda venerab. Nota q̄ dicit lucerna ſunt & lumen: lucer-a lumine habet lumen, ſicut montes illi de quib. dictū *Leuaui oculos meos in montes vnde venit auxilium mihi.* Hoc Apoſtoli a lumine ſunt illuminati, quia ſol iuſtitiæ exo-s prius illos illuminauit, & per ipſos in cōualles reduxit, propter & in his, & in alijs doctorib. lucerna eſt diuinum bum, in Chriſto vero qui a ſeipſo illuminationem habuit Deus erat in Chriſto, mundum ſibi reconcilians, non rna, ſed lumen eſt illud, ideſt, verbum diuinum.

Aug. Caſ. In nocte huius ſeculi, vbi tenebræ, foueæ, quæ prouidentia non vitaret. Verbū, quod a prophetis ſemi-r. Lumen propriè, qđ ex ſe lucet, non niſi Deus. Lucer-creatura quæ participat lumine. Ideoq; de Iohanne dici-*Paraui lucernam Chriſto meo.* Pedibus mentis, ſemitis ope-. vnde & prius dixit pedibus, deinde, ſemitis, vt prius cla cati corde, poſt rectis greſſibus ambulemus.

c *uraui.* Tanquam bene ad lucernam ambulans, & quaſi re-ſemitas habens. *Iuraui & ſtatui.* Ideſt firmiter ſtatui.

* eda. Quod quæq; fidelis anima ſtatuit, hoc ex ipſa fide et eſſe iuramentum, & ideo dicit, *Iuraui,* i. firmiter inti-mui, & ideo me dico iuraſſe, quia ſtatui cuſtodire iudicia iuſtitiæ tuæ, id eſt, pręcepta tua quæ tu iudicas eſſe iuſta. D

✠ Baſil. & Theod. firmum animi ſui iudicium iuramentum nominauit, eo quod pleraque humanarum rerum iuramento firmantur.

d *Cuſtodire.* inter quælibet pericula, quod fit per fidem, dum ſub Deo iuſto iudice, nec bonum ſine fructu, nec malum impunitum creditur, ſed pro hac fide grauia ſuſtinet. Humiliatus ſū. Non dico humiliaui me, vt humilitatem quæ in pręcepto eſt, intelligi ſit neceſſe, ſed humiliatus ſū vehementi perſecutione. Beatus qui gloriatur humilitate magis quàm poteſtate. poteſtas enim decipit, humilitas vero non deſtituit. ſed ne fides deficiat. Viuifica ſecundum promiſſū. Vt cuſtodiam iudicia iuſtitię, aliter & anima moritur in tribulatione. Voluntaria. humiliatus viuificatur ſm promiſſū Dei, viuificatus ſpiritu voluntarius eſt miniſter, non ex neceſſitate: talis docetur iudicia quę ſunt inſcrutabilia, vt non reddat pro malis mala, hęc doceri poteſt qui aīam ſemper intendit ad Deum, & legem non eſt oblitus, vnde iam lętus & ſecurus dicit: *Poſuerunt peccatores.* Aug. Chriſtus lumen eſt & lucerna. Sed lumen eſt Chriſtus, dum ore noſtro recenſetur, lucet enim in nobis: tanquam in vaſe fictili. Vñ Apoſt. *Habemus theſaurum iſtum in vaſis fictilibus.* In ſe vero lumen eſt inextinguibile quod illuminat oēm hoīem venientē in hunc mundum. Mitte ergo oleū, ne deficiat tibi lumen lucernę. Oleum inquā miſericordię cęleſtis & gratię, quo vngebantur prophetę, quo ceruicis noſtrę dura molleſcunt, quo etiā colliſa ſcopulis peccatorūm fouentur corpora. *Lucerna pedibus, lumen ſemitis.* congrua verborū diſtinctio. Lucerna enim ſufficit pedibus ad ambulandum. Semitis vero opus eſt luce expanſa ad illuminandum. Vel, verbum, ideſt Chriſtus dicit lucerna ſecundum legem, vbi minus clarè lucebat. lumē ſecundum euangelium vbi apertè radiat: Vel verbum, omnes ſanctę ſcripturę, quod eſt nobis lucerna. Vnde Petrus: *Habemus certiorem propheticum ſermonem, cui intendentes benefacitis, tanquam lucernæ in obſcuro loco.* Cum igitur vnigenitum verbū ęquale lumen gignenti dicatur, & homo ab illo illuminatus dicatur lucerna, & nec homo ſit verbum quod eſt lumen, nec illud verbum ſit lucerna. manifeſtum eſt de hoc non agi, vbi idem verbum lumen & lucerna dicitur.

E

2. Cor. 4. b.

1. Pe. 1. d.

Iuraui. Aug. Quaſi diceret, verbum eſt mihi lumē. & ideo pręeunte hac luce, quaſi in lumine ambulans iuraui. Alioquin infirmis dicit Ieſus, non iurandum eſſe omnino.

e *Iudicia iuſtitiæ.* Aug. Vt credam cuique retribuendum eſſe, etiam quę hic aguntur a bonis & malis, vt a nullo moueatur perfectus. Matth. 5. d.

f *Humiliatus ſum, &c.* * Baſil. & Theodor. Non ſimpliciter ſe humiliatum eſſe dixit, ſed vehementer humiliatum, pręſertim, cū rex eſſet & propheta, & fiduciā a virtute haberet & diuitijs afflueret & hoſtes vinceret, ſed nec ſapientię, nec fortitudini, nec iuſtitię fidere voluit unquam, & hęc diuinę gratię donum eſſe opinatur, & uitam ab eo qui eam dare poteſt efflagitat, non indefinitè petit, ſed rationis compotem, ut ſecundum legem, ut a diuina lege illuſtratam. F

Vo-

† nimis Humilitas

¶Aug. Vnicus vel paſcua, Chriſtus ſingularis adiutor, & paſcua animarum.

Nun.

a ¶Vt lunæ radius. b ¶Quibus lucet in nocte huius ſeculi. c ¶Omnes ſanctæ ſcripturæ. ¶Chriſtus qui eſt verbum in principio apud patrem. d ¶Inextinguibile.

Lucerna pedibus meis verbum tuum. & lumen 1

a ¶His opus eſt luce ad illuminandum. b ¶Et ideo. ¶Quaſi, In lumine ambulans. c ¶Pro id eſt. d ¶Exponit Iuraui, ideſt ſtatui quaſi per ſacramentum, quia ita fixus eſt in eo, vt ſtatuere habeatur pro iuratione. 2 3

ſemitis meis. Iuraui et ſtatui cuſtodire iudicia iuſtitiæ tuæ. 4

a ¶Et quia cuſtodio, ideo. ¶A perſecutore. ¶Hoc volebat qui cuſtodit iudicia iuſtitiæ. 5 b Sed o. c Vt ſecundum verbum tuum viuam. & omnia cum ratione faciam.

† Humiliatus ſum † vſquequaque domine viuifica me ſe- 6
7

NICOLAVS DE LYRA.

Lucerna pedibus. *Hic conſequenter ponitur directio contemplationis in proſecutione boni: & primo ponitur huiuſmodi directio. ſecundo impedimenti remotio, ibi,* Humiliatus ſum. *Circa primum dicitur.*

1 Lucerna pe. *ideſt progreſſui meo in operibus bonis.*
2 Verbum tuum. *à me diligenter conſideratum.*
3 Et lumen. *Repetitio eſt eiuſdem ſententiæ ſub alijs verbis ad maiorem expreſſionem. vel hoc additur, quia verbum diuinum non ſolum dirigit in adimplendis præceptis diuinis, ſed etiam in conſilijs euangelicis. Quæ dicuntur ſemitæ, quaſi viæ ſtrictiores, & magis compendioſæ. Et quia talis proſecutio eſt valde bona, & per conſequens diligenter cuſtodienda, ideo ſubditur.*
4 Iuraui & ſta. *id firmiter, & ſine mutatione propoſui vel diſpoſui.*
5 Cuſtodire iudi. *per quam iuſtitiam peruenit homo ad ſalutem.*
6 Humiliatus ſum vſquequaq; do. *Hic conſequenter ponitur impedimenti remotio: quod eſt duplex. ſcilicet a carne, & ab hoſte. Secundum ponitur, ibi,* Poſuerunt peccatores. *Primum impedimentum eſt à carne corruptibili, quæ aggrauat animam impediens ipſam ab expetita proſecutione boni. & quantum ad hoc dicitur,* Humiliatus ſum. *id eſt multum inclinatus & aggrauatus à carne quæ eſt etiā mihi cauſa humiliationis ratione vtilitatis ſuæ.* Diuiſio.
7 Viuifica me. *fortificando me contra grauitatem dictam.*

a *Voluntaria.* Augu. Placeant tibi sacrificia ne reprobes, sed
A approba sacrificia, laudis confessione oblata, charitatis, non alio modo.
Cas. Voluntaria cõfesio laudis, quam inter angustias offert, qua oblatione placatus iudicia t.do. quæ fidelibus aperis, Quæ sæpe dixit se accepisse, & ex ardo re cordis iterũ petit.
* Theodo. & Basil. Recte virtutis facta pleraque, ipsæ leges edicent, quędam vero & animus adijcit, Ita & sacrificiorum alia quidem legalia, alia vero voluntaria erãt. Quę pro pecca
B tis erant lege iubebant offerri, & illa Deus veluti debitũ quoddã recipiebat, quę vero liberalitate quadam animi offerebãtur, dona vocauit. Ita & nunc resipiscentiã & iustitiam Euangelica doctrina pręcepit: virginitas vero, & continentia post nuptias, & paupertas & vita solitaria voluntatis sunt opera, vltra leges progredientia. Talia igitur propheta voluntaria vocauit.
Sap. 3. a. b *In mani. meis.* Aug. Plures habent, tuis: vnde nullus potest rapere. vnde, *Iustorum animæ in manu Dei sunt, tuis manibus adiutus legem tuam non sum oblitus.*
Luc. 15. c. August. Anima in manibus meis semper. qũo intelligatur ignoro. Iusti quippe ista verba sunt non iniusti. Redeuntis ad patrem, non discedentis a patre. Nam ille minor filius in manibus suis animam suam videtur habuisse, cum dixit, Da mihi portionem substantię quę me contingit. vnde perie-
C rat & reuixit, nisi dicatur, in manibus meis, quo semper eam tibi offero viuificãdã. Et alibi, *Ad te leuaui ani[illegible]* Quasi sacerdos leuãs h[illegible] in manibus, vel a [illegible] tis contra hostes, vita e[illegible] [illegible] sua, [illegible] be[illegible] se defe[illegible].
c *Et de mandatis.* Aug. Antidotum cęleste contra laqueos venena seculi, quia iuxta ipsa non in ipsis sunt insidiæ.

a ¶Et. ¶Sacrificia laudis, charitate non timore oblata.
a cundum verbum tuum. † Voluntaria oris mei beneplacita 1 2
b a ¶Iam nouerat, sed quærit addi. b ¶Quia. c ¶A similitudine militis. ¶In operibus meis.
fac domine, & iudicia tua doce me. Anima mea in manibus 3 4
a ¶Alias tuis. b ¶Quia semper laboro pro anima. c ¶Inde potest videri anima in manibus Dei locata. d Et sic licet ponant peccatores laqueum, tamen non errau[illegible].
† meis semper, et † legem tuam non sum oblitus. Posuerunt 5 6 7
c peccatores laqueum mihi, & † de mandatis tuis non erraui. 8 9
a ¶Firma possessione. b ¶Adeo sui hæres est. ¶Qui prius hæres Adæ. c ¶Vt testis Dei, idest martyr essem.
d Hæreditate acquisiui testimonia tua in æternum, quia exulta- 10 11
d ¶Et si afflictio corporum. b ¶Et cum sit exultatio. ¶Ita acquisiui testimonia quod. ¶Per humilitatem. ¶Superba respuit Deus.
e f tio cordis mei sunt. Inclinaui cor meum ad faciendas iustifica- 12 13
a ¶Ad vtrunque referendum, scilicet ad meritum dilectionis æternæ, & ad premium retributionis æternæ.
tiones tuas in æternum, propter retributionem. 14

d *In æternum.* Au[illegible] Quia non est in gloria temporalis na quærentium, [illegible] ęterna ad tempus [illegible] tiētium, & sine [illegible] regnãtium. vnde [illegible] quitur, quia exul[illegible] tio.
e *Inclin. &c.* * [illegible] sil. Animi consil[illegible] lanci est simile, c[illegible] tinet autem lanc[illegible] mens imperium [illegible] cta, in p[illegible]s cogita[illegible] nibus necessitas [illegible] cedit, vt lances a[illegible] quę meliora sunt [illegible] clinent, hoc sese [illegible] se propheta dicit. *Inclinauit,* inquit, *cor meum.*
f *Iustifica. tuas in æternum.* Aug. Opera bona cõtra necess[illegible] tes proximorũ, quę non erunt æterna. Qũo ergo in æt[illegible] facturi sumus iustificationes, sed sine dilectione facta sunt iustificationes, ipsa aũt dilectio æterna est, & in æte[illegible] diligens, in æternum meretur habere quod diligit.
* Beda. Cur autem dicit iustificationes esse in æternum ipsę iustificationes, id est opera misericordiæ, quæ erga ce[illegible]ssitates sunt æternę? fortasse ideo dicit quia opera ill[illegible] sine dilectione fiant, non sunt iustificationes. Si autem c[illegible] dilectione fiant, ipsa dilectio est æterna. Quocirca inq[illegible] *In æternum,* propter retributionem. idest, vt in æternum [illegible] gens in ęternum inueniat qui diligit.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Secun. verbum tuũ. *idest, vt possim exequi facilius legem tuam, & quia ad hoc impetrandum facit oratio deuota, subditur.*
2 Voluntaria oris mei. *idest precamina voluntariè & deuotè ex ore meo ad te directa.*
3 Beneplacita fac domine. *idest, vt accepta sint coram te.*
4 Et iudicia tua doce me, *non solum intelligenda, sed etiam opere adimplenda. Et subditur causa huius petitionis, cum dicitur.*
5 Anima mea in manibus meis semper. *Animam in manibus habere, in scriptura significat in periculo esse. propter quod Iudicũ. 12. à Iepte de bello periculoso quod acceperat contra filios Ammon dixit:* Posui animam meã in manibus meis. *& idem dicitur de Dauid de bello contra Goliath. 1. Regum 19. a. per hoc ergo quod dicitur hic:* Anima mea in manibus meis semper. *intelligitur periculum animæ de lapsu ex carne aggrauante continuè, propter quod homo indiget ad diuinum auxilium implorandum recurrere, per quod obtinet quod subditur.*
6 Et legem. *meditans eam in corde, & exequens in opere.*
7 Posue. pec. *Hic ponitur secundum impedimentum ab hoste, qui semper nititur executionem boni operis impedire, & quantum ad [illegible] dicitur.* Posuerunt peccatores. *idest dæmones.*
8 Laqueum mi. *idest, deceptionem ad impediendum me a perf[illegible]tione boni.*
9 Et de mandatis tuis non erraui. *eorum suggestionibus co[illegible]tiendo per gratiam tuam me præseruantem, & quia hoc tenendum [illegible] firmiter, sequitur.*
10 Hære. acqui. testimonia tua in æter. *idest immobiliter [illegible]tum est ex desiderio meo, sicut hæreditas est immobilis possessio.*
11 Quia exultatio cordis mei sunt. *propter hoc Matt. 13. f. [illegible]ratur per thesaurum in agro absconditum, quem qui inuenit homo [illegible]scondit, & præ gaudio illius vadit & vendit omnia quæ habet, et [illegible] agrum illum, & quia ad hoc requiritur diligentia magna & [illegible] ideo subditur.*
12 Incli. cor me. ad fa. *& non audiendas tantum, quia non a[illegible]ditores legis, sed* factores iustificabuntur. *Rom. 2. b.*
13 In æter. *idest, perseueranter, quia qui perseuerauerit vsque [illegible]nem: hic saluus erit, Matt. 10. c. ideo subditur.*
14 Propter re. *quæ est idem quod salus æterna.*

GLOS. ORD.

a *Samech.* Amb. Qui interpretationem habet obedi. Est & alia eius interpretatio, quæ dicitur firmamentum.
Samech. Cass. In 15. litera agit de odio iniquorum qui legi aduersantur.
Amb. Samech, audi, vel firmamentum quod concurrit, quia nemo firmatur, qui non audit intus quid sequi debeat. Mysticum notat, qui ad auditum vocat.
* Beda. Samech. Adiutorium. Ad quintamdecimã literam Catholicum venit examen, in qua dicit iniquos, i. aduersarios legis odio sibi fuisse, legem vero dñi se dilexisse, petens vt ab eo fuse[illegible] mala seculi euad[illegible] carnemque suam [illegible] mori domini sub[illegible] ne de eius præua[illegible] tione iudicetur [illegible] ptat, nomen quo[illegible] literæ pariter [illegible] nens, vbi ait: *Adiuua me & saluus ero.*

¶ Audi vel firmamentum.
Samech.
a ¶Autem: ¶Quia nec amici contra Deum audiendi. a ¶Quare. ¶Pro quia. b ¶Ita iudicat quod non naturam odit, seu quia legi contrarij. c ¶Per legem.
† Versutos vafros, exleges.
b † Niquos odio habui, et legem tuam dilexi. † Adiu- 1 2 3

b INiquos. alias exleges. Aug. Quicunq; sint, quia nec [illegible] ci contra Deum audiendi sunt: hoc enim vr[illegible] conso[illegible] huic quod dominus ait: *Qui non oderit patrem & m[illegible]rem, filios, & fratres propter me, non est me dignus.* Dissonare [illegible]tur ab eo quod alibi dominus præcepit, *Diligite inimic[illegible]stros.* Et ab eo qđ in lege precipitur, de honorandis pa[illegible] [illegible]

NICOLAVS DE LYRA.

1 INiquos. *Ostensa bonitate contemplationis sacræ scripturæ, hic consequenter excluditur oppositum, s. malitia deceptionis erroneæ doctrinæ, & primo ostenditur detestabilis, & secũdo formidabilis, ibi,* Feci iudiciũ. *Circa primum dicit psal. in persona cuiuslibet fidelis, Iniquos odio habui. quorũ natura est diligenda, sed infid[illegible] detestanda, & per oppositum veritas fidei diligenda, ideo subdit[illegible]*
2 Et legem tuam dilexi. *Et quia ad hoc requiritur auxiliu[illegible] subditur.*
3 Adiutor. *in euitatione falsitatis.*

b .Natura ergo q̃ Deus creauit, in omnibus est diligenda & diuuanda. Iniquitas autẽ obedienda & disperdenda. Sũt o diligendi qui persequũtur, inquãtũ homines, & odiendi quia mali. Amandi sunt ẽt amici & parentes, sed nõ plus Deus, & sic iniquos, idest extorres legis odio habui. nõ q̃a mines, sed quia li. Non enim Da il Saulem oderat minem, sed persecutorem.

Parũuli etiam sicut in patre peccatores, sic & præuaricatores. Ideo, q̃a lex vel in paradiso data vel naturaliter insita, vel literis iterata fecit oẽs p̃uaricantes. Dilexi testimonia q̃ sunt in lege tua, de gratia tua vt sit in me iustitia tua, non mea. Lex.n. prodest, vt mittat ad gratiã, nõ solũ attestando eam, sed timore preuaricationis quam fecit.

Ad bona facienda. Ad mala euadenda. Per euangelium.
b Non in legem, vel prophetas. Promissionem tanquam filiis promissionis.
c Semper addens spei.

a tor & susceptor meus es tu, & in verbum tuum † super spera- 1

a Ergo. Aug. Qui in Christum sperat a perfidis se separat. b Vbi est malignitas, non mandatorum custodia In maleuolam enim animam non introibit, spiritus sapientię. Item quærent me mali, & non inuenient. 2 3

b ui Declinate a me maligni, & † scrutabor mandata Dei mei. 4

a Quia iam susceptor, magis, & magis suscipe, vt ad futura veniens, propter quæ omnia tolero, vere viuam, largius da spiritum pet quem charitas diffusa est in cordibus nostris, qua diffusa spes non confundet.
b Non vincatur aduersis, qui in te sperat. 5

c d † Suscipe me secundum eloquium tuum & viuam, & non cõ 6

a Sed. Qui sperat, præsumit de auxilio, in quo certa salus. 7

e fundas me ab expectatione mea. Adiuua me & saluus ero, 8

a Accepta salute. b Hoc dicit, ne adiuti in aduersis negligentes sint in secundis. 9
c Hoc ideo peto, quia.

f g et † meditabor in iustificationibus tuis semper. † Spreuisti 10 11

Vel ideo semper, quia. Vel, Ad nihilum deduxisti, quod ex Græco habetur.
a Qui non confitentur peccata sua. b Merito. c ¶ Et ideo discedunt. Quia forsitan se accusant per debilem naturam.

omnes discedentes a iudiciis tuis, quia iniusta cogitatio eo- 12

Et quia.

h rum, † Præuaricãtes reputaui omnes peccatores terræ. † ideo 13

a Quia lex ad gratiam ducit, quæ sola liberat. Qui foras mittit seruilem, quo pœna timetur, non amatur iustitia. b Et tu. c Casto. d Carnales concupiscentias. 14

i K dilexi testimonia tua. † Confige timore tuo carnes meas, a 15

a Quia iam. Cum lex minaretur pœnam. 16

l iudiciis enim tuis timui.

Aug. Sunt diligendi qui persequuntur, amici vitãdi sunt, qui mala suadent. Qui sæpe flectunt, quos ferrum nõ vincit, quod audiẽdum, & caute agendũ.
a *Susceptor*. Cassio. Per incarnationem, in legi carnis subsit, qua susceptione sequitur, In verbũ. Ciuitatis prędidium in quo nullus decipi, in quo a morte nimur.
b *Declinate*. Augu. Hic de persequenti bus qui contentione scripturas lacerant, quibus non est votũ conuerti, qbus cõfligentibus non possumus scrutari. Scrutabor, non ait faciã, quia mali ad facienda mandata exercent nos, a scrutandis mandatis auocant, mõ persequendo vel blandiendo, mõ onerãdo nos vt tempora quæ legi debemus, terrenis eorũ negotijs iuuandis impẽdamus, mõ premẽdo infirmos, vt ad nos refugere sit necesse. Taliũ tribulatorum stilo & legi Dei desiderio clamat, *Declinate*. quasi muscas volentes ab oculis abigite, Quibus fugatis ab adiutore suo precatur se suscipi.
c *Suscipe*. Illis permistus suscipi non poterat.
d *Secundum eloqui*. Aug. idest promissũ. Sicut promisit, fieri si petit, & ideo non est temerarius si hoc petit, tunc viuã, modo corpus mortuum est propter peccatum.
e *Adiuua me*. Q. Nõ confundas, sed adiuua. Augu. Supra dixit, Adiutor meus es, hic iuuari petit. Quia quãuis hęc accipimus, tamen semper est rogandum, ne quando per negligentiam perdamus.
Aug. *Adiuua me*. Quasi in silentio responsum sit, si non vis confundi ab expectatione tua, non intermittas meditari iustificationes meas. Sentiens meditationem istam plerunque impediri languoribus animæ, adiuua, inquit, & meditabor. Semper, vel quandiu viuet. vel quando cum angelis laudes Dei cantabit. Ideo semper, *quia spreuisti omnes dis. &c.* quia: *Præuaricantes sunt*. Quia etsi præuaricatio non est vbi non est lex, & non omnes habent legem scriptam scilicet per Moysen datam, habent tamen naturalem & dicentem, *Quod tibi non vis fieri, alii ne feceris:* contra quam omnes faciunt. Paruuli

* Beda Venerabilis. Tale est quasi aliquis diceret vis non confundi ab expectatione tua & meditare semper in legendi via. Iste autem times ne hęc meditatio assidua languore animi interrumperet orat & dicit, *Adiuua me*, quod est dicere, vt non confundar ab expectatiõe mea, ergo domine adiuua me, vt quod ex arbitrij libertate incepi, bonum perficiam, & te adiuuante saluus ero, idest consequar salutẽ verũ & ideo ero saluus, quia meditabor semper in tuis iustificationibus.

D

† Calcasti
† propterea
† Vt scorias abstulisti
E

f *Et meditabor*. Aug. Hoc firmiter tenes, q̃ nemo iustus nisi a te vt semper sit humilis, vt non Pharisęus se iustificans. In futuro etiam non sibi, sed gratię Dei gloriam attribuens.
g *Iniusta cogitatio eorum*. Aug. Cogitatione accedit vel discedit, a qua omnia bona vel mala procedunt. Iniusta cogitatio est velle peccare, & nolle iudici satisfacere.
Præuaricantes. * Bas. pro præuaricantes Theodotion, pro nihilo, Symmachus vero Scoriã dixit, propheta autẽ perinde se atq; Deũ trãsgressores cõtemnere significauit. Omnẽ animi propensionem ad implendum diuina oracula attulit, vt gnarus quid damni pręuaricatio illorum adferat.
h *Omnes peccatores terræ, ideo dilexi testimonia*. Sũt & peccatores cęli, sicut ille qui ait: *Peccaui in cælum & coram te*. Et quicunque minuit gratiã quã accepit de cęlo (q̃ spiritussanctus infudit) peccat in cęlum. qui cæli incola cælum relinquit. Peccator terræ est dum terrenis inuoluitur delictis.
i *Confige*. Aug. Cognita gratia quæ sola liberat a præuaricatione legis, orat: *Confige, vt Christo coufixus sim cruci*.
k *Timore*. Timui.n. a iudicijs, & hunc timorẽ perfice, vt sufficiat crucifigendis carnibus. Vel potius, timore casto (*qui permanet in æternum*) cõprime carnalia desideria, q̃a timui a iudicijs. i. timor legis pædagogus in me præcessit, qui ducit ad castum, sed non crucifigit carnem, quia viuit peccandi uoluntas, et sequeretur opus, si speraretur impunitas.
l *Carnes meas a iud*. Cass. Quia inde sciebat præuaricationem prouenire, nõ solum religa, vt latronem uel feram, sed confige: Qui diligit testimonia, configit carnes suas.

Luc. 18. b.
Luc. 15. d.
Gal. 2. d.
Psal. 18.
F

GLOS-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et susceptor meus. *in fide veritatis.*
2 Es tu. *qui es veritas infallibilis, propter quod subditur.*
3 Et in uerbum tuum super speraui. *quo vitã beatã promisisti Arahæ & semini eius. i. omni fidem eius imitanti. Genes. decimoquinto: dictum est supra. Et quia infideles ratione infidelitatis non solum sunt odiendi, sed etiam fugiendi propter periculum corruptionis ab eis ideo subditur.*
4 Declinate a me maligni & scrutabor manda. Dei mei. *syncerer sine admistione erroris vestri. Et quia Deus tales recipit, vt filios charissimos, secũdũ illud. 2. Corin. 6. d.* Exite de medio eorũ *.s. infidelium.* Et separamini dicit dominus. *Sequitur:* Et recipiam uos, & ero uobis in patrem, &c. *Ideo subditur.*
5 Suscipe me secundum eloquiuum tuum. *iam allegatum.*
6 Et viuam. *vita gratiæ.*
7 Et non confundas me. *idest confundi permittas in frustratione spei meæ. propter quod subditur.*
8 Expectatione mea. *Spes enim est certa expectatio futuræ beatitudinis. Et quia homo nõ potest eũ consequi virtute propria, iõ subditur.*
9 Adiuua me & saluus e. *q. dicat, nullo mõ possẽ sine tuo auxilio.*
10 Et meditabor in iustificationibus tuis semper. *secũdũ q̃d dicitur Apocal. vicesimo secundo. c. Iustus iustificetur adhuc, & sanctus sanctificetur adhuc, quia peccatores a spe dictæ beatitudinis defraudantur, subditur.*
11 Spreuisti omnes discedentes a iudicijs tuis. *Qui dicũtur a Deo spreti, quia non sunt ad gratiam suam admissi, nec per consequens ad gloriam. Cuius causa subditur.*
12 Quia iniusta cogitatio eorum est. *idest retorta a rectitudine veritatis ad malum operandum. Propter quod adhuc subditur.*
13 Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ. *Præuaricantes, idest, a lege Dei variantes seu declinantes.*
14 Ideo dilexi testimonia tua. *Quæ recte faciũt incedere per viã veritatis & iustitiæ. Et quia carnis petulantia, frequenter impedit in hac via, subditur.*
15 Cõfige timore tuo carnes meas. *i. motus carnales mortifica.*
16 A iudicijs enim tuis timui. *quibus totũ mundũ submersisti aquis diluuij propter peccatũ luxuriæ. Omnis enim caro corruperat viã suam, vt habetur, Genesis sexto, & Sodomã cum alii quatuor ciuitatibus igne sulphureo succendisti, propter enormitatẽ luxuriæ, Genesis decimonono. a. & horum iudiciorum consideratio carnem configit timore, motus eius illicitos reprimendo.*

GLOSSA ORDINARIA.

A a *Ain.* Cass. In. 16. litera petit aduentum Christi, quia tempus est superbos destrui. Ain oculus, quia hic sagax in discretione legis ostenditur contra hæreticos peruersores.

Amb. Ain Oculus qui puidet, vel fons, quia videre origo est peccati vel iustitiæ. Præuidens iudicium Dei in quo bonus nō perit, malus non eludit bona cō scientia fretus dicit.

* Beda venerabilis. Ain, fons siue oculus. Ad sextam decimā literam in æternū membra domini viuentia peruenerūt, in qua petunt sacræ incarnationis aduentū, tempus esse dicētia, vt ad destruēdos superbos potentia diuina monstretur, Ille est ergo fons viuus q̃ quærit, vt oculus mundus.

B qui quærit, *Oculi,* inquit, *mei defecerunt in salutari tuo.*

* Bas. & Theo. Molesta res est calūnia, etiam si magnum adferat præmiū, in hanc Ioseph præclarus incidit, & al[...] ti. Hortatur autē dominus, vt oremus ne intremus in tentationem. Nihil igitur absurdi ne propheta quidem hanc [...] titionem faciendo committit.

* Beda vener[...] Et superbi, id [...] persecutores ill[...] calumniētur me, [...] est nō calumnian[...] decipiāt me. Gra[...] positio est, Coper[...] tius .n. apud n[...] s[...] ceretur, non calu[...] niētur mihi. Cal[...] niā vocat falsa [...] na, vt credere in[...] tronē, crucifixu[...] mortuum ador[...] & similia.

d *Oculi mei de.* [...] tem intuendo, di[...] memor infirmit[...] humanæ, diuin[...] in Christo dei [...] gratiā, vt sit [...] propter quod se[...] tur.

e *Fac cum seruo*

Oculus vel fons.

a Ain.

a Confixis carnibus. b Discernendo. c Opus iustitiæ in operibus. In iudicijs faciendis. b Secundum animam et si secundum corpus.

b F Eci iudicium & iustitiam, † non tradas me calum- 1

a ¶ Et ideo non tradas deserendo illis, qui propterea quod feci iudi. & iusti. aduersantur, sed. Vt patronus. b Ab interitu seruandum: A seruando. c Non alterius. d Quem alij in malum impellunt. e Græca locutio minus vsitata nobis, id est non calumniando capiant.

† ne

c niantibus me. † Suscipe seruum tuum in † bonum non calum- 2

Calumniarum maxima est, quod dicunt mortuum coli. a Ambro. Præuidentes fu- 3

tura supplicia, Vel videntes gratiam Christi illi sunt penæ, isti gratiæ. b A se. 4

Ardenter intuendo. c Christum.

† Excipe

d nientur me superbi. Oculi mei defecerunt in salutare tuum & 5

a ¶ Verba euangelica quæ dicturus erat. b ¶ Vt nos simus iustitia Dei in Christo, vt ait Apostolus. c ¶ Non solum non tradat, sed fac cum ser. Ecce liberum arbitrium. cui cooperatur misericordia. d Non secundum iustitiam mea.

e in eloquium iustitiæ tuæ. Fac cum seruo tuo secundum mise- 6

a Quibus tu iustos facis, non homo se. 7

f ricordiam tuam, & iustificationes tuas doce me. Seruus 8

Aug. Quia non bene mihi cessit, eum fui liber meus. a Non peccati. b Ideo. 9

Habet intellectum, sed vberiorem quærit. Semper est bibendum de fonte lucis æternæ.

c Ad hoc vtique. d Quæ scire opus est contra calumniantes,

tuus sum ego, da mihi intellectum, vt sciam testimonia tua. 10

F *Eci iudicium.* Aug. Nō est iactātia gloriosi, sed assertio innocentis, ne videatur dignus qui detur nocentibus. Defensio, non arrogantia, vt homo timet in bello diaboli, & iō non fisus sibi, humiliter petit, profit ēt quod seruus tuus, nō alterius, ideo timeo tradi, quia calumniatores contra innocentiam, & superbi se erigunt.

b *Feci iudicium.* Qui petebat cōfigi carnes quæ impediūt iudicium, iā facit iudicium. Iudicium ipso nomine, rectū iudicatur, etsi solet quotidiano sermone dici, rectū vel prauū iudiciū. Iustitia. n. magna virtus animi, quā qui habet recte iudicat. Sed quia eā nō facit in homine nisi Deus, hic non ipsa, sed opus eius signatur. Qui autē cōfixus facit iudiciū, debet orare, ne timendo pati mala, cedat inimicis, vt faciat mala, quia qui dedit vincere carnem, ne voluptate trahatur, dat patientiam, ne dolore frangatur.

* Basil. & Theo. *Suscipe seruum tuum.* Aquila & Theodotion fideiube dixerunt, hoc est vera docens non mentior, crede pollicenti seruo tuo, ipse fideiussor sit promissionis meæ, quoniam leges tuas adimplere satago.

Iob. 1. b. c *Non calum. me super.* Aug. Superbi sunt Iudæi, gentes, hæretici, schismatici. Quos oēs superbia de corpore Christi præscidit, habent quippe proprias sibi calumnias cōtra humilitatem Christianā. Calumniatur & diabolus: *Nunquid Iob frustra timet Deum.* Sed omniū horū venena vincuntur, si quis attēdit crucifixum pro similitudine carnis peccati, in æneo ser-

C pente præsignatum.

Bas.

Cas. Non est fastidium petēdi vbi largitas est datoris. [...] nita petit qui secundum misericordiam fieri quærit.

Cum seruo tuo. In hoc liberum arbi. dicat quod gratiæ operatur, ait etiam, Cum seruo tuo. Qui enim alterius v[...] esse, statim cadit.

Iustificationes quas iam accepit semper petit, vt & ibi [...] *nem nostrum quotidianum.*

Oculi mei. Ambrosius. Isti sunt oculi animæ, non corpo[...] qui in Christum deficiunt præuidentes futura supplicia [...] peccatorum gerendam annuntient pœnitentiam, vel vi[...] tes Christi gratiam, per quam regnum cęlorum certis[...] sperantibus datur. Et illi sunt oculi pęnæ, isti gratiæ. Et [...] perfectæ fortasse animæ sunt oculi suppliciorum, perf[...] autem oculi gratiarum puriores & synceriores. Po[...] etiam vna & eadem anima habere oculum supplicior[...] & oculum gratiæ, & iste dexter, ille lęuus. & ideo plural[...] dicit, oculi.

* Basilius & Theodoretus. Cum tantum esset vi[...] tis operator, misericordiam tamen petijt, & vt salutem [...] sequeretur illam petijt, nec mercedem exegit, sed pro [...] benignitate orauit.

f * *Seruus tuus sum.* Idem. Omnes quidem homines na[...] sūt serui Dei, adoptione vero i lli qui dominationē Dei [...] de sunt amplexi, cum de numero istorū esset, seipse [...] Dei nominauit, & vt intellectum ad cognoscendum t[...] monia Dei consequeretur, orauit.

☞ Ten

NICOLAVS DE LYRA.

F Eci iudicium. *Hic consequenter ostenditur malitia deceptionis erroneæ formidabilis, qua dæmones quia sunt malitiosi & nobis inuisibiles, maxime conātur hominem inducere ad errorem in fide, & ideo circa hoc imminet homini periculum maximum, nisi præseruetur per diuinum auxilium, ad quod impetra dum multum facit quod homo cum proximo iuste vixerit de præterito, & ideo hic allegatur cum dicitur.*

1 Feci iudicium & iustit. non tra. *idest tradi permittas.*

Diuisio. 2 Calumniantibus me. *idest, dæmonibus mihi nocere semper quærentibus. Valet etiam ad dictum auxilium impetrandum obsequium Deo præstitum, quod allegatur cum dicitur.*

3 Suscipe seruum tuum in bonum. *protectionis tuæ.*

4 Non calumnientur me superbi. *idest spiritus maligni, qui sūt superbissimi, secundum quod dicitur. Iob. 41. de dæmone,* Ipse est [...] super omnes filios superbiæ.

5 Oculi mei defecerunt in salutare tuum. *quasi dicat, Nō possum ipsum assequi virtute propria, quia transcenuit naturalem h[...]nis facultatem.*

6 Et in eloquium iustitiæ tuæ. *quia transcendit virtutem n[...]ralis intelligentiæ, propter quod subditur.*

7 Fac cum seruo tuo. *supplendo defectum humanæ natur[...] per gratiam tuam.*

8 Et iustificationes tuas doce me. *vt possim eas intelle[...]re & opere adimplere, & ad hoc ratio allegatur, cum subditur.*

9 Seruus tuus sum ego. *& ideo teneor implere mandata [...] quod non possum, nisi intelligam ipsum, ideo subditur.*

10 Da mihi intellectum, vt sciam testimonia tua. *& si[...]d-implere valeam ipsa.*

Temp

a *Tempus faciendi.* Amb. Tempus plenitudinis, dies salutis et tempus faciendi domino, quia superbi de se pręsumẽtes suam iustitiam constituere uolentes, legem dissipauerũt prçuaricando.

Cas. Aliter agentes quam præceptum foret.

Augus. Vnde quili bet humiliati confuge re ad gratiam subue nientem, & ita dissi pata lege tempus erat venire Christum mise ricordia veniret, vt vbi abundauit, delictum, superabundaret gratia. Vel, quia videt temporibus Antichristi legem polluẽdam, clamat tempus esse subueniendi, ne salus populi pereat, ideo quia tempus gratiæ est. Vel, quanto magis dissipant, tanto magis dilexi man. tua.

Bas. Omnia in statera gubernat Deus. Qui quidem mortalium peccata, vbi vero patientiæ ipsius intuitu augeri malitiam videt, tum pœnas sumit.

b *Super aurum.* Olim cum in veteri testamento lateret sub velo gratia, pp terrenam mercedem conabantur facere mandata. nec tamen faciebant, quia non amabant. Sed cum amãtur super aurũ, terrena merces vilis est, nec illis comparatur. D

a Da intellectum quia modo est tempus. b Non differendi quod expetit. c Alias domino. d Quia. Iudæi aliter agentes e Gratia facit, vt ex dilectione impleantur mandata, quæ timore non poterant.

a Tempus faciendi domine, dissipauerunt legẽ tuam. Ideo di 1 2

a ¶ Hoc est quod alibi. Super aurum & la. pretio. mul. Topazius enim dicitur lapis multum pretiosus. b ¶ Quia dilexi.

b lexi mandata tua, super aurum & topazion. Propterea † ad 3 4

a Quibus dilectione cohærebam. b Vt rectis rectus fierem. c Vnde hoc quia. Aliter ad omnia mandata non potest dirigi. Quasi naufragium rectæ viæ. Qui 5

omnia mandata tua dirigebar, omnem viam iniquam odio 6 habui.

Amb. Faciendi. Non iã iubendi, quia & iussa prodesse non potuerunt. Claudus enim erat mundus, & titubãte vestigio fidei fluctuabat. *Omnem substantiam suam in medicis nihil proficientibus erogauerat mulier illa euangelica.* Faciendi ergo tempus non iubendi. Luc. 8. f. Eccle. 3. b.

Est enim tempus tacendi & tempus loquendi. Tempus legis dicitur tempus loquẽdi, vbi erat vox verborum sine operatione gratiæ.

Aug. Tempus vero euangelij tempus tacendi illa legalia, operandi spiritualia.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Tempus faciendi domine. *quasi dicat: non differas intellectum mandare, quia tempus est dandi. Cuius ratio subditur, cum dicitur.*

2 Dissipaue. &c. *hæretici & doctores peruersi peruertentes eius uerum intellectum, & ideo necessariũ est, vt seruis tuis des & conserues verum eius intellectum. Et quia hoc debet haberi tanquam donum charismatum. subditur.* B

3 Ideo dilexi man. tua. *veraciter intellecta.*

4 Super aurũ & top. *i. lapidem pretiosum, secundum quod dicitur, Sap. 7. a.* Nec comparaui illi lapidem pretiosum, quoniam omne aurum in comparatione illius arena est exigua, *s. in cõparatione sapientiæ, quæ consistit in vero intellectu mandatorum Dei. Et quia quanto plus pretiositas sapiẽtiæ cognoscitur, tanto plus quæritur & amatur, ideo subditur.* E

5 Propterea omnia man. tua. *toto conatu intellectus & affectus, & consequens a me oppositum odio habetur. Ideo sequitur.*

6 Omnem viam iniquam, &c. *idest, errorem ad peccata ducentẽ* odio habui.

GLOSSA ORDINARIA.

a Phe. Cassi. In. 18. litera dicit aperuisse os traxisse spiritum, vt eius audiatur oratio & plorasse, quia non est lex a Iudæis custodita.

* Bed. venerab. Phe. os, ab ore, non ab osse. Septimam decimam literam sancti populi intrat oratio, asserens se aperuisse os suum, & attraxisse spiritum, vt eius audiatur oratio, exitus aquarum transisse lachrymas pias, quia non sit a Iudæis custodita lex domini, at recte litera vocabulum oris accipit, quia paruulus quis & humilis introitum cordis aperit, & spiritum diuinæ charitatis habebit.

Phe. Amb. Erraui, siue os aperui. Merito huic literę lachrymabilis psal. subiectus est. *Aspice in me. Redime me. Faciem tuã il.* Sed quia tardius venit desideratus. *exitus aquarum de. o.* Dolet ergo hic Dauid, sed non desperans errorem populi, quasi pulset me erroris, tibi non audeo loqui, tamen testimonijs tuis miserationis veniam promittis.

b *Mirabilia testi. tua.* Dum video quę olim in Abrahã, in filijs Israel, & cęteris fecisti.

Cas. Phe, errauit, quia hic condoletur his qui errãdo calũniantur, quibus proponit quomodo scrutatur legem, & qualẽ intellectum habet in ea.

a PHE.

a Quia mirabilia credit, diligenti indagine quærit. Aug. Quasi factus sit ipsa inuestigandi difficultate curiosior. ¶ Quantum enim res obscuriores habet causas, tanto est mirabilior.

b MIRABILIA testimonia tua, ideo † scru- 1 2 † custodiuit.

a Scrutans anima hoc inuenit, quia me scrutantem. Noua lex declarans figuras veteris legis.

c tata est ea anima mea, † Declaratio sermonum tuorum il- 3

Mirabilia. Per ea enim virtus Dei (vnde angeli beati sunt) hominibus innotuit, hoc assidue licet scrutari. Testimonia.

Aug. Perhibẽt testimoniũ Deo bonitatis & magnitudinis cęlũ, terra & oĩa visibilia opera eius, quæ omnia etsi quædã vsu viluerũt, si bene attẽdãtur sunt admiratione digna. Hęc aũt admiratio non terret, sed est cã cur scrutetur. Vel præcepta Dei sunt testimonia bonitatis, sunt mira, & ideo scrutanda, quia cum bonus bona pręcepit, eis tamen dedit quos nõ possent viuificare, quibus ex bona lege nulla est iustitia.

* Bed. Q. d. Merito dilexi mãdata tua, quia testimonia tua, idest, mandata tua, sunt mirabilia, quia ob seruata mirabile quid faciunt. s. quod, de terra cęlum, de lupo agnum, & similia. Vel in hoc etiam mirabilia, quia faciunt vt inimici diligãtur, & bona pro malis reddantur, & ideo anima mea scrutata est, eam, non ad sciendum.

c *Sermo, &c.* Cas. Quos sancti prophetauerunt, vt. Ecce virgo concipiet, & huiusmodi, quorum declaratio est aduentus Christi. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Mirabilia testimonia tua. *Descripta bonitate vitæ contẽplatiuæ, hic cõsequẽter describitur eius sublimitas, & secũdo annexa eius iucunditas, ibi.* Principes. *Circa primũ notandum, quod ad sublimitatem contẽplationis ascenditur frequenti meditatione, & feruenti oratione. igitur primo ponitur primũ, secundo secundum, ibi.* Clamaui. *Prima in duas, quia primo ponitur contẽplationis ascẽsus, secũdo hoc consequens zelus, ibi.* Iustus es dñe. *Prima adhuc in duas quia primo circa contẽplationẽ describitur mentis eleuatio, secundo pe tit impedimenti ablatio, ibi.* Gressus meos. *Circa primum notandum, quod ascẽsus contemplationis Philosophicæ incepit ab admiratione, secundũ quod dicitur. 1. Metaphy. Propter admirari cœperunt homines philosophari. Videntes. n. effectus naturæ mirabiles, vt coruscationes, fulgura, terræmotus, et similia, inceperũt causas perscrutari, et sic philosophari, & eodẽ modo sublimitatem cõtemplationis Theologicæ sancti doctores, vt Hier. Augu. & similes inceperunt ascendere ex admiratione, quia videntes sacras scripturas mirabiles, confidentes de diuino auxilio intellectum earum sanũ inquirere cœperunt, & Deo adiuuante repererunt, & quãtum ad hoc dicitur.* Mirabilia testimonia tua, *idest, mirabiles scripturæ sacræ testimonijs diuinis communitæ, secundum quod dicitur Marc. vlt. d. Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.*

2 Ideo scrutata est ea aĩa mea. *quærendo earum intellectũ in tui adiutorij confidentia & quia vna scriptura intellecta aperit viam ad aliam intelligendam, ideo subditur.*

3 Declaratio sermonũ tuorum illuminat, & intellectũ dat paruulis. *i. vere humilib. sed absconditur a superbis, secundum quod dicit saluator Matth. 11. d.* Confitebor tibi pater domine cęli, quia abscondisti hæc a sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. *Et quia cognitio veritatis excitat appetitum ad amplius cognoscendum, ideo subditur.*

Os

A a *Paruulis.* Aug. Noli pręsumere de te, & intelligis quare bona lex a bono data sit, quę ideo viuificat. s. vt magnos faciat paruos, vt diffidentes de suis virib. fugiant ad gratiā. Hoc inuenit iste quia paruulus, & hęc sunt mirabilia tua, quæ scrutata est anima paruuli huius. Soli. n. paruuli illuminātur. vnde dominus in euāgelio. *Cōfitebor tibi pater domine cæli & terræ, quia abscondisti hæc a sapiētib. & prudentib. & reuelasti ea paruulis.* Et alibi. *Ego in iudicium veni in hunc mundum, ut qui non uidēt, videant, & qui vident, cæci fiant.* Facere autem mandata recte nemo potest, nisi per spiritū in corde eius dilectio sit diffusa, hoc etiā iste cōfitetur, dicens. *Os meum, &c.* Cum desiderarem facere mandata, non erat mihi vnde possem, & ideo aperui os petendo, quærē do, pulsando, sitiens

Matt. 1. d.

†intelligere facit paruulis Ioan. 9. b.

† Respice.

† consuetudinem.

†iniquitas.

a Nostras tenebras. b Interiorem. Scrutans sic proficit. c ¶Humilibus.
d Et ideo. Post intellectum si quis vult facere, non potest sine spiritu.
a luminat.† intellectum dat paruulis. Os meum aperui, & at- 1
b a Ad similitudinem illius, qui æstu capit auram. b Scire & facere. c Ergo. 2
¶Idest, da spiritum.
c traxi spiritum, quia mādata tua desiderabam. † Aspice in me, 3
a Quia aspicit aliquando iratus vt perdat sicut Sodomam addit. ¶ Si quando laboro. 4
c Sicut soles his qui te diligunt.
et miserere mei, secundum † iudicium diligentium nomen 5
a Amb. Motus animi dirige secundum tua iussa, ne vitijs seducantur.
b Sciebat enim gradientem tentandum esse, ideo non ait excludatur, sed non do. ¶ Quia non potest penitus excludi: est enim peccatum in corpore, sed non regnet.
d tuum Gressus meos dirige secūdum eloquium tuum. & non 6
a ¶Eorum est grauior tentatio, contra quæ silendum est. 7
e dominetur in me omnis † iniustitia. Redime me a calum- 8
f a Qui opprimitur calumnia non facile seruat mandata. b Et. ¶Spiritualem legis in
g telligentiam mihi da. Filium tuum mitte. Aug. Tuam manifesta præsentiam opitulando. 9
h nijs hominum, vt custodiam mādata tua. Faciem tuā illumi- 10
i a Vt seruus sicut terra sole corruscet. Vt eius refulgenti gratia perfundatur. b Vt faciam, quia omnis qui audit a patre & didicit, venit ad Christum, qui ergo non venit, id 11
est, non facit, non didicit. c Ita fac, quia exitus.
k na sup seruū tuū, & doce me iustificationes tuas. Exitus aqua

B hausi spiritum quo facerem. sed quia quanto suauius sensit, tanto ardentius sitit: Adhuc petit dicens. Aspice secundum iudicium, quod fecisti in eos qui te diligunt, quia vt te diligerent, prius eos dilexisti. Vel, iudicium Dei est, vt diligentibus det auxilium misericordiæ: ne sui decipiantur.

1 Ioh. a. b.

b *Aperui.* Aug. confitendo, rationem ampliando, attraxi bonis meritis. Vel.

Os. Cas. i. mētis introitus aperitur cum discere volumus, attrahit cum Dei sermo desiderio completur. Aperuit os infirmus, traxit spiritum validus, idest, virtutem faciēdi, quam per se habere non potuit, Et quomodo aperuit & attrahit, subdit, quia mandata tua, &c.

* Bas. & Theod. Os hic animi propensionem vocat, hęc enim gratiam spiritussancti attrahit. Nam alio in loco dicit. *Dila. os meum & im. illud.* Et Apostolus in apertione oris sermonem sibi dari orauit. Hoc etiam propheta dicit, os meū hic aperui. Cum enim me mandata tua capere vidisses, gratia tua dignatus es.

c *Aspice ad me, &c.* * Aspice in me humiliantem, qui despexisti me superbientē, & miserere mei, infundēdo cordi meo charitatē per spiritum. Miserere dico secundum iudiciū diligentium nomen tuum, hoc est secundum illud iudicium quod fecisti omnibus diligentibus nomen tuum, scilicet,

C quia prior eos dilixisti, vt ipsi te diligerent. Sicut Ioannes Apostolus. *Nos diligimus eum, sed hoc ideo, quia ipse prior d[ilexit]* *nos.* Vel secundum iudicium diligentium nomen tuum ... est, dum quod iudicas de omnibus diligentibus nomen t[uum] ... dicis. *Ego diligentes me diligam.*

d *Gressus.* Aug. i. fac me rectum secūdum promissum tu[um] & quanto plus re[gna]bit charitas, tanto [mi]nus dominab[itur] [ini]stitia, vnde subdit[ur] *non domi. mei.*

✻ Bas. Si nos an[imi] propēsionē prius ... lerimus. Deus ... opem suā exhib[ebit] & iter direxerit ... peccati dæmon ... habebit.

e *Omnis.* Augu. ... non valet in alijs ... uasse legem, si in ... offendit. *Qui en[im in]* *vno offendit, fact[us est]* *omnium reus,* vt a[it Ia]cobus.

f *Redime.* Aug. i. ... spiritu fac ne cal[um]nię hominum, id est, falsæ impositiones terroribus vin[cant] quibus vbiq; agitantur Christiani, quia si hoc data mih[i pa]tientia egeris, inter ipsas calumnias cust. man. t.

g *Calumniæ.* Cas. Sunt controuersię, contra veritatem, ... precatur auerti, vt mandata indagaret.

h *A calumnijs.* Ambros. De illis est tentatio quę grauio[r] Non. n. omnis tentatio calumnia est, sed tantum grauio[r] quidem tentatio pōt esse sine calumnia, calumnia aut[em] in se tentationem. Est autem tentatio humana quæ le[uior] est, quā ferre possumus, & hęc calumnia non est. Tētati[o au]tē grauior quę est calumnia, est quæ non tātū falsa expo[nit,] verum etiam quę pie gesta sunt, decolorat, vt in Ioseph pudica domina fecit, & in Susanna duo præsbyteri.

i *Faciem tuam il. super ser.* Cas. Precatur videre faciē non ... latā, vt Iudęi, sed purā veritatem. Vel aduentum Christ[i] catur cuius *facie tenebræ illuminatæ sunt.* Recolens autem p[œni]tentiam præuaricationis suæ ait.

✻ Bas. & Theod. Crassius de Sacra scriptura loquitur, ... mones ad naturam hominum attemperās. Intelligend[a est] igitur diuinæ faciei illustratio, tristium esse solutionem & bonorum suppeditationem.

k *Exitus aquarum, &c.* quia nō custodierunt ipsi oculi. V[el] alijs libris, quia non custodiui legē tuam, Descēderunt, ... litate, in vel per exitus aquarū. Et subintelligit in uel pe[r] ... cū dr, descēdit piscinā, vel mōtes, siue in uel per. Et ben[e] ...

☞ sce

NICOLAVS DE LYRA.

1 Os meum aperui. *i. intellectum per conatū extendi ad capiendū verbum Dei, quod est cibus animæ, secundum illud Deute. viij. a.* Nō in sole pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei: *& ideo intellectus hoc nomine oris designatur, quia in animalibus os dicitur illa pars corporis, per quam cibus accipitur.*

2 Et attra. spi. *scilicet, intelligentiæ, qui datur desiderantibus ipsum ideo subditur.*

3 Quia mandāta. *Et quia hoc procedit ex Dei liberalitate & misericordia, subditur.*

4 Aspice in me, &c. *eleuando intellectum meum ad capiendum veritatem transcendentem intellectus mei facultatem.*

5 Secundum iudicium, &c. *i. sicut iuste disposuisti facere diligentibus te, quia sicut dicitur sup. 7. c. cælestis hierarchiæ, vbi scientia foris stat, dilectio intrat.*

6 Gressus. *Hic consequenter petitur impedimēti remotio. Circa quod sciēdum, quod in cōtemplatione diuinæ veritatis impedit curiositas perscrutantis, secundum quod dicitur Prou. 25. d.* Qui perscrutator est maiestatis opprimetur a gloria. *& ideo hoc prius petitur re[mo]ueri, cum dicitur.* Gressus meos. *i. processus meos in contemplatio[ne].*

7 Dirige secundum eloquium tuum. *& non secundum m[otum] animi curiosum & præsumptuosum.*

8 Et non dominetur, &c. iniu. *Et accipitur hic iniustitia pr[o quo]libet peccato quod potest contingere ex inquirentis curiositate, sic[ut] [e]n. omnis virtus dicitur quodammodo iustitia, sic omnis deuiatio a v[irtute] iniustitia nominatur. secundo in cōtēplatione veritatis impedit p[ertur]batio ab extrinseco mota, & hoc petit remoueri di.*

9 Redime me. *vt non impediant a quiete contemplationis ani[mum] meum.*

10 Vt cu. *quæ custodiri non possunt absq; eorum notitia, et sic c[onte]platiua dirigit actiuam, et quia illuminatus a Deo in cognitione [veri]tatis, desiderat amplius illustrari, subditur.*

11 Faciem tuā. *Veruntamen quia Deo permittente, & diabolo [insti]gante in tali altitudine contēplationis insurgit aliquando metus [inanis] gloriæ, secundū quod dicitur. 2. Co. 12. b.* Ne magnitudo reu[elationum extollat] me. &c. *qui metus statim cum percipitur, debet purgari lachr[ymis] contritionis & confessionis, ideo subditur:* Exitus aquarum, &

[..]scendunt humilitate pęnitēdi,qui per superbiā erant,erecti, [..]du[..] suam volebant constituere iustitiam,unde præuaricatio[..] [..]confusi,descendunt flendo,vt iustitiā Dei mereant̄.Vel [..] erunt exitus aquarū,exaggerate.i.plus fleuerunt, quam aq[..] manant de suis exitib.Sic flendo impetratur gratia de[..] [..] iniquitatem, & adiuuans voluntatē.

[E]xitus aquarum dedu[x]erunt oc.mei. Cas.id [..] effusiones lachry[..] [..]um hyperbole.i. co[pi]osas lachrymas, quasi fluenta fontium pro recordatio[ne] [p]eccatorum.

* Bed.

a Quibus & mors intrauit. Quibus custoditis,fuisset lætitia. b Ipsi oculi & calumniantes Iudæi.

rum † deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam.

a Iustitiæ.

* Bed. Recolens iste tempus doloris pænitentiæ præteritæ D preuaricationis,timens iterū videre dicit. *Doce me domine iustificationes tuas*,ne amplius preuaricationē incurram.Quia oculi mei interiores deduxerūt exitus, qui fuderūt largos riuos aquarum,q, exaggeratione dictum est, & quare oculi deduxerunt exitus aquarum subiungit, quia *non custodierunt legem tuam*. Cur ergo non custodita lege fletur, nisi gratia implet quę debet petentibus iniquitatem, & adiuuat credentis voluntatem.

[G]LOSSA [OR]DINARIA.

a [Z]adik. Cas. Victa carne, clauisque [..] fixa,peccatis per lacrymas dilutis, in decimaoctaua litera [iust]itia Dei laudat,& [..]quia ignita uene[..]tur, petens intelle[ctu]m unde uiuat.

[A]mb. Post lachrymas consolatio, nam [..] in dolore sūt, [..] consolatione indi[..]ge, quæ fit per misericordiam Dei,& qui pęnas criminum luerunt, sperāt ve[niam],& qui lachrymis lauerunt,requiem merentur.

[Z]adik.cōsolatio interpretatur,q̄ triplex est.Prima ergo cō[so]latio est,quia nō est, quia non obliuiscitur misereri Deus, [..]a in Ieremia. Ite pficiscimini filij, ego.n.deserta sum. [..] aio estote filij,clamate ad dominum,& extrahet vos de manu inimicorū.Secūda per punitionem.vbi etsi fides.i. [con]scientia delicti desit, pęna satisfacit,& releuat, de qua [..] aia.*Consolamini populum meum sacerdotes,loquimini ad cor Ierusalem,solutū est peccatum eius,quoniam recepit de manu domini du[..]*.Tertia,cum lachrymis crimen abluitur,quæ in hoc lo[..] [..] multis alijs reperitur.

[Conf]essio.Supra,tristis de errore, hic se consolatur per iustitiam Dei.

* [Be]d.Sade,iustitia. Triūphatrix carnis siue cohors sancto[rum] ad octauam decimam literam venit, in qua secundū ip[..] iterę nomen iustitiam domini cōfitetur,vt eloquia eius [..] cōtinua se dicit dilectione venerari, ad postremū pe[..] intellectū testimoniorum, vñ viuificare dēat in æternū.

b *Iustus es domine.* Amb.Quia sua delicta nō respicit,iniuste putat se grauari,sed bonus se accusat.& digna sibi inferri [..] dicit, in quo & sperat. Sicut.n.iustus punit, sic & [..] remunerat, quicquid fit, recto iudicio fit, & hæc est consolatio iustorum.

c *[Rect]um iudi.tuum.* qui iubes affligere se peccatorem, aliter [..]eniam arrogaret.

Aug.

ZADIk.

a Qui punis. In omnibus. Ideo sic ploro peccata,quia, iustus es. ¶Hac confessione Daniel feras,pueri flammas vicerunt,& Ionas de ventre ceti liberari meruit. Et.

1 IVstus es dñe,& rectū iudiciū tuum. Mādasti iusti- 2

¶ Alias valde. 3

tiam†testimonia tu a,& veritatem tuam nimis.Ta 4

a Et ideo. ¶Idem quod alibi dicitur de Christo.Zelus domus tuæ comedit me. Hoc zelo corpore tabescit ille. b Charitas. c Alias tuus,quia Deo zelat non sibi. ¶Cur 5 6

be scere me fecit zelus meus, quia obliti sunt † verba 7 8

a Etsi secundum seculum amici. Quos Deo zelat. Spiritusancto. b Quasi Ideo zelus mihi, quia. c Vt etiam corpus vrat.

tua inimici mei. Ignitum eloquium, tuum † vehemen- 9

a Ideo. b Quicunque. c Quicunque: ctus,non tamen obli.sum iustifi.tuas,vt illi maiores. Et cum hoc fit, etsi iunior & despectus Inimici mei:

ter, et seruus tuus dilexit illud. † Adolescentulus sum 10

Aug. Rectum iudicium. Iustitia, ueritas, sunt timenda peccanti, quia sic iuste damnatur quicumque damnatur, nec potest inde conqueri. Iustitiam dicit testimonia Dei, quia iustum se probat mandando iustitiam. Est etiam hæc iustitia veritas, vt Deus talibus testimonijs innotescat. Vel, mandasti, id est, præcepisti. testimonia, id est, præcepta,quæ testificatione prolata sunt. Hęc continent iustitiam & ueritatem, quia & omnia æque decernunt, & promissa retribuunt.

Cas.Ad vtrumq; nimis.Nimis inculcare nobis iustitiam districtio est,veritatem,cautela.

d *Nimis mandasti.* Cas.id est,per multos & iustos, & multo tempore propter infirmos. Num.12.b.

e *Zelus.* Amb.amoris,non liuoris. Zelus bonus pro domo Dei,quam non patiebatur a perfidis lacerari,vt Phinees. Melius est ut paucorum damnatione plurimi liberentur,quam eorum absolutione plurimi perderentur.

* Bas.Etiam eos propheta deplorat,qui inique viuunt & legem cōtemptam vidēs, legitime indignatur. Hic zelus & Phinees celebrem reddidit & magnum Eliam, hūccircūferens Paulus clamabat. Quis infirmatur & ego nō infirmor?

f *Ignitum elo.* Amb. Purgat corda vt fornax aurum,ascendit ad amorem Dei,& contra impios illuminat etiā audientes. Hunc ignē venit dominus mittere in terrā.hoc igne calefactus Ieremias dicit. *Erat ignis flāmig.in ossib.meis.*Hoc igne vrebat̄ rubus & nō exurebatur.Vrit sermo diuinus vt corrigat, nō exurit vt perdat.Hoc igne vaporati Cleophas & alius discipulus dixerunt. *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis,&c.* Lucæ.12.f. Ier.20.c. Exod 24.e. Lucæ 24.e.

g *Et seruus tuus dilex.illud.* Augu.Merito zelat oblitos verba Dei,quia ad hoc flagrabat eos adducere, quod ardentissimē desiderabat.

h *Adolescentulus sum ego,& contemptus.* Cassiod. Hoc autem ad

NICOLAVS DE LYRA.

IVstus es domine. *Postquā descriptus est cōtemplationis ascēsus, [..] consequenter describitur sequēs zelus. Discipuli.n.proficientes in cognitione alicuius doctrinæ,solent pro ea mirabiliter zelare. Circa quod notandū,quod calor naturalis dupliciter accēditur.Vno modo ab extrinseco,ad præsentiam sui contrarij,propter quod ventres animaliū in hyeme sunt calidissimi,secundū quod dicit Philosoph.Alio modo ab intrinseco ex virtute naturali,sicut calor naturalis fortior est in iuuentute quam in senectute Eodē modo zelus diuinæ legis dupliciter accēditur.[V]no modo ex pħtia transgressionis ipsius, sicut. 1.Mach.2.c.dicit de [M]atathia.*Accensus est furor eius ßm iudicium legis,& infilijs trucidauit illum super aram. *s.Iudæum,in conspectu eius immolantem,& Nu.25.c.dicitur de Phinees qui factum fecit simile.* Zelus meo commotus est, &c. *Alio modo ex conditione verbi diuini quod est incentiuum ad diuinæ legis zelum secundum qd dicitur Deu 33.a.*In dextera eius ignea lex.*Primo igitur ponitur primus modus.secundo secundus.Ignitum eloquium.Circa primum sciēdum,q quanto est lex rectior & iustior, tanto zelus pro ea debet esse feruentior & ideo primo ponitur rectitudo legis diuinæ,cum dicitur.*

1 [Iu]stus es domine.*quia est regula iustitiæ.propter quod lex ab eo dat non potest esse nisi recta,ideo subditur.*

2 Et rectum. *id est, lex tua secundum quam de alijs debet fieri iudicium,quicquid inuenitur ei repugnans,iudicandum est falsum,& perconsequens lex diuina est summe desideranda & custodienda, ideo subditur.*

3 Mandasti iu.*id est,legem tuam iustitiam continentem.*

4 Et testimo.tua.&c.*pro, id est, testimonia tua, quæ sunt idem quod ipsa lex a Deo data & testificata.Et quod iste sit intellectus, patet ex translatione Hier.iuxta Heb.quæ sic habet.*Præcepisti iustitiam te stimonij tui,& ueritatem tuam. *id est,veritatem legis tuæ.*

5 Nimis. *id est,valde. Et intelligitur custodiri,et ideo exprimitur in translatione communi, propter quod zelatores ipsius, videntes eam transgredi,interius accenduntur,ideo subditur.*

6 Tabescere. *id est,liquefieri.*

7 Me fecit zelus meus. *circa legem tuam.*

8 Quia obliti sunt uerba tua inimici mei.*facientes contra eam, acsi eam pro nihilo reputarent.& omnes tales reputat Psalmista inimicos suos,quia sunt aduersarij veritatis.*

9 Ignitum eloquiū tuū uehemēter,& ser.tuus.*Hic consequenter ponitur secundus modus accensionis zeli.s. ex conditione verbi diuini,cum dicitur.*Ignitum eloquium tuum. *quia inflammat ad amorem diuinū,qui proprie dicitur zelus,eo quod est amor singularis.*

10 Adolescentulus sum,&c. *hoc dicit Psalmi. in persona populi*

Et

* diuinæ

ad literam multis sanctorum potest couenire, & spec aliter
A populo gratiæ. Multi.n.sanctorum, vt Ioseph inter fratres, & Dauid inter suos, sic & nouus populus gratiæ, qui ætate sequitur, sed fide præcedit.

Aug. Iste est contemptus, & ideo maior, quia contemptibilia elegit Deus, & reprobat illos qui suam iustitiam volût constituere. Aug. His sunt duo populi, qui in vtero Rebeccæ luctabantur, de quibus dicitur. *Maior seruiet minori.* Iste
B minor nô est oblitus iustificationes Dei, cû inimici maiores sunt obliti. Quod merito, *quia nescientes iustitiam Dei, suam quærebant.* Iste non est oblitus, quia non suam, sed Dei de qua dicit. Iustitia tua iustitia in ęternum. Lex veritas, quia per eã cognitio peccati, & perhibet testimoniû iustitiæ Dei. propter hunc patitur iunior a maiore, vnde subdit. Tribulatio & angustia, &c. In tribulatione poscit iste intellectû, vt sciat, quia nihil est quod persequentes tollunt, quia etsi vitam finiunt, viuet in ęternû, qui iustitiam, quę manet in ęternum, præponit temporalib. *Quæ iustitia in tribulatione est.* Martyria, i. testimonia. i. iustitia tua æterna causa est, quare in tribulatione seruem testimonia. i. martyria.

1. Cor. 1. d.

† Remo per ma nens.

Gen. 25. c.

† necessitas.

† pr æcepta tua delectationes meæ sunt.

Roma. 10. a.

a Aug. Iustificat Deum qui se accusat quod fit per humilitatem. Mirabilior est in iuuene humilitas. b Quia. Aug. Iustitia solius Dei æterna lexque eius vera per omnia. Vel veritas est & spiritualis etsi non videtur. Vel, veritas est non vmbra, non figura sed res.

a ego & contemptus iustificationes tuas non sum oblitus. Iusti 1
a Pro qua. Quæ sunt munera iustis, ad onera peccatorum deponenda. 2
tia tua iustitia in ęternum, & lex tua† veritas. Tribulatio & 3
a Cal. Expectantem & paratum. b Tamen quantumcunque sæuiant. 4
Hoc est remedium contra tribulationes vt non deficiam : 5
† angustia inuenerunt me, mandata tua meditatio mea est. 6
a Et mihi est iustitia manens in æternum testimonia in tribulatione. & in ea, da intel.
b Et eo scilicet, intellectu superat seniores.
b Aequitas testimonia tua in æternum, intellectum da mihi, & 7
a Vere. 8
viuam. 9

* Euth. Iuxta historiam B. Dauid adolescentior erat inter cęteros fratres, & propter staturæ exilitatem fuit etiam contemptus a patre, quando Samuel propheta vncturus eum in regem aduenit. Fuit etiam iunior ipso Saul, & neglectus ab
C eo cum persecutiones ab eo varias sustineret. Veruntamen hic iunior & neglectus supra hos oẽs diuinorum mandatorum meminit. Possumus etiam intelligere hęc verba prolata sunt ex persona noui populi, qui cõtemptus quidem et neglectus fuit ab antiquo Iudęorum populo, & tamen supra eum diuinam legem intellexit atque obseruauit.

a *Iusti.* Cas. hic nû iustitia temporalis est, sed Dei quia quisquis ea quitur, in ęternû debit, quod non de iustitia Iudę & qui legẽ Dei tur, veritatem quæ est Christus.

* Euth. Diuina iustitia propriè ac est, & dr̃ iustitia, cunque.n. Deus ficaueritis, iuste atque in æternum iustificatur, hominum ro iustitia huiusmodi non est, sed temporalis & perficitur.

b *Aequitas testimonia tua in æter.* Vel ita secundum scien ra legatur.

Amb. Quasi dicat. *Tribulatio & angustia inuenerunt me.* hi posito in tribulatione. *Testimonia tua sunt æquitas* vel iusta in æternum, idest, sunt mihi causa æternæ tralis spes est contra tribulationes, quę temporales sunt. his, da intellectum qui supra iunior, maturior senib. uersa petit intellectum, vt sciat hęc transitoria, & inde cari vitam sciat quam lubrica sit hęc vita, & sit pius e Sciat communia bona seculi, sciat miserias, vt portum rat, perfecta virtus est intellectus, si quis quod sensu ca ctis exequitur.

NICOLAVS DE LYRA.

* *diuinæ legi subiecti. Lex autem vetus fuit data post duo milia annorum vel circiter a principio mundi, & sic populus sub hac lege existẽs dicitur adolescentulus respectu populi, qui præcessit a principio mũdi, & multo fortius populus Christianus, qui postea cæpit esse per duo milia vel circiter.*

1 Et contemptus. *quia post legem datam & ingressum terræ promissionis populus Iudaicus fuit multipliciter seruituti subiectus variis gentibus, vt patet li. Iudi.*

2 Iustificationes tuas non sum oblitus. *videtur repugnare ei quod prædictum est immediate, quia populus Israel traditus fuit seruituti prędictæ propter transgressiones legis, vt patet in libro Iud. Dicendum, q̃ in illo populo semper remanserunt aliqui iusti & stabiles in lege Dei, propter quorum merita populus frequenter liberatus fuit a seruitute. vt patet in eod. lib. & pro illis dicitur hic de populo in communi.* Iustificationes tuas non sum oblitus. *secundum illam regulam quam posui in principio Gen. de corpore domini permisto ex bonis, & malis: propter quod in scriptura boni frequenter vituperantur ne malorum, & mali commendantur ratione bonorum. Clarius exponitur hæc litera de populo Christiano, qui in primitiua ec fuit multipliciter afflictus & contẽptus a tyrannis, & tamen a fide catholica non recessit. ideo subditur.*

3 Iustitia tua domine iustitia in ęternum, &c. *quia iustit est per fidem, ducit ad æternitatem beatitudinis.*

4 Et lex tua ve. *quia nullam potest continere falsitatem, quod non solum dicitur vera, sed veritas in abstracto ad veritatis puritatem.*

5 Tribulatio. *in tyrannorum persecutione.*

6 Mand. *meditatio.n.diuinæ legis præbet constantiam in ad*

7 Aequitas. *Tantam enim æquitatem continent, quod non solum cuntur æqua in concreto, sed ęquitas in abstracto.*

8 Intel. da. mi. *ad ea cognoscendum & opere adimplendum.*

9 Et vi. *vita gratiæ in præsenti & gloriæ in futuro, secundum Deut. 8. a. Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei.*

GLOSSA ORDINARIA.

a *Coph.* Cas. In 19. litera iustificationes p mittit exquirere, adijciens testimonia Dei in ęternû fundata esse

Vocatio vel conclusio.

COPH.

a
b
a Da intellectum, quia. b Mens diuisa non impetrat.
CLAMAVI in toto corde meo, exaudi
a Faciendas. b Ad hoc profuit clamor.
c
d
me domine † iustificationes tuas requiram

† statuta tua custodiam.

Amb. Coph, cõclusio, vel aspice, q̃ idem est, quia conclusus debet circumspicere se, & causam periculi non dissimulare. Conclusio hęc est in angustijs mẽtis, quasi qui respirare clauso meatu non possit. Noxia.n. conscientia premit, morbi uis vrget, sensum mentis intercipit angustia. Orationis ergo quęrenda est medicina. Clama ad medicum.

* Bed. Coph, vocatio. Nonam decimam literam ingreditur reuerendissimus chorus, in qua iuxta nomẽ eius in toto corde suo clamat ad Dominũ, iustificationes suas sedulus exquirens, & in verba illius anticipata cõfessione gauisus adijcięsque se cognouisse testimonia Domini in æternum fundata.

Clamaui. Q. vndiq; sunt hostes nõ solũ visibiles, sed quod grauius est, spirituales. Vocãdus est ergo qui sit auxilio. Pręueni in maturita. vel sicut in Græco, pręueni añ horã.

Cas. Nullũ tempus ad hoc eligendũ, sed semper hoc agendũ, etsi.n. omnis rei sub cęlo tẽpus est, sed non super cęlum, non super dominum tempus est.

Amb. Sed quia versus tempus di exprimit, h c actuũ quam ora tempus intellig est sensus, *Præueni. an. ho. Et cla.* i. operando pro ęternis ni horam aliarũ actionem, & clamaui corde. Et in verb

Aug. Deinde subdit de tempore precandi. Præuenerũ li, meditari eloquia mane: supra ante horam, sm illud. *noctic surgebam, &c.* Pudor est si radius solis in stratu ot inuenit, primitias cordis & vocis quotidie Deo sacrific & nox vertitur in lucem, non temporis sed gratiæ, vnd sa ait. Per noctes quæsiui illum, quem diligit anima m

Cas. Post errorem accepta consolatione cõclusus a clamat studiosius.

b *Clam.* Augus. Clamor cordis est magna intentio cog nis. Toto, quia non aliunde cogitatur. In tali petentis siue in silentio, siue cum voce, si opus est, propter ho desperatur effectus.

c *Ius.* Au. Nõ satis clamare ad Deũ, f & iustitias eius re

d *Requiram.* Au. Quã longe est adhuc a faciente qui re

NICOLAVS DE LYRA.

Clamaui in. *Hic consequenter agitur de sublimitate contemplationis. proni requiritur in oratione feruẽti, ad quod duo faciunt. s. conditio orationis, & humiliatio orantis. Primo ponitur primum, secundo secundum, ibi.* Vide humilitatem meam. *Prima quia primo ponitur orationis conditio, secundo impedimenti ibi. Appropinquauerunt. Circa primum dicit.*

a ¶ Nota pronum affectum. Exponit quid sit ex toto corde clamare.
b ¶ In anima quæ custodit mandata. c Ambro. sedulitatis obsequium. 1
a Clamaui ad te, saluum me fac † vt custodiam † mandata tua, 2
a Et. Præcurrit ætatem maturatis, qui puer senilem grauitatem induit. 3
b Præueni in † maturitate, & clamaui, quia in † verba tua super 4
a ¶ Semper crescens in spe. Et in aduersis. b Et. A simili, strenui operarij, vel 5
diluculum æternitatis labore vineæ præueni, vel in diluculo virtutum. c Directi. 5
d Alias mane. Vel matutinum. Vel lum. 6
c speraui. Præuenerunt oculi mei ad te diluculo, vt meditarer 7
a Ideo. Quasi: Quia studiose ad te vigilo. b Aug. Prius Deus secundum misericor- 8
diam aufert a reis pœnam, & eis postea secundum iudicium dabit vitam, quia non frustra hoc or-
dine dicitur: Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine, licet nunc tempus misericordiæ 9
non sit sine iudicio, nec tempus iudicij post, sine misericordia. 10
d e f eloquia tua. Vocem meam † audi secundum misericordiam 11
tuam domine, & secundum iudicium tuum viuifica me. Ap- 12
a Quia. Aug. Quando iam corpus perimunt. vnde: Tribulatio proxima est, non quæ imminet 13
quia iam præsens, sed quæ sit in carne, qua nihil proprius est animæ. b In hoc seruientes. 14
Aug. Quo magis huic appropiant, a iustitia longe sunt. 15
g propinquauerunt persequentes me † iniquitati, a lege autem 16
a Appropinquauerunt, sed non nocuerunt, quia tu prope, ad remedium, nec te latet quod agimus. 17
b. Intus adiutus. c Aug. Etiam quod patimur, non est immerito.
h tua longe facti sunt. Prope es tu domine, & † viæ tuæ veritas. 18
i Alias. Ab initio. In Adam, qui pro neglectis punitus, vel per antiquos patres, qui tenen- 19
do ea venerunt ad æternitatem. 20
K † Initio cognoui de testimoniis tuis, quia in æternum funda- 21
sti ea.

...ō consequitur vt qui quærit inueniat, & qui inuenit fa...d tamē aliter nō venitur ad facere. Boni autem si quæ...t in euangelio promittit̄, inueniunt, secūdū illud: *Quæ inuenietis.* sed & mali, qui tamē nō oderunt sapiētiam, ... Deus in qua sūt omnia quæ quæruntur ab his qui vo...sse beati. De...qui oderunt, di...entia: *Quærent...li, & non inue...oderunt enim sa...m.* Sed si ode...omō quærunt? ...nt nō propter ipsa, sed propter a...uod amāt. Quæ ...nim dicta sa..., vt habeant in ...na, non in vita, ...per mores ad veniant, sed ...nones eius ad ...gliam, verbis ...flati & ita ma...ea alieni.

a ...*te.* Cassio. Hoc ...o corde clama...uum me fac. v...salus animæ, ef...t facienda fiāt, ...uc ad mortem ...s est certet. vbi nō est salus ista succumbit infirmitas.

b ...*ueni.* Cass. Præuenit in maturitate qui in annis puerili...nectutē anticipat, vt grauitas sit in mente, licet sit va...nollis ætas. Nō. n. magnū est si defecto corpore, a vo...e quiescunt, magnū vero si in feruore ætatis sūt tem..., vnde: *Bonum est enim viro si portauerit iugum ad adolescen...* Hoc de ætate. De hora dicit.

c ...*uenerut ocu. mei ad te di.* Oculi cordis ante credūt Chri...ā aduentus eius irradiat. Diluculū initium lucis, quan...t tenebras seculi Chrs emicuit, vel resurrectio mane ...ō mēs diluculo surrexit, vt meditarer eloquia tua quæ ...uauia. Præueni intempesta nocte. Aug. Vel, in maturi...dem tamen sensus, vis inuenitur in immaturitate.

...Bl. Ideo manifestioribus verbis dicit, *Oculi ad te.* subaudi...tēpore præuenerunt te in diluculo, idest, in sedulita...alibi, anticipauerunt vigilias oculi mei: Vel oculi mei ...lentes ad te præuenerunt, per lachrymas & cordis cō...onē, diluculum illud futurum, quoniam reuelabunt ...dita cordis tenebrarū, & manifestata cōsilia cordiū, ...pars illa fideliū loquit̄ quæ sub lege fuit, possumus. Di...i accipere diem incarcationis domini, quon iā ipse v...itus Dei filius quasi sol radio sui depulit oēm veritatis ...m. hunc diem præuenerunt multi sperando & in fide ...perādo, & illi tales dicere possunt. *Oculi mei ad te, &c.*

I...maturitas est nox intempesta. i. inopportuna actioni...bus. Tempestiuū dixerūt veteres opportunū tempore. Di-

cit autē secūdū literam, q; noctis tempore vigilet amor Dei magno orandi affectu. Vel, nox est totū seculum, in quo clamamus præuenien...es diē, quo merces dabitur, & inde præueniamus faciē eius in confessione. Vel, immaturū tempus noctis fuit ante tēpus gratiæ, quo Christus venit, nec tamen tunc ecclesia tacuit, sed prophetādo clamauit & sperauit in verbis potentis facere quod promisit. Ipsa etiā dicit: Præuenerunt oculi mei ad te matutinum. Matutinum est quādo sedentibus in vmbra mortis, lux orta est. Ad hoc oculi sanctorum præuenerunt præuidentes futurum, vt meditarentur eloquia Dei in lege & prophetis quæ hoc de Christo nuntiabant.

D

d *Secun. mi.* vel ita secundum præcedentem sententiam, vbi de ætate egit.

E

·Cass. Vir namque sanctus, etsi ætatem vincens mane surgit, non tamen in operibus suis, sed in misericordia Dei confidit.

e *Voc. &c. & sec.* non quo in futuro iudicabis, sed quo supplicibus parcis, & se damnantes absoluis.

f *Viuifica me.* mortuum lege peccati.

g *Iniquita.* Alias iniuste.

Cass. Et pulchre additur quia & aliqui pro criminibus puniuntur a lege, vt causa sua melior quam illorum videatur.

h *Prope es.* * Euthy. Alibi etiam ait: *Prope est dominus omnibus inuocantibus eum*: Item alibi scriptū est. *Deus appropinquans ego sum & non a longe*: Iuxta illud. *Nonne cælum & terram ego impleo dicit dominus.* Et rursus: *adhuc loquente te dicam: Ecce adsum.* Appropinquat igitur Deus ijs qui per profectū, & ascensum ei pariter appropinquant. Peccatores vero elongātur a Deo. De eis enim scriptum est. *Ecce qui elongauerint a te, peribunt.*

i *Omnes viæ tuæ veri.* Hoc non potest dicere Iudæus, sed fidelis qui credidit veritati.

Augu. Omnes *viæ tuæ veritas.* Erga sanctos omnes viæ veritas, omnes misericordia, quia & in iudicando subuenit, & ita non deest misericordia, & in miserando id exhibet qđ promisit, ne desit ueritas. Erga omnes autē quos liberat, & damnat, oēs uiæ misericordia & ueritas, quia ubi non miseretur vindictæ veritas datur, quia nullum immerito damnat, sed multos immeritos liberat.

k *Init.* Aug. Aduerbialiter. Initio dicit se nouisse ecclia q; testimonia sūt ī æternū fundata, nec aliūde nouisse, q̄ de ipsis

F

cit | testi-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Clama. in to. cor. *hoc est intellectu & affectu, feruēter & deuote.*
2 Sau. me. *eleuando me ad cognitionē tuæ veritatis. ideo subditur.*
3 Iustificationes tuas requiram. *quia quanto plus cognoscuntur, tanto amplius requiruntur.*
4 Clamaui ad te. *orando deuote. Et est repetitio sententiæ prædictæ ad expressionem affectus maiorem.*
5 Saluum me fac. *illustrando me tua veritate.*
6 Vt custodiam mandata tua. *quæ custodiri non possunt nisi præcognita.*
7 Præueni in maturita. & clamaui. *quasi dicat iste clamor festinus non procedit ex impetu passionis, sed ex deliberatione rationis.*
8 Quia in uerba tua supersperaui. *idest, plus quam in verbis aliorum quorumcunque, quia verba tua falsitatem non possunt continere.*
9 Præuenerunt. *idest, intellectus & affectus.*
10 Ad te di. *idest, a tempore iuuentutis.*
11 Vt meditarer el. tua. *quæ sunt a tēpore iuuentutis meditanda secundum illud Eccl. 12. a.* Memento creatoris tui in diebus iuuētutis tuæ. *& quia oratio talium debet exaudiri, sequitur:*
12 Vocem meam au. *me illustrando.*
13 Secundum misericordiam. *quia dona Dei procedunt ex sua misericordia & liberalitate.*
14 Et secun. iudicium. *scilicet primum, in quo iudicas cum tranquillitate, & misericordia.*
15 Viuifica me. *lumine tuæ gratiæ.*
16 Appropinquaue. *Hic consequenter ponitur impedimenti remotio, quod est malorum persecutio turbantium per hoc mentes deuote cōtemplātiū, quorum malitia primo ponitur ibi cum dicitur:* Appropinquauerunt persequentes me iniquitati. *idest, appropinquauerunt mihi persequentes me inique.*
17 A lege au. tua. *quæ prohibet persecutionem innocentum.*
18 Prope es. *ad me seruādum, & eos repellendum, si tibi placuerit.*
19 Et omnes viæ. *q. d. siue dimittas me in tribulatione, siue liberes, totum facis iuste, quia aliquando iusto suo iudicio innocentes permittit tribulari ad augmentum sui meriti, sicut patet de sancto Iob & multis alys.*
20 Initio, &c. *idest, a principio, ex quo habui vsum rationis, & incepi tua testimonia intelligere.*
21 Quia in æternum fundasti ea. *& hoc est verum generaliter de testimoniis veteris legis quantum ad moralia præcepta, quæ manēt in noua lege, & effectus istorum in præmio manebit in æternum.*

Secun- | Vide

A testimonijs. Testimonia sunt, quib. promisit se daturū regnū æternum filijs, & quia in filio cuius regni non erit finis, se da turum testatus est, fundata sunt in æternum, non quod ipsa sint necessaria quando ipsa res dabitur, sed quia id quod per ea promisit Deus, æternum est. Fūdata vero dicūtur, quia in Christo vera mōstrantur, qui est fundamentum, quod nemo potest mutare. Initio nouit, quia hoc dicit ecclesia, quę ab initio generis humani non defuit Abel, qui in testimonium Christi immolatus est. Et ab initio dictum est. *Erunt duo in carne vna.* Quod sacramentum, magnum est in Christo & in ecclesia, vt ibi ait Apostolus. Ecce duo testimonia dicit præcepta, quæ dicuntur fundata in æternum, quia pro eis neglectis vel, seruatis merces æterna, vel pœna æterna redditur.

[margin: afflictionem; Gen 2.d. Ephe. 5.g.; statuta tua; Miserationes; persequentes tribulantes me.]

licet, vel pro humilitate illa q̄ quisque fidelis debet exhibere infirmitatē suam agnoscendo, atq̄ nil de se præsumēdo. Vel pro tribulatione, & deiectione illata a persecutoribus. Vel pro humiliatione facta in primo parente.

Amb. Qua superbia vincitur, quæ omni Christiano necessaria est. Eripe. Subus malis innectitur, vt humilietur: humilis eripitur, vt extollatur. Ambro.

Amb. Caput id est humilitas, caput virtutum, quam conclusus seruat, vt serpens caput corpore exposito.

RES.

a Quasi Prope es tu domine, ergo. b Quæ est in studijs meis & tentationibus. c Quæ dicit. Qui se humiliat exaltabitur, & qui se exaltat humiliabitur.

a b Vide humilitatē meā, & eripe me, quia lege tuā non 1
a Quasi. Vide humilitatem. Sic vide. b Idest causam meam. Quia contra diabolum causam agit. c A malis. 2
c sum oblitus. Iudica iudicium meum, & redime me 3 4
d a Idest, illam legem quam non sum oblitus, vt se humiliaret. Vt videam vt seruem illud. b Aug. Hæc est exaltatio sanctorum, vita æterna. c Sed. d Aug. Non a me, qui iustificationes exquisiui, quod accepisse ab eo se videns, dicit. Misericordiæ tuæ mul. 5
e propter eloquium tuū viuifica me. Longe a peccatoribus sa- 6
a Quasi, longe ab ea se fecerunt. b Cas. Hoc specialiter de Iudæis, qui latronem elegerūt, saluatorem repulerunt, in hoc deuotos animat, perfidos terret. 7 8
f lus, quia † iustificationes tuas non exquisierūt. † Misericordiæ 9
a Aug. Quia scit quod iudicium Dei sine misericordia non erit super eum. b ¶ Viuifica. Quia. Sunt. Etiam mali spiritus. ¶ Grauis persecutio a multis in vnum.
g tuæ multæ domine, secūdum iudicium tuū viuifica me Mul 10
h a Tamen. Quod a Deo, vnde supra, Nisi quia dominus erat in nobis for. vi. deglutis. nos iterū, 11 Nisi quia do. adiu. me. Paulominus habitasset in inferno anima mea. 12
ti qui † persequuntur me, & tribulant me, a testimoniis tuis 13

c *Vid. hum.* placet tibi humilitas mea & iudica secundum illam. Alij in alijs, Christus in humilitate gloriatur. Bona gloria Christo subijci, merito eripitur à flammeo gladio, est, morte æterna.

d *Iudica.* Cas. vt in præsenti iudicio ... tur. Iudicium meum idest, examina discretionem fidei meę ... per arrogantiam ... tit iudicari, sed v... Deo examinari suum iudicium quod Deū credit & inc... tionē Christi. de quo iudicio omnes sancti securi sunt, ... timent Dei iudicium, quia in his quæ bene credendo i... cant, sciunt se glorificandos sancti, quia tales sanguine Christi redimēdi vel redempti erant, vnde subdit. Redime sanguine passionis. *Et viuifica me propter eloquium tuum.* c... dicit. *Qui credit in me non morietur, sed habebit vitam.*

Aug. Iudica. De iudicio futuro agit, ad quod innoxiu... proprię innocētię arbiter festinat. Iustus apud Deū scie... misericordem non timet iudicium, in quo absoluitur q... incipit etiā hic a sanctis nō in æternum puniendis. Ideo Ezechielē ad angelos vltionis ministros ait: *A sanctis m... cip.* Et alib: *Tempus est, vt incipiat iudicium a do. d.* Iō iste apu... dem ptorem suum sperans, & volens mature absolui, ait ... *ca*, idest, matura facere iudicium, & ibi. *Redime me, a malis.* ... pter eloquium tuum, verecunde, qui diffidit de meritis ... pter verbum Dei, clementiam speret, hoc est illud verb... quod Symeon videre expectauit.

e *Longe a peccatoribus salus.* ✻ Beda. Et quasi ab eo quæ... tur, quis te discreuit sic, vt tibi proprie sit salus, quę lōge ... peccatoribus? Nonne hoc. quia iustificationes Dei exqu... quas illi neglexerunt? Iste vero attendens hanc exquisit ... ex sola Dei misericordia esse subdit. *Misercodia tuæ mult... mine*, q. d. à peccatoribus quidem longe est salus, quia iust... tiones tuas nō exquisierunt, multæ autem misericordiæ ... Domine. simul ergo exquirentes, quia vocas, peccata co... nas, & iustificas.

f *Misericordiæ.* Aug. Et si longe a pecatoribus salus, tam... mo desperet. *Misericordiæ tuæ multæ.*

g *Sic. iud.* Aug. Quod in præsenti, non illud quod omn... ment, de quo alibi: Non intres in iudiciū cum seruo tuo ... quod parcit confitentibus. nō est misericordia sine iu...

h *Multi.* Aug. Impletum est hoc in ecclesia, quę to... bu

GLOSSA ORDINARIA.

B a *Res.* In 20. litera petit viuificari, quia mandata Dei summo studio quæsiuit, quod lōge est a malis: qui non similiter egerunt: Et quia nemo viuificatur nisi per humilitatem, quæ est caput omnium virtutum, ideo huic octonario præmittitur hæc litera Res.

Amb. Res, caput vel primatus, idest, rationalis sensus, qui regit omnia membra. vnde qui turpiter & bestialiter agit, capite damnatur, vt forma hominis priuetur qui sapientiæ rationem non tenuit.

Mystice. caput nostrum Christus, sine quo viuendi vsus haberi non valet Sicut ergo caput coluber seruat: serua & tu caput, id est, Christum, quo viuimus, ex quo omnia bona.

Moraliter. Caput, humilitas, quę totum nostrorum actuū fouet corpus. Inflatus, hoc caput non tenet. i. Christi humilitatem, quæ est caput omnium virtutum. Primatus est etiā dominus Christus, qui ablatus maiori, idest, populo Iudaico, datur minori Iacob, idest, Christianis. vnde in Esaia legitur. Auferam a Iudæa caput & caudam, idest, Christum, qui est initium & finis, alpha, & ω.

* Bed. Res caput. Ecce iam vicesimam literam populus vitiorum victor ingreditur, in qua se petit viuificari, quoniam mandata domini summo studio requisiuit longe a peccatoribus salutem commemorans, quia similia non faceret. Principium quoq; verborum Domini testantur esse veritatem, & hoc est caput quod litera præsens ostendit.

b *Vide humilitatem.* * Bas. Qui seipsum humiliat iuxta domini vocem exaltabitur, & beati sunt pauperes spiritu. Hac virtute propheta reliquas exornauit, hanc pollicitus diuinum auxilium implorauit. [margin: Esa. 9. c.]

✻ Bed. vener. Humilitas hic tribus modis accipi potest, scilicet,

C

NICOLAVS DE LYRA.

Vide humilitatē. *Hic consequenter agitur de altitudine contemplationis, prout acquiritur humilitate orantis cum dicitur.*

1 Vide, &c. *secundum quod scribitur Eccl. 35. c. Oratio humiliātis se nubes penetrabit, & donec aspiciat altißimus, non consolabitur.*

2 Et eri. me. *de tenebris ignorantiæ. eleuando ad contemplationem veritatis tuæ.*

3 Quia le. *q. d. illud modicum, quod de lege tua capere potui firmiter retinui. & ideo decens videtur, vt addas amplius. Et quoniam tempore quo Psalmista loquebatur totum genus humanum erat impeditum a visione beata, in qua perficitur vita contemplatiua, ideo subditur.*

4 Iudica. iu. *fer pro me sententiam contra diabolum me detinentem captiuum.*

5 Et redime me. *tuo sanguine ab eius potestate.*

6 Propter elo. tuum. vi. *quod Osee a te inspiratus dixit. 6. a.* Viuificabis nos post duos dies, in tertia die suscitabis nos. *vbi loquitur propheta de resurrectione Christi, per quā genus humanū est viuificatum vita gratiæ & gloriæ. Et quia peccatum dæmonis non est remediabile, ideo subditur.*

7 Longe a pec. sal. *idest a dæmonibus in peccato obstinatis.*

8 Quia iu. tuas non exquisierunt. *subijciendo se humiliter ... sitioni tuæ, sed magis per superbiam ab ea resilierunt.*

9 Misericordię tuæ multæ domine. *erga genus humanum ... ius peccatum est remediabile.*

10 Sec. iu. tuum. *s. discretionis, quo nunc discernis pios ab i...*

11 Viui. *per augmentum tuæ gratiæ cuius necessitatem subdit*

12 Multi qui persequunt me & tribulant me, &c. *quasi ... ret multi sunt dæmones & mali homines a contemplatione tua impedientes, propter quod indigent auxilio tuæ gratiæ, vt possin... no perseuerare, ideo subditur.*

13 A testimoniis tuis non declinaui. *fultus robore auxi...*

V

rsecutores martyrũ. Purpurata est enim vniuersa terra sanguine martyrũ. Floret cęlum coronis martyrũ. Ornatae ecclesię memorijs martyrũ. Signata sunt tẽpora natalibus martyrũ. Crebescunt sanitates meritis martyrum.

Non declinaui. Cas. Gratius est hęc inter pericula seruari, quod est nobis a Deo

Vidi praeuaricantes. ... non seruantes ...

Ca. Pactum a pa-...si pacis actum, ...est inter dissiden-...actu gratiae diffi-...conditio, quod ...nit vtrique legi ...cuta est, vt ho-...gratiam & pa-...lei reuocaretur ...actum, idest, ...ue legem debiles non seruant cedentes persecutori-...quibus amissis sociis dolẽt sancti. Vel, pactum dicit ...Dei pepigerunt dicentes. *Omnia quaecunque dixerit domi*... ed post coluerunt idola, quos ciues & parentes suos ... sancti.

Vide quoniam. Cas. Vidi pręuaricantes, &c. Vide quoniam ... illo merito hoc merui. s. a te conspici.

Au. Supra dixit. Vide humilitatem, hoc dicit qui se scit ..., hic item dicit.

Vide quoniam di. Amb. secũdum legem hoc dr̃, quę pręcipit vt nusquisq; ter in anno se offerat in cõspectu Dei. Sancto quotidie se offert, non vacuus quidem, qm̃ mãdauit, & in hoc se offert. Dilexi, quod plus est quã seruare, hoc est charitatis, illud necessitatis vel timoris.

Aliquando viuificari petit propter mandatorum observantiam, & aliquando propter misericordiam Dei, illud vt se iustificet, hoc vero vt modestiã atque humilitatem

tatem suam in exemplũ cęteris proponat, perfectioris autẽ D animę est quod secundo loco eum facere diximus. *Nemo enim*, inquit Apostolus, *ex operibus legis iustificatur.*

e *In mise.* ✠ Aug. Si misericordia, est in praemio quod debet reddere iustitia, quanto magis in victoria.

a Ego non declinaui. Autem. b Aug. declinantes a testa. quia non ferunt tribulationes. Alias, non seruantes pactum. c Zelo amoris. ¶ Cas. Beatus quia in charitate Dei tabescit. b In hoc praeuaricantes.

a nõ declinaui. Vidi† pręuaricantes, & tabescebã, quia eloquia 1

b a Sed in tribulatione negauerunt. b Idest, placeat tibi & remuneretur a te dilectio mea. Sed ego ab eis differens di exi. Vnde fructus omnium passionum, non tantum non negaui, vnde praemium postulo, in miseri. tua vi. me. 2

c tua non custodierũt. Vide, quoniã mandata tua dilexi domi 3

d a Non in meritis confido. Viuifica, quod vtique facies, quia dixisti hoc in scripturis.

e ne, in misericordia tua viuifica me. Principium verborũ tuo- 4

f rum veritas, in aeternum omnia iudicia iustitiae tuę. 5 6

g h

f *Viuifica.* quia isti mortificant.

g *Princi. ver.* id est, scripturam, vt Gen. a quo principio, vera dixit, & vsq; in finem verba veritatis seruat vnde. *Cælũ & terra trãsibunt, verba autem mea non transibunt.* Quia te tigit quod in principio gestum est, addit quod post finem secu li fiet, quia iudicia iustitiae perpetuo stabunt, quia sententiam de bonis vel malis datam, nec tempus nec vlla res subuertet. Mar. 14. c.

* Bas. Principium verborum Dei promissiones Abrahae factas vocat. Ex hoc enim genus trahunt Iudaei, verum quod promiserat pręstitit. Et populũ hũc auxit, & in semine illius iuxta quod promiserat, gentes benedixit. Cum. n. propheta esset Dauid, sempiternam Christi potentiam vidit.

✠ Euth. fortasse de primis verbis loquitur quae loquutus est dominus ad Adam, ab omni, inquiens, ligno quod in paradiso est comede, de ligno autem scientiae, &c. Principium. n. est hic sermo verborum omniumquae a Deo ad hominem dicta sunt, qui a Deo etiam fuit verus, vt in vniuersum humanum genus mors imperium sumpserit.

h *Veritas.* Cas. A veritate tua verba procedũt. & ideo veracia sunt, & neminem fallunt, quib. pronunciatur via iusto, pęna impio, hęc sunt quippe in aeternum iudicia iustitiae Dei, E quia iudicium Dei de omnibus in aeternum manebit.

NICOLAVS DE LYRA.

Vidi pręuaricantes. *Idest impios legem tuam transgredientes.*

Et tabescebam, quia elo. *i. lachrymis fluebam, vnde in translatione Heb. habetur. Et mœrebam. Sicut enim ad virtuosum pertinet laetari de seruatione diuinae legis, ita & tristari de eius transgressione, non solum in se sed etiam in alijs. Et quia hoc est meritorium augmenti gratiae, subditur.*

Vide quoniam man. tua dile. do. *zelans pro eis in me et in alijs* In misericor. tua viui. me. *per augmentum gratiae, procedens ex tua misericordia & liberalitate. Et ad hoc consequendum allegatur veritas diuina, ad quam pertinet implere promissa augmẽtationis gratiae disponentibus se ad eam, cum dicitur.*

5 Principium verborum. *i. verba tua procedunt a mente tua, quae est veritas increata, & omnis veritatis creatae regula, & ideo sunt stabilia, propter quod subditur.*

6 In aeternum omnia iudi. iustitiae tuae. *quia sententia Dei in extremo iudicio de gloria bonorum & pena reproborum stabit in aeternũ, secundum quod dicitur Matt. 25. d.* Et ibũt hi in ignem aeternum iusti autem in vitam aeternam.

GLOSSA ORDINARIA.

Schin. Cassio. In 21. litera gratis sibi dicit persecutionibus tanquam emplastrum vulnera peccatorum curatu vnde. *Da nobis auxiliũ de tribulatione.* Et alibi dominus ait. *Ego occidam & viuere faciam percutiam & sanabo.*

Am. Schin. Super vulnus quasi emplastrum. Dicit enim quod tribulatio curat vulnera peccatorum, & dat salutem.

Cas. Vulnus ergo est peccatum super vulnus tribulatio.

Ambros. Vel vulnus intelligitur ipsa tribulatio. Super vulnus consolatio eloquiorum Dei, medicamen cælestium praeceptorum. Istud est spirituale malagma, quo omne nequitiae virus aboletur, quo non aduruntur sed magis fouentur atque liberantur collisi.

Super vulnus quasi emplastrum dicit enim quod tribulatio curat vulnera, & dat salutem.

Schin.

a Viuifica quia. Homines regnis terrenis praesidentes. Huius mundi, non quilibet multi. Rectores tenebrarum. b Hoc est vulnus. c ¶ Quia nihil suum in me habent. Vel non gratis, quod idem. Sine causa.

a PRincipes persecuti sunt me gratis, & a 1

b a Nolite timere eos qui corpus occi. &c. Aug. Timor tuum timorem eorum excludit. Vnde, hoc super vulnus. ¶ Etsi vici. vnde spolia multa, quando patientiam mirati martyrum, & persecutores crediderunt. 2

verbis tuis formidauit cor meum. † Laetabor 3

✠ Bed. Sin, Dentes. Vicesimam literam sanctorum coetus ingreditur, in qua persecutiones saeuientium charitate domini sibi dicit esse gratissimas. Septies quoque in die laudem domino dixisse, cui etiam suas vias notas esse profitetur. Dentes autem quos huius literae nomen exprimit, vel sanctorum intellige qui dominum laudẽt, vel persecutorum, de quibus dicitur. *Filij hoc. den. eo. ar. & sagit.*

b PRincipes. Gratis, &c. Christiana religio non lęserat leges terrę, quia etsi liberi etsi hẽntes regna cęlorum, tamen F reddun-

NICOLAVS DE LYRA.

PRinceps persecu. sunt me. *Postquam descripta est vitae cõtemplatiuae sublimitas, hic consequenter describitur ei annexa iucũditas. & primo ponitur huiusmodi exultatio, secundo petitur eius augmẽtatio, ibi Appropinquet deprecatio. Circa primum praemittitur perturbatio a quiete contemplationis, vt per hoc exultatio sequens contemplationis euidentius appareat. Haec autẽ perturbatio vno modo est ab extrinseco. s. a daemonibus deuotos a contemplatione, & oratione perturbantibus, sicut legitur frequenter de multis sanctis, & quantum ad hoc dicitur.*

1 Principes persecuti sunt me gra. *i. daemones, de quibus dicitur Ephesiorum 6. b.* Non est nobis colluctatio aduersus carnẽ, & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, & aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiae, &c. *Alio modo ab intrinseco. s. a fragilitate humana propter quae homo quantumcunque iustus timore concutitur, ne fiat transgressor legis diuinae, & quantum ad hoc dicitur.*

2 Et a verbis tuis for. *Sed quia ad vtrumque contemplatio affert solatium, subditur.*

3 Lętabor ego super eloquia tua, &c. *meditando ipsa.*

Prin- Sicut

A reddatur Cæsari quæ sunt Cæsaris. Quorum etiam rex Christus tributum de ore piscis persoluit: Et licet persequantur, tamen cor meum formidauit a verbis tuis, quia plus timui verba tua quam eorum minas. Vel.

Mat. 17. d. a *Spolia mul.* Amb. dicit scripturas, sapientiam, iustitiam, resurrectionem & omnia in Christo, quæ iste a Iudæis abstulit, & quasi sine labore inuenit, quæ ante nõ habuit.

Aug. Spolia, sunt æterna quæ diabolus conatur auferre, & cõuersio persecutorum.

* Bas. Quoniam hostium meminit, recte meminit & spoliorũ. Dicit autem. Etiamsi omnes hostes occidissem, & tantum ab stulissem spoliorum, quantum illi congessissent non tamen ita lætarer sicuti in legibus tuis exultabo.

* Greg. Spolia idcirco vocata sunt, quia ad fidem Domini gẽtilitate transeunte Iudæi sacris eloquijs quibus induti fuerant, exuuntur, de hac quoque spoliorum diuisione alias dicitur. *Beniamin lupus rapax mane comedet prædam, vespere autem diuidet spol. a.*

lib. 18. Moral. c. 11. Gen. 49.

b *Iniqui. odio ha.* Cas. Lætabor, & dilexi legem, iniquitatem vero odio habui, & abominatus sum longe a me faciens illegem dilexi, quæ habet significantiam nou. test. ne quis negligendam putaret.

Aug. Ne aũt ex formidine quã dixit, putes odisse, verba ad dit. *Iniqui. odio hab.* Timore casto nõ perit amor. Illa ergo formido non facit odium verborum Dei, sed integram charitatem, vt ametur Deus cuius verba timentur. Si enim patres a pijs filijs timentur & amantur, & pudica coniux, virum, & timet ne ab illo deseratur, & amat vt fruatur, multo magis pater qui est in cęlis, qui a nullis diligitur, nisi a quibus lex eius diligitur.

c *Septies.* * Bas. Illud *septies*. nonnulli sæpenumero interpretati sunt, & hoc autem, & illud feruẽtem prophetę amorem exprimit.

Cas. Septem dierum tempore vel septiformi spiritu plenus vel septem vicibus vt mos est religiosis.

C Aug.

Aug. Septem vniuersitatem indicat, quia septem dieb. nia tempora aguntur, vñ. *Septies ca. iu. &c.* Ca dit, non pe prçuaricatus, quia tũc non iustus, sed cadit omnibus m tribulationum humiliatus, resurgit. i. non perit sed pro contra hoc subditur de malis, impij infirmabũtur in ma in tribulationib

d *Non est illis*

Augu. Illi qui gunt, non scada tur, quia non sur filli, de quibus d nus dicit, Quicu scãdalizauerit v de pusillis istis. lorũ est scandal

Aug. Non est dalum ipsa lex. qui diligit lege. quid in ea non ligit, honora quod absurde videt, iudicat n & se nescire, id non est ei scan quia fides eius pendet, non e ribus hominu aliquibus cade qui magni habebantur, ipse scãdalo pereat, legem v turus diligit, & est ei pax, & nullum scandalum, in q si multi peccant, ipsa non peccat nec peccare nouit.

c *Exp.* Au. Antiqui iusti, primum aduentum, nos fec pro quo & illi & nos mandata diligimus, nec profu tiquis dilexisse mãdata nisi Christus qui est salutare l liberasset.

f *Custodiuit.* Cas. Hoc ad tolerantiã, ne amitteret qu religio. Dilexit, hoc ad charitatem tormentis fortior

g *Seruaui mandata, &c.* Aug. Dixerat supra, mandata & post testimonia custodiui, & dilexi, nunc vtraqu ponit, vt vtraque simul custodita scires. Seruaui mãc & testi. Qui enim diligit ipsa veraciter, & libẽter seru quia inimici sunt mali, contra quos fortiter custodiẽ testimonia, quod iste fecit, vtraque seruans Deo tr cens, quia omnes viæ. Q per hoc potui custo. quia viæ meæ sunt in conspectu tuo. i. quia Deus dignatu tendere qui illuminat, & errores fugat, quod si facie tisset, fierem conturbatus, nec ca custodirem.

h *Manda.* in iubendo. Testimonia, in prohibendo acc mandata præcepta, testimonia martyria.

a Victor quod non ille qui non patitur. b Similitudo à victoribus qui victis spolia detrahunt.

a ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa. † Ini- 1

b a Et. Non hominem. Cas. amor bonorum, odio malorum probatur.

quitatem odio habui, & abominatus sum, legem autem tuam 2 3

a Etsi aliquando corripit, tamen dilexi, vnde subdit Septies, &c. b Et. Idest, semper In hac vita. c Flagella. Quibus corrigis & iustificas filios quos recipis. 4

c dilexi. Septies in die† laudem dixi tibi, super iudicia iustitiæ 5

a Quia iam. In mente. b Aug. Etsi non omnimoda, vel in futuro vel vere multa.
c Charitas pellit omnes perturbationes & tribulationes. d ¶ Non offendunt in petram scandali, vt Iudæi & hæretici. e ¶ Etsi inquietudo.

d tuæ. Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scan- 6

a Et. Ecclesia est quæ loquitur. Qui dilexi legem tuam. b O. c Ideo. 7
d ¶ Per quæ habeo salutare. 8

e dalum. Expectabam salutare tuum domine, et mandata tua 9

a Aug Custodit testimonia qui non negat quod est martyrium, sed quia nil valet pati sine charitate, addit, & dilexi. b Amb. Quod plus est quam custodire.

f † dilexi. Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexit ea 10

a Quia dilexi mandata & testimonia tuã, ideo. 11
b Per hoc potui. quia.

g † vehementer. † Seruaui mandata tua & testimonia tua, quia 12

h a Nam aliter nulla via bona est, nisi quam illuminat Deus.

omnes viæ meæ in conspectu tuo.

† feci. B † valde. † Custodiui

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sicut qui inuenit spolia multa. *cuius gaudium duplicatur. s. de obtentu victoriæ, & de prædæ magnitudine. Sic contemplatiuus delectatur de victoria contra hostes, quam habet in spe, & per consequens de obtentu gloriæ, quia spes est certa expectatio futuræ beatitudinis. Et amor vnius contrarij inducit odium alterius, & econuerso, subditur.*

Diffinitio spei

2 Iniquitatem odio habui, & abominatus sum, &c. *tanquam quid vile.*

3 Legem autem tuam dilexi, &c. *tanquam quid vtile, & honorabile eam iugiter meditando. Et quia ex hoc prorumpit homo in laudem diuinam, ideo subditur.*

4 Septies in die laudem dixi tibi. *in septem horis canonicis.*

5 Super iudicia iustitiæ tuæ. *confitẽdo omnia opera tua iusta, quæ sunt quædam executiones iustitiæ tuæ latentis in tua mente. Et quoniam vita contemplatiua est quieta respectu actiuæ, quæ habet laborem annexum, subditur.*

6 Pax multa diligentibus legem tuam, &c. *quia ex tali dilectione ipsi iugiter meditantur sacram scripturam.*

7 Non est illis scandalum. *i. tanta occasio ruendi in peccatum, sicut actiuis qui frequenter habent materiã turbationis, propter quod dominus dixit Luc. 10. g.* Martha Martha solicita es, & erga plurima. *& sequitur.* Maria optimam partem ele *Et quia vita contemplatiua perficitur in patria, subditur.*

8 Expectabam sa. tuum do. *idest, claritatem visionis tuæ tionis beatæ. Et quia ad hoc peruenitur per obseruationem Dei secundum quod dicitur Matt. 19. Si vis ad uitam ingredi, data, ideo subditur.*

9 Et man. tua di. *ea tanquam rem charissimam diligenti diendo.*

10 Custo. anima mea te. tũa. *idest, illa quæ pertinent ad tria, quia sunt quædam testificationes deitatis.*

11 Et di. ea ve. *idest, valde intense, ita quod per ly vehemen telligitur aliquis excessus indebitus vel inordinatus, et huius tionis causa subditur cum dicitur.* Ser. &c.

12 Quia omnes viæ meæ in con. *i. omnia facta, dicta, cogita mea parent in conspectu tuo, quod debet mouere hominem gis obseruantiam absque aliqua obliquatione & remissione. quod dicit Boetius 5. de conso.* O uiri magna est uobis necessitas probitatis, si dissimulare non vultis, quoniam agitis, ante oculos iudicis cuncta cernentis.

Ap-

GLOSSA ORDINARIA.

a *Thau.* Caff. In postrema litera Christo desiderat proxi-
m...,vt veniat,& ouem perditam reuocet,studiosius se pur
ga...,quanto fruitur vicinitate virtutis.
...mbro. *Thau.* Errauit vel consummauit, quia hic dicit se
h...re consumma-
no..., i. vitã æternã.
Veiam olim se er-
ra... dicit, non mo-
do nunc autem re-
po...ndum ad patriã
a p... pastore. Ideo
int...pretatur con-
gr...errraui,& non er
rat Non enim vitij,
sed ...rofectus renun-
t... errori. Est &
hic ...onsummatio, i.
d...ſolinę perfectio,
vt ...era docet inter-
pre...tio, quia plus
est ...vitio se reuocas-
se, ...iam prope vitia
ipsa escisse. Imbu-
t...s ...nim vitijs ani-
m... exuere atque e-
me...lare, non solum
per...ctę virtutis, sed
cel...lis est gratię.
Beda. *Thau.* Si-
gnu..., vel consum-
ma...o, ad vicesimam
sec...dam literã do-
mi... iuuante peruentum est, in qua sanctorum chorus quã
tum ...d finem psal. vicinus est, tantum se Christo desiderat
pro...mari, totum enim ad aduentum domini Saluatoris,
cu... fideliũ deuotio ineffabili desiderio sustinebat, vt ouẽ
per...tam reuocare pietatis, suæ munere dignaretur. Ipse er
go ...nobis cunctarum consummatio virtutum, quia quicũ
qu...um videre meruerimus nil vltra quęrere opus hẽmus.
Ip...n est signum quẽm redempti canimus. *Signatum est su-*
per ...s lumen vultus tui domine.

b A*Ppropinquet,&c.*
c *Iuxta eloquium Dei.* Cassiodo. Petit, vt sapiat, ne
per humanam prudentiam vanescat.
Augustinus. Iuxta eloquium. Vel eloquium
dicit legem dei. Et est: *Da mihi intellectum,* quo
sap...m iuxta eloquium tuum.
Euthymius. Ecce prophetæ nostri deprecationem. Sic
inq...t, me non iuxta humanas artes, aut mundi scientias sa-
pe... sed iuxta rationem tuam, vt & sermones tuos intelli-
gam & legem tuam ad plenum cognoscam.
d *...ntret postulatio.* Cass. Gradatim ascendit ista petitio. Prius
app...piet, nunc intret. *Ecce virtus orationis.*
...thym. Postulationem Aquila orationem dixit, & Sym
ma...us suppositionem, & superius quidẽ dixit *appropinquet,*
mo...o vero *intret.* Nam si appropinquauerit omnino etiam
...int...bit.
c *Postu-*

¶ Errauit, vel consummauit.

Thau.

a ¶ Quia sic,& sic egi. ¶ Tibi o domine. ¶ Peccator longe est.
¶ Cass. Hæc confidentia non est, nisi consummati viri.
b ¶ Etsi non ego, quod perfectorum.

a A Ppropinquet † deprecatio mea in con- 1
a ¶ Facta. b ¶ Quæ est illa deprecatio? ¶ Ista.
c ¶ Aug. Promissum, quia dixit: Intellectum tibi dabo.

b spectu tuo domine, iuxta eloquium tuũ 2
¶ Etiam.

c da mihi intellectum. Intret postulatio 3
¶ Facta. a ¶ Promissum,

d e f mea in conspectu tuo, secundũ eloquiũ 4
a ¶ Graue est tandiu hic luctari. b ¶ Da intellectum. ¶ Quia tunc.
¶ Quasi de pleno. ¶ Quia plenus pane cœli. c ¶ Laudem dei.

g tuum eripe me. † Eructabunt labia mea hymnum, cum do- 5
a ¶ Aug. Aliter non eructabunt, quia vnus est magister, scilicet deus. ¶ Et.

h cueris me † iustificationes tuas. Pronuntiabit lingua mea 6
a ¶ Cass. Non otiosum verbum, vnde reddenda est ratio, sed eloquium. vnde salus, quod decet pronun-
tiari, quia æquitate fulget.

i † eloquium tuum, quia omnia mandata tua † æquitas. Fiat 7 8
a ¶ Adiumentum, vel filius. b ¶ Hac fiducia peto. c ¶ De omnibus aliis.

k manus tua, vt † saluet me, quoniam mandata tua elegi. Con- 9 10
a ¶ Et. ¶ Videre. b ¶ Alii, alia ego autem non, nisi salutem tuam. ¶ O.
c ¶ Augu. Qui cupit salutem dei, meditator in lege, nec inde auertitur aliqua cura seculi.
d ¶ Quasi: Fiat manus, & sic.

l cupiui salutare tuum domine; et lex tua † meditatio mea est. 11

e *Postulatio.* Cass. Deprecatio de adhibendis bonis. Postula- D
tio de remouendis malis.
f *Secundum eloquium.* Vel eloquium dicit legem dei. Et est:
Eripe me a labe carnis, secundum eloquium tuum, id est,
per eloquia tuę legis.

Augustinus. Cas-
siodo. Secundum elo
quium. Supra petit
intellectum secundũ
eloquium, vt superna † clamor me⁹.
videat, hic per idem,
vt a concupiscentię
labe purgetur. Vtrun
que enim facit eloquium
dei, da intelle-
ctum, & eripe me. E
accipiendo quippe
intellectum eripitur,
quia per seipsum non
intelligendo decipi-
tur.
g *Eructabunt labia*
mea. ※ Basilius. Scri
pturę conueniens est
eructationis dictio, † iudicia.
iustificationes enim
tuas, inquit, edoctus
tibi talium doctori
laudem offeram.
August. Intus deli-
cijs dei saginat⁹ hym † delectatio-
num ructat, quando nes meæ sunt.
lingua non humano
sensui, sed diuino famulatur. *Cum docueris.* Docet deus, quan-
do qui audit, & discit, venit ad eum, vt non solum memoria
teneat, sed & faciat iustificationes, & sic non in se, sed in do-
mino glorians hymnum eructat. Qui autem didicit, & do-
ctorem laudauit, iam vult dicere, vnde subdit.
h *Pronuntiabit lingua mea eloquium tuum.* Vt sim minister ver F
bi. Sciens autem, quæ pericula sequantur docentem a con-
tradicentibus, addit.
i *Fiat manus tua, &c.* Vt salues de manu aliena ne timeã, sed
vt pronunciem, quia mandata elegi, & timorem amore cõ-
pressi. Vel, Manus, idest, filius. quia manus patris est Christ⁹ Esa. 53.a.
vnde Esaias: *Et brachium domini cui reuelatum est.* Et alibi. *Dexte-* Psal. 117.
ra domini fecit virtutem. Fiat ex semine Dauid, vt qui est crea
tor, sit & saluator, quia.
※ Basil. Illud *qui a mandata tua intellexi.* Symmachus com
plexus sum, Aquila, & Theodotion, Elegi dixerant, manũ ve-
ro diuinã operationẽ dixit, per quam salutem cõsequi orat.
k *Concupiui salu.* Idest, Christum. Quem antiqui cupierunt
nasciturum, ecclesia cupit a dextera patris venturum.
Et lex tua meditatio mea, quia perhibet testimoniũ Chri-
sto, & licet occidatur caro, quę te prędicet, viuet tamen ani
ma, & laudabit te, & iudicia, quę incipiunt a domo dei iuua-
bunt, sanguine enim creuit ecclesia.
l *Salutare, &c.* Cassiodo. Christum aperte dicit, quòd prius
in ęnigmate quem, qui cupit, & scripturis habet, & hoc est,
& lex tua meditatio meã est.
a *Viuet*

NICOLAVS DE LYRA.

APpropinquet. *Hic consequenter petitur augmentatio dictæ iu-*
cunditatis annexæ contemplationi, & quia propter talem an-
nex...em augmentata contemplatione augmentatur talis exultatio.
ideo ...itur augmentum contemplationis, cum dicitur.
1 ...ppro. de. *per effectum exauditionis. Et quæ sit illa petitio, sub-*
dit...cum dicitur.
2 ...ixta elo. tuum da mihi intel. *hoc est secundum altitudinem*
eloq... tui, quæ transcendit facultatem humani ingenij, eleua intelle-
ctu... meum ad ipsum intelligendum.
3 ...ntret po. *Repetitio est sententiæ præmissæ, ad exprimendum ma-*
gnu... desiderium petitionis suæ.
4 ...ecundum eloquium tuum eripe me. *idest, secundũ eloquij*
tui ...itudinem eripe me a meditatione terrestriũ, ad quæ meditanda
natu...a humana est prona, eleuando me ad contemplationem cœlestium
& q...ia ad talem eleuationem sequitur laus cordis, & oris, Sequitur.
5 ...ructabunt labia mea hymnum, cũ docueris me, &c. *præ*
dict... modo eleuando. Et quia ex cognitione diuinorum eloquiorum de-
scendit homo ad docendum proximum, subditur.
6 Pronuntiabit lingua mea eloquium tuum. *ex charitate do*
cendo proximum. Cuius necessitas subditur cum dicitur.
7 Quia omnia mandata tua æquitas *Quia sunt recta via venię*
di ad salutem, ad quam non potest aliter deueniri. Et quia talis doctri
na non est efficax sine speciali adiutorio dei. secundum quod dicitur Pro
uerbiorũ decimo sexto. Hominis est animum præparare, sed do-
mini gubernare linguam. *ideo subditur.*
8 Fiat manus tua, vt saluet me. *id est, dirigat linguam meam in*
docendo, ad meam, & aliorum salutem.
9 Quoniam mandata tua elegi. *præ omnibus temporalibus ad*
ea meditandum, operãdum, & docendum. Et quia ad hoc mouet amor
æterni præmii, subditur.
10 Concupiui salutare tuum, &c. *id est, salutem æternam, quæ*
est in te obiectiuè.
11 Et lex tua meditatio mea est. *eo q dirigit ad consecutionẽ*
huius salutis, Pro. 6. c. Mandatũ lucerna est, & lex lux, &c. *& qa*
ad hoc sequitur augmẽtum gratiæ, in qua est spiritualis vita, sequitur.

a *Viuet anima mea.* August. Ad ipsum loquitur quem deside-
A rat, promittens animam in æternum viuere, quæ credit, &
tunc plene laudabit te nouo cantico, & iudicia tua adiuua-
Matth. 25.c. bunt me, quibus iudicabit in futuro, quando dicet: *Venite benedicti patris, &c.*

b *Errarui.* Augustin. Nouissime aperitur, quæ persona per totum psalmum loquebatur, scilicet genera lis iustus.

Cassiodor. *Erraui.* Ab Adam lege peccati: Sicut ouis comparatio euangelica.
† perdita. vbi dicitur, quòd pastor relictis nonagin-
Luc. 15.a. tanouem ouibus in deserto, iuit quærere centesimam perditam, quæ perijt, quę lupis exponitur, quam nec fuga, nec vis sua liberet.

Ambro. Quasi, vt cœpisti, perfice.

c *Non sum oblitus.* Ex hac parte erat ouis inuecta, sed adhuc quęritur, & per sanguinē pastoris fusum in omnib. gentibus inuenitur. Congrue vero post prędictorū meritorū gradus veteris recolit colluuionis, vt de sua perfectione non superbiat, sed humilis deo tribuat totū, quia non ex operibus iustitiæ, quæ
C fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos
Luc. 17.c. facit, vt cū oīa bene fecerimus, dicamus: *Serui inutiles sumus, quæ debuimus facere, fecimus,* hac humilitatis professione beari meremur.

Aug. Vnde in Ezechiele illi soli liberantur, in quorū fronte tibus thau scriptum reperitur, quia aliter humana conditio lassa nō recreatur, nisi abdicatis veteris vitę erroribus, fi innouata virtute humilitatis insigniatur. Inde est, quod paruulo post omnia dicenti: *Benedicamus domino*, seniores voce idem respondent: *Deo gratias*, ut quanto perfectiores, tanto humiliores deū omnia referent, se velut paruulos mantes, & puerili simplicitate deo post omnia gratias agētes. ideo post omnia ponitur thau.

✠ Basilius. Licet enim quædam mandatorum dei transgressus est, omnimodam tamen illorum obliuionē non admisit, verū hāc quidem orationem propheta obtulit, salutem vero vniuerso mortalium natura est adepta. Cucurrit.n. bonus pastor ad ouem errantem, ac montes circumeuntem inuenit (nam in illis dæmones colens errauit,) & ad pascua recepit, & lætatus est super illa plus, quam supra quinquaginta nouem, quę non errauerunt.

Plene tunc. *Aug. Quia qui credit, non damnabitur; etiam si quam habet offensam, proderit enim illi fides, & suffragabitur ad veniam.* *In futuro.* *Perfecte.*

a Viuet anima mea, & laudabit te, & iudicia tua adiuuabunt 1 2
Sed. *A via ad vitia.* *Non perit.* *Quia iam ex parte redempta.*
Cass. O Christe tu require, quia homo infirmus te non potest quærere, quod ideo debes, quia mandata tua, &c. quasi quære me, quia quæro te.
b me. Errarui sicut ouis, †quæ perijt, †quære seruum tuum, quia 3 4
Etsi errarui.
c mandata tua non sum oblitus. 5

NICOLAVS DE LYRA.

1 Viuet anima mea. *vita gratiæ, in præsenti, & gloriæ in futuro.*
2 Et laudabit te. *laude imperfecta i præsenti vita, sed laude perfecta in futuro, secundum quod dicitur supra psal.* 83.b. Beati qui habitant in domo tua dñe in secula seculorum laudabunt te.
3 Erraui. *hoc non videtur intelligi de errore in moribus: quia statim subditur: Mandata tua non sum oblitus, sed de errore secundum modum communem loquendi hominum mundanorum.*

Ad cuius intellectū sciendū, quod ouis dicitur errare, quando segregat se a grege. homines autem tendentes ad perfectionem contēplationis a *Cantinis segregant se a communi habitatione hominum, vt libere possint vacare contemplationi diuinæ, & tales ab hominibus mundanis reputantur stulti, & huic seculo perditi, vnde & religiosi mundo mortui dicuntur, & secundum hoc dicit psal. in persona contemplatiui.* Errauit cut ouis. *quantum ad reputationem hominum mundanorum, quia fugientibus amore dei mundanum consortium conceditur diuinum secundum illud Osee 2.c.* Ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius, &c. *ideo subditur.*
4 Quęre seruum tuum. *eum interius consolando.*
5 Quia mandata tua. *terrenis inhærendo per amorem, sed cælestia appetendo, ad quod tendit mandatorum tuorum obseruatio.*

ADDITIO I.

In psal. 118. *Beati immaculati.*

Tria sunt in hoc psal. singularia, quæ in nullo aliorū inueniuntur. Primū est, quod sub qualibet litera alphabeti Hebraici ponuntur octo versus prout dicit in postil. Secundū singulare est, quod prout dicūt expositores Hebręi, in quolibet versu fit mentio de aliquo pertinente ad deū per comparationē ad salutē humanam: vt via domini vel testimoniū domini seu mandatū eius seu eloquium, vel præceptum, iudiciū vel iustificatio seu iustitia, & huiusmodi. Et hoc est verum, prout patet discurrenti per oēs versus huius ps. in quorū quolibet est aliqua dictio huiusmodi, excepto illo versu vbi dicitur: *Suscipe seruum tuum in bonum: non calumnientur me superbi,* in quo non apparet talis dictio secundum quosdam, licet etiam in illo versu hoc idem habeatur. nā cū dicit: *Suscipe seruū tuum in bonū,* idē est acsi dicat in bonitatē tuā. Tertium singulare in hoc psal. est, quod semp Psalmista in eodē loqtur deo tanq̄ alloquens secundæ personæ, & hoc inuariabiliter per totū psalmū, exceptis trib. versib. primis, s. *Beati immaculati. Beati q scrutantur, &c. Non.n. qui operantur iniquitatem.* Qui quidē tres versus sunt, quasi plogus totius psal. Excipitur ēt iste versus vbi dr: *Declinate a me maligni.* in quo versu loquitur de deo, vt tertia persona cū dicit: *Et scrutabor mandata dei mei.* in cæteris aūt omnib. semp loquitur deo tanq̄ secundæ personæ, quod non fit in alijs psalmis totius psalterij, imo frequenter in eodē psal. loquit psalmista deo qnque in tertia persona, qnque in secunda, vt cū dicit: *Deus misereatur nostri, &c.* in quo versu loquit deo in tertia persona. Et statim subdit: *Vt cognoscamus in terra viā tuā,* in secunda persona, & adhuc contingit, quod nedū in eodē ps. sed in eodē versu mutat modū loquēdi de tertia persona in secundā, vt cū dr: *Dñi est salus.* Ecce locutio in tertia persona. Et sequitur statim in eodē versu. *Et super populum tuum benedictio tua.* vbi loquit deo in scda persona. In hoc tñ pñsenti psal. licet sit maior numerus versuū, q̄ in multis ps. Psalterij simul iunctis, cū in hoc ps. sint. 176. versus, nunq̄ tñ ps. variat modū loquendi ad deū, s. vt ei loquatur in tertia psona, sed semp in secūda, vt dictū est. Quæ quidem singularitates nō debent vacare a mysterio sic, vt censeantur casualiter ptingere, seu pter intentū autoris, psertim cū hic psalmus sm sententiā sanctorū doctorum, vt habetur in glossa. quanto in superficie vr apertior, tanto mysteriorum altitudine profundior. Vnde circa prædicta aliquid vr dicendum. quantū ad primū, s. de octonario alphabetico in hoc psal. obseruato pter rōnē mysticā, q̄ in glossa cōiter hr, pōt ratio assignari, q̄ vr magis literalis, s. quod quia in hoc psal. generaliter intendit psalmista cōprehendere vitā oīum in beatitudinē tendentiū, tā actiuorū, q̄ contemplatiuorum, prout patet in primis duob. versib. s. *Beati immaculati, &c. & Beati scrutantur, &c.* & sm expositionē postillatoris. Et cum status populi Israelitici quadrupliciter distinguebatur, vt habetur inf. ps. 138. s. in domū Israel, quantum ad duodecim tribus, & in domum Aaron, quātū ad sacerdotes, & in domū Leui quantum ad Leuitas, & in timentes dñm, quantum ad conuersos de Gentilitate ad Iudaismum, prout ibidem exponitur, & quilibet istorū statuū poterat diuidi in duas partes sm duos choros psallentiū, put cōsueuit in ecclesia fieri. circo ps in qualibet distinctione hui9 ps. posuit octo versus, vt qlibet pars pdictorū hēret in quolibet octonario vnum versum, & hoc sub qualibet lra alphabeti, ad designādū extēsionē hmōi doctrinę p totū corpus politiæ fideliū, sicut alphabetū cōprehēdit oia lrarū elementa. Quantū vero ad secundā, & tertiā singularitatē vlterius vr dicendū. Ad cuius euidētiā attendendū est, quod ad perfectionē vitæ actiuæ, & contēplatiuę, de quib. in hoc ps. agitur put postil. exponit, & bene, reqrit deuotio, q̄ est act9 religionis, put sm Th. in 2.2. 72. art. 2. in cor. q. hr. Ille.n. q vitā actiuā bene exercet, oportet, quod non solū agat illa, q ad hmōi vitā actiuā pertinet, sed ēt vt talia deuote agat, s. cū prōptitudine voluntatis faciēdo illa in dei obsequiū. vnde Exo. 35.c. *Multitudo filiorū Israel obtulit mente prōptissima atque deuota primitias deo.* Idē dicendū fortius de vita cōtēplatiua, q̄ magis cōsistit in mēte. In hoc igit psal. agit psalmista de actiuis, & contēplatiuis, nō solum inquantū sunt simpliciter tales, sed inquantū sunt in vtraque vita deuoti, qđ facit ad perfectionē vtriusq; vitę. Et quia deuotio sm Hugo. est feruor bonę volūtatis, quē mēs cohibere nō valēs certis manifestat indicijs, in hoc ps. ponit psal. plurima signa exteriora ad deuotionē ptinētia in vtraq; vita. vita.n. actiua ptinet ad deuotū agere ea, q̄ ad obsequiū diuinū ptinēt, pmpte, & expedite. de quo dicit: *Viā mandatorum tuorū cucurri.* Similr, & talia agere gratāter, & sine turbatione de quo dicit: *Paratus sum, & nō sum turbatus, vt custodiā, &c.* milit

...ter in vita contẽplatiua pertinet ad deuotũ assiduitas va... diuinis,ꝓsertim in tẽporib. in quib. homines cõiter cõ... erunt quieti corporali,& somno vacare,& de hoc dicit: *Me... a nocte surgebam,ad confitẽdum tibi. Præuenerunt oculi mei ad ...iculo,vt meditarer,& hmõi.* Similiter, & eleuatio manuũ. ...io dicit: *Et leuaui manus meas ad mandata tua.* Et† ꝓsterna... ...orporis in terra,de quo dicit: *Adhæsit pauimento aĩa mea.* Similiter,& fluxus lachrymarũ, q contingit sæpe deuotis ex ...ratione ꝓpriæ fragilitatis,& de hoc dicit: *Exitus aquarũ ...erunt oculi mei,* & sic de multis alijs exteriorib. q̃ signifi... feruorẽ mentis. Similiter ponit psalmista aliqua in hoc ...o intrinseca, q̃ ad deuotionẽ pertinent,vel per modũ ...sicut est frequens meditatio in sacris scripturis. de quo dic: *Quomodo dilexi legem tuam dñe, tota die meditatio mea est. Et ...abor in mandatis tuis,quæ dilexi.* & sic de q̃ plurimis. Ponit ...a,q̃ pertinent ad deuotionẽ per modũ effectus, sicut est ...a spiritualis,q̃ sequitur deuotionẽ. Dr̃.n.in Collecta: Ip...doq; sancta deuotio lætificet.& de hoc dicit: *Lætabor ego ...eloquia.* Et *quã dulcia faucibus meis eloquia tua,&c.* & sic de ...is alijs pertinẽtib.ad ꝑdicta,q̃ cã breuitatis omittuntur. ...ib.deducit̃, q frequentatio assidua tã in mente,quã in ...e lege diuina,& de mandatis eius seu eloquijs,iudicijs, ...timonijs, & hmõi, pertinet ad deuotionẽ per modum ...iõ in quolibet versu hui⁹ psalmi, in quo principaliter ...ista intendit agere de deuotione tã circa actiuos,quã ...platiuos,vt dictũ est,merito ponit̃ aliquid ꝑdictorum, ...singulare in hoc ps. Similiter & alloqui deũ semꝑ in ...da persona, vr̃ pertinere ad deuotionẽ per modũ effe... ...lle.n.cuius mens feruet in famulatũ seu obsequiũ alicu... ...emꝑ vr̃ eũ hẽre ante oculos quasi principaliter cõstitu... ...deuiet a ꝓmptitudine obsequij eius. vnde ps. *Prouidebã ...conspectu meo semper.* Quapropter in hoc primo octona... quasi pambulũ est ad sequentia, in trib. primis versib⁹ ...ps. de quib. intendit,s. de viris actiuis,& cõtẽplatiuis,q ...eatitudo cõpetit in spe.& exponant̃ ꝑdicti versus, vt in ...la, excepto cũ dr̃: *In toto corde exquirũt eũ.* qđ referendũ ...hoc,q quis vitã suã ad dei seruitiũ ordinat, & per con... ...s oĩa,q̃ ꝑꝑ seipsum agit, virtualiter ordinant̃ in deum, ...rtinet ad deuotionẽ. vnde cũ dicit in quarto versu: *Tu ...asti mandata tua custodiri nimis,* reddit rõnẽ ꝑdictorũ,ac si ...ista dicat deo,merito exquirẽd⁹ es in toto corde, *quia ...ndasti mandata tua custodiri nimis:* Qđ intelligẽdũ est prin... ...ter de duob. mãdatis charitatis,in quib. tota lex pẽdet, ...hetæ, Mat. 22.d. Mandauit.n. deus Deu. 6 a. *Diliges dñm ...ũ ex toto corde.* In quo manifestẽ oñdit, q ad perfectam ...ionẽ non sufficit deũ diligere, nisi ex toto corde diliga... ...militer circa charitatẽ ꝓximi dicit Mat. 22.d. *Diliges pro...ũ. sicut teipsum.* vnde nõ sufficit solũ proximũ diligere, ...uis diligat eũ,sicut seipsum. Ex quib sequit̃,q in vtra... ...ita requirit̃ deuotio,vt sit perfecta. Cum.n.quis diligit ...x toto corde,& ex tota substantia,&c. ꝓmpte,& deuo... ...diligit. Similiter,q proximũ, sicut seipsum diligit, prõ... ...luntate eũ diligit. Tali.n. voluntate,s. prõpta,quilibet ...m diligit,vt cõiter,& sic cũ dr̃: *Custodiri nimis.* li nimis, ...ignificat plus,q̃ oportet,sed modũ imponit, s. vt nõ solũ ...ata ꝑdicta custodiant̃,quantũ ad materiã actus, sed ẽt ...i.cũ prõptitudine affectus, prout deus mandauit man... ...ua,& dicta custodiri, vt dictum est,& sic in hoc quarto ...psalmi. fundat intentionẽ suã in lege diuina,s.q ad pfe... ...vitæ spũalis tã actiuę, q̃ ꝯtẽplatiuæ requirit̃ deuotio, ...principale intẽtũ huius ps. Et q̃a talis custodia diuino ...datorũ,s. p deuotionẽ est difficilis,q̃a vt dicit Philoso... ...in li. Ethico. Operari iusta,s. ea,q̃ iustus operat̃,non est ...le,sed eo mõ quo iustus operat̃, difficile est,s.quantũ ...stos. idcirco dicit in 5. versu. *Vtinã dirigantur viæ meæ, &c.* d. difficile est mihi,vt taliter cogitationes, & opa mea ...int̃ ad custodiẽdas iustificationes tuas,s. mõ ꝑdicto,sed ...pto seu desidero.& de hoc dicit: *Vtinam dirigantur,&c.* Cõsequẽter, q̃a est alia difficultas ex parte mandatorũ,eo q ...lurima ꝓsertim in lege veteri, in qua mandata diuina ...luo pricipalia ꝑdicta ĩ magno numero fuerũt, vt patet ...cursu pẽtateuchi, iõ dicit in sexto versu. *Tũc nõ confun... ...prospexero in omnib. mandatis tuis,* s.q nõ solũ sim diligẽs ...cerãdo seu ꝯtẽplãdo deuote,sed ẽt in ꝓspiciẽdo oĩa mã... ...ullo prætermisso. Et q̃a istę duę difficultates quarũ vna ...circa directionẽ viarũ,& alia circa ꝓspectionẽ mãdatorũ ...bat psalmista, vt p deũ tollerent̃, idcirco ĩ septimo ver... ...rectitudine spei reddit grãs de vtroq;. De primo,s. cũ ... Confitebor tibi in directione cordis, s. q tu dirigis cor ...quo viæ meę ꝓcedunt. De scđo vero dũ dicit: In eo q ...*iudicia iustitiæ tuæ,* hoc est: Cõfitebor tibi,q a te adiutus ...iudicia iustitię tuę,& sic ꝓssum ꝓspicere oia mãdata ...sequẽter psalmista quasi iã a deo adiutus in ꝑdictis in octauo versu dicit: *Iustificationes tuas custodiam,* offerendo seu confidens dei adiutorio ad custodiendas iustificationes dei seu mandata,de quibus in exordio dixerat: *Tu mandasti mandata tua domine.* Sed quia vt in eodem versu dictum fuit,ad perfectionẽ custodiæ mandatorum dei requiritur deuotio,quę intelligitur in hoc,quod dicit. *Custodiri nimis.* idcirco subdit in hoc octauo versu. *Non me derelinquas vsquequaque.* Circa qđ sciendum,q vbi nos hẽmus. *Non me derelinquas,vsquequaque.* litera Hebraica hẽt. *Nõ me derelinquas vsque nimis.* Eadẽ enim dictio ponitur hic in Hebræo, q̃ ẽt in illo loco, custodiri nimis,supra dicto,& est sensus. *Ego iustificationes tuas custodiam a te adiutus,* vt dictum est,& peto,quòd non me derelinquas,i. q me adiuues. Donec illas custodiã vsque nimis,i. vsque ad custodiam deuotam,vt dictum est. Et sic optime concordat hoc,quod subdit in fine huius octonarij,cum dicit: *Non me derelinquas usque nimis,* huic quod dixerat in exordio allocutionis ad deum. *Tu mandasti mandata tua domine custodiri nimis.* D

ADDITIO II.

In eo. psal. vbi dicitur in postil. *In quo corrigit.*

Distinctio postil. circa hunc psalmum per octonarios, & octonarium per uersus,licet artificialis sit ẽm se, non tamẽ correspondet literæ quo ad maiorem partem, eo q membra distinctionis tam generalis,quam particularis coincidũt inuicem. Et ideo melius vr̃,vt requiratur continuatio cuiuslibet octonarij ad pręcedẽs. similiter, & versuum cuiuslibet octonarij inter se,non exorbitando a principali materia,quã intendit Psalmista: quæ est deuotio,q̃ ad perfectionem vitæ spiritualis pertinet, vt dictũ est. In hoc secũdo octonario Ps. agit de quibusdã ad deuotionẽ pertinentib. quorum aliqua consistunt in actib. exteriorib. vt pertinent ad deuotionem dispositiuẽ, quorũ vnũ est custodire sermones diuinos,s. mãdata.& de hoc dicit ĩ primo versu: *In quo corrigit adolescentior viam suam,&c.* q.d. qualiter hõ disponit se ad custodienda mãdata diuina nimis. de quo dixerat in primo octonario,quod optabat,vt difficile,de quo dixit. *Vtinam dirigãtur viæ meæ,&c.* ad quod rñdit: *In custodiendo sermones tuos.* & dixit adolescentior,i. insipiens tendere ad vitam spiritualem, quæ est sicut adolescens in vita corporali, qui nondũ hẽt mẽbra seu vires perfectas. Requirit̃ ẽt dispositiuẽ ad ꝑdictã perfectionẽ deuotionis habendã, intensio affectus ad exquirẽda mandata, & de hoc dicit in secundo: *In toto corde meo exquisiui te.* Quod dr̃ ex toto corde, intelligit̃ ex intensione affectus,q̃ cõsistit in corde. Et quia tali affectu deus non subtrahit effectũ,iõ dixit: *Ne repellas me,&c.* i. indecens est,vt me repellas. Et quia qñque aliqua diligenter exquiruntur,& tñ incaute seruant̃, ideo dicit in tertio versu: *In corde meo abscondi eloquia tua, vt nõ peccem tibi.* hoc est dicere: Illa quæ *exquisiui ex toto corde meo,* circa doctrinã mandatorũ tuorũ, in ipso corde sunt abscõndita seu recõdita apud me,nõ tantũ in libro, vt inde possim repellere tentationes. iõ subdit: *Vt non peccem tibi.* Consequẽter quia ad pfectionẽ vitę spiritualis ꝑdictã non sufficit dispositio humana, sed requiritur authoritas diuina, ideo dicit in quarto versu: *Benedictus es domine, doce me iustificationes tuas,* i. per infusionẽ tuę bñdictionis doce me iustificationes tuas,i. da mihi doctrinã fidei, p q̃ iustificer. de qua Abacuc. 2.a. *Iustus in fide sua viuit.* Nec obstat,q in præcedenti octonario dixerat, †*dedisti iudicia iustificationis tuæ.* q̃a ĩ hoc ps. sępe petit qđ hẽt: qđ pertinet ad feruorẽ mentis. Et q̃a ad maiorẽ confirmationẽ seu habituitionẽ diuinæ doctrinæ in mẽte requirit̃ repetitio eiusdẽ, & prolatio p verba,vt menti tenacius inhęgat̃, idcirco in quinto versu dicit: *In labiis meis pronuntiaui omnia iudicia oris tui.* Et q̃a p talẽ frequentationẽ,& confirmationẽ habitualẽ sequit̃ delectatio in opere, q̃ perficit operationẽ ẽm Philosophũ. idcirco in sexto versu dicit. *In via testimoniorum tuorum delectatus sum,&c.* Ex qua qđẽ delectatione sequit̃,q hõ ꝯtinuat talia in quib. delectat̃. idcirco subdit,q in vtraq; vita iã delectatus frequẽtat operationes ad eã pertinẽtes, vñ de actiua dicit: *In mandatis tuis exercebor,&c.* Exercitiũ .n. mãdatorũ ad actiuã ptinet, sicut, & meditatio eorum ad ꝯtẽplatiuã,& iõ subdit. *In iustificationib. tuis meditabor.* Ex dictis in additionib. horũ duorũ octonariorũ, & ẽt ex cõtentis vlterius in postilla, potest lector reducere cætera in hoc psal. contenta ad propositum prædictum,s. ad excitandum deuotionem mẽtis in vtraque vita ꝑdictarum: & ideo discurrere per singla, quantum ad hoc omitto, ad vitãdam prolixitatẽ. E

† didici. F

ADDITIO III.

In eodem psam. cxviij. vbi dicitur in postila. *Retribue,&c.*

Nõ põt hõ ex sola, virtute naturali aliquod opus facere, p quod mereatur de condigno, nec de congruo, quod Deus det sibi gratiam, quia ipsa præparatio ad gratiam habitualem non est ex sola virtute naturali. Præsupponit enim aliquod auxilium gratuitum ex parte dei interius animam mouentis, siue bonum propositum inspirantis, licet tale auxi-

A auxilium non sit per donum habituale, vt in 1.2 q. 109. ar. 6. in corpore. q. vnde Glo super istud verbum psal. *Retribue seruo tuo*, dicit: Non vtique pro meritis bonis redde, sed retribue, idest iterum, & iterum da, vel pro malis meis retribue bonum, quoniam ante fidem non debetur homini, nisi mala pro malis, retribuit autem deus per gratiam bona pro malis, hæc in glo. Ex quo patet, quod retribue, in hoc loco non intelligitur per modum meriti cuiuscũque, sed sicut dicitur retributio, cum mala redduntur pro bonis secundum illud psal. *Retribuentes mala pro bonis, detrahebant mihi*. Eadem ratione posset dici retributio, cum bonum datur pro malo, prout etiam in glo habetur, & sic intelligitur in proposito, cum dicitur: *Retribue seruo*, idest, homini, qui seruus dei est secũdum recreationem, retribue ei etiam nihil boni merenti gratiam tuam per quam viuificetur.

ADDITIO IIII.

In eodem psalm. vbi dicitur in postil. *Increpasti*. Hic tangitur, &c.

Humilitas, nec aliqua dispositio seu virtus pure humana, non est primæ gratiæ meritoria, prout dictum fuit in præcedenti additione, nec eadem ratione deus superbis resistit, qua humilibus dat gratiam. Nam superbis resistit ex iustitia, humilibus dat gratiam per misericordiam.

ADDITIO V.

In eodem psalm. *Memor esto*. vt dicitur in postilla: *Horror tenuit me*, &c.

Melius videtur iste versus exponendus secundum gl. scilicet vt in hoc ostendatur virtus pietatis, quæ in sancto viro quandoque tanta est, vt magis doleat alienam culpam, quã suam contumeliam, & de hoc Apostolus. 2. Cor. 11. g. *Quis infirmatur, & ego non infirmor?* Et secundum hanc sententiã iste versus continuatur cum præcedenti sic. *Dixerat enim: Memor fui iudiciorum tuorum, & consolatus sum*: In quo apparet, quòd iustus in pœna inflicta reprobis secũdum iudicium diuinum B est consolatus, eo modo quo dicitur in psal. *Lætabitur iustus cum viderit vindictam*. vnde ne intelligeretur, q̃ iusto de culpa peccatorum placeat, ideo subditur: *Defectio tenuit me*. scilicet de hoc, quòd peccatores derelinquunt legem diuinã, quod pertinet ad culpam. Et quia quandoque huiusmodi peccatores derelinquentes legem diuinam, tolerantur in hac vita, & eorũ punitio reseruatur in futura, in qua iustificationes dei magis relucent, ideo subdit: *Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ, in loco peregrinationis meæ*. Cuius sensus est. Licet culpa derelinquentium doleam, vt dictum est, gaudeo tamen in loco peregrinationis meæ, idest in hoc seculo considerans iustificationes tuas in alia vita, & ideo Cantabiles mihi sunt, idest, delectabiles.

ADDITIO VI.

In eodem psal. vbi dicitur in postilla: *Hæc facta est mihi*.

Hoc pronomen hæc, cum dicitur: Hæc facta est mihi, non est plurale neutrius generis, quia si sic, debuisset dicere: *Hæc facta sunt mihi*, vnde oportet dicere, quòd hæc pronomen, sit fœminini generis in singulari, vnde secundum glossam refertur ad hoc, quòd dixerat in præcedenti versu: *Memor fui nocte nominis tui domine*. vbi pro nocte intelligitur locus peregrinationis, de quo in præcedenti versu dixerat, in quo contingunt multæ aduersitates, & miseriæ in quibus vir sanctus debet esse memor nominis dei, & custodire legem eius, vnde Psal. quasi reddens deo gratias de aduersitatibus, & miserijs huius peregrinationis, per quas iustus reprimitur a superbiẽ do dicit: *Hæc facta est mihi*. idest, hæc nox tribulationis facta est mihi a te deus. Quia iustificationes tuas exquisiui, idest, vt iustificationes tuas exquirãm, eo modo quo dicitur in sequentibus: *Bonum mihi, quia humiliasti me, vt discam iustificationes tuas, &c.*

ADDITIO VII.

In eodem psal. In æternum: vbi dicitur in postil. *Ordinatione tua perseuerat dies*.

C Vbi translatio nostra habet: *Ordinatione tua perseuerat dies*, Hebraica litera habet: *Ordinationi tuæ perseuerant hodie, &c.* & continuatur cum præcedentibus, & sequentibus secundum quosdam Hebræorum expositores sic: Dixit enim psalm. *In æternum domine verbum tuum permanet in cœlo*. In quo intelligit, quòd cœlestia corpora, quę verbo domini firmata sunt, manent in æternum, scilicet a parte post secũdum suam substantiam. Similiter, & cum dicit: *In generatione, & generationem veritas tua*, intelligitur q̃ in istis inferioribus remanet veritas dñi, per quã subsistit per successionem generationũ adinuicẽ, sub quib. generationibus sibi succedentib. terra, q̃ est quasi centrum vniuersi, fundata permanet, & de hoc dixit: *Fundasti terram, & permanet*; & quia tam cœlestia corpora qu[o ad] indiuidua, quam inferiora quo ad species habent perpe[tui]tatem durationis iuxta diuinam ordinationem, idcirco [dicit]: *Ordinationi tuæ perseuerant hodie*. quasi dicat, cœlestia simu[l &] terrestria vsque hodie seruãt ordinationem tuam, eo [quod] omnia seruiunt tibi. Et quia ex huiusmodi perseuerantia [et] perpetuitate aliqui possent errare, æstimantes quòd talia [ab æterno] fuissent ab æterno, sicut multi Gentiles philosophantes [æsti]mauerant, eo quòd mundum incepisse non potest de[mon]stratiuè probari, idcirco subdit: *Nisi quod lex tua meditatio mea est*, tunc forte perissem in humilitate mea. q. ex perseue[rantia] durationis creaturarum sub vno ordine potuissem in hu[mili]tate mea, scilicet in fragilitate intellect^9 mei perire, sc[ilicet] errare. *Nisi quòd lex tua meditatio mea est*. In lege enim di[uina], scilicet Mosaica, Moyses prophetando de præteritis, [prout] dicit Gregor. in homil. dixit: *In principio creauit deus cœlum, & terram*, in quo nouitas mundi aperte traditur. Vnde lic[et in] æternum, scilicet in perpetuum cœlum duret, sicut & [terra] fundata permaneat, non tamen ab æterno fuerunt, te[ste] lege diuina oppositum, vt dictum est.

ADDITIO VIII.

In eodem. *Quomodo dilexi*, vbi dicitur in postil. *Quia i[n æter]num mihi est*,

De lege communi nemini imprimitur mandatum [diui]num inseparabiliter, cum quilibet viator per peccatũ [possit] separari a deo, & a mandatis eius. vnde cum dicitur: *[In] æternum mihi est*. melius exponitur, vt intelligatur, quò[d fide]lis interpretatur mandatum diuinum, vt ad æternitate[m] valeat. Iudeus autem seu hæreticus interpretatur ma[ndata] dei referendo ea ad præmia temporalia, vnde in hoc f[idelis] efficitur magis prudens, & in eius persona proprie di[citur]: *Super inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo*, qu[ia in æ]ternum mihi est, ratione prædicta. Consequenter quo[d dici]tur: *Super omnes docentes me intellexi*, non videtur intellig[en]dum de hoc, quòd discipulus aliquando transcendit magistr[um per] perspicuitatem ingenij, seu assiduitatem studij, vt posi[t] dicit, quia hoc commune est tam fidelibus, quam infide[libus], sed hoc conuenienter posset referri ad scribas, & Phar[iseos], qui super cathedram Moysi sedentes, vt Matth. 23. a. le[gem] dei videbantur docere, & tamẽ super tales fideles intel[ligit], qui non in litera, sed in spiritu quiescit. vnde dicit: *Qui[a man]data tua meditatio mea est*: Meditatio enim proprie est ill[orum] qui intrinsecus sunt, & spiritualia. Quod autem sequitu[r: *Su*]*per senes intellexi*, intelligendum est in persona fidelium [qui] per temporum successionem plura explicitè cognosc[unt] his, quę ad fidem pertinent, quam antiqui, licet implic[ite] illa continebantur in fide antiquorum. Potest etiam in[telligi] de populo nouę legis, qui iunior est respectu Iudaici [popu]lis, vnde posset dicere populus nouus, quod super sen[es], scilicet antiquitate temporis intellexit, quia mandat[a dei] quęsiuit, non mandata hominum, sicut illi de quibus E[saias] dicit: *Erat timor dei, &c.*

ADDITIO IX.

In eodem: *Feci iudicium*. vbi dicitur in postil. *Non t[radas] me*. idest, tradi permittas.

Hoc quod dicit: *Non tradas me calumniantibus me*, pl[us] posset intelligi de prauis hominibus, qui calumniãtur [com]muniter eos, qui iudicium seu iustitiam persequuntur [seu] iudicialiter exercent, vt frequenter per experientiam [habe]tur. vnde Matt. 5. a. *Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam*. vnde in persona talium psal. orat ne tradatur h[uius]modi hominibus calumniantibus protegendo eos in h[ac vi]ta, vel eos ad aliam perducendo a talibus calũnijs imm[unes].

Replica. In psal. *Beati immaculati*. non variantur mu[ltum] postillator. & Burg. nisi in applicatione, quæ non variat [veri]tatem. Sed circa illam partem. *Retribue*. dicit postil. qu[od] ex naturali virtute potest mereri de congruo, quo fact[o] in se est, petit deũ, vt retribuat gratiam qua mereri vale[at de] condigno, Burg. cõtradicit ex opinione. S. Tho. 1. 2. q. d[...] Hic dico, q̃ de merito congrui, & condigni grandis [di]sputatio Sco. contra Tho. Non enim minus rei[...]ndet homini per virtutem naturalem habe[...]ti bonum v[...] ri arbitrij, quam angelo. Sed angelo in pr[i]ma morula [...] ti in beatitudine naturali, quę nihil est, nisi [...]nus vsus [...] nis, respondet deus per collationem gratię in [...]unda [...] la, igitur & homini. Nec oportet hmõi vsum pr[...]ed[...] quod donum gratuitũ, vel dispositionẽ gratuitã, sed sol[...] tis datã, quę continet sub naturali facultate, quę paten[...] magistrũ. li. 2. dist. 3. & 4. vide ibi Sco quia hic di[s]puta[tio] hoc nõ pertinet ad sensum literalem in proposito q[...]

GLOSSA ORDINARIA.

A *Canticum graduum.* Caſſ. Beatitudinem,quã ſuperior pſal-
us vnita varietate meritorũ cantauit, iſti ſequẽtes pſalmi,
dinatis.15.gradib.tam pſalmorũ, quam meritorum in ſa-
amentum veteris, & noui teſtamẽti explicant. Septenari⁹
vetus propter ſabbathum. Octonarius ad
uum: Patres nanque veteris teſtamenti
bdoadi,i.ſeptenario ſeruiebant:Obſerua-
nt enim ſeptimum diem,i.ſabbathum.Se
mam ſeptimanam. Septimum menſem. Septimũ annũ,
ſeptimũ annũ ſeptimæ decadis, qui Iubileus dr̃.Patres ve
noui teſta.ogdoadi ſeruiunt,i.octonario,quia ſeruãt octa-
diem,quæ dominica dr̃, & octauas martyrum, & octauã
urrectionis expectant. Ideoque per octonarium,& ſepte-
nium,duo teſtamenta deſignantur.vnde Salomõ: *Da par-
tẽ ſeptẽ necnõ,& octo.* Quindecim ergo graduũ fuit diſtinctio,
per hoc ſignificetur duorũ teſtamentorũ doctrinã in his
dibus contineri. Et ſunt hic quindecim gradus, ſicut in
lo Salomonis totidem erant gradus, quibus aſcẽdebatur
ẽplũ,quod eſt figura cæleſtis templi,ad quod his gradib.
enditur:Hæc eſt ſcala Iacob. Aug.In ſcalis enim vidit Ia-
B angelos aſcendentes,& deſcendentes. Hi ſunt ſpiritua-
doctores,qui per hos meritorum gradus quaſi per quedã
rſcalaria aſcendendo proficiunt vſque ad intellectũ ſpiri
ium.Et quaſi deſcendentes paruulis ſe contẽperant.Nõ
entes. Cadit enim,qui deficit,deſcendit,qui ſe contẽpe-
paruulis. Cecidit Adam per ſuperbiam intumeſcens,de-
dit Chriſtus per miſericordiam paruulis condeſcendẽs.
ſui per humilitatem deſcendunt, non per ſuperbiã ca-
t.vnde Apoſtolus: *Siue enim mente excedimus deo, ſiue ſobrij
us vobis,&c.* His ergo gradibus inoffenſo pede mentis a-
ditur atque deſcenditur.

ug. *Canticum gra.* Graduũ nomen ambiguũ apud nos,q.a
mus aſcendentium, & deſcendentium. Apud Græcos
um,quòd aſcendentium tantum ſunt gradus. Aſcendẽs
iuſtus loquitur. *Aſcenſus fit in corde.* vnde alibi: *Aſcenſio-
n corde ſuo diſpoſuit,* a conualle plorationis, in illud,qđ ocu
non vidit,& in cor hominis nõ aſcendit, per verbũ caro
i,quod deſcendit, vt per ipſum nos aſcenderemus. Ver-
i.caro factũ eſt,bibens calicẽ paſſionis, factum eſt nobis
is plorationis. Manens apud deũ eſt mons aſcenſionis.
n.deſcendit ad te,vt maneret apud ſe: *Deſcendit ad te,* vt
et tibi vallis plorationis. Manſit in ſe,vt eſſet tibi mons
C uem aſcenderes. Ab exemplo ergo humiliationis eius
ndatur ad voluntatem,& altitudinem deitatis ipſius.

ug. Primus gradus a malis ſeculi exire,& vniuerſæ vani-
renuntiare.

aſſ. Initiũ profectus eſt,carnalia vitia relinquere, & dño
licare:Vnde in veteri lege, qñ emebatur mancipiũ Gẽ-
radebantur vngues eius,& capilli tondebant̃, quia opor
vanitatem quãque exuere, vt dei obſequio mancipetur.

Caſſ. Hic abrenuntiatione ſeculi quibuſdam gradibus me D
ritorum ad perfectam, & æternam peruenitur charitatem,
quæ in ſummo locata eſt.

❊ Beda. Legitur quod ad tẽplum illud, quod Salomon ad
honorẽ domini ædificauerat,quindecim gradibus aſcende-
batur, quod non vacat a myſterio. Templũ
enim illud præfigurabat tẽplũ illud, quod
in cęleſti Hieruſalẽ ædificat dominus ex vi-
uis lapidibus,ad quod quaſi quindecim gra-
dibus aſcenditur: Quindecim.n. numerus eſt,& conſtat ex
ſeptenario,& octonario.Septenari⁹ vero,hæc terrena ſignifi
cat,quæ voluuntur ſeptenario numero,quibus ſpretis,& cõ-
temptis aſcendit̃ ad tẽplũ dñi, per octonarium numerum,
ideſt,per cęleſtia, quæ per octo beatitudines acquirunt̃.Vel
quia ſunt ſeptẽ criminalia vitia, poſſunt intelligi per Septe-
nariũ numerũ, quæ quiſque debet contemnere,qui ad tem
plum dñi vult aſcendere. Qũo ergo debet aſcendere?Per o-
cto beatitudines,quę intelliguntur per octonarium numerũ.
Et quia hi quindecim pſalmi,qui ſequuntur,ad aſcenſionem
nos inuitant, ideo oẽs ſub eodem titulo prænotati ſunt, *Cã-
ticum,* ſ. *graduum,* quod Gręce ſignificantius dicitur ᾠδὴ τῶν
ἀναβαθμῶν, quod interpretatur cantus aſcenſus,ſicut καταβαθμὸν
deſcenſus.Gradus ſunt aſcendentiũ,& deſcẽdentium.Gra- E
dus iſti,qui in iſtis pſalmis notantur aſcendentes ſignificant.
Intelligamus ergo pſalmum iſtum tanquam aſcenſum, &
non quæramus aſcendere corporalibus paſſibus, ſed ſpiritua
libus affectionibus.

❊ Euthym. Quindecim hæc cantica prorſus eandem in-
ſcriptionẽ habẽt,videlicet *Canticum aſcenſiuum,* vel iuxta aliũ
interpretem *Canticum aſcenſionum,* hmõi autem inſcriptionẽ
ſortita ſunt,quia captiuos in Babylone Iudæos aſcenſuros eſ
ſe p̃dicunt in Hieruſalem,continẽt nãque hmõi materiam,
& tradunt qũo illi in captiuitate tunc conſtituti deum roga
uerint,ac tandẽ ab eo exauditi patriã ſuam receperint,& in
cipiunt quidẽ a clamore atque precibus, quas ad deum fun-
debant,cum ea calamitate p̃merentur, finem vero habent,
qui ad illud tẽpus pertinet, quo integri in patriã reſtituti fue
runt,& hoc ſ̃m hiſtoriam.Iuxta anagogen vero hmõi inſcri
ptionem habent hæc cantica, quia inter cæteros pſalmos hu
iuſmodi præcipere dei populum a Babylone, hoc eſt a ſecu-
li huius confuſione,vbi in paſſionũ atque affectuũ ſeruitute,
captiuus detinebatur,ad ſupernã deducunt Hieruſalem,qui
cunque enim legerit atque intellexerit, quanto antiquus il-
le populus terreſtris Hieruſalẽ teneretur deſiderio, & qũo F
lamentabatur,& quales ad deum emittebat voces,quænam
etiam diceret verba,cum illuc reduceretur, atque ea deniq;
omnia,quæ in his canticis continentur, ardentior profecto,
& ipſe reddetur, & vehementiori amore, & ipſe flagrabit
ſupernæ,ac cœleſtis Hieruſalem.

❊ Baſil. Vnicuique pſalmo propria,& peculiaris quędã p̃-
fixa eſt Epigraphe,hic vero multi coniuncti,vnã ſortiti ſunt
appel-

Interlinear: ¶ Quia ſpirituales gradus ſunt.

a Canticum graduum.

NICOLAVS DE LYRA.

AD do.cũ tri. *Huic pſal.præmittitur talis tit.in Hebræo.* Canti
cũ graduũ, *& ſimiliter in aliis.13.ſequentibus,ſed in aliqui-
bus eorum fit aliqua additio,vt videtur.Dicũtur autem iſti quindecim
pſal. cantica graduum ſecundũ doctores Hebræos, & Latinos,eo quod
in aſcenſu tẽpli,qui erat per quindecim gradus,cantabãtur a ſacerdo-
tibus,et Leuitis:primus pſal.in primo gradu,& ſecũdus in ſecundo,et
ſic de aliis.Sed vtrum iſti pſal.ad hoc fuerint facti varie dicitur.Dñt
enim aliqui,ꝙ Dauid, qui præcepit Salomoni ædificare templum, &
tradidit ei deſcriptionẽ templi,& porticuum,& per conſequens gra-
duum vt habetur 1.Para.28.fecit pſalmos iſtos ad decantandum in gra
dibus modo prædicto.Dicunt etiam,quod per aſcenſum graduum cor-
poralium intelligitur aſcenſus in gradibus virtutum, qui tanguntur in
pſalmis iſtis gradatim aſcendendo.Sed contra primũ videtur eſſe,quia
tertius pſ.quintus,duodecimus,& quartusdecimus intitulantur a Da-
uid,ſic.* Canticum graduũ Dauid, *ſimiliter octauus a Salomone,
ſic.Canticũ graduũ Salomonis,vel Salomoni.Cæteri autem omnes inti
tulantur ſine tali additione,ſic.* Canticum graduũ. *Et ex tali varia-
tione intitulationis videtur,quod non oẽs facti ſunt a Dauid,ſed ſolũ
illi qui ab eo ſunt intitulati,niſi appareat aliunde,quòd Dauid fecę-
rit.ſicut dicetur infra de aliquib. pſal.& quod octauus factus ſit a Sa
lomone.Cæteri vero ab aliquibus aliis ſpiritum prophetiæ habẽtib.quo
rũ nomina ſunt ignota.Et ex hoc ſequitur,quòd nõ fuerunt facti a Da
uid,vt decantarentur modo ſupradicto. Contra ſecundum dictum vide
tur eſſe,quòd ita altus gradus virtutis ponitur in primo pſal.ſicut in
aliquo ſequentiũ ſecundũ expoſitionem eorũ qua exponunt illud.* Hei
mihi,quia incolatus meus prolongatus eſt. *Quod exponunt de
homine ſic perfecto,ꝙ ex deſiderio vitæ cæleſtis vita p̄ſens ei efficitur
tædioſa,quod eſt maxime perfectionis in vita præſenti,ſecundũ ꝙ dice
bat Paulus de ſeipſo Philip.1.d.* Deſideriũ habens diſſolui,& eſ-
ſe cũ Chriſto. *Nec ordo iſtorum pſalmorum oſtendit talem ordinem
graduum virtutem literæ ipſorum conſideranti.Igitur propter prædi-
cta,& ſimilia ſaluo meliori iudicio,videtur mihi dicendum, quod oẽs
iſti pſal.non fuerunt facti ab eodem autore,nec ad hoc,vt decãtarẽtur
in gradibus modo p̃dicto,ſed aliquis,vel aliqui de ſacerdotibus ſeu can
toribus deuotis pſalmos iſtos ab aliis factos ordinauerunt decantari in
ſolennibus diebus modo prædicto aſcendendo gradus tẽpli:Sicut beatus
Gre.qui ordinauit officium eccleſiaſticum pſal.a Dauid factos,& aliis
antiqs applicauit ad diuerſa feſta.quia aliqui decantãtur in feſtis apo-
ſto.alij in feſtis virginum.& ſic de alijs,& aliquando ex modica conue-
nientia,ſicut Benedic.2.Et appropriatur angelis ex illo verſu:* Qui fa-
cit angelos ſuos ſpiritus,&c. *& ideo intendo primo exponere pſal
mos iſtos literaliter ſecundum modicitatem intellectus mei. poſtea in
fine aliquid addere breuiter de myſtica expoſitione.*

Pſalmi eccleſiaſticis officiis per beatũ Gre. aſſumuntur.

Ad dñm cũ tribu. *Ex titulo huius pſal. ſupra poſito non apparet
eius autor.De materia vero eius dicit Ra. Salomon,ꝙ eſt oratio pro li-
beratione populi Iſrael a tribulatione captiuitatis, in qua nunc ſunt p
orbem diſperſi a qua expectant Iudæi per Meſſiam futurũ liberari.Cu-
ius autem oratio ſit,nõ dicit,ſed ſupponit,quòd ſit facta ab aliquo ſan
cto ſpiritũ dei habente,quod verum eſt. Sed primũ eius dictũ eſt falſum
quia aduentus Chriſti iã tranſiit in præteritũ,ſicut frequenter dictum
eſt, propter quod videtur mihi melius dicendũ,quòd ſit oratio alicuius
ſancti viri quicũque fuerit pro liberatione populi Iſrael de captiuitate
Babylonica,pro qua multi illius tẽporis pſalmos,& orationes fecerũt,
vt patet de Dan.9.a.& in hoc libro pſalmorũ in plurib.locis.Et ſecũ-
dũ hoc pſal.iſte in tres partes diuiditur, quia primo petitur dicta libe-* Diuiſio.
ratio.

appellationē, nēpe. *Cantica graduum* dicti. Quapropter iuxta
A historiā quidem de ascensu e Babylone loquuntur, secundū Anagogē vero eos de ascensu ad virtutem protulerunt. Via nāque ad virtutem tēdens, paulatimque philosophum virū ad cœlum subducens, gradibus quibusdam similis est.

quia praua corrumpunt bonos mores. Adhærendum nobis it… est, & conuersandum cum illis, qui virtutem exercent.
c *Quid detur tibi, &c.* Cass. More nimis cogitantis hæsit: & quærit remedium. Quid tibi detur, aut quid apponat. Duo… ba posuit dari, & apponi. Sagittæ dantur in azyma, carbo… apponuntur qua… consolationem.

✠ Theodoretus Theodotion *carmen ascensuum*, sed Symmachus, & Aquila, *In ascensus* verterunt. Iudicant ascensus, siue gradus captiui populi e Babylone reditum, quandoquidem gratia spiritussancti seruitutem, & futurā libertatem prænoscebat, & hanc, & illam prædixit, illorum vtilitatem procurans, & nobis hinc lucrum afferens.

Psalmus CXIX.

a ¶ Peccatis. b ¶ Vt me educeret.

a A D dominum † cum tribulārer, clāmaui, 1

† exaudisti.

a ¶ Constituendo ad gradus ascendendi, vbi orat contra linguas detrahentium dicens. b ¶ Iam ergo O.

b & † exaudiuit me. Domine libera animā 2

a ¶ Hæc conuerso mox occurrunt, vnde primus homo corruit.
b ¶ Quæ iniqua suadent. c ¶ Quæ specie consulendi nocet.

meā à labijs † iniquis, & à lingua dolosa. 3

a ¶ Sed quasi exercens istum dicit ei dominus.
b ¶ Quo scilicet te munias. c ¶ Idest, contra.
d ¶ Quæ iniqua suadet. e ¶ Verba dei.
¶ Subiecit suæ interrogationi. Ipse vel dominus, dicens.

† Quid conferet tibi, & qd addet tibi lingua fraudulenta.

c d † Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi, ad linguā dolosā? Sagittæ 4 5

✠ EVTHYMI… Alius interpres t… didit, *quid dabit… bi, & quid appon…* ad ipsum enim … plicātem sermo… propheta conue… interrogans quē… ei defensio, seu c… nam dabitur vi… cta, aduersus do… linguam illam. … gnificare nobis v…

Verum non eadē quilibet e psalmis graduum vaticinatur, sed vnus quidem calamitates, quæ Babylone ipsis acciderant, & hic reditus lętum nuncium, alius in itinere lætitiam, & alius bella, quæ post reuersionem gesta fuere, alius templi instaurationem, & varietas vaticinationis, satietatem hymnorum cātilenæ exigit. Cæterū vnus-
B quisque horum psalmorum formatus est in sanctorum chorū, qui ea tempestate erat, quandoquidē propheticus sermo illos, quæ hic proposita sunt dicentes inducit: Atqui primus graduum, & calamitates, & diuinam beneuolētiam narrat.

PSALMVS CXIX.

a *A D do. cum tri.* Cass. Primo, ascendere incipiēs, quia multos inuenit obsidentes, a linguis eorū petit liberari. Secundo, de permistione malorum cōqueritur, ibi: *Hei mihi.*

✠ Basil. Vides quam parata sit dei benignitas, quod se innocentibus confestim annuit, sicut & in Aegypto fecit. Aliter vero si ad cœlestem conuersationem occurrere velis fuge vitę huius voluptates, & omnino audiet te. Si voles igitur gradus istos ascendere conuerte te laboriosæ conuersationi desiste a terrenis rebus, hic enim primus est ascensus.

b *Do. li.* Cum incipit homo ascendere, id est, cum cogitat proficere contempto seculo soli hærens deo, incipit pati linguas aduersantium, idest detrahentiū, & quod grauius, quasi consulendo a salute auertentium, has qui non patitur, nondum proficere conatur. Ascensurus ergo primo contra eas precatur: Domine libera.

✠ Euthym. Hoc est, quod a deo petijt cum clamaret, vel hoc vna cum alijs, quæ inferius postulasse eum videbimus. Per labia autem iniusta ea intelligit, quæ iniustitiam in alto loquuntur, &c. linguam etiam dolosam eorūdem linguam appellat, vel speciatim insidiatorum linguam.

✠ Basil. Vide hic illustre illud Apostolicū mandatū. Non enim malum aliquod isti simile est, si in dolosum quisquam
C hominem incidat. Quapropter hoc deū assidere sursum ac deorsum versans orat. Si vero dolosi, & insidiatores fugiēdi sunt, multo magis seductores ea peruersa dogmata, quæ virtutis studiū lædant inducētes, hoc est, quod apostolus dicit, *Colloquia*

tur hoc sermone, vel quod huiusmodi lingua ob summ… suā malignitatem difficillime poterit superari, vel quoc… la ei defensione, aut vindicta aduersus talē linguam opu… cum doloso homini dolus ipse sit ampla pœna.

✠ Basil. Quodnam supplicium, inquit, hac dignū ma… inuenietur? Quod & Iudæis Esaias dixit. *Qua in re adhuc … cutiemini?* Aliter vero: Quęnam fuerit iusta pœna inquit … quidem nulla coram deo vere plaga erit. Homo quidem … nullus pro meritis punierit. Deus vero plagam inferet …

d *Sagitta.* Aug. Verbis dei sagittatur cor ad amorem d… fiat in eo vulnus amoris, nō liuoris. vnde: *Vulnerasti cor m… charitate.* Carbones vero sunt exēpla iniquorū conuerso… ad deū: Qui bene dicuntur carbones, quia de mortuis reuiui… igne charitatis calefacti, & suo exēplo alios accendunt, … uāt: Hi bene post sagittas apponuntur, quia post exhortat… verborū exēplis agēdum est, vt quod verbis accepit, cre… se posse, cum multi delicati etiā fœminæ iam impleuer… etsi multum peccauerunt, eo amplius amauerunt. Hæc … pla vastando ad desolationem ducūt carnales cogitatio… & seculares amores, vt sit purus locus ædificio dei.

✠ Beda. Acutæ sagittæ sunt verba euangelica corda h… num transfigentia, vetustatem perimētia, amorē innou… nis generantia. Hæ sagittæ sunt potentis sagittarij: Dñi … cet, longe mittentis sagittas suas, quia *in omnem terram e… sonus eorum,* his sagittis scit dñs pulchre sagittare, quia … cit, quod male fuit ædificatū, & reparat nouū templum … quia dura sunt, quæ præcipiunt verba euāgelica. Dicunt en… *Vade, & vende omnia, quæ habes, & da pauperibus:* Necesse e… sagittæ dētur cum carbonibus desolatorijs, id est cum ex… plis sanctorum patrum, qui ea compleuerunt, qui prius … fuerunt carbones desolatorij, in vetustate extincti viuen… sed reuixerunt nouitatem vitæ induentes.

✠ Euthy. Hoc et à Propheta ad supplicantis populi co… lationem dictum est, cui his verbis suadere nititur trista… ei minime esse, cum potentis dei sagittæ acutæ factæ sin… uersus iniquos, & dolosos, cum desolatorijs pariter carb… bus paratæ, ita vt iniqui ferro cędēdi, atque igne exurē… per…

NICOLAVS DE LYRA.

ratio: Secundo prædicitur Babyloniorū punitio, ibi: Quid detur tibi. *Tertio plangitur liberationis dilatio ibi.* Hei mihi. *Circa primū sciendum, quòd gratitudo de beneficio præterito, est dispositio ad impetrandum futurum, propter quod psalmista in persona populi Israel tanquā gratus recognoscit præteritum beneficium, dicens.*

PSALMVS CXIX.

1 Ad dñm cum tribularer clamaui, &c. *quod conuenienter intelligitur de tribulatione, quam passus fuit populus per Sennacherib ante captiuitatē Babylonicam, pro qua Ezechias rex, & Esaias propheta & populus clamauerunt ad dñm, & exaudiri fuerunt, quia dñs misit angelum suum, & percussit in castris Sennacherib centum octoginta quinque milia bellatorum, propter quod compulsus fuit fugere ad terrā suam, vbi interfectus fuit a filiis suis, vt habetur. 4. Reg. 29. g. Consequenter*

quenter psal, petit liberationē de captiuitate Babylonica in perso… puli captiui, dicens. 2 Do. libe. ani. me. à la. ini. *Babylon… qui iniqui blasphemabant deum, dicentes Iudæis, quod deus eorū era… potens ad liberandū eos de manibus suis, & tales diuinæ in iuriæ … grauabant deuotos, quam propriæ.* 3 Et à lingua dolo. &c. *Babylonii frequenter imponebant eis falsa, vt sic dolose extorquere… rū bona.* 4 Quid detur. *Hic prædicitur Babyloniorū puni… facta fuit postea per Cyrum, & Darium destruentes ciuitatem Ba… nicam, & occidentes populum, vt habetur Dan. 5. & hoc est, quo… cit psalmista conuertens verbum suū ad populū Babyloni.* Quic… tur tibi, aut quid appona. ti. ad linguā dolo. *idest, quæ pœna … retur tibi ad puniendū peccata linguæ tuæ prædicta? & respondet*
5 Sagittæ potentis acutæ. *i. populi Persarum, & Medorum … sagittis interfecerunt populū Babylonicum, secundū quod dicitur …*

MORALITER:

1 *Ad dominum cum tri.* Psalm. iste secundum sensum literalem est oratio viri sancti, cuius nomen ignoratur pro liberatione populi de captiuitate Babylonica, pro qua multi sancti temporis illius fecerunt psalmos, vt dictum est supra. Sed moraliter potest esse oratio alicuius fidelis, relapsi tamen per peccatum in seruitutem dæmonis, in qua petit iterum liberari dicens.

Ad domi. cum tribula. prius.
† *Clama. & exau. me.* liberādo de peccati seruitute, sed sum relapsus, iterum clamo ad deum dicens, O.
2 *Domine libera. ani. meam a lab. ini.* scilicet dæmonum sub spe… cie boni malum suggerentium. Et quoniam ex sua ma… crescit eorum pœna subditur.
4 *Quid de. ti.* pro tali dolositate, & subditur responsio.
5 *Sagit. po. ac.* id est sententiæ dei contra te.

Ad

penitus delendi sint. Per sagittas aût, & carbones varia supplicioru ac pęnarum genera intelligit. Quidam vero per potentē hoc loco diabolum significari dixerunt, tanquā inualescentē aduersus negligētes atque inertes,& per sagittas cū carbonib. desolatorijs cogitationes quascunque passionum, atque affectuum plenas. Nam & cito sagittarum instar pene trant,& carbonum hoc est ardētium instar prunarum incendunt,& virtutem delent, quasque ipse etiam Apostolus carbones ignis appellavit.

Hei mihi. Cass. Secundo de incolatu,& ermistione malorum conqueritur.

Cass. Acceptis sagittis,& carbonibus,factus triticum non tum est in horreo,sed in area, vbi multa palea premitur,videns ergo multa mala,quæ ante non viderat,clamat: *Hei mihi.* Nulli homini apparent mali, nisi factus sit bonus, Cum.n. creuit herba,& fructum fecit,apparuerunt zizania.

Prolongatus. Cass. Et si breue tempus desiderio nimio lōgum videtur.

✠Beda. Ecce iā data ɔsolatione ad linguā dolosam reuinendā,ingemiscendū est adhuc, q̄a quādiu in corpore ingemiscimus, pegrinamur a dn̄o, q̄a inter filios Babylonię versamur,q̄d dicit *hei mihi,quia,&c.* i. pegrinatio mea ꝓlōgata est, incola.n. qui alienā terrā incolit quasi peregrinat̄,velut oēs, qui hic nō habēt manentē ciuitatem, sed futuram inquirūt.

✠Theo. Incolatum vocat in aliena terra statione. Septuaginta quippe annorum tempus diuturnum iure nominatur, tantam enim perfectam hominum vitam propheta dicit esse. *Dies enim*,inquit, *annorum nostrorum in ipsis septuaginta annis.* D Psal 89.

c *Cedar.* Cass. Filius Ismahelis, vnde Saraceni descenderūt, qui verius ab Agar dicerentur Agareni, sed a Sara digniori, & libera sibi nomen vendicauerunt, quorum vterque in tabernaculis legitur habitasse.

a ¶Exemplis conuersorum ad deum. b ¶Alias, vastatoriis, quod est idem. c ¶Q. Accepi sagittas,& car. sed adhuc inter malos sum,& ideo.

a potentis acutæ,cum carbonibus † desolatoriis. Hei mihi,q̄a 1

a ¶Aug. Peregrinatio huius seculi. b ¶Aug. Cur inde gemis? quia non cum bonis. c ¶Alias, tabernaculis. 2

b † incolatus meus prolongatus est, † habitaui cum habitātib. †

a ¶Tenebræ. b ¶Cum malis,& diu. ¶Cur cum illis doles esse? ¶Quia mul. incola. &c. c ¶Habi. vel cum taber. Ce. & te. d ¶Qui conscindunt vnitatem catholicam. 3 4

c Cedar,multum incola fuit anima mea. Cum his, qui oderunt 5

d a ¶Cass. Seruans vnitatem, non iratus, non turbulentus,& cum prohiberem a malis, bona loquens, obstinati impugnabant. 6

pacē, erā pacificus, cū loquebar illis, † impugnabāt me gratis. 7 8

Cass. Tabernacula Ismahel rectè Cedar dicta sunt: Cedar ad Ismahel pertinet. † iuniperorū.

Aug. Isaac ergo cū Ismahel est, i. spiritua les cū carnalibus filijs ancillæ, a quibus & patiūtur. Aug. Vel secundum interpretationem nominis. Cedar enim interpretatur tenebræ. Et est cū habitātib. Cedar, i. cū habitātib. tenebras, sed nō est obscuratus ab eis,& est idē sensus. Per hoc notat̄, q̄a nō est dimittenda vnitas, si nūc mali a bonis non pn̄t separari, ferendi sunt. † inhabitaui. E † debellabant.

✠Theo. Cedar secundus Ismahelis filius fuit, posteri autē non longe ab vrbe Babylonis vsque in hodiernum diem habitant. Quoniam igitur a principio inuicem infestam vitam agebant. *Eijce enim*, inquit, *ancillam, & filium eius, non erit enim hæres filius ancillæ cum filio meo Isaac.* Merito seipsos deplorant quippe qui ex pristina quidem libertate elapsi sunt, & prope seruos vitam traducebant. Genes. 21.

✠ Bed. Cedar est locus vbi Agar cū filio suo Ismahele fixit tētoriū, & interpretat̄ Cedar tenebrę, quia oēs imitatores Ismahelis, mundi videlicet amatores, in tenebris conuersant̄. F

d *Anima.* Aug. Ne putes corporalem peregrinationem, a deo anima peregrinatur, si terram amat.

Mul. inco. fuit ani. m. Cass. non solum longus, sed & grauis incolatus, quia: *Cum his, qui oderunt pa.*

GLOSSA

NICOLAVS DE LYRA.

i.d. Suscitabo super eos Medos, qui argentū non quærant, aurū non velint, sed sagittis interficient paruulos, &c. *Vel iter:* Sagittę potentis. *i. ipsius dei omnipotentis, cuius Persæ, & Medi fuerunt instrumenta ad puniendum Babylonis peccata.*

Cū carbo. deso. *Quia incenderunt Babylonem, & facta est ita desolata, q̄ non habitatur ab hominib. sed a feris, & venenosis animalibus, secundum quod prædixit Esa. 13. d. de Babylone:* Non habitabit vsque in finē: *& sequitur:* Sed habitabunt ibi bestiæ, & domus eorū replebūtur draconibus. *In transla. Hiero. & in Hebræo habetur: Cum carbonibus iuniperorum, qui diu conseruant ignem. s. p lignum, vt dicitur in libro, qui vocatur Catholicon, quando carbones in suis cineribus sunt operti, vnde dicitur iuniperus a gigno gignis, et pyr, quod est ignis, quasi gignens ignem. Et vt dicit Ra. Sa. per hoc intelligitur ignis gehennæ inextinguibilis, in quo puniuntur Babylonij, qui fuerunt idololatræ pessimi.*

Hei mi. *Hic consequenter plangitur prædictæ liberationis dilatio & dicitur in persona populi in Babylonia detenti:* Hei mihi, quia incola. me. *idest, mora mea in terra aliena, vnde in Hebr. & in transla. Hiero. habetur:* Peregrinatio mea prolongata est. *Valde enim tristabile est populo fideli cum idololatris diu morari, & maxime in eorum seruitute.*

3 Habita. cū habi. Ce. *i. cū habitantib. in terra Cedar, qui fuit filius Ismahel, Gene. 25. d. De quo Ismahele pro se, & sua posteritate dicitur, Gene. 16.* Hic erit ferus hō manus eius contra oēs, &c. *& per istos intelliguntur Babylonii, qui contra filios Israel fuerunt crudeles, & duri, ideo replicatur planctus de mora cum ipsis, cum subditur: Multū incola fuit anima mea, cuius etiā causa replicatur, cū subditur.*

4 Cum his, qui oderunt pa. *idest cū Babyloniis rationibus dictis*

5 Eram pacifi. *Non reddendo eis iniurias pro iniuriis.*

6 Cum loque. il. &c. *Modeste, rationabiliter.*

7 Impugnabant me. *Calumniis.* 8 Gratis. *idest sine causa. Moraliter potest exponi psal. iste de quolibet fideli existente in tribulatione corporali seu spirituali ex dæmonum tentatione, a qua petit deuote liberari, & quòd dæmones arceantur ab impugnatione fidelium in gehennam retrusi, & suspirat pro dilatione sui remedii.*

PSAL.

MORALITER.

1 *Cum carbo.* gehennę. Et qm̄ insultus dęmonum est valde grauis ad sustinedū, subditur. 2 *Hei mihi, quia inco. meus.* In hoc mundo. † *Prolonga. est.* Cum tali bello. Et quoniam non solum dæmones, sed etiam homines mali, qui sunt eorum ministri, impellunt ad peccatum, ideo subditur.

3 *Habitaui cum habitantibus Cedar.* Qui interpretantur tenebræ, & sic significat homines malos peccatis obtenebratos, de quibus adhuc subditur. 4 *Cum his, qui ode. pacem, eram pacificus.* Eorum molestias in patientia toleranda.

6 *Cum loque. il.* Modestè.

7 *Impugnabant me gratis.* id est, fine causa.

ADDITIO I.

In psal. 119 *Ad dominum cum tribularer, &c.* vbi dicitur in postilla. Et ex tali variatione intitulationis.

De auctoritate horum canticorum, s. graduum idem videtur dicēdum, sicut de cæteris psal. quorum autor est Dauid, et aliqui ei non intitulantur, imo videantur intitulari alijs frequenter supra dictum est, & nonnullis rationibus persuasum, vnde non oportet amplius super his innouari. De significatione aūt huius tituli cum dicit: *Canticū graduū.* quidā antiquis expositoribus Hebræorum dicunt, & forte probabiliter, quòd hoc designat quandam speciem cantus, qui quando vocem gradatim decantabatur, & inde fuerūt ista cantica appropriata ad ascēsum templi, qui erat per quindecim gradus, ita quòd sicut corporaliter sacerdotes, & Leuitæ ascendebāt de gradu in gradum ad ingressum templi, ita voces eorū gradatim eleuabant̄. Et quicquid sit de hac materia horū canticorū, licet prima facie non videat̄ totaliter ad ... ptinuari, tn̄ diligēter ɔsiderāti reperiri pōt aliqualis cōtinuatio horū cāticorū adinuicē, ꝓut videbit̄ ꝓsequēdo, &c.

A D-

ADDITIO II.

In eo. psalm. 119. vbi dicitur in postilla: Propter quod videbitur mihi melius dicendum.

Istud canticū nō vr̄ pertinere ad captiuitatē Babylonicā.

Primo quia in illa captiuitate non fuit oppressus populus Israeliticus per fraudem seu dolositatem, sed per puram violentiam, & armorum potentiam, obsidendo ciuitatem Ierusalem, quam cum machinis, & alijs bellicis artificijs acquisiuerunt Babylonici, & totaliter deuastauerūt. Similiter, & regem eorum Sedechiam fugientem violenter captiuauerūt vt ista, & alia pertinentia ad hoc patent. 4. Reg. vlt. & 2. Paralipo. 36. Inconuenienter igitur conquereretur quis in persona populi Israelitici in illa captiuitate existentis de lingua dolosa, cum dicit. *Libera animam meam a lingua dolosa. Quid apponatur tibi ad ling. dolo.*

Scd̄o q̄a Babylonij descēdebāt a Chā filio Noe, vt hr̄ Ge. 10. Cedar aūt descēdit ab Ismahel filio Abrahę, vt legit̄ Ge. 25. qui quidē Abrahā descēdit de Sem. Non.n. vere diceret̄, q̄ popul⁹ Israeliticus in captiuitate Babylonica existēs habitasset

A tasset cũ habitantib. Cedar: cũ valde remotę essent istę natio nes, nõ solũ quo ad originẽ, vt dictũ est, sed ẽt quo ad locũ. Babylonia n. est in parte oriẽtali terrę, s. in Asia: Arabes vero, q sunt in Cedar, sunt in Africa. Tertio q hoc, q dr: Cũ his, q oderũt pacẽ, erã pacificus, & cũ loquebar illis impugnabant me gratis, valde improprie applicaret Israeliticis in Babylo nia captiuatis. Captiui. n. im̃ pprie dicerent esse pacifici do minis suis, sed subiecti, & subditi, & hmõi. Nec cũ dñs pcutit vel aliqd dãnũ, vel lęsionẽ inferr seruo suo, valde impropriẽ diceret impugnare eũ; sed eũ affligere, vel opprimere, & hu iusmodi. vñ pprie videret iste ps. exponi de statu ecclię tri bulatę a paganis, & hęreticis, & spãliter a Saracenis, a quib' ecclia diu fuit tribulata, & ẽt hodie tribulat in diuersis regio nib. vt patet p experiẽtiã, in qua tribulatione ecclia nõ dr ca ptiuata ab eis, nec debellata, sed põt dici turbata p eos seu tri bulata, de qua tribulatione iste ps. vr tractare. circa qd sex fa cit, q a primo orat deũ, dicẽs: *Ad dñm cũ tribu.* Nõ. n. facit mẽ tionẽ de captiuitate, q a de' nunq̃ pmisit ecclesiã vniuersalẽ ab illis supprimi in captiuitate, sed bene tribulari. Et q a spe ctat diuino adiutorio ab eorũ tribulationib. liberari, idcirco dicit: *Clamaui, et exaudiuit me,* intelligendo præteritum pro fu turo, vt moris est in talibus.

Consequenter secundo declarat, quæ sit hæc tribulatio, à qua petit liberari, dicens: *O dñe libera animam meam a labiis ini quis, & a lingua dolosa.* Pro quo sciendum, q licet Saraceni sę pe impugnent ecclesiam per viã potentię, & manu armata, tamen in hoc psal. potius intendit psalmista de eorum impu gnatione spirituali, quæ est duplex. Vno modo blasphemã do Christũ nostrũ, & doctrinã eius, & hoc intelligitur, qd di cit: *Libera me a labiis iniquis.* Alio modo fraudulenter iactãdo

B se seruare legẽ, & euangelium, & in hoc seducunt multos fi deles presertim in exordio sui erroris. Nam in eorum Alcho rano nefandissimo sępe pręcipitur seruare legem, & euange lium, & tamen vtrunque despiciunt, vt patet ad sensum. vn de de hoc proprie intelligitur, quod dicitur. *Et a lingua dolosa,* quia mendaciter, & dolose pseudo propheta suus Mahume tus loquitur, & præcipit ea, quæ non vult fieri, vt dictum est.

Alchoranus ia ctanter, & le gem, & euan gelium obser uari tradit.

Consequẽter tertio psalmista quærit, quod remedium sit adhibendum tali linguę dolosæ. vnde dicit: *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?* Ad quod respondet: *Sa gittæ potentis acu.* i. scientia sacræ scripturæ, quæ sagittæ poten tis, scilicet Christi sunt, & acutissimæ, vt ad Hebr. 4. c. *Sermo dei penetrabilior omni gladio acuto.* Et quia huiusmodi senten tiæ sacræ scripturæ non solum penetrant ad modum sagittę seu gladij, sed etiam, vt ignis, iuxta illud Iere. 22. f. *Nonne ver bum meum, sicut ignis, dicit dominus.* ideo subdit. *Cum carbonibus desolatorus.* Vel põt referri hæc responsio cum dr: Sagittæ po tentis, ad destructionẽ eorũ futuram ante aduentum Chri secũdũ quam quarta bestia a Daniele visa cum cornib. s penitus destruetur, inter q̃ cornua potestas tyrãnica Sara norũ includit prout declaratur in additione supra Danie

Consequenter puidens propheta hanc turbationem e valde diuturnã. Excedit. n. in tpis duratione cæteras tur tiones quas passi sunt fideles tã in antiquo testamento, q nouo. A tpe. n. ortus sui vsque hodie fluxerũt plus, q̃. d. cc anni, & adhuc est in magna valetudine, vnde merito psal sta de tã longissima diuturnitate huius turbationis plãg dicit: *Heu me, quoniã inco. meus prolongatus est.* Et nota, q nõ xit captiuatio mea, nec suppressio, & hmõi, sed incolat' peregrinatio ẽm translationẽ Hier. in quo denotat, q po lus fideliũ nõ erat ab eis totaliter supprimendus, nec capti dus, sed q cũ eis hẽbat conuersari audiẽdo eorũ dolosita circa ea, q̃ sunt fidei, put sæpe cõtingit Christianis in ter eorum ditioni subiectis commorantibus, quod est maxi molestũ veris fidelib. Etsi quæratur, qui sunt illi cum quib erat iste incolatus seu peregrinatio, hoc exprimit dicẽs. *Ha bitaui cum habitantib. Cedar.* Isti enim pprie sunt Agareni scendentes ab Ismahel per Agar, vt dictũ est, qui postea fa so nominantur Saraceni, quasi per Saram liberam ab Ab ham descendissent: Ex istis enim sunt Arabes habitantes tabernaculis Cedar, scilicet in tentorijs denigratis, de qu Canticorum. 1. b. *Nigra sum, sicut tabernacula Cedar.*

Cõsequẽter quinto, vt amplius declararet, qualiter se ecclesia cum hmõi habitantibus Cedar, subdit: *Multũ inc fuit anima mea, cum his, qui oderunt pacem.* Hic finitur versus Hebraico, & est sensus, q ecclesia se hẽt cum istis tanqu cum aduersarijs, cum quibus non habet pacem, sed tñ n totaliter ab eis deuincitur, nec totaliter eos deuincit. Et est propria comparatio fidelium ad Saracenos quo ad po tiam mundanã, quia vt communiter cum eis conuersant tanquam cum his, qui oderunt pacem modo prædicto.

Consequenter sexto, vt ostenderet, q defectus huius cis non procedit ab ecclesia, sed potius ab huiusmodi hab tib. Cedar nolentib recipere verbũ veritatis, idcirco subd *Eram pacificus.* Cuius sensus est, quia ecclesia non dedit eis q̃ occasionẽ impugnationis, nisi inquantum proponebat verbũ fidei, & veritatis, qd ipsi nõ pñt pacifice sustinere ideo subdit: *Cum loquebar illis,* s. verba salutis, & pacis, imp gnabant me, s. non solum per linguam iniquã seu dolosa sed etiam per potentiam inuasiuã, quæ proprie dr impug tio, & quia talis inuasio est penitus irrationabilis, iõ cũ dic impugnabant me, subdit: *Gratis,* idest, absque causa rõnab

GLOSSA ORDINARIA.

a *Canticum graduum.* Cass. Secundus gradus petere diuinam defensionem, cui nihil posse obuiare monstratur.

Aug. Cui. n. de mundo exeunti pericula occurrunt, expo scere debet diuinum auxiliũ. Cõgrue ergo, qui supra geme bat intra malorũ insi dias, hic õ eas orat iu uari. Non est. n. impa ratus, & imprudens, sicut ille paterfami lias, qui in euangelio nesciit, quando fur vẽ turus sit, & dormit.

Luc. 12. c. Et iõ ipsum subito occupat hora furis, p quẽ significant illi,

C q psumẽtes de cupiditatib. suis, & delitijs hui' sæculi, difflue tes tumẽt, & erigunt aduersus humiles. Hi sunt, q in diebus Noe nubũt, vxores ducũt. & ędificãt, i. q de his psumunt, q

Luc. 12. c hęc deo pferũt. Et iõ eos ɔprehẽdit hora furis. Sed filios lu cis nõ ɔprehendit, q a semp vigilant, expectantes dñm suũ quando reuertatur. Talis est iste, qui oculos ad deum leuat.

Cass. Primo leuat oculos, & orat, secundo qd orauit affir mat, ostẽdẽs virtutẽ auxilij impetrati. Ibi dominus custodit.

✱Beda. Primo in tribulatione positus propheta, ad exem plũ Publicani illius, qui tunso pectore oculos eleuare nõ au debat ad cęlũ, liberari se petit a labijs iniquis, & a lingua do losa, nunc aũt respirans ad secundum gradũ oculos leuauit ad montes, ad intercessores vtique sanctos quorũ suffrag munera mereret. Hoc ex psona sua loquit ppheta, q tan & ipse mõs erat, & patriarcha mirabilis, sed iõ per istos g dus competenter ascendisse se retulit, vt nobis ignoranti cęlestiũ virtutũ genera, distincta narratione mõstraret. Pr pheta, vt diximus cœlestem Hierusa conscendens prin membro ad sancto merita eleuasse se c cit oculos, vt eorũ p cibus iuuaret, ne m illius hostili impug tione succumberet. Secundo ordine indubitanter sibi pr mittit, quod se integre nouerat postulasse.

a ¶Idest, canticum ascensionis: Ascendere est in deum proficere, profectus ergo gradus est.

a Canticum graduum. CXX.

a ¶Augustin. Qui prius illuminati sole iustitiæ, per quos apertæ scripturæ. ¶Spirituales, idest, sanctos.
b ¶Quia de scripturis in hac uita habemus auxilium.

¶Interiores.

b Leuaui oculos meos † in montes, vnde veniet au- 1

† ad.

✱Idem. Prędicatio, vel institutio supplicationis, quę in bylone posito conueniat. Aliter psalmi graduum dicunt quia in ascensu templi canebantur singuli psalmi per sing los gradus. Aliter vox Ecclesiæ ad Apostolos.

PSALMVS CXX.

a Leuaui ocu. Cass. Qui quasi inclinatus clamauit, iam re rans oculos ad intercessores sanctos leuat.

✱Euthym. Hoc cantico, & verba prædicuntur, quæ dict ri erant Iudæorum captiui, cum ex Babylone discessuri sent, & ascensuri in Hierusalẽ. Per montes autem cęlos in ligit ob summã, scilicet eorũ altitudinem, illinc enim spe ba

NICOLAVS DE LYRA. PSAL. CXX.

Matt. p.ſã. Leuaui ocu. meos. *Titulus huius psalmi est,* Canticũ graduũ. *de quo dicendũ est, sicut in psalmo præcedenti. De materia vero psalmi videtur mihi, salno meliori iudicio, quod sicut pcedens est ora tio alicuius sancti spiritũ dei habentis pro reditu populi Israel de Ba bylonica captiuitate, sic psalmus iste est oratio p bono statu populi de captiuitate reuersi, de quo hẽtur. 1. Esd. Dicit igitur psalmista in p li persona.* 1 Leuaui ocu. meos. &c. *hoc est ad deũ, & ciues c stes, qui dicuntur montes, infra ps. 124. Montes in circumitu eius, i angeli, vt exponit Aug.* 2 Vnde veniet auxilium mihi, *Diuina enim adiutoria hominib. præstita communiter per angelos ministrantur, principaliter tamen sunt a deo. propter quod subdi*

MORALITER.

1 *Leuaui ocu. meos, &c.* Iste ps. est orõ alicuius viri sancti pro bono statu populi de pctõ p pœnitentiã reuersi, dicentis: *Le uaui ocu. meos, &c.* s. cordis, & corporis. † *In montes, &c.* deũ, & ciues cęlestes. 2 *Vnde veniet auxiliũ, &c.* me pseru & populũ a recidiuo peccati, ideo subditur. *Auxiliũ meũ a*

a Sed non de illis præsumendum, imo de domino & quia & hi de plenitudine eius accipiunt In quos tamen nisi leues oculos per scripturas, non amoueberis, vt ab illo illum.neris. Illi ministri, Deus autem il.uminationis. Qui est lux vera quæ illuminat omnem hominem, &c.

a xilium mihi. Auxilium meum à domino, qui fecit cęlum 1

a Vt ergo firmus sis in gradibus. b Vt cadas per superbiam. Vt non moueatur, elige custodem qui non dormit: c Cogitationem.

b c & terram. Non† det in commotionem pedem tuum, neq; 2 3

a Aug. Non signat pigritari. b Quis est custos qui non dormit? Ecce: c Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur:

d e † dormitet qui custodit te Ecce non dormitabit neq; dor-

a Christus qui custodit, primo per fidem, post videntes per speciem. b Quomodo?

f g miet, qui custodit Israel. Dñs custodit te dominus† ptectio 4 5

a Idest fidem qua fiunt filij, ut non sinat tentari supra quam possunt. b Et sic. Non errabis in diuinitate siue in Dei sapientia. Vel æ: Vel æ. c Idest non scandalizaberis in ecclesia vel in carne Christi.

h tua, super manũ dexterã tuã. Per diẽ sol nõ vret te neq; lu- 6 7

...ant aduenturum sibi esse consuetum Dei auxilium, quo du...ente illæsi in patriam peruenirent.

✻ Beda. Iterum spiritus iste admonet nos vt ascendamus, ...uia qui incipit velle ascendendo proficere, eius opus est vt ...roponat sibi exemplũ sanctos patres, vt eorũ exemplo ma...is proficiat ascenden...o, vel vt ille qui dicit, *...uaui oculos meos in mon...s, &c.* Id est sanctos ...rophetas & patriar...has, attendo excellen...am vitæ eorum, *vnde,* ...l est à quibus *veniat au...ilium mihi,* quia eorum ...xemplo commone...r ascendere.

Auxilium meum à do...no. ✻ Euthymius. ...oprium enim Dei est ...omnium creator di...itur, cũ ipse solus sit, ...ui possit creare, & nos ...itur si animi oculos in cęlum leuauerimus eosque à terre...s rebus omnibus dimouerimus, diuinum simili modo cõ...quemur auxilium.

✻ Basilius. Si enim cęlum, inquit, & terram ipse fecit, & ...ter alienos & Barbaros opem ferre, ac manum porrigere ...otest: Etenim si omnia elemẽta solo verbo produxit, mul... magis nos è Barbaris liberare potest.

Non det, &c. Lætus iste, scilicet vir iustus de tali auxilio ...i ipsi loquitur.

B *In commotionem.* Ad proficiendum non mouet pedem ...i charitas. Ad cadendum, superbia.

✻ Euthymius. Hoc ad fraternum amorem pertinet, vt ...usquisq; pro altero effundere ad Deũ preces addiscat, ne ...inquit pedẽ tuũ in commotionem, hoc est in fluctuatio...m, neque à recta virtutũ via auertaris Ne idcirco ipse etiã ...us qui te custodire solebat dormitet. Hoc est ne ipse etiã ...gligẽs videri possit in ijs quæ ad custodiã tuã pertinẽt, vel ...des iter tuũ in fluctuãtia negotia, sed tutã legis ac mãda...ũ semitã conscende quæ rectũ iter incedẽtibus præstat.

✻ Beda venerab. Q. d. Quãdoquidem principale mihi est ...ilium à dño postulandum, ergo non det pedes tuos, i. af...tiones tuas o anima in cõmotionem illam videlicet qua ...mmotus primus cecidit homo in paradiso positus, & qua ...mmotus de cęlo cecidit angelus & factus est diabolus.

✻ Theodoretus. Hanc clausulam humano more posuit, ...translatione eorum qui greges & exercitus & ciuitates ...genter custodiũt. Nam diuinam naturam affectu caren...m esse, per ea quæ sequuntur, declarauit.

Neq; dormit. Aug. Si dormit in te fides, dormit in te Chrs.

Cas. *Neque dormi.* Dicitur hoc humana consuetudine, vt ...ando fessus custos dormitat, furtum patitur.

Ecce non dor. Ad hoc enim quod dixit: Non dormitet, ...fert non dormitabit. Ad aliud vero quod dixit: Non det ...commotionem: refert, neque dormiet.

Aug. Ecce non dormitabit. Dormitat Christus, qñ in fide ...escimus: talis nobis quales nos ei: dormitat mortalis, dor...uit moriens, quod non iã Christus. Ipse est ergo qui vigi...lã & nunquã dormit. vnde dr ad Ieremiã. *Quid vides? Et ait ...gam vigilarũ ego video, quia vigilo ego super populum meũ, dicit ...d.* Et dicitur hoc à similitudine virgæ quã tenet fur, vt po...n vel vestimenta alterius rapiat. Si dormierit ille fur cum

C vga vigilat. Si aũt vigilat ille, fur dormit nõ rapit. Similiter si homo

D si homo custodit vestimenta sua. i. bona opera ne nudus ambulet in via, Christus dormit. i. nõ punit. Si vero dormit homo, Christus vigilat. i. corripit. Hic est custos, de quo in Esaia: *Ad me clamat ex Seir.* Custos quid de noc. & dixit custos: Venit mane, & nox. Si quæritis quærite, conuertimini & venite. Hic ergo non dormi. neque dor. Sed ne adhuc putes hoc de aliquo hominum, subdit: Dominus custodit. — Esai. 21. c.

✻ Theodor. Natura quidem est peruigil custos: te autem fluctuante & ipse incuriam, & te veluti quẽdam somnum accipit, quandoquidem non amplius de te curam geret. Sed insidias tibi nectere volentibus permittet. — † tegumẽtum tuum, vmbra.

✻ Beda. Q. dicat. Quære custodem Israel: ipse non dormitabit neque dormiet. Dormitat quisque quoniam cardinem mortalem portat: dormit quando moritur. Sed iustus Israel neque dormitabit neque dormiet: quia Christus resurgens iam non moritur: mors illi vltra nõ dominabitur. Nota quia Israel est vir videns dominum nũc in spe, quandoque in re visurus. Sis ergo tu Israel & dominus custodiet te, & dominus protectio tua super manũ dexteram tuam.

E f *Qui custo. Israel.* Augustinus. Qui non potest videre faciem, videat posteriora cum transierit: Pertransiuit autem Christus per passionem à morte ad vitam: Qui transitus Hebraicè dicitur pascha. Pascha putatur Græcum quasi passio: sed verè Hebræum est, id est transitus. In hoc voluit Christus videri, id est credi, non modo in eo quod mortuus, vt iniqui credunt, sed quod surrexit. Primum est: *In principio erat verbum,* posterius, *verbum caro factum est.* Qui ergo credit quod passus est, & quod resurrexit, Israel est, & huic non dormit Christus. — Exod. 33. — Iohan. 1. a.

g *Domi. custodit.* Cas. Secunda pars, vbi quod orauerat affirmat. Et quasi quis quæreret. Quis est ille custos? subdit, Dominus custodit, &c.

Aug. Non sine causa est, quod non simpliciter dicit protegit te, vel dexteram tuam, vel manum dexterã tuam, sed transitiuè ait manũ dexteræ. Et non ait sinistræ. Sinistra est quicquid temporaliter habemus, quod & à Deo, dextera est æternum. Illa est consolatio, hæc beatitudo. secũdum illud: *Lęua eius sub capite meo, & dextera illius amplexa. me.* Et in Prouer. *Longitudo dierum, & anni vitæ in dextera eius, & in sinistra eius diuitiæ & honor.* Dextera ergo Dei æterna felicitas. Sinistra mundana quę & à Deo. Ideoque ad dexteram locandi, qui æterna quæsierunt, ad sinistrã qui terrena. Sed quidam errantes hoc alternant. Sicut illi qui dixerunt. Beatum populum, cui hęc tẽporalia sunt. Contra quos dñs dicit. *Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua,* i. pro terrenis bona ne facias, sed pro æternis nesciat, ne saltem se admisceat. Super manũ dexteræ, i. super potestatem quam tibi Deus dedit. vt sis ad dexteram, vt sis filius, secundum illud. *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, &c.* quæ potestas est per fidem. Sed non valet, nisi Deus protegat. Sed quare oportet vt protegat? propter scandala quæ sunt de duobus, quia & duo sunt præcepta in quibus lex & prophetæ: Dilectio Dei scilicet & proximi. — Cant. 2. b. — Prouer. 3. a. — Matth. 6. a. — Iohan. 1. b.

h *Per diem sol non vret te, neque luna per n...ctem, &c.* August. Deus — Matth 22. d.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Auxiliũ meũ à dño, &c.* & non ab idolis, quę nullã habent virtutẽ, nec ab angelis sanctis nisi ministerialiter tantum, vt dictum est. quia non sunt creatores cęli & terrę. Consequenter Psalmista conuertit sermonem ad populũ Israel, dicens.

2 *Non det in com.* id est, non permittat te duci in captiuitatem extra terram tuam.

3 *Neq; dormitet qui custodit te.* s. Deus & angeli sancti quibus committit custodiã fidelium, qui dicuntur ab oĩbus dormire, quando subtrahunt suffragium, veruntamen in veritatem in eis non cadit somnus, qui est passio sensitiuæ partis, propter quod dicuntur vigiles. Dan. 4. c. *In sententia vigilum decretum est, &c.* ideo subditur. *Ecce non dormiet. neq; dormi. &c.*

4 *Dom. custodit te.* Ab omni malo in bono.

5 *Dom. prote. tua.* Contra malũ tibi inferendũ. 6 *Super manũ.* i. plus q̃ manus tua dextera posset te protegere & custodire, & per manũ dexterã intelligitur oĩs potestas humana.

7 *Per diẽ sol non vret te.* idest non vrat te, quia Hebræi non habent

MORALITER.

2 *Non det in commotionem pedem tuum.* id est, non permittat affectionem tuam mutari de bono in malum.

3 *Neque dormitet qui custodit te, &c.* i. nõ cesset te custodire. Deus enim & angeli nunquam dormiunt, sed dormire dñr, quando non auxiliantur sicut dixit Elias derisoriè sacerdotibus Baal. 3. Reg. 18. c. *Clamate voce maiore, Deus enim vester dormit. ideo subditur.*

† *Ecce nõ dormitabit neque dormiet, &c.* i. ab auxilio nõ cessabit.

7 *Per diem sol non vret te, &c.* idest æstus cupiditatis non nocebit tibi tempore prosperitatis, Psalmo 61. b. Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere.

Deus est sol. Dies sapientia. Luna ecclesia, Nox caro Christi.
A Qui ergo errat in Deo, à sole vritur, & per diem: quia in ipsa
Psal. 18.a. sapientia errat de qua dr̃: *Dies diei eructat verbum, idest perfecti.* sapientiã perfectis. *Nox vero nocti indicat scientiam*, i. paruulis prędicatur humilitas Christi. Et non relinquũtur in nocte. i. carnis humilitate: sed ad altiora diuinitatis prouehuntur: quia lucet & luna in nocte, i. per carnẽ Christi prędicatur veritas ecclesię, quia caro ipsa Christi caput est ecclesiæ. Qui ergo in ecclesia, & in carne Christi scãdalizatur, à luna vritur. Vel, dominus est protector super manum dexteram, i. bonam operationem proteget. Et non solum operationem proteget, sed & te intus, vt sol id est Christus non scandalizet te in cognitione deitatis suæ, vel humilitatis suæ, siue
B vnitatis ecclesiæ. Vel luna, idest ecclesia non permittet vri nocte tribulationis.

Hieron. Vel per diem accipiuntur prospera: per solem elatio quæ ex prosperis venit ad noctem aduersa: per lunam depressio, quæ ex aduersis aliquãdo prouenit. Et est. *Sol non vret te per diẽ.* i. non vreris elatione prosperitatis. *Neque luna per noctem*, idest non depressione aduersitatis succumbes. Et hoc est dictum à similitudine beneficij collati antiquo
Exod. 13.d. populo. Quia vt olim in columna nubis & ignis præcedebat Iudæos: ita nunc in prosperis & in aduersis nos seruat.

✠ Basilius. Hoc etiam cum ex Aegypto ascenderent, & in solitudine agerent factum est. Multam vero hic securitatem dicit. Verisimile autem eos etiam cum è Babylone redirent huiusmodi admirabili potitos esse beneficio, idque alio quodam quàm illic modo. Ex abundanti igitur prouidentiam suam ostendere voluit quod non solum à grauioribus malis liberat, sed ne humana quidem pati permittit.
C ✠ Beda

a Quare non vret? vel vt breuiter concludam.
b A scandalis in sole & luna & à persecutoribus.

a na per noctem. Dominus custodit te ab omni malo, custo- 1 2

a Ne cedat. b Aug. Si corpus occidatur, quia martyres occidi queunt, flecti nequeunt.
c Et. Aug. quando tentamur intramus. quando vincimus eximus. Vnde. Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis.

b diat animam tuam dominus. Dominus custodiat introitũ 3 4

a Instanti, quia & nunc facit cum tentatione prouentum.

tuum & exitum tuum, ex hoc nunc & vsque in seculum. 5

✠ Beda. Sol diuinitatem notat, cuius radio quasi sole illuminatur mens cuiusque, & quia diei sapientiã notat, per quã ad diuinitatẽ ascendit, vnde illud *dies diei eructat verbũ*, immo opus est vnicuique vt protegatur, ne eũ vrat sol per i. ne permittat eum diuinitas hæc scandalizare in sapien... scãdalizatur quis... in sapientia, qua... filiũ quem per sa... tiã æqualem patri... telligere deberet... norem esse dab... quod dicit. *Sol ... diem non vret te.*

a *Neque luna per noctem.* ✠ Beda ver. Per lunã vel Christi caro propter defectum mortalitatis & passibilitatis, vel ecclesia quę est corpus suum, denotatur. Per noctẽ vero scientia intelligitur. Per quã intelliguntur ea quę de carne Christi, vel de corpore quę est ecclesia intelligunt, vrit luna ... que per noctem, qñ per scientiam quisque de carne Christi vel de corpore eius intelligit ea quæ non essent intellig... & ideo opus est vt dominus protegat quemque, quia ... est protector, per diem sol nõ vret te, nec luna per noctem.

b *Dominus custodiat introitum tuum.* Cuncta concludit, ... initijs bonos exitus adiungat.

Aug. Dominus custodiat introitum tuũ. Intrantes ... dit, vt sana fide intremus, & humiles, ne vento superbiæ ... pemus, & dum non finit tentari supra vires. Exitum ... custodit ex hoc nunc & vsque in seculum, quia cum ex... mus ab omni tentatione, iam in æternum nihil noceb...

Dominus custodiat, &c. ✠ Basilius. Per introitum & ex... totam vitam significat: in his enim illa consistit, & vt ... clarius exprimat subiungit. *A modo & vsque in seculum.* ... vno tantum inquit aut altero aut tribus, vel viginti, vel ... tum diebus, sed perpetuo, quod inter homines fieri non ... test.

a Can...

NICOLAVS DE LYRA.

habent optatiuum modum, sed loco eius vtuntur futuro indicatiui modi. q.d. ardor solis non exurat te per diem, sicut fecit in Babylonia, vbi cogebaris operari in agris in feruore diei, sicut coguntur serui.

1 *Neque luna.* idest gelu in hyeme, quod maximè intenditur de nocte, quando aer est depuratus à nebulis, & luna lucet clarè: propter quod dicebat Iacob Gen. 31. b. *Die noctuque æstu vrgebar & gelu.*

2 *Domi. custodit te.* idest, potens est te custodire à malo culpæ & pœnæ.

3 *Custodiat ani. tuam dominus.* id est vitam tuam corporalem & spiritualem.

4 *Dominus custodiat introitum tu. & exit.* idest dirigat te in omnibus operibus tuis à principio vsque in finem.

5 *Ex hoc nunc & vsque in seculum.* Idest semper.

MORALITER.

1 *Neque luna per noctem, &c.* i. mutabilitas a bono tempore aduersitatis. 4 Dñs custodiat introitum tuum & exitum tuum, &c. *scilicet in boni inchoatione, & eius consummatione.*

ADDITIO.

In Psal. 120. *Leuaui oculos meos.*

Sicut psal. præcedens proprie posset exponi in persona ecclesiæ tribulatæ ab habitantibus Cedar vt supra dictum est: In cuius fine concludit, q ipsi aduersarij ecclesiã impugnãt gratis. s. sine causa rõnabili: sic psal. præsens vr̃ exponendus in persona ecclesiæ sic impugnatæ, petentis a Deo, & nõ ab aliqua creatura quantumcunque excelsa adiutorium. Circa quod sex facit. Nam primo dirigens oculos mentis ad superiora ad quęrendum auxilium seu protectionẽ ab hmõi impugnantibus, dicit. *Leuaui oculos meos in montes*, i. ad sublimas ptãtes, in quibus diuina potestas maxime relucet. Quid aũt quærat in hmõi leuatione oculorum subdit dicens. *Vnde veniet auxilium mihi.* Et quia hoc auxiliũ est expectandũ a solo Deo principaliter, iõ subdit. *Auxiliũ meũ à dño.* Et quia multę sunt creaturę quę dicuntur, seu possunt dici domini, ad exclusionem talium dicit. *Qui fecit cœlum & terram*, quod pertinet ad solum Deum.

Consequenter secundo Psalmista pręuidens, quod ecclesia prædicto modo tribulata quantũcunque a prædictis aduersarijs turbaretur nunquam tñ pateretur lapsum periculosum saltem in vniuersali. idcirco subdit per modũ prophetici orationis populo alloquens. *Non det in commotionem pedem tuum.* Casus. n. ruinosus populi assimilat̃ in scripturis lapsui pedis. vnde Deut. 32. e. dr̃. *In tempore, vt labatur pes eorum.* Et causam huius protectionis dicit esse diuinam prouidẽtiã incessabiliter populũ protegẽtẽ, ad similitudinẽ alicuius potentis viri, qui vigilãter custodit atrium suũ. Et de hoc dicit. *Nec dormiet qui custodit te.* & ẽt addit dicens: *Ecce non dormitabit neque dormiet, &c.* quia homines quandoque, etsi non dormiunt per somnum profundum, dormitant tamen leuiter, sic vt per talem dormitationem cesset eorum prouidentia, quod excludit a custodia diuina circa populum fidelium in hoc casu dicens: *Ecce non dormitabit, &c.*

Consequenter tertio, quia ista custodia diuina se extendit etiam ad illa, in quibus prouidentia humana non consuevit sufficienter prouidere. ideo subdit: *Dominus protectio tua super manum dexteram tuam.* Pro quo sciendum, quod impugnantes communiter partem sinistram protegunt plusquam dexteram: vt puta cum scuto insuper protegẽte, & similibus que communiter supra ponuntur ad partem sinistram & non dexteram, eo quod manus dextera non potest cooperiri scuto, vt sit expeditior ad inuadendum, & sic dextera magis indiget vlteriori protectione. propter quod dicit. *Dominus protectio tua super manum dexteram tuam*, scilicet quod manus dextera licet nõ cooperiatur scuto sicut sinistra, erit tamen a Deo protecta: Et ista dicuntur metaphoricè, ad designandum excellentiam & diligentiam diuinæ custodiæ.

Consequenter quarto dicit. *Per diem sol non vret te, neque luna per noctem*, Quod exponitur communiter ad literam de custodia diuina, ab æstu solis, & humectatione lunæ, quæ nocent sanitati corporis, cum in aliquo excessu cõtingunt. vlterius hæc verba possunt intelligi de alijs influentijs cœlestium corporum. Ad quod sciendum, quod Gentiles, & maxime Saraceni contra quos hic agitur, secundum expositionem prædictam, in principio ortus suæ sectæ consueuerunt aspicere in iudicijs astrorum, & secundum ea dirigere sua & alia facta publica, vt patet in gestis eorũ, quod etiam plures Gentiles facere consueuerunt. vnde Esa. 47. d. *... te augures tui qui contemplantur sydera, & supputabant mense...* Vnde ad remouendum hunc errorem Deuteron 4. le... *Ne forte oculis eleuatis ad cœlum videas solem & lunam, &*

astra cæli, & errore deceptus adores ea, & colas, quæ creauit Deus tuus in ministerium cunctis gentibus. Et ad hanc intentionem reducenda videtur verba psalmistę in hoc loco, quasi diceret, taliter dominus custodit te, quod nullæ influentiæ cęlestiũ corporum tibi nocebunt, inter quæ corpora cęlestia sol habet pleniorem potestatem de die, & luna de nocte. vnde infra psal. 135. b. *Solem in potestatem diei, &c.*

Consequẽter quinto, vt omnia pericula particularia quasi sub clausula generali comprehenderet subdit: *Dominus custodit te ab omni malo,* s. corporali, & sequitur: *Custodiat animam tuam dominus,* s. a malo spirituali, quod proprie est in anima. Consequenter sexto ne ex dictis intelligeretur, quod Deus custodierit populum hmõi ab omni malo, sic quod nunquã alicui eorum contingeret in particulari aliquod malum penę seu culpę, idcirco subdit: *Dominus custodit introitum tuum & exitum tuum, ex hoc nunc & vsque in seculum.* Cuius sensus est, quod principalia ad populũ Dei pertinentia semper à Deo custodirent. Introitus. n. quod est principium viæ vel motus rei, est plus q̃ dimidium totius itineris s̃m Philosophum in 1. Ethicor. Exitus etiam qui finis est habet rationẽ optimi, & sic ecclesia prophetice dicit custodiri à Deo. *Ex hoc nunc & vsque in seculum,* eo modo quo dicitur Mat. vltimo. d. *Ego autem vobiscum sum vsque ad consummationem seculi.* D Philosophus.

Canticum graduum. C X X I.

a Spem habui & gaudium. b A spiritusancto. Cass. A prophetis apostolis, qui priores viderunt patriam, & inuitant vt curramus ad eam.

1 † Ætatus sum in his quæ † dicta sunt mi-

a Quę sunt illa? quod scilicet. Non manu factam. b Et cum hæc dicerentur. Aug. Qui currit, ita cogitet quasi iam ibi stet.

2 hi: in domum domini ibimus.
3 Stantes

a Hæc est domus domini. b Cuius? Non illius quæ seruit cum filijs suis, quæ corporeis parietibus erigitur, sed. Aug. Cuius Ierusalem? non quæ prophetas occidit. c Hieron Sed quæ ædific de viuis lapidibus. d Non saxorum molibus sed quæ virtutum soliditate consurgit, & sanctorum societate nusquam dissoluenda extruitur.

erãt pedes nostri, in † atrijs tuis Ierusalẽ.
4 Ierusalem quæ ædi-
5

† dixerunt.

GLOSSA ORDINARIA.

Canticum graduum. Cas. Tertius. Magnum gaudium in ecclesia, pura mente versari atque dignè Deo in hac peregrinatione militare: vnde suspiramus ad cęlestẽ Ierusalem ad quam duabus alis dilectionis leuamur.

Ambrosius. Amor quanque qualiscunque sit, vacare non potest. Nam si terrenus est, animã ad cõcupiscentia terrena inclinat. Si vero cęlestis est, ad cęlestia subleuat, vel erit, & ad ęterna inflammat. Obligata anima terreno amore viscũ habet in pennis, volare nõ potest: Ad amor sanctus ad superna leuat ad cęlestem, scilicet Ierusalem.

✠ Theodoretus. Supradictos quidem mœrentibus vates commodauit. Hunc autem ijs qui cum gaudio reditus lęti nunciũ iam acceperunt, & iucundissimũ iter arripuerũt.

✠ Beda. Ecce iam subleuatur propheta tertio gradu secundus altior factus, & de ipsa lętitia principium psal. sumpsisse declaratur: in prima parte gaudet se propheta cõmonitũ ad supernam Hierusalem esse venturum, vbi iam sancti secura prosperitate consistunt, & cum domino misericordia ipsius regiente iudicabũt. In secũda loquitur ad ciues Hierusalem constans eis abundantiam pacis, quam se dicit charitate fratrum, & domini amore prædicasse.

✠ Idem. Nunc propterea lætatum se esse dicit, quod sibi in domo Dei introitus sit promissus. Aliter vox ecclesiæ ad apostolos.

PSALMVS CXXI.

Aeta. sum in. Primo gaudet se monitum ire ad Ierusalem, vbi sancti securi, & cum domino iudicabunt. Secundo, ascensurus optat abundãtiam pacis, ibi. Rogate quæ ad pacem, &c.

✠ Basilius. Vnde sunt isti emendati, qui iam antea relicto templo Dei montibus ac locis syluosis sese dediderãt, à captiuitate videlicet & molestijs q̃ ex illa acciderunt. Quoniam. n. in facem audiendi verbi dñi coniecti fuerant, maiore cum desiderio ea iam exquirunt quibus antea exciderãt.

✠ Theodor. Religionis est hęc vox: nam exultant & gaudent, non tanquam donum recepturi, sed veluti diuinum templum visuri.

✠ Beda Venerab. Sicuti amor animam ad hęc terrena concupiscenda inflammat, & quasi in ima præcipitat, sic amor sanctus ad superna leuat, & ad æterna desideranda inflammat, ad ea videlicet quæ non transeunt, sed semper permanent ad quorum amorẽ hortatur nos spiritus iste, qui intitulatur. E

Canticum graduum. Gradus vero sunt ascẽdentiũ nõ descẽdentiũ. Ascendat ergo quisque, qui hunc psalmũ cantat, & quo ascendat nisi in cęlũ? Vbi angeli sunt ciues nostri, à quibus ciuibus peregrinat in terra. In peregrinationibus aũt suspiramus, in ciuitate gaudebimus. Inuenimus aũt & socios in hac peregrinatione, qui iã agnouerũt ipsam ciuitatẽ & inuitãt vt curremus ad illã: ad hos gaudet iste venire, qui dicit *lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, &c.* qđ aũt dicit *in domum Dei ibimus,* Domus dñi est non manu facta sed ęterna in cœlis. Et quasi quærat quæ est illa domus. Dicit Hierusalẽ, vbi dñs qui condidit ipsam ciuitatem erit deliciæ oĩum in ea habitantiũ: hic spes ibi res ad quã affectione suspirare debemus vt dũ ad eã tendimus ex nimia affectione ibi esse putemus.

c *Hierusalem quæ ædificatur.* ✠ Theod. Symmachus aũt sic explanauit. Hierosolyma q̃ ædificat vt ciuitas quæ propinquitatẽ hẽt. Quia. n. nunc deserta est domosq; deiectas hẽt, rursus florescet, & frequentabitur, pristinaque męnia habebit.

c *Stantes.* Augus. Quia oĩa ibi stant, nihil transit vel cadit. Ibi non pertransit Belial. ibi non est macula in luna. Ibi Rachel nõ dolet vel timet. vnde alibi q̃ posuit fines tuos pacẽ. Match. 2. c. Psal. 147.

d *In atrijs tuis Ierusalem, &c.* Cas. A parte totum: Atria introitus: hic de penetralibus accipiuntur. F

a Idipsum

NICOLAVS DE LYRA. PSAL. CXXI.

Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi. Titulus Canticũ graduum. Et patet sententia ex supradictis. De materia aũt huius psal. videtur mihi saluo meliori iudicio, quod sit oratio Dauid exultantis in dño de ędificatione ciuitatis & templi quam præuidit fiendam per Salomonem filium suum, sicut dixit ei Nathan propheta de mandato domini. 2. Reg. 7. Et diuiditur in duas partes, q̃a primo ponitur exultatio pro huiusmodi ædificatione, secundo subditur deprecatio pro ædificij conseruatione, ibi: *Rogate.* Circa primum dicitur.

1 *Lætatus sum in his quæ dicta.* Per diuinam reuelationem factã Nathan prophetæ. Et quæ sint illa, subditur cum dicit.

2 *In domum domini ibimus.* Vbi exprimitur templi ædificatio, quo ædificato populus ibat illuc in diebus solennibus. Propter quod subditur.

3 *Stantes erant pedes nostri.* loquitur de futuro per modum præteriti, propter certitudinẽ prophetiæ. Et licet Dauid ante illud tẽpus mortuus fuerit: tamen connumerat se futuris hominibus, eo quod erat pars populi & princeps. Sequitur.

4 *In atrijs tuis Ierusalẽ.* Erãt. n. ibi tria atria per Salomonẽ ędificata, s. atriũ sacerdotũ, vbi erat altare holocausti, & atrium mundorũ, vbi orabãt hoĩes mũdi, & atriũ immundorũ, vbi erant immundi.

5 *Ierusalem quæ ædificatur vt ciuitas.* s. valde notabilis, sicut de aliquo notabili clerico dicitur. Hic est clericus, scilicet per excellentiam. Et eodem modo dicitur hic.

MORALITER.

1 *Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, &c.* Psalmũ istũ fecit Dauid exultãs in spiritu, de hoc quod ædificium ciuitatis & templi per Salomonem filium suum fiendum pręuidit. Moraliter autẽ põt exponi de quolibet fideli in dño exultante de ecclesiæ ædificio spirituali. Sciendum autem, quòd vna est ecclesia duplicem habens statum, scilicet militantem & triumphantem. Et primo agitur de triumphante tanquam de nobiliore, cum dicitur in persona deuoti. *Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, &c.* Et quæ sint ista subditur.

2 *In domum domini ibimus.* Hoc enim dictum fuit beatis Petro & Paulo per reuelationem, vt habetur ex eorum epistolis, & etiam alijs pluribus sanctis. Dicitur etiam per sacram scripturam omnibus bonis Christianis.

3 *Stantes erant pedes nostri in atrijs tuis Ierusalem.* idest affectiones nostræ in appetitu Ierusalem supernæ.

5 *Ierusalem quæ ædificatur vt ciuitas cuius participa. eius in idipsum.* Sicut. n. ciuitas materialis constituitur ex diuersis statibus hominum, sic superna Ierusalem ex distinctis ordinibus angelorum & hominum ad eosdem ordines assumptorum.

MORA-

a *Idipsum.* Aug. Quod semper eodem modo est, nõ potuit expressius dicere. Stabilitatis ergo particeps est illa ciuitas, quod nõ est hic in aliqua creatura: Deus vero est in idipsum qui ait: *Ego sum qui sum.*

Exod. 3. d.

✠ Euthymius. Vel iuxta alium interpretem, cuius contiguitas simul est, hoc est cuius participatio nes atque habitationes ob inhabitantium multitudinem contiguę sunt, atq; in vnum connexæ. Nam quod ait *in idipsum*, idem est quod vna aut simul.

† quæ connexa est sibi ipsi simul. i. apprime vnita.

b *Illuc enim ascenderunt tribus tribus, &c.*

✠ Theodoretus. Roboam tempestate diuisæ fuerunt tribus & Dauidici regni decẽ separatæ fuere. Verũ post reuersionem vnũ imperiũ euasit & omnes in Hierosolymam concurrerunt, vsitatum honorem secundum legem Deo offerentem. Hoc igitur vates vaticinatur. Tribus pristinã concordiam fore vt accipiant, vtque in Hierosolymam concurrant Deum vsitato more laudantes.

† ad iudicium

✠ Euthymius. Hoc ad maximam Hierusalem laudem dictum est. Neque enim adeo magnitudine sua, aut ædificiorũ structuris ornata erat, quãtum vna hac re quod vniuersæ tribus populi Israel ter in anno illuc congregabantur, quando totus populus in vnum conueniebat: in paschate nimirũ, in pẽtecoste atq; in scenophegijs. Illuc igitur olim ante captiuitatem ascenderunt tribus Israel, illuc congregabuntur: domini autem tribus eas appellauit tanquam peculiarem Dei populum, vel tanquam tribus à Deo ordinatas.

c *Testi. If.* Aug. i. in quibus cognoscit, quod uere sunt Israel. Quando enim grana sunt cum paleis, totum palea putatur, sed cum separabuntur, tunc erit testimonium Israel.

✠ Theod. Testimonium diuinam nuncupauit legem palam iubentem, vt Israel in locum concurrat quem selegit dominus Deus.

✠ Euthymius. Quod ait. *Testimonium ipsi Israel* defectiuus est sermo, subintelligenda est enim dictio *iuxta*, vt sit sensus, quod illuc ascenderunt iuxta contestationem, & diuinum mandatum à Deo olim factum ipsi populo.

Sap. 9. a. secundum LXX. Luc 20. c.

d *Sedes.* August. i. iusti, in quibus Deus sedet, & inde iudicat quicquid iudicat. vnde in libr. Sapiẽtiæ: *Anima iusti thronus est sapientiæ*, & hi sedebunt cũ Christo sup. 12. sedes, vt iudicent. Iudicabunt autem qui oĩa reliquerunt Christum sequentes, qui fiunt amici de mammona iniquitatis, vt recipiãt das in æterna tabernacula. Et hæc est pax Ierusalem dando & accipiendo, vt opera misericordiæ corporea iungantur operibus prædicationis. vnde: *Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum est, si nos carnalia vestra metamus.* Et hæc est æqualitas quam Paulus dicit, qui multum habuit non abundauit, & qui modicum, non minorauit. Vnde conuenit verba ad iudices. O sedes domini qui sedetis, vt iudicetis, interrogate. Iudicem est interrogare iudicandos, quæ ad pacem sunt Ierusalem, i. opera misericordiæ, quæ qui fecerunt mittuntur ad Ierusalem, alij non: quia iudicium sine misericordia fiet illi, qui non fecit misericordiam. Caueant ergo sibi omnes interrogandi.

a Idest in similitudinem ciuitatis. Aug. Non est corporalis ciuitas, sed ei similis.
b Bonum quod fuerit singulorum, erit omnium.
c Hic habent homines diuersa bona & deficientia:
d Vnde scis quo ibimus: Quia.

a b ficatur vt ciuitas, † cuius participatio eius in idipsum. Illuc 1 2

a Idest ascendentibus: b Non omnes, sed quæ do. 3
c Quæ sunt domini? in quibus est te:
Idest qui se testantur Israel per bona opera.

c enim ascenderunt tribus tribus domini, testimonium Israel 4 5

a Quare ascenderunt. Vt superbia de se præsumit, ita humilitas confitetur Deo.
b Vere ibimus in domum domini. c Idest sedebunt.

d ad confitendum nomini domini. † quia illic sederunt sedes 6

Quæ? a Familiam Christi, cui dederunt cibum in tempore. 7
b Ergo. O sedes qui sedebitis vt iudicetis.
Iudicans debet omnia rimari. Interrogate iudicandos.

e † in iudicio, sedes super domum Dauid. Rogate quę ad pa- 8 9

a Quæ sunt ad pacem? Ea per quæ. In æternum. Hic omnes pauperes, & 10
ibi diuites qui hic dederunt sua. Sed quibus est abundantia? 11
b Et o Ierusalem. Idest charitas. 12

f g cem sunt Ierusalem, & abundantia † diligentibus te. Fiat pax 13

✠ Theod. Cum diuina vaticinatus esset, & humana dicit. Quoniam enim Hierosolymæ non modo diuinum dictum erat templum, verũ etiam regiæ domus, & eo omnes confluebant, qui controuersias decidere volebãt, necessario hoc etiam prædixit vates.

e *Rogate.* Cas. Secunda pars vbi loquitur ad iudices, optans eis abundantiam pacis, quam amore fratrum prædicauit.

f *Diligentibus.* Aug. Qui amat in alio bonum, quod ipse non potest habere, imputatur ei quasi haberet. vnde, Si charitas nõ habet quod det, det calicẽ aquæ, & tantum imputatur ei, quantum Zachæo multa. Impar facultas, sed non impar charitas.

✠ Theodoretus. Porro Symmachus sic dixit. *Amplissimi Hierosolymam, otiabuntur qui diligunt te*, hoc est, cum profunda pace perfruiti essetis, Hierosolymæ habitationem complectimini, quandoquidem in omni lętitia qui hanc diligunt erunt.

✠ Euthymius. Ad ipsam inquit Hierusalem pacifica loquimini verba, pax scilicet sit tibi, pax populo. Deinceps etenim immensam, atque (vt ita dicam) profundam pacem habebit & gaudium. Alius vero interpres *salutare eam* dixit.

g *Fiat pax.* Aug. Charitas est virtus fortis vt mors, cui nihil resistit cum venit, cũ regibus & ignibus & alijs possit resistere. Quæ charitas & occidit quod fuimus, ut aliud simus. *Occidit vt & viuificet.* vnde Apostolus: *viuo ego iã non ego, &c.* Per ✠ regunt

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vt ciui.* scilicet ualde excellens. In hoc exprimitur ædificatio ciuitatis quam fecit Salomon valde notabilẽ, claudens eam triplici muro, & ędificia valde solemnia faciens in ea, vt patet. 3. Reg 3. & 4. Regum. 22.

2 *Cuius participatio eius in idipsum.* i. cum ipso templo: De cuius ædificatione præmissum est, qđ fecit Salomon valde notabile, vnde dicit secundi Paral. 2. b. *Domus quam ædificare cupio, magna est nimis & inclyta*, & ad correspondentiam nobilitatis templi ædificauit ciuitatem Ierusalem valde notabilẽ, ideo de ea dicit: *Cuius participatio eius in idipsum*, vnde in Hebræo habetur: Ierusalem quæ ædificatur vt ciuitas, quæ associatur ei simul, idest quę associatur templo prius ædificato in nobilitate & fama ædificij.

3 *Illuc enim asc. tribus.* scilicet duodecim.

4 *Tribus domini.* quia in populo Israel, in duodecim tribubus diuiso, erat verus cultus domini, cęteris gentibus ad idololatriam declinantibus.

5 *Testimonii Israel.* i. secũdum testimonium ipsius Israel, qui alio nomine vocatus est Iacob, qui testificando prędixit ędificationem templi futuram. Gen. 28.

6 *Ad confitendum no. dom.* confessione laudis & oblationis.

7 *Quia illic sederunt sedes.* idest super sedes.

8 *In iudicio.* ad determinandum casus dubios in alijs ciuitatibus & locis contingentes, qui determinabantur per sacerdotes & reges, sm quod dicitur Deuter. 17. ideo subditur

9 *Sedes super domum Dauid.* Per domum Dauid intelliguntur reges ab eo descendentes.

10 *Rogate.* Hic consequenter ponitur deprecatio pro ciuitatis & templi conseruatione, pro qua Psalmista non solum orat, sed ad orandum alios inuitat, dicens: *Rogate quæ ad pacem sunt Ierusalem.* hoc est ad tranquillum statum in ea habitãtium.

11 *Et abundantia.* Supple sit bonorum temporalium & spiritualium.

12 *Diligentibus te.* Quia est ciuitas ad Dei cultum electa quod Psalmista verbum suum dirigit ad ciuitatem Ierusalem.

13 *Fiat pax in virtute tua.* i. fortitudo murorum & ædificiorum tuo

MORALITER.

2 *Cuius participatio eius in idipsum.* idest in idem & vnũ, Deus enim est omnibus beatitudinis obiectum, plus tamen & minus participatum secundum diuersitates meritorum.

3 *Illuc enim ascenderunt tribus.* non omnes.

4 *Tribus domini.* i. sancti patres veteris & noui testamenti.

† *Testi. Israel ad confi. nomini dom.* Deus. n. per miracula eorũ gloriã testificat, vt fidelis populus eos in ecclesia veneretur.

7 *Quia illic sederunt sedes.* i. sedentes: sicut ciuitas aliquando ponitur pro ciuibus, vt cum dicitur: Tota ciuitas currit ad tale spectaculum.

8 *In iudicio* de agendis in mundo, Daniel. 4. c. *In sententia vigilum decretum est, & sermo sanctorum.*

10 *Rogate.* Hic agit de statu militantis ecclesię, in cuius persona dr ciuibus ecclesiæ triumphantis. *Rogate quæ ad pacem sunt Ierusalem.* i. vos qui estis in Ierusalẽ superna, rogate pro pace Ierusalem inferioris, quæ stat adhuc in pugna.

11 *Et abundantia diligentibus te.* i. rogate ẽt dñm, vt abundantia bonorũ spiritualiũ detur nobis appetẽtibus esse vobiscum.

13 *Fiat pax in virtute tua.* idest ex precum vestrarum virtute, fiat pax in ecclesia militante.

MORA-

…guntur infirma à firmis, ideo: *Fiat pax in virtute tua*, Chari…tis autem est, non nostra, sed quæ aliorum sunt quærere: …deo cum de charitate diceret, subdit: Propter fratres meos.
¶ Euthymius. Alius autem interpres in futuro dixit: *fiet.* …r virtutem autē ipsos Iudaici populi milites intelligit, qui…s certissima erit pax …bellum aut hostem …llum habuerint.
¶ Theodoret. Sym…chus autem sic ver…t: Pax in mœnibus …robur in regijs do…bus. Sanè precatur …Hierosolymæ di…us Dauid bona, vt …mœnia & domus regiæ & habitationes quæ in ipsa sunt, …fruantur.
a *In turribus.* Aug. i. in excelsis tuis. Pauci sunt iudices, sed …lti ad singulos pertinebūt, quos recipiēt in æterna tabernacula, & tunc erit abundantia in turribus: Deus autem est tota eorum abundantia, tam recipientium quàm receptorū. D
¶ Euthymius. Alius etiam interpres *in regijs tuis*, dixit, & alius *in septis tuis*. Illud etiā sciendū est, quod in græca lectio ne non in turribus simpliciter legimus, πυργοβάρεσι, qua dictione hoc in loco me…nia turribus circumsepta ac munita intelligimus.
b *Propter domum domini Dei.* Vel sic legas, vt hic versus sit expositio præcedētis. Quasi loquebar pacem de te propter proximos & fratres scilicet: Quæsiui bona tibi propter domum domini Dei nostri. Sententia horum verborum non mutatur.
c *Tibi.* O tu cælestis Ierusalem, quia domus Dei es, & ita in hoc quod te diligo, Deum diligo.

a Per hanc virtutem & pacem fiat. b In numero & premio. c Et Cass. Non propter me, sed vt fratres & proximi vinculo vnitatis astringantur.

a † in virtute tua, et abundantia in turribus tuis. propter fratres meos & † proximos meos, † loquebar pacem de te. Propter domum domini Dei † nostri, † quæsiui bona tibi. 1 2 3 4 5 6

a Idest hic prædicabam. b O Ierusalem. a Et. Scilicet. Non propter me, sed propter ecclesiam, propter peregrinos, vt ascendant. b Idest prædicauit de te bona.

† Loquar. nisi pacem ibi. † quæram.

GLOS- E

NICOLAVS DE LYRA.

…rum tanta sit, quod aduersarij non possint perturbare pa…ciuitatis. vnde in translatione Hieron. habetur: *Fiat pax in …uris tuis*. Et quia pax ciuitatis non conseruatur ex muris …um, sed cum hoc ex abundantia victualium & armo…, ideo subditur.

1 *Et abundantia in turribus tuis*. in quibus solent arma & vi…lia reponi.

2 *Propter fratres meos*. i. propter Iudæos natione, quos Psal…a vocat fratres secundum modum cōsuetum scripturę. 3 Et

3 *Et proximos me.* idest conuersos de Gentilitate ad Iudaismum, quia plures tales erant inter Iudæos in Iudaismo.

4 *Loquebar pacem de te.* orando Deum pro tua pace. Tempore enim orationis homo fidelis cum Deo loquitur, & quia Psalmista non solummodo desiderabat pacem propter conuersos & Iudæos, sed principaliter cultum Dei, qui vigebat in Ierusalem, ideo subditur.

5 *Propter domum domini Dei no.* idest propter templum diuino cultui deputatum.

6 *Quæsiui bona tibi.* à Deo tibi impēdēda per orationē meā.

PSAL-

MORALITER.

1 *Et abundantia in turribus tuis*. idest abundantia bonorum …tualium procuretur nobis per angelos custodes. Qui di…ur turres vestræ & nostræ inquantum à vobis datę sunt a… defensionem ecclesiæ. Et subditur responsio triumphan… ecclesiæ, cum dicitur. 2 Pro-

2 *Propter fratres meos & proximos meos.* idest propter sanctos, qui sunt adhuc in via.

4 *Loquebar pacem de te, &c.* Deum rogando pro tota ecclesia. cui datur pax pro sanctis qui sunt in ea, & vt diuinus cultus vigeat ibi. propter quod subditur: *Propter domum domini Dei nostri quæsiui.*

MORA- F

ADDITIO.

…psalmo. 121. *Lætatus sum.*

…d declarationem huius psalmi, & eius continuationem c… præcedentibus considerandum est quod sicut habetur 2. …g. 7. postquā Dauid habuit quietem & aliqualem securi…em ab hostibus exterioribus, considerauit de templo D… ędificando, de quo locutus est Nathan prophetę: vt ibi la…s habetur. vnde pari forma postquam Dauid in psal. prę ce…nti fuit à Deo in persona ecclesiæ propheticè ab hosti…bu…inaliter securatus, in hoc psal. agit de domo dñi & eius ciu…ate: vnde hic psal. duplicem sensum literalem vr̄ hr̄e. V… …minus principalem & imperfectum, in quo agit de ec cle…i militante per Ierusalē materialē figurata, & aliū magis pri…cipalē & perfectū, in quo agit de Ierusalem quæ sursum est …ater nostra, Galat. 4. d. Qui quidē sensus duplex literalis …io intelligatur, hr̄ a postillatore in tertia regula exponē di… …ram scripturam in secundo prologo super Genesim. Et … quodāmodo intellexerunt hunc psalmū præcipui, & an…qui Hebręorū, exponentes illum. s. Ierusalē quæ ædificatur … ciuitas, cuius participa. &c. de correspōdentia vtriusq; Ier…alē prædictæ. Vnde Psalmista in hoc psal. septem facit.

…imo. n. in persona ecclesiæ quasi securatus de custodia diu…a, vt in fine psal. præcedentis ad vlteriora se extendit, s. ad …nsiderandum de lætitia spirituali quæ in ecclesia cælesti … in sedatis tribulationibus hr̄. & de hoc dicit: *Lætatus sum in h… quæ dicta sunt mihi*, s. per reuelationem diuinā in scripturis …tentam. *Et quæ sint illa dicta*, subdit dicens: *In domum domin…bimus*, s. in ecclesia superiori, vbi ætarnaliter erimus. iuxta il…d: *Vt inhabitem in domo domini in longitudine dierum.*

…nsequenter secundo, vt ostendat, quod non solum lætab…r ex hoc, quod tendebat seu ibat in domum dñi, sed qa qu…ammodo ibidem iam existebat saltē in spe. ideo subdit: *…tantes erant pedes nostri in atrijs tuis Ierusalem*. vbi notanter …ixit: *Stantes erant*, per modum præteriti imperfecti. & non …ixit: *Stantes fuerunt neque sunt*. ad designandum, quod in h… vita habetur inchoatio tantum existētiæ in illa domo dñi, …ō tamen perfecta statio nec omnimoda carentia illius.

…nsequenter tertio declarat q̄ sit ista Ierusalē inuisibilis & i…materialis, quā vocat domum dñi, de qua hic loquit̄, & hoc …er modū cuiusdā similitudinariæ proportionis, dicēs: *Ierus…ē quæ ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipsum.* Ad …sciendū, q Antiqui Hebræorū & ēt multi moderni, vt Ra. S. & alij ex hoc versu intelligunt q Ierusalē cū tēplo suo mat…aliter sumpta, correspondet Ierusalē cęlesti in situ, ita quod in loco summi cęli, supra posito zenith capitis Ierusalē materialis, illic est cęlestis Ierusalē vbi Deus vr̄ à sanctis suis. Et licet ista sic corporaliter & materialiter intellecta, aliena sint a veritate, cū cęlū empyreū vbi sācti angeli & aiæ sanctorū gloriosè existūt, nō restringit̄ ad certum locū illius empyrei, vniuersos orbes corporales cōtinentis, cū in principio creationis rerū totū fuit repletū angelis, vt hr̄ in secundo sententiarū d. 2. Est tñ verū, quod Ierusalē materialis cū cultus diuin⁹ ibi vigeret, fuit figura ecclesię militātis, & ipsa ecclesia militās s̄m Dionysiū de ecclesiastica hierarchia, est figura cęlestis ecclesię: & hoc est q dicit Psal. *Ierusalē q̄ ędificatur vt ciuitas, &c.* Cuius sensus est: Hæc Ierusalē materialis & visibilis, s. q̄ ędificat̄, est supple, vt ciuitas, ad similitudinē ciuitatis. *Cuius participatio est in idipsum*, s. in Deū, cuius est domus, inquantū ibidē plene participat̄. Quę quidē Ierusalem scd̄o loco hic intellecta, pōt intelligi de ecclesia militāte, in qua Deus participat̄ p gratiā, licet imperfecte: vel altius de ecclesia triūphāte, in qua Deus participat̄ plene per gloriā. Et vterq; sensus verus & cōsonus literæ, licet secūdus sensus est potior, inquātū perfectiorem participationem includit.

Cōsequēter quarto oñdit in quibus Ierusalē illā materialis correspōdet proportionabiliter militāti, & ēt ecclesia militās cęlesti. Et sunt duo principaliter. Quorū primū ptinet ad cultū Dei: Secūdū vero ad directionē proximi. De primo aūt dicit: *Illic. n. ascenderunt tribus tribus dñi.* Illud. n. proprie ptinet ad cultū Dei, quod ad protestationē veræ fidei & confessionē diuinæ laudis pertinet. Quæ quidē testificabant̄, seu protestabant̄ tribus Israel, ascēdētes ter in anno ad Ierusalē materialē, vt Exod. 23. vt ibidē offerrent sacrificia laudis in testimoniū diuinæ excellentiæ, qd̄ erat singulare in illa ciuitate Ierusalē materiali, cū alię ciuitates gentiū pro tūc idololatrarēt. & hoc est qd̄ dicit: *Illic ascēderunt tribus tribus, &c.* Testimoniū Israel ad confitendū nomini dñi. Qui quidē cultus p̄cipuè viget in ecclesia militāti, vbi tribus dñi. s. fideles quotidie ascēdūt per gradus virtutū ad testimoniū fidei expressius exhibendū & offerendū cōfessionē laudis. Perfectius autē iste cultus viget in Ierusalē cęlesti, ad quam ascendūt soli electi, qui sunt verè tribus dñi, & testificant̄ Dei excellentiā perfecte per clarā eius visionem. vnde Iohan. 3. b. *Quod vidimus, testamur*. Similiter & confitentur nomini domini, per plenam & assiduam cōfessionem laudis, vt supra in psalmo, *Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te.* De secundo autem dicit. *Quia illic sederunt sedes in iudicio*: In Ierusalem enim materiali determinabātur quęcunque

que qōnes, & dubia in lege diuina exorta, ꝓut dr̄ in postilla,
A qđ maxime pertinet ad directionē ꝓximi: & de hoc subdit: *Illic sederunt sedes in iudicio, sedes super domum Dauid.* Quod præcipue viget in ecclesia militante, vbi causæ pertinentes ad fidē, & operationē fideliū determinant̄ vniuersaliter & principaliter per summos pōtifices, vt in canonib⁹ cuius summi pōtificis autoritas fundat̄ sup domū Dauid, s. supra Christū dicentē Petro: *Pasce oues meas,* Iohan. vlt. Dr̄ tñ in plurali sedes, cū sit tm̄ vna principalis, quia per successionē sunt multi sedētes in prima sede Petri. Vel ēt ꝑ sedes particulares cathedraliū ecclesiarū, quæ ēt sunt in iudicio ecclesiastico positæ & fundatæ super domū Dauid, s. per autoritatē Christi, cui sedes Dauid pertinet. vnde Luc. 1. *Dabit ei dominus Deus sedem Dauid patris eius, &c.* à quo oīs potestas ecclesiastica deriuat̄. Ad ecclesiā aūt triumphantē hoc maximē pertinet, & præcipue in iudicio finali, vnde saluator Matth 19.d. ait apostolis: *Sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel.* Vbi per duodecim sedes, intelligitur perfectio tribunalis, s. vniuersitas iudicantiū, qui sunt oēs perfecti, sicut ꝑ duodecim tribus vniuersitas iudicandorū, vt in 4. dist. 47. Et sic manifestum est, quod hæc secunda præeminentia Ierusalem materialis circa iudicāda perfectius pertinet ad ecclesiam militantem: per amplius ēt & perfectius ad Ierusalem superiorē, cui⁹ participatio plena est in idipsum, vt dictū est.

Consequenter quinto considerans Psalmista, q̄ ad Ierusalem illam de qua lętabatur in eundo ad illā, vt in primo versu: Et in cuius atrijs iam quodammodo erant stantes pedes sui & fratrum per spem, vt in secundo versu dictū fuit, non poterat habere accessum nisi per veram charitatem, ex qua
B pax perfecta cęlestis attingitur, idcirco hortatur fratres ad orandū seu petendum charitatem illam que à solo Deo infunditur seu datur, iuxta illud ad Rom. 5. a. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis.* Et de hoc dicit: *Rogate quæ ad pacem sunt Ierusalem,* i. petite vt illa, quæ ad pacē verā que a d eundū ad Ierusalē ꝑtinet habeatis. Et q̄ sint illa subdit, dicēs: *Et abundantia diligentibus te.* Abundantia. n. in hoc loco ſm literā Hebraicā, cui cōcordat glosa nostra, est abundantia pacis, quæ in solis habentibus charitatem habetur. Impijs enim non est pax, Esa. c. 48. *Abundantia igitur pacis est diligentibus te, scilicet te Deum.*

Cōsequēter sexto ipse Psalmista petit à Deo illa quæ hortabatur alios, vt ea peterent. & de hoc dicit: *Fiat pax in virtute tua,* s. in charitate, quæ est virtus diuina per excellentiā, quia sit maior cęteris virtutibus theologicis, vt primæ Cor. 13. in hoc distinguitur pax vera quæ est circa appetitū veri boni, a pace apparente, quæ est circa appetitum boni apparentis tantum, quia prima pax procedit a charitate, quæ est virtus diuina tanquam effectus eius. Secunda vero procedit ab appetitu boni simulati tantum; quod quidem bonum appetendo seu consequendo non habetur pax, sed potius bellum. vnde Sapientiæ. 14. cap. *In magno viuentes inscitiæ bello, tot tanta mala pacem arbitrati sunt.* Et quia pax vera non æqualiter requiritur in omnibus ascendentibus in Ierusalem, de quibus dixerat in quarto versu: *Illic. n. ascenderunt tribus, &c.* sed abundantius requiritur in his qui alijs præsident, de quibus dixerat in quarto versu: *Illic sederunt sedes in iudicio,* idcirco subdit: *Et abundantia in turribus tuis.* scilicet abundantia istius verę pacis sit in turribus tuis, scilicet in his qui sunt aliorum præpositi, sicut turres præponuntur in custodia muri.

Consequenter septimo conuertitur ad Ierusalem cęlestem de qua principaliter agit declarans duo bona pertinentia ad ipsam Ierusalem: Quę bona per prædictā orationem a Deo intendit impetrare. Quorum primum est, augmentum numeri ciuium cęlestium. & de hoc dicit. *Propter fratres meos & proximos meos multiplicando. Loquebar pacem de te.* Secundum est integritas domus Dei, quæ per assistentiam omnium sanctorum in ea perficitur, & de hoc dicit. *Propter domum domini Dei nostri,* scilicet integrandā, quæsiui prædicta bona tibi.

GLOS. ORDINARIA.

a *Canticum graduum.* Cas. Quartus gradus, iter quaslibet angustias constanter de domino esse præsumendum, donec misertus exaudiat.

Cassio. qui supra ad montes, nunc ad Deum oculos leuat.

✠ Theod. Et hic psalmus pietatem iustorum illius temporis ostendit.

✠ Beda. Ex communi omnium persona, qui in captiuitatem ducti sunt, canitur. Libertatem reuersionis à domino postulandam. Aliter vox Christi ad patrem.

a Canticum graduum CXXII.

a Aug. Fidei & charitatis, vnde se mundat, vt cælum fiat:

b AD te leuaui oculos meos, qui habi- 1

a Iustis. b Quomodo seruatti. c Qui iubentur cædi. 2

c tas in † cęlis Ecce sicut oculi seruo- 3

† cęlo.

PSALMVS CXXII.

b AD te leuaui. Cas. Primo vox tribulatorum Deum respicientium non ad alia patrocinia. Secundo precatur misericordiam contra insultantes.

Aug. Ad te leuaui. Quò leuaret, nisi quo ascendens tendebat? Non se attendit iste, vt superbus, qui sibi placet. Nam qui sibi displicet, hic talis Deo placet. Et cui Deus placet, ipse sibi displicet.

Aug. *Leuaui.* Ascensus ergo est in affectu. Celum in iustitia. Desiderio ergo bono leuamur ad celū, sicut desiderio malo ad ima pcipitamur. Nō pluraliter, sed singulariter, quasi vn⁹ hō loquitur, dicens: *Ad te leuaui.* per charitatem nāque multi vnus hō sunt, qui à finibus terræ clamat. Et per eandē Chri-
C sto vnimur, vt cū ipso quasi vnus Christus simus, secundum q̄ ipse dicit in euangelio: *Nemo ascēdit in cęlū, nisi qui descendit de cælo, filius hominis qui est in cælo.* Descēdit quidem caput, ascendit idem cum corpore, ecclesia vestitus, quam sibi exhibuit sine macula, & ruga. Solus ergo ascēdit qui nobiscum vnus est. & solus vnitas, et nos compaginat vni. Cum ipso ergo ascendit, qui cum illo vnus esse voluit. Per charitatem nobiscum est in terra, per charitatem cum illo sumus in cęlo. Ille deorsum est compassione charitatis. Omnes ergo in Christo sumus vnus homo, qui non angitur de terrenis malis, sed qui peregrinatur & desiderat patriam.

Iohan. 3. d.

✠ Theodoretus. Deum in cęlis habitare dicit, non velut loco circumscriptum, sed veluti lętantem cęlestibus potestatibus, quæ cęlos incolunt.

✠ Basilius. Vide captiuitatis utilitatem ubique relucentem. Qui nanque murorum munitione & pecuniarum copia confidentes fuerant, ab omnibus illis aulsi ad Deū confugiūt. Et quoniā templū ipsorum hostes subuerterant, ē solo iam Deum aduocant. Dicitur autem in cęlo habitare, non quod illo sit inclusus, absit (ipse enim omnia adimplet) sed quod in cęlestibus uirtutibus potius inquiescit. Alioquin & in hominibus habitare dicitur secundum illud: *habitabo in illis & inambulabo, &c.*

c *Ecce sicut oculi, &c.* Cassiodo. Seruus leuat oculos in manus domini quando eget, uel quādo uapulat, quia utrunque in domini potestate.

a S

NICOLAVS DE LYRA.

AD *te leuaui oculos meos.* Titulus huius psal. est: *Canticum graduum.* Cuius patet sententia ex supradictis. Et uidetur psal. iste esse oratio alicuius sancti prophetæ pro liberatione populi Israel ab afflictione inducta per Antiochum illustrem, in qua populus mirabiliter fuit afflictus, & despectus, ut habetur primo Machabęo. & secundo, quod præuidēs propheta dixit in ꝑsona populi in illa afflictione futuri.

1 *Ad te leuaui oculos meos.* cordis & corporis.

2 *Qui habitas in cælis.* Licet enim Deus sit ubique per essentiam, præsentiā, & potentiā, tñ speciali modo dr̄ habitare in cęlis ubi facie ad faciem ur̄ a sanctis. Populus enim postea in illa afflictione sub Antiocho pro sua liberatione plures orauit Deum deuote, ut habetur primo Machab. & 2.

3 *Ecce sicut oculi seruorum.* Seruus enim & ancilla nihil habent nisi à domino & domina: & per consequens filij seruorum totum auxilium suum expectāt à domino patrum suorum & similiter ancilla à domina sua, & hoc modo populus in dicta tribulatione constitutus non uidebat se posse liberari ope humana, propter quod à Deo erat tota expectatio & spes sua, ideo subditur.

1

MORALITER.

1 *Ad te leuaui, &c.* Iste Psal. est oratio pro liberatione populi de persecutione sub Antiocho nobili, qui sicut dixi, Dan. 11. figura fuit Antichristi: propter quod mysticē est oratio sanctorum pro liberatione fidelium ab Antichristi persecutione, qui potentissimus erit in terra, & superbissimus, tunc ecclesia erit in magna despectione: & ex dictis patet litera.

MO-

Aug. Vt iubeant parcere : Per manum potestatem accipe. Boni attendunt & sentiunt se cedi. Qui enim apponit scientiam apponit dolorem : mali perdiderunt sensum doloris, & eo ipso grauius vapulant atque cæduntur.

a rum, † in manibus dominorum suorum. Sicut oculi ancillæ

a Aug. Omnium, etiam in prosperis : quia tota vita super terram tentatio, tota plagæ. Clamandum est ergo : Miserere no. do.

in manibus dominæ suæ : ita oculi nostri ad dominum Deũ 1

a Quare? Etiam liberet ab omni tentatione & opprobrio. b Aug. Hæ sunt voces vapulantis.

b nostrum donec misereatur nostri. Miserere nostri domine, 2

a Geminat, quia corpus passionibus, anima opprobrijs laborat. b Abundant passiones in quibus despecti. Aug. Irridetur à tenente quod amat, qui sperat non visa.

c miserere nostri : quia multum † repleti sumus despectione. 3

a Exaggerando subdit. b Despectione. Nulla pars immunis. c Cass. Quia pauperes diuitibus.

d Quia † multũ repleta est anima nostra: opprobrium † abun- 4

a Aug. Pecunia putata iustitia, est nequitia Iustus autem dicit: Egenus & pauper ego sum. Pauper enim corpore infirmo, pauper in iustitia, dum tentationi subest. 5

b Cass. Quia humiles sumus.

dantibus, & despectio superbis. 6

Sicut oculi ancil. Augustinus seruus est populus, Dominus Christus. Ancilla ecclesia. Domina Dei virtus, & Dei sapiẽ- Et si iam filij & amici per gratiam, serui tamẽ sumus per caturam : quia omnis creatura Deo seruit.

Cas. Dat similitudinem de seruo & ancilla, domino & domina, ne fœmineus ebilior sexus se ex- ctum putet.

: Euthymius. Hac seruorum atque ancillarum comparatione, exemplo, illud significare volũt, quod ad Deum assidue & constanter aspiciunt, quodq; nullam aliunde habent auxilij spẽ, ... immo & quod nunquam desistent, donec misericordiam consequentur. Verbũ autem *misereatur*, tametsi optãtis modum ferat, futuri tamen significationem habet, pro miserebitur. Quidam etiam dicũt ancillæ comparationem ideo oppositam fuisse, vt maiorem afflictionis intensionem in Deum ostenderent. Magis enim id ... ri solet ab ancillis, vtpote infirmiori sexu quã à seruis.

Basil. His verbis significant, quod haudquaquam aliunde ẽ sibi adiutorij & auxilij quàm à Deo conceperint, nec ad ... um quẽquam respexerint. Et ancilla quippe & seruus vn... hanc occasionem per alimentum & amictum ac reliqua cõuersationem habent, vt ad dominos suos respiciãt, ne ... essent, donec qđ petũt accipiant: Etsi accipiant gratias agã. Atque etiãsi nõ accipiãt nihilominus perseuerãt. Quapropter non dixit, donec mercedem reddat, sed *donec misereatur nostri.* D

b *Miserere.* Cas. Secunda pars, vbi precatur misericordiam contra insultantes.

Cas. Seruus qui vapulat, leuatis oculis ad Deum, erumpit in necessariã vocem : Miserere.

c *Repleti sumus.* vt cũ dicitur: Quid credis insane, vides quod credis? Reuersus est ne aliquis ab inferis, & retulit tibi quid ibi agitur? *Ecce quod ego amo, video & fruor.*

d *Opprobrium abundantibus.* ✻ Theodoret. Symmachus hoc E pacto interpretatus est, anima nostra satiata est obloquentibus his qui abundant despicientibus superbis. Efferentibus enim se Babylonijs nobisque insultantibus & exprobrantibus, nos tristitia afficimur. Secundum LXX. sic considerandum est opprobrium abundantibus & despectio superbis. Conuerte inquit domine res, & ijs qui nunc efferuntur propter felicitatem qua circumfluunt, nostras calamitates irroga.

† eis qui abundant.

✻ Euthymius. Subaudi verbum obueniat. Obueniat igitur opprobrium & despectio ad humiliationem scilicet atque eruditionem eorum, ne dum prospere eis omnia succedunt & superbi sunt, extollantur inde atq; eleuentur aduersus humiliores atque infortunatos homines. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 ... *a ocu. no. ad do. &c. do. mi. no.* liberando nos de persecutione Antiochi.

2 *Miserere no. domine miserere nostri.* Ad hoc enim replicatur ... o vt ostendatur afflictionis intensio, per quam fit magis audibilis : Et ad hoc subditur ratio cum dicitur.

3 *Quia multum repleti sumus despectione.* quia Antiochus in templo posuit abominandum idolum, vt habetur. 1. Mach. 1. Populum etiam Iudaicum compellebat multum afflictiuè, contemptiuè transire ad Gentilem ritũ. ideo subdit.

4 *Quia multum repleta est anima nostra.* i. vita nostra, & supplẽdum est afflictione & contemptu. Et est modus loquẽdi dolentis, qui ex vehementia doloris truncat verba sua: propter quod aliquid est supplendum ad habendum intellectum.

5 *Opproprium abundantibus.* i. Antiocho & eius exercitui, qui abũdabãt diuitijs, eo q, spoliauerãt regnũ Aegypti, & tẽplũ domini in Ierusalem, & etiã ciuitatem, vt habetur. 1. Mach. j.

6 *Et despectio superbis.* quia pp ista erãt valde elati in superbia, intantũ quod de Antioco dr̃. 2. Machab. 5. q, erat ita elatus ac si haberet pelagus ad ambulãdũ, & terrã ad nauigãdũ.

ADDITIO

In psalm. 123. *Ad te leuaui ocu.* vbi dicitur in postil. Et videtur psal. iste.

In afflictione inducta per Antiochum non solum opprobrium & despectionem passi sunt Israelitici, sed occisiones & magnas prædas & strages, similiter & templi multiplicẽ prophanationem, vt patet in libris Machabęorum, vnde nõ propriè applicatur litera huius psal. illi historiæ. Sed conuenientius & magis propriè potest intelligi in continuatione cum præcedenti in persona ecclesiæ Christi, quę etiam tempore trãquillitatis & pacis, de qua pace locutus fuerat in prę cedenti psal. vt dictũ est, sustinet multa approbria & despectionem ab his etiam fidelibus qui abundant in seculo, & in multudine diuitiarum suarum gloriantur. Similiter in potestatibus mundanis, tales enim communiter despiciunt bonos & deuotos. vnde in gloss. super hunc psal. dicitur: Irridetur enim à tenente quod amat, qui sperat non visa. & ei dicitur : *Quid credis insane, quid credis?* reuersus est aliquis ab inferis, & retulit tibi quid ibi agitur? *Ecce quod ego amo, video, & fruor.* Hæc in glos. de hac igitur despectione & de huiusmodi opprobrio, quod tempore tranquillitatis sæpe in ecclesia contingit. Psal. conqueritur in persona iustorum ecclesiæ, dicens: Miserere nostri domine, quia multũ repleti sumus despectione. vnde si quæratur, a quibus despiciatur, subdit: *Multum repleta est anima nostra opprobrium abundantibus*, idest, ab abundãtibus. Ad quem sensum litera faciliter applicatur. Nec requiritur, quod aliqua dictio de contentis in hoc psal. intelligatur, nisi in sensu literali, vt patet intuenti. Et nota q, supra in Cantico graduum quod incipit: *Leuaui oculos meos in mon.* Psal. petit in persona ecclesiæ auxiliũ à dño. In hoc vero psal. petit misericordiam. Cuius rõ taliter põt assignari, quia in illo psal. ecclesia innititur iustitiæ diuinæ, eo qđ tribulantes eam. s. habitãtes Cedar, de quibus ibi loquitur, manifestè sunt contra Deum. Sed in hoc psal. ecclesia potius innititur misericordię diuinę, quia patitur ab his qui de gremio sunt. s. Christianis abundantibus & superbis, vnde de rigore iustitiæ potius esset punienda ecclesia saltem in tẽporalibus pro talibus eius conciuibus, sicut frequenter etiam iusti puniuntur temporaliter cum suis conciuibus, sicut patet in captiuitate Babylonica, in qua nonnulli iusti fuerunt puniti, sicut Ieremias, Daniel & huiusmodi, & ideo pluries petit misericordiam dicens : *Miserere nostri domine, miserere nostri, &c.* q. d. non puram iustitiam, sed misericordiam petimus.

GLOSSA ORDINARIA.

a Canticum graduum.

a *Canticum graduum.* Cas. Quintus gradus, vt liberati à periculis non sibi, sed dño tribuant.

Aug. Cantant hoc fideles, exultantes, quia euaserunt, quod est in spe cantare. vel in re, si iam corpore exierũt: omnium tamẽ simul vnus est cantus.

Cas. Aliquando vnum, aliquando plures inducit, vna tamen est ecclesia: quia in omnibus membris est vnitas, per quam multi homines, vnus homo.

Aug. Hi, non dicto vnde euaserunt, sic cęperunt cantare: Tanta est exultatio, vt antequã exponant pericula, dicãt se liberos. Et p quẽ sic. *Nisi quia, &c.*

✻ Beda. Quia gradus istos & vna tãtũ ecclesia, & innumerabilia eius membra viritim ascendunt modo in eis psalmista singulari, modo numero loquitur plurali. Memores sancti confessores quot pericula domino miserante velut impetum torrentis euaserint : Primo capite fatentur se de tot arumnis sola Dei misericordia liberatos. Secundo gratias agũt, quia non sunt decepti à persecutoribus, sed versa vice contritis ipsorum insidijs erepti.

☞ Theodor.

A ✠ Theodoretus. Post à Babylone reditum omnes finitimi Iudæorum libertatem ęgrē ferentes, cōmuniter in ipsos bellum susceperunt, & barbaras gentes colligentes eodē tēpore cū eis bellarunt, sperantes eorū memoriam fore vt deleretur. Sed rursus vniuersitatis Deus suis opem tulit, ac oēs hostes confixit. Cæterum hoc aliarunt plurimi vatum & Iohel & Ezechiel, & Michæas & Zacharias, & præter hos insuper multi, hæc etiam hoc in loco vaticinatus est beatus Dauid.

✠ Beda Venerabil. Etiam sub persona populi iam liberati cantatur, agentis gratias cum enumeratione malorum, quæ à Babylone pertulerant. Aliter vox Apostolorum.

B PSAL. CXXIII.

a Nisi quia. Cassio. Primo sancti martyres memores quanta euaserunt, soli misericordiæ ascribunt. Secūdo gratias agunt, quod liberati, ibi: Benedictus.

✠ Euthymius. Hoc figurato sermone propheta summam imminentis ruinæ celeritatem denotauit. Quidam etiam aiunt dictionem, *quia*, hoc in loco abundare.

b *Forte vi.* Viuunt, qui sciunt idolū nihil esse. Mortui sunt, qui illud putant aliquid esse. Ergo mortui absorbent, qui putant malū faciendum quod faciunt. Viui autem qui quidem sciunt malū esse quod faciūt, sed persecutione superati in societate transeunt impiorum, & Deo huius vitæ dulcedinem prætulit, sicut quidā qui timore mortis idolis sacrificauerunt.

Aug. Attende etiā, qđ Petrus.i.ecclesia absorbet multos, sed non viuos. Cui dr: *Macta & manduca*. Nullum enim mādūcat.i.membris inserit, nisi mactatum.i.renūtiantem diabolo. Mactatur ergo in malo, sed viuificat in bono, qui manducatur a Petro. Ecōtra accidit illi quem deglutit diabolus.

Act. 10.b.

✠ Euthymius. Per aquam vehementem hostium vim intelligit, qui idcirco ira ac furore perciti, quod Iudæorum populus fuisset in patriam restitutus. Dictionem sane posuit pro ceterum, seu etiam pro vere.

C c *Aqua* Aug. Peccator, populus (& est a similitudine Aegyptiorū) quæ aqua torrens fluit cum impetu, sed cito transit. vnde subdit: Torrentem.

d *Torrentem pertransiuit, &c.* Basilius. Torrentem hic quā & indicendā hostium iram dicit. Non autem calamitatem modo hic dicit, sed & transitū illius, itaque ne deijciamur animo si mala ingruant. Quodcunque nan quę malum ... ris, finem habet ... enim finē habu... naturæ ad feren... non suffecisset.

e *Forsitan.* Aug. ... nūt Latini, vt po... pro Græco ... tionis loco, quod ... ligibilius dicitur ... tas per transit ... nostra ē id est m... tudo periculi vix ... hoc credi.

f *Aquam intolerabilem.* alias. August. ... substantia, vt su... tia & peccata & ... do huius vitæ qu... opiam habēt, n... stantiā: Egestat... bent non subsist... quia hęc nō vere ... sed transeunt o... sine fructu. Nā... peccando lucratum, vel hmōi, sine substantia est: quia & hic fidem an... & in infernū descendens, hæc secum non portat. Mai ... go amisit, vt minus lucraretur: pecuniā auxit, fidē neg... vel minuit vel extinxit. Abundat nescio quid in arca tu... multo magis qddā diminutū est in corde tuo. De arca ... des, de corde non plangis. In hac aqua sine substantia p... dit prodigus ille filius iunior substantiā quā accepit a p... *Et adhæsit vni ciuium regionis illius*.i.diabolo, pascens por... terrenis & immundis actibus delectatus, desiderās m... re siliquas porcorū, quę implent ventrē & non satiant ... peccata, etsi ad horam delectant, veram tñ satietatem ... præstāt. Hæc est ouis errabunda, quā pius pastor in eu... legitur quæsisse relictis nonaginta nouē in deserto. Sed ... quā reduceret, a longe est comminatus baculo Mosaicæ l... vt ouicula se errasse cognosceret, & vltra errare pertim... ret: atq; per se redire nō valens, reductorē humiliter ex... ret, & desideraret, qui eā viuifica baptismi aqua lotā, ... aqua sine substantia, cōsortio angelico redderet, prod... filium longa necessitate confectum ad patrem reduce...

g *Benedictus dom.* Cas. Secunda pars, vbi sancti gratias ... quod liberati, & quod laqueus contritus.

Basi...

Psalmus CXXIII.

a Hoc sdicat. Iam securi hoc dicunt, respicientes quæ passi sunt quot transierunt, & quo venerunt. b Quia iam euasit.

a Nisi quia dominus erat in nobis, dicat nūc 1
Israel: nisi quia dominus erat in nobis. 2 3

a Persequendo. Alias, insurgerent. b Quid ergo possunt contra dominum in nobis. c In quibus Deus erat.

b Cum exurgerent homines in nos, † for 4 5

a Aug Scientes malum & tamen facientes, vt qui thurificat, sciens nihil esse idolum. b. Et Vt supra vicit linguas dolosas, per verba Dei & exempla de morte viuificatorum, sic si dominus adest vincit iam minantes de quibus ait. c Sine ratione. Cass. Ira & vindicta iudicio carent. vnde: Stultum occidit iracundia, & paruulum inuidia.

te viuos † deglutissent nos. Cum irasceretur furor eorum in 6

a Nisi quia dominus erat in nobis. b Idest more Aegyptiorum moreremur, non transiremus exemplo Israelitarum. c Sed per dominum. De quo & caput in via bibit. d Non hæsit, quia passus est sed resurrexit & ascendit. per quod & nobis transire dedit.

c nos, forsitan aqua † absorbuisset nos. † Torrentem pertransi- 7
d 8

a Sed forsi.pertran.& si dominus non in nobis: quod non est. Vel siit.

e uit anima nostra: † forsitan pertrāsisset anima nostra aquam 9 10
f

a Alias, sine substantia, quia hæc non vere sunt, sed transeunt omnia, & in eis perdit prodigus substantiam, quam a patre accepit. b Quia transiui.

g intolerabilem. Benedictus dominus, qui non dedit nos in 11

† absorbuisset.

† demersisset.

† tunc transisset super animam meam aquę superbię

NICOLAVS DE LYRA.
PSAL. CXXIII.

1 *Nisi quia do.* Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebr. *Canticum graduum Dauid*.& sic apparet autor psalm. De materia autem eius mihi videtur, quod Dauid fecerit hunc psalm. gratias agens de sua liberatione, & populi sui à Philistheis ascendentibus contra eum, quando cum audierunt esse inunctum in regem super Israel. 2.Regum.5. vt sic Dauid occiderent & regnum eius destruerent: sed fuerunt debellati virtute diuini auxilij, vt ibidem habetur. *Et dixit domi nus ad Dauid: Dabo tibi Philisthim in manu*. Secundum hoc igitur Dauid inuitat populum ad Deum laudandum, dicens.

2 *Dicat nūc Is.*i.populus Israel habita victoria de Philistheis.

3 *Nisi quia* per adiutorium speciale, & replicatur hoc dicendo: Nisi quia, &c. ad ostendendum maiorem gratitudinem de auxilio diuino.

4 *Cum exurgerent in.* id est, Philisthæi, vt prædictum est.

5 *Forte.vi.degl. nos.*id est, non potuissemus resistere eorum impetui, sicut nec illud quod deglutitur deglutienti.

6 *Cum irascere.* Quia Philisthæi venerunt contra Dauid, & populum eius cum magno furore & desiderio eos del... di, ideo subditur.

7 *Forsi.aqua.* scilicet tribulationis, quæ per impetum ... designatur. Esa.8.b. Adducet dominus super eos aqua ... tes & multas, regem Assyriorum, &c.

8 *Absorbuisset nos.* Includendo nos vndique, sicut il... absorbetur aqua, vndique circundatur ea.q.d.non pot... mus aliqualiter euasisse.

9 *Torrentem pertran.ani.no.* In Hebr.& in transla.Hier.h... tur: *Torrens transisset super animam nostram*. & per torre... intelligitur impetus Philisthinorum, quo Dauid & po... fuissent obruti, nisi fuissent diuinitus saluati.& iō cū d...

Torrentem pertran.ani.no. Locutio est figuratiua, sicut poeticū: Perflauit fistula buccas.& similiter cum subdi...

10 *Forsitan per. ani. no. into.* Quia in Hebræo & in tra... Hier. habetur: Forsitan pertran. su. animam nostram: ... superbiæ vel fortes.ideo subditur, pro gratiarum actio...

11 *Benedictus do.* Minus dicit, & plus signat: quia no... eos à Philisthæis capi non permisit, sed etiam Philist... eis subiecit. ideo subditur.

MORALITER.

1 *Nisi quia do. erat in no.* Psalmum istum fecit Dauid pro liberatione sua, & sui exercitus a Philisthæis cum quærētibus occidere, cum audissent eum vnctū esse regem super Israel. 2.Reg.5 d. Mystice vero potest exponi de Christo & eius fidelibus, quorum nomen quæsierunt extinguere Iudæi post eius assumptionem à dextris Dei, vt habetur Actu.8.& 9. Et sic in persona ecclesiæ dicitur.

3 *Nisi quia do.*scilicet per custodiam specialem.

4 *Cum exur.ho.*i. Iudæi, qui dicuntur hic hoīes, sicut. 1 ... 3.b. Cū in vobis sit zelus & cōtentio, nonne homines ...

5 *Forte vi.* In persecutione, quę facta est beati Stepha... pore, de quo dicitur Act.8. *quod stridebant dentibus in eum*

6 *Cum irascere.furor eorum.* Irrationabilis.

7 *Forsitan aqua.* scilicet tribulationis.

8 *Absorbuisset nos.* Et eadem sententia repetitur ad ... rem exaggerationem, cum dicitur.

9 *Torrentem pertransiuit, &c.* Et quoniā ex hoc debet ...

4 Cum

* Basil. Ob eam causam augeri mala (Deus) permisit non vt illa nos submergeret, sed vt nos probatiores redderet, & ampliorem nobis ipse virtutis suæ demonstrationem exhiberet. Superbos autem, hic hostes fuisse dicit.

a *Anima nostra.* Vel, sicut aliquo faciente strepitũ magnũ, passer volat de muscipula venãtium: Sic anima nostra, quæ ante vitæ dulcedine tenebatur, domino faciente strepitum maximum gehẽnarum, eruta est de muscipula. Vel sicut passer vitat laqueum, sic sancti dulcedinem præsentis aquæ, quæ est quasi laqueus.

* Theo. Grato animo propriam imbecillitatem confitetur passeri seipsos comparantes, & Dei prędicant potentiam, hostium demonstrantes robur. Venatores namque illos apellant, edocet vero salutis modum. D

b *Venantium.* Venantes sunt persequẽtes, esca in muscipula, dulcedo huius vitæ.

c *Laqueus contritus.* Cass. Occisis martyribus, non restat dulcedo vitæ, qua possint iterum capi, sed ipsi nõ simul contriti sũt, imo liberati.

d *Contritus.* Cassiodo. Q. Qui ferreus erat, nõ ruptus, vt stupa, tãta fortitudo passionis, tãta potẽtia liberãtis.

a ¶ Vel venationem: b ¶ Quasi more ferarum sitientium sanguinem nostrum. c ¶ Non dedit, sed potius. Et si corpus passum. d Aug. Quia incaute instabilis ceciderat. e Non capitur dulcedine præsentis vitæ, vnde sequitur occisio.

a captionem dentibus eorum. Anima nostra sicut passer ere- 1

a ¶ Alias, muscipula. Et iste.

b pta est, de laqueo venantium: Laqueus contritus est, & 2 †

a ¶ Qui ante hæseramus in muscipula. b Quare contritus laqueus, & nos liberati, quia. c Contra quem nullus prçualet.

c d nos † liberati sumus. Adiutorium nostrum in nomine do- 3

Omnia cælestia, & terrestria.

mini, qui fecit cælum & terram.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Anima nostra. pas. de. la. *idest, de insidiis Philisthinorum, & per quem modum subditur:*

2 Laqueus contritus est. *quia exercitus Philisthinorum a Dauid & populo suo fuit debellatus. Et qa hoc fuit virtute diuina, subditur.*

3 Adiutorium nostrum in nomine do. *quasi dicat non in nomine idolorum, qui nullam habent virtutem, quod ideo dicitur, quia Philisthæi tunc fugientes reliquerunt idola sua ad salutem populi Philisthinorum, & etiam sui impotentia, quia Dauid & viri eius tulerũt ea, vt habetur. 2. Reg. 5.*

MORALITER.

gratiarum actio subditur: *Benedictus dominus, &c.* *Laqueus contritus est.* s. per Romanos q destruxerũt Iudęos.

† *Et nos libe. su.* nã ante aduentum Romanorum in Iudæã. Christiani qui erãt ibi monitu angelico transierũt in regnũ Agrippæ, & ibi saluati fuerunt iõ subditur: *Adiutoriũ no. in no.*

ADDITIO

In psal. 133 *Nisi quia dominus.* vbi dicitur in postilla. De materia autem eius.

Nõ vr̃ propri̇e materia huius psalmi asignari a post. Tũ a de istis persecutionibus corporalibus q̃ tẽpore Dauid cõgerũt iã plures psal. fuerũt facti in particulari, & ẽt generaliter, vt patet in illo psal. *Diligam te Domine.* In cuius titulo fit mẽtio de liberatione ipsius Dauid ab omnib. inimicis suis. Ideo qa improprie applicaret̃ illi historiæ hoc qđ dr̃: *Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium.* quia vt ibidẽ patet, Philisthæi nõ insidiose insurrexerũt ꝯ Dauid, & populũ suũ, sed palã & manu armata, vt hr̃. 2 Reg. 5. vñ melius vr̃ dicẽdũ quod hic psal. cõtinuat̃ ad prædictos, sic. Quod postq̃ sub in psona ecclesiæ petijt auxiliũ ab aduersarijs exterioribus, vt in primo & secũdo cãtico, & consequẽter introdu laetitiã de pace & trãquillitate ecclesiæ, vt in tertio cãtico. Cõsequẽter ẽt petiuit, vt misericorditer liberaret̃ ab insceis cã turbantibus, vt in psal. precedenti. In hoc vero al. vult ostendere qđ quandocũque, & a quibuscũque psecutionibus ecclesia liberat̃, ascribẽdũ est soli pietati diuinę. Ideo dicit: *Nisi quia dominus erat in nobis, &c.* quasi dicat Nõ potentiæ, nec viribus humanis attribuenda est, sed soli Deo in nobis existenti per suã prouidentiã & protectionẽ, & iõ in hoc psal. tangit multa genera persecutionũ. Quarũ quędam procedunt a ferocitate, seu inhumanitate psequentiũ, & de hoc dicit, *Forte viuos deglutissent nos, cum irasce. fu. eorum in nos.* Quædã autẽ procedũt ex insipientia psequentiũ, sicut cum vulgares indocti nõ ex passione iræ, sed potius ex quadam insipientia psequũtur fideles, & de hoc dicit. Forsitam aqua absorbuisset nos. Aqua. n. sæpe ppls significat, vt Apost. 17. Et quia tales, vt plurimũ tãquã indisciplinati impetuose psequunt̃, iõ subdit. Torrentẽ ptransiuit anima nostra. Vel secũdũ Hebraicã literã, torrens pertrãsisset animã nostrã, torrens. n. fluit cũ impetu. Quędã ãt psecutiones procedunt ex deceptione diabolica, vel humana, vel ẽt mũdana, qbus homo quãdocunque capitur sicut passer in laqueo. Qui quidẽ laqueus diuina virtute cõtrit̃, vt iusti liberent̃. Et de hoc dicit. *Anima nostra sicut passer, &c.* & laqueus cõtritus est, &c. & sic de omnibus cõcludit. Adiutoriũ nostrũ in nomine, dñi, correspondẽt ad principiũ psalmi in sẽtẽtia. i. liberatio nostra de omnibus prædictis, & similibus ascribenda est diuino adiutorio tãtũ, ad quam sentẽtiã faciliter litera appliuatur. E

GLOS. ORDI.

a *Canticum.* as. Sextus gradus. Cõfidentes fidelissimi Christiani, solidissimis montibus comparat, quam habet in domino, ne zelet fe in hoc seculo.

Beda. Sexto gradu clamat propheta in dominum cõfidendũ ne laboremus in cassum, primo commonitione propter populum fidelẽ cõfirmat dicẽs nullatenus commoueri posse, qui in domino sunt confisi, videns causam quare peccatores supra fortem iustorũ nõ permittat excrescere. Secundo precatur, vt rectis prosperitas, prauis vindicta proueniat.

* Theo. Qui illam victoriam adepti sunt, triumphalẽ canũt hymnum, & spei in deo collocatæ uim prędicant.

* Beda.

Canticum graduum: PSAL. CXXIIII.

a ¶ Aug. Qui confidit in domino, est sicut mons Sion & non mouebitur sicut passer, qui instabilis est & cito volat hinc inde.

b Q VI confidunt in domino sicut mons Sion, non 1 2

commouebitur † in æternum, qui † habitat in 3

a ¶ Spirituali, idest, in ecclesia. Terreni ciues sæpe captiuati.

Ierusalem.

† in æternum non mouebit. Ierusalem habet in circuitu montes.

† habitant

* Beda. Ex persona eorum canitur, qui de captiuitate redeuntes impugnatores suos, hoc est finitimas gẽtes Deo adiuuãte presserũt. Aliter vox Ecclesiæ.

PSAL. CXXIIII.

b Q *Vi cõfidũt.* Au. Hic ps. docet nõ intendere in ꝓsperantes in seculo, uñ superbia, ut se pręferant omnibus hominibus, & cor durũ, contra imbrẽ Dei ne fructũ ferat, quos attendẽtes & infirmi nutãt, qualiter supra infirmi cuiusdã pedes pacẽ peccatorũ uidẽtis, moti fere leguñt, sed credẽdũ est sapiẽtię dei, qui oĩa bene facit, etsi nõ videamus quomõ, & ita erit rectũ cor, ut confidamus in domino, & non mouebuntur pedes nostri. Ostendens ergo fidentem in deo nõ posse moueri, ait. *Qui confidunt in domino.* F

Qui

NICOLAVS DE LYRA.

PSALM. CXXIIII.

Q Vi confidunt. *Titulus huius psalm. est. Canticũ graduũ, cuius sententia patet ex supradictis. De materia vero huius psalmi, nõ videtur quod intelligatur de Ierusalem materiali, cuius nunquam fuit tanta pax, & sublimitas, quãta describitur in hoc psalmo, vt videbit: quia multoties fuit impugnata, & pluries distructa. Bis totaliter. s. semel per Nabuchodonosor, & semel per Romanos, et pluries partialiter quantũ ad aliquã partem murorum & ædificiorum, vt patet ex libris Reg. Para. Machabeo. Et iõ exponitur de Ierusalẽ spirituali. s. ecclesia. De qua dicitur Apoc. 21. a.* Vidi ciuitatem sanctã Ierusalẽ descendentem de cęlo, &c. *in qua per fidem Christi habitant Christiani, quod præuidens Psalmista in spiritu prophetico dixit:*

1 Qui confidunt in do. *non in idolis vanis, nec in rebus mũdanis.*

2 Sicut mons Sion. *quia sicut mons Sion est immobilis, ita qui vere confidunt in domino, a stabilitate fidei non mouentur, ideo subditur.*

3 Non commouebitur in æternũ, qui habitat in Ierusalem. *spirituali per fidem charitate formatam. Et causam huius stabilitatis subdit, dicens.*

MORALITER.

1 *Qui confidunt.* Sicut ostensum fuit in expositione literali, psal. iste secundum literalẽ sensum est de spirituali Ierusalẽ quæ est militans ecclesia, in qua habitantes fidem charitate formatam sunt securi de gloria futura. Nec occurrit mihi alia spiritualis expositio hic.

Qui sunt isti? qui habitāt in Ierusalē, psi non commouebuntur in æternum. Qualis est ista Ierusalem, breuiter describit.
a *Montes in circu.* idest, angeli, prophetę, apostoli sunt murus eius. vñ Esaias: *Et erit in ea murus, & antemurale:* Sed ne in montibus remaneat, addit: & dñs in circumitu. *Ne ergo sit spes in montibus*, sed in vertice montium. vnde Esaias: *erit in nouissimis diebus mons in vertice*, &c.

Qui confidunt. Cass. Primo asserit nō posse moueri eum qui confidentiam in Dei virtute ponit. Secundo precatur, vt bonis prosperitas, malis veniat vindicta, ibi: *Benefac domine*. Confidunt: cōmouebitur.

Cas. Prius dicit. Cōfidūt, pluraliter: post, non commouebitur, singulariter, quia numerosa est vnitas huius populi, qa & multi sunt, & vnū sunt.

Mons Sion. Hierony. Christus, in quo fundata est ecclesia. Mons ille ad literam, in fine seculi commouebitur.

b *Virgam pec.* Aug. Dominantur enim aliqñ propter disciplinam bonorum, sed hoc non semper erit, vt hic apertè dicit propheta: & ideo non deficiunt iusti, quia sciunt tēpus futurum quo Christus in claritate sua apparens, congregabit ante se omnes gentes, & diuidet eas sicut pastor diuidit hędos ab ouibus, oues q; ponet a dextris, hędos a sinistris.

* Euthymius. Per peccatores impios, atque iniquos omnes intelligit, quales etiam ipsi sunt Dęmones. Per virgam verò eorundem regnum aut potentiam intelligit. Iustos verò eos appellat, qui secundum legem viuunt.

✠ Theodoret. Et Assyrios virgam furoris per Esaiam vatem dominus appellauit. *Væ enim*, inquit, *Assur*. virga furoris mei, & iræ meæ, &c. Dicit igitur vates etiam hic. Dñs vniuersitatis iusta vtens sententia, nō sinet iniustorum virgam iustorum cętui infligi.

c *Sortem.* Cass. idest, iustos forte electos, vel qui sunt sors & hęreditas Dei.

d *Benefac domine.* Cass. Secunda pars vbi confirmato populo precatur quod sciet iustorum, vt bonis prosperitas, malis vindicta veniat.

* Theod. & Euth. Cū Dei iustitiā ostēdisset, iustas preces fudit: orat enim equalia premia bonis consequātur. hoc Dominus ait, *qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis*. & Beati misericordes quoniā ipsi misericordiam consequentur.

e *Declinantes autem.* Cass. Pari etiam sententia pereunt, qui declinant iussa principis, & qui opera mala velle contendunt, deficientes cum cogentibus deficere.

✠ Theodoretus. Obligationes Aquila quidem *simultates* planauit, *Obliquitates* Symmachus, & Theodotion *peruer*... Atque vates nihil iniusti petijt, verum vt boni bona consequantur, qui verò rectam viam declinarunt, vt obligationibus & simultatibus vsi sunt correspondentem finem inueniant.

f *Pax super Israel.* August. Vno nomine patria hæreditas dicitur, quæ est Christus. Ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraque vnum, qui pacem supra pacem dabit nobis.

✠ Theodoretus. Sciendum est hoc nomen Iacob adeptum esse cum diuino conspectu dignus effectus esset, cognomen igitur habeant omnes, qui eosdē mores, & animam, fidemque puram habeant: Non enim omnes qui ex Israel Israelitæ sunt, sed qui Israelis pietatem amplectuntur.

a ¶Quia habitat in montibus. b ¶Quos enim assumit, vt sint populus suus constringit in vnum vinculo charitatis & pacis, vt in æternum non moueantur: Quia non relin.

a Montes in circumitu eius, & dominus in circumitu † populi 1 2

a ¶Vere, non commouebuntur.

sui: ex hoc nunc & vsque in seculum. Quia † non relinquet 3

a ¶Dominium. b ¶Aug. Intelligentes hoc ad tempus esse, & ideo patienter ferant: si enim sic semper esse viderent, declinarent ad iniustitiam. Et sic quia eis placet Deus per omnia. Bene fac d.b. Sed Declinantes qui scandalizantur in viis domini, adducet cum iniquis, quorum facta imitati sunt, quorum præsentes lætitias amauerunt.

b dominus virgam peccatorum super sortem iustorum, ut non 4

¶Opere. 5

c d extendant iusti ad iniquitatem manus suas. Benefac domine, 6

a ¶Qui nolunt præire sed sequi. b ¶¶A iussis Dei. c ¶Pœnæ & culpæ. Cas. Iniquitas obligat, nec finit liberos. 7

e bonis & rectis corde. Declinantes autem in † obligationes 8

a ¶Aug. Sed quid rectis corde? Vno verbo omnia bona dicit. 9

f adducet dominus cum operantibus iniquitatem: pax super 10

Israel. 11

NICOLAVS DE LYRA.

1 Montes in circumitu eius. *id est, angeli ad custodiam ecclesiæ deputati.*
2 Et dñs in circumitu populi sui. *propter quod dicit Matt. vlt. d.* Ecce vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi.
3 Quia non relinquet dom. vir. pec. *idest, potestatem eorum.*
4 Super sortem iustorum. *idest, prævalere iustis: intantum, ut moueantur a statu fidei, & virtutis, quia facit cum tentatione prouentū, vt possint sustinere, vt dicit Apostolus. 1. Cor. 10. c. ideo subditur.*
5 Vt nō extendant iusti ad iniquitatem manus suas. *Et quia boni merentur præmiari, & mali puniri, subdit Psal.*
6 Benefac dom bo. & re. *conferendo eis bonum gratiæ in præsenti, & gloriæ in futuro.*
7 Declinantes autem. *A rectitudine fidei & virtutis.*
8 In obligat. *idest, ad peccata quæ obligant ad pęnam: ideo in translat. Hiero. habetur sic: Qui autem declinant ad prauitates suas,* ...
9 Adducet dominus. *Ad pœnam æternam.*
10 Cum operantibus iniquitatem. *i. cum dæmonibus obstinatis in iniquitate, propter quod dicitur Matth. 25. a.* Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius.
11 Pax super Israel. *non super Israel secundum carnem, sed secundum spiritum, scilicet super populum catholicum: propter quod in natiuitate Christi cantauerunt angeli, Luc. 2. b.* Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. *Per bonam enim voluntatem habent pacem cordis internam, secundum quod dicitur Prou. 12. c.* Non contristabit iustum, quicquid ei acciderit. & per illam disponuntur ad pacem supernam.

ADDITIO.

In Psal. 124. *Qui confidunt.* vbi dicitur in postilla. De materia huius psal.

Iste psal. continuatur ad præcedentem sic. Nā cū dixisset Psal. in præcedenti. *Adiutorium nostrum in nomine domini, &c.* In hoc Psal. declarat, qui sūt illi quibus adest tale adiutorium, scilicet. *Qui confidunt in domino*, immobiliter, & habitāt in Ierusalem per veram charitatem. & de hoc dicit: *Sicut mons Sion non commouebitur in æternum, qui habitat in Ierusalem, &* cętera exponantur prout in postilla.

GLOSSA ORDINARIA.

a *Canticum graduum.* Cass. Septimus gradus in figura veteris testamenti per venturum Christum, reuersionem de captiuitate, quasi de Babylonia prophetat: vnde iam consolatio, & seminatio vt plus metatur.

Augus. Redempti sanguine Christi & conuersi a captiuitate, hæc cantant, dum peregrini gementes in via. Sion est Ierusalem in angelis æterna, in hominibus captiua.

* Beda. In captiuorum personam canitur supplicantiū pro libertate, atque dicentium, quanta bona, ac quanta clara laudatio absolutionem talem secutura sit. Aliter: Conuertente Domino captiuitatem Sion, hoc est Hierosolymorum, quę prima domum ... rāt, *facti sumus sicut desolati:* non dic... solati, non est enim plena lætitia cæteris in captiuitate ...tis. Aliter vox Apostolorum de impijs Iudæis.

* Theodoretus. Cyrus Rex vt omnes redirent Iud... sit. plurimi vero prauam habentes mentem, in omni... uinis legibus repugnantes regredi noluerūt, qui autem ...tæ pietatis curam gerebant, legisque cultum desider... libentissime redierunt: hoc igitur psalmo propriam c... tes libertatem exultant, & precantur, vt hanc & fu... consequantur.

a Canticum graduum.

PSALMVS CXXV.

A [*N conuertendo.* Caff. Primũ magnitudo facti, cũ magnitudine gaudij ostenditur. Secũdo precatur conuersionem captiuitate adhuc futura, ibi: Conuerte domine.

In conuertendo. Aug. Vel: Cum conuerterit, quasi de præterito loquens, futura ronunciat, & vt fi-ura præteriti futura cogitare ostẽdat, : Tũc dicẽt. Quod m de futuro est, vn & post vt hæc nt, orat. *Conuerte mine cap. no.*

Basil. Captiuitas men quidem sim x est habet vero ultos sensus. Est m bona captiui-, vt quãdo Paulus cit. *Captiuantes omn intellectum in Christum.* Est mala, vt cũ dit. *Captiuantes mulculas oneratas pecca* t Est etiã sensibilis ptiuitas. Rursus, spiritalis, de qua co dicit captiuis missionẽ. Sensibil est apud hostes, qua prior est grauior, quę Iudam captiuũ cta, proditorem etiam reddidit.

Euthym. Per conuersionem propheta reditum ac restitu nem intelligit in patriã, cuius patrię filios, hoc est, cuius pulum in captiuitate olim constitutum, captiuitatẽ Sion pellauit. Per cõsolationem vero, refrigeriũ intelligit. Persi inquit in patriam valde refrigerati sumus. Nam Græ-dictio ὡς pro qua interpres reddidit, sicut, non solũ hãc nificationem habet, sed interdum ponitur pro quam, id-, pro valde, quemadmodũ & alibi. *Quam bonus Deus Israel.* *Sicut.* Aug. Non semper ad similitudinem ponitur, sed ad prietatem, vt hic, vnde etiam dicitur: Fecit vt iustus, qđ e est, ita facti fiunt isti sicut consolati, idest, gauisi sunt, vt solationem accipientes in resurrectione Christi, qui præ sit vt consequamur.

Os nostrum Caff. Cordis arcanum, vbi primum gaudia, quę officio linguæ erumpunt.

Aug. *Os nostrum.* Cordis, inde procedit malum vel bonum qd nos mundat vel inquinat. vnde: Quod pcedit de ore uinat. Non de ore carnis, sed cordis. Non enim si nomi- furta & alia mala, immundus es, sed dum cogitas, & si C bias.

* Theo. E uestigi [illegible] lusi linguas in hymnorũ D [illegible] enam impul[illegible]em enim Aquila, *laudem.* Symmachus, *gloriam* interpretati sunt.

d *Tunc dicent inter gentes.* * Basil. Non est temere adiecta ingeminatio, sed multę emphasis demonstrationẽ habet, *Tunc dicent illi quia magnificauit dominus, &c.* hoc Gẽtium est verbum, Alterum vero quod subiũgitur, ipsius Prophetæ. Non dixit seruauit, sed *magnificauit*, vt magnificandi verbo, insolẽtiam ac nouitatem miraculi ostẽderet.

e *Inter gẽtes.* Aug. Non gẽtes, quia nõ omnes credunt. Magnificauit, qa videt eos, & virtutes operari, firmũ testimonium ab aduersario.

E Cass. & vere magnificauit, ne dubites de verbis gẽtiũ.

f *Conuerte domine.* Cassio. Secũda pars. Precatur conuersionem quæ futura est in qua fiet seminatio spe gaudij.

Cass. Aduentus domini redemptione prędicta, precantur iterum peccata sua dimitti. In generali remissione gaudẽt, & sibi veniam precantur. *Conuerte domine captiuitatem.*

g *Captiuitatem nostram.* Cass. Nulla ad literam in diebus Dauid, sed sub diabolo mundus captiuus.

h *Sicut torrens in austro.* Aug. Scriptura monẽs de bonis ait: *Sicut glacies in sole, ita soluentur peccata tua.* Peccata. n. ligant nos, vt frigus aquã, vt non currat, quãdo autem fiat calidus vẽtus auster, liquescit glacies, implẽtur torrentes, sic flante spiritusãcto soluimur a peccatis, & currimus ad patriã, ĩ quo cursu labor. Sed nõ iõ desistẽdũ, qa q seminat in lachrymis. Eccles. 3. b.

* Theo. Austrum Hierosolymam vocat appellationem a situ posuit. Sic etiã ipsam Ezechiel & Abacuc appellant. Verũ aliud sermo demonstrat. Cum. n. auster humidus ventus sit, nebularum aerem implet & vehementes p luuias reducit, atque etiã niuem dissoluere solet, & aquis torrentes implet, sic igitur inquit nostros ciues, vndique dissipatos iubet, vt cogantur, & torrentis instar iter faciant.

i *In lachrymis.* Au. Spiritualis seminatio semp in lachrymis. vñ: Beati qui lugent. Qui uero seminant in carne, cũ lętitia seminãt, sed post fletus, qa extrema gaudij luctus occupat. F

* Theo. ☞ Idem.

PSAL. CXXV.

a Alias, cum conuerterit. Vt redeuntium de Babylonia, quam conuersionem dominus fecit.

a † IN conuertendo dominus captiuita- 1

a ¶ Augu. Consolatio non est nisi miserorum, gemimus in re, consolamur in spe. Et si nondum securi.

b tem Sion, facti sumus sicut † consolati. 2 † somniantes

a ¶ Et dominus conuertit. In illa conuersione. b ¶ In spe gaudet. Non mundi sed redemptionis.

c Tunc repletum est gaudio os nostrum, 3

a ¶ Corporis. Vel quæ intus clamat ad eum. b ¶ Aug. Hoc sicum de toto corde ad ecclesiam curritur.

d & lingua nostra exultatione. Tunc † di- 4 † dicebant

a Et vere.

e cent inter gẽtes, magnificauit dominus facere cum eis. Magni- 5

a ¶ Aug. Nos nobis fecimus, qui sub peccato nos vendidimus. b Vnde. c Aug. Qui prius captiui.

f ficauit dominus facere nobiscum, facti sumus † lætantes. Con- 6 7 † iucundati

a Vnde. Dominus soluit captiuitatem. Misso redemptore. b Qua sub diabolo captiui tenemur. c Conuertitur.

g h uerte domine captiuitatem nostram, sicut torrens in au- †

a ¶ Operi misericordiæ ad quæ sufficit voluntas si desit facultas, inde metitur pax. Num ergo dicitur pax in terra diuitibus? non, sed hominibus bonæ voluntatis. b ¶ In hac vita plena lachrymis. c Fructum æternæ beatitudinis.

i stro. qui seminant in lachrymis, in † exultatione metent. 8 9 † gaudio

NICOLAVS DE LYRA. PSAL. CXXV.

1 IN conuertendo. *Titulus huius psal. est:* Canticum graduũ, *sine aliqua additione, & patet sententia ex supradictis. De materia vero huius psalmi patet ex circumstantia literæ, quod loquitur de reditu populi Israel a Babylonica captiuitate, quia de captiuitate facta per Romanos non est reuersus populus Iudaicus, nec reuertetur, vt dicuntur supra dictum est. Dicit igitur Psal.*

In conuertendo. *Reducendo populum de Babylone in Ierusalem in qua est mons Sion, vbi fuerat templum, & domus regia.*

2 Facti sumus. *Magna enim consolatio fuit eis redire ad locum cultus diuini.*

3 Tunc repletum est, *quia statim cum venerunt in Ierusalem, erexerunt altare, & obtulerunt hostias cum diuinis laudibus, vt habetur. 1. Esdræ. 3.*

4 Tunc dicent. *Cyrus enim rex Persarum per totum regnũ suum fecit publicari edictum, in quo habitabant Gentiles, de reditu Iudæorũ in terram suam, in quo edicto continebatur præceptum domini de hoc factum, Esdræ. 1. propter quod Gentiles hoc audientes dicebant Deum cæli magnificasse populum Israel, & aliqui eorum conuertebantur ad Iudaismum, de quo etiam Iudæi lætabantur, ideo subditur.*

5 Magnificauit. *De reditu nostro & conuersione Gentilium.*

6 Facti sumus lætantes. *Verumtamen quia adhuc non erat ædificatum templum nec ciuitas raparata, ideo subditur.*

7 Cõuerte do. ca. no. *Vẽtus australis est pluuiosus, & iõ facit fluere torrentes prius desiccatos, & sic petit Israel, q gratia diuina effluat in populo de captiuitate reducto, sicut tẽpore Salomonis p reædificatione ciuitatis & tẽpli, vbi dabant diuina respõsa. Et ad hoc impetrãdũ allegat Psal. populi pęnitẽtiã, q̃ est dispositio ad gratiã impetrãdam, di.*

8 Qui seminat in lachrymis. *Per veram contritionẽ de peccatis.*

9 In exultatione. *Ex consecutione gratiæ diuinæ. Et consequenter applicat ad populum Israel.*

MORALITER.

1 *In conuertendo.* Psal. iste secũdũ literalẽ sensum loquit̃ de reditu populi Iudaici de Babylonica seruitute. Moraliter autem potest exponi de reditu populi Christiani per pęnitentiam de peccato mortali. Et sic in eius persona dicitur: *In conuertendo dominus.* i. ecclesiæ, quæ licet non secũdũ se totã tamẽ secundũ aliquas sui partes sic aliquãdo captiuat̃.

2 *Facti su.* Et dicitur sicut, quia perfecta consolatio non habetur in præsenti.

3 *Tunc repletum.* In laude diuina.

4 *Tunc dicent in gen.* Videntes enim talẽ emendationẽ, excitãtur ad laudẽ diuinã, & emẽdati sunt spiritualiter cõsolati.

7 *Cõuerte do.* Nã a peccatis liberati p pęnitentiã indigẽt adhuc liberari a sequela pcti, q̃ est pronitas ad recidiuationẽ.

† *Sicut torrens.* Sicut. n. auster torrentẽ siccatũ replet aquis, sic Deus homines prius desiccatos ex defectu gratiæ, replet humore deuotionis, de quibus subditur.

8 *Qui seminant in lachrymis.* Contritionis & deuotionis.

9 *In exultatione metent.* scilicet in præsenti cõsolationem internam, & æternam in futuro.

A Item Zacheus. *Ecce di[illegible] meorum domine [illegible] tu [illegible]. Et ſi quem defrau.&c.* [illegible] retinuit dimid.[illegible] vt haberet quod poſsideret, ſed vnde redderet debita. Magna volunt[illegible] multū dedit, multum ſeminauit. In hac etiā volun[illegible] illa vidua q̄ duo minuta miſit, nō parū ſeminauit, imo

Mar. 12.d. tantum quantum Zacheus, minores ferebat facultates, ſed parem habebat voluntatē. Si attendis, quid dederunt, diuerſa inuenies. Si attendis, vnde dederunt, pa

† Eundo ibit & flent, &c. in ſingulari & in futuro.

Matt. 10.d ria inuenies. Sed eſt aliud vultus, quo ſeminato meritur illa meſsis, ſcilicet calix aquæ frigidæ, dicente domino: *Qui dederit* calicem aquæ frigidæ, non perdet mercedem.

a Euntes. Caſs. prouectu melioris vitæ. Mittentes, ante ſe p[illegible] mittentes in illo ſeculo. Sua, non de rapina, ſed de propr[illegible] labore venientes ad iudicium. Hoc commune omnium, ſe[illegible] ad gaudium non niſi boni veniunt.

a ¶ Et ideo ſi cum fletu ſeminat, tamen exul.& hoc eſt. b Quia miſeri inter miſeros. c Miſericordiam, hinc aſcenditur. d Ad iudicium.

a b † Euntes ibant & flebant, mittentes ſemina ſua. Venietes autem venient cum exultationes, portantes manipulos ſuos.

1 2 3 4

a Aug. Tunc erit triumphus lætantium, & ipſi morti inſultantium, in qua gemebatur. b Fructum ſeminis, id eſt, coronam gaudiorum & exultationis.

b *Et flebant.* Augu[illegible] Quia miſeris, &c.

Aug. Melius eſt, [illegible] nullus ſit miſer, qu[illegible] vt tu facias miſeric[illegible] diam. Qui enim [illegible] faciat miſericordi[illegible] optat eſſe miſer[illegible] crudelem habet miſericordiam. Sicut crudelis eſt medicu[illegible] qui vt exerceat artem ſuam, optat multos eſſe ægros.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Euntes. *in captiuitatem Babylonicam.*

2 Ibant & flebant. *ex contritione de peccatis, propter quæ captiuitatem meruerant.*

3 Mittentes ſemina ſua. *Sicut enim fructus producitur ex ſemine, ſic ex vera & perfecta pœnitentia ſuo mō reportatur beneficiū diuinæ gratiæ, ideo ſubditur.*

4 Venientes autem venient. *& patet litera ex dictis.*

Moraliter autem poteſt exponi pſal. iſte de quolibet redeunte de p[illegible]cato mortali tanquam de Babylone, quæ confuſio interpretatur, & p[illegible] veram pœnitentiam conſequitur donum gratiæ in præſenti, & glo[illegible] in futuro.

MORALITER.

1 *Euntes ibant.* per viam præſentis vitæ.

4 *Venientes autem veniant.* in futura reſurrectione.

ADDITIO

In pſal. 125 *In conuertendo dominus.* vbi dicitur in poſtilla.

B De materia vero huius pſal.

Ille pſal. non loquitur de reditu populi Iſrael a Babylonica captiuitate, q̄a in illo reditu nunq̄ fuerūt tā repleti gaudio, q̄ de ipſis conueniēter verificaret. *Tūc repletū eſt gaudio os noſtrū.* vt patet ex hiſtorijs Eſdræ & Nehemię. Similiter nec ꝓprie de eis poſset dici: Tūc di. inter gen. magni do. face. cū eis. Licet n. Cyrus dediſset eis licentiā reędificandi, gētes tñ circūſtantes multipliciter impediebāt & eos fatuos reputabāt vt hr̄. 1. Eſdrę. 3. & Nehemię. 1. Similiter nec de eis ꝓprie poſſet dici: *Venien. au. ve. cum exul.* cū nunq̄ legant̄ ꝑ maiori parte fuiſſe in vera pœnitētia. Vñ expoſitores Hebrę ſpecialiter Ra. Abēhazra, iſtū pſal. exponūt de tēpore Meſſię, quē falſe expectāt, q̄ nos verius de tēpore Chr̄i veri in quo ſumus, debemus exponere illū, in quo. ſ. tēpore ꝓprie ꝯuertit Deus captiuitatē Siō. Et ꝯtinuat̄ pſ. iſte cū ꝓcedenti ſic. Nā cū dixiſſet, q̄ Deus eſt in circumitu ppl̄i ſui ad cuſtodiā, & q̄ nō relinquet virgā peccatorū ſup ſortē iuſto. ne forte q̄s ex hoc crederet, q̄ in tēpore Chr̄i ꝑ tūc venturi ceſſaſſent oēs ꝑſecutiones. iō dicit: *In cōuertēdo do. ca. &c.* facti ſumus ſicut cōſolati, quaſi dicat nō ex toto erimus cōſolati, ſed ſicut cōſolati, eo mō quo Apoſtolus. 2. Cor. 6. b. dicit: *quaſi triſtes, ſemp aūt gaudentes.* Quod q̄dē gaudiū ſtatim declarat di. Tūc reple. gau. os no. &c. q̄a apoſtoli & primitiuę eccleſię nō ſolū gaudentes prēnūtiabāt Chr̄m eſſe in bonis circa q̄d ipſorū o[illegible] lingua aſſidue verſabat̄, ſed ēt opprobria & cōtumelias c[illegible] gaudio ſuſcipiebāt, Act. 5. g. *Ibant apoſtoli gaudentes, quia d[illegible] habiti ſunt pro nomine Chriſti cōtumelias pati.* Et q̄a multi de[illegible] tilibus hoc cognoſcebant prędicātibus apoſtolis, iō ſub[illegible] Tūc dicent inter gē. &c. Cōſequēter Pſal. declarat mod[illegible] iſtius ꝯuerſionis, de qua dixerat. *In cōuertendo. captiuitatē* ꝑ modū orationis ꝓpheticę di. Cōuerte dñe captiuitatē [illegible]ſtrā ſicut torrens in auſtro. Pro quo ſciēdū, q̄ plaga ſeu re[illegible] auſtralis eſt ſicca nāl̄r plus q̄ alię regiones, & iō cū in te[illegible] aliqua auſtrali ſuperuenit torrens quo irrigat̄, tūc talis te[illegible] cōuertit̄ a ſterilitate ad fertilitatē. cui aſsimilat̄ cōuerſio [illegible] ptiuitatis Siō. ſ. eccleſiæ ꝑ aduentū Chr̄i, q̄a prius erat q[illegible] ſitiens, & iō Chr̄s adſimilat̄ radici de terra ſitienti. Eſa. 5[illegible] poſt fuit irrigua, ſicut Iere. 51. ca. *Erit anima eorum ſicut ho[illegible] irriguus, &c.* Cōſequēter Pſ. declarat ꝓceſſū illorū, quori[illegible] & lingua replebit̄ gaudio. ſ. apoſtolū & primitiuorū eccle[illegible] & de hoc dicit: *Qui ſeminant in lachrymis.* q̄a prædicti cū [illegible]ximis & laboribus & ꝑſecutionibus ſeminabant verbū [illegible] vñ. *Eūtes ibant & flebāt, mitten. ſe. ſua.* poſtea tñ cū exultatio[illegible] portabāt manipulos ſuos. ſ. fructus ſuæ ſanctæ prędicatio[illegible].

GLOSSA ORDINARIA.

C a *Canticum graduum Salomonis.* Caſſio. Octauus gradus in figura noui teſtamenti, quod octonario numero ſignatur, vbi agitur de ædificatione domus Dei, id eſt, eccleſiæ per verum Salomonem facta, id eſt, per Chriſtum, qui eſt verus pacificus, qui fecit vtraque vnum, & in ſe lapide angulari eccleſiam de duobus parietibus Iudęorum & gentium conſtruxit.

Aug. Hic additur Salomonis, quia is ædificauit templum in figura pacifici Chriſti, qui ędificauit eccleſiam de duobus parietibus. Ne ergo acciperes illū Salomonē, ait: *Niſi do. ædi.* In hoc ſpes ponenda, ſed in nullo hominum, quia & ille Salomon cecidit qui templum ædificauit.

Diuiſio. Caſs. Primo, monet quomodo aſcendentes ſe habere debeant, ſcilicet vt diſcāt quod ædificatio & cuſtodia nō niſi a Deo eſt. Et exaltatio in futuro non eſt niſi poſt humiliationem. Secundo, dicit quæ ſit hæreditas, & quomodo collecta, ibi: *Ecce hæreditas.*

a Id eſt, lætitia de aſcenſu, ſcilicet de ædificatione & prouectu eccleſiæ quam Chriſtus ædificauit.

a Canticum graduum. Salomonis.

PSAL. CXXVI.

a Aug. Dominus Chriſtus ædificat, ſine quo operante interius, fruſtra laborant prædicatores foris loquentes, miniſtri ędificationis. & cuſtodes ædificatorum. Dominus eſt populus Dei, templum Dei, & ciuitas Dei.

b Niſi dominus ædificauerit 1

ſi poſt humiliationem in futuro. [illegible] enim læti de gratia noui teſtame[illegible] tamen in tanto munere non eſt [illegible] ſumendum alicui.

✻ Euthymius. Cum reuerſi eſ[illegible] Iudęi ex captiuitate, templumqu[illegible] ciuitatem rurſum ædificare cæpiſ[illegible] prohibebantur à uicinis gentibu[illegible] inuidiam pariter & timorem, ne c[illegible] res proſpere ac feliciter succeder[illegible]. Et multū quidem temporis fuit annorum ferme quadra[illegible]ta, quo & Iudęi ędificare, & illi cōtra modis omnibus i[illegible]dire eos nitebantur, hos igitur erudiens propheta noſte[illegible] cet vt ad Deum confugiant, & coadiutorem incepto o[illegible] inuocent atque in hanc prorupit ſententiam, niſi Dom[illegible] cooperatione ſua adſtiterit, & domum ipſe conſtruen[illegible] ædificauerit, fruſtra omnes ædificantes laborant.

* Aug. Ideo quoſdam uidentes ruere Apoſtoli, & pro[illegible] Paulus ait: *Dies obſeruatis, & annos & menſes & tēpora, tim[illegible] forte ſine cauſa laborauerim in vobis.* q̄a nouerat ſe intus a [illegible] ędificari. Plāgebat iſtos q̄a ſine cauſa laborauerat in eis. [illegible] ergo loquimur foris, ille ædificat intus. Quomō audiatis [illegible] aduertimus q̄d cogitetis, ille ſolus nouit q̄ cogitatione[illegible] ſtras uidet, ipſe ędificat, ipſe mouet, ipſe terret, ipſe int[illegible] ctū aperit, ipſe ad fidem applicat ſenſum ueſtrū, & tñ [illegible] ram[illegible]

PSALM. CXXVI.

b Niſi dñs. Caſs. Q. iā venit Ieſus, de captiuitate reduxit, iā ciuitas ędificatur Ieruſalem, ſed diſcāt aſcendentes, q̄d ædificatio & cuſtodia non niſi a Deo, & exaltatio nō niſi poſt

NICOLAVS DE LYRA.

PSAL. CXXVI.

Niſi dominus. *Huic pſal. præmittitur talis titulus in Hebræo. & in tranſla. Hiero.* Cāticum graduum Salomonis. *Et ſecundum quod dicit Rab. Salo. iſte pſalmus intitulatur a Salomo[illegible] ſicut ab auctore, ſed quia factus fuit ab ipſo Dauid, q̄ ſicut præm[illegible] ædificaturū domum domini, ita præuidit eum accepturum in [illegible] filiam Pharaonis cōtra legem diuinam, quæ prohibet Iudæis ac[illegible]* ✻ mulie[illegible]

MORALITER.

1 *Niſi dominus.* Pſalmū iſtū fecit Salomon videns ſe nō poſſe ędificare domum domini, ſine eius adiutorio ſpeciali, ꝑ quod dixit. 2. Par 3. b. *Quis enim prævalere poterit, vt ędificet ei domum dignā?* quaſi dicat nullus. Myſtice vere poteſt expo[illegible] ſpirituali ędificio eccleſię ꝑ rectores eius & ꝑdicatore[illegible] quibus dicit ſaluator Iohan. 15. a. *Sine me nihil poteſtis fac[illegible]* dicitur. *Niſi dominus ædificauerit domū, &c.* Et quia nō ſol[illegible] † quirit

mus nos tanquam operarij, *sed nisi Dominus ædificauerit do-*
mum, in vanum laborauerunt, &c.

Domum. Aug. Ad hanc ascendit omnis qui proficit. Cadit hac omnis qui deficit, amando Deũ ascendis, amãdo se-
ipsũ cadis. Sũt enim ista cãtica amantiũ, & quodã desiderio
pectore flagrantium.

Labora. Aug. Om-
is in hoc ędificatio
laborãt, qui in ec-
clesia prædicant ver-
bum Dei.

Nisi dominus cu-
stodierit. * Euthym.
Sed quid dico, inqt,
ciuitatis ædifica-
tione, cum neque cõ
structam ac iam per-
fectam ciuitatem cu-
stodire, aut conseruare quis posit absque illius auxilio.

a Cas. Quia neque qui plantat, neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat Deus.

a domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam. Nisi do- 1
b a Idem quod domus. 2
c minus custodierit ciuitatẽ, † frustra vigilat, qui custodit eam.
d a Et. Q. d. vanus est labor & custodia ciuitatis, nisi dominus operetur. b Christum. c Confidere in se. Surgere est exultari, securos esse. d Autem. e Idest, post humiliationem.
e f Peracta sessione.
f Vanũ est vobis † ante lucẽ surgere, surgite postquam sederitis 3
a ¶ Non dico sedere ad manducandum vel gaudendum, sed ad humiliandum. vnde subdit qui man. pa. do. 4
g b Aug. Quando hoc erit, post mortem surgent dilecti. Dominus post mortem exaltatus est, ergo & tuam exultationem post mortem spera. 5
h qui mãducatis panẽ doloris. Cum dederit dilectis suis somnũ. 6
i 7

Aug. Laboramus in custodiendo, sed vanus est labor no-
ster, nisi ille custodiat, q videt cogitationes vestras. Custo-
dit ille cũ vigilatis, custodit & cũ dormitis. Ille. n. dormiuit
in cruce semel & surrexit, iam nõ dormit. Estote Israel, quia
non dormit neque dormitabit qui custodit Israel.

Gregor. Per nos namque cecidimus, sed nostris resur-
gere viribus non valemus. Culpa voluntatis propriæ nos
prostrauit. Sed pœna culpæ deterius quotidie deprimit.
Ad amissam rectitudinem resurgere studiorum conatibus
nitimur, sed meritorum pondere grauamur.

Ciuitatem. Cass. de domo ad ciuitatem transit, vt nec in fin-
gulis, nec in multa collectione sit pręsumptio. Et quamuis
domus & ciuitas secũdum metaphorã, quę de diuersis indu-
citur, sint diuersa, vna tamẽ est ecclsia, quã vtraq; significat.

Ante lu. Aug. Si surgitis antequã lux surgat. Lux est Chri-
stus, post quem surgendum est nõ ante, vt ille facit qui se ei
præpo-
nit, volens hic esse altus vbi ille humilis fuit, vt & filij D
Zebedæi. sed resurrect[...] sequitur sessionem. i. hu- Matt. 20. c.
miliationẽ, vt lux nostra Christus post mortẽ surrexit altus.

* Euthym. Cęterum, inquit, vos o Iudæi qui doloris panẽ
mãducatis, hoc est qui nec panẽ ipsũ absque dolore comedi-
tis qui in afflictioni-
bus vitã ducitis, ad-
moneo, frustra id a
vobis fieri, vt ante lu-
cem summo mane,
operi atque ædifica-
tioni incũbatis. fru-
stra etiã a vobis fit,
vt postquã sedistis,
statim ad acceleran-
dũ ipsum opus surga- E
tis, hoc est quod &
noctu somno nõ va-
catis, & interdiu nulla fruimini quiete, quibus verbis dolore
illos atq; angustijs plenos esse ostendit, ea nimirũ ratione,
quia non solũ fatigabantur laborando, sed etiã aduersus ho-
stes eis pugnandũ erat, armati etenim męnia construebãt,
& aduersus impedientes pariter bellum gerebant, duplicẽ
hoc pacto ærumnam sustinentes.

f *Sede.* Sessio aliquando significat honorem iudicãdi, hic au-
tem humiliationem.

g *Mandu. pa. do.* Aug. Manducat panem doloris, qui gemit
in hac peregrinatione, idest, in valle plorationis de afflictio-
ne se reficit di. *Factæ sunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte.* Psal. 41.

h *Somnum.* Cass. Mortem tẽporalem, in qua secura pausatio.

i *Cum dederit dilectis suis.* ✠ Euthy. Cũ dilectis suis Deus sua-
uẽ somnũ dederit, somnum dico curis ac solicitudinibus va-
cuum, hoc est cum quietẽ ac libertatem a perturbationibus
pręstiterit. Dabit autẽ hãc quietẽ tũc, cũ vtile ac bonũ fuerit
eã dari. Tũc nõ tẽplũ tãtũ, aut ciuitatis męnia ędificari vo- F
bis con-

NICOLAVS DE LYRA.

mulieres alienigenas, & secundũ hoc dixit: Nisi dominus ędi-
ficauerit do. in va. la. qui ędi. eã. *q. d. frustra ædificat domum domi-
ni qui transgreditur eius mandatum, quia melior est obedientia quam
victimæ. 1. Reg. 15. Et ad hanc sententiã applicat literam sequentem.
Sed istud dicere videtur esse manifeste cõtra sacram scripturam, quæ
dicit 3. Reg. 8. & 2. Para. 5. quod ædificata domo nebula impleuit eã,
in signum diuinæ acceptationis, & 2. Para. 7. quod ignis descendit tũc
de cælo, & deuorauit holocausta & victimas, & maiestas domini im-
pleuit domum. Item 3. Reg. 9. dicitur, quod dominus apparuit Salo-
moni, sicut apparuit ei in Gabaõ, dixitque dominus ad eum:* Exaudi-
ui orationẽ tuã, &c. *& subditur.* Et sanctificaui domum hanc
quã ædificasti. *Et per omnia ista ostenditur, quod illa ædificatio fuit
Deo accepta. Item Salomon non videtur in aliquo peccasse, accipiẽdo
filiam Pharaonis in vxorem sicut dictum fuit diffuse. 3. Reg. 3. Et iõ
videndum, quod Salomon fecit psal. istum, quia tamen reputabat se &
totum populum suum non sufficere ad ædificationem domus domini, se-
cundum quod ipse dixit. 2. Para. 2. b.* Quis enim præualere pote-
rit vt ędificet ei domum dignam? *quasi dicat nullus, nisi ipsemet
Deus apponat manum suam, ideo secundũ hoc dixit:* Nisi do. ædifi.
do. in va. la. &c. *Circa q sciendũ qd domus dñi dupliciter ædificatur.
Vno modo corporaliter ex lignis & lapidibus. Alio modo spiritualiter
per doctrinam in fide & moribus, & in vtraque ædificatione requiri-
tur diuinum auxilium. Igitur in hoc psal. agitur primo de ædificatione
corporali, secundo de spirituali, ibi:* Cum dederit dilectis suis. *Cir-
ca primum dicit Salomon.* Nisi domi. ædifi. do. *dirigendo & con-
fortando artifices.*

1 In vanum labo. *vnde lapis angularis consummans ædificium pa-
rietis pluries fuit reiectus ab artificibus sicut inutilis, & tamen in
consummatione ædificij fuit aptissimus, quod a domino factum fuit
secũdũ quod dictum est supra psal. 117. Lapidem quem reprobauerũt
ædificantes, hic factus est in caput anguli. A domino factum est istud
&c. Et ad hoc adducitur exemplum de custodia ciuitatis humanæ, quę
non valet sine diuina, cum dicitur.*

2 Nisi dominus custodierit. *& secundum sententiam prædictam
alloquitur Psal. artifices di.*

Vanum

3 Vanũ est vobis, &c. *i. de mane, vt habet translatio Hieron. &
hoc est ante solis ortum, nisi supple adsit diuinum adiutorium, vt præ-
missum est.*

4 Surgite postquam. *In Hebr. sic habetur.* Retardãtes sessionẽ
& manducantes panẽ laborantium. *& est sensus: Sicut vanum
est vobis mane surgere ad incipiẽdum opus nisi adsit diuinũ adiutoriũ:
ita sine tali adiutorio, vanum est retardare sessionem, idest, quietẽ ab
opere, opus multum continuando, & manducantes panẽ laborantiũ,
isti sunt artifices manualiter operantes. Translatio autẽ communis po-
test sic exponi.* Surgite post. se. *q. d. nõ oportet vos nimis cito surge-
re ad opus, qa si vobis adsit diuinũ adiutoriũ, plus faciet q̃ solicitudo ve-
stra nimia & iõ.* Surgite post. se. *i. postquã cõuenienter quieueritis.*

5 Qui man. pa. do. *idest, vos operarij qui habetis victum ex labo-
re corporali acquisitũ, qui labor est causa doloris in corporibus vestris.*

6 Cum de. *Hic consequenter agitur de ædificio spirituali per doctri-
nam sanam fidei & morum. Circa quod sciendũ, quod hæc est vera lite-
ra Hebraica, vt dicunt Hebræi, saltem moderni.* Sic dabit excitanti
se a somno. *& est finis versus præcedentis in Heb. & in trãslatione
Hiero. & continuatur sententiæ præcedenti, quia dixerat operarios
habere victum per magnũ laborẽ corporalem, subdẽs:* Sic dabit. *s. do-
minus victũ conuenientẽ sine tali labore* excitanti se a somno. *pro-
pter amorẽ studii legis diuinæ, sic facit doctor studiosus, & subditur.*
Ecce hære. do. *quam magis approbat Deus, quã domũ materialem.
Filii, idest, discipuli edocti a doctore prædicto. Circa quod sciendũ, qd
ly filii, prout scribitur in Heb. non potest esse genitiuus singularis nu-
meri, sed nominatiuus pluralis. Et quid sit illud bonũ quod acquiritur
dictis discipulis, ostenditur cum subditur:* Me. fru. ven. *idest, bonum
quod reportant discipuli, est fructus legis qui est sapientia. Et dicitur
fructus ventris, eo quod latet in corde, quod hic vocatur venter eo mo-
do loquendi quo dicitur Prouer. 22. ca.* Appone cor tuum ad do-
ctrinam meam, quæ pulchra erit tibi cum seruaueris eam in
ventre tuo: *sic exponit Rab. Sa. Ad hunc autem intellectum potest
aliquo modo reduci translatio communis quæ sic habet:* Cum dede-
rit dilectis suis, *idest, studiosis doctoribus in doctrina fidei & morũ
qui sunt a Deo dilecti.*

7 Somnum. *i. requiem per mortem, quæ dicitur somnus in scriptu-
ra, Ioh. 11. b.*

Lazarus

MORALITER.

† quiritur eius auxilium ad ædificandum, sed etiam ad ędi-
ficium conseruandum, ideo subditur.

1 *Nisi dominus custodierit &c.* propter quod subditur:

2 *Vanum est vobis.* idest, ante Deũ, qui est lux ad opus bonũ,
quia gratia Dei præuenit liberum hominis arbitrium. Quia
tamen sequi debet eius instinctum, subditur.

3 *Surgite, post quam se.* scilicet ad ędificiũ spirituale, postquã
quietem

quietem necessariam habueritis.

5 *Qui manducatis pa. do.* idest, vos ecclesię ministri, qui sustẽ-
tamini de elemosynis dolentium de suis peccatis. Ose. 4. b.
Peccata populi mei comedent.

6 *Cum de.* Hic cõsequenter describitur merces fideliter ędi-
ficantium, cum dicitur: *Cum de. di.* scilicet, idest, ædificantibus ecclesiam verbo & exemplo.

7 *Somnum.* scilicet mortis.

bis concedetur, sed dabûtur ét & filij, qui ita Deo grati erût,
A vt illius hereditas, atque [illegible] populus appellari mereátur. Hoc autē dixit tanquam bonorum omniū caput. Liberorū enim procreationi studebant Iudæi quā maxime, &c. Vt autē magis in vniuersum dictū, Cū Deus dederit dilectis suis somnum, vt prædiximus, tunc non tantū ea perficientur, quæ cum studio acta fuerint, sed addetur etiā perpetui, vt ita dixerim quidam filij, filij, inquā hæreditas Domini, ac si diceret, hę redes studiorum, hæredes virtutum, hęredes dati a Domino.

a Q. Qui sunt dilecti filij, qui sunt fructus ventris, his tunc erit hæreditas merces, idest, vita æterna. Scilicet. Ecce.

a Ecce, hæreditas domini, filii merces, fructus ventris. Sicut sa 1 2

a Q. Quomodo collecti sunt filij? Celeriter omnia transeuntes, & sine errore ferientes. b Alicuius. c Hominis. d Apostoli filij prophetarum sunt missi a manu Dei. e Est ille.

b c d gittæ in manu potentis, ita filii † excussorum. Beatus vir qui 3 4 5

a Sagittis. Aug. Qui enim plenus est seculi desiderio, non est quo intret quod illi prædicauerunt. b Non erubescet qui in Christo loquitur & eius honorem quærit, non suum.

e f impleuit † desiderium suum ex ipsis, non confundetur, cum 6 7

a Hæreticis. b In Christo. In communi. Vt omnes nouerint quia loquatur.

g loquetur inimicis suis in porta. 8

a *Ecce hæreditas.* Cass. Secūdo, quæ hæreditas & quomodo collecta. Q. dilecti post somnum surgent.

b *Merces fructus ventris.* ✱ Euthy. Merces illa quæ de ventris prouenit fecunditate pietatis est merces. Retributio siquidē illa, quæ in liberorū ac prolis datur copia, retributio plerumque solet esse virtutū. Iuxta anagogen vero ij qui a
B Deo in filios per regenerationis lauacrū adoptātur merces sūt incarnationis Christi: Christi inquā, qui vere ac proprie est fructus ventris Beatæ virginis, veluti qui ex ea absque vllo viri semine natus est...

c *Fructus ventris.* Aug. Venter ecclesię, vt Eua, in dolore parturit filios bonos & malos. Vt Rebecca geminos. Boni vero sūt fructus ventris, & vt Iacob dilectus matris. Eorū est merces resurgere post sessionē, lętari post panē doloris. Mō ergo dolor & gemitus, sed in resurrectione hęreditas. Tūc apparebit partus ecclesiæ, tūc q fuit videbit. Vel filij nati ex aqua & spiritu, sūt hęreditas, q sūt merces reddita Chrō homini, qui est fructus vteri virginalis, quia oēs acquisiuit per obedientiam passionis. *vnde postula me, & dabo tibi gen. hæ. tu.*

d *Sicut sagittæ.* Aug. Sed vnde facta est tanta hæreditas? quia potens dominus dū fortiter sagittas apostolos de arcu sacrę scripturæ excussit, vsque ad fines terræ peruenerūt illę excussę, sic sunt autem filij excussorum, quomodo illi excussi.

e *Filii excussorum.* Aug. Filij apostolorum quibus dictum est: *Excutite puluerē de pe. vc.* Sed ita videtur dicendi excutientes, nō
C excussi, verū & quod excutitur, vt puluis excussum dicit, & vnde excutit vt vestis. Vel excuti dicit aliquid vt saccus, vt exeat qd intus latebat. Prophetæ ergo clausa cōtinentes sacramenta, excussi sunt a prædicatoribus accedente eorū diligētia, & domino aperiente abscondita, prodierūt aperta. Sicut illud: Cognouit bos possessorem suū, & asinus præsepe domini sui, Israel autem me nō cognouit. Hoc inuolutū prædicatorū aliquis excutiens dixit: *Ve... bos triturans de ge... Iudæorum*, quia in... triturantes apostoli. Omnis enim qui prædicat verbum D..., monet, obiurgat, terret, triturat aream, bouis implet officium. Asinus vero est populus veniens de gentibus, vt insideat ei Christus, significatus in euangelio p pullū asinæ, cui nullus insederat, quia ad eū nec lex missa nec propheta, vtrique autē populo Christus appositus est in præsepio. i. vtrique cibus est in altari. Ecce qualiter illud inuolutū excussum est. Ideoque pphetæ dicūtur excussi, quibus excussis generati sunt apostoli, & ita apostoli excussorum sunt filij, qui manu Dei missi sunt vsque ad fines terræ.

f *Beatus vir qui impleuit desiderium.* * Euthym. Sed Quibus... e s? ex eis dico, bonis quę superius cōmemorauimus: ex... videlicet, quod perficiatur templi & ciuitatis cōstructio, ...detur & liberatio ab omnibus perturbationibus, quod m... tam ac pulchram prolem suscipiant, quodque alia huius... di Dei dona suscipiant.

g *Non confundentur.* * Aug. Et qui est qui prædicat in porta? qui prędicat in Christo, quia Christus est porta, qua in... mus ad illam ciuitatem. Mentior si nō ipse dixit: *Ego sum ... nua.* Si ianua est & porta est, ianua enim dicitur domus, & ianua ciuitatis porta est, porta domus ianua est.

* Euthym. Ij qui desiderium suum impleuerint, vt dictū ..., non confundentur, quasi imbecilles, cum in portis ciuitatis hostes suos allocuti fuerint. Omnes etenim eorum res ... tia bene se habebunt, Vel *non confundentur*, quasi infirm... ac debilem habeant Deum, quemadmodum ante ciuitatis restaurationē hostes eis exprobrabant, sed multa loquen... cum libertate. Antiquis autē mos fuit vt hostium nun... ac legatis, ante portas ciuitatis loquerentur.

PSAL...

NICOLAVS DE LYRA.

✱ *Lazarus amicus noster dormit, sed vado vt a somno excitem eum.*

1 Ecce hæreditas domini. *i. fideles, educti ab ipsis in fide & moribus, qui dicuntur eorū filii in scriptura, sunt hæreditas domini magis dilecta quam domus materialis. Et quod sit bonum quod reportant finaliter ostenditur cum dicitur.*

2 Merces fructus ventris. *idest, Christus qui est fructus ventris uirginalis, est merces eorum, quia est beatitudo obiectiue. In aspectu. n. suæ diuinitatis reficiuntur beati interius, & in aspectu suæ humanitatis exterius, secundum quod dicit Aug. super Iohan.*

3 Sicut sagittæ in manu potentis. *quæ sunt paratæ ad aduersariorum destructionem.*

4 Ita filij excusso. *idest, de numero expeditorū ad pugnam, tāquam excussi ab impedimentis. In Heb. autē habetur.* Ita filij iuuentutum *& est eadē sententia, qua iuuenes sunt magis expediti ad pugnandum. Et isti sunt illi filii de quibus prædictū est, qui sunt edocti in fide & moribus a sāctis doctoribus, et sic sūt parati debellare aduersarios veritatis, secundum quod dicitur ad Titum. 1. b.* Amplectentem eum ... secundum doctrinam est fidelem sermonem, *vt potens sit ... hortare in doctrina sana, & eos qui contradicunt arguere.*

5 Beatus vir qui impleuit desiderium suum ex ipsis. *In H(e)b. & in translatione Hiero. habetur. Pharetrā suam ex ipsis, per quam ... telligitur schola doctoris, vel ecclesia boni pastoris, vbi cōgregātur ... les filii sic edocti. Et ad eundem sensum reducitur litera cōmunis ... dicitur:* Desideriū suū ex ip. *quia bonus doctor desiderat habere ... les filios & similiter bonus pastor. Et quia bonitas eorū redundat ad meritum doctoris vel pastoris, propter quod talis doctor vel pastor ... beatus vir. ideo subditur.* Beatus vir. *scilicet ex congregatione e...*

6 Non confundentur. *talis doctor vel pastor. Vel hoc refertur ad quemlibet discipulorum.*

7 Cum loquetur. *idest, aduersariis veritatis eos potenter arguendo.*

8 In porta. *hoc est in loco patenti. vel: In porta idest, in iudicio, quia iudices antiquitus in portis sedebant, & ibi coram eis aliquādo f... sunt disputationes fidelium cum infidelibus.*

M O R A L I T E R.

1 *Ecce hæreditas domini.* parata eis, & quę sit illa subditur.

2 *Filii merces fructus vētris.* idest, fructus gloriosę virginis, qui est eius & Dei patris filius, merces est dictis ędificantibus de quibus adhuc subditur.

3 *Sicut sagittæ in manu potentis.* para. sunt supple ad aduersarios debellandum.

4 *Ita filii excussorum.* i. sic prędicatores exclusi a cupiditate ... renorū apti sūt ad hęreticos & malignos spiritus repellendū.

5 *Beatus vir qui impleuit.* Idest, beatus ille doctor vel pla... cuius dicti prædicatores fuerunt discipuli. nam in eis ... tum fuit suum desiderium.

6 *Non confundetur cum loquetur.* scilicet mortis, in qua ... confunditur a spiritibus malignis.

A D D I T I O.

In psal. 126. *Nisi dominus.* vbi dicitur in postilla: Huic psalmo præmittitur talis titulus.

Psal. iste totus pōt exponi de ędificatione corpali sine aliqua distinctione, versus tñ & magis correspōdenter ad psal. pręceden. exponit totus de ędificio spirituali. Pro quo nota, q quatuor tāgunt hic a Psalmista, ptinētia ad bonū ciuitatis seu domui in quorū quolibet psal. asserit q habet a Deo efficaciā principaliter. Primū, est ipsa ędificatio, de quo ... *Nisi do. ædifi. domū, &c.* Secūdū, est custodia eius, de quo ... *Nisi dñs custodierit ciui.* Tertiū est industria ciuiū ad quę ... ea q requirunt ad sustentationē seu cōseruationē eorum ... qa hoc nōnulli credūt depēdere a solicitudine humana ... tū, iō dicit: *Vanum est vobis ante lucem surgere, &c.* quasi ... nō confidatis de nimia solicitudine vestra surgendo n... ad operationes exercendas, & retardando sessionem, p...

n Hebr. hr. s. nimiā morā faciēdo circa eas, & quare hoc sit anū declarat, cū dicit: *Cum dederit dilectis suis somnum*, hoc est dicere, q. Dilecti Deo, q. ab eo in agendis dirigūtur, ista omnia habent, licet habeant somnū quietū sine huiusmodi solicitudinibus magnis, eo mō quo dr̄ in psal. *Inquirentes autem dominum, non minuentur omni bono.* Quartū aūt qd̄ pertinet ad bonū ciuitatis seu domus, est pluralitas ciuiū seu domesticorū, de quo dicit: *Ecce hæreditas domini filii.* quasi dicat habere filios nō dependet totaliter ex humana industria, sed requirit auxiliū diuinum fœcundās cōiuges, & dans eis mercede fructus ventris. Qui quidē filij sūt quasi arma parentū ad eorū defensionē, & iō subdit: *Sicut sagittæ in manu potentis, ita filii excussorum*, vbi in Hebræo hr̄, vt postillator ait: *Filii iuuentutis.* Et est ratio, quia filij senectutis cōiter nō attingunt perfectā ætatē in vita parentū, vt eos possint adiuuare. Et quia de talibus filijs, s. adiuuantibus parentes melius est habere plures, iō subdit: *Beatus vir qui impleuit pharetram suam ex eis secundum Hebræos.* Cū dixisset. n. q. filii sunt sicut sagittæ, ideo cōgregatio eorū correspondenter dicit esse in pharetra, in qua sagittę consueuerūt cōgregari. Et q. cū talibus bene cōgregatis pōt homo resistere aduersarijs, iō dicit. *Non cōfundetur.* Pro secūdo. s. de ędificatione spirituali sciēdū, q. quatuor prędicta proprie possunt applicari ad ciuitatē spiritualē, quę est ecclesia Dei, de cuius ædificatione fuerat locutus in cātico supradicto, vbi dr̄ Ierusalem quę ędificat vt ciuitas, & de cuius custodia similiter dixerat in alio cantico di Ierusalem. *Montes in circuitu eius.* & in hoc cātico adiūgit de solicitudine humana, de qua in huiusmodi ciuitate nō est cōfidendū, & hoc cū dicit: *Vanum est vobis ante lucem surgere*, vsq; ibi: *Cum dederit dilectis suis somnum.* Addidit ēt quarto, q. in hac ciuitate spūali maxime est appetenda pcreatio filiorū spūaliū, de quo dicit: *Ecce hæreditas domini filii, &c.* Qui quidē filij multū valēt in defensione spirituali huiusmodi ciuitatis, & de hac di. *Beatus vir, qui impleuit, &c.* vsque in finem. D

GLOS. ORDI.

a *Canticum graduum.* Cass. Nonus gradus est, vt pacificus caste b meatur, qui solus c exaltat, custodit, ædificat.

PSAL. CXXVII. d

Beati omnes qui ti. ※ Euthym. Recte consequitur hic psalmus ad præcedē- e tem, Nam cum illic beatum eum dixerit propheta, qui impleuerit desiderium suū ex eis vt declaratum est, hoc in loco vniuersalem magis & perfectiorē beatitudinem describit. Vniuersalem autē dictionem addidit dicens. *Beati omnes.* vt denotaret pauperes aut seruos, alioqui mancos, aut mēbris mutilatos, hac beatitudine nō priuari, īmō si eum non timuerint. Nam si hoc vnum non adfuerit nihil huiusmodi impedimento illis esse potest ad beatitudinem.

Primo bona timentis enumerat. Secundo optat bona timentis.

Beati omnes qui timent dominum. Cass. Sciēdum quatuor esse timores præter naturalem (qui omnibus inest,) scilicet mūdanū, siue humanum, seruilem, initialem, castum vel filialē. Humanus timor est, qñ timemus pati pericula carnis, vel perdere bona mundi. Hic in primo gradu cū mundo deseritur, sed timor diuinus comes est per oēs gradus. Seruilis, cū per timorē gehennæ continet se homo a peccato, quo pręsentiā iudicis & pęnas metuit, & timore facit quicquid boni facit, non timore amittendi æternum bonum, quod non amat, sed timore patiēdi malū quod formidat. Bonus est iste timor & vtilis, per quē paulatim fit consuetudo iustitiæ. Et succedit initialis timor, quādo incipit quod durū erat amari, & sic incipit excludi timor a charitate, & succedit timor castus, de quo hic dicit, quo timemus, ne tardet, ne discedat, ne eo careamus: ille vtilis, sed non permanens in æternum vt iste, de quo dicit propheta.

C *Qui ambulant in viis eius.* Euthym. In vijs ab eo statutis & per diuina præcepta demonstratis.

Labores manuum. Cass. Et nota quod a pluribus cœpit dicens, *Beati.* Sed quia omnes vnum sunt in Christo, singulariter sequitur. *Labores manuum, &c.* † fructuum tuorum

Aug. Labores fructuum dicit, cum deberet dicere, Fructū laborum, sed quia & labores cum gaudio sumūtur propter spē & ipsi iucundant & modo sunt cibus, sed iucundior eorum fructus erit, quando sancti venient cum exultatione por. ma. su. E † erit † vinea † plantulæ

Canticum graduum. PSAL. CXXVII.

a Miseri qui mundana. Casto timore.

1 Beati omnes qui timent dominum, qui

a Cass. Hoc ait, vt non modo a malis separemur, sed in fide ambulemus. b ¶ Ita beati sunt qui timent quia vel iniquia. Et o vos, vel o tu, quia omnes vnus.

2 ambulant in viis eius. Labores † manuū

a ¶ In præsenti de labore. b In futuro de fructu.

3 tuarum, quia manducabis, beatus † es,

a ¶ Ecclesia vxor Christi quæ est fertilis vinea, non in omnibus vt paleis, sed in lateribus, idest qui inhærent Christo.

† & bene tibi erit. Vxor tua sicut † vi-

a Opera. Qui & vxor, ecclesia scilicet. b Quia pacifici, oleum autem pacem figurat per charitatem, sine qua nulla pax.

4 † tis † abundans, in lateribus domus tuæ. Filii tui sicut † no-
5
6

※ Euthym. Cum docuerit quisnam vere sit beatus, & ostenderit illum vere beatum dici qui Deum timet, atque ex hoc adhortatus fuerit populum ad ambulādum in vijs Dei. Deinceps ad hunc timentē Deum sermonem dirigit futura ei bona prædicens. Quidam vero palmas dici intellexerūt pro manibus velut a parte totū. Est etenim palma pars manus, & sensum huiusmodi esse dicunt, quod timens Deū manuū suarū labores percipiet, & nullo impediente lucrum componet. Atq; hoc pacto Aquilas & Symmachus reddidere: Aliq vero figuram hic contineri dixerunt, quā Græci ἀντιμωμασίαν vocant, hoc est significationē contrariam. Ad cuius declarationē aduertendum est primo quod Græca dictio καρπὸς nō solū palmam seu potius iuncturam manus significat, sed etiā fructū. iuxta quem sensum prę̄sentis versiculi litera legenda esset. *Labores fructuum tuorum maducabis.* Exponūt igitur hoc pacto vt labores fructuū dictum esse affirment, pro fructu laborum, & sensus sit, quod mādueabit fructus suorum laborum quisquis timuerit dominum.

※ Theo. Symmachus. *Labores manuū tuarū māducans beatus es.* vt planum fit septuaginta interpretes καρπούς non fructuum perceptionē vocasse, sed manuū partē. Dicit autē bonorum quę a te seminata sunt, fructus vindemiabis. Hoc etiā beatus inquit Apostol. *Qui parce seminat, parce metet.* &. *Qui seminat in benedictionibus in benedictionibus metet.* 2. Corint. 9.

F

e *Vxor tua.* Cass. Etsi hoc ad lrām accipi posset, tamen nec omni Sup. 125. 2.

NICOLAVS DE LYRA.
PSALM. CXXVII.

Beati oēs qui ti. *Titulus huius psal.* est Canticum graduum, *cuius sententia patet ex supradictis. De materia vero huius psal. videtur quod sit quædam inuitatio ad timorem Dei, promittendo Deū timentibus prosperitatem temporalem secundum modum vete. testa. in quo pro talibus bona temporalia promittebantur, secundum quod dicitur Esa. 1. e.* Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. & secundum hoc dicitur.

1 Beati omnes qui timent dnm̄. *Et dicitur omnes indifferenter, quia non est personarum acceptio apud Deum. Act. 10.*

2 Qui ambulant in vijs eius. *mandatis suis obediendo, quæ sunt viæ deueniendi ad salutem.*

3 Labores manuum, &c. *idest, si timueris Deum habebis abundantiam bonorum temporalium, ita quòd non oportebit te de alieno viuere. Secundo promittitur abundantia in prole, quæ est magis reputanda, quàm diuitiarum abundantia, cum dicitur.*

4 Vxor tua si. *quia pariet tibi filios multos.* 5 In late. do. *quia habebis abundāter, vnde poterūt nutriri in domo tua. Et nō solū nutriri, sed ēt ad augmētū perduci, ideo subditur.* 6 Filii tui. *gratiosè cresc. etc.*

MORALITER.

1 Beati omnes. Iste psal. cuius auctor ignoratur, est quędā inuitatio ad Dei timorem, bona temporalia promittendo secundum modum vet. testamenti. Esa. 1. e. *Si volueritis & audieritis bona terræ comedetis.* Moraliter autem est inuitatio ad idē, promittendo bona spiritualia, secundum modū testamenti noui. & sic dicitur: *Beati omnes qui timent do.* timore filiali.

2 *Qui ambulant.* s. morum & fidei, isti enim in spe sunt beati.

3 *Labores manuum tuarum.* idest, fructus operum tuorum percipies In cipies in visione & fruitione diuina.

† *Beatus es.* iam in spe.

† *Et bene tibi erit.* in re.

4 *Vxor tua sicut.* i. sapientia tua. secundum illud Sap. 8. a. Hāc quæsiui mihi sponsam accipere.

† *Sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ.* idest, spirituales filios faciens in habitaculo scholæ tuæ.

6 *Filij tui sicut no.* idest. discipuli tui boni intenti lectioni, vel prædicationi sacræ scripturæ.

omni timenti Deū cōuenit, nec soli. Sed mystice bene accipitur, & omni timēti generaliter cōuenit quasi dicat, Ita beatus es ô tu timens, quia vxor.i.sensualitas bene est subdita rationi, & sic manens in paradiso, idest, in quiete abundat in bonis operibus. Vel: *Vxor, sapiētia viri*, de qua Salo: *Ama sapiētiam tanquam sponsam, & ipsa amplexabitur te: Quæ vt vitis, vuas, iucundas fructus bonæ spe. dedit*. Domus, cogitatio, cuius parietes sūt duo testamēta, in quibus mens vt in lateribus domus consolidatur. Et de sapientia, vxore filij nati nō filiæ, pro infirmitate. Hi circundant mensam, idest, altare, quando pane cœlesti satiantur. Cōparant nouellis oliuis, quæ viridiores & fortiores, & in fructu vberiores: vñ & lumen & fessorum leuamen. Hic vitis & oliua memorātur, sicut vulnerato a latronibus infundit vinum & oleum. In vino, austeritas est iustitiæ, in oleo lenitas misericordia, illud ad vetus, hoc ad nouum testamentum pertinet.

Sap. 8.a.

† omnis

† bonum

Aug. Vel per vxorem intelligitur ecclesia. Et dirigitur sermo ad Christum cum dicitur tua & tui: nec tamen mutatur vox vel persona propter vnitatem capitis & corporis. Vnus enim homo Christus, caput est, & corpus, & in capite quisq; fidelium hoc habet.

1.Cor.12.d.

✠ Theod. Quoniam illa tempestate hęc fęlicitas cēsebatur, pollicetur ipsis propheticus sermo etiam mulierum fęcunditatem, vt florentibus vitibus, & botris onustis sint similes.

✠ Euthym. Abundantem autem eam filijs dixit, hoc est ornatam ac stipatam: Latera autem, seu potius vt in Grӕca lectione habetur κλίτη pars quędam domus sunt, quo sermone idem sibi vult ac si diceret, in circuitu domus tuæ, alius vero interpres reddidit, in penetralibus domus, hoc est, in thalamis vbi recumbere, ac requiescere solemus.

C a *Bene*. Cas. vbi benedictio est omnia bona cōfluunt ad gaudium suauitatis.

Bene. Cas. Secunda pars, vbi ex pietate postulat benedi... timentes, optat hic bona timenti, quæ, scilicet non sunt ... lis communia.

b Vel. *dominus*. August. Iudęorum. Ex Sion, progressus B... nedicat tibi ita. Vt v... deas bona, nō quæ ti... ssunt, sed bona Ieru... lem omnibus diebu... idest, æterna, quę vi... buntur semper, quę... non ita possunt.

c *Et videas*. * Aug. Quid est filios tuc... opa tua quę hic ag... Qui sunt filij fili... tum? fructus operu... tuorum. Facis Ele... mosynas? filij tui sunt: propter eleemosynas accipis vita... æternam, filij filiorum tuorum sunt.

* Euthymius. Iuxta historiam quidem generis tui success... res: Iuxta anagogen vero per filios filiorum hęredes ac su... cessores in religione, ac pietate intelligit, te nimirum eos ... cente, & spiritualiter regenerante.

d *Pax super Isr.el*. * Theodoretus. Vera autem pax, p... est cum Deo, carnalis vero Israel, cum ex illa excedis... etiam alia orbatus est.

* Euthymius. Per Israelem nō solum antiquum populu... sed nouum etiam intelligimus. quod si pax intercisa est a... quando, id illorum gratia effectum est, qui se indignos pr... stiterunt, neque enim comminante Deo desperandū no... est, sed per pœnitentiam confitendum vt illius a nobis ir... auertamus. Nec rursus eodē Deo bona pollicente nobis ... grescendum est, quinimo maiore studio nobis est cōtend... dum, vt promissiones illius ad finē perducamus. Siquid... & Iudę Dominum promisisse nouimus quod simul cū a... Apostolis cōsessurus esset super thronū & iudicaturus di... decem tribus Israel, verumtamē promissionem huiusm... tandem repulit, & se ea indignum esse omnibus probau...

a Sed quare hoc? ex timore Dei. Conclusio beati.

uellæ oliuarum, in circumitu mensæ tuæ. Ecce sic benedice- 1

a Aug. Sed ne quæras benedictiones has quæ sunt ex Sion quæ etiam malis sunt, sed potius. Ben. dictione. 2

a tur † homo, qui timet dominum. Benedicat tibi dominus 3

b a Quæ est. Idest æterna benedictione. b Ibi positus nunc in spe, tunc in re. Cass. Cumulus bonorum æternorum.

c ex Sion, & videas † bona Ierusalem † omnibus diebus vitæ 4

a Fructum bonorum operum. Cass. vel eos qui doctrina tua generantur. b Omnia illa bona vocantur pax.

d tuæ. Et videas filios filiorum tuorum † pacem super Israel. 5 6

NICOLAVS DE LYRA.

1 In circumitu mensæ tuę. *parati ad ministrandum tibi honorifice. Tertio promittitur celebritas famæ, cum dicitur.*

2 Ecce sic benedicetur homo. *idest, commendabitur, & ei bona imprecabuntur, quia quilibet dicet de eo.*

3 Bene.ti.do. ex Sion. *i. in tēplo, quod erat in monte Sion, vbi fiebant oblationes pro salute timentium Deū, & dabantur diuina respo...*

4 Et vi.bo. Ieru. *Magna enim erat consolatio populo deuoto, quādo ciuitas Ierusalem in qua vigebat cultus diuinus, erat in bono st...*

5 Et videas filios. *idest, longam vitam habeas.*

6 Pacē su Isr. *Resumatur ly videas. s. pacē sup totū populū, ma... enim erat consolatio timentibus Deum, videre populi pacificū stat...*

MORALITER.

2 *Ecce sic bene*. Et subditur benedictionis modus, cū subdit.

3 *Bene. tibi domi. ex Sion*. idest, ex ecclesia triumphante.

4 *Et videas bona Ierusalem*. scilicet supernæ. Et

5 *Et videas filios*. idest discipulos discipulorum tuorum æterna beatitudine.

6 *Pacem super Israel*. Resumatur ly videas pacem, super to... populum Christianum.

ADDITIO.

In psal. 127. *Beati omnes*: vbi dicitur in postil. De materia vero huius psal.

Iste ps. vř continuari ad præcedentē sic: In præcedenti. n. improbauit nimiā sollicitudinē humanā circa ea quibus hō indiget, & hoc cum dixit: *Vanum est vobis ante lucem surgere*. In hoc aūt cantico dicit, q, talia nō deficiūt timenti Deum, eo mō quo supra in alio psal. dictū est. Inquirentes aūt dominū nō minuent omni bono, & de hoc dicit: *Beati omnes qui timēt do. &c.* vsq; ibi: *Et bene tibi erit*. Similiter in præcedenti p... dixerat, q, procreatio filiorū erat valde appetenda dicen... *ce hæreditas domini filii*. In hoc autē cantico dicit, q, hanc a... dantiā filiorū habet timēs dnm, & de hoc dicit: *Vxor tua s... vitis abun. &c.* Ista autē intelligi debent ad literā spiritu... ter, nam si temporaliter intelligerentur de filijs carnali... & huiusmodi, manifestam caperent instantiam. Consta... quod multi timentes Deum non habent filios carnales, ... occupantur in manuum laboribus.

GLOS. ORDI.

a *Canticum gra*. Cass. Decimus gradus vt qui caste timet, pro eo omnia ferat, quod nunc expedit ecclesiæ inter malos.

† Multum tribulauerunt me

Canticum graduum. PSAL. CXXVIII.

a Pro frequentia passionum. b Matrem. c A primo tēpore ætatis Abel, in quo solo aliquando erat ecclesia, & expugnata est a perfido fratre Cain. d Istud & non timeat aliud cum senectus expugnatur, consoletur se de præteritis. Dum licet, vt alii instruantur.

a b S † Aepe expugnauerunt me a iuuentute mea, dicat 1 2

✠ Theo. Etiam hic psalmus gentium prędictionem continet, quæ in Iudæos post reditum irruerunt.

PSAL. CXXVIII.

SAepe expugnauerunt. Aug. Mali et si audiunt verbum Dei tamē quotidie turbant ecclesiam scandalis & tribulationibus, q in euāg... comparātur petr... locis, vbi semē ar... quia non habuit ... cē, quos ab Abel ... clesia tolerauit. E... cipit quasi respō... querelis infirmorum, quod tot malos ferant.

Cass. Ostendens primo, quę tulerit, consolatur infirmos ... cundo agit de reprobatione persequentium, ibi: Dom... iustus.

b *A Iuuētu*. & Euthy. * Per Iuuētutē hoc in loco, prop... primu...

NICOLAVS DE LYRA. PSALMVS CXXVIII.

SAepe expu. *Titu. huius psal. est cāticum graduum: & patet sententia ex supradictis. De materia vero huius videtur saluo meliori iudicio, quod sit gratiarum actio pro liberatione populi Israel a persecutionibus suis, quæ frequēter legitur facta a Deo. Et diuidit... in duas partes, quia primo ponitur dicta liberatio, secundo persequ... punitio ibi*: dominus iustus. *Circa primum dicitur.*

2 Dicat nunc Isra. *gratanter recognoscendo liberationem su... riculis.*

Sæ

A primū illud tēpus intelligit, quo populus a Babylone in patriā reuersus est, quod si hęc verba dę Dęmonum impugnatione intelligenda esse dicas, per iuuentutē expones primā ętatem, in ea n. a Dęmonib. statim nobis bellum infertur.

✱ Theod. Iuuentutem vocat in Aegypto vitam, & illius liberationis & beneficij auctorem celebrās, diuinas gratias enumerat, quoniam ab initio a principio multi ini mici in me irruerunt, vniuersis malis me angere conati sunt, verum per diuinum auxilium eorum declinauit insidias. Verius igitur hæc nouo populo congruunt, qui multos quidem hostium impetus sustinuit, omnes vero superauit, hostesque supplices reddidit.

B *Sæpe expugnauerunt.* O filij nolite mirari ista quasi noua, quæ in diu sustinui, & ne turbemini, quia, &c.

Vel, *Sæpe expug.* Q. d. expugnauerunt me sed hi non nocuerunt. *Etenim.* idest. quia non potuerunt mihi preualere.

Caſ. Vt me finirent & consumerent, quia etsi quidam sanctorum ad cęlum missi, tamen nō potuit ecclesia finiri, ideo non potuit mihi, quia creuit ecclesia in aduersis.

Etenim non po. mi. Augu. s. preualere, vt me traherent in consensum peccati.

Supra dorsum. Caſ. Quod mali nequeunt publice omnib. occulte singulis tentant suadere, vt qui a facie viderentur, tergo non sentiantur.

Thed. Aquila & Theodotion, *Arauerint*, explanarunt. Indicat autem sermo flagella, & verberationes triumphatoribus martyribus ab impijs inflictas.

Prolongauerunt iniquit. Alias, longe a me fecerunt iniustitiam. Aug. quia etsi mali cum bonis in seculo, si etiā in ecclesia sint, ne quis tamen putet iniquitatem iuxta iustitiam, eos porro, tamen longe est a me eorū iniquitas, ne quis ergo timeat missos sibi malos, qui longe sunt.

Theod. Aquila autem produxerunt, sed Symmachus protraxerunt malo afficientes, hoc est, diutius mihi bellum inferre perseuerarunt, & suam iniquitatem augere.

C *Domi. iu.* Caſ. Secunda pars vbi agit de reprobatione persequentium.

Quid dicat?

a nunc Israel. Sæpe expugnauerunt me a iuuentute mea, et- 1

(a Quare expugnauerunt, quia non consensi eis quod ita ait. b ¶ Quia non potuerunt facere vt consentiam, fecerunt vt portem ipsos fere vsque in finem. c Mentem fortem, humilem.)

b enim non potuerunt mihi Supra dorsum meum fabrica 2
c

(a Et sicut sæpe expugnauerunt, ita & diu, quod ita ait. Caſ. Non sunt momentaneæ eorum insidiæ, sed longe. b Alias iniustitiam.)

d uerūt peccatores, prolongauerunt iniquitatem suam. Do 4 5

(a Sæpe expugnauerunt me peccatores, sed non hic, semper, quia. b In hoc superbos & ceruicosos peccatores notat. c Cum viderint se damnari.)

e minus iustus concidet† ceruices peccatorum, confundan- 6
f

(a In efficaces appareant. b Et qui ficte intrant ficte oderunt. c Ecclesiam.)

g tur & † conuertantur retrorsum omnes qui oderunt Sion. 7
h

(a Herba quæ in alto nascitur, sed sine radice. b Quia mali ante sicci sunt, quam de vita abeant.)

i Fiant sicut fœnum † tectorum, quod priusquam euel- 8

(a Interius. b Fęno. i. aridis.)

latur, † exaruit. De quo† non impleuit manum suam 9 10

(a Angeli sunt messores, qui bonos fructus colligent, vt offerant Deo, qui grana separabunt a paleis, sed hi de malis non implebunt manum vel sinum, id est, non colligent ex eis bonam operationem, vel bonam cogitationem. b Isti non colligentur, quibus.)

K † qui metit, & sinum suum qui manipulos colligit. Et nō † 11

D sequentium.

f *Concidet ceruices.* ✱ Theod. Ceruices laqueos Aquila & Symmachus dixerunt. Sed Theodotion torques interpretatus est, sane omnia sunt vera. Etenim quos laqueos sanctis viris pararunt, horum Deus contudit, & torques ipsis circumdatos contriuit, & ipsas peccatorū ceruices concidit.

g *Qui oderunt Sion.* Quā non tantum manifesti persecutores, sed etiam qui ficte intrant, oderunt. Qui enim nolunt obseruare verbum Dei, oderunt ecclesiam.

h *Fiant sicut fœ. te.* Cassiod. Fęno tectorum mali, comparantur, quia in culmine superbiæ nascuntur, vbi non solide stant qui sæpe dispereunt, antequā de vita tollantur. De quo Aug. quia nullus in talibus fructus.

Cassi. Qui manu vel sinu ab angelis portetur. Manus ad opera, sinus ad conscientiam, sed in neutro fructus est malis.

✱ Gregor. Ante omnes herbas arescere scirpus dicitur, quia iustis in bono suo permanentibus a viriditate assumptæ rectitudinis hypocritarum vita siccatur. Arescunt etiā herbæ reliquæ, quia iustorum opera cum carnis vita deficiunt. Sed herbarum viriditatem scirpus præuenit, quia priusquam de carne hypocrita transeat, ea quæ in se ostenderat virtutum facta derelinquit, de quibus etiam bene per Psalmistam dicitur. *Fiant sicut fęnum ædificiorum.* Fęnum quippe ædificiorū in alto nascitur, sed nequaquā pingui radice solidatur, quia & hypocrita summa quidem agere cernitur, sed non in eis ex cordis puritate roboratur. Quod nimirum fęnum & non euulsum citius arescit, quia videlicet hypocrita, & in pręsenti adhuc vita subsistit, & iam sanctitatis opera, quasi viriditatis speciem amittit, &c.

F

i *Quod prius euel.* Augu. Nondum finiti sunt in iudicio Dei, & iam non habent succum viriditatis.

K *Et non dix* Caſ. Mos inter Hebræos erat, vt viator operantibus benediceret, vnde hic dicitur econtrario, quia inaniter operantibus benedictio nulla datur.

Et non dixerunt. Quos non colligent angeli quibus non prædicauerunt apostoli. Et hoc est quod ait.

Aug. E

Marginal notes: †arauerunt arantes prolongauerunt sulcum suum: — †nō replebit. — lib. 8. moral. c. 24.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sæpe expu. me a iuuen. me. *Iuuentus autem Israel dicitur quā duxit in Aegypto, vnde dicit dominus Ier. 2. a.* Recordatus sum adolescentiā tuam, quādo secuta es me in deserto. *Et loquitur de congregatione populi Israel, tunc enim liberauit eos dominus ab Aegyptijs eos persequentibus, in mari eos submergendo. Exo. 14. & postea ab Amalechitis eos inuadentibus. Exo. 17. & ideo replicatur. Sæpe expugna. me.*

2 Etenim non potue. mihi. *s. preualere, quia Aegyptij fuerunt submersi, & Amalechitæ debellati.*

3 Sup. dor. me. fabri. pec. *Idest, Aegyptij filijs Israel grauia onera imponentes, vt habetur in Exo.*

4 Prolon. iniquitatem suam. *nolentes dimittere populum ad Dei mandatum, & sic non solum fuerunt filijs Israel crudeles, sed cum hoc Deo rebelles.*

5 Do. iustus. *Hic consequenter ponitur dictorum punitio, cū dicitur.* Do. iustus con. cer. pecca. *eos malis granibus suis humiliando.*

6 Confundantur & con. retro. *tanquam debellati a Deo.*

7 Omnes qui ode. Sion. *quæ tūc erat locus diuini cultus. Et per hoc intelliguntur filij Israel qui locum istum causa deuotionis frequētabāt.*

8 Fiant sicut fę. *quod post modicum uirorem cito desiccatur & deficit. Et in hoc petit Psal. quod prosperitas persequentium populum Israel cito transeat & deficiat.*

9 De quo. *Idest de fæno tectorum.*

10 Non imple. ma. *quia reputat ipsum inutile. Et in hoc designat Psalmista, quod prosperitas temporalis malorum non est vtilis, sed magis nociua.*

11 Et non dixerunt qui præteribant benedictio &c. *Modus* ✱ *est*

MORALITER.

1 *Sæpe expug.* Iste Psal. est oratio pro liberatione populi Israel a persecutorib. suis, quæ frequenter in libris Iudicum & Regum legitur esse facta. Mystice vero est oratio pro liberatione Christianorū a persecutione facta frequēter tempore Iudæorum & imperatorum Romanorum. Et sic dicitur in ecclesiæ persona. *Sæpe expug. me a iu. mea.* i. ab initio ecclesiæ, vt patet Act. 8. & 9. qui liber videtur ecclesiæ nascentis infantiam texere, vt dicit Hier. in epist. ad Paulinum.

2 *Etenim non potue. mi.* nam ecclesia magis creuit persecutionis tempore quam pacis.

Supra

3 *Supra dor. me. fab. pecca.* idest, persecutores.

4 *Prolong. iniq. suam.* & per consequens debitam sibi pęnam, ideo subditur.

5 *Domi. iu. concid.* nā plures interfecit corporaliter. s. Herodē, Domitianū, & Iulianū apostatā, & alios plures, & cū hoc eos interfecit morte secunda, quę est mors inferni, iō subditur.

6 *Confun. & c. Fiant sicut fen. tect.* qđ est inutile, ideo subditur.

9 *De quo non imple. ma. su. qui me.* scilicet Christus, ad reponendum in horreum suum.

† *Et sinum suum.* idest, locum suæ misericordiæ.

11 *Et non dixe. qui præteri.* viam huius mundi.

Bene-

Aug. Et non dixerunt &c. Maxime Iudæis mos erat, quibuscunque operantibus dicere Benedictio dñi super vos. Be-

a Cas. Qui per istam viam transeunt ad patriam vbi prophetæ Apostoli qui radicatos charitate benedicunt, superbis quid futuri sunt dicunt.

dixerunt, † qui præteribant, benedictio domini super eos, †

a Non dixerunt.

a benediximus vobis in nomine domini.

a *Benediximus vobis in no. &c.* Cassi... nis benedicunt, ... in suo, sed in nomine domini, a quo ... nia, non ab eis.

NICOLAVS DE LYRA.

* *est hominum ... um iuxta terræ nascētia bonū fructū facietia imprecar. benedictionem domini super ipsa, & nō super terræ nascētia nullum bonū fructum facientia, & per hoc petit Psal quod persecutoribus populi Israel non imprecentur prospera, sed magis aduersa, sec. ordinem diuinæ iustitiæ mala eorum punientis.*

MORALITER.

† *Benedict. do. super vos.* Quia pro damnatis non debet oriri.

ADDITIO

In Psal. 128 *Sæpe expugnauerunt me.* vbi dicitur in post. De materia vero huius Psal.

Continuatur hic Psalm. cum præcedenti sic. Dixerat. n. in Psal præterito, quod timens Deum hēret multa bona, & specialiter videret pacem super Israel. s. super totum populum fidelem. Et ne quis putaret, quod illa pax esset temporaliter intelligenda, ideo subdit. *Sæpe expugnauerūt me a iuuentute mea.* q. d. non intelligas, quod populus Dei semper habeat pacem temporalem, nam frequenter contingit oppositū, quia. *Sæpe enim expugnauerunt me a iuuentute mea.* i. a principio exordij fidelium. Quod satis patet in processu vtriusq; testamenti. Et vt ostendat, quod ex talib. impugnationib. non sequitur subuersio fideliū finaliter. ideo dicit. *Sæpe expugnauerūt me, etenim non potuerunt mihi.* Cetera autem exponantur prout in postil. reducendo tamen illa non solum ad populum antiquū et. testi. sed etiam ad populum nouum fidelium, vtrisque. n. contigerunt ea quæ in hoc Psal. continentur, vt patet intuenti.

GLOSSA ORDINARIA.

a *Canticum graduum.* Cas. Vndecimus gradus pęnitentialis, supplicatio, quia nec timens, nec omnia ferens dignum se sentit Christo, quia in corpore nullus sine peccato, & vna securitas est precibus inclinari.

B Cas. Psal. iste sextus est in ordine pęnitentialium Psalmorū, & vndecimus in ordine canticorū. Per senariū notatur perfectio, qa sex dieb. perfecit Deus mundum, per vndenarium transgressio, quia & denarium excedit, & ad duodenarium non peruenit, vnde & vndecim erant uela capillacea in tabernaculo domini, & vndecim sunt Psalmi Asaph, & in vndenario fuerūt apostoli semoto infęlicissimo Iuda, sed ad duodenarium redierunt substituto Matthia. In his ergo datur quantæcunque perfectionis sit aliquis, non tamen sine peccato est, pro quo necessaria pęnitentia est, quia & hic senarius cum vndenario.

Canticum graduū. PSAL. CXXIX.

a Vt Ionas de ventre ceti, iste de hac mortali vita.

D E † profundis clamaui ad te domine. 1

a Quid? hæc scilicet ... b Et. 2

domine exaudi vocem meam Fiant

Precibus placatur, vt clementer audiat. Auditus clementiæ. 3

aures tuæ intendentes in † vocem de-

a Aug. Sub molibus namque & fluctibus suarum iniquitatum clamat. Aug. hoc est profundum circumspectis omnibus, nullum bonum videns, sed vndique mala, quasi expauescat, clamat. Si iniq. obser. domine.

b Ad vindictam seruaueris.

precationis meę. Si iniquitates obseruaueris domine, do- 4

a Quasi nullus. Non tantum ego. Iudicem. b Sed In hoc est spes.

c d mine quis sustinebit? † Quia apud te propitiatio, † & 5 6

Cas. Primo pęnitens captat a sua persona misericordiā & a misericordia iudicis, vñ sperat magna. Scđo, ponitur conclusio cum certitudine veniæ, ibi. *Speret Israel in domino.*

b *De profundis.* Aug. Qui sentit se in profundo, vbi fluctibus interioris & exterioris miserię atteritur, imago Dei gemmat donec cū li... Deus, ita vt reno... clamor non mu... sinit esse in imo. ... de. n. in profundo ... qui nec clamant ... videntur se quotid... peccatis obrutos & ... aceruis quibusda... molibus iniquit... pressos, sed poti... los irrident, qu... Deum rogare, ... nent. Hoc est pro... dum, in quo pecc... contemnit, sicut ... scriptura. *Peccator cum venerit in profundum vitiorum, contemnit.*

rius cum vndenario.

PSALM. CXXIX.

D*E profundis.* * Theod. Iustorū chorus hanc Deo offert precationem, testatur autem & hoc Psalmi exordium ✻ Euth. Hunc Psalmum conscripsit Propheta, modum narrans quem ipse seruarit, quando in tentationibus atque in calamitatibus constitutus ad Deum orabat, & docet eos pariter, qui ex Babylonica captiuitate in patriam reuersuri erāt se imitati & sperare in domino.

✻ Thod. Licet humano more verbis vsi sunt, tamen ... nitatem incorpoream esse norunt, & audiendi vim au... pellauit, & videndi potentiam oculos, quandoquidem ... stri oculi videndi vim habent, & auribus audiendi vis ... missa est. Deus autem qua potētia audit, hac etiam vid... qua videt hac etiam audit. Idem & Euthymius.

c *Quis sustinebit.* Aug. Quia prope omnis humana vita p... tis circumlatratur, omnisque conscientia suis cogitati... accusatur. Nō est castum cor, quod præsumit de iustitia... Præsumat ergo de Dei misericordia. Quia apud eum p... tiatio, vnde subdit.

d *Quia apud te propitiatio est.* Q. Qua spe clamas? Quia est ... mi- Cas.

C

NICOLAVS DE LYRA.
PSAL. CXXIX.

DE profundis. *Titulus.* Canticum graduum. *& patet sententia per prædicta. De materia vero huius psal. dicunt aliqui, quod est oratio ipsius Dauid pro sua liberatione a peccatis adulterij cū Bethsabee & homicidij Vriæ, sed finis psal. videtur magis prætendere, quod sit oratio pro liberatione populi Israel a Babylonica captiuitate facta ab aliquo spiritum Dei habente, qui loquens in persona populi dicit.*

1 De profundis. *id est de terra Babylonis, quæ est dimissa respectu Iudææ, & etiam quia in Babylone aliqui de Iudæis erant positi in carceribus subterraneis.*

2 Clamaui ad te domi. *orando corde & ore.*

3 Fiant aures. *Loquitur de Deo ad modum hominis, cuius aures sūt attentæ ad petitionem quam vult exaudire.*

4 Si iniquitates ob. do. *volendo eas vsque ad vltionem puni...*

5 Do. quis susti. *q. d. nullus, quia peccata propter quæ populus captiuatus fuerūt multa & grauia valde, vt patet ex 3. Re. & 2. ...*

6 Quia apud te propitiatio est, & propter legem tu. su. te... *In Hebræo habetur. Quia tecum est propitiatio, propter hoc time... Quod exponit Ra. Sa. sic. Quia tecum est propitiatio. i. quia tu so... tes peccata dimittere vel remittere. Propter hoc timeberis. i. es t... dus. Si. n. alius posset, quia ad illum posset esse recursus. Et ad ide... tur tendere translatio Hieron. quæ sic habet.* Quia tecum est p... tiatio, cum sis terribilis. *Secundum vero translationem comm... hic allegatur ratio, quod Deus non puniat peccata ad plenum e... gatione suæ misericordiæ, cū dicitur.* Quia apud te propitiati... *q. d. Quia proprium tibi est misereri & parcere, non decet te ini... tes prædicto modo obseruare.*

MORALITER.

1 *De profundis.* Iste psal. est oratio pro liberatione populi Israel de captiuitate Babylonica. Moraliter autem est oratio peccatoris pro liberatione de seruitute diabolica. Et sic dicitur in eius persona. *De profundis.* s. peccatorum.

2 *Clamaui ad te. do.* qui solus potes me liberare.

3 *Fiant aures tuæ intendentes.* Modus enim exaudire volentis, est auribus attendere ad vocem deprecantis.

4 *Si iniquitates obser. domi.* ad puniendum eas secundum ... titatem culpæ.

5 *Do. quis sustine.* q. d. nullus, quia tanta est offensa, quan... le qui offenditur, ideo remedium subditur.

6 *Quia apud te propi. est.* supple pœna peccatori debit... nuetur.

...ſericordia quod ita ait. Vel ita iunge.
Aug. Nullus poteſt ſuſtinere ſi obſeruaueris iniquitatem, ſi tamen non deſpero. *Quia apud te propitiatio, &c.* In hoc er... mihi ſpes eſt. Nam ſi iudex ſolū eſſe velles, & miſericors ...e nolles, omnes iniquitates obſeruares, & quis ante ...ſtaret? quis ſtaret ...iudicio tuo? Vna ...ego eſt ſpes. Quia ...ud te propitiatio, ...

a ...ropter leg. tuam. ...ug. miſericordiæ ...ſtinui, quæ pecca... ...onat, & de cæ... ...to monet ne offen... ...d homo. Etſi titu... ...bit, remedium do... ...orandi. *Dimitte* ...*debita noſtra ſi...* ...*& nos dimittimus* ...*debitoribus noſtris.* & ...hac legem dediſti ...ipſa neceſſitate.

a Miſericordiæ, cum premeret ſub lege reos faciente.
b ¶Conuerſio ad auditores.
Q. Eſtne, quod propter legem tuam ſuſtinueris vtique.

a propter legem tuam ſuſtinui te domine. Suſtinuit anima mea 1
b
a Quod non fallit, quod regnum promiſit poſt veniam.
Alias, vigilia. 2
c in † verbo eius, ſperauit anima mea in † domino. † A cuſtodia 3 4
a Similiter a cuſtodia matutina vſque ad noctem.
b Sed quomodo ſperas peccator, quod habuit qui ſine peccato? 5
d matutina vſque ad noctem, ſperet Iſrael in domino. † Quia 6
e
a ¶Quia ille qui ſine peccato præceſſit, delet peccata ſequentium.
Alias multa.
apud dominum miſericordia, † & copioſa apud † eum re- †
a Sanguis qui totius mundi peccatā redemit. 7
b Iſrael ſe vendere potuit, ſed non redimere.
Ille qui ſine peccato poteſt redimere.
f demptio. Et ipſe redimet Iſrael ex omnibus iniquitatibus eius. 8

noctis partes appellabant, eo quod milites in exercitib. noctes in quatuor ſolent partes diuidere, quib. alternatim vigilantes, reliquū exercitū ab hoſtiū inſidijs ſeruāt. Quartā igit noctis vigiliā matutinam cuſtodiam appellabāt, veluti quæ mane ipſum iamiā adfore ſignificabat. Admonet igitur propheta vniuersū populum Iſrael vt toto vitæ tempore in domino ſpem vitæ ſuæ collocet per diem enim & noctem omnem prorſus vitam ſignificauit.

† Ante cuſtodes matutinos, cuſtodes matutinos. † Quoniam.

d *Matutina.* Aug. Speret Vigilia matutina, qui non aliud a Deo quam immortalitatem ſperat.

† eſt. † illum.

A cuſtodia matutina vſq; ad noctem ſperet Iſrael in domi.
Aug. quia dñs tunc ſurrexit, quod & in nobis ſperamus, & ex tunc cæpit hæc anima noſtra ſperare, & ſperat vſq; ad noctē, i. quouſq; moriamur, aliter non valet: quia qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit tantum. Inde in lege caput & cauda hoſtiæ domino offerebantur.

Matt. 10. c. Leu 22. c.

...Theod. Nomon Aquila & Theodotion *timorem* explana..., Symmachus autem *legem*. Veruntamen ſermonis ſen... ...patet, dicit enim hanc tuam bonitatem ſciens (veluti ...in quadam lege miſericordia vteris) meliores ſpes non ...ratio, bonorum promiſſionem expectās, nam *verbum* hoc ...loco bonam promiſſionem vocauit, ſane benignitatem ...petentibus pollicitus eſt.
b ...*ſtinui te.* expectans quando venias & liberes ab omni ne...ceſſitate. Sine hac ergo lege miſericordię & charitatis qua al...terius onera portat, nullus ſuſtinet, vel fruſtra ſuſtinet.
c *...cuſtodia matu.* ※ Euthymius. Cuſtodias antiqui certas no-

e *Speret Iſrael in domino.* Caſ. Secunda pars vbi lęta concluſio. Securus de ſe pdicat, vt ſemper ſperet in domino. Q. ſicut anima mea ſperauit, ſimiliter ſperet Iſrael.
f *Et ipſe redimet Iſrael ex omnibus iniquitatibus eius.* Caſ. Hic dicit iam quid ſit facturus ille, quem dixit miſericordem & copioſum.

❧ GLOS-

NICOLAVS DE LYRA.

1 ...propter leg. tu. *quæ promittit vere pœnitentibus miſericordiā*
2 ...ſtinui te do. *expectando beneficium tuæ miſericordiæ.*
3 ...ſtinuit anima mea in verbo eius. *quod promittit miſericordia pœnitentibus, & ſic eſt repetitio eiuſdem ſententiæ ſub aliis verbis ...maiorem expreſſionem affectus, ſicut communiter fit in deuotis ...orationibus.*
4 ...erauit anima mea in domino. *Hic eſt principium verſus, qualis eſt in Hebræo & in tranſlatione Hier. Anima mea ad dominum vigilia matutina vſque ad vigiliam matutinā, & ſic exponitur, Anima mea ad dominum intenta per deuotionem expectādo ſuā miſericordiā. A vigilia matutina vſque ad vigiliā matutinam. i. a principio diei naturalis vſq; in finem includendo diem & noctē, & per hoc inſinuat pſal. quod anima iuſti ſemper debet eſſe ad dominū intenta nō ſolum tempore proſperitatis, ſignificato per diem, ſed etiā aduerſitatis ſignificato per noctem. Et ſic cum in tranſlatione communi dicitur.*
5 A cuſtodia matutina. *Li vſque ad noctem, intelligitur incluſiue.*
6 Speret Iſrael in domino. *Hic eſt principium verſus ſequētis in Heb. & in tranſl. Hier. Dicit igitur.* Speret Iſrael in do. *miſericordiam eius patienter expectando. Cuius rationem aſſignat dicens.*
7 Et co. apud eum re. *Quaſi diceret. Potens eſt multis modis redimere populum Iſrael de captiuitate, & non ſolum de captiuitate corporali, ſed etiam ſpirituali, ideo ſubditur.*
8 Et ip. re. Iſra. *Quod ſemper verificatur de vere pœnitentibus, et ſic ex fine huius pſal. apparet, quod eſt oratio pro toto populo Iſrael, ſicut prædictum eſt in principio eius.*

MORALITER.

1 *...propter legem.* ſ. euangelicā, quæ eſt lex amoris & gratiæ.
2 *...ſtinui te do.* i. punitionem tuam ſuſtinui patienter in ſpe miſericordiæ.
3 *...tinuit anima mea in verbo eius, &c.* i. in filio, qui mediator eſt patri reconcilians peccatores, ideo ſubditur.
4 *Spera. ani. mea in do.* & qualis debeat eſſe ſpes iſta, ſubditur.
5 *A cuſtodia matutina vſque ad no.* i. a mane iuuentutis vſq; ad noctem mortis. Et ſubditur ratio, cum dicitur.
† *Quia apud domi.* Et ex dictis patet ſententia.

ADDITIO I.

In pſal. 129. *De profundis.* vbi dicitur in poſtil. De materia ...huius pſal. &c.
...ontinuatur iſte pſal. cum pręcedenti ſic. Nam in præce...denti tractauerat de impugnatione humana contra populū De... in qua dixit, quod Deus eſt vltor talium aduerſariorū, dicens, *Dominus iuſtus conci. cer. pec.* In hoc autem pſal. intendit de ...pugnatione intrinſeca eccleſiæ, quæ fit per multa & var... peccata in ipſa eccleſia pperpetrata. Licet. n. eccleſia præ... ...quantum ad iuſtos eſt ſine macula & ruga, ad Eph. 5. f. ...et tamen in ea ſunt miſti mali cum bonis. Et quia iſti peccatores ſunt multi, & ſępe in profundum ſubmerſi, ideo ecc... ſia talium orās dicit. *De profundis cla. ad te do.* i. de profundis ...eccatorum. Sicut enim Deus in altis dicitur habitare, ...eadem ratione dicitur longe eſſe a peccatoribus, iuxta il...lud. *Longe a peccatoribus ſalus.* Et cum altum & profundum ...oppoſita, & valde remota, ideo petit. *Exaudi orationem mea.* q. d. more humano, longe ad te clamo, & ideo requiritur, vt Fiant aures tuæ intendentes ad vo. depre. meę. Ille. n. qui vult audire aliquem exiſtentem in valde remotis, oportet quod habeat aures attentas ad audiēdum. Cętera autem patent ex his quę dñr in poſtil. applicando ad hoc ppoſitū.

In eod. pſal. *De profundis.* vbi dicitur in poſtil. *Quia apud te propitiatio eſt.*

ADDITIO II.

Litera Hebraica in hoc loco verius ſonat, vt timearis, & pōt exponi ſicut in poſt. & eſt ēt alius ſenſus, vt intelligatur ſic, quia tecū eſt propitiatio, hoc eſt, quia tu potes remittere peccata, iō timendus es. Si. n. Deus non poſſet peccata remittere, effrenate & intrepide q. lapſi eſſēt in vno peccato, cōtinue & inceſſanter vlterius peccarent, quaſi de venia deſperantes, & hic ſenſus magis concordat cum litera. Nō enim dicit, quia apud te ſolum eſt propitiatio, vt timor ſequeretur ex excluſione alterius propitiationis, ſed ſimpliciter ſine excluſione dicit. Tecum eſt propitiatio, quod conſonat ſecundo ſenſui.

GLOSSA ORDINARIA.

A a *Canticum graduum.* Cas. Duodecimus gradus est humilitas quam intus & extra hic se habere ostendit. Ad hereditatem ergo monet.

PSAL. CXXX.

DOmine non est. a
* Euthym. Hunc psalmum ēt conscripsit in seipsū beatus Dauid narrans qualem animi b moderationem haberet, qn a tentationibus atq; a calamitatib. liberatus, quietam vitam agebat. Instruit tamē & populū, ē Babylonica c reuersum captiuitate d eandem secū humilitatem atq; animi moderationem e sectari.

† in altum † ingressus sum.

† prę me

† quemadmodum qui Paral. 32.

Canticum graduum. CXXX.

a ¶Intus. ¶Per hoc nota contrarium. ¶August. Humiliatum cor sacrificium est. b ¶Deo.
DOmine non est exaltatum cor meum, ne- 1
a ¶Iam extra. ¶Quia signum superbiæ exterius non ostendi. 2
que † elati sunt oculi mei. Neque † am- 3
a ¶Superbiendo. b Quæ sunt supra me.
c ¶Vt Simon Magus in mirabilibus supra se voluit ire, delectatus potentia Apostolorum, non institia, talia voluit agere qualia Apostoli, sed non talis esse.
bulaui in magnis, neque in mirabilibus 4
¶Sed. ¶Beneficia mihi data. a ¶In superbiendo. 5
† super me. Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui ani- 6
a ¶Si non humiliter sentiebam, sed exal. animam meam, ita fiat retribu. sicut ablactatus, &c. id est indigens foueri sinu matris perit, si sit ablactatus.
b ¶Idest a lacte matris separatus.
c ¶Incumbens. d ¶Hoc solemus dicere, quando de causa confidimus.
mam meam: † sicut ablactatus est super matre sua, ita retribu- 7 8

B * Theod. Propheticus sermo humilitatem edocet, & illorū qui hanc diligunt personam inducit, precantium, & demum oblectantium.

Cas. Primo proponens se humilem, pęnam inducit non humili. secundo, suo exemplo ad spem monet.

* Theod. Cordis altitudo, non modo impios, sed etiam sanctissimos lædit viros vt edocet Paralipomenon historia de pio rege Ezechia dicens. *Quoniam humiliatus est ab altitudine cordis eius.* Propterea enim dominus sacros suos discipulos adhortatur, inquiens, *Omnis qui se humiliauerit exaltabitur, & omnis qui se exaltat, humiliabitur.*

Ostendens ergo se humilem intus & extra, ait.

b *Neque am.* Aug. Non fui superbus, nolui quasi in mirabilibus innotescere hominibus. Non quæsiui aliquid super vires meas, vnde me apud imperitos iactarem, vt qui miracula sibi optant. Potius quærendum est, ne quis discordet in corpore Christi, ne maiori inuideat, sed in alterius bono, vt in suo gaudeat, vt qui in gratijs abundat, magis se humiliet, secundum illud. *Quanto maior es, humilia te in omnibus.*

Eccl. 3. c. ✻ Euth. Non ambulaui inquit cum hominibus maioribus, & supra me admirandis, cum huiusmodi enim viris conuersatus non sum, indignum me illorum conuersatione esse reputans, nisi illi fortassis me inuitum coegissent, vel per magnos & admirandos eos forte intelligit, qui sibi ipsis magni atque admirabiles esse videbantur, hoc est qui animo elati essent & superbi, acsi diceret, non tantum ego superbiam cu taui, sed cum hominibus eo vitio laborantibus, etiam nō C conuersabar.

Ioh. 1. b. c *Si non hu. sen.* August. Nutritus in lacte (quod est verbum caro factum) vt sic crescerem ad panem angelorum, ad ver-

verbum quod apud Deum, sed non.

d *Exal. a.* vt hæretici. Qui si vtcunque aliquid ceperint visi sunt capere, inde superbiunt: & cum adhuc teneri super matrem sint, & portent manibus, vt crescant: qui portati sunt in vtero, vt nascerentur, a lacte ante tēpus separant, vnde extinguunt.

e *Ita re.* Obtrin se maledicto, ita hi, vt illi qui su matrem incumb & nondum grād sculus ablactatu Vel humilis de esse homo prop superbiam non cundum scienti Alius propter pientiam, vnde postolus: *Nolite ri effici sensibus se litia paruuli estote, sibus autem perfec stote.* Sed quidam sint superbi dentunt se, nihil volunt discere, & remanent in lacte, quo prehendit Apostolus. *Facti estis quibus opus est lacte, non solid bo.* Lactare ergo vt nutriaris & crescas, & ablactatus par comedas. Dicit ergo. *Si non humiliter sen.* i. si non mēte sed litia paruus fui, retribuitur mihi quod puero, qui ablact matre, vt iam sit idoneus panē comedere. Sana sentētia discordat quod addit super matrem. Non dicit a matre lacte matris. Quod si diceret, planus fieret sensus, sed ait per matrem, quod non bene cōuenit. Infirmus. n. super trem, si ablactatur, extinguitur, bonum est adulto ablac sed ei qui super matrem est, perniciosum est. Ne ergo a cteris quousque super matrem es, sed & si adultus errat deat ad lac matris, & sic reuelabit Deus quod aliter sa *quia superbis resistit, humilibus dat gratiam.*

e *Sicut abla.* Sicut. n. quinque tempora narrantur in car procreatione & alitione, ita in spirituali. Prius. n. concipi in vtero, deinde ibidem alimur, donec ad lucem edamu inde manibus maternis gestamur, & lacte nutrimur, qu que ablactati ad mensam patris accedamus. Primum tempus, est tempus conceptionis. Secundum, in vtero a nis. Tertium, emissionis. Quartum, portationis & lacta nis. Quintum, ablactationis. Ita in vtero matris ecclesiæ mo concipimur, dum fidei rudimentis instruimur. Inde si in vtero eiusdem primordijs proficientes, deinde in edimur, dum per baptismū regeneramur, deinde quasi nib. ecclesiæ portamur & lacte nutrimur, dum post ba mū in bonis operib. informamur & lacte simplicis doct pficiēdo nutrimur, donec iā grādiusculi a lacte matris a damus ad mēsā patris. i. a simplici doctrina, ubi pdicat v caro factū, accedamus ad verbū ī principio apud deū. id

Abr

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS CXXX.

DO. non est ex. *Huic psal. præmittitur talis ti. in Hebræ.* Canticum graduum ipsi Dauid. *Ex quo patet, quod Dauid fecit psal. istum. Circa quod sciendum, quod sicut in corpore naturali bona & mala dispositio capitis redundat in membris, sic meritum & demeritum principis redundat in subditis. vnde & populus Israel fuit percussus propter peccatum Dauid in populi numeratione, vt habetur.* 2. Reg. 24 *Ideo Dauid hoc considerans in hoc psal. proponit coram Deo meritum vitæ suæ, non ad iactantiam, sed in se recognoscens diuinam misericordiam, & gratiam ad populi sibi subditi conseruationē, sicut* 4. Reg. 20. a. *Ezechias dixit:* Obsecro domi. mem. quon. am. in verita coram te, ad *impetrādum prolongationem vitæ suæ. Et quia humilitas est fundamentum aliarū virtutum. ideo in hoc psal. magis facit mentionem de sua humilitate, per hoc insinuans alia bona superædificata a Deo. Dicit igitur.*

Do-

1 Do. non est exal. *motu superbiæ interiori.*

2 Neque elati sunt. *in signo exteriori. Dispositio enim cordis gis apparet in oculis, quam alijs partibus.*

3 Neque am. in ma. *ostendendo superbiam in facto.*

4 Neque in mi. su. me. *i. in transcendentibus statum meum, hoc essem in admiratione hominum, quod maxime quærunt su*

5 Si non hu. sen. *de meipso.*

6 Sed exal. a. me. *i. meipsum, a parte denominando totum, m superbiam eleuando, fiat supple de me punitio in modum, qui seq*

7 Si. abl. *a quo mater subtrahit mamillā, sic a Deo subtrahatu hi omnis consolationis dulcedo. Sed quia nolebat populum puniri pter ipsum, ideo subditur.*

8 Ita retribu. *fiat punitio in propria persona. Sic enim loque* 2. *Reg.* 26. *ca.* Ego sum qui peccaui, ego qui inique egi, ist oues sunt quid fecerunt? vertatur, obsecro, ira tua co me, ideo subditur.

Spe

MORALITER.

1 *Domine non est exaltatum cor meum.* Iste psal. declarat ipsius Dauid humilitatē in bonum populi redundantem. Per hoc autē moraliter ostēditur, quod bonitas prælati cedit ad bonum populi sibi subiecti, & sic non se iactando, sed Dei bonitatē recognoscendo, dicit: *Domine non est exaltatum cor meum.* per superbiam.

2 *Neque elati sunt oculi mei.* per elationis apparentiam, maxime relucet in oculis.

3 *Neque am. in ma.* per præsumptionem.

4 *Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam.* i. si fui humilis corde puniar supple modo qui sequitur.

7 *Sicut ablactatus super matre sua, ita retributio.* a quo subt tur consolatio diuina. Et quia meritum prælati cedit i num populi subditur: Speret Israel in domino. &c.

Ne-

A brahā non in natiuitate Isaac, nō in circūcisione, sed in ablactatione magnū conuiuium legitur fecisse. Hæc quinque tempora sancta seruat ecclesia. Dum.n. in quartaferia quartę hebdomadę militię Christianæ, agonistæ Christi vocantur, & ecclesiæ infantia concipitur. Tunc.n. per exorcismum & catechismum rudimentis Christianitatis imbuuntur, deinde in vtero ecclesiæ aluntur vsque ad sabbatum sanctū, in quo per baptismum ad lucem generantur, deinde quasi manib. ecclesiæ gestantur, & lacte nutriuntur vsque ad Pētecostem quo tempore nulla difficilia indicuntur. Non media nocte surgitur, non ieiunatur. Soror nāque nostra parua est, & vbera non habet, ideoque paulatim nutrienda, vnde tunc illud Petri in ecclesia cantatur. *Quasi modo geniti, &c.* Postea spiritu paracleto confirmati, quasi ablactati incipiunt ieiunare, & alia difficilia seruare. Multi vero hunc ordinem peruertunt, vt hęretici & schismatici se ante tempus a lacte separantes, vnde extinguuntur. Vñ hunc ordinem seruasse se dicit Aug. Prius nutritus in lacte, quod est verbū caro factum vt sic cresceret ad panē angelorum. s. ad verbum quod est in principio apud Deū. Nā ipse est panis de quo infans pascit. Panis.n. de mensa traijcitur per matris mammillam vt sic perueniat idem alimētum ad paruum infantem. Sic Christus cum esset verbum in principio apud patrem qualem pro modo suo angeli cupiebant, vt panem angelorum manducaret homo, ipsum verbum factum est caro, vt per carnem, panis cælestis transiret ad infantes. Et secundum hoc ipsum verbum crucifixum est, sed non mutatum in hominem. Homo mutatus est in illo, vt melior fieret quam erat, non vt ipsa substantia verbi conuerteretur. Per id ergo, quod homo mortuus erat, homo excitatus est & resurrexit. Quicquid passus Deus, quia Deus erat homo, sed non mutatus in hominem.

a *Spe. Is.* Ca. Scda pars, vbi ↄcludit suo exēplo cęteros monēs.

a tio in [a Ita ego.] anima mea [Ergo.] † Speret Israel [Quia sic mala seculi tolerare poterit.] in domino, [b Idest semper sine fine.] ex hoc nunc 1
& vsque [a Quia post non erit spes, sed res.] in seculum. 2

NICOLAVS DE LYRA.

1 Speret Israel in domino. *consequi bona ab ipso, ita quod occasio mali non puniatur in aliquo.*

2 Ex hoc nunc & vsque in seculum. *i. per totum tempus futurū. Moralitas autem huius psal. est, vt principes mundi exemplo Dauid zelent pro salute populi sui.*

ADDITIO.

psal. 130. *Domine non est exaltatum.* vbi dicitur in post. Circa quod sciendum.

Quia in psalmis preteritis multa ponunt ad dignitatē ecclesiæ pertinētia, ne ex hoc forte aliqua iactantia oriretur in singularib. personis, idcirco in hoc psal. Dauid agit de humilitate sua, non iactanter, sed Deo regratians, & vt ab eo alij discāt. Humilitas.n. in magnis viris & virtuosis est pcipue cōmendanda. vnde Bern. super. *Missus est.* hom. Non est magnū esse humilem in actione. Rara prorsus & pretiosa virtus est humilitas honorata, vñ dicit. *Non est exaltatum cor meum, neque elati sunt, &c.* Exponatur prout in post. Sed vbi translatio nostra dicit. Sed exaltaui animam meā. In Hebraicō hētur, verbum q̃ significat subiectionē, vñ litera sic habet. *Si non humiliter sentiebam, & subieci aīam meam.* Et qualis sit ista subiectio subdit dicēs. Sicut ablact. ablactatus.n. non p̄sumit neq; tētat ambulare in magnis, sed semper nititur directione matris. Ad cuius confirmationē per modum orōnis vel iuramēti dicit. Ita retributio in aīa mea i. sicut ego me humilio & subijcio, ita sit retributio in anima mea. s. a Deo qui retribuendo eum qui se humiliat, exaltat. Et econtra. Luc. 14. c. Finaliter autem inuitans fideles ad hunc modū viuendi in vera humilitate concludit. *Speret Israel in domino &c.* i. non in virib. nec meritis proprijs confidat, ex quo p̄sumptio superba oritur, sed in Deū semp speret. Quę quidē spes vera nō ex meritis seu virib. ꝓprijs cū prouenit, sed principaliter ēt ex gratia.

GLOSSA ORDINARIA.

a *Antig̃ra.* Cas. In 13. gradu iam humilis & mansuetus factus de ędificatione spiritualis domus, vt & Dauid ad literā fecit, qui domū Deo ędificare voluit. Et cōgrue post gradū humilitatis agit de ędificatione domus, quia humilitate efficitur aliquis domus Dei. vnde in Esa. *Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem & quietum, & trementem sermones meos.* Cas. Primo ostendens votum ædificandi domum, precatur vt impleat. Secundo, ostendit domum ædificatam, ibi. *Ecce audi.* Tercio, dicit promissiones Dei factas ędificatæ Sion, ibi. *Iurauit dominus.* Volens ergo ædificare domum domino, ait in persona totius Christi capitis. *O. do. me. &c.*

c *Dauid.* Aug. Ad literā, māsuetus, vt Sauli malum pro malo nō redderet.

Typic. Vnus homo caput & corpus, cuius humilitas & mansuetudo commendatur, ad hoc. *Memento.*

d *Si iu. & vo.* i. vt impleat quod promisit, nemo præsumat viribus suis reddere quod vouit. Vouit autē ecclesia in mansuetudine, vt sit domus Dei, quo nihil gratius potest Deo offerri. Domus aūt est, si sua non quęrit, sed de cōmuni gaudet, de proprijs fiunt mala, vnde ait. *Si introie.* Sciebat se proprio impediri, ne fiat locus Dei.

* Aug. Nemo præsumat viribus suis se reddere quod vouerat, qui te hortatur vt voueas, ipse adiuuat vt reddas.

Canticum graduum. PSAL. CXXXI.

a b Memento [a Pater.] domine [b Spiritualis.] Dauid, [Manu fortis, quia in mãsuetudine diabolum vicit] & omnis † mansuetudi- 1
c d nis eius. † Sicut [a Firmiter promisit, & ex voto voluntatis.] iurauit domino, votum vouit Deo 2 3

PSAL. CXXXI.

Memento domine Dauid & omnis. ✻ Theod. Multam hic psalmus cum octuagesimooctauo cognationem habet, tenim hic & ibi captiui, qui Babyloni erant, promissiones magno Dauidi ab ipso factas, pro precibus offerentes, vt veniam consequantur precatus. Cęterum vaticinationem totius orbis Saluatoris, qui secundum carnem ex Dauidis genere oriturus erat, continet.

Quid

NICOLAVS DE LYRA.

PSALM. CXXXI.

Memento domine Dauid & omnis. *Tit. huius psal.* Canticum graduum. *Licet in hoc titulo non ponatur nomē Dauid, tamen fuit auctor huius psal. vt dictum fuit supra psal. 23. & apparebit in processu huius ps. In quo Dauid fecit mentionem principaliter de duo videlicet de deuotione quam habuit de ædificatione templi, et de promissione sibi facta a Deo, quantum ad successionem regni in filijs suis. e quibus duobus habetur. 2. Reg. 7. Primo ergo ponitur primum, secundo secundum, ibi.* Iurauit dominus. *Prima in duas. Quia primo ponitur deuotio Dauid erga templi ædificationem. Secundo, circa arcæ translationem, ibi.* Ecce audiuimus. *Circa primum dicit.*

1 Memento domine Dauid, &c. *conferendo ei bona gratiæ & gloriæ.*

2 Et omnis mansuetudinis eius. *quæ manifeste potuit in hoc, quod Sauli ipsum ad mortem persequenti, bis a morte pepercit, cū posset eum occidere, & quod plus est, de manibus virorum suorum Saulē occidere volentium liberauit ipsum, vt habetur. 1. Reg. 24. & 26. Et quia non solum fuit mansuetus, sed etiam valde deuotus, ideo subditur.*

3 Sicut iura. do. votum vo. Deo Iacob. *Licet enim sit Deus omniū generaliter, tamen dicitur Deus Iacob specialiter, quia vouit ei exhibere specialem cultum, Gen. 27. d. dicens. Erit mihi dominus in Deū, et lapis iste quem erexi in titulum, vocabitur domus Dei, &c. Et quale fuerit votum Dauid, subditur.*

Si

MORALITER.

a *Memento domine &c.* In hoc Psal. declaratur desiderium Dauid de tēpli ędificatione, & regni sui successione. Moraliter autem per Dauid intelligit bonus prelatus, qui desiderat ędificationē ecclesię in morib. & fide, & bonū successorem habere. Quantum ad primum dicitur. *Memento do. Da.* i. boni prelati, ipsum in bono conseruando.

2 *Et om. man. e.* ipsum remunerando.

3 *Sicut iura. do.* s. ex deuotione. Et quid sit illud iuramentum & votum subditur.

Si intro. &c. Hic accipitur si, pro non. i. de negotijs domus meæ non ero notabiliter solicitus, nec in lecto perfecto somno quietus.

Do-

Quid ergo voluit videamus,& hic intelligemus quemadmo
A dũ sit accipiẽdus in figura Dauid,Dauid aũt interpretat̃ manu fortis:erat.n.magnus belligerator præsumens quidem de domino Deo suo,cõfecit bella omnia,prostrauit omnes inimicos suos Deo se adiuuante, quemadmodum se hẽbat illius imperij dispensatio, præfigurans tamen fortem manu quendam ad debellandos inimicos diabolum & angelos eius.

†Super.

a *Si intro.* Vsque, donec inue.lo..do. Litera suspenditur. Et est apostiopesis, ac si diceret. Si hoc vel illud fecero, nunquam, de cætero mihi credatur. Q.Iurauit Dauid domino, *Si introier.in tab. do. me.&c.*

B Cassio.vel ex persona Christi ab illo loco. *Si introier.in taber. do. meæ.* scilicet,cælestis habitationis. Tabernaculum est cęlestis habitatio.

* Euth. Dictio, *Si*,hoc in loco idem significat quod nõ. Tabernaculum vero & domus Dei dicebatur locus ille, vbi responsa atque oracula dabantur a Deo, vbi etiam ad probos & ad virtute præditos homines loquebatur. Nam alioqui Deus nulla habitatione, seu domo indiget aut tabernaculo.

b *Si ascendero,&c.* ad dexteram patris, vbi lectus.i.requies & finis laborum.

c *Somnum.* requies mortis triduanæ. Deinde alijs verbis idẽ repetit. Et palpebris meis dormita. Et requiem temporibus meis donec ecclesia sancta prædicatione sit fundata. Aposiopesis est quasi,non amplius credatur mihi.

d *Et palpe.* Aug.est qui non dormit sed dormitat, modo attrahitur a terrenis, modo illo reuoluitur, crebro inclinat caput.

e *Et re.* A requie temporũ somnus venit ad oculos,quia dormituris tẽpora grauari incipiunt. Cũ ergo incipit delectare ad peccatũ aliquid tẽporale, grauantur tempora, sed ne des
C te illi delectationi,& somnus nõ venit ad oculos. Ista cogitatione, si quasi confricaris frontem,excutis somnum.

In-

a Futura attendentium. b Dicens. Si quæsiero quæ mea,non quæ Dei.

a
b Iacob. si introiero in tabernaculum domus meæ, si ascen- 1 2

a Si acquieuero carni. Ideo dixit, si ascendero, quia res priuata superbos facit.
b Qui domum non facit locum Deo. c Terrenæ fœlicitates, sunt somnia dormientium, quæ cito transeunt. Idest, carnalem, vel terrenam delectationem. d Mentis.q.non dabo. 3

c dero in lectum strati mei. Si dedero somnum oculis meis, 4 5

a Et vt plus dicam. b Quod minus est quam dormitio,quasi nec dabo.
c Q.non dabo. Vt etiam minus dicam, idest, quod minus est a te remoueam.

d
e & palpebris meis dormitationem, & requiem temporibus

a ¶Non introibo tabernaculum,donec. Non quod post illa faciat, sed in loco parato in se & in alijs requiescat, ac si diceret, non illa faciam, sed illud.
b Secundum præsentem statum vbi militatur, in futuro domus pacis, vbi pausabitur.

f meis. Donec inueniam locum domino, tabernaculum†Deo 6

a Hæc promisit Dauid & compleuit. Nam.
b Alias, ea. Locum scilicet,& domum. Alias eum. 7
g
h
i 8
c Quia quod in imagine prædicatum est Iudæis, in fide gentium manifestatum est, vnde. Misit dominus verbum Iacob,& cecidit in Israel.

K
l Iacob. Ecce audiuimus eam in Ephrata, inuenimus † eam 9
10

f *Inueniam.* Aug.dicit,quia diu quæsiuit.

g *Locum domino.* in se quęrebat qui super humilem & quietum requiescit. Locus autem Dei est si sua deserit re,vel salte se non amat sed Deum.

h *Taber.* Augustin. Adhuc gemimus, In domo la[bo]bimus, quia g[...] tus est peregri[natio] tium, laudatio in patria comm[...] tium.

i *Deo Iacob.* Dicit soluisse, supra dixit pr[omi]sisse.

K *Ecce audi.* Secunda pars ostenditur ędi[ficanda] domus,& vbi [...] catur vt exalt[e]r, & ne Iudæi sin[...] nitus alieni.

* Theod.Effra[ta] la quæ nunc ap[pella]tur Bethlehem,nominabatur,ibi.n.dominus Christus [natus] est,qui Iudæis suum corpus tacite ostendens dixit. *Soluite templum hoc.* Campos vero syluæ nuncupat locũ (templum Hierosolymæ erat,qui desertus erat & ædificia minim[e ha]bebat,quando quidem ibi magnus Dauid exterminat[orem] Angelum,per præces Deo fusas cohibens, & aram ere[xit] sacrificium attulit, & in templi ædificatione consecr[auit]. Quoniam autem duo sunt tabernacula vnum ex lignis [...] dibusque,aliud vero ex corpore & anima,& hoc Hiero[soly]mę a Salomone editum est, illud vero in Bethleem [...] spiritus gratia contexuit, qui autem ea tempestate era[nt] hoc quidem cernebant & illud expectabant. Inte prop[...] cus sermo,inquit. *Ecce audiuimus ipsum in Effrata,* hoc a [...] sancto faciendum. Inuenimus ipsum in campis syluę se[cun]dum promissionem spiritus a Salomone ædificatum.

l *Eam in Ephrata.* Aug.vel eam, quam eam?sedem d[omi]ni quod est in Ephrata,speculum. Domus ergo Dei futu[ra] prophetis prædicta est, in quibus imago & vmbra futur[i]. Inuẽta autem est in gentibus,vnde subdit. Inuenimus (alias)eam in campis syluę.i.in gentibus incultis, vbi e[...] vepres idololatriæ. Vel ad literam.

C

NICOLAVS DE LYRA.

1 Si introiero. *i.non introibo.*
2 In tabernaculum domus meæ. *ibi habitando in mentis quiete.*
3 Si ascendero &c. *idest,non ascendam.*
4 Si dedero. *i.non dabo.*
5 Som.ocu.me. *perfectum & quietum.*
6 Do.in.lo.do. *i.aptum pro templi ædificatione,ideo subditur.*
7 Taber.d.Ia. *i.vt ædificem ei tẽplum, quod aliquando vocatur tabernaculum. Sic enim proposuit Dauid firmiter facere,supposita tamẽ Dei voluntate. Nec est per hoc intelligendũ,quod nullo modo intraret domum suam vel lectum,seu dormiret, sed quod talia non faceret cum bona & perfecta quiete mentis,donec domum domini compleret. Et in hoc exprimitur magnum eius desiderium ad domus domini complementum. Et hoc dicitur secundum communem modum loquendi de homine multum desiderante finem alicuius negotij. Quod non dormiet bonum somnum,donec cõpleuerit tale negotium. Et quia dominus noluit quod ipse ædificaret,sed expectaretur tempus filij sui Salomonis, fuit liber a voto,dominus tamen habuit acceptum eius bonum propositũ, secundũ quod dicitur.3.Reg.8.b.* Quod cogitasti in corde tuo ædificare domum nomini meo,bñ fecisti hoc ipsum mẽte pertractans veruntamen non ædificabis mihi domũ,sed filius tuus, &c.
8 Ecce au. *Hic consequenter ostẽditur deuotio Dauid in arcæ trãslatione. Et primo quantum ad translationem factam tempore Dauid. Secundo quantum ad translationem factam tempore Salomonis,ibi.* Surge d. *Circa primum sciendum,quod arca primo habuit stabilẽ mansionem in Silo,vbi posita fuit tẽpore Iosue,qui erat de tribu Ephra[im], secundum quod habetur Iosu.18.a. Congregati sunt omnes filij Isr[ael in] Silo,ibique fixerant tabernaculum testimonij, & ibi fuit arca ci[rciter] annis.310.scilicet vsque ad illud tempus quo capta fuit a Philis[thæis], & portata in terram eorum,vt hẽtur.1.Reg.5.Et extũc nõ habu[it sta]bilem mansionem,quo vsque fuit posita in tẽplo per Salomonem [ædifi]cato,sed in terra Philisthinorũ fuit translata de ciuitate in ciuit[atem], vt habetur.1.Reg.5.Et inde remißa in terram Israel, vt hẽtur.1.[Reg.] 6.Et tunc fuit posita in Cariathiarim,vt habetur.1. Reg.7.et inde [trans]lata fuit in Masphat,& inde in Galgala,vt dicitur li.de Hebraici[s quæ]stionibus,& postea fuit translata in Nobe,vbi erat tẽpore Saulis [se]cundum quod habetur.1.Reg.21.Et inde translata est postea in G[abaa] in domum Aminadab.& inde transtulit eam Dauid in domũ Obe[de]di, & inde in ciuitatem Dauid,vt habetur.2.Reg.6.Igitur Dauid in [trans]latione arcæ de omnibus istis locis non facit mentionem, sed tam[en] de Silo,vbi primo fuit posita,& de Gabaa,vnde accepit eam, & de [lo]co vbi eam posuit,cum dicit.* Ecce audiuimus eam. *s.arcam fuiss[e po]sitam primo.*
9 In Ephrata. *i.in Silo,quæ est in sorte Ephraim,& ideo nõ acc[ipitur] hic Ephrata pro ciuitate Bethleem,quæ alio nomine vocata est E[phra]ta, vt hẽtur Gen.35. quia arca nunquam legitur fuisse in Bethle[em].*
10 Inuenimus eam in camp.syl. *idest,in Gabaa,quæ est in t[erri]torio Cariathiarim,quæ ciuitas syluarum interpretatur. Gabaa.n[...] ut accipitur,& Cariathiarim sunt loca propinqua, vt dictum fuit [...] nius 2.Reg.6.*

Arcæ translatione.

I[n-]

MORALITER.

6 *Donec inueniam locum.* idest,ecclesiam meam bene dispositam ad exercendum cultum diuinum.
8 *Ecce audiuimus in Ephrata.* Quæ interpretatur fructifera.

In-

10 *Inuenimus eam in camp.syl.* idest ecclesiæ bona dispo[sitio] consistit in fructibus actiuæ vitæ,& in solitudine conte[mpla]tiuæ,quæ per campos syluæ designatur. Et de ecclesia si[c di]sposita subditur.

I[n-]

Ecce audi.s.dominū nasciturum in Ephrata Bethlehē ...tus est dominus, auditum est nasci in Bethlehem, sed ...er fidem gentium in campis syluę compertus est. ... Aug. Nos quoque perseuerando in militia non ta-...introiuimus vel introibimus in taber.eius, Dei Iacob. ...nc domum per ...qui alijs, tan-...viuis lapidibus ...ate compagi-...est. Intrat ergo ...ligit, & qui in-...domus Dei effi-...citur.

* ...uth. Hæc verba ...sanctorum perso-...ta sunt, qui in ...o ex captiuitate ...triam restituto ...nt, prædicitur ...his verbis quem ...dum templum ...o erigendum e-...& quemadmo-...ipsi illud ingres-...rant, & adoraturi ibi Deum vt antea. Tabernacula aūt, ...li aulas vocauit, vel ipsum templum plurali vsus nume ...ebræorum more. Pręterea Dei tabernacula, ac pedes ...& stetisse Deum, humano more dixit, vt auditorum he ...dini condescenderet.

b *Io.* Aug. Domus Dei est vbi debet adorari. preter quam ...audit Deus ad vitam æternam. Ille ad domū pertinet ...si charitate compaginatus alijs. Vel locus in quo stant, ...domus domini, Christus est in quo perseuerant.

...Athanas. Atqui Iudęis quidem respondemus quod eam ...causam qui fideles sumus adoramus ad orientem, quod ...spiritus sanctus per Dauidem prophetam præcepit qui dicit. ...remus ad locum vbi stetere pedes dn̄i. Quod si Iudęus ...obiciat, vbinam stetere domini pedes? Zacharias propheta ...det, cū inquit, in oriente pedes Domini stabunt in mōte ...arū e regione Hierusalem, vnde & Iudęi qui sunt Hiero ...mis adorantes, versus orientalem mundi plagā adorāt.

a Vt amplius confirmet dicit se introisse. Qui intrat vt habitet, ipse a Deo habitatur.
b Dei Iacob. c Etiam. Aug. Idest, de eis erimus, in quibus stant pedes eius, hi sunt qui perseuerant vsque ad finem.

a in cāpis syluæ. †Introibimus in tabernaculum eius. †adora- 1

a Domini. Et o domine te prius exaltabo, exaltetur postea ecclesia. b ¶Surge, tu. 2

b bimus in loco vbi steterunt pedes eius. † Surge domine in 3 4

c a Idest, ecclesia surgat quam sanctificasti. Aug. Hæc sibi resurrectionem non promittere, nisi prius resurgeret caput. b Non Noe, vel testamenti quæ figura fuit, sed sanresurgeret caput. Aug. regale sacerdotium, induatur fide, quia iustus ex fide viuit. vnde Petrus, Vos estis genus electum rega le sacer &c.

d requiē tuā, tu & arca †sanctificationis tuę Sacerdotes tui in 5 6

a Accepto pignore spiritus, lætentur membra spe resurrectionis. b Idest, minores subditi.

e duātur †iustitia, et sancti tui †exultēt. Propter Dauid seruū 7 8

a A Iudæis o Deus pater. b Illi, vel Christo. 9

f tuū, non auertas faciē Christi tui. †Iurauit dominus Dauid 10 11 12

c *Surge.* Aug. Ei dicitur qui dicit. *Dormiui conturbatus.* Surge a morte. in requiē tuam, vt iam non conturberis, quia mors vltra non do. D

* Greg. Exurrexit enim dominus in requiem suam, cum carnem suam de sepulchro suscitauit, post hunc quoque exsurrexit & arca, quia resurgit Ecclesia. Hinc per Ezechielem scriptum est (Ezech. 37.) *Ossa arida audite verbum Domini. Hæc dicit dominus Deus ossibus his, ecce ego in tromittam in vos spiritum, & viuetis, & dabo super vos neruos, & succrescere faciam super vos carnes, & superextendam in vos cutē, & dabo vobis spiritum & viuetis.*

d *Sacerdo.* Augustin. Accipit eosdem sacerdotes & sanctos.s. omnes fideles. Vel, per sacerdotes, significat prælatos ecclesiæ, per sanctos, subiectos fideles. Arcam ergo quā surgere precatus erat, per partes ecclesiæ distinguit. E

Sacerdotes. vt in veteri testa. sacerdotes diuersis ornamētis trahi, euangelici sacerdotes diuersis virtutib. adornātur, hæc sunt ornamenta quę Deus exigit. Quę.n. legales pontifices in vestibus gestabant, illi euangelici sacerdotes in cordibus habere debent.

e *Propter Dauid ser.* Cas. Memento. Et benedico popter Dauid, quia iurauit dominus Da.

Propter. deinde ex psona ipsius Dauid rogātis Deū patrē.

Aug. Quia.n. Christus a Iudæis faciē auertit ad gētes, rogatur pater pp reliquias, vt saluę fiāt, qđ in apostolis & in alijs multis impletum est. Et ait, propter Dauid, acsi diceret, Mei etiam memento vt pp me Iudæos funditus non repellas.

f *Iurauit.* Cas. Tertia pars, vbi dicit promissiones dei, factas ædificatæ Sion.i. ecclesiæ. Et loquitur Dauid sua vel in totius Christi persona. F

Psal. 56.a. Rom. 6.b. Homil. 19. in Ezech.

† Intrauimus in tabernacula. † incuruabimus nos scabello pedum eius. † fortitudinis. † laudent. † De iureiu. e & si Christus. Rom. 9 f.

Surge Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 Introi. *& loquitur de tabernaculo quod tetendit ei Dauid in Ierusa...n, vt habetur ibidem.*

2 Adora. in l. *i. versus locum.*

3 Ubi est. pe. e. *Propitiatorium enim quod dicebatur sedes Dei, erat super arcam, ita quod operculum arcæ erat quasi scabellū Dei sedentis super propitiatorium, vt dictum fuit plenius Exod. 15. Homines autē ...entes ad tabernaculum orationis eam adorabant versa facie ad locum arcæ.*

4 Surge do. *Hic consequenter describitur translatio arcæ ad templum ædificatum a Salomone, vbi habuit stabilem mansionem & quiete, quam translationem præuidit Dauid fieri post mortem suam. ideo dicit:* Surge do. in re. tu. *hoc est in domum a Salomone filio meo ædificandam, vbi elegisti stabilem mansionem & quietam.*

5 Tu & ar. san. tuæ. *quæ sic nominatur, eo quod continebat sancta, scilicet tabulas digito Dei descriptas, & virgam Aaron, & vrnam manna plenam.*

6 Sacerdo. tui. *idest ad tuum obsequium deputati.*

7 Induantur iusti. *ita quod non solum ornentur exterius ornamentis corporalibus, sed etiam interius virtutibus.*

8 Et. s. t. *i. sacerdotes & Leuitæ tuo obsequio deputati. Sanctum.n. in vna significatione idem est quod diuino cultui deputatum. vnde & etiam vestes ad hoc deputatæ dicuntur sanctæ.*

9 Exul. *i. te laudent cum deuotione mentis in signo exteriori apparente secundum illud Psal. 83.* Cor meum & caro mea exulta. in deum viuum.

10 Pro. Da. ser. tu. *i. propter merita eius & deprecationem.*

11 Non auertas faciem Christi tui. *Idest Salomonis de mādato tuo in regem vncti. Dicunt enim Hebræi, quod cum sacerdotes transferrent arcam ad templum Salomonis, portæ clauserunt se contra eos, & cum orarent dn̄m & cantarent psalmum istum, quando venerunt ad versum istum, portæ aperuerunt se, & sic vidit omnis populus, quod Dauid erat Deo acceptus. Vsque enim ad illud tempus multi de populo tenebant contrarium propter adulterium cum Bethsabee, & homicidium Vriæ. Et ad declarandum, quod illa peccata erant sibi dimissa, fuit facta illa clausio portarum & apertio, sicut dictum fuit plenius. 3. Reg. 8. & 2. Parali. 6.*

12 Iurauit. *Hic consequenter agitur de promissione successionis regni in prole Dauid. Et primo describitur dicta promissio. Secundo, promissionis ratio, ibi:* Quoniam elegit. *Circa primum dicitur:* Iurauit dominus Dauid. *Idest ipsi Dauid Veritatem, quia est veritas prima.*

Et

MORALITER.

Introibimus in ta. eius. s. deuote.

Adora. in lo. vbi ste. pedes eius. Licet.n. desit, tamen est in ecclesia per specialem habitationem. Et quoniam ad orandū deuote indigemus auxilio Christi & matris suæ, subditur.

Surge domine in requiē tuā. in nobis habitando per gratiā.

Tu & ar. san. tuæ. i. uirgo sanctissima per arcam testamenti figurata.

Sacerdo. tui in. iu. ad debite ministrandū in ecclesia. Et qa prælatus quantuncumque bonus se reputat indignū, sequit.

10 *Pro Da. ser. t.* i. propter meam insufficientiam uel culpā.

11 *Non auer. fa.* idest nō permittas eā auerti a salute populi.

12 *Iurauit dominus.* Hic agit de secūdo.s. de bono successore in ecclesię regimine, cū dicitur: *Iurauit dominus.* Per iuramentum.n. domini factū Dauid, quod filii sui succederent sibi, significatū fuit, quod Deus paratus est prouidere pastoribus bonis de successoribus in discipulis suis, sicut beato Petro prouidit de sancto Clemente, & beato Martino, de sancto Briccio, & sic de aliis pluribus, ideo subditur.

De

a *Et non frustrabitur.* (alias) nõ penitebit. Aug. Pęnitere dicitur Deus non propter consilij, sed operis mutationem. Non. n. pęnitentiam patitur Deus vel in aliquo fallitur, vt vellet corrigere in quo errauit, sed quomodo homo quẽ peniter, mutare vult quod fecit. Et sic vbi audis, quia pœnitet Deum, mutationem, ipsum intellige. Aliter dicit illam Deus, aliter tu. *Tu enim facis quia erraueras.* Ille facit, & liberat.

b *De fructu ventris tui.* Augustinus. Poterat dicere, ex fructu fœmoris tui. Quare ex fructu ventris voluit dicere? Et illud quidem si diceret verum diceret, sed significantius dicere voluit, *ex fructu ventris.* quia de fœmina natus est Christus, quo vir non accessit.

c *Super se. tu.* Dauid, scilicet iuxta illud Et dabit illi Deus sedem Dauid patris sui, quia quos Dauid temporaliter rexit, Christus spiritualiter.

✱ Euthy. Vna quidem promissio hæc est, & finem habuit, non modo enim Salomon, sed qui ex Salomone originem traheret, regijs sedib. digni effecti fuere. Cęterũ vaticinationis finem dominus Christus confirmauit Dauidis regnum corroborans, hoc namque beatus vaticinatus est Esaias. *Quoniam puer natus est nobis, & filius datus est nobis cuius imperium super humerum eius, & vocatur nomen eius magni consilij angelus admirabilis, &c.*

d *Si custo.* Augu. Meritum videntur facere parentes filijs suis per hoc quod dicit. *Si filij custodierint, et filij eorum sedebunt.* Sed sciendum qđ homines spem suam dẽnt filios generare & relinquere, filij spes eorũ sunt, ideo nomine filiorum spẽ posuit. *Per filios autem filiorum fructus spei accepit.* Et est sensus. Si custo. n. spes Et filij eo. in ęter. se. su. se. t. Filij, fructus eorum. i. tales fructus habebunt, vt spes eorũ non fallat sed veniat quo sperat. Vel, filios accipe homines, per filios eorum. imitatores Et est sensus. Si cust. filij tui. i. homines ex te nati, testam. & te. mea. hæc. quæ do. e. Hoc nõ mutatur. Et etiam filij eorum. i. sequaces eorum in seculum sedebunt. Quid ergo si non custodierint, perit promissio? Non, quia si in te nõ implet, implet in alio. Et filij Dauid sunt, nõ stirpe sed [illegible] Dei & fide. Si ergo non custodierint testa. meum no[illegible] Non ergo glorieris de carne. Si custodierint. Vel ita, per Dauid intelligat Christus. Et agit de promissione facta Christo hoc modo. *Iurauit do.* pater Dauid. i. Christo. Veritatem & nõ frustrabitur, vel pęnitebit eum [illegible]. *De fru. ven. tui po. su. se. tu.* idest illos qui pa[illegible] ries ad fidẽ o tu [illegible] ste, faciam rege[illegible]. Non tamen o[illegible], sed custodiẽtes [illegible] mẽtum, vnde su[illegible], Si custo. filij te. [illegible] te. m. hęc quę d[illegible]. Hoc non muta[illegible].

✱ Theo. Talis [illegible] domini, pro[illegible] est, sed illorũ i[illegible] tas cursũ inter[illegible] e vestigio enim [illegible] mon cum in in[illegible] tem incidisset [illegible] nam iram sibi a[illegible] Quapropter [illegible] tyrannide oppr[illegible] est, alteriusque [illegible] decem tribus a[illegible] runt, postea autem duę trib. regno Dauidico priuatę [illegible].

a Alias, pænitebit. b Dauid.

a † veritatem, & † non frustrabitur eum, † de fructu ventris tui 1

a Dicens Aug. Poterat dicere, de fructu femoris tui, sed significantius ait, de fructu ventris tui, quia de fœmina natus est Christus, quo, idest, ad quam vir non accessit, vnde. Et exiuit per clau. por. ex & decus, &c. Quos paries. Ad idem facit. 2

b Non omnes, sed custodientes testamentum. c Pactum baptismi hoc.

ponam super sedem tuam. Si custodierint filii tui testamentũ 3

a Præcepta vitæ. b Non quæ ipsi sibi constituant. Si custodierint.

meum, & testimonia mea hæc quæ docebo eos. † Et filii eo- 4

a Quandiu durabit hic, vel cuius non est finis, quasi non est temporale præmium, sed æternum. b Beatitudinis, vt sicut es regiæ potestatis, ita ipse pro modo suo. c Hoc promisit gratis, non pro meritis.

rum vsque in seculum sedebũt super sedem tuam. Quoniam 5

a Ecclesiam. b Vbi spiritualiter habitet, qui vbique est. c Dicens. 6

† elegit dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi. Hęc 7 8

Verba Dei patris. a Hoc non ad literam, cum sæpe euersa sit Ierusalem. Quia durat in æternum. b In ecclesia c Non pro merito suo. d Sed.

requies mea in seculũ seculi, hic habitabo, quoniam elegi eã.

Dans benedictionem, vnde subdit. Et. a Ingi benedictione. b Non præsumentes de Deo unde. Edent pauperes & satu. Superbi saturati sunt in se, nec saturabuntur. Sed humiles quanto plus esuriunt, tanto plus manducant, & tanto plus esuriunt, quanto inanes sunt a seculo: plenus fastidit. c Sion. 9 †

† Viduã eius benedicẽs benedicã, pauperes eius saturabo pa- † † †

e *Et filij eorum.* Si cust. testam. Sedebunt super sedem tu[illegible] principes erũt tuæ beatitudinis. Vt sicut es regiæ pote[illegible] ita & ipsi pro modo suo, & hoc. Vsque in seculum sec[illegible] est in æternum.

f *Hæc requies mea.* Aug Sic amat nos Deus, vt se dicat requiescere, si nos requiescimus in illo.

g *Viduam.* Aug. Vidua est anima, quæ se intelligit desertam omni auxilio, nisi solius Dei.

* Theod. Symmachus autem Annonam eius benedicens benedicam hoc est omnium bonorum affluentiam [illegible] præbebo.

h *Panibus.* Augustinus. Deus est panis, qui in carne [illegible] fecit.

✱ Greg. Quia per contemplationis donum gratia spiritali satiamur, apte dixit Esaias. *Panis ei datus est.* id est, refe[illegible] spiritalis gratiæ percipit, quia se a bonis infimis cælest[illegible] rando suspendit. Hinc etiam de sancta Ecclesia per [illegible] Dominus dicit. *Pauperes eius saturabo panibus.* quia [illegible] mentes humilium positæ, spiritualium replentur refe[illegible] donorum.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et non frustrabitur eum. *denegando promissum, & quid sit illud subditur.*

2 De fructu ventris tui ponam su. se. tu. *hoc enim promisit per Nathan prophetam. 2. Reg. 7. Et hoc promissum primo fuit impletum in Salomone filio Dauid, qui in regno ei successit, et multo perfectius in Christo descendente a Dauid secundum carnem, cuius Salomon figura fuit, & in quo Dauid regni accepit perpetuitatem.*

3 Si custo. filij tui t. *idest decem legis præcepta, quæ Deus protulit in monte Sinai, Exod. 20. f.* Et testimonia m. *quantum ad alia mãdata, quæ dominus dedit populo per Moysen.*

4 Et filij eorum v. *idest absque temporis determinatione.*

5 Sedebunt super sedem tu. *scilicet regni tui, et ita fuisset factum si prædicta seruassent. Sed quia reges a Dauid descendentes multipliciter transgressi fuerunt legem diuinam, vt patet ex decursu 4. Reg. & 2. Paral. ideo ista successio in dignitate regni, tempore Sedechiæ fuit interrupta, vt habetur 4. Reg. vlt.*

6 Quoniam elegit. *Hic ponitur prædictæ promissionis ratio, quæ fuit deuotio ipsius Dauid ad diuinum cultum. Et ideo voluit, quod locus sui cultus esset prope Dauid palatium. Et hoc est quod dicitur.* Quoniam elegit do. *idest montem Sion, vt ibi ædificaretur templum suũ. ideo subditur.*

7 Elegit eam in habi. sibi. *Licet enim Deus sit vbique, diceb[atur ta]men ibi specialiter habitare, eo quod dabãtur ibi diuina responsa [e pro]pitiatorio, quod dicebatur sedes Dei. Electionem autem huius lo[ci ostẽ]dit Deus, quando Deus præcepit ipsi Dauid per Gad prophetam [vt ex]strueret ibi altare, & offerret hostias, & exaudiuit eũ dominus [i]gne de cælo descendente super altare, vt habetur. 1. Para. 21. Propter quod Dauid hoc videns dixit.* Hęc est domus Dei, & hoc altare [in] holocaustum in Israel, *vt habetur ibidem in principio.*

8 Hęc requies mea. *quia arca domini inde non fuit ad aliu[d te]mplum translata.*

9 Viduam eius benedicens benedicam, pauperes eius [i]dest, *personas habentes deuotionem ad hunc locum, quantũcunque [par]ui ponderis in populo, in bonis spiritualibus & temporalibus mu[lti]plicabo:*

MORALITER.

2 *De fructus ventris tui. &c.* i. de filijs suis spiritualibus, nutritis sua doctrina, & subditur ratio.

6 *Quoniam elegit dominus.* id est, prouidebit sibi de bona custodia.

9 *Viduam eius.* idest sexum muliebrem in ecclesia fi[deli]ter viuentem.

† *Benedicens be.* dando eis meam gratiam.

† *Pauperes eius.* idest simplices credentes.

† *Saturabo.* eucharistiæ, & sacræ scripturæ in prædicat[ione pa]nib.

Vi-

a nibus.† Sacerdotes eius induam † salutari,& sancti eius † exul- 1
b 2
c tatione exultabunt. Illuc producam cornu Dauid , paraui lu- 3
4
d cernam Christo meo. Inimicos eius induam confusione : su- 5
6
per ipsum autem † efflorebit † sanctificatio mea. 7
8

a Idest, celesti pane. b Genus electum, scilicet, omnes fideles. c Vnde. Quotquot in Christo baptizati estis Christum induistis. d Christo. e Iidem qui & sacerdotes.

a Vel illic. Ideo exul, quia. b Alias, suscitabo. c Idest, Christum.

a Christi.

a August. Ipse sanctificat & nemo alius In eo floret ad gloriam sanctificatio, in homine qui fœnum est non posset florere.

† laudando laudabunt.

A a *Sacer. e.* Vel distingue. inter sacerdotes, & sanctos sicut supra. Et est: Sacerdotes eius, idest, prælatos: Induam salutari, idest, Christo, idest, vt honesti sint ad docendum. Et sancti, idest, subditi. Exultatione exulta. de Christo.

b *Exultatione exultabunt.* August. Quia induti sunt salutari: Non enim in se lux, sed in domino. vnde subdit ibi: Suscitabo cornu Dauid, ut de Christo præsumatur, ipse est altitudo, quã scilicet, significat cornu, non carnalis, sed spiritualis. Ipse est qui baptizat potestate & autoritate, qui habitat in eo, ergo secure exultauit.

c *Cornu Dauid, paraui lucernam Christo.* August. Ecclesię altitudo spiritualis (quæ carnem excedit) Christus, cui Io. lucerna paratur vnde subdit: Paraui lucernam Christo meo. Hęc lucerna est Iohannes, qui illũ ostendendo prædicat di. Hic est qui baptizat. Qui Ioannes pręcurrens, Christum nuntiat homines baptismo assuefaciens, uiam præparat verbo. Ipse est enim præco verbi, paranymphus sponsi, lucerna Christi. Hinc est, quod in diebus priuatis vnus cereus ante euangeliũ defertur: hic est Ioannes qui Christũ præcessit prædicãdo, baptizando. In festiuis diebus duo cerei procedunt, per quod signatur quod bini & bini missi sunt apostoli ad prædicandũ in Iudæã ante Christi mortem & resurrectionem.

✻ Euthym. In ecclesia oriri fecit cornu ipsi Dauid, hoc D est gloriã atque honorẽ Dauidici nominis celebrari atque exaltari, dum laudatur, s. & glorificatur ab omnibus tanquã progenitor Christi, vel oriri fecit validum & sublime cornu regni ipsi Dauid in Sion feriens, scilicet, atque deijciens quoscunque sibi aduersantes, hoc autẽ est regnum Christi. Lucerna vero quæ Christo fuit parata, caro illa sanctissima est, quæ à Deo fabricata & diuinitati fuit cõiuncta, quæ lucen E tissima fuit propter vitæ splendorem, & quia in ea requieuit septemplicis spiritus potentia. Vel per lucernam, Euangelium intellige, per quod omnes qui constituti erant in tenebris illuminati sunt & ad clarissimam ducti virtutem. *Lucerna enim* inquit *pedibus meis verbum tuum.* Vel ipsum etiam dñi præcursorem: de quo scriptum est. *Ille erat lucerna ardens.*

d *Induam confusione. &c.* Cassiod Hoc faciet filius, cui omne iudicium datum. Sed nota patrem, qui hic loquitur facere, quod filius facit.

✻ Theodoretus. Dedecoris igitur Iudæi sunt testes, qui inimicitias amplexi sunt & confusionem collegerunt. *Sanctificationem* vero Ecclesias per totum orbem atque mare dixit: quia Christi corpus vocantur, quæque Sanctitatis fontes ab eo reportant. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Sacerdotes eius induam salutari.* idest, saluabo eos vndique, sicut indumentum circumdat hominem circumquaque.
2 *Et sancti eius.* idest, Leuitæ ministrantes ei deuote.
3 *Exultabunt.* idest, exultatione mentis & corporis, nõ per dissolutionem, sed per deuotionem.
4 *Illuc produ. co. Da.* idest, dignitatem regiam ipsius prolongabo in filijs suis propter ipsum, ideo subditur.
5 *Paraui lucer. Chri.* idest, memoriam regni ipsi Dauid. vnde. 3. Reg. 11. c. vbi agitur de translatione 10. tribuum ad Ieroboam, dicitur de Roboam nepote Dauid: Filio autẽ eius dabo vnam tribũ, vt remaneat lucerna Dauid seruo meo, &c. Et simile verbum dicitur de pluribus regibus à Dauid descendentibus, qui propter peccata sua meruerant destructionẽ regni quod nõ fiebat, vt remaneret lucerna Dauid.
6 *Ini. eius in. con.* quod factum fuit tempore Dauid & Salomonis & plurium aliorum regum à Dauid descendentium, quando bene se habebant ad cultum diuinum, vt patet de Ezechia, cuius tempore angelus domini percussit centum octoginta quinque milia in castris Sennacherib, & fuit compulsus fugere cum confusione, vt habetur 4. Reg. 19.
7 *Sup. ip. au.* quantum ad personam eius & domum ipsius.
8 *Efflorebit sanctificatio mea, &c.* idest vnctio regia, quæ durauit vsque ad Sedechiam. In Heb. habetur. Lucebit corona mea. Quod potest intelligi de corona regni materialis, quę erat de auro & gemmis fulgentibus.

MORALITER.

1 *Sacerdotes eius.* idest, gratia spiritussancti.
2 *Et sancti eius exultatione exulta. &c.* idest, in domino gaudebunt.
4 *Illuc pro. cor.* idest boni prælati potestatem augendo. Et subditur modus cum dicitur.
5 *Para. luc.* scilicet, gloriæ.
† *Chri. meo.* idest, bono pontifici consecrato.
6 *Inimi. eius indu.* idest, spiritus malignos ab eo deuictos.
7 *Sup. ip. au. ef.* per gratiam in præsenti, & per gloriam in futuro.

ADDITIO.

In psal. 131. *Memento domine Dauid.* vbi dicitur in postilla. Circa primum. d. Psal. iste cõtinuatur cũ præcedenti sic. In illo. n. Dauid facit mentionẽ de humilitate sua, petẽs a Deo retributionẽ huius humilitatis in aĩa sua dicens, ita retributio in aĩa mea, prout expositũ est in additione psal. p̃cedentis. In hoc aũt cãtico Dauid declarat qũo Deus exaltauit illũ in p̃miũ p̃dictæ humilitatis promittẽdo ei Chr̃m vẽturũ de semine suo, eo mõ quo Abrahæ in p̃miũ immolationis filij sui promiserat, q̃ in semine suo, s. Christo benedicerentur oẽs gentes, Gen. 26. a. Circa quod psal. duodecim facit. Nã primo prophetizans per modũ orationis dicit. *Memento dñe Dauid, & oĩs mansuetudinis eius.* i. reminiscaris eũ remunerare pro sua humilitate & mã suetudine. Cõsequenter secundo incipit exordiri promissionẽ illã de Christo ab eo descensuro, digressionẽ faciẽs a proposito suo circa ædificationẽ tẽpli. Cuius rõ est. Nã pro tũc fuit sibi hoc prophetatũ per Natham, vt patet. 2. Reg. & de illa historia agit vsq; ibi. *Et sancti tui exulta. exulta.* & exponant versus ĩtermedij sicut in postil.

Consequẽter tertio, quia ẽt illa quæ sunt à Deo promissa, quinq; requirũt orationes sanctorũ, vt opere impleant p̃ut in scđa scđæ. idcirco orat ne impediat p̃dicta p̃missio. & de hoc dicit. *Propter Dauid seruũ tuũ non auertas faciẽ Christi tui.* i. veri Christi, qui antonomasice dr̃ Chr̃s Dei. Hæc. n. verba. *Non auertas fa.* Christi tui, nõ p̃nt rõnabiliter intelligi de Salomone. Nã si Salomon nõ regnasset, valde improprie diceret, q̃ ipse Salomon auerteret faciẽ suã à regno, sed potius q̃ regnũ auerteret faciẽ suã a Salomone. Et s̃m hũc sensum debuisset dicere. *Propter seruũ tuũ non auertas faciẽ regni à Christo tuo.* Quod aũt hic fabulant̃ Hebręi de sacerdotibus transferentibus arcã ad tẽplũ Salomonis, &c. fictitiũ est. Non. n. hẽt fundamentũ in scriptura, nec est verum q̃ populus non credebat fuisse dimissũ ipsi Dauid adulteriũ & homicidiũ vsq; ad tp̃s translationis ipsius arcæ. Tũ quia 3. Reg. vlt. fuerũt signa manifesta, quib9 totus populus debuisset credere, q̃ Deus acceptauerat sacrificia & holocausta oblata ab ipso Dauid, qđ non fecisset ipso nõ existẽte in gr̃a. Tũ q̃a Salomõ filius Bethsabee cũ qua Dauid cõmiserat adulteriũ, fuit assumptus in regnũ & approbatus à Deo, alijs fratribus exclusis, q̃ esset valde incõueniens, si peccata patris & matris nõdũ fuissent dimissa. Nec esset verisimile, q̃ hoc non fuisset obiectũ Salomoni nouiter regnãti p̃ populũ vel aduersarios

Cõsequẽter quarto oñdit qũo sua oratio fuit exaudita dicẽs. *Iurauit dñs Dauid, &c.* qđ nõ dẽt intelligi de successione Salomonis in regnũ. Primo quia in illa historia, in qua agit̃ de missione Nathan ad Dauid, ubi fit mẽtio de successione filij Dauid in regnũ patris, q̃ habet̃ in duobus locis, s. secũdi Reg. 7. & 1. Paral. 17. nunq̃ legit̃ q̃ deus iurasset super talem successionẽ, sed solũ hoc simpliciter fuisse prophetice denuntiatũ, ut patet in utroq; ca. p̃dictorũ. unde cũ hic dr̃. *Iurauit dñs, &c.* Nõ est referẽdũ ad prophetiã Nathan, ubi nullũ iur̃m interuenit. Secundo quia ualde inconueniens ur̃, q̃ deus sup̃ successionẽ Salomonis in regno tẽporali caduco, deus tã firmiter iurasset. Tũ q̃a plurimi reges regnãt ex ordinatione uel p̃missione diuina sine tali iur̃o. Idcirco poti9 dicendum est & uerius, q̃ hoc iur̃m factũ ipsi Dauid super aduentum Christi de fructu ventris sui, q̃ fuit inter promissa diuina, q̃ cõcordat proprie cũ illa historia, Gen. 17. e. ubi cũ deus inter quædã alia denuntiasset Abrahæ, quod in semine eius benedicerentur gentes, q̃ intelligitur ad literam de

A de Christo, interposuit firmū iurm di. *Per memet ipsum iuraui dicit. &c.* super q̄ Apostolus ad Hebr. 6.c. reddēs rōnem quare Deus Abrahæ iurasset, sic dicit. In quo abundātius volēs Deus ōndere pollicitationis suæ hęredibus immobilitatem cōsilij sui, interposuit iurm. Ex quo patet, q̄ ex maxima excellētia rei promissę Deus interposuit iurm, qđ tñ nō cōpetit regno Salomonis tpaliter, vt de se patet. Si aūt dicať. Vñ hēt autoritatē istud iurm, cū hoc nō inueniať in capitulis supradictis vbi de successione regni Dauid agiť? Ad hoc dicēdū, qđ sufficit autoritas ipsius Dauid, q̄ magnus & egregius psal. fuit in Israel, vt 2. Reg. 23. Manifestū est. n. q̄ sæpe euangelistæ de vna & eadē re tractātes: qdā explicāt aliqua quæ ab alijs fuerunt ptermissa. Pōt ēt rōnabiliter dici, q̄ Nathan qui non erat tanti gradus in prophetia, fuit reuelata successio Salomonis tm̄, quæ figuratiua erat successionis Christi, super q̄ iurm interuenit pp arduitatē & magnitudinē rei pmissę. Cōcordat ēt cū hoc qđ legiť supra in psal. de sacerdotio Chri iurauit dñs, & nō pęnitebit eū, tu es sacerdos in ęternū. Quod quidē iurm nō legiť in alijs historijs propheticis, & tñ credendū est firmiter ex testimonio ipsius Dauid, q̄ De⁹ hoc iurauit pp magnitudinē excellētiæ talis sacerdotij.

Psal.109.a. Cōsequēter quinto interponit illa q̄ fuerūt denūtiata per Nathā ipsi Dauid, q̄ ptinēt ad Salomonē, & ēt ad alios successores. & hoc cū dicit. *Si custodierint filij tesim meū, &c.* & exponať sicut in posti. Nec est necessariū, q̄ ista includanť sub iurō supradicto, sed solū fuit successio Christi sub iurō, & sine aliqua conditione, prout dictū est vallata. Illud aūt qđ se-
B quiť. *Si custodierint filij tui*, est conditionale, vt patet in litera.

Cōsequēter sexto, ne quis pūtaret q̄ cā principalis huius iuratæ promissionis fuisset meritū ipsius Dauid, eo q̄ dixerat. *Propter Dauid seruū, &c.* idcirco cām veram hm̄ōi reddit dicēs. *Quoniā elegit dñs Sion, &c.* Ad qđ sciēdū, q̄ principalis cā hmōi promissionis factæ & iuratæ ipsi Dauid, non est dicēda deuotio Dauid, & hmōi. Sicut. n. dicit Apostol⁹ ad Ro. 8.b. *Non sunt condignæ passiones huius seculi ad futurā gloriā quæ reuelabitur in nobis*, pari rōne dicēdū est, q̄ nō sunt cōdignæ orationes & merita sanctorū ad hoc, vt Deus tm̄ beneficiū iureiurādo humano generi promitteret, sed hoc proprie & principaliter processit ex diuina liberalitate. & iō dicit. *Quoniā elegit dñs Sion.* Electio. n. vt dr̄ 3 Ethi. libertatē importat, vnde quia Deus elegit Sion, i. ecclesiā cuius figura erat Siō illa materialis, quæ quidē electio non solū fuit ad diuina responsa ibi danda & hmōi nec ad sacrificia legalia ibi offerēda, quia ista in q̄ plurimis alijs locis fuerunt facta, vt patet in decursu scripturæ sacræ. Sed hæc electio fuit principaliter ad hoc, vt in ea Deus habitaret, s. per carnis assumptionem. vnde subdit. *Elegit eā in habitationē sibi*, s̄m illud Iohan. 1.a. *Et habitauit in nobis*. Et nota q̄ bis dixit elegit, s. elegit Sion, & elegit eā in habitationē, forte ad denotandū duplicē electionem illius Sion. Primam, s. minus principalē quæ pertinebat ad cultum diuinum veteris testi ibidem celebratam. Secundam vero, s. principalem ad inhabitationem diuinitatis supra dictam, quæ est electio potior & dignior. Et vt amplius declararet q̄ hæc habitatio erat inseparabilis, & in ęternū duratura, iō subdit. *Hæc requies mea in seculū seculi*. s. in æternum. Quod non pōt intelligi de terrena Sion, quæ sæpe fuit, & est euersa. Et sequiť. Hic habitabo, qm̄ elegi eam, i. nō ex meritis principaliter, sed ex electione, vt dictum est.

Consequenter septimo, quia habitatio Christi in ecclesia pñti s̄m naturā assumptā in propria effigie nō durauit in ec-
C clesia militante, nisi vsq; ad ascensionē, posset quis obijcere cōtra hoc quod dr̄. *Hæc requies mea in seculū seculi*: hic habitabo qm̄ elegi eam, dicens q̄ non habitauit Christus in ecclesia perpetuo s̄m naturā assumptā, ideo subdit. *Viduā eius benedicens benedicā.* Circa quod notanter attendendū est, q̄ vbi trāslatio nostra hēt viduā, Hebraica litera hēt tsedah, quod nullo mō significat viduā, sed proprie significat escam, & specialiter illā, quę datur viatoribus per modicū viatici cibi: vnde omnino consimilis dictio hr̄, Gen. 42.e. vbi dr̄. *Datisque supra cibarijs in via*, vbi n. nos habemus cibarijs in via: Hebr. litera hēt tsedah. Similiter, Iob. 38.d. vbi dr̄. *Quis parauit coruo escā suā:* vbi hi escam suā, significatur per similē dictionē, s. tsedah. vnde s̄m veritatem Hebraicam sensus huius est: q̄ Deus promittebat se benedicturū escā ecclesiæ viaticam. q̄ proprie significat sacrm eucharistiæ, de quo fideles Christi, s. pauperes spiritu saturantur. & ideo subdit. *Pauperes eius sa-*
Psal.21.g. *turabo pa.* iuxta illud psal. *Edent pauperes & saturabuntur.* Et sic constat. q̄ p pdictū sacrm Christus perpetuo habitat in ecclesia. Ad quod uno mō applicatur illud. Ego aūt uobiscum sum vsq; ad consummationem seculi. Math. vlt. d. Et nota q̄ Ra. Aben. exponens illud verbū, s. tsedah eius benedicēs benedi. sic dicit: Cæda significat idem, quod cibaria ad viā. Et est sensus, q̄ benedictio inueniretť in cibo, quē trāseuntes per viā portarēt de Sion: Hęc ille. In quibus verbis iste Rab. D manifeste prophetauit prædictā expositionē licet nesciens.

Consequenter octauo declarat excellentiā ministrorū huius sacri cum dicit. *Sacerdotes eius induam sa.* Vbi notanda est differentia inter hmōi sacerdotes, & illos quibus paulo ante in hoc psal. dixerat. *Sacerdotes tui induantur iustitia.* Illi. n. erant sacerdotes veteris legis, qui coram arca fęderis ministrabant. vnde cum dixisset. *Tu & arca sanctificationis tuæ.* statim subdit. *Sacerdotes tui induantur iustitia.* Qui quidem sacerdotes indui dicuntur iustitia, eo q̄ fide iustificabātur. Iustus enim in sua fide viuit, Abac. 2.a. Isti vero sacerdotes, de quibus in hoc loco loquitur, sunt noui testamenti, qui pauperibus spiritu panes ministrāt, quibus saturantur. Qui quidem sacerdotes non solum iustitia induuntur, sed etiam salutari. Salus enim nunquam fuit nisi per Christum, de quo Matth. 1.a. *Ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum*, similiter de primis dixerat: Et sancti tui exultabunt. De istis vero dicit. *Exultatione exultabunt*, duplicans exultationem, vt intelligatur maior seu perfectior exultatio.

Consequēter nono declarat duo maxime attendenda circa hoc sacrm, & hoc cum dicit. *Illuc producā cornu Dauid, paraui l. Christo meo.* Circa quod notandum, q̄ inter multa ineffabilia, q̄ in hoc sacrō eucharistiæ pñt considerari, duo sunt maximè attendenda. Quorum vnum est potestas instituentis, s. Christi, & de hoc dicit. Illuc producam cornu Dauid. Cornu. n. in scripturis significat eminentem potentiam, vt ibi. *Exaltabuntur cornua iusti.* Sed cōstat q̄ hoc sacrm non nisi per potentiam Christi infinitam, producitur in effectu: & i- E dicit. *Illuc* i. in ecclesia de quo loquitur. *Producā cornu Dauid* i. producam potentiam Dauid infinitam in effectu, s. modo prædicto. Secundum considerandū est circa hoc sacrm vtilitas ecclesiæ cui concessum fuit. Et de hoc dicit. *Paraui lucerna Christo meo.* Pro quo sciendum, q̄ vtilitas huius sacri in ecclesia præcipue consistit in hoc quod Deus qui inuisibilis est, visibiliter a nobis cognoscať, vt sic in eius amorē trāsformemur, q̄ vtiq; fit per lucē diuinā oculis nr̄is mētalibus infusam. Vnde Ecclesia in pfatione cātat. Per incarnati verbi mysteriū, noua nostrę mētis oculis lux tuę claritatis infulsit, vt dū visibiliter Deū cognoscimus, per hūc in inuisibilium amorē rapiamur. Propter qđ in huius sacri mysterio pprie dr̄, q̄ Deus parauit lucernā Christo suo, s. lumē diuinū infusum in mētibus digne sumētib⁹, quo Chrm inuisibilē sub visibili sacrō existentē cognoscimus per fidē, & per charitatem amamus. Quod autem allegat postil. de hoc q̄ dr̄ 3. Reg. 1[...] *Filio aūt eius dabo vnā tribū, vt remaneat lucerna Dauid seruo meo &c.* in Hebr. veritate nō dr̄ in illo loco lucerna, sed noualde vt ibidē fuit dictum in add. c. 3. Et nota q̄ istis verbis psal. Producā cornu Dauid, & paraui lucernā Chrō meo in propria forma vtunť Hebr. in suis orōnibus, vbi solēniter peti[...] aduētū sui Messię, maniter spectati, sic dicētes. *Producas cornu Dauid Christi tui*, & para lucernam Chrō tuo. Ex quo patet manifeste, q̄ ista verba intelliguntť dicta fuisse de vero Messia, nō de Salomone. Consequenter decimo, quia multi infideles seu hæretici non capientes hoc mysterium credūt c[...] hoc confundere fideles dicentes eos in hoc sacrō idolatrare, idcirco psal. per oppositū dicit: Inimicos eius induā confusione, iuxta illud Iere. 17.c. *Confundantur qui me persequūtur & non confundar ego*, & merito sicut sacerdotes Christi induuntur salutari, ita inimici eius indui, debent confusione. F

Consequenter vndecimo dicit. Super ipsum aūt efflorebit sanctificatio mea. vbi est attente notādū, q̄ vbi trāslatio nr̄a dicit. *Sanctificatio mea.* in Hebraica veritate hr̄ nizro. Pro cuius declaratione sciendū, q̄ in veteri lege illi qui erāt consecrati, & sanctificati per certū votū, sic vt separarentur a immundis contagionibus plusquā cęteri de populo, q̄ quadā alia obseruarēt, dicebanť Nazaræi, vt patet Num. 6. Quæ quidē consecratio seu sanctificatio abstractiuè sumpta Nazaræitas in lingua Latina dicēda est, in Hebręo vero talis significatio abstracta dr̄ nezer. Si aūt referatur ad habentem illā consecrationem, tunc in Hebræo dr̄ nizro: quod significat idē quod consecratio sua, uel Nazaræitas sua prout pdicto c. Nu. 6. pluries poniť talis dictio, s. nizro sub hac significatione & forma, unde in proposito idē est dicere: Super ipsum aūt efflorebit nizro. & dicere: Super ipsum aūt efflorebit Nazaræitas sua seu consecratio sua: quod pertinet [...] Christum, qui maxime fuit a contagijs peccati immunis: [...] Deo singularissimè cōsecratus, & sic p excellētiā Nazarę[...] Vñ ex hac autoritate pprie iuxta veritatē literæ Hebrai[...] acceptā, Christus fuit pphetice à Dauid Nazaræus vocat[...] tanquā habēs Nazareitatē, vt dictū est, vñ q̄ legiť Mat. 2. [...] Christo, vt impleretur quod dictū est, quia *Nazaræus vocabitur*, ad istā autoritatē est referēdū. Nusquā. n. legitur in prophēticis scripturis q̄ Christus Nazaræus vocareť, nisi ta[...] in h[...]

in hoc loco. Quod postillator ibidẽ hoc nitit͛ fundare in dictis Esaiæ vbi dr̃. *Et necer de radicibus eius ascendet*, quod ẽt ponit͛ in gl. non vr̃ valere, nã necer scribit͛ cũ litera, c. nezer vero cũ, z. inter quas dictiones est magna differẽtia tã in proferendo q̃ in significãdo. Non. n. Christus vocat͛ ab euangelista, Nacaræus sed Nazareus. Iudęi uero Christũ in suis scripturis mendaciter improperantes cõiter vocant eũ Nacareum ad excludendũ ab eo Nazarẽitatẽ, quæ significat consecrationẽ & sanctificationẽ, vt dictũ est, q̃ absit à veris catholicis. Dr̃ aũt ſm gl. florere sanctificatio Chr̃i seu eius Nazaræitas, inquãtũ in eo solũ est potestas sanctificationis actiua. Ipse. n. solus sãctificat seu Nazareos facit, iuxta illud q̃ in psona Dei legit͛ Amos. 2. c. *Suscitaui de iuuenib. vestris Nazar.*

REPLICA. In psal. *Memento dñe Dauid*. Bur. putat incõuenienter exponi de Salomone illud psal. *Non auertas faciẽ Christi tui*. ex debili motiuo. Ad quod dici põt, q̃ in hac expositione, intelligendũ est in litera poni genitiuũ pro ablatiuo more Grecorũ: & sic est sensus. *Non auertas faciẽ à Christo tuo*, s. Salomone, sic est ꝓpria. Nec est illa expositio noua vel ficta, quia magister in glo. super illo psal. Purgatũ terræ purgatũ septuplũ, dicit: ponit͛ genitiuus ꝓ ablatiuo more Græcorũ, & sic sensus est: purgatũ terræ, i. purgatũ à terra. Et cũ postillator dicit hic aliquos de populo habuisse opinionẽ de Dauid, q̃ non esset Deo gratus, nec peccata adulterij vel homicidij dimissa. Bur. dicit hoc nõ esse verũ, ꝑcipitãter dictũ est per Bur. quia ipse sibi infra circa psal. Dñe probasti, contradicit sic di. Dauid pro tunc se sciuit esse in grã, licet apud plurimos crederetur ipsi Dauid non fuisse peccata dimissa, prout supra in psal. 3. a. dicebat, Multi dicunt aĩæ meæ: non est salus illi in Deo eius. Hæc Bur. Vbi videtur duplex contradictio: Vna de illa hominum opinione: Alia de loci allegati expositione: quia psal. 3. de quo sumpsit allegationẽ supra exponit de Christo, volẽs q̃ de Dauid iste psal. totaliter nõ possit exponi: hic eũ adducit quasi de Dauid exponẽdũ.

Nec valet illud qđ inducit Bur. ad sic dicẽdũ in hoc loco, quia videlicet Dauid Deũ placabat, prout hr̃. 2. Reg. 45. Nã la placatio pertinebat solũ ad casum numerationis populi, vt patet ibi in litera iuncta gl. vnde populus scire non potuit Deũ ipsi Dauid placatũ quo ad peccata priora: ꝑsertim quia vindicta illorũ non pertinebat ad solũ Dauid, sed & ad oẽm domũ eius, prout dr̃. 2. Reg. 12. c. *Nõ recedet à domo tua gladius vsq; in sempiternũ*. Esto igitur q̃ peccata Dauid erant abolita quo ad culpã, non tñ quo ad vindictã & pęnã. quia illa debebat manere in domo eius in sempiternũ. Cũ aũt videret oĩs populus in delatione arcę & tẽpli dedicatione illa magna signa clemẽtię, de quibus. 3. Reg. dicit, tũc primo populus oĩs receperat contrariũ opinionis prius habitę ex cõminatione pœnæ dictæ taxatę. 2. Reg. 12. Nec in placatione Dauid, de qua. 2. Re. vl. ꝓut allegat Bur. oĩs Israel fuit ꝑsens sicut ĩ isto facto dedicationis tẽpli. Potuit igit͛ Dauid gratã oblationem Deo facere existẽs in grã, nõ tñ absolutus à pęna, ꝓut supra tactũ est. Per idẽ tollit͛ quod Burg. post obijcit, q̃ videlicet inconueniens vr̃, si populus habuisset talẽ opinionẽ, q̃ Salomon fuisset in regnum assumptus, & illud adulterium non fuisset ei obiectum. Tum quia assumptio Salomonis fuit de voluntate Dei. Tum de voluntate patris adhuc viuentis, quibus non erat resistendũ. Nec iuste Salomoni fuisset obiectũ adulteriũ, qa ipse fuit legitimus filius Dauid, frater aũt eius ex adulterio natus fuit mortuus, vt patet. 2. Reg. 12. Nec sine periculo fuisset ex opinione populi aliq̃d fęditatis obijcere regi. Sed & Bur. vlterius obijciendo dicit valde inconueniẽs Deum inter ponere iurm in re caduca, qualiter hic exponit postil. de successione Salomonis in regno. ad qđ dico, Deus iurauit patribus super adeptione terræ promissionis cũ iuro E principaliter respiciebat terrã viuentiũ, ita dico in proposito, q̃ istud iurm de Salomone ad literam principaliter respicit regnũ Christi, cuius nõ erit finis. Veruntñ Burg. immemor fuit scripturarũ, qñ voluit sic dicere: Nã iurauit Deus ad Isaac psal. 104. Iurauit Deus super desolatione regni Iudæ, Ierem. 22. & 44. & 52. Et generaliter notandũ, pro concordantia finali q̃ postil. exponit hunc psal. de Dauid, & Salomone tanq̃ figura designãte Christũ. Burg. aũt de Christo tanquam figurato secundum modum dictum circa psalmũ. *Dixi custodiam*. & circa psalmum. *Laudate pueri*.

GLOSSA ORDINARIA.

Canticum graduum. Cas. Quartusdecimus gradus: Charitas quæ facit fratres habitare in vnũ vnde bñdictio & vita.

PSALMVS CXXXII.

Ecce quam bo. Cas. Et est hic psal. atomus, (idest sine diuisione) de charitate. Vbi commendatur charitas proximi quæ nullam admittit alienationem mentis seu diuisionem. Hic ergo vir iustus de cohabitatione fratrum exultans ait.

✻ Theodoretus. Roboam tempestate tribus diuisæ fuerunt. Et decem quidem Ieroboã secutæ sunt: Duæ vero Dauidicũ regnũ amplexę sunt. Post igit͛ à Babylone reditũ, & rursus coactæ sunt & concorsã adamarũt, & vnũ habuerũt imperium & cõem cultum secundũ legem perficiebant: hæc igitur psalmus præcinit.

Ec. quam. Aug. Iste versus toto orbe notissimus, vt tuba spiritussancti diuisos cõgregauit: monasteria plurima peperit.

Cas. *Ecce*. Quasi plus ostẽsione, quam lingua explicetur.

✻ Athanas. Quid ita pulchrum prout psalmographus inquit, aut quid ita delectabile quã habitare fratres in unum? nam ita quoque fieri arbitramur ut & Deus nobiscũ habitet cuius hæc verba sunt, *habitabo in eis & versabor inter eos & coloniã meã ibi habebo, quonia elegi eã*. Ita quoque quodammodo fit vbi vna fides & religio prædicatur. Rescript. ad Antiochenses Ezech. 43.

Canticum graduum CXXXII.

a Aug. Quod ostendentis est. Vt ille. b Idest, delectabile. Quia sunt bona, quæ non delectant.

Ecce quam bonum, & quam iucundum 1

a Erat illis cor vnum & anima vna in Deum. b Recte dispositis singulorum diuersis officijs. c In unctio spiritusſancti quæ prius in capite Christo. A similitudine regum & sacerdotum qui figura sunt Christi. Ita & bonum & iucundum est habitare fratres in vnum.

habitare fratres ĩ vnum. † Sicut vnguen 2

a Christo. b A capite Christo. 3

tũ in capite, quod descẽdit in barbam 4 5

c *Habitare in vnum*. August. Hoc de omnibus Christianis, sed proprie conuenit monasterijs, a quibus tamen ad ceteros bene dictio descendit, vt etiam illis fratribus de Iudæa, de quibus dicitur: *Erat illis cor vnum, & anima vna*. † De sacra vnction. cap. 1.

d *Sicut vnguentum*. ✻ Theodoretus. Oleum sacerdotale ex varijs rebus odoriferis compositum erat, sed neque illud ipsum ex seipso tm̃ odorem amittebat, sed oĩum mistio & tẽperamentũ quam plurimũ odorẽ reddebat. huic merito fraternũ consensum cõparauit, quandoquidem collecta ex pluribus rectis officijs perfectæ virtutis odorem perficit. F

e *Barbam*. Aug. Ecce determinatio, i. in apostolos & alios primi- Act. 2. f.

NICOLAVS DE LYRA.

PSAL. CXXXII.

Ecce quam bo. Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebr. *Canticũ graduũ ipsi Dauid*. ex quo patet autor huius psalm. De materia vero eius dicũt expositores communiter, quod loquitur de unitate populi Israel ad inuicem per charitatem sub uno rege, & sub cultu unius Dei, de quibus factus fuerat sermo psalm. præcedenti, & secundum hoc dicit Dauid.

1 *Ec. quã bo. & quã iu*. i. ualde bonum, & ualde delectabile.

2 *Ha. fr*. i. filios Israel, qui dicũtur fratres ꝑꝑ unitatẽ cultus diuini. unde Deu. 23. d. *Non fœnerabis fratri tuo ad vsurã*, id est, Iudæo, sed alieno, id est, Gentili.

3 *In v*. per concordiam charitatis sub una lege & sub uno rege. Ad hoc adducit duplex exemplum. Primum est de unguento, unde consecrabatur summus sacerdos, quod erat ualde pretiosum, redolens & suaue, cum dicitur.

4 *Sicut vn. in c*. scilicet, summi sacerdotis. Dicit enim Rab. Sa. quod unctio illa fiebat cum digito consecrantis intincto unguento. Qui digitus primo applicabatur capiti ipsius consecrandi, & trahebatur uersus palpebras ex utraque parte, & sic descendebat uersus barbam. ideo subditur.

5 *Quod de. in bar*. non cuiuscunque, sed. Bar.

MORALITER.

1 *Ec. quam bo*. Psalmum istum fecit Dauid gaudens in dono de unione & pace. Moraliter autem exprimit gaudiũ boni principis uel prælati de fraterna charitate sub regimine suo. Et sic dicit. *Ec. quam bo*. idest, ualde bonum.

4 *Si. vn. & c. in bar. Aaron*. Per Aaron summũ pontificẽ intelligitur dñs noster Iesus Christus, qui factus est pontifex in æternũ. Col. 1. c. Et ipse est caput ecclesiæ. Per unguẽtũ in capite, designatur in Christo plenitudo grẽ quę redũdat in mẽbra per barbam & uestimentum significata, per barbam tñ sibi magis coniuncta, & per uestimentum minus, omnia tñ participãt de gratia eius, Io. 1. b. De plenitudine eius omnes

primitius sanctos, qui primo fide certauerunt, sed vinci non potuerunt, quia iam caput passum præcesserat.

A a *Aaron.* August. Sacerdos qui seipsum obtulit, i. Christus, qui intrauit sancta sanctorum, qui fuit victima & sacerdos, qui cum in mundo non inueniret mundum quod offerret, seipsum obtulit, qui cũ ecclesia est vnus & totus Christus. In capite eius vnguentum: quia in eo habitauit plenitudo diuinitatis corporaliter, cui non est datus spiritus ad mensuram. Sed à capite Christo ascendente ad celos venit spiritussanctus in barbam, idest, fortes, strenuos, alacres, quos barba significat, quæ est indicium virilitatis, primum in apostolos, in illos qui primos impetus seculi sustinuerunt, sed vinci non potuerunt. Ab illis.

† super montem.

a Determinat in cuius barbam subdens, barbam Aaron. b Veri sacerdotis Christi. c Vnguentum. d Postea. e Idest in illos perfectos qui in vnum habitant. Est comparatio inter cohabitationem fraternam & spiritualem vnctionem, tanquam in causam & effectum. f Christi.

a barbã Aaron. quod descendit in oram vestimẽti eius sicut 1
b a Aug Non pascualis sicut & mons Sion. Gratia quam gentes receperunt, prius descendit in Sion, idest, super Iudæos. b Ideo bonum & iu.ha.fra in vnum. 2
c ros Hermon qui descendit † in montem Sion. Quoniam 3
d a In fratribus qui in vnum præcepit benedictionem, vt concordes benedicant Deum. Concordes enim benedicunt Deum, discordes non. Præmisit. b Hic. c In futuro duraturam, 4
e illic mandauit dominus benedictionem, & vitam vsque in 5
f a In æternum.
seculum. 6

B b *Descendit in o. v.* Vestis Chri, ecclesia sine macula & ruga. Ora vestis finis, in quo vestis perficit. Hi sunt pfecti qui in vnũ habitant, qui legẽ Christi implent, quę est: alter alterius onera por. Vel, ora ad quam descendit vnguentum, non in lateribus, sed in capite: tales sunt qui habitant in vnũ: Sicut per istas oras intrat caput hominis, vt vestiat se, sic per fraternam cõcordiam Christus intrat vt ab ecclesia vestiatur. Et significantur ijdem qui & prius per oram vestis, sed iuxta aliam proprietatem. Ros de cęlo, gratia qua fratres in vnũ habitant non suis viribus vel meritis.

Eph. 5. f.

Galat. 6. a.

c *In oram.* Cas. Vel per orã, quæ est finis vestis, intelliguntur sancti qui erunt in nouissimis temporibus ecclesiæ, scilicet, tempore Antichristi. Et est sensus: *Descen. in o. ve. e.* i. vsq; ad extremitates ecclesiæ, & in fine mũdi, quæ est tunica indiuisibilis. Deinde alijs verbis idem notantibus idem dicit.

✻ Theodor. Oram vocauit quem Torquem appellamus. hoc autem Aquila vestimentorum os dixit, quemadmodũ igitur a capite per barbam, ad vestem vsque sacram vnguẽtum percurrens odoris sacerdotem implebat. sic a principe ad subditos vsque concordiæ vtilitas peruenit.

d *Sicut ros.* Cassiod. Ros tenuis aqua, vnde terra germinat

C & significat gratiã, qua peccatores cõuertuntur. *Hermon*

e *Hermon,* anathema, accipiunt peccatores, per Sion ecclesia. Ros eius, i. Hermon qui peccatores nutrit in bono, descendit in Sion, qñ conuertuntur ad ecclesiã, quæ eos recipit. Et est sensus: Ita est illud bonũ sicut ros Hermon, i. gratia nutriens peccatores. Qui descendit in monte Sion, idest quo illi conuertuntur ad ecclesiam.

Hermon. Aug. Ad [i]terã, mons trans Iordanem. Mirum ergo quòd ab eo in Siõ r[os] descendat, sed Hermon dr lumen exaltatum, i. Christus pri[us] in cruce, post in cę[lo] exaltatus à quos r[os] grãæ descendit in Si[on], i. ecclesiã. nõ. n. in v[no] est ecclesia, nisi eius dono & gratia. Idẽ Sion quod barba ora vestimenti. Idẽ ros Hermon quod supra vnguentum gratia per quam fit cohabitatio. Qui. n. in vno sine rore charitatis sunt, inquietum iumentũ in iunctura: quod non trahit, sed turbat. Hi etiam murmurãt, de quibus dicit. *Præcfat. rot. car.* Fenum portat, & semper murmurat. Hi sunt qui relinquuntur in mola, in agro, in lecto: qui in vnũ solum[modo] corpore. Cęteri assumuntur, qui in vnum corde sunt.

✻ Euthym. Hermon mons est Libano adiacẽs, vbi mu[ltarum] niuiũ copia conseruat, vnde vapores generantur, qui aerem montium Sion crassiorem atq; hebetiorem reddunt, ac i[ro]rem ęstatis tempore non modicum efficiunt, quem bonu[m] quidẽ esse dicimus veluti terræ arescenti necessariũ, iucu[n]dum vero eo q; æqualiter & cũ delectatione superne in te[r]ram defertur: quia igitur ros iste causam atq; originẽ hab[et] ex mõte Hermon, idcirco rorem eum Hermon appellau[it].

f *Quoniam illic mandauit dominus benedictionem.* ✻ Euthymi[us]. Illic, idest, in communi habitatione, in concordia, in amo[re] fraterno, atque in dilectione quæ est virtutum omnium c[a]put. Cęterum Dei benedictio erga hominẽ, idem est qu[od] diuina gratia, & benedictio ab hominibus in Deum, diui[na] laus est seu gratiarum actio. Benedictio vero ab hominib[us] in homines, humana esse dicitur ad Deum oratio, quan[do] nimirum pro alijs preces effundimus ad Deum.

GLO[SSA]

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Bar. Aar.* i. summi sacerdotis tantũ ab Aaron descendentis. Alij enim minores sacerdotes non consecrabantur per talem vnctionem, sicut dictũ fuit plenius Exo. 19. & Le. 8.

2 *Quod descen. in oram ve.* eius. Hebræi dicunt: Quod descẽdit super os vestimentorũ eius. Et est istud de versu pcedẽti, & refertur ad barbã summi sacerdotis, quæ descendebat super orã superiorẽ tunicę hiacynthinę, & super humeralis, quæ ora dr os vestimenti. Et ideo patet, q cum dr in translatione nostra. In orã, &c. non intelligit ora inferior vestimẽti, sed superior. Et referenda est sententia huius versus ad pcedẽtẽ, vt sit sensus. Sicut vnguẽtũ tale est ualde redolẽs & suaue, sic habitare fratres in vnũ mõ pdicto est ualde bonũ.

3 *Sicut ros Her.* Hic est principiũ tertij uersus, & ultimi huius psa. ubi ponit scdm exemplũ ad propositũ de descensu roris, qui est ualde suauis & bonus terræ nascentibus, ita similiter ualde bonũ est habitare fratres in unum, & quantum ad hoc dicit. Sicut ros Hermon, i. descendẽs in montẽ Hermõ, qui q mõs est fructuosus & pascualis uirtute roris ibi descẽdẽ[ntis].

4 *Qui de. in m. Si.* Non est intelligendum, q idem ros numero de monte Hermon descendat super mõtem Sion. Tu[m] quia unus mons multum distat ab alio. Tũ quia mons Hermon est demissior, q̃ sit mons Sion, propter hoc dicit mons modicus supra psal. 41. b. *De terra Iordanis & Hermonij à monte modico,* sed idem ros specie & in qualitate suauitatis & fecunditatis descendit super utrumq; montẽ. Et sic est sensu[s] q sicut ros descendens in montẽ Hermon, & ros descen[dens] in monte Sion, sunt ualde boni, sic etiam habitatio fratru[m] mõ supradicto est ualde bona. & q sit ualde rationabile r[o]rorem in monte Sion descendere, ostenditur cum subditu[r].

5 *Quo il. man. do. be.* idest, in monte Sion, ubi erat templu[m] & sacerdotes ibi benedicebant populum.

6 *Et vi.* In Hebræo habetur. Benedictionem uitæ, quia [sa]cerdotes benedicentes imprecabãtur populo bona temp[o]ralia, & spiritualia, quibus continuatur & conseruatur u[ita] corporis & animæ. Et eandem sententiam importat tran[sla]tio cõis quæ habet. Et uitam usq; in seculum. ut patet de[...]

MORALITER.

nes nos accipimus.

3 *Si. ros Her.* qui interpretatur anathema mœroris, ideo significat gratiam spiritussancti infusam apostolis in signo uisibili: & excludit ab eis mœrorem timoris humani.

4 *Qui de. in mon.* Ibi enim erãt apostoli quãdo spiritumsanctum receperunt in signo uisibili. Est igitur sensus, q sic[ut] ista, s plenitudo gratiæ Christi descendens in eius memb[ra] & spiritussanctus super apostolos in signo uisibili sunt bo[na] ualde & iucunda, sic est de charitate fraterna, qua merem[ur] Dei benedictionem & uitam æternam, ideo subditur.

5 *Quoniam illic man.*

ADDITIO.

In psal. 132. *Ecce quam bonum.* ubi dicitur in po. De materia uero huius. Quia in psal. pcedenti principaliter de regno Christi in sede Dauid positi factus fuit sermo. ideo in præsenti psal. agit de unitate populi Christiani per charitatẽ sub hmõi rege Christo, quod maxime bonum & iucũdum est. Dicit autem: Habitare fratres, iuxta illud, Oẽs fratres sumus in Christo, s. per unitatem fidei & charitatẽ. Ad quod inducit duo exẽpla. Primũ, s. de unguento, q. descendit in capite Aaron, &c. pro quo sciendũ, q. hoc exẽplũ inducit non solũ pp redolentiã & suauitatẽ unguenti, sed quia nominauerat Christũ, quod intelligit unctus, ne forte quis putaret q unctio Christi esset tm regia sicut fuit unctio ipsius Dauid, cui sedes data est Christo, idcirco ostendit q unctio Christi solũ est regia, sed & sacerdotalis: & hoc cũ dicit. *Sicut vnguentum in capite Aaron.* Licet. n. non æquiparet sacerdotiũ Aar[on] momentaneum sacerdotio Christi æterno, comparat tñ [si]militudinarie per modum exempli. In hoc aũt quod di[cit], de unguento Aaron, quod descendit in barbam Aaron, i[n] oram uestimenti eius, datur intelligi, q unctio Christi ca[pi]tis, quę est plenitudo gratię eius deriuat in barbã, s. in for[tes] & strenuos sibi cõiunctos, i. apostolos, qui uiriliter tanq̃ b[ar]bari pressuras sustinuerunt pro Christo. Similiter & per [fra]tres intelligẽda est ecclesia, quę significat per tunicã inc[onsu]tilem Christi. Sola. n. gratia mẽbrorũ ecclesiæ, q̃ per unc[tio]nem designatur a plenitudine gratię Christi deriuatiue [...] sc[...]

cendit. vnde: Ioh. 1. b. De plenitudine eius oēs accep mus. Secundū vero exemplum. Sicut ros Hermon, inducitur ēt ad excludendum errorem, qui posset contingere ex primo exemplo. posset enim quis putare quod vnctio Christi esset aliqualiter per humanam industriam seu obsequium ministrata, sicut vnctio ipsius Aarō, quæ celebrata fuit per Moysen, vt

sen, vt Exo. 30. Ad quod excludendum dicit. Sicut ros Hermon, &c. Ros. n. quo terra fęcundatur, non per opus humanum, sed cęlitus infunditur, vnde Michęæ. 5. c. *Quasi ros à domino, quasi stillæ super herbam, quæ non expectat virum*, & non pręstolatur filios hominum. Cætera autem exponantur, vt in postilla, reducendo ad hunc sensum propositum. D

GLOSSA ORDINARIA.

a *Canticum gra.* Cassiod. Quintusdecimus gradus: Charitas seculi.

PSALMVS CXXXIII.

b Ecce. ✠ Theodoretus. Consonat etiam hic psalmus ijs qui è Babylone regressi fuerunt. Cæterum omnibus pijs admonitionem proponit, vt non modo interdiu verum etiam de nocte Deum laudibus prosequantur.

Cass. Et est hic tertius psalmus de charitate Dei, de qua hic agit, sicut supra de charitate proximi.

Cassiod. Non quod alia gratia sit qua diligitur Deus, & alia qua proximus. Sed quia diuersos actus habet gratia, & diuersa diliguntur ea. Monet ergo ad diligendum Deum.

Cass. Primo, inuitat pluraliter benedicere Deum. Secundo, optat benedici, ibi: Benedicat.

Ecce. demonstrantis est. Et quibus faciat hanc demonstrationem, determinat. vos ser.

c *Statis.* Seruorū est, non sedere in domo dñi. Vel, de eisdē intelligit. Et per domū, intelligit ecclesia: per atria, latitudo charitatis. In charitate. n. quæ extenditur vsq; ad inimicos, latitudo est, in odio angustia. Q. d. vos bñdicite. Qui statis. i. pseueratis. In domo dñi. i. in ecclesijs. Et qui statis. In atrijs domˢ Dei nři. i. in latitudine charitatis, vbi nullus angustiat.

In atrijs. ✠ Aug. Quare addidit *in Atrijs*? Atria ampliora spatia domus intelligunt, qui stat in Atrijs non angustatur nō premitur, quodāmodo dilatat. in latitudine mane & poteris diligere inimicum tuum, quia nō ea diligis vbi ab inimico angustias pateris. Quomodo itelligeris stare in atrijs? Sta in charitate & stas in atrijs, in charitate latitudo est, in odio angustia. Audi Apostolum. *Ira & indignatio, tribulatio & angustia in omn. ani. hom. oper. malum.* Rom. 2.

Canticum graduum CXXXIII.

a In hoc tempore, in his aduersis. Tot gradibus conscensis. b Adunati in vnum.

1 Ecce nūc benedicite † domino, omnes

a Vos dico. b Perseueratis. c In penetralibus, scilicet maiores & perfectiores. in ecclesia.

2 serui dñi. Qui statis in domo domini:

a Et vos etiam qui statis. In ingressu, scilicet, incipientes. b In aduersis, non solum in diebus prosperitatis.

3 ī atrijs domus Dei nostri In noctibus

a Corporis & operis. b Nihil boni vobis tribuentes, sed totum Deo. Alias dominum.

4 extollite manus vestras † in sancta, & benedicite dño. Be-

a Cas. Qui tot gradus conscendit, benedictionem supernam loco remunerationis accipit, quia omne munus ascendentium, benedi. um est.

5 nedicat † tibi dominus ex Sion: qui fecit cęlum & terram. 6 7

e *Extol. ma. ve.* Sicut Moyses manus suas leuauit pugnante populo Israel contra Amalec. Extollite dico, in sancta: vt intentione æternum bonum operemini, aliter enim non valet. Exod. 17. cap. E

f *Bene. ti. do.* Secunda pars vbi optat benedici fideles. Q. d. benedicite. & vt hoc possitis, Benedicat te dominus, benedictione quę est ex Sion. Qui potest, quia ipse est qui fecit cęlum & terram.

Cassiodor. Benedicat. Supra hortatur plures benedicere Deum, ipse vero vnum benedicit tantum: quia etsi plures sint, tamen in vnum sunt, & vnitati conuenit benedictio. Vnde vnus in piscina sanabatur, qui prior descendebat. Esto ergo in vno, & ad te perueniet benedictio. Iohan. 5. cap.

✠ Augustinus. Plures hortatur vt benedicant, & ipse vnū benedicit qui ex pluribus vnum fecit, quia *bonum & iucundum est habitare fratres in vnum.* pluralis numerus *fratres*, sed singularis *habitare in vnum.* Ideo benedicat te dominus ex Sion, qui fecit cęlum & terram. Nemo vestrum dicat, ad me non peruenit ista benedictio. Putas quis est quem dixit. *Benedicat te Dominus ex Sion?* vnum benedixit. Esto vnum & perueniet ad te benedictio. Psalm. 132. F

GLOS-

NICOLAVS DE LYRA. PSAL. CXXXIII.

Ecce nunc bene. do. Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo: *Canticum graduum.* & patet ex supradictis. De materia vero huius psal. satis patet quod est quædam inuitatio sacerdotum & Leuitarum ad laudem Dei, cum dicitur.

Ecce nunc ben. dom. Idest, vos sacerdotes & Leuitæ, qui ad diuinum obsequium estis à Deo electi, propter hoc subdit.

Qui sta. in do. dom. ad ipsam officiandam.

In atrijs do. Dei no. Et quia in atrijs & prope atria erant habitacula eorum, vt essent semper parati ad sua officia, nō solum de die, sed etiam de nocte. ideo subditur.

In no. extol. man. ve. in san. deuotè orando, versa facie ad sanctum sanctorum, vbi erat arca & propitiatorium.

Et ben. dom. benedictione confessionis diuinæ laudis, quę impenditur. s. inferioribus à superiori, de qua dr Hebræ. 7. b. sine vlla contradictione, quod minus est à meliori benedicitur. Consequenter psal. post quam seruos Dei ad Dei laudē inuitauerat, eisdem benedictionem Dei optat dicens.

Ben. ti. dom. ex. i. ex tēplo quod est in monte Sion, in quo templo erat propitiatorium, vbi dabātur diuina responsa & inde procedebat propitiatio & benedictio diuina. Et dicit. *Benedicat te, &c.* in singulari. quia in principio psal. dixerat, quod deberent esse vnum concordia charitatis.

Qui fec. cęl. & ter. Hoc dicit ad excludendum Manichęorum errorem, qui dicunt inferiora à diabolo esse creata.

Vltimo circa quindecim psal. graduū pdictos ponēda est quādā breuis expositio mystica ad dādū occasionē vlterius meditādi magis deuotis. Ad cuius intellectū sciēdū q Macrobius sup somniū Scipionis distinguit virtutes ī politicas, purgati animi, & exēplares. Exēplares vero ponit in Deo inquātum eo sunt exēplaria oium, & p cōsequens virtutū, & iō de istis nihil ad ppositū, qa hic agit de virtutibus put pficiunt status hoim. Virtutes aūt ab hoibus hnr dupliciter. Vno mō cōi & humano, & sic dnr virtutes politicæ, qa hō est aīal politicū. Alio mō excellēter quasi mō diuino. & tales virtutes à Philosopho vocant heroicæ seu diuinæ. 7. Ethic. Hūc autē modū habēdi virtutes distinguit Macrobius in duos. Vnus est, put hō est intēdēs ad talē pfectionē diuinā. & sic dnr virtutes purgatorię. Alius modus est, put hō iā assecutus est terminū dictæ tēdētiæ, quantū pōt haberi in pſēnti vita. & ſm hoc dnr virtutes purgati animi. Hæc aūt distinctio virtutum in tribus gradibus sub alijs verbis ponit à catholicis doctoribus ſm tres gradus hoim, vel potius in statu hoim, put gradatim tēdūt ad pfectionē: ita q primus gradus est incipientiū, scđs pficientiū, tertius peruenientiū seu perfectorū. Et tangunt in tribus quinarijs quindecim psal. graduū. Igit circa primū quinariū, in quo tangit perfectio incipientiū, cōsiderandū, q incipiens aggredi statū virtutis patit difficultatē & turbationē pp resistentiā passionū sensitiuæ partis, ita q eius tēperantia magis est dicenda cōtinentia, quia cū difficultate tenet se cōtra passiones. Et similiter dicēdū de alijs tribus virtutibus cardinalibus quæ deficiunt ſm suū modū à perfectione virtutis: pter quod necesse hēt recurrere ad diuinū auxiliū implorandū. & ſm hoc dicitur in primo psal. *Ad dñm cū tribularer clamaui, &c.* Secundo ex hoc vlterius cōcipit quandam fiduciā hñbendi cū diuino auxilio de passionibus triumphum, & quantum ad hoc dicitur in psal. secundo. *Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxiliū mihi, &c.* Tertio ex hoc vlterius concipit spem deueniendi ad Deum debite colendū passionibus quietatis: ideo dicit tertio psal. *Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum dñi ibimus, &c.* Quarto ex hoc vlterius concipit spē reportandi cęleste pręmium

Virtutes ab hominibus dupliciter habentur.

Quindecim psalmorum graduum distinctio.

MORALITER.

Ecce nunc benedi. Psal. iste est quædam inuitatio Leuitarum ad Dei laudem tempore veteris testamenti. Moraliter sic ad idem inuitatur ecclesiæ ministri, cum dicit. *Et nunc.* sine retardatione, quia de tempore non habemus nisi nūc.

Qui sta. in dom. idest, stare debetis. Nō enim discurrere debent ecclesiæ ministri ad venationes & aucupia sicut milites, nec ad negotia terrena sicut mercatores.

4 *In no.* quantum ad officium nocturnum.

† *Extol. man. ve. in san.* id est, ad Deum & ad eius sanctos mente deuota. Et quoniam alij debent orare pro ministris ecclesiæ, subditur in eorum persona.

mium ex dicto obsequio: & ſm hoc dr̃ in quarto pſal. *Ad te*
A *leuaui oculos meos, qui habitas in cœlis.* Ecce ſicut oculi ſeruorũ in manibus dñorum ſuorũ, ſ.ad recipiendũ mercedẽ ab eis. *Ita oculi noſtri, &c.* Quintus gradus eſt, vt de inchoata perfectione ſm prædicta hõ non glorietur, ſed totũ attribuat diuinæ gratiæ, & ſibi nihil, ſm dictũ ſaluatoris Luc.17.c. *Cum omnia feceritis, quæ præcepta ſunt vobis, dicite: Serui inutiles ſumus.* & ſm hoc dr̃ in quinto pſal. *Niſi quia dominus.* Circa ſcdm quinarium, in quo deſcribitur ſtatus proficientiũ. Primus gradus eſt, q ſedatis iam paſſionibus per exercitiũ virtutis confidat de ſtabilitate in bono cũ Dei adiutorio: pp quod dr̃ in primo pſal. *Qui confidunt in domino, ſicut mons Sion, &c.* Secundus gradus eſt, vt liberatus à paſſionibus ipſum prius, vt captiuũ detinentibus ad percipiendũ diuinas cõſolationes aſſurgat, pp quod in ſecundo pſal. dr̃. *In conuertendo dominus captiuitatem Sion facti ſumus ſicut conſolati.* Tertius gradus eſt, vt perfectionẽ in qua cum Dei adiutorio iã profecit ad alios deriuet per proximi ædificationẽ, in qua ſcit ſe nihil poſſe agere ſine Dei aſsiſtentia ſpeciali: pp quod dr̃ in tertio pſal. *Niſi dominus ædificauerit domum, &c.* Quartus gradus eſt, vt ex ædificatione proximorũ ſumptus debitos nõ requirat, ſed gratis impendat ſm quod dicit Apoſtolus, 2. Theſ.3.b. *Nocte & die operantes, ne quẽ veſtrũ grauaremus.* Nõ quaſi non haberimus ptãtem, ſed vt noſmetipſos formã daremus vobis ad imitãdũ nos: & pp hoc in quarto pſal. dr̃. *Beati oẽs qui timent dñm, qui ambulant in vijs eius,* gratis exemplo & verbo primũ ædificando. ideo ſubdit. *Labores manuũ tuarũ quia manducabis, beatus*
B *es, &c.* Quintus gradus eſt, vt pp tribulationem inſurgẽtẽ à prædictis bonis operibus non deſiſtat. ideo ſubdit̃ in quinto pſal. *Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea, &c.* Circa tertium quinarium, in quo deſcribit̃ ſtatus perfectorũ cõſiderandũ, q ſicut dr̃ Ia.1.a. *Patientia opus perfectũ habet.* Patientia vero hr̃ in duplici gradu. Primus eſt, q homo tribulationes patienter ſuſtineat: & pp eas a bono opere non deſiſtat: & hic eſt vltimus gradus præcedẽtis quinarij, vt dictũ eſt. Secũdus qui eſt altior, & vbi incipit tertius quinarius, eſt qñ non ſolũ homo perſecutiones patiẽter tolerat, ſed ẽt perſecutoribus bonũ optat pro eis orando, exẽplo Chriſti in cruce dicentis. Luc.23.e. *Pater ignoſce illis, quia neſciunt quid faciunt.* Et pp hoc dr̃ in primo pſal. De profundis clamaui ad te dñe, i. de profundo tribulationis, orãdo etiam pro inimicis. vnde ſubdit. *Si iniquitates obſeruaueris dñe, &c.* Et quia ex tanta perfectione habita de facili inſurgit aliquis motus ſaltem leuis propriæ elationis diabolo inſtigante, qui inſidiatur hominibus perfectis, ideo ſecundus gradus eſt, vt ex perfectione habita nullus motus elationis ſurgat interius, nec aliquod ſignum appareat exterius: ideo ſubd r̃ pſal.2. dñe non eſt exaltatũ cor meum, *neque elati ſunt oculi mei, &c.* Tertius aũt gradus eſt, vt homo quicquid eſt cordis, & operis applicet per votum cultuinis obſequijs. ideo dr̃.3.pſal. Memento dñe Dauid, & omnis manſuetudinis eius. *Sicut iurauit dño, votum vouit Deo Iacob, &c.* Et quia charitas eſt vinculũ perfectionis, ſm q dr̃ Col.3. & ideo quartus gradus eſt, vt homo ſit in charitate pfecta ſm modum qui traditur Actu.4.f. *Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna,* & pp hoc dr̃ in 4.pſal. *Ecce quam bonum & quam iucundum habitare fratres in vnũ, &c.* Quintus gradus eſt q homo ex perfectione charitatis quantum poſsibile eſt, obliuiſcatur huius ſeculi, & occupetur in diuinis laudibus, quaſi mente habitans in ciuitate cœleſti, ſm illud Phi. d. *Noſtra conuerſatio in cœlis eſt.* & pp hoc dr̃ in pſal.5. Ecce nunc benedicite dñm oẽs ſerui dñi. Qui ſtatis in domo dñi, &c.

ADDITIO

In pſal.133. *Ecce nunc benedicite dñm,* vbi dicitur in poſtil. In noctibus extollite. In Hebræo li. *In noctibus,* eſt finis primi verſus. Pro quo eſt ſciendum, quod hic pſal. loquitur ſacerdotibus & Leuitis prout poſtil. dicit. ad quos principaliter pertinet benedictio. ſ. laudis. Similiter benedicere populum bonum ei imprecando, de quo in fine pſal. *Benedicat te dñs ex Sion.* ſed quia in principio dixerat. *Benedicite dñm omnes ſerui dñi,* quod comprehendit omnes ſeruos Dei, etiã ſi non ſint ſacerdotes neq; Leuitæ, ad quos non pertinent prædicta ex officio: idcirco adiungit. *In noctibus.* per quod neceſſario intelliguntur tantum ſacerdotes & Leuitæ. Cæteri autem de populo non ſtabant in domo domini, niſi tãtum de die. Continuatur tñ hic pſal. præcedenti ſic. Nam ab eccleſia iã cõgregata ſub vno rege Chriſto & ſacerdote, prout in præcedenti, benedicendus eſt Deus ab oĩbus per gratiarũ actionẽ, de quo dicit. *Ecce nunc benedicite dñm, &c.* & cõſequenter benedicendus eſt populus ſub hmõi principe conſtitutus à ſacerdotibus, quibus talis benedictio ex officio cõpetit, &c.

REPLICA. In cãticis.15. graduũ inter poſtil. & Bu. ſunt nonnulla quæ videntur contraria. Sed ſtant vt plurimum in diuerſa applicatione ad materiam pſal. quam communiter poſtil per hiſtorias aſsignat ad literam tãquam figura, Burg. autem moralitatem refert ad Chriſtum vel eccleſiam tanquam ad figuratum, reliqua nõ ſunt multũ diſputabi.

GLOSSA ORDINARIA.

a *Halleluia.* Caſsi. Poſt gradus qui ducunt ad æternitatem congrue ponitur halleluia, vt eccleſia fruatur laudibus Dei, cui tale munus paratum eſt.

PSALMVS CXXXIIII.

L*Au.* Primo, demonſtratiua oratione monet Deum laudare, propter eius potẽtiam enumerans eius magnalia. Secundo, cultores idolorum redarguit, ibi: *Simula. &c.*
C Tertio, omnes ordines monet ad laudem, ibi: *Domus Iſrael.* Propheta ergo quaſi intentionem ſuam aperiens gradus ſtantes in domo alloquitur: vt poſt beneficia laudẽt dicẽs. *Lauda.* Qui? *ſerui.* Addit. Qui ſtatis, nõ titubantes vel in ſecretario vel ingreſſu. *Laudate ſerui.* Deinde, qui & quare laudare debeant ſubdit: *laudate ſerui*
b *Laudate do. &c.* Aug. Si omnia laudantur, quia bona: præcipua cauſa laudis eſt, q a bonus eſt ex ſe & in ſe cuius bonitas, nõ qualitas, ſed natura. Ille bono ſuo bonus, & nõ aliunde participato bono. Ille ſeipſo bonus, non adhærendo alteri bono, q nõ eget aliquo bono, vt fiet bonus. Sed eguerũt illo cætera, vt fierẽt bona: Sed quia ipſa nobis nõ poteſt videri qualiter in natura ſit bonus, vel operemur deamus, quia ſuauitudum dedit ſe poſſe guſtari, carnem factum, vt de pane angelorum viuat homo. Temperatur laus in hoc pſal. ita vt & firmus ſit & infirmorum ſicut per Moyſen, qñ eum mitteret ad filios Iſrael, cũ dixiſſet. *Ego ſum qui ſum,* hęc dices filijs Iſrael

Halleluia. CXXXIIII.

a Aug. Vnde vos meliores eſtis non ipſe. Bonus enim ille semper manet vt eſt. b Quare? quia. c Eſtis laud. alioquin offendunt, quia ipſi ſerui & ipſe dominus

a L Audate nomen dñi: laudate ſerui do- 1 2
a Qui? Ecce vos. Non quidam mali ſed. b Non qui ruitis, vnde laudare debetis.
b minũ. Qui ſtatis ĩ domo dñi ĩ atrijs do 3
a Propter hoc lauda. b Vno verbo laudis cauſa explicata eſt. Proprie à quo ſunt omnia bona.
mus Dei nr̃i. Laudate dñm, † q̃a bonus 4

NICOLAVS DE LYRA.
PSAL. CXXXIIII.

L*Audate no.* Huic pſal. præmittitur talis titulus in Hebręo: *Halleluia.* id eſt, laudate Deum ex quo titulo nõ apparet autor pſal. ſed ſatis apparet quod pſalmiſte eſt quędam inuitatio fidelium ad laudem Dei: & primo ponitur inuitatio in generali, ſecundo magis in ſpeciali ſecundũ diuerſos ſtatus. ibi: *Domus Iſrael.* Prima in duas, quia primo ponitur dicta inuitatio, ſecundo ſubditur ad hoc multiplex ratio, ibi: *Laudate dominum.* Circa primum dicit pſal.
1 *Lauda. no. dom.* ipſum laudibus extollendo.
2 *Lau. ſer. dom.* cui omnes tenentur ſeruire deuote pro beneficio creationis & generalis gubernationis.
3 *Qui ſta. in do. do.* quia prẽter atriũ ſacerdotũ vbi offerebantur hoſtię, erãt alia atria vbi vulgares vacabãt orationi: & in vno eorũ recipiebant Gentiles, qui veniebant in Ieruſalem cauſa orationis, ſecundum quod dr̃ Iohan.12.c. *Erant autem Gentiles quidam ex his qui aſcenderant, vt adorarent in die feſto*
4 *Lauda. &c.* Hic conſequenter inducitur multiplex ratio laudis diuinæ. Et primo ex ſuæ deitatis veritate, ſcdo ex idolorũ falſitate, ibi: *Sim. lacra gentiũ.* Veritas aũt Deitatis ex quibus allegat. Primo ex ſua bonitate, ſcdo ex ſua ptãte, ibi. *Quia ego cognoui.* Circa primũ dicit pſal. *Laudate do. quo. bo. do.* Eſt infinitę bonitatis, pp quod eſt ſumme laudabilis, ideo di

MORALITER.

1 *Lau. ſer. dom.* Pſal. iſte eſt quedã inuitatio generalis ad Dei laudem pro tempore veteris teſtamenti. Moraliter autem ad idem inuitantur omnes Chriſtiani tempore noui. Et ſic dicitur *Lau. no. dom.* omnes catholici generaliter.
2 *Lau. no. dom.* vos eccleſiæ miniſtri ſpecialiter.
3 *Lau. do. quia bo. dom.* Exponatur ſicut pſalmo præcede
4 *Qui ſta. in do. dom.* eſſentialiter.

Qui est: misit me ad vos. Quod quia non capit homo continuò téperauit,& dixit, qđ posset capi ab homine ita: Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob. Quod nomen pp hominem ne videret temporale, addit: *Hoc nomen est mihi in æternum.* Non quia illi æterni, sed quia eos æternos facit postea sine fine. Habuerũt quippe principiũ, sed finem non habebunt. In quibus totum semen Israel intelligitur, tota ecclesia cogitatur.

a *Psallite nomini eius.* idest, laudate eum, eo quòd id fecit qđ res sui nominis exigit, cũ se incarnatum dedit hominibus gustari.

✠ Euthymius. Pulchrum est ei psallere ex psalmis enim & cãticis diuinorum dogmatum excellentiam addiscimus. psalmi etiam & cantica psallentium mentes protendent ad Deum, humanos affectus sedant, animam cantu delectant, & in declaratione coniunctam vtilitatem habent.

b *Iacob.* Luctator interpretatur, & significat illos qui contra spirituales nequitias luctantur.

✠ Theodoretus. Symmachus autem sic, Et Israelẽ in electionem sibi. Multa ait: cura ipsum dignatus est, propriũ appellauit, & omnes homines curans, huius potissimum curã gessit. Hæc autem etiam beatus Moses dixit, quando diuidebat altissimus gentes, quando separabat filios Adam, constituit terminos gentium iuxta numerum angelorum Dei, & facta est pars domini populus eius Iacob, funiculus hæreditatis eius Israel.

c *Israel in possessionem.* Aug. Ad literam. Cęteras gentes sub angelis custodiendas dominus posuit, Iacob sibi elegit, quẽ vt agrum coleret, seminaret, possideret, seruaret.

✠ Theodoretus. Ea quæ facta sunt minime potentia definiri possunt, sed voluntate: potuerat enim & plura, & multo his maiora fabricare, sed tot & talia voluit, veruntamen omnia sunt eius opera. Cœlũ & cœlestia, terra & terrestria, mare & quæ in ipso sunt. Cæterum Abyssos vocat immensam aquarum multitudinem. Porro multitudinis numero maria vocauit, quoniam vnum mare in multa æquora diuiditur, quandoquidem Atlanticus sinus & Oceanus, & Tyrrhenus, & Ionicus, &c.

d *Omnia quæcunque.* Q. Magnus est in essentia, magnus in operibus, quia Omnia, &c.

Aug. Si omnia opera comprehendere non possumus, hoc de eis firmiter teneamus, quòd omnia à Deo facta.

Aug. Oĩa quæcunque voluit. Typice, hoc in oĩbus possumus agnoscere. Cœlum, spirituales: terra, carnales: ex his duobus constat ecclesia. In his quæcunque vult, & ẽt in mari, i. in infidelibus, in quibus nihil fit nisi iussu Dei. nõ enim sæuiunt nisi permittant à Deo. Abyssi, latẽtia corda, profunda corda mortaliũ, profundæ cogitationes hominum, & ibi fecit Deus quod vult. Interrogat iustũ & impium, latet cor bonũ, latet & malũ, & in vtroq; est abyssus. Sed Deus hoc videt, quẽ nihil latet: hoc consolat, illud torquet. Et ipse est educẽs nubes, quæ sunt pdicatores. vnde: Mãdabo nubibus meis, ne pluant super eã imbrẽ. Et itẽ: *Qui sunt hi qui vt nubes volant,* quas non tm̃ de Israel misit, sed & ab extremo terræ excitat: Quid de ipsis fecit? fulgura in pluuiam, minas ad misericordiã flexit, de terroribus irrigauit: prædicatores namque & terrent & blandiuntur. Terrent, comminando æterna supplicia. Mulcent promittendo æterna gaudia. Ideoque & de manna legitur, quod liquescebat ad solem, & indurabatur ad ignẽ. Manna enim cęlitus datũ, figura est diuini eloquij, quod liquescit ad solem, dum mentes fidelium futuræ claritatis promissione lætificat, vt cum ait: Fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum. Induratur autem ad ignẽ dum peccantium conscientias futuræ pœnæ comminatione adurit, vt illud: *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum excidetur & in ignem mittetur.* Ideo in veteri lege in veste summi pontificis erat coccus bis tinctus, qui habebat speciem ignis. Ignis enim duo facit, vrit scilicet, & lucet. Quia prædicator peccantium corda adurere debet fulgure comminationis, & piorum mentes confouere promissione ęternæ lucis. Inde etiã est, quod baculus pontificalis ex inferiori parte pungit, superius in anteriora extenditur. Quia prædicator pungere debet vitia carnis, & mentis vires in anteriora dirigere: ita tamen quod ad sui considerationem semper redeat: ne cum alijs prædicauerit, ipse reprobus efficiatur. Et in principio sermonis sui accusator sit, ne videat festucam in oculo alterius, gestans trabem in suo. Prædicatores, nubes, propter carnem, venti propter spiritum. Nubes videntur, venti sentiuntur, non videntur. Et quia caro de terra nubes excitat ab extremis terræ, sed spiritus hominis ignoratur, vnde veniat, vnde ecce dicitur.

Ezech. 5.b. Ibidem 6a. Exod. 16.e. Matth. 3. f. Exod. 28 a. Prædicatoris officium. 1. Cor. 9.d. Prouer. 16. c. Luc. 6. f.

a Rei nominis. b Gustanti. c Psallite, quia illa fecit quæ capere valetis.

a domino psallite nomini eius, quoniam suaue est. Quoniam 1

a Iudaicum populum. b Gratia non merito. Alijs verbis idem repetit. 2

c Vnde scis.

b c Iacob elegit sibi dominus, Israel † in possessionem sibi. quia 3

Quia. a Raptus ad superna. b Quod non omnes possunt scire, sed credant noscenti. qui intrauit in sanctuarium Dei, & audiuit arcana & ineffabilia verba quæ non licet homini loqui. c In se.

ego cognoui, quòd magnus est dominus: & Deus noster 4

a Idest, super omnes deos qui sunt in cęlo & in terra, quia eos fecit. b Redit ad opera quæ capiantur. Hic breuiter concludit omnia. c Cas. Causa omnium quæ fecit voluntas est, nulla necessitas, sed bonitas.

d † præ omnibus dijs. Omnia quæcunque voluit dominus fe- 5

a Quod commeatur. b Pro profunditate ignoti oceani. Fecit quę voluit ipse dico. Quę fecit enarrat ad literam, secreta naturę Deum dicit ministrare.

cit in cœlo, & in terra, in mari & in omnibus abyssis. 6
7

Qui producit ventos de thesauris suis. Qui percussit primogenita. Fide vnde incipimus, qua viua pficit homo in melius, Aegyptus afflictio. Quicunque ergo affligit ecclesiã & scandala facit: etsi Christianus dicitur, perdit fidem.

Ab homine. Homo, idest, doctus, qui & trahit post se indoctas turbas, i. pecora. Pharao dissipatio. Aegyptus vt diximus, afflictio. Dissipatio ergo pcedit vt rex, & sequitur afflictio. Dissipati. n. affligunt ecclesiam, vt n. affligant dissipantur. Percussit gentes & reges: Quas & quos? Sehon regẽ occidit. Sehon tentatio oculorũ, Amorrhęi amaricãtes. Amaricantes ergo regẽ habent, tentationẽ oculorum, Tentatio oculorum non est nisi in mẽdacio oculorum, putat habere rem, veritatem non habet. Retur. n. quod non est, nõ intuetur quod est. Tentatio ergo oculorum, i. fallacia vt rex præcedit, & sequit amaricatio. Occidit Deus in homine illũ regem, qñ homo damnat simulationem & diligit veritatem, & de-

Tentatio oculorum.

NICOLAVS DE LYRA.

Psal. no. q. su. Est enim nomen domini, mel in ore, melos in aure, & iubilus in corde, vt dicit beatus Bern. Et licet omnes teneantur Deum laudare, vt prędictum est, tamen principaliter populus Israel quem elegit, vt inde in humanitate assumpta nasceretur, propter quod legem diuinam ei dedit, & hoc est quod dicitur.

Quoniam Iacob elegit sibi domi.

Quia ego cog. Hic accipitur ratio diuinæ laudis ex sua potestate, quæ apparet in effectibus & beneficijs hominibus exhibitis, & primo hoc ostẽditur in beneficijs exhibitis omnibus generaliter. secundo populo Israel specialiter, ibi: Qui percussit. Circa primum dicit psal. *Quia ego co.* q. d. hæc debet esse ratio laudandi Deum: quia ego cognoui, quod magnus est dominus, magnitudini cuius non est finis.

4 *Et Deus no. præ. o. diis.* Et accipitur hic dij participatiuè cuiusmodi sunt angeli sancti, quibus præest Deus tãquam ministris dominus, ideo subditur.

5 *Omnia quæ. vo. do. fe.* aliquos angelos ibi stabiliendo, & alios propter superbiam suam inde eijciendo.

6 *Et in ter.* aliquos homines per gratiam suam vocando, & alios iusto Dei iudicio, licet occulto dimittendo.

7 *In mari.* Aliquos inde tempore tempestatis mirabiliter saluando, alijs periclitantibus propter ventorum flatus: ideo subditur.

Edu-

MORALITER.

Psalli. no. eius. quo. suauc. scilicet, ad audiendum, meditandum & proferendum.

Quo. Iac. ele. Per Iacob intelliguntur actiui, per Israel contemplatiui, ex quibus constituitur ecclesia.

3 *Quia ego. co.* magnitudini cuius nõ est finis. propter quod se extendit ad oĩa possibilia. ideo supple laudabilis est plus quam possit virtus creata, Eccl. 43.d. *Laudantes dominum magnificate eum quantum potestis, maior est enim omni laude.*

& de . . . amaricare. Og conclusio. diabolus qui intercludit viã ad Deũ ne credat in eũ, sicut Christus aperuit, & ipse est via. Cui ergo claudit via ne credat in ipsum, cũ venerit Christus confundet. Sequitur ergo Basan Og, i. confusio conclusionem. Chanaã paratus humiliationi. Et intelligitur hic humiliatio non quæ virtus, sed quæ pœna est. i. ois superbus qui in die iudicij humiliabitur. non aũt nunc humiliatur, sed paratur humiliationi. Ita hæc prædicta spiritualiter sane accipiuntur, cũ tñ ad literam facta sint. Si ergo tunc corporaliter occidit illos Deus, modo non cessat manus eius & ideo ne putares hæc tunc peracta cessasse, inquit: *Domine nomen tuũ*, i. operatio potentiæ tuæ. Et in æternũ, ideo non cessat manus tua in seculũ hæc facere, quæ tũc prænũciasti in figura.

a *Ab extre.* Aug. Siue ab imo terrę siue à circũdatione finiũ terrę.

b *Fulgu. & plu.* Aug. Fulgur terrorem, pluuia gaudium facit. Qui ergo terruit fulgure, reficit pluuia.

c *Qui producit ventos.* ✻ Euthym. Per thesauros Dei hoc in loco propheta occulta illa loca intelligit vnde exeunt venti. occultus eius esse dr̃ thesaurus eo qd̃ & generatio & locus eius ignoratur. Thesauri noĩe præterea, non tantum pecuniæ aut occulta alia bona intelligũtur, sed & ipsa etiam loca vbi thesauri abscondi solent. Vel qui educit ventos tãquã à thesauris suis vt subintelligatur dictio illa *tanquam* vel *quasi*. Ita vt ex his verbis educẽdi facilitas denotet. & quod eos Deus semper in promptu habet cũ voluerit. Illud aũt q̃ maxime admirandũ est quod modo hunc, modo illum Deus ventũ emittat, & aliqñ vna vtrumque, persępe etiã plures vno & eodem tempore, persępe etiam nullum prorsus: Atque hęc omnia ex vtilitate, & nihil sine ratione, illis scilicet interea inclusis veluti in quibusdam thesauris, atque illinc quotidie Deo libuerit maxima cum facilitate eductis.

d *Qui percussit.* August. Hoc in hominibus fecit propter populum suum. Si dixit quæ amares, audi & quæ timeas.

e *Ab homine vsque ad pecus.* Cassio. Hoc sępe repetit ad inducendam Dei potentiã vt non casu facta putentur, sed in magna futuri significantia. Dum audis quæ fact in impios, caue ne i te fiant: ideo sunt hęc vtilia cum leguntur. Aegyptus mundus. Primogenita principalia vitia mundi, quæ destruit in prudentibus & idiotis.

f *Reges fort.* Cassio. Mundi spiritus. Q. sunt occisi, dum n. queunt in nobis quod volunt.

g *Sehon regem Amorrhæorum, &c.* Hoc fit Moyse factum: hoc in libro Numeri legitur: Quod cum prohiberent filios Israel per fines suos transire, percussi sunt ab eo, & possedit populus Israel terram eorum.

h *Chanaan.* Cassiod. Humiliatio mala, scilicet, quando ab honore sancti decidunt.

i *Et dedit terram eorum hæredit.* Cas. idest, cęlestem beatitudinem, quam dęmones per superbiam deseruerunt, dedit fidelibus. Hæc est vera terra promissionis, quæ verius dicitur hæreditas, quæ in pace est, quam illa actualis, quam sępe amiserunt filij Israel.

k *Hereditat. Israel.* Augu. Hæreditas, sunt gentes Israel. fidelis scilicet populi, quem pascũt tribulatione, docentes patientiam, vel quas Israel excolit conformando sibi.

l *In gener. & gener.* Aug. Generatio vna est qua renascimur per baptismum, altera qua resurgemus. nõ est oblitus Deus in hac vocare, in illa coronare.

---

a Fecit quæ voluit ipse dico: Quæ fecit enarrat ad literam secreta naturæ Deum dicit ministrare.
b Ad medium, vt ibi pluant. c Quia fulgura sine pluuia terrerent & nihil d. . .

a † Educens nubes ab extremo terrę, fulgurã ĩ pluuiã fecit. Qui 1 2
b
a Idest, apostolos: qui totum mundum percurrerunt nescis vnde, sed scis quod iussu Dei.
b De occultis causis.
c † producit ventos de thesauris suis: qui percussit primogeni- 3
d
Palam & visibilia signa fecit, ter quia vt in passione terra tremuit, & sol obscuratus est. 4
e ta Ægypti: ab homine vsq; ad pecus. Et † misit signa & pro- 5
In diabolum. Malos homines.
digia in medio tui Ægypte: in Pharaonem & in oẽs seruos 6
a Innumera vitia. Quæ possidebant terram quam populo suo dare volebat.
b Dominantia vitia.
f eius. Qui percussit gentes multas, & occidit reges fortes. 7 8
a Sed. Tentatio oculorum. b Amaricantium. Amara sunt quæ tollunt beatitudinem, quorum rex diabolus, qui transfigurat se in angelum lucis. c Conclusio. d Confusio.
g Sehon regem Amorrhæorum, & Og regem Basan: & 9 10
a Percussit sub Iosue, mortuo iam Moyse. Idest omnes qui male humiliantur. b Humiliatio.
c Illos expulit. d Hæc terra promissionis verius dicitur hæreditas quæ in pace.
h omnia regna Chanaan. Et dedit terram eorum hęreditatem 11
i
a Pro factis sequitur exultatio laudis.
Cum hæc feceris.
k hæreditatem Israel populo suo. Domine nomen tuum in 12 13
Præsenti. Futuram.
l † æternum, † memoriale tuum in generatione & genera- 14

† Suscitans. † educit. † immisit. † seculum. † memoria tui

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Educens nu. ab ex. ter.* i. à mari oceano: vnde vt plurimum eleuantur vapores humidi, ex quibus nubes generantur. Et iste oceanus est terræ habitabilis terminus.

2 *Fulgura in plu. fe.* quia frequenter in dictis nubibus generantur tonitrua, & inde procedunt coruscationes & fulgura, quæ terminantur per hoc q̃ nubes in pluuiã resoluuntur.

3 *Qui pro.* idest, de locis hominibus occultis.

4 *Qui per.* Hic consequenter adducitur ratio diuinæ laudis ex effectibus Dei mirabilibus pro populo Israel factis, cum dr̃. *Qui per. pri. Aegy.* de qua percussione habetur Exod. 12.

5 *Et mi. sig.* pro populi Israel liberatione, sicut patet in Exo. vbi describuntur decem plagæ Aegypti.

6 *In Pharaonem, & in omnes seruos eius.* quos post multa flagella finaliter submersit in mari rubro, vt habetur Exod. 14.

7 *Qui percussit gentes multas.* in conspectu filiorum Israel post egressum de Aegypto, scilicet, Amalechitas, Exod. 17.

8 *Et occidit reges fortes.* Et qui fint illi, subditur.

9 *Sehon regem Amorrhæorum, & Og regem Basan.* de quorum occisione habetur Num. 21.

10 *Et omnia regna Chanaan*, vbi interfecit per Iosue & filios Israel reges. 31. vt habetur Iosue. 12.

11 *Et dedit terram eorum hæredita.* non cuicunque, sed populo Israel, vt habetur in libro Iosue. Et quia ex istis est à filijs Israel specialiter laudabilis, subditur.

12 *Domine no. tuum in æter.* sit laudabile a nobis.

13 *Domine me. tu.* idest, remaneat memoria beneficiorum tuorum.

14 *In generatione & gener.* idest, in generationibus sibi succedentibus, sicut videmus impletum.

MORALITER.

1 *Educ.* Hic consequenter ponuntur quædã potentiæ diuinę, quę nunc sunt exponenda mysticè, cum dicitur: *Educens nubes*: id est, prædicatores, Esa. 60. b. *Qui sunt isti qui vt nubes volant?*

† *Ab extremo terræ.* scilicet Bedam ab Anglia, sanctos Dominicum & Antonium ab Hispania, & sic de pluribus alijs à terræ finibus oriundis.

2 *Fulgura in plu. fe.* prædicauerunt enim terrorem iustitiæ diuinæ quæ per fulgura, & dulcorem suæ misericordiæ, qui per pluuiam designantur.

3 *Qui producit ventos de thesau. su. &c.* Id est, impulsus ad bonum ex occultis suæ deitatis.

4 *Qui percussit primogenita.* Idest, initia peccati, quæ sunt superbia, Eccles. 10 b. Initium omnis peccati superbia. Et auaritia, prima Tim. 6. b. *Radix omnium malorum cupiditas.* Per prædicationes enim sanctorum percussit dominus vitia dicta.

5 *Et misit signa & cęt.* Id est, miracula prædicationis sanctorum confirmatiua. Mar. vltim. d. *Prædicauerunt vbique domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.*

6 *In Pharaonem & in omnes seruos eius.* idest, in dęmonem & ministros ipsius.

7 *Qui percussit gentes multas, & occidit reges fortes.* eos ad fidem conuertendo. Per talem modum loquendi dictum fuit beato Petro de conuersione Cornelij & amicorum eius, Act. 10. b. Surge Petre, &c.

9 *Sehon regem Amorrhæo.* per quem significatur rex Romanorum, eo quod Amorrhei interpretantur illuminati. Nam in conuersione Constantini ipse & populus Romanus inde fuerunt illuminati.

10 *Et Og regem Basan.* idest, Francorum regem. Basan enim interpretatur pinguedo. Francia vero pinguis est in diuitijs & pinguedine deuotionis.

11 *Et dedit terram eorum hæreditatem Israel populo suo.* nam terrę quæ prius erant Gentilium, factæ sunt Christianorum. Et quia ex his Deus est in perpetuum laudandus subdit.

12 *Domine nomen tuum in æternum, & cęt. Quia iudicabit dominus populum suum.* iudicio approbationis.

a ¶Aug. Non repulit dominus plebem suam, quam præsciuit, habet, & seruos de omnibus gentibus. vnde conuertit se ad exprobranda idola, quæ iam a suis cultoribus irridentur, dicens, Simulachra, &c.

a tionem. † Quia iudicabit dominus † populum suum, & in ser- 1

a ¶. Deus noster est magnus. ¶Autem. b ¶ Sunt. c ¶Quantum ad materiam. 2

b uis † suis deprecabitur. † Simulachra gentium argentum, & 3 4

¶Quantum ad formam.

c aurum, opera manuũ hominum. Os habent, & non loquen- 5

tur, oculos habent, & non videbunt. † Aures habent, & non 6

a ¶Concludit omnia, quod nec hominibus, nec pecoribus possunt comparari. b ¶ Exprimitur quidem in eis similitudo quædam idolorum non quidem in carne eorum, sed in interiori homine. 7 8

d audient, neque enim est spiritus in ore ipsorum. Similes illis 9

e fiant, qui faciunt ea, & omnes, qui confidunt in eis. Domus 10

f Israel benedicite † domino, domus Aaron benedicite domi- 11 12

a ¶Domus, quæ quotidie suscitatur de lapidibus, de quibus domus Israel. vnde, Potens est deus de lapidibus istis filios Abrahæ suscitare. 13

no. Domus Leui benedicite domino, qui timetis dominum 14 15

a ¶Facit, quod docuit, & loquitur in persona omnium fidelium, vel in propria persona. 16

b ¶Nunc ex Sion, quia specularetur, quod veniat. ¶ Qui uenit ex Sion homo factus. 17

g benedicite domino. Benedictus dominus ex Sion, qui habi- 18

a ¶Ad literam, ubi prædicauit, & multa mirabilia fecit. ¶ Vbi videbimus eum in æterna pace. 19 20

tat in Ierusalem. 21

A a *Quia iudi.* Cass. Causa laudis, quia vidit dominus populum cui tot fecit prophetas misit, post & filiũ. Sed quia duri fuerunt, iudicabit eos in futuro, & in seruis, idest fidelib. consolabitur, cũ præmia æterna restituet. Ecce gradatio laudis ad iudicium perducta est.

Aug. Vel, Ita. Ideo de præsenti accipiatur. Iudicabit. Q. laudandus, quia præter iudicium futurum, iam iudicauit deus Iudæos, alios assumendo, alios reprobando.

Hoc est iudicium discretionis, de quo ait, In iudicium veni in hunc mundum, vt qui non vident, videant, & qui vident, cæci fiant.

B b *Simulachra.* Cass. Secunda pars, postquam laudibus se dei expleuit, idolorum cultores irridendo redarguit, quia perfecta laus veritatis est destruere falsitatem. supra fuerunt eadem dicta, sed repetita verecundiam augent.

* Euthym. Atqui apud nos sunt etiam sanctorum imagines, quæ aurum atque argentum sunt, & opera manuum hominum, verum enim vero idola non sunt, qm̃ idolorũ quidem prima species ac prima eorum argumenta falsa sunt, fabulæ nimirũ, quæ nulla rei veritate subsistunt. Deos etenim sibi ascribunt gentes, qui dei non sunt, sed dæmones falso sibi diuinitatem arrogantes, verum sanctorum nostrorũ imagines primas suas species veras habent, ac prima eorũ argumenta vera sunt, quoniam secũdum veram rerum historiã

C vere id fuerunt, quod appellantur, & vera ẽt quæcunque de illorum vita ac conuersatione tradunt, vnde sola scelestorũ ac nequissimorũ hominum, aut dæmonũ sunt simulachra, nostrę autem sanctorũ, & clarissimorum hominũ imagines. D

c *Os habent, & nõ loq.* Illa exteriora artifex potuit facere, sed non spiritum dare, nec auditum auribus nec lucẽ oculis, nec vocem ori.

d *Similes illis fiant.* August. Hæc scientes irrident idola. Sed qd nescientes? Similes interius, aures habẽt, nec audiunt deum, nec fide vident, nares habent, nec sentiunt bonum odorẽ Christi.

e *Domus Israel benedicite.* Cassio. Hæc est tertia pars, vbi post irrisa idola, laudes dei celebrare monet omnes ordines, quasi dicat, Cultores idolorum similes illis fiãt. Sed vos, qui estis domus Israel. E

f *Domus Aaron Benedic.* Aug. Præpositi sunt domus Aaron, ministri domus Leui, populi oẽs, qui timent, omnes generaliter sunt domus Israel, nos vna voce dicamus, Benedictus.

g *Bene.do.&c.* Aug. Vel iuxta interpretationem nominum. Sion enim interpretatur speculatio, Ierusalem visio pacis. Nunc ergo ex Sion. idest, a nobis benedictus est. qui quãdiu spe viuimus, sumus in Sion, quia speculamur, quòd veniat. Finita via erimus cum illo in æterna ciuitate, quia ipse est, qui habitat in cęlesti Ierusalem, quæ nunquam ruitura est, vbi videbimus eum in æterna pace. F

† plebem suã. † serui suis. placabilis erit.

† dominum.

NICOLAVS DE LYRA.

Quia iudi. do. po. su. *dando pro eo sententiam contra persecutores eius iniuste.*

Et in seruis suis deprecabitur. *id est deprecabilis efficietur, orationes eorum exaudiendo.*

Simulachra gentiũ. *Hic adducitur ratio diuinæ laudis ex falsitate idolorum, quæ pro diis à Gentilibus colebantur, & hoc est, quod dicitur:* Simulachra gentium, id est, *a gentibus pro diis venerata.*

Argentum, & aurum. *supple sunt quantum ad materiam.*

Opera manuum hominũ. *quantum ad formam per artificiũ factam.*

Os habent. *scilicet similitudinarie, quod probatur per hoc, quod subditur.*

Et non loquentur. *quia carent proprio oris opere: Vnũquodq; enim habet proprium opus, in quod dum potest, dicitur illud, cum autẽ non potest, non dicitur illud, nisi æquiuoce, sicut oculus lapideus, aut depictus, eo quod non potest videre, vt dicit Philosophus. 2. de Anima. Et eodem modo exponendum est, quod subditur.*

Oculos habent, & non. *quorum ratio redditur, cum subditur.*

Neque enim est spi. in ore ip. *Et ideo, ex quo non habent spiritum, non possunt habere opera vitæ, quæ mediantibus spiritibus exercentur, vt dicitur in libro de differentia spiritus, & animæ.*

10 Similes illis fiant, qui faciunt ea. *qa carẽt sensu discretionis, & motu bonæ operationis.*

11 Et omnes, qui confidunt in eis. *quia confidunt in nihilo, eo quod idolum nihil est, secundum quod dicit Apostolus. 1. Cor. 8.*

12 Domus Israel. *Postquam induxit psal. populum ad dei laudẽ in generali, hic cõsequẽter inducit ad idẽ magis in speciali, distinguẽdo status populi Israel, cũ dicitur,* Domus Israel. *quantum ad 11. trib.*

13 Benedicite domino. *benedictione, quæ consistit in confessione laudis.* 14 Domus Aaron. *quantum ad sacerdotes, qui distinguebantur contra alios de tribu Leui.*

15 Benedicite domino. *benedictione laudis. Isti enim tenebantur ad hoc præ cæteris ratione officii.*

16 Domus Leui. *quantum ad Leuitas, prout distinguebantur contra sacerdotes. Isti tamen, & illi erant de tribu Leui.*

17 Benedicite domino. *eum laudando præ cæteris populis ex officio imposito.*

18 Qui timetis dominum. *Hoc dicitur propter conuersos de Gẽtilitate ad Iudaismum, qui non erant de aliqua duodecim tribuum.*

19 Benedicite domi. *eo quod de gratia sua iũxit vos populo suo.*

20 Benedictus dñs ex Sion. *Idest ex templo, quod erat in monte Sion, quia ibi cum magna solennitate celebrabantur laudes diuinæ.*

21 Qui habitat in Ierusalem. *quod dicitur eo, ꝙ elegit eã, vt ibi esset templum suo nomini dedicatum, vt habetur. 2. Paralip. 6. e. Elegi Ierusalem, vt sit nomen meum in ea. Et in illo templo erat propitiatorium, quod sedes dei dicebatur, vt dictum fuit diffusius, Exo. 25.*

PSAL.

MORALITER.

Et in seruis suis deprecabitur. id est, per seruos suos, dans eis spiritum deprecandi.

Simulachra gentium argentum, & aurum. exponatur moraliter, sicut supra psalmo, qui incipit, In exitu Israel, &c.

Domus Leui benedicite domino. idest, clerici, qui succedunt Leuitis vet. test.

18 *Qui timetis.* idest, boni Christiani.

20 *Benedictus dominus ex Sion, &c.* idest laudetur in ecclesia militante.

21 *Qui habitat in Ierusalem.* idest in ecclesia triumphãte, eo quod ibi magis relucet gloria sua.

GLOSSA ORDINARIA.

A a Halleluia Aug. Psalmus iste laudem dei continet, vbi etsi multa in laude dei dicantur, maxime tamen hic misericordia dei commendatur.

T. Diuersa initia versuum, in vnum finem conueniunt. quia quicquid hic dicitur, ad misericordiam dei refertur, sine qua non subsistitur, qua omnia operatur. In misericordia ergo pseuerate monemur. Magna virt⁹ huius psal. in Paralipomenon ostenditur, vbi legitur, quod cũ cœpissent deum laudare, & dicere, *Confitemini domino quoniam in seculum, &c.* impleuit gloria dei domum dei, ita præsto sit diuina præsentia si pure cantatur.

a. Paral. 20. d. | fecit. | extendit.

B

Halleluia. CXXXV.

a ¶ Laudes, & peccata, laudes audit, peccata dimittit, ideo omnes, & semper laudare debemus.

a Confitemini domino quoniam bonus, 1
a ¶ Præsens. ¶ Alias in æternum. ¶ Idest hic, & in futuro est misericordia eius, quia hic parcit, ibi coronat.
b ¶ Per quam a miseria peccati liberat.
b quoniam in seculum misericordia eius. 2 3
a ¶ Pluraliter dicit deorum, & dominorum, si quidem sunt dii multi, & domini multi, vt ait Apostolus, super quos ipse est, sequitur, Qui facit mirabilia, &c.
c Confitemini Deo deorum; quoniam. 4
d Confitemini domino dominorum, quoniam. Qui † facit 5
a ¶ Non alterius opera secutus, sed suo intellectu. 6
e mirabilia magna solus, quoniam. Qui fecit cælos † in intel- 7
f a ¶ Intelligibiles, vel intellectuales, scilicet empyreum, quod etsi corporeum, tamen tantæ est tenuitatis, vt a mortali videri non possit.
g lectu, quoniam. † qui firmauit terram super aquas, quo- 8

PSALMVS CXXXV.

Confitemini domino. Cass. Primo, magnificentiam dei, & totius orbis conditionem exponit. Secundo, dicit quæ in Aegypto, & gente Iudæorum fecit in figuram nostri, ibi: *Qui percussit.* Tertio, agit de Christianis. ibi, *& dedit terram eorum hæreditatem.*

b *Confitemini do.* Aug. Modo laudemus, vt cum angelis mereamur laudare. Ipsa laus est nostra refectio, vt nulla videatur similis delectatio. Ipsa est remuneratio, quæ & operatio. Cõfitemini. Nec pro hac confessione estis temporale sumpturi quoniam in æternum misericordia eius, id est beneficium, quod misericorditer præstat, æternum est, quia data per misericordiam beatitudo, æterna est.

Sup. 81. b. c *Confitemini Deo deorum.* Deos dicit hoĩes, ad quos sermo dei factus est in alio psalmo, vbi ait, *Ego dixi, dii estis, & filii ex. &c.* Et non iõ dicuntur dij, quod omnes sint boni. Si enim omnes boni essent, non diceret in eodem psal. In medio aũt deos dijudicat, idest discernit, de quibus etiam subdit, *Confitemini domino dominorum.*

C ✻ Theod. Deos hoc in loco, non idola dicit, non. n. ipsum deum deorum, qui non sunt, appellasset, nã nõ deus est mortuorũ, sed viuentiũ. Vocat igitur deos eos, qui sacerdotio p̃diti sunt, qui filij dei vocantur. hic etiam in lege inquit, *Diis non detrahes, & principi populi tui non maledices,* & *filius primogenitus meus Israel.* & per Isaiã, *filios genui, & exaltaui,* & in psalmis, *Ego dixi dii estis.* hos deos vocauit tanq̃ dei filios appellans.

d *Qui facit mirabilia.* Aug. Sicut in fine vbique ponitur, [quo]niam in seculum, sic in principio, licet non sit positum [i]audiendum est. Cõfitemini, quod apertius est in Græc[o] si diceremus, *Confitemini facienti mirabilia.* vel ei, qui fecit, [...] necessario subaudi[a]tur, cõfitemini q[...] nostra locutio in [...] omnibus seruare [n]õ potuit. vnde ob[scu]rũ est, vt possit p[...] sententia sic in[...] Qui fecit mirab[ilia] &c. Quasi ideo fa[...] fecerit, quia in æ[ter]num misericord[ia] eius, cũ potius ad m[i]sericordiã perti[...] hi quos de miseri[a li]berat. Dicendum er[go] est, *Confitemini ei, qui fecit hæc,* vel [...] ideo, quia miseri[cor]dia ei⁹ vobis æte[rna] vt finis singulorum versuum referatur ad principium [hoc] modo: Confitemini ei, qui facit mira. ma. solus. Ideo co[nfite]mini, quoniam in æternum misericordia eius.

e *Mirabilia magna so.* Aug. Quia & quædã per homine[s v]el angelos facit, & q̃dã magna ipse solus, quæ & prius exe[...]

✻ Theo. Miraculorum editiones sunt &t beneuolorũ [...] uorum eius, etenim diuinas vocamus res Mosis, & Ie[...] miracula Eliæ, similiter, & signa, quæ a sacris Apostolis [...] facta, iure igitur ipsum vates solum dicit maximorum m[ira]culorum opificem esse. Deinde ostendit opera eius ma[...]

✻ Euthy. Solum dixit, ad Idolorum distinctionẽ. Nã [...] qui per dñm eã intelligit, qui in tribus personis vnus de⁹ [...]

f *Qui fe. cæ.* Vniuersam ergo creaturã p se fecit, cuius c[rea]turæ excellentiores partes ponit, ex quib. omnia cogitẽt [...] intelligibiles cęlos, & visibilẽ terrã. Sed quia sunt, & vi[sibi]les cęli, per eorũ luminaria totum cęleste corporeum in[tel]ligere nos admonet subdens, *Qui fecit luminaria.* Vel, in int[el]lectu, i. in sua sapientia. Quod dictum de cęlis, de omn[ib]us debet intelligi. vnde, *Omnia in sapientia fecisti deus.*

Vel typice, Cęlos in intellectu, i. spirituales sanctos, q[ui]s non modo credere, sed intelligere diuina dedit. Simpl[ic]es aũt, qui solam fidem firmam tenent, quasi infra cęlos, t[er]ra dicuntur, qui quia in baptismo quẽ acceperunt, quasi s[u]per aquas firma fide cõsistunt, quasi super aquas, terrã firma[ta].

g *Terram super aquas.* Aug. Sed quõ terra grauior ab aqu[is leu]ior...

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS CXXXV.

Diuisio. Confitemini do. *Titulus huius psal. est Halleluia. Ex quo patet quòd psal. iste est inuitatio ad dei laudem, sicut & præcedens, facta ab aliquo sancto viro, cuius nomen secundum Heb. & Hiero. ignoratur. Et diuiditur in tres partes. Quia primo ponitur inuitatio ad laudem dei ex beneficiis collatis omnibus generaliter. Secundo, ex collatis populo Israel specialiter, ibi.* Qui percussit Aegyptum. *Tertio, ex beneficio collato omni viuenti vita sensibili, ibi.* Qui dat escam. *Circa primum dicit psalmista.*

1 Confite. domino. *confessione laudis.*

2 Quoniam bonus. *bonitati cuius non est finis.*

3 Quoniam in seculum misericordia eius. *qa semper paratus est parcere, & misereri vere pœnitentib. Et notandũ, quòd in quolibet versu huius ps. ponitur ista clausula, Quoniã in seculum misericordia eius, In Hebræo, ita q̃ viginti sex vicibus ponitur in hoc psal. eo, quòd sicut dicit Ra. Sa. a principio mundi, vsque ad dationẽ legis in monte Sinai fuerunt viginti sex generationes, in quib. mũdus, fuit sustentatus sola diuina miseratione, & non ex alicuius legis datæ a deo obseruatione. Istæ aũt viginti sex sic colliguntur ex scriptura, Gene. 5. a. habetur, qd Adã genuit Seth, qui Seth genuit Enos, qui Cainan, qui Malaleel, q Iared, qui Henoch, qui Mathusalem, qui Lamec, qui Noe, qui Sem. Gene. 11. b. habetur, quòd Sem genuit Arphaxat, qui Sale, qui He[ber], qui Phalech, qui Reu, qui Saruch, q Nachor, qui Thare, q Abra[m], Abrahã vero genuit Isaac, Gene. 21. Isaac genuit Iacob, Gene. 2[5]. Ia[cob], Leui, Gene. vicesimono. Item Exod. sexto habetur, quod Leui [ge]nuit Caath, qui Amram, qui Moysen, qui genuit Gerson, Exo. 2. [In] hac generatione fuit data lex, Exod. vicesimo.*

4 Confitemini de. *idest angelorum, qui dicũtur dij participa[ti]ue.*

5 Confitemini domino dominorum. *id est principum te[rræ]. Prou. 8. b. Per me reges regnant, &c.*

5 Qui facit mirabilia. *Mirabile dicitur alicui, quod transcend[it co]gnitionem eius, & ideo aliqua sunt mirabilia simplicibus, quæ t[amen] non sunt mirabilia sapientibus, sicut ecl psis solis, vel lunæ mira[bilis] est laico, non autem astrologo. Et per hunc modum aliqua sunt mi[rabi]lia hominibus, non tamen angelis. Illa vero sunt mirabilia simplic[iter], siue magna, quæ transcendunt facultatem totius naturæ creatæ, et [quæ] sunt soli deo possibilia.*

7 Qui fecit cœlos in intellect. *id est, per intellectum, & vol[untа]tem, & non per naturæ necessitatem.*

8 Qui fir. *idest iuxta aquas, secundum communem modum lo[quen]di quo dicitur, Talis ciuitas, est super mare, et talis super Secana[m].*

MORALITER.

1 *Confitemini domino.* Psal. iste sicut, & præcedens est quędã inuitatio ad dei laudem ex eius beneficiis corporalibus, quę sunt hic spiritualiter exponenda. *Confitemini domino, &c.* formaliter, & etiam effectiue, ideo subditur.

3 *Quo. in se. mi. eius.* in beneficiorum collatione.

4 *Confitemini.* laudis confessione.

† *Deo d.* idest iudicũ. Exo. 23. a. *Vtriusque causa ad deos v[eniet].*

5 *Confitemini domino do.* idest, principum, Apocalip. 1. b. [prin]ceps regum terræ, &c.

6 *Qui facit mi.* totius naturæ virtutem excedentia.

7 *Qui fecit cæ.* idest contemplatiuos cœlestium.

8 *Qui firma. &c.* idest actiuos ex humore pietatis bon[os di]spensatores terrenorum.

...oribus portat. Sed siue ita, siue aliter sit, terra fundata sup aquas dicitur, quod aquis circumfluentibus supereminet, Sicut dicitur illa, vel illa ciuitas super mare fundata, non quòd mare sit sub ea, sed quia mari supereminet. sic dominus super puteum, sedit, idest, iuxta.

per multam Israelitarum ingratitudinem, & propterea, qd cũ de illo semper audierint, obliti tñ eius sunt. Deinde & aliud quiddam hic innuit, nempe quod & post eam plagam, ipsius sit potẽtia factũ, vt molestia illa sint seruitute liberati. D

✻ Theod. Sed fortasse aliquis ambigere posset, quomodo per misericordiam mors efficitur? Consideret igitur finẽ præsentiũ verborum iniuria affectos miserans, iniuria afficientes plectit.

¶Cælestes spiritus, qui ante omnia lucentia quasi sol. a ¶Hæc per se solus. ¶Quæ?

a b quoniam. Qui fecit luminaria magna, quoniam. solem in 1 2

a ¶Sapientiæ domini. ¶Vel potestas est diei, quo omnia declarantur. ¶Idest, spiritualibus, vt possint lucere. b ¶Ecclesiam. ¶Donum scientiæ. c ¶Diuersos ordines. d ¶Vt sint lux noctis. ¶Alia minora dona, quæ nocti dantur.

c potestatem diei, quoniam. † Lunam, & stellas in potestatem 3

a ¶Percussit, & seculum cum his, quæ præcipua putantur in seculo.

d e noctis, quoniam. Qui percussit Aegyptum cum primogeni- 4 5

a ¶Sic sanctos de malorum conuersatione educit.

tis eorum, quoniam. Qui eduxit Israel de medio eorum, quo- 6

¶Eduxit. a ¶Hoc est, brachium, de quo. Brachium domini cui reuelatum est?

f niam. In manu potenti, & brachio † excelso, quoniam. Qui 7 8

a ¶Baptismum, vt vnus idemque baptismus aliis sit in uitam, aliis in pœnam. b ¶Sic etiam educit innouatum populum per lauacrum regenerationis.

g diuisit mare rubrum in diuisiones, quoniam. Et eduxit Israel 9

a ¶Aug Interemit peccata per baptismum.

h i per medium eius, quoniam. Et † excussit Pharaonem, & † vir- 10

a ¶Aug Ita & nos per hoc seculum, ne in eo pereamus uel hæreamus.

tutem eius in mari rubro, quoniam. Qui traduxit populum 11 12

a ¶In suis fidelibus. b ¶Diabolicas potestates.

suum per desertum, quoniam. qui percussit reges magnos, 13

a ¶Aug. Germen inutile, uel tentationem cedentem.

k quoniam. Et occidit reges fortes, quoniam. Sehon regem †

a ¶Amaricantium. b ¶Coaceruantem diabolum. c ¶Idest, confusionis. Quid coaceruat diabolus, nisi confusionem.

Amorrhæorum, quoniam. Et Og regem Basan, quoniam.

a *Qui fecit lumina magna.* idest dona ...tiarum fidelibus ...is contulit.

Solem in potestatem diei. Hoc est quod ...postolus ait, *Alij datur per spiritum sermo sapientiæ*, hic est sol. a ... scientia dei, hæc ... luna. alij fides cu... tionũ, &c. hæc sunt ... stellæ. Nihil enim est ... orum, quod in no... e huius seculi non ... necessarium. Po... ea cessabunt cum ... ansierit nox ista, & ... nerit dies. Hæc au... m fecit in potesta... m diei, vel noctis, ... potestas sit diei lu... re, vel nocti. Sapiẽ... autem est pietas, ... est cultus diuinus, ... æ est in cognitio... e, & dilectione dei, ... semper est, & in... mmutabiliter ma...

c *Cum primogenitis eorum.* Cass. Primogenita Aegypti percussit, quando gloriã seculi damnauit, quæ putabatur præcipua. Luxus enim superbia, auaritia sunt, quæ primo generat vẽter, charos filios amplectitur, sed deus a se excludit. E † exercitum. Exod. 14.

f *In manu potenti.* Cassio. Manus dei, in uincibilis actio, quæ a brachio venit, idest ab omni potentia singulari.

g *Diuisit.* Cassiodorus. Ad literam, *in diuisiones duode.* pro numero tribuum, vt singulæ tribus suas vias eundi haberent. Typice, Sic per vias varias ad deum de mundo transitur. Per mare rubrum seculum accipitur. Typice.

...t. Scientia vero abstinere a malo, & in medio prauæ natio...s, quasi in nocte seculi prudẽter versari, vt abstinendo quis ...e ab iniquitate, non confundatur tenebris, proprij mune... luce discretus.

✻ Basil. Vide, & hoc loco benignitatem dei. Quoniam. n. ...ortales facti, & in multis necessitatibus constituti sumus, ...termedium illud tempus in diuersorũ morem dedit, ac tã ...terram hanc benignitatis suæ declarationibus impleuit, ...ne sermone quidem exprimi queat.

... *Lunam, & stellas in potestatem noctis.* Cass. Aliter ẽt dici põt ...ystice ab illo loco, Qui fecit luminaria magna, idest cæle...s spiritus, qui sunt ante omnia lucentia. Et fecit solẽ, idest ...pientes. In potestatem diei, vt per eos maiores luceant. Et ...nam, idest, ecclesiam. Et stellas, idest diuersos ordines. In ...testatem noctis, vt per hæc quæque minores luceant.

... *Qui percussit Aegyptum.* Cass. Secunda pars vbi dicit, quæ Aegypto fecit, & gente Iudæorum sub figura nostri. Iam ...cipit, quæ per homines, vel per angelos fecit.

✻ Basi. Irremisse miraculum percussæ Aegypti versat, pro pter

h *Et excussit Pha.* Cass. Diabolũ cum ministris excussit, vt puluerẽ, q celeriter excutit. In hac celeritate, & virtus dei ostẽdit, & illi terrenæ sordes indicãt quas solem' excutere.

i *Pharaonem.* Aug. Congrue per Pharaonem diabolus intelligitur. Pharao masculos necat, fœminas seruat, ita diabolus virtutes præfocat, concupiscentiam nutrit. F

k *Sehon regem Amorrhæorum.* ✻ Basi. Gemina erat beneficẽtia, cũ qđ hostes vicerãt, tũ qđ dñi eorũ, q habuerant facti erant: nã & hoc multæ virtutis erat, nõ solũ eiecisse terræ illius habitatores, sed & alienã terrã occupare potuisse.

✻ Theo. Nõ temere aũt alios reges pteriens, hos potissimũ in mediũ attulit, sed populo victoriã diutius concessam in memoriã reuocans, quandoquidem isti ob robur, & potentiam, & corporis magnitudinem gloriabantur. Ceterũ ferreo lecto vtebantur ob corporis magnitudinẽ, cuius nouem cubitorum longitudo erat, & quinque latitudo.

a Et

NICOLAVS DE LYRA.

... *Qui fecit lumi. ma.* & quę sunt illa, subdit. 2 *Solem in potestem diei.* quia dies est latio solis sup terrã. 3 *Lunam, & stellas in potestat. no.* i. ad illuminandũ noctẽ. 4 *Qui percussit Aegyptum.* Hic ponitur inuitatio ad laudem dei ex beneficijs ...nis collatis Israeli, cum dicit, *Qui percussit Aegyptum, &c.* ...ué plagis pp populũ Israel liberandũ, vt hr̃ in Exo. 5 *Cũ primogenitis eorũ.* Ista fuit decima plaga, Exo. 12. 6 *Qui eduxit Isra. &c. eorũ.* i. Aegyptiorũ. 7 *In manu potenti, et brachio excelso.* Timebant. n. oẽs Aegyptij mori, si populus Israel am...is detineret in Aegypto, Exo. 12. 8 *Qui diuisit mare rubrũ in diuisiones.* Ex hoc dixerunt aliqui, quod mare rubrum fuit ...uisum in 12. locis, ita quod quælibet tribus habuit viã per distinctã ab alijs. Sed hoc fuit improbatum Exo. 14. Et li... mare diuisum fuerit in vno tm̃ loco, partes tñ illius diuisionis dicũtur hic diuisiones, quia aquæ erant eis pro muro a dextris, & a sinistris. 9 *Et eduxit Israel per medium eius, quon.* prębens ei iter siccum. 10 *Et excussit Pharao. & virtutẽ eius.* id est exercitum eius. 11 *In mari rubro.* vbi persequebantur populum Israel ex nimia obstinatione contra deum. 12 *Qui traduxit populum suum per desertum.* 40. annis quousque mortui fuissent omnes, qui exiuerunt de Aegypto, præter Caleb, & Iosue, & filios Leui, eo quod territi verbis exploratorum voluerunt reuerti in Aegyptum, vt dictum fuit plenius, Nume. 14. 13 *Qui percussit reges magnos.* Expositum est hoc psalmo precedenti vsque ibi, Hereditatem Israel seruo tuo, inclusiue, hoc excepto, quòd ille versus. Et omnia regna Chanaan, non est in Hebræo, nec in translatione Hiero. & ideo videtur hic appositus ab aliquo expositore, sicut ponitur in textu psalmi præcedentis.

i Quia

MORALITER.

... *Qui fe. luminaria magna.* Et quæ sunt illa, subditur.

... *Solem in potestatem diei.* idest, Christũ diẽ glorię faciẽtem.

... *Lunam, & stellas in potestatem.* Idest beatã Virginẽ, & alios ...nctos, q. sua cõuersatiõe tenebras illuminauerũt hui' vitę.

... *Qui percussit Aegyptum cum primogenitis eorum.* id est, princi...m tenebrarum, eo quòd Aegyptus interpretatur tenebra ...m aliorum dæmonum caterua.

... *Qui eduxit Israel, & c.* idest, patres sanctos de inferno.

... *Qui diuisit mare rubrum in diuisiones.* Per quod intelligi põt ...hristi corpus amaricatum, & rubricatum in passione. Et ...t etiam diuisum percussione clauorum, & lanceæ.

... *Et eduxit.* Nã virtute passionis saluatus est populus Christianus, & diabolus cum sua virtute cõfusus. ideo subditur, *Et excussit Pharaonem.*

12 *Qui traduxit populũ suũ pe. de.* s. pęnitẽtię ad patriã glorię.

13 *Qui percussit reges magnos.* id est, dæmones, qui Ephe. 6. dicuntur principes, & potestates tenebrarum harum.

† *Sehon re.* Sicut dictũ fuit in hui' opis principio, eadẽ res significat diuersa, & aliqñ opposita pp diuersas sui ꝓprietates, Sicut leo significat Christũ pp costãtiã, & diabolũ pp voracitatẽ, sic in proposito per regẽ Amorrhæorũ significatur rex Romanorũ, eo q. Amorrhęi interpretantur populi illuminati, sicut dictum est ps. præcedenti. Hic aũt per ipsum significatur dæmon tentans de inuidia, eo quòd alia interpretatione Amorrhęi interpretantur amari. Inuidi

a *Et ded. ter. eorum hæreditatem.* Cass. Tertia pars vbi descendit ad Christianos, exponens beneficia eis data, vt sic vnum autorem omnium scias.

b *Isr. el seruo suo.* Accipit per Israel seruũ Christũ. Vel per Israel seruũ accipit Christianos quibus data est promissio Iudæorum, Et est sensus, prædicta beneficia ad literam contulit Iud. eis. *Et dedit terram eorum hæreditatem.* Hæreditatem Israel, seruo, id est promissionem eis sub figura factam dedit Christianis. Dedit terrã, etsi hoc videatur de Heb. ad Christianos pertinet, quibus datur promissio illis facta, ad quos proprie pertinet humilitas, quam Christus docuit, quos & redemit pro Heb. enim nullum dedit pretium Aegyptijs.

† cum deiecti [...]

† tribulatoribus.

a ¶Aug Sic, & quod possidebat diabolus, dat hæreditatem semini Abrahæ, quod est Christus.

a Et dedit terram eorum hæreditatem, quoniam. Hæreditaté †

a ¶Aug. Interiori, quæ est propria Christianis, vel in deiectione. b ¶Quando aduenit.

b Israel seruo suo, quoniam. Quia † in humilitate nostra me- 1

a ¶Hoc proprie de Christianis. ¶Sanguine unigeniti sui.

mor fuit nostri, quoniam. Et redemit nos ab † inimicis no- 2 3

a ¶Spiritualem. ¶Caro mea vere est cibus.

c stris, quoniam. Qui dat escam omni carni, quoniam. Confi- 4 5

d a ¶Aug Hoc est, quod supra, deo deorum. unde & hic repetit, quod ibi subiunxit.

temini Deo cæli, quoniam. Confitemini domino domino- 6

¶Ideo confitemini.

rum, quoniam in æternum misericordia eius.

c *Dat escam.* Theodo. A singulari prouidẽtia rursus in generalẽ descendit, dei curã circa omnes prædicans, non enim modo hominib. sed ẽt animalibus ratione carẽtibus cibum proponit. Sic enim dominus sacris in Euangelijs inquit, *[Re]spicite volatilia cæli, quæ neque serunt, neque congregant in horrea*, *pater vester cælestis [pa]scit illa.*

✠ Basil. Neq; enim terræ, neque aeris, que aquarũ sunt [f]ructuum prouentus, ipsius potentiæ. [Al]ter, Neque iustis, que recte facientibus tantum, sed & peccatoribus, & impijs & vniuersæ hum[anæ] naturæ potentia[m] suis potissimum [in]dicat.

d *Omni carni.* Aug. Omni generi hominum, Israel, & gentium, non sicut manna soli Iudæo.

e *Dat*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quia in humilitate nostra. *quia fuimus valde deiecti, & contempti in seruitute Aegypti.*

2 Memor fuit nostri quoniam. *nos inde liberando, ideo subditur.*

3 Et redemit nos ab inimicis nostris. *idest, Aegyptijs. qui vitam Israel perducebant ad amaritudinem afflictionibus duris, vt habetur Exo. 1.*

4 Qui dat escã omni. *Hic ponitur inuitatio ad dei laudem ex beneficio collato omni viuenti vita sensibili, cum dicitur,* Qui dat [es]cam omni carni. *Viuentia enim vita vegetabili tantum, vt plantæ non habent carnem. Similiter nec angeli in quibus est tantum vita intell[ectiu]a, quia spiritus carnem, & ossa non habet, Lu. vl. f.*

5 Confitemini deo. *Licet enim sit deus totius creaturæ, tam[en spe]ciali modo dicitur deus cæli, eo quod videtur ibi clare.*

6 Confitemini domino dominorum. *Totus iste versus [vide]tur hic appositus ab aliquo expositore, quia non est in Hebræo, n[ec in] translatione Hiero.*

MORALITER.

vero semper sunt in amaritudine de aliorũ prosperitate. Et similiter per regẽ Basan significatus est ibi rex Francorũ, eo q interpretatur pinguedo, hic autem per ipsum significatur dæmon tentans de rapina, eo quòd interpretatur bruchus, qui corrodit arborum viridia, & rapit similiter aliorũ bona.

† *Et dedit terram eorum.* quia deus de terra viuentiũ dæmones expulit, & eam fidelibus concessit. 1 *Quia in hum[ilitate].* sicut enim dæmones inde ceciderunt per superbiam, [sic fi]deles illuc ascenderunt per humilitatem. 3 *Et rede[mit].* suo sanguine. 4 *Qui dat escam.* sua largitate.

5 *Confitemini deo cæ.* Licet enim sit deus omnium gene[rali]ter, dicitur tamen deus cæli, eo quod ibi videtur facial[ite]r.

6 *Confitemi. do. domi.* Exponatur vt supra.

ADDITIO.

In psal 125. *Confitemini.* vbi dicitur in postil. Et notandum, quod in quolibet versu.

Non videtur necessarium esse reddere rõnẽ de numero horũ versuũ. Tũ quia in alijs psalmis fuit apposita illa clausula, s. *Quoniã in æternũ misericordia eius.* sub alio numero, vt patet in ps. *Confitemini.* & in alijs. Tũ quia quilibet versus habet specialem rõnẽ regratiandi deo, & laudandi misericordiam eius, vt patet intuẽti, vnde rõnabiliter nostri sancti doctores, qui vlterius rõnes pertinẽtes ad sensum spũalẽ scrutati sunt, non curauerunt de reddẽda rõne huius numeri. Dixerũt tñ quod iste ps. inter alios est notandus, quia hẽt oẽs versus vni fines, & quicquid ibi dr̃ ad misericordiã dei refertur. Ratio aũt assignata ab ipso Ra. Sa. inualida vr̃. Tũ quia non minus attribuenda est sustentatio mundi misericordiæ diuinæ post dationem legis, q̃ ante, imo forte magis. Tum quia si istę generationes numerentur per Iudã filiũ Iacob, sicut in genealogia Chri, tũc erũt. 28 generationes, qđ patet sic. Nã Iuda posito loco Leui fratre suo, cõstat q Iudas genuit Phares, q Esrom, q Abrã, q Aminadab, q Naason. in cui⁹ generatione data [est] lex, qb⁹ generationib. additis supradictis alijs vsq; ad Iaco[b in]clusiue, sunt 28. generationes, & ẽt si per Leui cõputen[tur,] sunt. 27. vt patet discurrenti per eas. Si forte qs de hmõi nu[me]ro omnino vult hẽre aliqualẽ mysticã rõnẽ. põt eã accip[ere] sic: Nã secundũ cõputationẽ euangelicã Matt. 1. a Dauid [vs]que ad transmigrationẽ Babylonis fuerũt generationes [14.] & a transmigratione Babylonis vsque ad Christũ gener[atio]nes 14. & sic sunt a Dauid vsque ad Chrm̃ generationes [28.] a quib. si subtrahant̃ duę generationes, s. Dauid, & Salo[mo]nis, remanent 26. q̃ incipiunt a generatione Roboã, in [qua] filij Israel recesserunt non solũ a regno Dauid a deo insti[tu]to, sed a cultu diuino, facientes sibi publice vitulos argẽt[eo]s, & sic consequenter in illis generationibus pro maiori p[ar]te deuiauerũt a via domini vsque ad generationem Christ[i in] quo reformata sunt omnia secundũ sufficientiã. vnde pr[edi]ctę 26. generationes videntur in misericordia dei susten[tatæ].

GLOSSA ORDINARIA.

a *Psalmus Dauid.* Cass. Tertius psalmus de lamentatione Ierusalẽ. de hoc, qa a Babylonijs destructa, pcedunt alij duo, s. Vt quid deus repulisti, vbi agit de captiuitate facta a Romanis. Et, *Deus venerunt,* vbi agitur de vastatione facta sub Antiocho, hic autem de captiuitate facta a Nabuchodonosor.

Supra. 73. Sup. 78.

a ¶Iuxta. b ¶Quia agit de captiuitate Iudæorum, quam defleuit Ieremias in figura nostri, qui spiritualiter captiui tenemur.

a Psalmus Dauid propter Ieremiam.

c Aug. Duę ciuitates sunt permistę corpore, separatę corde, Ierusalem, & Babylonia. Tenetur autem Ierusalẽ captiua in Babylonia, sed non tota, Ciues. n. eius angeli sunt omnis miserię exortes, sed tenetur captiua secundũ homines prędestinatos ad gloriã, qui per peccatum captiui sunt, & a patria peregrini. De ea ergo captiua per peccatũ hic agit. De reditu sup. in, *Te decet hymnus deus in Sion,* ibi dicitur, *Te decet hymnus in Sion,* hic, Super flu. Babylonis sedimus, & fleuimus. In atrijs Ierusalem stamus spe, hic sedemus humiles pœnitendo, confitendo.

Supr. 64.

Aug.

Aug. Habet Babylonia amatores suos, per repub. labor[ant]es sed quicunque in ea non supbe, sed fideliter versant̃, vt tũ intelligunt, fidẽ exhibeant, q̃ possunt, & quibus possi[n]t, eos non sinit deus perire in Babylonia. Intellexit chari[ta]te eorum, & ostendit eis aliam ciuitatem pro qua labor[ent]. Vnde dicit Iesus, in modico fidelis [fuis]tis, & in magno fid[eli]s est. Et rursus, Si [in a]lieno fideles non fuistis, quod vestrum est, quis dabit vo[bis]. De talibus tamen non agit hic psal. sed de illis, qui me[ti]u, & desiderio sunt ciues Ierusalem.

✠ Euthym. Hic psalmus ex sacerdotum, Leuitarũ, & C[an]torum, qui in Babylone captiui fuerant persona conscri[pt]us est, ita tamen, vt quę futura erant prædixerit. Nos etiam [de]cet in huiuscemodi calamitatibus, eadem agere, atque pacto deum ad misericordiam incitare. Est autem hic [ps]almus apud Hebręos sine inscriptione.

Theo.

psalmus. CXXXVII.

a ¶Omnia, quæ hic amantur, & transeunt, quæ attendentes sancti, non se eis amore immiscent, sed supra sedent contemnendo, & flent. ¶Vel eos, qui rapiuntur, vel se, qui captiui ibi sunt.
b ¶In tam notabili loco. c ¶Humiliati.

a † SVper flumina Babylonis illic sedimus, 1 †
a ¶Non de alia re, vt multi. b ¶Vbi nihil fluit. 2
b & fleuimus, dum recordaremur tui Siõ. 3
a ¶Sed. ¶Idest malis. b ¶Quæ sunt. 4
c ¶Babylonis. d ¶Distulimus. ¶Subtraximus.
e ¶Scripturas, & promissa dei. f ¶Quare.
c d †in salicib. in medio eius suspendim⁹ †organa nostra. Quia il- 5 6
a ¶In Babylonia. b ¶Tentantes, non proficientes. c ¶Diabolus, & angeli eius, qui interrogare dicuntur, dum illi interrogant in quibus operantur. d ¶Rationes aggratulationis nostræ. e ¶Alias canticorum. 7
e lic †interrogauerũt nos, qui captiuos duxerũt nos verba cãtio-

✲ Theo. Hic psalmus sine titulo est apud Hebræos, sed nõ nulli rem audacẽ ausi, inscripserunt *Dauid per Ieremiam*, & apposuerunt, *sine titulo apud Hebræos*, Porro hoc inscriptionis figmentũ stultitiam eorum, qui sic inscripserunt præ se fert. Ieremias nãque minime Babylonẽ cum captiuis peruenit, sed cum paucum tẽporis Hierosolymæ vixisset ab iniquis Iudæis coactus in Aegyptũ eiudem itineris particeps fuit. Quomodo igitur conuenit Ieremię dicere, *Super flumina Babylonis illic sedimus, & fleuimus.* Illi iti haud quaquam hæc conuenire patet ex supradictis, Ve runtamen psalmi sensus planus est. Illi enim captiui abducti, & reditum consecuti, ea quæ Babyloni acciderunt narrant.

PSALMVS CXXXVII.

SVper flumi. Cass. Primò, captiuandos longe post p Nabuchodonosor (quos defleuit Ieremias) hic sua mala ere, nec tamẽ, & inter mala obliuisci Ierusalem inducit in figura nostri. Secundo, contra hostes ad deum fit conuersio ibi, *Memor esto.*

Cass. Quasi laudibus stãtium in domo excitatus, captiuus lamentationem hanc incipit desiderio patriæ dicens, Super flumina, &c.

✲ Basil. Multum erat viris istis ciuitatis huius desiderium. Donec enim bona possidebant, ingrati & contumeliosi manebant: Posteaquam vero eiecti ex illis erant, tum demũ cõcupiscentia illius tenebantur. Propterea namque eos eiecit, tam vt in maius desiderium induceret. Qua vero ratione flumina sederunt? tanquam captiui, & terra hostili detenti extra muros, & ciuitates commorabantur.

✲ Theo. Mœrentes solent deserta loca petere, & ibi propias calamitates conqueri, hi igitur ad ripas fluuiorum assidentes, & suæ metropolis solitudinem perpendẽtes multas profundebant lachrymas, fluuiorum cursus imitantes.

✲ Euthy. Consilio diuino factum est, vt postquam bona illa despexissent Iudæi, q̃ habebant in manibus, inuiti deciderent ab eis, vt rursus ad eorũ desiderũ commouerẽtur. Hoc enim solet deus ad sensum atque ad cognitionem eos reuocare, qui beneficia in se collata neglexerint, aut nõ cognouerint. Dũ illos nimirũ a cõcessis donis permittit decidere.

Dum re. Aug. In hostili terra dulcis recordatio patrię, Sedimus, non erecti per superbiã, nec iacentes per ruinam. Fleuimus incolatũ. Multi flent fletu Babylonio, q & gaudent gaudio Babylonio, quia gaudent lucris, & flent pro dãnis tẽporalibus, vtrunque de Babylonia est.

c *In salicibus.* Aug. quæ rigantur fluminibus Babylonis, sed steriles sunt ĩ bono opere. Et sunt in medio Babylonis, idest multũ mali, idest cupidi auari. (Sunt enim aliqui in exterioribus non sic cõcupiscentijs obruti.) Ab his porcis, & canibus scripturas auertim⁹, nõ enim allegamus, sed differẽdo suspendimus.

Cassio. Vis doloris exaggeratur, quando delectatio qua se solebant consolari, suspenditur.

✲ Euth. Per organa musica illa instrumẽta intelligit, cum quibus canere solebant cantica, veluti psalterium, citharam aut huiusmodi. Attulerant enim ea instrumenta ad concinendas diuinas laudes, verum cum ea in salicibus suspendissent, attoniti rursum ac mœsti ea spectabãt, atque occasionem illinc lamentationum magnã sumebant, repetẽtes memoria diuinum cultum, & conuersationem illam laude dignã, quã habuerant in Sion. Iuxta anagogen, in Salicibus expone, pro in ocio, per salices enim, quæ infructuosæ arbores sunt, cessationem, à cantibus significauit. † citharas nostras.

✲ Basil. Qua ratione organa in captiuitatem abeuntes, secum asportarunt. Dispensatũ hoc est ob eam causam, vt inter alienos constituti prioris conuersationis monumẽtum haberent, vt symbola cultus illius videntes, amplius morderentur.

✲ Theod. Quando quidem penitus ipsis inutilia erant, cũ lex præcipiat, vt in vno loco cultus perficiatur.

d *Quia illic interrogauerunt nos.* ✲ Basil. Et hinc haud parũ emolumenti ceperunt, quod Barbari ipsos vrserũt, & cãtica ex ipsis audire cupierunt. Vide, & hinc quãtã correctionem acceperunt. Qui.n. præuaricati fuerant, & de cultu suo resilierant, iam barbaris vrgentib. & audire desiderantib. desiderio illorum ne sic quidem vtuntur, sed legem præferunt, & accurate custodiunt. Illud vero, *qui abduxerunt nos*, hoc sensu dictum est, quasi dicat, qui antea nobis insultauerãt, vsque adeo facti sunt mites, vt & cantica nostra audire voluerint.

✲ Theodo. Illudentes nos, & nostris calamitatibus insultantes, nos canere præcipiebant, vt nostris cantibus ipsi demulcerentur, non vt hinc aliquam vtilitatem perciperent, sed vt nostras res irriderent.

e *Verba Cantio.* Augustinus, Vel, cãticorum, vt quid prodest Christus? Vel, quæ est alia vita? Sed his, qui pleni sunt malis, non debemus percutere organum, vt sonet, sed suspendere.

Diabolus

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS CXXXVII.

SVper flumina. *Huic psal. nullus omnino titulus præponitur in Hebræo, nec in translatione Hiero. & ideo titulus, qui in aliquib⁹ libris ponitur, s.* Psalmus Dauid propter Ieremiam, *fuit appositus ab aliquo expositore. eo quod sententia psal. consonatur lamẽtationi Ieremiæ, quia iste psal. loquitur de templi destructione, & de Babylonica captiuitate, cuius autor ignoratur secundũ Hiero. & Heb. Et diuiditur ĩ duas partes, qa primo describitur populi captiuati lamẽtatio. Secundo aduersantium punitio, ibi.* Memor esto. *Circa primum dicitur,*

1 Super flumina Babylonis. *quia terra illa abundat aquis fluuialibus.*

2 Illic se. *idest, diu habitauimus, sicut dicitur Deut. 1. g. Sedistis ergo in Cades barne multo tempore.*

3 Et fleui. *habitando ibi in amaritudine. Cuius causa subditur, cum dicitur.*

4 Dum recor. tui Si. *idest templi, quod erat in monte Sion incensi, & destructi. de qua destructione plus affligebantur, quam de sua captione.*

5 In salici. in me. eius. *idest in medio Babylonis, quæ est plena salicibus, propter abundantiam fluminum.*

6 Suspendimus. *id est subtraximus nos ab omni carmine lætitiæ, non solum ratione captiuitatis, & destructionis templi, sed etiam ratione exaggerationis mali, quia Babylonij exigebant carmina lætitiæ ab hominibus in tanta amaritudine constitutis, & hoc est, quod dicitur.*

7 Quia illic interro.

1 Et

MORALITER.

1 *Super flumi.* Iste ps. est lamentatio existentium in Babylonia captiuitate. Morali. aũt est planctus peccatoris de hoc, quod fuit ĩ dęmonis seruitute. Et magis ꝓprie religiosi apostatę de sua miseria dolentis. Et sic de se, & similib. di. *Super fl. &c. Sedi. & fle.* i. pp abundantiam nostrę confusionis corã deo, & hominibus bonis.

† *Sedi. &c.* i. consolationis diuinę dũ essemus in religione.

5 *In salici.* per salices infructuosas arbores boni sterilitas designatur.

7 *Quia illic in.* Dęmones. n. qui ducunt apostatas in captiuitatẽ peccati, inducunt eos ad celebrãdum diuina cũ sint excommu-

A Diabolus astute quærit,vt irrideat. vnde est respondendū eis,quomodo cātabimus? Passus autē vndique interrogatores,adulantes,irrifores,reprehēsores, quasi inter eos periclitans,animū erexit ad recordationem Sion. Et constrinxit se iuramento,dicens, *Si oblitus fue.&c.*

a *Quomodo cantabimus.* Aug. Cauendum esse ne quis timens alibus displicere, affectet amicitias eorum, & incipiat delectari in Babylonia.

✠ Euthymius. Vide quemadmodum captiuitas illos rum meliores reddidisset. Nā cum in propria ciuitate ac regione legē essent transgressi, modo in aliena eam obseruant. Per alienam etiam terram quodcunque humanū cor potest intelligi, quod a cultu atque religione dei aliena sit, & consona sunt huic dicto illa diuina verba, *Nolite sanctum dare canibus,& margaritas nolite proiicere ante porcos.*

¶ Satisfacere non ... leticia ... canere. ‡ De pœ. dist. c. ... † Memento. ¶ De pœ. dist. ... in falicib.

tus quasi in dextera perdis æterna.

d *Adhæreat.* Cass. Mutus fiam in laudibus dei,quod est solatio fletus,& miseriarum.

e *Lingua mea.* Aug. Cāticum Ierusalem,lingua nostra,c... cū seculi,lingua barbara. Mut' est deo,q oblit' est Ierus...

✠ Euthym. H... etiam a nobis d... da sunt de supe... Hierusalem,per d... teram opera virtu... intelligit, per ling... vero scientiæ con... plationem, lingua ... ius sermonem p... fert, & sermo sci... tiam, & contemp... tionis sensus ex... cat. per guttur et... gulæ effectus inte... gere possumus, h... est ciborum volu... tem. Obliuioni ... quit detur om... mea operandi po... tia, atque hoc per ... sam ignauiam,& ... nis similiter conte... plandi virtus ei... rum adhæreat v...

¶A societate angelorum. ¶Vb interrogauerunt verba cantionum dicentes. ¶Alias adduxerunt. ¶Ad has miserias.

num. † Et qui abduxerunt nos, hymnum cantate nobis de 1 2

¶Sed. ¶Quasi, Ita dicunt nobis,sed nos respondemus eis.

a canticis Sion. Quomodo cantabimus canticum domini, in 3 4

¶Illis non cantaui,sed. ¶Inter verba illorum. ¶Vt illis placere velim. ¶Aug. Conditionem ponit, quam necesse est fieri.

b terra aliena? † Si oblitus fuero tui Ierusalem, † obliuioni de- 5 6

¶Vita æterna. ¶Aug. Sic contingit,vt pronuntiat. ¶Id est obmutescam, quia, vt quid sonat,qui canticum Sion non sonat?

c tur dextera mea. Adhæreat lingua mea faucibus meis,si non 7 8

¶Cum amore.vide subdit.Si non proposuero. ¶Cass. Idest si non est mihi præcipua lætitia de te.

d e f meminero tui. Si non proposuero Ierusalem,in principio læ- 9

¶Ibi est summa lætitia,vbi deo fruimur. ¶Ego ita me habeo. ¶Sed. ¶Autem. ¶O. ¶Qui,& Esau,& Seu carnalium,qui sunt inimici sanctorum. ¶Qui euertere volunt Ierusalem. ¶Sequestrationis Ierusalem, vt ipsi mali puniantur, & boni coronentur.

g h titiæ meæ. † Memor esto domine filiorum Edom; in die Ieru- 10 11

¶Quicquid est in ea. ¶Nec unus remaneat in Ierusalem.

i k salem. † Qui dicunt exinanite, exinanite, vsque ad funda- 12 13

¶Ierusalem. ¶Ecclesia. ¶Sed o,uel tu etiam. ¶In tua exultatione. ¶Sed. ¶Quia deus.

l mentum in ea. † Filia Babylonis † misera, beatus, qui retri- 14 15 16 17

✠ Basil. Qua ratione in terra aliena non cecinerant? non licebat prophanis arcana illa audire. nam etiam si patria exciderant, legem tamen seruare debebant.

✠ Theodo. Sane hæc iniquos redarguunt,legem implere studentes, & extra instituta locos legalia perficientes.

b *Si oblitus fuero.* ✠ Theodo. Hæc a vale dicere docentur, vt sacræ ciuitatis tenacem memoriam habeant, & spe reditus recreati, ne eorum, qui ipsos in seruitutem abduxere impietatem discant. Dicunt igitur, ne cū a longe a te abessem ô Hierusalem obliuioni memoriam prodidit, & si hoc fecissem,hoc patiar, & superum auxilium ne consequar. hoc enim vocat dexteram.

✠ Basil. Vide,& hinc quanta fuerit in istis immutatio,qui namque antea singulis diebus audierant, qd vrbe essent eijciendi,nec curauerāt, iam seipsos diris deuouēt si ipsius obliuiscantur. Quid est aūt,quod dicit, *Obliuioni detur dextera mea.*

C fortitudo mea,inquit, vt virtus mea, obliuioni detur,& mutus prę magnitudine malorum reddar, si tui oblitus fuero.

c *Dextera mea.* Aug. Quicquid facis,pro æternis dextera operat,si & aliò intenderis,sinistra se immiscuit,& in ea delecta tus

ptati, ita vt ad diuinæ scientiæ delectationem,de cætero mobilis fiat,& in ea amplius non versetur.

f *Si non proposuero.* ✠ Basil. Non simpliciter inquit tui ... mor ero, Sedet in hymnis, & canticis,hoc eius est,quod ... cit: *Si non præposuero.* Hoc est si nō præposuero,ob quod ... menter desiderantes, & vehementer accensi erga illa era...

g *Memor esto.* Secunda pars, vbi contra hostes ad deum conuersio. Memor esto,in die sequestrationis,vt pun...

h *Filiorum Edom.* Aug. Filij Edom,i. Idumæi impedime... fuerunt reædificantibus Ierusalem,vel.in destructione co... iuncti Babylonijs. vnde dicit, Filia Babylonis misera. Ed... Moral.est carnalitas, quæ ad illicitos motus nos seducit.

i *Edom.* Aug. Esau,omnes carnales,Iacob,spirituales,ma... carnalis homo,minor spiritualis, quia prius quidem anim... les, postea quod spirituale Omnes carnales inimici sunt sp... tualibus. vnde ait: Memor esto,libera nos ab illis.

k *Exinanite.* Cass. A similitudine cisternæ,vnde si aqua h... ritur,ad fundamentum peruenitur. Sed quid prodest,& ... tam talibus tollere,quibus in fundamēto, (qui est Christu... vita æterna est.dum putant nocere mali,coronas dant.

l *Filia.* Aug. Per successionē facta est filia Babylonis ciuit... maloru...

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et qui abduxerunt nos. *de Iuda in Babylonem captiuos, dicebant nobis supple.*

2 Hymnum cantate. *hoc est de canticis,quæ cantabantur in templo,quod fuit in monte Sion. Et subditur responsio Iudæorum.*

3 Quomodo canta.canti.do. *idest deputatum diuino cultui.*

4 In terra alie. *idest idololatriæ subdita.q.d. nullo modo debet hoc fieri. Vnde,& Balthasar rex applicans vasa diuini cultus humanis vsibus,statim fuit a deo punitus, vt habetur Da. 5.a.*

5 Si ob.f.t.Ie. *idest destructionis tuæ cantans canticum lætitiæ,quasi oblitus destructionis tuæ.*

6 Obli.de.de.me. *idest tota virtus mea p infirmitatem,vel mortē.*

7 Adhę.ling. *ita quod non possim loqui.*

8 Si non me.t. *dolendo quasi continue de tua destructione.*

9 Si non pro. *i.si accidente mihi causa alicuius lætitiæ,non recordabor in principio de tua destructione dolēdo,& supplendū est, puniar a deo. vnde dicitur, Eccle. 11.c. In die bonorū ne immemor sis malorū.*

10 Memor

10 Memor esto domine filiorum. *Hic consequenter poni... aduersantiū punitio. Et primo, Idumæorū,qui semper fuerūt Iudæis ... lesti, sicut Esau a quo descēderūt Idumæi, quærebat occidere Iacob ... quo descēderūt Iudæi, vt habetur, Gene. 27. ideo dicit,* Memor e... dñe fi.Edom. *Idest Idumæorum, ad puniendum eorum nequitia...*

11 In die Ierusalem. *Idest destructionis Ierusalem, in qua fue... Idumæi cum Babyloniis,eos incitantes ad totalem destructionem ci... tatis,ideo subditur.*

12 Qui dicunt. *Idest dixerunt Babyloniis.*

13 Exinanite exinanite. *id est totaliter exterminate Ierusale...*

14 Vsque ad fun. *Consequenter petit psal. punitionem Babyloni... rum di.* 15 Filia Baby. *idest gens Babylonica.*

16 Misera. *In Hebræo,& in translatione Hiero. habetur, Vasta... & loquitur de futuro per modum præteriti propter certitudinem p... phetiæ, Prævidit enim regnum Babylonis destruendum per Cyrum,... Darium,ideo subditur.*

17 Beatus,qui re.ti.re.tuam. *id est pœnam tibi debitam.*

1 Qua...

MORALITER.

communicati,vt sic augmentetur grauitas peccati. Sed quia synderesis remurmurat malo, ideo subditur responsio.

3 *Quomodo cantabimus.* idest alienati a religione nostra,q.d. nimis grauis esset hęc culpa. Et quia per talem remorsum redire desiderant ad religionis suæ statum, ideo subditur in persona cuiuslibet talis.

5 *Si oblitus fue.tui Ieru.* i.religiōis sacrę in qua viuebā ī pace.

6 *Obliuioni detur de.m.* i. salus mea, q̄ p dexterā designat. Et eadē sententia repetitur ad maiorem assertionem, cū dicit.

7 *Adhæreat,&c.* i.pdicta mala mihi cōtingāt,nisi pręcipuū gaudiū esset mihi iterum recipi ad religionis meæ statum.

10 *Memor*

10 *Memor esto.* Qūo religiosi non solum a dæmonibus i... pugnant dicto modo, sed et a malis hominibus iniuste m... lestant,subditur. *Me.est.fi. Edō.* qui interpretatur terrenus ... quod mali homines terrena tantū sapiētes filij Edō dicun...

11 *In die Ieru.* i.ad religionis cōsolationē per diē signific... tā,q fit qn malitia talium eam iniuste turbantium sm or... nem iustitiæ repellitur, aut punitur de qua malitia subdit...

12 *Qui dicunt exinanite exina.* Vellēt enim si possent relig... nem destruere. Congregatio vero talium filia Babyloni... confusionis conuenienter dicitur. ideo sequitur.

15 *Filia Babylonis misera.* ratione culpæ.

17 *Beatus,qui retribuet tibi.* s.pœnā debitam secundū ordi... iusti...

lorum, sicut ecclesia, Ierusalem scilicet, ciuitas bonorũ successionem filia Sion.

Cass. Filia Baby. Moral. Caro est, quæ confusionem pecca tum ingerit, cui digna compensatio datur, vt sicut cõcitat vitia, ita repressa subdetur virtutib⁹. Q᷑ carni retribuere totum est, qui e- in paruulos, qui de nascuntur, id- notus malos, an- iam crescant, ne liberi, allidant petram Christum, confracti dispereant.

a ¶Allisionem spiritualem pro allisione corporali. b ¶Odium pro dilectione nostra. ¶Christum.

a buet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis. Bea- 1
1
tus, qui † tenebit, & allidet † paruulos suos ad petram. 3

a Beatus, qui te. Aug. Quam retributionẽ? vt Babylonia na- tam mundo dũ parui sunt, parentũ, & seculi suffocat erro- res, Ita qui iã iuuenes, data agnitione dei paruulos Babylo nis elidunt, i. nascentes cupiditates antequã robur accipiãt, vel illius vincunt, sed & maiores ad petrã occidendę sunt.

Euthy. Irã suã populus ad immaturam etiam ætatẽ ex- tendit. Beatos eos dicens, qui vel ipsos Babyloniorũ infan- tũ sæuitia crudeliter occiderint. Verum non huiusmodi sunt nostra fidelium vota, qui discipuli sumus mitissimi, ac misericordis domini, qui vel ipsos etiam inimicos diligi iussit, & eorum curam haberi. D

*Basil. Prophetæ multa quidem de suis loquuntur, multa vero, & de aliorum passionibus disserunt. Quod si mentẽ hu ius quæsieris audies eum dicentem, Si retribuis retribuẽtibus mihi mala, quãdo vero aliorum passiones exponit, tunc iram, & dolorem exprimit. Id quod, & Iudæorum desiderium in medium adducens fecit, qui etiam ad immaturam vsque ætatem iram suam extenderunt. † apprehẽdet.

* Theo. Igitur Cyrus beatus esse dicitur cum in illos animaduertisset, & hos liberasset, non quia synceræ pietatis alumnus erat, sed quoniam pium populum liberare dignatus est, & vt diuinum templum ædificaretur iussit. Cæterũ deus perexiguos fructus suscipit, & magnas remunerationes præbet, Sic duos viduæ obolos laudauit. E

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quam retri. no. *idest propter mala, quæ fecisti nobis.*
2 Beatus, qui tenebit, & alli. par. suos. *In Hebræo habetur, tuos & translatione Hier. ex quo patet, q litera cõmunis, quæ habet par uulos suos, intelligitur de paruulis Babylonis, quos crudeliter interfece runt Medi, & Persæ in Babylonis destructione, secundũ quod dicitur Isa 13. d. Babyloniis,* Suscitabo super vos Mœdos, qui argentũ non quærãt, nec aurũ velint, sed sagittis paruulos interficiẽt, & lactantibus vteris non miserebuntur, & super filios non parcet oculus eorum.
3 Et allidet. *Ex crudelitate enim accipiebant pueros per pedes, & allidebant capita eorum contra parietes.* Moral. *potest exponi psalmus iste de quolibet pœnitente, qui lamentatur se fuisse in captiuitate dæmonis per peccatum mortale, & petit punitionem dæmonis, et membrorum suorum in gehenna secundum ordinem diuinæ iustitiæ.*

MORALITER.

Infra psal. 105. Beati, qui custodiunt iudicium, & faciunt iustitiam in omni tempore.

1 *Beatus, qui tenebit, & allidet paruulos suos ad petr.* idest beatus erit, qui retinebit suis exhortationib⁹ bonis filios eorũ, ne fiant imitatores scelerum paternorum, & sic elidantur, vt moriantur peccato, & viuant Christo.

GLOSSA ORDINARIA.

a Psal. ipsi Dauid. Cass. Captiu⁹, q̃ fleuerat quasi reædificata Ierusalem, & templo, & quasi conciuis illi parti Ierusalẽ, q̃ non fuit captiua. i. angelis, exultat, & laudat primo bñficia sibi data. Ex persona igitur ecclesiæ, q̃ in superioribus est spe, expectans ibi esse in re.

Theodor. Post e Babylone reditum, cingentes, quæ in ipsos irruerunt Iudæi diuina ope proffligaſ humanum de gra tiarum actione affe- rum. Hæc nunc diui- nus Dauid vaticina- tur.

a ¶Christo, cui sit huius psalmi tota confessio.

Psalmus ipsi Dauid. CXXXVII.

¶laudabo. a ¶Totum cor in aram tuæ confessionis impono, totum accende flamma tui amoris.

Confitebor tibi dñe in toto corde meo, 1
2
a ¶Interioris. b ¶Cui prope est deus: Adhærens iniquitati, intus non clamat, etsi extra vociferetur.

qm̃ audisti omnia verba oris mei. In cõ 3
4
a ¶Et. ¶Coram angelis psalterium, & gaudium meum est: coram hominibus qui nesciunt gaudium iusti, sed putant miserum quem vident flagellari.

spectu † angelorũ psallam tibi, adorabo 5
6

c *In conspectu.* Aug. In laudãdo propono mihi angelos, qui bus æquari, sicut nunc, ita post dignitate expecto. Hi autem in laude dei nihil aliud proponunt, quam ipsum. In conspectu ergo angelorum in ea puritate qua te cõspiciunt angeli, vt in te solo sibi acquiescant, ego psallam.

* Basilius. Illud *In conspectu angelorum.* Alius, *In conspectu deorũ.* inquit psallam tibi. Quid est igitur, quod dicit? Si angelos dicit, cum ipsis inquit cælestibus virtutibus cantaturum me tibi, cumque illis etiã certaturum ac vna tripudiaturũ affirmo. Si vero alteram versionẽ receperimus, videtur mihi de sacerdotibus loqui, Sacerdotem enim, & angelum, & deum vocat. Q. d. Sacerdotibus præsentibus ac præcinentibus succinam, ac subsecutus eos tibi cantabo. F

PSALMVS CXXXVII.

b Confitebor tibi domine. Primo commẽdat beneficia sibi data. Secundo dicit quomodo hæc ad omnes dilatentur, ibi, *Confiteantur tibi domine, &c.*

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS CXXXVII.

1 Confitebor tibi. *Huic psal. præmittitur talis titulus in Dauid. Ex quo apparet autor psalmi, non tamen eius materia, sed ex circunstantia literæ videtur, quòd sit gratiarum actio ipsius Dauid, postquã liberatus fuit à persecutione Absalon, & rebellione Sibæ filij Bochri, & venit ad templũ domini ad adorandum, & regratiandũ, sicut promiserat fugiens a facie Absalon, prout habetur 2. Regum. xv. f. Et dixit rex ad Sadoc:* Reporta arcã Dei in vrbem, si inuenero gratiam in oculis domini, reducet, & ostendet mihi eã, & tabernaculum suum. *Et secundum hanc sententiam ps. iste in duas part diuiditur, quia primo Dauid ipsi deo regratiatur. Secundo, alios hortatur ibi.* Confiteantur tibi. *Circa primum dicit Dauid.* Confitebor tibi domine. *confessione laudis, & gratiarũ actionis.*
2 In toto corde meo. *idest, in toto intellectu, & affectu.*
3 Quoniam audisti omnia. *Hoc non est in Hebræo, nec in trãslatione Hierony. vnde videtur, quod primo fuerit quedã glo. ad ostendendum causam quare Dauid gratias deo agebat, scilicet, eo quod orationẽ suã exaudiuerat, qua petiuerat a persecutione Absalom liberari, & postea hæc glo. forte interlinearis fuit inserta textui per imperitiã scriptorum, sicut in multis alijs locis Bibliæ factum est simile.*
4 In conspectu angelorum. *Secundum illud, Matth. 18. b.* Angeli eorum semper vident faciẽ patris mei, qui in cœlis est.
5 Psallam tibi. *quærens tibi placere, & angelis tuis, & non hominibus vanis.*
6 Adorabo ad templum sanctum tuum. *id est, versa facie, & extensis manibus ad ipsum: Sic enim orabant Iudæi vbicunque essent, vt habetur 3. Regum.*

MORALITER.

1 Confitebor. Iste psal. est gratiarũ actio ipsius Dauid pro sua liberatione ab Absalõ filij sui persecutione. Moral. autem est gratiarũ actio pro liberatione prelati a persecutione tyrãni, qui deberet eũ, vt patrem timere, & reuereri, & sic dicit *Confi. tibi.* non sicut hypocritæ, qui Deum orant tantum ore.
4 *In con.* qui de voluntate tua fuerunt in auxilium mihi.
6 *Adorabo ad templum.* protendens manus ad cœlum.

A a *Ad templum sanctū tuum, & con.* * Aug. Intra nos est quo adoremus. vnde, *Templum dei sanctum est quod estis vos.* Tn̄ & in angelis habitat deus, angeli sursum, fideles deorsum. Sed si gaudēt de spiritualib. non de terrenis, ad illud tēplū adorant futuri socij illorū, pro quibus venit dominus angelorū. [1. Cor. 3.b.]

a ¶Idest pro æternis, vt sim socius angelorum. b ¶Idest laudabo te.

a ad templum sanctum tuum, & confitebor nomini tuo. † Su- 1

b a ¶Qua peccatorem respicis. ¶Qua uocas. b ¶Quia promissionem reddis. ¶Qua remuneras. 2

per misericordia tua, & veritate tua, quoniam magnificasti 3 4

a ¶Cœlestium, terrestrium, & infernorum. b ¶Christum. c ¶Ergo. d ¶Tempore, uel sine nube. c ¶Vt quando sine nube cupiditatis.

c super † omne nomen sanctum tuum. In quacunque die in- 5 6

a ¶Aug. Quia iam non terrena peto, nouo instructus testamento, sed hoc mul. in ani. mea uir. b ¶Plene exprimit sanctum desiderium. c ¶Non in carne peto. d ¶Non aliud in anima. 7

d uocauero te, exaudi me, multiplicabis in anima mea virtu- 8 9

a ¶Hoc iam fit quotidie. b ¶Moderati uiri, qui carnem regunt, & spiritui subdunt. ¶Cur? c ¶Obedienter. 10

e re. Confiteantur tibi domine reges terræ, † quia audierūt om-

f a ¶Quæ prius abscondita in una gente Iudæorum, quibus credita sunt eloquia. ut uiatores. ¶Quæ sunt misericordia, & ueritas. b ¶Reges terræ, c Hoc cantent.

nia verba oris tui. Et cantent in † uijs domini, quo- 11 12

Non regum.

g niam magna est gloria domini. Quoniam excelsus do- 13

a Aug. Si ergo uolunt respici, sint humiles. b Superbos. Augustin. Si superbi, non cum latent, sed a longe uidentur. c Quia per gratiam non est cum eis.

h i minus, & humilia respicit, & alta a longe cognoscit. 14 †

* Basi. Neque hęc virtus exigua est, pura cum conscientia in templum ascendere, & illic adorare, neque enim, quod hic queritur simpliciter est genua flectere, aut templum introgredi sed animo feruēti, & composito, non corpore tantum, sed interno animi affectu. [Ila.] [*omnia nomē animi, vt per eloquiū tuū.]

* Theod. Erit mihi pro cælo templū tuo nomini consecratum. in illo enim te colam, & benignitatem, qua in me vsus es pro ansa laudes de gratiarum actione ti bi canendas arripiā. [† quoniam.] B

Iustitiam in hostes cernens, hos enim tanquam iniustos veritate vsus ad interitum condemnasti, me autem tua misericordia seruasti.

b *Super mi.* Aug. Vniuersæ viæ domini misericordia, & veritas. Non sunt aliæ viæ, quibus ad nos venit. Non sunt aliç, quibus ad eum veniamus, has deo reddemus misericordiā in subueniendo, veritatem in iudicando.

c *Super omne nomen sanctum tuum.* Cass. Vel super nomen sanctum tuum, cum nobis cultura tua innotuit. [Psal. 4.b.]

d *In anima.* Et quia in anima pōt fieri carnalis multiplicatio, addit, virtutem. q. non aliud in anima peto, nisi virtutem.

* Euthy. Hoc est tu animæ meæ nō mediocrē rationem habebis, quinimmo magnę illa tibi erit curę, pręsertim cum hoc facere possis. Vel aliter tu, inquit, potentia tua animam meam extolles, hoc est exaltabis, & facies eum calamitates atque ęrumnas omnes superare, verbū, *enim magni pendes* pro quo in Græco hoc in loco habetur πολυώρησεις idē significat, quod rationem habere seu magnifacere, quemadmodum, & Græcum ὀλιγωρεῖν idem significat, quod paruipendo.

e *Confiteantur.* Cass. Secunda pars, vbi dicit quomodo hæc C bona ad omnes sint dilatanda. Q. meo exēplo. Cōfiteāt, &c.

f *Omnia ver. o. tui.* Aug. Quæ modo vbique reuelata sunt, & ad oēs gētes missa. Quod significatum est in vellere Gedeonis, Qui iturus cōtra Madianitas, petit signū a dn̄o: ut vellus irrigaret, sicca manēte area. Deinde petijt, vt vellere siccato cōplueretur area. Area, orbis terrarū, vellus, gens Iudeorū, in medio orbe terrarum habens gratiæ sacramētum non in manifesto, sed in nube secreti, tanquam pluuiam in vellere, sed ex vellere, pluuia manifesta est, ... perta. Solus C[hri]stus suauitas pluuię gratię hunc nescis, o Iudęe ... pturis, propter factę sunt, qu[o] ... bis terrarum r... quo irrigata es[t] ... Et ita vellere ... au. omnia verb[a] ...

g *Magna est g[loria].* Aug. Si humiles sun[t] ... amant, & cātā[nt] ... si se extulerit ... meāt, quod sec[uitur] *Quoniam excels[us do]minus.*

* Euthym. ... co pro *gloria*. ... gimus, quę di... gloriā tantum, sed opinionē etiam significat. magn[a] ... quit, opinio illa, quæ hr̄ de deo, eo quod magnum e[um] opinantur, qui illius beneficia cognouerunt. vel, ma[gna] gloria eius, cum homines vna atque angeli eum glo[rifi]cent.

* Basil. *Magna est gloria domini*, i. manifesta omnib[us] per beneficia erga quosuis facta. Quod vero dicit. *Q[uoniam] excelsus dominus.* excelsus quidē est natura, excelsus e[st] ... verū hic sese ad captū Iudaici cultus demittendo lo[quitur] & magis acerbe, illud vero, quod sequitur hoc quoq[ue] ... ficit, & humilem quoque auditorē magnanimum ...

h *Humilia pe.* Cass. Non est hic humana conditio, v[bi hu]milis despicitur, superbus respicitur. Sed dominus h[umilia] respicit.

i *Alta a longe co.* Aug. Nō hoc agit superbus, vt min[us] ... ĉte videatur a deo, sed vt non sit cū illo, a quo vr̄. Se[d] ... tingit iustis tribulatio, adest deus viuificator. Vel alt[a] ... ge, alia litera, i. valde superbos, qui non inuenerunt t[ribula]tionē, & dolorē huius peregrinationis, qa nesciunt, v[t] ... amāt verā patriā. His ergo nescientib. euenit tribul[atio] ... eā non agnoscunt. Econtra in medio tribulationis s[unt] ... in hac vita degētes eā totā tribulationem esse, & m[ortem] ... agnoscunt, lugentes hunc incolatum. vnde subdit[ur] ...

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et confitebor nomini tuo.* in laude, & gratiarū actiōne, & subditu causa.

2 *Super misericordia tua.* q̄ mihi fecisti liberando me de psecutione Absalō, & dissensione excitata per Sibam. 2. Re. 20.

3 *Et veritate tua.* i. iustitia tua, q̄ fecisti puniendo eos ꝑ sua culpa, quia Absalō cum suo exercitu fuit debellatus, & Siba decapitatus. 4 *Quoniam magnificasti*, i. magnificare fecisti.

5 *Super omne.* idest, super omnem virtutem creatam.

6 *Nomen tuum.* Oēs enim homines boni audiētes prædictā misericordiam dei erga Dauid, & iustitiam erga Absalom, & Sibam, magnificabant nomen eius laudibus extollendo.

7 *In quacunque die inuocauero te exaudi me.* hoc dixit, quia beneficium diuinum iam præstitum præbet confidentiam ob tinendi futurum, ideo subditur.

8 *Multiplicabis in anima mea virtutem.* scilicet patientiæ, & obtinendæ victoriæ.

9 *Confiteantur tibi domine omnes reges terræ.* Hic confe[ssione] inducit alios reges ad laudem dei, ex cuius virtute c[on]... status, & dignitas eorum, di. *Confitean. tibi domine.* rec[ognoscen]tes tuum dominium generale.

10 *Quia audierunt omnia verba oris tui.* i. illa, quę feci[sti] contra Absalon, & Sibam. Et non loquitur de regib[us] generaliter, sed de regibus in circumitu Iudeę existe[ntibus] ad quos venit rumor pdictorum, qui cito diuulgatu[r] ... ne nominant facta dei eius verba, quia eius facere, & ... sunt idē, ſm quod dicitur supra psal. 32. a. Dixit, & fa[cta] ...

11 *Et cantent in vijs domini.* idest propter vias domi[ni] ... sunt eius opera.

12 *Quoniam est magna gloria.* Istud debent cantare ... laudis diuinę. Et quia non solum gloria domini est ... in se, sed etiam in effectu, ideo subditur.

13 *Quoniam excelsus d.* vt attollat.

14 *Et alta a longe co.* i. supba ab ęterno cognoscit, v[t de]... mat. vn̄ in Heb. hr̄, *Et a longe cog.* hoc dr̄ spiritualiter ...

MORALITER.

1 *Et confitebor.* ipsum laudando.

2 *Super miseri. tua.* qua me liberasti.

3 *Et veritate tua.* qua meam innocentiam declarasti, & sic nomen tuum magnificum ostendisti.

7 *In qua.* i. ex beneficio pręterito spero similiter de futuro.

9 *Confiteantur.* cūm bonus prælatus non solum deum laudat sed etiam alios ad hoc inuitat. ideo subditur. *Confi. ti. o. r. ter.* idest cęteri pontifices in spiritualibus regnantes. 1. P[e]t[r]. 2. *Vos estis genus electum, re. sacerdotium.*

10 *Quia au.* profitentur enim in sua consecration[e] ... notitiam vtriusque testamenti.

11 *Et cantent.* deuote celebrando diuina.

13 *Quoniam excelsus dominus, & humilia re.* vt attoll[at].

14 *Et alta.* idest superba.

† *A longe co.* vt deprimat, sic exponit Aug.

a *Si ambu.in me.* tui. Aliter non viuificat, nisi in medio tui. vnde. Beati qui lugent, væ ridentibus.
b *Super iram.* Aug. Hoc ipsum quod irascuntur mihi, tua est in illos animaduersio, id est punitio. Est.n. eis irasci pena, non tantum culpa. Dū ergo hoc permittis, super omnes vindictæ manum extendis.
c *Dextera tua.* Non habet Deus dexterā vel sinistrā. Sed dextera Dei dicitur felicitas æterna, sinistra felicitas temporalis. Aliquando ergo non saluat in sinistra sanctos suos, sed semper saluat eos in dextera.
d *Retribuet.* Augusti. Quod ego non possum. vnde: *Non vosmetipsos defendentes charissimi, sed date locum iræ.* vñ: *Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit dominus.* Vel tangit illud qđ in euāgelio legitur de Christo. Qui cū vellet censum soluere ꝓ se & pro Petro, illis qui tributū exigebant, dixit Petro. *Vade, & mitte hamū in mare, & piscem qui primo ascenderit, tolle, & aperi os eius & inuenies ibi staterem*, idest, duas didrachmas. i. quatuor drachmas, quem vt postea addidit, da illis pro me & pro te. Hoc specialiter fecit Christus, qui quod nō rapuit, ꝓ nobis soluit. Christus ergo primus piscis hamo mortis captus, primus surgens de mari, quia primogenitus a mortuis in cuius ore inuenimus duas didrachmas. i. quatuor drachmas, quatuor. s. euangelia, quibus a vexatione huius seculi liberamur, nec iā debitores remaneamus. Ibi. n. omnia peccata nostra soluūtur. Pro nobis ergo reddidit, q pro se nil debuit, in quo princeps mūdi peccatum non inuenit, quare occideret.
e *Domine misericordia, &c.* * Basilius. Duas hasce iustificationes ponit, quibus benignitas Dei acquiratur. Vnā quod misericors ipse est & bonus. Alteram quod cōditor & factor est. Verū sicuti istis saluari petimus, ita & dignū quid misericordia ostendamus.
* Theodoretus. Hanc deprecationem propheta attulit a sancto spiritu edoctus, debitum naturæ opificem naturæ persoluturum.

a Quæ semper instat saltem a diabolo. Si in hac vita fuero, eam totam miseriam reputans, & veram patriam quærens.

1 a b si ambulauero in medio tribulationis, viuificabis me, & su-
a ¶ Super id quod possūnt inimici, est manus tua. Possunt enim vt plus occidere, sed non a te separare, vel amplius vindicans dum diuitius licet eis conterere me, quia vel moriuntur vel conuertuntur, vt pauci iam aperte impugnent nomen Christianum.
2 per irā inimicorū meorum extēdisti manum tuam, & saluum
3
a ¶ Non sinistra quæ temporaliter saluat. b ¶ Quasi: Non ego sed dominus.
4 Pro me pretium redemptionis. Alias. Domine retribues.
5 c d e me fecit dextera tua. Dominus retribuet pro me, domine
6 a Quasi, Nolo diem hominis qui temporalis, sed æternam.
7 b In æternum. c Quod homines sumus, vel iustificari a te.
8 Nostra opera si videris, damnas, tua si videris, coronas.
9 misericordia tua in seculum, & opera manuum tuarum ne
10 † despicias.

NICOLAVS DE LYRA.

* *humilitatem Dauid fugientis a facie Absalom nudis pedibus incedendo & lamentando, vt habetur 2. Reg. 15. & iniurias Semei humiliter dissimulando. 2. Reg. 16. Quam humilitatem Deus respexit, ipsum Dauid in regno restituendo. Et propter superbiam Absalom quem deiecit a regno (quod inuaserat) per mortem vilem & asperam, nec post se reliquit prolem masculinam ad sui memoriam, vt habetur. 2. Reg. 18. Et quia beneficium a Deo obtentum præstat confidentiam obtinendi aliud de futuro in casu simili, ideo subdit Dauid.*
1 Si ambul.ue.in m. *sicut fecit fugatus ab Absalom.*
2 Viuificabis. *i. saluabis, me a morte imminenti.*
3 Et su.iram.ini. *idest Absalom, Achitophel, Sibæ, & consimiliū.*
4 Extendisti manum tuam. *faciendo de eis vindictam.*
5 Et saluum me fecit. *a persecutionibus eorum.*
6 Dextera tua. *idest virtus tua, & non mea. Et quia Dauid sic sperabat de futuro, si casus consimilis contingeret, subditur.*
7 Dominus ret. pro me. *pœnam mihi aduersantibus.*
8 Domine misericordia tua. *quia semper paratus est recipere recurrentes ad ipsum.*
9 Opera manuum tuarum. *idest me & regnum meum, quod per te consecutus sum.*
10 Ne despicias. *subtrahendo a me manum protectionis tuę. Moraliter potest exponi psal. iste, vt sit gratiarum actio deuota cuiuslibet liberati diuinitus a persequentium tribulatione, & inuitatio aliorum ad confessionem deuotam laudis diuinæ.*

MORALITER.

1 *Si ambulauero in me.* dando mihi virtutem patientiæ.
3 *Et super iram inimic.* de præterito, & spero quod sic facies de futuro.
7 *Dominus retribu.* scilicet vindictā, quę est sibi reseruanda.
9 *Opera manuū tuarum.* i. hominē, qui quodammodo est omnis creatura. Habet. n. commune esse cū inanimatis, viuere cū arboribus, sentire, cū animalibus, intelligere, cū angelis.

ADDITIO.

In psal 137. *Confitebor tibi domine*, vbi dicitur in post. *Dominus retribuet pro me.* In Hebr. habetur. *Dominus perficiet pro me*, vt supplebis pro me. Et sic erit sensus, quod Dauid petebat a Deo, vt opera sua imperfecta vel diminuta, per suam misericordiam perficeret & suppleret eius defectus.

GLOSSA ORDINARIA.

a ¶ Christum. Attribuitur. Toti Christo.

a In finem psalmus Dauid.

In finem psalmus Dauid. Cassio. Psalmus profunditate mysteriorum plenus, & inde obscurissimus. Hæc autem obscuritas mysteriorū ex peccato primi parentis accessit, cui dictū est. In dolore & sudore vultus tui vesceris pane tuo. Ex primo ergo peccato hanc pęnam subimus, quo in sudore vultus nostri & labore manducamus panē qui est Christus, q. ait. *Ego sum panis viuus, &c.* In prophetis velatus, in euangelio manifestus.
Aug. Loquitur totus Christus, tanquā vnus & integer vir, propter nimiā vnionem capitis & corporis, quę signata est in primorum parentū cōditione, quia & fęmina de viro est. Vnde dicitur. Iā non duo Christus & ecclesia, sed vna caro, quia de nobis carnem suscepit. Non autē vna nobiscum diuinitas est, quia ille creator, nos creatura. Quicquid ergo loquitur ex persona susceptæ carnis, & ad caput pertinet, qđ iam ascendit in cęlum, & ad membra quę peregrinantur in terra vt sint duo in voce una, sicut duo in carne una.
* Theo. In nonnullis exemplaribus inscribitur, *Zachariæ in dispersionem.* Hoc nec apud Hebræum, nec apud septuaginta, nec alios interpretes inueni, sed aliqs cum psalmum intellexerit ut uoluerit inscriptionis additionem fecit. Atqui psalmus Iosiæ regis prædictionem cōtinet. Hic enim ex impio patre natus, talisque etiam aui nepos, impietatem quidem illorum execratus est, & per omnem uirtutem incessit, & diuino amore incensus, omnes Idolorum sacerdotes cōfixit, eos uero qui pietatem amplexi sunt omni cura dignatus est. Hæc psalmus uaticinatur. Cæterū propheticus sermo ipsum deprecantem inducit, & Dei pręsciētiam erga seipsum admirantem.
* Beda. Ipsi Dauid, ipsi Christo domino significat, ad quē psalmi istius refertur uniuersa confessio.
* Idem. Et persona populi fidelis intelligentis domini potētiam, & quod nulla etiam secreta maiestatem eius fallere possunt, psalmus iste componitur. Aliter uox Petri Apostoli pęnitentis.

A PSAL. CXXXVIII.

Domine probasti me. Cass. Primo, de notitia Dei, quę omnia opera cōprehēdit, & reuersi & exultātis: quę quasi cogit eū qui latere non potest reuerti, maxime cū manus Dei ibi eum tetigerit. Secūdo dicit non esse a Deo fugiendum, sed ad ipsum, ibi: *Quo ibo.* Tertio, quanta sit exultatio reuerti ad Deum, ibi: *Confitebor tibi.* Quarto, quomodo mali ei non noceant, ibi, *Si occideris Deus, &c.*

a *Domine probasti.* Aug. Iam in Ierusalem restitutus, memor discessionis suæ in qua Deum latere non potuit, in qua & eum secuta est manus domini, deliberat non esse ab eo fugiēdum, sed ad eum per eū vnde sibi magna non nocent mala. Hæc est persona totius humanę naturę reuertentis.

† accubitum †-um circun d ditti. i. via ‡ te tu ades.

B † Soxisti.

PSAL. CXXXVIII.

a ¶ Secundum quod ego homo. Vt in passione. Experimentis. b Non quod ante non nouerat sed aliis tunc notum fecit. Vt in resurrectione.

Domine probasti me, & cognouisti me: 1

a ¶ Voluisti approbasti, secundum voluntatem tuam factum est. Vt enim Christus caput sedit & resurrexit, sic & sui sedent humiles in patientia: Surgunt erecti in spem vitæ æternæ, sedent confitentes peccata, surgunt iustificati gratia. b Humilitatem in passione.

tu cognouisti sessionem meam, & resur- 2

a Glorificationem in resurrectione. 3

rectionem meam. Intellexisti cogitationes meas de † longe, 4

a Arctiora præcepta. b Alias directionem. Alias limitem. Hæreditatem.

semitam meam † funiculum meum inuestigasti. Et omnes 5 6

a Opera. b Sine veritate. Alias dolus. c Et vere præuidisti, quia.

vias meas præuidisti, quia non est sermo in lingua mea. Ecce 7 8

domine tu cognouisti omnia, † nouissima & antiqua. 9

a Secundum hominem. Vt iuuares. vnde. Manus enim mea auxiliabitur. Alias grauasti, b Quod non super primum 10

tu † formasti me, & posuisti super me manum tuam. 11

* Theo. Virtutis index, non modo est paupertas & calamitas, sed etiam regnum & felicitas. Sicut enim in rebus tristibus probamur, si viriliter ferre possumus res graues q̄ accidunt. Eodem pacto secūdis rebus exercemur, & ostēdimur siue ob felices res efferimur, siue harū rerū naturā cognoscimus. Igitur cum regnum beato Iosiæ commissum esset, & cum pietate ipsum gubernasset, iure ait, *domine probasti me, &c.*

b *Cognouisti.* * Beda. Purę animę, & conscientię sanæ sunt verba, & postquam dixit: *probasti me, &c.* Ne quis suspicaret post finem rerum Deum ea quę fiunt discere, congruenter admodum subdit. *intellexisti cogitationes.*

c *Intellexisti.* Cass. Prescientia deitatis hic ostenditur. Lōge non loco, sed tempore, quia omnia antequā fiūt, videt. Semita, ad tacitas cogitationes ptinet. Vię, ad humanos actus. Funiculus vel directio ad iusta iudicia. Nouissima de incarnatione, vt, *Verbū caro factum.* Antiqua, ęterna. In principio erat verbū. Hæc sunt noua & vetustissima, de quib. in Leuitico dicitur vel in lege, vel in Deuteronomio. *Vetustissima veterum comedetis, & nouis superuenientibus vetera proiicietis.* Alia.n.sunt vetera, alia noua, alia vetustissima. Vetera sunt promissiones legis & prophetarū de venturo tunc Christo.

C Noua sūt ꝑmissionū impletio, veritatis exhibitio. Vetustissima quę ad diuinitatis ęternitatē pertinent. Nouis ergo superuenientibus vetera sūt proiiciēda, sed vetustissima ... da. Quia exhibita veritate domini aduētus figura ... sio cessare debet. Inde est ꝙ tres missæ in natali domini celebrātur. In prima de ęterna filii genitura cātatur: *Dominus dixit ad me.* In secūda de ꝓmissione aduētus. *Lux fulgebit.* In tertia de impletione promissionis: *Puer natus est, &c.* Et quia ille qui est Dei filius, factus est hominis filius, ideo illo missæ officio, vbi cantatur de æterna genitura, Dominus dixit, legitur euāgeliū de temporali Christi natiuitate, *Liber generationis.* Et in missa vbi de tēporali cantatur natiuitate legitur euāgelium agens de ęterni verbi genitura. Cantatur enim. *Puer natus est.* Et legitur, *In principio erat verbum.* quia veritate exhibita, figuræ cessare debent. Ideo officiū ... promissionē pertinens, sequētibus diebus nō repetitur. S... illud ꝙ pertinet ad promissionis completionem. s. *Puer natus est nobis.* Scientia patris per eū ꝓdicata. Mirabilis facta hominibus, quibus tot arcana paruerunt. Et cōfortata est pectoribus hominū. Non potero. Ecce veritas humanę conditionis, quia homo assumptus diuinæ substantię nō pot... æquari.

d *De lon.* Aug. Cum adhuc in peregrinatione sum, antequam ad patria veniam, vt filio minori redeunti occurrit pater, intellexit eius cogitationes de longinquo, quia apud se ... rat egestate confectus. *Surgam, & ibo ad patrem meum.*

e *Semitam meam.* s. malam, quam iui patrem deserens.

f *Et funicu.* (alias) limitem quousque perueni, longe qu... ieram, sed tu ibi. Vt deprehensus fugitiuus loquitur, sequente se vindicta Dei.

g *Et omnes.* antequam irem eas, & permisisti me in labore ire, vt redirem si nollem laborare, hoc fateor.

h *Quia non est do.* iam in tua gratia iustificati.

i *Nouissi.* mea quando porcos paui. Antiqua, quādo partem substantię perij, hoc secūdū parabolā. Sed mystice. Antiqua, quando per antiquum peccatum lapsi sumus. Nouissima, quando in hanc mortalitatem venimus, quę est vltima si redire volumus, alioquin restat ęterna.

K *Formasti me.* ad labores, ad quos omnes nati sumus.

l *Posuisti* (alias) Grauasti manum, vindicem, grauantē sup... bun

NICOLAVS DE LYRA.
PSAL. CXXXVIII.

DOmine. *Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo:* Ad victoriā psal. Dauid. *In quo apparet autor psal. s. Dauid, & modus cantandi hunc psal. cum præmittitur:* Ad victoriam. *quia cantabatur a Leuitis cum quodam conatu vnius chori cōtra alterum ad habendum victoriam in cantu, sicut frequēter dictum fuit supra. De materia vero huius psal. videtur ex circunstantia literæ, quod sit quædā assurrectio ad confessionem diuinæ laudis ex consideratione eminentiæ diuinæ. Et diuiditur in duas partes, quia primo Dauid describit Dei eminentiam. Secundo consurgit ad eius reuerentiam, ibi:* Quia tu possedisti. *Prima in duas, quia primo describit celsitudinem diuinæ scientiæ. secundo latitudinem suæ præsentiæ, ibi:* Quo ibo. *Circa primum dicit.*

1 Domine probasti me & cogno. me. *idest cognosci me fecisti. Homo enim probat aliquid, ad hoc quod notitiam accipiat de illo, sed Deus cuius scientia est infinita, non sic probat, vt acipiat notitiam, sed vt alii accipiant, & hoc modo loquitur, Gen. 22. ca.* Nunc cognoui, quod timeas Deum. *idest, cognoscere feci. per hoc enim quod Abraham ad mandatum Dei voluit filium immolare, fuit nota hominibus promptitudo suæ obedientiæ, & similiter per tribulationes, quas Dauid sustinuit a Saule, Absalom, & aliis patienter, nota fuit hominibus perfectio suæ patientiæ.*

2 Tu cogno. sessio. meam. *i. quicquid feci sedendo vel surgendo, quiescendo vel ambulādo. Aliter exponitur sic.* Tu cog. sessi. m... *i. inthronizationem meam super regnū Israel.* 3 Et resur. me... *idest, restitutionem meam in regno post mortem Absalom, quia v... que a Deo fuit. Et quia non solum cognoscit exteriora, sed etiam l... tia in corde, subditur.*

4 Intel. co. &c. *i. ab æterno.* 5 Semitam me. *i. iustitiæ exerci..., secundum quod dicitur. 2. Re. 8. a. Et mensus est Dauid duos funiculos, vnum ad occidēdum, & alium ad viuificandum.* 6 Inuesti. *i. ... cte cognouisti, sicut res quæ inuestigatur vsque ad minima, perfecte cognoscitur, quia inuestigatio proprie dicta quæ importat discursum ... nius rei notæ ad aliam cognoscendam, non est in Deo.*

7 Et omnes vi. me. *antequam essem in rerum natura.*

8 Quia non est ser. *supple sufficiens ad explicandum celsitudi... tuæ sapientiæ, ideo ad hoc subditur.*

9 Quia nō est ser. *i. oīa quæ erūt, & quæ fuerunt, quantūcunq; aliis latentia.* 10 Tu for. me. *principaliter, quia causæ secūdæ ... agunt nisi in virtute primæ.* 11 Et po. su. me. *ad tenendum ... esse. Artifex enim creatus completo artificiato remouet manū su... eo, sicut carpentator a domo facta, quia nō est eius cōseruatiuor, ... tum factor, sed artifex omnium Deus formata creatura nō subtr...* manu...

MORALITER.

1 *Do. probasti.* Sicut dixi in expositione literali, psal. iste videtur quędā eleuatio ipsius Dauid ad confessionem laudis diuinę eminentię Dei sup creaturas diligenti consideratione. ... mihi uidetur alia cōuenientior expositio hic ponenda, quod quilibet fidelis exemplo Dauid attendat dilige... hanc eminentiam, itaq; mas surgat ad laudem diuinam.

bum salu' riter, vt erigat humilem. In grauata manu.
a *Mirabili*. & incomprehensibilis m hi.
b *Facta est sci.* Non est mihi facile contemplari te, quem superbus reliqui, vt prius eram cum essem apud te, quando di xi, da mihi partem substantiæ.
c *Ex me.* idest ex peccato meo.
d *Confor.* (alias) infirmitat.
e *Et non potero.* attingere ex me. Aug. In Exodo legitur do minū dixisse Moysi: *Non poteris videre faciem meam.* Sed ponā te in foramine petræ, & protegam te dextera mea, donec transeam, tollamque manū meam, & cum transiero, posteriora mea videbis. Moyses est Iudaicus populus, manus domini per eum, vt non videat faciem trāseuntis. Cecitas est in Iudæis, vt nō cognoscant diuinitatem Christi, donec p passionē transeat de hoc mundo ad patrem. Post trāsitū tollit dominus manū suam, & videt Moyses posteriora, quia post resurrectionē ablata est cæcitas eorū qui crucifixerant dominū. Sicut ergo super Gentilem populū posita manu Dei, incomprehensibilis facta est scientia Dei. Ita grauata manu super Moysen. idest Iudæos, non potuerunt videre Christum esse Deum, donec transiuit ad patrē. Tunc.n. prædicante Petro multi de illis conuersi sunt. Cōclusit ergo Deus omnes in omnia in infidelitate, vt omnium misereatur. Et cum ... tuus te non lateo, cuius limitem vides.

Euthym. Per cognitionē Dei, nihil aliud significare vult, quam scire & cognoscere eum qualis naturæ sit. Nā qđ sit Deus hoc proculdubio scimus, quid autē, aut qualis sit ipsius substantia ignoramus. Similiter qđ vbicunq; Deus est noui mus, quomodo autē id fieri possit nescimus pariter etiā modo cum scimus, quod bonus est, quod misericors, quod sapiens & potens, sed bonitatis, misericordiæ, sapientiæ, & potentiæ modus, aut qualitas a nostra cognitione procul est.

f *Quo ibo a spiritu tuo.* Cass. Secūda pars. vbi iam deliberat nō esse ab eo fugiendum, sed ad eum, ab irato ad placatum, qđ est per ipsum quo plenus est mundus. *Spiritus enim domini* &c. Quo a facie tua fugi. vertit se hac & illac, quasi quærens locum fugæ.

* Theodoretus. Notandum est, docuisse eandem operationem habere & Deum, & sanctum Spiritum. *Quo ibo*, ait, a spiritu tuo, *& quo a facie tuam fugiam*. Sane quorum vna est operatio vna omnium est potentia, & quorum vna potentia est vna natura, vna igitur est Dei & spiritus sancti natura.

Euthymius. Per spiritū Dei & per faciem Dei, Deū ipsū circumloquitur. Vel per spiritum Dei sanctum spiritum intelligit, per faciem vero ipsum filium, tanquam veram patris figuram, & certissimum illius diuinæ naturę characterē. *Qui enim*, inquit, *vidit me, videt patrem meum*. Per cælum autem superna & per infernum, inferna loca denotauit, deinde etiam abyssum dicit, & profundam maris, per quæ omnia inaccessa hominibus loca subsignauit.

g *Si ascendero in cælum, tu illic es*, &c. si me extulero, inuenio repressorem, si de iustitia mea superbiero: Tu ibi es, cuius vere est iustitia.
h *Si descendero.* peccando venero.
i *Ad infernum.* vel in profundum, & nolens cōfiteri dicam, quis me videt.
K *Ades.* vt vindices. Inuenit consilium, sed sic potero fugere iratum.

a ¹ Hominibus, quibus tot arcana patuerunt. b ¶ Super illum scilicet primum hominem despicabilis. c Per meam prædicationem. d Infirmata per illum Adam. e Tamen.

a † Mirabilis facta est scientia tua † ex me, cōfortata est, & non 1 2
b a Vanitas humanæ conditionis ostenditur. b Quasi nusquam. c Præsentia. Ab ira.
c d e f potero ad eam. Quo ibo a spiritu tuo, & quo a facie tua fu- 3 4 5
a Mente ad super cæle stes angelos. Nusquam, quia. Vt in ascensione fecit. b Quia quod perdidit angelus, tuum est. Ibi locandus sum ad dexteram tuam. c Vt fecit cum expirauit.
g h i giam? si ascendero in cęlum, tu illic es, si descendero ad in- 6
a Ad eos qui non perdituerunt. b Per vindictam. Cuius virtute aereas potestates debellauit. c Si bona facere volo, non sine te. Virtutum. d Alias in directum, vt nec erigar præsumptione, nec mergar desperatione.
K l fernum, ades. Si † sumpsero pennas meas † diluculo, & ha- 7 8
a Non in medio vbi mergerer. b Scilicet ades. Quia. c. Vt erigar, quasi aere, non tangens cælum per elationem, nec terram per desperationem.
m n o bitauero in extremis † maris. Etenim illuc manus tua de- 9
a Ne recidam. b Gratia. Filius verbum mihi vnitum. Mihi. c Ironia, irrisio hoc opinantium, quod ipse qui lux, conculcetur a tenebris. d Tot mala seculi.
p q r ducet me, & tenebit me dextera tua. Et dixi, Forsitan tene- 10 11

† præ me excelsa est.
† auroræ

l *Si sumpsero pennas*, duas alas charitatis, quas perdideram, *Quo ibo a.*
m *Pennas.* Cassiodorus. Quę meæ potestatis, idest efficaciā deitatis, qua corpus de sepulchro leuauit. Has sumpsit diluculo, ante lucem, idest tempore resurrectionis, & habitauit in extremis maris, hoc est super seculi amplissimum finem.

* Euthym. Per alas potentiam illam mentis intelligit, qua humanus intellectus mouetur, si alis, inquit, intellectus mei in abyssum maris peruenero, eo consilio vt illic saltem possem a te abscondi, potentia tua tamē nihilominus illuc me deducet, & rursus detinebit me.

n *Diluculo*, &c. * Theodoretus. Diluculum orientis portas vocauit, extremas vero maris partes Occidentē, alto & profundo longitudinem & latitudinem opposuit, edocens diuinā naturam minime circumscribi posse. Sane huius potentiæ propheta Ionas periculum fecit. Cum enim vniuersitatis Deum fugitare conatus esset, & captus fuit, & vndis pro ditus est, & uelut in quibusdam vinculis in cetum cōiectus est, & ad quam missus erat vrbem deductus est.

* Euthym. Per diluculum illud tempus intelligit, quo potissimum humana mens sobria esse solet.

o *Et habita in ex.* Aug. Mente, in fine seculi, vt non seculum amem, sed eius finem, in quo sit mihi requies. Sed & ipse illuc ducit. unde subdit.

p *Etenim il. ma. tua.* Considerans autem longinquitatem uiæ, subdit.

q *Et dixi for. te. con.* &c. Abūdat iniquitatis seculi, qua pennæ charitatis refrigescere possunt. Et quia in nocte desperaui transire mare, nox mihi facta est illuminatio: Venit mulier sapientia Dei, quæ drachmam, ubi est imago regis i. hominem perdiderat, accendit de se lucernam quæ de luto est. i. carnem, & nocte illuminata inuenit drachmam. Luc. 15. b.

Et dixi. Aug. deliberaui.

r *Forsitan te.* Tenebras dicit illam inferiorem partē rationalis creaturę contrariam insistentem. s. iniquos homines vel carnem, unde timet. Et est. Tenebræ. i. inferior rationalis creatura sinistram tenens viam.

* Theodoretus. Symmachus autem sic interpretatus

NICOLAVS DE LYRA.

manum suam ab ea, quia non est tantum factor eius, sed etiam conseruator, & ideo si retraheret manum suam ab eius conseruatione, deciperet in nihilum. Et propter prædicta concludit.

1 Mirabilis, &c. *idest mirabilior quam ego possim cogitare, propter quod Hieron. transtulit: Mirabilior est scientia tua a me. Hebræi enim non habent comparatiuum gradum, sed vtuntur positiuo pro eo cum ablatiuo casu, secundum quod habetur supra psal. 117. Bonum est confidere in domino, &c. i. melius.*

2 Confortata. *i. super omnia eleuata.*

3 Et non. *s. comprehendam.*

4 Quo ibo. *Hic consequenter ostendit latitudinem diuinæ præsentiæ quæ se extendit ad omnem locum, propter quod dicit.* Quo ibo. *i. a te ipso, quia spiritus est Deus, Iohan 4.*

5 Et quo a facie. *idest a præsentia tua, quasi dicat hoc est impossibile. Quod probat consequenter dicens.*

6 Si ascendero in cęlum. *per refulgentiam tuæ gloriæ.*

7 Si ascendero in infernum, ades. *per exercitium tuæ iustitiæ.*

8 Si sumpsero pennas meas diluculo, &c. *idest si haberem pennas, quibus possem citissime vel altissime volare ante claram diem, & sic peruenire ad extrema maris.*

9 Etenim illuc manus tua deducet me. *sine qua nulla creatura potest aliquod opus facere.*

10 Et tenebit dextera tua. *aliter deciderem in nihilum, vt prædictum est, & sic non possem effugere præsentiam tuam.*

11 Et dixi. Forsitan tene. *quasi dicat: Posset aliquis ignarus dicere, licet Deus sit præsens vbique, tamen non videt ea quæ fiunt in tenebris, sicut homo existens in loco tenebroso non videt ea quæ sunt in præsentia sua, hoc remouet, dicens.*

a Illi qui prius non. b Erit. Illuminabuntur a me.
c Deliciæ nostra Christus, in quo exultamus.

a bræ conculcabunt me , & nox illuminatio mea in delicijs 1
a Peccata, & homines mali inuitica scripturarum.
b Aug. Sed flagellando erudis, & vera luce illuminas.
c Huius noctis. Tenebrosus & obscurus sermo.

b c meis. Quia tenebræ non † obscurabuntur a te , & nox † sicut 2 3
a Patefiet, sicut apertus sermo. b A te. c Et cum hoc sit. d Scripturæ. Noctis sunt.
e Indifferenter: Quia in vtrisque in opertis & apertis simul veritas est, & vtraque per Christum reuelata sunt.

d dies illuminabitur, sicut tenebræ eius, ita & lumen eius . † Quia 4
e a Vt sine peccato fieret conceptus meus. b Et. Præpostere hoc dicit. Prius enim est suscipere, quam possidere. c Virginis Mariæ. 5
De consuetudine meæ ciuitatis Babyloniæ, in qua prius natus sum captiuus, non indifferenter habebam lucem & tenebras noctis.

tu possedisti renes meos, † suscepisti me de vtero matris meæ. 6
a Ideo. Laudabo. b Aug. Eo ipso quo te miramur terribilis es, & ita cum tremore gaudemus, quia timemus ne superbi perdamus, quod humiles percepimus. c Per illum. i. Adam decidit homo , per me emituit quam sis magnificus .

f Confitebor tibi, quoniam terribiliter † magnificatus es mi- 7
a Non modo tu. Circa me. Quia nemo cognouit patrem nisi filius. Alias valde. 8

g rabilia opera tua , & anima mea cognoscet nimis. † Non est 9
h Diuinitatis. a Idest malis occultum. 10
b Secundum hominem. 11

occultatum os meum a te quod fecisti in occulto , & substan- 12
a Ille inter angelos, non tamen stetit. Idest de fragili terra. 13
b Et ideo misericorditer viderunt.

K tia mea in inferioribus terræ · † Imperfectum meum vide- 14

tionem.

tus est, neque tenebræ tenebricosæ erũt super te, sed nox sicut dies apparebit, tenebre inquit tenebre mihi sũt, ego. n. lucis & tenebrarum differẽtiam habeo, tibi vero mentis lumini, & nox lucidissima, & omni luce meridiana clarior.

A

a *Conculcauerunt me.* In timebam, sed nox facta est illum in delicijs meis. i. illi qui prius nox, illuminati erunt in delicijs. Quia te peccatores.

Nõ obscura a peccator. de gẽtibus. *Sicut di*. i. sancti de Iudæis. *Sicut tene. eius ita & lu.* quia quatenus agnoscit , eatenus ignoscit. Sed vñ hoc mihi? quia tu possedisti renes meos.

† occultabunt.

† texisti me n.

b *Nox il.* Aug. quæ erat horror, illuminata est deliciæ.

c *Quia tenebræ.* Au. Qui non confitetur peccata, suas tenebrat tenebras, sed si confitetur, Deus illuminat.

† Non fuerunt occultata ossa mea a te, quia fecisti in abscõdito, contexuisti in inferioribus terræ. i. in vtero.

d *Sicut tenebræ eius* . Aug. Nostrę noctis, idest humanæ vitæ miseriæ. Nox, est seculi aduersitas, dies

B

eiusdẽ prosperitas. Sed si Deus habitat in anima promittens aliã lucem, & docẽs non lętari prosperis, vel frangi aduersis, incipit homo his indifferẽter vti , & sic est ei nox huius noctis, vt dies eius, & in omni tẽpore benedicit Deũ, vt Iob. & si hoc est, tenebrę non conculcabũt quem lumẽ nõ extollit.

Iob. 1. d.

* Euthym. Hoc est, duo hęc ęque se habebãt apud te, ęque lucent, ęque splendescunt & iuxta hoc sensus est, qđ omnia apud Deum manifesta sunt ; intelligũtur etiam hæc verba iuxta alium sensum, tentationum inquit atque afflictionum tenebris stipatus dixi, qđ dominationes forsitan mei dominabuntur, verũ te ita post modum volente, nox illa nigroris illuminatio lętitię mihi effecta est. Gregorius vero Theologus aliter hoc dictũ exposuit , me inquit delicijs vacante, nox illa deliciarũ quę mẽtẽ obtinebat, visa mihi est quędam esse illuminatio, nox enim inqt undique mihi misero erat, & ignorabam, arbitrabar enim delicias lucem esse.

e *Quia tu possedisti renes meos.* Aug. Vnde hęc differẽtia tibi? quia interior possessor nõ solũ cor. i. cogitationes tenet, sed & renes, idest delectationes, vt non delectet lux noctis, sed lux sapientiæ suæ.

f *Confitebor tibi.* Cass. Tertia pars, vbi dicit, reuolanti ad Deũ, Deo illuminante, renes possidente, quanta est exultatio & multiplicatio.

C

Anima

g *Anima mea cognoscet nimis.* Augusti. Iam cognoscit anima mea valde, ante erat mira scientia tua ex me , nec poteram ad eã: sed modo possum, quia noctem illuminasti, renes possedisti, de vtero suscepisti, idest quia venit mihi gratia tua, illuminauit me.

h *Non est occultatum os meum a te quod fecisti in occulto.* Augu Os ab osse, non ore. Est ergo quę firmitas interio quæ est abscond hominibus , sed qui fecisti eã , vid quæ frangi non p test . Occidi en possunt sancti , f flecti nequeunt , h hominibus extra stes videntur , D autem qui intus det , gaudent. vn Apostolus , Qu tristes, semper a gaudentes.

* Basilius. rum de præscie Dei loquitur , omnia illius arc esse dicit , aut a quod dicit opif videlicet , & figu

* Theo. Aquila sic interpretatus est, non delituerunt sa mea a te, quibus in occulto factus sum , effictus sum sicut in infima parte terrę. Nihil inquit te latere potest, qui hominum naturam in recondita naturæ officina formas.

i *Substantia mea in inferioribus terræ.* Aug. In carne. & tamen os non cedit malis huius inferioris. Non ita mirum, si angelus est fortis, quã si caro fortis, quod est ex osse occulto, quid de his quibus non est hęc fortitudo? Christus qui caput dicit patri. Imperfectum, & titubantes respicis, vt P ne pereant. Et omnes scribentur & nominabuntur, non do perfecti, sed imperfecti, non ergo desperent.

k *Imperfectum meum viderunt oculi tui , & in libro tuo omnes* &c. Aug. qui hucusque locutus est ex persona corporis, hic loquitur ex persona capitis.

* Theo. Porro Symmachus sic explanauit, informem me præuiderunt oculi tui cum omnibus qui in libro tuo scripti sunt nulla die deficiente ad creationem. Sic ne inqu disti priusqam effictus & formatus essem , vt eos qui ia lucem editi & perfecti sunt & nulla die indigent, & in libris inscripti sunt. Horum librorum etiam Beatus D meminit. *Iudicium enim,* inquit, *sedit & libri aperti.* E minus in sacris Euangelijs , vestri capilli capitis omnes nu mera

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et nox illuminatio mea in delicijs meis. *quasi dicat, ipsa nox illuminata est coram Deo, vt videantur ibi ab ipso delitiæ carnales, quæ communiter fiunt in tenebris, secundum illud Iob. 24. c.* Oculus adulteri obseruat caliginem. *Et probat consequenter , quod nox ita nota sit Deo, sicut & dies, dicens.*

2 Quia tenebrę, &c. *Quia nihil in eis existens latet te.*

3 Et nox sicut di. il. *idest ita clare patet conspectui tuo, sicut & lux. Propter quod subditur.*

4 Sicut tenebræ eius, ita & lumen eius, &c. *idest eodem modo patent ipsi Deo, & ea quæ fiunt in vtroque.*

5 Quia tu possedisti, &c. *Hic consequenter ex præcedentibus Dauid consurgit ad laudem diuinam . Et primo, ad laudandum Deum in se. Secundo, in amicis suis, ibi:* Mihi autem, &c. *Circa primum dicit:* Quia tu possedisti. *formando me in vtero matris.*

6 Suscepisti me, &c. *in vita me conseruando , & in persecutionibus protegendo, & ad dignitatem regni promouendo. Q. d. propter ista & consimilia.*

7 Confitebor tibi. *bonitatem tuam recognoscendo.*

8 Quia ter. &c. *In translatione Hieron. habetur, quia terribiliter magnificasti me, & est eadem sententia, quia Deus magnificãdo Dauid modo prædicto, declarauit hominibus magnitudinem suæ bonitatis & potentiæ, ideo subdit Dauid.*

9 Mirabilia opera tua, &c. *non solum in me, sed in omnibus creaturis , quia minima etiam creatura non potest ad plenum inuestigari ab homine, vt puta per quam virtutem ferrum trahitur a magnete.*

10 Et anima mea, &c. *idest conabitur quantum poterit ad cognoscendum opera tua, & maxime beneficia mihi facta, inter quæ est formatio mea, ideo subditur.*

11 Non est oc. *& accipitur hic os ossis, quod latet in carne , ideo subditur.*

12 Quod fecisti in occulto, &c. *q. d. quomodo esset tibi occultatum, qui fecisti illud intra carnem vbi occultatur aliis, sed non tibi.*

13 Et sub. mea , *idest substantia corporis mei non latebat te cum adhuc esset in materia vnde facta est , quæ quidẽ materia pro maiori parte est terra, quæ est inferius elementum.*

14 Imperfectum meum. *In translatione Hiero. habetur, informem me adhuc viderunt oculi tui. Res enim antequam sit formata, est imperfecta. Est igitur sensus: Cum essem adhuc in fieri , viderunt me oculi tui , quia Deus cognoscit res perfecte antequam sint in actu esse.*

merati sũt,libri igitur intelligendi sũt Dei scientia,& tenax memoria omnia continens, sic cum diuina pcurrisset proprium propositum aperit,non ambitione vtens sed vtilitatis exemplar proponens.

* Basil. Aut idem denuo dicit,quoniam nondum formatũ me vidisti, aut de actibus ipsis, qm̃ (inqt) quod nondum factũ est,cognoscis.

a *Dies formabuntur* (alias) Per diem errabunt. Dies,hic manēs adhuc erat Christus, vnde dicebat: Ambulate dum lucem habetis. Qui inter suos mul ta mira fecerat, & tamen imperfecti trepidabāt, vt & Petrus,ne in morte eũ pderent. Et hoc est quod hic ait, omnes scribētur, sed tamen per diē errabant imperfecti adhuc de Christo non recte sentientes. Et nemo prorsus fuit in illis,qui non erraret. Nec ille qui dixerat. *Tecum ero vsque ad mortem.* scilicet Petrus ,qui illũ ante confessus fuerat Dei filium,sed tunc timuit,ne sicut filius hominis moreretur,& non resurgeret, vt Dei filius.Erat vtique filius Dei, erat & filius hominis.Filius Dei,in forma Dei patri æqualis.Filius hominis,in forma serui,in qua patre minor est. Timuit ergo Petrus,ne in forma serui periret forma Dei, & nō potius præsumpsit , quia ex forma Dei reuiuisceret forma serui. Per diem ergo errauerunt,cum hic positum dominum non intellexerunt,sed non perierunt , quia imperfectum meum viderunt oculi tui . vnde & subdit . Etsi errabant . Inde tamen nimis honorati sunt , ijdem ipsi qui errabant, & in quibus nemo fuit qui non erraret . Amici tui facti sunt o Deus,& mihi honorati nimis, quia factum est in illis os in occulto, post resurrectionem quando induti sunt virtute ex alto,qua confirmati verbum Dei vbique prædicauerunt,& eius nomine passi sunt,in cuius passione tre pidauerũt, Et nimis confortatus est principatus, quia facti apostoli duces & pastores Ecclesiæ.

Dinumerabo eos,& super arenam multiplicabuntur,&c. * Euthym. Vtitur ppheta figura hyperbole,conabor,inquit, eos numerare,& adeo immensæ erunt multitudinis,vt supra numerum esse reperiantur. Est autem hic quidem loquēdi modus , apud Deum vero non ipsi tantum numerabuntur, sed omnes etiam capilli capitis eorum.

Exurrexi,&c. * Theodoretus . Symmachus autem ic expergiscar & semper ero apud te, Semper enim & meipsum excitās,& pigritiæ somnum exigam,& tuam memoriam in mente conseruabo, sic enim tua perfruar ope. D

* Basilius. multi namque prosperitatem qua vsi fuerant,obliuioni tradiderunt. Ego vero nequaquam,sed postquam surrexi,idest,malis liberatus sum,semper tecum ero.

Aug. Q. Merito ego illos confortaui , quia ego,nō aliquis homo, dinumerabo eos , quos in fide genuerunt , & ipsi enumerati , super arenam multiplicabuntur. Q. tam innumerabiles nati sunt per illos , qui per diem errauerunt, quam innumerabilis est arena . Et dum ait : Dinumerabo , ostendit quod Deo numerabiles sūt. Subdens vero , super arenam, ostendit nobis innumerabiles esse,vnde,& in promissione dictum est Abrahæ. *Multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli,& sicut arenam maris.* Gen.22.c.

a In me scilicet. Instruentur.
b Maiores ,vt apostoli,de quibus.Dies diei eructat verbum.

a runt oculi tui,& in libro tuo † omnes scribētur. Dies forma- 1
a In me a quo perfectionem gratiæ sumunt. Quia non dicuntur Petri vel Pauli,sed Christi,a quo Christiani. Meorum. b Sed tamen. 2
buntur , & nemo in eis. † Mihi autem nimis honorati sunt 3 4
a Quia sunt. Vltra quam dici possit. 5
amici tui Deus, nimis confortatus est principatus eorum. 6
a ¶ Merito confortaui quia,Dinumerabo.Vel Putas ne paucos bonos per eos natos esse?Dinumerabo eos,qui sunt stellæ,& multiplicabuntur super Iudeos,qui arena,propter sterilitatem. b Tam innumerabiles nati sunt per illos,qui per diem errauerunt. Nobis innumerabiles. 7
b Dinumerabo † eos, & super arenam multiplicabuntur,exur- 8
c a Hoc totum ideo,quia. A morte. b Donec omnibus videar in iudicio. 9
c Tecum sum, sed tamen patior ab hæreticis in corpore meo. Si,idest quando.
d In futuro. Cum per superbiam amittunt gratiam.
e Hæreticos qui fastu superbiæ ab aliis se diuidunt.
d rexi , & adhuc sum tecum. Si occideris Deus peccatores 10 11

d *Adhuc sum tecum,&c.* Sicut ante mortem,quod putauerunt se tulisse Iudei.

Vel adhuc,idest,ipsa morte,quod nō videtur de mortuo. Vel,etsi resurrectio sit signum deitatis , tamen adhuc sum occultus pluribus,tecum, idest vt tu.

Aug. *Adhuc sum tecum.* Nondum cum ipsis per notitiam, quia nondum agnoscunt,quia non mox post resurrectionē Christum agnouerunt. Vel , toto hoc tempore tecum sum in occulto ad dexteram patris , antequam reueletur in ea claritate,qua venturus est.

e *Si occideris Deus peccatores,&c.* Cass. Quarta pars quomodo a malis non noceatur ei.

Aug. Si occideris. Subdit qd interea patitur pro cōmistione malorũ in ecclesia,& per separationē hęreticorũ dicens: *Si occideris De.&c.* Ordo verborũ. *Si occideris.De.p.* Accipiēt, occisi in vanitate ciuitates suas.i. populos suos vanos , q inflatos nomine iustitię sequũtur vanitatē dirupta.Est autē occasio inflatis hęreticis,seducētibus populos,separādi se,& illos ab vnitate,quia mali ibi sunt.i. in ecclesia quibus nolunt misceri,& sunt vere non modo boni quos infamant , sed & certe mali, & hac occasione se & alios corporaliter a bonis diuidunt Et etiam ideo,quia monet bonos, vt a malis se separent.Ideo,interponit, *Viri sanguinum decli.a me.* Quoniam dices(alia litera) in cogitatione,idest ideo seducunt in separatione propria vanos populos. Quia tu o Deus,dices,idest immites in cogitationē,iusti,vt dicat malis . *Viri sanguinum decli.* E

NICOLAVS DE LYRA.

Et in libro,&c. *idest,in notitia tua quæ dicitur liber, eo quod ibi omnia retinentur firmiter absque obliuione.*

Omnes scribentur,&c. *In notitia enim prædestinationis diuinæ quæ dicitur liber vitæ,soli electi sunt scripti,& in notitia præscientiæ siue reprobationis,quæ potest dici liber mortis,soli reprobi sunt scripti,sed notitia diuina generaliter sumpta, prout se extendit ad prædestinationem & præscientiam,omnes sunt scripti, & sic accipitur hic liber Dei,vt dictum est.*

Dies for. *in futuro sicut tu præuidisti.*

Et ne. *quia nemo est in tempore futuro,quod nondum est adhuc, per hoc intelligit Dauid quod tempus futurum , & ea quæ futura sunt,in eo sunt perfecte cognita ipsi Deo,quia eius notitia mensuratur æternitate,quæ assistit omni tempore præsenti,præterito & futuro.*

Mihi au. *Hic consequenter Dauid ostendit se habere reuerentiam ad Deum,non solũ in se,sed in amicis suis.Et primo ostendit in amicis suis propositum.Secundo in eius inimicis oppositum,ibi:* Si occideris. *Circa primum dicit.*Mihi autem ni.hono. *In Hebræo habetur.*So dales tui. *& per hoc intelliguntur angeli sancti,qui sunt in societate Dei & eius amici,de quibus dixit Dauid in psal.præcedenti:In conspectu angelorum psallam tibi.*

Nimis conforta.est. *i.firmiter stabilitus.*

Principatus eorum. *Angeli enim sancti per ordines triũ hierarchiarum sũt distincti.Hierarchia vero est idē quod sacer principatus. Et quia istæ tres hierarchiæ, & tres ordines in singulis hierarchiis immobiliter stabiliuntur,ideo conuenienter dicitur:* Nimis confortatus est prin.eorum. *Et quia angeli sunt in maximo numero,secundum illud Iob.25.a.* Nunquid est numerus militum eius, *ideo subditur.*

8 Dinumerabo,&c. *i.si vellem eos numerare non possem, sicut nec maris arenã.Videmus enim sensibiliter,quod corpora cęlestia quæ sunt incorruptibilia,supra modum excedunt corpora elementaria, & mista quæ sunt corruptibilia in continua quantitate. Et eodem modo valde probabile est,quod angeli qui sunt adhuc superioris naturę excedant in numero omnem corporalem creaturam. Propter quod dicitur Danielis.7.c.*Milia miliũ ministrabāt ei,& decies milies centena milia assistebant ei, *vbi designatur maxima multitudo angelorũ nobis incognita per replicationē, & multiplicationē maximorũ numerorũ. Et quia propheta Dauid cognouit per reuelationē se futurum in societate angelorum,ad quam electi assumũtur.ideo subditur.*

9 Exurrexi. *per tuam gratiam a peccatis quæ commisi,scilicet adulterii cum Bethsabee,& homicidii Vriæ, & numerationis populi.*

10 Et adhuc sum te. *in præsenti per gratiam, & in futuro per gloriam,de qua loquebatur Dauid per modum præsentis,propter certitudinem sibi factæ reuelationis.*

11 Si occideris. *Hic cōsequenter ostendit oppositũ de inimicis Dei, videlicet,quod non sint honorabiles sibi,sed magis detestabiles dicens:* Si occideris Deus peccatores. *Et accipitur hic si,pro quia,vt sit sensus : Quia certum est, quod tu occides peccatores obstinatos morte gehen-*

A decli.a m. i. mones bonos, vt a malis se separent, non corpore vel loco, sed mente, nō aperte adhuc, ne & bonos deserant, sed paritate vitæ. Qđ modo dicit Deus malis in cogitatione bonorū, in iudicio dicet aperte. *Amen dico vobis, non noui vos: discedite a me.*

Matt. 25. a.

sequentibus ab ecclesia separatis, nunc etiam agit de malis vel fictis sibi coniunctis, quos patitur ecclesia & g. mit.

August. inus. Q. Hæretici se, & alios separant, ergo cum separatis occisis, & suis sequacibus, restent mali inseparati inter quos gemit ecclesia, quos & patitur, quid ait? *Proba. me.* & pro idest scito cor meum. Hæc con scientia est, & species filiæ regis intrinsecus, quæ est inter filias, vt lilium inter spinas. Q. Illi inimici, tu vero Deus. Proba.

* Theo. Hec a beato Dauide dicta sūt, & omnibus qui salutis occasionem nolunt arripere prædicta sunt.

* Basil. & Euthy. At qui in principio psal. mi dixit, domine probasti me & cognouisti me, verū melius adhuc probari, & cognosci cupit, non quod Deus ipse melius ei cognoscat q. omnia nouit, sed vt ij qui prophetæ animum ac mentem non nouerant, illius magis certiores reddantur.

a *Nonne qui oderunt te domi.* Quasi, Si occideris, Nonne qui oderunt te o. 11. & ego occidam.

† discedant

† oderant te, odio habui.

a Aug. Quasi hæretici non intelligētes, accusant in bonis cōmunionem malorum. Sed quid calūniantur, dicit corpus Christi de commistione malorum. *Nonne qui o.* Quasi sacramentis malorum, non factis communico. Et zelo domus tuæ super eos tabesco, sed tamen Perfecto odio od. il. i. iniquitates eorum odi, non naturam. Quomodo ergo per mistione eorum cōtaminor?

B

b

a Dicens. b Qui oderunt fratres. c De præconiis meis. d Quod prius est quam in ore.

viri sanguinum † declinate a me. † quia dicitis in cogitatio- 1

a Non quidem in æternitate. b Populos suos.

ne: Accipiant in vanitate ciuitates suas. Nonne † qui o- 2 3

a Zelo domus tuæ vidi insensatos & tabes. b Irascendo peccatis eorum.

derunt te domine, oderam, & super inimicos tuos tabesce-

a Vtique quia &. b Ipsi hæretici. Non tantum Dei.

bam. Perfecto odio oderam illos † inimici facti sunt mihi. 4 5 6

a Quam libere cuncta egerim. b Tu quod non potest homo, non hæreticus. c Pro, idest. d Quia non consentio factis malorum. e Quasi quæstionibus interrogatus non potest negare quæ gesta sunt.

Proba me Deus, et scito cor meum, interroga me, & cognosce 7 8

a Consilia & cogitationes. Vt quid. b Faciendo vel consentiendo. Si quid autem inuenies in via mea quod displiceat, quia via mea mortalis est. c Tu. d Hominem ad dexteram tuam.

semitas meas. Et vide si via iniquitatis in me est, & deduc me 9 10 11 12

a Quæ est Christus, vbi nulla est iniquitas, quia si quis peccat, aduocatum habemus ad patrem Iesum Christus æternus est qui dixit. Ego sum via. b Idest, per verbum coæternum.

in via æterna.

C b *Pro. me. domine*: August. Hucusque de hereticis, & alijs eos sequen-

NICOLAVS DE LYRA.

A et gehennæ, quæ dicitur mors secunda, *Apo.* 10. g. *ideo supple dico.*

1 Viri san. de. *Quia horreo etiam vos videre. Cuius causa subditur cum dicitur.*

2 Quia di. *in cogitatione. s. vestra.*

3 Accipiant in va. *viri enim sanguinum semper cogitant, quomodo possint alienas ciuitates & loca capere, populū occidere, & bona rapere, & istud procedit ex vanitate superbiæ existentis in eis. Et quia tales sunt Deo, & hominibus iustis odibiles, ideo subdit Dauid.*

4 Nonne qui ode. te do. *q. d. sic, quia eorum vitium est odiendum bonis hominibus, sicut est odiosum Deo.*

5 Et super ini. tu. ta. *i. resoluebar interius ex zelo iustitiæ tuæ, contra eos iratus, ideo subditur.*

6 Perfecto odio oderam illos. *Et quia homo iustus semper debet timore, ne in tali zelo excidat modum, & incurrat aliquod peccatum saltem leue, ideo subdit Dauid*

7 Proba me Deus, & sci. &c. *idest, fac me scire ea quæ latent in meo corde. Probatio enim Dei non est ad hoc quod ipse notitiam accipiat, sed alius, sicut dictum fuit in principio huius psal.*

8 Interroga me, & cogno. *i. fac me cognoscere.*

9 Semitas meas, *i. facta & cogitata mea occulta.*

10 Et vide. *idest, fac me videre.*

11 Si via ini. in me est. *i. aliqua latens culpa, vt per veram pœnitentiam expediar ab ipsa.*

12 Et deduc me in via æterna. *i. ad beatitudinem æternam, a quā nullus potest peruenire, nisi fuerit totaliter expeditus a peccato secundum quod dicitur Apoca.* 21. g. Nō intrabit in eam aliquod coinquinatum. *Moralitas huius psal. est quod quilibet exemplo Dauid diligenter consideret Dei notitiam omnia intuentem, & attendat ipsum vbique præsentem, & sic aßurgat ad Dei sanctorumque ciuium reuerentiam, & ad detestationem iniquorum.*

ADDITIO.

In psal. 138. *Domine probasti me.* vbi dicitur in postil. De materia huius psal.

Licet multa in hoc psal. ponātur ad excellentiam diuinā pertinentia, tamē principalis intentio Psalmistæ in eo videtur esse quędam conclusio supplicatoria, quā in duobus vltimis versibus ponit, scilicet cum dicit: *Proba me Deus, &c.* Et vide si via iniquitatis in me est. Cæteri autem versus præcedentes a principio ps. vsque ad illum locum, sunt quasi quædam notabilia præambula ad illam supplicationem seu orationem intentam. Ad cuius declarationem præsupponenda sunt quædam. Primū est, quod licet de lege communi nullus scit certitudinaliter se esse in gratia. vnde Eccle. 9. a. *Nemo scit vtrum sit dignus odio vel amore.* Dauid tamen ex reuelatione diuina sciebat seipsum esse in gratia specialiter, cum hunc psal. composuit, qui quidem psal. ex circūstātia literæ videtur esse factus postquam Deus ei dimiserat peccata quæ commiserat, scilicet homicidii, & adulterii, & numerationis populi. De quorum dimissione fuerat certificatus per prophetam Nathan. 2. Regum. 12. quo ad prima duo peccata, & de tertio per acceptationem sui sacrificii. 2. Regum. vlt. Et quia remissio peccatorum non est nisi per gratiam: vnde ad Rom. 3. d. *Iustificati per gratiam ipsius,* idcirco Dauid pro tunc credendus est hoc sciuisse, scilicet seipsum esse in gratia, licet apud plurimos crederetur non fuisse dimissa illa peccata ipsi Dauid, de quibus supra in psal. dicebat: *Multi dicunt animæ meæ, non est salus ipsi in Deo eius.* Secundum præsupponendū est, quod Dauid ex hoc non sciebat certitudinaliter se esse adepturum gloriam, prout est de lege communi, nec de hoc legitur sibi fuisse aliqua reuelatio facta, & ideo in prima parte huius psal. Deo refert gratias propter iustificationem suam, & in vltima parte petit certitudinem finalem suæ salutis, scilicet in duobus vltimis versibus prædictis, inter quæ ponit quædam notabilia, tam circa prouidentiam diuinam, quam etiam circa productionem & formationem hominis, quam circa prædestinationem sanctorum, similiter & malorum reprobationem. Circa quæ omnia tredecim facit. Nā primo contra multos philosophantes qui a cognitione diuina amouebant indiuidua seu singularia, vt Iob. 22. *Super cardines cæli perambulat, nec nostra considerat.* Psal. attribuit Deo perfectam & singularem cognitionē de homine, & de hoc dicit: *Domine probasti me, &c.* Dicit autem. *Probasti.* non vt deus notitiā accipiat per probationem, sed ad excludendum quorundam errorem dicentium, quod diuina cognitio est per applicationem vniuersalium causarum ad effectus particulares vel per alios certos modos, mediante quibus res cognoscuntur, quod nō pertinet ad dei cognitionem, sed designat, quod notitia dei est per euidentiam immediatā, quæ quodammodo assimilatur cognitioni humanæ, quę experimentalē ꝓbationē acquiritur sine aliquo discursu. A tali n. notitia. s. experimentali, tota cognitio humana deriuatur, cum nihil sit in intellectu, quin prius fuerit in sensu, vt dicitur. i. Pori. q. d. Cognitio tua de me est ꝓbatissima absq; discursu. Similiter est intelligendū illud qđ infra dr. *Inuestigasti.* q habet relationem ad perfectionē cognitionis, non autē ad modū inuestigationis quę deo non pertinet. In hoc autem quod dicit. *Cognouisti* ostendit ipsum fuisse adeo approbatum secundum notitiam approbationis

An aliquis scire possit se esse in gratia.

probationis, de qua 2. Tim. 2. c. *Nouit dominus qui sunt eius*.

Cõsequenter secũdo tãgit quatuor singularia circa hoiem .s. sessionẽ, & resurrectionẽ, &c. Pro quo sciendũ, q Deu. 6. b. circa explicatione pcepti de dilectione Dei dicit. *Med taberis* .s. in his quę ad diuinã dilectionẽ ptinẽt. *Sedens in domo tua, & ambulans in itinere, & dormiens seu cubans atque consurgens*. Quod exponit sic. Nã hõ dẽt meditari in his quę ad dilectionẽ Dei pertinẽt, tã in tpe quietis q̃ in tempore laboris, similiter in ingressu lecti ad dormiendũ, & in egressu ad vigilandũ. Ad q̃ quatuor, licet non eodẽ ordine, referenda sunt verba psal. in hoc loco, quasi diceret. *Domine tu cognouisti sessionem meam*. s. an in sessione mea tpe quietis meditor, in his quae ad dilectionem tuã pertinent. *Et resurrectionem meam*. s. cum surgo de lecto ad vigilandum. *Et semitam meam*. s. cũ ambulo in itinere. *Et funiculum meum*, q in Hebręo hẽt. Accubitũ meũ. s. cum lectũ intro, ad q translatio nostra posset reduci. Nã lectus est hoĩ quasi funiculus hereditatis. Cũ. n. hõ in lecto dormiẽs iacet, nihil aliud vr̃ hẽre tanq̃ propriũ sibi. Et qa ista quatuor tũ de se indifferẽtia sunt, quo ad meritũ vel demeritũ, nisi nquantũ cadũt sub cogitatione hoĩs ea debite ordinantis in Deũ vel aliter, idcirco interposuit. *Intellexisti cogitationes meas de longe*. i. intellexisti quas cogitationes habeã in huiusmodi varietatib. meis supradictis. s. vtrum sint digna mercede vel nõ. Dicit aũt a *longe*, eo q finis cogitationis (qui est vltimus n executione & p cõsequẽs lõge) est principalis quo ad meritũ & demeritũ, & iõ dicit, q Deus cogitationes humanas qualiter pueniãt de lõge. s. de fine proprie intelligit. Et ne qs stimaret, q cognitio diuina circa hoĩem solũ ad quatuor dicta se extẽderet, iõ dicit. *Et omnes vias meas prauidisti*. vt oñ lat oẽs humanas actiones q̃ p vias intelligunt, cõprehẽdi in ognitione diuina q̃ eas ab ęterno puidit. Et reddẽs rõnem uare sub clausula vniuersali ɔprehẽdit vias humanas, & nõ as discurrẽdo specialiter expressit, sicut inceperat, subdit di ẽs. *Quia non est sermo in lingua mea*. s. sufficiẽs ad expressionem ngulorũ, eo mõ quo dr̃, Ecc. 1. b. *Cuncta res difficiles, non potest is homo explicare sermone*. Et ne quis putaret, q huiusmodi di ina cognitio se extẽdit solũ ad pñtia, eo q sint in actu & nõ d prateria & futura, quę non hẽnt esse actuale in seipsis, iõ

B ibdit. *Ecce tu domine cognouisti omnia nouissima & antiqua*. q. d. on solum pręsentia, sed etiam pręterita & futura.

Cõsequenter tertio oñdit quãdã eminẽtias singulariter, d cognitionẽ specialiter Dei ptinẽtes, & de hoc dicit. *Tu rmasti me, &c*. Ad q sciẽdum, q ẽm Aug. in libro de trinita. niuersas creaturas spirituales & corporales, non quia sunt, eo nouit Deus, sed ideo sunt, quia nouit. Cuius ratio est. am sic se habet scientia Dei ad omnes res sicut scientia ar icis ad artificia ab ipso artifice producta. Ad q oñdẽdum stq̃ dixerat. *Tu cognouisti omnia nouissima & antiqua*. subdit. *formasti me*. ac si dicat. Cognitio tua est cã meae formatio- is mõ pdicto. Sed ne putaret, q cognitio seu prouidẽtia di- na nõ requirit ad cõseruationẽ rei postq̃ est creata seu for- ata, sicut nõ requirit cognitio artificis finito opere, iõ sub *Et posuisti super me manum tuam*. exponat sicut in postilla.

Consequẽter quarto, ex pdictis cõcludit tria mirissima cir diuinã cognitionẽ. Prim cũ dicit. *Mirabilis facta est sciẽtia ex me*. valde. n. mirabile est, quod cognitio sit cã rerum na alium cognitarum cum in creaturis est cõiter oppositũ. cundo dicit etiam. *Confortata est*. quia huiusmodi cognitio prouidentia diuina sic est confortata, quod rẽs per eam nseruantur in esse, & ipsa a reb. subtracta deficiunt, quod maximam fortitudinem pertinet. Tertio dicit. *Et non pote ad eam*. s. vt ab ea qualitercunque possem me subtrahere.

Consequenter quinto hoc vltimum q dixerat, declarat. s. *on potero ad eam*. vt ab ea qualitercunq; posse me subtrahe- Et hoc ex trib. Primo ex diuinae pñtiae immensitate, quia sit vbiq; nullus pt a sua pñtia abesse, & de hoc dicit. *Quo a spiritu tuo*. exponat sicut in post. vsque ibi. *Si sumpsero pen- meas diluculo*. Cuius sensus est. Si hẽrem pennas similes di ulo, q in instanti volat ab oriente in occidẽtẽ, & sic cum ta velocitate trãsirẽ ad extrema maris, hoc non sufficeret hoc, vt me subtrahere possem a tua pñtia. Ratio quare.

C *ia illuc manus tua deducet me*. Et hic ponit secũda rõnem, p cã homo nõ posset se subtrahere a diuina sciẽtia, quę est ea cum sua potẽtia. Et quia Deus per suã potentiã est vbique sicut per suã essẽntiam, iõ dicit. Illuc. s. in extremis maris, vel vbicũque, *Deducet me manus tua*. i. ero sub potestate tua quocũ me ducas, nec potero declinare a deductione tua. *Quia bit me dextera tua*. & sequitur. *Et dixi forsitan tenebrae*. vbi po- tertia rõ, in qua dicit, q homo non posset se subtrahere a gnitione diuina pp tenebrositatem seu obscuritatẽ loci, a nihil in eis latet Deũ, & exponatur litera prout in post.

Cõsequẽter sexto pbat q vltimo dixerat. s. q Deus cog no sc. & operat in locis tenebrosis sicut in luminosis, & hoc cũ dicit. *Quia tu possedisti renes meos*. Renes. n. sunt in corpore humano valde occulti & obtenebrati, quia cõiter sunt operti adipib. & viscerib. animalis, & tñ hoc nõ obstãte a Deo possidentur, & sic infertur propositũ, sed quia non solum Deus possidet interiora mẽbra humana, sed ẽt ea format & organizat in vtero matris, iõ subdit. *Suscepisti me de vtero matris meae*. vbi Hebraica litera hẽt. *Pepigisti me in vtero matris meae*. Idẽ. n. verbum hẽt hic & Iob. 10. c. vbi dicitur. *Ossibus & neruis compegisti me*. & sic est sensus, quod Deus in vtero matris format totam compaginem humani corporis ibi existẽtis, ad quod necessarium requiritur, vt cognitio, & potentia diuina se extendant etiam in obscuris & latebris quod erat intentum. Renes.

Consequenter septimo, quia in cõpositione organica humani corporis, sunt q̃ plurimae maximae subtilitates, de q̃b. tã philosophi quã medici tradũt multa, vt Philosophus in libro de aialib. & Galenus in sua anatomia, q̃ tñ ipsi philosophi potentię formatiuę naturali attribuũt. Quod licet sit uerũ instrumentaliter & secũdario, principaliter tñ oĩa sunt attribuẽda summe cognitioni, & potẽtiae. s. diuinę instituentis naturã. Idcirco dicit. *Confitebor tibi*. s. confessione laudis, quia terribiliter magnificatus es. s. in cõpositione corporis humani organica. De qua prius dixerat. Quae tãtae subtilitatis est, vt in eo, qui eã diligẽter cõsiderat, nõ solũ cãt admirationẽ, sed ẽt terrorẽ. Illa. n. q̃ magnę pfunditatis sapiẽtię sũt, terrorẽ causant. Vñ in psal. dr̃ de Deo. *Terribilis in consilijs super filios hominum*, Et sequitur. *Mirabilia opera tua*. s. in hoc q corporis humani dispositio supradicta est optima ẽm conueniẽtiam ad aĩam humanã, & ad eius operationes, prout Tho. in 1. parte. q. xcj. ar. 3. in cor. q. Et iõ subdit. *Et anima mea cognoscet nimis*. i. cognoscere pt, q ad ipsius existentiã, & eius operationes, corpus humanũ est optime cõpaginatũ seu organizatũ, talis. n. cognitio exquisita & completa cadit sub cognitione humana, vt patet per Galenũ in libro de vsu partium, vbi de quolibet mẽbro, & iunctura humani corporis reddit rõnem cõueniẽtẽ ad operationes aĩę, vñ respectu huius bñ dr̃. *Et anima mea cognoscet nimis*. quia pfecte talia ab hoĩe cognosci possunt. Quod autem superius dixerat. *Mirabilis facta est scientia tua ex me, & non potero ad eam*. intelligitur de sciẽtia Dei, quae est sua essentia ineffabilis. Hic autem loquitur de operationib. ab ea procedentib. quae sub humanę naturę cognitione cadere possũt, pręsertim illae q̃ in humana natura cõtinent. Galenus. E

Cõsequenter octauo circa huiusmodi mirabilia opa Dei dicit. *Non est occultatum os meum a te*. Circa q attendendum, q cũ aĩa humana sit rõnabilis, magis conuenit cũ angelis quã cũ animalib. brutis, & iõ q sua creatio cũ angelis in primordio fuisset facta, videretur esse conueniens, q tñ Deus aliter disposuit. s. vt in corpore humano sibi proportionato crearetur. Et hoc est q dicit. *Non est occultatum os meum a te*. Os. n. hic accipitur pro corpulentia humana in vtero matris organizata, q est magnũ opus Dei, iuxta illud Eccl. 11. b. *Sicut ossa compaginata in vtero pragnantis*. Illa aũt ossa sunt a Deo facta in esse cõpleto per infusionẽ animae rõnalis, & de hoc dicit. *Quod fecisti in occulto & substantia mea in inferioribus terrae*. Substantia .n. accipitur pro aĩa quae est forma essentialis, & p consequẽs praecipua pars substantialis ipsius hominis, & sic Deus os. s. corpulentiam in ventre pręgnantis fecit cum substãtia sua, idest cum aĩa in inferiorib. terrae, quia in vtero per infusionẽ fuit creata, & sic excludit errorẽ dicentiũ, q anima humana fuit creata cũ angelis, q aliq uoluerũt ex dictis Aug. in 7. sup Gen. ad literã intelligere, qđ tñ ipse nõ asserẽdo dicit, vt ibi dẽ patet. Excludit ẽt error dicentiũ, q angeli in virtute diuina causant seu producũt animas rationales, qđ tñ est falsum cũ psal. soli Deo loquens dicit. *Quod fecisti in occulto, &c*. vñ in pductione primi hominis, Gen. 2. b. dr̃, qđ spirauit Deus in faciẽ hominis spiraculũ vitae, in alijs vero animabus, quae mediantibus causis secundis producuntur, dixit. *Producat terra, & producant aqua* & huiusmodi.

Cõsequẽter nono agit de alio ope dei magno circa hominẽ, ĩ hoc. s. q ptinet ad cõsecutione vltimi finis, ad quẽ fuit creatus, & de hoc dicit. *Imperfectũ meũ viderũt oculi tui*, & ĩ libro tuo oẽs scribent. Pro quo sciendũ, q illi q a Deo pordinant ad vitã beatã cõsequẽdã (quę est vltimus finis humanę vitę) peligũtur a Deo non ex meritis eorũ futuris. vñ ad Rom. 9. c. de electione Iacob & reprobatione Esau tractãs dicit: *Cũ nõ dũ nati fuissent, aut aliquid egissent boni vel mali*. ut ẽm electionẽ propositum Dei maneret, non ex operib. sed ex uocante dictum est ei, q maior seruiet minori, & hoc est q dr̃. *Imperfectum meum viderunt*, & uerius. *Informe meum*. ẽm Hier. uiderũt oculi tui, quia. s. antequam nemo formaretur, nec sit in rerũ natura videtur a Deo, cuius uisio etiam se extendit ad non entia. Et sequitur. *Et in libro omnes scribentur*, quia antequã sint & aliquid mereantur, omnes iusti nõ solũ prędestinati ad finalem gloriam consequendam, sed ẽt electi ad gratiam qua glo- F

gloriam merentur, licet eā finaliter nō cōsequātur, scribunt
A in libro Dei.s.vitę, de quo libro prout refert ad diuinā prędestinationē immobilē nullus delet. vñ Apoc. 3.b. *Non delebo nomen eius de libro vitæ*, prout aūt in seipsis hoies mutabiles sūt,
Psal.38.f. deleri pñt de hoc libro, iuxta illud psal. *Deleantur de libro viuentium.* Vñ cum dicit: *Et in libro tuo omnes scribentur.* de oībus pōt intelligi, non solū de prædestinatis, qui gloriam finaliter consequuntur, sed ēt de his qui scđm præsentem iustitiā gloriam merent, licet eā postea per eorū defectus amittāt. Et se
Psal.13.c. quitur: *Dies formabuntur, & nemo in eis.* Ad quod sciendum, q̃ dies in scriptura ad lrām accipitur qñq, pro statu grãe, vt ad Roman.13.d. *Dies autem appropinquabit.* Qñque aūt pro statu gloriæ, vt in Psal. Melior est dies vna in atrijs tuis sup millia. Et quia in libro Dei scribunt, vt dictū est, non solū illi qui p æternā prædestinationē ad gloriā ordinant, sed ēt illi qui p pñtem iustitiā gloriam merent, licet eā postea, vt dictū est, amittāt. idcirco dicit in plurali: *Dies formabuntur*, dies.s. vtrorūque prædictorū formabunt in libro Dei, quia vtrorūq; ordinatio est notitia Dei immutabiliter ex parte sui, licet mutabiliter ex parte eorū q scribunt. vñ Psalmista de notitia Dei circa hmōi dies dicit: *Nouit dominus dies immaculatorum.* Et qa hæc notitia in qua formant isti dies est ab æterno, antequā ipsi conscripti in rerū natura essent, iō subdit: *Et nemo in eis.* Nemo scriptorū est in eis, s. in dieb. formatis modo p̄dicto. Quòd autem interponit hic postillator de libro mortis, non inuenit in sacra scriptura aliqd dici liber mortis, quia vt dicit Sanct. Tho. in 1.par.q.24 art.1. in rñsione ad tertium argumentum, non est consuetum conscribi illos qui repudiantur, sed eos qui eliguntur: vnde tales non dñr scribi in aliquo
B libro Dei, s. cęlesti, sed dicūtur in terra scribi, iuxta illud Iere.17.b. *Recedentes a te in terra scribantur.*

Consequenter decimò dicit: *Mihi aūt nimis honorati sunt amici tui Deus, & nimis confortatus est principatus eorum.* Ad cuius declarationē attendendū, q̃ quia cōscriptio in libro vitę de qua fecerat mentionē, est merè gratuita, vt dictū est, idcirco surgit quædā tacita murmuratio ꝯtra Deū ab his qui minus bñ de diuinis sentiunt, eo q̃ vr̃ Deus in hoc esse acceptor psonarū, qa ex quo nulla p̄cesserunt merita in his qui ab ęterno cōscripti sunt, silr poterant ibi cōscribi cęteri hoies, quorū nec merita nec demerita p̄cesserunt. Ad quā tacitā murmurationē Psalmista rñdet. *Mihi aūt nimis honorati sunt amici tui Deus.* hoc est dicere, iudicio meo valde sunt digni honore quos Deus ex sua liberalitate recipit in amicos. Q. d. Quos .n. Deus summe bonus, & sapiēs dignificat, temerariū est vt hoībus cōtemnātur, sed potius honorari dēnt. Et illo mō vr̃ Apostolus loqui de ista materia ad Rom.8.f. cū dicit. *Si Deus pro nobis, quis contra nos? quis accusabit aduersus electos Dei? &c.* q.d. ipsa electio diuina ab ęterno præordinata sufficit, pro rōne ad hoc q̃ tales sunt digni glorificatione. Et notandū, q̃ in hoc versu vr̃ Psalmista tāgere vtrunq; genus conscriptorum in libro Dei, de quib. Augustinus de ciuitate Dei. Quorū vnū est eorū qui sunt conscripti tm̃ ſm pñtem iustitiā per gratiā & de istis dicit. Mihi aūt nimis honorati sunt amici tui deus. Amici .n. possunt dici quicunq; sunt in gratia, dū in ea sunt, vñ Ioh.15.b. *Vos amici mei estis.* si feceritis ea quæ præcipio vobis. Sed constat q̃ multi implent pręcepta diuina, qui tñ postea gloriā Dei non consequentur pp eorum defectum. Secundum genus cōscriptorū in libro vitę est illorum, qui ſm ęternam prędestinationem conscribuntur. Et de istis ꝓprie intelligitur. *Nimis confortatus est principatus eorum.* Conscriptio enim talium est confortata, quia inuariabilis. Similiter & est principatiua, quia omnes tales conscripti regnant cum Christo, & per consequens. *Confortatus est principatus eorum.*

C Consequenter vndecimo ostēdit, quod conscriptio prędicta comprehendens vtrunque genus conscriptorum est valde numerosa. Licet .n. pauci sunt electi, multi tñ vocati per gratiam qui non attingunt gloriam. ideo sequitur. *Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur.* Quod non solum pōt intelligi de solis electis per diuinam prędestinationem, quia vt dicitur, Matt 7.b. *Arcta est via quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt eam.* Nec ēt de angelis conuenieter intelligitur, quia in hoc psal. agit tantum de formatione hominis, & de alijs conditionib. humanis, non aūt de angelicis. Sequitur autem. *Resurrexi, & adhuc sum tecum.* Pro quo sciendū, q̃ Dauid dum per reuelationem cognouit se resurrexisse a peccatis, & per consequens cognouit se esse in gratia, vt supra dictū est, tñ post illam remissionem peccatorum procedente tempore non sciebat certitudinaliter se esse in gratia, sed tantū coniecturaliter inquantum percipiebat se diligere amicos Dei, prout in pręcedenti versu. *Mihi autem nimis.* Similiter & odio hēre inimicos Dei prout in versibus immediate sequentibus habetur, & ideo dicit. *Resurrexi.* s. a peccatis prout mihi fuit reuelatum. *Et adhuc sum tecum.* s. per gratiam, q̃ quidē scio per coniecturas in hoc psalmo cōtentas mō prędicto, quo dicit. *Et adhuc sum tecum.* Q. d. adhuc credo q̃ tecum sum, licet non sciam certitudinaliter. Si .n. sic sciuisset proprius dixisset. *Resurrexi, & tecum sum.* Quod autē postillator dicit, q̃ Dauid cognouit per reuelationem se esse futurum in societate angelorum, nullum fundamētum hēt in sacra scriptura, imo eius oppositum statim in sequentib. comprobatur. Si reuelatum sibi fuisset diuinitus se gloriam adepturū, in vanum dixisset. *Vide si via iniquitatis in me est, &c.* vt patet intuenti.

Consequēter duodecimo oñdit illud q̃ coniectualiter [illegible] xerat. *Adhuc sum tecum.* s. per gratiā, & hoc ex nimio zelo, q̃ hēbat ꝯtra peccatores, & inimicos Dei, & hoc cū dicit. Si occideris Deus peccatores, si pro quia, quia scio dñe q̃ occides peccatores. s. morte spirituali, iō dico. *Viri sanguinum declinate a me.* Quorū quendā errorem ad materiā istā pertinentē exprimit cum dicit. *Quia dicitis in cogitatione, accipiant in vanitate ciuitates suas.* Cuius sensus est. Nā hæretici, & alij inimici Dei inuidentes p̄destinatis quos Deus ad gloriā prælegit, ante quā quicq̃ mererent, vt dictū est, dicūt de eis detrahendo in cogitationib. suis. *Accipiant in vanitate ciuitates suas.* hoc est dicere. Illi qui p̄destinati dñr, accipiāt ciuitates suas. s. ecclesiam pñtem, & cęlestē; quarum vnā dicunt accipere per gratiam, & aliam per gloriā, & hoc in vanitate, quia nullis meritis precedētib. talē p̄destinationē dñr tales ciuitates accipere. P[illegible] sunt ēt ista verba intelligi dicta esse ab hęreticis, qui aliā vitam negāt, sicut Saducęi & huiusmodi. Isti .n. dicūt de iustis, q̃ accipiūt in vano ciuitate suas, quasi dicerēt, q̃ in vanū laborant, cum non sit aliquod p̄mium æternum in illis ciuitatibus. Et quia talia dicta sunt horribilia sanctis viris, ideo dicit. *Nonne qui oderunt te domine, oderam? &c.* quæ satis patent in litera.

Consequenter tertiodecimo ponit cōclusionē supplicatoriā quā principaliter in hoc psalmo intēdit, & hoc cū dicit. *Proba me Deus, &c.* Circa q̃ primo aspectu ad literā dubiū occurrit. s. Quomodo Psalmista qui in principio huius psalmi [illegible] status est. *Domine probasti me, & cognouisti me. &c.* Si .n. eum iam ꝓbauerat Deus, & cognouerat, superflue & inutiliter vr̃ petere, vt iterū probetur. Ad quod sciēdum correspōdēter ad prędicta, q̃ probatio primo dicta, & cognitio seu approbatio intelligenda est quo ad pñtem iustitiam. s. vtrum Dauid esset in statu gratiæ; & quia Dauid de hoc iā erat certificatus vt prędictum est, ideo dixit. *Domine probasti me, & cognouisti.* approbasti, vt dictum est. Sed probatio hic secundo loco [posi]ta, intelligenda est quo ad ęternam prędestinationē. s. vtrum Dauid esset securus ad gloriā finaliter consequēdam, q̃ [illegible] Dauid non cōstabat certitudinaliter per reuelationē, vñ r[illegible] nabiliter timebat filiali timore, ne forte incurreret in aliquā Dei offensam, ex qua impediret a consecutione gloriæ, [illegible] mō quo dr̃. Siquis se existimet stare, videat ne cadat. 1.Cor. 10.c. Et iō petit iterum a deo probari & subdit. *Et vide, si via iniquitatis in me est.* Vbi nota, quod non dixit. *Si iniquitas in me est*, quia licet certitudinaliter sciuisset per reuelationē nō [illegible] se in ipso iniquitatem, vt dictū est, pp q̃ dixerat alibi. *Proba cor meum, & non est inuenta in me iniquitas.* Nō tñ sciebat, si erat in eo aliqua uia iniquitatis. s. dispositio tendendi ad iniquitatem, q̃ p̄t esse in existentib. in gratia, & sic petit vt nō permittatur a deo tendere in talē viā, vñ dicit. *Deduc me in via æterna.* s. ad æternam vitā consequendam. Qualiter aūt intelligatur hęc probatio respectu dei probantis, dictum est in principio psal. Et nota, q̃ ibi dixerat. *Domine probasti me, & cognouisti me.* idest, approbasti, vt dictū est, sed hic non dixit. *Proba me & cognosce me.* i. approba me, quia prima approbatio erat de p̄terito & pñti, quæ erant iam immutabiliter approbata, sed secunda approbatio est de futuro, q̃ respectu flexibilitatis humanæ semper hēt naturam contingentis, iō non proprie petebatur approbari, sed magis ꝓprie petit deductio in via æterna.

Replica. In psal. *Domine probasti.* Bur. Introducendo materiam psal. ſm suā applicationē, q̄ nō est directe ꝯ post d[illegible] Dauid se sciuisse absolutū a culpa, & esse in gratia, quam opinio multorum fuit ad ꝯtrium, & sic hic ponitur quod [illegible] pe in odium post. improbauit, sicque sæpius sibiipsis ꝯ [illegible]

Circa illū passū, *Et anima mea cognoscet nimis.* s. opa mirabilia dñi ꝗ pat in ps. enumerant, glo. Bur. exponit. *Cognoscet nimis* pfecte, vt inqt talia ab hoīe pfecte cognosci possūt. Alleg[at] ad hoc ea q̄ scripsit Galenus. Sed attēdat Burg. qd Aristoteles de hoc sētit dicens. Ea q̄ scimus, minima sunt in ꝯparatione eorū q̄ ignoramus, & phil. 1. Physicorū dicit. Tūc arbitramur vnūquodq; scire. s. pfecte, cū cās cognoscimus, & principia vsq; ad elemēta. Differētiæ .n. ꝓprię rerū q̄ sumunt a ꝓprijs principijs sūt nobis ignotę, q̄tū .n. de eis dicere vel scribere poterit, solū sūt circūlocutiones ſm doctrinā eiusdē Aristotelis. Oīs nostra cognitio intellectualis ortū hēt a sēsu. Oportet

C enim intelligentē phantasmata speculari, Philosophus 3. de Anima. Sensus autem solū ostendit accidentia ex. 2. de Anima, quæ quamuis magnā vim conferunt ad cognoscendum quid quid est, hoc solū est argutiue. Intellectus.n. coniunctus, etsi abstractiue cognoscit naturā substantiæ, vix tñ vel nulla tenus intuitiue, cognitio autē rerū ex suis operationibus & alijs accidentibus, non est nisi argutiua, & a posteriori, non igit̄ pfecta. Psalmista igit̄ fortasse voluit dicere, q̄ mirabilia Dei cognosceret nimis. i. pfecte, nō exscientię acquisitione, sed diuina inspiratione, & hoc bene credo. Sed de libro viæ, que hic dicunt̄ vide sup. Exod. 22. correctorio vlti. Id aūt quod interponit postil. q̄ reprobi possunt dici in libro mortis, sicut electi in libro vitæ, hoc est Bur. valde molestū, quia vt inqt, in sacra scriptura nō dicit̄ de tali libro. Hęc est Bur. consueta ratio sed inualida, & errori Vuiklef & Boemorū valde propinqua. Nec postil. talē librū mortis ponit ſm rē, sed ſm dici. Et illud dici pōt fundari sup argumēto a contrario sensu qđ Bur. sępe grandi pendit. Pōt ēt fundari sup regula: sicut propositū in ꝓposito, ita oppositū in opposito, si saltē alterū inesset a natura. Nec Bur. reddit rationē. Cū aliq dicātur scripti, quorū nec merita, nec demerita præcesserūt, quare nō pōt dici hoc de omnibus, q̄ eadē ratione sint scripti? nam.n. irradiationē idealē difficile est negare oēs homines, no oēs res fore in prospectu diuinę cognitionis. Et ſm hūc modū oēs dicūtur, scriptæ sicut pictæ. Alanus.n. de planctu naturę ea ratione dixit, vestē Phronesis omniū rerū formas quasi depictas cōtinere. Sed q̄ de hominibus omnibus ſm illū modū scriptis, aliqui sint prædestinati, aliq̄ pręsciti, hoc prouenit ex determinatione diuinæ volūtatis ſm doctrinā doctoris subtilis. Hęc aūt determinatio diuinę volūtatis, cū sit respectus ad extra ad diuinā voluntatē terminatus nō in ea fundatur, si ponat̄ nūc scriptio, nūc dilectio, nulla sequit̄ ex hoc in diuina volūtate mutatio, sicut nec ex alijs respectibus. s. creationis, incarnationis, &c. Bur. ēt illū passum. *Mihi autē nimis honorati sunt amici tui*, exponens de hominibus, nō de angelis prout postil. facit, modicam adducit rationē. s. pp hoc qđ dr, Matthæi. 7. b. *Arcta est via, &c.* Matthæi 20. b. *Multi sunt vocati, pauci vero electi.* Bur. nō audet exponere amicos Dei solos electos, q̄ pauci sūt, pp hoc qđ sequit̄ hic. *Dinumerabo eos, & sup arenā multiplicabuntur:* iō exponit amicos Dei de omnibus præteritis, præsentibus, & futuris, qui sūt amici ſm pręsentē iustitiā, etsi nō ſm ęternā prędestinationem, sed

sed vt̄ q̄ ꝑ hyperbolicā locutionē Bur. ad sic dicendum nō D fuit cōpulsus. Quamuis.n. electi in comparatione ad reprobos sint pauci, absolute tñ intelligēdo nō sūt ita pauci, quin humanā notitiā excedant sub sola numeratione diuina cōprehensi, q̄a Apocalypsi. 7. ca. post visa multa milia sanctorū descripta dicitur. *Post hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, &c.* Nō est inquā Bur. compulsus ad dicendū eos Dei amicos, q̄ antequā nati fuerunt, fuerūt a Deo oditi, quia in æterna præscientia nullū actū positiuū Deus habuit circa præscitos nisi præuidendo eorū esse naturæ ſm doctrinā Scoti. libro 1. dist. 41. Et idē iudiciū est de omnibus prę scitis. De Esau autem scribit Malac. 1. a. q̄ fuerit oditus antequā natus. Et si ipse vel quicunque alius fuerit amicus ſm præsentē iustitiam, hoc est solū secūdū dici nō secūdū esse. Nā dicitur Prouerb. 17. ca. *Omni tempore diligit, qui est amicus.* Planior igitur est expositio postill. de angelis, quāuis etiam de electis hominibus sit absurda.

Et cū postil. dixit hic Dauid, fuisse reuelatū, q̄ esset futurus in gloria, in societate Dei. Bur. obijcit per argumētū suū consuetū, apud hęreticos commune, videlicet: Nō habetur in scriptura sacra, igitur non est credendum. Arguit autē ex scriptura oppositum, vt ipse putat & arguit sic. Infra scribit̄. *Et vide si via iniquitatis in me est, &c.* Vane dixisset sic Dauid, si fuisset sibi reuelatū, q̄ esset futurus in gloria. Ad hoc dico dupliciter. Primo q̄ Dauid hoc dixit non habendo respectū ad factā sibi reuelationē, sed ad zelum quē dixit habuisse ꝯ iniquos, ne forte si esset excessiuus sic q̄ distrahere posset E a beatitudine sibi reuelata, q̄ tunc deus zelum suum moderando ducat in vitā æternā. Secundo respondeo, q̄ quia Dauid sciuit dei potentiā illis reuelationibus non esse alligatā, nec viatoris liberū arbitrium huiusmodi reuelationibus limitatū, quinimo cū eis cōstat, contingentia ad vtrumlibet, quare probabiliter habuit dubitare an reuelatio processisset diuina diffinitione, sicut distingui solēt prophetiæ comminationis, & diffinitionis, ideo Dauid non frustra dixit. *Et vide, si via iniquitatis in me est, & deduc me in via æterna, &c.* Sicut .n. contingit pscitū esse in via, ſm psentē iustitiā. sic ꝯtingit pdestinatū non obstantibus reuelationibus esse extra viam ſm præsentē iustitiā, q̄a alias sequeret̄ error, q̄ gratia semel habita amitti nō possit, si vera fuit, q̄a reprobat̄, de pe. dist. 2. § Charitas. Et pōt ēt hic dici breuiter, q̄ Dauid frustra non dixit, quia bonarum mētium est ibi culpam agnoscere, vbi culpa nō est, inquit bea. Grego. & habetur. 5. dist. n. Ad eius.

GLOSSA ORDINARIA.

C *In finem psal. Dauid.* Aug. Conquestio gemitus, oratio corporis Christi inter malos constituti nōdum habentis in re, sed in spe bonum, vbi est plena exultatio. Monet, vt contra mala seculi Deum oremus.

* Theodore. Cum Beatus Dauid a Saule persecutionem pateretur, in auxiliū eum rerum omnium conditorem implorat.

* Beda. In finem in Christum dicit, ex cuius persona totus est psalmus iste decantatus.

Idem. Ezechias contra Assyrios orat, ne videlicet exterorū vi vel fraude superet̄. Aliter, vox Christi est.

c ¶ Christum. b ¶ Dirigens. Est.

c ¶ Ecclesiæ hic q̄ quæ loquitur.

a In finem psalmus Dauid.

Psalmus CXXXIX.

a ¶ Aug. Non ab vno, sed a toto genere eum principe diabolo, qui homo dicitur in figura. vnde: Inimicus homo hoc fecit, qui super seminauit zizania, & vir, quia fortis ad nocendum.

b E † Ripe me domine ab homine † malo: 1 † maligne

PSAL. CXXXIX.

Eripe me domine ab homine. Cassiodorus. Prius proponit qui hostes quę mala mouent, opponens eis preces. Secū F do, dicit quod auxilium habeat contra mala, ibi. *Dixi domino.* Tertio, quę sint mala inimicorum aperit, ibi: *Caput.* Ecclesia ergo inter malos laborans clamat.

* Basilius. Cum multæ sint super terram, venenatæ ac perniciosæ, malitiamque ostendentes bestię, relictis omnibus propheta ab homine malo eripi petit. Nam illæ in natura mansuetum quid habent, & facile vitari possunt, & quales sunt tales apparent, homo vero malitiam meditans, bestia quauis minus caueri potest. Generale vero malitię nomen ponit, non enim simpliciter eum qui in pecunijs, sed vbique iniustus est dicit. *Idem Euthymius pluribus.*

A viro

NICOLAVS DE LYRA. PSAL. CXXXIX.

1 E Ripe me. *Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo, & in translatione Hier. Ad victoriam psal. Dauid. Et patet sententia ex dictis in titu. psal. præcedentis. De materia vero huius psalmi videtur ex circumstātia literæ, quod fuerit ab eo factus, cum esset in persecutione Saulis petens ab eo diuinitus liberari, pro quo fecit multos alios psal. vt patet ex supradictis, quia illa persecutio fuit lōga, & Dauid fuit in maximis periculis, vt patet ex decursu. 1. Reg. Igitur secūdū hoc psal. iste diuiditur in duas partes. In prima Dauid petit suā liberationē. In* Diuisio. *secunda prophetice prædicit persecutorum punitionē, ibi:* Caput circumitus. *Prima in duas, quia primo Dauid pro sua liberatione impetrāda allegat persecutorū nequitiā, secūdo suā in Deo confidentiam, ibi:* Dixi domino. *Circa primū sciendum, quod cum Deus sit iustissimus, ad eum pertinet liberare innocentes de persecutionibus iniquorū. Ideo dicit Dauid:* Eripe me domine ab homine malo. *idest, a Saule reddente mihi malum pro bono.*

A viro

MORALITER.

† Eripe me. Sicut dixi in expositione literali psal. istum videtur fecisse Dauid, cum Saul eum persequeretur petens, vt ab eo liberaretur.

Moraliter per Saulem qui abutens interpretatur, diabolus qui bonis naturalibus a deo sibi datis abutitur significatur, propter quod iste psal. esse pōt oratio cuiuslibet fidelis vexati tentationibus dęmonis diuinitus liberari deuote petentis. Et sic dicit: *Eripe me, &c.* i. a diabolo, de quo dicitur Matthæi 8. d. *Inimicus homo super seminauit zizania.*

Qui

a viro † iniquo eripe me. Qui cogitauerunt † iniquitates in 1 2
corde, tota die † constituebant prælia. Acuerunt linguas 3 4
suas sicut serpentes, venenum aspidum sub labiis eorũ. *† Cu 5
stodi me domine de manu peccatoris, & ab hominibus † ini- 6
quis eripe me. Qui cogitauerunt † supplantare gressus meos, 7 8
absconderũt superbi laqueum mihi. Et † funes extẽderunt in 9 10
laqueũ, iuxta iter † scandalum posuerũt mihi. *Dixi domino, 11

a Quia nocet. Aug. Omnis malus nocet. b ¶ Eripe a populo malorum, & maxime ab his. Facilius vitaretur aperta inimicitia quam occulta, quia nulla pestis efficacior, quam familiaris inimicus.

a ¶ Etsi non in labiis bona. b Continua lætitia non lassata per moram. c Bella semper de cordibus, etsi verba pacata. d Verba nequitiæ suæ polierunt. e Impugnant corde, lingua, & manu.

a In sanabile. b Aug. In labiis aliud habent.

a Diaboli. Cas. Quia validus est ad nocendum vnde princeps mundi dicitur. b Membris eius per quos conatur quod per se nequit.

a Vt non noceant. b Aug. Non dico vt non noceant in causis seculi, sed in via Dei. c Vicinas viæ Dei foueas parant. d Decipere, a via Dei retrahere.

a Peccata sua quæ mihi suadent facere.

a Non, in. Vbi? b Aug. Non exeas a via, idest, a præceptis Dei, & non ruis in scandala.

† iniusto erue. † congregauerant. † laqueos, tendiculas.

a *A viro iniquo.* Aug. Iniquus est qui nocet. vnde cum dixisset Ab homine malo, quasi exponens subiunxit.

A *A viro iniquo.* Significare volens quod omnis malus iniquus qui vel sibi vel alij nocet. Et alij quidem nocet, vel mox vt malus est, vel postea. Sunt enim quidã mali qui nõ videntur iniqui, quia non sunt sæui, non asperi, nõ persequentes, & pressuras hominibus facientes, sed tamẽ luxuriosi, ebriosi, voluptatibus dediti, qui etsi alijs nocere non videntur, sibi tamẽ nocẽt, & ita non sunt innocẽtes. Innocẽs enim est, qui nec sibi nec alij nocet. Si quis tamen alte consideret, etiam alijs nocet, saltem exẽplo, quia viuit tecũ, & ad id quod agit inuitat, postea vero nocebit etiam opere. Cũ enim quæ

B habet, voluptuose viuendo cõsumpserit, postea rapit alijs quod effundere possit. Ex voluptate ergo & luxuria, quibus alijs nocere non videbatur, procedit quo te pungat. Sicut spinę in radice lenes, sed inde procedit quod pungit. Incendatur ergo radix, & non est vnde procedat spina. Ita dum quis uoluptuose uiuit, nulli nocere videtur, sed post rapit quod effundat. Corrigatur ergo voluptas tãquam radix, & rapina non nascetur.

b *Qui cogitaue.* Qualiter mali persequuntur exequitur, impugnant .n. bonos tribus modis. s. lingua, manu, & corde. Et de corde pmittit dicẽs, *Qui cogita.* q.d. eripe me a pplo malorũ.

Aug. Qui etsi in labijs plerunque bona prętendant, tamẽ cogitauerunt iniquitatem in corde.

c *Constituebant prælia.* ✻ Basilius. Non ẽt pręlia dicit quæ armis & aciebus, sed quæ insidijs struuntur, quibus homines tum in foro, tum in domibus impugnant.

d *Acuerunt.* Qualiter in lingua persequuntur, ostendit.

e *Sicut serpentes.* Aug. In serpẽte est astutia & dolus nocẽdi. ideo & serpit non habens pedes, vt nõ audiatur cũ venit, lenis est eius tractus, sed non rectus. Sic mali serpunt ad nocẽdum sub leni tractu habẽtes occultum venenum, vnde subdit: Venenum aspidum sub labijs eorum.

C ✻ Euthymius. Vide quo pacto vitium in huiuscemodi feritatem hominis immutauit, quod si eorum natura quæ corporeis oculis cerni põt, immutata non videtur, immutatum tamen est propositum, immutata mens, quo factum est, ad sæuitiam atque ad immanitatem sint deducti.

✻ Theodo. Sępe cum iurasset Saul, amicisque verbis vsus esset, iusiurandum violauit. Subdolam igitur mentem & occultum dolum, iure Serpentium ferarum veneno comparauit.

f *Custodi me do.* [illegible] persecutione quæ manu, idest, opere subdit.

Cassiodorus. Custodi me, quia p[illegible] ta fallit quæ nequ[illegible] pręcauere.

* Theo. Hęc precatio homini iusto accommodata est. Nõ enim inimicis interitũ, [illegible] sibi ipsi salutem e[illegible]gitat.

* Euthym. Quę superius dicta sunt rursus repetit orationem intẽdens: Peccator autem atque iniustus quicunque intelligendus est, qui delinquit atque iniuria seipsum, vel alterũ afficit. Seipsum enim iniuria afficere [illegible] dicitur quomodocunque quis peccet, alterum vero nõ [illegible]per, & quemadmodum sępenumero scriptura iustitiam vniuersum pro quacunque intelligit virtute, sic contra iniustitiam persæpe ponit pro omni vitio.

g *Superbi.* Aug. Hoc nomine breuiter totum corpus diaboli explicauit, inde est, quod & iustos se dicunt, & nolunt confiteri. Omnis superbus & inuidus est, sicut diabolus, qui inuidit homini quod perdidit.

h *Et funes extenderunt in laqueum, &c.* Aug. Vnde Esaias. V[æ] his qui trahunt peccata, sicut restem longam, qui addũt peccata peccatis, vt qui defendit quod male agit, & cũ adulterio addit homicidium, & pro illo veneficium, producitur restis non de rectis sed de tortis filis, vt sit ei vnde ligentur pedes & manus, & mittatur in tenebras exteriores.

i *Dixi domino.* Aug. Diapsalma. Secunda pars quod auxilium cõtra mala. quasi dicat, tot modis mali impugnant, & quid est remedium inter tot & tanta mala?

Dixi domino Deus meus. Magna fiducia etsi omnium Deus, proprie tamen eorum qui eo fruuntur.

Exaud

NICOLAVS DE LYRA.

1 A viro iniquo eripe me. *idest, a Doeg incitante Saulem ad persequendum me.*

2 Qui cogitauerunt iniquitates in cor. *cogitantes multis machinationibus me occidere.*

3 Tota die constituebant prælia. *quia de consilio Doeg & aliorum malignantium Saul frequenter eduxit exercitum ad capiendum Dauid.*

4 Acuerunt lingu. suas sicut serpentes. *quia Doeg & alij detractores incitabant maligne Saulem ad persequendum Dauid inique, pp quod dixit Dauid Saul* 1. *Reg.* 24.*b.* Quare audis verba hominum loquentium? Dauid quærit malum aduersum te, &c. *ideo subditur.*

5 Custodi de manu peccatoris. *idest, Saulis obstinati in peccato odii contra me.*

Et

6 Et ab hominibus. *idest, a Doeg & aliis sibi in malitia adhærentibus.*

7 Qui cogitaue. supplan. *vt ad regnum peruenire non valerem, sicut a domino promissum est mihi per Samuelem.*

8 Absconderunt superbi la. *quia frequenter posuerunt insidias occultas contra Dauid.*

9 Et funes exten. in la. *quærentes me capere, etiam per illos qui debebant me diligere. s. per habitatores Ceilæ, quos Dauid liberauerat a Philisthæis, & per Ziphæos, de quorum genere Dauid erat, & tamen isti voluerunt eum in manibus Saul tradere, vt habetur.* 1. *Reg.* 23.

10 Iuxta iter scan. po. mi. *i. quæsierunt me capere per considerationem locorum vbi consueueram ire. vnde.* 1. *Reg.* 23. *cap. dixit Saul Zephæis:* Abite ergo, & diligentius præparate, & curiosius agite, & considerate locum ubi sit pes eius, &c.

11 Dixi domino. *Hic cõsequẽter Dauid pro sua liberatione alle[gat] suam*

MORALITER.

2 *Qui cogitaue. iniquitates in corde.* Dæmones enim semper quærunt ad iniquitatem homines impellere, ideo subditur.

3 *Tota die consti. prælia.* tentationum.

4 *Acuerunt linguas suas sicut serpentes.* sub specie boni suggerendo pessima.

5 *Custodi me domine de manu peccatoris.* idest, diaboli in peccatis obstinati.

Et

6 *Et ab hominibus iniquis* qui sunt dæmonum ministri.

7 *Qui cogitauerunt supplantare gressus meos.* idest, in peccatis uoluere me multis & varijs modis.

10 *Iuxta iter scandalum posuerunt mihi.* Greg. homi. 37. Maligni spiritus iter nostrũ quasi quidem latrũculi obsidẽt, propter quod necesse est nobis ad diuinum auxilium recurrere, ideo subditur.

11 *Dixi do. Deus meus.* cui proprium est succurrere seruo ideo subditur.

De

Exaudi domine vocem deprecationis meæ. Aug. Vox hominũ animatorum, sonus est cęterorũ. Qui ergo precantur Deũ non de eo bene sentiunt, sonum habent. Qui bene, vocē, quæ est vita & anima deprecationis. Talis dicit: Domine Deus, idest, verissime domine, non vt homines domini, qui quunt saecello, tu san ne.

b *Virtus salutis meæ obũbrasti super caput meum.* Aug. Quidas vires sa meæ. Videbat pe la mala abũdantia, quibus refrigescit charitas, subdit sola qui perseuerauerit vsq; in finem, saluus erit. Perseuerantia igitur ad virtutem pertinet. Quia ergo difficile est in lõga perseuerare, tu es vius, vt perseuerandum saluus. Et vnde spero, quod es virtus? quia obumbraculũ. Ad hoc vi lebit mihi obumbraculũ, vt æstum nõ patiar eipso, a meo desiderio, quo locus sit diabolo, sine quo ni quantumcumque sæuiat hostis.

Bas. Vide quomodo facultatem Dei ostendat, non dicit bellum, sed in ipso die belli. Quando sublata sunt mala, in securitatem me constituisti. Deinde vt victorię & se tatis excellentiam oñdat, nõ dicit seruasti me, sed quid? Obumbrasti super caput meum. Neq; vulgarem me afflictio nem, aut quantam feruoris æstus infert sustinere fecisti, sed in tam securitatẽ cõstituisti, vt velut in vmbra delicier. Loquitur autem de ereptione & liberatione a malis.

c *Non tradas me domine a desiderio.* Aug. Diabolus proponit lucrum, vt trahat te ad fraudem: non habebis lucrum, nisi fides. Lucrum esca est, fraus laqueus, quem ergo vincit de sterium escæ, cadit in laqueum, sed æstum desiderij tempe obumbraculum Dei, & nusquam est locus diabolo, nisi ex desiderio.

Theodor. Porro Symmachus sic dixit, ne des domino desideria iniusti, similiter autem Aquila & Theodotiõ. Desiderantis, ait, meam cædem, ne des desiderij aduentum, & secundum Septuaginta, ne per me consequatur quod cupit, quandoquidẽ saluus esse cupio, ille vero me perimere cupit, ne

a Illi homines, & non mei. b Non aliud quæro. c Deprecationes malorum sine voce, quia sine vita, idest, affectu charitatis.

a Deus meus es tu, † exaudi domine vocem deprecatio- 1

a Idest, in pugna foris contra fictos, intus contra legem membrorum gratia refrigerat.

b nis meæ. Domine, domine virtus salutis meæ, † obumbrasti 2

a Tradidit illos Deus in desiderium cordis eorum.

c brasti super caput meum in die belli. † Non tradas me 3 4

a Inimici. Cas. Hoc ne fiat, probabilis res sequitur, vt sicut illi faciunt consilium in malum, ita virtus Dei auxilium.

Domine à desiderio meo peccatori, cogitauerunt 5 † 6

a Aug. Quia seducto homine gaudet, & triumphat diabolus & sui.

† contra me, ne derelinquas me, ne forte exalten- 7 † 8

a Caput eorum est circumitus, idest, diabolus, qui nunquam recte incedit, & error, & temporalia.

d e tur. Caput circumitus eorum, labor labiorum ipsorum 9 10

ne igitur meum desiderium illi prębeas. D

d *Caput circumitus.* Diapsalma. Tertia pars, vbi dicit quæ sint mala inimicorum.

Augus. Quasi dicat. Me tegit vmbra tua, sed illos capit circumitus eorum, mali eunt in gyrum erroris, vbi iter sine fine. Huius circumitus super biaest caput, *Quia initium omnis peccati superbia est.* Et quia omnis superb. fictus, & fictus mendax, ideo sub dit Labor labiorum, id est, mendacium. Laborat enim qui fingit, quid dicat, veritas autem facile dicitur. Operiet, pteget, defendet, vel de assertione superantur. Vel,

Eccl. 10. b.

† operi caput

† Ne tradas domine desideria sua impio, cogitatio nem eius ne exaltet se. Selah.

* Euth. Per circuitum sagenam intelligit, aut rete, hoc est, insidias. Caput, inquit, insidiarum suarum, in quo potissimum confundunt, idipsum erit quod eos abscondet, ac perdet, quod alio nomine laborem labiorum suorum appellauit, eo quod meditando in eo laborarunt, & cum labore inuenerunt. Per eadem etenim ipsi destruuntur arma, per quæ ipsi alios sperant destruere. Vel per laborem labiorum, prauas meditationes, & scelesta eorum consilia intelligit. Huiuscemodi enim est prauitas, vt authori suo perniciem atque interitum adferat. E

✣ Theod. Hoc autem planius Symmachus interpretatus est, Acerbitas eorum qui circumdederunt me, labor labiorũ ipsorum operiet eos. In proprias, inquit, insidias incidant, & quę in me moliti sunt patiantur, & acerbitas contra me accensa, eos qui hac vtuntur penitus operiat. Hoc simile est illi quod septimo psalmo dictum est, *Lacum aperuit, & effodit eum & incidit in foueam quam fecit.*

* Bas. Circumitum hic cętum vocat & consessum. Caput ipsum mali & peruersi animi, eos opprimat ac perdat. Laborē vero hic, malitiam vocat. Talis enim est malitia, ipsi possessori suo perniciosa redditur.

e *Labor labiorum ipsorum operiet eos.* Cass. idest, falsa & mendax assertio eorum. Operiet eos, quia de sua falsa assertione superantur. F

Cadent

NICOLAVS DE LYRA.

* *am in domino confidentiam. Modus.n.est magnifici liberare confidentes in eo. propter quod dixit Dauid.* Dixi dom. Deus me. es tu. *in eo confido & non mea virtute.*

1 Exaudi do. vocem deprecationis meæ. *liberando me a Saulis persecutione. Et quia gratitudo de beneficio tam præstito est dispositio ad ind obtinendum, ideo Dauid ad impetrandum liberationem suam de persecutione Saulis, recolit tãquam gratus beneficium quod ei Deus præstiterat liberando eum de manu Goliath gigantis.*

2 Domine domine virtus salutis meæ. *idest, per cuius virtutem fui saluatus.*

3 Obumbrasti su. ca. meum. *protegendo*

4 In die belli. *quod accepi cum Goliath Gethæo.*

5 Non tradas me domine a desiderio meo. *idest, extra desiderium meum,*

6 Peccatori. *idest, Sauli obstinato in peccato odij cõtra me minus.n. dic. & plus significat, per hoc enim quod dicit, quod talis traditio esset contra desiderium suum, significat, quod eam horrebat, sicut in communi modo loquendi, quando contingit alicui, quod est sibi horridũ, dicit, hoc non desiderabam vel non petebam, ad significãdum illius quod accidit sibi horrorem. Et subdit causam dicti horroris, cum subditur.*

7 Cogitauerunt contra me, ne derelinquas me. *per vias diuersas me occidere.*

8 Ne forte exaltentur. *habentes de me intentũ: propter hoc supple peto, ne tradas me in manibus eorum, est modus loquendi truncatus, sicut solent loqui homines in timore positi.*

9 Caput circum. *Postquam Dauid petijt suam liberationem, hic consequenter prophetice prędicit persecutorum suorum punitionē. Ad cuius intellectum sciendum, quod Saul persequēs Dauid ex desiderio occidendi eum cingebat eum et viros eius in modum coronæ, ne posset euadere, vt habetur 1. Reg. 23. d. Ad hoc autem incitabatur a Doeg, et alijs detractoribus falso diffamantibus Dauid apud eũ, & ista iniquitas Saulis & detractorum cõtra Dauid fuit occasio, quod Deus permisit eos occidi in monte Gelboe, vt puniretur ista malitia eorum. Et hoc est quod dicitur.* Caput circumitus eorum. *i. Saul, qui erat caput exercitus circundantis Dauid modo dicto.*

10 Labor la. *i. frequens detractio Doeg, & aliorum similium.*

Ope-

MORALITER.

2 *Domine domi. vir. &c. Non tradas me domine.* idest, non permittas me tradi.

† *A desiderio meo.* i. a fomite ad peccatum inclinante.

6 *Peccatori.* i. dæmoni, vt dictum est.

† *Ne derelinquas me. ne. for. exal.* Si traditus fuero in manibus dæmonum per mortale peccatum.

9 *Caput circumitus eorum.* Hic ponitur pęna dæmonum malorum, cum dicitur.

Caput circumitus eorum. i. princeps exercitus malorum supple puniatur cum exercitu suo, modo qui sequitur.

10 *Labor labiorum ipsorum operiet eos, &c.* quo inducunt homines ad peccatum.

Ope-

a *Cadent sup.* Aug. Vel carbones ignis in terra, & deijcies eos in hac mortali vita, antequã veniat ignis æternus. *Cadēt super eos carbones ignis*. i. sancti qui ex mortuis resurgūt. *Qui cū essent tenebræ aliquando, nunc autem lux in domino.* Qui cū alios accendunt, alios deijciunt. Cum. n. mali vident eos lucere, inuidēt eis, sic & super eos cadunt, vnde Apostolus. Alijs sumus odor vitæ in vitam, alijs odor mortis in mortē.
* Euth. Non simpliciter carbones dixit, sed *in igne*. hoc est multum ignem hēntes ac valde inflammati. Per carbones autē supplicia intellige, quę a Deo desuper immittūtur, quæ que carbonum instar ardentium acerbissimas infligunt pœnas. Prophetiam vero cōtinent hæc verba, ad uersus huiusmodi insidiatores in quorum multos ignis a Deo immissus ac delatus est.

(margin: Ephes. 5. b. — 2. Cor. 2. d. — † teget — † Decident — † stabilientur — † inhabitabūt — Iac. 1. d.)

a Hic in terra antequam veniat ignis æternus.
b Idest, ardores concupiscentiarum, cadent super eos, idest, cōterent eos in hac vita, & post seculum deijciet eos in ignem æternum, & sic illo inuoluti non subsistent.
c In filios carbones. d Permittes deijci.

a †operiet eos. † Cadent super eos carbones, † in ignem † deij- 1
b
a Huius seculi impatientes cadunt, idest, deficiunt, quas boni patienter transeunt. †
b Cui voluptas est loqui, nec attendit quid dicat. 2

c cies eos, in miseriis non subsistent. Vir linguosus non † diri- 3
a Aug. Quasi dicat, omnes volunt se abscondere a malo, quod & boni fugiunt. Sed malum capit homines bonos non ad interitum, etsi patiantur, quia modo & anima coronatur, & in posterum caro reparabitur. Malos vero capit ad interitum, quia in miserijs non subsistent. In hac vita. Hæc mala modo sed & de futuro.

d getur in terra. Virum iniustum † mala capient in interitu. Co- 4 5
a Quod illi non præuident. b Tandem etsi non modo.
c Qui esurit, quærit, pulsat. d Alias causam.

gnoui, quia faciet dominus iudicium † inopis, & vindictam 6 7 8
a Aug. Dum & causam eorum ages & iudicium facies, confite. no. tuo, quia nihil suis meritis tribuent, sed tuæ misericordiæ, & ita sunt recti. Qui enim ad se flectit, cor torquet, qui vero in Deum intendit, dirigit, & ideo ibi ei requies, vbi cor habet.

e pauperum. Verumtamen iusti confitebuntur nomini tuo, & 9 10
a Quibus male erat in vultu suo, in cuius sudore panem ederunt.

f † habitabunt recti cum vultu tuo.

b *Deijcies eos.* * Basil. Vnus quidem interpres, ita inquit, eos perdidit, vt amplius non surgant. Alius vero, multa, inquit, cum velocitate.

c *Vir linguo.* Aug. Quisquis vult dirigi, magis optet audire q̃ loqui. Sicut Iacobus: Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum. Perfectius esset omnes audire sponsum, vñ ait Ioãnes. Amicus spōsi stat & audit, & gaudio gaudet propter vocē sponsi. Sed propter imperitos loqui aliquā do est necesse, vt doceantur. Qui semper docere desiderat, semper vult imperitos hēre quos doceat. Gaudium enim sit taciturnitatis, & spōsum audiēdi in voluntate. Vox doctrinæ sit in necessitate, & ita nō erit vir linguosus, qui nūquam dirigit. Intus a veritate audiēdū est, vt intremus in gaudium domini. Quem. n. delectat loquendo, foras exire tumidus est, & quia foris est qui amat, mittetur in tenebras exteriores. De interiorib. enim sit gaudium, de exterioribus necessitas, non voluntas.
* Bas. Linguosū dicit conuiciatorē, maledicum oratorem, vituperatorē, & continue latrantē dicit. Qui fructuosus ius? nō prosperabitur, inquit, in terra, sed est deijcietur ac subuertetur.

d *Iniustum, &c in in.* Aug. Quod non inopi, qui si capitur malis, non tamen in interitum, flagellat Deus omnem filium, quem recipit. Et licet boni modo afflicti, tamen confitebuntur inter grauia, quod laudabis. Et habitabunt, ideo nil timetur in mundo.
* Euth. Hoc dixit vt iniuria affectos quoscunque homines consolaretur, simulque vt ipsos iniuriam inferentes perterreret, & moderatiores redderet.
e *Verumtamen.* Conclusio psal. vbi dicit quod si boni liberati sint, & de inimicis vindicati, non tamen sibi dant, sed Deo, vnde & habitabunt cum eo.
f *Habitabunt cum vultu tuo.* Quia Deus [illegible], sicut est, videbuntur.

C

NICOLAVS DE LYRA.

1 Operiet eos. *i. erit occasio quod operiantur morte in mōte Gelboe, sicut auem captam operit recte. Et quia non solum fuerunt puniti tēporali morte, sed etiam igne gehennæ secundum communem opinionem, ideo subditur.* Cadent super eos carbones, &c.
2 In miserijs non subsistent. *quia pęna infernalis est importabilis. Et quia Doeg detractor pessimus non solum fuit punitus in se, sed etiam in prole, quia Dauid filium eius fecit occidi, eo quod dixit se Saulem interfecisse, quærens per hoc ipsi Dauid placere, vt dictum fuit 2. Reg. 1. ideo subditur.*
3 Vir linguo. *quia Doeg non reliquit filium superstitem, ideo adhuc subditur.*
4 Virum iniustum. *s. Doeg Idumæum.*
5 Mala ca. in interitu. *s. suo & filii sui, & iō subditur hic mala in plurali. Et quia, sicut dictum est, ista punitio fuit facta ad vindictam mala, quæ facta fuerant Dauid & viris eius, ideo subditur.*
6 Cognoui. *s. prophetiæ spiritu.*
7 Quia faciet do. iu. inopis. *idest, ipsius Dauid qui fuit inops fuga Saulis, in tantum quod a Nabal petijt cibum. 1. Reg. 25.*
8 Et vindictam pauperum. *i. virorum Dauid, qui erant pauperes, secundū quod dicitur. 1. Reg. 22. a.* Et cōuenerunt ad eum oēs qui erant in angustia ɔstituti & oppressi ęre alieno & amaro animo, & factus est eorū princeps. *Et quia Dauid & uiri eius in illa persecutione nō declinauerūt a fide vnius Dei et ipsius cultu, iō subditur.*
9 Verumtamē iusti confi. no. tuo. *etiam in tribulationib. positi.*
10 Et habitabunt re. cum vul. tuo. *i. placentes in conspectu tuo.*

Mala

MORALITER.

1 *Operiet eos.* in inferno, sicut operit rete captas aues.
† *Cadent super.* s. gehennæ.
2 *In mi. non sub.* Dicitur. n. importabilis illa pęna, eo quod est grauissima. Et subditur de malis hominibus.
3 *Vir ling.* relator, detractor, & seditiosus.
4 *Virum iniustum.* quia mala gehennę eum capient in morte.
6 *Cognoui quia fa.* ipsum ditādo diuitijs spiritualib. & ceteris.
8 *Et vindictam paupe.* puniens oppressores eorum.
9 *Verumtamen iusti confi. &c.* confessione laudis.
10 *Et habi. recti cum vultu.* clare videntes faciem tuā in cęlis.

Vir

GLOSSA ORDINARIA.

a Attribuitur. b Christo in persona hominis peccatis circumuenti clamantis.

a Psalmus Dauid.

a *Psalmus Da.* Augus. Psalmus iste sub obscurus est. Sūt. n. in scripturis sanctis profunda mysteria, quę ad hoc absconduntur, ne vilescant, ad hoc quęrunt, vt exerceāt, ad hoc aperiunt, vt Scriptura si nusquam aperta esset, nō te pasceret, si nusquam occulta, non te exerceret. Hic tñ non alia dicuntur, quā in alijs psalmis dicta sunt, sed eadem, licet diuerso modo. Ideo eadē, quia oportet sæpius commemorari, quod cogit mundus obliuisci. Omnia ideo multipliciter dicta sūt, vt varietas locutionis fastidium tolleret veritatis. Amant. n. se inuicē mali, sed amor iste tartareus est. Alia est charitas Christianorū, quam Paulus distinit, dicēs. Finis præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide nō ficta Alibi vero quasi scientib. finis legis est charitas, & non dicit quæ charitas, quia alibi dixit. Non. n. omnia vbique dici aut possunt aut dēnt, ideoque ibi nō dixit qualis charitas, sed ibi determinauit, vbi addidit de corde puro, quando secundū Deū diligis hominem, quę non interimis & conscientia bona & fide non ficta. Illud autem de quo hic & in alijs tractatur, est charitas. Charitas vero amor, sed non quilibet. Est enim amor ęthereus, & est amor tartareus.
Augu. Vnus homo caput & corpus, proprium capitis est loqui pro membris, vt lingua nostra personam omnium membrorum suscipit, ipsa pro omnibus verbo fungitur. Charitas enim vnum facit nos cum Christo. Siue ergo caput loquatur, siue membra, Christus loquitur, sed in voce sua quisque agnoscit suam, aliquando dicit quod sibi soli competit, non tamen separat se a nostris verbis, sed a suis proprijs ad nostra redit, & a nostris interdum ad sua pertransit.
* Bed. Sub persona Ezechiæ canitur, pęnitentiam exercentis. Ne cōtra iram Assyriorum raperetur in iram. Aliter ecclesiæ contra hæreticos sicut & supra.

PSA-

PSALM. CXL.

A D*Omine clamaui.* ✻ Baf.Clamorem hic internum il lū dicit,quo & Moyſes clamauit,quem cor accē ſum & animus cōtritus parit. Clamorem autem non ſolum talem quærit,ſed & vt ad ipſum ore-
ır.

Sciens propheta omınē peccatis im-
ıcari, rogat vt au- e
ıatur,ſubdens a qui- b
ıs maxime velit li- c
erari, ſecundo dicit
ıod a iuſto corre-
us ſpernat falſos au
tores,ibi.*Corripiet*,
Intende. Auguſt.
ondum enim fini- d
s eſt clamor, quia
ondum finita eſt tri
ılatio, Si finita eſt e
bulatio, finitus ſit
clamor.Si vero ma
t vſque in finem, f
ınquam ceſſet cla- g
or.

PSAL: CXL.

O. Iam diu. a Quid? b Et item adhuc clamo.

D Omine clamaui ad te,† exaudi me, inten 1 2

a Quando? b Intentione cordis.

de †voci meæ,cum clamauero ad te.Di 3 4

a Igne charitatis incenſa. b Ideſt,ſit tibi incenſum,ideſt,bonus odor.

rigatur oratio mea ſicut incenſum in †

a Operatio mea bona,quæ fit pro æternis.

conſpectu tuo, eleuatio manuum mea- 5

a Placeat tibi,vt ſacrificium veſpertinum. b Et. c Ne iniqua cogitet. b Alias,cordi.

rum ſacrificium veſpertinum. Pone domine cuſtodiam ori † 6

a Alias,continentiæ. b Ne ſtulta promant. Ad hoc vt.Non.
Chriſtus hoc dicit ex perſona eccleſiæ, cum vnus ex membris hoc orat,ipſe orat.Sicut alibi ex perſona membrorum dicit. Quid me perſequeris?Et,Eſuriui,& non dediſtis mihi mand.

meo,& † oſtium † circumſtantiæ labiis meis. † Non declines 7 8

*Dirigatur.*Caſ.Oratio,ſit incenſum,operatio,veſpertinum ſacrificiū,quod acceptabilius erat in lege, quia figura erat il lius veri ſacrificij,quod in fine mūdi in cruce oblatū eſt. Ve
B ſpera noſtra finis vitę. Poteſt pręterea ſacrificiū veſpertinū dici pęnitētia,qua in fine mundamur. Et eſt. *Eleuatio manuum mearum ſit tibi ſacrificium veſpertinū* .i. opera mea bona ſic tibi ſit accepta,vt pęnitentia quæ agitur in veſpera.i. in fine vitæ,in quo ſi perfecte offerimus,purgamur, hoc dicit, vt nemo deſperet,qui in fine pęnitet.

Theod.Virtutis actionem precib. coniunxit, quandoquidem manuum erectio hanc declarat,nā opus manus aggrediuntur, Cęterū obſecrat vt perinde ac thuris vapor preces aſcendant illiuſque bonum odorem imitētur,eodem.n.modo, & manuum extenſio veſpertino ſacrificio videtur eſſe ſimilis. Veſpertini quidem & non matutini mentionem fecit,quoniam in calamitatibus & mœroribus erat, tenebris quippe & nocti ſimiles ſunt calamitates.

Euth.Sacerdotes legem habebant,quod vbi nullus ſacrificium offerret, ipſi ſponte ſua bis in die ſacrificarent,mane quidem agnum vnum & veſpere alterū,erantq; hęc ſacrificia pura,mūda,& deo maxime grata,cū alia ſępenumero ab
C offerentiū vitijs minus pura viderētur. Veſpertinū vero huiuſce-

iuſcemodi,qđ diximus ſacrificium honoratius atque acceptius erat quam matutinum. Nā quod mane offerebatur,ad veſpertinum reſpiciebat. Veſpertinum vero vniuerſum ſacerdotale diei opus officium ac miniſterium perficiebat. D

d *Eleuatio mea.* Aug. Hoc de capite omnes intelligāt, qui ad veſperam animā poſuit, iterum recepturus non amiſit inuitus, ſed tamē nos ibi figurati ſumus, quod enim illius pependit in ligno, de nobis accepit. Veſpertinum ſacrificiū, paſſio domini, oblatio victimæ ſalutaris, quod fecit in reſurrectione munus matutinū. Oratio ergo pure directa de corde fideli tanquam de ara ſancta in incenſum ſurgit. Subdit ex voce corporis.

† feſtina mihi

e *Pone do. cu.* Nota, qđ & cordi & ori petit apponi cu. Duplici munimine opus eſt,vt nec cogitatio iniqua ſapiat, nec praua voluntas in fatua verba erumpat.

†16.q.1.c. prædicator. De conſe.c. quanto,de v ſu c. cum tu De excel. prǽl.c. inter.

f *Oſtium.* Aug.a ſimilitudine illius qui circumſtat oſtium, ne intret vel exeat cui non licet.

Hie.Dicit enim Ieremias. *Mors intrauit per feneſtras noſtras.* Et Petrus ait. *Aduerſarius veſter diabolus tanquam leo rugiens, circumit quærens quem deuoret.*

Ier.9.f. 1. Pet.5.b.

E

Aug.Oſtiū circūſtantiæ vel continentiæ,clauditur & aperitur. Aperiatur,ad confeſſionem peccati,claudatur,ad excuſationem,& ita erit oſtium continentiæ,non ruinæ.

✻ Euth.Sciens propheta ꝙ os malorū magna cā eſſe ſolet,ſi negligatur, queadmodū ꝯ bonorum ſi cura eius hēatur, ex intimo corde preces fundit,& Dei opē inuocat. Per oris aūt cuſtodiā mentis præfecturam intellige, quę animaduertere dēt & ſcire quęnā efferēda,& quęnam retinēda ſint. Nec.n. tot unquam homines a gladio,quot a lingua ceciderunt.

* Theod.Duos parietes opifex linguę dedit,nimirum dentium & labiorum temerariū eius impetum cohibēs. Verum tamen valet, & vt alias cuſtodias conſequatur, obſecrat timens ne quid indecorum in miſerijs dicat.

g *Non declines.* Caſ.Q. Ad hoc pone oſtium,vt nō excuſetur, F

quod

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS CXL.

D Omine clam. *Huic pſalmo pmittitur talis ti.in Heb. Pſalmus Dauid.Ex quo apparet auctor Pſal. De materia vero eius videtur ex circunſtantia literæ,quod Dauid expertus ſe peccaſſe peccato linguæ,vt apparebit in proſequendo,fecit hūc pſal.petens a domino vt nō pateretur amplius recidiuū. Et diuidit in duas partes, quia primo Dauid exaudiri poſtulat.ſecundo petitionem ſuam explicat,ibi.* Pone domine. *Circa primum dicit*.

1 Domine cla.ad te. *corde & ore deprecando*.

2 Exaudi me. *petitionem meam adimplendo*.

3 Intende voc. *Repetitio eſt eiuſdem ſententiæ ad; maiorē affectus expreſſionem*.

4 Diriga.ora. *Oblatis enim ſacrificijs in altari holocauſtorū, quod erat ſub diuo, ſacerdotes qui obtulerūt ſacrificia,lauabāt manus et pedes,& ſic intrabant primam portam templi,vbi erat altare incēſi ibi cremantes thymiama,quod hic dicitur incenſum,et tūc dicebatur ſacrificium conſummatum,Heb.9.b.* In priori quidem tabernaculo introibant ſemp ſacerdotes oblationem ſacrificiorū conſummantes. *Illa.n.ſacrificia non erant Deo grata ex ſe,ſed ex deuotione offerentium,quæ quidem deuotio ſignificabatur per cremationā incēſi, ideo tunc dicebantur ſacrificia conſummari.per hoc ergo quod dicit Dauid.* Dirigatur oratio mea,&c. *petit quod ſua oratio ſit cōſummate exaudita,& idem petitur per hoc quod ſubditur*.

5 Eleuatio manuū mearum ſacri,veſp. *quia poſt oblationē iugis ſacrificij in veſpere non offerebatur aliud vſque in mane diei ſequētis*.

6 Pone domine. *Hic conſequenter Dauid explicat ſuā petitionē. Et diuiditur in duas partes,quia primo petit pręſeruari a linguę culpa. ſecundo a culpæ pœna,ibi.* Quoniam adhuc. *Per linguam.n.homo multipliciter peccat.et cōtra hoc petit di.* Pone dn̄e cuſt.ori m. *vt non peccem per præcipitationem loquendi ſicut alias feci dicēdo Sibæ.* Tua ſint omnia quæ fuerunt Miphiboſeth, in quo peccauit Dauid. *ſicut dictum fuit.2.Reg.16.& ſupra pſal.115.*

7 Et oſtium circun.lab.meis. *Dicitur autem oſtium circunſtātiæ, quod retractat verbum male prolatum. Cuius contrarium fecerat Dauid,quando numerationē populi male præcepit, nec ad verbū Ioab retractare noluit ſecūdum quod habetur.2.Reg.vlt. & ideo petit Dauid, vt hoc vlterius ſibi nō contingat,dicēs.* Et oſtium circumſtan.&c.

8 Non declines. *id eſt,declinare permittas*.

Cor

MORALITER.

1 *Domine clam.* Dauid expertus ſe peccaſſe per linguam iniuſte dando Miphiboſeth hęreditatē, & pręcipiēdo populi numerationem,fecit hunc pſalmū,orās ne pateretur recidiuū. Moraliter, eſt oratio viri ad peccata linguæ proni petentis ab hoc diuinitus liberari. Et primo ponitur exauditionis poſtulatio,ſecundo format petitio,ibi. *Pone domine.* Circa primum dicit. *Domine clamaui ad te exau.* qa clamaui corde & ore.

4 *Dirigatur ora.mea.*i.ſit tibi placita.

Si-

† *Sicut incenſum in conſpe.tuo.* Per quod in lege veteri ſignificabatur offerētium deuotio,per q̄ ſacrificia erant accepta deo.

5 *Eleuatio manuum mearum.* ad cælum orando.

† *Sacrificium veſpertinum.* quod erat ſacrificiorum illius diei conſummatio,& in hoc ſignificatur orationis perfectio.

6 *Pone domine:* Hic cōſequenter formatur petitio,cum dicitur. *Pone domine cuſt.ori meo.* vt non peccem recidiuando.

8 *Non declines cor meum.* ideſt,declanari non permittas ad mala verba.

Ad

quod summum vitiū dominatur hominib. vnde tardius pœnitet, vnde in Libro Reg. Quasi peccatum ariolandi est repugnare, & quasi scelus idololatriæ est nullo acquiescere.

A

Reg. 15. c.

a Ad exc... Cas. Consuetudo impudentium, vt deprehēsi, primo per aliqu... falsa excusent, & inde conuicti alia que ... it, tēpori vel necessitati vitia imputātes, nequādo veritati cedant.

† in rē malam

* Euth. Adam et enim in Euā, Eua in serpentem, peccati causam pretexendo re ... Pari modo homicida, iræ tyrannidem pretexit, adulter cōcupiscentiæ vires, fur inopiā & necessitatem, & alius aliud quid. Verū hæc quia diximus peccata non gignunt, sed humana negligentia,

† combinabor

† arguet.

† impinguabit

B

† in malitiis eorum.

¶ Quasi omnia casu agantur.

a cor meum, † in verba malitiæ, ad excusandas excusationes 1

¶ Idest, sicut excusant homines, qui operantur iniquitatem ... 2

in peccatis. Cum hominibus operantibus iniquitatem, & 3

a Alias, non combinabor, idest, non ero socius. Etsi hoc fuerit, non communicabo ... 4

b Non Dei. c Quasi non communicabo cum illis, vt defendam peccata, sed potius.

b non † communicabo cum electis eorum. † Corripiet me iu- 5

c a Aug. Non odit qui arguit, & eo, magis arguit, quia non odit.

b ¶ Aug. Falsa laus adulatoris.

d stus in misericordia, & † increpabit me, oleum autem 6

e a Aug. Non crescit caput meum de adulatione, non me delectat oleum peccatoris.

f b Mentem. c ¶ Non impinguet. Quoniam 7

g peccatoris non † impinguet caput meum. Quoniam ad 8

a Futurum est quod dicam. b Quam docuit, vel quæ interpellat pro nobis. ¶ Beneplacebit. 9

Quod si qui sunt qui contradicunt, absor. sunt iun. pe. c Orabunt pro eis, vt ego. d Etiam.

huc & oratio mea † in beneplacitis eorum. Absorpti sunt 10

& manifestum hoc tibi fiet, si bene animaduerteris. Sciens .n. diabolus, quod confessione Deus placatur, & negatione magis irritatur, persuadet peccatorib. prætexere, quod ipsi nō peccauerint, sed quod aliquid peccati causa eis extiterit.

* Theod. Excusationes in peccatis. Symmachus dixit ad cogitandum cogitationes iniquas, & Secūdum LXX. sic intelligendum est. Poterat sic ratiocinari B. Dauid, inimicus & hostis est Saul, meamq; cędem desiderat, non iniustū est igitur huiusmodi hominē interimere, dictante lege *diliges proximū tuum & odio habebis inimicum tuum.* Sed euangelicum viuendi modum præuidens, secundum illum viuere voluit, & precatur vt nullam peccandi occasionem arripiat.

b *Communicabo.* Cas. Vel combinabor. Combinati dicuntur quando duo simul ligantur, vt alter alterum impediat, ne sit fuga libera. Non combinabor ad similitudinem carnis.

C

c *Cum electis.* Aug. Electi sunt, qui se iustificāt, cæteros d... ciūt, vt Pharisæus, & p... defendunt qu... t... b. non vult iste combinari .i. sociari, ne impediatur ab...

d *Corripiet me.* Cas. Secunda pars, vbi fidelis iste ... a iusto correctus, spernit falsos laudatores, malis verbo & ... us profuturu... quo & petit cu... diri.

e *Iustus in mi.* A... Christus, vel q... frater, vel ipse id... secūdum intern... Cor. se. carnem ... si vxorem.

* Bas. Iustorum ... dem etiam incr... tiones perfert, p... uaricatorum ... v... dicta etiam ad ... tiam directa re... lit. Quanā ratio... Quia illi sæpenu... ro etiam miserando perdiderunt, isti vero increpantes e... darunt: Si vero malos etiam cum miserantur auersari de... mus, quando ad eos accedendum erit? Certe nunquam si omnia faciant, etiamsi omnia exhibeant.

f *Oleum autem peccatoris.* Cas. Dilectio simulata quę me a rigore veritatis emollit ad noxia.

g *Quoniam adhuc.* Aug. Non combinabor cum malis. Corripiet me iustus. Quoniā adhuc expectatio. Primis tempo... vituperabātur Christiani, sed adhuc expecta..., & oratio ... erit in benepl... id est, veniet tempus quo placebit eis ... mea, vt dicāt. Dimitte nobis sicut & nos dimittimus. Et *Habemus aduocatum Iesum.*

* Theo. Symmachus aūt sic, Adhuc aūt & ꝑcatio mea in malitias ipsorū. Tātū .n. abest, vt illorū vitā ęmuler, vt pce... ipsos mutari, & ꝑmutata fęlicitate mali mutationē arrip...

Cum ... Iudi...

NICOLAVS DE LYRA.

1 Cor meum in verba malitiæ. *i. ad proferēdum verba malitiose composita, sicut feci, quando dixi Vriæ, vt descenderet in domū suā, & lauaret pedes, vt sic cū vxore sua dormiret, vt puer de me cōceptus sibi attribueretur, & adulterium meū celaret, vt habetur. 3. Reg. 10. b.*

2 Ad excusan. *Resumatur li.* Non declines cor meū *i. declinare permittas. Ad excusandas excusationes in peccatis, i. vt pertinaciter defendam peccatum meum excusationibus falsis.*

3 Cum hominibus operantibus ini. *i. cum Saule et sibi similibus, qui peccatum suum de reseruatione Agag regis Amalech & pinguiū animalium contra Dei præceptum pertinaciter defendit contra Samuelem eum arguentem. 1. Reg. 15.*

4 Et non communicabo. *In Hebræo & in translatione Hier. habetur. In delicijs eorum. Est igitur sensus, quod Dauid nolebat cōmunicare cum talibus etiam in mēsa, vbi habetur cibaria delicata siue electa. Et quia humiliter recipiebat correctionē iustorū, vt patet. 2. Reg. 12. vbi correctionem Nathan prophetæ de adulterio cū Bethsabee & homicidio Vriæ humiliter recepit, et similiter correctionē Gad prophetæ de populi numeratione, vt habetur. 2. Reg. 34. ideo subditur.*

5 Corripiet. *quia vterque propheta postea pœnitentiam denunciauit sibi veniam, vt habetur ibidem.*

6 Oleū au. pec. *In Heb. habetur. Oleum autem capitis, non prohibebit caput meum, quod exponit Ra. Sa. de vnctione regia. Et sic Dauid dicit. Oleum capitis i. vnctio regalis in capite meo recepta, Non prohibebit caput meum. s. ab humilitate debita, ipsum per superbiam eleuando, vt non acquiescat correctioni iustorum, sicut eleuauit Saulē, vt prædictum est. Ad hūc autem sensum potest reduci trāslatio comunis:* Oleū autem peccatoris. *i. vnctio regia hominis inde superbientis, qui dicitur peccator, eo quod in omni peccato includitur superbia.*

7 Non imping. ca. meum. *contra Deū, & eius nuntios superbiendo, et hoc modo dicitur de superbo Iob 15. c.* Cucurrit aduersus Deū & erecto collo & pingui ceruice armatus est. *Trāslatio Hier. habet.* Oleum amaritudinis nō impinguet caput meum. *Rō huius diuersitatis est, quia dictio Hebraica hic posita scilicet ros, est ęquiuoca ad significandum caput. Quam significationē sequuntur hic Hebræi ... ad significandum fel, loco cuius transtulit Hie. amaritudinis, quia frequenter in scriptura amaritudo significatur nomine fellis, et econuerso, potest tamē trahi ad sensum præcedentem, vt per amaritudinem intelligatur superbia procedens aliquando ex vnctione regia, sicut patet in Saul. Ista tamē litera.* Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum, *exponitur communiter a doctorib. nostris de uerbo adulatoris significato nomine olei, sicut dicitur psal. 54. d.* Molliti sunt sermones eius super oleū. *& sic petit Dauid, quod per verba adulatorum non erigatur in superbiam & Dei contemptum. Prima tamen expositio videtur mihi magis literalis.*

8 Quoniam adhuc. *Hic consequenter Dauid petit præseruari a pœna pro peccato linguæ debita. Et primo, a pęna infligenda in præsenti. Secūdo, a pœna inferni, ibi.* Sicut crassitudo. *Circa primū dicit.* Quoniā adhuc & oratio. *supple protēditur ad impetrādū quod subditur.*

9 In benepla. eorum. *In Hebræo habetur. In malis eorū, cui concordat transla. Hier. quæ sic habet. Pro malitijs eorum, vt non sint mihi occasio delinquendi, & per consequēs quod debeat puniri in præsenti. Ad hunc ēt sensum potest reduci translatio communis, cum dicitur* in beneplacitis eorum. *i. malis eorum in quibus delectātur, eo quod peccant ex habitu qui causat delectationem in opere malo, secundum illud. Prou. 2. c.* Qui lætantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis. *Consequenter adducit exemplum ad propositum quod aliqui sancti pro verbis malis aliorum deliquerint, & sic puniti fuerint in præsenti cum dicitur.*

10 Absorpti sunt. *vbi habet transl. Hier. & similiter litera Hebraica.* Ablati sunt iuxta pe. iu. eo. *& eadē est sententia hic et ibi, et exponunt hoc Hebræi de Moyse et Aarō, qui iudices fuerūt populi Israel & sancti, & tamen pro murmurationib. populi cōtra Deum peccauerūt ad aquas contra dictionis dubitātes de impletione verbi diuini eis dixerat.* Loquimini ad petrā corā eis, & illa dabit aquas. *pro illo peccato fuerūt priuati ingressu terræ promissionis, vt habetur Nu. 20. d. & hoc est qd dicitur hic.* Absorpti sūt. *i. per peccatum ... Iuncti*

MORALITER.

1 *Ad excusan. exc. i.* multiplicando falsas excusationes peccatorum meorum, qui modus est hominum iniquorum.

5 *Corripiet me iustus.* omnia sicut dicit Hier. Vera iustitia compassionem habet, falsa vero indignationem.

6 *Oleum autem peccatoris.* i. adulatoris.

7 *Non imping. ca. me. & c.* pertrahēdo mentē meam ad peccati consensum.

8 *Quoniam adhuc & oratio mea in beneplacitis eorum.* Hic est nis versus in Hebræo, & construitur cum litera præcedente, & est sensus, adhuc oro, vt non approbem eorum facta, que sunt eis placita sicut nec verba.

10 *Absorpti sunt.* i. illi qui iudicant eos bene facere, absorpti sunt, sicut fragile vas illisum petræ.

Audien

iudices. Aug. Potentes, docti, qui de mor. b. iudicant, Plato. Ariſtoteles, Pythagoras, abſorpti ſunt iuncti petræ, i. cōparati Chriſto. Vel abſorpti ſunt iuxta petram. Alia litera, i. iuxta Chriſtum. Idem ſenſus, i. comparati Chriſto, per ſe videntur aliquid dicere, ſed iunge & compara illos petræ, i. Chriſto, & nihil ſunt, mortui iacent, ſtulta eorum ſapientia, ſurrexit Chriſtus, vincit, regnat, imperat, quem omnes timent.

b *Audient.* Aug. Audiunt obedientiæ, non ſicut Adam. Audiuit enim Adam de ligno ſcientiæ boni & mali ne comederet, ſed nō obediuit, prædeſtinatiſ autem ad vitā audiunt aure & recurrē tes ad Adam eiuſque exceſſum recolentes, dicunt. Adam fuit perditio noſtra, qui non ſtetit, ſtemus nos vt reſurgemus. Adam fuit craſſa terra, quæ præ abundantia ſpinas germinat, ita prę diuitijs liberi arbitrij quaſi luxurians, lignum vetitum vſurpauit. Sed ſicut agricola terram proſcindit, ne vltra luxuriet, ita Deus diſſipauit interiora noſtra vbi oſſeos, ideſt, firmos nos eſſe oportuit, ideſt, infirmos & inconſtantes fecit, ſecus infernum proiectos. i. perditioni proximos.

* I ſ. Ipſa experientia rerum iſtarum adhortationis meę ac conſilij iucunditatem cognoſcent. Quoniam licet extrema paſſi ſumus, ac veluti terra dirupta & aratro ſciſſa omnino diuerſi perierimus, & ad ipſas mortis portas venerimus, etiam ad hunc tamen modum affecti malumus a iuſtis corripi quam a peccatoribus miſericordiam recipere.

c *Craſſitudo terræ.* Aug. Eſt quędam contemptibilis, vnde tñ terra accipit pinguedinem, ſic ex eo qđ contempſit mūdus, accipit pinguedinem, vt inde ſedes eccleſię feracius pullularet. Mors ſanctorū contemptibilis ſeculo, pretioſa agricolæ qui nouit vberem ſuccū, vnde creuit eccleſia. *Cōtemptibilia mundi elegit Deus, & ea quæ non ſunt, vt ea quæ ſunt, euacuētur.* Craſſitudo ter. quando eructuat, aerem corrūpit, & tunc lues in hominib. late diffunditur. Sic ſuperbia eorum tabe malitiæ ſuę corpora martyrum ſauciat, qui ſunt oſſa & firmamentum fidelium vel fidei. D

* Theod. Craſſitudinem terræ, ſoliditatem terræ nūcupat, quæ aratro ſecta in glebas diuiditur, more igitur harū glebarum qui nunc ſtant morte diſſoluētur, & eorum oſſa, quę in ſepulchris ſunt diſſipabuntur ſecus infernum enim ſepulchrū nuncupauit.

a Alias iuxta patram. b Doctores, hæretici, iuxta, & non ſupra petram, quia communicant ſacramentis, non tamen ſunt in Chriſto, merguntur in profundum. Audiēt nec corrigentur & ideo magis rei. c Quid ergo erit. d ¶Præualuerunt verba mea, verbis eorum, ſi locuti ſunt diſerte, ego vere, præterea verba mea prædicant qui nec mori pro eis timent, ſecundum illud. Ecce ego mitto vos ſicut oues, &c. & Nolite timere eos, qui occidunt corpus, &c. Quid ergo mortes illorum fecerunt? Ecce, ſicut craſſitu.

a b iuncti petræ iudices eorum. Audient verba mea quoniā po- 1

a Proſunt verba eis, proſunt & mortes. 2

b Vnde fit morbus in corporibus, ſic tabe malitiæ eorum. Diſ.

c tuerunt. Sicut craſſitudo terræ erupta eſt ſuper terram, diſſi- 3

a Ideſt corpora teſtium Chriſti. b ¶Ideſt, pro velle profundorum, ideſt, pro voluntate eorum qui ſunt, infernus, ideſt, profundi in vitijs. 4 †

c Sed. d Non ad minas peccatorum, noui quid pro me paſſus, quid promiſeris. 5

d e pata ſunt oſſa noſtra † ſecus infernum. Quia ad te domi- 6

a Auferri ſinas. Sciebat multos aduerſis cedere. 7

ne, domine oculi mei, in te ſperaui † non auferas ani- 8

a Etſi corpus perimitur. b Potius. c Deceptione vbi eſca ducit ad laqueum. Alias muſcipula. d Hoc perſecutores. Mali. 9 †

f mam meam. Cuſtodi me a laqueo quem † ſtatuerunt 10

a Hoc eſt qui conſenſerunt illis, & apoſtatauerunt illos ne timeam, i. eos ne imiter.

b Manifeſtis perturbationibus inquietorum. 11

c Non modo alij, ſed ipſi primis hærentes ori eius defecerunt, quare hoc? quia ſolus ſum tempore paſſionis.

g h mihi, & † a ſcandalis † operantium iniquitatem. Cadent 12

13

d *Secus infernum.* Dicit, non in inferno, quia etſi communi ſorte moriuntur, non tamen deſcendunt in infernū vt mali, ſed vita æterna datur illis.

† dulcuerūt, Sicut ſcindens & findens in terra,

e *Quia ad te domine.* Caſſiodorus. Dicta fragilitate hominis, ad diuina remedia cōfugit.

† ne

† tetenderunt

E

Ne auferas, a bonis tuis, ſed ſpes mea ſemper ſit in te, & oculi mei ſemper ad te intendant. Nō enim petit iſte contra hoc quod ſancti volunt. ſ. de ſeculo eripi & eſſe cum Chriſto.

† qui operantur.

f *Cuſto. me. a la.* Per laqueos & ſcandala, totius mundi mala breuiter notat. Laquei, ſunt blandi nexus carnis deſideria, ſed dum per hos diabolus nō proficit, nititur ſcandalis, quæ per inquietos mouet:

Cuſtodi me. Vel aliter. Et dicit, ſtatuentes laqueum, perſecutores manifeſtos. Operantes autem iniquitatem, conſentiētes illis dicit, qui timore perſecutionis deficiunt. Et eſt. Ne auferas animam meam, ſed potius Cuſtodi me a laqueo perſecutionis, quem ſtatuerunt mihi.

Aug. Hoc faciunt perſecutores, qui eſcā vitæ huius quaſi in muſcipula ponūt. Si amat auis hāc eſcā, in muſcipulā cadit, quia timore mortis pſecutioni ſuccūbit. Et cuſtodi me.

g *A ſcanda. ope. ini.* i. a ſcandalo eorum qui conſentiendo illis labuntur, & ita iniquitatem operātur. q. d. Cuſtodi me a perſecutoribus qui terrent, & lapſis qui territi ſunt.

h *Cadent in retia.* Apta verba comparationi, cum iſtis nō vult combinari. F

Cadent de vitio in vitium, ſed.

Ego

NICOLAVS DE LYRA.

1 Iuncti pe. *i. iuxta petram, de qua debebant aquam eiicere.*

2 Iudices eorum. *i. Moyſes & Aaron. q. d. Dauid, multò fortius debeo mihi timere, & per cōſequens Deum orare, ne propter verba malorū trahar ad peccandum, & per conſequens ad pęnam ſuſtinendam.*

3 Audient. *i. audiant, quia Hebræi pro optatiuo vtuntur futuro indicatiui, vt frequenter dictum eſt.*

4 Verba mea quoniam. *In Hebræo & in transla. Hiero. habetur:* Verba mea, qm̄ decora ſunt, *& in hoc Dauid ſermonē dirigit ad maliloquos, & eſt ſenſus: Audient verba mea, maliloqui corrigentes ſe a ſua malitia. Quoniam decora ſunt. i. ad decorem honeſtatis inducentia, & per conſequens receptione digna. Ad hunc ſenſum pōt trahi litera communis: Audient verba mea. ſ. maliloqui ad ſuam correctionem. Quoniam potuerunt. ſ. ſe corrigere ad monitionem verborum meorū.*

5 Sicut craſſ. *Hic incipit verſus in Hebr. & in transla. Hier. vbi Dauid petit præſeruari a pœna gehennæ. Primò tñ oſtendit modū hanc pœnam incurrendi. ſecundo petit ab ea liberari, ibi:* Quia ad te domine.

Circa primum ſciendum, quòd hæc eſt litera in Hebræo: Sicut findēs & ſcindens in terra. & in transla. Hieron. Sicut agricola cum ſcindit terram, ſic diſſipata ſunt, &c. & eſt eadem ſententia, vt patet. & eſt ſenſus, quia ſicut ille qui ſcindit terram, facit ibi quandam profunditatem & terræ diſſipationem. Sic.

6 Diſſipata ſunt oſ. no. *i. ſic diſſipata eſt virtus mentis noſtræ, quæ per oſſa deſignantur, in quibus eſt robor corporis.*

7 Secus infer. *i. prope infernū. Vnde in Heb. & in translat. Hieron. habetur:* In ore inferni. *Diſſipatio. n. virtutis quæ fit per vitia, facit appropinquare ad pœnam gehennæ. Ad eundem ſenſum reducitur litera communis, cum dicitur:* Sicut craſſitudo terræ, &c. *Craſſitudo proprie eſt in animal. & latet ſub pelle, & ad ſimilitudinē huius craſſitudo terræ dicit, quę latet ſub eius ſuperficie. Quādo verò terra arat, ſuperficies ſubuertitur, & ſic craſſitudo eius ſurſum erigitur. Eſt igitur ſenſus: Sicut craſſitudo terræ ſurſum apparet ex terræ ſciſſione cū vomere, ſic oſſa noſtra diſſipata ſunt, &c. & exponatur ſicut ſuprà.*

8 Quia ad te domine dom. *Hinc incipit verſus in Hebræo & in trāsla. Hiero. vbi cōſequenter Dauid petit præſeruari a dicta pęna gehennæ, & incipit hic cōſtructio.* Non auferas aīam meā. *i. nō permittas eā auferri a cōſpectu gratiæ tuæ, & per cōſequēs trahi ad pœnā gehennæ. Quia ad te Dñe; dñe oculi mei, tanquā ad protectorem meū.*

9 In te ſpera. *q. d. decet vt me præſerues a pęna gehēnæ, quia modus eſt magnifici liberare ſperantes in ſe.*

10 Cuſto. me. a la. *ſcilicet deceptionis.*

11 Quem ſta. mi. *ſcilicet ſpiritus maligni.*

12 Et a ſcandalis. *Scandalum eſt dictum vel factum minus rectum præbens alteri occaſionem ruinæ: & ſic petit Dauid, ne peccatum linguæ alienæ præbeat ſibi occaſionem ruinæ.*

13 Cadent in retia. *i. occaſionem peccandi amantes, ſecundum illud, Eccle. 3. d.* Qui amat periculum, in illo peribit.

Sin-

MORALITER.

3 *Audient verba mea.* ideſt, audiant ſe corrigendo.

† *Quoniam po.* ſcilicet ſe corrigere dum viuūt in hoc mūdo. Et pœnitentes dicant.

5 *Sicut craſ. ter.* hic eſt principium verſus in Hebræo, & eſt ſenſus. Sicut craſſitudo terræ cum vomere ſcinditur, ſurſum erumpit. Sic.

Diſſi-

6 *Diſſipata ſunt oſſa noſtra.* per ſciſſionem peccatorum.

7 *Secus infernum.* ad quem multiplicatio peccatorum propinquare facit. Et dicūtur hic oſſa virtutes, quæ ſunt robur aię.

8 *Quia ad te domine, &c.* Hic eſt principium verſus, in quo reuertitur orans ad orandum pro ſe allegando ſpem quam habet in Deo, qui iuuat ſperantes, in ſe, ideo ſubdit.

† *Non aufe. ani. me.* i. auferri permittas a te per culpam.

13 *Cadent in retia. eius.* ſ. dęmonis.

Pec-

a *Ego sing. sum.* Singulariter.i.quia cũ pessimis non ambulat. A Singulariter. Aug. Idem q. dicit. *Nisi granũ fru.mortuũ fue.ip. so.ma. Si aũt mor.fu.mul.fru.* Itẽ. *Cũ exaltatus fuero, oĩa trahã ad me.* Nemo aũt occiditur pp Christum.i. pp confessionẽ nominis Christi,ne pro nomine Christi moriẽdo antecederẽt Christum.nec Ioannes pro Christi testimonio, sed pro Herodis adulterio pro iustitia martyr,non pro noĩe Christi, sic & alij antiqui.

Ioan.12.d.
Itidem &
Matth.14.a.
† & ibi.

* Bas.Eius,inquit,cuius? Dei.hoc est,capietur,comprehen-

détur,iustorũ quidẽ afflictiones ad correptionẽ, & ad sophię illorũ excitationẽ.peccatorũ m vero qui incur. ęgrotant ad pęnas & supplicia cedant.Illud vero. *Singularis sum ego donec transeam,* idem est, atq; condemnatus, con non dispersus,sed a malis liberatus,& ab illorum cõ n vtpote solus a cul ab illorum habitans, pu sum.

a Nam quasi quadam circumitione peccatorum clauduntur. b Iniquitatis.

a in † retiaculo eius peccatores. † singulariter sum ego, donec 1 b transeam. 2

a De mundo,ad pettem,tunc confirmabo columnas. quia in resurrectione didicerunt non timere mortem.

b *Transeam.* V tor huius mũc

nulla voluptate capitur.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Singulariter sum ego.*i.a.societate male loquentium me subtraho,ne sint mihi peccandi occasio.*
2 Donec transeam.*de præsenti vita ad sanctorum requiem.*

Moralitas aũt huius psal.est, vt homo qui alias expertus est quam se peccasse, vel ad hoc peccatum sentit se pronum esse, e Dauid pœnitcat,vt sic a recidiuo per deuotam orationem præse & a pęna debita liberetur.

MORALITER.

† *Peccatores.* illaqueati consuetudine peccati.

1 *Singu.sum ego.* eorum consortia fugiendo.
2 *Donec transeam.* ex hoc mundo.

ADDITIO

In psal.140. *Dñe cla.* vbi dr in postil. De materia vero eius. Incõueniens vr, q. hic ps. applicet ad singulares historias ipsius Dauid,prout postillator vult. Tum pp rõnes allegatas in additione secũda sup ps.38.similiter in additione sup ps. cxv.q̃ ibi possunt videri. Tũ qa in hoc psal.sunt aliqui versus impertinẽtes tali expositioni,sicut cũ dr. Ad excusandas excu.in peccatis.Si.n.Dauid petebat hic pseruari ab his in quibus iã peccauerat,superfluũ erat sibi petere, vt nõ pertinaciter defenderet peccatũ suũ excusationib. falsis,cũ hoc nunq̃ legitur fecisse,vt patet in suis historijs. Similiter cũ dicit.*Dissipata sunt ossa nostra,&c.* nũq̃.n.ossa Dauid fuerũt dissipata, sed potius aduersariorũ suorũ. Qđ aũt p ossa intelligatur virtus mẽtis,prout post.ibidẽ exponit,hoc manifeste exorbitat a sensu literali,& sic de plurimis alijs versib.qui nõ videntur in postilla congrue expõni,prout bñ intuẽti patebit. Vñ melius vr dicendũ cum glo.sm quã Christus in hoc psal.q̃nque pro membris,quandoque pro se loquitur, sicut a suis pprijs ad nostra redit, & a nostris interdum ad sua propria transit, prout ista & alia ad hoc ptinentia latius continentur in glo. quæ notabiliter hunc psal.exponit.Et iõ qui vult hẽre expõnem literalem veram & mysteriosam huius psal.ibi quęrat.

B

REPLICA.In psal.*Domine clama.* quẽ post.exponit de Dauid petente se de cætero pseruari a peccato oris excusando peccatũ Bur.illã expositionẽ abijcit tanq̃ irrationabil gat ad hoc delitamenta sua posita circa psal.*Dixi custo Memento domine Da.*quæ vide in correctorio in locis all nec valet q. Burg.specialiter hic obijcit,dicens,qđ Da quam proposuit falsas excusationes tendentes ad pec fensionẽ,quia vt dicit in suis historijs nõ reperitur, est falsum,quia vt hẽtur.2.Reg.11.Dauid quam plur tiose dixit & scripsit in materia Vriæ,q̃ tẽdebãt in ex nẽ peccati cũ eius vxore Bethsabee cõmissi,quib. ver Vria satisfacere noluit,vt videlicet cũ Bethsabee,do idcirco Dauid scripsit vel scribi fecit malitiose ad m Vrię,q. casus est ibi valde pprius,qa petit de cętero al modi pseruari,dicẽs.*Nõ declines cor meũ in verba maliti* clinari pmittas. Fuerũt.n.illa verba & placita & scripta malitiæ ptinẽtia ad excusationẽ peccati. Et cũ in eod. stillator illũ passũ.*Dissipata sũt ossa mea.* exponit de mẽ robore & virtute.Burg.obijcit dicẽs illã expositionẽ literalẽ,q. p ossa accipiat mentis robur & virtus.Sed l manifestũ delitamẽtũ,pcedẽs q. nullus sit sensus liter si qui per voces signatur,q. falsum est,quia in sacra sc nõ solũ voces signant,sed ẽt res sunt significatiuæ,qu oẽs propositiones more humano de Deo dictę essent dę,puta.*Oculi dñi super iustos.Et ãt aures tuæ in endẽtes.I tuas,&c.* Similiter & de angelis & hominibus vt puta. *cis angelos suos ignem vrentem,&c. Iustus vt palma florebit.*

GLOSSA ORDINARIA.

a Quem habuit. b Totius Christi. c In seculo,vel in carne,vel in sepulchro.

a Intellectus Dauid cum esset in spelunca oratio.

CXLI.

a Interiori. Nonstrepitu malorum.
b Hic exponit.Quasi deprecatus sum,quia clamant ad Deum,etiam qui blasphemant.

b VOcẽ mea ad dominũ clamaui, voce mea ad dñm 1 2

a *Intellectus Dauid.* Cas.Psal iste quintus est eorum qui nomine orationis intitulantur,vbi non alia dicuntur,quam quæ in alijs dicta sunt psalmis,sed eadem. Aug.Quia aũt repetitione huiusmodi communi consulitur infirmitati,non superuacue iterantur,vt repetita melius memorię cõmendentur,vñ scriptum est in Prouerbijs. *Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis.*quia sapiens q̃ audit,cogitat,retractando ruminat, vir autem stultus glutit illum.i.non cogitat,obliuioni dat, & hæc sunt illa munda animalia in lege quæ ruminant,ista immunda.

Prou.21.b.

Aug.Dauid fugiens Saulem in spelunca latuit, de quo tñ hic non agitur,sed de significato. Dauid.n.significat Christum.Spelunca vero carnem vel seculum vel sepulchrũ.Dauid ergo Christus cum membris in seculo, vel Christus in carne vel in sepulchro.

Leu.11.a.

✻ Basil.Intellectus Dauid cum in spelunca oraret.

* Euth.Per spelũcam illam intellexit in qua B. Dauid latuit dum Saulem fugeret.Cum autem eo illic latitante aduenisset Saul & factu ignatus exterius moraretur, resciens Dauid se illic ab hos cundatum ac conclusum est tionem ad De tulit.

C

* Beda ve Dauid ob Sa sidias profugus cũ in spelunca lateret orauit.Quoniã num Christũ in corpore ante passionem suã significa se facturã.Nam cum huic orationi *intellectus* præmitti gnificatur intellexisse Dauid,inter angustias & fugæ tebras,quid esset Dominus a Iudęis passurus, & quo patrem rogaturus.Prima parte Dominus clamat ad p nefandos dolos indice perfectionis exponens.Secun rari se de carcere inferni deprecatur, quoniam om ctorum fides in eius resurrectione pendebat.

PSAL. CXLI.

b VOce mea.* Bas.Audis quomodo hoc vbique ac duplex est vox,& clamor ac vociferatio ad deũ .n.hic virtutes discimus vigorem.s.volũtatis, & anim positionem,& præterea aliud quiddã, pitius scilicet e cem,neque enim omnes voce,nec omnes ad deum, voce omnes clamant, quæ omnia coire debent.

* Theod.Quomodo qui delitescit,& latere desider

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS CXLI.

VOce mea.*Huic psalmo præmittitur talis titulus in Heb.*Eruditio Dauid,cum esset in spelunca oratio.*per hoc aũt quod dicitur,*Eruditio,*ostenditur quod Dauid in compositione huius psal. fuit eruditus a spiritusancto,& illũ scripsit ad erudi:tionẽ aliorũ. Per hoc aũt qđ dicitur.* Oratio,*designatur,quod factus fuit per modũ simplicis orationis. Et per hoc quod dicitur.* Cum esset in spelunca,*ostenditur locus vbi fuit factus,& secũdum quod dicit Hier. in prologo sup librum Psalmorum,intelligitur de spelunca Odollam,ad quã fu uid,post quam euaserat de manibus Philisthinorum e m occidi tium in Geth,vt habetur* 1.Reg.in prin.22.*& in fine* 21. *Et fe psal.antequam veniret ibi ad eũ illi de cognatione sua,et homin ro animo,& oppressi ære alieno existẽtes. Igitur secundũ hoc p iste in duas partes diuiditur, quia primo Dauid ostendit anxiet mi sui.Secundo petit diuinitus consolari,ibi.*Clamaui ad te.*Ci mum dicit.* 1 Voce mea ad dominum clam. *quia ex ma xietate non poterat a clamore continere.* 2 Voce mea ad *petitio est eiusdem sententiæ ad maiorem affectus expressionem*

MORALITER.

1 *Voce mea ad do.cla.* Psalmũ istum fecit Dauid anxius in spelunca. Moraliter esse potest oratio propinquãtis ad mortẽ, sicut fecisse legitur B.Franciscus. Dicat ergo. *Voce me cla.*Et dicitur hic bis,voce mea,ad significandũ mentis tionis & oris.

est vti voce, & clamare: dicit igitur, cum omni alacritate ad dominum orat.

Primo ponitur oratio contra mala, secundo agit de fine malorũ, ibi: *Clamaui ad te domine.* Monet ergo nos orare. Et in psona totius Christi, quasi de spelunca ad deũ clamantis ait.

a Deprecatus sum.

AVGVSTIN. Quod dicit clamaui, exprimit, deprecatus sum. q. d. clamor meus deprecatio est, non murmur, non blasphemia.

b In conspectu eius.

AVGVSTIN. omnibus redditurus ille, in occulto orat: unde in euangelio: Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora pa. t. qui videt in abscondito, &cæte.

c Et tu cognouisti.

AVGVSTIN. Hoc addit, ne audiẽ, defecit spiritus meus, computarent in deiectum, acsi diceret: Si illi putant me deiectum, quia spiritus meus defecit, tu me statem vides, cuius spiritus me vificat.

a ¶Et quid adhuc? ¶Vt purum fontem copiose. b ¶Vbi videt in absconditio conscientiæ, qui reddet. ¶Si homines redderẽt, ante eos effunde.

a b deprecatus sum. Effundo † in conspectu eius orationem meam, 1

a ¶Orationem, quæ fit in tribulatione. b ¶Id est, mus de conscientia, vel innocentia securis, in occulto ad eum dirigo. c ¶Et hoc facio dicit ecclesia. ¶Alias. Cum defecit a me spiritus meus. Quod fit, ne suis viribus præsumat, si tuus deficit, loquitur dei, vnde, Non enim estis vos qui loquimini, sed spiritus patris.

& tribulationem meam ante † ipsum pronuncio. In deficiendo 2 3

a ¶præceptorum dei. ¶Per quas illis cadentibus securus ambulo. b ¶Christo, hoc zelant, quod Christi sum. ¶Charitate, quæ in me omnia tolerat. ¶Pro te patiendo.

c d ex me spiritum meum, & tu cognouisti semitas meas. In via hac 4

a ¶Qui pro Christo persequuntur. b ¶Hoc quantum ad se, idest, opinionem suam.

e qua † ambulabam, absconderunt superbi † laqueum mihi. 5

a ¶Illis vndique frementibus, ad æterna respicio.

f Considerabam ad dexteram, & videbam, & non erat, qui co- 6

a ¶Quasi persecutores absconderunt mihi laqueum, sed tamen non fugi. b ¶De alijs persequentibus. c ¶Non dico ad persequendum, sed ad imitandum.

g gnosceret me. Perijt † fuga à me, & non est, qui requirat 7 8

a ¶Hic ubi omnia tolero.

i k animam meam. Clamaui ad te domine, dixi: Tu es spes mea, 9 10

a ¶Non hic, sed. ¶Vbi se ipsum uidendum dabit. b ¶Ideo.

portio mea in terra viuentium. Intende ad † deprecationem 11 12 13

d *Semitas.* iustitiæ, quas illi non vident.

e *In via.* multæ viæ, (quia multa præcepta) vna via, quia omnia ad vnum, id est charitatem rediguntur.

Augustinus. In via, secundum votum eorum, iuxta viam secundum veritatem. Christus enim est via, qui non sinit eos laqueum ponere in via, vt non sit nobis quo eamus, sinit tamen ponere iuxta viam, ne a via declinemus.

Theodo. Et venantes ferarum vias inuestigant, & in illis retia parant, hos imitatus Saul, & ea, quę Dauidi ob futura struebat, vt vbi ipsum degere itelligebat ibi insidias parabat, hoc et diabolus facit, & incedenti tẽperantiæ viam, luxuriæ laqueum parat, ei vero, qui eleemosynis gaudet, inanis gloriæ ete ponit, ei aũt qui opes pro nihilo ducit, auaritiæ occasiones affert, & virginitati superbiam, & vt vno verbo dicã, cuiuscumque viuẽdi modo laqueũ venationi accõmodatũ nectit. Basil. Intentionem calamitatis hic, & hostium insidias dicit quomodo accesserint, ac viciniores facti ipsum subuerterent voluerint, & quod molestius erat, quomodo nec adiutores, nec auxiliatores vllos haberet.

Euthym.

✻ Euthym. De intellectualibus inimicis hæc dicta sunt qui non tantum in vitiorum via, occultos tendunt laqueos, sed quod grauius est in via virtutis, veluti in patientia superbiam, vt in eleemosyna inanem gloriam. D

f *Ad dexte.* August. quam mali non videbant, & hoc est, & non erat, qui cognosceret.

Cassiodor. Cum enim pateris omnia quis nouit quid attendas?

AVGVSTIN. Ad dexteram, qui in dexteram attendit, videt, qui in sinistrã excęcatur: Vel apostoli non stabant ad dexteram, quia carnali timore dispersi sunt, sed ego persisti. ‡ingrediebar. ‡in us. ipul. n.

g *Perijt fug.* tam corporis, quam mẽtis. Et non est, qui requirat. ‡refugium.

Cassiodor. Quia nulla est consolatio, solus ad passionem relictus est.

Perijt fug. August. Circumclusum se dicit, perijt fuga, quia non fugit animo, corpore licet aliquando. Circumclusus non fugit corpore, quia non potest. Fortis non fugit mente, quia non vult. E

August. Perijt fuga concluso, vel forti, fuga quidem. vnde dicitur in euangelio: *Vidit lupum venientem, & fugit.* vbi dominus mercenarium vituperat. Sed alia est fuga corporis, quã dominus permittit dicens: Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Ioan 10.b. Matt. 10 c.

h *Et non est, qui requirat ani.* Quæritur anima, aut à psecutoribus, aut a dilectoribus. Sic fuga perit duobus modis, & a capto, & a forti.

i *Clamaui.* Cassiodorus. Secunda pars, vbi agit de fine malorum.

k *Spes mea.* Cass. Quia te ex omnib' eligo: *Portio.* humiliter dicit, & communiter portionem sibi esse in terra viuentiũ, cum tota sit sua. Hoc patet ex hoc, quod latroni dixit. Hodie mecũ eris in paradiso, qui est terra viuentium æternaliter. F

✻ Theodo. Sępius diuinus Dauid partem propriam deum vocauit, opẽ nullã inquit aliam habeo, sed te solum adiutorẽ & per te, vt vitam consequar precor. cæterum humilitatem, calamitates hoc loco vocat, quandoquidem hoc Symmach. declarauit, *Intende loquelas meas, quoniam nimis oblanguí.*

a *A per-*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Effundo in conspectu eius orationem me.* hoc dicit, quia orando lachrymas effundebat. Et hoc modo loquebatur Anna. i. Reg. i. c. Effudi animam meam in conspectu domini.

2 *Tri. ante eum pro.* nõn ad aliquid sibi manifestãdum, quia omnia nuda, & aperta sunt oculis eius, sed ad consolationẽ aliquam impetrandum. Cuius causa subditur cum dicitur.

3 *In deficiendo.* q. d. in tãta afflictione sum, quod fere expiro.

4 *Et tu cogno. se. me.* Per quas ego possim incedere magis securè, quasi dicat, illas non video, nisi dirigas me, ideo subdit.

5 *In via hac qua ambu. abscon. superbi la.* Quia Saul, & eius satellites in terra Israel quęrebãt per multas insidias eũ capere, & cum fugeret in Geth, Philisthęi voluerũt eũ occidere, iõ subdit.

6 *Considerabam ad dexteram, & videbam.* s. vbi possem inuenire aliquã prosperitatẽ, quę per dexterã designat.

7 *Et non erat, qui cognosceret me.* quia in terra Israel nullus audebat ei humanitatem pręstare timore regis Saulis.

8 *Periit fuga a me.* quia Dauid fugiẽs in terram Philisthinorum fuit ibi in periculo maiori, vt prædictũ est, iõ subditur.

9 *Et non est, qui requirat animam meam.* id est vitam meam ad saluandum ipsam.

10 *Clamaui ad te domine.* postquam Dauid explicauit anxietatem animi sui, hic consequenter petit ab ea liberari, dicẽs: *Clamaui ad te domine.* positus in dicta anxietate.

11 *Dixi tu es spes mea.* quia per te solum spero liberari.

12 *Portio mea in terra viuentium.* idest inter viuentes huius seculi non habeo vnde viuam, nisi per tuam prouisionẽ. Quod dixit, quia erat exul, & profugus ab hæreditate sua tẽporali.

13 *Intẽde ad deprecationẽ meam, quia humiliatus sum nimis. q. d.* Ita afflictus sum, & abiectus, quod cum magna difficultate possum sustinere, ideo subditur.

7 *Et* 1 *Libera*

MORALITER.

1 *Effundo in conspectu eius orationem meã.* i. toto conatu oro.

2 *Et tribulationem meam ante ipsum.* pp mortem imminentẽ.

3 *Et tu cognouisti semitas meas.* idest cogitationes, & operationes meas quantumcunque occultas.

4 *In via hac qua ambulabam.* in via morum.

5 *Absconderunt superbi laqueum.* idest dæmones ad peccatum me inducentes sub spec e boni.

6 *Considerabam ad dexteram.* idest ad mihi familiares.

7 *Et non erat, qui cogno. me.* nam propinquum morti deserũt, & ad rapiendum eius bona magis intendunt.

8 *Periit fuga a me.* quia non possum mortem euadere.

9 *Et non est, qui requirat animam meam.* id est eius vtilitatem, sed magis suam propriam. Idcirco.

10 *Clamaui ad te domine, dixi: Tu es spes mea.* ĩ quo est tota spes mea.

12 *Portio mea in terra viuentium.* supple sis per tuum auxiliũ. ideo subditur. *Intende ad deprecationem meam.* quia humil.

7 *Et*

A a *A perse quentibus me.* Diabolus enim per vasa sua, id est per filios diffidentiæ agit persecutionem corporis, vt intus fiat cordis ruina.

b *Educ.* Augustin. Ex persona ecclesiæ loquens, exponit vnde liberandus.

c *De custodia animam.*

✻ EVTHIMIVS.

Erue. Per custodiam conclusionem illam intelligit qua conclusus erat in spelunca, custodiant enim car cerem persæpe appellamus, per ani mam etiam suam se ipsum circumloquitur. Educ inquit me ex hoc loco vbi con clusus sum, vt gratias tibi agã. Iuxta anagogem vero custodiam ipsum corpus dici potest, quod animam in se quasi carcere quodam conclusam coercet.

† robustiores fuerunt me. † De carcere tuo.

B

* Theodoretus. Sed Aquila sic, educ ex carcere animam meam, Tanquam enim in quodam carcere, & vinculis detinebatur, antri ianuam hostibus assidentibus.

Alias de carcere. Augustin. quia in corruptione, (quæ est pœna corporis) angustiatur, post quas angustias in domo dei tota vita erit confessio, idest laus dei, modo impedit carcer confiteri.

C Augustinus. De carcere. Hic carcer, vel spelunca, mundus potest dici, vbi omnia vana, vnde rogat educi animam, quæ inde multa patitur. Vel carcer, dicitur corpus: Sed non magnum de corpore exire, quod & mali habent, & oẽs vel sero, nec est charitas si iustus ad hoc nimis festinat. potius corpus est carcer, nõ vtique secundum id, quod bonũ facit, sed corruptio eius ex peccato, de qua vult educi, vt fiat incorrup-... lis. Merita car... faciunt. Vnum ... bitaculum, inc... carcer est, cu... domus. Liberta... num facit, ser... carcerem, ita ... caro, quam deu... cit, sed corru... eius, & tentatio... cer est.

d *Me expectant* ...

✻ THEODO...

Symmachus sic ... posuit, nomen tuum coronabunt iusti, cum beneficijs ... ris, quandoquidem in me collatum salutis pignus in se ... arripient, & te iustum iudicem laudabunt.

* Euthymius. Aquilas reddidit, Me expectabunt iusti ... nec remuneratus fueris me. Sustinebunt, inquit, expe... me, donec ex calamitatibus liberatus fuero, atque h... vsque facient, donec tu pro huiusmodi afflictione atqu... militate mea gratiam mihi retribueris. Tales vero sun... ctorum animæ, nam & cum afflictis simul dolent, & ... gaudentibus letantur.

Do-

a ¶Et necesse est. b ¶Aug. Humilio enim me intus, humilior a persecutoribus extra visibiliter. c ¶Et.

a meam, quia humiliatus sum nimis. Libera me a perse- 1

a ¶Non vt corpus ruat, sed anima. b ¶Occidendo. ¶Creuit numerus persequentium, abundat iniquitas, friget charitas.

b c quentibus me, † quia confortati sunt super me. † Educ de cu- 2 3

a ¶Sepulchro. ¶Alias carcere. ¶Aug. Hæc spelunca est, quam titulus dicit. b ¶Idest, carnem animæ reddendam. c ¶Vt confiteatur. ¶Vt patiam confitentes. d ¶Quia.

d stodia animam meam, ad confitendum nomini tuo. † me expe- 4 5

¶Hoc ex capite quale supra sum donec transeam. a ¶Cass. Resurrectio passionis est retributio.

ctant iusti, donec retribuas mihi. 6

NICOLAVS DE LYRA.

1 Libera me a persequentib. me. *s. Saule, Doeg, & similibus.*
2 Quia confortati sunt super me. *i. fortiores me, intãtum quod non possum resistere propter regiam potestatem me persequentem.*
3 Educ de custodia. *idest de carcere, sicut dicitur, Genesis 42.c.* Tradidit illos custodię tribus diebus, & tribus noctib. tertio vero die eductis de car. *&c. Vnde in Hebræo, & in translatione Hiero. habetur hic:* Educ de carcere animam meam, *i. meipsum a nobiliori parte denominando totum. Carcerem autem vocat Dauid illam speluncam, in qua erat absconditus, nec audebat exire.*
4 Ad confitendum nomini. *Ad hoc enim principaliter desiderabat Dauid a persecutione Saulis liberari, vt posset libere accedere ad tabernaculum domini, & confiteri domino confessione laudis.*
5 Me expectauerunt iusti. *scilicet Samuel, & alii iusti de populo Israel, qui expectabant cum desiderio coronationem Dauid ... sicut dixerat per Samuelem.*
6 Donec retribuas mihi. *pro persecutione, quam patior ... dignitatem regni. In Hebr. habetur:* Me coronabunt iusti ... tribueris mihi. *Quod fuit impletum, quando seniores de omn... bubus Israel vnxerunt Dauid in regem. 2. Reg. 5.*

Moraliter posset exponi psal. iste de quolibet fideli in magna a... ne existente exemplo Dauid explicante coram deo anxietatem ... sui, petendo deuote ab ea diuinitus liberari, vt sic confessione la... uinæ posset libere domino confiteri.

MORALITER.

1 *Libera me a persequentibus.* id est a dæmonibus acrius in morte tentantibus.
3 *Educ de custodia animam meam.* id est de carcere corporis, Ro. 7. d. Roma. 7. d. Infelix homo quis me liberabit de corpore ... tis huius?
4 *Ad confitendum nomini tuo.* confessione laudis per... cum beatis.

GLOSSA ORDINARIA.

a *Psalmus Dauid.* Ps. iste septimus pœnitentialium, qui ideo sunt septẽ, vt eodẽ numero quo peccauimus, p̃ctã diluam⁹. Cass. Sicut enim in hebdomada mundi huius peccamus, ita hoc numero psalmorum remedium pęnitentię peccatis opponitur, In quibus psalmis talis est forma, quia a lachrymis incipitur, & in gaudio finis est, ne quis de venia desperet.

Augustinus. Sicut Absalom Dauid, sic Iudas Christum, falsi fratres corpus eius, vel illiciti motus, & operatio.

✻ Euthymius. In multis exemplaribus hunc psalmum absque vlla inscriptione reperimus, tametsi in aliquibus ea inscriptio habeatur. Psalmus ipsi Dauid, cũ persequeret̃ ipsum filius eius Absalom. Consimilem pene inscriptionem ... tertius psalmus.

*Theodoretus. In nonnullis exemplaribus inueni, ... *do ipsum persecutus est Absalom filius eius.* neque autem ... bręo exemplari, nec apud alios interpretes, hãc inuen... tionem, tam... ritati inhære...

✻ Beda ... Historia qui... Regum lecti... tissima est, Dauid a filio persecutum, quæ similitudo ... dam volunt, ad omnem porrigitur Christianum, qui ... tis sæuientibus tanquam a filijs proprijs in mundi ... cerbitate vexatur, sed contra hæc pœnitudo reme... quam hic psalmus continet, apponitur.

¶Agit de hoc, quod significatum est.

a Psalmus Dauid, quando persequebatur eum filius suus Absalom.

Dehi-

PSALMVS CXLII.

Domine ex. Caſsiodorus. Primo, captat exordium. Secundo, narrat mala ſua, & quid ꝙ egerit, ibi: *Quia perſecutus* ... Tertio, ponitur deprecatio cauſis confirmata, ibi: *Velociter exaudi.* Quarto, ponitur læta cõcluſio, ibi: *Spiritus tuus,* Mo... ad pœnitẽtiã, & ... tionem ad oran... dum. In perſona ... ius Chriſti dicit: *domine, &c.*

✲ GREGOR. ... ta vniuerſalis ... cleſia ſciens omni diuino egere au... quos infelicis ... conditio angu... cum & iuſtus ... pericula ſecu... eſſe non valeat, ... peccantem non, ... ſola gratia diuinæ miſerationis abſoluat, vtrobique erga pauida, vtrobique ſuſpecta, & pro currentibus orat, vt perſiſtant, & pre regreſſis obſecrat, vt currant. Inter orationẽ ... tem, & obſecrationem hoc intereſt, quod oratio pro perſeuerantia virtutum, obſecratio vero fit pro indulgentia peccatorum. Orat ergo caput, vel eccleſia, vt & bene operantes in iuſtitia roborentur.

: Baſil. eſt quidem oratio, quæ verbis fit, deprecatio, eſt vero oratio, & promiſſio. Proprerea, & dicit, ne alteres verba in oratione tua, non vt denuo non oremus (iubemur enim permanere in oratione,) ſed ne differamꝰ, ſi quid deo promiſerimus: alioqui alteratores reddemur, orationem vero ... ſupplicationem ac deprecationem dicit.

a *Auribus percipe.* ✲ Grego. Delinquentium deſignat debilitatem, qui ad ſimilitudinem ægrotantium quadã omnipotentis medici indigent condeſcenſione, cum ſe nõ valeat ... peccator leuare, *Vel auribus percipe,* ideſt obſecrantib. ... nde, hoc namque per prophetam pollicetur, dicens: *Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos.*

b *In veritate tua.* Caſſ. Non eſt hoc contra humilitatẽ, quæ ... bat audiri, ſed veritas, & iuſtitia dei eſt, ne cum rogantem ... ſceptet, ne eum, qui ſe damnat iudicet, vnde ſubditur: *Et non intres,* non petiuit iuſtitiam iudicij.

... uguſt. Caſſiodo. In veritate tua, in tua iuſtitia. Vel iuſtitia, & veritatem dicit, quæ parcit pœnitentibus, & ſe damnantes abſoluit, & accipit pro eodem veritatem, & iuſtitiã. ... : In veritate tua, & tua iuſtitia, ideſt ſecundum iuſtitiã, & veritatem, qua pœnitentibus, & ſe accuſantibus, indulges.

c *Intres.* Auguſtinus. Intrãt in iudicium cum domino, qui ſuam iuſtitiam conſtituunt, quod non iuſte humilis. vnde propheta: *Quid vultis mecum in iudi. contendere? omnes dereliquiſtis me, dicit dominus.*

D

PSALMVS CXLII.

a Domine exaudi orationem meam, auribus 1
b percipe obſecrationem meam, † in veri- 3
c d tate tua, exaudi me in tua iuſtitia. Et non 4
e intres in iudiciũ cũ ſeruo tuo, quia non iuſtificabitur† in conſpe-

¶ Repetit. ¶ Auditu clementię. ¶ Alias deprecationem. a ¶ Vt verax, & iuſtus uidearis, qui promiſiſti. b ¶ Iterum repetit, quia repetitio confirmatio eſt. c ¶ Aug. Propter tuam iuſtitiam quæ in me eſt. A te enim eſt homini iuſtitia. ¶ Non quæ ex ege eſt, quam quidam ſuam uolentes conſtituere, iuſtitiæ dei non ſunt ſubiecti. d ¶ Non diſtricte mecum agas in futuro. Cur hæc times?

✲ BASILIVS. Quid facis homo? infra dices, *non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens.* Et *Si iniqui obſer. quis ſuſtinebit?* & hic ſecundum iuſtitiã exaudiri petis? Quod eſt igitur, quod dicit? Iuſtitiam hic benignitatem dei dicit. & hoc merito, apud homines enim iuſtitia miſericordia caret, apud deum vero non ita, ſed iuſtitiæ immixta eſt miſericordia, atq; ita immixta, vt ipſa iuſtitia benignitas vocet. E

✲ Grego. In hoc vera apparet promiſſio, quia conuerſo tribuitur remiſſio peccatorum, qui gloriatur in ſe non exauditur, gloriemur ergo in iuſtitia dei ſi exaudiri quærimus, qs autem gloriatur in iuſtitia dei, niſi qui nihil boni ſuis meritis tribuit, & iuſtum eſſe quicquid aduerſi tolerat ſentit.

d *Cum ſ. tuo.* Augu. Indignum eſt cum ſeruo, ne dicam cum amico, etſi tu dicis amicum, ego ſeruum, fugitiuus redeo, pacem quæro, non ſum dignus vocari filius tuus.

✲ Grego. Qui contra conditoris flagella murmurat, quaſi cum eo in iudiciũ intrat, dei namque accuſat iudicium, qui ſe æſtimat iniuſte percuſſum, & quaſi cum deo in iudicio contendit, qui inter flagella innocentem ſe oſtẽdit. Vel certe ille cum deo in iudicium ingreditur, qui cũ orauerit murmurat, ſi non exauditur.

e *In conſpe.* i. in tui comparatione, *Omnis viuens.* Non dicit, omnis homo, qa non apoſtolus, non propheta, non angelus non throni, non cæteræ virtutes. Solus. n. deus eſt, in quo peccatũ non cadit, in cuius conſpectu aſtra non ſunt mũda. Iere 2. f. Iob. 25. b. Iob. 15. b.

Omnis vi. Caſſ. Homo generaliter etiam infans, qui originali tenetur. nemo per ſe, niſi per gratiam dei poteſt liberari.

Auguſtin. *Omnis viuens.* vnde: *Ante mortem ne laudes hominem.* Nec Paulus ſe perfectum dicit, cum ait: *Nihil mihi conſcius ſum, ſed non in hoc iuſtificatus ſum, &c.* Eccle. 1. d. 1. Cor. 14. c.

✲ Gregor. Scio multos in conſpectu hominum iuſtos videri, & ad ſpem celeſtium promiſſionum euectos innocenter in mundo viuere, qui etſi non delinquunt in opere, labuntur F

NICOLAVS DE LYRA.
PSALMVS CXLII.

Domine exaud. Huic pſal. pmittitur talis titulus in Hebręo & in tranſla. Hiero. *Pſal. Dauid.* In aliquib. tamẽ Biblijs ponitur talis additio: *Pſal. Dauid qñ perſequebatur eũ filius ſuus Abſalõ.* Quæ quidẽ additio videtur appoſita ab aliquo docto ... expoſitore, eo quod litera huius pſal. videtur ſatis ad hoc concordare. Illa enim perſecutio durauit pluribus diebus & ideo Dauid in illa exiſtens fecit plures pſ. vt patet ex ... dictis orando Deũ deuote pro ſua liberatione. Igitur ſecundum hoc pſ. iſte in duas partes diuiditur. In prima ponitur petitio lachrymoſa. ſecũdo ſubdit̃ exauditio gratioſa, ibi. *Spiritus tuus.* Prima adhuc in duas: qa primo ponit̃ dicta petitio, ... petitionis rõ, ibi. *Quia perſecutus eſt.* Circa primũ dicit Da...

1 *Dñe exaudi ora.* a perſecutione Abſalõ, me liberãdo.

2 *Aurib. perci. obſ. meã.* Repetitio eſt eiuſdem ſententiæ ad maiorem affectus expreſsionem.

3 *In veritate tua exau.* i. in veritate tua, quæ eſt idẽ, quod iuſtitia tua. & in hoc allegatur verbum diuinũ, quo præcipit filijs parẽtes honorare, Exo. 20. b. Honora patrem tuum, &c. & ideo ad veritatem diuinam, & iuſtitiam pertinebat liberare Dauid a perſecutione filij ſui, à quo debebat honorari.

4 *Et non intres in iu. cum ſeruo tuo.* id eſt mecum. Sciebat enim Dauid, quod illa perſecutio ex permiſsione diuina erat mota contra eum propter punitionem adulterij ſui cum Bethſabee, & homicidio Vriæ, ſecundum quod dixerat ſibi Nathã propheta. 2. Reg. 12. c. *Hæc dicit domi. Ecce ego ſuſcitabo ſuper te malum de domo tua, &c.* & ideo dicebat Dauid: *Non intres in iudi. cum ſer. tu.* quaſi dicat non punias me ſecundum rigorem iuſtitiæ, ſecũdũ quẽ Dauid meruerat mortem, quia ſecundũ legem diuinam vtrunque vitium plectitur morte, & ad hoc allegat fragilitatem humanam, qua peccauerat dicens.

1 Quia

MORALITER.

1 ... p. exau. o. Hunc pſal. dicitur feciſſe Dauid in perſecutione Abſalom filij ſui. Moraliter exponitur de bono prælato perſecutionem patiente ab aliquo filio ſuo ſpirituali, ſicut frequenter legitur eſſe factum. Et primo ponitur eius petitio, cum dicitur: *Domine exaudi orat.* & idem repetitur ad maiorem expreſsionem cum dicitur.

2 *Auribus.* Tamen obſecratio proprie dicitur, quando fit per ſacram, vt cum dicitur: Per aduentum tuum libera nos domine.

3 *In veritate tua exaudi me.* quam decet innocentes ſaluare. *In tua iuſtitia.* non in mea. Sed quia prælatus quãtumcunque bonus debet timere, ne perſecutionem illam meruerit, ſubditur.

4 *Et non intres in iudicium cum ſeruo tuo,* id eſt, in rigorem iuſtitiæ.

5 *Quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens.* Eſa. 64. b. *Omnes iuſtitiæ noſtræ quaſi pannus menſtruatæ.*

buntur ta nen aliquando vana, aut peruersa cogitatione; nō ergo in conspectu dei iustificatur, qui corde delinquit, quod intuetur deus.

a *Quia persecutus.* Secunda pars, vbi est narratio malorum, quæ patitur, & quid contra egerit.

✠BASILIVS. Potest hoc etiam de diabolo per anagogē dici, persequitur enim ille nos sine intermissione.

✠EVTHYMIVS. †confregit. Dictio quia in superiori versiculo rationem reddit, in præsenti vero narrantis in modum ponitur. †tenebrosis.

✠GREGORIVS. Quis huius hostis versutias non metuat, qui tanto est perniciolior quanto occultior. non enim quæ extra nos sunt auferre nititur, sed diripere thesauros interiores conatur. Quod si aliquando exteriora tetigerit, non ea aufert, vt habeat, sed vt ea auferendo animam euertat. *Humiliauit in terra vitam meam.*

✠Idem. Qui contemptis cœlestibus, ad ima solummodo petenda deducitur, eius vita in terra humiliatur, vnde fit, vt eo morti fiat proximus, qui a deo factus est, per dissimilitudinem longinquus Hinc namque apostolus ait: *Qui volunt diuites fieri incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa: inutilia, quæ mergunt hominem in interitum.* 1. Timo. 6.

✠Euthy. Nomen humilitatis plura significat, neque enim virtutis tantum nomen est, sed pro ea etiam ponitur humilitate, quæ a calamitatibus prouenit, atque a peccatis. Accipitur etiam humilitas pro quodā vitio, quod ex auaritia nascit̄ aut a pusillanimitate, veluti cū quis obolum magni æstimat.

b *Collocauit.* AVGVSTINVS. Et Christus in obscuris, in passione, in sepulchro, sed non vt mortuus seculi, quia cur moreretur non habuit.

✠Euthy. Non mortuos simpliciter, sed seculi mortuos dixit, hoc est antiquos, vel antiquitus mortuos, augere nimirū volens sententiam, quam profert sublimiori, atque, vt ita dicam tragico sermone, ij enim quos seculi mortuos dicit pro fundissimis iacent tenebris, multa nimirum humo obruti.

✠Gregor. Quid infelicius? viuebam olim deo, mortuus seculo, nunc e contrario mortuus deo, mundo viuo: Quid est enim peccatum, nisi mors.

c *Et anxiatus.* Secundū illud: *Tristis est anima mea vsque ad mortem.* Et iterum: *Cœpit Iesus tædere, & pauere.* In quo nos figurauit. Transfigurauit enim se in corpus humilitatis nostræ. Matth. 26. d. Mar. 14. d. Phili. 3. d.

✠Grego. Pœnitentis viri spiritus anxiatur, cum superna desiderans carnis corruptione deprimit̄. Cum. n. terrenę labis pōdere pgrauatus sustolli ad altiora nititur, ipso suo conamine fatigatus lassat̄. Turbatur vero cor peccatoris in recordatione peccati, cum primum cęperit seipsum cognoscere, & quam longe a deo recesserit cogitare.

d *In me.* non in alijs quia omnes deserue runt, & quia mori videbant aliud pu... ...unt, victi a latrone, qui confessus est, quando ipsi defecerunt.

✠Gregorius. Nec vacat, quod addidit. *In me.* quasi contra se fieret, qui spretis salubribus, & æternis, de noxijs temporalibus ... tabat, q ęgritud... hue molestias ... tiebat, qui se vi... cum cęcus esset... tabat. Sed ... redijt, quo seip... qualis fuerat ... gnouit, Scriptū ... que est, *Redite præuaricatores ad cor.*

e *Memor fui.* ... dicunt membra ... caput in sua pers... Quomodo enim ... mor est dierum ... quem factus est ... nis dies, & qui ... quam obliuiscitur? Corpus ergo loquitur inhærēs illi in ... ritate, & deuota humilitate. *Et ait: Memor fui dierum antiquorum.* quibus bona facere, sed non esse cępisti.

✠Euthy. *Memor fui dierum,* quibus maiores nostri, & secunda vtebantur fortuna, & virtutibus excellebant, vel die... quibus per tentationes, & calamitates exquirebantur, ... enim huiusmodi memoria non minimū afferre solat...

✠Gregor. Hos dies in paradiso habuit anima antequam a statu rectitudinis per culpam caderet præuaricationis ... eosdem tunc infeliciter perdidit, cum præcepta con... seruare contēpsit. Potest quoque intelligi per antiquos ... primorum parentum transgressio, per quam oculos ... apertos testatur scriptura. Vel etiam illecebrosa istius ... prosperitas fraudulenta quadam amęnitate stultis arrid...

f *Meditatus sum.* quia vtique omnia bona sunt, in quo ... pit, quia quicquid in se boni est, a deo est.

g *Et in factis manuum.* ac si di. quæsiui in opere artificem & in conditis omnibus conditorem, creatura tua facta ... hi spectaculum.

✠Grego. Loquitur propheta ad deum, *Opera manuum tuarum sunt cœli:* & alibi: *Cœli enarrant gloriam dei.* Illi sunt cœli ... enarrant gloriam dei, qui opus manuum dei dicuntur ... diuinam in se non deformant imaginem charismatum ... excludunt dona, animæ speciem non demoliuntur. Q... hil sibi, sed totum gratiæ dei tribuunt, scientes se nihil h... re, quod non acceperint.

h *Expandi manus meas.* ✠ Grego. Non sufficit bene v... nisi sequatur, & facere, ideo qui in operibus bonis med... se dixerat, & in meditatione laudis sanctorū memor... curus adiunxit, *Expandi manus meas ad te.* Hinc namque ... ta nos admonet dicens, leuemus corda nostra cum ma... ad deum. Quid est manus ad deum expandere, nisi orationem ad omnipotentem leuare? Denique ille manus ... contrahit, qui indigentibus nihil tribuit, qui vocem pauperis non exaudit.

a ¶Etsi apud se. ¶Intus vbi vides. ¶Quia etsi, qui hominibus sancti uidentur, non tamen deo, qui uidet intus. b ¶Exaudi, libera & necesse est, dicit ecclesia. c ¶Aperte, uel occulte. d ¶Diabolus, & quicunque. e ¶Hoc nos, hoc caput pro nobis.

a ctu tuo omnis viuens. Quia persecutus est inimicus animam 1 2

a ¶Quantum in se est. ¶Aug. Hoc agit quicunque persequitur, ut relicta spe cælesti, terram sapiamus quantum in se est, hoc agit, sed non mihi hoc contingat. b ¶In terrenis. c ¶Ex persona corporis. ¶Quantum in se est. 3

b meam, † humiliauit in terra vitam meam. † Collocauit me in 4 5

a ¶Tenebris uitiorum. b ¶Cæteros desperatos. c ¶Vicinitate periculi. d ¶Extensus, miseria uisa, apud deum quærens refugium, uel quasi extra me factus.

c † obscuris, sicut mortuos seculi, † & anxiatus est super me spiri- 6 7

a ¶Cass. Sapientia confusa, uel ad pœnitentiam. ¶Quibus punitus est Adam. 8

d e tus meus, in me turbatum est cor meum. † Memor fui dierum 9

a ¶Non desistens. b ¶Quia omnia bona. In quo percipit, quid in se boni est, ab eo est.

f g antiquorum, meditatus sum in omnibus operibus tuis, in † fa- 10 11

a ¶Formam crucis significans, quæ est salus ¶Dilataui affectus, & opera prius contraria. ¶Et cum uiderem omne bonum a te esse, dicit ecclesia.

h ctis manuum tuarū † meditabar. † Expandi manus meas ad te: 12

d In | a Anima

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quia non iustifi. in con. tuo. omnis vi. *idest nullus homo viuens iustificabitur, quia quantumcunque sibi caueat, tamen frequēter labitur saltem venialiter peccando, Prou. 24. b.* Septies in die cadit iustus, &c. *& in hoc allegat David, quod deceat deum rigorem iustitiæ temperare pro humana fragilitate.*

2 Quia perse. *Hic ponitur prædictæ petitionis ratio, quæ accipitur ex atrocitate persecutionis, quam David sustinebat, ideo dicit:* Quia persecutus est in. *idest Absalom, & Achitophel eius consiliarius.*

3 Animam meam. *i. vitā meam, quærebant enim occidere eum.*

4 Humi. in ter. vi. meam. *Tunc enim fugit David peditando flēs & operto capite, vt habetur. 2. Reg. 15. Iniurias etiam Semæi valde humiliter sustinuit. 2. Reg. 16.*

5 Collocauit. *quia David fuit compulsus se abscondere in locis desertis, & cauernosis.*

6 Sicut mor. se. *qui ponuntur in foueis subterraneis.*

7 Et anxiatus est super me. *ex nimia afflictione.*

8 In me turbatū est cor. *propter malitiā filij mei me persequentis.*

9 Memor fui. *i. dierum Noe, in quibus mundum submersisti diluuio pro peccato luxuriæ, & in quibus per Noe amicum tuum maledixisti ipsi Cham pro patris derisione. Ge. 9. quasi dic. David: ex istis valde timeo punitionem meam pro peccato adulterij cum Bethsabe & dānatione filij mei pro mea persecutione: propter quod eum mortuum valde luxit, vt habetur. 2. Reg. 18. vt ibidem plenius fuit dictum.*

10 Meditatus sum. *in quibus semper concurrit iustitia.*

11 In factis ma. *Repetitio est eiusdem sententiæ ad maiorē affectus expressionem. Et quia diuina iustitia est formidāda, ideo subdit David.*

12 Expandi manus meas ad te. *scilicet humiliter deprecatio.*

1 Anima

MORALITER.

1 *Quia per.* Hic secūdo ponitur petitionis ratio, cum dicit̄. *Quia persecutus est ini. a. m.* inferendo persecutionem nimis grauem. Et dicitur inimicus ratione culpæ, non naturæ.

4 *Humiliauit in terra vitam me.* id est deiecit, non tamen in cœlo, quia patiens crescit in merito.

5 *Collocauit in obscu.* nam talē oportet aliquādo cedere malitiæ, & latitare.

7 *Et anxiatus est super me spiritus meus, in me turbatum.* eo quod non possim esse cum populo meo.

9 *Memor fui dierum antiquorum.* in quibus Absalom persequebatur patrem suum, quia sic patior a meo filio spirituali.

10 *Meditatus sum.* qui punisisti innocentes a malis tribulari.

12 *Expa.* orās pro mea liberatiōe. Et subditur causa ...

a ¶Quæ est per se. b ¶Hæret. ¶Non mihi, qui rigare non possum.
¶Tu comple eam, vt fructum faciat. c ¶Ideo.
¶Quia sic sitio, cito audi, quia differebat ad inflammandum desiderium, acsi differretur pluuia ad inflammandum sitim.

a anima mea, sicut terra † sine aqua tibi. † Velociter exaudi me 1

b a ¶Auertisti olim a superbo, vt probarem, quod erat esse a te. 2

c domine, defecit spiritus meus. † Non auertas faciem tuam a †

a ¶Iam humili. b ¶Quia etsi auertis. c ¶In profundum peccati, in quo contemnunt, & perit confessio. 3 4

d me, et similis ero descendentibus in lacum. Auditã fac mihi 5

a ¶Post finem seculi, cum uidebimus, quod modo credimus. b ¶In nocte sumus, sed in spe, donec nocturna transeat iniquitas. Nox quærit patientiam in expectando, lætitiam dabit dies.

c ¶Non est satis iterum sperare, sed aliquid, opus est agere, quod per me non possum.

e

f mane misericordiam tuam, quia in te speraui. Notã fac mihi 6 7

a ¶Non contra te. b ¶Non ad mundum inclinaui. 8

g † viam in qua † ambulem, quia ad te leuaui animam meam. 9

a ¶Diabolo, & suis quos implet. ¶Aug. Multi Iudæi sunt quos implet Sathanas in quibus ipse expugnatur Sathanas, illum vero visum expugno, illos uisos patior. 10 †

b ¶Quia a te fugit Adam, & abscondit se unde, tanquam seruus fugiens dominum suum, & consecutus est umbram. c ¶Si me non doces faciam voluntatem meam, & deseret me deus meus.

h † Eripe me de inimicis meis domine, † ad te cõfugi, doce me 11

a ¶Quia. ¶Ego peto, sic non despero. b ¶Non meus malus, qui duxit me in terram peruersam.

i facere voluntatem tuam, quia deus meus es tu. Spiritus tuus 12

a ¶Sed deduci nullo modo merui, ut inde lauderis. unde alibi, ut rem nominis tui impleas, quod est Iesus.

k bonus deducet me in terram rectam, propter nomen tuum

A a *Anima me- sicut terra sine aqua tibi, &c.* ✻ Idem. Quasi enim terra sine aqua, est anima sine gratia, sicut enim terra, quæ imbre non perfunditur, non vestitur herbis, non venustatur floribus, non abundat messe, sic anima gratia carens, non operitur virtutibus, non cogitat de cælestibus, non insistit vtilibus, Vitiato namque in primo parente libero arbitrio, iam nec velle quidem bonum possumus, nisi illius gratia adiuuemur apud quem gressus hominis diriguntur.

Memor fui dierum. Cassio: Recolens iste, quod fecit celum, & terram, & quod beneficit antiquis, obliuiscitur miseriarum mundi. Et ex his, quę deus fecit, se consolatur, di.

B ✻ BASILIVS. Quid dicit? medicum vrget, vt sanet, nequaquam, sed hic mos est animis tribulatis, quemadmodum, & ægroti medicum obsecrare solent, etiam vbi tempus hoc non exigit, vt velociter illi solutionem adferant: Quapropter, & caussam dicit, *defe*cit inquit, *spiritus meus.* nouit quidem illi omnia esse facilia, verum dilationem non sustinet.

b *Velociter.* Cassiodo. Tertia pars, vbi ponitur deprecatio essis confirmata.

c *Quia defecit spiri.* Aug. Impleat me tuus spiritus, quia defecit meus. iam sum pauper spiritu. In quo enim viuit spiritus suus, ille superbus est spiritu suo, & extollitur cõtra deũ. Vide alibi. *Auferes spiritum eorum, & deficient.*

C

d *In lacum.* Aug. Ille descendit in profundum, qui etiã per confessionem, vt qui proponit sibi licentiam peccandi sub spe veniæ, habenis iniquitatis effusis. Talis nõ audit deũ dicentem: Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos.

e *Mane.* Cassio. post noctem peccatorum.

Aug. Mane est, cum peccata laxantur.

Gregorius Quid est mane, nisi sequentis diei initium, quam dies, nisi illa, de qua propheta dicit, *melior est dies vna in atriis tuis super milia.* & Apostolus: *Nox*, inquit, *præcessit, dies autem appropinquabit.* Abijciamus ergo opera tenebrarũ, & induamus arma lucis, sic vt in die honeste ambulemus. Ille.n. est

est dies, quam verus ille sol illuminat, qui nescit occasum, quem non obtenebrat nubes, non obscurat nebula, quem non obumbrat turbo, quæ recte vna dicitur, quia nullius finis termino angustatur: in hac quippe vita diem non habemus, in qua per fidem ambulamus, &c. D

f *Notam.* AVGVS. Hoc fecit deus, cum propheticum sermonem accẽdit deus, *cui sicut Petrus ait, debemus intendere, tanquam lucernæ in caliginoso loco donec dies lucescat*, ideo etiam, & se lumen in testa carnis posuit, ad quod lumen ambulemus, & ad formam serui ambulando perueniemus ad lumen purum, ad verbum in princip. apud deum. E

† Cito. 2.Pet.1.d.

† Ne.

g *Animam.* Cassiodorus. Vt vas ad fontem attuli, imple ergo.

✻ GREGORIVS: Vide ordinem. Primum est, vt a teipso deficias, nec super te causa iactantiæ rapiaris, sed omnibus inferiorem te sentias, & sic in te spiritum superbiæ extinguas, deinde sequitur, vt in deo speres, vt derelictus iuxta prophetam a patre, & matre assumaris a domino, & præsidio guberneris inter fluctus mundanæ tentationis Postremo, vt animam ipsam leues ad deum, & omni vanitate expulsã in cęlestib. conuerseris, vbi delitiarum dei reficiaris dulcedine, & visionis eius perfruaris claritate.

h *Eripe me de inimicis.* ✻ Basil. non dixit simpliciter *doce me facere voluntatẽ tuam*, ad opera illã educito. Opus enim est cęlesti auxilio, vt in via virtutis ambulemus, nõ vt ociemur sed vt nostra quoque conferamus. F

i *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.* Cass. Quarta pars, vbi est læta conclusio.

Augustinus. Q. Doce me, quod, vtique facies, quia Spiritus tuus.

k *Propter nomen tuũ domine viuificabis me in æquitate tua.* Cass. Gratia dei hic commendatur, quia non ex meritis, sed ex nomine, quod est Iesus, se viuificatũ dicit, sed cum hoc gratia æquitatis miseretur, quia licet deus omnia gratis faciat, iustitiæ tamen eius est supplices iustificare, quos dæmones videt impetere.

☞ a Quoniam

NICOLAVS DE LYRA.

1 Anima mea, sicut terra. *In Hebræo habetur: Sicut terra lassata, est eadem sententia, quia terra sine aqua in pulueres resoluitur, & quasi res lassata dissipatur. Et ex hoc bene designat Dauid, quod erat tus dissolutus timore diuinæ iustitiæ, propter quod subdit adhuc.*

2 Velociter exaudi me domine. *idest prope defectum, sicut de homine ad mortem appropinquante dicitur: Iam est mortuus.*

3 Non auertas faciem tuam a me. *tãquam offensus contra me. Et loquitur de deo ad modum hominis, qui indignanter auertit faciẽ suã ab eo, contra quem est offensus.*

4 Et similis ero descendentibus in lacum. *scilicet si auertas faciem tuam a me modo prædicto.*

5 Auditam fac mihi mane. *Idest celeriter sine retardatione.*

6 Misericordiam tuam. *per effectum euidentem.*

7 Quia in te speraui. *Non in virtute humana.*

8 Notam fac mihi viam. *Vt sic ad locum securitatis perueniã. Hoc dixit Dauid, quia fugiebat vagabundus per desertum.*

9 Quia ad te leuaui animam meam. *de auxilio tuo sperando.*

10 Eripe me de inimicis meis domine ad te confugi. *idest Absalom, & sibi adhærentibus.*

11 Doce me fa. *homines enim conturbati minus præuident, & ideo tunc maxime indigent a deo edoceri.*

12 Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectã. *Hic cõsequenter ponitur exauditio gratiosa. habuit enim Dauid respõsum ex diuina reuelatione se fore liberandum de persecutione Absalõ, & in regno suo restituendum, vt dictum fuit sup. psal. 3. ideo dicit Dauid:* Spiritus tuus, *i. in Ierusalem. vbi erat tabernaculum, & arca domini.* Propter nomẽ tuum domine. *de periculo mortis mihi imminẽte.*

1 In

MORALITER.

1 *Anima mea, sicut terra sine aqua tibi.* idest non possum facere fructum populo meo ad honorem tuum.

2 *Velociter exaudi me domine.* Et subditur ratio.

† *Defecit spiritus meus.* scilicet deuotionis ex feruore tribulationis.

3 *Non auertas faciẽ tuam a me, & similis ero descẽdentib. in lacũ.* idest si, quod absit, auertas eam a me, ero similis descendentibus in lacum gehennæ.

5 *Auditam fac mihi mane misericordiam tuam, quia in te speraui.* idest celeriter.

8 *Notam fac mihi viã in qua ambulem.* itinere recto ad patriã.

9 *Quia ad te leuaui animam meam.* per spem.

10 *Eripe me de inimicis meis.* visibilibus, & inuisibilibus.

† *Domine ad te confugi.* sicut ad protectorem.

12 *Spiritus tuus.* Hic tertio ponitur petitionis exauditio, quæ aliquando reuelatur aperte bono prælato, & aliquando coniecturaliter per internam consolationem a spiritusancto, & sic dicit, *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam*, scilicet viuentium, in qua nihil est obliquum.

a ¶Ego me occidi. b ¶Alias iustitia. c ¶Non mea. d ¶Cassiod. Quando datur venia de seculo iubet exire quasi de carcere.

domine viuificabis me in æquitate tua. Educes de tribulatio- † 1
a ¶Non in merito tuo. b ¶Hic. ¶Nihil potuerunt contra me.
ne animam meam, & in misericordia tua disperdes omnes ini 2
a ¶In iudicio futuro. b ¶Diabolum, & omnes obstinates. 3
micos meos. Et perdes omnes, † qui tribulant animam meam, 4
a ¶Tribulant ideo, vel merito. †
quoniam ego seruus tuus sum.

A a *Quoniã ego seruus tuus sum.* ✠ G. ego. Quid est, quod se nominat seruum, cum seruus non maneat in domo in æternum, sed sciendum, quoniam sicut sunt duo timores, ita etiã sunt duæ seruitutes, est enim timor pœ-

B nam ferẽs, quod charitas foras mittit, & timor domini sanctus permanẽs in seculum seculi. Ille tur timor, q a charitate excludit ad [...] uũ nõ manẽtẽ in d[omo] pertinere vi[de]tur: timor vero sa[nctus] seruo illi conuen[it,] noscitur cui voce [do]minica dicitur, *Euge serue bone. & fidelis, super pauca fuisti fidelis, super multa constituam te. intra in gaud. &c.*

† ad interitũ educes.

† tribulantes.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In æquitate tua.* & non mea.

2 *Educes de tribulatione animam meam.* idest vitam meam, vel meipsum. 3 *Et in misericordia disperdes inimicos meos.* quia illi, qui erant cum Absalom ad persequendum Dauid, fugerunt dispersi ad loca, secundum quod dicitur. 2. Reg. 18. d. Omnis autem Israel fugit in tabernacula sua, & cætera.

4 *Et perdes oẽs, qui tribulant.* quia Achitophel se suspendit [2.] Regum. 17. Et Absalom interfectus fuit, & multi de pop[ulo] cum eo. 2. Regum 18. Et Siba filius Bochri mouens con[tra] Dauid seditionem decapitatus fuit 2. Regum 20. Morali[ter] exponitur psalmus iste de quolibet fideli existente in pe[rse]cutione graui, a qua lachrymose petit diuinitus liberari, p[ro]pter quod meretur gratiose exaudiri.

MORALITER.

† *Viuificabis me.* vita gloriæ.

1 *In æquitate tua.* & non mea.

2 *Educes de tribulat.* scilicet præsentis vitæ.

3 *Et in mise. tua.* s. corporales, & spirituales, & subdit ra[...]

† *Quoniam e. s. t.* obediendo tibi ad nutum.

ADDITIO.

In psalm. 142. *Domine exaudi.* vbi dicitur in postil. *Et non intres in iudicium cum seruo tuo.*

Attendendũ vr̃, qñ Dauid, qui exaudiri petebat in iustitia, cũ dixerat paulo ante. *Exaudi me in tua iustitia. modo dicit. Non intres in iudiciũ cũ seruo tuo.* cũ iustitia in iudicium terminatur, iuxta illud psal. *Donec iustitia conuertatur in iudiciũ.* Ad qd̃ dicendũ secundum glo. quod iustitia, secundum q̃ petebat exaudiri Dauid, non intelligit̃ iustitia humana, q̃ cõiter iustitiã vocamus, sed iustitia diuina qua deus pœnitentib. & se accusantib. indulget. vnde Esa. 43. d. *Dic tu prior iniquitates tuas, ut iustificeris.* vnde non dixit: *Exaudi me in iustitia,* sed in tua iustitia. Consequenter autem, quia iudicio diuino pœnitentes liberantur, non dixit: *nõ intres in iudiciũ tuum cum seruo tuo,* sed *non intres in iudiciũ.* s. cõiter dictum, secundum quod peccatores iuxta mensuram delicti puniuntur. Vnde psal. iste exponitur melius de persecutione spirituali in qua iusti in hac vita afflicti ad deũ clamant, & cõsiderantes defectus suos petunt liberari per iustitiã diuinã, qua veri pœnitentes liberantur, & nõ intrare in iudiciũ cõiter dictum, quo delinquentes etiam ẽt si peniteãt, & cõfiteant̃, nihilominus puniuntur pœna defectib. ꝓportionata. Et ad hunc sensum faciliter redu[citur] litera. Quẽ quidẽ sensum penultimus versus testat̃, cum [di]cit. *Spiritus tuus bonus deducet me in terrã rectã.* Qd̃ valde imp[ro]prie exponitur de Ierusalẽ, qd̃ nusquã legitur nominari [ter]ra recta, sicut nec alia loca vbi fuerunt tabernaculũ, & a[rca] dñi recta nominant̃, sed pro terra recta intelligendũ est 7 quod ẽt dr̃ terra viuentiũ, & iõ cũ dixisset: In terrã rectã. [sta]tim subiunxit: *Propter nomen tuum domine uiuificabis me.* s. d[u]cendo me in terrã prædictã, quæ est vera terra viuentiu[m].

Replica. In ps. *Dñe exaudi.* 2. quẽ postil. exponit de Da[uid] petente se liberari a filij sui Absalom persecutione, sic [Da]uid se ponit pro exemplo morali alijs tribulatis; de quib. [ex]ponit Burg. Sed quod dicit Burg. Ierusalem nõ vere dici [ter]rã rectã, fundat se super argumento suo consueto. Non re[pe]ritur in scriptura, igitur non est verum. potest enim ratio[na]biliter dici terra recta ex effectibus, quia in Ierusalem pe[r sa]crificia, oblationes, & alios cultus, ibi quærebatur rectitu[do], quæ alibi fieri non debuit ædificato templo. Ibi rectifica[ban]tur errantes per solam legis doctrinam, ibi rectificabant[ur] peccantes per oblationes, & sacrificia, prout dictum est.

GLOSSA ORDINARIA.

a *Psalmus Dauid ad Goliam.* Cassio. Dauid, Christus totus ca-

C put & corpus. Arma, quibus armatus erat populus Iudaicus circuncisio, sacrificia, & alia visibilia sacramenta. Sed q̃a lex per illa non põt viuificare, vt prementia, non vt adiuuantia. In tempore gratiæ Christus, caput, & corpus deposuit legis sacramenta, & quinque lapides, i. ipsam legem, quinque, s. libros Moysi tulit de flumine, i. a populo illo, qui per flumen significatur, quia labitur oẽ seculũ, quia ergo in flumine, i. in illo populo lapides vacabant inutiles, sed vt lex esset vtilis, Dauid accepit vas pastorale, i. gratiã, sine qua non põt lex impleri, quia plenitudo legis charitas, quæ est ex spiritusancto. Hoc est ergo mittere lapides i vase pastorali, quo lac mulgeri solebat, legi. s. admiscere gratiam, Sic armatus procedit aduersus superbũ. Vnum lapidẽ mittit, quo deiecit superbum; quia vnitas vincit diabolũ. Percussit in fronte, quia ex eo loco corporis sui occidit, vbi signum Christi non habuit. Deiecto caput gladio eius abstulit, quia quando magni eius credunt (quos ille in manu habebat, vnde animas trucidabat contra eum loquuntur,) & sic caput eius gladio suo inciditur.

1. Reg. 17. e.

Rom. 13. c.

1. Reg. 17. e.

a Agens de victoria.

Psalmus Dauid ad Goliam.

Cassio. Dauid Goliam: Christus occidit diabolum, humilitas superbiam. Deus. n. fit humilis, vt superbi qua humiles sanctos dedignarentur sequi, hunc saltem velint imitari: De sua. n. figurali, & mystica gloria Christi agit, ex qua processit & sua. Agens ergo deo gratias de sua, precatur vt ille veniat, qui diabolum vincat, & suos fideles liberet. Non insolescit de victoria, vt solet homo, sed virtuti dei dat de hac victoria quasi terminũ omniũ mundanarum rerum sibi fecit propheta, non enim post hanc aliquid dicturus est, vel de ecclesiæ persecutoribus, vel ærumnis seculi, vel lamentatione pia. [vel] Antichristi elatione, sed septẽ reliqui diuinis præconijs, & [cœ]lesti lætitia pleni sunt, vt quasi repulsis nubibus peccator[um] serenis mentib. ad laudes dei perueniat̃, & quasi compl[etis] omnib. quibus humana ignorantia erat instruenda, nun[c] sola præconia vacandum est. vi[de] spiritualiter sequ[en]s psalmus laudatio[ne] titulatur.

✠ Euthymius. Quædam exemplaria non habent ve[rba] illa: *aduersus Goliath,* nihil tñ impedimento est, quin ad[di] possint, quasi cõpositus fuerit hic psalmus in gratiarũ ac[tio]nẽ, post trophæũ illum de gigante reportatũ, & post mu[ltas] alias victorias: Dicere ẽt possumus compositum fuisse h[unc] psalmum aduersus inuisibilem atque intellectualem [Go]liath communem nimirum omnium inimicum diabol[um].

✠ Beda. Bellum istud Dauidicum ad designandum c[erta]men est dñici Christi permissum, vt sicut ille gloriam [Go]liath, qui reuelatus, siue transmigrans interpretat̃, saxe[a] dimicatione prostrauit, ita per petrã, quod est dñs Chr[istus] fortitudo diabolica vinceretur. Notandum autem, quo[d in]terfectione Goliath memorata, quasi quidã terminus r[ebus] mundanis est appositus. Neque enim post hunc aliquid de ecclesiæ laboribus, aut de amaritudine seculi, aut de [tri]bulatione penitẽtium, aut de Antichristi abominatione [nar]ratur. Sed reliqui septem in magnum mysterium diuini[s præ]conijs aptati cœlesti gaudio videntur esse plenissimi.

✠ Theodoretus. In nonnullis exemplaribus inscrip[tioni] hoc additum inueni, *Contra Goliath.* neque autem in He[brai]co exemplari, nec apud alios interpretes, nec apud Se[ptua]ginta inueni in sextuplici.

PSALMVS CXLIII.

a ¶ Sit. b ¶ Omnium. c Cui me subieci, vel dedi.
Benedictus Dominus † Deus meus, 1
a Si primo das te deo, tunc illo iuuante, & docente pugnabis. 2
qui docet manus meas ad prælium, &
a Quod de prope fit. Contra carnem. 3
digitos meos ad bellum. Misericordia
a Turris in tribulatione. b Ne cadam. 4
mea, & † refugium meum, susceptor 5
6
a Ne hæream in via. b Ne feriar.
c In omnibus laboribus, & præliis. 7
8
meus, & liberator meus. † protector meus, & in ipso spe-
a Ecce caput loquitur nobis, vel pater. b Quasi, qui per se nihil, per te dignum quid. 9
raui, qui † subdis populum meum sub me. Domine quid est 10
11

A Benedictus dominus. Cassiodori. Triumphalis psal. agit primo de victoria, quam Dauid figuraliter vicit Goliã. Spiritualiter cũ alijs sanctis diabolũ, quod tota victoria inde esse dicitur, quia Christus de eius semine venit vincere, superbiam mũdi, aduentũ eius precatur. Secũdo vnde promittit se victori cantare, in nouo, & deceni chordarum testa. precans liberari, ibi eius canticum.

✠ THEODORETVS. Hunc etiam nobis verbis concinunt. Nam diaboli tyrannide liberati a deo pugnare docti sumus, manibus quidem virtutum operantes, & digitos crucis signum frontibus imprimentes.

✠ BASILIVS. Quid dicis? Bellane deus, & prælia docet? Maxime, non aberrauerit quisquam, si etiam in istis deo victoriam adscripserit. Hoc enim est, quod dicit. *Qui docet manus meas ad prælium.* hoc est, qui facit, vt vincam, & vt hostes superem.

a *Qui do. ma.* Augu. i. qui per spiritum sanctum dat mihi dona gratiarum, quibus me facit, & docet pugnare, & procedere ad bellum contra principes tenebrarum, & contra carnẽ cum eius desiderijs, & illi mala proponuntur. Sed vincit ille; qui solidem mittit in lactis exceptorium, id est qui gratiam attendit, qui spiritu dei ducitur. Et quia in pugnando periclitatur, dic, quod sequitur: *Misericordia, &c.*

b *Et digi.* Augus. In digito notatur diuisio operationis, quæ est in radice vnitas, vt Apostolus ait, *Alij datur per spiritum sermo sapientiæ. alii, &c.* Quasi alij hoc, alij illud, sed omnes in eodem spiritu. Omnia enim operatur vnus atque idem spiritus C diuidens singulis prout vult.

c *Misericordia mea.* Cassiodo. Quia prolixum est multis causis explicare, breuiter singulis verbis tangit. Misericordia, quando vltimus fratrum in regem vnctus est. Refugium quando contra Goliam consilium dedit, vt petra deijceret eũ, cum quo nõ poterat armis pugnare. Susceptor, quando fecit generũ regis. Liberator, a periculo regiæ iræ. Protector quando in spelunca ius in Saulem accepit. Post tanta beneficia scit a tali spe non esse cessandũ, ideo subdit: In ipso sperabo. Vel, de futuro, quia imperaturus erat populis, vel semini suo Christo populos subditos prædicit. Post tãta beneficia non solũ se fatet exiguum sed totum genus humanũ beneficijs Dei indignum, quia cum despectu, & sub admiratione subditur: *Domine quid est homo, quia, &c.* D 1. Reg 24 a. † fortis.

✠ AVGVSTINVS. *Misericordia mea.* Quia tu das mihi, vt misericors sim, & sic vincam, quia de nullo alio sic vincitur diabolus inimicus, vt de misericordia, quæ in duob. cõsistit, s. in dando, & dimittendo. Qui. n. dimittit, etsi peccauit, dimittetur. Qui dat, datur ei. De hac dicit Ia. Superexaltat misericordia iudiciũ, i. super ponitur in iudicio, quia in quo fuerit inuentũ opus misericordię, & si habuerit forte in iudicio quo puniatur, vnda misericordiæ quasi aqua, peccati ignis extinguit. In quo nõ est iniustus deus, nec iudicij veritatẽ deserit cũ talib. ignoscit: Quia iustitia est, vt sm quod quis fecit alijs fiat ei: vnde dñs ait: In qua mensura mensi fueritis, ea re. vo. Acsi diceret: Si ignoscis, ignosco. Etsi est apud te mẽsura veniæ dãdę, inuenies apud me mẽsurã accipiẽdæ. Etsi est apud te mẽsura retribuendi, quod habes, inuenies apud me mẽsurã accipiendi, quod nõ habes, dimitte ergo, & dimitto, da, & do. E Luc. 6. f. Iaco. 2. c. Matt. 7. a. F

✠ Basil. Vide rursus benignitatẽ dei saluari petentem. Immo, & aliud quid hoc loco significat, ne ipsa quidem misericordia inquit dignus essem, nisi ipse armauisset, ipse enim est misericordia mea, non ego illam in operibus habeo. Luc. 6. f.

d *Domine quid est homo.* ✠ Theodoretus. Porro *Innotuisti* cognosceris

NICOLAVS DE LYRA.

Benedictus do. *Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo, & translatione Hier.* Dauid, *sine aliqua additiõe. Dicit tamẽ Hier. in prologo super librum psalmorum, quod Dauid fecit hunc psal. cum pugnauit contra Goliath Gethæum, de quo habetur 1. Reg. 17.*

Circa, quod sciendum, quod dicit Aug. de pugna Dauid, et Goliæ, quod Dauid accepit hanc pugnam ex instinctu spiritussancti, & ex reuelatione præuia, quod dominus volebat per eius victoriã Philisthæos debellare, propter quod dixit Goliæ. 1. Reg. 18. f. Tu venis ad me cũ gladio, & hasta, & clipeo, ego aũt venio ad te in nomine domini. *Et subditur,* & dabit te dñs in manu mea, & percutiã te, & auferam caput tuũ a te, & dabo cadauera castrorum Philisthijm hodie volatilib. cœli, & bestijs terrę, vt sciat oĩs terra, quia est dñs deus in Israel, &c. *Igitur secundum istam sententiam psal. iste in duas partes diuiditur. Quia primo Dauid diuinum sibi assistens adiutorium confitetur. Secundo, laudare dominum pollicetur, ibi.* Deus canticũ nouum. *Prima adhuc in duas, quia primo confitetur assistentiam adiutorij diuini. Secundo, hoc attribuit bonitati diuinæ, & non sibi, ibi:* Domine quid est homo.

Circa primũ sciẽdũ, quod Dauid processit ad pugnã contra Goliath inermis, excepto baculo, & funda, vt habetur. 1. Reg. 17. vt per hæc in eius victoria magis reluceret virtus diuina. Homo autem in baculo pugnat cum manibus, & quantum ad hoc dicit. Benedictus dominus deus. *pugnando vero in funda, vtitur magis proprie digitis, & quantum ad hoc subditur.* Et digitos meos ad bellum.

4 Misericordia mea. *quia proprium est ipsius dei parcere, & misereri, ideo Dauid vocat eum misericordiam in abstracto, di.* misericordia mea. *in beneficijs mihi conseruandis.*

5 Et refugium meum. *In periculis.*

6 Susceptor meus. *Tanquam pater misericordiarum.*

7 Et liberator meus. *In periculis occurrentibus.*

8 Protector meus. *Contra Goliæ insultus.*

9 Et in ipso speraui. *De victoria obtinenda.*

10 Qui subdis populum meũ sub me. *In Hebræo, & in trãslatione Hiero. habetur. Qui subdis populos mihi, i. Philisthæos existentes in magna multitudine, propter quod dicuntur populi in plurali. Per hoc. n. quod Dauid Goliã interfecit; fuerunt oẽs Philisthæi debellati, vt habetur 1. Reg. 17. Ad hunc autem intellectum reducitur litera communis,* Qui subdit populum meũ. *i. populum Israel.* Sub me. *i. in obedientia mea. propter hoc enim, quod Dauid Goliam deuicit, habuit magnũ nomen in populo Israel, & fuit positus super omnes viros belli contra aduersarios regni. Et per hoc dispositus ad hoc, quod populus desideraret dominium eius, vnde cum populus venit ad eum, vt vngeret eum regem, dixit ei. 2. Reg. 5. a. Cum esset Saul rex super nos, tu eras educens, & reducens Israel.*

11 Dñe quid est homo. *Hic consequenter Dauid totũ attribuit diuinæ bonitati, & primo quantũ ad reuelationem sibi factam de victoria*

MORALITER.

1 *Benedi.* secũdum Hier. Dauid fecit hunc ps. de pugna cõtra Goliath Gethæũ. Moral. autem potest exponi de bello viri iusti contra diabolũ. Et sic in eius persona dr confitendo auxilium diuinum. *Benedictus do.* Circa quod sciendum, quod sicut in bello corporali aliquando pugnatur de prope, manu ad manũ, aliquando de longe, vt sagittando, vel funda lapides iaciendo, & tunc bellans vtitur digitis, & sic in bello spirituali fit bellum de prope cum pugnatur contra actum peccati, vt fornicationis, vel adulterij, & sic dicitur. *Qui docet*

2 *Qui do. ma.* Aliquando de longe. s. contra occasionẽ fornicationis, vel adulterii, vt est aspectus impudicus, & sic dicit.

3 *Et digitos meos ad bellum. Misericor. mea.* Hic ponuntur tot nomina quasi synonima, ad significandum, quod effectus diuinæ misericordiæ nemo potest explicare.

10 *Qui subdis populũ meum sub me.* Hominis populus dici possunt animi motus, qui subduntur sibi quando obediunt rationi. Sed quia totum debet deo attribui, dicitur.

11 *Domine quid est homo, quia innotuisti ei, aut filius hominis, quia reputas eum.* scilicet, per effectum tuæ bonitatis sibi collatum, quasi dicat nihil est. propter quod subditur.

a ¶Totum, quod est in de. quia innotuisti ei, ¶Per assumptam humanitatem.
b ¶Idest, &c. c ¶Quid est.
d ¶Per hoc. e ¶Alias aestimas. ¶Alicuius pretii.
¶Quod tanti eum facis.

a homo, † quia innotuisti ei, aut filius hominis, quia reputas 1 2
a ¶Quod tanti eum aestimas. ¶Et tamen innotuisti ei, & aestimas eum.
¶Ecce quid per se 3

b eum? Homo vanitati similis factus est, † dies eius, sicut vm- 4 5
a ¶Dum est, in nocte est. ¶Cass. videtur, sed non habet firmitatem manendi. 6
¶Sed o. b ¶Contempera hominibus apostolos, homines dicant aliis tuam excellentiam.
¶Quasi tatus per se est homo, sed vt per te reformetur. c ¶Per eos.
¶Ad nos. ¶Ad notitiam aliorum.

c bra † praetereunt. Domine inclina coelos tuos, & descen- 7 8
a ¶De gratia tua. b ¶Elationes terrae tandos Gentiles, id est, superbos.
c ¶Confitebuntur pecca. d ¶Ecce bellum Christi contra diabolum.
¶Contra eos autem, qui conspirant contra te fulgura coruscatio miraculis, & territi nihil audebunt.

d de, tange montes, & fumigabunt. Fulgura † corusca- 9
a ¶Ab inuicem. b ¶In fine autem. c ¶Verba tua. d ¶Ad poenitentiam.

tionem, & dissipabis eos, emitte sagittas tuas, † & conturba- 10 11
a Christum. Dominus in tuba dei descendet de caelo. 12

e bis eos. Emitte manum tuam de † alto, † eripe me, & libera 13
f a Hae sunt aquae contradictionis. Populis foris, uel intus oppugnantibus. 14
b Quid est de aquis? de ma. filio. c Qui aduerso patre diabolo irati sunt.
d Exaggerat eorum malitiam, vnde addit, & dextera,

me de aquis multis, & de manu filiorum alienorum. Quorum 15 16

A cognosceris Symmach. interpretatus est. Magnopere immensam tuam benignitatem admiror, quod cum deus sis omniumque opifex, tamen de huiusmodi vili animali curam geras.

a Quid est hom. Magnum est, quod Deus aestimat, & tanti facit vt pro eo filium dederit, cui et sit panis, qui est panis angelorum: non enim sic aestimat hominem Deus, vt homo, qui carius emit equum quam hominem.

† quod agnoscis eum.

b *Vanitati similis factus est, dies eius, sicut vmbra.* AVGVSTINVS. Quando homo conditus est, veritati similis factus est, vanitati peccando. Vana sunt omnia transitoria, comparatione semper manentis veritatis.

† transiens.

B ✱ EVTHYMIVS. hoc dicit propter corporis infirmitatem, & quia humanum nihil est stabile, sed corruptibilia omnia, & quae cito transeunt, per vanitatem autem inania ac fatua hominum studia significat.

† ex. † exime me, & erue.

✱ THEODORE. Theodotion autem homo, inquit, aurae similis est, Symmachus vapori: Nam vaporis more conglobati, & dissoluti facile hominum natura dissoluitur, & vmbrae instar horum vita incedit, quoniam sic tibi cadanei homines curae sunt.

✱ Basilus. Vanitatem vocat nullius esse momenti, propterea quod humana, nec firma sunt nec durant.

Cassiodorus. Vanum est, quod de sua substantia cadens vanescit: vt fumus, vt vmbra. Ita, & ipse homo tabescit. vnde subdit: *Dies eius.* idest vita eius motoria, idest transitoria. sic praeterit sicut vmbra.

Ioh. 8.b.
C

c *Domine inclina.* Augusti. Humilis Dauid ex persona ecclesiae plenus gratia praesumens de Deo, pugnans hic inuocat adiutorium Dei. Quasi, In lucta sumus, sed ne deficiamus.

Domine inclina. Cassio. Domine. Idem aperit, quod supra dixit, innotuisti, quia tunc innotuit quando incarnatus apparuit. Inclina, quia haec nisi inclinata diuinitate fieri non poterat. Inclinati sunt celi quando honor, & virtus supernorum ad hominem descendit, & forma Dei formam serui suscepit.

✱ Euthymius. Atqui descendere deus non potest, cum vbique adsit, & impleat vniuersa, verum humano more propheta nunc huiuscemodi protulit verba, vt per ea (terribilia enim admodum videntur) illos perterreat, qui magna sapiunt & tument superbia, atque eorundem comprimat temeritatem.

d *Fulgura coruscationem.* ✱ Theodoretus. Per optandi modum sermonem format, praedicit autem futura, quae per vatem Ezechielem deus praedixit, sic enim illos omnes consumpsit.

✱ EVTHYMIVS. Per fulgurationem & sagittas flagella ac supplicia appellat, famem, pestem, & alia huiusmodi. Notiorib. n. & terribilib. hisce vocabulis resupinum contemptorem hominem veluti a somno excitans, exurgere eum facit & tremere. Possunt et haec verba de primo saluatoris aduentu intelligi.

e *Emitte ma.* Cass. Ad patrem verba conuertit; Emitte manum. i. Christum, de alto. vbi cum patre, vt carnem induat.

Aug. Vel de secundo aduentu agit in persona ecclesiae. q. ita dic modo. *Emitte manum tuam de alto.* i. Christum de celo ad iudicium Veniet enim dominus in voce angeli, & in tuba dei descen. de ce. Deinde ex persona ecclesiae subdit: *Eripe me* licet per eam manum. Et libera, &c. vt in litera.

f *Libera me de aquis multis.* ✱ Euthy. & Basil. Aquas confusum hostium impetum vocat, eo quod aquarum seu torrentis instar multo cum impetu ac vehementia, & nullo ordine ferantur, & quodcunque obuium est pertrahant.

a

NICOLAVS DE LYRA.

ria contra Goliam, vt praedictum est, dicens: Domine quid est homo. *id est ipse Dauid.*

1 Quia innotuisti ei. *Victoriam de Golia reuelando.*

2 Aut filius hominis. *Id est ipsemet Dauid, qui vocatur filius Isai primi Regum, & 2. & in pluribus locis.*

3 Quia reputas eum. *Tanta victoria dignum, quasi dicat hoc prouenit ex tua bonitate tantum, ideo subditur.*

4 Homo. *Id est Dauid.*

5 Vanitati similis factus est. *Id est nullius momenti, & in se, & in sua reputatione: propter quod postquam iam adeptus fuerat regiam dignitatem, dixit. 2. Regum. vi. d.* Vilior fiam plus, quam factus sum, & ero humilis in oculi meis. *Secundo attribuit diuinae bonitati obtentum victoriae, dicens.*

6 Domine inclina cae. *Non per loci mutationem, sed pietatis condescensionem.*

7 Tange mon. *idest percute Philisthaeos superbos.*

8 Et fumi. *i. virtus exercitus eorum extinguetur, sicut titio, cuius flamma extincta fumigat:*

9 Fulgura cor. *i. ostende tuae virtutis euidentiam.*

10 Et dissipabis eos. *i. acies eorum.*

11 Emitte sagittas tu. *i. dirige lapides in eos qui dicuntur hic sagittae, eo quod emittuntur a longe de funda, sicut sagitta de arcu.*

12 Et conturba. eos. *Quia prostrato Golia ictu lapidis, Philisthaei conturbati, & stupefacti fugerunt, & filii Israel eos insequentes multos occiderunt. 1. Regum. 17.*

13 Emitte ma. *de manu Goliae.*

14 Et libera me de aquis multis. *i. de Philisthaeis, eo modo loquendi quo dicitur Apoc. 17. d.* Aquae quas vidisti super quas mulier sedet populi sunt, &c.

15 Et de manu. fi. al. *& pro, id est. i. de manu Philistinorum qui dicuntur filii alieni, eo quod erant idolatriae dediti.*

16 Quorum os lo. est. va. *Quia Goliath nomine omnium Philistinorum exprobrabat agminibus Israel iactanter, dicens, Exprobraui agminibus hodie. 1. Regum. 17. b.*

Et dextera

MORALITER.

4 *Hō vanitati similis factus est; dies eius sicut vmbra praetereunt. Domine.* Hic consequenter ponitur daemonum repressio, qui sunt frequenter minus acres in hoc bello, ideo dicitur.

6 *Dne inclina caelos tuos, & descende*, per effectum potestatis tuae.

7 *Tange montes.* Reprimendo superbos daemones.

8 *Et fumigabunt.* i. minas mittabunt, sicut dixerunt Christo Mat. 8. d. Cur venisti ante tempus torquere nos;

9 *Fulgura coruscationes, & dissipabis eos.* per fulgura, coruscationes, & sagittas, intelligitur dei sententia in iudicio finali qua daemones retrudentur in profundum inferni. Sed quia vsque tunc grauiter inuadunt homines subditur.

13 *Emitte manum tuam.* idest potentam.

14 *Et libera me de aquis multis.* Idest tentationibus daemonum impetuosis.

15 *Et de manu filiorum alienorum.* idest daemonum, qui sunt filij dei per creationem, sed alieni ab eo per rebellionem.

16 *Quorum os locutum est va.* Eam mundanis hominibus suggerendo.

os locutum est † vanitatem : & dextera eorum dextera † ini- 1

a Aug. Quid tu inter eos, in vase pastorali habens quinque lapides? b Noui hominis, noui testamenti. c August. In lege decem præceptorum cantabo tibi canticum nouum, quia plenitudo legis charitas, qua qui caret, portare potest psalterium, psallere non potest. 2

a quitatis. Deus canticũ nouum cantabo tibi : in psalterio * de- 3

a Strepitus aquarum non facit obmutescere. a Montibus iam fumigantibus. 4

b cachordo psallam tibi. Qui † das salutem regibus, qui † rede- 5 6

a Totum Christum caput & corpus. b Aug. Quia est & benignus gladius, quo Deus loquitur veritatem, malignus quo illi loquuntur vanitatem. †

c misti Dauid seruum tuũ, de gladio maligno eripe me. Et erue †

a Hac repetitione detestabiliores iniquos reddit. 7 8

d me de manu filiorum alienorũ, quorum os locutum est † va- †

a Quia terrena sunt beatitudo. b Quia terrena pro dextra habent. 9

e nitatem : & dextera eorum dextera † iniquitatis. Quorũ filij †
10

† mendax. * & † redemit. † mendacium. † mendacii. Quoniam filii nostri sicut plantulæ crescentes. Filiæ nostræ sicut anguli incisi ad similitudinem templi.

a *Deus canticum nouum cantabo tibi in psalte.* Cas. Secũda pars. Vbi quasi ille quẽ precabatur, victor & liberator venerit, ei se cantare in nouo testamento, & veteri promittit. & ab eo precatur liberari ab his, qui beatitudinẽ putant in terrenis.

Canticum. Aug. Hoc alio nomine significat legem, quam per quinque lapides significauit.

* Euthymius & Basilius. Tunc quidem organa erant quibus canebant, nunc vero organis vtendum est corpore nostro, quando membris eius (vt decet) vsi fuerimus, fidelisq; quilibet tunc demum psalteriũ decachordum efficitur, si quinq; corporis sensus, & quinque animi potentias, in se apte atque concinne dispositas habuerit.

Gladio. Augustinus. Quas superius dixit aquas, ipsum hic dicit gladium. vnde & hic subdit quod ibi : *Et erue me de manu filiorum alienorum.*

Maligno. Augustinus. de quo : Lingua eorum gladius acutus. Est & benignus gladius, de quo dominus ait : *Non veni pacem mittere, sed gladium.* Hic est gladius bis acutus, vtroque acumine præpotens, scilicet veteris & noui testamenti quo omnis putredo à membris Christi abscinditur.

C

* Theodoretus. Gladium malignum furorem & feritatem irruentium vocauit, eosdem vero filios alienos tanquam impios. D

d *Et dextera eorum dextera iniquitatis.* * Idem. Eiusdem sermonis repetitione non frustra vsus est, sed eorum felicitatẽ narraturus prauitatis insimulationem sumpsit ad opẽ ferendam Deum excitans.

e *Quorum filij.* Hic, qui sint alieni, & quæ illorum dextera iniquitatis, & qualiter locuti sunt vanitatem, exponit.

Augustinus. Felicitatem eorum enumerat, hęc est dextera eorum, hæc est vanitas quam loquũtur, dum hæc dicunt beatitudinem. E

Cassiodorus. *Quorum filij.* Vel, mystice hæc possunt intelligi ab illo loco. Et agit de erroribus malorum & hæresibus hæresiarcharum, & pessimis cogitationibus, ostendens eos esse hæreticos, de quibus etiam quædam ad literam exponuntur sic : Quorum, scilicet prædictorum filij sunt sicut nouellæ plantæ in iuuentute sua, id est, filij eorum sunt sicut nouella plantatio. Qui non de apostolis fundati, sed de peruersitate nouitatis. Post mala ipsorum, nunc & bona accusat. Filij prauo dogmate generati, qui non antiquis ritibus patrum viguerunt, sed nouis erroribus pullulauerunt. F

☞ Filiæ.

NICOLAVS DE LYRA.

Et dextera eorum. id est, virtus ad bellandum.

Dextera iniquitatis. Quia cõtra Israel habebant iniustũ bellũ.

Deus canticum. Hic consequenter Dauid pro beneficijs prædictis Deum laudare promittit. In qua quidem laude primo diuinũ beneficiũ recognoscit. & secundo prosperũ statum gentis suæ deposcit, ibi. *Quorum filii.* Circa primum dicit: *Deus canticum nouum.* In recognitione noui beneficij.

In psalterio decachordo. id est, decem chordas habente.

Psallam ti. Cantus enim huius psal. magis appropriabatur huic instrumento quam alteri, quem decantabat Dauid non solum voce humana, sed etiam instrumento musico.

Qui das sa. re. id est, mihi & Sauli. Vocat enim se regem, eo quod erat inunctus per Samuelem, & similiter Saulem, eo quod adhuc actu tenebat regnum. Et vterque tunc fuit saluatus, quia Dauid habuit victoriam de Golia, & Saul de exercitu Philisthinorum. Quia tamen hoc processit ex victoria Dauid vt prædictum est. ideo subditur.

Qui redemisti Dauid. id est, de gladio Goliæ, cuius hastile erat quasi liciatorium texentium, & ferrum sexcentos siclos habebat ferri, vt habetur. 1. Reg. 17.

Eripe me. Hic incipit versus sequens immediatè præcedentem in Heb. & transla. Hieron.

De manu. exponatur sicut supra : quia est repetitio eiusdem, sicut frequenter fit in canticis.

Quorum filii. Hic consequenter Dauid prosperitatem Israel deposcit : prout sonat litera Hebraica & trãslatio Hieron. quæ sic habent. Vt sint filij nostri, id est, filij Israel: iuuenes quasi plantatio crescens in adolescẽtia sua, id est, proficiant in virtute corporis & mentis. Filiæ nostræ quasi angeli, ornatæ ad similitudinem templi, id est, vt ornentur & tradantur nuptui, vt sic possit melius populus multiplicari. Et in hoc petit Dauid prosperitatem populi Israel quantum ad multitudinem personarũ. Consequenter idem petit quantum ad multiplicationem bonorum tẽporalium, sine qua non potest multiplicatio populi sustentari. Et primo, in terræ nascentibus. s. blado & vino & similibus, di. Promptuaria nostra plena, & super effundentia ex hoc in illud. Secundo, in aĩalibus cum subditur: Pecora nostra in milibus, innumerabilia in cõpitibus nostris : tauri nostri pingues, sic hẽt translatio Hier. & litera Hebraica est eadẽ in sententia, quę talis est: *Oues nostræ à milibus in decem milia in gressibus nostris,* boues nostri pingues. Tertio, in ædificijs & clausuris, cum dr̃: Non est interruptio, s. in muris ciuitatũ. Et non est egressus. vnde possint fugere illi qui apud nos detinentur captiui de alienis gentibus. Et non est vlulatus in plateis nostris ꝑꝑ inimicos nostros subito irruentes quasi dicat, sunt ciuitates nostræ ita fortes & munitæ, ꝙ nõ habeamus timere incursum subitũ hostiũ. Nec mirãdũ est de mutatione modi loquẽdi, videlicet de optatiuo mõ ad indicatiuũ, & de futuro ad p̃sens: qa talis mutatio frequẽs est in prophetis: & maxime in scripturis metrice cõpositis, cuiusmodi est liber Psalmorũ. Et qa prosperitas tp̃alis nõ est ad bonũ male vtentiũ, sed tm̃ bene vtentiũ, ſm qđ dicit beatus Ambr. sup̄ Lucã. Sicut diuitiæ impẽdimẽta sunt reprobis, ita ꝓbis sunt adiumẽta virtutis. iõ subdit̃. *Beatus populus cuius talia sunt, si tamen bene vtatur.* ꝑꝑ quod subdit̃. *Beatus populus, cuius est dñs Deus suus,* quia ille qui verum Deum colit, bene vtitur tẽporali ꝓsperitate.

Aliqui vero expositores nostri literã p̃dictã ab illo loco: Quorũ filij prout iacet in trãslatione cõi, exponũt de Philisthæis cõiungẽdo literæ p̃cedẽti: qa vt isti dicũt, gloriabant̃ de multitudine & pulchritudine ꝓlis masculinæ & femininæ, & de abundãtia in terræ nascẽtibus & aĩalibus, & de fortitudine ciuitatũ, & sic in fine subdit̃. *Beatum dixerunt,* s. Philisthęi, populũ cui hęc sunt, vel beatus populus cuius sunt talia, iactando se de prædictis. Sed qa male vtentes, cuiusmodi erant Philisthæi, non erant per hoc beatiores, sed miseriores. ideo ad repellendum dictum eorum subditur : *Beatus populus, cuius dñs Deus eius,* qualis erat populus Iudæorum colens vnum verum Deum. Sed quia Hebræi & Hierony. literam prædictam non referunt ad Philisthæos, sed magis ad Hebręos, vt visum est : ideo translatio cõis potest reduci ad intellectum eorum supra positum. Sic vt ab illo loco. *Quorum filii, & c.* sit constructio suspensiua vsq; ad illum locum:

Beatum

MORALITER.

1 *Et dextera eorum dextera iniquitatis.* Nam ad eum impellunt homines multis modis. Et quoniam ex tali beneficio debetur laus Deo. Ideo subditur.

3 *Deus canticum nouum cantabo tibi.* Cum liberatus fuero de insultu maligni.

4 *In Psalterio decachordo psallam tibi.* id est, in obseruatione decalogi.

5 *Qui das sa. re.* i. hoĩbus cũ adiutorio Dei se bene regẽtibus.

7 *Qui redemisti Dauid.* de Saulis persecutione.

De gladio ma. id est, de maligni spiritus tentatione.

† *Et erue me.* Hic consequenter ponitur liberatio ab hominibus malis, qui sunt instrumenta dæmonis, cum dicitur: *Erue me de manu fi. alie.* idest, hominũ malorum, qui sunt filij Dei ad eius imaginem facti, sed ab eo per peccatum alieni.

† *Quorum os locutum est vanitatem.* id est, mendacium ad bonorum deceptionem.

† *Et dextera eorum.* Est enim semper extensa ad operandum iniqua. Et quia frequenter iniqui prosperantur in vita præsenti, subditur.

10 *Quorum filii.* In quo notatur prosperitas in prole masculina. Et etiam fœminina, cum subditur.

Filiæ

a *Filiæ.* quæ non habent vites constantiæ.
A b *Compositæ.* non natura pulchræ, sed ab hominibus cōpositæ. Hæ filiæ, sunt cogitationes vel prędicationes eorū, quę non habent veram ecclesiam, sed similitudinem.
c *Promptuaria.* corda diuersis rebus iacta. vnde pessimas eructuationes exhalant, quæ fœtent.
d *Ex hoc in illud.* instabiles, quia non habent radicē veritatis.
e *Oues.* ad literam, quia vult eos ostendere caducis rebus hærere, quasi dicat pecu B lium eorum fœtuosum, cum ipsi fide steriles. vnde mystice, discipuli eorū hæ oues sunt fętuosæ, quia ipsi alios plures in errore generant.
f *In egressibus.* Non in ingressibus, quia totum bonum quod habere videntur, ab eis egreditur cito periturus.
g *Boues.* non labore macri, sed otio pingues, vt his qui affluunt diuitijs, cum ipsi sint à veritate ieiuni. Vel mystice, boues, magistri terrenis affluunt.
C h *Maceriæ.* quæ de solis saxis in hortis vel vineis, sed nec ipsa ruit illis, adeo prosperi.

✠ Theod. ✠ Theodoretus. Symmachus sic dixit. nec percussio n[ec] funeris elatio, nec luctus in plateis eorum, sic etiam & al[ij] interpretes explanarunt. Nam per multam felicitatem, [&] bonorum affluentiam in delicijs & in risu degunt, de rebu[s] tristibus non facientes periculum.

a Alias nouellæ stabilitæ.

a sicut nouellæ plantationes, in iuuentute sua. Filiæ eorum † compositæ, circumornatæ vt similitudo templi. Promptuaria † eorum plena: eructantia ex hoc in illud. Oues † eorum fœtosæ, abundantes in egressibus suis: boues † eorum crassæ. Non est † ruina maceriæ, neque transitus, neque clamor in plateis † eorum. † Beatum dixerunt populum cui hæc sunt: beatus populus, cuius dominus Deus eius.

Alias cellaria. Alias si. a Alias sepis. b Alias exitus. c Nullus tumultus, sed pax quieta. Sed quia. a Non hoc arguo. b Filij aneni. a Quid tu Dauid dicis. b Voluntate. c Potestate.

† nostra.

† rapina, vel, sterilis nec est egressus, scilicet abortus. † nostris. † Beatus populus cui sic est.

i *Ne. tran. ne. clam.* [...]bidus interitum[...] quietem eorum.
Vel Mystice: mac[e]ria, ars philosopho[rum] quæ non pôt destru[ere] vt transeant iusti, n[ec] clamor Dei, quæ [...] angusta via (quæ d[u]cit ad vitā) est in pl[a]teis eorum, id est [...] lata via eorum, qu[æ] ducit ad mortem.
K *Beatum.* non inc[...] reprehendit, quia h[...] abundāt, sed quia p[...] dextera habent, id est pro beatitudine, & hæc est vani[tas] quam locuti sunt. His & Abraham, & Isaac, & Iacob, abu[n]dauit. Fœlicitas est sinistra, id est temporalis, mortalis.
✠ Basilius. Postquam omnem opulentiam descripsit, [...] putauit illos ob eam cām. quod diuites sunt dignos ob qu[...] quisquam extimuletur, sed præteritis his omnibus ad v[e]rum thesaurum felicitatem extendit.

NICOLAVS DE LYRA.

Beatum dixerunt, &c. & ibi incipiat constructio: Beatum dixerunt beatitudine quæ habetur in præsenti. Populum cui hæc sunt, s. præmissa in litera, cum dr. *Quorum filij sicut nouellæ plantationes.* id est, qui abundant in bona prole masculina & fœminina, & in terrænascentibus: propter quod subditur.
1 *Promptuaria eorum plena et.* ex magna abundantia.
2 *Ex hoc in il.* propter diuersas species terrænascentium abundantes. Et similiter in aialibus propter quod subditur.
3 *Oues eo.* Et similiter in fortibus ciuitatibus, propter quod subditur.
4 *Nō est rui.* vbi hostes possint faciliter incurrere, & p cō[n]ques. 5 *Neq; clamor in plateis eorū.* ex subito incursu hosti[um]. Et q. deceat deū dare talia populo Israel, ostēditur, cum d[icitur]:
6 *Beatus populus cuius dominus Deus eius.* quasi dicat hic sol[us] est populus Iudaicus, in quo pro tunc vigebat fides vni[us] Dei, & eius cultus. & ideo cum ex hoc sit beatus princip[a]liter, decet quod habeat abundantiam bonorum tempor[a]lium, quæ in hominibus bonis facit adiutoriū virtutis. M[o]raliter potest exponi psal. iste de quolibet fideli, quo hab[ita] victoria de hoste visibili seu inuisibili, cuiusmodi est spi[ri]tus malignus, exemplo Dauid insurgit ad Dei laudem.

MORALITER.

† *Filiæ eorum compositæ cir.* id est, ornatæ curiose.
1 *Promptuaria eorum plena.* In quo tangitur prosperitas in terrænascentibus, & in animalibus, cum dicitur.
3 *Oues eorum fœtuosæ.* Et in temporali pace, cum subditur.
4 *Non est ruina ma.* id est, clausuræ murorum.
† *Neque transitus.* aduersariorum.
5 *Neque clamor in plateis eorum.* scilicet vulneratorum. aduersarijs.
† *Beatum dixerunt.* Hoc enim dicunt homines mundan[i] licet sit miser miseria peccati. Consequenter ostendit[ur] quis populus sit vere beatus, cum subditur.
6 *Beatus populus cuius est dominus Deus eius.* id est, qui seru[it] domino fideliter & deuote: talis enim est beatus in spe.

ADDITIO I.

In psal. 143. *Benedictus dominus.* vbi dicitur in postil. *Qui das salutem regibus.* Hoc quod dicit regibus in plurali, non est necesse, vt referatur ad Saul & Dauid: sed generaliter intelligendū est, s. quòd Dauid attribuit Deo victoriam quam habent reges quicunque sibi. *quia omne datum optimum de sursum est, descendens. Iac. 1. c.* Incōueniēs est. n. dicere, quod Dauid vocasset se regem tempore huius pugnæ, cū postea pluries vocabat se seruum regis, vt patet. 1. Reg. 24. & in alijs locis.

ADDITIO II.

In eodem psal. vbi dicitur in postil. *Quorum filij.*
In hoc loco non est dictio in Hebræo, q̄ significat quorū, prout in translatione Latina hr̄, nec ēt quæ significat idē q., vt sint, prout in translatione Hier. hr̄. sed vera Hebraica sic hēt. *Quonia filij nostri quasi plantatio &c.* vel, q. filij nr̄i quasi plantatio. Ad cuius sensum proprius intelligendū est, & attendendū, q. Dauid in hoc loco non petit beneficia futura circa prosperitatē populi, sed potius regratiatur de p̄teritis beneficijs populo Dei exhibitis mediāte victoria sua. vnde cū dixisset: *Deus canticum nouū.* de duobus intendit Deū laudare. Primo. s. de liberatione sua. secundo, de prosperitate quę secuta fuit in populo Dei per eādē victoriā. De primo dicit: *Qui redemisti Dauid seruum tuū.* Sed qa p̄uidebat se adhuc in multis certaminibus futurū cū hmōi alienigenis Philisthinis. iō regratiādo de hmōi victoria iā p̄terita, introducit petitionē de sua liberatione futura ab eis. & de hoc dicit. *Eripe me, & erue me de manu filiorum alienorū.* q. d. qui nunc eripuisti me de hmōi gladio maligno, cōtinua protectionē tuā eripiendo & eruendo me vlterius ab hmōi manu filiorū alienorū, &c. De secundo vero regratiando dicit. *Quoniam filii nostri, &c.*
Pro quo sciēdū, q. si victoriā certaminis Golias habuisset, filij Israel fuissent serui Philisthinorū prout hr̄. 1. Reg. 17. & per cōsequens totus status eorū subuersus, sed p victoriā quā dedit Deus ipsi Dauid fuit p oppositū: qa status populi fuit valde prosperatus, & iō in hac victoria singulariter legit, qa de cūctis ciuitatibus Israel exibāt mulieres psallētes. 1. Reg. 18. q. nō sic legit' de alijs victorijs. vnde Dauid de hac regratiando deo dicit: *Quoniā filii nostri quasi plantatio. i.* meritō d[ebet] cantādū est tibi cāticū nouū super hāc victoriā, quia per [eam] iuuenes nostri nō viuēt seruiliter, sed proficiēt in virtutib[us] tanq̄ liberi. Similiter & filię nostrę quasi angeli ornatæ & [...] exponant' prout in postil. nō tñ per modū petitionis, sed p[er] modū regratiationis. s: qa per hāc victoriā fuit populus mu[lti]plicatus in psonis & in victualib[us] & in cęteris q in litera c[onti]nent', & finaliter i pace politica q principaliter cōsistit in s[e]curitate ab hostibus & calūniatoribus intrinsecis. & hoc [in] vigore iustitię, q̄ tpe pacis potius colit'. vn̄ Esa. 37. d. *Erit op[us] iustitiæ pax.* Et de hoc dicit finaliter. *Non est vlulatus in plat[eis] nostris.* Et vtrūq; significat' p dictionē Hebraicā in hoc lo[co] positā, & est sensus, q. iā nō erat in populo vlulatus, q caus[a]t' ab incursu hostiū, nec clamor q causat' ab oppressione cal[u]niatorū cōciuiū, & qa oīa ista ptinēt ad felicitatē politicā, [prin]cipuē hęc clausula vltima q̄ trāquillitatē populi significat, est maximū bonū, q. intendit' in regimine politico. vt hr̄. [in] Eth. iō subdit. *Beatus populus, cuius hæc sunt.* q. intelligit' de b[ea]titudine ciuili. Sed qa fœlicitas vera nō p̄sistit i his, sed pot[ius in] adhęsione ad Deū p cognitionē & amorē, iuxta illud: M[ihi] aūt adhęrere deo bonū est iō subdit. *Beat. pop. cuius dñs De.*

REPL. In psal. *Bndictus dñs Deus meus.* cōcordat postil. Burg. p̄terq̄ in expositione illius passus. *Qui das salutem reg[ibus].* hoc exponit posti de Dauid & Saul, nō excludēs: q.n de al[ijs] Iudęorū regibus poterit exponi p̄phetice. Obijcit aūt B[urg.] q. tpe pugnæ cū Goliath, Dauid se nō potuit dicere regē, q[uia] sępe post se dixit seruū regis, vt patet. 1. Re. 23. Ad q. r[espon]de q. Dauid se vere illo tpe potuit dicere regē: qa ante illā p[u]gnā à Samuele inunctus fuit in regē. vn̄ quāuis nōdū hab[uit] executionem regiæ maiestatis, fuit tñ vere rex cōstitutu[s à] Deo, quāuis nōdū assumptus a populo. Sic & Chrs se dixit [re]gē, qñ tñ nullā fecit regiæ maiestatis executionē, qa venit [non] iudicare, nō iudicare, &c. Dauid igit' vere se connumerauit re[gi]bus, qa habuit ius ad regē, q̄uis nōdū in regno, &c. In reli[quis] huius psal. Bur. variat applicationē, veritate nondū mutat[,] prout sępe consueuit.

GLOSSA ORDINARIA.

1 *Laudatio ipsi Dauid.* Cas. Breuiter continet hic psal. quę in scripturis diuinis latè diffunduntur. Vbicunque. n. de laudibus Dei agit̃, legitur, vel opera, vel potẽtia, vel aliquid cętero. Ad cuius præconia sequentes psal. pertinent, qui cum isto septẽ sunt. vt, Septies in die laudẽ dixi tibi, vt sic pro septẽ sunt spiritus gratiarum, qui laudes concinunt, sicut in Apocalypsi legitur. in his sufficienter Deus docuit. quo modo velit laudari, ne quis in eius laude errare posset.

August. Spiritu sancto implet Deus sanctos, vt laudent eum, ne erremus in laudando, iter laudis in scriptura constituit. Si homo laudat, arrogantia est: Si Deus, misericordia est: quia laudando se amabilem facit, & nos amando meliores sumus non ipse. Ideoque spiritus eius in seruis suis laudat eũ, quia laudari se facit.

Cas. vt septem psal. pęnitentiæ, sic & septem spiritus, iuxta illud sacramentum, quod præcepit dominus Moysi in tabernaculo septẽ lucernas ponere, perpetuo lumine lucẽtes.

✠ Euthymius. Hic Psalmus laudationem Dei continet, quæ omnibus communis esse potest, & ex fidelis cuiusque persona proferri.

✠ Beda. Ex persona canitur populi de captiuitate liberati admirans Dei potẽtiam, & agentis gratias pro beneficijs his qui omnibus in tribulatione positis subuenire solet. Aliter vox Ecclesiæ ad Christum.

✠ Idem. Quæri pôt, quare titulus hic singulariter contineat. *Laudatio ipsi Dauid.* Cum in oĩbus psalmis ipsius Dauid hoc est, domini Christi gloria prędicet̃. Sed hic durior distributio que posita est, qui cõpletis oĩbus quibus humana ignorantia fuerat instruenda, nunc ad sola præcipitur Dñi vacare præconia: Quæ laudes propter futuri seculi sabbatũ (vt or) septenario psalmorum numero sunt comprehensæ.

PSALMVS CXLIIII.

1 *Xaltabo te.* Cas. Primo, propheta promittit infinitã laudem. Secundo, oẽs perfecturos Dei laudem nouem modis dicit, ibi: *Generatio & generatio.* Tertio, eadem latius explicat, ibi: *Miserator.*

c *Et benedicam.* ✠ Euthym. Sumus enim præ cæteris oĩbus nos Deo debitores, & quia fecit nos cũ non essemus, & quia tales creauit, homines. s. & fideles, & quod creatos conseruat, & quia prouidentiã nostrum oĩum habet, in vniuersum omnium, ac priuatim singulorum, secreto, & palam tam sciẽtiũ, quam ignorantium.

✠ Basilius. Vides quomodo futuræ vitæ præmia significet. Benedictionem autẽ hic dicit nõ eam quæ verbis tãtum, sed quę & rebus ipsis constat. Sic. n. exaltatur Deus, sic magnificatur.

d *In s. secu.* Cassiod. Qui hic non incipit, in futuro mutus erit.

e *Per sin. dies.* Cassio. Qui hic per singulos dies, in æterno die merebitur laudare continua exultatione.

August. Benedic nũc per singulos dies, vt cum venerit vnus sine fine dies, eat ex laude in laudem, sicut ex virtute in virtutem.

f *In seculum & in seculum seculi.* Cas. De qua laude alibi: *In secula seculorum laudabunt.* quia semper amabunt quem semper videbunt, qua visione nihil delectabilius.

g *Magnus dominus & laudabilis.* ✠ Euth. Magnus non tantũ vt magnarũ rerũ opifex sed vt magnorũ donorũ largitor, & ꝓpterea valde laudãdus est, qđ si nullus est finis diuinæ magnitudinis, ꝯsequẽter null⁹ erit ẽt diuinis laudib⁹ mod⁹.

✠ Basil. Quid est, qđ dicit laudabilis? dignus qui laudet̃ ac ꝓdicet̃, nec simpliciter dixit laudabilis, sed adiecit, ad modũ

h *Nimis.* Vno verbo dedit cogitare, quod non potest capi plene, & ideo nunquam cesses à laudibus.

i *Generatio & gen.* Cassiod. Secundo, omnes perfecturos laudem Dei nouem modis promittit.

k *Ope. tua.* Aug. Si ĩ magnitudine deficimus, vel de operib⁹ laudem⁹ operatẽ, de cõditis cõditorẽ, de creaturis creatorẽ.

Cassiod. Nouem sunt opera, potentia, magnificentia, sanctitas, mirabilia, virtus, terribilium magnitudo, memoria, iustitia, quæ post explicabuntur, ex his quasi locis, & seminibus omnis laus trahitur, ad quem modum omnia argumenta de paucitate locorum sumuntur.

l *Et potentiam.* Aug. Non. n. opera laudant, nisi vt virtutem operantis

Marginal notes: Psal. 83. a. — Nouem opera ex quibus omnis laus Dei trahitur. — † meus. — † generationi.

a Christo.

Laudatio ipsi Dauid. CXLIIII.

Aleph.

Notum facio prædicando quod es: Creator & recreator. a Christe. De Iuda vnde reges in vet. test. b Laudabo.

EXaltabo te Deus meus rex: † & benedi 1
2
a Hic. b In æternum.
cã† nomini tuo in seculum, & in secu- 3
a Exponit quod dixit. Aug. Ecce in seculum sine intermissione in lætis vel tristibus. 4
lum seculi. Beth. Per singulos dies be- 5
6
nedicam tibi, & laudabo nomẽ tuum
in seculũ, & in seculum seculi Gimel.
a Caput laudis subdit. In essentia. Alias valde. b Incomprehensibilis cogitatione vel loco.
Magnus dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis 7
8
ideo non potes laudem finire. a Aug. Omnis repetitio dicentis, in infinitum misit animum cogitantis vel, generat o qua in præsenti nascuntur filij Dei. Generatio, qua filij resurrectionis. vnde dicitur: In generatione cum sederit filius hominis, id est, resurrectione. 9
eius non est † finis. Daleth. Generatio † & generatio lau- 10
a Primus locus laudis. b Secundus locus laudis.
dabit opera tua, & † potentiam tuam pronuntiabunt. 11

NICOLAVS DE LYRA.

PSAL. CXLIIII.

1 *Xaltabo te Deus.* Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo & in translatione Hieron. Hymnus Dauid. Circa quod sciendũ, quod hymnus proprie est laus diuina cũ cantico seu exultatione, & ideo si non sit laus Dei, sed alterius personæ, non est hymnus, ẽt si fiat cũ exultatione. & similiter si sit laus diuina, & nõ fiat cũ cantico seu exultatione, sed magis cũ fletu: sicut sanctus Ieremiæ nõ est ꝓprie hymnus. Et ideo per hoc quod dr̃ in titulo, Hymnus Dauid, designat̃ q Dauid fecit hunc psal. ad Dei laudẽ cũ cantico seu exultatione. Et diuiditur in duas partes, quia primo Dauid Deum laudat. secundo, alios ad huiusmodi laudem excitat, ibi: *Generatio.* Circa primum dicit. 1 *Exaltabo te Deus.* Per creationem. 2 *Meus.* Per fidem & specialem deuotionem. *Rex.* Per omnium gubernationem. Rex enim dr̃ à regendo. 4 *Et benedicam.* Non benedictione consecrationis, quæ à maiore impenditur minori, Heb. 7. b. *Sine vlla contradictione, quod minus est à meliori benedicitur*, sed benedictione gratiarum actionis & laudis, quæ à minori exhibetur maiori. 5 *In seculum & in seculum se.* Præuidit. n. Dauid, q psal. iste & alij ab eo facti essent cantandi in futuris generationibus ad laudẽ Dei. 6 *Per singulos dies, &c.* Quia Dauid singulis diebus aliqua hora vel pluribus intẽdebat diuinis laudibus. Cuius rõ subditur, ibi. 7 *Magnus dominus.* nõ magnitudine molis, sed virtutis. 8 *Et lauda.* i. plus q̃ possit à creatura laudari. Eccle. 43. d. Benedicentes dñm exaltate illum quantũ potestis: maior est enim omni laude. 9 *Et magnitudi. eius.* quia potestas eius non est determinata ad aliquem certũ effectũ, sed oĩ facto pôt semper maius facere. 10 *Generatio.* Hic cõsequenter Dauid alios ad Dei laudem excitat. Et primo excitat patres veteris testamẽti. secundo noui, ibi. Confiteantur tibi. tertio oẽs in cõi, ibi. *Alleuat dominus.* Circa primum dicit. *Generatio & gen. lau.* i. laudet. Hebræi. n. pro optatiuo vtuntur futuro indicatiui modi. per hoc aũt quod dicit̃ hic. *Generatio & generatio.* intelligitur generatio fideliũ veteris testamenti, quæ præcessit captiuitatem Babylonicam & generatio quæ secuta est vsq; ad Christũ. 11 *Et potentiã tuam.* qua eduxisti Hebræos potenter de Aegypto, vt patet in Exo. & etiam de captiuitate Babylonica, vt habet̃ Esd. 1. Magnificentiam

MORALITER.

Exaltabo te Deus. In hoc psal. Dauid se & alios excitat ad laudẽ. Sensus moralis est, vt bonus platus per Dauid figuratus ad laudandũ Deũ, excitet se primo, & cõsequenter populũ Christianũ. Quãtũ ad primũ in eius persona dr̃. *Exaltabo te Deus meus rex.* id est quantum potero te laudabo. Deus enim exaltari non pôt in se cum sit magnitudinis infinitæ. 6 *Per singulos dies benedicam tibi, & laudabo nomen.* Sicut per singulos dies tua beneficia recipio. 7 *Magnus dominus & laudabilis nimis.* id est, vltra omnem virtutem creatam improportionabiliter. 10 *Generatio & generatio laudabit opera tua.* Hic cõsequẽter ponitur aliorũ excitatio ad laudãdũ, cum dr̃. *Generatio & generatio laudabit opera tua.* i. omnes homines pręsentes & futuri, laudent te in operibus tuis naturæ & gratiæ, quia sunt eis materia laudis. Et ponitur hic futurum indicatiui modi pro optatiuo secundum Hebraicum modum, cum dicitur. † *Laudabit.* id est laudet, & sic in sequentibus exponatur. Magnificentiam

operantis annuntiant. Sed quidam eloquentes, creaturā laudant, creatoris obliti. Sancti vero laudatores, si opera amāt, & laudant, magis operatorem: & propter hæc illum amant.

Aug. Si in rebus factis sentitur aliqua species, vtilitas, virtus, & laudatur magis in illo qui fecit. Si opera laudas, & te quæres Dei opus. Et occurrit illud: *Non te laudet os tuum, ne arrogans videaris.* Sed non est arrogantia, quia Deum in te, non te laudas.

Prou. 27 a.

a *Et virtutem.* Si non minaretur, nulla esset correctio: si vero non blandiretur, nulla esset exhortatio. Est itaque amabilis, & terribilis. Dicent ergo virtutem disciplinantis & punientis, si prædicant regnū æternum, non taceant ignem æternum.

† bonitatis tuæ loquētur & iustitiā tuā audabunt.

✱ Theodoretus. Videtur quidem eiusdē sermonis repetitione vsum esse; diuersa tamen significat, mirabilia quidem enim dicit, miracula in quorundam beneficijs edita. *Virtutem* autē *terribilium*, magnificentias ob aliorum supplicia demonstratas, veluti per diuinum Mosem Aegypto vniuerso flagella inflixit, illa quippe intelligenda sunt virtus terribilium, in solitudine mannam populo suppeditauit & coturnices ligauit, &c.

✱ Euthymius. Per mirabilia quidem contemperatas tēporum mutationes intelligit, florentes item hortos, prata, nitidos, ac potabiles fontes, flumina ac riuulos suauiter fluētes, terræ fœtus, arborū species, & alia quæcūque tam in animantibus, quam in aiatis admiratione digna sunt: per terribilia vero, fulgura, tonitrua, fulmina, pestē, famem, niuē, & alia quæcunque tā in animātibus, quam in animatis terribilia sunt; per magnitudinem uero & magnificētiam, diuinæ naturæ sapientiæque, ac potentiæ excellentiam intellige.

b *Suauitatis.* Augustin. Ipse per abundantem suauitatem suam, prius memor nostri est nos vocando, gratia sua nos præueniendo, inde nos eius.

c *Eructabunt*, dicit non manducabunt.

C Augustinus. Manducat qui discit: eructat qui docet: hoc tamen eructat quod manducat. Hæc memoria, quia valde dulcis, manducanda est & eructuanda. Sic ergo manduca, vt eructes.

d *Tua.* Augustinus. Nemo Deo tribuat, quia est: & sibi tribuat, quia iustus est. Melius enim est quod sibi vult tribuere quam illi. Totum ergo illi da, in totum ipsum lauda.

a Tertius locus laudis. Alij magnificentiam maiestatis tuæ, & sanctitatem tuam loquentur. b Quartus locus laudis.

He. Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquētur, & mi- 1

a Quintus locus laudis. b Sextus locus laudis. c Aug. Non tantum blanditur, sed etiam minatur. Blanditur vt exhortetur, minatur, vt terreat & corrigat. Alias metuendorū. 2

a rabilia tua narrabunt. Vau. Et virtutem terribilium tuorum 3

a Septimus locus laudis. Cuius non est finis, sed narrabunt, cum talem esse laudabunt. 4 5

dicent, & magnitudinem tuam † narrabunt. Zain. Memo- 6 7

a Octauus locus laudis. Non est oblitus, nos oblitos eum, & non oblitus facit nos reminisci sui. b Foris. Intus ea pleni. c Nonus locus laudis. Quam memores tui accipiunt à te. Alias eructuabunt. d Non sua.

b riā abundātiæ † suauitatis tuæ eructabūt: & iustitia tua exul- 8 †

c d e a Quasi: Hæc prædicta laudent & annuntient. Et quod de his laudant & exultant, tu fecisti, merito illorum bona, tua sunt quæ per misericordiam eis præstantur. 9 b Repetit de misericordia. 10

f g tabūt. Heth. Miserator & misericors dn̄s, † patiens & multū 11 12

h misericors. Teth. Suauis dn̄s † vniuersis, & miserationes 13 14

e *Miserator & misericors.* Cassio. Tertio latius explicat quæ secundo breuiter proposuit. Q. Merito his laudabunt, quia Mise. Partes laudis ponunt hic quæ superius, sed non singulæ possunt explicari. Quis enim opera vel potentiā eius plene explicaret?

Augus. Miserator & mise. quib9 iam veniam dedit.

f *Patiens.* his quibus nondum dedit, sed expectat, vt det.

Cas. Misera. Ab operibus incipit, vt miserator dicat dum cadentes restituit. Misericors, natura, etiā dum creat. Patiens hoc sumit de secūdo loco laudis, scilicet de potētia quā laudat, non quod terras suspendit, maria coercuit, stellis celum depinxit, &c. sed quia tolerat peccantes, vt conuertantur.

g *Suauis.* De magnificentia sumitur, quia nil magnificentius quam suauem esse gustantibus, & misericordiam omnibus operibus suis impendere: non autem his quæ diabolus facit, ea enim potius damnat.

h *Et miserationes eius.* Aug. Si enim tollas opera tua mala, non in te remaneant nisi opera eius, non te dimittet miseratio eius. Si autem tu non dimittas opera tua, erit eius seueritas in opera tua, cum dicet. *Ite maledicti in ignem æternum.*

Mat.

✱ Euthy. Sermonem amplificat sciens, in ea potissimum Dei diuitias cōsistere: neq; .n. saluari potuissemus, nisi magna illius benignitas ad fuisset nobis, & misericordia, vniuersis aūt dixit, & nō iustis tantū: quinimo & peccatoribus non rōnalibus tantū, sed etiā irrationalibus, ac deniq; quibuscunque tametsi minimis operibus suis inseretur, quippe qui gehēnā & oēs alias æternas pœnas peccatoribus præ summa misericordia cōminatus est, vt earū timore à vitiis abstinerent, & virtutem adepti cęlorum regnum consequerentur.

Confiteantur

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquen.* Quam ostendisti in datione sanctæ legis.

2 *Et mirabilia tua narrabunt.* Quæ tunc virtute diuina apparuerunt, vt habetur: Exodi. 19.

3 *Et virtutem terribilium tuorum dicent.* id est, iudicia tua terribilia in apertione terræ & deuoratione Core, & aliorum sibi adhærentium in rebellione, Numeri decimosexto, & in alijs punitionibus terribilibus.

4 *Et magnitudinem tuam narrabunt.* quam ostendisti in debellatione Og regis Basan, & Sehon regis Amorrhæorum.

5 *Memoriam abundantiæ suauitatis tuæ.* qua pauisti eos manna in deserto, & potasti eos aquis productis de saxo durissimo.

6 *Eructabunt.* id est, de corde deuoto proferent & narrabunt.

7 *Et iustitia tua.* qua Chananæos de terra promissionis eiecisti, & filios Israel ibi habitare fecisti.

8 *Exultabunt.* id est, cum exultatione deuota referent hęc & prædicta opera tua.

9 *Miserator.* quantum ad effectum.

10 *Et misericors dominus.* quantum ad affectum.

11 *Patiens.* quia non statim infert punitionem pro peccatis, sed aliquādo differt etiam per totam vitam peccatori quod videtur hominibus nimis differre: ideo subditur.

12 *Et multum misericors.* tamen totum benefacit secundum ordinem suæ sapientiæ.

13 *Suauis dominus vniuersis.* quia omnibus creaturis dat esse, quod est desideratissimum hominibus secundum se: licet aliquando ratione mali adiuncti efficiatur aliquibus tediosum. Et cum hoc aliquibus dat viuere, vt vegetabilibus. Et vltra hæc, sentire, animalibus, & vltra prædicta, intelligere hominibus, & angelis.

14 *Et miserationes eius super omnia opera eius.* Quia diffusio suæ bonitatis ad omnem creaturam modis prædictis, non procedit ex aliqua obligatione seu debito ex parte Dei, sed ex mera bonitate, & pietate ipsius.

Confiteantur

MORALITER.

1 *Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur.* orando & docendo.

2 *Et mirabilia tua narrabunt*, scilicet alijs, eos ad tuam laudem inducendo.

3 *Et virtutem terribilium tuorum dicent.* in peccatorum punitione, vt in diluuij inundatione, & Sodomorum subuersione, & sic de alijs; vt audientes terreantur, & a peccatis retrahantur.

5 *Memoriam abundantiæ suauitatis tuæ.* scilicet in beneficijs creationis, recreationis, gubernationis, & glorificationis.

8 *Exultabunt.* id est, exultent. Et per hoc significatur prædicatio procedens ex corde deuoto.

† *Et iustitia tua exultabunt.* Psalmus 57. b. *Lætabitur iustus cum viderit vindictam, &c.*

9 *Miserator & misericors dominus.* Peccata relaxando.

11 *Patiens.* per pœnitentiam expectando.

12 *Et multum misericors.* pœnas debitas minuendo.

13 *Suauis dominus vniuersis.* attingens a fine vsque ad finem fortiter, & disponens omnia suauiter: dans eis inclinationem ad bonum secundum suæ naturæ modum.

Confitean

a *Confiteantur tibi domine omnia opera tua.* Aug. Laudent, sicut ea quæ non habent sensum laudadi, qui sunt materia laudis: quia dum inquiris, inuenis magnam vim in eis quæ à Deo. ✠ Theodoretus. Non ea quæ animis carent Deum laudant, neque feræ rationis expertes vocem rationis compotem emittunt. sed per hecin qui rõnis parti cipes Deique studiosi sunt, hymnorum cantilenam componẽt, quodlibet enim intuentes eorum, quæ ab ipso facta sunt, vt sapientiæ magnificentiam obseruantes in laudes linguam impellunt.

b *Et sancti tui.* Cassi. Omne quod est, confitetur, vel per se, vel per rationales creaturas. Vel sancti, id est, angeli & homines. Hoc de sanctitate. ipse est enim sanctitas Dei, vt ei sancti decant confiteri.

✠ Basilius. Sanctos hic vocat qui præcepta Dei adimplent.

✠ Euthymius. Qui tibi sanctificati ac dedicati sunt. hos enim præcipue, decet tibi semper benedicere, curis ac sollicitudinibus seculi liberatos, atque idoneos puro ac mundo corde tuas laudes proferre tanquam alijs sapientiores.

c *Gloriam regni.* Cassiod. De mirabilibus ergo sumitur. Quam mirabilis enim qui fecit cęlum & terram, & diuersis bonis impleuit.

d *Vt notam.* Cass. De virtute terribiliũ hoc sumit. Sanctis enim pdicantibus nota facta est potẽtia Dei qua vindicat in malos, & gloria regni, qua coronat bonos, ne ignorata minus quæreretur, & nota etiã facta est, qñ apostoli virtutes fecerunt, & per notitiam vtriusque scilicet potentiæ & gloriæ, quidam timore pęnæ, quidam spe gloriæ conuertuntur. Et nota, q; post potentiam commendat decorem regni: quod ideo facit, vt potentia nominata amantem non terreat: hẽt enim regnum quo delectemur, & illud regnum habet decorẽ, cui tã magnifico nil comparatur. Act. 4. g.

a Quia facit solem suum oriri super bonos & malos in huiusmodi: & in hoc quod expectat & monet, bene omnibus facit, quod si punit, seueritas est non eius, sed in tua opera.

a eius super omnia opera eius. Iod. Confiteantur tibi domine 1

a In confessione operum sancti inspicientes benedicunt te, quid enim dicent? Gloriam regni: quam potens Deus, qui hæc fecit & continet. †

b omnia opera tua; & sancti tui benedicant tibi. Caph. Glo- 2

c In regno. 3

riam regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur. La- 4

Loquentur ad hoc vtrique. a Vnde quidam timore pęnæ, quidam spe gloriæ conuertuntur. 5

d med. Vt notam faciant filijs hominum potentiam tuam, & 6 7

a Cuius? Non huius seculi regnum dico, & quod decorem habet, sed non ibi magnitudo decoris, sed tuum.

e gloriam † magnificentiæ regni tui. Mem. Regnum tuum, 8

a Aeternum. b Per quod ostenditur regnum esse forte.

regnum omnium seculorum: & dominatio tua in omni

a Per successionem, vel hac & futura. b Quicquid promisit dedit, & per data fidem fecit ceteris dandis quæ promisit, & quasi in chirographo scribi fecit.

f generatione & generationem. Nun. † Fidelis dominus 9

a Vt verax in promissis, ita sanctus in omni operatione.

in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus 10

a Non quod omnes, sed quicunque alleuantur, hoc est per eum. b Qui nondum corruerunt. Alias decidunt.

g suis. Samech. † Alleuat dominus omnes qui corruunt, 11

e *Regnum tuũ re.* Cass. Laudat de perpetuitate & dominationis effectu. Et sumitur hoc de magnitudine, si magnum est ad tempus imperare, maius est dominationis terminum non habere.

f *Fidelis dominus in omnibus.* Cassiodorus. De abundanti suauitate hoc sumitur. vnde supra: *Memoriam abundantiæ suauitatis tuæ.* Fidelis, quia aduentus dona compleuit. Ad abundãtiam quoque ptinet, quod alleuat ruentes: erigit elisos, vnde recordatio suauitatis habetur, & in laudibus eius eructuatur. E

Supra. eo. † Fidelis &c. hic versus nõ est in Hebręo

g *Qui corruunt.* Cassiod. A malis suis, quos omnes alleuat Deus. Vel, ab his temporalibus sicut sancti, vt Iob, qui in seculo aliquid perdunt, & abiecti fiunt, decidentes sunt. sed hos omnes confirmat, quia septies cadit iustus & resurgit: impij autem infirmantur in malis. Prou. 24. c.

✠ Basilius & Euthymius. Cum de regno Dei dixerit, quod scilicet est sine fine, & de sermonibus, quod veri sunt, & de operibus quod reprehendi non possunt, & ad hæc omnia F

NICOLAVS DE LYRA.

Confiteantur. Hic consequenter Dauid incitat fideles noui testamenti ad laudem Dei, dicens. *Confiteantur tibi domine.* id est, laudent te secundum suum modum, quia etsi irrationabilia & insensibilia non laudent Deum proprie, eo quod carent intellectu, bonum quod habent in Deum referente, tamen laudant Deum inquantum sunt materia diuinæ laudis intelligibilibus creaturis.

Et sancti tui. id est, fideles noui testam. tibi consecrati per sacramenta noui testamenti, quę sunt efficacia ad sanctificationem, non sic autem erant sacramenta legalia, quæ Apostolus appellat infirma & egena, ad Galat. 4.

Benedicant tibi. pro patribus veteris testamenti, eo quod in ipsis completum est mysterium Christi.

Gloriam regni tui dicent. i. prædicabunt gloriam regni cęlestis quod fecerunt apostoli aliique discipuli per orbem dispersi. patres autem vete. testamenti annuntiauerunt gloriã regni terreni. Deut. 28. a. Si audieris vocẽ dñi Dei tui, &c. sequitur. *Faciet te dominus Deus tuus excelsiorem cunctis gentibus, quæ versantur in terra.* Et Esa. 1. e. *Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis,* tamen istis promissionibus & consimilibus intelligebantur bona spiritualia principaliter promissa, vt frequenter dictum est supra, quia tamen populus rudis illud non capiebat, ideo patres veteris testa. illi tacebant, quæ per patres noui testamenti sunt aperte prædicata.

5 *Et potentiam tuam loquentur.* i. ostendent per miracula doctrinam euangelicam confirmantia, secundum quod dicit, Mat. vlt. d. Illi aũt profecti prædicauerunt vbique dño, &c.

6 *Vt notam.* per opera totam virtutem naturę creatæ transcendentia.

7 *Et gloriam.* Gloria est clara notitia cum laude. In regno autem cęlesti, de quo hic est sermo, est clara Dei visio & iugis laudatio. ideo regnum illud dicitur gloriosum, est etiam æternum. propter quod subditur. 8 *Regnum tuum.* secundum quod dicitur Luc. 1. c. Regni eius non erit finis.

9 *Fidelis dñs.* Totus iste versus vr̃ hic appositus ab aliquo trãslatore vel expositore, quia nõ est in Hebręo, nec in trãslatione Hier. põt tñ sic exponi. *Fidelis dominus in omnibus verbis suis,* quia semper implentur & non transeũt in vacuum, secundum quod dicit saluator Mat. 5. b. *Iota vnum aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant, &c.*

10 *Et sanctus in omnibus.* Sanctum enim dicit quod est ad Dei gloriam ordinatum, propter quod res etiam insensibiles vt calix, & vestes, & huiusmodi, dicũtur sanctæ, eo quod sunt ad diuinum cultum ordinatæ, omnia autem opera diuina sunt ad Dei gloriam ordinata, secundum quod dicitur Prouer. 16. a. *Vniuersa propter semetipsum operatus est dominus.* & ideo dicitur sanctus in omnibus suis operibus.

11 *Alle. do.* Hic cõsequenter psal. inducit oẽs gñraliter ad laudẽ Dei, & hoc ex beneficijs cõiter oĩbus exhibitis, & iõ primo dicta beneficia ad memoriã reducit, secundo propositum concludit, ibi. *Laudationẽ dñi.* Circa primũ primo tangit diuina beneficia releuando à malis dicens. *Alleuat dom. oẽs qui cor.* quia corruentes in culpam semper paratus est releuare quantum est in se, licet aliqui renuant, secundum q; dr̃, Prou. 1. c. *Extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret,* & ex hoc sequitur, q; paratus est releuare a pęna gehennæ, quę pro culpa mortali debetur. Corruentes aũt in pęnam tẽporalem aliquando releuat, sicut patet de Manasse rege Iuda. 2. Paral. 33. quem de captiuitate & carcere releuauit ad suũ regnum. & similiter de sancto Iob & multis alijs quos temporaliter releuauit de miserijs, tñ non est sic de oĩbus etiam dilectis suis, vt patet in sanctis martyribus, sed alleuauit eos melius, eos transferẽdo de miseria pñti ad gloriã cęlestẽ. Diuisio.

Et eri-

MORALITER.

1 *Confiteantur tibi.* Hic inuitatur generaliter oĩs creatura ad Dei laudem, cum dicitur. *Confitean. ti. do.* confessione laudis.

† *Omnia ope. tua.* Nam habentia intellectũ laudare possunt Deum proprie, & intellectu carentia large, inquãtum in eis lucet bonitas creatoris, & quia inest intelligentibus materia diuinæ laudis, ideo subditur.

2 *Et sancti tui be. tibi.* s. docendo vt audientes te diligant.

5 *Et potentiam tuam lo.* vt te timeant.

6 *Vt notam faciant.* Repetitio est eiusdem sententiæ ad maiorem expressionem.

8 *Regnũ tuũ.* i. ęternę durationis & magnæ extẽsionis ad oĩa.

9 *Fidelis dominus.* Nam implet promissa.

10 *Et sanct.* Nã ordinat ipsa ad declarationẽ suæ sanctitatis.

11 *Alleuat omnes qui cor.* Quia quantum est ex se, paratus est cadentes in peccatum releuare.

5 *Et* *Oculi*

omnia de diuina magnificentia, potentia, gloria, benignitate, iam tractauerit, Hic rursus de benignitate Dei differit, quod & ipsa maxima est regni eius gloria, quod non solū stantes sed & casuros conseruat ne prolabātur, & iacentes erigit, & quod mirabile est, non vnum aut alterum, sed vniuersos.

a *Et erigit omnes eli.* Augustin. Ad se pertinentes, quia superbis resistit.

b *Oculi omnium in te sperant do.* August. De iustitia latius agit, vt qui misericordem audit, iustum timeat: & iustitiæ est, vt sperantes satiet corporaliter vel spiritualiter. Non semper enim danda est esca, sed in tempore opportuno, multis enim petentibus salubriter differtur.

✲ Euthymius. Similia sunt hæc verba ijs quæ habentur in psalm. 103. Omnia enim, inquit, à te expectant, vt des cibum eorum in tempore, & rursum: aperiente te manum tuam omnia implebuntur bonitate, quod igitur illic bonitatem, hoc in loco bonam voluntatem appellauit. Vidisti quomodo ostendit propheta, quod Deus bonus & benignus est vniuersis, & quod misericordia eius supra omnia opera eius, &c. Per manuum vero apertionem præbandi facilitatem demonstrauit.

✲ Theodoretus. Hoc in loco verbum, *sperant*, non propter affectum posuit. Neque enim qui impie viuunt, hanc habent spem, nec genera animalium ratione carentium sensum rationis compotem habent, sed edocet vnumquodq; ab ipso congruentem vsum accipere.

c *Et tu das escam illorum in tempore opportuno.* Aug. Dat ergo medicus ægro quod conuenit, & quando cōuenit, nō vt homo desiderat & petit: ne obsit, si det. Petit. n. Apostolus de angelo sathanæ, vt auferret ab eo, & nō accepit, sed pp perfectionem suam, quia tēpus adhuc erat exercendæ infirmitatis. Petit diabolus tentandum Iob, & accepit, sed ad damnationem suam. Ipse Christus mori venerat, & tñ transfigurans in se infirmos, ait. *Pater si fieri potest, transeat à me calix iste.* Et licet non acciperet quod petere videbatur, ait. Nō quod volo, sed quod tu. benedicens Deum in omni tempore.

✲ Basilius. Quid est quod dicit tēpore opportuno? quoniam temporibus omnia sunt discreta, & hoc potissimū sapientiam illius declarat. Verum singulis annis al.moni[...] distribuit, vt agricolam quemque recreet.

d *Aperis tu manum.* Augustinus. Etsi non das aliquand[...] das tamen opportunè. differs quidem, non aufers.

✲ Basilius. Manuum apertionem, & virtutem necel[...] ria suppeditandi di[...] vt instruat nos, nō[...] elementis frugum [...] se copiam, sed ex [...] uinæ beneuolenti[...] placiditatis ac volu[...] tatis prouidentia. N[...] enim simpliciter [...] bum sed vnicuiq[...] proprium commo[...] vt vtilem largitu[...] nec largitur mo[...] sed ita cumulat, vt n[...] la sit penuria.

e *Iustus.* Cassiod[...] Ipso nomine iusti[...] aperit, vt manife[...] ostēdatur hic laus[...] iustitia esse. Viæ si[...] dispositiones & [...] luntates, quæ om[...] iustæ, etiā si verbe[...]

Marginal notes: † collapsos. † illis in opportunitate. Iac. 4. b. † saturas. † clamorem.

a Qui ruinam peccati passi sunt. b Intentiones.
a & erigit omnes † elisos. Ain. Oculi omnium in te sperant 1
a Quasi ægro, quod conuenit, & quando conuenit, non vt homo desiderat. †
c domine, & tu das escam † illorum in tempore opportuno. 2
a Quasi quam escam. Quia omnia in eius potestate., b Benignitatem potentiæ tuæ. c Rationale quod potest benedici. †
d Pe. Aperis tu manum tuam, & † imples omne animal be- 3
a Et quando cedit, & quando curat: Sic confessi sunt Daniel & omnes sancti in tribulationibus quod iusta sunt iudicia Dei. 4
e nedictione. Zadik. Iustus dominus in omnibus vijs suis, 5
a Pius, patiens, dator omnium bonorum. b Aug. Etsi non statim facit, ideo magis non facit, quia prope est. 6
g & sanctus in omnibus operibus suis. Kuph. Prope est 7
a Sed quibus inuocantibus? 8
dominus omnibus inuocantibus eum, omnibus † inuo-
a Aug. Non secundum vana desideria, quæ aliud quam ipsum quærunt. b Aug. Si ideo timent, vt faciant eius voluntatem.
h cantibus eum in veritate. Res. Voluntatem timen- 9
a Aliquando, etsi non mox. 10
tium se faciet, & † deprecationem eorum exaudiet, 11

f *Vijs suis, & sanctus in omnibus operibus suis.* Sciendum, q[...] viæ ad dispositionem pertinent, opera ad effectum: hæc [...] cundum nos diuiduntur. Sed apud illum, hoc est velle qu[...] facere, quia ex eius voluntate res habent esse.

g *Prope est omnibus inuocantibus eum.* Cassiod. Propitius [...] vbique, & hoc de iustitia.

✲ Theodoretus. Hæc particula, *prope*, non loci s[...] tium significat. Natura enim vbique adest Deus, n[...] in ipso viuimus & mouemur, & sumus secundum di[...] num Apostolum. Sed per hæc affectionem & studiu[...] declarauit. Pulchra autem est hæc additio *veritatis*, n[...] enim simpliciter inuocantibus adest, sed ijs qui in ve[...] tate hoc facere decreuerunt. *Non omnis, enim, qui dicit m[...] domine domine, intrabit in regnum cælorum, sed qui facit voluntat[...] patris mei qui in cælis est.*

h *Voluntatem timentium se faciet.* Cassiodorus. Concludit [...] iustitia. Aequum est enim & diligentes custodire, & pecc[...] tores perdere.

✲ Basilius. Et hæc est sane modica diuinæ prouident[...] portio, quod eos quibus prouidet munitos reddit, peccat[...] res vero eos dicit, qui incurabiliter languent, nec salu[...] volunt. Si vero quidam diligentium se puniti sunt, est h[...] animas eorum custodientis, illustrioresq; reddentis, etian[...] corpus intereat.

Laudat[...]

Marginal notes: Iob. 1. b. Matth. 26. d.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et erigit omnes eli.* Eodem modo exponatur, quia est repetitio eiusdem sententiæ sub alijs verbis. Consequenter tangit diuina beneficia in bonis promouendo, dicens.

2 *Oculi omnium in te.* Per hoc autem quod subditur. Et imples omne animal benedic. &c. patet quod hæc scriptura nō loquitur generaliter de omni creatura, vt exponunt aliqui, sed tantum de creatura animata anima sensibili, cuiusmodi est homo & animal brutum propter hominem factum. dicit igitur. *Oculi omnium in te sperant.* quia à Deo expectant prouisionem victualium, non solum homines, sed etiam bestiæ & aues, secundum quod dicitur Mat. 6. d. *Considerate volatilia cæli, &c.* & subditur. *Et pater vester cælestis pascit illa.*

3 *Et tu das illis escam in tempore opportuno.* Aliqua enim animalia sunt, quæ secundum conditionem naturæ suæ per magnum temporis spatium non comedunt, sed nutrimento prius recepto viuunt, sicut hirundines nō comedunt in hyeme, sed viuunt de alimento recepto in æstate, vt dicit commentator Albertus super secundo de Anima: & de pluri[...] alijs ponit exempla.

4 *Aperis tu manum tuam.* per bonitatis diffusionem.

5 *Et imples.* id est, conuenienti refectione.

6 *Iustus dominus.* id est, processibus suis cum sit ipsa regu[...] iustitiæ & veritatis.

7 *Et sanctus in omnibus.* exponatur sicut supra.

8 *Prope est dominus.* Sed quia hoc est intelligendum de[...] deliter inuocantibus tantum, ideo subditur. *Omnibus inuo[...] tibus eum in veritate*, quia inuocantes eum pie, id est, de p[...] tinentibus ad salutem pro se & perseueranter semper ab [...] exaudiuntur, tempore tamen debito, ideo subditur.

9 *Voluntatem timentium se.* timore filiali, qui est annexus c[...] ritati.

10 *Faciet.* quia tales supponunt voluntatem suam diui[...] voluntati, & sic sicut diuina voluntas impletur, ita & su[...]

11 *Et deprecationem eorum exaudiet.* si sit pia, pro se, & per[...] uerans, vt prædictum est.

Et[...]

MORALITER.

2 *Oculi omnium.* scilicet bonorum.

† *In te sperant. domi.* Spe formata charitate.

3 *Et tu das escam illis.* scilicet eucharistiæ.

† *In tempore opportuno*, quod est tempus gratiæ.

4 *Aperis tu manum tuam.* tua largitate.

5 *Et imples omne animal.* Per animal quod dicitur a sensu, intelligitur habens Dei sensum, & omnis talis, Dei bene[...] ctione repletur.

6 *Iustus dominus in omnibus vijs suis.* Nam vniuersæ viæ d[...] mini sunt misericordia & veritas.

7 *Et sanctus in omnibus operibus suis.* Exponatur vt prius.

8 *Prope est dominus omnibus inuocantibus eum.* Quia veloci[...] exaudit veraciter deprecantes.

Custo[...]

a Apud eum suauitas esse ostenditur.
saluos faciet eos. Schin. Custodit domi- 1
a Aug. Eos qui perseuerant in peccatis. 2
nus omnes diligentes se, & omnes peccatores 3
a Apud eum seueritas esse demonstratur.
Laudationem. Cassi. 4
positis omnibus, a. disperdet. Tau. † Lauda- 5
itur breuis con-

a Concludit laudem. Quasi Quoniam omnia ita se habent.
tionem domini loquetur os
clusio, qua concludit, quod non potest explicari. D
a Meo exemplo. b Conuersi ad Deum. c Id est homo.
6 meum, et benedicat omnis caro † nomini san- † nomen sanctum.
7 a Et hoc in præsenti. b Id est in futuro.
8 cto eius in seculum & in seculum seculi.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et saluos faciet eos.* salute æterna, & aliquando etiam temporali, vt dictum est supra.
2 *Custodit omnes diligentes se.* sicut amicos charissimos in ciuitate cælesti collocandos.
3 *Et omnes pec.* in peccato mortali decedentes.
4 *Disperdet.* deperditione gehennæ.
5 *Laudatio.* Hic ex prædictis beneficijs concludit Psalmista Deum ab omnibus hominibus esse laudãdum: & primo incipit a seipso, dicens: *Laudatio dom.* & secundo alios ad laudem inuitat.

6 *Et bene. omnis ca.* id est, omnis homo, qui frequenter in scriptura caro nominatur, secundum quod dicitur supra psal. 77. e. *Et recordatus est, quia caro sunt, &c.* Gen. 6. a. *Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est.*
7 *Nomini san. eius.* s. Dei, à quo omnis sanctitas deriuatur.
8 *In se. & in secu. se.* id est, æternaliter. vbicunque enim fit talis replicatio huius dictionis seculum, æternitas designatur: saltem à parte post secundum doctores Hebræorum. Sensus autem literalis huius psal. est etiam moralis, vt patet ex dictis: propter quod non oportet aliam moralitatem addere, nec in consimilibus psalmis.

MORALITER.

2 *Custodit dominus omnes di. se.* à malo mortalis culpæ.
3 *Et omnes peccatores.* scilicet obstinatos.
4 *Disperdet.* pœna gehennæ. Cætera patent ex dictis.

GLOSSA ORDINARIA.

a *Halleluia.* Cas. Vox ista quasi musica salutaris tanquã harmonia celestis, quę non solũ homines sed etiã angelos delectat, laudem Dei exprimens. Quę congrue huic psal. præscribitur, vbi vir iustus exhortatur animã ad laudem Dei, quia in diuersis aliqñ velit nolit perturbatur anima. vnde supra. *Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me?* Sed vt auferat ei perturbationem, suggerit gaudium in spe, si non in re. *Spera in Deo, quoniam ad confi.*

Halleluia PSALMVS CXLV.

a Quid de alijs satagis? sta mecum in laude Dei. Perfecte.

b L Auda anima mea dominũ, laudabo do- 1
a Aeterna, quæ vere vita. b Sic laudabo ibi. & hic psallam, vbi non semper ero. Hic est homo & alijs intentus, & ideo non semper & perfecte psallit: sed in æterno esse non sic, sed psal. imo quandiu fue. 2
c minum in vita mea: psallam Deo meo 3

Augustinus. Hac spe erecta anima Deũ laudat hic. Cas. Primo, sibi quasi omnibus consulit laudare, ne in vanis erret, & quasi acquiescens consilio, asserit se laudaturum vbi poterit plene. Secundo, alios monet non sperare in homine, ibi: *Nolite confidere.* Tertio docet omnem spem in omnipotente ponendam, ibi: *Beatus.*

✠ Theodoretus. In nonnullis exemplaribus additum est, *Aggæi. & Zachariæ.* Sane hoc nec apud Hebræum, nec apud alios interpretes, nec apud Septuaginta inueni in sextuplici. Atque præsens psalmus, vt Deum rerum omnium conditorem laudibus prosequamur adhortatur, quãdo quidem etiam inscriptio hoc significat. Nam Halleluia Laudate dominum interpretatur.

✠ Beda Vener. Memoriam dominicæ laudis quam præcedente titulo latine posuerat: Nunc ad cumulum eiusdem laudis Hebræi Halleluia voluit augmentare vocabulo, cuius propheta laudes domini, ex toto corde decantari.

✠ Idem. Populus de Babylone saluatus, beneficia in se Dei ab initio commemorat. Aliter vox Christi ad populũ.

PSAL. CXLV.

b *Lauda anima mea dñm.* Sed quęritur. A quo, cui hoc cõsuli C tur? Si dicitur caro consulere animæ, non videt hoc esse verum, cum à meliori, & a digniori soleat inferiori dari consilium. Caro autem inferior est anima.

Augustinus. Anima enim licet vituperata, quia peccatrix: tamen melior dicitur per naturam corpore laudato in suo genere: qa spiritualis natura pręstat corpori, quod mouet, regit, sensificat, capit: & ipsa infinita, vicina est substantię Dei Sic aurũ vitupe- E ratum, quia sordidũ pręest plumbo in puritate laudato, sic & malus homo optimo equo. Non datur ergo consilium animæ à carne, quamuis domita valde & pacata, quę tamen mortua est propter peccatum. Nec etiam mortalis consulit animæ. quia semper infra animam est, sed superior pars aīæ, scilicet mens quæ cogitat sapientiam diuinã illi inhærens, & in illã suspirans: videt quasdam sui partes perturbari moribus seculi, & cupiditate terrenorũ ad exteriora rapi. vnde ad interiora, & superiora reuocat eã. Se ergo s. in sensualitatem exhortans dicit. *Lauda anima mea dominum.* Quid. n. tibi placet in hoc seculo? diuisa per tot secularium rerum amores: collige te ad autorem hic tibi pax & securitas. Deinde respondet aīa menti quasi hic prægrauata non valens desistere, vt dignum est. *Laudabo in vita*: hic in morte laudabo tenuiter, quia corpus aggrauat animã, & terrena inhabitatio sensum deprimit multa cogitantem. hic, spes pascit, vt in futuro.

Anima præstantior corpore.

✠ Basil. Vbi desiit, illinc & denuo orditur, à laude videlicet ac celebratione Dei: non enim parum hoc facit ad purgãdum animam, Laudem vero dicit (quod crebro monui) eam quæ ex operibus est. Sicut præcedenti psalmo dixit, *per singulos dies benedicam tibi*, ita & hic, *donec*, inquit, *fuero.*

c *In vita mea.* Cassiod. Cum ei perfecte inhæsero, a quo separari vt modo fit, mors est: sed spes consolatur, in qua quodammodo viuens laudat. Sap. 9. c.

F *Quandiu*

NICOLAVS DE LYRA. PSAL. CXLV.

L *Auda anima mea dñm.* Huic psal. pro titulo præponitur, Halleluia, quod significat laudate Deum, vt dictum est supra.

Circa materiam huius psalmi considerandum est, quod ex decursu veteris testamenti patet, quod quãdiu filij Israel confidentiam habuerunt in domino, bene fuit eis. Quando autem diffidentes de diuino auxilio recurrerunt ad humanum, malũ fuit eis. vnde & Sedechias rex confidens de adiutorio regis Aegypti contra regem Babylonis fuit captus & excoculatus, & ciuitas Ierusalem destructa, & populus captiuatus, vt habetur. 4. Regum. & 2. Paralipome. in fine. Multa etiam alia exempla possent ad hoc adduci de scriptura, sed propter breuitatem omitto: quod considerans autor huius psalmi qui secundum Hebræos ignoratur, in hoc psalmo declarauit, quod non de hominibus, sed de Deo est confidendum. Et diuiditur in duas partes, quia primo Psalmista laudat Deum secundum huius psalmi titulum. Secundo descendit ad propositum, ibi: *Nolite confidere.* Diuisio.

Circa primum dicitur: *Lauda anima mea dominum.* quasi diceret, non laudent eum labia mea tantum sicut illorum, de quibus dicitur Esa. 29. d. *Populus iste ore suo, & labijs suis glorificat me, cor autem eius longè est a me.*
2 *Laudabo dominum in vita mea.* id est, in vita præsenti, quandiu durabit.
3 *Psallam Deo meo quandiu fuero.* id est, in futuro. Laus enim diuina non tollitur à sanctis per mortem, sed magis perficitur.

Nolite

MORALITER.

Lauda anima mea dominum. In hoc psal. declaratur, quod de hominibus non est principaliter confidendum, sed de Deo: propter quod sensus literalis est simpliciter moralis, ideo pertranseo.

MORA-

A a *Quandiu.* Non quod aliquando non sit, quia in æternum erit. & ideo vere diu.

b *Nolite confidere.* Cas. Secunda pars. Dato consilio & affirmato vbi sibi ne laudare poterit, quasi longe remotus, & interim dum mala sunt (quibus turbatur anima) monet non sperare in homine, sed in Deo.

Aug. Vel, quasi in fine seculi mente positus: cito finienda, docet non amare pro æternis, quasi & meo exemplo. *Nolite confi.*

c *In filijs hominum.* Augustin. In vno filio hominis, est salus, & in ipso sperate: Non filius hominis quia est sed quia filius Dei est. Non propter illud quod suscepit ex te: sed propter illud quod seruauit in se.

d *Exibit spiritus eius, & reuertetur in terram suam, in illa die peribunt omnes cogitatio.* Cassiod. Prius mūdat corda prohibendo à noxijs, vt post salutaria intendat monendo salubria.

✻ Theod. Spiritum hoc in loco animam vocat: hac enim transmigrante in propriam cognationem, corpus reuertitur secundum diuinam sententiam: *Quoniam terra es, & in terram reuer eris.*

† sum.

† eius.

† illius in dominum Deū.

† 22 q. 4. cap. infideles.

† accipientibus.

Genes 3.

a Vos alij maxime in nouissimis temporibus positi. Vos autem pusilli qui nondum de Deo speratis, interim dum mala sunt, in Deo non in homine spe. s Et hoc est quod ait.
b Dæmonibus. Tenebrarum. Qui temporalia suadent amare.

a quandiu † fuero. Nolite confidere in principibus, neque in 1
b a Id est, baptistis. b Aug. Quia domini est salus, non principum seculi vel baptistarum, qui se iactant dare sancta: si homo dare posset, minus a Deo peteretur. c Subito quando non vult, vel sit. Vide enim quid sit spiritus. d Anima. 2

c d filijs hominum, in quibus non est salus. Exibit spiritus eius, 3
a Aug Exeunte spiritu, caro. b Vnde cepit initium. c Mortis scilicet. d Aug. Fru trantur. e Quæ in diuersos ambitus seculi tendebant.

e et reuertetur in terram suam: in illa die peribūt omnes co- 4 5 6
a In quo ergo sperandum? b Est Deus. Non angeli vel homo, sed Iacob. c Id est, qui sperat in illo, qui fuit Deus Iacob. d Veri, Iacob, sicut fuit illius actualis. Iacob. 7

f gitationes † eorum. Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius, 8
a Cur beatus? quia. Etsi interim gemimus. b Quasi: In quo domino Deo? Cas. Laus ab operibus, quia etsi non substantiam, actus tamen eius aliquatenus capit nostra notitia. Aug. Etiam si sunt multi dij & domini, nobis vnus ex quo omnia.

g spes † eius in domino Deo ipsius, qui fecit cęlum & terram: 9
a August. Et ita curat de te inter alia. b Præter cetera hoc addit ad nos pertinens. 10
c Aug. His verbis & amandum prædicat & timendum.

h i mare, & omnia quę in eis sunt. † Qui † custodit veritatē in se 11
a In æternum. b In quo custodit veritatem? Ecce. c Quibus. d Etiam. Non homo iactet se quasi det: solus enim Deus dat iudicium & iustitiam e Vtranque corporalem & spiritualem. f Beati qui esuriunt, &c.

k l culū, facit iudiciū iniuriā† patiētib⁹, dat escam esurientib⁹. 12
a Faciens immortales. b August. Mortali corpore, vel, à peccatis soluit. c Eos qui cæci sunt, facit sapientes. 13 14

m n Dominus soluit cōpeditos, Dñs illuminat cęcos. Dominus 15 16

e *In die illa peribunt omnes.* ✻ Euthymius. De die loquitur exitus animæ de corpore: cogitationes vero eas intelligit, quas mortuus hic princeps de seculi rebus habuerat. postquam vero propheta ab humana spe lectorem abduxit, quod reliquum est tutum ei ac securum deinceps portum ostendit, atque inexpugnabilem quandā turrim. Est autem optimus admonendi modus, primum ab infirmioribus abducere, & deinde fortiora statuere, inania destruere, & vera erigere, arguere fallacia, atque vtilia demonstrare.

f *Beatus cuius Deus Iacob.* Cassiod. Tertia pars, vbi docet totam spem in omnipotenti ponēdam, quem ex factis describit, vt Gentilitas tam frequenter conuicta quiescat.

Augustinus. Remotis noxijs, docet quod salutis est, scilicet in quo sperandum sit.

✻ Theodoretus. Deum Iacob non temere vocauit, sed admonens nos quantam opem consecutus fuerit Iacob, cū in Deo spes suas constituisset, & quales & quot fructus spei
C percepit, vt in Deo huius speremus commonefacit, & dominum ipsum & Deum nominat, & per vtraque potentiam prædicat.

f *Adiutor eius spes eius.* Cas. Ipsius Iacob sic fuit adiutor, vt de Iacob faceret Israel, quia iā videret adiutoriū fieret Israel, id est, videns Deum: sic si hic non vis, sed habes adiutorem Deum, eris tandem de Iacob Israel & videbis, & cessabit omnis gemitus & dolor, dicit ergo: *Beatus cuius Deus Iacob est* eius, id est, huius Iacob sicut illius.

g *Qui fecit cęlum & terram.* Cassiod. Cum & cultoribus da... num spes est in suo, determina... quo debet esse spes, id est, in Christo & hoc vsque in finem psalmi ostendit, describendo cum omnia.

h *Omnia quæ in eis sunt.* Cas. ne quem alium putes creatorem, vel (id est, etiam) minutissimarum rerum existere creatorem.

✻ Basilius. Si opera illius diuturna sunt quanto magis ipse diuturnus est ac potens? quid autem est, quod potens ac diuturnus cum seruare nolit? multi siquidem insipientes ista obijciunt, sed vide quomodo vt hāc suspicionē auferat.

✻ Basilius. Hoc inquit opus eius est, vt non negligat iniuria pressos, vt non despiciat calumnijs affectos, vt manum porrigat insidijs obnoxijs, idque sine intermissione.

i *Qui custodit veritatem in seculum.* Cas. Christus qui est veritas, omnis homo mendax.

K *Facit iudicium.* Cassio. Hæc duo ad iustitiam pertinent. Christus iudex vindicat patientes propter nomen suum & dat escam diligentibus se.

l *Iniuriam patientibus.* Aug. Nō omnis molestia est iniuria: quod iure pateris nō est iniuria, vt quod patitur latro & sceleratus alij. aliud ergo est pati iniuriam, aliud suppliciū. Supplicium enim iure quis patitur. Iniuria autem iuri cōtraria est.

m *Dominus soluit compeditos.* Cassiod. Hoc ad abundantiam suauitatis.

n *Dominus erigit elisos.* Quos diabolus elidit, dominus erigit.

☞ Dil

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Nolite confidere.* Hic consequenter descendit ad propositum. Et ostendit primo, quod confidentia in hominibus est fugienda: secundo quod confidentia in Deo est amplectenda, ibi: Beatus cuius. Circa primum dicit: *Nolite confidere in principibus.* qui sunt principales & potentiores inter alios, & ideo si non est ponenda confidentia in talibus, multo minus in alijs. Ideo subditur.

2 *In filiis hominum in quibus non est salus.* id est, non possunt seipsos saluare. Quod statim declarat dicens.

3 *Exibit spiritus eius.* id est, anima cuiuslibet hominis egredietur de corpore etiam malis gratibus suis.

4 *Et reuertetur.* scilicet corpus.

5 *In terram suam.* vnde habuit originem, secundum illam domini sententiam, Gen. 3. d. Donec reuertaris in terram de qua sumptus es: quia puluis es, & in puluerē reuerteris.

6 *In illa die.* scilicet separationis animæ a corpore.

7 *Peribunt omnes cogitationes eorum.* Quia non poterunt exequi quod facere proposuerant. Per dicta non est intelligendum, quod homo nullo modo debeat de homine confidere, sed quod non confidat in homine principaliter, & ex diffidentia diuini adiutorij, de quo debet principaliter confidere. ex consequenti vero de homine inquantum est instrumentum, vel coadiutor ipsius Dei.

8 *Beatus cuius Deus Iacob ad.* Hic consequenter ostendit, quod de Deo principaliter confidendum est, dicens. *Beatus cuius Deus Iacob.* Et magis nominatur hic Deus Iacob, quam alterius patriarchæ: quia hic loquitur Psalmista de confidentia in Deo, qui dixit Iacob, vt haberet cōfidentiam in eo Gen. 46. a. *Noli timere descendere in Aegyptum.* & sequitur: *Ego descendam tecum illuc, & ego adducam te inde reuertentem.*

9 *Spes eius in do. Deo ipsius.* Tanquam in suo protectore & saluatore. Cuius ratio consequenter redditur, & primo ex diuina potestate, cum dicitur.

10 *Qui fecit cęlum & ter.* Et sic potest vbique saluare, quia eius potestas attingit vbique. Secundo ex diuina veritate quæ adimplet promissa. Ideo subditur.

11 *Qui custodit veritatem in seculum.* Tertio ex Dei æquitate, cum dicitur.

12 *Facit iudicium iniuriam patientibus.* Eos vindicando. Quarto ex Dei pietate, cum dicitur.

13 *Dat escam esurientibus.* Supplens defectum nutrimenti.

14 *Dominus soluit compeditos.* A carceribus liberando.

15 *Dominus illuminat cæcos.* Visum restituendo.

16 *Dominus erigit.* Claudos erigendo. vnde in Hebræo in translatione Heronymi habetur: Curuos. & de omnibus istis possunt poni exempla de scriptura, sed propter breuitatem omitto. Per ista etiam tria prædicta subintelligitur remotio cuiuslibet alterius impedimenti. Quinto adducitur ratio ex diuina charitate, cum dicitur.

Domin

A *Diligit iustos.* Cass. Quos locat in æterna beatitudine.
✱ Euthym. Iustos quidem eos dicit, qui ante Euangelium ... virtutem resplendebant. Aduenas vero eos, q post Euan... ad religionē atque ad fidē accesserunt. Vel per iustos ...iores omnes ad virtutē intelligit, per aduenas vero, vel proselytos eos, qui ...per cōfirmati sunt, ...os enim diligit ...eus tanquam sibi ...atos. istos vero con... tanquam deli... ...ores atque infir... ...iores, atque ad pu... ...am aduersus dęmo... ...s nondum exerci... tos.

B *Aduenas pupillum, & viduam suscipiet.* Augstin. Omnis ecclesia gentium aduenti... est ad patres, non carne, sed imitando filia. Pupilli sunt oēs in peregrinatiōe, quibus est absens pater. Et omnis fidelis anima est vidua spōso absente. vnde & magis patrem, & sponsum desiderant, & hos protegit deus non visus, sed desideratus. D

c *Regnabit dominus in secula.* Cass. Hoc est de magnificentia. Regnabit in nobis, cum corda nostra erunt in eo firma, quod non modo.

a ¶ Per humilitatem. b ¶ Per superbiam. c ¶ Ideo facit iudicium iniuriam patientibus. d ¶ Iusti sunt pupilli, & viduæ, hos diligit custodiendo. e ¶ Qui iusti, & quomodo diligit.

a erigit † elisos, dominus diligit iustos. Dominus custodit † ad 1
b a ¶ Aug. Omnes dicunt, qui non habemus hic manentem ciuitatem. b ¶ Augustin. Omni ope, & auxilio destitutos in seculo, vt sperent in deum, & qui habent terrena, sed non in eis confidunt, pupilli, & viduæ dei sunt. c ¶ Alias viam. ¶ Latas. d ¶ Qui hic nostram arctam viam irrident, quorum via exterminata est. 2
uenas, † pupillum, & viduam † suscipiet, & vias peccatorum 3
a ¶ Nobis quid restat? ¶ In sanctis suis. b ¶ Quis dominus? c ¶ Ad te pertinet, tu eius regnum, non Babylonia. d O. Ecclesia. 4 5
c † disperdet. Regnabit dominus in † secula, Deus tuus Sion, 6
d a Exponit, quod dixerat, in secula. Idest semper. 7
in generationem, & generationem. halleluia. 8

† proselitos.
† subleuauit.
† in æternum.

d *Deus Sion in generationem, & generationem.* ✱ Euthymius. Subintellige verbum, *erit*, aut verbum, *regnabit*, dictum est autem in præcedenti psalmo, *regnum tuum regnum omnium seculorum, & dominium tuum in omni generatione, et generationem.* Per generationē igitur, & generationem, morientium, & resurgentium generationem intellige, Sion vero fidelium Ecclesia dicitur. E

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Dominus di. iu.* Quia ipse est regula iustitiæ, & similitudo, causa dilectionis, & quia diuina charitas se extendit potissime ad debiles, & impotentes personas, ideo subditur.
2 *Dominus cu aduenas.* Extra terrā natiuitatis suæ existentes.
3 *Pupillum.* idest infantem matre carentem.
4 *Et viduam.* Orbatam marito.
5 *Suscipiet.* In sua cura speciali.
6 *Et vias peccatorum.* idest processus iniquorum contra huiusmodi personas impotentes. 7 *Disperdet.* Sicut frequenter factum est ex diuino beneficio speciali. Et quia potestas dei est æterna. Ideo in fine concludit. 8 *Regnabit dominus.* Licet enim sit deus omnium locorum, tñ dr̄ hic specialiter deus Sion, quia ibi fuit tēplū suo cultui dedicatum. ibi etiam misit spiritum sanctum super apostolos in signo visibili in die pentecostes. *In generatione, & generationem halleluia.* idest laudate deum in omnibus generationibus sibi succedentib. & sic terminatur psal. in laudem dei, a qua incipit.

ADDITIO.

In psal. 145. *Lauda anima mea.* vbi dicitur in postil. *Qui custodit veritatem in seculum.* In Hebræo habetur, *Qui custodit veritatem seculo,* & exponit᷑ sic ab Hebræis, quòd deus non solum fecit cęlum, & terram, scilicet totum mūdū, sed etiam custodit veritatē seculo, scilicet cōseruando ea in esse.

GLOSSA ORDINARIA.

a *Halleluia.* August. Hic item ait de laude dei, vbi propheta ... laudare colligentem Israel.
... Theo. Hic manifesto discimus interpretationem Halle... laudate. n. dominū, Hebræus Halleluia, dicit. Sed Sym...chus hoc sine in...terpretatione missū ...: dicit autem sic ...leluia, quoniam ...us est psalmus. ...odotion autem, ...date Ia dixit, vt ...emus, igitur etiā ...psalmus adhortatur.
Beda. Venerab. Verba tituli sui subsequens textus exponit. Alleluia siquidē significat laudate dn̄m. Denique quinta ... psalmi huius initium, ita posuit laudate Ia, idest dn̄m ... Ia vnum ex decē nominibus dei intelligitur, quę Hie...nymus ad Marcellam, scribens ita commemorat, primū ...men est Heli, idest, fortis, Deinde heloim, & Seloe, quod ...nque dicitur deus, vnde geminatum frequenter inueni... *Deus Deus meus quare me dereliquisti.* Quartum Sabaot, ...d est exercituū. Quintum Ielon, quē nos excelsum dicimus. Sextū Eser Eię, quod in Exodo legitur, q. est misit me. Septimū Adonai quem nos dominum generaliter dicimus. Octauū Ia, quod deo tantum applicat᷑, & in Alleluia extrema syllaba sonat. Nonū Tetragrāmū, quod ineffabile nuncupetur. Decimum hadai, i. robustum, & sufficientem ad omnia perpetranda.
✱ Idem. Populus liberatus ad laudandū deum hortat᷑. Aliter vox Ecclesię, & apostolorum ad nouellum populum.
✱ Euthym. Laudatorius est hic psalmus & omnes sequentes.

Halleluia. CXLVI.

a ¶ Quare?
L Audate dominum, quoniam † bonus est psalmus 1
b a ¶ Ideo. b ¶ Aug. Iucunda est deo, quæ est speciosa, quod non in ore peccatorum.
c Deo nostro, † sit iucunda decoraque laudatio. 2

† quoniam. F

PSALMVS CXLVI.

b L *Audate dominum.* Cass. Primo ostendit quos colligat, quomodo. Secundo, post prædicta, quasi adhuc hærētes, & dubios increpat, ostendens vnde possint laudare deū, scilicet si fuerint humiles, ibi, *Præcinite.*
Laudate dominum. Aug. Hoc dicitur omnibus gentibus. Et quasi quæreremus qualiter laudabimus? laudis causam attulit quoniam bo. est psal.
c *Quoniam bo. est psal.* Cass. in laude dei, ipse actus est merces,

NICOLAVS DE LYRA. PSAL. CXLVI.

L *Auda. do.* Iste ps. in Heb. est sine titulo, quia halleluia positū in aliquibus Biblijs pro titulo huius ps. est de pcedēti ... dicat᷑, q. halleluia positum in principio huius ps. sit eius titulus vbi nos habemus, *Laudate dn̄m, quoniā bonus est psal. & c.* In Hebræo habet᷑, *Halleluia quoniā bonus est psal. & c.* Et s̄m hoc iste psal. pōt dici Haelleluiaticus, quia apud Hebręos nō solū ps. sed ēt aliqui libri nominantur ab eo, qđ ponit᷑ in principio, sicut liber Gene. nominatur apud Hebręos Beresith, quod significat in principio, & codē mō alij libri Moysi denominantur a suis principijs Et s̄m hoc iste psal. dr̄ Halleluiaticus, quia incipit per halleluia. Et diuiditur in duas partes quia primo psal. ad dei laudem nos inducit. Secundo ad hoc rationes adducit, ibi, *Aedificans Ierusalē.* Circa primum dicit.
1 *Laudate dominum quoniam bonus est.* idest bonum est psallere ad honorem diuini nominis. ideo subditur. 2 *Deo nostro sit.* idest procedens ex mentis, & corporis iucunditate, secundum

MORALITER.

1 *Lauda. do.* Iste psal. est inuitatio generalis ad dei laudē ex ei... beneficijs, quorū aliqua sunt corporalia, & hic sunt spiritualiter exponenda. Dicitur ergo, *Laudate do. quoniā bonus est psal.* scilicet ipsum deuote cantantibus, quia sic mentes eorū eleuantur in deum.
2 *Deo no. sit iucun.* idest cum deuotione mentis, & munditia corporis.

ces, quæ & in futuro erit, ideo laudandus, q̄a ædificat, sic, q̄a
A dispersiones Israel, i. fideliū de toto mūdo, in fine seculi cō-
gregabit ad regnum. Et est hic laus de factis mirabilibus.
Augu. Hæc est tota merces laudantiū. Iō laudate, quoniā
bonū est laudare. Ipsa enim laus dei est nostra beatitudo. Et
notandum, quòd nō dixit, quoniā bona est laus, sed vt laudis modū exprimeret, dixit, quoniam bonus est psalmus. Ipse enim psalmus laus dei est, qui fit non sola voce, sed in organo, manib. voci cōcordātib⁹, per quod significat, quod voci debēt opera consonare, quorum laus cessare non debet, etiam vocis laude intermissa.

† eiectos. † leni emplastris dolores. † numerum.

tur, cum erit perfecta sanitas.
c *Qui numerat, &c.* Non est adeo magnū ad literā, sed stel[læ]
sunt luminaria in ecclesia, quæ lucent inter peruersos, de [qui]
bus Apostolus, In medio nationis prauę, & peruersę appa[re]
tis, tanquam luminaria in mundo. Tales numerat dom[inus]
suos, quia nouit d[o]minus, qui sunt e[ius].
Si quis vero adubr[a]ta fidei specie fe[...]bus interserit, no[n]
ille, qui numer[at], quia supra nume[rum]
est. vn, *Annuciaui, & loquutus sum: Multip[licati]*
sunt super numer[um]. Qui inter pariet[es]
præsentis eccles[iæ]
plures sunt, q̄ futu[ri]
sint in regno D[ei].
Ideoq; ait, *Qui num[e]-*

a ¶Quis noster deus b ¶Quam de viuis lapidibus extruxit, ruinam angelicam reparans. ¶Sic se commendat laudatoribus, quid ergo eis daturus? seipsum. c ¶Fideles olim dispersos quos colligit, vt de illis ædificium cæleste reformetur. d ¶In vna fide, & charitate.

a Aedificans Ierusalē dominus, † dispersiōes † Israel congregabit 1 †

a ¶Sed quid agit, vt congreget. b ¶Hic ex parte, in futuro plenarie. c ¶Idest eos, qui offerunt se sacrificium spiritus contribulati hos sanat, elatos elidit. Sed in futuro perfecta erit sanitas, vbi corruptibile hoc induet incorruptionem. d ¶Nouit deus, qui sunt eius. 2

b qui sanat cōtritos corde, & † alligat cōtritiones eorū. Qui nu 3

c a ¶Alias, omnes suo nomine vocat. b ¶Quid plura? ¶Augu. Plenus gaudio eructat, quod non potest explicari. 4 5

d merat † multitudinē stellarū, & omnib. eis nomina vocās. Ma- 6 †

a ¶Laus a magnitudine. b ¶Et ille ipse, qui numerat stellas non potest numerari. ¶Alias intelligentiæ.

e gnus dominus noster, & magna virtus eius, & sapiæ eius nōn 7

Semper ergo laudat, qui semper bene operatur, qui male agit blasphemat. Hæc laus perficitur in æterna gloria, ad quam peruenturi, modo exerceamur in hac laude bonorum operum.

Deo nostro sit iucunda, &c. Non est satis psallere, ad hoc vt
B laus deo placeat, sed opus est, vt per vitæ quoque munditiem illi placeamus.

✱ Theo. Vtilis est inquit, hymnorum cantilena, & bonorum est causa. At hymnus minime deo gratus est, sed laudātium bonorum propositum, ipse autem nulla re eget, gaudet vero hominum salute.

a *Aedificans Ierusalem do.* Aug. Vel, accepit Ierusalem generalē ecclesiā, cuius pars triūphat in cęlis, pars militat in terris. Est æterna Ierusalē in cælis, vbi ciues angeli sunt, & ad eā pertinet ēt populus Israel, qui modo per peccatū peregrin⁹ est. Oēs illi, qui sunt in illa magna ciuitate cælesti gaudent, quibus spectaculū est ipse deus. Sed nos ab illa ciuitate peregrinamur peccato expulsi, ne ibi maneremus, & mortalitate prægrauati, ne illo rediremus. Sed respexit deus peregrinationē nostrā. Et ipse est, s. qui ædificat Ierusalem, & lapsam partē restituit, & olim dispersos in Christo collegit, quē pater misit ad captiuitatem nostrā redimēdā pretio sanguinis.

b *Et alligat.* Aug. A similitudine medici. Frangitur a medicis tortum, vt fiat postea rectum, sic prauū cor cui displicet, deus, in his, quæ fiunt debet frangi, & conteri, vt dirigat. Q̄d si non potest dirigere, vel frange, & deus diriget. Frange in quā confitendo, puniendo, quod significat pectorū tunsio. vnde alibi, *Scindite corda vestra.* Ad hoc enim eliditur cor, vt contritum dirigatur, & sanetur. Male enim erigitur, quod non primo per contritionem erigitur. Contere ergo cor tuū & dominus alligat contritiones.

Iohel.2.c. Lucæ 10.f.

Hiero. Qualiter Samaritanus ille, qui descēdebat a Ierusalem in Iericho, quando vidit vulneratum iacentē in itinere. colligauit vulnera eius. Cæterū de his, qui non obtriuerunt.
C cor, dr̄ per Esaiam, *Non est malagma imponere neque oleum, neque alligaturas.* Alligamenta dei sunt temporalia sacramenta, qui bus interim consolationem habemus, quæ tunc detrahentur,

Esa.1.b. secundum LXX.

rat, nouit enim dominus, qui sunt eius. Numeratis nomina vo[cat]
quia horū nomina scripta sunt in libro vitæ, hoc nouit, h[oc]
est totū p̄mium. Quibusdā donis spiritus male vsis dicet [in]
fine, *Non noui vos.* Discipulis ēt ait, *Nolite gaudere, quia spi[ritus]*
vobis subiecti, sed quia nomina vestra scripta sunt in cœlo, quod f[...]
charitatem, sine qua, & cætera, quæ habentur dona ad t[em]
pus tolluntur. Sicut dominus ait, qui habet dabitur ei, &
dabit, & qui non habet, auferetur ab eo. Habent enim [...]
tiam possidendi, sed non charitatem vtendi.

✱ Euthy. Quidam numerare dictum putant, pro cogno[sce]
re, vt sit sensus, quod stellarum etiam multitudinem [...]
nouit, & quomodo se habeāt loco, ordine, forma, & ma[gni]
tudine, & denique, quod habitudinem, quam inter se h[abent]
cognoscit, & causam.

d *Et omnibus eis no. vo.* Alias, Et omnes nomine suo vo[cat].
Cass. non alieno, vt astrologi, qui Iouem, & Venerem [no]
minant. Vel typice de sanctis, quia cuique proprium d[o]
dat, vel omnes sunt in familiaritate a similitudine dom[ini],
qui famulorum suorum nomina nouit.

✱ Euthy. & Basil. Quoniam rem maximam dixit, ne[...]
quod tot miriades vbique terrarum dispersas congreg[a]
rus esset deus de potentia eius differit, vt Iudæos vehem[en]
ter turbatos ad fidem huius rei inducat.

e *Sapientiæ eius, &c.* Augu. Ipsam mensuram, & numer[um], &
pondus vbi deus omnia disposuit, nemo pōt metiri, vel [nu]
merare, vel appendere. Sicut .n. in libro sapientiæ dr̄, *D[is]*
posuit deus omnia numero, & mensura, & pondere, tan seipso, qu[i]
mensura omni rei modos præfigens. Et numerus, i. omn[i]
speciē præbens. Et pondus oēm rē ad stabilitatē trahen[s] &
terminans, & formās, & ordinās omnia diuersa, q̄ omn[ia in]
cōprehēsibilia sunt. Cōticescāt ergo humanæ voces. re[ti]
scāt humanę cogitationes, ad incōprehēsibilia dei nen [...]
extēdat, quasi participatur⁹. Participes. n. erimus nec to[...]
piem⁹. Sed cui⁹ rei participes erim⁹, & qualiter particip[e]
mus cū partes nō sint apud deū, nec p partes diuidat? [...]
ergo explicet qūo sint participes vnius ēt simplicis esse[n]
plures. Nō puto aūt posse dici, quòd videatur. Confiter[...]

NICOLAVS DE LYRA.

secundum illud Psal. 83. a. Cor meum, & caro mea exultaue runt in deum viuum, per deuotionem, & non per dissolutionē, & ex decore cōscientię seu puritate, q̄a *non est speciosa laus in ore peccatoris.* Eccl. 15. b. 1 *Aedificans.* Hic consequenter psal. adducit rōnes diuinæ laudis sumptas ex eius beneficijs factis populo Israel specialiter. Scđo omnib. generaliter, ibi, *Præcinite.* Beneficiū aūt factū filijs Israel, quod hic recolitur est liberatio a captiuitate Babylonica, circa q̄ primo ostēdit diuinā potētiā, dicēs, *Aedificās Ierusalem domi.* s. per Nehemiā cui voluntatē dedit, & potestatem reædificandi Ierusalem.
2 *Dispersiones Israel congregabit.* s. per Zorobabel, & Iesum filium Iosedech primo, & postea per Esdrā, & per Nehemiā.
3 *Qui sanat contritos corde.* idest filios Israel, qui erant in [amari]tudine animi in Babylone.
4 *Et alligat.* Reducendo eos cum lætitia ad terram [na]tatis eorum. secundo circa hoc tangit diuinā sapiam, [di]cēs.
5 *Qui numerat.* quia fecit eas in certo numero.
6 *Et omnibus.* Nomina enim imponuntur a proprieta[tibus] rerum, ipse autem cognoscit, vsque ad minima omne[s vir]tutes, & proprietates stellarum, ideo subditur.
7 *Et sapi. ei.* Quia infinita est quantum ad cognita, qu[ia non] solum cognoscit facta, & fienda, sed etiam possibilia [...]. Similiter quantum ad modum cognoscēdi est infinita [quia] claritas suæ cognitionis est infinita, quæ comprehen[dit se] & omnia alia. Tertio circa hoc tangit dei misericor[diam]

MORALITER.

1 *Aedificans. Ie. do.* idest ecclesiam suam.
2 *Dispersiones Isra.* idest populi Christiani, ad quem nomen Israel est translatum, vt frequenter est dictum.
† *Congregabit.* In ecclesia militāte per fidē, & in triumphāte per apertam visionem.
3 *Qui sanat, &c.* suæ passionis virtute.
4 *Et alligat.* virtute sacramentorū, q̄ sunt animę med[icinæ].
5 *Qui numerat, &c.* i. electorum, quorum est certus n[ume]rus apud ipsum.
6 *Et omnibus.* idest præmia secundum merita parat.
† *Magnus do.* Quia virtus eius, & sapientia sunt infinit[a].

go infirmitatẽ, qui peruenire vis ad diuinitatẽ, cuius intelli-
gentiæ non est numerus, sed in hac difficultate intelligẽdi e-
sto mansuetus, vt subdit, ne accuses obscura scripturarũ, quæ
fecit deus, vt exerceat, neque dicas sic melius diceretur, sic
enim dictũ est, vt dici debuit. nõ corrigat æger medicamẽta,
quę medicus temperat. Nouit quippe medicus ea temperare, & modificare, ei crede, qui te curat, ante ergo, quam scias, quare quid dictum sit, nõ dices. Crede ita debuisse dici, vt dictum est. Et hæc pietas faciet te capacem. Si autem resistis aduersus causa dei. vide quid sequitur.

B ✻Theodoret. Symmachus vero, Recusans, dixit, & hoc est proprium diuinæ prouidentiæ eos qui, qui ob mansuetudinem a quibusdam insidijs sunt petiti ꝓuidẽtia dignat᷑, eos vero, q̃ iniuste ipsos inuaserũt morte multat, & hos illustres, & amplissimos efficit, istorũ aũt memoriã obliuioni tradit: Sic sanctorũ Apostolorũ chorus celeber fuit, sic celeberrim⁹ martyrũ cęt⁹, eorũ vero memoria, q̃ in hos bellũ gesserunt obliuione deleta est.

✻Euthym. Per mites humiles corde homines intelligit, peccatores vero superbos. Iuxta illud, *Dominus resistit superbis, humilibus autem dat gratiam.*

Humilians autem pec. Qui.n. repræhendunt intelligibilia, iõ sentiunt terrena, de deo incorporeo, corporaliter cogitãtes. Hæc facit his, qui volunt irridere legẽ, antequã noscãt. Quia ergo magnum est proficere ad intelligibilia, & spiritualia, simus mansueti, pulsemus, & faciamus, quod sequitur.

Præcinite. vel, *Incipite do. in com.* sic peruenietur ad intelligentiam, sic imago deo reformabitur.

Præcinite. Cass. Secundo, ex prædictis quasi adhuc hęrentes increpat, & impellit oñdens vnde possint intelligere, si humiles, & nõ sup̃bi. Q. & vt intelligere valeatis, p̃cinite, &c.

C *Qui operit cæ.* Cass. Memorat opera, per quæ potestas ostẽditur. Ad hoc enim quędam obscura in scripturis voluit esse vt haberent serui dei quid interpretando influerent super corda, & corda hominum, excipientium de nubibus dei sagi... m lætitiæ spiritualis.

Seruituti ho. Prędicatorib. qui hominibus seruiunt. Vnde Apostolus ait. *Nos aũt seruos vestros per Iesum Christũ. Hi seminãt spiritualia, & recipiunt ab excelsis seculi fœnũ, & herbã, i. tẽporalia.* Augu.

Aug. Omnia.n. quę dant᷑ ecclesiæ a diuitibus fęnum sunt. D

e *Et pullis.* Aug. Iudæi, qui se solos iustos, omnes gẽtes dicebant peccatores. Et vere patres nostri corui, nos autem non sic remanemus, tñ recte pulli coruorum dicimur, & sumus. Coruus non inuocat, nos vero dimissi inuocamus. — *Pulli coruorum.*

a ¶Idest finis, non potest enim ab aliquo comprehendi. b ¶Est. ¶Ad intelligentiam arcanorum.

a est numerus. † Suscipiens mansuetos dominus, † humilians 1

a ¶Contrarios mansuetis. b ¶Alias incipite. c ¶Aug. Te prius accusa, inde deum lauda. 2

b autem peccatores vsque ad terrã Præcinite domino in con- 3

a ¶Post confessionem sequentur opera. b ¶Vbi manus vocem sequitur, ita vocem laudis sequantur opera. c ¶Cui Deo. d ¶Qui contegit scripturam figuris, & sacramentis, vt incitet ad quęrendum. 4

c fessione, psallite Deo nostro in cithara. qui † operit cælum 5 6

a ¶Ne timeas de operta, quia inde parat plu. ter. b ¶Non meritis habetur. c ¶Ecce fructus pluuiæ. d ¶Et in excelsis seculi, qui magis amant diuitias.

nubibus, et † parat terræ pluuiã. qui † ꝑducit in montibus 7 8

a ¶Temporalia. b ¶Prædicatoribus. c ¶Alias pecoribus, idest gregibus domini: quos per homines pascit, idest per prædicatores. ¶Simplicibus ecclesię. d ¶Pabulum diuini verbi.

d fœnum, & herbã seruituti hominũ. Qui dat iumẽtis escam 9

a ¶Corui. Gentiles nigri in peccatis. b ¶Q. iumenta pascit, & pul. sed non habet vo. &c. 10

e ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eũ: Non in † forti 11 12

a ¶Aug. idest in superbia. De equo enim altior incedit homo, & ceruix eius vere indicat superbiam, rapidus est etiam in cursu. b ¶Beneplacitum. ¶Alias, nec in tabernaculis viri bene sentiet. 13 14

f tudinẽ equi † voluntatẽ habebit, neque in tibiis viri benepla 15

Cass. Pulli coruorum dicuntur rore vesci, & beneficio ætatis, ignorant paternas escas, idest fœtores cadauerum, sic filij paganorum innocẽtes, qui inuocant. — *† humiliat.* — *† cooperit.*

✻Euthymius. Inuocant autem corui Christum, non quod intelligant quid agant, sed quia inuocare videntur, & quia illorum clamor obsecrationẽ quãdam ac preces imitatur, hac igitur de causa nunc coruorum specialiter meminit. Iuxta anagogẽ coruorum pulli fideles populi sũt ex gentibus congregati, veluti qui immundi erant, & fœdatas peccati caligine olim animas habebant, quibus deus spiritualem cibum præbet, & non pereuntem. Dicunt etiã aliqui, quod cum ille, qui summæ bonitatis est fons, iustam Heliæ prophetæ in Iudæos indignationem mollire cuperet, famem induxit, vt satietatis fructus castigaret, & illũ ꝑparauit nutriri a coruo, a volucre dico, proprij fœtus inimica, q̃ parit quidem pullos, sed eos non nutrit (nutriuntur.n. minutissimis animalibus quibusdam, quæ illorum nidos circumuolant) ac huiusmodi facto visus est consilium Heliæ præbere, ne nimia in Iudæos indignatione vteretur, neue se inhumanum magis ostenderet, quam in eum vel illa auis fuerit, quę tanto odio proprios prosequitur filios. — *-& herbã seruituti hominum. non est in Hebræo.* — *† potentatu.* E — *†delectabitur.*

f *In tibiis vi.* i. incõposito habitu p̃sumptuosi, & audacis. Per virum.n. audacem prę̃sumptorem notat. In tibijs notatur incessus incõpositus. *In tibiis viri.* Vel secundum aliam literã in tabernaculis viri, i. in conuenticulis hæreticorũ beneplacitum erit ei. Nota, quòd non ait in tabernaculis dei, sed viri, per hoc designans audaciam hæreticorum.

Et tabernacula. Aug. Quia est, & tabernaculum dei, i. ecclesia, a qua se diuidentes hæretici ibi sibi tabernacula posuerunt. Vnde pullus corui forte in ecclesia carens tẽporali honore ait, Elegi abiectus esse in domo dei mei magis, quã habitare in tabernaculis peccatorum. F

Aug. Non enim extra ecclesiam facit sibi tabernaculum, in quo non sit beneplacitum deo. *Sup. 8. c.*

☞ a *Super*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Suscipiens man. do. *idest filios Israel de Babylone educens, qui inter Babylonios erant humiles, & mansueti, non reddentes iniurias pro iniuriis. Quarto tangit eius iustitiam, dicens.*

2 Humilians autem pec. *idest Babylonios in peccatis obstinatos.*

3 Vsque ad ter. *per Cyrum, & Darium, qui pro magna parte, Babylonis populum occiderunt, & Babylonem destruxerunt, ita quòd facta est inhabitabilis hominibus, sicut dictum est sup. psal. 119.*

4 Præcinite. *Hic consequenter adducit rationes diuinæ laudis ex beneficiis collatis generaliter, & primo incitat ad dei laudem dicens,* Præcinite do. in con. *idest in laude oris.*

5 Psalli. de. *q. d. non solum est laudandus vocibus humanis, sed et artificis instrumentis quibus vtebantur Leuitæ cantores. Secundo subditur beneficium communiter a deo præstitum, cum dicitur.*

6 Qui ope. *Et ad quid subditur.*

7 Et pa. *vt fœcundetur ad terræ nascentium productionem. ideo subditur.* 8 Qui produ. *Et qualiter deseruiat ostendit di.*

9 Qui dat iu. escã ip. *Iumenta dicuntur quasi iuuamenta, vt equi, muli, & cameli, & huiusmodi animalia, quib. vtitur homo in vecturis, & agriculturis, & huiusmodi, & sic terrænascentia, quæ sunt esca istorũ animalium cedunt in seruitutẽ hominum. Et quia deus non solũ prouidet istis animalibus, sed etiam aliis, & auibus. ideo subditur.*

10 Et pul. *Dicit enim Isid. ꝙ corui nõ ministrant cibum pullis suis donec videant eos nigrescere plumis, quia tunc recognoscunt eos tanquam suos, sed antequam habeant plumas nigras nutriuntur rore cęlesti, & sic dicuntur a deo nutriri. Per hoc autem, quod dicitur.*

11 Inuocan. eum. *non est intelligendum, quod ista inuocatio sit per aliquam recognitionem in pullis existentem, sed quia vnaquæque res per appetitum naturalem tendit ad suam perfectionem, & sic dicũtur inuocare deum, a quo recipitur omnis perfectio, & omne bonum.*

12 Non in for. *hoc est in equitibus de sua fortitudine confidentibus, magis quam de deo.*

13 Volunt. habebit. *idest, non placent sibi.*

14 Nec in ti. vi. *hoc est in peditibus in suo robore confidentibus, magis quam in deo.*

15 Beneplacitum erit. *quia tales frequenter debellantur a paucis & male armatis, ita quod victoria magis apparet facta virtute diuina, quam humana. propter quod subditur.*

Bene-

MORALITER.

1 *Suscipiens, &c.* ad gloriam.

2 *Humilians autem, &c.* idest vsque ad infernum, qui a doctoribus esse dicitur intra terram.

4 *Præcinite. &c.* scilicet laudis.

5 *Psalli. deo.* i. in fide Trinitatis, eo q̃ est figuræ triãgularis.

6 *Qui op.* i. ecclesiam militantẽ ænigmaticis reuelationib⁹.

7 *Et parat, &c.* i. doctrinã hominibus. 8 *Qui producit, &c.* idest, in doctoribus virorem bonorum exemplorum.

9 *Qui dat iu. es.* i. simplicib, doctrinam secundum capacitatem eorũ. 10 *Et pul. &c.* i. filijs Gentilium venientib⁹ ad baptismum. 12 *Non in fortitu. &c.* idest Iudæi indomiti cuius fortitudo fuit notitia legis, & prophetarum, quam dominus non approbat in Iudæis obstinatis, eo quod peruertunt ipsam. 14 *Nec in ti.* idest tyranni etiam baptizati.

15 *Benepla. est, &c.* timore filiali.

a *Super timentes,&c.* Timori spem coniunxit,quia nõ valet timor sine spe veniæ. Iudas.n.timens ,sed desperans,laqueo se suspẽdit.Qui ergo timet deũ,speret & in eo , *Placabis a: tẽ si speres in misericordia eius*, atque de cetero ita peccare caueas vt de præteritis depreceris , vt tibi dimittantur.

Matth. 27.a.

b *Alle luia*. Psalm. iste facit amorem futuræ Ierusalem. Aggæi, & Zachariẽ dicitur, qui in captiuitate reparationem Ierusalem prophetauerunt, quæ vt Ieremias prædixit post 70. annos facta est,idest,post volubilitatem totius temporis, quod septem diebus agitur.

†Bene sentiet dominus in timentibus. †Idem psalm. est cum præcedenti apud Hebræos.

✱ Theo.etiã hoc in loco diuinũ oraculũ,vt deũ laudemus iubet, Cæterũ dicit ẽt post reditũ ædificationem factã,p hanc autem Apostolorum præconia etiam vaticinatur,q totum terrarum orbem,qu in celerrime percurrerunt.

✱ Beda. Ad cõsuetũ quidem Alleluia reuertimur,sed h nullatenus repetere fastidimus, cuius verbi tãtus honor vt cum sit in Hebr lingua reconditu nullo tamen con alieno sermone tra latum , sed quicq deditum diuinitat gnitatem huius minis pia deuotione veneratur,&c. A speciali autem gra rum actione pro reditu ad generalem dei laudem conuc tur. Aliter Christi vox ad Ecclesiam.

a ¶Q in superbis,& hæreticis,& incompositis non est beneplacitum deo,sed: b ¶In his,qui timent,& sperant.Iudas penitus timuit,sed non sperauit in misericordia.Qui timet deum,speret,& ab ipso, ad ipsum fugiat,ab irato ad placatum.

a citum erit ei. † Beneplacitum est domino super timẽtes eũ, 1

a ¶Laus dei.

b & in eis,qui sperant super misericordia eius. † Alleluia. 2

NICOLAVS DE LYRA.

1 Benepla.&c. *Et ideo non confidunt de virtute sua , sed diuina.*
2 Et in eis,&c.*quia non præsumunt de sua iustitia,sed de dei misericordia, & ideo talibus frequenter datur victoria,licet sint pauc quasi inermes. Et de hoc habentur excpla multa in libris Reg.Iud & Mach.quæ propter breuitatem omitto,& quia sunt satis nota*

MORALITER.

2 *Et in eis,qui spe.* spe formata charitate.

PSAL. CXLVII.

a *Lauda Ieru.* ✱ Basi. Nõ ad vrbẽ,sed ad habitatores illius sermonẽ dirigit, & quod per totum hunc librum hortatur, id ẽt hic consulit , vt sine intermissione,pro beneficijs deo gratias referamus , & neque ædificijs neque muro rum securitate , sed prouidentia illius nitamur.

Cassiod. Totus hic psalm. potentiam dei prædicat. Primo dicit bona futuræ Ierusalem , Secundo, dicit quæ bona hic dantur sanctis,ibi. *Qui emittit.*

Lauda Ieru.do. Aug. In captiuitate adhuc constitutus propheta, videns beatum populum æternæ Ierusalẽ, præmisso gaudio spei ante gaudium speciei , quasi coniungens cor etsi non corpus angelis , dicit, lauda iam secura Ierusalem, hoc solum est negotium tuum,vt modo exultem' in spe , & desideremus ipsam,qui audimus sic ructantem. Ieru-

† roborauit vectes. † filios tuos.

b *Ierusalem.* Visio pacis.Sion speculatio,vel contẽplatio visio pacis,est contemplatio Christi,qui est pax nostra.

c *Confortauit seras por.tu.* Nota clausam esse ianuã adm prudentib.& exclusis fatuis virginibus,vt nemo iã exea intret. Et cõgrue post laudis admonitionem subdit de c sis ianuis.

Augustinus. C sa enim ianua le lem securè lau quia nemo exijt de doleat , nemo trat quem timeat de sint scandala.

d *Adipe fru.* Aug nus. Pane qui de c descendit, in mu carne clausus est , fide cognitus, tun debitur sicut est.

✱ Theodo. A frumenti fructu affluentiam voca a parte totũ vocans, Nã frumentum est triticum,Adeps frumenti est pulcherrimus panis.Cæterũ per hunc alios ctus declarauit. Verum hac prouidentia olim Iudæi p sunt, cum aũt in Saluatorem rabie perciti fuerunt , omn

a ¶Idest de reparatione cœlestis Ierusalem,quam illi prædixerunt, pro ea deum laudauerunt.

Aggæi,& Zachariæ. CXLVII.

a ¶Alias,collauda,quia ex multis constas. b ¶Visio pacis. c ¶Lauda,non collaudat,quia vnum facta es. ¶Repetit.

Lauda Ierusalem,dominum , lauda deũ 1

a ¶Contemplatio Christi. b ¶Quare. ¶Augustinus,hoc non fit,nisi clausis portis. c ¶Alias confirmauit , non tantum posuit. ¶Vectibus.

tuum Sion Quoniã † confortauit seras 2

a ¶Non exit amicus,non intrat alienus. b ¶Quos olim perditum. c ¶Qui in te quiescunt. ¶Qui non foris peregrinantur. d ¶Quicquid intus est pace fruitur extra est gehenna.

portarum tuarum , benedixit † filijs tuis in te. Qui 3 4

a ¶Perfectam. b ¶Aug.in pace illa est saturitas,nulla indigentia.

posuit fines tuos pacem , & adipe frumenti satiat te. 5

NICOLAVS DE LYRA. PSALMVS CXLVII.

1 Lauda Ie. *Huic psalmo præmittitur ti.in aliquib. Biblijs , Alleluia Aggæi,& Zachariæ , quod videtur appositũ ab aliquo translatore seu expositore,eo quod videbatur sibi,quod ps.iste esset quædã laus pro reædificatione tẽpli,et ciuitatis Ierusalem,quod factũ fuit temporibus Aggæi,& Zachariæ prophetarum ad hoc populũ exhortãtiũ.Sed in Hebræo nullus penitus est titulus. Nec videtur mihi saluo meliori iudicio,quòd psal.iste loquatur de reædificatione Ierusalẽ post captiuitatẽ Babylonicã, quia in Ierusalẽ tũc reædificata non fuit tanta pax,& abundantia,quanta describitur in hoc psal.imo frequenter inuadebatur a Gentilibus circũstantibus,& subiecta fuit seruituti Persarũ,& Medorũ,& postea Græcorũ,& postea Romanorum. Fuit etiã tanta penuria bonorum temporalium,quòd tempore Nehemiæ, qui ciuitatem tunc reædificauit, multi de populo Israel disponebãt vẽdere filios suos in seruos,et filias in ancillas,vt de pretio eorũ possent habere alimẽta, vt habetur Nehemiæ. 5.b. Et ideo videtur mihi,quòd ps.iste loquatur de ædificatione spiritualis Ierusalẽ, quæ est ecclesia,secundũ quod dicitur Apoca.21.* Ostẽdit mihi ciuitatẽ sanctam Ierusalẽ descendentem de cœlo,&c. *quæ ædificata est a Christo.nõ lapidibus materialibus,sed de spiritualibus, qui sunt fideles adinuicẽ Charitate,& fide coniũcti.Igitur secũdũ hoc psal. iste diuiditur in duas partes. Quia primo ecclesia ad dei laudem inuitatur. Secũdo ad hoc ratio assignatur ibi,* Quoniã confortauit. *Circa primum sciendũ,quòd sicut ecclesia vocatur Ierusalem, ita etiã nominatur Sion,eo quòd in monte Sion fuit tẽplũ diuino cultui deputatũ,& quia in Ierusalem,& in Sion fundata fuit ecclesia,vnde dicitur Hebræ.12.e.* Accessistis ad Sion montem,& ciuitatem dei viuentis Ierusalẽ, *et ideo sub vtr nomine inuitatur ecclesia ad dei laudem,cũ dicitur,* Lauda. Ieru *Potest etiam dici, quòd hic inuitatur Ierusalem , & Sion ad lit dei laudem,propter hoc,quòd ibi ecclesia incepit per doctrinã Ch quia in tẽplo,quod erat in Ierusalem,et in mõte Sion frequẽter do & doctrinã suã miraculis confirmauit,in Ierusalem etiam pass & resurrectionem suam discipulis manifestauit , & ibidem spi sanctum in die pentecostes apostolis dedit ,vt patet ex decursu liorum , & Actuum secundo.*

Diuisio.

2 Quoniam confortauit seras portarum tuarum,&c. *consequenter dictæ inuitationis ratio assignatur, quæ primo acci ex beneficio nouæ legis. Secundo ex beneficio veteris,ibi.* Qui an *Primo in duas, quia primo ponitur dictum beneficium. Secundo declaratur quoddã dictum,ibi.* Qui dat niuem. *Cir mũ dicit psalm.* Quoniã cõfortauit seras portarũ tuarum *supple debes laudare deum.Dicitur autem hic portæ Ierusalem s menta nouæ legis,& maxime sacramentum baptismi,per quod e gressus ad ecclesiam.Seræ autem huiusmodi portarum sunt virtu cramentorum,quæ dicuntur hic cõfortatæ, quia sacramenta nouæ habent virtutẽ sanctificandi, quæ virtus non erat in sacramentis ris legis ideo subditur.* 3 Benedixit filijs tuis.*benedictione g* 4 Qui posuit fines tuos pacem,&c. *propter quod nato Ch angeli nuntiauerunt eã Lucæ secundo, dicentes,* Gloria in alti deo,& in terra pax hominibus bonæ voluntatis. *quæ est cordis interna,per quam acquiritur pax cælestis,& æterna.*
5 Et adipe frum. *In sacramento eucharistiæ, quod confici pane de frumento,& est spiritualis refectio.*

MORALITER.

1 *Lauda Ierusalem dom.* Iste psal. secundum sensum literalẽ loquitur de ædificatione spiritualis Ierusalem,quæ est e sia, propter quod pertrãseo de alia expositione spiritual ponenda.

nis orbati fuerunt propterea diuinum oraculum cũ hæc
c illis percurrisset, gentium vaticinatur salutem.
Basil. Non dicit, & frumento, sed, *& adipe frumenti*, vt mul
t n fœlicitatem & vbertatem ostendat. Adeps.n.frumenti
piguendo est fructus, talia quippe sunt dona Dei vbera, &
via. Nec simpliciter
dicit dabit, sed, cum
l titate. Id enim est
qd dicit, *adipe fru.*
satte.
a *Qui emittit*. Secun-
d pars. subdit q̃ mu-
n a hic dãtur electis,
p quæ veritas futu-
r otest agnosci.
Basilius. Quod di-
d tale est, non solum
n stri inquit curam
g it, sed & totius or-
Sermonem vero
e s mandatum, &
p uidentiæ eius ope
r onem dicit. Deinde vt facultatem eius exprimat, nõ ver-
b ed cursus appellatione eam exprimit, Nec illo contẽtus
e, sed & velocitatem illius adijcit, vt quicquid ille præci-
pt, multa statim cum velocitate fieri ostendat.
b *Terræ*. Vt in terra cognoscatur. Nisi enim mitteret verbũ
terræ qua grauamur & impedimur a reditu ad adipem fru-
menti satiantem, non leuaremur. In terra enim vbi labora-
mus fessi, languidi, pigri, frigidi.s.in eremo, non deserit, sed
manna pluit, qui emittit eloquium, &c.
c *Velociter currit*. August. Cass. Vel vsque in velocitatem,
i st, adeo, vt sit ipsa velocitas, quo electius, vel expressius
c i non potuit.
Non ait velox verbum, Velox fit velocitate, qua plus vel mi
n participat. Sed ipsa velocitate qua cętera dicuntur velo-
c, nihil est velocius. Et itẽ quod velox est, vt equus alicubi
e non vbique. Velocitas vero ipsa vbiq; est, non est in par
t Ad verbum Dei pertinet non esse in parte, vbique esse
p seipsum. Hæc est sapientia *quæ attingit a fine vsq; ad finem*
fortiter, non tamen motu locali, sed immobilitate. Sed & de
s ientiæ spiritu dicitur, actus mobilis, certus incoinquina-
t, hoc facit velocitas, vt & vbique semper sit, & nusquam
i nclusa teneatur. Sed quis ista sufficit cogitare? Est tamen
s ad capiendum verbum, quia predestinauit nos.
Euthymius. Iuxta anagogem Hierusalem & Sion Ec-
c lesia esse dicitur fidelium, portæ vero illius Baptisma & fi-
d . per earum enim vectes sanctam intelligimus crucem.
B enedixit autem Deus filijs eius Ecclesiæ, hoc est Aposto-
li posuit etiam eius Ecclesiæ fines, pacem, per frumenti
v o adipem spiritualis cibi puritatem & munditiam intel-
lige. & per eloquium quod terræ emissum est, prædicatio-
n m fidei, atque euangelium quod celeriter cursurum esse
dicit propheta.
d *Qui dat niuem, &c.* terrę. Frigescente.n.charitate decidit hu
m na natura in terras, & pigro corpore inuoluta vt nix facta
e, sed in hac niue sunt prędestinati velut lana, de quib. ali-
q d facturus est. Lana est materia vestis. De his frigidis p̃de
st natis fit tunica sine macula & ruga, vñ merito vestis Chri
in monte refulsit sicut nix, quia de hac niue fit. Sed prędesti-
nati

a ¶Quid intérim in peregrinatione. ¶Aliter non leuaremur ad adipem satiantem. ¶Alias satians. b ¶Verbum carne assumpta. c ¶Et. d ¶Sermo Christi cito mundum impleuit cognitione veritatis. ¶Alias vsque in velocitatem.

a Qui emittit † eloquium suũ terrę, velociter currit sermo eius. 1

a Quæ præstet aduentus Christi. b ¶Congelatos. c Quæ est materia vestis. d ¶Pro caligine peccati. ¶Id est tollit per humilitatem & pœnitentiam, ad quam vocat. e ¶Tales facit vt pascant alios verbo Dei.

b c d e Qui dat niuem sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit. 2 3

a ¶Obstinatos, de quibus tamen & alios pascit. ¶Alias frusta panis in. b ¶Cas. Aggerat periculum, vt maior sit gratia liberationi. c ¶Non quod facit, sed quod fieri sinit.

f † Mittit crystallũ suã sicut buccellas, ante faciẽ frigoris eius 4 5

a ¶Q quidam sunt nix nebula, crystallus. ¶August. Hæc autem Deus soluit. Sed nisi soluat, quis sustinebit ante faciem frigoris, Id est vitiorum & obstinationis ¶ Q. & si nullus possit per se subsistere ante faciem frigoris. ¶August. Non tamen desperandum, quia emittit. c ¶Carne assumpta. d ¶Niuem, nebulam, crystallum

g h i quis sustinebit? Emittet verbum suum, & † liquefaciet eam, 6 7

nati vocandi sunt ad penitentiam, secundũ illud, Quos præ- D
destinauit, hos & vocauit. *Non autem venit vocare iustos, sed* Matt. 17.a.
peccatores in pœnitentiam, idest, peccata & iniustitiam suã con Rom. 8.f.
fitentes, & hos dum vocat ad pœnitentiam. Matt. 6.b.
* Basilius. Inexpugnabilem hic & infinitam Dei potentiam
exprimit, quòd & nõ-
dum existentes essen
tias producit, & exi-
stentes mutat, & cui-
cunque rei vult adap-
ptat. Licet.n.immo-
tis naturæ finibus li-
gentur, si tamẽ quan-
do ei placet soluũtur.
Et aliquando ipsas es-
sentias immutat, ali-
quando manentes ad
aliã operationẽ trans-
fert. Quod autem ista
singulis annis, & i no-
stro conspectu fiant, † tabefaciet
non ob eam causam
admirationem remittat. Cogita si quidem quantæ sit virtu-
tis, iam niuem apparere, iam aquam, inque tam breui mo-
mento transfieri mutationes.
e *Nebulam sicut cinerem spargit, &c.* Cinis ad pęnitentiam per-
tinet, quia cinis & ciliciũ sunt arma pœnitentiũ. Nebula ve-
ro caliginẽ peccati & ignorantiã notat, & dum vocatur quis E
ad intelligendam veritatem, incipit velle capere, & nõ suffi-
cit, sed patitur caliginẽ. Est ergo illi adhuc nebula, vt sciat se
nescire, & non posse capere q̃d oportet eum scire. sed si non
potest penetrare veritatis arcanum, pęniteat peccatorũ, qui-
bus in hanc difficultatem vidẽdi venit, & erit salubris nebu-
la, quam vt cinerem spargit Deus, idest tollit per humilitatẽ
pœnitentię, quæ significatur per cinerem. Et dicet Deo, vt
Abraham. *Cinis sum*, hæc est humilitas pœnitentis. Et qui
prædestinauit, & ad pœnitentiam vocauit.
August. Ad literam, Spargit Deus niuem quasi lanam ne- Gene. 18.a.
bulam, vt cinerem, crystallum facit, vt frusta candidi panis.
Est enim crystallum species quędam in modũ vitri, sed can-
dida est. Dicitur autem esse nix glacie indurata per multos
annos, vt resolui non possit.
f *Crystallum suam, &c.* idest obstinatos, qui non facile vt nix,
soluuntur.
g *Mittit sicut bucellas, &c.* Aliàs, vt frusta panis, vt pascãt alios, 1. Cor. 10.d.
vt p̃dicent veritatẽ, quam impugnant. Oẽs vnus panis, singu
li frusta: vnde, *Multi vnus panis sumus in Christo*. Paulus crystal
lum fuit, durus & nitidus. Durus, quia persecutus ecclesiam.
Nitidus, quia in lege peritus. Hunc autem Deus soluit & fa-
ctus est panis, qui veritatem docuit. Sed nisi soluat.
h *Ante faciem eius Dei quis*. Aliàs subsistet? Aug. Frigus est, Crystallum.
qui deserit, non vocat, non infundit gratiam, & quis alius sol Roma 7.d.
uet? Nullus. vnde Apostolus, Quis me liberabit de corpore
mortis huius? q.d. frigesco: *nullus soluit, nisi gratia Dei emittet*
verbum suum.
i *Emittet verbum suum, & liquefaciet eam*. Cass. Verbo nanque
Dei veniẽte, nec frigus, nec obscuritas, nec duritia dissepara-
re potest. Salubriter enim liquefiunt, & fluẽta spiritualis be- Esa. 55.a.
neficij profundunt alijs, vnde bibant iuxta illud, *Omnes sitien-* F
tes venite ad aquas.
Fla-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Qui emittit eloquium suum terræ, &c. *idest verbum euan-gelium quod præcepit publicari per orbem terrarum, per apostolos aliosque discipulos Christi ad hoc missos, Mar. vltimo. cap. d.* Euntes in mundum vniuersum, prædicate euangelium omni creaturæ.

2 Velociter currit sermo eius, &c. *Quia euangeliũ in breue tempore fuit publicatum vbique in tota terra habitabili, scilicet viuente adhuc beato Petro, sicut declaratum fuit diffusius supra psalm. decimonono.*

3 Qui dat niuem, &c. *Hic consequẽter declaratur vltimo dictum de veloci publicatione euangelii, & hoc per effectus mirabiles qui fiũt velociter ex voluntate Dei cũ dicitur,* Qui dat niuem sicut lanam. *idest ad modum lanæ albam & mollem, & hoc fit valde velociter, cũ in disolutione nubium in pluuiam congelatur, antequam descendat ad terram.*

4 Nebulam sicut cinerem spargit. *i. ad modum cineris coloratã colore subalbido. Et talis sparsio nebulæ fit valde subito.*

5 Mittit crystallum suam sicut bucellas, &c. *In Hebręo habetur,* Mittit glaciem suam, *& idem est, quia Chrystallus est glacies longo tẽpore indurata & est valde mirabilis, mutatio, cũ aquæ tã mollis & fluida, in glaciem tam duram & solidam ita cito mutatur, videlicet aliquando in vna nocte, vel minori tempore.*

6 Ante faciem frigoris eius quis sustine. *quasi dicat, nullus homo si Deus velit ipsum intendere. Tãtum enim posset a Deo frigus intendi, quod non posset sustineri, & sicut aqua velociter induratur & solidaeur in glaciem, ita cito mollis, & fluida, eius voluntate efficitur, ideo subditur.*

7 Emittet ver. su. & liquefa. ea.

a *Flabit spiritus eius & fluent.* ✱ Euthym. Toto hoc sermone
A propheta illud nobis manifestum facere intendit, quod hæc omnia, quę superius cōmemorauit, nō fortuito aut casu fiat, nec sponte sua, sed qđ diuinis obtemperant mandatis, atque ideo de facili commutantur. Significare etiā videtur etiā ne scio quid profundius, & quemadmodū hybernum tempus, tametsi ipsum per sese molestissimū sit, terrę tamen vtilissimum est, sic & præsentis seculi tentationes valde prosunt, tametsi multas secum adferāt molestias, at dum diuina dispensatione commutantur, partim castigant, & partim adferunt solamen.

b *Qui annuntiat eloquium suum Iacob.* ✱ Basil. & Euthymius. In Psalmi principio de sensibilibus beneficijs & corpori vtili
B bus tractauit. Sermonem hic ad sublimiora trāsfert, de legis positione disserens, quod beneficij genus maximū est. Abducit etiam a malitia, & veluti manu dicit ad cęlum, mentesque illuminat.

c *Non fecit taliter omni nationi.* ✱ Basil. Legem enim nulli alij genti dedit. Naturalē quidē legē in corde habebant omnes, Iudęis vero hoc peculiare dedit, vt ipsis per literas ēt legitima manifestarētur, Propterea & ipse propheta non dicit qđ nō fecerit cuiuis nationi, sed quod sic nō fecerit. Tabulas reliquis non dedit, nec literas, nec Moysen legislatorem, sed his omnibus Iudæi potiti sunt, lege, diuinis tabulis, & alijs consimilibus.

d *Iacob Is.* Vel idē significatur per Israel, & per Iacob. s. populus fideliū cui annuntiat ista iudicia sua. s. quod nō tamen iniusti, sed & iusti patiūtur hic ꝑ merito, iusto iudicio Dei. Vel ad literā per Iacob & Israel Iudęos accipit, quibus per se ipsum Christus verbū suum annunciauit, & iustitias & iudi-
Psal. 18. cia sua manifestauit, q̄ nō fecit alijs. vñ addit, *Non fecit ta. &c.*
Mat. 15. c. qa non fuit missus, nisi ad oues quę perierunt domus Israel.

e *Iudic. sua.* Aug. Iudicium incipit a domo Dei. Solus Christus quę nō rapuit, soluit, in quo princeps mūdi nil inuenit, & si initiū est a nobis, quis finis eorum qui non credunt? vn-
1. Pet. 4. d. de: *Et si iustus vix saluabitur, impius vbi parebit?* Et hoc iudiciū
C Dei, qđ patiūtur iusti & iniusti. Quomō iusti non meritis, sed gratia Dei liberātur, nō omni genti nuntiauit, sed soli Israel i. nouo populo in quo sunt & gentes. Vide ordinem in precedentis quatuor psal. laudū Deus prius de pręceptis diuini pręcepti nij egit. Secūdo de pueritate mūdi fugienda. Tertio de congregatione ecclesiæ.

a Callidus auster. b ¶ Vt inde bibant alij. c ¶ Q. spiritus eius flabit, eius inquam. Alias annuntians.

a flabit spiritus eius, & †fluent aquæ. Qui annuntiat verbum 1
b a ¶ Nouo populo, vel per seipsum Iudæis, non alijs.
b ¶ Quod & iusti hic patiuntur pro merito.
c suū *Iacob, †iustitias & iudicia sua Israel. Non fecit †taliter 2 3
d
e omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. 4
a Laus Dei. b Pro futura liberatione, pro qua illi prophetæ laudauerunt.
f Halleluia Aggæi & Zachariæ.

Marg.: † profluent · * ipsi · † spirauit · Alias annuntians.

Quarto iam collectæ in pace, laudem imperat pro sua fecunditate & dilectione. Illi autē choro de mundi partibus aggregato tota exultatione subnectit esse gaudendum, tres alios psalmos laudis subiungens, vt hoc opere gratia trinitatis eluceat.

f *Halleluia Aggæi.* Aug. Aggæus & Zacharias erigunt ad futuram liberationē vt securi cōtempta Babylone, quasi præmeditemur hic laudē quā in æternū soluemus. Primo de cælo laudatur, post de terra, qui fecit cælum & terram. In cęlestibus & terrestribus omnia continentur.

Cas. Per paucorum commemorationem vniuersam creaturā hortatur laudare Deū. Sunt quædā quæ habēt spiritu laudādi Deum, in eo affectu quo placet eis Deus. Quędā habēt intellectū, sed quia ipsa bona sunt in ordine suo, & pulchritudinē vniuersalitatis referuntur, per se nō laudant, sed ab ipsis ꝑ attendentes ea, laudatur Deus, & ita quodammodo laudant, quia de illis nascitur in nobis laus Dei, quam nos hic monet propheta.

✱ Theo. Duplicem admonitionem vates fecit, vt ad maiorē alacritatē animos accenderet. Cæterum hic est alius hymnus, totā vniuersitatē, & quæ sub intelligentiā cadit & sensum, rationis compotē & rationis expertē, animatam vnū cōsensum canendorum hymnorum excitans. Cælum igitur & terrā & Abyssos, & luminaria quæ in cælis sunt, mōtes & plantas, & alia huiusmodi quæcunque animā & rationē habent, laudes & hymnū afferre iubet. Verum in his eos, qui rationis compotes sunt intueri, imperat, & sapientiam quæ in his cernitur discentes creatorem celebrare.

✱ Beda. Prima parte cælestia hortatur ad laudes. Secunda, allegoricis illusionibus terrena commouet. Aliter, vox Apostolorum ad populum.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Qui annuntiat, &c. *Hic consequenter ponitur ratio diuinę laudis ex beneficio veteris legis. Circa quod sciendum, quod quia Christus erat nasciturus de populo Israel a Iacob descendente, ideo populus ille pollere debuit prææteris speciali sanctitate, sicut dictū fuit diffusius in principio Exod. propter quod illi populo factę fuerunt communiter reuelationes propheticæ, & specialiter data fuit lex diuina in monte Sinai. vnde dicit Apostolus Ro. 3. a.* Quid ergo amplius Iudæo est & respōdet, *multum per omnem modum. Primū quidē, quia tradita sūt illi eloquia Dei, &c. & hoc est quod dicitur hic,* Qui annūtiat verbū suū Ia. *habuit enim reuelationem de Christo de tribu Iuda nascituro, patet Ge. 49. vbi dicit, Nō auferatur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, i. Christus, vnde & in translatione Chaldaica habetur,* donec veniat Messias.

2 Et iudi. sua Isra. *i. legem populo Israel in qua cum alijs præceptis ponuntur iudicialia.*

3 Non fe. ta. om. na. *Reuelationes enim propheticæ nō sic factæ fuerunt alijs gentibus communiter, sed valde raro, vt sancto Iob & alijs bus alijs valde paucis.*

4 Et iudicia. *i. legem veterem quam solum dedit Iudæis, licet admodo Gentiles admitterentur ad ritum illius legis.*

ADDITIO.

In Psalm. 167. *Lauda Ierusalem.* vbi dicit postil. *Quoniam confortauit seras portarum.*

Qua ratione sacra baptismi posset dici porta Ierusalē, eo quod per ipsum est ingressus ad ecclesiam, eadem ratione sacramentū pęnitentiæ dici potest Ierusalem, quia per est regressus ad ecclesiam post lapsum, & sic possunt hic accipi Ierusalem in plurali.

PSAL. CXLVIII.

a *Laudate dominū.* Cas. Primo, cęlestia hortatur ad laudes. Secundo terrestria, ibi, Laudate dominum de terra.

✱ Theo. Duos cælos a Deo factos esse magnus Moyses nos docuit vnum cum terra cōditum, alterum postea dium inter aquas situm esse, quod firmamentum appellauit, propterea de cælis et excelsis Deū laudare præcepit, et eos qui in hoc et in illo degunt, nimirū incorporeos...

PSALMVS CXLVIII.

a ¶ Nos admonet facere, sed adiungit gratulationem facientibus, quia placet quod faciunt, & leuato corde est cum ipsis spe. ¶ Repetit.

a Laudate dominū †. de cęlis: laudate eum in excelsis. 1

NICOLAVS DE LYRA. PSALM. CXLVIII.

Laudate dominū de cælis. *Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo & in translatione Hiero.* Halleluia. *In aliquibus āt Biblijs additur,* Aggæi & Zacharia, *quod fuit additū ab aliquo trāslatore seu expositore. Nescio tamē quare, quia psal. iste nō videtur plus factus ab eis, quam alijs, sed est quædam inuitatio omniū creaturarū ad laudādū Deum, facta ab aliquo viro sancto quicunque fuerit, cuius nomen ignoratur secundum Hebræos, & prophetauit de primo Christi aduentu in fine huius psal. qui diuiditur in duas partes, quia primo laudē Dei inuitantur creaturæ superiores, secundo inferiores, ibi,* Laudate dominū de terra. *Circa primū, primo ponitur dicta inuitatio, secūdo inuitationis ratio, ibi:* Quia ipse dixit. *Primo inuitantur creaturæ superiores generaliter, cum dicitur:*

1 Laudate dominum de cælis, &c. *Secundo magis specialiter, vbi primo exprimitur natura, cum dicitur.*

MORALITER.

1 *Laudate dominum de ca.* Iste psal. est quędam inuitatio generalis creaturarū ad Deum laudandum, & quantum ad inuitationē hominū & angelorum sensus literalis est spiritualis † qua

A ıoros. Qm̄ enim diuinus Moses nihil de naturæ cęlestium ırituū creatione nos docuit, necessario hic vates de his fe- t mentionē, propterea vt afferant creatori hymnū mādat, ıquidem hoc debitū ab his qui creati sunt debetur, & oē ıod ab ipso conditum est, & rōne honoratum hoc debitū ımper exoluere con t nit.

a Quibus aggratulationem faciat exprimit. b Dum mittuntur.

a Laudate eum omnes angeli eius, laudate eum omnes † virtu- 1
a Generale nomen omnium spirituum cœlestium, quandoque tamen pro vno ordine accipit. 2
b ¶Sed & omnia visibilia inuisibilibus cedunt, de quibus hic incipit.
b tes eius. Laudate eum sol & luna, laudate eum † stellæ & lu- 3
c a Pluraliter, quia plures sunt cœli. b Diuersæ ab his, quæ sub firmamento.
d men. Laudate eum cœli cęlorum, & aquæ quæ super cœlos 4
e a Quid eis contulit vnde laudent? 5
f sunt, laudent nomen domini. † Quia ipse dixit & facta sunt, ip 6
g a Omnia superiora, omnia cœlestia. 7
h se mādauit & creata sunt. Statuit ea in seculum, & in seculum 8
i a Legem & conditionem. s. vt laudent eum. ¶Laudant enim omnia in se, vel in alijs.
b Quin fiat.
K seculi, † præceptum posuit, & non præteribit. Laudate domi- 9 10
a Aug. Qui circa aquas versantur, prodeuntes de speluncis feruntur in aere, & concitatur per eos aer, quibus non sunt maiora animantia super terram, vnde ab eis cępit. 11
l num de terra, dracones & omnes abyssi. Ignis, grando, nix, 12
¶Alias tempestatis. a ¶Etsi perturbata videantur. 13
m † glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius. 14 15

a Laudate eum omnes angeli eius. * Euthy. Cum de angelorum cline dixerit, colle- ēn addidit de cæte omnb. ordinibus vtutes seu potētias appellans. Vel p angelos & per virtu- vniuersos illorū dlines significauit, rum quidem quia dina annunciāt mā da, & angelus siqui dn nuncius inter- ptatur. Alterum ve ıa iussa sibi a Deo sunt perficere.

Theo. Angelos & vtutes intelligentes naturas vocat. Angelos quidem, vtpo- ui diuina verba transmittunt, virtutes vero quippe, quæ poreis effectibus carent, & iussa perficere possint.

b Laudate eum Sol & Luna. * Theod. Symmachus sic expla- it. Laudate eum omnes stellæ luminis, sic etiam cæteri. Atqui ındum septuaginta, sic est intelligendum. prima die lu- n Deus fecit, quarta vero luminaria, & propterea seorsū ınis mentionem fecit, non quod per se ipsum consistat, quod luminaribus attributum sit.

c lumen. Cas. Per lumen accipit omnia lumen habentia, dinumerari non possunt.

d Laudate eum. * Bas. Qd̄ aūt hic cęlos cęlorū dicit, nō ostē multitudinē, cęlum quippe Hebręa voce cęlos scriptura at. Rogauerit aūt quisquam, qūo hæc cum vocē non ha- nt, Deum laudent. Duos scimus glorificādi modos, vnus bis fit, alter aspectu, tertius adhuc vitæ operibus. Homi- n enim Deus non solum loquentes, sed & tacentes audit.

Cass. Nimia laus, q & tenuitas cęlorum cōsistit & aquas grauiores sunt, sustinēt, quæ nisi iussę non defluunt per uias, quæ sicut dicitur apertis cęli cataractis per pluuiam terram mittuntur.

e Et aquæ quæ super cęlos sunt. * Theod. Firmamento Deus arū naturam diuisit inexplicabili sapientia maximā ip- distinctionē impertiens, & inter aquas in nubem coactas C nensum luminariū ignem percurrere iussit. Aqua aūt & ignis sibi inuicē aduersantur, sed tamen neq; ignis aqua extinguitur, neque coacta illa aqua immenso igne cōsumitur. D

f Quia ipse dixit. * Euthy. Hoc sermone propheta duo hæc nobis demonstrare voluit, quod & creauit Deus quæ antea non erant, & quod multa cum facilitate id fecit dum dixisse tantum eum dixit, & facta esse, ac si dixisset, Quemadmodū tibi facile est aliquid dicere, ita & Deo facile est ea creare quæ non sunt, quinimo & multo facilius id potest, neque enim possibile est diuinæ facilitatis modum demonstrare.

Aug. Ecce verbum p q, omnia facta sunt. vnde, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factū est nihil. Ipse ergo dixit, i. verbū genuit, & per ipsum facta sunt omnia.

- ipse dixit & facta sunt nō est in Hebr.

Cass. Hoc cōtra illos qui dn̄t mundū Deo coęternum, sequitur. Ioh. 1. a.

g Ipse mandauit. Verbo suo, & creata sunt. Prius dixit facta, postea creata. Facere enim & nos possumus, sed non creare. Ipse ergo solus creat quod est proprium deitatis. Laus ex operibus. E

h Statuit. ex potentia oīpotens est, cuius opera non mutant.

i In seculum, & in seculum seculi. Cass. Et si cęlum nouū, Deo tamen bene statuta dicuntur, quæ nouantur per Christū, & meliorata permanent. Et est hic laus a potentia.

K Laudate do. Cas. Secūda pars vbi enumeratis cœlestib. descendit ad terrestria. Conuersus ergo ad illa, tāquam exhortans nos, vt eorum consideratione laudemus Deū, quę considerata aperiunt laudem Dei, ait, O vos qui de terra.

❀ Basil. Quare sermonem transumit? Vt ex abundantia prouidentiam Dei ostendat. Si namquę quæ videntur tam sunt bona, vt hymnos Deo adferant, cogita qualia sunt reliqua.

* Euthy. Per dracones hoc in loco ipsa cete intelligit, quēadmodum & alibi quando ait, Draco ille quem formasti eis. per abyssos vero ipsa significat maria.

l Omnes abyssi. Profunditates aquarū maria oīa, aer quoque nubilosus ad abyssum pertinet, vbi nubes, venti, tēpestates, pluuiæ, coruscationes, tonitrua, grando, nix. Et quicquid de humido & caliginoso aere vult De' fieri sup terras, totū terræ noīe appellauit, qa nimis mutabile est. Hæc aūt oīa etsi mutabilia & turbata, habent tn̄ locum & ordinē suū, & pro mō suo implent decorem vniuersitatis, & sic laudant Deū. Ipsa ergo. i. nos consideratione eorum hortatur laudare.

m Quæ fa. verbum eius. Hoc ideo, quia visum fuit quibusdam F quòd

NICOLAVS DE LYRA.

1 Laudate eū omnes angeli eius. *Qui sunt in tribus hierarchijs & nouem ordinibus.*

2 Laudate eum omnes virtutes, &c. *Ad laudem Dei inuitatur specialiter ordo virtutum, quia per angelos illius ordinis fiunt effectus mirabiles in admirationem diuinæ potestatis hoīes inducentes, & per cōsequens ad eius laudē. Secundo, natura cœlestis corporea, & primò quantum ad cęlum sydereum quod est nobis magis notum, cum dicitur.*

3 Laudate eum sol, &c. *Licet enim corporea cęlestia sint inanima vt dicit Damasce. tamē dicuntur laudare Deum inquantum ex sua pulchritudine & virtute ducunt homines in cognitionem & laudem ipsius Dei, Consequenter inuitat cælum empyreum, di.*

4 Laudate eum cœ. cę. *Dicitur. n. empyreum cælum, cælum cęlorum, quia est super alios cælos. Quod autem ponitur hic cæli in plurali, hoc est propter diuersas mansiones electorum ibi existentes, secūdum quod dicit Saluator, Ioh. 14. a. In domo patris mei man. multæ sunt. Cōsequenter inuitat cælum crystallinum, quod dicitur aqueum propter similitudinem in diaphaneitate, sicut empyreum dicitur a pyr, quod est ignis, propter similitudinem in claritate, dicens.*

5 Et aquæ omnes, &c. *quia cælum crystallinum est super cælum sydereum.*

6 Laudent nomen domi. *Eo modo quo dictum est.*

7 Quia ipse dixit. *Hic cōsequenter ponitur dictæ laudationis ratio, quæ est duplex. Vna ex bn̄ficio creationis, cū dicitur,* Quia ipse dixit. *Et sic habēt ab eo esse. Et per hoc excluditur error illorum qui dicunt, quòd creaturæ incorruptibiles, vt intelligentiæ & corpora cælestia, nō habent Deum pro causa efficiente, sed tantum pro finali. Secunda ratio accipitur ex duratione eorum æterna a parte post, cum dicitur.*

8 Statuit ea, &c. *Sed quia ista conseruatio in esse dependet ex diuina voluntate, ideo subditur.*

9 Præceptum posuit, &c. *Quòd maneat in perpetuum quantum ad suam substantiam.*

10 Et non præteribit, &c. *Reducendo eas ad nihilum, licet posset facere, vt de nihilo creauit.*

11 Laudate dominum de terra, &c. *Hic cōsequenter inuitantur ad Dei laudē creaturæ inferiores, quæ sunt in regione elemētari, & primo inuitatur natura irrationalis, secundo rationalis, ibi, Reges terræ. Circa primū dicitur,* Laudate dn̄m de terra. *& in hoc tangitur infimum elementum, & consequenter elementum aquæ, cum dicitur.*

12 Dracones & omnes abyssi. *Dn̄r autem hic abyssi loca profunda Oceani, vbi habitant cęte grandia, quæ dicuntur hic dracones. vnde Gene. 1. c. vbi nos habemus,* Creauit Deus cęte grandia. *in Hebræo habetur,* Creauit Deus dracones magnos. *Consequenter tangit elementum ignis & aeris, cum dicitur,*

13 Ignis, &c. *Quantum ad superius elementum.*

14 Grando, nix, glacies, &c. *idest venti facientes procellas in mari, illa enim generantur in aere.*

15 Quæ faciunt ver. *Quia faciunt illud, ad quod ordinātur ex diuina institutione. Consequenter reuertitur ad elementum terræ, quantum ad illud quod supereminet, & eleuatur in aere, di.*

Montes

MORALITER.

† uātū aūt ad inuitationē creaturarū intellectu carētiū, sensualis est, q Deū laudāt dupliciter, s. inquantū relucet in eis bonitas creatoris, & inquātū sunt materia laudis hoībus, & angelis Deū laudantib. ex operibus suis. Nec occurrit mihi alia expositio spiritualis conuenientior hic ponenda.

q Deus superiora regeret, sed hęc interiora despiceret, sed
A a casibus regerentur, sed & hęc agit Deus, & in his minimis laudatur, & halleluia cantatur.

a *Reges terræ & omnes populi.* * Euthym. Rursum hoc in loco aliud pertractat diuinę prouidentię genus, de principū scilicet, ac regum constitutione. Est enim diuinæ sapientiæ opus, vniuersum orbem in principes atque in subditos distinxisse, Reges autem & principes & iudices appellat, eo quod domi- *etiam nantur regunt ac iudicāt. Laudate enim
B inquit dominū, vos quidem quia præpositi & prefecti estis, populi vero quia studio atque curæ; & sollicitudini superiorum a Deo donati † filii sunt.

b *Confessio.* Supra dixit prius de cælo, postea de terra, hic de omnibus simul. Et accipit per cælum omnia superiora,
C & per terram omnia inferiora.

Aug. Confessio eius super cęlum & terram. Illum omnia cōfitentur in se vel in alijs, pulchritudo omniū vox est cōfitentium in attendentibus ea. i. attendentes laudent eum & de terrenis & de cælestibus, quo non est aliquid melius.

* Basil. Auditorem non iterum ad cęlestia ducit dicens *Confessio eius super terram*, Cælestes enim uirtutes a laude eius non cessant, nō quo ministerio illorū egeat, sed ut bonitatem suam ostendat, ubi ipsi eos appropriauit.

c *Exaltauit cornu populi sui.* Aug. Ecce quod prophetauit Aggęus & Zacharias, Modo humile est in tribulationibus cornu populi sui, sed cum uenerit dominus exaltabitur.

d *Hymnus omnib. sanctis eius.* Tria habet canticum, laudem Dei, idest, hymnus est laus Dei cum cantico. Huic ergo modo dicant sancti fine æternum hymnum accepturi.

a ¶ Maiores.
Montes & omnes colles, ligna fructifera & omnes credi. Bè-
a ¶ Minora. Alia reptilia, & volatilia pennata.
b ¶ Iam ad homines venit.
a stię & vniuersa pecora, serpentes & volucres pennatę. Reges
terrę & omnes populi, principes, & omnes iudices terræ. Iu
a ¶ De omni sexu, de omni ætate
uenes, & * virgines, † senes cum iunioribus laudent nomen
a ¶ Cur? Ideo. b ¶ Magnificentia. c ¶ Nemo exaltatur, nisi sub ipso.
d ¶ Maior est laus eius ex seipso, quam ex creaturis, & quia populum suum exaltauit.
b domini, quia exaltatum est nomen eius solius. Confessio eius
a ¶ Quicquid fecit infra illum, & quicquid in hic placet minus quam ille, si amas visibile quod fecit, multo magis inuisibilem quod fecit, per visibilia intelliguntur eius inuisibilia.
b ¶ Potestatem, vel dignitatem.
c super cælum & terram, & exaltauit cornu populi sui. Hym-
d a ¶ Vnde Aug. modo fit hymnus quibus in fine erit perennis. b ¶ Qui sunt sancti.
Quibus debet esse hymnus. c ¶ Qui filij Israel.
nus omnibus sanctis eius: † filijs Israel, † populo appropin-
a ¶ Scilicet, non carne, sed fide.
quanti sibi.

Aug.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Montes & om. *Dicuntur autem colles, montes minores.*

2 Ligna fructi. &c. *Arbores enim adhærent terræ, & ideo cum ipsa computantur, vnde & tertia die productæ sunt arbores, sicut & terra distincta Gen. 1. Consequenter descendit ad ea quæ mouentur in terra, cum dicitur.*

3 Bestiæ. *Quantum ad animalia syluestria, vnde dicuntur bestiæ, quasi vastiæ.*

4 Et uniuersa pecora. *Quantum ad domestica.*

5 Serp. *Quantum ad animalia reptantia quæ nō mouentur pedibus.*

6 Et uolucres pennatæ. *Et in hoc tangit animalia se mouētia per aerem, Omnia autem ista inuitantur ad Dei laudem, & ipsum laudāt, inquantum in ipsis relucet diuina bonitas, & sunt materia laudis diuinæ intelligibilibus creaturis.*

7 Reges terræ. *Hic consequenter inuitatur ad Dei laudē rationalis creatura, quæ est humana, & primo ponitur dicta inuitatio, secūdo inuitationis ratio, ibi,* Laudent nomen domini. *Circa primū inuitātur primo superiores, cū dicitur,* Reges terrę, *vnde dicitur. 1. Pet. 2. ca.* Siue regi tanquam præcellenti. *Consequenter inuitantur alij in generali, cum dicitur.*

8 Et omnes popu. *s. regibus subiecti. Et vlterius inuitantur magis in speciali, cum dicitur.*

9 Principes. *Qui dominantur sub regibus.*

10 Et omnes iudices terræ, &c. *Qui sunt instituti a regibus & principibus ad terminandum causas. Consequenter inuitantur alij cuiuscunque sexus & ætatis, cum dicitur, Iuuenes & virgines, &c.*

11 Laudent. *Hic incipit versus in Hebræo & in trāslatione Hiero. vbi ponit ratio dictę inuitationis ad laudē Dei, & ponit hic duplex ratio. Prima accipitur ex diuina celsitudine, cum dicitur:* Laudent nomen domini. *s. omnes prædicti.*

12 Quia exaltatum est nomē eius solius. *Quia omnis creatura nihil est in comparatione ipsius, ideo subditur.*

13 Confessio eius. *idest confessio laudis ipsius.*

14 Super cælum & terram, &c. *idest fiat ab habitantibus in cælo & in terra. Secunda ratio accipitur ex condescensione diuina in incarnatione benedicta, quod notatur cum dicitur.*

15 Exaltauit cornu populi sui, &c. *Quia per hanc incarnationem natura humana est supra modū exaltata. vnde & Christus propter hoc vocatur cornu, in nouo testamēto & veteri. vnde dicit Zacharias habita reuelatione de Christi incarnatione ꝓpinqua, Erexit dominus nobis cornu salutis in domo Dauid pueri sui. Luc. 1. g.* Et Anna mater Samuelis similiter de hoc prophetauit, *dicens. 1. Reg. secūdo.* Dabit imperium regi suo, & sublimabit cornu Christi sui. *Et quia aduentus Christi in mūdum fuit angelis valde iucundus, propter quod cantauerunt,* Gloria in altissimis Deo, in natiuitate ipsius, *Lucæ secundo. b. ideo subditur.*

16 Hymnus omnibus sancti eius, &c. *idest angelis beatis qui speciali modo dicuntur sancti, Deutero. 32. a.* Dominus de Sina uenit, *& subditur.* Apparuit de mōte Pharam & cum eo sancto milia. *i. angelorum, vt ibidem fuit expositum. Et quia non solū fuit iucundus angelis, sed etiam hominibus, & maxime debuit esse iucundus populo Israel, de quo fuit natus secundum carnem, ideo subditur.*

17 Filijs Israel. *Resumatur ly hymnus, qui significat laudē dei cum cantico seu exultatione, vt dictum est supra. psal. 144.*

18 Populo ap. *i. populo Israel secundum genus propinquo sibi, vt dictum est supra, quia Maria mater eius fuit de populo illo.*

ADDITIO

In psalm. 148. *Laudate dominum de cælis.* vbi dicitur in postil. Circa primum primo ponitur.

Nota, synagoga Hebræorum recitat quotidie istos septem psal. qui incipiunt ab illo, *Exaltabo te domine Deus meus.* & terminantur in fine psalterij. præmittens eis & subiungens aliquas orationes, in quibus orationibus expresse asserunt, quod isti psal. sunt facti ab ipso. Dauid. vnde minus vere dicitur, q secundum Hebræos nomen illius qui hoc psal. composuit ignoratur, imo ex hoc sumit̃ ratio pro opinione Aug. circa auctoritatē psalmorū, vt sępe dictū fuit sup. Itē circa declarationē huius psal. & duorū sequentiū attendendū est, q hi tres psa. proprie possunt applicari tribus statibus ecclesię principalibus, in quibus laus Dei consideratur in singulis suo modo.

Tres status ecclesiæ. Primus. n. status ecclesię cōsiderat̃ in lege antiqua, in qua diuina veritas in seipsa nondū manifestata erat, *nec adhuc via sanctorum propalata,* ad Hebræ. 9. Erat tñ excellentior status ille respectu cęterarū nationū in sex. Primo, in hoc, q cognoscebat Deū esse creatorē mūdi, Quod qdē creationis beneficiū celebrabāt, in cuius memoria sabbatū seruabat̃, vt patet Exo. 20. Et ad istū statū referri posset psal. iste. s. *Laudate dominum de cælis.* in quo fit mētio expressa de creatione mūdi correspondēter ad ea q̄ cōtinent̃ Gen. 1. licet nō omnino eodē ordine. Exprimunt̃ ēt in hoc psal. angeli q nō fuerūt expressi in creatione mūdi, propter populi ruditatē, sed includuntur in hoc quod dixit, *Fiat lux.* secundum Aug. de quibus creaturis dixit, *Quia ipse dixit, & facta sunt, ipse mandauit, & creata sunt.* profitendo ipsarum creationem.

Secūdo iste status præfertur cæteris in hoc, q non solum Deū profitebatur esse creatorē mundi, sed ēt cōseruatorē rerū creatarū, quarū quędam sic ab eo conseruantur vt habeāt perpetuitatē ēt secundū indiuidua, sicut sunt cælestia de quibus dicit. *Statuit ea in æternū, &c.* quędā vero perpetuitatē a Deo habent ſm speciē, sicut ista inferioria, de qbus dicit, *Laudate dominum de terra, &c.* exponantur cętera sicut in postil. Cōsequēter facit mentionē de regimine politico humano, eo q deriuat̃ a lege naturali a Deo primordialiter instituta: in quo regimine principales sūt reges tanq̃ capita, & populi tanq̃ corpora, de qbus dicit, *Reges terræ & omnes populi principes & omnes iudices terræ.* Minus vero principales in huiusmodi regimine sūt illi, q nō habēt ꝑfectā rationē ad regēdū, sicut illi q nōdū attingūt ꝑfectā ętatē, de quibus dicit, *Iuuenes & virgines.* Similiter & illi qui iam transierunt ętatem virilem & ex senectute debilitantur, de quibus dicit, *senes.*

Tertio ꝓfert̃ iste status in hoc, q ꝓfitebat̃ vnitatē Dei exclusa pluralitate deorū, q̄ cęterę nationes ꝑnitio se eſtimabant, & de hoc dicit, *Laudent nomen domini, quia exaltatum est nomen*

nomen eius solius.

Quarto præfert iste status in exclusione idololatriæ, vt patet Exo.20. Multi.n. philosophantes & alij credebāt tm̄ vnū Deū esse qui tn̄ aliquas creaturas colebant tanq̄ deos, vt patet.3.Reg.17. de his quos rex Assyriorū habitare fecit in ciuitatib. Samariæ. Et quia huiusmodi idololatræ colebāt vt deos q̄nque creaturas cælestes, q̄nque terrenas. iō subdit, Cōfessio eius.s. fidei vnitatis Dei, est, *Super cælum & terrā*. Profitebant̄.n.q̄ nullus alius Deus erat in cęlo, nec in terra, vt hr̄ Deut. 4.f. *Scito ergo hodie, et cogita in corde tuo, quod dominus ipse est Deus in cælo sursum, & in terra deorsum, & non sit alius*.

Quinto præfert̄ iste status, quia sub fide & cultu vnius Dei, miraculose exaltatum fuit cornu populi Dei.s. per regiā potestatem sublimem multis miraculis acquisitam, vt patet in historia Dauid.1.& 2.Reg. Exultatio.n. cornu in hoc loco nō est necessariū vt intelligatur de regno Christi spirituali, prout in post. sed de regia potestate sublimi, sicut. Deut.33.c. de Ephraim legitur. *Cornua rhinocerotis cornua illius*, quod dicitur p regnū decem tribuum, q̄ ab eo descēdit non propter regnū Christi, quia non descēdit de tribu Ioseph & Ephraim. Similiter cum dicitur Thren.2.a. *Confregit in ira furoris omne cornu Israel*, intelligitur ad literam de ablatione regiæ potestatis a Iudæis tempore Ieremię non de regno Christi.

Sexto præfertur iste status, quia nō solū adepti fuerūt filii Israel regiā potestatē mō pdicto, sed ēt quandā sanctitatē sorti sūt. vn̄ Exo.16. legitur. *Vos eritis mihi in regnum sacerdotale & gens sancta*. & de hoc dicit: *Hymnus omnibus sanctis eius*. & seq. *Filijs Israel populo appropinquanti sibi*, eo quod non fecit taliter omni nationi, vt dictum est in fine præceden. psal.

Secūdus vero status ecclesiæ cōsideratur sub lege euāgelica, ad quē q̄dem statū proprie applicatur sequēs psal.s. *Cātate domino, &c.* q̄ sic patet, nā hic status præfert̄ pceden. in sex. Primo in ipsius nouitate, hic.n. status nouus dr̄, cum respectu antiqui qui vetus est, de quo Apost. ad Heb.8.d. dicēdo. *Nouum veterauit prius*. Tum respectu legislatoris, de quo ad Eph. 4.f. *Induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est*. Tū respectu mandati principalis, vnde Ioh.13.d. *Mandatum nouum do vobis*. Tum respectu cuiuscunque legē euangelicam suscipientis, ad Gal.6.d. *Nec circuncisio aliquid valet, nec præputiū, sed noua creatura*. Et ideo in statu no.te. merito cāticum nouum cantari dēt, vn̄ Es.42.b. vbi de Christo in primo sui aduentu ad literā agit, dr̄. *Cantate domino canticum nouum: laus eius in extremis terræ*. Quod proprie cōcordat in forma verborum cū primo versu huius psal.s. *Cātate domino cāticum nouum laus eius in ecclesia sanctorū*, nisi quia vbi dicitur hic. *Laus eius in ecclesia sanctorū*. ibi dicitur. *Laus eius in extremis terræ*. Ex quo intelligitur q̄ ecclesia sanctorum.s. euangelica, de qua ibi, & hic agit̄ fundēda erat in extremis terrę.s. per orbem terrarū. Secūdo pfertur hic status nouus respectu primi in præsentia Christi. Fuerat.n. Christus in antiquo test. sub figura, modo est illi præsentia. & de hoc dicit psal. Lætetur Israel in eo qui fecit illū, & filię Siō exultent in rege suo. q.d. hic status nō solum lætatur in Deum qui fecit eum.s. tanquam in creatorē, sicut in primo statu, sed ēt tanquam in regem suum.s. in rege m saluatorem, iuxta illud Esa.33.d. *Dominus rex noster ipse saluabit nos*. Tertio præfertur in exultatione humiliū. in veteri scilicet commendetur humilitas, nō tn̄ sic laudatur sicut in nouo, vbi Christus quasi totam doctrinam suam in hoc fundauit. Matt.11.b. *Discite a me quia mitis sum, & humilis corde*. Similiter & præmiū vltimū, quasi totū humilitati attribuit d. Lu.14.c. *Qui se humiliat exaltabitur*. & de hoc dicit Psal. *Quia beneplacitum est domino in populo suo, & exaltabit mansuetos in salute*. hoc est dicere. Populus huius noui status in quo beneplacitum est Deo, sunt mansueti qui exaltabuntur in salutē.

Quarto pfertur hic status respectu primi in purificatione interioris hoīs.s. cōsciētię. In primo.n. statu, vt Aug. dicit, manus phibebātur nō animus.s. vt in pluribus. in statu vero nouo gloria iustorū in cōscientia interiori cōsistit. vn̄ 2.Cor. 1. *Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ, de qua gloria dicit*. Psal. *Exultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilib. suis*. Scilicet, in conscientijs, vnde in glos. Iusti de actib. suis bonis non lætantur extra.s. in populari fauore, sed in cubilib. suis.s. in conscientijs, vnde Matt.6.a. *Intra cubiculum tuum, & ora patrem tuum*. Quinto vero præfertur hic status præcedēti in potestate duplici sibi data.s. temporali, & spirituali, prout exponit̄ illud verbū euāgelii, Lu.22.d. *Ecce duo gladii*. & de hoc dicit. *Et gladij ancipites in manibus eorū*. s. gladius tēporalis, qui apud imperialē potestatē principaliter residet, & gladius spiritualis.s. ligandi & soluendi, qui residet ad Petrū & eius successores. Cū primo.n. gladio quandoque fit. *Vindicta in nationibus*. Cum secundo, Increpationes in populis. Et ex hoc prouenit q̄ quādoque: Alligantur reges eorum in compedibus quia, s̄m glos. in præceptis Dei, quæ dicuntur vincula ferrea, quæ quasi dura sunt & insolubilia, vt cū dr̄: Quod Deus coniunxit, homo non separet, Mat.19.a. *Alligatus es vxori, noli quærere solutionē*. 1.Cor.7.e. His.n. vinculis ligātur gentiū reges & nobiles seculi ab infirmis huius mundi, quos elegit dn̄s, vt fortia quæque confunderet: Hæc in glos. Et sequitur: *Vt faciant in eius iudicium conscriptum*, quia oīa ista in primo statu fuerunt conscripta saltem in figura, & modo complentur. D

Sexto præfertur hic status pcedēti, quia primus ptinebat tātū filijs Israel populo appropinquāti sibi, vt in fine pcedentis psal. cōcludit̄. *Gloria tamē huius status, Est omnibus sanctis eius*. scilicet per omnes gentes & per totum mundum, vt in glo.

Tertius vero status ecclię psiderat̄ ī lege beatifica & æterna.s. in statu glorię. Ad quē quidē statū pprie applicat̄ ps.40. s. *Laudate dominum in sanctis eius*: & exponatur sicut vlti. loco exponitur in postilla ad istud propositū reducendo vsq; ibi. cū dicitur: *Omnis spiritus laudet dominum*: Quod verbum pręter expositionem postil. quę satis competens est, potest ēt aliter exponi, & forte magis proprie. Ad qđ sciēdū, q̄ s̄m Greg. in in ecclesia præsenti immolatur Deo sacrificiū compunctionis iuxta illud: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus*. In cęlesti vero sacrificiū laudis. vn̄ psa. *Dirupisti vincula mea, & tibi sacrificabo hostiam laudis*. Cuius ratio est: Nā in hac vita retardat̄ spiritus, ne ferat̄ totus in ipsum Deū. Quandoque ex grauedine peccatorū, quandoque ex impedimento molis carnalis, quæ sunt vincula animę quibus diruptis in statu glorię sacrificat̄ Deo hostia laudis. In qua quidē hostia nihil reperit̄ quin ferat̄ in Deū, iō dicit: *Omnis spiritus laudet dominum*.i. totus spiritus. Dictio.n. Hebraica Chal in hoc loco posita vtrumque significat indifferēter.s. totū & omne. Notandū est ēt q̄ vltimus versus huius psal. vltimi, correspondet primo versui primi psal. sicut vltima pfectio alicuius rei primę inchoatę pfectioni ipsius. Beatitudo.n. de qua intelligit̄ illud: *Beatus vir qui non abijt in consilio impiorum*, est beatitudo viæ nōdū perfecta, sed incipiens p recessum a malo: Sed in hoc verbo vltimo intelligit̄ pfecta & consummata beatitudo, q̄ terminatur in totali adhęsione ad Deū per clarā cognitionē & perfectū amorē, in quibus cōsistit summum gaudium & vera laus Dei, de quibus Esa. 61.b. *Gaudium & exultatio reperientur in ea, gratiarū actio & vox laudis*. ad quod nos perducat Dei filius.

sup.5.d. sup.115.b.

E

REPLICA. In ps. *Et exaltauit cornu populi sui*. vbi postil. dicit ex titulo nō esse notū nomē auctoris apud Hebręos. Bur. vult, q̄ Dauid sit auctor hui⁹ ps. sicut & omniū aliorū s̄m opinionē beati Aug. de qua opinione vide correctoriū circa ps. primū. Sed pbatio Bur. est pbatio ignoti p ignotius, qa nitit̄ pbare p orationes quasdā, quas nūc fecit synagogę, q̄ orationes nobis sunt magis ignotę, & dato q̄ essent nobis notę, nō essent tn̄ autenticę, & absit eius orationes esse autenticas & efficaces, qa p synagogę orones Iudęi singulis diebus ecclesię Chr̄i & Christianis maledicūt, vt dr̄ in Gl. Ord. Esaię. Circa illū āt passū: *Laudate dominū de cęlis*. quē postil. exponit de incarnatione Chr̄i, in qua exaltauit nobis cornu salutis, put autoritatibus pbat posti. Bur. exponit de ptāte regia in veteri testō miraculose data populo Israel: In quo Bur. multipliciter peccat. Primo qa dicit ptātem regiā inter Iudęos miraculis multis acq̄sitā, cū tn̄ peccatis populi multū reprehensibiliter fuerint regalia Iudęorū exacta & ītroducta, de quo vide. 1.Re.8. in correctorio satis lato. Secūdo peccat, qa cū cornu hic accipiat̄ in bono, & si dicat̄ exaltatū. Bur. ad pbandū suū propositū adducit cōcordātiā. in qua cornu accipit̄ in malo, & dr̄ de ipsius cornu deiectione. Nā q̄ allegat Deu. penu. de *Ephraim cornua rhinocerontis*. cornua illius accipit̄ p regno decē tribuū s̄m omnes, qđ regnū supra sæpe detestatus est, & Genes.49. vt patet in eiusdē capituli correctorio.5. Similiter qđ allegat Thre.2. sonat in deiectionē cornu & regaliæ, hic autē sonat in exaltationē, quia ex optima causa consurgentē. Dicitur.n. hic. *Confessio eius super cælū & terrā, &, pro quia*, exaltauit cornu populi sui. Ad probandū ineptias suas, adducit cōcordantias vocales tātū, nō reales more viliū collectorū, &c. F

po-

GLOSSA ORDIN. a Halleluia.

a *Halleluia*. Cas. Post omnes creaturas, quas in præcedenti psalm. monuit laudare Deum eo quod ab ipso creatæ sunt. hic propius & specialius Israel inuitat ad nouum canticum pro natiuitate sibi facta quæ mirabilior est Dei operatio. Hæc est sanctificatio Israel per quam quam de veteri factus est nouus.

* Beda. Reuersi de Babylone gratias agere iubentur, quia obsistentes sibi finitimas gentes Deo adiuuante deuicerint. Aliter vos Christi ad fideles de futuro, & de resurrectione.

PSAL.

A

PSALM. CXLIX.

a CAnta.domi. Caſ. Primo multis modis monet laudare regem qui eis beneuolus & beneficus. Secundo agit de gaudijs ſanctorum, ibi. *Exultabunt.*

b *Canti.no.* Aug. Qui vult cantare hoc canticum, diligat æterna, vt fiat nouus. Vetus enim homo, vetus canticum cantat de terrenis. Nouus homo, nouum cantat, de ſpiritualibus. Canticum, ſcilicet, pacis, canticum charitatis & iucunditatis. Quiſquis.n. ſequitur, veterem animoſitatem, nouam charitatem, nouum canticum non cantat.

† ſuper regem ſuum.

B

* Baſilius. Secundum anagogen, quæ noui ſunt teſtamenti dicit, In hoc enim omnia noua facta sũt. Secũdum hiſtoriam vero canticum nouum dictum eſt quod de victorijs, de inſigniter geſtis, & felicitate recepta cantaturi erant.

† glorificauit eos in ſalute.

* Baſ. & Euthym. Quidam & hunc ſermonem de organis Anagogice, ſumunt, Tympanũ carnis mortificationem, & pſalteriũ celorum contemplationem ſignare dicẽtes, ſuperne ſiquidẽ illud pulſatur, non inferne ſicut cithara. Ego vero dixerim quod olim his inſtrumentis Deo cecinerunt.

PSALMVS CXLIX.

a De myſterio redemptionis & promiſſione æternitatis.

a

C

Antate domino canticum nouum, laus 1
Alias laudatio. a Caſ. hæc laus non vbicunque, non a quibuſcunque, ſed in eccleſia catholica, vel in futura Ieruſalem. 2
b Licet hic multa patiatur.
b
eius in eccleſia ſanctorũ. Lætetur Iſrael 3
a Etiam ſecundo, vt ſit Iſrael. b Idem ſunt Iſrael & filiæ Sion. Vel ſij.
c
in eo qui fecit eũ, & filiæ Siõ exultent in 4
a Crhiſto, quem tunc videbunt. 5
d
† rege ſuo. Laudent nomen eius in 6
e
a Qualiter? In vnitate charitatis. Concordia morum. b Mortificatione carnis.
f
c Spirituali operatione. d Alias. Quoniam benefacit dominus.
g choro, in tympano, & pſalterio pſallant ei. Quia bene- 7
Vel bit. 8
h placitum eſt domino in populo ſuo, & † exaltauit man- 9
a Aeternam. b Exaltauit manſue. & pro eo. c In vindicta malorum.
Caſ. vindicta peccantium gloria eſt ſanctorum. 10
i ſuetos in ſalutem. Exultabunt ſancti in gloria. † læta- 11

g *Quia be.pla.* Caſ. In prima conditione rerũ legimus omnia placuiſſe Deo, ſed poſt mutatis qualitatibus, & pœnitere & gaudere. vnde Pœnitet me feciſſe hominem. Et alibi. *Gaudebo ſuper vno peccatore pœnitentiam agente.* Secundum hoc dicit hic. *beneplacitum eſt domino in populo,* cũ peccata dimittit: vel cum parem angelis faciet.

Gen. 1. Gen. 16. Luc. 15.

h *Exulta.* Caſ. Secunda pars, vbi agit de gaudijs ſanctorum & poteſtate.

c *Laus eius in ec.* Hic, vbi, & a quibus cantari debeat hoc canticum determinat.

d *Et filiæ Sion.* ✻ Euth. Filij dico nouæ Sion, vel ipſe etiam Iſraeliticus populus canẽs Deo, lætetur, & lætus gratias agat & quod creatus ſit, & quod vt proprius & peculiaris populus a Deo vendicatus ſit.

e *In rege ſuo.* i. in Chriſto, qui eſt rex & ſacerdos.

Aug. Vt rex pugnauit pro nobis de cruce, diabolũ vincẽs. Vt ſacerdos ſe pro nobis obtulit, nihil inueniens in hominibus, quod pro eis offerret.

f *In choro.* Caſ. Quia nulla diſperſio, ſed chariſſima vnitas, tunc exultatio erit de tympano & pſalterio non ipſius actus.

C

✻ Baſ.

* Euthymius. Iuxta anagogen exultabunt ſancti in gloria futura. *Non,* enim condignæ ſunt, vt inquit, Apoſtolus, *paſſiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis.* Gloria autem eſt Chriſti crux, iuxta illud. *Mihi abſit gloriari niſi in cruce domini Ieſu.* Laudat etiam propheta mites ac ſanctos viros, ad manſuetudinem minorum nos atque ad ſanctitatem exhortans, quod iubilare dicit, in cubilibus ſuis, hoc eſt, in æternis, indiſſolubilibuſque tabernaculis, quæ eis parata ſunt.

i *Glo.* Caſ. eſt bonorum actuum frequens laudatio, de quibus iuſti lętantur in cubilibus. i. in conſcientia. ideo quia habent bonum dominum, qui dat peccantibus gratiam, & in mertis vitam ęternã. Fatuus extra in fabulis hominũ lętatur. Sanctis hic modus gaudij eſt, vt ad illũ referãtur bona quæ reddi- F

Exul-

NICOLAVS DE LYRA.
PSAL. CXLIX.

CAntate domi.can.nou. *Huic pſalmo in Hebræo & in tranſlatione Hiero. præponitur pro titulo.* Halleluia. *& per hoc deſignatur, quod eſt quædam laus diuina: & ſecundũ Hebræos eſt diuina laus pro victoria quam expectant ſibi affuturam per regem Meſſiã, qui ſecundum eos ſubijciet populo Iudeorum omnes nationes & reges eorũ ſecundum quod videtur litera prætendere infr.* Ad faciendam vindictam in nationibus, &c. *Sed hęc expoſitio innititur falſo fundamẽto. ſ. quod Chriſtus ſit venturus in mundum, cum iſte aduentus iã tranſierit in præteritũ, vt frequenter dictum eſt ſupra, & ideo quãtum ad hoc iſta expoſitio tanquã erronea dimittatur, & pro quanto poteſt habere veritatẽ, accipiatur, vt pſalmus iſte ſit quædam laus facta ab aliquo ſancto viro pro victoria perfecta, quã habituri ſunt fideles populi in ſecundo aduentu Chriſti. ſ. ad iudiciũ, quia tunc tyranni & potentes huius mundi, qui fideles afflixerunt in corpore, & anima, detrudentur in infernum, & ſancti cum Chriſto regnabunt in æternum. Quod præuidens in ſpiritu ſancto aliquis vir ſanctus cuius nomen ignoratur, ſecũdum Hebræos, facit pſalmum iſtum, ſecundum vero B. Aug. Dauid fecit ipſum. Igitur ſecundum hanc ſentẽtiam pſalmus iſte in duas partes diuiditur. Quia primo fidelis populus ad laudẽ inducitur. Secũdo ad hoc ratio adducitur, ibi.* Quia beneplacitum eſt, &c. *Circa primũ dicit Pſalmiſta.*

1 Canta.domi.cant.nouũ. *pro nouo beneficio fidelibus affuturo.*

2 Laus eius in eccleſia ſancto. *ſcilicet, veteris ac noui teſtamenti, quorũ vna eſt eccleſia, licet aliquando eccleſia magis ſtricte accipiatur prout contra ſynagogam diuiditur.*

3 Lætetur Iſrael in eo qui fecit eum. *i. in Chriſto venturo ad iudicium, qui potentia ſuæ deitatis fecit totum mũdum. Et vocatur hic populus fidelis quicũque, & potiſſime Chriſtianus Iſrael. vnde dicitur Ro. 2. d.* Non. n. qui in manifeſto Iudęus eſt, neq; quę in manifeſto in carne eſt circunciſio, ſed qui in abſcõdito Iudęus eſt, & circunciſio cordis in ſpiritu non litera.

4 Et fil. *ideſt, eccleſiæ quæ vocatur Sion, vt dictum eſt ſup. pſal.* 15.

5 In rege ſuo. *ideſt, in Chriſto, qui in iudicio apparebit in regia maieſtate: ſicut in primo aduentu apparuit in noſtra infirmitate.*

6 Laudent no. eius in choro. *ideſt, in ſocietate concordi charitate, quia de beneficijs communibus Deus in communi eſt laudandus.*

7 In tympan. & pſalt. pſal. ei. *Per iſta inſtrumẽta deſignatur ſpiritualis gaudij redundantia de mente interiori ad extra, ſecundũ illud Pſal. 83. a.* Cor meum & caro mea exultauerunt in Deũ viuum. *Et etiã quia non ſolum in veteri teſtamento, ſed etiã in nouo eccleſia vtitur, non ſolum ſono vocum, ſed etiam inſtrumentorũ, vt tympanis & organis in pluribus locis.*

8 Quia beneplacitum eſt. *Hic adducitur ratio laudandi Deũ. Circa quod ſciendũ quod licet aduentus Chriſti ad iudiciũ futurus ſit valde terribilis iniuſtis, erit tamẽ delectabilis iuſtis, propter quod ſaluator Lu. 21. loquẽs apoſtolis de ſignis præcedentibus extremum iudicium, ſ... dit, dicẽs.* His autẽ fieri incipientibus, reſpicite & leuate capita veſtra. *ideſt, exhilarate corda, ſecundum quod exponit B. Greg. ho... & ideo aduentus Chriſti ad iudicium debet eſſe delectabilis iuſtis, q... habebunt iudicẽ gratum. Et hoc eſt quod dicitur.* Quia beneplac... eſt domi. *Licet enim omnes boni et mali ſint ſui, generaliter tamen iuſti dicũtur populus ſuus ſpecialiter, quia ſunt a Deo electi ad regnandum cum eo in ciuitate cęleſti.*

9 Et exaltauit manſuetos in ſalutem. *Loquitur hic de futuro per modum præteriti propter certitudinem prophetiæ. Et dicuntur hic manſueti potiſſime illi, qui dulciter ſuſtinent oppreſſiones tyrannorum amore Dei, qui in iudicio futuro erunt exaltati. ideo ſubditur.*

10 Exultabunt ſancti in glo. &c. *quia poſt iudicium ſancti erũt glorioſi in anima & in corpore, & ſic augmentata gloria, augmentabitur eorum exultatio & lætitia. Et quia tunc totaliter quietabitur animæ appetitus, ideo ſubditur.*

11 Lætabuntur in cubilibus ſuis. *quia cubile eſt locus quieti...*

✻ *dici...*

MORALITER.

1 *Cantat. dom. cant. nouum.* Pſalmus iſte ſecũdum ſenſum literalem eſt quędã inuitatio ad Dei laudem de victoria quam habituri ſunt sãcti de ſuis oppreſſorib. in iudicio finali. & ſequens. ſ. Laudate dominum in ſanctis eius, eſt inuitatio ciuium cæleſtium ad Dei laudem ex plenitudine gloriæ, quã tunc hẽbunt ſancti in cõſortio eorum, quæ expoſitores ſunt ſpirituales, propter quod pertranſeo de alijs hic ponendis.

a Exultationes. * Bas. Bello hic cum tripudio superandũ esse ostendit, quod videlicet laudantes & canentes hostiũ sint victores euasuri.

* Euthym. Per Exultationes Dei dignas Deo voces intellige quibus illius laudes decantari solent quę magnitudinem, potentiam, ac bonitatem diuinam extollunt.

Cas. Virtus Dei & potentia prædicatur in gloria sanctorũ. In cubilibus, in diuersis mansionibus est gloria sanctorũ. De quibus dominus: *In domo patris mei mansiones multæ sunt*.

b *In gutture*. qui in corde & in lingua nõ desinũt laudare eum a quo ęterna habent.

c *Gladij*. Potestatem verbi Dei accipiẽtes, cum dño iudicabunt, sedentes, & super duodecim sedes, & tunc vere fiet vindicta, & increpatio in populis, tunc reges terræ ligabuntur, vnde non sit liberum exire. Et nobiles ferent ferrea vincula, & grauia ad portandum, & quę nõ possint rumpi, & sic fiet iudicium cõscriptum, id est, ab angelis comprobatum. De quo Apostolus. *Nescis quia angelos iudicabimus*. & ne putes solos apostolos iudicare, addit. *Gloria hæc*. s. potestates iudicij, est omnib. sanctis eius, id est, perfectis qui pro Christo omnia terrena reliquerunt.

Euth. Per ancipitem gladium, hoc est valde cædẽtem & secantem, ipsam crucem intellige, quæ instructas Dæmonum acies dissoluit, & resecat, vel quia Græca dictio educta a Græco verbo , quod significat consolido, etiam apud latinos potest lectionẽ reddere, ita vt textus sit, & gladij vtrinq; cõsolidati in eorum cõuersationem intellige, opere nimirum & sermone seu actione & contemplatione consolidatam. Est aũt sermo de Apostolis atque eorum successoribus: vt faceret vindictam in gentibus, dum scilicet de Dæmonum eos eripit tyrannide.

Aug. Exultationes Dei in gut. Sic. n. lætantur in cubilibus in faucibus, idest, in corde & lingua, vt nõ sibi tribuãt, quod boni sunt, sed Deo a quo acceperunt quod sunt, & sperãt id quod nondum sunt.

d *Ad alli*. His vinculis madatorum & pręceptorum Dei, ligantur gentium reges nobiles seculi ab infirmis & cõtẽptibilibus huius mũdi, quos elegit dominus vt fortia queq; cõfunderet ipsosq; impleuit spiritusancto, & dedit eis frameas bis acutas, vt ad Christi timorem nobiliũ corda conuerterẽt, & seculari nobilitate contempta paupertatẽ eligerent, & nobilitatẽ in Christo. Voluit enim prodesse imperatori de piscatore, non piscatori de imperatore.

C Au. Per hos ligat reges, & nobiles in vinculis ferreis, ne pgrederentur ad illicita.

※ Bas. Vide excellentiam victoriæ non solum enim pepulerunt & abegerunt hostes, sed & vinctis regibus eorum potentiam Dei omnibus demonstrantes redierunt.

D

※ Euth. Per reges & nobiles dęmones intelligit, qui tunc super eos regnabant, & nobiles ab illis reputabantur, & quorũ dęmonũ manus Christus inefficaciæ atque imbecillitatis vinculis colligauit, infirmos prorsus eos reddẽs, vt faceret etiã in eis gentibus conscriptum iudiciũ, hoc est statuta & leges scriptas, de vita ac cõuersatione illa humana quę Deo magis grata est.

a Intus in conscientia, non extra populari fauore. b Non Dei. c Idest, lingua.

a b bũtur in cubilibus suis. Exultationes Dei in gutture eorum, 1

Alias faucibus. a Sermo Christi. b Ex veteri & nouo. Vel bis acuti. c Postestate. Vt dicant vbi velint & cui velint. d Vt occidant peccatores illo gladio bis acuto. secundum illud, Ego occidam & viuere faciam.

c & † gladii ancipites in manibus eorum. Ad † faciendam 2

Ne putares sanguinem fundi, subdit.

d vindictam in nationibus, increpationes in populis. † Ad alli- 3

a Præceptis Dei.

gandos reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in

a Alias, vinculis. Idest, Dei mandatis. Et item. Alligatus es vxori. noli quærere solutionem. Vt quod Deus coniunxit, homo non separet. b Quia dura sunt vincula. hoc est iudicium, quod faciunt sancti per omnes gentes. c Ad hoc habent gladios in manibus. d Et ita consequentur æternam gloriam.

e manicis ferreis. Vt faciant in eis iudicium conscriptum, glo- 4

f ria hęc est omnibus sanctis eius. Halleluia. 5

† faciẽdas vindictas in gentibus obiurgationis.

† Vt alligent.

e *Iud. conf.* Aug. A patribus sancitum. Ista antea scripta sunt, & modo cõplẽtur. Legebantur. n. aliquando, nec fiebãt modo fiunt. Et concludit ita. *Glo. hæc. est. om. san. ei.* Per totũ mũdũ, & per oẽs, hoc agũt sancti, sic gloriantur, sic exultant in gloria, sic cantant cãticũ nouũ, sic dicunt halleluia, corde, ore, vita.

* Euth. Si quæras quænam sit hæc gloria? dic, quod gloria est, omnia virtutis opera iam dicta adimpleuisse.

E

* Basil. Quæ? Non quod vicerunt, sed quod ita auxilio Dei vicerunt. Mihi vero videtur, non victoriã modo sed & melodiam & hymnos dicere quod Deũ videlicet laudantes magnam sibi ipsis gloriam conciliauerint.

f *Halle.* Cas. Atomus est hic psalmus, & tertius eorũ qui sine diuisione hic agit. In quo intẽdit vt laudetur Deus, quia sanctos cõgregauit, & deposita fragilitate suę imagini restituit, iã ꝯformes grãe suæ in beatitudine locauit, vbi oĩs abũdãtia.

* Bed. Hortatur propheta tam posteros quam pręsentes, vt psallendi insistant officijs. Aliter Christi vox post seculũ deiectum in regno suo lętantis.

* Idem. Hic psalmus proprie scriptus Dauid extra nnmerũ quando pugnauit cũ Goliath. Quinquagesimus est, de pęnitentia, Cẽtesimus de misericordia & iudicio, cẽtesimus quinquagesimus, de Dei laude in sanctis eius. Sic. n. ad æternam beatamq; tendimus vitam, primitus nostra, damnãdo, deinde bene viuendo, vt post vitam cõdemnatam malam, & gestam bonam, mereamur æternã, vocati. n. renunciamus diabolo per pęnitentiam ne sub iugo eius remaneamus, iustificati sanamur per misericordiam, ne iudiciũ timeamus, glorificati transimus in vitam æternam, vbi dominum sine fine laudemus.

※ Euthy. Conclusit B. Dauid psalmorum librum in diuinis laudibus atque in gratiarum actione, docens nos, vt per vniuersam vitã gratias Deo pro omnibus ad ipsum vsque mortis finem agamus.

PSAL.

F

NICOLAVS DE LYRA.

a *dicitur in plurali cubilibus pro diuersis gloria gradib. seu mansioni bus quia licet sit eadem beatitudo omnium obiectiue, non tñ formaliter, quia licet omnes sancti videant Deum & eo fruantur, tamen vnus videt ipsum clarius altero, & dulcius fruitur ipso. Et quia tunc in corporibus gloriosis erit laus vocalis, secundum quod dicunt aliqui doctores, & probabiliter. ideo subditur.*

Exultationes Dei in gutture eorum. *quia laus vocalis incipit in gutture, & arterys.*

Et gladij ancipites. *id est, ex vtraque parte scindentes.*

In manibus eorum. Ad faciendam vindictam, &c. *Per hoc intelligitur constantia sanctorũ, et potentia in extremo iudicio, contra eos qui iniuste oppresserũt eos in hoc mundo, secundũ quod dicitur Sap. 5. a.* Tunc stabunt iusti in magna constãtia aduersus eos qui se angustiauerũt, &c. *Vel põt referri illa litera ad angelos sanctos qui erunt executores diuini iudicij separãdo impios a iustis, et mittendo eos cum dæmonib. in ignem inferni. secundum quod dicitur Mat. 13. g.* Exibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorũ, & mittent eos in caminum ignis, &c. *Et quia ab illa pęna non poterunt solui seu liberari, ideo subditur. Ad alligandos reges eorum, &c.*

4 Vt faciant in eis iudicium conscriptum, &c. *i. executionẽ extremi iudicij in diuina præscientia ab æterno conscripti, & ẽt in libris ve. & no. testamẽti. Et quia talis executio diuinæ iustitiæ cedet ad augmentũ gloriæ electorum, secundum quod dicitur sup. psal. 57. b.* Lętabitur iustus cum viderit vindictam, ideo subditur.

5 Gloria hęc est omnibus sanctis eius. *Vel istud potest referri ad sententiam datam pro electis, quia sicut angeli erũt executores diuini iudicij, mittendo malos in gehennam, ita erunt executores, transferendo electos in anima & corpore ad gloriam sempiternam.*

PSALM. CL.

A L*Auda.no.* Cas.de laude Dei in sanctis eius, qui glorificati sine fine laudant.

Cas. Monetur ciuitas Dei. s. vnitas omnium sanctorũ ore, & animo cantare, In hoc culmen omnis psalmodia perduci tur, quæ nuptiali dulcedine cantatur.

a *Lauda.eum in firm.*

* Euthym. per firmamentum ipsum in telligit secundum cælum, quod videtur, quodque in admirationem eos mouet, qui illius magnitudinem, pulchritudinem & reliquas illius laudã das partes contemplantur.

† sanctitate sanctuario.

* Bas. Hoc enim diligentius Deo quam illud agitur. Cęlum eius propter homines non homo propter cęlum est. Aliter, qui in firmamento cæli sunt angeli laudate eum, &c.

PSALMVS CL.

a Pro his quæ sanctis suis dedit. b Idest pro eo quod morte sua diabolum vicit, & credentes ad cælum perduxit.

a L Audate dominum in† sanctis eius, laudate eũ in firmamẽto virtutis eius. Lau- 1 2

a Cui flectitur omne genu, cælestium terrestrium & infernorũ.

date eũ in virtutibus eius, laudate eum

a Idest, sine fine, sicut non est finis mansuetudinis eius.

b secundũ multitudinem magnitudinis 3

a Idest, vt regem, & quia vos in bello diaboli vincere fecit.
b Vt Deum & quia vos fecit summos.

eius. Laudate eum in sono tubæ, laudate eum in psalterio & 4

De cælestibus & terrestribus. Et eum qui fecit cœlum & terram. b Carne mutatus
a Vt sponsum, & quia vos ab imis liberabit. Tympanum de corio fit extenso in ligno.
sine omni corruptione & vocum concordium consonantia. c Chorus est temperata vocum collectio.

c cithara. Laudate eum in tympano & choro, laudate 5 6

a In his qui se inuicem monentes delectant Deum.

d eum in chordis & organo. Laudate eum in cymbalis be- 7

Aug. Virtus est in firmamento. Est. n. virtutis magnæ, qđ sancti iam non moriuntur, & potẽtatus Dei dr̃ in eis qui regnant cum eo in ęternum. Ipsi et sunt multitudo magnitudinis, quia magnos fecit, & tam multos. s. milium vnde. *Milia milium ministrabant, & decies centena milia assistebant ei.* i. ipsi sancti sunt in omnibus musicis pro significantia diuinæ laudis.

Dani.7.d.

B In tuba pp excellentissimam laudis charitatem. In psalterio & cithara. i. de cælestibus & terrestribus, tanquam eum qui fecit cęlum & terram. Psalterium. n. a superiori sonat, vt dictum est. Cithara ab inferiori, ideo per psalteriũ cęlestia, & p citharam terrestria signatur. Tympanum fit corio siccato, & firmato. Organum est gñrale nomen omnium vasorũ musicorũ, licet vsu dicatur organũ quod inflatus follib. sonat. quod non hic accipitur, sed aliquid qđ chordas habet. Chordæ, caro iã a corruptione libera, quibus addit organum, non vt singuli sonent, sed vt diuersitate cõcordi cõsonent, vt ex diuersis vocibus, sed nõ aduersis fit cãtu suauis. Cymbala inuicẽ se tangũt, vt sonent, iõ labijs nostris comparantur sed melius in cymbalis, qui inuicẽ se honorantes, dant laudẽ Deo.

Cas. Quibus propheta in principio formam conuersationis ostendit, iã in illa Ierusalẽ receptis, dicit in eis laudandum esse Deum, qui omnia dedit. In firmamento, quia morte sua diabolum vicit, & credentes ad cælum perduxit. In virtutibus vel potentatibus, quia omnia subiecta pedibus eius.

b *Secun.mult.* Quomodo hoc, cũ magnitudinis eius non est finis, sed spiritualibus & sanctis dicitur hoc, Et cũ nõ sit finis magnitudinis, secundũ eã laudatur Deus cũ sine fine laudet. Quomodo aũt debeat laudari per similitudines mysticas vsque ad finem psal. dicit: Tuba concrepet regi, psalteriũ canat

C Deo, cithara cũ reliquis sponso. Tuba. n. terribilis, vel in bello sumitur, vel, in aduentibus regum apparetur: psalterium a summo, cithara ab imo sonat, hęc omnia humanis, actibus comparata, figuraliter ibi dicuntur laudes Dei personare.

* Euth. & Basil. Iudęos quidem iubet propheta, vt omni musices genere, tam voce quam organis quibuscumque, Deum laudent, Christianos vero vt p corporis organa, hoc est per varia illius membra id faciant oculis nimirum, ore, auribus manibusque & pedibus. Et quoniam omnem creaturã, & omnia organa quib. hymni dicebãtur, ad hymnodiam excitauit, ad omnem naturam & quancumque ætatem cõuertitur, & ad hymnodiam & doxologiam commonet.

c *In ch.&c.* Cas. Chordas ponit pro omni instrumento musico, chordarum tentio[...] sonat. Organũ est quasi turris fistulis diuersis fabricata, fla[...] foliũ sonãs, & vt hęc oĩa de hoĩbus acciperes ad hoĩs os v[...] nit. Et exponẽs quid sit laudare in chordis & organo subd[...]

d *Lau.in cym. &c. Om.spi.&c.* Cymbala bene sonãtia labia [...] stra sunt, quæ cordi concinna in laudib. Dei bene sonant, quib. est similitudo cymbalorum, & harmoniam reddũt, ideo bene inter musica instrumenta sunt.

In cymbalis bene sonan. Cas. Cymbala bñ tinniẽtia sunt e[...] mistis metallis paruissimę phialę, quæ acutũ sonum redd[...] Sed quia oĩa spiritualiter intelligi valt apto fine concludit *Omnis spiri.* angelicus & humanus, laudet dominũ. Nõ ca[...] & sãguis, nõ habitus seculi sed quod est in natura rerũ sub[...] mius, quod cęlestia sapit, ęterna capit Breuis & pfecta sci[...] tia, vt Deũ spiritualiter omnia laudẽt, in his totius musica[...] fectio est. Est. n. flatus in tuba, pulsus in cithara & in cymb[...] lis, vox in choro. Quibus musicis instrumẽtis significatur [...] ritualis harmonia, quæ nõ auribus, sed pura mente aduer[...]

Aug. Tria sunt genera sonorum. Voce per chorum. Fl[...] vt per tibias. Pulsu, vt per citharam. Hæc omnia ad hym[...] nuptiales pertinent. Quod valet. 15. in ordine singulorũ[...] vnitatũ, hoc. 150. in ordine denariorũ, & mille quingẽti [...] dine centenariorũ, & 15. milia in ordine millenariorũ. [...] qđ significatur p. 15. hoc idẽ per. 150. & alios duos nume[...] Quindenarius significat concordiã duorũ testamentorũ [...] veteri obseruat sabbathũ, qui est dies septimus. In nouo [...] minicus, qui est octauus post septimum, idem & primus [...] subbathũ, & primus in prima rerum conditione. Secũdũ [...] mysteriũ numerus est psalmorũ. Quinquagenarius cõsta[...] septima septimanarum, addito vno tãquã ipso octauo a[...] terminandũ quinquagenariũ. Per septenariũ septiform[...] ritus figurat, & p ipsũ quoq; quinquagenariũ. Tot enim [...]

NICOLAVS DE LYRA. PSAL. CL.

L Audate domi. *Huic psal. præmittitur talis titulus in Hebræo & in translatione Hierony. Halleluia ad designandum, ꝙ psal. iste est quædam inuitatio ad laudem Dei: Et ponitur communiter ad literam referendo ad tempus veteris testamenti, & secundum hoc in hoc psalmo tria tanguntur. Primum est laudationis locus, cũ dicitur:* Laudate dominum. *Et vocatur hic sancta, prima pars templi, quæ dicebatur sanctum siue sancta, & secũda, quæ dicebatur sanctum sanctorũ, vbi sacerdotes dicebant diuinas laudes, quia primam partem intrabant quotidie sacerdotes sacrificiorum officia consummantes. Secundam vero partem intrabat summus sacerdos semel in anno, vt habetur Heb. 9. Et quia Deus non solum est laudandus in terris, sed etiam in cælis, ideo subditur.*

1 Lauda.eum in fir. *Et vocatur hic cælum empyreum firmamentũ, eo quod est immobile & firmum, & sic diuinæ contemplationi & eius laudi aptissimum.*

2 Laudate eum. *Hic ponitur secundum, scilicet, ipsius Dei laudãdi magnificus status, cũ dicitur:* Laudate eum in vir.eius. *Licet. n. diuina virtus sit vnica, sicut & eius substantia, tamẽ est multiplex in effectibus, ita quod nunquam tot effectus producit quin possit adhuc producere plures, ideo dicitur.*

3 In vir eius. *idest, in effectibus suis iam factis & fieri possibilib[...] qa magnitudo virtutis eius est nobis incomprehensibilis, ideo subd[...]*

4 Lauda eum se.mul.ma.eius. *i. quantũcunque poteritis, q[...] huc ad debitam eius laudem non attingetis. Eccle. xliiii. d.* Bened[...] tes dominũ, exaltate eum quantum potestis, maior est e[...] omni laude.

5 Laudate eum. *Hic cõsequenter ponitur tertium, scilicet, lau[...] nis modus: Et quia in veteri testamento non solum laudabãt Deu[...] cibus humanis, sed etiam musicis instrumentis. ideo dicitur:* La[...] eum in sono tubæ. *Et nominantur hic plura instrumenta m[...] quibus vtebantur sacerdotes & Leuitæ, & descriptionem eoru[...] transeo, quia sunt satis nota excepto vno cum dicitur.*

6 Et choro. *Et dicunt aliqui, quod chorus est instrumentum d[...] factum: Et habet duas fistulas de ligno: Vnã per quam inflatur, [...] per quam emittit sonum, & vocatur gallice cheurete. Credo tam[...] gis, quod hic accipiatur chorus pro laudantium societate.*

7 Laudate eum in chordis, &c. *idest, in instrumentis habe[...] chordas de ære seu intestinis. Sed quia istæ modulationes instrum[...] vocum Deo non sunt acceptæ, nisi inquantum procedunt ex men[...] notione, ideo concludit in fine.*

Om

a ¶ Ne putes cymbala sine anima, addit iubilations. ¶ Augustinus. Est enim iubilatio ineffabilis laus Dei, quæ non nisi ab anima præficitur.

ne sonantibus: laudate eum in cymbalis iubilationis:[a] omnis spiritus laudet dominum. 1

Liber hymnorum, siue soliloquiorum Dauid finit.

bus cōpletis post resurrectionem venit spiritussanctus sup cōgregatos in Christo, q̄ spiritu septenario numero pcipuè in scripturis cōmendatur. Quinquagenarius in quadragenarium, & denariū diuiditur. vnde quadragesima die post resurrectionē ascēdit. Iode post decē spiritū misit. Per quadragenarium, temporalis habitatio huius mundi ostenditur, & lex Moysi. Per quaternarium, temporalis habitatio. Per denarium, lex. Quaternarius in quadragenario ex quatuor & decem in se ductis multiplicato præualet quantum ad significationem. Quatuor enim partes habet mundus, & annus & quatuor sunt elementa, ex quibus omnia corpora constant. Denarius autem legem significat propter decalogum mandatorum, quæ fuerunt scripta in tabulis. Huic autem numero, scilicet, quadragenario additur denarius, vt quinquaginta compleantur: denarius verò vitam æternam significat. Constat enim ex tribus & septem. Ternarius vero ad sanctam Trinitatem refertur. Septenarius verò, qui constat ex tribus, & quatuor ad duplicem hominis naturā, qui constat ex anima, & corpore. Ad animam pertinet ternarius, propter triplicem vim animæ. Ad corpus quaternarius, propter quatuor elementa. Tunc enim in nobis ęternitatis beatitudo perficietur, cum vtriusque naturæ nostræ sabbathismo potiti, trinitati increatę coniungemur. Addito ergo denario quadragenario velut mercede pro impleta in hac vita lege reddita, ipsa ęternitas figuratur. Quinquagenarium autem cum trinitas multiplicat, fiunt cl.

Quæri solet vtrum vnus sit liber psalmorum an plures? Hiero. quinq; lib. dicit propter quinq; distinctiones, q̄ fiūt fiat fiat. Cui obuiare vr̄ quod dr̄ in Actib. Apostolorū. Sicut scriptū est in libro Psalmorū, ideo nō in libris dicit, sed in libro quasi vnus sit liber, nō plures: quod tn̄ superiori nō repugnat. Bene nāque multi libri vnus liber dicunt, vt multę ecclesię vna: multi cœli cœlū. vnde: Aquæ sup firmamentum, i. cœlū, & aquę, quæ super cœlos sunt, laudent, &c. idē significans per cœlos, & firmamentum, idest, cœlum. Pōtiā dici in libro Psalmorum, idest, in aliquo libro illorum quinque. Duodecim etiam prophetarū vnus liber dr̄. Omnes etiam canonicæ scripturæ vnus liber dicuntur, eò quod mirabili vnitate concordēt. Non vacat, q̄ primus quinquagenarius de pęnitentia est. Secūdus de misericordia, & iudicio. Tertius de laudibus Dei in sctis eius. Sic. n. ad æternā vitam tendimus, prius peccata damnam⁹, vocante Deo ad pœnitētiam quos apud se in occulto prędestinauit. Inde per misericordiā bene viuimus, ne iudiciū in futuro timeam⁹. Deo vocatos iustificante per misericordiam, & timorem iudicij, vbi de ciuitate domini disperguntur, qni operantur iniquitatem. Tandem ad vitā glorificati intramus, vbi Deū sine fine laudamus. Ad hoc pertinet quod dominus, ait; *Ecce eycio dęmonia: & sanitates perficio hodie, & cras, & tertia die consummor.* Q. quod etiam in sua passione, & dormitione, & vigilatione ostendit, in cruce de diabolo triumphauit, in sepulchro requieuit, in resurrectione exaltauit: pœnitentia cruciat, iustitia tranquillat, vita æterna glorificat, atque iucundat. pœnitentiæ igitur, vox est: *Misericordiam, & iudicium can.* Vitæ æternæ vox est: *Omnis spiritus laudet Dominum.* Luc.13.g

D

E

✱ Euthymius. Collectiuo sermone propheta, omne hominum genus, omnem ętatem ad diuinas laudes, atque gratiarum actiones, aduocat, per spirationem animam ipsam intelligens, per quam etiam vniuersam significare voluit naturam, veluti a parte totum. In pręsenti igitur vita fideles conuocat, in resurrectione vero ipsos ēt infideles, tunc. n. vna omnes Deum laudabūt, atque omne genu ei flectetur. Laudemus igitur, & nos Deū, & gratias ei semper agamus, pro omnibus in omni opere, & sermone. Hoc ēt næcessariū & debitū opus est, q̄ à nobis semper exigitur: sacrificiūq; facillimū est, & angelicum ministerium. Hoc semper agentes præsentem vitam sine offensione transigemus, & futuris fruemur bonis, Gratia, & misericordia Domini nostri Iesu Christi cū quo patri simul, & spiritusancto gloria, honor, & adoratio in secula seculorum. Amen.

F

NICOLAVS DE LYRA.

Omnis spiritus laudet dominum. *Videtur autem mihi q̄ psalmus iste potest aliter exponi, vt sit conclusio totius libri psalmorum, consequenter se habens ad præcedentem psalmum, qui terminatur translatione electorum ad cęlestem gloriam per acto iudicio extremo, & ideo in hoc psalmo inuitantur omnes ciues cœlestes ad Dei laudem perpetuam, inter quos primò inuitantur homines ad gloriam assumpti, quia Christus in humanitate assumpta & beata virgo Maria excedunt omnes angelos in cœlesti gloria. & ideo dicitur:* Laudate dominum in sanctis eius. *idest, in societate sanctorum ex hominibus.* Laudate eum in firmamento virtutis eius. *idest, in cœlo empyreo, quod est bonorum locus. & dicitur firmamentum ratione stabilitatis. Secundo inuitantur ciues cœlestes quantum ad angelos, cum dicitur,* Laudate Dominum in virtutibus eius. *idest in societate angelorum, qui nominantur nomine virtutum, eo quòd medius ordo mediæ hierarchiæ nominatur ordo virtutum. extrema autem aliqua denominantur a medio.* Laudate eū s̄m multitudinē magnitudinis eius. *Licet autem magnitudo diuina sit vna, & non multiplicata in se, dicitur tamen quodammodo multiplicari, inquantum ab ea producuntur multi effectus magni. Et quia isti effectus maximè relucent in ciuibus cœlestibus, tam angelis, quàm hominibus, ideo vtrisque dicitur,* Laudate eum secundum multitudinem magnitudinis eius. Laudate eum in sono tubæ, &c. *secundum quod dicit B. Grego. Balbutiendo prout possumus excelsa Dei resonamus, scilicet, per sensibilia nobis nota: ideo hic exprimuntur multa instrumenta musica. non quia habeant locum in cœlesti patria, sed ad designandū magnitudinem iucunditatis cœlestis, in qua licet sit laus vocalis secūdum aliquos doctores, vt dictum est psalm. præcedenti, tamen laus mentalis, siue spiritualis est principalior. ideo in fine concluditur,* Omnis spiritus laudet Dominum. *i. spiritus angelicus, & humanus, qui ibi continuè laudant Deum, secundum quod dicitur supra Psal. lxxxiij. a.* Beati, qui habitant in domo tua Domine: in secula seculorum laudabunt te. *Ad quam laudem nos perducat, qui cum Patre & spiritusancto viuit, & regnat in secula seculorum. Amen.*

Postilla super librum Psalmorum edita a fratre Nicolao de Lyra ex ordine Minorum Sacræ Theologiæ Doctore excellentissimo finit.

CANTICA IN LOCIS SVIS.

Benedictus

A ¶ Epistola S Hieronymi presbyteri ad Chromatium, & Heliodorum Episcopos de libris Salomonis.

IVngat Epistola quos iungit sacerdotiũ: imò charta non diuidat quos Christi nectit amor. Commentarios in Osee, Amos, & Zachariam, Malachiam quoq; poscitis. Scripsissem, si licuisset præ valetudine. Mittitis solatia sumptuum, notarios nostros, & librarios sustentatis, vt vobis potissimum nostrum desudet ingenium. Et ecce ex latere frequens turba diuersa poscentium, quasi aut
B æquum sit me vobis esurientibus, & alijs laborare: aut in ratione dati, & accepti, cuiquam præter vos, obnoxius sim. Itaque longa ægrotatione fractus, ne penitus hoc anno reticerem, & apud vos mutus essem, tridui opus nomini vestro consecraui, interpretationem, videlicet trium Salomonis voluminum: Masloth quod Hebræi Parabolas, vulgata autem editio Prouerbia vocat, Coeleth, quẽ Græcè Ἐκκλησιαστὴν, Latinè concionatorem possumus dicere † Sirasirim, quod in lingua nostra vertitur Canticum Canticorum. Fertur, & panaretos
D Iesu filij Sirach liber, & alius pseudographus, qu[i] sapientia Salomonis inscribitur. Quorum prior[em] Hebraicum reperi, non Ecclesiasticum, vt apu[d] Latinos, sed Parabolas prænotatum. Cui iuncti e[-] rant Ecclesiastes, & Canticum Canticorum, v[t] similitudinem Salomonis, non solùm numero li[-] brorum, sed etiam materiarum genere coæqua[-] ret. Secundus apud Hebræos nusquàm est, qui[a] ipse stylus Græcam eloquentiam redolet, & non nulli scriptorum veterum hunc esse Iudæi Philo[-] nis affirmant. Sicut ergo Iudith, & Tobiæ, & Ma[-] chabæorum libros, legit quidem eos ecclesia, se[d] inter canonicas scripturas non recipit, sic & hæ[c] duo volumina legat ad ædificationem plebis, n[on] ad auctoritatem ecclesiasticorum dogmatum c[on-]
E firmandam. Si cui sanè septuaginta interpretu[m] magis editio placet, habet eam à nobis olim [e-] mendatam. Neque enim noua sic cudimus, vt v[e-] tera destruamus. Et tamen cum diligentissimè l[e-] gerit, sciat magis nostra scripta intelligi, quæ n[on] in tertium vas transfusa coacuerint, sed statim [e] prælo purissimæ commendata testæ, suum sap[o-] rem seruauerint.

† Schirasschirim.

Incipit Prologus in libros eosdem.

TRIBVS nominibus vocatum fuisse Salomonem, scripturæ manifestissimè docent. Pacificum, idest, Salomonem, Idida, hoc est
C dilectum domini, & quod nunc dicitur Coeleth, id est Ecclesiastem. † Ecclesiastes autem Græco sermone est appellatus, quia cœtum, id est ecclesiam congreget, quem nos nuncupare possumus concionatorem, eò quòd loquatur ad populum, & sermo eius non specialiter ad vnum, sed ad vniuersos dirigatur generaliter. Porrò pacificus, & dilectus domini, ab eo, quòd regno eius pax fuerit, & eum dominus dilexerit, appellatus est. Nam & psalmi xliiij. & lxxj. dilecti, & pacifici titulo prænotantur: qui tamen etsi ad prophetiam Christi ecclesiæq; pertinentes, fęlicitatem, & vires Salomonis excedunt, tamen secundum historiam super Salomonem scripti sunt. Itaque iuxta numerum vocabulorum, tria volumina edidit, Prouerbia, Ecclesiastem, Cantica Canticorum. In Prouerbijs paruulum docens, & quasi de officijs per sententias erudiens Vnde & ad filium sermo crebrò repetitur. In Ecclesiaste verò maturæ virum ætatis instituens ne quicquam in mundi rebus putet esse perpetuum, sed caduca, & breuia vniuersa, quæ cernimus. Ad extremum iam co[n-] summatum virum, & calcato seculo præparatu[m], in Canticis Canticorum sponsæ iungit ample[xi-] bus. Nisi enim prius reliquerimus vitia, & po[m-] pis seculi renuntiantes, expeditos nos ad aduen[tum]
F præcarauerimus, non possumus cantare Canti[cum] Canticorum. Sed & hoc diligentius attenden[dum] tres libros auctore diuerso esse intitulatos. In P[ro-] uerbijs enim notantur Prouerbia Salomonis, f[ilij] Dauid regis Israel. In Ecclesiaste vero, verba [Ec-] clesiastes filij Dauid regis Ierusalem: Superflu[um] quippe est Israel hic, quod malè in Græcis, & L[a-] tinis codicibus inuenitur. In Cantico autem C[an-] ticorum, nec filius Dauid, nec rex Israel, siue Ie[ru-] salem præscribitur: sed tantum Cantica Cantic[o-] rum Salomonis. Sicut enim Prouerbia, & rudis i[n-] stitutio ad duodecim tribus, & ad totum perti[net] Israel, & quomodo contemptus mundi non r[e-] metropolitis conuenit, hoc est habitatoribus [Ie-] rusalem: ita Canticum Canticorum ad eos p[ro-] priè pertinet, qui tantum superna desiderant. [Ad] incipientes, & proficientes, & paterna dignitas [et] regni proprij meritò vendicatur auctoritas. [Ad] perfectos verò vbi non timore eruditur, sed am[o-] re, proprium nomen sufficit, & æqualis magis[ter] est, & nescit esse se regem. Quæ omnia referu[n-] tur ad Christum.

† Ἐκκλησιαστὴς.

Prouerbia, Ecclesiastes, Cantica Canticorum.

Ite

Item alius Prologus.

TRes libros Salomonis, idest Prouerbia, Ecclesiastem, & Canticum Canticorum, veteri LXX. interpretum auctoritati reddidi, vel ante positis lineis, superflua quęque designans, vel stellis titulo prænotatis, ea quæ minus habeantur interserens, vt plenius Paula, & Eustochiũ cognoscatis,
B quid in libris nostris minus sit, quidve redundet: Necnon ẽt illa, quæ imperiti translatores malè in linguam nostrã de Græco sermone verterant obterans, & antiquans, curiosissima veritate correxi. Et vbi præpostero ordine, atque peruerso sen- D tentiarum fuerat lumen ereptum, suis locis restituens feci intelligi, quod latebat. Porrò in eo libro qui a plerisq; sapientia Salomonis inscribit, & in Ecclesiastico, quem esse Iesu filij Sirach nullus ignorat, calamũ temperaui: tantummodo canonicas scripturas vobis emendare desiderãs, & studium meum certis magis, quàm dubijs commendare: Ideo Græco, & Hebræo præfatiuncula vtraq; in libro præmissa est, quia nõnulla de Gręco hoc ad illuminationem sensus, & legentis ædi- E ficationem, vel inserta Hebraicæ translationi, extrinsecus iuncta sunt. Et idcirco qui legis semper peregrina memento.

Postilla venerabilis patris fratris Nicolai de Lyra super libros Salomonis: Et primo eiusdem Præfatio.

Ecce descripsi eam tibi tripliciter. Prou.xxij.c. Secundum quod dicitur in principio libri de plantis. Tria (vt ait Empedocles) in tota rerum varietate, præcipuè excellentissimum diuinæ munificentiæ donum, philosophiam, scilicet, extollunt magnificè: mobilis affluentiæ contemptus, futuræ fœlicitatis appetitus, mentis illustratio. Quorum primò nihil honestius, secundò nihil
C felicius, tertiò nihil ad amborum adeptionem compendiosam efficacius. Vera autem philosophia traditur in sacra scriptura, & quodam speciali modo in libris Salomonis, qui propter hoc sapientiales dicuntur. Philosophia enim antiquitus sapientia dicebatur, & philosophi sapientes. Sed Pythagoras nomen sapientis refugiens: ne arrogantiæ notam incurreret, philosophũ se esse respondit, idest, amatorem sapientiæ, quod potest etiam dici sine nota arrogantiæ. & ex tunc vocati sunt philosophi, qui prius sapientes dicebantur & sapientia ex tunc philosophia nominari incœpit. Igitur in libris Salomonis, qui secundum nominationem antiquam sapientiales dicuntur: tria prędicta philosophiam, seu sapientiam extollentia continentur, videlicet, mobilis affluentiæ contemptus. Futurę fœlicitatis appetitus, & mentis illustratio. inter ista tria ponatur vltimò, tamen ordine temporis & naturæ præcedit alia duo, quia est vita ad compendiosam adeptionem, vt dictũ est. Igitur in primo libro Salomonis qui dicitur Parabolæ, mentis illustratio continetur, quia ibi documenta ponuntur ad eruditionem simplicium & ad augendam scientiam intelligentium, secundum quod dicitur in principio libri, Parabolæ Salomo. filij Dauid regis Israel, ad sciendã sapientiam, & disciplinam, &c. In secundo vero libro eius, qui Ecclesiastes dicitur, contemptus mundi docetur, secũdum quod in principio libri dicitur, *Vanitas vanitatum*, dicit Ecclesiastes: *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* In tertio verò libro eius, qui dicitur Canticum Canticorum, supernę fœlicitatis appetitus exprimitur, secundum quod in principio libri dicitur in persona ecclesiæ, quæ a primo Abel iusto incepit, vt dicit Grego. Hom. vij. *Osculetur me osculo oris sui, &c.* quod quidem osculum habetur in intuitione beata.

Igitur in verbo præsumpto circa libros sapientiales tanguntur quatuor causæ, scilicet, effectiua, subiectiua, formalis, & finalis.

Causa verò effectiua duplex est, Vna principalis, scilicet, Deus reuelans sapientiam in his libris contentam. Alia instrumẽtalis, scilicet, ipse Salomon, qui habuit hanc sapientiam diuinitus infusam, vt patet. iij. Reg. iij. & eam descripsit spiritusancto dictante in tribus libris prædictis. Et hoc notatur cum dicitur, Ecce descripsi, vnde dicitur Eccl. xij. c. Cumq́ue esset sapientissimus Ecclesiastes, docuit populũ, & enarrauit, quæ fecerat, & inuestigans composuit parabolas multas. Quæsiuit verba vtilia, & cõscripsit sermones rectissimos ac veritate plenos.

Circa secundũ considerandũ, sicut corpus mobile sub ratione absoluta subiectum est in tota philosophia naturali, in partialibus verò libris sub rationibus contractis, vt in libro de Cœlo, & F Mũdo, subiectũ est corpus mobile ad sitũ, & sic de alijs: Ita deus est subiectum in tota sacra scriptura sub ratione Deitatis absolutæ, ideo dr̃ Theologia quasi sermo de Deo. In partialibus verò sacræ scripturę libris est subiectum sub rationibus magis determinatis, vt in veteri testamẽto, subiectum est Deus vt creator: & in nouo, vt redemptor. In libris verò sapientialib⁹, est subiectũ, vt sapientiæ dator. Nec obstat, si dicatur, qđ hæc est ratio causæ effectiuæ, quia in tota sacra scriptura Deus est causa efficiens, & subiectiua. Efficiens, inquantum ab eo fundatur & regulatur.

Subiectiua verò, inquãtum per ipsam infusam ab hominibus cognoscitur. Et ista causa subiectiua tangitur cum dicitur, eam, scilicet, sapientiam, quæ est idem quod ipse Deus. Et quia eius cognitio est summè desiderabilis, ideo de ea dicitur Sapiẽ. viij.a. *Hanc amaui, & exquisiui eam a iuuentute mea, & amator factus sum formæ illius.*

Tertio autem tangitur in verbo proposito causa finalis, cum dicitur, Tibi, idest, ad vtilitatem tuam. Ad bonum enim totius ecclesiæ descripti sunt isti libri continentes doctrinam sapiẽtiæ, per quam habeť gratia in præsenti, & gloria in futuro. Propter quod de ipsis dicitur Prouerb. iij.a. *Longitudinem dierum, & annos vitæ, & pacem apponent tibi.* Et dicit annos vitæ quantum ad gratiam, in præsenti viuificantem. Pacem, scilicet, triplicem, internam, fraternam & supernam. Et quia superna habet æternitatem annexam, ideo dicitur, *Longitudinem dierum.* quia æternitas a nobis non capitur in pręsenti, nisi secundum imaginationẽ temporis infiniti. Causa finalis.

Causa verò formalis tangitur cum dicitur: Tripliciter. Est autem duplex forma, scilicet, forma tractandi, & forma tractatus. Causa formalis. Forma tractandi est modus agendi, qui triplex est in libris sapientialibus, quia procedunt monitiuè, comminatiuè, & promissiuè. De quo potest accipi, quod dicitur Eccl. iiij.c. *Funiculus triplex difficile rumpitur*. Quia si aliquis non acquiescit monitis, compellitur tamen comminationibus, vel attrahitur promissis. Et in hoc etiam huius doctrinæ soliditas designatur. Forma verò tractatus, est diuisio huius doctrinæ. Quæ, vt iam dictum est, in tres libros diuiditur, scilicet, Prouerb. Ecclesiasten, & Cantica Canticorum. Cæteri verò, vt liber Sapientiæ, & Ecclesiasticus non sunt de canone, vt patet per Hieronymum in prologo galeato, nec habentur in Hebręo, ideo eorum expositionibus ad præsens intendere non propono.

Finit præfatio.

Glossa ordinaria Prouerb. lib. Salom. incipit.

A

CAPVT I.

In Synopsi.

a Parabolæ Salom. ✠ Athan. Salomon filius Dauid s, cum regnũ patris sui accepiſſet, à Deo petijt, vt ſapientiã acciperet magis quàm diuitias & hoſtium victionem. Hanc cum eſſet adeptus præ omnibus mortalibus qui ante & poſt ipſum fuerunt, ſapiens ac propterea quæ faciebat ac dicebat admirabilis factus tria millia parabolarum, & quinq; millia carminum prolocutus eſt, diſputauit B que de omnibus, tam de ijs quę ex terra proueniunt quàm de omnis generis animantibus, &c. præſentem autem librum *Prouerbia.* inſcripſit, propterea quod verba ſapientium prouerbia ſunt velut ænigmata, quę quidem aliud ex ſuperficie, aliud per allegoriam indicant: quoniam igitur non apertę ſed obſcuræ plerumq; ſunt ſententiæ quæ ſunt in hoc libro, ideo titulum illi *Prouerbia* fecit.

Hieronymus. παραβολαι, Græcè Latinè dicuntur ſimilitudines, quod huic libro vocabulum ob id Salomõ impoſuit, vt ſciremus illius & nos iuxta literam tantum non intelligere debere quæ dicit. In quo dominum ſignificat per parabolas turbis fuiſſe locuturum.

Parabolæ. Prouerbia.

Notandum quòd vulgata editio parabolas quæ Hebraicè miſle, Græcè παροιμίας parœmias, i. prouerbia dicit. Sed ſatis conuenit. Quæ.n. parabolæ (quia occulta ſunt) nuncupantur, etiam prouerbia iure vocantur: quia talia ſunt quæ ſæpe C in ore colloquentiũ verſari ac memoria debẽt retineri. Etiã prouerbia plerunque tam obſcura ſunt, vt parabolæ benè [...]cantur. vnde: *Hæc in prouerbijs locutus ſum vobis, &c.* Prouerbiorũ liber, non vt ſimplices arbitrantur patentia hẽt præcepta, ſed quaſi in terra aurũ, in nuce nucleus, in hirſutis caſtanearum operculis abſcõditus fructus inquiritur, ita in e[o] diuinus ſenſus altiu[s] eſt inquirendus. P[a]rabolæ Salomonis cũdum Hebraica[m] veritatem tranſlat[æ] ab Euſebio, Hiero[ny]mo presbitero pet[en]te Chromatio & H[e]liodoro epis παραβ[ολαι] Grecè, Latinè ſim[ili]tudines, quod voc[a]bulum ideo Salom[on] huic operi impoſu[it], vt non iuxta litera[m] intelligamus quæ [di]cit. In quo dominum parabolicè turbis locuturum ſigni[fi]cat, ſicut & nomine ſuo regno pacifico, regnum Chriſti [&] eccleſiæ. de quo: *Multiplicabitur eius imperium, & regni eius n[on] erit finis.* Super ſolium Dauid, & ſuper regnum eius ſede[bit]. Sicut templi cõſtructione & dedicatione ędificationem [ec]cleſiæ in tempore reſurrectionis. Ipſe etiam Chriſtus fil[ius] Dauid & rex ſpiritualis Iſrael ſecundum teſtimonium t[ur]bæ, quæ occurrit ei cum ramis palmarum & laudibus. Q[uid] autem vtilitatis habeant in titulo monſtratur, cum dicit: *Ad ſciendam ſapientiam & diſciplinam.* id eſt, quomodo [re]ctè credere & viuere oporteat quemque, quo intention[e] cordis dirigere.

b *Ad intelligenda verba. pru.* idest, non ſolum ſapienti[am] quam perceperunt, amplectantur: & diſciplinæ virtut[i] inſeruiant, ſed etiam verba prudentiæ, quibus proficient [i]nſultent, & ſolertèr intelligant.

Incipit liber Prouerbiorũ quem Hebr. miſle appellant.

CAPVT I.

a ¶ Latinè ſimilitudo Hebraicè misle. b ¶ Pacifici. ¶ Attentum facit. c ¶ A natura. d ¶ A fortuna. ¶ A conuictu.

a Parabolę Salomonis filij Dauid regis Iſ- 1
a Vel dandam. b De fide.
rael. Ad ſciendã ſapientiam & diſcipli- 2 3
b a De vita. b Poſt hæc habita. Quibus proficiant.
nam, ad intelligenda verba prudentiæ, 4 5
& ſuſcipiendam eruditionem doctrinæ 6

Poſtilla venerabilis patris fratris Nicolai de Lyra ſuper librum Prouerbiorum Salomonis incipit.

CAP. I.

Quis fuerit autor huius libri.

Parabolæ Salomonis. Circa primum librum Salomonis, qui dicitur parabolæ, aliqui dicunt, quod iſte liber fuit ordinatè conſcriptus à Salomone vſque ad 24. cap. incluſiuè: & in reſiduo huius libri continenť parabolæ à ſapientibus, qui fuerunt cum Ezechia rege Iudę compoſitæ. Sed hoc videtur falſum, quia in principio 25. capit. præmittitur quaſi pro prologo: Hæ quoque parabolæ Salomonis, quas tranſtulerunt viri Ezechiæ. Ex quo patet, quod illas compoſuit Salomon ſicut & præcedentes: propter quod dicunt alij, quod Salomon omnes fecit, ſed viri Ezechiæ omnes de ſchedulis & mẽbranis, vbi fuerant deſcriptæ, ac audientibus, illas collegerunt in hoc libro reponendo. & hęc vocatur tranſlatio. Sed nec iſtud videtur verũ: quia in principio libri non fuiſſet poſitum: *Hæ quoque parabolæ, &c.* de oĩbus vniformiter prędicendo, vel in fine de oĩbus præcedentibus concludendo. Hoc etiam vř per hoc quod ibi dř: *Hæ quoque, &c.* quod vř facere quandam diſtinctionem inter pręcedentes & ſubſequentes per modũ adiunctionis ſequentium ad præcedentes & ſubſequẽtes. Propter quod alij dicunt & melius, vt vř, ꝙ omnes parabolæ in hoc libro contentę ſunt verba notabilia à Salomone dicta, inter viros ſibi aſſiſtentes & eius ſapiẽtiam audientes. vnde dixit ei regina Sab. 3. Regum. 10. b. *Beati viri tui, & beati ſerui tui, qui ſtant coram te ſemper, & audiunt ſapientiam tuam*, & ab iſtis verba prædicta Salomonis ſcribebantur in membranulis, poſtea fuerunt collecta, & in vno libro collocata. ſed à quo fuit hæc collectio, nõ hř ab Hebręis doctoribus vel Latinis. & hoc vſq; ad capitulũ 25. excluſiuè. Ab illo vero loco verba Salomonis notabilia, quę non erant hoc modo collecta tẽpore Ezechiæ regis Iudę, in quo homines fuerunt ſtudioſi in verbis prophetarum & dictis ſapientum, reſiduum fuit collectum, & præcedenti collectione in vno volumine coniunctum. vnde & vltimæ collectioni pręmittitur: Hæ quoque parabolę Salomonis quas tranſtulerũt viri Ezechiæ regis Iuda. In Hebręo uero hř: Quas fortificauerunt viri Ezechię: quia prius erant in ſchedulis diſperſę & quaſi neglectę. & ſic fuerunt quodammodo fortificatę, qñ fuerunt primę collectioni cõiunctę. quę iam inter libros ſacros computabatur. Prima vero collectio cuius autor ignoratur, duplex eſt. Vna à principio libri vſq; ad 10. c. excluſiuè: alia à 10. c. vſque ad 24. c. incluſiuè. Vnde & in principio [10.] c. quaſi pro nouo prologo ponitur. *Parabolæ Salomonis filij Dauid, &c.* Sciendum tñ, quod non oẽs parabolę à Salomone prolatę repoſitę ſunt in hac triplici collectione, quod d[icitur] 3. Regum. 4. d. *Locutuſque eſt Salomon tria millia parabolas.* [quæ non] vero continentur in hoc totali libro. Sciendum etiam quod autores iſtarum collectionum non ſunt nec dicuntur autores huius libri: ſed Salomon qui parabolas compoſuit, [ſicut] Eſdras non dicitur autor libri pſalmorum, vel quicun[que] alius qui pſalmos in vno volumine collegit, ſed ipſe D[auid] qui Pſalmos pro maiori parte compoſuit, eo modo loquendi quo totum à maiore parte denominatur: vtriuſque t[amen] libri Deus eſt autor principalis, ſicut & totius ſacrę ſcripturæ.

His igitur premiſſis accedendum eſt ad diuiſionem [libri] qui in tres partes diuiditur ſecundum triplicem parabo[larum] collectionem, & cuilibet earum ſua pręfatio premittitur. Secũda pars icipit. 10. c. tertia vero incipit. c. 25. Nõ tñ ſunt [tres] libri, ſed unus: quia unus autor & unus modus procedendi, & materia ſimilis in qualibet collectione habetur. Prim[a in] duas, ſcilicet proœmium, & in tractatum, qui incipit ibi: *[Ti]mor domini.* Prologus autem iſte non videtur factus a [Salo]mone, ſed ab eo qui fecit primam parabolarum colle[ctio]nem, ſicut & in libro pſalmorum dictum fuit, quod primus [pſalmus] eſt prologus reſpectu totius libri, factus ab eo qui pſ[almos] collegit in uno volumine reponendo. In hoc autem p[rolo]go primo ponitur loquendi modus, cum dicitur.

1 *Parabolæ, &c.* Parabola enim dicitur à para quod eſ[t iux]ta, & bole, quod eſt ſententia, quę non accipitur directè [ſe]cundum uerba prolata, ſed iuxta ſcilicet, per aliquid ali[ud ſi]gnificatum, ſicut per mulierem ſapientem intelligitur [ſana] doctrina. per adulteram uero ſeu meretricem, doctrina [falſa] & ſuperſtitioſa, vt dicit hic Rab. Sa. & tali modo loquendi utitur communiter liber iſte. Secundo notatur autor[is no]men & genus, cum dicitur.

2 *Salomonis filii Dauid regis Iſrael. &c.* Tertio notatur libri fructus ſequens qui eſt eruditio ſimplicium, vt fia[nt ſa]pientes, & ſapientum, ut efficiantur ſapientiores. Et [quan]tum ad primum dicitur.

3 *Ad ſciendam ſapientiam.* de diuinis.

4 *Et diſciplinam* de moribus humanis.

5 *Ad intelligenda verba prudentiæ.* quę dirigunt in ag[en]dis.

6 *Et ſuſcipiendam eruditionem doctrinæ.* in doctrinalibus [ſcien]tijs vt Grammatica, Logica, & huiuſmodi.

In-

a *Astutia.* Quæ incipientibus necessaria, vt sophismatum cauere versutiam possint, ne abducantur a simplicitate sapientiæ, quæ ducit ad vitam.

b *Adolescenti.* Singulariter, quia quos sapientia, licet diuersos suscipit, in vnam virtutis perfectionem erudiendo prouehit. vnde in Actibus Apostolorum: *Multitudinis credentium erat cor vnum & anima vna.* Adolescenti scilicet: quia qui prudenter declinat falsa, consequenter scientiam veritatis percipiet.

Aud. sap. sapientior. Pulchre, à sapientia incipit, quia optione sibi data sapientiam petijt & accepit.

Audiens sapiens sapientior. Ostendit neminem tam sapientem in hac vita, qui non possit sapientior esse etiam dictis minorum. Audiuit regina Saba Salomonem, minor maiorem, & sapientior redijt. Audiuit Moyses socerū multo inferiorem, & sapientior factus est.

Audiens sapiens. ✠ Hierony. Quod ait sapientem cum audierit verbū sapientiorem effici: ostendit neminem in hac vita ita sapientem fieri posse cuius sapiētia nequeat augeri, semperque moris esse sapientum, vt dictis maiorū, aliquando etiam minorum auscultent, & quicquid in eis vtilitatis audierint ad se replicent, suoque in corde recondant.

c *Et intelligens.* Nemo iactet se de sua scientia, quia qui sapientium verba audire negligit, vitam suam gubernare nō ualet, multoque minus alienam. Quod ergo ait: Audiens sa. sapientior erit, ad cognitionem rerū quæ per sapientiam noscuntur respicit: sed hoc intelligens gubernacula possidebit, ad rectitudinem vitæ. Et congruit titulo quo dicit: Ad sciendum sapientiam & disciplinam, &c.

e *Animaduertet parabolam.* ✠ Hierony. Animaduertere est animū illuc aduertere, hoc est sensus in id quod legitur intendere, parabola est cōparatio ex dissimilibus rebus: aliud enim in superficie sonat, & aliud itellectu innuit. Aenigma est quæstio obscura, quæ difficile intelligitur, nisi aperiatur.

f *Timor domini.* Beda. Duo sunt timores domini: *Seruilis, qui principium sapientiæ vel scientiæ est.* Amicabilis, qui perfectionē sapientiæ comitat. Seruilis, principium sapientiæ, quia qui post errata sapere incipit, primo timore diuino corripit ne puniat. Sed hūc perfecta charitas foras mittit. Succedit huic *Timor domini sanctus permanens in seculum seculi:* quē non excludit charitas, sed auget: quo timet filius, ne vel in modico oculos amātissimi patris offendat. Vterque in futuro cessabit, charitas nūquam excidet.

1. Ioan. 4. d.

Psal. 18. b.

1. Cor. 13. c.

a Quia secundum regulam veritatis bene operamur.
b Vt recta discretione cum proximis agamus.
c Vt syncera intentione in his quæ recte agimus, vel iudicamus, soli Deo placere contendamus.
d Qui nuper aurem sapientiæ commodauerunt.

a iustitiam & iudicium & æquitatem. Vt detur paruulis astu- 1 2

a Comprehensio veritatis. Subtilior.
b Incipit. Etiam minores dum quicquid vtilitatis audit in corde recondit.

b c tia, & adolescenti scientia & intellectus. Audiens sapiens sa- 3 4

d a In rerum cognitione. b Vitæ propriæ & alienæ. Rectitudinem.

e pientior erit: & intelligens † gubernacula possidebit. Ani- 5 6

a Hoc Christus discipulis dedit, vt eius parabolas intelligerent & ænigmata legis.
b Quæ aliud dicit, & aliud sonat. c Eius.

maduertet parabolam, & interpretationem: verba sapien- 7 8

Obscura dicta. Seruilis.

f tium, & ænigmata eorum. Timor domini principium sa- 9 10 11

a Recti dogmatis. b Puræ conuersationis. c Vt Pharisæi facta & dicta Christi.
d Tu autem fi. mi. Sic enim Deum diligere & ei obtemperare debemus, vt vnitatem ecclesiæ fraterna charitate seruemus.

pietiæ. Sapientiam atq; doctrinam stulti despiciūt. Audi fili 12

g h mi disciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ, 13 14

i a Corona. Charitas mentis vt ardentius inflammetur.
k b Sicut mos certanti legitime, sic & nobis.
l Prædicationi. Ergo.

m vt addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo. Fili mi, si te 15 16 17

† consilia.

g *Sapientiam.* Dixit autem sa. &c. Dicit econtrario de stultis: quia sapientiam recti dogmatis, & doctrinam, id est, disciplinam puræ conuersationis non modo non assequūtur, sed & nosse contemnunt.

h *Despiciunt.* Pluraliter. quia plures sapiētibus stulti, & omnium sapientium cœtus vnanimis est: errantium dissimilis vita, & dogma. Vnde singulariter. *Audiens sapiens, &c.*

i *Audi fili mi disciplinam.* Hactenus prouerbialiter de vtraq; parte: hinc sedulo quenque fidelē admonet, vt disciplinā legis diuinę pręponat blanditijs reproborum: quia hinc corona, inde mors æterna. vñ & filiū vocat, quē paterne instruere curat. Pōt ex persona Dei patris dici mater ecclesia quæ tūc synagoga vocabatur, vel ipsa Dei gratia. Apud Hebręos enim spiritus qui gratiam præstat fęmi nine ruah dicitur.

k *Addatur gratia.* His qui legem dñi seruabant, in aduentu Christi addita est gratia noui testamenti, cū spe regni cælestis, cuius splēdor eximius sicut corona vel torquis nullo fine claudetur. Nobis quoque cū pro bonis quæ diuina gratia pręrogauit, lux ęterna tribuitur, quasi capiti gratia, & collo torquis additur. *Vnde, accepimus gratiam pro gratia,* scilicet gratiam beatæ retributionis pro gratia rectæ operationis.

l *Et torques collo tu, &c.* Fulgor perfectæ operationis prædicationi quæ per collum procedit, quæ confirmet indeficienti virtutum connexione.

m *Fili mi.* Affectus patris alloquitur filium blandiens ne acquiescat peccatoribus.

Insidiemur.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Iustitiam.* quantum ad habitum.
2 *Et iudicium.* quantum ad executionem: quia iudicium est executio iustitiæ: & hæc duo pertinent ad maiores.
3 *Et æquitatem.* quantum ad populares qui secundum determinationem iudicum debēt inter se æquitatem seruare.
4 *Vt detur paruulis.* id est, simplicibus per adeptionem pręceptorum.
5 *Astutia.* in malis euitandis.
6 *Et adolescenti scientia & intellectus.* Est autem intellectus, propriecognitio principiorum: Scientia conclusionum tā in speculabilibus quam in agibilibus. Quantum vero ad secundum. s. vt sapientes efficiantur sapientiores subditur.
7 *Audiens sapiens sapientior erit.* quia in his quæ prius sciebat magis habituatur: & ex hoc aliqua sibi apparent de nouo, in quod eius sapientia intensiue & extensiue augetur.
8 *Et intelligens guberna. pos.* quia non solum sciet se regere, sed etiam alios.
9 *Animaduertet parabolam & interpretationem.* videndo verum eius intellectum.
10 *Verba sapientium & ænigmata eorum, &c.* Loquūtur enim sapientes aliquando ænigmatice, vt occultentur sententiæ desidiosis, & aperiantur studiosis.
11 *Timor dom.* Hic incipit tractatus primę collectionis, quę ab aliquibus dicitur esse facta viuēte adhuc Salomone & de præcepto eius: propter quod videtur magis ordinata, & magis potest ibi diuisio reperiri, quam in alijs duabus sequentibus. Et diuiditur in duas partes. Quia primo ponitur doctrina per modum familiarem seu domesticum. Secundo, per modum magis legalem & politicum. s. ca. 8. Prima in duas; quia primo, docet a quibus sit abstinendum. Secundo, quibus sit adhærēdum, 1. 3. c. Prima adhuc in duas, quia primo, docet vitare rapinam & auaritiam. secundo, idololatriā c. 2. Prima adhuc in duas: quia primo docet propositum, modo familiari sicut pater docet filium, secūdo modo magis cōi, sicut iudex vel doctor docet populū, ibi. *Sapientia foris prædicat.* Sciendum tñ, quod in toto isto libro non bene pōt inueniri artificialis diuisio, quia nō est liber ordinate cōscriptus, vt supra dictum est, sed verba notabilia Salomonis diuersis tpibus ab eo prolata, postea recollecta sunt mō supradicto absq; ordine artificiali, sicut dictū fuit de libr. Psal. pp qd de diuisione parū est curandū. Igit̄. n prima parte dr̄. *Timor do. prin. sapi.* Timor. n. consiliatiuos facit, vt dicit Philosophus secundo Rethoricæ. Consiliatio vero est inquisitio sapiētię.
12 *Sapientiam atque do. stulti.* quia sola bona sensibilia attendunt, & vt brutaliter viuentes concupiscunt, ideo subditur.
13 *Audi fi. mi disci. pa. tui.* id est, ipsius Dei, vt dicit Ra. Sa. quia pater est omnium per creationem, & iustorum specialiter per gratiæ adeptionem,
14 *Et ne dimittas legem matris tuæ.* id est, ecclesiæ, quæ a primo Abel iusto incepit, vt dicit Greg. homil. 7.
15 *Vt addatur gratia capiti tuo.* i. corona gratiosa regalis vel mitra pontificalis, quę sapiētum capitibus debent imponi.
16 *Et torques collo tuo.* Antiquitus. n. sapientes vtebant torque aurea in signum sapientię, eo q; est ornamētū pectoris. Et quia per sapientiam euitatur iniquitas, ideo subditur.
17 *Fili mi, si te lact. pec.* verbis dulcibus ad malum te trahere volentes.

a *Insidiemur.* Vel generaliter de latronibus, qui innocentibus insidias parãt. Vel, specialiter de illis qui vitę autorẽ neci tradiderũt. Cum generaliter ad oẽs qui sanguini insidiantur hoc pertineat, specialiter tñ ad Iudæos qui insonti dño tendiculas absconderũt, eiusq; apostolos virtutibus pennatos dolis circumueniebant, qui contra sanguinem & animas suas agebant, qui timentes ne terrenum regnum perderent, cœli regem occiderũt, & cęli ciues persequebantur in terra. Ideoque & quod in terris habebant, & quod in cœlis acquirere regnũ poterant, perdiderunt. Generaliter autem dicendum, quia quicunque oculos fidei habet apertos, accipiet pennas a domino vt columbæ, quibus æternam volet ad requiẽ: frustra talibus nectũt laqueos mali, & se potius præsumendo perimunt.

* tuam.

† Infra 6. c.

b *Insontem frustra.* Qui peccatum non fecit, nec inuẽtus est dolus in ore eius.

1. Pet. 2. d.

c *Deglutiamus eum, sicut infernus viuentem.* Extinguamus memoriam virtutum & doctrinæ illius, vt etiam inter nos vixisse non memoretur.

† Infra 8. a.

d *Omnem pretiosam substantiam reperiemus.* Homines scilicet quos Christo adhærẽtes videbãt, quos putabãt ab eius amore & comitatu secernere, si eum occiderent, & spolijs taliũ domos suas replere, id est, eorũ animabus sua cõuenticula.

e *Sortem mitte nobiscum.* De latronibus generaliter patet, quia socijs quos conquirunt, prædæ portionem promittũt: sed & Christi persecutores quoscunque sibi poterant adiungebant, quos cum sequi videbant, extra synagogam faciebant id est, sua communione priuabant.

f *Ad malum currunt.* Non solum quod facturi, sed quod pro factis passuri. Nam quãto ad facinus implendum properãt, tanto ad pœnam pro facinore tolerandam propinquant.

Hieronym.

g *Frustra.* Cętera de insidiatoribus Chri specialiter, hęc de fidelibus generaliter. Frustra aũt laqueus persecutionis aut mortis tendit' electis, qui pennas habẽt spei & charitatis & aliarũ virtutũ, quibus & cęlestia dũ viuũt desiderent: & post mortẽ contingãt: habent & oculos mẽtis quibus mala quæ patiuntur transitura, bona quæ merentur mãsur[…] prouideant & reproborũ superbiã finiendam, [...] æternũ mansura. Vel per rete, prauam doctrinã qua[…] loco cõtexuit, vbi ait. *Si te lactauerint peccatores, hoc frustr[…] tur ante eos*; qui oculis cordis superna prospiciũt, qui dic[…] propheta: *Anima n[…] stra sicut passer, e[…] est de laqueo venant[…]*

a Adulando. Vel ad facienda impellendo, vel facta fauoribus extollendo: ab vtroque nos remouet sapientia. b Quilibet vel Iudæi. Huiusmodi.

lactauerint peccatores, ne acquiescas eis. Si dixerint: Veni 1

a Cuiuslibet vel Christi. b Et. Licet censum dare Cæsari, an non? & huiusmodi. 2

c Alias pedicas.

a nobiscũ, insidiemur sanguini, abscondamus tendiculas con 3

4

a Quia ab illo in nullo læsi, imo multa beneficia experti.

b c trã insontem frustra, deglutiamus eum sicut infernus viuen- 5

a Modo. Ne vixisse videatur. b Omnino. c Posuerunt me in la infer. Quia. 6

d Hic est hæres: venite occidamus eum, & ha[…] hæ. eius.

d tem, & integrum quasi descẽdentẽ in lacum. Omnem pre- 7

8

a Qua reperta. b Conuenticula.

tiosam substãtiam reperiemus, implebimus domos nostras 9

a Animabus. b Communica. c Omnia communia.

e spolijs. Sortem * mitte nobiscum, marsupium vnum sit om- 10

11

a Sed. b Non ambulandum est cum impijs.

c Christum credens Deum non communices cum Iudæis persequentibus eum. vnde Petrus. Saluamini à generatione ista praua.

nium nostrum: fili mi ne ambules * cum eis. Prohibe pedem 12

f tuum à semitis eorum. † Pedes enim illorum ad malum cur- 13

14

g runt: & festinant, vt effundant sanguinem. Frustra autem ia-

a Laqueus persecutionis, Vel praua doctrina. b Virtutibus.

Laqueum in terra facile euadit qui oculos habet in cælis.

citur rete ante oculos pennatorum. Ipsi quoque contra san- 15

16

a Sanguis eius super nos, & super filios nostros:

b Vt temporali morte plectantur. c Vt animæ eorum damnatione æterna puniantur.

h guinem suum insidiantur: & moliuntur fraudes contra ani- 17

a Subtiles cogitationes quibus pecuniam curat augere.

b Qui pecuniæ inhiant. c Ad interitum. 18

i mas suas: Sic semitæ omnis auari animas possidẽtiũ rapiũt. 19

20

k a Contra sanguinem suum insidientur, sed sapientia fo. prędi. b In latitudine plebium.

l m † Sapientia foris prædicat: in plateis dat vocem suam. In 21

22

h *Sic semitæ.* Non […]lũ qui rapinis & cæ[…]bus innocentium […] vigilant seipsos p[…]dũt, sed similiter o[…]nis auari cogitati[…]nes quæ aurum D[…] præferunt, hunc […] interitum trahunt. Aliter sic. *Semitæ o[…]nis aua. &c.* Sicut pr[…]fatus sum auarus q[…]que perimit, vel n[…] dat eos qui possessi[…]nibus abundant, […] ipse potius pereat. […] pauperibus enim […] hil habet causæ.

i *Sapientia.* Hucu[…] persecutiones […] q[…] Christo Iudæi in[…]lere, hinc ea quæ […] apostolos persecu[…]ribus eisdem de […]sione loquitur. Sap[…]tia, id est Christus […]quitur foris id est, […] luce palam, vt rel[…] infantia sint paru[…] malitia.

* Hieronymus. Sapientia quippe Dei Christus est, […] in mundo cõuersatus paucis suæ mysteria diuinitatis pa[…]fecit, ipsisque præcepit ne ante passionem & resurrectio[…] suam quia ipse esset Iesus Christus prædicarent, ne glori[…] eius quam in monte conspexerant, cuiquam dicerent.

k *Foris.* Aperte post resurrectionem, quia misso spiritu […] apostolos seipsam declarabat. Ante enim paucis myste[…] diuinitatis patefecit. Vnde: *Nemini dixeritis visionem, do[…] filius hominis à mor. resur.* Et potentiam suam magis operi[…] ostendebãt: Impleta prophetia, nõ audiet aliquis vocẽ ei[…]

l *In plateis dat vocem suam, &c.* Quæ ante paucos docue[…] manifeste replicabat. vnde: *Quæ dico vobis in tenebris, dici[…] lucem.*

m *In capite turbarum clamitat, &c.* * Hieronymus. Q[…] etiam principibus, qui ei præualuisse, vt crucifigeretur, v[…]bantur: reatum homicidij, quod perpetrarant, palam re[…]cebat ad memoriam, eosque ad pœnitentiæ remedium […]cabat.

In foris

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Ne acquiescas eis.* sed magis resistas.

2 *Si dixerint veni nobiscum.* promittendo tibi fidelem societatem vsque ad mortem.

3 *Insidiemur sanguini.* quia per istam viam citius possumus ditari quam per aliam.

4 *Abscondamus tendiculas.* id est, deceptionum laqueos.

5 *Contra insontem.* id est, innocentem vel ignorantem.

6 *Frustra.* id est, sine causa.

7 *Deglutiamus eum sicut infernus viuentem & in.* id est, factum nostrum ita erit occultum & opertum, sicut illud quod descendit in infernum, seu in lacum profundum.

8 *Omnem pretiosam substantiam reperiemus.* in domo eius.

9 *Implebimus domos nostras spolijs.* i. diuitijs ex inde raptis.

10 *Sortem mitte no.* id est, communica nobis consentiendo.

11 *Marsupi. sit vnum om. no.* id est, omnia sint communia, ita quod inter nos æqualiter diuidentur.

12 *Fili mi ne ambules cum eis.* Communicans eorum operibus malignis, ideo sequitur.

13 *Pedes enim illorum ad malum currunt, & festinant vt effundant sanguinem.* Et patet litera.

14 *Frustra autem iacitur rete ante oculos pennatorum.* id est, ante aues acute videntes periculum, & vitantes per volat[…] Per rete hic intelligitur deceptio prædicta malignanti[…] quæ frustra proponitur sapientibus, qui sunt oculat[…] videndum sequens malum, & per virtutem sunt pen[…] ad euitandum.

15 *Ipsi quoque contra sanguinem suum insidiantur.* scilicet [de]ceptores maligni prædicti contra sanguinem suũ insidi[an]tur, quia frequenter in suis malis capiuntur & iugulant[ur] vt patet de latronibus & homicidis.

16 *Et moliuntur fraudes contra animas suas.* quia per talia n[…]rentur mortem gehennæ.

17 *Sic semitæ omnis auari.* id est, cogitationes eius & ma[chi]nationes ad rapiendum alienum.

18 *Animas possidentium.* scilicet bona aliena.

19 *Rapiunt.* ad infernum.

20 *Sapientia.* Hic consequenter docet sapientiæ acquisi[tio]nem, & mali vitationem per modum magis commun[…] cum dicitur: Sapientia scilicet increata.

21 *Foris prædicat.* per prophetas & doctores. 22 *In pl[a]teis dat vocem, &c.* quia habẽtes sanã doctrinã, docẽt in locis [pu]blicis, sicut econtrario habentes malã doctrinã & susp[…] docent in locis occultis, Ioan. 3. c. *Qui male agit, odit lucem. [et] non venit ad lucem, ne arguãtur opera eius.* Qui aũt facit veri[tatem] venit ad lucẽ, vt manifestent opera eius: qa ĩ Deo sũt f[…]

a *In foribus portarum vrbis.* Vrbs domini, ecclesia ex vtroq;
A populo adunata, cuius portarũ fores prędicatores, qui in eã introducunt. In his vérba proferebat, cũ in apoſtolis loquebatur, è quibus vnus. An experimẽtũ quęritis eius qui in me loquitur Christus? Vel, fores ſynagogæ, maiores ſancti in quibus ſapiẽtia diſputabat, cum per apoſtoles loquens, legiſperitos, Phariſæos, & ſacerdotes ad gratiam ſuã reuocabat, ita vt ſicut Lucas ait: *Multa turba ſacerdotum obediret fidei.*

b *Vſquequo.* In Chriſtum in carne vidiſtis, iam miracula facientem, quem ſpreuiſtis, modo vel reſuſcitatum a morte diligite, & dimittet quod peccaſtis.

✠ Hieronymus. Paruuli dicuntur ſenſu tardiores, qui infantiam hoc eſt ignorantiam complectendo diligunt. Vſquequo paruuli ſenſu veteris inſtrumenti nouo clareſcente diligitis? Vſquequo Moyſi Christi euangelio legem pręfertis, quouſque decreta, quæ rudibus adhuc populis per ſeruum data ſunt præponitis eis quę filius ipſe veniẽs perfectis ſenſu conſulit?

g *Ego quoq;.* Similiter in pſal. *Qui habitat in cælis, irridebit eos, et dñs ſubſannabit eos.* Non q buccis aut naſo irrideat vel ſubſanner, ſed ſic vis deſignatur, quã dedit apoſtolis, qua pũiderent impios nihil cõtra eũ inſidijs acturos, niſi quod permitteret, ſed oĩa eorum cœpta euacuanda, eius vero gloriã poſt paſſionẽ per orbem terrarũ dilatandam. Ideoque ſuperbiam eorum etiam cum maxime valere conſpicerent, quaſi nihil contemnerent. D Pſal. 2. a.

h *Quod timebatis.* Timebatis dicentes. Si dimittimus eum ſic, omnes credent in eũ, & venient Romani, & tollent noſtrum locum & gentem. Ioan. 11. f.

i *Cum irrue. repen. cala.* Obſidionem Ieruſalem ſubitam, & expugnationem totius prouincię a Romanis factam dicit. De qua. *Videns ciuitatem fleuit ſuper eam.* E Luc. 19. f.

K *Quando venerit ſuper vos.* Poteſt hęc tota correctio ſapientię de omnibus reprobis generaliter accipi, q in die iudicij clament ad dominum, ianuã regni ſibi aperiri poſtulantes, nec audientur. Quod enim ſequitur. *Mane conſur. & non inuenient me.* Tempus iudicij ſignificat quo alij in vitam, alij in opprobrium reſurgent ſempiternum.

a In principibus, quibus mortem Christi ad memoriam reuocabat & vocabat ad pœnitentiam: b Prædicatoribus: Eccleſiæ.
a ca^a^pite turbarum clamitat, in foribus portarum vrbis profert 1
a Vetus teſtamentum, nouo clareſcente. vſquequo Moyſen Christo, legem præfertis euangelio præcepta rudibus data per ſeruum, eis quæ perfectis per filium. Hoc Senſu.
b verba ſua, dicens. Vſquequo paruuli diligitis infantiam, & 2
a Literam legis. 3
† ſtulti ea quæ ſibi ſunt noxia cupient, & imprudentes odi- 4
a Euangelium. b O Iudæi. Nolite diligere infantiam, ſed conuer. 5 c Per apoſtolos, eo quod credere nolebant:
c d bunt ſcientiam? Conuertimini ad † correctionem meã En
a Etſi adhuc negligitis. Vindictam. b Eſſe verba. Venite ad me omnes qui laboratis.
e proferam vobis ſpiritum meum, & oſtendam verba mea.
a Quibus perditionem veſtram prædixi. b Non tantum vocaui, ſed exten. Primo benefaciendo, liberando omnes oppreſſos à diabolo, poſt in cruce.
† Quia vocaui, & renuiſtis: extendi manum meam, & non 6
Sed etiam: a Mei dicentis: Pœnitentiam agite. 7
f fuit qui aſpiceret. Deſpexiſtis omne conſilium meum, & in- 8
a Quæ ſolent terrere. b Sicut vos modo. 9 Sapientia minatur contemptoribus ſuis.
g crepationes meas neglexiſtis. Ego quoque in interitu veſtro
h ridebo: & ſubſannabo, cũ vobis quod timebatis aduenerit. 10
a Subita. b A Romanis. c Vehemens. 11
i Cum † irruerit repentina calamitas, & interitus * quaſi tem- 12 13 * veſter.
a Foris ab inimicis.
k peſtas ingruerit: quando venerit ſuper vos tribulatio, & an- 14
l a Intus Deo non conſolante. 15 16
m guſtia. Tunc inuocabunt me, & non exaudiam, mane con- 17
Hæc illis. a Non modo non habuerunt, ſed odijs perſecuti ſunt. 18
n ſurgent, & nõ inuenient me: eo quòd exoſam † habuerint di 19 20 † habuerunt:
a Correctionem morum, vel meorum. b Qui eſt principium ſapientiæ. 21
ſciplinam, & timorem domini non † ſuſceperint: nec † ac- 22 23 † acquieuerint.

† correptionem.

c *Conuertimini.* Sapientia hortatur conuerti ad Deum, & profert ſpiritum.

d *Ad correctionem.* Per apoſtolos Iudęos corripit, & vel poſt aſcenſionem & reſurrectionem monet conuerti.

e *Spiritum.* Id eſt, vindictam. *Miſiſti ſpiritum tuum, & cooperuit eos mare.* vnde. Et in Iob. *Vidi impios, flante Deo periſſe, & ſpiritu iræ eius eſſe conſumptos.*

f *Deſpexiſtis omne cõſiliũ meũ & increpationes meas. Væ vobis ſcribæ & Phariſæi, &c.* Generaliter qui nõ credit iã iudicatus eſt.
C Conſilium inopis cõfudiſtis, quoniã dominus ſpes eius eſt.

l *Tribulatio & anguſtia.* Sancti cum extra patiuntur, ſpe certa ſalutis in corde dilatãtur. Vnde propheta. *Cum inuocarem, exaudiuit me Deus iuſtitiæ meæ, in tribulatione di.mi.* Pſal. 4. a.

m *Inuocabunt.* Non leguntur Iudęi in obſidione dominũ inuocaſſe, etſi qui inuocauerunt, quia vere non pęnituerũt, exauditi non ſunt.

n *Exoſam habue.* Iuſtus econtra. Iniquos, inquit, odio habui, & legem tuam dilexi. Pſal. 118. p F

NICOLAVS DE LYRA.

In foribus portarum vrbis profert verba ſua dicens. hoc dicitur. quia antiquitus iudices & ſapientes eis aſſiſtentes habeant locum in portis vrbium, vt omnes tam intranei quàm extranei haberent ad eos facilem acceſſum, & ibi fiebant correctiones delinquentium, ideo ſubditur.

Vſquequo paruuli. ſenſu licet non corpore.

Diligitis infantiam. id eſt, inſolentiam.

Et ſtulti ea quæ ſibi ſunt noxia cupient. id eſt, bona delectabilia, ſicut bruta animalia.

Et imprudentes odibunt ſcientiam. horrentes laborem ſtudij qui eſt in acquiſitione ſcientię, vel volentes ignorare vt licentius peccent abſque remorſu conſcientiæ. Et quia hoc eſt peſſimum, ſubditur. *Conuertimini ad correptionem meam.*

Quia vocaui. per ſapientes ſcilicet & prophetas.

Et renuiſtis. contemnendo eorum monitiones.

Extendi manum meam. quia Deus ſemper paratus eſt hominem leuare a peccato, dum tamen faciat quod in ſe eſt.

Et non fuit qui aſpiceret. id eſt, pauci fuerunt qui aſpicerẽt comparatiue. Illud autem quod modicum eſt, quaſi nihil imputatur, & per talem modum communiter dicitur. Nullus eſt in foro, quando pauci ſunt ibi, in comparatione ad multitudinem quę ſolet ibi eſſe.

11 *Deſpexiſtis omne conſilium meum, &c.* de bonis agendis illa monendo.

Et increpationes meas. de malis peractis.

12 *Neglexiſtis.* pœnitentiam non agendo.

13 *Ego quoque in interitu veſtro ridebo & ſubſannabo.* id eſt, deriſibiles & ſubſannabiles vos faciam. Eſt autem ſubſannatio quędam ſpecialis deriſio, quę fit cum naſo rugato.

14 *Cum vobis id quod timebatis, aduenerit.* per amiſſionem bonorum temporalium & delectabilium huius vitę.

15 *Cum irruerit repentina ca.* Quæ grauior eſt quando ſubito ſuperuenit iucunditati tẽporali, quam ſi veniret paulatim.

16 *Et interitus quaſi tempeſtas ingru.* id eſt, cum tanta violentia, quod non poterit euitari.

17 *Quando venerit ſuper vos tribulatio.* in corpore.

18 *Et anguſtia.* In mente.

19 *Tunc inuocabunt me.* pœna aperiente oculos, quos culpa tenebat clauſos.

20 *Et non exaudiam.* quia tranſijt tempus meriti, quantum ad defunctos. Vel quia non vere pœnitebunt, ſcilicet amore boni, ſed tantum timore & horrore mali pœnæ quãtum ad viuentes, qualis fuit pœnitentia regis Antiochi, propter quod non fuit exauditus. 2. Machab. 9. dato etiam quod ſit vera pœnitentia, non tñ ſemper exauditur à Deo, quantum ad amotionem tẽporalis pœnæ, quæ eſt quædã medicina, ſed ſemper exauditur quantũ ad amotionem culpæ. Iſta tñ litera videtur loqui in duobus modis primis. ideo ſubditur. Quomodo dicit non exaudiri orantes.

21 *Eo quod exoſam habuerint diſciplinam.* ſicut criminoſus odit pectinem.

22 *Et timorem dñi non ſuſce.* qui facit declinare a peccato.

23 *Non acquieuerint conſi. meo.* de bonis agendis.

a *Comedent igitur.* Quia vias meas ingredi noluerunt, vt viuerent, recipient mercedem viarum suarum, vt in ęternum pereant. At contra de illis dicit: Qui timent dominum: *Beati qui ambulant in vijs eius. Labores manuum tuarum, quia manducabis beatus es, & bene tibi erit.*

Psal. 127 a.

b *Suisque consi. satu.* Quibus dicebant: *Ab scondamus tendiculas cō tra insontem*, quibus pro saluatore latronem eligebant, vt scilicet vastarentur à latronibus, & inter latrones damnarentur, quod de omnibus verbi Dei contemptoribus sicut cętera potest accipi.

Math. 27. b. † detraxerunt. † Quia rebellio.

c *Auersio.* Auersio & prosperitas perdit, cū a timore cōditoris auersus animus, ira eiusdem cōditoris in his quæ peccat nihil sustinere videtur aduersi. Sed vt ait: *Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad infernum descendunt.*

d *Paruulorum.* Sensu. vnde supra: Vsquequo paruuli diligitis infan. qui sensu perfecti esse potuissent, si nō a consilio sapientiæ autem auertissent: sed quia auertunt, se interficiunt.

e *Qui autem me audierit, abs. terrore quiesc. &c.* Potest hac vita intelligi & futura. Qui enim Deo perfecte seruit, nō terretur, imo gaudet, & in aduersis, in morte: vt in ingressu vitæ lætetur, quietus à superuacuis cogitationibus, & à tentationibus: & cum transierit a seculo, gaudio sperata resurrectionis quiescet.

a Cum consulerem eis, vnde inexcusabiles. b Imo. c Quod peius.

quieuerint consilio meo, et † detraxerint † correctioni meæ 1

a Quia detraxerunt, nec acquieuerunt. b De qua psal. Fedes eorum ad ma. Meis noluerunt.

a vniuersæ. Comedent igitur fructus viæ suę, suisque consilijs 2 3

Quia. Sua. a Sensu.

b c saturabuntur. † Auersio paruulorum interficiet eos, & pro- 4

d a Quam putant beatitudinem. b Expeditio dum nihil retardat ab eo quod meditantes aiunt. Omnem pretiosam substantiam repe.

e speritas stultorum perdet illos. Qui autem me audierit, abs- 5 6

a Bonorum operum nunc, tunc gaudiorum in præmio, vbi nihil aduersi. Qui corpus occidunt.

que terrore requiescet: & abundantia perfruetur timore ma- 7 8

lorum sublato.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et detraxerint correctioni meæ.* dicentes eam esse iniustam.

2 *Comedent igitur fructus viæ suæ.* id est, secundum opera sua mala punientur.

3 *Suisque consilijs saturabuntur.* quia displicebunt eis, sed nimis tarde.

B 4 *Auersio paruulorum inter eos.* Ex hoc enim quod multi sunt paruuli sensu & stulti quantum ad Deum à quo auertuntur, & tamen in vita pręsenti bonis temporalibus prosperantur: ex hoc alij accipiunt occasionem eos imitandi: & sic auersio paruulorum & prosperitas stultorū est eis occasio mortis culpæ & perditionis gehennæ: sic exponit Ra. Sa.

5 *Qui autem me audierit.* præceptis diuinis obediendo.

6 *Absque terrore requiescet.* in patria, vbi terror locum non habet.

7 *Et abundantia perfruetur.* adeptione summi boni.

8 *Timore malo sublato.* quia nullum malum poterit ibi esse. Potest etiam hæc litera exponi de statu iustorum in præsenti, cum dicitur: Absque terrore requiescet, quia iustus fortunas aduersas si superueniant optime feret, vt dicitur Ethicorum. propter quod dicitur infra. 12. cap. *Non contristabit iustum quicquid ei acciderit.* Et abundantia perfruetur scilicet bonorum spiritualium, quæ tanto sunt meliora temporalibus, quanto anima est melior corpore. Timore malorum sublato, illo scilicet qui non cadit in constantem virum.

E

CAP. II.

a Fili mi. Duo hic notat sapientiā esse de cęlestibus, prudentiam de secularibus.

✠ Hieronymus. Abscondit mandata Dei penes se, qui hæc audiēs solicite in corde recondit iuxta illum qui ait: *In corde meo abscōdi eloquia tua, vt non peccem tibi.* Est enim summopere curādum, ne nobis hæc iuxta parabolam euāgelij, dæmonia quasi semen secus viam iactatum volucres tollant.

† intelligētiæ Psal. 118 b. C † inuestigaueris. Math. 12. d.

b *Audiat sapientiam.* Audit non aure, qui aure tantum corporis percipiens, memoria retinere, & opere complere negligit. Si autem mandata Dei, fixo amore discendi & custodiendi susceperis, primo humilitatis viam tene. hoc est enim quod sequitur.

c *Inclina cor.* Inclina, humilia, mūda, vt dignū fiat ad pcipiēda mysteria. vñ: *Abscondisti hæc à sapiētibus & prudētibus, & reuelasti ea paruulis.* abscōdisti à supbis, & reuelasti ea humilib.

Math. 11. d.

d *Si enim sa. inuo.* Inuocare. i. in nos vocare orādo, nihil nisi dñm debemus. Cum ergo sapientiam inuocandam docet, ostendit se non quālibet sapientiā, sed ipsam Dei cognitionem nobis proponere, in cuius percep...ne est summa beatitudo, secundum h... *Hæc est autem vita æterna, vt cognoscāt te ... Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Non dum quod & sapientiam inuocare, & metipsos ad cognoscendam prudētiam cor inclinare suadet, quia & diuinum necessarium est auxilium, nec liberū debet esse arbitrium.

e *Et sicut thesau.* Qui thesauros effodit, terram reijcit, ... ueam in altum fa... sedulus insistit donec inueniat quod quærit. Sic qui thesauros sapientiæ inuenire desiderat, omne pondus terrenum à se reijciat, in se fossam humilitatis faciat, nec quiescat donec inueniat.

f *Tunc intel.* Timorem amicabilem qui non initium, sed perfectio cælestis sapientiæ, in hac duntaxat vita. Ideo perfecta dilectio non eum foras mittit, sed facit permanere in seculum seculi: sed etiam scientiā ipsius diuinitatis (quæ perpetuo beatum facit) inuenies. Quia do.

g *Quia dominus dat.* ✠ Hier. Respicit hic versiculus ad hoc quod supra dixerat. *Si enim sapientiam inuocaueris, &c.*

CAP. II.

Vt absque terrore quiescas.

a Sapientia hortatur suscipere sermones suos, sapientiam scilicet & prudentiam.

a FIli mi si susceperis sermones meos, & 1

a Ne volucres celi comedant semen secus viam. 2

mādata mea absconderis penes te, vt 3

a Solicito corde. vnde psal. In corde meo abscon. elo. tu. vt non pec. ti. b Humilia.

b audiat sapientiā auris tuā. Inclina cor 4

c tuum † ad cognoscendā prudentiam.

a Dei cognitionem, qua beatus est homo. Quod à Deo. Quod à te.

d Si enim sapientiam inuocaueris, & inclinaueris cor tuum 5 6

a Tanta cura quanta cupidi pecuniam, vt si tam solicite quasi infinitas per hanc & ineffabiles diuitias acquisiturus, præmium habebis quod sequitur.

e prudentiæ: si quæsieris eam quasi pecuniam, & sicut 7

a Si solicito corde quæsieris.

f thesauros † effoderis illam: tunc intelliges timorem domi- 8

a Respicit ad hoc quod supra: Si enim sapientiam vsque ad hoc, & scien. Dei inue. b Diuinitatis. Taceat Pelagius.

g ni, & scientiam Dei inuenies, quia dominus dat sapientiam, 9

NICOLAVS DE LYRA. CAP. II.

F*ili mi.* In cap. præcedenti docuit vitare auaritiā, hic consequenter docet vitare idololatriam, & quia per sapientiam euitatur, ideo primo inducit ad amorem sapientiæ, secundo ostendit quod per hoc euitatur vitium idololatriæ, ibi: *Si intrauerit.* Circa primum dicitur.

1 *Fili mi si su.* sicut discipulus docilis.

2 *Et mandata mea absconderis penes.* non celando ea alijs, quia talia sunt proximis communicanda, sed ea custodiendo tanquam rem pretiosam.

3 *Vt audiat sapientiam auris tua.* auris. s. corporis & mentis.

4 *Inclina cor tuum.* intentio enim desiderij sapientiæ facit ad eam citius peruenire. ideo subditur.

5 *Si enim sapientiam inuo.* deuote orādo, vt tibi detur a Deo.

6 *Et inclinaueris cor tuum pru.* ad acquisitionem eius quantum poteris conando. ideo sequitur.

7 *Si quæsieris eam quasi pecu.* id est, cum tanto conatu sicut auarus quærit pecuniam, & sicut fossor quærit thesaurum absconditum.

8 *Tunc intelliges timorem domini, & scientiam Dei inue.* id est obtinebis intentum. Cuius causa subditur, cum dicitur.

9 *Quia dominus dat sapientiam.* scilicet desiderantibus eam vnde sapientia fuit data Danieli, eo quod erat vir desideriorum, vt habetur Dan. 10.

Id eo natique ſapientia i. Deus inuocandus eſt ad accipiẽdam ſapientiam, quia a nobiſipſis haberi non poteſt, ſed a domino datur.

Ex ore: Aeterna filij natiuitate, de qua alibi. *Ego ex ore altiſſimi prodij, primogenita ante omnẽ creaturam.* Vel os domini in ſanctis. vnde. *Os domini locutum eſt.* Et ex ore eius ſcientia naſcitur & prudentia, dum dominus os humanum ædificat, & ſuum facit vt ſcienter & prudenter loquatur.

Cuſtodiet. Vt in quocunque virtutum gradu rectos iuuet & ſimplices. Iob ſimplex & rectus. Simplex per innocentiam manſuetudinis, & rectus per cautelã diſcretionis. Simplex nullũ lædens imo cunctis proficiens, rectus nullo corruptus.

A via ma. Ad quam vocant, qui dicunt: *Veni nobiſcum, inſidiemur ſanguini.* peruerſa loquitur; qui eſt auctor huius pſuaſionis.

Qui relinquunt iter. Deſerere vias tenebroſas recto itineri opponit, quia hoc in luce agitur & ad lucem ducit. *At qui male agit, odit lucem, vt non arguantur eius opera, & finis eius in tenebris exterioribus.*

Qui lætantur. Quia per vias tenebroſas ambulãt, & neſciũt quo eant. Si enim ad quas tendunt pęnas aſpicerent, greſſus cohiberẽt, noxiamque lętitiam ſalubri fletu caſtigarent.

Vt erua. a mu. ✻ Hieron. Pendet hic verſus a ſuperioribus vbi dictum fuerat. *Prudentia ſeruabit te:* Et eſt ſenſus prudentia ſeruabit & vt eruaris a muliere aliena.

Poſtquã auditorem quem ſapientia docet admonuit, ne cum latronibus participaret, ne ſi videret furem, curreret cũ eo, ſed recte & ſimpliciter incederet, nũc ne cum adulteris portionẽ ſuã ponat, de qbus poteſt & hoc ſpecialiter intelligi. Vt eruaris a via mala, & ab hoĩe qui peruerſe loquit. Que D peruerſior locutio quam ad ſupra perſuaderi? quod capitulũ incipit. *Fili mi ſi ſuſceperis ſermones meos, &c.* Poteſt per mulierem extraneam hereticorum prauitas intelligi, a Chriſto ecclesiaq; aliena, quę mollitie eloquentię & lingua blandimẽtis corda innocentium decipit. vnde, *Molliti ſunt ſermones eius ſuper oleum, & ipſi ſunt iacula.* Pſal. 54. b.

a ¶ Cognatæ ſunt, rectitudo & ſimplicitas, nec ſeparantur. vnde ſapientia vnam earum ſine altera non requirit, ſed in quibus ambæ conueniunt, hos cuſtodit & protegit.

a & ex ore eius prudentia & ſcientia. Cuſtodiet rectorum ſalu- 1
a ¶ Arctiora præcepta. 2
b tem, & proteget gaudientes, ſimpliciter, ſeruans ſemitas iu- 3
a Generalia præcepta. b Cum inuocaueris ſapientiam. 4
c Vt recta diſcretione cum proximo agas. 5
ſtitiæ, & vias ſanctorum cuſtodiẽs. Tunc intelliges iuſtitiam 6
a Quid per ſingula, illo illuminante nullius boni ſcientia te effugiet. 7
& iudicium, & æquitatem & omnem ſemitam bonam. Si in- 8
trauerit ſapientia cor tuum, & ſcientia animæ tuæ placuerit, 9
conſilium cuſtodiet te, & prudentia ſeruabit te, vt eruaris † a 10
a Prauis operibus. b Doctore prauæ operationis. Si te lactauerint peccatores, &c. c A quo fugiendum eſt. 11
c via mala, & ab homine qui peruerſa loquitur. Qui relinquũt 12
d a Quod in luce agitur. ¶ Ideo.
e iter rectum, & ambulant per vias tenebroſas. Qui lætantur 13
cum malefecerint, & exultant in rebus peſſimis: Quorum 14
a Prauæ diſpoſitiones. b Operationes. c ¶ Prudentia ſeruabit te, vt eruaris. 15
f viæ peruerſæ, & infames greſſus eorum. † Vt † eruaris a mu- 16
a Ne adulteres. b Hæretica doctrina vel hæreticis. 17
c ¶ Molliti ſunt ſermo. eius ſu. o. & ipſi ſunt ia. 18
g liere aliena, & ab extranea, & quæ mollit ſermones ſuos: & 19
a Primum virum vel doctorem fidei. 20
h relinquit ducem pubertatis ſuæ, & pacti Dei ſui oblita eſt. 21
a Lata eſt via quæ ducit ad mortem. Conuerſatio vel caro. b Opera vel occulta conſilia.
i Inclinata eſt enim ad mortẽ domus eius: & ad inferos ſemitę 22
a Nec ſola perit, ſed omnes. b Mortem ſcilicet. Per ſe. 23
k illius. Omnes qui ingrediuntur ad eam, non reuertuntur: 24
25

g *Et relinquit du.* Patet & de mente hæretica, quia relinquit doctorem a quo fidem eccleſiæ didicerat & oblita eſt pacti Dei ſui. i. fidei dominicæ quæ in ſymbolo continetur, quã ſe die baptiſmi ſeruaturam promiſerat. † de. E

h *Pacti Dei ſui, &c.* Quod cum viro ſuo tempore nuptiarum pepigit domino teſte, qđ fidem. ſ. caſtitatis ſibi inuicẽ ſeruarẽt, vel in baptiſmo. † eruat te.

i *Inclinata eſt enim.* Omnis conuerſatio adulteræ & ad interitum ducit. Et quanuis blanda videatur ac mãſueta, non minorẽ ſentiet in fine vindictã, quam qui latrocinando apertę impietati famulantur. Põt domus adulteræ, ipſa eius caro (in qua turpitudini & luxurię ſubſternitur) accipi, quę in iudicio ppetuã reſurget in mortẽ. Sed hęreticorum domus, quia ſuper arenam conſtruitur, & cũ ſtare videtur, vergit in occaſum, ſuiſq; cremẽtis quaſi quibuſdã ſemitis ad impiorum conſortia, ideſt, ad ſpirituum tendit tormenta malignorum.

K *Ad eam non reuer.* Mortem ſcilicet, non mulierem. Poteſt enim qui adulteræ miſtus eſt dño iuuante reuerti, ac vitam in pęnitẽdo mereri. Poteſt q pollutus eſt hæreſi, reſipiſcendo redire ad ſalutem. At q ſemel ęterna morte raptus eſt, nũquã rediet ad vitam. Hoc contra Origenem, qui ẽt diabolo F remiſ-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et ex ore eius prudentia & ſcientia. *Sapientia enim proprie eſt cognitio diuinorum, & Prudentia agibilium humanorum. Scientia autem ſpeculandorum.*

2 Cuſtodiet rectorum ſalutem. *corporalem & ſpiritualem.*

3 Et proteget gradientes ſimpliciter. *ideſt, ſine plica duplicitatis.*

4 Seruans. *ideſt, ſeruare faciens.*

5 Semitas iuſtitię. *quæ proprie reſpiciũt epikeiam, quæ dirigit ad legis intentionem & non literam, ſicut ſemita dirigit ad terminum declinans a via communi.*

6 Et via ſanctorum cuſtodiens. *ideſt, cuſtodire faciens. Aliter exponitur iſta litera, ita quod ſemitæ iuſtitiæ dicuntur hic conſilia, vię iuſtorum præcepta.*

7 Tunc intelliges iuſtitiam & iudicium & ęquitatem. *exponitur hoc vt ſupra primo capitulo.*

8 Et omnem ſemitam bonam. *ideſt, virtutem altam quæ compendioſe ducit ad felicitatem.*

9 Si intrauerit. *Hic conſequenter oſtenditur, quod per ſapientiã idololatria excluditur, cum dicitur.* Si intrauerit ſapientia cor tuum, &c. *ſequitur.*

10 Vt eruaris a via mala. *ideſt, idololatria, vt dicit Rab. Sa. quia per illam homo directe auertitur a Deo.*

11 Et ab homine qui peruerſa loquitur. *Cuiuſmodi ſunt ſacerdotes idolorum, & doctores infidelium.*

12 Qui relinquunt iter rectum. *ideſt, legem naturalem & diuinam.*

13 Et ambulant per vias tenebroſas. *ſcilicet in tenebris errorum, quia de vno errore procedunt ad alium.*

14 Qui lętantur cũ malefecerint. *quia ex cõſuetudine male igẽdi acquiritur habitus vitioſus, qui facit delectari in malo opere. Signũ enim habitus generati eſt delectatio in opere. 2. Ethicorum. Et dicitur hic:* Lætantur. *quantum ad animam interius.*

15 Et exultant in rebus. *quantum ad corpus exterius, quia motus animæ redundant exterius in corpore.*

16 Quorum vię peruerſę. *quia quod ſoli Deo proprium eſt, attribuunt creaturæ.*

17 Et infames egreſſus eorum. *in opinione bonorum hominum.*

18 Vt eru. a mu. *ideſt, idololatriã, quæ alienat a Deo, vt exponit Rab. Sa.*

19 Quæ mollit ſermones ſuos. *promittendo idololatris delectabilia carnis, vnde in lucis idolorum exercebantur luxuriæ, maxime in venerationem Veneris & Priapi.*

20 Et relinquit du. puber. ſuę *i. Deum qui dicitur dux pubertatis ſynagogæ de Aegypto eam educendo, & in datione legis eam diſponſando, quem reliquit multipliciter idololatrando, vt patet ex libris Iudicum & Regum. ideo ſubditur.*

21 Et pacti Dei ſui oblita eſt. *i. legis ſibi datę.*

22 Inclinata eſt e. ad mor. *ſ. temporalem, quam multi incurrerunt propter idololatriam, vt patet in Exodo pro adoratione vituli. & in libro Numerorum pro peccato Phegor, & in multis alijs locis veteris teſtamenti.*

23 Et ad inferos. *i. ad mortem gehennæ:*

24 Semitę ipſius. *ideſt, doctrinæ eius & opera.*

25 Omnes qui ingrediuntur ad eam, non reuertentur. *i. pauci reuertẽtur ad latriam, quia idololatria laxat habenas vitijs, ad quæ homines ſunt proni. Et eſt hic hyperbole ſicut cũ dicitur: Omnes de ciuitate currunt ad tale ſpectaculum, ad denotandum multitudinem euntium, quamuis plures non vadant. Poſſet etiam iſtud totum exponi de muliere adultera, quantum ad peccatum luxuriæ.*

remissionē promittit, deceptus Esaia dicēte. *Et claudentur im pij in carcerē, & post dies multos visitabuntur.* Sed Esaias, mō clausos tormentis pœnarū, tempore resurrectionis ad modicū visitandos significat tātū, vt receptis in iudicio corporibus, grauius damnentur, & post iudiciū atrocioribus in pœnis recludantur. Quamuis & ita recte potest acci pi, ad eam.s.ad meretricem: vel, demum eius non reuertentur, quia quātumcunque attinet ad naturā iniqua sua voluntate dānatam, vel deprauatā, recursum per semetipsum non habet, sed per Dei gratiam qua adiuuatur & instauratur, vt semitas vitæ apprehendat. Designat enim per hoc pondus iniquitatis, vt cum reuertatur quis, non sibi attribuat, sed gratiæ Dei.

a *Qui enim.* Hic rectis iungit simplices, vt supra cū diceret: *Custodiet rectorum salu. &c.* quia nimirū simplicitas sine rectitudine dissoluta est & stulta. Rectitudo autē sine simplicitate austera & dura. Verū vtraq; virtus cōiuncta, perfectū reddit hominē. Sed hoc interest, quia in illo q̄ in præsenti dominus certantes adiuuet, in isto quod victores in futuro coronet, indicatur. Terræ.n. noīe ecclesia designatur, quæ spiritualē fructū Deo generat, in qua habitēt & permaneāt, quia à cōsortio eius nec morte separant. Sed terminata hac vita, ad illā eius partē quæ cū Christo in cælis regnat, perueniunt.

b *Impij.* De illis dicitur specialiter, qui ad terram dñi.i. ecclesiam pertinere debebantur. Sed auferuntur ex ea quidā aperto iudicio ipsius ecclesiæ, vt Simon, Arius & Porphirius. Quidam vero secreto Dei iudicio, sicut multi qui omni hominibus videntur. Impios enim aperte apostatas dicit, inique agentes, omnes qui perceptis fidei sacramentis ab eius castitate declinerant. Vtriq; autem in futuro de terra viuentium perdentur. Quia non habitabit iuxta te ma. neq; permanebunt iusti ante oculos tuos. Et recte, quia de bonorum malorumque vijs multa prædixit, de vtriusque fine in conclusione subiungit: quomodo in præcedente parabola, qua latronum consortia vetabat fecit, dicens de fine malorum: Prosperitas stultorum perdet eos: De fine bonorum: *Qui autem me audierit, absque terrore quiescet.*

a Prudentia seruabit te vt am. — b Vnitate rectæ fidei. de qua dominus: Ego sum via veritas & vita. Et alibi: Nemo venit ad patrem nisi per me.

Aggrauatio.

a nec apprehendent semitas vitæ. Vt ambules in via bona: & 1

Exempla. — a Qui custodiendi? Qui enim. — b Hic.

b calles iustorum custodias. qui enim recti sunt, habitabūt in 2

a In ecclesia. — In futuro.

terra: & simplices permanebunt in ea. Impij vero de terra

a Aperte. Potest hoc de antiquo populo intelligi ita, quia cum viueret recte, in terra feliciter sua remaneret: at cum peccaret, exterminaretur ab hostibus. — Occulte.

perdentur: & qui inique agunt, auferentur ex ea.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vt ambu. in v.* virtutum. & refertur hoc ad illud quod supra dictum est. *Si intrauerit sapientia cor tuum*: quia sicut facit declinare à via mala, ita facit ambulare per bonam.

2 *Qui enim.* s. viuentium. de qua impij perdentur & auferentur: non quia illic actu fuerunt, sed tantum in potentia, in quātum omnis homo factus ad imaginem Dei est capax ipsius per cognitionem & amorem: & sic quodāmodo ad beatitudinem ordinatus. Potest etiam hæc litera exponi de terra promissionis, quam habitauerunt Iudæi quandiu fuerunt recti, Deo debite seruiendo, sed cum per impietatem declinauerunt ab eo, fuerunt ab ea deiecti, vt patet de x. tribubus. 4. Regum 18. & de duabus. 4. Reg. vlt.

CAP. III.

a *Fili mi ne.* Docet misericordiæ operibus insistendum, neque nostris viribus esse fidendum: sed a Deo auxiliū esse implorandum vel flagitandum. Et satis congruo ordine postquā coercuit a crudelitate, & à luxuria castigauit, ornat actibus bonis quem instruit.

b *Pacem.* Id est, statum beatitudinis, de quo Esaias: *Multiplicabitur eius im. pacis non erit finis.* Sed & priori populo Dei datum est, vt cum legi Dei obediret, longo tempore in pacis quiete viueret.

c *Mise. & ve.* Ab ore tuo nunquam absit veritas dicenda, nunquam ab opere proximo misericordia impēdenda. Sic enim fit, vt & te Dei semper prosequatur misericordia quæ deleat peccata. Veritas vero, quæ compleat promissa.

d *Circun. e. g. t.* In gutture organū vocis, in tabulis cordis latitudinē insinuat cogitationis. Sic ergo virtus misericordiæ, & veritas radici mētis infixa pronūtiet voce loquētis, vt & occulto inspectori placeāt arcana intētionis, & p̄ximos iuuent officia locutionis. *Bene autem* virtutes circundari iubet gutturi, cum eas loquentis potius gutture fieri sollicitat: quia videlicet prædicationis vox de interioribus emanat, sed exterius circundat. Nam alios ad bene operandum & viuēdum excitat, eo ad bene agendum opera prædicationis seipsum liget, ne extra sermonem actio transeat, ne eius vita contradicat.

e *Et inue. gra.* Gratiam domino inuenit gratiam & disciplinam bonam: qui virtutum iugi promeretur à domino, vt per dies seipso perfectior inueniatur & melior. Sed & coram hominibus gratiā inuenit & disciplinam bonam, cuius operibus iure laudatur pater, & proximis exemplum viuendi præbeat.

f *Habe. fidu. in dom.* Ne metuas ob imbecillitatē tuā, diu non posse seruare mandata. Nec te rursum putes tuis implere viribus posse, vel tua naturali scientia nosse: si non plus legē instruaris, sed potius & in dicendo & in agendo ius quære auxiliū, & quod iussit, vt implere valeas, dona.

CAP. III.

a Sapientia hortatur non esse obliuiscendam legem.

Fili mi, ne obliuiscaris legis meæ, & præ 1

a Ne imposita præceptorum custodia turbaret audientem, præmisit certa præmia, & sic enumerauit præcepta.

cepta mea cor tuum custodiat. Longi- 2 3 4

a Quæ custodienda? Sempiternam lucem. — b Transcensum mortalitatis huius:

tudinē enim dierum, & annos vitæ, & 5

Ergo. 6

pacem apponent tibi. Misericordia & 7 8

Sed. a Vox proximum iuuet. b Intentio Deum delectet. 9

veritas non te deserant. Circunda eas gutturi tuo, & descri- 10

be in tabulis cordis tui, & inuenies gratiam & disciplinā bo- 11 12

a Sed ne timeas, non posse seruare. Habenda est fiducia ad Deum, non hæsitandum in oratione: non confidendum propriæ prudentiæ. 13 14

b Non in te, non in tuis viribus, non in naturali scientia. 15

nam coram Deo & hominibus. Habe fiduciam in domino 16

† deferent.

Esai. 9. b.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. III.

Diuisio.

Fili mi ne. Postquam docuit à malo declinare, hic consequenter docet bono adhærere. Istæ enim sunt duæ partes iustitiæ. & diuiditur in duas partes: quia primo inducit ad beneficentiam. secundo ad beneficentiæ diligentiam, capit. 6. Prima in duas: quia primo inducit ad bonum verbo, secundo, exemplo, cap. 4. Prima adhuc in duas: quia primo inducit ad beneficentiam, secundo ad sapientiæ concupiscentiam, ibi. *Beatus*, Circa primum dicitur.

1 *Fili mi ne ob.* i. legis naturalis, quæ à Deo impressa est cordibus humanis, & legis diuinæ a Deo per reuelationē datæ. Et quia nō proficit eam habere in corde, nisi exerceatur in opere, ideo sequitur. 2 *Et præcepta mea, &c. cus.* opere ad implendo. 3 *Long. tudinem e. di.* id est, vitam longam in præsenti. 4 *Et annos vitæ.* i. sanitatis. Anni enim languoris magis sunt mortis. 5 *Et pacem.* internam & fraternam.

6 *Apponent ti.* Illi.n. qui præcepta diuina custodiunt, frequenter hæc consequuntur in præsenti. Potest etiam litera exponi de præmio futuro, cum dicitur. *Longitudinem dierum.* i. æternitatem, quæ est de ratione veræ beatitudinis. Et annos vitæ. i. claram Dei visionē, quæ est vita æterna, Ioan. 18. *Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te Deum, &c.* Et pacē. i. beatā fruitionē, quæ totaliter quietat appetitū. 7 *Misericordia.* erga infirmos & pauperes. *veritas.* erga omnes. 9 *Non te deser.* i. non deserantur quia virtutes non deserunt hominem, nisi quia deseruntur. 10 *Circunda eas gutturi.* eas docendo. 11 *Et describe in ta. cor. tui.* firmiter retinendo. 12 *Et inue. gratiam.* iustificantem in mente. 13 *Et discipli. bo.* id est, modestiam & honestatem in exteriori conuersatione.
14 *Coram Deo.* quantum ad primum.
15 *Et hominibus.* quantum ad secundum.
16 *Habe. fi. in do.* qui non deficit in necessitate.

a *Ne sis sa.* Videtur idem dixisse: *Ne innita.pru.t.* Sed prudentiæ suæ innititur, qui ea quæ sibi agenda vel dicenda videntur, patrū decretis prępονit. Sed sapiens est apud semetipsum, qui in illis quæ ex patrum magisterio potuit recte cognoscere, sese præ cęteris quasi doctor extollit. Quæ sit autē vera hominis sapiētia, sic ostendit.

b *Time Deum & rece. à ma.* Quale est illud, in Iob: Ecce timor dñi, ipse est sapientia, & recedere à malo, intelligētia. Perfecti enim ita se debēt à malis omnibus continere, vt diuinæ præsentiam maiestatis cum metu semper recogitent. Et notandum, quod supra, fiduciam habere in domino, nunc autē Deū timere admonet. Ibi fragilium animos ne desperent, promisso Dei auxilio corroborat: fortiores ne de se psumant diuini timoris memoria coercet.

c *Sanitas quippe erit.* In ossibus, solida virtutum opera. in vmbilico (qui in interiore parte corporis medius est) infirma adhuc & imperfecta bonorum actio designatur. Si ergo Deum timueris & non tuis viribus, sed Deo confisus à malis abstinueris, & infirmitas operis ad statum perfectionis conualescet, & fortia, vnde amplius roborentur, accipient.

d *Honora dominum de tua.* Vt scilicet homines qui eius plasma sunt, qui ad eius imaginem facti sunt, recreentur.

e *Substantia & de primitijs omnium.* Non solum de substātia pecuniæ quam pauperibus damus, sed de omnibus quæ bene agimus: de gratia quam a domino recepimus. Ille etiam dominum de suæ substantiæ suarumq; frugum primitijs honorat, qui quicquid boni agit, non sibi, sed ei tribuit.

f *Implebuntur horrea tua saturitate. Thesaurizate vobis the.in cę.* Nisi sancti thesauros habent in cęlo, quia veras diuitias ibi inueniunt, habent vtiq; ibi & horrea & torcularia, scilicet quia non esurient, neque sitient amplius. Et in præsenti nonnunquam doctori, qui panem verbi, qui poculum gratiæ spiritualis indigenti ministrat, maiora ministranda dona, dominus pro mercede condonat. Qui terrena subsidia largitur inopibus, ditior dando cęlesti remuneratione redditur.

g *Torcularia redunda.* Quia interna suauitas ęternorū, corda cunctorum fidelium in laude sui conditoris accendit. Hic etenim dicit: *Vt edo. & bi.f.mem.m.in re.me.*

h *Disciplina'n.* Sunt qui in prosperis seruiunt dño, in aduersis recedunt. Vnde sapientia quem in prosperis viuere docuit, etiam ne in correctione deficiat hortatur, ne accedente infirmitate vel paupertate vel huiusmodi, pietatem quā in tranquillitate videbatur habere, amittat.

D Luc.21.c.

a Præponendo patribus.
ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ. † In omni- 1
a bus vijs tuis † cogita illum, & ipse diriget gressus tuos. Ne sis 2 3
a In his quæ præcepitti à patribus, quasi cæteris doctior. b Hæc antem est vera sapientia.
b sapiens apud temetipsum. Time † Deum, & recede à malo. 4 5
a Time Deum & sani. b Imperfectis operibus. c Solidorum operum.
c Sanitas quippe erit in vmbilico tuo: & irrigatio ossium tuo 6 7
a Et vt hoc sit. b Eius laudem quere non tuam, aliter non honoras. c Non aliena. De potioribus bonis tuis.
d e rū. † Honora dominum de tua substantia, & de primitijs om 8
a Et ideo. In futuro. b Non esuries amplius.
f nium frugum tuarū da pauperibus: et implebuntur horrea 9 10
a Satiabor cum apparuerit gloria tua. b Non sities amplius. c Quia hęc tibi à domino:
g h tua saturitate, & vino torcularia redundabunt. † Discipli- 11
a Ne eloquia Dei negligantur. Correctionem. b Quasi onus importabile. Sub onere. c Correctio est, non ira.
nam dñi fili mi ne abijcias: nec † deficias cum ab eo corri-
i peris. † quem enim diligit dominus, corripit: & quasi pater
a Ne abijcias q.d. quia non est beatitudo carere aduersis, sed beatus homo qui inue. sap.
k in filio complacet sibi. Beatus homo qui inuenit sapiētiam, 12
a Sicut qui temporalibus, vnde possunt dicere affluunt, sed nolunt, ideo subdit & qui affluunt.
l & qui affluit prudentia. * Melior est acquisitio eius nego- 13 14
m n tiatione auri & argenti: primi & purissimi fructus eius. Pre- 15 16
Quia. a Non modo terrenis, sed cælestibus, imo & ipsis angelorum conspectibus huius claritas antefertur. vnde. Quid mihi est in cęlo, & a te quid, &c.
tiosior est cunctis † opibus, & omnia quæ desiderantur, huic
a Quia.
o non valent comparari. Longitudo dierum in dextera eius, 17

† De constit c.ne innitaris. † dominum.

i *Quem enim dili. dominus cor.* Tanto ergo minus de flagello quo castigamur, murmurare debemus: quanto certius in eo paternæ dilectionis pignus tenemus. Vnde ipse ait: *Ego quos amo, arguo & castigo.*

Apoc.3.d. † Heb.12.b.

K *Beatus homo, &c.* Quia positos sub disciplina & correctione consolabatur quod cęperat, addit: Insinuās quod beatitudo vera est hominis, non aduersis carere quæ in præsenti sunt, sed æternæ sapientiæ perceptione lætari: quod est in hac vita domini voluntatem cognoscere, & in futuro eius visione perfrui.

† tædio afficiaris.

E

l *Et qui affluit pru.* Bene cum diceret, qui inuenit sapientiam, addidit, & qui affluit pru. Sunt enim qui inueniunt sapiētiam, doctrinam veritatis aure percipiendo, sed affluere prudentia negligunt, nolendo corda sua ad percipiendā eius amplitudinē laxare.

m *Melior est.* Non metuat de correctione inopiæ quisquis opes acquisiuit sapientiæ, omnibus thesauris munus cęleste præcellit.

n *Primi & purissimi.* Quia radix sapiētiæ timor dñi, hi sunt primi ac purissimi fructus. Siue quia Deus qui vē ab initio est, & nihil iniquitatū in eius visione occurrit. Siue quia ad hanc contemplationē contemplandā primo hō creatus est. Vnde & filio ad patrē redeunti prima stola datur. Siue quia primū & rude aurū solet esse purissimum, & prima stola nostra beatitudo, vere est beatitudo credenda quæ nobis in resurrectione reddēda, sed a domino perfectius promittitur.

o *Longitudo dierum in dextera eius, & in si.* Visione suę diuinitatis, electos in perpetua luce donat, & eosdē in præsenti vita, incarnationis suę sacramētis & charismatibus illustrat & roborat, dat eis qui ob se comparandum oīa sua vendunt centuplū in hoc seculo, & in futuro vitā æternā. Iuxta antiquā translatio

F

NICOLAVS DE LYRA.

Et ne innita.prud. tuæ. præsumendo de te.

In omnibus vijs tuis cogita. illum. id est in omnibus operibus tuis dirige intentionem tuam ad ipsum.

Et ipse diriget gressus tuos. i. opera tua ad finem bonum.

Ne sis sapiens apud temet. de tua industria præsumendo.

Time Deum. Timore filiali.

Et recede à malo. diligenter caueudo ab offensa Dei.

Sanitas quippe erit in vmbilico tuo, & irrigatio ossium. In Hebræo habetur: *Et medulla ossium tuorum*, quę fortia sunt, quantum sunt medullis plena. Et est hic metaphorica locutio. Per sanitatem enim vmbilici, intelligitur bona dispositio animæ in prosperis, & per irrigationem ossium eius, constantia in aduersis. Et quia homo non solum debet esse bene dispositus ad seipsum, sed etiam ad Deum, ideo subditur,

Honora dominum de tua substantia. faciendo ei oblationem de proprio, non de alieno.

Et de primitijs omnium frugum tuarum. de melioribus bonis sicut Abel, Gen. 4. Et quia pauperes sunt membra Dei, ideo subditur.

Da pauperibus, & implebuntur horrea tua saturitate. id est, bonis, vnde tu & familia tua saturari poteris. Et quia Deus aliquando flagellat bonos, vt per meritum patientię eorum præmium augeatur, ideo subditur.

11 *Disciplinam domini fili mi ne abiicias, &c.*

12 *Beatus homo.* Hic consequenter inducit ad concupiscentiam sapientiæ. Et diuiditur in duas partes: Quia primo cōmendat sapientiam. secundo inducit ad eius concupiscentiam, ibi: *Fili mi.* Circa primum dicit: *Beatus ho.* scilicet in spe quæ est certa expectatio futuræ beatitudinis.

13 *Qui inuenit sapientiam.* id est, notitiam de diuinis.

14 *Et qui affluit prudentia.* in agibilibus humanis.

15 *Melior est acquisitio eius negotiatione auri & argenti.* quanto meliora sunt spiritualia bona corporalibus.

16 *Primi & purissimi fructus eius.* Et dicit primi, quia nullum opus hominis bonum est, nisi virtute prudentiæ dirigatur. Et purissimi, quia bona spiritualia non habent aliquod malum admistum, sicut frequenter habent bona corporalia, sicut aurum & argentum & similia habent annexam mentis solicitudinem, eleuationem mentis in Deum impedientē, ideo subditur. *Pretiosior est cunctis opibus & omnia quæ.*

17 *Longitudo dierum in dextera eius.* quia primo & principaliter habet aspectum ad cęlestia & æterna.

translationem parabolarũ, diuitiæ & gloria, sequitur, quod nostri codices non habent. Ab ore eius proficiscitur iustitia, legem autem & misericordiam in lingua portitat.

a *Viæ eius*. Actiones & doctrinæ, quæ in euangelio cō inētur, pulchræ sunt, quia diuinæ, ac puri hominis legem transgresse, & omnia eius iussa ad pacem ducũt æternam. Omnia quæ in carne gessit, ad recōciliādos Deo mortales, ad pacificādum cum angelis gen⁹ humanum, ad demonstranda suis seruandæ adinuicem pacis & dilectionis exempla pertinent.

mel ori meo. Hal et ergo sentis animi fauces suas, quibus verba quæ audit, diiudicet: quibus res gestaq; singulorũ discernendo examinet, & hæc amplectendo recipiat, illa reprobando contēnat. Quibus nimirũ faucibus cum legē atq; cōsilium Dei custodimus, gratia multiplicatꝰ. quia quanto solertius quisq; diuinis obtēperat iussis, tanto dulcius eius amorem concipit, quem nobis in esse desiderans propheta ait: *Gustate, & videte, quoniam suauis est dominus, beatus vir qui sperat in eo.*

Sicut in medio paradisi lignum vitę, ita per sapientiam Dei, quæ est Christus, viuificatur ecclesia: cuius nunc sacramentis corporis & sanguinis pignus accipit vitę, & i futuro pręsenti beatificabitur aspectu.

B

Typice. b *Dominus sapi*. Typice per filium ecclesiam fidei soliditate locauit, stabiliuit cęlos pru. cum per eum sublimium prædicatorum corda illustrauit.

Vel illius. a Quia diuinæ.

a & in sinistra illius diuitiæ & gloria. Viæ eius viæ pulchræ, & 1 2

a Quia ad pacem ducunt. b In præsenti viuificat corpore & sanguine suo.

omnes semitæ illius pacificæ. Lignum vitæ est his qui ap- 3

a In futuro. b Pater.

b prehenderint eam, & qui tenuerint eam, beati. Dominus sa- 4 5

a Per eandem quoque. Per filium. b Omnia in sapientia fe. c Ad literam, & omnia. d Prædicatorum corda. In vel per.

c pientia fundauit terram: stabiliuit cęlos prudentia. Sapien- 6

a Ad literam patet. b Quia tanta sapientia. 7

d tia illius eruperũt abyssi, & nubes rore cōcrescunt. Fili mi, 8 9

a Monet, non esse imitandum malum, nec vias eius. b Non occides, non mœcha non, furtum facies. c Sapientiæ.

ne effluant hæc ab oculis tuis. Custodi legem atque consi- 10 11

a Quod dicit: Si vis perfectus esse, vade & vende om. quæ ha. & da pauperibus. Inde.

e f lium meum, & erit vita animæ tuæ, & gratia faucibus tuis. 12

Proficies. a In tentationibus non deficies. 13

g h Tunc ambulabis fiducialiter in via tua, & pes tuus non im- 14

a In morte. b Securus diem resurrectionis expectans. 15

i pinget. Si dormieris, non timebis: quiesces, & suauis erit 16 17

a Mortis. b Malignorum spiritum.

somnus tuus. Ne paueas repentino terrore, & † irruentes 18

a Dæmoniorum. 19

tibi potentias impiorum. Dominus enim erit in latere 20 21

k tuo: & custodiet pedem tuum, ne capiaris. Noli pro- 22 23

a Aliter sufficit voluntas. Sed. b Sine dilatione.

hibere benefacere eum, qui potest: si vales, & ipse benefac.

g *Tunc ambulabis fiducialiter*. In via nostra fiducialiter īcedimus, cum Dei gratia confisi, profectum in bonis nostra conuersatione suscipimus. Si ergo eius imperijs humiliter subdimur, & gustum superni amoris suauius faucibus mentis attingimus, & orationis bonæ augmentum semper continebimus. Sed & tentationibus ne deficiamus ipso adiuuante, defendimur. Hoc est enim, quod sequitur.

c *Sapientia illius eruperunt abyssi*. In dieb⁹ Noe, vel cũ quotidie fontes & flumina de abysso per terræ venas emanant. Aliter: Sapientia illius eruperunt abyssi, cũ largiente Christi gratia, profunda sacramentorum cęlestiũ fidelibus innotescunt, & nubes rore concrescunt, ecclesiæ. s. magistri sublimes per cōtemplationem & vitam, rigantes corda bonorũ auditorũ quasi subiectam sibi terram. Quæ rore succrescũt, quia subtilissima discretione, virtutes suas quibus proficiāt, quibus alta petant, quæque minoribus in exemplum monstrent, examinant.

d *Fili mi, ne effluant*. Ne disciplina temporali fatigatus, sapientiæ, quæ tanta est, gratiam perdas, præcaue.

e *Et erit vita animæ tuæ*. Habet anima tua vitam cum Deo, si eius decreta custodieris: quamuis caro disciplina correctionis, aut etiam mortis prematur.

C

Psal. 118. b. f *Et gratia faucibus tuis. Quã dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo.* [continued above]

h *Et pes tuus non impinget*. Quoniā diligentibus Deum oīa cooperātur in bonum.

i *Si dormieris, non timebis: quiesces, & sua*. Patet iuxta literam, quia securus & dormit & vigilat, & quiescit & ambulat, qui se innocentem ante Deum, & iuste viuere meminit. Sed iustus cum dormierit in morte, non solum potentias malignorum spirituum non metuit, sed in pace quiescit, ac securus diem resurrectionis expectat: quia Deum vbique protectorem habet & custodem. vnde: *Si ambulauero in medio vmbræ mor. non ti. ma. quoniam tu mecum es.*

K *Noli proh. bene fa. eũ qui.* Quia supra diligēter legē dñi & filiũ obseruare monuit, & ęternā requiē obseruātibus promisit, nũc multipliciter q̄ obseruāda sunt, replicat. Primoq; id qđ intermiserat rediens, misericordiā proximo exhibendā, & iuste cũ illo docet esse viuēdũ. Deinde & ab inimicis cauēdũ esse præmonet. *Noli* ergo, inquit, *prohibere. Ne autem à dño cũ Pharisæis. Ipsi nō introistis, & eos qui intrabāt, prohibuistis.*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et in sinistra illius diuitiæ & gloria*. quia secundario & ex consequenti habet aspectum ad temporalia bene administranda.

2 *Viæ eius viæ pulchræ & omnes semitæ eius pacificæ*. quia nullam turpitudinem admittit, & ad decorem virtutum inducit: & sic hominem pacificum reddit, redigendo vires inferiores in obsequium rationis.

3 *Lignum vitæ est his qui apprehenderint eam*. Sicut enim per lignum vitæ continuabatur vita, vt sic homo manens in statu innocentię de vita naturæ transisset ad vitam gloriæ sine morte media, sic sapientia & prudentia de vita gratiæ ducunt hominem ad vitam gloriæ sine morte mortalis culpæ intermedia, dum tamē homo in eis perseueret, ideo sequitꝰ.

4 *Et qui tenuerint eam, beati.* quia certitudinaliter ad beatitudinem deducentur.

5 *Dominus*. Postquam autem commendauit sapientiam ex perfectione humana, hic cōsequenter commendat eam ex perfectione diuina, cum dicitur.

6 *Sapientia*. id est, per sapientiam suam, quæ licet sit idem cum essentia diuina: tamen significatur per modum cuiusdam perfectionis ei superuenientis, sicut & alia attributa: quia diuina non intelligimus, nisi ex creaturis, & sic nominamus, in quibus sapientia & consimilia, sunt quædam perfectiones superuenientes essentiæ.

7 *Fundauit terram*, quia est centrum mundi sensibilis.

8 *Stabiliuit cælos*. quia sunt incorruptibiles.

9 *Sapientia illius eruperunt abyssi*. tempore diluuij, Genesis 7. b. *rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ.*

10 *Et nubes rore concrescunt*. quia calore solis eleuantur exhalationes humidæ, & condensantur in nubes.

11 *Fili mi, ne effluant hæc ab oculis tuis*. Post sapientiæ commendationem inducit, ad eius acquisitionem & conseruationē, dicens: *Fili mi, ne effluant hæc ab oculis tuis*. scilicet mentalibus, quia sunt iugiter attendenda.

12 *Custodi legem*. quantum ad præcepta.

13 *Atque consilium*. quantum ad super addita consilia.

14 *Et erit*. talis conseruatio.

15 *Vita animæ tuæ*. quantum ad perfectionem mentis.

16 *Et gratia faucibus tuis*. quātum ad veritatem locutionis.

17 *Tunc ambulabis fiducialiter*, procedendo de virtute in virtutem.

18 *Et pes tuus non impinget*. cadendo in culpam mortalem.

19 *Si dormie. non timebis*. quia obdormies in Deo, & in statu salutis.

20 *Quiesces & suauis erit somnus tuus*. Mali autem homines propter mala quę fecerunt alijs, semper timent sibi inferri: & propter hoc in somno occurrunt sibi phantasmata terribilia, propter quæ non dormiunt suauiter, nec quiete. Boni vero in somnis habent phantasmata bona. Propter quod dicit Philosophus. 1. Ethicorum. Pertranseuntibus autem à vigilia, scilicet ad somnum, meliora sunt phantasmata virtuosorum quam quorumcunque.

21 *Ne paueas repentino terrore*. id est, ab aliquo terribili repente tibi superueniente. Et causa subditur.

22 *Dominus enim erit in latere tuo, & custodiet pedem tuum ne capiaris*. Quod si non vult te custodire à pęna tpali, hoc erit ad bonũ tuum, s. ad exercitium patientiæ & meritum gloriæ.

23 *Noli prohibere benefacere eum qui potest si vales, & ipse.* quia talis omissio boni imputaretur tibi.

Ne dicas amico tuo, Vade, & reuertere cras dabo. Non solum de eleemosynis, sed de omnibus mandatis Christi, qui ait: *Vos amici mei estis, si feceritis, &c.*

Non contendas aduersus ho. Non vetat cōtendere aduersus eum, qui male facit, vt corrigatur: quia hoc frustra nō fit, quod certa necessitas cogit. Imo qui ait: *Si peccauerit in te frater tuus, increpa illum.* ipse ait, vt errantem quantum vales, ad veritatis reducas. *Quia abominatio domini est omnis illusor.* Omnis illusor, inquit, quia illusor est, qui vel verba dei qui nouit implere contemnit, vel eadē peruerse intelligendo ac docendo corrumpit. Illusor est, & ille, qui pmissa eius quasi praua despicit, & iram districtionis quasi tolerabilem spernit. Necnon & ille, qui proximorum simplicitati improbus insultat. Ideoque omnē huiusmodi il lusorē merito diuina abominatur iustitia Bene aūt subditur. *Et cum simplicibus sermocinatio eius.* quia superbi dū simplicibus illudunt, prudentiores se illis quos irridēt iudicāt. Sed horū prudentiā, vt Iacobus ait, terrena est, animalis, diabolica. Sermocinatio autē domini, cum simplicibus est: quia illos sapientiæ secretis illustrat, quos terreni fastus ac duplicitatis nihil habere considerat. Vnde ait: *Abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reue. ea par.*

c *In domo impii.* Vt purpurati diuitis, qui in hac vita spiritualibus eguit, & post ad tantam peruenit inopiam, vt nec guttam aquæ, quam quærebat, acciperet. vnde: *Qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo, qui in remuneratione audient. Venite benedicti, &cæ.* Sed ad literam sæpe contingit eos, qui aliena diripiunt, ad vltimum inopia consumi. at illos, qui sua largiuntur, etiam bonis abūdare terrenis.

f *Illusores.* Hos versus Iacobus, & Petrus iuxta antiq̄ trāslatione posuerūt: *Quia deus supbis resistit, humilib. aūt dat gratiam.*

Iaco. 3. b. Luc. 10. d. † & ipse habitat fideliter tecum. Ephe. 1 a. Mhumilibus. † stulti exaltant, quod ignominiosum est. Iaco. 4. d.

a ¶ Ne differas. a ¶ Id est benefac, & recede a malo. b ¶ Id est contra amicum quamuis pessimum. c ¶ Vel quod est. ¶ Etiam. a ¶ Ne facias malum. Ne æmuleris hominem iniustum. ¶ Quos facile decipit. a ¶ Ne imiteris. Egestas enim a domino. ¶ Alias tabernacula. a ¶ Ab Antichristo permittet deludi. b ¶ Iudæos, qui eum deriserunt. a ¶ Vnde. Quia omnis, qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur.

a Ne dicas amico tuo: Vade, & reuerter: & cras dabo tibi, cum 1
statim possis dare. Ne moliaris amico tuo malum, † cum ille 2
b in te habeat fiduciam. Non contendas aduersus hominem 3
frustra, cum ipse tibi nihil mali fecerit. Ne æmuleris hominem 4
c iniustum, nec imiteris vias eius, quia abominatio domini 5 6
d est omnis illusor, & cum simplicibus sermocinatio eius. Ege- 7 8
e stas a domino in domo impij, habitacula autem iustorum be- 9
f nedicentur. Ipse deludet illusores, & † mansuetis dabit gratiā. 10 11
Gloriā sapiētes possidebunt, † stultorum exultatio ignominia. 12 13 14

a Suscipiat

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ne dicas amico tuo Vade, & reuertere. *quia acceleratio beni augmentat meritum, secundum quod dicitur communiter: Qui cito dat, bis dat.*
2 Ne moliaris amico tuo malum. *hoc enim est pessimum. nulla enim pestis grauior ad nocendum, quam familiaris inimicus.*
3 Non contendas aduersus hom. *id est sine rationabili causa.*
4 Ne æmuleris homi. *idest imiteris.*
5 Quia abominatio est domini omnis illusor. *qui promittit bonum in ore, & cogitat malum in corde.*
6 Et cū simplicib. sermocinatio eius. *scilicet illusoris, quia facilius decipit simplices, quam astutos. Vel aliter: Sermocinatio eius, scilicet domini, qui simplicibus reuelat secreta sua, Matt. 11. d.* Abscondisti hæc a sapientib. & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.
7 Egestas. *id est defectus bonorum temporalium, & spiritualium.*
8 A domi. *scilicet immissus.*
9 In domo im. *In pœnam impietatis suæ.*
10 Habi. au. iu. be. *idest multiplicabuntur in temporalibus, & spiritualibus bonis.*
11 Ipse de. illuso. *id est eos delusos ostendet manifeste puniendo.*
12 Et mandabit gra. *Mansuetudo enim reddit hominem gratiosum, non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus.*
13 Gloriam sa pos. *Commentator super. 1. Ethicorum dicit, quod ista tria reuerentia, honor, & gloria, se habent per additionem. Est enim reuerentia, qñ aliquis defert honorem alicui quacunque de causa, etiam si ex timore hoc faciat. Si autem hoc faciat propter virtutem honorati, tūc proprie dicitur honor. propter quod dicitur ibidem, quòd honor est præmium virtutis, & hoc quādo fit in secreto, vel coram paucis. Sed quando exhibetur propter virtutem, & coram multis, tunc proprie est gloria, quæ est clara notitia cum laude. Sapientia autem reddit hominem honorabilem coram multitudine, non solum in terra, sed etiā in cœlesti patria.*
14 Stulto. exul. *idest ignominiosa, quia lætantur cum malefecerint & exultant in rebus pessimis, vt dictum est supra. 2. c. In Hebræo habetur.* Stultorū exultatio ignominia, *quia tunc magis apparet turpitudo suæ fatuitatis, sicut turpitudo posteriorum simiæ magis apparet, quando ascendit in altum: Et translatio nostra videtur vitiata per scriptores propter similitudinem dictionum.*

11 Ipse

CAP. IIII.

a *Audite fi.* Hinc exhortatur ad philosophiam, qualiter ipse sapientiam sit a patre edoctus, explicat.

b *Nam, & ego.* Nimagis ad spē percipiendæ sapientiæ mentes erigit, quam cum eos quos in sapiētia iam clarescere miramur, aliquādo paruulos, & idoctos fuisse meminimus.

c *Vnigenitus corā ma.* Quare aūt Salomon se vnigenitum corā matre nominat, quē fratrem vterinum precessisse scriptura testatur, nisi quia ille mox natus sine nomine, quasi nunquā esset, de vita decessit.

2. Reg. 12. d.

CAPVT IIII.

¶ Quia stultorum exultatio est ignominia. ¶ Amplectendam. a ¶ Audite. Donum bonum, &c. a ¶ Etiam. a ¶ Ne desperetis de sapientia, nam & ego. ¶ Dauid. ¶ Dei.

a Audite filii disciplinam patris, & attendite, vt 1
sciatis prudentiam. † Donum bonum tri- 2
buam vobis, legem meam ne derelinqua- 3 4
b c tis. † Nam, & ego filius fui patris mei tenellus, & vnige- 5 6

a Suscipiat,

NICOLAVS DE LYRA. CAP. IIII.

Audite filij. Hic consequenter inducit ad sapientiam, & beneficentiam exemplo. Et primo ponitur exemplū. Secundo exequitur propositum, ibi: *Posside sapientiam.* Prima pars exponitur tripliciter. Vno modo, quod exemplū hic positum intelligatur de Salomone, & iste mod⁹ duplicatur. Vno modo, quòd Dauid dicatur hic pater Salomonis, & Bethsabee mater eius, & sic loquitur hic.
1 *Audite filij, & c.* sicut & ego audiui a patre meo Dauid. Et dicitur hic disciplina in moribus, prudentia in agibilibus.
2 *Donum bonum tri. vo.* scilicet sapientiam, quæ melior est auro, & argento, vt dictum est ca. præce.
3 *Legem me. ne. de.* Id est documenta bene viuendi a me vobis tradita. Et inducit ad hoc exemplum etiā de seipso dicēs.
4 *Nam, & ego filius fui. pa. m.* Dauid.
5 *Tenellus.* Vnde dicit Dauid. 1. Para. 20. a. *Salomonem filium meum elegit dominus adhuc puerum, & tenellum.*
6 *Et vni. coram ma. mea.* Bethsabee. Licet enī tres alios filios habuerit Bethsabee, vt habetur. 1. Para. 3. tamen illi fuerunt filij Vriæ naturales, & ipsius Dauid adoptiui tantum. Ille enim quem habuit de Dauid ante Salomonem, non computatur ibi, neque hic. Tum quia fuit adulterinus. Tum quia fuit mortuus ante diem octauum, & sic incircuncisus, & per consequens non numeratur inter filios Israel, quia circuncisio est signum distinguens Israel a Gentilibus.

3 Legem   1 Doce

A a *Suscipiat, &c.* Huiusmodi monita Salomoni a Dauid patre data, qui verba dierum relegit, inuenit.
b *Posside.* In omnibus, quæ possides bonis, sapiēter te agere memento. Vel, omnia quæ possides terrena cōtemne, dummodo sapientiam percipias, quod ipse fecit. Data enim sibi optione, amorem sapientiæ cunctis præposuit rebus. In euangelio, qui pretiosam margaritam quæsiuit, inuentam venditis omnibus comparauit.

3. Reg. 3. a. Matth. 23. f.

B c *Dabit capi.* Patet de Salomone, quia dum pro sapientia cuncta despiceret, ea percepta maiore gloriæ sublimitate refulsit, sed & nostro capiti, id est principali mentis, si sapientiam amplectimur, amplior gratia spiritus augetur, & corona insuper vitæ in futuro dabitur.

† conseruabit.

C d *Audi fili mi.* Expositis his, quæ a patre acceperat, redit ad docendum auditorem sapientiam, quam cœpit.
e *Audi fili mi, & suscipe verba mea, vt multiplicentur.* Mone... scipi verba sua.
f *Per semitas æqui.* Semitæ idest actiones æquitatis, dum inchoantur, arctæ videntur, & angustę. Dum vero profec... piunt, iam ex consuetudine spatiosę videtur, & latę, ... testante, qui cum ... cipiens domino ... xisset. *Propter verba labiorū tuorum ego custodiui. duras.* postmodum proficiens, iam ca... bat: *Viam mādatorum tuorum cu. cum dil. cor meum.* Etsi ergo semitæ æquitatis cum ingredi cœperis arctæ tibi videbuntur, cum eas ingressus fueris, non arctabuntur gressus mentis tuæ, sed iuxta quod dominus ait: *Iugum enim meum suaue, & onus meum leue* ... *peries.* Etenim ... bi, & in hac vi... tum intrant ite... in die nouissim... *gatis manibus, c... mit. in. tene. exte.* ... des vero electorum in viam pacis dirigentur.

a ¶ Vnde charior. ¶ Alter enim quasi non fuisset cito mortuus. b ¶ Bethsabee. ¶ Ecclesia. c ¶ Pater.
a nitus coram matre mea, & docebat me, atque dicebat. Susci- 1 2
a ¶ Non tantum auris. b ¶ Et post. ¶ Opere. c ¶ Inde.
piat verba mea cor tuum, custodi præcepta mea, et viues. 3
a ¶ Sic custodi. ¶ Vt hæreditatem. b ¶ De diuinis. c ¶ De humanis. d ¶ Inculcatio.
b Posside sapientiam, posside prudentiam. Ne obliuiscaris, 4
a ¶ Etiam. b ¶ Quod minus. c ¶ Quia. ¶ Custodita.
neque declines a verbis oris mei. Ne dimittas eam, et custo-
¶ Alias dirige. a ¶ Futuræ. ¶ Est hoc.
diet te, dilige eam, & seruabit te. Principium sapientiæ, pos- 5 6
side sapientiam, & in omni possessione tua acquire pruden- 7 8
a ¶ Vel accipe. b ¶ Quasi desideratam. ¶ Sic. ¶ Alias gloriaberis.
tiam, arripe illam, & † exaltabit te, glorificaberis ab ea, cum 9 10
a ¶ Quasi rem amatam. b ¶ Principali mentis. c ¶ Temporalium, vel spiritualium.
c eam fueris amplexatus. dabit capiti tuo augmenta gratia- 11 12
a ¶ Vitæ æternæ. b ¶ In futuro. c ¶ Doctus meo exemplo. d ¶ Audiens.
d rum, & corona inclyta proteget te. Audi fili mi, et suscipe 13 14 15
a ¶ Vt vitæ æternæ dona percipias. ¶ Quia.
e verba mea, vt multiplicentur tibi anni vitæ. Viam sapien- 16 17
¶ Et sic. a ¶ Per quas semitas æquitatis, cum.
f tiæ monstrabo tibi, ducam te per semitas æquitatis, quas 18 19

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Docebat me.* scilicet pater meus Dauid. In Hebræo enim habetur, Vaioreni, idest docebat me, qui modus loquendi nō dicitur, nisi de masculo. Si autem referretur ad matrem, diceretur in Hebræo. Vathareni.
2 *Susci. verba mea.* Sic. n. dicebat Dauid Salomoni instruēs eum de cultu dei, & de moribus, & de ædificatione templi, vt patet. 1. *Paral.* 28. & 29.
3 *Custodi præ. mea.* vita gratiæ. quandiu enim Salomon custodiuit præcepta Dauid patris sui, habuit gratiam dei. Alio modo exponitur exēplum hic positum, ita quòd deus dicatur pater Salomonis, sicut 2. Reg. 7. c. dicit de eo dominus: Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium, & mater eius dicatur synagoga, siue populus Israel, sicut ecclesia dicitur mater cuiuslibet Christiani. & sic exponit Ra. Sa. cum dicitur: *Audite filii disciplinam patris,* scilicet dei, qui est pater omniū per creationem Donum bonum tribuam vobis. In Hebræo habetur: *Tribui vobis,* scilicet legem in mónte Sinai, q̄ debet cum diligentia custodiri. Nam & ego fui filius patris mei, idest dei, vt allegatum est. 1. Reg. Tenellus, qui a deo in pueritia electus, vt dictum est. *Et vnigenitus coram matre mea,* idest dilectus a synagoga, sicut vnigenitus filius diligitur a matre sua naturali. Et docebat me, scilicet deus pater meus, quia Salomon habuit scientiam diuinitus infusam, vt habetur. 3. Re. 3. b. Tertio modo exponitur, vt exemplum ponatur hic de Christo, & deo patre, & Maria Virgine, & sic exponit frater Raymundus in quodam libro quem fecit contra Iudæos dicens in persona Christi: *Audite filii disciplinam patris.* id est Dei Donum bonum tribuam vobis, idest legem euangelicā diligentissime custodiendam. Nam, & ego fui ab æterno. *Filius patris mei.* idest dei patris, a quo distinguitur filius in persona, licet sit idem deus in essentia. *Tenellus, & vnigenitus,* quia fuit, & est vnigenitus Deo patri, & Mariæ Virgini. Et tenellus teneritudine pietatis in vtraque natura, scilicet diuina, et humana. Ante matrem meam, quia præcessit matrem in natura diuina, Et docebat me deus pater scientiam diuinam, & humanam, quia licet sit eadem scientia diuina in patre, & filio, illam tamen habet filius a patre, sicut & naturā. Item, Christus homo habet scientiam infusam a deo ab instanti conceptionis. Istas tres expositiones hic posui, vt lector eligat, quam voluerit. Prima tamen mihi videtur magis consona literæ hic, & primi Paral. 3. Tamen tenendo illam, soluēdum est vnum, quod dicit hic Raymundus in expositione sua dicens, quod hæc est litera: *Tenellus, & vnigenitus ante matrem meam.* ita quod per li ante, secundum eum significatur antecessio durationis filij ante matrem, quod non potest esse verum de Salomone: sed solum de Christo tātum modo prædicto. Sed in hoc dictum suum non valet, quia dictio Hebraica hic posita, scilicet liphne, indifferenter significat antecessionem, & assistentiam, sicut & hæc prępositio ante in Latino. Dicitur enim de Christo, quod fuit ante tempora secundum naturam diuinam, & ante faciem Pilati secundum humanam, & frequentius accipitur dictio Hebraica hic posita pro assistentia, quam pro antecessione.

Salomon quare tenellus.

4 *Posside sapientiam, posside prudentiam.* Hic consequenter Salomon exequitur propositum, & primo inducit ad amorem sapientiæ. Secundo ad actus bonæ vitæ, ibi. *Ne delecteris.* Circa primum dicit.
5 *Principium sapientiæ possi. sa.* quod sic exponitur communiter, id est possessio sapientiæ in via est principium habendi sapientiam in patria, quæ consistit in clara visione. Ra. Sa. exponit sic: Principium sapientiæ eme sapientiam. sic est in Hebræo, idest principium acquirendi sapientiam est comparare sibi, prece, pretio, vel obsequio doctorem sapiētem, qui dicitur hic sapientia in abstracto, eo modo loquendi, quo aliquis notabiliter liberalis dicitur liberalitas.
6 *Et in omni poss. tua acquire pruden:* id est præ omnibus, quæ emi possunt, vel haberi ab alio quocunque modo. Et ad eundem intellectum, qui videtur magis literalis potest trahi litera nostra. *Principium sapientiæ.* id est acquirendi sapiētiam.
7 *Posside sa.* id est stabiliter ad modum possessionis adhæreas sapienti doctori. Et in omni possessione tua, id est in omni re, quæ potest a te possideri.
8 *Arripe illam.* id est festina ad eius acquisitionem.
9 *Et exalta. te.* in pręsenti, & in futuro.
10 *Glorificaberis ab ea.* idest honoraberis coram multis propter eam.
11 *Cum eam fueris am.* sicut rem valde dilectam.
12 *Dabit capiti tuo au. gratiarum.* & pro idest.
13 *Corona incly. proteget te.* Antiquitus enim sapientibus dabantur coronæ in signum, quod debebant ab alijs honorari, & in periculis adiuuari.
14 *Audi fili mi.* aure corporis.
15 *Et suscipe verba mea.* aure mentis.
16 *Vt multiplicentur tibi anni vitæ.* quia sapientes sciunt cauere pericula mortis in pręsenti vita, & per sapientiam perueniunt ad vitam æternam.
17 *Viam sa. mon. tibi.* scilicet processum in virtutibus intellectualibus, & moralibus.
18 *Ducam te per se.* quia vię virtutum non habent aliquid distortum.
19 *Quas cum in. fue. non a. g. tui.* In principio enim via virtutis videtur arcta, quia difficile est tenere medium rationis non habenti habitum virtutis: sed per consuetudinem operis dilatatur hæc via, & efficitur facilis ad tenendum, ideo subditur,

D

a *Et currens.* Quo amplius, & alacrius ad implenda Dei mādata cucurreris, eo minus aduersa, quæ te impedia it timebis. Nam quicunque in praua actione desudant, offendiculum in medio cursu reperiunt: quia ex templo dum non prouident, rapiuntur ad pœnam.

vitæ.

g *Remoue à te.* Duobus modis sciendum est, vt os tuum ne prauum loquatur aliquid. Tua labia ne detractionibus assuescant custodias. Et alios quoque quos huic vitio subditos nosti, ne te corrumpant, fugias.

b *Comedunt panem impie.* In actione scelerū, iniqui, quasi epulis delectantur acqui sitis. vel certe vinum damnatorū bibunt: & efunctibus spicas tollere gaudent, vt esse moris impiorū. testatur scriptura.

c *Iustorum autem se.* Iustorum opera in luce scientię peragū tur, & ęternam du- cunt ad vitā, quę est perfecta dies.

d *Via impiorum.* dicit de his Ioannes Apostolus. Qui diligit fratrem suum, in lumine manet, & scā dalum in eo non est. Qui autem odit fratrem suum, in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit quo eat: quia tenebræ obcæcauerūt oculos eius. Cui contra superius dicitur sapienti: quia currens non habebit offendiculum.

e *Fili mi ausculta sermones meos.* Auscultandum monet sermonibus suis, & recedendum a cogitationibus prauis.

f *Omni custodia serua cor tuum.* Sunt qui recte viuere videntur hominibus, sed quia recta intentione non faciunt, a deo, qui cor respicit prauum, & vita reprobatur, quæ credebatur bona. Omni ergo diligentia cordis munditiam serua, quia ad eius examen, modus ęstimatur vitæ.

¶Etsi ante. Mentis.

a cum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui, & currens 12

a Vt mali, qui in medio cursu offendunt. Ergo.

non habebis offendiculum. Tene disciplinam, ne dimittas 13

¶Sed. a ¶Aeterna. ¶Ecce præmium. b ¶Ingredere semitas eius, sed ne delecteris.

eam. Custodi illam, quia illa est vita tua. † Ne delecteris in 14

a ¶Subtilia consilia malorum. b ¶Aperta. c ¶Non placeat, sed fuge.

semitas impiorum, nec† tibi placeat malorum via. Fuge ab ea, 15

Etiam. a A deo soliciti ad malum.

nec transeas per illam, declina, & desere eam. Non enim dor- 16

a Aperte. Quod delecter. b Vel nec etiam.

miunt, nisi cum malefecerint, & non capitur somnus ab eis, 17

a Quod delectat. Fraude. b Igitur. Ita actione.

b nisi † supplantauerint. Comedunt panem impietatis, & vi- 8 9

a ¶Semitas impiorum fuge, quia tenebræ, iustorum autem semita.

c num iniquitatis bibunt. † Iustorum autem semita, quasi lux 10

a Hic crescendo. Aeternam. Autem.

d splendens, procedit, & † crescit vsque ad perfectam diem. Via

Est. Ergo. a Tu autem ne cum eis ruas. b Aure cordis. 11

e impiorum tenebrosa, nesciunt, vbi corruant. Fili mi ausculta 12

a Expositio est. Humilia. Etiam. 13

sermones meos, & ad eloquia mea inclina aurem tuam. Ne 14

a. Quos debent illuminare. b Non in angulo.

recedant ab oculis tuis, custodi ea in medio cordis tui. Vita

Imperfectis operibus. 15 16

f enim sunt inuenientibus ea, & vniuersæ carni * sanitas Omni 17

a Ne cogites malum. b Et mors. c Etiam. Ne loquaris, vel loquenti auscultes. 18

g custodia serua cor tuum, quia ex ipso vita procedit. Remoue 19

a Tua uel aliena. b Quia. Cordis. Monuit custodire cor, & linguam, nunc oculos. 20

a te os prauum, & detrahentia labia sint procul a te. Oculi 21 22

Præuisio. Opera.

h tui recte videant, & palpebræ tuæ † præcedant gressus

a Ne videlicet erres in actibus, vel fide.

i tuos. † Dirige semitas pedibus tuis, & omnes viæ tuæ sta- 23

a Ne moueantur a proposito. b Dirige semitas, ne declines. c Præsumendo de iustitia. d Peccando. 24 25

k bilientur. Ne declines ad dexteram, neque ad sinistram, 26 27

h *Et palpe.* Iter iustitiæ quo ingredi debeas, diligēter edisce: & in cunctis, quę agere disponis, solicitus ad quē finē sint ventura preuide. Hoc est enim, palpebras recta videntium oculorum tuos præcedere gressus, bonum opus, quod acturus es, sedula cogitatione preuenire, & quia secundum deum fit, meditando præuidere.

i *Stabilientur.* Ne leuitate mentis a proposito bono mouearis. vnde Apostolus. *Stabiles estote, & immobiles, abundantes in opere domini semper.*

k *Ne decli.* Dextera via, bona est, sinistra accipitur reproba. Non ergo dextera via ambulare, sed ad sinistram declinare prohibemur. Declinat enim ad sinistram, qui iniustus est. Declinat enim ad dexteram, q. sibi vult arrogare, quod iustus est. Declinat a dextris, qui de suis viribus præsumit. Declinat ad sinistrā, qui præ sua fragilitate desperat se posse saluari. Declinat ad sinistram, qui stultitiæ famulatur. Declinat ad dexterā, qui vult plus sapere, quam oportet sapere, quod & de cæteris virtutibus, & vitijs eodem modo intelligitur.

† Ne ingredie ris semitam. † gradiaris in

1. Cor. 15. g.

E

* eius.

† recte coram te. Declinare ad dexteram. Vias enim, &c. hoc totū non est in Hebræo, nec in antiquis exēplaribus.

F

a Auerte

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et cur. non ha. offen.* quia habitus acquisitus, facit promptè, & delectabiliter operari.

2 *Tene. disci.* idest formam discipuli magis desiderans addiscere ab alijs, quam docere.

3 *Quia illa est vita tua.* hoc est profectus in vita tua.

4 *Ne delecteris.* Hic consequenter inducit ad actus bonæ vitæ. Et primo, respectu sui. secundo, respectu dei. 5. ca. Prima adhuc in duas, quia primo inducit ad euitandum malum. secundo ad operandum bonum, ibi. *Fili mi.* Circa primum dicit: *Ne delecteris in se. im.* quia cum aliquis incipit in aliquo delectari, trahitur ad illud per consensum, & operationem, ideo subditur.

5 *Fuge ab ea.* ne appropinquando ad eam traharis ad concupiscendum, & operandum, & sequendum eam, sicut auicula laqueo appropinquans capitur.

6 *Non enim dormiunt, nisi cum malefecerint.* habentes enim habitum vitiosum inclinātur ad opera mala, quasi sibi connaturalia, eo quod habitus inclinat per modum naturæ, & ideo sicut lapis non quiescit nisi in centro, ita mali non habēt quietem mentis, nisi in operibus malis.

7 *Et non capitur somnus ab eis, nisi supplantaue.* id est simplices deceperint.

8 *Comedunt panem iniquitatis.* idest iniquitate acquisitum.

9 *Iustorum autem semita, quasi lux splen.* qui enim facit veritatem, venit ad lucem, Ioan. 3. c. b.

10 *Procedit, & crescit vsque ad perfectam diem.* incedendo de virtute in virtutem, donec videatur deus deorum in Sion, quæ est dies perfecta sine nocte sequenti.

11 *Via impiorum tene.* tenebris errorum.

12 *Nesciunt vbi corruant.* scilicet in infernum, quem casum modo nolunt attendere.

13 *Fili mi ausculta sermones meos.* Hic consequenter inducit ad operationem boni, cui præuia est doctrina bona. ideo dicitur: *Fili mi ausculta sermones meos.* id est attende cum diligentia.

14 *Ne recedant ab oculis tuis.* ea iugiter meditando.

15 *Custodi ea in medio cordis tui.* firmiter retinendo.

16 *Vita enim sunt inuenientibus ea.* id est causa vitę gratiæ.

17 *Et vniuersæ carni sanitas.* quia cum hoc faciunt bonam dispositionem corporis seruantibus ea.

18 *Omni custodia serua cor tuum, quia ex ipso vita procedit.* sicut castrum obsessum a carne, mundo, & diabolo, & contra carnem pone custodiam castitatis. contra mundum custodiam liberalitatis, contra dæmonem custodiam charitatis.

19 *Quia ex ipso vita pro.* Sicut enim a corde carneo procedunt spiritus, qui sunt causa motus, & sensus membris exterioribus, sic ab anima, quæ vocatur hic cor bene disposita ad gratiam, opera exteriora viuificantur, & meritoria efficiuntur. 20 *Remoue a te os pra.* idest verba malæ detractionis, murmurationis, & huiusmodi.

21 *Et detra. la.* scilicet alterius.

22 *Sint pro. a te.* fugiendo detractores.

23 *Dirige se. pedibus tuis.* idest affectibus tuis quibus anima incedat. 24 *Et omnes viæ tuæ.* id est opera.

25 *Stabilien.* ex intentione bona, dum tamen opera sint bona de genere.

26 *Ne declines ad dexteram.* id est attractus prosperis, vel promissis.

27 *Neque ad sinistram.* fractus aduersis.

12 Nesciunt 1 Auerte

a *Auerte pedē tuum.* A Hoc est, ne huc, vel illuc a recto deuies, quia virtutes discretiones quærunt, quarū nimietas omnis in vitio est. Si auertens a malo pedem

a ¶Vt hoc fiat.
a auerte pedem tuum a malo. Vias enim, quæ a dextris sunt, no- 1 2
a ¶Eligit, placent illi: Ideo displicentibus, & reprobis dicturus est. Non noui vos, idest non vos elegi, non placetis mihi.
uit dominus, peruersæ vero sunt, quę a sinistris sunt. Ipse autem
¶Hic. a ¶Vel cursus. b ¶Vt videas peruenire.
rectos faciet gressus tuos, itinera autē tua in pace producentur.

tuū: Si bon[illegible] cui domino adiu[illegible] te facere studue[illegible] aderit ipse prop[illegible] conatibus tuis, v[illegible] nūc recte ingredi[illegible] tūc ad pacem val[illegible] peruenire æterna[illegible].

NICOLAVS DE LYRA.

1 Auerte pedem tuum a malo. *Idest affectum tuum.*
2 Vias enim, quæ a dextris sunt. *Totū illud nō est de textu vsq; ad finem capituli, quia non est in Hebræo, sed vt credo fuit quædam glo. postea vitio scriptorum textui inserta, sicut & in pluribus aliis locis veteris ac noui testamenti contingit.*

CAP. V.

a *Fili mi au.* Hactenus generaliter castigabat auditorem, hinc sub specie meretricis ab hæreticorum nequitia prohibet.

b *Inclina au.* Sapientiæ inclinandam aurē, & à meretrice fugiendum, præcipue à fornicaria monet.

c *Labia tua.* Labia, quibus ipsam fidem per simplicia verba, & consueta atque ecclesiastica profiteatis. Sed, & iuxta literam. Qui adheret meretrici, etiam labia, vel osculādo, vel turpia faciendo commaculat.

d *Fauus enim.* Cum enim heretico, dulcedo eloquentię non ad sufficientiam solummodo, verum ad superfluitatem resonat. & ob id falsitas, quia aperte proferri cernitur, veritas à stultis estimatur.

B

e *Labia meretricis.* Patet de meretrice, quia, & sermonis sua[illegible]tatem, & formositatem corporis, ad capiendos miseros quęrit.

f *Oleo guttur.* Oleo Spiritussancti fides catholica consecratur, quo nitidius suū guttur ostentat, qui sua sensa patrum fide anteponit.

CAPVT V.

a
b
c
d
e
f
g

Fili mi attende sapientiam meam, & pru- 1
dentiæ meæ inclina aurem tuam, vt cu-
a ¶Quibus recte credas.
stodias cogitationes, & disciplinam la-
bia tua conseruent. Ne intenderis falla- 2
a ¶Pro dulcedine. b ¶Pro affluentia.
ciæ mulieris. Fauus enim † distillans la- 3
bia meretricis, & nitidius oleo guttur e- 4
a ¶Modo fauus. ¶Intus. ¶Foris.
g ius. Nouissima autem illius amara quasi absynthiū, & acuta 5 6
¶Voluntates.
quasi gladius biceps. Pedes eius descendunt in mortem, & ad 7
¶Opera. ¶Ergo.
inferos gressus illius penetrant. Per semitam vitæ * ambulat, 8
¶Per diuersas hæreses. a ¶Vitii dedecus infinitum est.
h vagi sunt gressus eius, & inuestigabiles. Nunc ergo fili audi 9
a ¶Ne ambules cum eis.
i me, & ne recedas a verbis oris mei. Longe fac ab ea viam 10
a ¶Diabolo.
k tuam, & ne appropinques foribus domus eius. Ne des alienis 11 12
a ¶Quo etiam imago dei es. b ¶Spatium uitæ. c ¶Diabolo.
l honorem tuum, & annos tuos crudeli. Ne forte impleantur 13 14
a ¶Dæmones. b ¶Animæ, uel corporis. c ¶Quia, qui [illegible]que agunt, laborant. d ¶Conuenticulo hæreticorum.
m extranei viribus, & labores tui sint in domo aliena, & gemas 15 16
a ¶In morte, uel iudicio. b ¶Lasciuiendo.
in nouissimis " quando consumpseris carnes tuas, & corpus 17 18 19
a ¶De fornicariis patet. b ¶Ecclesiasticæ fidei. c ¶Quibus redarguuntur hæretici.
n tuum, & dicas. Cur detestatus sum disciplinam, & increpatio 20 21
nibus non acquieuit cor meum? Nec audiui vocē docentium
me, & magistris nō inclinaui aurem meam. Pene fui in omni 22

seducit itinera, vt penitus, quæ sint inuestigari nequea[illegible]. At catholica veritas vaga, & inuestigabilis non est, quia v[illegible] eademque cunctis est agnita per totum orbem fidelibus.

i *Longe fac.* Apostol⁹ ait: Fugite fornicationē. Quia nim[illegible] huius vitij primū est remediū longe fieri ab eis, quorum [illegible]sentia, vel illiciti[illegible] cooperatur ad vi[illegible]. Sed & ab hæreti[illegible]rum auditu pror[illegible] segregari infirmis[illegible] ditoribus prodest.

K *Ne des, &c.* Ho[illegible]norem quo ad i[illegible]ginē dei creatus [illegible] immūdorū spiri[illegible] volūtatibus subd[illegible] neque accepta vi[illegible]di spatia ad libiti[illegible] uersarij crudelis [illegible]pendas.

l *Ne for.* dæmon[illegible]rum facta adiuue[illegible] vel ingeniū anim[illegible] vel corporis tui [illegible]res ad patranda f[illegible]nora tradas, dom[illegible] alienā, i. numerū [illegible]ditorum te adic[illegible] multiplices. Et p[illegible]chre dixit: *Labore[illegible] in domo sint aliena, [illegible] sunt, qui iuxta pro[illegible]tam,* vt etiā iniqu[illegible]gāt, laborant, & [illegible]retici quantū lab[illegible] subierint contra [illegible]clesiā, vtinā late[illegible]

m *Et ge.* i. ideo te[illegible]stum custodi, ne [illegible]te in pœnis gem[illegible] cogaris, quando [illegible] solū carnales illecebræ transeunt, sed & ipso corpore de[illegible]cto, anima, quæ per corpus gessit, cuncta reddere cōpelli[illegible]. Et in hac vita sæpe contingit, vt q in adolescentia luxu[illegible] viuendo sua disperserāt, tempore senectutis inopia defic[illegible], & refrigescente calore carnis ac flore iuuētutis marcesc[illegible] rebus suis quas lasciuiæ vendiderant, alios vti conspici[illegible] gementesque sera pęnitentia dicant, quę sequuntur. Cu[illegible] testatus sum.

n *Cur dete.* De hereticis specialiter patet, qa nec veter[illegible] nec nouorum dictis, & exēplis potuerūt ab errore reuoc[illegible]

g *Nouiss. au.* Potio absynthij intus amarescit in visceribus. Gladio foris mēbra feriuntur. Vt igitur ostendat iniquos in nouissima vltione, & interius amaritudine impleri, & extra circundari pœnis perennibus. & amaritudine illos absynthij torquendos, & gladio asseuerat illos esse truncādos. Quare C aūt idē gladius biceps sit dictus, aperit dominus cum ait; *Sed eum timete, qui potest animam, & corpus perdere in gehennam.*

Gladius bi-ceps. Lucæ 12.a.

h *Vagi, &c.* Vagi sūt gressus hereticorū, qa alii Chrm̄ deū, alij hominē negāt, & hmōi. Et in tam innumera hæc pestis se

NICOLAVS DE LYRA. CAPVT V.

Fili mi atten. sap. tu. meam: Hic consequenter inducit ad bonum respectu ipsius dei. Et diuidit in duas partes. Quia primo, sub metaphora meretricis retrahit a vitio idololatrię. Secundo inducit ad studiū sapientiæ, ibi. *Bibe aquam.* Hoc mō exponit Ra. Sa. dicens, quod in hoc capitulo est parabolica seu metaphorica locutio. Circa primū dr̄. 1 *Fil mi atten. sa. mea.* & non vanā, & superstitiosam. 2 *Ne in fal. mu.* Hoc nō est in Hebræo, nec in libris correctis. 3 *Fauus e. dis.* idololatria, cuius doctrina concedit delectabilia carnis. 4 *Et nit. oleo gut. e.* i. doctrina eius videtur insipiētib. pulchra. 5 *Nouiss. au.* amaritudine culpæ, & penę. 6 *Et acuta quasi.* scindens ex vtraque parte, quia vulnerāt hic vulnere culpæ & in futuro vulnere gehennę ид sequitur. 7 *Pedes eius d. in mortem.* Aliqui libri habēt hic interpositū, & lingua eius, sed non est in Hebræo, nec in libris correctis. 8 *Per semi. vi. nō am.* i. p semitā morum, q̄ ducit ad vitā beatorum. 9 *Vagi sunt gressus eius, & in.* quia nullum fundamentum habent ex ratione seu diuina lege. 10 *Longe fac ab ea viam tuam.* nec decipiaris ab idololatris. 11 *Et ne ab. fo. do.* [illegible] phani in quo idololatria exercet̄ seu docet̄. 12 *Ne des [illegible]* i. dijs. 13 *Honorem tu.* i. honorem deo debitum, q dr̄ [illegible] quia honor est in honorante, & non in honorato, primi [illegible]corum. 14 *Et annos tuos crudeli.* i. dæmoni, qui colit[illegible] idolis. 15 *Ne forte im. extra.* idest sacerdotes, & doct[illegible] idololatriæ, qui sunt a deo alieni.
16 *Viribus tuis.* idest opibus quas acquisisti viribus tuis [illegible]lis offerendo, & eorum sacerdotibus dando.
17 *Et labores tui.* i. in domo idolorum, & domo sacerd[illegible]
18 *Et gemas in no.* idest post mortem. ideo sequitur: *Qu[illegible] consumpseris carnes, &c.*
19 *Et dicas.* pęnitendo licet sero, sicut Sap. 5. dicitur de [illegible]stentib. in inferno. *Dicentes intra se, pœnitentiam agentes, &*
20 *Cur dete. sum disci.* legis diuinæ. 21 *Et increpa.* sa[illegible]cum. *Non acquieuit cor meum.* per emendationem vitæ, subditur. 22 *Pene fui in, &c.* pœnę, & culpæ.

a *In me.ec.* idem est Græce, q; cõuentus populorum. Subtilius tñ ecclesia conuocatio, synagoga, cõgregatio. Et vetus quidem populus dei vtroque nomine vocabat. Nunc autem p differentia, ille synagoga, nostra ecclesia dr̃ merito, s. fidei, & scientiæ maioris, quia irrationabilia possunt congregari, sola rationabilia cõuocari. Verũ aliquã do in malis accipiũ tur, vt Exarsit ignis in synagoga eorũ, & ã. &c. Et, *Odiui ecclesiam malignãtium.* Cõtemptor ergo sapiẽtiæ dũ mala sua considerat, videtur sibi omni malo pœnæ irretitus, & hoc ad cumulũ mali accedit, quod non extremus, sed in medio in exẽplum alijs etiã quasi proditor. Vel certe in medio sanctorũ corpore positus, alienã ab eis vitam ducere non timuit.

b *Bibe aquã.* Docet ab hæreticis cauẽdũ in custodiæ scripturarum ac lectioni attendendum, sciẽtiã, inquit, quam aliis prædicas ipse serua, & tui rigatione sermonis infundere.

c *Deriuentur.* Cum ipse seruaueris, tunc, & aliis prędica, & in magna auditorum amplitudine diuina eloquia iuxta vniuscuiusque qualitatem dispensa, &c.

d *Habeto, &c.* Aquas in plateis diuidimus, & tamen soli habemus, quando, & exterius late prædicationes fundimus, & tamen per eas laudes humanas non ambimus.

e *Nec sint alie.* Immũdi spiritus, participes fiũt doctoris, si eius mentem, vel elatione dum prædicat, vel quolibet vitio corrumpunt. Solus autem aquas possidet, cum membris ecclesiæ fideliter connexus ab extraneis se conseruat.

a ¶ Longe fac ab eo viam tuam, sed bibe aq. b ¶ Desiderio propriæ utere mulieris, & ministeriis eius.
a malo, in medio ecclesiæ, & synagogæ. Bibe aquam de cisterna 1
b a ¶Serua, quod prædicas. b ¶ Filium tuum ac filias aliis nuptum tradas, & hoc manifeste, cum pluribus consciis. 2 3
c tua, & fluenta putei tui. † Deriuẽtur fontes tui foras, & in pla- 4
a ¶Prædicationes. b ¶ In potestate retine qualibus matrimoniis liberos tuos socies. 5
c ¶ Fornicarii, uel meretrices.
d teis † aquas tuas diuide. Habeto eas solus, nec sint alieni par- 6
e a ¶Tuæ sobolis. b ¶Proles. ¶Tantam temperantiam cum muliere, quam adolescens accepisti, etiam cum senuerit, serua ut merito fidelis castimoniæ benedictionem consequaris in prole. 7 8
f ticipes tui. Sit vena tua benedicta, & lætare cum muliere ado- 9
a ¶Illa sit tibi coniunx charissima, quæ sicut cerua serpentes, persequatur scorta, & suis fugiet ab ædibus, sit natus ex ea filius, & ipse castitatis amator gratissimus. 10
g lescentiæ tuæ. Cerua charissima, & gratissimus hinnulus. Vbe- 11 12
h ra eius inebrient te omni tempore, & in amore eius delectare 13
a ¶Illius non alterius. Quare enim sedu. b ¶ Muliere, vel hæretico. 14
iugiter. Quare † seduceris fili mi ab aliena, & foueris in sinu 15
a ¶Ne fouearis in sinu alterius, quia respicit do. b Cum quibus capitur, quia iniquita.
i alterius? † Respicit dominus vias hominis, & omnes gressus 16
k eius † considerat. Iniquitates suæ capiunt impium, & funibus 17 18
l peccatorũ suorum constringitur. Ipse morietur, quia non ha- 19
a Qua hæretici sanctis patribus sapientiores se autumant, vel cum opera tenebrarum facientes iniqui, a domino non videri, ac se facile eius iram putant posse tolerare. 20
buit disciplinam, & in multitudine stultitiæ suæ decipietur. 21 22

f *Sit vena.* Sit doctrina tua, & quæcunque nascuntur ex ea, in benedictione ecclesiæ, & lætare cum ea cui ab adolescentia, idest ex quo credidisti coniunctus es. D

g *Cerua cha.* Vel gratissima, vt quidem codices hñt, sancta est ecclesia, quę serpentinã conterit doctrinam. Gratissimus hinnul⁹, populus eius virtutũ varietate delectabilis. cuius vberib⁹ inebriamur, dum vtriusque testamenti paginis, contra hęreticorũ fraudes instruimur.

h *Amore, &c.* Non vxorino amori insistere docet, sed ne prima viuẽte aliã ducas, vel meretrici vnquam socieris.

i *Respicit do.* Nõ se putent adulteri noctis tenebris, vel parietum obtegi, non hæretici sua molimina posse celari, quia tenebræ non obscurabũtur à dño: & nox, sicut dies illu. E

k *Iniquitates, &c.* Peccator, qui vel in magnis decidit sceleribus, vel in prauis impius, vel infidelis, post acceptam fidem anathema factus, vt hæretici, vel catholici nimijs flagitijs inuoluti, qui vitijs, vel funibus peccatorum constringuntur, cum incessabili augmẽto suę prauitatis intereunt, qui. n. funem facit, torquendo semper, & inuoluendo fidem fidelibus auget, talis est fortitudo operum malorum, tales libri hęreticorum, in quibus praua prauis nectentes non aliud scribendo, quam quo se arctius obligent, agunt.

l *Ipse morietur.* Quia de adulteris multa disputauerat more suo in clausula narrandi, qualis sit finis talium ostendit, idest quia ad mortem tendant æternam, quia disciplinam vitę detestati sunt. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In medio, &c.* i. inter illos de populo meo. q. d. dum adhuc eram viuens in congregatione populi mei parum distabam a gehenna, vt exponit Ra. Sa. vnde de homine neq̃ adhuc viuente dicitur vulgariter, quod habet vnum pedem in inferno. Idem aũt significant ecclesia, & synagoga, nisi quod ecclesia dr̃ conuocatio populi, synagoga vero congregatio.
2 *Bibe aquam.* Hic consequenter inducit ad studium sapientiæ cum dicitur: *Bibe aquam sapientiæ salutaris.* 3 *De cisterna tui.* de sacra scriptura. 4 *Deriuentur fon. tui fo.* sapientiam a te haustam alijs communicando per doctrinam. 5 *Et in pla.* i. in locis cõibus, & manifestis. in talib. n. locis debet doceri sana doctrina, superstitiosa vero, & mala docetur in latibulis. 6 *Habeto eas solus.* per hoc. n. non excluduntur alij fideles discipuli, sed illusores, & increduli, sicut dicit saluator Matt. 7. a. *Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, &c.* ideo subditur. 7 *Nec sint alieni.* i. fideo, & veritate. 8 *Participes tui.* idest doctrinæ tuæ.
9 *Sit vena tua benedicta.* i. sapientia tua. vnde alij proficiunt.
10 *Et lætare cum muliere adolescentiæ tuæ.* i. lege diuina, q̃ fuit data populo Israel tempore adolescentiæ suæ, s. post exitum de Aegypto. Tũc enim proprie incepit esse populus dei. vnde dicitur Iere. 2. a. *Recordatus sum tui miserans adolescentiã tuam & charitatem desponsationis tuæ, quando secuta es me in deserto, &c.* Studium enim legis diuinæ habet delectationem annexam, ideo subditur. 11 *Cerua charissima.* supple est lex diuina.
12 *Et gratissimus hinnulus.* idest discipulus in ea studiosus.
13 *Vbera eius.* idest conciliationes scripturæ.
14 *Inebrient te omni tempore.* idest repleant te iugiter.
15 *Quare seduceris, &c.* s. a. superstitiosa, & mala doctrina. q. d. nullo modo debes declinare ad eam. etiam occulte. ideo sequitur. 16 *Respicit, &c.* quantumcunque occultetur.
17 *Iniquita. &c.* i. ostendunt captum coram deo, cui omnia nuda sunt, & aperta. 18 *Et funibus, &c.* ita quod non põt faciliter operari bonum, propter habitum vitiosum inclinãtem ad contrariũ. 19 *Ipse mori.* morte culpæ, & gehẽnæ.
20 *Quia non. &c.* i. non recepit eam, sed repulit. 21 *In multitud. suę.* qua sapiẽs sibi videtur, quæ est maxima stultitia.
22 *Decipietur.* per hoc enim de peccato in peccatum labitur.

Expositores autem Latini dicunt, quod in hoc capitulo non est locutio quantum ad primam partem metaphorica, sed plana, ita quod in prima parte excluditur adulterium, & secundo consulitur matrimonium, ibi: *Bibe aquã,* & exponatur principium primæ partis, vt supra, vsque ibi: *Fauus enim distillans labia meretricis,* quæ per verba blanda, & mendacia consueuit hominem decipere. Et nitidius oleo guttur eius, quia incontinens attendit, & miratur eius pulchritudinẽ, & sibi multo maior videtur, quam sit propter motum concupiscẽtiæ. Nouissima autem eius amara amaritudine culpæ, & pœnæ. Et acuta quasi gladius biceps. abbreuiat enim incontinẽtis vitam, & minuit eius substantiam. *Pedes eius descendunt in mortem naturę,* quia vitium luxuriæ est abbreuiatiuum vitæ, vt dictum est. Et ad inferos gressus illius penetrant, quia meretur pęnam gehennę. Per semitam vitę non ambulat recte viuendo. *Vagi sunt gressus eius,* quia tales mulieres sunt vagabundę. Longe fac ab ea viam tuam, & ne appropinques foribus domus eius, quia in talibus prostibulis solent esse ribaldi, raptores, & homicidę. ideo subditur. *Ne des alienis honorem tuum.* idest bona vnde debes honorari. *Et annos tuos crudeli.* idest vitam tuam homicidę in prostibulo latenti. *Ne forte impleantur extranei.* idest meretrices, & earum ribaldi. Viribus tuis, idest bonis, quę tuis viribus acquisisti. Cętera exponantur, vt supra. Bibe aquã de cisterna. Hęc est secunda pars, in qua inducit ad matrimonium, quòd est concupiscentię carnalis remedium. de quo tamen loquitur metaphorice, dicens: *Bibe aquam de cisterna tua.* idest si non potes, vel non vis continere, refrigera te cum vxore tua. Deriuẽtur fontes tui foras, i. pueri a te in mr̃imonio geniti. *Et in plateis aquas tuas diuide.* i. pueros tuos iam adultos coniugio trade. *Habeto eas solus.* i. sic custodi vxorem propriam, quod pueri ex ea sint tui. ideo sequitur: Nec sint alieni participes tui, in propria vxore vel prole. Sit vena tua benedicta. i. proles tua de vero matrimonio nata Cerua charissima, fidelis sponsa, & gratissimus hinnulus fidelis sponsus. Vbera eius inebrient te omni tpe, & in societate ei⁹ delecteris in iuuẽtute, & senectute. Quare seduceris fili mi ab aliena, s. muliere fornicaria, vel adultera? q. d. nulla est cã, vel excusatio tua hẽs vxorẽ ppriã. Respicit dñs viã hoĩs, & oẽs gressus eius cõsiderat, exponatur, vt sup.

CAP.

CAP. VI.

A a Fili mi. Literaliter patet, quia suadet ei, qui spoponderit pro amico suo, vt eū solicitus admoneat, quatenus reddita pecunia, quā debet creditori, & seipsum liberet. Allego autē in hac, περιοχῇ doctorem, in sequente autem vacantē quemlibet, vt legere debeat, instruit. Dicitur enim præceptori ecclesię. Si spo pro ami. defixisti apud. Qđ est aperte dicere: Si animā fratris in periculo tuę conuersationis acceperis, iam ligasti mētē apud curā solicitudinis, quę añ deerat. Illaqueatus es ver. oris t. & ca. pro ser. quia dū commissis tibi cogetis bona prædicando dicere, teipsum prius necesse est, q̄ dixeris, custodire.

B b Susci. non tantū ipse bene viuendo vigilare memento, sed illum cui præes a peccati torpore prædicando susci.

c Ne dede. Somnū dat oculis, qui subditorum curam omnino negligit. Dormitat autem, qui quidē reprehensibilia eorum gesta cognoscit, sed hæc propter mentis tędium digna inuectione non corrigit.

d Eruere. q.d. Velut damula de manu captantis quærit euadere, sic nitere, vt auditore tuo salubriter instituto, ipse a sponsione vitæ eius liber effugias. Vel certe, quia damula mūdū natura est animal, velox cursu, visu acerrimum. vnde Grecè ἀπὸ τοῦ δέρκεσθαι, i. a videndo dorcas nuncupatur. Auis autem volando alta petere consueuit, & tu cum in docendis occuparis subditis, mundus a peccatis omnibus, strenuus in bonis operibus, perspicax in deprehendendis malorū insidijs, & virtutum pennis tutus esse satage, quatenus expleto prædicandi negotio, ad superna transuolare, & cælestis vitæ pascua merearis intrare.

e Vade ad for. Hinc vacantē hortatur, vt si ad alios erudiendos non sufficit, saltem suimet curam agere nō ne[gligat] ... si sapientiā docendi nequit ab homine discere, ne[c] ... sapientiā ad scat a formica, quę cum non habeat d[ucem, nec] præceptorem, nec principem, parat æstate sibi cibū, & [con]gregat in messe, q̄ comedat. Si tantillum animal p[rudentia] carens, ration[is ex]pers, natura d[ocente] ... bi in posterum ... uidet, multo ... tu ad imagine[m] ... conditus, ad u ... dam eius glori ... catus, doctorū ... to magisterio ... tus, ipsum cō ... habens ducem ... bes in præsent ... ctus bonorum ... rum cōgregar[e] ... bus in æternu ... uas in futuro. ... uita messi con ... tur, & æstati, ... nunc inter a[r] ... tentationum, ... pus est colli ... futurorum ... præmiorum. ... iudicij hyemi, ... nulla relinqu[e] ... cultas laborād ... uita, sed tame ... getur quisq; d ... reo priscæ ad ... quod recōdid[i] ... ferre.

f Vsquequo pig[er dor]mies, quando. V[sque]quo piger dor[mies] in vitijs? qñ potes surgere ad bene operandū, qui noxio [tor]pore depressus semper dicis: Paululum adhuc iacebo, [et] postea pœnitendo resurgam. Fit nāque, vt te semper di[ffe]rē[n]te opus bonū, repente iudex, qui tua facta trutinat adsit. [Hoc] est enim, quod sequitur, & veniet tibi quasi viator.

g Egestas, & pau. Patet iuxta literam, quia pigritia nutri[x] egestatis, & penuriæ. Egestas, & paupertas pœna est vlt[ima], qua damnati nihil diuitiarum merentur, quæ quasi v[iator] veniet, quia improuisa, & subitanea.

h Si vero impiger. Fructus terreni quos metimus, non ... comparantur, sed cisternæ, quia ad tempus pascunt col[ligen]tem, & in tempore deficiunt. At qui impiger fuerit, pro [cæ]lestibus laborare diuitijs, huius messis, vt fons adueniet ... mercedem laborum indeficientem percipiet.

CAPVT VI.

a ¶Quem cu[stodi]endum accepisti.
Fili mi † si spoponderis pro † amico tuo, 1
defixisti apud extraneū manum † tuam. 2
Illaqueatus es verbis oris tui, & captus 3
a ¶Quia illaqueatus.
proprijs sermonibus. Fac ergo, quod di-
a ¶Sic. ¶Et opus est.
co fili mi, et temetipsum libera, quia in-
a ¶Libera sic. b ¶A somno peccati.
b cidisti in manum proximi tui. Discurre, festina, suscitā ami- 4
a ¶Subditorum curam omnino negligendo. b ¶Præ tædio non corrigendo. 5 6
c cum tuum. Ne dederis somnum oculis tuis, nec dormitent 7
a ¶Non dormites, sed eru. b ¶Mundus strenuus perspicax. c Capienti. d ¶Pennis u[i]rtutum.
d palpebræ tuæ. Eruere quasi † damula de manu, & quasi auis 8
a ¶Diaboli. b ¶Etsi ad erudiendum alios non sufficis, saltem tui curam non negligas.
e de insidijs aucupis. Vade ad formicam o piger, & considera 9
a ¶Si non potes ab homine. b ¶Sicut tu deum.
vias eius, disce sapientiam. Quæ cum non habeat ducem, nec 10
¶Alias in hyeme. 11 12
† præceptorē, nec principē, parat in æstate cibū sibi, & congre- 13
a ¶Vade ad formicam, & vsquequo. 14
f gat in messe, quod comedat. † Vsquequo piger † dormies, quā- 15
a ¶Peccati. b ¶Qui dicis. c ¶In uitiis. d ¶Qui dicis.
do consurges e somno tuo? Paululum dormies, paululū dormi-
a ¶Qui dicis. b ¶Vacabis bono opere. c ¶Interim.
tabis, paululum † cōseres manus, vt dormias, & veniet tibi qua 16
a ¶Improuisa. ¶Aeterna. b Idest inuincibilis. c Ad laborandum.
g h si viator egestas, & pauperies quasi vir armatus. Si vero impi- 17 18

† præfectum.
† Infr. 24. d.
† complicabis.
Damula.

C

NICOLAVS DE LYRA. CAPVT VI.

Fili mi, &c. Superius Salomon induxit ad beneficentiam, hic consequenter inducit ad beneficentię diligentiam, & primo hęc diligentia consulitur. secundo eius oppositum concluditur, ibi. Vade ad formicam. Circa primum dicitur.

Diuisio.

1 Fili mi spo. obligando te alteri pro ipso.

2 Defixisti a. ex ma. Talis enim obligatio per dationem manus fieri consueuit.

3 Illaquea. es. i. obligat⁹. Fac ergo fili mi, quod dico, scilicet ea, quę faciunt ad tui, & amici liberationem diligenter exequendo. 4 Discurre. ad loca tuę liberationi apta.

5 Festina. quia periculum est in mora. 6 Suscita ami. tuū. pro quo spopondisti, monendo eum solicite, vt se, & te expediat. Vel aliter: Suscita amicum tuum, idest si tu, & ille ꝑ quo spopondisti, estis impotentes ad istam expeditionē, quę re ab amicis tuis alijs consilium, & auxilium. Quod enim ꝑ amicos facimus, quodammodo per nos ipsos facimus, quia amicus est alter ipse. 7 Ne dederis somnum oculis tuis. idest non sis negligens in hoc negotio.

8 Eruere quasi da. idest velociter, de manu, scilicet illius, cui te obligasti.

9 Vade ad formi. o piger. Hic consequenter excludit vitium oppositum. Et primo, excludit pigritiam. secundo, apostasiā ibi: Homo apostata. tertio luxuriam, ibi: Conserua. Consequ[en]tia partium patebit prosequendo. Circa primum dicit: Va[de ad] formi. o pi. eius diligentiam considerando.

Diuisio.

10 Quæ cum non habeat ducem. eam dirigentem.

11 Nec præcepto. cogentem.

12 Nec princi. sibi mandantem de diligentia in proui[si]one sui. 13 Parat. cum magna solicitudine.

14 In æstate ci. sibi. quia tunc inuenit grana in campis, [quæ] comedat. In aliquibus libris additur: In hyeme, sed n[on est] in Hebræo, nec in libris correctis, subintelligitur tamē [pro]pter quod aliquis doctor posuit in glo. interlineari, qu[æ po]stea tracta est ad textum per scriptores ignorantes. Qu[od au]tem dicitur hic, quod formica non habet ducem, &c. in[tellu]gendū est in istis inferioribus, sed habet eo modo quo [opus] naturæ dicitur opus intelligentiæ, quia ab intellectu d[iuino] procedunt inclinationes, & sic formica per instinctum [natu]ralem a deo sibi datum mouetur ad sibi prouidēdum. [Ha]bet etiam principem inquantum subditur diuinę prouide[ntię].

15 Vsquequo piger dormies. Piger enim videtur quasi se[mper] somnolentus.

16 Et veniet tibi quasi viator egestas. Idest cito, & ex im[proui]so. 17 Et pauperies quasi. Ita quod tu non poteris c[on]tra eam te defendere.

18 Si vero impiger fueris. Iste versus non est in Hebræ[o], pa[tet] tamen sententia.

Homo apo. Dixerat de hæresi, & alijs vitiorum generibus, instituerat præceptorem, excitauerat pigrum, at nunc redarguit, & schismaticum. Vbi notandum, quia quem seminantem iurgia dicere voluit, prius apostatam nominauit, q.a nisi more superbientis angeli, a conspectu cõditoris, prius intus auersione mentis caderet, foras postmodum vsque ad seminanda iurgia non veniret, de quo recte dicitur: *Qui annuit o. quia interior custodia est, quæ ordinata regat exterius membra:* qui ergo statũ mentis perdidit, foris in inconstantia motionis fluit, atque exteriorum mobilitate indicat, quod nulla interius radice subsistit.

Sex sunt. De eo ...m, quam sit odibilis, ideo seminando discordiam insinuat.

Detestatur anima. Secundum consuetudinem hominum loquitur, vt eũ valde ...s odisse significet. vnde in Esaia: *Solemnitates vestras odiuit anima mea.*

Oculos, &c. Enumerat sex capitalia crimina, quæ tamen comparatione discordiam seminantis, quasi minora deponit, quia maius est facinus illud, quo vnitas, & fraternitas, quę p spiritussancti gratiã est connexa, dissipatur. Potest.n quilibet oculos iactanter extollere, lingua mentiri, homicidio pollui, & mala proximo machinari, alijs sceleribus membra subdere, falsum contra quempiam testimonium proferre, quod nõ idem esse putãdum est, quod supra linguam mendacem nominat. Pot etenim mendacium, sed non contra proximum dici. Potest in quam perditus quisque homini mala, & sibi, & alijs inferre, pace seruata ecclesiæ. At Donatus, & Arrius eorũque sequaces grauius est, quod fecerunt, qui concordiam fraternæ vnitatis sciderunt. D

¶Indeficiens. a ¶Satiabor cum ap.g.t.
ger fueris, veniet vt fons messis tua, & egestas longe fugiet
a ¶Talis impiger, sed homo apostata. b ¶Schismaticus.
a a te. Homo † apostata, vir inutilis, graditur ore peruerso,
annuit oculis, terit pede, digito † loquitur, prauo corde ma-
a ¶Supradicta. b ¶Tali.
chinatur malum, & omni tempore iurgia seminat. † Huic
¶Sicut fur.
extemplo veniet perditio sua, & subito conteretur, nec ha-
a ¶Erubescat Orige. b ¶Omni tempore iurgia seminat, quod detestatur deus.
b bebit vltra medicinam. Sex sunt, quæ odit dominus, & septi-
a ¶Quia pessimum est. b ¶Scilicet superbiam. In quolibet, alias in quoslibet.
c mum detestatur anima eius. Oculos sublimes, linguam men-
d a Hic peccatum. b In proximum.
dacem, manus effundentes sanguinem innoxium, cor machi
nans cogitationes pessimas, pedes veloces ad currẽdũ in ma-
a Alia scelera. b Ad rumpendam unitatem, uel ueritatem.
lum, proferentem mẽdacia, testẽ fallacem, & eum, q seminat
e a Ne unitatem corrumpat. Dei.
inter fratres discordias. Conserua fili mi præcepta patris tui,
a ¶Ecclesiæ. b ¶Conserua sic. c ¶Ad cogitandum.
f & ne dimittas legẽ matris tuę. Liga ea in corde tuo iugiter, &
a ¶Ad loquendum. ¶Loquelam tuam horum dulcedine vndique munito, ne labaris in lingua. b ¶Instruendo.
g circunda gutturi tuo. Cum ambulaueris † gradiantur tecum,
a ¶In morte. b ¶Ne rapiat hostis. c In resurrectione. d Expectando, quæ promiserant.
h cũ dormieris, custodiãt te, & euigilãs loquere cũ eis. Quia mã
Minoribus. a Maioribus. Incipientibus.
datum lucerna est, lex lux, & via vitæ increpatio disciplinæ, vt
i custodiãt te a muliere mala, & a blãda lĩgua extraneæ. Nõ cõ-

e *Conserua fili.* Nũc sub adulteræ mulieris specie prohibet ab auditione hereseos. † docet.

f *Liga ea in cor.* i. in cogitatiõe pręcepta dei fixa tene. † Ideo.

g *Cum ambulaueris.* Tanta sit meditatio diuinę legis, vt cum vigilans aliquid operaris, hãc sedulo mẽte recolas, cum dormieris, in huius memoria requiescas: cũ euigilaueris, hanc sedula mente primum ad mentem reuoces sic enim fiet, ut nec uigilãs offendas, nec a timore nocturno lędaris: Aliter: *Cũ ambulaueris in profectu iustitiæ, gradiantur tecum mandata dei, vt te instruant.* † duces. E

h *Cum dormieris.* in morte custodiant animam tuam, ne rapiat hostis. Cum euigilaueris in resurrectione, loquere cum eis expectando præmia, quę tibi si ea seruasses, promissa erant.

i *Non concupiscat.* Patet de adultera. Sed hęretici si bene viuere, & apte se agere vñr, vide ne seducaris eorũ doctrinis. F

a Pretium

NICOLAVS DE LYRA.

1 Homo apostata. *Hic detestatur apostasiam a fide, quæ solet sequi ad negligentiam sciendi ea, quæ sunt de necessitate credenda, cum dicitur:* Homo aposta. vir inu. *i. efficitur vir inutilis, tanta enim est grauitas huius peccati, quod vix potest homo ad bonum reparari. Hoc modo loquitur Apostolus ad Hebræos. 6. a.* Impossibile est enim eos, qui semel sunt illuminati, &c. *s. per fidẽ & sacramenta. Sequitur ibidẽ.* Et prolapsi sunt. *s. per apostasiam. Rursus renouari ad pœnitentiam. Et accipitur ibi impossibile illud, quod de difficili est possibile: est enim vnus modus impossibilis, vt habẽtur. 5. metaphysices.*
2 Graditur ore peruer. *loquens mendacia.*
3 Annuit ocu. *ostendens mulieribus impudicitiæ signa.*
4 Terit pe. *vagabundus per loca inhonesta.*
5 Digito lo. *idest cum superbia. vnde Esa. 58. c.* Si desieris digitum extendere, & loqui, quod non prodest, &c.
6 Prauo corde ma. malum. *contra innocentes.*
7 Et omni tem. iurgia se. *id est nititur seminare inter conciues.*
8 Huic extem. *idest repente.*
9 Veniet perditio sua. *in morte, ideo subditur.*
10 Nec ha. vl. me. *quia non est locus pœnitentiæ post mortem. Et quia in omni peccato mortali est quædam apostasia a deo, & maxime in peccatis enormibus, ideo subditur.*
11 Sex sunt, quæ o. do. *tanquam horrida.*
12 Et septi. detesta. anima eius. *tanquam horribilius.*
13 Oculos sub. *per signa superbiæ manifesta.*
14 Linguam men. *scilicet mendacio pernitioso assuetam.*
15 Manus effun. innoxium san. *voluntarie, & electione.*
16 Cor machinans cogitatio. *contra illos quibus ostendit amicitiæ signa.*
17 Pedes veloces ad currendum in malum. *ex habitu vitioso ad hoc inclinante.*
18 Proferentem men. testẽ fal. *scilicet in iudicio, quia tunc non solum peccat contra proximũ, sed etiam contra publicæ iustitiæ bonũ.*

19 Et eum, qui se. inter fra. di. *qui non solũ debent esse amicitia coniuncti ex cohabitatione in vna terra, vel ciuitate, sed & sanguinis propinquitate, vel etiam vna religione, sicut omnes Christiani sunt fratres generaliter, & religiosi eiusdem religionis magis specialiter.*
20 Conserua fili, &c. *Hic consequenter excludit lasciuiam, quæ solet sequi ad desidiam, de qua prius locutus est. vnde dicit Poeta:* Otia si tollas, periere Cupidinis artes. *Et diuiditur in duas partes, quia primo retrahit a luxuria ex meretricis vilitate. Secundo eius inuerecũdia, & importunitate. c. 7. Prima in duas, quia primo retrahit a luxuria ex meretricis vilitate. Secundo ex criminis grauitate, ibi.* Non grandis. *Et quia talis luxuria per sapientiam euitatur, ideo primo inuitat ad ipsam dicens.* Conserua fili mi præcepta patris tui. *scilicet dei.* Ouidius de remedio. Diuisio.
21 Et ne dimittas legem matris tuæ, &c. *idest sacræ scripturæ vel ecclesiæ.*
22 Liga ea iugi. in corde tuo. *firmiter retinendo.*
23 Et circunda gutturi tuo. *de his loquendo.*
24 Cum ambulaueris gra. te. *ea meditando.*
25 Cum dor. cu. te. *quia obdormiendo in eorum meditatione obdormis in domino, & sic es in eius protectione,*
26 Et euigilans loquere cum eis, &c. *idest resume meditationẽ de ipsis.*
27 Lucerna est. *scilicet minoribus, vel iunioribus, quia minus clare intelligunt.* Lucerna enim est lumen in testa.
28 Et lex lux. *maioribus, qui capiunt clarius.*
29 Et via vitæ incre. disciplinæ. *ex ignorantia seu infirmitate peccantibus.*
30 Et custo. te. *scilicet prædicta.*
31 A muliere mala. *idest fornicaria.*
32 Et a blan. lin. extraneę. *idest adulteræ, quæ a viro suo extraneat se, vel cum viro suo recipit extraneum.*
33 Non cõcupiscat pulchritudinem eius cor tuum, ne capiaris nutibus illius. *quia habet vtilitatem annexam. ideo subditur.*

19 Et

1 Pretium

a *Pretium enim scorti.* Breuis voluptas fornicationis, & perpetua pœna fornicatoris. Sicut enim ieiunus diurnam solum effugit esuriem, & nihilominus postmodum esurit, qui comesto pane saturatus absceserat, sic qui intrat ad scortū: ad horam quidem euaporat libidinem, sed post paululum ardentior redit.

¶Non spernit furem, si fura tus fuerit.

b *Nunquid potest ho.* Soli ei conceditur hæreticorum libros legere, qui adeo solidatus est in fide catholica, vt verborum dulcedine, vel astutia nequeat ab ea separari.

Quis hæreticorum libros legere possit.

¶cum zelotypia vtetur.

c *Non gran.* Furtum non ex se, sed ex comparatione peccati maioris,

a ¶Auerte ante oculos tuos ne vi.vani.
cupiscat pulchritudinem eius cor tuum, ne capiaris † nuti-
a ¶Sed tamen.
a bus illius. Pretium enim scorti vix est vnius panis, mulier au- 1
a ¶Ad imaginem dei factam. ¶Fuge ergo.qu a nunquid.
b tem viri pretiosam animam capit. Nunquid potest homo ab- 2
a ¶Meretricis,aut hæretici confabulationem.
scondere ignem in sinu suo, vt vestimenta illius non ardeant, 3
aut ambulare super prunas, & non comburātur plantæ eius?
¶Sicut illud non potest. a ¶Quod impium.
Sic, qui ingreditur ad mulierem proximi sui, non erit mun-
a ¶Quia. b ¶Etiam. c ¶Ad comparationem adulterii.
c dus cum tetigerit eam. † Non grandis est culpa, cum quis fu- 4
ratus fuerit. Furatur enim, vt esurientem impleat animam. 5
a ¶Non grandis est, quod patet, quia depre. ¶Insuper.
Deprehensus quoque reddet septuplum, & omnem substan 6
tiam domus suæ tradet, & liberabit se. Qui autē adulter est 7
a ¶Quod contingit prop.cor. b ¶Insipientiam. ¶Non tamen sua, sed &. 8
c ¶In hoc. ¶In hac uia.
propter cordis inopiam, perdet animam suam. † Turpitudi- 9
a ¶In futuro.
nem, & ignominiam cōgregat sibi, & opprobrium illius nō 10 11
¶In morte. a ¶Proprii, uel Christi. b ¶Iudicii.
d delebit: † Quia † zelus, & furor viri, nō parcet in die vindictę, 12
a ¶Non aspiciet me misericorditer uisus hominis.
b Domine do.ape no. c Quia non tempus orandi, sed remunerandi.
nec acquiescet cuiusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima.

maioris, idest ... terij, non gra... esse culpæ per... tur. Sic Ierus... grauius peccant... citur: *Iustificat... Sodoma ex te, &c.* quia Sodoma ... vel pauca, sed ... Ierusalem plura c... misit.

d *Quia zelus, & furor viri non, &c.* E... domino intellig... dum est: quia ... nunc parcit re... bis, non parc... die mortis: nec ... quiescit precibu... ro clamantium ... se. Nec dona ... rum non est ... pus, vel facult... scipit. Zelatur ... si quis sponsam ... idest ecclesiam, ... animam quanq... delem corrum... præsumit.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Pretium enim scorti vix est vnius panis, &c.* In Hebræo habetur. Frustum panis, quod est modicum, & tamen accedens ad eam perdit maximum, ideo subditur.

2 *Mulier autem viri pretiosa n, &c.* tanquam laqueus diaboli. Dicitur autem anima pretiosa, quia ad imaginem dei facta, & ad supernaturalem beatitudinem ordinata.

3 *Nunquid po.homo ab.ignem.* quasi dicat. Sicut impossibile est ignem in sinu abscondere, aut super prunas ambulare absque combustione vestium, & plātarum, sic impossibile est, quod adulter sit sine macula culpæ.

4 *Non grandis est culpa, &c.* Hic consequenter retrahit ab adulterio ex grauitate criminis, quia multo grauius est furto, quanto vxor est res magis dilecta, & chara, in qua adulter facit iniuriam proximo, quam res, quę subtrahitur furto. Itē quia per hoc substituuntur frequenter hæredes falsi. Item quia furtum frequenter committitur ex defectu rei necessariæ ad victum, vel vestitum, & hoc est, quod dicitur. *Non grādis est culpa.* scilicet furtum respectu adulterij.

5 *Furatur enim, vt esurientem impleat animam.* Id est, vt sibi prouideat de re necessaria ad victum, vel vestitum.

6 *Deprehensus quoque reddet septuplum.* Exod. 22. dicitur q, de rebus inanimatis reddatur duplum. de ouib⁹ quatuor oues pro vna, & de bobus quinque pro vno, ita quod in lege scribitur, quod debeat reddi septuplum. Ideo dicendu... propter incrementum furti fuit additum ad pœnam ... vt homines a furto cohiberentur. Nec est cōtra legem ... non inhibuit addere ad pœnam pro bono reipublicæ.

7 *Et omnem sub.domus suæ tra.* pro sua redemptione, & si ... sufficeret, debebat vendi, & de pretio eius satisfieri.

8 *Qui autem ad.est propter cor.inopiam.* Adulterium.n.non ... mittitur ad supplendū indigentiam victus, vel vestitus, ... dictū est de furto, sed ex defectu ratiōis, quæ vocatur ... quæ negligens est reprimere concupiscibilem, quæ na... ei subiici. 9 *Perdet ani.suam.* commissione culpæ.

10 *Turpitudinem, & ig.con.sibi.* quia vitia carnis sunt ma... infamiæ.

11 *Et opprobrium illius non deleb. &c.* Interminabilis est ... pœna gehennæ, ad quam iudicabitur sententia irretra... li in die iudicij. ideo subditur. 12 *Quia zelus, & furor ... &c.* Dei, qui dicitur hic vir, quia frequenter in veteri t... mēto legitur apparuisse in humana specie. Et quia Chr... deus, & homo in forma humana, gloriosa tamen appa... in iudicio. Act. 1.b. *Hic Iesus, qui assumptus est a vobis in c... sic veniet.* scilicet ad iudicium, quemadmodum vidistis ... ascendentem in cœlum in corpore glorioso.

CAP. VII.

a *Filij mi.* Hęc periocha eadem, quę superior plenius explicat.

- Fili honora, &c. non est in Hebręo.

CAP. VII.

¶Ne hæc contingant tibi si mi.
a FIlli mi, custodi sermones meos, & 1 2
a ¶In corde m. ab.e.t. vt non pec.til b ¶Ne rapiantur. c ¶De tua substantia.
præcepta mea reconde tibi. Fili honora dominum, & valebis, præter eum vero ne timueris 3
a ¶Contra hostes. b ¶Nolite timere eos, qui cor.occidunt.

a ¶Diabolum, uel quemlibet. b ¶Hæc se licet.
4 alienū. Serua mādata mea
5 & viues, & legē meā quasi b
¶Diligenter.
6 pupillā oculi tui. Liga eam
a ¶Actibus tuis.
7 in digitis tuis, scribe illā ī
a ¶In latitudine cogitationis.
8 tabulis cordis tui. Dic sa- c

b *Et legem m...* Tam solerter ... quę doceo, qua... recti sine his ... cias.

c *Dic sa. soror ...* pientiam eccle... cę doctrinę so... tibi dilectione ... iunge, vt hęc ...

NICOLAVS DE LYRA. CAP. VII.

1 *Filij mi cu.ser.* Hic consequenter retrahit a luxuria ex meretricis inuerecundia, & importunitate, quia euitatur per sapientiam, ideo primo inducit ad sapientiæ amorem. Secundo, describit periculum mulieris adulteræ, ibi: *De fenestra.* Tertio monet ipsam fugere, ibi: *Nunc ergo.* Circa primū dicitur: *Fili mi, cu.* opere adimplendo.

Diuisio.

2 *Et præ.mea re.* sicut thesaurum pretiosum.

3 *Fili ho.do. & va.* Iste versus non est in Hebræo, pro... quod ipsum transeo. & quia patet eius sententia.

4 *Serua mandata mea, & viues.* vita gratiæ in præsenti, & ... riæ in futuro.

5 *Et legem meam, quasi pupillam ocu.tui.* Idest valde dilige... & solicite.

6 *Liga eam in digitis tuis.* opere adimplendo, quia manu... organum organorum. 3. de anima.

7 *Scribe illam in ta.* indelebiliter retinendo.

8 *Dic sapientiæ, Soror mea es.* idest dilige eam charissime.

3 Fili

pollutione fer...et heretica, quę a vera castitate ecclesię probatur extranea.

a *De fenestra.* Patet iuxta literã, quia sapiẽtium aspectus magistrorum & infirmorum actus sedulo speculatur & fortiũ. At eterna Dei sapientia de cęlo prospexit, & vidit oẽs filios hominũ. Aperte au-[t]em Salomon de fenestra domus suæ se per cãcellos prospe-[x]isse dicit, vt paruulorum gesta dijudicaret. Qui enim de fenestra per cancellos perspicit, ipse qui [qui]dem quæ foris agun[t]ur plene considera[r]e sufficit, nec tamẽ [i]psum qui foris sũt, [i]ntra degentem aspi[ci]unt. Hinc enim A[p]ostolus: *Spiritualis [o]mnia iudicat, & ipse a [n]emine iudicatur.* Iu[u]enem vocat adulte[r]um, nõ propter vir[tu]tem, sed propter [i]nstabilitatem, qui [tr]ãsit in platea, quia [d]eseruit angustã viã [q]uę ducit ad vitam.

Iuxta angulũ. quia [d]eflectit a rectitudi[n]e, & prope viam [d]omus illius gradi[tu]r, quia a via verita[ti]s declinauit. Meri[to] viæ domus mere[tr]icis vel hæretici ap[p]ropiat.

In obscuro aduespe[ra]scente. Quia iam ta[m]is per cęcitatẽ cor[dis], ad tenebras festi[na]t peccati & dam[na]tionis.

Et ecce mulier oc[cu]rrit illi ornatu meretricio. Patẽt hæc cuncta de meretricis operibus iuxta literã. Verum doctrina hęretica quencunque [in]cautum reperit, & vecordem hũc decipere tentat. Ipsa.n. [or]natu meretricio apparet, & immunda refulget, eloquẽtia [p]ręparata est ad decipiendas animas, & quoscunque associa[re] potest, spirituali morte perimit.

Nec valens in domo. Nulla est hæresis quę primis contenta [sit] discipulis, hi enim sunt domus eius, sed semper nouos [qu]os decipiat, quęrit.

Apprehensumque deosculatur iuuenem. idest, falsorum verbo[ru]m blandimentis tentat instabilem.

Et

a Scribe in tabu. cor. t & ama vt fororem, & hoc est. Dic sapientiæ &c.
pie[a]ntiæ, Soror mea es, & prudentiam voca † amicam tuam,
a Hæretica prauitate. b A castitate ecclesiæ.
vt custodiat te a mu[a]liere extranea, & ab alie[b]na quę verba sua 1 2
a Vt decipiat. b Quasi, quid scis. c Spiritualis omnia iudicat, & ipse a nemine iudicatur.
a dulcia[a] facit. De fene[b]stra enim do[c]mus meæ per cancellos pro- 3
a De cælo prospexit dominus. Leuem.
spexi iu[a]uenem, & video † paruulos. Considero vecordem 4
a Declinans a rectitudine. b Recte secundum quod exposuimus, & in platea, & iuxta angelum posita est.
b iuuenem qui trã[a]nsit per pla[b]teas iuxta angulum*, & prope 5 6
a Tenebris peccati.
c viam domus illius graditur in obscu[a]ro aduesperascente die, 7
a Qui male agit odit lucem.
d in noctis tenebris & caligine. Et ecce mulier occurrit illi or- 8
a Eloquentia immunda. b Laqueis mortis. c Quietem ecclesiæ turbare desiderans. 9
na[a]tu meretricio, † præparata ad capienda[b]s animas. Garru[c]la, 10
a In primis disciplinis. b Semper discurrit vt acquirat. 11
e & vaga, quietis impatiens, nec valens in domo[a] co[b]nsistere 12
a Cum paganos rapit. b Cum voluptuosos. 13
pedibus suis. Nunc foris, nunc in pla[b]teis, nunc iuxta * an- 14
a Cum alios hæreticos. Sibi sociat. Leuem. 15
f gulo[a]s insidians. Apprehensumque deosculatur iuuenem, 16
g & procaci vultu blanditur, dicens. † Victimas pro salute de- 17 18
a In libris correctis, debui.
uo[a]ui, hodie reddidi vota mea. Idcirco egressa sum in oc- 19 20
a Declina ergo ad me quia intexui. 21
h cursum tuum desiderans te videre, & reperi. Intexui[a] funi- 22
a Quietis molliciem designat. b Vt visu delectet. 23
i bus † lectu[a]lum meũ, straui ta[b]petibus pictis ex Aegypto, asper- 24
a Vt odore capiat. Ergo. Cælesti doctrina, 25
K si cu[a]bile meum myrrha & aloe & cinnamomo. Veni inebrie- 26
mur † vberibus & fruamur † cupitis amplexibus, donec illu- 27
a Aeternus. b Inebriemur, quia non est. c Christus. Corporaliter. d Ecclesia. 28
e Cælos, ascendit resurgens a mortuis, nobisque ministerium gubernandæ ecclesiæ suæ scilicet domus reliquit. 29
cescat di[a]es. No[b]n est enim vi[c]r in do[d]mo sua, a[e]biit via lõgissima, 30

Marginal notes: † cognatam; * eius; * omnes; † Victimæ pacificorum sũt mihi

g *Et procaci vultu blanditur dicens.* Iuxta literã patet, quia meretrix cõuiuium se magnificum præparasse fatetur. At hęretici in cunctis quæ agunt, victimas se suę salutis, Deo immolare, vel autumant vel autumare gestiunt. Nã & dominus ad discipulos. *Sed venit hora, vt oĩs, qui interficit vos, arbi. obs. &c.* (Ioan. 16. a.)

h *Intexui funibus lectulum.* Solẽt lecti qui ex funibus, vel iuxta aliam translationem institis intexũtur, molliores fieri quam ex ligno, vel ex qualibet alia materia. In lecto ergo de funibus meretrix molliciẽ quietis designat. In tapetibus ergo pictis ex Aegypto etiam oculorum tẽtat illecebras, quibus nefando aspectu irretitis facilius ad seducenda mẽtis arcana penetret. Quia vero nomine funiũ aliquando solent diuina præcepta figurari, quæ nos a vitijs coercendo religant, promittunt se hæretici, contextu verborum cælestium, salubre suis auditoribus quasi stratum parare, in quo a vitiorum tumultibus libero corde quiescãt, sed veraciter illis funibus peccatorũ construunt locum perditionis, vt ligatis manibus & pedibus dãnentur. vnde: *Ecce mitto eam in lectum, & qui mœchantur cum ea.* (Apoc. 2. f.) In tapetibus vero pictis ex Aegypto, ornatus eloquentię & dialecticę artis versutia qua ab ethnicis originem sumpsit, intelligitur, per quam hęretica mens sensum doctrinę pestilentis quasi meretrix thorum facinoris se texuisse gloriatur.

i *Aspersi cubile meum.* Promittunt se, tales odorem cælestium habere virtutum, quibus sua suorumque corda velut funibus cubilia venusta, consecrantur, quasi Christi bonus odor sumus Deo. (1. Cor. 2. d.)

k *Veni inebriemur.* Doctrinę sanctę poculis se inuicem satiandos iactant hęretici, & virtutum gratia cõiungendos, donec eorum gesta lux sequatur ęterna.

Sac-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vt custodiat te a muliere. *idest, adultera, quæ extraneum recipit cum marito.*
2 Quæ ver. *blanditiis & adulationibus hominem decipiendo.*
3 De fenestra. *Hic consequenter describit mulieris adulteræ periculum ex sua importunitate di.* De fenestra enim domus. *i. de secreto conscientiæ meæ cõsideraui periculum mulieris malæ. Vel potuit esse ad literam, quod Salomon de fenestra domus suæ vidit iuuenes incõtinens ad domos meretricum declinantes, quæ solent manere prope domos magnatum, eo quod plures eis seruientes subiecti sunt vitio incõtinentiæ, sicut Dauid pater eius vidit mulierem se lauantem ex aduerso domus suæ. 2. Reg. 11.*
4 Et video paruulos. *idest, incontinentes, qui sunt sensu paruuli.*
5 Considero vecordem iuuenem. *idest, habentem vę. in corde e dominio carnalis concupiscentiæ.*
6 Qui transit per plateas iuxta angulum. *vt perueniat ad meretricis domum, quæ solet esse in locis angularibus.*
7 In obscuro. *quia qui male agit, odit lucem. Iohan. 3.*
8 Et ecce mulier. *ad captandum eius beneuolentiam.*
9 Ornatu mere. *ad magis accendendam concupiscentiam.*
10 Præparata ad ca. ani. *laqueo concupiscentiæ carnalis.*

Gar-

11 Garrula. *multiplicatione locutionis.*
12 Et vaga. *ex mobilitate mentis.*
13 Quietis impatiens. *per tactus & gestus impudicos corporis.*
14 Nec va. *sed semper vult ad spectacula & loca inhonesta currere.*
15 Nunc foris. *in aliena domo.*
16 Nunc in pla. *in publico.*
17 Nunc iu. an. in. *quasi dicat modus est meretricis per omnẽ viam & modum inducere ad actum concupiscentiæ carnalis, ideo subditur.*
18 Apprehen. *brachiis amplexantibus.*
19 Deoscu. iu. *sibi consentientem.* 20 Et proca. vul. *idest, improbo & effronti.* 21 Victi. pro sa. *sic est in libris correctis.* 22 Hodie red. vo *q. d. tẽpus reuertẽdi ad delectabilia, sicut multi accepta cõione in solennitate paschali post prandiũ recurrunt ad choreas & lasciuias.* 23 Idcirco e. sum in oc. *sciens, quod tu habeas simile desideriũ, ideo subditur:* 24 Intexui fu. *vt sit mollior quã si stramenta essent immediate super terram.* 25 Straui tapetibus. *idest, curiose ornaui.* 26 Aspersi cu. *vt odore talium fiat in eo delectabilior concubitus.* 27 Veni. ine. *i. satiemur.* 28 Vberibus. *i. cum tactu vberũ, qui est concubentium ad inuicẽ maxime nudi cũ nuda in lecto. Et quia timor in tali actu delectationẽ minuit, ideo remouetur, cũ dicitur.* 29 Non est. *scilicet meus.* 30 In domo sua. *quasi dicat potes ibi esse securus.*

a *Seculum pecuniæ secum tulit.* Gloriam resurrectionis immortalitatis decus, quo illius patriæ ciues lætificaret & ditaret.
b *Et fortissimi quique interfecti sunt ab ea.* Vt ipse Salomon sapientissimus, Samson fortissimus, Dauid mansuetissimus a mulieris decipula, vt Origenes ab hereticis, quē post apo

¶ad statutum ¶Qui decet a mulieri [illegible]

a In tempore quo electorum suorum numerum ecclesia compleuerit reuertitur ad iudicium.
a Sacculum pecuniæ secum tulit, † in die plenæ lunæ reuersurus 1
¶Ecclesiam.
est in domum suam. Irretiuit eum multis sermonibus, & blan- 2 3
a Quasi stultus nesciens ipse ductus ad interitum.
ditiis labiorum protraxit illum. Statim eam sequitur quasi bos 4
ductus ad victimam, & quasi agnus lasciuiens, & ignorans, & quod 5
a Sententia iudicis. b Omnia interiora. ¶Quasi bos & velut auis.
ad vincula stultus trahatur, donec transfigat sagitta iecur eius, ve- 6
Non corporis solum. ¶Ab inferioribus ne abstrahatur in viis illius.
lut si auis festinet ad laqueum, & nescit quia de periculo animæ il- 7 8
lius agitur. Nunc ergo fili audi me, & attende verbis oris mei. Ne 9
abstrahatur in viis illius mens tua, neque decipiaris semitis eius. 10 11
Ac tibi periculum in aliis.
b Multos enim vulneratos deiecit, & fortissimi quique interfecti 12
c a Ne abstrahatur in viis illius, mens. t. Viæ infe. 13
d sunt ab ea. Viæ inferi domus eius, penetrantes † interiora mortis. 14 15

apostolos ecclesiæ mag[illegible] fuit se quamdiu recte sapuit, qui negauerit, errat.
c *Viæ inferi domus eius, penetrantes.* Se de ecclesia domus ait. Portæ inferi nō præualebunt aduersus eam.
d *Interiora mortis.* Obscuriora & altiora gehennæ tormenta, quibus hereticos & fornicatores constat cruciandos mergendos.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sacculum. *ad emendum mercimonia in longinquis partibus.*
2 In die plenæ. *In Hebræo habetur.* In termino cōstituto. *qui adhuc satis distat. Nescio autem quare translator noster posuit. In die plenæ lunæ, nisi quia antiquitus Gentiles & alij in hoc eos sequētes, qui credebant omnia ista inferiora prouenire ex corporum cælestiū dispositione, redeuntes de mercationib. libenter intrabant domos proprias in plenilunio, vt sic plenitudo lucri sequeretur, vnde adhuc in aliquib. terris Christiani volentes enceniare domum nouam vel mutare domiciliū non faciunt hoc libenter in defectu lunæ, ne sequatur defectus bonorum temporalium, sed faciunt hoc in augmēto lunæ vel eius plenitudine, vt sequatur plenitudo bonorum temporalium, & hoc est de reliquijs Gentilium, propter quod est magis vitandum.*
3 Irretiuit eum multis sermonib. *idest detinuit, & passione concupiscentiæ quasi reti inuoluit.* 4 Statim eam sequi. *i. credens ire ad bonum suum, cum tamen vadat ad malum maximum.* 5 Ignorans. *s. pœnæ & culpæ.* 6 Donec tran. *s. diuinæ vltionis.* 7 Velut auis festi. ad laque. *quæ ex appetitu modici cibi illaqueatur et interficitur, sic incontinens ex appetitu delectationis momentaneæ incurrit laqueū culpæ & mortem gehennæ.* 8 Nūc ergo fili mi audi me. *Hic cōsequenter monet dictū periculū fugere dicens.* Nunc ergo fili audi me. *aure corporis.* 9 Et at. verbis oris mei. *aure mentis.* 10 Ne abstra. *per consensum.* 11 Neque decipiaris. *per operis complementum.* 12 Multos enim vul. *vulnere concupiscentiæ.* 13 Deiecit. *a statu gratiæ.*
14 Et for. quique. *vt patet de Adam maximo, quia erat in statu innocentiæ perfectus scientia & virtute, & de Samsone fortissimo, & Dauid sanctissimo, & Salomone sapientissimo, & multis alijs in veteri & nouo testamento.* 15 Viæ inferi do. eius. *quia in domo eius committitur culpa, quæ est via ad gehennam.*

B

CAP. VIII.

Ioa. 18. d.

N*Vnquid nō sa. &c.* Dominus palā locutus est mundo, & in occulto locutus est nihil. Quid ergo neglecto, euangelio eius, ad hæresim & lasciuiam miseri confluunt?
b *In summis, &c.* In monte discipulos simul & turbas docuit. Sed & per vias sæpe his qui conueniebāt prędicabat, & eos qui cura indigebant, sanabat, in ipsa porta ciuitatis Naim mortuum suscitans exemplo miraculi verba quę docuerat commendabat. Quasi, quid sequimini eos qui contra eum in occulto loquuntur?
c *O viri ad vos.* Ad viros clamat, id est, ad strenuos verbi auditores. In vtroque sexu namque fęminę, idest, fluxæ mentes sapientiæ verba percipere nequeunt.

†clamat Lucæ. 7. b. †stulti.
*erim. †loquetur.
*Vniuersi ipsi.

CAP. VIII.

a Quantum ad cælestia. In diuinis.
a NVnquid non sapientia clamitat, & † pru- 1
In Humanis. a ¶Si non potest capere diuina. 2
b ¶Sermo in monte.
b dentia dat vocem suam? In summis ex- 3
a In itinere. Stans autem Iesus iussit eum adduci ad se.
celsisque verticib. supra viam in mediis 4
a In Naim mortuum suscitauit in porta.
semitis stās iuxta portas ciuitatis, in ipsis 5
a Prudentibus. b Attentos facit. c Non ad fœminas.
c foribus † loquitur dicens. O viri ad vos clamito, & vox mea 6
a Rationales, non ad iumenta. b Vox mea hoc. s.
ad filios hominum. Intelligite † paruuli astutiam & insipien- 7 8
a Attentos facit. b Quia regnum cælorum, & promisit & dedit, fidemque sanctæ trinitatis docuit, atque alia innumera quæ prophetæ ei relinquebant loquenda. 9
d tes animaduertite. Audite quoniā de rebus magnis locutura 10
a Ex præmeditatione loquetur veritatem, quod est cordis, sed nihil nisi præmeditatum & discretū loquetur.
e sum, & aperientur labia mea vt recta prædicem. Veritatem 11
*† meditabitur guttur meum, & labia mea detestabuntur † im
a Diabolum & membra eius. b Eloquia domini eloquia casta argentum igne examinatum.
pium. Iusti sunt omnes sermones mei, non est in eis prauum,
a Iusti non omnibus, sed Rec. sunt. b Aliis non ita videtur.
quid, neque peruersum. * Recti sunt intelligentibus & † æqui 12
a Aliis iniqui sed. Vel accipientibus. b Quia recti sunt intelligentibus & æqui inue. Acci. disci.
f inuenientibus scientiam. Accipite † disciplinam meam & non 13

d *Intelligite paruuli, &c.* Manifestum de domino, quia esset ipse in mundo omni ætati, sexui, conditioni locutus est. Immo etiam clamabat, stans in templo: *Si quis sitit, veniat ad me & bibat.* Et nunc per doctores ecclesię. Ipsi enim sunt fores ciuitatis eius. viris simul & fœminis sapientibus, insipientibus gradeuis prędicat & paruulis. At contra doctrina fallax clam priuatim quos seducere valeat, quęrit.
e *Labia mea.* Duo testamenta sibi concordi ad inuicem veritatis, contestatione coniuncta, quæ in Dei sapientia in carne apparente, per sanctū spiritus donū sunt ad prędicandum salutem vniuersum aperta per orbem.
f *Accipite discipl. &c.* Non potestis Deo seruire & māmo[nę]

C

NICOLAVS DE LYRA. CAP. VIII.

N*Vnquid.* Superius Salomon docuit domestice sicut pater filium, hic consequenter docet scholastice vt doctor discipulum, vel politice vt legislator subiectū. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit hoc verbo magis plano. Secundo magis parabolico. c. 9. Prima adhuc in duas quia primo Salomon loquitur in persona sapientiæ creatę, secundo increatę, ibi. *Dominus possedit me.* Circa primum dicit. 1 *Nunquid.* i. frequenter clamat, quia clamitare est verbum frequētatiuum.
2 *Et prudentia.* Dicitur autem sapientia, notitia de diuinis, prudentia de agibilibus humanis. 3 *In summis.* i. in prophetis & sanctis doctoribus. 4 *Supra.* idest, in publico vbi debet doceri san. doctrina. 5 *Iuxta portas ciuitatis.* Ibi enim antiquitus sedebant iudices & sapientes eis assistentes, vt dictum est supra.
6 *O viri ad vos clamito.* non ad bestias irrationabiles.
7 *Intelligite paruuli.* scilicet sensu.
8 *Astutia.* ad præcauendum mala.
9 *Et insipientes animaduertite.* i. sapientiam accipite.
10 *Audite quoniam de re. magnis locutura sum.* scilicet de diuinis, quę sunt maxima & auditu digna.
11 *Et aperientur labia vestra.* i. tūc poteritis loqui recte. Cętera patent vsque ibi. 12 *Recti.* Non intelligentibus autem videntur distorti. Sicut habenti oculos infectos humore sanguineo videntur rubea illa quę sunt alba.
13 *Accipite disci. me. & non pecu.* quia melior est quam bona temporalia, quanto melior est anima corpore.

Ego sapien. Vbi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo: ibi ego sum in medio eorum.
Arrogantiam, &c. Arrogantiam & superbiã, in eis, qui cęteris se meliores existimant. Viã prauã in eis qui aperte ma la faciunt: Os bilingue in eis qui in bonis quæ loquunt̃ habi- fidelibus cęlitus datur, cũctis mundi operib. excellẽtius est, D quod ẽt addendo iustitiam manifestius inculcat. Nam terrenas opes & gloriam sæpius habent iniusti. Nos autẽ in resurrectione sicut Petrus ait: Nouos cęlos & nouam terram, & promissa ipsius expectamus in quibus est iustitia.

pecuniam, doctrinam magis quàm † aurum † eligite. Melior
a Mundi. b Vt videtur. c Quia cętera creata, ipsa creatrix. Illa creatrix, hæc æterna.
est enim sapientia cunctis opibus pretiosissimis, & omne de- 1
a Accipite dico: quia Ego sum quę ha. in con.
a siderabile ei non potest comparari. Ego sapientia habito † in 2
a Sanctorum. b Deus qui glorificatur in co. san. c Non stultis. d Timete dominum vt habitet in vobis. Timemundo. 3
consilio, et eruditis intersum cogitationibus. Timor domi- 4
b ni odit malum. Arrogantiam & superbiam & viam prauam, 5
a Non hominum. ¶In consilio habito: Meum est consilium cui do. est. 6
c & os † bilingue detestor. Meum est consilium & † æquitas. 7
a Et hoc patet: quia Per me te. b Apostoli & alij sancti. 8
d Mea est prudentia, mea est fortitudo, per me reges regnant, 9
& legum conditores iusta decernunt, per me principes spe- 10 11
a Et quia talis diligite me. Ego enim. 12
e rant, & potentes decernunt iustitiam. Ego diligentes me di- 13
¶Innouati mente. a Quod magnum: quia Mecum. 14
f ligo, & † qui mane vigilauerint ad me inuenient me. mecum 15
¶Excelsæ. 16
sunt diuitiæ, & gloria, opes † superbæ, & iustitia. melior est 17
fructus meus auro & lapide precioso, & † genimina mea ar- 18
gento electo. In viis iustitiæ † ambulo, in medio semitarum 19 20
a Si antigraphus. 21
iudicii, vt ditem diligentes me, & thesauros eorum repleam. 22
a Diligite me, quia diligenda sum. Dominus enim po. me.
b Non temporaliter, quia antequam quic. face.
g Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam 23
¶Antequam quicquam, quia ab æter.
quicquam faceret † a principio, ab æterno † ordinata sum, 24
a Quia. ¶Ad literam. 25
& ex antiquis antequam terra fieret. † Nondum erant abyssi, 26
a A patre genita, vel idem secundum hominem. vnde, Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi, vel qui occisus est ab origine mundi. 27 28
& ego iam concepta eram. Necdum fontes aquarum erupe- 29
rant, necdum montes † graui mole constiterant. Ante colles 30
ego † parturiebar adhuc terrã non fecerat, & flumina & † car- 31 32
dines orbis terræ. Quando præparabat cęlos aderam, quan- 33
do certa lege & gyro vallabat abyssos. Quando ęthera firma- 34
bat sursum, & † librabat fontes aquarum. Quando circunda- 35 36

† thesaurum
† electum
† cum astutia, & scientia cogitationum inueni.
† successus
† fructus prouentus mei
† principatu habui
† Nec
† præcipuas terras orbis

...e quippiam non habent, sed iuxta auditorum libitũ sua verba commutant.
Meum est consilium. Non se extollat humana præsumptio, plenitudinem virtutum sola Dei sapientia possidet: ab hac humana infirmitas quicquid habet virtutis accipit.
Per me reges. Reges dicit Apostolos & alios sanctos, qui seipsos primum, deinde & ecclesiam sibi subditam bene regere sciunt: legem conditores auctores vtriusque Test. & sequentes ecclesię scriptores principes & potentes, cęteros fidelium præceptores & rectores appellat. Qui vtique omnes nisi per sapientiam, vt essẽt aliquid habuerunt. Ait enim: *Sine me nihil potestis facere.*
Ego diligentes, &c. Qui diligit me diligetur a patre: & ego diligam eum: & manifestabo ei meipsum. Mane quippe ad sapientiam vigilãt, qui innouato mentis studio ad Chri visionẽ attingere satagunt.
Mecum sunt diuitiæ. Opes superbas, opes excelsas dicit, vt cęlestia dona significet. Græce supbus hyperiphanos, i. super apparens dicitur: & ideo recte sapientia opes yperiphanos secum esse dicit: quia quicquid bonorum fide-

g *Dominus possedit me.* Hucusq; locutus est parabolice ad filiũ, nunc verò quia mentionem fecerat de sapientia, & non dixerat quæ esset & quãtæ dignitatis, quasi incidenter ostendit, & commendat eam secundum vtramque naturam, scilicet diuinam & humanam dic. Dominus &c. *Dominus possedit me.* Viæ domini sunt opera, quorum consideratione ad fidem, vel eius cognitionẽ peruenit genus humanũ. Inuisibilia enim ipsius a creatura mũdi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Viæ eius ipsæ illuminationes per quas se & angelicis spiritib. et mentibus ostendit humanis. In quorum initio sapientiam possedit, quia in primordio creaturę nascentis filiũ qui cum eo cuncta disposuerat, habuit. Sed ne aliquis putaret harum in initio viarũ, vel aliquando ante tempora; filium esse cępisse, vigilanter adiũxit, antequã faceret a prin. ab æter. ordi. sum & ex an. antequam ter. fie. vsq; dũ ait: Qñ appendebat fun. ter. cũ eo erat cunctã cõponẽs: hoc est: In principio erat verbũ, & ver. erat apud Deũ, & Deus erat verbũ. Omnia per ipsum facta sunt. Pereant ergo qui negant Dei F virtutem E

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et omne desiderabile. *scilicet appetitu sensitiuo.*
2 Et non potest comparari. *quia non sunt eiusdem generis: Et quia excedit improportionabiliter talia.*
3 Ego sa. ha. in consi. *quia per sapientiam datur sanum consiliũ.*
4 Et eruditis intersum cogi. *quia tales cogitationes procedunt ex sapientia & eam augmentant.*
5 Timor domini. *scilicet filialis.*
6 Odit malum. *ipsum fugiens propter Dei offensam, & non tantũ propter pœnam quod facit timor seruilis.*
7 Arrogantiam. *in ore.* 8 Et superbiam. *in corde.*
9 Et viam prauam. *in opere.*
10 Et os bilingue. *quod sapientia loquitur in præsentia, & contrarium loquitur in absentia.*
11 Detestor. *tanquam horribilia.*
12 Meum consilium & æqualitas. *idest, per me sunt ista.*
13 Per me reges regnant. *iuste.*
14 Et legũ conditores iusta decer. *Ista. n. ex sapiẽtia procedũt.*
15 Ego diligentes me di. *quia studentes ad habendũ sapientiã, ex eius amore ipsã inueniũt & in eis manet, & in ea delectabiliter viuũt.*
16 Mecum sunt diuitiæ. *s. spirituales & (alias) etiam corporales.*
17 Et gloria. *idest, honor corã multis, q impendẽdus est sapiẽtibus.*
18 Opes superbiæ. *idest, supereminentes, ita quod superbia non sonat hic in vitium. Per talem modum dicit dominus Isa. 60. c. Ponam te in superbiam seculorum. idest, in eminentiam.*
19 Melior est fructus meus auro. *quanto est melior corpore.*
In

20 In vijs iustitiæ ambulo. *idest, ambulare facio.*
21 In medio. *quia virtus consistit in medio.* 22 Vt di. dil. *diuitijs spiritualibus quæ sunt thesauri veri.* 23 Dominus pos. *Hic consequẽter Salomon loquitur in persona sapiẽtiæ increatæ cũ dicitur:* Do. pos. m. in. vi. sua. *i. operũ suorũ.* 24 Antequã. *Ante. n. omnẽ creationẽ nõ erat sapiẽtia nisi increata. ideo sequitur:* 25 Ab æter. or. *Vbi autẽ est ordo ibi est aliqua distinctio. Licet autẽ in Deo sit vna simplex essentia indistincta, tamen ibi est distinctio filij a patre, q proprie nominatur verbũ seu sapientia genita.* 26 Nõdum erant. *Verbum. n. in nobis est conceptus mentis, & sic in diuinis verbũ est cõcept⁹ patris siue sapiẽtia genita.* 27 Necdũ fo. *de locis subterraneis.* 28 Necdum mon. *super terram planã eleuati.* 29 Ante omnes. *i. procedebam a fęcunditate paterna. Iste. n. processus æternitate mensuratur.* 30 Adhuc. *i. creaturã visibilẽ.* 31 Et cardi. *i. partes mundi principales quæ sunt oriens, occidens, austrũ, & aquilo. Vel cardines hic dicuntur duæ extremitates axis mundi. s. polus arcticus & antarcticus, quia circa eos voluitur cælum sicut ostium circa cardines suos.* 32 Quando prę. *Indiuisa sunt enim opera trinitatis, & ideo filius qui est sapientia genita vt dictũ est, semper operatur cum patre. Io. 5. c.* Pater meus vsque nũc operatur, & ego operor. 33 Quando certa le. *i. cõcauitates vbi cõgregatæ sunt aquæ, vt appareret arida habitationi hominũ & animalium terrestrium apta.* 34 Quãdo æther. *i. sphęram ignis qui naturaliter fertur sursum. Illa enim pars elementorum quæ contingunt sphæræ lunæ, æther vocatur.*
35 Et libra. fontes. *constituens eos in pondere numero & mẽsura.*
36 Quando circunda. *ne afflueret & operiret aridam.*

A virtutem, & Dei sapientiam, idest, Christum ab initio, immo & ante omne quod dici vel cogitari potest initium, ab ipso patre fuisse progenitum. Alia translatio, *Dominus, creauit me principium viarum suarum in opera sua.* Quod de incarnatione domini legitur. Creauit me dominus secundum carnem. Caro Deum agnoscit, gloria patrem significat creatura, dominum confitetur, charitas patrem nouit principium. Vel in principio viarum suarum vt

† veluti nutritius. ‡ eruditione. † expoliat

bat mari terminũ suũ, & legem ponebat aquis ne transirẽt fi-
nes suos. Quando appendebat fundamenta terræ, cũ eo eram 1 2
a Omnia in sapientia fecisti. b A diebus æternitatis eius gaudebat vnum esse cum patre. ¶ Caudens.
†cu'ncta cõponens. Et de'lectabar per singulos dies, ludens co 3 4 5
a Sunt. Quia desiderat in nostro amore quiescere, & nos bonorum gratia meritorum ad se videndum perducere.
a ram eo omni tempore, ludens in orbe terrarũ, & deli'tię meę 6
a ¶ Quia.
esse cum filiis hominum. Nunc ergo filii audite me. Bea'ti qui 7 8 9
¶ Sic.
custodiunt vias meas Audite† disciplinam & estote sapientes, 10 11
¶ Tantum.
& nolite abijcere eã Beatus homo qui audit me, & qui vigilat 12 13
a Ad postes me inueniat. Qui enim inuene.
b ad fores meas, quotidie, & obseruat ad postes ostii mei. * qui 14 15
a Vnde. Ego sum via, veritas & vita. b Copiose. c ¶ Vnde. Torrente volup. tuæ. po. eos.
me inuenerit, inueniet vitam, & h'auriet salutem a domino. 16 17
Qui autem in me peccauerit † lædet animam suam. Omnes 18
a Qui sum vita.
qui me' oderunt diligunt, mortem. 19

vt ipse ait. Ego sum quæ ducit ecclesiam ad vitam in opera sua, licet redimenda. virgine creatus Caro enim eius pter opera, diuini ante opera.
a *Ludens in or.* Quia cum tempora & creaturæ orbis terræ [...] pissent, ipse quo[...] rat in patre filius [...] nebat, hoc ideo, quis eũ cum creaturis & temporibus se perhiberet.
b *Ad fores.* Scriptu[...] vel doctores, ijd[...] postes, sine quib. a [...] tam quam pollice[...] nõ valemus ingre[...]

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quando appen. funda. ter. *i. partes terræ inferiores circa centrũ quæ sunt quædam fundamenta superiorum partium.*
2 Cum eo eram. *quia indiuisa sunt opera trinitatis vt dictum est.*
3 Et delectabar. *id est, æternaliter gaudebam cum patre & spiritu sancto.*
4 Ludens corã eo omni tempore. *& quid sit iste ludus subditur.*
5 Ludens in orbe terrarum. *i. ludum faciens de orbe terrarum, qui similis est ludo pilæ, quæ de uno transfertur in alium secundũ quandam reuolutionem, quia regna terræ transfert atque constituit de gen-* B *te in gentem.*
6 Et deliciæ meæ, &c. *s. per gratiam. Istud enim esse est deliciosum respectu esse Dei per pœnitentiam & potentiam, & hoc modo, scilicet per gratiam, est in sola creatura intellectuali, & non in omni, sed solum in iusta.*
7 Nunc ergo filij. *Hic consequenter inuitat ad amorem sapientiæ dicens.* Nunc ergo filij. *per adoptionem.*
8 Audite me. *per debitam attentionem.*
9 Beati qui custodiunt. *i. viam mandatorum & viam cõsilio[...]*
10 Audite disciplinam. *de moribus humanis.*
11 Et estote sapientes. *in diuinis.*
12 Beatus homo qui audit me. *mihi obediendo.*
13 Qui vigilat ad fo. me. *In loco diuini cultus deuote orando.*
14 Qui me inuenerit. *per gratiam.*
15 Inueniet vitam. *æternam.*
16 Et hauriet salutem a domino. *qui est fons salutis.*
17 Qui autem in me peccauerit lædet animam suam. *[...] mihi non potest inferre læsionem.*
18 Omnes qui me oderunt. *quia sum veritas & vita.*
19 Diligunt mortem. *non quia mors sit per se eligibilis aut di[...]bilis, sed quia diligunt inordinate delectabilia mundi et carnis, id [...] sequitur mors culpæ & gehennæ.*

CAP. IX.

a *Sapientia ædifi.* Quia de æternitate diuinitatis Christi sufficienter dixerat, addit & de assumpta humanitate. *Sapientia ædificauit sibi domum.* quia hominem filius Dei quẽ in vnitatem suæ personæ susciperet ipsum creauit. Vel sapientiæ domus ecclesia Christi columnę doctores sanctę ecclesiæ septiformi spiritu pleni, quales fuere Iacobus, Cephas & Ioannes, quas sapientia excidit, quia ab amore seculi disiunctos ad portandam ecclesiæ fabricam erexit.
b *Columnas septem.* *s. ecclesias per orbẽ septiformi gratia spiritus erexit, quę domum, idest, mysterium* incarnationis eius, ne perfidorum improbitate memoria tolleretur, credendo, colendo & prædicando, quasi [...]tando continerent.
c *Immolauit victimas.* Hic victimis meretricis cõtrariæ su[...] victimæ, ad quas stultos inuitat vt supra di. Victimas [...] noui, ho. red. [...] mea.
d *Misit ancillas su[...] vocarẽt.* Elegit p[...] tores infirmos ac [...] cabiles, q. fidel[...] supna cęlestis p[...] ędificia colliger[...].
e *Venite comed[...]* In vnam Chri[...] personam, iunc[...] diuinitatem, & [...] manitatem. V[...] pane corpus, [...] sanguis e[...] no, quo in altari [...] mur.

* eius. † ad summitates excelsorũ

CAP. IX.

Verbum Dei. Carnem.
a Sapientia, ædificauit sibi domum, exci- 1 2
a Ecclesias septiformi spiritu illustratas: b Suis passionibus ecclesias consecrauit, vel vitam prædicantium mactari in persecutione permisit.
b dit columnas* septe'm. Immo'lauit victi- 3
c a Diuinitatis suæ arcana capere non valentibus, assumptæ humanitatis sacramenta, patefecit & scripturæ sacræ, pabula nobis aperiendo præparauit. 4
d mas suas, miscu'it vinum*, & proposuit 5
mensam suam. Misit ancillas suas vt vo- 6
Cæli. a Aedificia. b Hierusalem. c Dicens per ancillas. d Humilis.
carent' ad arcem & ad mœnia' ciuitatis. Si quis est † paruulus 7 8
a Nihil habentibus de fastu humanæ sapientiæ tales aduocat, vt eos sua doctrina sapientes reddat & aptos. 9 10
c veniat ad me. Et insipie'nti bus locuta est. Venite, comedite 11

C

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. IX.

Sapientia ædificauit. *Hic consequenter describitur eminentia sapientię magis parabolice. s. sub metaphora domini vocantis ad conuiuiũ intra palatium suum. Et quia opposita iuxta se posita magis elucescunt, ideo prima ponitur hic inuitatio sapiẽtiæ, secundo inuitatio insipientiæ, ib.* Mulier stulta: *Prima in duas, quia primo ponit sapientis inuitatio, secũdo inuitatorũ conditio, ibi.* Si quis est paruulus veniat ad me. *Circa primum dicitur de sapientia increata, continuando s. sententiam ad finem capituli præcedentis.*
1 Sapientia ędificauit sibi domum: *s. ecclesiam quam ædificauit verbo & exemplo in humanitate assumpta.*
2 Excidit columnas septem. *i. septem dona spiritussancti dedit vel septem sacramenta instituit quibus fulcitur tota ecclesia.*
3 Immolauit victi. *idem seipsum in cruce, quod dicitur victimæ in plurali, quia continet virtutẽ cuiuslibet alterius sacrificij. Et huius victimæ memoriale est sacramentum eucharistiæ, in quo sub specie panis continetur corpus Christi immolatum, quod est fidelium cibus.*
4 Miscuit vinum. *i. dedit nobis sanguinem suum, quod confi[...] in vino aqua mixto.*
5 Misit ancil. su. *i. apostolos aliosque discipulos qui dicuntur [...] cillæ, quia fuerunt humiles, & obsequiosi, vnde Rab. ancillas voc[...] Moysen & Aaron, qui fuerunt humiles & propti ad diuinũ obs[...]*
6 Vt vocarent ad arcem. *i. ad Christi fidem.*
7 Et ad męnia. *ciuitatis. i. ea quæ sunt annexa fidei articulis.*
8 Si quis est par. *Hic consequenter describitur inuitatorũ con[...] & iuxta hoc conditio repulsorum, vt opposita iuxta se posita ma[...] pareant. Dicit igitur.* Si quis est paruulus. *idest humilis,*
9 Veniat ad me *quia talis est dispositus ad sapientiã diuinam. [...]* 11. d. Confitebor tibi pater domine cęli & terrę quia abs[...] sti hæc a sapientibus & prudentib. & reuelasti ea paruuli[...] *dicuntur hic paruuli specialiter apostoli et alij de Iudæis vocati. [...] quenter subditur de vocatione Gentium cum dicitur.*
10 Et insipientes. *idest, Gentilibus, qui diuinitatem attribueba[...] gnis & lapidibus, quod insipientissimum erat.*
11 Venite comedite. *s. corpus meum sub specie panis exhib[...]*

Relinquite. Post oblatas epulas addit & vitę monita, vt A uos perceptis suę incarnationis mysterijs reficit, doctrinæ ariter instruat verbis.

b *Qui erudit, &c.* Quasi interrogares. Cur sapiētia paruulos træ cęteris, & insipientes ad suas inuitaret epulas? Iō inquit ecit, quia frustra laborat qui verbum sapientiæ inculcare nititur ei qui audire cō temnit, sapiētiorem doctore & maiorem credens.

Noli arguere. Non st timendum ne tī derisor cum argui r contumelias inerat, sed hoc potius rouidendum ne tra us ad odium, inde B at peior, ideo tibi iquotiens ab eius orrectione non tuæ miditatis sed dilectionis eius gratia ces ndum.

Si sapi ntes. Moneo ad sapiētiam quod men tibi prodest, on mihi. Si enim sapiens fuerit, &c.

Mulier stulta. Superius commendat sapientiam per diuinitatem & humanitatem, tunc per ontrarium illā candem commendabiorem ostendit, vbi Mulier stulta, &c. quę t ei cōtraria sedit, &c. *Mulier, &c.* Mulier hic hæresis est cō aria sapiētię, quæ sua superius sacramēta cecinit: Sedet au m in foribus domus suæ, idest, in doctoribus falsitatis, quia C iā in penetralia perfidię miseros fallendos introducūt, Supra

a Diuina eloquia. Bibite & Relin.

a panem meum, & bibite vinum quod miscui vobis Relinqui-

a Vere. b De virtute in virtutem. c Opera bona. d Paruulos inuito: Qui enim eru.

b te infantiam & viuite, & ambulate per vias † prudentiæ. Qui

a Quia dat sanctum canibus.

† erudit derisorem, ipse sibi iniuriam facit, & qui arguit im-

a Margaritas proijciens porcis. Ergo.

c pium, sibi maculam generat. Noli arguere derisorem ne ode

a Sed. b Paruulum. c In profectu. d Amatorem sapientiæ, nam perfecte sapiens non habet opus argui. e Argue & sic.

rit te. Argue sapientem & diliget te. † Da sapienti occasionē,

& addetur ei sapientia. Doce iustum, & festinabit accipere.

a Q. doce iustum, & primum timere dominum, quia. Prin. sa. ti. do.

† Principium sapientię timor domini, & † scientia sanctorum

a Est. Vera. b Q. Ego sum sanctorum principium: Per me enim multi. c Virtutes.

prudentia. Per me enim multiplicabuntur dies tui, & adden-

a Aeternitatis.

d tur tibi anni vitæ. Si sapiens fueris, tibimetipsi eris, si autem

a Vnusquisque onus suum portabit. b Sapientia misit ancil. suas vt vo. ad ar. & ad mœ. ci. Mulier autem stul. &c.

e illusor, & solus portabis malū. Mulier stulta & clamosa plena

Veritatis.

que illecebris, & nihil omnino sciens, sedet in foribus domus

a Cathedram pestilentiæ. b In supercilio elationis. c Vocat hæresis ad perfidiam sæpe catholicos, quos iter rectum agere, & viam huius seculi transire citius velle, atque ad æternam patriam festinare conspicit. d Catholicos.

suæ super sellam in excelso vrbis loco, vt vocaret transeuntes

a Huius seculi. b Ad patriam æternam. c Dicens.

f per viam, & pergentes in itinere suo. Quis est † paruulus,

a Sapienti non audet. b Hoc scilicet.

declinet ad me. Et vecordi locuta est. Aquæ furtiuæ dul-

g

pra sellā autē, quia cathedrā sibi predicationis vsurpat. Hęc D est. n. cathedra pestilentiæ. In excelso vrbis loco dicit sapientia, quia in summis & excelsis verticibus dat vocē suam, sed illa in sublimitate virtutū, hęc supercilio montis attollitur.

f *Quis est paruulus.* Sapiētia paruulos atque insipientes ad cōuiuium pene hisdem verbis videtur inuitare. Sed distat, quia illa simpliciter ad se venire vocat, hæc autem quos vocat ad se declinare suadet, quia illa ad rectum actionis iter quos errantes cernit, accersit, hac recte gradientes ab itinere suo deuiare docet, & ad se diuertere.

E

g *Aquæ furtiuæ.* Sapientia palam mensam omnibus proposuit, & miscuit vinum suum. At stulta mulier nil meracum habens ad aquas furtiuas & absconditum panem quoscunque valet aggregat, quia catholica ecclesia palam mundo diuinorum eloquiorū conuiuia pandit, dum diuinitatis & humanitatis Christi mysteria celebranda præcipit. Vel certe in vino mixto historicam simul & allegoricam auditoribus suis scientiam propinat, vt pro suo quemque captu vitæ poculis reficiat. At hæriticorū doctrina publicæ fidei & professioni sua secretorum decreta proponit, & cū nihil spirituale habeat, suauiorē se catholicis pastoribus sciē- F tiam

† vobis

† intelligentiæ

† supra 23. q. 5. c. vides

† intelligentia est sancta cognoscere

† stultus

[illegible]

NICOLAVS DE LYRA.

Et bibite vinum. *idest, sanguinem meum sub specie vini, in quo miscetur aqua. In vtraque enim specie communicabant antiquitus eles, sed propter periculum effusionis sanguinis ordinatum est quod ur laicis sub specie panis tantum.*

Relinquite infantiam. *idest, inutilia & vana.*

Et viuite. *in gratia.*

Et ambulate. *scilicet mandatorum & consiliorum. Consequēter enditur qui sunt repellendi a conuiuio sapientiæ cum dicitur.*

Qui erudit derisorem. *sanæ doctrinæ.*

Ipse sibi iniuriam facit. *quia prouocat derisorem ad iniurian sibi. Ideo dicit Saluator Mat. 7. a.* Nolite sanctū dare canibus, que mittatis margaritas ante porcos, ne forte conculcent s pedibus suis, & canes conuersi dirumpant vos.

Et qui arguit impium sibi maculam gene. *quia impius quā in se est infamat arguentem se.*

Noli arguere derisorem ne oderit te. *& sic efficietur peior, incipiens odium de nouo cum impietate præcedenti.*

Argue sapientē. *quia omnis homo quantumcunque sapiens ha aliquid arguendum. 1. Iohan. 1. c.* Si dixerimus quia peccatum on habemus, ipsi nos seducimus, &c.

Et diliget te. *gratus de tua bona correctione.*

Da sapienti occasionem. *cogitandi aliquid vtile.*

Et addetur ei. *quæ per bonas cogitationes accipit incrementū:*

Doce iustum. *de meliori bono.*

Et festinabit accipere. *opere adimplendo.*

Principium sapientię timor domini. *etiam seruilis, quia in ducit eam sicut seta filium; Sed sicut seta eijcitur de foramine intrā filo, sic timor seruilis expellitur perfecta sapiētia intrāte. 1. Ioh. 4. d.* erfecta charitas foras mittit timorē. *Timor vero filialis cū sapientia manet propter quod est principium intrinsecum sapientiæ. Timor vero seruilis est principium extrinsecum.*

Et scientia sanctorum prudentia. *quia talis scientia non so m est scientia speculatiua sed etiam practica.*

Per me enim. *scilicet sapientiam.*

Multiplicabuntur dies tui. *in præsenti, quia sapientes sciunt vitare pericula.*

19 Et addentur tibi anni vitæ. *in futuro.*

20 Si sapiens fueris tibimetipsi eris. *i. ad bonum tuum principaliter & etiam aliorū consequenter. ideo subditur in aliquibus libris. Et proximis tuis, sed non est de textu, immo est quædam glossa, & per scriptores textui inserta.*

21 Si autem illusor. *sanæ doctrinæ.*

22 Solus portabis malum. *pęnæ.*

23 Mulier stulta. *Hic consequenter iuxta suum oppositū ponitur inuitatio insipientiæ ad suum cōuiuium cum dicitur.* Mulier stulta. *idest, doctrina superstitiosa & vana.*

24 Et clamosa. *quia non habet nisi verba.*

25 Plenaque illec. *quæ non solū concedit, sed etiā ad ea inducit.*

26 Et nihil. *quia ita modicum est ibi de veritate, quod quasi nihil reputatur, & etiam quia illud quod est ibi veritatis vel honestatis, ponitur ad hoc quod & facilius falsitatibus credatur, aliter talis doctrina seipsam destrueret si nihil veritatis contineret, sicut dicit Philos. 1. lib. Et hic. Quod si malum esset integrum, seipsum destrueret.*

27 Sedet in foribus domus suæ, &c. *quia talis doctrina aliquando docetur autentice maxime inter fideles.*

28 Vt vocaret trāseuntes per viam. *latam vitiorum.*

29 Et pergētes in itinere suo. *i. sequentes impietum suæ passionis.*

30 Qui est par. *i. indigens sensu.*

31 Decli. ad me. *q. d. docebo eum.*

32 Et vęcor. *i. secutori passionum, qui dicitur væcors quasi væ habēs in corde.* 33 Locu. est. *qa talis libēter audit doctrinā superstitiosā.*

34 Aquę furtiuę. *In doctrina superstitiosa semper est aliquid boni admixtum, vt prædictum est, & illud bene docetur in publico, illud autem quod est falsum & superstitiosum in secreto. Sicut prænosticatio de futuris per astrologiam quantum ad id quod respicit cursus & coiunctiones planetarū ex quibus prænosticantur aliqua futura. bene docetur publice, sed quantum ad illud quo docētur fieri imagines sub determinatis constellationibus vt dent responsa de occultis & futuris, hoc docetur in occulto, quia superstitiosum. Et talem doctrinam multi libentius audiunt & auidius, ideo designatur per aquas furtiuas & panem absconditum.* Pronosticatio per astrologiā

A tiã iactat docere, vt, ſcilicet libentius audiantur & agãtur q̃ palã in eccleſia dici erudirique prohibentur, & dulcius hauriatur inſipientia quę putatur ſcientia quã prohibitã furatur audientia. Poteſt in aquis furtiuis & pane abſcondito eorundem ſacrificium deſignari. At iuxta literã. Mulier in aquis furtiuis & pane prohibito, & illicita connubia dulciora eſſe aſſeuerat.

† ideſt. in abſcondito comeſtus
† mortui

a *Et ignorauit quod ibi.* Neſcit mulier adultera, neſcit here

ticus, quod immundi ſpiritus domos ſuas habitãt, & quod in profundis inferni pęnas luant ęternas. Ipſi actibus luxurioſorũ, ipſi hæreticorũ dogmatibus quaſi conuiuijs delectãtur optimis. At cũ rite in eccleſia Chri ſacramẽta celebrantur Chriſti verbũ au[...]tur & cõſeruatur [...] eſt ſapientia Dei [...] cõſtat qđ angel[...] virtutes ibi ſunt [...] in excelſis cęlorũ [...] uiuę fideliũ. Panem enim cęli dedit [...], panem angelorum manducauit hom[...].

a ciores ſunt, & panis † abſconditus ſuauior. Et ignorauit quod 1
a Dæmones. b Pœnis deputati æternis. c Qui condelectantur ei
ibi ſint † gigantes, & in profundis inferni conuiuæ eius. Qui 2 3 4
Econtra.
enim applicatur illi, deſcendet ad inferos, nam qui abſceſſerit
ab ea, ſaluabitur.

NICOLAVS. DE LYRA.

1 Et ignorauit. *auditor talis doctrinæ.*
2 Quod ibi ſint gigantes. *ideſt, dæmones, quia talia reſponſa per dæmones fiunt.*
3 Et in profundis inferni. *ideſt, tali doctrina imbuti & re[...] deſcendunt ad pœnam inferni cum dæmonibus eos ſeducentibus.*
4 Qui enim applicatur. *Hoc nõ eſt de textu vſque ad finem c[...]pter quod pertranſeo, & quia ſatis patet ſententia ex præmiſſis.*

Et

CAP. X.

a P*Arabolæ Salomonis.* Nouum ponit titulum, quia nouum genus locutionis incipit, ſcilicet vt non ſicut prius de ſingulis bonorum malorũ ve partibus diutius diſputet, ſed alternis verſibus actus vtrorumque deſcribat.

† infra 15.c.
B
† Non

b *Filius ſap.* Qui accepta fidei myſteria bene ſeruat, lætificat Deum patrem. Qui vero hæc actione mala vel hæreſi commaculat, matrem contriſtat eccleſiam.

† infr. 12.d.
† ſollicitorum

c *Nil proderunt.* Et à tranſitoria morte ſæpius, vt Danielem & tres pueros a perpetua ſemper iuſtitia liberat. At vero theſauri per impietatem cõgregati, etſi aliquando a temporali morte videãtur eripere, plus tamen mali pro impietate qua acquiſiti ſunt, quam commodi in eo quod ꝓ vita ſunt dati conferunt.

Dan. 3. g.

d *Non affliget dominus.* Et ſi aliquando iuſtũ impij famę affligunt, vel etiam necant, non lædunt animam eius quã dominus in futuro ſuę gloria viſionis cõſolabitur, qui & eaſdẽ impiorum

C

CAP X.

a P Arabolæ Salomonis filii Dauid regis Ie- 1
Deum.
b ruſalem. † Filius ſapiẽs lætificat patrem 2
Eccleſię.
filius vero ſtultus mœſtitia eſt matris 3
a Quod putatur. Alias iniquitatis.
c ſuæ. † Nil proderũt theſauri impietatis. 4
a Vtraque aliquando, ſemper ab æterna.
d iuſtitia vero liberabit a morte. † Nõ af- 5
Etſi corpus. 6
fliget dominus fame animã iuſti, & inſidias impiorum ſub- 7
Viri boni vel verbi diuini. 8
e uertet. † Egeſtatem operata eſt manus † remiſſa, manus au- 9
Aeternas. 10
tem † fortium diuitias parat. qui autẽ nititur mendaciis hic 11
a Chriſto fideles. 12
f paſcit ventos, idem ſequitur aues volantes. Qui congregat in 13
a Meſsis quidem multa, operarij pauci. b Torpes a bono opere. c Tempore accepto exaudiuitę. d Confundetur in die iudicii.
meſſe, filius ſapiens eſt, qui autẽ ſtertit æſtate, filius confuſio 14 15
a Venite benedicti patris mei. b Vorax, loquax.
g nis. Benedictio domini ſuper caput iuſti, os autem impiorũ 16 17
Aggere pęnæ.
h operit iniquitas. Memoria iuſti † cum laudibus, & nomen im 18 19

piorum inſidias in [...]ſos iuſte vindica[...] retorquet.

e *Egeſtatem op.* [...] negligenter viui[...] in hoc ſeculo egebit [...]nis in futuro. At [...] fortiter domino [...]litant, diuitijs æte[...] beatitudinis rem[...]rantur.

f *Qui congregauit.* [...] congregat Chriſt[...] animas fidelium, f[...] ſapiens eſt. *Et qui[...] hæc meſſis multa eſt, [...]rarii vero pauci.* [...] vero hoc tempor[...]ceptabili a ſua ſal[...]curãda torpeſcit, [...]fundetur in die [...]bulationis.

g *Os autẽ imp.* Q[...] comeſsationi, eb[...]tati, & colloquijs [...]lis ſeruiebat, prop[...] iniquitatem qu[...] cõgeſsit condem[...]bitur. Denique os illius iniquitas operit, quod in torme[...] in lingua ſibi in qua ob plura ſcelera plus punitus eſt, ref[...]rium quęſiuit.

h *Memoria.* In hac vita boni bonos, ſiue viuos ſiue defun[...] laudibus efferunt. Impiorũ autẽ & actus deteſtantᷣ & no[...], & in vita futura iuſti in Dei laudibus viuunt, reproborũ [...] hon[...]

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. X.

P Arabolæ. *Hic incipit ſecũda Parabolarũ collectio propter quod præponitur tanquã quædã præfatio, vt dictum fuit a principio libri, & in He. eſt de integritate textus. Sciendũ etiã quod parabolæ in hac collectione contentæ non habent talẽ cõnexionẽ adinuicẽ ſicut pręcedentes, propter qđ non inuenitur ibi diuiſio artificialis, ſed quælibet parabola eſt quaſi vna ſententia per ſe, & communiter iuxta virtutẽ tangitur oppoſitũ vitium. Poteſt tamen hæc collectio in generali ſic diuidi in tres partes. Quia in prima inſtruitur pars rationalis, ſecundo reprimitur iraſcibilis c. 15. ibi. Reſpõſio mollis frangit iram, &c. Tertio, reſtringitur concupiſcibilis. ca.* 10. Luxurioſa res vinum, &c. *Sciendum tamen quod hæc diuiſio accipitur ſecundum principa capitulorum, quia in proſecutione cuiuslibet partis facit mẽtionẽ de alijs, vt videbitur proſequendo. Prima diuiditur in quinque partes ſecundũ quinque capitula. In primo vero capitulo quod eſt decimum huius libri, inuitat ad amorem ſapientiæ principaliter, & hoc ex commendatione ſapientis & ſapientiæ, licet alia interſerantur. Præſentis autem ca. prima parabola eſt iſta.*

Eccle. 7. ca.
Pſal. 77. ca.
Ioan. 6. d.
Diuiſio

2 Filius ſapiens. *Tum quia iuuat eum in regimine domus & negotiorum, tum quia pater conſiderat, quod poſt mortem ſuam talis filius honorifice repræſentabit perſonam ſuam.*

Quare pater diligit filium

3 Filius vero ſtultus męſtitia. *quia talis non mittitur ad negocia, ſed manet in domo cum matre, quæ videns eius ſtultitiam continue habet materiam męſtitiæ.*

4 Nil proderunt theſauri impietatis. *ideſt, male acquiſiti, quia ſemper ſunt occaſio mortis culpæ & gehennæ, niſi ſequatur pęn[i]tia, & frequenter ſunt occaſio mortis corporalis.*

5 Iuſtitia vero *quæ non quærit aliena.*
6 Liberabit a morte. *ſcilicet triplici dicta.*
7 Non affliget dominus fame animam iuſti. *licet aliqu[an]do affligat corpus, quia egeſtatem patienter tolerat iuſtus.*
8 Et inſidias impiorum ſubuertet. *ſicut patet de Saule [D]a[u]id perſequente, qui tamen cecidit bis in manu Dauid, vt patet. 1 [Re]g. 24. & 26.*
9 Egeſtatem operata eſt manus remiſ. *quia talis continu[e] [e]xpendit, ſed parum acquirit.*
10 Manus autem fortium. *quia plus acquirit quam expend[it].*
11 Qui autem nititur mendacijs. *aliquid obtinere.*
12 Hic paſcit ventos. *ideſt, perdit laborem ſuum, quia quod ſic acquiritur, non eſt vtile ſed damnoſum.*
13 Qui congregat in meſse. *quia prouidet ſibi congruo temp[o]re.*
14 Qui autem ſtertit. *ideſt, dormit vt ocioſus.*
15 Filius confuſionis eſt. *ideſt, cõfuſione dignus, ſicut dicit[ur] filius mortis ille qui eſt dignus morte. 1. Reg. 26.*
16 Benedictio domini ſuper caput. *quia multiplicat eum [in] bonis ſpiritualibus, & cum hoc aliquando in temporalibus.*
17 Os autem impiorum operit iniquitas. *quia ex ore [eius] procedunt verba iniqua detractionis, & murmurationis, & c[on]ſimilia.*
18 Memo. *quia poſt mortem magis apparet bonitas eius quã a[nte].*
19 Et no. *qa nõ recolitur in aliquo honorabili, ſed tãtũ in facto [...]i.*

Sapien

a Inferni supplicijs.
a piorum putrescet. Sapiens corde præcepta suscipiet, stultus
a Quasi flagellis. b Docentis vel sui ipsius.
b † cęditur labiis. † Qui ambulat † simpliciter, ambulat confi-
c denter, qui autem deprauat vias suas † manifestus erit. † Qui
a Vnde. Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.
annuit oculo dabit dolorem, stultus labiis verberabitur. Venā
Excusat.
d vitæ os iusti, os autem impiorum operit iniquitatem. Odium
a Charitas operit multitudinem peccatorum.
suscitat rixas, & † vniuersa delicta operit charitas. In labiis sa-
e pientis inuenitur sapientia, & virga in dorso eius qui indiget
a ¶ Idest sapientia. b ¶ In labiis sapientis inuenitur sapientia, tamen Sapi. Scientes, quia tempus tacendi & tempus loquendi. c Obmutui dum consisteret pec. ad me.
Quia vel inordinate bona, vel aperte loquitur mala.
corde. Sapientes abscondunt scientiam, os autem stulti † con-
a Diuites confidunt in diuitiis suis, quasi in vrbe munita. pauperes ideo pauent ne deficiant, quia se norunt egenos.
f fusioni proximum est. † Substantia diuitis vrbs fortitudinis
Aeternam.
eius, pauor pauperum egestas eorum. Opus iusti ad vitam,
g a ¶ Voluptas. Est.
fructus autem impii ad peccatum. Via vitæ custodienti disci-
plinam, qui autem increpationes relinquit, errat. Abscondunt
h odium labia mendacia, qui profert † contumeliam, insipiens
est. In multiloquio non deerit peccatum, qui autem modera-
Sine mendacio.
tur labia sua, prudentissimus est. Argentum electorum lingua
Vanum.
iusti, cor autem impiorum pro nihilo. Labia iusti erudiunt
plurimos, qui autem † indocti sunt, in cordis † egestate mo-
a Hic virtutibus, in futuro omnibus bonis,
rientur. Benedictio domini diuites facit, † nec sociabitur eis
Gaudendo.
afflictio. Quasi per risum stultus operatur scelus, sapientia
a Prouidere. b Districtio Iudicii. c Scienter peccans.
i autem est viro † prudentia. Quod timet impius veniet super
K

☞ honor nomēq; & laudes putribus gehennę supplicijs mutā-
[.]tur, vbi vermis eorū nō morieť, & ignis eorū nō extingueť.
a *Stultus cęditur.* Stultus labijs, vel, suis q̃bus damnari me-
[.]uit, q̃a mors & vita in manib. linguæ, vel, eorū a quibus q̃a
corrigi non potiuit, sententiā damnationis accepit. vñ: *Do-
mine libera animā meā
a labiis iniquis.*

b *Qui ambulat.* qui simpliciter se viuere nouit, facilius cuncta [.]preuit aduersa, quia [.]e per hęc ad gaudia [.]enturum esse confi[.]lit dicens: Dominus protector vitæ meæ a quo trepidabo? At qui prauis incœpit [.]ijs (nolens licet) pa[.]escit ac digna factis [.]ecipit. *Nihil enim oc[.]ultum quod non reue[.]tur.*

Qui annuit. Qui [.]utibus oculorum ir[.]ferit aliquem, non [.]uadet sine dolore [.]ormenta pœnitudi[.]is, de quibus: *Qui [.]derūt me gratis, & an[.]ūt oculis.* Vel certe [.]abit dolorem. *quia [.]lius stultus męstitia est [.]atris suæ.*

Os autem &c. qui [.]a vel aliorum peccata defendunt. vn[.]e: *Et non declines cor [.]eum in verba ma. ad [.]cu. excu. in peccatis.*

B

Virga in dorso eius. [.]indicta in sequenti [.]ita quam plaga illa [.]ua Philisthæi in na[.]bus feriebantur si[.]nificat. Qui ergo [.]ō vult damnari, por[.]t in labijs sapiētiā, [.]loquatur laudes Christi & pręcepta pręd[i]cet. Sed q̃a sem[.]er dominū laudare, non autem semper docere, nec omnia [.]ię nouit omnes docere sapiēti cōuenit, recte subditur. *Sa-
pientes*

C

pientes abscondunt, &c.

D

f *Sapientes ab.* Nihil iudicaui me scire inter vos nisi Iesum Christum & hunc crucifixum. 1. Cor. 2. a.

g *Substantia di.* Spiritualiter. Qui in Deū diues est per bona opera, cōfidit in illo, quasi qui in vrbe inexpugnabili quæ a nullo hoste possit superari. Atq; virtutū inopia coangustantur, ideo cælestibus egent diuitijs, quia noxio pauore timēt duros pro domino tolerare labores. Allegoricè.

† perfecte
† Eccl. 27. c

h *Abscondunt scientiam, &c.* Si ergo verax & sapiens esse desideras, odium neque in abscondito cordis conteges, neque per oris contumeliā proferas, sed tuū cor dilectione, & os veritate repleatur.

† infra 18. b

E

i *Quasi per risum stultus operatur scelus.* Prudentia a prouidēdo nomen accepit. Stultus, est igitur qui gaudet in scelere. Sapiētis autem est, & eius qui viri nomine dignus sit præuidere, q̃a risus dolore miscebitur, & gaudia peccandi pœna sequetur vltionis.

† infra 14. b
† detractionē

k *Quod timet impius veniet super.* De illo quoque impio dicit, qui sciens peccat. Timet impius videre districtū iudicē, qui est contrarius Apostolo desiderāti dissolui & esse cū Christo. Ille ne terrenis gaudijs priueť, & sempiterna vltione plectatur. Iste, ne incolatus eorū prolongetur, sed pręmia pro quibus certauerūt, percipiant. Vtrisque autem quod corde tenent, adueniet.

† defectu
Philip. 1. c
† nec apponet dolorem

F

☞ *Quasi*

NICOLAVS DE LYRA.

Sapiens, &c. *obtemperando.*
Stultus. *reputat enim flagella labia sui correctoris.*
Qui ambulat simpliciter. *idest, sine duplicitate.*
Ambulat confidenter. *quia non timet reprehendi de falsitate.*
Qui autem &c. *scilicet post vitam verba operando mala.*
Manifestus erit. *per effectum malitiæ suæ.*
Qui annuit. *signum impudicitiæ ostendens mulieri alienæ.*
Dabit dolorem. *scilicet marito eius.*
Stultus labijs verberabitur. *Exponatur vt supra.*
Vena vitæ os iusti. *quia de tali ore verba vitæ exeunt, inquan[tu]m propria delicta vere confitetur.*
Os autem impiorum. *scilicet propriam, ipsam palliando.*
Odium. *in corde.* 13 Suscitat rixas. *in ore.*
Et vniuersa delicta. *quia sicut odium per rixam manifestat [af]fectus aliquorum, sic charitas celat, nisi quantum correctio fraterna [re]quirit.*
In labijs, &c. *quia ex abūdantia cordis os loquitur: Mat. 12. c.*
Et virga. *idest, punitio debita.*
In dorso, &c. *quia non habet cor aggrediendi opus virtutis.*
Sapientes abscondunt scientiam. *derisoribus.*
Os autē stul. *quia loq̃tur q̃d non decet, & sine fræno rationis.*
Substantia diuitis vrbs. *quia confidit in magnitudine diui[ti]arum suarum, sicut obsessus in fortitudine murorum.*
Pauor pauperum. *quia homines mali non formidant pauperi[bu]s iniuriari.*
Opus iusti ad vitam. *scilicet gratiæ & gloriæ acquirendam.*
Fructus autem impij. *idest, opus eius.*
Ad peccatum. *scilicet ordinatur, & postea ad inferni casum.*
Via

25 Via vitæ custodienti. *quia suscipiens correctionem iam est in via perueniendi ad vitam beatam.*
26 Qui autem increpationes relinquit errat. *a via vitæ.*
27 Abscondunt odium labia mendacia. *quia prætendunt amicitiam, cum habeant inimicitiam in corde, sicut Ioab dixit Amasæ:* Salue mi frater. & osculando interfecit eum. 2. *Reg.* 20. c.
28 Qui profert contumeliam. *idest, vitia.*
29 Insipiens est. *idest, insipientem se ostendit.*
30 In multiloquio non deerit. *falsitatis vel saltem ociositatis.*
31 Qui autem moderatur. *secundū moderamen rationis dicēdo dicenda, & tacendo tacenda, tempore & loco & aliis circunstantiis debitis, quia talis moderatio est difficilis, virtus autem est circa bonum & difficile.*
32 Argentum electum lingua iusti. *quia profert verba mūda, & sic comparatur argento, quod est sonorum & mundum.*
33 Cor autem impiorum pro nihilo. *idest, nullius valoris est.*
34 Labia iusti erudiunt. *quia talentum sibi creditum non abscōdunt in terra.*
35 Qui autem indocti sunt, &c. *Vnde vulgariter dicitur:* Multum est pauper qui fatuus est, vel indoctus.
36 Benedictio domini. *spiritualibus diuitiis.*
37 Nec sociabitur eis afflictio. *Spirituales enim diuitiæ non habent afflictionem annexam sicut habent temporales.*
38 Quasi per risum. *i. habet pro modico hoc facere sicut & ridere.*
39 Sapientiam autem. *quæ est cognitio de diuinis.*
40 Est viro prudentia. *i. virtuoso, quia per notitiā de diuinis procedit ad dirigendum humanos actus, circa quos proprie est prudentia.*
41 Quod timet impius. *sicut Saul in posteritate sua fuit regno priuatus quod timebat, & Dauid rex institutus q̃d desiderabat.* 3. *Reg.* 5.

a Quasi tempestas. A De persecutoribus ecclesię dicit, qui domum fidei subuertere quærunt. Sed illa in vero fundamento idest, in Christo collocata, ipsi extemplo dispereunt.

b Sicut acetum dentibus. Sicut hereticorum perfidia bonis doctoribus molestiā generat & lachrymas, sic male viuens catholicus eis qui se fidem suam ex operibus ostendere iussērūt per inertiā grauis est. Oculi quippe & dentes, prædicatores sunt sanctæ ecclesiæ, & qui recta ei prouident & alimenta spiritualia suggerunt.

Acetū quod a vino degenerat, & fumus qui ab igne ascēdens euanescit, hi sūt q ab ecclesiastica suauitate & charitate, per superbiā vel socordiam recedunt, & etiam verbis impu-

(margin: in via. — † l. Deo.)

a Cupio dis. & esse cum Christo.
a eum, desiderium suum iustis dabitur. Quasi tēpestas trāsiens 1
a Ecclesiæ persecutor. In Christo.
non erit impius, iustus autem quasi fundamentum sempiter- 2
a Prædicatoribus. b Idem qui dentes. c Catholicus.
b num. Sicut acetum dentibus, & fumus oculis, sic pige- his qui 3 4
Amicabis. a Aeternum
miserūt eum in via. Timor domini apponet dies, & anni im 5 6
a Cum hac luce perdent bona quæ amabant. Quamuis hic tristitia.
b Quia præsumunt se in futuro requieturos vel nihil futuros.
c piorum breuiabuntur. Expectatio iustorum lętitia, spes au- 7
d tem impiorum peribit. Fortitudo simplicis via domini, & 8 9
a Quia certa sunt mala quæ patientur.
pauor his qui operantur malum. Iustus in æternum non com 10 11
a Viuentium.
mouebitur, impii autem non habitabunt super terram. Os iu 12 13
Aliis.
sti parturiet sapientiam, lingua prauorum peribit Labia iusti 14 15
a Nihil temere b Ex industria loquitur peruersa.
considerant † placita, & os impiorum † peruersa. 16 17

pugnant. vnde: A nobis exierunt, sed non erant ex nobis... nobis non erant.

c Spes autem. Non cōtra id quod supra dicitur. Quod timet impius super eum veniet. Sunt enim qui sciētes iudicium, nihilominus negligētia vel desperatione, vel etiā de industria peccant, his quidem interitus quem timent eueniet. Sunt qui in... non putant puniendos, sed sicut bona ... munerāda, de quibus Spes autem impiorum peribit. De his qui scienter delinquunt, adiungit:

d Fortitudo simplicis via eius, & pauor. Si obscura scriptura cōprehendere non potes, nō de salute desperes, sed gradere viam domini. Age bona quæ nosti, & inter fortes numeraberis: ... ueant qui recta quę norunt, operari contemnunt.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quasi tempestas transiens non erit impius. idest, desinet esse per vindictam diuinæ iustitiæ.
2 Iustus autem quasi fundamentum sempiternum. quia fundatus est supra firmam petram, scilicet Deum.
3 Sicut acetum dentibus nocet. quia facit eos acidos.
B 4 Et fumus oculis. obscurans eos.
5 Sic piger. scilicet nocet, his qui mise. &c. quia per hoc frustratur eorum negocium pro quo missus est.
6 Timor domini apponet. sicut patet de Ezechia, cui appositi fuerunt quindecim anni. 4. Reg. 20.
7 Et anni impiorum. quia acquirunt sibi multos amicos, qui vitæ eorum insidiantur.
8 Expectatio iustorum. idest, beatitudo æterna, quæ habet annexam lætitiam.
9 Spes autem. i. præsumptio, qua præsumunt habere beatitudinem sine meritis, dicētes. Deus non fecit nos ad damnandū, sed ad saluādū.
10 Fortitudo simplicis. idest, eius iustitia simplices præmians.
11 Et pauor his qui operantur, &c. impios puniendo.
12 Iustus in æternum non, &c. a stabilitate virtutis.
13 Impij autem non habitabunt super ter. scilicet viuentium.
14 Os iusti parturiet sapientiam. alios docendo.
15 Lingua prauorum peribit. vnde diues epulo in inferno existens, magis cruciabatur in lingua quam in aliis partibus: Lu. 16. f.
16 Labia iusti considerant placita. Deo & hominibus bonis
17 Et os im. blasphemias cōtra Deū, & iniuriam contra proximum.

CAP. XI.

a Statera dolosa. Vel pecunię, vel iudicij. Vel dū quis meliora sua, bene gesta, q̃ proximorū iudicat & male gesta leuiora. Vel imponit importabilia in humeros hominū, digito āt suo nō vult ea mouere. Vel bona agit in publico, mala in occulto. Qui autē in omnibus sinceriter agit, qui causam & causam æqua lance discernit, iusti iudicis voluntati & actioni congruit.

b Vbi fuerit. Superbi, vel contumeliose se gerunt per contemptum, siue per ignorantiam discipli næ, vel proximis cōtumeliam ingerunt. Vel, qui se exaltat humi.

c Vbi autem. Abscondisti ea a sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis, idest, humilibus.

C d Mortuo homine. Hoc Origenes nesciuit, qui post vltimū iudicium

(margin: † 45. disti. ca. omnis. — † Perfectio rectorum — † peruersitas, defectio — † sup. 10. a. — † perfecti Luce. 10. d. — An post iudicium aliqui liberentur — † propter prauitatem)

dictū vitam omnibus impijs dandam promisit. vel, defuncti hominis iusti, nō peribit spes, gloria autem impiorū peribit. Sciendū tamen quod & ipsis impijs spes veniæ nō est post mortem. Sunt tamē qui de leuioribus peccatis, cum quibus defuncti sunt, post mortē possunt absolui, vel pęnis castigari

CAP. XI.

a † Statera dolosa abominatio est apud
Deum, & pondus ęquum voluntas eius,
b Vbi fuerit superbia, ibi erit & contumelia, vbi autem humilitas, ibi & sapientia
c † Simplicitas iustorum diriget eos, &
Duplicitas.
† supplantatio peruersorum vastabit il-
Districtæ.
los: Non proderunt diuitiæ in die vltionis, iustitia autem li-
a Aeterna. b Qui iustus est iustitia augebitur.
berabit a morte. Iustitia † simplicis diriget viam eius, & in
a Vnde: Qui in sordibus est, sordescat adhuc. b A morte.
impietate sua corruet impius. Iustitia rectorum liberabit
d eos, & † in insidiis suis capientur iniqui. Mortuo homine
e impio, nulla erit vltra spes, & expectatio † solicitorum

1 vel suorum precibus
2 & eleemosynis,
3 missarum celebrationibus, sed hoc & a
4 te iudicium, & de
5 uioribus. Qui ve
6 post iudicium se
7 berandos putant,
8 luntur, & ad eos
9 tasse pertinet qu
10 sequitur.
11 e Expectatio solicitorum. Solicitudo bonorum est, implere Dei pręcepta. At
12 lorum scienter pe
13 cantium, quod æt
14 nam rapiētur ad p
15 nam. Ideoque exp
16 ctatio illorum con
17 nabitur, istorum damnabitur, etiam ante iudicium, damnante propria conscientia.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XI.

STatera do. In hoc cap. inducit Salomon ad actus iustitiæ dicens.
1 Statera. qua vendentes decipiunt ementes.
2 Abominatio est, &c. quia est furtum colore iustitiæ palliatum.
3 Pondus æquū voluntas eius. quia in iustitia commutatiua requiritur tale medium. 4 Vbi fuerit superbia. in corde.
5 Ibi erit & contumelia. in ore. 6 Vbi autem. quia humilitas ... ad sapientiam diuinam, vt dictum est supra ca. 9.
7 Simplicitas. in qua procedunt in factis suis sine plica dolositatis.
8 Diriget eos. ad beatitudinē. 6 Et sup. qua decipiūt simplices.
10 Vastabit eos. in pęna inferni, & aliquando etiam propter hoc destruuntur in vita præsenti.

(margin: Humilitas)

11 Non proderunt diuitię in die vltionis. idest, iudicii extre
12 Iustitia autem libe. f. gehennæ. 13 ...su. Iustitia simplicis opera eius ad beatitudinē. 14 Et impi. su. idest, pro impietate
15 Corruet impius. in gehennam.
16 Iustitia rectorum. idest, iudicium.
17 Liberabit eos. a culpa & pęna.
18 Et in insidijs suis capientur iniqui. sicut iniqui iudices insidiantes Susannæ fuerunt adiudicati morti: Dan. 14.
19 Mortuo homine impio nulla erit, &c sua salutis, quia inferno nulla est redemptio. Hoc non intellexit Origenes dicens, quod post longum tempus damnati & dæmones saluabuntur:
20 Et expecta. solicitorum. idest, illorum qui solicite seruiebant impio, sperantes ab eo promoueri.

Non Peribit

a *Simulator.* Hæreticus simulans catholicam doctrinam, decipit auditorem suum. Qui veritatem sequuntur euangelij, liberabuntur sapientia catholica ne decipula decipiantur hæretica.

b *Qui despi.&c.* Nõ est despiciẽdus qui nõ simpliciter amat, etsi quid inepte agat. Qui enim hoc facit, indiget sapientia. Prudens autem publice tacet, occulte castigat, quod melius in sequentibus aperitur.

c *Qui am.f.reu.ar.* qui autem fidelis, cælat amici con. Et in euangelio. *Si peccauerit in te frater tuus cor. eum inter te & ipsum solum, &c.* vnde & recte additur.

d *Vbi non est gu. po. cor.* salus autem vbi multa cõsilia, ne enim putares si, corrigere non potes, vltra celare debere, recte dicit populum sine gubernatore corruere, saluari autem vbi sũt multa consilia vt ostẽdat quod si solus emendare non potes, pluribus esse reuelandum vt a pluribus corrigatur.

e *Affligetur.* Ad literam patet. Alle.sed est a sorte sanctorum extraneus qui, peccata sua non corrigit. Sed quicumque talibus, vel communionis gratiam concedit vel vitam promittit æternam, quia fidem facit pro extraneo, seipsum ante districti iudicis oculos vltione dignum reddet.

f *Qui au.ca.la.sec.erit.* Securus erit in futuro, qui nunc bene formidolosus, & sua peccata per pœnitentiam curat, & ab impœnitentium societate se immunem seruat.

g *Manus in manu.* Qui manũ iũgit in manu, nihil inique operatur, sed manus in manu non erit inno.ma. quia etsi ab iniqua actione manus ad horam subtrahit, cordis tamẽ innocentiã malus habere non potest. Vnde præmissum est. *Abominabile domino cor prauum.*

h *Semen au. iu. sal.* Hoc supra. Seminãti autem iustitiam merces fidelis. Vnde semen iustorum saluabitur, quia qui præcedentium iustorum exempla sectantur, horum quoque vestigia ad recipienda æternæ salutis præmia sequentur. Vnde Isa. *Omnes qui viderint eos, cognoscent eos, &c.*

i *Circulus aureus in nari. &c.* Si suis naribus circulum auri fixeris, nihilominus ille naso terram verrit, luto se immergit. Ita mulier fatua si pulchritudinẽ vultus vel habitus acceperit, faciem suam tamen ad infima declinare, suam speciositatem ad verrendos vbique castitatis flosculos circunferre, se cœno voluptatis diligit inquinare. Aliter. Qui doctrinam hæreticam nitore videt eloquentiæ splendere, nec tamen sapientiæ apto intellectu conguere. *Circulus aureus in nari.* i. pulchra & circunflexa locutio in ꝗ sensi-

a ¶Iacobus martyrio coronatus est. Petrus de carcere saluatus, & Herodes qui eos persecutus est a vermibus visibiliter consumptus, & inuisibiliter raptus, vbi vermis non moritur, & ignis nõ extinguitur.

peribit. Iustus de angustia liberatus est, & tradetur impius 1 2 3
(Hæreticus.)
a pro eo. Simulator ore decipit amicum suum, iusti autem li- 4 5
(Catholica. Operibus. Alias exultabit. Ierusalem.)
berabuntur scientia. In bonis iustorum exaltabitur ciuitas, & 6 7
(Lætabitur iustus cum viderit vindictam.)
in perditione impiorum erit laudatio. Benedictione iustorũ 8 9
(Hæreticorum. ¶Pro voto eorum.)
b exaltabitur ciuitas, & ore impiorum subuertetur. Qui despi- 10 11
(a In publico, occulte castigat.)
cit amicum suum, indigens corde est, vir autem prudens tace- 12 13
(Proximi.)
c bit. †Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana, qui autem fi- 14 15
(a Corripe eum inter te & ipsum. ¶Tamen.)
d delis est, celat amici commissum. Vbi nõ est gubernator, po- 16 17
e pulus corruet, salus autem vbi multa consilia. Affligetur malo 18
f qui fidem facit pro extraneo, qui autẽ cauet laqueos, securus 19 20
(a Ecclesia. b Plena spiritu sancto. c Aeternam. d Virtutibus.)
erit. Mulier gratiosa inueniet gloriam, & robusti habebunt 21 22
(a Aeternas. b Iudicium sine mi.ei qui non fa mi.)
diuitias. †Benefacit animæ suæ vir misericors, qui autem 23 24
(a Quod peribit.)
crudelis est, propinquos abijcit. Impius facit opus instabile, 25 26
(a Retributio æterna. b Pietas.)
seminanti autem iustitiam, merces fidelis. † Clementia præ- 27 28
(a Aeternam. b Non secutio quæ ex infirmitate.)
parat vitam, & sectatio malorum mortem. Abominabile do- 29 30
mino cor prauum, & voluntas eius in his qui simpliciter 31 32
(a Ambulate dum lu.ha. b ¶Abominatio domino cor prauum, quia manus in manu.)
g ambulant. † Manus in manu non erit innocens † ma- 33 34
(a ¶Pulchra & circunflexa alias circumplexa locutio. Corde.)
h lus, semen autem iustorum saluabitur. Circulus au- 35 36
i 37 38

fuerint cõsilia fodit defixio nes i.stipulationes.

† Iustitia.

†Mox nõ eris impunitus.

Qui

NICOLAVS DE LYRA.

Peribit. *quia non poterunt ab eo vltra adiuuari.*
Iustus de.an.liber.est. *quod patet de Dauid iusto, qui fuit in regno restitutus, & impius Absalon occisus. 2. Reg. 18.*
Simulator. *idest hypocrita, qui simulat sanctitatem.*
Ore decipit. *id est illum a quo sperat promoueri, cui.s. adulatur.*
Iusti autem libera.&c. *ab ista deceptione.*
Scientia. *qua discernitur inter sanctitatem veram & fictam.*
In bonis iu.&c. *quia iusti bona expendunt pro bono reipublicæ.*
Et in per impi. erit lau. *quia turbant bonum commune.*
Benedictione iustorum. *i. oratione eorum quæ est exaudibilis.*
Exultabitur ci.a Deo. *sicut S. Basilius oratione saluauit suam ciuitatem a Iuliano apostata, & Ezechias Ierusalem a Sennacherib. 4. Reg. 19.*
Et ore impiorum subuertetur. *quia sunt proditores ciuitatis.*
Qui despicit amicum suum. *ipsum deridendo, & defectus eius publicando.*
Indigens corde est. *quia habet cor defectuosum.*
Vir autem plu.ta. *celabit defectus amici sui quantum exigit correctio fraterna.*
Qui am.frau.re.ar. *suæ fidelitati commissa.*
Qui autem fid. est celat am.commis. *i. secretum sui amici cõmissum suæ fidelitati.*
Vbi non est gu.po. *sicut nauis carens gubernatore periclitatur.*
Salus autem. *s. populi.*
Vbi mul.con. *per quæ cauentur mala & obtinentur bona.*
Affli.malo. *quia timet ne ille deficiat, & ipse debitum incurrat.*
Qui autem cauet la. *talis obligationis.*
Securus erit. *ab incursione debiti.*

23 Mulier gloriosa. *i. honesta & pudorata.*
24 Inueniet gloriã. *i. famam bonam, vt patet de Iudith & Ester.*
25 Et robusti ha.di. *quæ per robur mentis & corporis acquirũtur, & acquisitæ possidentur.*
26 Benefa.animæ suæ vir. *quia sola misericordia comes est defunctorum, secundum Aug.*
27 Quia. *subtrahendo eis debitum consilium & auxilium.*
28 Impius fa.o. *aggregans sibi bona temporalia quæ sunt transitoria & corruptibilia.*
29 Sem.autem.iu. *verbo & facto.*
30 Merces fidel. *idest retributio æterna, quæ non est aliqualiter defectiua.*
31 Clementia præ.vi. *Est autem clementia proprie per quam relaxantur vel mitigantur pœnæ, & sic præparat vitam corporalem illis quibus relaxatur si bene hoc faciat.*
32 Et sec.malorum. *scilicet pœnæ.*
33 Mortem. *s. corporalem illis quibus imponitur malum cui pœna mortis debetur, & mortem spiritualem imponenti si iniuste imponatur.*
34 Abomi.domino cor prauum. *quod est malitiæ assuetum.*
35 Et volun. eius in his qui simpli. *i. sine plica malitiæ & doli.*
36 Manus in ma.non erit innocens. *homo malus etsi nihil operetur extra, sed teneat vnam manum in alia sicut ociosus, non est innocens quia cogitat mala interius.*
37 Semen autem iu.sal. *id est filij eorum in bono dirigentur, quia sic a patribus eorum docentur.*
38 Circulus aureus in.&c. *Sus enim si habeat circulum aureum circa rostrum suum ponit ipsum intra lutum, sic mulier fatua siue incontinens ornamentum pulchritudinis a Deo sibi datum ponit intra luxuriæ lutum.*

Mu-

Dissi-

A sensib. stultæ mentis, cui ex eloquio aurum splendet, sed tamē ex terrenæ intētionis pōdere more suis ad superiora nō respicit. Quod exponit sic, mulier pulchra & fatua, id est, doctrina hæretica, pulchra verbo, fatua intellectu.

Circulus aureus, &c. Qui ornamentū diuini eloquij meditādo consequitur, sed hoc male viuendo in sequitur, circulum aureum habet in naribus suis. Sed more suis terram, vertit quia quæ odore notitiæ percepit immūda actione sordidatur, ideo mulier pulchra perscientiam & fatua p actionē: quia carnalibus deditus.

a *Bene cōsurgit dilucu-lo qui quærit bo. etc.* i. ad vitā cōsurgit in tem-

B pore resurrectionis qui nunc bona agit in tēpore operationis. Qui asit mala quæ dicat vel agat inquirit, eorum pondere ab altioribus retardatur.

b *Iusti autem quasi &c.* Q. Qui spe futurorum præmiorum bona faciunt in præsenti, iuste quod sperant accipiunt. Virēs quippe in arbore folium, fructus quos nondum ostendit signat affuturos, & iusti, quasi virens folium germinant, qui

C spe salui facti in fidei ac

ac virtutum gratia proficere non cessant.

c *Qui stul. est.* Impius viuit pio. ille damnatur, iste accipit brauium pro quo certabat.

d *Fructus iu. &c.* Vitio Christi, qui sapientia, De quo. *Lignum vitæ est amplectentib. eā.* Et in Apocal. *Qui vicerit dabo ei edere de ligno vitæ quod est in paradiso. d.m.* Et hunc fructum, iusti expectant dum quasi virens folium, germinant.

a Sensibus stultæ mentis. b Verbo. c Intellectu. d ¶ Iusticiam vbique regnare.

reus in naribus suis, mulier pulchra & fatua, desiderium iu- 1

a Ira enim per silentium clausa magis æstuat. Cum a prauo opere quiescunt vim furoris inferre tendunt. Manus in manu non erit innocens malus, quia.

storum omne bonum est, præstolatio impiorum furor. Alii 2

a Dispersit dedit pau. b Non aliena. c Centuplum accipiunt in hoc tempore & in futuro vitam æternam. 3

4

diuidunt propria & ditiores fiunt, alii rapiunt non sua, & 5

a In futuro, nec gratia aquæ dabitur ad refrigerandum, & hic, vbi semper auarus eget. b Exterius prædicando. c Intus augmenti pinguedinem recepit.

semper in egestate sunt. Anima quæ † benedicit impingua- 6

a Auditores diuino eloquio. b Potu multiplicis muneris. 7

c Seruus malus & piger qui talentum abscondit. 8

bitur, & qui inebriat, ipse quoque inebriabitur. Qui abscon- 9

a Prædicationis. Quia pro multis qui corrigere potuit damnatur. 10

c Euge serue bone & fi. quia in pau. fu. 11

dit frumenta, maledicetur in populis, benedictio autē super 12

a Verbum pretio fidei & confessionis. Negociamini dum venio. b Consurgit ad bonum opus accinctus. c Accrescente luce iustitiæ. d Quæ faciat quibus ad cælestia perueniat.

a caput vendentium. Bene consurgit diluculo qui quærit bona, 13

qui autem inuestigator malorum est, ab eis opprimetur. 14

a Non attendens futura bona. b A vita æterna.

b Qui confidit in diuitiis suis, corruet, iusti autem quasi virens 15

a Opera bona. b Tumultibus cogitationum. c Mentem: 16

d Aperit eam flatibus malignorum spirituum quibus obruatur: 17

folium germinabūt. Qui conturbat domum suam possidebit 18

a Dum dominari videatur. Probatiorem facit persequendo. b Merces. 19

c ventos, & qui stultus est, seruiet sapiēti*. Fructus iusti lignum 20

d a Quasi patronus. b Quia fructum percipiet. c ¶Iudicium. 21

e vitæ, & qui suscipit animas sapiens est. † Si iustus in terra reci- 22

f a Si iustus vix saluabitur, impius & peccator vbi parebit. 23

Quam translationem Petrus in epistola sua sequitur. 24

pit, quanto magis impius & peccator? 25

c *Qui sus.* Qui animarum curam pro domino suscipit, vt vel errantes, doceat vel consoletur mœstos vel temporalib. bonis sustētet, vel renuētes ad remedia salutis protrahat, vel pastore dstitutos gubernet, vt secū plures ad dominum perducat. sapiēs est quia sibi vt sublimius cum domino regnet procurat.

f *Si iustus.* Si martyres tanta patiuntur iniuste, quanta tormenta manent eorum tortores? Si Iob & Tobias, & alij Dei electi, tanta in hac vita passi sunt, quid miramur si nos lōge inferiores aliqua tāgit afflictio? *Etsi enim impij non sumus, certe si peccatores nos esse negamus nosipsos seducimus, et veritas in nobis non est.*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Deside.iu. *quia desiderat Deum in quo est eminenter omne bonū.*
2 Pr.im.f. *Dei in Die iudicij.*
3 Alij. *propria pauperibus largiendo.*
4 Et d. *quia Deus eorum bona multiplicat vt continuare valeāt opera pietatis.*
5 Alij ra. *vt tyranni.*
6 Et sem.in e.sunt. *quia inutiliter expendunt.*
7 Anima quæ. *orando Deum & instruendo proximum.*
8 Impin. *pinguedine gratiæ.*
9 Et qui in. *i. proximum reficit bona doctrina.*
10 Ipse quo. *quia docendo sua sapientia augmentabitur.*
11 Qui ab.fru. *tempore quo debent exponi venditioni propter quod aliqui libri habent additum in tempore, sed nō est de textu, subintelligitur tamē propter quod fuit positum in glossa interlin. & postea per scriptores insertum textui.*
12 Male.in po. *qui fame afflicti maledicunt sibi, & vendentibus benedicunt.*
13 Bene con. *opus enim bonum est cito inchoandum.*
14 Qui autem in. *sicut Saul quærēs Phytonissam audiuit ibi mortis suæ sententiam, de quo consternatus cecidit in terram. 1. Reg. 28.*
15 Qui con. *magis quam in Deo.*
16 Cor. *iusto Dei iudicio exemplū de illo qui dixit Luc. 12. c.* Anima mea habes multa bona reposita in annos multos, quiesce, bibe, epulare Dixit autem ad illum dominus stulte hac nocte repe.a.t.a.&c.
17 Iusti autem &c. *germinabunt. i. proficient de bono in melius.*
18 Qui contur.domum suam. *cognationem suam quæ frequenter dicitur domus in scriptura, & maxime ve. Te. psal. 134.* Domus Leui bene.domino.&c.
19 Possidebit ven. *quia eiectus a cognatis exponitur ventis.*
20 Et qui stul.est ser. *ille enim debet seruire & sapiens dominari vt habetur. 1. Polit. 1.*
21 Fru.iu.lign.v. *i. opus iusti deducit ad esum ligni vitæ, qui est Christus in beata fruitione.*
22 Qui su.animas. *i. curam animarum.*
23 Sapi.est. *i. debet esse, quia sicut dicit Gre. in pastorali, Ars artium est regimen animarū, vel aliter, Sapiens est, quia elegit bonum si sit hoc sufficiens: 1. Tim. 3. a. Qui episcopatum desiderat.*
24 Si iustus in ter.re. *a Deo flagella sicut patet de Sancto Iob.*
25 Quanto ma.impi.& pec. *i. flagellabuntur a Deo in futuro.*

CAP. XII.

Qui di. &c. Sequitur. *Qui b. &c.* Horum versiculorum cōnexio talis est, Qui bonus est non confidit in cogitationibus suis, sed domini gratiam quærit, ac perfectam pie viuit. Qui autem in cogitationibus suis confidit, bonus esse nequit, qui enim gratiam Dei nō curat quærere, in praua actione perdurat.

Mu

CAP. XII.

Qui diligit disciplinam, diligit scientiam, qui autem 1
odit increpationes, insipiens est. Qui bonus est. 2 3

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XII.

Qui diligit disciplinam. *sup. 10. c. induxit Salomō ad amorem sapientiæ, & in. 11. ad actus iustitiæ, ad quę disponit maxime bona disciplina, ideo ad eam inducit in hoc ca. di.*

1 Qui dili. *quia per disciplinam suscipitur a doctore.*
2 Qui autem odit increpationes, insipiens est. *similis enim furioso qui refugit medicinam.*
3 Qui bo.est. *bene vtendo gratia Dei sibi data a Deo.* Haur. sibi gr. *quæ meretur augeri vt aucta mereatur & perfi*

Qui

Qu

a *Mulier*. Ad literam. Mulier bona & casta viro suo præbet honorem in omnibus, eiusq; virtutib. ipsa domum bene regẽs quasi gratiã addit coronam. At vero adultera, etsi foris speciosa intus stercore coinquinata est luxuriȩ. Verũ spiritualiter, ecclesia coronã. s. seipsam Christo offert. Qui. n. in circumitu eius sunt omnes offerunt munera. Et filius, Syrach de magno sacerdote ipse stans iuxta Aram, & corona fratrũ iuxta illum. *At ossa*. i. virtutes quas hæretici vidẽtur habere putredo praui dogmatis corrumpit.

b *Cogitationes*. Iusti sua facta, si domino placeant sedula meditatione diiudicant ne ipsis minus solicitis supernus iudex cõtra eos inuisibiliter aduersa disponat iuxta illud. *Si nosmetip. diiudicaremus, non vtique iudicaremur*. At contra reprobi de fraude cõsiliantur obliti timoris domini.

c *Verte im*. i. impietatem in eis, & non erunt. s. impij, perit enim memoria impietatis. Alia translatio. Quocunque se vertit sceleratus exterminabitur. Et cõtra de sanctis. *Diligentibus Deum omnia coope. in bo.*

d *Aliter*. Multa impietas in dijs gẽtium multa in sectis hæreticorum, & in præstigijs Magorum, & in persecutoribus paganorum. Sed his a Deo subuersis, subuersa est & memoria impietatis, & iã ipsa dogmata igne cremata, vt in Epheso tempore apostolorum. Domus aũt iustorum permanebit, quia sancta ecclesia numquã abscondi, vel auferri potuit, nec eius aliquã scripturam non fidem temporis lõgitudo potuit auferre. Domus. i. ecclesia quȩ partim peregrinatur in terris, nunquam deficit, partim regnat in cælis, sed quæcumque mẽbra hinc illuc perueniunt, quæ sperabant gaudia inueniunt.

a Iustificabitur adhuc. Habẽnti dabitur, & abun.
b Qui non habet, hoc quod habet au. ab eo.

haurie[a]t sibi a domino gratiam† qui[b] autem confidit in cogitationibus suis impie agit. Non† roborabitur homo ex impie-

a Charitas nunquam excidet. b Ecclesia. c Studiose operans.

a tate, & radi[a]x iustorum non commouebitur. Mulie[b]r dilige[c]ns

a Omnes qui in circumitu eius sunt of. m. b Prauæ doctrinæ. c Virtutibus. d Erubescam cum coram p. m.

coro[a]na est viro suo, & putredo[b] in ossibu[c]s eius, quæ co[d]nfusio-

¶ Scilicet.

b ne res dignas gerit. Cogitationes iustorum iudicia, & cõsilia

a Non solum mens.

impiorum fraudulenta. † Verba[a] impiorum insidiantur san-

De hac vita. a Quod fuerant, quia post mortem non quod sperabant inueniunt, spe enim frustrati, pro præmiis tormenta recipiunt.

c guini, os iustorum liberabit eos. † Verte impios & no[a]n erunt,

a Bene docens & implens. b Esse.

d domus autem iustorum† permanebũt. Do[a]ctrina sua no[b]scitur

Virtuosus. a Sine sapientia. b Quia virilis animi fortitudinem contempsit.

vir, qui autem vanus & exco[a]rs pate[b]bit contemptui. † Me-

a Doctrina sua noscetur, sed tamen Melior est. b Idiota, simplex frater quæ nouit faciens, promerẽs vitam in cælis. c In scripturis sacris clarus, vel doctoris functus officio.

lio[a]r est paupe[b]r & sufficiens sibi, quam[c] glorio[d]sus, & indigens

a Dilectionis, de cuius parte quæ ad proximum subdit, Nouit iu. ani.

e f pane[a]. Nouit iustus animas iumentorum suorum, † viscera au-

a Non compatiuntur. b Exercet in spiritualibus studiis. c Animam.

tem impiorũ crude[a]lia. Qu[b]i operatur terra[c]m suã, † satiabitur

a Et nunc virtutum, & tandem præmiorum. b Pro salute laborare negligens, inter stultos numerabitur, etsi nunc vel mundana vel diuina sapientia gloriosus videatur. Benignus.

pani[a]bus, qui autẽ secta[b]tur ociũ, stultissimus est. Qui suauis est,

a ¶ Non contumeliose monens.

g viuit in moderationibus, in suis monitionibus reli[a]nquit cõtu-

h meliam. Desideriũ impii† monimentũ est pessimorũ, radix au-

a Mors & vita in manibus linguæ. b Aeterna. c Consequitur seris pęna reos pedibus.

tẽ iustorũ proficiet. Pro[a]pter peccata labiorũ ruina proxi[b]ma[c]t

e *Nouit*. i. compatitur hebetudini ac fragilitati proximorum sibi commissorum.

f *Viscera*. qui non compatiunt subditis, sed sicut dominus ait. *Percutiũt puros & ancillas dicentes Moram facit dominus meus venire*. Luc. 12. f

g *Desiderium*. Desiderat impius præcedentes malos imitari & de illorum vita & actibus loqui. Vel monumentum pessimorum, quia animæ eius desiderium eo tendit quamuis nesciat, vt cum prioribus iniustis æternæ mortis carcere claudatur. Verum quia tales exitum, quem minime credunt, vel pręuidẽt incurrunt, dicit e contra de bonis.

h *Radix au. ius. pro.* fides, spes, charitas, quibus in Christo sũt radicati, non eos fallunt, sed plus quam sperant in futuro percipient.

D E F

† cognoscetur
† Ecc. 10. d.
† vel cor.
† saturabitur.

☞ *Fatuus*

NICOLAVS DE LYRA.

Qui autem &c. *de sensu præsumendo.*
Impie agit. *quia iuste a Deo dimittitur, & sic cadit.*
Non robora. ho. *sicut Saul impie occidẽs sacerdotes. 1. Reg. 23. & persequens Dauid non fuit roboratus in regno, quod tamẽ quȩrebat.*
Radix iu. non con. *hoc est stabilitas in virtute & honore, vnde Dauid fuit stabilitus in regno pro se & sua posteritate.*
Mulier. *in bono regimine sui & domus suæ.*
Coro. est. *i. causa honoris.*
Et pu. in ossi. eius. *i. mulieris.*
Quæ con. res. di. *i. quæ adulteratur: vnde Nu. 5. dicitur, de muliere suscepta a viro de adulterio, quod adducta ad sacerdotem bibebat aquas, quæ si erat verum crimen ei impositum a viro, causabant tumorem in eius interioribus & putrefactionem, & tandem mortem.*
Cogi. iu. *cogitant enim cum proximo seruare æquitatem iustitiæ.*
Et consi. *quia decipiunt proximum sub sani consilij specie.*
Verba im. in. *quia testificantur contra iustum in causa criminali sicut patet de falsis testibus contra Naboth. 3. Reg. 21.*
Os iu. li. e. *sicut os Danielis liberauit Susannam ad mortem iniuste condemnatam, Dan. 13.*
Verte im. *i. conuerte ad bonum.*
Et non erunt. *s. impij. Vel aliter.* Verte impios & non erũt. *ad modicam mutationem deficiet eorum prosperitas, & huic sententiæ magis concordat litera sequens, cum dicitur per oppositum. d.*
Domus autem iu. &c. *in virtute. s. cum hoc esset frequẽter in prosperitate temporali*
Doctrin. sua. *s. bona.*
Noscitur. *i. apparet ei virtus.*
Qui au. *i. scientia & virtute vacuus.*
Et excors &c. *i. sine bonitate cordis.*
Pate con. *aliorum.*

Me-

21 Melior. *hoc est de infimo statu.*
22 Et suf. *in victu & vestitu secundum statum suum.*
23 Quam glo. *i. bona sua expendens in vanitatibus.*
24 Et indi. pa. *i. victu sufficienti secundum statum suum.*
25 Nouit. *i. seruorũ suorũ qui sunt eius instrumenta in operib. suis, et ideo dicuntur hic iumenta quasi iuuamenta. Dominus enim iustus cõsiderat diligenter laborem seruorum suorum, & fidelitatem, vt sic eis modo iusto recompenset. Potest etiam hic exponi ad literã de iumentis, Iudæi enim erant crudeles, & ideo lex nõ tantum edocet eos ad pietatẽ circa homines, sed etiam circa bruta animalia, quæ præcepit quiescere in die sabbathi, Exo. 20. vt sic essent magis misericordes erga homines igitur secundum hoc dicitur.* Nouit iu. su. *i. considerare consueuit ne iumenta sua excessiuis laboribus affligantur.*
26 Viscera autem impiorum crudelia. *erga seruos suos & iumenta.*
27 Qui op. ter. su. *eam debitè colendo.*
28 Satiabi. *habebit victum & vestitum conuenientem.*
29 Qui au. &c. *quia per hoc incurrit defectum bonorum temporalium & spiritualium. secundum quod dicitur Eccl. 33. d. Multam malitiam docuit ociositas.*
30 Qui s. e. &c. *Iste versus non est in Hebræo, patet tamen eius sententia, quia ille qui suauis est per mansuetudinem, moderatus est in verbis & in factis, propter quod monendo alios non vtitur verbis contumeliosis.*
31 Deside. im. mo. est pes. *Ex abundantia enim cor. os lo. Matt. 12. c. & ideo impius non reducit ad memoriam nisi mala.*
32 Radix autem iu. *i. stabilitas eorum in virtute.*
33 Proficiet. *de bono in melius procedendo.*
34 Propter pecca. labio. ruina proximat ma. *quia per peccatum oris ruit homo in pecatum operis, & sic incurrit malum culpæ & pœnæ.*

Effu-

A a *Fatuus, &c.* Qui in præsenti desiderat vlcisci fatuus est, qui autem pro domino contemnit sapiens est.

b *Qui au. dis.* non sic vult occultari vt duret, sed omnino deleatur, est, n. natura irę vt prolata magis ferueat, occultata languescat.

c *Lingua, &c.* quia & bona quę promittunt ipsi perficiendo ad vitam perueniunt & alijs quæ sequentur, demonstrant.

† angustiis † infr. 13. a.

d *Labium ve. &c.* Fides catholica sẽper permanebit, qui autem repẽte noua dogmata inserit, mendacij minister est.

e *Homo ver.* Sapiens & prudens, qui aliquando celat scientiam, vel non valens loqui quasi spiritualibus sed quasi carnalibus, vel nolens dare sanctum canibus, vel margaritas ante porcos proijcere vel mittere.

† Iudex. † vatum est. B

f *Cor in. pro.* Vel quãdo plus appetunt sapere quã oportet sapere, & in cogitationibus euanescendo, pro sapiẽtia stultitiã habent & tenẽt, Vel alijs quę nequeũt capere ingerẽtes quasi infirmis oculis lumẽ solis. i. sapientiæ quã habere videbãtur auferunt.

† inueniunt † arguunt. † prædicat. † iusti. † supra. 10. a. † solicitorum.

g *Manus for.* Perfecti non solum vitiorum bella superant, sed & electis fratribus maiore virtutum gratia principantur.

h *Quæ aut. re.* qui dissoluti aĩo peccatis implicari nõ metuunt, pessimo exactori diabolo tributum vitiorum quotidie soluunt, & nisi viuentes eius dominiũ euaserint, pęnitendo post mortẽ traditi eidẽ in carcere mittentur pęnarum, Nõ enim de talib. desperãdum est, cum adiũgit. *Mę or iusti. &c.*

i *Mœror in corde &c.* quia necesse est vt prius peccatorẽ męror pęnitentiæ salubriter humiliet, & post per iudicium sacerdotis datę reconciliationis sermo lætificet vel reficiat.

K *Qui ne. dam. &c.* Si hoc ad literam accipitur, quanto magis corona dignus est iustitię qui ppter Deum, qui dixit: *Dico vobis amicis meis ne terreamini ab his qui occidunt corpus, vel vendens omnia dat pauperibus.* vel rapinã bonorum suorum cum gaudio patitur, vel ipsam carnem morti tradit?

l *Non inue. &c.* Fraude namq; acquisita pecunia, animę damnum, nõ lucrum addit: Immo plus damni est in anima quam lucri in arca, & qui pro domino substantiam dispensat pro terrenis cęlestia recipiet. Aliter non inueniet frau. lu. &c. Qui fraudulenter simulat se esset bonum male viuẽs in occulto non inueniet ęterna bona. Qui autem substantiã virtutum veraciter acquirit, ex ea mercabitur claritatem regni perennis qđ apertius subiungit: In semita iustitiæ vita. Semitam. i. substantiã acquirit virtutum, quibus ęternæ vitę claritas auro pretiosior emitur.

a Sermone bono. Qui enim male loquitur non ore fructum generat, sed damnum. 1
malo, effugiet autem iustus de † angustia. † De fructu oris 2
a Aeternis si tamen faciat quod dicit, hoc est enim quod addit, & iuxta opera ma su tetti. 3 4
sui vnusquisque replebitur bonis, & iuxta opera manuum 5 6
a Opera, consilia. b Non alsorum. 7
suarum retribuetur ei. Via stulti recta in oculis eius, qui au- 8 9
a Audiens sapiens, sap. erit. b ¶ Alia transla. Stultus eadem hora pronuntiat iram suam. occultat autem ignominiam suam allutus. 10 11
a tem sapiens est audit cõsilia. Fatuus indicat statim irã suam, 12
b qui autem dissimulat iniuriam, callidus est. Qui † quod nouit 13 14
loquitur, † iudex iustitiæ est, qui autẽ mentitur, testis est frau- 15
a Se obedire veritati. b Dum deficit tempore tentationis. 16
c ¶ Promissi. 17
dulentus. Et qui promittit, & quasi gladio pungitur con- 18 19
c scientiæ, lingua autem sapientium est sanitas. † Labium veri- 20
d tatis firmum est in perpetuum, qui autem testis est repenti- 21 22
nus concinnat linguam mendacii. Dolus in corde cogitan- 23 24
tium mala, qui autem pacis † ineunt consilia, sequitur eos gau 25 26
a Iustus vt leo confidit. 27
dium. Non contristabit iustum quicquid ei acciderit, impii 28
a Quia illico contristabuntur. 29
autem replebuntur malo. Abominatio est domino labia mẽ 30
¶ Veraciter. 31
e dacia, qui autem fideliter † agunt placent ei. Homo versutus 32
f celat scientiam, & cor insipientium † prouocat stultitiam. 33 34
† Manus † fortium dominabitur, quæ autem remissa est tribu- 35
g h tis seruiet. † Mœror in corde † viri humiliabit eum, & serm o- 36
a ¶ Christum. ¶ Vos amici mei estis. 37
i k ne bono lætificabitur. Qui negligit danum propter amicum 38
a Dum vel sua retinere, vel aliena rapere gaudent, vnde subdit; Non inueniet. 39
l iustus est, iter autem impiorum decipiet eos. Non inueniet 40 41
fraudulẽtus lucrum, & substantia hominis erit auri pretium. 42

C

NICOLAVS DE LYRA.

1 Effugi au. &c. *quia euadet remorsum conscientię & pęnã gehẽnę.*
2 De fructu oris sui. *i. de bona sua doctrina.*
3 Vnusquisque re. bonis. *quia profectus discipuli redundat in meritum magistri, propter quod doctores sacri non solum habebunt aureã in cælo, sed etiam aureolam.*
4 Via stul. recta &c. *sicut habenti oculos humore sanguineo repletos omnia videntur rubea.*
5 Fatuus indi. sta. irã suam. *quia sequitur passionẽ, & nõ rationẽ.*
6 Qui au. dissi. iniu. &c. *sicut Saul dissimulauit se audire verba iniuriosa illorum qui cõtemnebant suam electionem in regem. 1. Reg. 10.*
7 Qui quod nouit. *scilicet esse verum.* loquitur. *vnde in Hebræo habetur.* Loquens veritatem iudex iustitię est, quia profert veritatem maxime in iudicio.
8 Qui autem men. *in iudicio.*
9 Testis est fraudulen. *quia per hoc proximus defraudatur.*
10 Est qui promit. &c. *& supple non soluit.*
11 Quasi gla. pungitur conscientiæ. *quia conscientia dictat sibi quod tenetur adimplere promissum.*
12 Lingua autem sapien. est sanitas. *quia sicut promittit ita adimplet, & sic est ibi quædam æqualitas verborum & factorum, sicut sanitas est adæquatio humorum.*
13 Labium veri. fir. *quia non variatur de vno in aliud.*
14 Qui au. te. est re. cõ. &c. *quia falsum quod testificatus est incõsiderate nititur mendacijs tanquam verum colorare.*
15 Dolus in cor. cog. &c. *quia tales quod non possunt adimplere potestate, cogitant adimplere dolositate.*
16 Qui autem p. ineunt con. *eis acquiescendo.*
17 Sequitur eos. *qđ sequitur ad pacẽ, sicut tristitia ad turbationẽ.*
18 Non con. iu. *tristitia deficiente a virtute.*
19 Quicquid ei acci. *quia fortunam aduersam patienter tolerabit.*
20 Impij autem. *impatientia fracti.*
21 Replebuntur malo. *quia malo pœnæ superueniet malum cul & postea gehennæ si perseuerat.*
22 Abominatio est domino la. *quia ipse est veritatis regula*
23 Qui autem fide. agunt &c. *quia in hoc ei assimilãtur. Assimilatio vero est causa dilectionis, iuxta illud Ec. 14. c.* Omne animal diligit sibi simile.
24 Homo versu. *i. astutus.*
25 Celat sci. *animum suum vsque ad tempus opportunum.*
26 Et cor. insi. prouo. stul. *scilicet alienam contra se, quia sta manifestat se per contumeliam.*
27 Manus fortium domi. *hoc patet in scripturis vete. ac nostamenti quod reges fortes alios subiecerunt sibi & remissi seruierunt alij sub tributio. Potest etiam exponi de fortitudine mentis seu rationis quæ sibi subijcit vires sensitiuas, si autem fuerit remissa, sensualitas dominabitur.*
28 Mæror &c. *de aliqua offensa Dei, quia nullus quantuncunque iustus de cõmuni lege transit vitam præsentẽ sine aliqua offensa culpę.*
29 Humilia. *coram Deo per contritionem.*
30 Et ser. bo. *qui est in fideli confessione.*
31 Læti. *qa ad talẽ cõfessionẽ seqtur alleuiatio mẽtis & q̃dã lætitia.*
32 Qui neg. damnum temporale.
33 Propter ami. *idest propter subleuationem amici.*
34 Iustus est. *quia amicus est magis diligendus quam lucrum temporale, sed lucrum spirituale est magis diligendum quam amicus*
35 Iter autem. *qui dimittunt amicum propter temporale lucrum.*
36 Decipiet eos. *quia perdunt maius bonum pro minori. s amicum p lucro tẽporali, & frequẽter ẽt illo lucro defraudãtur, ideo subditur.*
37 Non inue. frau. &c. *sicut ille qui nunciauit Dauid mortẽ Saulis sperãs inde reportare p̃miũ, reportauit ãt mortis suppliciũ. 2. Reg.*
38 Et substan. homini. *i. eius vita.*
39 Erit au. pre. *i. preciosior auro.*
40 In se. *scilicet gratiæ & postea gloriæ.*
41 Iter autem. *a rectitudine iustitiæ.*
42 Ducit ad mor. *scilicet culpę primo, & postea ad mortẽ gehennæ.*

Reple- CAI

GLOSSA ORDINARIA.
CAP. XIII.

Filius sapi. Tantũ distat inter sapientem & stultũ vt hic aliquando profectu eruditionis ad eũ qui se docuerat, docendum perueniat ille, ne cum arguitur audiat.

a *Vult,&c.* Vult regnare cum domino & non pati pro eo, delectãt præmia cum pollicentur, terrent certamina cum iubẽtur, de quo Iacobus. *Vir duplici animo incõstans est in omnib. v. su.* Et Iesus filius Sirach Væ peccatori terram duabus vijs ingre.

b *Anima au.ope.* iussa dominica. *impinguabitur.* quia perfecta supernorum dulcedine efficietur. vnde, *Sicut adipe &c.* vel q pijs pro domino laboribus insudant, immarcessibili corona donabunt.

c *Est quasi. di.* non vere, vt qui induebatur purpura & bysso. sed quia Deum non habuit, comperit in fine nihil esse quod habuit, de quibus dicitur. *Dormierunt somnum.&c.* Pauper contra videbatur Lazarus qui iacebat ad ianuam eius vlce. plenus, sed in multis erat diuitijs qui virtutẽ habuit humilitatis, qui conditorem omnium diuitiarum.i. Deum corde gestabat. Quid autem veræ diuitię valeant, quid vera paupertas agat. subditur. *Redemptio animæ viri diuitiæ suæ.*

d *Substantia fe.mi.* Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationẽ, neque ipsas diuitias quas acquirunt perpetuo possident. Qui autem pro accipienda substãtia præmiorum cælestium iustis insistit laboribus multiplicia supernæ beatitudinis munera pcipiet de quo,

e *Spes quæ differtur affligit animam.* *Spes quæ di. &c.* Quia nimirũ quam diu differt spes æternorum affligitur anima fidelium, vel pro dilatione bonorum, vel illatione malorũ. At vbi venerit quod desiderat, facile obliuiscitur quod sustinuerat, quia in æternũ viuere incipit cũ suo redẽptore, quod tota intentione quærebat. Ipse est enim lignum vitæ amplectentibus se.

f *Qui de.* Aliter is qui malæ rei detrahit se in futurũ obli, nõ vt pro tali detractione pœnas luat, sed vt post detractionẽ cautius agat, quia quod in alijs iuste reprehendit, impune non admittit, vnde: *Qui præ-*

1 Tim.9.d.

† 95. distin. c. esto in fi.
† i. audit eruditionẽ patris
† infr. 12. b.

† adducit in peccatum

† corrumpendo, prodigalitate profundẽdo.

CAP. XIII.

a Idest, doctoris sui doctor.

† Filius sapiens † doctrina patris, qui autem illusor est, non audit cum arguitur. † De fructu oris sui homo satiabitur bonis, anima autem præuaricatorum iniqua. † qui custodit os suum, custodit animam suã, qui aũt incõsideratus est ad loquendum, sentiet mala. † Vult & nõ vult piger, anima aũt operãtium impinguabit. Verbũ mendax iustus detestabitur, impius aũt cõfundit & confundetur. Iustitia custodit innocentis viã, impietas aũt † peccatorum supplantat. Est quasi diues cum nihil habeat, & est quasi pauper cum in multis diuitiis sit. Redemptio animæ viri diuitiæ suæ, qui autem pauper est, increpationem non sustinet. Lux iustorum lætificat, lucerna aũt impiorum extinguetur. Inter superbos semper iurgia sunt, qui autem agunt omnia cũ consilio, reguntur sapientia. Substãtia † festinata minuetur, quæ aũt paulatim colligitur manu, multiplicabitur. Spes quæ differtur affligit animam, lignum vitæ desiderium veniens. Qui detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat,

Interlinear glosses: Alias impiorum. — a Cordis exterius. — a Non custodit os suum. — a Perdet animam suam. — b Dei iussa. — Qui est. — a Alios verbo mendacii. — a In futuro a Deo. — Vt sperat. — a In mundo. — b Apud Deum. — a In mundo. — b In Deo, qui veræ diuitiæ. — a Bonorum operum. — b In bono. — c Ite in ignem æternum. — a Spes futurorum. — b Perpetuo. — c Fœlicitas huius seculi quæ cito extinguitur. — a Hæreticos, & alios reprobos. — b Quia veritatem fidei non norunt. — c Fideles. — a Diuinorum eloquiorum. — b ¶ Moderatione, quæ eos iurgari non finit. — a Opere bono. — a Boni æterni. — b Vt desideretur. — Non aufertur. — c Deside. Defe. in sa.t.a.m. — d Christus. — e Cum venerit. — a Quod non debet. — b Bonæ. — c Pœnam qua constringatur parat.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XIII.

1 *Filius sapien.* In cap. præcedenti inducit Salomon ad susceptionem disciplinæ, & quia hæc susceptio efficit sapientem, ideo in hoc capite consequenter ostendit disciplinati sapientiam, dicens.

2 *Filius sapiens doctrina patris.&c.* qa in eo manifeste relucet.

3 *Qui autem il.* bonæ doctrinæ.

4 *Non au.cum arg.* aure mentis, nec etiam aure corporis, vt frequenter.

5 *De fru.oris sui ho.sa.bo.* exponatur sicut ca.præce.

6 *Anima au.&c.* quia auertitur a Deo, & iniqua agit contra proximum.

7 *Qui cu.os suum.* ab indiscreta locutione.

8 *Cust.animam suam.* ab aduersariorum insidiatione, qui quærunt aliquid rapere de ore hominis, vnde possint eum accusare, sic enim querebant Pharisęi aliquid rapere de ore Christi. Et per oppositum subditur.

9 *Qui au.incon.est.&c.* & patet.

10 *Vult & non vult pi.* quia bene vult obtinere bonum vtile & honorabile, sed laborem qui ad hoc exigitur, non vult sustinere, & sic non vult efficaciter, ideo similis est cato qui vellet pisces comedere, refugit tamen pedes in aqua ponere.

11 *Anima au.ope.* abiecta pigritia.

12 *Impingua.* i. replebitur bonis spiritualibus, & etiam frequenter temporalibus.

13 *Verbum men.iu.de.* tanquam dissonum ab habitu iustitię quem habet in mente.

14 *Impius au.con.* proximum per mendacia sua.

15 *Et con.* quando de mendacio manifeste arguetur, quod frequenter contingit.

16 *Iustitia custo.inno.viam.&c.* hoc patet de Ioseph vendito a fratribus suis. Gene. 37. *Ne dominaretur eis, & propter innocentiã suam fuit custoditus a domino, & factus est dominus super fratres suos.*

16 *Est qua.di.cum ni.ha.* quãdo illud modicum quod habet quod nihil est reputandum, sufficit sibi.

17 *Et est quasi p.cum in mul.di.sit.* hic est auarus cui nihil sufficit, propter hoc dicit Hiero. antique dictum est: *Auaro deest tam quod habet, quam, quod non habet:* quia propter auaritiam suam bonis habitis non vtitur.

18 *Redemptio ani.vi.di.s.* Vnde dixit Daniel Nabuchodonosor, Danielis 4.e. Peccata tua eleemosynis redime & iniquitates tuas misericordijs pauperum.

19 *Qui autem pau.est, inc.e.non susti.* In Hebræo habetur. *Qui tenuis est.* s. in notitia diuinę legis, vt exponit Ra.Sa. Increpationes non sustinet propter defectũ sapientię, sicut homo phreneticus non sustinet emplastrum fractus per impatientiam.

20 *Lux iustorum.* i. prosperitas eorum quæ per lucem designatur sicut aduersitas per tenebram.

21 *Læti.po.* quia prosperitate sua bene vtitur erga ipsum.

22 *Lucerna autem impiorum.* i. prosperitas eorum.

23 *Extinguetur.* in morte, vel extinguetur per infamiam, quia abutitur sua prosperitate.

24 *Inter su.semper iur.sunt.* quia quilibet eorum nititur indebite alium excellere.

25 *Qui autem agunt omnia cum consilio.* bonorum.

26 *Reguntur sa.* & non voluntate propria.

27 *Substan.fe.* i. festinanter acquisita, vt per rapinã vel vsurã.

28 *Minuetur.* Dei iudicio quia male acquiritur.

29 *Quæ autem pau.col.ma.* i. debito modo acquiritur.

30 *Multiplica.* propter iustam acquisitionem.

31 *Spes quæ differtur.* i. dilatio boni sperati.

32 *Affligit ani.* ipsius sperantis, vel expectantis.

33 *Lignum vi.de.ve.* i. completio desiderij est causa delectationis & gaudij, quę sunt de bono præsenti.

34 *Qui de.ali.rei.* eam vituperando.

35 *Ipse se in futu.&c.* ad non commendandum eam, quia sic inhoneste veniret contra verbum suum.

Qui

prædicas nō furandum fura.&c. Qui autē ti.præce.in pa.ver. Melius A est ergo quemque sibi timere ne Dei imperiū prævaricetur: quā aliorum errata stulto ore lacerare. vnde: *Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto,&c.*

ascendens cęlos, reliquit hęredes suę doctrinę apostolos, & successores eorū, ad cuius fidē cōuersa est multitudo Gētiū quę erat substantia diaboli vn: *Cum fortis armatus cu.atri.u.s.* in pa.sunt om.quę po.si autem fortior illo superue. omnia aufert ei in quibus confidebat.

a *Lex sapi.* Ex quo homo sapere incipit, vtitur hac lege, vt mortem vitet & vitā acquirat.

b *Consilio.* maxime diuino, quod est in scripturis. Fatuus enim est qui extra hoc consilium viuit, quā uis naturaliter prudens videatur de quo recte: Nuncius im.ca. in ma.

c *Qui cum sa.* Quilibet simplex aut rusticus qui arcana sapiētiæ comprehendere nequit, si tamen exempla sapientium viuendo sectatur, iure inter sapientes numerabitur.

d *Ami.stul.* Qui stultos, non quia homines sunt, sed propter stultitiam, quia mimi B sunt vel histriones vel huiusmodi, non vt instruendo corrigat, amat, sed vt fauendo deteriores efficiat, licet sapiens videatur, stultorum dānatione tenebitur.

e *Bonus homo,&c.* sępe boni sine filijs obeunt, & maiora præmia audimus promitti his qui virginitatē nuptijs prępofuerunt. Sed & substantiam iustorum a peccatorib. tolli. Et Apostolus glorificat eos, qui rapinam bonorū suorum cum gaudio susceperunt. Vnde spiritualiter accipiendum, quia bonus & iustus dominus est, qui ascen-

† Ai alii congregant.

† inf. 13.b. Eccl. 30.a.

Heb.10.g. Luc.11.c.

Aliter. Iusto custoditur substantia peccatoris, quando ablatum a Iudęis regnum Dei, & datum Gen. f.fr.e.

f *Multi. ci.* Alius translator: *Viri iusti diuitijs annis multis fruentur:* iniqui autem pereunt breuiter. Non recte facit qui diuitias sedulo cōgregat, & non pro redemptione animæ dispensat, sed alijs dispensanda reseruat. Vnde supra, *Custoditur iusti substantia.*

Allegor. Multi sunt cibi alimonię cælestis in dictis & exemplis patrum. Et non irrationabiliter facit qui legendis, meditandis, & exponendis instans non sui saluti sed aliorum pe... tius seruit. Talis enim in noualibus, id est, in operibus suis, sermonibus patrum optima institutione excultis, non sibi sed alijs subsidium acquirit. Vtrique autem sensui congruit quod subdit.

g *Qui parcit virg. odit filium suum.* & c. Nam & bonus pater filium, & discipulum magister catholicus: ne ad iniquitatem deflectat, solicitus erudit.

a Dei. Initium sapientiæ timor domini. ‖ o Aeterna, vel in spiritu mansuetudinis instruendo.

qui autem timet præceptum in pace versabitur. Animæ do- 1 2

losæ errant in peccatis, Iusti autem misericordes sunt & mise 3

a Est. b Aeternæ. c Quis ostendit fugere a ventura ira?

a ratur. Lex sapientis fons vitæ, & vt declinet a ruina mortis. 4 5

a Gratia progratia. b In operibus. Est-

Doctrina bona dabit gratiam. † in itinere contemptorū vo 6 7

Interni.

b rago. Astutus omnia agit cum cōsilio, qui autem fatuus est, 8 9

a Arius & Sabellius, & huiusmodi. b Diaboli. c Neglecto consilio scripturæ. d In gehennam. e Dei prædicator.

aperiet stultitiam. Nuncius impii cadet in malum. Legatus 10 11

a Catholicus prædicator. b Aeterna sibi & auditoribus. c Vel Dei, vel ver: boni. d Correctionem.

fidelis sanitas. Egestas & ignominia ei q deserit disciplinā 12 13

Disciplina. a Contra egestatem & ignominiam. b Bonum vel malum.

qui autem acquiescit arguenti glorificabitur Desiderium si 14 15 16

a Sed stulti qui carnalibus desiderijs gaudent, detestantur eos, qui pro amore cælestium in sima oblectamenta contemnunt.

compleatur delectat animam, detestantur stulti eos qui fu- 17 18

a Sapientiam actus imitatur. b Similiter.

c giunt mala. Qui cum sapientibus graditur sapiens erit, ami- 19 20 21

a Vero. b Conuictus nocet.

d cus stultorum † similis efficietur. Peccatores persequitur ma- 22 23

Pœnam. a Sequuntur. b Christus.

e lum, & iustis retribuentur bona. Bonus relinquet hęredes, fi- 24 25

Apostolos. a Apostolorum successores. b Deo. b Gentes. c Diaboli. d Cum sibi iure paternæ hæreditatis victus abundat.

f lios, & nepotes, & custodit iusto substātia peccatoris Multi 26 27 28

cibi in noualibus patrum, † & aliis congregantur absque iu- 29

Ratione.

g dicio. Qui parcit virgæ, odit filium suum, qui autem diligit 30 31

a Non parcit virgæ suæ. b Cibo sapientiæ, qui in noualibus patrum. c Deceis. Proficiendo. 32

illum, instanter erudit. Iustus comedit & replet animā suam 33

a Capacitas sensus. b Hæreticor m. c Semper discentes, nunquam ad veritatis scientiam peruenient. Quia non refecti cibis patrum, alijs congregant sine iudicio.

venter autem impiorum insaturabilis. 34

CAP.

C

NICOLAVS DE LYRA.

1 Qui autem ti.prece. *i. transgressionem præcepti diuini.*

Triplex pax 2 In pace. *s. triplici. In pace interna quantum ad conscientiam, & fraterna, quia cum proximo facit iustitiam, & superna, quia finaliter venit ad gloriam.*

3 Animæ dolosę errant, &c. *Hic versus non est in Hebræo, ideo petrans, & patet sententia.*

4 Lex sapien.&c. *Lex sapientis dupliciter dicitur. Vno modo, quia data est a sapiente & sic lex diuina quæ data est a Deo immediate cuius sapientiæ non est numerus, & quælibet lex alia iusta quæ datur a Deo, mediante tamen legis latore creato, est fons vitæ, quia in ea hauritur debitus viuendi modus; ideo subditur.*

5 Vt decli. *i. declinare faciat.*

6 A ruina mor. *culpæ & gehennæ. Alio modo dicitur lex sapientis quia obseruatur a sapiente, & hoc etiam modo lex diuina, & qualibet alia iusta dicitur fons vitæ, quia sapiens ibi haurit debitum modum viuendi & per hoc declinat a ruina mortis culpæ & gehennæ.*

7 Do b.&c. *docenti & audienti, quibus dat gratiam diuinam & humanam.*

8 In itinere con *bonæ doctrinæ.*

9 Vorago. *quia ruunt de peccato in peccatū vsque ad profundū. vnde dici ... 18.a. Impius cum in profundū peccatorum venerit contē.*

10 Astutus. *in periculi euasione.*

11 Omnia agit cum con. *& nihil præcipitanter.*

12 Quia au.&c. *præcipitanter agendo.*

13 Aperiet stul. *fatuitatem suam manifestando.*

14 Nuncius impij. *i. ab homine impio missus, & pro negocio impio.*

15 Cadit in m. *scilicet culpæ & pœnæ.*

16 Lega. *i. a fideli missus & pro negotio fideli.*

17 Sanitas *quia reddit bonam dispositionem inter homines, sicut sanitas in corpore.*

18 Egestas. *loco boni vtilis.*

19 Et agno. *loco boni honorabilis.*

20 Et qui de.di. *quia per obseruationem disciplinæ bonum vtile & honorabile acquiruntur.*

21 Qui autem, &c. *se humiliter corrigendo.*

22 Glorifi. *i. honorificabuntur corā multis in præsenti & in futur*

23 Desiderium. *quia sicut desiderium est boni non habiti, ita delectatio est boni adepti.*

24 Detestantur. *quia non reputant nisi bona sensibilia quæ tamen vt communiter sunt mala, & ideo indicant fugam vere bonorum.*

25 Qui cum sa.&c. *se eis conformando.*

26 Sapiens erit. *Et similiter conformans se stultis similis efficietur*

27 Peccato.persequitur ma. *s. pęna quod eos finaliter comprehendet, sicut retributio bonorum reseruatur iustis.*

28 Bonus homo reli. hære.&c. *vnde de patribus frequenter dicitur in veteri Test. quod viderunt filios suos & filiorum suorum in tertiam & quartam progeniem quos reliquerunt in mundo post mortem suam*

29 Et custo. substan.&c. *sicut bona Nabal impij fuerunt custodita ipsi Dauid accipienti Abigail in vxorem.*

30 Mul.ci.in no.pa. *quod potest exponi dupliciter. Vno modo de bis corporalibus, qa patres antiqui suis laboribus coluerūt terras prius incultas, quæ dicuntur noualia, & sic multiplicati fuerunt cibi corporales in sustentatione sequentium.*

31 Et alijs congre.&c. *absque labore suo, quia non cōsequūtur tanquam mercedē sui laboris, in quo quædā executio iustitiæ, quæ propter iudicium. Alio modo exponitur de cibis mentis, quia antiqui patres & multi philosophi multum laborauerunt in inuentione scientiarum & artium quibus posteri reficiuntur absque tali labore.*

32 Qui par.vir.&c. *quantum ad animam subtrahendo ei debitam disciplinam, licet eum diligat quantum ad corpus inordinate.*

33 Iustus co.& re.&c. *quia sufficit sibi quod apponitur.*

34 Venter au imp.insa. *quia non sufficiunt eis quæ apponuntur sed semper quærunt lautiora & magis delicata.*

Et

CAP.

GLOSSA ORDINARIA.
CAP. XIIII.

A *Apiens &c. Destru n a.* viuēdo. & aliquādo aperte repugnā
do. Quare autē sapientiam actus stulti lacerant, ostendit
i dicit: *Ambulans rec. &c.* Abominatio est peccatoribus, bo
otum religio,
ultuque vi-
etur incredu-
s, cum fideles
ropter Dei a-
orem aduersa
stinent mun-
, & tormenta
eridant eorum
ui occidunt cor
s, de quibus
erte subdit: *In*
e stul. &c.
In ore. quia
ulti per vani-
quium humi-
; quos despi-
unt affligunt,
d hi per do-
B inam sapien-
um ne deci-
antur se mu-
unt.
Vbi non, &c.
æc hærent su-
rioribus. Bo-
s namque do-
ores catholi-
s, præsepe cœ-
s auditorum,
getes fructus
norum operū
cit. Incassum
go superbus tu
et & indocta
oquātia verbe-
r aures, & corda subiectorum, quia vbi non sunt docti præ-
catores, frustra ad audiendum confluunt fideles. Vbi ergo
rimæ operationes apparent, patet quia non hęreticus, sed
pro verbi fruge laborauit, qui & verbum casto ore rumi-
re, & viā veritatis recto discretionis pede nosset incedere.
s alitur de præsepi, doctor verbo audientes nutrit, sed &
ore bouis præsepe repletur, & bos de præsepi suo re-
C fitur fructu. Sic fidelis prædicator, & audientes verbo refi-
cit,

cit, & eadē refectione apud Deum proficit. Quod in Helia fi- D
guratur, qui Sareptanam viduam pascit aqua & ipse pascitur. 3. Reg. 17. b.
c *Quærit de. sa.* Vt Caiphas. *Adiuro te per Deum viuum vt dicas no-* Matt. 26. 1.
bis si tu es Christus. Quia male quęrebat, nō inuenit. At discipu
li nō solū Christū Dei filium cognouerunt, sed & scripturas.
Sed & tunc do-
ctrina pruden-
tium facilis erat,
quando Corne-
lius cum domo
sua & huiusmo-
di verbum hu-
militer audien-
tes, *Mox crede-*
bant, & accepto
spiritu linguis om-
nium loquebantur. Act. 10. e.
Nunc quoque † mundum.
doctrinam fidei † 22. q. 5. c. iu
catholicæ pru- ramenti:
dens quisque dū
catechizatur, fa- E
cilius percipit
quam hæretici,
quia puerse quæ
runt nunquam
prorsus inue-
niunt.
d *Vade contra,*
&c. Ideo deri- -&.
sor sapientiam
quā quærit, non
inuenit, quia &
si aperte contra
illius stultitiam
disputando in-
cedas, nescit in-
telligere quæ di-
cis, velut Arrius
qui verbum con
substātialitatis in
patre & filio nunquam inuenire contendebat, cum ei obijce-
retur: *Ego & pater vnum sumus. & Deus erat verbum.* & cętera ta-
lia. Ideo doctrina prudētium facilis est, quia labia quęcūque Ioan. 10. f.
reguntur sapientię moderamine, & de sapientia solū loqui
& audire dulce habent, eiusque meditationi operam dare
satagunt.
e *Extraneus.* idest, reprobus qui propria sponte cęcatus, quod
in præsenti patitur non videt, quod in futuro sit passurus, nō
preuidet.

CAP. XIIII.

a Anima fidelis, vel ecclesia. b Bonis actibus.
c In cælis. d Sed. Reprobi. 1
SApiens mulier ædificat domum suā, insipiens 2
a Quæ bene sunt a bonis ordinata. Destruet.
extructam quoque destruet manibus. Ambulās 3
Opere.
recto itinere, & timens Deum despicitur ab eo, 4
a Alias in finita. In circumitu impii ambulant. 5
a qui infami graditur via. In ore stulti virga super 6
Sed. Doctrina. Ab virga. a Doctores. b Multitudo bonorum.
b biæ, labia sapientium custodiunt eos. Vbi nō sunt boues, pręsepe va- 7
Opera.
cuum est, vbi autem apparent plurimæ segetes, ibi manifesta est for-
Contra vero.
titudo bouis. Testis fidelis non mentietur, profert mendacium do-
a Peruerse. b Hæreticus. 8
c losus testis. Quærit derisor sapientiam & non inueniet, doctrina
a Quia inuenit. b Enim. c s. Disputando cum eo.
d Non intelligit. e Sola insipientia eis dulcis. 9
d prudentium facilis. Vade contra virum stultum & nescit, labia 10
a Discernere opera sua. 11
prudentiæ sapientia. Callidi est intelligere viam suam, & impru- 12
a Quia non intelligit. b Per risum operatur scelus. c Quia non ludunt in peccato. 13
dentia stultorum errans. Stultus illudit peccatum, & inter iu- 14
a Iusti. b Quanto gaudio sit inuitanda. c Dilationes æternorum vel iræ. 15
stos morabitur gratia. Cor quod nouit amaritudinem ani- 16
a Aeterno. 17
e mæ suæ, in gaudio eius non miscebitur extraneus. Do- 18
a In mansione. Habitatio præsens quam putant æternam. 19
b In itinere. c Præsens conuersatio in qua incolæ & peregrini. 20
d Crescentibus meritis vsque ad fructum cælestis patriæ. 21
mus impiorum delebitur, tabernacula iustorum germina- 22
23

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XIIII.

Apiens mulier. Superius Salomon commendauit sapientiā in sexu virili, hic in principio huius capituli commēdat eā in sexu muliebri dicens.

1 *Sapiens mu. ædi. do. suam.* i. saluat eam & ampliat, sicut Abigail domum suam saluauit refrenando iram Dauid. 1. Reg. 25.

2 *Insipiens ex. quoque de. ma.* i. operibus suis malis quę p manus designantur, Sicut Iezabel inducens virum suum Achab, & plebem suam ad idololatriam, propter quod tota domus illa per Hieu fuit destructa. 2. Reg. 9. g.

3 *Ambulans recto iti.* per viam virtutis.

4 *Et timens Deum.* timore filiali.

5 *Despicitur ab eo, &c.* sicut Golias impius despexit Dauid iustum. 1. Reg. 17. c.

6 *In ore stulti virga superbiæ.* quia loquitur contumeliose, & superbe, & sic percutit alios virga linguæ suæ.

7 *Labia sapien. cu. eos.* quia nō loquunt nisi bona & honesta.

8 *Vbi non sunt bo.* Hoc exponitur dupliciter. Vno modo de bobus ad literam quibus solum antiquitus vtebantur homines ad agriculturam, & adhuc vtuntur in pluribus terris, & ideo vbi erat defectus boum, ibi erat etiam defectus agriculturę & segetum, & per oppositum abundantia segetum, vbi erat abundātia boum. Alio mō exponitur, vt p boues doctores intelligantur qui laborant in agro dominico, & ideo vbi est defectus doctorum, ibi est paucitas fideliū, qui per segetes designantur, & vbi est pluralitas fideliū ibi apparet manifestus labor doctorum & prędicatorum.

9 *Testis fide non men.* prece nec precio, sed pro vtroq; mentitur falsus testis.

10 *Quærit deri. sa. & non inue.* Dicitur autem hic derisor ille qui contemnit videre dicta antiquorum, & credit inuenire sapientiam per ingenium suum sed non inuenit, quia superbia excæcat eum.

11 *Doctrina pru. sa.* quia sicut dicit Hierony. in prologo sup Pentateuchū, quod melius nouimus, melius & proferimus, & ideo prudentes quæ bene nouerunt, sic proferunt quod auditores de facili intelligere faciunt.

12 *Vade contra vi. stul.* ipsum arguendo.

13 *Et nescit la. pru.* i. aduertet quod loquaris prudenter. q. d. talem arguere.

14 *Sapientia callidi.* Sic incipit versus in Hebręo: Est intelligere viam suam. Callidus enim dicitur proprie qui pręuidet pericula sibi ab alijs præparata, & sic cognoscit viam suam. i. quid debeat fugere & prosequi.

15 *Et imprudentia stul.* i. improuidentia eorum respectu futuri.

16 *Errans.* quia non pręuidet quid sit fugiendum, quid prosequendum.

17 *Stultus illu. pec.* i. pro nihilo habet peccare.

18 *Inter iu. mo. gra.* quia student diligenter euitare peccata.

19 *Cor quod nouit ama. animæ suæ.* de peccatorum pręteritorū contritione.

20 *In gaudio eius.* de remissione culpæ & spe glorię.

21 *Non miscebitur ex.* i. a vera pęnitentia alienus, vnde latroni vere pęnitenti dixit Christus. *Hodie mecum eris in paradiso.* Luc. 23. f. a quo aliter impęnitens fuit exclusus.

22 *Domus impio de.* sicut patet. 4. Regū. de pluribus regibus, Israel, quorum domus fuerūt delete propter suā impietatē.

23 *Tabernacula iu. ger.* i. proficiēt in spiritualib. & tēporalibus vnde dicitur. 2. Reg. 3. Dauid proficiens, & seipso robustior.

F

Quæ- *Est*

præuidet, ideoque a futuris bonorum gaudijs remanebit extraneus, quia amaritudinis eorū præsentis particeps esse noluit, vnde subditur. *Domus impiorum, &c.*

c *Iacebunt mali ante bonos.* Viderēs tormenta e... vt fiant gratiores Deo creptori suo, vnde Esa. Egredietur & videbunt cadauera virorum, qui præuaricati sunt in me. Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt vsq; ad satietatem visionis oī carni. Quod autem ait. *Egredietur non pedibus* sed oculorum intuitu quem quādo volunt, foras emittunt ad videnda eorum supplicia.

d *Fatuitas stultorum imprudentia* quæ improuidentia dicitur.

e *Liberat animas testis fidelis.* Catholicus prædicator qui, testimonium scripturarum fideliter prædicat & profert, hereticus mendacia

f *Profert mēdacia* Alia translatio. Incendit autem mendacio, dolosus animas deceptor.

g *Versipellis.* id est diabolus qui mala quæ suggerit bona mētitur, dū bona promittit æter-

a *Sapiens timet & declinat &c.* Sicut stulti est de sua alacritate confidere torrentem rapidum vel voraginem saltu velle transire, sapientis autem ad planum, vel ad pontem diuertere, ita qui peccatum, quantum valet declinat, timens ne inuoluatur malis, sapiens est. Stultus autem qui cōtēnit, peccat blandiens sibi, qa aut post pœniteat, aut post mortem fortiter pœnas ferat.

b *Impatiens operabitur stultitiam.* Reprehensibilis quidem est impatiens, sed multo peior & odiosior versutus. Ille enim palam ostēdit stultitiam suā, iste cum sit corde peruersus, simplicitatem simulat, & humano iudicio sanctus, diuino inter reprobos æstimatur.

† Etiam in risu dolebit cor.
† Stultus imperitus. † Hic versus non habetur in Hebræo. † Qui cito irascitur. † cogitans. 1. 2. 2. c. q. 4. c. in nocen. † stulti.
† Qui credit &c. hic versus nō est in Heb.
† nihil nisi stultitia.

a ¶ Aliquando homines pondere corruptionis adhuc grauati, dum bona appetunt sub specie boni, mala incurrunt. Et dum bona dei desiderant, quo gradiuntur ignorant.

bunt. Est via quæ videtur homini iusta, nouissima autem eius deducunt ad mortem. † Risus dolore miscebitur, & extrema gaudii luctus occupat. Viis suis replebitur stultus, & super eum erit vir bonus. † Innocens credit omni verbo, astutus considerat gressus suos † Filio doloso nihil erit boni, seruo autem sapienti prosperi erunt actus, & dirigetur via eius. Sapiens timet & declinat a malo, stultus transilit & confidit. Impatiens operabitur stultitiam, & vir versutus odiosus est. Possidebunt paruuli stultitiā, & expectabunt astuti sciētiam. Iacebunt mali ante bonos, & impii ante portas iustorū. Etiam proximo suo pauper odiosus erit, amici vero diuitum multi. † Qui despicit proximum suū, peccat, qui autem miseretur pauperi, beatus erit. Qui credidit in domino misericordiam diligit, errant qui operantur malum. Misericordia & veritas † præparant bona. In omni opere bono erit abundantia, vbi autem verba sunt plurima, ibi frequēter egestas. Corona sapientium diuitiæ eorum, fatuitas stultorum imprudentia. Liberat animas testis fidelis, & profert mēdacia versipel-

a Væ vobis qui ridetis. b ¶ Mundani. a Perpetuus. Malis operibus punietur. b ¶ Iudicio. a Stultus. b Charissimi nolite omni verbo credere. c ¶ Sapiens. d Probate spiritus si ex Deo sunt. a Pœnas. b Peccato. c Inconsideratione peccat. a De impunitate. b Aperte. c Hypocrita. a Quasi hæreditatem. b Seniu. c Sapientes. d Vel sapientiam. a Damnabuntur coronatis iustis in iudicio. b Qui eos deprimebant. c Idem qui ante bonos. d Ad literam. a Hic. b Carnem tuam ne despexeris. a Non solum non despicit. a Dei affuturam sibi. b Non credun. c Contra misericordiam. Iudicium sine mise ei qui non fa mi. a Iustitia. b Aeterna. a Qui iustus est, iustificetur adhuc. ¶ Non opus. a Operis vel veri boni. b Aeterna pro virtutibus. c Veræ sapientiæ. Est. Non terrenum emolumentum. d At. Est quod. s. improuidi æternorum de præsenti-bus tantum commodis gaudent. a A diabolo. b Christus qui est testis fidelis primogenitus mor. & qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato, scilicet bonam confessionem. c Antigraphus, quia in diuersis translationibus diuersi sunt sensus.

Ia-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Est via. *peccatorum.* Quę videtur homini. *peccatori.*
2 Iusta. *quia vnusquisque iudicat secundum quod est affectatus.*
3 Nouissima autem eius de. ad mor. *culpæ & gehennæ.*
Risus d. mi. *quia exultationem vitæ præsentis in honorib. et delicijs concomitatur remorsus conscientiæ propter peccata quæ committuntur frequenter in tali vita.*
4 Et ex. gau. *s. huius mundi.*
5 Luctus occupat. *s. inferni.*
6 Vijs suis replebitur stul. *quia propter mala replebitur pœna.*
7 Et super eū erit vir bonus. *quem conculcauit in præsenti vita.*
8 Innocens credit o. *Innocens accipitur hic pro ignorante qui nescit distinguere inter bonum & malum consilium.*
9 Astutus. *qui scit aduertere malum & bonum consilium.*
10 Consideret gressus suos. *i. qualiter debeat procedere in factis suis.*
11 Filio do. &c. *Iste versus non est in Hebræo.*
12 Sapiens timet. *Deum timore filiali.*
13 Et declinat a ma. *magis propter offensam quā, propter pœnam.*
14 Stultus transilit. *de facili currens de peccato ad peccatum.*
15 Et confidit. *veniam consequi ex benignitate Dei, qua tamen fatue abutitur.*
16 Impatiens ope. stultitiā. *quia passio iræ absorbet in eo rationē.*
17 Et versutus. *i. cito vertens animum ad varias fraudes,*
18 Odiosus est. *omnibus bonis.*
19 Possidebunt paruuli. *s. sensu,*
20 Stultitiam. *quamdiu enim sunt paruuli.*
21 Et expecta. astu. scien. *quæ dirigit in actibus humanis.*
22 Iacebunt ma. ante bo. *in futuro, sicut in præsenti sunt super eos erecti vt frequenter.*
23 Et impii ante portas iustorum. *quia erunt a regno exclusi iustis ibidem receptis, sicut Matth. 25. de fatuis virginibus exclusis & prudentibus receptis.*
24 Etiā proximo suo pauper odiosus erit. *Tū quia homines communiter verecundantur de consanguineis pauperibus. Tum quia nō sperāt aliquid ab eis habere, sed magis timēt quod pauperes cōsanguinei velint aliquid ab eis requirere.*
25 Amici vero diuitum multi. *Tum quia videntur in hoc honorari, & quia sperant ab eis ditari.*
26 Qui despicit proximum suum, peccat. *quia facit cōtra charitatem proximi.*
27 Qui autem miseretur pauperi. *affectu & effectu, si possibilitas adsit.*
28 Beatus erit *propter quod dicitur. Mat. 5. a.* Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.
29 Qui credit in domino. *fide formata charitate.*
30 Misericordiam diligit. *quia annexa charitati.*
31 Errant. *a rectitudine iustitiæ.*
32 Qui operantur malum. *culpæ.*
33 Misericordia & veritas. *i. iustitia, quia misericordia sine iustitia pusillanimitas est, iustitia vero sine misericordia crudelitas, dulcor misericordiæ temperans rigorem iustitiæ disponit hominem ad omne bonum gratiæ in præsenti, & gloriæ in futuro.*
34 In omni opere bono erit abundantia. *quia oē bonum de genere & factū ex charitate, meretur augmentum gratiæ, & secundum hoc dicitur, Matth. 13. b. Habenti dabitur, & abundabit.*
35 Vbi aūt verba sunt plurima, ibi frequenter egestas. *Tales enim parum scientes & parum valentes in quacunque arte vel facultate solent esse magis loquaces, vt appareant.*
36 Corona sapi. *de qua gloriantur.*
37 Diuitiæ eorum. *s. scientiæ & virtutes, quæ sunt diuitiæ sapientis. Vnde & philosophi qui antiquitus sapientes dicebantur, temporales diuitias contempserunt, vt liberius contemplationi sapientiæ vacarent, vt patet de Socrate & Diogene, & multis alijs.*
38 Fatuitas stultorum impruden. *q. d. ideo sunt fatui, quia non præuident futura.*
39 Liberat animas. *i. homines a morte.*
40 Testis fidelis. *sicut patet de Daniele, qui liberauit Susannam a morte.*
41 *Profert mendacia.* Versipellis qui dicitur quasi vertēs pellem, & est ille qui variat verba sua secundum fortunam contra veritatem.

æterna ducit ad tormenta.

a. *In timo.domini.* Timor domini fiduciā fortitudinis prĕstat, quia mens nostra tanto valētius terrores rerum temporaliū despicit quāto se auctori earum veracius formidine subdit. Filij autem timoris domini dicuntur qui diuino timore regunt, sicut filij virtutis, & resurrectionis, qui virtutibus studēt, & qui ad resurrectionis gaudia pertinēt, quibus erit spes secundum illud. Qui timent dominum, sperauerunt in domino. De qua spe subdit: Timor domini fons vitæ.

b *Timor do.* Hæc est spes eorum qui timent dominum, vt declinantes a ruina mortis ad eum perueniāt, qui dicit. *Ego sum via, veritas, & vita.* Dictum autem est supra. Lex sapiētis fons vitę, vt declinet a ruina mortis. Et nūc dicit. Timor domini fons vitæ, vt declinet a ruina mortis. Ex quo patet, quia nulla prior est lex sapientis, qua mortem vitare, & vitā acquirere debet ęternam, quam habere timorem domini. vnde: *Initium sapientiæ timor domini:* psal. 111.

Qui initium sapientiæ est. a Timoris.

a lis. In timore domini fiducia fortitudinis, & filiis eius erit

a Ducit ad eum qui est fons vitæ.

b spes. Timor domini fons vitæ, vt declinet a ruina mortis. † In

¶Deo seruientis. ¶Gloria. a Christi. b Si soli cathecumeni vel modo nati infantes & in Christo renasci festinantes sub regno diaboli tenentur, vel sub hæreticorum conuenticulis pauci, cum in ecclesia multi.

multitudine populi dignitas regis, & in paucitate plebis igno-

¶Diaboli, vel hæretici.

minia principis. Qui patiens est, multa gubernatur † sapien-

c tia, qui autem impatiens est, exaltat stultitiam suam. Vita † car-

¶Est. a Bonorum operum. ¶Est.

d nium sanitas cordis, putredo ossium inuidia. Qui calumnia-

a Scientia, vel diuitijs. b Qui talem fecit eum. ¶Factorem.

tur egentem, exprobrat factori eius, honorat autem eum qui

¶Pro. a ¶A spe boni. ¶A regno Dei.

miseretur † pauperis. In malitia sua † expelletur impius, sperat

a Sibi & alijs proficit.

autem iustus in morte sua. In corde prudentis requiescit sa-

¶Alias quoque. a Ad cœlum. ¶Alias egentem.

pietia, & † indoctos quosque erudiet. Iustitia eleuat gentem,

a Deprimit ad infernum. b Christo.

e miseros facit populos peccatum. Acceptus est regi minister

a Domine ne in furore tuo arg. me, neque in ira tua cor. me. &c.
b De quo inutilem seruum eijcite in tenebras exteriores.

intelligens, † iracundiam eius inutilis sustinebit.

c *Vita carnium.* Per carnem, infirma, per ossa firma, Si mentis innocentia custoditur, etsi quę foris infirma sunt, quandoque roborantur, vnde subdit.

d *Putredo ossium inuidia.* quia per liuoris vitium ante oculos Dei pereunt ea quæ humanis oculis fortia videntur. Ossa enim per inuidiā putrescere, est robusta quęque perire.

e *Minister intelligens: iracundiam eius, inutilis sustinebit,* cui dicitur. *Quia super pauca fuisti fidelis, super mult. te. constitu. intra in gaudium domini tui.* Matt. 25. b.

NICOLAVS DE LYRA.

In timore domini. *scilicet, filiali.*

Fiducia fortitudinis. *contra carnem, mundum, & dæmonem.*

Et filijs eius. *scilicet, talis timoris. Et dicuntur filii eius illi qui in illi timore sunt educati, sicut filii sapientiæ illi qui sunt in studio sapientiæ eruditi.*

Erit spes. *quæ est certa expectatio futurę beatitudinis ex gratia & meritis proueniens. Timor enim filialis semper est cum gratia & charitate.*

Timor domini fons. vi. *quia principium est sapientiæ, sicut fons viualis aquæ.*

Vt decli. a ruina mor. *culpæ & gehennæ.*

In mult. po. dig. reg. *quando plebs est bona & bene ordinata, vt patet de Dauid & Salomone.*

Et in paucita. plebis. *bene ordinatæ, licet sint multi moribus incompositi.*

Ignomi. prin. *quia inordinatio subditorum redundat in verecundiam prælatorum.*

Qui patiens est mult. gube. sa. *quia Impedit ira animum, ne possit cernere verum, & ideo patiens cuius animus non perturbatur in aduersis, clare videt in factis suis.*

Qui autem impatiens est. *sequens impetum irę.*

Exalta. stul. suam. *idest, manifestat eam.*

Vita carnium sanitas cor. *A corde enim procedit sensus & motus, qui sunt operationes vitales ad membra exteriora.*

Putr.

14 Putre. ossiū inui. *Inuidia enim est tristitia de bono alieno. Tristitia vero est passio corruptiua & mortificata. Vel per ossa intelliguntur virtutes, quæ corrumpuntur superueniente inuidia.* Inuidia. Tristitia.

15 Qui calumniatur egentem exp. facto. suo. *quia factus est ad imaginem Dei, sicut diues, ideo subditur.*

16 Honorat autem eum qui mis. paup. *in imagine sua.*

17 In malitia sua. *idest, pro malitia sua.*

18 Expellitur impius. *de consortio bonorum.*

19 Sperat autem iustus in morte sua. *quia sperat consequi beatitudinem, quæ haberi non potest in præsenti vita.*

20 In corde prudentis te. sapi. *quia habituatur in ea, habitus autem est qualitas de difficili mobilis.*

21 Et indoctos quosque eru. *hoc est. n. opus sapientis alios docere.*

22 Iustitia eleua. *Sicut patet in decursu ve. testa. quandiu. n. filii Israel fuerunt iusti, fuerunt in prosperitate eleuati, vt tempore Dauid & Salomonis & aliorum bonorum regum, & quādo declinauerūt a iustitia fuerunt depressi, & captiuati de terra sua, vt temporibus Oseæ & Sedechiæ, vt patet 4. Reg. 18. & 24.*

23 Acceptus est regi mini. intelli. *sicut Ioseph Pharaoni. Ge. 41.*

24 Iracundiam eius. *scilicet, regis.*

25 Inutilis. *seruus.*

26 Sustinebit, &c. *sicut magister pistorum qui iussu Pharaonis fuit suspensus. Genes. 40. Potest etiā exponi hæc litera de bono & malo prælato, quorum vnus est acceptus regi Christo, & alius acriter punietur ab eo.*

CAP. XV.

a *Responsio mollis frangit iram.* Qui verba increpantis humiliter suscipit iram propinquat venientis reatus quē gessit. Qui argumenti resistat, contra se iram iudicis iudicis prouocat.

b *Ebullit stultitiā.* scripturam peruertēdo, suos sēsus auctoritati præponēdo, velut fatui Philosophi, vt Porphy. & Iulianus, qui contra ecclesiæ doctores stultitię suę fluen-

CAP. XV.

a Responsio mollis frangit iram; sermo durus susci-

a Catholicorum patrum. b Exponendo. c Diuini eloquij.

tat furorem. Lingua sapientium ornat scientiam,

a Hæreticorum. b Oculi domini super iustos.

b os fatuorum ebullit stultitiam. In omni loco oculi Domini,

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XV.

Responsio mollis frangit iram. *Superius Salomon informauit hominem in moribus quantum ad partem rationalem, hic incipit eum informare quantum ad irascibilem. Et diuiditur in quinque partes secundum quinque capitula: tamen ista diuisio accipitur secundum principia capitulorum, non secundum prosecutionem, vt dictum est supra. In prima parte dicit sic.*

1 Responsio mollis fran. irā. *increpantis vel cōminantis, sicut patet Iudi. 8. de Gedeone, qui respōdēdo dulciter illis de tribu Ephraim fregit iram eorum.*

2 Sermo durus. *sicut patet 2. Reg. 19. quod viri de tribu Iuda dure respondentes decem tribubus fecerunt eas recedere a Dauid.*

3 Lingua sapientium ornat sci. &c. *quia tempore, & loco, gratiose proponit eam.*

4 Os fa. e. stult. *idest, feruenter & impetuose profert eam.*

5 In omni lo. ocu. do. *dicitur contra illos qui dicebāt diuinā prouidentiā se non extendere ad ista inferiora, & maximè ad actus humanos propter arbitrij libertatem. In quorum persona dicitur Iob 22. b.* Circa cardines cœli perambulat, nec nostra considerat.

fluenta fundebant.
A

a *Stultus irridet.* Stultus est omnis peccator, qui terrenis actibus deditus futurum nihil prævidet. † sana † peruersa
a
is disciplinam irridet, dum derogat diuinæ correctioni.

b *Cor stultorum dissi.* Vel dissimile sibi ipsi varijs cogitationibus, & nunquam idē manet. Contra quod de Anna dicitur, Vultusque eius nō sunt amplius in diuersa mutati. 1.Reg.10. † ad erit sic. † oratio
b

c *Doctrina mala.* *Qui soluerit vnum de mandatis istis minimis & docuerit sic homines, minimus est in regno cælorum.* Talibus tamen si correcti fuerint, patet reditus ad veniam. Si autem increpationes non receperint omnino morientur. † deserenti B c Matt.5.c. † illusor † Inf.17.d.

d *Omnes dies.* Omne tempus po- † in quibus est contritio. d e C

a Vultus autem domini super facientes mala. b Catholici doctoris. c ¶Ad fructum vitæ ducit.
contēplantur bonos & malos, lingua † placabilis lignū vitæ, quę au 1
a ¶Ignorans fructum vel modum ecclesiasticæ regulæ. b Male loquendo. c Suum & auditorum. d Peccator. ¶ Dei vel prælati. 2
tem † immoderata est, conteret spiritū. Stultus irridet disciplinā pa- 3 4
¶Non irridet. a Sapientior.
tris sui, qui aūt custodit increpationes, astutior fiet. In abundāti iu- 5 6
a Contra iustitiam. b Quia sine virtute.
stitia virtus maxima est, cogitationes autem impiorū eradicabūtur. 7 8
a Ecclesia. ¶Christi. b Fundata est supra firmam petram. c Operibus. d Diaboli. e Feruet, quia Christi domum eijcere tentat, vel per falsos fratres, vel per apertos aduersarios. 9
Domus iusti plurima fortitudo, & ī fructib. impii coturbatio. Labia 10 11
a Catholicorum. b Prædicando. c Rectæ fidei. d Hæreticorum. ¶Quia pro scientia perfidiam concipit, vt docet. 12
sapientiū disseminabunt scientiā, cor stultorum † dissimile erit. † Vi- 13
a Orationes, opera sacrificia. b Hæreticorum. c Quia quicquid non est ex fide, peccatum est. d Qui fidem catholicam iustis operibus affirmant. e Deo grata. 14 15
ctimæ impiorū abominabiles domino, † vota iustorum placabilia. 16
a Contra abo. b Iniustitia. ¶Non abominabitur. 17
Abominatio est dn̄o via impii, qui sequitur iustitiā, diligitur ab eo. 18
¶Est. a Veritatis. ¶Ecclesiæ. 19
Doctrina mala † deserentiū viam vitæ, qui increpationes odit morie- 20
a ¶Omnino. b ¶Omnia nuda in conspectu eius. c ¶Ego dominus scrutans corda. d ¶Bonorum. 21
tur. Infernus & perditio corā domino, quanto magis corda filiorum 22
a Quia iam sedet in cathedra pestilentiæ & corruptus alios corrumpit. 23
hominū. Non amat † pestilens eum qui se corripit, nec ad sapientes 24
a Qui timet argui. b Bona conscientia. c Exteriora. d Conscientiæ. e ¶Vel ducitur. 25 26
gra ditur. † Cor gaudens exhilarat faciē, in mœrore † animi deiici- 27
¶Non solum facies. ¶Alias quærit. ¶Cordis. 28
tur spiritus. Cor sapientis quæret doctrinam, & os stultorum † pasci- 29
a Populi Dei. b ¶Redimentes tempus quoniam dies mali sunt. c Amore Dei, alias, a timore Dei. 30
tur imperitia. Omnes dies pauperis mali, * secura mens, quasi iuge 31 32
a ¶Vnde: Melior est modicum iusto super diuitias pec. &c. b Melius est vt seruato Dei timore egeas opibus, vel etiam quotidiano victu, quam vt desiderio plura acquirendi, Dei timorem. 33
conuiuiū. Melius est parum cum timore domini, quā thesauri ma- 34
gni † & insatiabiles. Melius est vocari ad olera cū charitate, quam ad 35 36
vitulum saginatū cum odio. Vir iracundus prouocat rixas, qui patiēs 37

populi Dei quādiu in præsenti pauper est afflictionibus abūdat, quia non peruenit adhuc ad veras diuitias. vnde Apostolus: *Redimentes, quoniam dies mali sunt.* At reprobi qui sine timore Dei mūdo fruuntur quasi iugi delectantur conuiuio. vnde rectè subditur: *Melius est parum cum timore domini.*

e *Melius est vocari ad oler.* Multo enim vtilius est simplicis vitæ innocentiam cum charitate seruare, quā virtutum exterius fulgere miraculis, & interiora mentis odiorum sorde non expurgare. vnde edicētibus *Domine nōne mi... tas vi tutes fecimus, dicit Dominus: Nō noui vos. Discite a me operarij iniquitatis* ...

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Lingua placa.* idest, suauis eloquio erga proximum, & orationi intenta erga Deum, ad ipsum placandum.
2 *Lignum vitæ.* quia sicut per lignum vitæ continuabatur vita corporalis, ita per talem linguam vita corporalis.
3 *Qui autem immo. est.* ad loquendum.
4 *Conteret spiritum.* sicut dictum est supra. 10.c. *In multiloquio non deerit peccatum.*
5 *Stultus irridet disci.* quia non cognoscit eius fructum.
6 *Qui autem custodit increpa.* se corrigendo.
7 *Astutia fiet.* futura mala præcauendo.
8 *In abundanti iustiia, &c.* quæ consistit in obseruatione consiliorum.
9 *Virtus maxima est.* respectu obseruationis peccatorū, sicut castitatis virginalis respectu castitatis coniugalis.
10 *Cogitationes autem.* quia auferet eis potestas & facultas adimplendi suas cogitationes malas. Sicut Absalom ablata fuit potestas regnandi loco Dauid patris sui. 2.Reg.18.
11 *Domus iusti plurima fortitudo.* quia dominus protegit eam.
12 *Et in fructibus.* idest, operibus.
13 *Impij cont.* quia malus non pōt habere pacē ad proximū, nec etiam ad seipsum. vnde dicit Philos. 7.Ethic. de impijs: Contendit eorum anima, & hoc quidem trahit huc, hoc autem illuc quemadmodum discrepantia, quia ratio, quæ non totaliter absorbetur trahit ad bonum, sensualitas autē quæ præualet ad malum.
14 *Labia sapi. disse. scien.* populum docendo.
15 *Cor stulto. dissim. e.* scilicet cordi sapientis, & etiam sibiipsi, quia diuersis & varijs cogitationibus agitatur.
16 *Victimæ impiorum abo. domino.* sicut oblatio Cain, quia fit de alieno, vel mala voluntate.
17 *Vota iustorum placa.* sicut patet de Abel.
18 *Abominatio est domino via imp.* quia proprium Dei est parcere & misereri, & per consequens esse pium, propter quod abominatur oppositum.
19 *Qui sequitur iusti.* secundum eam operando.
20 *Diligitur ab eo.* scilicet, Deo, qui est regula iustitiæ.
21 *Doctrina mala deserentium viam vitæ.* quia sicut viuunt, docent.
22 *Qui increpationes odit morietur.* morte culpæ, & frequēter corporali morte, sicut patet de latronibus, & alijs malefactoribus, qui occiduntur, eo quòd correctionem oderunt.
23 *Infernus perditio coram domino.* idest, sibi manifesta, licet sint sub terra, & a Deo longinqua.
24 *Quanto magis corda filiorum.* qui adhuc sunt in via. Hoc dicitur contra illos qui negabant diuinam prouidentiam extendere ad actus hominum & cogitationes eorum.
25 *Non amat pestilens eum qui se corri.* sicut nec tineosus an... pectionem, sed refugit.
26 *Cor gaudens exhilarat faciem, in mœrore animi deiicitur.* Dispositio enim cordis magis apparet in facie, quàm in cæteris partibus corporis, eo quòd ibi vigent omnes sensus.
27 *Cor sapientis quæret doctrinam, &c.* quia semper desiderat in sapientia proficere.
28 *Et os stultorum pascitur.* idest, delectatur loquendo stu...
29 *Omnes dies pauperis ma.* malo pęnæ, quia paupertas defectus necessariorum vitæ.
30 *Secura mens.* a timore paupertatis.
31 *Quasi iuge con.* idest, delectabiliter viuit sicut homines in conuiuio.
32 *Melius est parum, &c.* quia illud modicū sufficit homini.
33 *Quàm thesauri magni & insatiabiles, &c.* quia non supplent indigentiam, sed magis augent. Auaro enim deest tā quod habet, quàm quod non habet, vt dicit Hieron. in epist. ad Paulinum de omnibus sacræ scripturæ libris.
34 *Melius est vocari ad olera, &c.* idest ad medicum cibum amicabiliter datum.
35 *Quàm ad vitulum saginatum cum odio.* sicut Absalom vocauit Amnon fratrem suum ad magnum conuiuium, vt eum interficeret temulentum. 2.Reg.13.e.
36 *Vir iracundus prouocat rixas.* quia ira est appetitus vindictæ. Exemplum de Siba siue Bochri. 2 Reg.20.
37 *Qui patiēs est mitigat suscitatas.* patet de Gedeone. Iud...

Dili- Ite

a Non solum non prouocat. b Ab aliis.

a est mitigat suscitat tas. Iter † pigrorum quasi sepes spinarum, via iusto-
b a Vt supra.
rum absque offendiculo. Filius sapiens lætificat patrem, & stultus ho-
mo despicit matrem suam. Stultitia gaudium stulto, & vir prudentes
a Ne gaudeat de stultitia sua.
diriget gressus suos. Dissipantur cogitationes vbi non est consilium,
Alias scientia.
c vbi vero plures sunt consiliarii, confirmantur. Lætatur homo in † senten-
tia oris sui, & sermo opportunus optimus est. Semita vitæ † super eru-
a Idest, scientia & opere perfectum cui semita vitæ desuper aperta & ianua cæli patet.
b Pena vltima damnationis. c Conuenticula hæreticorum & ecclesiæ persecutorum.
d ditum, vt declinet de inferno nouissimo. † Domum superborum de-
a Per vniuersum orbem. b Ecclesiæ.
e molietur dominus, & firmos faciet terminos viduæ. Abominatio
a Dicentium. Quis est hic qui etiam dimittit peccata. b Tu es Christus filius Dei viui. Cui respondit. Beatus es Simon Bariona, qua caro & sanguis non reue. tibi, sed pa. &c.
f domini cogitationes malæ, & purus sermo pulcherrimus firmabi-
a Cordis. b Beatus qui excutit manum suam ab omni munere.
tur ab eo. Conturbat domum suam qui * sectatur auaritiam, qui au-
a In æternum.
tem odit munera, viuet. Per misericordiam & fidem purgantur pecca-
ta, per timorem autem domini declinat omnis a malo. Mens iusti medi-
a Gratia non essentia, non loco.
tatur † sapientiam, os impiorum redundat malis. † Longe est domi-
g nus ab impiis, & orationes iustorum exaudiet. † Lux oculorum læ-
a Discipuli. b Obediendo. c Doctorum.
tificat † animam, fama bona impinguat ossa. Auris quæ audit increpa-
Proficiendo ad cathedram usque conscendit.
tiones vitæ, in medio sapientium commorabitur. Qui abiicit discipli-
a Cuius vita disciplina.
b Contra abiicit.
nam despicit animam suam, qui autem acquiescit increpationibus,
a Non despicit animam suam.
possessor est cordis. Timor domini disciplina sapientiæ, & gloriam præ-
cedit † humilitas.

Pigro. quos piget operari iustitiam. Qui rum vitã Dei appetunt, eos velut spinę ob sistentium se- iũ, formidi num suarum oppositæ suspiciones pun- gunt. Sed quia oc bonos nõ expedit ad- iungit.

Via iustor. absque offendi- lo. Iusti .n. quicquid ad- uersitatis ĩ sua cõuersatione uenerint, nõ fendũt, quia ternæ spei & ternæ con- templationis ltu aduersa ansiliunt.

Lætatur ho- . Humanũ desententia quasi pruden- r prolata læ ri. Sed vere piens nõ so- m quod lo- itur sed ẽt pportunita- loci, & tẽpo , & personę cui loquitur, diligenter inquirit.

De infer. no. &c. Primus infernus cęcitas peccãtis animæ, & tręlucis scientia carentis. De quo: *Descendunt in infernum viuentes.*

c Viduæ ec. scilicet sponsæ suæ pro cuius vita mori dignatus est.

† *Firmabitur.* in iudicio, quãdo non solum factis, sed & verbis omnibus digna præmia reddet.

g Lux oculorum lætific. ani. Iure mentem delectat humanã, quæ se lucẽ cælestiũ arcanorũ domino reuelante percepisse cognoscit. Fama quoque illa qua angelis deferentibus non solum opa nostra, sed & sermones & cogitationes Deo nũtiantur, oleo charitatis fortitudinem nostræ actionis impinguat. Sic. n. magis feruet opus.

Lux oculor. Alia trãslatio. Vidẽs bona oculus delectat corda bona. s. dñi in terra viuentium, quę quia in oculo mentis contemplatur, merito corde delectatur, quamuis affligatur exterius.

† responsione † superbe incendit ad faciendum prudenté, vt declinetur infernus inferior.

† firmabitur ab eo.

† 14. q. 5. c. scriptum

† Amicabilis aspectus.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Iter pi. quasi se. spi. *Semper enim timet piger inuenire obstaculum in via, vnde infra. 26. b. dicitur. Dicit piger, leo est in via & leæna in itineribus.*

2 Filius sa. læ. pa. &c. *sicut patet de Salomone, qui lætificauit patrem suum Dauid.*

3 Et stult. ho. despi. ma. &c. *Sicut Nero, qui fecit matrem suam interfici.*

4 Stultitia gau. stul. *quia quilibet secundum habitum delectabiliter operatur siue sit habitus bonus siue malus. 2. Eth.* Signum habitus generati est delectatio in opere.

5 Diss. c. *idest non deducuntur.*

6 Vbi non est con. *quia consilium bonum dat viam adimplendi cogitata.*

7 Vbi ve. &c. consi. *idest fideles & boni.*

8 Confir. *idest, ad effectum deducuntur.*

9 Læ. h. in sen. o. *quando ab alys approbatur, quia per hoc insurgit æstimatio propriæ pfectionis, in qua quilibet naturaliter delectatur.*

10 Et ser. oppor. *idest, tempore opportuno, & seruatis alys circunstantiis debitis prolatus.*

11 Optimus est. *in se & in suo effectu.*

12 Semita vi. super eruditum. *in sana & bona doctrina.*

13 Vt decli. de infer. no. *qui est infernus damnatorum.*

14 Domum suam. de do. mi. *vt patet de domo Holofernis, quam dominus dissipauit.*

15 Et fi. &c. *quia Bethuliam & terminos eius meritis Iudith saluauit.*

16 Abomi. do. co. ma. *quia ab eis procedunt mala verba & opera.*

17 Et purus ser. *non habens admistum aliquid iniquitatis, vt potest detractionis murmurationis, & consimilium.*

18 Pulcherrim. *pulchritudine honestatis.*

19 Firmabitur ab eo. *ad effectum deducendo. Potest etiam hoc exponi de sermone euangelico carente omni impuritate, & omnem sanctitatem continente, qui per Apostolos prædicatus a Deo miraculis est confirmatus. Mat. vlti. d.* Illi autem profecti prædicauerunt vbique domino cooperante & sermonem confirmante sequentibus signis.

20 Contur. do. suam. *idest, familiam.*

21 Qui sec. aua. *nimis eam restringendo a modo viuendi debito.*

22 Qui au. odit mu. *pro iniustitia oblata.*

23 Viuet. *vita gratiæ.*

24 Per mise. &c. *idest, per opera misericordiæ erga pauperes.*

25 Et fidem. *erga Deum.*

26 Purgantur pec. *quantum ad culpam & pœnam. Dan. 4. e. Peccata tua eleemosynis redime.*

27 Mens iusti med. obe. *idest, obedire Deo & superiori suo; hoc. n. est debitum quod iustitia reddit, quæ reddit vnicuique quod suum est.*

28 Os im. redun. ma. *rebellando Deo & superioribus suis.*

29 Longe est. *per gratiã, licet sit præsens per essentiam & potẽtiã.*

30 Et ora. ius. *tempore tamen opportuno, qui aliquando differt exauditionem, vt gratiosius recipiatur quod ab ea datur, quanto per dilationem magis desideratur.*

31 Fama bo. im. ossa. *idest, augmentat virtutes in quibus cõsistit robur mentis, sicut in ossibus robur corporis, virtus enim laudata crescit.*

32 Auris quæ au. incre. vi *idest, dirigentes ad vitam virtuosam.*

33 In me. sa. cond. *ad audiendum eorum sapientiam.*

34 Qui abijcit disci. &c. *idest, reddit eam despicabilem Deo & omni homini bono.*

35 Qui autem. acquie. incre. pos. est cor. *quia sedatis passionibus est suiipsius dominus.*

36 Timor domi. *filialis.*

37 Disciplina sapientiæ. *idest, disciplinata.*

38 Et gloriam præcedit humilitas. *sicut dispositio necessaria ad ipsam. Lu. 14. c.* Qui se humiliat exaltabitur. *Vnde Dauid ex humilitate sua exaltatus fuit primo ad gloriam regni terreni. 2. Regum. 5. &* postea ad gloriam regni cęlestis.

CAP. XVI.

A a Hominis est. Sine me, ait nihil potestis facere. Quomodo ergo hominis est animũ præparare, & Dei gubernare linguã? sed persecutionis tẽpus significat, de quo dicitur. *Nolite cogitare quomodo aut quod loquamini, dabitur .n. in illa hora, quid loqua.*

Ioh 13.a. Matth.10.c.

Omnes viæ. Ita actiones omnium bonorum, scilicet, & malorum, quid in occulto cogitent, certa lance discernat, vnde subdit.

b *Reuela dom.* Opera nostra reuelamus, q̃do quem nihil latere nouimus in cunctis quęagimus i memoriam reducimus, atq; illius flagitamus auxilium, & tunc non solũ opera, sed cogitationes dirigit.

* corde.

B c *Vniuersa pro. se. &c.* Nulla fuit domino causa operandi nisi sola volũtas, vt suam scilicet, bonitatem rationabili creaturæ q̃ perpetuo faceret beatam ostenderet, cum vero qui bonum conditionis propria sponte deseruit, idest, diabolum cũ suis sequacibus iusta seueritate damnauit.

†absque iudicio. †47. di. c sicut hi. necesso. † iustitia.

d *Abominatio est.* Quicunq; tribuit sibi bonum quod facit, etiã si nihil videtur mali manibus operari, cordis innocentiã perdit, in quo largitori bonorum se prætulit, & ideo talem dominus abominatur virum, quem sibi in beneficijs vidit ingratum.

C

e *Cum pla. do.* Tanta est sanctitas diuinę religionis, vt eã plerunque etiam qui foris sunt, venerentur, & cum his pacẽ habeãt quos Deo seruire perfecte considerant, quamuis religione discordent, vt in Daniele & tribus pueris. Sępe etiã persecutores, nõ solum ad pacem cum prædicatoribus sed etiã ad veritatem fidei conuersi sunt.

f *Melius est parum cum iusti. &c.* Melius est in simplici conuersatione Deo seruire deuote, qu[am] multis abundare v[ir]tutibus & proximo[rum] facta despicere.

g *Diuinatio in lab. regis. Deus in... tuum regi da.* Q[ui] alius rex non e[st] in iudicio, & in e[i]us labijs diuinat[io]. Hic autem non so[lum] sermones suerũ [sed] facta dirigit, sed di[ui]nos Gentilium q[ui] respondeãt interrogantibus dispe[...] ite propheta, qu[i] deceptione A[...] mittum spiritum [...] cit a solio Dei, [...] prophetarum [...] ora impleret.

h *Pond. & sta.* La[pi]des iusti fortes v[...] de. *Lapides viui sp[...] ędificati in domos sp[iri]tales.* Null⁹ ergo initio seculi sua [vir]tute electus & ca[...] sti ædificio apt⁹ e[st] sed eius opere, qui omnia in mensura & pondere & nume[ro] constituens vnicuique sicut voluit mensuram fidei & gra[tiæ] virum distribuit.

Cum ... Volun-

CAP. XVI.

Ex libero arbitrio.

a Hominis est † animum præparare, & domi- 1 2

Actiones.

ni gubernare linguam. Omnes viæ ho- 3

Cogitationum. 4

minum† patet oculis eius, spirituũ ponde- 5 6

b rator est dominus. Reuela domino opera 7

a Non tantum opera. 8

c tua, & dirigenter cogitationes tuæ. Vni- 9

a Idest, sua bonitate sua. 10

uersa propter semetipsum operatus est dominus, impium quo-

a Qui sibi bona tribuit. 11

d que ad diem malũ. Abominatio est domini omnis arrogans* 12

b Nam est. 13

a Nihil operans.

etiam si manus ad manum fuerit, non erit innocens. Initium 14

viæ bonæ facere iustitiam, accepta est autem apud Deum ma-

De reatu. Misericordia redimitur iniquitas peccatoris, cum dat & dimittit alijs 15

gis quam immolare hostias. Misericordia & veritate redimi- 16

e tur iniquitas, & in timore domini declinatur a malo. Cum 17

placuerint domino viæ hominis, inimicos quoque eius con- 18

a Beati pauperes spiritu, quoniam ip. est reg. cælorum. b Alias lætitia.

uertet ad pacem. Melius est parum cum iustitia, quam 19

20

a Væ vobis diuitibus, qui habetis hic consolationem vestram.

g multi fructus † cum iniquitate. † Cor hominis disponet vi- 21

am suam, sed domini est dirigere gressus eius. Diuinatio in 22 23

h a Ita litera. Nihil falsi exiet de ore eius. b Diuidens singulis prout vult.

labiis regis, in iudicio non errabit os eius. Pondus & sta- 26 27

a Omnia fecit in numero, & pondere, & mensura.

tera † iudicia domini sunt, & opera eius omnes lapides se-

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XVI.

Hominis est ani. Capitulo præcedenti docuit Salomon refrenare motum iræ, per quod quietatur animus, & sic ad orandum & docendum redditur aptus, ideo dicitur consequenter in hoc capitulo.

1 *Hominis est animum præparare.* per orationem & sacræ scripturæ meditationem.

2 *Et do. gu. lin.* sine quo non habet sanam doctrinam. Mat. 10. ca. *Non enim vos estis qui loquimini, sed spi. pa. &c.*

3 *Omnes viæ ho.* idest, cogitationes & actus ipsorum.

4 *Patent ocu. e.* quia omnia sunt ei nota quantumcunque occulta.

5 *Spirituum.* idest, voluntatum.

5 *Ponde. est do.* ad retribuẽdũ secundum merita & demerita.

7 *Reue. do. opera tua.* nõ manifestando illi aliquid quod ignorat, quia hoc est impossibile, sed quærendo ab eo auxilium & consilium in operibus tuis.

8 *Et dirigen. d. tuę.* ad bonum effectum.

9 *Vniuersa propter se.* quia sicut est principium effectiuum omniũ, ita est finis vltimus. Prima enim causa conuertit in seipsam omnes suos effectus. Apo. 1. b. *Ego sum α alpha & ω, principium & finis.*

10 *Impium quoque.* Scilicet præparauit.

11 *Ad diem malũ.* Id est, extremi iudicii, vt reprobis reluceat eius iustitia, sicut eius misericordia in electis, vt deducit Apostolus diffuse in epistola ad Ro.

12 *Abominatio est domini.* sicut per oppositum vere humilis est sibi amabilis.

13 *Etiam si manus in manum.* exponatur vt supra. 11.

14 *Initium viæ bonæ.* Iste versus non est in Heb. propter quod pertransẽo, & quia satis patet sententia.

15 *Misericordia & veritas.* idest, iustitia, quia sine illa non est virtuosa, vt dictum est supra. 14. ca.

16 *Redimitur iniquitas.* idest. pęna pro iniquitate debita.

17 *Cum placuerint domino viæ hominis.* idest, bona facta d[icta] & cogitata.

18 *Inimicos quoque eius conuert. ad pacem &c.* ita quod erũt amici. Exemplum de Ioseph, Genes. 41. & de Moyse Ex[o.] & de tribus pueris in camino positis, Dani. 3.

19 *Melius est parum cum iustitia.* scilicet, acquisitum, quia i[ta] est ipsius acquirentis.

20 *Quã multi fructus cum iniquitate.* acquisiti, quia non sun[t ac]quirentis, sed tenetur restituere.

21 *Cor hominis disponit viam suam.* proprium enim est ho[mi]nis per deliberationem procedere in factis suis, quod [non] conuenit animalibus brutis.

22 *Sed domini est dirigere gressus eius.* quia non sufficit hu[ma]na prouidentia nisi assit directio diuina.

23 *Diuinatio.* idest, diuina electio.

24 *In labiis re.* vnde Deut. 17. d. dicitur de eo: Postquam [au]tem sederit in solio regni sui, describet sibi Deutero. legis [hu]ius in volumine, sequitur: *Legetq; illud omnibus diebus vitæ, vt discat timere dominum.*

25 *In iudicio non er.* dando malam sententiam, si in lege [stu]duerit, & Deum timuerit.

26 *Pondus & sta. iu. sunt.* idest, iudicia Dei sunt iusta.

29 *Et o. e.* in Heb. habetur Lapides sacculi, & videtur li[tera] nostra corrupta per scriptores propter similitudinem dic[tio]num. Ad cuius intellectum sciendum, quod antiquitus [...] pondera cum lapidibus, quorum vnus erat ponderosior secundum diuersos gradus, sicut modo fiunt per diu[ersas] portiones metalli, quarum vna ponderat marchiam, ali[a li]bram, alia vnciam, & sic de alijs, & lapides illi poneba[ntur] in sacculo. Est igitur sensus. *Et opera eius omnes lapides sa.* i[dest] opera Dei fiunt cum debito pondere & hoc modo di[citur] Sap. 11. d. *Omnia disposuisti domine in pondere numero & mensu[ra].*

Ab

A *Volũtas regum, &c.i.* iustorum. Multi reges & prophetæ vo luerunt videre quę vos vidistis, & non viderunt. Hi.n.& vi tijs resistunt, & uirtutum obsequio quasi satellitũ constipan tur. Reges enim terrę sæpe labia iusta detestantur, vt Hero des Ioannem.

frugib. in Dei horreo recondimus. Et bene regis clementia imbri serotino comparatur, quia quod fructum uitæ bene agentes percipimus, non libertas arbitrij, sed superni facit ir rigatio domini. D

f *Fons vitæ*. Quia ille prędicator uere suis auditorib. vias ui tæ aperit, qui exercet
1 ipse quod prædicat,
2 quia amorem verbi
3 quo alios erudit, fi-
4 xum in corde possi-
5 det, nec tam memo-
6 ria retentum, quam
7 collectum, gremio
8 semen iactat, in
9 terra. Ideo nanque
10 doctrina stultorum
11 fatuitas est, quia etsi
12 qua bona usu erudi- tionis didicerint,
13 quæ dicunt bona fa- tuo corde contem-
14 nunt. E
g *Fauus mellis com- posita verba &c.* Mul- ti per eloquentiam
15 possunt amãtibus &
16 fauentibus suauiter
17 pronũtiare bonaquę
18 ipsi non amant. Ea
19 autem solum ad os-
20 sium, idest, uirtutum
21 spiritualium incre-
22 menta proficiunt,
23 quę ex interna ani-
24 mę dulcedine proce
25 dunt.
26 h *Anima laborantis*
27 *laborat sibi, &c.* Con stat ad literam, quia expulsus de paradiso

b *Nuntij mortis.* An geli sathanæ, hæreti ci, uani philosophi omnes q. uerba mor- tifera nuntiant proxi mis. Hi quo magis au tori mortis seruiunt, eos grauius uitę largi torem offendũt, qui- bus tamen pœniten- tia non negatur. Nã subditur. Et uir sapiẽs placabit eum. Potest enim resipiscẽdo pla care, quem cõtingit stulte loquendo of- fendisse.

B c *Placabit.* Hier. de morte Fabiolę. Da uid homicidium & adulterium septẽ die rum fame purgauit. dem. *Difficilius arro- gantia quam auro car- nus & gemmis.*

d *In hilaritate vultus regis vita.* Quicunque hilarem Christi uul- tum uidere merẽtur, his in æternũ cũ illo cõuiuere dabitur. Alter enim uidebit omnis caro salu. Dei Sed tũc iusti placatum, repro bi uidebunt iratum.

culi. Abominabiles regi qui agunt impie, quoniam iustitia
a ¶ Certa. Vir linguosus non diri in terra, &c.
a firmatur solium. Voluntas regum labia iusta, qui recta lo-
a Vt rectis operum gressibus ad vitam perueniat æternam In manu malorum dolus dirigitur non homo, vnde de Antiocho, vnde Dolus in manu eius dirigetur.
b quitur, dirigetur. Indignatio regis nuntii mortis, & vir sa-
c piens placabit eum. In hilaritate vultus regis vita, & clemen
d tia eius quasi imber serotinus. Posside sapientiam, quia auro
e melior est, & acquire prudentiam, quia pretiosior est argen-
to. Semita iustorum declinat mala, custos animæ suæ seruat
a Contritionem futuræ damnationis præcedit superbia vitæ pręsentis, & vnde hic omnis reprobus eleuatur, inde illuc iuste deiicitur.
†vitam suam. Contritionem præcedit superbia, & ante rui-
a ¶Humilia pati.
nam exaltabitur spiritus. Melius est humiliari cum mitibus,
a Prædicando.
quam diuidere spolia cum superbis. Eruditus in verbo † re-
a Aeterna. b Etsi prædicare non nouerit. c ¶Etsi non prædicet.
periet bona, & qui sperat in domino, beatus est. Qui sapiẽs est
a Solum. b Prædicando hæreticis resistendo.
corde, appellabitur prudens, & qui dulcis est eloquio, † maio
a Præmia. b Ipsam eruditionem.
f ra reperiet. Fons vitæ † eruditio possidentis, doctrina stulto-
b ¶Etsi prædicatorem non nouerit, qui per prædicatorem spem ponit, beatitudinis ei s fit particeps.
rum fatuitas. Cor sapientis erudiet os eius, & labiis † illius ad-
g det gratiam Fauus mellis verba cõposita, dulcedo animæ sa-
nitas ossium. † Est via quæ videtur homini recta & nouissima
a Quæ non amat requiem sibi in hoc exilio.
h eius ducunt ad mortẽ. Anima † laborantis laborat sibi, quia

†spiritu.

†addet doctri nam.

e *Et clementia eius quasi imber seroti.* Serotinus imber in Iudæa usq; hodie iam maturis messib. venire consueuit, vbi domi- nus & matutinã pluuiã & serotinam promittit dicens. *Dabo vobis pluuiam matutinam et serotinam terræ.* Pluuia matutina, vel temporanea, vt alibi dicitur, quãdo prima credendi in Chri- stũ semina suscepimus. Serotinus, quando iã maturis virtutũ fru- C

homo quotidianum laborem ne deficiat exercet, compulit eum os suum, quando cum serpente locutus est, quando ve titum tetigit, vt exilium longum cum labore sufferat, & in sudore vultus sui comedat panem. Sed & doctorem vt la- boret, os suum compellit, quia necesse habet facere bona quæ dicit. Gen.3.

Vir F

NICOLAVS DE LYRA.

Abominabiles regi *s. iusto.*
Qui agunt impie. *quia distorti sunt ab eius mente.*
Quoniam iu. firm. so. *s. regni, quia sicut dicit Aug. amota iusti- tia quid aliud sunt regna, nisi latrocinia magna.*
Voluntas regum. *s. iustorum.*
Labia ius. *in iudicibus ab eo institutis.*
Qui re. lo. di. *a Deo in finem debitum.*
Indi. re. nun. mor. *Exemplum. 3. Reg. 2. de Salomone, qui indigna tus contra Ioab & Semei mandauit eos occidi.*
Et vir sa. pla. eum. *sicut patet de Ioab. 3. Reg 14. qui per mulie- rem Thecuitem placauit iram Dauid contra Absalom.*
In hi. vul. re. vi. *s. illorum qui offenderunt, quia per hoc est dispo- situs ad condonandum eis, ideo sequitur.*
10 Et clementia eius quasi imber serot. *quia sicut imber sero- tinus est bonus & suauis terrę nascentibus, sic clementia regis remissio ne indigentibus.*
11 Posside sapientiã, quia melior. &c. *quia auro melior est quan to animæ bona corporalibus præferuntur. Et auro bene comparat sapiẽ tiam, quæ est notitia de diuinis, & argento prudentiam, quæ est notitia de humanis.*
12 Semi. iu de. ma. *patet sententia.*
13 Contri. præc. su. & an. rui. ex. *s. Hoc patet de Absalom, qui post nimiam elationẽ in superbiã in quercu pendẽs fuit occisus. 2. Reg. 18. de Antiocho superbissimo, qui a Deo fuit percussus intantum, quod eius fętore grauabatur exercitus, & in montibus miserabiliter est mortuus 2. Mach. 9.*
14 Melius est humiliari cum mitib. *propter quod dicit psalm. 83. Elegi abiectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in ta- bernaculis peccatorum.*
15 Qui sapiens est corde appellabitur, &c. *absq; tamen doctri na aliorum appellabitur prudens, idest, denominari potest ab habitu ip sum perficiente.*
16 Et qui dulcis est eloquio. *ita quod cũ sapientiæ habitu exer- cetur in doctrinæ actu.*
17 Maiora reperiet. *quoniam non solum habebit auream, sed etiã aureolam, quæ debetur actui docendi, ideo subditur.*
18 Fons uitæ eruditio possidentis. *i. erudire potentis per sapien tiam suam & eloquentiam. Sicut enim riuuli deriuantur a fonte, sic aquæ sapientiæ deriuantur ad alios a tali doctore.*
19 Doctrina stultorum fatuitas. *quia de sacco non exit nisi quod intus habetur.*
20 Cor sapientis erudiet os eius. *dirigens ipsum in loquen- do.*
21 Et labijs illius addet gratiã. *quia eloquentia per sapientiam directa efficitur magis gratiosa.*
22 Fauus mellis uerba composita. *quia sunt dulcia auri, sicut fauus mellis ori.*
23 Dulcedo animæ sanitas ossium. *i. bona dispositio & robur corporis, quib. existentibus anima dulciter viuit in corpore. Potest etiã hoc exponi de robore spirituali, quod consistit in virtutib. intellectuali bus & moralibus, in quibus anima delectatur tanquam in suis perfe- ctionibus.*
24 Est uia quę uidetur homini recta & nouissima. *Exponatur vt sup. 14. c.*
25 Anima laborantis. *i. homo laborans, eo modo loquendi quo to- tum denominatur a parte digniori.*
26 Laborat sibi. *i. propter necessaria vitæ suæ familiæ.*
27 Quia compulit eum. *s. ad laborandum.*

A a *Vir insipiens fodit malum.* Post hoc de heretico specialiter intelligitur, qui florentes diuini eloquij campos noxię linguę vomere rumpit, vt de internis corda finibus sensus impios eruat, in cuius labijs ignis ardescit, a quo se suosque auditores in perpetuũ perdat. vnde Iacobus: *Lingua inflammat rotam natiuitatis nostr. & inflammata a gehenna.*

Iacob. 3.b

b *Vir iniquus lactat amicum suum, &c.* Potest hoc de heretico & de omni fautore malorũ accipi, quoniam laudatur pecca tor in desiderijs animæ suæ, & iniquus benedicitur.

B c *Qui attonitis oculis, cogitat, &c.* Grauius est perficere malum quam facere. Non solum autem perficit qui actu operatur, sed & qui patrare disponit. Solent superbi indignãtes labia mordere, attonitos habere oculos, & præsentia non videre, dũ taciti sedula mente pertractant. Vnde intelligitur q attonitis oculis praua cogitare dicat eũ, qui sic mala quę facit, ruminat: vt quæ malorum suorum retributio sequatur, non videat.

C

d *Melior est patiens viro forti & qui dominatur animo suo, expugnatore vrbium, &c.* Minor est victoria vrbes expugnare, quia 1 extra sunt quæ vin- 2 cuntur. Maius est autem quod per patiẽ- 3 tiam vincitur, quia 4 a se animus superatur, 5 & seipsum sibimetipsi subijcit, & patiẽtię humilitate sub- 6 sternit.

e *Sortes mit. in sinum.* 7 Sicut sortes mittuntur in sinũ, aut clausæ in sinu continentur, diuini autem est iudicij, cuius etiã palmã teneat: Sic humanum facta in præsenti quidem vita latent cuius sunt meriti, patescunt vero in iudicio prolata, quasi de sinu examinis diuini.

Vnde Vt inique agerent laborauerunt.

a compulit eum os suum. † insipiens fodit malum, & in labiis eius * ignis ardescit. Homo † peruersus suscitat lites, &

a Discordiam seminando.

† impius be- lial
* velut
† volubilis Psal. 9.
† susurro

b c † verbosus separat principes. Vir iniquus lactat amicum suum, & ducit eum per viam non bonam. Qui † attonitis oculis cogitat † praua, mordens labia sua perficit malum. Corona di-

a Maturitas mentis. b Maius est se a se superari quam ea quæ extra se sunt.

† annuit oculis suis
† mala

d gnitatis senectus, quæ in viis iustitiæ reperietur. Melior est patiens viro forti, & qui dominatur animo suo, expugnatore vrbium. Sortes mittuntur in sinum, sed a domino

e † temperantur.

† est omne tu mulum cara

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Os suum.* Eo enim ipso qđ oportet eum comedere, oportet eum laborare propter quod dicit Apostolus. 2. Thes. 3. *Qui non vult operari, non manducet.*

2 *Vir insipiens fodit malum.* idest, quærit cum diligentia, sicut fodiens thesaurum inclinatus ad hoc ex habitu malo.

3 *Et in labijs eius ignis ardescit, &c.* scilicet, ignis iracundię & superbiæ.

4 *Homo peruersus suscitat lites, &c.* Exemplum de Siba filio Bochri. 2. Reg. 10.

5 *Et verbosus separat principatus.* Sicut Doeg separauit Saul a Dauid genero suo. 1. Re. 22.

6 *Vir iniquus lactat amicum suum.* ei adulando.

7 *Et ducit eum.* per talem adulationem.

8 *Quia attonitis oculis.* Hic ponit duo signa hominis cogitantis mala. Vnum est quod habet occulos attonitos ex intensa cogitatione ad malum, & sic obscuratur visus exterior, quia motus maiores expellunt minores, secundum Philosophũ. Secundum est quod mordet labia sua, ex imaginatione enim perficiendi malum mouentur dentes ad talem actum, ideo dicitur.

9 *Mordens la. sua perfi. ma.* idest imaginatur perficere.

10 *Corona digni. senec.* idest, debetur senectuti non cuicũque sed bonę, ideo subditur.

11 *Quæ in vijs iustitiæ reperietur.* scilicet, processisse.

12 *Melior est patiens viro forti.* fortitudine corporali, quanto melior est anima corpore. Patientia enim proprie est fortitudo animę, per quam æquanimiter tolerat aduersa.

13 *Et qui dominatur animo suo.* per repressionem concupiscentiarum.

14 *Expugnatore vrbium.* propter qđ Diogenes Philosophus dixit Alexandro magno, qui multas vrbes expugnauerat, q erat seruus serui sui, quia Diogenes per rationem dominabatur suo sensitiuo appetitui: Alexander vero magis seruiebat suo appetitui sensitiuo.

15 *Sortes mittuntur in sinum.* idest, in aliquo loco occulto, vt inde recipiantur fortuito, vel sine prouisione humana.

16 *Sed a domino temperantur.* Ex diuina enim prouidentia prouenit quod talis sors cadat super talem.

An vti sortibus, sit licitũ.

Ad maiorem huius auctoritatis intelligẽtiam quæritur hic, vtrum vti sortibus sit licitum. Ad quod dicendum, quod vti sortibus est ex vario euentu, seu dispositione alicuius rei sensibilis propositæ, determinare aliquid dubium vel incertum, sicut ex festucis propositis per hoc quod aliquis accipit breuiorem vel longiorem, seu in proiectione taxillorum ex hoc quod aliquis proijcit plura vel pauciora puncta, vel ex consimilibus aliquod dubium inter homines determinatur, etsi hoc fiat ad alicuius rei diuisionem inter homines, vt p hoc determinetur quis quam partem accipiat, vocatur sors diuisoria. Si autem hoc fiat ad aliquid determinatiue agendum, vocatur sors cõsultoria. Igitur si dispositio vel euentus sortiũ expectetur a fortuna tantum, nullum est vitium, vt si mittantur sortes ad determinandum inter homines, quis quam partem accipiat alicuius rei, & ex hoc cõmittitur fortunę. Causa tamẽ motiua potest esse peccatum, vt si propter cupiditatem propriam vel aliud vitium non possint concorditer aliquo modo diuidere. Si autem dispositio sortium vel euentus non expectetur solum a fortuna, sed ab alia causa, hoc est dupliciter. Vnõ modo a causa corporali, vt a dispositione stellarum: & sic cum actus stellarum ad hoc se non extendat, superstitiosum est & illicitum, & non caret occulto pacto dæmonũ. Alio modo quia expectatur euentus & dispositio sortium causa spirituali dirigente, & hoc est dupliciter. Vno mõ a dæmone, & hoc est illicitũ, quia includit familiaritatẽ & pactum cum dæmonibus. Alio mõ a Deo expectatur immediate vel mediantibus sanctis angelis, & hoc non est illicitũ secundum se, si fiat cum debita reuerentia. vnde dicitur hic. Sortes mittuntur in sinũ, sed a domino temperantur. Potest in hoc quadrupliciter peccato incidere. Primo si absque vlla necessitate ad sortes excurratur, hoc enim vr ad Dei tentationẽ pertinere. vñ dicit Am. super Lu. Qui sorte eligitur, humano iudicio non comprehẽditur. Secundo si aliquis ẽt in necessitate absque reuerẽtia debita sortibus vtatur, vnde super Act. apostolorũ dicit Be. Si qui necessitate aliqua compulsi Deum putant sortibus apostolorũ exemplo esse cõsulendũ, videant hoc ipsos apostolos non nisi collecto fratrum cœtu, & precib⁹ ad Deũ fusis egisse. Tertio si diuina oracula ad terrena negotia cõuertantur, vt dicit Aug. ad inquisitiones Ianuarij. His qui de paginis euangelicis sortes legunt, etsi optandum sit vt hoc potius faciant quam ad dęmonia consulenda concurrant, tamen mihi displicet ista consuetudo ad negotia secularia & ac vitæ huius vanitatem diuina oracula velle conuertere. Quarto si i ecclesiasticis quæ ex spiritussancti inspiratione fieri debent, aliqui vtantur sortibus. vnde dicit Beda super Actus apostolorum. Matthias ante pentecostem ordinandus sorte quæritur, quia, scilicet, nondum erat plenitudo spiritussancti in ecclesia effusa. Septem autẽ diaconi postea nõ sorte, sed electione discipulorum sunt ordinati. Secus autem est in temporalibus, quæ ordinantur ad terrena disponenda, & ideo in electione illarum possunt homines vti sortibus, sicut & in diuisione rerum temporalium, vt prædictum est. Si vero aliqua necessitas alia ab electione dignitatis ecclesiasticæ immineat, licitum est cum debita reuerẽtia sortibus diuinum auxilium implorare, vnde dicit Aug. in epistola ad Honoratũ: Si inter Dei ministros sit disceptatio, qui eorum tempore persecutionis maneant, ne fuga omnium, & qui eorum fugiant, ne morte omnium deseratur ecclesia, si hæc disceptatio aliter non poterit terminari quantum mihi videtur qui maneant & qui fugiãt; sorte eligendi sunt. Et hoc modo vsi sunt sortibus viri sancti qui in ve. ac no. test. vti fuisse sortibus leguntur, sicut Iosue iudicio sortium puniuit Acham, Iosue 7. & Saul deprehendit Ionathã filium suum mel comedisse. 1. Re. 14. & Zacharias sorte exijt vt incensum poneret Luce 1. & sic patet responsio ad quæstionem.

CAP.

CAP. XVII.

A Melior est buc. Melius est parua bona cũ charitate facere sine scientia prædicandi: hoc est enim siccã buccellam esse, quàm magis effulgere virtutibus cum admistione discordiæ.

a *Corona senum, &c.* ...enes, patriarchę, prophetæ qui a filiis filiorum, i. successoribus apostolorũ diuina laude celebrãtur: gloria est prędicatorũ noui testamenti, qui veterum patrum filij esse meruerunt.

B b *Gemma gratissima* ...ui præmia futura fideliter expectat, & quasi gemmæ splendidissimæ possessione lætatur: pro cuius acquisitione sapiens negotiator omnia vẽdit. Hic siue prospera siue aduersa cõ...gerint, a sua intentione non flectitur, prudẽter intelligens, quoniam diligentibus deum omnia cooperantur in bonum.

C d *Semper iur. quærit* ...n. angelus crudelis immundus spiritus, ...i a domino contra peccatores mittitur, ...in pręsenti affligat Aegyptios. vnde: ...isit in eos iram indignationis suæ, vsque, per angelos malos. Vel etiam post mortem ad interitum rapiat ęternum. Econtra: *Immittit angelum dominus in circum. &c.* psal. 33. b.

D e *Expedit ma. vr.* Facilius erat sanctis doctorib. furori Gentilitatis occurrere, raptis ad se populis aliqb. & a bestiali eius sæuitia, ad fidei pietatem prædicando conuersis, quàm in heretico confidenti in sui pfidia dogmatis, qa ibi cõtra exteros, hic contra viscera sua certamen agebant.

Potest in vrsa hostis antiqui malitia intelligi, cui fœtus rapimus, cũ eos qui filij sui erant catechizando, baptizando Dei filijs adiungimus, & hoc sæpe facilius fit quàm hæreticum ad fidem rectam reuocare, vel catholicum praue agẽtem ad bonum opus reducere.

E f *Qui.* Aquã dimittere est linguã in fluxa eloquia relaxare: Qđ contra in bonam partem dicit: Aquæ profunda verba ex ore viri. Qui ergo dimittit aquam caput est iurgiorum, quia qui linguã non refręnat, cõcordiam dissipat. vnde contra: Qui imponit stulto silentium, iras mitigat.

F Quid

CAP. XVII.

Melior est buccella sicca cum † gaudio,
quam domus plena victimis cum iurgio. Seruus sapiens dominabitur filiis

a Vel patrem inter eos accipiendo vel vnicuique sicut arbiter assignando.

a stultis, & inter fra^a^tres hæreditatem diuidet. Sicut igne † probatur argentum, & aurum camino, ita corda probat dominus. Malus † obedit linguæ iniquæ, & fallax obtemperat labiis mendacibus. † Qui despicit pauperem, exprobrat factori eius, & qui in ruina lætatur alterius, non erit impunitus.

b Corona senum filii filiorum, & gloria filiorum patres eorum. Non decent stultum verba composita, nec principẽ labium

a Expectatio vitæ æternæ quasi gemmæ possessio lætificat expectantem.

c † mentiens. † Gemma[a] gratissima expectatio præstolãtis, quo-

a Primus sermo est cum fit delictum, alter cum manifestatur.

cunque se vertit, prudenter intelligit. Qui celat[a] delictum,

¶Alias alto. a Scilicet delictum.

quærit amicitias, qui altero sermone repe[a]tit, separat † fœderatos. Plus proficit correctio apud prudẽtẽ, quã centum plagę

¶Diabolus.

d apud stultũ. Sẽper iurgia quærit malus, angelus aũt crudelis

a Gentilitate vel diabolo. b Conuersis ad fidem.

e mittetur cõtra eũ. Expedit magis u[a]rsæ occurrere r[b]aptis fœti-

a Hæretico. b Doctrina sua praua.

¶Retributio quam Deus nescit.

f bus, quam fa[a]tuo cõfidenti sibi in stulti[b]tia sua. Qui reddit ma-

¶Curpore vel familia. ¶Non refrænat linguam suam.

la pro bonis, non recedet malũ de domo eius. † Qui dimittit

† pace

† conflatorio

† Dees

† Vt lapis preciosus est munus in oculis domini eius ad oẽm locũ ad quẽ se verterit prosperabitur

† duces

† confidenti sibi

† Idest, principium iurgiorum est sicut aqua prorumpens

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XVII.

Melior est buc. *Superius Salomon repressit iræ impetum, hic reprimit triplicem eius effectum in tribus cap. sequentibus: tamen sicut dixi suprà, ista diuisio & consimiles accipiuntur secundum principia cap. & non secundum prosecutionem eorum. Primus autem effectus est iurgium, de quo dicit.*

Melior est buc. *idest, paruum frustum panis.*

Sicca. *idest sine pulmento.*

Cum gaudio. *idest, hilariter data.*

Quam domus plena. victi. *idest, magnis epulis.*

Cum iurgio. *vnde dicit Poeta: Super omnia vultus Accessere ...ni.*

Seruus sapiens dominabitur filijs stul. *Hoc videtur impleri in Parisiis, & in pluribus ciuitatibus aliis, quia filii stulti vendunt hæreditatem paternam saltem in parte, & frequenter illis qui prudenter seruiunt patri.*

Et inter fra. hæ. di. *idest, habet hæreditatem cũ fratribus. Alio modo exponitur de Iosue ministro Moysi, qui successit ei in ducatu populi Israel, & non filii Moysi. Diuisit etiam hæreditatem duodecim tribubus, vt patet libro Nume. & Iosue.*

Sicut igne probatur. *quia sicut aurũ magis examinatur quàm argentum, ita dominus maiori tributatione examinat corda magis fortium quàm minus. vndè dicit Apost. 1. Corin. 10. c.* Fidelis Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis. *& secundum hoc dixit beatus Sixtus ad sanctum Laurentium: Nos quasi senes leuioris pugnæ cursum recipimus, te autem quasi iuuenem gloriosior de tyranno expectat triumphus.*

Melius obedit lin. iniquæ. *idest, tyranno pręcipienti iniqua.*

Et fallax obtemperat labijs menda. *quia* secundum iudicem populi, & sic ministri eius. *Eccl. 10. a.*

1 Qui despicit pauperem exprobrans facto. e. *exponatur ut suprà 14.*

2 Et qui in ruina læ. alte. *per se directè.*

3 Non erit im. *quia in hoc peccat. Secus est aũt si lætatur in ruina alicuius per accidens, vtpote, quia ille est malus homo turbãs aliorum pacem, & sic cessat hoc malum. Lætari autem per se de pace reddita populo, & per accidens de ruina perturbantis eam, est licitum.*

14 Corona senum. *idest, honor eorum.*

15 Filij filiorum. *vnde ad gloriam plurium patrum vet. testa. dicitur, quod viderunt filios & filias filiorum vsque in tertiam & quartam generationem.*

16 Gloria fi. pat. eo. *In hoc enim gloriantur, quod de bonis patribus & nobilibus sunt orti.*

17 Non de. stul. ver. com. &c. *hoc est dictum non est decens, quod stulto imponitur aliqua ambasiata, in qua oportet habere verba composita.*

18 Nec principem labium men. *quia debet esse regula aliorum ad quod requiritur veritas labiorum.*

19 Gemma gratissima expectatio præsto. *idest, res expectata a desiderante, est quasi lapis pretiosus in oculis eius.*

20 Quocunque se vertit. *idest, in quocunque negotio.*

21 Prudenter intelligit. *idest, diligentiam apponit, vt prudenter agat, ne suo desiderio defraudetur. Aliter exponitur de expectatione regni cœlestis, quod dicitur pretiosa margarita. Matth. 13. & talis in omni tempore studet prudenter agere ne fraudetur sua expectatione.*

22 Qui celat delictum. *alterius.*

23 Quærit amici. *illius.*

24 Qui altero sermone repetit. *sine causa iusta publicando.*

25 Separat fœderatos. *quia rumpit fœdus inter se & illum.*

26 Plus proficit correctio. *scilicet fraterna.*

27 Apud prudentem. *qui eam recipit.*

28 Quàm centum plagæ apud stultum, &c. *qui non emendatur verbo, vel verbere.*

29 Semper iurgia quærit malus. *ad hoc inclinatus ex complexione, vel assuefactione.*

30 Angelus autem crudelis. *idest, nuncius iudicis.*

31 Mittetur contra eum. *ad eum incarcerandum, vel occidendũ tanquam seditiosum.*

32 Exped. mag. vrs. oc. *quia homo destitutus a lege & iustitia qui dicitur hic stultus est pessimum animalium, vt dicitur 1. Politicorum.*

33 Qui reddit mal. pro bon. non rec. *quia ista est ingratitudo mala & maximum vitium.*

34 Qui dimittit aquam. *bibens vinum nimis forte.*

Infra .26.b

† dominum
† Vt quid est pretiũ in manu stulti, vt emat sapientiã, & non est cor ei?
- Qui altam, &c. hic versus non est Heb.
† est qui desinit manus (i. vadẽ se obtulit) & sponsor fit pro proximo suo.

† Qui generat stultum est ad tristitiã suã, & non lætabitur pater fatui.
† filio

A a *Quid prodest*. Quid prodest populo Iudæorum infideli habere diuitias scripturarum, cum in his intelligere Christũ non possit? Quid hæretico eisdem abundare diuitijs, cũ vnitatem fidei in eis discernere nequeat? Quid malo catholico expedit diuitias habere rectæ fidei, cum sapientiam piæ actionis habere neglexerit?

b *Omni tempore*. Qui Deum verè amat, omni tempore eius custodit amorem, neque in angustia

B passionis deserit, quẽ in pacis tranquillitate confessus est.

c *Homo stultus &c.* Stultus est, qui cum fratris sui animam suscipiat regendam, de suis gloriatur actibus, & non potius ei humili compassione quicquid potest auxilij salutaris impendit.

d *Animus gaudẽs &c.* Qui interna sãcti spiritus consolatione lætatur, etiam bonę actionis flore decoratur, & fructum cœle-

C stis præmij expectat, qui

aquam caput est iurgiorum, & antequam † patiatur contume-
a Discretionis. b Non miserearis pauperis in iudicio. c Barrabam.
liam iudicium deserit. Et qui iustificat impium, & qui condem-
a Christum. b Etsi non apud se.
a nat iustum, abominabilis est vterque apud Deum. † Quid pro-
a Scripturarum vel rectæ fidei. b Iudæo vel hæretico vel malo catholico.
c Christum vel veritatem vel actiones.
dest habere diuitias stulto cum sapientiam emere non possit?
a Qui se exaltat, humiliabitur.
Qui altam facit domum suam, quærit ruinam, & qui euitat
Non horat. e. a Deus. b Qui facit voluntatem pa. &c.
b discere, incidit in mala. Omni tempore diligit qui amicus est,
a Passionis. b De honore.
c & frater in angustiis comprobatur. Homo stultus. † plaudet
a Deo. b Cuius animam suscipit regendam.
manibus, cum spoponderit pro amico suo. Qui meditatur
a Disperdat dominus vni. fa. do. lin. mag.
discordias, diligit rixas, & qui exaltat os suum, quærit ruinam.
a Ex quo debet procedere vita. b Qui bilinguis est. Nigrum in candida vertit.
Qui peruersi cordis est, non inuenit bonum, & qui vertit lin-
a Gehennæ. b Peccator.
guam, incidet in malum † Natus est stultus in ignominia sua,
a Deus vel prædicator. b Consolatione spiritussancti.
c Actiones vnde fructus cælestis.
d sed nec pater in† fatuo lætabitur. Animus gaudens ætatem flo-
a Seculi tristitia, quæ operatur mortem. b A pinguedine charitatis.
c Virtutes. d Occulte.
ridam facit, spiritus tristis exiccat ossa. Munera de sinu impius
¶ Iudex aliquis. a Christi.
e accipit, vt peruertat semitas iudicii. In facie prudentis lucet
a Diuinitatis. b Iudæorum. c Terrenis. d Dolor. e Dei vel prædicatores.
sapientia, oculi stultorum in finibus terræ. Ira patris filius stul-
a Ecclesiæ. ¶ In fide. b Mortis vel facultatis.
f tus, & dolor matris quæ genuit eum. Non est bonum dam-
a Christo vel sanctis. ¶ Christum vel rectorem ecclesiæ: ¶ Prohibe linguam tuam a malo.
num inferre iusto, nec percutere principẽ qui recta iudicat. Qui
moderatur sermones suos, doctus & prudens est, & pre-
¶ Est.
tiosi spiritus vir eruditus. Stultus quoque si tacuerit, sapiens reputabitur, & si compresserit labia sua, intelligens.

q tristitia seculi (q[...] mortẽ operatur) a[...] gitur pinguedine[...] diuinæ charitatis [...] robore virtutũ qu[...] exercere videtur [...] bere nullatenus v[...] let, sed quasi ossib[...] exiccatis marcesc[...] quia in bonis quæ[...] cit gloriam dilecti[...] nis amisit.

e *In fa. pru.* In fac[...] Chr̃i lucebat sapie[...] tia deitatis vel diui[...] tatis, q̃a in carne a[...] parens, virtutẽ & [...] ctrinæ testimoniu[...] ostendebat, sed oc[...] Iudæorum terre[...] potius quã eius m[...] nitis intẽdebant. [...] neraliter. Sæpe pr[...] dentes grauitatẽ [...] sus in ipso frontis [...] spitio pręmonstra[...] nec tamen stulti [...] imitandum ocu[...] attollũt, sed quali[...] ad finem volupt[...] pertingant, tota [...] tentione perquirũ[...]

f *Non est bon.* Et [...] ipso iudice ac pri[...] pe seculorũ qui p[...] nostri salute perc[...] voluit, accipi pote[...] & de omnibus re[...] rib. ecclesiæ, qui [...] facultatibus nud[...] ab impijs, vel ipsa [...] morte consumpti[...]

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Caput est iur*, quæ oriuntur ex ebrietate.
2 *Et anteq. pa. cont.* a proximo.
3 *Iudicium deserit.* lædendo proximum sine causa. In Hebr. habetur: *Qui aperit aquam, principium est iurgiorum, &c.* qđ exponens Ra. Sa. dicit, quod ille qui in alueo fluminis fecit aperturam, vt aqua inde decurrat, & ille qui incipit iurgia, faciũt similia, quia in principio apertura est parua, sed procedendo dilatatur, sicut iurgium est in principio paruum procedẽdo fit magnum malum.
4 *Et qui iu..mpi. & qui cond. in.* quia vterque facit iniustitiã.
5 *Quid pro ba. di. st., stul.* q. d. nihil, quia eis non vtitur ad bonum, sed ad malum, nec per eas potest acquirere sapientiã.
6 *Qui altam fa. do.* Iste versus non est in Hebr. ideo pertranseo, quia sententia satis patet.
7 *Om. tem.* scilicet tempore aduersitatis, sicut & tempore prosperitatis,
8 *Qui ami, est*, verus & certus.
9 *Et frater in angustiis.* succurrendo fratri in magnis angustijs, sicut Ioseph succurrit fratribus suis afflictis.
10 *Homo stultus plau. m.* quasi gaudens, & non curans.
11 *Cum spo, pro ami. suo.* In Heb. habetur: pro socio suo, periculosè obligans se pro eo: & tamen deberet solicitari de liberatione sua & amici sui, sicut etiam dictum est sup. 6. cap. *Fili mi si spoponderis pro amico tuo, &c.*
12 *Qui me. discor.* seminare,
13 *Diligit rixas*, quia sequuntur ad discordia.
14 *Et exal.* se iactando & alios contemnendo,
15 *Quærit rui.* licet præter intentionẽ suam, quia talis exaltatio est inimicorum acquisitio.
16 *Qui perue. si cor. est.* quia alijs efficitur odiosus, & quia in semetipso est diuisus propter synderesim recalcitrantẽ malo & sensualitatem ad malum inclinãtem. propter quod dicit Philosophus 4. Ethic. quod malus non habet amicitiam ad alterum, neque ad seipsum.
17 *Et qui ver. lin. &c.* in præsentia adulando, & in absen[...] diffamando.
18 *Natus est & stultus.* quia ab alijs despicitur, vnde pa[...] occasio tristitiæ tribuitur.
19 *Animus gau. æ. ta. flo. fa. &c.* quia vitam producit vsque [...] caniciem.
20 *Spiritus tristis exiccat ossa, &c.* & sic abbreuiat vitam, q[...] tristitia est passio mortificatiua.
21 *Mune. de si.* idest, in occulto tradita.
22 *Impius ac.* scilicet, iudex.
23 *In fa. pru. &c.* per maturitatem & honestatem, quia [...]spositio cordis magis apparet in facie, in qua sunt omnes s[...]sus, quàm in partibus alijs.
24 *Oculi stul. in fi. ter.* idest, habens vagos aspectus, sicut c[...] varios cogitatus.
25 *Ira pa. fi. stu.* quia pater repręsentatur in filio, & sic st[...]titia eius redundat in patrem similiter & in matrem.
26 *Non est bo. &c. iusto.* cui debetur honor & bonum.
27 *Nec per prin.* idest, occidere. sicut Ismahel pessimus i[...]terfecit Godoliam, qui rectè iudicabat populum, Ierem. 4[...]
28 *Qui moderatur ser. su. &c.* ita quod nihil est ibi superfl[...] nec diminutum.
29 *Doctus & pru. est.* quia hoc est valde difficile, circa qu[...] est magna virtus.
30 *Et pretiosi spi.* idest, animæ.
31 *Vir erud.* in scientia & moribus, ex quibus pretiositas [a]nimæ attenditur.
32 *Stul. quoque si ta.* inter sapientes.
33 *Sapiens repu.* ab ignorantibus ipsum, credentibus ha[...] taciturnitatem procedere ex sapientis maturitate, qui so[...] esse tardus ad loquendum.
34 *Et si compres. la.* ab inclinatione loquendi.
35 *Intelligens.* scilicet, proprium defectum, ex quo comp[...]mit la. sua, ne prorumpat in aliquod.

CAP.

CAPVT XVIII.

a *Occasiones quæ &c. Impius cũ. in profun.* Qui lõgis peccatorũ tenebris inuolutus semel de luce desperat, ex desperatione sibi peccandi frena relaxat, sed opprobrium futuræ dãnationis nullã ratione euadit, quem nulla diuini timoris memoria cohibuit.

b *Aqua prof.* quia dominus & apostoli palã vtriusque test. sacramenta mũdo reserabãt, de quib. subdit. Et torrens redundans fons sapiẽtię. Aqua profunda. i. verba sapientium lauant mẽtes & rigant, ne peccatorum sorde desormes remaneãt, aut ariditate deficiãt. Et quia quædã mystica latent, quę lam aperta sunt, re hic aquam profundam & torrentem redundantem esse dicit.

c *Qui mol.* qui. n. cępta

CAP. XVIII.

a Calumnias. b Iudæus c ¶Non cogitur: a Christo.
† O Ccasiones quærit qui vult recedere ab a- 1
mico, omni tẽpore erit exprobabilis. Non 2 3
Quæ placeant.
recipit stultus verba prudentiæ, nisi ea† di 4
Peccare.
xerit quæ versantur in corde eius. Impius
a Futuræ damnationis. b Sacramenta vtriusque testa.
cum in profundum venerit peccatorum, contemnit, sed se- 5
¶Ad vetus. a Christi & apostolorum. Quo ad nouum.
b quitur eum ignominia & opprobrium. Aqua profunda ver- 6 7
a Non est personarum acceptio apud Deum.
ba ex ore viri, & torrens redundans fons sapientiæ. † Acci- 8
pere personam impii non est bonum, † vt declines a verita- 9 10
a Vita & mors in manibus linguæ. Expositio.
te iudicii. Labia stulti miscent se rixis, & os eius iurgia, pro- 11 12
uocat. Os stulti contritio eius, & labia ipsius † ruina animæ e- 13 14
Vsque ad viscera. a Non est. b A bono opere. c Ne possit.
ius. Verba † bilinguis quasi simplicia, & ipsa perueniunt vs- 15 16
a Debilium. De textu,
que ad interiora ventris. Pigrum deiicit timor, animæ autem 17
a Similis. Destruentis. b ¶Domine refugium fa. es nob.
c effœminatorum esurient. Qui mollis & dissolutus est in 18 19
Velam. a Expedite. Inde.
opere suo, frater est † sua opera dissipantis. Turris fortis- 20 21
Virtutes. Intrasitiue.
sima nomen domini, ad ipsum currit iustus & exaltabitur. 22 23
Ab insidiis. a In futuro. In hoc seculo.
d † Substantia diuitis vrbs roboris eius, & quasi murus vali- 24 25
In futuro. a In hoc seculo. ¶Humilitas præcedit gloriam.
dus circundans eum. Antequam conteratur, exaltatur cor- 26 27
a Quasi magister. b Vt discipulus.
e hominis; & antequam glorificetur, humiliatur. † Qui 28 29
a Christi vel sancti cuiuslibet. b ¶Carnis.
prius respondet, quam audiat, stultum se esse demonstrat, 30 31 32
f & confusione dignum. Spiritus viri sustentat imbecillita- 33 34

cœpta bona districte non exequitur, dissolutione negligentiæ manum destruentis imitatur.

d *Substan.* Substãtia terrena non semper desẽdere potest, imo plerique per eam pereunt, vnde Eccl. *Diuitiæ conseruatæ in malum domini sui*, pereũt enim in afflictione pessima. ergo de substantia virtutum dicit, quæ cum abundat quasi in expugnabili muro cunctas hostium arcet insidias.

e *Qui prius re.* Qui prius magister esse desiderat quã discat, stultitiæ noxam non declinat. Qui iudicare proximorũ facta prius quam vtriusque plene causam nouerit, inordinate festinat, se dignum cõfusione monstrat.

f *Spiritus autem vi.* Et ipse autem vir ait, *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.* Põt & de quolibet sancto viro accipi, qui carnis imbecillitatẽ ne in tentationes incidat, mentis fortitudine sustentat.

D † direxit. Ecc. 5. c. † vt iustum a iudicio abducas. E † laqueus. Marc. 14. e. † Eccl. 11. a. F

¶ Spi-

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XVIII.

OCcasiones. *Hic consequenter reprobat effectum iræ, secundum, qui est recedere ab amico fideli, quod frequenter facit ira. Dicit itur.*

Occasiones quærit. *allegando non causam pro causa.*

Qui vult recedere ab ami. *sine rationabili causa.*

Omni tempore. *quia corrumpit & falsat amicitiam, quod est pe s quam falsare pecuniam, quanto pretiosior res est amicitia quam pe nia, secundum quod dicit Philosophus. 8. Ethic.*

Non recipit stultus verba. *quia sibi desipiunt propter habitum ntrarium.*

Impius cum in profundum venerit peccatorum. *per obstitionem mentis.*

Contemnit. *omnem correctionem & pœnæ comminationem.*

Sed sequitur eũ ignominia & opp. *sempiternum in gehẽna.*

Aqua profunda verba ex ore viri. *vt dicit Rab. Sa. hic accipi r vir perfectus in scientia & virtute, cuius verba continẽt profun m scientiam, ad quam quilibet nõ potest de facili attingere, sicut nec profundum aquæ profundæ.*

Et tor. re. *in alios per bonam doctrinam.*

Fons sa. *in mente sapientis, a quo fonte ad alios deriuatur aqua pientiæ.*

Accipere perso. im. *siue dives sit, siue pauper.*

Non est bo. *minus dicit & plus signat, quia hoc est malum, cũ contra iustitiæ veritatem.*

Labia stulti miscent se rixis. *scilicet, aliorum adinuicem rintium.*

Et os eius iur. pro. *quia rixantes ad maiora incitat, sicut ille canes incitat ad mordendum se inuicem.*

Os stulti contritio eius. *quia propter verba sua frequenter pu ur in corpore, & cum hoc peccat in mente. ideo sequitur.* Et labia sius ruina animæ.

Ver. bilin. *qui in præsentia adulatur & in absentia detrahit.*

Quasi sim. *i. sine plica dolositatis videntur quando in potentia loquitur.*

18 Et ipsa p. *i. vsque ad cor quod est in medio ventris, hoc est dictũ. sunt valde nociua.*

19 Pigrum de. *Iste versus non est in Hebr. potest tamen sic exponi, Pigrum deijcit ab aggressu boni operis.*

20 Timor. *laboris.*

21 Animæ autem effęminatorum. *i. homines vt fęminæ molles ad bene operandum.*

22 Esuri. *quia non laborant ad necessaria acquirenda.*

23 Qui m. & dis. est. *a virtute operandi.*

24 Frater est sua opera dissipantis. *i. similis est illi. Non tamen in toto quia peior est dissipans opera sua quã mollis & remissus in suis operibus inchoatis.*

25 Turris forti. *i. protectio firma.*

26 Nomen domini. *i. eius potentia.*

27 Ad ipsum cur. *inuocando diuinam potẽtiã in suis necessitatib.*

28 Substan. di. *i. eius diuitiæ.*

29 Vrbs ro. e. *quia in ipsis confidit sicut in murata vrbe, licet frequenter in hoc decipiatur.*

30 Antequã conteratur, exaltatur cor hominis. *sicut dictum est supra de Absalom & de Antiocho illustri.*

31 Et antequã glorificetur humiliatur. *sicut Ioseph humiliatus fuit in carcere, antequam præficeretur Aegypti prouinciæ, & Dauid in persecutione Saulis antequam sublimaretur in regnum.*

32 Qui prius rñdet. *Hoc dupliciter exponitur. Vno modo de illo qui ad quæstionem respondet antequam perfecte audiat eius propositionem, & iste frequenter ostendit se esse stultum & confusibilẽ, quia nõ respondet ad intellectum quærentis. Alio modo de illo qui tanquam doctor respondet discipulis, qui tamen non audiuit discendo ab aliis, & iste est stultus & confusione dignus, quia accipit formam doctoris cum nondum fuerit discipulus.*

33 Spiritus viri. *i. bonitas cordis.*

34 Sustentat imbecillitatem suã. *ex parte corporis, quia plus aliquando facit quã habens corpus forte, et cor debile, unde dicit Greg. hom. 12. Vires quas imperitia denegat, charitas subministrat.*

Spiri-

a *Spiritum ve.s.* Dicit.n.sæpe iratus ea, quę placatus, quia di-A xit, pœniteat, & plerunque an dixerit, ignoret, cuius tn vęsa-nia per sapiẽtium modestiã facillime suffertur atq; sopitur.

b *Donum ho.* Donum charitatis siue aliarum virtutum quas fideles accipiunt, dilatat viã actionis eorum, quo enim magis gratia spiritus sancti intus replẽtur, eo latius foris bonorum operum gressus multiplicant, atque inter magnos ecclesię rectores in futuro culmen sortiuntur honoris. Aliter. Donum spirituale saluatoris quod mundo attulit, dilatauit viam eius, quod ad plurimas orbis nationes per fidei & dilectionis suę pręsentiam veniret, nec solum B populos, sed ipsos dominos concupiscentijs renuntiare ac sibi libenter obtemperare faceret.

c *Iustus prior.* Omnis qui vere iustus est, vbi peccantium errata conspicit, primo seipsum inspicit, dumque sollicitus se accusauerit, alios be-C nigne corripit. Et qui di-

dixit, *Vos autem d x' a̅micos, quia omnia quæcunque a[illegible] notá feci vobis.* Venit in cor eius per pręsentiam di[illegible] templationis, & cum mũdũ a sorde iniquitatis cog[illegible] ius humilit[illegible] mercede rem[illegible]

d *Frater qui.* C[illegible] populus Iudęoru[illegible] tium fraterna fi[illegible] Christo charitate co[illegible] sentit; vnam catl[illegible] ecclesię ciuitatem co[illegible] stituit, & sicut ve[illegible] vrbiũ portas mu[illegible] ita dogmata vi[illegible] testamẽti eccle[illegible] orbem quæ vna[illegible] tholicam faciunt[illegible] fidelium, incur[illegible] defendunt.

e *Cum ob.lo.p.* Hu[illegible] spiritu, humilite[illegible] minum adorant, Publicanus, supe[illegible] sua merita iactant, Pharisæus.

f *Vir a.* Gentilis cõ[illegible] sus magis amatu[illegible] mino, quam Iudęus fidelis perdurans, quo secundum [illegible] natus est. Potest & [illegible] apostolis, de Iu[illegible] natis intelligi, q[illegible] magis am[illegible] dentes ex genti[illegible] quam suæ gentis inc[illegible] dulos.

a ¶Qui ad iram facilis est, nec seipsum potest sustinere.

a tem suam, spiritum vero † ad irascendum facilem, quis pote 1

Tamen. a Vt possit sustinere.

rit sustinere? Cor prudentis possidebit scientiam, & auris sa 2 3

a Virtutum vel quod Christus attulit. b Fidelis vel Christi. c In operibus vel per vniuersum orbem.

b pientium quęrit doctrinam. Donum hominis dilatat viam 4

a Ecclesię vel mundi.

c eius, & ante principes spatium ei facit. Iustus prior est accu- 5

a Quam alterius. Christus. b Cognoscet facta eius. c Iudica me Deus, & discerne causam meam.

sator sui, venit amicus eius, & inuestigabit eũ. Contradictio 6 7

a Iudicij. ¶Iudæus.

d nes comprimit sors, & inter potentes quoque diiudicat. Fra 8 9

a Gentili. Ecclesia. ¶Vtriusque testamenti.

ter qui adiuuatur a fratre, quasi ciuitas firma, & iudicia qua 10 11

si vectes vrbium. De fructu oris viri replebitur venter eius, 12

& † genimina labiorum ipsius saturabunt eum. Mors & vi- 13

a Bonos vel malos, mortem vel vitam. 14

ta in † manibus linguæ, qui diligunt eam, comedent fructus 15

a Carnem rationi subditam, vel sensualitatem. b Pro operibus eius. 16

eius. Qui inuenit mulierem bonam, inuenit bonum, & hau- 17

a Aeternam. b Nemo carnem suam odio habuit. 18

riet iucũditatem a domino. Qui expellit mulierem bonam, 19

a Vim animæ circa terrena bene disponenda. ¶Non est. b Non corrigit. 20

expellit bonum, † qui autem tenet adulteram, stultus est & 21

a Ad Deum. b Spiritu. c ¶Superbus.

e insipiens. Cum obsecrationibus loquetur pauper, & diues 22

a Merita iactans. b Gentilis conuersus. Ecclesiæ. 23

f effabitur rigide. Vir † amicabilis ad societatem, magis ami- 24

a Iudæus infidelis. 25

cus erit quam frater.

Marginalia: † mœrentem. † fructus. † manu. Qui expelli, &c. non est in Hebręo. † amicabilis.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Spiritum vero ad irascendum facilem quis poterit sustinere. *q.d. nullus, nisi valde patiens & mansuetus.*

2 Cor prudentis possidebit scientiam. *tanquam rem charissimam, & quia non potest auferri ab eo violenter, sicut possunt bona exteriora.*

3 Et auris sapientium quærit doctrinam. *ab aliis libenter audiendo, propter quod dicitur supra cap. 1. Audiens sapiens sapientior, erit, &c.*

4 Donum hominis dilatat viã eius. *Hoc patet in curijs principum & prælatorum, quia qui dat ostiarijs & mediatoribus, procedit vltra vsque ad præsentiam eorum.*

5 Iustus prior est accusator sui. *reuelando delictum suum amico antequam ab alijs accusetur.*

6 Venit amicus eius. *ei compatiendo.*

7 Et inuestigabit eum. *quærens viam liberationis suæ.*

8 Contradi.con.s.& inter p.quoque diiu. *Cum.n. in diuisione ali[illegible] rei non inuenitur alius modus quam sors, tunc vsus sortium descindit inter eos litigium, quia quilibet est contentus portione sibi per sortem obueniente.*

9 Frater qui adiu.a fr. *i. congregatio hominum et potissime religiosorum ad inuicem concordantium & supportantium.*

10 Quasi ciui.fir. *quia si ab alijs inuadatur, bene defenditur.*

11 Et iu. *a talibus data.*

12 Quasi ve.vr. *quia sunt firma & immobilia.*

13 De fructu oris viri. *i. de doctrina virtuosi.*

14 Replebitur venter e. *i. augmentabitur scientia eius eo modo quendi quo dicitur de parum sciente aut ignorante, quod parũ aut nihil habet in ventre, ex actu.n. docendi augmentabitur sciẽtia docto[illegible]*

15 Et ge. *i. germina vel generationes. & dicuntur a gigno.*

16 Labia eius. *i. doctrina ipsius. Et est repetitio eiusdem senten[illegible] ad maiorem repressionem.*

17 Mors et vi. *In abusu enim ipsius est mors culpæ & in bono [illegible] vita gratiæ.*

18 Qui di.eam. *quia diligentes bonam linguam reportant bon[illegible] fructum, & diligentes malam, malum.*

19 Qui in mu.bo. *i. sacræ scripturæ notitiã, vt exponit Ra.S.[illegible] test etiam intelligi de muliere ad literam, quia vir et vxor sunt un[illegible] ro, & ideo si sit bona, est ad bonum viri, ideo dicitur. Gen.2.c. Faciamus ei adiutorium simile sibi.*

20 Et hau.iu. *quia gaudium causatur ex adeptione boni.*

21 Qui ex.mu.bo. *Iste versus non est in Hebræo, propter quod transeo, & quia satis patet sententia ex prædictis.*

22 Cum ob.lo.pa. *quia indiget, & non potest aliter supplere indigentiam.*

23 Et di.ef.ri. *quia non est in tali necessitate.*

24 Vir a.ad.so. *i. delectabilis alteri in conuictu.*

25 Magis a.erit quam fra. *i. quam consanguineus in conuictu [illegible] le portabilis & durus.*

Qua-

CAP. XIX.

¶ 18 2. a M *Elior est pau.* Melior est simplex auditor verbi Dei, si ea quæ in scri-

* ipse.

scripturis intellig[illegible] operãdo proficit, [illegible] eruditus si in his [illegible] caute intellexerit [illegible] hęresim prędica[illegible] labia detorquet.

CAP. XIX.

a Idiota. b Operando. Sensus.

a † MElior est pauper qui ambulat in simplicitate sua, 1

a Doctus. b ¶Ad hæresim. 2

quam diues torquens labia sua & * insipiens. 3

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XIX.

MElior est pau. *Hic consequenter reprobat tertiũ iræ effectũ qui est alterius, cui aliquis irascitur contemptus, ideo dicitur.*

Me-

1 Melior est pau.qui am.in sim sua. *non se efferendo, sed venerando.*

2 Quam di.tor. *alios contemnendo, non solum in corde int[illegible] sed etiam in signo exterius faciendo alijs violentiam.*

3 Et in. *i. alius insipidus.*

a *Vbi non, &c.* Animæ humanæ scientia vitę cęlestis necessaria est, quia sine ea beata esse nō potest. Attamen qui effrena is sensibus mentis plus appetit sapere quā decet, plerunque offensionē hęreticę stulticię temerarijs tractatibus incurrit. Quod in primis parentibus mystice signatum est, qui dū appetitum scientiæ maioris vetitū cōtingere properabant, a statu beatitudinis in pęnam miseriæ & mortalitatis inciderunt.

Stulti. &c. Stulti qui viam veritatis deserunt, non se errasse fatentur, sed culpam suam in conditorem, referunt, quasi occasionem ipse peccandi tribuit, quod vel hominem fragilem fecerit, vel ad tentandum hostem versatum admiserit. Inde Adam post peccatum increpatus a Domino, se excusauit, dicens, *Mulier quam dedisti mihi sociā, dedit mihi de ligno, & comedi.* Et mulier, *Serpens*, inquit, *decepit me.* Ambo culpam in creatorem retulerūt, qui, quod mulierem sociam dederat, illa, quod serpentem in paradiso posuerat. Contra quod sapiens, *Ne declines cor meum in verba ma. ad ex. ex. in pec.* Hic quoq; cōtra Dominum feruet aīo, qui diuina imperia per suam inertiam contemnēs, ipsum dominum quasi importabilia onera imposuerit, mente reprehendit insana.

c *Diui. ad. a.* Diuitię regni cęlestis quæ per sanctos doctores fidelibus tribuendę prędicātur, multos amicos & eisdē prædicatoribus & carū largitori Deo asciscunt. A prophetis autem quia nihil certe beatitudinis promittunt, & hi quos habent separantur, conuersi ad certissimam dominicę fidei promissionem.

d *Testis fal.* Redarguerat eum qui tantum verba sectabatur, nunc illū redarguit qui verba dominicæ auctoritatis male interpretando corrumpit. Quod multa sæpius iterantur, confirmatio est, vt Ioseph ait, eo qđ sermo sit Dei, & velocius compleatur. Gen. 41. d.

e *Non de stul.* Non decēt hereticum delicię scripturarū, qa his bene vti non nouit, neque illum qui adhuc seruus est peccati præferri decet iustis in regimine ecclesiæ.

f *Doct. i. vi.* Doctrina ecclesiastica per patientiam doctorum quā sit perfecta monstratur, quia dum magis afflictionibus ac morti corpus subdere, quā a docēdo cessare voluerunt, ostendebant quantū esset salutaris, quam tanta cōstantia defensare curabant. Aliter. Doctrina viri per patientiā noscitur, quia tanto quisque minus ostenditur doctus, quā to minus patiens. Neque potest veraciter bona docendo impendere, si viuendo nescit aduersa ęquanimiter tolerare. Recte autem subditur.

g *Et glo. eius est iniqua præ.* Perfecti est enim doctoris, sic aliorū improbitatē patienter sufferre, vt se nouerit ab iniquis patienter obseruare. Neque enim propria munditia sine tolerantia sufficit, neque tolerantia sine munditia.

Dolor

a Cælestis. Aeternum. Per similitudinem.

a Vbi non est † scientia animæ, non est bonum, & qui festinus

Hæresibus. a Excusandi.

b est pedibus, offendit. Stultitia hominis supplantat gressus e-

a Quasi importabilia onera homini imposuerit. b Vt insanus. c Cæli. d Deo & prædicatoribus eius.

c ius, & contra Deum † feruet animo suo. Diuitiæ addunt ami-

a Philosopho.

cos plurimos, a paupere autem & hi quos habuit, separantur.

a Isidorus. Falsus testis tres offendit, Deum: cuius veritatem annihilat, iudicem quoque atque reum.

d Testis falsus non erit impunitus, & qui mendacia loquitur,

a Non honores vultum potentis.

non effugiet. Multi colunt personam potentis, & * amici sunt

a Fratres mei elongauerunt a me. b Ego sum pauper & dolens.

dona tribuentis. Fratres hominis pauperis oderunt eum, in-

a Apostoli. b Fugerunt. c Christo. d Inde Apostolus, Non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores.

super & amici procul recesserunt ab eo. Qui tantum verba

a Ne vagetur. b Intelligentiæ.

sectatur, nihil habebit, qui autem possessor est mentis, diligit

a Tam hic quam in futuro.

animam suam, & custos prudentiæ inueniet bona. Falsus

a Interpres diuini verbi. b Perdes omnes qui loquuntur mendacium.

testis non erit impunitus, & qui loquitur mendacia

a Hæreticum. b Scripturarum deliciæ. c Peccati.

e peribit. Non decent stultum † diuitiæ, nec seruum do-

a Iustis.

f minari principibus. Doctrina viri per patientiam noscitur, &

g gloria eius est iniqua prætergredi. Sicut fremitus * leonis,

Dei. Iniustis. a In iudicio iustis.

ita & regis ira, & sicut ros super herbam, ita & hilari-

* catuli

NICOLAVS DE LYRA.

Vbi non est sc. a. i. de salute animæ.

Non est bonum. quia bona corporalia ad bonum animę finaliter ordinantur sicut corpus est propter animam, remoto autem fine remouentur ea quæ ad finem ordinantur.

Et qui festinus est pedibus. idest, pręcipitanter agens in suis operibus.

Offen. quia de contingentibus omittit.

Stultitia hominis supplan. quia facit eum ab aljs despici & conculcari.

Et contra Deum fert. quia ex impatientia prorumpit in blasphemiam Dei.

Diuitiæ addunt amicos pluri. quia multitudo hominum sequitur bonum vtile, quod habere possunt a diuite, & non a paupere, ideo subditur.

A pau. cum adhuc diues fuit.

Separantur. quando depauperatur.

Testis fal. non erit im. in futuro & aliquādo in pręsenti, sicut patet de senibus falsum testimonium contra Susannam dantibus, quia deprehensi fuerunt occisi, Dan. 13.

Et qui men. lo. diuinum iudicium, in quo de omni verbo otioso oportebit reddere rationem Deo. Mat. 12. ca. & multo fortius de verbo mendoso.

Multi col. per. i. venerantur & honorant, quia bonū vtile ab eo consequi sperant, ad quod prona est populi multitudo, vt prędictum est.

Et ami. sunt. saltem apparenter.

Fratres. i. consanguinei.

Hominis pa. o. eum. quia vt frequenter verecundantur de eius pręsentia, & quia timent ne petat ab eis releuari a sua indigentia.

In-

16 *Insuper & amici procu.* idest, familiares ei antequam depauperaretur.

17 *Qui tantum ver.* hoc exponitur dupliciter. Vno modo de discipulo qui magis diligit ornatum verborum quam bonam scientiam, & ille nihil reportat veritatis a doctore, aut ita parum quod pro nihilo est computandum. Alio modo de doctore qui habet bona verba & nulla facta, & iste nihil præmij reportabit a Deo, & huic consonat litera sequens, cum dicitur.

18 *Qui au. p. est m.* per virtutes morales, quibus vires sensitiuæ sunt in obedentia rationis.

19 *Dili. a. su.* quia vult ei verum bonum, quod est bonum virtutis.

20 *Et cu. p.* quę virtutes morales.

21 *Inue. bo.* gratiæ in pręsenti, & glorię in futuro.

22 *Fal.* exponatur vt supra.

23 *Non de stul.* sed magis austeritates, vt sic eius stulticia reprimatur.

24 *Nec ser.* quia nihil asperius seruo qui consurgit in dominum, de communi cursu.

25 *Doctri.* vnde & antiqui philosophi vt Socrates & plures alij fuerūt in patientia valde perfecti. Potest etiā hoc proprie exponi de doctrina apostolorum & aliorum doctorum in primitiua ecclesia, cuius veritas apparebat per patientiam, quia non reformidabant mori pro ipsa.

26 *Et glo. eius.* s. viri patientis.

27 *Et ini. præ.* i. mala non inferre, sed magis pati.

28 *Sicut fre. leo.* idest rugitus est valde terribilis alijs bestijs.

29 *Ita & regis.* terribilis est suis subditis. vnde, & leo dicitur rex bestiarum.

30 *Et si. ros.* est consolabilis.

31 *Ita & hi. eius.* s. regis est consolabilis subditis.

Dolor

a *Dolor pa.* Deus in natura semper impassibilis, dolere tamẽ A nostro more dicitur, cum homines quos ad se credendum, laudandumq; creauit, diabolo seruire conspicit. Vnde pœnitet eum, quod hominem fecisset super terram, & tactus dolore cordis intrinsecus, *Delebo, inquit, hominem quem creaui a facie terræ.* (Genes.6.a.)

a tas eius. Dolor patris filius stultus, & tecta iugiter perstillan-
a Hæreticorum ecclesia. b Scripturæ.
b tia litigiosa mulier. Domus & diuitiæ dantur a parentibus, † a
a Ecclesia. b Operandi. c Intelligendi.
c domino aũt proprie vxor prudẽs. Pigredo immittit soporẽ,
a Voluptates.
d & anima † dissoluta esuriet. Qui custodit mandatum, custo-
a Mandatum, scilicet. b In anima.
dit animã suã, qui aũt negligit † viam suam, † mortificabitur.
a Centuplum accepturus. b In paupere. ¶ Quam fecistis vni ex minimis his, & mihi fecisti. ¶ Alias pauperi.
† fœneratur domino qui miseretur pauperis, & † vicissitudi-
a Remunerando. b Subditum. c Alias, & non. d Occasionem peccandi i
nẽ suã reddet ei. Erudi filiũ tuũ, † nẽ desperes, ad interfectio- e
a Animæ. b Fratris contradicentis.
f nẽ aũt eius ne ponas animã tuã. † qui enim impatiens est, su-
a Virtutis. b Spem pœnitentiæ. c Rationem Deo pro perdito. ¶ Hoc.
stinebit damnũ, & cum rapuerit, aliud apponet. Audi consi-
a Spiritu sapientiæ. b Saltem. ¶ In morte. c Variæ.
liũ, & suscipe disciplinã, vt sis sapiens in nouissimis tuis. Mul-
tæ cogitationes in corde viri, † voluntas autẽ domini in æter-
a Inuariabilis. b ¶ Humilis qui se veris bonis indigere recolit. c Vt misericordiam consequatur, de quo adiungit, melior.
g num permanet. † Homo indigẽs misericors est, & melior est
a Non fidens in se. b Ducit.
pauper iustus quam vir mendax. Timor domini ad vitam, &
a Beatitudinis sanctorum. b Faciet commorari. c Nihil ibi reperiat inimicus. d Diaboli.
in plenitudine commorabitur absque visitatione pessimi.

(Marginal notes: † 16 distinct. c. deinde. — † proprie — † remissa, otiosa — † morietur — † Mutuat — † donec est spes — † Magna enim ira detrimentũ affert, dimitte eum, vt & deinceps corripias — † consilium — † Decorat hominem beneficentia sua — † saturus)

b *Tecta iugi.* Sicut tecta perstillantia pluuiam quidem suscipiunt, nec ad vtilitatem, sed ad molestiã inhabitantium, sic ecclesia hæreticorum diuina verba non ad salutem animarum, sed ad vsum suæ nequitiæ male interpretando, & contra catholicos litigãdo conuertit. B Tecta enim mundas pluuiæ guttas accipiunt, sed sub tectis in domo sordidas reddunt, & hæreticus limpidissima cœlestis oraculi verba suscipit, & sorde mista auditoribus reddit.

c *Pigredo im.so.* Piger dicitur qui rectè sciẽdo vigilat, sed nihil operando torpescit, sed pigredo immittit soporem, quia paulisper rectè sentiendi vigilantia amittitur, dum ab opere cessatur. Rectè autem subditur.

d *Et anima dis.esu.* Nam quia se ad superiora stringẽdo non C dirigit, neglectam se inferius per desideria expãdit, & dum studiorum subtiliũ vigore non constringitur, cupiditatis infimæ fame sauciatur, vt quo per disciplinam ligari dissimulat, eo esuriens per voluptatum desideria se spargat.

e *Erudi fi.* Subiectum tibi si errare conspicis, diligenter castiga quod si castigari renuerit, ita cautè erga illum age, ne quid in tuis verbis vel operibus, vnde amplius peccet, inueniat. Huic concordat quod sequitur.

f *Qui im.est su.dam.& cum ra.* Si enim pro duritia contradicentis fratris in impatiẽtiæ vitium labaris, tuç virtutis damnum patieris, & cum illi spem pœnitẽtiæ salutisq; quam forsitan habuerat, durius increpando rapueris, rationem pro fratre quem scandalizasti districto iudici reddes. Ad literam patet. Qui enim per impatiẽtiam inops fur est aut raptor, damnat animam suam & cum proximo tollit, & si non honorat, Deo iudici rationem reddet. vnde lij, Male cogitans homo, multo damno affligitur, & si pertiosus fuerit, & animam suam apponet. Cum enim pecuniam violentus abstulerit, pro hac animam suam debitus dabit.

g *Melior est pau.* quàm qui se per excellentiam virtutum viri nomine dignum dicens, fallitur nescius, dum superbiendo perdidit bona quæ gessit.

Abscon-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Dolor pa.ti. *quia filius repræsentat patrem. & ideo stultitia filii dat ei doloris materiam.*
2 Et tecta iugiter perstil. *ita quòd pluuia cadens per illa inquietat domum,*
3 Litigiosa mu. *quia quasi continuè suis litigiis conturbat virum & familiam.*
4 Domus & diuitiç dantur a parentibus. *Filiis quando emancipantur ab eis,*
5 A domino autem vxor. *Datur eis, quia prudentia non potest dari a parentibus & amicis.*
6 Pigredo im.sop. *mentis & corporis. Piger enim videtur semper dormitare.*
7 Et ani.dis. *a vinculo legis & iustitia.*
8 Esuriet. *patiendo bonorum spiritualium defectum, & frequenter corporalium.*
9 Qui cu.man. *Dei, & superioris sui.*
10 Custo.ani.suam *a transgressione culpæ, & per consequens ab obligatione pœnæ.*
11 Qui autem negligit viam suam. *idest, obseruationes mandatorum.*
12 Mortifica. *morte culpæ & gehennæ.*
13 Fęneratur domino qui miseretur pauperis, & vicissitudinem suam reddet, &c. *dando ei eleemosynam, quia dominus reddit ei centuplum in præsenti, & vitam æternam in futuro, Matt.19.d.*
14 Erudi.fili. *in scientia, & moribus.*
15 Ne despe. *de eius eruditione, si parum aut nihil accipiat in principio, quia frequenter contingit, quod aliqui tales finaliter sunt bene eruditi.*
16 Ad inter. *corporalem vel spiritualem.*
17 Ne po.ani. *Sicut aliqui patres occulte procurant corporalem mortem filiorum male corrigibilium veneno vel alio modo, ne pub[lica] iustitia suspendãtur, & aliqui patres interficiunt eos spiritualiter [sub]trahendo correptionem, & desperantes de eorum correctione, eo q[uod] male corrigibiles, quod tamen non est desperandum, quandiu sunt in [vi]ta præsenti, in qua possunt per liberum arbitrium ad bonum reuert[i].*
18 Qui enim im.est sustinebit damnum. *scilicet patie[ntiæ] quam perdit.*
19 Et cum ra. *rem alienam ex impatientia.*
20 Aliud apponet. *scilicet, damnum innocentiæ cum damno [pa]tientiæ.*
21 Audi con. *de bonis agendis in futuro.*
22 Et sus.di. *de malis præteritis te corrigendo.*
23 Vt sis sapiens in nouissimis tuis. *quamuis in iuuentute i[nsi]piens fueris.*
25 Multç cogitatio.in cor. *quia quasi continue variatur de [vna] in aliam.*
25 Voluntas autem domini in æternum per. *scilicet, im[muta]tabilis, quia vnico actu volendi vult se, & alia.*
26 Homo indigens misericors est. *quia experientia suæ m[ise]riæ mouet eum ad miserandum aliis in affectu, licet non valeat in [ef]fectu.*
27 Et melior est pauper iustus. *qui non declinat a veritate [iu]stitiæ.*
28 Quam vir mendax. *scilicet potens qui declinat ab ea per [au]dacia.*
29 Timor domini. *scilicet filialis, qui cauet offensam.*
30 Ad vitam. *ducit beatam. Ideo subditur.*
31 Et in pleni. *scilicet beatitudinis.*
32 Commorabitur. *perpetuè.*
33 Absque visitatione pessimi. *i.diaboli, qui nullo modo [pot]est accedere ibi.*

Absco

Abscondit piger ma. Nemo ita piger est, ut vel comedendo manum ad os ducere laborē putet, sed pigro labor est manum ad os porrigere, quia desidiosus predicator non hoc vult operari quod dicit, Manū enim ad os porrigere, est uno opere cōcordare.

a Desidiosus prædicator. a Vt quæ dicit faciat.

†Abscondit piger manū suā, 1
†sub ascella, nec ad os suum
applicat eam. †Pestilente fla- 2
a Correctus.
gellato, stultus †sapientior e- 3 4
rit, si autem corripueris sapiē 5 6
a Correctionem. ¶Alias disciplinam.
tem, intelliget sapientiā Qui 7 8
a Deum vel prædicatorem. ¶Ecclesiam.
affligit patrem & matrem, fu 9
Hic. In futuro.
git, ignominiosus erit, & infelix. † Nō cesses fili 10 11
12 audire doctrinam, nec ignores sermones scié-

a ¶ De quo dicitur, Non dices ta sum testimonium, vel venturum, de quo dicitur, Testis falsus non erit impun.tus, & qui loquitur mendacia peribit.

13 14 tiæ. Testis iniquus deridet iudicium, & os im-
15 piorum deuorat iniquitatem. b
a Diuini præcepti vel comminationis futuri iudicij. b ¶Damnationis.
16 17 Parata sunt derisoribus iudi-
a Vt quasi ferrum candens, in incude gehennæ sine fine verberent.
18 19 cia, & † mallei percutiētes stul
20 torum corporibus.

b Deuorat. Vt famelicus cibos, iniquitatem ptarare ardenter exquirit.

† percussiones.

NICOLAVS DE LYRA.

Abscondit piger manum suam sub ascella. i. tempore frigi interrumpit comestionem propter manuum calefactionem, vnde in hebræo habetur. Abscondit piger manū suam. i. manus suas, acciiendo singulare pro plurali, sicut Exod. 8. f. Venit musca grauissima. i. multitudo muscarum. Sed caldaria, porrigendo manus ad ignem, sub caldaria existentem. 2 Pestilente flagellato. Publice.

Stultus sapientior erit. i. minus stultus, quia in aliquo corriget timens ne contingat sibi simile.

Si autem corripuerit. aliquis.

Sapientem. In aliquo delinquentem, quia uita præsens sine delicto omnino non transigitur.

Intelliget disciplinam. In emendando ab illo delicto.

Qui affligit patrem. Sicut fecit Absalom.

Et fugit ma. subtrahendo ei debitum.

Ignominio. in præsenti.

Et in. in futuro.

11 Non cesses au. fi. do. quia quantumcunque homo sit in scientia perfectus, tamen audiendo semper potest proficere vlterius, vt dictum est sup. ca. 1. a. Audiens sapiens sapientior erit, &c.

12 Nec ig. ser. sci. quos addiscere s audiendo.

13 Testis ini. de. iu. i. deludit iustam sentētiam, quia suo falso testimonio errare facit iudicem.

14 Et os im. i. testium iniquorum.

15 Deuorat ini. i. auide transglutit, sicut gulosus cibum, & bene dicit deuorat, & non masticat, quia si per deliberationem masticaret, amaritudinem culpæ & pœnæ sentiret, & sic non transglutiret.

16 Parata sunt de. legis diuinæ & humanæ.

17 Iudicia. i. iustæ sententiæ, quæ determinantur in vtraque lege.

18 Et mallei percutien. i. pœnę graues.

19 Stultorum. i. transgressorum.

20 Corporibus. quia aliqui suspenduntur, & aliqui delapitantur, aliqui comburuntur, & aliis pœnis corporalibus puniuntur secundum diuersa flagitia ab eis commissa, & hoc ad terrorem aliorum.

Non

CAP. XX.

L Vxuri. res. Sequitur. Aestate. Regnum Dei æstati comparatur, quia tunc mœroris nostri nubila transient, & vitæ dies æterni solis claritate fulgebunt.

c Beatos post se fi. Non adliteram, sed exempla eius sequentes. Vnde omnes electi, filij Abrahę quibus nō præsens, sed futura beatitudo pro-

CAP. XX.

Sinere Cerere & Baccho friget Venus.

a † Vxuriosa res vinum, & tumultuosa ebrietas. 1 2 3 4 5
Quicunque his delectatur, non erit sapiens. Si- 6 7
Timendus est. Dei.
cut rugitus leonis, ita & terror regis, qui prouo- 8 9
cat eum, peccat in animam suam Honor est ho 10
mini, qui † separat se a contentionibus, omnes 11
autem stulti † miscentur contumeliis. Propter 12 13
a Dedicæ. b Deo seruire. c Die iudicii. d Quæcunque seminauerit homo hæc & metet.
b frigus piger arare noluit, mendicabit ergo æstate, & non dabitur ei. 14 15 16
Sicut aqua profunda, sic cōsiliū in corde viri, sed homo sapiens exhau 17 18 19 20
a Apud homines.
riet illud. Multi homines misericordes vocantur, virū autē fidelē quis 21 22
c inueniet? Iustus q ambulat in simplicitate sua, beatos post se filios de 23 24 25
a Quid iudicat æquitatem. b Etiam hic. Respexit dominus Petrum.
d relinquet. Rex qui sedit in solio iudicii, dissipat omne malum intuitu 26 27 28

promittitur, vnde, Rex qui se.

d Rex qui se. in so. Etsi in hac vita electi mala patiantur, reproborum, vbi iudicium uenerit, omnia mala dissipantur, & coronatis cum domino iustis, soli punientur iniusti, quod & nunc agitur cum aliquis sanctus exit de seculo, & qui eum tribulabat, digna factis recipit.

† auditioni.

Quis

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XX.

L Vxuriosa rex vinum. Superius Salomon repressit rationabilem partem & irascibilem, hic reprimit concupiscibilem. Et primo, quantum ad potum, secundo quantum ad cibum. 23. Prima in tres secundum tria ca. ita quod in primo facit propositum. in secundo remouet dubiū, in tertio, ponit dictę repressionis effectū. Circa primū dicitur.

1 Luxuriosa res. supple est vinum. s. effectiue, vnde dicit Hie. Venter mero æstuans, cito spumat in libidinem, vnde & Lot per vini potum commisit cum filiabus suis incestum. Gen. 19. c.

2 Et tumultuosa. s. est:

3 Ebrietas. Quia tunc homines loquuntur effrenate & clamose.

4 Quicunque his delectatur. s. ebrietate & luxuria.

5 Non erit sapiens. Quia vtrunque absorbet rationem, & causat mentis hebetudinem.

6 Sicut rugitus leonis. est terribilis aliis animalibus.

7 Itat terror regis. malis hominibus.

8 Qui prouocat eum. ad iram.

9 Peccat in animam suam. i. in vitam suā, sicut patet de Semei. 2. Reg. & de Ioab prouocantibus regem Dauid ad iram, propter quod fuerunt occisi de mandato eius per Salomonem filium suum. 3. Re. 2.

10 Honor est ho. quia per hoc ostendit se pacificum et mānsuetum esse, quod est honorificum, quia honor est præmium virtutis.

Om-

11 Omnes autem stulti. sequentes impetum passionis iræ.

12 Miscentur contumeliis. ad hoc inclinati ex impulsu passionis.

13 Propter frigus piger arare noluit. tempore ad hoc debito.

14 Mendicabit ergo ęstate. collectione fructuum carendo.

15 Et non dabitur illi. propter demeritum suæ pigritiæ.

16 Sicut aqua profunda. in qua latent ea quæ sunt inferius.

17 Sic consilium. i. secretum.

18 In corde viri. sapientis & astuti.

19 Sed homo sapiens. i. discipulus diligens.

20 Exhauriet illud. sollicite quærendo ab ipso.

21 Multi homines misericordes vocantur. qui tamē nō sunt secundum veritatem sed magis pusillanimes impunita vitia dimittentes, ideo subditur.

22 Virum. au. fi. in correctione vitiorū secūdū officiū sibi impositū.

23 Quis inue. q. d. rarò inuenitur, Propter quod dicitur Luc. 18. b. Filius hominis veniens putas inueniet fidē in terra. i. fidelem hominem, timore humano postposito, & fauore iustitiam facientem.

24 Iustus qui am. in sim. sua. i. sine falsitatis plica.

25 Beatos post se filios dere. instructos doctrina sua, vnde frequenter contingit, quod propter bonitatem patrum defunctorū imprecantur bona filijs eorum.

26 Rex qui sedet. i. ad iustitiam exequendam.

27 Dissipat omne malum. s. culpæ, quod debet dissipare.

28 Intuitu suo. quia mali talem principem formidant videre.

Quis

A a *Quis po. di.* Nō dicit, quis hēt, quia dicitur, *Beati mundo corde.* Et, *Innocens manibus & mundo corde*. Sed quis potest dicere. Quia temerariū est se laudare, & quia sunt qui sua quasi fortia laudent, proximorum quasi vilia despiciunt, subdit.

Matt. 5. a.
Psal. 23.

b *Pondus & pon.* Diuersum pōdus, & diuersā mensuram habere in domo sua, vt aliter sibi quam proximo metiatur, qui in suis semper actibus quæ laudentur in proximo quæ vituperentur, quærit, & talem abominatur dominus, quia quantum sibi meritis placet, tantum superno inspectori displicet. Sed quia periculosum est de aliena consciētia iudicare, dat consilium quibus indiciis iudicium nostri dirigere debeamus.

† 1. Ioh. 1. d.
De pœ. dis. 2. c si enim.
† De præsūp. c. ex studiis.
† laudabit

B c *Ex stu. suis in.* Quem cunque enim virtutibus cum modestia continentiæ † iudicio sapientium, obseruantię mandatorum Dei, & maxime simplicitati & humilitati studere videris, huius munda & recta opera intellige. Si autem his contrarium, corrige. Aut si hoc non potes, deuita ne ab eo corrumparis. Nec est contrariū, q, studiosi pueri nunc mūda & recta opera testatur. Et supra ait, *Quis potest dicere, mundum est cor meum.* In hoc. n. rectitudinem viuendi qualis in hac vita esse iustorum potest, docet esse habendam. In illo subtilitatem diuini examinis, qua hominū facta & intentiones diiudicat, monet ante oculos semper habendā. Vnde illum locum quidam ita transtulerunt. Cū sederit rex in solio iudicij, quis gloriabitur castum se habere cor, aut quis gloriabitur mūdū se esse a peccato. Qui & hoc manifestius posuerunt. Iuuenis qui cum iusto est, directa erit via illius. *Qui enim cum sapiētibus graditur, sapiens erit*, sicut econtra, *Amicus stultorum similis efficitur.*

† proptēr extranes. i. qui a pro extraneo fideiussit, accipe ab eo pignus.
† secretam
† Exo. 21. b.
Sup. 23. d.

C d *Dominus fecit vtrunque.* Nemo ad prædicandū idoneus fratrē simplicem despiciat, quia si minus idoneus ad docendū, promptus tamen ad dicendum & adimplendū. Sed recolat, quia Deus qui eis maiorē scientiæ gratiā dedit, ipse fratri qui hēt spiritualia dona tribuit, non pp se tantum, sed propter fratrē, dans vnicuique secundum mēsuram donationis suæ.

e *Malum est.* qui æterna præmia in cęlis pręparare desiderat malū est, quod in pręsenti debet sustinere, vt cum recesserit de mundo glorietur aperte prospiciens quia non sunt condignę passiones huius *temporis ad fu. g. quæ re. in nobis.*

f *Est au. & mul.* Hęc est gloriatio sapientis emptoris, qui quandiu emerit, malū esse dicit quod secum agit, cum aūt recesserit, lętabitur se sapienter emisse. Sic & cęlestis emptor, vbi hinc recesserit, exultabit, cum periens labia scientiæ. i. doctrinæ spiritualis, qua vsus est comparatione cęlestium auro gemmis & vasis esse assimilanda pretiosis.

g *Suauis est homini panis mendacij, & postea implebitur os ei calculo.* In quocunque membro quis amplius peccauerit, in eo plus patietur. Vnde. Qui in lingua magis delinquit, in ea plus arsurus esse phibetur, dū os eius calculo qui est lapis ignitus, implendum dicitur. Quod accidit diuiti qui epulabatur quotidie splendide, cum in inferno ardens linguæ refrigerium petebat, quæ in verbis superfluis in epulando defluxerat.

h *Hæredit.* Qui g auaritiæ nequitiā in hac vita multiplici appetunt, in futuro ab æterno patrocinio exhæredes fiunt. Aliter, Qui gradū regiminis prius quā subesse didicerit, posterus accipit, in nouissimo mercede retributionis quę [illegible]nis rectorib. debetur, carebit. Qui ad ministeriū altaris indoctus & temerarius accessit, in nouissimo grām remunerationis, quæ bene ministrantib. promittitur, perdet. Pōt & ita accipi. Qui suas vult, & hic vindicare iniurias, corona patientiæ in futuro carebit. Cui conuenit quod sequitur, *Ne dicas, malum reddam, &c.* Abominatio est apud Deum.

1 2
a suo. † Qui potest dicere, mundum est cor meum, purus sum 3
b a peccato? † Pondus & pondus, mensura & mensura, vtrun- 4 5
c que abominabile est apud Deum. † Ex studiis suis intelligitur 6
a Auditorem obedientem. 7
puer, si munda & recta sunt opera eius. Aurem audientem, & 8
a Doctorem eruditum. b Ne sibi tribuat. 9
d oculum videntē, dominus fecit vtrunque. Noli diligere som- 10
a Peccati ignorantiæ, inertiæ, de quo, Hora est iam nos de somno surge. b Futura, quando nec sitienti gutta aquæ dabitur. c Cordis. Ad sanctas vigilias. 11 12
d Conquire bene viuendo saturitatem cælestium gaudiorum.
num, ne te egestas opprimat. Aperi oculos tuos, & saturare 13 14
e panibus. Malum est, malū est, dicit omnis emptor, & cum re- 15
f cesserit, tunc † gloriabitur. Est aurum & multitudo gemma- 16
rum, & vas pretiosum labia scientiæ. † Tolle vestimentū eius 17 18
qui fideiussor extitit alieni, & † pro extraneis aufer pignus 19
ab eo. suauis est homini panis mēdacii, & postea implebitur 20
os eius calculo. Cogitationes consiliis † roborantur, & † gu- 21 22
a Secreta prioris amici. 23
bernaculis tractanda sunt bella. Ei qui reuelat † mysteria, & 24
a Contra priorem amicum. Ne sis ei amicus. 25
ambulat fraudulenter, & dilatat labia sua, ne commisecaris. 26
† qui maledicit patri suo & matri, extinguetur † lumen eius 27 28
g in mediis tenebris. Hæreditas † ad quam festinatur in princi- 29
pio, in nouissimo benedictione carebit. Ne dicas, Reddam 30
31 32

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quis potest dicere, mundum est cor meum.* quasi diceret, nullus, nisi ex speciali gratia diuina. Propter quod dicitur Ioannis prima canonica. 1. c. *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus.*

2 *Pondus.* maius in emendo.

3 *Et pondus.* Minus in vendendo, & similiter de mensura.

4 *Vtrunque abominabile est apud Deum.* quia furtum est colore iustitiæ palliatum. Propter quod dicit Hierony. *Simulata sanctitas duplex est iniquitas.*

5 *Ex studiis suis intelligitur puer, si munda & recta sunt.* Si enim sit bonæ indolis, ex hoc coniecturatur quod futurus sit virtuosus in ætate adulta, propter quod dicit Philoso. 1. Ethic. Quod pueros beatificamus in spe.

6 *Aurem audientem.* Doctrinam sapientum.

7 *Et ocu. vi.* Exempla eorum.

8 *Dominus fecit vtrunque.* i. ex dono Dei vtrunq; prouenit.

9 *Noli diligere somnum.* Immoderatum per pigritiam.

10 *Ne te ege. op.* Propter defectum laboris in acquisitione necessariorum.

11 *Aperi oculos tuos.* i. sis vigil, & diligens in operibus tuis.

12 *Et satu. pa.* i. saturaberis.

13 *Malum est, malum est, dicit omnis em.* quia replicat emendę rei defectum, vt diminuat eius pretium.

14 *Et cum recesse.* cum re empta.

15 *Tunc glo.* de bono foro.

16 *Et aurum & m.* i. doctrina procedens ex sapientia excedit omne corporale quantūcunque pretiosum, quanto corpore melior est anima.

17 *Tolle vesti. eius.* i. licitē potes tollere.

18 *Qui fideius. exti. alie.* pro alieno, quia obligatus est ad reddendum pro eo, tamen si vestimentum est sibi necessarium de nocte, debet sibi reddi in vespere, & resumi potest de mane, &c. sicut dictum fuit diffusius Exo. 22.

19 *Suauis est ho. f. mendaci.*

20 *Panis mendacij.* i. per mendacium acquisitus, quia vnicuique delectabile est operari secundum habitum 2. Ethicor. quod sic acquiritur suaue videtur.

21 *Et postea im. os eius cal.* per amaritudinem pœnitentiæ, quòd considerat se male egisse.

22 *Cogitationes con. to.* ad effectum deducentur.

23 *Et guberna culis.* i. prudentia, consilio, & experientia.

24 *Tractanda sunt bella.* Et non solum viribus corporalibus. Vnde apud Romanos qui per bella subiugauerunt sibi totum orbem, miles quantumcunque fortis carens tamen sapientia dicebatur miles sine oculis.

25 *Et qui reuelat my.* consilia suæ fidei tradita.

26 *Et ambulat fraudu.* Ostendens amicitiam cum sit inimicus latenter.

27 *Et di. sua.* Magna promittendo, & parua aut nulla adimplendo.

28 *Ne com.* quia fieres ei similis, Psal. 17. d. Cum electo electus eris, cum peruerso peruerteris.

29 *Qui maledi. patri suo & matri ex.* i. interficietur, sicut præcipitur Leui. 20. & sic extinguitur quantū ad lumen pręsentis vitæ.

30 *Hæreditas ad quam fest.* Ex cupiditate eam indebitē acquirendo.

31 *In nouissimo be. ca.* quia acquirens post mortē pęnā subibit, & hęres eius de cōi cursu finaliter non gaudebit.

32 *Ne dicas reddam malum pro ma.* Ex vindictæ zelo.

Qui Ex-

Abominatio est apud Deum pondus & pondus, statera dolosa, &c. Duplex pondus, & stateram dolosam habet in corde suo, qui cũ peccauerit, ipse veniã petit a domino, & homini peccanti in se, ac penitenti, dimittere nõ vult. Deũ vult flectere pre cibus, & ipse homo nõ flectitur, q̃ iure quasi iniquus ponderator abominatur a domino, quia suas in iurias grauiores quã domini mensurat, vt volens indulgere ei qui vxorem suam pol luit sponsatam Christi virginem polluet, vel animam suam Deo in baptismo cõ secratam.

Ruina est homini deuotare sanctos, & post vota retractare. Si peccatum est cuilibet non reddere, quanto magis sanctos, quasi vile mancipium pro libito tractare? Quomodo quadraginta viri in Actibus apostolorum deuouerunt se, nec manducaturos nec bibituros, donec interficerẽt Paulum. Et pagani sæpe deuotent dijs sanguinem Christianorum. Antiqua translatio. Alio sensu. Muscipula est viro citato, aliquid de suis consecrare, postea antequã votũ fecit pęnitẽtiã agit. Et quia vtrosque, & eos videlicet qui sua vota cõtẽnũt, & eos qui vt sua vota compleant, sanctos persequũtur, damnatio manet æterna, Ideo subdit.

c *Dissipat impius rex sapiens, & incuruat super eos fornicem.* Mos fuit antiq̃s, vt adepta de hoste victoria, fornices sibi erigerẽt, in quibus virtũ suarum laudes describerent, vt in Saulis opere legimus. Dominus ergo rex noster nõ solũ impiorum in fine destruit malitiã, sed & magnam cum electis suis eiusdem triumphi gloriã perpetuo celebrat. Antiqua translatio. Ventilator impiorum rex sapiens, & immittit illis rotam malorum, idest pœnam æternam, cui rotæ est contraria corona vitæ, quam repromittit Deus diligentibus se.

d *Liuor vul.* Cum enim extra percutimur, ad memoriam peccatorum nostrorum tacti afflictique reuocamur, & per hoc quod foris patimur, magis intus, quod fecimus dolemus. Sicque fit vt inter aperta vulnera, corporis magis nos abluat plaga secreta ventris, quia sanat nequitiam praui operis, occultum vulnus doloris. Veter. n. mens, quia sicut venter escas, ita mens pertractando excoquit curas.

1.Reg.15.c.

a malum pro malo, expecta dominum, & liberabit te. Abomi- 1
natio est apud † Deum pondus & pondus, statera dolosa non 2

a Non a libertate arbitrij. Opera nostra operatus es in nobis domine. b Boni.
a Quasi, in hoc patet, quia omnia a Deo, quia nec, et libertatem arbitrii quis scire potest qualiter vel quandiu viuere possit.

est bona. † A domino † diriguntur gressus viri, quis autem 3 4
b hominum intelligere potest viam suã? Ruina est homini † de- 5

a Penitentia.

uotare sanctos, & post vota † retractare. Dissipat impios rex 6 7

c a Diuini afflatus illuminatio, cum in mentem hominis venerit, eam sibimet ipsi illuminans ostendit, quæ ante cogitationes prauas & portare & pensare nesciebat.

sapiens, & incuruat super eos fornicem. Lucerna domini spi 8
raculum hominis, quæ inuestigat omnia secreta ventris. Mi- 9
sericordia & veritas custodiunt regem, & roboratur clemen- 10 11

a Tunc ciuitates bene ordinatæ, tunc sanctæ ecclesiæ res recte aguntur, cum & fortiores viribus necessariis insistuut operibus, & seniores maiori prudentia præditi, de his quæ agenda sunt salubriter consulunt. 12 13

tia thronus eius. † Exultatio iuuenum fortitudo eorum, & di- 14
d gnitas senum canicies. Liuor vulneris † absterget mala, & pla- 15 16
gæ in secretioribus ventris.

† sunt
† deuotare
† tractare
† affert totam super eos.
† est medicina in malo. i. propellit malum iam necessarium est affligi.

NICOLAVS DE LYRA.

Expecta do. i. iustitiam.
Et liberabit te. a persequentibus.
Abo. est a. d. Exponatur sicut prius.
A domino diri. gres. vi. i. necesse habent dirigi.
Quis autem ho. in. po. viam su. q. d. nullus, nisi a Deo directus. Cuius ratio est, quia homo finaliter ordinatur ad beatitudinem, facultatem naturę excedentem, secundum quod dicitur 1. Cor. 2. e. Oculus non vidit, nec auris audiuit, & in cor hominis, non ascendit, quę pręparauit Deus diligentibus se. Ad finem autem incognitum homo non potest opera sua dirigere, propter quo necessario indiget diuina directione.
Ruina est ho. deuotare sanctos. i. facere eis vota, & non implere, quia licet vouere sit voluntatis, reddere tamen vota facta est necessitatis, & ideo non reddens ruit in peccatum, nisi impotentiam excusetur.
Dissipat impios rex sapiens. i. debet dissipare turbantes bonum commune.
Et incuruat super eos fornicem. idest arcum triumphalem qui antiquitus erigebatur habita victoria de inimicis, vt habetur de Saule rege. 1. Reg. 15. c.
Lucerna domini spiraculum hominis. i. spiritus eius, quia lumen naturale rationis est quędã impressio diuini luminis, secundum quod dicitur Psal. 4. b. *Signatum est super nos lumen vultus tui domine.*

10 *Quæ inuestigat omnia se.* i. cordis. Intellectus enim flectitur supra seipsũ, & sic cognoscit interiora sua. 1. Cor. 2. c. Quis .n. scit hominũ, quę sunt hoĩs, nisi spiritus hoĩs q̃ in ipso est.
11 *Miseri. & ve.* i. iustitia.
12 *Custo. re.* quia misericordia sine iustitia est pusillanimitas, & iustitia sine misericordia est crudelitas, quæ destruunt regem & regnum, sed misericordia iustitia stimulata, & iustitia misericordia temperata custodiunt regem & regnum.
13 *Et ro. cle.* sicut patet de regno Dauid 2. Reg. 22. c. vbi dicit. *Mansuetudo mea multiplicauit me.* unde in dubiis ad misericordiæ partem est declinandum.
14 *Exulta iuue.* de ipsa enim gloriantur.
15 *Et di. se.* f. sensuum cum canicie capitis, ex hoc. n. digni sunt præ cæteris honorari, unde poeta, Magna fuit quõdam capiti reuerentia † cani, unde & Leuit. 19. g. *Coram canocapite consurge & honora personam senis.*
16 *Liuor vul.* i. dolor exterior siue labor in satisfactione, & dolor interior in contritione abstergunt mala culpæ. In Hebræo, sic habetur. *Liuor vulneris euacuatio in malo, & percussuræ in ventre.* quod exponit Ra. Sa. sic. Euacuatio scilicet substantiæ uel diuitiarum. In malo. i. malis operibus, sicut contingit prodigis & insipientibus, est supple liuor uulneris causaliter quia talibus solent inferri liuores & uulnera. Et percussuræ in uentre. i. plagæ mortales usque ad membra uitalia in uentre latentia pertingentes.

Ouid. in lib. Fastorum.

Quę

CAP. XXI.

Sicut di. Omnium hominum, non solum regis cor in manu domini, quia in manu eius sunt omnes fi. ter. Sed recẽ, sanctũ quemque vocat, qui uitiorum bella in se uincere, uirgulta malitiæ nouit extirpare. Sicut enim dominus aquarum diuisionibus, terrarum fines simul & aeris implet, tegit quoque aquis superiora cælorum, Ita

CAP. XXI.

a Sicut † diuisiones aquarum, ita cor regis 1
in manu domini, quocunque volue- 2
rit inclinabit illud. Omnis via vi- 3 4
ri recta sibi videtur, appendit au- 5
tem corda dominus. Facere miseri- 6 7

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XXI.

Sicut diuisio. *Postquam repressit cõcupiscentiæ motum, hic circa hoc remouet dubium, quia forsitan posset aliquis credere, quòd iis motus esset totaliter ab homine effectiue, ideo hic remouet, dicẽs.*
Sicut di. quib. *diuisæ sunt aquę, quæ sunt super firmamentũ ab his sunt sub firmamẽto. Gen. 1. quæ factæ sunt simplici volũtate diuina.*
Ita cor regis. *& per consequens aliorum minus potentium.*
In manu do. *idest in potestate eius, quia virtus primi motoris est in omni mouente inferiori.*
4 Quocunque vo. *Quia omnia sunt in eius obedientia.*
5 Omnis via vi. *Quia sicut dicit B. Dionysius, Nullus aspiciens ad malum operatur, sed semper aspicit ad bonum verum, vel apparens.*
6 Appen. au. *In statera suæ iustitiæ, vt secundum merita, & demerita reddat eis præmia vel supplicia.*
7 Facere mi. & iu. *i. opera misericordiæ egenis & iustitiam iniuste oppressis.*

Magis

Ita cor regis quocunq; voluerit inclinat, quia sicut diuisiones gratiarum secundum volūtatem suam, & angelis & hominibus tribuit, ita corda sanctorum quibuscūque voluerit digna donationibus reddit. [Ec]t taceat Pelagianus, quia absq; gratia Dei nullus est locus salui.

Contra Pelagianum. a *Peruer. via.* Iuste coram domino viuere, est proprium humanę cōditionis, vnde, *Deū time. et mand. eius obser.* *Eccl. 12. d.* hoc est omnis homo. At qui peruerse viuit, alienam ab humana natura viā incedit. Peruersa ergo actio est cōtra naturā, & aliena est. Qui autem mundus est, in opere, recte quod per naturā originaliter sumpsit, exequitur.

b *Qui ob. au.* Generaliter non egeno tantum vel corporaliter infirmo. Nā qui criminibus alienis affectu misericordiæ nō vult cōdolere, sed iudicātis mauult tenere censuram, ostēdit se nōdum vitiorum fęcibus eliquatū, neque auditu diuinæ misericordię dignū.

c *Pauor operantibus iniquitatē.* Quia sciūt a Deo prohibitum, quamuis luxurię suę perpetratione carnaliter delectentur, mentis tamen pauore interno non carent, quia se perpetuo passuros pro his quæ temporaliter male fecerunt, non ambigunt.

† præcepta *† Infr. 25. d.* *† ampla.* *† derisore.* *† Instruit iustus domū impii reflectit impios a malo.* *† extinguet.* *† mortuorū.* *† Pro redemptione.*

A ... cordiam & iudicium, magis † placet domino, quam victimæ. Exaltatio oculorum † est dilatatio cordis, lucerna impiorum peccatum. Cogitationes robusti semper in abundantia, omnis autem † piger in egestate est. Qui congregat thesauros linguæ mēdacii, vanus & excors est, & impinguetur ad laqueos mortis. Rapinę impiorum † detrahent eos, quia noluerunt facere iudicium. a Peruersa via viri aliena est, qui autem mundus

a In secreta altitudine vitæ continentioris.

est, rectum opus eius. * Melius est sedere in angulo † domatis,

Tibi & mulieri.

B quam cum muliere litigiosa & in domo † communi. Anima impii desiderat malum, nō miserebitur proximo suo. Mulctato † pestilente sapientior erit † paruulus, & si sectetur † sapientiam, sumet scientiam. † Excogitat iustus de domo impii, vt detrahat impios a malo. b Qui obturat aurem suam ad

a Idest peccatoris, ipsum adiuuando, vel ad literam. b Eleemosyna.

clamorem pauperis, & ipse clamabit & non exaudietur. Munus absconditum † extinguit iras, & donum in sinu indi-

a Ab humano fauore. Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. b Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum. c Districti iudicis.

gnationem maximam. Gaudium iusto est facere iudicium, &

a Quia sperat remunerationem æternam. b Bona opera ex discretione.

c pauor operantibus iniquitatem. Vir qui errauerit a via doctrinæ, d in cœtu † gigantium commemorabitur. Qui diligit † epulas, in egestate erit, qui amat vinum & pinguia, non ditabitur. e † Pro iusto † dabitur impius, & pro recto iniquus. † Me

C

d *In cœtu gigantium.* Dęmonum, de quo. *Ecce gigantes gemunt sub aquis, & qui habi. āt cum eis.* i. superbi & mali spiritus dęmoniorum cum his quos deceperunt pęnis subacti torquentur. Horū n. cętui sociabuntur, qui a via veritatis errauerunt, ipso iudice teste, *Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eis.*

e *Pro iusto da.* Iustus & rectus idem. Sed iniqui omnes reprobi, Impij qui maioribus implic[iti] sceleribus, vel nunquam fidē perceperunt vel ad apostasiam redierūt. Vnde hic potest accipi impius, omnis fidelium persecutor, Iniqu[us] generaliter omn[is] malus, Et pro iust[o] datur impius cū pr[o] martyre persecut[or] punitur, pro rect[is] iniqui, qui eorum iu[]stitiā videntes imi[ta]ri nolebant. Da[m]natur Herodes p[ro] innocentibus. Et[] tiam in augmentu[m] damnationis, quia [fi]dem magorum seq[ui] ad quærendū Deu[m] noluit cum esset I[u]dæus & propheta[rum] dicta cognosceret. Hinc & dominus a[it] *Regina austri surget [in] iudicio cum genera[tione] ista, & con. eam. &c.* [...] paratione nō potentia, quia deuotionem eius scientes, cum multo facilius possent, sapientiæ curam non habuerunt.

Secundū antiquā translationem vel editionem, Thesa-rus

In

NICOLAVS DE LYRA.

1 Magis pla.do. *quibus non indiget sicut dicitur psalm. 49. b.* Nunquid manducabo carnes taurorum, &c. *Operib. autem misericordię cum egenis. & iustitiæ cum iniuste oppressis indiget ipse Deus, non in se, sed in suis membris, secundum quod dicitur Matt. 25. d.* Esuriui, & non dedistis mihi manducare, &c.

2 Exalta.ocu. *s. effectiue. Dispositio. n. cordis maxime apparet in oculis, & ideo quando cor tendit ad maiora quam debeat, sicut facit cor superbi, tunc apparet in oculis.*

3 Lucerna impiorum pec. *Ad hoc. n. sciunt dirigere intellectum suum, non autē ad bonum, secundum quod dicitur Iere. 4. f.* Sapientes sunt, vt faciant mala, bene autem facere nescierunt.

4 Cogita.ro. *robore mentis & corporis.*

5 Semper in abun. *quia cogitant semper facere bona, ex quo sequitur abundantia bonorum spiritualium & etiam temporalium.*

6 Omnis au.pi. *ad bene operandum.*

7 In ege.est. *spirituali & temporali.*

8 Qui con.the. *sicut adulatores diuitum & falsi aduocati.*

9 Vanus. *i. virtute vacuus.*

10 Et excors est. *quia patitur defectum boni cordis.*

11 Et im.ad. *culpæ & gehennæ.*

12 Rapinę impi.de.eos ad. *infernum, secundū quod dicitur. 1. ad Tim. 6. b.* Qui volunt diuites fieri, incidunt in laqueum diaboli, & in desideria multa & nociua, quæ mergunt hominem in interitum.

13 Quia noluerunt facere iudicium. *i. iuste viuere cum proximo.*

14 Peruer.via vi. *quæ est via peccati.*

15 Aliena est. *s. a Deo, propter hoc in aliquib. libris additur, a Deo, sed non est de textu. quia non est in Hebræo, sed est quadam glosa interlinearis inserta textui per scriptores.*

16 Qui autem mun. *a peccato.*

17 Rectum opus e. *i. ordinatum in fine debitum.*

18 Melius est se. *i. solitarie, vbi pōt homo bona facere, et cogitare.*

19 Quam cum mu.li. *quæ impedit hominis bona.*

20 Anima im. *inclinata ad hoc per habitum vitiosum.*

21 Non mi.pro.suo. *ad releuandum eius defectum.*

22 Mulctato pe. *Exponatur vt sup. 17. cap. in fine.*

23 Et si sa. *s. paruulus sensu alterius pæna territus.*

24 Sumet scienti. *i. boni notitiā, quia principiū sapiētiæ est tim[or]*

25 Excogitat iustus de do. *i. existens de domo impij.*

26 Vt detrahat impios a ma. *i. vt eorū mala impediat vel din[...] nuat sicut Abdemelech Aethiops existens in domo impij Sedechiæ traxit Ieremiam de lacu, vbi fuerat positus per homines impios, vt [ha]betur Ier. 38.*

27 Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, & *Sicut diues epulo qui negauit panis micas, a Lazaro guttam aquæ n[on] potuit impetrare, Luc. 16. f.*

28 Munus absconditum. *i. abscondite datum mediatori.*

29 Extinguit iras. *s. domini.*

30 Et donum in sinu indignationem maximā. *Repetitio [est] eiusdem sentētiæ ad maiorem assertionem. Aliter exponitur de eleemosyna in abscondito data, quæ placat iram Dei.*

31 Gaudium iusto est facere iu. *i. iustitiam exequi, qui delectabile est vnicuique secundum habitum operari.*

32 Et pauor. *supple est.*

33 Operan.ini. *quia semper timeat deprehendi, propter quod dicitur communiter, quod latrones sunt timidi.*

34 Vir qui errauerit a via doctrinæ. *s. bonæ.*

35 In cętu gigantium. *i. hominum moribus incompositorum.*

36 Commora. *Quia oīs homo simili sibi sociabitur. Eccl. 13. c. D[i]cuntur enim gigantes homines magni corporis & incompositi mori[bus]. Vel, per gigantes intelliguntur dæmones, secundum quod dicitur. Ma[tt.] 25. d.* Ite maledicti in ignem ęternum, qui paratus est diabolo & angelis eius.

37 Qui diligit epulas. *Immoderate sicut gluto.*

38 In egestate erit. *Quia nimiū expēdit, et parū aut nihil acquir[it]*

39 Qui amat. *Eadem est sententia per alia verba.*

40 Pro iusto. *i. pro malo pænæ illato iusto.*

41 Dabitur impius. *Qui intulit illud ad pænā maiorem, sicut [pro] Mardochæo datus fuit Aman, Esther. 7.*

42 Melius est ha.inter de. *i. solitarie, & exponatur vt supra*

Non

The-

rus desiderabilis requiescit in ore sapientis.
a *Thesaurus desi.le.* Reprob. non tantū virtutes non assequi, sed & persequi: & quantū valent in bonis obruere festinăt.

Potest hoc de quolibet martyre accipi, in cuius habitaculo, i. corpore anima sancta Dei thesaur⁹ seruatur, & abundat vnctio gratiæ spiritualis. At persecutor imprudens huiusmodi habitaculum dirum pere potest, thesaurum autem tangere non potest, vnde: *Nolite timere eos qui occid. cor. &c.*

b *Ciuitatē for.* Mundum .s. qui quōdam malignorum spirituum tyrannidi seruiebat, habens fiduciam vitæ in cultu orum qui non sunt dij: sed opera manuū hominū. Hanc ciuitatē Dei virtus, & Dei sapiētia Christus in carne intrauit, destruxitq; per suos prædicatores cultum deorum, & in fide cęlestium docuit esse fiduciam habendam, quæ non potest destrui. Hoc etiam quotidie fit, cum fidelis doctor argumenta philosophorum vel hæreticorum, & quibus scelera sua defendere vel alleuiare nituntur, ecclesiastica disciplina redarguit.

lius est habitare in terra deserta, quam cum muliere rixosa & 1
a Claritas bonorum operum. b Deo amabilis. c Pinguedo dilectionis. 2
d In sanctorum ecclesia.
a iracunda. Thesaurus desiderabilis & oleum in habitaculo 3 4
† iusti: & imprudens homo dissipabit illud. qui sequitur iu- 5 6
stitiam & misericordiam, inueniet vitam & iustitiam & glo- 7
a Mundum. b Dæmonum. c Christus. 8
b riam. Ciuitatem fortium ascendit sapiens: destruxitque robur 9 10
fiduciæ eius. qui custodit os suum & linguam suam: custodit 11 12
ab angustijs animam suam. Superbus & arrogans vocatur † in- 13
doctus, qui in ira operatur superbiam. Desideria occidunt pi- 14 15
grum, noluerunt enim quicquam manus eius operari. Tota 16 17
die concupiscit & desiderat, qui autē iustus est, tribuet & non 18
cessabit. Hostiæ impiorum abominabiles, † quæ offeruntur ex 19 20
Alias as.
c scelere. Testis mendax peribit, vir obediens loquetur victoriā. 21
a Vt Iudas. b Imprudens vt non pœniteat. 22
d Vir impius procaciter obfirmat vultum suum, qui autem re- 23
a Vt Petrus. b Flendo amare. c Alias, iram. d Hereticorum. e Nihil est. 24
ctus est, corrigit uiam suā. Non est sapientia, non est pruden- 25
Hominis est Deo deuote tempore persecutionis animum præparare, corpus offerre discrimini, sed diuini est adiutorij, vt cœpto labori victoria salusque succedat. 26
tia, non est consilium contra dominum. Equus † paratur ad 27 28
Qui fidelis.
diem belli, Dominus autem salutem tribuet. 29

c *Testis mendax pe.* Qui se Deo seruire testatur, nec factis dicta exequitur, peribit. Qui autem implet vt promittit, huius loquela ad victoriam peruenit: quia dum per obedientiam suam desideria vincere satagit, per iustitiā iudicis post victoriam palmam percipit.

d *Vir impius.* Iudas qui impius corde erat, quamuis ipso domino redarguente noluit mala cępta corrigere: Petrus vero quia rectus corde, id est rectitudinis amator, respiciente se domino mox pęnitendo correxit, quod negando deliquit.

† irrisor.

† quæ offeruntur in peccato, vel per scelus.

† paratus.

D E F

NICOLAVS DE LYRA.

Thesaurus de. i. de diuitijs artificialibus, sicut sunt aurum, & argentum in vasis quæ sunt valde desiderabilia. 2 *Et oleum.* i. thesaurus de diuitijs naturalibus, quæ significantur per oleum, eo q; est condimentum ciborū. 3 *In habi. iu.* quia frequenter iusti in talibus abundant ex dono Dei. 4 *Et impru.* i. hæres fatuus & prodigus, qui aliqñ succedit iusto, & sic Manasses dissipauit diuitias Ezech. iusti 4. Reg. 21. 5 *Qui se.* Quia vna nō est virtuosa sine alia, vt dictū est cap. præced. 6 *Inuenit vitam.* gratiæ in præsenti, & gloriæ in futuro. 7 *Ciuitatem for.* Sicut Moyses cępit ciuitates Seon regis Amorrhei, & Og regis Basan. Plus.n. valet sapientia in bellis q̃ vires. 8 *Qui cu. os suum.* Ab immoderato potu, & cibo. 9 *Et linguam suam.* ab immoderato verbo. 10 *Custodit ab.* quę solent sequi ad vitia gulositatis & loquacitatis. 11 *Animam suam.* i. seipsum. A nobiliori.n. parte frequenter denominat̃ totū. 12 *Superbus.* corde. 13 *Et arro.* re. 14 *Qui in ira opera. su.* Exequēs in opere quod habet in corde. 15 *Vocatur in.* i. stultus, quia oī modo superbus. 16 *Desideria oc. pig.* quia desiderat aliquod bonū delectabile vel vtile seu honorabile, sed non vult ad hoc laborare. & sic semper est in angustia, quia nō assequitur illud quod desiderat. 17 *Qui autem iu. est tri.* Egenis de hoc quod habet. 18 *Et non ces.* A labore, vt possit egenti tribuere. 19 *Hostiæ impio. abo.* Deo. 20 *Quæ offeruntur ex sce.* i. rapina vel furto, quæ plus displicent Deo, quam carentia hostiarum, quibus non indiget, vt dictum est supra eodem ca. 21 *Testis men. pe.* Spiritualiter, & aliqñ corporaliter, sicut patet de testibus falsis contra Susannam Dan. 13. 22 *Vir obe. lo. vi.* quia vires inferiores subijcit rationi quæ est maxima victoria, vt dictum est supra. 16. *Melior est patiens viro forti, & qui dominatur animo suo expugnatore vrbium.* 23 *Vir impius pro. ob. vul.* Motus.n. animi magis apparet in facie, in qua vigēt omnes sensus, quam in alijs partibus, & ideo obstinatio animi apparet in obfirmatione faciei. 24 *Qui autem rectus est, corrigat viam suam.* Non inquantum rectus, quia sic non est corrigendus. sed quia de cōi cursu nullus sic est rectus in vita præsenti, quin aliqñ declinet à rectitudine iustitiæ, & de tali declinatione corrigit se. 25 *Non est sapientia.* Quę est notitia de superioribus causis. 26 *Non est prudentia.* Quæ est notitia de humanis. 27 *Non est consilium.* Quod est quædā applicatio scientię practicę ad operandū. 28 *Contra dom.* Quasi diceret: Scientia speculatiua, & practica & eius applicatio ad opus, non pñt impedire diuinā ordinationē, sed magis promouent, licet pter intentionē, sicut fratres Ioseph ex sapiētia terrena & astutia vendiderunt eū ne dominaretur eis. Et per hoc fuerunt eius dominio subiecti, vt patet Genes. 43. 29 *Equus paratur ad diem belli.* Quia vadens ad prælium non dēt omittere ea q̃ faciunt ad sui defensionē, ne tentet Deū, tamen dēt à Deo principaliter sperare prosperum euentū.

Nota contra inconsiderate bellantes.

CAP. XXII.

Melius est. Nā si quis mundum vniuersum lucraretur, merito totum contemneret, vt eius nomen scriberetur in cęlis, eiusque memoria inter sanctos atque angelos figeretur æterna.

Nomen bo. qđ fideliū testimonio laudatur, nō vulgi imperiti.

CAPVT XXII.

a Religionis. b Mundanæ.
a b c d MElius est nomen bonum, quam diuitiæ multæ, su- 1 2 3
per argentum enim & aurum gratia bona. Diues & 4
pauper obuiauerunt sibi, vtriusq; operator est domi- 5 6

riti. vnde: Si adhuc hoib⁹ placerē, Christi seruus nō essem.

Galat. 1. b.

c *Gratia bo.* Quia à bono, pro bonis laudatur operibus quis: imo pro collatis ei donis meritorū glorificat̃ prę q̃ in cęlis est.
d *Diues & pau.* Neq; diuitē propter diuitias honora, neq; pro inopia pauperem despice: quia opus sunt diuinū, & ad ima

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XXII.

MElius est. Superius repressit cōcupiscibilē quātū ad potū, & luxuriæ actum, hic cōseqüenter ponit huius repressionis laudabilē effectū. Circa quod sciendū, quod vitia carnalia sunt maioris infamiæ, licet frequenter sint minoris culpæ, & sic ad repressionem concupiscentiæ sequitur bonum famæ, quod est valde magnū, ideo dicit.
2 *Melius est no. bo.* quod est bonum honorabile.
3 *Quam di. mul.* quæ sunt bonū vtile. Honorabile vero simpliciter est vtili melius. 4 *Super ar.* non solū Dei, sed etiā populi: quia frequēter saluat vitā quā diuitiæ non pñt saluare, vt patet de Tobia, Tob. 1. 5 *Diues & pau.* Tunc.n. proprie obuiant sibi, qñ diues ad petitionem pauperis supplet defectū suæ indigentiæ. Et sic beatus Martinus in porta Ambianensiū ciuitatis obuiauit pauperi dans ei medietatem sui pallij. 6 *Vtri. op.* Facit.n. pauperem, vt habeat meritū patientiæ, & diuitē vt subueniendo pauperi habeat meritum

imaginem, & ad opus Dei factum.

A a *Callidus vi. fa.* Multi ex principibus crediderunt, sed pp Pharisaeos non confitebant, ne extra synagogā fierent. Calli di.n.videbant malum persecutionis, & abscondebant fidē pietatis quam parumper conceperant. Innocētes vero apostoli pertransierunt itinere professionis quā cęperant, & afflicti sunt verbere, & vinculis, carcere, & ipsa morte. Vtrorumque autē exemplum vsque nunc & in certamine fidei, & in communibus consequunt̃ actibus.

Ioan. 12 f.

† Spinæ, & laquei sunt in via peruersi.

b *Fi i. mo.* Quia nimirum perfectio virtutum est ad hunc statū animi conscendere, quo gratiā conditoris, vel in modico timeamus offendere, nihil eius memorię preponentes, quę & alibi vocatur pfecta charitas, quæ foras mittit timorē seruilem scilicet & incipientē, quo metuit quisque ne pœnis fortè mereatur subigi.

B

† consumetur

† Eccl. 31.c.

1.Ioan.4 d.

† 5.q 4. c. in loco.

c *Diuitiæ & glo.* Finis modestiæ timor domini gloria & vita: quia perfectio virtutum est in hac vita, vt castè timeamus Deum; finis virtutū in futuro, vt diuitias promissæ hæreditatis regni cęlestis gloriam & vitam recipiamus æternam.

† Infra 23, c.

C

d *Prouerbium est.* Quo semel est imbuta recēs seruabit odorem Testa diu. Et Græca narrat historia Alexandrum magnum & moribus & incessu Leonidis pædagogi sui non potuisse carere, & vitijs quibus paruus infectus fuerat.

e *Qui se. in.* Patet, quia is qui vel verbo vel exemplo docet iniquitatem, sustinebit vindictam. Sed quia sequitur.

f *Et virga iræ suæ.* illam iniquitatem videtur dicere quę ex impia mente peragitur, vt latrocinium seruitio homines pmere, tormētis laniare, morte perimere, bouē viduæ pro pignore auferre, cum possit vindicare nolle. Talis virga consumit. vnde: *Omnes enim qui acceperint gladiū gladio peribunt.*

g *Dicet piger.* ad bona opera, & ad confitendam fidē quā corde tenet, timidus. Non audeo fidem profiteri, ne me persecutor puniat vel perimat. Timeo ad exercenda virtutum opera in publicum prodire, ne forte me vel antiqui hostis aduersitas grauior tēptet, vel quilibet peruersus derideat, & vitijs cōfundat, iniurijs afficiat, aut si[c] alios iustos consumat tormentis.

a nus. Callidus videt malum, & abscondit se: † innocens pertran- 1 2
a Constantiæ bonorum operum. b Qui permanet in seculum seculi.
b c siit, & afflictus est damno. Finis modestiæ timor domini: di- 3 4
a In futuro. b Quibus noceatur proximis verbo vel opere: vel quibus in fine feriatur à domino. c Iustus.
uitiæ & gloria & vita. † Arma & gladij in via superbi: custos 5 6
a Vtriusque armis. b Quasi. Ab infantia virtutibus studere: quia prouerbium est.
d autem animæ suæ longe recedit ab eis † Prouerbium est: ado- 7 8
a Non quia semper: sed quia sæpius.
lescens iuxta viam suam, etiam cum senuerit non recedet ab 9 10
a Virtutibus. Ad literam patet. b In Dei iudicio. c A prædicatore. d Verbum Dei. e Debitor impendi omnia.
ea. Diues pauperibus imperat: & qui accipit mutuum, seruus 11 12
a Magistri.
e f est fœnerantis. Qui seminat iniquitatem, metet mala: & virga 13 14 15
a Quia dixit de impio, adiurgit econtra de pio.
iræ suæ † consummabitur. † Qui † pronus est ad misericordiā, 16 17
a Venite benedicti patris mei. b Non solum carnalibus, sed & spiritualibus. c Esuriui, & dedistis mihi manducare.
benedicetur; de panibus enim suis dedit pauperi. Victoriam 18 19
& honorem acquiret qui dat munera: animam autem † aufert 20 21
a De ecclesia. b Hæreticum incorrigibilem. c Pacem præstabit ecclesiæ. 22
accipientium. † Eiice derisorem, & exibit cum eo iurgium: ces- 23 24
a Aliter non etsi prędicet.
sabuntque causæ & contumeliæ. Qui diligit cordis munditiam 25 26
a Rectę prędicationis. b Vos amici mei estis, si feceritis quę ego precipio vobis. c Christum. d Superna inspectio. 27 28
propter gratiam labiorum suorum, habebit amicum regem. 29 30
a In ecclesia. b Veritatis. c Quia non eu [illegible] odiuntur à domino. Hereticum vel quę libet praua d Cum ipso autore.
Oculi domini custodiunt scientiam, & supplantantur verba
a In animo. b Si apte bene facio. c Tentationi resistere non possum.
g iniqui. Dicet piger, leo est foris, in medio platearum † occiden 31 32
a Infernus. b Oscula & verba meretricis. c Irę filius.
dus sum. † Fouea profunda os alienæ: cui iratus est dominus, 33 34

Prouer-

NICOLAVS DE LYRA.

misericordiæ.

1 *Calli. vi, ma,* scilicet pœnæ imminentis.
2 *Et ab. se.* ne incurrat illud.
3 *Et in.* id est ignarus periculi.
4 *Pertran.* per locum periculosum.
5 *Et afflictus.* rei temporalis, & aliquando vitæ corporalis. Exemplum de Dauid, qui videns Saulem insidiari suæ vitę, fugit & se abscondit, & sic euasit. Achimelech autem sacerdos ignorans periculum, cum tota familia sua ad Saulem venit, & occisus fuit. 1. Reg 22.
6 *Finis mo.* id est cuiuslibet virtutis moralis quæ consistit in moderatione passionum & actionum humanarum.
7 *Timor do.* scilicet filialis, qui est timor sanctus permanens in seculum seculi.
8 *Diui.* æternales.
9 *Et glo.* sanctorum.
10 *Et vita.* æterna ad hoc enim ordinatur finaliter omnis virtus moralis. Diuitiæ vero temporales & mundani honores non possunt esse finis virtutum moralium: cum virtutes sint maius bonum, finis autem, melior est his quæ sunt ad finem,

Finis virtutū.

11 *Arma & gla.* quantum ad abusum.
12 *In via sup.* quia violenter quærit rapere alienum.
13 *Custos au.* per bonum virtutis.
14 *Longe re.* i. a tali abusu armorum, non tamen recedet à bono vsu eorum qui consistit in defensione fidei & iustitię.
15 *Prouerbium est.* id est verbum communiter dictum.
16 *Adolescens iuxta,* propter hoc dicit Philosophus. 1. Eth. quod non parum facit ad virtutem imo multum, quod iuuenes assuefiant in operibus virtutum.
17 *Diues pau.* id est imperiosè loquitur sicut sibi subiectis.
18 *Et qui ac. mu.* pro releuatione suæ indigentiæ.

Seruus

19 *Seruus est fœne.* id est accommodantis: reddit enim [se] paratum ad suum obsequium, quandiu est ei obligatus.
20 *Qui se. ini.* id est malam doctrinam, dissensiones & o[...]dium.
21 *Metet mala.* scilicet culpæ & pœnæ.
22 *Et virga iræ suæ.* id est potestas qua male agit.
23 *Consummabitur.* id est terminabitur & finietur.
24 *Qui pronus est ad misericor.* ex complexione vel bona a[s]suefactione.
25 *Benedicetur: de panibus.* Talibus enim homines bonu[m] imprecantur.
26 *Victoriam & honorem acquiret qui dat.* Iste versus non e[st] de textu: quia non est in Hebræo.
27 *Eiice derisorem & exibit* Est enim talis causa motiua. r[e]mota uero causa remouetur effectus.
28 *Qui dil. cor.* Ex abundantia enim cordis os loquitu[r] Matth. 13. cap. *& ideo munditia cordis redundat in labus.* [...] iste.
29 *Habebit amicum re.* scilicet cęlestem & etiam terrenu[m]. Antiquitus enim reges non permittebant aliquem assiste[re] sibi, nisi mundum & honestum.
30 *Oculi domini custodiunt.* id est veram scientiam, quæ e[st] de salute animæ habitæ.
31 *Et sup. ver. ini.* quia frequenter incurrit oppositum [sui] propositi, sicut ille qui annuntiauit mortem Saulis ipsi Dauid, credens per hoc acquirere eius gratiam, incurrit mortem. 2. Reg. 1.
32 *Dicit piger, leo est foris.* Semper enim imaginatur in operibus sibi commissis maiora pericula.
33 *Fouea pro.* id est informatio malæ & superstitiosæ doctrinæ, quia ducit ad profundum gehennæ.
34 *Cui iratus.* quia ex ira contra aliquem subtrahit sibi gratiam suam, & sic ruit de culpa in culpam, & frequenter doctrinam erroneam & hæresim damnatam.

Sti

a *Qui calumniatur.* Constat, quia rapaces, & quæ pauperibus auferunt, & quæ iuste videbantur possidere perdunt, cum in iudicio pro his quæ gesserunt, pœnas recipiunt.
b *Fili mi.* Hucusq; titulus parabolarum Salomonis qui suprapositus, ex quo nouo genere loqui probatur: non ad quem doceat, sed secū ratiocinando, quod ibi incipit: *Filius sapiens lætificat patrem*, hic finit: dabit ipse ditiori, & egebit. Hinc ad priorē modum loquendi reuertitur, vt ad eū quē docet verba faciat. *Inclina aurem tuā.* Pulchrū initiū nouæ locutionis, vt aurē pariter ad audiendum, & cor apponendo ad intelligēdum q̄ sapientes loquantur, percipiat.
c *Noli esse amicus.* Generaliter autē sicut perfecti peruersos proximos non debēt fugere: quia sæpe illos ad bonū trahunt, nec ipsi ab eis peruertunt, ita infirmi societatem debēt fugere malorum, ne mala quę frequenter aspiciunt & corrigere non valent, incipiant imitari.
d *Homini iracundo, neq; ambules cum vi.* Cuilibet præcipue Iudæo, qui contra Christum & eius discipulos væsana mente furebant, à quorum amicitia prohibentur qui saluari curant: ne eorum vicinia, & ipsi pereant, quod casu Iudæ fieri posse probatum est. D
e *Noli esse cum his qui desigunt ma.* Noli esse cū his qui cum sint liberi ac sibi vacantes, defigūt manus in curas salutis malorū, spondētes se rationē pro animabus eorū reddituros. Si enim pro quo spopōdisti, nō habet bona opera quibus te liberum ac securum reddat tuæ spōsionis: quæ tibi vtilitas est, vt in die iudicij pro eius anima iudiceris, amittasque habitum iustitiæ quo indutus videbaris?
f *Ne transgrediaris.* Nō transgrediaris terminos catholicę fidei, quos ab initio statuere doctores. E
g *Vidisti virum velocem in opere suo: corā.* Quemcūque velocem videris in opere suo, id est bonū quod suum erat facere strenuū atque solicitū: scito hunc in iudicio coram apostolis, qui cum Christo iudicabūt esse staturum: quia eorum iussa seruauit: neq; in sinistra cū ignobilibus doctoribus, quorum cauit errorem, esse ponendum.

a Nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote. b Non ætate: Ieremias enim puer propheta, & Daniel scribit. c Correctio prudentium.
incidet in eam. Stultitia colligata est in corde pueri, & virga 1
a Virtutibus detrahendo. b Spiritu.
a disciplinæ fugabit eam. * Qui † calumniatur pauperem, vt 2 3
a Per eius vituperationem. b Gloriam humanæ laudis. c Quod habet auferetur ab eo, & habenti dabitur.
b augeat diuitias suas, dabit ipse ditiori, & egebit. Fili mi, incli- 4
na aurem tuam, & audi verba sapientium. Appone autem cor
a Quamuis primo aspera, super cætera dogmata. b In intimo corde tuo.
ad doctrinam meam: quæ pulchra erit tibi, cum seruaueris 5 6
a Cum. b In prædicatione.
eam in ventre tuo, & † redundabit in labijs tuis. Vt sit in 7
domino fiducia tua, † vnde & ostendi eam tibi hodie. Ecce 8 9
a Hoc libro docet exercere eam. b In cogitatione, locutione, operatione.
descripsi eam tibi tripliciter in cogitationibus & scientia, vt 10
ostenderem tibi firmitatem & eloquia veritatis, respondere 11 12
a Cuilibet, sed præcipue Christo qui pauper pro nobis.
ex his illis qui miserunt te. Non facias violentiam pauperi, 13
quia pauper est, neque conteras egenum in porta: quia do- 14
a Tibi derelictus est pauper, tu eris pupillo adiutor. b Perdet morte æterna. c Cruci.
minus iudicabit causam eius: & configet eos qui confixerunt 15 16 17
c animam eius. Noli esse amicus homini iracundo, neque am- 18
d bules cum viro furioso, ne forte discas semitas † eius, & su- 19 20
a Non canonice impositam regiminis curam prohibet suscipere, sed temere vsurpare.
e mas scandalum animæ tuæ. Noli esse cum his qui defigunt 21 22
Fideiussores.
manus suas, & qui vades se offerunt pro debitis. Si enim non 23
habet vnde restituat, quid causæ est, † vt tollat operimentum
a Fidei. b Ab antiquis statutos.
f de cubili tuo? † Ne † transgrediaris terminos antiquos, quos 24
a Doctores. b Strenuum. c Bono:
g posuerunt patres tui. Vidisti virum velocem in opere suo: 25
a Apostolis. b Doctores. In sinistra.
coram regibus stabit, nec erit ante † ignobiles. 26

† vi aufert à paupere.
† eorum.
† vt auferat lectum tuū qui est subter te.
† obscuros.

E

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Stultitia colligata est in corde pu.* propter defectum experientiæ, & debilem vsum rationis.
2 *Et virga disciplinæ.* Quia pueri magis mouentur timore pœnæ quam amore boni.
3 *Qui calumniatur pau.* Hoc videmus frequenter, quod principes spoliant vsurarios & raptores.
4 *Fili mi, inclina au.* Patet sententia.
5 *Quæ pul. erit tibi.* Doctrina enim sapientiæ in principio non videtur pulchra, quia difficilis est ad capiendum, & tædiosa antequam habeantur eius principia, sed habitis principijs ex quibus facilius capiuntur sequentia, tunc efficitur delectabilis, & videtur pulchra. Ideo subditur.
6 *Cum seruaueris eam in ven.* id est in corde tuo tanquam rem pretiosissimam.
7 *Et red. in la.* Per sanam doctrinam.
8 *Vt sit in domino fidu.* De beatitudine consequenda.
9 *Vnde & ostendi.* id est præsenti vita. Et subditur modus ostensionis, cum dicitur.
10 *Ecce descripsi eam tibi trip.* id est in tribus partibus ve. te. quæ sunt lex, prophetæ, & hagiographa, vt habetur in prologo galeato. Sic exponit Ra. Sa. & secundum hoc Salomon hic loquitur in persona ipsius Dei. Potest etiam tripliciter exponi de tribus libris à Salomone editis vt dictum est in principio huius libri: & secundum hoc loquitur hic in propria persona: tamen vt ministerialis scriptor.
11 *In cogitationibus & scientia.* Quia meditando ea quæ scripta sunt in tribus veteris testamenti partibus prædicti, vel in tribus libris Salomonis, augmentatur in homine scientia.
12 *Vt osten. tibi fir.* Virtutum,
13 *Et eloquia.* Ad recte docendum.
14 *Respondere ex his.* id est ex tribus partibus veteris testamenti prædictis, vel tribus libris Salomonis quid sit verum & falsum, bonum & malum, licitum & illicitum: vterque enim ternarius prædictus docet de istis respondere.
15 *Illis qui mise.* In Hebræo habetur: *Interrogantibus te.* & sic plana est sententia, ad quam potest reduci litera nostra, cum dicitur. *Illis qui mi.* Interrogans enim de dubijs mittit quodammodo interrogatum, inquantum inducit eum recurrere ad deliberandum pro responsione per aspectum librorum, vel collationem cum alio sapiente.
16 *Non facias vio. pau. quia pau. est.* id est quia non potest se defendere.
17 *Neque conteras ego, in por.* id est in iudicio, quod antiquitus dabatur in porta ciuitatis.
18 *Quia iudicabit dominus.* id est vindicabit.
19 *Causam eius.* Iniuste tractatam.
20 *Et configet eos.* id est affliget.
21 *Qui con. animam eius.* Eius iustitiam peruertendo. *Noli esse amicus homini iracundo, neque ambules cum viro furioso, quia amicus stultorum similis efficietur*, vt dicitur supra 13.d.
22 *Noli esse cum his qui de.* Fideiubendo pro alijs.
23 *Si enim non ha.* Ille pro quo fideiubebis oportebit te soluere pro eo, & tolletur vestimentum pro pignore de cubili tuo.
24 *Ne transgrediaris terminos antiquos.* Occupando iniuste possessionem vicini tui.
25 *Vidisti virum ve.* id est strenuum & aptum.
26 *Coram regibus stabit.* Tum quia reges volunt habere talem ministrum: Tum quia talis nollet seruire homini rusticano.

CAPVT XXIII.

A a QVando sede. Allego. Legendũ est: qñ sederis legendo cum magistro vt pane verbi reficiaris, diligenter intellige quæ scripta sunt, & discretionẽ sacræ lectionis in tua locutione conserua: si tñ talis es, & tantum eruditus, quod in potestate habes animam tuã. Guttur namque pro locutione ponitur: qa in gutture vox, cultrum pro discretione, qa eo secamus. Sedens ergo vt comedat, cultrum in gutture statuit, qñ is qui diuina eloquia sedulus meditatur, discreta ex ore illa verba depromit: nec alia sæpius in lingua quam cælestis oraculi voluitat verba; hoc aũt eius est facere, qui in potestate habet aĩam suam, id est nobilẽ sapientis animi statum, inter errores fallentium elegit. Vñ bene subiũgit.

b *Ne deside.* Hoc est, ne desideres eius auscultare sermonibus, qui dulcedine mendacij auditores fallit.

c *Pone modum.* De quo supra. Ne trãsgrediaris terminos antiquos quos po. pa. i. terminos fidei & veritatis datæ à patribus.

d *Ne comedas.* i. ne de scripturis cũ hæretico loquaris, qui inuidet humanæ saluti, malens decipere quã corrigi, qm sicut ariolus

C & coniectator somniorũ æstimat quæ ignorat, ita hæreticus quæ non intelligit in scripturis, vt libet interpretatur.

e *Comede &c.* Securus, inquit, disce quæ dico, & age quæ doceo, cum in his quæ docet, ipse fidem certam non habeat, sciens se finxisse quæ docet.

f *Cibos quos comede.* Sensus peruersos quos ab hæreticis didiceras, necesse est, vt vel per pœnitentiam corrigendus deseras, vel ꝑ his post mortem pœnas sustineas: perdasque sermones confessionis quibus eis prædicantibus humiliter fauendum esse putaueras.

g *In auribus. Nolite sanctum dare canibus, neq; mit. mar. ante por.* Sicut admonuit ne hæreticorum doctrinis auscultares ita nunc, ne amore vanæ gloriæ seductus immundis hominibus passim arcana veritatis ingeras.

h *Ne attingas pa.* Propinquum paruulorum & pupillorum dominum appellat quia cum esset in carne, pauperum magis quam diuitum consors fieri dignatus est. Alioqui idem dominus est omnium, diues in omnes qui inuocant illum. Possumus per pupillos & paruulos illos accipere. de quibus dicitur: *Videte ne contemnatis vnum de pusillis istis, qui in me credunt.* Dico enim vobis quia angeli eorum in cælis semper vident faciem patris mei, qui in cælis est. Quorum agros & terminos qui attigerit, id est qui conuersationem eorum bonam inquietando læserit, iudicium domini non euadet.

CAPVT XXIII.

a Legendo. Magistro.
Vando sederis, vt comedas cum princi 1
Scripta.
pe, diligenter attende quæ posita sunt 2
a Discretionem.
ante faciem tuam, & statue cultrum in 3 4
a Locutione.
gutture tuo, † si tamen habes in † pote 5
a Id est deprauatam errore.
state animam tuam. Ne desideres de 6
Sermonibus. a Vltra modum.
cibis eius, in quo est panis mendacij. Noli laborare vt diteris, 7 8
a Mentis.
† sed prudentiæ tuæ pone modum. Ne erigas oculos tuos ad 9
a Diuinitatis perscrutandas. b Penetrare. c Quia cælestibus tantum ciuibus patent.
opes quas non potes habere, quia † facient sibi pennas quasi 10
a Panem scripturæ.
aquilæ, & volabunt in cælum. Ne comedas cum homine in- 11
Hæretico.
uido, & ne desideres cibos eius. quoniam in similitudinem 12 13
a Quia vt vult diuinat. b Interpretatur. c Age quæ doceo. d Disce.
arioli & coniectoris æstimat quod ignorat. Comede & bibe, 14 15
a In his quæ docet. b Peruersam doctrinam quam didiceras.
dicet tibi, & mens eius non est tecum. Cibos quos comede- 16 17
a Per pœnitentiam vel æternam pœnam. b Quibus eis humiliter fauisti. c Quoque.
ras, euomes, & perdes pulchros sermones tuos. In auribus 18
insipientium ne loquaris, quia despicient doctrinam eloquij 19 20
a Spiritu. b Fidei. c Pars sacrilegij est, rem pauperum non dare pauperibus.
tui. † Ne attingas paruulorum terminos, & agrum pupillorum 21
a Inquietando. b Christus. c Felices artes si de illis soli artifices iudicarent.
ne introeas. † Propinquus enim illorum fortis est, & ipse iudi- 22 23 24
Perscrutando.
cabit contra te causam illorum. Ingrediatur ad doctrinam cor
a Audiendo. b Qui parcit virgis odit puerum.
tuum, & aures tuæ ad verba † scientiæ. Noli subtrahere à puero disciplinam, † si enim percusseris eum virga, non morietur.
Tu virga † percuties eum, & animam eius de inferno liberabis.
Fili mi, si sapiens fuerit animus tuus, gaudebit tecum cor meũ, 25
a Caro rationi subdita.
& exultabunt renes mei, cum locuta fuerint † rectum labia 26

† si habueris pt. ꝑ comedere. pt. nil ex omnibus.
† ab intelligẽ. pro qua desine.
Super 22.d. † Ne transgredias terminum antiquum. † Redemptor.
† prudentiæ. † Nam. 13.d. † 45. dist. cap. licetus. § Salomon. & 23.q. 4.c. displicet.

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XXIII.

QVando sede. Superius Salomon repressit concupiscibilem appetitum quantum ad potum, hic reprimit quantum ad cibum. Et primo facit propositum. secundo infert quoddam corollarium, cap. sequenti. Circa primum dicit. Diuisio.

1 *Quando se. vt co.* In mensa principis.
2 *Diligenter at.* Quia modeste vtendum est appositis, maxime in præsentia tanti hominis. Ideo sequitur.
3 *Et sta. cul.* id est retinaculum.
4 *Si tamen ha. in po.* Per vsum liberi arbitrij: & sic excipiuntur despientes & pueri.
5 *Ne de.* id est per mendacia acquisitus, quia abominabilis est domino talis cibus.
6 *Noli laborare vt diteris.* Vltra modum debitum.
7 *Prudentiæ tuæ.* id est industriæ vel astutiæ in acquirendo.
8 *Pone modum,* rationis rectæ.
9 *Ne erigas.* aspirando & anhelando ad eas, quia talis labor esset frustra, sicut illius qui insequitur aquilam volantem.
10 *Ne comedas cum homine inui.* qui tristatur de bono alterius, & lætatur de malo eius.
11 *Quoniam in simi.* qui ex immolatis in ara diuinat de futuris.
12 *Et conie.* id est expositoris somniorum, qui loquitur incertum.
13 *Aestimat quod ignorat.* Talis inuidus, quia cogitat te confundere per cibum suum, non tamen est certus, quod hoc eueniat. ideo subditur.
14 *Comede & bibe.* Inuitando te ad nimis sumendum.
15 *Et mens eius.* id est non quærit bonum tuum.
16 *Cibos quos.* ad eius instinctum.
17 *Euomes.* ad vituperium tuum.
18 *Et perdes pulchros sermo.* Quia ingurgitati non possunt decenter loqui.
19 *In auribus insi.* Quia margaritæ non sunt ante porcos ponendæ, Matth. 7. a.
20 *Ne attingas paruulorum ter.* id est ne occupes in toto vel in parte possessiones eorum qui nesciunt se defendere, paruuli: vel non possunt vt pupilli.
21 *Propinquus enim.* scilicet Deus, secundum quod dicit Psal. 114. Custodiens paruulos dominus.
22 *Et ipse iudicabit.* id est vindicabit.
23 *Contra te.* te puniendo.
24 *Ingrediatur ad doc.* Et patet litera vsque ibi.
25 *Fili mi.* Pater enim in filio manet quodammodo, & gaudet de bono filij, sicut de suo proprio.
26 *Et exultabunt renes.* id est corpus meum, quia fortis animi motus redundat in corpus exterius.

12 Et N

a tua. Non æmuletur cor tuum peccatores, sed in timore do- 1 2
a Omni tempore. b Beatitudinis. c Eternis vitæ.
mini esto tota die: quia † habebis spem in nouissimo, & præ- 3
a Corona vitæ. b Audiendo.
stolatio tua non auferetur. Audi fili mi, & esto sapiens, & di- 4
a Veritatis.
b rige in viam animum tuum. Noli esse in conuiuijs potatorum*, 5
nec in comessationibus eorum qui carnes ad vescendum con-
c ferunt: quia † vacantes potibus & dantes symbola consu- 6
a Vt supra.
mentur, & vestietur pannis dormitatio. Audi patrem tuum 7
a Aqua & spiritu. b In tribulatione. c Ecclesia. 8
qui genuit te, & ne contemnas cum senuerit mater tua. Ve- 9
a Domini. b Pretio corporis. c Gratis accepistis, gratis date. 10
ritatem eme, & noli vendere sapientiam, & doctrinam & in- 11
telligentiam. Exultat gaudio pater iusti, & qui sapientem ge- 12
a De tuis operibus. b Deus. c Ecclesia.
nuit, lætabitur in eo. Gaudeat pater tuus & mater tua, & exul-
a Sacerdos qui te baptizauit, qui te erudiuit à paruulo. b Interiores. c Vitæ. 13
tet qui genuit te. Præbe fili mi cor tuum mihi, & oculi tui vias 14
a Infernus. Idem.
meas custodiant. † Fouea enim profunda est meretrix, & pu- 15 16
teus angustus aliena. Insidiatur in via quasi latro, † & quos 17
a Aeternum. b Qui exemplum alij, vel diabolus. c Discordiæ. 18
d incautos inuenerit, interficiet. Cui uæ, † cuius patri væ, cui ri- 19
e a Vitiorum.
f xæ, cui foueæ, cui sine causa vulnera, cui † suffossio oculorum? 20 21
g a Vltra necessitatem.
h Nonne his qui † commorantur in vino, & student calicibus 22 23
epotandis? Ne intuearis vinum quando flauescit: cum splen- 24
duerit in vitro color eius. Ingreditur blande, sed in nouissi- 25 26
mo * mordebit vt coluber, & sicut regulus venena diffundet. 27 28

a *Non æmuletur cor tuum peccatores.* Si tota die, i. si toto tempore huius vitæ & exempla peccatorum vitaueris, & dominum timueris, habebis spem beatæ retributionis in nouissimo, id est in huius vitæ fine. vnde in Apocalypsi: *Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.*

b *Noli esse in conuiuijs potatorum.* Carnes ad vescendum conferre, est in collocutione derogationis vicissim vitia proximorum dicere: de quorum pœna mox subditur: *Quia vac. po. &c.*

c *Symbola consument.* Symbolū collatio, vel sermonum vt in consilio, vel pecuniarum, vt in præsenti loco. Potibus ergo vacant, qui de opprobrio alienę vitę se inebriāt. Symbolum dare est sic in confabulatione verba conferre, sicut pro parte cuiusque cibos ad vescendum. Sed vacantes potibus & dantes symbola, cōsumentur: quia omnis detractor eradicabitur. Vestietur autem pannis dormitatio, quia despectū & inopem à cunctis bonis operib⁹ mors sua inueniet, quem hic alienæ vitæ exquirendo crimina detractionis suę languor occupauit.

d *Cui væ cuius.* Quęrit disputādo, quib⁹ sceleribus maxima pœna seruetur? Et respondet ratiocinando, quia his qui per ebrietatem deuoluuntur ad luxuriā. Cui, inquit, vę, cuius patri væ? Væ æternū interitum dicit. vnde: Væ homini illi per quem scandalum venit. Pater eius cui vę: homo à quo mali exempla percepit: Vel diabolus qui suggestionem infudit: De quo Iudæis: *Vos ex patre diabolo estis.* Ioan. 8. f.

e *Cui ri. cui fo.* Rixę, quia concordia nō seruat, quem ebrietas, sensus impotentem reddit. Foueæ, quia passio in volutabro omnium vitiorum cadere non trepidat, qui inter bonum & malum quasi insanus discernere ignorat. Et sępissime in foueam incidit. de qua: *Fouea enim profunda est meretrix, &c.*

f *Cui sine causa vul.* quia multi nimis potati vulnera per tumorem acceperūt, quæ nulla ferri causa pertulerunt.

g *Cui suf. ocu.* quia immoderatus haustus vini, & exterioris & interioris visus ingerit cæcitatem.

h *Nonne his.* Non vetat bibere vinum ad necessitatē, sed morari extra tempus & vtilitatem in vino, & euacuandis certare calicibus. vnde Esaias: *Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem.* Esa. 5. c.

* vini
† & præuaricatores in hominibus congregat ad se.
† cui væ?
† suffusio.

D E F

Oculi

NICOLAVS DE LYRA.

Non æmuletur. id est non imitetur.
Sed in timore domini. scilicet filiali.
Esto tota die. id est per totam vitam tuam: cuius diei iuuentus est mane. & senectus vespere.
Quia habebis spem in no. scilicet præmio. Spes enim est certa expectatio futuræ beatitudinis, ex gratia & meritis proueniens.
Noli esse in conuiuiis. Et sequitur causa.
Quia vacantes potibus. quantum ad bona exteriora, quæ in talibus expenduntur: & quantum ad bona naturalia quæ in talibus peiorantur & corrumpuntur.
Et vestietur pannis. scilicet vilibus. vnde in Hebræo habetur. *Laceratis, dormitatio scilicet tua.* q.d. non remanebit tibi in quo dormias, nisi pannus vilis & laceratus.
Audi patrem tuum. ei humiliter obediendo.
Et ne contemnas cum senuerit mater tua. Ei debitum obsequium subtrahendo.
10 *Veritatem eme.* studij labore.
11 *Et noli vendere sap.* Tum quia gratis est danda: Tum quia non est pretio pecuniæ æstimanda. Potest tamen doctor sapientiæ accipere victum & vestitum pro suo labore: Imo debetur ei à republica, quod patet ex consuetudine antiqua. Vnde dicitur, Gen. 47. b. quod sacerdotes Aegypti tempore famis non fuerunt compulsi vendere terram suam, quia ipsis statuta cibaria ex horreis publicis præbebantur: Et ipsi primo studuerunt in philosophia, vt habetur. 1. Metaphy.
12 *Exultat gaudio pater.* Quia bonum filij redundat in patrem & matrem.
13 *Præbe fili mi.* Ad doctrinam meam meditandum.
14 *Et oculi tui vias.* ad opera mea imitandum.
15 *Fouea enim profun. est me.* id est superstitiosa doctrina, quia multi cadunt in eam.
16 *Et puteus angustus aliena.* quia cum difficultate potest inde quis exire.
17 *Insidiatur in via quasi latro.* & hoc per doctores huius doctrinæ.
18 *Et quos incau.* nescientes distinguere inter sanam doctrinam & malam.
19 *Interficiet.* morte culpæ & gehennæ. In Hebr. habetur: Et contemptores in hominibus addet, id est multiplicabit in hominibus contemptores Dei, vt exponit Ra. Sa. Potest etiam hęc litera exponi de meretrice corporali, quę dicitur fouea profunda, quia multi cadunt in eam iuuenes viri & senes. Dicitur etiam puteus angustus, quia de peccato luxurię non exit homo nisi cum difficultate. Insidiatur etiam quasi latro blandicijs & osculis incontinentes attrahendo.
20 *Cui væ.* id est maledictio & infortunium.
21 *Cuius patri væ.* quia in patrem redunda filij malum.
22 *Cui fouea.* id est carceres sub terra.
23 *Cui sine causa vulnera.* id est non ex gladio, sed ex casu proprio facta.
24 *Cui suffossio oculorum.* id est debilitatio & obscuratio eorum.
25 *Nonne his qui commorantur.* superflue bibito. q.d. sic contingit eis, vt patet de se ad sensum, ideo subditur.
26 *Ne intuearis vinum.* quia delectari in tali aspectu inducit ad immoderatum potum.
27 *Ingreditur blande.* id est suauiter in principio.
28 *Sed in nouissimo mordebit.* quia consumit bona fortunæ & bona naturæ, vt patet ex prædictis, & etiam bona gratiæ, quia inducit ad vitia, & potissime ad luxuriam, ideo subditur.

Fouea

A a *Oculi tui vid.* Pœnè naturale vitium est, post vina in cordo mulierem concupiscere, comitante etiam turpitudine verborum.

b *Et eris sicut dor.* In medio mari dormiunt qui in huius mundi tentationibus positi, prauidere irruentium vitiorum quasi cumulos vndarū negligunt, & quasi sopitus gubernator clauum amittunt, quando mens ad regendam nauem corporis, studium solicitudinis perdit.

c *Verberauerunt me.* Vox percussi est & dormientis. Mens enim à cura solicitudinis dormiens verberatur, & non dolet, quia imminentia mala non prospicit. Sic nec quæ perpetrauerit, agnoscit: trahitur & non sentit: quia per illecebras vitiorum ducitur: nec tamen ad sui custodiā suscitatur. Vigilare optat, vt rursum vina reperiat. Quamuis enim somno corporis pressus se non custodiat, vigilare tamen ad curas seculi nititur, vt semper voluptatibus debrietur.

Dormire in mari.

a Oculi tui videbunt extraneas: & cor tuum loquetur peruersa. 1 2

b Et eris sicut dormiens in medio mari, & quasi † sopitus gu- 3 4

c bernator amisso clauo: & dices, Verberauerunt me, sed non 5 6

dolui: traxerunt me, & ego non sensi. Quando † euigilabo, & 7 8

rursus vina reperiam? 9

c *Ver-*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Oculi tui.* id est meretrices & adulteras.

2 *Et cor tuum.* concupiscendo eas.

3 *Et eris.* quia passio Venereorū ligat rationem & sensum.

B 4 *In medio ma.* id est præsentis seculi, quod iactatur vndis tentationum & vitiorum.

5 *Et quasi sopitus.* corpus est nauis, anima gubernatrix, vnde dixerūt Platonici, quod anima vnitur corpori, sicut nauta naui: quæ similitudo tenet inquantum est motor corporis, non tamen inquantū est forma. Dicitur autem anima sopita, quando somno vel passione Venereorum est ligata.

Platonici de anima.

6 *Amisso clauo.* id est gubernaculo, quod hic intelligitur rectum rationis iudicium.

7 *Et dices.* transeunte somno vel passione.

8 *Verberauerunt.* Sicut enim oppressus somno præ nimia ebrietate, non percipit pro tunc si percutiatur aut trahatur, sic detentus vehementi passione Venereorum, non percipit pro tunc mala culpæ & pœnæ quæ incurrit.

9 *Quando eui.* sicut enim assuetus ebrietati post euigilationem cito recurrit ad potationes inclinatus ad hoc per malā consuetudinem vel complexionem, sic & assuetus Veneri etsi aliquando euigilet percipiendo ad horam mala quæ incurrit, tamen cito reuertitur ad vomitum propter malum habitum, vel carnis corruptionem ipsum ad hoc impellētē.

CAP. XXIIII.

a *Ne æmu.* Ne desideres imitari [illegible] prædictis vitiis [illegible] implicari: [illegible] opera [illegible] dat [illegible] vnde sub dit. *Sapien* [illegible] *ad ificabitur domus.*

b *Vir sapiens.* Non omnis fortis sapiens, sed econuerso, quia etsi corpore debilis est, si adsit sapientia, omnia fortis aduersarij, id est diaboli certamina vincit.

C c *Excelsa stul.* Non potest stultus ad sapientiam ascendere, quia in infimis vitiorum iacet: quia etsi in præsenti se aliquid sapere putat, in porta, id est in exitu huius vitæ nihil fuisse inueniet.

† peritus robo ac viri.

d *Qui cogitat.* Aperit quem stultum dicat, non ingenio tardum sed & qui vel cogitando peccat.

e *Si despe.* Nihil execrabilius desperatione: quā qui habuerit & in generalibus huius vitę laboribus, & quod peius est, in fidei certamine constantiam perdit.

f *Erue eos.* Erue eos qui ab hæreticis decipiuntur, rectam fidem prædicando: libera eos qui a male viuentibus catholicis trahuntur ad interitum exemplo bonorum operum instruendo. Sed & si quos in certamine persecutionis lapsos vel lapsuros inspexeris, ad vitam exhortando restaura: quos fame, si algore perituros, victu, vel recrea.

Come

CAPVT XXIIII.

a Ne æmuleris viros malos, nec desideres 1 2

esse cū eis, quia rapinas meditatur mēs 3

eorum, & fraudes labia eorum loquun- 4

tur. Sepiētia ædificabit domus, & pru- 5 6

dētia roborabit. In doctrina replebun- 7

b tur cellaria vniuersa substantia pretiosa & pulcherrima. Vir 8 9

sapiens fortis est, & vir † doctus robustus & validus: quia † cū 10

dispositione initur bellū, & erit salus vbi multa consilia sunt.

c Excelsa stulto sapientia: in porta non aperiet os suum. Qui 11 12

d cogitat mala facere, stultus vocabitur. Cogitatio * stulti pec-

catum est: & abominatio hominum † detractor. Si † despe- 13

e raueris in die angustiæ lapsus, † imminuetur fortitudo tua. 14

f Erue eos qui ducuntur ad mortem: & qui trahuntur ad inte- 15 16

ritū, liberare ne cesses. Si dixeris: † Vires non suppetunt, qui 17

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XXIIII.

NE *æmu.* Hic consequenter concludit ex prędictis quoddam corollarium. Dictum est enim supra quod in conuiuijs & comessationibus potatorum consumuntur fortunę bona, quibus consumptis inducuntur tales ad rapinas & furta: quia non habent vnde continuent talia, & tamen continuare volun, quia consuetudo est altera natura, ideo quasi concludendo ex prædictis dicit.

1 *Ne æmule.* id est imiteris: Aemulor, aris, habet plures significationes. unde uersus: Aemulor inflatur, amat inuidet ac imitatur.

Aemulor.

2 *Viros ma.* id est ebriosos & gulosos, ut dictum est.

3 *Quia rap.* postquā cōsumpserit bona sua modo prædicto.

4 *Et frau.* quando non possunt habere per violentiam.

5 *Sapien. ædi. i.* promouebitur familia uel cognatio aliqua.

6 *Et pru. ro.* id est bono regimine.

7 *In do. sa. re.* id est corda audientium.

8 *Vniuer. sub.* Diuitiæ enim spirituales semper sunt pretiosæ & pulcherrimæ, corporales enim aliquando habent turpitudinem annexam.

9 *Vir. sa. for.* quia sapientia plus ualet in arduis & in bello quam uires corporis, ideo subditur.

10 *Quia cum.* Nisi enim exercitus esset bene dispositus, non haberet uictoriam sed magis confusionem.

11 *Excelsa. stul.* quia non potest attingere ad eam.

12 *In porta non.* id est inter sapientes qui antiquitus sedebant in porta ciuitatis ad faciendum iudicium. Cætera patent usque ibi.

13 *Si desperaueris in die angustiæ lapsus.* de periculi euasione.

14 *Imminuetur fortitudo tua.* Quia deficiente corde per desperationem deficiunt membra exteriora, quæ habent uirtutem a corde.

15 *Erue eos qui.* In iuste tamen exemplo Danielis, qui liberauit Susannam, Dan. 13.

16 *Si dixe.* ad hoc faciendum.

17 *Qui in est cor. i.* Deus, secundum quod dicitur. 1. Reg. 16. b. Homo uidet ea quę patent, Deus autem intuetur cor

a *Comede fili mi.* Melli & fauo comparat doctrinã sapientię. Quia sicut illa cęteris cibis, ita hæc doctrinis præcellit cæteris. Mel autem quod in promptu est, moralẽ literæ superficiem notat. Fauus, vbi mel in cera, allegoriam, vbi ablato velamine literæ: spiritualis suauitas labore aliquo & mora percipitur.

tuã, quæ illi absq; dubio displicet: hoc ordine illum deijciẽs humiliet, ne te cadente in peccato, ille resipiscens sanetur. D

e *Time dominum fili mi.* Põt per dominũ & regem, pater & filius intelligi, qui eodem diuinitatis honore colendi sunt. *Qui enim non honorificat filium, non honorificat patrem qui misit illum, &c.* Ioan. 3. d.

b *Ne insidieris.* Ne quæras occasionem, per quam deroges homini iusto. Ille enim si ceciderit, cito resurget, nec iterat malũ: impij vero si corruũt, vt non resurgant. vnde subiungit: *Septies cadet iustus in die, & resurget: impij vero, &c.*

c *Septies enim cadet.* Iustus dicitur & cadere, id est peccare memoratur, quia de leuibus peccatis agitur, si de quibus hæc vita nõ ducitur. Per ignorantiam enim, vel obliuionem, vel surreptionem; per necessitatẽ, vel fragilitatem carnis, singulis diebus vel inuiti, vel volentes frequenter peccamus, & tamen resurgit iustus, quia iustus est, nec eius iustitiæ humana præiudicat fragilitas. Vnde cum de iusto loquitur, non addit, in malum: quia etsi malum est, quod cadunt, ne hæreant in malo citius resurgunt. At contra. *Impij autem corruunt in malum*, quia cum ceciderint, vel (quod grauius est) corruerint, id est criminaliter peccauerint, sic peccato assentiunt vt non pœniteant.

d *Cum ceciderit inimicus tuus.* Supra iusto insidias vetuit, nũc autem vt reddat te perfectum in omnib' inimicis, etiam si peccauerint: aut quid aduersi incurrerint, insultare phibet, ne forte si miserãte domino ad pęnitentiã redierint: & tibi amici fideles fuerint, erubescas: quia aliquãdo illos despexeris, quos diuina gratia ad vitam seruauerat. Sed quãtũ potes iacentibus condole, & vt resurgãt iuua, etsi effectus conatũ sequitur, gaudebis de sanato quẽ ęgrotum dolueras. Si non, beneuolentiæ, tamen fructu non carebis ante Deũ. Vel ita: Nõ gaudeas de casu inimici tui, ne forte dominus superbiã tuam,

(interl.: a Quem timere debes. — Omni, ita & tibi.)
inspector est cordis, ipse intelligit, & seruatorem animæ tuę 1 2
a nihil fallit: reddetque homini iuxta opera sua. Comede fili 3 4
(interl.: a Doctrinam sapientiæ.)
mi mel, quia bonum est, & fauum dulcissimum gutturi tuo. 5
Sic & doctrina sapientiæ animæ tuæ, quam cum inueneris, 6
b habebis in nouissimis spem, & spes tua non peribit. Ne insi- 7 8
dieris & quæras impietatem in domo iusti, neque vastes re- 9 10
c quiem eius. † Septies enim cadet iustus & resurget, impij au- 11 12
d tem corruent in malum. Cum ceciderit inimicus tuus, ne gau- 13 14
deas, † & in ruina eius ne exultet cor tuum, ne forte videat 15 16
(interl.: a Te cadente in peccatum.)
dominus, & displiceat ei, & auferat ab eo irã suam. Ne† con- 17 18
tendas cum pessimis, nec æmuleris impios, quoniam non 19 20
habent futurorum spem mali, & lucerna impiorum extin- 21 22
(interl.: Quæ sunt Dei Deo. — Quæ sunt Cæsaris Cæsari.)
e guetur. † Time dominum fili mi, & regem, & cum detracto- 23 24
f ribus non commiscearis. Quoniam repente consurget per- 25 26
(interl.: Subaudi ignorata sunt.)
g ditio eorum, & ruinã vtriusque quis nouit? Hæc quoque sa- 27 28
pientibus. † Cognoscere personam in iudicio non est bonũ. 29 30
Qui dicunt impio, Iustus es, maledicent eis populi, & dete- 31 32
stabuntur eos tribus. Qui arguunt, laudabũtur, & super ipsos 33 34
h veniet benedictio. * Labia deosculabitur, qui recta verba re-

f *Cum detractoribus.* Cum illis scilicet qui dicentes se Deum patrem nosse, filiũ Dei in carne apparentem noluerunt recipere, quoniam repen. consur. perdi. eorum: & rui. vtri. quis nouit. Vtriusque & detrahentis, & ei fauentis: derogantium Christo principum, & decepti ab eis populi, & lacerantium fidem hęresiarcharum, & auscultantium illis auditorum. (marg.: † commerciũ habeas.)

g *Hæc quoque sapien.* Quãdo reprobus quis repentino interitu rapitur a seculo. Vel, Hæc quoque sapientibus sunt obseruanda quæ & docui, ne & detractoribus cõmisceãtur, quia hoc specialiter vitio periclitatur totum pene genus humanum. vnde Augus. in mensa sua: *Quisquis amat dictis absentum carpere vitam. Hanc mensam indignam nouerit esse sibi.* Alia translatio apertius habet: Hæc vobis (subaudi ignorata sunt) sapientiã agnoscentibus. Quod sequentium potest esse principium. Cognoscere personam in iudicio, &c. Supra regem timere docuit, & nunc personam in iudicio cognoscere vetat. Vnde colligitur, quia ita principibus oportet seruire, vt eorum reuerentia, vel timore nunquam à via veritatis recedatur. E (marg.: Versus in mẽsa Augusti. — Quomodo seruiendum principibus.)

h *Labia deoscu.* Osculum, pacis & amoris signum est. Qui ergo recte respondet, labiã deosculatur, quia quicunque neglecta acceptione personarum sola verba iustitiæ sequitur, insipientibus forte grauis videtur & austerus. Multos tamẽ cum quibus pacem habeat, multos prudentes qui sua verba cum amore cõplectantur inueniet, & eosdem qui sæpe aduersabantur in melius conuersos. F

Prępa-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Ipse intelligit.* Si dicas verum vel falsum, & secundũ hoc reddet tibi pœnam vel præmium.
2 *Comede fi.* Ad literam, in terra promissionis in qua regnauit Salomon mel abundat, ideo in pluribus locis ve. test. dicitur terra abundans lacte & melle, & eo reficiuntur homines corporaliter.
3 *Sic & doct.* Dulcis est & bona & spiritualiter refectiua.
4 *Quam cum.* Corde meditando & opere adimplendo.
5 *Habebis in no.* scilicet in bonis futuri seculi.
6 *Et spes tua.* id est effectu non carebit, quia spes est certa expectatio futuræ beatitudinis vt supra dictum est.
7 *Ne insidie.* id est occasionem eum diffamandi, eo quod in aliquo deliquit, & subditur causa.
8 *Septies enim.* id est pluries, quia vita præsens sine peccato non potest transigi de cursu communi.
9 *Et re.* id est se emendabit, propter quod seruanda est fama eius. vnde dicit saluator, Matth. 18. b quod correctio fraterna primo debet esse in secreto, vt sic seruetur fratris fama, si emendetur ex tali correctione.
10 *Impij au.* Sine correctione tali per emendam, & ideo nõ sic est cum istis agendum, sed magis sunt accusandi publicæ iustitiæ & puniendi, quãdo non speratur de eorũ emendatione ex secreta correctione.
11 *Cum cecide.* In aliquod malum pœnæ.
12 *Ne gaudeas.* Motus rõne odij seu inimicitiæ, secus autẽ est qñ tale gaudium procedit ex zelo iustitię, ideo sequitur.
13 *Ne forte.* Motus malus animi tui.
14 *Et aufe.* Et super te conuertat ipsam.
15 *Ne conten.* id est cum incorrigibilibus verbo correctionis, quia hoc inutile, sed iudex debet contendere cum talibus pœnis, vt à malo arceantur, & alij terreantur.
16 *Ne æmuleris.* id est imiteris.
17 *Impios.* Cuius causa subditur.
18 *Quoniã non.* Sed totã suã spẽ ponũt in bonis huius mũdi. Iob. 21. a.
19 *Et lucerna.* id est potestas eorum finietur.
20 *Time do.* principaliter. 21 *Et regem.* Qui est eius vicarius in temporalibus secundario. 22 *Et cum detractoribus non commiscearis.* Eorum detractiones libenter audiendo.
23 *Quoniam repente.* scilicet detractoris & eius auditoris.
24 *Et ruinam vtriusque.* q. d. valde magna erit, quia post ruinam culpæ incurrent ruinam gehennæ.
25 *Hæc quoque.* quæ sequuntur: sic coniungitur hæc litera in Hebræo.
26 *Sapientibus.* id est iudicibus & eis assistentibus.
27 *Cognoscere.* id est ex aliqua familiaritate ei condescendere plus debito.
28 *Non est bonum.* Quia est contra veritatem iustitiæ. In tali enim casu sanctum est præhonorare veritatem. 1. Ethic.
29 *Qui di.* Eũ pro muneribꝰ seu familiaritatibꝰ iustificãdo.
30 *Maledicent.* Per populos intelliguntur gentes, quæ non sunt de populo Israel, & per tribus populus Israel in duodecim tribubus diuisus.
31 *Qui arguunt.* Iuste peccatores, obseruando tempus & locum, & alias debitas circunstantias.
32 *Laudabuntur.* id est laudabiles efficientur coram Deo & hominibus. 33 *Et super.* Dei & populi. 34 *Labia.* id est pacem reformabit, cuius signum est mutuum osculum.

15 Ne

a *Præpara.* Præparato opere agrum diligẽter exercere, est cultis iniquitatis sentibus, actionem nostram ad frugem retributionis excolere: & post agri exercitium domum ędificare, quod plerunque ex bonis operibus discimus, quantam vitæ munditiã & in cogitatione construamus. Ille enim exterius domum ædificat, qui primum agrum corporis a spinis vitiorum purgat ne si desideriorum sentes in carnis agro proficiant, intus tota virtutum fabrica fame boni crescente destruatur.

† sedneas.

* eius.

Vsquequo & hic versus non est in Hebræo.

A

a spondet. Prępara foris opus tuum, & diligenter exerce agrum 1 2
tuum, & postea ædifices domum tuam. Ne sis testis frustra 3
Ne foueas in peccatis.
contra proximum tuum: nec † lactes quẽquam labijs tuis. 4
a Malum pro malo non reddás. 5
Ne dicas: Quomodo fecit mihi, sic faciam ei: & reddam vni- 6
a Quia reprobi prædicta facere negligunt, rectè subiungit: Per agrum ho. pi. transi.
b cuique secundum opus suum. Per agrum hominis pigri tran- 7 8
siui, & per vineam stulti viri: Et ecce totum repleuerant vrti-
cæ: operuerant superficièm eius spinæ, & maceria lapidum
* destructa erat. Quod cum vidissem, posui in corde meo, & 9
Non est in heb.
exemplo didici disciplinam. Vsquequo piger dormies, vsque- 10
Ebrius.
quo de somno consurges? Parum inquam dormies, modicum 11
dormitabis Pauxillũ manus cõseres, vt quiescas, & veniet tibi
quasi cursor egestas tua, & mendicitas, quasi vir armatus.

b *Per agrum hominis pigri transiui, & per vineam stulti viri.* Per agrum vitiosis que pigri ac stulti transire, est cuiuslibet vitam inspicere negligentis: Quam vrticæ vel spinæ replent, quia in corde negligentium prurientia terrena desideria & pũctiones pullulant vitiorum, vnde in desideris est oĩs otiosus. Et maceria lapidum in vinea vel agro viri stulti destructa iacet: cum incepta virtutũ munimina, vel improbitate hominum deceptus vel diaboli persuasione quisque negligens perdit.

B b *Per*

NICOLAVS DE LYRA.

Qui recta ver. Ille enim qui respondet ex transuerso, veritatem fugiendo, nõ reformat pacem, sed magis dissipat eam.

1 *Præpara foris opus tuum, & dilig.* Hũc versum exponit Ra. Sa dupliciter. Vno modo sic. *Præpara foris opus tuum.* i. prouide tibi de agris & vineis, & alijs ad vitam necessarijs.

2 *Et postea.* i. accipias vxorem & facias prolem. Cõiunctio enim viri & mulieris & educatio prolis faciunt domũ: quæ male gubernaretur, nisi præcederet prouisio necessariorũ. Alio modo sic. *Præpara foris opus tuum*, studendo sacram scripturam. Et diligenter exerce agrum tuum, videndo glossas doctorum. *Et postea ædifices domum tuam*, id est fac tibi discipulos per sanam doctrinam, aliter esset ordo peruersus.

3 *Ne sis testis.* id est sine iusta & rationabili causa.

4 *Ne lactes quenquam.* id est verbis adulatorijs.

5 *Ne dicas.* ad oppositum verbis comminatorijs.

6 *Quomodo fecit.* talis iniuriam inferendo.

7 *Sic faciam.* quia nullus debet esse iudex in causa sua, se debet ad superiorem recurrere. cuius est inter homines iustitiam conseruare, & iniuriantes corripere.

8 *Per agrum.* & ad sensum patet hoc in possessionibus pigrorum.

9 *Quod cum vi.* quia sapientes hoc videntes, fiunt magis solliciti de suis possessionibus custodiendis & colendis. Alio modo exponitur, per agrum & vineam intelligendo hominis conscientiam, quæ quando negligitur, varijs vitijs repletur. Quod considerantes sapientes viri, circa propriam conscientiam purgandam sunt magis soliciti.

10 *Vsquequo piger.* Hoc principium non est in Hebræo, sed incipit ibi versus.

11 *Parum inquam do.* Exponatur tamen totum vsque ad finem capituli, sicut expositum est supra cap. 6. vbi ponitur ista sententia, & quasi sub eisdem verbis.

CAPVT. XXV.

a HAe quoque para. Hinc nouo ordine loqui incipit, & vt non ad audientẽ, sed secum quid ratio veritatis habeat, pertractet: in quibus tamen quisque quid cauere, quid appetere debeat, agnoscat. Quas quidem parabolas viri Ezechiæ trãstulisse dicuntur, quia forsitan vsq; ad eum dispersę habebãtur à pluribus, prout ex ore Salomonis semel dictas rapuerant: sed per eius industriam collectæ, huic libello insertæ sunt. Notandum quia in his parabolis multo plura sunt allegorica, quam in cęteris ex collatione rerum, scilicet quæ figuris aptæ videntur.

C

b *Gloria Dei.* Gloria dñi, in carne apparentis, est humanitatis magis quã diuinitatis naturã mortalium oculis ostendere: & se potius miraculis & mysticis locutionibus quam apertis verbum Dei, id est filium fateri: vnde se magis filium hominis quam filium Dei appellat.

c *Inuestiga.* Sermonem quo se Deum (quamuis obscure) significat, vt illud: *Ego & pater vnum sumus, & huiusmodi.* Denique celans diuinitatem & prętẽdens humanitatem, ait: *Quem dicunt homines esse filium hominis?* Cui Petrus inuestigator sermone: *Tu es Christus filius Dei viui.* Qui non paruam inuestigationis gloriam meruit, nam illico audiuit. *Beatus es Simon Bariona, quia caro, &c.*

d *Cælum sursum & terra.* Sicut altitudo cęli & profunditas terræ ab hominibus sciri non potest, ita scientia apostolorum & prophetarum, qui arcana diuinitatis spiritu reuelante cognouerunt, nostram fragilitatem transcendit.

CAPVT XXV.

a HÆ quoque parabolæ Salomonis, quas † transtule- 1 2
a In carne apparentis.
b runt viri Ezechiæ regis Iuda. Gloria Dei est celare 3
Deitatis. a Apostolorum. b Perscrutari.
c verbum, & gloria regum inuestigare † sermoné. 4 5
a Apostolorum. Scientia apostolorum nostram fragilitatem transcendit. 6
d Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile. 7

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXV.

Diuisio. HAe quoque pa. Hic incipit tertia pars principalis huius libri, in qua ponitur tertia collectio parabolarũ Salomonis. Et diuiditur in duas partes. s. in proœmium & tractatũ. Secunda ibi: *Gloria Dei.* In prima parte ponitur materia huius collectionis, cum dicitur. 1 *Hæ quoque pa.* s. quæ sequuntur in hac collectione, & autor parabolarum, cum dicitur. 2 *Salomonis.* i. æditæ à Salomone, & autores collectionis, cũ dr. 3 *Quas transtule.* i. studiosi sui temporis & de eius mandato. Nec accipitur hic translatio de vno idiomate in aliud, quia Salomon protulit illas parabolas Hebraicè, & sic scripserunt eas viri sibi assistentes in schedulis tñ diuersis. Sed viri Ezechiæ illas schedulas colligentes, addiderunt eas duabus prædictis collectionibus iam ante positis in hoc libro & sic fuerũt in maiori autoritate quã ante. Et ista transpositio de schedulis in hoc libro vocatur hic translatio. vnde in Hebræo non habetur, Transtulerunt, sed fortificauerunt, imponendo in libro autentico. 4 *Gloria Dei.* Hic consequenter ponitur tractatus. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur eruditio Salomonis actiua, secundo passiua. c. 20. Prima in duas: quia primo ponitur disciplinatorũ eruditio. Secũdo increpatur indisciplinatorum obstinatio, c. 29. Prima adhuc in duas: quia primo describitur virtutis bonũ, secũdo vitij malum. c. 28. Prima adhuc in duas, quia primo incitat ad virtutis bonũ. secũdo remouet impedimentũ. c. 27. Prima adhuc in duas. quia primo declaratur bonũ qđ virtuti debet. Secũdo à quibus remouet. c. 26. Circa primũ dr. *Gloria Dei est ce.* i. sacræ scripturæ secretum, vt exponit Ra. Sa. cut principia, Gen. & Ezechielis velate traduntur, vt infideles irrideantur, & fideles studiosi exerceant, & profunditas diuinæ sapientię admirentur. ideo subditur. 5 *Et gloria* id est sapientum, qui debent alios regere. 6 *Inuestigare* quærere sensum sermonis diuini occulte traditi: & ex hoc sunt sapientes ab alijs honorandi, quia honor debet virtuti nõ solũ morali, sed ẽt intellectuali: veruntñ non oĩa sunt sapientibus in lege Dei perscrutãda, ideo subdit. 7 *Cæli* i. quantũ distat altitudo cęli à terra, & quantum distat cor ...

Translatio diuerso modo accipitur.

D

a *Aufer impieta.* Aufer impietatē persequendi Christianos de animo Sauli, vel huiusmodi, & cum Christum prædicare cœperint, firmabitur iustitia, cathedra doctrinæ eorum, quam prius ad ruinam sua impellebat impietas, cum iustitię dei repugnantes suam volebant statuere.

Aufer impieta. &c. Qui præsunt populis, si volunt firmum esse soliū suum, semper hilaritate, & gratia vultus plenos exhibeant, ne per arrogantiam rigidi, plebis odium incurrāt.
b *Ne gloriosus appareas.* Sicut superius prælatum, nunc subditum monet: illum, ut hilarem vultū offēdat subiectis. Hūc ut in conspectu maiorum arrogās appareat, sed in mediocri positus loco, superius euocari mereatur. vnde: *Cum inuitatus fueris ad nuptias, recumbe in nouissimo loco.* Potest in rege, & principe dominus intelligi, in cuius conspectu nos semp humiliari necesse e. vnde: *Humiliamini sub potenti manu Dei, vt eos exaltet in tempore visitationis.*
c *Mala aurea.* Sacra eloquia, electis comparantur, quia requiē parant audientibus. Argenteis, quia splēdida fulgent virtutibus patrū. vnde: *Eloquia domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ purgatum septuplum.* Lecto ornatui mala superaddit aurea, qui diuina eloquia spiritualib. sensib. & mysterijs plena exponēdo demonstrant. Sēsus.n. mala vocantur. quia de arbore vitę, i. dei sapientia sunt nati. Aurea, quia notitiam amoremque perpetuæ claritatis audientibus infundunt. Mala ergo aurea in lectis argenteis, q. ver. in tēpore suo, quia qui verbum dei opportune nouit iuxta audiētium capacitatē prædicare, modo exempla ac dicta patrum (per quorum custodiam ad requiem peruenit æternam) iuxta literā replicat, modo suauiores in his sensuū spiritualium fructus, quibus pia audientium desideria pascat, remoto literę velamine pandit.

d *Inauris aurea & margaritum fulgens.* Recte humilis auditor in auri aureæ cōparatur, dū libenter increpāti ac docenti aurē accommodat, iam se ad percipiendam claritatem sapientiæ cęlestis præparat, iam supernæ lucis visioni appropiat. Magister eruditus, margaritæ fulgenti, quia dum emendationem morum, dum supernorū scientiā pie quęrentibus aperit, quasi aureo ornatui maiorē insuper gratioręq; fulgorem gehennæ ardentis annectit.
e *Sicut frigus.* Inportunum videtur rēpore messis nigere. Nā & post: Quomodo nix in æstate, & pluuia in messe, sic indecens est stulti gloria. Sed tñ in feruenti palestina, non parū delectabile est, si subito frigus (quomodo in niue solet) adueniat: quod incendia solis aliquādo refrigeret, sudorem laborū tergat, ardētes temperet anhelitus: Cui bene legatus assimilatur fidelis, q mētē ei', q se misit, prudēter agēdo repausat.

(a Superficiem literæ. b Sacro eloquio c De subtilitate literæ, & figuralium ceremoniarum. d Spirituale mysterium.)

Aufer rubiginem de argento, & † egredietur vas purissi- 1
a mum. Aufer impietatem de vultu regis, & firmabitur iustitia
b thronus eius. Ne gloriosus appareas coram rege, & in loco 2
magnorum ne steteris. † Melius est enim, vt dicatur tibi. 3
Ascende huc, quam vt humilieris coram principe. † Quę vi- 4
(Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te, & ipsum solum.)
derunt oculi tui, ne proferas in iurgio cito, ne postea emen- 5
dare non possis, cum dehonestaueris amicum tuum. Cau- 6 7
sam tuam tracta cum amico tuo, & secretum † extraneo ne 8
reueles, ne forte insultet tibi cum audierit, & exprobrare non 9 10
(Non est In Hebræo.)
cesset. Gratia, & amicitia liberant, quas tibi serua, ne expro-
c brabilis fias. Mala aurea † in lectis argenteis, qui loquitur ver- 11
(a Magister eruditus.)
d bum in tempore suo. Inauris aurea † margaritum fulgens, qui 12 13 14
e arguit sapientem, & aurem obedientem. Sicut frigus niuis in 15 16 17
(a Tempore prædicationis. inter feruores persequentium. b Messis quidem multa, operarii autem pauci. c Prædicator missus a deo.)
die messis, ita legatus fidelis ei, qui misit eū, animam illius re- 18
(a Speciem sanctitatis habens.)
f quiescere facit Nubes, & vētus, & pluuię nō sequētes, vir † glo
(a Virtutem negans. b Ferendo, quæ pro peccatis irrogantur. c Deus.)
riosus, & promissa nō cōplens. † Patiētia lenietur princeps, & 19 20
(a Humilis satisfactio. b Domabit. c Contumacię prioris. d Paratum tibi. Dulcedinem cęlestis intellectus, quæ apum, idest, patrum officio paratur.)
g lingua mollis cōfringet duritiā. Mel inuenisti, comede quod 21 22 23

† fiet inde.
† s.q.s.c. qui ambulat.
† alterius.
† cum figuris.
† ornamentum obrizi.
† qui se iactat de domo mendaci.
† Sapientia.

f *Vir gloriosus.* Idem videtur: *Nec lactes quemquam labiis tuis.* Sed illud est ne promittendo hominem suscipies, & non complendo decipias. Hoc autem, & idem, quod dicit Apostolus: *Habentes speciem pietatis, veritatem autem eius abnegantes.* († Sup. 24 d. 2. Tim. 3. a.)
g *Mel inuenisti, comede quod sufficit tibi.* Potest & sic intelligi, quòd post aperte dicit: Subtrahe pedem tuū de domo proximi tui. Etsi enim cuiuslibet, vel locutionem, vel visitationē melle dulciorem inueneris, melius est tamen, vt rarius veniendo, facias eū diligere aduentū tuū, quam vel vna vice tandiu cū illo maneas, vel toties ad illū venias, vt fastidiat. (Nota rarius veniendum ad amicum.)

a Deus

NICOLAVS DE LYRA.

...um terræ ab eius superficie, & secreta cordium, & maxime sapientum, & qui sciunt corda sua celare, & sic soli deo sunt nota, talia inquam non sunt a sapientibus legum perscrutanda, vnde propheta, & apostoli, & doctores vtriusque testamenti de talibus tacuerunt, & de eis consimilibus, quæ plus habent noxiæ curiositatis, quam vtilitatis, vt dicit Aug. 1 Aufer ru. *id est, sicut ablata rubigine de argento formatur inde vas purissimum, sic ablata impietate de regno, remanet purum, & iustitia solidatum,*

2 Nec gloriosus appareas coram. *Te vltra debitum ingerendo, ex hoc sequatur tua confusio, ideo subditur.*

3 Melius est enim, vt dicatur tibi. *Et patet.*

4 Quæ viderunt oculi tui. *idest, mala proximi tui, quæ in secreto vidisti.*

5 Ne proferas in iurgio. *Cito aliis propalando.*

6 Ne postea emendare non possis cum dehonestaueris. *i. dederis famam proximo tuo, quem læsisti.*

7 Causam tuam se. tra. cū ami. tuo. *de cuius fidelitate non dubitas.* 8 Et secretum extraneo non reueles. *cuius fidelitatem ignoras.* 9 Ne forte insultet tibi. *exprobrando in publico defectum quem dixisti sibi in secreto.*

10 Gratia, & amicitia liberant. *iste versus non est in Hebræo.*

11 Mala aurea. *id est, pomelli aurei ad modum pomi formati.*

12 In lectis argenteis. *sunt ad decorem.*

13 Qui loquitur verbum in tēpore suo. *i. sic obseruatio tempore debiti in proferendo verbum bonum decorat illud. Quod autem potentes antiquitus facerent lectos argenteos, & aureos habetur Esth. 1. Probabile tamen est, quòd illi lectuli de quibus habetur Esther. 1. erant argentei, & aurei tantum exterius, & de alia materia interius. Item Ra. Moyses dicit, quod hæc est litera:* Mala aurea in sculpturis argenteis. *idest, cooperta argento sculpto, ita quod per foramina argenti videtur aurum interius existens.*

14 Inauris aurea. *quæ est ornamentum auris.*

15 Et margaritum fulgens. *in ornamentis aliis.*

16 Qui arguit sapientem. *idest, sicut illa ornamenta sunt gratiosa corporaliter, ita correctio facta sapienti, & obedienti pulchra est, & gratiosa spiritualiter, quia habet optimum effectum.*

17 Sicut frigus niuis in die messis. *Non loquitur de frigore niuis realiter, quia nix non est decens tempore messis, sed de vento refrigerante messores ad modum frigoris niuis.*

18 Ita legatus fidelis ei, qui mi. eū, *qa refrigerat animi sui motum.* 19 Nubes, & vētus, & plu. nō sequen. vir. & promissa nō cō. *Sicut.n. nubes, & ventus prætendentes pluuiā futuram, & nō adducentes, suspendunt desiderium hominum pluuiam expectantiū, & per consequens magis affliguntur, quia spe tali frustrātur, sic promissio hominis potentis, quæ non cōpletur, affligit animā illius cui promittitur.* 20 Patientia lenie. prin. *Sicut Nabuchodonosor fuit lenitus, & pacificatus ex patientia trium puerorū in ignem proiectorum, Dan. 3.* 21 Et lingua mollis. *idest, suauiter loquens.*

22 Confringet duritiam. *Sicut lingua Abigail confregit duritiā quam disposuerat Dauid inferre domui suæ. 1. Reg. 25. b.*

23 Mel inuenisti, comede quod sufficit tibi. *Vno mō exponit de*

a ¶Non plus ſapere, quam oportet ſapere. b Cito continget. c Vltra vires quærendo. d Perdas, quod bene intellexeras.

ſufficit tibi, ne forte ſatiatus euomas illud. Subtrahe pedem 1
tuum de domo proximi tui, ne † quando ſatiatus * oderit te. 2
Iaculum, & gladius, & ſagitta acuta, homo qui loquitur con- 3 4
a tra proximum ſuum falſum teſtimonium. Dens putridus, & 5
a Beatus, qui cuſtodit veſtimenta ſua ne nudus appareat.
pes † laſſus, qui ſperat ſuper infideli in die anguſtiæ, & amittit 6
a Ebullit. b Peruerſa mens correctione deterior ſuccenditur.
pallium in die frigoris. Acetum in nitro, qui cantat carmina 7 8
Non eſt in Hebræo.
b cordi † peſſimo. Sicut tinea veſtimento, & vermis ligno, ita 9 10
a De corporalibus, & ſpiritualibus alimentis.
triſtitia viri nocet cordi. † Si eſurierit inimicus tuus, ciba il- 11 12
Ardorem charitatis.
lum, * ſi ſitierit, da ei aquam bibere. Prunas enim congrega- 13
c bis ſuper caput eius, & dominus reddet † tibi. Ventus aquilo 14
d diſſipat pluuias, & facies triſtis linguam detrahentem † Me- 15 16
e a In altitudine virtutum, liberum, & ſecretum a ſeculi deſideriis, & vxoris vinculis. b Carnali voluptate, quotidianis nefariæ mulieris contumeliis affici.
lius eſt ſedere in angulo † domatis, quam cum muliere
litigioſa, & in domo † communi. Aqua frigida animæ 17
a Os iuſti medi. ſa. & l. &c. 18
f ſitienti, & nuntius bonus de terra longinqua. Fons 19
a A diabolo. b Lingua. 20
g turbatus pede, & † vena corrupta, iuſtus cadens co- 21
ram impio. Sicut, qui mel comedit multum, & non 22 23
h 24

a *Deus pu. & p.* Ieremias: *Maledictus, qui ponit ſpem ſuam in homine, & ponit carnem brachium ſuum.* Qui recte denti putrido, & pedi laſſo cōparatur, quia vnicū hominis bonū, i. adhærere deo & ponere in deo ſpē ſuam, neſcit ille, nec vitæ percipere cibū, nec ad manſionē poteſt deſideratæ ſalutis pertingere, et amittit palliū in die frigoris, quia etſi in ſerenitate vitæ præſentis habitu religio-
† forte. nis videatur indutus in die iudicij nudus patebit.

b *Ace. in ni. qui cantat.* Nitrum a Nitra
† Libens. prouincia (vbi naſci ſolet) dicitur, nec multum a ſalis amoniaci ſpecie diſtat. Sicut e-
† peruerſo. nim ſalem in littore maris feruor cōficit
† Roma. 12. d. ſolis, durando in petras aquas marinas:
* pane. quas vis ventorū, vel maris feruor ad litus proijcit, ita in nitra vbi æſtate pluuiæ prolixiores tellurem infundunt, ardor nimius aquas excoquit
† tecti. in petram ſalis, vel
† ampla. glaciei ſimillimam, ſed nihil gelidi rigoris, nihil ſalſi ſaporis habentem, quę tamē iuxta naturam ſalis ī caumate durare, &
† ſcaturigo. nubilioſo aere fluere ac liqueſcere ſolet. Hac indigenæ ad lauandum vtuntur. vnde:
Iere. 2. e. *Si laueris te nitro, & multiplicaueris tibi herbam borith, maculata es in iniquitate tua.* Crepitat autem in aqua quaſi calx viua, & deperit, ſed aquam lauationi habilem reddit.

c *Prunas e. cong.* Ideſt, ardorem charitatis. Non enim doceret ſapientia, vt bona inimico mali cauſa faceres. Fit enim ſępe, vt inimicus crebris victus beneficijs, odij ponat rigorem, & calorem charitatis menti apponat.

d *Ventus aquilo.* Si hilari vultu audieris detrahentem, tu illi das fomitem detrahendi. Si vero triſti, vt ait quidam, Diſcit non libenter dicere, quod didicerit non libenter audiri.

e *Melius eſt ſedere in angulo domatis, q̄.* Doma eſt excelſus, & ſecretus locus. In Actib. enim apoſtolorum vbi Petrus ad ſuperiora aſcendit ad orandum, pro ſuperioribus in Græco doma ſcriptum eſt.

f *Aqua fri. a.* vnde: *Sicut ceruus deſiderat ad fontes aquarum, ita deſiderat anima mea ad te Deus.* Aqua ergo frigida, quę ſitientis ardorem extinguit, & nūtius, qui de longe venit, noua quęlibet & inopinata gaudia portat, aſſimilantur, quia dulcedo diuinæ viſionis animam deſiderantem conſolatur, & ab ęſtu tribulationis liberat, quotidie angeli de terra longinqua, i. de superna patria deſcendentes in mundū, iuſtos, vel in tentationes ſpe cœleſtium roborant, vel finito certamine ad palmam retributionis inducunt.

g *Fons tur.* Euenit ſępe, vt qui maiori prudentia ditiſcientia fulgebant, ad vltimum, plus volentes ſapere, quam fragilitati humanę conceſſum eſt, in inſipientię foueam cecidant. vnde adiungit.

h *Sicut, qui mel.* Dulcedo. n. mellis, ſi plus, quā debet ſumitur (vnde delectatur comedens) necatur: Dulcis quoq; eſt inquiſitio maieſtatis, ſed q̄ vltra modū inquirit, ab eius gloria opprimitur, qa vt mel immoderate ſumptū pſcrutantis ſenſū, quem nō capit rūpit. Nō aūt hoc ſolū dēt quiſq; ſapiens attendere

NICOLAVS DE LYRA.

de melle ad literam, quod inuenitur abundanter in Iudęa, & inde homines reficiuntur, ſi tamen vltra debitum accipiunt, attracti mellis dulcedine vertitur eis in nocumētum. Aliter exponitur, vt nomine mellis intelligatur quicunque cibus appetibilis, in cuius ſumptione debet homo eſſe cautus, ne ex ſuauitate cibi tantum accipiat, quod ſibi noceat.

1 *Subtrahe.* nimiam frequentiam præcauendo.

2 *Ne q. ſa.* ideſt, attędiatus, ſuſpicans, quòd talis frequentia ſit pro decipienda vxore ſua, vel filia.

3 *Oderit te.* qui prius diligebat te.

4 *Iaculum, & gladius, &c.* ideſt, ſicut iſta ſunt nociua illi contra quem mittuntur, ſic teſtis falſus illi contra quem teſtificatur, ſicut patet de teſtibus falſis contra Naboth. 3. Re. 21.

5 *Dens putridus, & pes laſſus, &c.* Qui faciunt dolorem magnum in corpore.

6 *Qui ſperat ſuper infi. in die anguſtiæ.* ideſt, ſic inducit dolorē ſpes ſuper infideli in die anguſtię, quando magis indiget auxilio. ideo ſubditur.

7 *Et amittit pallium in die frigoris.* i. talis ſperans inaniter ſimilis eſt illi, qui amittit pallium tempore quo magis eſt neceſſariū. 8 *Acetum in nitro.* Eſt aū nitrum ſpecies quędā ſalis, q̄ perfuſa aceto crepitat, & fumat, ſicut calx viua in aqua poſita. 9 *Qui cantat carmina.* i. legis, & prophetarum dicta.

10 *Cordi peſſimo.* i. homini obſtinato, qa inde nō corrigitur, ſed magis obſtinatur, & iraſcitur, & ad contumeliam prouocatur. 11 *Sicut tinea veſtimento, & vermis ligno.* Iſte verſus non eſt in Hebręo, patet tamen ſententia, quia triſtitia eſt paſſio valde nociua, & mortificatiua.

12 *Si eſurierit inimicus tuus ciba il. ſi ſitie. da ei aquam bi.* ideſt ipſum poſitum in neceſſitate adiuua.

13 *Prunas enim congregabis ſuper caput eius.* id eſt induces eum ad pœnitentiam de malo, quod tibi fecit, ſeu facere attentauit. 14 *Et domi. reddet tibi.* ſcilicet mercedem pro charitate proximi. In Hebr. habetur. *Et dominus pacificabit tibi.* ſcilicet illum, qui prius erat tibi inimicus.

15 *Ventus aquilo diſſipat pluuias.* hoc videmus ad ſenſum in regione iſta.

16 *Et facies triſtis linguam detrahen.* Ille enim, qui faciem triſtem oſtendit, detrahendo eum ſilere facit, ſecūdum Rab. Sal. hęc eſt vera litera, *Ventus aquilonis creat pluuias,* quia ſicut ventus auſtralis generat pluuias verſus partes aquilonares, ita aquilonaris verſus partes auſtrales, vt habetur 2. Metheo. Et facies triſtis lingua detrahens, ideſt lingua detrahens prouocat iras dei contra ſe.

17 *Melius eſt ſe. in angulo domatis, quam cum mu.* Exponatur, vt ſupra 21.

18 *Aqua frigida animæ, &c.* ideſt, homini ſitienti, eſt ſuper valde delectabilis, & ſimiliter.

19 *Nuntius bonus.* apportans bonum nuncium.

20 *Fons turbatus pede.* qui ad horam perdit pulchritudinem ex modica motione.

21 *Et vena corrup.* quę ante corruptionem erat organū vitę & poſt corruptionem efficitur magis ſignum mortis, ſic ſimple. 22 *Iuſtus cadens.* ideſt peccans.

23 *Coram impio.* quia diffamat eum multum ex caſu modico, & de feſtuca facit trabem.

24 *Sicut, qui mel comedit multum, & non eſt ei bonum.* quia propter comeſtionis exceſſum in nauſeam vertitur.

12 Si

1 Sic

[...]d etiam ne ea, quæ [...]ecte atque vtiliter [...]ire potuit immo[...]eratis ſermonibus [...]utilia reddat. vnde [...]ddit: *Sicut vrbs pa.&c.*
Sicut vrbs patens,&c. Si enim murum ſilentij non hẽt, patet

a eſt ei bonum, ſic † qui perſcrutator eſt maieſtatis, opprimetur a gloria. Sicut vrbs † patens, & abſque murorum ambitu, ita vir, qui non poteſt in loquendo cohibere ſpiritum ſuum.

tet inimici iaculis ci uitas mentis, & cum ſe per verba extra ſe metipſam iacit, apertam ſe aduerſario oſtendit, quam tanto ille ſine labore ſuperat, quanto & ipſa, quę vincitur, contra ſemetipſam per multiloquium pugnat.

D † qui inueſtigat grauia obruitur.

NICOLAVS DE LYRA.

Sic qui perſcrutator eſt. curioſus, & præſumptuoſus, volens [ſu]o intellectu diuina metiri.

Opprimetur a gloria. i. diuinæ lucis excellentia. Nam ſicut excellentia lucis obtundit oculũ, ſic excellẽti a diuinæ maieſtatis excęcat talis inueſtigatoris intellectũ, & ſic cadit ĩ errorẽ. 3 *Sicut vrbs patens.* i. ſicut interiora talis ciuitatis patẽt volẽtib. igredi, ſic ſecreta talis hominis patẽt alijs, qa ex abũdãtia cordis os loqt̃, & ſic talis loquacitas apit cordis ſecre[ta].

CAP. XXVI.

Q*Vomodo nix in æſtate.* Nix ĩ ęſtate, & pluuię in meſſe, ꝑſecutiones infideliũ tempore prædicationis, q̃ dũ [fo]rte grauiores inſiſtunt, & calorẽ in multis impediunt dile[ct]ionis, & fruges bonę operationis fędant, quib. gloria ſtulti [c]õparatur, quia ſi indocto cathedra docendi tribuitur, ęque [p]er hoc eccleſia, vt [in]fidelium perſecu[ti]one læditur, quod [A]rrianæ tempeſtatis [ca]lamitas probauit.

B *Nam ſicut a.* Ver[ba] comparat auibus, [q]uia per aera tranſuo[la]nt ab ore loquentis [a]d audientem, ſed a[li]s ſæpe reſidet, vbi [v]tilitas aut neceſſitas [n]õ eſt. Verba autem [n]on diſperſa in vẽtũ [e]uaneſcunt, ſed cun[cta] in autorem reuer[tu]ntur, & vel bene [pr]olata iuuant loquẽ[te]m, vel male grauãt [v]t vt pro omni otio[ſo] verbo rationem in [di]e iudicij reddere [co]gamur: Quanto [m]agis autem maledi[ct]a non, quę maligne [in] inſontẽ iaculantur, ſed & illa, quæ negligenter paſſim in [q]uoſlibet proferuntur, nõ alium, ſed ipſum maledicũ opprimunt.

C

munt. *Maledici enim regnum dei non poſſidebunt.* Nõ autem ſine cauſa addit. *Maledictum fruſtra prolatum.* Eſt enim maledictũ iuxta diuinam iuſtitiã, vt: *Pecunia tua tecum ſit in perditionem.* Et anathemata eccleſiæ, de quibus: *Quodcunque ligaueris ſuper terram, erit ligatum, & in cælis.*

1 Cor. 6. b. Act. 8 b. Matthæ. 16 b.

CAP. XXVI.

a ¶Non indoctis honor docendi committatur.

Vomodo nix ĩ ęſtate, & pluuię ĩ meſſe, ſic indecẽs eſt ſtulto gloria. † Nã ſicut auis ad alta trãſuolãs, & paſſer quolibet vadẽs, ſic maledictũ fruſtra prolatũ in quẽmpiã ſuperueniet. Flagellũ equo, & chamus aſino, & virga in dorſo imprudentiũ. Ne reſpõdeas ſtulto iuxta ſtultitiam ſuã, ne efficiaris ei ſimilis: Rñde ſtulto iuxta ſtultitiã ſuam, ne ſibi ſapiẽs eſſe videatur. Claudus pedibus, † & iniquitatem bibens, qui mittit verba per nuntium ſtultum. Quomodo pulchras fruſtra habet claudus tibias, ſic indecens eſt in ore ſtultorum parabola. Sicut qui mittit † lapidem in aceruum Mercurij, ita qui tribuit inſipiẽti honorẽ. Quomodo ſi ſpina naſcatur in manu temulenti, ſic parabola in ore ſtultorum. Iudicium determinat cauſas, & qui im-

(Marginal glosses: a ¶In proferentem. a ¶Prædicationis. ¶Hæreticum. a ¶Deus gentium cultu veneratur inani. ¶Hæretico. ¶Docendi. a ¶Punitiones. b ¶Operibus.)

c *Non re. &c. Reſponde ſtulto iuxta ſtultitiam.* Non ſunt contraria, vtrunq; enim pro tempore, & perſonarum diuerſitate concordat. dum & ſtultus contemnit, quia non recipit ſapientiam, & ſtulta ſuperbia a ſua deiicitur ſtultitia. vnde: *Factus ſum inſipiẽs, vos me coegiſtis.*

d *Claudus pedibus.* Poteſt ſapiens ſtultum mittere neſciẽs, nec tamen ſapientiæ ſuæ gloriam perdit, quia de ignoto, bonum quod audierat, credit. Sed & qui hęreticum ſciens, mittit ad prædicandum claudus eſt pedibus: *Et iniquitatem bi.* quia & operis boni foris inceſſum amiſit, & interiora ſui ſenſus hauſtu ſtultitiæ debriat.

e *Quomodo ſi ſpina naſcatur.* Spina naſcit̃ in manu temulẽti, cum

E ¶ī. q. c. illud. 2. Cor. 12. c. †lapidem pretioſum funda. (eſt autem aceruus Mercurii aceruus lapidum ad diſcrimẽ viarũ.) F

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXVI.

Q*Vomodo nix in æſta.* In principio capituli pręcedẽtis oſtẽdit, quòd gloria eſt ſapientibus exhibenda, hic conſe[q]uenter oſtenditur, quod eſt inſipientib. deneganda dicẽs.

Quomodo nix in æſtate. eſt indecens ſupple, quia eſt contra [na]turam temporis.

Et pluuiæ in meſſe. Quia ſegetes peiorant, & ad corruptio[n]em diſponunt.

Sic indecens eſt ſtulto gloria. i. honor in publico exhibẽdus.

Nam ſicut a. ad alta. t. Iſtud Nam, non eſt in Heb. ſed abſq[ue] [h]oc incipit verſus. Sicut auis ad alta tranſuolans, & neſci[t] vbi debeat reſidere.

Et paſſer quolibet va. i. hinc & inde, quaſi in incertum vo[la]ns. 6 *Sic maledictum fru. prola.* i. ſine cauſa rationabili.

In quempiam ſuperueniet. i. in proferentem, vel aliquẽ ami[c]orum eius, neſcitur tamen in quem determinate. In Hebr. [h]abetur ſic. *Maledictum fruſtra prolatum nõ veniet,* ſ. ſuper illum [in] quem profertur, ſicut auis vagiuolans ad locum certum [n]on vertitur. 8 *Flagellum e.* ſcilicet indomito decens eſt.

Et virga. correptionis.

In dorſo im. quia etſi non corrigantur, alij tñ terrentur.

Ne re. ſtulto. i. ne reſpõdeas ſtulte, ſicut ſtulte locut⁹ eſt.

Ne efficia. ei ſi. q. d. ſic enim eſſes ſibi ſimilis in ſtultitia.

Reſponde ſtulto iuxta ſtultitiam. ideſt ſuam ſtultitiam ratio[na]biliter declarando.

Ne ſibi ſa. quaſi dicat per hoc ſua præſumptio confun[da]tur, & alij ab eius imitatione retrahentur. Et ſic hęc ꝓpoſi[tio], iuxta, aliter, & aliter accipitur in primo verſu, & ſecũdo.

Claudus pedi. qui patitur defectum in greſſu.

16 *Iniquita. bi.* id eſt potum ſibi nociuum. 17 *Qui mittit ver. per nuntium ſtul.* i. talis eſt prædictis ſimilis, quia ſtultus nũtius prouocat eum ad quem mittitur ad iram, & ſic negotiũ peioratur. 18 *Quomodo pul. fruſtra ha.* quia indecenter incedit. 19 *Sic indecens eſt in ore ſtul.* i. doctrina, quia indecẽter docet. 20 *Sicut qui mit.* i. ad ædificandum templum in honorem huius idoli. 21 *Ita qui tribuit in.* quia vterque honor perditur. Alio modo exponitur intelligẽdo per Mercurij aceruum, computum eo, ꝙ Mercurius apud Gentiles dicitur ratiocinationis deus. Ratiocinatio vero computus dicitur, in quo antiquitus vtebantur homines lapillis, ſicut modo denarijs plumbeis, vel ſtanneis. Et frequenter ille denarius, qui ponitur pro vno ſolido, amouetur de loco ſuo, & ponitur pro vna libra, vel pro viginti, vel pro centum, ſic inſipiens, qui debet eſſe in infimo loco, ponitur aliquando in ſtatu valde honorabili, & eſt in magna hominum reputatione, quamuis in ſe non plus valeat, quam ante, ſicut nec denarius pro centum libris poſitus plus valet in ſe, quam poſitus pro vno ſolido, vel denario. Secũdũ Hebr. hæc eſt lr̃a: *Sicut, qui mittit lapidem in palma fundæ,* q̃ eſt latitudo exiſtens in fundæ medio, vbi ponitur lapis, vt mittatur in altum contra naturam lapidis, cuius eſt eſſe deorſum, ita honor exhibitus inſipienti eſt contra rationem, cum exhibẽdus ſit ſoli ſapiẽti.
22 *Quomodo ſi ſpina naſcatur in manu temulenti.* ideſt, ebrij.
23 *Sic parabola.* ideſt, doctrina.
24 *In ore ſtultorum.* Sicut enim ebrius habens ſpinam in manu pungit ſe, & alios, ſic ſtultus docens, uel prædicans.
25 *Iudicium determinat cauſas,* ideſt, præſcindit lites.
26 *Et qui imponit ſtulto ſilentium.* cuius loquacitas eſt cauſa rixarum.

16 Ini- 1 Iras

cum ĩ operibus eius, A qui carnalibus feruit illecebris punctiones oriuntur fcelerum, quibus recte parabola, quam ftultus proponit affimilatur quia etfi verba prudentiæ nouit dicere, in his tamen vitiorũ punctiones quibus, vel fe, vel proximũ lacerat, vitare non nouit. Sæpe enim dũ bona dicit, aut fuam laudem, aut vituperationem quęrit aliorum.

† lecto. † De præfum. cap. 1. † Eccl. 18. h. † contentiofus. Ioan. 9. g. † Eccl 10. b.

B a *Sicut canis.* Canis vomens, cibum quo pectus eius premebatur, abijcit, cum redit ad vomitum, quo leuatus fuerat oneratur, & qui admiffam plangunt nequitiam, quæ mentis intima deprimebat, confitendo projjciunt, quam poft confeffionem dum appetunt, refumunt.

b *Vidifti hominem.* In iudicium ergo in hunc mundum veni vt qui non vident videant, & qui vident, cæci fiant.

c *Dicit piger.* Multi C cum verba exhortationis audiũt, dicũt velle fe viam incipere iuftitię, fed a Satana

a ponit ftulto filentium, iras mitigat. † Sicut canis, qui reuer-

¶ Nequitiam.

titur ad vomitum fuum, fic imprudens, qui iterat ftultitiam

b fuam. Vidifti hominem fapientem fibi videri, † magis illo

a ¶ Diabolus. b ¶ Iuftitiæ.

c fpem habebit infipiẽs. Dicit piger: Leo eft in via, & leęna in

a ¶ Malæ delectationis. b ¶ Ad opus bonum.

itineribus. Sicut oftium vertitur in cardine fuo, ita piger in

† lectulo fuo. † Abfcondit piger manus fub afcella fua, & la-

d borat fi ad os fuum eas conuerterit. Sapientior fibi † piger vi-

a ¶ Septiformi gratia imbutis. ¶ Scripturæ.

e detur, feptem viris loquentibus fententias. Sicut qui apprehendit auribus canem, fic qui tranfit impatiens, & commifcetur rixæ alterius. † Sicut noxius eft, qui mittit lanceas, & fagittas in mortem, ita vir, qui fraudulenter nocet amico fuo & cum fuerit deprehenfus, dicit: Ludens feci. † Cum defecerint ligna, extinguetur ignis, & fufurrone fubtracto iurgia conquiefcunt. Sicut carbones ad prunas, & ligna ad ignem,

a ¶ Litis incentoris bilinguis.

fic homo † iracundus fufcitat rixas. Verba fufurronis quafi

a ¶ Simulat laudem uerborum, & quærit unde iurgia feminat.

fimplicia, & ipfa perueniunt ad intima † cordis. Quomodo fi argento fordido ornare velis vas fictile, fic labia tumentia cum peffimo corde fociata. Labijs fuis intelligitur inimicus, cum in corde tractauerit dolos. Quando fubmiferit vocem fuam, ne credideris ei, quoniam feptem nequitiæ funt in corde illius. Qui operit odium fraudulenter, reuelabitur malitia eius in concilio. † qui fodit foueam, incidet in eam, & qui voluit lapidem, reuertetur ad eum. Lingua fallax non amat veritatem, & os lubricum operatur ruinas.

na retrahi ne proficiant, ficque excufando femper in lecto fui corporis, ficut oftium in cardine vertuntur, & modo exire ad operandum, modo ad quiefcendum redire proponentes, in fuis iacere prauitatibus non defiftunt.

d *Sapientior, &c.* Septem viri loquentes fententias, feptiformi gratia pleni, nobis fententias facræ fcripturæ miniftrantes, quibus fapientior fibi ftultus videtur, qui dicit, vel non debere, vel non poffe impleri, quæ dictante fpiritu fancto hominem facere iufferunt, & multi perfeciffe monftrauerunt.

e *Sicut qui ap.* Ne verbis contendere, ad nihilum vtile eft nifi ad fubuerfionem audientium. Quicunque fimplex fenfu eft, & duobus inter fe iurgantibus, mendaci fermone capit eius aure, cito incipit quafi canis latrare, & contentiones generare, fed fapiens omnino vitat.

CA[P.]

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Iras mitigat,* quia remota caufa remouetur effectus.

2 *Sicut canis, qui reuertitur ad vomitum fuum.* eft abominabilis Sic imprudẽs, qui iterat ftultitiam fuam. Et intelligitur hoc de malitia feu ftultitia magna, quæ reddit hominem deo, & hominibus abominabilem, non de leui feu parua, quæ etiã iuftis aliquando accidit, ficut dictum eft fupra 24. b. *Septies in die cadet iuftus, & refurget.*

3 *Vidifti hom. fapientem fibi vi.* cum tamen non fit, vel plus, quam.

4 *Magis illo fpem boni habebit infipiens.* ideft, fuam infipientiã cognofcens, quia eft difpofitio quædam ad quærendam fapientiam.

5 *Dicit piger: Leo eft in via, & leæna in itinere.* quia in omni opere arduo æftimat maiorem difficultatem, & maiora pericula, quam fint in veritate.

6 *Sicut oftium vertitur in cardine fuo.* Eft autem cardo lignum circa quod vertitur oftium.

7 *Ita piger in lectulo fuo.* quia quamuis vigilet, non tamen furgit, fed pigritia detentus in lectulo fe reuoluit.

8 *Abfcondit piger manus fuas fub afcella fua.* propter frigus.

9 *Et laborat fi ad os fuum eas conuerterit.* id eft, non folum ex pigritia interrumpit opus, fed etiam comeftionem.

10 *Sapientior fibi piger videtur.* inquirendo requiẽ fuę carnis.

11 *Septem viris loquentibus fententias.* id eft, fapientibus non folum mediocriter, fed etiam excellenter.

12 *Sicut qui apprehendit auribus canem.* excitat eum pro nihilo ad fe mordendum.

13 *Sic, qui tranfit impatiens,* id eft, nullam iniuriam patiens ab alio.

14 *Commifcetur rixæ alterius.* quia fine caufa excitat illum, cum rixatur ad mordendum ipfum verbo, vel facto.

15 *Sicut no. eft.* & patet fententia ufque ibi.

16 *Et cum fue. de.* Cum enim non poteft excufare malitiam facti, quæ eft patens, negat malitiam intentionis, q̃ eft latẽs.

17 *Cum de. li.* quæ funt etiam materia ignis.

18 *Et fufurrone fub.* ideft detractore. Et dicitur a fono vocis, quia non loquitur palam, fed in aure.

19 *Iurgia con.* quia eius verba funt iurgij materia.

20 *Sicut carbo.* ideft ad carbones ardentes.

21 *Et lingua ad ignem.* Vtrunque enim auget incendium

22 *Sic homo iracundus fuf. &c.* quia ira eft appetitus vindic[tæ]

23 *Ver. fu.* ideft detractoris.

24 *Quafi fimplicia.* ideft videntur fine plica dolofitatis, qu[ia] fimulat fe loqui ex zelo iuftitiæ, vel propter bonum ill[ius] cui loquitur, vel de quo loquitur.

25 *Et ipfa per. ad in.* quia intendit nocere vfque ad cor.

26 *Quomodo fi ar.* i. fcoria argenti, vt habetur in Hebræo.

27 *Ornare ve. vas fi.* ideft terreum, quod non eft decens o[r]nari argento vero, fed tantum apparenti, ficut ftannũ, vel [ali]quid huiufmodi, aliq̃n ponit' in extremitatib. goderi terr[ei]

28 *Sic labia tu.* ideft tumore fuperbiæ loquentia.

29 *Cum peffimo corde, &c.* *Quia ex abundantia cordis os loquit[ur]*, Matt. 12. c. ideo fubditur.

30 *Labiis fu.* intelligitur inimicus, quia difpofitio cordis [ap]paret in labijs.

31 *Quando fubmiferit vo.* Humilius loquendo, ne appar[eat] eius dolus.

32 *Ne cre. Quoniam feptem nequitiæ.* ideft vniuerfitas mali[tiæ] feu nequitiæ, quæ per feptenarium defignatur, eo quod o[m]ne tempus feptenario dierum comprehenditur.

33 *Sunt in cor. illius.* Ex magno enim appetitu nocendi n[o]tat fic modum loquendi.

34 *Qui operit odium frau.* fignis amicitiæ, vt Iudas.

35 *Reuela. ma. eius,* quia deprehenditur poftea facto, ficut [di]citur de Torquato, in legenda fancti Tyburtij martyris.

36 *Qui fodit foueam.* Parans alteri ruinam.

37 *Inci. in eam.* Sicut patet de Balaan, qui docuit Balach [mit]tere fcandalum coram filijs Ifrael, Num. 24. & poftea ab[s] occifus eft. Num. 31.

38 *Et qui vol. la.* De loco fuo.

39 *Reuertetur ad.* fcilicet lapis, ficut videmus fenfibilite[r] lapis ponderofus ab aliquo motus ex fuo põdere reuerti[tur] ad ipfum mouentem, & lædit eum. Et per hoc intelligi[tur] quòd volens immutare aliquid notabile, & confuetum [ex] hoc patitur detrimentum, quia talis nouitas folet induc[ere] diffenfionem, & rebellionem contra facientem.

40 *Lingua fal. non amat ve.* quia diffona eft habitu fuo.

41 *Et os lu.* quod non feruat fecretum.

42 *Opera. rui.* Denudando aduerfarijs confilium.

CAP.

CAP. XXVII.

Ne glorieris. Ne securus sis aliquãdo de futuro, quia & si hodie seruis domino, qualis esse in futurum possis, quomodo vitam finire, prorsus videre non vales. *Beatus homo qui semper est pauidus.*

b *Graue est sa.* Graue est, vel vno crimine capitali, quasi pondere saxi deprimi, vel quasi glareis arenæ innumeris peccatis leuioribus onerari. Sed vtroque grauior est ira stulti, quia hæc quo certius, quã sint mala patescunt, eo citius, vt castigentur fugiunt. Ira vero, quia non corporale, sed spirituale vitium est, quo minus deprehenditur, eo amplius grauat. Vnde non absolute irã, sed irã stulti dicit, saxo & arena grauiorem. Nam sapientes quomodo actus, & sermones, ita mentis quoque motus examinant, & castigant.

Ira stulti vtroque grauior, &c. De quo supra. Ira enim iusti non talis. Nã de Moyse dictum est, *quia exiit a Pharaone iratus nimis.* De tali ira dictum est: *Melior est ira risu, quia per tristitiam vultus animus corrigitur delinquentis.* Ira stulti vbi incanduerit, mox viscera pietatis amittit, & furori frena laxat.

d *Melior est manifesta correctio.* Amor absconditus, illicitus, vt adulterinus. Qui .n. male agit, odit lucem. Huic iure manifesta correctio pfertur. Melius est.n. desiderio corrigendi palam corrigere, quam studio peccandi similiter clã diligere. D Io.3.c.

e *Anima saturata calcabit fauum, &c.* Anima diuitũ, q habẽt consolationẽ suam, quibus dicitur: *Væ vobis, qui saturati estis, quia esurietis.* spernit auditam cælestis regni dulcedinem. Anima autem eorum, qui esuriunt, sitiunt iustitiam: aduersa seculi ad mortem ipsam pro domino pati dulce habet. Lucæ.6.d.

f *Sicut auis tran.* Sicut auis oua, vel pullos, quos fouerat, raptui exponit, sic virtutes in quibus proficiebat, qui deserit, immundis spiritibus prodit. Vnde dicit alibi. *Si spiritus habentis potestatem ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris.* Quod est. Si tentatio diaboli institerit tibi, ne a bono, quod faciebas, desistas. Eccl.10.a.

g *Melior est vi.* Melior est tibi, qui animi fraterna dilectione, vel societate connectitur, quam germanus frater, qui fidei, & pietatis iura tecum habere communia negligit. Vnde: *Homo quidam descẽdebat ad Ierusalem in Iericho, & incid.* Lucæ 10.e.

h *Qui be.pro.* Id est, qui fauore superfluæ laudis eum extollit, vel malis fauendo, vel bona plus æquo laudando. Sed hic maledicenti assimilatur,

CAP. XXVII.

a N E glorieris in crastinum, ignorans qd supuẽtura pariat dies. Laudet te † alienus, & non os tuũ, extraneus, & non
b labia tua. † Graue est saxũ, & onerosa
c arena, sed ira stulti vtroque grauior. † Ira non hẽt misericordiam, nec erũpens furor, & impetum cõcitati † spi-
d ritus ferre quis poterit? Melior est manifesta correctio, quã

a ¶Vtiliora. b ¶Verbera. c ¶Dei. ¶Flagellat enim deus quem diligit.

amor absconditus. Meliora sunt vulnera diligentis, quam

¶Idest, quam diaboli blandimentis decipi, qui nostris fauet erratibus, quasi parum sit, quod peccamus, & vltra modum sæuiens tribulatio, quam domino dispensante toleramus.

a ¶Idest blandimenta. b ¶Diaboli. c ¶Diu tum. d ¶Mundanis. e Dulcedinem cęlestis gratiæ.

e fraudulenta odientis oscula. Anima saturata calcabit fauũ

a ¶Iustitiam. b ¶Aduersa seculi. ¶Mortem. c ¶Beatitudine.

f anima esuriens etiam amarum pro dulci sumet. Sicut auis trãsmigrans de nido suo, sic vir, qui relinquit locum suum. Vnguẽto, & varijs odoribus delectatur cor, & bonis amici consiliis anima dulcoratur, amicum tuum, & amicũ patris tui ne dimiseris, & domum fratris tui ne ingrediaris in die

¶Vt Samaritanus. a ¶Vt sacerdos, vel Leuita.

afflictionis tuæ. Melior est vicinus iuxta, quam frater pro-

g ¶Vel tuum. ¶Contradicenti.

cul. Stude sapiẽtię fili mi, & lętifica cor meũ, vt possis exprobrãti respõdere sermonẽ. Astutus videns malum abscondi

a ¶Apostoli. b ¶Quasi viatores ¶Multa opprobria.

tus est: paruuli transeuntes sustinuerunt dispendia. † Tolle vestimentum eius, qui spopondit pro extraneo, & pro alie-
h nis aufer ei pignus. Qui benedicit proximo suo, voce gran-

† alienum.

E † Crudelitas est in ira, & impetus in furore, & quis stabit coram inuidia.

† Supra.20.c.

F

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXVII.

Ne glorieris. Superius induxit ad virtutis, & sapientiæ bonum, hic consequenter remouet impedimentum, qđ frequenter contingit ex dilatione operis boni sub spe futuri temporis magis apti, & hoc est, quod dicitur.

Ne glo. in crasti. idest tempus futurum, credens in illo facere magna.

Ignorans quid su. Quia frequenter parit impedimentum.

Laudet te ali. Laus enim in ore proprio sordescit.

Graue est saxum, & one. Potest tamen portari a quolibet fatuo, dum tamen sit fortis corpore.

Sed ira stulti vtroque graui. Quia non potest portari, nisi a sapiente, qui est fortis in mente.

Ira. scilicet impetuosa.

Non habet misericordiam. Quia aufert deliberationẽ. ideo sequitur.

Et impetum concitati. Ira vel furore tali.

Ferre quis poterit. q.d. nullus, nisi valde sapiens, & patiens.

Melior est ma.cor. Ex qua venit bonum correcto.

Quam amor.ab. idest in effectu non ostensus, quia nullũ bonum inde prouenit amato.

Meliora sunt vul.dili. Quæ fiunt ad vulnerati correctionẽ.

Quam frau.ocu.odi. Quæ fiunt ad osculati deceptionem, vt patet de osculo Ioab. 2. Reg. 20.b.

Anima sa. homo cibis repletus.

Calcabit fauum. idest cibus est ei abominabilis, quantumcunque bonus.

Anima esuriens etiam amarum, &c. quia fames facit omnes cibos delectabiles.

Sicut auis transmigrans, &c. Relinquẽs ibi pullos suos inanes, & vacuos.

18 *Sic vir, qui relinquit locum suum.* idest domum suam, & familiam, negligens eorum curam. Per hoc etiam intelligitur malitia prælati animarum curam negligentis pro curis, & negotijs terrenis.

19 *Vnguento, & varijs odoribus delectatur cor.* quia delectatio, quæ est in sensibus exteriorib. vsque ad cor redundat, sicut econuerso sensus, & motus de corde procedunt ad exteriores sensus.

20 *Et bonis amici consiliis.* Ad bonum consequendum, vel malum euitandum.

21 *Anima illius.* Cui datur consilium.

22 *Dulcoratur.* quia ex hoc concipit spem consequendi bonum, vel euitandi malum.

23 *Amicum tuum, & amicum patris tui ne dimiseris.* quia veteres amicitiæ solent esse magis solidę.

24 *Et do.fra.tui ne in.i.* paupertatis tuę, ne forte verecundetur de tua pręsentia, & libẽtius velit tibi succurrere alia via.

25 *Melior est vi.iu.* qui statim potest succurrere,

26 *Quam fra.* qui non potest hoc, nisi post tractum temporis, & interim perit ille, qui est in necessitate.

27 *Stude sa.fili mi.* quę est maximum bonum in vita pręsenti. 28 *Ee lætifica cor meum.* quia pater bonum filii accipit, sicut bonum proprium.

29 *Vt possis ex.* idest veritatem contemnenti.

30 *Respon.ser.* ipsum rationabiliter confutando.

31 *Astutus vi.ma.* imminens de propinquo.

32 *Abscon.est.* & sic euasit.

33 *Paruuli.* sensu.

34 *Transeuntes.* absque periculi aduertentia.

35 *Sustinuerunt dis.* in corporibus, vel in rebus.

36 *Tolle ve.eius.* idest potes licite tollere, ex quo obligauit se. 37 *Qui be.pro.su.o vo.gran.* idest manifeste ei adulando.

18 Sic

1 De

A latur, quia vel in malo opere laudando confidentiam tribuit, vel in bono opere simplicitatem puri cordis minuit, vt quod superni amoris causa inceperat, humano fauore finiat.

di † de nocte consurgens maledicenti similis erit. † Tecta 1
perstillantia in die frigoris, & litigiosa mulier comparan- 2
tur. Qui retinet eam quasi, qui ventum teneat, & oleum dex- 3
a træ suæ † euacuet. Ferrum ferro † exacuitur, & homo exa- 4
cuit faciem amici sui. Qui seruat ficum, comedet † fructus 5 6
eius, & qui custos est domini sui, glorificabitur. Quomodo 7
in aquis resplendent vultus prospicientium, sic corda homi- 8
b num manifesta sunt prudentibus. Infernus, & perditio † nun- 9 10
quam replentur, † similiter, & oculi hominum insatiabiles. 11
Quomodo probantur in conflatorio argentum, & in forna- 12 13
ce aurum, sic probatur homo ore laudantis. Cor iniqui ex- 14
quirit scientiam. Si contuderis stultum in pila, quasi ptisanas 15 16
c feriente desuper pilo, non auferetur ab eo stultitia eius. Di- 17
ligenter agnosce vultum pecoris tui, tuosque greges consi-
dera. Non enim habebis iugiter potestatem, † sed corona 18
d tribuetur tibi in generatione generationum. Aperta sunt 19 20
prata, & apparuerunt herbæ virentes, & collecta sunt fœna
e de montibus. Agni sunt ad vestimentum tuum, & hædi ad 21 22
f agri pretium. Sufficiat tibi lac caprarum in cibos tuos, & in 23 24
necessaria domus tuæ, & ad victum ancillis tuis. 25

¶Vel tium. ¶Non est. De textu. a ¶Auferetur a vobis regnum dei, & dabitur gen. fa. fru. eius. a ¶Iudæis superbis. ¶Innocentes. ¶Pœnitentes.

† mane. † euacet. Quare mali sine fine puniantur. † Eccle. 1.b.

a *Ferrum fer.* Bona consolatio, consilium sapientum, qui dum se inuicem consolando instruunt, ferrum ferro acuitur.

b *Infernus.* Inferni tormenta nõ replentur, terminum accipiendo. Similiter & intentiones eorũ, qui terrena sapiunt, insatiabiles sunt in desiderio peccandi. Ideo enim sine fine puniuntur, quia voluntatem habuerunt sine fine

B peccandi, si naturam haberent sine fine viuendi.

c *Diligenter.* Pastori ecclesiæ dicitur: *Diligenter adhibe curam eis, quibus te præesse contigerit.* Agnosce animos actusque singulorum, si quid vitij in eis inueneris, citius castigare memento. Non enim tu semp pascendi dominicas oues potestatem habebis, sed æternam percipies coronam, si tuo tempore bene paueris.

d *Aperta sunt prata.* Aperta sunt modo pascua sacramentorum cœlestium, quæ diu fuerant figuris legal.b.clausa. Apparuit nouitas euangelicæ veritatis, & gratiæ. Collecta sunt in pabulũ gregis dei scripta veterũ patrũ. Ablata quidem superbis Iudæis falce diuini iudicij, & humilibus ecclesiæ populis, ad spirituale subsidium data.

C e *Agni sunt ad ve.* Agnorũ velleribus vestieris, dũ bonis discipulorũ obedientium moribus, pastor ipse profeceris, eorumque laudabilia facta cernens, & in ornatu virtutum, & calore dilectionis ipse gloriosus extiteris. Hædis agrum comparas, dum peccatores ad pœnitentiam vocando, sublimiorem tibi in terra viuentium locum acquiris.

f *Sufficiat ti. lac capra.* Tanta instãtia pecus cõmissum pasce ne tibi lac æstate n... uum, vel frigore d... sit, sed tibi semp... tuisq; sufficiat. Quo... est, Tam sedulo d... ctrinę insta, vt etia... quosdam pœnite... tes ad officium d... cendi proueħas, ... per illos, qui pride... pro fœditate vit... rum ad sinistram... d'cis videbantur ... se ponendi, mo... rationabiles, & si... dolo lac verbi p... uulis sensu minist... tur. Fit autem lac ... prarum ad victu ... ancillis, quando ... qui nondum am... perfectio, sed ad... timore seruili de... no deseruiunt ... exemplũ, vel ve... eorum, qui perp... nitentiam salui f... sunt, viuificis ve... epulis reficiuntur ... ad maiora incre... ta virtutum iuua... Quidam hoc, qu... dictum est: *Aperta sunt prata, & ap. her. & col. sunt. f. e monti.. Agni sunt ad vestimentum tuum, & hædi ad agri pretium.* exposuit. *Aperta sunt monumenta, apparuerunt corpora recidi...* Sequestrati sunt peccatores a sanctis, collectum est fœnum ad comburendum de locis excelsis. *Sequestrati sunt agni ad dexteram, hædi ad sinistram.* Agni ad vestimentum regis, qui ipse dixit, *Inhabitabo in eis.* Hædi pro pretio sanctorum quibus nocuerant, ignibus tradentur.

CA.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *De nocte consur.* idest, solicite hoc faciens, adulatores enim solent esse soliciti explorare locum, & tempus, in quo eorũ adulatio recipiatur efficacius.

2 *Tecta per.* vtrũque enim est valde tædiosum, & afflictiuũ.

3 *Qui reti. eam.* idest retinere nititur ab insolentia sua.

4 *Quasi, qui ventum te.* quod est impossibile, vel difficile.

5 *Et oleum dex.* Oleum enim in manu retentum quantumcunque restringatur, exit: sic mulier insolens quantumcunque restringatur, vias tamen ad male agendum adinuenit.

6 *Qui seruat.* a transeuntibus.

7 *Comedet fru. eius.* quia bene seruauit.

8 *Et qui cu.* idest dignus honore efficietur, sicut Abisai, qui saluauit Dauid de manu Iesbidenob gigantis. 2.Reg.21.

9 *Quomodo in aquis resplendent vultus prospicien.* sic corda hominum manifesta sunt prudentibus, quia sciunt ea considerare ex signis exterioribus, qđ nesciunt facere imprudẽtes.

10 *Infernus, & per.* quia dæmones semper sitiunt secum trahere plures.

11 *Similiter, & ocu.* cupidorum.

12 *Insatiabi.* quia ex acquisitis non minuitur cupiditas, sed augetur. Vnde poeta: Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit. (Iuuenalis.)

13 *Quomodo pro. in con. ar.* quia ibi apparet, vtrum sit verum, vel non.

14 *Sic probatur homo ore lau.* quia per hoc apparet, vtrum sit vere virtuosus, vel non, vtpote si ex laude nullo modo extollitur, sed melior efficitur, apparet veritas virtutis, quæ laudata crescit: si autem extollitur, apparet falsitas. (Eccle. 14.b.)

15 *Cor ini.* Iste versus non est in Hebræo, ideo pertranseo, quia patet eius sententia.

16 *Si contuderis stultum in pila quasi ptisanas feriente desuper.* idest, quacunque correctione, vel flagello, non emendabitur.

17 *Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuosque greges consid.* quod exponit Rabi Salomon sic: *Si fueris potens in diuitijs, propter hoc sis negligens in rebus paruis, vt de ouibus, & pecoribus tuis.* Et subditur causa, cum dicitur.

18 *Non enim habebis iugiter potestatem.* idest, forsitan per alias diuitias.

19 *Sed corona tribuetur tibi in generatione generationum.* Hæc est litera Hebraica, idest, nescis si honor tibi exhibitus durat, & ideo non debes esse negligens circa parua, quæ poterunt tibi esse necessaria. Aliter exponitur de prælatis curam animarum habentibus sic: *Diligenter agnosce vultum pecoris tui,* id est, vitam & mores subditorum tibi. Non enim habebis iugiter potestatem corrigendi eos, scilicet post mortem: sed corona, scilicet gloriæ tribuetur tibi, si bene vsus fueris commissa tibi potestate.

20 *Aperta sunt prata, & apparuerunt herbæ virentes, & collecta sunt fœna de montibus.* idest, talia oriuntur, & apparent in vere pro animalium nutritione. ideo subditur.

21 *Agni.* supple tunc sint tibi tanquam necessarij.

22 *Ad vestimentum tuum.* de lanis ipsorum, & ad victum de carnibus.

23 *Et hædi.* similiter sunt necessarij.

24 *Ad agri pretium.* idest, vt de ipsis emas agros, vel de pretio eorum colas iam habitos. Et per agnos, & hædos intelliguntur hic etiam alia ad victum, & vestitum, & agriculturam necessaria.

25 *Sufficiat tibi lac caprarum in cibos tuos, & in necessaria domus tuæ, & ad victum ancillis tuis.* si habeas in domo tua animalia ad victum tuum, & domus tuæ sufficientia, non sis solicitus aliunde quærere alia magis delicata. Tum quia non sunt ita secura ad esum tuum, sicut nutrita in domo tua, quæ sunt tibi cognita, & quia in talibus expenditur magna pecunia, quæ in alijs esset melius expendenda.

C.P.

CAPVT XXVIII.

a Fugit im. Qui non est fortis, etiam nullus persequatur, onte fidem deserit, m latrocinijs, vel eriu:js alijsque huiusmodi infideli se simile m reddit.
b Iustus au. quasi leo. occursu bestiarum on trepidat, quia se nnibus præualere on ignorat. Vnde iu securitas leoni cõ ratur, quia cum oslibet insurgere nspicit, ad mentis confidentiam re d, & scit, quia vin c, quia solum dili g, quem nemo inuitus amittit.
c Qui autem re. Om animaduertunt cti, i. & futurum dcrimen vniuersalis licij, & quibus ope rus requies, & quibus pœna retribuatur æterna.
d Qui decipit iustos in via ma. &c. Qui per doctrinam hæreticã decipit amatores iustitiæ, vt a veritate deuient, ipse pro malo pœnam, quam meretur incurrit: Bona autem si qua gerebat, vel vtilia scribendo, vel continenter viuendo, iuuant alios, vel legentes, vel audientes, exemplum etiam de casu eius sumunt. D
e In exultatione, &c. Non de præsentibus, sed de æternis in futuro bonis, non de creaturis, sed de creatore cuius visione lętantur. vnde: *Lætamini in do. & exulta. iu.* (Psalm. 31. c.) Vel in exul. iu. mul. gau. quia dum electos in hac vita euenientibus prosperis exultare contigerit, multa domino gloria ex plurimorum fide, & pijs operibus datur, regnantibus impijs ru. ho. Sicut multi, qui dant gloriam deo, cum iustos in profectu virtutum gaudere prospiciunt, ita dum superbi regnant, suæ perfidiæ multos complicant, quod & de paganis, & hæreticis & malis catholicis potest accipi. E
f Beatus homo, &cæt. Ira iudicij tanto districtior portabitur, quanto nunc minus timetur. vnde: *In die malorum ne sis immemor bonorum, & in die bonorum ne sis immemor malorum.* (Eccle. 11. c.) F

CAP. XXVIII.

a F Vgit impius nemine persequente, iu-
b stus autem quasi leo confidens absq; *absque terrore erit.
terrore erit Propter peccata terrę mul
ti principes eius, & propter hominis
sapientiam, & horũ scientiam, quę di
cuntur, vita ducis lõgior erit. Vir pau
per calũnians pauperes, similis est im
bri vehementi, in quo paratur fames. Qui derelinquunt le-
gem, laudant impium, qui custodiunt, succenduntur cõtra *legem.
a ¶In futuro.
eum. Viri mali non cogitant iudiciũ, qui autem requirũt
c dominum, animaduertunt omnia. Melior est pauper ambu
lans in simplicitate sua, quam diues in prauis itineribus. Qui
¶Dissipatores bona patris furando. a ¶Lenones.
custodit legem, filius sapiens est, qui autem pascit comessa-
tores, confundit patrem suum. Qui coaceruat diuitias vsu-
ris, & fœnore liberali, in pauperes congregat eas qui decli
nat aures suas, ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis.
d Qui decipit iustos in via mala, in interitu suo corruet, &
simplices possidebunt bona eius. Sapiens sibi videtur vir di
e ues, pauper autem prudens scrutabitur eum. In exultatio-
ne iustorum multa gloria est, regnantibus impijs ruinæ ho
minum. Qui abscondit scelera sua, nõ dirigetur, qui autem
confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam conseque-
¶Pro futura pęna.
f tur. Beatus homo, qui semper est pauidus, qui vero mentis
¶Non timentis. a ¶Sæuiens.
est duræ, corruet in malum. Leo rugiens, & vrsus esuriens,

a Vir

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XXVIII.

Fugit impius. Superius declarauit bonum sapientiæ, & virtuti annexum, hic consequenter declarat malum vitijs iunctum, quod est timor. Homo enim malus nusquam securus, quia semper timet sibi insidiari ab illis quibus in mala, licet non sit ita. ideo dicitur.
1 *Fugit im. ne. per.* Sicut de Cain dicitur: Gen. 4. c. *Egressusque a facie domini, habitauit in terra profugus.*
2 *Iustus autem quasi leo con. in do.* Quia si moriatur in persecutione, in refrigerio erit.
3 *Propter peccata terræ.* Sicut propter peccatum, regnum Salomonis in duo diuisum fuit. 3. Reg. 12.
4 *Et propter hominis sa.* in cognitione de diuinis.
5 *Et horum sci.* Quæ dicuntur in agibilibus humanis.
6 *Vita du.* Et sic vita Ezechiæ regis fuit prolongata quindecim annis. 4. Reg. 20.
7 *Vir pauper ca.* Sicut enim imber corrumpens segetes est pessimus, sic talis pauper, quia ex maxima malitia calumniatur pauperes, quibus deberet compati motus ex suæ pauper[ta]tis experientia, propter quod vulgariter dicitur, quod mors macri pediculi est pessimus.
8 *Qui dere. le.* quia facit secundum voluntatem eorum.
9 *Qui custo.* Zelo legis, & iustitiæ moti, sicut patet de Mathathia 1. Machab. 1. *Qui interfecit super aram Iudæum idolis sacrificantem.*
10 *Viri mali.* idest facere executionem iustitiæ, quia habẽt oppositum habitum secundum quem cogitant, & operãtur.
11 *Qui autem requirunt dominum, &c.* quæ ad executionem iustitiæ sunt necessaria.
12 *Melior est pau.* Et patet sententia.
13 *Qui cust. legem.* quia conformat se sapientię diuinę.
14 *Qui autem comessatores.* id est guliones.
15 *Pascit.* Expendendo in hoc suam substantiam.
16 *Confun. pa. suum.* quia malum filij apprehendit quasi suũ, & sic confunditur de ipso, sicut de proprio malo.
17 *Qui co. d.* Recipiendo vltra sortem, & ex pacto.
18 *Et fœ. li.* Recipiendo vltra sortem, non tamen ex pacto, & hoc dicitur fœnus liberale, tamen malum est, propter qđ dicit saluator Luc. 6. c. *Date mutuum nihil inde sperantes.*
19 *In pau.* idest contra pauperes.
20 *Congre. eas.* quia nullus accipit ad vsuram primo modo, vel secundo, nisi inquantum indigens, & pauper.
21 *Qui decl. aures.* Vt sic licentius, & sine remorsu faciat cõtrarium.
22 *Oratio eius erit exe.* quia ex magna libidine peccandi prouenit, quòd aliquis vult legem ignorare, ne per eius notitiã impediatur a peccato, vel retrahatur.
23 *Qui de. iu. in via ma.* Sua persuasione pertrahens eos ad malum.
24 *In interi. suo.* interitu, scilicet mortalis culpę, & gehẽnę.
25 *Et simpli.* idest, sine plica dolositatis incedentes.
26 *Possidebunt bona eius.* Sicut filij Israel possederunt bona Madianitarum, qui per filias suas traxerant eos ad peccatũ, Num. 25. b.
27 *Sapi. sibi vi.* Imputans suę prudentię diuitiarum acquisitionem, seu earum conseruationem.
28 *Pauper autem pru.* idest sciet eius consilium, sicut patet. 4. Re. 17. de Chusi, qui scrutatus est consilium Absalon, & erat valde pauper respectu ipsius.
29 *In exul. iu.* quia per hoc boni honorantur, & exaltantur, sicut patet de regno Dauid Ezechię, & Iosię.
30 *Regnantibus im. ruinæ.* Sicut patet de Manasse rege. 4. Re. 21. c. de quo dicitur ibidem. *Insuper, & sanguinem innoxium fudit Manasses multum nimis, donec impleretur Ierusalem vsque ad os.*
31 *Qui abscond t scele. sua.* in conscientię foro. 32 *Non dirigetur.* in via salutis. 33 *Qui autem confessus fuerit.* Veraciter, & integre. 34 *Et relinque. ea, &c.* Absque recidiuo.
35 *Misericor. consequetur.* A deo.
36 *Beatus homo, qui semper est pauidus.* Ne in aliquo offendat deum.
37 *Qui vero mentis est duræ.* Non curãs de tali trãsgressione.
38 *Corruet in malum.* scilicet culpę, & pœnę.
39 *Leo rugiens, &c.* Quia sicut bestias deuorat, ita.

17 Qui

1 Princeps

A a ¶Sic ferina fenitis. ¶Sanctam ecclesiam.
b ¶P[ag]anus, vel hæreticus.

princeps impius super populum pauperem. 1
2
Dux indigens prudentia, multos opprimet 3
per calumniam, qui autem odit auaritiam, 4
longi fient dies eius. † Hominem, qui calum- 5
¶Id est, peccatum. a ¶Infernum. 6
niatur animæ sanguinem, si vsque ad lacum
a ¶Ab eo. b ¶Sustinuit. 7
fugerit, nemo sustinet. † qui ambulat sim- 8
pliciter, saluus erit, qui peruersis graditur vijs, 9
¶Agri vel corporis. 10
concidet semel † Qui operatur terram suam, 11
a ¶Frumento, vel virtutibus. 12
b ¶Sed. c ¶In quolibet prædictorum. 13
† satiabitur panibus, qui sectatur otium, re- 14
plebitur egestate. Vir fidelis multum lauda- 15
bitur, qui autem festinat ditari, non erit inno 16
¶Personam. 17
cens. qui cognoscit in iudicio faciem, non 18
¶Paruo pretio.
bene facit, iste, & pro bucella panis deserit ve- 19
20
ritatẽ. Vir q festinat di- 21
tari, et alijs inuidet, igno 22
rat, q egestas superueniat
ei. Qui corripit hoiem, 23

† Homo, qui opprimit alios, & eos occidit, vsque ad sepulchrũ fugiet, ne teneatur cum
† Sup. 16.b. B
† Sup. 12.b.
† saturabitur

a *Vir qui fe.* Qui augere opes ambit, peccatum negligit, more auium captus cum escam terrenam aui- C

24 gratiam postea inueniet a-
pud eum, magis quam ille
qui per linguæ blandimen-
25 ta decipit. qui subtrahit ali-
quid a patre suo, & a matre,
26 & dicit hoc non est pec-
27
28 catum, particeps † homicidæ est. Qui
29 iactat, & dilatat, iurgia concitat, qui ve[ro]
30 sperat in domino, † saluabitur. Qui confi[dit]
31
in corde suo, stultus est, qui autem gradi[tur]
sapienter, ipse laudabitur.
32 Qui dat pauperi non indi-
33 gebit, qui despicit depre-
34 cantem, sustinebit penuriã.
a ¶Persequendo.
Cum surrexerint impij, ab- b
a ¶Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliã. b ¶Naturę ordinẽ seruãtes.
scondentur homines. cum
a ¶Pestilẽnte flagellato sapientior erit paruulus. ¶A persecutione.
b. ¶Etiam de numero impiorum.
illi perierint, multiplica-
buntur iusti.

dus inspicit, quo st[i]guletur peccati quo non agnos[cit] cum quælibet mu[ndi] bona desiderat, q[ui] de futuro damna [...]tiatur, ignorat.

b *Cum sur. im.* E[os]dem homines, q[uos] iustos dicit, quia [iu]sti, creationis o[rdi]nem seruãt. Vnd[e] Iob de pęnitẽte. [Re]spiciet homines, [et] dicet: *Peccaui.* Q[ui]est. Respiciet eos, [qui] naturã humanę c[rea]tionis custodiunt [...] se peccando ium[en]tis assimilatos ag[no]scunt.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Princeps im.* Subiectos sibi resistere non potentes bonis suis expoliat. 2 *Dux indigens prudentia.* In agibilibus humanis. 3 *Multos oppri. per ca.* Quia ministros habet impios, inducentes eum ad hanc malitiam, & ipse nescit auertere. 4 *Qui autem odit auari.* Primo in vita præsenti. quia non habet insidiantes sibi, & postea in futuro, in quo æternitate vitæ gaudebit. 5 *Hominem, qui ca.* idest iniuste quærit. 6 *Animæ sanguinem.* idest hominis mortem. Nomine enim animę frequenter intelligitur homo in sacra scriptura, eo q est nobilior pars, a qua denominatur totum. 7 *Si vsque ad la.* In Hebręo habetur ad foueam fugerit, idest vsque ad sepulturam pœnitere distulerit. 8 *Nemo su.* idest nemo potest eum adiuuare, quia post mortem non est locus pœnitentię. 9 *Qui ambu.* idest innocenter. 10 *Saluus erit.* in futuro. 11 *Qui per. gradi. vijs.* implicando se varijs peccatis. 12 *Concidet se.* idest absque resurrectione ad bonum sicut dictum est supr. 18.a. *Impius cum in profundum peccatorum venerit, contemnit, tunc repentinus superueniet ei interitus, & eum sanitas non sequetur.* 13 *Qui o. terram suam sa.* hoc patet ad sensum. 14 *Vir fide. mul. lau.* quia fidelitas est magnum bonum. 15 *Qui autem fe. dita.* ad hoc nimis anhelans.
16 *Non erit in.* quia multa, vel saltẽ aliqua acquirit iniuste.
17 *Qui co. in iu. fa.* condescendens alicui plus debito ex aliqua priuata familiaritate.
18 *Non be. fa. iste.* quia declinat a rectitudine iustitię.
19 *Et pro buc.* id est pro re modici valoris. 20 *Dese. ve.* cuius valor est inestimabilis. 21 *Vir qui fe. di. & alijs i[nuidet]* eo quod sunt eo ditiores. 22 *Igno. quòd ege. su.* in futur[o, sicut a]cci[dit] diuiti epuloni, qui guttam aquę non potuit impetr[are]. Lucę. 16. 23 *Qui cor. ho.* ratione vtẽtem, in hoc enim [dif]fert homo a brutis animalibus, secundum quod dr 1. M[eta]. Animalia imaginationibus, & memorijs viuunt, homo [autem] intellectu, & ratione. 24 *Gratiam po. in.* apud eum ma[gis] quam ille, qui per linguę blandimenta decipit, quia perc[ipit] bonũ correctoris, & malũ adulatoris. 25 *Qui sub. ali[quid] a pa. suo. & a ma.* furtiue accipiendo, vel debita necessari[a de]negando. 26 *Et di. hoc non esse pec.* quia est hęres in pr[imo] casu, vel quia illa vult offerre deo in secundo casu, quo[d re]probat saluator, Matth. 10. 27 *Particeps homo est.* i. si[mi]le malum facit. 28 *Qui se ia. & di.* dicta, vel facta sua vltra [de]bitum magnificando. 29 *Iurgia conci.* quia alij ex ho[c in]dignantur contra eum. 30 *Qui con. in corde suo.* idest in [sen]su suo plus debito. 31 *Stultus est.* quia pręsumptuosus & superbus, superbia vero excęcat intellectum. 32 [*Qui*] *dat pauperi non indi.* in futuro, nec etiam in præsenti de c[ursu] cõmuni, quia dominus multiplicat eius bona, vt habeat [vn]de tribuat necessitatem patienti. 33 *Qui despicit depr[ecantem] sti. penu.* sicut diues epulo, qui Lazaro micas panis deneg[auit,] penuriam aquę guttę sustinuit. 34 *Cum surrexe. impi[j, ab]scondentur homi.* rationabiliter viuentes. Regnantibus e[nim] Achab, & Iezabel, absconditi fuerunt prophetę domi[ni in] speluncis. 3. Reg. 18. & ipsis destructis tẽpore Iehu. 4. Re[g.] multiplicati fuerũt iusti, & pphetę Baal interfecti. 4. Re[g. 10.]

CAP. XXIX

a *Viro, qui corripientem, &c.*

CAP. XXIX.
a Idem quo homines.

a Viro, qui corripiẽ 1
a ¶Doctorem suscipit.
tem dura cerui
ce contemnit, repẽtinus superueniet interitus, 2
& eum sanitas non sequetur. In multiplica- 3
4
¶Scilicet principum.
tione iustorum lætabitur vulgus, cum impij 5
sumpserint principatum, gemet populus.
6 qui amat sapientiam, lętifi-
7 cat patrẽ suum, qui autem
8 nutrit † scortũ, perdet sub-
9 stantiam. Rex iustus † erigit
terram, vir auarus destruet
10 eam. Homo qui blandis fi- b

b *Homo qu[i] bl[andis].* Qui fictis serm[oni]bus proximum [lau]dat, parat ei insi[dias] quibus in pericu[lum] verbi aut operis [incu]rior incidat. Se[...] dea[...]

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXIX.

Viro corripientem. Superius posita est disciplinatorum eruditio, hic consequenter ponitur indisciplinatorum obstinatio, cũ dicitur. 1 *Viro, qui corri. du. cer.* i. obstinato animo. 2 *Contemnit re. ei su. in.* corporis, & animę.
3 *Et eum sa. non seque.* quia peccatum eius est irremediabile. Est enim quędam species peccati in spiritum sanctum, quod irremissibile, idest de difficili remissibile dicitur, Matthę. 12.
4 *In mul. iustorum la.* quia per eos sustentatur,

5 *Cum impij sumpserint principatum gemet po.* quia supra[...] ab eis grauatur. 6 *Qui amat sa. læ.* quia bonum filij r[...]tat suum. 7 *Qui autem nu. scor. per.* sicut dicitur Luc. 1[5.] de filio prodigo, qui dissipauit substantiam suam cum m[ere]tricibus viuendo luxuriose.
8 *Rex iustus erigit ter.* eius statum meliorando.
9 *Vir auarus destruet eam.* ex cupiditate tyrannizando.
10 *Homo, qui blandis fictisque sermoni. lo. rete expandit gres.* [Im]pedit enim eius processum in suis operibus subtrahen[do] [si]bi promissum, in quo confidebat.

5 *Cum* 1 *Pecca[tum]*

damus,qui capiatur,cui fit,aut qui facit. Sequitur.
a *Peccan.vi.* Non ergo iusto laqueus peccãtium,etiã si corporaliter perimat nocet, sed ipsos in perpetuum damnat,& gaudentib.iustis ac dei iudicium laudantibus,vel de sua erepone, vel perditione malorũ. Denique clausulam prioris versus antiqua editio manifeste posuit. *Retia circundant pedibus suis.* Ex ambiguo enĩ Græco vtrumque interpretari potest, nã qui fodit foueã proximo suo incidet in eã.
b *Vir sa.* Doctor fidelis & sapiens si cũ infideli, & contumace contenderit, siue tormenta reproborum siue gaudia narret bonorum, frustra erga insensatum laborat. Siue enim lamenta pœnitẽtiæ suadeat siue bonę operationis quæ sint præmia dicat, nõ auditur a stulto. Vnde dicitur. *Lamentauimus vobis, & nõ planxistis, cecinimus vobis,& non saltastis.*
c *Totum spi.su.* Impatientia impellente totus spiritus foras prorumpit,quam nullatenus disciplina sapientiæ concludit. Sapiens differt, & reseruat in poste. Læsus enim in præsens se vlcisci non desiderat quia etiam tolerans parci optat, sed tamẽ iudicanda omnia in iudicio non ignorat. Hæc antiqua translatio. Totam iram suã profert impius. Sapiens autẽ dispensat per partes. quia stultus ad vltionem suam, iræ perturbatione succenditur. Sapiens autem paulatim eam maturitate cõsilij extenuat, & expellit.

d *Pauper,& cre.ob.* Pauper est humilis auditor. Creditor,pdicator,qui verbi pecuniã committit. Qui obuiant sibi cum in vnam pietatis gratiam conueniunt. Vtriusque illuminator est domin⁹, quia nec iste prædicat, nec ille credit sine dei munere. vnde. *Sine me nihil potestis facere.*
e *Cum pro.* Cum sacerdotis eruditio cessauerit, soluetur continuo disciplina diuinæ legis, qua ad beatitudinis præmia pertingere debuerat.
f *Vidisti ho.* Graue quidem vitium stultitiæ, sed non leuius verbositatis. Nam sępe contingit, vt idiota aliquis citius verba correptionis accipiat quam qui sua,quę nouit, vel nosse putat magis iactat, quã aliorum monita audiat.
g *Qui de.a pueri. sua.* Alia translatio pulchre. Qui deliciatur a pueritia sua, seruus erit,nouissime autem contristabitur. Sero enim malorum pœnitet, qui in tenera ętate noluit.
h *Vir iracun.* Ianua omnium vitiorũ iracundia, qua clausa, virtutibus intrinsecus dabitur quies, aperta ad omne facinus armabitur animus.

ctisque sermonibus loquitur amico suo, rete expandit† gres-
a sibus eius. Peccantem virum iniquum inuoluet laqueus, &
iustus† laudabitur atque gaudebit. Nouit iustus causam pau-
perum, impius ignorat scientiam. Homines † pestilentes
dissipant ciuitatem, sapientes vero auertunt furorem. Vir sa-
piens si cum stulto contenderit, siue irascatur, siue rideat,
b non inueniet requiem. Viri sanguinum oderunt simplicem,
a. Impatientia impellente.
c iusti autem quærunt animam eius. Totum spiritum suum
a ¶Ad literam. Hic dicitur, qui pro deo pauperi in pecuniam commodauit. Qui dicuntur sibi obuiasse, quia pauper uno deus reddet sibi bonum.
profert stultus, sapiens differt, & reseruat in posterum. Prin-
ceps, qui libenter audit verba mendacij, omnes ministros
d habet impios. Pauper, & † creditor obuiauerunt sibi: * vtrius-
¶Virga æquitatis, uirga regni tui.
que illuminator est dominus. Rex qui iudicat in veritate pau-
a ¶Sedes tua deus in seculum seculi. b ¶ Vultis in uirga ueniam ad uos, an in charitate?
peres, thronus eius in æternum firmabitur. Virga atque † cor
a ¶Populus dei. b ¶Sine correctione.
rectio, tribuit sapientiam, puer autem, qui dimittitur volunta-
¶Vnde subditur, Cum prophetia defe.
a ¶Nomen dei blasphematur per uos in gentibus. b ¶Ecclesiam.
ti suæ, confundet matrem suam. In multiplicatione impio-
rum multiplicabuntur † scelera, & iusti ruinas eorum vide-
bunt. Erudi filium tuum, & † refrigerabit te, & dabit delicias
e animæ tuæ. Cum prophetia defecerit, dissipabitur populus,
qui vero custodit legem, beatus est. Seruus verbis non potest
¶Obed re.
erudiri, quia quod dicis intelligit, & respondere contemnit.
f Vidisti hominem velocem ad loquendum, † stultitia magis
g speranda est, quam illius correctio. Qui delicate a pueritia nu
¶Rationis. a ¶Corpus quod debuerat rationi subiugari. b ¶ In adolescentia. c ¶ Lasciuum, indomabilem.
h trit seruum suum, postea illum sentiet contumacem. Vir ira-
cundus

† pedibus.
† laudabit.
† derisores existio sunt ciuitati.
Io 15 a.
Nota quando deficient sacerdotes
* oculorum.
† correctio.
Ira omnium vitiorum est ianua.
† spes est de stulto magis, quam de illo.

D E F

a *Qui*

NICOLAVS DE LYRA.

a Peccantem vi.iniquum in.*multiplicis culpæ,& gehennæ.*
a Et iustus lau.atque gaudebat. *applaudens diuinæ iustitiæ vnde in Psal.57.* Lætabitur iustus,cum viderit vin.&c.
3 Nouit iustus cau.pau. *id est cognoscere satagit, vt iuuare possit.*
4 Impius ig.scien. *benefaciendi,secundũ illud propheticũ.* Sapiẽtes sunt, vt faciant mala, bene autem facere nescierunt.
5 Homines pe.dissipant ciui. *sicut Siba filius Bachri cũ sibi adhærentibus posuit Abelam in periculo dissipationis.ij. Regum.xx.e.*
6 Sapientes vero auertunt furorem. *sicut sapiens mulier auertit iram Ioab volentis eam destruere, vt habetur ibidem.*
7 Vir sapiens si cum stulto contenderit. *laborans ad eius emendationem.*
8 Siue ira. *Ipse sapiens stultum acriter arguendo.*
9 Siue rideat. *Ipsum dulciter monendo.*
10 Nõ inueniet req. *i. stulti emendationem, et sic perdit laborem.*
11 Viri san. *i. effusores multi sanguinis.*
12 Oderunt simplicem. *i. sine plica dolositatis incedentem.*
13 Iusti autem, quæ. ani. *i. eius vitam saluare, sicut Ismahel, & socij interfecerũt Godoliã, & plures alios simplices, Iere.41. Ioãna vero filius Charee, & alii, qui cum eo erant, quærebant vitã eius saluare Iere.40.* 14 Totum spiritum. *Quia nescit aliquid celare.*
15 Sapiens differt. *Vsque ad tempus opportunum.*
16 Princeps, qui libenter audit verba mend. *id est, adulationis & detractionis.*
17 Omnes ministros. *Quia quærentes sibi placere de talibus seruiunt, sicut patet de Saule, qui adulationibus, & detractionib. Doeg, & aliorum similium, persequebatur Dauid iustum.*
18 Pauper, & creditor obuiauerũt sibi. *Tũc enim sibi obuiant proprie, quando creditor liberaliter sibi commodat in sua paupertate.*
19 Vtriusque il. *Quando diuiti inspirat voluntatem, & pauperi orare pro diuite.*
20 Rex qui iudicat in ve. *Sicut patet de throno Dauid, de quo dicitur psal. 80. octauo. f.* Et thronus eius sicut sol in cons. &c.
21 Vir. atque cor. *Dispositiue: sed Deus effectiue principaliter, & pædagogus, & doctor ministerialiter.*
22 Puer autem, qui dimittitur vol. *Quæ vaga est, & ad insolentias prona.*
23 Confundet mat. *Quia de fatuitatib. eius patitur erubescẽtiam.*
24 In multitudine impiorum. *Vt patet 1. Machab. primo. vbi dicitur,* quod multiplicatis impiis declinauit populus ad ritũ Gentilium.
25 Et iusti ruinas eorum videbunt. *Quia Matathias, & filii eius ruinas eorum viderunt.*
26 Erudi filium tuum, & re. *i. consolabitur te.*
27 Cum pro. de. *Sicut patet de populo Iudæorum, qui dissipatus per orbem terrarum, eò quod abiecerit à se doctrinam propheticam Christi, & apostolorum, & aliorum doctorum.*
28 Qui vero cu.le. bea. *in spe. Mat.19.c.* Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.
29 Seruus. *contumax, & rebellis.* Verbis non. *Cuius causa subditur: Quia quid dicis, &c. & patet.*
30 Vidisti ho.ve. *Lingua enim, eo qđ sita est in lubrico male corrigibilis est a multiloquio: & per consequens à stultitia, sicut dictum est supra. In multiloquio peccatum non deerit.*
31 Qui de.à pue.nutrit ser. *Hoc patet 2.Re.19.de Siba seruo Miphiboseth, quẽ contẽpsit, & mendaciter accusauit. Fuerat tamen satis delicate nutritus in domo sua, & in domo patris sui a iuuentute.*
32 Vir ira. *Quia pronus est ad inferendũ iniurias, ex quib. oriũt rixæ.*

A cundus prouocat rixas, & qui ad indignandum 1
facilis est, † erit ad peccata procliuior. † Super- 2
bum sequitur humilitas, & humilem spiritu su- 3
scipiet gloria. Qui cum fure 4 5
participat, odit animam suam 6 7
† adiurantem audit, & non in- 8
dicat. Qui timet hominem, ci 9
to corruet, qui sperat in domi 10
11 no, subleuabitur. Multi requi-
12 13 rũt faciẽ principis, & iudicium
a domino egreditur singulorũ.
14 Abominantur iusti virum im-
pium, & abominãtur impij eos
15 qui in recta sunt via. Verbum
custodiens filius extra perditio-
nem erit.

† Sæpe præuaricatur. † Iob. 22. d. † maledictionem.

a Qui cum fu. par. od. am. su. Non solum a peccato, sed etiam a consensu abstinere docet sapientia, ne audiat a districto iudice, Si videbas furem,

a ¶Consensu etiam. a ¶Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem occidere non possunt. a ¶Spes autem non confundit. a ¶In cælum. ¶Non est. ¶De textu.

B

rem, currebas cum eo, &c. Non enim fur solum, sed & ille reus tenetur, qui furti conscius quærente possessore non indicat. Et ne metu personæ potentioris se excuset addit: Qui timet hominem, & cætera.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et qui ad in. Ex leui causa.
2 Erit ad pec. pro. quia principium omnis peccati est superbia.
3 Superbum se hu. sicut patet. 3. Reg. de Adonia, qui elatus in superbiam voluit regnare.
4 Et hu. spi. su. idest honor in publico exhibitus, sicut patet de Salomone humiliter se tenente, quamuis Dauid decreuisset ipsum post se regnare, & gloriam regni obtinuit, Adonia deiecto.
5 Qui cum fure per. Ista participatio fit nouẽ modis. Vno modo præcipiendo seruo, vel subdito, quod furetur. Secundo consulendo furtũ sibi non subdito. Tertio consentiendo, ita quod furtũ non fieret sine cum sensu suo. Quarto adulando raptori, vel furi, vt pote commendando eũ de probitate si fieret tale factũ, & ex hoc inducitur ille ad faciendum. Quinto modo latronẽ, vel eius latrociniũ receptando. Sexto furto ipsius participando, vt pote partẽ ipsius accipiendo. Septimo tacendo quando videt fieri furtũ, quod loquẽdo, vel exclamãdo poterat impedire. Octauo se non opponendo, vel impediendo qñ ad hoc tenetur, sicut iudex, vel custos terræ. Nono quando post furtum factũ inquiritur de ipso, vt inueniatur, & aliquis scit, & non indicat. vnde versus: Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus. Participans, mutus, non obstans, non manifestans.
6 Odit animam suam. Quia quilibet istorum facit peccatum, & tenetur ad restitutionem.
7 Adiurantem au. idest inquirentem furtum sub pœna excommunicationis, vel alio modo.
8 Et non indi. Idest est nonus modus participandi cum fure prædictus. 9 Qui timet ho. Timore mundano.
10 Cito cor. A rectitudine iustitiæ.
11 Qui sperat. Ad standum constanter pro veritate.
12 Multi requirunt. Desiderãtes eius familiaritatẽ, et assistẽtiam eorum, scilicet vtrum hoc faciant amore boni communis, vel pro
13 Et iudicium a domino egre. &c. Quia discernit intentionem
14 Abominan. iu. Quia sicut similitudo est causa dilectionis, ita dissimilitudo causa odii, & abominationis.
15 Verbum custo. fil. Iste versus non est in Hebræo, patet tamen sententia.

CAP. XXX.

V Erba cong. Hucusque parabolæ Salomonis, quas trãstulerunt viri Ezechiæ regis Iuda. Hic rursus verba Salomonis, quod perpenditur ab ipso nomine quo Græce, ἐκκλησιαστης, Latine congregans. Ecclesia. n. conuocatio.

† Verba. Agur filii. Iaee, prophetiam dixit vir ad Ithiel, vel Vthal.

C

CAPVT XXX.

a ¶Hic est titulus. ¶Eructantis bona.

a V † Erba congregantis filii vomentis. Visio quam 1 2 locutus est, ...

a Visio quam. Visio quã locutus est, quod vidit apud secretiora contẽplando, patefecit hominibus. Quisquis enim spiritu dei confortatus est, quæ sequitur humili corde dicit: Stultissi. sum virorum, &c.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXX.

V Erba congreg. Superius posita est eruditio Salomonis actiua, hic ponitur eius eruditio passiua, & primo a deo secundo ab homine sequenti ca. Prima diuiditur in duas partes, quia primo ponitur quædam breuis præfatio. secundo subditur narratio, ibi: Visio. Circa primum sciendum, quod scriptura ve. test. frequenter vtitur nomine filiationis ad denotandũ proprietatẽ aliquam, sicut. 2. Reg. 13. a. Filius vnius anni erat Saul, cũ regnare cœpisset, ad denotandũ eius humilitatem. Et 1. Re. 12. b. Viuit dominus, quoniam filius mortis est qui fece. &c. ad denotandũ eius malitiam morte dignam, & hoc modo Salomon dicitur hic filius congregans, & vomens. Filius congregans, ad denotandum magnitudinem sapientię in eo congregatæ, partim ex infusione dei, vt patet. 3. Reg. & partim ab exercitatione studij. Similiter dicitur filius vomẽs ad denotandum excellentiã suę doctrinę. Vnde dixit regina Saba. 3. Reg. 10. b. Beati viri tui. qui stant corã te semper, & audiũt sapientiam tuam. Est igitur sensus: Verba. s. quæ sequuntur. sunt.
1 Congre. i. ipsius Salomonis, qui dr̃ filius congregans, & vomens mõ pdicto. qualiter aũt sint eius verba, magis explicabitur postea. 2 Visio. Hic consequẽter ponitur narratio. Circa qđ sciendũ, qđ secundũ Heb. Salomon hic loquitur: Visio quam lo. est. Ad cuius intellectũ sciendũ, qđ Deu. 17. dixit Moyses de rege instituẽdo super Israel: Non multiplicabit sibi equos, &c. & sequitur. Non habebit vxores plurimas, quæ alliciant animam eius, neque argenti, & auri immensa pondera. Salomõ aũt de sua sapientia cõfidens nimis multiplicauit sibi equos & auri, & argẽti immẽsos thesauros, & ẽt vxores multas, ẽt alienigenas, æstimans qđ nõ eleuaretur in superbiã ex multitudine equorũ, & auri, & argẽti, & qđ nõ alienaret aĩus eius a deo per vxores alienigenas, qđ tñ fuit falsum, vt patet, 3. Reg. 12. vbi dr̃, quod deceptus ab eis ędificauit tẽpla idolorũ. Dicunt tñ Hebręi, qđ postea peccatũ suũ cognouit, & pęnituit, & ẽm hoc loquitur hic, & est talis litera Hebraica. Pro phetia ... est, quod subditur. Dixit vir. i. Salomõ. Mecũ deus per plenitudinẽ sapientię. Mecum deus, per plenitudinem potentiæ, Vtrumque enim habuit Salomon a deo. Et potero, s. multiplicare mihi equos, aurũ & argentũ, & vxores absque transgressione. Veruntamẽ quia transgressus fuit, & postea peccatum suũ cognoscens pęnituit, Ideo subduntur verba illius pęnitentis, Stultissimus sum virorum, qui credebar sapientissimus. Et sapientia hominũ. qua cauent a transgressione diuinorum præceptorum: Non est mecum, & ad hoc pertinet, quod subditur: Non didici sapientiam, s. prędictã quendo eam in opere. Et noui. resumitur non, quod ponitur in clausula immediate precedenti sic: Et non noui sanctorum scientiam, qua cauent ab offensa diuina, & est repetitio eiusdem sententiæ ad maiorem exaggerationem, sicut solent facere pœnitentes, errorem suum confitentes. Et subditur huius erroris declaratio, cum dicitur: Quis ascendit in cælum atque descendit, sicut fecit Moyses, qui ascendit super montem Sinai in cœlum sydereum ad dominum, & inde descendit ad populum, vt habetur in Exo. Quis cõtinuit spiritum in manibus sicut Moyses, qui cineres ardentes de camino accepit in manibus suis. Exo. 9. Quis colligauit aquas quasi in vestimento, sicut fecit Moyses in mari rubro, quia merito ipsius aquæ fuerunt diuisæ, vt trãsiret populus Israel, & aquæ erant ei quasi pro muro a dextris, & a sinistris, Exo. 14. Quis suscitauit oẽs terminos terræ, sicut Moyses, qui in erectione tabernaculi suis meritis immisit terrorẽ omnibus gentibus in omnib. finib. terræ promissionis, & circa habitantibus, sicut dicitur Deute. Hodie incipiam mittere terrorem tuum atque formidinem tuam in populos, &c. Quod nomẽ est eius. quasi diceret, cũ dicatur, quod alius, ante Moysen fuit, qui talia fecit, quis fuit ille, & quod fuit nomen eius? Etsi dicatur, mortuus est, & nomen eius datũ est obliuioni dicatur: Quod nomen filii eius, i. q̃ generatio mãsit ab eo, ex qua possit hẽri notitia aliqua de ipso, qđ cum inueniatur, restat qđ nõ fuit aliqis sibi in magitudine similis, & iõ cũ ille plibuerit regẽ Israel multiplicare sibi equos, aurũ, & argẽtũ, & vxores, & ego Salomõ feci ɔ̃riũ, patet hoc fui stultissim⁹ virorũ: & maximẽ, qa Moyses ex ore dei loquebat̃. iõ subdit̃. Oĩs sermo dei ignitus, i. ab oĩ supfluitate, & falsitate depurat⁹. Clype⁹ est ɔ̃ insultũ tẽtationũ. Sperãtibus in se, i. in dño, & non p̃sumentib. de sua sapientia, sicut ego presumpsi, pp qđ erraui, iõ subdit alios monendo. Ne addas

Filiationis verbum. Salomon quare deceptus. Hebræorum expositio.

Filij aqui. quia per gratiam eius sunt renati, qui in carne ad cœlum transuolauit, qui alibi filij sponsi dicuntur.

Tria sunt mi.d.f. Ita est ad literam, Scilicet via aqlę in cęlo subtilitas diaboli, qui circa corda sanctorũ volitat, magno labore depreheditur. Similiter, & via colubri super petrã, ho-is, sc. venenati astutia insidiari non desinit s, quos in petra fun-atos esse conspicit. a nauis in mari, via est iquitatis, quę p ama-s seculi fluctus dia-li flatibus agitata tã subtilitate discurrit, vix, aut nunquã pos iter eius deprehen-. Quòd aquila dia-lum significat, ostẽ propheta; *Velocio- perfecutores vestri fue t aquilis cœli.* i. inimi nostri ipsis dęmoni-s crudeliores vide-tur. Quod serpens bolum significat, primi hominis trãs-gressione probatũ est. Ideo quidã ait: *Quasi a facie colubri fuge peccatum.* Quod autem nauis leuitatem eorum designet, qui omni vento doctrinę circunferuntur, demonstrat propheta. Chaldęos in nauibus suis gloriantes. Sicut hęc tria talia sunt, vt inueniri nequeant, sic difficile est scire quot cogitationibus iuuenis agitur, qui viam veritatis deseruit.

c *Talis est, & via mulieris adulteræ.* Adultera quoque mens, vt quę commemorauit, semper vaga est, quę vbi celare pec-ca poterit, negat se aliquid patrasse mali.

d *Quatuor.* scilicet. Minores videntur iusti in terra, quam reprobi, idest abiectiores, sed tamen sapientiores sunt sapiẽtibus mundi, quia ęterna quęrunt, & pro his pati desiderant. D

e *Formicæ populus infir.* Et ecclesię populus, vt fortitudinem mẽtis custodiat, infirmum se temporaliter aduersariis sequẽtibus ostendit: vnde: *Ego autem dico vobis, non resistere malo: Si quis te percusserit in vnam max. præbe e, & aliam.* Hic ĩ hac vita pręparat sibi fructus bonorum operum quibus viuat in ęternum.

f *Lepusculus*- alij chirogylius. animal non minus hericio simile muri, & vrso, cuius in Palestina magna cogna in cauernis petrarum, & in foueis. Et in psal. vbi dicimus. *Petra refugium herinaciis, alii chirogylijs.* Sed hic quidam pro sepulchro hericium habent. E

patrem, & qui despicit † partum matris suæ, † suffodiant 1
a eum corui de torrentibus, & comedant eum filij aquilæ. 2
b Tria sunt † difficilia mihi, & quartum penitus ignoro. 3

a ¶Subtilitatem diaboli.

Viam aquilæ in cœlo, viam colubri super petram, viam viri 4
c in † adolescentia. Talis est, & via mulieris adulteræ, quæ 5 6
comedit, & tergens os suum, dicit. Non sum operata ma- 7
lum. Per tria † mouetur terra, & quartum non potest su- 8 9
stinere. Per seruum cum regnauerit, per stultum cum sa- 10 11
turatus fuerit cibo, & per odiosam mulierem cum in ma- 12
trimonium fuerit assumpta, & per ancillam, cum fuerit 13
hæres dominæ suæ. Quatuor sunt minima terræ, & ipsa 14 15 16
d sunt sapientiora sapientibus. † Formicæ populus infir- 17
e f mus, qui præparat in † messe cibum sibi. † Lepusculus plebs 18 19

† effodiant

HIERONYMVS. Habent enim Hebręum verbum saphan murem, & chirogylium, & leporem, & hericium interpretatur.

Lepusculus, &c. Hęc est plebs ecclesię, quę inualida, quia iniurias suas vlcisci non quęrit, & quia non suis viribus, sed in dei auxilio sperare salutem didicit, quod est cubile habere in petra. vnde dicit cum psalmista. *Esto mihi in lapidem fortissimum in domum munitam, vt salues me, quia petra mea, & munitio mea es tu.* F

d *Quatuor.* a *Regem*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et qui des. partum matris suæ.* In Hebræo habetur: Rugas matris suæ, quæ accelerantur in facie mulieris ex frequenti partu.

2 *Suffodiant eum corui.* id est careat in morte sepultura, ita quod cadauer eius relinquatur bestijs, & auibus lacerandũ.

3 *Tria sunt difficilia mihi.* Superius Salomon descripsit mysterium suæ incarnationis. Et diuiditur in duas partes, quia primo, quod dictum est facit. secundo ad communem modum docendi redit, ibi: *Per tria.* Prima adhuc in duas partes, quia primo describit incarnationis mysterium, secundò infert quoddam corollarium, ibi: Talis est. Circa primum incipit ab vltimo, scilicet ab eius ascensioue reuertendo ad eius incarnationem in virginali vtero. Et loquitur hic parabolice sicut & communiter in isto libro, Dicit igitur: *Tria sunt difficilia mihi.* idest capacitatem intellectus transcendentia. Et quę sunt illa, subditur.

4 *Viam aqui. in cæ.* Hanc viam tenuit Christus in sua ascensione. 5 *Viam colu. su. pe.* Hãc viam tenuit Christus in sua resurrectione, Christus enim passus per serpentem, vel colubrum designatur, secũdum quod dicitur Ioh. 3. d. Sicut exaltauit Moyses serpentem in deserto, sic exaltari oportet filiũ hominis. Christus autem passus, & sepultus in sepulchro lapideo, inde mirabiliter exijt in sua resurrectione clauso sepulchro, & sic tenuit viam colubri super lapidẽ. 6 *Viam nauis in medio mari.* Hanc viam tenuit Christus in sua conuersatione, quia in hoc mundo tanquam in mari procelloso expertus fuit pressuris, & tribulationibus. 7 *Et viam viri.* scilicet perfecti. *In adolescentula.* Hæc est vera litera, quia sic est in Hebræo, & dicitur hic adolescentula Beata Virgo Maria quæ in iuuentute Christum concepit spiritussancti virtute quod fuit valde mirabile. Propter quod dicit Iere. 30. d. *Nouũ creauit dominus super terram mulier circundabit virum.* Quia Christus in vtero virginis fuit vir perfectus scientijs, & virtutibus ab instanti conceptionis, & in natiuitate exijt clauso vtero virginis, & ideo de hac via viri in adolescentula dicit Salomon, hoc est quartum, quod penitus ignorat. Vnde dicit Hie. in sermone de assumptione Virginis Mariæ, igitur quod natura non habuit, vsus nesciuit, ignorauit ratio, mens non capit humana, pauet cœlum, stupet terra, creatura omnis etiam cęlestis miratur, hoc totum est, quod per Gabrielem Marię promittitur, & spiritum sanctum adimpletur. De nulla item alia via viri in adolescentula potest rationabiliter dici, quod fuerit Salomoni totaliter ignota, cum habuerit scientiam infusam de naturis hominum, animalium, & plantarum vsque ad minima, vt habetur 3. Regum 4.

8 *Talis est.* Hic ex dictis concludit quoddam corollarium, s. malitiam plebis Iudaicæ esse mirabilem, quæ hic metaphorice designatur sub nomine mulieris adulteræ, cum dicitur: Talis est via, idest mirabilis, sicut prædicta propter eius malitiam excessiuam.

9 *Mulieris adulteræ.* id est synagogæ, quæ deo desponsata in monte Sinai in legis susceptione statim declinauit a deo per idololatriam in adoratione vituli, & postea in innumerabilibus idololatrijs, vt patet ex decursu libri Iudicum, Regum, & Paral. & ad vltimum deum incarnatum coram Pilato negauit, & cruci affixit. 10 *Quæ come. & tergens os suum di. non sum ope. ma.* In hoc prosequitur metaphoram mulieris adulteræ, quæ a viro eiecta efficitur inuerecunda, & viuens publice de meretricio, reputat totum sibi licere, & ita plebs Iudaica viuit de vsura, & in Christum negat se peccasse.

11 *Per tria.* Hic Salomon reuertitur ad communem docẽdi modum. Et diuiditur in tres, partes, secũdum tres quaternarios, primum ponitur cum dicitur: *Per tria mo. ter.* idest conturbantur homines habitantes in ea. Et quę sunt illa subditur.

12 *Per seruum cum regnauerit.* Sicut patet de Ieroboam, qui fuerat seruus Salomonis, & factus rex super decem tribus, induxit populum ad idololatriam. 1. Reg. 12. Diuisio.

13 *Per stultum, cum satu. fue. ci.* & cum cibo intelligitur vinũ. Tales enim solent mouere rixas, & dissensiones.

14 *Et per o. mulierem.* quia efficitur vna caro cum viro. Habere autem secum inseparabiliter personam odiosam, est magis mors, quam vita, non solum viro suo, sed etiam toti familię, & amicis. 15 *Et per ancillam cum fuerit hæres dominæ suæ.* idest amata, & honorata, sicut domina, & ipsa domina repudiata, & ancilla. Istud est quartum, de quo dicitur, quod terra non potest hoc sustinere, quia hoc nullo modo est sustinendum. quando potest emendari.

16 *Quatuor.* Hic ponit secundum quaternarium de animalibus paruę reputationis, quę tamen habent industriam naturalem, ex qua debent homines moueri ad prudenter agẽdum, secundum quod dicitur Iob. 12. b. Interroga iumenta, & docebunt te, &c. Et quę sunt illa quatuor genera animalium subditur, cum dicitur.

17 *Formicæ populus infir.* Idest debilis congregatio.

18 *Qui præparat.* Hoc patet ad sensum.

19 *Lepusculus.* Qui in petra cubile suum collocat, idest in loco inaccessibili hominibus, vt dormiat ibi securus.

a *Regem locu.* Locusta, gentes quodā sine rege Christo, sine propheta, sine doctore, nunc in vnitate fidei congregatę ad spirituale pugnā contra diabolū properant. Vel Anachoritarum concors vnitas, quæ cū nullo præcepto hominis in suis latibulis regatur, tamen instanter in suis locis Christo militare, & germina carnalium consueuit absumere voluptatum.

A — Anachoricæ.

b *Stellio manib.* Stellio alas non habet, & ideo manib⁹ nititur, & moratur in ædibus, quia illorum humilitatem si gnificat, qui natura tarda ingenio, solertia tamen industriæ suę, vel ad diuinarū notitiam scripturarū, vel ad virtutū gratiā quib⁹ cęlū mereantur, attingunt. Plerumque enim aues pennatæ in imo resident, & stellio, qui pēnas non habet, nitens manibus regni ædificia tenet. Sic ingeniosi dum per negligentiā in malis remanēt, & simplices quos īgenij pēna nō adiuuat, ad obtinenda æterni regni mœnia virtus operationis leuat.

B — † & rex cui nemo resistit.

¶ Dis. 4. c. deniq. De renuntia. c. nisi. §. propter autem malitiam.

c *Tria sunt, quæ gradi.* Non nos moueat, qđ dixit, & quartū incedit feliciter. Tria n. bene incedere dicit, & quartum feliciter. Non enim omne, quod incedit feliciter, bene, neque in hac vita omne, quod bene, feliciter. Nam leo, & gallus, & aries bene incedunt, sed non feliciter, quia persecutionem

C patiuntur. Quartum vero feliciter, & non bene incedit, quia in fallacia sua ad tempus Antichristus prosperatur.

Gallus

d *Gallus.* scilicet prædicatores, inter huius seculi tenebras verum mane nuntiantes.

e *Et ari.* Primus ordo sacerdotum, qui per suā exempla ducatum populi, vt subsequentem eorum gregem ... quibus spiritualiter recteq; viuentibus, nō est, quia eorū intentioni nullus perfectorum resistere potest. Et post hæc Antichristus apparebit. Subdit quartum dicens, quod incedit feliciter, & stultus apparuerit postquam eleuatus est in sublime.

f *Qui autē.* vbera fortiter premis, dum sacri eloquij verba subtili intellectu penetras, qua pressionē dum quęritur, butyrum ... vel tenui intellectu quęrimus, vbera internæ pinguedinis vngimur, quod nequaquam faciendum, dum lac quæritur, sanguis sequatur, quia dum verba diuina vltra modum discutiūtur, in carnalem intellectum caduntur. Sanguinem enim elicit, qui vehementer emungit, quia carnale efficitur hoc, quod nimia discussione sentitur.

g *Et qui prouo. iras produ.* Quid prior parabola ad literā significet, aperit, qa q. modeste pximū allocutus, gratū accipit rñsum, quasi de vberib. in quib. lac q̄rebat, butyrū exprimit. At qui inepto verbo, irā & discordiā fraterno ex corde prouocat, quasi vltra modū emungens vbera elicit sanguinem.

a inualida, qui collocat in petra cubile suum. Regem locusta 1
b non habet, & egreditur vniuersa per turmas suas. † Stellio 2 3
manibus nititur, & moratur in ædibus regis. Tria sunt, quę 4 5
c

a ¶ Vicit leo de tribu Iuda. ¶ Quod infirmum est dei, fortius est hominibus.

bene gradiuntur, & quartum, quod incedit feliciter. Leo 6

a ¶ Veniet enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam.

d fortissimus bestiarum, ad nullius pauebit occursum. Gallus 7

a ¶ Idest, luxuriam restringens. b ¶ Sacerdotes. Afferte do. fil. arie. &c.

e succinctus lumbos, & aries, † nec est rex, qui resistat ei. Et 8

a ¶ Antichristus in sublime erit cum se deum mentietur, sed tunc stultus apparebit, quia per aduentum veri iudicis deficiet. 9

qui stultus apparuerit postquam eleuatus est in sublime, si 10

a ¶ Supplici um dum superbiret. ¶ Præuidisset.
b ¶ Ne in tantam iactantiam eleuaretur.

enim intellexisset, ori suo imposuisset manum. † Qui autem 11
f fortiter premit vbera ad eliciendum lac, exprimit butyrum, 12
& qui vehementer emungit, elicit sanguinem, & qui prouo 13 14 15
g cat iras, producit discordias. 16

NICOLAVS DE LYRA.

1 Regem locu. non habet. *Qui diriget eam.*

2 Et egreditur vni. per tur. *ordinatione disposita.*

3 Stellio in m. ni. *Est aūt stellio species reptilis habētis maculas in cute lucentes. In Hebræo habet aranea manibus nititur. i. pedibus quibus pro manibus vtitur, quibus adhæret parietibus, & telam operat.*

Stellionis natura.

4 Et m. in ædi. re. *Ibi enim facit telam suam, & locum ad manendum, sicut in aliis locis. Stellio vero non moratur in ædibus regum in terris istis, sed magis in syluis. Sequendo tamen translationem nostrā potest dici, quod habitat in ædibus regum in regionibus calidis, cuiusmodi est terra promissionis. Per prædicta intelligitur, quod homo debet esse solicitus de prouisione cibi exemplo formicæ, & de securitate loci exemplo lepusculi, & de ordinata dispositione ad bellum exemplo locustarum, & subtilitate operandi ad modum araneæ.*

Monarchiarū quatuor mundi principia.

5 Tria sunt. *Hic ponitur tertius quaternarius, & dicit Ra. Sa. qđ hic est prophetica locutio, tamen sub metaphora quatuor regnorum, quæ in paruo tempore fuerunt valde prosperata, quartum tamen multo plus præcedentib⁹. Primum autem regnum est Babylonicum, quod notatur cum dicitur.*

6 Leo fortis. be. *Nabuchodonosor enim rex Babylonis vocatur leo. Iere. 4. b. Surrexit leo de cubili suo. Secundum fuit regnum Persarum, quod notatur ibi.*

7 Gallus suc. lum. *In Heb. tamen non est gallus. Cyrus autem, & Darius armis accincti interfecerunt Balthasar, & regnum Babyloniæ transtulerunt ad Medos, & Persas.*

8 Et

8 Et aries. *per quem intelligitur Alexander magnus, qui regnum Medorum, & Persarum subiecit regno Græcorum, & in paruo tempore multum prosperatus fuit. Et rex, contra quē non leuabit, sic est in Heb. i. contra quem nullus resistere poterit, in quo designatur regnum Romanorum, quod fuit fortius præcedentibus, vnde dicitur ferreum, Dan. quia sicut ferrum domat omnia, ita regnū Romanū domauit alia regna.*

9 Et qui. stul. ap. *Hic reuertitur ad communem modum docendi. Et ponit hic duo documenta. primum est dissuadens promotionē stulti, quia magis cedit ad confusionem suam, quam ad honorem, & ideo hoc dicitur: Et stultus ap. Sciendum tamen, quod li, & non est in Heb. quia sententia huius versus non copulatur præcedenti, sed est omnino alia, & est sensus, quod stultitia alicuius magis apparet, quando promotus est in statu sublimi, sicut turpido simiæ magis apparet quando ascendit in altum. ideo subditur.*

10 Si enim intel. *scilicet promotus, vel promouens eum, quod cederet ad vtriusque vituperium.*

11 Ori suo imposuis. ma. *i. tacuisset de tali promotione procuranda. Secundum documentum reprimit in omnibus excessum, cū dicit.*

12 Qui au. *exprimit butyrum, idest materiam lactis solidiorem, quæ non esset exprimenda, sed magis dimittenda.*

13 Et qui vehementer emun. *scilicet nasum.* 14 Elicit sanguinem. *faciens ipsum effluere, quod magis vertitur in nocumentum.*

15 Et qui prouo. iras. *aliquorum inter se.*

16 Producit di. *quia aliquando protenduntur ad omnes amicorum, & aliquando ad totam ciuitatem, & regnum.*

CAP. XXXI.

Verba Lamu. Lamuel in quo est deus de quo supra interpretatio. Visio q̄ locutus est vir, cū quo est deus, Mater dei gratia, quæ illum erudiit intellectu sapientię, quam forsitan hominibus ipse ministerio ... ad literam, hoc mater Salomonis docuisse possit intelligi, quæ quia ipse sapienter dicta cognouit operi parabolarū suarū inserere voluit, & iō postquam dictum est in titulo, verba Lamuelis regis, additum est: Visio qua erudiuit eum mater sua, quia cum in regnum vnctus, spiritum sapientiæ accepit, per spiritum vidit, quam prudenter se mater sua docuerit.

CAP. XXXI.

VERBA Lamuelis regis. Visio † qua erudiuit eum 1 2

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXXI.

Diuisio.

Verba Lamuelis. Hic consequenter ponitur instructio Salomonis passiua a matre sua. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur exhortatio matris, secundo commendatio fortis mulieris, ibi: *Mulierem fortem.* Prima adhuc ī duas, scilicet præfationem, & prosecutionem, ibi: Quid dilecte. Circa primum per modum cuiusdam prologi præmittitur.

1 Verba

1 *Verba La.* supple sunt, quæ sequuntur. Et dicitur hic Salomon Lamuel, quod interpretatur cum quo deus, quia deus fuit cum Salomone in principio regni sui, vt declaratū est cap. pręceden. Sciendum tamen, quod verba, quę sequuntur in principio huius capituli, non sunt Salomonis, nisi vt referentis, sed sunt verba matris suę ipsum exhortantis. ideo dicitur. 2 *Visio.* idest instructio seu increpatio. *Qua erudiuit eum mater sua.*

1

A *Et diuitias tuas.* Hoc eſt, noli terrenis delicijs hominum ſordа corrumpere, ne cęleſtia quærant in quibus perpetuo regnent cum domino. Delentur enim reges per diuitias, qñ ſummi regis corpori adunati per fidem, per illecebras ſecu merentur eradicari de terra viuentium.

a ¶Dicam tibi, O. b ¶Qui de vtero natus electus es in regnum. c ¶Qui electus es in hoc, quod uotis omnibus deſiderabam.
mater ſua. quid† dilecte mi? quid dilecte vteri mei? quid dile-
a ¶Ad literam patet. b ¶Corruptionibus uitiorum. c ¶Virtutum tuarum.
cte votorum meorum? Ne dederis mulieribus ſubſtantiam
a tuam, & diuitias tuas ad delendos reges. Noli regibus, o La-
a ¶In quo eſt luxuria.
b muel, noli regibus dare vinum, † quia nullum ſecretum eſt vbi
a ¶De carnis illecebris. b ¶Alias beneficiorum tuorum.
regnat ebrietas, ne forte bibant, & obliuiſcantur iudiciorum;
a ¶Chriſti, qui pauper pro nobis.
c & mutent cauſam * filiorum pauperis. Date ſiceram † mœ-
rentibus, & vinum his, qui amaro ſunt animo, bibant & obli-
uiſcantur egeſtatis ſuæ, & dolores non recordentur amplius.
Aperi os tuum muto, & † cauſis omnium filiorum, qui per-
d tranſeunt. Aperi os tuum, decerne quod iuſtum eſt, & † vindica
a ¶Ideſt doctrina. b Eccleſiam filios dei generantem. c Facientem. d Qualis, quantus.
e inopem, & pauperem. Aleph. Mulierem fortem quis inue-

Noli regibus. Hæc ſequentia ad literam patent. Allego. item præcipit, ne in quo eſt luxuria, inebrientur mentes fidelium, qui ſunt membra regis ęterni quia nullum ſecretum eſt vbi regnat ebrietas, nil de cæleſtibus cogitatur, vbi regnat voluptas carnalis, ſed ea ſolum, quę ſunt viſibilia, carnales ſcrutantur.

Date ſic. mœ. Vinũ & ſicera, diuinæ ſapientiæ conſolatio, quę illis debetur, qui infimis conſolari fugiunt, & quicquid in præſenti occurrerit amaro animo ſuſcipiunt, cęleſtibus tota mente inhærentes. vnde. *Renuit conſolari anima mea, memor fui dei, & delectatus ſum.* Item date ſiceram, & cęt. pœnitentibus, ſcilicet, qui priſtinorum actuum mœrore atque triſtitia deprimuntur, ſpiritualis ſciẽtię iucunditatem, vt vinum, quod lętificat cor hominis affluenter infundite, ne abundantiori triſtitia abſorbeantur, qui huiuſmodi ſunt.

Ape. os. Pro cauſa pauperis, quę per ſe in iudicio loq non valet, ipſe loqui memẽto: & eos defende, qui patrię cęleſtis intuitu huius vitæ viam citius tranſeunt. Vel, os aperire mutis, gentibus verbum prędicationis prędicare, qui diuina eloquia prius perſonare neſciebant, & non tantum Iudęis, ſed, C cunctis per orbem nationibus curam ſalutis impendere.

Aperi os tuum, decer. Sicut ꝓ cauſa pauperis, & ereptione os aperire ꝑcepit, ita vbi errauerit, iuſte caſtigare admonet ac iudicare. Et Moyſes: Pauperis in iudicio nõ miſereberis. Qđ vtrunque dominum facere propheta dicit: Sed iudicabit in D iuſtitia pauperes, & arguet in æquitate pro manſuetis terrę.

e *Mulie. fortem.* Hucuſque verba. Lamuelis regis. hinc Salomon paucis verſibus, ſed pleniſſima veritate decãtat laudes eccleſiæ. Conſtat enim hoc carmen verſibus. 22. per ordinem Hebræi alpha-
beti, & ſinguli verſus
ſingulis incipiunt li-
1 teris, vbi innuitur, † fili
2 quam plene hic, vel
3 animæ vniuſcuiuſ-
4 que fidelis, vel totius
5 eccleſiæ ſanctæ, quæ
6 ex ominibus electis †neque principibus ſiceram.
7 vna perficitur catho
8 lica, virtutes deſcri-
9 bantur ac præmia.
10 *Mulierem fortem quis* * omnium † pereunti
11 *inuen.* Mulier fortis Mulier fortis
12 ſancta eccleſia, quia
13 ex aqua, & ſpiritu ſan
14 cto deo filios ſpiri-
15 tuales gignit. Fortis, †ad iudicium
16 quia cuncta aduerſa, † iudica E
17 vel proſpera ſeculi
18 pro dei amore con-
19 temnit, quam ipſe
20 in carne apparens, in
firmã inuenit, & fortem fecit. Vnde ad cęlos rediens, ait angelis: *Congratulamini mihi, quia in. d. q. per.* Luc. 15.b. Videns ergo Salomon humanũ genus innumeris implicatũ erroribus, & quod ad eius ſaluationẽ nullus, niſi ſolꝰ mediator dei, & hominũ ſufficiat, ait: Mulierẽ fortem quis inueniet. Acſi aperte futuram dei gratiã admiretur. Quis talis? quis tantus? qui de tot incredulis mundi nationibus vnam ſibi electorũ eccleſiã congreget, quam ſua gratia fortẽ, & inſuperabilem efficiat, non noſtri ſimilis, non noſtri temporis, ſed in fine ſeculorũ Deus homo futurus, & nos ſua paſſione a morte redempturus. Hoc enim eſt quod ait: Procul & de vlti fi. præ. eius. Procul interuallo temporis a Salomone vſque ad partũ virginis. De vltimis autẽ finibus, quia a ſummo cęlo egreſſio eius. Non. n. alius ꝑtium F ꝓ nobis dedit, q̃ ſeipsũ: *Vnde. Qui dilexit nos, & tradidit ſemetipſum pro nobis, &c.* Pſal. 18.b. Galat. 2.d. Quãuis, & ita recte poſſet intelligi ꝑtiũ ſãctę eccleſię ꝓcul poſitũ fuiſſe: q̃a verbi ĩcarnatio inter homines conuer-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quid dilecte mi? *Hic ſubditur proſecutio inſtructionis, quæ eſt de duobus, ſ. de vitanda carnalitate, & de proſequenda æquitate. ſecũdo ibi:* Aperi os tuum. *Circa primum ſciendũ, quod Hebræi dicũt Salomonem nocte ſequenti diem deſponſationis filiæ Pharaonis nimis vigilaſſe. & per conſequens in mane nimis dormiuiſſe, intantũ quod trãſiret hora offerendi iuge ſacrificium matutinum, & claues tẽpli erant ſub ceruicali Salomonis, propter quod mater ſua intrauit eius cubile, & incepit eum arguere, dicens.* Quid dilect. mi. *ideſt quid feciſti ex carnalitate tua impediens diuina ſacrificia?*

2 Quid dile. vte. m. *Repetitio eſt eiuſdem ſententiæ ad maiorem exaggerationem.*

3 Quid dilecte votorum meorum. *q. d. ſuper omnia deſideraui quod bene regeres regnum tuum, & iam in aliquo feciſti contrarium nimis carnaliter cum vxore tua dormiendo, ideo ſubditur.*

4 Ne dederis mulie. ſub. tuam. *nimis ardenter eas amando, & nimis carnaliter adhærendo. Et quia ad nimiam carnalitatem cũ mulieribus inducunt delitiæ cibi, & potus, ideo ſubditur.*

5 Et deuitias tuas ad delendos reges. *Hebræi dicunt ad impugnandũ reges. Et cauſa huius diuerſitatis eſt, quia verbum Hebraicũ ibi poſitũ æquiuocũ eſt ad delere, & ad impugnare, ſed litera ſequens videtur magis conſonare dicto Hebræorum, quia ſubditur.*

6 Noli regibus o Lamuel. *ideſt Salomon.*

7 Noli regibus dare vinum. immoderate bibendũ. *Et dicũtur hic reges ipſe Salomon principaliter, & ſecũdario alij iudices ad regendũ populũ cõſtituti. Et ſubditur cauſa dictæ ꝓhibitionis, cũ dicitur.*

8 Quia nullum ſecre. *eſt vbi regnat ebri. Hoc patet vnicuique, et per hoc, quod dicitur hic ebrietas, patet quod non diſſuadetur hic potio vini regibus, & principibus temperata, ſed potio immoderata, quæ auffert debitam diſcretionem, ideo ſubditur.*

9 Ne forte bibant. *ſcilicet immoderate.*

10 Et obliuiſ. iu. *in lege domini ſcriptorum.*

11 Et mutẽt cauſam filiorum pau. *i. pauperum nimis fauẽdo parti diuitum. Conſequenter oſtenditur, quib. ſit dandus potus cũ dicitur.* 12 Date ſi. *i. potũ inebriatiuum, & ſic ſonat litera Hebraica.*

13 Mœrentibus. *i. exiſtentib. in luctu, & amaritudine, quia potio vini fortis multiplicat ſpiritus, & ſic eſt remedium contra dolorẽ animi, & corporis. Occaſione autem huius verbi ſapientes Iudæorum ſtatuerunt, vt perſonis ad mortem condemnatis, daretur potio vini fortis, vt ſic facilius tolerarent dolorem mortis imminentis.* Vinum bibere damnatis confert.

14 Aperi os. *Hic ponitur ſecundum documentum, quod eſt de exequenda iuſtitiæ æquitate, cum dicitur: Aperi os tuum mut. allegando iuſtitiam pro eo, qui neſcit eam proponere in cauſa ſua, ſicut eſt homo ſimplex, & ignarus, vel pauper, qui non habet aduocatum pro ſe loquentem.* 15 Et cau. *ideſt pro cauſis.*

16 Omnium fi. qui pertranſeunt. *i. hominum extraneorũ per terram tranſeuntium, qui frequenter non inueniunt, qui pro ſe allegent, eo quod ſunt extranei, & tamen indigent celeriter expediri.*

17 Aperi os tuum. *celeriter.*

18 Decerne quod iu. eſt. *non differendo ſententiam propter aduerſæ partis potentiam.*

19 Et iudica inopem, & pau. *ideſt exequere iuſtitiam pro inopibus, & pauperibus, quando habent iuſtam cauſam.*

20 Aleph. Mulie. for. *In vlti. parte huius libri ponitur cõmẽdatio fortis mulieris. Et exponitur cõiter a doctorib. noſtris de eccleſia, quæ metaphorice dicitur fortis mulier, & ſponſus eius Chriſtus. Filij autem eius & filiæ populus Chriſtianus in vtroque ſexu. & dicunt, qđ iſte eſt ſenſus literalis, ſicut Iud. 9. b. dicitur. Ierunt ligna ad rhannũ, &c. ſenſus literalis non eſt de lignis materialib. ſed de Abimelech, & Sichimitis cũ ſuper ſe regẽ inungentib. Et licet hæc expoſitio ſit rationabilis, & cõis, tamen eã non proſequor, quia ſatis diffuſe traditur in gloſſis, & communibus poſtillis. Ra. Sa. vero conuenit cum doctoribus catholicis, quantum ad hoc, quod hic eſt metaphorica locutio, ſed dicit, quod per*

conuersatio, passio, resurrectio, lõge a natura nostra remota
A ille enim quando voluit, & de qua voluit matre natus est, & sine peccato vixit in mundo, & qñ voluit, & qũo voluit mortuus est, & quando voluit, & quomodo voluit resurrexit, & ascendit, & cætera huiusmodi, in quibus tantum procul a nobis, quam cœlum a terra. Quia vere Ecclesiam, quam redemit dominus non solũ verbum salutis suscipere, sed & constanter pro illo certare, per mundũ prædicare donauit, ad luc.

† præstantius margaritis est pretium eius.

† libenter manibus suis.

† statutum.

Confidit in ea cor vi. Vir redẽptor. Vnde *Despondi enim vos vni vi. virg. ca. exhib. Christo.* Quod ergo dicit *Confidit in ea cor v. sui.* Ab humana similitudine tractum est. Sicut enim, qui fortem fidelemque, & castam hẽt coniugẽ confidit in ea, quia nihil contra voluntatem suam agit, nec saltẽ adulterij cogitatione polluitur, cũcta pro amore suo tolerabit libenter, & quos valebit, ad amicitiam suã conuertet. Sic deus in ecclesia confidit. Nouit enim spiritum grẽ quẽ dedit, nouit virtutem charitatis, quam eius pręcordijs in fudit. Ideoque non dubitat non solum eam a suę fidei integritate non posse corrumpi, sed & perseueranter insistere, vt plures ad fidei cognitionem, & vnitatem congreget. & hoc
B est. *Spoliis non indigebit.* Spoliat enim diabolum ecclesia, cum per prędicatores quos deceperat, ad veritatem reuocat.

a *Et spoliis non indi.* Quia nunquã cessabit ecclesia deceptas a diabolo animas Christi fidei restituere, donec mundi cursu finito numerus iustorũ cõpleať. Sed quia qcqd boni sancta ecclesia, vel fidelis aĩa agit, desup accipit, recte subditur.

b *Reddet ei bo. & non ma.* Reddet anima Christo bonum, cũ perceptis vitę muneribus recte viuendo respõdet, & ea, quę scit, vel facit, alijs intimare satagit. Cum autẽ dixit: Reddet ei bonum, addidit, & non ma. quia quidã acceptis a deo bonis mala rependunt, vel mysteria fidei, q̃ perceperunt in hęresim vertũt. vel, fidẽ quã verbis fatebantur factis negãt, vel

Tim.1.d. bonos mores per colloquia mala corrũpunt. vel in bono ppositio vsque ad finem non perseuerãt. vnde cũ dixisset, reddet ei bo. & non ma. vt perseuerantiã necessariam ostenderet, adiunxit: omnibus di. vi. suę. cui simile. *Seruiamus illi. &c.*

Luc.1.g. c *Quęsiuit.* Quibus operibus, quib. iustitię, vel sanctitatis fructibus sit potius insistendũ ei, q qđ accipit, rependere q̃rit, sic dicit. *Quæsiuit la.* Hęc sancta ecclesia, & ad literã facit, se-

Esa.58.c. cundum illud Esa. *Cum videris nudum, operi eum, et car. tu. ne des.* Operatur autẽ non inconsulte, sed cõsilio, ut a viro suo Chri-

Matthę.25.c. sto mereatur in iudicio audire. *Nudus fui, & o. Et quãdiu fecisti vni ex mi. istis, & mi. fe. Manuum suarum.* idest earum personarũ per quas eleemosynas pauperibus tribuit, in quorum opere deuoto saluberrimo vtitur cõsilio, vt cum dispergit, det pau-
C peribus, non vt ab hominibus laudetur ad tempus, sed vt iustitia eius maneat in seculum seculi.

Mystice

a ¶Sibi. ¶Congreget. b ¶Scilicet, inuentoris. c ¶Id est, confusio:

nieť? † procul, & de vltimis finibus p̃retium eius[b]. Beth[c]. Con- 1
a ¶Idest, Bona retributio. 2
a b fidit in ea cor viri sui, & spoliis non indigebit. Gimel[a]. Reddet 3
a ¶Id est, timor. 4
c ei bonũ, & nõ malũ omnib. diebus vitæ suæ. Daleth[a]. quæsiuit 5 6
a ¶Est, vel viuit.
d lanã, & linũ, & operata est cõsilio † manuũ suarũ. He[a]. Facta est 7
a ¶Iste.
e f quasi nauis institoris, de lõge portans panẽ suũ. Vau[a]. De nocte 8
g surrexit, deditque † prædã domesticis suis, & † cibaria ancillis 9

Mystice autem in lana, quæ habitus est ouium, pietatis, & simplicitatis opera, quæ proximis impẽdũtur, accipimus. In lino, quod ex terra virẽs oritur, sed multo, & lõgo exercitio amittit humorem natiuum, & ad gratiam noui candoris peruenit, castigatio carnis nostræ itelligitur. Dũ enim ingenitas vitiorum sordes per continentiam excoquimus, dignam vestem qua Christum induamus, efficimus vnde. *Quotquot baptizati estis, Christum induistis.* Quęrit ergo fortis mulier lanam, & linum, & operata est cõsilio manuum suarũ, cum ecclesia solicite perquirit, quibus se pietatis fructibus exerceat, quomodo a carnalibus illecebris emundet, & hoc consilio prudentissimo, idest supernæ tantum retributionis intuitu. De hac retributione apertius subditur.

d *Facta est quasi nauis institoris de longe.* Nauigator dicitur institor, eo quod acquirendis mercibus sedulus instat. Sicut ergo institoris nauis onerata mercimonijs, q̃ in patria sua abũdant, per mare portat, vt venditis, q̃ attulerat cariora domi reportet: sic ecclesia, sic anima pfecta virtutum diuitijs gaudet onustari, quibus maiora diuinę gratię dona mercetur. Optimum enim cõmercium cũ bona, quæ valemus operari tes, primum hãc mercedem a domino recipimus, vt ad maiora semper agenda proficiamus, deinde vitam æternã. Sic sancta anima quasi nauis institoris, quæ transit desiderio fluctus seculi, sola, quę in cęlis sperat gaudia, meditatur æterna pro quibus abundantius adipiscendis, quicquid occurrit aduersi superare contendit. Quę de longe portat pa. suum, quia in cunctis, quæ agit, ęternam tantum retributionẽ expectat solum viui panis saturitatem desiderat, qui dicit, *Venite ad me omnes qui laboratis, & one. e. & ego re. vos.* In proximo panẽ recipit, qui in eo, quod iuste agit, humani tantum fauoris præmia petit, nullo vitę ęternę intuitu: de quibus dicitur: *Amen dico vobis, receperunt merced. suam.*

e *De nocte.* Sicut totus pręsentis seculi cursus die ac nocte variatur, & dies ad operã datum, nox ad quiescẽdum, sic tempus ecclesię gemino quietis, & operis statu discernit. Quasi enim nocte quiescit, cum fidelis intermissa mundi solicitudine sibimet vacare, & spiritualiter incipit curare, vel lectionibus, orationibus, lachrimis, & huiusmodi secreto exercere.

f *Surrexit.* Cum quis fidelis ad agendum proximorum curam solicite accingitur. Quod duobus modis facit, quia, & eos qui foris errant, ad fidẽ vocat, & qui in fide sunt, & amplius operibus insistant, excitat, vnde subdit:

g *Deditque prædam domesticis suis.* Dat prędam domesticis suis cum eos quos diabolus eripuit, eorum societati qui in fide pręcesserunt conciliat. Dat ancillis suis cibaria, cum humiles quosque, & timore iussa seruantes, ne † lassescant pio labore, mercedis commemoratione reficit.

a Consid.

NICOLAVS DE LYRA.

mulierem fortem intelligitur sacra scriptura, & hanc expositionẽ intendo prosequi, quia rationabilis videtur, nec communiter habetur, in aliquibus tamen intendo aliter dicere, quã ipse, prout est consonũ fidei nostræ. maxime quia sacram scripturam vocant solũ vetus testamentũ ego autem vtrunque, scilicet vetus, & nouum. Sponsum autem, & maritum huius mulieris accipio doctorem in sacra scriptura expertum, & prolem eius, populum catholicum in sacra scriptura studiosum in sexu masculino seu fœminino, quia aliquando inuentæ sunt aliquæ mulieres in sacra scriptura studiosæ, vt pote tẽpore beati Hiero. vt patet ex prologis super libros sacræ scripturæ, & in alijs eius scriptis. Sciendũ etiam quod laus ista mulieris fortis in Hebræo scribitur metrice, ita qd primus versus incipit per Aleph, quæ est prima litera Hebr. secundus vero per secundam, & sic consequenter singulis versibus præponuntur nomina literarũ quibus incipiunt in Heb. quia in translatione seruari non potuit, quod versus sic inciperent ordinate per literas alphabeti Latini: nec ad aliud significandum ponuntur hic nomina literarũ Hebraicarum, vt aliqui æstimant, & hoc diffusius declaraui super librũ Psalmorum, & super lamentationes Ieremiæ. His igitur præmissis ad expositionem literæ accedamus. Mulierem fortem. *idest sacrã scripturam, quæ continet firmam, & inuiolabilem veritatem.*

1 Quis

1 Quis inueniet. *q.d. pauci attingunt ad plenam eius notitiam.*

2 Confidit in ea cor. *de bono præmio recipiendo. Et dicitur vir eius doctor bonus, in cuius persona dicitur. Sap. 8.a.* Hanc amaui, & exquisiui a iuuentute mea, & q̃siui mihi sponsam assumere.

3 Et spolijs non indigebit. *quia in præmio duplicem stolam habebit, scilicet gloriam corporis, & animæ.*

4 Reddet ei. *scilicet sponso tali.*

5 Bonum. *scilicet gratiæ in præsenti, & gloriæ in futuro.*

6 Quæsiuit lanam, & linum. *prosequitur metaphoram mulieris quæ lanam, & linum operatur, per quæ intelliguntur dicta sanctorum ad declarationem veritatis sacræ scripturæ, vt dicit Ra. Sa.*

7 Facta est quasi nauis instito. *Sicut enim in naui institoris portantur diuersa vitæ humanæ necessaria, sic in scriptura continentur omnia necessaria ad salutem.*

8 De nocte surrexit. *idest surgere fecit, eo modo loquendi, quo dicitur Gene. 22. c.* Nunc cognoui, quòd timeas dominum, *idest cognoscere feci. Amor enim sacræ scripturæ inducit doctores bonos, & discipulos ad surgendum de nocte pro studio, & oratione.*

9 Deditque prędam. *In Heb. habetur,* Annonam, *quia sacra scriptura reficit omnes studentes in ea fideliter tam viros, quam mulieres.*

1 Consid.

a Huc vel duc te.
a b suis. Zain. Considerauit agrũ, & emit eũ: de fructu manuum 1
a Pauor vel passio. b Cum supernis deliciis intenta carnalibus illecebris succumbere despicit. 2
c suarum plantauit vineam. Heth. Accinxit fortitudine lum- 3
a Bonum excluso seculo. 4
d bos suos, & roborauit brachiũ suũ. Teth. Gustauit & vidit, 5
quia bona est negotiatio eius: nõ extinguet in nocte lucerna 6
a Scientia vel principium. 7
e f eius. Iod. Manum suam misit ad † fortia, & digiti eius appre 8 9
a Incuruatus.
g henderunt fusum. Caph. Manum suam aperuit inopi, & pal- 10
a Cor seruiens vel cor seruitutis. 11
h mas suas extendit ad pauperem. Lamed. Non timebit do- 12 13
i mui suæ à † frigoribus niuis: omnes .n. domestici eius vestiti 14

a *Considerauit.* Hę die & vsque in finẽ seculi: fortis. Considerauit agrum, &c. quia ecclesia sancta semper exquirit quos ad fidẽ cõuertere possit: & quos dociles inuenerit, hos data verbi pecunia in seruitiũ Christi emit, & in eis vineã Christi plantare, vel potius vineam Christi facere curat. Et quia qui alterum docere desiderat, prius à malis abstinere, & bona opera facere debet, subdit. *Accinxit fortitu. lumb.* Ager supernę hęreditatis possessio. De qua: *Ecce odor fi. mei sicut odor agri pleni, cui benedixit dominus.* Odor enim sanctorum *sicut o. a. ple. c. b. d.* quia tota mentis intentione cõtenduntur quæ sit beatitudinis plenitudo in regno Dei.

b *De fructu ma. su.* q. a de fructiferis suorum fidelium factis vel verbis scripturam condidit, qua auditores fide & dilectione inebriaret. Et bene per vineam, ecclesiam (quæ per mulierem fortem est designata) & eos propagines vineę, qui sunt filij mulieris accipimus. Mulier autem vineam plantauit, cum ecclesia primitiua per orbem missis prędicatoribus fidei semina dispersit. Considerauit enim agrum, id est, mundum vitiorum spinis horridum, & cultore spirituali egere. Emit vero eum, cum talentum verbi auditoribus contulit, vt credentes Christo manciparet. Plantauit autem in eodem agro vineam, cum in nouis credentium populis ecclesiã plenã euangelica institutione firmauit. Quam vineam de fructu manuum suarum plantauit, quia non solum verbo instituebant sancti quos erudiebant, sed & factis & miraculis. Cõsiderauit ergo ecclesia agrum, & emit eum de fructu manuum suarũ: quia studiose didicit quę sunt gaudia vitę, & pro eis quicquid potest, laborat.

c *Accinxit.* Cum se ad virtutum opera pręparat, & bene lumbos primo accingit, & post brachium roborat: quia bonũ opus Deo acceptabile non est, si non prius carnis & mentis luxuria restringatur. Vnde: Quiescite peruersè agere, discite benefacere. Et: Sint lumbi vestri pręcincti, & lucernę ardentes in manibus vestris, vt bonis operibus fulgeatis.

d *Gustauit & vidit quia bona.* Agri, scilicet illius negotiatio. de quo supra. *Considerauit agrum, & emit eum.* Gustauit igitur sancta ecclesia, & anima perfecta, i. prę nimio mẽtis desiderio cognouit: quia bona est negotiatio vitę immarcessibilis: quam mundo relicto ęternã meretur in cęlis. *Gustauit autẽ,* id est, aperte didicit, quia bonũ est per instantiam prędicandi quocũque valet ad viã veritatis adducere. Atq; ideo nullis tribulationũ tenebris, nec ipsa morte põt lucerna deuotionis eius extingui. Eorũ nãque lucerna nocte extinguitur, & veniente iudice (quãuis in die videãtur ardere) qui ad tẽpus credunt & in tepore ten. re. Sed illorum lucerna nocte media extinguitur, qui veniente iudice, oleũ charitatis non habuisse in vasis pręcordiũ probantur: dũ perdito rumore falsarum virtutũ, vera tenebrosorũ luunt tormenta factorũ. Sed si hoc loco, noctẽ pro quiete accipimus, secundũ quod supra, & de nocte surrexit, i. ad operandum se post quietem aptauit: aperte dicit quod lucerna sanctæ ecclesiæ nõ extinguitur in nocte, quia & cũ ab actione quiescit, vacat liberius contẽplationi: cumque a publicis cessat operibus, ardentius vel lectionibus vel laudibus studet diuinis, vt mulier quę nõ solum in die instat laboribus, sed & nocte accensa lucerna D manibus operatur.

e *Manum suam misit.* Fortia dicit, pfecta in charitate opera, quibus se ecclesia pro æterna retributione exercet. vñ *Benefacite his qui oderunt vos.* Et si vis perfectus esse, vade & vẽde oĩa quæ ha. & da pauperibus. Synagoga autem cui dicitur. *Si volueritis & audieritis me, bo. t. co.* Tanto infirmior est in opere iustitiæ, quanto minus spe æternæ retributionis erecta. At ecclesia quę audit. *Pœnitentiam agite, appro. enim re. cæ.* merito pro hac remuneratione omnia suffert. De cuius fortitudine dicitur: *Regnum cælorum vim patitur, & vi rapiunt illud.*

Matt. 5. g.
Ibidem. 19. c.
Esa. 1. c.
Matth. 3. a.
† fusum, & manus eius sustentauerũt colum.
Ibidem. 11. b.

f *Et digiti eius.* inquit, *apprehenderunt fusum.* Colus in sinistra, fusus in dextera: de colo lana filo transit in fusum, & dextera vitam perpetuam: lęua præsentia dona Dei significat, id est, opulentiam rerũ, pacem, sospitatem, scripturarũ scientiam, & cęlestium perceptionem sacramentorum. Hæc & huiusmodi cum à Deo percipimus, quasi lanã colo in lęua gestamus. At cum ea pro amore cęlestium salubriter exercere incipimus, lanam agni E immaculati de colo in fusum, de lęuã in dexteram traijcimus: qui de donis nostri redemptoris & de exemplis operũ eius stolam gloriæ cælestis nobis ac vestem nuptialẽ charitatis facimus. Digiti .n. quibus fusum apprehendit, intentionẽ discretionis quã quisq; operatur, significant: quia nulla corporis mẽbra sic distincta sunt articulis ac flexib⁹. *Quorum ergo conuersatio est in cęlis, vnde etiam saluatorem expectamus, &c.* Horum digiti dextri apprehenderũt fusum, quia sedula discretione pro æternis laborant. Et bene dicit, apprehenderunt fusum, vt discatur quanto studio, quanta festinatione agere debeamus. Quid autem, mulier fortis, scilicet sancta ecclesia vel anima perfecta per fusum operata sit, subiungit.

Phi 3. d.

g *Manum suam ope. inopi, & palmas su.* Hoc de eleemosynis q̃ pauperibus fiunt, põt accipi, sed de verbo Dei melius, quod indumẽtũ salutis animabus cõfert. vnde Iob: *Iustitia indutus sum, & vestiui me sicut vestimento & diademate iudicio meo.* Apeeruit manũ inopi, cum mysteria fidei ignorãtibus per operarios veritatis reuelat: palmas suas ex. ad pau. cũ late longeq; prædicatores ad gentes æternæ salutis egentes dispersit.

Iob. 29. c.

h *Non timebit.* Frigora niuis, sunt corda malorum perfidię torpore algentia. de quibus: *Quoniã abundauit iniquitas. refri. cha. mul.* Quæ illa niue opprimuntur, quæ ob superbiam de cęlo corruens in tenebras, adhuc se velut angelũ lucis ostentare præsumit: & habitũ niueum præfert, quod Dei & angelorũ eius propriũ est, scilicet niueo habitu suæ virtutis claritatẽ signare. *Non timebit autem domui suæ à fri. ni. quia credidit Deo dicenti, quod portæ inferi non præualebunt aduersus eam.*

Matth. 24. a.
Matth. 16. c

i *Omnes enim domestici eius vestiti.* & sapientia s. ad hæreses reuelandas, & patientia ad tolerandas apertorum hostium pugnas. Vel, vestiti sunt duplicibus, quia promissionẽ vitæ habent, quæ nunc est & futuræ. Nũc adiuti à Deo ne deficiãt, tunc in beatitudine diuina visione ditati. Itẽ, vestiti sunt duplicibus: vna veste corporis, altera mentis, fide. s. & factis. F Sacramentis quoque redemptoris imbuti & exemplis. vnde: *Quicunque in Christo baptizati estis, Christum induistis.*

Gal. 3. d.

☞ Possunt

NICOLAVS DE LYRA.

Considerauit agrum. Ager iste est disciplina studij cęlestis, vt dicit Greg. homi. 37.

Et emit eum. id est, emi fecit à studentibus per domationẽ carnis redigendo eam in obsequium spiritus.

De fructu. id est, exemplo vitæ & verbo doctrinæ fecit filiorum multiplicationem, qui sunt palmites vineæ domini, vt dicit Gregor. homil. 7.

Accinxit fortitudine lumbos suos. id est, accingi fecit lumbos studiosorum cingulo castitatis.

Et roborauit brachium suum. i. per multiplicationem boni operis, quia sicut dicit Grego. hom. 32. Nec castitas magna est sine bono opere, nec bonum opus aliquid sine castitate.

Gustauit & vidit. per experientiam dulcedinis ex studio sacræ scripturæ resultantis.

Non extinguetur in nocte. id est, in morte.

8 *Lucerna eius.* i. claritas suę notitiæ, sed magis augebitur.

9 *Manum suam misit ad fortia.* In Hebræo habetur, *ad vertebrum*, quod est quidam circulus aliquantulum ponderosus in inferiori parte fusi positus, vt recte & ordinate vertatur: & huic dicto consonat quod subditur.

10 *Et digiti eius appre. fu.* Per vertebrũ hic intelligitur recta intentio opus dirigẽs per apprehẽsionẽ fusi ad filandũ, prosecutio boni operis de genere eius, q̃ cõsonat itẽtioni rectę.

11 *Manum suam.* Scriptura enim sacra quasi vbique inducit ad opera misericordiæ.

12 *Non timebit do. suæ à fri.* i. a pęna gehennæ. secũdũ quod dicit hic Ra. Sa. allegans illud Iohan. 24. cap. *Ab aquis niuium transiet ad calorem nimium*, & loquitur de damnato.

13 *Omnes enim domesti. eius.* id est, boni doctores & discipuli.

14 *Vestiti sunt duplicibus.* id est, virtutibus intellectualibus & moralibus, quæ sunt vestes animæ.

Stragu-

P. ſtum aūt frigora niuis, tormenta etiam æterna intelligi, quæ igne & frigore ſunt miſta. vnde: Ibi erit fletus & ſtri-
Luc.13.f. dor dentiū. Fletus n. ex igne & fumo, ſtridor ex frigore. Vñ
A Iob. *Ad calorem nimium tranſibunt ab aquis niuiū.* Sed ab his eccle-
Iob.24.c. ſia domus ſuæ nō timebit: quia quicūque pereunt, ad domū illius nō pertinebant, nec ſpiritualı veſte eius erant induti. In euangelio enim de eo qui non habebat veſtem nuptialem, dici-
Matth.22.b. tur: *Ligatis manibus & pedibus, mittite eum in tenebras exteriores: ibi erit fletus & ſtridor dentium.* Qui merito in frigore relegatur, quia veſtem pietatis non habebat.

a Viſcera:
a ſunt duplicibus. Mēm. Stragulatam veſtem fecit ſibi, byſ- 1 2
a Vnicus vel paleua. b Vos qui ſe.e.lis me.
b ſus & purpura indumentum eius. Nun. † Nobilis in portis 3 4
a Firmamentum vel audi.
c vir eius, quando ſederit cum † ſenatoribus terræ. † Samech. 5 6
Sindonem fecit & vendidit, & cingulū tradidit † Chananæo. 7 8
Oculus & fons.
d Ain Fortitudo & decor indumētū eius, & ridebit in die no- 9 10 11
a Error vel errauit.
e f uiſſimo. Phe. Os ſuū aperuit ſapiētię, & lex clemētię ī lingua 12 13 14
a Conſolatio.
g h eius. Sade. Cōſiderauit ſemitas domus ſuę, & panē otioſa nō 15 16

a *Stragulatam veſt. m.* Stragulata veſtis eſt quæ variante textura ſolet cōfici firmiſſima, fortia eccleſiæ opera, & diuerſa virtutū eius ornamēta ſignificat. de quib⁹:
Pſal.44.c. *Aſtitit regina à dextris tuis, &c.* Byſſus, caſtitas puræ cōſcientię & conuerſationis. purpura, effuſio ſanguinis. Byſſus. n. cādi-
B di coloris, purpureus aūt color, & de ſanguine aiantis (qui purpura vocatur) fit, & ſanguinis habet ſpeciem. Ideo dicitur ſancta eccleſia, in pace habere lilia, in bello roſas. Item quia byſſus virens oritur, ſed multis exercitationibus amiſſo humore natiuo ad decorem candidæ veſtis ducitur: Byſſo induitur eccleſia, dum caſtigant corpora electi. Purpura autem quæ regum eſt, cum continentiam, non amore laudis, ſed regni perēnis exercent. Hinc: Gaudeamus & exul-
Apo.19.b. temus, quoniam venerunt nuptię agni, & vxor eius præparauit ſe, & datum eſt ei, vt cooperiat ſe byſſo ſplendenti candido. Byſſinæ enim iuſtificationes ſanctorum ſunt.

b *Nobilis in por. vir.* Vir, dñs qui viſus eſt ignobilis, cū ante tribunal ſtaret iudicādus, ſed nobilis cū venerit iudicatur⁹, & oēs angeli cum eo, &c. In portis, quia veteres in portis ſedebant ad iudicandū, vt veniētes paratum continuo rñſum iudicantis acciperēt, & ruſticos vel paſtores, inſolita vrbis ædificia non ſtupefacerent, nec frequens litigantiū controuerſia vrbis pacem turbaret. Nobilis ergo erit dominus in portis ſuæ ciuitatis: quia qui nunc à multis contemnitur, vbi finis ſeculi fuerit, vbi patriæ cæleſtis ingreſſum aperuit electis, cunctis apparebit ſublimis.

c *Sindonem fecit & vendidit.* In lintheo ſindonis ſubtilis, ſanctæ intextio pdicationis in qua molliter quieſcitur: quia in
Act.10.b. illa ſpe ſuperna refouemur. Vnde & Petro aīalia in lintheo mōſtrātur, quia peccatorū aīæ miſericorditer aggregatæ in blandæ fidei quiete continent̄. Hanc igit̄ ſindonē eccleſia fecit & vendidit, quia fidē quā credendo texuerat, loquēdo dedit, & ab infidelibus vitā rectæ cōuerſationis accepit, quę & Chananæo cingulū tradidit, quia per vigorē demonſtra-
C tæ iuſtitiæ fluxa opera Gentilitatis aſtrinxit, vt qđ pręcipit̄,
Luc.12.c. viuendo teneat̄. *Sint lumbi veſtri præcincti.* Per Chanaan enim gentes à quo & ſunt, qui & commutatus interpretatur. Gē- I tes enim a vitijs ad virtutes, à diabolo migrauerunt ad Chriſtum. Vnde pro his qui commutabuntur filijs Core cāticū pro dilecto. Et poſt: *Obliuiſcere populum tuum, & do. pa. t.* ſ

d *Fortitud.* Fortitudo ad tolerandū: Decor ad virtutū gratiam exercendā. Decor: quia operatur iuſtitiā. Fortitudo, quia perſecutionem patitur propter iuſtitiam, & ideo ridebit in die nouiſſimo, id eſt, gaudebit in retributione regni cæleſtis, quæ dolebat in certamine vitæ præſentis: *Beati qui nunc fletis, quia ridebitis.* Et Iob: *Os autem veraciū replebitur riſu.* Simile huic dicit propheta de domino. *Dominus regnauit, decorem indutus eſt: indutus eſt dominus fortitudinem, & præcinxit ſe.* Cum euangelium regni prædicaret, alijs placebat, alijs diſplicebat. Ad eos quibus placebat, decorem induit. Ad eos quibus diſplicebat, fortitudinem. Imitare & tu dominum Deum tuum, vt poſſis eſſe veſtis illius. Eſto tu cum decore ad eos quibus placēt opera tua. Eſto fortis aduerſus detractores.

e *Os ſuum.* Ad hoc tantum loquens os aperuit, vt ſapientiā doceret, ſecundū illud: *Omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat, ſed ſi quis bonus eſt, ad ædificationem dei, vt det gratiam audientibus.* Vel, os cordis aperuit ad diſcendum ab ipſa ſapientia intus veritatem, quam foris doceret. Vtrique cōuenit quod ſubiungit: Lex clementiæ in lingua eius.

f *Lex clementiæ.* Vt non ſtatim puniat vt lex Moyſi, ſed miſericorditer parcat. Sicut dominus de muliere peccatrice. *Qui ſine peccato eſt, primum in illam lapidem mittat.* Et ſic abſoluit eam: *Vade, & amplius noli peccare.*

g *Conſiderauit.* Quia cunctas conſcientiæ ſuæ cogitationes ſubtiliter inueſtigat.

Item: Domus fortis mulieris, habitatio patrię cęleſtis eſt. Semita, præcepta iuſtitię, quibus ad uitę manſionē uenitur: Quas aīa bene conſiderat, cum & diligenter quibus actibus ad cœlum peruenire debeat, inſpicit: & quæ didicit agenda, exercere non deſinit.

h *Panem otioſa non comedit.* quia ſacrū eloquium quod percipit, opere exequitur. Panem quoque otioſa non comedit, cum dñi corpus percipiens ſtudet imitari actu quod myſterio celebrat, ne indignè panem domini comedendo & calicem bibendo, iudicium ſibi manducet & bibat. Vel ſimpliciter poteſt accipi, quod panem otioſa non comedit, ſecundum illud: *Qui non operatur, non manducet.* Et ipſe Paulus de ſe: Quoniam ad ea quæ mihi opus erant, & his qui mecum ſunt, miniſtrauerunt manus iſtæ. Vnde luxuriantes uiduas arguens ait: *Simul autem & otioſæ diſcunt circumire domos:* non ſolum otioſæ, ſed uerboſæ & curioſæ.

Surrexe-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Stragulatam ve.* id eſt, diuerſis coloribus intextam: Fecit ſibi. quia ſacra ſcriptura de omni genere uirtutum chariſmatum & donorum tractat, & ad ea inducit.

2 *Byſſus.* caſtitatis.

3 *Et purpura.* charitatis.

4 *Indumentum eius.* id eſt, uere ſtudentium in ea ſcientia pariter & uita.

5 *Nobilis in portis vir eius.* id eſt, doctor bonus, qui dicitur nobilis in portis, id eſt, inter ſapientes, antiquitus in portis ſedentes ad reddendum ueritatis iudicium, ideo ſubditur.

6 *Quando ſederit cum ſenatoribus terræ.* id eſt, cum ſapiētibus qui habent regere terram & iudicare.

7 *Sindonem fecit & ven. & cin. tra. Chananæo.* Hebræi dicunt, mercatori. Nomen enim Hebraicum hic poſitum æquiuocum eſt ad hoc quod ſit nomen propriū populi deſcendentis de Cham filio Noe, & nomen appellatiuum ſignificans mercatorem, litera tamen præcedens immediate, dicto Hebræorum uidetur magis concordare, cum dicitur: *Sindonem fecit & vendidit.* Per ſindonem uero quę eſt ueſtis linea & munda, intelligitur puritas mentis. Per cingulum uero caſtitas corporis. Vnde dicit Greg. hom. 22. *Lumbos enim præcingimus cum carnis luxuriam per continentiam coarctamus.* Dicitur autem ſacra ſcriptura illa facere eo quod ad ea inducit & uendere, quia non omnes iſtam munditiam conſequuntur, ſed ſoli ad ea conſequenda fideliter laborantes.

8 *Fortitudo.* id eſt, conſtantia mentis.

9 *Et decor.* exterioris honeſtatis.

10 *Indumentum eius.* Sunt enim paramenta mentis ad quę ſacra ſcriptura inducit.

11 *Et ridebit.* id eſt, ridere faciet ſtudentes in ea fideliter.

12 *In die nouiſſimo.* quando audient uocem domini dicentis: *Venite benedicti pa. ma. &c.*

13 *Os ſuum aperuit ſa.* quia ſacra ſcriptura docet ſapientiam de ſurſum deſcendentem, quę pudica eſt, & modeſta, ſuadibilis, bonis conſentiens, plena miſericordię, & fructibus bonis, ut dicitur Iaco. 3.

14 *Et lex clementiæ in lingua eius.* quia tam in nouo quam in ueteri teſtamento ad clementiam inducit.

15 *Conſiderauit.* id eſt, conſiderare fecit.

16 *Semitas domus ſuæ.* id eſt, conſcientię ſecreta ſtudentium in ea. Et quia hic labor eſt optimus, ideo ſequitur: *Et panem otioſa non comedit.*

Surr

a *Surrexerunt filij eius.* Quod futurū nouit vt propheta, quasi iā factū refert. Surgent filij eius ecclesiæ, i. electi immortales, & tunc matrē quę eos aqua & spiritu Deo genuit, beatissimā prædicabunt. quæ nunc quasi misera despicit᷑. sicut Apostolus ait: *Si in hac vita tm̄ sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus.*

Sed quia pro alia vita militamus, merito cū apparuerit quod erimus, matrem nostrā beatissimam prædicabimus.

Potest & hoc quod dicitur: *Surrexerūt filiæ eius, & beatissimam prædicauerunt.* etiam nūc accipi, cum quis fidelium transcensis seculi ærumnis ad cęlum ducitur. Aliqñ enim sedere, ad humiliationem est, surgere ad gloriā pertinet. Vnde de Niniuitis dicitur in euangelio: *Olim in cinere sedentes pœniterent.* Et. *Surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris.* Surgunt ergo filij ecclesiæ, & beatissimam eam prædicant, cum cælestibus bonis sublimati, quanta sit illa beatitudo aspiciunt: & hanc debita laude cum ea concelebrant. Laudat eam vir ipsius, cum bona quæ ipse donauit, remunerat. Sed quibus verbis laudat, ostendit. *Multæ filiæ congregauerunt diuitias.*

Surget vir eius, & laudabit eam in iudicio, dicens. *Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est, &c.* Qui quidē primitiæ dormientiū resurrexit à mortuis. Sed in iudicio quanta sit resurrectionis suæ gloria demōstrabit.

b *Multæ filiæ congregauerunt diuitias: tu supergressa es vniuersas.* Ecclesiæ hęreticorū & malorū catholicorū, quæ filiæ dicūtur. vel Christi, vel ecclesiæ, quæ à dñicis non sunt remotæ sacramentis, & adoptionem filiorū quā non custodierunt, receperūt. Vñ Iohānes. *De nobis exierunt, sed de nobis non sunt.* Quę congregauerūt diuitias, bona opera, ieiunia, eleemosynas, afflictionē, &c. quæ sunt veræ diuitiæ spiritus, vbi pura mētis syncēritate gerunt᷑, sed sine fide nihil prosunt. Sed & illæ filiæ frustra congregant diuitias. De quibus: *Multi dicent in illa die: Domine, nonne in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas feci. Sed & confitebor tunc illis, quia nunquam noui vos.* Sed has filias ecclesia supergreditur, quæ fide casta & opere perfecto redemptoris sui vestigia sectat᷑. D Matth. 7. c.

a Conclusio vel aspice.

c Coph. Surrexerunt filij eius, & beatissimā prædicauerunt,* 1
2
b vir eius, & laudauit eam. Res. Multæ filiæ congregauerunt 3 4
c diuitias, tu supergressa es vniuersas. Schin. Fallax gratia, & 5 6
vana est pulchritudo, mulier timens dominum, ipsa lauda- 7 8
d bitur. Tau. Date ei de fructu manuum suarum, & laudent 9 10
eam in portis opera † sua. 11

a Caput vel videat. b Vultus. a Consummauit.

* eam.

c *Fallax gratia & vana est pulchritudo.* Fallax est gloria laudis, quam ab homine accipit. Vana pulchritudo castitatis, vel operationis bonę, quā hominibus ostentat anima, quæ timore caret diuino. At illa conscientia vera laude digna, quæ timorem Dei in omnibus seruat. Ipse enim principium sapiētiæ custosque virtutum. Vnde: *Timor domini initium sapientiæ.* Et alibi: *Qui timet Deum, nihil negligit.* Hinc est q̃ Iob & in prosperitate virtutibus floruit, & in aduersitate insuperabilis permāsit, quia vero dixit: *Semper quasi tumentes super me fluctus timui Deum, & pondus eius ferre non potui.* Fallax ergo est simulatorum gratia, vanus decor operis stultorum. Ecclesia autem quæ in hoc seculi exilio conuersatur in timore: quoniam ardentes virtutum lampades venienti ad iudicium sponso offert, iure ab eo laudata, ianuā cum eo regni cælestis intrabit. Qualiter enim eam laudet, ostendit: *Date ei de fructu.* E Eccles. 1. b. Ibidem. 7. c. Iob. 31. e.

d *Date ei de fru. ma. su.* Hoc vir ille, de quo supra dictū est: Vir eius, & laudabit eā: qui angelis in fine pceepturus est, vt ecclesiā post huius vitæ certamē, post triturationē afflictionis ad regni gaudia introducant, ac sibi vitę immortalitatis sociā aggreget, ſm illud: *Triticum autem congregate in horreum meum. Date ei de fructu manuum suarum,* quia fructū spiritus facere curauit: charitatē, gaudium, pacem, &c. Et laudent eā in portis, in iudicio, siue in ingressu patriæ cælestis non hominū fauores superuacui, sed opera sua quæ fecit examinante, & probante ac remunerāte Deo, cui est honor & gloria. Mat. 13. d. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Surrexerunt filij eius.* id est, discipuli studiosi.
2 *Et beatissimam.* quia sacram scripturam super omnem aliam extollunt.
3 *Vir eius & laudauit eam.* id est, doctor bonus qui doctrinā suam incipit à commendatione sacræ scripturæ.
4 *Multæ filiæ.* id est, philosophorum & sapientū scripturę.
5 *Congregauerunt diuitias.* id est, cognitiones veritatis multas, quæ sunt meliora bona quam corporalia.
6 *Tu supergressa.* quia sacra scriptura multo plures veritates tradit quam aliæ scripturæ, & etiā puriores: quia in ea nulla falsitas admiscetur, cum immediate emanet à prima veritate. Scripturæ vero humanitus adinuentæ, etsi continent multas veritates, tamen habent admistas multas falsitates, sicut patet in scripturis Aristotelis, qui minus inter alios philosophos dicitur errasse: & tamen errauit in multis, vtpote de mundi æternitate, & de numero intelligentiarum, quē posuit secundum numerum orbium: cum tamen sit maior quasi incomparabiliter, secundum quod dicitur, vicesimoquinto. a. *Nunquid est numerus militum eius.* & Dan. septimo. c. *Milia milium ministrabant ei & decies milies cen. mi. assi. ei:* & de felicitate earum quam ponit in motu orbium, & in multis alijs, ideo subditur.
7 *Fallax gratia & vana est pulchritudo.* scilicet verborū Rhetoricorū in humanis scripturis, & maximè poeticis, in quibus sub verbis ornatis latent multæ falsitates, secūdū quod dicitur. 1. Metaphy. Multa mentiuntur poetæ cantantes.
8 *Mulier timens dominum.* id est, sacra scriptura, quæ quasi vbique inducit ad Dei reuerentiam & timorem.
9 *Ipsa laudabitur.* præ cæteris scripturis.
10 *Date ei de fructu manuum suarum.* id est, studentibus in ea dabitur fructus gloriosus.
11 *Et laudent eam.* id est, sapientes in portis sedentes cum iudicibus, vt dictum est supra. Et isti sapientes dicuntur opera sacræ scripturæ, inquantum per eius studium sapientiam consequuntur.

Incipit prologus sancti Hieronymi in librum Ecclesiasten.

MEmini me hoc fermè quinquennio, cum adhuc Romæ essem, & Ecclesiasten sanctæ Blesillæ legerem, vt eam ad contemptum huius mundi prouocarem, & omne quod in mundo cerneret, putaret esse pro nihilo: rogatum ab ea, vt in morem commentarioli obscura quæque dissererem, vt absque me posset intelligere quæ legebat. Itaque quoniam in procinctu nostri operis subita morte subtracta est, & non meruimus ò Paula & Eustochium, talem vitæ nostræ habere sortem, tanto vulnere tunc percussus obmutui: & nunc in Bethlehem positus, angustiore videlicet ciuitate, & illius memoriæ & vobis reddo quod debeo: hoc breuiter admonens, quod nullius autoritatē secutus sum, sed de Hebræo transferens, † maximè Septuaginta interpretum consuetudini me coaptaui, in his duntaxat quæ non multum ab Hebraicis discrepabant. Interdum Aquilæ quoque & Symmachi & Theodotionis recordatus sum, vt nec nouitate nimia lectoris studium deterrerem, nec rursum contra conscientiam meam fonte veritatis omisso: opinionum riuulos consectarer.

† magis.

CAP. I.

A V*Erba Ecclesia.* ✱ Athanas. Hunc librum scripsit Salomon, dicit autem Ecclesiastes quoniam ita hūc nominauit autor ipse qui scripsit. In principio ipsius dicens. *verba Ecclesiastæ filij Dauidis regis Israel in Ierusalem.* Varijs antē nominib⁹ vocatus est Salomon, Sapiēs propterea quod Sapientiæ particeps fact⁹, est Prudens eo quod veritatis in eo fuit prudentia. Doctus quoniam veram à Domino doctrinā habuit. Ecclesiastes vero vocatus est quoniam ad populum ipse concionatus est, & quæ spiritus sunt loquutus. Videtur autē in hoc libro de naturali theoria philosophari. Quoniam enim Aegyptij de illa suas iam habebant imaginationes, & Græci hisce de rebus fabulaturi erant, ob eam ipse causam impulsu Spiritus Sancti eos qui de istis inquirere conabantur ita compescit dicens: *Non poterit homo inuenire opus, &c.*

Hierony. Tribus nominibus vocatus est Salomon, i. pacificus, & idida, i. dilectus domini: quia in regno eius pax, & dominus dilexit eū, & Coheleth, id est, ἐκκλησιαστής Græce, qui cœtum, id est, ecclesiam cōgreget, i. concionator: cuius sermo non est ad vnum, sed ad vniuersos. Iuxta tria vocabula, tria volumina composuit: prouerbia paruulos docens. B Vnde crebro quasi ad filiū loquitur. Ecclesiasten, ad maturos, omnia esse breuia & caduca ostendens, quæ cernimus. Canticum canticorum, vbi consummatam sponsam sponsi iungit amplexibus. Nisi enim vitia reliquerimus, & mortali pompæ renuntiantes nos ad aduentū Christi præparauerimus, non vere dicemus. *Osculetur me osculo oris.* Prope hoc ordine philosophi docent, primo Ethicen, inde Physicen, & quē in his profecisse vident, ad Theologiā vsq; perducunt.

Can. 1.a.

Notandum quoque, quod in his diuersus est titulus. In prouerbijs. Prouerbia Salomonis filij Dauid regis Israel. In Ecclesiaste, Verba Ecclesiastes filij Dauid regis Ierusalem. In quibusdam codicibus tam Græcis quam Latinis inuenitur additum Israel, sed male. In Cantico canticorum nec filius Dauid, nec rex Israel siue Ierusalem, sed tantum Canticum canticorū Salomonis. Sicut enim prouerbia quasi rudis institutio ad 12. tribus & ad totum pertinent Israel, & quō contemptus mundi non nisi metropolitis conuenit, i. habitatoribus Ierusalem: ita Canticum canticorum ad eos proprie qui tantum superna desiderant. Ad incipientes & proficientes & paterna dignitas, & regni proprij autoritas. ad perfectos vero qui non timent, sed amant, solum nomen sufficit, & æqualis magister est, & nescit se esse regem.

Greg. Quō hic liber sit legendus, & exponendus, sic dicit: Ecclesiastes aūt proprie dr, concionator. In concione vero sententia proponit, per quem tumultuosæ turbæ seditio C cōprimatur, & cum multi diuersa sentiunt, per concionātis rōnē ad vnā sententiā perducuntur. Hic igit liber ideo concionator dr, quia in eo Salomon tumultuantis turbę sensum suscipit, vt ea per inquisitionē dicat, q̄ fortasse per tētationē imperita mens sentiat. Nā quot sententias per inquisitionē mouet, tot personas in se suscipit, sed cōcionator verax velut extēsa manu oīum tumultū sedat, & ad vnā reuocat sententiā, cū in fine ait: *Finem loquendi omnes pa. audia. Deum time, & mandata eius obserua*, hoc est omnis homo. In hoc autē q, dicit: finē loquendi oēs pariter audiam⁹: innuit quia solus locutus nō est. Sunt ergo alia in hoc libro quæ per inquisitionem mouentur, alia quæ per rationem satisfaciunt, alia quæ ex tentandi animo profert, & mūdo adhuc deditì, alia in quibus ea quæ rationis sunt differat, atque animum a delectatione compescat. Nanque ait: *Hoc itaq; mihi visum est bonum, vt comedat quis & bibat, &c.* Et post. *Melius est ire ad domum luctus, quàm ad domum conuiuij.* Illud ex infirmi persona, hoc ex ratione. Similiter etiam diuersas cogitationum tentationes exponens ait: *Vnus interitus hominis est & iumentorū, &c.* Quid habet amplius sapiens stulto, nisi vt pergat illuc vbi est vita? Has autem personas diligenter lector inspiciat, ne in Epicuri dogma incurrat.

Albinus. Tradunt Hebręi hunc librū Salomonis esse agētis pœnitentiā, quia in sapientia diuitijsq; confisus per mulieres Deum offendit. Secum enim omnia vana reputauit esse, & ad miseriam deuenire eos qui in eis spem ponunt.

Allegorice. Pacificus & dilectus Dei patris filius, & Ecclesiastes noster Christus est, qui inimicitias in carne vacuans, vtraq; fecit vnum, dicēs: *Pacem meam do vobis, &c.* De quo: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite.* Qui est caput ecclesiæ, non ad synagogam, sed ad multitudinem gentium loquens: Rex Ierusalem spiritualis, filius Dauid, de quo: *Miserere nostri domine fili Dauid.* Et. *Osanna filio Dauid.* Verbū quoq; Dei non fuit ad eū, sicut ad Ieremiā & ad cęteros prophetas. Ipse est etenim verbū & sapientia: ipse enim diues & pauper, ipse rex gloriæ potēs, ipse verba loquit ad ecclesiæ viros, scilicet ad apostolos. vnde: *In omnem terram exiuit sonus eorum,* & in fines orbis terræ verba eorum. b *Vanitas vanitatum.* Hierony. Pro vanitas vanitatum ſm quosdam interpretes possumus dicere: Vaporē fumi, & auram tenuem, quæ cito soluuntur. Vnde vniuersitas caduca ostenditur. Quę enim videntur, temporalia sunt: quæ autē non videntur, ęterna. Siue quia creatura vanitati subiecta est, & ingemiscit, & parturit, & prestolatur reuelationem filiorū Dei: & nūc ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus, & tandiu oīa vana, donec veniat quod perfectum est.

Antequam suam ponat sententiam, quędam apparatum videtur & ornamentum facere, cum dicit: *Vanitas va. & o. va.* Postea a maiori, id est, ab homine incipit, ostendens ipsum vanitati subiectum id est, mutabilitati. Et hoc est: *Vanitas, &c.* Vanitas oīs hō viuens, quanto magis cętera? Vnde: *Vanitati subiecta est creatura, non volens, sed prop. e. qui sub. ean. in spe.* Quicquid. n. nō esse pōt, vanitas dici pōt, q. a mutari pōt.

Solus

Ecclesiastes, qui ab Hebræis Coheleth appellatur.

CAP. I.

† Ecclesiastæ

a Concionatoris. b Paterna dignitas: c Propria autoritas.

a VERBA † Ecclesiastes filij Dauid regis 1 2

[Male opinantur quidam nos his verbis ad voluptatem luxuriamque prouocari, cum potius omnia quæ cernimus, vana esse conuincantur.

b Ierusalem. † Vanitas vanitatum dixit 3 4

Venerabilis patris fratris Nicolai de Lyra Postilla super librum Ecclesiasten incipit.

CAP. I.

V*Erba Ecclesiastes.* Sicut dictum fuit in principio libri Prouerbiorum, in tribus libris Salomonis traduntur tria sapientiam excellētia magnifice, quę sunt ſm Empedoclem, mobilis affluentię contemptus, futurę felicitatis appetitus, & mentis illustratio. Et istud tertium in ordine doctrinę est primum, quia via est compendiosa ad assecutionem aliorū: propter quod traditur in primo libro qui dicitur Parabolę Salomonis, quo finito acceditur ad secundum in libro Ecclesiastes, in quo traditur mobilis affluentię contemptus.

Circa quod sciendum, quod tempore Salomonis sapientię studium viguit in Ierusalem, quia omnes reges terrę, & potentes desiderabant audire sapientiam Salomonis, vt dr tertij Regū quarto. Et quia circa felicitatem hominis multi varie dixerant, & dicebāt. Nam aliqui ponebant eam in diuitijs, alij in delicijs, & alij in honoribus, & sic de pluribus alijs bonis, quę per laborem humanū acquiri possunt in vita pręsenti. ideo Salomon voluit hanc quęstionem tractare in hoc libro, ōndendo quod in talibus bonis non cōsistit felicitas hominis, sed in Deo qui est bonum infinitum. Et diuiditur liber iste in duas partes, scilicet in procemiū & tractatū, qui incipit ibi: *Vanitas vanitatum dixit, &c.* Circa primum notificatur autor huius libri ministerialis tn̄: quia Deus est autor principalis. & primo quantū ad eius sapientiā, cum dr.

1 *Verba Ecclesiastes.* id est, Salomonis, qui Ecclesiastes dicitur, id est, concionator, quia per sapientiam sibi datam erat aptus ad concionandum & persuadendum alij veritatem. Secundo quantum ad genus, cum dicitur.

2 *Filii Dauid.* qui fuit sanctissimus. Tertio quantum ad dignitatem, cum dicitur.

3 *Regis Ierusalem.* ita quod lr regis, refertur ad Dauid & ad Salomonē. vterque enim regnauit in Ierusalem. Et licet regnum ipsorum ad alia loca, & ad alias ciuitates se extenderet: exprimitur tn̄ specialiter Ierusalē, quia erat metropolis in regno, & electa ad Dei cultū. 4 *Vanitas vanitatum dixit Ecclesiastes.* Hic incipit tractatus & diuiditur in duas partes, quia primo Salomon errores aliorū excludit. Secūdo propositū cōcludit capite 7. Prima adhuc in duas, quia primo proponit intentū in generali. Secūdo prosequit in speciali, ibi: Generatio.

C fuit morientis. Sic de auibus, piscibus, serpentibus, & oïbus animantibus: sic de herbis, arboribus & alijs naturis nihil nouum inuenitur quod antea non fuerit: nihil præteritũ, quod post non fiat. Vnde: *Requieuit Deus die septimo ab oĩ opere suo*, a nouarum creatione naturarũ, non a gubernatione, secundũ illud: *Pater meus vsque modo operatur, & ego operor*. Sic ex primordialibus rerum seminibus totius seculi tẽpus naturali cursu peragitur.

a *Nec valet, &c.* Hierony. Est ne verbum de quo dicatur: Vide hoc nouum est. Iam enim fuit in seculis quæ fuerũt ante nos. Apertius Symmach[9]: Putasne est qui possit dicere: *Vide hoc nouũ est? Iam enim factum est in seculo, quod fuit ante nos: Nec valet quicquã dicere*. Quasi dicat. Vere nihil nouum, quia non potest dici: *Ecce hoc nouum, Iam enim præcessit, &c.* Nec putemus signa atq; prodigia, & multa quæ arbitrio Dei noua in mundo fiunt, in prioribus seculis iam fuisse: & locum inuenire Epicurum, qui affirmat per innumerabiles periodos eadem his in locis & per eosdem fieri. Alioquin, & Iudas crebro prodidit, & Christus passus est sæpe pro nobis, & cętera quæ facta sunt, & futura in eosdem similiter periodos reuoluetur. Sed dicendum est quod præscientia, & prædestinatione Dei iam ea facta sunt quæ futura sunt.

b *Iam enim præcessit*. Sicut præterita quę olim fuerunt apud nos, abscondit obliuio, sic quę nũc fiunt, qui nasciturí sunt, scire non poterunt: silentio enim peribunt, & quasi non fuerint, abscondentur.

Vanitas enim vanitatum & omnia vanitas, quia omnia more fluentis aquæ transeunt, & non redibunt. Cui sententiæ totus mundus acclamat, & maxime genus humanum.

c *Non est priorum*. Hier. Seraphin propterea faciẽ Dei & pedes velãt, quia prima & extrema cooperta sunt. Iuxta LXX. Non est memoria primis, & quidem nouissimis qui futuri sunt. Non est memoria cũ his qui futuri sunt in nouissimo. Idem in euangelio: *Erunt primi nouissimi, & nouissimi primi, &c.* Et quia Deus vt benignus & clemens, minorum quoq; omnium recordatur, his qui nouissimi esse meruerunt, non tantam dabit gloriam quantam his qui se humiliantes, nouissimi in mundo esse voluerunt. vnde post: Non est memoria sapienti cum stulto in æternum.

d *Et proposui in animo meo, &c. vsq; dedit de. fi.* Cui simile est: *Propter quod tradidit Deus eos in reprobũ sensum*, i. permisit tradi. Proposuit ergo Ecclesiastes primo oĩum cor suum ad sapiẽtiã requirendã, volens vltrã licitum causas rõnesque cognoscere. Cur paruuli corripiantur a demonę? Cur pij & impij pari naufragio demergãtur, an hæc & hmõi casu, an Dei iudicio veniant? Si iudicio, vbi iustitia? Si non iudicio, vbi prouidentia? Hęc, inquit, nosse desiderãs, intellexi superfluã curã per diuersa cruciantem, a Deo hominibus datam, vt cupiant scire quod licitum non est, & hoc propter suam curiositatem, quam sponte incurrerunt.

Hucusque generaliter de vanitatibus seculi: hinc ad seipsum redit, & quis esset ostẽdit, quomodo omnia cognouerit, & docuerit. vnde: *Et proposui in animo meo, & cætera.*

e *Hanc occupationem.* Hieronym. Verbum Aman Aquila. LXX. Theodotio περισπασμόν quod Latine distensio: eo quod in varias solicitudines mẽs hominis distenta lanietur. Symmachus vero, ἀσχολίαν, id est, occupationẽ transtulit. Itaque siue distensionem siue occupationem, siue quid huiusmodi dixerimus, ad superiorẽ sensum cuncta referuntur.

Hanc occupationem pessimam, &c. Pulchre causa præmissa data est a Deo occupatio, sicut illud: *Propter quod tradidit eos Deus in passiones ignominiæ*. Et item: *Propter quod tradidit Deus eos in reprobum sensum*. (Rom. 1. c.) E

f *Vidi, &c.* Consideraui omnia mundana, & vidi vanitatem & malitiam esse, id est, miserias spiritus, quibus animus diuersis fatigatus cogitationibus laborat cognoscere, quod homini non conceditur. (Ibidem. d.)

Hier. Verbũ Routh, Aquila, & Theodotio, Noimẽ, Symmachus, Bochesim. LXX. Syrũ expressere, nõ Hebræum dicentes Proairesim. Noimen & Bochesis a passione uocabulũ est, & Proairesis melius uoluptatem quam præsumptionem sonat. Dicitur autem ꝙ agat unusquisque quod uelit, & sibi rectum esse uideatur, atq; in diuersa libero homines ferantur arbitrio, & uana sint uniuersa sub sole, dum inuicẽ nobis in malorum & bonorũ finibus displicemus. Dicebat mihi Hebræus quidã, quod Routh hoc loco magis afflictionem & malitiam quam passionem & uoluptatem significaret, non a malo, boni contrario, sed secundum hoc, sufficit diei malitia sua. Quam Gręci significantius κακουχίαν uocãt. & est sensus: *Consideraui vniuersa quæ in mundo fiunt, & nihil aliud deprehendi quam vanitatem & malitias*, id est, miserias spiritus: quibus anima diuersis cogitationibus affligitur.

g *Peruersi.* Hier. Peruersus nõ poterit adornari, & imminutio nõ poterit numerari. Qui. n. peruersus est, nisi ante corrigat, nõ põt adornari: recta ornant, curua corrigunt: hoc cõtra hereticos, qui quasdã naturas ĩtroducũt, quę nõ recipiũt sanitatẽ, & ꝗa imminutio. i. quod deest nõ põt numerari, primogenita tm̃ Israel numerata sunt: Fęminę uero & serui & paruuli, (Nume. 1. a.) F

---

quod † factum est? Ipsum quod † faciendum est. Nihil sub so- 1
(a Quod non ante fuerit.)
a le nouum, nec valet quicquam dicere: Ecce hoc recens est.
b Iam enim † præcessit in seculis, quæ fuerunt ante nos. Non 2
c est priorum me(a)moria, sed nec eorum quidem quæ postea fu-
(a Apud nos.)
tura sunt, erit recordatio apud eos qui futuri sunt in nouis-
(a Alias non habet Israel. Sponte.)
d simo. Ego Ecclesiastes fui rex * Isra(a)el in Ierusalem, & pro- 3
(a Varia curiositate. b Causas omnium.)
posui in animo meo qu(a)ærere & inuestigare sapienter de o(b)m- 4 5
e nibus quæ † fiunt † sub sole. Hanc † occupationem pessi- 6
(Permisit. Carnalium. Ne proficerent. Quanto plus inquiritur, tanto plus dubitatur.)
mam dedit Deus filijs hominum, vt occuparentur in ea.
f Vidi quæ fiunt cuncta sub sole, & ecce vniuersa vani- 7
(a Dum diuersis cogitationibus rapitur. b A recto deprauati. c Peccator cum in profundum venerit vitiorum contemnit.) 8
g tas & (a)afflictio spiritus. † Pe(b)ruersi difficile co(c)rriguntur. 9

† fiendum.
* super.
† afflictionem malam.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Nihil sub sole nouum, nec valet quicquam dicere*. licet videatur hominibus modernis. Et subditur causa.

2 *Iam enim præcessit, &c.* Vnde dicit Philosophus. 2. Metheororum, quod opiniones & dicta sapientum, quæ videntur de nouo inuenta, fuerunt in autoritate ante per longa tempora, sed per incendia vel inundationes vel hominum mortes, libri eorum fuerunt corrupti, & dicta eorum obliuioni tradita, & sic postea videntur de nouo inuenta, cum tamen non sit ita. Ex dictis patet sequens litera.

3 *Ego Ecclesiastes fui rex Israel*. Hic consequenter Salomon ostendit propositum per experimentum, quia sicut dictum est supra, & hic iterũ dicitur ipse fuit sapientior alijs sui temporis, & etiam præcedentibus, quorum erat memoria, & tamen tanquam expertus dicit hic, quod talis scientia habet annexam anxietatem animi & laborem. & per consequens licet talis scientia sit bona, non tñ est tm̃ bonum, quod in ea felicitas hois sit ponenda. & hoc est quod dicit. *Ego Ecclesiastes fui rex Israel*, i. super omnes tribus Israel, vt patet. 3. Reg.

4 *In Ierusalem*. quæ est metropolis illius regni.

5 *Et proposui in animo meo quærere & inuestigare, &c.* scientia acquisita.

6 *Hanc occupationem*. In Hebræo habetur, malam. Licet enim scientia acquisita sit bona, & per cõsequens occupatio ad eam consequendam est bona per se, dicitur tamen mala per accidens, inquantum habet laborem & afflictionem studij annexam. vel quia aliquando est impeditiua maioris boni, scilicet deuotionis & orationis.

7 *Vidi cuncta quæ sub sole*. Hic ostendit Salomon, ꝙ in scientia practica non est hominis felicitas. & facit talem rationẽ: Inter scientias practicas illa melior est, quæ ordinatur ad bonum regimen cõitatis, s. politica: quãto bonum cõe melius est bono singularis personæ. Sed in hac non consistit felicitas hominis: quia habet multam afflictionem & vanitatem annexam: ergo in nulla scientia alia practica consistit felicitas hominis humana. Medium autem huius rationis cum sua probatione ponit cum dicit: *Vidi cuncta quæ sub sole fiunt*. per scientiam practicam, cuius finis est opus.

8 *Et ecce vniuersa vanitas*. Dr̃ aũt aliquid vanũ, quod nõ attingit finẽ intentũ. Sicut medicina dr̃ vana, quæ nõ inducit sanitatem, & sic frequenter contingit in scientia politica, cuius finis est ciues facere bonos & studiosos. ideo subditur.

9 *Peruersi difficile corriguntur*. per scientiam politicam a communitatis rectoribus.

Et stul-

paruuli,& vulgus ex Aegypto nequaquã plen tudo,sed im-
A minutio exercitus non numeratur. Pot & sic intelligi. Tãta malitia est in mundo, vt ad integrũ statũ nec redire valeat, in quo conditus est. Aliter. Oibus in integrum per pœnitentiam restitutis,solus diabolus in suo permanebit errore. Cũcta enim quæ sub sole sunt, eius arbitrio & malignitate euersa sunt,dum eius instinctu peccata cumulantur. Denique tantus est numerus seductorum quos a grege domini rapuit, vt non possit comprehendi.

† sapientiam & scientiam, & stultitiam.

a *Erroresque & stult*. Prima sapientia est stultitia caruisse, qua carere non potest nisi qui intellexerit eã. Vnde plurima in rebus noxia sunt creata, vt dũ ea vitamus, ad sapiẽtiam erudiamur.

† dolorem.

B Aequalis ergo studij fuit Salomoni, scire sapiẽtiam & scientiam,& è regione errores & stultitiam,vt hęc appetendo,illa declinando,eius sapientia probaret. Sed in hoc quoque dicit se pauisse ventos, & non valuisse comprehendere veritatẽ de præsumptione spiritus siue passione venti. quod sæpius in hoc libro supra disseruisse sufficiat.

a Non sunt digni numero. vt sancti,de quibus dicitur, Dinumerabo eos & super arenam, &c.

& stultorũ infinitus est numerus. Locutus sum in corde meo, 1 2

a Reges in Ierusalem: Non Abraham,non Moysen & cæteros,sed qui fue ante me in Ierusalem.

dicens: Ecce, magnus effectus sum,& pręcessi omnes sapien 3 4

a Quam perij a domino præ cæteris.

tia qui fuerunt ante me in Ierusalem: & † mens mea cõtem- 5 6

Non ait locutus sum: quia multa scimus quæ eloqui non possumus.

plata est multa sapienter,& didici: dedique cor meum, vt sci 7

a rem † prudentiam atque doctrinam, erroresq; & stultitiam: 8 9

a Hieron. Pro hoc ponit. Cognoui quia hoc est passio venti siue præsumptio spiritus.

& agnoui, quod in his quoq; esset labor & afflictio spiritus: 10 11

a Quanto magis quis sapientiam de diuinis assequitur, eo magis vitijs subiacere indignatur, & procul esse à virtutibus quas requirit.

b eo quòd in multa sapientia multa sit indignatio: & qui addit 12 13

scientiam, addit & † laborem. 14

b *Et qui addit*. Quia potẽtes potenter tormenta patientur. Et, *Cuicunque plus commititur, plus exigitur ab eo*: iõ apponit dolorẽ qui apponit scientiam. & contristatur mœrore sm Deum pro delictis suis. vnde Apostolus: *Et quis est qui me lætificet, nisi qui corrigitur ex me?* Nisi forte & hoc intelligendum, ꝙ sapiens doleat tãtum latere sapiẽtiã, nec ita prębere semẽtibus vt lumen visui, sed per tormenta quædam & intolerandum laborem, iugi meditatione & studio prouenire.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et stultorum infinitus est numerus. *id est, valde excedens numerum aliorum, & sic politica quæ ordinatur ad hoc, quod ciues fiant boni & studiosi, habet effectum in paucioribus, & sic habet afflictionem annexam in regentibus.*

2 Locutus sum in corde meo dicens. *Hic Salomon concludit conclusionem intentam: s. fœlicitatẽ h[u]mainis non consistere in scientia speculatiua seu practica, dicens*. Locutus sum in corde meo dicens. Ecce magnus effectus sum. *vt patet tertij Regum, quod nullus ex regibus præcedentibus fuit ei similis in potentia & diuitijs.*

3 Et præcessi omnes sapientia qui fuerunt ante me in Ierusalem. *sicut dicitur tertij Regum. 4. d.* Et præcedebat sapientia Salomonis sapientiam omnium orientalium, & Aegyptiorum,& erat sapientior cunctis hominibus.

4 Et mens mea cõtẽplata est multa sapienter. *quia disseruit de animalibus & plantis à cedro quæ est in Libano, vsque ad hyssopũ quæ egreditur de pariete.*

5 Et didici. *quia non solum habuit scientiam infusam à Deo, sed etiam acquisitam.*

6 Dedique cor meum vt scirem prudentiam. *quæ dirigit in agibilibus humanis.*

7 Atque doctrinam. *id est, veritatem diuinæ legis.*

8 Erroresque. *circa diuina.*

9 Et stultitiã. *Circa humana, ad euitandum, s. & impugnandum.*

10 Et agnoui quòd in his quoque esset labor. *Sicut patet per prædicta. Et adhuc ratio alia inducitur, cum subditur.*

11 Eo quod in multa sapientia. *scilicet humana.*

12 Multa sit indignatio. *talis enim scientia inflat. 1. Corin. 8. a.* Superbia uero inflatiua indignatur de facili.

13 Et qui addit scientiam. *scilicet talem.*

14 Addit & laborem. *quia indignatiui, & impatientes intra se sentiunt multas anxietates.*

CAP. II.

D*Ixi ergo*. Hieron. Veni nunc, tentabo te in lętitia,& videbo in bono, & ecce etiã hoc vanitas. Postquã in multitudine sapientiæ,& adiectione scientię, dolorem & laborẽ esse deprehendi, & non aliud quã casum & sine fine certamen, transtuli me ad lætitiam vt luxu fluerem, congregarẽ opes, diuitijs abundarem, & perituras voluptates carperem antequam morerer. Sed in hoc vanitatem prospexi, dum præterita voluptas prælentes quidem delectat,

† De pœnit. d. II 3. c. intantum.

† Risui dixi ...

C & exhausta non satiat. Non solum autem corporalis lętitia, sed etiam spiritualis est tentatio possidenti, vt egeam corripiente stimulo & angelo Satanæ, qui me colaphizet, & ne eleuer. vnde Salomon: *Diuitias & paupertates ne dederis mihi.* Statimq; subdit. *Ne satiatus mendax fiam, & dicam. Quis me conspicit?* Siquidem & diabolus per bonorũ abundantiam cecidit. vnde Apostolus. Ne in superbiam elatus in iudiciũ incidat diaboli, i. in tale iudicium in quod & diabolus incidit. Possumus etiam spiritualem lætitiam sicut cætera dicere vanitatem, quod eam nunc per speculum videamus & in ænigmate: eum autem facie ad faciem, tunc non vanitas erit, sed veritas.

CAP. II.

a More concionatoris sententiam vulgi in se suscipit, & falsam esse ostendit.

a D† Ixi ergo in corde meo: Vadã * & affluã deli- 1

cijs, & fruar bonis. Et vidi ꝙ hoc quoq; esset va 2 3

a Væ vobis qui ridetis, quia lu. b Decipiuntur. Qui carnis gaudia sequuntur, & perpetuum putant quod fugit velut vmbra. Potest & de hæreticis accipi: qui falsis dogmatibus acquiescentes læta sibi promittunt cũ sint filij perditionis. 4 5 6

b nitas. † Risum reputaui errorẽ, & gaudio dixi: Quid frustra 7

b *Risum reputaui errorem*. Hierony. Risum dixi amentiam,& iucunditati dixi: Quid hoc facis? Vbi nos dicimus amentiam, in Hebr. habetur, meholal. Quod secũdum Aquilam, errorem, secundũ Symmachũ, tumultum.

Pro

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. II.

Diuisio.

D*Ixi ergo*. Hæc est secũda pars, in qua ostendit Salomon non esse felicitatem in delicijs corporalibus. Et primo multipliciter ostendit propositũ. secundo concludit intentum, ibi: *Quis ita deuorabit*. Prima in duas, quia primo ostendit propositum rationibus sumptis ex vita deliciosa. Secundo ex adiuncta sibi cura, ibi: *Rursus*. Prima in duas, quia primo procedit ratione. secundo experimento, ibi: *Magnificaui*. Primum adhuc in duas: quia primo ostendit propositum. secundo infert corollarium, ibi: *Cogitaui*. Circa primum facit talem rationem. In illo non consistit felicitas humana, cuius delectatio est quasi momentanea: quia felicitas est bonum stabile, & firmum, vt patet ex prædictis. Sic autem est de delicijs corporalibus: ergo, &. Virtutem autem huius rationis ponit, continuando se ad præcedentia, di.

1 *Dixi ergo in corde meo*. quasi dicat ex quo scientia non est summum bonum hominis, sed habet laborem annexum, vt dictum est. Conuertam me ad viuendum deliciosè.

2 *Et vidi*. id est, statim percepi quasi dicat quilibet potest statim percipere.

3 *Quid hoc quoque esset va*. id est, nullius momenti propter breuitatem delectationis, quæ est in huiusmodi delicijs. vnde dicit Grego. homil. 22. Delicię corporales cum non habentur, graue in se desiderium accendunt, cum vero habitæ eduntur, comedentem protinus in fastidium per satietatem vertunt. Et sicut est de delectationibus gustus, ita & de delectationibus tactus, quæ in Venereis consistunt.

4 *Risum*. id est, ineptam lætitiam.

5 *Reputaui errorem*. quia conuertitur in tristitiam.

6 *Et gaudio dixi*. quo homo gaudet de veritate inuenta.

7 *Quid frustra*. æstimando felicitatem in delicijs.

Cogita

Pro quo LXX. & Theodotiō, περίφοραν quod exprimi potest circumlocutionem. Quomodo igitur hi qui circumferūtur oī vento doctrinę instabiles sunt, & in diuersa fluctuant, sic illi qui rident, quib. dicitur. *Vę vobis qui ridetis.* errore sęculi rapiuntur, nō intelligētes ruinam peccatorum suorum, neque plangentes, sed hæc bona putantes æterna, vnde plangere deberent, exultantes. Potest hoc, & de hæreticis accipi, qui falsis dogmatib. acquiescentes, lęta sibi & prospera promittūt.

a *Cogi. in corde.* Ebrietas, animi vigorem mutat, quā qui potest sapientia permutat, & vt in quibusdā codicibus habetur, obtinere lætitiam spiritualem is poterit ad huius rei sapientiam perueniре, quid in hac vita appetendum, quid vitandum.

b *Plantaui vi.* In domo diuitis nō solum aurea vasa, & argentea, sed & lignea & fictilia, agri & horti propter infirmos. Nā qui infirmus est, holeribus vescitur, plantantur arbores, non omnes fructiferę, vt in Latinis codicibus, sed omnis fructus. i. diuersarum frugum atque pomorū, quia diuersę sunt grā in ecclesia, alius oculus, alius manus, &c. & quę verecundiora sunt nostra, his maiorem honorem circūdamus. Inter istas fructiferas arbores tenet primatum lignū vitæ, quod est sapientia, sine qua cętera ligna siccabuntur.

c *Et extruxi mihi piscinas aquarum, vt irrigarem syluam lignorum germinantium.* Ligna infructuosa non alūtur imbre cælesti, sed aquis quę in piscinis de riuulis colliguntur. Nam & Aegyptus, humilis, & iacens quasi hortus holerum in terrenis, & de Aethiopia venientibus aquis irrigatur. Terra vero promissio nis quę montosa est, & erecta, temporaneam, & serotinam expectat de cęlo pluuiam.

d *Ser.* timore seruiētes, & spiritualia desiderātes, nec timētes. Vernaculos, eos dicimus qui sunt quidē de ecclesia, & prę dictos seruos & ancillas antecedunt, nec tamen liberi sunt. Vernaculi dicuntur filij seruorum, qui in domo domini sui nati sunt, & multi.

e *Armen. quoque & magnos.* Hi sunt, qui absque rōne & scientia scripturarum, laborant quidē in ecclesia, sed nondum ad hominem perueniunt. i. ad imaginem Dei.

D

Hier. Et quidem possessio armēti & ouium multa fuit mihi super oēs qui fuerunt ante me in Ierusalem. Nota quod in seruis & ancillis & vernaculis, multitudo nō additur sicut in bobus & ouibus. Plura.n. in ecclesia armenta quam homines, plures oues quā serui, & ancillæ vel vernaculi.

deciperis? Cogitaui in corde meo † abstrahere a vino car- 1
nem meam, † vt animum meum transferrem ad sapientiam, 2
¶Id est semper cogitet nouissima sua, & non peccabit homo.
† deuitaremque stultitiam, donec viderem quid esset † vtile 3
filiis hominum, quo facto opus est sub sole numero dierum 4
a ¶Secundum imaginem Dei erectus ad superna. b Vt veniant pater & filius & habitent in eis. ¶Ego & pater venie mus & ap. e. man.
vitæ suæ. Magnificaui opera mea, Aedificaui mihi domos, 5
a ¶Ad quas Iesus alliget asinam suam, scilicet populum Iudaicum & Gentilem.
plantaui vineas, feci hortos & pomeria, & conseui ea cuncti 6
generis arboribus, & extruxi mihi piscinas aquarum, vt irri- 7
¶Infructuosorum. a ¶Vel. Et vernaculi fuerunt mihi. Alia litera.
garem syluam lignorum germinantium. Possedi seruos & 8
a Animas corpori deditas. b Boum, id est operosorum. c Possedi.
ancillas, multamq; familiam habui, armenta quoque & ma- 9
a Simplicium.
gnos ouium greges vltra omnes qui fuerunt ante me in Ie-
a Apertiorem sensum. b Occultiorem. c Congregaui in ecclesias.
rusalem. Coaceruaui mihi argentum & aurum, et substan- 10
a De quibus. Assistebant re. ter. b Quæ albæ ad messem. Tributa reddentium. c His diuitijs prouocatus fui ad luxum. d Fortes. ¶Qui psallunt spiritu. psallunt & mente. e Infirmi.
tias regum & prouinciarum. Feci mihi † cantores & canta- 11
a Apostolos. b Eorum successores.
trices, & delicias filiorū hominum, scyphos & † vrceolos in 12
a Prædicationis. b Sapientiæ. c Auditoribus. d Proficiebat ætate & sapien. ad Deum & ho. Propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, &c. 13
ministerio ad vina fundēda, & supergressus sum opibus om
a Ante aduentum Christi gubernauerunt ecclesiam.
nes qui fuerunt ante me in Ierusalem Sapientia quoque per- 14
a Contemplatione. b Interiores. ¶Sicut peccator qui a vera iucunditate prohiber cor suum.
seuerauit mecum, & omnia quæ desiderauerunt oculi mei, 15

f *Substantias re.* Dogmata philosophorum & seculares scientias, quas Ecclesiastes vir sapiens diligenter intelligit, & apprehendit, cos in astutia eorum, & perdit sapientiam sapientium, & prudentias prudentium reprobat.

I. Cor. I. c.

† & cor meum assuescerem.

g *Feci mihi cantores.* Cantor, quasi vir & robustus & spiritualis, de altioribus cantat. Cantatrix vero adhuc circa materiā volutatur, quam Græci ὕλην vocant, nec potest in sublime tollere vocem suam. Vbicunque ergo fœmina inuenitur & sexus fragilior, ad materiam respicit. Vnde Pharao solas fœminas vult viuere, quæ materiæ sunt vicinæ. Econtra, Nullus sanctorum, nisi raro, feminas genuisse narratur, Solusque Salphaat, qui in peccato mortuus est, omnes filias genuit. Iacob inter duodecim patriarchas vnius filiæ pater est, & ob ipsam periclitatur. *Cantatores & cantatrices.* vt vterque sexus me oblectaret.

E

Exod. I. c.

Nu. 23. a.

Gen. 30. c.

h *Delicias filiorum hominum.* Sapientiam. s. quæ sicut paradisus poma habet varia, & multiplices voluptates. De qua Psalmista, *Delectare in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui.* Et. *Torrente voluptatis tuæ potabis eos.*

Psal. 36. a.

i *Qui ante me fuerunt in Ierusalem.* Ad literam, Nō est magna laus, Ante Salomonem.n. regnauerunt Saul, cuius tempore regnum cępit, & Dauid, sub quo satis paruum erat regnum.

Psal. 35. b.

k *Perseuerauit.* Alij, stetit. i. ei in carne posito sapientia permansit, non proficiens per momēta, sicut in nobis, sed in plenitudine stans.

l *Et omnia quæ.* Sed quanto studio ista crescebant, tanto sapiētia deerat, quia per omnia desideria rapiebar, putabamque hūc esse fructum laborum meorum, si libidini seruirem, sed tandem in me reuersus vidi omnia vana esse.

Sub

F

NICOLAVS DE LYRA.

Cogitaui in corde meo abstrahere a vino. *Hic infert corollarium ex prædictis. Ex quo enim vita deliciosa est modici valoris, & ipsa impedit a consecutione sapientiæ, quæ maius bonū est, quanto spiritualia corporalibus præponuntur, quamuis non sit tantum bonum vt in eo consistatur felicitas, vt dictum est capitulo præcedenti, motus ex his,* Cogitaui in corde meo abstrahere a vino. *immoderate sumendo.*

Carnem meam. *vt sic nō præualeret spiritui sed subijceretur ei.*

Vt animum meum transferrem ad sapie. *a qua non impeditur per vinum moderate sumptum, cū acuat ingenium. Ex quo patet, quod abstractio a vino non accipitur hic simpliciter, sed cum moderatione, vt dictum est.*

Donec viderem quid esset vti. filijs. *ad consequendum felicitatem, quæ est summum hominis bonum.*

Magnificaui. *Hic consequenter experimento declarat felicitatē hominis nō cōsistere in corporalibus delicijs. Et hoc primo declarat in persona propria, secūdo in persona sibi cōiuncta. ibi.* Rursus. *Prima in duas, quia primo declarat proposi. ū, & secūdo ex dictis mouet dubiū, ibi:* Quid est inquam. *Circa primū diffuse ostendit se expertū fuisse quæ faciunt ad delitias corporis, nec inuenisse sibi felicitatē dicens,* Magnificaui opera mea. *& qualiter subdit in speciali.*

6 Aedificaui mihi domos. *pulchras & delectabiles, quę magnam partem conferunt ad vitam deliciosam.*

7 Et plantaui vineas, feci hortos, & pomeria, *quæ faciunt ad delicias ex loci pulchritudine, & fructus plenitudine.*

8 Et extruxi mihi piscinas aquarum, vt irrigarem syl. *ad decorationem loci & eius fructificationem.*

9 Possedi seruos & ancillas, multamque familiam habui. *vt, seruirent mihi ad nutū in omnib. quod est valde delectabile homini.*

10 Armenta quoque & magnos ouium greges. *vt haberem abundantiam diuitiarum naturalium, & etiam artificialium, ideo subditur,* Coaceruaui mihi argen. &c.

11 Feci mihi can. & canta. *ad delectationem.*

12 Et deli. fi. *multiplicando mihi vxores & concubinas, quę prę aliis dicuntur esse deliciæ hominū, vnde dicitur. 3. Reg. 11. a.* Fueruntque ei vxores quasi reginæ septingentæ, & concubinæ trecentæ.

13 Scyphos & vrceolos in mi. *& hoc ad delectationem gustus.*

14 Sapientia quoque per. mecum. *s. vsque ad tempus in quo per mulieres fui deceptus.*

15 Et oīa quę desiderauerūt oculi mei non negaui eis, nec prohibui cor meum quin omni. *exponendo me omnibus deliciis.*

Et

non negaui eis, nec prohibui cor meum, quin
A omni voluptate frueretur, & oblectaret se in
his quæ parau eram. Et hanc ratus sum partem 1
a Pro hoc momentaneo accipiens æternum. b ¶A supradicto errore. 2
meam, si vterer labore meo. Cumque me con- 3
a Qui diligenter omnia agit, hoc potest dicere.
uertissem ad vniuersa quæ fecerant manus
·frustra. meæ, & ad labores, in quibus frustra sudaueram, & vidi in omnibus vanitatem & affli- 4
a Quæ his irretitur. 5
a ctionem animi, & nihil permanere sub sole. 6
a A mundanis.
Transiui ad cõtemplandã 7
sapientiam, erroresque &
a Et sic. Idest quantus.
stultitiã. Quid est, inquã, 8
a ¶ Rationis. Refrenans se vitiis.
b Imitari in comprehensione sapientiæ.
homo, † ut sequi possit re- 9
b gem factorẽ suũ? Et vidi, 10
quia tãtum præcederet sa- 11
a Nostra, quamuis non pura. b Sapientia, lux & stultitia, tenebræ. 12
piẽtia stultitiam, quantum 13

a *Sub sole.* Christo.
Psal.18.a. In sole posuit tabernaculũ suum. Qui ergo ad solis claritatẽ ordinem cõstantiam
B que nondum peruenit, in eo Christus nõ habitat.
† qui venturus est post me regem, qui non sit facturus quod iam fecerunt alii.
b *Et vidi quia tantum.* Cum hoc cogitarẽ, quod sapiens lux, stultus, tenebræ, Illius oculi in cœlo, huius in
C terra, repente mihi surrepsit quare communi morte pereant, communi miseria deprimantur, & huiusmodi.

a Vidi quia sapientia præcederet stultitiam & vidi quia sa.ocu.
14 differt lux a tenebris. † Sapiẽ
a In cælestibus, quæ supernera sunt. In Christo qui est caput.
15 tis oculi in capite eius, stul-
a ¶Ignorantia terrenorum.
16 tus in tenebris ambulat. † Et didici quod vnus
† vtriusque esset † interitus, & dixi in corde
meo, Si vnus, & stulti & meus † occasus erit,
17 quid mihi prodest, quod maiorem sapientiæ
Et post hæc.
dedi operam? Locutusque † cum mente mea
a ¶Idest ista surreptio.
18 animaduerti, quod hoc quoque esset vanitas.
19 Non enim erit memoria sapientis similiter vt
a Quia hic in gloria, ille in pœna.
20 stulti in perpetuum, & futura tempora obliuio-
21 ne cuncta operient pariter. Moritur doctus si-
22 militer vt indoctus, & idcirco tæduit me vitæ
a Quia omnia vanitas. b Quia mundus in maligno positus est
23 meæ, † videntem mala vniuersa esse sub sole, &
a Vnde, Infelix ego homo, quis me liberabit a corpore mortis huius.
24 cuncta vanitatem & afflictio-
25 nem spiritus. Rursus detesta-

c *Rursus detestatus* Spirituali labor c ... sat

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et hanc.* s. vitam voluptuosam.

2 *Ratus sum partem meam si vterer labore meo.* i. felicitatem. Deceptus. n. a mulieribus, cecidit in hunc errorem.

3 *Cumque me conuertissem ad vniuersa opera quæ fecerant manus meæ, et ad labores, in quibus frustra su.* ad verius cogitãdũ de istis.

4 *Vidi in omnib. va.* quia nõ adducũt verum hominis bonum.

5 *Et af. ani.* quia deliciæ antequam habeãtur per desiderium affligunt, & habitæ per satietatem in fastidium vertunt, vt prædictum est.

6 *Et nihil per. sub.* qa tales delectationes sũt quasi momẽtaneę.

7 *Transiui ad contemplandam sapientiam, erroresque & stul.* i. cõsideraui, ꝙ labor circa acquisitionẽ sciẽtię, & maxime de diuinis (quę proprie dr̃ sapientia, vt dr̃. 1. Metaph.) melior est quã corporis delicię Ex hoc loco & alijs consimilib. dicunt quidã Salomonẽ penituisse in fine, sed illa penitentia non vr̃ fuisse sufficiens & perfecta vt plenius dixi sup. Prouerb. 30.

Diuisio. 8 *Quid est inquam* Hic circa prędicta mouet dubium. Et diuiditur in tres partes, quia primo mouetur quęstio, secũdo ponitur solutio, ibi. *Et vidi.* Tertio subditur quędã obiectio, ibi. *Et didici,* Circa primum quia fecerat mentionem de contemplatione sapientiæ, quę est cognitio diuinorum, ideo mouet quęstionem dicens. *Quid est in.* i. cuius virtutis.

9 *Vt sequi possit regem fa.* i. Deum aliquo modo attingere, per cognitionem creaturarũ. Salomon aũt loquitur in hoc libro vt concionator, & ideo frequenter loquitur in persona aliorum, non solum vera dicentium, sed etiam errantium, vt ex contrarijs allegatis veritas magis appareat. Fuit autem quidã nomine Simonides, dicens quod homo non dẽat quęrere cognitionem diuinorum, & eorũ quæ sunt supra se, quia cũ sit mortalis, decet eum tantũ mortalia sapere, vt habetur. 10. Eth. quem Philosophus reprobat ibidem dicens, quod licet homo ex parte corporis sit mortalis, tamen ex parte intellectus, qui est principalior hominis pars, est quid immortale & diuinum, & sic debet se trahere quantũ potest ad immortalia & ęterna per eorum cognitionem & amorem. Ex persona igitur istius Simonidis vel alterius similis videtur Salomon quęrere, Quid est, inquam, homo, &c. quasi diceret, nõ videtur ei vtile aut decens quærere talia.

10 *Et vidi.* Hic ponitur huius quęstionis solutio, in qua ostendit quod cognitio de diuinis est valde vtilis, quia cum sit superior, habet iudicare de inferiorib. scientijs. Ideo dicitur. *Et vidi.* i. intellexi. Visus enim inter alios sensus plures differentias rerum ostendit. 1. Metaphy. & ideo nomine actus vidẽdi frequẽter significatur actus intelligendi, vt cum dicitur, Vides tu hoc, idest intelligis.

11 *Quia tantum præcederet sapientia.* i. diuinorum notitia.

12 *Stultitiam.* i. huius notitię carentiam.

13 *Quantum differt lux a tenebris.* Notitia. n. recipit nobilitatẽ ab obiecto, & ideo dicit Philosophus libro cæli & mundi, qđ desiderabilius est modicum cognoscere, de superioribus, & diuinis, etiam medio topico, quam multa etiam per certitudinem de inferioribus & terrenis, ideo subditur.

14 *Sapientis oculi in capite eius.* i. in superiori parte animę quæ vacat diuinorum contemplationi.

15 *Stultus in tenebris ambulat.* quia sola terrena, & sensibilia considerat, quę cõparata ad Deum sunt quędam tenebræ.

16 *Et didi.* Hic contra prædictam solutionem ponitur quædam obiectio, & hoc ex persona illorum qui negauerunt animę humanæ immortalitatem, ex quorũ persona dicitur in 3. d. *Nihil habet homo iumento amplius.* Quo si esset verum, homo se totaliter exponeret delectationibus carnis, sicut animalia bruta. Ideo dicitur. *Et didici, quod vnus vtriusque.* s. sapientis, & stulti esset interitus, quia si nihil maneret de vtroque post mortem, sapiens nõ expectat pro labore suo pręmium, nec stultus pęnam. ideo subditur.

17 *Quid mihi pro.* q. d. nihil: ideo subditur.

18 *Animaduerti quod hoc quoque esset vanitas.* s. laborare in acquisitione sapientiæ, quia totum perit in morte.

19 *Non enim erit memoria sapientis similiter, vt stulti.* id est, sic nec stulti.

20 *In perpetuum.* i. in tempus longissimum.

21 *Et fu. tem.* & patet ex dictis litera. Et concluditur.

22 *Et id.* eo quod per ipsam non attingitur aliquod bonum stabile, & permanens, ideo sequitur.

23 *Videntem mala vniuersa esse.* i. defectiua.

24 *Et afflictionem spiritus.* quia etiam studium sapientis habet afflictionem annexam, vt dictum est ca. præcedenti, sicut occupatio stulti, qui vacat delicijs corporalibus. Similiter quarum acquisitio habet multas anxietates annexas, & possessio statim per satietatem habet fastidium annexum, vt dictum est supra. Hanc autem obiectionem non soluit Salomon, cum tamen sit contra veritatem. Cuius duplex rõ potest esse, Vna qa accipit manifeste falsum. s. ꝙ non sit alia memoria sapientis & stulti, qa vna est ad laudem, alia ad vituperium vnde dr̃ Prou. 10. b. *Memoria iusti cum laudibus, & nomen impiorum putrescet.* Alia ratio, quia soluitur per illud quod habetur in 12. vbi ponitur intenta conclusio in hoc libro, ibi. n. dicit de morte hominis, Reuertatur puluis in terram vnde erat, & spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum, vt. s. recipiat pro meritis mercedẽ, vel pro demeritis pęnam, & sic non vnus est interitus sapientis & stulti, vt hic assumitur, ideo dicit de iustis, psal. 115. a. *Pretiosa in conspectu domini mors sanctorum eius.* Et de iniustis, psal. 32. d. *Mors peccatorum pessima.*

Diu. 25 *Rursus detestatus sum omnem industriam su.* Postquam declarauit propositum circa delicias rõnibus sumptis ex ipsis delicijs, hic cõsequenter idem ostendit rõnib. sumptis ex annexis curis. Et diuiditur in duas partes. Quia primo Salomõ ostendit malitiã huius curę in speciali. secundo magis in generali, ibi. *Quid enim proderit.* Circa primũ sciendũ, quod ad fruendũ delicijs præexigitur magna cura in acquirendo illa quibus hõ viuat deliciose, Pater vero quodãmodo manet in filio, qui sit de substantia eius, & iõ si certus esset pater, ꝙ filius sapienter vteretr̃ diuitijs & delicijs per laborẽ suũ acquisitis, in hoc esset magna delectatio patris, sed hoc ignorat, qa frequẽter accidit ꝯtriũ. Sic igitur dicit, *Rursus detestatus sum omnem industri.*

Sa- ✠ aa

cuncti die nocteque in lege domini meditantur, scripturas interpretãdo, libros componendo, & sæpe labores illorũ in manus stultorũ perueniunt, q̃ male exponendo & sibi & aliis nocent. Si enim de corporalibus tantũ, quid necesse fuit dicere, & dominabitur in omni labore in quo laboraui, & in quo sapiens factus sum sub sole. Sic etiam alij habent, Sapientia enim non est terrenas diuitias congregare.

Habiturus. Hoc ipsi Salomoni contigit, qui non sui similem habuit filium Roboam. Ex quo intelligimus filium nec dignum quidẽ hæreditate patris, si stultus est.

Nam cum a. Supra de incerto hærede, nunc eadem. Sed in hoc differt, quod etiam si filio, si propinquo, si noto alicui substantiam suam dimittit, in hunc tamẽ circulũ res recurrit, vt alter alterius labore fruatur, & sudore mortui delicię viuentis. Quanto labore scribant, & sæpe stylum vertant, nouerunt librorum auctores. Sapientiæ enim & doctrinæ est terrena calcare non congregare. Aliud ex rerũ ratione, aliud ex multorum opinione disputare. vt hic. Vbi vero ait, *Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum conuiuij.* ex ratione.

Non-

c *Nonne melius.* Postquã omnia pertractaui, & nihil perpetuum vidi, & posteriores priorũ laboribus frui, visum est mihi iustũ & quasi Dei donũ, vt de suo labore comedat homo & bibat pro tempore parcens congregatis, & hoc quidem donum Dei est. Sicut contrarium est diebus ac noctibus cõgregare, & non vti. Sed & hoc diligẽter inspiciens, vanum iudicaui. Quis enim, vel comedere, vel cũ opus est parcere potest absque Deo, qui præcepit canibus sanctum nõ esse committendum? & quomodo sint in tẽpore conseruis danda cibaria, & iuxta alium sensum inuentum mel comedere tantum, quãtum sufficit.

d *Homini bono.* corrigenti mores suos proprio arbitrio, secundum illud. *Seminate vobis i iustitia, vindemiate in fructu vitæ, illuminate vobis lumen scientiæ*, Seminanda enim ante iustitia, & fructus vitæ est metendus, & postea lumen scientiæ poterit apparere. Vt ergo bono coram se, dedit Deus sapiẽtiã, &c. Sic peccatorem suo arbitrio derelinquens fecit congregare diuitias, & hinc inde peruersorũ dogmatũ consuere ceruicalia, quæ cum vir sanctus & Deo placens viderit, intelligit vana, & spiritus pręsumptione composita esse.

D

tus sum omnem industriam meã, qua sub sole studiosissime
a laboraui, habiturus hæredẽ post me, quem ignoro vtrum sa-
a ¶ Ipsi Salomon Roboam successit filius stultus. b ¶ Possessionibus.
piẽs an stultus futurus sit, & dominabitur in laboribus meis,
quibus desudaui & solicitus fui. Et est quicquam tã vanum?
Quia vanum.
Vnde cessaui, renuntiauitque cor meum vltra laborare sub
a Vt supra de incerto labore, vel hærede.
b sole Nam cum alius laboret in sapientia & † doctrina & so-
licitudine, homini otioso quæsita dimisit. Et hoc quoque va- 1
nitas & magnum malum. Quid enim proderit homini de v- 2
Scriptis & expositionibus. Vel quo.
niuerso labore suo & afflictione spiritus, qua sub sole crucia 3 4
tus est? Cuncti dies eius doloribus & ærumnis pleni sunt,
a ¶ Nec per noctem quiescere, & nescire quis i de fructus. 5
nec per noctem mente requiescit. Et hoc nonne vanitas est? 6
a ¶ Corpus Christi. b Sanguinem vnde, Comedite amici mei & inebriamini.
¶ Venite ad me, & comedite panem meum, bibite vinum quod miscui vobis. 7
c Nonne melius est comedere & bibere, & ostendere animæ 8
a Scripturis. 9
d suæ bona de laboribus suis? Et hoc * de manu Dei est. Quis 10 11
*ita vorabit, & deliciis affluet, vt ego? Homini bono in con- 12
spectu suo dedit Deus sapientiam & scientiam & † lætitiam 13
a ¶ Hæc iusto peccatori. Quia peccator ipse causa est qui ante sponte peccauit, non Deus. 14
peccatori autem dedit * afflictionem & curam superfluam, vt 15 16
addat, & congreget & tradat ei, qui placuit Deo. Sed & hoc 17
vanitas, & † cassa solicitudo mentis. 18
19

Matt. 7. a.

† scientia, & rectitudine

† laboribus

Osee 10. d.

E

* enim

† intelligentiam

* occupationem

NICOLAVS DE LYRA.

... ad acquirendũ bona temporalia. & patet ex dictis litera vsq; ibi. Homini otioso. *qui bona sibi derelicta a parentibus non expẽdit in bonis operibus, sed in prodigalitate & vanitatibus.*

Quid enim proderit. *Hic consequenter ostendit curam superfluam esse malam, magis in generali, qualis est cura hominis auari, qui multũ affligitur in acquirendo, & auaritia non permittit eũ acquisitis vti, & hoc est quod dicit,* Quid enim prodest. *scilicet auaro et tenaci.* De vniuerso labore suo. *corporaliter.*

Et afflictione spiritus. *mentaliter, quia vtroq; modo cruciatur, de nocte, & de die. Ideo concluditur.* 5 Et hoc. *i. labor inanis & sine fructu? q.d. sic. ideo vlterius concludit.* 6 Nonne melius est co. *i. decenter viuere de bonis acquisitis.* 7 Et osten. animæ suæ bona de la. *expendendo partem bonorũ suorum in operibus pietatis & liberalitatis.* 8 Et hoc de manu Dei. *i. bonum a Deo concessum, non tamen est tantum bonum quòd sit fœlicitas humana.*

Quis ita de. *Hic vltimo ponitur intenta conclusio in hoc ca. Et est duplex. secunda, ibi,* Homini bono. *Prima est de deliciis corporalib. quòd in illis non consistat fœlicitas. Et facit Salomon talem rationem, Experto credendũ est, ego aũt super omnes expertus sum deliciarũ vsum, & tamen dico quòd in hoc non consistit hominis bonum, propter quod est mihi credendum. Huius rationis ponit minorem dicẽs,* Quis ita deuorabit. *vnde dicitur. 3. Reg. 3. c. Erat autem cibus Salomonis per singulos dies. 30. cor. similæ, & 60. cori farinæ. 10. boues pingues, & 20. pascuales, &c.* 10 Et deliciis affluet. *id est mulieribus.* 11 Vt ego. *quasi dicat nullus. vnde dicitur. 3. Reg. 11. a. quòd erant ei vxores quasi reginæ septingentæ, vt sup. allegatum est eodem capite.* 12 Homini bono. *Hic ponitur secunda conclusio, & est de cura humana circa temporalia de qua locutus est supra. Ideo cõcludendo dicit, quòd illa quæ est bene ordinata bona est, dicens,* Homini bono. *idest viuenti secundum rectam rationem.* 13 In conspectu suo. *hoc additur ad excludendũ hypocritam, qui non est bonus in conspectu Dei.* 14 Dedit Deus sapientiam. *idest notitiam de diuinis.* 15 Et lætitiam. *sic est in Hebræo & libris correctis. i. vitam iucundam bene vtendo temporalibus bonis. Et consequenter concludit contrarium de cura superflua & inordinata dicens.* 16 Peccatori autem dedit. *id est, dari permisit.* 17 Afflictionem & cu. su. *circa temporalia congreganda.* 18 Et tradat ei, &c. *Et non accipitur hic tradat sic, quòd talis voluntarie det bonis hominibus, sed quia ipso moriente frequenter traduntur talibus, sicut mortuo Nabal, bona eius venerunt ad manum Dauid 1. Reg. 25.* 19 Sed & hoc vanitas, &c. *idest cura in tali congregatione bonorum quibus acquirens non vtitur, sed aliis traduntur.*

C CAP. III.

a *Omnia tempus habent.* In certum & fluctuant statu conditionis humanæ supra docuit, nũc omnia in mundo esse contraria, & nihil stare perpetuum eorũ, scilicet quę sub sole fiunt,

CAP. III.

Omnia † tempus habent, & suis spatiis tran- 1
a ¶ Ortus iusti, cum incipit Deum timere. ¶ Israel ad cultum Dei. 2
seunt vniuersa sub cœlo. Tempus nascendi, 3

F

† constitutum tempus

NICOLAVS DE LYRA. CAP. III.

Omnia tem. ha. Hæc est tertia pars huius libri, in qua a fęlicitate hõis excludit lõgæuitatẽ, quę ab oib. solet desiderari exceptis paucissimis & valde pfectis, sicut Paul' Apostol. dicit Phil. 1. c. *Desiderium habens dissolui & esse cum Christo.* Et diuiditur in tres partes, quia primò Salomõ ponit suã deductionẽ. Scdo quorundã obiectorũ solutionẽ, ibi, *Vidi afflictionem.* Et tertio infert intentã cõclusionẽ, ibi: *Et deprehendi.* Circa primũ ad suum propositum declarandũ inducit alternationes plurimas de duratione & terminatione rerũ corruptibiliũ, ostẽdẽs q est certa periodus a natura durationis seu auctore naturę instituta, inter quas est periodus humanę vitę q̃ debet hõ esse cõtentus, sicut & cętera periodo sibi data a Deo. Et diuidit' in quatuor partes fm quatuor tpum varietates, & patebũt partes psequendo. Prima aũt varietas respicit ortũ & occasũ, & hanc cũ alijs tangit in quodã gñali dicens. 1 *Omnia tem.* suę durationis limitatũ. 2 *Et su.* Corpora.n. cęlestia sunt incorruptibilia, & iõ non hñt limitationẽ durationis a parte post. Deinde ponit alternationem primã quæ est circa ortũ & occasum. Et primo in aĩalibus gñaliter inter quæ continetur homo, qui est nobilissimũ animalium. Dicit igit'. 3 *Tempus nascendi.* quia inter conceptũ hominis & aliorum

Diuisio.

fiunt,& intra tempus, quia ſubſtantiæ ſpirituales, nec loco
A nec tempore continentur.
a *Tempus plantandi,&c.* Nulli dubiũ eſt,quod & ortus & interitus hominũ Deo notus ſit,& præfinitus, & parere eſſe qđ plantare, mori quod plantatum eſt, euellere. Sed q̃a in Eſaia
Eſa.26.c. legimus, *A timore tuo domine concepimus & parturiuimus & peperimus ſpiritũ ſalutis*, dicimus quod perfecto viro, partus iſte eſt q̃ de timore natus eſt, cũ Deum amare cœperit, mundo morit',
1.Io.4.a. quia pfecta charitas foras mittit timorẽ.
* Hiero. Hebræi omne hoc qđ de contrarietate tẽporum ſcriptum eſt vſq; ad illũ locum in quo ait, Tẽpus belli & tẽpus pacis, ſuper Iſrael intelligunt. Et quia non
B neceſſe eſt ſuper ſingulos verſus ponere quid interpretẽtur & ſentiant, perſtringã breuiter, latiorẽ diſſertionem lectoris ingenio derelinquẽs. Tẽpus fuit generandi & plantãdi Iſrael, tẽpus moriendi & ducẽdi in captiuitatẽ. Tẽpus occidẽdi eos in Aegypto & tẽpus de Aegypto liberãdi. Tẽpus deſtruendi tẽpli ſub Nabuchodonoſor & tẽpus ędificãdi ſub Dario. Tempus flendi & plangendi euerſionem vrbis, & tẽpus ridendi atque ſaltãdi ſub Zorobabel, Ezdra & Nehemia. Tẽpus diſpergẽdi Iſrael & tempus in vnũ congregandi. Tempus quaſi circulum & baltheum circundandi Deo populũ Iudæorum & tẽpus du-
Hie.13. cendi eũ in Babyloniã captiuitatem & ibi computreſcere trans Euphratẽ. Lege περίζωμα Hieremię. Tẽpus quęrendi illos & ſeruandi, & tempus perdẽdi illos & proijciẽdi. Tẽpus ſcindendi Iſrael & tẽpus item conſuendi. Tempus tacẽdi ꝓphetas nũc in captiuitate Romana & tempus loquendi eos tunc, quando etiam in hoſtili terra Dei conſolatione & alloquio non carebunt. Tẽpus dilectionis qua eos ſub patribus ante dilexit, & tẽpus odij quãdo in Chriſtum intulerũt manus. Tempus prælij modo non agentibus eis pęnitentiã, & tempus pacis in futuro quando intrante plenitudine gentium omnis Iſrael ſaluus erit.
C b *Tempus deſtruendi,&c.* Non poſſumus ędificare bona, niſi
Ier.1.b. prius deſtruxerimus mala, ſicut Ieremię dictum eſt a Deo, *Vt ante eradicaret, & ſuffoderet, & perderet.*

Tem.

a Ducendi in captiuitatem poſt tranſgreſsionem mandatorum. Mors, quando perfecta charitas foras mittit.

a & tempus moriendi Tempus plantandi, & tẽpus euellendi,

a Et qui ait, Ego occidam, & ego viuere faciam, Occidit, ſecundum illud, In matutino interficiebam omnes peccatores terræ. b In Aegypto. c Sanat ad pœnitentiam vocans.

quod plantatũ eſt. Tempus occidendi, & tẽpus ſanãdi. Tẽpus

Ab Aegypto liberandi. a Templi ſub Nabuchodonoſor. Primos motus malæ cogitationis. b Sub Dario vel Cyro. c Euerſionem vrbis. d Sub Zorobabel, Eſdra, & Nehemia.

b c deſtruendi, & tẽpus ædificandi. Tẽpus flendi, & tẽpus ridendi.

a Iſrael. In vnum. Deo.

d di. Tẽpus plãgẽdi, & tẽpus ſaltandi. Tẽpus ſpargendi lapides,

e a Iſrael. Quando dictum eſt, Creſcite & multiplicamini.

f & tempus colligendi. * Tempus amplexandi, & tempus lon-

a Quando dicitur, Tempus breue eſt, ſuper eſt, qui habent vxores ſint tanquam non habentes. In Babylonica cap. & ibi computreſcere trans Eufratem, lege perizoma Ieremiæ. b Eos iudæos perditos. c Gentes.

ge fieri ab amplexibus, Tempus acquirendi, & tempus per-

a Fideles ex gentibus. b Infideles Iudæos. c Tempus deſtruendi & reædificandi. Iſrael. Vetus teſta.

dendi. Tẽpus cuſtodiẽdi, & tẽpus abiiciendi. Tẽpus ſcinden

a Euangelij teſtimoniis & prophetis. b In diſciplina. Prophetas in ca. Roma. c In magiſterio.

g h i di, & tẽpus cõſuendi. Tẽpus tacendi, & tẽpus loquẽdi. Tẽpus

c *Tem.fle.* Tempus flendi nunc eſt, in futuro ridendi. vnde *Beati flentes, quoniam ipſi ridebunt.*
d *Tẽpus plangendi,&c.* In euãgelio, *Lamentauimus vobis & non ploraſtis, cantauimus & non ſaltaſtis.* Plangẽdũ eſt nunc, vt in futuro ſaltemus, illam ſaltationẽ quam Dauid ante arcã teſt Saulis filię diſplicẽs magis placuit Deo.
e *Tempus ſpargend. lapi.&c.* Hieron. Miror ſi vir ſapiens de ædificatione domorum dixerit, ſecundũ illud Horatij, Diruit ædificat, mutat quadrata rotundis, Aeſtuat, & vitæ diſconuenit ordine toto. Sed vtrũ vere an per metaphoram, lectori relinquo. Nos vero intelligimus ſecũdũ hoc, *qđ potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ.* Quod tempus fuerit diſpergendi gentes, & tempus in eccleſia congregandi. legi in quodam libro ſecundum LXX. Tempus mittendi lapides, & tempus colligendi ſeueritatem, ſcilicet legis antiquæ, euangelij gratia temperatam. *Lex enim rigida peccantem interficit, euangelij gratia miſeretur, & ad pœnitentiam vocat.*
f *Tempus amplexandi.* Nolite fraudare inuicẽ, niſi forte ex cõmuni conſenſu ad tẽpus, vt vacetis: ſ. orationi, liberis dandi opera, & item continentię. Tempus amplexandi ſapiẽtiam & contemplationi ſtrictius inhęrendi, & tempus longe fieri a complexu, ſcilicet ſapientiæ, vt curę temporis, & his ſine quibus viuere non poſſumus, ſeruiamus.
g *Tempus tacen.& tem.* Hier. Docemus in eccleſiis quod neſcimus. Omnes artes abſque doctore non diſcimus, ſola hęc tam vilis & tam facilis, vt pręceptore non egeat.
Hier. Nihil nobis videtur eſſe rectum niſi quod diſcimus vt poſt multum ſilentium de diſcipulis efficiamur magiſtri.
h *Tempus loquendi.* Diſciplina Pythagorę eſt per quinquennium tacere, & poſtea eruditos loqui.
i *Tempus dilectionis.* Tempus amandi poſt Deum vxores, liberos, propinquos, & tẽpus odiendi eos in martyrio. Vel. *Quoniam nunc videmus per ſpeculum in ænigmate,&c.* Tẽpus erit diligendi pręſentiam Dei, & tẽpus odiendi, quando facie ad faciem cernentes, & in melius proficientes, incipiemus odiſſe & deſpicere quod amauimus.

Tem-

NICOLAVS DE LYRA.

* animalium & eorum ortum, eſt certum tempus a natura determinatum, licet aliquando prolongetur, vel minoretur ſecundum maiorem vel minorem virtutem naturæ.
1 *Et tempus morien.* in ſenectute periodo humanę vitę deficiente, licet aliquando magis & minus prolongetur ſecundum varietatem complexionis. Et agitur hic de morte & vita naturali, ſecundo in vegetabilibus, cum dicitur.
2 *Tempus plan.* i. in vere.
3 *Et tempus euel.&c.* qđ plãtatũ eſt in autumno, quãtũ ad illa quę nõ faciũt fructũ niſi ſemel in anno, in alijs ẽt qñ ceſſant fructũ facere ſecũdũ periodũ naturę ſuę. Tertio in hominibus ſpiritualiter, & quãtum ad mortẽ violentã, cum dicitur.
4 *Tempus occi.* aduerſarios iuſtitiæ vel reipublicę.
5 *Et tempus ſa.* qñ aliqui ex eis remanent vulnerati, & pmittitur eis vita ex aliqua cauſa rationabili, Tũc.n. intendendũ eſt eorum ſanationi. Quarto in artificialibus, cum dicitur.
6 *Tempus deſtruen.* ędificia in quibus sũt malorũ receptacula.
7 *Et tempus ædifi.* quãdo reędificatio expedit pro republica.
8 *Tempus flendi.* Hęc eſt ſecũda pars in qua ponit' alternatio circa hominis ſtatũ, cũ dicitur. *Tempus flendi.* in infortunijs.
9 *Tempus plan.* in funeribus defunctorum.
10 *Et tempus ſal.* i. tripudiandi in nuptijs coniugatorum.
11 *Temp.ſp.* in deſtructione fortalitiorũ, in quibus aduerſarij habitabant. 12 *Et tempus c.* ſ. lapides pro reędificatione, vt ibi habitent boni ciues. 13 *Tempus amp.* Hic ponitur tertia alternatio circa vſum, & primo vxorum, cum dicitur, *Tẽpus ample.* ideſt, vacandi generationi, & hoc eſt tempus iuuentutis coniugum.

Et

14 *Et tempus lon.* ſ. in ſenectute virtute generatiua deficiẽte, & ẽt qñ eſt cõmunis afflictio populi, tũc.n. debẽt homines ſe retrahere a delicijs, & maxime venereorũ, vt Dei miſericordia facilius impetretur, vñ dicũt Hebręi, q̃ tẽpore diluuij homines & bruta animalia in arca exiſtẽtia cõtinuerunt a coitu, & ſatis patet ex textu, q̃a egreſſis de arca dixit Deus *Creſcite, & multip.&c.* Gen.9 a. Secundo quantum ad vſum rerum in acquirendo & perdendo, cum dicitur.
15 *Tempus acquir.&c.* Mercatores.n. vno tẽpore lucrant', alio perdunt. Aliqui exponũt hoc de regno Iſrael, quod fuit acquiſitũ tribui Iudę tẽpore Dauid, & perditũ tẽpore Roboam quantum ad vnam partem, & tempore Sedecię quãtum ad reliquam. Tertio quãtum ad vſum in cuſtodiendo, cum dicitur.
16 *Tẽpus cuſto.* qñ nõ imminet maius periculũ ex cuſtodia.
17 *Et tempus abiicien.* quando imminet maius periculũ. Sicut quis proijcit merces in mari ne ſubmergatur. Quarto quantum ad vſum veſtimentorum, cum dicitur.
18 *Tempus ſcind.* ſcilicet, pannos, ad formandum veſtes.
19 *Tempus conſuendi poſt.ſciſ.* Aliter exponunt aliqui, Tẽpus ſcindendi, ſcilicet regnum Iſrael in duo tempore Roboam. Et tempus conſuendi, ideſt, recolligendi, & hoc in Chriſto.
20 *Tempus tacendi.* Hęc eſt quarta pars in qua ponitur alternatio quantũ ad debitũ conuerſandi modũ, qui attenditur in triplici actu. Primo in actu rationis, q̃ eſt loqui, per loquelam enim exprimitur mentis conceptus, cum dicitur. *Tempus tacendi* quando verbum non haberet effectum.
21 *Et tempus loquendi.* quando creditur oppoſitum. Secundo in actu concupiſcibilis, cum dicitur.
22 *Tempus di,* quandiu ille q̃ diligitur eſt bonus & virtuoſus.

E

a Gratiæ. ¶Quia dilexit eos ante sub patribus: ¶Quando in hostili terra Dei consolatione & alloquio non carebant. b ¶Cęremoniarum & huiusmodi. ¶Legis Moysi ¶Quia in Christo posuerunt manus. c ¶Dum viuimus. ¶Contra diabolum. ¶Ierusalem ciuitas nostra, a pace vocabulum habet. ¶Post hanc vitam.

a dilectionis, & tempus odii. Tempus belli, & tempus pacis. 1 2
b Quid habet amplius homo de labore suo? Vidi † afflictio- 3
nem, quam dedit Deus filiis hominum, vt † distendantur in 4
ea. Cuncta fecit bona in tempore suo, & mundum tradidit 5 6
† disputationi eorum, vt non inueniat homo opus quod ope- 7
c ratus est Deus ab initio vsque ad finem. Et cognoui, quod 8 9

a Frui præsentibus. b Quod in futuro prosit. c Quæ cito transitura.

d non esset melius * nisi lætari, & facere bene in vita sua. Om- 10 11

a Ne congreges diuitias' hoc tantum habet de labore suo. b Corpus Christi. ¶Sanguinem. ¶Qui manducat carnem meam, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo, in his lætari debemus, vt in lectione sancta pascamur & potemur.

nis enim homo qui comedit & bibit, & videt bonum de la- 12 13 14
e bore suo, hoc donum Dei est. Didici, quod omnia opera quæ 15
fecit Deus, perseuerent in † perpetuum. Non possumus eis 16 17
quicquam addere nec auferre, quæ fecit Deus, vt timeatur. 18

a *Tempus bel.* Modo non agentibus penitentiam, tempus pacis in futuro, quando omnis Israel saluus fiet. *Tempus belli.* ne sis securus, accipe armaturam Dei.

b *Vidi afflictionem quam dedit, &c.* Dicitur q̄ propterea Deus in præsenti seculo et peruersorum dogmatū magistris concesserit occupationē, ne mens hominis otiosa torpesceret, & hoc est bonum quod fecit Deus in tempore suo, & non posse eos naturæ rerū comprehendere scientiā.

Aliter. Cum omnia suo labantur tempore, & sit tempus destruendi & ædificandi, flendi & ridendi, & cætera quæ de tempore dicta sunt. Quid frustra conamur, & breues huius vitæ dies putamus esse perpetuos, nec sufficit malitia diei, vt nihil in crastinū cogitemus? Quid enim plus hēre possumus amplius laborando? In quo id tantū hominib. a Deo datum est, vt alius ali a sectādo hēret, in quibus se erudire & exercere posset. Deus enim oē qđ fecit, bonum est, sed in tempore suo bonum est, Vigilare, dormire nō semp, sed vicissim bonum est, nunquā vlterius quàm vt opus est. Dedit quoque mundum inhabitandū hominibus, vt fruantur varietatibus tēporum, & non quærant de causis rerū † naturalium, quomodo creata sint oīa, quare hoc vel illud ab initio mūdi vsque ad finem seculi fecerit crescere, manere, & mutari.

c *Et cognoui.* Ideo colonus in mūdo datus est homo, vt hoc breui tpe fruatur, & spe lōgitudinis abscisa quæ possidet, vt ad alia transiturus aspiciat, & qđ boni potest faciat in vita, ne frustra pro cōgregandis opibus torqueat̄, ne se putet plus de labore suo lucrari, quàm cibum & potum. Et si quid de opibus et bonis operibus expenderit, hoc solum donū Dei est. Non ex his vt quidam putant ad luxuriā & desperationē prouocamus, ſm illud, *Manducemus & bibamus, cras enim moriemur.* Sed vt ſm Apostolum. *Habentes victum & vestitum, his contenti simus, cætera pauperibus prosint.* Nec contrarium quod dicit Balaam, *non erit labor in Iacob, neq; dolor in Israel.* Hinc.

d *Omnis homo qui comedit & bibit, & videt bonum, &c.* Multæ enim nunc tribulationes iustorum, in futuro autem nō erit labor in Iacob.

C ✱ Olympiod. Sapiens quidem nouit quod bonum est, omnis aūt homo, hoc est vulgaris & in multitudine media D sumptus qui aberrat a cognitione veri boni, cū voluptate sola bonū diffiniat & metiatur, comedere ac bibere bonū esse existimat. Et sane manifestū q̄ sensibilium rerū copia, Dei munere hominibus data est, non tamen vt concessis rebus abutamur, sed vt eas cōiicemus in pximos liberales, & Deo grati de acceptis muneribus. Commiscuit autem hoc loco psonas Ecclesiastes, eius scilicet qui verè sapiēs, quod proprie bonum est cognoscit, & eius qui errore malo ductus, fallitur circa ipsius boni cognitionem. † bona. Sup. 1. b.

e *Didici, quod omnia opera quæ fecit Deus, perseuerent in perpetuum: Nihil est in mundo nouum*, solis cursus, lunæ vices, terræ & arborum siccitas vel viror, cū mundo condita sunt, & hæc id- Psal. 33. c. E circo Deus certa ratione temperauit, vt Dei prouidentiam in his intelligamus, & timeamus a facie Dei. Vultus autem domini super facientes mala.

✱ Olymp. Rerum alię quidem visui sunt obnoxiæ, alię verò videri non pñt. Hic aūt sermo habetur de visibilibus rebus, & harum quidem aliæ semper eodem modo pdurant, vt terra, cęlum, sol, luna, aliæ verò per successionē seruantur in specie, vt hoies, plantę & similia. Noui igitur, inqt, quod non est apponere ad ea quę in mūdi cōstitutione Deus creauit, cū eiusmodi cōpositio pfecta sit & indeficiens. Sed neq; ab ea quicquam vt superuacaneum est auferre: Qui vero ad speculationem mundi animū adiiciunt, rationesq; singularum rerū quantum in se est, consequuntur, timore Dei occupantur, attonitiq; reddunt̄, auctoris omnium sapientiam demirantes. In omni itaq; hominū mente insitus est a natura Dei timor vel legitima quędā rō, quę ab ordine ac pulchritudine vniuersi hoium corda conuertit ad creatoris sapientium contemplandā. Sciendum vero est hęc quę videmus, esse veluti symbola quędā ac signa spiritualium rerū. Quare si finem spectes ob quem facta sunt, omni prorsus carent defectu. Nam siue quid eorum principaliter Deus produxit, siue quid in secundas causas referendum est, non est eis apponere quicquam nec demere. Omnia igitur bona & pulchra, perfecta omnia sunt, & necessaria Dei opera. F

Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et tempus odii.* quando efficitur malus, non tamē odiendo naturam sed culpam. Tertio, in actu irascibilis, cum dicitur.

2 *Tempus bell.* quando insurgunt aduersarij iustitię vel reipublicę.

3 *Et tempus pacis.* quando cessent tales aduersarij. Sciēdum autem, quòd hic accipiuntur actus concupiscibilis & irascibilis, prout imperantur a ratione.

4 *Quid ha. amp. homo de labore suo.* Hic remouentur quędam obiectiones possibiles fieri cōtra pdicta. Et diuiditur in tres partes secundū tres obiectiones. secunda ibi, *Vidi sub sole.* tertia ibi, *Dixi in corde meo.* Contra predicta posset aliquis obijcere, q̄ longęuitas desideranda est tanquā summū hoīs bonum, quia per eā pōt acquiri sapientia & scientia in pfectione sua, hoc remouet per hoc q̄ homines quantumcunq; viuant ad perfectam cognitionem etiam rei minimę, non attingūt, vt plenius dictum fuit supra primo capite, & hoc est quod dicitur, *Quid habet amplius.* in certitudine notitię.

5 *Homo de labore suo.* in studij exercitio longo, quasi diceret, modicum aut nihil: imò frequenter contingit q̄ aliqui iuuenes studiosi credant se multa scire per demonstrationes, & procedentes vltra vident q̄ non sunt nisi topicę vel sophisticę rationes, propter quod Socrates Philosophus dixit, Hoc tantum scio, quod nescio, non ausus affirmare aliquid se scire, ideo sequitur.

6 *Vidi afflictionem.* scilicet in exercitio studij.

7 *Quam dedit Deus fi.* inquantum dedit eis intellectum ad talia inquirendum.

8 *Vt distendantur in ea.* idest, occupentur.

9 *Cuncta fecit Deus, &c.* idest tempore creationis, vt dicitur Gen. 1. d. Vidit Deus cuncta quę fecerat, & erāt valde bona, sed angelica natura & humana per seipsam peiorata est.

10 *Et mundum tradidit disputatio. eorum.* idest hominum.

11 *Vt non inuenia. &c.* ipsum perfecte cognoscendo.

12 *Ab initio vsque ad finem.* idest dato quod viueret per tempus longissimum. ideo concludit.

13 *Et co. quod non esset melius ni. lætari & bene facere, &c.* decenter viuere & virtuose secundum cursum naturę, ita q̄ sit cōtentus termino vitę, quem dedit sibi natura.

14 *Omnis enim homo qui comedit & bibit.* honeste viuendo & sine cura superflua.

15 *Et videt bonum de labore suo.* ea quę acquisiuit, partim liberaliter, partim misericorditer tribuendo.

16 *Hoc donum Dei est.* scilicet bonum in præsenti.

17 *Didici quod omnia opera quæ fecit Deus perseuerent, &c.* quia illa quę sunt de integritate mundi, quantum ad partes principales, manent eadem numero. Sicut corpora, quę sunt incorruptibilia simpliciter, & elementa, quæ licet corrumpantur secundum aliquas partes, non tamen secundum se tota.

18 *Non possumus eis quic. &c.* sicut nec ipse addit postquam cessauit a nouis operibus condendis, & eodem modo debemus esse contenti de termino vitę nostrę, nec solicitari de additione per longæuitatem.

Quam

Quod

a *Et Deus instaurat quod abiit.* Quasi a proprio principio mundi. Sic potest legi ad consolationē martyrum, *Deus instaurat quod abiit, secundum illud, Capillus de capite vestro non peribit.* Quod alij sic, *Quasi it cum qui persecutionem patitur, quia sanguinem seruorum suorum vlciscetur.*

A

Luc. 11. d. Deo. 12. f.

ri. Sed quia ante aduentū Christi omnes animæ hominum pariter descendebāt ad inferos. Vnde hominis pecorisque spiritus eiusdē vilitatis videbatur. Et licet alter cū corpore periret, alter non, nō multum intererat cū corpore perire & ad inferos descendere. Hier. *Dixi in corde meo de loquela filiorum hominum, quia probat illos Deus.* Hoc solum inter homines & iumēta Deus esse voluit, quia nos loquimur, illa sunt muta. & cum hoc sit, tamen ostēditur nobis, quia secundum corpus iumenta sumus, sicut iumētum morimur, & vnus omnibus spiritus est. s. aer. Hoc est enim quod ait, *Et spiritus vnus omnibus & amplius homini a pecore nihil est.*

Alleg. Homines & iumenta saluabis domine. Et alibi: *vt iumentum factus sum apud te.* Et in propheis, Homines & pecora in Ierusalem saluanda dicuntur, & impleri terram pecoribus & armentis.

b *Vidi sub sole.* Cum in hoc mundo iudicium & veritatem requirerem, aliter arbitratus sum aliquid iustitiæ hic geri, & vel pium suo merito recipi, vel impium pro suo scelere damnari: Sed post mecum reputans intellexi Deū non per partes iudicare, sed in futurum reseruare iudicium, vbi recipiet vnusquisque quod gessit, & tunc vidi tempus discretionis omnis rei. Similiter in sapientia. Ne dixeris quid hoc, aut quid istud. Omnia enim tempore suo requirentur.

Tempus erit omni rei & omni operi. * Olim. Hoc est, erit vniuersalis iudicij tēpus. Mystico autem intellectu sic accipe, Vidi sub iustitiæ sole dominum Iesum Christū, qui scilicet venturus est iudicare viuos & mortuos. Vidi, inquam, locum impij a sinistris videlicet constitutum, & iusti, non vidi locum qui est a dextris eius, & dixi in corde meo quod Deus omnes ad iudicium conuocabit, pro dignitate vnicuique distribuens, illud tempus definiens ac decernens, in quo nostra omnis actio & operatio districto examine perpendetur.

* Et adhuc

* ergo

† quo elegit eos Deus, & [illegible] apparere a [illegible] essent iumenta inter [illegible]. Nam vnus euentus

* quia

B

* omnia

a Vt solis ortus & occasus.

Quod factum est, ipsum permanet. Et quæ futura sunt, iam 1

a ¶ Animalia moriuntur, & nascuntur eiusdem generis sic & alia. 2

a fuerunt, & Deus instaurat quod abiit. * Vidi sub sole in loco 3

a Dextera eorum repleta est muneribus. 4

b iudicii impietatem, & in loco iustitiæ iniquitatē. Et dixi * in 5

¶ In futuro 6

corde meo, Iustum & impiū iudicabit dominus, & tempus 7

a Non modo. b Sanctorum qui verè homines vel doctores. 8

c omnis rei tunc erit. Dixi in corde meo de filiis hominum, 9

† vt probaret eos Deus, & ostenderet similes else bestiis. Id-

¶ Similis.

circo vnus interitus esse hominis & iumentorum, & æqua

vtriusque conditio. Sicut moritur homo, sic & illa moriun-

¶ Vel, Et spiritus vnus omnibus.

tur. Similiter spirant omnia, & nihil habet homo amplius iu-

mento, * cuncta subiacent vanitati, & omnia pergunt ad v-

a Ne putaremus dictum de anima. b Secundum corpus & membra, Terra es & in terram ibis.

num locum. De terra facta sunt, * & in terram pariter † reuer-

¶ In cœlum.

d tuntur. Quis nouit si spiritus filiorū Adam ascendat sursum, 10

e ¶ Peccatores qui verè iumentum vel idiotæ.

f & si spiritus iumentorū descendat deorsum? Et deprehendi 11 12

c *Dixi in cor. meo.* Quasi, Non mirū, inter iustū & impium nihil distare, nec virtutē nihil valere, sed indiscretè omnia volutari, cum ēt inter pecudes & hoīes quātum ad corpus vel vilitatem corporis nihil interesse videatur, vna conditio nascendi, vna species moriendi. Si aūt videtur distantia q̄ spiritus hominis ascendat in cęlum, pecoris in terram descēdat, quis certus auctor est, quis scit an vera an falsa sint quæ sperantur? Non hoc dicit, quia animam hominis putaret perire cū corpore, vel vnum locum bestijs hominibusq; præparari.

C

d *Quis nouit.* Non dicit inter hoīs & pecudis dignitatem nihil interesse, sed per Quis, difficultatem rei monstrat. Quis enim, nō impossibile, sed difficile in scripturis sanctis sępissimè significat. vt ibi, *Generationem eius quis enarrabit? Dne quis ascendet in tabernaculo tuo?* Ieremias q̄uis in Heb. aliter. Et homo est, & quis cognoscit eū? Inter homines igitur & bestias hæc dr̄ia est, quod spiritus hominis ascendit in cęlum, & iumenti descendit in terram cum carne dissolutus, si tamen huius rei vir aliquis eruditus, & rei quasi dubię certus assertor sit.

e *Deorsum.* Ad inferos. Fieri enim potest vt citò mutentur. Et sæpe qui docti videbantur ad inferos ducuntur; & simplices rustici coronantur.

f *Et depreben.* Superiori errore turbatus, quo putabam hoīem nihil a bestijs differre. in hac stulta opinione ductus sū, vt dicerem hoc tantū bonum præsentem carpere voluptatē, quia post mortem non liceret, sed melius de lætitia bonorū operum. Nihil enim melius quàm lætari hominē in opere bono,

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quod factum est. *a Deo incorruptibile.*

2 Ipsum permanet. *vt dictum est de corporibus cælestibus & elemētis. Alia autem quæ corruptibilia sunt, licet non sic maneant eadē numero, manent tamen eadem specie per successionem generationis, ideo sequitur.*

3 Quæ futura sunt. iam, &c. *& patet litera ex dictis.*

4 Vidi sub sole. *Hic remouetur secūda obiectio, quę posset fieri. s. si processus huius mūdi melioraretur, quia sic longæuitas esset appetēda, vt sic viderentur fieri maiora bona, sed hoc excludit dicens:* Vidi sub sole. *i. in hominum habitatione.*

5 In loco iudicij impietatem. *Idest vbi solebat dari rectum iudicium, dātur impium.*

6 Et in loco iustitiæ iniquitatē. *Quia pro habitu iustitię in multis partibus successit habitus nequitiæ, & adhuc plus succedet in futuro tempore. Vnde dicit saluator, Matt. 24. a.* Abundabit iniquitas, & refrigescet charitas multorum.

7 Et dixi in corde meo, iustum & impium iudicabit dominus. *quia cum sit iustissimus, non permittit aliquod bonū irremuneratū, nec aliquod malum impunitum. Videntur autē in præsenti mali vsque ad mortem esse in prosperitate, & ecōtrario multi iusti in aduersitate, & ideo ex diuina iustitia concluditur aliā vitam esse expectandā in qua iniusti hic impuniti puniantur a domino & iusti præmientur, ideo subditur.*

8 Et tempus omnis rei tunc erit. *quia multa quæ nunc videntur inordinata, ad ordinem diuinæ iustitiæ reducentur.*

9 Dixi in corde meo de filijs. *Hic remouetur tertia obiectio, quę primo ponitur, & secundo tollitur, ibi,* Quis nouit. *Obiectio autē procedit ex errore eorum qui negauerunt vitam aliam, cuiusmodi fuerunt Saducęi, qui negauerunt spiritum, & angelum, & resurrectionē, vt habetur: Act. 23. & plures aliū ante ipsos, ex quorū persona dicitur* Dixi in corde meo de filijs hominum. *i. quod nullam excellentiam respectu alterius vitæ haberent magis quam bestię, quarum nihil remanet post mortem, & secundum hoc patet litera sequens. Si autem hoc dictū esset verū, longæuitas esset homini maxime appetēda, vt acciperet quantum posset de bonis præsentis vitæ, ex quo nō expectatur vita alia, in qua pœna aliqua seu præmiatio eßet reddenda.*

10 Quis nouit. *Hic remouetur dicta obiectio, quia procedit ex carnalitate hominū vitā præsentē tantummodo considerantiū, & hoc quod dicitur.* Quis nouit si spiritus filiorū. Adam. ascen. sur. *quasi quā immortalis, quasi diceret, pauci valde, & accipit hic, si pro quia, quasi diceret, quia verū est quod ascendit. Et dictio Heb. quæ ponitur hic est æquiuoca ad significandū si, & quia, & litera Heb. planior quæ sic habet,* Quis noscens, quia spiritus filiorū Adam ascendit sur. *idest, ascendit. Heb. enim non habent præsens tempus indicatiui modi, sed pro eo vtūtur participio præsentis tēporis, vñ glossa Heb. habet,* Quis noscens, &c. *idest, qui ponit cor suum ad cogitandum quod spiritus hominis adducitur ad diuinum iudicium ad rationem reddendam, scilicet de his quæ agit per liberum arbitrium.*

11 Et si spiritus iumentorum descendat deorsum. *i. quia non adducitur ad diuinum iudicium, quia non agit per liberum arbitrium, ideo mortalis est simul cum corpore. De immortalitate vero animæ [illegible]rius dicit infra. 12. c. dicens de morte hominis. Reuertatur puluis in terram suam, vnde erat, & spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.*

12 Et deprehendi. *Hic infertur cōclusio intenta in hoc capitulo, primo infertur conclusio, secundo remouetur quædā obiectio, ibi.* Quis

* enim

A o,in eleemosynis, & huiusmodi, pręparãdo in cęlis thesau-os. Hanc.n.portionem veraciter habemus. Non enim pos-umus post hanc vitam rursus nostris laboribus perfrui, aut -ire, quæ in mundo futura sunt postea.

Et vidi quia non est bon .., &c. vt videat id quod futurum est post ipsum. ✲ Hieron. Pro eo quod nos po-nimus, Vt videat id quod futurum est post ipsum, apertius interpretat⁹ est Symmachus dicens, Vt videat quę futura sũt post hoc. Nihil est ergo bonum in vita ista, nisi q. lętatur homo in opere suo, faciẽs eleemosynã & futuros tibi thesauros in regno cęlorũ pparans. Hanc solã hẽmus portionẽ, quã nec fur nec latro ualet nec tyrannus auferre, & q̃ nos post mortẽ sequatur. Nec .n. possumus cum vita fuerit dissoluta, rursum nostris laboribus perfrui, aut scire quę futura sint in mũdo postea. Aliter superiori errore turbatus, q. putarẽ nihil interesse inter homines & bestias, in hãc sentẽtiam praua opinione deductus sum, &c. D

nihil esse melius, quam lætari hominem in opere suo, & hanc 1
a Idest nescit qualis sit eius hæres futurus.
esse partem illius. Quis enim eum adducet, vt post se futura 2 3
cognoscat? 4

NICOLAVS DE LYRA.

✲ enim eum adducet, Cõclusio vero intenta est, quod longæuitas non est multum appetenda, ideo dicit ex prædictis. Et deprehendi nihil esse me. *in spatio vitæ præsentis concessæ.*

Quam lętari hominem in opere suo. *i. in operibus uirtuosis, quæ proprie dicũtur humana, alia enim opera magis dicũtur bestialia.*

Et hanc esse partem illius. *i. quod termino vitæ sibi concesso sit contentus, sicut parte debita præsenti.*

3 Quis enim. *Hic remouetur obiectio. Posset.n. aliquis obijcere dicens. Imo longæuitas est multũ appetenda, vt homo prouideat filijs suis dicens* Quis enim adducet. *s. hominem ad talem notitiam.*

4 Vt post se fu. *c.i. vt sciat filios post se victuros, & si viuat qualiter bonis sibi derelictis sint vsuri, quasi diceret, nullus adducet eum ad hanc notitiam, et ideo ex has causa non debet esse multum solicitus de longęuitate.*

CAP. IIII.

V *Erti me ad alia.* Plenius hunc locũ Dauid in psal. 72. & Ier. in suo volumine prosequuntur.

Olym. Ad alia me, inquit examinanda conuerti, & contẽ-atus homines, vidi calumniatores iniustos & qui calumniam patiebantur lugentes ex infirmitate, eo quod nullus ro illis contra calumniatores vindictę potentiam exerceret, atque ita eos consolaretur. Calumniatores autem sunt, alij quidem in pecunijs, alij vero in opinionibus sectarum, sicut hæretici contra fidem. Quin & ipse princeps autorque malorum diabolus, cum apostaticis potestatib. ... is, assidue calumnias texunt, mẽdacia ... moliuntur.

Et laudaui. Hier. Alij hunc locum ita intelligunt, dicentes ... os esse meliores, qui mortui sunt, quã viuentes, licet ante ... erint peccatores, quia hi in pl̃io & quasi in ergastulo, mor... vero iã securi, qui & peccare deficiunt, sicut & Iohã. quo maior non fuit in natis mulierũ, minor est eo, qui minimus est in regno cęlorũ, & corporis mole liberatus nescit cum Apostolo dicere. *Infelix ego homo, quis me liberabit de cor. mor. hu-ius?* Meliorem aũt dicunt eum esse his duob. qui nondũ natus est, in eo q. nec mundi miserias vidit. Animas autem nostras antequã ad corpora ista descendant, versari dicũt apud superos, & tandiu eas esse beatas quandiu perfruantur choro angelico.

c *Et feliciorem.* Quia nec vidit hęc mala, nec expertus est, nec secundum errorem eorum qui putãt animas esse antequam homines fiant. Melius est itaque omnino non esse, quam male viuere. Vnde *Melius illi erat si natus non fuisset homo ille quam pati, subaudis, æternam pœnam.* E Mar. 14. c.

d *In hoc ergo vani.* Quid ergo vanius quam suas miserias non flere, alios iudicare, melioribus inuidere.

e *Stultus com. ma. su.* vult ostendere miserum, & qui habet quia inuidiæ patet, & periculo subiacet, & qui non habet, quia inopia opprimitur. Aliter.

Stultus com. a bono opere cessando. nec viriliter agẽdo comedit car. su. carnalib. scilicet desiderijs tabescẽs, donec consumatur. *Stultus com. ma.* Hic est piger qui in puerbijs continẽs manus suas super pectus suũ describitur, cui tanquã citus cursor venit inopia. Vel sic q. alienę felicitati inuidet, & quasi spiritus furore raptatur, quiq; inuidiã in sinum receperit nutrieritq; in pectore, iste comedit animã & carnes suas. Quanto.n. illi felicius succedit, tanto iste tabescit, & paulatim in zelum & riuorem Prou. 14. d. F

CAP. IIII.

¶Post prædictam cogitationem.
a V Erti me ad alia, & vidi † calumnias quæ 1
Pro calumnijs.
sub sole geruntur, & lachrymas inno-
a Quo sub sole.
centum, & neminem consolatorem,
a Quo maior miseriæ dolor.
nec posse resistere eorum violentiæ
Ideo. ¶Comparatione horum. a Qui non sentiunt has miserias.
b cuncto auxilio destitutos. Et laudaui magis mortuos quam 2
c viuentes, & feliciorem † vtroque iudicaui qui necdum 3
Conuertens me ad alia. 4
natus est, nec vidit mala quæ sub sole fiunt. Rursum contem- 5
Alter, alterius bonis inuidet & patet insidiis gloriosus. 6
platus sum omnes labores hominum, & industrias animad- 7
d uerti patere inuidiæ proximi. Et in hoc ergo vanitas & † cu- 8 9
a Manum suam ponit sub ascel. b Vrgente fame. ¶Hyperbolice. 10
e ra superflua est. stultus complicat manus suas, & comedit 11

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. IIII.

V Erti me. *Quartum quod solet ab hominib. desiderari tãquam summũ bonum in vita præsenti est auctoritas dominij. Ideo hoc ... udit in hac quarta parte huius libri ostendens quod non sit homini ... appetenda. Et primo ostendit hoc ex defectibilitate humana, secũdo ... stabilitate diuina, ibi.* Custodi pedẽ tuum. *Prima in duas, quia ... no ostendit propositũ rationib. sumptis ex parte plebis. secundo ex ... te principis, ibi.* Melior est puer. *Prima adhuc in duas. s. in partẽ ... incipalem, & incidentalẽ. secunda, ibi.* Stultus. *Prima in duas secũ... duas rõnes quas inducit ad propositũ. secunda, ibi.* Rursum. *Prima rõ accipitur ex iniurijs et violentijs quæ innocentib. inferuntur, et superiorib. non corriguntur, aut quia non possunt, aut quia nolũt, & ... continue anxiantur vel sua potestate abutuntur, talis autem status ... est appetendus, ergo, &c. & hoc est quod dicitur.* Verti me ad a. *patet ex dictis litera vsque ibi.*

Et laudaui magis mortuos quam viuentes. *i. statum eorum, quod subtracti sunt a vita præsenti, antequam haberent experientiam tanti mali.*

Et feliciorem. *i. minus miserum.*

Vtroque. *s. malo homine mortuo, & malo homine viuente.*

Iudicaui qui necdum natus est. *idest abortiuum qui non habet experientiam aliquam mali pœnæ, aut mali culpæ actualis, et sic non sustinet aliquam pęnam sensibilem, sed habet vitam magis delectabilem quam possit haberi in vita præs. n. i, secũdum omnes doctores qui loquũtur de morientibus in solo peccato originali.*

6 Rursum. *Hic ponitur secunda rõ ad idem. Statim enim cum aliquis ascendit ad statum dominij insurgunt inuidiæ contra ipsum, et per consequens odia, rancores, & insidiæ, talis autẽ status non est appetẽdus. ergo, &c. & hoc est quod dicitur.* Rursum contẽplatus sum o. labores hominum & industrias. *quib. ascendunt ad dominij statũ.*

7 Animaduerti patere in. proximi. *& hoc patet ad sensum.*

8 Et in hoc ergo vanitas. *i. in statu dominij acquirendo est vanitas superbiæ.*

9 Et cura superflua est. *in acquirendo. n. & conseruando requiritur magna cura & anxietas animi.*

10 Stultus cõplicat manus suas. *Hæc est pars incidẽtalis, in qua reprobat duplicem modum fugiendi dominiũ, quia vituperabile est vtrique motiuũ. Secundus remouetur, ibi,* Considerans. *Circa primum sciendũ, quod in acquisitione dominij requiritur labor magnus, vt dictũ est, quẽ refugit piger non virtuose, quia bene vellet dominari, sed desidiose quia vult otiari, & hoc est quod dicitur.* Stultus. *i. piger.* Complicat manus suas. *tanquam otiosus.*

11 Et comedit carnes su. *quia propter pigritiam laboris habet pa-*

a Melius est modicum iusto super diuitias peccatorum multas. Farris. b Qua dignus iustus.
a carnes suas dicens, Melior est * pugillus cum requie, quam 1
a Otio. Diuitiis. Quo digna iniquitas. Per hæc alia. 2
b pléna vtraque manus cum † labore & afflictione animi. Cō-
Solus Christus. Aliquis homo. In redemptione mundi. 3
c siderans reperi & aliam vanitatem sub sole. † Vnus est, & se-
a Aliquem hæredem cui congregata sunt. Portando peccata nostra.
cundum non habet, non filium, non fratrem, & tamen labo-
a Naturæ etiam non satisfacit.
rare non cessat, nec satiantur oculi eius diuitiis, nec recogi-
a Quia semper cupit vitam nostram vel salutem.
tat, dicens, Cui laboro, & fraudo animam meam bonis? in 4
d hoc quoque est vanitas & afflictio † pessima. Melius est er- 5
go duos esse simul quam vnum, habent enim emolumen- 6
tum societatis suæ. Si vnus ceciderit, ab altero fulcietur. 7 8
† Væ soli, quia cum ceciderit, non habet subleuantem. Et 9
si dormierint duo, † fouebuntur mutuo. Vnus quomodo ca- 10 11
lefiet? Et si quispiam præualuerit contra vnum, duo resistunt 12
e ei. Funiculus triplex difficile rumpitur. Melior est puer 13

rem distillat, Aliter.

A *Manus s. pro ope*, vnde, *Verbū quod factū est in manus Aggæi*. 1.
Aggæi 1. a. talia opera gessit, vt dignus esset ad quē sermo Dei fieret. Et
psal. 142. David, *Qui docet ma. me. ad prælium*. Stultus igit̃ amplexus est manus, scilicet extēdere noluit. Vnde, *Non comedit labores manuum suarum, quos nec habet*, sed secundum carnes suas viuens, Id est sapientiam carnis, & carnis operibus vescitans.

* plenus

† dolore

a *Melior est p.* Singularis numerus in bono, duplex in malo, ideo vnus pugillus habet requiem, duæ manus laborem, *Melior est pu*. Melius est modicum iusto, &c. In prouerbijs. *Melior est parua acceptio cum iustitia, quam multa genimina cū iniquitate, eligant.* Iustitia requiem habet, iniquitas laborem.

9. q. 1. c. factus.

*nec recogitat dicens

† spiritus

Psal. 36. Prou. 16. b.

† 9. q. 1. ca. illud. De statu monac. c. monachi.

b *Considerans.* Conuersus sum ad alios, & vidi eos plusquam
B necesse est laborare. Cōgregare per fas & nefas, & nō vti cōgregatis, seruare alijs, cum nec fratrem habeāt nec propinquum, & nihil vanius deprehendi.

c *Vnus est.* Possumus hęc intelligere de his q̃ libros faciunt, & ignauis lectoribus relinquunt. De Christo quidā hunc locum interpretantur, quod solus & absque comite ad mūdū redimendū venerit. Et quamuis per adoptionem multi filij Dei sint, nullus tamen dignus, qui in hoc ei opere iungeret̃, cuius laborū non est finis, quia pro nobis dolet, & oculus nō saturatur diuitijs, semper cupiens nostram salutē. Dolere au-
Rom. 8. e. tem dicimus, secūdū hoc. *Spiritus postulat pro nobis gē. inenarrabilibus.* ita Chr̄s pro peccatis nostris dolet. i. dolere nos facit.

* Olymp. Amplius, inquit, res humanas considerans vidi quosdā qui nec legitimos habēt hæredes, insatiabili affectu circa diuitias occupari, oculum habentes inexhaustum & inexplebilē. Quod cum satis contēplatus sit, introducit inexplebilē huius hominis personam ex auaritiæ pœnitentia ita loqui. Et cui ego laboro & fraudo animā meam bonis? Iure ergo & huic labori vanitatē attribuit. Aliter, Mystice sic intellige, Est vnus. Vnum hoc loco accipit qui seipsum tātummodo fouet ac diligit, qui ne habere quidē velit filios ac fratres. Nā qui desiderio illorum tenetur, quāuis natura nullos affines & consanguineos habeat, quia tamen secundum Dei
Eccl. 4. præcepta charitatē sectatur, omnes homines quamuis externos esse sibi filiorū loco putat & fratrū iuxta illud. Esto orphanis, tanquā pater, & tanquam maritus matri eorum. Hic itaque vnus ac solus qui habere nō curat filium neque fratrē laboriosa quadam electione viuēdi ac sollicitudine fraudat animam suam bonis, neq; ad futura attendens, neque in vita quicquam boni efficiens. Huic ergo & vanitas àttribuitur.

C d *Melius est.* Post solicitudines & miserias quibus se cruciat,
† soliditatem qui sine hęrede acquirendis opibus inhiat, ad † sodalitatem sermo cofert̃. Et dicitur quid boni habeat, quia scilicet alterius ruina, alterius solatio subleuet̃, & curas domesticas, & noctis requiē melius exigat, qui amicū fidelē habeat, quam solis opibus incumbat acquisitis, & si fortior inimicus cōtra cū surrexerit, alterius solatio sustentari. Et quanto duo differunt, si amore coniuncti sunt, tanto triumplus valere contubernium, quia charitas vera nullo liuore violata, quanto augetur numero, tanto crescit robore. *Melius.* Quia superius, quorundam intelligentiā super Christo posuimus, etiā reliqua eodem ordine transigamus. Melius est enim habitantem in se habere Christū, quā solum patere insidijs aduersarij. Si enim ceciderit vnus, erigit Christus participem suum. Væ ei qui cum corruerit, Christum non habet erigentem. Si dormierit vnus, ī morte, s. & Christū secū habuerit, calefactus & uiuificatus citius reuiuiscet. & si aduersus eū pugnādo robuste ei diabolus institerit, stabit homo & Christus pro homine suo, non q̃ contra diabolū Christi uirtus infirma sit, sed quod liberum homini relinquatur arbitrium, & ruentibus nobis ipse in prælio de nobis fortior sit. Qđ si etiam pater & filius & spiritussanctus aduenerit, non cito rumpitur ista soliditas. Quod autē non facile rumpitur, tamen aliquando rumpitur, vt in Iuda. In Iuda enim triplex funiculus fuit, sed quia post buccellā introiuit in eum satanas, diruptus est. Quod autem supra, *Et si dor. duo fo. mutuo*. De Eliseo sumimus exēplum, quod cōtraxerit se cū puero & dormierit & calefecerit corpusculum eius, & ita viuificauerit resurgentē. Nisi igitur Christus nobiscum dormierit, & in morte requieuerit, calorem uitę æternę accipere non valemus.

Laodice. sic dicit Ecclesiasten de cōmutatione bonorum in mala hic habere sermonē, & exprimere insipientē hominē q̃ futura non cogitans, pręsentibus & caducis quasi magnis & perpetuis delectatur, & post diuersa quę accidūt hominibus, immutatur, quasi generalē infert de morte sententiam, quod innumerabilis multitudo intereat, & paulatim cōsumat̃ & trāseat, vnoquoque aliū in loco suo relinquēte.

✠ Chromat. Vę illi vni cum ceciderit, quia non habet qui erigat illū, ostendens quia caro quę cōcordiā & societatem sancti spiritus habere meruerit, cū in mortē ceciderit, ab eodem spiritu erigatur in vitā & in gloriam sempiternā. Et ic Væ vni illi dixit, quia cum ceciderit, nō habet qui erigat eū idest, quia caro consortiū spiritus per infidelitatē suam non meruerit habere, nō in vitam ęternam erigitur sed in pęnā perpetuā suscitatur, ab eo qui iudex viuorū & mortuorū est.

e *Melior est p.* Symmachus ita, melior est puer pauper cū sapiētia rege sene & insipiēte, q̃ nescit p̄uidere vicissitudinē
F
Aliter

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *nem ad comedendum, & sic attenuantur carnes eius.*

1 Dicens, Melior est pugillus c. *ad excusationem suæ pigritię.*

2 Cōsiderans reperi & aliam vanitatem. *Hic remouetur secundus modus vitiosus, s. per auaritiam. Ad statum enim dominij oportet magnas expensas fieri, quod refugit auarus non per virtutem, sed per auaritiam. & hoc est quod dicitur,* Considerās reperi & aliam vanitatem. *scilicet miseriam auari, de quo subditur.*

3 Vnus est, & secundum non habet. *quia refugit habere familiaritatem & amicitiā cum quocunque, ne oporteat ipsum aliquid expendere, & tamen non cessat acquirere cum magna & animi & corporis afflictione, ideo concluditur quòd est afflictio pessima. & patet litera, propter quod ex opposito concluditur.*

4 Melius est ergo duo esse si. *idest, plures coniunctos amicitia, & societate,*

5 Habent enim emolumentum societatis. *s. quia cōmunicant inuicem bona sua.*

6 Si vnus cecide. *In aliquod infortunium.*

7 Ab altero fulcietur. *Quia ab eo iuuabitur & consolabitur.*

8 Væ soli. *i. societatem & amicitiam cum aliquo non habenti.*

9 Et si dormierint duo in lecto vno. *contra malum frigori per hoc metaphoricè intelligitur quietatio plurium in vna dilection ideo subditur.*

10 Vnus quoque calefiet, *s. charitate. vnde dicit Greg. hom. 3 Charitas semper in alterum tendit, vt esse charitas possit.*

11 Et si quispiam præualuerit contra vnum. *hoc patet in co pore & anima, quia amicus iuuatur ab amico, non solum in tribulat ne mundi, sed etiam in tentatione diaboli.*

12 Funiculus triplex difficile rumpitur. *i. quantò plures & bo sunt amicitia coniuncti, tantò status eorum melioratur.*

13 Melior est puer. *In princ. huius capituli ostendit, dñium nō e appetēdū rationib. sumptis ex parte plebis, hic idem ostendit ex pa*

✠ te

a pauper sapiens, rege sene & stulto, qui nescit † præuidere in
posterum. Quod & de carcere catenisq́; interdum quis egre-
diatur ad regnum, & alius natus in regno inopia cōsumatur.
vidi cunctos viuentes, qui ambulant sub sole cum adolescen-
te secundo, qui consurget pro eo. Infinitus est numerus po-
puli omnium qui fuerunt ante eum, & qui postea futuri sunt,
non lætabuntur in eo. Sed & hoc vanitas, & afflictio spiritus.

a Magnum est ecclesiam intrare, sed sine offensione. ¶Affectum. ¶Vel templum.

b Custodi[a] pedem tuum † ingrediens domum Dei, † & appro-

a Mente digna, aliter non audies. b Aure cordis. ¶Præcepto Dei obedias.

pinqua[a], vt audias[b]. † Multo enim melior est obedientia, quam

a ¶Dum non obedierint, & offerunt: Si offers munus tuum ad altare, & recordatus fue. &c.

c stultorum victimæ, qui nesciunt[a] quid faciunt mali.

Aliter. n. de carcere exit ad regnum. Aliter verò cum etiam rex natus, paupertate opertus est. Vidi oēs viuentes qui gradiuntur sub sole cū adolescente secundo, qui surrexerit pro eo. Infinitus oīs populus qui fuit ante vtrūque, & posteri nō lætabuntur in eo, sed & hoc aura & pastiola venti,

Grego. Pont. Episcopus ita. Ego præfero adolescentulum sapiētem & pauperem seni regi & stulto, qui non putat, quod possit aliquis de his quos vinxit, de carcere eijcere vel exire ad regnū vel ipse de praua potestate corruere. Fit enim interdū, vt qui sub adolescentulo sapiente fuerint, sine mœrore sint, ita tamē vt cum sene ante versati sunt. Qui enim postea nati sūt, quia mala præterita nescierunt, nec postea adolescentē laudare possunt, qui post resurrexit abducti opinione peruersa & impetu spiritus aduersantis.

Hiero. Heb. meus Dirachiam (quem maximè admirant) ita exposuisse testatus est. Melior est interior homo qui post 14. pubertatis annum in nobis per sapientiam exoritur, exteriori homine qui de matris aluo natus est, qui nescit recedere a vitio, & qui de domo vinculatorum, idest, vtero ad hoc exit, vt regnaret cum vitijs, qui etiam in potestate sua pauper effectus est mala omnia perpetrando. Vidi eos qui in priori homine vixerunt, & cum secundo post conuersati sunt, eo scilicet, qui priore decesso regeneratus est. intellexi quidem omnes in priore homine peccasse, antequam secundo nascente duo fierent. Qui vero ad meliora conuersi, & post, Y, literā philosophorum in sinistro tramite dimisso ad dextrum apicem contenderunt, & secundum. i. nouissimū hominem sunt secuti, non lætabuntur in eo. i. priore.

Orig. & Victorinus non multū inter se differūt. Post generalem. n. sententiam quæ oībus patet, quod melior sit adolescens pauper & sapiens quàm rex senex & insipiens, & qđ frequenter eueniat, vt ille per sapientiam suam ēt de carcere regis egrediens, imperet pro peruerso, & rex insipiens imperiū perdat: Super Christo & diabolo sic interpretati sunt: Puerum pauperē & sapientem Christū. vnde: *Magnum est tibi vocari puerum etiam cum pauperem.* & quia cū diues esset, pau- D
per pro nobis factus est. Sapientē, quia proficiebat ætate &
sapientia. *Ille natus est in regno senis.* & iō dicit: *Regnum meum* 1. Cor 8. b.
non est de hoc mundo: si ex hoc mundo esset regnū meū, mei Luc. 2. g.
vtique de. vt non tra. Iu. *Nunc autem regnum meum non est hinc.* Ioh 18. g.
In illi⁹ ergo senis stul Matt. 4. b.
1 ti regno qui ostendit
2 ei oīa regna mūdi, &
3 gloriā eius, natus est
4 optimus puer, & de
5 domo vinculatorū,
6 de quibus Iere. *Vt hu-* Thren. 2. d.
7 *miliaret sub pedibus eius*
8 *omnes vinctos terræ*, ꝓ- Luc. 19. b.
9 cessit ad regnum, &
10 abijt in regionem lō-
11 ginquam & contra il
12 los qui regnare eum
13 nolebant, post ali-
14 quantulum temporis
15 rex reuersus. Vidit er
16 go in spiritu Ecclesia-
17 stes viuentes omnes
qui pñt adolescentis esse participes, dicētis: *Ego sum vita:* ve- Ioh. 14. a.
teri stulto rege dimisso, Christū sequi simul duo ex Israel po
puli significātur. prior qui ante aduētū fuit, & posterior qui E
Antichristū pro Chr̄o suscepturus est, qui prior non penitus est abiectus. Prima enim ecclesia ex Iudæis & Apostolis cōgregata est, & in fine Iudæi qui Antichristum pro Christo suscepturi sunt, non lætabuntur in Christo.

a *Custodi pedem tuum.* * Hier. Pręcepta vitę dat & non vult offendere euntes ad Ecclesiā. Non. n. ingredi in domū Dei, sed sine offensione ingredi laudis est. Et si esset omniū qui sunt in Ecclesia Dei audire sermonem, nūqnam addidisset. *Appropinqua vt audias.* Deniq; Moyses solus prope accedebat ad audiendum Deum: cęteri nō valebant accedere. Qđ stulti nescientes remedium esse peccati, æstimant oblatione munerum Deo satisfacere posse, & ignorant hoc quoq; malum esse atque peccatum, non obedientia & operibus bonis sed donis et victimis emendare velle qđ fecerint. Huic congruit illud quod alibi dicitur, *Obedientia super sacrificium.* Et, *Misericordiam volo, & non sacrificium.*

b *Appropin.* Moyses accedit ad audiendum Deum, alij non possunt.

c *Stultorum.* inobedientium, qui donis et victimis volunt emere impunitatem peccatorum, sed dominus ait: Miseri- F
cordiam volo, et non sacrificium.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

te principis. Et ponuntur hic tres rationes. Prima ratio est, quia frequēter cōtingit qđ rex ætate prouectus est sapiētia destitutus, quia deliciose nutritus fuit, & in delicijs viuit, quæ impediūt acquisitionē sapiētiæ, & iō melioris conditionis est iuuenis pauper, qui est ad acquirēdā sapientiā dispositus, quia sicut dicit Secundus philosophus, Paupertas est sapiētiæ reparatrix, propter qđ Socrates philosophus, & multi alij diuitias contempserunt, & hoc est qđ dicitur: Melior est puer. pauper. *hoc in Ioseph, & Pharaone, Genes. 41. e. Præuidit enim Ioseph famē futuram, & remedium præuidit cōtra ipsam, quod rex facere nesciuit.* 1 Qđ & de car. *Hic ponitur secunda ratio, quæ talis est, Illud quod frequenter terminatur ad magnam miseriā, non est appetēdū, tanquam huius vitæ summū bonū, sic est de domino temporali, vñ Sedechias rex Iuda finaliter exoculatus, & captiuus in Babylonē ductus, & sic miserabiliter mortuus. 4. Reg. vltim. Potestas etiā temporalis aliquādo casualiter & subito venit ex magna miseria, sicut de Ioseph, q eductus de carcere statim fuit factus princeps Aegypti, & secūdus a rege. Quod autem sic a casu prouenit non est summū hominis bonū, ideo subditur.* Quod & de car. caten. *sicut dictū est de Ioseph.*
2 Et alius natus est. *sicut dictū est de Sedechia, qui fuit filius regis.*
3 Vidi cunctos viuen. *Hic ponitur tertia ratio. Frequēter enim accidit qđ senescente rege populus & maxime iuuenes adhærēt filio eius qui pro eo est regnaturus, & aliquādo regnū vsurpat sibi viuēte patre, sicut Adonias voluit facere. 3. Reg. 2. & eodem modo fit de eiusdē filio quando senescit, & filius eius ad ętatem adultam venit. Quod antē rex in fine vitæ sic contemnatur, vel de eo parum curetur, est sibi doloris materia, propter qđ talis dignitas non est appetenda, & hoc est qđ dicitur.* Vi. cun. vi. *i. multos. Est enim hyperbolica locutio sicut dicitur.* Oēs de ciuitate currunt ad tale spectaculum. *ad denotandum multitudinem currentium, licet aliquando maior pars remaneat.* Qui ambu. sub. sol. *i. in vita præsenti.* 4 Cum adolescente. *cum filio regis qui est secundus ab eo, eò quod regnaturus est post eū. ideo subditur.* 5 Qui consurget pro eo. *scilicet, in regno.*
6 In. nu. est po. *idest, valde magnus, & est hyperbole sicut & supra.*
7 Om. qui fu. an. *adhærentes primo patri, & postea sibi mō dicto.*
8 Et qui post. futu. sunt. *iusto filio senescente.* 9 Non lætabūt. *idest, parum curabūt de eo, sed magis adhærebūt filio eius, vt dictū est.*
10 Sed & hoc vanitas. *quod rex senior dimittitur sic pro Iuuene.*
11 Et affli. spi. *rege sic dimisso.* 12 Custodi. *Superius ostendit dominiū terrenum nō esse appetendum rationibus sumptis ex defectibilitate humana, hic consequenter idē ostēdit ex sublimitate diuina. Deus enim est summe venerādus & timendus, vt supponitur ab omnibus, qa quilibet reputat Deū id quo maius esse vel cogitari non potest, vt dicit Anselmus, sed potestas terrena retrahit a diuino timore & reuerētia, vt patet non solū de regibus infidelibus Deum verum contemnentibus, scilicet, Pharaone, Sennacherib, Nabuchodonosor, sed ēt de fidelibus, sicut de Dauid qui ex potestate regia nō timuit Deū offendere in adulterio Bethsabee, & homicidio Vriæ, de Salomone in tēplorū pro idolis fabricatione & adoratione, ergo talis potestas nō est appetēda. In hac ratione sic procedit, quia primo ostendit Deum esse summe venerandū secundo timendum, ꝙ est huius rationis fundamentuum, secūda ibi. Tu vero. Prima in duas, quia primo ostendit Deum summe esse venerandum in se. secundo in ministris suis, ibi.* Ne dicas: *Prima adhuc in duas, quia primo ostendit Deum venerandum opere, & secundo ore, ibi:* Ne temerè. *Circa primum dicit. Custodi pedem tuum ingrediens domum Dei, vt non ingrediaris pompatice & superbe, sicut solent facere potentes huius seculi sua potestate nimis eleuati.*
13 Et appropinqua. *sacerdotibus & legis doctoribus.*
14 Et audias. *scilicet Dei mandata ad ea fideliter adimplenda.*
15 Multò enim melior est obedientia, &c. *in obseruatione mandatorum Dei.*
16 Quam stultorum victimæ. *i. transgreßorum legis, qui per potestatem suam nū formidant Dei mandata transgredi æstimantes eum placare oblationibus & sacrificiis.*
17 Qui nesciunt quid faciunt ma. *Ex hoc enim quod sunt superbia excæcati cognoscere nesciunt grauitatem sui peccati.*

CAP.

CAP. V.

A a N *E teme. Deus.* Qui omnia audit & videt, & stultitiam tuam arguit, quamuis ipse in cęlo, & tu in terra.

b *Multas.* Q. Sicut qui multa cogitat, ipsa frequenter sõniat, sic in stultitia recidit, qui vltra se de Deo disputat, Vel, quia; modo videtur per speculum & in ænigmate, quasi per somniũ æstimamus nos tenere quod non habemus, & tamen nihil habemus.

1. Cor. 13. d.

Cum vo. v. n. ✠ Hie. Melius est non promittere q̃ promissa non facere, quia displiceant Deo & inter insipientes computentur qui vota nõ expleant. Quod autem ait, *Non est volun tas in insipientibus*, subauditur, Dei: iuxta illud Apostoli, *Et vtique non fuit voluntas, vt nũc ueniret ad uos.* Quod si volumus & curiosius aliquid dicere, præcipit Christiano, vt fidem opere cõpleat, & non sit similis populo Iudæorum, qui spondentes atque dicentes, omnia quæcunque Dominus præcepit faciemus, adorauerunt idola. Et post verberatos seruos & lapidibus oppressos nouissimè quoq; ipsum patrisfamilias filium trucidauerũt. Melius est ergo ancipitẽ diu deliberare sententiã quàm in verbis facilem in oneribus difficilẽ. *Seruus enim qui scit voluntatem domini sui & non facit eam, vapulabit multis.*

† Deu. 23. d. † quęcunque. 1. Cor. 4. d. † quod ignorat ipse. *Quia Quare diuitiæ non sunt summum bonum.* Exod. 24. b. Matt. 21. d. † 47. dist. c. sicut hi qui. Luc 12. f. Exod. 24. b. Exod. 32. b.

c *Multoque.* Sicut Iudæi qui dixerunt: *Omnia quæcunque præcepit nobis Deus, faciemus:* & adorauerunt vitulum.

d *Ne dede. os tuũ.* Q. Ne dicas te ex infirmitate carnis tuę peccare tanquam reflectens culpam in auctorem. vnde; *Ne declines cor meum in verba mala ad excu. ex. in peccatis.*

e *Coram ange.* Qui astat vnicuique, & omnia Deo nunciat, ne putes omnia latere Deum.

✠ Hier. Eo loco vbi ait, *Ne dixeris coram angelo, quia ignorantia est.* Aquila interpretans verbum Hebraicũ שגגה p ignorantia, ἀκουσίως transtulit, idest, nõ spontaneum. Si enim, inquit, hoc dixeris Deũ prouocas quasi actorem mali atq; peccati vt iratus sit, & si quid videris boni habere auferat de manibus tuis. Vel certe talia sentientẽ tradat in reprobum sensum vt faciat ea quę nõ conueniunt.

f *Vbi multa sunt.* Q. Ne dederis os tuũ, &c. quia hęc vita est quasi somnia, vt multa videatur vera quę sunt falsa, sic & excusatio tua.

g *Si vide calu.* Ac si dicat: Ne dicas corã angelo, non est prouidentia, quod est contra eos, qui omnia casibus agi putant, & Dei prouidentiam negant. Si tamẽ vide. ca. eg. &c.

h *Vn. u. sę terræ, &c.* Deus pauiẽs & redditor qui dicit: *Cum accepero tempus, ego iu st. tias iudicabo.*

Qui pecuniam diligit, non explebitur, & qui amauit fructus in multitudine ipsius hoc etiã vanitas. ✠ Olym. Huius sententiæ posterior particula ita construenda est. *Et qui amauit fructus* hoc est, quicunq; amauit sibi ipsi non aũt cõmunis vtilitati gr̃a cõgerere fructus. q. d. qui laborat auaritię morbo siue pecuniã congerat, siue fructus, nũquam expletus plura sempe[r] affe-

CAP. V.

¶ Sicut Iudæi qui dixerunt. Omnia quæcunque præc. nobis, &c.

a N E temere quid loquaris, neque cor tuum 1
a Vouendo Deo vel de diuinitate disputando. b Voti vel nimis inquisitæ diuinitatis:
sit velox ad proferendum sermonẽ corã
a Non comprehendes eum, quia quantum distat cælum a terra, tantum nostra scientia ab illius natura.
Deo. Deus n. in cęlo, & tu super terrã, id- 2
a Considerati. b De Deo de quo & vera dicere periculosum est.
circo sint pauci sermones tui. * Multas 3 4
a In multilo pec. non deerit.
curas sequuntur somnia, & in multis sermonibus inuenitur
a Autem. b In baptismo. c Quia dies domini sicut fur in nocte veniet.
stultitia. † Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere. displicet e- 5 6
a Non impleta. b Indiscreta. c Vouete & red. de. vo. ¶ Cito.
nim ei infidelis & stulta promissio, sed † quodcunque voueris,
redde. Multoq; melius est non vouere, quam post votum pro-
¶ Ne vltra quam potes voueas.
missa nõ reddere. Ne dederis os tuum, vt peccare faciat carnẽ 7 8
a Quasi: Ne putes omnia casu agi, nihil a Deo prouideri.
tuã, neq; dicas coram angelo, † non est prouidentia, ne forte 9 10 11
a Etiam bona opera. & tradat te in reprobum sensum.
iratus dominus super sermones tuos dissipet cuncta opera ma-
a Somnia ne cures, quia vana sunt.
nuum tuarum. * Vbi multa sunt somnia, plurimæ sunt vanita-
a Non somnia. b Iudicium peccati, quia voluntarij, vbi enim non est voluntas, non est peccatum. ¶ Tamen. c Ab impijs.
tes & sermones innumeri: Tu vero Deum time. Si videris ca- 12 13
a Beati pauperes spiritu. b Potentum. c A iudicibus.
lũnias egenorũ, & violenta iudicia & subuerti iustitiam in pro
a Tanquam Deus non videat, vel iniuste agat. ¶ Tyranno.
uinciã, nõ mireris super hoc negocio, qa excelsior alius est, & 14 15
a Tyrannos. b Angeli, qui prohiberent nisi tempus expectarent. c Nunc.
super hos quoque eminentiores sunt alij, & insuper vniuersæ 16
a Dominus cuncta prouidet & gubernat, cui cuncta seruiunt vel inuita. b Semper auarus eget.
terræ rex imperat seruienti. † Auarus non implebitur pecunia 17 18

NICOLAVS DE LYRA. CAP. V.

N *E temere.* Hic consequenter ostendit Deum venerandum esse ore, & primo in affatu. secundo in gustu ibi: *Ne deder.* Prima in duas quia primo docet eum venerari a verbis indecentibus cauendo, cum dicitur.

1 *Ne temere quid lo.* de Deo vel eius iudicijs ea in aliquo reprehendendo.

2 *Deus enim in cęl, &c.* i. excellentior est sine aliqua mẽsura.

3 *Idcirco sint pauci. ser. tui.* loquendo de Deo ne peccatum incurras ex multiloquio, ideo subditur.

4 *Multas curas.* quia sicut multas curas in vigilia sequuntur somnia in somno sequenti, eo quod in somno formantur phantasmata similia præcedentibus curis in vigilia, propter quod dicit Philosophus. 1. Ethic. quod somnia studiosorũ, idest, virtuosorum sunt meliora quam quorumcunque, sic in multis sermonibus & maxime de diuina excellentia frequenter admiscetur stultitia.

5 *Si quid vo.* Hic consequenter ostenditur, quod Deus venerandus sit ore verificando promissa cum dicitur. *Si quid vo. Deo, ne mo. reddere.* quia ex tali tardatione fit homo frequenter impotens ad reddendum, sicut vouentes ingredi religionem, aliquando tantum tardant, quod sunt inepti ad receptionem.

6 *Disp. enim ei infid. & stul.* Dicitur autem infidelis promissio votum in articulo necessitatis factum, & cessante necessitate statim mutatur propositum. Dicitur autem stulta quã do est de re illicita vel etiam indifferenti, vt si aliquis voueat leuare festucã de terra, qa hoc in nullo cedit ad honorem Dei, vel etiam si sit de bono tamẽ impossibili vouenti

7 *Ne de. os tu.* Hic cõsequẽter ostendit Deũ venerãdũ in gustu dicens. *Ne dederis os tuum.* nimis ipsum aperiendo gulæ.

8 *Vt pe. fa.* per vitium luxuriæ, quia sicut dicit Hiero. Venter et genitalia sunt membra vicina, ex vicinitate membrorum designatur propinquitas vitiorum.

9 *Neque dicas coram angelo.* a Deo misso in ministerium.

10 *Non est.* quia Deus non solum honorandus est in se, sed etiam in ministris suis, ideo subditur.

11 *Ne for. ra.* Non solum .n. punit peccata ꝯ se directe facta sed etiam ꝯ ministros suos, quia redundant in eum. Cæter patent. 12 *Tu vero.* Hic consequenter ostenditur, quod Deus sit summe timendus, quia iudex est & supremus, & omnia errata ab alijs quantumcunq; magnis suo iudicio reseruantur per hoc ad lineam iustitię reducenda. et hoc est quod dicitur: *Tu ve. Deum time su. om.* Et subditur causa.

13 *Si videris calum.* et patet.

14 *Quia excelso excelsior alius.* quia super præpositum est balliuus.

15 *Et super hos quoque emi. sunt a.* quia super balliuos sunt reges.

16 *Et insuper vniuersæ terræ rex.* idest, Deus.

17 *Imperat seruienti.* idest, omni creaturæ subiectæ sibi.

18 *Auarus.* Hic incipit capitulum secundum quotationem Hiero. in quo a fęlicitate humana excluduntur diuitiæ temporales, in quibus aliqui licet falsè posuerunt felicitatem hominis. Ad quod excludendum ponũtur hic plures rationes quarum distinctio videbitur prosequendo.

affectans, vt potius pecuniarũ dici seruus, q̃ dñs mereatur. a Dul. est so. Diuitẽ auarũ, quẽ descripserat, cõparat operanti qui sine cura dormit, non districtus inanimitate cibi, cui post laborem gratus est somnus, & cibus simplex, & modicus minus onerosus, & cito digeritur. Diues autem epulis districtus curis anxius, aut vix aut nunq̃ somno fruitur. *Beati pauperes spiritu*, beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiã, quoniam ipsi Deũ videbunt. *Væ vobis diuitibus, qui habetis consolationem vestram.*

b *Est & alia infirmitas.* Possumus hæc de philosophis vel hæreticis & eorum sectis vel disciplinis legere, qui in malum suum & suorum cõplicum falsa dogmata congregant, vnde fructum non capiãt, nec suis imitatoribus relinquãt, sed omnes bonis operibus nudi in terram reuertẽtur, & manentes in tenebris ignorantię, quia abiecerũt lumen veræ sapiẽtiæ, omnes labores suos perdant, cum scriptũ sit. *Perdã sapientiã sapientũ, &c.* *Est languor pessimus quem vidi sub sole, &c.*

* Hieronymus. Cum superiore iunge quod sequitur. Ecclesiaste diuitem describente, qui nec ipse possit suis diuitijs frui, & crebro propter eas in discrimẽ veniat, nec [illegible] redi quod congregauit relinquat, sed & ipse & filius eius, sicut venerũt nudi, ita nudi reuertãtur in terrã, & nihil eos suorũ bonorum comitetur. Nonne.n. languor est pessimus pro diuitijs cogitatione torqueri, & perituras opes, nec quas nobiscũ possumus auferre morientes, in tristitia, in gemitu, in indignatione, in litibus casso labore conquirere? Et hęc secũdum simplicem sensum. D

a Non dicit qui habet. b Nec sibi sustinet inde benefacere.
& qui amat diuitias, † fructum non capiet ex eis Et hoc ergo 1
a Quia. b Serui & ancillæ, & alij necessarij, qui deuorant congregata. 2
vanitas Vbi multæ sunt opes, multi & qui comedunt eas. Et 3
Ergo. a Quia non plus alijs vtitur eis. b Vt Tantalus sitiens in medijs vndis. 4
quid prodest possessori, nisi quod cernit diuitias oculis suis? 5
a Enim. b Requies æterna sitienti. ¶Bona. ¶ Fatigato. 6
c ¶ Faciens quæ prædicat.
a Dulcis est somnus operanti siue parum siue multum come- 7
Superba scientia inflat. a Cibis curisque grauatum.
b dat, saturitas † autem diuitis non sinit eum dormire. Est & 8 9
a Diuitis auari. Scilicet.
alia infirmitas pessima, quam vidi sub sole. Diuitiæ conser- 10
Periculum. Ei & hæredi. Ipsius.
uatæ in malum domini sui. Pereunt enim* in afflictione pes- 11 12
Enim. a Amissis diuitijs patris. b Vterque.
sima. Generauit filium, qui in summa egestate erit. † Sicut e- 13 14
a Nudus egressus sum de vtero matris meæ nu[illegible]re. In terram.
gressus est nudus de vtero matris suæ, sic reuertetur, & nihil 15
Moriens.
auferet secum de labore suo. Miserabilis prorsus infirmitas.
Quasi: Nihil. a Congregando diuitias.
Quomodo venit, sic reuertetur. Quid ergo prodest ei q̀ la- 16
Vanum. a Panis absconditus suauior. Mœroris.
borauerit in ventum? Cunctis * dieb. vitæ suæ comedit in te- 17
nebris & in curis multis, & in ęrumna, atque tristitia. Hoc ita 18
c q; mihi visum est bonũ, vt comedat quis & bibat & fruatur
lętitia ex labore suo, quo laborauit ipse sub sole numero die-
rum vitæ suæ, quos dedit ei Deus, & hæc est pars illius. † Et
Bonorum. a Sine me nihil potestis facere.
omni homini cui dedit Deus diuitias atq; substantiam, pote-
a Spe.
stateq; ei tribuit ut comedat ex eis, & fruatur parte sua, & læ-
a Spe retributionis. b Quia. 19
tetur de labore suo, hoc est donũ Dei. Non.n. satis recorda- 20
a Inspirando. b ¶Spiritualibus. 21
bitur dierum vitæ † suæ, eo q̀ Deus occupet delicijs cor eius. 22

c *Hoc itaque mihi visum est bonum, &c.* Melius dicit esse qui præsentibus fruitur bonis in lętitia & iucunditate. Hic est enim vel parua voluptas, ibi solicitudo & miseria, & thesaurizat, & ignorat cui cõgregabit ea. Melius est autem spiritualem escam, & potum & lætitiam a Deo datam intelligere, & videre bonitatem domini, & habere iucũditatem cordis, & in labore bonorum operum spem futuræ retributionis. Et hæc pars nostra, quamuis non plena donec videamus facie ad faciem, cuius visio perfecta beatitudo. Et notandum quod hæc occupatio & bona intentio spiritualis est & vera lætitia quam inspirat Dei gratia in adiuuanda bona opera.

Psal. 38. a.

E

†Etiam.

CAP. F

NICOLAVS DE LYRA.

Prima ratio est quasi duplicata, & est talis. In illo non consistit felicitas hominis, quod non satiat eius appetitum, & frequenter non est ad bonum. Ista propositio per se patet, quia de ratione beatitudinis est, q̀ sit bonum habenti & terminans eius appetitum, aliter nõ esset vltimus eius finis, quod est de ratione beatitudinis. Diuitiæ autem temporales nõ satiant hominis appetitum, sed magis excitant, quia qui plus habet plus cupit. Quod verum est, saltem de auaro, de quo est hic sermo. Similiter diuitiæ non sunt ad eius bonum, quia anxiatur in acquirendo, nec inde delectatur fruendo præ auaritia sua, ergo & cæ. Huius rationis ponit minorem, primo quãtum ad primam partem dicitur. Auarus non implebitur pecunia. *vnde poeta, Crescit amor numi quantum ipsa pecunia crescit. Secundo quantum ad partem secundã, cum dicitur:*

1 Et qui amat diuitias. *eo modo quo auarus.*
2 Fructum non capiet ex eis. *Idest, vtilitatem, quia auaritia non permittit eum vti, ideo concludit.*
3 Et hoc ergo vanitas. *supple est & non fœlicitas.*
4 Vbi multæ sunt opes, multi. *Hic ponitur secunda ratio ad ostẽdendum quod diuitiæ non sunt hominis summum bonum, etiã si eis vtatur ad statum magnificum dicens.* Vbi mul. s. o. m. *supple sũt, ibi.*
5 Qui come. *inter quos sunt multi inutiles & ribaldi, iõ concludit.*
6 Et quid prodest possess. *nisi q̀ cernit diuitias oculis suis, scilicet, expendi & inutiliter.*
7 Dulcis est. *Hic ponitur tertia ratio, quæ sumitur ex nocumento corporali ex diuitijs contracto, quia tales diuites viuunt frequenter delicIose & laute, & sic accipiunt nutrimẽtum vltra conuenientiam naturæ, ex quo frequẽter causantur torsiones affligentes & infirmitates. propter quod dicitur:* Dulcis est sum. ope. *quia labor & lassitudo corporis inducunt ad quietem somni.*
8 Saturitas autem di. non sinit eum dor. *primo, quia reformidat ire ad lectum donec per spatium temporis vigilauerit post cibum. Secundo, quia in lecto existens aliquando ex nimio cibo sentit discrasias somnum impedientes.*

9 Est & alia infirm. *Hic ponitur quarta ratio. Et diuiditur in duas partes, quia primo ratio ponitur, secũdo corollariũ cõcluditur ibi: Hoc itaq;. Ratio vero ista accipitur ex concupiscentia illorũ qui frequẽter inuadunt vel interficiunt hominem pro suis diuitijs rapiendis, & hoc est quod dicitur.* Est & alia in. pessima. *idest, magnum malum.*
10 Diuitiæ con. in malum domini sui. *quia per hoc raptores & cupidi insidiantur sibi, ideo subditur.*
11 Pereunt enim. *propter diuitias suas.*
12 In af. pes. *quia aliquando iugulantur, & sic filij eorum quibus custodiebant, diuitijs illis priuantur, ideo subditur.*
13 Genera. fi. qui in summa. ege. *bonis paternis priuatus, & ad laborandum pro victu acquirendo non est assuetus.*
14 Sicut egressus est nudus de vtero matris suæ. *sic reuertetur bonis omnibus spoliatus.*
15 Et nih. auferet secum. *nec etiã filijs dimittet, ideo cõcluditur.*
16 Quid ergo prodest ei quod laborauit in ventum. *q. d. nihil, quia labor suus non proficit sibi nec filijs.*
17 Cunctis diebus vitæ suæ comedit in tenebris, *i. in tristitia & anxietate mentis pro acquisitione temporalium, quibus priuatus est cum filijs, vt dictũ est.*
18 Hoc itaque. *Hic ex prædictis infert corollarium videlicet, q̀ vita deliciosa licet non sit hominis bonum simpliciter, vt dictũ est c. 2. tamen preeligenda est tali vitæ laboriosæ, & hoc est quod dicit:* Hoc itaque visum est mihi bonum. *& patet litera ex dictis vsque ibi.*
19 Hoc est donum Dei. *eo modo loquendi quo omne bonum est a Deo datum, etiam temporalia bona, licet, inter dona Dei sint minima. Sanitas autem corporis & huiusmodi sunt media, bona vero gratiæ & virtutis sunt maiora in præsenti vita.*
20 Non enim sa. *idest, multum recordabitur.*
21 Dierum vi. suæ. &c. *ita quod videatur sibi longa vel tædiosa, ideo subditur.*
22 Eo quod Deus oc. de. *& sic non habet materiã vel occasionẽ reducendi ad memoriam mala præterita, sicut habent illi qui vixerunt diu in tribulationibus, & in angustiis.*

Quarta ratio Diuisio.

Est

CAP.

CAP. VI.

A a Est & aliud ma. Describit, & aliter diuitem auarum, qui cum omnia habeat bona, nihilominus †nimia parcitate se cruciat, nesciens cui congreget.

†in tanta.

* Olymp. Literæ huius intellectus recta fertur in auaros & nimia parcitate afflictos. Quod autem inquit. Nec tribuet potestatem Deus vt comedat ex eo, simile est illi quod ait Apostolus scribẽs ad Ro. Tradidit, illos Deus in passiones ignominiæ, &c. Non quod Deus ipse quemquam hominum cogat, auaritiã intemperantiamque sectari, sed quod ea permittat quæ homines electione liberæ voluntatis aggre-

Rom 1.

B diuntur, dum liberi arbitrij naturam facultatemque conseruant.

†saturetur.

b Vir cui dedit Deus diuitias, & substantiam & hono. Potest hoc de populo Israel accipi, cui dedit dominus legem & prophetas & promissiones, vnde. Auferetur a vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius, hæc omnia ad gentes translata sunt, & vident Iudæi bona sua, & non fruuntur, & gentes multo meliora, quamuis in fide

†quia diuitias

* etiam. † frequens hic magis, quam alibi.

Matth. 21. d.

†sapiens astutior.

†quid pauperi prodest scire ambulare coram luce viuentibus.

fide nouellę, & quasi abortiuę, quã illi qui de patrum antiquitate gloriantur dicentes. *Pater noster Abrahã est*. & tamen ad vnum locum. i. ad iudicium properabimus omnes.

c *Sepu.* Adeo auarus vt nec de sepultura cogitet, vel sępe pro diuitijs occisus abijcit' insepultus, vel quia nullã sibi memoriam relinquat cũ omnibus bonis affluat.

d *O. n. la.* hoc est quod laborando didicit l... mo:d est, rationis ore habet, quia ali docet.

* Olym. Quia superius de esculẽtis poculentis mentionem fecit, ne quis forte suspicari possit, ipsum veneris & gulę illecebras attulisse, aperte nunc inquit. Et si homines ad indulgentiã vẽtris plurimos labores insumunt, ... tamen eorũ quęque gratificãtur, ... animæ parit saturitatem, sed manis per... tus ac ieiuna persistit quia sibi conueniens alimentum verbi, ... licet, ac virtutum inertia hominum accipiet.

e *An. eius non im.* quia semper cupit discere quod doceat, & habet stulto plus, quia cũ beato paupere tendit ad Christũ, qui est vita. & qui ait. *Beati pauperes, spiritu quoniam ipsorũ est regnũ cælorum.* ☞ Qui

CAP. VI.

EST & aliud malum, quod vidi sub sole, 1
a & quidem frequẽs apud homines. Vir 2
b Hoc scilicet.
cui dedit Deus diuitias & substantiam 3
& honorem, & nihil deest animæ †suæ 4
ex oĩbus quæ desiderat, nec tribuit ei 5 6
a Quia ipse non vult.
potestatẽ Deus, vt comedat ex eo, sed 7
¶Quod congregat.
homo extraneus vorabit illud. Hoc vanitas & miseria † ma-
¶Enim. ¶Hyperbole.
gna est. Si genuerit quispiam centum liberos, & vixerit mul- 8
¶Aliis hominibus.
tos annos, & plures dies ætatis habuerit, & anima illius 9
c non †vtatur bonis substantiæ suæ, sepulturaq; careat, de hoc
a Statim moritur, cum ille diu crucietur. 10
ego pronũtio, † quod melior illo sit abortiuus. Frustra enim 11
venit, & pergit ad tenebras, & obliuione delebitur nomen 12
a Iustitiæ. b Noluit cognoscere. 13
eius. Nõ vidit * solem neq; cognouit †distantiã boni & mali, 14
¶Sensus malorum immutabilis. 15
etiam si duobus milibus annis vixerit, & non fuerit perfrui- 16
a In terram, vel in iudicium. 17
d tus bonis Nonne ad vnum locum properãt omnia? Omnis 18
¶In victu. ¶Tamen a Quia necesse est iterum comedere. 19
e labor hominis in ore eius, sed anima eius non implebitur bo- 20
a Vtique necesse est manducare. 21
nis. Quid habet amplius † studio sapiens, & † quid pauper 22
a Caret vnde viuat. ¶Victus. ¶Pro 23
nisi vt pergat illuc vbi est vita? Melius est videre quod cu- 24
a An sit cupiendum. ¶Id est, timere. 25
piãs, quam desiderare quod nescias: sed & hoc vanitas est, 26
27

C NICOLAVS DE LYRA.

CAP. VI.

Quinta ratio

Est & aliud. *Hic ponitur ad propositum quinta ratio, quia frequẽter contingit, quod homo diues subtrahitur de vita præsenti, ita q͏̃ no potest vti diuitijs, et hoc siue per infirmitatẽ siue per gladiũ. Et differt hæc ratio a pręcedenti, quia illa procedit de eo qui propter diuitias suas occiditur, ista vero de eo qui moritur infirmitate uel alia causa, et quantum ad hoc dicitur.* 1 Est & ali. ma. *differẽs a præcedenti modo dicto.* 2 Vir cui. *artificiales, vt aurum, & argentũ, et cõsimilia.* 3 Et sub. *i. diuitias naturales, ex quibus vita hominis sustentatur, ut bladum, vinum, & talia.* 4 Et hono. *i. statum honorificum.* 5 Et ni. de an. *de pertinentib. ad vitam iucundam.* 6 Nec. t. ei. p. *quia subtrahit eum de vita præsenti subito, sicut in euãgelio Luc. 12. c. dicitur de illo cuius ager vberes fructus attulit, & dicebat.* Aĩa mea hẽs multa bona reposita in multos annos, quiesce, bibe, epulare. *& subditur ibidem.* Dixit ad illũ dominus. Stulte hac nocte repetent aĩam tuam a te, quę aũt congregasti, cuius erũt. *q. d. alieni habebunt, ideo subditur.* 7 Sed. *ideo cõcluditur.* Hoc va. &c.

Sexta ratio.

8 Si ge. *Hic ponitur sexta rõ quæ sumitur ex defectu vsus diuitiarũ, & duplicatur secunda, ibi.* Omnis labor. *Circa primũ ostenditur, q͏̃ talis defectus ex auaritia procedens facit hominem miserũ, etiam si cũ diuitijs habeat multa alia, quæ desiderantur in præsenti uita, et hoc est qđ dicitur.* Si. ge. qu. ce. *Inter desiderata in hoc seculo sunt proles magna, et vita longa.* 9 Et anima il. *ipse non vtatur in persona propria. Accipitur .n. hic aĩa pro ipso homine eo mo loquẽdi quo totũ denominatur, a nobiliori parte.* 10 Sep. ca. *sicut contingit de Ioachin filio Iosiæ, cuius cadauer fuit proiectũ extra portas Ierusalẽ, sicut prędixerat Ier. 22. e. Sepultura asini sepelietur, putrefactus, et proiectus extra portas Ierusalẽ.* 11 De hoc eg. *qui nõ est expertus aliquod malũ præsentis vitæ, et habet mortem magis delectabilem, quam sit uita præsens, vt dictum est sup. c. 3. ideo subditur.* 12 Eru. e. *s. ad mortuum, cum iam sit mortuus.* 13 Et p. a *i. ad sepulchrum.* 14 Et ob. l. de. *quia de talib. nõ remanet aliqua memoria.* 15 Nõ vi. so. *quia egressus est de vtero mortuus.* 16 Ne. co. di. *per experiẽtiam in vita præsenti et ideo melioris conditionis est, quantũ ab hoc pręditcto, qui in tota sua nõ experitur nisi malum & anxietatem, de quo subditur.* 17 Etiã si. *& non fuerit perfruitus bonis, sed semper malis. q. d. nihil proficit sibi vita longa sed magis officit.*

18 Nonne ad vnum lo. *scilicet, corruptibilia quæ per mortem properant ad terram, vnde sumpta sunt.*

19 Omnis labor. *Hic ponitur secunda ratio procedens ex defectu vsus diuitiarũ, quæ talis est. Omnia factibilia per hominẽ ordinantur ad necessitatẽ vitæ præsentis seu decentiã eius, sicut patet de oĩbus artibus humanis exceptis liberalibus, quæ magis ordinantur ad cõtemplationem, sed talis auarus non vtitur diuitijs ad hunc finẽ ad quẽ sunt ordinatæ, & sic habet eas frustra. Illud enim esse dicitur frustra quod non attingit finem debitum, sicut medicina quæ non inducit sanitatem. ... ius autem rationis ponit maiorem, cum dicit,* Omnis labor hominis in ore eius. *idest, propter conueniens sustentamentum vitæ humanæ. Consequenter ponit minorem, dicens.*

20 Sed anima illius. *scilicet auari prædicti.*

21 Non implebitur bo. *quia non vtitur suis diuitijs.*

22 Quid ha. *Hæc est sexta pars primę partis huius libri, in qua excludit a vera felicitate notitiam occultorum, quam multi valde desiderant in hac vita, intantum, quod propter hoc ponunt se ad artes magicas, non solum in animæ præiudiciũ, sed ẽt in corporis periculũ. Et diuiditur in duas partes, quia primo proponit q͏̃ aliquorũ occultorũ notitia sit appetenda & aliquorũ spernenda, secundo probat propositum secũda, ibi.* Qui futurus est. *Circa primũ sciendũ, q͏̃ occulta sunt nobis pręmia futura & pęnæ, per viã rationis: tñ eorũ notitia hẽtur per viam reuelationis in sacra scriptura, & hæc notitia est bona, propter q͏̃ dicit.* Quid ha. am. *s. instructus in sacra scriptura, quæ proprie dicitur sapientia & saltem quantã ad notitiam saluti necessaria.*

23 Et quid pau. &c. *scilicet, a diuite.*

24 Nisi vt per. il. *s. vbi est vita, idest, ad futuram beatitudinem, vbi mors non habet locum. Sapiens enim cognoscit viam, & pauper desiderat illuc venire, quia non impeditur amore delectabilium huius vitæ quæ non habet, & ideo quando ista duo simul concurrunt, s. sapientia & paupertas in vno homine, ille est dispositus per notitiam & desiderium ad attingendũ summum bonum. Notitia vero occultorum quantum est curiositatis & superstitionis illa est spernenda, ideo subditur.*

25 Melius est vi. *idest, vitam beatam per fidem.*

26 Quam de. *idest, quam desiderare notitiam futurorum contingentium, quæ non decet te scire, ideo subditur.*

27 Sed & hoc va. *idest, inutile.*

Nonne

Et

a *Qui fu.est.* Omnium hominum qui futuri sunt corpore circundādi, iā Deus vocabulum nouit, ne possit homo respondere contra artificem, quare ita vel ita sit factus. Quanto.n. amplius quęsierimus, tanto magis ostenditur vanitas nostra & verba superflua, & non ex præscientia Dei tollitur liberum arbitrium, sed causæ ante præcedunt, quare vnumquodque sic factum.

✻ Hieronymus. Cum (inquit) ignoret homo de statu suo, & quęcunque vrī scire & cernere, non vt se rei habet veritas, sed per speculum, & vmbram, & imaginē videat, nec futura cognoscat & per multiloquiū nō effugiat peccatum, silentiū ponat ori suo, & credat eum venisse qui scriptus est, quomodo & quātus & qualis venerit, non requirens. D

Dei filius homo. a A prophetis.

a & præsumptio spiritus. Quis futurus est, iam vocatum est no- 1

¶ Emmanuel. ¶ Verus. ¶ Iam.

men eius, & scitur quod homo sit, & non possit contra for- 2 3

a Patrem: s. secundum humanitatem, vnde. Pater maior me est.

b tiorem se in iudicio contendere Verba sunt plurima, † mul- 4 5

a Qui vehementer emungit, elicit sanguinem Vnde. Ne euanescas in sapientia tua, non plus sapere quam oportet.

tamque in disputando vanitatem habentia. 6 7

b *Verb. sunt.* Quasi Dei quidē filius futurus est homo, tu autē noli vltra inquirere qualis quomodo, & huiusmodi sed crede generationem eius.

† multiplicantia vanitatem

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et præ.spi. *s. conari ad notitiam indecentem.*

2 Qui fu.est. *Hic consequēter probat propositum de notitia uana, et superstitiosa, quia de alia patet, quod est desideranda, et inducit ad hoc quatuor rationes. Prima accipitur ex Dei ꝓprietate, cuius propriū est cōtingentia futura per certitudinem scire, vnde dicitur. Esa. 41. f.* Annuntiate quę ventura sunt in futurū, & sciemus quia dij estis vos. *propter quod non est homini curandum ad notitiam taliū, & hoc est quod dicitur.* Qui fu.est: *in rerum natura.*

3 Iam vo.est.no.eius. *in Dei præscientia.*

4 Et sci.quod h. *& non Deus ad cognoscendū futura contingentia.*

5 Et non pos.con for. *i. contra Deum.* 6 In iudicio con. *i. rationabiliter allegare, quod deceat ipsum talia cognoscere.*

7 Verba. *Hic ponitur secunda ratio, & sumitur ex talis conatus inutilitate. Multi.n. conati sunt talem notitiam inquirere, vt per aspectus syderum, responsa dæmonum, & consimilia, & de talib. disputauerunt docēdo, & scribēdo multa quæ inuenta sunt inutilia, quia rarissime cōtingit, quod sic prædicitur, & ideo magis attribuendū est casui et fortunæ quā arti, & scientia & ars nō sunt nisi de his quæ contingunt semper, vel saltem vt frequenter. Minor huius rationis ponitur, cum dicitur.* Verba sunt plurima, &c. *de diuinationibus circa talia, & patet ex dictis sententia.*

Et

CAP. VII.

Quid est amplius *homin. &c* a Olym. Non officio iam hominis vitam, sed vanam stultamq; carpit, cū dicit. Quid habet amplius homo qui circa vana & peritura occupatur? Dicesne hunc habere coniugem? Verū cui satis constat ob eandē ipsam coniugē donaturus nec ne sit, vel in adulterio deprehēsam, aut alias afferentem doloris causas? An pecunias habere dices? Atqui pecunię Iudā ad laqueū cōpulerunt. An vero potius vineam? Quasi non pp vineam sit Naboth insidias mortemq; perpessus. Quis.n. homini nunciabit quid illi sit euenturū donec est in hac vita? Præsens vero hęc auctoritas nostri Ecclesiastæ, oēm funditus euertit diuinandi superstitionem, vanasq; Astrologorū nugas de hoīum genituris. Nullus enim mortaliū certam futurorū scientiā cōsequi potest. Vt vero ēt concedamus homini cūcta ad votum in hac vita cessura esse, illo tamen calculo hūc vrgebimus, qui eum male vrat & torqueat numerabiles positos esse suæ vitæ dies, qui velut, vmbra transcurrunt. Ex quo plane probatur, viuendum esse nobis secundum virtutem mentis oculos erigentibus ad futuram vitam, mortis & vmbrarum immunem, de qua nobis abunde per Prophetas, Apostolos & Redemptorem mundi est traditum. Quæ enim ventura nobis in hoc mundo sint, penitus ignoramus. Quę vero reposita sint in futuro seculo, fide iā scimus, q tormenta videlicet pctōres, æterna verò gloria iustos accipiet.

C

E

CAPVT VII.

† Vid necesse est homini maiora se quę 1

a Noli altum sapere sed time. b Etiam. c Quid sit vtile vel contra.

rere, cū ignoret quid conducat sibi in 2

a Propria nedum aliena, quanto minus ergo comprehendet cælestia.

vita sua, numerū dierum † peregrina-

a Patria nostra paradisus est. b De. c Quod vehementer & homo fugit, & nunquam in eodem statu permanet.

tionis suæ, et tempore quod velut vm- 3

a Homo. b Cum ignoret.

bra pterit? Aut quis ei poterit indicare, 4

In tempore. Ergo.

b c quid post eum futurum sub sole sit? † Melius est nomen bo- 5 6

Bona fama. a Quasi. In morte patet quid vel quales sumus, in natiuitate nescitur.

num, quam vnguenta pretiosa, & dies mortis quam 7 8

a Vbi ostenditur miseria fragilitatis nostræ in præsenti cadauere.

d natiuitatis. Melius est ire ad domum luctus quam ad do- 9 10

† vanitatis.

† Pro. 22. a.

b *Melius est no.bonum.* Memoria bonorum operum quæ delectet auditorum corda, sicut nares vnguenta. Vnde: *Memoria iustorum in laude, nomen impiorum putrescet.*

Prou. 10. b.

c *Et di.* Hoc est, Meli⁹ est miserę vitę tormēta, & tribulationes & labores moriēdo euadere, q̄ ad hęc nasci & sustinere.

d *Melius est ire ad domum luctus, quàm ad. &c.* ✻ Hieronymus. Vtilius est ad exequias funeris, quàm ad domum ire

F

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VII.

Quid ne.est ho. *Hic ponitur tertia ratio ad hoc, & procedit ex impedimento notitiæ magis necessariæ, quia in acquisitione tantorum inutilium ponitur tempus magnum, & sic impeditur homo a cognitione sibi necessariorum, & hoc est quod dicitur.*

1 Quid ne.&c. *idest, notitiam intellectum suum excedentem, cuiusmodi est cognitio futurorum contingentium, cum ignoret per talem occupationem inutilem.*

2 Quid con.sibi in vita sua &c. *idest, quid sibi vtile est in vita præsenti quæ est quædam peregrinatio ad patriam cælestem.*

3 Et tpe &c. *q.d. temporis breuitas debet eum retrahere a vanitate tali quæ non est exponenda in vanis, sed tantum in necessarijs.*

4 Aut quis. *Hic ponitur quarta ratio, & sumitur ex talis cognitionis impossibilitate, quia cum talis cognitio sit propria Deo, vt prædictum est, non potest haberi nisi ab ipso, sicut habuerunt prophetæ ex Dei reuelatione. isti autem quærunt per alium modum, & ideo conantur in vanum, & hoc est quod dicitur.* Aut quis ei po. *scilicet futura contingentia, quasi diceret solus Deus, ergo, &c.*

5 Melius est no. *In parte præcedenti huius libri tractauit Salomon de fęlicitate falsa, hic incipit tractare de vera. Et diuiditur in duas partes, quia primo inducit ad eius acquisitionem. secundo ad huius acquisitionis accelerationē, ca. 12. Circa primum considerandū, q vera fęlicitas in solo Deo consistit obiectiue, formaliter autem in eius clara visione et fruitione, dispositiue verò in meritorio opere. Est.n. spes. certa expectatio futuræ beatitudinis ex gratia & meritis proueniēs. Et de beatitudinē sic accepta tractat principaliter Salomō, Est enim quędam inchoatio perfectæ beatitudinis, sicut dispositio est quædā formæ introducendæ inchoatio. Sic ergo procedit, quia primo inducit ad opera meritoria gñaliter, secundo ad opera pietatis specialiter, eo q pietas habet specialem rationem merendi promissionem habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ. 1. ad Tim. 4. c. Secūda incipit. ca. 11. Prima adhuc in duas, primo ad actum meritorium inducit. secundo, actum elationis reprimit, cap. 9. Prima adhuc in duas, quia primo inducit actus virtutum Cardinaliū, secundò ad obseruantiam diuinorum præceptorum, cap. 8. Prima in duas, quia primo ad actus virtutum inducit. secundo, difficultatē assequēdi ostēdit, ibi:* Ecce hoc, &c. *Prima adhuc in duas, quia primo facit propositū. secundo remouet impedimentū, ibi.* Cunct. tentaui. *Prima in quatuor secundum numerum quatuor Cardinalium virtutum. & patebunt partes prosequendo. Primo igitur inducit ad actus prudentiæ, eo q est auriga virtutum. Actus verò prudentiæ proprie est eligere ea quæ sunt meliora. Primo igitur inducit ad præeligendum bonum delectabile, quia melius est simpliciter, & quantum ad hoc dicit.* Melius est no.bonum. *quod consurgit ex honesta vita.*

6 Qu v.p. *quæ solū valent ad sanitatē corporis, & frequenter inducunt ad lasciuiam carnis. Secūdo ad præferendum vitam futuram quæ æterna est, vitæ præsenti quæ est transitoria, & hoc est quod dicitur.*

7 Et dies mortis. *scilicet, iustorum, melior est, supple.*

8 Die natiuita. *Quia die mortis incipiunt vere viuere, propter quod dies mortis sanctorum, vocatur eorum natale. Tertio inducit ad præferendum luctum iucunditati dicens.*

9 Melius est ire ad &c. *In qua planguntur mortui.*

10 Quàm ad do.conui. *In qua frequenter committitur peccatum gulæ, & ex consequenti luxuriæ.*

In

ire conuiuij, quia ibi recordatione cōditionis nostrę & fragi- A litatis humanæ, ex pñti cadauere commonemur. In conuiuij aũt lętitia, etiam si quid timoris habere videbamur, amitti- mus. Nouissimũ versũm apertius interpretatus est Symma- chus, dicens. Et qui viuit respiciet ad mentem. Ex quib. ap- probat, in eo quod superius cibũ & potũ visum est approbare, nõ cum voluptatem reb. præferre cunctis, vt plerique, male æstimant sed ad comparationem auaritiæ & nimiæ parcitatis, licet breue sit, plus esse, si vel ad momẽtum quis B suis opibus perfruatur. Nunquam enim tristitiam luctus, festiuitati conuiuij prætulisset, si bibere & vesci alicuius putasset esse momenti.

a *Melior est ira.* contra peccatum suũ vel alienũ, quia corrigis, non q̃a vltionẽ cupis.

b *Mel⟨i⟩us est a sa.* Meliora sunt amici vulnera, quam fraudulenta inimici oscula. *Verba adulantis magis in- C sen-*

†Melius

†bonũ fit cor.

† quam quod vir audiat cãticum stultorum.

¶Violentia infanire facit sapientem, & domũ perdit cor.

Prou 27.c.

sensata ad spinas. i. seculi curas mouentia, quæ ducunt ad gehēnæ incendia sapiẽs perfectus nulla argutione indiget, nul la calumnia turbatur. Ergo de sapiente in profectu posito est accipiendum, qui aliquando turbatur de iniquitate iudicij, cum Deus statim non punit.

a Vbi obliuiscuntur quid sumus præsenti, inebriati luxuria.

mum conuiuii. In illa enim finis cunctorum admonetur ho 1 2

a Scilicet cadauer, vel ras. b Contra uitia.

a minum, & viuẽs cogitat quid futurum sit. † Melior est ira ri 3 4

a Qui dissoluit etiam sapientem.

sũ, quia per tristitiam vultus† corrigitur animus delinquen- 5 6

a Vere. b beati qui lugent, quia ipsi consolabuntur. c ¶ Risus dolore miscebitur.

tis. Cor sapientium vbi tristitia est, & cor stultorum vbi læ- 7 8

¶Ergo. ¶Magistro. ¶Prælatorum Si cæcus cæco ducatum præbeat, ambo in fo.ca.

b titia. Melius est a sapiente corripi, † quam stultorum adula- 9

¶Insuauis.

tione decipi. Quia sicut sonitus spinarum ardentium sub ol 10

a Abundans iniquitas.

la, sic risus stulti. Sed & hoc vanitas. † Calumnia cõturbat sa 11

a Refrigescet charitas multorum.

c piẽtẽ, & perdet robur cordis eius. Melior est finis orationis, 12 13

a Melior est ira risu, sed non ea quæ impatientem facit, quæ est arrogantia.

d q̃ principiũ. Melior est patiẽs arrogãte. Ne sis velox ad irascẽ 14 15 16

Expers consilij.

e dũ, q̃a ira in sinu stulti requiescit. Ne dicas, Quid putas cau 17 18

a Abrahæ, Isaac & Moysi, quia tunc multi incredul.. b Sub Christo, quia & modo multi sunt fideles.

sæ est, quod priora tempora meliora fuere quã nunc sunt? 19

stulta est enim huiusmodi interrogatio. Vtilior est sapiẽtia 20 21

c *Melius est fi.* Perfectio, *Qui perseuerauerit saluus erit.* Melior est consummata iustitia q̃ inchoata, & orationis epilogi q̃ exordia, hic certamen, ibi victoria. Et cũ venerit quod perfectum est, eua. quod ex par. est.

d *Arrogan.* Huic arrogãti contrarius est qui in euangelio pauper spiritu legitur.

e *Quid pu.* Aliter. Sic debes viuere, vt semper pręsentes dies sint tibi meliores quam præteriti. Semper est enim tempus operandi, ne cum corporis decrescere, dicatur. Currebatis bene, qui vos impediuit non obedire veritati? Et item. Incipientes spiritu nunc carne consũmamini.

Con-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In illa enim, &c.* i. domo luctus.

2 *Finis cunctorum, &c.* i. futura mors ipsorum.

3 *Et viuens cogi. quid.* i. de securo trãsitu suo ex hac vita. Quar to inducit ad præeligẽdum iram per zelum risui qui est per contemptum, cum dicitur.

4 *Melior est ira risu.* Pater. n. filium diligens cum videt eũ agere fatue irascitur, extraneus autem qui non curat de eo, ridet de eius fatuitate & lętatur, ideo subditur.

5 *Quia per tri. vul.* diligentis.

6 *Corrigitur ani. de.* quando percipit quod talis tristitia procedit ex eius amicitia. Et quia omnis sapiens dolet de fatuitate alterius, ideo subditur.

7 *Cor sa. vbi tri. est, & cor stulto.* & quia de fatuitate cuiuscunq; lętantur, propter quod subditur.

8 *Melius est a se corripi.* cum verborum asperitate.

9 *Quam stultorum adu. decip.* qui nutriunt eum in malo suo.

10 *Quia sicut sonitus spi. ar. sub.* qui faciunt magnum sonum & inutilem imo ad sui sumptionem.

11 *Sic risus stul.* i. eius applausus in malo alterius, nocet. n. vtrique, scilicet adulatori.

Diuiso. 12 *Calumnia.* Hæc est secũda pars, in qua inducit ad actus fortitudinis seu constantię. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit quod dictum est, secundo remouet quoddam dictũ temerarium, ibi. *Ne dicas.* Circa primum dicit. *Calumnia.* i. grauis iniuria illata.

13 *Conturbat sa.* non tñ statim deijcit a virtute constantiæ.

14 *Et perdet robur cordis eius.* i. constantia virtutum si multum inualescat. q. d. pp hoc sapiens debet se armare contra impetum huius inualescentiæ, ad quod maxime facit diuinũ adiutorium per orationem impetratum, ideo subditur.

15 *Melior est finis ora. quam prin.* quia incipit a tristitia propter illatam sibi calũniam, & terminatur incõsolationẽ a Deo datam, per quam fit homo patiens in aduersis, iõ subditur.

16 *Melior est patiens arrogan.* qui ex impatientia iactat se vindicare, quia ira est appetitus vindictę quę est per patientiam reprimenda, ideo sequitur.

17 *Ne sis ve.* quia talis velocitas impedit rationis vsum, ideo sequitur.

18 *Quia ira in sinu stulti requiescit.* i. in corde ipsius.

19 *Ne dicas.* Hic quoddam temerarium dictum remouetur. Circa quod duo sunt consideranda. s. qualiter sit intelligendum, & quare inducitur ad propositum. Circa quod cõsiderandum, quod prius, & posterius possunt accipi dupliciter. Vno modo secundum diuersa tempora, quorum vnum est prius altero, sicut tempus naturæ lapsę fuit prius tempore legis datæ, & tempus datę legis tempore gratiæ. Et hoc modo exponit passum istum sanctus Bonauent. quondam episcopus Albanensis dicens. Et verum est, quod tempus legis datę melius fuit pręcedẽti tempore, quia tunc data fuit lex diuina & multa alia beneficia, vt patet in Exo. ad hoc quod homines magis promouerentur in Dei cognitionem & amorem, & adhuc multa plura maiora exhibita sunt tẽpore gratię. Et ideo secundum ipsum quærere, quare priora tempora fuerunt meliora quàm sequentia, est stultũ, quia talis quæstio supponit manifeste falsum. s. quod tẽpora priora sequentibus fuerunt meliora. Et inducitur hoc in proposito ad refellendum dictum aliquorum, qui defectum suæ patientiæ, & constantiæ suo tempore volebãt attribuere malitię temporis, & non malitiæ suæ mentis. Alio modo accipitur prius & posterius in eodem tempore secundum diuersas sui partes, & sic Ra. Sa. dicit, & verum est, quod prima pars temporis naturæ lapsæ fuerit melior, postea vero tempore Noe cępcrunt mala multiplicari in terra secundum quod dicitur Gen. 6. b. *Corrupta est autem omnis terra, & repleta iniquitate.* p[ro]p[ter] quod Deus induxit diluuium. Similiter prima pars tempori[s] legis datæ, viuente. n. Moyse Aaron & Iosue & alijs senib[us] qui viderant mirabilia Dei in deserto, populus Israel de quo principaliter loquitur Salomõ stetit in cultu diuino, sed po[st] eorum mortem declinauit ad idololatriam, vt patet in libri[s] Iud. & Reg vltimo negauerunt Christum. Et similiter e[st] de tempore gratiæ, licet de Christo Ra. Sa. non loquatur q[uia] in primitiua ecclesia fuerunt plura miracula & Dei benefi- cia, & homines meliores quam modo, & adhuc peiorabu[n]- tur circa Antichristi tempora, propter quod dic saluator. *Et quoniã abũdabit iniquitas, refrigescet charitas multorum.* Et secundum hoc, tempora priora meliora fuerunt, quam nunc sunt, idest, quam sequentia, comparando partes priores triu[m] temporum ad posteriores, in eisdem tamen temporibus. Quare ergo prohibet causam huius veritatis inquirere, dicens. *Ne. di.* & quod postea subditur.

20 *Stul. e.* Dicendum, quod hoc est, quia illi sic quærẽtes pr[o]priam malitiam, & suæ inconstantiæ defectum voleban[t] retorquere in Deum, qui est auctor temporum, quod era[t] blasphemia contra ipsum, ideo dicit Salomon. Ne di- cas, &c.

21 *Vtilior est sapientia cum diuitijs, &c.* Hęc est tertia pars, in qu[a] inducit Salomon ad actus temperantiæ. Sciendum tñ, quo[d] temperantia non accipitur hic stricte prout est refrenatiu[a] luxurię, & gulę, sed accipitur magis large prout est modera- tiua actuum humanorũ, eo modo loquendi quo homo mo- deratus dicitur temperatus. Et diuiditur in duas partes, qu[ia] primo inducit ad moderamen erga proximum, secundo [er]- ga seipsum, ibi. *In die bona.* Prima adhuc in duas, quia prim[o] inducit ad moderamen in bonis propriis dispensandis, sec[un]- do in malis aliorum corrigendis, ibi. *Consider.* Circa primu[m] dicit. *Vtilior est sa. cum di.* quam sine diuitiis, hoc est intellige[n]- dum cęteris paribus. Sapiens. n. habẽs pecunias, potest ex [eis] exercere opera pietatis & liberalitatis, quod ita non pos[set] carens diuitijs, propter quod dicit Ambrosius super Luca.

Prius & posterius dupliciter accipitur

Sicu

a Quam sola. Bonum est enim indigenti necessaria tribuere, sed melius & vtrumque. Corde. b ¶ Iustitiæ. c Non tantum.
cum diuitiis, & magis prodest videntibus solem. Sicut enim 1
a Vera. b ¶ Et habentem & cui datur. c ¶ Quasi vtrumque prodest, sed plus eruditio.
protegit sapientia, sic protegit pecunia. Hoc autē plus habet 2
Etiam sine pecunia. 3
a eruditio & sapiētia, quod vitā tribuunt possessori suo. Consi- 4
dera opera Dei, quod nemo possit † corrigere quē ille despe- 5 6
a Præsenti, in qua mereri debes vitam æternam. Virtutibus, operibus. 7
b xerit. In die bona fruere bonis, & malum diē præcaue. Sicut 8
Iustus dominus in omnibus viis suis. 9
enim hanc, sic & illā fecit Deus, vt nō inueniat homo contra 10 11
Vana opinione hominum. Vel natiuitatis.
cum iustas querimonias. Hæc quoque vidi in diebus vanita- 12
Quamuis innocens affligitur.
c tis meæ. Iustus perit in iustitia sua, & impius multo viuit 13
a ¶ Quamuis malus. b Summum ius summa iniuria est. c ¶ Non relaxando. d ¶ Qui perscrutator est maiestatis, opprimitur a gloria. 14
d tempore in sua malitia. † Noli esse iustus multum, neque plus 15
a Peccasti, quiesce, quære medicinam, age pœnitentiam. Non enim vult Deus mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur & viuat. 16
e sapias quam necesse est, † ne obstupescas. Ne impie agas 17 18

a *Considera opera Dei.* Quam magna quam mirabilia, alium gratuita pietate elegit, aliū iusto iudicio despicit, vñ? Iacob dilexi, Esau odio habui. Et, *Vniuersæ viæ dñi miseric. & veritas.* * Olym. Fuere permulti qui videntes enormitates rerū magnas contingere in vita mortaliū, dum volunt authorē malorū & iniustitiæ Deū asserere, egregie sepu tarēt illius partes tue ri posse, si in aliud blasphemiæ genus ac stultitiæ laberentur. Dicebant enim neq; a Deo Mūdum creatum esse, neque vlla Dei prouidentia gubernari. Si enim curā gereret Deus humanarum rerum, cur, in quiunt, non omnes æque diuites statuisset? Curue non omnibus vegetam tribuisset ac prosperam corporis sanitatem? Hāc vt radicitus tollat opinionem noster Ecclesiastes, manifeste asserit eū Deum Mūdi autorem, nec posse quemquam corrigere quę sint praue obliquata, illo excepto, vt claudos, puta reuocare in sanitatem, & quæ sūt generis eiusdē. Quod si velis plane cognoscere omnia nobis in vtilitatē nostrā Deum dispensare, adijce animum ad ea quę protinus insequātur, videlicet, *Viuere in bono, &c.*
b *Malum diem.* iudicij, quę mala videtur malis, vnde: *Dies illa dies iræ, &c.* Vel, Bona & mala .i. prospera & aduersa, prout tibi euenerint, sustine viriliter. Omnia enim, iuste, quamuis occulte, & hoc est non inue. &c.

c *Viuit feli. vnde, Zelaui super iniquos pa. pec. vi.* Et Abacuk. *Quare taces impio deuorante iustiorem se? &c.* Expectat autē iustus iudex, vt retribuat vnicuique secundū opera sua in tēpore, secundum illud. *Cum accepero tempus, ego iustitias iu. vnde. Noli æmu. in ma. neque zela. fa. iniquitatem.* D Psal. 71. Abac. 1. a. Deut. 32. e. Psal. 74 Ibid. 36. a.
d *Noli es.* Iudicium sine misericordia ei qui non fecit mi. Et alibi: *Nolite iudicare & non iudicabimini.* Et illud: *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Corrigat ergo sapiens vt magister, compatiatur vt pater. Iaco. 2. c. Luc. 6. f. Matt. 6. b.
e *Ne impie agas multum, &c.* * Hiero. Cum dominus loquatur: Nolo mortē peccatoris, sed tantum vt cōuertatur & viuat, & semel peccass e sufficiat, debemus nos erigere post ruinam. Si enim iuxta eos qui de physicis disputant, nouit hyrundo pullos de succo oculare chelidonię, & dictamum capreę appetūt vulneratę, cur nos ignoremus medicinam pęnitentiæ propositam esse peccantibus? Quod autem ait, Ne moriaris in tempore non tuo. Scimus Chore, & Dathan, & Abiron, propter seditionem aduersum Moysen & Aarō, repentino terrę hiatu deuoratos, & ad emendationem malorum, ante diem iudicij etiam in hac vita plurima iudicaturos. Quod dicit ergo tale est. Noli peccatis addere peccata, ne prouoces Deum etiam hic tibi inferre iudicium. E F

Viuit *Et*

NICOLAVS DE LYRA.

* Sicut diuitiæ impedimenta sunt reprobis, ita probis sunt adiumenta virtutis. ideo subditur.
Sicut enim proteg. sa. contra hostes visibiles & etiā inuisibiles.
Sic protegit pecunia. quia ministrat expensas contra hostes visibiles, & contra hostes inuisibiles protegit per opera meritoria, pietatis & liberalitatis proximis impensa. Tamen ne forte aliquis crederet ex dictis q̄ sapientia & pecunia æqualiter valerent homini propter hoc illud remouet, dicens.
Hoc autem plus habet eruditio, & sapientia, &c. Est autem idē habitus varie nominatus: Quia dicitur sapientia, inquantum vacat diuinis, eruditio inquantum dirigit in agendis.
Quod vitam. gratiæ & gloriæ.
Tribuūt possessori suo. idest, sapienti etiam sine diuitijs, sed diuitiæ non possunt hoc tribuere sine sapientia.
Considera. Hic consequenter inducit ad moderamen circa proximum in malis corrigendis Circa qđ sciendum, q̄ correctio fraterna ordinatur ad meliorationē fratris. & ideò si quis percipiat ex sua correctione fratrem magis peiorari q̄ meliorari, debet cessare a tali correctione. & hoc est quod dicitur: *Considera opera Dei.* idest, diligenter attende sua iudicia mirabilia. 7 *Quod nemo.* Ipsū finaliter reprobando, cuius reprobationis signum est obstinatio in malo. q.d. in tali casu cessandum est a correctione: iudex tñ non propter hoc debet cessare, quia eius correctio nō solum ordinatur ad emendationem fratris, sed etiā ad bonum communitatis, & ideo si videat aliquem obstinatū in malis, non tamen debet cessare a punitione, sed taliter eum punire, etiam per mortem si malum suum hoc requirat ne per ipsum turbetur communę bonum, sicut iuste suspenduntur latrones, & homicida pacem communem turbantes.
In die bona fruere bonis, &c. Hic consequenter inducit ad temperantiam circa se. Circa quod sciendum, q̄ in veteri & nouo testamento in restringendo se, & laxādo in cibis & potibus considerandum est tempus quia in aliquibus diebus solemnibus licitum est lautius vti, sicut dicitur Nehemiæ 8. c. Ite, comedite pinguia, & bibite mulsū, & mittite partes, &c. In aliquo tpe debēt se homines affligere per restrictionē cibi & potus & consimiliū, sicut Leu. 23. c. dicitur de die expiationis. *Omnis anima quæ afflicta nō fuerit die hoc peribit de populis suis.* & hoc est quod dicitur. *In die bona fruere bo.* idest, viue lautius.

Et ma-

9 *Et malum diem præ.* idest, caue a delicijs tempore ordinato afflictionibus, & ieiunijs.
10 *Sicut enim.* idest, vtrumque statuit causis rationabilibus. Diuisio.
11 *Vt non.* quæ non possunt fieri contra illud quod est bene ordinatum. 12 *Hæc quo.* Hæc est quarta pars in qua inducit ad actus iustitiæ. Et diuiditur in duas partes: quia primo ostendit iustitiæ fructum. secundo inducit ad eius actū, ibi: *Noli esse.* Circa primum dicit: *Hæc quoque vidi in diebus vanitatis meæ.* idest præsentis vitæ quæ transitoria est, & sic non est nisi quædam vanitas. 13 *Iustus pe.* idest aliquando iustus morti traditur propter iustitiam suā, sicut Esaias fuit serratus, & Amos propheta recte per tempora trāsfixus, & in nouo testamento clarius patet in multis martyribus.
14 *Et impius.* sicut patet in nouo & veteri testamēto de multis pessimis hominibus & tyrannis. Ex quo concluditur, q̄ premium iustitiæ & pęna iniustitiæ reseruantur in vita futura quæ est æterna, quia ad Deum cum sit iustus iudex pertinet, q̄ non permittat aliquod bonum irremuneratum & malū impunitum, & sic est appetēda iustitia cuius pręmia sunt æterna.
15 *Noli esse iustus &c.* Hic consequenter inducit ad eius actum. Et diuiditur in tres partes, quia primo hoc facit in mali punitione. secundo in boni defensione, ibi: *Bonum est, &c.* tertio in vtriusq; inquisitione, ibi: *Sed & cunct.* Circa primū sciēdum, q̄ iustitia corrumpitur per excessum & defectum, sicut liberalitas per prodigalitatem excedendo, & per auaritiam in deficiendo. In liberalitate tamē defectus qui est per auaritiam, peior est excessu per prodigalitatem, vt declarat Philos. 3. Ethic. econuerso in iustitia excessus peior est, quia vergit ad crudelitatem, quàm defectus per nimiam remissionem quæ vergit ad pusillanimitatem. & ideo inducendo ad actum iustitiæ circa malū puniendo retrahit ab excessu qui peior est, dicens: *Noli esse iustus mul.* nimis acriter puniendo. Et quia hoc communiter procedit, eo quòd aliquis de sua iustitia nimis sentit. ideo subditur. Diuisio. Iustitia quō corrumpitur philosophus.
16 *Neque plus sapias.* scilicet, de tua iustitia.
17 *Ne obstupescas.* crudelem sententiam dando, & non iustam, ideo subditur.
18 *Ne impiè agas multum.* quia crudelitas est magna impietas. Et quia facit hominem errare, & inimicitias mortales sibi acquirere. ideo subditur.

Et noli

a *Et noli es. Impij non dimidiabunt dies suos,* quasi: Noli impęni
A tens prouocare Deum, vt etiam viuenti inferat supplicium, sicut fecit Dathan, & Abiron.
b *Nihil negli.* Omnibus sine respectu personarum benefacit. Vel in prosperis, & in aduersis prouidet sibi.
c *Sapientia auxiliabi. Sap. &c.* * Olym. Dominus noster Iesus Christus, qui ipsa sapientia, ei qui in se crediderit iam per fidei lumen sapienti effecto, auxiliatur multo validius quàm (*roborabit*) decem præcepta legis, quæ in ciuitate Iudæorum potentiā & auctoritatem magnam habent. Vt enim quis decem seruaret præcepta legis, (*3. Reg. 8. c.*) non tamen erat quin ex mortali fragilita-
B te in peccatum aliquod laberetur. Ipsa præterea lex nullum iustificabat, noster (*hæc*) vero dominus Iesus Christus nobis fuit Iustitia, sanctificatio, & redemptio.
d *Decem prin.* Angelos qui ciuitati nostræ; idest, ecclesiæ, tanquam custodes, id est auxiliatores præsunt Et decem dicuntur, quia denarius numerus est perfectus.
e *Sed & cunctis.* Docet sapientem maledicorum linguas non attendere, ne cum ipse idem faciat, sibi ve-
C lit ignosci, & alios reprehendi. Si enim hoc fecerit, sempe curiosus & iratus erit, quia nec seruorum linguas compesce re valebit.
f *Omnia hæc tentaui in Sapientia, &c.* * Hieronymus. Dicit se, vt Regnorum quoque testantur libri vltra omnes homines quęsisse sapientiam, & tentasse ad finem illius peruenire. Sed quanto plus quæsierit, tanto minus reperisse, & in mediā decursum caliginem, tenebris ignorantiæ circundatum. Aliter: Vt qui eruditus fuerit in scripturis; quanto plus scire cœpit, tanto in his quotidie oritur maior obscuritas. Aliter: Contemplatio sapientiæ in hac vita in speculo videtur, & in imagine, cum cognouerit facie ad faciem eius notitiam reuelādam tum liqu de recogn... scam, longe me fuit ab eius notitia discedere.
g *Venatorum.* dæmonum qui venātur animas nostras, quorum mulieres retia, & sagenæ hæretici.
h *Ecce hoc.* Hoc inueni quod paulatim peccando, & ad vnum delictum aliud apponendo, grandem nobis efficimus summam malorum vel peccatorum. ☞ cum

a Subito præoccupatus.
a multum & noli esse stultus, ne moriaris in tempore non tuo. 1
a Maximè ad domesticos fidei. b Carnaliter & spiritualiter. c Vel ab alio iusto.
Bonum est te sustentare iustum, sed & ab illo ne subtrahas 2
a Qui pluit super bonos & malos.
b manum tuam, quia qui Deum timet, † nihil negligit. Sapien- 3
a Christus qui est sapientia redemit nos, cum angeli non possunt. b Quasi: Melior est sapientia fortitudine. 4
5
c tiā † confortauit sapientem, super decem principes ciuitatis. 6
d ¶ Omnes enim peccauerunt, & egent gratia Dei.
Non est enim homo iustus in terra, qui faciat bonum, & non 7
a Nec infans vnius diei. b De te. 8
e peccet. † Sed & cunctis sermonibus, qui dicuntur ne accom- 9
a Quasi homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones. 10
modes cor tuum, ne forte audias seruum tuum maledicētem 11
a Qua indice, nemo nocens absoluitur. b Quod tibi non vis, ne feceris alijs, &: Patere legem quam ipse tuleris.
tibi. Scit enim conscientia tua, quia & tu crebrò maledixisti 12
a Inquirendo sapientiam. b Apud me. c Quanto ad sapientiam accedis, tanto a te recedit, & altiorem se ostendit.
f aliis. Cuncta * tentaui in sapientia: Dixi, Sapiens efficiar & ip- 13
a Antequam inquirerem. b Eius. 14
sa longius recessit a me, multo magis, quam erat. Et alta pro- 15
¶ Apparuit. a Nullus in hac vita in qua videmus per speculum in ænigmate. vnde: Non videbit me homo & viuet. 16
funditas, quis inueniet eam? Lustraui vniuersa animo meo, 17
vt scirem & considerarem & quærerem sapientiam & ratio-
a Quæ esset maior aliis impietatibus. b Qui habet principatum inter errores.
nem, & vt cognoscerem impietatem stulti, & errorem im-
a Inter omnia. b Hæresim. ¶ Amorem qui mors animæ est. 18
prudentium. Et inueni amariorem morte mulierem, † quæ la- 19
a Mulieres, hæretici. 20
g queus venatorum est & sagena cor eius. Vincula sunt manus 21
a Iulius. b Fugite fornicationem, & hæreticum hominem post pri. & secundam correptionem deui. Quasi dicat, Cum aliis pugnate, sed istam prorsus fugite. 22
eius. Qui placet Deo, effugiet illam, qui † autem peccator est, 23
a Apud me disposui. 24
h capietur ab illa. Ecce hoc inueni, dixit Ecclesiastes, vnum 25
26

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et noli esse stultus. *ne moriaris tempore non tuo, mortem tuam per inimicitias accelerando.*

2 Bonum est. *Hic consequenter inducit ad actū iustitiæ in defensione boni, Et diuiditur in duas partes quia primo facit propositū, secundo remouet quoddā oppositum, ibi.* Sapientia. *Circa primum dicit.* Bonum est sustentare iustum, *eum in sua iustitia protegendo. Et subditur causa.*

(Diuisio.)

3 Quia qui Deum timet, *conseruationem iustitiæ præcipientem in veteri ac nouo testamento,*

4 Nihil. *i. nihil omittit de contingentibus ad iustitiā conseruandā.*

5 Sapientia. *Hic remouet quoddam quod posset obijci, & primo ponitur cum dicitur.* Sapien. confor. sapi. *in aduersis existentem.*

6 Su. dec. princ. *idest, plus quam qualibet potestas humana, & ideo per hoc concluderet aliquis, quod nō indiget ea, & ideo hoc remouet dicēs.*

7 Non est enim homo iustus. *idest, tam iustus.*

8 In terra. *quin peccet in aliquo & per cōsequens erret, & sic homo quantumcumque sapiēs indiget humano auxilio in præsenti vita, in qua nullus sine errore aliquo.* 9 Sed & cunctis. *Hic inuitat ad actum iustitiæ circa seipsum cauendo ab inquisitione, quæ potest eum a iustitia auertere, & hoc est quod dicitur.* Sed & nunc. ser. qui dicun. *de te.*

10 Ne ac. cor. t. *ad illos inuestigandū. Et sciendū quia boni sermones prolati de aliquo, si ipsos audiat, vel sciat, de facili eleuant eū in superbiam; et si mali deijciunt eum a iustitia per iram & odiū cōtra proferentem, & maxime si proferantur ab homine debente eum diligere, ideo subditur.*

11 Ne for. au. ser. tu. ma. *i. malum tibi imprecantem, vel de te detrahentem, cū tamen debeat de te bona dicere, & bona tibi imprecari.*

12 Scit e. con. *quasi diceret sicut nolles maledicta tua inuestigari, sic nec aliorum debes inuestigare.*

13 Cun. ten. *Hic remouet impedimentum circa prædicta. Circa quod sciendum, quod secūdum Au. 1. Soliloquiorū. Nihil est quod magis animū hominis deijciat ex arce iustitiæ, quā blandimenta fœminæ, corporūque ille cōtactus sine quo vxor haberi nō pot, quia vir tenetur reddere debitum vxori propter quod tendentes ad perfectionem religionis vouent castitatē, & adhuc multo magis actus Venerei per adulteriū vel fornicationē impediunt virtutis perfectionem, & ideo Salomon inducit ad hoc fugiendum, præmittit tamen diligētem inuestigationē suam ad acquirendā sapientiam dicens.* Cun. tē in sa. *i. pro sapiētia acquirēda.*

14 Dixi. Sapiēs efficiar. *In cognitione diuinorum, quæ propriè dicitur sapientia.*

15 Et ipsa longius recessit. *secundū æstimationem meam. Frequenter enim cōtingit, quod homines studiosi circa diuina credūt in principio acquisiuisse demonstrationes, de quibus postea percipiunt, quod sunt magis topicæ vel sophisticæ rationes.*

16 Et al. pro. *supple est natura diuina, maxime quantum ad proprietatem personarum.*

17 Quis inue. *q. d. nullus per inuestigationem humanam. De humanis autem quæ homo experitur, potest habere certam notitiam, de quibus subditur.*

18 Lustra. vni. *& patet litera, & subditur.*

19 Et inue. *per experientiam.*

20 Amario. mor. *quia separat animā a suo creatore, mors autem solo corpore, prima autem separatio amarior est, quia separat a bono infinito.*

21 Quæ la. vena. est. *i. dæmonum qui venantur animas & mulieribus quasi laqueo vtuntur ad ipsas capiendas. vnde. Pro. 7. b. Ecce mulier occurrit illi in ornatu meretricio, præparata ad capiendas animas.*

22 Et sage. cor eius. *quia sicut sagena capiūtur pisces magni, parui, & mediocres, sic mulier de quolibet statu hominum decipit plures.*

23 Vincu. sunt. ma. *quia ligat hominem mente & corpore suis complexibus.*

24 Qui pla. Deo. *& sic expeditus poterit tendere ad virtutem.*

25 Ecce hoc. *Postquā Salomon induxit ad virtutem acquirendam hic consequenter ostendit difficultatē. Et primo hanc difficultatē ostendit. Secūdo huius difficultatis originē dicit, ibi.* Solummodo. *Difficultas autem ostenditur per hoc quod valde pauci attingūt ad virtutē, hoc est quod dicitur.* Ecce hoc in. *Idest diligenter inuestigaui.*

26 Vnum & al. *idest, singulis applicando intellectū meum.* *Per*

* lem

ũ viz de paucis viris bonos inuenerint, ita vt in mille vnus A
otuerit inueniri, mulierẽ bonam omnino inuenire non po
ui, quia me omnes ad luxuriã non ad virtutem deduxerũt.
: cũ cor hominis ab adolescentia ad malitiã diligenter est
ppositũ, & pene omnes offenderũt Deum, in hac ruina ge-
eris humani facior ad casum est mu er. Vnde poeta. Varũ & mutabile semer femina.
✠ Orympiod. Tous hic locus sen- 1 mystico ac mora- B exponendus est, a videlicet. Cum aspicerẽ, inquit, v- iuersum genus mu ebre, non sexu quiem corporeo, sed nerui ac effœmina-
) ingenio muliebri in nulla mulierum rationẽ inueni, quã uęrebat anima mea fortẽ scilicet virilemque rationem, hu ismodi rationẽ sapiens eligit ac requirit. Neque vero solũ oc mihi accidit in ijs q mollitie eneruati a viris ad fęminas esciuerunt, sed quod grauius multo est, cũ ad illos quoque ispiciendos me trãstulissem qui putabãtur mulieres nõ esse, per quã rarum in his quoque inueni, qui virili ingenio ac irtute verus esset vir diciq; mereret. Ex admiratione itaq; C um nutum tacitus reputare cępissem, vnde hęc enormitas orta esset, inueni demũ qđ Deus omnes homines rectos pro D tulerit, carentesque prauitate, ipsi vero sua electione in obliquas viuẽdi rationes commigrarint, disfectique sint, vt alius quidem libidinibus, alius auaritię seruiat, alij passionibus alijs sint subiecti.

Vel vnum ad alterum.
a & alterum, vt inuenirem rationem, quam adhuc quærit ani- 1
a Vir a virtute, fortis, vel rationem significat, quæ sensualitati præsidet.
b ma mea, & non inueni. Virum de mille vnum reperi, mu- 2 3
a Mulier, a mollite, mollis, & inconstans, vel sensualitatem.
c lierem ex omnibus non inueni. Solummodo hoc inueni, 4 5
Bonum.
quod fecerit Deus hominem rectum, & ipse se infinitis mi- 6
Per liberum arbitrium. a Nullus. b Pauci.
d scuerit quæstionibus. Quis talis vt sapiens est? Et quis co- 7 8 9
Alias nouit. b Oblique videtur de se dicere. b Diuini vel ænigmatis.
gnouit solutionem verbi? 10

a *Inuenirem rationem.* Quamcunque rem vel discretionẽ inter homines & eorum mores, quis perfecte bonus, nisi solus Christus? *Non est qui fa. bo. non est vsque ad vnum.* Psal. 13. a.

E b *Virum.* Christum, qui caput est omniũ bonorum, quod figuratur per millerariũ, qui perfectus numerus.

c *Solummodo hoc.* Ne videatur communem omniũ hominũ naturã damnare, & Deũ eius auctorẽ accusare, vigilãter adiecit, *Solummodo, & c.* Quasi dicat, Homo quidẽ bonus factus est. & libero arbitrio derelictus sponte cadit & immiscet se vanis curis & superfluis.

d *Quis talis vt sapiens, & c.* Dixi superius vix bonum hominẽ inueniri cũ a Deo homines sint boni facti. Nunc quæ bona eis dederit tanquam gratulabundus enumerat, sapientiam, rationem, arcana cognoscere. F

NICOLAVS DE LYRA.

lem modum loquendi dicitur de diligenti inuestigatore circa multa. alis inquisiuit hæc & illa.

Vt in. ra. quam. ad. quærit ani. *quia quanto quis plus studet aliqua scientia, tanto desiderat acquirere perfectius.*

Et non in. *s. vsque ad perfectũ, quia nulla res quantum ad omnem us conditionem potest perfecte sciri per humanam inuestigationẽ, sicut fuit dictũ supra. 1. c. super illud:* Cũctæ res difficiles, nec potest homo eas explicare sermone. *Consequenter descendit ad proposium ostendens quid inuenit de virtute dicens.*

Virum de mille vnum. *s. virtuosum, & est sensus, quod de viris valde pauci inueniuntur virtuosi respectu deficientium a virtute, sicut supra 1. c.* Stultorũ infinitus est numerus, &c. *Per talẽ modũ quendi dicitur communiter de conditione raro reperta in aliqua specie. De mille vix inuenietur vna res talis.*

Mulierem ex omnibus non, &c. *scilicet aliquã virtuosam. Nõ est tamen per hoc intelligendũ, quod nulla sit virtuosa, sed quia paucæ sunt virtuosæ respectu virorum, sicut dicitur communiter, nullũ esse in ecclesia, quando valde pauci sunt ibi respectu multitudinis quæ solet cõuenire. Et per talem modum dicitur. 2. Physicorum, quod illud quod modicum est, quasi nihil computatur.*

Solummodo hoc inueni. *Hic cõsequenter ostendit vnde prouenit difficultas attingendi virtutẽ. Secundo ex hoc infert quandam conclusionẽ, ibi:* Quis talis. *Circa primum dicit:* Solummodo hoc inueni. *scilicet de causa dictæ difficultatis.*

6 Quod fecerit Deus hominem, &c. *In prima. n. hominis conditione Deus fecit Adã perfectum in scientiis & virtutibus. Creauit enim eũ in iustitia originali, & in perfectione qua conuenire potest humanę naturę in pręsenti vita, filii autẽ si fuissent ab eo progeniti in statu illo, nõ fuissent nati sic perfecti in corpore, nec in conditionibus animæ, tamẽ fuissent nati in rectitudine naturali, per quam nulla rebellio esset in viribus sensitiuis ad rationem, & acquisiuissent scientias & virtutes sine difficultate.*

7 Et ipse se infi. miscue. *idest, difficultatibus circa acquisitionem scientiarum & virtutũ, quia ipso peccante in pœnam huius subtracta est originalis iustitia a tota natura humana, ex qua subtractione secuta est rebellio corporis ad animam, & omnium virium inferiorum ad partem animæ superiorem, & ex hoc causatur difficultas acquirendi sciẽtias & virtutes.*

8 Quis talis. *Hic infert cõclusionem ex dictis, quia ex quo tanta est difficultas attingendi virtutes intellectuales & morales, ille qui attingit, est valde excellens inter homines, ideo dicit:* Quis talis. *i. sic appretiandus inter homines.*

9 Vt sapiens est. *virtuosus virtute morali & intellectuali.*

10 Et quis cognouit solutionem verbi. *s. occulti. q. d. nullus nisi sapiens dicto modo, sicut patet de Daniele, qui exposuit Nabuchodonosor somnia, & ipsi Balthasar scripturã in pariete exaratã. Dan. 5. g. Et quia dispositio mentis magis relucet in facie qua vigent omnes sensus, ideo subditur in eodem visu in Hebræo.*

CAP. VIII.

S*Apientia hominis lucet, & c.* Olym. Qui vere sapiẽs ipse non fuerit, neque discretionis donũ fuerit Dei beneficio cõsequutus, non facile sapiẽtem verum discernet ab eo qui videatur sapiens & nõ sit. Ille autem quem Deus discretionis dono dignatus sit nescit plane quid inter verum sapiẽtem, existimatumque intersit, hic etiam potest

CAP. VIII.

a Quia. Qua deseruitur actus. b In operibus.
a † SApientia hominis lucet in vultu eius, 1
a Deus. Qui sperant super misericordiam domnini, mutabunt fortitudinem.
b Vt bonus fieret ex malo.
& potentissimus faciem illius commu- 2
a Ideo. b Iubar Christi, de quo. Deus iudicium tuum regida. c Firma immobilia. 3
tauit. Ego os regis obseruo, & præcepta 4

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VIII.

1 S*Apientia hominis lucet in vultu eius.* vnde dicitur Ecçl. 19. d. Ab occursu faciei cognoscetur.

2 *Et potentissimus, & c. com.* s. in resurrectione, quando sibi dabit faciem gloriosam.

3 *Ego os regis obseruo:* Postquam Salomon induxit ad virtutẽ, hic consequẽter inducit ad mandatorum Dei obseruationẽ, quia disponit ad beatitudinem. Matth. 19. c. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Et diuiditur in duas partes, quia primo inducit ad obseruandum mãdata, secundo circa hoc remouet impedimenta, ibi: *Omnia.* Prima in duas, quia primo inducit ad mandatorum obseruationem, secundo, ad huius obseruationis accelerationem, ibi: *Omni negotio.* Prima in duas secundum duas rationes, quas propositũ inducit. Prima accipitur ex auctoritate pręcipientis propter quam est sibi obediẽdũ & ideo in persona sic obedientis dicit: *Ego os re. obser.* idest mandata ab eius ore prolata, cuiusmodi sunt decalogi pręcepta, vt patet Exo. 20.

4 *Et præ. iu. Dei.* i. iuramenti Deo facti, sicut habetur Exod. 24. b. vbi respondit populus Moysi: *Cuncta quæ locutus est nobis dominus faciemus.* Et tunc Moyses assumpsit de sanguine vi-

test soluere quæstiones, ac sermonũ vertices explicare, hic
A profecto habet animæ suæ faciem luce magna conspicuã, iubare. s. diuinæ sapientiæ illustratam. Qui vero nequaquam sapiens fuerit, effreni tamen vultu impudentiam præ se tulerit, hoc est, qui contẽtiosis sermonibus captiunculisq; sophisticis sese efferat, redargutus, impudẽtiæ pœnas dabit, odioq; habebitur.

Non est ergo lugendum si futura scire nõ possumus, & [...] ab iniquis potẽtioribus oppri[mi]mur, cum morte omnia finiantur, & superbus & potens qui cõtra populatus est, nõ valeat animam suam retinere cum rapitur. Aliter, Spiritus qui vniuersa dispensat, non põt a quoquam hominũ prohiberi, & leges accipere spirandi. De quo & supra dictum est. Gyrãs gyrando vadit spiritus. In die mortis nõ sumus potentes, in die enim vitæ facile vitatur inimicus. Similiter qui in bello est, & Dei pacem nõ habet, quæ superat omne intellectum, non habebit emissionem, de qua sponsæ dicitur. Emissiones tuę paradisus malorum granatorum cum fructu pomorum. Et quia impietas nõ saluabit habentem se, pietas religionem saluabit. Potest impietas diabolus appellari, & pietas dominus noster Iesus Christus.

a *Nec dicere ei quisquam potest, &c.* Præcæpta Dei non sunt discutienda quare illa præceperit, sed facienda.

b *Non est in hominis ditione.* Q. Non debes molestè pati, si
B futura non scire potes, si a potentioribus impijs sępe opprimeris. quia citò omnia finiuntur, & mors omnia æqualiter rapit.

✠ Hieronymus. Non est in potestate, anima nostra ne auferatur a nobis, & ingredientem ad imperium domini spiritum prohibere. Nihil prodest ora concludere, & vitam retinere fugientem. Cumq; interitus inimicus vitæ nostræ &
C hostis aduenerit, inducias accipere non possumus. Nec reges quondam in sęculo & omnia nostra impietate vastãtes, obuias morti ferre manus, sed in cinerem terramq; soluẽtur. Non

[Marginal notes: ¶ ventura — † nec est te missio in prelio. — † qui ierant & ambulauerãt in loco sãcto, & obliuioni traditi sũt in ciuitate, vbi sic fecerant.]

[Interlinear: a ¶Quod in te est. — b Voluntate quæ non deserit nisi deseratur. c Nescis quid pariat tibi ventura dies.]
iuramenti Dei. Ne festines recedere a facie eius, neque per- 1
[a ¶Verbo vel exemplo. b Omnia quæcunque vo. fe.]
maneas in opere malo, quia omne quod voluerit faciet, & 2 3
[a ¶Cuius dicere facere est. b ¶Voluntati eius quis resistet?]
a sermo illius potestate plenus est. † Nec dicere ei quisquam 4
[a Ergo. ¶In hac vita. ¶Domini.]
potest, Quare ita facis? Qui custodit † præceptum, non ex- 5 6
[¶In futuro.]
perietur quicquam mali. Tempus † & responsionem cor sa- 7
[a Quia. b Circuncisionis baptismi. c Idest, omnia tempus habent a Deo iustè ordinata. ¶Sic custodienda sunt præcepta, vt sapienter intelligas, quid quomodo facias, quando & quare.]
pientis intelligit. Omni negotio tempus est, & opportuni- 8
[a Tamen. b Hæc ignorantis qui ad laborem nascitur, aliud sperat, aliud intelligit. c Nescia mens hominum fati sortisque futuræ.]
tas, et multa hominis afflictio, † quia ignorat præterita, & 9
[a Alias nuntio vel iudicio b Cuiuslibet.]
b † futura nullo scire potest initio. Non est in hominis di- 10
[a Potestate. b Exire de corpore. c Exeuntem. d Retinendæ animæ.]
tione prohibere spiritum, nec habet potestatem in die mor- 11 12
[a Incursu dæmonum vel vitiorum, quia pœnitere noluit. b Imo damnabit.]
tis, † nec finitur quiescere ingruente bello, neque † saluabit 13 14
[a In qua confidebat.]
impietas impium. Omnia hæc consideraui, & dedi cor 15 16
meum in cunctis operibus quæ fiunt sub sole. Interdum do- 17
[a Princeps tyrannus episcopus. b Quia sanguis subditorum de manu eius requiritur.]
c minatur homo homini in malum suũ. Vidi impios sepultos, 18
[a In ecclesia. b Corpore, non mente; & præerant, non proderant. 19 c A subditis & timentibus & adulantibus.]
d † qui etiã cum adhuc viuerent in loco sancto erant, & lauda- 20 21

c *Vidi impios sepultos, &c.* Nec in morte pœnitet, quorum quanto accusatio rarior & difficilior, tanto peccandi libertas videtur eis esse maior.

d *Et laudabantur in ciuitate, quasi iustorum operum.* Vnde: *Laudatur peccator in desiderijs animæ suæ, & iniquus benedicitur.*

Qui

NICOLAVS DE LYRA.

✠ ctimæ, & sparsit super populum, ad firmationem huius dicti, & erat modus iurandi.

1 *Ne festines recedere a facie eius.* transgrediendo mandata affirmatiua.

2 *Neque per. in op. malo.* transgrediendo negatiua.

3 *Quia omne quod vo. fa. &c.* idest, quia tantę auctoritatis & potestatis est, quòd non potest ei resisti.

4 *Nec di. quis. ei po.* In verbis enim eius & operibus nihil irrationabile potest inueniri.

5 *Qui custod. t præceptum.* Hic ponitur secunda ratio quę accipitur ex vtilitate obedientis, cum dicitur: *Qui custodit præceptum.* scilicet diuinum.

6 *Non experietur quicquam mali.* s. in futuro. In pręsenti enim bene experitur malum pœnę ad exercitium suę patientię & augmentum suæ glorię, sicut patet de sancto Iob. Et cum dicit, *Non experietur quicquam mali.* minus dicit & plus significat, scilicet quòd experietur multum boni, ideo subditur.

7 *Tempus & responsionem cor sapientis intelligit.* In Hebręo habetur: Et iudicium, Sapiens enim attendit tempus iudicij, vbi oportebit de omnibus reddere rationem, & sic cauet diuinorum pręceptorum transgressionem.

8 *Omni negotio.* Hic consequenter inducit Salomon ad dictę obseruationis accelerationem, & ad hoc inducit duplicem rationem. Prima accipitur ex temporis opportunitate, quia pręcepta diuina post mortem non sunt implenda, quia tunc cessat tempus meriti & demeriti, sed nunc implenda sunt quãdiu durat tempus merendi, & hoc est quod dicitur, *Omni negotio tempus est & opportuni.* quę in omni opere attenditur, & per consequens maxime debent attẽdi in opere meritorio, quantum ad impletionem diuini pręcepti, quod est maxime necessarium ad salutem.

9 *Et multa hominis, &c.* In Hebręo habetur: *Quia ignorat quid erit.* q. d. futura pręmia non potest scire per se vel per aliam humanam inuestigationem, & hoc causat afflictionem aliquam in impletione pręceptorum. Si enim sciret pręmia futura, non non esset ei aliqua afflictio in impletione prędictorum, sed magis consolatio. Ad idem potest trahi, litera nostra, cum dicitur: *Quia ignorat præterita, &c.* idest, pręmia electorum qui pręcesserunt, & eorum qui futuri sunt.

10 *Non est.* Hic ponitur secunda ratio, quę accipitur ex humanę vitę breuitate, propter quod non est in vacuum transeunda, sed in operibus mãdatorum Dei expendenda: propter quod dicitur: *Non est in hominis ditione.* idest, potestate.

11 *Prohi. spi.* animam suam ab exitu de corpore.

12 *Nec ha. po. in die mortis.* eam differendi.

13 *Nec finitur quiescere ingruente bello.* scilicet infirmitatis & naturæ, in quo bello tunc succumbit natura.

14 *Neque salua.* a morte.

15 *Impietas impium.* sicut aliqui credunt aliquando mortem differre per artem magicam vel aliqua superstitiosa.

16 *Omnia hæc.* Postquam Salomon induxit ad obseruandum Dei præcepta, hic circa hoc remouet certa impedimenta in tribus partibus, quę patebunt prosequendo. Primum autem impedimentum procedit ex abusu humanæ potentiæ, quia aliqui sic abutuntur, quòd præcepta sua præponunt diuinis, sicut improperat saluator sacerdotibus Iudæorum & legisperitis, Marc. 7. b. *Irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram.* Ad hoc autem remouendum præmittit Salomon suam considerationem circa hunc abusum, dicens: *Omnia hæc.* s. quæ sequuntur. Sic enim copulatur in Hebræo. *Consi.* & subditur.

17 *Interdum domi. homo homini in malum suũ.* idest malum ipsius dominantis, quando per hoc eleuatur contra Deũ modo prædicto. de quibus subditur.

18 *Vidi impios sepultos.* idest, post mortem impios nominari.

19 *Qui etiam cum viuerent, &c.* idest, adhuc vitæ superstites.

20 *In loco sancto erant.* Sicut sacerdotes & principes mali, qui tenent in terris locum Dei, isti in spiritualibus, & illi in temporalibus.

21 *Et laudabantur in ciuitate, quasi iustorum operum.* Partim adulatione, & timore,

Sed

a Qui veren. f. eius. Qui timent præsentiam eius in die iudicij. Horrendum est enim incidere in manus Dei viuentis.

b Nec prolongentur dies eius. Sed cito moriatur, ne diu viuens peiora mereatur tormenta, dum plura & peiora peccat. vnde, quid auaro imprecer, nisi vt diu viuat?

c Sunt iusti quibus mala proueniunt, &c. Vt filiis Aaron sacrificantibus secundum Hebr. & Manasses post tãta mala à captiuitate in regnum reductus feliciter vixit.

❧ Olympiodor. Nunc Ecclesiastes personam eius inducit, qui è scandalo labitur in errorem, aitque, Vidi iustos in hac vita ab ijs malis correptos, quæ potius impijs debebãtur, vt puta ægritudine, paupertate, vel alio difficili casu aduenientem. Contraque inquit, vidi quæ pijs

a Tanquam iusti. b Hæc laus hæc dominatio.
bantur in ciuitate, quasi iustorum operum. Sed & hoc vanitas 1
a Cum peccant: sed sat cito, quia sat bene.
est. Etenim quia non profertur cito contra malos † sententia, 2
a Nihil timentes in futurum quasi non iudicandi. b Hoc est malum quod dixi, hoc vero bonum scilicet timere Deum.
† absque timore vllo filij hominum perpetrant mala. † Attamen 3 4
a In tota vita sua. b Dei.
peccator ex eo quod centies facit malum, & per patientiam su- 5
a Expectatur ad pœnitentiam. b Dei. c Et ideo pœnitentibus.
a stentatur, ego cognoui, quòd erit bonum timentibus Deum, qui 6 7
a Huius seculi, quia aliud non quærit. b Qui non timet, & ideo non pœnitet.
b verentur faciem eius. † Non sit bonum impio, nec prolongen- 8
tur dies eius, sed quasi vmbra transeant, qui non timent faciem 9
c domini. Est & alia vanitas, quæ fit super terram. Sunt iusti qui- 10 11
a Afflictiones vt Lazaro. b Mala scilicet. c Peccatorum.
bus † mala proueniunt, quasi opera egerint impiorum, & sunt 12
a Ab omni aduersitate, vt diues qui induebatur pur. & bys. b Bona.
impij qui ita securi sunt, quasi iustorum facta habeant. Sed & 13 14
a Fortuitum. b Secundum infirmos. Secundum se. c Bonæ conscientiæ.
hoc vanissimum iudico. Laudaui igitur lætitiam, quòd non 15
a In hoc tempore. b Panem qui de cælo descendit. c Vinum quod lætificat cor hominis.
esset homini bonum sub sole, nisi quod comederet & biberet, 16 17
a Spe boni.
atque gauderet: & hoc solum secum auferret de labore suo in die- 18
bus vitæ suæ, quos dedit ei Deus sub sole. Et apposui cor meum, 19
a Boni vel mali.
vt scirem sapientiam, & † intelligerem distentionem quæ versa- 20
a Vere rationalis. b Prosperitate. c In omni tempore.
tur in terra. Est homo qui diebus & noctibus somnum non ca- 21
a Cordis. Intentus diuinæ philosophiæ, nec tamen potest comprehendere, & hoc est, & intel.
pit oculis, & intellexi quod omnium operum Dei nullam pos- 22
a Accedet homo ad hoc altum, & exaltabitur Deus.
sit homo inuenire rationem eorum quæ fiunt sub sole. Et quan- 23 24
to plus laborauerit ad quærendum, tanto minus inueniet. Etiam 25
Qui videtur. Nedum scire.
d si dixerit sapiens se nosse, non poterit reperire. Omnia hæc tra- 26
ctaui in corde meo, † vt curiosè intelligerem. 27

pijs deberentur, ad impios peruenisse. Idcirco talis insipiens tanquam contemptor factus diuinæ prouidentiæ: & hoc, inquit, vanitas est. Sapiens autem vir euentus rerum prospiciens, & quæ singulis pro dignitate retribuantur, plane nouit atque intelligit Deũ nequaquam hæc permittere euenire, sed vt iusti maiori præmio coronentur, impij vero grauiori pœna torqueantur. Notanter autem hic quoque vanitatem supra terram vidisse se ait: in cœlo siquidem nihil est vani.

d Rationem eorum, quæ fiunt sub sole, &c. Quare hic pauper, hic diues, hic cæcus nascatur, hic mancus de geminis, vel hic statim baptizatus saluetur, ille statim mortuus damnetur, & † multa in id genus.

† scientia.

† Tametsi vel centies peccator malum faciat, & prolongetur ei dies, tamen ego cognoui.

† multitudo gentium.

❧ CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

Sed & hoc vanitas est, &c. Quia talis laus vergit in eorum detrimentum.

2 *Etenim.* Hic remouetur secundum impedimentũ, quod procedit ex abusu patientiæ diuinæ. Ex hoc enim quod tolerat peccatores, dans eis spatium pœnitendi, ex hoc econtrario frequenter absq; timore incipiunt mandata Dei transgredi, & hoc est quod dicitur. *Etenim quia non profer. ci. contra malos sententia.* diuinæ punitionis.

3 *Absque vllo timore filij hominum,* id est, nutriti in carnalitate, qui sunt filij hominum, & non Dei.

4 *Perpetrant mala.* transgrediendo Dei præcepta, cõsequenter hoc remouet dicens.

5 *Attamen peccator ex eo.* idest Dei patientia circa peccatores.

6 *Ego cog.* quod erit bonum in futuro.

7 *Timen. d.* timore filiali, qui cauet offensam Dei, quia cum Deus sit optimus, decet eum dare meliora melioribus, & ideo ex quo tolerat peccatores in vita præsenti, dans eis vitam quæ est bonum naturæ, concluditur quod bene remunerabit iustos in futuro. Et quia peccator diuina patientia abutitur, & multiplicat peccata ad augmentum suæ damnationis, ideo subditur.

8 *Non sit bonum* id est, prosperitas temporalis.

9 *Impio.* eo quod abutitur ipsa.

10 *Nec prolongen. dies eius.* Eo quod est sibi occasio multiplicationis peccatorum.

11 *Est & alia.* Hic consequenter ponitur tertium impedimentum, quod prouenit ex defectu nostræ scientiæ. Ex hoc enim, quod homines attendunt tantum bona sensibilia & præsentia, & frequenter vident iustos in aduersitate, & iniustos in prosperitate, ex hoc mouentur ad sequendum iniustos transgrediendo mandata Dei. Sic ergo proceditur in parte ista, quia primo ponitur effectus transgressionis. secundo defectus nostræ cognitionis ibi. *Et apposui.* Circa primum dicit. *Est & alia va.* à præcedentibus.

12 *Sunt iusti.* sicut patet de sancto Iob.

13 *Et sunt impij, &c.* Sicut patet de multis regibus infidelibus & tyrannis.

14 *Sed & hoc vanissimum.* id est, irrationabilissimum, & loquitur in persona carnalis hominis, qui non cogitat futuras pœnas & præmia, ideo concludit.

15 *Laudaui igitur læ.* id est, vitam voluptuosam, & patet litera vsque ibi.

16 *Et hoc solum secum aufer.* Non expectans aliud in futuro. Ex quo etiam patet, quod loquitur in persona hominis carnalis cogitantis de præsenti vita tantum.

17 *Et apposui.* Hic consequenter circa hoc ostenditur defectus humanæ cognitionis. Quod enim Deus permittit in præsenti iustos tribulari, & iniustos prosperari, pertinet ad Dei iudicia iusta, sed nobis occulta, & ideo talia non sunt in particulari inuestiganda, sed sufficit in generali cognoscere per fidem & scripturam sacram, quod talia quæ hic contingunt per Dei sapientiam, ordinantur ad eius gloriam & eius electorum: propter quod in omnibus est glorificandus, & obediendum est mandatis eius. *Et apposui cor meum, vt scisa.* de diuinis.

18 *Et intel. di. quæ ver.* Circa tribulationem iustorum & prosperitatem impiorum.

19 *Est homo qui in die.* plures homines sunt qui solicitantur inquirendo talia nimis curiosè, descendẽdo ad particularia.

20 *Et intellexi, quod om. ope. Dei.* ex occultis eius iudicijs procedentium.

21 *Nullam possit homo inue. ratio.* id est, certam in particulari cognitionem.

22 *Et quan. plus labo. ad quærendum.* curiosè.

23 *Tanto minus inueniet.* quia ex tali curiosa inquisitione, frequenter incidit aliquis in errorem.

24 *Etiam si dixerit sapiens, &c.* id est, ille qui videtur inter homines sapiens.

25 *Se nosse.* quæ dicta sunt.

26 *Non poterit reperire.* id est, verbis explicare. ex quo patet eum se falsò iactasse. 27 *Omnia hæc.* Hic incipit capitulum nonum, quia illud quod subditur. *Sunt iusti, &c.* vbi communiter signatur capitulum, est de isto versu in Hebr. Postquam Salomon induxit ad beatitudinẽ, prout habetur in spe

A

NICOLAVS DE LYRA.

in spe per opera virtutum & impletionem mandatorũ, hic cõsequẽter reprimit elationis motum, qui aliquãdo ex bonis operib. insurgit. Et Diuisio. *diuiditur in duas partes, quia primo facit hoc ex incertitudine humani status. Secundo ex facilitate casus, cap. sequenti. Prima in quatuor secundum quadruplicem incertitudinem circa ipsum hominem. Prima cõtingit circa bonum gratiæ. Secunda, circa bonũ fortunæ, ibi.* verti. me. *Tertia, circa bonum naturæ, ibi.* Nescit homo. *Quarta, circa boni gratitudinis humanæ, ibi.* Hãc quoque vidi. *Prima in quatuor, quia primo ponitur prædicta incertitudo, secundo incertitudinis ratio ibi.* Eo quod. *tertio, infertur quædam cõclusio ibi.* Hoc est pessimum, *quarto, malorum comparatio, ibi.* Nemo est. *Circa primum dicitur.* Omnia hęc *scilicet quæ sequuntur, sic enim in Hebræo coniungitur.* Tractaui in cor. meo. *Diligẽter cõsiderãdo vel potius admirãdo.*

CAP. IX.

S *Vnt iusti, &c.* b *Melior est canis.* Canis viuus, pauper iustus, leo mortuus, potens iniquus, qui nihil secum aufert de mundo.

c *Mortui ve.* Quidam asserunt etiã post mortem crescere & decrescere merita, p hoc quod ait, nec habent partem in hoc seculo, & in opere quod sub sole geritur, ita exponunt, vt dicant, eos in hoc seculo & sub sole, quem cernimus nullam habere communionẽ, habere vero sub alio seculo & sub sole iustitiæ, & non excludi opinationẽ quę contendit, postquam de hoc seculo migrauerimus, & offendere posse creaturas rationales & promereri.

d *Vade ergo & comede in lætitia, etc.* Olymp. Literali sensu in lætitia & corde bono vt quis dicitur bonis sibi a Deo concessis, quum modeste vtitur & ad naturæ necessitates hic est enim primus vsus rationalis creaturę, e propter, inquit, panem tuum comede. Nam qui inexhausta cupidine, gulæ ventrique deseruiũt, pecorum potius consectatur. Mystico autem sensu panis & vinũ rationalis creaturæ sunt ipsæ virtutes e quibus animę nutriuntur. Alite Ver-

Margin notes: †11.q.1.c. sacerdotibus. — An merita post mortem crescant. — B — †Illetamẽ qui societatẽ habet cum omnibus viuentibus, habet spem, cum & cani viuo melius sit quam leoni mortuo. — C

C A P. IX.

Vt videtur.
S Vnt iusti atque sapientes, & opera eorum in 1
a Ab ipso disponuntur. b Etiam cum benefecerit. 2
manu Dei. † Et † tamen nescit homo vtrum 3
¶Dei. 4
amore, an odio dignus sit, sed omnia in futu- 5
a Bona & mala promiscue.
rum seruantur incerta, eo quod vniuersa 6
æque eueniant iusto & impio, bono & malo, 7 8
mundo & immundo, immolanti victimas, & 9
a Opinione hominum. 10
sacrificia contemnenti. Sicut bonus, sic & peccator, † vt periurus, 11
ita & ille qui verum deierat. Hoc est pessimum inter omnia quæ 12 13
sub sole fiunt, quia eadem cunctis eueniunt. Vnde & corda
a Carnalium. b Non timent peccare. c In peccatis.
filiorum hominum implentur malitia, & † contemptu in vita 14
Mala. Quia.
sua, & post hæc ad inferos deducentur. † Nemo est qui semper vi- 15 16
a Semper viuendi. b Et. c ¶Peccator qui potest conuerti & proficere
Canis viuus, Gentilis, qui Deo viuit. d Iudæo incredulo & superbo. 17
b uat, & qui huius rei habeat fiduciam. Melior est canis viuus leo- 18
a Mortuo, iusto qui nihil potest meritis suis addere. b In æternum nisi caueant. 19
c ne mortuo. Viuentes enim sciunt se esse † morituros, mortui ve- 20
a De mundo. b Quia non proficiunt amplius. 21
ro nihil nouerunt amplius, nec habent vltra mercedem, quia 22
obliuioni tradita est memoria eorum. Amor quoque, * & odium & 23 24
a Cum ipsis. Alias bunt.
inuidiæ simul perierunt, nec habent partem in hoc seculo, & in 25 26
a Cito. Quandoquidem mors sic finit omnia b Ne moriaris. c Cordis. d Viuum.
d opere quod sub sole geritur. Vade ergo, & comede in lætitia pa- 27 28

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. IX.

1 SVnt iusti atque sapientes. *s. plerique inter homines.*
2 Et opera eo. in manu Dei. *quantũ apparet humano sensui.*
3 Et tamen nescit homo. *quantumcunque iustus videatur.*
4 Vtrum amore an odio. *scilicet Dei.*
5 Dignus sit. sed oĩa in futurum seruãtur incerta: *Tunc enim manifeste videbitur quos diligit & quos odit. Et licet homo non possit scire certitudinaliter de seipso, & multo minus de alio via humana vtrum sit dilectus a Deo, an nõ: potest tamẽ hẽre aliquam coniecturam, utpote si non sit peccati mortal. s sibi conscius, et ad impiendũ Dei mand. ita sit voluntarius. Potest etiam scire certitudinaliter reuelatione diuina, sicut reuelatum est aliquibus sanctis ex speciali gratia ad eorum consolationem.*
6 Eo quod. *Hic incipit versus in Hebræo, vbi ponitur dictæ incertitudinis ratio, cum dicitur.* Eo quod vniuersa ęque eueniãt iu. & impio, &c. *Sicut enim iniusti aliqui prosperantur in præsenti, ita aliqui iusti in diuitijs honoribus et consimilibus, & sicut aliqui iniusti tribulantur & eijciuntur, ita similiter aliqui iusti. et ideo non potest distingui acceptus Deo, ab eo qui non est ei acceptus, per aliquod quod cõtingit hominibus. Dicit autem.*
7 Iusto & impio. *quantum ad ea quæ fiunt erga proximum modo contrario.*
8 Bono & ma. *quantum ad hoc quod respicit vitium & virtutem.*
9 Mundo & immundo. *quantum ad id quod respicit honestatẽ et inhonestatem.*
10 Immolanti vi. & sa. *quantum ad id quod respicit erga Deum deuotionem & indeuotionem.*
11 Sicut bo. sic & pec. *quantum ad bonitatem et malitiam operis generaliter.*
12 Vt p. ita il. *i. multum assertiue iurat sicut dicitur. 1. Reg. 20. g. Addidit Ionathas deierare, et hoc dicitur quantum ad id quod respicit peccatum & meritum oris specialiter in vero & falso iuramento:*
13 Hoc est. *Hic ex dictis infertur quædam conclusio, & secundo malorum comparatio. s. quod multi assuescunt peccato, eo quod inter iustos & impios nõ videtur aliqua distinctio facta a Deo, et hoc est quod dicitur:* Hoc est pessimum. *& patet litera vsque ibi.*
14 Et post hæc ad infe. *q. d. licet in præsenti vita eadem contingi iustis & iniustis, tamen in futuro non erit ita, quia soli impij ad gehennam deducentur.*
15 Non est. *Hic consequenter ponitur malorũ quædam comparatio. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur hæc cõparatio. secundo infertur ex hoc quædã cõclusio, ibi:* Vade ergo. *Coparatio talis est scilicet quod mali viuentes videntur melioris conditionis, licet sciant se certitudinaliter morituros, ideo dicit:* Nemo est qui semper v. *quia compositus est ex contrariis, & originali iustitia destitutus.*
16 Et huius rei. *Scilicet semper viuendi.*
17 Habeat fiduciam. *qui a nullis videtur euadere mortis sententi.*
18 Melior est canis viuus. *Per canẽ mordacem, & leo. ẽ voracem intelliguntur homines mali, secundum tamen magis & minus, sicut leo est cane magis nociuus, & sic Salomon loquitur hic metaphorice, sicut etiam communi sermone homo iracundus dicitur canis. Est igitur sensus, quod peccator viuus melioris conditionis est quam mortuus. Et subditur ratio.*
19 Viuentes enim sciũt se esse. *& hoc certitudinaliter, vt dictum est, & ex hac cõsideratione possũt a malis pęnitere, & ad bonũ reuerti.*
20 Mortui ve. nihil no. ampli. *scilicet aliquid, vnde possint ad bonum reuerti, licet sciant multa alia.*
21 Nec habent vltra mercedem. *quia sunt extra statũ merendi.*
22 Quia obliuioni. tradi. *coram Deo, scilicet quantum ad hoc, det eis pęnitentię locum, licet sint in memoria eius ad puniendum.*
23 Amor quoque. *quem habuerunt ad malos in præsenti vita.*
24 Et odium & inuidiæ. *contra bonos.*
25 Simul perie. *qa nõ possũt vltra malos iuuare, nec bonis nocere.*
26 Nec habent partem. *i. in suffragiis quæ viui faciunt pro functis quæ non valent eis.*
27 Vade ergo. *Hic ex dictis concluditur quædã conclusio. s. primo debet in præsenti honeste viuere, & ad vitã beatam cõtinue se parare, & sic exponit Ra. Sa. partẽ istã. Dicit igitur.* Vade er. tu in
28 Et comede in læ. pa. tuum. *viue in iucunditate mentis ex testimonio bonæ conscientiæ procedente. Et quod sic hic debeat intelligi, patet, per hoc quod subditur.*

Qui

Verbū caro factum homines cohortatur ad mysticam sui corporis participationē: quum propter nostrā salutem carnem assumpserit. Approbat ergo hoc fieri, congaudet mysteriis ritibusque Ecclesiæ.

a *Vide vitā cū muliere q̄ dilexisti omnibus diebus vitæ vanitatis, &c.*

✻ Hieronym. Sapientiam sequere, & scientiam scripturarum, & hāc tibi in cōiugium copula, de qua in Prouerbiis dicitur: *Ama illam, & seruabit te, amplexare illam, & circūdabit te.* Dies autē vanitatis, dies huius sęculi neq̄ significant. De quo, & Apostolus non tacet. Quod autem ait, *Vide vitam cum muliere quā dilexisti*, ambiguè dictum est, siue vide, & contemplare vitā, & ipse, & vxor tua tecum (non enim poteris sine tali vxore solus videre vitam) siue vtrunque considera, & vide vitam, & mulierem diebus vanitatis tuæ. Et pulchrè præcipit, vt in diebus vanitatis

a ¶ Verbi Dei. ¶ Sic.
nem tuum, & bibe cum gaudio vinum tuum: quia Deo pla- 1
¶ Corpus a ¶ Castitate, puritate.
cent opera tua. Omni tempore sint vestimenta tua candida, 2
a ¶ Misericordia. b ¶ Mente. c Sapientia, quam tibi accepisti.
a & oleum de capite tuo non deficiat. Perfruere vita cum vxo- 3
re quam diligis cunctis diebus vitæ † instabilitatis tuæ, qui da- 4
¶ Alias natiuitatis ¶ Sapientia vera.
ti sunt tibi sub sole omni tempore vanitatis tuæ. Hæc est enim 5 6
¶ Boni.
pars * in vita, & in labore tuo, quo laboras sub sole. Quodcun- 7 8
a ¶ Dum dies est, dum tempus habes.
b que potest facere manus tua, instanter operare: quia nec opus, 9
nec ratio, nec scientia, nec sapientia erunt apud † inferos, 10 11
a Iob: Homo fugit velut vmbra, & nunquam in eodem statu permanet. 12
quo tu properas. Verti me ad aliud, vidique sub sole, nec ve- 13
a Quos non aggrauat carnis infirmitas. s. sanctorum Vnde: Estote for. in bel. & pug. cum ant. ser. 14
Sed Dei vnde. Non est volentis neque currentis sed miserentis est Dei.
b Esse. c Spiritu. d Virum.
c locium esse cursum, nec fortium bellum, nec sapientium pa- 15 16
a Aeterna vel sapientię. 17
b Sed Dei vnde Gratia Dei sum, id quod sum. 18
d nem, nec doctorum diuitias, nec artificum gratiam, sed tem- 19
a Nescitis diem neque horam. 20
pus casumque in omnibus. Nescit * homo † finem suum, sed 21
a Subito. 22
sicut pisces capiuntur hamo *, & sicut aues comprehendun- 23
a Iudicij, mortis, cuiuslibet aduersitatis. 24
e tur laqueo: sic capiuntur homines tempore malo cum eis ex- 25
a Alijs dicentibus, quod amplius sa. stul 26
templo superuenerit. Hanc quoque sub sole vidi sapientiam, 27
a Ad literam, vel ecclesia humilis. b Ad comparationem malorum. 28
Multi vocati, pauci vero electi. c Fortes. 29
& probaui maximam. Ciuitas parua, & pauci in ea viri, venit 30
a Diabolus. vnde: Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pa. sunt omnia, quæ pos.
Qui se magnum iactat di. Hæc omnia tibi dabo, si cadens ador. me.
b Omnimodas institutiones, persecutiones.
contra eam rex magnus, & vallauit eam, extruxit munitiones 31
f † per gyrum, & perfecta est obsidio. Inuentusque in ea vir 32 33
a Diabolo, morte sua.
g pauper, & sapiens: liberauit vrbem per sapientiam suam, & 34

vanitatis nostræ veram vitam cum sapientia vxore quæramus. Hæc enim pars nostra est, & hic laboris fructus si in hac vita vmbratili veram inuenire valeamus. D

† vanitatis

b *Erunt.* Id est, valebūt tibi post mortem. vnde: *In inferno autem quis confitebitur tibi.* Et illud: *Veniet nox, quando ne. potest opera.*

Psal.6.b
Ioan.9.a
† sepulchrū

c *Bellum.* Victorum, vel etiam imitatores belli, secūdum illud: *Sine me nihil potestis facere.* E

Ibidem 5.a

d *Diuitias.* Bonorū operum. vnde: *Redēptio animæ viri, propriæ diuitiæ.*

† tempus
Prou.13.b
* malo

e *Sicut pisces ca.* vnde: *Simile est regnum cælorum sage.* Et illud: *Faciam vos fieri pis. hominum.* Heretici quoque habent sagenam suam missam, & laqueos quibus capiāt simplices.

Matth.13.f
Ibidem 4.f

f *Vir pauper.* Christus, de quo Psal. *Ego sum pauper, & dolens.* Et in quo omnes thesauri sapientię, & sciētiæ sunt absconditi. F

Psalm.68.f
Col.2.a

g *Per sapi.* Non per potentiam.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quia D. pla. opera tu. *quod dicitur magis coniecturaliter quam certitudinaliter, vt supra dictum est.*

2 Omni tempore sint ve. t. can. *Hic dicit R. Sa. quòd istud est simile regi inuitanti aliquem ad festum, & non dicit sibi diem determinatum: & ideo sic inuitatus si sit sapiens, sic se parat, & ornat, quod omni hora sit paratus: quia Deus vocat electos ad festum futurum, & non dicit eis tempus determinatum quod est tempus mortis, quo nihil est incertius: & ideo homo semper debet esse paratus, vt recipiatur ad Dei festum, quæ præparatio est per vitam sanctam, & honestam: & significatur hic per candidam vestem: & sic Salomon loquitur hic metaphorice, sicut in pluribus aliis locis.*

3 Et oleum. *diuinæ gratiæ.*

4 De capite tuo. *id est, de mēte tua, q̄ est caput in viribus animæ.*

5 Non deficiat. *id est, sic viue, quòd Deus gratiam suam à te non subtrahat.*

6 Perfruere vita. *præsenti.*

7 Cum vxore quam di. *i. cū sapientia diuinæ legis, vt exponunt hic Hebræi secundum quod dicitur Sap. 8. a.* Hanc amaui a iuuentute mea, & quæsiui sponsam mihi eam assumere.

8 Cunctis diebus vi. *id est, vitæ præsentis, quæ est instabilis, quæ expendenda est in exercitio diuinæ legis.*

9 Hæc est enim pars. *id est, ista tecum portabis de præsenti vita, & non temporalia bona, ideo subditur.*

10 Quodcunque potest facer. manus. tu. in. o. *i. quantū potes, operibus meritoriis insta.*

11 Quia nec opus. *s. exterius.*

12 Nec ratio. *i. mentis meditatio.*

13 Nec scientia. *de humanis.*

14 Nec sapientia. *de diuinis.*

15 Erunt apud inferos. *id est, in limbo patrum: vbi descendebant omnino purgati ante Christi passionem, de quo tempore loquit. hic Salomon, & in purgatorio vbi descendebāt, & adhuc descendunt, qui descēdunt in aliquibus purgandi. Ista enim duo loca à doctoribus esse dicuntur in parte inferni: & ibi non est opus, nec ratio, nec scientia, nec sapientia scilicet ad merendum, licet ibi sint ad alia.*

16 Quo tu properas. *quia oēs quantumcumque iusti descendebāt ad alterum istorum dictorum ante Christi aduentum.*

17 Verti me. *Hic consequenter ponitur incertitudo hominis circa bona fortunæ, cum dicitur.*

18 Et vidi sub sole. *in hominum habitatione.*

19 Nec velocium est cursum. *quia aliquando contingit, quod velocior cursor nō venit prior ad terminum, eo quod aliquo casu impeditur, & sic ab alio præuenitur.*

20 Nec fortium bellū. *qa aliquando fortior forti animus vincitur.*

21 Nec sapientium. *sed aliquando sunt in egestate magna, sicut patet de sancto Iob, & pluribus aliis.*

22 Nec do. *Philosophi enim apud Gentiles cōtempserunt diuitias, vt patet de Socrate, & Diogene, & pluribus aliis. Similiter prophetæ qui fuerūt doctores tēpore vete. test. & Christ⁹, & apostoli tēpore noui.*

Philosophi contempserunt diuitias.

23 Nec ar. gr. *Melior est artifex in mechanicis, non semper habet maiorem gratiam principis.*

24 Sed tem. *i. incertitudinem, quæ ab elationis motu debet reprimere hominem.*

25 Nescit ho. *Hic ponitur incertitudo hominis circa bonum naturæ, quod est ipsa vita, cuius terminus est omnino incertus, ideo dicitur.* Nescit homo finem suum.

26 Sed sicut pi. *i. ex insperato, quando æstimant accipere escam.*

27 Sic capiuntur. *i. tempore mortis, quod malū dicitur inquantum priuat vitam.*

28 Cum eis ex. *i. repente.*

29 Superuenerit. *Et talis incertitudo debet hominem retrahere ab elatione.*

30 Hanc quoque. *Hic consequenter ponit incertitudo respectu gratitudinis humanæ, qua frequēter priuatur beneficiis. Et diuiditur in duas partes: quia primo propositum ostenditur. secundo circa hoc quæstio mouetur, & soluitur, ibi:* Quomodo ergo. *Circa primū dicitur:* Hanc quoque sub sole vidi sa. *gratitudine tamen priuata.*

31 Ciuitas parua. *ideo poterat de facili obsideri.*

32 Et pauci in ea vi. *ideo male poterat defendi.*

33 Venit cōtra eā rex magnus. *qui poterat eam suo exercitu circundare, & machinas contra eam erigere, & sic eam capere.*

34 Inuentusq; est in ea vir pauper, &c. *Tamen nullus reddidit sibi gratitudinem. Ra. Sa. exponit hoc tanquam fuerit sic ad literam.*

potentiam.vnde: *Obstetricante manu eductus est coluber tortuosus.*
A a *Verba sa.* Qui fauorem & plausum non quærunt, sed salu-
Iob 26.d tem audientium, nec clamant vt audiantur, sed cupiunt, vt exaudiantur.
b *Inter stultos.* Stulti qui non querunt proficere, sed laudem sibi acquirere.
c *Et qui in vno.* vnde: *Qui peccauerit in*
Iaco.2.b *vno, factus est omnium*
1.Cor.5 b *reus.* vnde: *Vnus stultus*
plurimos corrumpit. vn-
† Sap.6 a. de: *Modicum fermen-*
B *tum totam massam cor-*
† *Sed vnicus peccatus* *rumpit.*
Et

a Pauci. b Obediendo.
nullus deinceps recordatus est hominis illius pauperis. Et di-
a Alijs inebriatis præsenti lætitia. b Christi: c Diaboli. d Admiratur.
cebam ego meliorem esse sapientiam fortitudine. Quomo-
a Ab ingratis. b Mandata.
do ergo sapientia pauperis contempta est, & verba eius non
a Exponit. b Quiete. ¶Suorum auditorum, & sic.
a sunt audita? Verba sapientium audiuntur in silentio, plusquam
a Clamorosa oratio. b Inbello. c Sapientiam præfert fortitudini.
b clamor principis inter stultos. † Melior est sapientia quam
a In charitate quæ est radix omnium bonorum.
arma bellica, † & qui in vno peccauerit, multa bona perdet.

Et peccatorum multa bona perdet. ✻ Olympiod. Adam peccauit, & in omnem generis humani posteritatem peccati labem mortemq; transmisit, ipseq; imaginem Dei ad quam factus fuerat, violauit, & violatores sibi similes quamplurimos propagauit. Vnus, quicunq; is demum sit, dum sese peccati sorde commaculat & bona corrumpit, quæ sibi ex acquisitis virtutibus insidebant, & multos etiã malo exẽplo ad imitationẽ inducit.

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *veruntamen non dixit quæ fuerit illa ciuitas, & ille pauper eam liberans, sicut nec hic exprimitur. Potuit tamen sic esse, quia sapiens mulier liberauit Abelam ab imminente excidio, vt habetur 2.Reg.20. sapientia autem magis viget in viris quàm in mulieribus.*

1 Et dice.ego. *ex facto pauperis dicentis.*
2 Meliorem esse sapientiam fortitudine. *Quia bellatores ciuitatis non poterant hoc facere.*
3 Quomodo ergo. *Hic ex prædictis mouetur quõ, vnde processit tanta ingratitudo erga pauperem sapientem, rñdet ad hoc cum dicitur.*
4 Verba sapientium. *i. procedentia ab ore sapientis, & sapientibus [illegible] ideo dicitur sapientium in plurali.*
5 Audiun.in silentio. *id est, attentè.*
6 Plusquam clam.princi.inter stultos. *Et per hoc soluitur questio. Quod enim verba pauperis sapientis fuerunt contempta, processit ex populi stultitia. Et quia stultorũ infinitus est numerus, vt dictũ est supra cap.1. Ideo frequenter cotingit talis contemptus & ingratitudo. Expositores vero catholici cõmuniter dicunt, q Salomon hic loquitur metaphoricè, per ciuitatem, intelligens ecclesiam, & per regem eã obsidentem, diabolum & eius militiam. Per pauperem, sapientem ipsum Christum, qui duxit pauperẽ vitam, & sua sapientia liberauit populũ suum, inquantũ est in se ex dæmonis potestate, & nullus deinceps recordatus est, quia pauci valde sunt grati respectu ingratorum, & maximè de Iudæis, qui negant Christũ, & talis ingratitudo ex humana stultitia procedit, & ad hunc intellectum potest litera de facili applicari. Aliqui verò Hebr. dicunt similiter quantũ ad hoc, quod Salomon loquitur hic metaphoricè. Et per ciuitatẽ paruam intelligit corpus humanũ. Per viros existentes in ea, corporis mẽbra. Per regem obsidentẽ ipsum, fomitem ad malum inclinantem, qui dicitur rex magnus eo q multi obediunt ei. Per virum sapientem et pauperẽ, synderesim vel rõnis dictamen ad bonũ inclinantẽ. Et dicitur pauper, quia pauci obediunt ei. Liberatio aũt ab impulsu fomitis fit per dictamen rõnis, & quod cõmẽtur procedit ex stultitia hoĩs. Et ad istũ intellectũ potest similiter liter de facili applicari: prima tamen expositio videtur magis literalis.*

7 Melior est. *Postquã Salomon repressit motum elationis ex incertitudine humani status, hic cõsequẽter idẽ facit ex facultate sui casus propter quod semper debet timere, & non præsumere. Et diuiditur in duas partes, quia primo ostendit facilitatẽ casus ex impulsu interiori fomitis. secũdo ex defectu exterioris regiminis, ibi:* Væ tibi terra. *Circa primum sciendum q fomes impellit ad malã actionẽ, & ad eius occasionẽ, & ẽt ad inordinatam locutionẽ. Primo ergo ostenditur propositum in primo. s. in peccati actione. secundo in peccati occasione, ibi:* Qui fo. *tertio in mala locutione, ibi:* Si mordeat serpens. *Prima adhuc in duas, quia primo ostẽdit Salomon damnũ peccati. scdo monet resistere fomiti, ibi:* Si spiritus. *Prima adhuc in duas, quia primo ostenditur propositũ. Secundo infert duplex corollariũ, ibi:* Pretiosior: *Circa primũ dicit continuando se ad præcedentia:* Melior est sapientia quàm arma bellica. *quia prius locutus fuerat de sapientia pauperis ciuitatẽ liberantis, quod fieri non poterat armis. Est ẽt continuatio ad sequentia, quia per sapientiam resistitur fomiti, quæ est optima victoria, & multo melior quàm illa, quæ acquiritur per arma bellica.*

8 Et qui in vno pecca.mul.bo.p. *Sicut enim in bellis ex modico defectu in primo congressu debellatur aliquando totus exercitus, sic ex vno peccato mortali perditur totus cumulus præcedentium meritorum, qui stante illo peccato non proficit ad salutem, & ad hoc inducitur exemplum cum dicitur.*

CAP. X.

C a *Muscæ mori.* Sequitur.
Muscæ mortificantes putrefaciunt apparatum olei suauitatem, &c.
[illegible] Olym. Apparatum enim est vnguentũ, [illegible] & Aquila interpretatus est: musca vero impurum animal, quod putredines & vlcera insidendo exugit, appetitq; laceræ cutis scissuras. Mortificat autem & corrumpit oleum vnguẽtarium musca, cum se in illud temerè proijcit, nam & ipsa immoritur. & olei vim extinguit. Iudæi ergo propriam vitam cõtemnentes animæque salutem veræ sunt muscæ mortificantes, cum suaue redolens verbum saluatoris Iesu Christi semper vitiare ac fœdare studuerint, semperq; causas calumniarum arripere quibus illum vrgere possent.

In dexte. vñ: *Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua.* Et alibi:

CAP. X.

¶Quia ¶Sic mali inter bonos. vnde, corrumpunt mores bonos col.pra.
a ¶Odorem.
a 1 † Muscæ morientes perdunt suauitatem vnguenti.
2
a Simplex. b Humilis. c Omnia tempus habent.
3 Pretiosior est sapientia parua q; gloria ad tẽpus
4
5

NICOLAVS DE LYRA. CAP. X.

1 Muscæ morientes. *idest, languidæ & debiles quæ de facili cadunt in illa quæ conficiuntur ab apothecarijs.*
2 Perdunt. *idest, destruunt.*
3 *Suauitatem vnguenti.* i. eius bonitatem, quãdo cadunt ibi. Sicut per muscã quę est res parua perditur res bene pretiosa, sic per vnum peccatum, cumulus meritorum.
4 *Pretiosior.* Hic infertur primum corollarium, cũ dicitur: *Preti. est sa.* Quia locutus fuerat de valore sapientię. Et secundum expositores nostros cõmuniter sapientia & gloria parua, sunt nominatiui casus, & stultitia ablatiui, & est sensus.
5 *Sapientia par.glo.* i. sapientia cum honore paruo pretiosior est quã stultitia cum honore magno, vt dictũ est sup.ca.4.c. *Melior est puer pauper & sapiens rege sene, & stulto.* Sed hæc expositio fm literam Hebraicã stare non potest, quia in Hebręo, sapientia & gloria, sunt ablatiui casus, stultitia vero nominatiui. Item hi parua, non est adiectiuum huius substantiui gloria, sed huius, s. stultitia, quia ponitur immediate post ipsum. Est igitur secundum Heb. hec litera: Põderosior est sapientia & gloria stultitia parua. Et est sẽsus, q defectus paruus in moribus, qui dicitur hic parua stultitia, ponderosior est quã sapientia & gloria, quia frequenter facit eã vilescere in persona aliqua notabili, & fm hoc hæc litera est cõfirmatio precedentis sententiæ, in qua dictum est q muscæ quæ sunt res paruæ, vilescere faciunt vnguentum pretiosum. Ratio aut diuersitatis inter translationem nostram, & dictũ Hebræorum circa hoc nomen: Pretiosior est, quia nomen Heb. hic positum est æquiuocũ ad pretiositatẽ & ponderositatem, & frequentius accipit pro pretiositate, sicut accipit translatio nostra, & ideo põt aliter exponi lfa nostra, & sequẽdo Hebraicã veritatem quantum ad hoc, q sapientia & gloria sunt ablatiui casus, & stultitia parua, nominatiui, vt sit sensus: Stultitia parua, i. stultitia ad horã simulata. Pretiosior est. i. vtilior quã sapientia & gloria, vt patet de Dauid. 1.Reg.21. qui simulando stultitiã coram Achis rege Geth, per hoc euasit mortẽ.

Cor

bi. *Si percusserit te in dexte. maxillam, præbe ei & alteram.*

a *Si spiritus habentis, &c.* * Hierom. Symmachus verbum Hebraicū. מרפא (quod omnes ἴαμα hoc est, sanitatē vel curationē similiter trāstulerūt) interpretatus est ad sensum & ait, Si spiritus principis irruerit tibi, de loco tuo ne recedas, quia pudicitia comprimit peccata magna, idest, Si titillauerit mētem tuam diabolus & te ad libidinem cōcitauerit, ne sequaris cogitationē pessimā & blandientem voluptatē, sed sta fortis & rigidus frigore castitatis, flāmam voluptatis extingue. Hebræus in loco tale nescio qđ suspicatus est, Si aliquam in mundo acceperis dignitatem & ordinatus fueris maior in populis, no li relinquere priora opera tua & antiquarum virtutum ne incipias obliuisci, laboremque pristinū non habere, q̄a peccatorum tuorum remedium ex conuersatione bona nascitur, & non ex tumenti & superflua dignitate.

b *Locum.* Stationem fidei retine, ne vincaris, & ne pficias si iam male cogitaueris, vnde. *Et emundabor a delicto maximo.*

c *Qui fodit.* Lacum aperuit, & effodit eum, & incidit in foueam quam fecit.

* Olymp. Locus hic totus soli vacat mystico intellectui, aliter enim semper hoc non contingit, vt qui fouea fodit in eā cadat. Inquit ergo, Peccator suā animam prius excruciat. *Qui enim diligit iniquitatem, odit animam suam*, & vnusquisq; ob ea quæ peccauerit punietur. Ipse etiam Moses legislator ita faciendum sanxit in homicidam, videlicet, *Facite illi ex pacto quo contra proximum ipsum malignatus est.* (Psal. 10.)

d *Qui extrahit lapides dolebit & affligetur in eis, & qui scindit, &c.* * Olymp. Qui sibi domū virtutibus extruit, lapides congregat ac bene ædificat, qui vero vel sacerdotia vana elatione demolitur ac soluit quæ prius erāt extructa, lapides aufert, angiturque miser, dolet ac periclitatur. Aliter, Lapides sancti apud Prophetam Zachariam (Zachar. 9.) sancti homines sunt, Qui ergo huiusmodi lapides eximit, hoc est, persequitur sanctos atque interfecit, labore affligitur, hoc est perniciem sibi attrahit, sicut Herodes fecit qui Ioannem Baptistam gladio percussit. (Matt. 14. Marc. 6. Luc. 9.)

[Textus cum glossa interlineari:]

a ¶ Quia intentio. — b Idest, vt perueniat ad dexteram, statuet autem dominus oues a dextris, hœdos a sinistris. — c Mundanis. vnde, In sini tra illius diuitiæ & gloria.

stultitia. Cor sapientis in dextera eius, & cor stulti in sinistra 1 2

a Praua. — b De vitio in vitium. — c Peccator.

illius. Sed & in via stultus ambulans, cum ipse insipiens sit, 3 4 5

a Sibi similes. — b ¶ Immundus. Spiritus princeps huius mundi, & rector tenebrarum harum. — c In filios diffidentiæ.

a omnes stultos æstimat. Si † spiritus potestatem habentis ascen- 6 7

a ¶ Praua suggerendo. — b Virtutum. — ¶ Et. — c Pœnitentia.

b derit super te, locum tuum ne dimiseris, quia † curatio cessa- 8 († lenitas)

¶ Actus impios.

re faciet peccata maxima. Est & malum quod vidi sub sole, 9 10

a ¶ Sed iusto iudicio Dei. — b Diaboli vel cuiuslibet qui malos exaltat, bonos humiliat. — c ¶ Fauore populi & potentum 11

quasi per errorem egrediens a facie principis. Positum stul- 12

a ¶ Seculi, vel ecclesiæ vnde. Propter peccata populi facit Deus regnare hypocritam. 13 — b ¶ Sapientia, virtutibus, bonis operibus, Dei donis. — c ¶ Deiectos. — d ¶ Item. 14

tum in dignitate sublimi, & diuites sedere deorsum. Vidi ser-

a ¶ Vitiorum. — b ¶ In dignitate. — Bonos. — c ¶ Depressos. — d ¶ Cum sint liberi.

uos in equis, & principes ambulantes quasi seruos super ter-

a ¶ Deceptionem. — b ¶ Primum seipsum iaculo percutiet proprio.

ram. † Qui fodit foueam, incidet in eam, & qui dissipat se- 15 16

c a ¶ Instituta ecclesiæ. — b ¶ Hic & in futuro. — c ¶ Diabolus. — d ¶ Sicut hæretici. — e ¶ Ab ædificio ecclesiæ. — f ¶ Viuos scilicet sanctos, qui in Zacharia voluuntur super terram.

d pem, mordebit eum coluber. Qui transfert lapides, affligetur 17

a ¶ Pro. — b Translatis. — c ¶ Infructuosa scilicet hæreticos & quoslibet malos. — d ¶ Compatiens eis vnde. Quis infir. & ego non infirmor. 18 — quiescan. & e. non vror. — e ¶ In diuina scriptura.

tur in eis, & qui scindit ligna vulnerabitur eis. Si retusum

a ¶ Acumen ingenii. — b Acutum. — Quasi non est desperandum. 19 — c Pro superbia sua, vel pro negligentia. vnde. Dicentes se esse sapientis, stulti facti. — d Studendo, discendo, pœnitendo.

fuerit ferrum, & hoc non vt prius, sed hebetatum fuerit, mul-

a Sic. — b Restauratur. — c Prior.

to labore exacuetur, et post industriam sequetur sapientia. 20 21

Si

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Cor sapientis.* Hic ponitur secundū corollariū de sapiētia, & stultitia sibi opposita, cum dicitur. Cor sapiētis in dextera eius, quia dirigitur in bonum moris per dexterā designatū.

2 *Et cor stulti in sinistra illius.* quia semper tendit in malum per sinistram designatum.

3 *Sed & in via.* s. vitæ præsentis, in qua oēs sunt viatores.

4 *Stultus ambulans.* per vitia & peccata.

5 *Cum ipse insipiens sit.* secundum veritatem.

6 *Omnes.* a sua via declinantes.

7 *Stultos æstimat.* quia non sequuntur delectabilia huius mūdi quæ sola reputat bona, & propter hoc homines vani & mundani viros, sapientes & religiosos reputant stultos.

8 *Si spiritus.* Postquā ostendit damnū peccati ad qđ fomes impellit, hic cōsequēter monet resistere fomiti, & primo ponitur hæc monitio, secūdo infertur quædā conclusio, ibi: *Est & malum.* Circa primum dicitur. *Spiritus.* idest, impulsus.

9 *Potestatem habentis.* i. fomitis qui dicitur hic potestatem habens, eo q̄ multi obediunt ei, vt potestatē habenti. Potest etiā dici dæmon, de quo dicitur Iob 41. *Non est potestas super terram quæ ei comparetur.* Et frequēter impulsus fomitis & dæmonis simul concurrunt in tentatione, quia dæmon excitat fomitem, & eo vtitur tanquam instrumento, vt deijciat hominem a virtute.

10 *Ascenderit super te.* impellendo te ad peccatum.

11 *Locum tuum ne dimis.* i. stabilitatem virtutis, in qua tanquā in loco stabili debet homo pmanere, & subditur causa.

12 *Quia curatio faciet cessare peccata maxi.* Licet enim resistēdo fomiti non auferatur fomes totaliter in præsenti vita, tamē per talē resistentiam eius potestas diminuitur, & virtus moralis firmat & augetur, quæ dicitur quædā sanitas animæ & per cōsequens curatio ab infirmitate, & hæc facit cessare peccata ad quæ impelleret fomes, nisi esset talis sanitas vel curatio.

13 *Est & malum quod vidi sub sole.* Hic infert quædā cōclusio. Ex hoc. n. qđ pauci resistunt fomiti mō prædicto, & multi sequuntur eius impulsum, iō homines fiunt ambitiosi potestatis mundanæ & honoris, & sic homines defectuosi ad talia promouētur, & virtuosi sine honore dimittuntur, & hoc est quod dicitur. *Est & malum quod vidi sub sole.* & quid sit illud subditur: Quasi per errorem egrediens a facie principis.

14 *Positum stultum in dignitate sublimi.* Princeps iste Deus est, qui nullo modo potest errare secūdū veritatem sed tantum secūdū hominū insipientium æstimationē, qui ex promotione malorū ad magnas dignitates frequenter dicunt Deum dormire vel desipere, tamē secūdū ordinē suę sapiētiæ & iustitiæ nobis occultæ permittit aliquādo malos sublimari & bonos humiliari, & ideo nō dicitur hic per errorē principis absolute, sed quasi p errorē, quia sic vr̄ fatuis & simplicibus.

15 *Qui fo. foue. inci. in eam.* Hic consequenter ostendit malū fomitis, inquantū inclinat ad peccati occasionē, dicit. *Qui fo. foueā, incidit in eam.* Sic enim cōtingit aliquādo corporaliter. Et per hoc intelligitur, quod quęrēs peccati occasionē incidit in illud. Sicut vadēs ad spectacula inhonesta, cadit in peccatum luxurię, & quęrens familiaritatem latronum in furti peccatum. Ad idem inducit quod subditur.

16 *Et qui dis. se.* i. honestatis disciplinā a sapientibus traditā.

17 *Mordebit eum co.* i. diabolus, qui vocatur serpens Gen. 4. Et ad idem facit quod subditur.

18 *Qui transf. la.* Sicut. n. transferens lapides, & scindens ligna patitur corporale detrimentum, sic & ille qui exponit se occasionibus peccatorum, detrimentum animę.

19 *Si retu. fue.* Hic remouet circa prędicta quandam ęstimationē falsam, qua aliqui ęstimāt hominem de facili de vitijs redire ad virtutes, & iō quęrūt facilꝰ peccatorū occasiones, iō remouet per exemplū ferri acuti, qđ si inde repercutiatur lapis, eius acies pditur, nec de facili recuperatur, sed cū magno labore: & similiter declinās de virtutibus ad vitia, nō de facili, sed cū multa difficultate redit ad virtutē, & patet per experientiam, & per Philosophum. i. Ethi. ideo subditur. (Philosophus)

20 *Et post indu.* i. magnā diligentiā ad recuperandū virtutē

21 *Sequetur sa.* per quam intelligitur status virtuosi.

A a *Si mor.* Sicut serpens occulte mordens venenū infundit, sic & qui detrahit. Vel, serpēs, i. diabolus, mordet in silentio, quando qui diabolo suadente peccauit, non vult confiteri.

1 Reg 2.c. b *Stultus, &c.* vnde: *Si peccauerit v.r in virum, potest ei placari Deus, si autem peccauerit in Deum, quis orabit pro eo?*

c *Labor stultorum affliget eos qui nesciunt, &c.* * Hieronym. Cum superioribus etiam hos iunge versiculos, aut generaliter de omnibus stultis qui ignorant Deū

B aut specialiter de hęreticis disputationibus. Lege Platonem, Aristotelis reuolue versutias, Zenonem & Carneadē diligentius intuere & probabis verum esse quod dicitur, *Labor stultorum affliget eos.* Veritatem illi quidē omni studio quęsierunt, sed quia non habuerunt ducem, & præuium itineris, & humanis sensibus rati sunt se comprehendere posse sapientiā, ad ciuitatē minime peruenerunt. De qua in psalmo dicitur, *Domine in ciuitate tua*

C *imaginem ipsorum dissipabis, &c.* Siquidem hanc veritatis & sapientiæ ciuitatē cū firma sit & robusta, oēs sapiētes sęculi & hęretici impugnare conantur. Et qđ de philosophis diximus, hoc idem & de hęreticis sentiendū, quod frustra laborent & affligantur in studio scripturarum, cum ambulent in deserto & ciuitatem inuenire non valeant. De quorum errore & psalmista commemorat, dicens: *Errauerunt in deserto & in inaquoso, viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt.*

d *In risu faciunt panem & vinum, vt epulentur bibentes.* Prædicant magis, vt alliciant, quam vt proficiant.

e *Pecuniæ obediunt omnia, &c.* vnde: *Dextera eorum repleta est mune.* Et sacerdotes in mercede docebant.

f *In cogitatione tua. &c.* Simpliciter monet, ne vel ira vel leuitare maioribus maledicamus, quia sæpe eis etiam cum nō timebamus, quæ diximus nuntiantur etiam si in cubili.

a ¶ Diabolus: b ¶ Occulte. c ¶ Quia tantundem nocet.
a Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui oc- 1
a ¶ Christi, vel viri catholici. vnde: diffusa est gratia in labiis tuis. 2
b ¶ Mors & vita in ma.lin. c ¶ Diaboli vel hæretici.
culte detrahit. Verba oris sapientis gratia, & labia insipientis 3
a In infernum. b ¶ Insipientis. c ¶ Quia pertinax in stultitia & impœnitens. 4
præcipitabunt eum. Initium verborum eius stultitia, et no- 5
a ¶ Qui. Contra sapientes. 6
b uissimum oris illius error pessimus. Stultus verba multipli- 7
a Sed tamen. b ¶ Carnalis.
cat. Ignorat homo quid ante se fuerit, & quid post futurum 8
Hominum. a Inquisitio scripturarum & studium vanæ doctrinæ. 9
b Hæreticorum philosophorum c Corpore & anima. 10
c est quis poterit ei indicare? Labor stultorum affliget eos, qui 11
a Nec per se nec per alios scire volunt.
b ¶ Ciuitatem Dei, de qua. Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas Dei.
c Terrenæ, vel ad literam. d Diabolus qui semper, nouitate gaudet.
e Cuius ætas leuitati & stultitiæ proxima.
nesciunt in vrbem pergere. Væ tibi terra cuius rex puer est, & 12
a ¶ Iudices. b Ante tempus, non curantes publica negotia. 13
c ¶ Econtra. d ¶ Ecclesia. e ¶ Christus.
cuius principes mane comedunt. Beata terra cuius rex no- 14
a ¶ De stirpe regum. b ¶ Prælati. c ¶ In regno Dei.
Tantum comedunt vt viuant, non viuunt, vt comedant.
bilis est, & cuius principes vescuntur in tēpore suo, ad † refi- 15
a Magis necessitate quam voluptate. b ¶ Mundi.
c Nostris vel prælatorum. d Ad terram. 16
Aedificium virtutum cuiuslibet vel ecclesiæ.
ciendum & non ad luxuriam. In pigritiis humiliabitur 17
a Pars pro toto. Tigna congeries lapidum vel domorum.
b Operum. c Vnde. Venerunt flumina & flauerunt venti.
d Status mentis vel ecclesiæ.
contignatio, & in † infirmitate manuum perstillabit do- 18
a Quia. b Quia prælati vel quilibet deliciis & risui dediti. 19
c Verbi Dei. d Idest, vt blandientes non corripientes populo placeant, & deliciis affluant & agnum de grege & vitulum de armento comedant.
d mus. † In risu faciunt panem & vinum, vt epulentur 20
Sic. a Mortificant animas quæ non moriuntur, & viuificant corpora quæ non viuunt.
b Christo, qui regit omnia iuste. 21
e f bibentes. Et pecuniæ obediunt omnia. In cogitatione tua re- 22

† negligentia.
† Ad luxum.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Si mor.* Hic ostendit malum fomitis inquātū inclinat ad malā locutionem, di. *Si mordeat ser.* in silentio corporaliter.
2 *Nihil e.mi.ha.* spiritualiter, qui occulte detrahit proximo, Et ideo per oppositum dicitur de bono verbo.
3 *Verba oris sa.g.* quia reddunt eum coram Deo & hominibus gratiosum. 4 *Et la.insi.præcipitabunt eum.* quia reddūt eum Deo & hominibus odiosum Et quia sicut sapiens procedit de virtute in virtutem augmentando, ita stultus de malo in peius, loquēdo, subditur. 5 *Initium verborum eius stul.* minor. 6 *Et nouissimum oris il.er.pes.* quia aliquando prorumpit in blasphemiam contra Deum, quod est pessimum, & vnde procedit hoc statim ostendit. 7 *Stultus verba mul.* multiplicando verba fatua, finaliter venit ad verba pessima. Et quia omne malum procedit ex aliqua ignorantia, secundum quod dicit Philosophus. Ignorat omnis malus, ideo subditur. 8 *Ignorat ho.* scilicet stultus. 9 *Quid ante se fue.* Quia facta præcedentium sapientium considerare negligit, quę sunt quædam directiones respectu agendorum.

Philosophus.

10 *Et q.post se futu.est.* q.d, solus Deus, sed stultus talis non est hac reuelatione dignus. Et quia talis errat per diuersa vitia, in quibus est magnus labor non solum animę, sed etiam corporis, secundum quod in persona damnatorum dicitur, Sap.5.b. *Lassati sumus in via iniquitatis & perditionis, & ambulauimus vias difficiles,* ideo sequitur. 11 *Labor stultorum.* i. ad sanctorum requiem, de qua ciuitate dicitur Ezec. vl. *Et nomen ciuitatis, dominus.* ibidem. 12 *Væ tibi terra.* Postquam Salomon ostendit labilitatem hominis ex inclinatione fomitis, hic consequenter idem ostendit ex defectu exterioris regiminis, & primo facit propositū, secundo remouet quoddam periculum, ibi: *In cogitatione.* Prima in duas, quia primo ponitur boni & mali regiminis comparatio, secundo mali prosecutio, ibi. *In pigritiis.* Circa primum dicit. *Væ tibi terra, cuius rex puer est.* moribus & sensu, quia ex hoc subditi insolescunt, & vitia multipliciter increscunt.

Diuisio.

13 *Et cuius princi.mane comedunt.* i. inordinate, & per hoc designantur alia vitia, in quibus principi cōformantur, eo q̄ sunt sibi magis propinqui, & ei placere nituntur, & per oppositū dicitur. 14 *Beata ter.cu.rex nobi.est.* Moribus & genere. De hac enim duplici nobilitate dicit Gregor. Quando altera alteri copulatur, quasi gemma carbunculi in ornamento auro sociatur. Talis enim rex studet solicite in terra extirpare vitia & virtutes nutrire. 15 *Et cuius principes vescuntur in tem suo.* idest, tempore competenti sustentationi naturę, & hoc tempus est completa præcedentis cibi digestione, ideo subditur. 16 *Ad reficiendum.* Quia cibus sic sumptus reficit naturam, dum tamen non accipiatur in immoderata quantitate, vel cum nimia voluptate. ideo subditur: Et non ad luxuriam. 17 *In pigritiis.* Hic consequenter ponitur mali regiminis prosecutio quantum ad mala inde consequentia quia vt prędictum est homines ex hoc efficiuntur carnales, & maxime princepes, & ex hoc sequitur pigritia circa bona opera, ex qua dimittūtur peiorari ędificia, & hoc est qđ dr̄ *In pigritiis hu.contignatio.* i. summitas ędificiorum, in qua coniunguntur tigna, quia disponitur ad casum. 18 *Et in infirmitate manuum, &c.* i. in remissione manuum a bonis operibus 19 *Perstillabit domus.* pluuijs & niuibus intra cadentibus. Secundo ex carnalitate principum sequitur, q̄ volunt habere magnam familiam & splendidam mensam. ideo subditur 20 *In risu* idest, in lætitia inepta.
21 *Faciunt panem & vinum.* i. disponunt super mensam. Hoc enim verbum facere, in Heb. aliquando accipitur pro disponere. vnde Deu.21.ca. dicitur de muliere Gentili accipienda in matrimonium a Iudæo, q̄ radet cæsariem, *& circuncidet vngues suos.* In Heb. habetur. *Faciet vngues suas.* i. cōponet, & eodem modo accipitur hic, Et quia ad magnam familiam & amplam mensam indigent multa pecunia, inde sequitur quod subuertunt iudicium propter diuitum munera, ideo sequitur. *Et pecuniæ obediunt omnia.*
22 *In cogitatio.* Hic remouet quoddam periculū. Ex hoc. n. quod dicit de malo regimine regis & principum, posset aliquis prorumpere in verba contra famam ipsorū, ideo prohibet hoc tanquam periculosum, dicens. *In cogita.tua regi ne d.* Illa enim quæ in cogitatione reuoluuntur, de facili verba proferuntur, etiā pręter intentionem proferentis.

Et

a Conscientiæ.
Agi ne detrahas, & in secreto † cubiculi tui
a sancto cælestibus donis ditato. b Angeli. c Ad dominum.
ne maledixeris diuiti, quia & aues cæli porta-
¶Hyperbolice, sicut illud. Si serui taceant, iumenta loquentur. a Idem. b Deo. c ¶Administratorij spiritus.
bunt vocem tuam, & qui habet pennas, an- D
¶Deo. ¶Tuum.
nuntiabit sententiam.

† indicabit verbum

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et in secreto cubiculi tui. *vbi credis a nullo audiri.*
2 Ne maledixeris diuiti. *Quia potest præter scitum tuũ audiri ab aliquo, & reportari, ideo subditur.*
3 Quia & aues cæ. *i. relatores verborum, qui dicuntur hic aues cęli, eo modo loquendi quo dæmones dicuntur aues cæli in parabola seminantis, Matth. 13. a.*
4 Portabunt vocem tuam. *ad tuam accusationem.*
5 Et qui habet pennas. *i. quicunque relator verborum velox ad talia referendum. Et est repetitio eiusdem sententiæ ad maiorem affirmationem.*
6 Annuntiabit sententiã. *i. verba tua ad tuam condemnationem. Vel per habentem pennas intelligitur malus iudex, qui nimis velox est ad proferendum contra simplices de facili loquens duram sententiam*

Por-

CAP. XI.

a *Mitte panem.* Aptos fructificationi. vnde Esaias. *Beatus qui seminat super aquas, vbi bos & asinus calcant.*

b *Da partes septem.* Vetus testamentum, cuius septima dies scilicet sabbatum pręcipue honoratur, nec nõ & octo, quod est nouum. Sine altero enim non valet alterum.

Da partem septem & quidem octo, quia non scis quid futurum malũ sit super terram.

✻ Hieronym. Et in Ezechiele septem & octo gradus ad tẽpli leguntur ascensuri. Et post ethicum illum psalmum, idest, cẽtesimum octauum & decimum, quindecim graduũ psalmi sũt, per quos primum erudimur in lege, & septenario numero expleto, postea per ogdoadem ad euangelium scandimus. Præcipitur ergo vt in vtrunq; instrumentum tam vetus. s. quam nouum pari veneratione credamus. Iudęi dederunt partes septem, credentes sabbathum, sed non dederunt octo, resurrectionem diei Dominicæ denegantes. Econtrario hæretici, Marcion & Manichęus & oẽs qui veterẽ legem rabido ore dilaniant dant partes octo, suscipientes euangelium, sed eãdem septenario numero non tribuunt, legem veterem respuentes. Nos igitur vtrique instrumento credamus. Nõ. n. possumus dignos cruciatus, dignamque pœnam iam nunc mente comprehendere, quæ reposita est his quæ versantur in terra, Iudæis atque hæreticis è duobus alterum denegantibus. Hebræi ita hunc locum intelligunt, Et sabbathum & circuncisionem serua, ne si hoc forte non feceris, inopinatum tibi superueniat malum. E

CAP. XI.

a ¶Quasi, Mitte vel absconde Eleemosynam in sinu pauperis, quia in die iudicij cum multo fœnore reddatur tibi sicut semen in irrigua terra. b ¶Verbi.
a Mitte panem tuum super transeuntes aquas, quia
a In iudicio retributionem. b Deo credendo, proximos docendo.
b post multa tempora inuenies illum. Da partes se-
a Nouum propter dominicam diem. ¶Tibi.
ptem nec non & octo, quia ignoras quid futurum sit mali su-
a Quasi. Mitte pa t. super transe. quia si re. in plu doct. m b Prædicatores vel præcepta. vnde, Concrescat c Prædicationis. d Mortales.
per terrã. Si repletæ fuerint nubes, imbrem super terram effun
a Enim. b In fine. c Homo. d In calore charitatis spiritussancti. e In frigore infidelitatis.
dent. Si ceciderit lignum ad austrum, aut ad aquilonem, in quo
a Moriendo. b Metuit. c Persecutionem aduersorum. d Facto vel verbo.
c cumq; loco ceciderit, ibi erit. Qui obseruat ventũ, nõ seminat,
a Blandientium adulationes. b Vitam æternam.
d & qui considerat nubes, nũquã metet. Quomodo ignoras quæ
¶Tui quomodo ingressus est. a Tua etiam. b Nemine sciente.
sit via † spiritus, & qua ratione compingantur ossa in ventre
a Matris. ¶Occulta.
prægnantis, sic nescis opera Dei, qui fabricator est omnium.

c *Si ceciderit lignum ad austrum, aut ad aqui.* quasi diceret. Locum quem hic tibi præparaueris, in futuro habebis. Luc. 6. c.

d *Qui obseruat ventum, non seminat.* Acsi dicat, omni petẽti te tribue, vel corporale solatiũ, vel Dei verbum, ne forte prętereas eum qui dignus est accipere, & omni tempore. *Qui obseruat ventum.* In media tempestate seminandum est, quia nescimus quę sit voluntas spiritus, & hoc est. *Quomodo, &c.* F

Mane

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XI.

Mitte panem tuum tu. *Superius Salomõ induxit ad opera uirtutum generaliter, hic consequenter inducit ad opera misericordiæ specialiter, quia speciali modo faciunt ad consecutionem beatitudinis futuræ, secundum quod dicitur Matt. 25. c.* Venite benedicti patris mei possidete paratum vobis regnum a cõstitutione mũdi. Esuriui enim, & dedistis mihi mãducare, &c. *Et diuiditur in tres partes, quia primo inducit ad opus pietatis, secundo ad accelerationem huius operis ibi.* Mane semina. *tertio infert conclusionem suæ intẽtionis, ibi.* Lętare ergo. *Prima in duas, quia primo inducit ad pietatis actum, secundo remouet impedimentũ, ibi.* Qui obseruat ventum. *Circa primum dicit.*

1 Mitte panem tuum super. *largiendo cibum & potum indigentibus, & maxime peregrinis transeuntib. qui dicuntur hic aquæ, eo modo loquẽdi quo dicitur, Apoc. 17. d. Aquæ multę, populi multi. Et aquę transeuntes, quia peregrini transeunt ad terram suam sicut aquæ ad mare.*

2 Quia post multa tempora inue. *recipiendo inde mercedem nõ solum in futuro, sed etiam aliquando in præsenti. sicut Ietro vocauit Moysen ad comedendum panem, credens eum esse peregrinum Aegyptium,* Exod. 2. *Et ex hoc postea receptus est in populo Israel, et vt filij sui haberent partẽ in terra promissionis, quia pietas ad omnia valet, promissionem habens vitæ, quæ nunc est & futuræ. 1. Tim. 4. c.*

3 Da partes septem. *i. abundanter da de bonis tuis indigentibus.*

4 Quia ignoras, quid fut. *i. in vita præsenti, & ab illo liberari poteris per opera pietatis impensa indigentibus, quia sicut prædictum est, pietas non solum habet promissionem vitæ futuræ, sed etiam præsentis. Vel aliter potest exponi.* Quia ignoras quid futurum. *q. d. forte eueniet mortalitas hominum per pestilentiam, aut gladiũ, in qua tolleris de vita præsenti, & tunc opera pietatis valebunt tibi, quia sola pietas comes est defunctorum, vt dicit Aug. Ad hoc etiã inducit exemplũ sensibile dicens. Si repletæ fuerint nubes exhalationibus humidis.*

5 Imbrem super ter. effun. *q. d. sic homines diuitias habentes debent eas reddere indigẽtibus. Ad hoc etiam inducit motiuũ ex hominis statu post mortem, quia tunc cessat meritum & demeritum, ideo dicit.*

6 Si cecid. lig. *i. homo qui dicitur arbor euersa a philosophis, vnde. 2. de Anima dicit Philosophus, quod radices in arboribus sunt similes ori in hominibus, quoniam per illas accipitur arboris nutrimentũ. Dicitur ergo lignum cadere, quando hoc per mortem abscinditur a statu præsentis vitæ.* Philosophus.

7 Ad austrum. *i. ad partem electorũ vel reproborũ, quæ nomine aquilonis designatur, eo quod dicitur Ier. 1. c. Ab aquilone pandetur omne malũ.*

8 Ibi erit. *i. immutabiliter remanebit, propter quod in vita præsenti debet homo de operib. pietatis solicitari, quãdiu potest mereri.*

9 Qui obser. *Hic remouet quoddam impedimentum. Impeditur enim homo ab operib. pietatis ex nimia dilatione, cogitans quod veniet tẽpus magis opportunũ ad distribuendũ pauperibus bona sua. & interim auferuntur ei bona, vel etiã uita, et sic priuatur intento, & hoc est quod dicit per simile.* Qui ob. *quia raro aut nũquam est aer sine vento aliquo.*

10 Et qui. *dimittens metere propter apparẽtiã nubium.*

11 Nunquam. *quia raro contigit, quod aer sit sine nubibus. Et in tali dilatione aliquando irruũt hostes terræ nascentia sibi colligentes, remanentia deuastantes. Secundũ impedimẽtũ prouenit ex æstimatione longitudinis vitæ propriæ, & sic impeditur homo ab operib. pietatis, qa credit se indigere in futuro bonis suis, hoc remouetur cum dicitur.*

12 Quomodo igno. *i. per quẽ modum anima infunditur corpori.*

13 Et qua ra. *i. per quem modum.*

14 Compingantur. *i. formentur.*

15 Ossa. *s. pueri.*

16 In ven. præ. *i. matris. Ista enim sunt totaliter occulta nobis.*

17 Sic nescis opera Dei. *quia statim potest te tollere de uita præsenti, propter quod Luc. 12. c. dicitur diuiti diu viuere sperãti. Stulte, hac nocte repetent animam tuam a te, quæ aũt congregasti, cuius erũt?*

Mane

a *Mane semina semen tuum, & vespere ne cesset manus tua, quia nescis.* omni tempore scilicet a mane in vesperum, & econuerso: vel, in pueritia & in senectute, *Qui enim perseuerat, saluabitur.*

Matt. 10. c. b *Lætare ergo iuuenis, &c.* Hinc vsque ad finem libri Hebr. ad se referunt in quib, dicunt sibi præcipi, vt fruantur † diuitijs, antequam (*† deliciis.*)

a Opera bona & verbe. ¶ Opus.
a Mane semina semen tuum, & vespere ne cesset manus tua, quia 1
a Placeat Deo remuneratori. b Oriatur. 2
nescis quid magis oriatur, hoc aut illud, & si vtrunque simul, melius 3
a Sic tandem. Aliter enim horrendum est incidere in manus Dei viuentis. b ¶ Corporis & mentis. 4
c In iudicio. ¶ Iustitiæ. ¶ Et. 5
erit. Dulce lumen, & delectabile est oculis videre solem. Si annis 6
a In prosperitate vel bonis operibus. 7
multis vixerit homo, & in his omnibus lætus fuerit, meminisse 8
a Semper. b Diem mortis, vnde. In omnibus diebus memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis.
debet tenebrosi temporis & dierum multorum, qui cum venerint, 9
a Quia tot mala & aduersa, ergo lætare. ¶ Ironice. ¶ In domino, vnde. Gaudete semper in domino, non in mundo. b Antequam senectus veniat, vel captiuitas Babylonica, vel Romana. 10
vanitatis arguentur præterita. Lætare ergo iuuenis in adolescentia 11
a Quod tibi placet.
tua, & in bono sit cor tuum in diebus iuuentutis tuæ, & ambula in
a Voluptatis. b Sapientiæ. c Tamen. d Semper meditare. e Quæ facis. 12
viis cordis tui, & intuitu oculorum tuorum, et scito quod pro om- 13
a Vbi manifesta erunt abscondita cordis nostri. 14
nibus his adducet te Deus in iudicium.

quam captiuitas superueniat eis vel miseria senectutis, ita tamen vt cor habeant in lege Dei, & ambulent in mandatis Dei, non in carnis desiderijs, & pro omnibus quæ fecerint se iudicandos sciant. Nos vero hoc superioribus iungimus, quibus ait. *Mane semina semen tuum, & vespere ne cesset, &c.*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Mane semina semen tuum. *Postquam Salomon induxit ad pietatis exercitium, hic consequenter induxit ad huius exercitij festinum principium, & etiam profectum continuum di.* Mane semi. *i. pietatis opera incipe a tempore iuuentutis.*

2 Et vespere. *s. in senectute, in qua solent homines fieri tenaces.*

3 Ne cesset. *facere pietatis opera.*

4 Quia nescis quid mane oria. *i. Deo acceptius efficiatur.*

5 Et si vtrunque simul. *i. æqualiter Deo acceptum.*

6 Melius erit. *in fructu præmij.*

7 Dulce lumen. *Hic remouet huius accelerationis quoddam impedimentum, quod procedit ex consideratione vitæ præsentis tantũ, & sic impeditur homo ab operibus pietatis, quia non considerat tempus suæ mortis, ideo dicitur. Dulce lumen, idest delectabile est homini perfrui vita præsenti. Sed quia cum hoc debet de morte cogitare, ideo subditur. Si annis multis vixerit homo, & in prosperitate, tamen.* Me-

8 Meminis. debet te. tem. *i. mortis quod tempus vocatur frequenter nox in scriptura.*

9 Et die. multo. *id est, temporis post mortem, quod non habebit finem.*

10 Qui cum vene. *idest huius vitæ delectabilia, quæ transierunt vt vmbra.*

11 Lætare ergo iu. *Hic infertur intenta conclusio, scilicet quod homo ex cõsideratione diuini iudicij debet a malis retrahi, et in bonis exerceri, Dicit igitur.* Lætare ergo. *Et secundum Heb. est ironica locutio sicut aliquando pater dicit filio. Vade ad tabernã, & bibe et lude, quasi diceret, postea dolebis, & hoc patet ex sequentibus, cum dicitur.*

12 Et ambula. *i. secundum modum tuæ propriæ voluntatis.*

13 Et in. *i. sequendo concupiscentiæ impulsum, quod est valde malũ ideo subditur.*

14 Et scito quod pro, &c. *te grauiter puniendo propter quod infer per oppositum.*

CAP. XII.

Hinc vsque ad finem capituli legitur trib. modis. s. de iudicio, senectute, captiuitate, & seruiunt quędam glossę quandoque duabus sententijs, quandoque vero inueniũtur secundum omnes sententias.

a *Et repelle iram a corde tuo & aufer malitiam a carne tua, quia adolescentia & stultitia vanitas est.* (*† molestiam.*)

* Hier. In ira oẽs perturbationes animi cõprehendit. In carnis malitia vniuersas significat corporis voluptates. Sic ergo, inquit, bonis seculi fruere, ne aut desiderio aut carne delinquas. Relinque antiqua vitia, quibus in adolescentia tua vanitati stultitiæque seruisti, quia iuuentus insipientię copulata est. (*† iuuentus.*)

b *Antequam tenebrescant sol & lumen, & stellæ & luna, & reuertantur nubes post pluuiam, quando commouebuntur custodes do.* Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam veniat dies domini magnus. *Luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cælo & virtutes cælorum mouebuntur*, quæ sunt custodes domus, id est huius mundi & viri fortes errore decepti nutabunt, vel in morte cuiusque sol & luna, & stellæ & nubes & pluuiæ cessant ei.

CAPVT XII.

a Omnes prauos motus a parte totum. b Vitia iuuentutis. ¶ Omnes malas voluntates. 1
a AVfert iram a corde tuo, & amoue malitiam a carne 2
a Carnis, comes adolescentiæ. b ¶ Transitoria.
c Et. d Qui te fecit, qui te iudicabit. 3
tua: adolescẽtia enim & † voluptas vana sunt. Memento crea- 4
toris tui in diebus iuuentutis tuæ, ante quam veniat tem- 5
a Senectutis, mortis, iudicij, captiuitatis. 6
pus afflictionis tuæ, & appropinquent anni de quibus 7
a Idest antequam auferantur iudices tui & viri sancti. b Veniente iudice 8
c Sensus corporis qui in senectute debilitantur. 9
b dicas, non mihi placent. Antequam † tenebrescant sol & 10
a Prophetæ. ¶ Completis quæ prænuntiant. b Ad completionem verborum suorum. 11
lumen, & stellæ & luna, & reuertantur nubes post pluuiam. 12

Et

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XII.

1 AVfer iram a corde tuo. *vindictam de aliis non quærendo. Ira enim est appetitus vindictæ, quam solent iuuenes magis quærere quam senes propter caliditatem naturæ.*

2 Et amoue malitiam. *idest luxuriam. Et subdit vtriusque dicti caulam.*

3 Adolescentia. *quærens vindictam.*

4 Et voluptas. *exercens luxuriam.*

5 Vana sunt. *quia citò transeunt, & ad finem malum perducunt.*

6 Memento crea. *Superius Salomon induxit multipliciter ad fęlicitatis humanæ acquisitionẽ, hic cõsequenter inducit ad huius acquisitionis accelerationẽ. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponitur hæc acceleratio. Secundo quædam breuis recapitulatio, ibi:* Cumque esset. *Tertio, infertur intenta conclusio, ibi:* His amplius. *Circa primum dicit:* Memento creatoris tui. *qui te fecit de nihilo ad imaginem suam, Genes. 1. propter quod obligatus es totus ad eius seruitutem.*

7 In diebus. *quia tunc potes ei promptius & melius seruire, ideo subditur.*

8 Antequam ve. *idest senectutis, quia sicut dicit Horatius: Multa senem circumueniunt incommoda.*

9 Et appro. *tuæ mortis*

10 De quibus. *Omnes enim mortem refugiunt & abhorrent.*

11 Antequam tene. *Resumẽdum est quod dictum est in principio cap. Memento creatoris tui, in principio huius clausulæ & etiã clausularum sequentium.* Antequam tene. *Dicuntur autem sol luna & stellæ obtenebrescere seni, & maxime ad mortem appropinquãti, quia deficit virtus eius visiua, & sic non potest claritatem eorum bene videre, nec de die, nec de nocte.*

12 Et reuertan. nubes. *i. tribulatio mortis super tribulationem sene-*

a *Et clau. ostia in pla.* ne videant lusus iuuenum: omnia enim talia sunt eis importabilia.
b *Et consur.* Quia non possunt dormire refrigescente sanguine siccato humore quibus alitur sopor.
Et consurget ad vocem passerculi vel auiculæ, & humiliabunt omnes filiæ Cantici, & ab altitudine videbunt, & stupore in via.
* Olymp. Hoc loco sapiens noster Ecclesiastes loquitur de extremo iudicij die, quādo mortui cōsurgent in iussu, & voce tubæ Archangeli. Iussu autē passeris, hoc est, verbi quod carneū corpus assumpsit, qui propter solitariam suam in cruce mansionem de seipso dixit per prophetam Dauid, *Factus sum sicut passer solitarius in tecto.* Tunc humiliabuntur filię cantici, hoc est, animę rationales mortaliū hominum, quæ in deliciis, & in voce organi, & cātus suauitate musicisq; instrumētis oblectatæ nimiū fuerint. Aut animas intellige falsa docētium Magistrorū ac mendaciū prophetarum, quæ sonota volubilitate verborum quasi dulci cantico perniciosa voluptate occuparint aures, & animā auditorum. Sed, & ipsæ Iudæorū animę, quæ filiæ sunt Cantici prophetarum, humiliabuntur, quoniam nō audient cantātes Prophetas, & vocātes eas ad fidē Christi, sicut cecinit Isaias, *Cantabo dilecto canticum dilecti*, &, quæ sunt generis eiusdem. Omnes itaque prædictę peccatorum animæ, sed fortasse, & iustorū animæ admirabunt, & obstupescent quando adducentur in viam iudicij, & videbunt ex alto venientem in nubibus filium hominis in gloria patris sui. D Isa. 5.
c *Dissipabitur cap.* Capparis renibus valet. Et quia circa partes illas libido regnat, per capparim significatur, quæ petrę hęret, sicut Israel Deo. Capparis mane aperit flores ad solis ortū, vespere autem recondit eos cum solis occasu. Sic eos, qui in prosperitate gratulātur in aduersitate verò desistunt a bono. E
d *Antequam rumpatur fun.* Redit ad superiora vbi ait: *Memēto creatoris tui, &c.* simili fine sententiā concludit.
e *Et reuerta.* Antequam reuertaris in Babyloniā vnde es egressus in lumbis Abrahæ, & incipias in Mesopotamia cōteri, vnde profectus es.
f *Vanitas vanitatum.* Post descriptionem humanæ fragilitatis & mortis, pulchre quod proposuerat concludit: *Vanitas vanitatū.* Quasi, noli luxuriari, noli delicias quærere, cū scias te celeri fine transire, & ad iudicium festinare.

a Recedentes. b Angeli, custodes domus. Costæ, quæ muniunt mollia corporis. c Turbabuntur
quando commouebuntur custodes domus, & † mutabuntur 1 2
In exitu tuo. a Crura totum corpus sustinentia. b Debiles non valentes molere cibum. c Dentes. Verba magistrorum
uiri fortissimi, & otiosæ erunt molentes † in minuto numero, 3
a Caligabunt. b Oculi. Prophetæ qui de cælo solebant visionis suæ lumē accipere. 4
c Senes qui non possunt ambulare in domo sedent.
a & tenebrescent videntes per foramina, & claudent ostia in 5
a Adueniente captiuitate Ierusalem humiliabitur. b Chaldæi. 6
b platea, in humilitate vocis molentes, & consurgent ad vo- 7
a Quasi Ieremiæ voce inuitati. b Galli. Nimia senectute nihil valentes discernere. c Aures, quæ delectantur carmine, vel chori psallentium in choro. d Dei potentiam 8
cem volucris, & obsurdescent omnes filiæ carminis. Excelsa 9
Lassis poplitibus a Ingredi. b Ne cadant. Ipsi hostes morte Sennacherib: c Plana. d Canescet caput. Metaphora. e Virga quam Ieremias uidit. 10
quoq; timebunt, & formidabunt in via, florebit amygdalus, 11
a Intumescent tibiæ. b Nabuchodonosor cum exercitu suo. c Refrigescet libido, organis membrorum deficientibus 12
c impinguabitur locusta, dissipabitur † capparis. Quoniam 13 14
a Amicitia Dei cum Israel. b Sic dissolutus. Dei auxilio destitutus. c Interram d Obsidione vallati 15
ibit homo in domum æternitatis suæ, & circumibunt in pla- 16 17
a In funere. b Gloria Israel. c Continuatio vitæ.
d tea plangentes. Antequam rumpatur † funiculus argenteus, 18
a Vnde venit. b Vel catena. Anima preciosa pars hominis. c Metaphoricè. Homo
& recurrat vita aurea, & conteratur hydria super fontem, & 19 20
Id est donec vobis sancta sanctorum præcepta legis, & gratia spiritussancti auferantur. a Qua extrahitur aqua b Corpus 21
e confringatur rota super cisternam, & reuertatur puluis in 22
a Vnde regressus in lumbis Abrahæ. b Anima. Gratia prophetiæ qua quondam fruebaris. c Deum. d Non est enim de traduce. 23
terram suam vnde erat, & spiritus redeat ad eum, qui de-
Commendat ea, que dixit, & allegorice dicta innuit.
f dit illum. † Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, & om- 24 25
nia vanitas. Cumque esset sapientissimus Ecclesiastes, 26
docuit * populum, & † enarrauit, quæ fecerat, & inue- 27 28
a Quasi mystica,
stigans composuit parabolas multas. Quęsiuit * ver- 29 30

† mutabunt.
† quod tam paucæ factæ sunt.
† desideriū.
† funis.
† auscultare fecit.
* Ecclesiastes.

☞ *Verba* F

NICOLAVS DE LYRA.

senectutis. ita quòd Salomon loquitur hic metaphorice secundum oēs expositores Hebr. & Latinos.
1 Quando commoueb. *id est corporis, quod est domiciliū animę. Huius autē domus custodes sunt sensus, qui præcauent corpori a noxiis. Et dicuntur hic commoueri, quando incipiunt deficere, & hebetari.*
2 Et nutabunt viri. *id est crura, & tibiæ, quæ dicunt viri à virtute, quia sustinent corporis pondus: sed nutant, id est tremunt, seu vacillant in senectute deficiente naturali virtute.*
3 Et otiosæ erunt mo. *id est dentes quib⁹ molitur cibus in ore: sed appropinquante morte non possunt hoc facere.*
4 In minuto nu. *Numerus enim dentiū in communi cursu minuitur in senectute.*
5 Et tenebrescent. *id est oculi intra foramina capitis collocati.*
6 Et claudent ostia. *id est labia in plano faciei sita, quæ dicuntur claudi, quando non possunt bene loqui. ideo subditur.*
7 In humilitate. *id est exilitate vocis, quod contingit in appropinquatione mortis.*
8 Et consurgent ad vo. *id est galli. Senes enī nō possunt bene dormire, et sic excitantur in primo gallorum cantu, & hæc excitatio dicit hic resurrectio. Et quia ad literā non possunt diu retinere vrinam propter debilitatem organorum, & ideo oportet eos tunc surgere.*
9 Et obsurdescent. *id est aures, quæ dicuntur filiæ carminis, eo quod delectantur in melodiis.*
10 Excelsa quoque. *id est superior pars animæ: quia oēs naturaliter timent mortem propinquantem, etiam secundum partem superiorē corpori compatientem.*
11 Et form. *quia timent exire viam præsentis vite.*
12 Florebit amygdalus. *id est caput canescet.*
13 Impinguabitur lo. *i. venter intumesce humoribus indigestis.*
14 Et dissi. *idest concupiscentia carnis, quæ sic nominatur, eò quòd capparis est herba, qua luxuria excitatur.*
15 Quoniam ibit homo. *per mortem.*
16 In domum æternitatis suæ. *quia inde nunquam reuertetur ad vitam præsentem.*
17 Et circumibunt. *hominem iam defunctum.*
18 Antequam rumpat. *Resumat. Memento creatoris tui, antequā rumpatur funis argenteus, idest harmonia, qua elemēta colligantur in corpore viuente, quæ rumpuntur in morte.*
19 Et recurrat. *idest vita futura, quæ secundum veritatem melior est iustis, quàm vita præsens, sicut aurum melius est argento.*
20 Et conteratur hydria. *Fons dicitur hic cor, à quo procedunt spiritus vitales, sicut aquæ viuidæ ex fonte. Hydria cum qua hauritur aqua de fonte, dicitur hic compago cæterorum membrorum, recipiens vitam à corde, quæ conteritur super fontē: quia moritur cum corpore.*
21 Et confringa. *Rota dicitur hic caput, quia appropinquat ad figuram rotundam. Cisterna vero dicitur ipsum cor, eo quòd inde accipit vita, vt prædictum est: & sic rota confringitur super cisternā, quando omnes sensus, qui vigent in capite, deficiunt totaliter corde moriente.*
22 Et reuertatur. *idest corpus humanum, quod pro maiori parte factum est de elemento terræ.*
23 Et spirit. *secundū merita eius, & demerita iudicādus per ipsum.*
24 Vanitas. *Exponatur, vt supra cap. j.*
25 Cumque esset. *Hic ponitur breuis recapitulatio de libris Salomonis, cum dicitur:* Cumque esset sapien. *idest Salomon, cuius sapientia præcedebat sapientiam omnium illius temporis, vt habetur. iij. Regum iiij.*
26 Docuit populum. *verbo, & scripto.*
27 Et enarrauit. *supra. ij. ca. & in pluribus aliis locis.*
28 Et inuestigans. *sapientiam.*
39 Composuit pa. *scilicet tria milia, vt habetur. iiij. Reg. iij.*
30 Quęsiuit verba. *ad bonum regimen populi.*

Et

a *Verba sapientum.* Ne videatur temerè post legē p Moysen ipso Deo præmonente datam, noua præcepta cudere,
A dicit hæc verba sapientum esse.

b *Finem loquendi.* Quia diuersorum diuersas sententias tanquam concionator induxerat, hoc fine omnes cōciliat, scilicet *Deum time.* Hoc solum aiunt Hebræi in autoritate habitum: quia hic intentionem suam ostendit, cum videatur in multis ad voluptates hortari.

Amos 7.

Stabat Amos propheta supra murum litum. Et dixit dominus ad eum; Quid tu vides Amos? Trullam cementarij ego video linientē murū. In trulla tria cōsiderantur, acumen, lignū, & planicies. Acumine dura eijciuntur, ligno eminentia intus restringuntur, planicie omnia adæquantur, & poliūtur.
B Murus expolitis, & impolitis lapidib. & cemēto cōstat. Murus iste, mūdi vniuersitas est, cuius dispositio, & diuersitas ex rerum varietate constat. Sicut in muro quædam latent, quędam prominent, omnia tamen æquantur, ita in mundo quædam, quæ latent, ad ortum prodeūt: & quæ sunt ad occasum, tendunt, & occidunt: omnia tamen vno fine clauduntur, & æquantur. Super hunc murum, id est super hanc varietatem, & diuersitatem stabat Amos, semper se ad interiora mente extendens. Salamon vero subter, vel iuxta hunc murum stabat, & non desuper. Tandem considerans subtili inquisitione varietatem, & rerum mutabilitatem, intellexit omnia esse vana, & caduca. Moritur enim doctus cum indocto, pauper cum diuite, & huiusmodi similia.

Eccl. 2.c

Et sicut in principio dictum est, tria edidit volumina: Prouerbia, Ecclesiastē, Cantica canticorum. In quibus tria hominum genera exprimit, incipientes, proficientes, & perfectos. Inde trinomius dictus est, Idida, id est dilectus, Ecclesiastes, id est concionator, Salomon, id est pacificus. In titulo parabolarum vocat se filiū regis Israel. Ibi enim loquitur maioribus, & minoribus, insipientibus, & rudibus, & ad plures. In Ecclesiaste vero filium regis Ierusalē: iam hic ad prouectos loquitur, & ad paucos. In Cantico tātū Salomon se vocat, ibi perfectis, & æqualibus more boni oratoris. In hoc libro loquitur ad populū iam pœnitentem. Legitur enim Salomon Deum offendisse supra omnes coætaneos sui tēporis, & intantum, vt idololatra sit factus amore mulierum: & templa tribus idolis circa Ierusalem construxisse, vnde, & thurificasse dicitur:

3.Reg.11.b

C Hebræi tradunt illum pœnituisse, & in illa pœnitentia hunc librum composuisse: in quo ostendit omnia vana, & caduca esse: & ita reuocat eos ab errore vitiorum, & peccatorum ad pœnitentiam sui exemplo. Materia eius est trulla cementarij, id est mundi mutabilitas, vt dictum est. Intentio est nos reuocare ab appetitu rerū mundanarum, & contēptu earū, vt cū Amos non subter iuxta, vel supra murū stemus. Modus talis more prophetico pmittit procemiū, in quo ostēdit quis sit, & qui loquitur, & ad quos loquatur. Notādū etiā quod non omnes sententię, quæ hic ponuntur sunt Salomonis, sed diuersorum. Nō enim tam sapienti hoc conueniret, scilicet. *Bonum est, vt quis bibat, & comedat.* Et illud: *Vnus interitus hominum, & iumentorum.* Et illud *Quid amplius habet sapiens stulto, &c.* Positis itaq; diuersorum sentētiis, more boni cōcionatoris, qui vt oēs audiāt ipsum manu silentiū indicit, suā sententiā promulgat, q̃ oēs acclamant firmiter tenere. Ita finē loquendi oēs pariter audiam⁹ Deum time, & mādata eius obserua: hoc est omnis homo

Finis sermonis verbi vniuersi auditi perfacilis est: Deum time, & mandata eius custodi. Hoc est enim, &c.

※ Hiero. Ad hoc natus est homo, vt creatorem suum intelligens, veneretur eum metu, & honore, & opere mandatorum. Si quidem cum iudicij tempus aduenerit, quicquid a nobis gestum est, stare sub iudice, & ancipitem diu expectare sententiam, & vnumquenque recipere pro opere suo siue mali quid gesserit, siue boni. Pro eo autem quod posuimus, *De omni abscondito, siue bonum, siue malum sit*, Symmachus, & 70. interpretati sunt de omni contemptu, vel certe de omni ignoratu: quod etiam de otioso verbo, & non voluntate, sed ignorantia prolato, reddituri sumus rationem in die iudicij. Aliter, quia timor seruorum est, & perfecta dilectio foras mittit timorē, & in scriptura diuina, tam insipientium, quam perfectorum duplex appellatur metus, nūc de consummato in virtutibus metu dici puto, secundum illud, *Nihil deest timentibus eum.* Vel certè, quia adhuc homo est, & necdum nomen Dei accepit, hanc habet rationem substantiæ suæ, vt in corpore positus Deum timeat. Quia omne factum, id est, omnes homines adducet in iudicium super vniuersis, quæ aliter, quàm ab eo disposita sunt, & dicta, senserunt, siue in hanc partem, siue in illam. *Væ quippe his qui dicunt bonum malum, & malum bonum.*

Auditori. Ideo retinendos.
ba vtilia, & conscripsit sermones rectissimos, ac veritate ple-
a Non mea tantum. b Acriter purgentes pigros, & excitantes somnolentos, non palpantes. Mentis.
a nos. Verba sapientum sicut stimuli, & quasi claui in altum de-
Multorum. a Non temere. b Ideo digniora. Magister vester vnus est Christus.
fixi, quæ per magistrorum consilium data sunt à pastore vno.
a Ergo. Verbis. Quia. b Sed si his contentus non fueris, & vltra quæsieris. Tibi.
His amplius fili mi, ne requiras. Faciendi plures libros nullus
a Infinita curiositas. Non tantum spiritus.
b est finis: frequensque meditatio, carnis est afflictio. Finem
Vnanimes. a Nullus excuset se. b Hunc, scilicet. c Filiali amore. Sic.
† loquendi omnes pariter audiamus. Deum time, et mandata
a Inuiolata. b Ad. c Factus a Deo. d Time. quia cum. quæ si. mala, scilicet, & bona.
eius obserua: hoc est omnis homo. Cuncta, quæ fiunt, adducet
a Districtum. b Et iudicabit. c Etiam otioso verbo ignoranter prolato.
Deus in iudicium † pro omni errato, siue bonū, siue malū sit.

† sermonis omnis.

† omne absconditum.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et conscripsit sermo. *Quia nulla est in eis distortio à veritate.*
2 Ac verita. *Quia cum veritate literali continent plures veritates mysticas.*
3 Verba sap. *ad excitandum pigros in opere virtutis.*
4 Et quasi. *id est in profundum, sicut dicitur Ioan. 4.b.* Puteus altus est. *id est profundus. & ideo sicut claui in profundum ligni defixi, sunt ibi quasi immobiles, sic verba prophetarum non possunt a veritate remoueri.*
5 Quæ per magi. *id est sapientum.*
6 Data sunt a pa. *scilicet ipso Deo qui omnia regit, & pascit. Magistri vero isti possunt dici tres personæ in diuinis, vel angeli, in quibus primo reuelantur diuina secreta, & sunt executores diuinæ voluntatis.*
7 His amplius. *Hæc est vltima pars huius libri, in qua ponitur intenta conclusio; & hoc quantum ad duo. Primum est, quod homo non sit curiosus in inuestigatione scripturarum præter necessariorum, & quantum ad hoc dicitur:* His am. *id est sacræ scripturæ libris, vt exponit Rab. Sa. Amplius fili mi ne requiras, per hoc tamen non excluduntur libri alij ad intellectum sacræ scripturæ necessarii, sed illi, qui non sunt ad salutem necessarij, de quibus subditur:*
8 Faciendi plures li. *quia semper emergunt nouæ difficultates in talibus.*
9 Frequensque medita. *circa talia.*
10 Carnis est afflictio. *scilicet affectiuè, & sine vtilitate, cum sit de præter necessariis ad salutem, & impediat necessariorum cognitionem: quia impedit studium circa ipsa. Secundum est, quòd homo intendat totis viribus necessariis ad salutem. ideo dicit:*
11 Deum time. *timore filiali, per quem receditur a malo.*
12 Et mandata eius ob. *exercendo te in bono: & hæ sunt duæ partes iustitiæ, quæ faciunt hominem perfectum in virtute, ideo sequitur*
13 Hoc est omnis homo. *id est totus, siue perfectus homo, quia totum, et perfectum sunt idem. 5. Metaph. ita quod accipitur hic signum totius vniuersalis pro signo totius integralis. quia in Hebræo pro vtroque est vna sola dictio æquiuoca ad vtrunque, & est sensus:* Hoc est omnis homo. *id est istæ duæ partes iustitiæ faciunt perfectum hominem in virtute, & subditur motiuum ad ista duo, cum dicitur:*
14 Cuncta, quę fiunt. *scilicet ab hominibus, qui per liberum arbitrium possunt mereri, & demereri.*
15 Adducet Deus in iudicium. *generale.*
16 Pro omni errato, *In Heb. habetur; Pro omni celato, quod manifestabitur.*
17 Siue bonum sit. *vt remuneretur.*
18 Siue malum. *vt puniatur. Ad hanc sententiam potest trahi quantum ad aliquid nostra litera, cum dicitur:* Pro omni errato, *id est delicto ex malitia, vel ignorantia.* Siue sit bonum. *de genere, malū tamen ex circunstantia: sicut cum aliquis dat eleemosynam mulieri pulchræ, vt eam pertrahat ad luxuriam:* Siue malum. *de genere, sicut furtum, & homicidium. Punitio tamē talium cedet ad gloriam electorum, sicut dicitur Psal. 57.b.* Lętabitur iustus cum viderit vindictam. *& ad gloriā Dei; Cui honor, & gloria in secula seculorū. Amen.*

PRAEF.

D

PRÆFATIO IN LIBRVM CANTICVM Canticorum Salomonis.

SALOMON filius Dauid Regis Israel iuxta numerum vocabulorum suorum tria volumina edidit. Quorũ primus est misle, quem Græci παράβολαι, Latini prouerbia nominant, eò quod in ipso sub comparatiua similitudine figuras verborũ, & imagines veritatis ostendit. Ipsam autem veritatem ad intelligendũ ingenio legentium reseruauit. Secundum librum Coeleth vocauit, qui Græcè ἐκκλησιάστης vocatur, Latinè concionator: eò quod conciones non solum specialiter ad vnum, sicut in Prouerbijs, sed in vniuersos generaliter dirigantur, docẽs omnia, quæ in mundo cernimus, vana esse, & breuia, & ob hoc minimè appetenda. Tertium librum sir hasirim prænotauit, qui in Latinam linguam vertitur Cantica Canticorum. Vbi per epithalamicum carmen coniunctionem Christi, & ecclesiæ mysticè canit. Dicitur autem Canticum Canticorum, eò quod omnibus canticis præferatur: Sicut in lege quædam dicuntur sancta, quibus maiora sunt sanctasanctorum. In his quidem tribus libris trium generum disciplinas composuit, quibus ad rerum scientiã peruenitur. In primis nanque ethicam, id est moralem, post hoc Physicam, quæ qualitatem naturæ comprehendit, ad vltimum theoricam, idest contemplatiuã. In Prouerbijs enim moralia docens, per communem quendam loquendi vsum altiorem intelligentiam edidit, conseruationemque mandatorum, & doctrinæ cœlestis institutionem succinctis verbis, breuibus sententijs coaptat. Sunt autem Prouerbia sub verbis alijs res alias explicantia, quæ aliter, quàm dicuntur, intelliguntur: plus in virtute sententiarum, quàm in sono verborum habent, quæ Græci παράβολαι vocant Ecclesiastes rerum naturas discutiens cuncta in mundo vana & caduca esse deprehendit, rerumque omnium fragilitate conspecta, renuntiari mundo admonuit. In Canticis Canticorum supergressus visibilia, atque contemplans ea, quæ sunt cœlestia, vel diuina sub specie sponsi sponsæque, Christi ecclesiæq; vnitatem declarat, atque animam ad amorem cœlestium excitãs, ad perueniendum ad consortium Dei ꝓuocat. Illud verò non est putandum, quod ab auditoribus nostris traditur, apud Hebræos hanc fuisse obseruationẽ, ne cuiquam hunc librum legere permitterent, nisi viro iam perfectæ scientię, & roboratæ fidei in peritia: ne tam erudiret cognitio lubricas mentes, quàm textus ad concupiscentias corporales cõuerteret. Salomon, idest pacificus, quia in regno eius pax per quam futura pax ecclesiæ figurabat. Idida, idest dilectus, & significat illum de quo dicitur: *Speciosus forma præ filys hominum: propterea benedixit te Deus in æternum.* Ecclesiastes, idest concionator, & significat illum, qui rationabiliter erat allocuturus & congregaturus ecclesiam. Iuxta numerũ vocabulorum, tres fecit libros. Prouerbia, idest, in quo libro docet paruulos non tam ætate, quàm sapientia, de æquanimi conuersatione in mundo, scilicet qualiter licitè possint vti temporalibus. Ecclesiasten, in quo instruit homines prouectioris ætatis, ad cõtemptum caducorũ. Cantica Canticorum, scilicet hoc opus, in quo virum consummatum docet de solo amore Dei, vt requiescat inter brachia sponsi. Vnde, & Cantica Canticorum dicitur sua dignitate omnia alia excellens cantica. Per illa quippe vitantur vitia, cauetur hostis, per ista locupletamur virtutibus, domino coniungimur. Simili ordine etiam philosophi institutiones suas ponunt. Primum ethicam docent, postea physicam, & quẽ in his profecisse vident, ad theoricam vsque perducũt. Materia, sponsus, & sponsa, idest caput, & ecclesia. Et modus quali desiderio membra capiti cohæreant, & ei placere contendant, & quæ dona ab illo, vel in præsenti accipiant, vel in futuro expectent, & quali affectione sponsus ecclesiam diligat, eam laudans, & admonens, & confortans. Finis est dilectio Dei. Quatuor mihi in hoc opere inuenisse videor personas, sponsum, & sodales ipsius, spõsam, & adolescentulas cum ea. Alia a sponso, alia dicuntur a spõsa, nonnulla a iuuenculis, quædam a sodalibus sponsi. Congruũ quippe est, vt in initijs sit adolescentularum multitudo cũ sponsa, iuuenum turba cum sponso. Sponsum, Christum intellige, sponsam ecclesiam sine macula, & ruga. Angelos, verò, & eos, qui peruenerunt in virum perfectum, intellige amicos sponsi. Adolescentulæ, sunt sponsarum incipientium turbæ, iuxta modum † quendam salutem adeptæ. Ex hoc autem libro Gentiles sibi epithalamium vendicarunt, & istius generis carmen assumptum est. Si vis ascendere ad Canticum Canticorum, necesse est de Aegypto egredi, vt post transitum maris rubri submersis inimicis, primum possis canere canticum: *Cantemus Domino, gloriosè enim, &c.* Sed quia adhuc longè es a Cantico Canticorum, perambula terram deserti spiritualiter, & consequenter Iordanis ad ripam constitutus, secundum canticum canas: *Audite cœli, quæ loquor, &c.* Et cùm vniuersa transieris, ad altiora conscende, vt possis anima decora cum sponso, & hoc canere Canticum Canticorum.

1. Tim. 1. a.

Eph. 5. f.

† quandam

Exod. 15. a.

E

Deut. 32. a.

Notandum, quòd sponsa semper in domo, vel in lectulo, vel in aliquo interiori loco cum sponso manere concupiscit: quod mulieribus congruit. Ipse quod masculorum est, ad forinseca vinearum, vel ad huiusmodi opera amicam euocat: quia nimirum ecclesia, si posset fieri in tranquillitate pacis, domino sobolẽ educare desiderat. At ipse in præsenti eam crebris persecutionibus exercet, quò mundior ad æterna perueniat, ne si prospera contingant, incolatu præsentis seculi, vel exilij delectata, minus ad cœlestem suspiret patriam. Synagoga congregatio, quod & lapidũ: ecclesia conuocatio, quod rationabilium. Vtraq; autem hæc portio iustorum in eadem fide Christi, & dilectione diuersis tẽporibus, illa expectando venturum, ista suscipiendo præsentem consors effecta est. Omnes animæ motiones, vniuersitatis conditor Deus creauit ad bonum, sed vsu nostro sæpe fit, vt res, quæ per naturam bonæ sunt, dum malè his abutimur, nos ad peccatũ deducant. Vnus ex animæ motibus amor est, quo bene vtimur si sapientiam amemus, & veritatem. Malè autem, si carnem, aut sanguinem. Tu igitur, vt spiritualis audi spiritualiter amatoria verba cantici, & disce motum animæ tuæ, & naturalis amoris incendium ad meliora transferre.

Quis amor bonus sit.

F

CAP.

INCIPIVNT CANTICA canticorum Salomonis.

CAP. I.

a ¶Delectet,& certificet. b ¶Humanam naturam. c ¶Incarnatione filij,quæ eſt quaſi quædam prælibatio coniunctionis.

a OSCVLETVR me[b] oſculo[c] oris ſui: 1

CAP. I.

A a OSculetur me oſculo oris ſui. Vox præcedentium aduen
tum Chriſti, qui orant ad patrem ſponſi,ideſt Chri
ſti. In medijs precibus exauditur , & videns ſponſum ad ip-
ſum loquitur: Tangat me dulcedine præſentiæ ſuæ,quam à
prophetis ſæpius promiſſam
audiui,& velut oſculum affe-
rens etiam mei oris attactum
ſuſcipiat, i.interrogātem me
de via ſalutis audiat , & vtra-
que vnum faciens , oſculum
pacis afferat. Oſculari pro pa-
B cificari ponitur;ad ſimilitudi
nem illorum, qui propter di-
ſcordiam a dominis ſuis re-
ceſſerunt,ſed redeuntes ſe in
uicem oſculantur,& perfecte
pacificatur,ſic ſynagoga Ge-
nus humanum a deo per pec
catum remotum, optat recō-
ciliari per incarnationem filij . Quot præcepta ex eius præ-
dicatione cognoſcit , quaſi tot oris eius oſcula ſuſcipit . Lo-
quitur more amantis , quæ præ feruore dilectionis ordi-
nem loquendi non valet obſeruare . Sicut enim in oſ-
culo duo corpora diuerſa iunguntur , ſic in incarnatione
C filij duæ ſubſtantiæ , diuinitatis , & humanitatis penitus di-
uerſæ inſeparabili coniunctione vniuntur.

✠ Origenes. Introducitur nunc per hiſtoriæ ſpeciem ſpō
ſa quædam, quæ ſuſcepit quædam ſponſaliorum,& dotis ti-
tulo digniſſima munera ab ſponſo nobiliſſimo . Sed pluri-
mo tempore moram faciente ſponſo, ſolicitari eam deſide-
rio amoris ſui , & confici ia-
centem domi ſuæ , & agen-
tem omnia quatenus poſſit
aliquando videre ſponſum
ſuum atque oſculis eius per-
frui . Quæ , quoniam nec
differri amorem ſuum , nec
adipiſci ſe poſſe , quod de-
ſiderat , videt , conuertat
ſe ad orationem , & ſuppli-
cet Deo , ſciens eum pa-
trem eſſe ſponſi ſui . Con-
ſideremus ergo eam leuan-
tem ſanctas manus ſine
ira , & diſceptatione , in
habitu ornato , cum verecundia , & ſobrietate , orna-
tam digniſſimis ornamentis , quibus ornari decet nobi-
lem ſponſam , æſtuantem vero deſiderio ſponſi , & inter-
no vulnere amoris agitatam,orationem, (vt diximus) fun-
dere ad deum , & dicere de ſponſo ſuo , *Oſculetur me oſculo oris ſui.*

☞ a *Meliora*

Tria ſunt oſcula, primū, pedum ſecundum, manuū, tertium oris. Primum eſt incipientium. Secundum proficiētium. Tertium perfectorum.

Poſtilla venerabilis patris fratris Nicolai de Lyra ſuper Cantica canticorum incipit.

CAPVT I.

1 OSculetur me oſculo oris ſui. Expedito primo Salo-
monis libro,in quo traduntur documenta,quę
faciunt ad illuſtrationem mentis,& ſecundo,
in quo inducimur ad cōtemptum affluentiæ
mobilis , hic conſequenter incipit tertius,in-
ducens ad amorem ſupernæ fęlicitatis, ſicut dictum fuit ple
nius in principio primi libri, vbi poſui quandam præfatiōnē
pro iſtis tribus libris . Appetitus vero fęlicitatis ſupernę pro
cedit ex amore mutuo dei,& rationalis creaturæ,qui in hoc
libro deſcribitur,vt plenius videbitur proſequendo . Tamē
ad maiorem dicendorum intelligētiam aliqua ſunt hic præ-
mittenda. Primum eſt,quod tranſlatio noſtra in pluribus lo
cis diſcrepat a litera Hebraica, & ſimiliter ſignatio capitulo
rum.Secundum eſt,quòd totus iſte liber procedit paraboli-
cè , nec tamen apparet lucide,quibus perſonis determinatæ
parabolę ſecundum ſenſum literalem ſint applicādę, & hoc
cum prędictis difficultatem ingerit in hoc libr. Si enim hoc
appareret,ſicut Iud.9.b. vbi dicitur: *Dixerunt autem omnia li-
gna ad rhannum: Veni,& impera ſuper nos.* Ex litera ſequenti ma
nifeſte patet,quod intelligitur de Sichimitis,& Abimelech
quem vnxerunt ſuper ſe regem, tunc facile eſſet hunc librū
exponere,ſed hoc non apparet,niſi in quodam generali,ſci-
licet quòd iſte liber loquatur parabolice , de amore mutuo
ſponſi,& ſponſę.Sed quis ſit iſte ſponſus, & quæ ſit hęc ſpon
ſa,clare non apparet ex litera, propter quod accipiuntur va-
rie a diuerſis . Quidam enim dixerunt , quod hic accipitur
ſponſus ad literam ipſe Salomon , & ſponſa filia Pharaonis
vxor eius prędilecta. Sed hoc non videtur verum,quia licet
hic amor inter ſponſum , & ſponſam potuerit eſſe licitus,vt
pote infra limites matrimonij contentus , ſicut dixi plenius
ſuper tertium librum Reg. 3.tamen carnalis fuit,& frequen
ter habet talis amor aliquid inhoneſtum, & illicitum adiun
ctum,propter quod deſcriptio talis amoris non videtur ad
libros ſacræ ſcripturę canonicos pertinere, maxime quia hu
iuſmodi libri ſpirituſancto dictante ſunt ſcripti . Salomō au-
tem amorem ſui ad vxorem , & econuerſo,& delectamenta
ad hoc ſequentia cognouit per experientiam, & non per ſpi
ritusſancti reuelationem,propter quod hic liber,qui ſemper
fuit ab Hebręis,& Latinis inter canonicos libros reputatus,
vt patet per Hiero. in prologo galeato , non videtur de hoc
amore conſcriptus . Propter quod Hebręi dicunt,quòd iſte
liber loquitur parabolice de amore dei , & plebis Iudaicę,
quam ſibi deſponſauit in legis datione. Exod. 20.& ſic ha-
buit eam,vt ſponſam prędilectam.Expoſitores vero catho-
lici dicunt communiter,quod iſte liber loquitur de amore
Chriſti , & eccleſię , accipiendo eccleſiam prout diuiditur
contra ſynagogam,quę proceſſit de latere Chriſti dormiē-
tis in cruce,ſicut Eua formata fuit de coſta dormientis A-
dę,& ſic tam illi,quam iſti nituntur ad ſuas intentiones li-
teram applicare . Saluo tamen meliori iudicio, vtrique vi-
dentur in aliquo deficere.Primo in hoc,quod ſponſam ac-
cipiunt nimis ſtricte Iudęi , dicentes , ſponſam pręciſe eſſe
plebem Iudaicam cum gente conuerſa ad ipſam:Catholici
vero plebem Chriſtianam , quia in hoc libro ponuntur ali-
qua , quę non videntur conuenienter exponi referendo ad
ſtatum veteris teſtamēti. Et econuerſo aliqua,quę non poſ
ſunt conuenienter exponi de ſtatu noui. Et ex hoc ſequitur
defectus alius,quo Iudęi aliqua ad ſtatum noui teſtamenti
pertinentia inconuenienter exponunt de ſtatu veteris , &
econuerſo catholici aliqua ad vetus teſt. pertinentia minus
conuenienter exponunt de ſtatu noui, loquendo tamen de
ſenſu literali,cui prout potero,inſiſtere intendo . Et eſt hic
ſenſus literalis , non ille, qui per voces ſignificatur,ſed qui
per res ſignificatas primo intelligitur,ſicut patet in exem-
plo ſupra poſito de Abimelech,& Sichimitis , propter hoc
dicitur parabola a para,quod eſt iuxta,& bole,quod eſt ſen
tentia, quia iuxta ſignificationem vocum aliud ſignificat.
Igitur in hoc libro ſponſus accipi videtur ipſe deus , ſponſa
vero ipſa eccleſia cōplectens ſtatum vtriuſque teſtamenti,
quia ſicut eſt vna fides modernorū,& antiquorū,variata tn̄
ſecundum maiorē,& minorē explicationē,ſic eſt vna eccle
ſia,variata tn̄ ſm maiorē , & minorē coniunctionē ad deū,
quia magis coniuncta eſt tempore noui teſt. & hoc modo
accipit eccleſiā beat9 Greg.home.7.dicēs. Quis ſimilitudi-
nē patrisfam.rectius tenet, q̄ conditor noſter,qui eos quos
condidit ſic poſſidet quaſi ſubditos in domo,qui hēt vineā
ſcilicet vniuerſalē eccleſiā , q̄ a primo Abel iuſto vſque ad
vltimū electū,q in fine mūdi naſciturus eſt,quot ſanctos ,p
tulit quaſi tot palmites miſit.Eccleſia vero ſic accepta reſp
cit diuerſa tēpora,& in aliquib.offendit ſponſum, & in alijs
placauit.Itē ɔſtituta eſt ex diuerſis gentib.ſ.ex Iudęis,& ge
tib.ex iuſtis,& peccatorib.ex p̄latis,& ſubditis,& hęc,& cō
ſimili.

Materia huius libri.

a *Meliora sunt.* Vbera sponsi Christi nominat quod muliebre est, vt ipso carminis initio figurate se loqui manifestet. Ideo desidero osculum quod est etiã redemptio mea, quia instructiones tuę, quę sunt lac, & nutrimẽta puerorum, sunt meliores aliis doctrinis, quæ nõ fouent, sed occidũt simplices: sicut vinũ enecat paruulos. Vnguentorum odoribus, opinio sollet signari virtutum.

✻ Beda. Ac si patenter diceret: ideo te aduenire, tuis oculis recreari cupio, quia tuæ dulcedo presentię cũctis incomparabiliter eis, quæ per præcones aduentus tui misisti, muneribus antecellit. Vinũ quippe feruorem scientię legalis, vbera vero dicit rudimenta Euangelicæ fidei. De quibus ait Paulus. j. Cor. 3. Lac vobis potum dedi non escam. Et iterum. j. Cor. 2. Non enim iudicaui me scire aliquid inter vos, nisi Iesũ Christũ, & hũc crucifixũ. Vbera ergo sponsi meliora sunt vino, quia rudimenta noui Testamenti, quoscunque ex aqua, & spiritu regenerant, mox vitæ cęlestis introitu aptos reddunt, quòd longa legis obseruatio nequaquam facere valebat, ne in his quidem qui gustu supernæ suauitatis accensi veraciter dicere Deo poterant cum Psal. *Et poculum tuum inebrians quam praclarum est:* probante Apostolo qui dicit, Nihil enim ad perfectum lex. Si autẽ vbera Christi, id est, primordia dominicæ fidei meliora sũt vino legis, quanto magis vinũ Christi, id est, perfectio doctrinæ Euangelicę, cũctis legalibus cęremoniis præstat? &c.

Oleum effusum nomen tuum. Ideo etiam desidero osculum: quia nomen tuũ est oleum, &c. Sponsus à patre ad sponsam venit vnctus, vt sponsam vngat. A chrismã Christus, id est ab vnctione vnctus, quod nomen per gratiã spiritussancti in baptismate funditur in cunctos fideles. Nondum possum te ipsum amplecti, nomẽ tuum interea ex desiderio tui mecũ pernoctabit. Nomen Iesu venit in mundum, & statim prędicatur. *Oleum effu.* id est in vniuersa terra Christi nomen prędicatur, nunc Moysi nomen auditur in gentibus, quod prius Iudæę tantum claudebatur angustiis.

Vnguentum effusum nomẽ tibi. ✻ Theod. Multiplices, inquit, hi ac varij fontes, qui totũ orbem terrarum odoris suauitate repleuerunt vnicam habent venam, & originẽ vnguentum tuum. In eo namque inhabitauit omnis pulchritudo diuinitatis. Et ipse cuncta simul spiritus dona vt homo suscepit. Quocirca clamat etiam Esaias, *Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus domini, &c.* Ideo dicit, *Vnguentum effusum nomen tibi.* Non vnguẽtum ait simpliciter, sed effusum. Quemadmodum enim vnguentum in vase cõclusum inclusam continet, & ipsam odoris fragrantiam, sin autẽ effundatur, ipsum quoque replet aerem: sic Dominus Christus ante passionem paucis notus erat: at posteaquam crucem mortemque sustinuit, ac veluti corporis vas, aperuit, continuò beati Apostoli suauitate illa repleti sunt, terram percurrentes, & maria traicientes, omnibusque Euangelium nuntiantes, odoris suauitate mundum vniuersum compleuerunt. Ob id ait sponsa. *Vnguentum effusum nomen tibi.*

¶ Quia hic gratia adiuuans, & finis vita æterna. b ¶ Doctrina & refectio tuę pręsentię quę dulcis est. c ¶ Legis feruore vel quibuslibet aliis institutionibus. d ¶ Ad similitudinem vnguentorum. quia odore attrahunt, vel propter dona spiritussancti. e ¶ Quia effectu, & natura omnes præcedunt vnctiones veteris legis.

a quia [a]meliora sunt † v[b]bera tua vino[c], fragrantia vngu[d]entis o[e]pti- 1 2

a ¶ De baptismo. ¶ Quia reficit, sanat, & superenarat. b ¶ Deus homo factus. ¶ Quod prius latebat in paucis, modo notificatur ad salutem omnium. c ¶ Quia effusum est. 3
d ¶ Rudes in fidè. ¶ Quia te in essentia videre non possunt, sola dulcedine nominis tui te omnibus rebus anteponunt. 4

b c mis. Oleũ e[a]ffusum no[b]men tuũ: ideo[c] adolescẽ[d]ntulæ dilexerunt 5

a ¶ Infer vim corpori. ¶ In vmbra tua, vel etiam, imitatione tuorum operum. ¶ Cum singulariter dicitur trahe me additur: Curremus: quia vna per orbem ecclesia de multis fidelibus. b ¶ In fama nominis tui, quod comparatur vnguentis. vel in fide æternorum bonorum, quę vnguentis sunt comparabilia. 6

d te. Tra[a]he me post te. Curremus in odo[b]rẽ vnguentorũ tuorũ. 7 8

D

E

c *Ideo adolescen. dile. te.* Hæc dicẽs, adolescentulas conspicit, quæ dum prius loqueretur, non aderant, sed in precibus me diis ingreditur adolescentularum chorus, & sponsæ laudatur eloquiis. Vniuersæ ecclesiæ, quæ vnã catholicam ecclesiam faciunt, adolescentulæ sunt: non vetustæ per culpam, sed nouellæ per gratiam, non senio steriles, sed ętate mentis ad spiritualem congruę fœcunditatem. Et quia oleo tuæ gratię omnes dolores criminum euacuasti. *Ideo ado. dilex. te.*

d *Trahe me post te.* Respondent adolescentulæ: *Trahe me post te.* Sponsa non post tergum sequitur, sed sponsi iuncta lateri, famulæ post eam ingrediuntur. *Trahe me post te.* Hucusque vox expectantium incarnationem saluatoris, & dona ipsius commendantium: hinc subinfertur vox illorum qui post tempora incarnationis ad fidem venerunt. Illa, vt veniret, & osculum afferret rogabat, hæc non ad se vltra eum descendere taliter flagitat, sed ipsa potius ad cælos sequi desiderat: quod quia per se non posse fieri conspicit, eius ducatum implorat, ad quem venire desiderat. *In odore vng.* In consideratione miraculorum.

☞ *Intro-* F

NICOLAVS DE LYRA.

[...]milia faciũt difficultatẽ in hoc libro quia frequenter fit transitus de [v]no tẽpore ad aliud, & de vna parte ecclesiæ ad aliam, & de ecclesia [a]d Deum, & econuerso quasi sub eodem contextu literæ: & hoc propter [c]onnexionem sponsi, & sponsæ ad inuicem, & partium ecclesiæ in vnã [fi]dem: sicut plenius dixi in principio Gen. in regulis de intellectu sacræ [sc]ripturæ. Sciendum autẽ quòd licet ecclesia à principio mundi incepe[ri]t, vt prædictum est, tamen specialiter nomen sponsæ primò in datione [le]gis in monte Sinai accepit: per quam plebs Israel fuit desponsata Deo [pe]r fidem, & latriam, aliis gentibus ad idololatriã declinantibus: pro[p]ter quod Salomon spiritusancto dictante describendo amorem Dei, & [ec]clesiæ sub nominib⁹ sponsi, & sponsæ, incepit a tẽpore egressus de Ae[gy]ptiaca seruitute, quia tunc lex fuit data. Igitur iste liber diuiditur in [du]as partes: & in prima describitur amor iste pro tempore veteris te[st]amenui, & in secunda pro tẽpore noui. Secumda incipit infra, cap. 7. [P]rima diuiditur in tres, quia primò describitur amor prædictus prout [re]spicit egressum de terra Aegypti. Secũdò, progreßum per viam deser[ti] ibi: Dum esset rex. *Tertiò, ingreßũ termini, scilicet Iudææ. 4. cap. [i]bi.* Vadam. *Primo in duas: quia primò ponit amorosa sponsæ petitio: [s]ecundo gratiosa sponsi responsio, ibi:* Si ignoras. *Prima adhuc in [d]uas: quia primò ponitur petitio amoris. secundò exclusio erroris, ibi:* [N]igra sum. *Circa primum sciendum, quòd populus Israel qui sponsæ [n]omine hic intelligitur, multum desiderauit de Aegypto exire, vt liber [a] seruitute dura, posset Deo liberius seruire, & ei amore feruentius in[h]ærere, vt habetur Exod. 4. Et istud desiderium exprimitur, cum dici[tu]r:* Osculetur me osculo oris sui. *id est vtinam Deus ostendat se [s]ibi per signa, & effectus amicabilem, sicut sponsũ sponsæ prędilecta.*

Quia me. sunt vbe. tua vi. *In Hæbræo habet:* Quia meliores [su]nt amores tui: *Nomen enim Hebraicum hic positum, æquiuocũ est [a]d amores, & vbera. Hebræi sequuntur vnam significationem, transla[ti]o nostra aliam. Sed in hoc videntur Hebræi melius dicere, quia secun[du]m proprietatem Hebræi sermonis sponsa hic alloquitur sponsum. [I]n commendatione vero sponsi non videtur decenter fieri mẽtio de vberibus. Poteſt tamẽ dici, quòd per vbera spõsi hic intelligitur plenitudo misericordiæ Dei. Est igitur sensus secundum Hebræos cum dicitur:* Quia me. sunt amores tui vino. *id est sapidiores menti deuotę quã quodcunque sapidum corporale gustu corporali. Et secundum translationem nostram:* Meliora sunt vbera tua vino. *id est tuæ misericordiæ plenitudo dulcior est humanæ menti quàm vinum gustui, quod inter corporalia est magis sapidum.*

2 Fragrantia. *Vel, fragrantes secundum Hebræos.*

3 Vnguentis opti. *id est, plenitudo tuæ misericordiæ, vel amores tui magis recreant animum deuotum, quàm quodcunque redolens sensibiliter olfactum.*

4 Oleum effusum nomen tuum. *Per oleum hic intelligitur liquor aromaticus fluens de arboribus aromaticis in Arabia, & terra promissionis, & collectus seruatur in vasis. & quando effunditur super aliquem ad refrigerium seu medicinam emittit odorem suauem, per quem intelligitur in scriptura bona fama secundum illud Apost. ij. Cor. ij. d.* Christi bonus odor sumus, &c. *Est igitur sensus, cũ dicitur:* Oleum effusum nomen tuum. *Quod per mirabilia, quæ fecit Deus pro filiis Israel in Aegypto, & in mari rubro, fama nominis, & bonitatis eius diffusa est ad alios populos, propter quam multi ad Iudaismum fuerunt conuersi. propter quod subditur:*

5 Ideo adolescentulæ dilexerunt te. *id est aliæ gentes ad amorem tuum sunt conuersæ. Multi enim de Aegyptiis hoc modo fuerunt conuersi, & cum filiis Israel exierũt de terra Aegypti, vt habetur Exod. 12. Similiter Ietro cũ domo sua auditis mirabilibus, quæ fecerat Deus Israeli Exodi. 14.*

6 Trahe me post te. *Educendo me potenter de Aegypto.*

7 Curremus in odorem vnguent. *te per viã iustitiæ sequendo.*

8 In odore vnguentorum tuorum. *id est, tracti effectibus bonitatis tuæ. Hoc tamen, scilicet:* In odore vnguentorum tuorũ. *non est de textu, quia non est in Hebræo, sed ab aliquo doctore fuit appositũ per modum interlinearis glossæ, quæ postea inserta fuit textui per imperitiam scriptorum.*

☞ a Intro-

a ¶ Quasi Vos adolescentulæ currite: quia me currentem. Introduxit, sic, & vos introducet. b ¶ Nondum ad requiem, sed in præsentem ecclesiam vbi necessaria sunt vitæ. c ¶ Corpore cum bonorum operum attestatione. d ¶ Animo cum bona voluntate operabimur.

a † Introduxit[a] me rex in † cellaria[b] sua: exultabimus, & læta[d]bi-
b
a ¶ Non in nobis. b Exultabimus quaudiu memores erimus donorum, vel doctrinarum tuarum. c ¶ Existentium super austeritatem legis, vel carnalium desideriorum, quæ inebriant.

c
d mur in te[c], memores[b] † vberum tuorum super vinum. Recti

a In pressuris, vel per pœnitentiam. b Virtutum decore. c Quę iam cælestis patriæ habitationem suspiratis.

e diligunt te. Nigra[a] sum, sed formosa[b] filiæ[c] Hierusalem,

a Nigra reputor, & quasi purgamentum mundi, non habens locum inter homines, sed semper militans, & exultans. b Id est tenebræ. c Formosa, sicut pelles Salo. d ¶ Nostræ militiæ pacificum verum delectantes. De pellibus rubricatis fecit sibi tabernaculum Salomon in quo delectabatur. c Nigra quidem sum, sed nolite mirari si hominibus foris despecta sum ob æstus tentationum.

f sicut tabernacula Cedar[b], sicut[c] † pelles Salomonis. Noli[e]-
g
a Non est naturalis hæc nigredo, sed interior fulgor a foris velatur tribulationibus. Nec hoc solum intueamini, quod patior, sed attendite fructum, qui sequitur. b Exercitatio tribulationum, vel Christus, pro cuius amore hæc patior.

h te me considerare, quòd fusca[a] sim: quia † decolo[b]rauit

a *Introduxit me rex in cellaria sua*, Sponsa in penetrale sponsi A ingressa reuertitur ad iuuenculas, & nunciat illis: *Introduxi me*. Vel, per spem in æternã beatitudinẽ induxit pluraliter pro omnimoda bonorũ copia, quasi iam dulcedinem regni cęlestis prælibaui, quæ mihi in cælis parata sunt, ipso reuelãte cognoui: Mòxque ad eum conuersa, qui sibi hoc reuelat, gratias agit pro beneficiis. Quatuor sunt in domo, porta, ascensus, triclinium, cubiculum. Per portam, fidem; per ascẽsum, spem: per tricliniũ, charitatem: per cubiculũ, ipsam beatitudinẽ intelligim[9].

Isaiæ 2.a.

amorum

✽ Origen. cum indicasset spõso suo sponsa quod adolescẽtulę odore eius captæ currerẽt post ipsum, cum quibus etiam ipsa cursura esset, vt eis formam præberet in omnib. nunc quasi laboris sui consecuta iam palmam pro eò, quòd concurrens currentibus, introductam se dicit ab sponso rege in cubiculum eius, vt ibi videret cunctas opes regias. In quo vsque meritò iocundatur, & exultat, vtpote, quæ secreta iam regis, & arcana prospexerit. Hic est secundum propositum dramatis ordinem, quasi historicus intellectus.

B b *Exultabimus, & læta.* Q. Non de perceptis muneribus ipsi nos extollim[9], sed te: memores per omnia quanta pietate austeritatẽ legis, gratia fidei euangelicę mitigare dignatus es: ideo non in nobis, sed in te exultabimus, quia recti oẽs diligunt te, & sup omnia diligendũ didicerunt. Rursus in penetrale sponsa ingressa, adolescentulę dum illius pręstolant aduentũ lætæ concinunt pro sponsæ perfectione. *Memores vberum*. Et recti diligunt ad sponsę cõmendationẽ refertur.

c *Memores vberum tuorum su.* Illa (q̃ maior est) iam tuorũ lacte vberum perfruitur: Nos quoque non quidẽ diligimus, sed diligemus. Deinde loquuntur ad sponsum. *Recti diligunt te*. Recti, oẽs qui sunt recti corde super omnia te diligunt, nec recti sunt, qui tuo amori aliquid præponunt, a quo solo habẽt quicquid boni habent.

d *Recti diligunt*. Frustra se conditorem diligere credũnt, qui eius monita contemnunt. Vere iusti, nec actu, nec cogitatu, nec dicto Deum violant.

e *Nigra sum.* Postquam ecclesia in cellaria est perducta, per cognitionem, scilicet, & per spem futurorum bonorũ, postquam eũ recto corde diligere, & in eius gratia gaudere didicit, restat ostendere quid pro amore illi[9], & pro acquisitione bonorũ, quæ gustauit, certamẽ subeat; & quid afflictionis toleret. *Nigra.* Q. promittitis vos mecũ ituras, & potest vos tribulatio deterrere, q̃ patior: sed nec afflictio, nec infamia vos C deterreant, q̃ hęc virtutum formositatem conferent, & post amorem restat patientia ad experimentũ amoris. *Nigra*. Rursus adolescentulis sponsa respondet, & agitur de manifesta tentatione. *Nigra*. Vilis quidẽ in oculis persequentium appareo, sed ante Deum veritatis confessione gloriosa refulgeo.

✽ Rupertus. *Nigra*, id est, pręgnans inuenta sum: *sed formosa*, id est, salua virginitate de spiritu
1 sancto impręgnata.
2 Bene actum, opti-
3 me prouisum est, vt
4 ventura postmodũ
5 multitudine ad illud
6 Natiuitatis Ioannis
7 gaudium, reuerte-
8 retur in domũ suã,
9 ne prius ab illis de-
prehenderetur in
10 vtero habens quam
11 ab eo B. Ioseph, &c.
12 Dicat igitur, Nigra
13 sum sed formosa,
14 filiæ Hierusalẽ: se-
cundum opinionẽ
male videntiũ nigra
secundum fidem recte credentium formosa. Quam nigra & quam formosa? *Nigra sicut tabernacula Cedar*. niger, id est ferus homo iure fuit eiectus cum matre sua, dicente Sara *Eiice ancillã, & filium eius: non enim erit hæres filius ancillæ cũ filio liberæ*, & eregione omnium fratrum suorũ in solitudine fixit tabernacula, ita & ego iure eiicienda visa sum, ita vt vir meus Ioseph nollet traducere, sed vellet occulte dimittere me &c. Ergo nigra ego sicut tabernacula Cedar: quia sicut ille cum matre sua, ita & ego cum eo, quod conceperã, videbar eiicienda, viri mei hæreditate, & domo indigna.

f *Sicut taber. Cedar.* Hic sicut, ponitur nõ pro veritate, sed pro æstimatione insipientium, qui eam putant vitiorum, vel dæmonum mãsionẽ, sicut pelles Salo. hic ponitur pro veritate. *Cedar*. Ismahelis filius fuit. cuius manus contra omnes, & manus omnium contra eum, nullum inter homines habens locum, sed in tabernaculis pro nequitia, & ita semper habitans. Sic, & iusti pro meritis suis creduntur expelli, & affligi & quasi hostes omnium iudicantur. vnde dicitur: *Eritis odio omnibus ho. propter nomen meum.*

g *Sicut pel.* Ecclesia in se carnalia mortificans desideria, & decora virtutibus, vero pacifico dignũ fit habitaculũ. Ideo caro dominici hominis vocatur pellis, quia sicut tentorium super aliquem tenditur ne a sole vratur, ita caro Christi in cruce extensa fuit nobis obumbratio vitiorum.

h *Decolorauit me sol.* Solis est vrere, & illuminare, sic verus sol exterius suos persecutionibus exurit, dando vires resistendi illuminat.

Ne vedeatis me quoniam infuscata sum ego, quia despexit me sol.

✽ Ori. Hęc ipsa quę nũc nigra dicit esse, in fine Cãtici huius dealbata memorat ascẽdere, incũbens super fratrẽ suũ. Effecta est ergo nigra, quia descẽdit, si aũt cęperit ascẽdere, & incumbere sup fratrẽ suũ, & adhęrere ei, nec omnino separari ab eo,

NICOLAVS DE LYRA.

1 Introduxit me rex. *Cælestis.*

2 In cellaria sua. *Reuelans mihi per Moysen secreta sua, secundum quod dicitur Exodi tertio a. Cumque minasset gregem ad interiora deserti, &c. Sequitur: Apparuit ei dominus, &c.*

3 Exultabimus, & lætabimur in te. *Quod fuit impletum, quando transito mari rubro lætantes dixerunt: Cantemus domino gloriosè, &c. Exodi. 15.*

4 Memores vberum tuorum su. vinum recti. *Vel, amorum tuorum secundum Hebræos; & exponatur vt suprà.*

5 Recti. *id est iusti.* 6 Diligunt te. *Filiali amore.*

Peccatores semper inueniuntur

7 Nigra sum. *Hic consequenter ponit exclusio erroris. Circa quod sciendum, quòd ecclesia militans semper habuit, habet, & habebit vsque ad finem mundi cum iustis aliquos peccatores, & cum fortibus aliquos debiles, propter q̃ saluator cõparat eam sagenæ missæ in mari ex omni genere piscium congreganti, Mat. 13.f. Et ideo fragiles Hebræi in Aegypto existentes, ex seruitute dura per impatientiã fracti reputabãt totam illam ecclesiam Deo abominabilem, sicut sponsa deformis viro suo, cum tamen Deus frequenter permittat electos tribulari ad suã purgationem, & meriti augmentationem: propter quod errorem fragilium remouet dicens:* Nigra sum. *id est turpis in conspectu Dei secundum imperitorum æstimationem.*

8 Sed formosa. *secundum veritatem.*

9 Filiæ Hierusalem. *id est o vos imperfecti de plebe Israelitica propter quod dicuntur filiæ in sexu fœmineo, & fragili.*

10 Sicut taber. Cedar. *id est Agarenorũ, eo quòd Cedar fuit filius Ismahelis, Gene. 25, qui fuit filius Agar Gene. 16.d. Agareni vero qui nunc dicuntur Saraceni, tunc habitabant in tabernaculis expositis imbribus, & niuibus in hyeme, & solis ardoribus in æstate: propter quod denigrata erant exterius, pulchra tamen interius.*

11 Sicut pelles Salom. *Nomine Salomonis, qui pacificus interpretatur, intelligitur ipse Deus secundum Hebræos, quia disponit omnia suauiter, pelles autem eius dicuntur hic operimentum superius tabernaculi, in quo Deus colebatur, quod erat de pellibus arietum, Exod. 26. & erat expositum pluuiis, & caumatibus: sicut filij Israel duris laboribus in Agypto.* 12 Nolite me considerare. *id est iudicare.*

13 quod fusca sim. *idest obscura, & abominabilis Deo.*

14 Quia deco. me sol. *Mulier enim pulchra de sua natura si solis ardoribus exponatur, à pulchritudine sua exterius immutatur, tamen talis immutatio accidentalis est, & procedit ab exteriori. Est igitur sensus;* Quia decolora. me sol. *id est ardor tribulationis Aegyptiacæ fecit me nigram, & turpem apparere: vnde dicitur de hoc ardore, Deut. 4.c. Vos autem tulit dominus, & eduxit de fornace ferrea Agypti: propter quod subditur;*

Sed

Fili

ab eo, erit dealbata & candida, abiectaq; omni nigredine, veri luminis luce circunfusa radiabit. Dicit ergo nunc ad filias Hierusalē pro nigredine sua satisfaciens. Non putetis, ò filiæ Hierusalem, q̄ naturalis est ista ingredo quā videtis in vultu meo, sed scitote quoniam despectu solis est facta. Sol enim iustitiæ quia me non inuenit recte stātem, nec ipse in me rectos direxit lucis suæ radios. Ego enim sum populus gentium qui prius non aspexi ad solem iustitiæ, nec steti ante dominum, & ideo nec ille me aspexit, sed despexit. neque astitit mihi, sed prçteriit.

a *Filij matris.* Et quasi ad obiectionem infirmorum dubitantium respondet. Ostendit vnde primam persecutorum rabiem pertulerit, quę grauior apparet, per hoc quòd à contribulibus. Filij, id est, apostoli destruxerūt sectam nostram. Paulus ecclesiæ persecutor filius fuit matris eius secundum carnem & educationem: & pœnitentiam agens ad sororis signa conuersus, prædicauit fidem quam ante destruebat.

B

b *Posuerunt me.* Vna erat in Ierosolymis vinea Christi, s. primitiua ecclesia, q̄ in die pentecostes aduentu sancti spūs est constituta, cuius eo tēpore apostoli custodes fuerūt: sed facta persecutione dispersi sunt in regionib⁹ Iudęæ & Samariæ p̄ter apostolos, & sic contigit vt plures essent vineæ, i. in pluribus locis. Et dum persecutores Iudęi volebant ecclesiā perturbare, seminarium verbi spargebāt latius nolentes, & vnam persequendo multas constitui fecerūt. Cum ergo dixisset se afflictā parricidali odio synagogę, mox subijcit, quā dum per hanc afflictionē profecerit, addēs ex persona illorū quibus p̄dicandi cura cōmissa est. *Posuerunt me custodem in vineis.* Greg. Vineę nostrę, actiones sunt, quas vsu quotidiani laboris excolimus. Sed custodes in vineis positi, nr̄am vineā non custodimus. quia dū extraneis actionibus implicamur, ministerium actionis nostrę negligimus. Dum plures custodirem vineas, vt alios lucrifacerem, in quibusdam dāna sustinui. Acerbitas persecutionis filiorum synagogæ fecit me vineam meam non custodire, quia relicta euangelica doctrina, ad legalium obseruationum differentias cogebant.

Indica mihi quem diligit anima mea: vbi pascas. Vox incipiētis ecclesię de gētibus ad sponsam, q̄a multi pseudo p̄phetæ exeunt in mundū dicentes: Ecce hic Chr̄s, ecce illic, exorat vt possit discernere in quorū professione & opere possit inueniri. *Indica mihi.* pastorem meū quē tota anima diligo, & in quibus requiē & pascua habeat, ne ęstu turbata tentationum,

C

a ¶ Christus. b ¶ Iudæi qui in ritibus synagogæ adhuc perseuerant. c ¶ Disputationibus & persecutionibus. d ¶ Ad me retinendam. e ¶ Causa fuit eorum malitia.

a me sol. Filij matris meæ † pugnauerunt contra me, posuerunt 1

b a ¶ Fructuum. b ¶ Gentium excolendis per orbem. c ¶ Primitus in Ierosolymis constitutam per Christum & apostolos, sed multas per orbem. d ¶ Vox adolescentularum ad sponsum. ¶ De occulta tribulatione quæ ab hæreticis fit. 2

c me custodem in vineis: vineam meam non custodiui. Indica 3

a ¶ Congrue dilectum vocat, quia quo grauius est periculum, eo amplius liberatorem diligit. 4
b ¶ Des pastum, id est, opera: vel accipias vt eis possim conformari vel pascat. c ¶ Scilicet in contemplatiuis post pastum requies. d ¶ Vel cubet. e ¶ Id est, clare & manifeste.

d mihi quem diligit anima mea: vbi pascas, ubi cubes in meri- 5

a ¶ Nisi annuntiaueris, incipio errabunda iactari à uia recedendo. b ¶ Lasciuas multitudines latam viam incedentes. 6

e f die, ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum. Si 7

a ¶ Sub huiusmodi tentatione te mihi sponsatam. b ¶ Hæreticos, animas hominum diabolo parturientes. c ¶ Non præcipit, sed permittit, & quid sit euenturum prædicit. d ¶ Varios actus errantium sequere. 8

ignoras te ò pulchra inter mulieres, egredere & abi 9

a ¶ Nutri prauos motus carnis, vel perditos auditores qui à sinistris statuentur. 10

g post vestigia gregum tuorum, & pasce hædos tuos iuxta ta- 11

12

13

num, per sodalium, i. hæreticorum conuenticula eam quærere incipiā. Vel, in voce prædicatorū ad sponsum, vt discernere possint quibus vitæ verba ministrare debeant. Deinde conspicit sponsum, qui cōspectus abscessit. Et frequēter hoc facit in toto carmine, quod expertus in se probauit, sępe habitus sponsus, sępe elabitur, donec vere tenebitur. D

d *In meridie ne vagari incipiam post greges.* id est, in splēdore maiestatis tuę, q̄ perfectis conuenit, nō mane vel vespere. Vel, *meridie.* i. in exustione tribulationū, quā immittit diabolus dolens mundū sibi surripi. Solet rerū qualitas ex tempore notari. Abraham meridie angelos suscepit. Ioseph meridie cū fratribus epulatur.

Gen. 18. a
E
Gen. 43. c.

e *Sodalium tuorum.* Hæretici sodales dicuntur, quia nominis eius & confessionis mysteria circunferunt.

f *Si ignoras.* Quia sponsa dū auxilia præsentiæ Dei requireret in tribulationibus, ex p̄sona infirmātium subiūxerat: Ne vagari incipiam: statim eandem trepidationem illius spōsus imploratus benigna increpatione redarguit, secūdum illud euāgelij: *Modicæ fidei,* quasi dicat. quasi tu times in tribulatione à me deseri, & in feruore denigratam te conquereris: sed ego per tribulationes te pulchriorē efficere constitui. Quod si forte hoc ignoras, nec reminisceris, quòd nemo coronatur, nisi qui legitimè certauerit, egredere à meo consortio.

Matt. 14. d.
2. Tim. 2. a.

Moraliter.

Moral. Greg. Quando aīa inter peccatores posita, ad autoris sui imaginem se conditam meminit, iuxta perceptæ similitudinis ordinem incedit. Quod si non cognoscit, egreditur à secreto cordis in exteriores cōcupiscentias, & ad latā viam ducta, sequitur exēpla populorū. Dn̄s obiurgans ecclesiā pauētē, admonet datę sibi gr̄æ, aduersus hostiū insidias.

✻ *Exi tu in vestigiis gregum.* ✻ Orig. quasi ad eam loquitur quę intus iam sit anima, & intra mysteria collocata: pro eo tamen quod negligat semetipsam cognoscere & requirere quæ sit & quid, vel quomodo agere debeat, quidve non agere, dicitur ei, exi tu, quasi quæ ob hanc desidiæ culpam foras mittatur ab eo qui præest. Sic ingens animæ periculum est scientiam sui agnitionemque negligere.

g *Hædos tuos.* Quia nō iuxta mandatorū meorū regulā, sed iuxta tuos errores īstituunt. Iuxta. in vestigijs pastorū nouissima fies, non inter oues, sed hędos. Vel iuxta, i. vt sis similis veris pastoribus, quia hypocritæ sequi bonos vidētur viros.

✻ Greg. Per hędos immundæ cogitationes designantur, per tabernacula pastorū cōuēticula hęreticorū exprimunt. F

Qui

NICOLAVS DE LYRA.

Filij matris meæ pugnauerunt contra me. id est, duris laboribus me afflixerunt Aegyptij. Qui dicuntur filij eiusdem matris cum Hebræis, eo quod vtrique de eadem terra fuerunt nati, eo modo loquendi quo nati Parisiis dicuntur pueri & filij Parisienses. Omnes enim Hebræi qui cum Iacob fuerunt ingressi Agyptum, mortui erant, quando Aegyptij cęperunt, eos affligere, vt habetur Exodi primo. & ideo omnes reliqui erant in Aegypto nati.

Posuerunt me custodem vineis. Id est, deputauerunt me seruilibus operibus. Et forsitan aliqui eorum tanquam serui erant deputati nocte, & die ad custodiam vinearum.

Vineam meam non custodiui. id est, operibus meis intendere conuenienter non potui, propter occupationem in operibus Aegyptiorum.

4 *Indica mihi quem diligit anima mea.* Postquam sponsa petiuit à sponso dilectionis affectum, hic consequenter petit ab eo directionis effectum. Aliqui enim Hebræi laboribus fracti reputabant Aegyptios felices, & cum eis ad idololatriam inclinabantur: propter quod petit sponsa ab hac deuiatione præseruari, dicens: *Indica mihi quem diligit anima mea.* & construatur sic litera: O tu sponse quem diligit anima mea. *Indica mihi in meridie.* id est, in hoc tribulationis ardore.

5 *Vbi pascas.* fideles tuos tanquam gregem tuum.

6 *Vbi cubes in meridie.* Id est, requiescas per fidem formatam ab infidelitate, & idololatria me præseruando. propter quod subditur.

7 *Ne vagari incipiam post greges.* Id est, alias gētes infideles.

8 *Sodalium tuorum.* Id est, regum & principum ipsorum, qui dicūtur sic sodales Dei, eo quod cū eo participant in nomine. Dicuntur. n. reges & dn̄i sicut ipse Deus, vt dicit Rab. Sal. Sed mihi videtur melius dici, quòd angeli sancti prælati gentibus infidelibus dicantur hic sodales Dei. vnde Danie. 10. d. Angelus prælatus Græcis vocatur princeps Græcorū, & prælatus Persis, princeps Persarum. Et dicit beatus Dionysius, quod fuerūt angeli sancti de quibus certum est, quod sunt in societate Dei, & tamē præerant infidelibus populis. Angeli principes infidelium.

9 *Si ignoras te ò pulchra inter.* Postquā descripta est amorosi sponsæ petitio, hic consequenter ponitur sponsi gratiosa responsio. Et primo respondet ad petitionem secundā, vt continuetur litera ad immediatè præcedentem dicens: *Si ignoras te ò pulchra inter mulieres.* id est, o tu plebs Hebræa inter alias gentes pulchra, propter puritatem fidei & latriæ. *Si ignoras te.* i. times propter infirmos tuos, à via recta declinare.

10 *Egredere.* De societate & familiaritate idololatrarum. quia scribitur Prou. 13. d. Amicus stultorū similis efficietur.

11 *Et abi post vestigia gregum.* id est, simplicium credētium quales fuerunt Abel, Seth, Enoch, Noe & consimiles.

12 *Et pasce hædos tuos.* id est, infirmos de populo tuo.

13 *Iuxta tabernacula pastorum.* id est, secundū documēta pa-

Qui ergo pugnare nescit, iuxta tabernacula pastorũ hœdos
A pascit: quia quisquis obsistentibus tentationũ gladiis viriliter non resistit, immũdas cogitationes quasi hędos lasciuos in corde nutrit & efficitur ei similis, etiã qui à fide recedit. Anima vero quę sponsa Christi effici cõcupiscit, qualiter se habeat Christus eam docet cum ei per cõparationem protinus dicit. *Equitatui meo in curribus Pharaonis, assimilaui te amica mea.*

a ¶ Secuta magistrorum insipientium doctrinas. b ¶ Populo Israelitico.

a b bernacula pastorum. Equitatui meo in curribus Pharao- 1

a ¶ Id est, prædicatores, qui cibum scripturarum conterunt, & auditoribus suis comestibilem reddunt.

c nis assimilaui te amica mea. Pulchræ sunt genæ tuæ si- 2

a ¶ Per collum capiti membra iunguntur.

d cut turturis, collum tuum † sicut monilia. Murenulas 3 4

a ¶ Ego & illi qui illuminati spiritusancto scripturas aliis ministrant. b ¶ Distinctas & variatas, secundum diuersitates personarum. c ¶ Eloquii nitore. d ¶ Causa præmissa quare tantopere diligat.

e f aureas faciemus tibi, vermiculatas argento. Dum esset rex 5

† propter.

a *Equitatui.* Sicut priorem populũ de Aegyptiaca seruitute liberaui, sic te de persequentium manibus liberabo elidẽs Pharaonem, si te sponsam meam cognoueris, liberans à seruitute diaboli, in fonte baptismatis passione rubricati, submerso ibidem autore. *Equitatui meo.* Quia dñs non vult ecclesiam ignorare seipsam, sed diligenter attendere quid donorum acceperit, quid pati debeat: consequenter post comminationẽ blanditur ei, quasi dicat. Si vis intelligere quomodo te scire debeas, intellige cui te comparauerim, & tunc cognosces te talem
B per beneficia mea tibi collata, quæ turbari non debeas. *Equitatui.* Eques, sponsus. dicente propheta. *Et salus eius equitatio.* Quantum ergo differt meus equitatus ab equis Pharaonis, tãtum melior es omnibus aliis filiabus. Sicut ille populus superuenientibus curribus Pharaonis perterritus est (sed cęlesti protectione saluatus, & per aquas submersis hostibus in terram promissionis introductus est) sic vnda mortis, quæ cunctis occursura est mortalibus, prauos rapit in interitum, piis reserat iter ad salutem, & cętera omnia quę ibi corporaliter, hic complentur spiritualiter. Dubitantem benigne increpat, & ne desperet in sequenti fideli amore viriliter confortat, vbi Pharaonis eq. comparat.

Abac. 3. b. secundum L x x. Exod. 15. f.

b *In curribus Pharaonis.* id est, in tempore curruum. Et nota superbiam: Pharao, elidens vel dissipans interpretatur. Nec oportet vt vagari incipias cum me consolatorem habeas, & prælatos quibus innitaris, per quos subsistas.

c *Pulchræ.* Quoniam ostensum est, quomodo dominus ecclesiam inter aduersa protegat, restat ostendi quantum amorem ipsius domini inter aduersa seruet ecclesia. Vnde sequitur: *Pulchræ sunt genæ.* Tanta te verecundiæ salutaris virtute decoraui, vt castitatem promissę mihi fidei nulla prauorũ doctorum doctrina vel suggestione corrumpas, a quibus timebas in errorem deduci. Pulchritudo mulieris in genis dicitur esse quam plurima.

Allegoricè.

Allegoricè. In genis notatur signũ pudoris, sicut in prędicatoribus mos recte viuendi. Ecclesiæ etsi sponsi sui morte viduata, tanta tñ eius memoria tenetur, vt nullatenus exter
C norum possit recipere consortium: & pro suis & aliorũ peccatis gemit. In collo, doctores: in monilibus opera illorũ: qa ea quę verbo docent, operant̃. Quæ sit huius sobrietatis custodien: læ gr̃a subdendo demonstrat. *Collum tuum sicut monilia.* Per collũ nãque cibos traiicimus in corpus reficiendũ, & verba proferimus, quib⁹ secreta cordis proximis declaramus, i. doctores qui & verbis instruunt, & cibum salutis in commissa sibi membra trãsfundunt. Qui monilibus comparantur, qui pulchri sunt moribus, & pectora virginum verbis & exemplis claudunt, ne adulter inserat manum.

✻ Gregorius. Turtur postquam parem suum perdiderit semel, nunquam alteri se iungit, sed semper solitariè habitãs in gemitu perseuerat: quia quem diligebat non inueniens quærit. Sic sancta quæque anima dum à sponso suo absens est, ab eius amore non recedit, sed in eius desiderium semper anhelat & gemit: & dum illum quem valde diligit omnino inuenit, quia ab omni alieno amore se retrahit, quasi in genarum verecundia castitatem cordis ipso habitu & actu exteriori ostendit.

d *Murenulas.* Alia translatio: Similitudines auri fabrefaciemus tibi cum distinctionibus argenti, quoadusque rex in accubitu suo est. Quod est aurum, id est, faciem meam in præsenti vita non poteris videre, sed similitudinem claritatis cœlestis, per illuminationem scripturarum, videbis per speculum in ęnigmate, donec omnibus appareat, quod nunc latet in deitate. *Murenulas.* Pulchrè describit sponsus eius pulchritudinem: Post hæc fit ei spõsus in recubitu. Interim eo dormiente eius socii, id est, angeli consolantur eam, non habemus aurum, sed similitudinem auri fieri faciemus tibi, donec surgat cum stigmatibus argenti. Murenulę, quęcunque bonæ institutiones quasi ornamenta aurium. In murenulis scriptura sancta, quæ auro spiritualium sensuum fulget interius, & argento cęlestis eloquii splendet exterius, per doctorum ędificationem fit custodia sobrietatis, & per diuinę scripturæ meditationem. Auro diuinæ sapientiæ, & argento diuini eloquii intus & exterius renitentes.

e *Faciemus.* Ego & mei opifices, quos plurimos ad erogada semina verbi constitui.

f *Dum esset.* Acceptis ecclesia tãtis à cõditore suo muneribus & promissis, qua hæc deuotione operũ susceperit, manifestat dicens. *Dum esset rex.* qđ est cum Dei filius in carne apparuit, ecclesia per ipsum mysteriũ incarnationis in virtute celestiũ feruore excreuit. Vel, cũ esset in humiliatione crucis humanũ genus per crucẽ redemptũ, exercitio bonorum operum odorem suauitatis aspersit. Christo rege in beatitudine cęlestis secreti quiescente, sanctorum virtus in ecclesiæ magnę nobis gratiã suauitatis ministrat, qui quo, eum quem ... appetur

NICOLAVS DE LYRA.

triarcharum, qui interrogati de sua cõditione responderũt: Viri pastores ouium sumus nos & patres nostri, 47. a.

1 *Equitatui.* Hic consequenter respondet ad primam petitionem sponsæ quæ erat de dilectionis affectione, dicens: *Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilaui te amica mea.* id est, ostendi manifestè veram dilectionem ad te, quando subuerti currus Pharaonis in mari rubro te persequentis, Exod. 14. d. Et tunc assimilaui te equitatui meo, id est, angelis meis quos valde diligo. Angeli enim sancti in multis locis sacræ scripturæ dicuntur eius militia & exercitus: Et eodem modo dicuntur hic equitatus Dei. Militum enim turma & exercitus, equitatus communiter nominatur.

2 *Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis.* id est, pulchritudo fidei tuæ est mihi amabilis. In Hebræo habetur: Pulchræ sunt genæ tuæ in ordinibus, id est in ornamentis circa faciem tuam ordinatè dispositis. Et adhoc consonat litera sequens cum dicitur.

3 *Collum tuum sicut monilia.* Sunt enim monilia colli ornamenta. Hebræi enim de Aegypto exeuntes petierũt ab amicis, & vicinis Aegyptiis iocalia argentea & aurea de mandato Dei, Exod. 11. a. de quibus postea ornauerunt se in solemnitatibus domini. Ratio vero diuersitatis literę prędictę est, quia nomen Hebraicũ ibi positum est æquiuocum ad turtures, & ordines. Translatio nostra sequitur primam significationem, Hebræi vero aliam, quorũ dicto magis consonat litera sequẽs, vt visum est. Et ad idẽ pertinet quod subditur.

4 *Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento.* Sunt enim murenulę ornamenta opere plectili facta de filis aureis & argenteis & lapidibus intextis, quibus ornabantur capita mulierum, & oræ vestium circa manus & collum.

5 *Dum esset rex in accubitu suo.* Descripto amore sponsi & sponsę, prout respicit exitũ de Aegypto, hic cõsequenter idẽ describitur, prout respicit habitationẽ in deserto. Et diuidit̃ in duas partes, q̃a primo ponunt̃ huius amoris promotiua. Secundo eius impeditiua, vt apposita iuxta se posita magis elucescãt. Secũda pars incipit ibi: Capite nobis. Promotiua vero amoris ex parte sponsi sunt eius beneficia in deserto sponsę collata, nõ tñ recolunt̃ hic oĩa sed aliqua notabilia. Nec ponuntur eodẽ ordine quo fuerũt collata, quia frequẽter in sacra scriptura prius facta posterius narrantur & econuerso. Igit̃ pars ista diuidit̃ in tres partes. In prima, ponit̃ beneficium cohabitationis diuinę. In secũda colũnę nubis, & mãnę, ibi: *Sub vmbra.* In tertia, legis datę, ibi: *Vox dilecti mei.* Prima adhuc in duas: q̃a primo ponit̃ dictũ beneficiũ. Secũdo, sponsi & sponsę mutuũ colloquiũ, ibi: *Ecce tu pulchra.* Circa primum sciendũ, q; maximũ beneficiũ fecit Deus Israeli in deserto, qñ voluit habitare in medio populi in tabernaculo in quo erat propitiatoriũ tanquam sedes Dei, sicut dictũ fuit plenè Exod. 25. de quo loquebatur Moysi sicut homo ad amicum suum & per Moysen populo. vnde dicitur Deut. 4. a. *Nec alia natio tam grandis quæ habeat Deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris.* De hac igitur habitatione Dei dicit sponsa: *Dum esset rex.* cęlestis.

appetunt non vident, tanto ardentius per desideriũ flagrãt. Vel dum esset cum patre, nardus, i. dilectio qua prior dilexit nos, dedit odorem, quia per dilectionem ꝑꝑ nos assumpsit carnem. Mirandus ordo verborũ. Accubante rege nardus mea de. odo. su. dum propter nimiam charitatẽ qua dilexit nos, filius factus est mulieris.

Engaddi fons edi. ꝑꝑ charismata quæ post resurrectionem largitus est in baptismo suis participib⁹. Engaddi, id est, oculus meę tentationis, & tentatio est vita hominis super terrã. Quia morti mediatoris, mox resurrectionis gloria successit, rectè subditur: *Botrus*. qui fuit fasciculus myrrhæ in amaritudine passionis. in dulcedine resurrectionis extitit botrus cypri. Quod myrrha enim tristificat, vinũ lætificat.

a ¶ In humiliatione incarnationis, vel humiliatione crucis, vel in sinu patris. b ¶ Nardus humilis herba est calidæ naturæ, per quam charitas designatur. c ¶ Tota congeries passionis. ¶ Fasciculus myrrhæ factus est Christus, quando ablatus de cruce myrrha & aloe perlinitus est.

a b in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum. Fasciculus 1 2

a ¶ Im tanti pa lionem. b ¶ In principali corde. ¶ Decebat in carmine nuptiali mammas potius appellari quàm pectus. c ¶ Quæ prius timebam vagari, nunc firmo amore eum complector.

c myrrhæ dilectus meus mihi: inter vbera mea commorabitur. 3 4

a ¶ Floritio interpretatur. b ¶ Repetit ex nimia dilectione. c ¶ Cuius flore digna sum. d ¶ In collectionibus gentium quæ abluuntur fonte baptismatis.

d e Botrus † cypri dilectus meus mihi, in vineis Engaddi. Ecce tu 5 6

a ¶ Simplicitate cordis, & munditia operis. ¶ Vel bis dicit, pro acquisitione vtriusque populi, vel anima & corpore. b ¶ Quia sensus tui spirituali sunt intellectu præditi.

f pulchra es amica mea, ecce tu pulchra, oculi tui colũbarũ. Ec- 7 8

g a ¶ Naturaliter per diuinitatem, & ego ex te sum pulchra. b ¶ Secundum humanitatem, quia de sanctificatione natus. c ¶ Humanum corpus.

h i ce tu pulcher es dilecte mi & decorus. † Lectulus noster flori- 9 10

a *Nardus*. quæ dicitur expellere tumores, fugare frigus, & afferre calorem, cui assimilatur homo dominicus, qui carnem assumendo se humiliauit, & se humiliando omnem tumorẽ superbię abstulit, frigus infidelitatis remouit, & feruorem charitatis intulit. Herba etiam hæc, quanto plus atteritur, tanto maiorem reddit odorem, sic Christus.

e *Ecce tu pulchra*. Hactenus ecclesia, quæ dilectionis pignora à sponso receperit testatur, cui ipse mox remunerationis vice respondet: *Ecce tu pulchra*. quasi ex hoc quod me diligis, pulchra efficieris. † Lectus.

f *Amica mea*. Alia translatio: Proxima mea, hoc est, in hoc quod proxima es speciosa es, & postquam cœperis esse speciosa, sine additamento pulchra es.

b *Fasciculus*. mors dilecti mei, quã pro mea salute subijt, semper in mea memoria cõmorabitur. Itẽ fasciculo myrrhæ cõparatur, dum ꝑꝑ nos crucis iniurias tolerauit. Myrrha arbor est Arabiæ, altitudinis quinque cubitorũ, similis spicę quam achantum dicunt, cuius gutta viridis atque amara, vnde nomen accepit myrrha. Gutta eius sponte manans, pretiosior est, corticis vulnere vilior, quæ medendis infirmitatibus est salubris. vnde. Et myrrhatum vinum à militibus accepit.

✠ Beda. Hoc iuxta literã impletum de Saluatore nostro legimus, quãdo consummata passione illius & ablato corpore de cruce, venit Nicodemus, ferẽs mixturam myrrhę & aloen, quasi libras cẽtũ. Acceperuntq; corpus eius & ligauerunt in linteis cũ aromatibus. Dilectus igitur Ecclesię, fasciculus myrrhæ factus est, qñ Dñs myrrha & aloe perlitus, linteis inuolutus est. Qui videlicet fasciculus, inter vbera sponsæ cõmoratur, cum Ecclesia mortem sui redẽptoris sine intermissione, intimo in corde meditatur. Inter vbera.n. cordis esse locũ quis nesciat? Et fasciculus myrrhæ inter vbera sponsę cõmorabitur, cum aĩa quæq; Deo consecrata, mortẽ eius, à quo se redẽptam nouit, intenta mente quantum valet, imitari satagit: memor istius Apostolici sermonis. *Quia quicunque sunt Iesu Christi, carnem suam crucifixerunt cũ vitiis & concupiscentiis*. Verum quia eidem morti mediatoris ac saluatoris nostri mox resurrectionis gloria successit, rectè sponsa subiungit. *Botrus Cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi*.

c *Vbera mea*. Castarum vbera non franguntur, sed meretricum laxis pellibus irrugantur. Vnde Ezechiel: *In Aegypto fractæ sunt mammæ tuæ*.

d *Botrus cypri dilectus*. Botrus cypri cũ resurrexerit. In vineis Engaddi est, cũ fidelib⁹ spiritualia dona distribuit. Arbores balsami, quę in Engaddi crescunt, quia in modũ vinearum excolunt, vineas appellat. Sponsus Christus igit̃ est in vineis Engaddi, q̃a in carne veniẽs spiritusancto plenus, credentibus eiusdẽ sancti spiritus dona largit̃ per chrismatis vnctionem, in cuius cõfectione oleum & balsamum cõmiscentur. Engaddi

g *Oculi tui*. Alia laus sponsæ speciosæ, vt & nos laboremus speciosi fieri. *Oculi tui columbarum*. simpliciter Deũ intueris, quia nihil aliud nisi ipsum quæris. *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam*, non habet oculos columbę, sed qui habet, castis intuetur oculis, & legem & euangelium spiritualiter intelligit. In cuius columbæ specie spiritussanctus apparuit: Ideoq; & spiritualis intelligentia, & omnia spiritualia dona nomine columbę designantur. Columba felle caret, rostro non lædit, in cauernis petrarum nidificat, alienos pullos nutrit, iuxta fluenta manet, meliora grana eligit, gemitum pro cantu reddit, gregatim volat, alis se defendit, visum recuperat. Ita sancti iuxta fluenta doctrinæ sedẽtes meliores sententias eligunt, homines à Christo alienos nutriũt Deo, si quas bonas sententias in hæreticis inueniunt non peruertunt, ira irrationabili carent, in fide plagarum Christi refugium habent, gemunt pro peccatis. E Mat. 5. d. Columbæ natura & eiusdẽ moralizatio.

h *Ecce tu pulcher es dilecte mi & decorus*. audiens spõsa se per dilectionem sponsi meruisse, vt ab ipso sponso laudaretur, sponso vicem in laudibus tribuit, non quod ei quod non habet suo præconio largiatur, sed intelligẽs decorem eius per quem, & ipsa decora facta est, ait: *Ecce tu pulcher es dilecte mi & decorus*.

i *Lectulus noster floridus*. Aliquando ecclesia quasi in lectulo cum sponso quiescit tẽpore scilicet pacis, vbi Dei pulchritudinem liquidius aspicit, & prolem fidelium flore fidei redolentem, ex aqua & spiritusancto gignit. Aliquando cũ sponso insurgente tentatione in acie consistit. Vel lectulus, pusilli fideles, qui Deo sunt quies & magistris suis, per hoc, saltẽ, quod peccare mortaliter nolunt, qui florent initijs bonorum operum per quod dant spem fructus, id est; maiorum operum. Quietam in sponso vitam agere volens quales domus sint, in quibus eum suscipere velit insinuat. Pax ecclesiæ, virtutibus floret, & spirituali prole multiplicatur. F Tigna

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In accubitu suo*. id est, in propitiatorio.

2 *Nardus mea dedit odorem suum*. id est, thymiama boni odoris, quod offerebatur in altari incensi in conspectu sancti sanctorum vbi erat propitiatorium.

3 *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi inter vbera mea commorabitur*. id est, intra cor meum per iugem meditationem. Et dicitur dilectus fasciculus myrrhæ, quia sicut myrrha conseruat carnem à putrefactione, sic Deus mentem à peccati corruptione. Et quia non solum mentem seruat, sed etiam delectat, ideo subditur.

4 *Botrus*. & ordinetur sic litera. *Botrus cypri in vineis En*. Est autẽ Engaddi locus vbi crescit balsamum prope mare mortuum: vt apparet in descriptione terræ sanctę: & ibidem crescit arbor aromatica nomine cyprus, quæ facit grana simul iuncta sicut in vuis vineæ, & inde locus vineæ dicitur, vt dicunt aliqui: Et ideo cyprus non est hic nomen insulæ quę est in mari mediterraneo, quia ibi non sunt dictę vineę.

5 *Dilectus meus mihi*. id est, magis delectat me spiritualiter, quàm quodcunque sapidum & suaue delectet corporaliter.

6 *Ecce tu pulchra es amica mea*. Post cohabitationem sponsi & sponsę, ponitur hic mutuum colloquium gratiosum sponsi & sponsæ, quod solet esse in corporalibus ex cohabitatione: & secundum hoc dicit sponsus: *Ecce tu pulchra es*. & duplicatur li pulchra, ad denotandum pulchritudinem mentis & exterioris conuersationis.

7 *Oculi tui columbarum*. per simplicem contuitum, qui multum decorat sponsam corporalem: & per hoc in sponsa spirituali simplicitas intentionis intelligitur eã decorans, secũdum quod dicit saluator Matt. 6. c. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. Et respõdet sponsa.

8 *Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decorus*. cuius pulchritudinis non est finis.

9 *Lectulus noster*. id est, tabernaculum, in quo sponsa per Moysen, & Aaron, & alios sacerdotes in quiete contemplationis quasi in lecto quiescebat.

10 *Floridus*. quia operimentum interius tabernaculi erat de cortinis varijs coloribus, & pulchra varietate contextis ad modum diuersorum florum Exodi. 26. Et quia templum Salomonis postea fuit ædificatum ad similitudinem huius tabernaculi, ideo occasione huius dicitur hic de ipso.

6 Ecce

A a *Tigna domorum nostrarum cedrina.* Domus variæ, per mūdū de gentibus ecclesiæ. *Tigna.* quæ ad munitionē domus solēt fieri, prædicatores, quorū verbo & exemplo structura ecclesiæ ne corruat, continetur. Laquearia, quę ad decorē domus solent fieri, simpliciores famuli Christi, qui tignis adhęrent & sustentantur qui non doctrina, sed virtutibus ornant.

✱ Greg. Cedrus quę serpētes reprimit & fugat, sublimiores significat sanctos, cypressus simpliciores. Per tigna etiam dilectionem Dei possumus intelligere, per laquearia dilectionem proximi, quæ sunt partes virtutis eminentioris in cordibus sanctorum quæ sunt domus Dei. Cedrina verò & cypressina ideo dicunt, quia sicut hæc ligna incorruptibilia sunt, ita charitas nūquā excidit. Per domos, plures Ecclesias intelligimus, per tigna cedrina, p̄dicatores designamus, p laquearia cypressina ipsos populos figuramus. Tigna.n. tectum sustentant, laquearia verò domum implent & ornant. Sic & in sancta Ecclesia prædicatores boni scripturam diuinam in corde & ore portant, quam fidelibus quasi tectū expandentes prædicant, vt dum Ecclesia prædicatione celesti instruitur, munimen accipiat quo ab imbribus tentationum protegatur. Cedrus autem & cypressus imputribilia ligna esse perhibent. Quibus bene omnes electi figurantur, quia dum temporalia nullo desiderio sectantur, æterni fiunt, eo quòd mente in æterna figura figuntur. D

b *Cypressina.* Cypressus Græcè dicitur, quòd caput eius à rotunditate in acumen erigitur. vnde & κῶνος dicitur, Id est, alta rotunditas, hinc & fructus eius chonus dicitur. vnde: *Chonifera cypressi.*

a ¶ Tui facientis, mei cooperantis. b ¶ ¶ Imputribilia, & odore suo serpentes, id est, dæmones fugantis. c ¶ Quia alta odoris optimi, medendis apta corporibus.

a dus, tigna domorum nostrarum cedrina: † laquearia no- 1
b stra cypressina.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Tigna domorum nostrorum laquearia nostra. *De talibus enim lignis fuit illud templum ædificatum, vt patet tertio Regum. Et subdit sponsa tanquam de beneficiis sponsi grata.*

CAP. II.

a ¶ Decor mundi, gloria humilium, virginis integritas de inculta terra ortus. b ¶ Potest in hoc humilitas parentum Christi accipi, quia pauperes elegit parentes.

a a ¶ Quod pungitur à spinis, candorem tamen retinens, & tunc maiorem odorem effundens. b ¶ Id est, te pungentes dum à statu diaboli mouentur. c ¶ Non solum ab infidelibus, sed etiam eorum, improbitate pungeris, quos in filiarum numero gaudebas te accepisse.

a ¶ Visu, odore, & gustu antecedit omnia ligna syluarum. b ¶ Omnes institutiones ad comparationem institutionis diuinæ infeces sunt, id est, infructuosæ syluæ. c ¶ Sic Christus præcedit omnes sanctos, qui dicuntur filii Dei gratia, ipse natura.

a ¶ Quasi ab æstu desideriorum carnalium sub aduentus illius protectione requieui, vel vmbra, id est, diuina scriptura.

Ego † flos campi, & lilium conuallium. 1 2
b Sicut lilium inter spinas, sic amica mea 3 4
c
d inter filias. Sicut malus inter ligna syluarū, sic dilectus meus 5 6 7
e
f inter filios. Sub vmbra illius quem † desideraueram sedi, & 8 9 10

CAP. II.

Ego flos. Quia præsentis tēporis statuti labor magis quā requies conuenit, rectè sponsam otio delectatam ad laborum exercitia prouocat. (*† rosa in Saron.*)

B Q. Tu quidem volens pulchritudinem tuā mihi commendabilem reddere, delectaris in quiete secretis florere virtutibus: sed scias, quod ego alteriusmodi pulchritudinem requiro in præsenti, quia sum flos virtutum à quo oīs fructus campi egreditur, quia odorem meū toti mūdo innotescere cupio quod non pōt impleri nisi intermissa quiete qua delectaris, ad officiū prędicationis accingaris. Et liliū conualliū magis quàm montiū, quia claritatē meæ humanitatis, vel splendorē æternæ lucis vel deitatis magis reuelo humilibus, & paratis ad patiēdū. Q. Memēto q, qui de virgine nasci potui, qui Deus sum humiliter in mundo apparui, hominibus me sociū esse exhibui, humiliter vsq; ad mortem veni. Ideo desiste quietis securitatem quærere. vnde subdit: *Sicut li.* Sicut campus floribus ornatur, ita mundus mea notitia & fide decoratur. (*Nota pro officio prædicantium.*)

b *Sicut li.* Laudato se laudat sponsam, ita. Sicut liliū nō potest spinis cōparari inter quas sępe exoritur, eodē modo pro xima mea super oēs filias lilium est. *Sicut li.* Tu requiē quęris & laudes lectuli, sed scito quia cādidior tribulationū aculeis efficieris, & maior est fructus p̄dicationis quàm quietis. (*Moraliter.*)

c *Sic ami mea* Greg. In ecclesia nec mali sine bonis, nec boni sine malis eē pūt: bonus nō fuit, q. malos tolerare nō potuit.

Aug. Aduersarium heresum dogmatibus eius integritas tanquā spinis pungitur, vt contra hostes suos vigilans exerceatur, donec eminens tanquam lilium in capite sponsi sui, candore ipso decoretur.

C d *Sicut ma.* Sponsa laudata & exēplo sponsi ad patiēdū admonita, reciproca laude sponsum attollit, q, inter bonorum opera † similiter sanctus emineat, & se passurā promittit, q patit' eo præsidente qui est refrigerium & refectio. *Sicut ma.* Vnguentorū odor quamuis suauiter redolet, non est tamen ad edendum suaue. Malum autem optimi saporis & odoris tale est, vt fauces dulcore delectet, & spiritum mulceat odoratus. (*† singulariter. Mali odor.*)

✱ Greg. Ligna syluestria esui hominum habiles fructus non gignunt. Malus vero quod gignit, congruē & salubriter homines edunt. Merito ergo p malum Christus, per syluestria vero ligna cæteri homines figurantur: quia in solo Christo cibum salutis quoties quęrimus inuenimus: in eius verbis & exēplis aīas nostras fructu suaui & salubri reficimus. Ipse est quippe lignū vitæ, quā nobis tribuit. Ipse est qui dū nobis semetipsum inspirat, aīam pascit. In ceteris verò si quid refocillationis inuenimus, non quod illorū sed quod Christi est, ab illis sumimus: quia quicquid in eis p̄ter Deū est, mortiferū nobis pculdubio inuenimus.

e *Sub vmbra.* Ideo dilectū oībus præpono, quia in sola pietatis eius protectione, cuius desiderio ardebā, refrigeriū tribulationū me inuenisse cōspicio, & suauissimū donorū eius fructū sentio, quo me perpetuo reficiendā confido. Desiderauerat aūt sub vmbra autoris respirare, cū se sole psecutionū fuscatā querebatur, cum Dei auxiliū implorans clamabat: *Indica mihi quem di. a. mea: vbi pascas, vbi cubes in meridie.* cū nō solū pressurarū tędio fatigata, sed, recordatione pulchritudinis & decoris eius illecta dicebat: Lectulus nr̄ floridus, cuius desiderij se cōpotem factam ostendit, dicens. *Sub vmbra.* Et notandū q, superius tigna cedrina & laquearia cypressina predicabat, non tn̄ horum sibi protectionē sufficere memorabat sed solam vitæ arborem, in cuius vmbra quiesceret, & fructu reficeretur, querebat: quia sancti exemplis, doctrina, & intercessione, suffragia ferunt: soli tn̄ saluatori dicere habemus: *Filij autem hominū in protectione alarum tuarum sperabūt.*

f *Sedi & fru. &c.* Nō dicit sedeo, sed sedi. Huiusmodi profectus sunt ecclesiarū, vt in exordio desideret q̄spiā in virtutū vmbra cōfidere, vt ad cū veniat corpus eius, ex quo vmbra nascitur: ideo & natiuitas Iesu ab vmbra cępit, & in veritate finitur.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. II.

Ego flos cāpi. *i. mō habitā pura, et mūda extra vilitatē Aegypti.* (*Supra. 1. b.*)

2 Et lilium conuallium. *quasi dicat, quādo eram in Aegypto, eram quasi lilium in monte, cuius color obfuscatur solis ardore, sicut dixit suprà. Decolorauit me sol, sed modo sum sicut lilium in valle, quod habet colorem recentem ex vallis humore. & quia Deo placet sponsæ gratitudo, ideo subdit eam commendando.*

3 Sicut lilium inter spinas, *id est, sicut lilium redolens, & suaue: comparatur ad spinas asperas & pungentes.*

4 Sic amica mea. *id est, plebs Hebraica.*

5 Inter filias. *id est, gentes alias quæ sunt idololatriæ deditæ, & innocentes tractant aspere, sicut patet de Aegyptiis, qui tractauerant Hebræos valde dure. Et subditur responsio sponsæ.*

6 Sicut malus. *quæ est arbor fructifera.*

7 Inter ligna syluarum. *Quæ communiter sunt infructifera.*

8 Sic dilectus meus. *A quo procedunt cuncta bona.*

9 Inter filios. *id est, aliarum gentium Deos, à quibus nulla bonitas procedit, sed sunt inutiles omnino.*

10 Sub vmbra il. *Hic consequenter ponit duplex notabile beneficiū. Primū est būficiū colūnæ ignis et nubis, q̄ illuminabat noctē, & de die tēperabat solis ardorē. Exo. 13. & quātū ad hoc dicit spōsa:* Sub vmbra illius quē desideraueră sedi. *i. mansi vel habitaui, sicut dicitur Deut. 1. g. Sedistis ergo in Cadesbarne multo tempore, id est, mansistis. Secundum beneficiū fuit mannæ cęlitus datę in cibum Exod. 16. c. De quo cibo dicitur Sap. 16. c.* Panem paratum de cęlo præstitisti eis, sine labore, oē delectamentum in se habentem, & oīs saporis suauitatē, & hoc est quod subditur: Fructus eius

6 Sicut

finitur. Sicut dicitur: *Spiritussanctus superueniet in te, & virtus*
A *altissimi obumbrabit tibi.* Sic postea ad meliora fit transitus.

a *Dulcis.* Quia in eo intelligit anima causam vitæ, dum & corporaliter percipit.

b *Introduxit me.* Hęc refectio quātę dulcedinis, quātę sit virtutis ostenditur, cum subdit: *Introduxit me.* id est, spe futuræ gloriæ adeo lętificauit, vt iam seculi non sentiā labores. *Introduxit.*

cut ego in languore meo habeo. Quantò se ad amorē sponsi accendit, tanto ab amore temporalium languescit. vnde subdit: *Langueo.* D

e *Lęua eius.* Noli aliunde capiti requiem quærere, si enim lęuam eius habueris, omnia tibi quæ mea sunt tribuentur.

a ¶ Postquam vmbra protexit me, fructu eius saturata sum, id est, cælesti eius dulcedine vel corpore suo. b ¶ Cordis mei. c ¶ In collectionem gentium quæ iam aliis exemplo & prædicatione vinum propinat, quo eos amore ebrios facit. d ¶ Ordinatam me fecit habere charitatem. ¶ Ostendit mihi qualiter Deus, & qualiter proximus esset diligendus.

a b fructus eius dulcis gutturi meo. Introduxit me rex in cellā r

a ¶ Consolamini me exemplis, etiam illorum qui iam incipiunt bene operari, vel qui currunt, vel qui iam peracto cursu terminant viā salutis; vt eorum exemplis ad meliorem reductis non deficiam.

c d vinariam: † ordinauit in me charitatem. Fulcite me † flo- 2

a ¶ In huius mundi peregrinatione, amore supernæ visionis langueo:

e ribus, stipate me malis, quia amore langueo. † Lęua 3

¶ Mente. a ¶ Et si nondum.

eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.

¶ Contestor. a ¶ Iam in fide generati, illis ministrantibus qui Deum propius vident. b ¶ Bene capreas & ceruos dicit esse camporum, vt notet puram simplicitatem mentium, pura fide florentium in quibus uirtutes oriantur & nutriantur.

f g Adiuro vos filiæ Ierusalē per capreas ceruosq; camporum, 4 5

Ambrosius. Quàm cito guttur meū dulcedinem gratię eius attigit, ita me recreatam spiritu, & ab amore terrenorum in superna translatam sentio, acsi in cellam vinariā introducta, nouo sim meri odore & poculo refecta.

Lęua eius sub ca. meo. Cum corda fidelium in hac vita, per sacramentorum participationē, per pignus spiritus, per scripturarū solatia confortantur: quæ & ad subsidium peregrinationis dat Deus: dextera amplexabitur, cum post hāc vitam cęlestia pręmia accipiemus. *Lęua.* (id est, præsens vita & temporalia Dei dona) dū per spem mentem roborat, est sub capite ad consolationem data. Et dextera, idest ęterna vita amplexabitur, sicut protegens, quando per remunerationem nos glorificabit. Q. temporalia Dei beneficia (quò à mundi cupiditatibus & perturbationibus aliquantulū quiescere queā) adiuuant in hoc loco peregrinationis, & æternorum promissio amplius delectat.

† phialis, vasis vinariis.

† Infra. 8. a.

Typicè per vinum gratia spiritussancti notatur. Cella vinaria est ecclesia, in cuius vnitate tantum dari solet & accipi spiritussanctus, quam ecclesiam de toto orbe collectam, Deus in vnam sibi domum fabricauit quam spiritussanctus suis charismatibus consecrauit. Quę fabrica, quia in charitatis maxime fundamento ipso operante consistit, rectè subditur.

✻ Beda. Mox, inquit, vt dulcedinem gratię eius guttur mei cordis attigit, ita me recreatam spiritu & ab intimarū rerum oblectatione in superna desideria translatam esse sen-
3 tio, acsi in cellam vinariam introducta, nouo sim meri odore, simul & poculo refecta. Vnde merito qui talia bona dedit, inextinguibili in se redamandum charitate connectit. Typicè autem quia vini vocabulo sancti spiritus solet gratia designari, Domino attestante cum dicit. Quia vinum nouū in vtres nouos mittendum est, id est, mundis cordibus feruor est donorum spiritalium infundendus. Cella vinaria Ecclesia debet intelligi, in cuius vnitate solummodo spiritus sanctus dari solet & accipi. Introduxit ergo dilectus amicā suam in cellam vinariam, quia Dominus Ecclesiam de toto orbe collectam in vnam sibi domū fabricauit, quam sui spiritus charismate consecrauit. Quę videlicet fabrica, quia in charitatis maximè fundamento, ipso operante consistit: rectè, postquam se in cellam vinariam introductam dixit, addidit. *Ordinauit in me charitatem.*

c *Ordinauit in me charitatem.* Multorum charitas inordinata est, quod in primo est, ponunt tertium vel quartum. Primò, Deus diligendus est. Secundò, parētes, inde filij, post domestici, qui et si boni sunt, malis filiis præponendi sunt. Secundū hoc in euāgelio ad cuiuscunq; dilectionē propriū ponit. Diliges dnm Deum tuū ex toto corde tuo, & ex tota mente tua, & proximum tuū sicut teipsum. Inimicos non ex tota virtute, non sicut teipsum, sed simpliciter: Sufficit n. quòd diligimus, & nō odio habeamus. Vel ipse prior dilexit me, & diligendo vt eū amare nossem, donauit. Vel ordinauit, id est, ordinata charitate, mea singula membra, id est, electos oēs sibi copulauit, eminentiora ampliori affectu cōplectitur. Quantum charitas mentem quam perfectè absorbuerit ab amore infimorum sustollat, ostendit, cum subditur.

d *Fulcite.* Iā supradictis cōfortata, ita in amorē Dei ardet, vt pre nimio amore vel pęnis illatis lāguor carnis immineat. Vel fulcite, i. vos alij vel perfectiores, vel incipientes bene operādo sitis mihi recreatio, vt in bonis operibus vestris quiescā, quæ adhuc non possum quiescere contēplando vultum Dei. Ideo fulcite, vt & psens & futurū subsidiū habeatis, sicut ego in languore meo habeo.

✻ Greg. Per lęuam sponsi vita pręsens, per dexteram verò vita ęterna designatur. Per caput autem spōsę mens quę animę principatur, assumitur. Sed lęua sponsi sub capite spōsę esse dicitur, & dextra eius amplexatur eam: quia vitam temporalem sub mente sua semper ponit, vitam verò ęternam, vt omnimodo amplexetur, concupiscit. Hęc quippe quę videt, magnanimiter mente sublimi conculcat, officiis cœlestibus se occupat. Hęc necessitate tolerat, ad illa summo desiderio quasi brachio dextero sponsi astricta suspirat. E In quę cum aliquantulum intrat, delectabiliter quiescit, cuius quietis dilectione mundanos tumultus omnino fastidit. Sic quiescentem vtique sponsus amplius diligit, & ab eius excitatione improbos quosque repellit, dicens: *Adiuro vos filiæ Ierusalem per capreas ceruosque camporum, &c.*

f *Adiuro.* Primitiua ecclesia ad gentes conuersa, & quasi in persona eorū hucusque locuta, cum ex amore interiori corporis defectum iam patiatur, monet spōsus nouellam ecclesiam, ne peccando inquietet eam. Quam amabilis sit Deo huius ecclesię & cuiuslibet fidelis animę pausatio, ex responsione sponsi declaratur.

g *Per capreas.* id est, si velitis esse comparabiles capreis vel ceruis in virtutū altitudine & pretiosioribus cibis, & in agnitione, quæ medela sit congrua vestris vulneribus, si vulnera habetis. Capreæ & cerui, munda animalia, venenorum inimica, ruminantia, opera spiritualium virtutum figurant, cōtra virulenti hostis insidias. Cerui tēpore amoris discedentes à patria, alter clunibus alterius capite imposito se sustentant, ordinatim incedentes, primus fert, vltimus tantum fertur, primo fatigato, vltimus succedit: canibus insequētibus per dumeta cornibus dorso impositis illæsi euadunt. Caligantibus oculis serpētem comedunt, & hausto fonte visum recuperant & deponunt superflua. Sic sancti amore Dei renuntiant terrenis. Alter alterius onera supportant, minus enim onerati peccatis alleuiant oneratos, condonando, pro eis orando. Robur datum per spiritumsanctum, menti suæ supponunt dum vrgentur ab impijs, & sic transeunt illæsi, F diabolum comedunt, id est, annihilant in se, & potato fonte, id est, Christo, visum interiorem recuperant, & pellem ponunt, id est, immunes fiunt à peccatis.

Cerui natura.

Gal. 6. a.

Ne su-

NICOLAVS DE LYRA.

cis gutturi meo. *Tertium beneficium fuit ritus sacrificiorum, per quæ placabatur offensa diuina, & conferebatur gratia, non ex sacrificijs secundum se, sed inquantum fiebant ex offerentium fide & deuotione, & quantum ad hoc dicit sponsa.*

1 Introduxit me. *i. ad altare holocaustorum, vt dicit Rabi Salomon, quod dicitur cella vinaria, eo quod in libaminibus sacrificiorū ibi effundebatur vinu, et tūc Leuitæ cātores incipiebāt canere diuinas laudes, quæ ordinantur ad dilectionem Dei, & proximi. & ideo sequitur.*

2 Ordinauit in me charitatem, &c. *Licet autem per charitatē Deus habeatur in via, hoc tamen non est in re, per quem modū habetur in patria, sed in spe. Licet autem spes inquantū est de bono, causet delectationem: tamen absentia realis huius boni inducit afflictionem, secundum illud. Prouerbio. decimotertio. b.* Spes quæ differtur, affligit animam. *& hæc afflictio vocatur hic languor sponsæ. Mulier autem languida corporaliter delectatur florum, & pomorum odoribus, & sponsi amplexibus: per quæ hic designantur metaphoricè diuinæ consolationes, quæ dantur sperantibus in se, cum dicitur.*

3 Fulcite me floribus: stipate me malis. *& patet ex dictis litera. Et quia continuatio talium consolationum est appetenda, & subtractio abhorrenda, ideo subditur.*

4 Adiuro. *i. infirmi de populo Israel, vt dictum est suprà ca. primo.*

5 Per capreas ceruosque cāporum. *id est, per patriarchas, qui sic noīantur in scriptura, Gen. 49. c.* Nepthali ceruus emissus, &c.

a ¶ Vt uestra culpa necesse sit illis laborare. ¶ Id est, alius alium non impediat, sed sic quisque de proximorum profectu, quasi de suo gaudeat. b ¶ Id est, ne commoueatis etiam vt in aliquo interrumpere faciatis quietem. c ¶ In meo amore quiescentem. d ¶ Notat eam aliquando ex voluntate resurrecturam.

a ne suscitetis, neque vigilare faciatis dilectam, † donec ipsa 1 2

a ¶ Spontanea voluntate si congruum tempus viderit. b ¶ Qui me diligit. ¶ Horum. ¶ Hic de contemplatiua. c ¶ Et vt eum mecum inuenire sciatis, hoc signo quærite. d ¶ Qui est inuisibilis carne indutus. e ¶ Visitauit nos. f ¶ Id est, se in scripturis visibilem fecit, & crebra visitatione illustrat corda fidelium.

b velit. Vox dilecti mei: Ecce iste venit saliens in montibus, 3

a ¶ Secundum visum. b ¶ Quia est in similitudine carnis peccati. ¶ Caprea id est, dorcas. 4

c d transiliens colles. Similis est dilectus meus capreæ hin- 5

e a ¶ Veram carnem de patriarchis assumpsit. Et velocior illis, quia pondere peccatorũ pressi, iste immunis. ¶ Secundum opera quia contrarias fortitudines contriuit. b ¶ Ecce venit. c ¶ Corporali præsentia paratus ad adiuuandum. d ¶ Indutus parietem nostræ carnis ita manet in nobis, vt a nobis videri non possit.

f nuloque ceruorum. En, ipse stat post parietem no- 6

a ¶ Nobis resistentem, sed ei non. Vel, nobis communem, quam pro omnibus assumpsit, non pro nobis solis. b ¶ Sicut ex alto. c ¶ Misericordiam faciens aperte per miracula, per prædicationem. ¶ Id est, apostolos. d ¶ A longe. ¶ Dudum:

g strum, respiciens per fenestras, prospiciens per can- 7

a ¶ Per prophetas. ¶ Per inspirationem. b ¶ Venit & stat, & sic de aliis conuertendis mihi præcipit. c ¶ Inspirando. d ¶ Et debes surgere, quia amo te, & tu me. e ¶ Quia tempus breue est.

h cellos. En dilectus meus loquitur mihi: Surge, propera 8

A a *Ne suscitetis*. Greg. Si subditi aliquid peccant, propter quod doctores a quiete surgere cogantur, non tantum pœnã illius peccati incurrunt, sed etiã puniuntur pro inquietatione doctorũ, quia qui doctores cœlestibus intentos inquietare præsumit, etiã virtutes quas habere se credebat, perdit. Adiuramentum sponsi, sponsa libenter suscipit, & audiens determinationem istam appositã, scilicet donec ipsa velit, animaduertit sibi latenter præcipi, vt ipsa sponte surgere velit, promittit ergo se surrecturam, & proponit talem sponsum pro quo velit, & tempus congruum. Postquam enim apostoli in primitiua ecclesia gentium positi, in tantam perfectionem se, & alios induxerãt, vt iam contemplationi vacarent, iterum intelligit sibi impositam necessitatem discurrendi per totum mundum, & construendi nouas ecclesias.

B b *Vox dilecti mei*. Hæc est quam audiui adiurantem filias Ierusalem ne me suscitarent, gaudeo, consolatoriam eius vocem audiens, dum eius faciem nondum video: tamen sublevato ad cœlum animo, aliquam suauitatem futuræ beatitudinis prægusto, etiam in hoc præsenti.

Salit in mon- c *Saliens in montibus*. Salit in montibus, & quasi pedes ponit quo signo ibi fuisse dignoscitur, quia eum per passionem & vitæ conuersationem imitatur. Saltum fecit de cœlo in vterum, de vtero in præsepe, de præsepi in crucem, de cruce in sepulchrum, de sepulchro rediit in cœlum. Ipse est qui eleuatus est super omnes montes, & colles, id est, sanctorum tam maiorum quàm minorum altitudines.

d *Transiliens col*. In collibus non apparent signa pedũ, sed vmbram superuolantis susceperunt, quia etsi non vt illi maiores, tñ aliquatenus imitantur, & ab eo visitantur. Montes & colles sunt, qui generalẽ ecclesiæ conuersationẽ quasi floridã camporum planiciem, singulari mentis puritate transcendunt & ab infimis recedẽtes vicinius superna cõtẽplantur. In quibus salit, quia corda sublimiũ crebra visitatione illustrat, & non manet sed salit, & transilit, quia hæc dulcedo contemplationis breuis est & rara, pp grauedinem carnis, quia terrena inhabitatio aggrauat sensum multa cogitantẽ.

e *Similis*. Quia acutè videt, & in altis montiũ habitat, velociter saltat. Vnde & rarius à nobis videtur: semper ascendit à natiuitate vsq; ad sinũ patris. *Similis*. Et quãuis diuinitate sua ita oẽs transcendat, tñ factus est homo pro me natus est de Gentili & patriarcharum semine. In assumptione carnis,

C & humanitate comparatur capreæ, in varietate virtutum, & miraculorũ hinnulo. Ceruus flatu narium serpentem de cauernis extrahit, & superata pernicie veneni pabulo delectatur. Quoniã istis versiculis speculatiuæ vitæ sublimitas est expressa, restat actiuæ vitæ, quæ omni ecclesiæ communis est, perfectionem ostendere. Vnde sequitur: En ipse stat, &c. D

f *Post parietem*. Paries qui ab eius aspectu nos seducit, mortalitatis conditio est, quam peccando meruimus, qui ita conditi sumus, vt si nõ peccaremus, oẽs electi diuinũ lumen indefessi cerneremus: ad quod intuendum perpauci perfectiores, cum labore, fide purificati nunc pertingũt, † sed in hoc pariete misericordia Dei fenestras & cancellos vnde nos prospiceret fecit, quia mentibus quamquam oppressis, gratiam suæ cognitionis aperuit, & crebra nos † suæ inspirationis luce † respicit. Per cuius inspirationis † prospectum, quia hoc maximè Deus agit, vt nos à temporalibus ad promerenda cœlestia prouocet, rectè subiungitur. En dilectus meus loquitur mihi, qui supra monuit filias Ierusalem ad custodiam meæ quietis: me ad colendas vineas mittit: ostendens opportunitatem. E

Post pa. Hieronymus. Moraliter, si feceris ædificationem tuam, Deus veniet post parietem tuum, prospiciens per fenestras, id est, per quinque sensus solicitè contuetur, vbi enim non prospicit sponsus, mors ascendit. vnde Ieremias: *Ecce mors ascendit per fenestras nostras eminens per retia*. Omnia retibus diaboli plena sunt, quibus caperis, nisi quia sponsus subiecit se retibus mundi, qui eminenter, & cõscindens viam faceret, vt dicas: *Anima nostra sicut passer, erepta est de laqueo venantium*.

g *Per fenestras*. Sicut sol intrans per fenestras illuminat domum, ita Christus exemplo, & admonitione apostolorũ nos illuminauit. Sicut per cancellos, id est, per parua foramina parua lux intrat, sic obscura cognitio per prophetas.

h *Surge, propera*. id est, interrumpe contemplationem, & labora in acquisitionem aliorum, vel surge ab amore terrenorum. Surge omnia tempus habent, qui modò adiurabat filias Ierusalem, ne inquietarent dilectam: ecce eam ad laborem inuitat.

Surge propera. Greg. Cum iã de corruptionis corpore educitur, ei imber transiit, quia præsentis vitæ torpor abscessit, & ad cõtẽplandum Deum in substantia educitur, nec iam verborum guttæ sunt necessariæ, vt pluuia prædicationis debeat infundi. Nã qđ minus audire potuit, amplius videbit. Tunc.n. apparent flores in terra, qñ de æterna beatitudinis vita quadã suauitatis primordia prægustare aĩa cœperit, quæ iam in floribus odoratur exiens, quæ postquam egressa fuerit, in fructu vberius habebit. Tẽpus amputationis aduenit. Nostra amputatio tunc euenit, quando infructuosam ac noxiam corruptionem carnis deserimus, vt ad fructũ aĩæ peruenire valeamus, q. fructus nobis est vberrimus. In amputatione

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ne suscitetis neque euigilare faciatis dilectam. *id est, vt non declinetis ad aliquod horribile peccatum, propter quod diuina consolatio subtrahatur, & totus populus perturbetur, sicut contigit in fabricatione vituli, & eius adoratione. Exod. 32.*

2 Donec ipsa velit. *Per istud donec, non intelligitur quòd sponsa debeat hoc velle futuro tempore, sicut Matthæi 1.d. De Ioseph & Maria dicitur*: Et non cognoscebat eam, donec peperit, *quia non cognouit eam postea.*

3 Vox dilecti mei. *Hic ponitur beneficium datæ legis, quod fuit valde gratiosum vel notabile, secundum quod dicitur Deuterono. 4 b. Non est enim alia gens sic inclyta, vt habeat cæremonias iustaque iudicia & vniuersam legem, &c. De hoc beneficio dicit hic sponsa. Vox dilecti mei pronuntiantis præcepta decalogi Exodi. 20.a. Locutusque est dominus cunctos sermones hos*: Ego sum, &c.

4 Ecce iste venit saliens in montibus. *Id est, descẽdens in montem Sinai, in quo protulit præcepta decalogi. Qui dicitur montes, & colles in plurali, propter diuersas sui partes, vel ponendo plurale pro singulari, sicut frequenter fit in scriptura. vnde Exodi 32.b. Isti sunt dii tui Israel, qui eduxerunt te de terra Aegypti: & tamen erat ibi vnum idolum tantum.*

5 Similis est dilectus meus capreæ hinnuloque ceruorum. *Per hoc designatur velocitas diuini descensus ad dandum legem.*

6 En ipse stat post parietem nostrum respiciens per fenestras. *Per parietem intelligitur nubes densa, quæ inter Deum erat & populum. Et quia ex illa nube procedebant coruscationes, ex quibus videbatur nubes aperiri, ideo subditur.*

7 Respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos. *scilicet illius nubis aperturas, quia concutiebatur populus timore, ac si Deus præsentialiter videretur. vnde Exod. 20. cap. Dicitur: Cunctus autem populus videbat voces & lampades, id est, coruscationes. Sequitur ibidem: Et territi ac pauore concussi procul stantes dixerunt Moysi*: Loquere tu nobis & audiemus, & non loquatur nobis dominus, ne forte moriamur.

8 En dilectus meus loquitur mihi. Surge propera, *id est, animum erige ad verba mea.*

Amica

tione quippe sarmenta sterilia resciinduntur, vt ea quæ va-
A lent, vberius fructum ferant.

Ideo surge, quia ego patiens pro te fluctus sedaui.

a *Veni.* Ad impendendam etiam curam salutis proximis per studium sedulæ prædicationis, vt cum magno comitatu ad nuptias merearis recipi. Q. credis te venturam si vacaueris contemplationi, sed venies melius p laborem huiusmodi. Oportet vt prędices, quia cũ iã scientia est in te, est etiã i illis ad quos te mitto, opportunitas recipiendi.

b *Imber abiit.* Ego à mortuis resurgens, tẽpestate compressa tranquillitatem reddidi. Modo facilius est prædicare cũ quidam iam conuersi sint, quàm prius cũ nullus adhuc credi-
B derat.

a ¶ Simplex, non inuida, spiritusancto illustrata. b Per morum pulchritudinem.
a amica mea, columba mea, formosa mea, & veni. Iam enim 1
a Congelatio infidelitatis. Iam non habet locum quæ prius mundum tegebat vsque ad tempus incarnationis. b Persecutio. c Non solum persequi desinunt, sed etiam obedientes sequuntur. d Initia bonorum operum vel fides. e Olim. 2 3
b
c transiit hyems, imber abijt, & recessit. Flores apparuerunt 4
Aliis relucent crescente ecclesia. a Cordis. Cui do incrementum, tu colis & regis. b Modo. c Christi. 5 6
d in terra nostra, tempus putationis aduenit. Vox turturis
e a Ideo non debes desperare, quin & tu ita audieris. b In aliis qui prius erant mare & instabiles. c Quæ cępit esse nostra, dum fidei verbum recepit d Quasi. Da in exemplum Iudæos & Gentiles iam conuersos. e Protecit vel produxit. f Gentium collectiones.
f audita est in terra nostra, ficus protulit grossos suos. Vineę
g a Et sic facile possunt corrumpi. b Famam sanctæ conuersationis. c Et ideo. Ad iustitiam vel laborem. d Cui tanta obtuli dona.
florẽtes dederũt odorem suũ. Surge, ꝓpera amica mea, spe 7
a Fouens mihi pullos infusione spiritussancti. b Manuum. Fide. Christi vulneribus. c Id est, Christi qui est stabile fundamentum. Lateris Christi uel apostolorum.
h ciosa mea & veni, colũba mea, ĩ foraminib⁹ petrę † ĩ cauer- 8
a Quia quidam plus capiunt, quidam minus. b Non alienam, sed quam in te feci. c Laudis uel prædicationis. d In potentia dante quod petis. 9
i
k na macerię. Oñde mihi faciẽ tuã: sonet vox tua ĩ aurib. meis. 10 11

c *Flores.* Q. Istos qui iam credunt, & iam bona operantur, potes dare in exemplum alijs. Istos potes proponere alijs in exemplum, qui iam patiuntur falcem vitia resecantem. Pro quiete tua non debes dimittere prædicationem, quia Christus qui in magna quiete erat cum patre, quietem quodam modo pro prædicatione intermisit.

✠ Greg. Apparuisse in terra dicuntur, quia sanctæ animæ cum à corporibus recedunt, in cœlo recipiuntur. Et quia in hac vita, quamuis hyems fuerit, à bono opere non torpuerunt, mox vt recesserunt in terra viuentium gloriosè floruerunt. Bene ergo sequitur quod dicit. *Tempus putationis aduenit.* Quia quo amplior electorum numerus in cęlo congregatur, eo celerius reprobi ab Ecclesia tãquam sarmenta inutilia amputantur, vt mundus citius finiatur.

d *Tempus putationis.* Iam inutilibus vanæ religionis amputatis sarmentis futuro fidei fructu præparantur corda hominum, iam & vitia amputantur, quia venit tempus remissionis peccatorum.

e *Vox turturis audita est.* Spiritussanctus quando de occultioribus loquitur sacramentis, & quæ multi non capiunt, turturis appellatione signatur. Vnde & Moysi apparet & vni. Quando de humilibus quæ ad omnes vsque perueniũt, per columbam assumitur. Vnde & circa Iordanem astantibus multis non in turture apparuit, sed in columba.

Vox turturis, vox apostolorum vel quorumlibet prædicatorum, qui suo cantu abscessum hyemis, & veris aduentum nuntiant, qui pro cantu humilem gemitum reddunt, qui pudicitię amatores sunt, qui semper in iugis montium, vel in verticibus arborum morantur, & conuersationem fugiunt
C hominũ, dum in mundo corpore positi, conuersationem habent in cęlis, incolatus sui & patrię sibi promissę memores.

f *Ficus.*

f *Ficus.* Grossos vocat primitiuas & immaturas ficus, quæ D non sunt habiles eius, quæ etiam si concussę fuerint, leni tactu cadunt: ergo sonante turture, id est, prædicantibus apostolis synagoga protulit grossos, id est, immaturam legalis obseruantiæ intelligentiam abiecit. Vel, ita: Synagoga procreauit apostolos qui dulcem cibum suis credentibus ministrarẽt. Et quia proferente synagoga apostolos, totius orbis fides salusque secuta est, recte subditur.

g *Vineæ florentes.* Per floritionem initia multiplicium ecclesiarum. De ea Ierosolymis primo plantata est, de cuius flore successus expressus, poculi genus conficit, saluti & voluptati accommodum, quod lætificat cor hominis.

h *In foraminibus.* In vulneribus Christi ecclesia sedet & nidificat, cum in passione domini spẽ suæ salutis ponit, & per hoc ab insidijs accipitris, id est, diaboli se tutandam confidit, & in eodem alios gignit. In foraminibus. In fide vel in capacitate, in qua fideles locati ab hostibus sunt tuti. Maceries est congeries lapidum, sine cæmento in vnum compactorum, sic apostoli eadem fide & eisdem sacramentis sunt vniti. E

† in abscondito sepium.

i *Ostende mihi.* Necdum habebat fiduciam, vt reuelata facie gloriam Dei contemplaretur, sed quia iam ornata est, dicitur: *Ostende mihi faciem tuam: sonet vox tua in auribus meis.* Ostenditur domino facies, recte operando. Ostenditur sonus vocis, salubriter prædicando. Ne erubescas prædicare crucem Christi, quamuis stultitia videatur incredulis, 1.Cor.1.c. quam prædicauerunt Christi apostoli, qui sunt maceries & munimentum ecclesiæ. Vel, maceries sunt prophetæ & patriarchæ, in quibus apostoli habent refugium. Quod intus pulchritudinis habes, & in secreto quietis didicisti, in publica actione ad vtilitatem aliorum demonstra. Nam mihi qui intima prospicio, tunc faciem tuam ostendi æstimo, cum vtilitati proximorum bonam actionem ostendi considero.

✠ Gregorius. Quid enim per faciem, nisi fidem qua à Deo cognoscimur, accipimus? Et quid per vocem, nisi prædicationem intelligimus: Sed præcipit sponsus vt ei sponsa faciem suam ostendat: quia quicunque se fidem dicit habere, necesse est vt in bonis operibus se exerceat, vt in operibus exterioribus fides interior innotescat. Sed & opera necesse est vt vox prędicationis sequatur: quia quicunque in sanctis operibus perfectè se dilatat, consequens est vt ad eadem facienda proximos quosque exhortetur.

K *Meis.* Non alienis, id est, meæ dilectioni, non alicui terreno, & opus & vocem expende. F

¶ *Vox*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Amica mea.* Per charitatem.
2 *Columba mea.* Per intentionis simplicitatem.
3 *Formosa mea.* Per exteriorem honestatem.
4 *Et veni.* Ad seruiendum mihi soli, vnde primum præceptum decalogi est. *Non habebis Deos alienos coram me, &c.* & subditur ratio.
5 *Iam enim hyems transiit: imber abijt & recessit.* id est, tempus horridum Aegyptiacę seruitutis, in quo à seruitute mea impediebaris.
6 *Flores apparuerunt in terra nostra.* id est, tempus amęnum libertatis venit, in quo libere potes mihi seruire. Hoc autem tempus libertatis intelligitur hic per tẽpus vernale, in quo incipiunt flores apparere, turtures cantare, & aues cæterę, vineæ florere in terra illa quæ est valde calida, arbores putari, & primæ ficus maturari. Et secundum veritatem historię populus Israel exiuit de Aegypto in vere. Exiuit enim. 15. die mensis primi qui incipit a prima lunatione propinquiori æqui-ri æquinoctio vernali, vt dixi plenius Genesis septimo, & quinquagesima die ab exitu fuit data lex in monte Sinai.
7 *Surge propera amica mea, speciosa mea & veni.* Exponatur vt supra, quia repetitio est eiusdem ad maiorem excitationẽ.
8 *Columba mea.* Hic incipit versus in Hebręo. Columba enim nidificat in foraminibus parietum, & petrarum, per quæ designatur hic locus castrorum, vbi populus Israel habitabat. Est igitur sensus: *Columba mea,* id est plebs Hebraica, vt prædictum est.
9 *In foraminibus petræ in cauerna maceriæ.* id est, in habitaculis tuis.
10 *Ostende mihi faciem tuam: me charitatem.* Hilariter recipiendo legem meam.
11 *Sonet vox tua.* Profitendo conseruationem meę legis, secundum quod scribitur Exod. 24.a. *Venit ergo Moyses, & narrauit plebi omnia verba domini atque iudicia, responditque populus cunctus vna voce: Omnia verba domini quæ locutus est, faciemus.* Et quia hoc fuit Deo placitum. Ideo subditur. *Vox enim tua dulcis, &c.*

a *Vox enim tua.* Non aliena, sed ea quam in die desponsationis te mihi seruire promisisti.

A

b *Capite nobis.* Quoniā non sufficit nobis vitam nostrā aliis in exemplū proponere & bonā prædicationem facere, nisi etiam errantes corrigamus, & infirmos ab insidiis aliorū defendamus, recte dicitur, capite non vobis, sed nobis. in hoc mihi enim seruitis, in hoc vos remunerabo.

Vulpes in foueis abduntur, & cum apparuerint, nunquam directis itinerib⁹ currunt. sic hæretici.

✻ Theodoretus. Interpretes quidem illud, *paruulas*: ad vineas retulerunt. Sed nihil interest, hoc, an illo modo intelligatur, *vulpes* appellat eos, qui animo imbuti fraudulento ecclesias domini, quę modo florere incipiūt, corrumpunt & vastant. Ideo subijcit. *Et vineæ nostræ florent.* Per *vulpeculas* autem hęreticos innuit, qui animas oppugnāt ecclesiasticas, & dolis ac fraudibus eos decipere conantur qui nondum in fide sunt confirmati. Isti enim orationis sua uitate, & laqueis ac retibus argumentorum simpliciores decipiētes, vineas demoliuntur. Quamobrem pręcipit ijs, qui docendi gratiam & munus sunt consecuti, ut hæreticos persequantur, & uerbis & argumentis conuincant, atque ita vineas florescentes ab ipsorum peste tutas integrasque conseruent.

† Bather.

B

a ¶ Prædicationem volo, quia talis vox tua est dul. b ¶ Quia laudem Dei cogitat. c ¶ Faciem requiro, quia talis fa. d ¶ Id est vita deco. e ¶ Quia ad videndam eius faciem i. tagit. f ¶ Vox Christi aduersus hæreses. ¶ Debellate & deprehendite. g ¶ Schismaticos & hæreticos qui callidi sunt, & se humiles fingunt.

a Vox enim tua dulcis, et facies tua decora. Capite nobis vul- 1

b a ¶ Id est, in ipso initio fraudis, ne maiores effectæ amplius noceant. b ¶ Id est, præcipitia faciunt per singulas ecclesias. c ¶ Vulpes sunt capiendæ: quia florenti vineæ sunt nociuæ. 2

c pes paruulas, quæ demoliuntur vineas: nam † vinea nostra 3

¶ Vox dilectus. a ¶ Qui delectatur candore mearum virtutum & odore.

d floruit. Dilectus meus mihi, & ego illi, qui † pascitur inter li- 4

e a ¶ Donec venturi seculi lux oriatur, quæ erit iustis aura recreationis. b ¶ Vt transeant, & 5

f deficiant. c ¶ Ignorantia præsentis vitæ vel errores. d ¶ Condescende per gratiam qui in cęlis quiescis. 6

g lia, donec aspiret dies, et inclinentur umbræ. Reuertere, 7

a ¶ Propter acutum visum. b ¶ Propter agilitatem currendi. c ¶ Tu dico existens super montes Bethel. montes propter celsitudinem contemplationis, non propter superbiam. 8

similis esto dilecte mi, capreæ hinnuloque ceruorum super 9

a ¶ Domus consurgens, vel domus vigiliæ, vel domus Dei. 10

montes † Bethel. 11

Pascitur inter lilia. cum fideles qui sunt membra eius, exemplis priorum fidelium in supernorum amore perficiuntur.

f *Lilia.* Adustis membris mederi solent: Sic sancti si forte vident corda proximorum aduri flammis vitiorum, refrigerium consolationis & exhortationis adhibent. Quia hæc domini pastio quæ in sanctorum eius profectib⁹ agitur, vsque ad finem seculi pertingit. Nam vbi ad visionem peruenerint, in quo vltra proficiunt nō habebunt, recte subditur: Donec aspiret dies.

g *Reuertere, similis.* In excelsis mōtibus vestigia pone, & ab illis aliquando etiam condescendendo inferiorib⁹ appare, qui ī valle sunt.

Reuertere, similis. Et quia ad ecclesias cōstituendas, & excolēdas, & ad versutias vulpecularum abigendas prouocas, & vt faciem meam tibi ostenderem, cum tuam faciem adhuc clare non videam, & per me non sufficiam, obsecro, illustra perfectius cor meum, & corda illorum, quibus prædicatura sum.

Supra. 2. d.

c *Nam vinea nostra.* Pulchre cum supra uineas plurali numero, hic singulariter vinea, quia multæ uineæ per fidē & charitatem unam, & ideo sunt expellendi, qui eam uolunt per hæreses scindere.

d *Dilectus meus mihi.* Tali affatui dilecti, mox amica columbini cordis simplicitate respondet, & iniuncto officio se obedituram promittit, quasi dicat, non solum hortatur, sed etiā adiuuat. *Dilectus meus mihi.* Syncero amore mihi copulatur, & ego illi. Vel dilectus talem exhortationem mihi facit, & ego illi faciem, & vocem ostendo. Vel, dilectus meus mihi, non alteri cuilibet, scilicet gratiam præstabit, & fructum rependet, & ego ei, non alteri cuiquam, non in alia turba hominum, sed integra obedientia & deuotione cōglutinabor. Cunctis his sensibus apte conuenit quod sequitur.

C

e *Qui pascitur inter lilia.* Pascitur in nobis, quia corpus illius sumus & membra de membro, pascit nos ipse qui caput est.

✻ Gregorius. A nobis dilectus corporaliter tunc abijt, quando post resurrectionem in cœlum ascendit. Tunc autem reuertetur, quando in finem mundi resuscitatis corporibus hominum, omnibus in iudicio manifestabitur. Qui vere similis capreæ & hynnulo ceruorum apparebit: quia in carne nostra veniens ad iudicium omnibus se monstrabit. Per capream enim quæ mundum est animal, ecclesia designatur, quæ dum in cęlestibus merito habitat, quasi in montibus pascitur. Per ceruos autem quid aliud quam patres antiqui designantur, ex quorum carne Christus natus, quasi hinnulus ceruorum mundo est præsentatus? Bethel autem domus Dei interpretatur. Quę bene Ecclesia Dei dicitur, quia in ea dominus habitat, dum per fidem corda nostra mundantur. Super montes ergo Bethel similis capreæ hinnuloq; ceruorum apparebit, quia in ea humanitatis forma ad iudicium ueniet, quam ab Ecclesia sumpsit, quando in hoc mundo ex patrum progenie quasi hinnulus ex ceruis humilis natus fuit. Qui uere & similis capreæ & super montes Bethel apparebit, quia & ex humanitate quidem similis Ecclesiæ erit, & tamen super ipsos summos, qui quasi montes excellunt, in Ecclesia sublimior eminebit. Qui dum venire moratur, quia eum semper sancta anima perquirere nititur, ideo sequitur. *In lectulo meo, &c.*

CAP. III.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Capite no.* Post amoris sponsi & sponsę promotiua, hic interseruntur impeditiua: Et licet plura fuerint in deserto, vbi populus pluries offendit Deum, tamē hic ponuntur duo magis notabilia. secundum ibi: *In lectulo meo.* Primum autē impedimentum est de adoratione vituli, quod fuit maximum, ad quod inductus fuit populus per aliquos ad idololatriam magis pronos, & fraudulenter sub specie boni dicentes Aaron, Exod. 32. a. Fac nobis Deos qui præcedant nos: Moysi enim viro huic, qui nos eduxit de terra Aegypti, nescimus quid acciderit, quasi dicant, non possumus procedere sine ductore, & isti postea fuerunt interfecti per Leuitas, vt ibidem habetur. & hoc est quod dicitur: *Capite nobis.* id est, interficite.

Primum impedimentum Israel.

2 *Vulpes paruulas quæ demoliuntur vineas.* id est, personas dolosè inducentes populum ad idololatriam.

3 *Nam vinea nostra.* id est, plebs Israelitica, Esa. 5. b. Vinea domini exercituum domus Israel est.

4 *Floruit.* Floruerat enim hæc vinea in receptione legis de nouo, & sicut tempore floritionis vineæ vulpes ibi transeuntes & flores excutientes faciunt magnum damnum, sic prædicti idololatræ in vinea Israel fecerunt magnum damnum spirituale, veruntamen quia Leuitæ iunxerunt se cum domino & Moyse, Exod. 32. f. *Si quis est domini iungatur mihi, congregatique sunt ad eum omnes filij Leui, qui erant pars notabilis populi*: ideo in persona eorum dicit sponsa.

5 *Dilectus meus mihi & ego illi.* Et non vitulo conflatili.

6 *Qui pascitur inter lilia.* id est, delectatur in personis mundis ab idololatria.

7 *Donec aspiret dies.* scilicet expiationis in quo ad preces Moysi dominus fuit placatus populo de peccato vituli. propter quod subditur.

8 *Et inclinentur vmbræ.* In Hebr. habetur. *Fugiant vmbræ.* id est, dicti peccati maculæ, & propter Dei placationem subdit sponsa.

9 *Reuertere di.* diligendo me sicut prius.

10 *Similis esto dilecte mi capreæ.* id est, fac istud celeriter.

11 *Super montes Bethel.* id est, super montem Sinai, vbi dominus loquebatur Moysi, qui dicitur montes in plurali rationibus supra dictis & dicitur mons Bethel, id est, domus Dei, quia habitauit ibi cum Moyse, tamen in Hebræo habetur. Super montes Bather, id est, perditionis vel separationis, scilicet Dei à populo, vt dicit hic Ra. Sa. quia tunc temporis dixit dominus Moysi. *Vade, & descende de loco isto*: peccauit populus tuus, &c. & sequitur. *Non enim ascendam tecum: quia populus duræ ceruicis est*, tamen finaliter ad preces Moysi concessit se esse ductorem populi.

CAP.

CAP. III.

¶Ecce plenitudo gentium. b ¶Multiplices tenebras ignorantiæ.

a

IN lectulo[a] meo per no[b]ctes quæsiui 1 2

a ¶Modo integre, quem prius incognitum quærebat.

¶ Summum bonum. b ¶ Ratio naturalis. 3

c Multoties secundum diuersa præcepta philosophorum.

que[a]m diligit anima[b] mea Q[c]uæsiui il

a A lecto mundi. b Diligenter inuestigabo.

b lum, & nõ inueni. Surga[a]m, *& cir[b]cũ-

a Per totum mundum. b Arte viuentes, idest, maiores & spirituales. c Minus sapientes.

Latiora præcepta tenentes, id est, minores licite mundo vtentes:

ibo ciuita[a]tem, per vico[b]s, & platea[c]s quæram quẽ diligit ani 4

a Qui parati sunt ad docendum.

Philippus Eunuchum, Petrus Cornelium inuenit.

b Soliciti præcones.

c d ma mea. Quæsiui illũ, & nõ inueni. Inue[a]nerũt me vigile[b]s, q 5

a Qui pia solicitudine ad custodiam ecclesiarum verbo prædicationis excubant.

b Qua via potero illum assequi.

e † custo[a]diũt ciuitatẽ. Nũ quẽ diligit aĩa mea vid[b]istis? Paulu 6

a Cum cœtibus eorum me miscuissem, & eorum dicta percurrissem. 7

b Quia quam cito aliquis uero intuitu deum exquirit, statim deum inuenit:

c Quanto intentius quæsiui, tanto ardentius inuentum tenui.

f lũ cũ pertra[a]nsissem eos, inue[b]ni quẽ diligit anima mea. Te[c]- 8

a Eius fidem, vel operationem pro aliqua tribulatione. 9

b In collectionem, quia tunc omnis Israel saluus fiet.

Vt eos inhabitet.

g nui eum, ne[a]c dimittam, donec introducã illum in do[b]mum 10

A IN lectulo. Orantibus prædicatoribus de Iudæa, ecce Gentilitas spiritu diuino afflata ad agnitionem suæ salutis aduenit, & inuentam firmo amore tenet. Vnde sequitur. *Vox eius plene intrantis.*

In lectulo. Gregorius. Moraliter. Lectulum sibi sancta anima in nocte facit, dum omnes mundi perturbationes fugiens, secretum in quo requiescit comparat. In hoc lecto dilectum quærit, quia dum a solicitudinibus vacat in eius inquisitione quomodo ad illum perueniat requiescit, sed dum in mundo viuit, tenebras mundi a se perfecte non excutit, B & quanto grauius patitur, eo frequentius quærit, & feruentius eum, quo inuento tenebras amplius non patiatur. Sed quia in hoc mundo non inuenit, ideo subditur. *Quæsiui eum, & non inueni.* Quia vero maximo desiderio æstuat, & quicquid tenet ei non sufficit, donec dilectũ inueniat, ideo perseuerantiam inquisitionis subiungit: *Surgam, & circum.ci.* In lectulo. Ex quo Adam peccauit, cœpit homo in terrenis quiescere, & tamen duce ratione quasi per somnium veram beatitudinem intelligens, ipsam in terrenis putabat consistere.

Hiero. Moraliter. In lectulo anima deum quærit, quando in suo otio quidem appetit deum videre, & ad eum de carcere carnis exire desiderat, sed non conceditur, & abscondit se sponsus, vt non inuentus, ardentius quæratur.

b *Et non inueni.* Quia mihi Gentilitati non angelus, nõ propheta, non quilibet doctor in dubijs lumen diuinæ cognitionis ostẽdit, iõ non inueni, quod vbi cõperi, quod in lecto non posset inueniri, proposui in animo meo de lecto carnaliũ voluptatũ exurgere, & ad laborẽ salutiferæ inquisitionis accingi, terra, & mari publice, & priuatim vniuersorum quos sapientes audirẽ magisteria adire. Vici sunt spirituales viri, qui dum ad cælestia gradiuntur, angustã viam tenent. Plateæ, i. D seculares, qui multas voluptates sequunt, & lata via incedũt. Oẽs ergo circũit, quia omnes sanctos, qui sunt, vel fuerunt, mente conspicit, & imitatur, etiam in secularibus aliquãdo inuenit, qđ valeat ad inquisitionẽ sponsi, sed postquã laborẽ geminatum inquisitionis ostendit, iterum difficultatem inuentionis subdit: Quæsiui, & non inueni, sed dum quęrit & non inuenit, ipsa & quæritur, & inuenitur. Vnde dicitur: Inuenerunt me vi.

* nunc.

c *Quæsiui.* Plurimo labore mundo peragrato, sapientium verbis discussis nil certum de via veritatis addiscere potui. E

Nota quomodo quærendũ.

d *Inuenerunt me.* Cum sic inquirerem, dominus hanc instantiam inquisitionis videns, tandem se manifestare dignatus est, & cui inspirauerat, vt quæreret quęrenti donauit, vt inueniret.

† circumeũt.

* Gregorius. Quid per vigiles, nisi doctores Ecclesiæ designantur? Qui dum lucrãdis animabus, & scriptis, & dictis inuigilãt, vbi sancti desiderij aliquantulum sentiunt, augmentare ad melius nunquam cessant. Hi sponsam quærentem inueniunt, quia piam animam Christum inuenire satagentem excipiunt, & vt citius inueniant præceptis instruunt, exemplis accendũt. Quos illa interrogans dicit. *Num quem diligit, &c.*

e *Num quem diligit.* Illis volentibus docere, ista flagrans nimio amore prior alloquitur: *Num quem diligit.* Ecclesia interrogat vigiles, cum prædicationem intente suscipit, & in ea bonorum operum exhibitione fructificat.

f *Cum pertransissem.* Per eos transit, quia in ipsis videt formã eius quem quærit, & tamen transit, quia deum, qui est vltra incipit imitari, & intueri. Transit Petrus vigiles, dum contẽnit prophetas, & domino prophetarum dicit: *Tu es Christus filius dei viui.*

Act. 12. b. Matthæ. 19. c.

g *Donec introducam illum, &c.* Donec in fine mundi synagogam F

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. III.

1 IN lectu. Hic ponitur secundum impedimentum, quod contigit exploratores, qui terruerunt populum intantum, quod dimisso Moyse, & arca domini voluerunt reuerti in Aegyptum, dicentes, Nu. 14. a. *Constituamus nobis ducem, & reuertamur in Aegyptum.* propter quod dominus iratus dedit sententiã irretractabilem, quod omnes egressi de Aegypto a 20. annis, & supra morerentur in deserto præter Caleb & Iosue, & hoc impedimentum lamentatur sponsa, dicens.

In lectu. idest in Moysi tabernaculo, vt dictum est sup. 1. ca.

2 *Per no.* i. tẽpore tribulationis excitatę per exploratores.

3 *Quæsiui quem diligit.* Moyses enim, & Aaron in tabernaculo orauerunt dominum pro populo, vt dicta sententia temperaretur, sed quia non fuerunt exauditi, ideo subditur: *Quæsiui illum, & non inueni, &c.*

Surgam, & circumibo ciuitatem. idest, desertum annis quadraginta, quod licet non possit dici ciuitas secundũ se acceptũ, tamen dicitur ciuitas propter multitudinem populi ibi circumeuntis, in qua erant sexcenta milia absque mulieribus, & paruulis.

4 *Per vicos, & pla.* quia in omni loco ad quem populus declinabat, implorabat dei misericordiam. Et consequenter reuertitur ad factum Moysi, & Aaron dicens.

5 *Inuenerunt me.* idest Moyses, & Aaron, vt dicit hic. Ra. Sa. eo quòd vigilabant super custodiam populi, & annuntiauerunt populo sententiam domini. Sed quia die sequenti populus pœnitens de dicta rebellione dixit: Parati sumus ascendere ad locum de quo locutus est dominus, quia peccauimus, Nu. 13. g. & sic quodammodo quærebant dei beneuolentiam, propter quod in persona talium dicit sponsa.

6 *Num quem dili. anima mea uidi.* ad Moysen, & Aaron sermonem dirigendo. Et quia non responderunt secundum eorum desiderium, sed magis ad contrarium, Num. 14. g. Nolite ascendere, non enim est deus vobiscum, & ideo ad dictã petitionem non ponitur hic responsio.

7 *Paululum cum pert. e.* Hic consequenter ponuntur quædã supra dictorum declaratiua, scilicet amoris sponsi, & spõsæ. Et primo ponitur huius amoris reformatio. secundo, sponsæ commendatio. ibi. *Quæ est ista.* Circa primum dicit sponsa: *Paululum cum pertr. eos.* scilicet Moysen, & Aaron, de quibus fit sermo immediate præcedens.

Diuisio.

8 *Inueni quem dili. anima mea.* quia mortuis Aaron, & Moyse, & tota illa generatione, quæ exierunt de Aegypto a 20. annis supra, vt prædictum est, populus Israel inuenit deũ propitium sub Iosue duce, qui mirabiliter Iordanem transiuit, & potenter aduersarios deuicit.

9 *Tenui eum, nec dimittam.* quia toto tempore Iosue populus non recessit a dei seruitute, Iosue vlt. d.

10 *Donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculũ genitricis meæ.* idest donec figam eius tabernaculum in Silo, Iosue, 18. a. Ibi enim habuit primum tabernaculum domini stabilem mansionem, vt dictum fuit super librum Iosue, & primi Regum. Dicitur autem illud tabernaculum, in quo deus specialiter habitabat, domus matris, & genitricis sponsæ pro populo Israel, qui tunc erat, quia de oblationibus parẽtum eius factum fuerat in deserto, Exod. 35. Et quia quies populi in seruitute dei erat desideranda, ideo subditur.

1 *Adiuro*

a ¶Quæ genuit in fide. b ¶Vt in perseuerantia bonitatis eorum quiescat. c ¶Quæ me instruxit ad viuendum.

a matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ. Adiuro vos 1

a ¶Quæ de Iudæis in fide præcessistis. b ¶Ne fastuti eorum contradicatis, neque illos inquietetis, qui de præputio ad fidem conuenerunt.

b filiæ Ierusalem per capreas ceruosque camporum, ne 2
suscitetis, neque euigilare faciatis dilectam donec ipsa

a ¶Surgere. Designat quod ecclesia de gentibus spontanee sit subitura se uigiliis, & laboribus pro domino. b ¶Quanta laude, & admiratione digna. c ¶Ab infimis uoluptatibus ad altum uirtutum, imo ad deum. d ¶Ecce modus ascensionis.

c velit. Quæ est ista, quę ascendit per desertum, sicut † vir- 3 4
d 5

a ¶Recta, & extenuata b ¶Propter agilitatem. c ¶Editi. d ¶Ex multis uirtutibus. e ¶Mortificationis carnis, quæ est pars aromatum. f ¶Suauitatis orationum. g ¶N. per singula omnium uirtutum curram.

e f g gula fumi, ex aromatibus mirrhæ, & thuris, et vniuersi

a ¶Per sexaginta fortes uniuersos prædicatores accipimus, qui decalogum legis perfectione implent, & denarium retributionis pro perfectione operum expectant.

h i pulueris pigmentarij. En lectulum Salomonis, sexaginta 6 7

gogam, per quam auditum fide suscepi, & mysterium rege-
A nerationis ad fidem eius reuocare satagam.

Ecclesia Gentilis in fine reuocabit synagogam, quę prius vocarat illam per apostolos.

a *Adiuro vos.* Christus audiens se per hos introducendũ, ad iurat ne ei parent impedimentum. *Adiuro vos.* Ideo repetit͂ hic versiculus in cantico amoris, vt non minorẽ se dominus ecclesiæ de gentibus, quã de Iudæis collectę curam habere, sed ęqualem pro vtriusque pace solicitudinẽ gerere designet. Non mi-
B nus enim hęc regina austri capitur amore sponsi, quam prima amica de Iudæis.

b *Ceruosque.* Cerui ẽ in senectute serpentẽ comedere, & ꝑsiti a veneno concepta, ad fontem properare, & inde potando iuuenescere, cadẽtibus pilis, & cornibus, quod cuique fideli competit per lauationẽ baptismi.

c *Quæ est ista.* Vlterius agit de ecclesia de gentibus cõuersa quomodo ab apostolis fundamento accepto, deinde per successus tẽporum, & graduum promotiones sit multiplicata.

Quæ est ista. Iudæi conuersi videntes ẽt gẽtes conuerti, & in amorẽ sponsi pariter recipi, non ex inuidia, sed quasi admirantes, & de societate fratrum congaudentes, inquirunt si salus sit promissa gentibus, quod multum fuerat dubium.

d *Quæ ascendit.* Eodem tempore, & dormit, cum a carnalibus desiderijs se alienat ecclesia, & bonis operibus ad visionem sui conditoris appropiat.

e *Per desertum.* idest per medium gentium, quæ nulla erant virtutum fruge fœcundæ, quas nullus propheta, vel angelus
C ad cultũ dei instituerat. vel, *Per desertum, sicut virgula fumi.* q̃a à mundi illecebris separata cælestibus præceptis est dedita. Fumus eodem tempore partim oritur, partim qui prius ortus fuerat, solet in sublimioribus disparere. Sic ecclesia in quibusdam suis membris semper gignitur noua, in quibusdam, qui prius nati fuerunt, semper colligitur ad cælestia. Fumus ex igne natus ad alta conscendens paulatim se humanis subtrahit aspectibus, sic ecclesia igne sancti solius spiritus in amorem dei accensa ascendere non desinit, donec a terrenis abstracta, ad inuisibilia cæli rapiatur.

† *Quæ est, inquiunt ista, quæ ascendit è deserto, sicut virgula fumi redolens myrrham, &c.* ✻ Theodo. Obscura sane compositio. Dum .n. Hebræorum linguæ deseruiunt septuaginta interpretes, sententiam non explicarunt. At Aquila, & Symmac. sensum nobis perspicuũ reddiderunt, dicentes, Sicut similitudo fumi ex suffimento. Imitatur aũt, & virgulam sæpe suffimẽti fumus in aere veluti expressus. Nec immerito ipsam fumo suffimenti similem dicunt, quæ vt beatus ait Paulus, *membra sua constituit hostiã viuentẽ, sanctã, deo placentem,* quęque sacrificat assidue laudis hostiã, & membra sua, quæ sunt super terrã mortificat, & Christo cõiũcta est, & offert seipsam holocaustum holocaustum deo. Declarant aũt cuinam ipsam suffitionis D fumo compararint myrrhã & thus ex vniuersis pulueribus vnguentarij. Thus vero tribui ex lege Mosaica facile intelligit, nã myrrha condiunt͂ corpora defunctorũ. Quã hic ẽ eius sponsæ pulchritudinem admirantur, eam his nominibus indicante, odoris suauitatis flagrantem, quia & humanitatem, & diuinitatem adorat, sponsique tum mortem credit, tum essentiam sempiternam confitetur. Itaque ex vniuersis pulueribus vnguentarij myrrham ipsius & thus admirantur. Habet enim etiam a- † lias virtutes ex diuina scriptura tanquam ex aromatarij officina de- E promptas. Sed in ea tamen excellit myrrha, & thus, hoc est, sponsi diuinitatis, humanitatisque cognitio.

g *Ex aromatibus.* Nota quòd aromata commemorans, primo myrrham, deinde thus, & postea vniuersi pulueris pigmen. ponit, quia prius est mortificare concupiscentiam carnis, postea offerre deo placabilia vota cordis, & sic cum humilitate crescere in omni virtutum genere.

h *Pigmenta.* in puluerem redacta valent ad confectionem: Sic virtutes cum non extollunt animum, sed quasi in puluerem reputatione agentis rediguntur, ad perfectionem perducunt. Pigmentarius, vel homo, qui operam dat virtutibus, vel deus, qui virtutes largitur.

i *En lectulum.* Priori amice miranti respondet Gentilitas determinans, quo ascendat, scilicet ad lectulum, & per quid ascendat, quia scilicet media fercula sunt charitate constrata, & probat se in eandem sponsi dilectionem accessisse, in qua prior est, quia similiter habet nuptialem apparatum, & prædicatores habet, quos deus ad nos non misisset, nisi eos prælegisset.

En lectulum. Lectulus veri pacifici, æterna beatitudo, in qua rex cum sanctis quiescit, ad quem ecclesia per desertum partim quotidie peruenit, tandem perfecte perueniet. Vel etiã lectulus dei, est in præsenti quieta conuersatio sanctorum. Vtrumque lectum ambiunt fortissimi, quia & præsentẽ quietem, & pacem ecclesiæ prædicatores contra incursus tuentur, & internam patriæ cælestis quietem, quique perfectiores fixa intentione speculantur.

✻ Psellus. Hæc amici ad virginem dicunt, lectuli sponsi pulchritudinẽ explicantes, quo magis succẽdãt sponsæ desiderium. Tu verò mihi ad horũ expositionẽ diligenter attende. Lectulus Salomonis est eorũ, q̃ saluant͂ locus. Sexaginta aũt fortes, q̃ illũ ambiũt, sunt illi ipsi ꝓfecto, q̃ saluati sunt. Sexagita vero dñr, quicunque vera gratia pręstantes, dęmonũ qui per noctes homines oppugnant, agmina formidine repleuerunt. Quemadmodum gladio vir accinctus, imbelles homines, & in pręlijs minus exercitatos perterrefacit. Illi.n. signo crucis tanq̃ gladio ancipiti armati, aduersus principatus, & ꝯ mundi, & tenebrarũ principem Satan constiterunt.

a *Israel*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Adiuro vos filiæ Ierusalem.* & exponatur, vt supra pręced.c.

2 *Ne suscitetis, neque euigilare faciatis dile.* idest ne declinetis ad idololatriam, per quam interrumpitur quies ista. Contrarium tamen fecerunt post mortem Iosue, vt patet libro Iudicum, vt dicetur postea.

3 *Quæ est ista.* Hic consequenter ponitur sponsę commendatio. Et primo hæc commẽdatio ponitur sub parabola mulieris uirtuosę, & secundo, sub parabola mulieris speciosę.ca. sequenti. Prima in duas, quia primo, ponitur dicta commẽdatio. Secundo, concluditur intenta conclusio, ibi: *Egredimini.* Prima adhuc in tres, quia primo commendatur de sacrificiorum oblatione. Secũdo, de castrorum dispositione, ibi: *En lectulum.* Tertio de tabernaculi compositione, ibi: *Ferculum.* Circa primum sciendum, quod post oblationem sacrificiorum in altari holocaustorum, quod erat sub diuo, sacerdotes offerebant thymiama in altari incensi, quod erat in tabernaculo, & tunc erant sacrificia cõsummata, vt habetur Hebr. 9. & quantum ad hoc dicitur: *Quæ est ista.* idest, quam placida in conspectu dei.

4 *Quæ ascendit per desertum.* tendebat enim ad terram promissionis, quę altior est illo deserto.

5 *Sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris.* quod dicitur propter thymiama compositum ex pluribus aromaticis rebus, Exo. 30. & designabat deuotionem populi, per quam merebatur ad terram promissionis introduci.

6 *En lectulum.* Hic consequenter commendatur de castrorum dispositione, quę optime disponebantur circa tabernaculum, vt plenius dixi, Numer. 3. Tres enim tribus erant in parte orientali, & tres in occidentali, & alię sex in parte aquilonari, & meridionali, & hoc est, quod dicitur. *En lectulum Salo.* idest tabernaculum fœderis, quod dicitur dei lectulus supr. 1.c. qui deus nomine Salomonis intelligitur in hoc lib. vt dictum est sup. 1.c.

7 *Sexaginta fortes.* idest sexagesies decẽ milia, q̃ faciũt sexcẽ t.

a b fortes ambiunt ex fortissimis Israel, omnes tenentes gla- 1 2
(a Electi in regnum vel regimen, b Secundum fidem vel carnem. — a Et quia bona prædicatio non valet ipsi si mala uita sequatur, subdit. Vniuscuiusque en.)
c dios, & ad bella doctissimi. Vniuscuiusque ensis super fe-
(a Super humanitatem suam, vt eius dominetur motibus, ne cum aliis prædicant, ipsi reprobi inueniantur. b Id est, temporales, quamdiu hostis habet locum. Sancti semper sunt de spe certi, sed de tentatione suspecti. c Greg. Ferculum in quibus ipse sedet, iudicans de singulis, & per quos leuat alios ad epulas æternæ beatitudinis.)
d e mur suum propter timores nocturnos. † Ferculũ fecit sibi 3 4
(a Id est, fortibus, celsis, speciosis, odoriferis, imputribilibus, candidis. b Sustentatores aliorum etiam prælatorum, sicut Iacobus, Petrus, & Ioannes.)
rex Salomon de lignis Libani. Columnas eius fecit ar- 5 6
(a Claritate diuini verbi instructas.)
f g genteas, † reclinatorium aureum, † ascensum purpureum, 7 8 9
(a Hæc omnia uilescere facit: ad comparationem illius rei quæ media est, id est commune ornamentum omnium aliarum. & designat eam proprio uocabulo. præter charitatem cæteræ virtutes nihil sunt, & omnibus aliis destructis sola charitas non excidet. b Ab ignorantia infidelitatis.)
h i media charitate constrauit propter filias Ierusalem. Egre- 10 11 12
(a Intelligite. b Id est Iudei. c Verum Deum pacificantem homines Deo.)
k dimini & videte filiæ Sion regẽ Salomonẽ in diademate 13 14

a *Israel.* id est vir videns Deum, quo nomine iustè vocantur omnes, qui ad diuinæ visionis gaudia tendũt. Inter quos fortissimi sunt, qui vel cęlestis dono speculationis sublimantur, vel prædicationis ministerium suscipiunt.

b *Omnes tenentes gladios.* Qui indesinenter habent verbum Dei in promptu, & ad resecanda superflua & in se & in subditis, & ad repellendos hostes & conculcandos. *Omnes tenentes glad.* Verbum Dei tenent, & periti sunt qualiter vtantur illo, tam alios quàm se quantum ad vitia expugnando.

c *Ad bella doctissimi.* Quia tot milibus annorum contra diabolum in carnis fragilitate pugnauerunt, ex assiduo vsu docti sunt.

d *Propter ti.* Ne insidiæ tentatoris, si cos securos inermesque repererint sternant: & ne eis expugnatis lectulus quem custodire debuerunt, fedetur scilicet ne præsens pax ecclesiæ violetur, & sic futura beatitudo amittatur.

e *Fercu.* Non solum per hoc, quod & in præsenti in lectulo Salomonis quiesco, & ad futurum lectulum festino, & fortissimos custodes habeo, apparet quod salus sit promissa gentibus, sed etiam per hoc quod de nobis fecit quoddam ferculum. idest quos de loco ad locum ferret sui verbi dispensatores, vel in quibus ipse per mundum feratur. Vel ita: Pacificus ad cuius lectulum propero, ita muniuit me, & hoc fecit per ferculum. id est per apostolos, per quos, sicut in cathedra fertur, quos ad meam salutem vel nostram misit.

✠ Theodoretus. Ferculum hic rursus sanctos intelligamus, qui nomen Domini in conspectu gentium & regum & filiorum Israel promulgarunt.

f *Reclinatorium aureum.* id est sui speculatores plenos diuina sapientia, vel reclinatorium facit in ferculo: cum spem perpetuæ quietis fidelibus promittit. Aureum, quia requiem [di]uæ visionis gloria coruscam præparat.

g *Ascensum purpureum.* Ascensus sunt illi per quos aliquis potest scandere primum ad virtutes, postea ad sancta sanctorum, qui sunt purpurei, id est ad martyrium prompti. Vel ipsę virtutes sunt ascensus, quę sunt vera purpura, quibus decorantur animæ fideles. Vel ipse Christus ascensus, per quem & in ecclesiam & in cęlũ intratur. Purpureus quia lauit nos in sanguine suo, & nullus ingreditur ecclesiam, nisi sacramentis dominicæ passionis imbutus. D

h *Media charitate constrauit.* Vel charitate qua pro nobis passus est. Media, id est ecclesiæ corda, instar strati parauit, vbi fideles animæ molliter quiescant: quia totam eam intrinsecus supernorum amore repleuit. vnde addit, *Propter filias Ierusalem.* Propter animas cœlestium desiderio æstuantes, quia quanto magis nos dilexit, tanto magis ad patiendum pro eo nos accendit.

Media. Gregor. Ecce consolatio. Qui non potest sanguinem pro domino fundere, diligat proximum propter filias Ierusalem, quia nõ sunt dicendi filij, id est firmi, sed filiæ quæ per charitatem à Dei ædificio non alienæ sunt. E

i *Egredimini & videte filiæ Sion regem Salomonem.* Pulchro ordine post enarrata regis dona, ipsam quoque speciem & ornatum eius prædicare incipit, & ad videndum eum inuitat. Et attendendus est ordo, & successus huius ecclesiæ quæ de Iudæorum primitijs instituta, prælatis, iudicibus, alijsq; gradibus illam primam iam post apostolos tepidam admonet, vt successoribus & contribulibus eorum, à quibus prędicata fuit, vicem reddat.

K *In diademate.* Quasi latentem in humanitate, qua vicit diabolum, & caro fuit causa huius victoriæ, nisi Deus carne obumbraretur, diabolus eum non aggrederetur. *In diademate.* id est in illa spinea, qua coronauit eum Iudæa mater sua. F

† Lecticam Thalamum.

† sellam purpuream, medium eius stratum amore. i. delectabiliter

Nota ordinẽ.

Ascensum ... *Quo*

NICOLAVS DE LYRA.

ta milia pugnatorum, qui excubabant circa tabernaculum, Num. 2. & adhuc erant tria milia ducenti quinquaginta, sed non computantur hic, quia scriptura frequenter tales minutias omittit. Ponitur autem hic vnus fortis ad designandum decẽ milia, quia per sexaginta fortes sexagesies decem milia intelliguntur, vt dictum est, eo modo loquendi, quo dicitur de Dauid 2. Regum, 18. a. Tu vnus pro decem milibus computaris.

1 *Ex fortissimis Israel.* Hoc dicitur ad excludendum mulieres & paruulos & debiles ex senectute, qui non procedebãt ad bella, qui sunt.

2 *Omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi.* Vniuscuiusque ensis super femur suum. Quia erant prompti & parati ad pugnandum contra inimicos.

3 *Propter timores nocturnos*, id est propter subitum aduentum aduersariorum, qui solent magis irruere de nocte.

4 *Ferculum fecit.* Hic tertio commendatur de tabernaculi compositione, ad cuius constructionem obtulit populus donaria mente deuota atque promptissima, Exod. 35. quia tamen hoc fuit ad mandatum Dei, qui pręcepit fieri tabernaculum fidei. Ideo dicitur: *Ferculum fecit sibi rex Salomon.* i. ipse Deus ad cultum suũ. Quod dicitur hic ferculum à fero fers, quasi fericulum, quia portabatur per Leuitas de loco ad locum vt patet Nu. 4. vnde in Hebr. sic habetur: Papilionem sibi fecit rex Salomon. Est autem papilio domus portatilis Libani. Dicit enim Ra. Sa. quod Iacob antequam descenderet in Aegyptum, vidit in spiritu filios suos inde postea exituros, & tabernaculum Deo facturos in deserto, vbi non habentur ligna Sethim, de quibus tamen factę sunt tabulę tabernaculi & vectes & arca & plura alia: propter quod portauit secum in Aegyptũ semina & radices arborũ ad opus illud necessariũ de monte Libani, qui est in terra Chanaan: & hoc modo tabernaculũ dicitur factum de lignis Libani. Si quis autem dictum Ra. Sa. non recipiat licet non videatur aliquid absurdum includere, potest dicere.

5 *De lignis Libani.* id est de lignis similibus illis, qui crescunt in Libano.

6 *Columnas eius fecit argenteas.* Quia intra tabernaculũ erant quatuor colũnæ, quarũ bases erant argẽteę, & in illis colũnis pendebat velũ diuidens sanctũ sanctorũ: & ideo dicuntur argenteæ à base, quæ sustinet totum residuum, Exod. 27.

7 *Reclinatorium.* i. propitiatoriũ quod erat quasi sedes Dei.

8 *Aureum.* Quia totum de auro purissimo. Exod. 25.

9 *Ascensum purpureum.* A scẽsum hic vocatur velũ prędictũ, eo quod in columnis erat sursum eleuatũ, & purpureum, eo quod erant ibi varietates purpureę intextę, Exod. 36.

10 *Media charitate constrauit.* Quia post velum intra sanctum sanctorum super pauimentum erat arca, in qua erant tabulæ, & vrna aurea habens manna, & virga Aaron quę fronduerat, quæ erant diuinæ charitatis ad populum signa.

11 *Propter filias Ierusalem.* id est propter personas de populo Israel quibus Ierusalem metropolis erat futura, pro quarum salute ante propitiatorium fiebant orationes à summo sacerdote.

12 *Egredimini filiæ Sion.* Hic infertur intenta cõclusio, s. quod ex consideratione prędictorum beneficiorũ populus attendat dilectionẽ Dei erga ipsum, & potissimè in legis datione, per quam populum illum sibi elegit & sibi desposauit. Ideo dicit: *Egredimini filiæ Sion.* de meditatione terrestri & carnali.

13 *Et videte regem Salomonem.* Id est Deum vobis specialiter factum regem in datione legis, quia modus regis est dare legem subditis.

14 *In diademate.* id est regia dignitate.

Quo

a *Quo coronauit eum.*
A Quia humanitate, honestauit eum mater, in hoc quod virgo est, nõ deturpans, vt aliæ mulieres, sorde originalis peccati, & nutrit nos ad historiam. Quasi: Credite natiuitatẽ, passionẽ, resurrectionem. Hæc descriptio pro

¶Maria. a ¶In annuntiatione, quæ fuit initium charitatis, quando desponsata fuit ecclesia Christo, vel ipsa virgo deitati. b ¶Matris quantum ad deum, vel filii quantum ad ecclesiam.

a quo coronauit eum mater sua, in die desponsationis illius, 1
b a ¶Videte. ¶Quia rationalis. 2
et in die lætitiæ cordis eius. 3

pro ecclesiæ multiplicitate extenditur.
b *Desponsationis illius.* Si illius, referimus ad matrem, dicimus in tẽpore annuntiationis. Si ad filiũ resurrectionis, quę præcipua lætitia fuit, quia tunc solutum est genus humanum.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quo coronauit eũ mater. *idest plebs Hebraica, quando legẽ eius suscepit, tanquã domini, & regis sui, eo modo loquendi, quo populus aliquis dicitur coronare aliquẽ in regem suum, quando recipiet eũ in regem, & dominũ, sicut de Dauid dicitur. 2. Reg. 5.* Et venerunt vniuersæ tribus Israel ad Dauid in Hebron. *Et sequitur ibidem.* Vnxeruntque Dauid regẽ super Israel. *Dicitur autem hic plebs Hebraica dei mater, eo quod nasciturus erat de ea secundum carnem per virginem Mariam, Matth. 1. b.*
2 In die desponsatio. eius. *idest tempore dationis legis, in quo desponsauit sibi plebem illam, vt dictum est.*
3 Et in die læti. cor. eius. *quia deo fuit placitum verbum populi dicentis, Exo. 24. b.* Omnia verba, quæ locutus est, faciemus.

CAP. IIII.

a Q*Vam pulchra es.* Cũ sponsa de gentibus conuersa, iam tantæ sit perfectionis, vt Iudęis versa vice prędicet, & sponsum laudet, ipsa quoque dignã laudis recõpensationẽ a sponso recipit. Hæc descriptio pro ecclesiæ multiplicitate extenditur. Pul-
B chra actione, quia sicut virgula fumi per desertum ascendit, pulchra prædicatione, quia ad suum consortium proximas attrahit.
✱ Rup. O pulchritudo admirabilis, q̃ sic admiratur, & collaudat pulcherrimus author ipse pulchritudinis septem præconijs. Considerauit oculos, dentes, labia, genas, collum, & vbera, & pro singulis dilectus singula decantauit dignæ collaudationis capitula. & cæt. Quid enim septẽ istis modulis decantatur? Quid in te, o dilectissima dilectarum, virgo virginum laudatur a dilecto laudabili, quem laudat omnis
C chorus angelorum? Laudatur simplicitas, munditia, innocẽtia, doctrina, verecũdia, humilitas. mẽtis, & carnis integritas siue incorrupta virginitas. In oculis simplicitas, in capillis cogitationũ tuarũ munditia, in dentibus innocentia, in labijs doctrina, in genis verecũdia, in collo humilitas, in vberibus tuis admiranda, & spectabilis est cũ fœcunditate virginitas. Simplicitas tua prudẽtia tua est, munditia tua supernorũ desiderium est, innocentia tua religiositas est, humilitas tua vera contra diabolũ fortitudo est, virginitas tua matrum, siue matronarum decus est. Hi sunt dulces moduli musicæ cœlestis quos libenter audimus, & intelligimus, &c.

† Ecce tu. † infra 6. b. † detonsæ sunt.

CAPVT IIII.

a ¶In operibus exterius.
a † Q*Vam pulchra es amica mea, quam* 1 2
a ¶Interius in animo, vel in prædicatione. b ¶Illi, qui prouident tibi, vel conuersatio exterior ad literam. c ¶Quia spiritussanctus in specie columbæ apparuit, merito illius nomine spirituali gratia signatur.
b pulchra es. Oculi tui columbarum, 3
a ¶Id est, intentione, qua sola pulchra esset, & per quam illa sunt commendabilia. b ¶Non nisi soli deo patens.
c † absque eo, quod intrinsecus latet. 4
a ¶Attenuati, qui mundo renuntiantes soli deo adhærent, & caput ornant. b ¶In ascensu, & velocitate virtutum, in condescendendo puro pastu. c ¶Ad beneplacitum dei. ¶Quia promouentur in monte virtutum, quas si opus est attestantur, dum pro Christo patiuntur.
d † Capilli tui, sicut greges caprarum, quæ ascenderunt de 5
e a ¶Aceruus testimonii. b ¶Quia peccata rodunt, scripturas atterunt. c ¶Innocentes.
f d ¶Ouium a quibus auferuntur superflua, & aliquando necessaria. e ¶Quia in baptismo loti, in virtutes prodeunt.
monte Galaad. Dentes tui, sicut greges tonsarum, quæ 6
g a ¶Oculi, capilli dentes. b ¶Qui vel in se, vel in aliis fructum boni operis generent.
h
i † ascenderunt de lauacro. Omnes gemellis fœtibus, & ste- 7
k 8

b *Oculi.* i. sensus tui contemplatione spiritualium rerum sunt excellentes, & reuerendi. Per partes intendit laudare.
c *Absque.* Magna est gloria aperti operis, sed longe incomparabiliter æterna retributio, quę videri non potest.
d *Capilli tui.* Vt facilius cuncta liquefcant, breuiter singula percurramus. Capilli, sunt spõtanei pauperes. Gene, summi prælati. Dẽtes vero genarũ, alij inferiores prælati Labia, sermocinatores. *Capilli tui.* Si in oculis acumẽ spiritualium sensuũ accipitur, in capillis potest notari pluralitas cogitationum, quæ omnes ad vnum finem cælestis boni tendunt. Vnde capræis æquantur, quę animalia munda sunt, & ardua rupium quærunt gratia pastus.
e *Quæ ascenderunt.* Vnam de naturis caprę ponit, vt sic de alijs intelligatur, & illam magis virtutem prædicat qua auditores magis indigere perspicit.
f *Quæ ascenderunt de.* de illo, qui est testimoniũ se imitãtibus, sicut ipse promisit, Qui me confessus fuerit coram hominibus, &c.
g *Dentes tui, sicut greges tonsarum.* Sicut in capillis, fragiliores ecclesiæ populi, qui numerositatem præstant signantur, sic in dentibus fortiores quique, & ad regendam ecclesiam apti, qui firmitate præualent.
h *De lauacro omnes.* Omnium est, baptismo purificari: Perfectorum est, & maxime eorum, quibus cura ouium est commissa, renuntiare omnibus, quæ possident.
i *Gemellis fœtibus.* idest consimilibus fętibus, quia tales alios reddunt quales ipsi sunt. Vel duplices fœtus, opera geminæ charitatis, vt fideles conuersi de vtroque populo. Vel fides, & opus.
k *Et sterilis non est.* Nec illi inter steriles deputantur, qui abluti statim ex hac vita rapiuntur. Habuerunt enim sobolem fidei, quam vel ipsi pro se, vel alij pro ipsis confessi sunt. Habuerunt etiam votũ bonæ operationis, quod inter oues Christi expectati fuissent, socialiter exercerent, vnde dicuntur. *Consummatus in breui expleuit tempora multa.*
a *Sicut*

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. IIII.

1 Q*Vam pulchra es. Hic consequenter commendatur sponsa sub parabola mulieris speciosæ. & primo ponitur parabola, secundo, exponitur. Quantum ad primum dicitur.*
Diuisio.
2 Quam pulchra es. *idest, valde pulchra.*
3 Oculi tui columbarum. *idest, simplicis aspectus, quod multum facit ad gratiositatem mulieris.*
4 Absque eo, quo intrin. *idest pulchra membrorum dispositione sub vestibus latente.*
5 Capilli tui, sicut greges caprarum. *idest ordinate dispositi, et compositi. Hæc enim similitudo, & aliæ non sunt in omnibus conditionibus, quia tunc esset identitas, sed aliquando sunt in paucis, aliquando in vnica.*
6 Dentes tui, sicut greges tonsarum. *i. albi, & bene ordinati.*
7 Omnes gemellis fœtibus. *idest superiores decenter correspondent inferioribus, sicut gemelli adinuicem.*
8 Et sterilis non est inter eas. *idest non est aliquis dentium fractus, vel putrefactus.*
1 Sicut

a ¶Sed eiicitur. b ¶Capillos imprimens capiti ne recedant.
c ¶Illa labia sunt recipienda, quia ipsa doctrina est dulcis etiam illis, qui prædicant, quando opere adimplent.

a rilis non est † inter eas. Sicut † vitta coccinea labia tua, & 1

a ¶Idest, pudibunduli prælati, qui facies sunt ecclesiæ, in quorum conspectu pudet alios male agere.

b c d e eloquium tuum † dulce. Sicut fragmen mali punici, ita genæ 2 3

a ¶Muniens in se refugientes. b ¶Christi manu fortis.

f g tuæ † absque eo, quod intrinsecus latet. Sicut turris Dauid 4 5 6

a ¶Robustiores. b ¶Ad tutelam fidelium. c ¶Pro perfectione.

h i collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis. Mille

a Secundum hoc, quod continent.

k l clypei pēdent ex ea, omnis armatura fortium. Duo vbera 7

a A caprea geniti, idest, Christo, uel caprea synagoga.

m n tua, sicut duo hinnuli capreę gemelli, qui pascuntur in liliis

a Idest, usque in finem seculi, quando præmia recipient, quæ in labore noctis assidue contemplantur.
b ¶Ait Christus. c Idest sublimes, qui fructum martyrii proferunt.

o p q donec aspiret dies, & inclinētur vmbræ. † Vadam ad mon- 8 9 10

A a *Sicut vitta.* Prędicatores, vita dicuntur, quia fluxas cogitationes in cordibus hominum suis prædicationibus restringunt ne diffluant, & cordis oculos premant.

b *Coccinea.* Quia dominici sanguinis quo redēpta est ecclesia, pretium prædicare non cessat, vel quia pdicatio sancta charitatis ardore flammescit.

c *Labia tua.* Dentes, qui terunt, labia quæ scita aperiunt.

d *Eloquium tuum dulce.* Dum quæ dicunt faciunt, suas predicationes hominibus quasi sapidas escas apponunt.

e *Sicut fragmen mali punici, ita genæ.* In colore exterius puniceo, voluntas martyrij: In albis granis, (quæ cortice fracto videntur) candor virtutum, qui augetur, dum caro colliditur: cādor etiam cum impleta passione miraculis nitent. In genis verecundia, in malo punico passio Christi. Habet ergo ruborem ecclesia in genis, cum sacramētum dominicæ passionis fatetur verbis, & ostēdit candorem, cū pulsata pressuris, castitatem puri cordis probat: & factis quid gratiæ salutaris crux habeat, pandit.

f *Absque eo.* Licet sint magna, quæ exterius apparent, maiora tamen in occulto retinent, quæ diuini oculi soli vident.

g *Latet.* Confessionem viuificæ crucis possunt oēs in ecclesia audire, pressuras ecclesiæ videre, vel etiam miracula, quæ ipsi ecclesiæ sunt diuinitus collata, possunt infideles cum fidelibus intueri, ipsa autem sola anima nouit, quanto teneat amore vitæ inuisibilis, quanto amore erga deum, & proximum flammescat.

h *Sicut tur. Dauid.* Turris, est expugnabilis prædicatorū cōstantia, quæ ad defendēda fidei ædificia, & ad repellenda hostiū tela, à forti manu dei, & desiderabili rege constructa est cū propugnaculis, idest, cum diuinarum scripturarū notitia, quando aperit sensum, vt intelligant scripturas, & dictis prędecedentium suam confirmant prędicationem, propugnacula etiam, miraculorum dona quibus prędicatio astruitur. Nam sanatis morbis corporalibus, ad salutem animę facilius peruenitur.

i *Collum tu.* Collum extendimus, qn̄ longius prospicimus. Sic prędicatores, collum, pp hostium de longe speculationem. Turris, pp fortitudinem, & propter excelsam cęlestiū gaudiorum contemplationem. Vel collū, quia cibos in corpus demittunt, vel quia corpus capiti iungunt. vnde: Dominus dat panes, discipuli autē turbis apponunt. Propter aliud prędicatores, oculi, propter aliud, dentes, propter aliud, genę, propter aliud, collum vocantur. Propugnacula sunt in diuinis scripturis infringibiles sententię, in quibus tuti sunt, qui de longe ab incursantibus se defendunt.

K *Mille*

K *Mille clypei.* Clypei, ista firmissima ratio est, qua freti spōte contra hæreticos prodeunt, & se muniunt, dum illos percutiunt. D

l *Omnis arma.* i. omnis instructio, vel operationis, vel doctrinæ cælestis, per q̄ sancti non solum euadunt, sed etiam acies superant malignorum dum quosdam ab errore, vel vitijs retrahunt, quæ omnia a prælatis dependent, quia ab eis resistendi exemplum & vincendi accipimus.

m *Duo vbera.* Multis figuris eadem ecclesię mysteria repetuntur, sed repetita noui semper aliquid afferunt, & per ipsam nouitatem animos audientiū amplius delectant. Duo igitur vbera, pdicatores de duobus populis qui oculi dicūtur, quia occulta prospiciunt. Dentes, quia improbos corrigunt, & in corpus ecclesiæ traijciunt. Collum, quia vitalē flatū, ęterna gaudia prędicando ministrant, & cibos doctrinę. Vbera, quia lac paruulis in Christo infundunt, qui sunt hinnuli caprec, quia acutè, quę sunt agenda, discernunt veloci cursu operationis de valle lachrymarum auolant. Gemelli, quia eandē fidē, eadem sacramenta, prędicant, qui ne lac, quod erogant, in eis deficiat, pascuntur floribus scripturarum, & exemplis sanctorum ea semper recolendo. E

✲ Psellus. Et hoc conuenienter ad mulieris decorem extrinsecus dictum est. Intrinsecus venerabilem continet expositionem, & gratiam. Gemina enim diuinę Ecclesię vbera intellige sanguinem, & aquam illam sanctam verbi, & saluatoris, ex quibus animę fidelium salutem hauriunt.

n *Duo hinnuli,* Duo populi, qui per humilitatem paruos se, & peccatores intelligunt, sed charitate currentes omnia obstacula mundi transeunt, & saltibus contemplationis ad superna conscendunt.

o *Qui pascuntur.* Quia in his refectionem habent, qui florēt virtutibus, & splendent, dum ipsum deum quem desiderāt, adhuc de vicino videre non possunt. F

p *Donec aspiret.* Postquam dies illa, nec docendi vltra, nec discendi tempus erit, sed consummatis omnibus huius mūdi tenebris omnes fulgebunt, sicut sol.

q *Vadam ad montem.* Et quia ecclesia per singula talis est, Vadam, i. addam gratiam, tam inferioribus, quam maioribus. Vadam. Quia nouos populos quotidie congregabo. Et quia sermo est ad ecclesiam de gentibus, potest non incongrue videri promissa vocatio synagogę, quę in fine mundi est futura, seu vocatio quarumcunque gētium. Vnde mox de amplissima pulchritudine vnius eiusdemque ecclesię, quę vel de Iudæis, vel quibuscunque gentibus per totum orbem est congreganda, Mox subditur, *Tota pulchra es.*

a *Tota*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sicut vitta coccinea labia tua. *Sunt enim labia in parte vbi coniunguntur rubea, quæ rubedo iuxta albedinem facit ad decorem.*

2 Et eloquium tuum dulce. *Idest gratum omnibus audientibus ipsum.*

3 Sicut fragmen mali punici. *quod est rubicundum in parte opposita soli.*

4 Ita genę tuę. *rubicundæ in parte eminentiori iuxta albedinem circunstantem.*

5 Absque. eo quod. *exponatur vt supra.*

6 Sicut turris Dauid collum tuum. *rectum, & decenter eleuatum, & in hoc tenet similitudo.*

7 Duo vbera tua, sicut duo hinnuli capreę ge. *Idest habentia conformitatem eleuationis, non tamen nimiam, sed decentē, inquantū facit ad ostensionem sexus muliebris. Omnia prædicta faciunt, vt patet ad corparalē pulchritudinem mulieris. Per hanc autem parabolam intelligitur pulchritudo spiritualis sponsæ secundum statum illius temporis cuius caput dicitur conuenienter Patriarcha Iacob, alio nomine dictus Israel, a quo sicut a capite denominantur Israelitæ.*

Capilli immediate oriētes ab hoc capite sunt duodecim patriarchæ. Oculi vero Moyses, & Aaron dirigentes populū. Dētes vero bellatores parati ad deuorationem aduersariorū, vnde dixit ille strenuus bellator Caleb, Num. 14. a. Sicut panem, possumus eos deuorare. *Labia vero dulce eloquium proferentia, Leuitæ cantores dicentes diuinas laudes. Genæ vero rubicundæ, alii Leuitæ ministrantes in altari holocaustorum, in quo erat ignis continuus. Per guttur autem intelligūtur studiosi in lege, vt dicit Ra. Sa. propter hoc comparatur turri Dauid munitæ clipeis, quia per tale studiū habentur arma cōtra impugnatores legis diuinæ. Et per talem modum dicit magister sententiarum in principio libri sui, in quo ponuntur sententiæ studiosorum in diuina lege. Fidē nostrā aduersus carnalium hominum errores Dauidicæ turris clypeis munire, vel potius munitam ostendere studuimus.* Duo vbe. *sunt duæ tabulæ testimonij, ex quibus sugitur lac sacræ scientiæ, & deuotionis.*

8 Donec aspiret dies. *Scilicet noui testamenti, de quo dicit Apostolus, Ro. 13. d.* Nox pręcessit, dies autem appropinquauit. *vnde dicitur Luc. decimosexto. d.* Lex & prophetę vsque ad Ioannem, *in quo incepit dies noui testamenti.*

9 Et inclinentur vmbrę. *Quia in nouo testamento cessant figuræ adueniente veritate, cuius quodammodo erant vmbræ.*

10 Vadam ad montem. *Postquam Salomon descripsit mutuum amorem*

a tem myrrhæ, & ad collem thuris. Tota pulchra es amica 1
b mea, & macula non est in te. † Veni de Libano sponsa mea, 2
c † veni de Libano, † veni, coronaberis, de capite Amana, 3
d de vertice Sanir, & Hermon, de cubilibus leonum, de mon 4
e tibus pardorum. † Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, 5
† vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum, & in 6 7
f vno crine colli tui. quam † pulchræ sunt mammæ tuæ so- 8
ror mea sponsa. † Pulchriora sunt vbera tua vino, & 9
g h i odor vnguentorum tuorum super omnia aromata. Fauus 10

a Idest, ad illos, qui suauem odorem orationibus, & aliis bonis emittunt. b Ideo uadam, quia to. pul. es. Pulchritudo tua me delectat, & inuitat ad hoc.
a Idest, criminalis culpa. b Cum magno comitatu accede.
a Candore uirtutum. b In termino uitæ cuiusque. Illo inenarrabili aduentu resurrectionis. c Inquietus, uel turbulentus. uel deus uigiliarum quando modo occidit.
a Fœtor, uel nocturna auis quando decipit. b Anathematizatio ex propria iniquitate. c Id est, Superbis.
a Pro amore tuo carnem sumpsi, uel uulnerasti in cruce. b Cohæres. c Per arram fidei.
a Dictis causis amoris, repetit, & alias causas adiungit. b De uulnere amoris. c In unitate prædicatorum, quia omnes idem prædicant, idem amant, & quærunt.
a In unitate audientium, qui adiacent doctoribus, unde dicitur, Multitudinis credentium erat cor unum, & anima una. b Idest lac, & ponitur continens pro contento.
a Honestiora, & utiliora sunt omnia quæcunque tu doces, quam philosophicæ, uel legales doctrinæ.
a Idest, fama uirtutum spiritualium, quæ ex charitate oriuntur: unde, & Deo placent, & quasi inungunt, uel opera, quæ fiunt per spiritum sanctum. b Idest super omnem terrenam delectationem. c Quo participare potest, qui uult.

† Mecum de.
† mecum de.
† Abstulisti.
† abstulisti.
† vna torque.
† pulchri sunt amores tui. Supra. eo.

A a *Tota pulchra es.* Non solum in electioribus membris, quæ enumerauit, sed etiam in illis, qui pusilli, & fragiles uidetur.
b *Veni de Liban.* Et quia vado ad te, tu debes venire ad me cogitatione, locutione, ope. Vel primus gradus est in carne pro bono opere, secūdus in absolutione carnis ad pcipiendā beatitudinem in anima. Tertius recepto corpore, quando in resurrectione duplices recipient stolas. Veni, fide, veni opere, veni alios adducendo, vel ter veni propter fidē Trinitatis. Libanus mons Phœnicis, Hebraice interpretatur cādidatio, Gręce thus, vnde supra, Vadam ad mōtem myrrhæ, & ad collem thuris. Dum prædicatores conuertunt tales ad salutem, crescit corona de principibus victis certamine eorum. B Veni. *Quasi ne timeas, ne sola venias, quia multos tibi addam.*
c *De capi. Ama.* Amana mōs est Cilicię. Sanir, & Hermon montes Iudææ, in quibus leones habitant, per quos dęmones notantur, qui contra nos sęuiunt, & quia illi conuertuntur, quorum corda fuerunt cubilia leonum, dum vicissim eorū confessione dominus creditur, quasi de leonū cubilibus coronantur, de quibus leo pellitur. Per Amana habemus illos quos ipse, & per quos alios diabolus per magni studij vigilantiam decipit, & conterit. Per Sanir, eos ad quos ignorantia talis deceptionis volat. Per Hermon, tales q quasi in natura prōpti sunt ad nequitiam, non quod diabolus desinit. Per cubile leonum, illos quibus & per quos alijs persecutoria dominatur sæuitia. Per pardos hęreticos, quorū distinctis dolis decipit, de quorum singulorum principalibus deus suis victorię confert coronam.
C d *De cu. leo.* Leones, propter superbiā, vel violentiam. Pardi propter crudelitatē, vel variationem malignarum artiū. Montium nomine, superba infidelium corda designantur.
e *Vulnerasti cor.* Iō debes venire, & de acquisitione aliorū laborare, quia diligo te. Vel iō dabo tibi coronā de hominibus illis, quia pręparasti mihi in te locū dilectionis. Omnis tua pulchritudo mihi placet, sed maxime placet vnitas catholica, quam & in prælatis, & in subditis video.
f *Quam pulchræ.* Supra sponsa in dilecto verba laudabat, hic dilectus vbera commēdat. in quo notatur vnitas Christi, & ecclesiæ, q a sunt duo, vt ait Apostolus, in carne vna, iō simili laude alter alterum laudat. Doctrina est Christi, quia dat. est ecclesiæ, qui a ministrat. Et merito amo te, quia doctrina tua, quæ continetur in superioribus vberibus, est pulchra ad consolationem infirmorum, & sustentationem paruulorum. Mammæ dilectio dei, & proximi, per quas mēs sancti sensus suos nutrit, dum deo charitatē conglutinatur, & proximis, quod potest impendit. Quas mammas quantum sponsus diligat, in repetitione laudis manifestat dicens: Pulchriora sunt vbera &c.
✠ Psellus. Hic rursum laudat diuinæ Ecclesię vberum, hoc est, disciplinarum incrementū. Cum enim, vt mater liberorum amantissima, eos, populum scilicet ex gentibus enutritum, ad diuinæ ętatis mensuram videat peruenisse, nec amplius in sancta fide balbutire, aut hęsitare, pro lacte vinū effundit quotidie altiora illis suggerēs instituta: Prius. n. vt rudiores docebat eos, & patrē, & filium, & spiritum sanctum deum unum adorarent. quod quidē erat ueluti doctrinę lac. Nunc autem monet, ut modestiā castitatem, temperantiam amplectantur, ut iustitiam diligant. Quę quidem sunt ueluti doctrinę uinum.
g *Odor.* idest suauissima fama fidei dispersę per totum orbem, latior est, quam lex patrum, quę in sola Iudęa coangustatur.
h *Super omnia aromata.* idest, super omnia bona opera, quę faciunt improbi, quę etsi aliquando hominibus placent, tamen deo nunquam, quia ex charitate non procedunt. Vel, super institutiones ueteris testamenti, quę fuerunt figura horum.
i *Fauus distil.* Superius per labia, doctores, hic per labia ipsa uox

NICOLAVS DE LYRA.

amorem sponsi, & sponsæ. secundum statū egressus de Aegypto, & processus in deserto, hic consequenter idem facit secundū statū accessus ad terminum, s. ad terram sanctam. Et diuiditur in duas partes, quia primo describitur quantum ad ingressum terræ. Secundo quantum ad statum ipsius possessæ ca. sequenti. Circa primum excitatur sponsa ex duobus ad ingressum terræ. Secundum ponitur, ibi. Hortus conclusus. *Primum autem excitatiuum est amor sponsi, & sponsæ, qui fecit eos concorditer ambulare, propter quod dixit sponsus:* Vadā ad montē myrrhæ. *idest ad terram Iudææ, quæ est montosa, & in qua crescunt aromatica, inter quæ est myrrha, q d. sponsæ, hoc debet excitare te ad veniendum illuc, quia consors ero, & dux viæ tuæ. hoc enim dixit dominus Ios. 1. a.* Sicut fui cum Moyse, ita ero tecum, non dimittam te, nec derelinquam. tu enim sorte diuides populo huic terram pro qua iuraui patribus tuis. & vt magis excitet eam commendat eam dicens.

1 Tota pulchra es amica mea. *Quia interfectis illis imminente Moysi morte, qui peccauerant in peccato Phegor, Nume. 25. populus remansit sine notabili macula peccati sub Iosue.*

2 Veni de Libano. *Non est hic Libanus nomen montis in Iudęa existentis, sed alterius loci vltra Iordanem, vnde filii Israel venerunt in Iudæam. Frequenter enim diuersa loca eisdem nominibus nominantur. Et dicitur hic ter veni, ad maiorem excitationem, sicut Iere. 22. g.* Terra terra terra, audi verbum domini.

3 Coronaberis de capite Amana, de vertice. *In Hebræo habetur.* Respicies de capite Amana, &c. *Sunt enim Amana, Sanir & Hermon nomina montium vltra Iordanem existentium, vnde videtur terra Iudææ, & ideo populus Israel illuc veniens aspiciebat terrā sibi promissam gaudens propter eius pulchritudinem, & forte imposuerunt sibi serta, vel coronas in signum exultationis, secundum quod habet translatio nostra.* Coronaberis de capite Amana, de ver. *id est videbis terram tibi promißam de locis istis.*

4 De cubilibus leonum. *In montibus enim illis erant cubilia leonum, & pardorum. non tamen nocuerunt filiis Israel, sicut nec serpentes horribiles in deserto existentes, per quod filii Israel trāsierunt, Deu. 8. c.* 5 Vulnerasti. *Modus est loquendi amantium ad expressionem amoris.* 6 In vno ocu. tu. *idest in Moyse, qui supra dictus est oculus sponsæ, qui fuit deo valde amabilis, & propter eum fuit deus populo fauorabilis.*

7 Et in vno cri. *idest in Ioseph, qui fuit deo valde acceptus, et fuit vnus de capillis sponsæ seu crinibus, vt dictum est supra.*

8 Quam pulch. *exponatur, vt supra de vberibus sponsæ, quæ dicuntur hic.*

9 Pulchriora sunt. *propter pulchritudinem, & munditiam legis contentæ in tabulis.*

10 Fauus distillans, &c. *Mel, & lac sub lingua. hoc dicitur de orationibus deuotis summi pontificis, & cantorum, quæ fiebant in persona totius ecclesiæ.*

A uox doctorum. Vnde & melli congrue cōparant. Fau⁹ mel in cera. Mel in cera, est spiritualis eloquiorū sensus diuinorum in litera distillans, quia pene singulę sententiæ multos habent sensus. Vel aliter: In fauo mel latet, cera uidet. Labia ergo fauus uocant, quia dū in carnis fragilitate sapientia magna habetur, quasi mel in cera absconditur.

a *Mel, & lac sub lingua.* Tāta est spiritualis dulcedo in verbis, quanta corporalis est i melle, & lacte, & hoc sub lingua, idest non cuilibet patens sed tātum bonis. Qui peccantem aspere corripit, & inter aspera dulcedinis quiddam admiscet, habet mel, non in lingua, sed sub lingua.

b *Odor vestiment. tuorum.* idest fama bonorum operum, quibus vestiuntur, ne nudi inueniantur, & quibus turpitudo præcedentium delictorum operitur, est sicut thus, quia in omnib⁹ operibus suis orat cum bene operatur cum intentione perueniendi ad deū. vnde: *Sine intermissione orate.* Supra nomine vnguentorū, infusio sancti spiritus ostēdit, quib. corda fideliū illustrantur, & ad spirituale certamen præparantur. Vocabulo vestimentorū, facta iustorū notant, quæ foris sunt. Vnde & pulchra distinctione, quæ per homines fiunt opera, thuri comparantur, quæ vero diuina largitione, fiunt dona, modum comparationis excedūt. Cōsulte postq̄ singula ecclesiæ membra dominus sigillatim prædicauit, etiā vnguenta quibus tota esset delibuta, digna laude commendat. Nulla sunt quippe membra, vel magna, vel parua, q̄ nō huius vnctionis spiritualis sint infusione cōsecrata. Laudauit, & vestimenta, idest opera iustitiæ, quia & hic oē corpus eius ornatur. Nemo quippe in ea vitam meretur, nisi operibus iustis indutus, quæ vel ipse fecit, vel si infans erat, alij pro eo fecerunt, & in illo.

c *Hortus.* Assimilauerat eam mulieri pro perfectione, p̄ speciositate, pro singulorum dispositione graduū, pro decentis vnitatis compositione. Sed quia parum uidet amanti singulas partes sponsę singulis rebus pretiosis coęquare, totū pariter plurimis, & maximis specieibus comparat. Cōparat igit horto, pro copiosis operum fructibus, sine quo fieri quatuor contingit. In primis fons baptismi, in quo nullus sequit fructus. Deinde vnguenta, idest dona spiritussancti, quę sunt prima fomenta, vt etiam arbores crescant, & fructus ferant, scilicet illa in cordibus rudium adhuc, & tenerorum proposita quando deliberant per spiritumsanctum, quia mundo renūciabūt, & aduersa sustinebūt, & similia. Postea arbores, illi eidem, vel alij iam crescentes, iam florentes: Tandem fructus maturi, quorū operū perfectione iam reficitur Christus: Sed hic non ordinatē, s̄m quod alterum sequitur post alterū, sed à digniori incipit, vt istius sponsę commendatio sit captabilior illi alij sponsę, cui istam intendit commendare. Duos hortos ponit, in quo status duo contemplatiuorū, & actiuorū signant, quorū vterque conclusus, quia ab aduersario colligi nō possunt, vel fructu priuari. Multi inter fideles couersantur

a Ipsa vox prædicationis. b Dulcedo sapientiæ, quæ maioribus datur. c Doctrina paruulis congrua, quæ omnibus datur. d In meditatione cordis.

a b distillans labia tua spōsa, mel, & lac sub lingua tua, & odor 1

a Quia gignit germina spiritualium operum.

c vestimentorū tuorum, sicut odor † thuris. † Hortus con- 2

a Cum non exponitur furibus, sed habens murum, & antemurale. Quasi illa diceret, vnde mihi thus: respondet, ab horto. b Protectione dei munitus. c Baptismus.

d clusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons si- 3 4

a Per sacramenta sigillatus, vt inimicos lateat, & amicis pateat. b Pro martyrio post ablutionem baptismi. 5

e gnatus. † Emissiones tuæ paradisus malorum punico- 6

Aliis. Maturis. 7

f rum, cum † pomorum fructibus. † Cypri cum nardo, nar- 8

a Idest, cum aliis vniuersis prouectibus, qui figurari possunt in spiritualibus. 9 10

g h dus, & crocus, fistula, & cinnamomū cum vniuersis lignis 11 12

D santur, in quibus hostis habet locum, sed hi in horto fructifero non sunt computandi, sed ut palea eiciendi.

d *Fons signatus.* Quia ecclesia, quæ fontis nomine designat primū parua in Iudæa, postea dilatata est per orbē terrarum rectè subditur. *Emissiones tuæ.* qa illa parua ecclesia de Iudæis, adiuta fonte paradisū emisit ex se. Ecclesia fons, quia doctrina salutari redundat, vnde proximos irrigat. Signatus, quia spiritualis sensus indignis absconditur, nulla incursatione turbatur.

† Fons. † Prouer. 5. a. 14. quæst. 1. c. omnibus.

e *Emissiones.* idest fructus horti, s operа, quæ post plantationem, & irrigationem baptismi prodeunt, sunt mihi mala punica, idest matura refectio, ita me delectans, vt paradisus.

† Cyperi. Chepharim species est aromatica.

f *Cypri.* i. directi, & in altū crescentes, in humanitate graciles, & attenuati, quorum operibus iuncta charitate inūgitur princeps. Cyprus diuinam gratiam, nardus dominicā passionem, crocus charitatē exprimit. Cyprus est in Aegypto aromatica arbor, semine candido, & odorifero, quod coquitur in oleo, & exprimitur, inde vnguentum regale, (qd̄ cyprus dr̄) paratur. Sic in tenebris huius mundi diuinæ gratiæ benedictio in pinguedine charitatis suscipitur, & flammis tētationum probatur, quibus sociatur nardus herba humilis, i. fides dominicæ passionis, & imitatio. Coniungit ergo cyprus nardo, cum diuina gratia confortat nos compati Christo. Item nardus croco iungitur, cum in charitate Christi mortem libenter accipimus. Nardus est redolens, & calens, & significat charitatem. Crocus est aurei coloris, & significat diuina sapientia imbutos.

Cypri vnguentum.

E

g *Fistul. & cin.* Fistula, quæ & casia, arbor aromatica, sed parua. Est aūt robusti corticis, & purpurei, quæ ad curādas viscerum molestias valet, q̄ pro sui breuitate a quibusdā inter herbas odoriferas reputat, quæ humiles spiritu significat, q̄ dominicæ passionis memores ad patiendum pro dn̄o sunt parati. Cinnamomū est breuis arbor, sed odorifera, & dulcis, cinerei coloris ad medicinæ vsum fistulæ duplo præstās. Et significat illos, qui se infirmos reputant, quorum humilitas apud deū dulcedinē habet, & laudē. Et bene post fistulā purpureā ponitur cinnamomū cinerei coloris, quia per recordationem dominicę passionis oritur nobis despectus nostrę virtutis. Fistula, & cinnamomū in horto cum lignis Libani prodeunt, quia in ecclesia, qui humiles, & patientes sunt, cū illis, qui ecclesiam prædicando, vel virtutes faciendo muniunt, palmam retributionis expectant.

F

h *Cum vni. li.* Sicut fistula, & cinnamomū, humiles sanctorū cogitationes, sic & ligna Libani, quæ alta, & robusta sunt demonstrant sublimes sanctorū actiones, & orationes. Myrrha imputribile reddit corpus, & significat illos, qui amaritudine, & patientia corpus suum reddunt securum a motibus carnalibus, & ab omni aduersa parte. Aloe non tantam vim habet, quantam myrrha, sed tamen valet contra putredinem.

Mirrha.

Primis.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris. *Hoc dicitur pro vnguento odorifero, quo vnctum fuit tabernaculum, & omnia eius vtensibilia, Exod. tricesimo. Et dicuntur vestes sponsæ, quia tabernaculum erat in magnum decorem, & ornatus totius populi.*

2 Hortus conclusus. *Hic ponitur secundum incitatiuum ad terræ promissionis ingressum, quod est fertilitas terræ, & eius amœnitas. Et coniungatur sic litera.*

3 Soror mea sponsa. *idest o ecclesia Israel, quæ dicitur sponsa dei eo quod desponsauit eam per legem in monte Sinai, & soror, quoniam humanitatem erat accepturus de gente illa.*

4 Hortus conclusus. *supple est terra tibi promissa. Hortus propter eius fœcunditatem. Conclusus, propter eius fortitudinem, quia ab occidente clauditur mari mediterraneo, ab oriente Iordane fluuio, ab aquilone monte Libani, a meridie deserto Aegypti, quod non potest de facili transiri.*

5 Fons signatus. *ponitur hic fons in singulari pro fontibus in pluali. sicut frequēter alibi fit in scriptura. Habet enim illa terra multos fontes, ita lympidos, acsi essent sigillati, ne bestia, vel homo posset aquā turbare.*

6 Emissiones tuæ paradisus. *idest riuuli inde defluentes reddunt terram amœnam ad modum paradisi. vnde de quadam parte illius terræ dicitur Gene. 13. c. Eleuatis itaque Loth oculis vidit omnem circa regionem Iordanis, quæ vniuersa irrigabatur, sicut paradisus dn̄i, & cæ.*

7 Malorum punicorum. *idest malorum granatorū, quæ crescunt in illa terra cum multis aliis arboribus fructiferis.*

8 Cypri cum nardo. *Est autem hic cypri nominatiui casus, et plurale huius nominis cyprus, quæ est arbor aromatica, & ēt crescit in vineis Engaddi, vt dictum est supr. c. 1. Similiter nardus est plāta aromatica.* 9 Et crocus. *Herba aromatica, Gallice saffram.*

10 Fistula. *Herba est producens cannas, quarum succus per decoctionem fit zuchar.*

11 Et cinnamomum. *Arbor est aromatica, cuius cortex canelle Gallice dicitur.*

12 Cum vniuer. *Est .n. mōs Libani in extremitate terræ promissionis versus aquilonē, in quo crescunt cedri, & multa alia ligna ptiosa.*

1 Myrrha

A a *Primis.* i.cũ charismatibus virtutum excellentioribus,& pulchra coniunctio herbarũ, & arborum cum vnguentis,qa dũ carnẽ à lasciuia refrenamus,cõsequẽs est, vt maiora dona spiritus suscipiamus. In horto dñi cõclusõ,inter alia nascitur.

b *Fons hor.* quia de primitiua ecclesia processit in mũdũ doctrina cælestis,quę plures ecclesias, s. hortos procrearet. De quo fonte bene subinfert.

c *Puteus aquarum viuen.* quia eadem doctrina ecclesiæ, & fons hortorum est,quia spirituales fructus gignit, in his quos instruit, & puteus est propter occulta mysteria, quę solis sanctis per reuelationem sancti spiritus panduntur.

d *Aqua.* propter diuina eloquia, q̃ de inuisibilibus diuinæ gratiæ thesauris procedunt atque in vitam æternam ducũt.

B e *De Li.i.*de ipsa ecclesia, quæ & cãdida est per mũditiã fidei,& alta per virtutum gratiam.

f *Surge.* Et cũ talis sit hortus,surge,i. discede,vel impugna. *Surge.* Horto consito,& irrigato,restabat vt omnib. firmiter & ordinatè cõpositis, nequaquam aduersarijs illius,tentandi negaret accessus, sed potius mõstraretur,qa quo amplius flagellantur, eo amplius interna fluctuũ illius suauitas panditur. In aquilone,mundi aduersa,in austro, blandimenta intellige, quia gemina expugnatione probatur ecclesia. Surge permittentis est,nõ imperantis.

g *Perfla.* alter vexando,alter recreãdo. *Perfla.* idest inter tribulationem, vel persequẽdo, vt ecclesia in vtroque pulsata, & probata mirum odorem constantiæ suæ, abundantioris virtutis vbique diffundat, & in fine mundi positos inenarrabili fragrantia suæ suauitatis satiabit.

a ¶Myrrha,& aloe continentiam carnis exprimunt, quia natura horum est, ut inuncta his corpora non putrescant.

a Libani, myrrha,[a] & aloe cum omnibus † primis vnguentis 1 2

†præcipuis aromatibus.

a ¶Tales sunt fructus horti, talis autem est fons. b ¶Vtriusque partis. c ¶Inscrutabilis. d ¶Donorum sancti spiritus, quæ hic sitim mitigant,& in futuro extinguent,de quibus dicitur, Aqua quam ego do, &c. e ¶Ab alto ad inferiores.

b c d Fons[a] hortorum[b], puteus aquarum[c] viuentium[d], quæ fluunt[e] 3 4 5 6

a ¶Nullo detinente obstaculo. b ¶Quia pro impositione manuum fit illud donum. c ¶Recede,vel insta. d ¶Hostis. e ¶Post tribulationem tu sancte spiritus recrea. f ¶Ventis tribulationum.

e f impetu de Libano. Surge[a] Aquilo,[b] & veni Auster, perfla hortum meum, et fluent aromata illius. 7

g a ¶Alias,vt. b ¶Abundent.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Myrrha,& aloe. *est autem aloe arbor aromatica,cuius lignum est valde odoriferum,& contritum, valet ad medicinas,& vnguenta, ideo subditur.*

2 Cum om.pri. *idest præcipuis vnguentis: Hæc omnia dicuntur ad terræ promissionis commendationem, in qua talia oriuntur. Ad cuius commendationem adhuc subditur.*

3 Fons hor. *Hoc dicitur propter Iordanem fluuium,qui currit secundum longitudinẽ terræ promissionis eã irrigans in multis locis,ideo subditur.* Fons hor. *& accipitur hic fons in singulari,pro fontibus in plurali. sicut dicitur: Syllogismus est oratio,i. congeries orationũ, quia Iordanis ex duob. fontibus oritur,quorũ vnus vocatur Ior,alius Dan, qui simul iuncti Iordanis nomẽ efficiũt,vt dicit Hier. super Mat. et patet in descriptione terræ sanctæ.*

4 Puteus aquarum. *Quia Iordanis abundat in aquis,eo modo loquendi quo aliquis abundans in pecunijs,dicitur puteus pecuniarum.*

5 Viuentium. *Dicuntur enim propriè viuere illa,quæ habent in se principiũ sui motus secundũ augmentum,& decrementum. Et ad similitudinem huius dicuntur aquæ viuentes, quæ scaturiunt ex fontibus quales sunt aquæ Iordanis. Aquæ vero cisternales dicuntur mortuæ.*

6 Quæ flu.imp.de.Lib. *Iordanis enim oritur ex fontibus prædictis ad radices montis Libani,vt dicit Hier. super Mat.*

7 Surge aquilo. *Quia ad flatum ventorum oppositarum partium fluunt guttæ aromaticæ de arboribus aromaticis huius terræ, quæ colliguntur ab incolis,eo quod sunt pretiosæ. Hæc omnia prædicta sunt de commendatione terræ promissæ ad excitandum desiderium sponsæ.*

CAP. V.

VEniat dile. Qui promisit se futurum mecũ vsque ad cõsummationem seculi,modo cũ magis indigeo maiori gratia,me visitet.

C a *Veniat di.* Audiens ecclesia se tentationibus probanda,prouisioni dilecti nõ cõtradicit, sed ne superetur,auxiliũ illius quærit, qui non patitur nos tentari supra id quod possumus. Vel, põt ex voce perfectorum sic intelligi: Veniat di. Q. Sicut cum semper diligimus,& ei seruire curamus, sic ipse in tentationibus non sinat nos vsque ad defectum concuti, sed iã reddat nobis mercedẽ piæ deuotionis.

1 Cor.10.c.

b *Veni in hor.* Sponsus desiderio ecclesiæ respondens, eadẽ quæ petebantur,se iam fecisse testatur. vnde extranei multum in amorem ipsius possunt accendi.

c *Veni.* errantes corrigendo,infirmos subleuando,bona agentes confirmando,maturos mecum in requie collocãdo.

* Theodoretus. *Veni,* inquit, *in hortum meum,* quem tu mihi adornasti, & collegi primum myrrhã meam,id est, quã ego in te plantaui. Primus enim ego pro te mortem oppetij. Deinde tu ita mecũ commori atque vna sepeliri concupisti. Consepulta .n. es mihi per baptismã in morte,& mortificasti membra tua, quæ sunt super terrã. Collegi ergo myrrham meam cum aromatib⁹ meis, & reliquarum virtutũ, inquit, quas a me didicisti,fructũ percepi. Comedi præterea panem meũ cum melle tuo, solidũ & dulcẽ cibũ,qui apud perfectos inuenitur. *Bibi vinum meum.* Iure addidit pronomẽ meũ. Ipse enim est vitis vera, ex qua vinũ hoc profectum est. *Bibi vinum meum cum lacte tuo.* Nam ne infantes quidem, ac veluti vbera sugentes, & lactentes excludit, sed ab illis etiam,ætati eorum congruentem fructum capit, cumque bonus sit, amicos etiam ad conuiuium inuitat.

d *Messui.* quadam falce mortis ab hac vita pręcidi,& in cellaria beatitudinis perduxi.

CAP. V.

a ¶Qui me plantauit, amplius irriget. ¶Qui me in fundamento fidei,spei,& charitatis collocauit.

a VEniat dilectus meus in hortum suum,

a ¶Gratanter accipiatur,& aspiciat. b ¶Sanctorum.

b c d vt comedat fructum pomorum * suorum. Veni in hortũ meum soror mea 1 2

a ¶Martyres amara passos, vel etiam omnes, qui carnem suam cum vitiis,& concupiscentiis crucifixerunt.

sponsa, messui myrrham meam cum 3

a Comedi

NICOLAVS DE LYRA. CAP. V.

Diuisio. VEniat dile. meus. *Postquã descripsit Salomon amorẽ sponsi,et sponsæ,prout respicit ingressum terræ,hic consequenter idẽ describit prout respicit tẽpus ipsius possessæ. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit hoc secundũ tempora Iosue,& Iud.2. secũdum tẽpora Dauid vsque ad Christum,cap.sequenti. Circa primum sciendum,quod populus Israel illis temporibus aliquando fuit in prosperis,aliquando in aduersis,& ideo primo tanguntur prospera. secundo aduersa,ibi.* Ego dormio. *Circa primum dicit sponsa.*

1 Vt come.fru.po. *i. vt comedere me faciat fructus terræ mihi datæ in pace,eo modo loquendi quo dixit dominus Abrahæ, Gene.22.c. Nunc cognoui,quod timeas dominum,i. cognoscere feci, vel quia actus & passiones fideliũ in scriptura aliquando attribuuntur ipsi deo, Act.9.a. Saule Saule,quid me persequeris? idest fideles meos,& ita comestio fructuum terræ attribuitur ipsi deo, quia populus eius comedit quando cum Iosue terram intrauit,Ios.5.c.* Comederunt de fructibus terræ,defecitque manna, *& quia hoc fuit ex dono dei,ideo subditur in persona sponsi.*

2 Veni in hortum meum soror mea sponsa. *Habitando ibi in bonorum abundantia,ideo subditur.*

3 Messui myrrham meam. *idest præparaui tibi terrã bona.*

2 Comedi

a aromatibus meis. Comedi fauum cum melle meo, bibi vinū 1
a Cum illis omnes qui fama bonorum sunt operum insignes: b Idest refeci me illis, vel labore attritos mihi comparaui.
b meum cum lacte meo. Comedite amici, & bibite, & inebria- 2 3
a Delectamini b Faciendo præcepta mea. c Integra charitate me amplectendo.
c mini charissimi. Ego dormio, et cor meum vigilat. Vox dile- 4 5 6
a Exterius cesso. ¶Cessante persecutione, quieti & contemplationi vaco. b Sed. c Intentionis & orationis oculis, ne tempore quietis per blanditias fallatur prouidet & laborat. d Idest aspiratio.
d a Ad quod ratio me ducit, id etiam sponsum velle intelligo. ¶ Iam non solum moneri eos vt prius, sed etiam constringi volentis. b Prædica me. c Ponit causas. ¶Quia cohæres. d Quia iugum seruitutis egressa arcanorum meorum es conscia. e Quia spiritus mei dono illustrata, non inuidia.
e cti mei pulsantis. Aperi mihi soror mea, amica mea, columba 7 8 9
a Quia segregata a negotiosis actibus diuinis es sublimata aspectibus. b Idest comæ. vel ego caput, idest quoddam ex membris meis. c Idest vitijs quæ pro tenebis ignorantiæ non sentiuntur vel frigido torpore. d Idest magnis inter se vitijs impliciti, & qui sunt capilli specie tenus, sed ad illicita distorti.
f mea, immaculata mea, quia caput meum plenum est rore, et 10
a Idest prauis sententijs quas per ignorantiam contrahunt, vel illis quæ mala esse sciunt, sed obscurari non refugiunt. b Idest prorsus exui. c Impedimento seculari. d Quasi induar quidem, sed quomodo, certe graue est.
g h cincinni mei guttis noctium. Expoliaui me tunica mea, quo- 11 12
a Idest cogitationes quibus aliquando terram tangere solebam, secretis fletibus compunctionis ablui, vt intrare mererer in cęlestem patriam.
modo induar illa? Laui pedes meos, quomodo inquinabo il- 13 14
a Faciendum tamen est, quia dilectus. b Inuisibiliter inspirando. c Idest rimulam resipiscenti apertam licet tenuem.
i k l los? Dilectus meus misit manum suam per foramen, & venter 15 16

a *Comedi fauum.* Per fauū, qui in scripturis dulcedinem spiritualis intelligētię quærūt, & alij dilucidant, per mel, qui epulas diuini verbi sibi appositas libēter gustant, & his insatiabiliter vesci desiderāt, per vinum fortes cęlestiū prędicatores, p lac, infirmi adhuc auditores, qui licet diuersis studiorum modis discrepēt, vna tamen supernæ retributionis spe communes, supernus arbiter approbat.

b *Comedite amici.* Non solum ipse pijs electorum actibus delectatur, sed etiam hortatur fideles ad congaudendum super tali conuiuio, vt amplius inter se mutuam dilectionis curam exhibeāt, & minores quod in maiorib. viderint, memoriter imitari satagāt.

c *Inebriamini char.*
Greg. Post potum gaudij ipsas virtutes bonorum retractando torporem mentis discutite, & ad amorem ęternorum accensi temporales pœnas non sentiatis, sicut ebrius qui obliuiscitur omnium temporaliū, comedit nec satiatur, qui epulas scripturarum didicit, iustorū exēpla nouit, nec tamen vitam correxit, bibit & non inebriatur, qui præcepta vitæ lætabundus audit, sed ad implenda piger remanet.

d *Ego dor.* Ecclesia Gentilium multipliciter commēdata, ne secura prędicationē dimittat, & soli contemplationi intendat, iniungitur ei de aliorū confirmatione. Et hic agit de illa successione ecclesię, quę est in hoc pręsenti seculo, ab illo s. tempore quo plenitudo gentium intrauerat vsque ad finem mundi, quando Iudęi intrabunt, & hic non videtur mitti ad omnino infideles, sed potius ad eos exhortandos, qui sunt tepidi in ecclesia, & dicit itaque ipsa ecclesia. ego dormio.

e *Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea.* Surge ab otio & quiete contēplationis, & aperi corda, vt remotis vitiorū obstaculis lucē veritatis perspicue admittant. *De sanguine meo, soror mea, de accessu meo proxima mea, de spiritu meo columba mea.* de sermone meo quem plenius ex otio didicisti, perfecta mea.

f *Caput meum.* i. fides mea, & amor mei in cordibus eorum ex cæcatis, amore terrenorum refrixit, & quasi prorsus defecit.
Con-

g *Cincinni mei.* i. amor proximorum, qui sunt mei capilli capiti adhærentes, sunt pleni guttis noctium. i. patiuntur graue frigus persecutionis tenebrosorum. i. & erga me sunt infideles, & proximos persequuntur, & causa horum corrigendorum oportet te dulcedinem contemplationis interponere. D

h *Expoliaui me.* Ecclesia non inobediens de iniuncto officio, sed metuens in assumēda fratrum cura, ne corruat in peccata, sine quibus non transigitur hæc vita, respondet. *Expoliaui me.* Quomodo fieri potest, vt de culmine contemplationis egredens, rursus mundi sordibus polluar, quia recepta solicitudine temporalium subsidiorum quamlibet eximius doctor difficile vitat peccatum.

Grego. Qui ad solicitudinem regendarum animarum se accingit, restat vt quibus æterna prædicat, ad prouidenda quoque eis temporalium necessitatum subsidia inuigilet. E

i *Dilectus meus.* Ecclesia timēte casum, quia dominus amorē erga se nostrum, in proximorū maximo amore vult cognosci, apte subditur. *Dilectus meus.* quasi pertimesco quidem seculi cōuersationem, sed intelligo, quod charitas operit multitudinem peccatorum, & confido in dilecti mei auxilio, a quo iam sunt compuncta corda eorum.

k *Manum suam.* Operantē compunctionem, vel ad memoriā nostram reduxit operationem, quam operatus est in nobis, quia nullius egens, de sinu patris egrediens, in terra pro nobis conuersari voluit. *Manum suam.* mittit, cum virtute sua animum per subtilem intellectum pulsat.

l *Et venter.* Potest per vētrem intelligi mollities & fragilitas illorum qui prędicationis officium suscipiunt, quia se minus idoneos recognoscunt, & timent. *Venter* .i. mollis & fluxa pars inter nos, vel ventris nomine cor designatur, quia sicut cibi in ventre, ita cogitationes in corde excoquuntur. Cor cōtremiscit, si facere recusat pro proximis, quod Deus fecit pro inimicis. Et venter intremiscit, quia infirmitas gaudens de cęlesti intellectu in sua exultatione turbatur, & timet ne perdat quod tenere nescit.
Sur- F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Comedi.* exponatur, vt dictum est.
2 *Fauum cum melle meo.* Per hoc designatur abundātia mellis, vini, & lactis in terra illa. propter quod subditur.
3 *Comedite amici.* Idest quandiu adhærebitis mihi per amicitiam, & latriam, habebitis omnium bonorum abundantiā, & hoc patet ex decursu veteris testamenti.
4 *Ego dormio.* Hic consequenter ponūtur aduersa: populus. n. Israel ex abundantia bonorū temporaliū declinauit ad idolatriam. sicut prædixerat Moyses Deut. 32. b. *Incrassatus est dilectus meus, & recalcitrauit, incrassatus, impinguatus, & dilatatus, dereliquit Deum factorem suum, &c.* & iō dominus post multam sufferentiam inflixit debitam pęnam, vt sic pęna decēter reduceretur ad pęnitētiam, propter quod sic proceditur, quia primo ponitur culpa, secundo pęna, ibi. *Dilectus meus.* tertio pęnitentia, ibi. *Surrexi.* Circa primum dicitur in persona domini. *Ego dormio.* idest peccata ad tempus dissimulo. vnde communiter dicitur ab hominibus Deum dormire, quando pessimos homines differt punire.
5 *Et cor meum vi.* i. præuideo tempus debitum punitionis, & subditur in persona sponsæ adulterantis a sponso reuocatæ.
6 *Vox di. mei.* Per prophetas suos & doctores.
7 *Pulsantis.* me ad pęnitentiam.
8 *Aperi mihi.* per consensum boni.
So-

9 *Soror mea ami.* tempore. s. pręterito tuæ innocentiæ.
10 *Quia ca. meum plenum ro.* Per rorem intelligitur parua pluuia, per guttas noctium, magna. Ros. n. & pluuia differunt secundum paucitatem, & multiplicitatem materiæ. 1. Meteo. Philosophus.
Et loquitur hic Deus secundum modum sposi reconciliationē suæ sponsæ desiderantis, & non retardatur ad hoc impor tunitate temporis. Et subditur responsio sponsæ malæ, reconciliationem recusantis, cum dicitur.
11 *Expoliaui.* i. dimisi cultum diuinum consuetum, iam diu est, sicut patet in processu libri Iud. Modus. n. viuendi cōsuetus alicuius vulgariter dicitur tunica eius. Tunica alicuius.
12 *Quomodo induar illa.* quia per admonitiones prophetarū nolebat populus reuerti ad cultum diuinum.
13 *Laui pedes meos.* Hoc dicitur secūdum æstimationem idololatrantis populi, qui cultum Dei reputabat immūdum, & cultum idoli mundum. Et sic exponit Rab. Sa.
14 *Dilectus meus.* quia per culpæ dissimulationem Deus adhibet pęnam, ideo dicit sponsa. *Dilectus meus misit manum suam* .i. manum suæ iustitię ad puniendum me.
15 *Per foramen.* Prosequitur parabolam sponsi irati contra sponsam apertionem ostij denegantem, qui per fenestram vel aliquam aperturam infert baculum ad percutiendum eam.
16 *Et venter meus intre.* quia populus a Deo percussus concipiebat timorem eius, ut patet, libro Iudicum in plurib. locis.

Sur-

A a *Surrexi, vt aperirem.* Surrexi a dormitione ad laborē, quia necesse est, vt qui veritatē prędicare disponit, prius ad agēda ea, q̄ prædicat assurgat, ne alijs p̄dicans ipse reprobus efficiatur, cui subiuncta verba conueniunt, *Manus meæ distil. &c.*

1. Cor. 9. d. b *Et digiti mei pleni sunt myrrha.* Digiti, idest discretio, vt solo contuitu supernę retributionis, non pro humano commodo ostendantur operari. Sicut enim in manu sunt discreti digiti, sic in operibus oportet discretionē adhiberi, alioquin non valent.

* RVPERTVS. *Surrexi, vt aperirem dilecto meo*, operam dedi, vt cum Apostolis Christi, vtique dilecti mei dictis, & factis proficerem B currenti euangelio. Nā hoc est, quod dico, *Manus meæ stillauerunt myrrham optimam, & digiti mei pleni myrrha probatissima.* Oportebat namque, vt maxime relictis credentiū atque Apostolicam vitam imitātium viduis manifestum darem exemplum omnis mortificationis vitiorum normāq; in propatulo mox venturo, nouūque eatenus inauditū exēplum eo suscepturis sanctę virginitatis propositū. Hęc myrrha vtique probatissima, idest, pretiosissima est. Cęterū carnem mortificare, non propter deum, neque propter ędificationem videntium, sed propter gloriam propriam capiendā ex ore laudantium, hoc quidem est manibus stillare myrrhā sed non probatam, imo nec ibi sunt digiti, qui dicantur myrrha pleni, quia non est in tali opere virtus discretionis, quę per digitorum distinctionem solet intelligi.

c *Pessulum ostii.* Causam peccati, idest incredulitatem, & q̄libet aliam, quia vt pessulum, ostium, sic causa detinet peccatū, qua remota remouetur, & sublato peccato patet via Christo. Dixerat, quia dilectus manu missa per foramen se tetigerit, ac tremore concusserit, cuius tactu vehementer inflammata, cupit iam non per angustiam foraminis eius manu cōtingi, sed patefacta cordis ianua felicissimo eius amplexu p̄frui, idest suauitate diuinæ illustrationis, quam raptim senserat, plenius satiari, sed quia nulli electorum in hac uita conceditur perfecta uisio ęternorum, quę in alia uita reseruatur, C subditur rectè: At ille declinauerat.

*Rupertus.

† contremuit.

† egressa est.

† meum, quod erat super me

a ¶Pertimescebat commissa sua te inspirante. b ¶Et quia fretus eius auxilio sur. c ¶Prædicando verbum dei.

a meus† intremuit ad tactum eius. Surrexi, vt aperirem dilecto 1

¶Et vt aperire possem. a ¶Operationes. b ¶Alijs circunquaque expresserunt. c ¶Exemplum amara patiendi.

b meo. Manus meæ distillauerunt myrrham, & digiti mei† ple 2

a ¶Quæ imputribiles facit. b ¶Quia actus, & intentio placent.

c ni sunt myrrha probatissima. Pessulum ostij mei aperui dile- 3

a ¶Dum aperirem illapsus erat in corda illorum. b ¶Quia deus nulli ad plenum patet, sed incomprehensibilis sensus omnium excedit.

d cto meo, at ille declinauerat, atque transierat. Anima mea 4

a ¶Prius constricta, & congelata frigore infidelitatis, contacta vero sole ad compunctionem resoluitur. b ¶Intimauit se mihi, & voluntatem suam mihi innotuit. c ¶Inuestigaui perfectam de eo cognitionem. d ¶Quia nemo in corpore plene potest noscere. 5

e †liquefacta est, vt dilectus locutus est. Quęsiui, et non inueni 6

a ¶Oraui intentione desiderii, & bona opera feci. b ¶Non indicauit se mihi, quia corruptio mea prohibebat. c ¶Ne desperatio lædat, consolationem accipit, & amplius quærit. d ¶Quærentem. e ¶Curiose vigilantes.

illum, vocaui, et non respondit mihi. Inuenerūt me custodes 7

a ¶Ex officio. b ¶Ne quis procul a signis recedat. c ¶Mag s compunxerunt me ad quærendum. d ¶Quia quicquid in ea terreni remansisse deprehendunt, extinguunt, eamque velut insensibilem ad quæque infirma reddunt.

qui circumierunt ciuitatem. Percusserunt me, & vulneraue- 8

a ¶Velamen ignorantiæ, quæ erat de veteri conuersatione. ¶Idem est hic pallium, quod superius tunica. b ¶Superiores doctores etiam alios, qui muri sunt custodientes.

f runt me, tulerunt pallium† meum mihi custodes murorum. 9

* Rupertus. *Pessulum*, inquit, *ostij mei.* idest, clausuram oris mei. Quid nāque per pessulum, nisi silentij figuratur firmamentum? Pessulum ergo ostij dilecto meo aperit, quum indictū ori silentium pp Christum resoluitur, vt audientes ędificentur. Et quam pulcher, quam rationabilis, & disciplinatus ordo loquendi? Prius myrrha stillat de manibus, & digiti myrrha probatissima pleni monstrantur. ac deinde pessulus ostij dilecto aperitur, id est, prius vita laudabilis in exemplum præparatur, & deinde doctrina fidem quærens audientium palam profertur. Hinc de ipso dilecto scriptum est, quia incepit facere, & docere.

d *Anima mea.* Ecce iam tertius gradus: primitiua fuit ex Iudæis conuersa. per quam, & post quam hæc Gentilis de qua hactenus actum est, quę Gentilis, vt diximus, hanc tertiam instituit, de qua modo exequitur, q̄ vsq; ad nouissimā intrationem reliquiarū Israel durabit successu prælatorum, & subditorū. Transit quidem, sed tamen locutus est mihi mandata sua relinquens, vt patienter eum expectarem, & postquam locutus est: *Anima mea liquefacta est.*

e *Quæsiui, & non inueni illum: vocaui, & non re. mihi.* Vox eiusdem ecclesiæ, quæ aperuit secundum illos quos aperuit, quę prius erat venter, vel vox ipsorum.

f *Tulerunt pal.* Pallium tollunt prædicatores, quando si quid pompæ secularis residuum erat, ab animo auferunt, vel si quod peccatum per ignorantiam inerat, detegunt.

Percusserunt me, & vulnerauerunt me, tulerunt palliū meū custodes murorū. * Greg. Custodes percutiunt sponsam, & vulnerant, quia prædicatores sancti dum cęlestia loquuntur amātem animam afficiunt, & maiori amore sagittant, &c.

*Beda. Tollunt autem pallium suum sponsæ percussæ, & vulneratæ custodes murorum, cum Apostoli, vel Apostolici viri animæ cuilibet diuino amore attactæ, retinacula transeuntium rerum auferunt, vt infimis expedita curis, liberiori cursu faciem sui conditoris requirat. Pallium namque idē quod supra tunica, vbi ait: *Expoliaui me tunica mea*, terum terrestrium implicamenta designans.

a *Adiuro*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Surrexi, vt aperirem dilecto meo. *Hic consequenter pœnæ decente subditur pœnitentia. Et diuiditur in duas partes, quia primo p̄ pœnitentiam quæritur sponsi reconciliatio, secundo ponitur pulchritudinis eius descriptio, ibi:* Qualis est. *Circa primum dicit sponsa:* Surrexi, vt aperirem dilecto meo. *quærens ei reconciliari, & sic a pœna liberari.*

Diuisio.

2. Manus meæ distillauerūt myrrhā, digiti mei pleni sunt. *idest, applicaui me ad opera pœnitentiæ, quæ designantur per amaritudinem myrrhæ.*

3 Pessulum ostij mei aperui dilecto meo. *Pessulum est ostiolū in magna porta, & per hoc designatur, quòd pœnitentia in principio est imperfecta. propter quod subditur.*

4 At ille declinauerat atque transierat. *quia non statim ad clamorem populi liberabat eum a pœna. Et quia ex hoc augebatur afflictio, subditur.*

5 Anima mea liquefacta est. *Sicut sagimen in patella, vnde de homine dimisso in afflictione dicitur vulgariter, quòd frigitur in sagimine suo.*

6 Quæsiui, & non inueni illum, vocaui, & non respon. *Quia sicut dictum est, Deus non statim liberabat populum, sed dimittebat cū affligi ab aduersarijs, vt a Philisthæis, Moabitis, & cæteris gentibus circa terram Iudææ existentibus, vt patet ex decursu lib. Iud. & 1. Regum. ideo subditur.*

7 Inuene. me custodes, qui circumierunt. *idest principes gentium in circumitu Iudææ existentium, quæ nominatur hic ciuitas a Ierusalem metropoli Iudææ.*

8 Percusserunt me, & vulnerauerunt me. *nocumentum inferendo personis.*

9 Tulerunt pallium meum mihi custodes murorum. *spoliando me bonis meis, & quia populus communis propter peccatum idololatriæ non erat dignus exaudiri, ideo conuertit se sponsa ad personas mundas ab idololatria, quia semper in populo Israel fuerunt aliquæ personæ tales quantumcunque populus communis, vel etiam principes ad idololatriam declinarent. vnde. 3. Reg. 19. d. dicit dominus ad Eliam;* Derelinquam mihi in Israel septem milia virorum, quorum genua non sunt curuata ante Baal. *Et quia preces talium sunt exaudibiles, ideo dicit.*

1 *Adiuro*

a ¶Euenit quandoque, vt qui nuper quærere incepit, citius inueniat, quam ille, qui dudum quærere inceperat.

a †Adiuro vos filiæ Ierusalem, si inueneritis dilectum meum, 1

a ¶Intimetis cum accessu vestræ orationis, vt & mihi det gratiam suæ inuentionis. 2
b ¶Præ amoris magnitudine omnia temporalia sunt mihi fastidio. 3
c ¶Dicunt adiuratæ. ¶Scimus, quia magnus est secundum naturam, qua est genitus ex patre. d ¶Filius

b vt nuntietis ei, quia amore langueo. qualis est dilectus tuus 4

a ¶Patre. ¶Idest ex ea parte magis debet diligi, quam timeri. b ¶Pulchritudo tua ostendit 5
eum pulchrum esse, a quo tu pulchra es. ¶Inter omnes sectas tua fides præcessit. 6
c ¶Secundum humanitatem, qua non est ex dilecto.

†ex dilecto o pulcherrima mulierum? qualis est dilectus 7 8

a ¶Deuotio tuæ adiurationis ostendit eum esse magnum quem mones inquiri.
b ¶Vt eum quæramus. c ¶Talis est. 9
¶Christus ex sola dilectione passus alii ex merito.

c tuus † ex dilecto, quia sic adiurasti nos? Dilectus meus can- 10

a ¶Quia peccatum non fecit. b ¶Quia in sanguine suo lauit peccatores. c ¶Idest ipse, qui est caput corporis ecclesiæ, diuina sapientia plenum.

d didus, & rubicundus, † electus ex milibus. Caput eius aurum 11 12

e a ¶Splendidum. b Capiti eius adhærentes. c Rectitudine, & uictoria.

f †optimum. †Comæ eius, sicut elatæ palmarum, nigræ quasi 13 14

a Eum intuentes, & per quos eum alii intuentur. b Innixæ. c Scripturas diuino munere fluentes in morem aquæ, uel minores quidem. 15

g coruus. † Oculi eius, sicut columbæ super riuulos aquarum, 16

A a *Adiuro vos filiæ Ierusalem, si inuene.* Adolescentulę iã ad aliquam cognitionem promotæ, ad famulos dei quos angelicã in terris vitã agere credunt, deuotè veniunt, & eos exorant, vt in tẽpore suæ orationis domino se commendent. Vos filiæ Ierusalem supernorum spirituum, qui iam cum deo regnant. Vel, per filias Ierusalem possumus accipere etiam inferiores in ecclesia, quos etiam admonent superiores, vt secum quærant, quia quod a pluribus quęritur, quandoque citius reperitur, & vt vbique charitas dilectionis ostendatur.

b *Qualis est dilectus.* Hæc sponsa recolens intima conscientiæ, expauescit, & pigritiam suam accusans ex humilitate ad laborem festinat di. Obsecro, quia sic adiurasti nos feruore diuinæ charitatis, quã habes, me quoque fac ardere, & salutari admonitione in eius amore me confirmes. Appetita, & præconia virtutum ac potentiæ eius congrua laude decantans, denuo interrogatur, in qualium mentibus eius soleant vestigia reperiri.

c *Dilectus meus candidus, & rub.* Condigna quærentib. a parte sponsæ respõsio. *Dilectus meus.* Primo, mũdus & sanctus venit in mundũ, postmodum passione cruentus exiuit de mundo. Per candidũ, amorẽ diuinitatis. Per rubicundum, carnẽ passam accipe, vt deũ, & hominem notet, & in vtroque electus.

d *Electus ex milibus.* Quia vnus mediator de omni numero angelorum, vel hominũ acceptus. vnde dicitur: *Hic est filius meus dilectus, &c.* Quia non est inuentus alius, neque in cælo neque in terra, qui acciperet librum.

e *Caput eius aurum optimum.* Alia translatio: *Crines eius abietes.* Abies, Græcè ἐλάτη vocatur. Vnde, hic elate, non Latinum, sed Græcum videtur. Vel caput, idest diuinitas, quia caput Christi deus.

Comæ eius. idest, cogitationes eius sanctæ, & rectę, & tamẽ stultis despicabiles.

Oculi eius. idest, dona sancti spiritus, quę ipse dat, quę amatores suos, non in cœno more porcorum volui permittunt, D sed in similitudine aquarũ claros, & perspicuos reddunt, nil tenebrosum habentes. Vnde & riuulis, & mundis aquis non stagnis turbulentis cõparantur, quia deum vident, & diuino rum charismatum luce replentur. Quæ charismata, quia sola gratia dantur, subditur.

Quæ lacte lotæ sunt. quia sicut mater sola naturali dilectione lac filijs ministrat, sic deus sola gratia dona charismatum filijs donat: Quæ resident iuxta fluenta plenissima aquarum, quia quanto de deo clarius vident, tãto magis ad altiora cognoscenda intendunt. E

Genæ. idest modestia, & pietas saluatoris, quæ in illo singulariter refulsit.

Quæ sunt, sicut are. quemadmodum ordinatæ sunt areolæ ab hominib. expectantib. odoris suauitatem, & aspectus gratiam, ita mediator in carne apparens, doctrinę modestia, & dulcedine delectabat pręsentes, attrahebat absentes, consite a pigmentarijs, hoc est Apostolis, & prophetis, qui concordi voce, nõ solum eius sermones, sed etiam mores sacris paginis descripsere, in futura eius arcana incarnatione, ex modestia Lazarum fleuit, sicut agnus obmutuit, & talia. Ioan.11.e. Esa.53.c.

f *Nigræ quasi coruus.* Despicabiles mũdo, quasi illa clamosa, & improba auis. Vel, quasi coruus, vt nulli sacramenta ecclesię cõmittant, donec sibi, vel matri similari videãt, vel quia cum pulchri sunt, se fuisse nigros intelligunt ex natura sua.

F g *Oculi eius, sicut colum.* Solent colũbę iuxta fluenta aquarũ residere, vt volantiũ auium in aqua vmbram videant, & sic vngues vitent. Sic sancti in scripturis fraudes dęmonũ prospiciunt, & ex deceptione, quam attendunt, quasi ex vmbra hostem cognoscunt, & fugiunt. quę fluenta plenissima dicuntur, quia de quibuscunque in scriptura consilium quęritur, per illam ad plenum inuenitur. Potest in riuulis, veteris legis eruditio, in fluentis, euãgelica perfectio intelligi, quia pręedicatores, & noua, & vetera proferunt. Columbæ natura.

a Labia

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Adiuro vos.* idest, personę deuotę de Israel. Nec est cõtra illud, quod dictum est supra 1.c. quod filię Ierusalem significant fragiles populi, quia tam perfectę personę, quam imperfectę sunt de eodem populo, sed sup. 1.c. imperfectę dicunt filię Ierusalem propter fragilitatem sexus. hic autem perfectę eodem nomine nominantur ratione deuotionis. de qua fit hic mentio, quę magis vigere solet in mulieribus secundum illud, quod canit ecclesia: Intercede pro deuoto fœmineo sexu. Idem enim nomen in sacra scriptura ex diuersis proprietatibus non solum accipitur pro diuersis, sed etiam aliquando pro contrarijs. Sicut deus, leo dicitur, ratione magnanimitatis. Apo.5.b. *Vicit leo de tribu Iuda.* Et diabolus, ratione rapacitatis. 1.Pe.5.b. *Aduersarius vester diabolus, tanquam leo rugiens, &c.* Dicit igitur: *Adiuro vos.* id est, per rem sacram deprecor. 2 *Filiæ Ierusalem.* idest, deuotæ personæ.

3 *Si inueneritis dilectum meum.* vobis gratiosum in orationibus vestris.

4 *Vt nuntietis ei.* pro me deprecando.

5 *Quia amore langueo.* idest, reconciliari sibi desidero.

6 *Qualis est dilectus tuus.* Hic consequenter ponitur sponsi descriptio. Et diuiditur in duas partes. quia primo circa hoc mouetur quæstio. secũdo ponitur respõsio, ibi: *Dilectus meus.* Circa primum sciendum, q. sicut populus peccator recurrebat ad deuotos populi ad habendum orationis suffragium, ita econuerso deuoti inducebant populum ad cognitionem dei, & ad eius verum cultum. ideo in persona eorum dicitur *Qualis est dilectus tuus.* id est, vtinam attenderes quantum est amabilis, & bonus.

7 *Ex dilecto.* idest, prę omnibus diligendus. Vel, hoc dicitur ad denotãdum processionem diuinarum personarum, quia filius procedit a patre, sicut dilectus ex dilecto, & spiritussanctus ab ambobus, vt amor mutuus vtriusque.

8 *O pulcherrima mulierum.* id est, aliarum gentium pro tempore desponsationis tuę in susceptione legis diuinæ, vt dictum est supra.

9 *Qualis est dilectus tuus ex dilecto.* Repetitio est eiusdem ad maiorem excitationem.

10 *Dilectus meus candidus, & rubicundus.* Hic ponitur sponsæ responsio confitendo dei pulchritudinem, & bonitatẽ, *quia corde creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem,* Rom. 10.b. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur sponsi descriptio. Secundo ex hoc oritur quæstio, ibi: *Quo abiit.* Circa primum describitur sponsus sub parabola iuuenis fortis, & gratiosi, propter quod primo parabola ponetur. secundo exponetur. Circa primum dicitur: *Dilectus meus candidus, & rubicundus.* id est, in colore gratiosus. Diuisio.

11 *Electus ex milibus.* Id est in multis milibus non inueniretur vnus talis.

12 *Caput eius aurum optimum.* idest, ornatum corona aurea.

13 *Comæ eius, sicut elatæ pal.* frondes habentes densitatem foliorum, & per hoc intelligitur multitudo capillorum.

14 *Nigræ quasi coruus.* Nigredo capillorum attestatur fortitudini, & iuuentuti, & quia hic ponitur metaphora iuuenis fortis, dicuntur comæ eius nigræ. Dan.7. vbi describitur deus sub parabola iudicis, in quo decens est senectus, & canicies. dicitur de eo: Antiquus sedit dierum, & subditur: *Capilli eius tanquam lana munda.* id est alba. 15 *Oculi eius, sicut columbæ.* idest, habens aspectum simplicem, & honestum.

16 *Super riuulos aquarum.* ad se lauandum, ne appareat in eis aliquid immundum.

a ¶In primis tenera doctrina, vel dulciſſima gratia mundatæ. b ¶Firmiter.
c ¶Altiores ſcripturas, ſicut euangelium.

quæ lacte ſunt lotæ, & reſident iuxta fluenta pleniſſima. 1

a ¶Pudibundi prælati, quos pudet audire turpia, nedum facere. b ¶Multarum germine virtutum.
c ¶Apoſtolis, vel quibuslibet præcedentibus patribus. 2

Genæ illius, ſicut areolæ aromatum conſitæ a pigmentarijs. 3

a ¶Prolocutores. b ¶Verbo, & exemplo. c ¶Exemplum perfectæ amaricationis tuę.
d ¶Quarum officium eſt tantum bene operari. 4

a b Labia eius lilia diſtillantia myrrham † primam. Manus illius 5

a ¶In nullo reprehenſibiles. b ¶Sola ſpe, & deſiderio cæleſtium laborantes. c ¶Pro aereo colore, vel æthereo. d ¶Etiam illi, qui vtuntur carnalibus, & vxoribus non contra deum. e ¶Candore, vel duritia, vel frigiditate. 6

c d † tornatiles, aureæ, hiacynthis. Venter eius † eburneus, 7

a ¶Quia mundo quidem vtuntur, ſed tamen cæleſtia non obliuiſcuntur.
b ¶Ideſt inferiores in ſequentibus temporibus, vt crura inferior pars.
c ¶Fortes, & ſuſtentantes, vel Apoſtoli, qui eum mundum tulerunt. 8

e diſtinctus ſapphiris. Crura illius columnæ marmoreæ, quæ 9

a ¶Super fidem patriarcharum, & Apoſtolorum. b ¶Id eſt omnia membra. ¶Quid per ſingula.
c ¶Quia per eum omnes dealbantur. d ¶Electior eſt inter ſpecioſos. 10

f fundatæ ſunt ſuper baſes † aureas. † Species eius, ut libani, ele- 11

g a ¶Altitudine, imputribilitate, & odore. b ¶Ideſt ipſa doctrina eorum. c ¶Quia ſpiritu iuuantur adimplendum. d ¶Ita. e ¶In ſingulis membris. f ¶Dignus quæri. 12

h ctus, vt cedri. Guttur illius ſuauiſſimũ, et totus deſiderabilis. 13

14

A a *Labia eius lilia diſtillantia myr.* Verba doctrinę eius, q̃ claritatem regni cęleſtis promittunt, grauia patiẽtibus primam myrrham, quia contemptum voluptatum prędicant.

b *Manus illius tor.* i. opera Chriſti, quę enim verbo docuit, opere cõpleuit, vt de doctrina ſua mirantes, operibus confirmaret. Tornatiles, quia in promptu habet facere, quod vult, ſicut tornatura cęteris eſt promptior artibus, & quia in ſe omnem iuſtitię regulam tenet. vnde dicitur: *Oportet in me impleri omnem iuſtitiam.* (Matthæ. 3.d.)

c *Aureæ plenæ hiacynthis.* († vt annuli aurei pleni hiacynthis.) Quia virtutes quas in homine geſſit, diuinitatis gratia perfecit, quę nos ad ſpem, & ad amorem cœleſtium excitant. († auri obrizi.) B Hiacynthus enim aerei coloris eſt.

d *Venter eius ebur.* id eſt fragilitas humanitatis. eburneus pro decore caſtitatis, quia ab omni peccato immunis. Diſtinctus ſcilicet non totus eburneus, nec totus ſapphirinus. Sapphirus ſublimitatem cœleſtiũ ſignificat. Diſtinctus ergo, quia partim humana fragilitas eſurie, tẽtatione, fatigatione, morte: partim diuina celſitudo, miraculis, reſurrectione, & aſcenſione intelligitur. Sapphirus habet ſpeciem ſereni cęli.

e *Crura illius columnæ.* id eſt itinera paſſionis, incarnationis, quę columnę dicuntur propter rectitudinem, & firmitatẽ, quia quicquid per eum geſtum eſt, ante tempora a deo diſpoſitum eſt.

✠ Greg. Per crura Apoſtolos intelligimus, per quos vniuerſum mundum circuniit, & fidem eis prędicantib. populis audientib. ſparſit. Quibus ipſe in Euãgelio ait, *Ite in orbem vniuerſum, & prædicate Euangelium omni creaturæ.* (Mar. 16.) Sed crura columnę marmoreę eſſe perhibentur, quia Eccleſiam inflexibiliter ſuſtinent, dum contra omnes aduerſarios eorũ prę- C dicationibus, & exemplis roboratur. Super baſes autẽ aureas colũnę fundatę ſunt, quia a Prophetarũ dictis, vt fortes perſiſterent fidem integrã acceperunt. Vnde ipſe primus Apoſtolorum ait, *Habemus firmiorem propheticum ſermonem, cui benefacitis attendentes tanquam lucernæ ardenti in caliginoſo loco.* Ideo enim aureę dicuntur, quia luce ſapientię reſplendeſcere ſciuntur.

f *Fundatæ ſuper baſes.* id eſt ſuper prophetas, quia talis apparuit qualis prędictus ab illis in diuina diſpoſitione legentibus. Vel baſes ipſa diſpoſitio dei, quę ordinauit.

g *Species eius, vt Libani.* Quid per ſingula ipſius redemptoris membra laudo, totum breui cõprehẽdã quomodo Libanus altitudine, & amplitudine eſt inſignis, ita domin⁹ inter oẽs, qui de terra orti ſunt, antecellit. Et ſicut ille mõs nobiliũ ferax eſt arborũ, ita mille oẽs ſanctos in ſe radicatos extollit, & cõſeruat, & ſicut cedr⁹ pulchritudine, fortitudine, ſublimitate, odore, oẽ decus ſyluarum antecedit, ſic dilectus ſpecioſus forma p̄ filijs hominum, quia ipſe non accepit ad menſurã, & de plenitudine eius omnes accepim⁹.

h *Guttur illius ſuauiſſimum, & totus de.* id eſt internus ſapor, et dulcedo verborũ Chriſti, quã pauci guſtant, qui aũt guſtãt, amplius eſuriunt. Aliter: Sicut per guttur ad labia vitalis flatus, vt loqui valeant, p̄cedit, ſic in labijs dñi verba, quę dicebat. In gutture vero põt occulta diſpoſitio bonitatis eius intelligi, qua factũ eſt, vt nobis foras loqueretur totus, ideſt deus, & homo deſiderabilis, non ſolum ſecundum diuinitatem, ſed etiam ſecundum humanitatem ab ipſo initio conceptionis vſq; ad triũphũ paſſionis, reſurrectionis, aſcenſionis. *Talis eſt d.* Quaſi: Et neceſſe eſt ſi amas eũ, & vis ab eo amari, vt eũ intelligas talem, & tali affectione ei cohæreas.

a *Filiæ*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quæ lacte ſunt lotæ.* id eſt albæ ad modũ lactis. tales enim columbæ ſunt gratioſiores alijs, & per hoc notatur gratioſitas ſponſi in oculi.

2 *Genæ illius, ſicut areolæ aro.* Eſt autem areola portio terræ bene ſeminata. vnde Eze. 17. de areolis germinis ſui, quę delectant valde viſum, quando incipiunt ſemina pullulare. Dicit enim Philoſophus, quòd virides ſationes maxime delectant viſum, & confortant, & maxime quando ſunt herbæ aromaticę. (Areola, Philoſophus.) Dicit igitur. *Genæ illius, ſicut areolæ aro.* i. ſunt ita delectabiles ad videndum, ſicut areolæ ſeminum aromaticorũ pullulantium. 3 *Conſitæ a pigmen.* i. cultę, & ordinatæ a bonis cultorib. aromatum, quæ etiam pigmenta dicuntur.

4 *Labia eius lilia diſtillantia.* ſic eſt in Hebræo, & per hoc deſignatur munditia eloquij, & gratioſitas.

5 *Manus illius tor.* In Hebræo habetur: Rotæ aureæ, p quod deſignatur, quòd manus ſponſi ſunt ornatæ annulis aureis, qui ſunt figurę circularis. ideo ſubditur.

6 *Plenæ hiacynthis.* ideſt ſapphiris, qui ſunt hiacynthini coloris, tales enim lapides ponuntur in annulis. 7 *Venter eius ebur.* i. albus, & politus. 8 *Diſtinctus ſapphiris.* i. ornatus lapidibus pretioſis nõ immediatè ſuper carnem, ſed ſuper veſtem, quæ operit ventrem. Sicut enim in veſtibus circa collum, & manus ad ornatum nobilium nunc ponuntur lapides pretioſi, ita etiam tunc temporis circa partes verſus ventrem deſcendentes. 9 *Crura illius columnæ marmo.* ideſt fortia ad modum talium columnarum. 10 *Super baſes aureas.* ideſt ſuper pedes calceatos calceis in ſuperficie deauratis, quales portant nobiles de Hiſpania. 11 *Species eius, vt libani.* ideſt forma eius gratioſa, ſicut Libanus, quæ eſt arbor aromatica ramoſa, & valde gratioſa. Libanus enim non eſt hic nomen montis prout acceptum eſt ſupra in plurib. locis.

12 *Electus, vt ced.* i. ideſt ſtatura eius recta ad modum cedri.

13 *Guttur illius ſuauiſſimum.* i. album, politum, & gratioſum. Et quia oia prædicta faciunt ad gratioſitatẽ iuuenis. iõ ſubdit.

14 *Et totus deſidera.* Hęc autem parabola ſecundum oẽs doctores Hebraicos, & Latinos intelligitur de deo, de quo dicit Greg. moraliũ 14 In deo, quia forma corporis non circunſcribitur, manus, oculus, &c. membra ſic nominantur, vt ex membrorum vocabulis effectus ſuæ potentiæ deſignentur. Habere nanque oculos dicitur, quia cuncta videt, manus, quia omnia operatur. Sic ergo deo dicitur: *Dilectus meus candidus, & rubicundus,* id eſt, benignus, iuſtus, & iratus reprobis. Facies enim hominis irati rubeſcit, & exardeſcit. Electus ex milibus, id eſt prę omnibus diligendus. In Hebræo habetur: *Vexillatus in milibus.* id eſt habens in exercitu ſuo multa milia angelorum, Dan. 7. c. *Milia milium miniſtrabant ei, & decies milies centena milia aſſiſtebant ei. Caput eius aurum optimum,* id eſt corona aurea decoratum, in qua notatur dignitas regia, qua dicitur rex regum, & dominus dominantium. *Comæ eius.* id eſt attributa diuina, *vt ſapientia bonitas, &c.* Quia ſicut comæ inhærent capiti, & adiacent ei, ſic attributa ſunt idem cum diuina eſſentia, tamen ſignantur per modum qualitatum ſibi adiacentium. Sicut elatæ palmarum, quia multa ſunt. Nigræ quaſi coruus, quia non ſeneſcunt. Per nigredinem enim hic intelligitur iuuentus, vt prædictum eſt. Oculi eius, ſicut columbæ, quia vno ſimplici intuitu videt omnia. Quæ lacte ſunt lotæ, quia ex cognitione eorum, quæ ſunt extra ſe non vileſcit intellectus eius, vt dicit commentator Auerrois ſuper 2. Metaph. Non enim cognoſcit ea per formam extraneam a rebus acceptam, ſed per ſuam eſſentiam omnia perfectè repræſentantem. Genę illius ſunt virtus attractiua, ſicut oculi virtus cognitiua. Trahendo enim ad ſe electos per fidem, & amorẽ incorporat ſibi eos, ſicut per genas incorporantur materiales cibi. vnde dicit ſaluator Ioan. 4. d. *Ego cibum habeo manducare, quem vos neſcitis,* quod intelligitur ad literam de Samaritanis ſibi incorporandis per fidem. Sicut areolæ a. &c. quia ſicut ex areola aromatum exhalat odor bonus, reficiens olfactum, ita ex amore diuino attrahente recreantur aĩę bonorũ. Labia eius, ſunt virtus reſeruatiua ſecretorũ, qbus loqt̃ ſanctis, & p̄phetis, iõ ſubdit: Lilia diſtillãtia myrrhã primã, quia

a *Filiæ Ierusalem.* Pro decore carminis variatur personę colloquentium, sed eadem Christi ecclesia notatur, & nomine sponsæ, & nomine filiarum. Cum ad patriam cęlestem suspirat, filia, cum nihil, nisi deum curat audire, vel loqui, sponsa dicitur.

b *Quo abijt dilectus.* Audita qualitate dilecti, de qua quæsierant filiæ Ierusalem, addunt aliam quæstionē, quia enumeratis tot laudib. quis audiens non concupiscat, & hoc in vnitate sanctæ ecclesiæ inquiri oportet. In qualium corde potissimum, & in quo genere cōuersationis dominus soleat inuenire? *Quo abijt.* non relinquendo eos in quibus erat, sed vbi alios associet, & post alios etiā alios inuitet, & sic abire, & declinare dicitur ad modum candelæ, quæ cum accensa sit, multas alias circūquaque accendit, ipsa tamen nihil patiens detrimenti. *Quo abijt.* Greg. Sciendum, quod deus, qui vbiq; est, in loco est, sed localis non est. Locale dicitur, quod circūscribitur secundum partes loci supra, & infra, ante, & retro, dextera, & sinistra. Cum vero angeli, & humanę animę, locales circumscribi non possunt, longe minus illa incomprehensibilis substantia. Maior vero cognitio, quæ in præsenti de deo haberi potest, est secūdum eius sola opera, quia quod alti⁹ est, in carne possumus mirificentiam operū dei subtiliter attendere. *Quo abijt dilectus tuus o pulcher.* Licet deus communi modo omnibus rebus insit, præsentia, potentia, substantia, tamen familiari modo dicitur inesse, idest, p gratiam illis quibus opera sua videntur mirabiliora, qui licet plenam dei notitiam non habeant, tamen mirificentiam operum dei acutius considerant.

a ¶Quem diligo. b ¶Qui secreta sua mihi aperit, & cui ego secreta cordis mei aperio.

a Talis est dilectus meus, & ipse est amicus meus, filiæ Ierusa- 1

a ¶Quantum ad incomprehensibilitatem, b ¶Fœcunditate.

b lem, quo abijt dilectus tuus o pulcherrima mulierum, quo 2 3

a ¶Quantum ad gratiam. b ¶Quicunque sine consortio ecclesiæ Christum quærit, non inter filias debet computari.

declinauit dilectus tuus? Et quæremus eum tecum. 4 5

E

NICOLAVS DE LYRA.

quia verba dñi sunt munda, & a corruptione peccati pseruatiua: Manus eius, sunt eius potencia operatiua. Tornatiles aureæ, vel ſm Hebræos rotæ aureæ. Per figurā.n. circularē annulorū intelligitur perfectio operū diuinorū, Deut. 32.a. *Dei perfecta sunt opera.* Venter eius, est occultatio diuinorū iudiciorū. vnde de hoīe occulto cōiter dr, q non pōt sciri qd hēat in vētre. Eburneus, est.n. ebur frigidū, & albū, qa cōsideratio occultationis iudiciorū dei incutit frigus timoris, a peccato retrahētis, Pro. 15.d. Per timorē dñi recedet omnis a malo, & sic anima candidat, & desiderio vitę cęlestis ornat, iō subditur: *Distinctus saphyris.* Est.n. saphyrus coloris cęlestis. Crura illius, sunt ei⁹ virtus qua sustētat oīa. Et bases aureę, supposita diuina seu psonę, ipēs eius, vt Libani. Elect⁹ vt cedri, qa pulchritudo ei⁹ est summe delectabilis, & altitudo incōprehēsibilis. Guttur illius suauissimū, & totus desiderabilis, quia infinitę bonitatis. 1 *Talis est dilectus meus.* q.d. corde credo, & ore confiteor, q istū debeo super omnia diligere.

2 *Quo abijt dilectus tuus.* Hic ex pdictis orit qstio; Vere.n. pęnitentes, & confitentes sunt adiuuandi erga deū a personis perfectis. iō qrit in persona eorum: *Quo abijt.* quasi dicant: parati sumus te iuuare in reconciliatione ad ipsum. iō subdit: *Et quæremus eum.* Ista tñ litera: *Quo abijt.* referēda est ad tēpus captionis arcę per Philisthæos, & translationis eius ad terrā illorum, tunc enim dicitur deus abijsse de terra Israel, eo q propitiatorium super arcā existens, locus dei dicebatur.

3 *O pulcherrima mu.* idest omnium gentium, tempore desposationis tuæ cum deo, per legis susceptionem. *Quo abiit.* repetitio est eiusdem ad maiorem expressionem.

4 *Quo declinauit di.* hoc refertur ad tempus reductionis arcæ in Bethsames, non opere humano, sed diuino. 1.Reg. 6.

5 *Et quæremus eum tecum.* hoc refertur ad tēpus, in quo Dauid deuotus iuit cum sacerdotibus, & Leuitis ad reducendum solenniter, & deuote arcam dñi in Ierusalē. 2.Reg. 6.

CAPVT VI.

a Dilectus meus. Descendit irrigans fonte baptismi, de alto veniēs in humili positos visitauit: Vt nos sursum ascēderemus, dominus in montē descēdit. Moyses in montem ascēdit. Cū dixisset: *Descen. in hor.* addit qualiter sit idem hortus constitutus, qua fruge fœcundus, cum dicit ad are. aro. Hortus ecclesia, hortus quælibet fidelis anima. Areola est mens fidelis, quæ disciplina rectæ fidei edocta, quasi æquis lateribus hinc inde est composita, & quasi solerti fossorio creberrime reuersata, & a superfluis graminibus expurgata. Respondet pijs sanctorum desiderijs, ac fructuosis operibus eum delectari, ac perfectos quosque castimonię virtutibus ad ęterna gaudia colligere.

b *Lilia col.* dum ad perfectorum meritorum cādorem peruenientes, de statu vbi erant prius educit, & ad cęlestia regna perducit.

✲ Beda. Pascitur in hortis, quia pijs sanctorum laboribus delectatur. Pascitur in hortis, quia eius nimirū sunt mēbra illi quibus iustitię fructus fiunt. Et non solū de carnali, sed etiā de spirituali debet eleemosyna intelligi, quod in iudicio dicturum se esse pdixit, *Quandiu fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis.* Colligit lilia, cum ad perfectum candorē meritorum peruenientes iustos ex hac vita educit atque ad cęlestia regna perducit.

c *Ego dilecto meo.* Hunc versiculum apponit exaggerādo stimulū immensæ charitatis, quia interius exardescit. Quasi: In me descendit, in me potes habere formā eius quem quæris. F

Ego nepoti meo, & nepos meus mihi, qui pascit inter lilia.

✲ Theodor. Ex eo pendeo, atque illi me ipsam dicaui. Nam & ipse me orbi prętulit, sibique copulauit, ex senio confecta reddidit iuuenem, ex inope opulētam, ex deformi formosam, putridis atque fœtentibus vulneribus languentem curauit, repleuitque odoris suauitate. His de caussis, ita loquor, *Ego nepoti meo, & nepos meus mihi, qui pascit inter lilia,* vel, vt Symmachus vertit, qui pascit flores. Nam & eos qui facti sunt lilia pascit, & illos, qui digni sunt pascit in lilijs. Diuinis autem scripturis suauius est nihil.

d *Pulchra es amica mea.* Hactenus vox ecclesię dñm suum laudantis, & qrentis, qui quoniā a suis amatoribus non longe est, sequitur quid quęsitus respondeat, & declarat se illis loquenti.

CAPVT VI.

a ¶Nescio quo abierit, scio quo declinauerit. ¶Quem ipse fecit. b ¶Maxime.

a Dilectus meus descendit in hortum suum, ad areo- 1

a ¶Quid ibi gerat, ostendit vt ibi pas. b ¶Bonis operibus delectetur.

b lam aromatum, ut ibi pascatur in hortis, & lilia 2 3

a ¶Locum habitationis in me præparo. b ¶Apud se locum mihi præparat receptionis.

c colligat. Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi, qui pascit 4 5

a ¶Inter desideria sancta castarum mentium. b ¶Voluntate, vel desiderio quo me quæris.
c ¶Voce qua alios ad quærendum mutuis collocutionibus excitas.
d ¶Exteriore decore bonorum operum.

d inter lilia. Pulchra es amica mea, † suauis, & decora, sicut 6 7 8 9

†sicut Thirsa, decora vt Ierusa.

NICOLAVS DE LYRA. CAP. VI.

Dilectus meus. Hic cōsequēter describitur amor sponsi, & sposę, p tpe Dauid vsq; ad Christū. Et diuidit in quatuor partes, qa primo tangit tēpus ipsius Dauid. Scdo Salomonis, ibi: *Descend. in hortum.* Tertio, tēpus regū sequētiū vsq; ad captiuitatē Babylonicā, ibi: *Nesciui.* Quarto, tps post captiuitatē pdictā, ibi: *Reuertere.* Prima in duas, qa primo ponitur sposę reconciliatę grarū actio. scdo, eiusdē cōmendatio, ibi: *Pulchra es.* Circa primū sciendū, q reducta arca in Ierusalē p Dauid, vt pdictū est, q ibi instituit sacerdotes, & Leuitas ad laudādū deū. 1.Para. 16.d. *apparuit benignitas dei, & eius reconciliatio erga populum Israel, propter quod regratians sponsa dicit,*

1 *Dilectus meus.* i. intra tabernaculū quod tetendit Dauid ad collocationē arcę. 2.Reg. 6. 2 *Vt ibi pasc.* i. delectet in sacrificijs, & oblationib. ex fide, & deuotione oblatis, sicut de sacrificio Noe. Gene. 8.d. *Odoratusque est dñs odorē suauitatis.*

3 *Et lilia.* i. ministros mundos ad suū ministerium applicet.

4 *Ego di.* ipsi soli seruire volo. 5 *Et dile.* Necessitatib. meis subueniendo. 6 *Pulchra es ami.* Hic cōsequēter sponsus spōsam cōmendat ex gratitudine dicta dicēs. *Pulchra es.* i. ad pulchritudinē pristinā restituta. 7 *Suauis.* ex deuotione mētis.

8 *Et decora.* ex honestate cōuersationis. 9 *Sicut Ieru.* q fuit

loquentibus affuisse, & quid loquerentur audisse, deuotionem que erga se remunerat, digna illorum laudatione.

A a *Terribilis, vt castrorum acies ordinata.* Quia per vnitatem charitatis compacta, nullum locum aperit per malum discordię hostibus, idest, hæreticis vel immūdis spiritibus. Castra Romanorum terribilia erant, quia totum mundum premebāt, sed non erant suauia, quia veram pacem non habebant. In ecclesia nec terror suauitatem, nec suauitas terrorem aufert, quę in terra cœlestem vitam agit, & barbaros diuersarum nationū animos ad suum ritum trahere satagit. Quæ tamē quia necdum faciem dilecti quam maximè quærit, cernere meretur, hic subsequenter audit.

† insilescere

† detōsæ sicut

† intra cincinnos tuos

B b *Auerte oculos tuos à me.* Q. Oculos columbinos tibi dedi, quibus semitas iustitiæ discerneres, sed tamen in tempore tuæ peregrinationis ne quæras me perfecte cognoscere. *Non enim videbit me homo & viuet:* Ne quęras in via præmium, quod tibi in patria reseruatur.

† 24.q.1. c. loquitur. & c. omnibus. & c. pudenda. de consec. dist. 4. c. aliud est.

Exod. 33. d.

c *Quia ipsi me.* Non a desiderio cognoscendi desistas, sed de cognoscendi facultate ne præsumas. vnde dicitur: *Magnitudinis eius non est finis.*

Psal. 144. a.

d *Auolare fecerunt.* Rab. Quo intensius me agnoscere quæris, eo intensius me incomprehensibilem esse intelligis, & non est tua culpa si me non cognoscis, sed est infirmitas humanæ conditionis.

✠ Theodor. Quod autem dicit eiusmodi est, Oculorum tuorum pulchritudo & acumen in contemplando & mētis acies, me ad te amandum incitarunt. Sed caue, ne immoderatius in me oculos intēdas tuos, ne tibi ex ea re cōtingat aliquid detrimenti. Inaccessus enim sum & comprehendi nequeo, oēmque non hominum tantū sed angelorum captum supero. Quòd si terminos volueris transilire, & ad ea curiosius contendere, quæ viribus tuis antecedunt, non modo nihil assequeris, sed aciem et oculorum hebetiorē reddes atq; obtusiorem. Ea namque lucis natura est, vt quemadmodū oculum illustrat, sic etiam lędat, si fuerit insatiabilis.

e *Capilli tui sicut grex caprarum, quæ apparuerunt de Galaad.* Hi versiculi supra positi & expositi, sed non pigeat nos iterando exponere, quod auctorem non piguit scribendo iterare, vt noui aliquid addatur.

Ne ecclesia grauiter ferret quod a cognitione dilecti suspenditur, sequitur descriptio, qua assimilatur illi primitiuæ ecclesiæ Ierusalem, de qua non dubitatur, quin amica Dei fuerit.

C f *Omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est in eis.* Cōsimilibus fœtibus, quia tales alios reddunt, quales ipsi sunt. Vel, duplices fetus, opera geminę charitatis, vel fideles de vtroque populo conuersi, vel fides & opus.

Moraliter.

g *Sicut cortex mali punici, sic genæ tuæ absque occul.* Greg. Cum multi

---

a Non minus quàm illa primitiua ecclesia, scilicet Apostoli & alij qui ad literam de Iudæis.
b Non subito mil itan, sed in castris iugiter conuersata.
c In vnoquoque cornu, in lateribus diuersis gradibus procuratorum, per charitatem vnitā & nunquam interrupta.

a Ierusalem, terribilis, vt castrorum acies ordinata. Auerte 1

a Tuæ mentis infimam contemplationem. A maiestate & essentia. b Cogitationum subtilitas.

b c oculos tuos a me, quia ipsi me † auolare fecerunt. Capilli tui 2 3

a Alias greges. b Pro ascensu & velocitate. c Firmissima sermonum stabilitas, quia dentes in loquendo cooperantur.

d e sicut grex caprarum, quæ apparuerunt de Galaad. Dentes tui

a Post lauacrum nunquam ascendere desierunt.

f sicut greges ouium, quæ † ascenderunt de lauacro. Omnes

a Vel ipsę, vel in alijs fructum boni operi generant. b Exterius durus, interius alba grana.

g gemellis fœtibus, & sterilis non est in eis. Sicut † cortex mali

a Absque eo quod intrinsecus latet.

h punici, sic genæ tuæ † absque occultis tuis. Sexaginta sunt 4

a Filios ex amore sponsi & regni generantes. b Filius itidem generantes, sed vt aliquid extorqueant. c Idest rudium & nuper renatorum, qui non sumapti ad prædicandum, sed humiliter iussis ecclesiæ obtemperant. d Quia modum nostræ æstimationis, transcendit summa ciuium patriæ cœlestis.

reginæ, & octoginta concubinæ, & adolescentularum non 5 6

a Simplicitate. b Quia omnibus virtutibus & charismatibus perficitur vel est plena. c Quemadmodum mater sua quæ in fide genuit.

i est numerus. † Vna est columba mea, perfecta mea, vna est 7 8

---

multi mira agunt, ventura prophetant, mundū perfecte relinquunt, cęlestibus desiderijs ardent, sicut cortex mali punici sanctæ comparantur ecclesię. Sed hæc omnia nihil sunt ad comparationem rei, de qua scribitur: *Quod oculus non vidit nec au. &c.* Vñ conuenienter subdit: *Absq; occultis tuis.* quasi dicat magna quidē sunt quæ in te non latēt, sed valde ineffabilia quæ latent.

h *Sexaginta sunt reginæ, & octoginta concubinæ & ado.* Reginæ & cōcubinæ pariter ad thorum regis accedunt, pariter generant, sed non vtræque diadema regni habent. Reginæ sunt, quæ intuitu regni cælestis doctrinę inseruiunt. Concubinæ, quæ amore temporalium Christum annuntiant. Ideo illę lx. quia sola dilectione præceptorū Dei perfectionem operū habēt, quod per multiplicationem xij. per quinarium potest intelligi. Vel, quia quinque corporeos sensus ad regulam apostolicæ doctrinæ temperant. Octogenarius aūt cum in malo accipitur temporalium curas & implicamēta designat, quia & seculi cursus quatuor circum agitur temporibus, & mundus ipse quatuor climatibus oriente, occidente, aquilone, & austro dirimitur, vel ex quatuor elementis compositus.

✠ Theod. Multos ac varios esse piorū ordines non ignoramus. Quod dñs etiam docens, *multæ*, inquit, *mansiones sunt apud patrem meum.* Et in distributione talentorum, non quia singuli talenta acceperunt, sed vnus quinque, alter duo, tertius vnum, pro sua quisque virtute. In seminis itē parabola, *Aliud*, inquit, *cecidit in terram bonam, & fecit fructum tricesimum & sexagesimum & centesimum.* Terram appellat bonam, nō solum illam quæ fructum centesimum tulit sed eam quoque quę sexagesimū & quæ tricesimum. Numerus. n. tricesimus laudatur, quia ternario denarium ter coniungit. Sexagesimus autem duplicem habet commendationem. Nā tricesimus geminatus efficit sexagesimū. Centesimus verò est perfectissimus, tū quia a sinistra manu separatus dexteræ principium tenet, tū quia denario completur decies multiplicato. Tetragonum aūt, quadratumque vocant qui res eiusmodi profitentur. Quamuis igitur centesimus numerus perfectus sit, tamen sexagesimus etiam & tricesimus commendatur. Oēs enim terram bonam dñs nominauit. Spōsam igitur animas omni philosophia & virtute pfectas intelligamus, quæ sola sponsi charitate impulsæ labores excolēdæ virtutis amplectuntur, omniaq; & facere & pati volunt. Qualis erat beatus Paulus, cum dicitur. *Certus sum enim quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neq; profundū, neq; creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Iesu domino nostro, &c.*

i *Vna est columba mea, perfecta mea.* Quamuis multę & diuersę personę, tamē fides vna est in eis, vnū baptisma, vnus Deus, vnum

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *electa specialiter in locum diuini cultus, & similiter populus Israel electus fuit ad colendum Deum præ cæteris gentibus.*

1 Terri. vt ca. *quia tempore Dauid in populo Israel, & in Ierusalē viguit militia.*

2 Auerte. *intelligitur per oppositum, & est modus loquendi amantium ad expressionem amoris mutui, sicut sponsus dicit aliquādo sponsæ prædilectæ:* Vade, non curo de te. *per gestum insinuans quod diligit eā intime, sic aliquādo de puero albo & gratioso dicitur: Ecce puer maurulus, insinuādo per oppositum eius pulchritudinem. Aliter etiam exponitur de studiosis in lege, qui aliquādo inquirunt diuina nimis curiose, & sic Deus retrahit se ab eis, & sic dicit ab eis auolare. Per hoc ergo quod dicitur.* Auerte, &c. *inhibetur diuinorū inquisitio curiosa, Prouerb. 25. d.* Qui perscrutator est maiestatis, opprimetur a gloria.

3 Capilli tui si. *Exponatur vt supra 3. ca. vsque ibi.*

4 Sexaginta sunt. re. *per hoc vt dicit Rab. Sa. intelligūtur 60. personæ descendētes ab Abrahā, scilicet Isaac, & duo filij eius, Ismahel. & 12. filij eius, & filij de Cethura. 16. & filij Iacob. 12. & filij Esau. 17.*

5 Et octo. con. *idest 80. personæ de Noe vsque ad Abraham exclusiue, & istæ numerationes accipiūtur ex. 1. Para. 1. Et sicut reginæ sunt maiores concubinis regum, ita personæ descendentes ab Abrahā prædictæ propter magnitudinem fidei Abrahæ exprimuntur nobiliori nomine quam descendentes a Noe.*

6 Et adolesc. *i. cognationum & gentiū a prædictis descendentium.*

7 Non est nu. *idest sunt valde multæ.*

8 Vna est colum. *idest de omnibus prædictis gentibus nō elegi nisi vnam*

vnum opus, non alia ante legem, alia ſub lege, alia ſub gratia
A ſed in vna pace, vno timore conſtituta.

Mater noſtra, regeneratrix gratia eſt, quæ elegit ſimplices, & electos cuſtodit, & ſubleuat.

Vel mater ſuperna Ieruſalẽ, *quia omne donum optimum deſurſum deſcendit*, quæ ſuperna Ieruſalem. hoc ſolum de humana cõuerſatione approbat quòd in vnitate ſuæ fidei, & dilectionis deo ſeruire deſiderat.

Iaco. c.

Infra. 2.

a *Viderunt.* Magna laus catholicæ vnitatis, quam & gratia mater, quæ genuit in perpetuum eligit, & filiæ quas ipſa per ſpiritum genuit, & nutrit mox viderunt, id eſt caſtitatem vitę eius didicerunt.

b *Prædicauerunt reg.* Siue illi, qui vere ſunt participes regni, ſiue etiam illi, qui nomine tenus adhærent, & ſi ſpes eorum ſit in terrenis, laude dignam fatentur.

c *Quæ eſt iſta.* Eccleſia gentium, ita firmiter inſtituta, & vſquequaque multiplicitate ſui diffuſa, & producta, per gradus, & ſucceſſiones ſuas vſque ad nouiſſima tempora, illis nouiſſimis temporibus iam intuens ſynagoga, tam bene operatã operantemque ipſam ſanctam eccleſiam, tam diffuſam, tot ſapientiſſimos ſine ſchiſmate ſequi vnam fidem. præterea viuorum, & mortuorum miracula, & multa alia Chriſtianę fidei argumenta, iam conuicta pœnitens, & compuncta, dicit admiratiuè: *Quæ eſt iſta, &c.*

d *Quaſi aurora conſurgens.* Tũc eccleſia fit aurora, cum mortalitatis atque ignorantiæ tenebras funditus amittit. In iudicio ergo adhuc aurora, ſed in regno dies erit, vbi plenum viſum veri ſolis habebit.

e *Pulchra, vt luna.* In nocte vitæ præſentis, vbi variantur ſtatus temporalium, comparatur lunæ, quia nunc clara mũdo, nunc deſpecta, nunc virtutum candore plena, nunc prauorum dehoneſtata vitijs. In futura beatitudine, vbi idem ſtatus erit, ſicut ſol fulgebunt iuſti.

f *Terribilis, vt caſtrorum acies ordinata.* Habent tales prælatos ſibi ordinatos, qui probabilibus ſententijs fidem noſtram euacuant,

a ¶Quæ informat, & nutrit. b ¶Reſpexerunt, & admiratæ ſunt. c ¶Prædictæ adoleſcentulę.
a matris ſuæ electa genitrici ſuæ. Viderunt eam filiæ Sion, & 1
a ¶Admonentes alios, vt ei ſe conformarent, & eiuſdem beatitudinis participarent.
b beatiſſimam prædicauerunt, reginæ & concubinæ, & lauda
a ¶Vox ſynagogæ mirantis eccleſiam aſcendentem. b ¶Per omnes partes orbis extenditur non parua loco, vel tempore. c ¶Quia veri luminis ortus in ea mundo poſt tenebras ignorantiæ monſtratur, nec tamen omnino euaſit tenebras in luce.
c d uerũt eam. † Quæ eſt iſta, quæ progreditur quaſi aurora cõ- 2
a ¶Quia a ſole iuſtitiæ illuſtrata noctem ſeculi euangelica luce perfundit. b ¶Quia imaginem veri ſolis in ſe repræſentat ambulans in omni iuſtitia, & ſanctitate, & veritate. c Quia nulla aduerſitate potuit cohiberi quin in ſe præmonſtraret, & pulchritudinem lunæ in laborioſa actione, & ſolis in ſpe retributionis.
e f ſurgens, pulchra vt luna, electa vt ſol, terribilis, vt caſtrorũ
a ¶Viſitaui per gratiam, vel ut doctores a contemplatione pro cura fratrum excitarem. ¶Quæris quis ſit hortus utique meus eſt. b ¶Quia extra amaritudo eſt, intus dulcedo. c ¶Ideſt gratiam augerem, uel ut doctores explorarent, & curam in neceſſariis impendant.
g acies ordinata. Deſcendi in hortum nucum, ut viderem 3
a ¶Fructum humilitatis. b ¶Solicite ſcrutarer. c ¶Aliqua bona initia dediſſent.
† poma conuallis, & inſpicerẽ ſi floruiſſet vinea, & germi- 4 5
a ¶Si qui poſſent inueniri, qui ad imitationem dominicæ paſſionis deſiderent proprio cruore perfundi. b ¶Dona ſpiritualis gratiæ, per quæ eccleſia fructificauit in omnibus gentibus. ſi enim ſciſſem, particeps fuiſſem. c ¶Lex mihi non perſuadebat amorem domini. d ¶Solicitudo, & animalis ratio, dum conſiderarem Chriſtum hominem ſoluere legem a deo datam per Moyſen. 6
h i naſſent mala punica. Neſciui, anima mea † conturbauit me 7 8

cuant, & terrorem nobis incutiunt. Quo perfectius ordinẽ in ſe virtutum collocat, eo terribilior eſt eccleſia aereis poteſtatibus, vel quæque fidelis anima. D

g *Deſcendit in hortum nucum, vt viderem poma conuallis.* Iudæa admirãte agones eccleſiæ, & inquirente, ipſe ſponſus perhibet teſtimonium eccleſię. Vel, dicantur eſſe verba eccleſiæ, quæ annuit ſynagogæ ſe laudanti, & continuo inſinuat, quod ſit ſibi cauſa apparatus militaris, reſpondens ex voce doctorum, ducem videlicet ſuæ ſpiritualis militiæ.

† videtur. - conſurgens.

✻ Theodore. Verborũ obſcuritate valde abſtruſus eſt ſenſus. Sed diuinæ gratiæ auxilium implorantes, ex profunditate theſaurum effodiemus. Oſtendit homines pios (quos diuina ſcriptura ſponſam appellat) propria non eſſe ſalute contentos, neque illis ſatis eſſe, quod ipſi ſoli nuptias optatas ſint aſſecuti, ſed totis viribus in eã curam incũbere, vt reliquos oẽs homines ab infrugifera vita dimoueant, quo fertiles effecti uirtutis fructum ferant. Quod quidem dũ præſtant, & cęteris hominib. vacant inſtituendis, ſimiles ſunt curribus Aminadab, vel, vt Symmachus interpretatus eſt, currib. populi pręeuntis, vel, vt Aquila vertit, curribus populi ſponte imperantis. Per hortũ nucis prǫſentẽ intelligimus vitam, quæ cum amara ſit, & ærumnis atque laboribus plena, reconditum tñ habet virtutis fructum. Nam, & nucis fructus, cum extrinſecus corticem priorẽ amarum habeat, alterum autẽ aſperum ac durum, intus, tãquam in penu quodam, nucleũ eſculentum continet reconditum, qui ſine labore non põt extrahi. Talis eſt etiam prǫſens vita. cum enim dolorum, et moleſtiarum acerbitate referta ſit, labores habet illa quidẽ & ſudores, non tamen inutiles, aut infrugiferos. E

†poſuit me, vt eſſem quadriga populi Aminadab, ideſt munifici.

h *Neſciui, anima mea.* Dum ſic ſponſus, vel ipſa eccleſia labores ſuos euangelicos ſynagogę miranti prędicat, illa ſalubri plenitudine compuncta profitetur ſe cauſa prophanę cęcitatis diutius aberraſſe.

i *Conturbauit me pro.* propter euangelicam eccleſię prędicationem, F

NICOLAVS DE LYRA.

vnam in ſponſam, ſ. populũ Iſrael, quẽ deſponſaui per legẽ. Aliter ẽt põt exponi, quod licet ſolũ in Ieruſalẽ fieret oblatio ſacrificiorũ, tñ in ſingulis ciuitatibus, oppidis, & villulis Iudęę erant loca vbi congregabatur populus ad orationẽ, & audiẽdũ legẽ diuinã, & dicebantur ſynagogę, igitur per reginas poſſunt intelligi ſynagogę ciuitatũ, per concubinas oppidorũ, & forte iſtę, & illę erant in tali numero, vel ponitur hic numerus determinatus pro indeterminato, ſicut alibi in ſcriptura. Da. 7. c. *Decies milies centena milia aſſiſtebant ei.* Angeli enim aſſiſtentes deo ſunt in multo maiori numero ſecundum oẽs expoſitores. Per vnã, quę dicitur columba, & ſponſa, intelligitur tabernaculum, vbi in Ieruſalem erat arca, quia prę cęteris ciuitatibus, & locis erat ad dei cultum electa, & dicitur: *Electa matri ſuæ*, ideſt eccleſię triumphanti, quę dicitur mater militantis, Galath. 4. d. Illa quę ſurſum eſt Ieruſalem, libera eſt, quę eſt mater noſtra.

1 *Viderunt eam filiæ Sion.* id eſt populus de ciuitate Ieruſalẽ, & alijs ciuitatibus, & locis Iudęę commendauerunt cultum dei, qui erat in Ieruſalem, propter quod admiratiue de profectu eccleſię tempore Dauid ſubditur.

2 *Quæ eſt iſta, quæ progreditur quaſi aurora conſurgens, pul.* Inter illa, quę apparent de die ſol habet maiorem pulchritudinẽ, & luna de nocte, & aurora inter diem, & noctem, & per hoc intelligitur pulchritudo eccleſię tempore Dauid, qui cultũ diuinum valde augmentauit 1. Paralipom. 23. vſque ad 27. ita quod non fuerat ante pulchrior tempore proſperitatis, quod ſignificatur per diem, nec aduerſitatis, quod per noctem, nec ſtatus intermedij, quod per auroram.

3 *Deſcendi in hortum.* Hic conſequenter deſcribitur amor ſponſi, & ſponſę pro tempore Salomonis, qui ędificauit domino templum nobiliſſimum, & in eius dedicatione deſcẽdit diuinitas in ſigno viſibili nebulę 3. Re. 8. propter quod tunc ait Salomõ: *Dñs dixit, vt habitaret in nebula.* propter hoc ergo dicit ſponſus hic: *Deſcendi in hortũ.* ideſt in Salomonis templum, quod erat quaſi dei vmbraculum.

4 *Vt viderem poma con.* Id eſt opera bona humilium.

5 *Et inſpicerem ſi floruiſſet vinea.* ideſt Iſrael eccleſia. Eſa. 5. b. Vinea enim domini exercituum domus Iſrael eſt, quę floruit tempore Dauid, & Salomonis.

6 *Et germi. ma.* ideſt ſacerdotes, & Leuitę, eo quod mala granata poſita erant in margine tunicę ſummi ſacerdotis, qui erat caput aliorum, propter quod in eo virtualiter intelliguntur alij miniſtri propter ſimilitudinem tunicę, in qua erant depicta mala punica. Exod. 28. Tempore vero Salomonis germinauit ſummi ſacerdotis officium, quia abiecto Abiathar factus eſt Sadoc ſummus ſacerdos 3. Reg. 2. & ſic fuit reſtitutum ſummum ſacerdotium filijs Eleazari filij Aaron, quod vſurpauerat Eli, qui deſcenderat de Ithamar.

7 *Neſciui.* Hic conſequenter ponitur ſtatus ſponſę poſt tempus Salomonis vſque ad captiuitatem Babylonis, breuiter tamen, & ſuccincte. Circa quod ſciendum, quòd mortuo Salomone ſtatim populus Iſrael quantum ad decem tribus, declinauit ad idololatriam per deceptionem Ieroboã 3. Reg. 12. & poſtea alię duę tribus ſimiliter coluerunt idola, maxime tempore Achaz, & Manaſſe regum Iuda, vt patet 3. Reg. propter quod decem tribus primo fuerunt captiuatę per regem Aſſyriorum. 4. Reg: 25. propter quod lamẽtando dicit ſponſa: *Neſciui.* conſiderare circa me beneficia dei temporibus prętęritis exhibita.

Captiuitas Iudæorum propter idololatriam.

8 *Anima mea conturbauit me.* timore ad idololatriã inducente. Ieroboam .n. timore perdendi regnũ decẽ tribuũ induxit

 populum

rionem, per quatuor mundi partes velociter discurrentē, & quatuor ... dei innitentem, vnde & a quatuor personis ... tum fuit, sed illi quatuor equi eodem spiritu ab bellum vnum currum trahunt.

a *Reuertere*. synagoga confitente suam ... , ecclesia consolando, & exhortando respondet. Quater dicit reuertere, quia Iudæi vbicūque modo in quatuor mundi partibus dispersi, in fine sunt conuertendi. Vel reuertere corpore, reuertere animo ab errore, vt declines a malo. Iterum reuertere corpore, reuertere animo, vt facias bonum, & ne velis esse turbata. Non sufficit reuerti voluntate, nisi reuersio ostendatur ecclesiæ.

b *Vt intueamur te*. Vt speciem castitatis cognoscamus, & copulante adinuicem nos Christi amore vnam domum fidei ambæ in ipso angulari lapide construamus.

a ¶Idest Christi, qui sponte pro populo est oblatus, qui quasi currui præsidens gratia sua prædicatorum corda implet. ¶ Aminadab iste fuit abnepos Iudæ patriarchæ, & persona, & nomine indicat saluatorem. ¶Spontaneus meus

b ¶Ad agnitionem redemptoris. c ¶Ad pacem germanitatis. d ¶Quæ causa dissonæ religionis diu captiua tenebaris. ¶Idest captiua vinculis.

a ꝓpter quadrigas Aminadab. Reuertere, reuertere Sunami- 1 2

a ¶Puritate fidei. b ¶Operum perfectione. c ¶Christus ad ecclesiam de synagoga.

b tis, reuertere, reuertere, vt intueamur te. 3 4

NICOLAVS DE LYRA.

populum ad idololatriam, ne iret in Ierusalem ad colendum dominum, reuerteretur ad priorem dominium, scilicet ad Roboam filium Salomonis. ideo subditur.

1 *Propter quadrigas Aminadab*. per quas intelligitur potētia regni Iudæ, eo ꝙ tribus Iuda ſm oēs doctores Hebraicos, & Latinos meruit dignitatem regiam in transitu maris rubri. Nā alijs tribubus formidantibus Moysen sequi per mare diuisum, tribus Iuda constanter secuta fuit ipsum, & alijs constantiæ dedit exemplū. tūc autem Aminadab erat princeps tribus Iudæ, qui egressus est de Aegypto cum Naason filio suo, qui mortuo patre successit ei, in principatu, Nu. 8. Hebr. dicunt, quòd hæc est vera litera: Anima mea posuit me quadrigas populi principantis, ita quòd Aminadab non est hic vnum nomen proprium, sed sunt duo nomina significātia populum principantem, & sic est sensus: *Anima mea*. idest voluntas mea, quæ sic nominatur frequenter in scriptura, eo ꝙ mouet alias animæ potentias ad agēdum, voluntas vero peruersa induxit populum ad idololatrādum, propter quod fuit captiuatus, vt dictum est, ideo sequitur: Posuit me quadrigas populi principantis, scilicet. Assyriorum, & Babyloniorum, qui ducebant filios Israel in captiuitatē, sicut quadrigas oneratas, imponentes eis onera grauia in itinere ad portandum.

2 *Reuertere*. Hic consequenter tangitur status populi a reditu captiuitatis Babylonicæ vsque ad Christū, breuiter tñ, & succincte, & ſm hoc dicitur: *Reuertere*. scilicet de captiuitate.

3 *Sunamitis reuertere*. sic nominat hic sponsa a ciuitate noi Suna, in qua pluries hospitatus fuit Eliseus, vt habetur 4. Re. 4. In Heb. sic habetur. *Reuertere, reuertere Sulamit*. & si trahitur ad proprietatē Latinam dicitur Sulamitis, i. integra, vel perfecta, q. d. Reuertere ad statū pristinum perfectionis tuę, vel melius ad statū integrū fidei tuę, quia post reditum captiuitatis Babylonicæ semper fuit populus Israel in subiectione, primo Persarum. secundo Græcorum. tertio Romanorum, stetit tñ fideliter in cultu vnius dei veri vsque ad Christum. Et dicitur hic quater reuertere, quia primo aliqui redierunt de Babylone cum Zorobabel duce. secundo aliqui cū Esdra sacerdote. 1. Esdrę 7. tertio aliqui cum Nehemia. quarto tempore Iudę Machabęi, qui propter persecutionē Antiochi fugerat ad loca deserta, & postea rediit ad ciuitates, & loca sua habita victoria de ducibus Antiochi, vt habetur. 1. Machab.

4 *Vt intueamur te*. colērē deū in terra Iuda. Veruntñ qa tempore illis populus Israel molestatus fuit ab alijs populis, pp quod oportebat eum frequenter pugnare. pp quod subdit.

CAP. VII.

Q*Vid videbis in Sunamit*. Dum ecclesia monet synagogam, Ipse redemptor annuens hortamentis illius, se effectum datum promittit. Elias enim, & Enoc in illis conuertēdis non laborarēt, nisi diuinis scripturis, & apostolicis testimonijs certitudinem conuersionis eorum haberent.

a *Quid videbis*. q. d. doles de incredulitate synagogæ, sed scias in proximo cōuertendam, vt in ea iam non appareat infidelitas, sed opera spiritualium agonū, & virtutum.

CAPVT VII.

a ¶Idest militiam pacis, qui laudes creatoris canant, & acies inimici repellant In choris voces canentium, in castris, armatæ manus.

a Q*Vid videbis in Sunamite, nisi choros* 1

a ¶Idest actus confirmantes prædicationem.

b *castrorum? Quam pulchri sunt gres-* 2 3

a ¶In testimoniis, & exemplis Enoc ante legem, & Eliæ sub lege & multorum tempore gratiæ. b ¶Iam vna per fidem, & castitatem. c ¶Dei. 4

sus tui in calceamentis filia principis.

Quid videbis in Sunamite, nisi choros castrorum. ✠ Ruper. Quid inquam, aliud? Nunquid sanguinē victimarum? Nūquid sanguinis cautenū. Nihil omnino, nisi choros castrorum, id est, laudes siue cautiones preliantiū, prelia laudantium, siue cātantium, quod suauissimum, quod vere est pulcherrimum. *Immola deo sacrificium laudis*, ait ipse in psalmista, *& redde altissimo vota tua*. Laudando chori pliantur, preliando castra laudant, & omnino est iustitiæ dei subijci, nō suā velle statuere iustitiā. Nihil aliud videbitis, aut videre desiderabitis, sed & si quis vestris, o amici, auditorib. ostendere voluerit, vos cū
Act. 15. spiritu sancto, spiritu cōcilij econtra dicetis, *Visum est enim spiritui sancto, & nobis, nihil vltra imponere vobis, q̄ hæc necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis simulachrorū, & sanguine, & suffocato, & fornicatione, et ea q̄ vobis fieri non vultis aliis ne feceritis, A quibus custodientes vos, bene agetis*. Igitur hoc solū in Euangelio videndum atque prouidendū est secundum fidem patrum, vt sint chori castrorū chori in vna fide, dicendo idipsum castra resistendo vsque ad sanguinem contra peccatum.

b *Quam pulchri sunt*. In præmissis descriptionibus est descensus a superioribus ad inferiora, & superiorum tantum fit commendatio mēbrorū. In hac cōmendantur etiam inferiora, & ab inferioribus ascenditur ad superiora, vt ostendatur, ꝙ illa ecclesia in nouissimo ex illis ante reprobis conuocata, habebit tamen membra superioribus non imparia, in qua fit mentio gressuum, quia non in otio futura, sed ad certamē processura, primam pulchritudinem ex certamine ostenditur habitura. *Quam pulchri sunt*. primo operum constantiam, & mortificationem voluptatum in ea laudat. *Quam pulchri sunt*. Hæc dicens ad laudem ipsius ecclesię coniunctæ ex dulcedine se conuertit, vt Iudęi facilius conuertantur, & ecclesia de illis conuertendis plus laboret.

a Iun-

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VII.

1 Q*Vid videbis in Sunamite*. vel Sulamite. secundum literā Hebr. 2 *Nisi cho*. i. societates ad pugnā paratorū, quia tpe Nehemię in reparatione ciuitatis vna manu faciebant opus, & altera tenebāt gladiū, & media pars populi erat armata ad melius resistēdū aduersarijs, Nehe. 4. & postea Machabęorū tpe populus Israel fuit in bellis quasi continue vt patet ex decursu. 1. & 2. Macha.
Diuisio. 3 *Quam pul*. Postquā descriptus est amor spōsi, & spōsę ꝓ statu veteris testamēti, hic post idē describit ꝓ statu noui, & diuidit in tres partes, quia primo ponit huius status inchoatio. scdo inchoati dilatatio, ibi. Veni dilecte mi. tertio dilatati trāquillatio. se. c. Circa primum describitur sponsa primo generaliter. scdo quantum ad pfectos spāliter, ibi. *Dixi ascenaā*. Circa primū describit sponsa sub parabola mulieris gratiosę, aliter tñ, q̄ supr. 4. c. qa ibi describit spōsæ pulchritudinē a superiorib. incipiendo, & ad inferiora descēdēdo, hic aūt econuerso incipiendo ab inferiorib. ad superiora tēdēdo, quia pro tpe veteris testamenti sponsa quasi a deo procedit, & egredit, ꝓ tpe vero noui de terrenis ad cælestia in deū reducit. Igit primo parabola pulchræ mulieris ponet, scdo exponet. Quātū ad primū sic dr. *Quā pulchri sunt*. idest valde pulchri. 4 *Gressus tui in cal*. Ad gratiositatem enim mulieris multum facit, quòd mature, & honeste incedat, & calceatis pedibus, quia inhonestum est, quòd nuda pedibus appareat.

1 Iun-

a Id est concordia duorum populorum in vnam prolem fidei & fecunditatem ecclesiæ.
a Iuncturæ feminũ tuorum sicut monilia, quæ fabricata sunt 1
b a Operis excellentiam notat diuinæ manus appositio. b Propina is doctr nam,
c c Nihil nociuæ superfluitatis retinens, & quanto infirmiores videntur tanto magis honorant.
d manu artificis. Vmbilicus tuus crater † tornatilis, nunquam 2
a Et si pars mollium sit. Sine germine doctrinæ vt boni coniugati. Bonis operibus & si non adeo perfectis.
e f indigens † poculis. Venter tuus sicut aceruus tritici, valla- 3 4
g a Pro duobus populis. b Lactatores rudium qui solidos cibos atterendo in naturam lactis conuertunt: vnde nutriantur paruuli nuper in fide renati. c Caprea longe videt: sic sancti de terrenis cælestia.
h tus lilijs. Duo vbera tua sicut duo hinnuli gemelli capreæ. 5
a Id est, illi qui te iungunt capiti habentes potestatem ligandi & soluendi. c Propter castitatem. c Illi peritissimi prouisores futurorum.
i Collum tuum sicut turris eburnea. Oculi tui sicut piscinæ 6
k 7
l a Cingulum mœroris interpretatur. b Gentium & Iudæorum: tunc erit vna filia. 8
m in Esebon, quæ sunt in porta † filiæ multitudinis. † Nasus 9
a Libanus mons Christum & ecclesiam significat. 10
b Semper præcauet contra insidias, vel dolos diabolorum vel malorum hominum: vt suos muniat & aliquos inde extrahat. c Id est, potus sanguinis.
n tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum. 11

a *Iuncturæ fe.* Recte post gressus calceatos, iunctura feminum laudatur, quia per ministerium prædicantium perficitur vnanimis coniunctio credentium populorum.

b *Monilia.* Munitissima, cũ iam non dissentiant hi ab illis, sed in oĩbus conueniant: & operũ attestatione clarescant.

c *Quæ fabri.* Quæ coniunctio, arte inscrutabilis consilij ordinata est. Quis enim nouit, quare Deus vsq; ad illud tẽpus Iudæos excæcauerit?

Quæ fa. sunt ma. Id est, ineffabili largitate firmata conditoris.

d *Vmbilicus tuus.* Illi etiã inter molles qui gignunt, etsi mundo licite hærent, tamen bene annuntiant.

Vmbilicus. Id est, infirmitas nostræ mortalitatis fit crater, quãdo infirmitatem nostram in nobis experti, vt alij per nos recognoscant, laboramus, vel aliquando eleemosynas damus. Tornatilis. i. rotundus & perfectus: qui. n. ob id dat potum sitienti, vel calicem diuini verbi porrigit erranti, vt à Deo remuneratore, vel terrenam sapientiam expectet. Huius crater nõ est torno factus, quia opus misericordiæ quod fecit, nõ cã suæ fragilitatis erigendæ ad Deum fecit, sed terrenam mercedem requirit.

✠ Beda. Vmbilicus, qui est fragilissimum corporis nostri membrum merito infirmitatem nostræ mortalitatis designat. Et vmbilicus noster crater fit tornatilis, nunquam indigens poculis cum conscientia mortalitatis atque infirmitatis nostræ admoniti, calicem verbi salutaris proximis propinare satagimus, vt videlicet nobis misericordiã facientibus, misericordiæ cęlestis beatitudo recompensetur. Quod etiã de eleemosyna poculi generalis nil obstat intelligi. De qua iudex ipse dicturus est, *Sitiui, & dedistis mihi bibere.* Crater est enim calix maior, duas habens ansas. De quo poeta, At vbi prima quies epulis mensæque remotæ, Et magnos crateras statuunt & vina coronãt. Et bene crater tornatilis esse perhibetur. Tornatur. n. cęteris ocyus artificijs vas quod operatur, impletur, vt videlicet velocitas præstandæ pietatis siue in eos qui terreno, seu in illos qui celesti poculo, aut etiam vtroq; indigent, ostendatur, iuxta illud Salomonis. *Noli dicere amico tuo, Vade et reuertere et cras dabo tibi, cũ statim possis dare.*

e *Venter tuus.* Venter noster aceruus est tritici, cum memores nostræ fragilitatis, fructus bonorum operum quibus perpetuo reficiamur in præsenti vita nobis præparamus.

C *Venter tuus.* Quamuis sit inferior gradus, tamen triticea refectio erit Deo, quia in imo multi, in superiori pauci, non tamen dicimus in imo, id est, in peccato.

f *Aceruus.* In imo latior, in summo angustior crescit. Sic & in nřis actionibus, quę quãto altioris sunt meriti, tanto pauciores sui operarios inueniunt. In inferioribus plures sunt operarij. Multi de possessionibus eleemosynas tribuũt, pauci sunt qui possessiones relinquunt. Possunt in aceruo tritici eleemosynæ, quas pauperibus erogamus, intelligi: & bene post craterem, membra sponsæ aceruo tritici comparãtur: vt & potũ & panem pauperib⁹ dare signetur, quod & de corporali & spirituali refectione æque potest accipi. In apertis est doctrina poculũ, in mysterijs est panis. D

g *Vallatus liliis.* Cum omnia bona quæ agimus, gratia videndæ æternæ claritatis gerimus. Et per hoc insidiãti inimico aditum nostri cordis circunquaque obstruimus.

h *Duo vbera.* Quia doctores rudium nõ sua prædicant, sed ex eloquijs vtriusque test. sumunt, quæ ab vno autore sunt edita: vt ipse vnus pastor ex duobus gregibus ouium vnum ouile impleat, qui capreæ comparantur, quia mũdum est animal, visu & cursu insigne, & findens vngulam, quod ad discretionem boni & mali pertinet. Et ruminat, quod post discretionem est faciendum, gemelli propter vnam concordiam. E

i *Collum tuum.* id est, illi per quos vox exit, & esca in corpus traijcitur, qui sunt turris, quia & exẽplo vitæ muniunt alios, & decorant. In ebore enim candor notatur.

k *Oculi tui.* Qui arcana inspiciunt, vt possint in aperto proloqui, qui fluenta doctrinæ auditoribus non cessant, sicut in ciuitate Esebon piscinæ semper aquis abundantes, copiosè populo in introitu ipsius ciuitatis aquam ministrant. Et bene dicuntur aquę esse in porta ciuitatis, quia nemo potest ecclesiam ingredi, nisi prius aspersus aqua doctrinæ & baptismi. Vnde in introitu templi Salomonis erat mare æneum, vbi sacerdotes intraturi lauabant manus & pedes.

l *Piscinæ.* Continentes multas aquas sapiẽtiæ & doctrinæ, ad potandum eos qui erunt in cingulo mœroris persequente Antichristo, quæ sunt in illa plenaria introitione vtriusque multiplicitatis, quæ erit filia.

m *Nasus.* Cautissimi discretores boni & mali, sicut & per nares odor vel fœtor discernitur, quos nulla fallit hypocrisis, & eminentissimum tenent locum.

n *Sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum.* In monte idcirco ad speculandum ponitur, vt hostes qui veniunt longe videantur, sic prędicatoris vita semper in alto debet firma permanere, vt incursus malignorum longe prospiciat, ut culpam priusquam ueniat, deprehendat.

Damascus metropolis Syrię, quę multa mala intulit Israeli, & etiam captiuauit, per hanc omnis multitudo dęmonum uel nequam hominum signatur. F

Cap.

† rotundus.

† 49. distin. c. hinc etenim.

3. Reg. 7. f.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Iuncturæ feminum tuorum sicut mon. fabri. s. manu.* Per hoc designatur, quod crura sunt in iuncturis suis debite collocata, ad excludendam omnimodam claudicationem.

2 *Vmbilicus tuus sicut cra. tor.* id est rotundus & bene formatus, & accipitur hic umbilicus pro superficie uentris in cuius medio est umbilicus. In Hebr. habetur. Vmbilicus tuus bacc in is clarus, in quo designatur pulchra dispositio uentris exterius.

3 *Venter tu. sicut acer. tri.* id est, interius fęcundus in prole.

4 *Valla. lilijs.* id est, decoratus maritali castitate.

5 *Duo vbera tua sicut d. hin.* i. ęqualiter tumentia & abundantia lacte pro prole nutrienda.

6 *Collum tuum sicut turris eburnea.* i. rectum ad modum turris, & album ad modum eboris.

7 *Oculi tui si. pis. in Eseb.* secundum Hebręos Esebon non est hic nomen ciuitatis ultra Iordanem, de qua dicitur Ierem. 48. a. Ignis egressus est de Esebon, sed est nomen commune significans computationem. Et sic est litera: *Oculi tui si. pis. in c.* i. magnę reputationis.

Esebon æquiuocum est.

8 *Quæ sunt in por.* id est, prope portam.

9 *Filiæ mul.* i. in Ierusalem, quę dicitur multitudinis filia, eo quod erat plena populo. Thre. 1. a. Erant enim duę piscinę aquarum in Ierusalem ciuitatem multum decorantes, sicut oculi pulchri & mundi decorant mulierem. Comparantur autem oculi piscinis aquarum, eo quod sunt aquei à dominio propter quod si lędantur, in lachrymis resoluuntur.

10 *Nasus tuus sicut turris Libani, quæ re.* id est, rectus & bene sedens in facie, sicut turris Libani, quę erat recta & bene sita in extremitate terrę promissionis.

11 *Contra Da.* quę erat ciuitas Syrorum, qui frequenter fuerant aduersarij Iudęorum.

Ca.

A a *Cap.tu.* Mens tua, quia regit totũ corpus cogitationũ est alta, vt mons per conuersationẽ vitæ: & talis mons qui hẽt scientiã circuncisionis, nõ in ablatione carnis, sed superflui tacũ cordis. Cochleæ maris ferro circũcisæ, lachrymas purpurei coloris emittũt, quib⁹ collectis tinctura purpurei coloris conficitur. Canales qui purpuram regis suscipiunt, sunt præcordia fidelium. Lana quæ intingitur vt indumẽtum regis efficiatur, est humilitas in patiendo, quæ iuncta est canalibus, quando cõstanti corde virtus humilitatis, & cõtinua dominici cruoris memoria ad tolerantiam animat.

† coccinum.

† ligna in plicas.

* istę.

B Semp purpuram veri regis.i. passionem, in memoria habẽtes, & ad imitandum parati, vt cum Christo resuscitentur.

eius, id est, ita confortabo & multiplicabo virtutes in eis, vt nullo modo possint decidere, donec ad maturitatem perueniant, & per hoc vbera tua erunt sicut botrus cypri, quia illi qui parua norunt si beniuole nuntiant, interdum potiore sapientia debriabuntur.

a Scientia circuncisionis quam non habent Iudæi carnei. b Cogitationes.

a Caput tuũ vt † Carmelus: & comæ capitis tui, sicut purpura 1 2

a Posita in canalibus humilitatis vt intinguatur sanguine Christi; & ibi fucata efficiatur indumentum regis. b Quid per singula. c Fide. d Opere.

regis † iuncta canalibus. quam pulchra es, & quã decora cha

a Domino tuo ex hoc quod vacas celestibus delicijs.
b Deliciosa es, & fastidis cibos rationali animæ amaros & inutiles: fastidis etiam quædam bona vt procedas ad meliora.

b c rissima in delicijs. Statura tua assimilata est palmæ, & vbe- 3 4

a Ante secula disposui. b Exaltabor in cruce cuius pars est palma.
c Per hoc fugitiuus retraham.
d Omnes saluandos: quorum pars vltimi Iudæi erunt:

d e ra tua botris Dixi: Ascẽdã in palmã, & apprehendã † fructus 5 6

a Per hoc idem. b Quia doctrina nulla profecisset nisi Christus palmam ascendisset.
c Dulces non vt hederæ. d Non solum os: sed etiam odor oris tui, id est, fama prædicationis alliciet & inuitabit ad gustum. 7 8

f eius. Et erũt vbera tua sicut botri vineę, et odor oris tui sicut 9

a Ipsum prædicationis officium, quam vbera continent. Vox ecclesię. 10

g odor malorũ. Guttur tuũ sicut vinũ optimũ, † dignum dile- 11 12

Dixi. Quasi insisten dum est ad conuersionem Iudæorum, quia tam pulchra coniunctio est secutura, & quia pro eis maxime passus sum, quia eos saluandos prouiderã.

e *Fructus.* Crucis potest dici resurrectio, & ascensio, aduentus spiritussancti, & salus mundi: & per hæc doctores sunt debriati & confortati.

f *Et odor oris.* Odor malis, guttur vino cõparatur, quia mala, ex nouitate, vinũ ex vetustate laudem consequitur. Sicut vinum malo præstat, ita præstat præsens allocutio ecclesiæ ipsi famæ, quam de illa potest audientium sermo disseminare. Odor in gutture, vox præsentis doctrinæ: In odore fama absentis designatur: & ideo vino illa propter fragrantiam virtutum, hęc malis ob suauitatem absentis famæ comparatur.

b *Statu. t.* Quia ecclesia in certamine præsentis vitæ gaudia futuræ vitæ prægustat, subditur.

Sta.t.assi.est pal. Hæc est rectitudo bonæ operationis, quæ ad terrena despicit incuruari, totam se ad cælestia erigit, & in certamine posita tendit ad brauium, quo finito agone, victrix donãda est palma. In inferioribus aspersa est, sed desuper pulchra est, & fructum gerit. Sic ecclesia in terra aspe ros tolerat labores, sed sperat in cęlo se accepturã præmiũ. Palma conseruat folia, sic ecclesia variante seculi statu, eadem tenet fidei sacramenta.

c *Vbera.* Id est, magistri, qui pro capacitate audientium suam temperant doctrinam, & vnumquenque ad sublimia ab vbertate domus Dei inebriant, & corda exhilarant.

d *Dixi: Ascendam.* Quasi diceret. Et q̃ tales habet doctores, tam discretè prędicantes, non est tui meriti, sed donum meũ: quia ascendi in palmã, i. dedi ecclesię augmentum vir

C tutum, donec ad perfectũ veniat, & apprehendam fructus eius,

g *Dignum dilecto meo.* Verbũ quod in ore meo dilectus posuit, tantæ est sublimitatis, quod non per alium quam per ipsum sponsum mundo debuit prædicari: quia non est alius inuentus, qui solueret librum, & ab illo susceperũt alij: Christus quasi potauit, quia docente diuinitate, cito in perfectione scientiæ profecit, & libenter passionem sustinuit, membra non eodem modo. Dum sponsus laudat guttur sponsę, illa intelligens in gutture verbum per quod salus datur mũdo designari, ex magno amore verbum dispensare volens, rapit verba ab ore spõsi: ille vino optimo eam comparauit, hæc subiecit: *Dignum dilecto meo.*

Rumi

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Ca.tu.vt Car.* supereminens corpori, & bene sedens sicut mons Carmelus in terra promissionis, qui est frugifer & gratiosus, Esai. 35.a. *Gloria Libani data est ei, decor Carmeli & Saron.*
2 *Et comæ capitis tui, sicut purpura, &c.* iuncta canalibus, id est, posita in canalibus ad lauandum post tincturam, vt color sit magis viuidus, per hoc designatur pulchritudo capillorum sponsæ in colore, sicut purpura quæ tingitur pro paramentis regijs, fit coloris excellentis, ideo subditur. *Quam pulchra es.*
3 *Statura tua assimilata est palmæ.* id est, recta est & alta.
4 *Et vbera tu.bo.* propter vbertatem lactis. Omnia prædicta faciunt ad gratiositatem sponsæ corporalis. Per dictam parabolam intelligitur ad literam decor sponsæ spiritualis pro tempore noui testam. de qua dicitur. *Quam pulchri sunt gressus tui,* per euangelica consilia gradiendo. In calceamentis. Calceamenta quę fiunt de pellibus animalium mortuorum sunt memoria mortis Christi & martyrum, quæ muniunt pedes sponsæ ad firmiter incedendũ per consilia euãgelij. Filia principis, i. ecclesia, quæ dr̃ filia & sponsa Christi, qui est princeps regum terræ, Apo. 1.b. *Iuncturæ fe.tu.* i. coniunctio Iudæorum & Gentilium in vna Christi ecclesia. Et hæc iunctura fabricata est manu artificis, i. Christi, qui fecit vtraque vnum, Eph. 2.c. *Vmbilicus tuus, &c.* per vmbilicum sub quo fętus concipitur, & per ventem in quo ante natiuitatem [illegible], intelligitur ecclesiæ fęcunditas ad gignendũ filios ipsi Christo: & quia non generãtur carnaliter, sed spiritualiter. Ioan. 1.d. *Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, &c.* ideo venter ille dr̃. *Vallatus lilijs.* s. castitatis. Duo vbera tua, i. duo testamenta, ex quibus sugitur lac: quo nutriuntur & augmentantur filij in Christo generati. 1. Pet. 2. a. *Quasi modo geniti infantes rationabiles, sine dolo lac concupiscite, vt in eo crescatis in salutem.* Collum tuum, i. fides formata charitate, quæ cõiungit corpus sponsæ capiti suo Christo. Eph. 1.d. *Ipsum dedit caput super omnem ecclesiam.* Huius autem capitis nasus est iudicium discretionis, quo in præsenti discernit fideles ab infidelibus, sicut nasus discernit inter odores fętidos & suaues. Oculi vero sunt Christi virtus cognitiua, quibus respicit fideles suos eos approbando. Ioan. 10. c. *Ego cognosco oues meas,* qui dicuntur fideles. Sicut piscinæ, quia pleni sunt aquis misericordiæ. Caput tuum, i. huius capitis summitas, quæ est Christi diuinitas, ex quo capite fluit sensus & motus vitæ spiritualis: primo in humanitatem Christi, & consequenter ad omnia mẽbra ecclesiæ, ideo subdit. Sicut Carmelus, qui est mons fructibus plenus. Comę huius capitis sunt apostoli, qui primo adhæserunt Christo capiti, qui dicuntur. *Sicut purpura regis,* quia pro amore regis Christi fuerunt suo sanguine rubricati per palmam martyrij. Ex prædictis concluditur. *Quam pulchra es,* interius per fidem. *Et quam decora,* exterius per honestatem. *Charissima.* i. pretio maximo redempta, scilicet sanguine Christi pretioso. Illud enim carissimum dicitur, quod maximo pretio emitur. In delicijs quia passio Christi aperuit portam deliciarum paradisi sponsæ suæ. Statura tua assimilata est palmæ, in rectitudine iustitiæ, & altitudine contemplationis deuotæ. Et vbera tua botris, propter abundantiam lactis ad nutritionem filiorum Christi & ecclesiæ.

Sponsæ spiritualis decor exprimitur.

5 *Dixi: Ascendam.* Hic consequenter describitur pulchritudo sponsæ quantum ad perfectos specialiter, de quibus dicit spõsus. *Dixi: Ascendam.* i. ascẽdere faciã perfectos in ecclesia.
6 *In palmam.* i. in contemplationis altitudinem. 7 *Et apprehendam.* i. apprehendere faciam, sicut frequenter expositum est in simili. 8 *Fructus eius.* i. dulcedinem, quæ sentitur in contemplationis altitudine, sicut palma fructus suos facit in summitate. 9 *Et erunt vbera tua sicut botri vineæ.* ex abundantia lactis sacræ doctrinę. Contẽplatiui. n. in cõtemplatione hauriunt, quę postea per doctrinã effundunt, sicut patet de Paulo post eius raptũ, & de multis alijs doctoribus.
10 *Et odor oris tui.* i. fama doctrinę. vnde Paulus apostolus. 2. Cor. 2. d. *Per nos odorem suæ notitiæ manifestat in omni loco, quia Christi bonus odor sumus, &c.* Et ad idem pertinet quod subdit.
11 *Guttur tuum.* in quo formantur prędicationis verba.
12 *Sicut vinum optimum.* inebrians amore diuino mentes fidelium, & hoc est vinum germinans virgines, Zacharię 9. cap. Et quia hoc est valde placitum Deo, ideo sequitur. *Dignum dilecto meo.* & ideo concludit sponsa,

Ego

a Et dignum præconibus vt Paulo. b Attritoribus vt Augustino.
a cto meo ad potandum: labijsque & dentibus illius ad rumi- 1
a Mihi adhortanti credite. Quia. Conuersa sum & non alij.
b nandum. Ego dilecto meo & ad me † conuersio eius. 2
a Ergo: Quia sum certa quod compuncta Iudæa in fine obediet tu adiuua.
b Ab occulto cordis: in quo contemplabar te in eos qui adhuc à principio arandi & excolendi sunt.
c Assidua prædicatione.
c Veni dilecte mi, egrediamur in agrum: commoremur in 3 4
a In illis iam ad legitime viuendum instruendis.
b Studiosius laboremus etiam in quibusdam conuersis: vt Apostolus in Galatis: Minori enim cultura ager indiget quam vinea. c In aliquo initio fidei & confessionis.
d Laboriosius excolendi.
d villis Mane surgamus ad vineas: videamus si floruit vinea: 5 6
e
a Quia multoties florem non sequitur fructus.
b Si exercent opera, ne fides otiosa inueniatur.
c Si hi qui in fide & recta operatione profecerunt, etiam desiderium patiendi percipiunt.
f si flores fructus parturiunt: si floruerunt mala punica. Ibi 7 8
a Teneram doctrinam, vt per hanc crescant pueri.
b Egrediendum vere est, quia Iudæa membrum sine capite. 9
Iam. Opinionem. Spem.
g dabo tibi † vbera mea. Mandragoræ dederunt odorem 10
a In introitu ad nos fide & conuersione. b Omnia testimonia & exempla.
c Nouorum apostolorum. d Veterum patrum & prophetarum.
suum in portis nostris. Omnia poma, * noua & vetera dile- 11
a In illo tempore exponenda. 12
h cte mi, seruaui tibi.

† desiderium, appetitus.

* optima.

a *Ruminandum*. Non ita facile ad potandum, quod ille prius
A potans alijs porrexerit, sed cũ labore & studio meditandũ.
b *Ego*. Totũ studium meæ seruitutis & deuotionis ad ipsum refero, & in præsenti vita ne laborando deficiam, me adiuuat: & in fine secum ad gaudia recipiet. Ego prius exul à Deo ab omni errore ad Deum conuersa sum, vt ciuis & domestica, & ipse prius humano generi iratus ad me est conuersus, naturã meæ mortalitatis indutus.
c *Veni*. Qui assumptam pro me humanitatem in cęlo locasti, per præsentiam diuinæ gratiæ visita me, vt in agrum mundi semen verbi tui possim spargere, & villas cohabitationis in vnam fidem constituere.
Veni dile. Ecclesia videns, quod nec ad bene operandum vel egrediendum per se sufficit, nec in bono persistere, vel auditores quantum profecerint discernere, implorat auxilium.

In agro, Christiani: in villis, pagani: in vineis, ecclesiæ: in floribus, fides: in fructibus, virtutes: in malis punicis, martyrium designatur. In his singulis sponsa dilecti sui præsentiam quærit.

✠ Theodoretus. Sponsum vt animarum vilium adhuc & abiectarum, quas metaphoricè agrum & villas nominat curã gerat, sponsa cohortatur. Neq; enim dicit, Egrediamur in ciuitatem sed egrediamur in agrũ, cõmoremur in villis, mane surgamus ad vineas, *videamus an vitis floruerit*, aspiciamus, inquit, eos, qui modo prædicationem acceperunt, an floruerit germen. Intueamur & meliores istos, qui non solum folia, sed etiam flores tulerunt quos hic per germen intelligit, *An floruerint mala punica*, an charitatis initium in aliquibus apparuerit. Oportet enim nos circumire & omnem diligentiam idoneam adhibere. Id nanque faciens te promerebor. Quamobrem, illic, inquit, *dabo tibi vbera mea*. Quæ enim illis præstantur, ea in teipsum collata arbitraris, *quandiu inquiens, fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Mandragoræ dederunt odorem*. Mandragoræ vis est, vt medici tradunt, soporifera. Quare cum præceptum sit nobis vt mortificemus membra quæ sunt super terrã, non vt ea morte afficiamus, sed vt mortua malis actionibus reddamus, merito mandragoram hoc loco posuit, & dixit, *Mandragoræ dederunt odorem*, i. cœperunt homines dormire peccatis. Et quemadmodũ, qui mandragorã hauserunt, corporis motiones non sentiunt, ita qui piæ doctrinæ poculum biberunt, perturbationes student consopire. D

d *Mane*. Quia nox infidelitatis transiit, & lux fidei apparet, procedens ex matutina resurrectione Christi: ab ipso mane resurrectionis laboremus, tu inspirando, & ego prædicando.
e *Videamus*. Vt ego qui pædagogus sum paruulorum, possim discernere eos qui acquisiti sunt, quomodo se habeant, quantum proficiat, vt qualiter nutriendi sint, intelligam. E

Non est intuendum si vineæ florent, sed si flores ad partum fructuum conualescant, quia mirum non est, si quis bona inchoet: sed valde mirabile est, si intentione recta in bono opere perseueret.
f *Ibi*. Id est, vbi ad videndas vineas, & mala si floreant, venerimus in tuum obsequium: & facta & dicta meorum prædicatorum exhibebo ad similitudinem sedulæ nutricis.
g *Mandragoræ*. Merito inuocat sponsum ad auxilium prædicationis, vbi p̃dicatores præcipuis flagrant virtutibus. Portæ apostoli, & corũ successores. Mandragoræ, i. virtutes illorũ quæ sunt aptæ medicamẽtis, quę cõtra solicitudines mundi adducunt quietem, quæ nauseam verbi Dei excludunt, quæ vitia ab hominibus sine dolore excidi faciunt, quæ proferunt mala id est, ecclesias, suauiter redolentia in confessoribus, similia malis punicis in martyribus, dederunt odorem: quia exemplis maiorum minores confirmantur.
h *Seruaui tibi*. Vel seruaui .i. intellexi omnia præcepta & testimonia vel promissiones vtriusque testamenti à te esse datas, vel omnia poma, id est, iustos vtriusque testa. per te solum incarnatum iustificatos cognoui. F

CAP

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Ego dilecto meo*. per amorem inhæreo.
2 *Et ad me conuersio eius*. consolando me in tribulationibus.
3 *Veni dilecte*. Hic consequenter describitur fidei Christi dilatatio, quæ primo fuit in Ierusalem, & inde deriuata est ad alias partes orbis, sicut prædictum fuit, Esa. secundo a. *De Sion exibit lex, & verbum domini de Ierusalem*, propter quod etiam dixit Christus apostolis, Act. primo a. *Eritis mihi testes in Ierusalem, & in omni Iudæa, atque Samaria, & vsque ad vltimũ terræ*: & hoc est quod petit sponsa hic. *Veni dilecte mi. &c.* egrediamur in agrum per diffusionem fidei in orbe terrarum.
4 *Commoremur in villis, &c.* ædificando ecclesias in ciuitatibus & villis.
5 *Mane surgamus ad vineam*. id est, ad conuertendum Gentilitatem, ex qua pro maiori parte est ecclesia Christi, quæ dicitur eius vinea. sicut tempore veteris testam. synagoga dicebatur Dei vinea, Esa. quinto b. *Vinea domini exercituum domus Israel est*, & dicitur.
Mane surgamus ad vineam. quia in primitiua ecclesia Iudæis excæcatis per infidelitatem, Gentilitas est illuminata per fidem, Romano. vndecimo c. *Cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, &c.*
6 *Videamus si floruerit vinea*. Hic accipitur si, pro quia, quia Gentilitas floruit, verbum Dei gaudenter accipiendo, Act. decimotertio. *Audientes autem gentes gauisæ sunt, & glorificabant verbum domini*.
7 *Si flores fructus parturiunt*. si pro quia: quia gentes non solum verbum audierunt, sed etiam bonorum operum fructus fecerunt.
8 *Si flo. mala puni*. Per mala punica granis rubicundis plena, intelligitur plenitudo martyrum in primitiua ecclesia.
9 *Ibi dabo tibi vbera mea*. id est doctrinam vtriusque testamenti ad tuam gloriam ordinabo.
10 *Mandragoræ*. poma sunt pulchra, & odorifera, & valde rara: & per hoc intelliguntur excellentes viri in ecclesia Christi odorem famę per sanctam vitam, & sanam doctrinam dantes in ecclesia, ideo subditur.
11 *Omnia poma noua & ve*. id est, veteris ac noui testam. testimonia.
12 *Dilecte mi. ser. ti*. ad honorem tuum ordinaui, propter quod dicit saluator, Matth. 13. *Omnis scriba doctus in regno cælorum similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua & vetera*.

CAP.

CAP. VIII.

A a QVis mihi. Introducitur Iudæa iam inspirata & edocta, & summo desiderio Deum inuestigat.

✠ Gregorius. In veteri lege Ecclesia posita Christum exoptabat, & expectabat, & in secreto patris manentem foras venire per carnem ad humanos oculos non inmoderate cupiebat. Vnde & Dauid desiderans dicebat, *Exurge, & ne repellas in finem*. Et alibi. *Inclina cœlos tuos & descende*. Et Isaias valde cupiens cum videre dicebat. *Vtinam disrumperes cœlos & descenderes*. Vult ergo sponsum foris sponsa inuenire & deosculari: quia concupiscit sub lege posita, vt per carnem appareat: vt ei

B per amorem seruiat, cui prius non accepta gratia, plus timore quam amore seruiebat. Post cuius osculum iam à nemine despicitur, quia postquam Christus venit, & fidelibus suis spiritum libertatis infudit ab ipsis etiam angelis Ecclesia honoratur. Hinc est quod Iosue angelū adorauit, Ioāni vero volēti se adorare dixit, *Vide ne feceris, conseruus tuus sum & vnus fratrū tuorū haben. testim. Iesu.* Sed quia venientē Ecclesia suscepit, Synagoga repulit, iterū eū in fine mūdi suscipiet & amabit, iō subiequit Ecclesia & dicit, *Apprehendam te, &c.*

b *Foris.* Intus erat dilectus, dum in principio erat verbum: foris, dum verbum caro factum est.

c *Deosculer te, & iam nemo, &c.* Id est, facie ad faciem videā, & ore ad os loquar.

d *Ibi me do.* Tu augebis gratiam in me, & ego non ingrata augebo seruitium.

C e *Leua.* Id est, mysteriū incarnationis, & dona q̄ dat in præsenti, erit sub capite: quia per ea sustentata in præsenti cōtra D perturbationes mundanas quiescit, & quodammodo cū eo dormit: & dextera, id est, futura bona, id est, plena ipsius visio. *Amplexabitur me.* id est, ita vndique circundabit, vt nullus turbo miseriæ possit interuenire.

CAP. VIII.

a O vtinam aliquis.
b Cuius non debui immemor esse, quia secundum carnem frater meus est.
c Quibuscunque sabbathis dum loqueretur inter sapientes interrogans & respondēs.

QVis mihi det te fratrē meū sugen- 1 2
a Legis vel synagogæ.
b Vt cognoscam tuæ humilitatis naturam.

tē vbera matris meæ: vt inueniā te 3
a Quia intus nulli fas est. b Incipiam iungi fide, vt quandoque plene iungar nuptiarum tempore.

solū foris: & deosculer te, & iā ne- 4 5
a Iam Gentilitas non dicat me excæcatam & reprobatam.
b Et exinde apprehendi velis aut fugere. c Alios docebo Iudeos.

mo me despiciat? Apprehendam te, & ducam in domum 6
a In multitudinem. b In secretarium. 7
c Te mihi manifestabis, cognitionem tuam in me semper augebis, plus quam per leges & prophetas. 8

matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ Ibi me doce- 9
a Faciam te delectari. b In conuersis multis virtutum & operum pigmentis.
c Et etiam calefieri & exhilarari in sanguine martyrum.

d bis, & dabo tibi poculum ex vino condito, & mustum ma- 10
a Tunc erit. In hoc præsenti. 11

lorum granatorum meorum. Leua eius sub capite meo, & 12
a Quandoque. b In lauacro regenerati & fide vniti, quamuis imperfecti. 13

e dextera illius amplexabitur me. Adiuro vos filiæ Ieru- 14
a Tumultu carnalium perturbationum.
b A quiete placidissimæ deuotionis: qua conspectibus sui conditoris astare delectatur.

f salem, ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectum, 15
a Quam digna. b Gradibus virtutum ad gratiam peruenit. c De priori excæcatione.

g h donec ipsa velit. Quæ est ista quæ ascendit de deserto 16

f *Adiuro vos.* Audiēs sponsus illam vltimā ecclesiam, & in præsenti velle dormire, & quandoque requiescere, & videns multos gigni ab ecclesia qui alios perturbant, admonet illos vt à perturbationibus desistant.

g *Donec ipsa velit.* Donec completis diuinę seruitutis obsequijs, ipsa ad communem redire curam humanæ fragilitatis necessi- E tatibus admonita consentiat.

h *Quæ est ista.* Iudea in tantam sponsi agnitionem charitatem exardescente, Gentilis admirando & congratulando dicit. *Quæ est ista.*

✠ Theodoretus. Et non dicūt albam sed dealbatam. Sponsa enim nigra de sponso, nepos meus, inquit, candidus, non autem dixit dealbatus. Natura enim est talis: at ipsa cum esset denigrata, propterea quod eam sol aspexisset, dealbata est & candoris sponsi particeps effecta, qui sicut lux existens, & reddidit & appellauit: & sanctus existens sanctam & fecit & nominauit, & cum sit resurrectio, resurrectione dignam esse voluit, sic etiam albedinem suam illi communicauit. Quocirca adolescentulæ eam contuentes, *quæ est*, inquiunt, *ista quæ ascendit dealbata innixa super nepotem suum?* Ab ipso enim recta & quasi manu ducta ascendit in cœlum, & iter facit ad dilectum suum per firmam in ipsum fidem. Post hęc sponsus illam ita compellat, *Sub pomo excitaui te.*

Sub

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VIII.

Diuisio. QVis mihi det. Hic vltimo describitur ecclesiæ Christi pacificatio. Et diuiditur in duas partes. quia primo ponitur huius pacis desiderium. secundo, complementum, ibi: *Soror nostra.* Prima adhuc in duas, quia primo desideriū hoc ponitur. secundo ad eius complementum ratio inducitur, ibi: *Sub arbore malo.* Circa primum sciendum, quod in primitiua ecclesia, ecclesiæ & eius ministris iniuriæ multæ inferebantur & opprobria. vnde Maximianus Augustus ecclesiam à beato Marcello consecratam fecit stabulum publicum, & beatum Marcellum deputauit ad custodiam animalium, propter quod sponsa petit ab his & consimilibus per pacem ecclesiæ dandam liberari, dicens.

1 *Quis mihi det te fra. meum.* ratione humanitatis assumptæ.

2 *Sugentem vbe. ma. meæ.* id est, virginis Mariæ, quæ non solum dicitur mater Christi, sed etiam totius ecclesiæ. Quòd autem hic locus intelligatur de Christo ad literā, patet per translationem Chaldaicam apud Hebræos autenticam, quę sic habet: In illo tempore quo rex Messias reuelabit se ecclesiæ Israel, dicent ei filię Israel: tu eris nobis ad fratrē: sed Iudæi moderni expectant hoc futurum, quod iam diu est præteritum.

3 *Vt inueniam te solum foris.* latria honoratum Per hanc autem dictionē solum, non excluditur pater & spiritussanctus, quia tres personę adorātur vna adoratione, quarum est vna diuinitas: sed per hī solum, excluditur idolorum seruitus.

4 *Foris.* id est, manifeste absque infidelium timore, quod postea fuit impletum tempore Constātini imperatoris, qui concessit ecclesias licite fabricari per totum imperium Romanum. Antea vero celebrabantur diuina in cryptis martyrum, & alijs locis occultis timore paganorum.

5 *Et iam nemo me despiciat.* quia ante tempus Constantini multi contemptus fiebant ecclesiæ, & eius ministris, vt dictū est, sed ipse lege ab eo promulgata prohibuit hoc fieri.

6 *Apprehendam te.* fidei deuotione.

7 *Et ducam.* id est, precibus meis faciam te venire per condescensionem bonitatis tuæ.

8 *In domum matris meæ.* id est in ecclesiam beatę virgini consecratam, & etiam in consecratis alijs sanctis, quia totum cedit ad honorem virginis, cum in omnibus ecclesijs honoretur.

9 *Ibi me docebis.* reuelando secreta mysteria ecclesiæ ministris, sicut pater in beato Syluestro, & in multis alijs sanctis doctoribus & prælatis.

10 *Et dabo tibi poculum ex vino condito.* id est, ex deuotione fidelium, quæ placet Christo sicut vinum bibentibus ipsum.

11 *Et mustum malorum granatorum meorum.* Per mustum quod est vinum nouum, intelligitur deuotio nouiter conuersorū, quod fuit impletum tempore Constantini, cuius exemplo multi valde deuote receperunt baptismum.

12 *Leua e.* id est, sponsi.

13 *Sub capite m.* q. d. tunc ostendet mihi amicitiam sicut sponsus ad sponsam prædilectam. Et quia huius amicitiæ continuatio est desideranda, & interruptio abhorrenda, ideo subditur.

14 *Adiuro vos filiæ Ierusalem.* id est, personæ de ecclesia.

15 *Ne suscitetis.* id est, quando sponsa obtinuerit quietem pacis, quod non faciatis aliquid vnde sponsus offendatur, & sponsæ requies interrumpatur: vt sic præ admiratione prosperitatis suæ dicatur.

16 *Quæ est ista quæ ascendit de deserto.* id est, de asperitate persecutionis tyrannorum.

5 Et

Delicijs

a *Sub arbore.* Gentilibus admirantibus respōdet, ille qui est pax nostra: qui fecit vtraque vnum, & admonet meminisse gratiæ per quam ipsa erepta est, & aliorū congaudere saluti.
b *Suscitaui.* Quod fuit effectus magnæ benignitatis, quia in illa arbore interius excæcata fuit mater tua, ex quo dixit; *Sangu's eius super nos, & super filios nostros.*
c *Pone me, &c.* Ponimus Christum vt signaculū super cor, cum ea quæ dixit, ita discimus, quasi diuinæ veraciter sint verba sapientiæ. Solemus signum aliquod digito vel brachio alligatum circūferre, quo admoneamur illius rei, cuius frequentiorem habere volumus memoriam. Ponimus, vt signum super brachium, cum ea quæ fecit ita audire & sequi studemus, quasi veræ sint exempla virtutis.
d *Quia fortis est vt mors dilectio.* Post corruptionē matris aptè subiungit de dilectione, vt non ex meritis ostendatur data ecclesiæ.
Quia fortis est vt m. Sicut mors separat animam à corpore, sic amor Dei à temporalium amore.
e *Dura sicut infernus, &c.* Quia nullis hostium tentamentis à nostrę salutis cura reuocari potuit, sicut infernus nullis miserorum cruciatibus mitigatur, nec à seueritate suæ sententiæ mutatur. Quanto austerior comparatio, eo acrior zelantis nos domini commendatur affectus.
f *Lampades eius,* Id est, corda fideliū, in quibus dilectio continetur vt ī vase, sunt ignis, qa intrinsecus feruent Dei & proximi dilectione. Sunt etiam flamma, quia exterius lucent operibus iustitiæ. Hæ lampades non extinguuntur in aduentu sponsi. † peperit te.
g *Aquæ multæ non po.* Quia domus quæ supra petram charitatis fundata est, irruentibus fluminibus non potest cadere. † De pœn. di. 2.c.valida.
h *Flumina.* Tentationum, quę vel visibiliter vel inuisibiliter tentant corda fidelium. † Prunæ eius, prunæ ignis, & flammæ domini, id est vehementissimæ.
i *Si dederit,* Quia vbi abundat amor æternorum, mox vilescit possessio labentium, rectè subditur.
Si dederit ho. Apostoli & alij sancti omnibus dimissis nihil visi sunt sibi perdidisse, dummodo vera † est nobis. bona possent habere. vnde Paulus: *Omnia detrimenta arbitror vt stercora, vt Christum lucrifaciam.* Philip. 3. b.
k *Soror nostra, &c.* O vos ministri & cōmilitones mei, noua est hæc

a Operibus electis, & desiderio solius patriæ cælestis.
b Merito super illum innixa, à quo solo fluit omnis gratia.
c Prius meum quando erat excæcata:
d Quasi: quia ad tantam prouecta es gratiam, pone me vt sig. Et est causa præmissa, quia te sitam sub peccato primi parentis, vel sub peccat... crucis tibi letali o synagoga, vel modo sub saluatione crucis.

a delicijs affluens, innixa super dilectum suum? Sub arbore 1
a Per fidem passionis te reuocaui. b In vindicta ipsius. 2
c Exteriori vltione à Tito & Vespasiano.
b malo suscitaui. Ibi † corrupta est mater tua, ibi † violata 3
a Et quia suscitaui te a tanta calamitate. b Dilectionem. c Voluntatem. 4
Sigillatum sit nomine meo, ne vllatenus surrepat saltem visus adulteri.
c est genitrix tua. Pone me vt signaculum super cor tuum, 5
a Operationum. Vt non tantum a corde exclusus sit diabolus, sed nec in opere aliquid suum notari possit. b Quod agere debes. 6
d vt signaculum super brachium tuum: quia fortis est † vt 7
a Dilectio quam habui in te efficax fuit vt mors, quia per eam anima mea separata est à corpore, vel seiuncta est. b Dilectionis executio. c Plura de uirtute dilectionis accumulando subnectit. 8
e f mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio. † Lampades 9
a Iustitiæ. b Qualibet aduersa, seductiones, blanditiæ.
g eius, lampades ignis atque flammarum. Aquæ multæ non 10
a Quia ex ea enim radix constantiæ.
b Impetus difficillimæ angustiæ vel etiam mortis.
h † potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent il- 11
a In cibos pauperum. Etiam carnem.
i lam. Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro 12
a Pro eo quod diligit. b Quia & si hoc totum dedit ei quem diligit, quid commodi fecit ei? sed dilectio Christi profuit nobis, non sibi.
c Christus ad synagogam de ecclesia.
k dilectione, † quasi nihil despiciet eam. † Soror nostra 13 14

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Delicijs affluens.* tempore Constantini & aliorum principum Christianorum. Pax enim & tranquillitas post persecutiones magnas deliciæ reputantur. vnde dicit Priscianus in minori volumine: Si quæratur, quid est summum bonum in vita? bene respondetur, pax. & Esther decimotertio a. Vt absque vllo terrore vitam silentio transigentes, optata cunctis mortalibus pace fruerentur.
2 *Innixa super dilectum suum.* q.d. hanc tranquillitatem obtinuit, eo quod in Christo totaliter confidit.
3 *Sub arbo.* expresso sponsæ desiderio, hic consequenter ad eius impletionem allegatur ratio. Circa quod sciendū, quod preces ecclesiæ sunt exaudibiles, potissimè per virtutem passionis Christi. ideo dicit sponsa: *Sub ar. m.* id est per virtutem sanctæ crucis & tuæ passionis.
4 *Susci. te.* i. inuocaui te in oratione, vt cum in oratione dicit ecclesia: Per crucem & passionem tuam, libera nos dñe. Et sciendum quod limalo, nō est hic adiectiuum, vt credūt aliqui exponentes hoc de arbore vetita Adæ & Euæ, quia in Hebr. pro istis duabus dictionibus, arbore, malo, ponitur punica, quæ signat malum granatum, ideo expositio illa procedit ex ignorantia idiomatis Hebræi. Dicitur autem hic sancta crux malum granatum, quæ est arbor fructifera, ad designandum fructum crucis, qui est innumerabilis.
5 *Ibi corrupta est mater tua.* i. synagoga quę dicitur mater Dei ratione supradicta, capit. tertio. quia in passione Christi cessauerunt legalia tanquam mortificata.
6 *Ibi violata est genitrix tua.* Repetitio est eiusdem ad maiorem assertionem. In Hebræo habetur: Ibi parturiuit te mater tua, ibi parturijt te genitrix tua. & hæc litera veritati euāgelicę est valde consona. Dicitur enim Ioā. decimonono e. *Stabat autem iuxta crucem mater eius, &c.* gladio doloris propter filium transfixa, secundū quod prædixerat sanctus Simeon, Lucę secundo e. *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius.* Est igitur sensus. Ibi, id est, iuxta crucem, parturiuit te mater tua, id est, vt parturiens doluit pro te. Per talem modum loquendi dicit Apostolus Gal. quarto c. *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Ibi parturiit te genitrix tua.* Repetitio est eiusdem ad maiorem expressionem. Et quia orationes ecclesię non solum sunt exaudibiles per virtutem crucis, sed etiam per meritum beatę virginis, ideo sponsa confidens de istis suffragijs petit à sponso.
7 *Pone me, vt signaculum super cor tuum.* me perfecte diligendo. Quod enim valde diligitur, super cor poni dicitur.
8 *Vt signaculum super brachium tu.* Me brachio tuę potentię protegendo.
9 *Quia fortis est, vt mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio.* Quasi dicat, licet dilectio tua sit tam fortis in filijs ecclesię perfectis, quod propter te non timent pœnam mortis, vt patet in martyribus, tamen ęmulatio, id est, persecutio tyrannorum ex inuidia & odio procedens Christianorum, dura est sicut infernus infirmis, propter quod indigent brachio protectionis tuę & beneficio pacis.
10 *Lampades eius.* scilicet tuę dilectionis in mentibus perfectorum.
11 *Lampades ignis atque flammarum.* id est, tam fortis est, quod non potest obrui persecutionibus tyrannorum, non sic autem est in infirmis, de quibus subditur reddendo singula singulis.
12 *Si dederit homo omnem subst. domus sua, &c.* pro dilectione diuina.
13 *Quasi ni. despi. eam.* quasi di. pro amore tuo contemnere bona exteriora etiam possunt infirmi. Et supplendū est, non sic autem propriam vitam martyrium sustinendo. Et est hic modus loquendi apud Hebręos, qui dicitur decurtatus, vbi oportet aliquid supplere ad habendum intellectum, sicut 2. Reg. 5. b. *Proposuerat Dauid præmium ei qui percussisset Iebusæum, &c.* & supplendum est, quod illud pręmium erat quod fieret magister militię vt exprimitur primi Paral. 11. b. *Qui percusserit Iebusæum in primis erit princeps & dux.* De hac autē firmitate ad martyrium, & promptitudine ad dimissionem tēporalium dicit Greg. hom. 34. Fortasse laboriosum non est homini relinquere sua, sed valde laboriosum est relinquere semetipsum. Minus quippe est abnegare quod habet: valde enim multum est, abnegare quod est. Est igitur sententia in hac parte, q. sponsa petit tēporalem pacem, qua etsi non indigēt perfecti, quibus lucrū esset pro Christo mori: tū ea indigent imperfecti, quorum multo maior est numerus in ecclesia Dei.
14 *Soror nostra.* Hic cōsequēter ponit adimpletio desiderij spōsę in pacis largitione. Et diuidit in tres partes, qa primo ponit pacis largitio. Scdo, ecclesię pacificatę ampliatio, ibi: *Vinea fuit.* Tertio, finalis cōclusio, ibi: *Quæ habitas, &c.* Circa primū dr̄ in persona sponsi sibi compatientis: *Soror nostra.* id est, ecclesia, quę dicitur soror Christi eadem ratione qua Christus dicitur eius frater in principio huius cap.

Paruula.

est hec ecclesia & tenera ad nouam dilectionē retinendam.

A *Soror nostra paruul.* Ecclesia antequā crescat per incremēta virtutum: infirmis auditoribus non pōt præbere vbera prædicationis. Adulta dicitur, qn̄ verba Dei copulata, sancto repleta spiritu per prædicationis ministerium in filiorum conceptione fœdatur, quos exhortādo parturit, conuertendo parit.

a *Quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est? &c.*

✻ Beda. Alloquitur Ecclesiam, alloquitur Dominus animam quamque electam cū eam de salute perpetua siue per occultam sui spiritus illustrationem, seu per apertam predicantium vocem admonet: in qua videlicet allocutione

B mensuram virium nostrarum superna pietas inspicit, ac pro modulo capacitatis humanæ sua dona largitur. Ait ergo.

a Qui curam adhuc docendi suscipiant. b Ex suis. c Excitatio est. Eritis ne ad eam confirmandam adiutores mei?

a paruula, & vbera non habet. Quid faciemus sorori no- 1

a Hoc tempore. b Nondum in thalamum introducenda, sed interim præparanda. 2
c Tacenti, & quid ipse velit auscultanti, quid fieri debeat aperit.

b stræ in die, quando alloquenda est? Si murus est, ædifi- 3

a Inuincibiles sententias diuino eloquio lucidas. 4

c cemus super eum † propugnacula argentea. Si ostium 5

a Coniungamus & consolidemus vel ornemus. 6
b Quarum odor fugat serpentes. Perfectos viros bene dolatos & planos adiungendos. c Ecclesia. 7

d est, † compingamus illud tabulis cedrinis. Ego mu- 8

a Glutino charitatis viuis lapidibus compacta. 9
b Altiores, sicut turris murum excedit, sic qui lac dant alijs. 10

e rus, & vbera mea sicut † turris: ex quo facta sum 11

a A quo longius recesseram. b Gratis oblatam, non emptam. 12
c Gratanter accipiens. 13
d Vniuersa ecclesia. 14

f coram eo, quasi pacem reperiens. Vinea fuit † pa- 15

g

† palatia.

† muniamus eu.

Quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est? Ac si aperte dicat, Parua quidem numero est Ecclesia gētium & necdum ad subeundum verbi ministerium sufficit. Quid ergo tibi videtur, ò synagoga, erga curā eius sororis videlicet nostræ esse faciendum tempore illo quo illam per Apostolos meos, Apostolorumq; successores alloqui cæpero? Vtrū quasi paruulæ adhuc, parua illi secretorum cœlestium arcana cōmittamus? an iam maiorem eā per augmenta reddamus, quatenus bene proficiens, perfectiorū possit capax esse virtutum? cui tacenti, & quid ipse velit potius auscultanti cōtinuo quid fieri deceat aperit, ita subijciēs. *Si murus est, &c.*

✻ Theodoretus. Sancti illi prophetæ, qui in veteri testamento præstiterunt, cum sponsam spiritali ætate paruulam & papillis imperfectis adhuc atque reconditis cernerent, vt nuptiarū conciliatores, atq; internuncij secum ipsi sic, vt arbitror, loquebantur. Quando rex sororē nostrā iam in sponsam est accepturus, quæ parua est atq; vberum expers, neq; enim vim habet prolificam, nec doctrinæ lac aut solidum cibum pōt egentibus subministrare, quid facto opus sit nobis est cogitandū. Cum igitur magno regi copulanda sit, & tanquam murus futura domus ipsius, vt curet & custodiat ea q̄ intus sint, & tanquā ostiū ea quæ recondita fuerint, conseruet, tanquā super muro quidē ædificemus argentea propu-

C guacula, hoc est, eloquia rōne splendentia. *Eloquia* enim *Domini*

Psal. 11.

mini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ: vt in ipsis consistens hostes sagittis petat, & insidias struentes persequatur. Ipsi autem, vt ostio, tabulas easque cedrinas, quæ peccati corruptionem suscipere nequeāt, imponamus, putredinis enim expers est cedrus.

b *Si murus est, &c.* Si inuētus fuerit aliquis qui ab incursionibus errantium possit alios defendere, armis nequitiæ fortiter resistē do, vel naturæ ingenio munitus, vel philosophica scientia imbutus diuinis scripturis eum informemus.

c *Si ostium.* Si quis est non adeo imbutus ad repellenda hæreticorum sophismata, sed tamen simplicitate fi dei, intrare volentib⁹ in atria patriæ cælestis, potens pandere rectam viam prædicando & paruulos imbuendo, proponamus ei immarcessibilia priorum virorum exempla, quibus suum melius impleat officium.

d *Ego murus.* Iam loquitur communiter de tota ecclesia ex apostolorū fundamento incepta, quia ex tunc fuerunt vbera in ecclesia vsque ad nouissima tempora.

Ego murus. Audiens ecclesia hæc consilia vel promissa sui redemptoris, iam non alter alterum expectat, sed quisque pro se respondet voce deuota.

e *Ex quo.* Hęc oīa non à me habere potui, sed ex quo mihi donū suæ pacis per verbum suæ recōciliationis largitus est.

f *Quasi pac. re.* Benedico pacē reperiēs, quia in ea pace quā dixi, fuit pacifico Christo vinea instituta: quę olim a lege & prophetis est prenuntiata. Quę pax non vnā tantū gentē Iudeorū continet, sed hēt multos populos de toto mundo collectos nō aliquibus hominū meritis, sed sola pace, quā inter Deū & hoīem facere venit. Cuius vineę, qa dn̄o cura est: & quia vtile est hoībus, vt eius participes fiant, recte subditur.

g *Vinea fuit pacifico in ea quæ habet populos.* ✻ Greg. Ipse pacificus noster esse dr̄, quia per ipsum Deo omne genus humanū reconciliatū est. Huic pacifico vinea fuit, quia in labore pręceptorū carnalium synagogam plantauit, de qua dr̄, *Vinea Domini Sabaoth domus Israel est.* Quę vinea in ea quę hēt populos extitit, quia in lege posita est, quæ multos populos ad se collegit. De quibus populis dr̄, *Populi meditati sunt inania.* Hāc vineā custodibus tradidit, quia synagogam Moysi & cæte-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Paruula.* id est, humilis & abiecta inter homines huius seculi: & hoc fuit vsque ad tempus Constantini.

2 *Et vbera non habet.* id est, libertatem effundendi lac sacrę doctrinæ per fidei catholicę predicationem, quam tunc ecclesia non audebat publicè prædicare, sed tantum in occulto docere, exceptis aliquibus perfectis, qui pro prędicatione fidei vltro se offerebant morti.

3 *Quid faciemus.* Per hoc intelligitur pater & spiritussanctus operari cum filio. Opera enim trinitatis sunt indiuisa.

4 *Sorori nostræ in die quando alloquenda est.* id est, a principibus aduocanda est, sicut patet de Constantino, qui beatum Syluestrum papam cum clero suo aduocauit. vt per eum consequeretur corporis & animę sanitatem. Et simile fecerunt eius exemplo multi principes & potentes per orbem terrarum.

Diuisio.

5 *Si murus est.* Accipitur hic si, pro quia. quasi dicat quia murus est fortis contra persecutiones, & hoc ratione perfectorum, quorum meritis, subueniendum est imperfectis, ideo subditur,

6 *Aedificemus super eum propugnacula argentea.* id est, adiungamus ei per susceptionem fidei principes ad defensionem infirmorum. In Hebræo habetur: Aedificemus super eum palatium argenteum, per quod idem designatur quod per propugnacula, quia per palatium etiam secundum communem modum loquendi intelligitur regalis potentia. Et dicitur argenteum. quia Constantinus & alij principes in promotione ecclesiæ multum expenderunt argentum.

7 *Si ostium est.* id est, quia ecclesia est ostiū, per quod ingreditur ad cęleste regnum.

8 *Compingamus il.* id est fortificemus.

9 *Tabu. cedri.* i. doctoribus sacris, qui dicunt cedri propter scientiæ & vitæ eminentiam & fidei integritatem, sicut cedrus est arbor valde alta, & à vermibus non perforatur. Aliter potest etiam exponi: *Si murus est, &c.* id est, quia vsque nunc ecclesia fuit parua & depressa, eleuemus eam ad statū honorificum & magnum. Et quia ecclesia de huiusmodi beneficijs fuit grata, ideo subditur in eius persona.

10 *Ego mu.* propugnaculis munitus per potentiam principum, tamen ex dono Christi principaliter.

11 *Et vb. mea si. tur.* Sicut prædictum est, per vbera sponsæ intelligitur lactis copia sacræ doctrinæ, quę abundauit à conuersione Constantini, quia ex tunc ecclesia habuit libertatē publicè prædicandi & docendi. Et quia hæc doctrina non solum est ad informationem morum, sed etiam ad confutationem infidelium & hæreticorum, ideo subditur.

12 *Sicut turris.* De qua dicit magister sententiarum: Fidem nostram Dauidicæ turris clypeis munire, vel potius munitam ostendere studuimus, sicut supra allegatum est de doctoribus veteris testam. cap. 4.

13 *Ex quo facta sum coram eo.* s. ex tpe Constantini, qui tertia die sui baptismi legē promulgauit, vt quicunq; iniuriā faceret Christiano, bonorū suorū mediam amitteret facultatē.

14 *Vinea.* Hic consequenter ponit ecclesiæ pacem habētis ampliatio: & primo quantū ad multiplicationē credētium, cum dicitur: *Vinea.* id est, ecclesia vt supra dictum est. 7. cap.

15 *Pacifico.* id est, Christo, qui per sanguinem suum omnia pacificauit, quæ in cælis sunt & in terris, Col. 1.

In

& cęteris patribus custodiendam subiecit. De qua bene sub-
A ditur, *Vir affert pro fructu eius mille argenteos.*
a *Tradidit eam custodibus.* Sequit̃ vox ipsius pacifici, q̃ osten-
dit quantã curã habeat de hac vinea, & quid sua relinquen-
tibus in æternũ cõseruet, & quid singularis præmij doctori-
bus eius disponat.

a Pace. b Vinea. Vel pax. c Modo. d Vineam. e Prælatis.
a cifico in ea quæ habet populos: tradidit eam custodibus, 1
a Quicunque est vites habens. b Relinquendo temporalia. c Acquisitione regni celestis. 2
d Quasi. Verum dicis, quod vinea est coram me, & quod eam tradidi custodibus, & intueor quicquid in ea fit.
† vir affert pro fructu eius mille argenteos. Vinea mea co- 3
a Bene video, nec aliqua obliuione modum tui pretij & modum retributionis minus intelligo. 4
b Duplex fructus, & gemina merces. c Doctoribus:
d Quia duplex præmium meretur, qui & se tuetur & alios lucratur.
b ram me est. Mille † tui pacifici, & ducenti his qui custodiunt 5
a Opera. b Vineæ. c In spiritualium cultura fructuum. 6
d Quasi isti sunt internuntij inter me & te.
c fructus eius. Quæ habitas in hortis, † amici auscultant te: 7
d a Ita age vitam, vt quicquid vel voce vel opere oraueris, dignum sit à me exaudiri. b Dum non potes iungi per præsentiam: c Non permittas te cognosci, sed sola fide intelligi. d In descensu. 8
e fac me audire vocem tuã. Fuge dilecte mi, & assimilare ca- 9
f a Pro claro visu. b Existens. Cum in montibus figas pedes, dignare dilabi ad ualles. 10
8 preæ hinnuloque ceruorum super montes aromatum. 11
12

✠ Beda. Custodes namque Ecclesię, prophetæ: custodes sunt Apostoli: custodes prophetarum Apostolorum successores qui diuersa mundi ætate regimini illius superna iussione dati sunt: custodes sunt exercitus militiæ cęlestis, q̃ omni tempore seculi labentis pro Ecclesiæ statu curam gerũt, ne malignorum vel hominum vel spirituũ irruptione turbet̃. Vir
B autem pro fructu huius vineę mille affert argenteos: quia perfectus quisq; pro acquisitione regni cœlestis cuncta quę mundi sunt relinquit.
b *Mille tui paci.* Pretium perfectum quicquid hẽt. Per mille perfectio, per argentũ omne mundanum accipitur, quod quidem aliquando paruum est in re, sed magnũ deuotione.
Mille tui paci. Eadem perfectio quę per mille significatur, etiam per cẽtum notatur, quia vterque numerus perfectus, & idem valet ducenti, quam si diceret duo millia.
Mille tui paci. Idem est argentei & pacifici: quia pecunia pro Deo erogata, pacem inter Deum & hominem cõciliat.
✠ Greg. Qui sunt isti pacifici, qui mille dicuntur esse & ducenti, nisi illi superiores argenteis, quo dum perfecte mittimus, pacẽ per eorum distributionem cũ sanctis nobilissis acquirimus? Vnde & in Euangelio Dñs pręcipit, *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* Sed quid per ducentos intelligimus, nisi duplicem retributionem quã acquirimus dum in hoc mundo perfecte pro Christo omnia bona contemnimus?
c *Quæ habitas in hortis.* Ecclesia vel quęlibet fidelis anima in hortis habitat, quę iã viriditate spei & bonorum operum est repleta. Sicca quippe est spes huius mundi, quia oĩa quę hic amantur, cũ festinatione arescunt. Quę ergo in hortis habitat, oportet vt sponsum vocem suam audire faciat, i. intantũ bona prædicationis emittat, inquantum ille delectatur quẽ desiderat, quia amici auscultant, videlicet oẽs electi, qui vt ad cęlestẽ patriã reuiuiscant, verba vitę audire desiderant.

Quæ habitas. Et quandoquidẽ vnicuiq; apud me reseruat̃ D
pro meritis præmiũ, & duplex retributio doctoribus. ergo dum adest tempus merendi, dum differtur dies nuptialis, quãtum valet vnusquisque, in cultura huius vineæ persistat.
d *Amici.* Id est, angeli quos adiutores tibi dedi, & spiritus iustorum, qui iam cũ Deo sunt, & pro fratribus orant.
e *Fac me audire.* Exigo à te vt habites, nullo tumultu discessura, postea etiam exigo, vt vocẽ tuam me audire facias.
f *Fuge dilecte.* Annuẽs ecclesia rñdet, quandiu vis abesto: differ † socij. pręsentiam tuã, ego spe longanimi quicquid pręceperis, patiar vel faciam.
Fuge dilecte. Non optando loquitur, quis E
enim optet eum quem diligit fugere, sed memor suę conditionis illius voluntati consentit.
Fuge dilecte. Quasi: Tu quidẽ qui ex carne cõprehensibilis factus es, ex diuinitate tua intelligẽtiã nostri sensus excede, & in teipso nobis incõprehẽsibilis permane. Hoc clamat ecclesia dño spiritu prophetico, postquam mortem & resurrectionem domini ascensionemque descripsit. Fugere nos dicitur, quando id quod reminisci volumus, nõ occurrit: quando id quod volumus, memoria non tenemus.
g *Assimilare.* Ita fuge, vt creberrime per grãm cõpunctionis fidelũ cordib⁹ appareas, q̃ sunt mõtes aromatũ: q̃a despectis oĩbus cupiditatibus, & purgatis vitijs, amore cęlestiũ tenent̃, & virtutũ odore fragrãt, & bonus odor Christi fiunt.
✠ Greg. Fugiens reprobos dilectus montes aromatũ petit, quia peruersos dimittens, sanctas aĩas visitare nõ desinit, quæ & per contemplationem excelsę fiunt & per confectiones virtutũ odorifera vnguenta secũ ferunt. Super hos montes dilectus capreę & hinnulo ceruorũ assimilat̃, quia in cordibus sanctorũ virorum manifestatur quã pia charitate humanitatẽ pro nobis assumpsit. Qui dum ex patrib⁹ antiquis natus fuit, quasi ex ceruis hinnulus, sicut dictũ est superius, venit. Qui dum esset diues, pauperem se, vt nos ditaremur fecit: & dum esset super omnia excelsus, humilitatem nostram ineffabili dignatione suscepit. Cui immensas gratias quoadusque viuimus, reddamus: cui pro nobis in mortem tradito & resurgenti in immortalitatem, nosipsos & corpus F
debemus: Qui viuit & regnat cum Deo patre, &c.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In ea.* s. vrbe quæ hẽt populos. i. Roma, in qua habitabant aliqui de oĩbus terræ populis, vel quia oẽs populi Romano imperio, cuius caput est Roma, erant subiecti. vñ dicit Leo Papa in sermone apostolorũ Petri & Pauli. Dispositioni diuini operis maxime cõgruebat, vt multa regna vno cõfęderarent̃ imperio, & cito peruios haberet populos prædicatio generalis, quos vnius tenebat regimen ciuitatis. 2 *Tradidit eam custo.* i. beato Petro & eius successoribus. 3 *Vir af.* Vel ille intelligit̃ Constantinus, qui fuit victoriosus cõtra hostes imperij Romani, de quibus triũphauit, & contra hostes generis humani. s. dęmones quos per fidẽ superauit & ipse. 4 *Pro fructu eius.* i. pro fructu ecclesiæ multas & magnas fecit expẽsas, quæ per mille argenteos hic designant̃. Vel põt dici, q̃ hic ponit̃ singulare pro plurali. s. mille pro multis millibus, sicut Exo. 8. f. *Venit musca grauissima.* i. multitudo muscarũ. 5 *Vinea mea co. me est.* Mutat̃ hic modus loquendi à tertia psona ad primã, de dño huius vineæ, qui est ipse Christus: de quo dictũ fuerat in tertia psona. *Tradidit eã custodibus.* Et ne credatur, q̃ per hanc traditionẽ dimiserit ecclesię custodiã, iõ dicit. *Vinea mea corã me est.* i. ad eius custodiã præsentialiter & principaliter adsisto. pp quod dr̃ in Psal. 126. a. *Nisi dominus custodierit ciuitatem, &c.* pp qđ de hac custodia multo maiores gratiæ debentur Christo, quam prælatis ecclesiæ, iõ subdit spõsa. 6 *Mille tui pacifici.* Tui pacifici sunt genitiui casus singularis numeri: q̃ patet p literã Hebraicã, q̃ talis est: Mille tibi pacifico. & est sensus, q̃ sicut mille est maior numerus q̃ ducẽti, sic maiores gratiæ debent̃ Chro, qui pacificus hic dr̃ de cõseruatione ecclesiæ, q̃ prælatis qui sub eo custodes sunt huius vineæ, & honor exhibendus prælatis cõuenienter intelligit̃ per ducentenariũ, fm illud Apostoli. i. ad Timo. 5. cap. *Qui bene præsunt presbyteri duplici honore habeantur.* Inferiorib. aũt simplex cẽtenarius pmittit̃ reddẽdus, Mat. 19. d. *Centuplũ accipiet.* 7 *Quæ ha.* Hic vlti. ponit̃ finalis cõlusio, q̃ stat in hoc, q̃ ecclesia de pſenti miseria tollat̃, & ad cęlestẽ gloriã trãsferat̃. Quod fit partialiter in pſenti, quãtũ ad sanctos, qui ad gloriã assumunt̃. Sed generaliter fiet peracto iudicio finali, cũ Chrs tradiderit regnũ Deo & patri. 1. ad Cor. 15. Ad hoc igit̃ desiderãdũ & petẽdũ, spõsus inducit sponsã dicens. *Quæ habi. in hor.* i. in ecclesijs per orbẽ dispersis, q̃ dñr horti, quia in eis fideles sunt plãtati, & q̃a ad literã frequẽter arbores circa ecclesias sũt plãtatę. 8 *Amici ausc. te.* i. angeli, ad quorũ cõsortiũ fideles tui sunt trãsferẽdi, & de tua salute soliciti, desiderãt audire tuas orões deuotas, iõ subdit̃. 9 *Fac me audi. vocẽ tuã.* i. tui desiderij expressionẽ in orõne deuota, quã cõsequenter profert sponsa dicens. 10 *Fuge dilecte mi.* Per hãc fugã nõ intelligit̃ recessus dilecti ab ea, cũ dixerit supra ca. pcedẽti dicens. *Ego dilecto meo: & ad me conuersio eius*, per mutuã inhæsionẽ, & inseparabilẽ fm illud Apostoli ad Rom. 8. g. *Quis nos separabit à charitate, quæ est in Christo Iesu, &c.* sed per eã intelligit̃ velox translatio sponsæ cũ sponso ad cęlestia, q̃ summe desiderat & petit in orõnibus suis ecclesia, vt patet in officio Ecclesiastico. Et per talẽ modũ exponit hãc fugã Rab. Sa. trahendo tñ literã ad errorẽ Iudaicũ, dicens, q̃ plebs Iudaica per hoc petit liberari à captiuitate ista in qua est modo, per Messiã futurũ. Sed hæc expositio fundat̃ super falsum fundamẽtũ, ideo bene exponitur modo pdicto, vt sit sensus. *Fuge dilecte mi.* i. educ me tecũ de miseria pſentis seculi. 11 *Et assi. ca.* i. fac istud velociter. 12 *Super mon. aro.* i. transferendo me tecũ ad cęlos, qui dicuntur montes, Psal. 120. a. *Leuaui ocu. meos in mon. &c.* qui dicũtur hic montes aromatũ, quia ibi est suauissima requies electorũ. Ad quam nos perducat qui cum patre & spiritu-sancto viuit, & regnat in secula seculorum. Amen.

Postilla

A *Incip it Prologus in Librum Sapientiæ.*

titulus Liber Sapientiæ apud Hebræos nusquam est. Vnde & ipse † stylus Græcam magis eloquentiam redolet. Hunc Iudæi Philonis esse affirmant. Qui proinde Sapientiæ nominatur, quia in eo Christi aduentus qui est sapientia patris, & passio eius, euidenter exprimitur.

CAP. I.

a *Diligite iustitiam, &c.* Rab. Hunc librum Hieronymus asserit non a Salomone (vt putatur) sed a Philone doctissimo quodam Iudæo fuisse cõscriptum, quem pseudographum, (idest falso, inscriptum) appellat, quia nomen alienum sibi vsurpat, cu B ius expositionẽ presbyter bellator octo voluminibus comprehendit. Dicit tamen Hieronymus hunc librum apud Iudæos non haberi, sed Græcam magis redolere eloquẽtiam, nec inter canonicas recipi scripturas. Vt ad veram iustitiã nos reduceret & inuitaret, primo commendat no C bis iustitiam, per quam venitur ad sapientiam dicens: *Diligite iustitiam, &c.*

b *Terram.* Carnem. s. discrete reprimitis, ne superbiat contra spiritum. Quasi: *Primum quærite regnum Dei, &c.*

c *In simplicitate.* Idest, voluntati illius vos subijcite, & mandata custodite, quasi dicat, Qui non intelligitis, nolite reprehendere, quia secreta Dei non possunt humana ratione comprehendi, quia incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles, viæ eius.

d *Quoniam in male.* Idest, in animali homine, iuxta illud: *Animalis ho non perci, &c.* Et ideo nõ dixit spiritum. i. animam spiritualem.

Quo. in ma. Raba. Frustra sibi blandiũtur philosophi & hęretici & falsi Christiani. Soli enim mũdo

INCIPIT LIBER SAPIENTIAE.

CAP. I.

a Vt caro obediat spiritui. — Non solum facite. — b Quibus data est potestas iudicandi. — c Vt obediat caro spiritui.

Diligite iustitiam, qui iudicatis terram, 1

a Hoc est scripturam pie legite & intelligite. 2

Sentite de domino in bonitate, & in 3

simplicitate cordis quærite illum, quo- 4

a Non tentabis dominum Deum tuum. 5

niam inuenitur ab his qui non tentant 6

a Iustis scilicet, quia iustus ex fide viuit.

b Quæ societas lucis ad tenebras, aut quæ conuentio Christi ad Belial.

illum, apparet autem eis qui fidem habent in illum. † Per- 7

Vera. 8

uersæ enim cogitationes separant a Deo, probata autem 9

a Omnem insipientiam. b Vbi zelus & contentio, ibi inconstantia & omne opus prauum. 10

virtus corripit insipientes. Quoniam in maleuolam ani- 11

Postilla venerabilis patris fratris Nicolai de Lyra super librum Sapientiæ incipit.

CAP. I.

Diligite iustitiam. *Post libros historiales non canonicos, magis tamen reputatos, quod dico propter historiam Susannæ & Belis, & secundũ Esdræ, quæ historiæ vltimo ponentur ratione dicta in principio Tobiæ exponendi sunt duo non caconici, qui sunt simpliciter morales, scilicet liber Sapiẽtiæ, & liber Ecclesiasticus. Inter quos præmittendus est liber Sapientiæ, tã ratione auctoris, quam ratione materiæ. Ratio primi est, quia licet Philo desertissimus Iudæorũ hunc librũ Græce scripserit, vt communiter dicunt doct. & historiographi, tamẽ ipsum compilauit ex sentẽtiis Salomonis, propter qd Salomon est eius auctor principalis. Loquẽdo tamen de auctoribus humanis. vnde infra 8. & ix. c. expresse loquitur auctor in persona Salomonis: Iesus autẽ filius Sirach scripsit librũ Ecclesiasticum tempore Simonis filij Oniæ vel post, quod patet per hoc qd infra l. cap. fit mentio satis prolixa de ipso, & sic fuit posterior Salomone & tẽpore & auctoritate. Ratio secũdi est, quia vterque partim procedit ratiocinatiue, & partim exemplatiue, vt in psecutione videbitur domino cõcedente. Exempla vero posita in li. Sapiẽtiæ incipiũt a priori. s. ab Adã, vt habetur infra 10. c. & terminãtur in patribus exeuntibus de Aegypto. Exempla vero posita in li. Ecclesiastico incipiũt ab Enoc & procedunt vsque ad Simonẽ filium Oniæ, vt patet Eccle. l. qui fuit parum ante tempora Machabæorum, & sic patet ratio secũdi. His igitur præmissis liber iste qui nomine sapientię intitulatur, in duas partes diuiditur. Nam primo inducit auctor ad sapientiam desiderandam & habendam, & hoc ratiocinando, secundo ad idẽ inducit exem-* Diuiso. *plificando infra 10. c. Ad intellectum autem vtriusque considerãdum, quod in hoc libro vt frequenter sapientia & iustitia pro eodẽ accipiuntur. Accipitur. n. hic iustitia legalis, quę sicut dicitur. 5. Ethi. est omnis virtus. Nã lex præcipit de actibus omnium virtutum. Est enim intẽtio legis, ciues facere bonos. 10. Eth. Quæ bõitas fit per virtutes. Similiter sapientia prout accipitur hic, includit omnẽ virtutẽ. Nam ad sapientem pertinet determinare illud quod est formale in qualibet virtute propter quod. 2. Ethic. diffinit virtus sic: Virtus est habitus electiuus in medietate consistens, prout sapiens determinauit. Et ideo sapiẽtia quæ est cuiuslibet virtutis dicto modo determinatiua, includit omnem virtutem. Et sic patet quare iustitia est sapientia, & qualiter pro eodem frequenter accipiuntur in hoc libro. Sciendũ etiam, quod sapientia vel iustitia hoc modo dicta dupliciter accipitur. Vno mo prout per actus humanos acquiritur. Alio modo prout a Deo infunditur, & licet de vtraque in hoc libro tangatur, tamen de illa quę est per infusionẽ, principaliter agitur. Igitur ad iustitiã vel sapiẽtiam sic intellectam, auctor primo nos inducit. Secũdo circa hoc errores excludit, ibi:* Nolite zelare mortem in errore, &c. *Tertio prosequendo propositũ resumit. 6. c. sicut Philosophus in principio libri de Anima, primo ad notitiã habẽdã de anima inducit, & secundo errores circa eam excludit in persecutione primi libri, & postea ad tractadum de anima & eius potentiis procedit secundo libro & tertio.*

Circa primam partẽ sciendum, quod sicut in mouente requiritur debita virtus ad regulariter mouendum, sic in mobili recta dispositio vt obediat mouẽti, & sic est in hominibus. Nã in prælatis & principibus requiritur sapientia siue iustitia dicto mo intellecta, ad hoc quod bene regant populũ, & in populo porportionabiliter requiritur sapientia, vt bene subdatur, & obediat regimini ipsorũ. Quod primó ostẽditur in pręlatis, secundo, in subditis, ibi. Spiritus enim sanctus disciplinę. *Circa primum dicitur.*

1 Dilig. iu. *quæ includit omnem virtutem.*

2 Qui iu. ter. *i. habitantes in terra in foro seculari & ecclesiastico. Et quia in hoc sunt ministri & vicarij Dei, a quo procedit omnis potestas recte iudicandi, ideo subditur.*

3 Senti. de do. in bo. *i. cõformamini illi, quia sicut omnia ordinat in seipsum tanquam in finem vltimum & optimum, ita vos actus vestros ordinate ad commune bonum & ad honorem diuinum.*

4 Et in simp. c. *i. munditia mentis, quia secundum Aug. hoc est simplex cor quod est mundum cor.*

5 Quæ. il. *i. habete notitiam eius sapientiæ donum, quæ omnem virtutem includit. Et subditur modus inueniendi, cum dicitur.*

6 Quoniam inue. ab. h. qui non ten. il. *Tentat autem Deum qui habẽs in aliquo negotio quod faciat via humana, irrationabiliter omittit illud expectans effectũ ex prouisione diuina, propter quod in acquisitione sapientię omittens quod potest agere, vtpote studij exercitiũ, expectans eã habere a Deo est quędam ipsius Dei tentatio, propter quod merito sibi denegatur. Sed facientibus quod in se est per exercitium virtutis, studij, & orationis conceditur, iõ bene dicitur:* Quoniam inueni. ab his qui non ten. il. *Et quia tales quantum ad id quod nõ possunt attingere, committunt se diuinæ prouidentiæ, ideo subditur.*

7 Apparet autem. *i. tendentes in ipsum per amorem, talibus enim vltra communem modum aliorum manifestantur secreta diuina.*

8 Peruersæ enim co. *quia sicut bonæ sunt causa vnionis ad ipsum, ita malæ separationis ab ipso, ideo concluditur.*

9 Proba. autem virtus. *idest, approbata a Deo existens in superioribus.*

10 Corripit insi. *i. per ignorãtiam peccantes, nam per eorum instructionem reducuntur ad virtutem, non autem sic fit de peccantibus ex certa malitia, ideo subditur.*

11 Quoni. in ma. ani. *Dicitur autẽ maleuola anima, cui placet ipsa malitia propter habitũ vitiosum, secundũ quod dicitur Prou. 2. c.* Qui lætantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis.

Non

do corde sapientiam Dei possunt accipere.

A a *Spiritus enim san.&c.* * Idac. Sanctus pater, sanctus filius sanctus spiritus sanctus. De patre in Esdra, *Quoniã sanctus Deus est veritas.* Et in Leuitico: *Sancti estote quoniam & ego sanctus sum dominus Deus vester.* De filio i Euãgelio, *Scio te qui sis tu sanctus Dei.* Itẽ ibi, Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. De Spiritusancto in Salomone, *Sanctus enim spiritus disciplinæ effugiet fictum & auferet se a cogitationi. quæ sunt sine intellectu.*

b *Ben.* Contra illos inuehitur, qui cogitationes bonas & malas dicunt a Deo immitti, cum Deus velit omnes saluos fieri homines, & ad cognitionẽ veritatis venire.

B Ipse enim nemini tentat, vt decipiat sed vt probet, vnde. Tẽtauit Deus Abraham. *Et: Proba me, & tenta me, &c.* Vnusquisque autem tentat a concupiscentia sua, & iusto Dei iudicio permittitur cadere, qui spiritui veritatis noluit obedire.

c *Spiritus domini re.* * Idacius. Vt spiritum sanctum doceamus vbiq; diffusum. Dauidicum inuestigabimus testimonium, ex cuius prophetia spiritus sanctus docetur nõ locis, vt vos in graui somno detenti, sed potentia sua, sicut pater & filius vbique diffundi &c. Et in Salomone, *Spiritus Domini repleuit orbem terrarum.*

* Victor. De spiritusancto quod adsit vbiq; dicit propheta ex psona Dei, *Ego in vobis & spiritus meus stat in medio vestrũ*, Et Salomon ait: *Spiritus Domini repleuit orbem terrarum, &c.*

D d *Et hoc quod continet omnia.* i. spiritus, qui omnia gubernat & regit. Vel, qui attingit a fine vsque ad finẽ, scientiã habet vocis. i. intelligẽtiam scripturarũ prꝯstat hominibus. Vel qđ continet omnia, idest homo qui conuenientiã habet cũ omni creatura, vnde: Ite prędicate euãgelium omni creaturæ. — Infra 8.a.

e *Scientiam habet vo.* idest, diuersarum linguarũ a spiritusãcto, qui dedit apostolis loqui diuersis linguis magnalia Dei. Vel quod cõtinet omnia, idest, spiritussanctus, qui omnia replet sua essentia, sciẽtiam habet vocis, idest, verbi Dei, idest, eiusdẽ sciẽtiæ cum verbo, Vel hoc quod continet omnia. i. ecclesiam, qui alij datur. &c.

E Rab. Qui in principio ferebatur super aquas, & maiestate sua omnem creaturam implet & continet.

f *Propter hoc.* Rab. Sicut electi donum sciẽtiæ & pietatis per spiritum accipiũt, sic reprobi superbia sua inflati, errorem suũ impudenter proferunt, quoniam spiritum Dei celare nõ possunt, nec iustam pęnam euadunt, quia sicut oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum, ita vultus domini super facientes mala. — Psal.33.c.

g *Costodite ergo.* Rab. Perniciosę sunt murmurationes & detractiones, vnde: Susurrones enim & detractores Deo sunt odibiles, vnde: *Qui detrahit alicui rei, in furtum se obligat.* — Prou.13.b. F Rom.2.d.

Os

---

a Non spiritum. b Quæ desursum est pudica, pacifica, modesta.
mam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdi- 1 2
a Qui peccatis subiacet, corpus, non spiritus est. b Qui docet omnem disciplinam.
a to peccatis. † Spiritus enim sanctus disciplinæ effugiet fi- 3
a Qui aliud dicit, & aliud facit. b Cogitationes hominum vanæ sunt.
ctum, & auferet se a cogitationibus quæ sunt sine intellectu, 4 5
a Fictus cum retributionis dies venerit, pro iniquitate punietur. b Opprimente. 6
b & corripietur a superueniente iniquitate. Benignus est enim 7
Ideo. Vel & tamen. a Omnem detrahentem.
spiritus sapientiæ, & non liberabit maledictum a labiis suis, 8 9
a Delectationum, quarum sedes est in renibus.
b Cogitationis quæ in corde est. 10
c quoniã renum illius testis est Deus, & cordis illius scrutator 11
est verus, & linguæ eius auditor. Quoniã spiritus domini re- 12 13
a Donis gratiæ. b Ecclesiam per omnes dilatatam.
c Alii per spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ, alii fides, alii gratia sanitatum. 14 15
d pleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia, 16
e † scientiam habet vocis Propter hoc qui loquitur iniqua, non 17 18
f potest latere, nec præteriet illũ corripiens iudicium. In cogita- 19
a Dominus interrogat iustum impium. 20
b Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum ascendit ad dominum, & iusta vltione puniuit eos. Murmurationes quoque filiorum Israel iusto iudicio Deus percussit. 21 22
tionibus enim impii interrogatio erit, sermonũ autem illius 23 24
a Punitionem. Iniqui.
auditio ad Deum veniet, ad corruptionem iniquitatum illius.
a Idest, Dei zelantis propter amorem quem habet ad animam.
Quoniam auris zeli audit omnia, & tumultus murmuratio
g num non abscondetur. Custodite ergo vos a murmuratione, 25 26

NICOLAVS DE LYRA.

1 Non intro. sa. *per superiorum correctionem, nec per diuinam illustrationem.*

2 Nec ha. in. *idest, homine subdito carnalibus vitijs, quæ causant hebetudinem mentis, nam vita talium est brutalis, sicut dicitur. 1. Ethi.*

3 Spiritus enim sanctus. *Hic consequenter inducit subiectos ad sapientiam, sine qua non sunt conuenienter regibiles regimine morũ. Et diuiditur in duas partes, quia primo proponit intentũ, secundo probat propositum, ibi: Quoniam spiritus domini. Circa primũ sciẽdũ quod sicut dicit Philosophus. 3. Physi. idem sũt doctrina & disciplina. Nã sicut ibidẽ dicitur. idem est actus mouentis & moti, diuersimode tamen nominatus. Nã vt egreditur a mouẽte dicitur motio actiua, & vt suscipitur in moto dicitur motio passiua. Et eodẽ modo doctoris & discipuli idẽ est actus dictus doctrina, vt est a docente, & disciplina vt efficitur in discipulo, & sic eadẽ sapientia specie est in discipulo & doctore, quia perfecti proprium est facere alterum sibi simile. 3. Meteororũ, propter quod sicut rectores indigent sapiẽtia vt bene regant, sic subditi vt bene obediant, ideo dicit:* Spiritus enim s. *idest, auctor sapientiæ in discipulo.*

4 Effugiet fi. *idest, illum qui in virtutibus non quærit rem, sed apparentiam tantum.*

5 Et au. s. *quantum ad suum effectum, nam quantum ad personam necessario est vbique.*

6 A cogitationibus. *idest, sine ratione, quales sunt cogitationes peccatoris qui sequitur impetum sensualitatis.*

7 Et corripietur. *idest, punietur.*

8 A superueniente ini. *nam peccatum sequens est pęna præcedẽtis per accidens tñ, nã per peccatũ præcedẽs tollitur iuste gratia, cuius subtractio est pęna, & per consequens illa quæ sequuntur ad hoc sunt pœnalia. Et ista sunt peccata sequentia, in quibus labitur homo ad subtractionem gratiæ, quæ hominem impediebat a tali lapsu, & hoc est qđ dicit Apostolus Ro. 1. c.* Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiæ. *i. dimisit eos cadere in ignominiosa peccata, scilicet. propter alia minora præcedentia.*

9 Benignus est e. spi. *i. dator sapientiæ, quia non solum dat eam superioribus & magnis, sed etiam inferioribus & subiectis, dum tamẽ ad hoc debite disponantur. Ideo alios excludendo subditur.*

10 Et non li. ma. *idest, hominem in peccatis obstinatum.*

11 A labijs. *i. a blasphemijs & alijs peccatis, labiorũ motu pꝑetratis.*

12 Quoniam re. illius. *idest, affectionum malarum.*

13 Testis est De. &c. il. *cogitationis ipsius.*

14 Scru. est ve. *quia nihil eum latere potest.*

15 Et linguæ. *idest, sermonum illius auditor, & multo fortius operũ eius inspector.*

16 Quoniam spi. domi. *Hic consequenter probat dictum suũ, scilicet, quod affectiones & cogitationes & locutiones peccatoris nõ latent Deũ, quia spiritus eius est vbique per essentiam & præsentiam, & hoc est quod dicitur.* Quo. spi. D. *qui omnia scrutatur, etiam profunda Dei. 1. Cor. 2.*

17 Repleuit or. ter. *nam omnia creata sunt & producta per ipsum, Gen. 1. a. Spiritus domini ferebatur super aquas, idest, super materiã informem, sicut voluntas artificis super materiam, vnde sunt aliqua formanda, prout dictum fuit ibidem.*

18 Et hoc quod continent. *idest, spiritussanctus, omnia conseruans in esse, sicut pater & filius, nam indiuisa sunt opera trinitatis.*

61 Scientiam ha. vo. *idest, notitiam cuiuslibet dicti publice vel occulte. ideo concluditur.*

20 Pro. hoc qui. *qualitercunque, non potest latere spiritum domini.*

21 Nec præteri. il. *dimittendo impunitum*

22 Corripiens iu. *idest, diuinum iudicium, puniens omnia mala.*

23 In cogitatio. eni. impij inter. erit. *i. discussio in iudicio diuino.*

24 Sermonum autem il. *repetitio est eiusdem sententiæ ad maiorem assertionem.*

25 Quo. au. ze. *i. Dei, qui non solum zelotes sed zelus in abstracto potest dici propter singularem & excellentem animarum zelum.*

26 Cust. er. *minus dicendo plus significat, scilicet, quod multũ obest.*

a *Os quod mentitur.* Rab. Est mendacium leui oris culpæ, cũ
A quis mentitur, præstans beneficiũ. Quod autem scriptum est
Exod. 1.d. Deũ benefecisse obstetricibus Hebræorum, & Raab meretrici
Iosi. 2.a. & 6.c. ci, nõ ideo factũ est, quia mẽtitæ sunt, sed quia misericordes fuerũt, nec remunerata est fallacia, sed beneuolẽtia. Sicut enim absurdũ non esset si Deus alio tempore commissa, propter posteriora bona vellet ignoscere, ita conueniens est quod Deus vnum idemque factum propter bonum malum condonat, & ipsum bonum
B remunerat.

† 2. q. 5. nec artifici. & ca. si quis ad te confugiet, & q. 5. c. iuramẽti.

b *Nolite zelare.* Enumerauit quæ sunt homini noxia, scilicet, murmurationes, detractiones, & mendacium, nũc idem alijs verbis replicat, vt scilicet, fugiamus ea. Morti enim sunt obnoxia. Non enim placet mors nostra Deo.

† vt salutem consequerentur.

Ezech. 18. g. Qui ait: *Quare moriemini domus Israel?* Quia nolo mortem peccatoris, vel morientis, dicit dominus. Deus enim autor est salutis non perditionis, qui fecit omnia bona valde. Stipendium quidem peccati mors, gratia autem Dei vita æterna.

Ro. 6. d. Rab. Item significat, quod Deus est autor bonorum, non
C malorũ, & ideo iustus iudex. Nõ enim necessitate peccamus sed

quæ nihil prodest, & a detractione parcite linguæ. Quoniam
a sermo obscurus in vacuum non ibit. † Os autem quod men-
b titur, occidit animam. Nolite zelare mortem in errore vitæ vestræ, neque acquiratis perditionem in operibus manuum
c vestrarum. Quoniam Deus non fecit mortem, nec lætatur in perditione viuorũ. Creauit enim vt essent omnia, & sanabiles fecit nationes orbis terrarum. Non est in illis medicamentum exterminii, nec inferorum regnum in terra. Iustitia perpetua est & immortalis, iniustitia autẽ mortis est acquisitio. Impii autem manibus & verbis accersierunt illam, & æstimantes illam amicam defluxerunt, & sponsiones posuerunt ad il-
d lam, quoniam morte digni sunt qui sunt ex parte illius.

Interlinear: a Occultus. b Omne verbum otiosum quod locutus fu. homo, rationem in die iud. red. &c. — a Mucrone peccati. b Mentientis. — a Vt non perirent. b Non ægrotatiuas. — a Vel voluit esse. b Omnes. Vel generationes. c In natura eorum. d Per antiphrasim, idest, peccatum quod non sanat, sed a Deo exterminat. — a Nihil homini nocuisset diabolus, nisi homo acquieuisset. — a Idest a perpetua morte liberat. b Idest morte punitur æterna. — a Factis scilicet & dictis. b Quia putabant se impune peccare. — a In mortem æternam. b Ne separentur.

sed peruersa voluntate, quæ ex liberi arbitrij qualitate procedit. A Deo non est, quicquid contra naturã est. Peccatũ autẽ
D contra naturã est, de quo mors, & omnia quæ mortis sunt oriuntur, idest, ex eo quod factus de terra, non regnum infernorum, idest, diaboli & suorum, sed potius ex vitio.

✱ Anas. Est in nostra potestate & libero arbitrio nostro salus nostra & interitus, vt scriptum est,
Ecc. *Deus ab initio fecit hominẽ &c.* Quãobrem Sapiens monet, *Ne mortẽ æmulemini in errore vitæ nostræ, neque attrahatis exitium in operibus manuũ vestrarũ, quia Deus mortẽ non fecit, neque delectatur in perditione viuorum,* ostendens nostram conuersionem sponte a nobis eligi.
E c *Deus mor. non fecit.* ✱ Amb. fecit animã vt sit, creauit hominem in incorruptionem, quẽ ad imaginẽ sui fecit, sed homines a naturæ munere deuiantes, obnoxios fecere se morti, vt quasi terreni corrũpãtur. Sed Deus per tribulationes ad pœnitentiã cogit, vt per pœnitẽtiã vtatur & cõsummatur illud accidens malum improbitatis, & pereat.
F d *Et spon.* Percussimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et a detra. par. lin. *Nam linguæ iniuriatur, cum ad detractionem proferendam applicatur, quia per hoc pœnam meretur: vnde Luc. 16. dicitur de diuite epulone, quod grauius ardebat in lingua, eo quod inter epulas positus detrahebat pauperibus.*

2 Quoniam s. o. *idest, palliatus apparentia sanctitatis, cum interius habet venenum iniquitatis.*

3 In v. *impunitum non transibit.*

4 Os au. *quod intelligendum de mendacio pernitioso, non autem ioco [illegible].*

5 Nolite ze. *Hic circa appetitum sapiẽtiæ remouetur triplex error procedens ex vna radice. Dixerunt enim multi valde, & adhuc dicunt aliqui, animã hominis esse mortalẽ, sic & brutorum animaliũ, ex quorum persona dicitur Eccl. 2. d.* Vnus est enim interitus hominis, & iumentorũ, & æqua vtriusque cõditio. *Et ex quo aliqui ex angustia [illegible] ad interfectionẽ sui ad euadendum illa mala, credentes [illegible] nulla alia post mortẽ esse. Alij vero per oppositũ quærebant delicijs [illegible] alibus affluere sine freno rationis, sicut & bestiæ, reputãtes, quod post mortem nulla esset punitio vel præmiatio operũ humanorũ. [illegible] ex hoc tertij dicebant, quod omnis pœna vitæ præsentis erat pro aliqua culpa præcedenti ipsius afflicti. Cuius erroris fuerũt tres amici Iob, vt ibi [illegible] diffusius declaraui. Tria autẽ hæc cõtrariãtur appetitui & acquisitioni sapiẽtiæ, quæ reprobat suiipsius interfectionẽ, & bona vitæ futuræ præfert bonis vitæ præsentis, & in præsenti vita præfert bona virtutis diuitijs, & honoribus, & delicijs. Sic ergo proceditur, quia primo remouetur primum secundo secundum, cap. 2. tertio tertium ca. 3. Circa primum dicitur.* Noli. ze. mor. *idest, appetere eam.*

6 In er. *idest, per hoc omnem pœnalitatem credentes euadere, hoc est enim erroneum. Nam maior punitio sequitur in anima separata, ideo subditur.*

7 Neque ac. per. *scilicet, gehennæ.*

8 In ope. ma. *idest, per manus vestras vos interimendo.*

9 Quoniam Deus non fe. mor. *scilicet, hominis quem creauit, potentẽ non mori, per donum originalis iustitiæ, quod si seruasset, sine morte media ad gloriam animæ & corporis transisset.*

10 Nec læta. in per. vi. *per mortale peccatum.*

11 Cre. en. *i. ad hoc enim creauit res, vt permaneant in esse. Incorruptibiles per seipsas, vt angelos, animas humanas, corpora cælestia & etiã elemẽta quantum ad totalitatẽ, licet in aliquibus eorum partibus sit generatio & corruptio. Res vero corruptibiles conseruat in esse secũdum earum species per continuam generationem.*

12 Et sana. *i. diuersas nationes hominũ, quia licet humanã natura ceciderit per peccatum, tamen non est irremediabile sicut peccatũ angeli ex natura. Similiter licet homo per peccatum incurrerit necessitatẽ moriendi, non tamen statim, sed dedit sibi remedia medicinarũ contra calamitates infirmitatum insurgentium vsque ad humanæ vitæ debitam periodum.*

13 Non est, &c. *Hic consequenter declarat dictum suum & primo quantum ad remedium contra morbos corporales, cum dicitur:* Non est in il. *idest, in hominibus.*

14 Me. e. *i. remedium contra calamitates corporales per exterminationem propriæ vitæ, sicut faciunt illi qui se interimunt, vt liberẽtur a calamitatibus huius vitæ, vt prædictum est, secundo quantum ad pœnas spirituales, cum dicitur.*

15 Nec in. *idest, in præsenti vita. Est autẽ lex infernalis regni, quod nullus ibi a culpa, & pœna pôt regredi, sed semper in præsenti vita possunt homines a culpa per pœnitẽtiã sanari, & per consequens euadere pœnã inferni per gratiam iustificantem, & ad immortalitatem gloriæ ducentem. ideo subditur.*

16 Iusti enim. *quæ est per gratiam.*

17 Perpe. est & im. *scilicet, effectiue, quia facit homines dignos immortalitate gloriæ.*

18 Iniu. au. *quæ est per peccatum mortale.*

19 Mortis ac. *Nam per ipsam incurritur mors gehennæ.*

20 Impij au. ma. *idest, operibus.*

21 Et ver. ac. *illam, scilicet, iniustitiam.*

22 Et æsti. &c. *idest, sibi conuenientem propter habitum vitiorũ inclinantem ad malum, vnde dicitur. 2. Ethic. Qualis est vnusquisque talis finis sibi videtur.*

23 Defluxerunt, &c. *per diuersa vitia.*

24 Et spon. posuer. *inhærẽtes ei inseparabiliter, sicut spõsus sponsæ.*

25 Quoniam mor. *scilicet gehennæ.*

26 Dig. sunt qui sunt ex par. &c. *sicut illi qui sunt ex parte iustitiæ, digni sunt immortalitate gloriæ.*

CAP.

CAPVT II.

A a DIxer.en. Rab. Vox perditorũ qui tanquam bruta animalia quæ sunt pręsentia amãt, despiciũt futura, nec post hanc vitam requiem æternã sperãt. De quibus dicit: *Homo cum in honore esset, non intel. &c.* Et Esaias increpat dicens: *Dixistis en.* Percussim⁹ fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactũ, &c. Et Amos: *Væ qui dormitis in lectulis eburneis*, & lasciuitis in stratis vestris, qui comeditis agnũ de grege. Vere exiguum est, quia ex nihilo. Vel aliter: *Vere non erit nobis quies post ob.* quia exiguũ est, & in nihilũ redigemur.

b *Quoniam fu.* Verè nihil erimus, quia fumus & flatus est ĩ naribus nostris, ideo, in corpore nostro, idest corpus nostrum fu- B mo & flatui comparatur qui simul oriuntur, & deficiunt.

c *Et ser.scin.* idest anima comparabilis scintillę, quæ statim fit nihil, sermo dico, idest anima.

d *Ad co.cor no.* idest vegetat corpus. Et q ita sit exponendum, probat subdens: *Quia extinctus ci. & post, spiritus diffunde.*

e *Vi.præ.&c.* * Amb. luxuriosi dicunt, *Vino & vnguentis nos repleamus*, Vnguento enim se vngunt, qui corpori odoris gratiam quærunt. Sed & illa vnguenta libidinis illecebras mouere cõsuerunt. Aliud est sobrie C brietatis vnguentũ, de quo dicit Ecclesia ad sponsum suum, D *Vnguentum exinanitũ nomen tuum*: aliud oleum quo artus aiæ & quædam mẽbra pinguescunt. Vñ & Dauid dicit, *Impinguasti in oleo caput meum.* Et hoc est oleum lætitiæ quo vnctus est Chrs a Deo patre vt præ oibus suis emineret cõsortib⁹. Hoc iubet vngere caput nostrũ, vt oleo lætitiæ obducatur omnis simulata tristitia, ne videaris ieiunium tuum vendere hominibus, ne videaris contristari in animæ tuæ salute. Nemo enim tristis coronatur, nemo mestus triũphat. *Vnge ergo caput tuum*, vbi sensus sapientis sunt. Oculi enim sapientis in capite eius. Ad mysteria vocaris & nescis, discis cum veneris. Et reminiscere illud, *Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam Aaron*: tunc cognosces quid sit. *Vngite caput vestrum*, quando placueris Deo, vt tibi sua patefaciat sacramenta, & det gratiam spiritalem.

f *Opprim.* Rab. Generaliter pertinent hæc ad eos, qui Deũ contemnentes nulli sexui vel ætati parcunt, sed iniuste & auare oẽs opprimunt. Specialiter verò hęreticos tangunt, qui pauperẽ ecclesiæ populũ modis omnibus prosequuntur. Et viduã, de qua dictũ est: *Viduam eius benedicens benedicã, &c.* Veteranos. s. prophetas & apostolos reprehendunt, non diuinæ F legis

[Margin: Can.1. — Psal.22. — Psal.44. & Heb.1. — † si Eccle.2. — † Quasi extincta — E — Psal.132. — Matt.6. — † De pę. di.3. c.tantum. — † nostrum — Psal.131.]

CAP. II.

a Si aperte non audent.
DIxerunt enim impii cogitantes apud se nõ 1
a Præsentis.
recte. Exiguũ & cum tędio est tẽpus vitæ 2
a Quies post mortem.
nostræ & nõ est refrigeriũ in fine hoĩs, & 3
a Post mortem.
nõ est qui agnitus sit reuersus ab inferis. 4
quia ex nihilo nati sumus, & post hæc erimus tanquã †non 5
¶Alias afflatus. a Fragilis nihil valens.
fuerimus. qm̃ fumus & flatus est in naribus nr̃is, & sermo 6 7
† scintillæ ad commouendum cor nostrum. † Quia extin- 8
ctus cinis erit corpus nostrũ, & spiritus diffundetur tanquã 9 10
mollis aer. Et transiet vita nostra tanquam vestigium nubis, 11
& sicut nebula dissoluetur, quæ fugata est a radiis solis, & a 12 13
calore illius aggrauata. Et nomen nostrũ obliuionẽ accipiet 14
per tempus, & nemo habebit memoriam operũ nostrorũ. 15 16
Vmbræ.n. transitus est tẽpus nostrũ, & non est reuersio finis 17
nostri, quoniã consignata est, & nemo reuertitur.† Venite er 18
go & fruamur bonis, quę sunt, & vtamur creatura tanquã in 19 20
iuuẽtute celeriter. Vino pretioso & vnguentis nos impleamus, & nõ prætereat nos flos tẽporis. Coronemus nos rosis, antequam marcescant. Nullum pratũ sit, quod non pertranseat luxuria nostra. Nemo † vestrũ exors sit luxuriæ nostræ. 21
Vbique relinquamus signa lætitiæ, quoniã hæc est pars no- 22 23
a Hæc quoque perditorum vox. b Spiritu.
stra, hæc est sors nostra. Opprimamus pauperem iustum, & 24
a Prophetæ vel Apostoli. b Sapientiam.
nõ parcamus viduæ, nec †veterani reuereamur canos multi 25
a Quod enim infirmum est inutile inuenitur. b Quasi: Fortitudinem pro iustitia habeamus.
tẽporis. Sit autem fortitudo nostra lex † iustitiæ. Quod enim 26 27
a Vox Iudæorum. b Christum qui peccatum non fecit.
infirmũ est, inutile inuenitur. Circumueniamus ergo iustũ. 28
¶Idest ecclesiam morte Christi viduatam. a Dum vtilitatẽ eius in omnibus viderent. b Carnalibus.
quoniam inutilis est nobis, & cõtrarius est operibus nostris, 29

NICOLAVS DE LYRA. CAP. II.

DIxerunt enim. *Consequenter remouetur error secundus. s. illorum qui propter animæ immortalitatem secundum suum errorẽ dicebãt esse currẽdũ sine freno rationis ad vitia carnalia. Et primo hic error ponitur, secũdo tollitur, ibi.* Hęc cogitauerũt. *Prima in duas, qa primo ponit error in intellectu, secũdo in effectu, ibi.* Venite ergo. *Circa primũ dicitur.* 1 Dix.en.im. *Licet enim in primis principijs non sit error, tamen in deductione conclusionũ ex illis cõtingit errrare, quoniã minor propositio non accipitur recte sub maiore.* 2 Exig.& cum tę. *quia solum ponebant isti vitã præsentem, quæ cito transit, ideo subditur.* 3 Non est, &c. *quia negabant post vitã istam præmiũ boni operis.* 4 Et non est. *i. a mortuis. Sed hoc patet falsum. 3.Reg. 17. de filio mulieris Sareptanæ, quẽ suscitauit Elias, & de filio mulieris Sunamitis, quem suscitauit Eliseus. 4.Reg.4. de pluribus alijs in nouo testamento.* 5 Quia ex ni. *Nam materia corporis humani ex nihilo fuit producta in prima rerũ creatione, & anima infundit p creationẽ.* 6 Et post hæc eri.tan. *Hoc non sequitur, nã anima hominis est immortalis, supposito tamẽ influxu generali ipsius Dei sine quo nulla res potest esse.* 7 Quoniã fumus afflat. *Viuimus.n. per inspirationẽ & respirationem aeris.* 8 Et ser.scint. *i. res quæ põt dici scintilla, scilicet, calor naturalis, qui propter sui paruitatem scintilla potest dici.* 9 Ad com.cor. *Quãdiu enim calor naturalis est in corpore, cor influit motum in partibus alijs, quia primo viuit, & vltimo moritur.* 10 Quia ext.&c. *deficiente naturali calore, statim enim infrigidat, & tandem in cineres resoluitur.* 11 Et spirit. *idest, anima.* 12 Diffunde. *idest, euanescet sicut anima brutorum.* 13 Et tran.ui.no.tan. *quæ totaliter dissoluitur per radium solis.* 14 Et no.no.ob.ac.per. *i. per lapsum operis. Nam licet post mortem hominis remaneat nomen eius aliquantulum, tamen per longitudinem temporis euanescit.*

Et

15 Et ne. *præsentis vitæ.*
16 Habebit memoriam ope. *Deus tantum habebit memoriam ad puniendum mala, & præmiandum bona.*
17 Et non est re. *quia post mortem nullus reuertitur ad vitam de cursu naturali. Per miraculum tamen aliqui sunt reuersi, vt prædictum est, & omnes reuertentur in iudicio finali.*
18 Quoniam con.est &c. *per lapidem positum super corpus defuncti sepultum.*
19 Venite er. *Hic consequenter ponitur effectus dicti erroris. Nã si de homine nihil remanet post mortem, nec expectetur aliquod præmiũ pro bonis, vel pœna pro malis, non restat, nisi quòd homines sine fræno currant ad concupiscibilia mundi, & delectabilia carnis, & hoc est quod dicit primo de delectabilibus carnis.* Veni. ergo & fru.bo. *constituendo ibi finem nostrum.*
20 Et vtamur crea. tanquam in iu. *idest, citò sicut poterimus. Cætera patent vsque ibi.*
21 Nemo vestrum exors sit. *idest, exclusus.*
22 Luxuriæ nostræ. *ita quod sit omnibus communis.*
23 Quoniam hæc est pars no. *idest nihil plus possumus portare de bonis huius vitæ.*
24 Oppri. *Hic consequenter exemplificat de concupiscibilibus mundi per oppressionem iustorum, cum dicitur:* Oppri.pau.iu. *quia tales non possunt se, & sua contra oppressores defendere.*
25 Nec veterani reue.ca. *idest homines antiquos, sed eijciamus eos de statu honoris.*
26 Sit au.for.no.lex iustitiæ. *idest, quicquid possumus, nobis licitum reputemus.*
27 Quod enim in.est inu.in. *secundum iudicium nostrum.*
28 Circumue.ergo iu. *idest, decipiamus ipsum.*
29 Quon.in.est no. *quia non vult communicare operibus nostris.*

legis decreta, sed erroris sui deuia sequuntur. Nec ipsi capiti parent, sed blasphemant,& arguunt.

a *Videa.* Rab. Similia in euãgelio dicuntur, vbi pontifices & Pharisæi consilium inierũt quomodo Iesum morti traderẽt, & in cruce posito illudebãt dicentes; *Alios saluos fecit, seipsum autẽ,&c.* Si rex Israel est, descẽdat nunc de cruce, &c.

† in veritate

Matt.27.c.

b *Morte tur.* cruce, scilicet,quę vsque ad passionẽ Christi pœna reorum fuit. Nũc tropheũ est victoriæ.

c *Quo.De.* idest, non est auctor malorum Deus. Ad immortalitatẽ enim creauit hominem, quia diaboli eæ consentiens suggestioni, mortis sententiæ subiectus est.

d *Inuidia au. dia. &c.*

* Cæsa.Alex. Quid est apostatare, nisi a Deo discedere? Et vtique qui a Deo disiungitur, diabolo sociatur. Quod autẽ qui

a Quasi transgressoribus. b Quia mandatum Dei transgredimur propter rationem nostram.
& improperat nobis peccata legis,& diffamat in nos peccata 1
a Omnia,scilicet. ¶Se scire tanquam Deum. b Substantialem Deo & coæternum.
disciplinæ nostræ. c Promittit scientiam Dei habere,& filium 2 3
a Cogitationes nostras traducit in lucem.
Dei se nominat. Factus est nobis in traductionem cogitatio- 4
a Tenebræ non possunt videre lucem.
num nostrarũ. Grauis est nobis,etiam ad videndum,quoniam 5
a Omnino sine peccato. b Dissimiles factæ. c Sancta disciplina.
dissimilis est aliis vita illius,&† immutatæ sunt viæ eius. Tan- 6 7
a Inania facientes & dicentes. b Actionibus,traditionibus.
quam nugaces æstimati sumus ab illo,& abstinet se a viis no- 8
a Quia. ¶De futura vita non cogitant,spem futuræ vitæ præferri suæ voluntati dolent: vnde ad mortem machinantur. 9
a stris tanquam immunditiis,& præfert nouissima iustorum,& 10
gloriatur patrem se Deum habere. Videamus ergo si sermo- 11
nes illius veri sint,& tentemus quę vẽtura sunt illi,& sciemus
quæ erunt nouissima illius. Si enim est verus filius Dei, susci- 12
piet illum,& liberabit illum de manibus contrariorum. Con- 13
tumelia & tormento interrogemus eum, vt sciamus reueren- 14
b tiam eius,& probemus patientiã illius. Morte turpissima con-
a Quasi: Videbimus si post mortem resuscitare valeat carnem suam. Dixit autem. Soluite templum hoc,& in triduo,&c.
demnemus eum. erit enim ei respectus ex sermonibus illius,
Hæc cogitauerunt,& errauerunt,excæcauit enim illos malitia 15
a Consilia Dei,: quoniam in maleuolam animam non introibit sapientia. b Mortis Christi. 16
eorũ. Et nescierũt sacramenta Dei neq; mercedẽ sperauerũt 17
¶Idest,non intellexerunt,quia mors Christi honor est & salus sanctorum.
c iustitiæ, nec iudicauerunt honorẽ animarũ sanctarũ. † Quo- 18 19
a Fecit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam.
niam Deus creauit hominẽ inexterminabilẽ, & ad imaginem 20 21
a Qui inuidit homini beatitudinem quam perdidit.
d similitudinis suæ fecit illum. Inuidia autem diaboli mors

qui inuidus est, sine dæmone esse potest, sicut scriptura dicit, *Inuidia diaboli mors intrauit in orbẽ terrarum. Imitantur autem illum qui sunt ex parte illius.* Nã quod & ille qui fornicatur, a diabolo possidetur, catholica nihilominus scriptura testatur. *Si enim* dicit propheta, *Spiritu fornicationis decepti estis.*

Sap.

* Greg. Quia ipse malignus spiritus aduersarius noster cęlũ perdidit, condito ad hoc homini inuidit,& damnationem suam perditus adhuc alios perdẽdo cumulauit. Admonẽdi sũt inuidi, vt cognoscãt quantis lapsibus succrescentis ruinę subiaceãt,quia dum liuorem a corde nõ proijciunt, ad apertas operum nequitias deuoluunt. Nisi enim Cain inuidisset fratris acceptam hostiã, minime peruenisset ad extinguendam vitam, vñ scriptũ est, Re-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et im.nobis pec. legis. *Semper enim apud omnes fuit lex naturalis,cuius transgressionem improperabant iusti peccatoribus. Et loquitur hic scriptura de tota multitudine iustorum,sicut de vno homine,eo modo loquendi quo dicitur Exod.4.f.* Filius meus primogenitus Israel.

2 Promittit se scientiam Dei habere,&c. *Istud põt referri ad populum Iudaicum,qui habuit legem diuinitus datam. Exod.20.*

3 Filium Dei se nominat,&c. *quia sic nominatur ab eo, vt dictum est.*

4 Factus est nobis in traductionem cogitationum no. *eas arguendo sicut fecerunt multi spiritu prophetico.*

5 Grauis est etiam nobis ad videndum. *Et subditur causa.*

6 Quoniam dissimilis est aliis vita il.&. *Fuerunt enim Iudæi ab alijs gentibus distincti in habitu,& victu, nec communicabãt Gentilibus,comedendo & bibẽdo cum eis, & ideo graues erant eis ad vidẽdũ, propter quod Antiochus Epiphanes cogebat Iudæos, vt trãsferrent se ad ritum Gentilium, vt habetur.1.& 2.Macha.& idem voluit facere Aman. Quæ & similia prauidens in spiritu Salomon dicit ista.*

7 Tanquam nugaces. *idest, nullius veritatis homines.*

8 Aestimati su.ab illo. *Nam Gentiles erant idololatræ, vbi est maxima falsitas.*

9 Et absti.se a viis no.tanquam ab immundis. *Nã modi viuẽdi Gentilium erant in comestione idololaticorum & ciborum lege prohibitorum.*

10 Et præfert.no.iu. *idest,bona a iustis expectata præfert omnibus bonis vitæ præsentis.*

11 Videamus er. *i.p afflictiones experiamur veritatẽ verborũ eius.*

12 Si enim est verus filius Dei. *per gratiam iustificantem.*

13 Suscipiet illum. *liberando de oppressionibus iniquis,& sic factũ est frequẽter tempore veteris testamenti,sicut patet in persecutione Aman tempore Mardochæi,& tempore Machabæorum de persecutione Antiochi.*

Septẽ fratres.

14 Contumelia & tormento interrogemus eũ. *sicut patet de septẽ fratribus,qui cum matre contumeliose, & tormentis magnis fuerũt interrogati, si vellent obedire regi.2.Macha.7. Aliter exponitur pars ista de Christo,cuius passionem præuidens Salomon,hic descripsit eam,cum dicitur.* Circumueniamus ergo iustum, &c. *Quæsierũt enim Iudæi pluries Christum capere in sermone, vt patet ex decursu euangeli. i. et improperat nobis peccata legis. Improperauit enim eis Mar.7.quod irrita faciebant mandata Dei propter traditiones suas. Promittit se scientiam Dei habere. Ioan.7.d.* Est verus qui misit me,quem uos nescitis,sed ego scio eum. Et factus est nobis in traductionem cogitationum nostrarum. *Christus enim eos redarguens, cogitationes eorum propalauit Matthæi nonc.a.* Et cum vidisset Iesus cogitationes eorum,&c. *Grauis est nobis etiã ad videndum,propter odium quod conceperant contra eum. Cetera patent vsq; ibi:* Si enim est verus filius Dei,&c. *Hoc videtur esse pro ista expositione, nã vera Dei filiatio competit soli Christo,qui est solus Dei filius naturalis,alij vero sunt eius filij adoptiui.* Contumelia, & tormento interrogemus eum. *Christo enim pendenti in cruce dicebãt,Mat.27.e.* Si filius Dei es descende de cru &c. Morte turpissima conde.eum. *nam inter latrones suspenderunt eum, vt ibidem dicitur.* Erit enim respectus ex sermonibus illius. *Credebant enim Iudæi,ꝙ Christo mortuo sermones ipsius præcedentes reputarẽtur falsi, sed contrarium contigit. Nam ipso resurgente & in cælos ascendente fuit nomen eius exaltatum,& doctrina eius per orbem vniuersum.*

15 Hæc cog. *Præmisso errore circa immortalitatem animæ hic consequenter error remouetur, cum dicitur:* Hæc cogitauerunt. *idest, quæ dicta sunt.*

16 Et errauerunt,excæcauit. *& subditur causa erroris,cũ dicitur:* Excæcauit enim illos. *Quod si referatur ad Iudæos specialiter secũdum expositionẽ secundam,quod licet periti Iudæorum habuerint notitiã de Christo,sicut plenius dixi super illud Mat.d.* Videntes autem agricolæ dixerunt: Hic est hæres. *quia tamẽ cœpit prædicare conceperunt contra eũ inuidiam & odium,ex quibus obscurata fuit in eis notitia,quã habebant de Christo, incipientes exponere prophetias de eo peruerse. Si autẽ referatur ad impios generaliter,sic similiter, est verũ, quod malitiæ affectus excæcat notitiam intellectus,maxime in moralibus,quia qualis est vnusquisque, talis finis sibi videtur.3.Ethicorum.*

17 Et ne.sa.Dei. *i.occulta bona quæ præparauit diligentibus se,ideo subditur.*

18 Neque.mer.spe.in. *nullam retributionem expectantes.*

19 Nec iudi.ho.ani.san. *quod transferendæ sunt ad consortium angelorum.*

20 Quoniam Deus crea.ho.inex. *i.immortalem ex parte animæ contra corruptionem corporis,eo quod est compositum ex contrarijs elementis,dedit donum originalis iustitiæ,quo poterat anima corpus suum a corruptione præseruare.*

21 Et ad im.sim.su.fe.il. *quia fecit illum capacem Dei per cognitionem & amorem.*

Inui-

Respexit dominus ad Abel et ad munera ei⁹, ad Cain vero & ad munera eius non respexit. Iratusq; est Cain vehementer,& concidit vultus eius. Liuor itaq; sacrificij fratricidij seminariũ fuit. Nam quę meliorem se esse

introiuit in orbem terrarum.
¶Filij perditionis.
sunt ex parte illius.

Imitantur autem illum, qui
1 se doluit ne vtcum- D
2 que esset amputauit.
3 Dicendum est inuidis, quia dum se ista intrinsecus peste consumunt, etiam quicquid in se aliud boni habere videntur interimunt.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Inuid.aut.diabo.mors intr.in or. *quia per tentationem ipsius, primi parentes mandatum Dei transgredientes perdiderunt originalem iustitiam,& sic incurrerunt necessitatem moriendi, Genes.3.*
2 Imitantur autem illum. *scilicet, diabolum.*
3 Qui sunt ex parte illius,&c. *idest, omnes impii, de quibus dicitur Iohan.8.f.* Vos ex patre diabolo estis,&c.

CAP. III.
a *IVstorum au. an.* In priori capite iniquorũ sententia expressa est quam contra Christũ protulerunt. Nunc autem condemnantur stultitiæ, quia sanctos interire putant, quos pro eius confessione trucidant. Sicut holocaustum quod totũ per ignem offertur Deo acceptum est, ita passio martyrum per calorem fidei, & charitatis feruorem in odorem suauitatis Deo oblata, in conspectu domini pretiosa. vnde: Pretiosa in conspectu domini mors sanctorum eius.
b *Fulgebunt iusti & tanquam scintillæ in arundineto discurrent.*
* Gregor. Arundinetum nāque

C A P. III.

¶Martyrum. ¶Protectione.
a IVstorum animæ in manu Dei sunt, & non tan- 1
¶ Aeternæ. 2
get illos tormẽtum mortis Visi sunt oculis in- 3
a ¶Qui palmam martyrij afflictionem putant & exterminium.
b ¶ Ideſt finis, quia nullum finem præter afflictionem putabant eos habituros.
sipientium mori, & æstimata est afflictio exitus 4
a Reputatione malorum.
illorũ. Et ab itinere iusto abierunt in extermi- 5
a Perpetuæ quietis, nunc in spe, tandem in re. 6
nium, & quod a nobis est iter exterminii, illi autem sunt in pace. 7
a Quia coronam Deo corona gloriæ. 8
b Indefectiua. c Vera. 9
Et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortali- 10
a Corporaliter. b Quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam.
tatis plena est. In paucis vexati, in multis bene disponetur, quoniam 11
a Idest castigauit multis tribulationibus. b Tentatos vel tribulatos 12
c Participatione beatitudinis suæ.
Deus tentauit eos, & inuenit illos dignos se. Tanquam aurum in 13 14
a Sicut aurum in fornace non vritur, sed probatur, ita martyres non deficiunt, sed ad gratiam præparantur.
fornace probauit illos, & quasi holocausti hostiam accepit illos,
a Quasi, Non est perpetua mors sanctorum, sed in die iudicii copiosa remuneratio.
b in die iudicij quando coronabit. ¶in die iudicij.
c Ignis qui arundinetum cito consumit, subitam sanctorum mutationem, & vindictam celerem reproborum demonstrat.
b c & in tempore erit respectus eorum † Fulgebunt iusti, & tanquã scin- 15
c Subito malos consument. b Quia per illos iudicabit Deus, quia nullus resistet eis. 16
tillæ in arundineto discurrent. Iudicabunt nationes, & dominabun- 17
a Regni eius non erit finis. b Verè. 18
d tur populis, & regnabit dominus illorum in perpetuum. Qui confi-
¶Quia secundum confidentiam veram datur intellectus veritatis.
a Quia in futuro a societate eius non potuerunt auelli, quem hic fide & spe tenebant. 19
dunt in illo, intelligent veritatem, & fideles in dilectione acquiescẽt, 20

que vitam secularium appellat, qui morte arundinum per temporalem gloriã foris quasi ad alta proficiunt, sed intus a soliditate veritatis inanescunt. Vnde & Iudæorum regnum calamo cõparatur, cum per prophetam apparente in veritate carnis Domino dicitur, Calamum quassatum non confringet, & linum fumigans non extinguet. E Isa.42.
c *Scint.* Scintilla duo facit, scilicet mutat citò arundinetum, & vindicat.
d *Et regna. do.* Cum quo & mẽbra regnabunt. vnde in Daniele: *Regnum & potestas & magnitudo regni quæ est super cælum, dabitur populo sanctorum altissimi.* Dan.7.d.
Sapien. F

NICOLAVS DE LYRA.
C A P. III.

IVstorum au. *Hic consequenter remouetur tertius error, qui est circa mortem iustorum, quam multi ignominiosam reputabant, quã ... at in afflictionibus, & tormentis, nam omnia talia credebant esse pœnas alicuius peccati præcedentis, vt supra dictum est. Primo ergo ponitur huius erroris remotio, secundo cuiusdam dicti declaratio, cap. sequenti. Circa primum primo ostenditur mors iustorum (quamuis sit pœnalis) esse gloriosa. Secundo mors iniquorum ignominiosa, ibi:* Impij autem. *Circa primum dicitur.*

1 Iustorum au.an. *Sunt enim immortales, vt dictũ est, & ideo separatæ a corporibus per mortem sunt in manu diuinæ misericordiæ per securitatem gloriæ consequendæ. Nam a tempore passionis Christi, per quam aperta est ianua gloriæ, si non habeant aliquid purgandũ, statim euolant ad gloriam. Si autem habeant aliquid purgandum, detinentur in manu diuinæ iustitiæ in pœna purgatorij ad tempus, sunt tamẽ securæ de sua beatitudine consequẽda. Tẽpore vero quod fluxit ante passionem quamuis essent purgatæ, non recipiebantur ad gloriã, erant tamen securæ de ipsa consequenda, remoto impedimento naturæ per futurum redemptorem.*

2 Et non tan.il.tor.mor. *Si autẽ loquamur de tormento quod est per separationem animæ a corpore, hoc est cõe bonis & malis. Sed tormentum mortis hic dicitur illud ad quod per mortẽ deuenitur, & hoc est tormentum gehennæ, quod non tangit iustos, licet tormentũ purgatorij eos tagat quãdo nõ purgantur totaliter in vita præsenti, veruntamen non tangit eos sicut iustos, sed vt peccatores, nõ tamen peccatis remanentibus, sed præteritis pro quibus remanserunt ad pœnam temporalem obligati.*

3 Vi.sũt ocu.in. *totaliter in anima & corpore, vt patet ex pdictis.*

4 Et æst.est af. *idest, exitus illorum de hoc mundo reputatus est mera afflictio ab illis, qui nullam vitam hominis credunt post istam.*

5 Et ab itinere iu. *idest, a via iustitię quam tenuerunt in hoc mundo secundum veritatem.*

6 Abierunt in exter. *secundum insipientium errorem.*

7 Et quod a no.est iter. *secundum dictum errorem qui dicit recedentes a nobis per mortem totaliter exterminari.*

8 Illi au. *idest, iusti qui sic erronee creduntur exterminati.*

9 Sunt in pa. *Anima enim remanens, eo quod est principalior pars hominis accipitur pro toto.*

10 Spes il.im.ple. *quia non potest amitti, immortalitas vero Adæ non fuit plena: nam amitti poterat, & fuit amissa.*

11 In pau.ve. *scilicet, in illis quæ sunt homini communia & brutis.*

12 In mul.be.dis. *per gloriam animæ & corporis.*

13 Quoniam Deus ten. *Est autem tentare accipere experimentũ de ignorantia, vnde, & illa pars logica, quæ ad hoc ordinatur, dicitur tentatiua. Deus autẽ nihil ignorat, & ideo non tentat sanctos per afflictiones corporis, vt accipiat inde aliquam notitiã, sed vt virtus patientiæ eorum nota fiat alijs ad exemplum imitationis, & propter augmentum suæ retributionis, ideo subditur.*

14 Tanquam aurum in. *quod ibi nõ deterioratur, sed melioratur.*

15 Et in tempo.retrib.er.res. *Non solum quantũ ad animam, sed etiam quantum ad corpus, quod resurget gloriosum, ideo subditur.*

16 Fulgebunt iu. *per dotem claritatis.*

17 Et taqu. *per dotem agilitatis, quia corpus obediet ad nutum animæ, quantum ad localem motum.*

17 Iudi.nat. *nam perfecti iudicabunt cum Christo in iudicio finali.*

19 Qui con.in illo in.veritatem. *Et isti sunt, qui de sensu proprio nõ præsumunt, quæ præsumptio hominem inuoluit tenebris ignorãtiæ, sed in dubiis confidenter ad Deum recurrunt, & sic datur eis lumẽ intelligentiæ. Et quia talis cognitio habet charitatem annexam, ideo subditur.*

20 Et fidel.in dilect.acquies.il. *captiuantes intellectũ suum in obse-*

Et

a *Sapien.* Rab.
A possunt hæretici in hac sententia notari, qui sapiẽtiam diuinam, & fidei regulã abijciunt, labores doctrinæ suæ, & errorũ sectas sine fructu vitæ æternæ expendentes, quorum intentio stulta, & nequissima, opera. Factura. Sapiẽtia enim quæ Deus benedicendo creauit, non maledicit, sed operationẽ reproborum maledictione æterna dignã esse ostẽdit.
† Esa.45.a.
Esa.56.a.
† domini
B b *Quo.se,* Rab. Potest in sterili & in spadone virginum ordo intelligi. De quo in Esaia dicitur: *Nõ dicat eunuchus, Ecce ego lignum aridum, &c.* Talem fuisse eunuchum Iohannem quẽ Iesus amauit plurimum, vt Ecclesiasticæ historiæ tradunt, qui su-
C pra
†59.dis.c.si.32
q.4.cap.dicat.
Esa.56.b.
Ioan.13.c.
† Nationis.

a ¶ Aeternæ societatis. b ¶ Perpetua, c ¶ Quos elegit de mundo. d ¶ Quia cum iusti intrabunt in requiem cum populo sanctorum altissimi, impii ibunt in supplicium æternum.
illi quoniam donum & pax est electis eius. Impii autem secundũ quæ 1
a ¶ Pœnam. b ¶ Iustitiam, vel ipsum Deum. 2
cogitauerunt, correptionem habebunt, qui neglexerunt iustum, & 3
a ¶ A domino recedunt, qui sapientiam & disciplinam abiiciunt. b ¶ Male operando. 4
a a domino recesserunt. Sapientiam enim & disciplinam qui abiicit, in 5
a ¶ Quia putant temporalia fore æterna, peccata impunita. b A æternæ mercedis. 6
c ¶ Quia cælestem habitationem non merentur.
felix est, & vacua est spes illorum, & labores sine fructu, & inhabitabi 7
8
a ¶ Quia. Voluptates carnis, vel prauæ interpretationes, vel dogmata.
lia opera eorum. Mulieres eorum insensatæ sunt, & nequissimi filii il- 9
a ¶ Opera praua vel dogmata. b ¶ Idest, digna maledictione. c ¶ Casta & conti- 10
nens anima, quæ scilicet nec hæresi, nec idololatria polluitur. 11
b lorum. † Maledicta creatura eorum, quoniam felix est sterilis & inco 12
a ¶ Adulterii. b ¶ In die iudicii. c ¶ Aeternæ beatitudinis. 13
a ¶ Quoniam respicit Deus animas sanctas remunerando, & ipsæ respicient eum contemplando. 14
inquinata quæ nesciuit thorum in delicto. Habebit fructum in respe 15
a ¶ Eunuchus propter regnum cælorum.
ctione animarum sanctorum. Et spado qui non operatus est per ma- 16
nus suas iniquitatem, nec cogitauit aduersus Deum nequissima. 17
a ¶ Inter sanctos. b In cælo. 18
† Dabitur enim illi fidei donum electũ, & sors in templo † Dei acce- 19
a ¶ Quia gaudium æternum. Vere gloriosus est fructus, quia sapientia est fructus, idest, vitæ æternæ, quæ sapientia non aufert, sed confert vitam. b ¶ Sed perpetuæ saluti afferat fructum.
ptissima. Bonorũ enim laborũ gloriosus est fructus, & quæ non con- 20
21
a Discipuli hæreticorum qui verbum Dei adulterant. b Aeterna scilicet, consumptione. 22
cidat radix sapientiæ. † Filii autem adulterorum † in consumma- 23
a Pollutæ conscientiæ. b Filii. Discipuli. c In futuro. idest, corpore polluto, conscientia mala, ideo a domino exterminabitur:
tione erunt, & ab iniquo thoro semen exterminabitur. Et si quidem 24
a Quia memoria illorum in æternum benedictione carebit. 25
longæ vitæ erunt, in nihilum computabuntur, & sine honore erit 26
27
nouissima senectus illorum. Et si celerius defuncti fuerint, non ha- 28
c bebunt spem, nec in die agnitionis allocutionem. † Nationes enim 29
Damnationis. 30
iniquæ, diræ sunt † consummationis. 31
32

pra pectus domini in cœna recubuit, qui Petro tardius ambulante, eleuatus virginitatis alis ad dominum cucurrit, vt qui ausus est dicere, quæ secula nescierant. *In principio erat verbum, &c.* Fatiscat igitur cauillatio Iudæorum, quæ semiuiris aperit regnum cælorũ, cum pudicitia sit in voluntate animi, non debilitate corporis.
c *In die agnitio. allocutionem nationes enim iniquæ, diræ sunt consu. &c* idest, iudicii, quando electi a iudice suo agniti, ad regnũ possidendum inuitabuntur. Mali autem nulla spe restaurationis cõsolabuntur. Sed in æternum cruciandi a conspectu summi regis expellentur.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

* sequium Christi.

1 *Quoniam donum.* gratię in præsenti.

2 *Et pax.* in futuro. *Est electis eius.* nam ibi quietabitur totaliter eorum appetitus.

3 *Impii autem.* Hic consequenter ostẽdit mortem impiorũ ignominiosam, & secundo mulieres eorum & prolem, ibi: *Mulieres.* Circa primum dicitur. *Impii au.se.qui.cog.* idest, secũdum demerita erroris ipsorum.

4 *Correption.ha.* i.punitionem æternã, cuius ratio subditur.

5 *Qui neglexerunt iu.* idest, opus iustum noluerunt facere.

6 *Et a domino recesse.* qui est bonitatis infinitæ, propter qđ eorum punitio est infinita, non intensiue, quia hoc est impossibile, sed extensiue, ideo subditur.

7 *Sapientiam enim & disciplinam qui abiicit in.est.* quia per hoc venit ad hanc punitionem.

8 *Et vacua est spes illorum.* Licet spes sit proprie de futuro bono, tamen large accipiendo accipitur de euasione mali futuri, [illegible] euasio mali apprehenditur vt quoddam bonum. Impij vero de quibus loquitur scriptura, nullam pęnã vel [illegible] credebant esse post mortem. Et ideo dicitur quod vacua est spes illorum, qua credunt euadere omnem pęnam post mortem.

9 *Et labores sine fructu.* quia licet frequenter plus laborent in hoc mundo quam iusti, tamen de suis laboribus nõ asportant fructum glorię, sed miseriam pęnæ.

10 *Mulieres.* Hic consequenter ostenditur eorum ignominia in personis coniunctis, & primo facit propositũ, secũdo infert duplex corollarium, ibi. *Quoniam felix sterilis.* Circa primum dicitur. *Mulieres eo.in.sunt.* sequentes mores virorum suorum.

11 *Et ne.fi.eo.* sequentes vitam & doctrinam parentum.

12 *Maledicta crea.ea.* idest, promoti per eos qui dicuntur eorum creatura, & conformant se illis.

13 *Quoniam fe.ste.* Hic ex prędictis infert duplex corollarium. Secundum ponitur ibi: *Filii autem.* quia dixerat, quod filij iniquorum parentum cedunt in ignomiam ipsorum, iõ subditur: *Quoniam felix sterilis.* quia licet sit in matrimonio, non tamen habet filios in eius ignominiam cedentes.

14 *Et coinquinata.* quia si esset sterilis & adultera, non esset felix, sed misera.

15 *Habebat fructum.* a Deo pro sua continentia coniugali, melius quam si sibi essent filij.

16 *Et spado, &c.* idest, impotens generare, qui tamen est sanctæ vitæ, ideo subditur.

17 *Qui non ope,* quantum ad peccatum operis.

18 *Nec cogitauit aduersus Deum.* quantum ad peccatũ cordis.

19 *Dabitur enim illi fidei donum.* idest, donum glorię quod datur pro fide formata charitate, ideo subditur.

20 *Bonor.enim la.glorio.est fru.* Et quoniam æternus est, subditur.

21 *Et quæ non con.ra.sa.* De tali.n.spadone dicitur, Esa.56.b. *Non dicat eunuchus: Ecce ego lignum aridum, quia hæc dicit dominus eunuchis: Qui custodierint sabbatha mea, & elegerint quæ ego volui, & tenuerint fœdus meum, dabo eis in domo mea & in muris meis locum, & nomen melius a filiis & filiabus, nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit.*

22 *Filii au.adul.* Hic infert secundum corollarium de filijs iniquorum, dicẽs. *Filii au.ad.* Et potissime adulterio spirituali, quod est idololatria.

23 *In con.erunt.* idest, in exterminatione.

24 *Et si qui.lon.* in præsenti.

25 *.In nib.com.* Nam vita præsens nullius est momenti respectu futurę.

26 *Et sine ho.* vero.

27 *Erit no.se.* Nam honor est pręmium virtutis. 3. Ethi. propter quod ille solum est honor verus, qui defertur alicui in testimonium suæ virtutis, propter quod senectus carens virtute per consequens vero caret honore.

28 *Et si ce.de.fue.* ante senectutem.

29 *Non habe.spem,* vitæ futurę.

30 *Nec in die agni.* i.iudicij generalis in quo omnia cognoscentur etiam occulta cordium.

31 *Allocutionem,* idest, de suis malis excusationem.

32 *Nationes, &c.con.* idest, duræ contemplationis, quę est ad pęnam ignis gehennalis.

CAP.

CAP. IIII.

a
O Quam pulchra est casta generatio cum cla- 1
Apud Deum. 2
ritate. Immortalis est enim memoria illius, 3
a Idest probata est.
quoniam & apud Deum nota est, & apud 4
In præsenti scilicet, vita. a Prouocati exemplo eius.
homines. Cum præsens est illam imitantur 5
a Quia & recordationem sui posteris relinquit. b Non 6
erit scilicet dolor de peracto certamine, quia persecutionum magnitudinem præmium vincet.
& desiderant eam cum se abduxerit, & in perpetuum corona- 7
b ta triumphat, incoinquinatorum certaminum præmium vin- 8
a Multiplex. b Hæreticorum. c Multiplex scilicet doctrina. d Sed nocina.
c cens. Multigena autem impiorum multitudo non erit vtilis, 9
a Alias spuria vitulamina, Superflua argumenta. b Expositio. 10
Quia persecutionis vento, vel examine iudicii cito decident
d & adulterinę plantationes non dabunt radices altas, nec sta- 11
a Sententiis peruersæ scripturæ. 12
b Ad horam scilicet.
bile firmamentum collocabunt. Et si in ramis in tempore ger- 13
minauerint, infirmiter † posita a vento commouebuntur, & a 14
a Persecutionum, vel discussionum iudicii. b Penitus euellentur. 15
nimietate ventorum eradicabuntur. Confringentur enim 16
Sensus. Praui venenosi. 17
rami inconsummati, & fructus illorum inutiles & acerbi ad- 18
manducandum, & ad nihilum apti. Ex iniquis enim omnes fi- 19
a Discipuli, vel opera. b Probatio scilicet, & argumentum, quia merito damnandi sunt. c Hæreticos, vel quoslibet malos.
lii qui nascentur, testes sunt nequitiæ aduersus parentes in 20
a A malis occisus persecutoribus.
e interrogatione sua. Iustus autem si morte præoccupatus 21
a Quasi. Non ætas corporis, sed maturitas mentis, & morum probitas laudatur.
fuerit, in refrigero erit. Senectus enim venerabilis est 22
a Quasi bene canus est qui bene sensatus 23
f non diuturna, neque numero annorum computata. Cani au- 24
a Quasi: Bene est senex, qui mundus & simplex.
tem sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata. 25
26

CAP. IIII.

a *O Quam pulchra, &c.* Ra. Vituperatis & hæreticis & schismaticis laudat catholicos, & eorũ discipulos, quorũ fides pura & simplex doctrina, & ideo æterna digna memoria, quoniam eorum generatio apud Deũ probata. Distingue verba, scilicet, pulchra, quantum ad opera, casta, quantum ad innocẽtiam mentis, clara, quantum ad virtutũ nitorem. Potest esse casta corpore, & pulchra in superficie, & ideo ait: Cum claritate. &c.

b *Præmium vincens.* Præmium datũ pro certamine transitorio, quod maius est illis certaminibus & persecutionibus.

c *Multigena aut. im.* Alternatim de catholicis & hæreticis loquitur, vt horum laudabilem sapientiam, illorum vituperabilem demonstret versutiam.

d *Plantationes.* Quoniam μόσχος Græce, vitulus Latine dicitur: μοσχεύματα quidam non intellexerunt esse plantationes, & vitulamina interpretati sunt, qui error tam multos codices præoccupauit, vt vix inueniatur aliter scriptum. D

e *Iustus, &c.* Rab. Cum dixisset de malorum interitu, de bonorum requie addidit, quia post finẽ vitæ præsentis, qui bonis & malis est cõmunis, hi de morte transeunt ad vitam, illi de vita ad mortem æternam. † positæ E

f *Cani quidem sunt sensus hominum, & ætas, &c.* ✱ Ambro. Et ideo, inquit, *Cum veneris ad seniorum concilium, claude os tuum, &c.* Et alibi habet sententia, Discendum prius est quam loquendum. Aures ergo paratas habe, vt aliquid de sapiẽtium consilijs consequaris. Lingua reprimenda est, auditio præparanda. F

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. IIII.

1 O Quam pul. *Errore remoto circa mortem iustorum, hic consequenter declaratur quoddã dictum, scilicet quod iusti semper sunt melioris conditionis quã iniusti, & hoc primo declaratur secudũ statũ præsentis vitę, secundo secundum statum vitę futuræ cap. seq. Ista tamẽ diuisio non est sic præcisa, quin de materia vnius partis aliquid ponatur in alia & econtra propter connexionẽ. Prima in duas, qa primo declaratur propositũ in iustis vitæ longioris, secundo, in illis q sunt breuioris vitæ, ibi: Iustus autẽ si morte. Circa primũ primo ponitur iustorum eminentia, cum dicitur.* O quam pul. est ca. gen. *i. iustorum multitudo quæ est casta corpore, rescindendo illicita carnis, & etiam mente, præcauendo vitium infidelitatis & idolólatriæ.*

2 Cum clari. *scilicet, sapientia, quæ datur iustis.*

3 Immorta. est enim. me. *Et subditur immortalitatis modus.* Quo. apud Deum no. *notitia approbationis. In Deum vero nulla cadit obliuio, & sic eius memoria est immortalis simpliciter.*

4 Et ap. ho. *& sic est immortalis saltẽ secundum quid, nam memoria iustorum fit in ecclesia, quæ a primo Abel iusto incepit secũdũ Grego. homi. 7. Si autem loquamur de hominibus sanctis qui sũt in patria, sic talis etiam memoria est immortalis simpliciter.*

5 Cum præsens est. *idest in præsenti vita existens.*

6 Imitantur illam. *quia multi etiam insolentes per exempla vitæ sanctorum emendant vitam suam.*

7 Et de. eam cu. se. *Cum enim iusti de vno loco transeũt in aliũ ad habitandum, illi cum quibus habitabant, communiter desiderãt eorũ reditum. Aliter tamen exponitur de eductione a præsenti vita & p senium, quia talis mors dicitur quasi naturalis. Et sic tales dicũtur se quodammodo educere de pręsenti vita, quia solũ est a principio intrinseco. Post mortẽ vero talium recordatur frequẽter bona vita ipsorũ, tanquã desiderata redire si posset esse. Et huic expositioni videtur litera sequens concordare, cum dicitur.*

8 Et in perp. coro. triump. inc. cert. prẽm. *Iungatur sic litera. Et vincens carnẽ, mundũ & diabolum, qui perfecte vincuntur a iustis in morte ipsorum.* Trium. *idest, acquirit præmium.* Incoinqu. cer. *i. præmium quod redditur pro certaminibus incoinquinatis contra dictos hostes.* In perpetuum co. *supple est a Deo pro dicta victoria.*

9 Multi. autem. *Hic secundo declaratur iniquorum deficientia, cũ dicitur.* Mult. aut. im. mul. *quæ dicitur multigena propter eius magnitudinem, Eccl. 1. d.* Stultorum infinitus est numerus.

10 Non erit vtilis. *quia non valet ad finem intentũ, sicut medicina dicitur inutilis, quę non inducit sanitatem. Omnes autẽ homines in quãtum sunt ad imaginem Dei facti, sunt ad beatitudinẽ ordinati, propter quod impij ab ea deficientes dicũtur inutiles, idõ subditur.* Et adulterinę plan. *idest, omnes impij qui sic nominantur, eo quod per adulterium spirituale fiunt filij diaboli.*

11 Non dabunt rad. al. *nã nõ possunt ascendere ad bona cælestia.*

12 Nec sta. fir. col. *quia totam suam fiduciam in bonis mundanis & ruinosis ponunt.*

13 Et si in ra. *idest, in bonis temporalibus prosperati fuerint.*

14 Infirmiter posi. *i. in confidentia præsentis vitæ quæ labilis est.*

15 A vento commo. *idest, a Dei sententia super eos irruente.*

16 Eradicabun. *a bonis præsentis vitę, in quibus fixerant radicem.*

17 Confrin. enim ra. *quia frequenter talium mors acceleratur.*

18 Et fructus illorum inutiles, & acerbi ad manducan. *nam ex eorum operibus non habentur exempla bona, sed mala.*

19 Ex iniquis enim omnes filij qui nascen. testes sunt nequitię aduer. *Ex hoc enim quod sunt imitatores paternorum scelerum, testificantur malitiam ipsorum.*

20 In inter. sua. *Cum enim interrogãtur cuius sint filij, respondent se esse filios illorum, de quibus notum est, quod fuerint iniqui.*

21 Iustus autem si mor. *Hic consequenter ostẽditur præeminẽtia iustorũ breuioris vitæ. Et diuiditur in duas partes, qa primo facit propositũ, secundo ponitur defectus impiorum, ibi:* Populi autem. *Circa primum dicitur.* Iustus au. si mor. *antequam veniat ad senectutem.* Diuisio.

22 In refri. erit. *i. in quiete a miserijs præsentis vitæ, & sic est melioris conditionis quã iniquus diu viuens, qui frequẽter incurrit tribulationes corporis & animæ. Sed quia posset obijci, quod saltem priuatus est statu senectutis venerabilis, ideo remouet hoc dicens.*

23 Senectus enim venerabilis est. *i. venerari digna, non est in multitudine annorum, sed in maturitate morum, quam assecutus est iustus, licet sit iuuenis ætate, ideo subditur.*

24 Cani autem sunt sensus hominis, &c. *scilicet, iusti, quia sunt bono statu maturi.*

25 Et ætas senectutis. *venerabilis.*

26 Vita immaculata. *siue breuis fuerit, siue longa. Consequẽter ponitur alia conditio iusti cito morientis, quia per hoc eripitur de consortio impiorum, a quo posset peiorari propter variabilitatem liberi arbitrij, propter quod acceleratio suæ mortis videtur signum diuinæ dilectionis, & hoc est quod dicitur.*

a Placens Deo factus dilectus, & viuens inter peccatores translatus est. 1
a Negatio hæreticorum.
Raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fictio decipe- 2
a In simplicibus. b Corrumpunt bonos mo.col. praua. Vnde: Ne con.... & immundo, &c. 3
b ret animam illius Fascinatio enim nugacitatis obscurat bona, & in- 4
constantia concupiscentiæ transuertit sensum sine malitia. Consum- 5
matus in breui expleuit tempora multa. Placita enim erat Deo ani- 6
ma eius, propter hoc properauit educere illum de medio iniquitatũ. 7
Persecutores. Pœnam. Gloriam futuram.
Populi autem videntes, & non intelligentes, nec ponentes in præ- 8
a Scilicet, vita æterna. 9
cordiis talia, quoniam gratia Dei & misericordia in sanctos eius, & 10
a Condigna retributio. b Iudicabit, scilicet, in futuro. c Martyr. 11
d Persecutores suos vnde: Reddite illi sicut ipse reddidit, & duplicate duplicia secundum opera eius. 12
respectus in electos illius. Condemnat autem iustus mortuos, viuos, 13
Persecutoris.
impios, & iuuentus celerius consummata longam vitam iniusti. 14
Mortem. Martyris. a Quod, scilicet, sit daturus ei vitam æternam. 15
Videbunt enim finem sapientis, & non intelligent quid cogitaue- 16
Armis fidei. Mori scilicet
rit de illo Deus, & quare munierit illum dominus. Videbunt e- 17
Quasi non existentem. a In iudicio, quando sibi sperabant prodesse, inuenient nocuisse. 18 19
nim, & contemnent illum, illos autem dominus irridebit. Et e- 20
a Sicut olera herbarum cito deci. b Damnatos.
runt post hæc decidentes sine honore, & in contumelia inter mor- 21
Dominus. a Superbia. b Excusationis. 22
c tuos in perpetuum. Quoniam disrumpet illos inflatos sine voce, & 23
a Euertet, scilicet, vitam illorum, quam stabilem esse putabant. 24
commouebit illos a fundamentis, & vsque ad supremum desolabun- 25
a In pœnis, quia consolatione nulla releuabuntur. b In æternum. c Ad iudicium. 26
tur. Et erunt gementes, & memoria eorum † periet. Venient in 27
a Agnoscentes, scilicet, quæ fecerunt cogitatione accusante. b Conscientia malorum. 28
c In ignem æternum. d Accusantes.
cogitatione peccatorum suorum timidi, & traducent illos ex aduer- 29
so iniquitates ipsorum.

a: *Placens Deo.* Rab. Non ideo tollit Deus dilectũ suum de mũdo, q, non possit inter peccatores eum immunem a peccato seruare, qui discipulos quos miserat quasi agnos inter lupos patri cõmendauit, dicens: Non rogo vt tollas eos de mũdo, sed vt serues eos a malo. (Luc. 10.a. Ioan. 17.c. Roma. 9.f.) Sed iudicij sui ratione obseruat, vt quos præsciuit & prædestinauit, vocet & iustificet: alios autem pro iniquitate damnet. vnde Petrus: *Nouit Deus pios de tentatione eripe. iniquos verò in diem iudicii cruciandos reseruare.* (B. 1.Pet.1.b.)

b *Fascin.* Rab. Notatur hac sententia generalis lasciuia reproborum. sed manifestius astutia, hæreticorũ, qui prauis doctrinis & cupiditate nociua, auertunt sensum hõis a tramite veritatis: Fascinat.n.& grauat, q adulando impedit vel laudando decipit, vnde: *Currebatis bene, quis* (Gal.5.b.) *vos fascin.* Et in Prouerb. dicitur: *Donum inuidi cruciatoculos.* Inuidus enim Grece significantius fascinator dicitur. His exẽplis docemur, quod inuidus aliena fęlicitate cruciatur. Vel, qui fęlix est alio fascinante læditur.

Rab. In priori schemate, vel cõmate hæreticorum perfidiam, in sequenti exprimit martyrũ gloriam, qui in breui tormento laudabilem expenderunt vitã, sed mors ipsa fuit in eis ætas annosa, qui eis æternam vitã periit. *Deus enim eos a malorum societate separauit, vt absconderet eos in abscondito faciei suæ a conturbatione hominum.*

c *Sine voce et cõ.* quia erunt inexcusabiles, quia cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in prauis cogitationibus suis.

† periit

NICOLAVS DE LYRA.

1 Placens Deo factus dilectus, & viuens inter peccatores translatus est. *Et patet litera paucis exceptis, quæ discurrentur.*
2 Ne malitia, &c. *Idest, ne aperti mali mutarent eum violentia tormentorum.*
3 Aut ne fi. *idest, hypocritæ deciperent eum per apparentiam boni.*
4 Fascinatio en. *Est autem fascinatio proprie illusio sensuum, sed tractum est hoc nomen ad significandum omnem deceptionem.*
5 Nugacita. *idest, verbositatis ornatæ.*
6 Obscurat bo. *quia frequenter facit ea apparere mala.*
7 Et inconstantia con.tran. *quia vehementia passionis peruertit iudicium rationis, & maximè in simplicibus, in quibus minus viget ratio. Ideo subditur,* Sine malitia.
8 Populi au. *Hic consequenter ponit defectum impiorum, & primo quantum ad intellectũ, dicens:* Populi autem. *idest, insipientes, quorum est maior multitudo, vt prædictum est.*
9 Videntes. *iustum morte præoccupatum.*
10 Et non in. *quòd sit receptus in refrigerio, vt prædictum est, quia non credunt aliam vitam post istam.*
11 Nec ponent in præ. *idest, in interioribus mentis.*
12 Talia. *scilicet.* Quoniam gratia Dei & mi.est in sanc.eius. *in præsenti vita.*
13 Et re. *diuinæ dulcedinis.*
14 In electos illius. *in futuro.*
15 Condemnat autem iu. *Nam recordatio suæ iustitiæ ostendit iniquos condemnabiles.*
16 Videbunt enim finem sa. *morte preuenti.*
17 Et non in. quid co. *quia non credunt beatitudinem futuram quam Deus disposuit eis dare.*
18 Et quare illum domi. *breuiando vitam eius, cuius rationes sunt superius tactæ.*
19 Videbunt e. & con. *Reputant enim fatuos, & insanos exponentes se morti pro iustitia.*
20 Illos autem Deus irri. *idest, derisibiles ostendet in morte.*
21 Et erunt post hæc. *idest, post delicias, & honores huius vitæ.*
22 Decident sine honore. *in manu dæmonum.*
23 Et in con.in.mor.in p. *Mortuus aũt est diues, & sepultus est in inferno. Et sic priuantur honore iustorũ, quorum animæ ad requiem deferuntur, per obsequium angelorũ, vt ibidem dicitur: Factum est autẽ vt moreretur mendicus, & portaretur ab angelis in sinum Abrahæ.*
24 Quoniam di.illos. *animas a corporibus separando.*
25 Inflatos, &c. *superbia.*
26 Sine voce. *quia non poterunt se defendere vel excusare.*
27 Et com. illos a funda. *idest, ab amicis carnalibus & bonis terrenis quibus innitebantur, sicut domus fundamento.*
28 Venient in.co.pec.&c. *Sicut dicitur de Antiocho Epiphane.*
29 Et traducent illos ex aduerso, *idest, a fęlicitate temporali ad miseriam sempiternam.*

Con-

C CAP. V.

a *Tunc. Lassati su.* Rab. Lassati sũt philosophi in via iniquitatis, quia ratiocinando mundi machinam diui-

CAPVT V.

a ¶Cum iudicabuntur populi impij. b ¶Iudicantes. c Persecutores sunt.
a TVNC stabunt iusti in magna constantia aduersus eos 1 2
a In martyrio. b Stultos, scilicet, & vanos iudicauerunt. c Conuersos.
qui se angustiauerunt, & qui abstulerunt labores il- 3 4

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. V.

Diuisio. TVnc stabunt iusti in mag.con. *Declarata præeminẽtia iustorum, & deficientia iniquorũ quantum ad statum pñtis vitæ, hic consequenter hoc facit quantũ ad statũ futuræ. Et primo facit hoc coniunctim, secundo separatim, ibi:* Ergo errauim. *Circa primã dicitur;* Tunc

1 Tunc. *idest, tempore iudicii, & continuatur mors illorũ & iniquorum, de qua factus est sermo in ca. immediatè præcedenti, quia qualis in morte quis inuenietur, talis in iudicio præsentabitur.*
2 Stabunt iu.in.ma. *quia perfecti cum Christo iudicabunt.*
4 Aduer. eos qui se an. *Inferendo eis nocumentum in personis.*
4 Et qui ab.labo.eo. *eis nocendo in rebus possessis.*

Viden-

A diuino honore sublimantes, creaturę potius seruierũt quam creatori. Ideo in exquisitione sua defecerunt, non salutẽ, sed perditionẽ inuenientes. Heretici quoq; vias difficiles superbiendo ambulant, sectas cõponunt nefandas, nec viam domini (quę est veritas & vita) agnoscũt. Ideo semetipsos in perditionem tradiderunt, nec eis studium pręsentis vitæ aliquid vtilitatis contulit, quibus post mortem non pręmium, sed pęna succedit. Vnde dicũt dolentes. *Quid nobis profuit superbia.*

1.c. 4.a. 30.

a *Sol intelligẽtiæ, etc.* * Greg. Per solem dominus figuratur sicut Sapiẽtię libro perhibetur quod omnes impij in extremo die iudicij B cognita sua damnatione dicturi sunt, *Errauimus a via veritatis & lumẽ iustitiæ nõ luxit nobis, & Sol nõ est ortus nobis.* ac si aperte dicant. Interim nobis luminis radius non refulsit. Vñ & Ioannes ait, *Mulier amicta sol, etc.*

c.1. b *Tanquam vmbra.* Per vmbrã, obliuionẽ mentis, vel mortem carnis, quibus humana vita obnoxia est, accipimus. Per nuntiũ præcurrentem, passiones animæ vel corporis, quæ pręcedunt occasum vitę corruptibilis.

Rabanus. Per auem,

a Se scilicet de gloria ad penam perductos, & aduersarios suos de pena ad coronam translatos.

lorum. Videntes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur 1

a Quia dies domini sicut fur veniet.

in subitatione inspiratæ salutis, gementes præ angustia spiri-

¶Alias dicent. Alias inter. Sero.

tus dicentes intra se, pœnitentiam agentes, & præ angustia 2

spiritus gementes. Hi sunt quos aliquando habuimus in † de- 3

risum, & in similitudinem improperij. Nos insensati vitam eo- 4

rum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore 5

† Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter san- 6 7

a ¶Euangelij diuinæ legis.

cto sors illorum est. Ergo errauimus a via veritatis, & iustitiæ 8 9

a Christus sol iustitiæ. b Qui oritur timentibus se, in cuius pennis, idest protectione est vera sanitas.

a lumen non luxit nobis, & sol intelligentiæ non est ortus no- 10

a Quia vanas traditiones sumus secuti.

bis. Lassati sumus in via iniquitatis & perditionis, & ambula- 11

a Quinque similitudinibus terrenarum rerum defectus ostenditur.

uimus vias difficiles, viam autem domini ignorauimus. Quid 12

nobis profuit superbia, aut diuitiarum iactantia quid contulit

a Quæ nullam stabilitatem habet.

b nobis? Transierunt omnia illa tanquam vmbra, & tanquam 13 14

a Qui moram non patitur.

nuntius præcurrens, Et tanquam nauis quæ pertransit fluctuan-

tem aquam, cuius, & cum præterierit, non est vestigium inueni-

re, neque semitam carinæ illius in fluctibus. Aut auis quæ trans- 15

uolat in aere, & nullum inuenitur argumentum itineris illius, sed 16

tantum sonitus alarum verberans leuem ventum, & scindens per

vim itineris † aerem, commotis alis transuolauit, & post hoc nul-

lum signum inuenitur itineris illius. Aut tanquam sagitta emis-

a Quia nulla sui relinquit vestigia.

sa in locum destinatum, diuisus aer continuo in se reclusus est, vt

a Quasi, sic & huius vitæ instabilis & incertus est cursus.

ignoretur transitus illius, sic & nos nati continuo desinimus esse, 18

& virtutis quidem nullum signum valuimus ostendere, in mali- 19

c gnitate autem nostra consumpti sumus. Talia dixerunt in in- 20

d ferno, hi qui peccauerunt, quoniam spes impii tanquam lanu- 21 22

e go est, quæ a vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quæ 23

† derisu, & similitudine.

† aera.

Esa.40.q.

D auẽ, excellentiã vel hęresim, per nauem vero, leuitatem humanę mẽtis, quę per amaras seculi vndas dæmonum flatib. agitatur. Per sagittam, dolos & insidias iniquorum. Hæc.n. omnia in mundo versantur, sed tandem infructuosam pœnitentiam possessorib. suis relinquunt. Vnde gemẽtes nulla voce consolationis releuabuntur, vnde sequitur.

c *Talia dixe. in infer. hi qui.* Adhuc quatuor species alias introducit, quibus stultam spem iniquorũ demonstrat, qua pſentia mansura tantum putant, vel euadere se impunitos.

d *Lanugo est, quæ a vento tolli.* Quę ex flore herbarũ marcido oriens, carnis fragilitatem exprimit, quę a vento ęgritudinis vel mole E stia corporis cito tolletur, quia omnis caro fœnum.

c *Et tanquam spuma gracilis quæ a procella dispergitur, & tanquam fumus qui a vento diffusus est, & tanquam memoria hospitis vnius diei prætereuntis.* Spuma ex aquis edita super aquam enatat. Hic est appetitus humani fauoris, & iactantiæ vulgaris, quæ procella tentationis vel dicussione iudicij dissoluitur uel dispergitur. i. quam uana fuit probatur.

Iusti F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Videntes tur. *quia videbũt iustos gloriosos in corpore & anima, quod nullo modo crediderunt futurum.*

2 Dicentes intra se pę. agen. *infructuosam tamen. Tum quia erit extra statum meriti, & demeriti. Tum quia non erit propter offensam Dei, sed propter duritiam flagelli.*

3 Hi sunt quos ha. aliquan. in de. *s. in vita præsenti.*

4 Et simi. im. *quia improperantes aliquib. ponebant fideles pro exẽplo dicentes, ita miser fies, sicut talis Christianus vel iustus.*

5 Nos insen. *per ignorantiam futurorum bonorum.*

6 Vitam il. *eo quod contemnebant temporalem felicitatem.*

7 Et fi. il. *quia moriebantur in contemptu præsentis vitæ.*

8 Ecce quomodo con. *i. inter angelos, ad quorum consortium tunc erunt assumpti.* 9 Ergo erra. *Hic consequenter ponitur iustorum eminentia, et iniquorum miseria separatim. Et primo ponitur iniquorũ miseria. secundo iustorum eminentia, ibi.* Iusti autem. *Circa primum dicitur in persona damnatorum a veritate redargutorum.* Ergo er. a uia ue. *in mundo.*

10 Et iu. lu. non lu. *licet autem luceat omnibus quantũ est ex parte sui, nam diuini instinctus ad bonum communiter fiunt omnibus. Sed aliqui eos recipiunt & sequuntur. alij vero repellunt, & sic non fiunt eis ad eorum vtilitatem, sed magis ad damnationem. Et codẽ modo intelligendum est quod subditur. Et sol intelli.*

11 Lassati su. in uia ini. *Nã frequenter plus laborãt homines ad perficiendum sua peccata, quã iusti ad iustitiæ opera, sicut patet de fornicatore vel adultero, qui maioribus laborib. et periculis se exponit ad habendum intentũ, licet frequenter deficiat, quam bonus religiosus in surgendo ad matutinum pluribus noctibus ad Deum laudandum.*

12 Quid nobis pro. su. *q. d. nihil, imo multum nocuit.*

13 Transierunt omnia illa. tan. umbra. *quæ statim deficit.*

14 Et tan. nuntius præ. *qui statim datur obliuioni.* Et tã. *sequitur.*

15 Neq; semitam cari. illius. *Est autem carina media pars nauis, quæ latior est & grossior, propter quod eius vestigium deberet diutius apparere, & tamen statim disparet post nauis transitum.*

16 Aut auis. *sequitur.* Verberans leuem uentum. *i. aerem. Et patent cætera vsque ibi.*

17 Sic & nos nati con. de. esse. *propter cõpositionem ex contrarijs elementis. Homo natus statim tendit ad corruptionem mortis, nã calor naturalis continue consumit humidũ radicale, in quo cõsistit vita, quod secundum medicos per nutrimentum non restauratur, secundum vero philosophos naturales restauratur, sed non secundũ æquiualentiam, vt habetur 2. de Generatione, et sic necessario tandem sequitur corruptio, sicut vinũ cui imponitur modicum aquæ conuertit illam in seipsum, tamen efficitur minus forte, & si continue apponitur, tandem vinũ corrumpitur, & efficitur aqua.*

18 Et uir. quidem. *i. stabilitatis.*

19 Nullum si. ua. osten. *sed tantum defectionis, ideo subditur.*

20 In ma. au. no. *Dicitur autem malignitas, quasi mala igneitas, quæ consistit in ardore concupiscentiæ, in qua consumitur iniquitas. Nam luxuriosi consumuntur igne carnalis concupiscentitiæ, cupidi, igne auaritiæ, superbi, igne ambitionis mundanæ gloriæ.*

21 Talia di. *Nam in eis remanet remorsus conscientiæ, qui est pæna valde magna.*

22 Quoniam spes impij. *quæ figitur in bonis temporalibus.*

23 Tanquam la. est. *i. flos tribuli qui statim a vẽto tollitur. Et ad idẽ ponit exemplum de spuma aquæ, & fumo, & hospite vnius diei, quæ statim dissipantur & dantur obliuioni, & sic apparet defectibilitas impiorum.*

Tran- Iusti

a *Iusti autem in perpetuum vi.* Post peccatorũ pęnas, & sera in inferno pęnitentiã, iustorũ ostendit gloriam, qui in cœlo recepti, vita beata in contemplatione Dei fruentur, in quo totam suam spem posuerunt.
b *Accipiet armaturam.* Rabanus. Creator omnium, cuius arma sunt veritas & iustitia & iudiciũ, per creaturam sibi subiectam corripit delinquentes. Per euangelij scilicet prædicatores, per fidiam Iudæorũ stultitiam Gentilium, dolum hæreticorum. De peccato & iustitia & de iudicio redarguit, & telis verborum, pectora

-Dei. * sancto. † rectum. † habena. † iniquitatis

a Sicut fumus vento dissoluitur, sic humana uita temporum mutatione dissoluitur.
a procella dispergitur, & tanquam fumus qui a vento diffusus est, &
a Omnes hic peregrini, & hospites, sumus unde Eccles. Generatio præterit, & generatio aduenit.
a tanquam memoria hospitis vnius dieipręterreuntis. Iusti autẽ in per 1
¶ Vita æterna. ¶ In quo sperauerunt. a Laboris præmium. b Iacta cogitatum tuum in dominũ, & ipse te enutriet.
petuum viuent, & apud dominum est merces eorum, & cogitatio eo
a ¶ Vt cum Christo regnent. b Deuicto hoste.
rum apud altissimũ. Ideo accipiẽt regnum decoris, et diadema † spe 2
a Christo. s. qui manus, brachium, & dextera patris dicitur. ¶ Hic & in futuro. 3
ciei de manu domini Dei, quoniam dextera sua teget eos, & in bra- 4
b chio suo defendet illos Et accipient armaturam zelus illius, & arma 5 6
bit creaturam ad vltionẽ inimicorum. Inducet pro thorace iustitiã, 7
& accipiet pro galea iudicium † certum. Sumet scutum inexpugna 8 9
¶ Ecclesia scilicet cum rege suo.
c bile ęquitatẽ, acuet autem diram iram in lanceam, & pugnabit cum 10 11
a Errores s. iniquorum. b Ad vtilitatem electorum vel ad damnationem reproborum. ¶ Pro voto actoris vel ductoris. c Tonitrua. s. prædicationis vel coruscationes miraculorũ. 12
illo orbis terrarum cõtra insensatos Ibunt directe emissiones fulgu 13
a Per piam scilicet intentionem doctorum. b Aduersarij. 14
rum, & tanquam † habenæ curuato arcu nubium exterminabuntur, 15
a Pro meritorum scilicet qualitate. b Increpationes. 16
d & ad certum locum insilient Et a petrosa ira plenæ grandines mittẽ
¶ Perturbatio seculi.
e tur, & candescet in illos aqua maris, & flumina concurrent duriter. 17
a Vindicta vltimi iudicij, quæ diuidet impios. 18
Contra illos stabit spiritus virtutis, tanquã turbo venti diuidet eos, 19
a Gehennæ desolationis æternæ. b Terrenam substantiam & carnalia opera.
& ad eremum perducet omnem terram † iniquitatis illorum, & ma- 20
a Causa est scilicet euersionis eorum. 21
lignitas euertet sedes potentium. 22 23

ra pungit, vt ex territi cedant, cũ resistere nõ valeant.
c *Et pugnabit cũ illo orbis terrarũ.* ✻ Greg. Orbis terrarum cum dño contra insẽsatos pugnat quando in pęna delinquentium, & clemẽtorum aduersitas militat.
d *Et ad cer. lo.* Quæcũque necesse esset, vel est, non enim potest esse confusũ quod est diuina sapientia ordinatum.
e *Et flu.* i. persecutionũ commotiones, plerumque enim corda prauorũ quę prędicatio nõ emollit, flagellũ collectionis frangit.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Iusti autem.* Hic consequenter ponitur segregatim stabilitas iustorum, cum dicitur. *Iusti. au. in per. vi.* vita gloriæ.
2 *Et apud do. est mer.* a quo sperant præmiari, non a mundo.
3 *Et co. eorum apud al.* ad cuius honorem ordinant facta sua.
4 *Ideo acci. regnum de.* i. cælestis gloriæ, vbi nihil est turpe.
5 *Et dia. speciei de manu do. Dei.* Repetitio est eiusdem sententiæ ad maiorem expressionem.
6 *Quoniam dextera sua teget eos.* reponenendo eos in beatitudinem, quæ per dexteram intelligitur, vt habetur Matth. 25.
7 *Et in brachio suo defendet illos.* In hoc designatur securitas beatitudinis, quæ a nullo potest auferri.
8 *Et accipiet armaturam.* Hic reuertitur ad describendum miseriam iniquorum segregatim, cum dicitur. *Et accipiet armaturam zelus illius.* Nam ex zelo iustitiæ procedet ad punitionem malorum.
9 *Et armabit creaturam ad vltionem inimicorum.* Nã omnis creatura infert reprobis nocumentum.
10 *Induet pro thorace iustitiam.* Aqua nõ poterit deflecti, cum ipse sit regula iustitiæ.
11 *Et accipiet pro galea iudicium certum.* Nam iudicando nõ potest deficere.
12 *Sumet scutum inexpugnabile æquitatem.* quę ita erit euidens, quod nullus eam poterit impugnare.
13 *Acuet autem diram iram.* i. vindictam suam, cui nullus poterit resistere.
14 *Et pugnabit cum illo orbis terrarum, &c.* Nã omnibus creaturis vtetur ad afflictionem reproborum, sicut econuerso omnes creaturę cedent ad gloriam electorum.
15 *Ibunt di. emis. fulgu.* ad afflictionem malorum.
16 *Et tanquam ha. cu. arcu nubium.* Quanto. n. plus arcus curuatur, tanto grauius ferit, & per hoc designatur, quod punitio malorum erit grauissima.
17 *Et a pe. ira.* i. ab ira Christi qui dr petra. 1. Cor. 10. a. Petra autem erat Christus. Sed hęc expositio videtur magis mystica, quam literalis. Ideo dicitur aliter, *Et a pe. ira.* i. ab ira Dei quæ dicitur petrosa, non formaliter, sed effectiue, inquãtum mittit lapides grandinis, ideo subditur.
18 *Plenæ mit. gran.* Plenæ. i. perfectæ.
19 *Et can. in il. aqua ma.* quæ cadens apparet quando mare est turbatum.
20 *Contra il. stabit spi. vir.* i. ventus vehemens.
21 *Et ad ere.* i. inhabitabilem locum.
22 *Perdu. om. nem ter. ini.* Nam igne conflagrationis purgabuntur elementa propter iniquitates factas in illis.
23 *Et ma. euer. se. po.* propter superbiam ipsorum.

CAP. VI.

a *Melior est sa. &c. ud.* Ra Monet rectores ecclesię, vt iustitiã & veritatem seruẽt, & discretę intelligere festinẽt, q̃a accepta potestate a Deo magistri & iudices sunt fratrũ suorũ, vt illos dicent [illegible] in equitatẽ, & doceat regulã fidei cum operib. bonis, & ipsi quoque iudiciũ Dei expectant, qui nõ fallit, quia nõ solũ opera, sed cogitationes & voluntates indicabit.

CAP. VI.

a Quę semper bene regit animam. b Corporis scilicet, & quæ sæpe in peccata præcipitant. c Animo. Prudentia dirigit gressus hominis.
a MELIOR est sapientia † quam vires, & vir pru- 1
a Corpore. ¶ Prælati.
dens melior quam fortis. Audite ergo reges, 2 3
& intelligite, discite iudices finium terræ. Præbete 4 5

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VI.

1 *Melior est sa. quã vi.* Postquã auctor in primo capite induxit ad amorẽ sapiẽtię, & postea remouit errores circa hoc contingentes, & aliqua dicta sua declarauit, hic cõsequẽter reuertitur ad propositum, & ad appetitũ sapiẽtię inducẽdo. & primo ad hoc inducit, secũdo qualiter acquiratur oñdit, ibi. Quid est aũt sapiẽtia. Prima in duas, nam primo inducit ad sapientiam propter euasionem mali, secundo propter consecutionem boni, ibi, *Ad vos ergo reges.* Circa primum inducit principaliter reges & principes ad sapientiam, & alios cõsecutiue, quia sicut dictum est sup. in principio libri, sicut sapientia necessaria in superiorib. vt bene regant, ita suo modo correspondet in inferiorib. vt bene obediant. Dicit ergo.
2 *Audite ergo re.* aure corporis.
3 *Et intelligite.* aure mentis.
4 *Discite iu.* quia non potestis bene docere, nisi prius discatis
5 *Præbete au.* ad voluntarie audiendum.

Vos

a *Exiguo.* His ſcilicet qui per ignorantiam uel fragilitatē, uel neceſſitatē peccauerunt, & humili potētia deleuerunt.
b *Poten.* qui, ſcilicet, mandata Dei cōtemnendo, grauia peccata commiſerūnt, nec pœnituerūt. Sicut.n. potētiores fuerūt in impietate, fortiora ſuſtinebunt tormēta gehēnæ.
✻ Anaſta. Quam nam ob causā propter paruum delictū iuſs⁹ fuit Moyſes procul uidere terrā, prohibitus eſt aūt ne populū introduceret? Per hoc nos nocet de⁹ q̄ ab ijs qui ſunt in uirtute perfecti Deus exigit perfectionē, & in alios hoīes qui magna admittunt ſcelera lenis & clemēs, sāctis non dat hanc ueniam. Hoc etiā dixit quidā ſapiēs. *Nam minimo quidē cōcedenda eſt miſericordia. Potētes autē potēter examinabuntur.* Et dñs. *Nā cui*, inquit, *parū fuerit datū, parū ab eo exigetur. Cui autē multum, multum quoque exigetur ab eo.*
c *Non.* enim. *Nō eſt pſonarū acceptor Deus, vnūquēq; iuxta uias ſuas iudicat.*
d *Ad uos er.* Finito ſermone ad potētes, & eorum duritia duris ſermonibus increpata, ad rectores eccleſiæ exhortationē conuertit, & ſapientiā miris prę̄conijs extollit.
e *Et diligite illos, & habebitis diſciplinam. Clara eſt, & quæ nunquam marceſcit ſapientia, & facile videtur ab his qui diligūt eā, et inuenit ab his qui.* Qui diligit ſapiētiam, ſeruat, in moribus diſciplinā. *Nō enim amat ſapientiā qui nō ſeruat diſciplinā.* Vnde. *Si diligitis me mandata mea ſeruate.*
f *Præoccupat.* gratis ſe offerēs. Ipſe.n. eſt, uia, ueritas, & uita. per ipſū itur, ad ipſum peruenitur.
g *Aſſidentem.* ſemper paratā.ſ. auxiliari.vñ. *Ecce ego ſto ad oſtiū et pulſo, ſi qs ape-*

Act. 10 c. Iob. 14 b. Ioh. 14. a. Apo. 3. d.

¶Cordis. a Accepta poteſtate a Deo. ¶Subiectis.
aures vos qui continetis mulititudines, & placetis vobis in tur- 1
¶ Iudicandi in terra.
bis nationum, † quoniam data eſt a domino poteſtas vobis, & 2 3
¶Puniendi. ¶In iudicio.
virtus ab altiſſimo, qui interrogabit opera veſtra, & cogitatio- 4
a Tanquam de omnibus iudicaturus. ¶Eccleſiæ.
nes ſcrutabitur, quoniam cum eſſetis miniſtri regni illius, non 5 6
¶Alios vel nos.
recte iudicaſtis, neque cuſtodiſtis legem iuſtitiæ, neque ſe-
a De virtute in virtutem. b Horrendum eſt inci. in ma
cundum voluntatem Dei ambulaſtis. Horrende & cito appa- 7
a Potentes.ſ. magis punientur quibus plus committitur.
rebit vobis, quoniam iudicium duriſſimum in his qui præ- 8
¶Remiſſio peccatorum.
a ſunt, fiet. Exiguo enim conceditur miſericordia, potentes au- 9 10
b tem potenter tormenta patientur. Non enim ſubtrahet per- 11
c ſonam cuiuſquam dominus, qui eſt omnium dominator, nec 12 13
verebitur magnitudinem cuiuſquam, quoniam puſillum & 14
a ¶Quaſi æqualis cura eſt illi de omnibus, quia omnes creauit.
magnum ipſe fecit, & æqualiter cura eſt illi de omnibus. Fortio- 15 16
a Eccleſiæ rectores vel omnes quibus animarum ſuarum regimen commiſſum eſt.
d ribus autem fortior inſtat cruciatio. Ad vos ergo reges ſunt hi 17 18
a Diuinam. b In præuaricationem præceptorum Dei.
ſermones mei, vt diſcatis ſapientiam, & non excidatis. Qui e- 19 20
a Qui ſcilicet ſequentur iuſtitiam. b ¶Ideſt iuſtitiæ ſuæ præmium accipient.
¶Iuſtificabuntur.
nim cuſtodierint iuſtitiam, iuſte iudicabuntur, & qui didice- 21 22 23
a Rectam fidem & opera. b ¶Cum diſcuſſio venerit, quia per vitæ meritum accipient gloriæ præmium.
rint iuſta, inuenient quid reſpondeant. Concupiſcite ergo ſer- 24 25
mones meos, & diligite illos, & habebitis diſciplinam. Cla- 26
a Decor ſapiētiæ immarceſcibilis, & his ſolis patet, qui eam bene diligunt. In maleuolam aīam non introibit ſapientia.
e ra eſt, & quæ nunquam marceſcet ſapientia, & facile videtur 27
a ¶Quærite & inuenietis.
ab his qui diligunt eam, & inuenitur ab his qui quærunt il- 28 29
a Chriſtum.ſ. Dei virtutem & Dei ſapientiam.
f lam. Præoccupat qui ſe concupiſcunt, vt illis ſe prior oſten- 30
a Corde deuoto a principio lucentis fidei. b Ie vacuum ſcilicet.
dat. Qui de luce vigilauerit ad illam, non laborabit. Aſſi-
a Deſiderio diuinæ contemplationis.
g dentem enim illam foribus ſuis inueniet. Cogitare 31

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vos qui con. *eas regendo.*
2 Et place. uo. in tur. *ideſt, delectamini in regimine earum.*
3 Quoniam data eſt a domino po. uo. *cuius in hoc eſtis vicarii.*
4 Qui in ope. ue. *i. illa diſcutiet vſque ad minima, approbando bene acta & puniendo mala. Ideo ſequitur.*
5 Quoniam cum eſ. mi. re. illius. *aſtricti de iure ad ſequēdum leges eius.*
6 Non recte iudi. *ſed leges eius reliquiſtis male iudicando, & viuendo. ideo ſubditur.*
7 Horrende & co ap. *in morte quæ non tardat.*
8 Quoniam iu. du. *i. pœna grauiſſima.*
9 In his qui preſunt fiet. *quia quāto ſtatus altior, tanto caſus grauior, & per conſequens maiori pœna dignior.*
10 Exiguo enim. *i. homini parui ſtatus, & paruæ ſcientiæ.*
11 Conceditur miſe. *quia talis, vt cōmuniter peccat ex ignorātia.*
12 Potentes au. *ſtatus dignitate & ſcientiæ magnitudine.*
13 Potenter tormenta patientur. *i. ſuſtinebunt grauiſſima tormenta ratione iam dicta.*
14 Non enim ſub. *quantumcunque ſit pauper.*
15 Dominus. *a bono ſibi debito.*
16 Nec uerebitur. *ideſt, timebit.*
17 Magnitu. cuiuſquam. *quin debite puniat eum.*
18 Quoniam pu. & ma. *ſicut.n. ex diuerſis gradibus creaturarū reſultat pulchritudo vniuerſi, ſic ex diuerſis gradibus hominum reſultat pulchritudo reipublicæ.*
19 Et æ. eſt il. cu. *Iſta cura idē eſt quod eius prouidentia. Si vero accipiatur actus diuinæ prouidentiæ, prout eſt in mente diuina, ſic nō eſt ibi aliqua diſtinctio, nā vnico actu prouidet omnibus creaturis, ſi autē accipiatur effectus exterior, ſic eſt ibi diſtinctio, tamē eſt ibi æqualitas proportionis, nā vnicuique rei prouidet ſecundum conuenientiam ſuæ naturę. Creaturis autē intelligibilibus quæ mereri poſſunt & demereri, prouidet ſuper hoc pœnā & gloriam, ſecūdum meritorum & demeritorum exigentiam, ideo ſubditur.*
20 Fortio. au. for. in. cru. *nam caſus eorum grauior eſt, & per conſequens grauiori tormento dignus.*
21 Ad uos ergo. *Hic conſequenter inducit ad ſapientiā propter cōſecutionem boni. Et primo ponit ſuam inductionem. Secundo remouet quandā obiectionem, ibi,* Clara eſt. *Tertio, infert intentam concluſionem, ibi:* Cogitare ergo. *Circa primū dicitur,* Ad uos ergo reges ſunt hi ſer. mei. *ſ. principaliter & conſecutiue ad ſubditos, vt dictū eſt in principio huius ca.*
22 Et nō exci. *curioſe perſcrutando diuina, circa quæ eſt proprie ſapientia, propter quod dicitur* Ro. 12. a. Non plus ſapere quā oportet ſapere, ſed ſapere ad ſobrietatem. *Vel, aliter,* Et nō excidatis. *durius debito pauperes tractando, propter quod ſubditur.*
23 Qui enim cuſto. iuſti. *tenendo debitam menſuram.*
24 Iuſte iudi. *a domino, qui iudex eſt omnium.*
25 Et qui didi. iu. *ſecundum leges diuinas, & humanas.*
26 Inuenient quid reſpondeāt. *cū interrogantur de iuſtitia. Homines enim recurrunt ad iudicem, ſicut ad ius animatum. vt dicitur. 5. ethicorum. Cætera patent.*
27 Clara eſt &. *Hic conſequenter remouet quandam obiectionē ſeu excuſationē, qua poſſet aliquis dicere, q̄d acquiſitio ſapientiæ eſt nimis difficilis propter quod facit homines ſeſe retrahere, propter hoc iſtud remouet di.* Clara eſt, & quę nun. mar. ſa. *propter q̄d viſibilis eſt oculis mentalibus, ſicut ſol oculis corporalibus, & hoc eſt verū quātū ad prima principia omnibus per ſe nota, ſicut dicit Philoſophus. 2. Metaph. quod veritatis cognitio partim eſt facilis. ideo ſubditur.*
28 Et facile ui. *Nā affectus trahit intellectū ad inferiora ſapiētiæ.*
29 Et inuenitur. *per exercitum lectionis & ſtudium orationis.*
30 Preoccupat qui ſe concupiſc. *Per hoc intelligitur, q̄ quærentes dicto modo ſapientiā in illa proficiunt in breui plus quā credebāt.*
31 Cogitare ergo de il. *Hic conſequenter infert intentā concluſionem. ſ. quod quærere diligenter ſapientiam eſt optimum, dicens.* Cogitare ergo de illa. *per ſanctas cogitationes.*

Sen-

aperuerit mihi, introibo ad eum & cœnabo cum illo, & ipse mecum. In A presenti studendum est sapientię, & secundum notitiam disciplinæ eius viuendum.

ergo de illa, sensus est consummatus, & qui vigilauerit propter illam, cito securus erit. Quoniam dignus se ipsa circumit quærens, & in viis suis ostendet se illis hilariter, & in omni † prouidentia occurret illls. Initium enim illius verissima est disciplinæ concupiscentia. Cura ergo disciplinæ, dilectio est, & dilectio custodia legum illius est. Custoditio autem legum, consummatio incorruptionis est, incorruptio autem facit esse proximum Deo. Concupiscentia itaque sapientiæ deducet ad regnum perpetuum. Si ergo delectamini sedibus & sceptris o reges populi, diligite sapientiam, ut regnetis in perpetuum. Diligite lumen sapientiæ omnes qui præestis populis. Quid est autem sapientia, & quemadmodũ facta sit, referã, & non abscondã a vobis sacramenta Dei, sed ab initio natiuitatis inuestigabo, & ponam in lucem scientiam illius, & non præteribo veritatem, neque cũ inuidia tabescēte iter habebo, quoniam talis homo non erit particeps sapientiæ. Multitudo autem sapientium, sanitas est orbis

a ¶ Intentione mentis.
a Quia eius adeptio vera securitas est.
a Sponte: b Præceptis.
a Adiutrix scilicet. b Nemo repente fit summus.
a Qui diligit legem, disciplinam custodit.
a Idest ad incorruptionem immortalitatis perducet.
a Quod est in cognitione diuinitatis.
a Alias sensibus. Idest dignitatibus.
¶ Genita.
¶ Cœtus prædicatorum. a Quia per doctrinam eorum ad fidem conuersus est.

† prudentia.

a *In viis ostendit se illis hilariter & in omni prouidentia occurrit illis.*

✻ Greg. Vię quippe a creatore sunt, opera cōsiderata creatoris, Quæ dum facta cernimus, potentiam factoris miramur. In istis vijs a sapientia omni nobis prouidētia occurritur, quia factoris nobis virtus in quirenda proponitur in omne quod mira-B biliter factũ videtur, quocunque se verterit anima, si vigilanter intēdit, in ijsdem ipsis Deum inuenit per quę reliquit, eiusque potentiam ex eorum rursus cōsideratione cognoscit, quo rum amore deseruit & per quæ peruerse cecidit, per hæc conuersa reuocatur, vbi enim lapsi sumus, ibi incumbimus vt surgamus, & quasi ibi C surgēdo manũ considerationis figimus, vbi pede amoris lu- D brici corruentes negligendi iacebamus. Quia.n.ab inuisibilibus per visibilia cecidimus, dignum est vt ad inuisibilia ipsis rursum visibilib. innitamur, vt quo casu anima venit ad infima, eo gradu reuertatur ad summa, atq; eisdem quib. corruit, passibus surgat, dum sicut dictũ est, illa nos ad Deũ bene cōsiderata reuocant, quæ nos ab eo male electa diuiserũt.

b *Si ergo de.* Rab. Reges admonet diligere sapientiam, sine qua regnare non pos- E sũt. Tũc bene regitur respublica, cum philosophi regnãt, & reges philosophantur. Merito ergo rectores ecclesię assidui sunt in diuinæ legis meditatione. Qui enim eam discendo, docendo, operandoque sequitur, regni cælestis coronam assequetur.

c *Neque cum inuidia ta.* Inuidia non communicat sapientiæ, quia per inuidiam ☞ dia-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Sensus est consummatus.* i. perfectus.
2 *Et qui vigilauerit.* propter illam habendam.
3 *Cito erit securus.* de possessione eius.
4 *Quoniam dignos seipsa circumit.* Repetitio est sententiæ præmissæ per alia verba ad maiorē expressionem. Nam per hoc intelligitur velox profectus in illis qui sapientiam quærunt feruenter & debito modo.
5 *Et in omni prouidentia.* id est, in omnibus agibilibus humanis.
6 *Occurret illis.* eos dirigendo.
7 *Initium enim illius.* s. sapientię.
8 *Verissima est, & c.* qua quis desiderat doceri a Deo, & doctoribus sanctis.
9 *Cura ergo dis.* i. eius concupiscentia.
10 *Dilectio est.* sapientiæ.
11 *Et dilectio.* sapientiæ.
12 *Custodia le. il. est.* propter quod cōcludit Apostolus. Ro. 13. c. Plenitudo ergo legis, est dilectio.
13 *Custoditio autem legum consum. incor. est.* scilicet, spiritualis peccati, quia secundum Augu. Peccatum est transgressio legis diuinæ.
14 *Incorruptio autem.* i. puritas a peccato, facit esse proximum Deo propter similitudinem ad ipsum, qui est sanctus sanctorum, & sic vlterius a primo ad vltimum concludit.
15 *Concupiscentia itaque sapientiæ deducet ad regnum perpe.* Quia faciet regnare cum Deo, cuius regni non erit finis, & cōclusionem suam applicat ad propositum, dicens.
16 *Si ergo delectamini sedibus.* iudicantium.
17 *Et sceptris.* dominantium.
18 *Diligite sapi. vt regnetis in perpetuum.* i. vt a temporali regno ad æternum transeatis.
19 *Diligite lumen sapientiæ.* Sine quo in factis vestris dirigi nō potestis.
20 *Quid est autem sapientia.* Postquam auctor ad sapientiam acquirendam inducit, hic consequenter ōndit qualiter haberi possit. Tamē ad intellectum dicēdorum aliqua sunt hic prænotanda. Primum est, q auctor hic loquitur in persona Salomonis, vt patebit ex 9. c. cui cōtinuatur litera ab hoc loco. In Salomone vero fuit duplex sapiētia infusa. Prima fuit cognitio creaturarum huius mũdi, quæ licet per inuestigationem rōnis & exercitiũ studij possit acquiri, hic tñ est partialiter & diminute, nã vnus homo non pōt omnes scientias sic acquirere, sed vix eius vita sufficit ad vnã sufficiēter acquirēdã. Itē ad hoc requirit magnus tractus tēporis, vt patet, & hoc mō acquiritur cũ errorib. multis, q patet p Arist. qui inter alios philosophos est famosior, & tamen in pluribus errauit, vt de mundi æternitate, de numero intelligentiarum & earum felicitate, vt patet. 12. Met. Salomō autem hanc sapientiam habuit ex infusione, vt patet. 3. Reg 4. propter quod nō habuit eã diminute sed integraliter, qa Dei pfecta sunt opera. Deu. 32. a. nec per tractũ tēporis, sed in instanti in quo fit infusio Dei, nec cũ admistione errorũ, qa a Deo esse nō possunt. Ista tamen sapientia Salomonis fuit eiusdem rationis cum illa quæ per acquisitionē potest esse in alijs, sicut oculus formatus per naturam, & datus per miraculum, sũt eiusdem rationis. Nec obstat, quod in alijs acquiritur cum admistione errorum, vt dictum est, nam hoc contingit per accidens ex indebita deductione principiorũ ad cōclusiones, maxime remotas. Quod autē est per accidens, non variat speciē, nec cadit sub arte. Alia vero, fuit in Salomone sapientia infusa, ad quã nō attingit facultas rationis, quę ptinet ad cognitionē propheticã, nã aliquos psalmos prophetice composuit, vt dicit Hier. in prologo super librũ Psalmorũ. Librũ et Canticorũ prophetice scripsit, sicut dictũ fuit ibidē sm expositores Hebraicos & Latinos. Cũ igit Salomō hic loquat vt dictum est, p cōsequēs vr, q loquatur de sapientia prout fuit in ipso. Itē sciendũ, q omnis sapiētia creata, & maxime illa quę est a Deo p infusionē, est quędam relatio vnius ad alterã, sicut effectus ad causam, & econuerso, propter quod Salomon loquendo de sapientia vna, aliquando transit ad aliã, & ecōuerso. His igitur pręmissis respectu sequētium, primo pręmittitur breuis prologus, secundo subditur tractatus, ca. se. Circa primum dicit Salomon, vel Philo in persona Salomonis, *Quid est autem sapientia.* secundum proprietatem suæ naturæ.
21 *Et quemadmodum facta sit.* in me.
22 *Referã.* Vñ in sequētibus dicit se ex dono Dei eã habuisse.
23 *Et non abscondam a vobis sacramenta Dei.* i. eius secreta mihi reuelata.
24 *Sed ab initio natiuitatis meæ in.* Vnde in principio sequentis capituli tractat de sua conceptione & natiuitate.
25 *Et ponam in lucem.* i. in euidenti.
26 *Scientiam il.* studiosis tamen & non negligentibus.
27 *Et non præterito ve.* omittendo de contingentibus.
28 *Neque co. & c.* talentum mihi a Deo creditũ abscondēdo.
29 *Quoniam talis homo non erit parti. sapien.* s. diuinæ, nam ens diuinum non est natum inuidere. 1. Metaphysic.
30 *Multitudo autem sapientium sanitas est orbis terrarum.* Nam sicut per sanitatem bene disponitur corpus ad exercendũ opera sibi conuenientia, sic per sapientes bene disponit orbis ad exercendum ea, quæ sunt humano generi conuenientia.

Et

diaboli introiuit mors in mundum, & per sapientiam libera tur ab ea genus humanum.

a *Ergo ac.* Rab. Ostensura sapientia virtutem suam, prius per pdicatorem suum humanę conditionis describit originem, vt quisq; sciat quid ex carnis origine, & quid ex Dei munere habeat. Quod enim dicit decem mensium tempore se esse coagulatum in sanguine ex

a Christus Dei virtus, & Dei sapientia. b Dominus fortitudo plebis suæ.

a terrarum, & rex sapiens populi stabilimentum est. Ergo accipite disciplinam per sermones meos, & proderit vobis.

ex semine ho. & de. som. conuenientis, demonstrat vtriusque sexus differentiam. Vt. n. aiunt physici, Semē viri candidum, & mulieris est sanguinolentū, quorum commistione certis spatiis corpus formatur, donec animatū perueniat ad partū. Alij tamen septem, alij. 8. alij in 9. nascuntur mense, sed qui in decimo, per-1 fectiores & sanatiui 2 & vitales esse dicuntur.

D

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et rex sapiens populi. *Nam sicut caput bene dispositum influit membris sensum et motum bene ordinatum, sic rex sapiēs subditos suos dirigit ad commune bonum, & sic finaliter concludit.*
2 Ergo acci. disci. &c. *& patet.*

CAP. VII.

a S*Vm qui.* Sequitur.

b *Nemo e. ex. re.* Ra. Ostēdit quod omnis homo terrenus ex viri & mulieris semine ortus, temporalis vitæ sortitur exordiū, & per mortem transit de mundo. Sed cęlestis Adam qui sine semine virili de matre virgine natus est, proprium habet natiuitatis modū, qui & mortis suę ordinauit occasum. Decimo vero mense post conceptionem natiuitas ipsius a Christianis celebratur. & ab octauo ca. Aprilis, quo cōceptus creditur, vsque ad. 8. cal. Ianuarij, quando natus creditur vel traditur. 176. dies, numerantur, id est, nouem menses & sex dies. Itaque sentētia euāgelica quæ. 40. & 6. annis templum corporis sui ędificatum, a Iudęis prędixit esse soluendum, per senarij multiplicationem, perfectionem incarnationis ostendit, quia. 176. quadragies. 6. senarium habent, vnde patet, quia sicut perfectus Deus, ita & perfectus homo est Iesus Christus.

E

c *Nec comparaui illi pretiosum lapidem, quoniam omne aurum in compa.* vnde, Inuenta vna pretiosa margarita, vēdit omnia, & emit eam. Qui enim cælestem sapiētiam veraciter inuenit. i. verbū Dei, despicit omnia emolumenta pręsentis vitę. Philosophiam, eloquētiā, & diuinæ theoricæ vacare contendit.

Matt. 13. f.

F

CAP. VII.

a Formatum pro se loquentem formatum induxit sapientem scilicet sapientiæ.

a S*Vm quidem & ego mortalis homo, simi* 1
a Vel rex de genere terreni.
lis † omnibus & ex genere terreno il-
¶ Adæ.
lius qui prior factus est, & in ventre ma- 2
tris figuratus sum caro, decem mēsium 3
tempore coagulatus sum in sangui- 4
a Matris.
nè, ex semine hominis, & delectamento † somnij conuenien- 5
¶ Omnibus. 6
te. Et ego natus accepi communem aerē; & similiter decidi 7
in terram factam, & primam vocem similem omnibus emisi 8
9
b plorans. In inuolumentis nutritus sum & curis magnis. Ne- 10
mo enim ex regibus aliud habuit natiuitatis initium. Vnus 11
¶ Huius mundi. ¶ Mors. 12
ergo introitus est omnibus ad vitam, & similis exitus. Propter 13
a Sapientiam. ¶ Dominum. 14
hoc optaui, & datus est mihi sensus, & inuocaui, & venit in 15
a Cuius gratia sapiens sum. b Omnia pretiosa in comparatione eius vilescunt. vnde ipse in prouerbijs ait. Mecum sunt diuitiæ & gloria. 16
17
me spiritus sapientiæ. Et præposui illam regnis & sedibus, 18
& diuitias nihil esse dixi in comparatione illius. Nec compa- 19
c raui illi pretiosum lapidem, quoniā omne aurū in comparatio 20
ne illius arena est exigua, & tāquā lutū æstimabitur argentum 21

Su-

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VII.

S*Vm qui. & ego ho.* Hic consequenter accedit ad tractatum. Et quoniam in sequētib. plura dicturus est de sapiētia sua, ad remouendum notam superbiæ, primo declarat humilitatem natiuitatis suæ. Secundo excellētiam & acquisitionem sapientię, sicut promiserat ca. pcedenti. di. *Quid est autem sapiētia, &c.* secunda ibi, *Propter hoc optaui.* Circa primum dicit.

1 *Sum qui. & ego homo mor.* Si. n. Adam stetisset in originali iustitia, generasset filios similes s. sibi potentes, non mori, sed quia propter lapsum per peccatum fuit necesse mori, sic homines ab eo descendentes habent necessitatem moriendi.

2 *Et in ven. ma. fi. sum ca.* per virtutem formatiuam.

3 *Decem men. tempore.* Aliqui. n. pueri nascuntur in mense septimo, & aliqui in nono, & aliqui in decimo, & isti sunt magis vitales, de quibus fuit Salomon.

4 *Coagulatus sum in sanguine.* menstruo matris.

5 *Ex semine ho.* In generatione enim masculus habet virtutē actiuam, & fœmina passiuam, vt dicit Philosophus in libro de Generatione animalium. Et ideo in semine viri deriuatur virtus actiua & formatiua fœtus de materia a matre ministrata, quę est sanguis menstruus.

6 *Et dele. som. con.* Puer. n. animatus adhuc in vtero matris existens, est quasi dormiens.

7 *Et ego na.* Tunc enim puer incipit viuere per propriam respirationem.

8 *Et si. de.* puer. n. nascens in terram caderet, nisi acciperetur ab obstetrice, vel ab alia persona uicem eius supplente.

9 *Et pri. vo. si.* Masculus. n. nascens gemendo profert a, fœmina uero e, quasi conquerentes de primorum parentum trāsgressione, propter quam nascunt filij & filiæ irę & miserię. Vnde uersus, *Omnis masculus, a: nascens: e, fœmina profert. A, dat Adam genitor, e, dedit Eua prior.*

10 *In. inuol.* quia pueri nati inuoluuntur pannis & pellib. & postea indumentis, quia non dat eis tegumentum sicut dat auibus plumas, & lanas ouibus, & cæteris prouidet de sufficienti tegumento.

11 *Et ma. cur.* Cętera uero aīalia paruo tēpore nutriūtur a parentib. nā de uictu sibi prouidere possunt infra breue tēpus, sic aūt nō est possibile in natura humana, q̄ lōgo tractu tēporis indiget nutritione parētū, antequam necessaria sibi possit acquirere, tum propter impotentiam corporis, tum propter ignorantiā mentis.

12 *Ne. e. ex re.* qui sunt excellentiores in populis.

13 *Ali. h. n. in.* quia nascuntur impotentes corpore & ignorātes mente sicut & cęteri. Anima. n. in sua creatione est sicut tabula rasa, in qua nihil est actu scriptū. 3. de Anima.

14 *Vn. e. in est.* quantum ad impotentiam & ignorantiam.

15 *Et si. ex.* quantum ad angustiam, & omnium temporalium expoliationem.

16 *Pro. hoc.* Ostenso quod Salomon habuit ex natura, hic consequenter ostēdit quod habuit ex sapientia diuinitus sibi data. Et diuiditur in duas partes, nam primo ostendit quantum sibi valuit, secundo ponit orationem quam pro ipsa habenda ad Deum effudit, ca. seq. ibi, *Puer eram.* Prima in duas, quia primo ostendit qualiter sapientia eum direxit in vita cōtemplatiua. secūdo in vita actiua, ca. se. Prima adhuc in duas, quia primo describit pretiositatem sapientiæ, secundo qualiter dirigatur in actib. vitæ contēplatiuæ, ibi. Ipse. n. Circa primū dicit. *Pro. hoc.* i. q̄a natus fuit totaliter ignorās vt dictū est.

Diuisio.

17 *Optaui.* sapientiæ donum.

18 *Et da est.* i. donum sapientię & intellectus, quod aliquādo per sensum intelligitur, sicut communiter dicitur, Talis bene sentit de tali quæstione. i. bene capit & intelligit.

19 *Et in.* per orationem deuotam.

20 *Et ve. in me. s. sa.* i. spiritussanctus qui dat sapientiam.

21 *Et pr. il. re.* Nam excellentiæ temporales & diuitiæ naturales & artificiales communes sunt bonis & malis, & frequētius conceduntur malis quam bonis, vt patet ad sensum, propter quod non sunt vera bona hominis, quia sic concederētur solis bonis, vt diffuse deducit Boetius in lib. de cōsolatione. Sapiētia vero de qua fit hic sermo, solis bonis cōceditur, p ficit et hominē s̄m excellentiorē sui partem, pp quod bona exteriora respectu ipsius nullius momenti sunt reputanda.

Boetius.

Et

Su.

Comparatione. a Corporis. b Corporalium rerum.

a in conspectu illius. Super salutem & speciem dilexi eam, & 1 2

a Quia ipsa sapientia speciosior sole. b Aeterna. c Quę est salus animæ. 3

proposui pro luce habere illam, quoniam inextinguibile est 4

b lumen illius. Venerūt autem mihi omnia bona pariter cum il 5

a Opera illius. b ¶Præsidente in omnibus sapientia.

la, & innumerabilis honestas per manus illius, et lætatus sum 6

in omnibus, quoniam antecedebat me ista sapientia, & igno- 7 8

rabam, quoniam † horum omnium mater est. † Quam 9 10

a Quia spiritus disciplinæ effugiet fictum, & In maleuolam animam non introibit sapientia:
b Quæ est contraria largitati sapientiæ. Quæ societas luci ad tenebras c Quia pudica, pacifica, modesta, plena misericordia, & fructibus bonis.

sine fictione didici, & sine inuidia communico, & honesta- 11

a Quanto quisque profundius discit, tanto profundiora cognoscit.

tem illius non abscondo. Infinitus enim thesaurus est homi- 12

a Agnoscentes. s. præcepta & voluntatem Dei. vnde, Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcunque audiui a patre meo nota feci vobis.

nibus, quo qui vsi sunt, participes facti sunt amicitiæ Dei, pro 13

c pter disciplinæ dona commendati. Mihi autem dedit Deus 14 15

a Iudicia. 16

dicere ex sententia, & præsumere digna horum quæ mihi dā-

¶Autor. a Quia sapientes corrigit, vt nemo præsumat.

d tur, quoniam ipse sapientię dux est, & sapientium emendator. 17 18

¶Potestate. 19

In manu enim illius & nos & sermones nostri, & omnis sa-

¶Morum.

e pientia, & operum scientiæ disciplina. Ipse enim dedit mihi 20

a *Super salutem & speciem dilexi eam & pro luce proposui habere e.*

A * Idacius. Hanc lucem Dauid propheta desiderans, anxius proclamat hęc dicēs. *Emitte lucem tuam & veritatem tuam.* (Psal. 24.) *In lumine tuo videbimus lumen.* (Psal. 35.) In huius igitur luminis claritate filius seipsum in monte trib. discipulis præostendit, & metu mortis perterriti, prostrati in faciem, nnē sibi vitę adesse senserunt. Hanc, inquā, lucē in se demonstrans filius pclamabat dū vt in eadem intercederēt suos discipulos premonebat. (Ioan. 8.) *Dum lucem habetis*, inquit, *ambulate in luce.* († bonorum.) Et iterū. Ego sum lux huius mundi, qui sequitur me nō ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ æternæ. Et Euangelista, (Ioan. 1.) *Erat lux vera*, inquit, *quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.*

B b *Vene. aut mi. omni.* Hoc expertus Salomon, qui petens a Deo sapientiam, regni sublimitatem, diuitias, & gloriā cum illa meruit. Quicunque autem Christi percipiet notitiā, omnium pariter hic virtutum hēt gratiam, & in futuro vitam ęternam. Processu meditationis intelligit se tantū profecisse, vt priorem sententiā posteriori cōparando ignorantiam putet, Sicut Iohānes ait, (Ioan. 1. d.) *Ego nesciebam eum, sed qui me misit baptizare in aqua ille mihi dixit, Super quem videris spiritū sanctum descendentem & manentē, hic est qui baptizat.* Sic & stellę in comparatione solis minime lucere videtur. Vnde & sol, quia solus in die inter astra luceat, sic nominatur.

c *Mihi autem dedit Deus.* * Greg. Bene quidam sapiens dixit, mihi autem det Deus hęc dicere ex sententia. Sentētia quippe a sensu vocata est. Et rectā quæ intelligit, non ex sola sciētia, sed ex sententia dicere appetit, qui nequaquam tantummodo sciendo dicere, sed sentiendo desiderat experiri q̄ dicit.

C

cit. Sed mens arrogantium doctorū suorum sensum non pe- netrat, qa ab interno gustu recto iudicio in eos fauores rec- gitur, quos foris amat, vera aūt scientia afficit, non extollit Nec superbiētes quos repleuerit, sed lamentantes facit. Qu- quisq; cū repletus fuerit, primo loco se scire appetit, & ian- sui conscius tāto pe- illam robustius sapi- quanto se infirmur- in illa veriusrecogn- scit, atque amplior viam huius scientiæ ipsa ei humilitas ape- rit, dumque imbecil- litatem, suam con- spicit, ipsa ei cogni- tio secretorum sub- limium absconditi- sinus pandit, q- cognitione pressi subtilior redditur quo ad occulta r- piatur. Heliu erg- in flagellis Beati I- idcirco veracem r- tionem non inu- nit, quia eam qu- rere humiliter n- scit, & increpare p- tius quam consol- parator dicit, *H- ergo in quo non est ius- ficatus.*

d *Ipse sa. du.* De- pater incarnati fili- cui dedit omne- potestatem in cœ- & in terra.

e *Ipse enim.* Rab. de Salomone dicit scriptura, Deus dedit sa- pientiā Salomoni & prudentiam multam nimis, & pręce- bat sapiētia Salomonis sapientiam omnium orientalium, Aegyptiorū, & erat sapientior cūctis hominib. & disputa- de lignis a cedro, vsque ad hyssopum, & de iumētis, & vol- crib. & reptilibus, & piscibus, & veniebant de cūctis popul- ad audiēdam sapientiam Salomonis. Noster vero pacific- Dei virtus dicitur, & Dei sapiētia, cui omnia nuda & apert- Discipulis etiam dat mysteriorū suorū intelligentiam, vt h- storiā, allegoriam, tropologiam, anagogē m intelligant. Ip- enim illuminat omnem ho. venientem in hunc mundu- *quem qui sequitur, non ambulat in tenebris.*

Est

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Su. sa. & sp. i.* super sanitatē corporis & eius pulchritudinē.

2 *Di. eam.* quia sanitas & pulchritudo sunt perfectiones corporis, sapientia vero mentis, & ideo quanto anima est melior corpore, tanto sapientia est illis præferenda.

3 *Et pro.* quia sicut lux corporalis dirigit in corporalib. sic sapientia in spiritualibus.

4 *Quoniam inextin. &c.* Si loquamur de sapientia increata, lumen eius est simpliciter, & per omnem modum incorruptibile, nam est quoddam necesse esse, cum sit idem quod ipse Deus. Si autem de sapientia creata, sic non est incorruptibilis per omnem modum. nam omnis creatura potest nō esse per subtractionē cōseruationis ipsius Dei, Sic aūt desinit esse ista sapiētia per hoc quod hēns eam demeretur diuinæ conseruationis subtractionem, tamen eius natura est incorruptibilis, quia forma corrumpitur dupliciter, vno modo per corruptionem subiecti, alio modo per suum contrarium, vt dicit Philosophus de morte & vita. Sapientia vero creata de qua loquimur, non est incorruptibilis per corruptionem subiecti, cum sit in anima intellectiua quæ est incorruptibilis, nec per suum contrarium, quia non habet, nam in hac sapiētia non considerantur nisi tria, lumen naturale, intellectus, & lumen diuinum super infusum, & species intelligibiles. Lumen vero naturale intellectus non habet contrarium, & multo minus diuinum. Similiter nec species intelligibiles, quia species contrariorū in intellectu non sunt contrariæ, & hoc modo lumen sapientiæ creatæ potest dici inextinguibile, sicut & incorruptibile.

5 *Ve. au. m. i.* Quod patet. 3. Reg. 3. b. vbi dicitur, quod Salomon petendo sapientiam a domino, nō solum illā obtinuit, sed etiam cum illa diuitias, & honores super omnes reges.

6 *Et innu. ho. per ma.* i. per opera ipsius, quæ per manus designantur, eo quod manus est organū organorū, 3. de Anim.

7 *Et læta. sum.* Iungatur sic litera. Quoniam ipsa sapientia antecedebat me in omnibus ostēdēdo qualiter agere deber.

8 *Et ignora.* antequam ipsam haberem.

9 *Quo. om. bo.* Sed ipsa habita hoc cognoui, ideo pręmittitu *Vene. autem mi. omnia bo.* sicut filiæ cum matre.

10 *Quam si. fi. di.* a Deo, a quo ipsam deuote postulaui. 2. Re 3. & a Nathan & propheta, cui fui traditus ad erudiendum 2. Reg. 12.

11 *Et si. in. co.* verbo & scripto. Nam omnes reges & sapientes desiderabant audire sapiētiam Salomonis. Scripsit etiam multa ad nostram instructionē, vnde & aliqui eius libri sunt in canone computati.

12 *Infi. e. the. est.* i. inappretiabilis, vt prædictum est.

13 *Quo qui vsi su.* opera sapientis exercendo.

14 *Par. fa. su. ami. Dei.* tanquā conformes ei in operibus suis, quę conformitas causa est dilectionis, Eccle. 14. c. Omne animal diligit simile sibi.

15 *Pro. di. do.* s. Deo, cuius uere sunt discipuli.

16 *Mihi autem dedit Deus dicere ex sententia, & præsume, &c.* loqui ad honorem Dei & ędificationem proximi secundum gratiam a domino mihi datam.

17 *Quoniam ipse sa. dux est.* i. auctor eius.

18 *Et sapientium emen.* Dona sua in ipsis propter vsum bon augmentando.

19 *In manu enim il.* Quia nullum bonum sine eo agere possumus, nec etiam loqui, nec cogitare.

20 *Ipse. n. dedit.* Declarata pretiositate sapientię, hic cōsequi- ter

a *Est enim in il. spiritus intel. sanctus. &c.* Rab. Vt Isaias ostendit omnia dona spiritussancti in humanitate saluatoris existūt, in quo sunt omnes thesauri sapientię & sciētię absconditi, & plenitudo diuinitatis, cui non datur spiritus ad mensuram. Rab. Spiritus qui implet omnia, mobilis simul & stabilis dicitur. Homo enim vbique discurrit, ubi que obuiam uenit, & repente ubi non credítur, inuenit. Omnipotēs ergo spiritus, ut ubique pręsens figneť, stabilis simul & mobilis dicitur. Raba. unde, *Splendor gloriæ & figura substantiæ eius.* regēs omnia uerbo uirtutis suæ. Pater enim sapientia dicit ut uerbum sit, nō quomodo profertur aut cogitatur. Hoc enim tēporale, illud ęternū, & illuminando dicit de se & de patre qđ dicendum est nobis, unde ait, *Nemo nouit patrem nisi filius, et cui filius voluerit reuelare.* quia per filium reuelat pater, id est, per uerbum suum. Si. n. uerbum quod proferimus est temporale & trāsitorium, & se ostendit, & de quo loquimur, multo magis uerbum Dei, per quod sunt omnia, ostendit patrem sicut est, quia & ipsum ita est, & hoc quod pater, secundum quod sapientia est, & essentia. Nam secundum quod verbum est, non est hoc quod pater, quia uerbum nō est pater, verbum. n. relatiue dicitur, sicut filius, qui non est pater. Chrs ergo Dei virtus & Dei sapiētia, quia de patre virtute & sapiētia, ipse quoq; virtus & sapientia est, sicut lumē de lumine patre, & fons uitę apud patrem fontem uitę. vnde. *Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videmus lumen.* Sicut enim pater habet uitā in semetipso, sic dedit filio uitam habere in semetipso, *hoc est lumen verum, quod il. om. ho. ve. &c.* Hoc verbum erat apud Deū, & Deus erat uerbū. Deus aūt lumē est, nō corporale, sed spirituale. nec illuminatio ne factū, sicut aposto li qbus dr, *Vos estis lux mundi.* Sed qđ illuminat omnē hominē, hoc est sapientiā de qua agimus. Sapiētia ergo filius, de sapientia patris, sicut lumē de luminē, Deus de Deo, & singulus pater lumē, & singulus filius lumen, singulus spiritussanctus lumē. Singulus pater Deus. singulus filius Deus, & singulus spiritussanctus Deus. Ergo & singulus pater sapientia, & utrunque simul unū lumen, unus Deus, una sapientia. Sed filius factus est nobis sapiētia a Deo, & iustitia, & sanctificatio, quia temporaliter ad ipsum conuertimur, ut cum illo in æternum maneamus, & ipse in tempore uerbum caro factum est, & habitauit in nobis.

Psal. 35. c. Ioh. 5. e.

Ioh. 1. a.

Mat. 5. b.

† nullum.

† mundos subtiles.

Pater filius spiritussanctus lumen dicitur.

horum quæ sunt scientiam veram, vt sciam dispositionem orbis terrarum, & virtutes elementorum, initium & consummationem & medietatem, temporum vicissitudinem permutationes, & consummationes temporum, † anni cursus, & stellarum dispositiones, naturas animalium, & iras bestiarum, vim ventorum, & cogitationes hominum, differentias † virgultorum, & virtutes radicum, & quæcunque sunt † absconsa & improuisa didici. Omnium enim artifex docuit me sa-

a Quia per ipsam veritatis cognitio datur. b Sanctificans omnia.

a pientiam. Est enim[a] in illa spiritus intelligentiæ sanctus[b], mul-

a Multiplices gratias dans. b Vniens bonos. c Viuus est sermo Dei efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, &c. d Verbo. e ¶ Disertas facit linguas infantium.

tiplex[a], vnicus[b], subtilis[c], modestus[d], disertus[e] mobilis, incoin-

a Sine macula. b Nec fallit, nec fallitur. c Mitis & misericors. d Quia non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati.

quinatus[a], certus[b], suauis[c] amans bonum[d] † actum, qui † nihil

a Communis omnibus: b Innata bonitate. c Qui dat lasso virtutem.

vetat bene facere, humanus[a], benignus[b], stabilis[c], certus, secu-

a Per naturam omnia continet. ¶ Via, veritas, & vita. b Quia lumen omnium.

rus, omnem[a] habens virtutem, omnia[b] prospiciens, &

a Vnde, Quia in manu eius sunt omnes fines terræ, cui omne genu flectitur, cælestium, terrestrium & infernorum.

qui capiat[a] omnes spiritus intelligibiles, † mundus.

NICOLAVS DE LYRA.

* Ter Salomē ostendit qualiter eum direxit in actib. vitę cōtemplatiuę, & primo quātu ad contemplationem rerum naturaliū, secundo supernaturalium, ibi. *Est enim in i.* Circa primum dicit. *Ipse enim de. mihi horum quæ sunt.* in natura.

1 *Scient. am.* sine admistione falsitatis, quę a Deo non potest esse, sciētia vero de talibus acquisita frequenter habet aliqua falsi admista, vt dictum est supra.

2 *Vt sciā.* quantū ad situm corporum cęlestiū & elemētariū.

3 *Et vir. ele.* quantū ad ea quę possunt fieri per virtutes eorū.

4 *Ini. & com. & me. tem.* Diuiditur. n. annus in quatuor tempora. s. ver, ęstatem, autumnum, & hyemen. & quodlibet istorū habet certum principium, medium, & finem.

5 *Vicis. permu.* s. de calore in frigus, & e conuerso, & de die in noctem, & huiusmodi.

6 *Et cons. tem.* quęlibet. n. res generabilis hēt certam periodū temporis in qua augmētatur, decrescit, & tandē corrūpitur.

7 *An. cur.* per menses, hebdomadas, & dies.

8 *Et stel. di.* quātum ad situm planetarum & eorum cursum, & similiter octauæ sphæræ, in qua sunt stellę fixæ.

9 *Na. an.* quorum species & mores sunt valde diuersi.

10 *Et ir. be.* nam aliquę sunt alijs ferociores.

11 *Vim ven.* nā aliqui sunt sereni, alij procellosi, & aliqui ęgrotatiui, & aliqui sanatiui.

12 *Co. ho.* quæ possunt cognosci dupliciter. Vno modo per certitudinem, & hoc modo cognosci non possunt nisi diuina reuelatione. propter quod hęc cognitio non pertinet ad contemplationem, quæ est rerum naturalium. Alio modo possunt cognosci per coniecturam ex signis exteriorib. & sic sapientes homines de cogitationib. aliorum frequenter coniecturant, & de tali cogitatione loquitur hic Salomon.

13 *Differentias virgultorum.* i. arborum, quarum sunt multę species & varię virtutes, & aliquæ crescunt in regionib. calidis, aliquæ in frigidis.

14 *Et virtutes radicum.* diuersarum herbarum.

15 *Et quæcunque sunt absconsa.* sicut virtus per quā magnes trahit ferrum est absconsa hominib. licet videant effectum. Notitia istorū & supradictorum saltē pro magna parte data fuit Salomoni per infusionem, vt dictum est supra ideo subdit.

16 *Omnium e.* Ideo potuit docere Salomonem effectum suorum naturam.

17 *Est e. in il.* Hic consequenter oñdit Salomon qualiter sapientia direxit eum in supernaturali contemplatione. Et diuiditur in duas partes, nam primo declarat virtutē increatæ sapientiæ: secundo, qualiter dirigit in supernaturali contemplatione, ibi, Et per nationes. Circa primū dr. *Est e. in il.* s. sapiētia increata de qua immediate añ dixit. Omniū. n. artifex, &c

18 *Spiritus in san.* s. formaliter in se & effectiue alia sanctificās.

19 *Multiplex.* in donis.

20 *Vnicus.* in se, propter quod Apostolus. 1. Cor. 12. b. enumeratis varijs spiritussancti donis, subdit, Hęc autē omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult.

21 *Subti.* i. penetrans omnia sua virtute. vnde. 1. Cor. 2. c. dicitur, Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei.

22 *Disertus.* effectiue, nam facit diserte loqui etiam in omni idiomate, vt patet Act. 2. de apostolis.

23 *Mobilis.* similiter effectiue, nam homines facit mobiles & agibiles ad sequendum instinctū suum. Ro. 8. c. *Qui spiritu Dei aguntur hi fi. Dei sunt.*

24 *Inco.* formaliter & effectiue, quia nulla coinquinatio possibilis est in eo, nec ab eo causari.

25 *Cer.* similiter formaliter & effectiue, quia de nullo potest dubitare, & quod reuelat, insinuat absque ambiguitate, propter quod prophetæ sancti veritatem sibi reuelatam denunciabant sine hæsitatione. Iere. 26. e. In veritate misit ad vos dominus.

26 *Sua.* in se, quia est summum bonum, & in alijs, nam omnia grauia facit suauia.

27 *Amans bo.* nam est ipsa bonitas per essentiam.

28 *Qui ni.* minus dicendo plus significat. s. quod ad omne bonum agendum inuitat.

29 *Huma.* nostris defectibus compatiendo.

30 *Beni.* i. bene igniens, ad amorem Dei nos inflammando.

31 *Stabi.* contra mala præsentia nos firmando.

32 *Secu.* de futuris malis imminentibus timorē auferēdo.

33 *Omnem ha. vir.* in operando.

34 *Omnia pros.* in cognoscendo.

35 *Et qui ca. omnes spi. in.* quia quicquid perfectionis est, vel esse potest in specieb. creatis multipliciter & diuisim, totum in eo simpliciter est & vnitum.

36 *Mundus. sub.* Expositum est supra, vbi dictum est, Subtilis, incoinquinatus.

A a *Vapor est enim Virtutis Dei.*
* Phoeb. Episc. Nō tam minor maiestate Filius dr̄ ille de quo Salomon ait. Splēdor est lucis ęternę & speculū sine macula Dei maiestatis. Plane speculū sine macula. Custodit. n. Dei vultus, & figurā fideliter exprimens plenā p̄ris imaginē reddidit, &c.
†De cele.miss. ca sanc.
B b *Candor est enim lucis æternæ.*
* Amb. Bonus filius, Candor est enim lucis æternæ, & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius. Quomodo ergo non bonus, qui est imago bonitatis? Sicut enim imago Dei Deus, sed vnus Deus, ita & diuinæ imago bonitatis bona, sed vna bonitas.
†purior.
C Mihi certe vtile est, bonum Deū credere, quem meorum habiturus sum iudicem delictorum, illi viderint qui credere bonum nolunt. Itaque quia legisperitus est iste qui tentat, sicut in libro alio demonstrat, bene dixit. *Nemo bonus, nisi vnus, Deus.* vt admoneret quia scriptum est. *Nō tentabis Deum tuum,* sed magis cōfiteretur Domino, quoniā bonus. Deniq; eum sępe perstringit, nā gloriāti in lege quod a iuuētute sua omnia custodisset, vt inanem iactātiam eius exponeret, ostendit ei adhuc deesse quod legis est. Et ideo ad misericordiæ præceptum tristis inducitur, vt ii eum naturalis quædam detur forma sententiæ.

a Nihil enim subtilius, mobilius sapientia quæ omnia creauit, regit, ordinat. In ipsa enim viuimus, & mouemur, & sumus.
subtilis. Omnibus enim mobilibus mobilior est sapientia.
a A fine vsque ad finem. b Quia lux est, & tenebræ in eo non sunt. c Calefaciens frigus infidelitatis nostræ.
a Attingit autem vbique propter munditiam suam. Vapor est
a Splendor gloriæ consubstantialis æqualis coæternus.
enim virtutis Dei, & emanatio quædam est claritatis omni-
a Summo bono non appropinquat malum. b Semper simplex bonum est.
potentis Dei syncera, & ideo nihil inquinatum in illam in-
a In quo videtur pater. Qui videt me, videt & patrem. b Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius.
b currit. †Candor est enim lucis æternæ, & speculum sine ma-
a Plena repræsentatio.
cula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius. Et cum sit v-
a Cum patre. b Quia omnipotens. c Immutabilis. d Regnando ordinando. ¶Omnia per ipsum fa. sunt.
na, omnia potest, & in se permanens, omnia innouat, & per
nationes in animas sanctas se transfert, amicos Dei & pro-
a Stulticia Deo odibilis est. b Qui in lege domini medita. die ac nocte.
phetas constituit. Neminem enim diligit Deus, nisi eum qui
a Quia corporalis lux quæ modo occidit, modo oritur, speciali luci comparata scintilla videtur, Christus quoque sanctorum claritatem longe transcendit. Inde Ipsi peribunt, tu autem permanebis.
cū sapientia inhabitat. Est enim hæc speciosior sole, & super
omnem dispositionem stellarum luci comparata † prior in-
a Quia nullus sine peccato, vel immunis a peccato. b Quia peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius.
uenitur. Illi enim succedit nox, sapientiam autem non vincit
malitia.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Omnibus enim mo. &c.* Motio ista similitudinarie dicitur, in quantum diuina sapientia ad omnes effectus Dei disponendos pertingit vsque ad minima.

2 *Attingit autem vbi* .i. puritatem. Eo enim quod nihil habet extraneum admistum, non habet aliquid restringēs ad vnū locum.

3 *Vapor est enim virtutis Dei, &c.* Vapor autem est quoddā eleuatum procedens ex aqua, a natura aquæ existēs, sicut filius in diuinis qui dicitur sapientia patris procedit ab eo, & est eiusdem naturæ cum ipso.

4 *Et ema. quædam, &c.* Sic. n. loquitur Apostolus. Heb. 1. *Qui cum sit splendor & figura substantiæ eius, &c.*

5 *Et ideo nihil inquinatum in illam incurrit, &c.* Hoc est expositum supra.

6 *Candor est enim lucis æternæ.* quia filius in diuinis est lux de luce.

7 *Et speculum sine macula Dei maiestatis, &c.* in quo omnia relucent clarissime.

8 *Et imago bonitatis illius.* Proprium est enim filij Dei, quod sit imago patris. Angeli. n. & homines ad imaginem eius esse dicuntur.

9 *Et cum sit vna.* simplicissima.

10 *Omnia potest.* quia infinita.

11 *Et in se perma.* omnino immutabilis.

12 *Omnia innouat.* faciens omnem mutabilitatem. Et hoc modo Philoso. 7. Physicorum, omnia mobilia reducit ad vnam causam primam omnino immobilem.

13 *Et per na.* Ostensa virtute sapientiæ increatæ, hic consequenter ostenditur qualiter dirigit in supernaturali contemplatione, cum dicitur. *Et per nationes.* diuersas sine personarū acceptione.

14 *In animas san.* i. per conatum liberi arbitrij in bonum dispositas ad sapientiæ donum.

15 *Se transfert.* hoc donum conferendo.

16 *Amicos Dei.* per fidem charitate formatam.

17 *Et prophetas.* per cognitionem supernaturalem.

18 *Constituit.* sicut patet in veteri testamēto, quod multi fuerunt prophetæ, non solum de Heb. sed etiam de Gentilibus, sicut patet de sancto Iob qui fuit Gentilis, Sibylla etiam Erithræa habuit spiritum propheticum, vt dicit Aug. Similiter in historijs Romanorum legitur, quod tempore Constantini & Helenę matris eius inuētum fuit quoddam sepulchrū, in quo iacebat homo laminam aureā habens in pectore suo, in qua scriptum erat, Christus nascetur ex virgine, & credo in eum. O sol Helenę & Constantini temporibus iterum me videbis, idest facies me videri.

19 *Neminem, &c.* sapiētia inhabitat, quod potest intelligi de sapientia increata, cum qua habitat homo per charitatem. 1. Ioh. 4. c. *Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.* Potest etiam intelligi de sapientia creata, cum quā habitat homo, habens eam inquantum reflectitur intellectus super se ad cognoscendum & amandum sapientię donum, & hunc diligit Deus, nam sapientia prout est donum spiritussancti, & per quam homo bene iudicat de diuinis, per quandam connaturalitatem ad ipsa, quamuis non habeat notitiam scripturarū, sicut virtuosus bene iudicat de pertinentib. ad virtutem, quāuis non habeat notitiam libri Ethicorum. Connaturalitas autem ad diuina est per charitatem quę vnit hominem Deo, & sic sapientia de qua loquitur hic scriptura, præsupponit charitatem vt ei annexam, neminem autē diligit Deus, nisi sit in charitate.

20 *Est enim hæc spe. sole.* Hoc patet verum non solum de sapiētia increata, sed etiam de creata, quia speciositas solis corporalis est quam præcellit speciositas spiritualis.

21 *Et super omnem dispo. stella.* transcendit speciositas sapiētię, & eadem ratione.

22 *Luci.* s. corporali.

23 *Comparata prior inue.* Si intelligatur de sapiētia increata, sic prior est dignitate & duratione, nā est ęterna, lux autē corporalis facta est in tēpore. Gen. 1. a. Fiat lux, & facta est lux. Et quod de ista loquatur hic, patet per hoc quod subditur.

24 *Illi enim succedit nox.* & Gen. 1. a. dicitur, Appellauitque lucem diem, & tenebras noctem. Si aūt intelligatur de sapientia creata, prout est donum spiritussancti datum hominibus, sic prior est luce dignitate, nō tamē duratione, nam lux ista facta fuit prima die, natura vero humana die sexta, Gen. 1.

25 *Sapientiam autem non vin. ma.* Quod patet verum de sapientia increata, & similiter de creata quantum ad hoc, quod per malitiam culpæ non corrumpitur effectiue, sed tantū demeritorie, inquantum homo peccās demeretur, vt sibi donum sapientiæ a Deo subtrahatur, videtur tamen hic scriptura loqui de sapientia increata, per hoc quod subditur.

CAP.

CAP. VIII.

A *Ttingit à fine.* i. à principio mundi vsq; ad aduentum Christi, mirifica opera & syncera testimonia per vetus testamētum fortiter asserit, & ab incarnatione verbi vsq; ad finem mundi suauitatem euangelij exponit. A fine ergo vsque ad finem fortiter pertingit, quia vbiq; perfecte agit. Finis enim perfectionem significat.

a *Glori. con.* i. repræsentat gene. illius. s. patris, qui est ei coæternus & coomnipotens vel partim de temporali natiuitate, partim de ęterna potest legi. Habet contubernium Dei. i. humanitatem, B in qua habitat Deus, qui est sapientia patris vel glorificat genero. illius id est Dei patris, id est eiusdem essentiæ est cum patre ab ęterno genita, nata in tempore de matre.

b *Do. est e.* De plenitudine eius omnes accepimus: per quē gratia & veritas facta est, id est reuelata. *Deum nemo vidit vnquam, sed filius qui est in sinu patris ipse enarrauit.*

c *Et la.* Nihil enim desidiosum in operibus eius. Quæcunque sunt vera, quæcunque pudica, quęcunque iusta agit, & agenda suis committit.

C d *Sob. e. & sa.* Raba. Qui temperans est, prudens, fortis & iustus, quid illi deest? Has aūt virtutes nemo habet, nisi cui oīs virtutū origo deus contulit, quocunque tempore, quacunque lege, quacunque D gente. Quidam tñ speciem pietatis habētes, virtutem ignorauerunt, quia creatori subdi noluerunt, ideo viā disciplinæ nescierunt & perierunt. Deus enim solus virtus & sapientia patris inuenit viā disciplinæ, & dedit illā Iacob puero suó.

e *Et si multitudinem.*

✠ Didym. Quia nec ignorantia in eo est, manifestat Daniel de eo dicens. *Qui cognoscit quæ in tenebris sunt & lux cum eo est.* Et illud, *Occultorum agnitor Deus cognoscens omnia antequam fiant.* Si enim habet scientiā occultorū atque tenebrosorum & omnium quæ faciēda sunt, cuius vlterius erit ignarus? Non habet igitur communionem hæc lux cū ignoratione intelligibiliū: Vnde scriptum est, E *Quæ communio luci ad tenebras?* Si volunt hæretici dicere, vt derogent deitati discordare præsentia, ad illud quod dictum est. *Posuit tenebras latibulum,* hoc est, Deus. Et illud *Intrauit Moyses in nubē vbi erat Dominus.* Sciāt tenebras in his significari incompræhēsibilitatis eius obscuritatem. Possibile est namque per ignorantiam nostram, rationum hanc nobis fieri obscuritatem, non in Deo, qui lux est. Ipsis quoque sermonibus aduertēdum est, quia idem significauit id quod dictum est in tenebris, & nube seu caligine Deum esse, & latibulum suum in tenebris posuisse F

† sapientis.

† via.

CAP. VIII.

a Id est, à principio mundi. Ab æterno vsque in æternum.
b Vsque ad aduentum Christi. c Quia Dei virtus.

ATtingit ergo à fine[a] vsque[b] ad finem[c] for- 1

a Quia Dei sapientia.
b Ego diligo diligentes me, & qui mane vigilauerit, ad me, inueniet me.

titer, & disponit omnia suaui[a]ter. Hanc[b] 2 3

amaui & exquisiui eam à[a] iuuentute

a Beatus qui obseruat ad postes ostij mei.

mea, & quæ[a]siui sponsam mihi eam as- 4

a Stabili fœdere. b Veritatis: vnde, Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum, & quem misisti Iesum Christum. c Quia coæterna patri coomnipotenti. 5

sumere[a], & amator factus sum formæ illius[b]. Generositatem[c] 6 7

a Patris scilicet, quia ei coæternus. b In principio erat verbum, & verbum erat apud De. & Deus erat verbum, hoc erat in princi. apud Deum. Et verbum caro factum est, & hab. in no.

a illius glorificat contubernium[b] habens Dei: sed & omnium 8 9

a Quia pater diligit filium, & omnia dedit ei in manus. 10

b dominus[a] dilexit illam. Doctrix enim est disciplinæ Dei, & 11

† electrix operum illius. Et si diuitiæ appetuntur in vita, 12 13

a Virtutum diuitias continet, & amatoribus suis offert. vnde. Mecum sunt diuitiæ. 14
b Omnia per ipsum facta sunt. Meditantibus in lege præbet omnimodam dulcedinem sapientiæ.

quid sapientia[a] locupletius, quæ operatur[b] omnia? Si autem 15

a Profundam, scilicet & sanam intelligentiam. b Bonorum operum & virtutum. 16
c Stabilem. s. salutem ponit.

c sensus opera[a]tur, quis horum[b] quæ sunt magis quàm[c] illa est 17

artifex? Et si iustitiam quis diligit, & † labores huius magnas 18 19

a Temperantiam. Quatuor enim principales virtutes ponit. 20

d habent virtutes. Sobrie[a]tatem enim & † prudentiam docet, 21 22

a Fortitudinem. b Ad æternam vitam. 23

& iustitiam, & virtute[a]m, quibus vtilius[b] nihil est in † vita ho 24

a Nihil est quod eam lateat, quia ab æterno genita est cum patre cuncta disponit. 25
Ipsa. 26

e minibus. Et † si multitudinem scientiæ desiderat quis, scit 27 28

a Quia initium & finis. b Qui ait: Ego dabo vobis os & sapientiam, &c. 29

præterita, & de futuris[a] æstimat: scit versutias[b] sermonum, 30 31

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. VIII.

ATtin. ergo à fi. vsque ad fi. forti.* Omnia creata penetrando sua virtute vsque ad minima. 1 *Et d. omnia sua.* quia dat omnib⁹ creaturis formas & inclinationes, per quas mouentur connaturaliter ad actus & fines suos, sicut lapidi grauitatem per quā naturaliter tendit deorsum. 2 *Hanc am.* Ostenso qualiter sapientia dirigit in vita contemplatiua hic consequenter ostēditur qualiter dirigit in vita actiua. Et diuiditur in duas partes, quia primo ostēditur, quod sapientia est summe diligenda. Secundo, qualiter dirigit circa agenda, ibi: *Et si iustitiam.* Circa primū dicit Salomon. *Hanc ama.* singulariter. 3 *Et ex. eam à iu. mea.* Discendo à Natthan propheta, & petēdo eam deuote à Deo mihi dari, vt dictum est supra. Et sic patet, quod loquitur hic de sapientia creata. Sub eodem enim contextu literæ frequenter transit de increata ad creatam, & econuerso rōne supradicta, cap. 6. 4 *Et quæ. spon. mi.* id est, meditationibus inseparabiliter adhærere. 5 *Et ama. fa.* Est. n. decor animæ assimilans eā decori creatoris. 6 *Ge. il. glori.* i. homo habens contubernium Dei per charitatem, per quam homo manet in Deo, & Deus in eo, *Glorificat.* id est gloriosam confitetur & laudat. Generositatem. s. sapientiæ creatæ, quam cognoscit esse quandam impressionem & emanationem à sapientia diuina. 7 *Sed & omnium do. di. il.* Inquantum facit homines Deo diligibiles, vt prædictum est. 8 *Do. e. est di. Dei.* Nam donum sapientię facit hominem subdi mandatis diuinis. 9 *Et ele. ope. il.* Nā per ipsam elegit homo opera Deo placita. Consequenter arguit ipsam esse diligibilem per locum à minori, di. 10 *Et si.* Et accipitur hic si, pro quia. quia sic est vt apparet ad sensum. 11 *Quid sapien. q. d.* sapientia hac rōne diligibilior est, per quam multo plura maiora, & meliora pñt haberi, quam per diuitias tēporales. vnde Prou. 17. Quid prodest stulto habere diuitias, cum sapientiam emere non possit? 12 *Si autem sen.* i. industria humana. 13 *Ope.* in agibilibus humanis. 14 *Quis bo. quæ sunt.* id est operum humanorum. 15 *Ma. quam il. est ar. q. d.* in operibus humanis multo magis operatur donum sapientię, quam virtus naturalis industrię. propter quod est magis diligendum. 16 *Et si iusti.* Ostenso quod sapientia sit summe appetenda, hic consequenter ostenditur qualiter dirigit in vita actiua. primo quantum ad partem actiuæ, quæ vocatur monastica, quæ respicit bonum regimen vnius personæ. Secundo quantum ad illam partē quæ dicitur politica, quæ respicit bonum regimen multitudinis, ibi. *Habebo propter hanc claritatem.* Monastica vero consistit in acquisitione & exercitio moraliū virtutum, quæ reducūtur ad quatuor virtutes. i. principales, de quibus hic dr̄. 17 *Et si iu. qui.* Accipit̄ hic iustitia legalis quæ includit oēm virtutem, sicut dictum fuit supra. cap. 1. 18 *Labo.* i. opera sapientiæ. 19 *Ma. ha.* sibi annexas quas explicat dicens. 20 *Sobr.* i. temperantiam. 21 *Et sa.* i. prudentiam quæ est sapientia circa agibilia humana. 22 *Et iu.* quæ est virtus specialis. 23 *Et vir.* i. fortitudinem: Istæ sunt quatuor virtutes cardinales, ad quæ aliæ virtutes morales reducunt̄, iō subditur. 24 *Qui vir.* præsenti. 25 *Hom.* quia per virtutes morales efficitur homo bonus simpliciter, per virtutes aūt intellectuales, quæ sunt artes & scientiæ speculatiuæ, nō efficitur homo bonus simpliciter, sed secundum quid: vt bonus artifex, bonus philosophus & hmōi. 26 *Et.* practicæ. 27 *Desi.* hoc supple habet per sapientiam. ideo subditur. 28 *Scit.* i. scire facit, eo modo loquendi quo grāmatica facit congrue loqui. vr̄ enim hic scriptura loqui de sapientia prout fuit in Salomone, vt supradictū est cap. præcedenti. Salomon aūt per sapientiam sibi datā multa cognouit de præteritis, & per illa poterat coniecturare de futuris. ideo subditur. 29 *Et de.* Salomon etiam plura cognouit de futuris per spiritum prophetiæ certitudinaliter. 30 *Scit ver.* id est fallacias. 31 *Sermonum.* quas sapientia facit auertere.

Diuisio.

A posuisse, quod significat ex his verbis, & tenebræ in eo non sunt vllæ. In ipso igitur nõ sunt tenebræ, quia nec naturæ eius est has habere: ipse vero in tenebris & caligine esse videtur, nobis vtique cõprehensionem eius nõ habentibus, cuius substantię esse noscuntur.

a *Proposui.* Ra. potest hoc de genitrice Dei intelligi, quæ proposito virginitatis meruit verbo Dei fœcundari & generare filium Dei ad salutem mundi vel B generis humani, & ab omnibus vnice celebrari. vnde: *Beatam me dicẽt omnes generationes.* Cui concordat quod sequitur: *Habebo propter hanc claritatem.*

† Propterea. Luc. 1. c.

b *Admirabilis.* Partus virginis omnibus fuit admirandus, quia in resurrectionem & ruinã multorum extitit qui stat in signum populorũ, super quẽ continebunt reges os suũ, ipsũ gentes deprecabũtur.

Luc. 2. c.

c *Intrans in dom.* Rab. Post prædicationem, post operis sancti sola- C tium

a Propositiones. Alias dispositiones. b Qui ait, Erunt signa in sole & luna, & stellis, & in terris, &c.

& dissolutiones argumentorum: signa & monstra scit ante 1

a Populus Dei communionem sapientiæ. i. Christi se habere gaudet. & in amplexu eius delectari, qui ait, Si quis mihi aperuerit, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum. 2

a quam fiant, & euentus temporum & seculorũ. Proposui er- 3
go hanc adducere mihi ad conuiuandum, sciens quoniam 4

a Id est alleuiatio. 5

mecum communicabit de bonis, & erit allocutio cogitatio- 6

a Vox doctorum. b Doctrinam saluatoris. c Quibus euangelium prædicabo.

nis & tędij mei. Habebo propter hanc claritatem ad turbas, 7 8

a Quia principatus & potestates subijcit Christianæ religioni. b Patriarchas & prophetas quibus sociatur. c Omnia secundum legem dijudicans. 9

& honorem apud seniores. Iuuenis & acutus inueniar in iu- 10

a Cum reges & principes mirantur prædicationem euangelij. Alias amabilis.

b dicio, & in cõspectu potentiũ admirabilis ero, & facies prin- 11 12

a Non audebunt loqui.

cipum mirabuntur me. Tacentem me sustinebunt & loquen 13 14

a Attenti ad sermones meos. Non audentes mihi resistere.

tem me respicient, & sermocinante me plura manus ori suo 15

a Immortalitatem habent sancti in charitate radicati & fundati, & spem immortalitatis.

imponent. † Præterea habebo per hanc immortalitatem, & 16

a Meorum operum & virtutum. b Secuturi sunt me. 17

memoriam æternam his qui post me futuri sunt relinquam.

a Erudiam. b Quibus euangelium prædicabo, nec per varias sectas abire permittam. c Alias subiectæ. d Victi patientia mea, & videntes Christi miracula qui ait. Confidite, quia ego vici mundum.

Disponam populos, & nationes mihi erunt subditæ. Time- 18

a Fidelium. b Benignus 19

bunt me audientes reges horrendi, & in multitudine bonus 20 21

a Aduersariorum. b Cætera foris agentibus quid intus præstet, adiungit. c Sapientiam scilicet. Confidentiam mentis.

c videbor, & in bello fortis. Intrans in domum meã, conquie- 22
scam cum illa. Non enim habet amaritudinẽ conuersatio il- 23 24
lius, nec tædiũ conuictus illius, sed lętitiam & gaudiũ. Hæc 25
cogitans apud me, & commemorans in corde meo: quoniã 26 27

tium prębent, ad se redeuntes diuinæ contẽplationi vacant, vbi supernæ dulcedinis quietem inueniunt.

Corporales deliciæ corpus grauant, spirituales vero mẽtem releuant, & tãto esuriuntur, quanto amplius comeduntur. In illis appetitus placet, experiẽtia displicet. Augent vero spirituales delicię desiderium: quæ quo magis sumuntur, auidius amãtur. vnde Dauid: *Gustate & videte quoniam suauis. &c.*

Orig. Qui aperit os mutum, & linguas infantium facit disertas, hæc oĩa sunt in Christo accipienda. Ipse enim sapientia, fortitudo, iustitia, sanctitas, & prudentia. Sed cum sit vnus in subiacenti, pro varietate sensuum diuersis vocabulis nũcupatur. Aliud enim significat sapiẽtia, aliud iustitia. Sapientia quidem, disciplinam humanarum & diuinarũ rerum instruit. Iustitia autem quod distributor & iudex meritorum sit. *Puer*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et dissolutiones argumentorum.* quæ fiunt contra veritatem specialiter in moralibus.

2 *Signa & monstra. scit an. fiant.* Hoc patet verum de sapientia increata, quam nihil latet. Similiter de creata prout fuit in Salomone. Nam ipse cognouit dispositionem cæli & stellarum, vt dictum est cap. præcedenti. & sic præcognouit ortum signorum & constellationum, quæ monstrant aliqua futura, vt sterilitatem terræ futuram, vel fertilitatem, & huiusmodi, propter quod dicuntur monstra à monstrando.

3 *Proposui ergo.* propter prædicta bona.

4 *Hanc adduce. mihi ad conui.* per frequentes meditationes sapientiæ, in quibus est delectabilis vita.

5 *Sciens quoniam me, &c.* per frequentes enim meditationes sapientiæ augmentatur semper bonum in homine.

6 *Et erit allocutio cogi.* quia tales meditationes sunt verba mentis.

7 *Et tædij mei.* scilicet excludendi. Tales enim meditationes omne tædium excludunt.

Diuisio.

8 *Habebo.* Hic consequenter ostenditur, qualiter sapientia dirigit in politica. Et diuiditur in duas partes, quia primo ostenditur qualiter per eam populus gubernatur. secundo qualiter ipsa subiectum proprium consolatur, ibi: *Intrans in domum meam.* Circa primum dicitur. *Habe. propter hanc clari. ad turbas.* audientes sententias meas veras, & ad populi tranquillitatem ordinatas.

9 *Et hono. apud se.* Et hoc fuit verum ad literam in Salomone, qui populum gubernauit pacificè, & qui sapientia præcellebat alios sapientes & seniores. 3. Reg. 3.

10 *Iuuenis & acu. inueni. in iudi.* Iuuenis enim adhuc existens, valde solerter iudicauit filium reddi verę matri. 3. Regum. 3.

11 *In conspectu poten. admira. ero.* Omnes enim reges mirabantur de sapientia Salomonis.

12 *Et facies principum mirabuntur me.* vnde. 3. Regum. 10. dicitur quod regina Saba quæ erat sapientissima, videns magnificentiam Salomonis non habebat vltra spiritum.

13 *Tacentem me sustinebunt.* id est cum reuerentia expectabunt quousque verbum resumam, vel dem eis loquendi licentiam.

14 *Loquentem me re.* attoniti de mea eloquentia.

15 *Et sermo. me plura ma. &c.* id est quantumcunque protraham sermonem, reuerenter auscultabunt.

16 *Propterea habebo per hanc immortalitatem.* apud Deum.

17 *Et memoriam æternam.* apud homines.

18 *Disponam populos.* ad bonum commune.

19 *Et nationes mi. erunt sub.* Multi nanque Gentiles fuerunt subiecti Salomoni.

20 *Timebunt me, &c.* Multi enim reges horrendi alijs, audientes sapientiam & potẽtiam Salomonis, timebant eum, & reddebant ei tributum.

21 *Et in multitudine.* subditorum meorum.

22 *Videbor bo.* eis benefaciendo.

23 *Et in bello fortis.* contra aduersarios meos.

24 *Intrans in do. meam.* Hic consequenter ostenditur qualiter sapientia subiectum proprium consolatur. *Intrans in do. meam.* id est propriam conscientiam. nam intellectus & voluntas sunt potentiæ reflexiuæ super seipsas.

25 *Conquiescam cum illa.* Homo enim per donum sapientiæ habet meditationes valde delectabiles apud se. ideo subditur.

26 *Non enim ha. ama.* Dicitur autem conuersatio sapientiæ & eius conuictus meditatio, quæ ex intellectu & habitu sapientię procedit. Et subditur causa huius delectationis, cum dicitur.

27 *Quoniam im.* id est propter hoc est delectabilis, quia facit cogitare de immortalibus & diuinis, sicut sapientia animalis & terrena facit cogitare de carnalibus & terrenis, quorum cogitatio anxietatem inducit.

Et

Et in

a *Puer autem eram ingeniosus, & sortitus sum animam bonam. Et* A
cum essem magis bonus, &c. Rab. Salomon in pueritia postulauerat à Deo sapientiā, & vt recte iudicaret populum, & discerneret inter bonum & malum: factus est ergo sapientissimus, & videtur sortitus animam bonam, qui habuit cor sapiens & intelligens. Sed quomodo conuenit ei quod dicitur.

B b *Veni ad corpus in. &c.* cū mulierē alienigenā amauerit, & idola ædificauerit? Videtur ergo magis conuenire populo sanctorū, qui in baptismo regeneratus est, & fide saluatoris imbutus, pueritiā indolis suæ bonæ & simplicis innocentiæ perceperit, & cunctis studijs certauerit peruenire ad culmē virtutum. vnde sequitur: *Et cum essem magis bonus, &c.* Pater nō iudicat quemquā, sed omne iudicium dedit filio. Huius membra facti sunt imitantes eum. D Iohan.5.b.

c *Et vt sciui quoniam aliter non, &c.* ✠ Idacius. Donum Dei patris, donum filij, donum & spiritus sancti. De patre in Apostolo, *Gratia salui facti estis per fidem, et hoc non ex vobis,* Dei donum est. De filio in Salomone: *Quia nemo potest esse continens nisi Deus det, & hoc ipsum sapientiæ erat scire cuius esset hoc donum.* De spiritusancto de Actibus, *Pœnitentiam agite & baptizetur vnusquisque in nomine domini Iesu Christi & accipietis donum spiritussancti.* Rom.11. Sap.8. E Acto.2.

a Quia quicquid de natura eius cognoscitur, totum immortale, & semper viuere intelligitur.
b Qu a quanto magis amatur, tanto magis suauior reperitur.
† immortalis est in cogitatione † sapientia, & in amicitia il- 1
a Quia per ipsum facta sunt omnia.
b Qui est omnium rerum origo, & quod factum est, in ipso vita erat.
lius delectatio bona, & in operibus manuum illius honestas 2
a Si quis vestrum indiget sapientia, postulet à Deo qui dat omnibus affluenter. 3
sine defectione, & in certamine loquelæ illius sapientia & 4
præclaritas in communicatione sermonum ipsius: circum- 5 6
a Diligenter & studiosè, vnde, Surgam diluculo, & circumibo ciuitatem, quæram quem diligit anima mea. b Fortiter, firmiter.
ibam quærens, vt mihi illam assumerem. Puer autem eram 7
Humanarum & diuinarum rerum.
a ingeniosus, & sortitus sum animam bonam. Et cum essem 8
a Custoditio legis, consummatio incorruptionis, incorruptio autem facit proximum Deo, & ad hanc perfectionem nemo venit nisi quem diuina gratia subleuat. vnde, Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est. 9
b magis bonus, veni ad corpus incoinquinatum. Et vt sciui 10
c quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det, & 11 12
Dei, scilicet. 13
hoc ipsum erat† sapientia scire cuius esset hoc donum: adij 14
dñm, & deprecatus sum illū, & dixi ex totis pręcordijs meis: 15 16

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et in amicitia illius dele. bo.* nam hæc delectatio conuenit homini secundum illam partem animæ, in qua conuenit cū angelis sanctis. 2 *Et in operi.* i. in operibus à sapientia procedentibus. 3 *Honestas sine de.* nam ab ea nihil inhonestū potest procedere. 4 *Et in certamine.* i. in collatione sapientium ad inuicem, quia non conferunt de vanis, sed de vtilibus & honestis. 5 *Et præclaritas in communica. ser.* nam sermones quibus sapiens communicat alijs doctrinam suam, clari sunt & intelligibiles, quia quæ melius sciuntur, clarius pronuntiantur. 6 *Circumibam quærens, vt illam.* inuenitur enim sapientia per diligentem rationis inuestigationem.
7 *Puer autem.* postquam Salomon ostendit qualiter sapientia proficit in vita contemplatiua & actiua, hic consequenter ponit orationem, quam fecit pro ipsa habenda. Et primo ponit orandi motiuum, secundo orationis suæ formam & modum ca. se. Circa primum dicit. *Puer autem eram ingeniosus.* per intellectus subtilitatem. 8 *Et sor. sum.* per affectus puritatem, hæc enim habuit Salomon à iuuentute, quando fuit sub disciplina Nathan prophetæ, propter quod vocauit nomen eius amabilis domino. 2. Reg. 12. f.
9 *Et cum essem ma. bonus.* i. proficiens in virtutibus.
10 *Veni ad corpus incoinquinatum.* hoc non potest intelligi de continentia virginali, quia Salomon valde iuuenis contraxit matrimonium cum filia Pharaonis: propter quod intelligendum est de continentia coniugali, & etiam ab alijs vitijs vitabilibus, quam seruauit per longum tempus. vnde dicitur. 3. Regum. 11. a. Cumque iam esset senex, deprauatum est cor eius per mulieres.
11 *Et vt sci. &c. esse cont.* à vitijs & criminibus.
12 *Nisi Deus.* sine cuius dono homo non potest perseuerare in bono. 13 *Et hoc ip. erat &c.* scilicet scire quod hæc continentia est Dei donum: nam sapientia est cogitatio diuinorum. 14 *Adij do.* attentè.
15 *Et de. sum illum.* deuotè.
16 *Et dixi ex.* id est ex toto intellectu meo & affectu.

CAP. IX.

Deus patrum meorum, & 1 2
domine misericordię, qui 3
a Omnia per ipsum facta sunt:
fecisti oīa verbo tuo, & sa 4
pientia tua † constituisti
hominē vt dominaretur 5
a Omnibus terrenis. Christus quoque in mūdum missus orbē reget ecclesię in ęquitate.
creaturæ, quæ à te facta est, vt disponat orbem
a Erit iustitia cingulum lumborum eius.
terrarum in æquitate & iustitia, & in directione 6
a Verum. b Oratio filij ad patrem pro corpore suo. c Anima iusti sedes est sapientiæ. F
7 8 cordis iudiciū iudicet, da mihi sedium tuarum
a Qui formam serui accepi.
9 assistricem sapientiam, & noli me reprobare à
a Innumeris subiectus casibus.
10 pueris tuis: † quoniam seruus tuum sum ego, †Psal. 115. b.
a Quia. b Mater enim dixit, Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum verbum tuum. c Sine me nihil potestis facere.
11 et filius ancillæ tuæ: homo infirmus, & exi-
a Breues dies hominis sunt. Percipiendum.
12 13 gui temporis, & minor ad intellectum iudicij
a In iudicio hominum.
14 & legum. Et si quis erit consummatus inter fi-

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. IX.

Deus patrum meorum. Hic consequenter ponit Salomon suæ orationis formam & modum: Et diuiditur in tres partes: nam primo Dei beneuolentiam captat. Secundo petitionem suam format, ibi. *Da mihi.* Tertio ad hoc rationem allegat, ibi. *Tu autem.* Circa primum captat Dei beneuolentiam eius clementiam confitendo. d. 1 *Deus pa. meorum.* quos clementer elegisti, vt Abraham, Isaac, & Iacob, & specialiter Dauid patrem meum, quem elegisti ad regnum.
2 *Do. mise.* qui remisisti patri meo peccatū de morte Vriæ.
3 *Qui feci. om.* Nam dicere Dei, est facere, & in hoc confitetur Dei potentiam, & tertio eius sapientiam, cum dicitur.
4 *Et sapi. tua consti. ho.* Si. n. stetisset in statu naturæ, habuisset plenum dñium super creaturas inferiores se. Sequitur.
5 *Vt dis. orbem. &c.* disponēdo creaturas ad id ad quod sunt factæ. 6 *Et in dire. cordis.* secundum dictamen rectæ rōnis.
7 *Iudicium iudicet.* & hoc propriè ptinet ad superiores, qui habent de inferioribus iudicare. 8 *Da mihi.* Hic cōsequenter format suam petitionem dicens. *Da mihi sedi. tua.* Loquitur de Deo, sicut de iudice summo cui assistunt sapientes, & à quo sapientia deriuatur ad iudices inferiores, & hoc modo Salomon, vt iudex inferior petit à Deo sapientiā sibi dari. Pōt ēt aliter exponi, vt sedes Dei dicat sedes regni Israel, sicut. 1. Paral. 29. dicitur de Salomone, quod sedit super soliū domini. Et hoc nomen sedes nominatur sedes in plurali, eo quod ad plures actus se extendit, & secundum hoc petit Salomon, quod Dei sapientia assistat sedi regni sui, vt sine errore gubernetur. ideo subditur. 9 *Noli me reproba.* denegando mihi donum sapientiæ. 10 *Quoniam seruus tuus sum ego, &c.* Salomon. n. & eius mater ex receptione legis Mosaicę erant obligati seruituti diuinæ. 11 *Homo in.* Est. n. breuis vita humana, & multis infirmitatibus subiecta, pp quod parum scire potest ex acquisitione propria: nam ad acquisitionem scientiæ requiritur longitudo temporis & experiētiæ, ideo subditur.
12 *Et minor.* id est insufficiens.
13 *Ad intellec. iu. & legum.* scilicet diuinæ & humanæ, secundum quas debet iudicium dari.
14 *Et si quis erit con.* i. perfectus in sapientia humana.

a Diuina.
A lios hominum, si ab illo fugerit sapientia tua, in 1
a Gratia Dei sum id quod sum. 2
nihilum cōputabitur.† Tu 3
a Salomonem, vel Christum.
autem elegisti me regē po
pulo tuo, & iudicē filiorū
Instisti.
tuorū & filiarū. Et dixisti 4
me ædificare tēplū in mō-
a Non po.absc.ci.fu.non &c.
te sancto tuo, & in ciuitate
a Fidem.
habitationis tuæ altare, si- 5
militudinē tabernaculi tui
a Per Moysen. b Cum educeres filios Israel de Aegypto.
sancti, qđ ppparasti ab ini- 6
a Filius.
tio, & tecum sapiētia tua, 7
a Nemo nouit patrem nisi filius.
quæ nouit opera tua, q̄ & 8
a Omnia in sapientia fecisti.
affuit tūc cum orbem ter-
a Quia sapientia tua est.
rarū faceres, & sciebat qđ
placitū esset oculis tuis, &
a Rectum & iustum.
quid directū in præceptis
a Omne datum op. & omne do.perfe. de &c.
tuis. Mitte illā de cælis san 9
a A teipso.s.qui sedens, & omnia gubernans.
ctis tuis, & à sede †magni-
a Cum fidelibus meis.
tudinis tuæ, vt mecū sit, & 10
a Dei adiutores sumus. b In membris meis. 11
c Vt nihil contra faciant.
mecum laboret, & sciam quid acceptū sit apud 12
a Omnia nuda & aperta. b Per cailem virtutum.
te. Scit enim illa omnia & intelligit, & deducet 13

a Tu autem. Rab. Dauid quia vir sanguinum fuit, & multa bella gessit, templum domino ædificare non potuit, quod Salomō ædificauit, cui libri huius autor esse putatur. Commemorans ergo Dei beneficia, precatur vt Dei sapientia secum permaneat, & in omnib⁹ eum dirigat. Sed quia templum etiam ecclesiam significat, quam Christus verus pacificus per operarios suos. i. prædicatores ædificat, possunt & hæc in persona prædicatorum intelligi, qui sciunt omnia quæ ad regimen populi pertinent, non sui esse operis: sed diuini † muneris. vnde quotidie postulāt, vt q est autor operis, sit largitor summæ perfectionis. Quicqd enim de sapientia Dei dicit, ad ipsū referimus qui est pax nostra, qui fecit vtraq; vnum, virtus & sapientia Dei, & imago Dei inuisibilis.

† Pro.t.c. ‧ tua. † numinis. † maiestatis.

a Ne offendar ab aduersariis.
me in operibus meis sobriē, & custodiet me in
Coram Deo.
sua potentia. Et erunt accepta opera mea, & di-
a Regem. b Remuneratione regni cælestis.
sponam populum meum iustē, & ero dignus se-
14 diū patris mei. † Quis enim
hominum poterit scire con
silium Dei? Aut quis poterit
a Victrix causa deis placuit, sed victa Catoni.
15 cogitare qd velit Deus? Co-
a Quia fragiles.
b Quia anima nostra mutabilis, caro nostra corruptibilis.
16 gitationes enim mortalium timidæ, & incertæ
17 prouidentiæ nostræ. Corpus enim quod cor-
a Corruptibile.sc. licet.
18 rumpitur, aggrauat animam: & terrena inhabi-
19 tatio deprimit sensum multa cogitantē. Et dif-
20 a Opertum Dei nullam potest homo inuenire rationem.
b Quasi in aperto.
ficile æstimamus quæ in terra sunt, & quæ in
21 prospectu sunt inuenimus cum labore. Quæ in
22
23 cælis sunt autem quis inue-
a Ne desperemus ex præmissis, subiungit consolationem Spiritus sancti.
24 stigabit? Sensum autē tuum
25 quis sciet, nisi tu dederis sapientia, †& miseris spiritum
sanctum tuum de altissimis:
Vel sententiæ.
26 & si correctæ sunt semitæ eorum qui in terris sunt, & quæ tibi placent didi-
a Exponit, quod per sapientiam Dei, id est, per Christum, omnes sanati sunt qui Deo placuerunt.
27 cerunt homines? Nam per sapientiā sanati sunt
Mundi.
28 quicunque placuerunt tibi domine à principio.

b Quis e. ho. Admiratur excellētiā Dei. Quasi: O altitudo diuitiarū sapientiæ & scientiæ Dei. Et. Quis nouit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit?

c Sensum autem. Nemo scit quæ fiunt in corde hois nisi spiritus hominis, & nemo nouit q̄ sūt Dei nisi spiritus Dei. Spiritus autē oīa scrutatur, ēt profunda Dei qui illuminat corda sanctorum.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Si ab illo fugerit sapientia tua*, i. a te infusa. 2 *In nihilum computabitur.* quia sua sapientia fatuitas reputabitur. 1. Cor. 3. d. Sapientia huius mūdi stultitia est apud Deum. 3 *Tu autem.* Postquam Salomon petiuit sapientiam diuinam, hic consequenter ad hoc allegat multiplicem rationem, & primo rationem sumptam ex parte sui specialiter. Secundo, ex parte generis humani generaliter, ibi: *Quis enim hominum.* Circa primum dicit. *Tu autem elegisti me re. po. tuo.* pro Dauid patre meo. 4 *Et dixisti me ædif. &c.* Hæc duo habentur 1. Paralip. 28. a. Hæc non possunt dici de Philone, qui non fuit rex, nec templum ædificauit, sed solum de Salomone. 5 *Similitudinem tabernaculi.* quod fecit Moyses de mandato domini. 6 *Quod præparasti ab initio.* scilicet exitus de Aegypto, vt habetur Exod. 25. 7 *Et tecum sapientia tua.* Si accipiatur hic sapientia genita, sic est idem quod filius in diuinis, qui semper est idem in essentia cum patre, distinctus tamen in persona, & cum eo cuncta operatur. Si autem accipiatur sapientia diuina absolute, sic distinguitur ab eo sola ratione, & de vtraque verificatur hæc litera, cum subditur.
8 *Quæ & affuit &c.* Et quoniam ad duo prædicta, scilicet regimen populi & ædificationem templi requirebatur in Salomone sapientia infusa, quæ est quædam impressio sapientiæ diuinæ, ideo subditur.
9 *Mitte il. de cæ.* per effectum suum in me.
10 *Vt me. sit.* me iustificando.
11 *Et me. labo.* in operibus me dirigendo.
12 *Scit enim illa om.* simpliciter vsque ad minima, si accipiatur sapientia prout est in Deo: si autem accipiatur pro sapiētia infusa, sic scit omnia, id est facit scire omnia formaliter nō omnia absolute, sed omnia necessaria homini cui datur.
13 *Et deducet me in operibus meis sobrie.* id est sine excessu rationis & legis diuinæ. Cætera patent.
14 *Quis enim hominum poterit scire consilium Dei.* Hic consequenter allegatur ratio ex parte generis humani generaliter: quod patitur defectum in cognoscendo, & maxime circa diuina, ad quæ se habet intellectus noster, sicut oculus noctuæ ad lucem solis. ideo dicit. *Quis enim hominum pote. sci. con. Dei, &c.* q. d. nullus, nisi per sapientiam diuinitus sibi datam.
15 *Cogitationes.* Hic ponit secunda rō, quæ accipitur ex defectu cognitionis nostræ circa agibilia humana: quæ saltem vt in pluribus talia sunt, quod ad ea non habetur demonstratio, sed solum probabilis ratio. quæ non facit intellectū assentire simpliciter vni parti, sed cum formidine alterius. & hoc est quod dicit. *Cogitatio. enim mortalium timidæ.* quia cum oppositi formidine, vt dictum est, & per consequens.
16 *Incertæ prouidentiæ nostræ.* nisi dirigantur dono sapientiæ diuinæ. 17 *Corpus enim.* Hic ponitur tertia ratio, quæ accipitur ex corruptibilitate corporis intellectum impediente in suo opere, ideo dicit *Corpus enim quod corrumpitur aggrauat animam.* q. di. hoc non facit corpus inquantum corpus, quia non impediebat in statu innocentiæ, sed inquantum corruptibile quale factum est per peccatū Adæ. 18 *Et terrena inha. depri. sen.* i. intellectum. 19 *Multa cogitantem.* Nā propter hanc inhabitationem habet homo cogitare de necessarijs multis ex parte corporis. 20 *Et diffi.* Hic ponitur quarta ratio, quæ accipitur ex defectu cognitionis nostræ circa naturam sensibilium, quorum proprietates nō possumus scire perfecte, sicut patet quod proprietates minimi folij arboris quantum ad virtutem, figuram, colorem & huiusmodi, ad plenum per rationem non possumus inuestigare. Ecclesiastes. 1. b. Cunctæ res difficiles, nec est qui possit eas explicare sermone. ideo dicit. *Et difficile æsti.* i. cognitionem debilem habemus, & cum difficultate. 21 *Et quæ in pro. &c.* i. subiecta sensibus humanis. 22 *Inue. cum la.* i. rōnes eorum aliquas inuenimus cū laborib⁹ multis, & frequēter cum admistione erroris, vt patet de philosophis, qui tamen circa talia inuenienda fuerunt valde laboriosi: & in multis errauerunt, sicut dictum est supra de Aristotele. 23 *Quæ in cælis, &c.* q. d. nullus nisi per sapientiam à Deo datam. Sic ex rationibus præpositis arguitur, quod sapientia diuinitus infusa necessaria est homini, & maxime populi regimen habenti. vnde subditur. 24 *Sen. au. tu.* consilium diuinum.
25 *Quis sciet, &c.* nisi per sapientiam & spiritum tuum.
26 *Et si correctæ sunt se.* i. hominum per reditum à culpa ad gratiam, per quam placita sunt tibi opera eorum, supple nullus scire potest, nisi per sapientiam & spiritum tuum reuelantem, Ecclesi. 9. a. Nemo scit verū amore vel odio dignus sit.
27 *Nam per sa.* diuinam.
28 *Sa. sunt qui. pl. ti.* Post lapsum primi parentis.

CAP.

CAP. X.

A a *Hæc illum qui primus.* Rabba. Bonitate Dei primus homo creatus, in paradiso locatus, cunctis aĩantibus prę latus, per transgressionem mandati, in miserijs huius seculi deiectus est, & per Dei sapientiã. i. Christum reparatus, magnum pietatis diuinę indicium est.

b *Iniustus in ira.* vt Cain, qui fratrem nõ iustè peremit, cuius piaculi vindicta in diluuio soluta est, & generatio Cain deleta: sed Dei sapiẽtia Noe de stirpe Seth, ad reparationem orbis cũ filijs suis in arca seruauit. vnde sequitur. *Propter quod &c.*

B c *Hæc & in consensu superbiæ &c.* Rabban9. Diabolus per superbiam in cõstructione turris seduxit genus humanum: vnde confusa est cõmunio linguarum, sed Dei sapiẽtia stirpem Abrahæ adiuuit, dans cultum & legẽ vt vnũ Deum colerent: de cuius semine redemptorem produxit, in quo benedixit omnes gẽtes, ita quod diaboli superbia confudit, humilitas Christi adunauit.

d *Hæc iu. &c.* Hinc Petrus ait: Ciuitatem Sodomorum & Gomorrhęorum in cinerem redigens euersione

C ne damnauit, exemplũ eorum qui impiè acturi sunt ponẽs, & iustum Lot oppressum à nefandorum iniurijs, auersione eripuit, &c. Vxor Lot retro respiciẽs, in statuam salis cõuersa est, ne qui per gratiã Dei ad vitam vocati sumus, veterem hominem respiciamus, media via remanẽtes. In statuã salis versa alios salit, vnde *Mementote vxoris Lot ne f. tãquã fatui negligamus, sed prudenter caueamus.* D Gen.18.f. Luc.17.g

e *Sapientiam enim, &c. Hæc autem, &c.* Iacob fugiens Esau fratrem suum venit ad Labam auunculum suum, & in itinere per somniũ vidit scalam erectam, & angelos Dei ascendentes & descendentes, & ipsum dominũ innixum scalæ dicentem sibi, *Ego sum Deus Abraham patris tui, & Deus Isaac, terram in qua dormis, dabo tibi, & semini tuo.* Veniens autem in Mesopotamiã Liã & Rachel duxit pro quibus oues Labã diu pauit. Qui eũ mercede sua fraudulẽter priuare voluit. Sed per sapiẽtiam Dei priuatus est Laban, & Iacob ditatus, cum multis opibus redijt. Mystice vero hęc ad martyres pertinent, quos Christi misericordia à persecutoribus liberauit, confortans eos gratia spiritussancti, & spe futurę mercedis, & tãdem victis F Gen.2.27.g. E Ibidem 28.b. Mystice.

CAP. X.

a Hæc illum qui primus formatus est à Deo pater orbis terrarum, cum solus esset creatus, custodiuit: & eduxit illũ à delicto suo. Et eduxit illum de limo terræ, & dedit illi virtutem continẽdi
b omnia. Ab hac† non recessit iniustus in ira sua, per iram homicidij fraternitas deperijt. Propter quod cum aqua deleret terram, sanauit iterum sapientia, per contemptibile
c lignum iustum gubernans. Hęc & in consensu superbiæ cum se nationes extulissent, sciuit iustum, & conseruauit sine querela Deo, & in filijs misericordiam fortem custodi-
d uit. † Hæc iustum à pereuntibus impijs liberauit fugientem, descendente igne in pentapolim, quibus in testimonium nequitię fumigabunda constat deserta terra, & incerto tempore fructus habentes arbores, & incredibilis animæ
e memoria stans figmentum salis. Sapientiam enim prætereuntes non tantũ in hoc lapsi sunt, vt ignorarent bona: sed & insipientiæ suæ reliquerunt hominibus memoriam, vt in

(Interlinear: Adam. — a Per pœnitentiam. — a Præposteratio est. — a A Deo. — b Cain. — a Diluuij. — a Per passionem crucis Christi, deletum est peccatum mundi, & ad regnum cælorum fideles reducti. — a Arcam. b Noe. c Quid sapientia post diluuium fecerit ostendit. — a Abraham. — a Abrahæ. — Lot. Sodomitis. — a De cælo. b Quinque ciuitatum regionem. — a Ostenderunt. s. quod in inferno damnatæ animæ sine fructu pœnitentiæ in æternum ardebunt.)

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. X.

Hæc illum qui primus for. &c. In præcedentibus induxit autor ad appetitum sapientiæ ratiocinando, hic consequenter inducit ad idem exemplificando, ponendo eorum exempla, qui per sapientiam diuinam illustrati se bene habuerunt & per oppositum illorum qui propter defectum sapientiæ male se habuerunt, vt opposita iuxta se posita magis elucescant. Et diuiditur in duas partes. Nam primo ponuntur aliquarum personarum exempla specialiter. Secundo, totius populi Israel generaliter capite sequenti. Prima diuiditur in septem personas notabiles, & patebunt partes prosequendo. Prima persona est ipse Adam, qui per sapientiam diuinam pœnitens saluatus fuit, & econtrario Cain per insipientiam perijt, & hoc est quod dicitur: Hæc scilicet sapientia diuina. 1 *Il. qui pri. forma. est à Deo.* s. Adam, Gen. 1.
2 *Pater orbis ter.* id est, omnium hominum.
3 *Cum solus esset creatus.* quia postea formata est mulier de costa eius. Gen. 2. 4 *Custo.* quandiu in statu innocentiæ stetit. 5 *Et edu. illum à delic. suo.* postquã peccauit. 6 *Et edu. il. de li.* corpus eius inde formando, Gen. 1. & hoc fuit ante peccatum eius. 7 *Et de. il. vir. &c.* nam dedit illi dominiũ super omnia inferiora. Gen. 1. 8 *Ab hac.* scilicet sapientia. 9 *Vt re. in.* scilicet Cain. 10 *In ira.* eo quod Deus ad munera fratris sui respexerat & non ad sua. 11 *Per iram h.* id est per peccatum fratricidij. 12 *Frater. d.* id est amicitia fraterna. 13 *Pro. quod.* Hic ponitur secundum exemplum de Noe, qui per sapiẽtiam sibi à Deo datam cum domo sua fuit saluatus meritorie, alijs in diluuio pereũtibus. & hoc est qđ dicitur. *Pro. quod.* id est propter sapientiæ donum.
14 *Cum aqua deleret.* Gen. 7. 15 *Sanauit iterum sapientia.* id per arcam de lignis factam contemnebant homines illius temporis reputantes fatuos Noe & eius filios. 16 *In. gu.* id est sapientia gubernans Noe iustum cum sua familia.
17 *Hæc & in.* l. Hic ponitur tertium exemplum de Abraham, qui per diuinam sapientiam fuit liberatus de Vr Chaldæorum, vt dictum fuit plenus Gen. 11. & hic breuiter repetitur cum dicitur. *Hæc.* scilicet sapientia diuina. & in sequentibus similiter intelligatur. Et in consensu superbiæ cum se nationes extulissent, volentes ædificare turrim vsque ad cęlum ad magnificandum nomen suum. Gen. 11.
18 *Sci. u.* s. Abraham, quem sciri fecit per approbationem.
19 *Et con. si. quere.* id est notabili culpa.
20 *Et i. fi.* Abrahæ. 21 *Mi. fo.* nam hostes eorum fortiter debellauit: vt patet in Exod. & li. Iosue. 22 *Hæc.* hic ponitur quartum exemplum de Lot, cum dicitur. *Hæc.* s. Lot.
23 *A pereuntibus.* de ciuitate Sodomorum, vt hr̃ Gen. 19.
24 *Descendente igne.* sulphureo.
25 *In pentapolim.* sic vocabatur illa regio, eo quod erant ibi quinque ciuitates quæ fuerunt subuersæ à domino.
26 *Quibus in testi.* i. vitij contra naturam, quo erant infecti.
27 *Fumigabunda constat.* nam facta est inhabitabilis. & inde surgit fumus & fœtor quasi intolerabilis in testimonium damnationis priorum habitantium.
28 *Et incerto tem. fru.* id est pręter solitum cursum naturæ in testimonium quod habitatores illius terrę peccauerant contra naturam. Dicitur etiam, quod ibi sunt arbores pulchros fructus habentes exterius, qui cum manu tanguntur, incinerantur: & fœtor exhalat ex eis in testimonium dicti vitij & damnationis.
29 *Et incredi. ani.* i. vxoris Lot, quæ fuit incredibilis angelo præcipienti, ne respiceret post tergum suum. Et accipitur hic anima, pro toto coniuncto, sicut Exod. 1. a. *Omnes animæ quæ egressæ sunt de femore Iacob.*
30 *Memoria stans figmen. sa.* versa enim fuit vxor Lot in statuam salis, Gen. 19. f. vt posteri memores essent suæ incredulitatis ad euitandum eam. vnde dicit saluator Lucæ. 17. d. *Memores estote vxoris Lot.* Consequenter ostendit malum illorum qui diuina sapientia caruerunt cum dicitur.
31 *Sapi. enim.* prętereuntes, i. ipsam habere negligentes.
32 *Non tantum in hoc, &c.* vt ignorarent bona, scilicet virtutum, quæ sunt vere homini bona, quia faciunt hominem simpliciter bonum.
33 *Sed insi. su. reliquerunt ho. me.* per suam punitionem, sicut dictum est de Sodomitis & vxore Lot.
34 *Vt in his quæ.* Ad hoc. n. fecit Deus ꝑ punitionẽ eorũ peccata

A his quæ peccauerunt, nec latere potuissent. Sa- 1
a In quiete æternæ pacis.
pientia autem hos qui se obseruãt à doloribus 2
a Iacob. b Esau.
† Gen. 28. b. liberabit. Hæc autem profugum iræ fratris 3
a In Mesopotamiam.
iustum deduxit per vias rectas, & ostendit 4
illi regnum Dei: & dedit illi scientiam san- 5
a Ditauit. b Quos in pascendis ouibus sustinuit.
ctorum. Honestauit illum in laboribus, & 6
compleuit labores illius. In fraude circum- 7 8
a Laban & filiorum eius.
uenientium illi affuit, & honestum fecit il- 9 10
lum. Custodiuit illũ ab inimicis, & à seducto- 11 12
a Contra Laban & filios eius, vel contra Esau. b Quando luctatus est cum angelo.
ribus tutauit illum. Et certamẽ forte dedit illi, 13
a Expertus in necessitatibus.
B vt vinceret: & sciret, quoniam omnium poten- 14
a tior est sapiẽtia. Hæc vẽ- 15
a A fratribus. b Ioseph.
ditum iustum nõ dereli
quit; sed à peccatoribus 16
a Cum accusaretur de adulterio.
liberauit eũ: descenditq; 17
a Carceris.
cũ illo in foueam, & in 18
vinculis nõ dereliquit il-
a Per expositionem somniorum. b Principatum.
lũ, donec afferret illi sce
c Aegypti.
ptrũ regni, & potẽtiã ad- 19
uersus eos qui eũ deprimebãt: & mẽdaces ostẽ- 20
dit qui maculauerunt illum, & dedit illi clarita- 21

C

victis hostibus, ad regnum cęlorum perduxit ad laudem & gloriam nominis sui.

Mystice. a *Hæc venditum iustum &c.* Rab. Mystice. Sapientia Dei martyres de persecutionibus eripuit & exaltauit in regno cælesti. Vnde cum Christo venturi sunt iudices hostium suorum.

a Israeliticum.
21 tem æternã. Hæc populum b
Patriarcharum.
iustum & semẽn sine quere
a Aegypti.
23 24 la liberauit à nationibus q̃
a In luto & latere.
illũ opprimebant. Intrauit
Moysi.
25 26 in animã serui Dei, & stetit
a Pharaonem, & alios principes.
27 contra reges horrendos in
a Quæ fecit in Aegypto.
28 portẽtis & signis. Et reddi-
a Israelitis. b Terram promissionis.
dit iustis mercedẽ laborũ
a Per desertum.
29 suorũ, & deduxit eos in via
a In nube. b In columna ignis
mirabili: & fuit eis in velamento diei, & in luce E
30 stellarum per noctem. Et transtulit illos per ma-
re rubrum, & trãsuexit illos per aquam nimiam.
Inimicos autem eorum demersit in mare, & ab al-
a Ineffabilium actionum.
31 32 titudine inferorum eduxit illos. Ideo iusti tule-
a Vasa aurea & argentea. b Aegyptiorum. c Cantemus domino, gloriosè enim, &c.
33 runt spolia impiorum, & decantauerunt domine
nomen sanctum tuum, &
34 victricẽ manũ tuã laudaue
35 rũt pariter. Quoniã sapien- c
a Christus. b Ad literam, vel mysticè.
tia aperuit os mutorũ, lin-
a Ex ore infantium & lacten.
guas infantiũ fecit disertas.

D b *Hæc populũ iu.* Rab. Mystice. Liberat Deus electos suos à persecutoribus, & per miraculorum coruscationem terret aduersarios, dat sapientiam cui non possunt aduersarij resistere. Vnde coram regibus & principibus assistunt intrepidi fiducialiter loquentes verbum Dei, & per martyrium perueniũt ad præmia regni, vbi perpetuo decantant laudes liberatori suo.

c *Quoniam sapi. &c.* Sine sapientia Dei nec humana mens aliquid dignè cogitare, nec eos proferre potest: ab ipso ergo & sapientia & eloquentia petẽda est.

F

NICOLAVS DE LYRA.

cata manifesta, vt alij terrore pœnæ à talibus arcerentur.

1 *Sapien. autem hos qui se obser.* per sanctam conuersationem & deuotam orationem.

Iacob. 2 *A doloribus liber.* vt patet in exemplis dictis & etiam dicendis.

3 *Hæc autem profugum.* Hic ponitur quintum exemplum de Iacob cum dicitur: *Hæc autem profugum. iræ fra. iustum.* scilicet Iacob, qui iustus fuit, & in Mesopotamiam iuit fugiens iram Esau fratris sui. Gen. 27.

4 *Deduxit per vias rectas.* morum.

5 *Et ostendit illi regnum Dei.* quando vidit scalam, cuius summitas tangebat cęlum, & dominum innixum scalæ, Gen. 28. c. Tunc enim habuit reuelationem de superna Ierusalem, propter quod euigilans dixit: Non est hic aliud nisi domus Dei, & porta cęli. ideo subditur.

6 *Et dedit illi scientiam sanctorum.* i. notitiam de sanctis angelis quos vidit ascendentes, & descendentes per illam scalã.

7 *Honestauit illum in la.* id est reddidit eum inclitum & diuitem pro laboribus suis in custodiendis ouibus Labam. Gen. 30. g. Ditatusque est homo vltra modum, &c.

8 *Et comple. labo. illi.* quando Deo protegente recessit de Mesopotamia cum vxoribus & liberis & diuitijs suis.

9 *In fraude circumuenientium illum.* id est Laban & filiorum suorum qui nitebantur eum decipere mutando frequenter mercedem suam, Gen. 31.

10 *Affuit illi.* multiplicando greges, qui secundum pactum debebant cedere in mercedem Iacob.

11 *Et honestum fecit illum.* ditando eum in temporalibus & spiritualibus diuitijs.

12 *Custodiuit illum ab ini.* i. à Laban & eius filijs insequentibus Iacob recedentem ad eum spoliandum, Gen. 26.

13 *Et certamen forte dedit illi.* cum angelo luctanti, Gen. 32.

14 *Vt vi.* scilicet Esau sibi aduersantem. Ad hoc enim fuit illa lucta, vt Iacob assecuraretur de Esau, quem nimis timebat: propter quod dixit sibi angelus: Si contra dominũ fortis fuisti, quanto magis contra homines præualebis?

Ioseph. 15 *Hæc venditum iustum.* Hic ponitur sextum exemplum de Ioseph cum dicitur. *Hæc venditum iustum.* Ismahelitis à fratribus suis, Gen. 37.

16 *Sed à peccatoribus li.* id est, a fratribus suis eum occidere volentibus.

17 *Descenditque cum.* id est, in carcerem regis Aegypti, Gen. 39. a. vnde dicitur ibidem: Fuit autem dominus cũ Ioseph, deditque ei gratiam in conspectu principis carceris, &c.

18 *Et in.* id est, dominationem in regno Aegypti post regem immediatè. Gen. 41.

19 *Et potentiam aduersus eos.* qui eum deprimebant. scilicet Putiphar & vxorem eius, quibus superior factus fuit.

20 *Et mendaces ostendit, qui maculauerunt illum.* imponendo sibi adulterium, nam malitia mulieris fuit detecta.

21 *Et dedit.* scilicet bonæ famæ quæ manet adhuc & manebit in posterum semper.

22 *Hæc populum iustum.* Hic ponitur septimum exemplum de Moyse, qui per sapientiam diuinitus sibi datam liberauit populum Israel ab Aegypti seruitute, cum dicitur. *Hæc populum iustum, & semen sine querela.* id est populum Israeliticum colentem dominum.

23 *Libera. a na.* Aegyptiorũ, quę illũ opprimebãt nimis grauiter, intantũ q̃ perducebant ad amaritudinẽ vitam eorũ, vt habetur Exod. 1. Et subditur modus liberandi. cum dicitur.

24 *Intrauit.* scilicet diuina sapientia.

25 *In animam ser. Dei.* scilicet Moysi.

26 *Et stetit contra re.* s. Pharaonem & principes suos.

27 *In portentis & signis.* flagellando Aegyptũ decẽ plagis.

28 *Et reddidit iustos me. la. su.* Nã de mandato dñi, filij Israel recedentes spoliauerunt Aegyptũ, petentes mutuo a vicinis vasa aurea & argentea, Exo. 12. e. Et hoc in recompensationem laborum, quibus iniuste defraudauerant eos Aegyptij.

29 *Et eduxit eos in via mirabili.* nam columna nubis præcedebat per diem, & columna ignis per noctem, Exod. 13.

30 *Et transtulit il. per ma. ru. &c.* hoc habetur Exod. 14.

31 *Et ab altitudine inferorum.* i. de profundo maris.

32 *Ideo iusti tu. spo. impio.* Videtur. n. Aegyptios mortuos super littus maris, Exo. 14. g. Et spoliauerũt eos armis & oĩbus pretiosis. Et ſm Hebręos ista secunda preda fuit maior, q̃ illa qua prius spoliauerant Aegyptum vasis aureis & argẽteis.

33 *Et decanta. do. nomen san. tuum.* Dicentes. Cantemus domino gloriosè &c. Exod. 15. a.

34 *Et victri. ma. tuam.* potentiã tuã Aegyptios submergẽtẽ.

35 *Quo. sap. ape. os mu. &c.* id est Hebræorum, qui prius existentes in Aegypto, non audebant mutire nec aliud fari contra opprimentes se nequiter, & iniuste. Sed quia hæc omnia attribuuntur meritis Moysi. Ideo subditur.

CAP. XI.

A Direxit opera eorum in manib⁹ prophetæ sanc. &c. Rab. Popul⁹ Christianus per desertum huius mundi prophetiam sequitur, vt perueniat ad patriam regni cęlestis, vnde Petrus: *Habemus propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, &c.*

B a *De petra altissima & requies sitis de lapide du.* Petra autem erat Christus, qui virga crucis percussus, quę erat in manibus, id est in scripturis prophetarum, fudit aquā viuā. vñ, *Qui sitit, veniat ad me & bibat, &c.*

b *Per quæ enim pœn. passi sunt inimi.* Rabanus. Memoratis beneficijs priori populo datis narrat pœnas

C inimicorū, quas in morte primogenitorū & varia clade passi sunt.

D Mystice populus Dei & oues pascuæ eius satiantur de fonte aquę viuæ: & persecutores æterna egestate deficiunt. vnde Esaias, *Ecce serui mei bi. & vos siti.* (Mistice. — Esa. 65. b.)

Pœna est malis, gaudiū est bonis sitientibus se tentari ad correctionē. Siue ergo patiantur siue nō gloria est eis.

E c *Cum e. ten.* Rab. Israelitas peccantes dignis plagis corripuit Deus, & penitentes consolatus est, Aegyptios & Chananęos tanquam misericordia indignos exterminauit. vnde sequitur. Hos quidem tanquam &c.

Tor

F

CAP. XI.

a Israelitarum. a Moysi. a Properantes, scilicet ad terram promissionis.

Direxit opera eorum in manib. prophe
tæ sancti. Iter fecerunt per 1
deserta quæ non habitaban-
tur, & in locis desertis † fece- 2
a Tabernacula
runt casas. Steterunt contra 3
a Amalec, & alios.
hostes, & de inimicis se vin-
dicauerunt. Sitierunt & in- 4
uocauerunt te, & data est il- 5
a Spirituali gratia plenissima.
a lis aqua de petra altissima, & 6
a Cessatio. b Super quem ædificat sapiens.
requies sitis de lapide duro.
b Per quæ enim pœnas passi 7
Aegyptij.
sunt inimici illorum, à defe- 8
ctione potus sui in eis, cum 9 10
a Quia fluebat aqua de petra.
abundarent filij Israel lętati
Israelitis.
sunt. Per hæc cum illis dees- 11
sent, bene cum illis actū est: 12 13
a Quo prius vtebantur.
nam pro fonte † sempiterni 14 15
a Quando aquæ versæ sunt in sanguinem.
16 fluminis, humanum sangui-
a Qui acceperint gladium, gladio peribunt.
17 nem dedisti iniustis. Qui cum
18 minuerentur in traductione
a Sicut sub Herode factum est.
19 infantium occisorum, dedisti
a Quæ salit in vitam æternam.
20 illis abundantem aquam in-
a De improuiso.
21 sperate, ostendens per sitim
22 quę tunc fuit, quemadmodum
a Cum torrente voluptatis tuæ potabis eos, vel nos. b Persecutores.
23 tuos exaltares, & aduersa-
a Siti æterna.
24 rios illorum necares. Cum c
25 enim tentati sunt, & quidam
Correctionem.
26 cum misericordia disciplinam
Experimento.
27 28 † accipientes, scierunt quem- († acceperunt.)
29 30 admodum cum ira iudicati
31 impij tormenta paterentur.
Israelitas.
32 33 Hos quidem tanquam pater
a Aegyptios, aut Chananæos.
34 monens probasti, illos autem
35 36 tanquam rex durus interro-
gans condemnasti. Absentes

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XI.

Direxit opera eorum in m. pro. san. s. Moysi de quo dicitur Deut. vlt. c. Et non surrexit propheta vltra in Israel, sicut Moyses, quem nosset dominus facie ad faciem.

1 *Iter fece.* Postquā posita sunt exempla specialia, hic consequenter ponuntur generalia, declarando beneficia diuina circa populū Israel per sapientiā collata, & econuerso mala populis alijs inflicta pp insipiētiā. Et diuiditur in sex partes, sm sex beneficia Israel collata, quę patebunt prosequendo. Prima vero pars cōtinet beneficiū collatū in exitu de Aegypto. s. aquæ collatę populo sitienti, antequā venirēt ad montē Sinai, Exod. 17. Et continetur in hoc cap. Quod diuiditur in duas partes. Nam primo ponit hoc beneficium. secundo contrariū Aegyptijs inflictum, ibi. Per quæ enim. Circa primū de aquæ beneficio duo præmittuntur. s. processus Israel post exitum de mari rubro, cum dr. *Iter fecerūt per deserta quæ non habita.* & ideo non inueniebantur ibi victualia: propter quod vixit populus de his quæ apportauit de Aegypto, vsq; ad tempus quo data fuit sibi manna de cęlo, Exod. 16.

2 *Et in lo. de. si. ca.* i. tentoria & tuguria de ramis arborum facta. Secundum est debellatio hostium, cum dicitur.

3 *Stet. con. ho. &c.* s. contra regem Amalec & socios eius, cōtra quos pugnauit Iosue armis, Moyses precibus deuotis, Exod. 17. Et subditur beneficium aquæ, cum dicitur.

4 *Si. & in. te.* Moyses. n. pro populo clamauit ad dñm, Exo. 17. 5 *Et da. est il. aqua de p. al.* s. petra Horeb, vt ibidē dr, quę forte erat in loco alto & sicco ad maiorē declarationē miraculi. 6 *Et re. si. de. la. du.* nā aqua ista potata, populus requieuit a siti. 7 *Per quæ e.* Hic consequenter ōndit contrariā Aegyptiorū afflictionē. s. per cōuersionē fluminis in sanguinē. vt hr Exod. 7. Sciendū aūt, quod hic loquit̃ cōmistim de pęna Aegyptiorū, & beneficio Hebręorū, & malis illorū, & bonis istorū: ideo sub vno cōtextu literæ de Aegyptijs transit ad Hebræos, & ecōuerso. Et diuiditur in tres partes: quia primo ponitur hæc Aegyptiorū afflictio. Secundo soluitur quædam tacita quæstio, ibi. *Cum enim tentati sunt.* Tertio subditur dicti ratio, ibi. *Pro cogitationibus.* Circa primum dicitur: *Per quæ e. pœ. pa. sunt ini. il.* Aegyptij oppressores Hebręorum. 8 *A de. po. sui.* i. per conuersionem fluminis potabilis in sanguinem quem non poterant Aegyptij bibere. 9 *In eis.* i. in aquis fluminis. 10 *Cum abun. fi. Israel.* quia sicut dictum fuit Exod. 7. qñ Hebræi hauriebant de dicto flumine, statim qđ haustū erat, reuertebatur ad naturā potabilis aquæ, & sic lętabantur filij Israel de diuino beneficio. Nam ex eodem flumine Aegyptij affligebantur, & filij Israel reficiebantur. Iō subditur. 11 *Per hæc.* i. per aquas potabiles. 12 *Cum illis dees.* i. Aegyptijs. 13 *Be. cum il. ac. est.* Cum Hebræis modo dicto. 14 *Nam pro fon.* i. aqua potabili. 15 *Sem. flu.* i. Nili, qui dicitur sempiternus, eo quod est a principio mūdi. Est enim vnus de quatuor fluminibus Paradisi, & vocatur alio nomine Gyon; Gen. 2. (Nilus.) 16 *Hu. san. de. iniu.* i. Aegyptijs, quibus aqua fluminis erat sanguis. Et dicitur humanus, quia similis erat humano sanguini. Consequenter loquitur de Hebræis dicens. 17 *Qui cum m.* In numero. 18 *In tradu. infan. occi.* quos Pharao pręcepit in flumine submergi. Exod. 1. qui si vixissent maior fuisset numerus filiorum Israel.

19 *De. il.* i. Hebræis. 20 *Abun. a. in.* per reuersionem sanguinis hausti ad naturam potabilis aquæ, vt prædictum est: vel per aquam fluentem de petra Horeb miraculose.

21 *Osten. per si. quæ tunc fuit.* In Aegyptijs & Hebræis.

22 *Quemadmodum tuos.* i. Hebræos aquā potabilē eius dādo.

23 *Et aduer. il. ne.* pro aqua sanguinem eis propinando.

24 *Cum enim.* Hic consequenter soluitur tacita quæstio ex prædictis ortum habens. Dictum est enim, quod Aegyptij fuerunt afflicti siti per conuersionem aquę in sanguinem in Aegypto, & quòd similiter filij Israel fuerunt afflicti siti per defectum aquæ in deserto. Qualiter ergo Deus fuit magis fauorabilis istis quam illis? Ad hoc respondetur, quod pęnā sitis immisit Hebræis ad probationem eorum: Aegyptijs autem ad eorum damnationem. Sicut iudex aliter punit filiū proprium. s. ad eius emēdationem, & aliter latronem extraneum. s. ad eius mortem, & hoc est quod dicitur. *Cum enim tentati sunt.* scilicet Hebræi per passionem sitis. 25 *Et qui.* i. certe. 26 *Cum mise. di. acci.* quia post sitis afflictionem per Dei misericordiam consecuti sunt aquæ recreationem.

27 *Scierunt.* per hoc.

28 *Quem. cum ira.* diuina.

29 *Iudi. im.* id est, Aegyptij condemnati.

30 *Tor.* scilicet sine tali Dei misericordia subsequente. propter quod subditur. 31 *Hos qui.* scilicet Hebręos.

32 *Tan. pa. mo.* per afflictionē sitis: ad eorum correctionē.

33 *Illos au.* id est Aegyptios.

34 *Tanquam du. rex inter.* i. tormentis subijciens. vnde & cōmuni sermone talia tormenta quæstiones dicuntur.

35 *Com.* non solum pęna temporali, sed etiam æterna.

36 *Absen. e. & præ. si. tor.* Aegyptij existentes Pharaoni, & etiam absentes ab eius pręsentia similiter affligebantur, sicut vesicis turgentibus & alijs plagis similibus. Consequenter loquitur de Hebræis dicens.

a *Tor.* A Pharaone, A vbicunq; scilicet essent. Vel, non tam hi quos Israelitæ recenti clade per singulas ciuitates peremerunt, puniti sunt, sed & omnes Chananęi audientes victoriam populi Dei, vnde Raab dicit, *Irruit in nos terror vester*, *&c.* Mystice autem Iudæi (Mystice. Iohan. 3. b.) qui incarnationem filij Dei, & prædicationem despiciebant, vbique terrarum vagi & profugi variis cladibus affligũtur. Gen- B tiles vero ad fidẽ conuersi, & suscipientes paternã correctionem a Dei misericordia nõ recedunt: vt qui fuerant in capite, sint in cauda: & econuerso.

b *Duplex*, *&c.* Præteritorum malorum recordatio non minuitur, & pręsentium tempestas augetur. Vnde nec habent spem remedij, quia pœnitentiam simulantes, non student emendationi. vnde: *Cum occideret eos, quærebant eum, & dilexe* C *runt eum*, *&c.* (Psal.77.d.)

c *Non simi.iust.fa.&c.* Quia

enim & pręsentes similiter
a Quia præteritorum malorum recordatio, & præsentium tempestas.
a torquebantur. Duplex e- 1
b nim tædium acceperat il-
los, & gemitus cum me- 2
moria pręteritorũ. Cum 3
enim audirent per sua tor 4
menta bene secum agi, 5 6
commemorati sunt do- 7
minum, admirantes in fi- 8
nem exitus. Quem enim 9
in expositione praua pro-
iectum deriserunt, in fi- 10
nem euentus mirati sunt: 11 12
a Vt iniustis.
c non similiter iustis faciẽs,
a Secundum duritiam suam, & cor impœnitens thesaurizat sibi iram in die iræ.
pro cogitationib⁹ autem 13
a Praua opera quę ex cogitatione procedunt.
insensatis iniquitates illo- 14
d rum. Quòd quidam er-
a Alias multos.
rantes colebãt mutos ser-
a Esculapium.
b Arietes, canes.
pentes, & bestias su- 15
peruacuas: immisisti illis 16
multitudinem mutorum
animalium in vindictam: 17
a Ex similitudine pœnæ cognoscerent qualitatem culpæ.
18 vt scirent, quia per quæ
peccat quis, per hæc &
torquetur. Non enim im-
possibilis erat omnipotens
a Filius.
manus tua, quę creauit or
a Terra erat inanis & vacua, & tenebræ erant super fa. abys.
19 bem terrarum, ex materia
inuisa, immittere illis mul
a Dæmonum.
titudinem vrsorum, aut au
daces leones, aut noui ge-
neris ira plenas, & igno-
tas bestias, aut vaporẽ ig-
a Iræ, vel libidinis.
b Obscurantes, scilicet, oculos spirituales.
neum spirantes, odorem
fumi proferentes, aut hor-
a Qui scilicet, omnia videndo vrunt.
rendas ab oculis scintil-
a Ignita iacula, vel ignota lasciuia.
20 las emittentes: quarum
21 non solum læsura poterat
22 illos exterminare, sed &
23 24 aspectus per timorem occidere. Nam & sine
a Indignatione, vel iussu Dei.
25 26 his vno spiritu poterant occidi† persecutionem
27 28 passi ab ipsis factis suis, & † dispersi per spiritum

Quia non similiter peccant. Septies enim cadit iustus, & resurgit. Impius autem cum in profundum venerit malorum, contemnit.

d *Quod qui.er.&c.* Ra. Dignum fuit, vt qui pro creatore creaturam venerabantur, vnde opem quærebant, sustinerent pęnam: pugnat enim pro eo orbis terrarum contra insensatos. Mystice vero idololatræ, hæretici, schismatici, qui errorum suorum sectas pro veritate colunt, & spiritualibus bestijs puniuntur, de quibus dicitur. *Ne tradas bestijs animas confitentes tibi*: quarum aspectus terribilis furor immensus. Tota enim intentio est eorũ genus humanum persequi & cruciare idque oĩbus modis. Sed quia Deus neminem iniuste damnat, sequitur, *Sed om.*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Duplex enim il. tædium ac.* Et quod fuerit illud duplex tædium subditur.

2 *Et gem. & pro.* id est, gemitus pro pręsentibus afflictionibus: sicut dicitur Exod. secundo. d. *Et ingemiscentes filii Israel propter opera, &c.*

3 *Cum me. præ.* scilicet bonorum habitorum tempore Ioseph. Hæc enim memoria est valde tædiosa & afflictiua tempore infortunij subsequentis. vnde dicit Boetius de consolatione. Infelicissimum infortunij genus est fuisse felicem.

4 *Cum enim audirent.* id est, intelligerent.

5 *Per sua tormenta.* id est per afflictiones in Aegypto sibi illatas.

6 *Bene secum agi.* in liberatione sua mirabili, quam meruerant per tribulationis sufferentiam. Exod. 2. d. Ascenditque clamor eorum ad Deum ab operibus, &c.

7 *Commemorati sunt dominum.* de sua clementi prouidentia.

8 *Admirantes in finem exitus.* scilicet, sui de Aegypto.

9 *Quem enim in expositione praua proiectum.* scilicet Moysen, qui fuit morti expositus in flumine in vase iunceo.

10 *Derise.* dicendo. Quis constituit te iudicem super nos? &c. Exod. 2. & 5. dicentes Moysi & Aaron: *Fœtere fecistis odorem nostrum coram Pharaone, & seruis eius.*

11 *In finem euentus mirati sunt.* propter mirabilia quæ per Moysen fecit Deus.

12 *Non similiter iustis faciens.* sic habent libri correcti. Et dicuntur hic iusti ipsi Hebręi, Aegyptij vero iniusti, quibus non similiter fecit Deus. Nam Aegyptios post flagella plagarum in mari submersit: Hebræos autem post afflictionem mirabiliter liberauit.

13 *Pro cogitationibus.* Hic consequenter reddit causam dicti, scilicet quare Deus se habuit ad Hebręos tanquam pater monens, ad Aegyptios autem sicut rex durus condemnans. Et primo facit propositum. secundo declarat intentum, ibi: *Multum enim.* Propositi vero causa est, quia licet Hebræi in multis peccarent, Deum tamen verum colebãt, & ad ipsum per pœnitentiam recurrebant. Aegyptij vero in idololatria obstinati erant: & hoc est quod dicitur: *Pro cogitationibus autem insensatis, &c.* Aegyptiorum.

14 *Iniquitates illorum. Quod quidam errantes colebant.* id est opera nequissima ex illis cogitationibus procedentia. Et quæ sunt opera illa, subditur.

15 *Et bestias superua.* id est inutiles, vt talpas & vespertiliones, secundum quod dicitur Esa. 2.

16 *Immisisti illis multit. mutorum animalium.* vilium & inutilium ranarum, scilicet & cyniphicum, vt habetur Exo. 8. Licet autem talia animalia habeant vocem, tamen non est articulata: propter quod dicuntur muta, sicut homo mutus dicitur qui profert vocem inarticulatam.

17 *In vindictam.* idololatrię, quia colebant animalia vilia.

18 *Vt scirent &c.* scilicet quod peccatum correspondet pęnæ. *Non enim in pos. erat &c.* sequitur.

19 *Est materia inuisa.* Nam materia prima per se non est cognoscibilis, cum sit potentia pura. *Immittere illis multitudi. vrsorum, &c.* Sequitur.

20 *Quarum non solum læsura pote.* per morsus, vel intoxicationes, & similiter.

21 *Poterat illos exterminare.* subito.

22 *Sed & aspectus.* earum terribilis.

23 *Per timorem occidere.* Timor enim vehemens aliquando interficit hominem.

24 *Nam & sine his.* animalibus terribilibus.

25 *Vno spiritu* id est vno tuo iussu.

26 *Poterant occidi.* ideo subditur.

27 *Persecutionem. pas.* id est mortem.

28 *Ab ipsis factis suis, & dispersi per spiritum.* id est, pro suis enormibus peccatis.

Sed

a *Sed omnia in mensura,& numero,& pondere disposuisti. Multum.* ✠ Anastas. Et Theodoret. *Pondere,& mensura omnia regit,& administrat dominus.* Nam cum ijs, qui viuebant tempore Noe, vitæ terminum centum annis definisset, postquã vidit peccatum crescere,& inundare, non expectauit pscriptũ terminum, sed eum cõscidit,& breuiorem reddidit,& centesimo anno omnibus induxit diluuiũ. Ita etiam Abrahamo inquilinum futurũ ei⁹ semen prædixit, & docet causam. *Nondum enim,* inquit, *completæ sunt iniquitates Amorrhæorum,* huc vsque. Nondum inquit, ea admiserunt peccata, quæ causa sint, vt penitus intereant. Quamobrem, non patiar, vt nunc vobis omnino occidendos tradam, sed iniquitatis expecto mensuram. Sub mẽsuram enim cadunt nostra, quæ in tempore fiunt peccata, vsque ad aliquam quãtitatem,& tunc infligit pœnas iustus iudex noster deus.

a virtutis tuæ. Sed omnia in mensura,& numero,& põdere di- 1
a ¶Deo nihil est impossibile, cui resistere nemo potest.
sposuisti. Multum enim valere tibi soli supererat semp,& vir 2
a ¶Filii tui. vnde Esaias. Induere fortitudinem brachium domini.
b tuti brachij tui quis resistet? quoniam tanquam momentũ 3 4
a Linguæ.
stateræ, sic est ante te orbis terrarum, & tanquam gutta ro- 5 6
a Potentia domini bonitate plena, opus suum propter peccata non despicit, sed per pœnitentiam abluit,& pie fouet,& nutrit. vnde subdit: Diligis enim om.
ris antelucani, quæ descendit in terram. † Et misereris om- 7
nium, quoniam omnia potes, & dissimulas peccata homi- 8
c num propter pœnitentiam. Diligis enim omnia, quæ sunt,& 9
nihil odisti eorum, quæ fecisti, nec enim odiens aliquid con- 10
stituisti, aut fecisti. quomodo autem posset aliquid perma- 11
nere, nisi tu voluisses? aut quod a te vocatum non esset, conser
uaretur? Parcis autem omnibus, quoniam tua sunt domine, 12
qui amas animas. 13

Quia omnia secundum veritatem,& iudicium,& iustitiã facit. Omnia .n. opera sua certo numero,& mẽsura,& pondere creauit. vñ: *Qui numerat mul. stel.& omni. eius nomina vocans.* Et alibi: *Qui fecit ventis pondus,& aquas appendit mensura.* Vnde quidã ait: *Omnia, quæ a primæua natura statuta sunt,* numerorum videtur ratione firmata. Hoc enim fuit principale in animo conditoris exemplar,&c. In mensura, qualitas, in numero, quantitas, in pondere, ratio. In his constituit deus mundum,& gubernat,& iudicaturus est. In his iustus iudex comprehẽdi non potest, nec reprehendi, omnia in claustro horũ triũ abscondita latent, quæ solis clauibus iudicij, & misericordię dei reserabuntur, quando illuminabuntur abscondita tenebrarum, & reuelabuntur consilia cordium.

✠ Ambros. Quia exũdat ignis,& feruet, ẽt aqua exundauit in terris, ne eas surgentis solis,& stellarum micantiũ ardor exureret, & tenera rerum exordia insolitus vapor læderet. Quanti fontes, fluuij, lacus, irrigant terras, quia eas internus quidam ignis vaporat. Vnde.n. aut arbores germinarẽt, aut frumenta, aut sata prorũperent, vel orta coquerentur, nisi ea interior quoq; ignis animaret? Qui etiam de saxis frequẽter excutitur,& de ipso sæpe dũ cæditur ligno exilit. Ergo sicut necessaria ignis creatura, vt ordinata,& disposita pmaneat, cælique clemẽtia tẽperet aquarum rigorem, ita etiam aquarum redundantia nõ superflua, ne alterũ ab altero cõsumeretur, quia nisi conueniens vtriusque mensura sit, sicut ignis aquam exsiccat, ita & aqua extinguit ignẽ. † Sed. Sap.11. *Ideoque pondere,& mensura examinauit vniuersa, numerata enim sunt ei,& stillicidia pluuiarum,* sicut in libro Iob legimus, (Iob 28. & 38.) sciens, vel rerum facilem defectum fore, vel solutionem vniuersitatis si alterum exsuperaretur ab altero. Itaque vtriusque temperauit dispendia, vt neque plus ignis excoqueret, neque exuberaret aqua, sed imminutio fieret vtriusque moderata, quę & superfluum detraheret, & necessarium reseruaret.

b *Momentũ sta.&c.* Simile dicit Esaias: *Ecce gentes, sicut stilla situlæ,& quasi momentũ stateræ reputatæ sunt.* (Esa 40.d.) vult.n. intelligi, q mens,& ratio,& sensus dñi, per quem omnia facta sunt,& sine quo factũ est nihil, ille sit de quo dicitur: Verbo domini cęli firmati sunt,&c. (Psal.32.b.) *Omnes gentes, quæ non cognouerunt creatorẽ suum,* ad comparationem dei quasi stilla situlæ sunt,& quasi momentum stateræ, quod leuiter declinatur,& sicut gutta roris antelucani, quæ primo aspectu solis siccatur. Vel sicut situlæ stilla, si fluit a portante despicitur, vel negligitur, ita gentium multitudo cælesti splendori, supernis mysterijs,& angelorum multitudini comparata, pro nihilo ducitur.

c *Diligis enim,&c.* Bonus opifex,& opus suũ diligit,& regit & si homo aliqñ peccat, sustinet in multa patientia,& per pœnitentiã in melius conuertit. Vnde: *Solem suum facit oriri super bonos,& malos,& pluit super iustos, & iniustos,* impœnitẽtes autẽ iusto iudicio damnãtur. (Matthæ. 5.g. Psal.10.d.) *Iustus enim dominus,& iustitias dilexit.*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Sed omnia in mensura,& numero,& pondere.* idest, ordinatissime eos punisti per animalia vilia, sicut in vilibus animalibus peccauerant, vt prædictum est. 2 *Multum enim.* Hic declarat quoddam dictum, scilicet, quòd deus immisit animalia vilia Aegyptijs, non propter impotentiam, nam aliter poterat eos punire secundum suam voluntatem,& hoc est, quod dicitur: *Multum enim valere.* idest, posse. 3 *Tibi soli supererat semper.* quæ ab æterno uirtutis es infinitę. Ideo subditur.
4 *Et virtuti brachii tui quis resistet?* q.d. nullus.& subditur rõ.
5 *Quoniam tanquam momentum sta. sic est an.te or. ter.* quę subtracta conseruatione diuina statim redigeretur in nihilum.
6 *Et tanquam gutta.* quæ cadens in terrã statim euanescit,& siccatur. 7 *Et misereris omnium.* conseruando ea in esse.
8 *Et dissimulas peccata,&c.* Quod dupliciter potest intelligi. Vno mõ sic: *Et dissimulas peccata.* i. dimittis punire pęna æterna, cõmutando illam in temporalem propter pœnitentiam ueram superuenientem. Alio modo sic: *Et dissimulas peccata,&c.* idest differs ea punire propter pœnitentiam, idest, ut des hominibus pœnitendi tempus, & subditur causa.
9 *Diligis enim omnia, quæ sunt.* conseruando ea in esse.
10 *Et nihil odisti eorum, quæ fecisti.* Deus enim diligit naturã, quam fecit, culpam autem odit, quam non fecit, quia nõ est autor mali culpæ. Ideo subditur. *Nec enim odiens,&c.*
11 *Quomodo autem posset,&c.* quasi dicat nullo modo, quia omnia redigerentur in nihilum cessante sua influentia.
12 *Parcis autem om.* conseruando ea in esse tua mera benignitate. 13 *Qui amas animas.* Speciali modo. Et loquitur de animabus rationalibus quas diligit uolendo eis bonum non solum naturæ, sed etiã gratię in pręsenti,& glorię in futuro.

CAP. XII.
a *O Quam bonus,& suauis est domine, spiritus tuus in omni.* per eos quos replet, uel p alios quos uolueris. unde: *Ille arguet mundum de peccato,& de iustitia,& de iudicio.* (Ioh.16.b.)

CAP. XII.

a Qui a amor dei,& fons totius boni est.
a O Quam bonus,& suauis est domine, spiritus tuus in † om- 1 2 († nobis.)
nib. Ideoq; hos, qui exerrãt † partib. corripis,& de quib[a] 3 4 5 († patribus.)

a Illos

NICOLAVS DE LYRA. CAPVT XII.

O *Quã bonus,& suauis est do.&c.* Post collatum beneficium populo Israel in exitu de Aegypto, hic ponit beneficiũ ei collatũ in introitu terræ pmissionis, a qua eiecit Chananæos pp idololatriã,& fecit ibi habitare Hebræos pp latriã. Et diuidit in duas partes, s. principalẽ,& incidẽtalẽ, q incipit seq.c. Prima in duas, quia primo oñdit propositũ. scdo declarat suũ dictum, ibi: *Non quia impotens.* Circa primum dicitur.
1 *O quam*
1 *O quã bo.& sua.* Sic habent libri correcti. Spiritus.n. dñi attingit a fine usque ad finem fortiter,& disponit oĩa suauiter ut hẽtur supra.cap.8. 2 *Ideoque.* id est, propter bonitatem tuam. 3 *Hos qui exerrant.* Per diuersa peccata.
4 *Par. corri.* idest, partialiter punis,& non simul eos auferendo de uita, ut habeant tempus pœnitendi. Ideo subditur.
5 *Et de quibus.* Aliquando per instinctum in æternum, aliquando per uexationem corporis, quæ dat intellectum. Et inducit ad hoc exemplum de Chananæis cum subditur.
1 *Illos*

A a *Illos enim antiquos inhabitatores.* Rabanus. Historialiter dicit, quomodo septē gentes, quæ terram Chananæorum possidebant, propter iniquitates eorū eiecit, & filios Israel nominis sui cultores intro duxit. Mystice autē. Septem gētes significant vniuersitatem vitiorum, quæ per B præuaricationem primi parentis possederunt genus humanū sed per gratiā Christi expulsa sunt, & introducta numerositas virtutum, vt eiectis habitatoribus nefandis, virtutes adiuuante spiritusancto, vtiles fructus afferrent.

Septem gentes Chananæorum. Mystice.

b *Quis enim dicet tibi, quid fecisti? Aut quis &c.* Rabanus. Manifesta ratione ostendit, quòd non est cōtradicendum creatori, si creaturam suam secundum propriam disponit volūtatem, quia in volūtate eius C vniuersa sunt posita, & non est, qui possit resistere ei. *Iustus es in omnibus viis suis.* vnde sequitur: *Cum ergo sis iustus, &c.*

† iudex.

a ¶Beatus, qui audit vocem admonentis.
peccant admōnes, & alloqueris, vt relicta malitia credant in
a te domine. Illos enim antiquos inhabitatores sanctæ terræ 1
tuæ, quos exhorruisti, quoniam odibilia opera tibi faciebāt 2
a ¶Per veneficia.
per medicamina, & sacrificia iniusta, & filiorum suorum ne- 3
b ¶Hoc non legitur factum fuisse. 4
a ¶Hoc non legitur.
catores sine misericordia, & comestores viscerum hominū, 5
a ¶Eorum, qui se non poterant defendere, vel quibus nolebant auxiliari. 6
& deuoratores sanguinis, & autores parentes animarum in- 7
auxiliatarum voluisti perdere a medio sacramento tuo per 8 9
manus parentum nostrorum, vt dignam perciperent peregri 10
nationem puerorum Dei, quæ tibi omnium charior est ter- 11 12
ra. Sed & his tanquam hominibus pepercisti, & misisti ante- 13
a ¶Acerrimos timores, quibus corda gentium pungebantur. 14
cessores exercitus tui vespas, vt illos paulatim exterminarēt. 15
Non quia impotens eras in bello subiicere impios iustis, aut 16
a ¶Id est, per partes, idest, paulatim, non exercens omnem vindictam. 17
bestijs sæuis, aut verbo duro simul exterminare, sed partibus 18 19
iudicans dabas locum pœnitentiæ, non ignorans, quoniam 20
¶Permanens inueterata. 21
iniqua est natio eorum, & naturalis malitia ipsorum, & quo- 22
a ¶Indurata propria nequitia. b ¶In præscientia, uel ex quo fuerunt, quædam praua qualitas in ipsis erat maledictione digna. 23
niam non poterat mutari cogitatio illorum in perpetuum. 24
a ¶Originali peccato. 25
semen enim erat maledictum ab initio, nec timens aliquem 26
a ¶Nunquid dicit figmentum ei, qui se finxerit, quid me sic fecisti? 27
b veniā dabas peccatis illorū. Quis enim dicet tibi, qd fecisti?
a ¶Quo iuste Iudicas, b ¶Q Non culpa creatoris sic pereunt, sed ob naturæ uitium.
Aut quis stabit cōtra iudiciū tuū? Aut quis in cōspectu tuo ve 28
niet †vindex iniquorū hoīm? Aut qs tibi imputabit, si perie- 29
¶Bonas.
c rint nationes, quas tu fecisti? Nec. n. est alius Deus, quam tu, 30

c *Nec est enim alius Deus, cuius cura est de omnibus.* ✠ Saluianus. *Cum sis ergo,* inquit, *iustus, iuste omnia disponis, & cum magna reuerentia disponis nos.* Ecce habes iugiter disponentem Deum, iugiter gubernantem, quamuis in isto scripturæ loco non gubernatio tantum sacra, sed etiam dignitas declaretur humana. In hoc enim, quod ait, *disponis nos,* vis diuinæ gubernationis, in hoc autem, quod *cum magna reuerentia,* culmen humanæ ostenditur dignitatis. Alibi quoq; in Propheta, *Nunquid non cœlum,* inquit, *& terram ego impleo?* Cur autē cuncta impleat, ipse declarat. *Quia vobiscum sum,* inquit, *vt saluos faciā vos.* Ecce enim non modo regimē suum Dominus, & impletionem sed

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Illos enim antiquos inhabitatores sanctæ terræ tuæ.* i. Iudeę, quę dicitur sancta, eo quod ibi viguit cultus dei tempore veteris testamēti, & ibi impletum est Christi mysterium tpe noui.

Terra sancta quare.

2 *Quos exhorruisti quoniam odibilia opera tibi facie.* idest, enormia peccata.

3 *Per medicamina.* idest, sortilegia, & auguria.

4 *Et sacrificia iniusta.* quia dæmonijs oblata.

5 *Et filiorum suorum necato.* Eos idolis sacrificantes.

6 *Et comestores viscerum hominum.* Non inuenitur in veteri testamento, q Chananæi habitatores Iudææ ante filios Israel comederent carnes humanas, & biberent sanguinem, ideo videtur, q hic sit metaphorica locutio, sicut de prædone, vel vsurario dicitur, quòd comedit homines, quia rapit substantiam eorum, & hoc modo dicitur Psal. 78.b. *Comederent Iacob & locum eius desolauerunt.* Isti vero Chananæi erant prædones & raptores, & sic dicimus hominum comestores.

7 *Et autores parentes.* Patres. n. tenentur filijs auxiliari. Chananæi vero filios suos idolis immolabāt, vt dictum est, & sic eius auxilium debitum subtrahebant, igitur iungatur sic litera. *Et parentes.* scilicet Chananæos. *autores animarum.* idest, filiorum suorum. In scriptura enim frequenter accipitur anima pro toto composito, vt dictum est supra.

8 *Inauxiliatarum.* idest, auxilio debito destitutarum.

9 *Perdere.* idest, destruere.

10 *Voluisti perdere a medio sacra.* idest, a Iudæa, quæ dicitur sacra, ratione pdicta, & est in medio climate habitabilis terrę.

11 *Per manus parentum nostrorum.* idest, tempore Iosue.

12 *Vt dignam perciperent,* scilicet Iosue, & qui cum eo erant.

13 *Peregrinationem puerorum dei.* scilicet Abrahæ, Isaac, & Iacob, qui fuerunt peregrini in terra illa, & ex hoc fuit promissa illa terra eorum semini, vt habetur in plurib. locis in Ge.

14 *Quæ tibi omnium charior est terra.* ratione supra dicta.

15 *Sed & his.* idest, Chananæis.

16 *Tanquam hominibus pepercisti.* Non sic autem angelis peccantibus. 17 *Et misisti antecessores exercitus tui vespas.* Dicūt enim expositores aliqui, quòd ante ingressum filiorum Israel, ad terram promissionis, dominus ad literam immisit Chananæis vespas habentes aculeos venenatos, quæ plures Chananæorum interfecerunt, & per hoc alij occasionem pœnitendi de peccatis suis habuerunt. Alij vero dicunt, q vespæ istæ dicuntur timores, quos dominus immisit Chananæis, per quos aliqui recesserunt de terra ante ingressum filiorum Israel, scilicet Heuæi, & aliqui ad fidem vnius dei fuerunt conuersi, & populo Israel coniuncti, vt patet de Raab, & eius cognatione, Iosue. 6. & de Gabaonitis, Iosue. 6.

18 *Non quia.* Hic consequenter declarat dictum suum dicens, quòd dominus ex sua bonitate Chananæos partialiter puniuit, dans eis locum pœnitentiæ, & hoc declarat dupliciter. primo negatiuè. secundo affirmatiuè, ibi: *Cum ergo sis iustus.* Prima in duas, quia primo ostenditur, q Deus non fecit hoc ex defectu potentię. secundo quòd, nec ex timore, ibi: *Nec timen aliquem.* Circa primū dicitur: *Non quia impotens eras in bello subiicere impios iustis.* id est, Chananęos Hebræis, quos non omnes per Hebręos debellauit, quia multi illorū inter filios Israel remanserunt, vt habetur in libro Ios. in pluribus locis. 19 *Non bestiis sæuis.* quę statim eos iugulassent.

20 *Aut verbo duro.* scilicet tuo.

21 *Simul exterminare.* scilicet Chananęos, & supplendum est quòd si ista non fecisti eis, non fuit ex impotentia tua, sed ex misericordia. ideo subditur.

22 *Sed partibus iudicans.* id est, partialiter eos puniens.

23 *Dabas locum pœnitentiæ.* licet etiam scires eos pro maiori parte in malitia perseuerare. ideo subditur. *Non ignorans, &c.* sequitur. 24 *Et naturalis malitia ipsorum.* id est, longa consuetudine indurata, quę quidem consuetudo est quędam altera natura, vt dicitur in libro de memoria, & reminiscētia.

25 *Et quoniam non poterat.* Istud non posse non est simplex, & absolutum. Nam quādiu viuit homo, potest reuerti ad bonum, sed est secundum quid, quia tales cum difficultate possunt redire, propter consuetudinem peccandi inclinantem per modum naturę. vnde 5. Metaphysices. Impossibile dicit vno modo, quod est difficile, sicut etiam communi sermone de homine male vidente dicitur, quòd nō potest videre.

26 *Semen enim, &c.* Gene. 9.a. *Maledictus Chanaan, &c.*

27 *Nec timens.* Hic consequenter ostendit, quòd deus non puniuit Chananęos partialiter ex timore alicuius superioris qui posset facta sua corrigere, qa hoc est impossibile, & hoc est, quod dicitur: *Nec timens aliquem, &c.* & patet litera vsque ibi: 28 *Aut quis tibi imputabit.* ad culpam.

29 *Si perierint nationes.* q.d. nullus, quia sicut mera voluntate produxit eas in esse, ita liberè potest eas in nihilū redigere 30 *Nec enim est alius deus, quam tu.* nam etiam secundū philosophos necesse est esse vnam primam causam omniū.

1 *Cui*

sed etiam vim ac beneficium ipsius adimpletionis ostendit. Hunc enim modum in se habet diuinitatis impletio, vt salvet ea, quæ adimplentur.

a *Virtus enim,&c.* Quia iudiciũ dei, siue in correctione electorũ, siue in damnatione malorum, summæ æquitatis pfectio est, & ideo per bonitatem suam diu differendo suspendit iudicium, vt plures habeat, quibus reddat beneficiũ. Quando enim creatura se erigit contra creatorẽ, iusta punitur vindicta, vt se inferiorẽ cognoscat. Possunt hęc ad passionẽ Christi referri, quem pater pro nobis in mortem tradidit, & eum, qui non nouerat peccatũ, pro nobis peccatum fecit, qui nisi indebitam mortem susciperet, non nos a debita morte liberaret. Pater ergo iustus iustum puniens, iuste omnia disponit. Omnipotens deus cum summa tranquillitate iudicat omnia, humani tamen affectus & membra ei, tropica locutione ascribũtur, vt secundum capacitatem nostram cõformẽtur eloquia diuina. Leguntur.n. in scripturis, oculi domini, aures, manus, os, pedes, ira, furor, & huiusmodi, cũ simplex natura nunquam recipiat varietatẽ, nec vera vnitas diuisionẽ. Multiplicia vero, & diuersa vnus, & idem operat᷑. Vnde: *Mutabis eos, & mutabuntur, tu autem idem ipse es, & anni tui, &c.* Et alibi: *Ego sum Deus, & non mutor.* Et alibi: *Apud quem non est transmutatio, &c.* Docuisti aũt populũ tuum, per mirifica opera Dei instruuntur fideles, ne complicentur iniquis, sed studeant se incontaminatos seruare confitendo, & sperando in domino, & non negligant pœnitentiæ tempus. D

b *Si enim,&c.* Rab. Decem plagis verberauit Aegyptios hostes populi sui, & inter plagas respirare permisit, vt corrigerẽtur. Sed quia perseuerauerũt in malitia deleti sunt diuina iustitia. Populus autẽ dei, quibus promissio facta est, partim corripiebãtur, & cõsolabãtur, dũ disciplinam dei perciperẽt. Postquam euãgeliũ dei spreuerunt, & filiũ dei crucifixerũt, inimici facti sunt, & ideo de terra sua eiecti sunt per orbẽ dispersi, vt tãdem corrigãtur, et saluentur. E Persecutores quoq; cũ Christi confessores cruciabãt, patiẽtia eorũ instrui possent, vt idololatriam dimitterent, & Christianã reciperent religionẽ. Sed sicut hi per pœnas temporales consecuti sunt ęternam gloriam, ita hi post parua gaudia æternam recipiunt miseriam. † possunt.

c *Cum ergo,&c.* vnde: *Multa flagella peccatores, sperantem autem in domino misericor.* Psal. 31.c. Magna distantia est inter iudicium electorum, & reproborum. Illos dominus corripit, vt emendet, hi superbiæ, & perfidiæ pœnas luunt, vt contra dominatorem omnium se repugnare non posse cognoscant. Felix iudex, qui pietatem & bonitatem sui iudicis semper inspicit. *Iudicium enim sine misericordia ei, qui non fecit misericordiam.* Iacob. 2.c.

cui cura est de omnibus, vt ostendas quoniam non iniuste iu- 1
dicas iudicium. Neque rex, neque tyrannus in cõspectu tuo
a ¶Vtrum iuste perdideris, vel vt restaurentur. b ¶Iustum filium puniens.
inquirent de his quos perdidisti. Cum ergo sis iustus, iuste 2 3
a ¶In æternum.
omnia disponis, ipsum quoque, qui non debet puniri condẽ- 4 5
a ¶Corripis, vel ipsum, qui non recipit correctionem condemnas in perpetuum. b ¶Alienum, & indignum a tua pietate. ¶Filius immolatus.
a nas, & exterum æstimas a tua virtute. Virtus enim tua iustitię 6 7
a ¶Vt qui præes potentia, mitescas natura.
initium est, & ob hoc, quòd omniũ dominus es, omnibus te 8 9
a ¶In correctione reorum, ne de sua uirtute præsumat contumacia superborum.
parcere facis. Virtutem enim ostendis tu, qui nõ crederis in 10 11
a ¶Visu, & exercitio.
virtute esse † consummatus, & hos, qui te nesciunt, in auda- 12 13
ciam traducis. Tu autem dominator virtutis cum tranquilli- 14 15
a ¶Omnia prædicta.
tate iudicas, & cum magna reuerentia disponis nos. Subest 16 17
enim tibi cum volueris, posse. Docuisti autem populũ tuum 18
¶Benignum.
per talia opera, quoniam oportet iustum esse, & humanum, 19 20
& bonæ spei fecisti filios tuos, † quoniam iudicans das locum 21 22
b in peccatis pœnitentiæ. Si enim inimicos seruorum tuorum, 23
& debitos morti, cum tanta cruciasti attentione, & liberasti, 24 25
dans tempus, & locum, per quæ † possent mutari a malitia, 26
cum quanta diligentia, † iudicasti filios tuos, quorum paren- 27
tibus iuramenta, & † conuentiones dedisti bonarum promis- 28 29
c sionum? Cum ergo nobis disciplinam das, inimicos nostros 30

a Insensate F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Cui cura est de omnibus.* nam diuina prouidentia ad omnia se extendit, quantumcunque minima. Cætera patent.

2 *Cum ergo.* Hic consequenter declarat dictum suum affirmatiue, & diuiditur in duas partes, quia primo facit propositum. secundò, ex hoc infert triplex corollarium, ibi: *Docuisti autem.* Declarat autem, quod supra dictum est de punitione Chananæorum, ex hoc, quòd deus est iustitia, & bonitas per essentiam, propter quod non potest aliquid facere, nisi pie, & iuste, ideo dicitur: *Cum ergo sis iustus.* per essentiam.

3 *Ipsum quoque.* considerando suam innocentiam.

4 *Condemnas.* id est, punis aliquando ad suæ patientiæ probationem, sicut patet de sancto Iob.

5 *Et exterum.* idest, extraneum.

6 *Aestimas a tua virtute.* i. æstimari pmittis, vnde amici Iob reputabant ipsum peccatorem, & a deo alienum, eo quòd videbãt eũ sic flagellatũ, vt in libro Iob plenius fuit declaratũ.

7 *Virtus enim tua.* idest, potentia tua.

8 *Iustitia initium est.* nam per omnipotentiam suam iustificat impium. Nã sicut dicit Aug. Maius est iustificare impiũ quam creare cælum, & terram, & quia iustitiam dei semper concomitatur misericordia, ideo subditur. 9 *Et ob hoc, quod do. omnium es, omni. te par. fa.* nam semper punit citra condignum, etiam in dãnatis. 10 *Virtutem enim ostendis.* i. potentiam tuam infinitam. 11 *Tu qui non crederis.* ab idololatris. 12 *Esse in vir. con.* i. simpliciter perfectus. Infideles enim, & idololatræ negantes deum verum, non credebant ipsum esse simpliciter perfectum.

13 *Et hos, qui te nesciunt.* idest, infideles.

14 *In audaciam traducis.* id est, traduci permittis de peccato in peccatum. ex hoc enim, quòd deum ignorant, audacter peccant.

15 *Tu autem dominator virtutis.* idest, in virtute perfectus.

16 *Cum tranquillitate iudicas.* idest, modeste punis.

17 *Et cum magna reuerentia disponis nos.* non statim peccata puniendo, sed ad pœnitentiam expectãdo. Et subdit᷑ causa.

18 *Subest enim tibi cum volueris posse.* scilicet peccata punire.

19 *Docuisti autem.* Hic ex dictis infert triplex corollarium. Primum est, quòd per hoc, quòd deus in puniendo semper se habet iuste, & pie, dedit exemplum iudicibus huius mundi, vt etiam sic se habeant subditos puniendo. Et hoc est, quod dicitur: *Docuisti autem populum tuum.* per talia opera iusta, & pia.

20 *Quoniam oportet.* id est, benignum iudicem secularem.

21 *Et bonæ spei.* hic ponitur secũdum. per hoc enim, quòd cum misẽdia puniuit Chananęos, dedit spem filijs Israel colentibus ipsum, consequẽdi ab eo maius bonum, & hoc est, quod dicitur: *Et bonæ spei fecisti filios tuos.* id est, Hebræos. vnde Exo. 4.f. *Filius meus primogenitus Israel.*

22 *Quoniam iudicans.* idest, puniens.

23 *Das locum in peccatis, &c.* Chananæis, vt patet ex prædictis, & ex hoc arguit᷑ dicens.

24 *Si enim inimicos seruorum, &c.* idest, Chananęos, & Aegyptios.

25 *Et debitos morti.* idest, obligatos morti propter peccata sua enormia, vt dictum est supra.

26 *Et liberasti.* pęnam in parte differens, vt haberent tẽpus pœnitendi. 27 *Cum quanta diligentia iudicasti, &c.* i. punisti Hebræos modeste, & pie eorum punitionem ordinans ad eorum emendationem. 28 *Quorum parentibus, &c.* idest, Abrahę Isaac, & Iacob, qb᷒ facta fuit dei pmissio. 29 *Cum ergo.* Hic ponit᷑ tertiũ corollariũ, & scd̃o declaratur quoddã dictũ, ibi: Vnde & illis. Circa primũ cõcludit ex pdictis circa Hebræos, & eorũ aduersarios diuersum diuinę punitiõis modũ. nã vnus mod᷒ est medicinalis, alter nõ, quãtũ ad obstinatos in malo, & hoc est, qd̃ dr̃. *Cum ergo das nos, &c.* i. flagellas nos ad nostrã correctionẽ, sicut verberat magister discipulũ, & pater filiũ. 30 *Inimicos nostros.* in malo obstinatos.

17 Et 1 Multipli-

multipliciter flagellas, vt bonitatẽ tuam cogitemus iudican 1 2
tes, & cum de nobis iudicatur, speremus misericordiã tuam. 3 4 5 6
¶Idololatris.
a Vnde & illis, qui in vita sua insensate, & iniuste vixerunt, per 7 8
hæc quæ coluerunt, dedisti summa tormẽta Etenim in erro 9 10
ris via diutius errauerunt, deos æstimantes, hæc quæ in † ani- 11 12
malibus sunt superuacua, infantium insensatorum more vi- 13 14
uentes. Propter hoc, tanquam pueris insensatis iudicium in 15 16
b derisum dedisti. Qui autem ludibrijs, & increpationibus nõ 17
c sunt† correcti, dignum dei iudicium experti sunt. In his e- 18 19
nim, quæ patiebantur, moleste ferebant, in quibus patiẽtes 20 21
indignabantur. Per hæc † quos putabant deos, in ipsis cum 22
exterminarentur, videntes illum quem olim negabãt se nos 23 24
se, verum deum agnouerunt. Propter quod, & finis condem- 25 26
nationis illorum veniet super illos. 27 28

A a *Insensate.* vt qui nolebãt creatorẽ agnoscere, & honorare, digne traditi in reprobum sensum, facerẽt ea, quæ non conueniunt, contumelijs afficiẽtes corpora sua in semetipsis: *quia commutauerunt veritatem Dei in mendacium, & seruierunt creaturæ potius, quam creatori.* (Roma. 1.c.)

b *Qui autem ludibrijs, &c.* idest; qui a deo flagellati nõ sunt correcti, condignam dãnationẽ experti sunt, ad hoc corripit deus, vt emendet. Qui autem ingratus, & im- B patiẽs murmurat, de temporali tormento ducitur ad æternum.

† correcti. ... patie... tur, moleste ferebant. 1942.

c *In his enim, & cæt.* Rab. Gentilitas dum idolis seruiebat, deos esse putabat, quorum persuasionibus peribat. Ideo diuersis pœnis afficiebatur. Vnde plurimi deum verum quem in beneficijs credere noluerunt, in iusto iudicio omnipotentẽ agnouerunt. Dominator enim omniũ, aut hic per pœnitentiam cõuersis misericordiam impendit, aut incorrectis æternam pœnam infligit.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Multipliciter flagellas.* Primò pena temporali, vt per hoc si vellẽt, possent a malitia mutari, vt predictũ est. Sed quia abusunt per obstinationem. secundo flagellati sunt per penam æternam. 2 *Vt bonitatem tuam cogitemus iudicantes.* idest, vt cum alios punimus, hoc faciamus modeste exemplo bonitatis tuæ. 3 *Et cum de nobis iudicatur.* id est, cum pœna nobis infertur. 4 *Speremus miseri, &c.* reuertentes ad te p pœnitẽtiam. 5 *Vnde & illis.* Hic consequenter declarat quoddam dictum, scilicet, quòd pœna temporalis obstinatorum non est medicinalis, quia per hoc non euadunt æternum interitum. Et primo ponit suam declarationem. Secundo remouet quandam falsam responsionem, ibi: *Per hæc quos putabant.* Circa primum dicitur: *Vnde & illis, qui in vita sua insensate.* quantum ad deum. 6 *Et iniuste.* quantum ad proximos. 7 *Vixerunt.* vsque ad mortem. 8 *Per hæc, quæ, &c.* id est, propter cultum idolorum, quem insensate etiã vilibus creaturis exhibuerunt, vt habetur infra. 9 *Dedisti summa, &c.* idest, æterna. 10 *Etenim in erroris via diutius erra.* idest, per totam vitam. 11 *Deos æstimantes hæc, quæ in, &c.* idest, hominibus inutilia, sed magis nociua, vt serpentes, vespertiliones, & talpas, vt dictum est supr. 12 *Infan. insensa. more. vi.* idest, bonum a malo non distinguentes. 13 *Propter hoc tanquam pue. insen. iudi. &c.* inferendo eis pœnam, per quã derisibiles reddebantur, vt cum Aegyptij ranis, & cyniphicibus grauiter affligebantur, & Chananæi vespis pungentibus vulnerabantur. 14 *Qui autem ludibriis, & increpationibus.* istis. 15 *Non sunt correcti.* sed magis obstinati. 16 *Dignum dei iudicium.* idest, pœnam æternam. 17 *Experti sunt.* & subdit huius causam dicens: 18 *In his enim, quæ patiebantur.* a ranis, & vespis, & huiusmodi. 19 *Moleste ferebant.* idest, impatienter. 20 *In quibus patientes.* non a patientia, sed a passione, vt sit sensus: In quibus passionibus, & plagis.
21 *Indignabantur.* contra deum blasphemantes ipsum. Simile dicitur Apo. 16. b. Et blasphemauerunt nomen dei, habẽtis potestatem super has plagas.
22 *Per hæc.* Hic consequenter remouet quandam responsionem falsam, quia posset aliquis dicere, quòd propter hoc punitionem dei ferebant indignanter, & moleste, quia notitiam eius non habebant. hoc remouet per hoc, quòd videntes deos suos destrui per filios Israel, quib⁹ deus præceperat deos Chananæorum destruere. Exo. 34 Cognouerũt, q deus Hebræorum erat potentior dijs suis, & sic eũ cognouerunt, non tñ adorauerunt, sicut ad Ro. 1. c. dicitur de philosophis. *Qui cum deum cognouissent, non sicut deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, &c.* & hoc est, quod dicitur: *Per hæc quos pu.* idest, inter eos. 23 *Cum exterminarentur.* a filijs Israel.
24 *Videntes.* idest, aliqualiter cognoscentes.
25 *Illum quem olim negabant.* scilicet deum Heb.
26 *Verum deum agnouerunt.* per effectum, vt dictum est, non tamen sicut deum glorificauerunt. ideo subditur.
27 *Propter quod, & finis condemnationis.* idest, pœna æterna.
28 *Veniet super illos.* scilicet in finali iudicio, quando cruciabuntur in anima, & corpore pœna gehennæ.

CAP. XIII.

¶Vniuersa vanitas omnis homo viuens, magis ergo vani sunt, qui creatorem non agnoscunt.

a Vani autem sunt omnes homines, in quibus non 1
b subest scientia dei, & de his, quæ videntur bona, 2
¶Obstant cæcitate peccati. 3
c d non potuerunt intelligere eum, qui est. Neque operibus 4
5

a *Vani autem, &c.* Augu. *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Quæ homini abundantia in omni labore suo quo laborat sub sole?* Et cũ ex hac sententia connecteret cętera, cõmemorãs ęrũnas, erroresque vitæ huius, & euanescentes interea temporum lapsus vbi nihil solidum, nihil stabile retinetur, in ea rerum vanitate sub sole, illud etiam deplorat quodãmodo, quòd cum sit abundantia sapientiæ sup insipiẽtiam, sicut est abundantia lucis super tenebras, sapientisque oculi sint in capite ipsius, & stultus in tenebris ambulet, vnus tamen incursus incurrat omnib. vtique in hac vita, quæ sub sole agitur, significans videlicet ea mala, q̃ bonis, & malis videmus esse communia. (Augu. lib. 20. de ciuita. dei, cap. 3. — Eccle. 2.) C

b *Scientia.* Timor, scilicet, & reuerentia. Vnde: Ecce timor dñi, ipse est sapientia, & recedere a malo intelligentia. Recedit enim a malo, qui recedit a cultura idolorũ. Deũ timet, q mãdata eius custo. *quia initium sapientiæ timor domini. Intellectus omnib. facientibus eum.*

c *De his.* operibus, scilicet hominis potuerunt cognoscere bonũ artificẽ, qui propriè est, quia immutabilis, & semper idem semp in se manẽs, regit omnia. Vanissima ergo vanitas hominũ, qui pro creatore creaturas venerãtur.

d *Neque ope.* Alij ignẽ colebant, quem Vulcanũ vocabant, alij æ̃therẽ, vel aerẽ, quẽ Iouẽ, & Iunonẽ dicebãt, alij nimiã aq̃, i. Neptunũ, alij gyrũ stellarũ, qui diuersis figuris aĩalium, positiones

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XIII.

1 *Vani aũt su, &c.* Hęc est pars incidẽtalis, in qua occasione idololatriæ Chananęorũ tractat gñaliter de idololatria oium gentiũ. Et diuidit in duas partes. Nã primo reprobat idololatria gẽtiũ. Scdo cõmendat latria Iudæorum, c. 15. Prima in duas, quia primo reprobat idololatria exhibita mirabilib, creaturis. Scdo exhibita imaginibus fabricatis, ibi: *Infelices aũt sunt.* Prima adhuc in duas, quia primo idololatria dicta declaratur. Secundo reprobatur, ibi: *Quorum, & si specie.* Circa primum dicitur: *Vani autem sunt.* idest, a veritate vacui. 2 *Omnes homines.* & isti sunt idololatrę carẽtes notitia veri dei. 3 *Et de his, quæ videntur bona.* per participationẽ, sicut sunt sol, & luna, & huiusmodi, ex quorũ influentia nobis pueniunt bona. 4 *Non potuerunt intelli. eum, qui est.* scilicet bonus per essentiam. 5 *Neque operibus.* diuinis. (Diuisio.)

1 *Attu-*

attẽdentes agnouerunt quis esset artifex, sed aut ignẽ, aut spiritũ, aut citatũ aerẽ, aut gyrũ stellarũ, aut nimiã aquam, aut solem, & lunam rectores orbis terrarũ deos putauerũt. Quorum, & si specie delectati, deos putauerunt, sciant quanto his dominator eorũ specio[a]sior est. Speciei enim generator hæc omnia cõstituit. Aut si virtutem, & opera eorum mirati sunt, intelligant ab ipsis, quoniam qui hæc † fecit, fortior est illis. A magnitudine enim speciei, & creaturæ cognoscibiliter poterit creator horum videri. Sed tamen adhuc in his minor est querela. Et hi enim fortasse errant Deum quærentes, & volentes inuenire. Etenim cum in operibus illius conuersentur, & inquirunt, & persuasum habent, quoniam bona sunt, quæ videntur, iterum autem, nec his debet ignosci.

a ¶Qui tanta speciosa fecit.

† constituit.

positiones, & cursum distribuebãt astrorum, alij solem, quẽ A Phæbum vocabant, alij lunam, idest, Dianam.

Rab. Dupliciter peccant. Primũ, quia elementa, idest, dei opera deo præferunt. Deinde, quia elementorũ figuras sub humana specie colunt. Soli enim, & lunæ humanã figurã tribuunt. Igni quoque, & terræ, & mari, quę illi Vulcanum, Vestam, Neptunumque vocant, non tamen ipsis elementis in apertis sacrificãt. Tãta enim cupiditas imaginum homines tenet, vt viliora sint, B quæ vera sunt. Auro, scilicet, & gẽmis delectantur, horum nitor perstringit oculos. Sine his non putant esse religionem. In his ergo auaritia, & cupiditas colitur. Credũt deos amare, quod ipsi amant, propter quod fiunt furta & latrocinia, & bella consecrant dijs manubias, & rapinas, qui valde imbecilles sunt, si cupiditatib. subiecti sunt. Cur. n. cælestes putantur, si terrena desiderant, vel beati si indigent, vel incorrupti si in his delectantur, in quibus cupiditas hominis damnatur?

※August. Deum esse quandã vitam æternam, immutabilem, intelligibilem, intelligentem, sapientem, sapientes facientẽ, nonnulli ẽt huius sęculi philosophi viderunt, veritatẽ fixã, stabilem, indeclinabilẽ, vbi sunt omnes rationes rerũ omniũ creatarũ. Viderunt quidem, sed de longinquo, viderunt, sed in errore positi, & idcirco ad eã tam magnã, & ineffabilem, & beatificã possessionem, qua via peruenitur, non inuenerunt. Nã quod viderunt etiam ipsi (quantum videri ab homine põt,) creatorem p creaturã, factorem per facturã, fabricatorem mundi per mundũ, Paulus Apostolus testis est cui vtique debent credere Christiani, Ait enim cum de talibus loqueretur, *Reuelatur ira dei de cœlo super omnem impietatem.* Ista vt recognoscitis, Apostoli Pauli verba sunt. *Reuelatur enim ira dei de cœlo super omnem impietatem, & iniustitiam hominum, qui veritatem in iniquitate detinent.* Nunquid dixit eos non detinere veritatem? *Sed veritatem in iniquitate detinent.* Bonum est, quod tenent, sed malũ est vbi tenent. *Veritatem in iniquitate detinent, &c.* Vnde ergo detinent veritatẽ vel in ipsa iniquitate? Audite quod sequitur, & ostendit. Quia q; notum est dei, inquit, manifestũ est in illis. Deus enim illis manifestauit. Manifestauit illis quibus legem nõ dedit? Audi quomodo manifestauit, *Inuisibilia enim eius per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur.* Interroga mũdi ornatum, cœli fulgorem, & cæ. & vide si non tanquam tibi respondent, Deus nos fecit, &c. Ostende de Apostolo, & sicut ostendisti nobis vnde potuerunt peruenire ad cognitionem dei, quoniam inuisibilia eius per ea, quæ facta sunt intellecta conspiciũtur, ita nũc ostende quomodo dicentes se esse sapientes stulti facti sunt. Audi. *Quoniam immutauerunt,* ait, *gloriam incorruptibilis dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium.* Figuras enim istorũ animaliũ sibi deo pagani fecerunt. Inuenisti deũ, & colis idolũ. Inuenisti veritatem, & ipsam veritatem in iniustitia detines. Et quod per dei opera cognouisti, per opera hominis perdis. Totũ considerasti, cęli, terræ maris elementorũque omniũ ordinem collegisti, istud nõ vis attendere, quod mũdus opus est dei, idolum opus est fabri. Si faber idolo, sicut dedit figuram, daret & cor, ab ipso idolo faber adoraretur. Quomodo enim, o homo, faber tuus deus est, sic homo idoli faber est. F

a *Sed tamen adhuc in his minor est querela.* Hinc Paulus ait: *Reuelatur enim ira dei de cœlo super omnem impietatem eorum, qui veritatem dei in iniustitia detinent, quia quod notum est dei, manifestum est in illis, &c.* Notitia dei ex mundi fabrica percipit. Vt enim deus inuisibilis ex inuisibilibus cognosceretur, opus ab eo factum est, quod opificem manifestaret, vt deus omnium intelligeretur, qui hoc fecit, quod non possũt alij. *Sed cum cognouissent, non sicut deum glorificauerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis.*

Roma. 1. b. Hebr. 11. a. Roma. 1. c.

a Infelices

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Attendentes agnouerunt quis esset artifex.* scilicet deus verus, qui licet a priori nõ possit cognosci, cognoscibilis tamen est a posteriori, scilicet ab effectibus.
2 *Sed aut ignem.* quem Vulcanum dicebant.
3 *Aut spiritum.* idest, purum ætherem, vel aerem, quem vocabant Iouem.
4 *Aut citatum aerem.* idest, mobilem quem dicebãt Iunonẽ.
5 *Aut gyrum stellarum.* idest, signa in zodiaco reuoluta, quæ deos dicebant. vnde de signo Geminorum dicebant, quòd erant Castor, & Pollux in deos translati, & sic de similibus.
6 *Aut nimiam aquam.* quam Tethim vocabant.
7 *Aut solem, & lunam.* quos vocabant Phæbum, & Dianam.
8 *Rectores orbis terrarum deos putauerunt.* id est, crediderunt esse deos mundum regentes.
9 *Quorum.* Hic cõsequenter dictus error remouetur, & primo remouetur erronea opinio. secundo, quædam insufficiẽs excusatio, ibi. Sed tamen. Circa primum dicitur.
Quorum. scilicet solis, & lunæ, & huiusmodi.
10 *Et si specie.* idest, pulchritudine.
11 *Delectati deos putauerunt.* eos esse, vt dictum est.
12 *Sciant.* quasi dicat, & hoc deberent statim scire.
13 *Quanto his dominator eorum.* idest, deus qui est causa prima omnium.
14 *Speciosior est.* nam eius pulchritudo excedit in infinitum quod probatur cum subditur.
15 *Speciei enim generator.* i. pulchritudinis vniuersæ autor.
16 *Hæc omnia constituit.* & per consequens eorum pulchritudo in ipso excellentius in infinitum præexistit.
17 *Aut si virtutem, & opera eorum.* quæ faciunt in transmutatione creaturarum.
18 *Mirati sunt.* tanquam quædam excellentia intellectũ nostrũ. 19 *Intelligant ab ipsis.* i. intelligere debent ab istis.

Diuisio.

20 *Quoniam, qui hæc fecit.* scilicet deus, qui ab omnibus dicitur prima causa.
21 *Fortior est illis.* nam eminentiori modo omnia cõtinet creata. ideo subditur.
22 *A magnitudine enim speciei, & creaturæ.* idest, pulchritudinis vniuersi.
23 *Cognoscibiliter poterit creator horum videri.* nam per effectus potest in cognitionem causæ deueniri. 24 *Sed tamẽ.* Hic remouet̃ quædã excusatio, qua posset aliquis dicere, q; laborantes in cognitione creaturarũ possunt excusari, si nõ cognouerũt deũ, qui excedit creaturas in infinitũ, quod excluditur hic per hoc, q; licet per creaturas non possit cognosci deus quãtũ ad distinctionẽ personarũ diuinarum, potest tñ per eas cognosci quãtũ ad essentialia attributa, s. potentiã, sapientiã, & huiusmodi, in quib. improportionabiliter transcendit oẽm naturã creaturarũ mundi. Et hoc est, q; dr.
Sed tamen adhuc in his. qui coluerunt creaturas excellentes tanquam deos, vt solem, & lunam, & huiusmodi.
25 *Minor est querela.* quam in illis, qui coluerunt serpentes, & vilia animalia.
26 *Et hi enim fortasse errant deum quærentes.* & ideo creaturis eminentibus deitatem falsè attribuentes.
27 *Etenim cum in operibus illius conuersentur.* ordinem creaturarum meditando.
28 *Inquirunt, & persuasum habent.* idest, pro vero tenent.
29 *Quoniam bona sunt, quæ videntur.* scilicet sol, & luna, & alię notabiles creaturę, sed per hæc eorum creatorem noluerunt cognoscere. ideo subditur.
30 *Iterũ.* q. a vere sunt culpabiles. Cuius cã subdit̃, cum dr̃.

18 Mirati

1 Si enim

A a *Infelices. &c.* Qui scilicet deos honorant, vt aurum oculis hauriāt, & nitorē [?]ugati marmoris, vel eboris, aut insignes gēmis, & colorib. vestes, & quanto ornatoria sunt templa, & pulchriora simula cra, tanto plus maie statis habent, vel ha bere dicunt. Religio ergo est, vel credit, quod cupiditas hu- mana miratur.

b *Aut si quis ar.* Ra banus. Insultat sapiē tia his, qui colūt ido la, vt intelligāt, quā pernitiosum sit om- nipotētem deserere & figmēta adorare. vnde Esaias. *Quis formauit Deum, & sculptile conflauit ad nihilum vtile? Ecce omnes participes eius cōfundētur.* Hinc Flaccus ait, *Olim truncus eram, ficulnus inutile lignum, Cum faber incertus scamnū faceret ve Priapum, Maluit esse Deum.* Quicquid autem de idolis dictum est, potest referri ad hæreticorum principes. Qui simulacra dogmatū suorum artifici corde componūt, & venerantur, quæ fecerunt: Nec sufficit error propri⁹, nisi simplices deceperint, qui quæstum putant pietatē, & deuorant

C domos viduarum, & abutētes vulgi imperitia, arte dialectica, quasi ascia, terebro, lima, runcina, formāt deum suum, & cudunt malleo, atq; inaurāt rhetorica venustate, quorū deus venter est, & gloria in confusione eorum.

c *Non erubescit loqui cum illo, qui sine anima est.* ✻ Augustin. deus aureus, & deus ligneus ad pretiū dispares sunt, ad hēre oculos, & non videre pares sunt, fratres sunt. Ecce qualibus docti homines Romam custodibus cō miserunt habētibus oculos, & non vidētib⁹. Aut si Romam seruare potuerunt, quare ipsi ante perierunt? Inquiunt, Tūc perijt Roma: tamen petierunt. Non inquiunt, ipsi perierūt sed simulachra eorū Quomodo ergo custodirēt tecta vestra, qui non potuerunt custodire simulacra sua, &c. Et illud, qđ dicunt non est verū, quia continuo dijs pditis Roma capta est, afflicta est. Prorsus non est verum. Ante simulachra ipsa euersa sunt, & sic victi sunt Gothi cū Rhadagaiso.

(Marginal notes: † potuerunt. — † secauerit. — Esa. 44. b. B — horatius primo sermo. — † vt.)

Si enim tantum † potuissent scire, vt possent æstimare seculū, 1 2
a quomodo huius dominum non facilius inuenerūt? Infelices 3
autem sunt, & inter mortuos spes illorum est, qui appellaue- 4
¶ Hæreses, vel idola. ¶ Sensum. ¶ Sermonem. 5
runt deos opera manuum hominum, aurum, & argentum, ar 6
¶ Compositionem argumentorum. ¶ Brutorum 7
tis inuētionem, & similitudines animalium, aut lapidē inuti-
b lem, opus manus antiquæ. Aut si quis artifex faber de sylua li 8
gnum rectum † secuerit, & huius doctè eradat corticem om- 9
nem, & arte sua vsus diligenter fabricet vas † inutile in con- 10 11
uersationem vitæ, reliquias autē huius operis ad præparatio- 12
nem escæ abutatur, & reliquum horū, quod ad nullum facit 13
vsum, lignum curuum, & verticibus plenum sculpat diligen- 14
ter per vacuitatem suam, & per scientiam suæ artis figuret il- 15
lud, & assimilet illud imagini hominis, aut alicui ex animali- 16 17
bus illud comparet, perliniens rubrica, & rubicundum faciēs 18 19
fuco colorem illius, & omnem maculam, quæ in illo est perli- 20
niens, † & faciat ei dignā habitationem, & in pariete ponens 21
illud, & confirmans ferro, ne forte cadat, prospiciens illi, sciēs 22 23
quoniā non potest adiuuare se: imago enim est, & opus est il- 24
li adiutoriū. Et de substantia sua, & de filiis suis, & de nuptiis, 25
c votum faciens inquirit. Nō erubescit loqui cum illo, qui sine 26 27
anima est, & pro sanitate quidem infirmum deprecatur, & 28
pro vita mortuum rogat, & in adiutorium inutilem inuocat, 29 30
& pro itinere petit ab eo, qui ambulare non potest, & de acqui 31
rendo, & de operando, & de omnium rerum euentu petit ab 32
eo, qui in omnibus est inutilis.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Si enim tantum potuerunt scire.* per rationem naturalem.

2 *Vt possent æstimare seculum.* idest, cognoscere creaturarum ordinem.

3 *Quomodo huius dominum.* scilicet seculi.

4 *Facilius non inuenerunt.* q.d. debuerūt statim inuenire. Nā omnia mutabilia oportet ad vnū primū principiū immutabile reducere, aliter esset processus in infinitū, quod est impossibile, cum igitur oēs creaturæ visibiles sint mutabiles aliquo modo, potuerunt venire ex illis ad cognitionem primi motoris oīno immobilis, sicut Philosophus deducit 8. Physi. (Philosophus.)

5 *Infelices autem sunt.* Hic consequenter reprobatur idololatria imaginib. exhibita. Et diuidit in tres partes, quia primo reprobatur imaginū fabricatio. secundo earū adoratio, ibi. *Et de substantia.* tertio adoratiōis inchoatio. se. c. ibi: *Initium enim.* Circa primum dicitur: *Infelices.* idest, priuati vera felicitate. (Diuisio.)

6 *Et inter mortuos spes illorum est.* quia nulla spes est de eorum salute, quandiu sunt tales.

7 *Qui appellauerunt deos opera, &c.* idola namque quantū ad figuram fiunt per artem, materia vero est res naturæ, vt aurum, & argentum, & reliqua de quibus fiunt idola.

8 *Opus manus antiquæ.* hoc additur. nam idola ab antiquo facta in maiori reuerentia habebantur. vnde & aliqui simplices Christiani aliquas imagines antiquas crucifixi, quæ dicūtur factæ a Nicodemo, magis reuerentur. (Imago Nicodemi.)

9 *Aut si quis artifex faber.* scilicet lignarius. 10 *De sylua lignū rectū secuerit, & huius.* idest, perfecte radat. 11 *Fabricet vas inutile.* Sic est in libris correctis, id est, valde vtile, vt dicunt aliqui, & adducunt pro simili dictum Virgilij: *Nunquam imprudentibus imber Offuit,* idest, valde prudentibus. Posset aliter dici, scilicet, quod sint ibi duæ dictiones. Vas in vtile, id est, factum ad vtilitatem humanam. ideo subditur. (Vir. in geo.)

12 *In conuersationē vitæ.* in qua necessaria sunt multa vasa lignea.

13 *Reliquias autem huius operis.* idest, dolaturis.

14 *Ad præparationem.* idest, ad coquendum escas.

15 *Et reliquum horum.* idest, residuum ligni.

16 *Quod ad nullum vsum facit.* quia non est aptum ad uas aliquod fiendum.

17 *Lignum curuum, &c.* idest, nodis.

18 *Verticibus plenum.* de tali vero ligno aliquando fit imago, eo quòd est magis durum.

19 *Sculpat diligenter per vacuitatem suam.* idest, ab eo factam, nam sculpendo facit aliquas vacuitates in ligno. Cætera patent vsque ibi: 20 *Illud comparet.* idest, adaptet, vel assimilet. 21 *Perliniens rubrica.* idest, colore rubro.

22 *Et rubicundam faciens fuco.* idest, pictura.

23 *Et omnem maculam, quæ in illo est perliniens.* colorib. ad hoc aptis. Aliqui libri habent hic: Terra, sed non est in libris correctis. 24 *Et faciat ei dignam habitationem.* idest, locum ubi reponatur. Cætera patent.

25 *Et de substantia sua.* Hic consequenter reprobatur imaginum adoratio. Et primo pro negotijs in rebus terrenis. Secundo pro negotijs marinis, c. seq. Circa primum dicitur. *Et de substantia.* idest, de diuitijs.

26 *Votum faciens.* idolo, vt exaudiat eum.

27 *Inquirit.* i. petit ab eo diuitias, filios, & nuptias filiorum.

28 *Non erubescit loqui cum illo, &c.* quasi dicat deberet erubescere.

29 *Et pro sanitate quidem.* obtinenda, uel conseruanda.

30 *Infirmum deprecatur.* Hic accipitur infirmitas large pro impotentia, nam idolum non potest se iuuare. Infirmitas enim proprie est in animalibus tantum, sicut & sanitas.

31 *Et pro vita.* conseruanda.

32 *Mortuum rogat.* idest, carens vita. Nam proprie loquendo mortuus non dicitur, nisi qui vixit. Cætera patent.

CAP.

CAP. XIIII.

a Terum alius nauigare cogitans , & per 1
feros fluctus iter facere incipiẽs , ligno 2
portante ſe fragilius lignum inuocat. Il 3
lud enim cupiditas acquirẽdi excogi- 4
tauit , & artifex ſapiẽtia ſua fabricauit. 5 6
†Tu autem pater gubernas prouiden- 7
b tia , quoniam dediſti in mari viã, & in- 8 9
ter fluctus ſemitam firmiſſimam, oſtendens quoniam potẽs 10
c es ex omnibus ſanare, etiã ſi ſine rate aliquis adeat mare. Sed
vt non eſſent vacua ſapientiæ tuę opera , ꝓpter hoc etiam, & 11 12
exiguo ligno credũt homines aĩas ſuas , & trãſeuntes mare, 13
a ¶ Per mare. ¶ Diluuio.
per ratẽ liberati ſunt . Sed ab initio cũ perirent ſuperbi gigã- 14 15
a ¶ Seminarium humani generis. ¶ Arcam.
tes, ſpẽs orbis terrarũ ad ratẽ confugiẽs, remiſit ſeculo ſemen 16 17
¶ Potentia, vel filio.
natiuitatis, quæ manu tua erat gubernata. Benedictũ eſt enĩ 18 19
¶ Crucis, quo reparatus eſt orbis terrarum.
lignũ, per quod fit iuſtitia . Per manus aũt , quod fit idolum 20 21
d maledictũ eſt, & ipſum, & q fecit illud, quia ille quidẽ ope- 22
ratus eſt , illud autem cum eſſet fragile, deus cognominatus 23 24
e eſt. Similiter autem odio ſunt Deo impius, & impietas eius.

A CAP. XIIII.

a Terum alius nauigare, &c. Hæc quoq; cõtra idololatriam dicunt. Maxima.n.vęcordia eſt, vt homo ad imaginẽ dei editus rõnabilẽ ab ipſo habens animã, qua excogitauit quomodo trãſiret fluctus , nauem fabricans ſecundum artis ſuæ peritiã, non honorat illũ, qui hãc ſibi dedit ſcientiam, & inuocet idolum , quod ſimili arte, & maiori vanitate formauit. Cũ enim maior ſit, qui fecit , quã quod fit , facturã ſuã adorare inſanire eſt. A deo nauigãdi curſus petendus , a quo nauigij præparatio. Hæretici autem , qui vana fingunt ſimulacra errorum, ideo in fluctibus ſeculi pereunt, quia nauem eccleſię reliquerunt, & gubernatorẽ Deum.

b *Quoniam dedi.* Iſraelitas per mare rubrum ſicco veſtigio traduxit dei potentia, & Iordanis aquas diuiſit, vt terrorẽ incuteret gentibus exterminãdis, fidelibus quoque inter ſeculi fluctus, & perſecutiones, præparat ſemitam fidei, & conſtantiæ, vt tranſeant illæſi , nec eſt humani ſolatij opus, vbi deus oſtendit mirabiles effectus virtutis ſuæ.

c *Sed vt non eſſent, &c.* Creator dedit ſcientiã creaturę ſuæ, qua ſibi in pſenti conſuleret, vt eius volũtati deſeruiret. Vnde Noe arcã facere iuſſit, in qua ipſe, & progenies eius ſaluaretur, & cæ.animantia ad reſtauratione orbis reſeruarentur, cũ genus humanũ pro iniquitate ſua diluuio deleret. Vnde Petr⁹: *In qua pauci.i.octo animæ ſaluæ factæ ſunt per aquã, qđ et nos nũc ſimilis formæ ſaluos fecit baptiſma, &c.* Arca de lignis lęuigatis cõſtructa, eccleſiã ſignificat, q̃ fit de collectione fidelium artificio pdicatorũ . Pauci, i.octo animæ ſaluæ factæ ſunt per aquã mũdo peunte , quia ad cõparationẽ reproborũ paruus
C numerus eſt electorũ . Pauci.n.ſunt, qui viam vitæ inueniũt. Aqua diluuij extra poſitos occidit , qa hęreticũ licet habẽtẽ baptiſmi ſacramentũ, ipſæ aq̃ demergunt ad inferos, q̃ arcã leuauerũt ad cęlos . Octonarius quoq; ſignificat eccleſiã, q D in ſacramẽto dominicę reſurrectionis pcipit lauacrũ baptiſmi. Vt ſicut ipſe reſurrexit a mortuis p gloriã pr̃is, ita & nos in nouitate vitę ambulem⁹ aqua regenerationis abluti. Hinc Ro.6.a. Ieremias : Stultus factus eſt omnis hõ a ſcientia ſua, confuſus eſt factor in ſculptili, quia mẽdax cõflator eius, nec eſt ſpiritus in eis: *Vana enim ſunt opera , & digna riſu, & in tempore viſitationis peribunt.* Io.10.c. Ibidem.

d *Et qui fecit illud.* Simulacrũ , & cultura falſorũ deorum. Diabolus enim inde punietur, quod ſibi diuinum honorem vſurpat , & homo, qui pro creatore creaturam honorat . Lignũ vero ſæpe hominem ſignificat . Benedict⁹ ergo homo, qui veritatẽ dicit, & facit. Hę E reticus autẽ , qui figmenta ſua colit, maledictus eſt, & perditioni deditus, & op⁹, ideſt, doctrina eius.

e *Similiter autẽ odio ſunt deo impius , & impietas eius.* ✻ Inter opera. Hierony. Forſitan dicis, Si meus eſt amator deus, cur me igitur amatoris mei flagella graui laceratione mæſtificant, & lędẽdo cõturbãt? Si me amplexib. flagellorũ torquet, qui amat, iã partes odij falſus amor exercet, iam malo oderit ne torqueat , imo caue ne oderit, roga vt amare dignet. Amor enim emendat, odiũ vero ſuppliciũ comminatur. Amor diſciplinã conſueuit impendere, odiũ vero dictante ſententia reatũ excitare, quod odiũ natiuitate humani generis ex deo in hominẽ propagat. Et ideo eſt hominis, quod odit, aut iraſcitur : Deus odit dũ offenditur, iraſcitur dum non rogatur offenſus. In odium.n. ſui prouocat dominum, qui factis odibilib. ſe odibilem facit, & offenſum rogare contemnit. Cæterum amat deus hominem, vt artifex fabricã, ſed odit ma- F la opera quibus fabrica vrgetur in lapſum, & cogitur in labinam. Et quia mala opera odit, malorum operum non poteſt amare factorem, ſicut Salomon ſanctiſſimus protulit , *Odio ſunt*, inquit, *Deo impius, & impietas eius.* Sap.14.

Ad amicum ægrotum. Hieronymo adſcripta epiſtola 6.tom.9.

a Propter

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XIIII.

Terum alius. Hic conſequenter reprobat venerationẽ idoli pro negotijs marinis . Et primo ponitur hęc reprobatio. ſecũdo declarat ad quid valet nauigatio, ibi: *Sed vt non eſſent.* Circa primum dicitur . 1 *Iterum alius nauigare cogitans .* 2 *Ligno por.ſe.* i.naui. 3 *Fragilius lig.* i.idolum ligneum, quod ad nihil eſt vtile. 4 *Inuocat.* vt nauigationem ſuam dirigat. 5 *Illud enim.* ideſt, idolum. 6 *Cupiditas acquiren* i.pecuniam. 7 *Excogitauit.* vnde Act.19.e. dicitur, quod Demetrius faciens ædes argenteas Dianæ, pręſtabat artificibus magnum quæſtum. 8 *Tu autem pater.* cæleſtis. 9 *Proui.&c.* hominum nauigationem, & non ipſum idolũ. Quod probatur per hoc, quòd etiam ſine naui filijs Iſrael dedit vitam in mari. Exo.14. & hoc eſt, qđ dr̃ . 10 *Quoniam de.* & patet ex dictis litera. 11 *Sed vt non eſ.* Hic conſequẽter oſtenditur nauigationis vtilitas . Et prmo facit propoſitum. ſecũdo concluditur fabricationis idoli malum, ibi. *Per manus.* Prima in duas ſecundũ duplicẽ vtilitatem. ſecũda, ibi: *Sed & ab initio.* Vtilitas vero prima eſt, quia per nauigationẽ homines deferunt illa qua abundant in vna terra ad aliam, vbi eſt talium penuria , & ſic terrarum releuantur indigentiæ, & hoc eſt, quod dicitur: *Sed vt non eſſent vacua, &c.* Creaturas enim inferiores fecit deus propter hominem , & ideo ſi non deſeruirent eius neceſſitatibus, viderentur eſſe vacuę quantum ad hoc in ſuis vtilitatibus. Per nauigationem vero ſunt iſtę vtilitates, vt dictum eſt. ideo ſubditur.

12 *Propter hoc etiam.* ideſt, naui, quę eſt valde parua reſpectu magnitudinis maris.
13 *Credunt, &c.* ideſt, exponunt vitam ſuam.
14 *Et tranſeuntes mare.* vt per mercationes releuentur neceſſitates humanę.
15 *Per ratem, & libe.ſunt. Sed ab initio.* Hic ponitur ſecunda vtilitas, quę fuit tempore Noe, qui cum vxore, & filijs, & eorum vxoribus per nauem liberatus multiplicauit poſt diluuium genus humanum, & hoc eſt, quod dr̃. *Sed ab initio.* i.a prima mundi ętate, quę ab Adã durauit vſque ad diluuium.
16 *Cum peri.ſuper.gi.* propter quorum peccata principaliter inundauit diluuium, ad quod denotandum dicitur, Ge.7.a. Gigantes autem erant ſuper terram in diebus illis.
17 *Spes orbis terrarum.* ideſt, Noe cum perſonis dictis.
18 *Ad ratem confugiens.* id eſt, ad arcam. 19 *Remiſit ſeculo ſemen natiuitatis.* quia per ipſum, & eius filios multiplicatũ fuit poſt diluuium genus humanum . 20 *Quæ manu tua erant gubernata.* ſcilicet dicta arca.
21 *Benedictum eſt enim lignum.* ideſt, arca illa de lignis facta.
22 *Per quod fit iuſtitia.* nam impijs pereuntibus, per eam iuſti fuerunt ſaluati , quod erat iuſtum.
23 *Per manus.* Hic conſequenter concluditur ratione idoli malum, cum dicitur: *Per manus autem, quod fit*, id eſt , idolum manu factum. 24 *Maledictum eſt, & ipſum, & qui fecit illud,* & ſubditur cauſa cum dicitur: *Similiter autem odio ſunt Deo impius, & im.e.* id eſt, fabricator idoli, & idolum ab eo factum, nam vtrunque eſt cauſa idololatrię.

12 Pro- 1 Etenim

Etenim quod factum est, cum illo, qui fecit, tormēta patietur. 1 2
a Propter hoc, & in idolis nationū non erit respectus, quoniā 3
creaturæ dei in odium factæ sunt, & in tētationem animæ 4
b hominum, & in muscipulam pedibus insipiētium. Initium 5 6
enim fornicationis est exquisitio idolorum, & adinuētio il- 7
c lorum corruptio vitæ est. Non enim erant ab initio, neq; e- 8 9
¶ Ostendit vnde processerunt idola.
runt in perpetuum. Superuacuitas enim hominum hæc ad- 10 11
inuenit in orbem terrarum, & ideo breuis illorum finis est 12
inuentus Acerbo enim luctu dolens pater cito sibi rapti filii 13
fecit imaginē, & illum, qui tunc quasi homo mortuus fue- 14 15
rat, nunc tanquam deum colere cœpit, & cōstituit inter ser- 16
uos suos sacra, & sacrificia. Deinde interueniente tempore, 17 18
conualescente † antiqua consuetudine, hic error tanquam
lex custoditus est, & tyrānorum imperio, colebātur figmē- 19
ta. Et hos quos in palā homines honorare non poterant, pro 20
pter hoc, quòd longè essent, e longinquo figura eorum alla
ta, euidentem imaginem regis quem honorare volebant, fe 21
cerunt, vt illum, qui aberat, tanquam præsentem colerent 22
sua solicitudine. Prouexit autem ad horum culturam, & hos 23 24
qui ignorabant artificis eximia diligentia. Ille enim Vo- 25
lens plus placere illi, qui se assumpsit, elaborauit arte sua, 26 27

A a *Propter hoc*. Non est ignoscendū idolis, vel eorū inhabitatoribus, id est, dæmonibus, quia homines ad imaginem dei factos ab ipso retrahunt, & in erroris muscipula subuertunt. Hæretici quoque, qui homines seducunt, districtum nō euadent iudicium.

b *Initium*. Pessimū enim genus est fornicationis, quo anima recedit a deo, & fornicatur cum idolis, vel diuini dogmatis veritatem relinquit, & sequitur falsitatem hæreticæ prauitatis, vel opinionis. (Col. 3. a.) Hinc Paulus auaritiam idolorum serui B tutem appellat. Vnde constat omnem malam concupiscentiam fornicationem vocari, qua anima relicta superiori lege (*† iniqua.*) inferiorum voluptate turpi naturarum quasi mercede prostrata, vel prostituta corrumpitur.

(Psalm. 11. a.) c *Non enim*. *Disperdet dominus vniuersa labia dolosa, & omnes, qui loquuntur mendacium*. (Iere. 10. b.) Hinc Ieremias: *Dii, qui cœlos, & terram non fecerunt, pereant de terra, &c.* (Lactantius lib. 1.) Lactātius. Propter hominum stul- C titiā, & prauitatē, qui agrestem vitā sine vllo rectore viuebant, hoīes ipsum regē, totamque gentē summis laudib. extulerunt, vt ēt deos appellarent, vel pro insigni virtute conualescente, vel adulatione, vel pro beneficiis. Deinde, id est, post mortē reges amicis suis magnū desideriū reliquerunt. Ideo hoīes simulacra eorū finxerunt, quorū cōtēplatione aliquod haberent solatium. Progressique longius, per amorē memoriam defunctorū colere cœperūt, vt bene meritis gratiā referrent, & successores eorū ad bene impetrandam allicerent, vnde Cicero: Suscipit ante vitā hominum consuetudo cōis, vt beneficiis excellentes viros in cęlū fama, & volūtate tollerent. hinc Hercules, hinc Castor, hinc Pollux, hinc Esculapi⁹, hinc liber. Et alio loco dicit Cicero: Atq; in plerisque ciuitatibus intelligi potest acuendæ virtutis gratia, quò libentius reipublicæ gratia periculum adirent, optimos quosque virorū fortium, honore deorum immortalium esse consecratos. Hinc Romani Cæsares suos consecrauerunt, & Mauri, suos reges. Sic paulatim cœperunt religiones, dum primi, qui eos nouerant eo ritu, liberos suos & nepotes, deinde omnes posteros imbuerunt, & hi tamen summi reges ob celebritatem nominis in prouinciis omnibus cōcelebrabātur. Priuati vero singuli populi, gentis aut vrbis suæ cōditores, vel viros fortitudine insignes, vel fœminas castitate mirabiles, summa veneratione coluerūt, vt Aegyptij Isidē: Pœni, Vraniam: Romani, Quirinū: Samos, Iunonem, Naxos, Liberū: Mauri, Iubā: Latini, Faunū: Paphi, Venerem. Sic per populos, & regiones varia sacra suscepta sunt, dū hoīes grati esse in suos principes cupiūt. Preterea pietas eorū, qui successerāt plurimū cōtulit ad errorē, q vt diuina stirpe nati viderentur, diuinos honores parētib. detulerūt, deferriq; iusserūt.

a Inconmu-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Etenim, quod factum est*. hoc non pōt intelligi de idolo absolute, cū sensum non habeat per quē possit tormentū sentire, pp quod intelligitur de dæmone, q colebat in idolo, & ibi responsa dabat aliqñ. pp quod dr Mat. 25. d. *Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, et angelis eius*.
2 *Propter hoc, & in idolis*. i. in dæmonib. in idolis habitātib⁹.
3 *Non erit respectus*. scilicet misericordiæ diuinę. nam peccatum dæmonum est irremissibile. 4 *Quoniam creaturæ dei*. idest dæmones a deo creati quantū ad naturā. 5 *In odium factæ sunt*. per eorum culpam, quę non est a deo autore. sed a liberi arbitrij defectibilitate. 6 *Et in tentationem animæ hominum*. nam de cœlo eiecti student homines impedire a sua salute. 7 *Et in muscipulam*. qui vincuntur tentationib. dæmonum. Sapientibus aūt, qui viriliter resistūt, hmōi tentationes non sunt in muscipulā, sed magis in victoriā, & coronā.
8 *Initium enim*. Hic cōsequēter ponitur idololatriæ inchoa- (Diuisio.) tio. cuius primo ponitur initium. secundo procedens idem malum, ibi: *Et non suffecerat*. prima in duas secundum duplicē inchoationis causam. secūda ponitur, ibi: *Deinde interueniente*. prima vero causa fabricationis idolorum, & idololatriæ fuit affectus inordinatus hominū ad propinquos suos defunctos quib. fecerunt imagines ad suā consolationem, vt sic in aspe- (Belus a Nino deificatus.) ctu imaginum defunctorum consolarentur. vnde de Nino rege Assyriorum scribitur, quod mortuo Belo patre suo imaginem suam fecit, cui tantam reuerentiam exhibuit, vt suis delinquentibus propter refugiū ad imaginem patris parceret, pp quod homines illi imagini impendere cœperūt diuinos honores, & huius exemplo alij potētes cęperunt facere suis charis defunctis imagines, quib. similē reuerentiā exhibebāt. Et sicut a belo īchoata est fabricatio idolorū, sic & ab eius nomine denominatio aliorum, propter quod aliqui idolum suum nominauerunt Bel, alij Beelzebub, secundum varietatem idiomatum. Et sicut Ninus ad sui consolationem fecit idolum patri suo, ita patres aliqui primogenitis suis ante eos morientibus fecerunt idola, & ex eadem causa. Sic ergo dicitur: *Ini. e. for.* i. idololatrię, quę est fornicatio spūalis.
9 *Est exquisitio idolorum*. idest, fabricatio eorum.
10 *Et adinuentio illorum corruptio vitæ est*. scilicet spiritualis, quæ cōsistit in vnione ad deum, q interrumpit idololatria.
11 *Non enim erant*. nam a creatione mundi vsq; ad diluuiū, & ēt post per magnū tēpus nō legitur fuisse aliqd idolum.
12 *Neque erunt in perpetuum*. iā enim cessauerunt idola quasi per totum mundum. 13 *Superuacuitas enim hominum*. id est, defectus sapientiæ eorū. 14 *Hæc ad inuenit in orbem terrarum*. Et subditur modus, cum dicitur: *Acerbo enim luctu*. idest, irrationabili. 15 *Dolens pater ci. sibi rapti filii*. s. ante mortē patris. 16 *Fecit imaginem*. ad suam cōsolationem.
17 *Et constituit inter seruos*. illi imagini exhibenda.
18 *Deinde*. Hic ponitur causa secunda inuentionis imaginum. nam aliqui potentes, & tyranni volentes honorari, nō solum in sua pręsentia, sed etiā in sua absentia, fecerūt suā imaginem, mittentes eam ad loca remota, vt venerarentur in ea, sicut refert Iosephus libro antiquitatis Iudaicæ. 18. & in libro de Iudaico bello de Caio Cæsare, quòd imaginem suam misit per imperium Romanum, vt adoraretur in ea. & hoc est, quod dicit: *Deinde, &c.* & patet ex dictis litera paucis exceptis. 19 *Colebantur fig.* i. imagines tyrānorum. Et subditur causa. 20 *Et hos quos in palam homines ho. &c.* & patet vsque ibi. 21 *Prouexit autem*. vbi ponitur alia causa quę est adulatio artificum, & cupiditas. Nā volentes placere regibus, & tyrannis, fecerunt eis imagines pulchriores, q essent eorum personæ, & ex tali pulchritudine fuerunt simplices magis inducti ad colēdum tales imagines, & hoc est quod dicitur: *Prouexit autem*. idest, induxit.
22 *Ad horū cul.* scilicet regum, & tyrannorum in suis imaginibus. 23 *Et hos, qui ignorabant*. idest, simplices.
24 *Artificis eximia diligentia*. circa pulchritudinem imaginis. 25 *Ille enim*. artifex.
26 *Volens plus pla.* idest, regi, qui eum ad faciēdum sibi imaginem elegit.
27 *Elaborauit*. idest, perfecte laborauit.

1 *V. simi-*

A a *Incommuni.no.li & li,* Incommunicabile Dei.s.omnipotētis nomen, qui solus est incomprehensibilis, insensibili & fragili materiæ vel imagini ascripserunt.

b *Aut enim fi.su.* Sicut in sacris Saturni, cui pp odium Iouis, sine respectu pietatis paruulos suos immolabnat, & † Bellonæ ipsi sacerdotes proprio sanguine sacrificabant. Vnde Quintilianus: Istud (inquit) si cogit De⁹, iratus est, & si iratus est, non acceptat sacrificia vestra.

c *Aut ob. sa.fa.* Sicut in sacris Isidis, Aegyptiæ. & Cereris Eleusinæ faciebant. Nam sicut ibi osiris planctu matris inquiritur, ita hic ad incestū patrui Plutonis matrimoniū, rapta Proserpina. Quam quia facibus ex Ethua accēsis, quęsisse Ceres in Sicilia dicitur, iō sacra eius ardētium tædarum iactatione celebrabantur. Similiter in sacris Liberi patris insaniunt, & magnæ matris, vbi ad exemplū deorū (qui in festiuitate satiati, noctem luxibus totā duxerūt) ludūt. Quia per libidinē & immunditiam dijs suis placere putabāt.

✱ Augustin. Artotyritæ sunt, quibus oblatio eorum hoc nomen dedit, offerunt enim panem & caseum, dicentes a primis hominibus oblationes de fructibus terræ, & ouium fuisse celebratas.

✱ Idem. Marcus Puluillus dedicans ædem Iouis. Iunonis, Mineruę falso ab inuidis morte filij nuntiata, vt illo nuntio perturbatus abscederet, atq; ita dedicationis gloriā collega eius consequeretur, ita contempsit, vt eum etiā projici insepultum iuberet, & sic in eius corde orbitatis dolorem gloriæ cupiditas vicerat. D

vt similitudinem in melius figuraret. Multitudo autem hominum abducta per speciem operis, eum qui ante tempus tanquam homo honoratus, nunc Deum æstimauerunt. Et hæc fuit vitæ humanæ deceptio, quoniam aut affectui aut re-
a gibus deseruientes homines, incommunicabile nomen lapi-
a Quasi sub falsa religione omnibus se vitiis subdiderunt.
dibus & lignis imposuerunt. Et non suffecerat eos errasse cir-
a Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt:
ca Dei scientiam, sed & in magno viuentes inscientiæ bello,
a Sub regno enim diaboli diuersis vitiis subiecti, veram habere non potuerunt pacem.
b tot & tanta magna mala pacem appellant. Aut enim filios
c suos sacrificantes, aut obscura sacrificia facientes, aut insaniæ plenas vigilias habentes, neque vitam, neque nuptias mundas iam custodiunt, sed & alius alium per inuidiam occidit,
d aut adulterans contristat, & omnia commista sunt, sanguis, homicidium, furtum, & fictio, corruptio & infidelitas, turbatio, & periurium, tumultus bonorum, Dei immemoratio, animarum inquinatio, natiuitatis immutatio, nuptiarum in
e constantia, inordinatio mœchiæ & impudicitię Infandorum
f enim cultura idolorum omnis mali causa est, &, initium, & fi-
In festis vel in ludis. a Dum homicidæ fiunt, aut libidine se polluunt.
g nis. Aut enim dum lætantur insaniunt, aut certe vaticinantis, sed cū Deum illudere se ęstimant, in ęternam mortē semetipsos pręcipitāt.

d *Omnia.* Enim cōfusa erant, ibi nulla ratio, nulla religio vera, quanto quis scelerator erat, tanto magis Deo suo placere putabat.

e *Infandorum enim.* Nulla maior dementia, quam Deum viuū deserere, & mortuis deseruire. Dementia detestabilior

Cū enim mens se a creatore suo auertit, omnibus implicatur sceleribus. Initiū enim omnis peccati superbia est. Supra 10,b. E

f *Finis.* Consummatio & plenitudo. Qui enim pro Deo colūt idolum, omnia reputantur eis in peccatum.

g *Aut e.dum læ.* Quia dum iurant, nomen Dei polluūt, qui ait: Non assumes nomē Dei tui in vanum, & per nomen deorum externorum ne iuretis, sed cū Deum illudere se ęstimant, in ęternam mortē semetipsos pręcipitāt. Hęretici autem errorum suorū simulacra colentes perditionis suę causa fiunt, quorū & doctrina falsa, vita iniqua, lętitia insana, mors nefanda, quia cū iniuste iurant in idolo, nec sperant in Deo suo, ideo meritorū suorū recipient vindictā. Vnde sequitur: *Nō enim iurantiū est virtus.* Exod. 20.b

CAP. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vt simi.* idest, imaginem.
2 *In melius fi.* eam faciendo rege pulchriorem.
3 *Multi.autem ho.* quæ communiter est simplicium.
4 *Abducta per.* i. seducta per pulchritudinem imaginis.
5 *Eum qui ante tempus.* illud.
6 *Tan.ho.* purus & mortalis.
7 *Ho.fue.* ratione suę potestatis.
8 *Nunc Deum æstima.* falso, & ex prædictis concludit.
9 *Et hæc fuit vitæ humanæ deceptio.* trahens ad idololatriam.
10 *Quo.aut affectui.* parentum ad defunctos filios, vel alios amicos, qui fugientibus ad eorum imagines parcebant.
11 *Aut regibus deseruien.ho.* modo prędicto.
12 *In communi.no.* Deitatis.
13 *Lapidibus & lignis impo.* ipsos Deos nominantes. Hoc.n. nomen Deus signat naturam diuinam, quæ nullo modo est multiplicabilis, propter quod hoc nomen Deus, est incommunicabile secundum rem, est tamen communicabile per similitudinē, sicut hoc nomen Alexander, est incommunicabile secundū rem, eo q; est vnius singularis personæ nomen, communicatur tamē p similitudinē hominibus liberalibus, liberalitatem Alexandri participantibus, & sic homines participantes aliquid diuinum dij nominantur, sicut Exod. 7.a. de Moyse dicitur: *Ego constitui te Deum Pharaonis.* & Psal. 85.b. *Ego dixi, dii estis.*
14 *Et non suf.* Hic consequenter declaratur malum multiplex ex idololatria procedens, cum dicitur. *Et non suffecerat.* idololatris.
15 *Errasse circa Dei scientiam.* eius dignitatem lignis & lapidibus attribuentes.
16 *Sed in magno viuentes, &c.* nam bellauerunt contra dominum & cōtempserunt virtutis bonū ex defectu sciētię Dei.
17 *Tot & tanta magna mala.* quæ consequenter exprimūtur, cum dicitur.
18 *Aut enim filios suos sacri. &c.* idolis, vt dictum est supra.
19 *Aut obscura sacrificia faci.* i. de nocte, eo quod propter suā turpitudinem non fiebant de die.
20 *Aut insaniæ plenas, &c.* nam in aliquibus sacrificijs fiebāt sacerdotes arreptitij, in quibus dæmones loquebantur.
21 *Neque vitam.* idest: vitæ honestatem.
22 *Neque nuptias mundas, &c.* sed per adulterium polluunt.
23 *Sed & alium per inuidiam, &c.* sicut Cain Abel fratrē suū.
24 *Aut adulterans contristat.* polluendo eius vxorem.
25 *Et omnia commista sunt.* i. confusa, & omni rationis ordine destituta.
26 *Sanguis.* in proximi vulneratione.
27 *Homicidium.* in eius occisione.
28 *Furtum.* in suæ rei subtractione.
29 *Et fictio.* in hypocrisis simulatione.
30 *Corruptio.* in virginum defloratione.
31 *Infidelitas.* in proximi deceptione.
32 *Turbatio.* in discordiarum seminatione.
33 *Periurium.* in falsa iuratione.
34 *Tumultus.* in seditionis motione.
35 *Bonorum Dei.* in ingratitudine.
36 *Ani.in.* per vitium gulæ & luxuriæ.
37 *Natiui.* per vitium Sodomię, nam ex tali concubitu non nascitur fętus.
38 *Nuptiarum inconstantia.* quia aliqui proprias vxores adinuicem communicabant.
39 *Infandorum.* idest, nefandorum.
40 *Idolorum cultura omnis mali causa est, &c.* per eam homo directe a Deo auertitur, & sic de peccato in peccatum ruit & labitur.
41 *Et finis.* i. consummatio. Nam idololatria est malū maximum de genere suo, vnde Leuit. 15.b. dicit glo. Omne peccatum est immunditia animæ, sed idololatria maxime.
42 *Aut enim dum lætantur.*
43 *Insaniunt.* quia fiunt arreptitij.
44 *Aut certe vaticinantur falsa.* de corde suo fingentes ea, sicut faciebant aliqui sacerdotes idolorum, denuntiantes hominibus prospera propter quæstum.

a Adiutores suos seducunt. b In animam mortui, 1
A tur falsa, aut viuunt iniuste, aut periurant cito. 2
Deum enim confidunt in idolis, quæ sine intel 3
lectu & sine anima sunt, male iurantes noceri 4 5
se non sperant. Vtraque ergo illis euenient di- 6
7 gne, quoniam male senserunt de Deo, atten- D
8 dentes idolis, & iniuste in idolo iurauerunt cō
9 temnentes iustitiā. Nō enim iurantium est vir
10 tus, sed peccantium pœna †perambulat semper
11 in iustorum †præuaricationem.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Aut viuunt iniuste. *inferentes proximis nocumenta.*
2 Aut periurant cito. *propter malitiam suam duplicem propter quod subditur.*
3 Dum enim confidunt in idolis quę sunt sine anima. *& per consequens sine voluntate & intellectu.*
4 Male iurantes. *idest, falsum per idolum iurantes.*
5 Noceri se non sperant. *quia de hoc puniri non timent sicut nec mali Christiani peierantes per nomen Christi, ideo concluditur eorum punitio cum dicitur.*

6 Vtraque ergo illis euenient digna. *i. iustum est, vt puniantur pro vitio vtroque, scilicet idololatria & periurio. ideo subditur.*
7 Quoniam male senserunt de Deo. *per idololatriam.*
8 Et iniuste in ido. *periuranda ad proximi defraudationem.*
9 Non enim iurantium, &c. *i. iuramentum non est appetendum, tanquam per se bonum, sed in necessitate tantum eo est vtendum ad veritatis & fidelitatis inter homines firmamentum.*
10 Sed pecca. pę. &c. *i. crescit & augmentatur.*
11 In iustorum pręua. *i. in transgressionem mandatorum Dei, quæ sunt iusta, nam a Deo non potest aliquid procedere nisi iustum, &c.*

CAP· XV·

a Inæstimabilis charitatis. b Quia nec fallit, nec fallitur.
a TV autem Deus noster suauis, & verus 1
a Diu sustinens peccantes, qui non vult mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat.
es patiens & in misericordia disponens 2 3 4
b omnia. Etenim si peccauerimus, tui su- 5
a Q. Euadere non possumus, quia creatura tua sumus.
mus, scientes magnitudinem tuam, & si 6 7
non peccauerimus, scimus quoniam 8 9
a Apud quem bonorum omnium numerus seruatur. b Summa beatitudinis perfectio.
c apud te sumus computati. Nosse enim te consummata iusti- 10 11
a Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam qui factus est nobis a Deo sapientia & iustitia.
tia est, & scire iustitiam & virtutem tuam, radix est immorta- 12 13
d litatis. Non enim in errorem induxit nos hominum malæ 14
artis excogitatio, nec vmbra picturæ labor sine fructu, & ef- 15 16
figies sculpta per varios colores, cuius aspectus insensato 17
dat concupiscentiam, & diligit mortuæ imaginis effigiem 18
a Non solum qui faciunt idola.
e sine anima. Malorum amatores digni sunt morte, qui spem 19 20 21

CAP. XV.

a TV autem, &c. Iusto.n.iudicio damnati sero pœnitentes agnoscunt, qđ antea credere noluerunt, vnde: *Cognoscetur dominus iudicia faciēs, in operibus manuum suarum comprehensus est peccator.* vñ Ioannes: *Qui habet spem in eo, sanctificat se, sicut & ille sanctus est, & omnis qui in eo manet, non peccat.* (Psal. 6. c.; 1. Ioan. 3. a.)

B b *Etenim si peccaueri. tui sumus.* ✣ Augustinus. Illa verba sunt in libro Sapientiæ, quæ nescio quomodo intelligit perniciosa securitas, *Et si peccauerimus, tui sumus*, quoniam scilicet bonum & magnū Deū habemus, qui velit atque possit penitentium peccata sanare, non qui minime audeat permanentes in malignitate disperdere. Denique cum dixisset, *Tui sumus* addidit, *scientes potentiā tuam*, vtique potentiā cui se subtrahere nequeat aut occultare peccator. Ideoque securus adiunxit, Non peccauimus autē, scientes quoniā sumus tui deputati. Quis.n. digne cogitans habitationē apud Deū in qua omnes prædestinatione sunt deputati, qui secundū propositū vocati sunt, non enitatur ita viuere, vt tali habitatione congruat? Qđ ergo & Ioannes dicit. *Hæc scripsi vobis vt nō peccetis, & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & ipse est exoratio pro* C *peccatis nostris*: nō id ait vt cū securitate peccemus, sed vt recederet a peccato, si qđ admissum est, propter illū aduocatū quem (1. Ioan. 3.)

quē nō habēt infideles, minime de indulgētia desperemus.

c *Nosse enim te, &c.* Perceptio est incorruptionis, & in futuro contemplationis. vnde: *Hæc est enim vita æterna, vt cognoscāt te verum Deum, &c.*

d *Non enim in errorem.* Ex persona fideliū loquitur, qui Dei gratia muniti, nō miscuere se Gentilium iniquitati vel idololatriæ, quia sine fructu iustitiæ est labor iste, & mortem meretur æternam. E

e *Malorum amatores. Similes illis fiāt, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.* Inuentores quoque falsorum dogmatum, & cultores digni sunt mortę. Disperdet enim Deus virum qui hęc fecerit .i. magistrum & discipulum eius. Reprobauit superius lignea, lapidea, vel ęrea idola, nunc etiam fictilia damnat. Iuste enim retributum est eis, vt qui de terra facti sūt, qa meliorē sui partem .i. animam ad imaginem Dei creatā ad adorandū Deū viuū sequi nolebant, viliorem sui partem, idest, corpus terrenū imitando, luteū adorarēt Deū, & sine boni operis fructu terræ insensibili de qua sumpti sunt insensati, inutiles redderentur.

Mystice autem hęretici & schismatici, q veritatē Dei in iniustitia detinent, & mendaciū pro veritate in doctrinę suę simulacris colunt, licet eloquentia aut ficta virtute pallient, fragilia tamen & lutea sunt, quę fingunt. Et.

Cinis F

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XV.

TV *autem Deus.* Reprobata idololatria gentiū, hic consequenter commendatur latria Iudæorum. Et diuiditur in tres partes. Nam primo ponitur verę deitatis confessio, secundo idololatriæ reiectio, ibi. *Non enim.* tertio contra idololatras inuectio, ibi. *Sed & figulus.* Circa primum dicit Philo pro se & toto Iudęorum populo. (Diuisio.)

1 *Tu autem Deus.* omnium per creationem.
2 *Noster.* per cultum specialem.
3 *Suauis.* per tuam erga nos condescensionę.
4 *Et ve. es.* contra idolorum fallitatem.
5 *Patiens, &c.* per pęnitentię nostrę expectationē, iō subdit.
6 *Etenim si pecca. tui su.* quia te dominū nostrū confitemur.
7 *Scientes magnitudi. tuam.* cuius non est finis.
8 *Et si nō pe.* mortali peccato, nam veniale non potest totaliter euitari.
9 *Scimus quo. apud te sumus cōpu.* numero & merito cum electis, peccatum enim veniale non tollit gratiam.
10 *Nosse enim te.* fide, formata charitate.
11 *Consummata iustitia est.* nam dignum facit vita æterna.
12 *Et scire iusti. &c.* scientia practica.

Radix

13 *Radix est immor.* nam per opera iustitiæ pertingitur ad immortalitatem gloriæ.
14 *Non enim.* Hic consequenter ponitur idololatriæ reiectio, cum dicitur. *Non enim in er.* idololatriæ.
15 *Indu. nos. ho.* i. artis idolorū factiuæ, quę ad malū inducit.
16 *Nec vmbra. picturæ.* decorans idolum. Sciendum, q Philo loquitur hic pro suo tempore, nam ante captiuitatem Babylonis populus Iudæorum fuit irretitus multis idololatrijs, vt patet 4. Reg. & post captiuitatē Babylonis tēpore Antiochi Epiphanis, vt hī. 1. Mac. & 2. Sed & tempore Philonis Caius. C imperator misit statuam suā per orbem, vt adoraretur in ea, quā soli Iudæi adorare renuerūt, vt dicit Iosephus antiquitatis Iudaicę li. 18. & sub noīe Iudæorū intelligit Christianos, q tūc adhuc legalia in multis seruabāt, pp qđ Philo in eorū laudē librum scripsit, vt dicit Hier. in li. illustrium virorum.
17 *Lab. si. fr.* In talibus enim magnus est labor & nullus fructus, imo finis pessimus.
18 *Cuius aspe. in. dat con.* attrahens eius animum ad idoli reuerentiam.
19 *Et di. mor. ima.* i. vita carētis. *Effig.* Et subdit eius pęnā, dicēs.
20 *Malo.* idest, idolorum.
21 *Morte.* temporali & æterna.

Sed

A habent in talibus, & qui faciunt illos, & qui di 1
ligunt, & qui colunt. Sed & figulus mollem
terram premens, laboriosè fingit ad vsus no-
stros vnumquodque vas, & de eodem luto 2
fingit, quę munda sunt in vsum vasa, & simili- 3
ter, quę his sunt contraria. Horum autem va- 4
sorum quis sit vsus, iudex est figulus. Et cum 5
labore vano Deum fingit de eodem luto, ille 6
qui paulò antè de terra factus fuerat, & post 7 8
† exiit. pusillum † reducit se vnde acceptus est, repeti- 9
tus animæ debitum, quam habebat. Sed cura 10 11
est illi, non quia laboraturus est, nec quoniam 12
breuis illi vita est, sed concertatur aurificibus, 13
& argentarijs, sed & ærarios imitatur, & gloriã 14 15
præfert, quoniam res super- 16
B a uacuas fingit. Cinis ē enim 17 18
cor eius, & terra superuacua 19
spes illius, & luto vilior vita 20
illius: quoniã ignorauit, qui 21 22
se finxit, q̃ inspirauit illi ani 23
mam, & amat, quæ operatꝰ, 24
& qui insufflauit ei spiritum 25
vitalẽ. Sed & æstimauerunt 26

a *Cinis est cor.* Eorum, & fœda cogitatio corũ, & vita cœno sordidior, quia ignorant factorẽ suũ, & euanescunt in cogitationibus suis. Sensum aũt sanctorũ patrũ spernunt, & errores nouos quasi ludos vanos ꝓpter

C

27 lusum esse vitam nostrã, &
28
29 conuersationem vitæ com-
30 positam ad lucrum, & opor-
tere vndecunq; etiã ex ma-
31 lo acquirere. Hic enim scit b
32 se super oẽs delinquere, qui
33 ex terrę materia fragilia va-
Qui idola Deos putant.
34 sa, & sculptilia fingit. Om-
Licet dominari videantur.
nes. n. insipiẽtes, & infelices
35 supra modum animę suæ su
36 a Quia vermis conscientiæ non morietur, & ignis eorum non extinguetur.
37 perbi sunt, inimici populi
38 tui, & † improperantes illi.
39 † Quoniam omnia idola na
a Simulacra gentium argentum, & aurum opera man. homi. Os habent, & non loquentur, oculos habent, & non videbunt.
40 tionum Deos æstimauerunt, quibus neque o-
culorum visus est ad videndum, neque nares
ad percipiendum spiritum, neq; aures ad au-
41 diendum, neque digiti manuum ad tractan-
42
43 dum: sed & pedes eorum pigri ad ambulandũ.
44 Homo enim fecit illos, & qui spiritũ mutua-
45 tus est, is finxit illos. † Nemo enim sibi similẽ

D pter fauorẽ humanũ, & terrenũ lucrũ fingunt, errãtes, s. & in errorẽ mittẽtes, vt inexcusabiles sint: cũ iudicabit Deꝰ occulta cordium, & reddet vnicuique secũdũ opera sua.

b *Hic enim sci. &c.* Nullã excusationẽ habent hęretici, q̃a scienter peccant, dum fidẽ sanam, & rectã doctrinã nolunt imitari, magis terrenũ sensum, & fragilẽ, q̃ spiritualẽ sequentes.

Roma. 2. c
Ibidem a,

E
† imperantes.
† Psal. 113. b, & 134. c

† Non enim.
F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sed, & fig. *Hic consequenter ponitur cõtra idololatras inuectio. & primo contra idolorum fictores. secundo contra eorum cultores, ibi: Omnes enim insipientes. Circa primum sciendum, q̃ fingi proprie dicitur quod de terra formatur. & inde figulus appellatur, & vasa terrea fictilia dicuntur. Et quia pauperes idola argentea, & aurea habere nõ poterant, ideo figuli cœperunt idola terrea facere, quæ quilibet poterat habere, & de eodem luto faciebant figuli vasa ad varios vsus apta. Et hoc est quod dicitur:* Sed, & fig. *& patet litera vsque ibi.*

2 Et de eo. *s. vasa honestis vsibus applicabilia.*

3 Et si. qui his su. con. *i. applicabilia vsibus inhonestis.*

4 Ho. au. va. quis sit vs. *i. debeat esse.*

5 Iu. est f. *qui vasa format secundum vsum ad quẽ debet applicari.*

6 Et cum la. va. *Labor enim in fingendo vasa non est vanus, quia deseruit humanis vtilitatibus, sed labor fictionis idoli est vanus, quia idolum non valet alicui vsui.*

7 Ille qui pau. de ter. fa. fu. *s. figulus: nam corpus humanum factum à domino est terreum.*

8 Et post p. *quia breuis est hominis vita.*

9 Re. se vn. *s. ad terrã ad quam ducit mutua elementorum contrariorum actio, quæ sunt in corpore humano.*

10 Repetitus. *à Deo.*

11 Ani. debi. *quam Deus repetet in morte. sicut eam tradiderat in infusione.*

12 Sed est cu. il. *s. figulo.*

13 Non q. la. *i. nõ solũ est solicitus de suo labore, & vitæ breuitate.*

14 Sed cont. au. *non arguendo quod opus suum sit magis pretiosum, sed quod sit vtile pluribus: quia potest haberi paruo precio, & per consequens ab omnibus.*

15 Sed, & ær. imi. *fingendo idola, factis de ære similia.*

16 Et glo. ar. su. præ. *quia multitudo hominum pro idolis habendis recurrit ad eum.*

17 Quo. res su. *i. nullius aut parui pretij respectiuè ad argenteas, vel aureas fingit, quas quilibet potest habere.*

18 Cinis est cor ei. *per affectionem. Dicit enim Aug. Si diligis terram, terra es. Iste vero totam attentionem suam ponit ad terræ figurationem, quæ mistione aquæ priuata redigeretur in puluerem, vel cinerem: propter quod cor figuli dicitur cinis.*

19 Et ter. super. *vnde fingit idola.*

20 Spes illi. *quia de hoc sperat viuere. ideo subditur.*

21 Et lu. vi. vi. illi. *quæ ordinatur ad lucrũ ex luto sicut ad finẽ. & finis præstantior est his, quæ sunt ad finem. Et rõ huius erroris subdit.*

22 Quoniam ignora. eum qui se fin. *s. Deum qui in formatione corporis est autor principalis.*

23 Et qui inspirauit illi ani. *solus infundendo eam per creationẽ.*

24 Et amat, quæ op. *scilicet idola.*

25 Et qui insu. *s. Deũ ignorauit, & est repetitio eius quod dixit:* Et qui inspi. &c. *per alia tamen verba: quia dicitur anima inquantum corpus administrat spiritus vero inquantum supernis vacat.*

26 Sed, & æs. *idololatræ dicti.*

27 Lusum es. *i. carnalem delectationem.*

28 Vitam nostr. *vnde in persona talium dicitur supra ca. ij. b. Vbique relinquamus signa lætitiæ, quoniam hæc est pars nostra.*

29 Et conuersationem vitæ humanæ composi. &c. *vnde supra c. ij. b. subditur in persona talium: Opprimamus pauperem iustum, nec parcamus viduæ, rapiendo bona eorum, & ideo subditur.*

30 Et oportere vndecunque etiam ex ma. &c. *hæc dicebant homines de vita alia nõ sperantes, cuius erroris fuit Simonides poeta dicens, quod decet mortalem mortalia sapere, de quo reprehendit eum Philosophus. x. ethicorum, eo quod homo secundum intellectũ est quid immortale, & diuinum, ex quo concludit Philosophus, quod homo se debet ad immortalia, & æterna trahere, quantũ potest per cognitionẽ, & amorem, & concludit Philo de figulo dicens.* Simonides

31 Hic e. scit. *i. scire debet.*

32 Se su. o. *idolorum factores.*

33 Delin. qui ex ter. &c. *nam tam vilis est, quòd nullus debet ignorare, quod Deus non potest fieri ex ea.*

34 Omnes enim. *Post inuectionem contra idolorum fictores, hic ponitur inuectio cõtra illorũ cultores. Et diuiditur in duas partes, q̃a primo ponitur inuectio contra cultores imaginum. secundo contra cultores animalium, ibi,* Sed, & animalia. *Circa primũ dicit:* Omnes enim insipi. &c. *id est, idololatræ de Deo male sentientes, & à felicitate vera deuiantes.* Diuisio.

35 Supramodum animæ suæ. *id est, plus quàm valeant.*

36 Su. su. *de se præsumentes.*

37 Ini. p. tui. *opprimendo cultores Dei.*

38 Et im. illi. *Tempore nanque Philonis Caius erat Imperator Romanus, & misit statuã suam per orbem, vt adoraretur in ea tanquã Deus, vt dictũ est supra præcedenti ca. & intulit Dei cultoribus multa grauamina.*

39 Quo. omnia idola na. *diuersarum.*

40 Deos æsti. *s. Romani. Vnde dicit Leo papa in sermone de beatis apostolis Petro, & Paulo, q̃ Roma magnã credebat fecisse religonem cum nullius gentis respuisset falsitatem. Cætera patent vsque ibi.*

41 Sed, & pe. eo. pi. ad am. *quia non possunt se mouere. & subditur ratio cum subditur.*

42 Homo enim fe. il. *qui per artem nõ potest facere aliquid viuũ.*

43 Et qui spir. muta. est. *à Deo.*

44 Is fin. il. *et q̃a causa effectiua potior est suo effectu, ideo subditur.*

45 Nemo enim sibi si. ho. po. Deũ, &c. *qui superior est homine.*

a *Melior est.* Quia melior est homo idolis secundum rationem creationis, quia viuit & intelligit, illa autē nunquam. Sed quia magis sequitur vanitatem erroris, quàm veritatis scientiā, *cum in honore sit, non intelligit, & comparatur iumentis insipientibus.*

A
† miserrima
Psal.48.d.

homo poterit Deum fingere. Cum enim sit mortalis, mortuum fingit manibus iniquis. a Melior est enim ipse his quos colit, quia ipse quidem vixit cum esset mortalis, illi autem
a Non sol um scilicet hominum speciem.
b nunquam Sed & animalia † miserrimi colūt. Insensata enim comparata his, illis sunt deteriora. Sed nec aspectu, †aliquod ex his animalibus bona potest conspicere. Effugerunt autem Dei laudem & benedictionem eius.

D
1 viuētia meliora sunt
2 mortuis, sensibilia
3 insensibilibus, ratio-
4 nalia irrationalibus.
5 Sed dignum fuit, vt
6 qui ignorabant crea-
7 torem, in creaturis di-
8 stinctionem non sci-
9 rent. Qui enim laudē
10 & benedictionē Dei
11 in se habere negligit,
12 in discretione animalium seipsum errare ostendit.

b *Insensata.* Q. Nec discretionem habebāt. In veritate enim viuen-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Cum enim sit mortalis. *scilicet homo.*
2 Mortuum fin. *s.idolum vita carens.*
3 Manibus iniquis. *nam ad iniquitatem opus eius ordinatur.*
4 Melior est enim ipse, &c. *quia melior est viuens nō viuente.*
5 Sed & anima. *Hic ponitur inuectio contra cultores brutorum animalium, cum dicitur,* Sed & ani. bruta.
6 Miserrimi. *idololatræ colunt, qui dicuntur miserrimi, eo quod inferiorem se colunt tanquam superiorem, ideo subditur.* Insen.
7 Insen. enim. *i. animalia bruta.*
8 Comparata his. *idest, hominibus.*
9 Illis su. dete. *quia carent intellectu.*
10 Sed nec as. *i. ex his quæ videbant in dictis animalibus non poterant aliquod bonum arguere, propter quod deberent ea colere.*
11 Effu. au. Dei la. *brutis animalibus impēdētes ipsā, & p cōsequēs.*
12 Bened. e. *i. gratiæ suæ donū, quod frequēter in scriptura benedictio nominatur; eo modo loquēdi quo dicitur.* 1. Reg. 25. e. Accipe benedictionem hanc, &c.

CAP. XVI.

a PRopter, &c. Sequitur.
b *Pro quibus, &c.* * Augu. An non videmus Israelitas malo suo impetrasse qđ culpabili concupiscentia petierūt; Cōcupierāt enim carnibus vesci, qbus pluebatur manna de cælo. Fastidiebant quippe quod habebant, & quod nō habebant impudenter petebant, quasi non melius peterent nō vt cibus qui deerat impudēti desiderio præstaretur sed vt ille qui aderat sanato fastidio sumeretur. Quando enim nos delectāt mala & nō delectant bona rogare debemus potius Deū vt delectent bona quam vt cōcedātur mala. Non quia malum est carne vesci, cum de hac reloquens Apostolus dicat: *Omnis creatura Dei bona est,* & nihil abijciendū quod cum gratiarū actione accipitur, sed quia sicut idem ipse ait, *Malū est homini qui per offensionem manducat.* Et si per hominis offensionem quanto magis Dei? Popu-

Aug. tractatu 72. in euangelium Ioan.
B
C
1. Tim. 4. b.

Populus Israel in deserto carnes cōcupiuit, & coturnices Deo iubente accepit, & comedit vsq; ad nauseā, sed vindicta prope fuit, quia percussit eos dn̄s plaga magna, & vocat locus ille sepulchra concupiscentię. Hęc cōmemorat sapientia alternatim disputās de interēptione Aegyptiorū, & correctione Israelitarū, quia illi Deo repugnantes, & in populum sęuiētes, sine excusatione subito perierūt. hi vero correcti & disciplinati, oīno diuino solatio nō caruerunt. Vnde sequitur: Non enim in perpe. perma. ira tua. Aegyptij varijs erroribus dediti, populū Dei persecuti sunt, iō multi puniti sunt, & experti sūt sęuitiam bestiarum, ranarū scilicet & locustarum, & muscatū. vnde. *Misit in eos muscam caninā, & comedit eos & ranam, & exterminauit eos, &c.* Hęreticos autem & schismaticos, & omnes iniquos spirituales bestiæ, i. dæmones laniant, quorum voluntati consentiunt, ideo eis cruciandi iuste traditi sunt.

D E F

CAP. XVI.

a PRopter hæc & his similia passi sunt di- 1
b gne tormenta, & per multitudinem be- 2 3
stiarum exterminati sunt. Pro quibus 4 5
tormentis bene disposuisti populum 6 7
tuum, quibus dedisti concupiscentiam 8
delectamenti sui nouum saporem, escā 9 10
parans eis ortygometram, vt illi quidē 11 12
concupiscentes escam propter ea quæ illis ostensa & missa 13 14
sunt, etiam a necessaria concupiscentia auerterentur. Hi au- 15
tem in breui inopes facti, nouam gustauerunt escam. Opor- 16 17
tebat enim illis sine excusatione quidem superuenire interi- 18 19
tum exercentibus tyrannidem, his autem tantum ostendere, 20
quemadmodum inimici illorum exterminabantur. † Etenim 21 22

Sed

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XVI.

PRopter hæc & his si. pas. sunt digne tor. &c. *Hæc est tertia pars, in qua recolitur tertiū Dei beneficiū collatū Heb. & ecōtrario tormentum inflictū Aegyptijs. Et est istud beneficiū de cibo collato Iudæis in deserto, principaliter tamē, nā & alia quædam beneficia secundario in hoc ca. recoluntur. Igitur præsens ca. in duas partes diuiditur, quia primo recolitur coturnicum esca. secundo manna cęlitus data, ibi:* Pro quibus angelorum esca. *Prima in duas, nā primo beneficiū dictū recolitur. secundo quædā obiectio remouetur, ibi:* Etenim cū illis. *Circa primū continuādo se ad præcedentia immediate dicit.*

Diuisio.

1 Pro. h. & h. si. *scilicet idololatrias prædictas,*
2 Passi su. *scilicet Aegyptii idololatræ.*
3 Et per m. be. ex. su. *s. ranarū & muscarum, Exo. 8. f. Sciendum tamen, q; vbi translatio nostra habet: Omne genus muscarū, Exo. 8. f. In Heb. habetur, Commistionem. & dicit glo. Heb. quòd venerunt animalia diuersorum generum ad afflictionem Aegyptiorum.*
4 Pro qui. tor. *i. loco tormentorum Aegyptiis afflictorum, & econtrario.*
5 Be. di po. tu. *i. cibum delectabilem ab eis concupitum, Nu. 11. b.*
6 No. sa. *nam māna desipiebat eis, propter quod concupierunt esum carnium.*
7 Es. p. e. or. *i. coturnicem, & ponitur hic singulare pro plurali, sicut Exod. 8. f.* Venit musca grauissima. *i. multitudo muscarum, & sic est in proposito, quia tunc venit coturnicum maxima multitudo.*
8 Vt il. quidem. *scilicet Aegyptii.* Conc.
9 Conc. *ad sui nutrimentum.*
10 Pro. *s. ranas & muscas venenatas cibos Aegyptiorum fædantes & venenantes.*
11 Etiam a ne. *i. a concupiscentia cibi necessarij.*
12 Auerte. *horrentes cibos comedere fędatos & venenatos.*
13 Hi autem. *idest, Hebræi.*
14 In breui inopes facti. *i. in breui tempore.*
15 Nouam gustauerunt, &c. *s. ortygometrā. Et subditur vtriusque causa, cum dicitur.*
16 Oportebat, &c. *Et iungatur sic litera:* Oportebat enim illis, *scilicet Aegyptiis.*
17 Exercentibus ty. *in Hebræos, quos affligebant iniuste, Exo. 1.*
18 Sine excu. qui. superueni. interi. *i. sine remedio.*
19 His autem. *idest, Hebræis.*
20 Tantum ostendere. *ad eorum consolationem.*
21 Quemad. &c. *idest, Aegyptii.* Exter. *Sequitur.*
22 Etenim. *Hic consequenter remouetur quædā obiectio. Et diuiditur in duas, quia primo facit quod dictum est. secundo infertur diuinę potestatis confessio, ibi:* Tu es domine. *Circa primum sciendum, q; Num. 21. b. dicitur, q; dominus misit serpentes populum Israel murmurantem affligentes. Et ex hoc posset obiici Hebræos non fuisse melioris conditionis quàm fuerint Aegyptii: morsibus animalium afflicti. Quod remouet per hoc quòd dominus statim dedit remedium Hebræis pœnitentibus, dicens Moysi:* Fac serpentem æneum, & pone eum pro signo, & qui aspexerit eum, viuet. *& hoc est quod dicitur:* Etenim cum illis. *s. Hebræis, & patet ex dictis.*

Di

Sed

A a *Sed non.* Nō enim serpens æneus sanabat illos, sed sacramē tū mysterij.i.mors Christi in serpente figurata. Ipse enim genus humanū liberauit. *In figura.n. omnia cotingebant illis.* Christus enim antiquū serpentem in cruce triumphauit, eius venenum superauit, vt qui vere imaginē Christi & passionē cōspexerit, saluetur, vnde: *Sicut exaltauit Moyses serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, ut omnis qui crediderit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam:* Recte æneus serpens in ligno suspenditur. Aes enim ceteris metallis durabilius est. In serpente ergo, Christus mortuus, in ęre, æternus significatur, quia mortuus per humanitatem, quasi ęneus est per diuinitatem.

B b *Illos e.&c.* Probātur electi per afflictionem, & monentur vt peccata caueāt, & bona faciant. Reprobi disperguntur, quia non corrigūtur. Ideo idololatras parua animalia interimunt. Israelitas ergo Dei cultores serpentes exterminare non possunt, qa nouit dominus pios de tentatione eripere, iniquos vero in die iudicij reseruare cruciandos.

* Aug. Quod locustarum octauo in loco fit mentio, puto per hoc genus plagę aut detrahentis aut semper a se discordā-

C tis humani generis inconstantiam designari. Locusta.n. cum regē nō habeat, sicut scriptura dicit, vna acie ordinatum ducit

cit exercitū. Homines vero cū rationabiles a Deo facti sint, neque semetipsos regere potuerunt, neque Dei regis patienter moderamina pertulerunt. D

c *Sed tu.do.ser.* Idest, filius per quē omnia, cuius potestas vbique. Qui oīa quæcunque voluit fecit, ipse curat corpora, ipse a spiritualibus bestijs animas saluat. Psal. 113.

d *Ho. au. oc.* Homo per malitiam, nequitiam.s. propriæ voluntatis, & effectum prauæ actionis occidit animam. Vnde quidam ait: Neminem lædi posse nisi a semetipso, quia aut proprij sceleris inuentor est, aut consentit alienis. Si enim homo custodit mentem, & non consentit persuasioni iniquæ, liber est ab omni crimine. Chrysosto.

e *Negan. enim no.&c.* Rab. Diuersis plagis afflicti sunt Aegyptij, inter quas grandine simul & igne. Grando enim & ignis pariter mista ferebātur, & percusserunt cuncta quę fuerunt in agris. Nec mirum si grando & ignis mista feruntur simul, quia ad creatoris voluntatē omnia consentiunt. E Exod. 9.c

f *Quodam enim, &c.* Rab. Sicut in Gen. legitur: Pluit dominus super Sodomam & Gomorrham ignem & sulphur, vt disperderet impios, & in Exodo grandinem pariter & ignem. In libro Numerorū. Misit ignitos serpētes ꝯ murmurātes, vt cognoscāt impij, ꝙ omnis creatura parata est vlcisci iniuriā creatoris. Gen. 19.c. Exod. 9.c Num. 21.b

☞ Pro F

Ier. 3.d

cum illis superuenit sæua bestiarum ira, morsibus peruerso-

a Quia correxisti populum murmurantem, mittens ignitos serpentes.

a rum colubrorum exterminabantur. Sed non in perpetuum 1

ira tua permansit, sed ad † correptionem in breui turbati sunt, 2

a Serpentem æneum pro signo positum, quem percussi aspicientes sanabantur. 3

signum habentes salutis ad commemorationem mandati le- 4 5

gis tuæ. Qui enim conuersus est, non per hoc quod videbat 6

sanabatur, sed per te omnium saluatorē. In hoc autem osten- 7 8

b disti inimicis † tuis, quia tu es qui liberas ab omni malo. † Illos 9 10

enim locustarum & muscarum occiderunt morsus, & non 11

est inuenta sanitas animæ illorum, quia digni erant ab huius- 12 13

modi exterminari. Filios autem tuos nec draconum, nec ve- 14 15

nenatorum vicerunt dentes, misericordia enim tua adue- 16 17

niens sanabat illos. † In memoria enim † sermonum tuorum 18

† exterminabantur, & velociter † sanabantur, ne in altam † in- 19 20

cidentes obliuionem non possent tuo vti adiutorio. Etenim 21 22

c neque herba, neque malagma sanauit eos, sed tuus domine 23 24

sermo, qui sanat omnia. † Tu es domine, qui vitæ & mortis 25

habes potestatem, & deducis vsque ad portas mortis, & re- 26 27

d ducis. Homo autem occidit quidem per malitiam animam 28 29

suam, & cum exierit spiritus, non reuertetur, nec † reuocabit 30

animam quæ recepta est, sed tuam manum effugere impos- 31 32

e sibile est. Negantes enim nosse te impii, per fortitudinem bra 33 34

chii tui, flagellati sunt: † nouis aquis, & grandinibus, & plu- 35

uiis persecutionem passi sunt, & per ignem consumpti. Quod 36 37

enim mirabile erat in aqua, quæ omnia extinguit, plus ignis 38 39

f valebat, vindex est enim orbis iustorum. Quodam enim tem 40 41

pore mansuetabatur ignis, ne comburerentur quæ ad impios 42 43

missa erant animalia, sed vt ipsi videntes scirent, quoniam 44 45

46

† fratris † Exod 8.f & 10.d. † seruorum † saluabantur † cadentes † reuelabit animam

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Sed non in perpetuum ira, &c.* nā dedisti eis remedium, vt dictum est, ideo subditur. 2 *Sed ad correpti.in bre.&c.* tēpore.
3 *Turbati sunt.* morsibus serpentum.
4 *Signum habentes, &c.* serpentem æneum.
5 *Ad com.&c.* i.percussi & sanati essent, memores mandatorum tuorum ad implendum ipsa.
6 *Qui e.con.est.* s.de Hebræis per pænitentiam.
7 *Non per hoc qu.vi.&c.* s.per serpentem æneum, qui nullam virtutem habebat sanandi. 8 *Sed per te om.sal.* supple sanabatur.
9 *In h.au.osten.* manifeste. Quia tu es qui liberas, clamantes ad te.
10 *Illos e.* s.Aegyptios, locustarum & muscarum occiderūt morsus est. 11 *Et non est in.&c.* i.non est datum remediū. Sed contra hoc videtur, quia Exod. 7.g. dicitur, ꝙ dominus illam plagam remouit. Ad quod dicendum, ꝙ hoc non fuit ad preces Aegyptiorum, sed ad preces Moysi, propter quod remedium non fuit datum Aegyptiis sicut Hebræis, ideo subditur. 12 *Fi.au.tu.* i.Hebræos.
13 *Nec dra.nec ve. vi.dē.* nā sanati fuerūt pęnitētes, iō subdit.
14 *Misericordia, &c.* sequitur.
15 *In memoria enim.* idest, vt essent memores.
16 *Sermonum tuorum ex.* i.affligebantur.
17 *Et velociter sanabantur.* per tuam misericordiam.
18 *Ne in altam.* i.profundam. 19 *Incidentes ob.* Dei.
20 *Non possent tuo, &c.* propter contemptum tui, secundum quod dicitur Prouerb. 18. *Impius, cum in profundum peccatorum venerit, contemnit.* Et. 29. a. *Repentinus veniet ei interitus.*
21 *Et enim ne.her.* medicinalis.
22 *Neque malagma.* i.emplastrum.
23 *Sanauit eos, sed tuus domine sermo.* quia dicere Dei, est facere, Psal. 32.b. *Dixit, & facta sunt.*

Tu es

24 *Tu es do.* Ex dictis infertur diuinę virtutis confessio, cum dicitur. *Tu es domine, &c.* cōseruandæ. 25 *Et mor.* inferendę.
26 *Ha.pote.* tua voluntate.
27 *Et dedu.ad por.* mortis corporalis.
28 *Et re.&c.* sanando, ad portas vero mortis spiritualis non deducit, quia nō est auctor peccati, sed homo per defectibilitatem liberi arbitrij, ideo subditur. 29 *Homo a.o.qui.per m.* mortalis culpę. Tob. 13.a.
30 *Ani.suam.* quæ immortalis est morte naturæ.
31 *Et cum ex.spi.* a corpore. 32 *Non re.* via naturæ.
33 *Nec re.* scilicet ipsum corpus.
34 *Quæ re.est.* idest, separata ab eo.
35 *Sed tu.&c.* nam animæ iustorum recipiuntur in manu diuinæ misericordię, peccatorum vero in manu suę iustitię, ideo subditur.
36 *Negan.e.no.te im.* Aegyptij.
37 *No.a.& gran.&c.* hoc habetur Exod. 9.e. vbi dicitur, quod super terram Aegypti grando & ignis mista pariter ferebantur. Et ille ignis fortius comburebat, quam si esset solus, ideo subditur: *Quod enim mirabile erat, &c.* Et subditur causa.
38 *Vin.est e.or.* i.creatura orbis.
39 *Iusto.* i.Hebręorum ab Aegyptijs iniuste afflictorum, propter quod creatura obediens creatori mirabilibus modis affligebat Aegyptios, vnde & adhuc subditur.
40 *Quodam enim tempore mansuetabatur ignis.* prędictus.
41 *Ne combure.quæ ad impios.* Aegyptios.
42 *Missa erant animalia.* ad eorum afflictionem, vt dictū est supra in principio huius capituli. 43 *Sed vt ipsi* Aegyptij.
44 *Videntes.* ꝙ animalia eis nociua non comburebantur, & eis vtilia, vt boues & iumenta, eodem igne consumerentur.
45 *Scirent.* per hoc. 46 *Quoniam Dei iudicio patiuntur.* cui creatura obedit ad nutum. *Patiuntur persecutionem.*

a *Pro quibus &c.* Rab. In deserto datũ est manna filijs Israel
A suauissimũ & saluberrimũ, vt Deo maiores gratias referrẽt,
Exod. 16. quos ab hostib. liberauit, & supernis dapibus pauit: *Nix autem*
Exod. 9. c. *& glacies sustinebant vim ignis, &c.* Duo contraria elementa, i.
Psal. 77. c. ignis & aqua gelata impios cõcorditer feriebãt. Vel qualitas cælestis cibi expressa est, qui vim ignis vbi oportebat sufferebat, ad calore solis liquefiebat: album enim
† Exo. 16. d De cons. dist. 10. c. iteuera. & minutum apparebat, & quasi pilo tusum in similitudine pruinæ. Cuius esum sentiebant quasi simi læ cum melle, nec ad ignẽ deficiebat. Vn-
Num. 11. b de in libro Numerorum, Erat autẽ manna quasi semen coriandri, & coloris bdellij,
Mysticè. &c. Mysticè autem
† factum in grandine & igne
B dura increpatio, qua scriptura diuina peccatores cruciat. In cælesti cibo consolatio superna qua iustos refouet, significat. vel manna significat pa-
Ioan. 6. c. nem qui de cęlo descendit, & dat vitam mundo, qui ait: Panis quẽ ego dedero, caro mea est pro mũdi vita. Cruciantur ergo reprobi spirituali fame, & satiãtur electi cęlesti pane. Illi diuersis laboribus pręparantur ad pęnã, isti
Psal. 31. diuina ope quotidie nutriuntur ad vitam. vnde: *Multa flagella peccatoris, sperantem autem in domino misericordia circundabit.*

* Greg. Per quendam sapientem de mannæ dulcedine dr̃: *Paratum panem de cęlo præstitisti illis sine labore, oẽ delectamentum in se habentem, atq; omnis saporis suauitatem.* Mãna quippe omne delectamentum atq; omnis saporis suauitatem in se habuit, quod videlicet in ore spiritualiũ iuxta voluntatẽ edentium saporẽ dedit, quia diuinus sermo & omnib. congruens & a semetipso non discrepans, qualitati audientium condescendit, quem dum electus quisq; vtiliter, iuxta modũ suum intelligit, quasi acceptũ manna in volũtarium saporẽ vertit.

b *Substantiam enim tuam & dulcedinem tuam.* * Optatus Mi-
C leuitanus. Patris ergo substantiam filium esse Propheticis iam olim designatũ est oraculis, dicẽte Salomone: *Substantiã* D *enim & dulcedinem tuam quam in filios habes, ostendebas*, quã figurã & imaginẽ panis celestis, populo Israel cęlitus apparet præfluxisse, quod ipse Dñs in Euangelio, exposuit, dicens: *Nõ Moyses dedit vobis panem de cęlo, sed Pater meus dat vobis panem de cælo*: se vtiq; panẽ esse designans, cum dicit, *Ego sum panis viuus, qui de cęlo descendi*: de quo etiam Propheta Dauid dicit: *Panẽ angelorum manducauit homo*. Nanque vt adhuc euidẽtius patris & filij substantiæ vnitas & diuinitatis æqualitas ostendatur, ipse in Euangelio dicit: *Ego & pater vnũ sumus*. Quod non ad vnitatem tantummodo voluntatis, sed ad vnam refertur eandemq; substantiã.

c *Creatura enim tua.* Cõfundantur hic peccatores, qui cum cęteræ creaturæ factori suo deseruiant, ipsi repugnant. Vnde creaturarum omnium concordia flagellantur, & si non pœnituerint, perpetuo cruciabuntur, bonis autem vera bona præparantur.

Dei iudicio patiuntur persecutionem. Et quodam tempore 1 2
in aqua supra virtutem ignis exardebat vndiq;, vt † iniquam 3
terræ nationem exterminaret. † Pro quibus angelorum esca 4
nutriuisti populum tuum, & paratum panem de cęlo præ- 5 6
stitisti illis sine labore, omne delectamentum in se habẽtem, 7
& omnis saporis suauitatem. Substãtiam enim tuam, & dul- 8
cedinem tuam quam in filios habes, ostendebas, & deseruiẽs 9 10
vniuscuiusq; voluntati. † Ad quod quisq, volebat, conuerte- 11
batur. Nix autem & glacies sustinebant vim ignis, & nõ ta- 12 13
bescebat, vt scirẽt quoniam fructus inimicorum extermina- 14
bat ignis ardens in grandine, & pluuia coruscãs. Hoc autem 15 16
† iterum, vt nutrirẽtur iusti ignis etiã suæ virtutis oblitus est. 17
Creatura enim tua tibi factori deseruiens, excãdescit in tor- 18
mentum aduersus iniustos, & † lenior fit ad benefaciendum 19 20
pro his qui in te confidunt. Propter hoc & tunc omnia trans- 21
figurata omnium nutrici gratiæ tuæ deseruiebant, ad volun 22
tatem horum qui a te desiderati sunt, vt scirent filii tui quos 23 24
dilexisti domine, quoniam nõ natiuitatis fructus pascũt ho- 25
mines, sed sermo tuus hos qui in te crediderunt, conseruat. 26 27
Quod enim ab igne non poterat exterminari, statim ab exi- 28
29

d *Propter hoc, &c.* Rab. Pluit Deus manna de cęlo populo suo, aquam de petra dedit, pauit eos carnibus, & vestimenta eorum non sunt attrita, neque calceamenta, vt creatori suo magis deuoti fierent, cuius vbiq; sentirẽt auxilium, quoniã non natiuitatis fructus pascũt homines, sed sermo tuus, &c. Vnde Moyses: *Dedit tibi cibum mãna, vt ostenderet q̃ non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei.* Sed semper ingrati fuerunt, & figuram tenẽtes veritatem repulerunt. Ad ecclesiam cuncta translata sunt. Omnia enim in figura contingebant illis. Scripta sunt autem propter nos. vnde Paulus: *Patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare tran. &c. Petra aũt erat Christus*, idest, totius legis firmamentum, & figurę veritatis, in quem qui crediderit totam legẽ impleuit. Qui autem non crediderit, tanquam pręuaricator legis in æternum peribit.

Margin: † iniquam; † Deut. ...; Exo.; Ibid.; Deut.; 1. Cor.; Ibid.; Ibid.

E F *Vt*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et quodam tempore in aqua.* supra virtutem naturalem.

2 *Ignis exardebat, &c.* Repetitio est ad maiorem expressionem eius quod dictum est supra. *Quod enim mirabile erat, &c.* & sequitur.

3 *Pro quibus.* Hic consequenter agitur de manna collata. & primo exprimitur Hebræorum consolatio. secundo Aegyptiorum afflictio, ibi: *Nix autem.* Circa primum dicitur, *Pro* Diuisio. *quibus*, id est, pro afflictionibus Aegyptiorum dictis.

4 *An. esca.* idest, manna, quæ dicitur angelorum esca, eo q̃ descendebat ministerio eorum, nam cibo corporali non vtuntur, Tobiæ 12.

5 *Nutri. po. tuum.* Exod. 16.

6 *Et para. pa. de cæ.* aereo, nam cum rore descendebat, Nume. 11. *Præstit. illis sine labore suo.*

7 *Omne dele. in se haben. & omnis, &c.* nam bonis sapiebat prout volebant, vt habetur consequenter cum subditur.

8 *Sub. enim tuam.* i. diuitias tuæ bonitatis.

9 *Osten.* cibo mannæ.

10 *Et deser. vniuf. vo.* existenti de numero bonorum, nã malis insipidus erat cibus. vnde dicebant Nume. 21. b. *Nauseat anima nostra super cibo isto leuissimo.*

11 *Ad quod quis.* bonus.

12 *Vole. con.* sapiendo sibi sicut volebat. & hoc non erat ex natura mannę, sed diuina virtute.

13 *Nix au.* Hic reuertitur ad Aegyptiorum afflictionem, dicens: *Nix autem & glacies, &c. non tabescebant.* i. liquefiebant, quia mista pariter ferebantur, vt prædictum est.

14 *Vt scirent quo. fru. inimi.* s. Aegyptiorum.

15 *Exter. ignis ardens in gran.* sine grandinis dissolutione.

16 *Et plu. coru.* fulguratione. Exo. 19. Consequenter ostendit effectum oppositum ignis ad consolationem Hebræorum, dicens.

17 *Hoc au. ite.* fuit mirabile.

18 *Vt nutri.* i. viuerent.

19 *Ignis etiam suæ virtu. obli. est.* s. ignis in camino trium puerorum, Dan. 3. & etiam in Aegypto. nam animalia Hebręorum de quibus nutriebantur, igne & grandine non fuerunt læsa. licet enim in terra Gessen in qua fuerunt filij Israel, nõ fuerit illa pestilentia grandinis & ignis, vt dicitur Exod. 9. tamen fuit in circumitu illius terræ, & sic dicitur quantum ad hoc ignis oblitus suæ virtutis, inquantum animalia illius terræ non læsit, sicut aliarum in circumitu existentium. Et subditur causa huius differentiæ, cum dicitur.

20 *Crea. enim tibi factori, &c.* & patet litera vsque ibi.

21 *Pro. hoc & tunc omnia transfi.* i. transmutata a proprietate suę naturę secundum imperium voluntatis tuę.

22 *Omnium nutri. gra. tuæ deser.* vt dictũ est de igne & manna.

23 *Vt scirent filii tui.* s. Hebræi iusti.

24 *Quos dile. domi.* amore speciali. pp q̃d data fuit eis lex & prophetæ, & alia specialia beneficia Dei Ps. 147. b. *Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.*

25 *Quo. non na. fru.* i. nati de terra.

26 *Pascunt ho.* supple soli.

27 *Sed ser. tuus, &c.* Deut. 8. a. *Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod egreditur de ore Dei.*

28 *Quod enim ab igne non pote. exter.* s. manna quę ad ignem indurabatur, & ad solem liquefiebat, ideo subditur.

29 *Sta. ab exi. radio. &c.* vt notum omnibus esset. s. Hebræis,

Ex *Quo.*

a *Vt notum omnibus, &c.* Raba. Iste cibus historialiter pascebat patres nostros, sed ad ortum veri solis liquefiebat.i. in natiuitate Christi ad spiritualem vsum soluebatur, & in cęleste sacramētū vertebatur, vt preueniamus in benedi- benedictionibus solem.i. Christi diuinitatem, æternis pręconijs prædicemus dicētes. *In principio erat verbum, & verbū erat.* Ad ortum vero solis, idest, Christi, dicamus: *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis.* Ioan.1.a. Ibidem b.

a guo radio solis calefactum tabescebat, vt notum omnibus es-
set, quoniam oportet præuenire solē ad benedictionem tuā, 1
a Iudaici populi. b Fides qua expectant regem suum, idest, Antichristum. 2
& ad ortū lucis te adorare. Ingrati enim spes tanquā hyber- 3
a Constricta.s. frigore infidelitatis. b Sine fructu iustitiæ. 4
c Quia traditio eorum nulli vsui apta, quia cæci sunt tanquam duces cęcorum. 5
nalis glacies tabescet, & disperiet tanquam aqua superuacua. 6

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quo.opor.præue.solem. *i.ortum solis.*
2 Ad bene.tuam. *i.ad colligendum māna, quæ benedictio Dei dicitur, eo quod gratis ab eo dabatur.*
3 Et ad ortum lucis. *i.solis.*
4 Te ado. *de beneficij tui collatione. Et subditur causa cum dicitur.*
5 Ingra.enim. *i.eius qui Dei beneficium non recognoscit.*
6 Spes tan.hyber.gla.tabe. *i.totaliter peribit, sic exponitur communiter, sed Exo.16.e.dicitur.* Cūque incaluisset sol liquefiebat. *quod proprie fiebat in meridie, & ideo ibi dictū fuit secūdum Hebræos, quod tempus colligendi manna erat post solis ortum vsque ad horā sextā, & secundum hoc aliter exponenda est hæc litera: Oportet præuenire solē.i.feruorem solis ad colligendum manna, quæ dicitur hic benedictio Dei.* Et ad ortū lucis.*i.solis. Te adorare in principio collectionis vel collationis diuini beneficij. Sed cōtra hoc videtur qđ hic præmittitur.* Statim ab exiguo radio solis, &c. *Hora vero sexta nō est exiguus radius in virtute sed fortissimus. Dicendum, qđ imo si comparetur ad feruorem ignis de quo hic loquitur & comparatiue, vt patet. Liber autem Exo. est de canone, non autem liber Sapientiæ, propter quod litera huius libri magis trahenda est ad librum illum, quam econuerso.*

CAP. XVII.

a *Magna enim.* Rab. Mystice, Omnes psecutores ecclesię Christi, scelerū suorum tenebras patiuntur, nec vnquā securi esse possunt, quos vexant rectores tenebrarū harū vsque ad exteriores tenebras, vbi erit fletus & stridor dētiū. B vnde: *Omnis qui male agit, odit lucem, &c.* Hinc Paulus: *Eratis aliquando tenebræ, nunc autē lux in domino, &c.* b *Neque enim.* Semper enim tenebras comitatur horror, & quanto minus discernit quis quæ circa se sunt, tanto magis metuit vndique aduersa pauitās. Sic Aegyptij triduo maximas tenebras patiebantur, quas nec sol, nec stellæ poterant illuminare, & vbicunque iacebant, nimio terrore pauebant, quod autem dicit. c *Tristes perso.* Eos terruisse, potuit fieri, vt dæmones aliqua phantasmata ingererēt, q eos ad augmētum pęnarum exterrerent. Persecutores quoque fidei & veritatis, circundant tenebrę peccatorum, C quia ignorāt solē iustitię, nec prædicatores illustrāt eos fulgore doctrinę. Hos etiā sonitus descēdens.i.comminatio cęlestis perturbat, & psonę tristes.i.dęmones, quandoque torturi terrificant, nec tamen agunt fructuose pęnitentiam, sed desperantes thesaurizant sibi iram in die iudicij. Rom.2.a. E d *Timore ple.* Quia vndique pęnas formidabāt. Quāto enim sunt grauiores dolores, tanto maiores timentur horrores. e *Et m.ar.ap. erant. &c.* Rab. Cum magi in Aegypto superati essent virtute signorum, dixerunt: *Digitus Dei est hic.* & qui paulo ante medicos se iactabant, serpentes & cętera animalia metuebant. Exod.8. Sic quoque qui Christianam derident religionē, qui artes suas iactant sicut diuini aruspices, heretici, & schismatici, licet doctores se simulent, Christi potentia vincuntur, & antiquum serpentem cum angelis suis sequū patientur inimicū. * Aug. Quod dicit pseudo pphetas. multa signa & prodigia facturos, ita vt fallant etiam, si fieri potest, electos, admonet vtique vt intelligamus quedā miracula etiā sceleratos homines facere, qualia Aug.lib.83. quęst. quęst. 79. F

CAP. XVII.

a Quibus creaturam regis vniuersam.
a Magna enim sunt iudicia tua domine, & 1
a Quia abdita decreuisti, nullus enarrare poterit. 2
b Quia scilicet creatorem suum credere & intelligere noluerunt.
inenarrabilia verba tua, propter hęc in 3
disciplinatæ animæ errauerunt. Dum 4
Aegyptii.
enim persuasum habēt iniqui posse dominari nationi sanctæ, vinculis tene- 5
a Quia tenebras palpabiles passi sunt, & merito peccatorum suorum, & tenebrosæ obliuionis puniti.
brārum & lōgæ noctis compediti, inclusi sub tectis, fugitiui 6
perpetuæ prouidentiæ iacuerunt. Et dum putant se latere in 7 8
obscuris peccatis, tenebroso obliuionis velamento dispersi 9
b sunt, pauentes horrende, & cum admiratione nimia pertur- 10 11
bati. Neque enim quæ continebat illos spelunca, sine timore 12
custodiebat, quoniam sonitus descendens perturbabat illos, 13 14
c & personæ tristes illis apparentes, pauorem præstabant. Et 15
ignis quidem nulla vis poterat illis lumen præbere, nec syde 16 17
rum limpidæ flammæ illuminare poterant illam noctem hor 18
a Quia impios cruciat. 19
d rendam. Apparebat autem illis subitaneus ignis timore ple- 20
nus, & timore percussi illius quæ non videbatur faciei, æsti-
e mabant deteriora esse quę videbantur, & magicæ artis appo- 21

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XVII.

Magna enim sunt iudi.tua domi. *Hæc est pars quarta, in qua recolitur beneficiū lucis datū Hebræis, et p oppositū afflictio tenebrarum inductarum Aegyptijs, & primo ponitur hic secūdū. secūd primū, ibi:* Sanctis autem tuis. *ca.se. Prima in tres, quia primo ponitur obtenebratio Aegyptiorum, secundo derisio magorum, ibi:* Et magicę artis. *tertio cōmunis afflictio amborum, ibi:* Illi autem. *Circa primū dicitur.* 1 Ma.e.sunt iu.tua do. *quia sunt incomprehēsibilia. Rom.11.d.* quā incomprehēsibilia sunt iudicia eius.
2 Et in.ver.tua. *i.opera verbo tuo facta.* 3 Pro.hæc in ani. *i.homines veritatē intelligere nolentes cuiusmodi fuerūt Aegyptij, qui vidētes tot Dei mirabilia, remanserūt in errore suo obstinati, idō subdit.*
4 Dum e.per. *i.pro firmo tenent:*
5 Po.do.na.san. *Credebant enim, quod Deus non posset Hebræos de seruitute eorum liberare.*
6 Vin.te. *palpabilium, Exod.10.* 7 Et lon.no.com. *quia tribus diebus nemo mouit se de loco in quo erat, vt dicitur ibidem.*
8 In.sub te.fu. *Ibi enim fugerant aliqui timore percussionis inferēdę.*
9 Per.pro. *s.diuinæ, quia Deus ab æterno præuidit omnia.*
10 Iac. *de locis in quibus erant se non mouentes, vt dictum est.*
11 Et dum pu. *Hic cōsequenter ponitur dicta obtenebrationis ratio. Erant enim Aegyptij tenebris spiritualibus peccatorū inuoluti propter quod iustū fuit, vt tenebris corporalibus inuoluerentur, vt pœna corresponderet peccato, & hoc est qđ dicitur:* Et dum pu.se la. *a cōspectu diuino.* 12 In ob.pe. *quæ dicuntur obscurā, eo q fiunt in occulto, Ioan.3.c.* Qui male agit, odit lucem. 13 Te.ob.ve.di.sunt. *nā aliqui erant in campis, aliqui in domibus, & aliqui in villarū plateis, & superuenientibus subito palpabilibus tenebris, nullus mouere se poterat, nec per cōsequēs se vel alium cōsolari, propter quod dicitur hic tenebroso obliuionis velamento dispersi.* 14 Pa.ho. *ex obtenebratione subita.* 15 Ne.e.quę con.il.spe. *i.tenebra, quę spelunca dicitur, eo quod in speluncis profundis sunt tenebræ densæ.* 16 Si.ti.cu. *ita qđ non erat timendum de fuga eorum. Et subditur ratio.*
17 Qu.so.des. *i.fragor aeris pro modum tonitrui.*
18 Per.il.& per.tri.ap. *i.phantasmata terribilia, sicut aliquādo fit in somnis.* 19 Et ig.qui.nu. vis po.il.lu.præ. *propter densitatē tenebræ.* 20 Ap.au.il. *in momento apparens, nō ad eorum cōsolationem, sed magis ad desolationem, quia grauiora formidabant euenire.*
21 Et ma.ar. *Hic cōsequēter describitur derisio magorū, qui a principio percussionis Aegypti conati sūt facere similia operibus Moysi, vt habetur Exo.7.& 8. sed defecerūt in tertio signo, ppter quod merito facti sunt in derisum, & hoc est quod dicitur:* Et ma.ar.ap.e.de. *idest, prædictis malis accessit derisus magorum Pharaonis.*

lia sancti facere non possint, nec tamẽ ideo prioris loci apud
A Deum esse arbitrandi sunt, non .n. acceptiores erant Deo quam populus Israel, magi Aegyptiorum, quia non poterat ille populus facere quod illi faciebant quãuis Moyses in virtute Dei maiora potuerit: Sed ideo non omnibus sanctis ista agit. Quo contra per Iohannẽ dicitur, *Si cor nostrum non reprehendit nos, fiduciam habemus apud Deum.* Fugiãt ergo iniqui humanos oculos, semetipsos certe fugere non põt. In peccato igitur qđ committunt, prius cõtra se iudicium suæ rationis inueniunt, & post ad districtionem æterni examinis producuntur.
D 1.1

tribuuntur, ne pernicisissimo errore decipiantur infirmi, existimantes in talibus factis maiora dona esse, quam in operibus iustitiæ quibus æterna vita comparatur. Propterea Dominus prohibet hinc cũ ait,
Luc. 10.d.20. *Nolite in hoc gaudere, quoniam spiritus vobis subijciuntur, &c.* Cum ergo talia faciũt magi, qualia nonnunquã sancti faciũt, talia quidem visibiliter esse apparent, sed & diuerso fine, & diuerso iure fiunt. Illi enim faciunt, quærentes gloriam suam, isti quærentes gloriam Dei, & illi faciũt per quædam potestatibus cõcessa in ordine suo, quasi priuata cõmercia vel beneficia, isti autẽ publica administratione, iussu eius cui cuncta creatura subiecta est.

a *Et aerem.* Rab. Nimietatem timoris notat, quẽ imminentib. pœnis redarguẽte cõscientia patiuntur, cũ aũt semp timida nequitia, pauoris sui dat indicium, supplicio condemnata est.

siti erant derisus, & sapientiæ gloria † correptio cum contu- 1
melia. Illi enim qui promittebant timores & † perturbatio-
nes se expellere ab anima languente, hi cum derisu pleni ti-
more languebant. Nam etsi nihil illos ex monstris perturba- 2
bat, transitu animalium & serpentium sibilatione commoti, 3
tremebundi peribant, & aerem quem nulla ratione quis ef- 4
fugere posset, negantes se videre. Frequenter enim præoc- 5 6
cupant pessima, redarguente conscientia. Cum sit enim ti- 7 8

a ¶Vel dat testimonium condemnata.

mida nequitia, data est in omnium condemnationem, sem- 9

a ¶Extollitur. b ¶Quæ non habet tranquillitatis serenitatem.

per enim præsumit sæua perturbata conscientia. Nihil enim 10 11

¶Quasi præsumptio comprimitur. a ¶Medicamentum.

est timor, nisi præsumptionis adiutorium, proditio cogita- 12 13
tionis auxiliorum. Et dum ab intro minor est expectatio, ma- 14
iorem computat † potentiam eius causæ, de qua tormentum 15 16
præstat. Illi autem qui † impotentem vere noctem, & ab in- 17
fimis & ab altissimis superuenientem, eundem somnum 18
dormientes, aliquando monstrorum exagitabantur timore, 19 20
aliquando animæ deficiebant traductione. Subitaneus enim 21
illis & insperatus timor superuenerat. Deinde si quisquam ex 22
illis decidisset, custodiebatur in carcere sine ferro reclusus. 23 24
Si enim rusticus quis erat, aut pastor, aut agri laborum ope- 25
rarius præoccupatus esset, ineffugabilem sustinebat neces-
sitatem. Vna enim catena tenebrarum omnes erant colligati. 26
Siue spiritus sibilans, aut inter spissos arborum ramos auium 27
sonus suauis, aut vis aquæ decurrentis † nimiũ, aut sonus va- 28
lidus præcipitantium petrarum, aut ludentiũ animalium cur-
sus inuisus, aut mugientiũ valida bestiarũ vox, aut resonãs de

Marginal: † audaciam. † horrendam. † co. † tur. Ex... ar... lin...

c *Proditio, &c.* Timor, scilicet prodit infirmitatẽ superbiẽtis, qui vana spe auxiliorum se extollit cogitando, cum posse se sperat, quod efficere non potest vel possit, & dum virtus minor est, valetudo rerum quas extrinsecus patitur, maiorem putat esse potentiam, hoc in persecutoribus fidelium frequenter euenit, qui se potentes æstimant, cum sanctos cruciant, potentia eorum victi, mentis angustia contristati cognoscunt se non posse quod cupiebãt, & maiorem esse fortitudinem Dei, qui sic vincit in militibus suis.
E

d *Illi au.* Rab. Aegyptij .s. horrore tenebrarũ circundati, nec vigilantes, nec dormiẽtes quiescere poterant, quia horrẽdis monstris & visionibus, & terrore nimio circundabantur, nec secedendi dabatur facultas, quia sine compede & catena ferrea, carcere tñ tenebrarum claudebantur. Vnde tribus diebus nemo vidit fratrem suum, nec mouit se de loco suo in quo erat. Vndique miseri cruciabantur, quicquid auribus vel oculis, vel quolibet sensu percipiebant, tanquam periculosum formidabant.
F

b *Cum sit enim timida nequitia, &c.* ✻ Greg. Bene per quendã sapientẽ dicitur, *Cum sit timida nequitia, dat testimonium condemnationi:* quia dum de facto suo conscientiã pulsans timor redarguit, ipsa sibi testimonium perhibet dãnabile esse quod
C agit.

Om.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et sa. glo. co. cum con.* i. sapientia, de qua magi gloriabãtur, correpta fuit contumeliose, nam fuerunt percussi cum alijs, ita quòd non poterant se vel alios iuuare, ideo subditur: *Illi enim, &c.* & patet.

2 *Nam & si ni. eos ex mon. per.* Eo q̃ erant talibus assueti, sicut de Balaam magno dicit glo. Num. 22. c. Balaam assuetus monstris, ad vocem asinæ non expauit.

3 *Trans. ani. &c.* nã timor ex modico fremitu facit formare imaginationem terribilium, sicut multum timens credit adesse hostes ex sonitu foliorum, vel aliquo huiusmodi.

4 *Et aerem quem nulla ra. quis effugere posset.* quia nullus potest viuere sine aeris respiratione.

5 *Negantes se videre.* ex tenebrarum densitate.

6 *Frequenter enim præoccupant pessima,* idest, credebant adesse æstimatione falsa.

7 *Redar.* erant enim conscij malorum suorum, pro quibus sciebant se dignos punitione diuina, & ex hoc æstimabant sibi euenire peiora.

8 *Cum sit e.* quia facit timidos, propter quod latrones sunt timidi.

9 *Da. est in om. con.* i. punitioni. Timor enim quem sustinent homines mali, est quædam pœna ipsorum.

10 *Sem. e. pe. e.* i. prææstimat magna mala super se ventura.

11 *Per.* timore pœnæ ex peccatorum recordatione.

12 *Ni. e. est ti. &c.* i. augmentum existimationis imminentis pœnæ, quam facit credere maiorem.

13 *Pro. co. auxi.* nam timor faciens pallorem in facie, perdit cogitationem auxilij, quia demonstrat, quòd timens auxilium desiderat.

14 *Et dum ab in.* i. in mente timentis.

15 *Mi. est ex.* i. spes auxilij.

16 *Ma. pu.* quia credit maiora adesse mala, & est repetitio eiusdem sentẽtiæ quæ prædicta est. Auctor enim huius libri frequenter eandem sententiam repetit per alia verba.

17 *Il. au.* Hic consequenter ponitur afflictio Aegyptiorum omnium ex obtenebratione, cum dicitur: *Il. aũt qui po. ve. noctem.* i. tenebras densas quæ dicuntur nox potens ex longa duratione .s. trium dierum, & ex densitate, propter quam de loco suo non poterat quis se mouere.

18 *Et ab infi.* i. a terra & aqua, ex quibus ascenderunt fumi aerem ingrossantes.

19 *Et ab altis.* i. ex condensatione nubium illuminationem aeris impediente.

20 *Eun. so. dor. al. mon.* Aegyptij nanque, qui in illo triduo fuerunt aliquantulum oppressi somno, statim terribilia somnia patiebantur, intantum q̃ aliqui moriebantur. ideo subditur.

21 *Ali. ani. de. tra.* i. separatione animæ a corpore.

22 *Sub. enim.* & per consequens magis nociuus.

23 *De. si qui. ex il. de.* in terram ex timore.

24 *Cu. in car.* quia non poterat se mouere.

25 *Sie. ru. quis.* nam vbicunq; erat aliquis occupatus in agro vel in domo, tenebris superuenientibus ibi mansit tribus diebus. ideo subditur.

26 *Vna e. ca. &c.* Et patet.

27 *Si spi. si.* i. ventus flans.

28 *Aut in. spi. &c.* aut resonans de altissimis mõtibus echo idest, sonus reflexus.

De.

a *Omnis enim orbis.* Quasi. Impij erant in tenebris, sed vbicunq; habitabant filij Israel, lux erat.

b *Imago tenebrarum quæ superuentura illis erat.* Grauiores sunt tenebræ spirituales corporalibus, quia ducunt homines ad exteriores tenebras, vbi

altissimis montibus echo, deficientes † faciebat illos præ timore. a Omnis enim orbis terrarum limpido illuminabatur lumine, & non impeditis operibus continebatur. Solis autē illis supposita erat grauis nox, b imago tenebrarum quæ superuentura illis erat. Ipsi ergo sibi erant grauiores tenebræ.

¶ Id est claro.
a Cordis vel inferni.

vbi erit fletus & stridor dentium, quas Aegyptiæ tenebræ figurant. Sicut enim corpora ibi nullo bono operi vtilia, ita & hic animæ simul & corpora æterno carcere damnantur, vbi nec ratio, nec locus, nec tempus est operandi. D

† faciebant.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Deficientes facie. *Repetitio est sententiæ supra positæ, scilicet quod timor faciebat eos æstimare magna pericula ex occasione modica. Consequenter ostenditur quantum ad alios differentia, cum dicitur.*
2 Omnis enim orbis ter. *extra Aegyptiorum locum.*
3 Limpi. il. *i. intantum, quod nullus ab operibus suis impediebatur.*
4 Solis autem illi. s. *scilicet Aegyptijs.*
5 Supposita erat grauis nox. *diuinitus inflicta.*
6 Imago tenebrarum quæ fu. *turam præfigurabat tenebras gehennæ, quas incursuri erant, ideo subditur.*
7 Ipsi ergo sibi erant gra. *id est causa magis grauium tenebrarum scilicet gehennæ, quas merebantur per sua peccata.*

CAP. XVIII.

a *SAnctis autem tuis ma.* Israelitæ in Aegypto, sub Pharaone laborabant, Christianos diabolus ĩ mũdo affligit, quos tamen maxima lux illuminat, *quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Horum vocem audiunt inimici, sed nõ agnoscũt figuram veritatis, quæ est in eis, his columna ignis in nocte, & columna nubis in die lucet, quia incarnatio Christi & in prosperis & in aduersis protegit. B

b *Digni quidem illi ca.* Rab. Merito Aegyptij tenebrarum pœnam patiebantur, qui inuidia cæcati, populum cui lux tradenda erat, captiuum retinere volebant, & cũ infantes Hebræorum necare disponebant, vno. i. Moyse Dei iudicio liberato, multitudo aduersariorum per ipsum subuersa est. Sic hostes spirituales qui ecclesiam Dei opprimere moliuntur, electis Dei per baptismum liberatis, cum rege suo, id est diabolo in ipso baptismo per Christi potentiam opprimuntur, cuius mysterij ratio in antiquis patribus figurata, & in aduentu Christi completa est.

CAP. XVIII.

¶ Israelitis quos fides & puritas conscientiæ illuminabant.
a Corporalis, scilicet & spiritualis.

a † SAnctis autem tuis maxima erat lux, & horum quidem vocem audiebant, sed figuram non videbant. Et quia non & ipsi eadem passi erant, magnificabāt te, & quia ante læsi erant, quia non lædebantur, gratias agebant tibi, & vt esset differentia, te † Deum petebant. Propter quod ignis ardentem columnam ducem habuerunt ignotæ viæ, & solē sine læsura boni hospitij præstitisti. b Digni quidem illi carere luce, & pati carcerem tenebrarum, qui inclusos custodiebant sanctos filios tuos, per quos incipiebat incorruptum legis lumen seculo dari. Cum cogitarent iustorum occidere infantes, & vno exposito filio, & liberato, in traductionem illorum multitudinem filiorum abstulisti, † & pariter illos perdidisti in aqua valida. Illa enim nox ante cognita est a patribus nostris, vt vere scientes quibus iuramentis crediderunt, animæquiores essent. Suscepta est autem a populo tuo sanitas quidem iustorum, iniustorum autē exterminatio. Sicut enim læsisti aduersarios nostros, sic c & nos prouocans magnificasti. Absconse enim sacrificabant

a Alias, & horum quidem vocem inimici audiebant.
a Easdem plagas.
a A Pharaone.
a Quia in columna ignis & nubis ducebantur.
¶ Aegyptij.
¶ Primogenitorum.
¶ Lex Moysi.

† donum. E

c *Absconse enim sa.* Rab. Populus Israel in Aegypto iussu domini pascha celebrauit. Exinde dicit eos absconse sacrificasse, qui metu hostium id occulte faciebant, vbi & legem paschæ, quæ deinceps seruanda erat, per Moysem didicerunt, tētationem reproborum ad tempus passi sunt, sed cito diuina ope liberati. Similiter tempore gratiæ serui Dei, quibus est lex data diuina, in cõcordia duum testamentorum a persecutoribus quandoque impediuntur, ne religionem Christianam palā faciant, sed in abscondito cordis semper domino sacrificant. vnde. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* Et alibi. *In me sunt Deus vota tua, quære.* Psal. 50. d. Psal. 55. c.

Rab. F

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XVIII.

1 S*Anctis autem tuis ma.* Descripta obtenebratione Aegyptiorum, hic consequenter describitur illustratio Hebræorum, cum dicitur. 2 *Sanctis autem tuis.* idest Hebræis.
3 *Maxima erat lux.* vnde dicitur Exod. 10. f. *Vbicunque autem habitabant filij Israel, erat lux.* 4 *Et horum.* i. Hebræorum.
5 *Vocem audiebant.* inimici. s. Aegyptij, sed figuram non videbant, tenebris impediti. 6 *Et quia non & ipsi.* s. Hebræi.
7 *Eadem passi.* s. tenebras. 8 *Magnificabant.* sicut grati.
9 *Et qui ante læsi erant.* s. ab Aegyptijs laborib. duris, Exod. 1.
10 *Quia non læde.* Decem plagis sicut Aegyptij.
11 *Gratias agebant.* de beneficijs Dei.
12 *Et vt essent differen.* inter ipsos & Aegyptios.
13 *Te Deum.* in sua necessitate. Aegyptij vero plures deos inuocabant. Et quia gratitudo de beneficio præstito meretur aliud præstandum, subditur.
14 *Propter quod ignis ardentem columnam ducem.* de nocte.
15 *Et so.* per colũnā nubis de die, & sic dabat bonũ hospitiũ.
16 *Digni quidem illi.* s. Aegyptij.
17 *Carere luce.* per tenebras dictas.
18 *Qui inclusos custodiebant sanctos fi.* Non permittētes eos de Aegypto exire ad sacrificandum domino.
19 *Per quos in. incorruptum legis.* A quinquagesima nāque die exitus illorum data fuit in monte Sinai.
20 *Cum cogi.* Hęc est pars quinta, in qua ponitur quintũ beneficiũ de conseruatione Hebræorũ, & econtrario de interfectione primogenitorũ Aegypti. Et diuiditur in duas partes, quia primo describitur hoc beneficiũ, secundo soluitur obiectio in contrarium, ibi, *Tetigit aũt.* Prima adhuc in duas, quia primo dictũ beneficiũ describitur, secũdo tēpus & hora subditur, ibi. *Cum enim quietum.* Circa primũ dicitur. *Cũ cogitarent.* Aegyptij. 21 *Iustorum occi. infantes.* Exod. 1. c.
22 *Et vno.* s. Moyse, qui in fiscella fuit positus in flumine.
23 *Et liberato.* per filiam Pharaonis, Exod. 2. b.
24 *Intra. illorum.* i. in eductionem Hebræorum de Aegypto.
25 *Multitudinem fi.* i. primogenitorum Aegypti.
26 *Abstulisti.* de vita præsenti, Exod. 12. d.
27 *Et pariter illos.* i. patres eorum Aegyptios.
28 *Perdidisti in aqua valida.* rubri maris, Exod. 14. f.
29 *Illa enim nox.* in qua interfecta sunt primogenita Aegyptiorum.
30 *Ante cognita est a patribus.* Moyse & Aaron, Exod. 11. b.
31 *Et vere scien.* i. diuinis assertionib. ipsis & patribus factis.
32 *Animæquiores essent.* respectu futurorum promissorum.
33 *Suscepta est aũt.* q. d. saluasti iustos, & destruxisti iniustos.
34 *Sic enim læ.* Aegyptios.
35 *Sic & nos pro.* ad gratiarum actiones pro beneficijs tuis.
36 *Magnifi.* præ ceteris populis.
37 *Abscon.* agnum paschalem.

Cum

Iusti

A Rab. Memorat Deũ percussisse primogenita Aegypti, vbi nec sicut prius simulauerunt Aegyptij, sed palam cogebant exire populum Dei dicentes. *Omnes moriemur.*

Exod. 12. c. Ioan. 1. a. a *Omnipotens sermo tuus* Filius, de quo dicitur. *In principio erat verbum, &c.* hic brachiũ & dextera nominatur, propter effectiuam diuinæ virtutis potentiã, hic tunc per angeli ministeriũ iudicia sua fecit in primogenita Aegyptiorum, qui postmodum sanctificauit sibi primogenitos Hebræos. Nunc quoque per aquam baptismi saluat multitudinem credẽtium, & interficit multitudinem spiritualium hostium.

* Idacius. Omnipotens pater, omnipotens filius, omnipotens spiritus sanctus. De patre in Salomone. *Omnipotens sermo tuus, exiliens a regalibus sedibus venit.* De filio vbi supra. *Vnus enim altissimus creator omnipotens, rex potens & metuendus nimis,* De spiritu sancto vbi supra. *Est enim in sapientia spiritus intelligentiæ sanctus vnicus, & infra omnia potens.* Potens pater, potens filius, potens spiritussanctus, &c.

* Cereal. Quod omnipotens est filius, sic docetur. In Salomone legitur. *Omnipotens sermo tuus domine, exiliens a regalibus sedibus tuis, in* C *mediam exterminij terram prosiliuit.* Ergo & rex est, qui regales & obtinet sedes. Itẽ in Apocalypsi. *Hæc dicit filius Dei, qui est et qui fuit omnipotens Deus.* In euãgelio. *Omnia quæcunque pater facit, hæc & filius similiter facit.* Itẽ in euangelio. *Sicut pater suscitat mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat.* In Esaia filius dicit. *Ecce ego mittam, &c.*

¶Vel in corde.

iusti pueri bonorum, & iustitiæ legem in concordiam dispo suerunt, similiter bona & mala recepturos iustos: patri omnium decantantes laudes Resonabat autem inconueniens inimicorum vox, & flebilis audiebatur plãctus ploratorum infantium Simili autem pęna seruus cum domino afflictus est, & popularis homo regi similia passus. Similiter ergo omnes vno nomine mortis mortuos habebãt innumerabiles. Nec enim ad sepeliendum viui sufficiebant, quoniam vno momento quæ erat præclarior natio illorum, exterminata est. De omnib. enim non credentes propter beneficia, tunc cum primum fuit exterminium primogenitorum, spoponderunt populum Dei se esse. Cum enim † quietum silentium † contineret omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet, B a omnipotens sermo tuus domine exiliens de cælo, a regalibus sedibus venit, dũrus bellator in mediam exterminii terram † prosiliuit gladius acutus, insimulatum imperium tuum portans, & stans repleuit omnia morte, & vsque ad cælum attingebat stans in terra. Tunc continuo visus somniorum malorum turbauerunt illos, & timores superuenerunt insperati. Et alius alibi proiectus semiuiuus, propter quam moriebatur causam demonstrabat mortis. b Visiones enim quæ illos turbauerunt hæc præmouebant, ne inscii c quare mala patiebantur, perirent. Tetigit aũt tunc & iustos

†continerent. -domine. -venit. †prosiliit. Sap. 18.

a Quia sermo Dei viuus & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti. In veritate, & sine vlla fictione omnia iudicat & disponit.

a Vt nec vigilantibus nec dormientibus daretur requies eis, qui propter scelera sua passuri erant tormenta perpetua.

b *Visiones enim quæ illos turbauerunt.* Hoc diuinæ bonitatis est, quę peccantes castigat vt abstineant, & pœnitẽtiam agant. Si autem patientia Dei abutuntur, sine excusatione in æternum puniuntur.

c *Tetigit autem tunc & iustos.*

Rab. Memorat, quod post interfectionem Core, Dathan, & Abiron, filij Israel murmurauerunt contra Moysen & Aaron dicentes. Vos interfecistis populum domini, & crescente tumultu fugerunt Moyses & Aaron in tabernaculo fœderis. Quibus ait dominus. Discedite, & interficiam illos, cumque cecidissent in faciem, dixit Moyses ad Aaron. Tolle thuribulum, & mitte incensum, & ora pro eis, quia plaga deseuit. Paruit autem Aaron, thurificauit & orauit, & plaga cessauit. In Moyse lex significatur, quæ docet homines scientiam & Dei amorem. In Aarõ supplicandi & orandi forma. Cum ergo indignatur Deus, si redeat lex in cor nostrum commonens & docens conuerti F ad

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Iusti pueri bo.* i. Hebræi filij patriarcharum.
2 *Et iustitia.* in monte Sinai datam.
3 *In con. di.* i. concorditer receperũt. d. Exod. 24. b. *Omnia verba domini quæ locutus est, faciemus.*
4 *Similiter bona & mala recepturos iustos.* i. prospera & aduersa ex voluntate Dei missa & mittenda disposuerunt æquanimiter recipere pro Dei amore.
5 *Patri omnium.* s. Deo.
6 *Decantantes lau.* in prosperis & aduersis. Consequenter ecõuerso ponitur Aegyptiorum vox lamentabilis, cum dicitur. *Resonabat autem inconueniens, &c.*
7 *Planctus plo.* i. qui fiebat pro primogenitis interfectis.
8 *Simili aũt pæ.* Exo. 12. d. Percussit dominus omne primogenitũ in terra Aegypti a primogenito Pharaonis, qui sedebat in solio eius vsq; ad primogenitũ captiuę, quę erat in carcere.
9 *Quoniam vno momento.* exterminata est, quia tunc primogenitus regis mortuus est.
10 *De omnibus enim.* Aegyptijs.
11 *Non credentes.* Deo & Moysi.
12 *Propter benefi.* in amotione plagarum eis collata, quia remotis plagis reuertebantur ad obstinationem suam.
13 *Tunc enim pri.* spoponderunt. i. confessi sunt.
14 *Popu. Dei.* & refertur ly. se, ad Moysen & Hebræos, tũc. n. dimiserunt eos abire tanquam Dei seruos, Exod. 12. c. Potest etiam ly se, referri ad Aegyptios, per hoc. n. quod obedierũt mandato Dei de emissione Hebręorum, licet hoc fecerint timore, possunt dici quodãmodo populus Dei, sicut obediẽtes regi terreno timore solo, dicuntur esse de eius populo.
15 *Cum enim quietum silen.* Hic consequẽter describitur tempus & hora percussionis primogenitorum Aegypti, cum dicitur. *Cum enim quietum.* i. cõticinij hora, in qua communiter silent omnia.
16 *Et nox in suo cursu med.* nã hęc percussio fuit inter principium noctis & finem.
17 *Omnipotens sermo tuus do.* i. præceptum de interfectione primogenitorum.
18 *Exiliens de cælo.* Ex hoc arguũt aliqui quod interfectio primogenitorum Aegypti facta fuit per angelum bonũ, sed nõ est efficax argumentũ. Tum quia liber iste non est de canone. Tũ quia dęmones frequenter leguntur executores diuinę iustitię, & quod hęc interfectio fuerit facta per Angelum malum, videtur magis probabile, quia magis cõcordat scripturę canonicę. Dicitur. n. Psal. 77. c. *Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem, & iram, & tribulationem, immissiones per angelos malos.* & certũ est q; loquitur de percussione Aegyptiorũ, sicut dixi plenius Exo. 12. vbi proprie locũ habet hęc qõ.
19 *Durus debellator.* quia primogenitorum interfectio.
20 *In mediam exterminij terram prosiliuit.* idest exterminio dignam.
21 *Gladius acutus.* nam ei non poterat resisti.
22 *Insimulatum.* i. non fictum, sed verum.
23 *Imperium tuum portans.* i. exequens.
24 *Et stans repleuit omnia morte.* quia non erat domus Aegyptiorum, in qua non esset mortuus. Exod. 12. e.
25 *Et vsque ad cælum.* hoc dicitur ad exprimẽdum, quod primogenitorum nullus euadere poterat.
26 *Tunc continuo.* i. ante immediate.
27 *Visus somniorum malorum turbauerunt illos, & timores superuenerunt insperati.* ad præfigurandum dictam percussionem primogenitorum.
28 *Et alius alibi proiectus semiuiuus.* nam varijs modis & terribilibus moriebantur, vt per hoc causa illius mortis monstraretur, & non solum alijs remanentibus, sed etiam ipsis morientibus, ideo sequitur. *Ne inscij quare mala, &c.*
29 *Tetigit autem.* Hic consequenter remouetur obiectio contra prædicta, & primo ponitur cum dicitur. *Tetigit autem.* s. Hebræos.

Ten-

a Quæ facta fuit post incendium Core.

tentatio mortis, & commotio in eremo facta est multitudinis, sed non diu permansit in ira tua. Properās enim homo sine querela deprecari, pro populis proferens seruitutis suæ scutum orationem, & per incensum deprecationem allegans,

a Perplexio vt singulis reperiantur omnia.

restitit iræ, & finem imposuit necessitati, ostendens quoniam tuus est famulus. Vicit autem turbas, non in virtute corporis, nec armatura potentiæ, sed verbo illum qui se vexabat, subiecit, iuramenta parentum, & testamentum cōmemorans. Cum enim iam aceruatim cecidissent super alterutrum mortui, interstitit & amputauit impetum, & diuisit illam quæ ad
a viuos ducebat viam. In veste enim poderis quam habebat,

a Idest nomina eorum.

totus erat orbis terrarum, & parentum magnalia in quatuor

a Idest ineffabile nomen scilicet tetragrammaton.

ordinibus lapidum sculpta erant, & magnificentia tua in dia-
b demate capitis illius erat scripta. Is autem cessit, qui exterminabat, & hæc extimuit. Erat enim sola tentatio iræ sufficiens.

A ad pęnitentiam, satisfacere pro delictis, supplicare pro culpis, cessabit indignatio, & placabitur dominus, & propitiabitur quasi Moyse & Aaron intercedentibus. Si vero indurentur corda nostra, vt dicamus. Non est Deo curæ de vita mortalium & huiusmodi, patet non esse in nobis Moysen & Aaron. s. legis sciētiam, & pænitentiæ fructum, per quos interitum possimus euadere.

✠ Aug. Non vobis obijcimus nisi schismatis crimen, quam etiam hęresim male perseuerādo fecistis. Quanti autem diuino iudicio pēdatur hoc facinus, lege quod te legisse non ambigo. Inuenies Dathā & Abiron hiatu terræ deuoratos, cæterosq; omnes qui eis consenserāt, igne de
B medio eorum existēte cōsumptos. Illud ergo scelus ad exēplum deuitandi dominus Deus præsenti supplicio denotauit, vt cū talibus patientissime parcit, quasi vltimo iudicio reseruet ostēderet.

a *In veste enim poderis.* Byssum, terrę deputant Hebręi, quia ex terra gignitur. Purpuram, mari, quia ex eius cochleis tingitur. Hiacynthū aeri, propter coloris similitudinem, coccū igni & ætheri, vt. s. pro toto mundo oret pontifex. Siquidem ex terra, ex aqua, & aere, & igne consistit mundus, & hęc elemēta sunt omnium. Vnde primum vestimentum, lineum est, quod terrā significat. Secundum hiacynthinū, quod aerem demōstrat, quia de terrenis paulatim ad excelsa leuamur, & ipsa vestis hiacynthina a capite vsque ad talos veniēs, indicat aerē de cęlis vsq; terram fusum. Mala aūt punica, & tintinnabula in inferioribus posita, fulgura, tonitruaque demonstrant, vel omnium elementorum consonantiā, & vniuersa sibi perplexa, vt in singulis reperiantur omnia. Supradicti colores auro intexti sunt, quia vitalis calor & diuini sensus prouidētia vniuersa penetrat. Sup humerale, & duos lapides smaragdinos vel onychinos qui desuper sūt, & vtrunque humerum tegunt, duo hemisphæria interpretantur, quorum aliud super terram, aliud sub terra vel solem & lunā quæ desuper rutilāt. Zona (qua sacerdotis pectus arctatur) & linea tunica (idest terra cōstringitur) oceanū esse dicunt. Rationabile vero D
dicunt terrā, quæ instar puncti, licet in se omnia cōtineat, a cunctis velatur elementis. Duodecim lapides, zodiacū circulū, vel duodecim menses. Singulis quoq; versiculis assignāt singula tempora, & his ternos menses deputāt. Pulchre aūt
1 quod in medio est,
2 appellatur rationale.
3 ratione enim cuncta
4 sūt plena, & terrena
5 cęlestibus inhęrent,
6 imo ratio terreno-
7 rum & temporum,
8 caloris & frigoris &
9 duplex inter vtrasq;
10 tēperies, de cæli cur-
11 su ratione descēdit.
12 Vnde rationale cum
13 ephod fortius strin-
14 gitur. In rationali ve
15 ro λογίον, idest mani- Logion
16 festatio, doctrina &
17 veritas hęc signant,
18 quod nunquā in Dei
19 ratione mēdacium
20 sit, & ipsa veritas
21 multis signis & argu
22 mētis mōstratur homi
23 nib. vn̄ factum est, vt E
24 rōnem solis & lunæ,
25 annorū & mēsium,
26 temporū & horarū,
tēpestatis & serenitatis, vētorū & oīum rerū nosceremus, accipiētes a Deo sapiētiā, & ipso habitatore & doctore fabricæ totius scientiam. Super omnia cidaris & vita hiacynthina, cęlū monstrat, auri lamina in fronte pontificis, scriptumq; nomē Dei, vniuersa quę subter sūt Dei arbitrio gubernari.

b *Is autem cessit.* Verus pontifex Iesus Christus assumpto batillo humanę carnis, & superpositio igne altaris. i. anima cū qua incarnatus est, & adiecto incenso. i. spiritu immaculato, medius sterit inter viuos & mortuos, & mortē repulit, destruens diabolū qui habebat mortis imperium, vt qui credit in eum, non moriatur in æternum. Hoc mysterium iam tūc Ioan. 6. c. vastator expauit. Agnoscebat enim figuram batilli & ignis incensi, & qualis offerenda hostia esset ab illo qui medius erat inter viuos & mortuos, & illos quidē imago saluauit, ad nos autē veritas peruenit. Neque enim indumenta pōtificis purpura, bysso, linoque contexta erubuisset vastator, sed vera indumenta veri pōtificis intellexit, & his cessit. In figura pontificali, Christum futurum prænoscebat, sed quia viderat carne indutum, non Deum sed hominem purum credidit. vnde: *Si cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent.* 2. Cor. 2. b.

CAP. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Tentatio mor. *idest punita morte, & quæ fuit illa subditur.*
2 Et con. *& pro id est, commotio seditionis excitata per Core & complices eius*
3 In ere. *vt habetur Num. 16. e. cuius occasione multi de Israel fuerunt mortui, propter quod videtur alicui, quod populus Israel non fuerit melioris conditionis quam Aegyptij.*
4 Sed non diu per. *hic remouetur dicta obiectio per hoc quod statim appositum fuit remedium, & hoc est quod dicitur.* Si non diu perman. *& subditur causa.*
5 Pro enim. *i. Aaron pie viuēs erga dominū, & iuste ad proximū.*
6 Depre. pro po. *morientibus.*
7 Re. iræ. *domini eum placando sua deprecatione.*
8 Et fi. im. ne. *idest morti.*
9 Osten. quo. tu. est fa. *per hoc quod te placauit suis precibus.*
10 Vicit au. tur. *idest pestes populum turbantes.*
11 Non in vir. *sed verbo orationis deuotæ.*
12 Illum qui se ve. *s. per incendium comburens populum, de cuius combustione Aaron vexabatur.* 13 Subiecit. *illud extinguendo.*
14 Iuramenta pa. *vt enim oratio sua esset magis exaudibilis, in ea fecit mentionem de iuramento Dei Abrahæ facto, & testamento in monte Sinai iam dato.*
15 Cum enim iam acer. *idest stetit inter mortuos & viuentes.*
16 Et amputauit impetum. *incendij.*
17 Et diuisit illam quæ ad vi. *Nam ignem procedentem ad consumendum adhuc viuentes intercidit, vt dictum est. Et quia tūc Aarō fungebatur summi pontificis officio, iō subdit de ipsius ornamēto, dicens:* In
18 In veste enim poderis. *Et dicitur a pos quod est pes. Nam tunica eius hiacynthina attingebat vsque ad pedes.*
19 Totus erat orbis ter. *repræsentatiue. Tunica enim linea figurabat terram, quia linum nascitur de terra: Baltheus cingens illam tunicam oceanum terrā cingentem. Tunica hiacynthina ratione coloris aerē, baltheus autem cingēs tunicam hiacynthinam figurabat ignē qui ambit aerem. Super humerale cum rationali sibi cōiuncto ex varietate lapidum pretiosorum & diuersorum colorum figurabant cælū sydereū stellis ornatū. Duo lapides onychini in super humerali, significabāt duo magna luminaria solē & lunam. Duodecim gemmæ rationalis, duodecim signa zodiaci. Mitra quæ erat in capite superiorem partem mundi, scilicet cælum crystallinum & empyreum. Lamina sancta pendens in fronte repræsentabat Deū omnibus præsidentē, propter quod in illa scriptum erat nomen domini tetragrammaton, quod est proprium altissimi creatoris omniū. Et per hæc ornamenta signabatur quod pontifex his ornatus erat creatoris omniū seruus, sicut dictū fuit plenius Exod. 28.*
20 Et parentum magna. *nam in rationali erant quatuor ordines lapidum distincti per ternarium, & in illis duodecim lapidibus erant sculpta nomina duodecim tribuum.*
21 Et magni. tua. *idest nomen tetragrammaton tibi proprium.*
22 In dia. *i. in lamina aurea quæ erat tracta ad modū semicirculi ab aure vsq; ad aurē attingēs per frontē, vt plenius dictum fuit in Exodo.*
23 Is autem cessit qui exter. *scilicet ignis qui cessauit, vt dictū est.*
24 Et hęc extimuit. *i. ipsum Deum cuius hæc erant signa, eo modo loquendi quo creatura irrationalis obedire dicitur creatori.*
25 Erat enim so. *seditionis commotæ.* 26 Iræ suffi. *i. causa sufficiens vindictæ Dei contra totum populum, nisi pontifex placasset eum.*

CAP.

CAP. XIX.

A

a Impijs autem vsq; in nouissimum sine misericordia ira superuenit. Inimicis populi Dei, vindicta vsque ad consummationem superuenit, quia nec vitam nec mores correxerunt, fictis enim argumentis simulabant pœnitentiam, & ideo non meruerunt indulgentiam. Vnde Pharao cum plagis afflictus, populū Dei se dimissurum promitteret, paululum respirans ad domesticam crudelitatem reuersus est, donec in mari rubro fluctibus submersus est. Persecutores enim Christiani nominis si persiterint in malitia sua, sentiēt in pena, quantum valeat Dei iustitia.

B

b *Via sine impedimēto.* * Rab. Via triū dierū, quia exit⁹ de Aegypto recte intelligitur ille qui dixit, *Ego sum via, veritas et vita, quia nemo venit ad patrem nisi per ipsum.* Ipse est via per quam populus qui Deo coniungitur, de Aegypto, idest, de idolorum obseruatione educitur, per mare rubrum Christi sanguine rubicundum, & quodammodo iam tunc mysterio consecratum tanquam per baptismi sacramētum Pharaone submerso populus Dei eripitur.

† seducerent. † in incolatu. Ioan. 14.

C

CAP. XIX.

a Impijs autem vsque in nouissimum sine misericor- 1
dia ira superuenit, præsciebat enim & futura illo- 2
rum, quoniam cum ipsi reuersi essent, & permisis- 3 4
sent vt se † educerent, & cum magna solicitudine 5
præmisissent illos, consequebantur illos pœnitentiæ actus. 6 7
Adhuc enim inter manus habentes luctum, & deplorantes ad 8
monumentum mortuorum, aliam sibi assumpserunt cogitatio- 9
nem inscientiæ, & quos rogantes proiecerant, hos tanquam fu- 10 11
gitiuos persequebātur. Ducebat enim illos ad hunc finē digna 12
necessitas, & horū quæ acciderant, commemorationem amit- 13 14
tebant, vt quæ deerant tormentis, repleret punitio, & populus 15
quidem tuus mirabiliter transiret, illi autem nouam mortem 16 17
a Quia conditoris sui præceptis obedit, & in omnibus ei deseruit. Ad hoc enim creatura creata est, vt ei per omnia obediret. 18
inuenirent. Omnis enim creatura ad suum genus ab initio re- 19
figurabatur, deseruiens tuis præceptis, vt pueri tui custodiren- 20
a Incarnatio Christi, qui credentes lumine euangelij illustrat, & a persecutoribus protegit. 21
tur illæsi. Nam nubes illorum castra obumbrabat, & ex aqua 22
a Quod baptismum significat, in quo saluantur fideles, & suffocantur dæmones.
b quæ ante erat, terra arida apparuit, & in mari rubro via sine
impedimento, & campus germinans de profundo nimio, per 23
c quem omnis natio transiuit, quæ tegebatur tua manu, viden- 24
a Dei. vnde. Qui ascendes super equos tuos, & quadrigæ tua saluatio. 25
tes tua mirabilia & monstra. Tanquam enim equi depaue- 26
runt escam, & tanquam agni exultauerunt magnificantes te 27 28
domine, qui liberasti illos. Memores enim erant adhuc 29
illorum, quæ † incolatu illorum facta fuerant, quemad- 30
d modum pro natione animalium produxit terra muscas, 31
& pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum.

c *Vidētes tua mi.* Sic nos oportet liberatori nostro exultantes gratias agere dicentes. *Benedic anima mea dominū, &c.* vñ Apostolus. *Sine intermissione orate, in omnib.q. gratias agi. &c.*

d *Produxit ter.* Nota quod inimicis Dei terra produxit muscas, & fluuius ranas, cultoribus autem Dei terra dedit fructum, & mare carnis alimentum. Dignum est enim, vt fidelibus suis per opera sua nutrimentum, diuina procuret prouidentia. Inimicis vero condignum tormentum per subditam sibi creaturam inferat.

P L F

Iu-

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XIX.

Impijs autem vsque in nouissimum. *Hæc est sexta pars, in qua recolitur sextū beneficiū, quod est de traductione per mare rubrum, & submersione Aegyptiorū. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur huius beneficij recordatio. secundo, subditur intēta conclusio, ibi.* In omnibus. *Prima adhuc in duas, primo recolitur Aegyptiorū submersio: secundo, Hebræorū saluatio, ibi.* Omnis enim. *Circa primum dicitur continuando prædictis. s. quod Hebræi in mortalitate a serpentibus habuerunt remedium, non autem primogeniti Aegyptiorum. ideo dicitur.*

1 Impijs autem vsque in no. *i. vsque ad submersionem eorum.*

2 Sine misericordia. *idest sine remedio, nam nullum Dei opus caret misericordia.*

3 Ira superuenit. *idest punitio.*

4 Præsciebat enim & futura illorum. *scilicet ipse Deus.*

5 Quoniam cum ipsi reuersi essent. *idest præordinassent.*

6 Vt se educerent. *i. filios Israel emitterent de Aegypto, ita quod ly se, non refertur ad Aegyptios, sed ad Hebræos.*

7 Et cum magna solicitudine præmisissent illos. *nam Aegyptij cogebant Hebræos festinanter egredi, Exod. 12.e.*

8 Consequebantur illos pęnitētiæ actus. *de populi Israel emissione, Exod. 14.e.*

9 Adhuc enim inter manus. *idest in præsenti.*

10 Habentes luctum, & deplorantes ad monumentum mortuorum. *de morte primogenitorum.*

11 Aliam sibi assumpserunt cogitationem inscient. *de Hebræorum reductione.*

12 Ducebat enim illos ad hunc finem digna necessi. *necessitas, idest mors eis iuste inferenda in mari rubro.*

13 Et horum quæ acci. *s. plagarum præteritarum.*

14 Commemorationem amit. *abijcientes a se timorem domini.*

15 Vt quæ deerant tormentis. *scilicet ex iustitia debitis.*

16 Repleret punitio. *submersionis eorum.*

17 Et populus quidem tuus mirabiliter transi. *mare rubrum.*

18 Illi autem nouam mortē. *per submersionem, quæ dicitur mors noua, respectu mortis primogenitorum quæ præcesserat.*

19 Omnis enim creatura ad suum genus ab initio refigurabatur. *Hic consequenter ponitur saluatio Hebræorum. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur hæc saluatio. secūdo gratiarum actio, ibi.* Tanquam enim. *Circa primū dicitur.* Omnis enim creatura ad suum genus ab initio refigurabatur. *idest ad obediendū Deo, a quo originatur omnis creatura.*

20 Deseruiens præceptis tuis. *quod patuit in diuisione maris, & in columna ignis & nubis, ideo subditur.*

21 Nam nubes castra eorum obumbrat. *Angelus enim qui præcedebat castra Hebræorum abijt post eos, ita quod Aegyptij non poterant ad Hebræos accedere, Exod. 14.*

22 Et ex aqua. *terrra arida apparuit, in diuisione maris.*

23 Et campus germinans. *i. maris fundus desiccatus ad modum campi germinantis, per quem omnis natio Hebræorum transiuit.*

24 Quæ tegebatur manu tua. *idest potentia tua.*

25 Videntes tua mirabilia. *in desiccatione fundi maris, & in solidatione aquarum, quæ erant eis pro muro a dextris & a sinistris, Exod. 14.g.*

26 Tanquam enim equi depauerunt escam. *Hic consequenter ponitur gratiarum actio Hebræorum, & primo de sua saluatione, cum dicitur.* Tanquam enim equi. *i. arma Aegyptiorum acceperunt, quos viderunt mortuos super littus maris, Exod. 4.g.*

27 Et tanquam agni. *de beneficijs sibi collatis.*

28 Magnificantes te do. *dicentes. Cantemus domino gloriose, &c. sequitur.*

29 Memores enim. *Hic consequenter ponitur alia causa gratiarū actionis. s. vindicta Dei de suis aduersarijs. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur percussionis actus, secūdo mirabilis modus, ibi.* In se enim *Prima adhuc in duas secūdum duas Aegyptiorū punitiones. Intermiscentur tamē Hebræorum aliquæ cōsolationes, vt opposita iuxta se posita, magis elucescant. Dicit ergo Thiio.* Memores enim. *idest dum gratias agerent dicentes. Cantemus domino, &c. Memores enim erant adhuc eorum, quæ in incolatu illorum facta fuerant contra Aegyptios, cum adhuc Hebræi manerent in Aegypto.*

30 Quemad. pro na. *i. pro generatione animalium vtilium.*

31 Produxit terra. *Exod. 8. Et per oppositum subditur Hebræorum consolatio, cum dicitur.*

Om- No-

A a *Iustè enim patiebantur secundum suas nequitias.* Rab. Qui antiquos Dei seruos ad se venientes crudeliter tractauerunt, dignè puniti sunt, vt mente tenebrosi, & affectu frigidi obscuritatem tenebrarum, & diuersorum dolorum in corpore sustinerēt, quantò magis, qui seruos Christi, & prædicatores Euangelij contemnunt? vnde *Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum, & Gomorrhæorum in die iudicij, quàm ciuitati.* Bene autem dicitur, quòd percussi sunt cęcitate, sicut illi tenebris excæcati erant, qui in foribus iusti, id est Loth, errabant, ostij transitum quęrentes, & non inuenientes. Qui enim tenebras erroris intus patitur, grauissimis damnis vndiq; constringitur, quia viam veritatis non agnoscit: & ostium quod Christus est, non inuenit.

B

Nouissimè autem viderunt nouā creaturam auiū, cum addu- 1
cti concupiscentia postulauerunt escas epulationis. In allo- 2
Alias descendit. 3
cutione enim desiderij ascēdit illis de mari ortygometra, & 4
vexationes peccatoribus superuenerūt, non sine illis, quæ an- 5 6
tè facta erant argumentis per vim fluminum. Iuste enim pa- 7 8
tiebantur secundum suas nequitias. Etenim † detestabilio- 9
rem inhospitalitatem instituerunt. Alij quidem ignotos non 10 11
recipiebant aduenas, alij autem bonos hospites in seruitutē 12
† redigebant. Et non solum hæc, sed & alius quidem erat 13 14
respectus illorum; quoniam inuiti recipiebant extraneos. 15 16
Qui autem cum lætitia receperunt, hos qui eisdem vsi erant 17 18
institutis, sæuissimis afflixerunt doloribus. † Percussi sunt au- 19 20
Loth.
tem cæcitate, sicut illi in foribus iusti, cum subitaneis co- 21 22
operti essent tenebris, vnusquisque transitum ostij sui quæ- 23 24
b rebat. In se elementa enim dum conuertuntur, sicut in orga- 25 26
no qualitatis sonus immutatur, & omnia suum sonum cu- 27
c stodiunt. Vnde æstimari ex ipso certo † visu potest. Agre- 28 29
stia enim in aquatica conuertebantur, & quæcunque erant 30 31
natantia, in terra transibant. † Ignis in aqua valebat supra 32 33
suam virtutem, & aqua extinguentis naturæ obliuisce- 34
batur. Flammæ econtrario corruptibilium animalium 35 36 37

In se

b *In se elementa enim dum conuertunt.* Sicut in organo diuersi soni ad concordiā melodiæ temperamento consentiunt, ita discrepantia elementa seruato iure naturæ ad creatoris voluntatem flectuntur: non enim creaturam sibi condidit contrariam, sed per omnia voluntati suæ consentaneā. D

c *Vnde æstimari, &c.* Rab. Homines enim, & iumenta profundum maris rubri sicco vestigio transierunt, & ranæ de fluuijs procedentes domos Aegyptiorū impleuerunt. Ignis cum grandine mistus de cęlo ruebat, nec ignis aquam, nec aqua ignē impediebat. Vbi autem erant filij Israel neminem lęserunt, vt appareret, quòd elementa mundi nō suæ tantum conditioni, sed creatoris deseruirent voluntati. E F

In

† indetestabiliorem
† Gen. 19. c
Ibid. 9. f
Exod. 8. a
† visu
† Exod. 9. f

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nouissimè autem. *id est post exitum de Aegypto.*
2 Viderunt nouam creaturam auium. *Num. 11. g.*
3 In allocutione enim desiderij. *id est petitionem eorum, secundum suum desiderium.*
4 Ascendit illis de mari ortygo. *id est coturnix. Et ponitur hic singulare pro plurali, quia fuit ibi coturnicū multitudo magna. Si autem arguatur, quòd datio coturnicum non fuit ad bonum ipsorum: quia ibi mortuus est populus, qui desiderauerat carnes, Num. 11. Dicendū, quòd mors non fuit omnium, sed paucorum respectiuè, scilicet Aegyptiorum, qui cum filiis Israel exierunt de Aegypto, iunctis aliquibus de filiis Israel, vt ibidem dicitur. Qui malè concupierant carnes, attædiati de manna. sed recreatio coturnicum fuit omnibus generalis, sed specialiter in consolationem bonorum.*
5 Et vexationes peccatorib. *Hic ponit secunda percussio Aegyptiorum, cum dicitur:* Et vexationes pecca. *scilicet Aegyptiis.*
6 Non sine illis, quæ ante facta erant argu. *id est eorum reprehensionibus per flagella. Et, quæ fuerint illa, subditur:*
7 Per vim fluminum. *Fuit enim prima plaga, conuersio aquarum in sanguinem, Exod. 7. d.*
8 Iuste enim patiebantur. *Agyptij.*
9 Secundum suas nequitias. *ideo subditur:*
10 Etenim detestabiliorem inhospi. *contra bonum hospitalitatis instituta facientes.*
11 Alij quidem ignotos. *id est extraneos.*
12 Non recipiebant aduenas. *scilicet ad manendum secum in Aegypto.*
13 Alij autem bonos hospites. *sicut filios Israel.*
14 In seruitutem redigebant. *post mortem Ioseph, & fratrum suorum, Exod. 1.*
15 Et non solum hæc. *mala.*
16 Sed, & alius quidem respectus illorum erat. *contra bonum hospitalitatis.*
17 Quoniam inuiti. *id est cum duritia vultus, & verborum.*
18 Recipiebant extraneos. *ad hospitium. sicut aliquando contingit quod dantes eleemosinam, tot vituperia dicunt petentibus, quòd nimis care vendunt eis.*
19 Qui autem cum lætitia receperunt, hos. *Iungatur sic litera:* Qui eisdem vsi erant institutis. *Id est Aegyptij qui vtebantur institutis contra bonum hospitalitatis, vt dictum est. Hos qui cum lætitia receperunt, scilicet Hæbreos hilariter recipientes extraneos.*
20 Sæuissimis afflixerunt doloribus. *intantum, quòd ad amaritudinem perducebant vitam illorum, Exodi primo. sed non impune. ideo subditur:*
21 Percussi sunt autem cæcitate. *tribus diebus in tenebris palpabilibus existentes, Exod. 10.*
22 Sicut illi. *id est, Sodomitæ.*
23 In foribus iusti. *scilicet Loth.*
24 Cum subitaneis cooperti essent tenebris. *percussi cæcitate ab angelo.*
25 Vnusquisque transitum ostij sui. *scilicet Loth.*
26 Quærebat. *nec tamen inuenire poterat, vt ibidem dicitur.*
27 In se enim elementa dum conuertuntur. *Hic consequenter ponitur punitionis Aegyptiorum mirabilis modus, elementis Deo obedientibus, ideo dicitur:* In se enim elementa dum conuer. *mutando modum suum agendi ex præcepto Dei.*
28 Sicut in organo. *id est instrumento musico.*
29 Qualitatis sonus immutatur. *secundum voluntatem modulantis, qui modò percutit vnam chordam, modò aliā: & eandem, modo fortius, modò remissius.*
30 Et omnia suum sonum custodiunt. *secundum dispositionem modulantis: Ita supple mutatur actio creaturæ in Aegyptiorum punitione secundum dispositionem creatoris.*
31 Vnde æstimari ex ipso certo visu potest. *hoc apparebat sensibiliter.*
32 Agrestia enim. *id est animalia in agris habitantia, vt boues, & iumenta.*
33 In aquatica conuertebantur. *non secundum substantiam, sed secundum ambulationem, scilicet per fundum maris, quæ est habitatio piscium. Hebræi namque sua animalia eduxerunt secum de Aegypto, Exod. 10. c.* Cuncti greges pergunt nobiscū, &c. *Et quòd sic intelligatur conuersio agrestium patet ex hoc quod subditur:*
34 Et Quæcunq; erant natantia, in terra transibant. *gradiendo. vt patet de ranis intrantibus domos Aegyptiorum, Exod. 8.*
35 Ignis in aqua valebat. *id est fortiter comburebat.*
36 Supra suam virtutem, & aqua extinguentis naturę obliuiscebatur. *naturalem. Nam grando, & ignis, pluuia, & fulgura discurrebant per Aegyptum, Exod. 9. & vnum contrarium non impediebat aliud, sed magis acuebat in sua actione.*
37 Flammæ econtrario corrup. *id est serpentium, & draconum ignem spirantium.*

Non

A *In omnibus enim magnificasti.* Misericors, & miserator Dominus semper adest fidelibus suis, quos semper protegit, & regit, quos aliquando in martyrio purgat. a

non vexauerunt carnes coambulantium, nec dissoluebant 1
illam, quæ facilè dissoluebatur, sicut glacies bonam escam. 2
In omnibus enim magnificasti populum tuum domine, & 3 4
honorasti, & non despexisti, in omni tempore, & in omni 5 6
loco assistens eis.

gat. vnde: *Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis.* Multæ enim tribulationes iustorum, & de omnibus his liberabit eos Dominus.

D E

B

NICOLAVS DE LYRA.

1 Non vexauerunt carnes coambulantium. *Id est filiorum Israel simul ambulantium per desertum, in quo erat serpens flatu adurens. Deuter.8.c.& ponitur ibi singulare pro plurali. Nam ibi erãt tales serpentes multi, sicut Exod.8.f.* Venit musca grauissima, *id est multitudo muscarum.*

2 Nec dissoluebant illam. *scilicet mannam, quæ facilè dissoluebatur, sicut glacies ad calorem Solis.*

3 In omnibus enim magnifi. *Hic vltimò ponitur intenta cõclusio respectu totius libri, ex cuius processu apparet, quod intentio Philonis est declarare condescensiones diuinas Hebręis factas, ideo dicit,* In omnibus enim magnifi. populum tuum do. *eius aduersarios flagellando, & submergendo.*

4 Et honorasti. *eum de seruitute Aegypti liberando.*

5 Et non despexisti. *preces eius denegando.*

6 In omni tempore, & in omni loco assistens eis. *vt patuit in mari rubro, in deserto, & in cęteris locis. Ad laudem nominis tui, quod est benedictum in secula seculorum, Amen.*

C F

Prologus libri Iesu filij Sirach, qui Ecclesiasticus appellatur, in Græcum de Hebræo translatus.

MVltorum nobis, et magnorum per legem, et prophetas, aliosque qui secuti sũt illos, sapientia demõstrata est: in quibus oportet laudare Israel doctrinę, & sapientiæ causa: quia non solum ipsos loquentes necesse est esse peritos, sed etiam extraneos posse, & dicentes, & scribentes doctissimos fieri. Auus meus Iesus postquam se amplius dedit ad diligentiam lectionis legis, & prophetarum, et aliorum librorum, qui nobis à parentibus nostris traditi sunt, volui, & ipse scribere aliquid horum, quę ad doctrinam, & sapientiam pertinent: vt desiderantes discere, & illorum periti fieri, magis magisque attendant animo, & confirmentur ad legitimam vitam. Hortor itaque venire vos cum beneuolentia, & attentiori studio lectionem facere, & veniam habere in illis, in quibus videmur sequentes imaginem sapientiæ, & deficere in verborum compositione. Nam deficient verba Hebraica, quando fuerint translata ad alteram linguam. Nõ tamen solùm hęc, sed & ipsa lex, & prophetæ, cęteraque aliorum librorum non paruam habent differentiam, quando inter se dicuntur. Nam in octauo, & tricesimo anno temporibus Ptolemæi Euergetis regis, postquam perueni in Aegyptum, & cùm multum temporis ibi fuissem, inueni ibi libros relictos non paruæ, neque contemnendæ doctrinæ. Itaque bonum, & necessarium putaui, & ipse aliquam addere diligentiam, & laborem interpretandi librum istum, & multa vigilia attuli doctrinam in spatio temporis ad illa, quæ ad finem ducunt librum istum dare, et illis, qui volunt animũ intendere, & discere queadmodum oporteat instituere mores, qui secundum legem domini proposuerint vitam agere.

Prologus Rabani in Ecclesiasticum.

LIbrum Iesu filij Sirach dicit se Hieron. apud Hebræos reperisse, non Ecclesiasticum, vt apud Latinos, sed parabolas prænotatum cui iuncti erant Ecclesiastes, & Canticum Canticorum, vt Salomonem non modò librorum numero, sed & materiarum genere coęquaret. Librum verò sapientiæ se non reperisse apud eos, sed magis Gręcam redolere eloquentiam, quem nonnulli Philonis esse affirmant. Ecclesiasticus verò sicut, & Ecclesiastes ecclesię vtilissimus est, qui congregator, vel collector interpretatur, sicut ille concionator: sed Ecclesiastes ad Christum refertur, & ad quemlibet prædicatorem Ecclesiasticus, qui propter excellentiam virtutum suarum, πανάρετος, *id est omnium virtutum capax appellatur. Cuius tanta claritas, tantaque Latinitas est, vt ipse sibi commenta sit.*

Cap.

CAP. I.

A *Omnis sapientia.* * Aug. In secundo sane (de doctrina Christiana) libro, de auctore libri, quem plures vocant sapientiam Salomonis, quod etiam ipsum sicut Ecclesiasticum Iesus Sirach scripserit, non ita constare, sicut a me dictũ est, postea didici, & omnino probabilius cõperi non esse hũc eius libri auctorem.

* Idem. Liber Ecclesiasticus, quẽ Iesus filius Sirach scripsisse traditur, & propter eloquij nonnullam similitudinẽ Salomonis pronuntiatur,

B cõtinet in laude patrũ, quod Samuel etiã mortuus prophetauerit. Sed si huic libro ex Hebręorum (quia in eo non est) canone contra dicitur, quid de Moyse, &c.

* Idem. Tres recepti sunt in auctoritatem canonicam, Prouerbia, Ecclesiastes & Canticum canticorum. Alij vero duo quorum vnus Sapientia, alter Ecclesiasticus dicitur, propter eloquij nonnullam similitudinem vt Salomonis dicãtur obtinuit consuetudo. Nõ autem esse ipsius, non dubitãt doctiores, eos tamen in auctoritatem maxime occidentalis antiquitus recepit Ecclesia quorũ in vno qui appellatur. Sapientia Salomonis, passio Christi apertissime prophetatur, &c. In Ecclesiastico autem fides gẽtium futura prędicitur isto modo, *Miserere nostri dominator, Deus omnium, et immitte timorem tuum super omnes gentes, extolle manum tuam super gentes alienas, et videant potentiam tuam, vt sicut coram illis sanctificatus es in nobis, ita corã nobis magnificeris in illis, & agnoscant te secundum quod et nos agnouimus, quia non est Deus præter te domine.* Hanc sub optãdi & precandi specie prophetiam per Iesũ Christũ videmus impletam, D tã, sed aduersus cõtradictores nõ tanta firmitate proferũtur, quę scripta non sunt in canone Iudęorum. In trib. vero illis quos Salomonis esse cõstat, & Iudęi canonicos habent, &c.

Rab. Incipit ab ęterna Dei sapientia quę Christus est, qui cũ patre est semper ante secula, secundum illud. *In principio erat verbum, & verbũ erat apud Deum.*

Incipit liber Ecclesiasticus. CAP. I.

a Omnis sapientia a domino Deo est, & cũ 1
b illo fuit semper, & est ante eum. Are- 2
c nam maris & pluuiæ guttas, & dies se- 3
culi quis dinumerauit? Altitudinẽ cæli, 4
& latitudinẽ terrę & profundum abyssi 5
quis dimensus est? Sapientiam Dei præ 6
cedentẽ omnia, quis inuestigauit? 7
d Prior omnium creata 8

(Verse numbers in margin: 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10)

b *A domino Deo est.* Quia Christus fons vitæ, lux vera, de patre nascitur, *& oĩa per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil.* Quisquis hac sapiẽtia caret, in tenebris ambulat & nescit quo vadat. *Sapientia enim huius mundi stultitia est apud Deum & prudentia carnis mors.* 1.Cor.3.d.

c *Arenam maris pluuiæ guttas.* Rab. Corporalia spiritualibus comparat, vt ex difficillimis quod omnino impossibile est, æstimetur. Si. n. hæc quæ in certo numero, & mensura, & põdere condita sunt nemo potest dinumerare, quanto minus sapientiam Dei sine initio & sine fine inenarrabilem, inæstimabilem poterit inuestigare? Sap.11.d. E

d *Prior omnium creata est.* Creata secundum humanitatem in consilio Dei patris. s. pro salute hnmani generis prædestinata est incarnari. Notandum autem quod propter vnitatẽ personæ aliquando Chr stus dicitur genitus, aliquando creatus.

* Vigilius. Secundum humanitatis naturam, quam in temporis plenitudine suscepturus erat, anticipans prælocutus est. Cũ ergo clareat Christũ creatũ vel factũ esse secundũ id qđ homo dignatus est fieri, aut concedite hoc humanę eius naturæ, aut si concedere nõ vultis, naturam diuinitatis creatam esse affirmabitis, ac si vos cum Arrianis, vel cum gentilibus conuincemini creaturam venerari & colere. Vigilius contra Euthycen hæreticum, lib.5.

Fons F

Postilla venerabilis patris fratris Nicolai de Lyra super Ecclesiasticum incipit feliciter. CAP. I.

Omnis sap. *Hic incipit liber Ecclesiasticus, qui primo fuit Heb. scriptus, vt patet per Hie. in eius prologo super parabolas Salomonis. Et dicunt aliqui, quod iste scriptor fuit Iesus filius Iosedech, & Iesus filius Sirach eius nepos, trãstulit eũ de Heb. in Græcum. Sed hoc non videtur verum. Nam scriptor huius libri infr. 5.c. facit mentionẽ de Simone filio Oniæ satis prolixe, qui fuit summus sacerdos post mortem Iesus filij Iosedech per magnũ tempus. Nã inter ipsos fuerũt quinque summi sacerdotes. s. Ioachin, Elisiaph, Iudas, Ioannes, Onias. Et iõ dicendũ, ꝙ primus scriptor fuit Iesus filius Sirach et nepos eius, qui similiter fuit Iudæus, & sciuit Græcũ, trãstulit quoque de Heb. in Grecũ, vt patet in prologo huius libri. Et huius trãslatoris nomẽ propriũ ibi tacetur. Igitur si in processu huius Postillæ dicatur ꝙ auctor huius libri scripsit ipsum Græce, intelligitur de trãslatore primo. Sed primus & principalis scriptor (sub Deo tñ) fuit Iesus filius Sirach, vt hr̃ in prologo huius libri, & ẽt infra 50.c. In quo libro nos inducit ad amorẽ sapientiæ, & accipit sapientiã prout includit oẽm virtutẽ, sicut accipitur in libro sapiẽtiæ. Diuiditur aũt iste liber in duas partes. In prima inducit ad amorẽ sapiẽtiæ ratiocinãdo, in secũda exẽplificãdo, quæ incipit 44.c. Prima adhuc in duas. Nã primo declarat auctor sapiẽtiæ principiũ, secundo inducit ad eius exercitiũ c.3. Circa primũ sciẽdũ, ꝙ duplex est principium sapientiæ. Vnũ effectiuũ, ꝙ se tenet ex parte Dei. Aliud dispositiuũ, ꝙ se tenet ex parte nostri, nã ad sapiẽtiã ex parte nostri requiritur actus liberi arbitrij, ergo primo ponitur primũ, secundo secundũ, ibi.* Ti.do. *Ad euidentiã primi & ẽt aliorũ infra dicẽdorũ sciẽdũ, ꝙ sapientia duplici er accipitur, quãtum spectat ad propositũ, diuina scili. & humana. Diuina vero accipitur dupliciter. s. essentialiter & personaliter, q̃ proprie sapientia genita dicitur, & est idẽ qđ uerbũ diuinũ, & p cõsequens est filij propriũ. Pot igitur dubitari de qua sapientia loquitur hic auctor, & infr. 24. Et dixerũt aliq, ꝙ de sapientia humana, eo ꝙ subditur in hac parte.* Prior oĩum creata est sapiẽtia. *Creatio vero no hẽt locũ in Deo. Sed cõtra hoc apparet qđ in textu dicit.* Ois sap. *ꝙ est mẽsura eẽe incorruptibiliũ, pp ꝙ añ ipsum nõ est alia mẽsura nisi æternitas, & p cõsequẽs loqtur de sapientia diuina quæ sola est æterna pp qđ dixerunt alij, ꝙ loquitur de sapiẽtia Dei essentialiter dicta. Sed cõtra hoc videtur textus cũ dicitur.* Ois sap. *esse vero ab aliquo nõ cõpetit essentiæ diuinæ, sed tantum procedẽtis psonæ. Itẽ inf. 24.a. auctor loquẽs in psona huius sapiẽtiæ dicit.* Ego ex ore alt. pro. primog. *Prodire vero ex ore altissimi, & p modũ geniti vel nati est ppriũ filij, q est sapiẽtia genita, pp qđ cõmunius dicit, ꝙ auctor loqtur hic de sapiẽtia genita, cuius primo describitur emanatio interior, secũdo exterior, ibi.* Fõs sa. *Prima diuiditur in tres partes, quia primo ponitur emanationis consubstantialitas & æternitas, secũdo eius incõprehẽsibilitas, ibi.* Arenã. *tertio primitas, ibi.* Prior oĩum. *Circa primũ dicitur.* 1 Ois sap. *i. filius cuius ppriũ est esse sapiẽtia Dei genita, & eius attributũ seu appropiatũ sapiẽtia essentialiter dicta sicut attributũ patris est potentia. Dicitur ẽt cũ hoc filius oĩs sapiẽtia, qa cõtinet supereminẽter oẽs modos & altitudines & no itias sapiẽtiæ creatæ.* 2 A do. *i. procedẽs a Deo patre distinctus i psona.* 3 Et cũ. *indistinctus in essentia.* 4 Sẽper. *in quo ondĩtur huius emanationis æternitas.* 5 Are.ma. *Hic consequenter ondĩtur sapiẽtiæ genitæ incõprehẽsibilitas. Nã non est primo, i. a priori cognoscibilis a nobis in pñti, sed solũ p posterius. i. p effectus q in proportionabiliter distãt a pfectione ipsius. Et iõ si cõprehẽderentur, nõ tñ per hoc hæc sapiẽtia pfecte attingeretur, & tñ eius effectus sunt a nobis incõprehẽsibiles, sicut plenius fuit oñsum sup illud Ecc.1.a.* Cũctæ res dif. *Sed qa posset aliquis credere, ꝙ saltẽ aliquæ creaturæ essent ab hoĩbus cõprehensæ, iõ ponit exẽplũ de aliquib. de quarũ incõprehẽsione notũ est oĩbus dicẽs.* Are.ma. *Quis dinumerauit? q.d. nullus hominum, et de duob. primis est manifestũ. De tertio vero posset dubitari, nã anni a principio mũdi sunt numerati, & p cõsequẽs mẽses & dies possunt numerari. Ad qđ dicẽdũ, qđ anni non sunt numerati certitudinaliter & prec se. Quod patet primo, qa septuaginta interptes multo plures annos cõputant ab initio mũdi, quã in libris Heb. hẽatur. Itẽ in libris Heb. cõputantur ann. secundũ vitas patrũ, vt hr̃ Gen. 5. Et iterũ secundũ tẽpora regũ, vt patet in lib. Reg. & Par. In tali vero cõputatione frequẽter vnus annus p duob. cõputatur, & econuerso, vt frequẽter oñsum est in supiorib. libris. Iterũ a reditu captiuitatis Babylonicæ vsq; ad Christũ non hr̃ aliqua numeratio per sacram scripturam. Et iõ pp tantam varietatẽ hñ dr̃, ꝙ dies seculi nõ sunt ab aliquo hoĩe numerati certitudinaliter & pcise.* 6 Alti.cæ. *fundũ abyssi. i. oceani.* 7 Quis dim. *Quasi dicat, nullus hoĩum. Et de duob. primis est manifestum. De tertio vero dicendum, ꝙ licet profundum oceani sit mẽsuratum a nautis in aliquibus locis aridæ propinquis, nõ tñ in omnib. sed in paucis respectiue in quib. est mare nauigabile, iõ cõcludit.* 8 Sap. Dei. *genitã.* 9 Prę ceden. *Quia per verbũ ꝙ est idem cũ ipsa,* omnia facta sunt. *Ioa.1. Causa vero effectiua præcedit suos effectus.* 10 Prior om. *Hic cõsequenter ostenditur sapientiæ genitæ prioritas, Sciãdum tamen, ꝙ aliq istã literã exponũt de sapientiæ genitæ incarnatione, eo ꝙ dicitur hic:* Prior omniũ. *Creari vero sibi nõ competit nisi rõne naturæ humanæ, quæ creata est, sed contra hoc arguitur, quia licet sapientia genita ratione humanitatis assumptæ possit dici creata, sicut dicitur. Ioa.1.* Verb. caro fac. *tamen non potest hoc modo dici prior creatura vel prior creata, nam ante tempus incarnationis multa fuerunt creata. Ad quod respondent, quod non accipitur hic prioritas durationis, sed auctoritatis & dignitatis, nam humanitas Christi propter vnionem ad verbum & plenitudinem gratiæ facta est dignior omnibus creaturis.*

Anni ab initio mundi.

Sapiẽtia quo modo omniũ prior dicatur

a *Fons sapientiæ*. Origo omnis sapientiæ a verbo Dei proce-
A dit, quod Deus ex Deo semper cum patre manet in cælis, sed ingressus mundum per dispensationem humanitatis dedit mandata salutis. vnde. *Verba vitæ æternæ habes.*

Ioan 6.g. b *Radix sapien.* Ostēdit neminem posse profunditatem Dei penetrare vel magnitudinē bonitatis eius & misericordiæ. Vnde ad liberationem & illuminationem humani generis homo fieri
B dignatus est, vnde. *Ge-*
Psal.35.c. *nerationem eius quis enarrabit?*

c *Ipse creauit illam.* Vnigeniti sci. aduentum, per verbum sibi coæternum cum spiritusancto dispensauit, quomodo per Virginis partum ad salutem mundi veniret, & creaturas repararet, & hominem ad agnitionem & dilectionem sui reuocaret, dans illi donum spiritussancti, vt eius munere saluetur in æternum.
C

a est sapientia, & intellectus prudentiæ ab æuo. Fons sapien-
tiæ verbum Dei in excelsis. & ingressus illius mandata æter-
a Idest origo.
na. Radix sapientiæ cui reuelata est, & astutias illius quis
b agnouit? Disciplina sapientiæ cui reuelata est, & manifesta-
ta, & multiplicationem ingressus illius quis intellexit? Vnus
est altissimus creator omnium, omnipotens, & rex potens,
& metuendus nimis, sedens super thronum illius, & domi-
nans Deus. Ipse creauit illam spiritusancto, & vidit & di-
c numerauit & mensus est. Et effudit illam super omnia o-
pera sua, & super omnem carnem, secundum datum
a Qui coercet a penis. b Virtutum.
d suum, præbet illam diligentibus se. Timor Domini gloria

* Idac. Mensuram dat pater, mensuram dat filius, mensu- D
ram dat spiritus sanctus, &c. De spiritu sancto in Salomone. *Spiritus sapientiæ replet pacem & dat salutis fructum, vidit & dinumerauit & mensus est vtraque in dono Dei.*

d *Timor domini gloria. Beatus vir qui timet dominum, in mandatis*
1 *eius cupit nimis. Gloria*
2 *& diuitiæ in domo eius,*
3 *&c. Timor domini.* Duæ
4 species sunt timoris.
5 De altera dicitur. *Ti-*
6 *mor † animæ in charita-*
7 *te, &c.* Qui hunc hēnt
8 propter metū gehen-
9 næ peccare desinunt,
10 & vitam corrigunt, E
11 hic introducit charita
12 tem, sed & foras mitti
13 tur. Qui enim sic ti-
14 met, nōdum amat nec
15 desiderat bona, sed
16 cauet mala, sed tamē
17 se corrigit, & bona de
18 siderare incipit. De al
19 tera scriptum est. *Timor domini sanctus permanet in seculum secu-*
20 *li.* Timet.n. vnusquisque ne amittat bona, & Dei præsentiā,
21 quæ in æternum frui desiderat, de quo dicitur.
22 F

Timor

Ida.

NICOLAVS DE LYRA.

* ris. *Et hoc mō loquitur B. Ioannes Baptista de Christo. Ioan. 1. d.* Post me venit vir, *s. Christus,* qui ante me factus est. *nō tempore sed dignitate, quia factus est superior et prælatus meus, vt exponūt sancti. Sed licet hoc dictum habeat bonum intellectum, tamen non videtur procedere secundum mentem auctoris huius libri, nam infra 24. b. loquens in persona huius sapiētiæ dicit. Ab initio & ante secula creata sum. Ex quo patet, quod creationem huius sapientiæ nō vocat incarnationem quæ facta est in tempore, sed eius emanationem æternam a patre, quæ large loquendo dicitur creatio, inquantū filius accipit esse a patre, sicut & per creationem accipitur esse, non autem quantum ad hoc, quod creatio est de nihilo, & quod per eam accipitur esse in diuersitate essentiæ. Nam filius in diuinis est de substātia patris, et accipitur idem esse cū patre. Et est aliqualiter similis modus loquendi, sicut cū dicitur aliquis imperator vel rex creari, quæ creatio non est de nihilo, nec per hoc accipitur aliquia esse nouum absolutum, vt communius dicitur sed tantum relatio noua domini ad subditos. Et per hoc patet ad argumentum quod fiebat superius ex hac auctoritate. Dicēdum igitur, quod sicut prædictum est, hic ponitur emanationis sapientiæ genitæ quædā primitas respectu omnis alterius emanationis, non solū creaturarum, sed ēt spiritussancti, eo modo loquēdi quo emanatio filij dicitur prima, & spiritussancti secunda, sicut spiritussanctus dicitur in Trinitate tertia persona. licet enim in diuinis personis & earum emanationib. non sit prius & posterius duratione vel natura, tamē est ibi secundum aliquos prioritas et posterioritas originis, quia vna persona est ab alia, et non econuerso, & secundum omnes est ibi prioritas & posterioritas secundū nostrum modū intelligendi. nam emanatio verbi præintelligitur emanationi amoris. Sic igitur dicitur.* Prior omni, cre. est sa. *i. per æternā generationem. Et quod iste sit intellectus auctoris, videtur ex hoc quod inf. 34. b. antequam in persona huius sapientiæ loquens diceret.* Ab initio & ante secula creata sum. *præmisit dicens in persona eiusdem sapiētiæ.* Ego ex ore altissimi prodij primogenita ante omnē creaturam. *Per hoc insinuans, qd huius sapientiæ creatio nō est aliud quam eius æterna processio. Locutiones tamē istæ et cōsimiles non sunt extendendæ, sed magis cauendæ a fidelibus, quia fauere videntur errori Arrij, qui dixit Dei filium esse puram creaturam, si tamen inueniātur in dictis sanctorum, vel libris sacræ scripturæ canonicis, vel non canonicis, receptis tamen ab ecclesia ad legendum qualis est iste, vt dicit Hier. in prologo galeato, pie sunt exponendæ.*

1 Et intel. pru. ab æuo. *Est aūt intellectus habitus principiorum, item omnes morales virtutes connectuntur prudentiæ, et ideo principia virtutum moralium dicuntur principia prudentiæ, igitur quia notitia horum principiorum superminenter est in sapiētia genita, ideo dicitur.* Intellectus prudentiæ ab. *i. ab æterno, æuum enim est quasi mediū inter æternitatem & tempus, propter quod aliquando ponitur pro tempore, & aliquando pro æternitate, eo quod medium participat cū vtroque extremo, potest etiam dici ab æuo proprie dicto, eo quod æternitas propter sui simplicitatē assistit æuo & tempori, & cuilibet eorū parti.*

2 Fons sapien. *Hic consequenter agitur de emanatione sapientiæ exteriori, per hoc quod eius effectus creaturis communicatur. Et hoc est quod dicitur.* Fons sapientiæ. *i. ex quo deriuantur effectus sapientiæ tanquam quidam riuuli, est supple.*

3 Verbum Dei. *Quod idem est cum sapientia genita.*

4 In excelsis. *Nam primo fuit in angelis sanctis, & consequenter in alijs creaturis.*

5 Et ingressus. *Dicuntur autem ingressus sapientiæ ad omnes eius reuelationes, & maxime notabiles, illa vero fuit valde notabilis, qua descendit in montem Sinai legem dando audiente cuncto populo, vt habetur Exo. 20. Ideo subditur.* Mandata æterna. *tunc enim dedit decalogi præcepta, quæ dicuntur æterna, eo quod sunt via deueniendi ad vitam æternam, Matt. 19. b.* Si vis ad vitam ingredi, serua mādata. *Sed quia posset aliquis credere, quod per tales reuelationes sapientia Dei perfecte cognosci posset, ideo hoc remouet, dicens.*

6 Radix sapientiæ. *q. d. nulli. Tunc enim radix alicuius reuelari dicitur, quando perfecte cognoscitur.*

7 Et astutias il. *i. subtilitates contra mala.*

8 Quis agno. *q. d. nullus. Tanta est quod de malis elicit bona, vt dicit Aug. in Enchiridion.*

9 Disciplinæ cui reue. *s. perfecte. Hoc enim importat manifestatio. q. d. nulli, quia nulla creatura capax est talis notitiæ, cum sit infinita.*

10 Et multi. *effectus eius.*

11 Quis intel. *q. d. nulla creatura. Licet enim Christus inquantum homo habeat notitiam creatam omnium effectuum Dei qui facti sunt & fient, non tamē habet notitiam omnium possibilium a Deo fieri, et quia talis notitia est Dei propria, ideo subditur.*

12 Vnus est al. *Nam est ipsa bonitas per essentiam.*

13 Creator. *per suam potentiam, ideo subditur.* Omnipotens. *Et quia non solum est omniū rerum creator, sed etiā gubernator, subditur.*

14 Et rex. *Sedens super thronum illius. s. sapientiæ, per quod designatur potestas iudiciaria, quæ attribuitur filio qui est sapientia genita, Ioan. 5. d.* Pater omne iudicium dedit filio.

15 Ipse. *s. pater.* 16 Creauit illam. *Modo supradicto.*

17 Spiritusancto. *Nō principatiue, quia spiritussanctus nō est principiū filij, sed cōcomitatiue, quia tres personæ sunt coæquales et coæternæ.*

18 Et vidit. *i. perfecte cognouit. pater enim perfecte cognoscit filium.*

19 Et effudit. *quia sapientia Dei quæ est attributum filij, relucet in omnibus operibus Dei, et quia natura humana ratione intellectus super alia corporalia capax est effectus sapientiæ diuinæ, ideo subditur.*

20 Et super. *i. super omnem hominem quem illuminat naturali lumine intellectus. Ioan. 1.* Illuminat omnem ho. ve. in hunc mundum. *Sed quia super hoc dat iustis lumen gratiæ, ideo subditur.*

21 Secundum da. *s. luminis naturalis.* Præbet il. *& sequitur.*

22 Timor do. *Postquā auctor declarauit principium effectiuum sapientiæ, hic consequenter declarat aliud principium dispositiuum, quod dicitur timor. Nam sicut puer ad sapientiam humanam disponitur, & in ea proficit timendo magistrū, sic homo se habet ad diuinam sapiētiā timendo Deum. Ad euidentiam dicendorum sciēdum, quod timor a doctorib. diuiditur in timorem mūdanum, seruilem, initialem, et filialem. Obiectum enim timoris est malū, quod est duplex, scilicet pœnæ & culpæ. Si igitur propter malum pœnæ quod aliquis timet, auertatur a Deo per peccatum mortale, dicitur timor mundanus vel humanus. Si autē propter malum pœnæ quod timet, conuertatur ad Deum ei inhærendo,*

* &

a *Timor domini delectabit cor.* Hic suauitatem tribuit internā, A & in futuro vitam æternam.
Rō.5.b. b *Dilectio,&c.* Rab. Charitas Dei, vera est sapientia, quæ per spiritumsanctū diffunditur in cordib. nostris, qui replet nos dulcedine dilectionis Dei ĩ agnitione magnaliū eius. vnde,
1.Ioh.2.c. *Vos vnctionem habetis a sancto, qui nostis omnia,&c.* Vnctio.n.spiritualis ipse spiritus est, cuius sacramentum est in vnctione visibili, cuius gratia instruit de omnibus. Alioquin otiosus est sermo doctoris. Charitas vero Dei quæ est donum spiritus, citisimè intelligere
Psal.10.b. & obseruare manda B ta Dei facit. Ipsa enim bonum incipit & perficit, ipsa in futuro remuneratio erit. vnde. *Adimplebis*
Psal.15.c. *me lætitia cum vultu tuo, delectationes in dextera tua.&c.*
Psal.83. c *Initium sapientiæ timor Domini.* * Aug. Est cupiditas amor adipiscendi aut obtinendi tēporalia. Huius minuendæ initiū est, Deum timere, qui solus timeri sine amore non pōt. Ad sapientiam.n.tenditur, & nihil verius eo quod dictū est, *Initium sapientiæ timor Domini.* Nemo est quippe
C qui non magis dolorē fugiat quàm appetat voluptatem, quandoquidē videmus ēt immanissimas bestias a maximis D voluptatibus absterreri dolorum metu, quod cū in earundē consuetudinem verterit, domitæ & mansuetæ vocant. Quapropter quoniā inest homini ratio, quæ cū seruit cupiditati peruersione miserabili, vt hoīes non timeantur, suggerit latere posse cōmissa & ad tegenda occulta peccata astutissimas fallacias comparat, eo fit vt homines quos, nondum delectat pulchritudo virtutis, nisi pęnis a pec cando deterreantur, quæ verissimè per sanctos & diuinos viros prædicantur, & quod celant hominibus, Deo celari non E posse cōstituant, difficilius domentur quàm feræ.
d *Timor domini.* Sine timore Dei & obseruatione mandatorū eius nulla religio est. vnde, *Si quis putatse religiosum esse, non refrenans linguam suam,* Iaco.1.d. *sed seducens cor suum, huius vana est religio &cæt.*
e *Timen. dominum bene erit, & in diebus consolationis illius benedicece.* Qui scilicet timore Dei in fide & doctrina & operatione F regulam iustitiæ seruat. Prou.1.a. & 9.c.

a In præsenti rectæ confessionis. b In futuro. c Aeternæ beatitudinis. 1
d Amore inenarrabili. 2
a & gloriatio[a] & lætitia, & c[b]orona exulta[c]tionis. Ti[d]mor domini 3
a In præsenti. ¶In futuro.
delecta[a]bit cor, & dabit lætitiam & gaudium in longitudine 4
a Aeterna beatitudo. b In fine huius vitæ. 5
dierum. Timēti dominum bene erit in extre[b]mis, & in die de- 6
¶Mortis. 7
functionis suæ benedicetur. Quibus autem apparuerit in vi- 8 9
¶Aeterna beatitudine. a ¶In fine huius vitæ. 10
b su, diligunt eam in visione, & in agnitione magna[a]lium suorū. 11
c Dilectio Dei honorabilis sapientia. † Initium sapientiæ ti- 12
a Matris ecclesiæ. b ¶Quia sanctis animabus sociatur. 13
mor domini, & cum fidelibus in vulua[a] co[b]ncreatus est, & 14
a Quibus dicitur, Euge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis. 15
cum electis fœminis gradietur, & cum iustis & fidelibus a- 16
d gnoscetur. Timor domini, scien[a]tiæ religiositas. Religiositas 17 18
a ¶In hoc seculo. ¶In futuro, 19
custo[a]diet, & iustificabit cor, iucunditatem atque gaudium 20
a Alias consummationis. 21
e dabit. Timenti dominum bene erit, & in diebus conso[a]latio- 22
a Qui magis timet Deum, magis sapiens est, & quanto sapientior, tanto fructibus bonorum operum plenior. non enim timor Dei otiosus est. 23
nis illius benedicetur. Ple[a]nitudo sapientiæ timere Deum, & 24
plenitudo a fructibus illius. Omnem domum illius implebit 25 26
b Sapientiæ. ¶Vitæ æternæ. 27
a generationibus, & receptacula a thesauris illius. Corona sa- 28

NICOLAVS DE LYRA.

& hoc principaliter propter uitationem huius mali, hoc est nisi propter amorē boni proprij quo timet priuari, & quod diligit, in eo principaliter finē constituendo, & talis timor dicitur seruilis nec stat cū charitate, quæ principaliter facit diligere bonum diuinum. Si autē aliquis Deo inhæreat propter malum culpæ quod timet, sic dicitur timor filialis. Propriū est enim filiorum timere offensam patris. Si autem propter vtrumque malū Deo inhæreat, principaliter tamen propter malum culpæ, ne Deū offendat, sic dicitur timor initialis differens a filiali, sicut imperfectū a perfecto, & sic stat cū charitate, minus tamē perfecta, igitur quia auctor, iste loquitur de timore prout stat cum charitate, vt patet ex suo processu, ideo loquitur hic tantum de timore filiali & initiali. Sic ergo procedit, quia primo declarat timoris Dei fructū, secūdo incitat ad ipsum timendū, ibi. Fili concupiscens sapientiam. *Prima adhuc in duas, quia primo ostendit fructū timoris in adeptione boni, secūdo in vitatione mali, ibi,* Timor domini expellit peccatū. *Prima adhuc in duas. Nā primo agit de timore filiali, secundo de initiali, ibi,* Initium sapientiæ. *Circa primū ponitur primo fructus timoris filialis pro statu patriæ, cum dicitur,* Timor domini glo. *quia per ipsum meretur quis gloriam. Et dicitur hic gloria pro gloriæ habitu.*

1 Et gloriatio. *pro eius actu.*

2 Et lætitia. *pro eius diffusione ad inferiores vires animæ, qđ erit in resurrectione, tunc.n.animæ gloria redundabit ad corpus, & per consequens ad vires sensitiuas, quæ sunt totius coniuncti. Talis autem diffusio vocatur lætitia, a latitudine dicta, quasi quædam latitia.*

3 Et corona exultat. *propter triumphū perfectum de aduersarijs.*

4 Timor domini delectabit. *meritorie, quia per eū meretur fruitionem beatam, quæ proprie vocatur delectatio, quasi de alio lactatio, nam beati lactantur vberibus diuinæ consolationis.*

5 Et dabit læ.& gau. *Dicit gaudium propter gloriam animæ, & lætitiam propter redundantiam eius ad corpus, vt dictum est.*

6 In longi.die. *Idest sine fine. Consequenter ponitur fructus timoris filialis pro statu vitæ, cum dicitur.*

7 Timenti do.bene e.in extre. *vitæ præsentis, quia talis timor cauere facit Dei offensam, & sic excludit dæmonum potestatē, & meretur sanctorum angelorum assistentiam, Lu.16.e. Factum est autem, vt moreretur mendicus, & portaretur ab angelis in sinum Abrahæ.*

8 Et in die defunctionis suæ benedicetur. *a Deo & hominibus sibi bene imprecantibus.*

9 Quibus autem apparuerit in vi. *per reuelationem propheticā.*

10 Diligunt eam in visione. *scilicet prophetica, quę est donū Dei.*

11 Et in agnitione magnalium suorum. *quorū cognitio est delectabilis. Et quia ex supradictis posset aliquis credere, quod prædictorū fructuū timor esset magis causa, quā charitas ideo hoc remouet dicens.*

12 Dilectio Dei honorabilis sapientia. *i. excellentior in acquisitione sapientiæ, quæ accipitur hic prout includit omnem virtutem, vt dictum est supra.*

13 Initium sapientiæ timor do. *Hic cōsequenter agitur de timore initiali, qui de imperfecto ad perfectū procedit, vt prædictū est. Ideo dicitur:* Initium sapientiæ timor do. *Licet autē timor seruilis disponat aliqualiter ad sapientiam, inquantū retrahit a peccato propter offensam, & sic est aliquo modo principium sapientiæ, tamen istud principiū est extrinsecū a sapientia, sicut & a charitate, sed timor initialis est principium intrinsecum, sicut & fundamentum est primū principiū domus intrinsecum, & similiter domini timor est principium intrinsecum spiritualis ædificationis.*

14 Et cum fidelibus in vulua cōcreatus est. *i. in baptismo, qui est spiritualis generatio, in quo datur gratia spiritus sancti. Potest ēt accipi ad literā de sanctificatis in vtero matris. Potest etiam exponi de alijs inquantum puer animatus adhuc existens in vtero matris habet quandam dispositionem, quamuis longinquam ad gratiæ receptionem.*

15 Et cū electis fœminis gra. *deducendo eas ad virtutis augmētū.*

16 Et cum iu.& fi.a. *supple esse p r opera exteriora virtutū. Ista tamē cognitio est tātū coniecturalis, quia timor iste connexus est charitati, quę nō cognoscitur p certitudinē ab habēte, & multo minus ab alijs.*

17 Timor d. *i. religatio scientiæ circa Deum, ne effluat ad inquirendum curiosa.*

18 Religi.cu.& iu.cor. *ne effluat ad diligendum indebite vana & curiosa delectabilia.*

19 Iucun. *in præsenti ex puritate conscientiæ.*

20 Atque gau. *in futuro per adeptionem gloriæ. ideo subditur.*

21 Ti.do.bene. *nam in patria nullum erit malum.*

22 Et in die.con.il. *i. fruitionis beatæ.*

23 Bene. *a Deo & angelis.*

24 Plen. *qa ducit ad gloriā, q̄ est plenitudo sapiētiæ in visione beata.*

25 Et ple. a fru.il. *quia fruitio beata inseparabilis est a visione.*

26 Omnem do.il.imple. *quia dona Dei complentur in patria ad quam ducit timor, vt dictum est.*

27 Et re.i. *vires animę quę replebūtur in patria ex summa pfectione.*

28 Coro.sa. *quia meretur coronam gloriæ solis sapientibus debitam.*

Di- Tom.3. Rr Replent

A a *Et vidit*. in conspectu eius sunt omnia, vnicuique conseruat dignam retributionem.

b *Ram*. Per sapientiam diuinam habet homo scientiã vitãdi malum, & intellectum faciendi bonũ, vtrumque enim in auditore operatur in fine. vnde, *Qui audit me, nõ confundetur, & qui operantur in me, non peccabunt*. Qui elucidant me, vitam æternam habebunt. Initium sapiẽtię, timor domini. *Intellectus bonus omnibus facientibus eum*. Eccle.34.c. Psal.110.b.

c *In thesauris*. In legis meditatione vtrumque declaratur, quomodo. s. vitanda sunt mala, & quomodo discenda spiritualis sapientia, & exercenda bona opera in quibus est religio vera. B

d *Sapientiæ intellect*. Quæ prohibet peccata, & carnalia desideria. vnde. *Non amat pestilens eum qui se corrigit, nec ad sapientes graditur*. Proue.15.b.

e *Timor, &c*. Quia per pœnitentiã mũdat a præteritis peccatis, vel prohibet à commitendis. Quia qui p timorẽ Dei sese nõ corrigit, in peccati voraginẽ cadit. Proue.14.a

f *Bonus sensus*. Vnde in Prouerbijs, *Labia sapientium custodiunt eos*. Et alibi, *Astutus omnia agit cum consilio: qui autem fatuus est, aperuit stultitiam*. Sapientis ergo hominis est verba tenere, & omnia modestę peragere. Ibid.31.p.

g *Enarrabunt sensum*. Aequanimiter, non mala pro malis, sed bona pro bonis tribuens.

h *Fili concupiscens sapie*. Qualiter ad sapientiam peruenias, ipsa sapientia monstrat, quia sine conseruatione iustitiæ, nemo peruenit ad culmen sapientiæ. vnde Iacob. *Qui sapiens, inquit, & disciplinatus inter vos, ostendat conuersationem bonam in mansuetudine sapientiæ*. Iaco.3.c.

C

a ¶ Deus cui assistunt omnia merita. b ¶ Gaudete, & exultate, quia merces vestra multa est in cælis.

a pientiæ timor domini, † replens pacem, & salutis fructũ, &

a ¶ Capilli capitis vestri omnes numerati sunt. b ¶ Sapientia, & timor Dei, quia omne datum optimum, & desursum est.

vidit, & dinumerauit eã. Vtraque aũt sunt dona Dei. Scientiam, & intellectum prudentiæ sapientia compartietur, &

¶ Aeternam.

gloriam tenentium se exaltat. Radix sapientiæ est timere do-

a ¶ Sententiæ scripturarum, quas per orbem terrarum euangelica pandit doctrina. b ¶ Cælum, & terra transibunt, verba autem mea non transibunt.

b minum. Rami enim illius longęui. In thesauris sapientiæ in-

c a ¶ Abominabilis.

d tellectus, & scientiæ religiositas, execratio autem peccatori-

e bus sapientia. Timor domini expellit peccatum. Nam qui si-

¶ Dei.

f ne timore est, nõ poterit iustificari, iracundia enim animosi-

Retribucionis. Vere.

tatis illius subuersio illius est. Vsque in tempus sustinebit patiens, & postea redditio iucunditatis. Bonus sensus vsque in

Retributionis. a Non potest abscondi quod iustitia facit manifestari.

g tempus abscondet verba illius, & labia multorũ enarrabunt sensum illius. In thesauris sapiẽtiæ significatio disciplinæ, † e-

a ¶ Abominabilis.

h xecratio autem peccatori cultura Dei. Fili concupiscens sa-

i pientiam, cõserua iustitiã, & Deus præbebit illã tibi. Sapien-

D * August. Prior est in recta hominis eruditione labor operandi, quæ iusta sunt, quam voluptas intelligẽdi, quę vera sunt. Ad hoc valet quod scriptum est, *Concupisti sapientiã, serua mandata, & Dominus præbebit illam tibi*. Mandata vtiq; ad iustitiam pertinentia, iustitiã autẽ, quæ ex fide est, quę inter tentationũ incerta versatur, vt piè credendo quod nondum intelligit, etiam intelligentiæ meritũ consequatur. Quantum enim valet quod modò cõmemoraui esse scriptum, *Concupisti sapientiã, serua mandata, & dominus præbebit illam tibi*, tantũ, & illud valere arbitror, *Nisi credideritis non intelligetis*. vt iustitia ad fidem, ad sapientiam vero intelligentia pertinere mõstretur. Proinde in his, qui flagrant ingenti amore perspicuæ veritatis, nõ est improbandum studiũ, sed ad ordinem reuocandum, vt à fide incipiat, & bonis moribus nitatur peruenire quo tendit. In eo quippe quo versatur, virtus est laboriosa, in eo vero quod appetit, luminosa sapientia. E

i *Sapientia enim, & disciplina*. Sicut sæpe dictum est. Timor domini sapientiæ, & disciplinæ custodia est, cui conuenit fides recta, & morum temperantia, quia sine fide impossibile est placere Deo, & bonorum vita semper tranquilla est. vnde Mat. *Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris*. Qui enim vere timet Deum, non potest esse sine fide, & operibus bonis, quæ replent hominem virtutibus, & Deo acceptabilem faciunt. Vnde, *Homini bono in conspectu suo dedit Deus sapientiam, & scientiam, & lætitiam. Peccatori autem dedit afflictionem, & curam superfluam*.

* AV- Duplici F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Replent pa*. quia gloria quam meretur timor, satiat totaliter appetitum.

2 *Vidit, &c*. s. sapientiã ad quam pfecte venire facit timor.

3 *Vtraque au*. scilicet sapientia, & timor.

4 *Sunt dona Dei*. Hoc dicit ne crederet aliquis, quòd solus timor sit Dei donum, & non sapientia.

5 *Scientiam*. i. notitiam speculabilium necessariã ad salutẽ.

6 *Et intellect*. i. notitiam moralium necessariam ad salutem.

7 *Sapien. compar*. i. diuidet. Non tamẽ sic intelligendo, quòd hæc duo, scilicet timor, & sapientia separent abinuicẽ, quia sunt cõnexa charitati. Sed qa hęc duo dant hominib' multis, & distinctis, & ille qui hęc dona chari' amplectit, apud Deũ pl' meret. ideo subdit, Et gloriã tenẽtiũ se exaltat. Sequitur. 8 *Radix sapientiæ est, &c*. Nam timor initialis est principium intrinsecum sapientię, vt dictum est supra, sicut radix est principium intrinsecum arboris.

9 *Rami enim illi*. scilicet virtutes, quę procedunt à sapientia.

10 *Longæui*. Quia permanent in patria, tamẽ scundum alios actus conuenientes statui glorię.

11 *In thesauris sapien. intellect*. id est, inter preciosa eius dona. Intellect', q est habit' primorũ in speculabilib' & operabilibus. 12 *Et scientiæ religiosi*. Idest religatio notitię erga Deũ, qua restringitur animus, ne p vana, & curiosa euagetur.

13 *Execratio autem peccatoribus sa*. q.d. quamuis sit multum pretiosa, tamen abominabilis est peccatoribus propter habitum vitiosum, sicut cibus sapidus abominabilis est habenti gustũ animę ex remorsu conscientię infectum.

14 *Timor domini*. Hic consequẽter ponitur fructus timoris in euitatione mali, cum dicitur, *Timor do*. Initialis & filialis.

15 *Expellit pec*. tanq̃ sibi contrariũ, eò q est annexus charitati. Hęc est enim lex cõtrariorũ, quod in eodẽ susceptibili mutuo se expellunt.

16 *Nam qui sine timo*. est. s. Dei.

17 *Non pote. iustifica*. Nam primũ quod pertinent ad iustitiã, est esse subditum Deo, quod facit timor, sicut suo superiori.

18 *Iracundia enim animo. il*. i. superbię eius, qua Deo rebellat.

19 *Subuersio il*. s. ab omni bono. Et qa supbus nõ solũ rebellat Deo, sed etiã molestias infert fidelib', q sunt mẽbra ei'. ideo subdit. 20 *Vsque in tẽ. substinebit patiens*. Molestias superbi.

21 *Et postea redditio iu*. qa patienti redditur pręmium glorię, & superbo pœna gehennę.

22 *Bonus sensus*. i. homo bonę industriæ.

23 *Vsque in tem*. conueniens.

24 *Abscondet ver il*. i. superbi, & proterui patienter tacendo.

25 *Labia multorum enarra. sen. il*. sicut patet de Dauid, cuius sensum multi commendant, eo quod patienter audiuit verba Semei proteruientis. 2. Regum. 16.

26 *In thesauris sa*. i. inter eius pretiosa.

27 *Significatio*. disciplinæ. Qua aliquis patienter tolerat molestias, tanquam flagella Dei, sicut patris corripientis, sed qa peccatores obstinati ex talibus nõ emendant, sed à Deo magis elongantur, ideo subditur. 28 *Execratio au. pec. cul. Dei*. Qui colit fide, spe, & charitate, vt dicit Aug. in Euchiridion.

29 *Fili concupis*. Postq̃ ostendit timoris fructũ, hic conseq̃nter inducit ad timorẽ habendũ. Et primo ex consideratione mali, secundo ex consideratione boni, ibi Qui timetis dominũ. circa mediũ ca. 2. Prima in duas, secundũ consideratione duplicis mali, scilicet culpę, & pœnę Secundum incipit in principio secundica. Primo igit inducit ad timorẽ habendũ ex consideratione mali culpę, q p timorẽ euitent di. *Fili concupis*. Cuius initium est timor vt dictum est. 30 *Conserua iu*. Nemini nocendo: & Deo reuerentiam exhibendo.

31 *Et Deus præbe. il. ti*. Quia dat eam omnibus se disponentibus affluenter, Iac. 1. a.

32 *Sapientia. n. & disci. ti. do*. supple est initiatiuè. Et dicitur sapientia,

Nam

a *Duplici corde.* Vir A duplex animo, incõstans est in omnibus vijs suis, qui scilicet, vult gaudere cum seculo, & regnare cum Christo.
b *Hypochrita in consp. homin.* Aliud corde gestans, & aliud opere mõstrans. vnde. *Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in ve. ouium.* (Matt. 7. b.)
c *Attende in illis, &c.* Manifestũ est, quòd qui sequitur hæreticos, animæ suæ acquirit damnationem, quia

tia enim & disciplina timor domini, & quod beneplacitum est illi, fides & mansuetudo, & adimplebit thesauros illius.
a Alias: Contumax non sis & incredibilis timori Dei. ¶ Credere oportet accedentem ad Deum, quia ipse est, & inquirentibus se remunerator sit. b Qui simpliciter quærit Deum, inueniet. Vnde, Simplicitas iustorum diriget eos, & supplantatio peruersorum vastabit illos.
Non sis incredibilis timori domini, & ne accesseris ad illum
a duplici corde. Ne fueris hypocrita in conspectu hominum,
b a Sicut qui prauo corde machinantur malum, & omni tempore iurgia seminant.
c & non scandalizeris in labiis tuis. Attende in illis ne forte ca-
das, & adducas animæ tuæ inhonorationẽ, & reuelet Deus ab-
scõsa tua, & in medio synagogæ elidat te, quoniã accessisti ma-
ligne ad dominum, & cor tuum plenum est dolo & fallacia.

1 quia in iudicio reue- D
2 labũtur occulta cor-
3 diũ, & reddetur vni
4 cuique secundũ ope
5 ra sua, *Disperdet enim* (Psal. 61. c. Psal. 5. b.)
6 *Deus omnes qui loquun*
7 *tur mendacium.* Qui
8 abominatur virum
9 sanguinum & dolo-
10 sum, vnde Attẽdite
11 a fermẽto Pharisæo-
12 rum, quod est hypo
13 crisis. Et alibi. *Veniet* (Luc. 12. a.)
14 *dominus serui illius, &* (Mat. 24. d.)
15 *diuidet eum, partemque*
16 *eius ponet cum hypocri-*
17 *tis, ibi erit fletus & stridor dentium.*

NICOLAVS DE LYRA.

* pientia, quantum ad notitiã de diuinis, & disciplina quantum ad mores. 1 *Et quod bene pla. est il.* s. Deo.
2 *Fides & man.* supple est ipse timor initiatiue, quia facit acquiescere articulis fidei, & reprimere motus iracundiæ.
3 *Et adimple.* s. Deus.
4 *Thesauros.* bonorum spiritualium.
5 *Illius.* Qui timet eum.
6 *Non sis incre. ti. domini.* i. illius qui incutiunt timorem eius, B sicut est iudicium extremum, & dura punitio peccatorum.
7 *Et ne ac. ad eum.* in ecclesia.
8 *Duplici cor.* i. pretendens exterius bonitatẽ, & interius habens iniquitatem. Et quoniam hoc faciunt hypocritę, subditur, Ne fueris hypocrita, &c.
9 *Et non s.* q. d. si detegatur veritas, mendax apparebis, ideo subditur.
10 *Attende in illis.* s. labijs tuis non plus dicendo de tua bonitate, quam sit in veritate.
11 *Ne for. cadas.* in peccatum manifestum.
12 *Et addu.* i. tibijpsi, accipiẽdo pro toto partem nobiliorem.
13 *Inhonorationem.* i. deiectionem coram Deo & hominib.
14 *Et reuelet Deus abscondita tua.* i. occulta peccata.
15 *Et in medio synagogę.* i. congregationis fidelium.
16 *Elidat te.* grauiter puniendo.
17 *Quoniam acces. maligne, &c.* sicut patet Act. 5. de Anania & Saphira, quos in conuentu fidelium interfecit subitò, eò qđ mentiti sunt fraudando de agri pretio. E

CAP. II.

a *Fili accedens &c.* Demonstrauit quid sit vitandum, nunc demonstrat quid sit agendum, dicens.
Fili accedens ad seruitutem Dei sta in iustitia & timo. Qui. n. vult ab illecebris mundi se abstinere, & in Christo pie viuere, persecutionem patitur. Dum enim accingi diuino seruitio præparat, bellum diaboli contra se excitat, & dum alia vitia subdit alijs reluctatur, & diuina dispensatione agitur, vt superet & superetur, ne extollatur. Sed quia humilitas & patientia illi necessaria est, sequitur, Deprime cor tuum, & sustine, &c.
b *Patientiam habe.* q. *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* quia scilicet radix & custos omniũ virtutũ patientia est. (Luc. 21. d.)
Sciendum aũt est, quòd patientia tribus modis exercetur. C A Deo enim flagellamur, sed cauendum est ne murmuremus. A proximo persecutiones, & dãna, & contumelias sustinemus, & cauẽdũ est ne mala pro malis retribuamus. Ab aduersario tẽtamur, sed prospiciendũ est ne ad delectationem peccati vel consensum flectamur, vel pro his præsentia quæramus, sed futura expectemus.

CAP. II.

a † Fili accedens ad seruitutem Dei, sta in iustitia & timore, & præpara animam
¶ Ne superbiat.
tuam ad tentationem. Deprime cor
a Ne in tribulatione deficias. b ¶ Quia nemo hoc agere nouit nisi diuinis instructus præceptis.
tuum & sustine, & inclina aurem tuam,
& excipe verba intellectus, & ne festi-
¶Alias tempore. a ¶ Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. b Finis. c Ne fractus pusillanimitate, finem laborum praoptes.
nes in tempus obductionis. Sustine sustentationes Dei, con-
iungere Deo, & sustine, vt crescat in nouissimo vita tua. Om-
a Quasi in afflictionis tempore longanimis esto & fortis, viriliter age, & confortetur cor tuum.
ne quod tibi applicitum fuerit accipe, & in dolore sustine, &
b in humilitate tua patientiam habe, quoniam in igne proba-
c tur aurum & argentum, homines vero receptibiles in ca-
minus afflictionis.

c *Homines vero re-* (Ambr. in Psal. 118. octon. 19.)
1 *ceptibiles in camino hu-*
2 *miliationis.* * Amb.
3 Non solum in studijs
4 atque propositis, sed
5 etiam in tentationi-
6 bus humilitatem di-
7 ci posse, testimonijs
8 scripturarũ docemur
9 Si quidem lectũ est.
10 *Homines acceptabilis in*
11 *fornace humiliatis.* ταπεινώσεως
12 enim Græ-
13 cus dixit, quod est hu
14 militatis. Hoc ideo
15 posui quia plurimi
16 habent Latini, in for-
17 nace afflictionis. Lati
18 nus discernit, Grecus
19 nõ separat. ταπείνωσις
20 & humilitas virtutis
21 dicitur & humilitas
afflictionis. Nihil impedit si latinus separat. Non. n. Grecus ex Latinis trãstulit, sed Latinus ex Greco. Deniq; & Hebrei quan- F

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. II.

Fili acce. ad seruitu. Dei. Postquam auctor induxit ad timendum Deum ex cõsideratione mali culpæ, quod per Dei timorem euitatur, hic consequenter ad idem inducit ex consideratione mali pęnæ, quod per timorem Dei leuius toleratur, dicens. 1 *Fili accedens ad seruitutem Dei.* per conceptũ melioris propositi.
2 *Sta in in iustitia.* erga proximum.
3 *Et timore.* erga Deum.
4 *Et præpa. animam tuam ad tentationem.* contra diabolũ qui talibus aduersa nititur procurare. 2. Tim. 3. c. *Omnes qui pie viuere volunt in Christo, persecutionem patientur.*
5 *Deprime cor. tu.* motus impatientiæ reprimendo.
6 *Et sustine.* patienter, aduersa tolerando.
7 *Inclina aurem tuam, & suscipe ver. intelle.* i. verba ad patientiã inducentia, vt de passione Christi, & huiusmodi. 8 *Et ne festines in tempore obductionis.* i. clausionis sensuum, quòd fit tempore mortis. q. d. Non desideres mortem fractus propter aduersitatis prolixitatem.
9 *Sustine sustentationes Dei.* i. aduersa patienter tolerando, in quibus Deus sustentabit te. 1. Cor. 10. c. *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere.*
10 *Coniungere Deo.* per amorem. 11 *Et sustine.* aduersa patienter. 12 *Vt crescat in nouissi.* de vita corruptibili ad æternam transeundo. 13 *Omne quod tibi applicitum fue.* prosperum vel aduersum. 14 *Accip.* cum gratiarum actione.
15 *Et in do.* corporis inflicto tibi.
16 *Sustine.* patienter secundum animum, exemplo Eleazari dicentis. 2. Mac. 6. g. *Tu scis domine, quod cum a morte possem liberari, graues corporis sustineo dolores, secundum animam vero propter timorem tuum libenter hæc patior.*
17 *Et in humilitate tua.* i. deiectione corporali.
18 *Patientiam habe.* & ratio subditur.
19 *Quoniam in.* i. approbatur, quia purgatur & melioratur.
20 *Homines vero receptibi.* disciplinę Dei.
21 *In camino humiliationis.* purgantur, & à Deo approbantur.

A quandiu in Aegypto erant, in fornace erāt ferrea, hoc est, in fornace tentationis, in fornace afflictionis, cum duris affligerentur imperijs. vnde & scriptū est, *Quia eduxit eos Deus de fornace ferrea ex Aegypto.* Fornax erat ferrea, qā nulli⁹ ad huc in Aegypto opera virtutum plena lucebant, nullius aurū illic (Hiere. 11.)

rantē in domino confusum esse, vel permanentē in mādatis derelictum, vel inuocantem despectum. *Quia corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Et *qui facit voluntatē patris, intrabit in regnum cælorum.* Bene autem dicit, remittit in tēpore tribulationis peccata omnibus exquirentibus Deū in D (Ro. 10. Mat.)

fuerat cōprobatum, nullius plumbum iniquitatis exustū. Dura fornax, fornax mortis perpetuæ. Quam fornacē nullus poterat euadere, quæ omnes consumeret, in qua solus dolor inesset, & luctus. At vero fornax in qua Ananias, Azarias, Misael, hymnū Deo canebant, fornax aurea illa, non ferrea, per quam toto orbe sapientia fide deuotionis illuxit. Erat quidem etiam hæc fornax in Babylonia, vbi aurum nō erat spiritale, nisi forte captiuū. *Captiuā enim Dominus duxit captiuitatem.* Hoc erat (Hiere. 40. Iob. 10. Daniel. 3. Ephes. 4.) B

ª mino humiliationis. Crede Deo, & recuperabit te, & dirige 1 2
viam tuam, & spera in illum. Serua timorem illius, & in illo 3 4
a [Id est permane.]
veterasce. b Metuentes dominum sustinete misericordiam e- 5 6
c ius, & non deflectatis ab illo, ne cadatis. Qui timetis domi- 7 8
d num credite illi, & non euacuabitur merces vestra. Qui time- 9
tis dominum, sperate in illum, & in oblectationem veniet 10
[Desiderata.] [Lumine sapientiæ.] 11
vobis misericordia. Qui timetis dominum, diligite illum, & 12
e illuminabuntur corda vestra. Respicite filij nationes homi- 13
num, & scitote, quia nullus sperauit in domino, & confusus 14 15
est. Quis enim permansit in mandatis eius, & derelictus est? 16
Aut quis inuocauit illum, & despexit eum? Quoniam pius, & 17 18
misericors est Deus, & remittit in † dei tribulationis peccata, 19 20
f & protector est omnibus exquirētibus se in veritate. Væ du- 21
plici corde: & labiis scelestis, & manibus male facientibus † & 22 23
g peccatori terram ingredienti duabus vijs. Væ dissolutis corde 24 25
h i qui non credūt Deo, & ideo non protegentur ab eo. Væ his, qui 26 27

(† tempore)

veritate, qā sacrificiū Deo spiritus contribu. &c, Et, Prope est Deus omnibus inuocantibus se in veritate. (Psal. Psal.)

f *Væ duplici corde, & la.* Admonuit, ne quis duplici corde accederet ad Deum, nunc autem dicit, *Væ duplici corde, & la.* Qui e. n. praua cogitat, & loquitur, & prauis insistit operibus, nisi pœnituerit, in æternum peribit.

g *Duabus vijs terrā ingre.* qui facit mala, & sperat bona, vel, qui carnis sectatur opera, & spiritus sanctificationem se arbitratur perficere in timore, vel, quod Dei est opere exhibet, & q̄ mundi est, cogitatione quærit. Tales vero inconstantes sunt in omnibus vijs suis, quia facile in aduersis terrentur, & prosperis irretiuntur. E († Dei tis dan)

aurū in Dei sanctis, qui captiui erant apud Babylonios corpore, spiritu autem liberi apud Deū, soluti vinculis captiuitatis humanę, iugo gratię spiritalis innexi. Et fortasse eadē fornax ferrea fragilibus est aurea perseuerantibus. Oēs oportet per ignē probari, quicunque ad paradisum redire desiderāt.

a *Crede Deo, & recuperabit te.* Credere oportet afflictū. & dirigere gressus operum in Dei conspectum, & sperare in illū. vnde, *Reuela domino viam tuā, & spera in eo, & ipse fa.* Hinc Iere. ait, *Beatus qui confidit in domino, & erit Deus fiducia eius, &c.* (Psal 36 a. Iere. 17. a.)

b *Metuentes dominum. Beneplacitū est domino super timentes eum, & in eis qui sperant super mi. eius.* Qui enim veraciter metuit, patienter sustinet miserationem eius. *Qui autem dereliquerint Deum, confundentur, & in terra scribentur.* (Psal 146. b. Iere 17. b.)

c *Qui timetis dominum credite illi.* Hortatur timentes dominū vt credant illi qui ad certam mercedem peruenient. vnde, *Iustus enim ex fide viuit*, vnde, *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.* Et alibi, *Fides tua te saluum fecit.* (Ro. 1. b. Mat. 9. a. Luc. 19. g.)

d *Qui timetis dominum sperate in illum.* Tria commendat timentibus Deum, Credere, sperare, diligere. quia fide, spe, & charitate vere colitur Deus, & ad cōtemplationem peruenitur, quæ est beatitudo æterna.

C e *Respicite filij nationes hominū, & scitote: qā nullus sperauit in domino, & confusus est.* Rab. Hic quoque tria dicit, Neminem sperantem

✱Greg. Quisquis æternam patriam appetit, simplex proculdubio, & rect⁹ viuit, simplex videlicet ope, rect⁹ fide, simplex in bonis, quæ inferius pagit, rectus in summis, quę in intimis sentit. Sunt namque nonnulli qui in bonis, quę faciūt simplices nō sunt, dum non in his retributionē interius, sed exterius fauorem quęrunt. Vnde bene per quendam sapientem dicit, *Væ peccatori terrā ingredienti duabus vijs.* Duabus vijs peccator quippe terram ingreditur, quando, & Dei est quod opere exhibet, & mundi quod per cogitationem quærit. (Greg. Mo. 11.)

h *Dissolutis cor. &c.* Adhuc docet errorē cauere, virtutē amare. Oportet enim syncerum fidem seruare, & constantiā mentis habere, si quis desiderat Dei protectionē. Qui enim fide dubitat, spe vacillat, non peruenit ad coronam vitę, quæ tantum vere timentibus promittitur, qui s. fructū afferūt in patiētia. Qui autem in iudicio, scilicet per apostasiam vel hęresim, à fide discedunt, & prauis operibus insistūt, perpetuo cruciabuntur. Vnde his qui nō acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira, & indignatio, &c.

i *Væ his qui perdiderunt sustinentiam.* ✱ Greg. Sæpe dum præsentis vitę breuitas quasi diu perseueratum diligit, ab æterna spe F (Greg.)

NICOLAVS DE LYRA.

1 Crede Deo. *promittenti præmium propter patientiæ exercitiū*

2 Et recuperabit te. *de tēporali afflictione ad æternā consolationem sed quia fides sine operibus mortua est, ideo subditur.*

3 Et dirige viam tuam. *id est opera tua in Deum:*

4 Et spera in illum *securum præmium expetendo.*

5 Serua timorem illius. *scilicet castum: qui cauet offensam Dei.*

6 Et in illo veterasce. *q.d. non timeas Deum tantum pro hora, sicut illi qui audiunt tonitruum, vel vident imminere periculum, quo cessante recedunt à Dei timore. ideo concludit.*

7 Metuentes dominum sustinete misericordiam eius. *idest patienter expectate.*

8 Et non deflecta. ab il. *per impatientiam.*

9 Ne cadatis. *in gehennam.*

10 Qui timetis domi. *Postquam induxit ad timorem domini ex consideratione mali. Hic consequenter ad idē inducit ex consideratione boni. Circa quod primo facit propositum, secundo concludit intentū, ibi,* Qui timetis dominu. *Prima in duas, quia primo facit propositum promittēdo, secundo cōminando, ibi,* Væ duplici corde. *Circa primū primo ad Dei timorem inducit ex consideratione bonorum inde sequentium, quæ sunt fidei, spei, & charitatis augmētū. Nam timor castus est istis annexus, ideo crescunt ipso crescente, Et quantum ad primum dicitur,* Qui timetis dominum, credite illi, & nō euacabitur merces vestra. *q.d. consequens est, vt fides in vobis magis ferueat, & non euacuabitur merces vestra, sed magis augmentabitur. Quantum ad secundum subdit.*

11 Qui timetis dominum, sperate in ill. *Q. dicat: consequens est vt certius expectetis præmiū. Est enim spes certa expectatio futuræ beatitudinis ex gratia, & meritis proueniens. ideo subditur.*

12 Et in oble. *Quantum ad tertium subdit.*

13 Qui timetis dominum diligite illum. *feruentius amando.*

14 Et illumi. corda ve. *clarius cognoscendo. nam amor penetrare facit intima ipsius amati.*

15 Respicite. *Hic consequenter ad propositum inducit exemplum, dicens,* Respi. fi. natio. *per aspectum librorum sanctorum, in quibus scribuntur facta patrum, vt Abraham, Isaac, & cæterorum.*

16 Et sci. quia nul. sperauit in domino. *veraciter.*

17 Et confusus est. finaliter. *sed reportauit gloriam in præsenti, vt frequenter, & in futuro semper.*

18 Quis enim permansit in man. eius. *ea custodiendo.*

19 Et derelictus est. *i. priuatus auxilio diuino.*

20 Aut quis inuo. &c. *q. d. nullus.* Et *subditur ratio.*

21 Quoniam pi. & mi. de. *& patet litera.*

22 Væ du. cor. *Hic consequenter inducit ad timorē Dei communicā do pœnā, & per consequens boni amissionem carentibus Dei timore dicens,* Væ. du. *i. prætendenti bonum exterius, & habenti malū interius.*

23 Et labijs sce. *i. contra Deum blasphemis.*

24 Et manibus ma. *scilicet homicidio, rapina, & huiusmodi.* Et *sic tangitur hic triplex peccatum. s. cordis. oris, & operis, procedens ex defectu diuini timoris.*

25 Væ dissolu. cor. &c. *quorum cor est solutum, & separatum per infidelitatem a Deo.*

26 Et id. n. s. *à malo culpæ in præsenti, & a malo pœnæ in futuro*

27 Vę his qui perdi. sust. *id est patientiæ virtutem.*

Qui

spe animus frangit̃, & delectatus pręsentibus, desperationis
A suę caligine reuerberatur. Cumque longum putat qđ ad viuendi sibi spatiũ restat, repente vitã deserens æterna mala inuenit, quę vitare iã nequeat. Hinc est enim qđ per quendam sapientẽ dicitur. *Vę his qui perdiderunt sustinentiã.* Sustinẽtiam videlicet perdũt, qui dum diu se immorati visibilib' æstimant, spem inuisibiliũ derelinquũt. Cumque mens in pręsentibus figitur, vita terminat̃, & repente ad supplicia improuisa perueniunt, quæ decepti suis pręsumptionibus, aut nunquã se cõtingere aut tarde crediderunt.

a *Inspi.cœ.&c.* Licet omni tempore inspiciat oĩa Deus, tũc tamẽ inspicere dicitur, cum probare vel improbare aliquid dinoscitur.

B b *Qui timent do.non erunt incre.&c.* Alternando de amore, & dilectione Dei agit, qa timor domini permanet in seculũ seculi, & omnis qui diligit, ex Deo natus est, & cognoscit Deũ. Qui vero timet D Deũ, & diligit, & credit scripturis, seruat operãdo pręcepta Dei, & sẽper meditando quęrit quę beneplacita sunt illi, replebitur ergo sapientia, & charitate Dei. *Finis enim præcepti charitas, & qui diligit proximum, legem impleuit.* 1.Tim.1.a.

c *Qui ti. do. præ. &c.* Felix anima, q̃ quotidie mũdat cor suũ, vt suscipiat habitatorẽ Deũ, cuius possessor nullo eget bono, quia omniũ bonorũ autorẽ in se habet. Et qa ad hoc necessaria est mãdatorũ custodia, & boni operis patientia. qua puenitur ad agnitionem veritatis, Sequitur, *Qui timent do. custo.man. il. &c.* Iustus in primis accusator est sui. Prouer. 18.c. Sicut.n. humilitati p̃miũ, sic supbię restat supplicium. vnde Ioãnes, *Si dixerimus, quoniam peccatũ non habemus, ipsi nos seducimus.* 2.Ioh.1.c. Qui vere sapiens est, verus iustitię cultor est, quia sapientia dictat iustitiæ normam. E

perdiderunt sustinentiam, & qui dereliquerunt vias rectas,
a & diuerterunt in vias prauas. Et quid facient cum inspicere
b cœperit dominus? Qui timent dominum, non erunt incredibiles verbo illius, & qui diligunt illum, cõseruabunt † verbum illius. Qui timent dominum, inquirent, quæ beneplacita sunt ei, & qui diligunt illum, replebuntur lege ipsius. Qui
c timent dominum, præparabunt corda sua, & in conspectu illius santificabunt animas suas. Qui tement dominum, custodiunt mandata eius, & patientiam habebunt vsque ad inspectionẽ illius, dicentes, Si pœnitentia nõ egrimus, incidemus in manus dñi, & non in manus hominum. Secundum enim magnitudinem ipsius, sic, & misericordia illius cum ipso est.

Opere — Boni operis. — Agnitionem illius. — a Secundum altitudinem cæli a terra confirmauit dominus misericordiam suam super timentes se, &c. — † viam

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Qui dere. vias rectas, &c.* Sicut.n., & declinare a malo, & facere bonum sunt duę partes iustitiæ, sic per oppositum deserere bonum, & facere malum, sunt duæ partes iniustitię.
2 *Et quid facient cum in.* Idest punire.
3 *Cœper.do.* Licet enim omnia nuda, & aperta sunt oculis eius, Heb.4.d. tamẽ dicit̃ inspicere peccata, quãdo punit ea.
4 *Qui timent.* Hic consequenter concludit intentum.s.qđ ex timore Dei procedit multiplex bonum, di. *Qui timet dominum, non erunt incre. verbo.* sed magis credibiles.
5 *Et qui dili. illum, & c.* quia vera fides per dilectionẽ operat̃.
6 *Qui ti.do.* nam de voluntate eius implenda sunt soliciti.
7 *Et qui di.il.* quia plenitudo legis est dilectio. Ro.13.
8 *Qui ti.do.præ.cor.sua.* per munditiam interiorem.
9 *Et in con.san.ani.suas.* & non in conspectu hominum tantum, quod est proprium hypocritarum.
10 *Qui ti.do.* corde retinendo, & opere adimplendo.
11 *Et pa.ha.* in aduersis.
12 *Vsque ad inspe.ani.il.* Et accipitur hic anima pro voluntate diuina, q̃ tunc aspicit patientes, quãdo eos liberando reddit gaudentes. 13 *Si pœ.non ege.de pec.* a quibus hõ nõ potest in pręsenti vita eẽ immunis totaliter, iuxta illud.1.Iohan.1.c. Si dixerimus, quia peccatum nõ habemus, ipsi nos seducimus.
14 *Inci.in ma.do.* idest in diuinã punitionem valde grauem, Heb.10 f. *Horrendum est incidere in manus Dei viuentis.*
15 *Secun.enim ma.ipsius.* idest potestatẽ puniendi obstinatos.
16 *Sic, & mise.il.* pœnitentibus parcendo.
17 *Cum ipso est:* nam vtraque est eadem cum essentia diuina.

CAP. III.

a *Filij sa.&c.* Sequitur.
b *Iudicium pa.* Dei, ex quo oĩs paternitas in cælo, & in terra, quia ex ipso sunt omnia. Qui diligit ea, quæ fecit, & vt in eo maneãt quo facta sunt, cuius iudiciũ q audierit, & præcepta eius fecerit, saluus erit. cuius mãdatum est, vt etiam patri temporali, & matri reuerentia exhibeatur. vnde, *Honora patrem tuum, &c.* vnde sequitur. *Qui honorat pat.suum.* Cui Deus honorem constituit, non debet a filijs inhonorari, quia
C Deus iudicio suo exquiret qualiter pręceptum suum seruetur.

✻ Rabi. Samuel. De istis filijs qui sunt apostoli, dixit sapiens Iesu Sirach in libro suo, Audite filij charissimi & operamini in salutem, quia honorat Deus patrẽ in filijs. Et qualiter intelligi debeat honor ille, declarat De⁹ p os Malachię, *Mittet Deus Heliam q cõuertat corda patrum nostrorum ad filios.* Rabbi Samuel Marrochian⁹ de aduentu Messiæ.

c *Qui diligit.* qui, scilicet, mandata seruat, & abstinet a peccatis, & tamen pro excessoribus orare non desinit, quia scit misericordem iudicem omni tempore preces exaudire. F

CAP. III.

a Filij sapientiæ ecclesia iustorum, & natio illorũ obedĩẽtia, & dilectio. Iudicium
b patris audite filij dilecti, & sic facite, vt salui sitis. Deus enim honorauit patrem in filijs, & iudicium matris, † exquirens
c firmauit in filios. Qui diligit Deum, exorabit pro peccatis, & continebit se ab illis, & in oratio-

a Virtutes sunt iustorum. Vel typice, per virtutes significat virtutum possessorem.

NICOLAVS DE LYRA. CAP. III.

Filij sapientiæ. *Postquam autor tractauit de origine virtutem, hic consequenter agit de exercitio earum. Diuiditur in duas partes, quia primo tractat de huiusmodi exercitio, secundo de statibus in qbus fit hæc exercitatio.24.ca. Prima adhuc in duas, quia primo tractat de virtutum exercitio in ordine ad proximum. secundo in ordine ad Deum.* 14.c. *Prima adhuc in tres, secundum quod proximus est superior, inferior, vel æqualis, quia primo tractat de uirtutũ exercitio ad superiores secundo ad inferiores, ibi,* Ignẽ ardentem. *tertio in ordine ad pares.* 12.c. ibi, Non agnoscitur ami. *Parentes autẽ sunt superiores, q sunt honorandi. ideo tractatur hic de honore parentum. Et diuiditur in duas partes.s.principalẽ, & incidentalem, quæ incipit ibi,* Fili in mansuetu. *Sciendum tamen, quòd supradictę, & subsequentes, vsque 44.ca. exclusiue non sunt ita præcisæ, quin de pertinentibus ad partes aliquas tractetur aliquid in alijs partibus, & ecõuerso, & hoc propter cõnexionem virtutum, de quibus agitur in hoc libro. Pars autẽ præsens in duas diuiditur, quia primo probatur quòd parentes sint honorandi, secũdo filius excitatur ad executionem huius obsequii, ibi,* Honora pa.&c. *Qđ autem parentes sint honorandi, primo probatur autoritate diuini præcepti Exo.20. Inter parentes vero Deus est primus, ex quo omnis paternitas in cælo, & in terra nominatur. Eph.3.c. ideo dicitur.*
1 Filij sapien. *i. Dei, qui est ipsa sapientia per essentiam.*
2 Ecclesia iusto. *qui sunt Dei filii per adoptionis gratiam:*
3 Et natio il.&c. *sicut de homine notabiliter liberali, non solũ dicitur quòd sit liberalis in concreto, sed etiam liberalitas in abstracto, propter quod subditur.*
4 Iud. pa. *idest decretum Dei, qui pater est principalis, vt dictum est.*
5 Audite filii. *aure corporis, & etiam mentis.*
6 Et sic fa.vt sal.si. *quia non auditores legis supple tantum, sed factores iustificabuntur. Ro.2.b.*
7 Deus enim. *idest honorari pręcepit.* 8 In filijs. *i. per filios.*
9 Et iu.ma. *i. decretum suum de honore matris.*
10 Exqui.firma.in filios. *quia firmiter exquirit obseruatores ad præmiandũ, & transgreßores ad puniendum. Et quia honor parentum tunc est meritorius vitæ æternæ, quando fit ex charitate, ideo subditur.*
11 Qui di.de.ex.pro pec. *pręteritis.*
12 Et cont inebit se ab illis. *cauendo a recidiuo.*
13 Et in ora. *idest quam facit pro adeptione vitæ æternæ, quæ per*

a *In filiis.* In sobole, vel in discipulis, quorũ nutrimento gau-
A dent, qui magistris, vel parentib. suis obediunt, vel melius, fi-
Prou.18.b. lios, fructũ bonorum operum accipimus. *Qui auertit aures ne*
P...40.a. *audiat legem, oratio eius erit execrabilis.* Qui vero obedit pcept is
dei, dirigetur oratio eius, sicut incensum. Honorare parẽtes
primum mandatum
est in promissione.
b *In opere, & ser.* nõ
in vulua, scilicet: vnde
ostẽditur, & spiritua-
lis pater maxime di-
gnus honore. vnde
1.Cor.4.d. Paulus, *Per euangelium*
1.Tim.5.c. *ego vos genui.* Et alibi,
qui bene præsunt presby-
teri, duplici honore di-
gni habeantur, maxime
qui laborant in doctrina
B *& verbo.*
c *Benedictio pat. &c.*
Rab. Benedixerunt
patriarchæ filijs, vt
Genes.9.d. Noe, Sem, Iaphet,
Ibi 25.a. qui posteritati Cham
Ibi 27.c. maledixit. Abraham
Ibid 48.a. quoque Isaac filio
suo, & Isaac Iacob, &
Iacob duodecim pa-
triarchis benedictio-
nem dedit, In quibus
ille præfigurabatur,
q de patriarcharum
stirpe descendit, qui
est super omnia be-
nedictus in secula.
...9. Quomodo autem ma-
ledictio parentum so-
boli noceat, in semi-
9.d. ne Cham ostensum
est, quod a filijs Sem,
id est Israelitis de terra promissionis deletũ est. Cham, nudi-
C tatem patris irrisit, & semen suum in seruitutẽ perpetuã dã-
nauit

ne dierum exaudietur, & sicut qui thesaurizat, ita & qui ho-
norificat matrem suam. Qui honorat patrem suum, iocũda-
a bitur in filijs, & in die orationis suæ exaudietur. Qui hono-
a ¶Deo præcipienti.
rat patrem suum, vita viuet longiore, & qui obedit pátri, re-
¶Ecclesiam.
frigerabit matrem. Qui timet dominum, honorat parẽtes,
b & quasi dominis seruiet his, qui se genuerũt in opere, & ser-
a ¶Spiritualem, vel carnalem.
mone, & omni patientia. † Honora pátrem tuum, vt super
¶In vita æterna.
ueniat tibi benedictio a deo, & benedictio illius in nouissi-
c mo manet. Benedictio patris firmat domos filiorum, male-
dictio autem matris eradicat fundamenta. Ne glorieris in
contumelia patris tui, non est enim tibi gloria, sed confusio.
Gloria enim hominis ex honore patris sui, & dedecus filij
a ¶Rab Filii carnales, vel discipuli honore, & solatio debent fouere parentes, vt crescat sic charitatis affectus. Vnde, Reddite vicem parentibus, quia hoc acceptum est coram deo.
pater sine honore. Fili suscipe senectam patris tui, & nõ cõ-
tristes eum in vita illius, etsi defecerit sensu, veniã da, & ne
d spernas eum in virtute tua. Eleemosyna enim patris nõ erit
in obliuione. Nam pro peccato matris restituetur tibi bo-
num, & in iustitia ædificabitur tibi, † & in die tribulationis
commemorabitur tui, & sicut in sereno glacies, soluent tua
a ¶Impius est, & infamis, qui negligit parentes.
peccata. Quam malæ famæ est, qui relinquit patrem, & est
a ¶Verbis, vel factis. b ¶Carnalem, vel spiritualem.
e maledictus a deo, qui exasperat matrem. Fili in mansuetu-

D nauit Absalõ quoque Dauid de regno expulit, & cõcubinas
2.Re. eius incestauit, sed morte cõdignas pęnas luit. Elisei caluiciũ
4.Reg. pueri Bethel irriserũt, & duo vrsi de saltu ex eis quadraginta
Matth. duos lacerauerunt. quia puerilis stultitia Iudæorũ in Calua-
riæ loco Christũ crucifixum irrisit, sed quadragesimo secũ-
do anno post ascen-
1 sionem eius duo vrsi.
2 i. Titus, & Vespasia-
3 nus de saltu gentium
4 egressi, illusores sęuis-
5 sime laniauerunt.
6 d *Eleemosyna.* s. quæ
7 peccatum delet. Ho-
8 stia enim, quæ pro
9 peccato, peccatũ vo-
10 catur. Qui autem pa-
11 rentibus, vel cæteris
12 pauperib⁹ miseretur, † Exod.
13 iustitiæ præmium re- Matt.1
14 cipiet a peccatis abso- infra 7
15 lutus. *Beati misericor-* Matt.5
16 *des quoniam, &c.* Et a- E
17 libi, *Fœneratur domino,* Prou.
18 *qui miseretur pauperis.* Dan.4
19 Hinc Daniel ad Na-
20 buchodonosor, *Consi-*
lium meum o rex placeat
tibi, & peccata tua elee-
21 *mosynis redime, et iniqui-*
22 *tates tuas misericordiis*
23 *pauperum*, si forsitan
24 ignoscat Deus deli-
25 ctis tuis. Hinc domi- † sed.
26 nus ait, *Date eleemosy-* Luc.11
27 *nam, & omnia munda*
28 *sunt vobis.*
29 e *Fili in mansue.* Mã-
30 suetudo, & humilitas
31 gratiam, superbia, &
furor pariũt ruinam.
vnde: *Discite a me, quia mitis sum, & humilis corde, &c.* Et alibi, Matth.
Qui se exaltat, humiliabitur, &c. Luc.14

F a *Quanto*

NICOLAVS DE LYRA.

dies significatur, Pro.3.b. *Longitudo dierum in dextera eius.*

1 *Exaudietur.* Oratio enim semper est exaudibilis, quando est pia, pro se, & perseuerans, sicut est in proposito.

2 *Et sicut, qui thesau.* Hic ponitur secunda ratio, quæ accipitur ex parte boni ex honore parentum cõsequendi, cum dicitur. *Et sicut, qui thesa.* aggregans sibi pretiosa.

3 *Ita, & qui honorificat matrem suam.* supple cõgregat sibi merita pretiosa.

4 *Qui honorat patrem suum, iocundabitur in filiis.* Nam habebit filios sibi obedientes, & se honorantes, quod contingit, vt in pluribus, quoniam filij sunt patrum imitatores.

5 *Et in die orationis suæ.* idest, factæ pro se.

6 *Exaudietur.* Hæc est enim vna de conditionibus, quæ facit orationem semper exaudibilem.

7 *Qui honorat patrem suum, vita viuet longiore.* Sic enim promittitur in præcepto dei Exo.20.b. *Honora patrem tuum, & matrem, vt sis longæuus super terram.*

8 *Et qui obedit patri, refrigerabit matrem.* i. consolabitur eam.

9 *Qui timet dominum, honorat parentes.* ne sit transgressor diuini præcepti.

10 *Et quasi dominis seruiet his, qui se genuerunt in ope, et sermone.* idest, veraciter, & sine fraude.

11 *Et omni patientia.* Bonus enim filius habet patientiam, etiam si pater eum increpet sine culpa.

12 *Honora patrem tuum.* Hic consequenter inducit ad executionem honoris parentum. Et primo omni tempore generaliter. secundo tempore senectutis specialiter, ibi: *Fili suscipe.* Prima in duas, quia primo inducit filios ad honorem parentum. secundo, retrahit eos a cõtumelia eorum, ibi: *Ne glorieris.* Circa primum dicit: *Honora patrem tuum, vt superueniat tibi benedictio.* id est, multiplicatio in bonis temporalibus, & spiritualibus.

13 *Et benedictio illius in nouissimo manet.* in consecutione vitæ beatæ.

14 *Benedictio firmat domos filiorum.* Sicut patet de benedictione Isaac, Genes.27.

15 *Maledictio autem matris eradicat fundamenta.* domorum filiorum sibi rebellantium. Diuisio

16 *Ne glorieris.* Hic cõsequenter retrahit filios a contumelia parentum, dicens: *Ne glorieris in contumelia patris tui.* Et subditur ratio.

17 *Non enim est gloria.* scilicet tibi.

18 *Sed confusio.* quia pater manet quodãmodo in filio. Ex hoc enim, quòd indiuidua incorruptibilia non possunt permanere in seipsis, alio modo supplet deus eorum permanentiam, scilicet per generationem, secundum Philos.2.de Anima. ideo subditur.

19 *Gloria enim hominis ex honore patris sui, & dedecus filii pater sine honore.* Et patet ex dictis litera.

20 *Fili suscipe.* Hic consequenter excitat filios ad honorem parentum tempore senectutis specialiter, cum dicitur: *Fili suscipe senectam patris tui.* Tunc enim non solum indiget reuerẽtia filiorum, sed etiam subsidio ipsorum.

21 *Et si defe. &c.* quia non est culpa sua, sed naturalis defectus. Et quia non solum filii tenentur parentibus viuis bene facere, sed etiam defunctis, subditur.

22 *Eleemosyna enim, &c.* idest pro anima patris data.

23 *Non erit in obliuione.* coram deo.

24 *Nam pro pec. &c.* idest pro eleemosyna ad remissionem sui peccati data.

25 *Restituetur tibi, &c.* meritorium.

26 *Et in die tribulatio.* idest mortis.

27 *Commemorabitur tui.* ad remissionem tui peccati. iõ subditur. 28 *Et sicut in sereno glacies soluentur tua peccata.* Et patet & in fine concludit. 29 *Quam malæ famæ est.* i. valde malę. 30 *Qui relinquit patrem, &c.* nam hoc est contra naturam. ideo merito ab omnibus diffamatur. 31 *Fili in mansue.* Hæc est pars incidentalis. Ex hoc enim, quòd cœpit de virtutibus tractare, & postea prosequitur, ponit hic vnũ, qđ est cõe omnium virtutum, s. debitum modum, de quo tractat. primo prout debet esse in agibilibus. secundo in specialibus ibi, *Altiora te.* tertio in intrinsecis motib. ibi, *Cor durum.* Circa primum dicitur. *Fili in mansue.* idest benigno, & decenti mõ.

15 Ma- 1 Ope-

a *Quanto magnus es,&c.* Docuit superius mansuetudinẽ morũ & humilitatẽ operũ, nunc docet cordis puritatem, ne humana ratio discuriat incaute, quæ nõ potest cõprehendere. vnde Ecclesiastes, Ne temere quid loquaris neque cor tuũ sit velox ad proferẽdum sermonem tuum corã Deo, &c. Hinc Paulus ait, Non plus sapere, quam oportet sapere, &c. Sufficit homini ea pie cogitare, & opere implere, quæ præcepit Deus. ✻ Augustin. Cum perpetuæ continentiæ professores se con iugatis comparãtes, secundum scripturas compererint eos infra esse, & opere, & mercede, & voto, & præmio, statim veniat in mẽtem quod scriptum est, *Quanto magnus es, tanto humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam.* Mensura humilitatis cuique ex mẽsura ipsius magnitudinis data est, cui est periculosa superbia, quę amplius amplioribus insidiatur.

b *In superuacuis rebus, &c.* id est, ne scruteris superuacuè, quæ ratiocinando non potes cognoscere. vnde Ecclesiastes. *Quid necesse est homini maiora se quærere, &c.* Sobrius intellectus in omnibus optimus est, qui reficit animam, nec grauat mentem. vñ, *Mel inuenisti, comede quod sufficit tibi, ne forte satiatus euomas illud, & periures nomen Dei tui.* Hęretici duobus modis fiũt, scilicet, vel de creatore, vel de creatura vltra modum disputantes in errores incidunt, & à veritate recedunt.

c *Cor durum habebit male in nouissimo.* Quia *secundum duritiam tuam thesaurizas tibi iram in die iudicij.*

d *Cor ingred.* Quod
1 non curat, nec studet
2 vitare, & quod ea di-
3 ligit, quæ ducunt ad
4 interitum, vt hæreses
5 & prophanæ nouita-
6 tes. vnde sequitur.
7 *Cor ingrediens duas*
8 *vias, non habebit succes-*
9 *sus, &c.*
10 e *Ignem ardentem ex*
11 *ting. aqua, & eleemosy-*
12 *na, &c.* ✻ Ambrosius
Dicit scriptura diui-
13 na, *Sicut aqua extinguit*
ignem, ita eleemosyna
14 *extinguit peccatũ.* Ma-
15 gna plane, & cunctis
16 ambienda sententia,
17 quæ hominibus iam
18 mortuis, & peccato-
19 rum suorum incen-
20 dio arefactis rediui-
21 uum quoddam bene
22 ficium pollicetur, &
23 interueniente Elee-
24 mosyna, sicut aqua in
25 termortuis, succus re
26 frigerium arescenti-
27 bus infundatur, hoc
28 est, vt miseri homi-
29 nes, qui in mortem
30 peccatis aruerant, ad
31 vitam Eleemosynis
reuiuiscant, sitque il-
lis misericordia fons
32 salutis quibus auari-
tia fuerat mortis in-
cendium, vt flammas quas sibi peccando incenderant, largien-

Eccle.5.a. — Ro.12.a. — De sanct. virginit. ca.21. — Roma.2.a. — Ambros sermo.30.de eleemosyn. — † piaculum

dine opera tua perfice, & super hominum gloriam diligeris.
a Quãto magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo in-
uenies gratiam, quoniam magna potentia Dei solius, & ab
humilibus honoratur. Altiora te ne quæsieris, & fortiora te
ne scrutatus fueris, sed, quæ præcipit Deus tibi, illa semper
cogita, & in pluribus eius operibus ne fueris curiosus. Non
est enim tibi necessarium ea, quæ abscondita sunt, videre o-
b culis tuis. In superuacuis rebus noli scrutari multipliciter, &
in pluribus operibus eius non eris curiosus. Plurima enim
super sensum hominum ostensa sunt tibi. Multos enim sup-
(Hæreticorum.)
plantauit suspicio eorum, & in vanitate detinuit sensus illo-
c rum. Cor durũ habebit male in nouissimo, & qui amat † pe-
(a ¶ Quia in vacuum laborat.)
d riculum, in illo peribit. Cor ingrediens duas vias, non habe-
(a Requiem. b Permiscens vera falsis, & econuerso. sanam enim doctrinam non sustinent, sed secundum sua desideria coaceruant sibi magistros.)
bit successus, & † prauicors in illis scandalizabitur. Cor ne-
(a Sarcina peccatorum.)
quam grauabitur in doloribus, & peccator adijciet ad pec-
(Hæreticorum. Germen.)
candum. Synagogæ superborũ non erit sanitas, frutex enim
(a De terra viuentium.)
peccati eradicabitur in illis, & nõ intelligetur. Cor sapientis
(a Probabitur apud Deum. b Etiam in prudentia doctrinæ. c Auditores boni.)
intelligetur in sapientia, & auris bona audiet cum omni cõ-
(In lege Dei.)
cupiscentia sapientiam. Sapiens cor, & intelligibile abstine-
(a Quibus se exercet. b Quoniam magna portio est eleemosyna, de qua subditur. Ignem ardentem exting. a. &c.)
e bit se à peccatis, & in operib. iustitię successus habebit. Ignẽ

NICOLAVS DE LYRA.

1 Opera tua perfice. *nam opera bona de genere frequenter deturpantur ex indecenti modo.*
2 Et super hominum glo. *communium.*
3 Diligeris. *quia pauci sunt respectiuè, qui bona opera habeant, & bonũ modum. Stultorũ enim infinitus est numerus,* Eccles. j. d. *Et quia ad debitum modum habendum valde facit humilitas, subditur.*
4 Quanto magnus es. *in potestate, scientia, & virtute.*
5 Humilia te in omnib. *Greg. homil. 31. Tanto esse humilior atque ad seruiendum Deo promptior quisque debet esse ex munere, quanto obligatiorem se esse conspicit in reddenda ratione.*
6 Et corã Deo inue. gra. *Gratitudo enim de beneficio iam accepto reddit hominem idoneum ad aliud accipiendum.*
7 Quoniam magna potentia Dei solius. *propter quod potest semper dare gratis amplius.*
8 Et ab humilibus ho. *ideo Dei dona eis multiplicantur.*
9 Altiora te. *Hic consequenter inducit ad debitũ modũ in speculabilib⁹ dicens.* Altiora te ne quæsie. &c. *sicut sũt diuinitatis secreta.*
10 Sed, quę præce. tibi Deus, &c. *qa sunt ad salutem necessaria. Vnde legitur in vita patrum: quòd quidã sanctus presbyter nomine Copres interrogatus de Melchisedech qs fuisset, cum de hoc cœpisset cogitare, percussit os suum dicens, Væ tibi Copres, quia, quæ tibi mandauit Deus vt faceres, dereliquisti, & quæ a te nõ requirit, illa scrutari præsumis, ideo subditur.*
11 Et in pluribus eius operibus ne fueris curiosus. *Nam in talibus est magis vanitas, quam vtilitas. Cetera patent ex dictis vsque ibi.*
12 Plurima enim super sensum hominum ostensa sunt tibi. *Ostensa sunt tibi illa scilicet, quæ sanctis prophetis sunt reuelata ad salutem hominum, quibus est humiliter, & firmiter assentiendum.*
13 Multos enim supplantauit suspicio eorũ. *quia præsumentes de suo ingenio, suspicantur ad quæcunque ardua cognoscenda se posse pertingere.*
14 Et in uanitate detinuit sensus illorum. *nam per hoc in errores, & hæreses ceciderunt.*
15 Cor durum. *Hic consequenter inducit ad debitũ modũ in intrinsecis motibus. Circa quod primo malitiam reprobat, secundo bonitatem commendat, ibi:* Cor sapientis. *Circa primũ dicit:* Cor durum. *quod resistit instinctui diuino ad bonũ, sicut in corporalibus dicitur durum, quod non cedit tangenti. 3. Meteororum.*
16 Habebit male in nouissi. *Nam sicut dicit Augu. in sermone de innocentibus. Hac enim animaduersione percutitur peccator: vt moriens obliuiscatur sui, qui dum viueret oblitus est Dei.*
17 Et qui amat periculum. *id est, occasiones peccatorum.*
18 In illo peribit. *sicut auiculæ volitans circa laqueum.*
19 Cor ingre. duabus vi. *id est, habens notitiam boni in intellectu, & malitiam in affectu.*
20 Non habebis successus. *prosperos, scilicet, sed aduersos.*
21 Et prauicors. *id est, habens prauum cor.*
22 In illis scandaliza. *Grauius est enim scandalum de casu hominis literati, quam simplicis.*
23 Cor ne. *id est, iniquum.*
24 Grauabitur in doloribus. *inferni.*
25 Et peccator, &c. *id est, talis dũ viuit de malo in peius procedit. Et sicut est de singulari persona, sic, & de congregatione mala: propter quod sequitur:*
26 Synagogæ su. nõ erit sa. *spiritualis, quæ consistit in bona dispositione morum, sicut sanitas corporis in bona dispositione humorum.*
27 Frutex enim pecca. *id est, omnis excusatio pallians peccatum.*
28 Eradicabitur in illis. *nam omnia nuda sunt Dei oculis.*
29 Et non intellige. *scilicet a peccatoribus, qui nolunt diuina iudicia cogitare.*
30 Cor sapientis. *Hic consequenter bonitatem oppositam commendat.* Cor sapientis intelligetur. *id est, cognoscetur.*
31 In sapientia. *id est, in verbis, & operibus sapientiæ, per quem cognoscitur habitus latens in mente. Cætera patent.*
32 Ignem ardentẽ. *Postquam autor tractauit de exercitio virtutũ erga superiores, & interposuit vnum, quod est commune omniũ virtutum, hic consequenter agit de virtutũ exercitio erga inferiores, & primo erga inferiores in substantia, secundo erga inferiores in sapientia, sequen. cap.* Sapientia filijs suis. *tertio erga inferiores in potentia. 7. ca. Inferiores in substantia sunt pauperes, erga quos virtuose agitur, cũ eis per eleemosynam subuenitur. ideo primo eleemosynæ virtutẽ osten-*

Diuisio.

giendo restringant, atque vtiliore commertio qui pecuniā
A quondam dederat vt adulterium perpetraret, nunc pecuniā
eroget vt adulter esse iam desinat, & emat sibi quodā modo
innocentiā, qui sibi emerat aliquādo peccatum. Dicit enim
Lucæ 11. dominus ad discipulos suos, *Date eleemosynā, & ecce omnia mun*
da sunt vobis. Quamuis ergo, pollutus, quamuis multis criminibus circunseptus, si eleemosynas feceris, innocens es factus. Abstergit enim eleemosyna quod auaritia polluebat, & maculā quam res alienas diripiendo contraxeras, tuas erogando purificas: vide ergo q̄ sit misericordię gratia, D quæ vna, & sola virtus cunctorum est redemptio peccatorū. videamus namq; interpretationem ipsius diuinæ sententię, vt intellegamus cui rei eleemosina cōparetur. Ait.n. *Sicut aqua extinguit ignem ita eleemosina extinguit delictū*, Aqua ergo misericordiæ cōparatur, sed aquā inuenio de fonte procedere, ne cesse mihi est misericordię fontē quærere. Inuenio plane fontē misericordię, fons de quo dicit propheta, *Quoniam* Psal.
apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.

a Sicut aqua exstinguit ignem, sic eleemosyna per charitatem fusa obruit flammam peccati. Vnde, Cum facis eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua.

ardentem extinguit aqua, & eleemosyna resistit peccatis, & 1
a Cui placet. 2
Deus prospector est eius qui reddit gratiam. Meminit in po- 3
Scilicet mortis. a Præmium æternæ vitæ. 4
sterum, & in tempore casus sui inueniet firmamentum. 5

NICOLAVS DE LYRA.

dit secundo ad faciendū eam inducit, in principio sequen. ca. Circa primum dicit, Ignem ardentem extinguit aqua. *ex proprietate sua.*
1 Et eleemosyna resistit peccatis. *pœnam pro eis debitam auertendo. propter quod Daniel dicebat regi Nabuchodonosor Dan. 4. c.*
B *Peccata tua eleemosynis redime, &c.*
2 Et Deus prospe. est eius, qui reddit gratiam. *de bonis a Deo sibi collatis, eleemosynam faciens eius membris.*
3 Memi. *augmentando eius bonum.*
4 Et in. *id est suæ mortis.*
5 Inueniet firma. *quia sicut Augusti. dicit: Sola misericordia comes est defunctorum.* E

Et

CAP. IIII.

Lucæ 11. f. Fili eleemosynam pauperis, &c. Quantum eleemosyna valet, ostendit Deus dicens, *Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.* Illis quoq; qui a dextris eius erunt, dicet, Venite benedicti patris mei, percipite regnum, &c. *Esuriui.n. & dedistis* Matt. 25. c. *manducare, &c.*
Multæ autem sunt differentiæ eleemosynarum. Non solum autem qui dat indigenti necessaria, sed & qui dat veniam peccati eleemosynā facit, & qui ex corde corripit verbis, vel factis.
b *Cor inopis, &c.* Non est eleemosyna differenda, cum assit tribuendi facultas. vnde, Prou. 3. d. *Ne dicas amico tuo, vade, & reuertere cum cito possis dare.* Et alibi, Ibidem. 14. c. *Qui despicit proximum, peccat: qui miseretur pauperis, beatus erit.* Eleemosyna autem facienda est, non ex necessitate. 2. Cor. 9. b. *Hilarem enim datorem diligit De⁹.* Mar. 12. d. Et alibi, *Vidua paupercula plus omnibus misit in gazophylaciū*, quia non quantitatē muneris pensat Deus, sed deuotionē cordis.
c *Ab ino. ne auer. &c.* Non per iram exasperādus est pauper, Iacobi. 1. c. sed blanda locutione placandus. *Ira enim viri iustitiā Dei non operatur.* Prou. 21. b. Et, *Qui obturat aurē ad clamorē pauperis, clamabit, & non* Ibidem. *exaudiet dominus.* Qui enim potest tribuere debet, quia munus absconditū, extinguit iras, & donū in sinu indignationē
C maximam. Qui autē non potest, sermo bonus est ei super datum optimum. 1. Io. *Qui autē habuerit substantiā mundi: & viderit fratrem suū necesse habentē, & clauserit viscera sua ab eo, quo modo charitas Dei manet in eo?* Fides enim si non habeat opera, mortua est. Nō ergo diligam⁹ lingua, & verbo, sed opere, & veritate. Iacob.
d *Congregationi pauperum.* In his commēdatur mansuetudo, & humilitas, quia mansuetudo neminē spernit, humilitas se omnibus subijcit. Decet autem Christianum æqualibus, & inferioribus affabilem esse & mitem, senioribus humilem. vnde, *Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei.* Psal.
e *Declina pauperi sine tristitia, &c.* Ambro. Non de tuo largiris pauperi, sed de suo reddis. Quod enim commune est in omnium vsum datū, tu solus vsurpas? Omnium est terra, non diuitum, sed pauciores qui non vtuntur suo, quàm qui vtuntur. Debitum igitur reddis, nō largiris indebitū. Ideoque tibi dicit scriptura, *Declina pauperi aurem tuam, & redde debitū tuum, & responde pacifica in mansuetudine.* Amb. buch.
f *Libera eum qui iniu. pa.* Sicut largitionem in pauperes eleemosynam esse dixit, sic liberationem iniquè oppressi misericordiam esse ostendit. vnde, *Erue illos qui ducuntur ad mortem.* Ec.

CAP. IIII.

Fili eleemosynā pauperis ne defraudes, 1
a & oculos tuos ne † transuertas a paupe 2
re. Animam esuriētem ne despexeris, 3
& non exasperes pauperem in inopia 4
sua. Cor inopis ne afflixeris, & non pro 5
b trahas datum angustianti. Rogationē
cōtribulati ne abiicias, & nō auertas
c faciem tuam ab egeno. Ab inope ne auertes oculos tuos
propter iram, & non relinquas quærentibus tibi retro male
dicere. Maledicētis enim tibi ī amaritudine animę, exaudie 6
d tur precatio illius, exaudiet autē eū qui fecit illum Congre- 7
gationi pauperū affabilem te facito, & presbytero humilia 8
e animā tuam, & magnato humilia caput tuum. Declina pau
a Cum mansuetudine. b Consolatio temporalis, quam qui dare negligit, debitum tollit.
peri sine tristitia aurem tuam, & redde debitum tuū, & re-
f sponde pacifica in mansuetudine. Libera eum qui iniuriā pa 9
† auer.

In F

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. IIII.

Diuisio. Filli eleemosynam. *Hic consequenter inducit ad eleemosynam faciendam. Et primo personæ singulari, secundo communitati, ibi,* Cōgregationi pauperum. *Circa primum dicit.*
1 Fili eleemosynā pauperis ne defraudes. *tibi retinendo quod est tibi commissum pauperibus erogare, vel de tuo denegans in casu necessitatis, in quo pauperi debetur.*
2 Et oculos tuos ne transuertas à paup. *Vt si non potes exhibere manum, saltem exhibeas animum, & benignum aspectum.*
3 Animam esu. ne despe. &c. *Nā afflicto non est danda afflictio, sed consolatio. Cætera patent vsque ibi.*
4 Ab ino. ne auer. ocu. tu. pro. iram. *i. si de præterito te turbauerit, non dimittas propter hoc sibi benefacere.*
5 Et non relin. quæ. tire. ma. *i. non des occasionem pauperi per suam duritiam, vt maledicat occulte tibi.* Et *subditur causa.*
6 Maledicen. enim tibi in ama. *Sed contra hoc videtur, quod non sit exaudibilis, quia maledicere peccatum est. Dicendum, quod maledicere non accipitur hic pro imprecationem mali culpæ, quæ semp est peccatū, nec pro imprecatione mali pœnę absolute, sed pro imprecatione mali pœnæ, vt vexatio det intellectum ei cui imprecatur, & sic ex sua afflictione ad compatiendum alijs moueatur.*
7 Congre. pau. &c. *Hic consequenter monet eleemosynā facere cōmunitati, dicēs.* Congrega. pau. affa. te. fa. *alloquēdo dulciter: & donum si potes conferendo, Et tunc erit duplex eleemosina. s. verbi, & facti, & tanto melior quāto communior cæteris paribus, quia bonū quanto communius, tanto diuinius, ex. j. Ethicorum.*
8 Et presbyt. humi. ani. tu. &c. *seni exhibe reuerētiam debitā, & non dimittas propter eius pauperiem. Liber. n. iste primo fuit translatus in Græcum, & post in latinum. Presbyter autē Gręce idē est quod senex Latine. Vnde. j. de Anima vbi translatio nostra habet, Si senex haberet oculum iuuenis, videret vtique, vt iuuenis. Antiqua translatio habet, Si presbyter haberet oculum iuuenis, videret vtique, &c.*
9 Libe. eum, &c. *In hoc enim est pauper.*

Et

a Tædiose, vel indigne.
titur de manu superbi, & non acide feras in † anima tua. In iudicando esto pupillis misericors vt pater, & pro viro matri illorum, & e-
a Qui hoc præcepit. b In remuneratione præmij.
ris tu velut filius altissimi obediens, & miserebitur tui magis quam
a In studio nutriendi. b Christus Dei virtus, & Dei sapientia. c Discipulis. d Cognitionis suæ sacramentum. e Mansuetos, scilicet
mater: Sapientia filiis suis vitam † inspirauit, & suscipit exquiren-
a Qui ait: Ego sum veritas, & vita: qui sequitur me, non ambulat in tenebris, &c. b Quia seruando mandata illius veniet ad vitam æternam.
tes se, & præibit in via iustitiæ. Et qui illam diligit, diligit vitam: &
qui vigilauerit ad illam, † complectentur † placorem eius. Qui
a Vere obediendo. b Sapientiam. c Eius, scilicet, qui per fidem, & dilectionem aditum quærit cælestem, æterna benedictione ditabit Deus. Vnde: Ego sum ostium: per me siquis introierit, saluabitur.
tenuerint illam, vitam hæreditabunt, & quo introibit † benedicet
a Veraciter. b Christo. c Sancti estote, quoniam ego sanctus sum.
Deus. Qui seruiunt ei, obsequentes erunt sancto: & eos qui diligunt illam, diligit Deus. Qui audit illam † iudicabit gentes: & qui
a Tota intentione animi, virtute fidei. b Quia non poterit tentatio præsentis vitæ euertere eum.
intuetur illam, permanebit confidens. Si crediderit ei, hæreditabit illam; & erunt in confirmatione creaturæ illorum, quoniam
Opera. Sapientia.
in tentatione ambulat cum eo, & in † primis elegit eum. Timorem, & metum, & probationem inducet super illum, & cruciabit illum in tribulatione doctrinæ suæ, donec tentet eum in
a Vbi spiritus domini charitatis infunditur, abscondita mysteria reuelantur, & thesaurus scientiæ, & intellectus.
cogitationibus illius, & credat animæ illius. Et firmabit illum, & iter adducet directum ad illum, & lætificabit illum, & denudabit † absconsa sua illi, & thesaurizabit super illum scien-
a Fidem spem, & charitatem delinquens. b Habitatione sua indignum. Vnde, Iustus meus ex fide viuit, quod si subtraxerit se, non placebit animæ meę.
tiam, & intellectum iustitiæ. Si autem oberrauerit derelinquet
a protectione sua nudatum. b Potestatem. Diabol. c Et tempore, & fide, & iustitia standum est.
eum, & tradet eum in manus inimici sui. Fili conserua tempus,

A a *In iudi.* Nullam eleemosynę speciem promittit: pauperibus parentibusq; pupillos adiũgit, & viduas, vt illis opem feramus. Sicut enim pupillo paternus dandus est affectus, ita & viduæ viri solatium.

b *Et qui vigila. Beatus homo qui audit me, & vigilat ante fores meas quotidie, & obseruat ad postes ostij mei.* Per fores autẽ & postes, scripturas, & eorum doctores intelligit. (Pro.8.d)

c *Qu.se.&c.* Qui diligit eum, qui genuit diliget eũ qui natus est ex Deo, & quem diligit pater, diligit filium. vnde: Qui diligit me, diligetur a patre meo, & eum diligã. Sed quia probatio dilectionis exhibitio est operis, sequitur: Qui audit illam, &c. B

d *Qu. di. Ch. man. ei. seruat, & iudicab. gentes.* vnde: *Cum sederit filius hom. in sed. maiest. suæ, sed. et vos su. se. iud. duo. trib. Israel.* C

Ti. d *Ti. & me. &c.* D Sapientia inhabitãs dirigit opera in varijs tẽtationibus pręparat exercendo, & probãdo ad futuræ vitæ gaudia, quod hac sententia cõfirmatur, *Tim. & me, & proba. &c.* Quia tribulatio patientiam operatur, & patientia probationẽ, ꝓbatio vero spẽ q nõ confundit, qa charitas Dei diffusa est in sanctis per spiritũ sanctum. (Ro.5.a.)

e *Fili conserua tempus, &c.* Supra commendauit sapiẽtiæ donum, nunc ostendit ipsius factum. Quicunque enim seruat præcepta sapiẽtię, cautus est in temporũ mutatione, nec deserit viam iustitiæ in tempore persecutionis, & angustiæ. Ideo sapiẽtia exhortatur filios, vt conseruent tẽpus; quia tempus omni rei sub cælo: & tempus est belli, & tempus pacis. E (Eccle.3.b.) F

† manu tua † inspirabit † placatorem † benedicetur † iudicat

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et no.&c.* i. ægre vel moleste, sicut fructus acidus dentes molestat. 2 *In iudican. est. &c.* salua tamen iustitia.
3 *Et pro vir. matri illorum.* viduam consolando.
4 *Et eris velut filius altissimi.* per gratia adeptionem.
5 *Et miserebitur tui magis quam m.* i. qui misericordior est, quam illa, & potentior ad dandum meliora.
6 *Sapien.* Hic cõsequẽter inducit ad iuuãdũ inferiores in scientia, quod fit p doctrinã, qua subleuanf ignorãtes. Et diuiditur in duas partes. Nã ostendit primo qualiter homo sapiẽtiã habeat a Deo. secundo inducit ad communicandũ eã proximo, ibi: *Fili conserua tempus.* Circa primum dicit: *Sapientia.* scilicet, increata.
7 *Filijs suis vitam insp.* i. propositum, & desiderium vitæ melioris per doctrinam suam.
8 *Et suscipit inquirentes se.* sapientiæ donum eis augmentando.
9 *Et peribit in via iustitiæ.* eam ostendendo
10 *Et qui illam diligit, diligit vitam.* nam est vita per essentiam.
11 *Et qui vigilauerit ad illam.* per studium lectionis, & orationis.
12 *Complec. pla. eius.* id est, suauitatem. Et dicitur à placo placas.
13 *Qui tenue. il.* corde, & opere.
14 *Hære. vitam.* gratię in præsenti, & gloriæ in futuro.
15 *Et quo intro.* sapientia increata.
16 *Benedicet Deus.* ibi multiplicando dona sua.
17 *Qui ser. ei ob er. san.* nã ipsa est Deus: qui est sanctus sanctorũ.
18 *Et eos qui di il. dil. De.* Prou. 8. Ego diligentes me diligo.
19 *Qui aud. il. iudic. gen. &c.* qa spiritualis iudicat omnia. j. Co. ij.
20 *Et qui intue. il.* per sanctam meditationem.
21 *Permanebit confidens.* de beatitudine.
22 *Si crediderit ei.* scilicet, sapientiæ increatæ.
23 *Hæreditabit illum.* in patria, vbi plenarie habebitur, & inamissibiliter.
24 *Et erunt in confirmatione creaturæ illo.* id est, opera eorum.
25 *Quoniam in tentatione.* præsentis vitæ.
26 *Ambulat cum eo.* ipsum dirigendo.
27 *Et in primis elegit eũ.* id est, cum electis, qui sunt primi, & præcipui apud Deum, ascribit ipsum.
28 *Timorem.* offensæ.
29 *Et metum.* gehennæ.
30 *Et probationem.* idest. tribulationẽ temporalẽ, quæ reprobat homines, sicut ignis aurum.
31 *Inducet super illum.* id est, permittet induci ad eius bonum.
32 *Et cruciabit illum.* idest, permittet cruciari.
33 *In tribulatione doctrinæ suæ.* quia talis vexatio dat intellectũ.
34 *Donec tentet illum in cogitationibus suis.* idest, manifestet alijs bonitatem suæ mentis. sic enim tentauit Abraham Gen. 22. vt manifestaretur alij obedientia Abrahæ.
35 *Et credat animæ illius.* id est, credi faciat eius verbis, quæ procedunt ex conceptu mentis. Sic enim fuit de Abrahã post dictã tentationem: vnde sibi dixerunt Hethæi Gen. 23. a. *Princeps Dei es apud nos.* acsi dicerẽt, verbis tuis credimꝰ sicut verbis Dei.
36 *Et firmabit illum.* in bono.
37 *Et iter adducet directum ad illum.* hypallage est. Et est sensus, adducet illum ad iter rectum.
38 *Et lætificabit illum.* gaudio interioris conscientiæ.
39 *Et denudabit abscondita sua illi.* idest, reuelabit occulta suæ sapientiæ.
40 *Et thesaurizabit super illum scientiam, & intellectum iustitiæ:* vt sciat se, & alios dirigere in viam iustitiæ.
41 *Si autem oberrauerit.* per malitiam.
42 *Derelinquet eum.* sicut cõtingit sacerdotibus, & scribis Iudęorum, qui à veritate quam de Christo cognouerant per scripturas prophetarum, errauerunt per inuidiam, quam contra Christum conceperunt, eo ꝙ prædicabat contra eorum vitia, pp quod tradidit eos Deus in manibus Romanorũ, qui partim eos occiderunt, partim captiuauerunt, & in manibus inimici permisit eos per obstinationem detineri:
43 *Fil. conf. tem.* Postquã autor ostẽdit qualiter homo sapiẽtiã habet à Deo, hic consequẽter inducit habẽtẽ sapientiã ad cõmunicãdũ eã proximo. Et diuidif in duas partes: quia primo agif de veritatis doctrina, secundo de doctoris prudentia, in princi. cap. 6. Diuisio pri-

A a *Est confusio adducens peccatum, & est confusio adducens gratiam & gloriam*. ✠ August. Confusio adducit peccatum cum erubescit quisque prauā mutare sententiā, ne aut inconstans putetur, aut diuersus a se ipso iudice teneatur, ita *descendunt in infernum viuentes*. id est, suam damnationem sentientes, quos Dathā, & Abirō, & Chore hiatu terræ absorpti, tāto ante futuros figurauerunt. Confusio autē adducit gratiam, & gloriā, cum erubescit quisque de propria iniquitate, & pœnitēdo in melius cōmutatur quod te facere piget illa perniciosa confusione superatum, ne tibi ab hominibus nescientibus quid loquātur, obiiciatur illa Apostolica sententia. *Si enim quæ destruxi, hæc eadē iterum ædifico, præuaricatorem meipsum constituo.*

Aug. epi. 48. circa finem. Psalm. 56. Num. 16.

B Gal. 2.

b *Non abscondas sapientiam tuam, &c.* Nō est abscondenda sapientia his qui audire volunt. Qui enim abscondit frumentū, maledicetur in populis benedictio autē super caput vendentiū vnde. *Ego. dū venio.*

† fluuii

Lucæ 19. b.

c *Non co.* Obediendū est maioribus, si veritati concordant, & iustitiæ, nec aliter

C sed

sed pro recta fide, & vera religione, in quibus est animæ salus decertā dū est, vnde: *Si oculus tuus scandalizat te, erue eū, & proiice abs te.* Et, *Si quis vult venire post me, abneget, & cætera.* ✠ Augus. Cur nisi veritati contradicitur, cū etiam regi ex veritate aliquid iubēti resistitur? Sed rex homo qui minatur, vel qui vindicat ad tempus molestus est: nō sic ille rex qui etiam veritas dicitur, qui nūc quoque illis per Prophetam clamat, *Sine causa perc. filios vestros, disciplinam non receper.*

d *Noli citatus esse in lingua tua.* Mors, & vita in manibus linguæ. Qui custodit os suū, custodit ab angustiis animā suam. Qui inconsideratus est ad loquendū, sentiet mala. Hinc Iacobus ait: *Sit omnis homo velox ad audiendum tardus ad loquendū, tardus ad iram.* Hinc alibi scriptum est: *Non in sermone regnū Dei, sed in virtute.*

e *Noli esse sicut leo in domo tua euertens.* In ecclesia sunt heretici quasi leones, qui per linguæ volubilitatē seducunt corda innocentium, & per insolentiam morum conturbant mansuetudinem simplicium.

a Non dubites pro Christi nomine animam ponere, & veræ fidei confessionem proferre. 1
& deuita a malo. Pro anima tua non cōfundaris dicere verū. 2
a Qui erubuerit me coram hominibus, erubescam ego eum coram patre meo. b Quando quis compungitur pro peccatis & pœnitentiam agit. 3
Est enim confusio adducens peccatum, & est confusio addu 4
a Contra persecutores semper dimicandum est, nec eis vnquam consentiendum. 5
cens gratiam & gloriam Ne accipias faciem aduersus faciem 6
a Cum audieritis prælia, & sediciones, nolite terreri.
tuam, nec aduersus animam tuam mendacium. Ne reuerea- 7 8
a Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine
ris proximum tuum in casu suo, nec retineas verbum in tem- 9
b pore salutis. Non abscondas sapientiam tuam in decore eius. 10 11
a Eius, scilicet, qui non abscondit sapientiam. 12
In lingua etiam sapientia dignoscitur, & sensus & scientia & 13
Veritatis 14
doctrina in verbo sensati, & firmamentum in operibus iusti- 15
a Arguentis. Qui enim abscondit scelera non corrigetur; qui autem confitetur saluabitur. vnde: Non declines cor meum in verba maliciæ ad excusandas excu. in peccatis.
c tiæ. Non contradicas verbo veritatis vllo modo: & de menda 16
a Sicut hortatur ad confessionem peccati, ita prohibet à consensu praui operis.
cio ineruditionis tuæ confundere. Non confundaris confite- 17
a Id est, ne consentias illi, qui te allicit ad peccandum.
ri peccata tua, & ne subiicias te omni homini pro peccato. 18
a Non humana virtute, sed diuina opera aduersarij superantur. Vnde. Ego dabo vobis os, & sapientiam, cui non poterunt resistere aduersarij vestri.
Noli resistere cōtra faciem potentis, nec coneris contra ictū 19 20
† fulminis. Pro iustitia agonizare pro anima tua, & vsque ad 21
mortem certa pro iustitia: & Deus expugnabit pro te inimi- 22
d cos tuos. Noli citatus esse in lingua tua, & inutilis, & remis- 23 24
a Qui mollis, & dissolutus est in opere frater est dissipantis opera sua. Qui operatur terram suam, satiabitur panibus: qui sectatur otium, replebitur egestate. 25
e sus in operibus tuis. Noli esse sicut leo in domo tua euertens 26
a Auaritiam necat, misericordiam commendat, vt non rapiamus aliena, sed largiamur, & nostra: Beatius est enim dare quam accipere:
domesticos tuos, & opprimens subiectos tibi. Non sit porre- 27
a Reddendum. b Radix omnium malorum est auaritia. 28
cta manus tua ad accipiendum, & ad dandum collecta. 29

F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

* Prima adhuc in duas, quia primo inducit doctos ad cōmunicandū. secundo discipulos ad recipiendū. 6. ca. ibi: *Fili à iuuentute*. Prima in duas, quia primo doctores inducit ad docendum veritatem, secundo ad rescindendam superfluitatem. seq. cap. ibi: *Non ventiles te*. Prima adhuc in duas, scilicet, in partē principalē, & incidentalē, quæ incipit ibi: *Non confundaris*. Circa primū inducit ad docendum veritatē cū debitis circūstantiis. Quarum vna est opportunitas temporis quia sicut dicitur Ecclesia. 3. b. *Tempus tacendi, & tempus loquendi.* ideo subditur.

Fili conserua tempus. Doctrina vero veritatis impeditur per malam vitam doctoris. ideo subditur.

1 *Et deuita a ma. & c.* Greg homil. 38. Cuius vita despicitur, restat vt prędicatio cōtēnatur. Impeditur etiā vera doctrina eo quod doctor timet vel erubescit tāgere vitia magnorū: ideo subditur. 2 *Pro anima tua.* id est, pro vita tēporali exponenda.

3 *Non confundaris dicere verum.* Et subditur ratio:

4 *Est enim confusio adducens peccatum*. scilicet, illa qua doctor dimittit dicere verum, ne à maioribus confusionem patiatur in conspectu hominum.

5 *Et est confusio adducens gratiam, & gloriam.* scilicet, illam quę sustinetur patienter propter veritatem. Iterum impeditur vera doctrina etiā per acceptionē personarū, ideo subditur.

6 *Ne accipias faciē.* scilicet, hominis. aduersus faciē tuā, idest, contra animā tuā, quę est facies ad veritatis contēplationē. De qua facie dicitur. 2. Corin. 3. d. *Nos vero reuelata facie domini gloriam speculantes, & c.*

7 *Nec aduersus animam tuam mendacium.* dicendo falsū scienter in fauorem alicuius potentis.

8 *Ne reuerearis proximum tuum.* idest, amicum.

9 *In casu suo.* malum illius palliando.

10 *Ne retineas verbum*. cessando à doctrina veritatis.

11 *In tempore salutis.* idest, conuenientis doctrinæ.

12 *Non abscondas sapientiam tuam in decore suo*. verbis curiosis obumbrando veritatem. Et subditur causa.

13 *In lingua enim.* lucide loquenti.

14 *Sapientia dignoscitur, & sensus. & scien. & c.* quia facile capitur ab auditoribus. Prouerbiorum. 14. a. *Doctrina prudentium facilis*.

15 *Et firmamentum in operibus iustitiæ.* quia doctrina bona confirmatur per opera bona docētis. Et quia vanę glorię cupidi, dictis aliorū et veris vel magis probabilib. libenter contradicunt, quod cedit in veritatis impedimentum: ideo subditur, *Non contradicas verbo veritatis, & c.* & patet.

16 *Et de menda. ineruditionis tuæ confundere.* s. in teipso de fatuitate tua in aliorum reprehensione.

17 *Non confu.* Hęc est pars incidētalis, in qua tractat auctor de veritate vitę & iustitię, eo quod immediate tractauerat de veritate doctrinę. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponit aliqua ad vtrāque veritatē pertinentia. Secundo: excludit aliqua, quę sunt impedientia, ibi: *Noli esse sicut leo.* Circa primū dicit. *Non confundaris confiteri peccata tua.* ei qui scit, & potest remedium adhibere. hoc enim pertinet ad veritatē vitę.

18 *Et ne sub. te.* supple remediādo, sed tantū illi qui scit & potest remediare. 19 *Noli resi. contra fa. po.* 20 *Nec co. con. ict. ful.* i. iustitię diuinę, cui resistūt in peccatis obstinati. Cōsequenter ponit quod pertinet ad veritatē iustitię, dicens: 21 *Pro iust. agoni. pro ani. tua.* i. pro salute animæ tuæ. 22 *Et vs. ad mor. cer. pro iust.* Eligibilior. n. est mors, quā transgessio iustitię. 23 *Et Deus ex.* spirituales semper & corporales frequenter. 24 *Noli cit. esse in lin.* i. pręceps in proferendo sententiā. 25 *Et remis. in ope. tu.* i. in exequendo sententiā iuste latā. 26 *Noli esse sicut leo.* Hic consequenter excludit quędā impedientia, quorū vnū est crudelitas, quā excludit dicens: *Noli esse sicut leo. & c.* Secūdum est, cupiditas. Circa quam primo ponit intentum. secundo exequitur propositum, in principio cap. sequen. Et quoniam cupiditas est radix omnium malorum, prima ad Timoth. 6. ideo dicit.

27 *Non sit porrecta.* id est, prompta.

28 *Manus tua ad accipiendum*. Munera iniuste vel inhoneste.

29 *Et ad dandum collecta.* id est, clausa.

In

CAP.

A CAPVT V.

a Noli attendere, &c.

b *Non tardes conuerti ad Dominum, &c.*

✱ August. Illi conuertuntur qui recte viuere incipiunt, hoc est enim ad Deum redire. Qui autem cōcupiscentias suas perseuerāter sequuntur, dorsum quoddammodo habent ad deum, quamuis in vnitate constituti sæpe illum retorto collo conentur aspicere.

c *Non ventiles te in omnem ventum: & non eas in omnem viam.* Leuitatem reprehendit, de qua dicitur: *Stultus vt luna mutatur, & vir duplex animo inconstans est in omnibus vijs suis.* In omnem vētum se ventilat, & in omnem viam vadit, qui luxum seculi sequitur, & timorem domini seruare se putat, & mundo & Christo æqualiter militare. Aliter: Monet nos sapientia, ne hęreticorum vanitatem & errorem sequamur: quia duplicitas doctrinæ eorum in qua modo vera, modo falsa proferunt, peccatores esse ostendit.

d *Esto mansuet.* Bonum est mā sueteaudire, & suscipere verbum veritatis, & modeste ac prudenter proferre: vnde: *Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquē. & tar. ad iram.* Et paulo post. *In mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras.* In prouerbijs quoque dicitur. *Vidisti hominem velocem ad loquendum: stultitia magis speranda est, quàm correctio illius.*

Iaco. 1.cap.

Prou. 29.c

CAPVT V.

a Nihil attulimus in mundum nihil auferemus de mundo. b Sicut ille cui dictum est: Stulte hac nocte animam tuam repetēt à te, quæ autem congregasti cuius erunt? Non enim sperandum in incerto diuitiarum.

a NOli attendere ad possessiones iniquas, & ne dixeris: est mihi sufficiens vita. Nihil enim proderit 1 2 3

Mortis.

in tempore vindictæ & obductionis. Ne sequaris in fortitudine tua concupiscentiam cordis 4 5

Carnalem.

a Dominus reddet vnicuique secundum opera sua.

tui, & ne dixeris: Quomodo potui, aut quis subijciet propter facta 6

a Qui supra omnes cui resistere nemo potest. Nihil stultius quam patientia Dei abuti, qui dissimulat peccata hominum propter pœnitentiam. 7

mea? Deus enim vindicans vindicabit. Ne dixeris: Peccaui: & quid 8

a Per misericordiam in præsenti. b Per iustitiam in futuro: 9

mihi accidit triste? Altissimus enim est patiens redditor. † De propi- 10

a Beatus vir, qui semper est pauidus. b Quasi impune possis peccare. 11

tiatu peccatorum noli esse sine † metu, neque adiicias peccatum su- 12

per peccatum, & ne dicas: † Miseratio Dei magna est, multitudinis 13 14

a Custodit dominus omnes diligentes se, pec. autem dis &c.

peccatorum meorum miserebitur. † Misericordia enim & ira ab illo 15

a Ambulate dum lucem habetis, ne tenebræ vos comprehendant. 16

b cito proximat, & in peccatores respicit ira illius. Non tardes con- 17

a Vigilate, quia nescitis quando dominus domus veniet. 18

uerti ad dominum, & ne differas de die in diem. Subito enim veniet 19

a Quæ inique acquiruntur & auare seruantur. conturbat enim domum suam qui sectatur auaritiam: qui autem odit munera, viuet.

ira illius, & tempore vindictæ disperdet. Noli anxius esse in diuitiis 20

Finis. Districti iudicij.

c iniustis: non enim proderunt tibi in die obductionis, & vindictæ. Non 21

ventiles te in omnem ventum, & non eas in † omnem viam. Sic enim 22

a Regulam catholicæ fidei seruando.

d peccator probatur in duplici lingua. Esto firmus in via domini, & in 23

a Quia conferetur præmium æternæ gloriæ. vnde: Euge serue bone & fidelis, &c.

veritate sensus tui & scientia, & prosequatur te verbum pacis & iustitię. 24

a Bonorum est.

Esto mansuetus ad audiendum verbum Dei, vt intelligas, & cum sapien 25

Sicut peccat qui scit & non vult proximum docere, sic qui nescit, & vult magister esse. 26

tia proferes responsum verum. Si est tibi intellectus, responde pro- 27

ximo, sin autem, manus tua sit super os tuum, ne capiaris in verbo 28 29

a Confusione perpetua. b Immortalitatis. c Aeternæ beatitudinis. 30

indisciplinato, & confundaris. Honor & gloria in sermone sen- 31 32

a Catholici doctoris. b Hæretici uaniloqui. c Aeterni interitus.

sati, lingua imprudentis subuersio est ipsius. Non appelleris su- 33

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. V.

NOli attendere ad possessiones, &c. Hic prosequitur intentum de cupiditate.

1 *Noli attendere ad possessiones iniquas.* id est, inique acquirendas.

2 *Et ne dixeris est mihi, &c.* idest, mihi restat longa vita. ideo multa mihi sunt acquirenda.

3 *Nihil enim prode. in tem. vindi.* diuinæ.

4 *Et obduction.* id est, clausionis sensuum, quæ fit in morte.

5 *Ne seq. in fortitudine tua conc.* per potentiā aliena rapiēdo.

6 *Et ne dix. quo. pot.* de præterito, sic, scilicet, potens ero in futuro.

7 *Aut quis me subiiciet.* quasi dicat, nullus: sed hoc remouetur, cum subditur.

8 *Deus enim vindicans vind.* cuius potentiæ nemo resistere potest.

9 *Ne dixeris: peccau. & quid mih. accid. tri.* quasi di. ita bene vel melius est mihi sicut nō peccanti: & hoc frequenter cōtigit quātū ad bona tēporalia: ideo subditur punitio diuina.

10 *Altissimus enim est patiens redditor, &c.* nam aliquādo expectat per totam vitam: & tunc post hanc infert grauissimam gehennæ pœnam.

11 *De propitiatu peccatorum, &c.* scilicet, per pœnitentiam remissorum.

12 *Noli esse sine metu.* quia nescis si pęnitētia sufficiēs fuerit: & si fuerit sufficiēs ad remotionē culpę, nō tñ totalis pęnæ.

13 *Neque adiicias peccatum.* per recidiuum.

14 *Super peccatum.* prius dimissum, quia sic quodammodo per ingratitudinem rediret.

15 *Et ne dicas, Miseratio domini ma. est.* de Dei misericordia nimis præsumendo: & subditur ratio.

16 *Misericordia enim.* parcens.

17 *Et ira.* puniens.

18 *Ab illo cito proximat.* secundum quod homo pęnitet de peccatis, vel induratur in illis: ideo subditur.

19 *Non tardes conuerti ad Dominum.* per pœnitentiam verā. Et reuertitur auctor ad increpationem cupiditatis, dicens.

20 *Noli anxius esse in diuitiis iniustis.* acquirendis vel male retinendis. Cætera patent ex dictis.

21 *Non ventiles te.* Auctor supra inducit ad docendum veritatem. Hic consequenter inducit ad vitandum indecentiam & superfluitatem, dicens: *Non ventiles te in omnem ventum.* iactanter & præsumptuose docendo.

22 *Et non eas, &c.* id est, in omnem opinionem recitando, & nunc vni, nunc alteri adhærendo.

23 *Sic enim pec. &c.* modo veritatem docendo, modo contrarium veritati asserendo, quod solent facere auctores vacillantes in fide: ideo subditur.

24 *Esto firmus.* quantum ad fidem.

25 *Et in veritate sen. tui.* id est, dictamine rationis naturalis quantum ad mores.

26 *Et prose. te ver. pa. & iu.* In agibilibus huius vitæ. Et quoniam ad doctorem pertinet de quæsitis respondere veritatem: ideo subditur.

27 *Esto mansuetus ad audien. ver. Dei.* Dulciter audiendo quæstionem de fide vel moribus tibi factam.

28 *Vt intelligas.* quærentis intentionem.

29 *Et cum sapientia profe. respons. verum.* secundum enim Philosophum opus est sapientis non mentiri de quibus nouit, ideo subditur.

30 *Si est tibi intellectus.* veritatis circa quæsitum.

31 *Responde. pro. sinau. ma. tua sit super os tuum.* tacendo. Et subditur ratio.

32 *Ne capia.* & patet litera. Et quoniam aliquādo doctor vanæ gloriæ cupidus verecundatur non respondere, nec audet in palam, quia nescit veritatem, ideo respondet occulte & male, propter quod subditur.

Doctor vane gloriosus.

33 *Non appelleris susur.* male loquens in silentio. vnde dicitur susurro ab auris sono, eo quod loquitur in aure.

Et

a Detractor. b Hæreticus, qui furtim & occulte seminat errorem.

A furro in vita tua, & lingua tua ne capiaris & 1

a Aeterna damnatione. b Hæreticum qui occulte laqueos erroris tendit. vnde: Fur non venit nisi vt fu. & mactet & perdat.

confundaris. Super furem enim est confusio & 2
3

a Damnatio.

† deuoratio. poenitentia, & † denotatio pessima super bi- 4
5

a Qui modo vera modo falsa loquitur. b Qui Deo & hominibus odibilis. unde: Detrahentem secreto proximo suo.b.&c. Et in prouerbijs, abominatio hominum detractor. D

6 linguem, susurratori autem odium & inimicitia

a Quasi ne accipias personam in iudicio: Iuste quod iustum est exequere.

7 & contumelia. Iustifica pusillum & magnum similiter.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et li. tua.* Coram Deo, & coram hominibus aliquando, scilicet, quando talia ad hominum notitiam deducuntur.
2 *Super furem enim est.* id est, peior fure, qui facit fraudem in re possessa: sed iste fraudem facit in veritatis doctrina, quod est deterius, ideo subditur.
3 *Confusio & poenitentia.* quia talis se videns confusum poenitet de responsione sua.
4 *Et denotatio pessima.* i. ostensio confusibilis cum digito.
5 *Super bilinguem.* quia sic respondet ignorans, sicut sciens. Ideo subditur.
6 *Susurratori autem odium.* quia meretur ista mala. Aliter autem potest exponi litera ab illo loco: *Non appelleris susur.* de ignaro doctore, qui nescit doctrinam bonam alterius in palam impugnare, & inuidia motus in occulto nititur eam deprauare. Potest etiam exponi de quolibet occulto detractore. In fine concludit de vero doctore.
7 *Iustifica pu. & ma. si.* non declinando à veritate doctrinæ propter varium statum hominum & fortunam, quia veritas est stabilis, nec sequitur fortunæ variabilitatem.

CAPVT VI.

a *Noli. fi. pr. am.* Vim veræ charitatis ostendit. Verus enim amicus non potest ad inimicitiam reuerti. vnde: *Amicus fidelis medicamentum vitæ & immortalitatis*. Hæretici ergo

1.Ioan.2.c. B qui à charitate discedunt, non permanent in amicitia. vnde: *A nobis exierunt, sed ex nobis non erant.*

b *Non.* Non solum actum, sed & cogitationem superbiæ recidit. Deus enim cospector est cordis, qui cernit occultam animæ cogitationē cōspexerit, allidetur virtus ipsius.

b *Ne.* Bonæ voluntati succedit boni operis fructus, & malitiosæ menti nihil prosperitatis. Si enim desit charitas, frustra operam virtuti impēdis. vnde: *Qui in vno offendit, omnium reus est.* Et *qui non habet, & hoc quod habet, auferetur ab eo.* (Iacob.2.b.; Luc.19 d.)

c *Multi pacif. &c.* Cum omnib9 pax est habenda, quantum C permittit nostra fragilitas: sed non cum multis consilium, quia scriptum est. *Multi misericordes vocantur, virum autem fidelem quis inueniet?*

Inter opera. ✱ Augustinus. Non solum de salute tua verum etiam de multorum profectu & prosperitate meditare. Elige tibi consiliarios bonos, Deum timentes & veritatem amantes. Sæpe enim adulatores blanda facie decipiunt animas audientium se & perpetuæ mortis laqueis interimunt. De talib9 enim dicit psalmista. *Quoniam Deus dissipauit ossa eorum, qui hominibus placent, confusi sunt, quoniā Deus spreuit eos.* Et Apostolus dicit. *Si hominibus placerē, Christi seruus non essem.* Vnusquisque ad ædificationem non ad destructionem placeat proximo suo, quia nō omnis amicus consiliarius esse poterit, dicente scriptura, Amici tibi sint multi, consiliarius autem vnus. E

d *Si possides amicum, &c.* Per diuersas species falsos amicos exprimens, tandem ad F

CAPVT VI.

a Noli fieri pro amico inimicus proximo. 1
2
a Prauæ doctrinæ.
Improperium enim & contumeliā ma 3
4
a Scilicet, sequacibus in hæreditatem relinquet. b Hæreticus. c Contra veritatem.
lus hæreditabit, & oīs peccator inui- 5
a Quia inter vera seminat falsa. b Iactantiam & superbiam prohibet, quia initium omnis peccati superbia. 6
dus & bilinguis. Nō te extollas ī cogi 7
8
b tatione animæ tuæ, velut taurus, ne forte elidatur virtus tua 9
a Elationis. b Verborum. c Operum. 10
per stultitiam: & folia tua comedat, & fructus tuos perdat, & 11
a Sine virore dilectionis. b Inter steriles malorum actiones. 12
13
relinquaris velut lignum aridum in eremo. Anima enim ne- 14
15
quam disperdet qui se habet, & in gaudium inimici dat illū, 16
a Labia iusti erudiunt plurimos. b Docendo. 17
18
& deducet in sortē impiorum. Verbum dulce multiplicat a- 19
a. Fideles. b Sermo durus suscitat rixas, & lenis mitigat suscitatas. c Persecutores. b Id est, bonæ gratiæ uel gratiosa. 20
21
micos, & mitigat inimicos, & lingua eucharis in bono ho- 22
c mine abundabit. Multi pacifici sint tibi, & consiliarius sit ti- 23
24
d bi vnus de mille. Si possides amicum, in tentatione posside 25
26
cum, & ne facile credas ei teipsum. est enim amicus secūdum 27
28

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT VI.

Noli fieri. Superius actū est de veritatis doctrina, hic agit de doctoris prudētia, quę maxime consistit in hoc q; acquirat & cōseruet Dei & hominū amicitiā. nam charitas est summū Dei donū. 1.Cor.13.d. *Maior aūt horū est charitas.* pp quod primo retrahitur ab incursu inimicitiæ, secundo inducitur ad profectū amicitiæ, ibi. *Verbū dulce.* Circa primū dr.

Diuisio.

1 *Nol. fie. pr. am.* Nam oīs proximus est ex charitate diligēdus. pp quod inimicitia contraria est Deo, & bonis hominibus odiēda, pp quod subditur. 2 *Im. en.* in finali iudicio, in quo Christus improperabit malis, & maxime peccantibus ex certa scientia, qualis est doctor malus. 3 *Et cōtum.* in inferno à diabolo & angelis eius. 4 *Et omn.* sciens & intelligens de quo hic agitur. 5 *Inuidus.* famæ aliorū. 6 *Et bi.* i. qui scienter loquit̄ cōtra veritatē ad deprauandū aliorum doctrinam. Et quia hoc procedit ex superbia subditur.
7 *Ne ext. in cog. anim.* sine rōne bonos impetens tuis cornibus. 8 *Ne for. elig. virtus tua.* i. subtilitas ingenij tui. 9 *Per stul.* i. per abusum scientię tuę. 10 *Et fo. tua.* i. verba tua ornata.
11 *Comedat.* i. destruat hæc stultitia. 12 *Et fru. tu. per.* i. bona quæ fieri poterant per ingeniū & scientiā tuā. 13 *Et relinq.* i. carens humore deuotionis & fructu bonæ operationis.
14 *Ani. eni. ne.* quæ scienter impugnat æquitatē. 15 *Disper.* i. habentem talem animam. 16 *Et in gau.* i. diaboli.
17 *Dat illum.* diabolus enim magis gaudet de subuersione hominis literati, quam simplicis. 18 *Et ded. in.* i. in gehennam quę est sors impiorum, sicut beatitudo est sors iustorū.
19 *Ver. dul.* Hic consequenter ponitur inductio ad augmentum amicitiæ. Et diuiditur in duas partes: nam primo ponitur hæc inductio. secūdo, amicitię distinctio, ibi. *Est. n. amicus.* Circa primum dicitur. *Verbū dulce mul. ami.* sicut legitur de beato Clemēte, quod pp dulcedinem eloquij erat dilectus, non solum à Christianis, sed etiam à Gentilibus & à Iudęis.
20 *Et mit. in.* hoc patet de Gedeone, Iudi.8.f. qui viros Ephraim concitatos contra se mitigauit per verbum dulce.
21 *Et lin. eu.* id est, bene gratiosa.
22 *In bo. ho. abun.* quia studet dicere verba gratiosa.
23 *Multi pa.* id est, amicabiles. *sint tibi.*
24 *Et consili.* Non enim est tutum secretum cordis sui, & maxime conceptiones melioris propositi reuelare, quia frequenter ab amicis carnalibus impeditur.
25 *Si possi. ami.* id est, possidere desideras tanquam verum.
26 *In tentatione possi, &c.* in aduersitate tua proba illum. aduersitas enim hoc bonum facit, quod veros amicos à falsis distinguit.
27 *Et ne fa. &c.* reuelando sibi secretum tuum, antequam probaueris ipsum.
28 *Est enim, &c.* Hic consequenter ponitur distinctio amicitiæ, vt videatur de quo amico confidendum. Et primo ponitur distinctio. & secundo veritatis amicitiæ commendatio, ibi: *Amicus si permanserit.* Circa primum ponitur distinctio quadrimembris, cum dicitur: *Est enim ami. sc. tempus scilicet, &c.* id est, secundum tempus aptum ad lucrum suum, quod est tempus prosperitatis amici, qui propter aduersitatem superuenientem recedit ab amicitia.

19 Ver. Et

a tempus suum, & non permanebit in † die tribulationis. Est 1
& amicus qui conuertitur ad † inimicitiam, & est qui odium 2
& rixam, & conuitia denudabit. † Est autem amicus socius 3
mensæ, & non † permanet in die necessitatis. Amicus si per- 4
manserit fixus, erit tibi quasi coæqualis, & in domesticis tuis 5
Fideliter. a In facie fingit se deuotum, sed in necessitate probat alienum. 6
fiducialiter aget. Si humiliauerit se contra te, & à facie tua 7
a Fingens esse quod non est. b Stabilem, firmum. Manifestis. 8
absconderit se vnanimem, habebis amicitiam bonam. Ab 9
b inimicis tuis separare, & ab amicis tuis attende. Amicus 10
c fidelis protectio fortis: qui autem inuenit illum, inuenit 11 12
thesaurum. Amico fideli nulla est comparatio: & non est 13
digna ponderatio auri, & argenti contra bonitatem fidei il- 14
a Animi custos. 15
d lius. Amicus fidelis medicamentum vitæ, & immortalita- 16
a Fideliter. 17
e tis, & qui metuunt dominum, inueniunt illum. Qui timet 18
dominum, æquè habebit amicitiam bonam, quoniam se- 19 20
a Quia qui in iuuentute studet sanæ doctrinæ, in senectute dulces fructus metet sapientiæ. 21
cundum illum erit amicus illius. Fili à iuuentute tua excipe 22 23
doctrinam, & vsque ad canos inuenies sapientiam. Quasi is 24
25

A ad verũ puenit amicum: quia multi amicos se esse profitentur in psperis, & inimici apparent in aduersis. Vnde: *Si humiliauerit se contra te, & cæte.*

a *Est enim amicus secundum tempus suum.* Inter opera. ✠ Augustin. Amicitia mundialis est, quæ rerum bonarum temporalium cupidine pertrahitur: semper est plena fraudis atque fallaciæ, nihil in ea certum nihil constãs, nihil securum: semper cũ fortuna mutatur & sequitur marsupiũ. Vnde Salomõ dicit, *Est amicus secundum tẽpus, & non permanebit in tẽpore tribulationis.* Tolle spem quæstus & statim desinet esse amicus. Vnde quidã, Non est personæ sed prosperitatis amicus, Quem fortuna tenet dulcis, acerba fugat.

B b *Attende.* Idest, discretionem habe ad cognoscendum amicos. Hæc autem discretio maximè necessaria est inter catholicos, & hæreticos: quia hæretici in hypocrisi agunt, vt incautos facilius decipiãt, vnde: *Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, &c.* Et. *Rogo autem vos fratres, vt obseruetis eos qui dissensiones, & offendicula faciunt.*

c *Amicus for.* Amicus amoris consors, cui sic animum tuũ applica, vt ex duobus vnũ fiat, cui te tanquam tibi cõmittas, à quo nihil timeas: & nihil inhonestũ petas. Non est enim amicitia vectigalis, sed plena decoris: vñ. *Vos amici mei estis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis, &cæ.* Dedit nobis dominus formam amicitię quam sequamur, vt faciamus amici voluntatem, aperiamus ei secreta, & ipse nobis. vnde: *Vos autem dixi amicos, quia omnia quæ audiui à patre meo, nota feci vobis.*

C d *Amicus fidelis.* secundum Deũ, scilicet. Hic ad medicamẽtum vitæ ęternę, & immortalis necessaria, cum amico tractat. vnde Cicero dicit amicitiam non nisi inter bonos esse posse, & libera debet esse amicitia, & ad omnem felicitatem procliuis. D

Inter opera. ✠ Aug. *Am.* ait Sapiens, *me. est vi.* Nõ enim validior vel efficacior est vulnerib⁹ nostris medicina, quàm habere qui omni incommodo occurrat compatiens, omni commodo occurrat congratulans, vt iunctis suis humeris, onera sua inuicem tolerent, & quod vnusquisque propriã leuius quam amici portet iniuriã, Amicitia ergo secundas res facit splendidiores, aduersas partiens cõmunicansque reddit leuiores: nam & philosophis etiam placuit. Non aqua, non sole, non igne E plurimus locis vtimur q̃ amico. In omni actu, omni studio i certis, in dubijs. in quolibet euẽtu, in fortuna qualibet, in secreto, in publico, in omni consolatione, domi forisq; vbique amicitia grata, amicus necessarius, vtilis gratia reperitur.

e *Qui timet dominum.* Plena, & perfecta amicitię gratia, inter perfectos viros eiusdemq; virtutis pseuerare potest. Ad hãc quibusdã gradibus peruenitur: Primus gradus, est mũdanorum contemptus. Secundus, ne quis sese sapientẽ, & consultum iudicans, sibi q̃ amico credere mali. Tertius, vt omnia q̃ vtilia, & necessaria æstimat, bono charitatis, & pacis postponat. Quartus, vt omnino desinat ab ira. Quintus vt irã fratris etiam irrationabilem curare cupiat. quia alterius tristitia pernitiosa sicut propria: nisi eam quantũ in te est, etiam de fratris mente depellas. Postremus gradus est omniũ vitiorũ pemptori⁹, vt de hoc mũdo credas te quotidie migraturũ. F

☞ Inyce

Tullius de amicitia, post princ.

Author lib de amicitia excusi cum operib. Aug cap. 5.

Gradus quib. peruenitur ad amicitiam.

lib. citia cum Au. p. tepore aicitiã Iu; 7.a. permanet

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et est amicus qui conuertitur ad inimicitiam.* Et hic est hoc homo inuidus, q supercrescente amici sui prosperitate, per inuidiã incipit dolere, & eidem contrarius esse.

2 *Et qui odium & ri. & con. den.* Hic est homo falsus, qui cũ aliquo fingit amicitiam, vt sciat suũ secretum: vt sic melius possit impugnare eũ, sicut in legẽda beati Tiburtij de Torquato: quod iunxit se Christianis, vt eos grauius impugnaret.

3 *Est autem amicus socius mensæ.* hæc est amicitia, quæ fundatur in bono delectabili, quo transeunte soluitur amicitia.

4 *Amicus si permanserit.* Hic consequenter ponitur amici veri commendatio, cũ dicitur: *Amicus si permanserit fixus.* tecũ in amicitia, quæ est secundum deum.

5 *Erit tibi quasi, &c.* idest, diliges eum sicut teipsum secundum charitatis præceptum.

6 *Et in domesticis tuis fid. aget. &c.* id est, in priuatis negotijs tuis fideliter se habebit.

7 *Si humiliauerit se contra te.* idest, coram te in omnibus bonis tibi consentiens.

8 *Et à facie tua abscon. se.* procurando bona in absentia tua magis quam in præsentia.

9 *Vnanimem habeb.* id est, cum eo sis vnum cor, & vna anim.

10 *Ab inimicis tuis separare.* loco, non tamẽ animo per dilectionem. Mat. 5. g. *Diligite inimicos vestros.*

11 *Et ab am. tu.* q sunt veri amici secundũ conditiones pręmissas.

12 *Amicus fidelis protectio fortis.* tempore tribulationis.

13 *Qui autem inuenit illum inuenit thesaurum.* id est, quid valde pretiosum, quia rarum, & optimum.

14 *Ami. fideli nulla est comparacio.* etiam in rebus temporalibus quantumcunque pretiosis.

15 *Am. fid. me.* Nã amicus fidelis diliget ex charitate, & sic solicitus est de amico quantũ ad bona gratię, quę viuificat spiritualiter, & perducit ad immortalitatem.

16 *Et qui metuunt dominum, &c.* timore initiali.

17 *Inueniunt illum, &c.* per amorem castum.

18 *Qui timet Deum.* timore filiali.

19 *Aeque habebit amicitiam bonam.* scilicet Dei, tamen non est ibi æqualitas quantitatis, nã dilectio semp ex parte Dei maior est, sed est ibi æqualitas proportionis, quia q magis diligit Deũ, magis diligitur ab eo, ideo sequitur:

20 *Quoniam secundum illum, &c.* id est, secundum decentiam diuinæ magnificentiæ.

21 *Erit amicus illius, &c.* Sciendum tamẽ quod si li magis, determinet actum diuinę dilectionis intrinsecum, non est ibi magis nec minus: nam vno actu simplicissimo diligit omnia. Si autem determinet effectum extrinsecum, scilicet, bonum quod vult diligentibus se: nam diligere est velle alicui bonum, sic magis diligit vnũ q̃ alium, volendo ei maiorem gratiæ & glorię gradũ.

22 *Fili à iuuen.* Superius autcor induxit doctos ad sapientię communicationẽ, hic cõsequẽter inducit discipulos ad eius receptionem. Et diuiditur in duas partes. Nã primo ad sapientiæ receptionem inducit. secundo a quibus accipienda sit ostendit, ibi: *In multitudine presbyterorum, &c.* Prima adhuc in duas, nam primo inducit ad dictam receptionem, secundo ad eius cõtinuationem, ibi: *Audi fili.* Circa primum dicitur: *Fili à iuuentute tua ex. do.* quia sic melius retinentur, secundum illud: Quod noua testa capit inueterata sapit.

23 *Et vsque ad canos.* id est. vsque ad senectutem.

24 *Inuenies sapi.* nam in ea potest homo semper proficere.

25 *Quasi is quia &c.* idest, quære illam cũ magna diligentia.

15 *Am.*

Et

a *Inijce pedem tuum in compedes illius, &c.* * Gregorius. Sancti viri non incongrue compediti dicuntur, quia ligati vinculis disciplinæ Dei, nequaquam ad ea quæ exteriora sunt vagatur, & quasi gressum operis immobiliter figunt, dũ a contitoris desiderio nusquam discedunt. De his namque compedibus scriptum est. *Inijce pedes tuos in compedes eius, & in torques illius collum tuum.* Quia profecto cuius a prauitate gressus compescitur, eius fides sanctorum varietate virtutum adornatur. Collum namq; fides est, per quam Deo fidelis quisque coniungitur, & quasi per collũ capiti suo Christo Ecclesia, quę eius est corpus, vnitur. Vnde in laudem sponsæ in canticis canticorum dicitur. *Collum tuum sicut monilia.* Quia enim, sicut Iacobus ait, *fides sine operibus mortua est*, quasi collum sponsæ, monilibus circundatur, dum fides sanctæ animæ operibus decoratur.

Greg. in 7. psalmos poenitentiales.

Cantic. 1.

Iac. 2.

† suis inimicus

b *In omni animo tuo.* Corde, non corpore accedẽdum est ad sapientiam, quia spiritualis lex mẽte inspicienda est, sensus tamen corporis dirigẽdi sunt ratione mẽtis. vnde: *Spiritu ambulate, & desideria carnis nõ perficietis, &c.* Qui enim deuotè meditatur sapientiã Dei quæ de Christo est, seruat mandata eius, & corporis luxum restringit, ne deficiat in voluptatibus vitæ præsentis, sed viuat disciplina cęlestis.

† seruitutis † stolam † salutaris † congratulationis

Gal. 5. c.

Sapientię notitia facit hominem proximũ Deo, & vitę perpetuę possessorem, nec potest peruenire ad immortalitatis stolã, & glorię coronã, nisi per agnitionẽ sapiẽtiæ quę est sanctorum beatitudo, contemplatio Dei, perceptio veritatis. vnde: *Hæc est au. vit. æt. vt cognoscant te sol. ve. Deum, etc.*

c *F. si at.* Monet sapiẽtia, vt in diuina lege assiduè meditemur. Primũ hortat', vt discamus: post, vt aĩam ad hoc applicemus: tãdẽ, vt inclinemus: demũ, vt diligẽtiam ad audiendum adhibeamus. Sic enim sapientia sapientẽ esse promittit. Necesse est. n. vt qui veræ sapientiæ quę Christus est, agnitionẽ desiderat, primũ catholicis magistris se humiliter subdat, & oẽs affectus aĩę suæ disciplinę eorũ. Dehinc intẽtionem cordis ab omni prauo desiderio auertens ad audiendũ verbum Dei adhibeat diligenter, caueatq; vt meditationẽ legis nõ pro terrenarum rerũ mercede vel laudis humanę, sed pro ipsius boni amore impendat, vt verę sapiẽtię fructũ percipiat.

d *In multitud.* Quasi: Ne sis sapiens tibiipsi. Ne cõfidas proprio ingenio, hereticos su-

a ¶Vt vomere euangelij ex corde suo genimina vitiorum extirpans, qui secundum semen diuini verbi edere, & fructus virtutum desiderat metere.

qui arat & qui seminat, accede ad eã, & sustine bonos fructus 1

a Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, &c. b ¶Patientia probatio est virtutum. vnde: Fructum afferunt in patientia. 2

illius In opere enim ipsius exiguũ laborabis, & cito edes de 3

a Fructibus. b Stultis abominabilis est sapientia, & detestantur arguentes, quia vtilitatem disciplinæ nesciunt. vnde, Stultus irridet patris disciplinam. Et alibi. Increpa stultum, & odio habebit te. 4

generationibus illius. Quam aspera est nimium sapientia in- 5

doctis hominibus, non permanebit in illa excors. Quasi lapi- 6 7

a ¶Imprudentes odibunt sapientiam & scientiam. 8

dis virtus probatio erit in illis, & non demorabuntur proijce- 9

a Synceritas legis diuinæ quæ secundum nomen eius, idest, prudentia veritas & virtus, præceptum domini lucidum. illuminans occul. & omnis sermo Dei ignitus clypeus.

re illam: Sapientia enim doctrinæ, secundum nomen est eius, 10

a Sed solis amatoribus suis. b Qui eam, scilicet, recta fide & opere seruant.

& non multis est manifesta. Quibus autem agnita est, perma 11

a ¶Beati misericordes, quoniam ipsi Deum videbunt. b Docet quomodo subijciamur legi diuinæ. Qui enim illi acquiescit, semetipsum in æternum seruabit. 12

net vsque ad conspectum Dei Audi fili, & accipe consilium 13

a Idest, gressum vitæ tuæ constring. præceptis illius. 14

a intellectus, & ne abiicias consilium meum. Inijce pedem tuũ 15

a ¶Idest, tempera sermones tuos, secundum regulam eius. b Idest, actus tuos suppone magisterio illius.

in compedes illius, & in torques illius collum tuum. Subijce 16

a Tædiose & grauiter ferens. 17

humerum tuum, & porta illam, & ne acedieris vinculis eius. 18

b In omni animo tuo accede ad illã, & in omni virtute tua con 19

serua vias eius. Inuestiga illam, & manifestabitur tibi, & con- 20 21

a ¶In fine seculi. b Aeternam. 22

tinẽs factus ne derelinquas eã. In nouissimis enim inuenies re- 23

quiem in ea, & conuertetur tibi in oblectationem. Et erunt 24

tibi compedes eius in protectione fortitudinis, & bases † vir- 25 26

tutis, & torques illius in † stola gloriæ. Decor enim vitæ 27

est in illa, & vincula illius alligatura † salutis. Stola gloriæ in- 28

c dues eam, & coronam † gratulationis superpones tibi. Fili

si attenderis mihi, disces eam, & si accomodaueris ani-

mum tuum, sapiens eris. Si inclinaueris aurem tuam excipies

d doctrinam, & si dilexeris audire, sapiens eris. In multitudine 29

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et sustine.* idest, expecta.

2 *Bonos fru. il.* qui sunt gratia & gloria.

3 *In ope. enim ipsius exiguum labo.* respectu boni sequentis.

4 *Et cito edes de generationibus illius.* Nam habitis sapientiæ principijs, incipit esse dulcis, qui prius nõ sapiebat iõ sequit'.

5 *Quam aspera est nimium sapien. indoctis hominibus.* sicut cibus sapidus infecto gustui videtur esse amarus.

6 *Et non permanebit in illa excors.* i. homo sine corde, qui negligens est in acquisitione sapientiæ.

7 *Quasi lapidis virtus.* idest pondus.

8 *Probatio erit in illis.* Sicut enim sustinens lapidem ponderosum, abijcit illum, sic isti quibus grauis est sapientia.

9 *Non demorabuntur proiicere illam.* repellendo laborem, qui est in acquisitione eius.

10 *Sapientia enim doc. no. est e.* i. habent nomen a re. Dicitur enim sapientia, a sapere, quamuis stultis vt prædictum est, insipida videatur.

11 *Quibus autem ag. est.* nõ tantũ speculatiue, sed et practice.

12 *Per manet vsque.* Deducendo eos ad statum glorię.

13 *Audi fili.* Hic consequenter inducit ad dictæ receptionis continuationem, dicens. *Audi fili.* aure corporis & cordis.

14 *Et accipe consilium intell.* in quo intra te legas bonum ad prosequendum, & malum ad fugiendum.

15 *Inijce pe. tuum.* idest affectum.

16 *In comped. illius.* s. sapiẽtiæ, inseparabiliter ei adhærendo.

17 *Et in torques illius collum tuum.* verba tua quę formant' in gutture, sapienter ferendo.

18 *Subiice humerum tuu.* i. laborem in eius acquisitione libenter porta, & sine tædio.

19 *In omni animo tuo accede ad il.* intellectum tuum & affectum sibi aliter applicando. Et quia cum hoc requiritur bonum opus exterius, subditur.

20 *Et in omni virtute tua.* & est litera per se plena.

21 *Et continens factus.* idest, tenens sapientiam.

22 *Ne derelinquas eam.* Sicut Salomon in senectute deprauatus per mulierum indebitum amorem. 3. Reg. 6.

23 *In nouissimis tuis.* i. post hanc vitam. In pręsenti etiã vita senes in dulcedine sapientiæ delectantur, propter quod etiã philosophi circa finem vitę suę dimissis occupationibus alijs vacabant contemplationi causæ primæ, vt dicit Thomas de Aquino super librum de causis.

24 *Et erunt tibi compedes eius, &c.* idest, inseparabilis adhesio cum sapientia.

25 *In pro. for.* Nã innitens sapiẽtiæ nõ frangit' aduersitate.

26 *Et torques illius, &c.* idest, doctrina sapientię, formatur in gutture.

27 *In stola glori.* nã per ipsam acquiritur duplex stola, scilicet, gloria corporis & animæ.

28 *Decor enim vitæ est in illa.* In præsenti per gratiam, & per gloriam in futuro. Cætera patent ex dictis.

29 *In multitudine, &c.* Hic consequenter ostendit a quibus sit accipienda sapientiæ doctrina, scilicet, ab illis quorum sapientia nota est & approbata, ideo subditur. *In multitudine presbyterorum.* idest, seniorum, vt dictum est supra.

Pru

A superbiæ fastus maximè supplantauit.
a Cogitatū habe in præcep. Merito illi datur puri cordis intellectus, & sapientiæ diuinæ

a Doctorum. b Sunt enim & imprudentes qui decipiunt filias Israel, vt timentes loquantur sibi. Imitando, amando.
presbyterorum prudentium sta, & sapientiæ illorum ex corde coniunge- 1
a Ab illis. b Laudabilia, scilicet.
re, vt oēm narrationē Dei possis audire, & prouerbia laudis nō effugiant a 2
a sapientem. b Imitandum, nemo in propria sapientia confidat.
te. Et si videris sensatū, euigila ad eum, & gradus ostiorū illius exterat pes 3 4
tuus. Cogitatum habe in præceptis Dei, & in mandatis illius maximè assi- 5 6
duus esto, & ipse dabit tibi cor, & concupiscentia sapientiæ dabitur tibi. 7 8

uitię amor sal. D
berrimus, q co
gitatiōes suas
temperat se-
cundum pce-
pta Dei, & assi
due legē me-
ditatur & ope
re exequitur.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Prudenti. *Per hoc excluduntur senes desipientes, et etiam moribus deficientes, nam prudentiæ connexæ sunt aliæ virtutes morales, vt habetur 6. Ethicorū. Et potest etiam hoc exponi de sacerdotib. bonis, qui tenentur legem scire, & eam docere, ideo sequitur.*
2 Vt omnem narrationem Dei .i. *contentam in lege domini.*
3 Possis audire. *i. intelligere, nam melius scientes, possunt clarius docere.*
4 Et prouerbia laudis non effugiant a te, &c. *idest, verba notabilia laude digna.*
5 Et si videris sensatum euigil. ad eum. *idest, sis solicitus ipsum frequentare, & ipsum audire.*
6 Cogit. habe. in præc. Dei. *quia sunt de necessitate salutis.*
7 Et in mandatis illius maximè assiduus esto. *Ea opere adimplendo.*
8 Et ipse dabit tibi cor, *intelligendi, scilicet, & operandi.*

Et

B

CAP. VII.

a *Noli face. mala, &c.* Sequitur.
b *Non me. ea in sep.* Perfectam vltionem septenarius enim perfectionē significat. vnde & Christus septemplici spiritu repletus fuisse describitur. & alibi. *Assumit septem alios spiritus nequiores se, &c.*
c *Neque a reg.* Non pōt exercere opus iusti regiminis, qui sententiam neglexit veræ pietatis, vnde. *Reges gentium dominantur eorum, vos autem non sic, sed qui maior est ī uobis, fiat sicut minor.*
C d *Quoniam ag.* Nulla præsumptio pernitiosior, quā de propria

CAP. VII. E

¶Omnium peccatorum prohibet actionem, societatem, & specialiter hæreticorum.

a N Oli facere mala, & non te apprehendent. 1
a Vnde. Post secundam & tertiam correctionem hæreticum deuita.
Discede ab iniquo, & deficient mala abs 2
a Exempla nequitiæ. ¶ Operando, scilicet in labore peruersæ doctrinæ.
te. Fili, non semines mala in sulcis iniu- 3 4
a In gehenna.
b stitiæ, & non metes ea in septuplum. 5 6
a Ambitio interdicitur.
c Noli quærere ab homine ducatum, neque a rege cathe- 7 8
d dram honoris. Nō te iustifices ante Deum, quoniam agnitor 9
a Noli altum sapere, sed time. b Ille pertrahi debet in exemplum. viuendi, qui nulla aduersa pertimescit.
cordis ipse est, & penes regem noli velle videri sapiens. Noli 10 11 12
e quærere fieri iudex, nisi valeas virtute irrūpere iniquitates, ne 13
a Subditis. b Leuitate affectus, vel actus.
forte extimescas faciem potentis, & ponas scandalum in agili 14 15
f tate tua. Non pecces in multitudine ciuitatis, nec immittas in 16 17

pria iustitia, aut scientia superbire, vnde. *Non est homo super terram, qui faciat bonum, & non peccet,* Et alibi. *Vidisti hominem sapientem sibi videri, & magis illo spem habet stultus.* Ecc. 7. c. Prou. 26 b.
e *Noli quære. fie.* Debet quisque proprias virtutes perpendere, & pro quantitate virium curam aliorum suscipere, ne dū delectatur loco gloriæ, fiat subditis auctor ruinæ, & qui grauatur pondere suarum velit fieri iudex alienarum culparum. F
f *Non pec. in mul.* Qui rōne pollet, & liberi arbitrij potestate præ-

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VII.

NOli face. mala & non te ap. Superius dictum est de debito vsu substantiæ siue diuitiārum & sapientiæ, hic consequenter agitur de debito vsu potentiæ, qui quidem vsus frequenter impeditur per malitiam ipsius habentis potētiam, ideo primo remouetur hoc impedimentum, secūdo acceditur ad propositum, ibi. *Noli quærere.* Circa primum dicitur.
1 *Noli facere mala.* contra Deum. *Et non te apprehendent.* per pœnam infligendam tibi secundum iudicium diuinum.
2 *Discede ab iniquo, &c.* Contra proximum cui debes æquitatem seruare.
3 *Et deficient mala abs te.* .s. mala culpæ & gehennæ.
4 *Fili non semines mala in sulcis iniu.* .i. non des exemplum male agendi hominibus ad hoc pronis, sicut sulcus paratus est ad receptionem seminis.
5 *Et non metes, &c.* in pœna tibi inferenda.
6 *In septuplum.* .i. multipliciter, nam quot hominib. est aliquis causa culpæ, tot pœnis est puniendus secūdū ordinē iustitiæ.
7 *Noli quærere.* Hic consequenter acceditur ad propositum. Circa quod primo docetur debitus potentiæ vsus in regimine subditorum, secundo in distributione bonorum suorū in principio. 12. c. Prima in duas, quia primo docet vsum potētiæ in psidendo. secundo in iudicando. 10. c. Prima adhuc, in duas. s. in partem principalem, & incidentalem, quæ incipit ibi. *Noli discedere a muliere sensata.* Circa primum notandum, quod virtutes in excellentiori gradu debent esse in principib. Ecclesiasticis & temporalibus quam in subiectis. Sunt. n. vtrique vicarij Dei a quo est omnis potestas in regimine populi, propter quod Philosoph. 7. Ethicorum, virtutes in excellentiori gradu vocat heroicas & diuinas. Præsumptuosum est autē, quod aliquis se reputet sic esse virtuosum, propter quod vitiosum est appetere absolutè, vel quærere principatum. Suscipere tamen in casu necessitatis licitum est & bonum, scilicet, quando imponitur canonicè pro communi vtilitate, vnde dicit Aug. Otium sanctum quærit charitas, negotium iustum suscipit necessitas charitatis, quam sarcinam si nullus imponit, contemplandæ veritati vacandum est. Si autem imponitur, sustinenda est, propter charitatis necessitatem. Et ideo auctor huius libri ambitionem principatus primo reprimit, secundo susceptū dirigit, ibi. *Noli quærere.* Circa primum dicitur. *Noli quærere ab homine ducatum* .i. quod fias dux aliorum in spiritualibus vel temporalibus ratione dicta. Diuisio.
8 *Neque a rege cathedram ho.* .i. potestatem alios iudicandi.
9 *Non te iustifices ante Deum.* .i. non studeas ad hoc, quod homines te iustum credant coram Deo, sicut faciunt hypocritæ, vt ascendant ad maiora.
10 *Quon. agnit. cord. ipse est.* & sic videt talē fictionē & puniet.
11 *Et penes regem.* Nō dicit velle esse sapiens, quia hoc semper bonum est, sed velle videri tantum. Cum. n. ex hoc aliquis indignus promouetur ad maiorē statū, apparet eius stultitiæ effectus, qui prius erat incognitus. Sicut simia quando sursū ascendit turpitudinem suam plus ostendit.
12 *Noli quærere fieri.* Hic consequenter in principatu debite suscepto dirigit. Et primo in cauendis, secundo in agendis, ibi. *Memen. iræ.* Prima in tres, quia primo dirigit in cauēdis respectu populi, secundo respectu sui, ibi. *Noli esse pusil.* tertio respectu vtrorumque ibi. *Non irrid.* Circa primum dicitur. *Nol. quæ. fie.* .i. recipere potestatem iudicandi. Diuisio.
13 *Nisi valeas.* .i. eas punire secundum ordinem iustitiæ.
14 *Ne fort. extimes. fac. po.* Propter hoc dimittendo ordinem iuris.
15 *Et ponas scan. in agilitate tua.* .i. scandalizes populum ex tua leuitate & inconstantia.
16 *Non pecces in multitudine ciuitat.* agendo iniuste propter fauorem multitudinis.
17 *Nequ. te. immitas in populum.* ei consentiendo in malo, sicut Pilatus volens satisfacere populo dimisit Barrabam, & Iesū tradidit crucifigendum, Marc. 15. b.

No-

prevalet, subditorũ insolentia non peccet, sed cõstanter resi
A stat alienæ nequitiæ, nec se putet impune peccare, si plurimo rum acquiescit voluntati. Reatu. vnde. *Non solum autem qui ea* Rom. 1 d. *faciunt, sed qui consentiunt facienti.*

a *Noli ama.* Oẽ mendacium malũ, & proximis inferre scandalum perniciosũ est. Multo magis ergo amico fraudẽ moliri crimẽ imponere, quo niã testis mendax perribit. vnde in Prouer†corde Prou. 26. c. bijs. *Sicut noxius, qui mittit sagittas in mortẽ, sic qui fraudulenter nocet amico.*

b *Noli velle mendacium.* * Aug. Quod Aug. de mendacio ad Consent. cap. 16. alio loco scriptũ est, *Noli velle mentiri omne mendaciũ.* non ad hoc volũt valere, vt nullo mendacio quisquam mẽtiatur. Itaque cum alius dixerit ex isto scripturę testimonio vsque adeo generali-
B ter omne mẽdacium esse detestandum, vt etiamsi mentiri quis velit, etiamsi non mentiatur, iam voluntas ipsa damnanda sit, atque ad hoc in terpretetur, quod nõ dictum est. Noli mentiri omne mendaciũ, Aug. ibidem. ca. 16. sed. *Noli velle mentiri omne mendacium.* vt nõ solum mẽtiri, sed nec velle mẽtiri quisq; audeat vllo mẽdacio. Dicit alius, imo qđ ait. *Noli velle mentiri omne mendaciũ.* de ore cordis exterminandum atq; alienandum esse mendacium voluit, vt a qbusdã mẽdacijs ore corporis abstinẽdum sit, sicut illa sunt maxime quę pertinẽt ad doctrinam religionis, a quibusdam vero non sit ore corporis abstinendum, si maioris mali euitandi causa exigit, ore autẽ cordis ab omni mendacio penitus abstinere debeamus. Vbi oportet intelligi quod dictũ est. *Non velle.* Volũtas quippe ipsa quasi os cordis accipitur, vt nõ pertineat ad os cordis, cum maius malũ cauentes mentimur inuiti. Est & tertius intellectus, quo sic accipias. *Noli omne* vt exceptis aliquib. mendacijs mẽtiri te sinat. Tãquam si diceret. *Noli velle credere omni homini.* non vtiq; vt nulli crederet̃ mo-
C neret, sed vt nõ omnib. aliquib. autẽ crederetur, & id quod sequitur. *Assiduitas enim eius nõ proficiet ad bonum.* ita sonat, quasi non

a In populi voluntatem. b Vt & pecces & peccantibus consentias.

populum, neque alliges duplicia peccata, nec enim eris in v- 1

a Pusillanimitas fugienda est, ex qua nascitur tristitia seculi quæ mortem operatur. iustum autem non contristabit quicquid acciderit ei. 2

no immunis. Noli esse pusillanimis in † animo tuo. Exorare & 3

a Cum benefeceritis dicite, quia serui inutiles sumus.

facere eleemosynam ne despicias. Ne dicas: In multitudine
munerum respiciet Deus, & offerente me Deo altissimo mu-

a ¶ Cum ceciderit inimicus tuus ne gaudeas, & in ruina animæ eius ne exaltetur cor tuum, ne forte videat dominus.

nera mea suscipiet. Nõ irrideas hominẽ in amaritudine ani- 4

a Os quod mentitur occidit animam, & quanto sæpius, tanto grauius, primum autem capitaleque mendacium est in doctrina religionis & hæretici figmenti.

a mæ: est enim qui humiliat & exaltat circũspector De9. Noli 5
amare mendaciũ aduersus fratrem tuũ, neque in amicũ simi- 6
b liter facias. Noli velle mentiri omne mendaciũ, assiduitas e- 7
c nim illius non est bona. Noli verbosus esse in multitudine 8

a Quasi: Sic pœnitere, sic confitere peccatum vt non sit iterandum. 9

d p̃sbyterorũ, & non iteres verbũ in tua oratione. Non oderis 10

a Laborare & otium fugere laudabile est. vnde; Cum silentio operantes panem suum manducent. 11

laboriosa opera, & rusticationẽ ab altissimo creatam. Non te 12

a Inquietorum inobedientium, quorum societas periculosa.
b Futuræ vindictæ. 13

reputes in multitudine indisciplinatorũ. Memẽto iræ quo- 14

a Sicut initium omnis peccati superbia, ita initium omnis sapientiæ timor domini: Beatus enim homo qui semper est pauidus. Et, Qui se humiliat, exaltabitur

e niam non tardabit. Humilia valde spiritum tuum, quoniam 15
16

non a mendacio sed ab assiduo mendacio. i. a consuetudine D atq; amore mentiendi prohiberi videatur. Quo profecto delabitur, quisquis vel oĩ mendacio putauerit abutendum, ita n. nec illud cauebit, quod fit in doctrina pietatis & religionis (quo sceleratius quid inuenias, non inter omnia mẽdacia sed inter omnia peccata?) vel alicui mendacio, quamuis facili quamuis innoxio nutũ voluntatis accommodauerit, vt non in tus euadendi maioris mali causa, sed volens libensque mentiatur. Ita cũ tria sint quæ in hac sentẽtia intelligi possint, aut omne mẽdaciũ non solum mẽtiri noli, sed nec velle mentiri, aut noli velle, sed vel inuitus mẽtire, cum fugiendum est aliquid grauius, aut noli omne, vt exceptis, aliquibus mendacijs cætera permittantur, vnum hic pro E his, quibus mentiri nunquam placet, duo pro illis, qui aliquando putent esse mentiendum, inueniuntur. Sed tamen quod sequitur, *Assiduitas enim eius non proficiet ad bonum*, nescio vtrũ possit primæ harum sententiæ suffragari, nisi forte ita vt perfectorum præceptum sit, omnino nunquam non solum mẽtiri sed nec velle mentiri, assiduitas vero mentiendi nec proficientibus permittatur.

c *Noli verbosus.* Quasi. Noli sensum tuum docere, audi sapiẽ Lu. tiã seniorum. Tutius est enim audire, quam loqui. vnde. *Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram.*

d *Non oderis labori. & c.* Peccanti homini sciẽtia data est, vt labore manuum quęrat sibi victum, vnde. In sudore vultus tui vesceris pane, &c.

e *Quoniam vindi. ca.* quia caro peccatorũ quę luxuria defluit, E igne inferni & vermib. cruciabitur, vbi vermis non morit̃, & ignis nõ extinguitur, in verme putredo gehẽnę, in igne ardor signatur. Vel vermis, est sera scelerũ pœnitentia, quæ in tormentis cõscientiã peccatorũ mordere, nõ cessat, vt ignis F sit

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Neque alliges duplicia peccata.* scilicet, tuum peccatum cum peccato populi.

2 *Nec enim in vno eris immun.* s. a pęna, sed pro vtroque punieris, quia iudex tenetur in talibus factum populi impedire.

3 *Noli esse pusillanimis in animo tuo.* Hic consequenter dirigit potentẽ respectu propriæ p̃sonæ dicens: *Noli esse pusillanimis in animo tuo.* quasi dicat: Nõ sis tã solicitus de populi regimine, quod negligas salutem animę tuę facere per orationes & opera misericordiæ, veruntamẽ quia hæc non sufficiunt, nisi a peccatis caueatur, ideo subditur. Ne dicas in multitudine munerum meorum respiciet Deus, intantum quod nõ puniet peccata mea. nam hoc est falsum secundum Greg. Nam qui escam vel vestimentum pauperi largitur, & tamẽ animæ vel corporis iniquitate polluitur, hic quæ sua sũt, dat Deo, & seipsum diabolo.

4 *Non irrideas ho.* Hic consequenter dirigit potentem respectu vtrorumque. s. sui & populi. dicẽs. *Non irrideas hominem in amaritudine animæ.* Et subditur causa.

5 *Est enim qui humiliat & exaltat circumspector Deus.* nam Deus qui videt omnia, cito potest humiliare derisorem, & erigere lugentem.

6 *Noli amare mendacium aduersus fratrem tuum, neque in.* hoc est mendacium perniciosum quod est pessimum. Et quia nullũ mendacium potest bene sine peccato fieri subditur.

7 *Noli velle menti. omne mendac.* etiam iocosum & officiosum. *Assi-*

8 *Assiduitas enim illius non est bona.* imo mala, tum quia de se vitiosa, tum quia ad perniciosum mendacium inductiua.

9 *Noli verbosus esse in multitudine presbyterorum.* i. seniorum vel etiam presbyterorum proprie dictorum, nam inter tales debent minores tacere, & sapientiam eorum audire.

10 *Et non iteres verbum in oratione tua.* Hic oratio potest dupli G. citer accipi. Vno modo pro petitione, vel interrogatione a sapientibus, quæ sic intelligibiliter & præcise debet proponi, quod eam non oporteat iterari. Alio modo pro petitione a Deo, quæ non debet fieri multiloquio, credẽdo quod per hoc exaudiatur, ideo dicit saluator. Matth. 6. b. *Orantes nolite multum loqui, sicut Ethnici faciunt, putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur.*

11 *Non oderis laboriosa opera, & rusticationem ab altissimo creatam.* contemnẽdo vinitores & agricolas & huiusmodi. Nam eorum laboribus alij sustentantur, quãtumcunque magni.

12 *Non te rep. in multitudine indisciplinato.* sequendo societatẽ & mores eorum.

13 *Memento iræ.* Hic consequenter instruit potentem in agendis dicens. *Memento iræ.* Idest, vindictæ diuinæ.

14 *Quoniam non tar.* imo frequẽter repẽte venit. Et hæc considerratio potẽtẽ dirigit in agendis. Et quia potẽtia frequẽter est occasio superbiæ, quæ est principiũ omnis peccati, subdit̃.

15 *Humilia valde.* sicut dicitur supra tertio c. Quanto magnus es, humilia te in omnibus.

16 *Quoniam vindi. car. imp.* qui p̃ superbia crudelitatẽ exercet. *Ignis*

vindicta carnis impii ignis & vermis. Noli p̄uaricari in amicum † pecuniam † differentem, neque fratrem chariſſimum

a ¶ Coniugium docet eſſe ſeruandum, quod Deus coniunxit homo non ſeparet, Allegorice vero a ſocietate eccleſiæ prohibet diſcedere, & pactum baptiſmatis violare, & mercedem ſubiungit. Gratia enim vere. il.

auro ſpreueris. Noli diſcedere a muliere ſenſata & bona, quam ſortitus es in timore † domini, gratia enim verecundiæ illius ſuper aurum. Non lædas ſeruum in veritate

a ¶ Quaſi, Modeſtiam & æquitatem circa ſubditos conſerua. vnde Paulus. Domini quod iuſtum eſt, & æquum, ſeruis præſtate. Et in Deuteronomio mercenariis dictum eſt. Eadem die reddas ei pretium laboris ſui ante ſolis occaſum

operantem, neque mercenarium † dantem animam ſuam.

a ¶ Intelligens, beneuolus.

Seruus ſenſatus ſit tibi dilectus, quaſi anima tua, non defraudes illum libertate, neque inopem derelinquas illum.

a ¶ Bene operandi.

a ¶ Simplices qui ſicut pecus, per omnia ſeruiunt.

Pecora tibi ſunt, attende illis, & ſi ſunt vtilia, perſeuerent apud te. Filii tibi ſunt, erudi illos, & † curua illos a pueritia eorum. † Filiæ tibi ſunt, ſerua corpus illarum, & non oſtendas hilarem faciem tuam ad illas. Trade filiam, & grande opus feceris, & homini ſenſato da illam. Mulier ſi eſt tibi ſe-

a ¶ Matrimonio ne laſciuiet. b ¶ Scilicet vtile in domo tua.

a ¶ Prudenti, ſtrenuo, qui bene ſeruet eam.

† pecunia † differenti † donantem † cura

☞ ſit pœna extrinſecus ſæuiens, vermis autem dolor interius A accuſans.

* Auguſt. Potuit breuius dici, *Vindicta impii*. Cur ergo dictū eſt. *Carnis impii*, niſi quia vtrumque, ideſt, & ignis & vermis, pœna erit carnis, Aut ſi vindictā carnis propterea dicere voluit, quia hoc in homine vindicabitur, q̄ ſecundū carnē vixerit (pp hoc enim veniet & in mortē ſecūdam, quam ſignificauit Apoſtolus dicens, *Si enim ſecundum carnem vixeritis, moriemini*) eligat quiſq; quod placet, aut ignem tribuere corpori, animo vermē: hoc proprie, illud tropicè, aut vtrumq; proprie corpori. Iam enim B ſatis ſuperius diſputaui poſſe animalia etiā in ignibus viuere in vſtione ſine conſumptione, in dolore ſine morte, per miraculum omnipotētiſſimi creatoris, cui hoc poſſibile eſſe qui negat a quo ſit quicquid in naturis omnibus miratur, ignorat. Ipſe enim eſt Deus, qui omnia in hoc mundo magna & parua miracula quæ commemorauimus, etiam incomparabiliter plura quæ non commemorauimus fecit, eademque ipſo mundo vno atque omnium maximo miraculo incluſit. Eligat ergo vnum de duobus quiſque quod placet, vtrū & vermem ad corpus proprie, an ad animū tranſlato a corporalib. ad incorporalia vocabulo exiſtimet pertinere. Quid autem horum verum ſit, res ipſa expeditius indicabit, quando erit ſcientia tanta ſanctorum, vt eis cognoſcendarum illarum pœnarum neceſſaria non ſit experientia, ſed ea quæ tunc erit plena atq; perfecta, ad hoc quoque ſciendū ſciētia ſola ſufficiat. *Nunc enim ex parte ſcimus, donec veniat quod perfectum eſt*: dum tamen nullo modo illa corpora talia futura eſſe credamus, vt nullis ab igne afficiantur doloribus.

C

a *Noli præuaricari in amicum pecunia.* Multi perierūt pro auaritia & cupiditate terrenorū, proximum ad imaginem Dei D ſanctū negligentes. docet ergo ſapiētia, vt magis diligamus proximū, quam pecuniæ theſaurū. Radix enim om̄ium malorum eſt cupiditas. vnde: *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo ſunt*. Et alibi: *Qui propter amicum negligit damnum, iuſtus eſt, & qui odit munera, viuet.*

1.Tim.6.b. 1.Iohan 2.b. Prou.12.d.

b *Gratia enim verecūdiæ.* Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quę præparauit Deus diligentibus ſe. Pōt per hanc mulierē ſapientia intelligi, quæ alibi pretioſa margarita dicit, quā ſpiritualis negotiator inueniens vendit omnia, & emit eam. vnde Eccleſ. *Viue vitam cum muliere quam dilexiſti*: quaſi E ſapientiam ſequere, & ſcientiam ſcripturarum, & quaſi coniugem tibi copula.

1 Cor.2.b. Mat.13.f.

c *Non lædas ſeruum in veritate operantem.* Qualiter ſerui nutriēdi ſunt, apertè monſtratur affectu, ſcilicet filiorum pro iure naturæ, & diſciplinandi pro mentis inſtabilitate. vnde in ſequentibus. *Cibaria & virga & onus aſino, panis & diſciplina & opus ſeruo.*

Infra 33.d.

d *Inopem derelinquas illum.* Oppreſſum violentia ſeruitutis. *Siue enim ſerui, ſiue liberi omnes in Chriſto vnum ſumus.*

1.Cor.12.b.

e *Filiæ tibi ſunt ſerua corpus illarum, & non oſtendas hilarem.* Sicut bonos ſeruos affectu filiorum habendos, ſic ancillas quaſi filias habendas eſſe docet, ſed cū diſciplina vnde: *Lacta filium, & pauētem te faciet: Lude cū eo, & contriſtabit te. Non arrideas illi ne doleas, & in nouiſſimo obſtupeſcant dentes tui.*

Tob.4.a. Infra 30.b.

f *Mulier ſi eſt tibi.* Coniugalem commendat pudicitiam, remouens omnem deteſtabilem copulam.

Myſticè aūt admonet, vt catholicā fidem in vera religione, quam primum poſt baptiſmi perceptionē ſortiti ſumus, firmiter tenentes, hæreticorum perfidiam abiiciamus.

Myſticè.

F

☞ Dilige

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Ignis & vermis*. ſcilicet gehennę & vermis conſcientiæ. Eſa. vlt. g. Vermis eorum non morietur, & ignis eorū non extinguetur. Et quoniā homo creſcens in potentia frequenter obliuiſcitur amicorum priſtinorum. Ideo ſubditur.

2 *Noli præuaricari in amicum pecuniam differentem.* i. noli rūpere amicitiā eius priſtinam, ſi differat tibi reddere pecuniā commodatā, nam amicitia multo pretioſior eſt quàm pecunia. 8. Ethic. Maius vero bonum nō eſt contemnendum pro minori, ſed magis econuerſo.

3 *Neque fratrem chariſſimum auro ſpreueris.* ideſt, propter aurum, quia melior eſt tibi quàm quodcunque aurum.

4 *Noli diſcedere.* Hæc eſt pars incidentalis, in qua ponuntur tria incidentia. ſecundum ibi: *Honora patrem.* tertium. 8. ca. Primum vero incidēs eſt. Ex hoc enim, q̄ dictum eſt de vſu potentiæ in populi regimine, occaſionaliter hic tractatur de vſu potentię in regimine proprię domus & familię. Et primo quantum ad vxorem, cum dicitur: *Noli diſcedere.* animo vel loco.

Diuiſio.

5 *A muliere ſenſata.* in regimine familiæ.

6 *Et bona.* ideſt, caſta & honeſta. 7 *Quam ſortitus es in timore domini.* ideſt, ad procurandam ex ea prolem, in timore Dei & eius cultu nutriendam. 8 *Gratia enim verecundiæ illius ſuper aurum.* Pretioſiſſimum enim ornamentum eſt in fronte mulieris verecundia. Vnde per oppoſitum dicitur Iere. 3. b. de muliere inuerecunda. Frōs mulieris meretricis facta eſt tibi, noluiſti erubeſcere. ſecundo quantum ad familiam ſeruientem, cum dicitur. 9 *Non lædas ſeruum in veritate operantem,* cum econtrario ſit magis nutriendus.

10 *Neque mercennarium dantem animam ſuam.* ideſt, exponentem vitam ſuam in ſeruitio tuo.

11 *Seruus ſenſatus ſit tibi dilectus.* Patet litera.

12 *Non defraudes illum libertate.* poſt debitum ſeruitium ſibi concedenda.

Diuiſio.

13 *Neque inopem derelinquas illum.* emittendo vacuum, præcipitur enim Leuit. 15. quòd ſeruus libertati dimiſſus nō recedat a domino ſuo vacuus.

14 *Pecora tibi ſunt.* nam eorum nutritio multum valet ad ſuſtentationem domus & familiæ, niſi ſint ſterilia vel morbida, & tunc ſe debet dominus de ipſis expedire. Tertio quantum ad prolem, cum dicitur.

15 *Filij tibi ſunt, erudi illos.* quia pater tenetur filiis prouidere de nutrimento & documento.

16 *Et curua illos.* ſub diſciplina.

17 *A pueritia eorum.* ſicut ramus tener de facili curuatur, non autem poſtquam induratur & fortificatur.

18 *Filiæ tibi ſunt, ſerua corpus illarum.* vt non diſcurrant euagando, & ſic corrumpantur, ſicut Dina filia Iacob, Gen. 34.

19 *Et non oſtendas hilarem faciem tuam ad illas.* ne ex tali blandimento inſoleſcant.

20 *Trade filiam.* Scilicet nuptui.

21 *Et grande opus feceris.* nam per hoc de cuſtodia eius eris expeditus.

22 *Et homini ſenſato da illam.* Vnde dicit Themiſtocles: Malo filiæ meæ virum qui egeat pecunia, quàm pecuniam quę viro egeat. Vltimo reuertitur ad vxorem a qua inceperat, dicens.

23 *Mulier ſi eſt tibi ſecundum animam tuam.* ideſt, voluntatem rationabilem.

Tob.4.a.

a *Dilige eum qui te fecit & ministros eius.* Timorem Dei & amorem se habere ostendit, qui honorat & timet ministros eius. vnde: Qui vos recipit, me recipit, qui autem vos spernit, me spernit. *Dignus est operarius cibo suo.* Qui enim in sacrario operantur, de sacrario edunt, qui altario seruiunt, de altario participãt. Quãuis oblatio parua sit, humili mẽte & pura dilectione facta multorũ delictorũ neglig̃etias purgat, q̃a charitas opit multitudinẽ peccatorũ. b *Datum brachiorũ.* Superius pro his quæ offeruntur ministris Dei, ꝓmisit peccatorũ purgatiõnẽ, nunc autẽ ꝓ eleemosynis veniã & benedictionis gratiã, quia sicut aqua extinguit ignẽ, ita eleemosyna ex. pecca. c *Et mortuo.* Ad eleemosynã pertinet sepultura mortuorũ, multo magis ergo cõsolatio viuorum. vnde Paulus docet gaudere cum gaudentibus, flere cum flẽtibus. Probatio dilectionis exhibitio est operis. vnde: *Qui habuerit substantiam huius mũdi, & viderit fratrem suum necesse habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?*

(Marg.: † Sup. 3. b. — Matt. 10. d. — Ibidem. b. — † dati, doni — 1. Cor. 13. b — † pur. — Rom. d. — 1. Io.)

cundum animam tuam, non proiicias illam, & odibili non credas te in toto corde tuo. † Honora patrem tuum, & gemitus matris tuæ ne obliuiscaris. Memento, quoniam nisi per illos natus non fuisses: & retribue illis, quomodo & illi tibi. In tota anima tua time Deum, & sacerdotes illius sanctifica. In omni virtute tua dilige eum qui te fecit, & ministros eius non derelinquas. Honora Deum ex tota anima tua, & honorifica sacerdotes, & † propurga te cum brachiis. Da illis partem, sicut mandatum est tibi, primitiarum & purgationis, & de negligentia tua purga te cum paucis. Datum brachiorum tuorum, & sacrificium sanctificationis offeres domino, & initia sanctorum, & pauperi porrige manum tuam, vt perficiatur propitiatio & benedictio tua. Gratia † datus in conspectu omnis viuentis, & mortuo non prohibeas gratiam. Non desis plorantibus in consolatione, & cum lugentibus ambula. Non te pigeat visitare infirmum, ex his enim in dilectione firmaberis. In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis.

(Interlinear: a ¶ Hoc mandatum primum est in repromissione domini, verum patrem fide & opere debemus honorare. b ¶ Recienæ quæ nos multo gemitu & dolore parit. — a ¶ Christianus. — a ¶ Eleemosynam scilicet retribuendo de labore manuum ministro Dei. — a ¶ In lege. b ¶ Quia sacerdotes portant peccata populi & orant pro eis. — a ¶ De iustis scilicet laboribus. — a ¶ Peccatorum. — a ¶ Rogatione. — a ¶ Vt supradicta plenius & attentius impleas. — a ¶ Ad mortem. vnde. Omnis qui natus est ex Deo, non peccat.)

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Non proiicias illam.* aliqua occasione turbatus contra illã.
2 *Et odibili non credas te in toto corde tuo.* reuelando ei secretum cordis tui, sicut Samson Dalilę per quod fuit excęcatus, Iudicum. 16.
3 *Honora patrem tuum.* Hic ponitur secundum incidens, ex hoc enim ꝙ aliquis crescit in potẽtia, posset credere, ꝙ non teneretur parentes honorare qui sũt inferioris gradus, quod est falsum. Nam talis honor est de iure naturali & diuino. ideo primo inducit ad honorandum patrem carnalem, dicẽs: *Honora patrem tuum.* non solum reuerentiam exhibendo, sed etiã si indigeat necessaria ministrando.
4 *Et gemitus matris tuæ ne obliuiscaris.* quos sustinuit in tui parturitione. Cętera patent.
Diuisio. 5 *In tota anima tua time Deum, & sacerdotes illius sanctifica. In omni virtute tua.* Hic ꝯñr inducit ad honorandũ patrẽ spiritualem & principalem qui est Deus, & primo in se & suis vicarijs, secũdo in suis membris, ibi. *Et pauperi.* Circa primũ dicit:
6 *Honora Deum ex tota anima tua.* nam diligendus est super se & super omnia.
7 *Et honorifica sacerdotes.* eius locum tenentes.
8 *Cum brachiis.* idest, per oblationes tuo labore acquisitas.
9 *Da illis partem, sicut mandatum est tibi* in Leuitico.
10 *Primitiarum.* quæ sacerdotibus debebantur.
11 *Et purgationis.* idest, decimæ quæ debebantur Leuitis.
12 *Et de negligentia tua purga te cum paucis.* quia defectus proprius non est reuelandus multis.
13 *Datum brachiorum tuorum.* idest, tuo labore acquisitum.
14 *Et sacrificium sanctificationis.* idest, hostiam pacificam.
15 *Offeres domino.* ad impetrandam eius gratiam.
16 *Initia sanctorum.* idest, sanctificationes hominum, scilicet sunt hæc, scilicet primitiæ, decimæ, & cætera quæ dicta sunt.
17 *Et pauperi.* Hic inducit ad honorandum Deum in membris suis indigentibus, di. *Et pauperi porrige manum tuam.* dando sibi eleemosynam.
18 *Vt perficiatur.* idest, remissio peccatorum tuorum, & collatio beneficiorum, quæ frequenter in scriptura benedictio nominatur.
19 *Gratia datur.* idest, dabitur.
20 *In conspectu omnis viuentis.* s. in iudicio generali, tunc. n. pro pietatis operib. dicetur. *Venite benedicti patris mei, &c.* Sequitur. *Esuriui, & dedistis mihi manduca. &c.* Mat. 25. c.
21 *Et mortuo non prohibeas gratiam.* sed magis sepeli corpus, & ora pro anima eius. Cætera patent vsque ibi.
22 *Ex his enim.* scilicet & proximi.
23 *Firmaberis.* & patet. Vltimo ponit directiuum vitę humanæ dicens.
24 *In omnibus operibus tuis.* idest, mortem, sicut nauta sedet in vltima parte nauis, vt dirigat eam, ideo subditur.
25 *Et in æternum.* idest, nunquam peccabis, sicut Iohan. 13. a. dixit Petrus. Non lauabis mihi pedes in æternum, idest, nunquam lauabis.

C A P. VIII.

(Marg.: Prou. 13. b. — C — Prou. 26. a. — F — 1. Ti.)

N*On litiges cum homine potente.* Superbo, Vnde. *Non respõdeas stulto iuxta stultitiam suam, ne efficiaris ei similis:* quia inter superbos semper iurgia sunt, seruum autem domini non oportet litigare. b *Locuplete.* quia auaritiæ ęstibus anhelat. Inde enim oriuntur inuidię, cõtẽtiones, & huiusmodi. *Radix enim omnium malorum est cupiditas.*

C A P. VIII.

NOn litiges cum homine potente, ne forte incidas in manus illius. Non contendas cum viro locuplete, ne forte econtra constituat litem tibi. Multos enim perdidit aurum & argentum, & vsque ad cor regum

(Interlinear: a ¶ Vel homine.)

Non

NICOLAVS DE LYRA.
C A P. VIII.

NOn litiges. *Hic ponitur tertiũ incidens: Ad hoc enim datur potestas superioribus, vt conseruent pacẽ communẽ. Et quia supra dictu est de vsu potentiæ, hic occasione huius agitur de pacis conseruatione. Et diuiditur in duas partes, nam primo remouetur impedimẽtum pacis proueniens ex temeritate propria, secũdo ex aliena, ibi:* Cum audace. *Circa primũ sciendum; quod contentio directe pacem impedit, propter quod eam remouens dicit.* Non litiges. *in iurgio vel iudicio.*
Diuisio.
2 Cum homine potente. *idest, ecclesiastico vel seculari iudice.*
3 Ne forte incidas in manus illius. *i. sub iudicio eius, & sic poterit te amplius grauare.*
4 Non contendas cum viro locuplete. *diuite, & dicitur locuples quasi habens loculos plures vel plenos.*
5 Ne forte contra te constituat. *idest, moueat.*
6 Litem tibi. *imponendo tibi crimen furti vel aliquid huiusmodi, a quo propter eius pecuniam non possis defendi, ideo subditur.*
7 Multos enim perdidit. *idest, concupiscentia auri & argenti.*
8 Et vsque ad cor regum extendit. *supple se ista concupiscentia, & per consequens ad iudices inferiores.*

Ne — Et

a Ad iniquitatem. b Cum indiscreto contendere stultum est.
A extendit & conuertit. Non litiges cum ho- 1
a Hæretico de quo. Sub lingua eius labor & dolor. Et alibi. Hæreticum post vnam & secundam correct. deui. b Furoris inuidiæ. 2
mine linguato, & non struas in ignem illius 3 4
a Materiam incendij.
ligna. Non communices homini indocto, ne 5 6
a ¶ Christiana scilicet & catholica.
male de progenie tua loquatur. Ne despicias 7
¶ Pœnitentem.
hominem auertentem se a peccato, neque im-
a Si forte labitur. b Nescis quid pariat tibi ventura dies. Qui stat videat ne cadat.
properes ei. Memento quoniam omnes in cor- 8
a Vniuersa vanitas & afflictio spiritus.
ruptione sumus. Ne spernas hominem in sua 9
a Omnia orta occidunt, aucta senescunt, infirmantur fortia, magna minuuntur.
senectute. etenim ex nobis senescunt. Noli 10
a Diligite inimicos vestros.
de mortuo inimico tuo gaudere, † sciens quo- 11
a Inimicorum. b Quod tibi non vis fieri, alij ne feceris.
niam omnes morimur, & in gaudium † no- 12
B lumus venire. Ne despicias narrationem pres- 13
a Doctorum. 14
byterorum sapientium, & in prouerbiis eo- 15
rum conuersare. Ab ipsis enim disces sapien- 16 17
a Spiritualis.
tiam, & doctrinam intellectus, & † seruire 18
a Prælatis. b Iniuriæ.
magnatis sine querela. Non te prætereat nar- 19
ratio seniorum, ipsi enim didicerunt a † pa-
a Vt sis paratus satisfacere omni petenti rationem.
tribus suis. Quoniam ab ipsis disces intelle-
ctum, & in tempore necessitatis dabis respon-
a Aspere corrigendo.
sum. Non incendas carbo- 20
nes peccatorum arguens eos,
a Ad iram vel furorem. ¶ Si te scilicet exasperauerint.
& ne incedaris flamma ignis 21
peccatorum illorum. Ne 22
a Hæretici.
contra faciem stes contume-
a Vt inueniat radicem verbi.
liosi, ne sedeat quasi insidia- 23
a Verbis tuis.
tor ori tuo. Noli fœnerari ho- 24
a Superbo, idest, hæretico. 25
mini fortiori te, quod si fœ- 26
a Minuit substantiam qui peruerso communicat.
neraueris, quasi perditum ha-
a Votum domino.
be. Non spondeas super vir- 27
a Cum votum voueris domino Deo tuo, non tardabis reddere. 28
tutem tuam, quod si spoponderis, quasi restituens cogita. 29
a Christum qui constitutus est a Deo iudex viuorum & mortuorum.
Non iudices contra iudicem, 30
quoniam secundum quod † iu-
a Hæretico.
stum est, iudicat. Cum auda- 31
a Beatus vir qui non abijt in consilio impiorũ, &c.
ce non eas in via, ne forte gra- 32
uet mala sua in te. Ipse enim
¶ Non Dei.
secundum voluntatem suam
vadit, & simul cum stultitia il-
a Blasphemo scilicet Iudæo, hæretico.
lius peries. Cum iracundo non facias rixam, cum 33
a Secretum solitudinis.
audace non eas in desertum, quoniam quasi ni- 34 35
a Corporalis vel spiritualis, vnde Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. 36
hil est ante illum sanguis, & vbi non est adiuto-
a Detractoribus veritatis.
rium, elidet te. Cum fatuis cõsilium non habeas, 37
a Non recipit stultus verba prudentiæ, nisi ea dixeris, quæ versantur in corde eius.
non enim poterunt diligere, nisi quæ eis placet. 38
a Quasi. Ne disputes de diuinis sacramentis. vnde. Nolite sanctum dare canibus, &c. b Alieno a fide.
Coram extraneo ne facias cõsilium, nescis enim 39
a Idest, qualiter verbum Dei accipiat. b Exponit quod superius obscure dixit.
quid † pariet. Non omni homini cor tuum ma-
a Dum submiserit vocem suam, ne credas ei, quoniam septem sunt nequitiæ in corde eius.
40 nifestes, ne forte inferat tibi gratiam falsam, &
41 conuitietur tibi.

a *Non incendas carbones.* Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales, estis instruite huiusmodi in spiritu lenitatis.
✱ Ambrosius Si nobis aliquid obijciatur, dum nos purgare volumus, acerbamus, dum vlcisci cupimus, cõfitemur cum dicat scriptura vt auertat dedecoris sermonẽ & auferas vestimentũ tuũ. Præterit enim innuitosus. Taceamus ergo vt prætereat, ne vestimentum nostrum prouocatus exurat. Scriptum est enim, *Noli incendere carbones peccatoris, ne forte exuraris in igne flammæ eius.* Prou. 27. † dignum.
b *Noli fœnerari homini.* Bibe aquam de cisterna tua, & fluenta putei tui habeto solus.
c *Non indices contra iudicẽ.* Quasi esto subiectus prępositis & iudicibus, qui secundum Deum iudicãt. Prou. 5. c. 1. Pet. 2. c.

Margin: D, B, C, E, F; † patet.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et conuertit. *scilicet iudicium a veritate in falsitatem, & sic multi innocentes condemnati sunt in rebus & in corporibus per pecuniã diuitum.* 2 Non litiges. *i. rixoso.* 3 Et non struas. *idest, apponas.* 4 In ignem illius ligna. *idest, materiam intendendi furorem per tuam contentionem. Et quia non solum linguati, sed etiã stulti solent male loqui, subditur.* 5 Non cõmunices homini indocto. *cum eo familiaritatem contrahendo.* 6 Ne male. *sicut Sichimitæ de Abimelech, Iudic. 9.* 7 Ne despicias. *Secundũ pacis turbatiuũ, est contemptus, et potissimẽ sine causa, ideo primo retrahit a contemptu personæ. secundo, doctrinæ, ibi:* Ne despicias. *Circa primum dicitur:* Ne despicias hominem auertentem se a peccato. *eum hypocritam vel papelardum vocando, sicut faciunt multi.* 8 Memento qm̃ omnes in corrup. *i. ad corruptionem tendimus, eo quod ex elementis contrariis compositi sumus, ideo subditur.* 9 Ne sper. hom. in sua se. *in qua appropinquat morti.* 10 Etenim ex nobis sen. *Idest, ex iuuenibus quales sumus: propter quod ipsos magis reuereri debemus. Et quoniam contemptus irrationabilis habet communiter gaudium indecens annexum ex parte contemnentis, subditur:* Noli de mortuo inimico tuo gaude. *Et subditur causa.* 11 Sciens qm̃ omnes morimur. *quia nihil morte certius.* 12 Et in gaudium. *scilicet inimicorum nostrorum.* 13 Nolumus venire. *Nolumus enim, ꝙ gaudeant de nostra morte, nec per consequẽs debemus de morte eorũ gaudere.* 14 Ne despicias. *Hic consequenter retrahit a contemptu doctrinæ dicens:* Ne despicias nar. presbytero. sapientiũ. *i. legem Dei scientium.* 15 Et in prouerbijs illorum. *idest, notabilibus verbis ipsorum.* 16 Conuersare. *audiendo & retinendo. Et subditur causa.* 17 Ab ip. e. di. sa. & do. in. *ad seruiendũ Deo & et principibus, iõ subditur.* 18 Et ser. ma. *Et quia non solum audiendi sunt presbyteri, sed et senes in quib. est sapientia ex longi tpis experientia, ideo subditur.* 19 Non te præ. nar. seni. *& patet litera.* 20 Non incen. carbones. *Tertiũ pacis turbatiuum, est indiscretio, propter quod retrahit primo a verbis indiscretis dicens:* Non incendas. *s. quando sunt obstinati, vel in passione positi, quia tunc non meliorantur, sed deteriorantur. Hoc tamẽ est intelligendum de correctione fraterna, quæ ordinatur ad emendationẽ correcti, sed non de correctione iudiciaria, quæ ordinatur ad bonũ multitudinis. Multitudo vero melioratur per asperam increpationem & punitionem passionati & obstinati qua terrentur alij.* 21 Ne incendaris flã. ignis pec. il. *qui correctionẽ tuam non ferentes prouocabũt te ad ira, io subditur.* 22 Ne con. s. stes. con. *i. ad conuitia proni.* 23 Ne sede. qua. insi. &c. *vt rapiat inde, vt possit te ad iram prouocare. Secundo retrahit ab indiscretis factis, dicens.* 24 Noli fœ. *i. nõ modare.* 25 Homini forti. te. *sequẽti impetũ fortitudinis suæ, ideo subditur.* 26 Quod si fe. quasi per ha. *quia non poteris per violentiam recuperare.* 27 Non spon. *i. promittas Deo vel homini.* 28 Sup. virtutẽ tuã. *Hæc est n. indiscreta promissio.* 29 Quod si spoponde. quasi resti. cog. *quia teneris facere tuum posse.* 30 Non iu. contra iu. *impugnando eius sententiam iustam, hoc est enim impugnare Deum, cuius locum tenet iudex iudicando iuste.* 31 Cũ audace. *Postquam retraxit ab his quæ pacẽ turbant, & hoc principaliter ex temeritate propria, hic cõsequẽter retrahit ab his quæ eam turbant, et hoc principalius ex temeritate aliena. & primo ex parte irascibilis. secundo rationalis, ibi:* Cũ fatuis. *tertio concupiscibilis, cap. seq. Circa primum dicit:* Cũ auda. *i. ceruicoso ex impetu iræ moto.* Diuisio 32 Non eas in via, &c. *& patet litera.* 33 Cum iracundo no. fa. rixã. *nam ex verbis procedunt ad verbera.* 34 Et cũ au. *qui sequitur impetum iræ.* 35 Non eas in dic. *i. extra societatẽ hominum.* 36 Qm̃ qua. nihil. *idest effusio sanguinis innocentis.* 37 Cum fa. con. *Hic consequenter retrahit ab his quæ pacem turbant ex defectu rationis in alio dicẽs:* Cũ fa. cõ. nõ hab. *Et subditur causa.* 38 Non e. *s. fa. tua. Qualis est. n. vnusquisque, talis finis sibi videtur. 2. Ethi. nec per consequens consulent nisi fatua.* 39 Coram ex. ne fa. con. *Nescis. n. quid pariet. q. d. forsitan consilium tuum aduersario aperiet. Iõ subdit.* Nõ omni homini cor tuũ ma. *sed solũ amico vero & probato.* 40 Ne forte inferat tibi gra. fals. *n. i. amicitiã fictam, vt sciat defectum tuum latentem.* 41 Et conuitietur tibi. *coram alijs in palam ad maiorem tui confusionem.* Philosoph.

CAP. IX.

a Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos. b Falsos fratres, qui pacem simulant, & dolos parant, & doctrinam prauam.

Non zeles mulierem sinus tui, ne ostendat super te mali- 1 2
tiam doctrinæ nequam. Non des mulieri potestatem ani- 3
mæ tuæ, ne ingrediatur in virtute tua, & confundaris. Ne respicias 4 5
Deceptiones.
mulierem multiuolam, ne forte incidas in laqueos illius. Cum salta- 6 7
trice ne assiduus sis, nec audias illam, ne forte pereas in efficacia il- 8
lius. Virginem ne conspicias, ne forte scandalizeris in decore illius. 9
a Hereticis schismaticis.
Ne des fornicariis animam tuam in vllo, ne perdas te, & animã tuam, 10 11
a Cælestem.
& hæreditatem tuam. Noli circumspicere in vicis ciuitatis, nec ober- 12 13
a ¶ Lata & spatiosa est via, quæ ducit ad mortem b ¶ Hæreticorum synagoga. c ¶ Ornatu verborum.
raueris in plateis illius. Auerte faciem tuam a muliere compta, & ne 14 15
Vel illius. a ¶ Decorem eloquentiæ.
circumspicias speciem alienã. Propter speciem mulieris multi perie- 16
a ¶ Illiciti amoris vel gehennæ b ¶ Peruersa doctrina.
runt, & ex hoc concupiscentia quasi ignis exardescit. Omnis mulier 17 18
a ¶ Rectæ doctrinæ. b ¶ Vnde Si sal euanuerit, ad nihilum valet, nisi vt mittatur foras, & conculcetur ab hominibus, c ¶ Multi admirantes eloquentiam hæreticorum in doctrinam, seducti sunt,
quæ est fornicaria, quasi stercus in via conculcabitur. Speciẽ mulie- 19
ris alienæ multi admirati, reprobi facti sunt, colloquium enim illius
a ¶ In cordibus auditorum. b Moretis.
quasi ignis exardescit. Cum aliena muliere ne sedeas omnino, nec
a Ideo, ne torpeas a bono opere. b ¶ Id est, non disputes cum illa in lege Dei. Vinum enim gratiam scripturæ significat.
accumbas cum ea super cubitum, & non alterceris cum illa in vino, 20
a Morte vel peccato. 21
ne forte declinet cor tuum in illam, & sanguine tuo labaris in per- 22
ditionem. Ne derelinquas amicum antiquum, nouus enim non erit 23
Animi custos. Ille enim custodit animam fratris, qui cum eo tractat de causa æternæ vitæ. 24
similis illi. Vinum nouum, amicus nouus. Veterascet, & cum suauita- 25
a ¶ Qui se exaltat, humiliabitur. b ¶ Nolite thesaurizare vobis thesaurum in terra. 26
te bibes illud. Non zeles gloriam & opes peccatoris, non enim scis, 27
a ¶ Qualis & quanta. b ¶ Qui diligit iniquitat. m odit animam suam. 28
quæ futura sit illius subuersio. Non placeat tibi iniuria iniustorum, 29
a Deo vel hominibus. c Quasi. Ne per incuriam incidas in periculum mortis. 30
sciens quoniam vsque ad inferos non placebit impius. Longe † ab- 31 32

A CAP. IX.

a Non zeles mulierem sinus tui, ne ostendat super te. Hic fortiter. Docet pudicitiã: Allegorice. contra hæresim prudentiã. Qui enim libidinẽ fugit, non committit se mulieri, & qui catholicam fidem custodit, nõ consentit hæreticæ prauitati.

B b *Mulierem multiuolã ne forte incidas.* Hæreticorũ synagogam, quæ per diuersos errores volitat.

c *Saltatrice ne assiduus sis.* Hæreticorũ turba, quæ per diuersos errores dissilit, vt quem eloquẽtię suę amatorẽ conspexerit, ad se trahat quasi meretrix. Vnde. *Irretiuit eum multis sermonibus, & blanditiis labiorum traxit eum, &c.* (Prouer. 7. c.)

d *Virginem ne cõspicias, ne forte scãdalizeris.* Auerte oculos tuos ne videãt vanitatẽ, ne (Psal. 118. e.)

ne libeat videre D quę non licet cõcupiscere.

Mystice autẽ (Myst.) nõ debemus decorem eloquentię hęreticę amare, nec simulatas virtutes attendere.

e *Vicis ciuitatis, nec oberraueris in plateis illius.* Idẽ sub alia figura. Vici enim ciuitatis, hęreticorum cõuenticula sunt, quę se a ciuitate separãt, E de qua dicitur: Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei.

f *Ne derelinquas amicũ.* Maior est (Psal.) fiducia ex parte rei cognitę, quã ignotę. Doctrinam quoq; sanctorum patrum nõ debemus declinare, & nouellos doctores audire. (Nou.)

g *Vinum nouum, &c.* Nouus doctor studere debet, vt sanã doctrinam & operationem firmiter percipiat, & postea sibi & aliis proficiat. († esto)

Cum

C F

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. IX.

Non zeles. Hic consequenter retrahit ab his quæ turbant pacem ex parte concupiscibilis, dicens.

1 *Non zeles mulierem sinus tui.* i. non sis nimis suspiciosus de castitate vxoris propter hoc eam arctans indebite.

2 *Ne ostendat super te malitiam.* machinando ad mortem tuã, sicut docent tales mulieres a vetulis malis. Et qa sicut vxor propria nõ est nimis arctãda, ita nec nimis laxãda. Ideo subdit.

3 *Non des mulieri potestatẽ animæ tuæ.* id est, vt dominetur tui.

4 *Ne ingrediatur in virtute tua.* id est, vsurpet sibi quod est proprium viri.

5 *Et confundaris.* tanquam effœminatus & vilis, consequenter retrahit a muliere alia non coniugata, dicens.

6 *Ne respicias mulierem multiuolam.* i. nunc illum nunc istum concupiscentem.

7 *Ne forte incidas in laqueos illius.* p signa lasciuię tibi ostensa.

8 *Cum saltatrice ne assiduus sis.* Nam talis distensio membrorum muliebrium luxurię prouocat appetitum.

9 *Virginem ne conspicias.* quia non licet intueri quod non licet concupisci.

10 *Ne des fornicariis.* id est, meretricibus.

11 *Animam tuam in vllo.* consensum tuum in aliquo.

12 *Ne perdas te.* quantum ad bona naturę.

13 *Et hæreditatem tuam.* quantum ad bona fortunę, sicut dicitur de filio prodigo, Luc. 15.

14 *Noli circumspicere in vicis ciuitatis.* nam oculus gyrouagus est impudici cordis nuntius, & occasio ruinæ.

15 *Auerte faciem tuam a muliere compta.* talis enim apparatus est ad capiendum homines laqueus. ideo subditur.

16 *Propter speciem mulieris.* exemplum de Samsone & Amnon & Salomone. (Iud. 16. e. 2. Reg. 13. f. 3. Reg. 11. a.)

17 *Et ex hoc concupiscentia quasi ignis exardescit.* sc. licet ex aspectibus & colloquijs & nutibus impudicis.

18 *Omnis mulier quæ est fornicaria.* quantumcunque de nobili genere.

19 *Quasi stercus in via, &c.* quoniam libidini plurium supponitur. Cætera patent vsque ibi.

20 *Et non alterceris.* potando cũ ea & confabulando. Prouer. 20. a. Luxuriosa res vinum.

21 *Et sanguine tuo.* propter illam effuso, sicut frequenter contingit pro adulterio.

22 *Labaris in perditionem.* quantum ad corpus & animam.

23 *Ne derelinquas.* Hæc est pars incidentalis, per deceptionem enim mulierum homo frequenter deserit amicitiam bonorum & conuictum iustorum, ideo postquam docuit deceptiones mulierum vitare, hic consequenter hortatur ab amicitia & cõuictu bonorũ nõ discedere, & primo ponit primum, secundo secundum, ibi: *Viri iusti.* Circa primum dicit: *Ne derelin. amicum antiquum.* quia probatus est in amicitia. (Diuisio.)

24 *Nouus enim non erit similis illi.* scilicet quandiu manserit nouus, quia non est adhuc probatus.

25 *Vinum nouum amicus.* quia sicut de vino nouo nescitur qualiter erit, sic de amico nouo nescitur qualem fidelitatem tandem exhibeat.

26 *Veterascet.* id est, in amicitia firmetur.

27 *Et cum suauitate bibes illud.* eius amicitia erit tibi suauis & bona. Et quoniam amicitia frequenter cupiditate perditur, ideo subditur.

28 *Non zeles.* id est, non concupiscas.

29 *Gloriam & opes peccatoris.* qa ducũt ad mortẽ gehennę, & frequenter ad mortem naturæ, propter quod subditur: Non enim scis, &c. & quia talia per iniuriam acquiruntur, subdit.

30 *Non placeat tibi iniuria iniustorum.* ipsam imitando.

31 *Sciens quoniam vsque ad inferos.* Tunc enim & non ante placebit sanctis in pœna sicut displicuit eis in culpa. Psal. 57. b. *Lætabitur iustus cum viderit vindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris.* applaudens iustitiæ diuinę.

32 *Longe abesto ab homine po. oc.* i. a tyranno crudeli.

Omnis

Et

A

esto ab homine potestatem habentē occidendi,
a Principes non sunt timori boni operis, sed mali.
& non suspicaberis timorem mortis. Et si accef- 1
a Non sine causa portat gladium. 2
seris ad illum, noli aliquid committere, ne for- 3
te auferat vitam tuam. Communionem mor- 4 5
tis scito, quoniam in medio laqueorum ingre- 6
dieris, & super dolentium arma ambulabis. Se- 7 8
cundum virtutem tuam caue te a proximo tuo,
& cum sapientibus & pru- 9
dētibus tracta. Viri iusti sint 10
a Spiritualis epuli, scilicet in meditatione legis
b Beatus vir qui timet dominum.
tibi conuiuæ, & in timore 11
12 Dei sit tibi gloriatio, & in
13 sēsu sit tibi cogitatus dei,
14 & omnis enarratio tua in præceptis altissimi.
a Actione. b ¶Artifices & principes populi, sunt prædicatores sancti.
15 In manu artificum opera † laudabūtur, & † prin
16 a Quia in sermone doctorum splendet sapientia & doctrina.
17 cipes populi in sapientia sermonis sui, in sen-
a ¶Euangelij, de quo dicitur. Verbum breuiatum faciet Deus super terram. b Mundo.
18 su vero seniorū verbum. Terribilis est in ciuita
a Vir linguosus non dirigetur in terra.
19 te sua homo linguosus, & te
merarius in verbo suo odibi-
lis erit.

a *Cum sapienti*. Necesse est, vt caueamus dolosorum insidias, & cum sapientibus & Deū timentibus consiliemur, & viam iustitiæ & veritatis non deseramus.

D

b *Linguosus*. Hereticus qui sēper cōtētiosus, & ideo odibilis Deo & hominibus.

† laudabitur. † princeps.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et non suspi.ti.m.*i.te elogando ab eo auferes a te timorē mortis.* 2 Et si ac.ad il. *necessitate compulsus.* 3 Noli ali.c.*s.mali.* 4 Ne forte.*ex modica occasione.* 5 Cōmu.mur.scito.*supple esse habitare cum tyranno.* 6 Quoniā in me.*nā tyranni semper tēdunt laqueos subiectis, vt habeant occasionem rapiendi bona eorum.* 7 Et sup.do.ar.ma.*i.tyrānorum qui semper sunt in dolore, nā propter mala quæ fecerunt alijs, in omni cibo et potu timent intoxicari, et in omni loco sibi insidiari, propter quod necesse est eos cōtinue anxiari. Et quia tyranni habent delatores ad grauandum innocentes, subditur.* 8 Secundum vi.*i.quantū potes caue tibi ab eo qui cōtra te loqui potest tyranno.* 9 Et cum sapientibus. *consilia & negotia tua.* 10 Viri iusti.*Hic consequēter hortatur ad tenendū conuictū iustorū dicens.* Viri ius.sint ti.cōui.*Nā in cōuiuio relaxātur homines ad loquendum. Et quoniā ex abūdātia cordis os loquitur, iusti loquuntur de bonis & honestis, iniusti vero de cōtrarijs.* 11 Et in tim.Dei.*filiali.* 12 Sit tibi gloriatio. *nā gloria magna est esse Dei filiū adoptiuum.* 13 Et in sen.sit tibi cogitatus Dei. *i.sensum tuū applica ad cogitandū de Deo.* 14 Et om.enar.ma.*i.doctrina tua nō sit de vanis & curiosis, sed de necessarijs ad salutē.* 15 In ma.artifi.*Hypallage est. Et est sensus, quod artifices laudantur ex operibus manuū suarum quādo sūt artificiose facta.* 16 Et prin.po. *laudabitur sicut Salomon de sentētia sapienter prolata. 3.Reg.3.* Date huic infantem viuū, &c. 17 In sensu vero seniorū verbū. *i.verbū breue dictū a sapiente plus commendabitur, quam narratio magna ab alio dicta.* 18 Terribilis est in ciuit.sua.*nā ipse est seditiosus, quod est pessimū in ciuitate, quæ ciuiū vnitas debet esse.* 19 Et temera.in verbo suo odibilis erit.*quia pro nihilo habet alios offendere.*

CAP. X.

B

I *Vdex sapiēs.etc.* Factus est principatus super humerum eius. vnde. *Væ terræ cuius rex puer est.* diabolus, s. qui semper diligit nouitates, & principes cuius primo mane comedūt.i.ante diem mortis dicentes. *Manducemus & bibamus, cras enim morie.&c.*

b *Secundum iudicem. sic, &c.* ✲ Augus. Illud quod scriptum est. *Secundum principē populi, sic & ministri ipsius, &c.* si intelligerēt quo pertinet, nec nobis talia obiicerēt, nec ipsi vana iactantia superbirent. Nos .n. vt hominum spē quę in solo Deo tuta recteque secura est, non in hominib. collocemus, quoniam scriptū meminim⁹, *Maledictus qui spē suā ponit in homine.* nō intelligimus hoc loco principem populi & rectorem ciuitatis episcopum significari. Nō ideo quia non possumus innumerabiles sāctos in Catholica fide episcopos intueri, sed ne cuiusquā, vt dixi, spes hominis collocetur in hoīe, & si forte ei cōtingat in ea viuere ciuitate vbi non sit bonus Episcopus, arbitretur impune se malū fieri, vsurpans ad defensionem suā tam peruerse istā scripturam, quā peruerse ab istis intelligitur, & dicens ideo se bonum esse non posse, quia *secundū principem populi, sic et ministri eius, & qualis rector est ciuitatis, tales inhabitantes.* Contradicunt enim huic errori, veritatis ore dicentis. *Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt nolite facere, dicunt.n. & nō faciunt.* Habentes itaque plebes tales Episcopos, quibꝰ na dicūt ex cathedra Moysi, & ea quæ dicunt non faciunt ex pestilentia sua, si illi faciunt ea bona quę dicūt, & non faciunt ea mala quę faciunt, sicut pręcepit Dominus, nonne satis indicant non ita intelligendum esse principem populi & rectorē ciuitatis quomodo isti ītelligūt? Possunt enim esse populi boni, vbi fuerint Episcopi mali, sicut potuit esse populus malus, vbi fuit Moyses princeps & rector bonus, &c.

Matth 23.

E

C A P. X.

a Christus cui pater dedit iudicium.
a I Vdex sapiens iudicabit populum suum, 1
a Regni eius non erit finis.
b & principatus sensati † stabilis erit. Se- 2 3
a Christum. b Discipuli.
cundum iudicem sic & ministri eius, &
a Beata terra cuius rex nobilis, & principes vescuntur in tempore suo. b Ecclesiæ.
qualis rector est ciuitatis, tales & inha-
¶ Ecclesiæ.
bitātes in ea. Rex insipiens perdet populum suum, & ciuitates 4
a Doctrinam: b Prædicatorum. c Regimine. d Christi. 5
inhabitabuntur per sensum prudentium. In manu Dei pote- 6
a Ecclesiæ, de qua dicitur, Deus est operatus salutem in medio terræ. b Damnabilis, quia disperdet Deus de ciuitate sua omnes qui operantur iniquitatem. c Ordinem prędicatorum. 7 8
stas terræ, & execrabilis omnis iniquitas gentium, & vtilē re- 9
a Dispensatione uel dispositione.
ctorem in tempus † suscitabit super illam. In manu Dei pote-
a Prædicatoris. 10
c stas hominis, & super faciem scribæ imponet honorem suum. 11
a Non quæres vltionem, nec memor eris iniurię ciuium tuorum. b Benefacite his qui oderunt vos. 12
† Omnis iniuriæ proximi ne memineris, & nihil agas in ope- 13

† terribilis

c *Super fa.scri.* Lingua mea calamus scribę, velociter scribentis, quia vice sua mittit ad prædicandum.

F

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. X.

I Vdex sapiens. *Postquā tractatū est de vsu potentiæ in præsidendo, hic cōsequenter tractatur de vsu eius in iudicando. Ad hoc autē requiritur sapientia et bona vita. Et primo tractatur de sapientia, cum dicitur.* 1 Iudex sapiēs. *de iniurijs sibi factis, ideo subditur.* 2 Et princ.*erit hominib.malis.* 3 Secundum iudicem po.*quia studēt exequi voluntatē illius.* 4 Rex insi.per po.su.*vt patet de Roboam. 3.Reg.12. qui per fatuum responsum perdidit populi sui decem partes.* 5 Et ciuitates inha.per sen.pru.*sicut patet de Dauid et Salomone. Et quia potestas de Deo deriuatur, subdit.* 6 In ma.Dei.*i.in eius dispositione.* 7 Potestas ter.*secularis et ecclesiastica.* 8 Et execrabilis.*s.scelus idololatriæ, nā Gentiles erāt idololatræ.* 9 Et vtilem rectorē suscitabit, &c.*quod impletum est tēpore Christi & apostolorum, per quorum prædicationem Gentiles ab idololatria reuocati sunt ad fidem & vnius Dei veri culturam.* 10 Et super fa.scribæ.*i.sapientis in lege.* 11 Impo.ho.suum.*nam talis inducit homines ad honorē diuinum.* 12 Omnis iniu.*Hic consequenter agitur de potentis bonitate, et primo quantū ad animū, secundo quantum ad verbū. se.ca.ibi.* Priusquā interroges. *Tertio quantū ad factū, ibi.* Fili ne in multis. *Circa primum primo retrahit animū a motu malignitatis, secundo a motu cupiditatis, ibi.* Auaro autē. *Circa primum dicitur.* Om.in pro.ne.me. *ad vindicandum quando positus es super eum.* 13 Et ni.agas in ope.in. *i.nulli facias iniuriam propter tui potentiam, & quia hoc procedit ex superbia, subditur.*

Diuisio.

A a *Regnum a gen.* Hoc fere omnes gentiū testātur historiæ, Chaldæorum, Persarū, Gręcorū, & Romanorū. Ad hoc propter præuaricationem & cęcitatem Iudęorū translatum ad gentes euangelium. vnde. *Auferetur a vobis regnum Dei, & dabitur gen. fa. fru. eius.* [Psal 44. Matt. 21. d.]

b *Auaro au.* Post mutationem regni agit de auaritia, pro qua vis regiminis maxime negligitur. *radix enim omnium malorum cupiditas.* [1. Tim 6 b.] Auaritiam autem superbia comitat. vnde; *Præcipe diuitibus nō altū sapere.* [Ibidem. d.] [† superbis.]

c *Et rex ho.* Potestas & diuitiæ non possunt prolongare vitam. Positus est terminus qui præteriri non potest. Iucunditas carnis conuertetur in putrediné & fetorem, & tandem in vermes. B Mystice autem homo qui in peccatis viuit & non resipiscit, morietur ęterna morte, & diabolum serpentē antiquū, & bestias eius, idest, dæmones non euadet. [Mystice]

d *Initium su.* Non est enim maior apostasia quā creaturā a creatore recedere, quæ merito ascribitur superbiæ. Superbia enim est si creatura velit ęquari creatori. Hæc & diabolo & homini fuit initiū pditionis. vnde: *Quoniam initium omnis peccati est superbia.* Quāuis alibi dicat. *Radix omnium malorum cupiditas.* Nō est cupiditas sine supbia, nemo enim superbus nisi cupidus & econuerso. De supbia nascuntur hęreses, schismata, detractiones, inuidia, verbositas, iactātia, cōtētiones & huiusmodi, quę ex cupiditate pcedūt. Gulosos vero intemperātes, ebriosos fornicarios & huiusmodi C cupiditas facit, quę sine superbia esse nō possunt. Caueamus D ergo cupiditatem & superbiam, non duo mala, sed vnum a quo omnia trahunt initium. [† dominus] [1. Tim. 6. d.]

✻ August. ideo verissime dictum est, *Initium omnis peccati superb. a*, quoniam diabolum a quo extitit origo peccati, ipsa deiecit, & subsequēte inuidentia, hominē stantē vnde ipse cecidit, inde subuertit. Nā vtique iactantię ianuam, qua intraret, serpēs ille quęsiuit, quando ait, *Eritis sicut dij.* Ideo dictū est, *Initium omnis peccati superbia*, & *Initiū superbiæ hominis apostatare a Deo.* [Aug. ra & contr Pelag cap. 1] [† 23. de] [Gen. 3] [Ec. 1c]

✻ Aug. Quęrimus aliquādo quomodo sibi concordent istæ duæ sententiæ, *Radix omnium malorum auaritia*, & *Initium omnis peccati superbia.* Si initiū omnis peccati superbia, radix omniū malorum superbia est. Certe si *radix omniū malorum auaritia est*, inuenimus & in superbia auaritiam esse, excessit enim modū homo. Quid est auarū esse? progredi vltra quam sufficit. Adam per superbiā cecidit: *initium omnis peccat superbia*, inquit. Nunquid auaritia? Quid auarius illo, cui Deus sufficere non potuit? [Aug. ... Ioan 1. Tim] E [† ex]

e *Terras.* Quando Ierusalē p Romanos funditus deiecit, & tēplū succēdit, præuaricatores disperdidit. Ad psecutores quoq; Christianorū & martyres Christi possunt hæc referri. Principes. n. mundi qui persecuti sūt ecclesiā Christi, mirabili morte interierūt, & post modum deleta est posteritas eorum, & gloria martyrum exaltata est. vnde: *Custodit dominus o. di. se. & o. p. dis.* [Psal 4] F

☞ Non

a Abominatio domini omnis arrogans, hinc Petrus ait: Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.
ribus iniuriæ. Odibilis coram Deo est & hominibus superbia, 1
a & execrabilis omnis iniquitas gentium. † Regnum a gente in 2 3
gentem transfertur propter iniustitias, & iniurias, & contu- 4
b melias, & diuersos dolos. Auaro autē nihil est scelestius. Quid 5 6
Cinis es & in cinerem reuerteris.
† superbis terra & cinis? Nihil est iniquius, quam pecuniam 7 8
a Quid proderit homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur?
amare. Hic enim & animam suam venalem habet, quoniam 9 10
a Inuentus vili lucro. b Virtutes. c Nulla potentia longa.
in vita sua proiecit intima sua. Omnis potentatus breuis vita. 11
a Quasi. Auaritia inueterata difficile curatur, dum noua est facile extinguitur. 12
Languor prolixior grauat medicum. Breuē languorem præ- 13
c cidit medicus, sic & rex hodie est, & cras morietur. Cum enim 14 15
morietur homo, hæreditabit serpentes, & bestias, & vermes. 16
d Initium superbiæ hominis, apostatare a Deo, quoniam ab eo 17 18
qui fecit illum recessit cor eius, quoniam initium omnis pec- 19
cati est superbia. Qui tenuerit illā, adimplebitur maledictis, 20
& subuertet eum in finem. Propterea † exhonorauit dominus 21 22
a Scribarum & Pharisæorum. Deposuit potentes de sed & ex. hu.
conuentus malorum, & destruxit eos vsque in finē. Sedes du- 23 24
a Pro patribus tuis nati sunt tibi filij. b Prædicatores euangelij quibus dictum est. Discite a me, quia mitis sum & humilis corde. 25
cum superborum destruxit † Deus, & sedere fecit mites pro 26
a Templum & cęremonias. b Iudæorum. 27
eis. Radices gentium superbarum arefecit Deus, & plantauit 28
a Apostolos & primitiuam ecclesiam. 29
e humiles ex ipsis gentibus. Terras gentium euertit dominus 30
& perdidit eas vsque ad fundamētum. Arefecit ex ipsis, & dis-
perdidit eos, & cessare fecit memoriam eorum a terra. Perdi-
dit Deus memoriam superborū, & reliquit memoriam hu- 31 32

NICOLAVS DE LYRA.

1 Odibilis co. *vt patet de Sennacherib rege. 4. Reg. 16. & 2. Mach. 9. de Antiocho Epiphane, & quoniā Deus superbos & iniuriantes deijcit, subditur;* 2 Regnum a gen. *sicut patet de monarchia Assyriorū trāslata ad Babylonios, & a Babylonijs in Persas & Mędos. Danie. 5. & ab illis ī Græcos. 1. Macha. 1. & a Grecis in Romanos. Lucę. 2.* 3 Auaro. *Hic consequenter retrahit potentis animū a cupiditate, & quia homo ex diuitijs superbit, secūdo ipsum retrahit a superbię vanitate, ibi:* Initium superbiæ. *Circa primū dicitur:* Aua. au. ni. *hoc dicitur non qđ auaritia sit peccatū cæteris grauius secundū suū genus, sed quia diuitiæ per auaritiam congregatæ præstant fomentum omnibus vitijs sicut radix omnibus eius ramis, ppter qđ dicit Apostolus. 1. Timoth. 6. b. Radix omniū malorū est cupiditas.* 4 Quid su. *ex tuis diuitijs.* 5 Terra. & cinis. *i. qui es cito in cinerem redigendus.* 6 Nihil est ini. *exponatur modo prædicto.* 7 Hic enim. *pro pecunia exponens eā diabolo.* 8 Quoniam in vita sua. *i. virtutes per opposita vitia, quorum radix est cupiditas, vt dictū est. Et quia tā potentia temporalis, quā pecunia, parum sūt appetēdæ, eo quod cito transeunt, subditur.* 9 Omnis po. bre. vita. *nam potentes inordinate viuunt cōmuniter suas concupiscentias sequētes, vt dicitur. 1. Ethico. Et quia multi machinantur in mortem eorum, aliqui ex ambitione, vt habeāt eorū statum, aliqui ex odio, eo qđ ab eis reputant se grauatos, & quoniā cupiditas & supbia inueteratæ de difficili curātur, sequit.* 10 Languor pro. *nā difficilior est ad curandū.* 11 Breuem languo. *i. recentē infirmitatē.* 12 Præcidit me. *i. cito curat, sic supple peccatū de facili curatur, antequam inueterascet per consuetudinem, non autem postea.* 13 Sicut & rex homi. *Hoc refertur ad id quod præmittitur: Oīs potentatus breuis vita, ad ostendēdum, quod etiam regia potestas quæ est maxima. 1. Pe. 2. c.* siue regi quasi præcellenti, *eo quod cito transit non est multum appetenda. Sed quia posset aliquis dicere, homo post mortem habet cōsimilem dignitatem sicut ante, propter qđ potestas est appetenda sicut crediderunt aliqui Gentiles, ideo remouet hoc dicens:* 14 Cū enim mo. *abutens sua potestate.* 15 Hæreditabit serpētes. *i. dæmones quantū ad animā.* 16 Et bestias. *i. amicos bestialiter viuentes, quantū ad substantiam.* 17 Et vermes. *quantum ad corpus: Et est diuisio cōpetenter facta, qa cuilibet sufficit portio sua & de alijs duabus nō curat.* 18 Initium. *Hic consequēter retrahit animū potentis a motu superbiæ & vanitatis, ostendēs primo quod est detestanda. Secūdo, proponit contra eam remedia, ibi: Semen hominum. Circa primū dicit:* Initium su. homi. *i. humanæ naturæ.* 19 Apostatare a Deo. *i. nolle subdi eius præcepto, hoc. n. peccatū incepit ab Eua, quādo tentendo dixit ei serpens: Cur præcepit vobis Deus, vt nō comederetis de omni ligno paradisi. q. d. cū sitis innocentes, non deberetis tali præcepto restringi, maxime cum omnes fructus arborū tanquā inferiores supponi debeāt vestræ voluntati, & tūc mulier prorupit in quādā elationē, & sibi displicuit restrictio pręcepti: ex qua displicētia secutus est error, quo credidit serpenti vlterius dicenti: Nequaquā moriemini, &c, & sic transgressa fuit præceptū comedendo fructū vetitum. Et sic patet qđ nolle subesse præcepto diuino, fuit initiū transgressionis comedendo, tamē illud nolle subesse præcessit elatio mentis, vt dictū est, iō subditur.* 20 Quoniam ini. *iungendo li oīs, cū peccati.* 21 Qui tenuerit il. *s. superbiam.* 22 Adimplebitur male. *diuinis. s. & humanis.* 23 Et subuertet eum. *s. superbia quæ confundit finaliter ipsam habētē.* 24 Propterea exhonora. *i. confudit.* 25 Conuentus ma. *i. superborū, iō sequitur:* 26 Sedes ducum, &c. *sicut patet de Saule, quē propter supbiā deiecit, & pro ipso Dauid mansuetū regnare fecit.* 27 Radices gentiū. *i. diuitias quibus nutriebantur, & in quibus confidebant.* 28 Arefecit Deus, *eis subtrahendo.* 29 Et plantauit, &c. *sicut patet de Balthasar supbo, cuius regnū, & diuitias dedit Dario Mędo, Dan. 5. g.* 30 Terras gentiū. &c. *sicut patet de Sodoma, & Gomorrha, Gen. 19. e.* 31 Memoriā su. *perdidit Deus inter bonos.* 32 Et reliquit memo. *i. parū se reputantiū.*

[Diuisio.] [Philosophus] [Diuis] [Trans- sion & quæ]

Non

a *Non est crea.* Vitia nō sunt creata in hominibus, sed peruersa voluntate reperta, Deus enim fecit omnia valde bona, sed initium superbiæ est apostatare a Deo. Q. Per mollitiem animi, quā notat sexus muliebris, surgit iracundia, quam virtutis superat cōstantia. b *Semen hominum honorabitur hoc quod.* Doctores sancti, in honore sunt apud bonos, maxime qui timent dominum. vnde: *Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, &c.* c *Gloria diuitum honoratorum & pau.* Vere gloria est timere Deū. Qui eū timet, iustitiā seruat in omnibus. vnde: *Nolite in personarum, acceptione Iesu fidem habere.* d *Magnus est iudex.* Licet potestas terrena magna sit, timentem dominū præcellere non valet, timētibus enim Deū, nihil deest. *Diuites autē eguerunt & esurierunt, & cæte.* e *Seruo sensato.* Hoc ad literam sæpe euenit, vt ignobilis genere, nobilitatus scientia & fide nobilibus preferatur. vnde: *Seruus sapiens dominabitur filiis stultis.* Mystice autem seruus ecclesiasticus qui deuote seruat religionem Christianā, præponitur synagogæ. vnde: *Maior seruiet minori.* Et, *Iacob dilexi, Esau autem odio habui.* f *Melior est.* Quasi dicat Melius est, vt studeas semper in bono opere laborare, vnde reddatur tibi merces iustitiæ, quā vt cōsumas dies tuos in vanitate, & egeas illo pane qui de cælo descendit. Qui in timore Dei & obseruantia religionis, statuet gloriam suam. vnde: *Qui gloriatur, in domino glorietur.*

milium sensu. Non est creata hominibus superbia, neque ira-
a Generatio de qua. Generatio rectorum be.
cundia nationi mulierum. Semen hominum honorabitur hoc
quod timet Deum, semen autem hoc exhonorabitur, quod
præterit mandata domini. In medio fratrum rector illorum
in honore, & qui timent dominum, erunt in oculis illius. Gloria
diuitum honoratorum, & pauperum timor Dei est. Non
despicere hominem iustum pauperem, & non magnificare virum
† peccatorem diuitē. Magnus est iudex, & potens est in
honore, & non est maior illo qui timet Deum. Seruo sensato
a Argue sapientem & diliget te, corripe stultum, & odio habebit te.
liberi seruient, & vir prudens & disciplinatus non murmura-
a Ignorans ignorabitur, &c. b Iactantiam prohibet, quia omnis arrogans abomina. est apud Deum.
bit correptus, & inscius non honorabitur. Noli te extollere in
a Cessare a bono opere.
faciendo opere tuo, & noli cunctari in tempore angustiæ. Melior
est qui operatur & abundat in omnibus, quam qui gloria-
a Humiliter, s. opera pietatis exerce. b Id est, spe futuræ mercedis, pro studio iusti laboris consolare.
tur & eget pane. Fili, in mansuetudine serua animam tuā, & da
a Subdit de peccatoribus econtrario. Id est, peccatis polluentem.
illi honorē secundū meritum suum. Peccantē in animā suam
a Peccatis polluentem.
quis iustificabit? Et quis honorificabit exhonorantē animam
suam? Pauper gloriatur per disciplinam & timorē suum, & est
a De quibuslibet dicitur. Præcipe diuitibus huius seculi, non superbe sapere, neque in incerto diuitiarum sperare.
homo qui honorificatur propter substantiam suam. Qui au-
a In tribulationibus, in necessitatibus. b Cum recipiet scilicet promissam retributionem.
tem gloriatur in paupertate, quanto magis in substantia? Et
a Id est, qui fiduciam ponit in terrenorum abundantia. b Futuram.
qui gloriatur in substantia, paupertatem vereatur.

Psal. 33. Prou. 17. a. Gene. 25. e. Malac. 1. a. 1. Co. 10 d.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nō est creata homi. *sed magis humilitas, eo quod formati sūt de vili materia.* 2 Neque ira. nationi mu. *i. hominibus natis de mulieribus, nā homo est animal mansuetū natura, propter quod in eius corpore nō sunt feritatis signa, vt cornua, dentes, & vngues magni, & huiusmodi, quę sūt in aliis animalibus. Ex prædictis patet superbiā esse detestandam.* 3 Semen homi. *Hic consequenter ponūtur contra superbiā quædam remedia, & primum est timor Dei, qui est quasi quoddā pondus reprimens hominem, ne per superbiam eleuetur, & sic honorabilis corā Deo redditur. qui se timentes honorificat. io subditur:* Semen ho. hono. *& per opposi. subditur:* 4 Semen au. hoc ex. *id est, cofundetur.* 5 Quod prę. man. do. *relinquēs eius timorē.* 6 In medio fra. rector il. *i. honorabilis est corā hominibus qualiscunque sit.* 7 Et qui ti. do. erunt. *s. honorabiles, & placētes, qd est melius.* 8 Gloria diui. ho. & pau. ti. Dei. *i. tā diuites quam pauperes qui sunt virtuosi, sunt & per cōsequēs honorandi. 4. Ethico. Gloriantur de timore Dei, nā per hoc filii Dei sunt adoptiui, & ad hoc sequit:* Nō despi. ho. iustū pau. *qui est Dei filius adoptiuus.* 9 Et nō magnific. virū pec. di. *pro diuitiis suis & subdit ratio:* 10 Magnus est iudex. *inter hoīes.* 11 Et potens est. *In honore humano.* 12 Et non est ma. illo qui ti. *corā Deo, imo minor, & per cōsequēs minus est honorandus secundū veritatē.* 13 Seruo sen. *Hic ponitur secundū remedium contra superbiam, quod est humiliatio sui. Circa quod primo ponitur humiliationis actus, secundo fructus, in principio se. ca. Circa primū dicitur.* Seruo sensato li. ser. *quādo per superbiā insolescunt, & sic aliquādo hæreditatē paternā seruis sensatis vendūt & hoc exemplū est humilationis inductiuū.* 14 Et vir prudens & discipli. *i. humilis.* 15 Nō murmurabit correptus. *sicut Dauid correptus a Nathan nō murmurauit, sed statim peccatū suū humiliter recognouit, dicēs:* Peccaui domino. 2. *Re.* 12. 16 Et inscius. *qui correptionē non suscipit.* 17 Nō honorabi. *sed magis cōfundetur. & ex istis exemplis cōcludit:* 18 Nolite ex. in fa. opere tuo. *quia quicquid ibi est boni, totū est a Deo.* 19 Et noli cuncta. *i. piger esse.* 20 In tempo angu. *tunc enim magis instandū est operationi bonę.* 21 Melior est qui ope. *etiā opere rusticano.* 22 Et abundat in om. *i. victu, & vestitu sufficiēti statui suo.* 23 Quā qui gloria. *de genere suo iactādo.* 24 Et eget pane. *i. victu quotidiano, io subdit.* 25 Fili in mansue. *quæ tenet debitū modū, & restringit excessum.* 26 Serua ani. tuā. *in securitate virtutū.* 27 Et da illi. hono. se. meritū suū. *subiiciendo ei sicut decet carnē, & appetitū sensitiuū.* 28 Peccan. in ani. suam. *præponendo ei carnē.* 29 Qui iustifica bit. *q. d. nullus, quia facit de ancilla dominā, & econuerso, quod est iniustissimū.* 30 Et quis hono. &c. *Quasi diceret, talis nō est a Deo honorandus, nec ab hominibus.* 31 Paup. gloria. &c. *i. humilis q pauper est spiritu, eo q est disciplinatus in moribus, & timens Deū, glorificandus est a Deo, & ab hominibus.* 32 Et est ho. qui ho. p. sub. *i. propter diuitias & non propter virtutē, & hic honor est falsus, quia sicut dicitur. 4. Ethicorum.* Solus bonus est vere honorandus. 33 Quia au. glo. in pau. *i. qui uane gloriatur pauper existens. Argumentum est quod plus vane gloriaretur si abundaret.* 34 Et qui glo. in sub. *superbiens de diuitiis.* 35 Paupertatem verea. *Quia frequenter pauperies in diuitias, & econuerso, transmutatur, Luc. 1. a.* Esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes.

Philosophus.

CAP. XI.

Sapientia humiliati. exaltabit ca. Sequitur: *Non laudes virum, &c.* Q. Ne iuxta speciē corporis æstimes qualitatē mentis, vnde. *Nō respicias vultum eius, nec altitudinem staturæ eius, quoniam abieci eum, nec iuxta intuitum hominis iudico.* Homo enim videt ea quę parent, dominus autem intuetur cor. In honoribus mundanis non est superbiendum, quia transit mundus & concupiscentia eius. 1. Ioh. 2. a.

CAP. XI.

a Fides quę per dilectionem operatur, quæ imitatur dominum dicentem. Discite a me, quia mitis sum, & humilis cordis. b Patriarcharum, prophetarum.
Sapiētia humiliati exaltabit caput illius, & ī medio
a In cælestibus.
magnatorum consedere illum faciet. Nō laudes virum in specie sua, neque spernas hominem in visu suo, bre-
a Apis acriter pungit, & mella conficit, sic in paruo corpore anima ingeniosa & acerrima viget, & doctrinæ suauitatem profert.
uis in volatilibus est apis, & initium dulcoris habet fructus.

1. Reg. 16. b.

Multi

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XI.

Sapientia hu. Postquā induxit ad humiliationis actū, hic cōsequēter ostēdit humilitatis fructū, dicēs. 1 *Sapientia hu. exal.* Sicut patet de Daniele, qui positus in captiuitate, pp sapiētiā suā fuit exaltatus nō solū inter populares, sed et inter principes, & huius mundi potentes, Danielis 6. & similiter Ioseph in Aegypto, Gen. 61. 2 *Non lau. virum.* i. nō iudices de valore hominis secūdū exteriorē apparentiā corporis, nā frequenter ille qui est minoris apparētiæ, est melioris existētiæ. Et inducitur ad hoc exemplum, cum dicitur. 3 *Breuis in vo. est apis.* Habet. n. corpus valde paruū, & tamen facit meliorem fructum, quam miluus habens corpus magnum.

A a *Multi tyranni.* Diuina dispensatione fit, vt qui indigni sunt apud homines, alijs preponantur, & qui potentes fuerint, opprimantur. Populus quoque Iudeorum qui de parentum nobilitate gloriabatur, pro infidelitate sua deiectus est, & fidelis populus gentium surrogatus, benedictionem patriarcharũ hæreditauit. (margin: 2.Ioh.2.c.)

b *Priusquam audias.* Qui prius respondet quam audiat, idest, qui doctor esse desiderat antequam discat. Vel, aliorum causas iudicare, priusquã dignoscat, stultum se esse demonstrat.

c *Fili, ne in multis sint actus tui, & si diues fueris, non eris immunis.* Quasi d. De superfluis ne sis curiosus, & peccantium praui tati non consentias. Non solum enim qui faciunt mala, sed qui consentiunt facientibus, digni sunt mor te. *Fili ne in mul.* Multi sunt actus hæreticorum, qui vnitatem fidei & tramitem veritatis, nõ custodiũt, & laborem vanũ in libris componendis expendunt. Rhetorica & dialectica arte copiosi, nec immunes sunt a delicto, quia meditatio eorũ est in dolo. vnde Eccle. *Fili ne facias multos libros, quibus non est finis.* Omnes autẽ libri diuinæ scripturæ (quia consentiunt) vnus liber sunt. vnde. In capite libri scriptũ est de me, &c. Terrenis lucris vel quibuslibet negotiis, quia, Pluribus intentus minor est ad singula sensus. Suscepta cura regiminis impar inuenitur quisque ad singula, dũ diuiditur ad multa, nec sua damna considerat, dum aliena pertractat. (margin: Rom. 1.d; 1 Io. 3.c.; † certaueris.; Eccl. 12 d.)

B

a Qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt. b Petrus quoque iubet mulieres, non indui veste pretiosa, sed morum honestate.

illius. In vestitu ne glorieris vnquam, nec in die honoris tui extollaris, quoniam mirabilia opera altissimi solius, & glorio

a Quia nemo potest plene inuestigare. O altitudo diuitiarum sa.& sci Dei, &c.

sa, & absconsa, & inuisa opera illius. Multi tyranni sederũt in

a Iudæi.

throno, & insuspicabilis portauit diadema. Multi potẽtes op-

a Romanorum.

pressi sunt valide, & gloriosi traditi sunt in manus alterorũ,

a De occultis alieni cordis noli temere iudicare. Vt in ore duorum vel trium stet omne verbum.

† Priusquam interroges, ne vituperes quenquam, & cum in-

a Vt cæteri timorem habeant.

terrogaueris, corripe iuste. Priusquam audias, ne respondeas verbum, & in medio seniorum ne adiicias loqui. De ea re quæ te non molestat, ne † certeris, & in iudicio peccantium

a Auarus non implebitur pecunia. b Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti simus.

ne consistas. Fili, ne in multis sint actus tui, & si diues fueris,

a Auari diuitias congregant.

non eris immunis a delicto. Si enim secutus fueris, non ap-

a Veras diuitias. Non est in potestate accipientis, sed dantis. b Persequetur te. Supernas opes. c Deuotione & exercitio operis.

prehendes, & non effugies, si præcucurreris. Est homo laborans, & festinans, & dolens impius, & tanto magis non †abundabit. Est homo marcidus egens recuperatione, plus deficiens

a Vnde. Formans lucem, & creans tenebras, faciens pacem, & creans malum.

virtute, & abundans paupertate, & oculus Dei respexit illũ in bono, & erexit eũ ab humilitate ipsius, & exaltauit caput eius,

a Prospera. a Aduersa.

& mirati sunt in illo multi, & honorauerũt Deũ. Bona & mala

d *Est homo laborans.* Christiana opera designat, in quibus pauperes spiritu abundãt omnibus bonis, & egent, qui laborãt in acquirendis diuitijs. vnde, *Diuites eguerunt, & esurierunt, &c.*

e *Bona & mala, vita & mors, &c.* ✱ Prosper. Iustum Dei iudicium est, vt peccato suo quisque pereat, cum peccatum Deus non faciat, sicut mortem non fecit, & tamen quem morte dignum sensit, occidit. Vnde legitur, *Mors & vita a Deo est.* Quæ duo inter se non esse contraria profecto videt, quisquis ab operibus diuinis iudicia diuina discernit, quia aliud est creando non instituisse mortalem aliud iudicando plectere peccatorem. (margin: Prosper. Aug. 303.; † abundabit)

✱ Et

NICOLAVS DE LYRA.

✱ grum. Et si non est gloriandum de statura corporis, minus de decore vestis, quæ est quid extrinsecum, ideo subditur. *In vestitu.* & subditur.

1 *Nec in die honoris tui.* i. sublimationis tuæ temporalis.

2 *Extollaris.* per superbiam.

3 *Quoniam mirabilia opera altissimi.* superbos subito deijciendo, & humiles exaltando, *Luce. 1. e. Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles.* ideo subditur.

4 *Multi tyranni sederunt in throno.* qui postea sunt deiecti propter suam superbiam.

5 *Et insuspi. portauit diadema.* Tyranni deiecti sicut patet Esther 6. & 8. de Aman suspẽso, & Mardochæo honorẽ illius adepto, de quo tamẽ facto nullus ante suspicabatur, vnde & adhuc subditur.

6 *Multi potentes oppressi sunt.* quod patet in pluribus exemplis veteris ac noui testamenti, & in historijs antiquorum.

7 *Priusquam interroges.* Superius ordinauit iudicẽ quantũ ad animã, hic cõsequẽter ordinat ipsum quantũ ad verbum, dicens: *priusquam interroges.* veritatem diligenter inquirendo.

8 *Ne vituperes quenquam.* ipsum contemnendo.

9 *Et cum interrogaueris.* i. veritatem diligenter inquisieris.

10 *Corripe iuste.* contra veritatem nulli parcendo.

11 *Priusquam audias.* complete loquentem.

12 *Ne respondeas verbum.* quia non responderes ad eius intentionem, cuius intellectus ex fine locutionis dependet.

13 *Et in medio seniorum ne adijcias loqui.* interrumpendo verbum loquentis, eadem ratione. Alia litera: *Et in med. o seniorum ne adiecias loqui.* vbi magis tacere debent iuniores.

14 *De ea re.* quia hoc esset fatuum & inutile.

15 *Et in iudicio peccan.* qui peruertunt iudicium.

16 *Ne consistas.* eorũ sẽtentiã approbãdo, vel eis cõsentiẽdo.

17 *Fili ne in multis.* Postquã ordinauit iudicem quãtũ ad animũ & verbum, hic consequẽter ordinat quantũ ad actũ. Et diuiditur in duas partes, quia primo ipsum retrahit ab his quæ bonum actũ impediũt, secundo inducit ad ea quæ pro bono actu expediũt, ibi. *Sta in testamento.* Primũ vero qđ impedit bonũ actũ iudicis est cõfusio negotiorum scilicet quãdo multa inchoantur, antequam aliquod eorum terminetur, quia sic vnum per aliud impeditur. ideo dicitur: *Fili ne in multis.* simul & confuse. *sint actus tui.* subditur.

18 *Et si diues fueris.* Secundum quod impedit actum bonũ iudicis, est cupiditas munerum, quæ excæcant ẽt sapientes, & subuertunt verba iustorũ, Exo. 23. a. A qua retrahitur dupliciter. Primo, pp dilationem acquisitionis. Secundo, pp defraudationem fruitionis, ibi: *Et qui locupletatur.* Circa primum dicit: *Et si diues fueris.* i. diuitiarum cupidus immoderate, sicut accipitur, Matth. 19. c. *Facilius est camelum per foramen acus transire, quam diuitem hominem intrare in regnum cælorum.* ideo subditur: *Non eris im. a de.* Et subditur ratio.

19 *Si enim secutus fueris.* diuitias immoderate quærendo.

20 *Non apprehendes.* i. non assequeris intẽtum, s. habere sufficientiam propter quam diuitiæ quæruntur, quia per eas non satiatur cupido, sed magis acquiritur indigentia. Nam quanto plus sic acquirit ad hñdum, tanto plus habere sitit.

21 *Et non effugies.* scilicet indigentiam.

22 *Si præcurre. accipiendo diuitias a parentibus tuis.* nam si fueris cupidus, non eris contentus, sed ad habendum maiora anxius, vt dictum est. Et si fueris prodigus citò consumes, & indigens fies. Et de cupido subdit exemplum.

23 *Est homo laborans.* mente & corpore.

24 *Et festin.* ad diuitias. 25 *Et dolens.* de aliorum prosperitate. 26 *Impius.* erga Deum & proximum.

27 *Et tanto magis.* i. indiget, nã auaro deest tã qđ habet, quã quod non habet, vt dicit Hier. in epistola ad Paulinum. Et per oppositum est de non cupido, ideo subditur.

28 *Est homo m.* i. debilis viribus. 29 *Egens rec.* Virtutis corporeæ.

30 *Plus deficiens virtute.* s. corporali, quam alijs communiter.

31 *Et abundans paupertate.* quia illud modicum quod habet, sufficit sibi, secundum illud Apostoli. 2. Cor. 6. b. *Quasi nihil habentes, & omnia possidentes.*

32 *Et oculus Dei re.* spirituali pp suam patientiã. Et aliquãdo ẽt in bono temporali, propter qđ subditur. 33 *Et erexit eu.* Idest a statu infimo ipsum temporaliter exaltando.

34 *Et mirati sunt.* eo qđ sit exaltatus absque solicitudine sui.

35 *Et honor.* de bono sibi collato. Exemplũ habetur in Iob, qui post maximam paupertatem a Deo fuit mirabiliter exaltatus, Iob vltimo. Et subditur prædictorum ratio, cũ dicitur.

36 *Bona & mala.* Idest prospera & aduersa.

Vita

a Salus. b Interitus carnis qui iusto iudicio prouenit peccantibus.
vita & mors, paupertas & honestas a Deo sunt. Sapientia & 1
disciplina & scientia legis apud Deum, dilectio & viæ bono 2
rum apud ipsum. Error & tenebræ peccatoribus concreata 3
sunt, qui autem exultant in malis consenescunt in malo Da 4
a Perpetua lucis b Fidelibus. c Virtutum. d ¶ Multiplicis mercedis.
tio Dei permanet iustis, & profectus illius successus † habe- 5
bunt in æternum. Est qui locupletatur parce agendo, & hæc 6
est pars mercedis illius, in eo quod dicit. Inueni requiem mi 7
a Vnde in Euangelio, Anima mea comede & bibe, & lætare in annos plurimos, &c. 8
hi, & nunc manducabo de bonis meis solus, & nescit quod 9
tempus prætereat illum, & mors appropinquet, & relin- 10 11
a Mancato Dei.
quat omnia aliis, & moriatur. Sta in testamento tuo, & in il- 12 13
a Meditando. b Bono, scilices. c Vsque in finem.
lo colloquere, & in opere mandatorum tuorum vetera- 14 15
sce. Ne manseris in operibus peccatorum. Confide au- 16
a Fide & charitate. 17
tem in Deo, & mane in loco tuo. Facile est enim in ocu- 18
a Vel domini. b Aeterna beatitudine. 19
c Remuneratio.
lis Dei subito honestare pauperem. Benedictio Dei in 20 21
mercedem iusti festinat, & in honore veloci processu 22
a Hæc vox est superborum, qui in potentia & diuitijs confidunt. 23
illius fructificat. Ne dicas. Quid est mihi opus, & quæ erunt 24
a Nullius egeo. 25
mihi ex hoc bona? Ne dicas. Sufficiens mihi sum, & quid 26
a Quid mali a modo sustinebo? 27
b Beatus qui semper est pauidus. 28
ex hoc pessimabor? † In die bonorum ne immemor sis 29

Inter opera. * Aug. Quomodo Salomon, *Deus*, inquit *mortē*
A *non fecit*. cum alio loco dicit. *Bona & mala, vita & mors, pauper-*
quæ vere uite- quxi. *tas & honestas a Deo sunt?* Nulli dubiū est bona oia a Deo esse; mala autem quæ dixit, nobis mala sunt, dum vindicatur de nobis. Pena. n quamuis iuste inferatur, patienti tamen mala vr. Nā & per prophetā ad peccatorē loquitur Deus dicēs *faciam vobis mala*. i. pœnis vos agam. Vita autem & mors sic a Deo est, quia legem dedit, quę seruantib. se vitam promittit, contemptorib. vero mortem, sed illā quæ secunda dicitur. a Dum. n. vnumquēque adiudicat quid mereatur ab ipso est siue absolutio ad vitam, siue
B reatus ad mortē. Non ergo inuentor mortis est iudex qa mortis auctor peccatū est. Quomodo ergo Deus poterat facere mortē qui nescit peccare? Sed cū peccatis retribuit ab ipso dicta est esse mors, cū non ex ipso sit, sed ex hoc qui peccauit. Eadem rone paupertas & diuitiæ a Deo sunt. Quidam. n. habētes timorem Dei, luxuriam spernūt, vitam prodigam fugiunt, ab egeno & paupere oculum non auertunt, hu- b iusmodi crementum faciunt bonorū. Scriptum est. n. in Prouerbijs. *Paupertatem et*
C *ignobilitatem aufert disciplina*. At hi qui timorem Dei non habent solute viuentes, & egenū despicientes, sicut scriptū est, D In inopia erunt, non solum negligentes & improuidi circa se, verumetiā contēptores dare legis. Hoc modo fecit Deus pauperes ac diuites, quia dū offensio legis parit egestatem, a Deo fieri dr̄ auctore legis. Et cū aliqui terrore disciplinā legis custodiūt a Deo auctore legis diuites fiunt.

a *Et qui locupletatur parce agēdo, & hæc est pars mercedis illius, &c.* The- Psal. 33. b. saurizat, & ignorat cui cōgregat ea. Auarū & diuitē describit, Psal. 38. b. qui suis parcit, & alijs deuoranda relinquit, Philosophi quoq; & E hęretici cōgregant diuitias praui dogmatis. vnde nullum colligūt fructum, sed alijs relinquunt qui veritatem & falsitatē dignoscūt.

b *In die bonorum ne immemor sis malorum, et in die malorum ne immemor sis bonorum.*

* Greg. Si cum bona habemus malorum reminiscimur, quæ aut Greg. l. 3. super Ezech. hom. 19. iam passi sumus, aut adhuc pati possumus, accepta bona mētem non eleuant, quia eorum gaudium timoꝛe memorię malorū premit. Et si cū mala habemus, bonorum reminiscimur, quæ aut iam accepimus, aut adhuc nos posse accipere speramus, malorū pondus animum ad desperationem nō premit quia, hunc ad spem memoria bonorum leuat. F

Ante

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vita & mors. *s. corporalis.*
2 Paupertas ho. *i. sufficientia bonorum.*
3 A Deo sunt. *i. dispensantur homines, & his omnibus iusti bene vtuntur. propter quod subditur.*
4 Datio Dei perma. iustis. *ad meritum.*
5 Et profectus illius *i. cumulatio meritorum.*
6 Successus habebunt in æter. *Nā eis succedet præmiū gloriosū.*
7 Et qui locupletatur. *Hic consequenter retrahit a cupiditate diuitiarum propter defraudationem fruitionis, quæ fruitio frequenter subtrahitur per celerem mortem diuitiarum copiam habētis. Ideo dicitur.*
Et qui la. parce agendo. *Idest parum aut nihil alijs tribuendo.*
8 Et hæc est pars mer. illius. *s. quod bona congregata comedat, & bibat solus.*
9 Et nescit quod tem. *s. vitæ suæ.*
10 Pręteréat. *et sic non poterit vti. sicut Luc. 12. c. dicitur de illo qui dicebat sibijpsi. Anima mea habes multa bona reposita in annos plurimos quiesce bibe, epulare, & sequitur. Dictum est autem ei. Stulte hac nocte animam tuam repetent a te, quæ autem congregasti, cuius erunt.*
11 Sta in testa. *Hic consequenter inducit ad ea quæ expediunt pro bono iudicis actu. & primo, facit propositum. secundo, ostendit assequēdi modum, ibi.* Confide. *Circa primum dicitur.* Sta. *immobiliter.*
12 In testamento tuo. *i. in mandato Dei, quod tibi statutum est ad seruandum. Exo. 20.*
13 Et in illo colloquere. *secundum illud subditos iudicando.*
14 Et in opere mandatorum. *i. mandatorum Dei tibi impositorū.*
15 Veterasce. *i. perseuera vsque in finem. Matth. 10. c.* Qui autem perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.
16 Ne manseris in operibus peccatorum. *eis consentiendo, & si ex humana fragilitate consenseris, cito pęniteas resiliendo.*

Con-

17 Confide autem. *Hic consequenter ostendit aßequēdi modum. s. per diuinum adiutorium. Et primo inducit ad Dei confidentiā, secūdo. subtrahit confidentiam falsam, ibi.* Ne dicas. *Circa primum dicitur.* Confide autem in Deo. *de obtinendo per ipsum actū meritorium in præsenti, & præmium in futuro.*
18 Et mane in loco tuo. *s. per amorem in Deo qui est locus animæ quietatiuus. Aug. Inquietū est cor meū domine, donec requiescat in te.*
19 Facile est enim in oculis Dei subito honestate pauperē. *transferendo ipsum ad gloriam. ideo subditur.*
20 Benedictio Dei. *quæ est per gratiam.*
21 In mercedem iusti fe. *vt ipsum ad gloriam transferat.*
22 Et in honore, &c. *repetitio est eiusdem sententiæ ad maiorē assertionem.*
23 Ne dicas. *Hic consequenter subtrahit cōfidentiā falsam, et primo respectu sui, secūdo respectu proximi, ibi.* Non omnem. *Confidentia vero falsa respectu sui est, qua quis cōfidit de sua potētia, et huiusmodi, & hoc maxime faciunt illi qui tantū credunt vitam præsentē. Iō dicit.*
Ne dicas quid est. *s. cōfidere de alio, quia mihi sufficio propter pdicta.*
24 Et quæ erunt mihi ex hoc bona. *i. post hanc vitā? q. d. nulla.*
25 Ne dicas suf. *ad hanc vitam transeundum.*
26 Et quid ex hoc. *i. post hanc vitam.*
27 Pessimabor. *i. mala sustinebo pro peccatis meis. q. d. nulla, hoc. n. sentiunt qui animam cum corpore credunt mori. Ideo subditur.*
28 In die. bo. *i. tempore prosperitatis in hac vita.*
29 Ne immemor sis malo. *i. punitionis in alia vita.*
Et in die malo. *i. aduersitatis in præsenti vita.*
Ne immemor sis bonorum. *i. prælationis in vita cælesti, nam hæc memoria facit patienter tolerare aduersa. ideo subditur.*
Quoniam facile, &c, *& patet.*
Malitia horæ. *i. afflictio breuis.*

Ob-

A a *Ante mortem ne laudes ho.* Stultū est laudare pugnantē, quasi iā victorē. Ille vere qui bene videtur agere, nescimus si vel, vel possit perseuerare. Cautū, & prouidum docet esse contra ignotum, & prohibet societatem hęreticorum, ne simulatio

Nota. ni eorum acquiescere velitis, q. veniūt in vestimētis ouiū intrinsecus aūt sūt lupi rapaces.

Matth.7.b. *Ante mortem ne laudes hominum, &c.*

* Ambrosius. Illud egregiū quod ait scriptura. *Ante mortem non laudaueris quęquam.* Vnusquisq; enim in nouissimis suis cognoscitur, & in filijs suis

B æstimatur, si bene filios suos instituit & disciplinis erudiuit. Siquidem ad negligentiam patris, refertur dissolutio filiorum. Tum quia vnusquisque quandiu viuit, obnoxius est lapsui, nec senectus immunis a crimine. Ideo legis quia *Abraham mortuus est in senectute bona*, eo quod in bonitate propositi sui permansit. Mors igitur vitę est testimoniū. Nam si laudari ante gubernator

C non potest, quam in portū nauem deduxerit, quomodo laudabis hominē prius quam in statione mortis successerit? Et ipse sui est gubernator, & ipse vitę huius iactatur profundo. Quādiu in salo isto, tādiu inter naufragia. Dux ipse nisi confecto prælio non sumit lauream, nec miles arma deponit, nec stipendij mercedem adipiscitur, nisi hoste superato. Mors igitur stipendiorum plenitudo, summa mercedis, gratia missionis est.

D b *Sicut enim eructant præcordia fœtentium, & sicut perdix inducitur in caueam, & vt caprea in laqueum, sic & cor superborum, & sicut prospector videns casum proximi sui.* Similitudinem sagaciorum, animaliū & perspicaciorum posuit, vt ostenderet, quia qui prudentes, æstimentur, sępe versutia hęreticorum capiūtur, sicut enim venter plenus male digestum cibum fętide eructat, ita hęreticorū commoda fraudulēter producunt dolosa consilia, vt quoscūque possint in caueam erroris & laqueum deceptionis pręcipitent.

a Ne aduersitate frangaris.
malorum, & die malorum, ne immemor sis bonorum, quo-
a Exaltare humilem, humiliare superbum.
niam facile est corā Deo in die obitus retribuere vnicuiq;
a Afflictio improuisa. b Voluptatis prætetitæ.
secundum vias suas. Malitia horæ obliuionē facit luxuriæ 1
a Quia reuelabuntur abscondita tenebrarum, & intentio operum.
a †magnæ, & in fine hominis denudatio operum illius. Ante 2
mortem ne laudes hominem quenquam, quoniam in filijs 3
a In perfectis operibus.
suis agnoscitur vir. Non omnem hominem inducas in do- 4 5 6
a Alias dolosi.
mum tua, multæ enim sunt insidiæ diaboli. Sicut enim† eru 7 8 9
ctant præcordia† fœtentium, & sicut perdix inducitur in ca 10
ucam, & vt caprea in† laqueum, sic & cor superborum, & si- 11 12
a Hæreticus. b Animæ. c Testimonia scripturarum.
cut prospector vidēs casum proximi sui. Bona enim in mala 13
a Ab vnius hæretici malitia, multorum perditio.
cōuertens insidiatur, & in electis imponet maculā. A scintil 14 15
a Mors hominum.
la vna augetur ignis, & ab vno doloso augetur sanguis, ho- 16 17
¶ Vitæ. a Hæretico.
mo enim peccator sanguini insidiatur. Attende tibi a pesti- 18 19
a Doctrinam prauam.
fero, fabricat enim mala, ne forte inducat super te subsanna 20
a Quasi. Fuge communionem hæreticorum, qui alieni sunt a Deo.
tionem in perpetuum. Admitte ad te alienigenam, & sub- 21
a Tempore vel confusione erroris b Membris Christi, vel tuis proximis.
uertet te in turbine, & abalienabit te a vijs proprijs. 22

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Obliuionem facit luxuriæ magnæ.* i. absorbet voluptatem magnam præteritam. & multo magis afflictio longa. vn̄ in persona afflictorū in inferno dicitur, Sap. 5. b. *Quid nobis profuit superbia, & diuitiarum iactantia, quid contulit nobis? transierunt omnia velut vmbra.* 2 *Et in fine hominis.* i. in morte. 3 *Denudatio operum illius.* quia cognoscuntur certius quàm ante pp q. sequitur. 4 *Ante mortem ne laudes ho.* quenquā scilicet absolutè & finaliter. vnde dicebat beatus Franciscus: Nemo laudandus cuius incertus est exitus. 5 *Quoniam in filiis suis.* i. in operibus suis quæ dn̄r hic eius filij sicut & fructus. Matt. 7. c. *Ex fructibus eorum cognoscetis eos.* 6 *Agnoscitur vir.* i. virtuosus. 7 *Non oēm.* Remota falsa fiducia respectu sui, hic consequenter remouetur respectu proximi: nā valde cauēdū est a confidentia de doloso. ideo dr̄. *Non oēm hominem inducas in domum tuam.* s. ad contrahendū familiaritatem tecum, sed solum in fidelitate probatum. 8 *Multæ enim sunt insidiæ dolosi.* Nam frequenter quærit decipere sub prætextu amicitiæ. 9 *Sicut enim eructant.* Totum istud vsque ibi: *Et sicut prospector.* exponitur ab aliquibus de supbis & dolosis, qui ex malo conceptu cordis proferūt verba pessima, & frequenter capiuntur in laqueis suis sicut perdix & caprea. Sed mihi vr̄ melius exponi de diuersis s̄m antecedētia & subsequentia. Ad cuius intellectum sciendum, qđ scriptura sacra aliqñ sub eodē contextu loquitur de diuersis, sicut Psal. 77. d. *Cum occideret eos, quærebant eum, &c.* Qđ enim dicitur, Cum occideret eos, intelligitur de peccatorib. obstinatis. & pp hoc interfectis. Et quod subditur: Quærebāt eū, intelligitur de pęnitentibus territis punitione aliorum, sic & in proposito: *Sicut enim eru.* intelligitur de dolosis, qui ex cōceptu interiori proferunt verba dolosa sicut homines habentes interiora corrupta eructant per os fętidum odorē. Quod autē subditur. 10 *Et sicut perdix indu. in ca.* i. in rete in quo capitur. 11 *Et vt caprea in laqueum.* intelligitur de simplicibus deceptis per dolositatem prædictorum. Et qđ subdit. 12 *Sic & cor su.* refertur ad dolosos, qui dicuntur hic superbi, quia quod potestate suppeditare non possunt, quærūt dolositate subijcere, de quibus adhuc subditur. 13 *Et sicut pro. vi.* i. qui attente vigilat ad videndum casum proximi sui, vt inde gaudeat. 14 *Bona enim.* dicens ea facta intentione mala. 15 *Insidiatur.* qualiter possit nocere proximo. 16 *Et in ele.* i. probis viris. 17 *Impo. ma.* Eis detrahendo. Et quia istud licet in principio sit paruum, tamen frequenter procedit ad magnum malū, subditur. 18 *A scintilla enim vna au.* propter quod subdit. 19 *Attende tibi a pe.* i. ab homine doloso. 20 *Fabricat. n. mala.* i. quærit tota diligentia subuertere proximum. Et quoniā homines alienæ gentis, vt frequenter sunt talis conditionis, sequitur. 21 *Adm. ad.* q. d. dolebis si eum admittas ad secreta tua. ideo subditur. 22 *Et subuertet, &c.* concitando iurgia, & tumultum contra te.

CAP. XII.

Monet simplici animo eleemosynam facere. vnde. Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus.

Si benefe. scito cui fe. Sequitur.

Peccatum grauissimum est. &c. Amos 1. a. a *Non est enim ei bene qui assiduus est.* Grauissimum peccatū est nolle pœnitere, nec peccata eleemosynis redimere, sed peccata peccatis addere. vnde Super tribus sceleribus Damasci, & super quatuor non conuertam eam. Dubiam & dolosam doctrinam, quam in expositione diuinæ Scripturæ expendunt.

SI benefeceris, scito cui feceris, & erit 1
a Respectu scilicet iustitiæ.
gratia in bonis tuis multa. Benefac iu 2 3
a In hoc seculo reciprocata fraterna charitate, vel in futuro.
sto, & inuenies retributionē magnā, &
si non ab ipso, certe a † domino. Non 4
est enim ei bene qui assiduus est in 5

D

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XII.

SI bene. Superius auctor informauit potētem de regimine subditorū, hic cōsequēter eū informat de distributione bonorum suorum, dicens. 1 *Si benef.* tua largiendo. 2 *Scito c. fe.* s. quod sit dignus in recipiēdo. 2 *Et erit gr. in bo.* Quia talis largitio in centuplū retribuitur a Deo Mat. 29. d. Et quis sit dignus recipere ostendit, dicens. 3 *Bene fac iusto.* indigenti. 4 *Et inuenies re.* sicut dictum est per oppositum de non tribuente bonis indigentibus. 5 *Non est enim ei bene.* s. in operibus. Dicit enim Philosoph. 7. Ethic.

malis, & eleemosynam non danti, quoniam & altissimus odio
a Qui indigenti eleemosynam tribuit, nec pro delicto spernit, misericordiam vere facit. Natura enim respicienda est non persona.
a habet peccatores, & misertus est pœnitentibus. Da miseri-
cordi, & ne suscipias peccatorem, & impiis & peccatori-
a Dominus scilicet in die iudicij. ¶Reseruans puniendos.
bus reddet vindictam, custodiens eos in die vindictæ. Da
b bono, & non receperis peccatorem. Benefac humili, & non
a Verbi Dei, ne in blasphemiam erumpat.
¶Vir duplex animo inconstans est in omnibus viis suis.
dederis impio. Prohibe panes illi † dare, ne in ipsis poten-
tior te sit, nam duplicia mala inuenies in omnibus bonis
quæcunque feceris illi, quoniam & altissimus odio habet
a Dominus scilicet. b In die iudicij.
c peccatores, & impiis reddet vindictam. Non agnoscetur in
a Quia confidentia aduersitatis appetitur. b ¶De quibus contristatur.
bonis amicus, & non abscondetur in malis inimicus. In bo-
nis viri inimici illius, in tristitia, & in malitia illius amicus
¶Quia dolet.
d agnitus est. Non credas inimico tuo in æternum, sicut enim
† atramentum æruginat nequitia illius. Et si humiliatus va-
dat curuus, abiice animum tuum, & custodi te ab illo.
Non statuas illum penes te, nec sedeat ad dexteram tuam, ne
conuersus stet in loco tuo, ne forte conuersus in locum tuum
¶Fine. a ¶ Vera fuisse.
inquirat cathedram tuam, & in nouissimo cognoscas verba
a Sero pœnitendo, quia non credidisti.
b Quasi hæretici difficile corriguntur.
e mea, & in sermonibus meis stimuleris. Quis † medebitur in-
a Diabolo. b Dæmonibus vel hæreticis.
cantatori a serpente percusso, & omnibus qui † appropiant be-
a A viro iniquo & do. libera me domine.
stiis, & qui comitatur cum uiro iniquo, & obuolutus est in
a Idest ad horam se fidelem esse simulabit. b A via iustitiæ scilicet eum audiendo.
f peccatis eius? Vna hora tecum permanebit. Si autem declina-
ueris, non supportabit te. In labiis suis indulcat inimicus, & in
corde suo insidiatur, vt subuertat te in foueam. In oculis † suis
lachrymatur inimicus, & si inuenerit tēpus, non satiabitur san-
guine. Si incurrerint tibi mala, inuenies eum illic priorem.
In oculis suis lachrymatur inimicus; & quasi adiuuans suffo-
diet plantas tuas. Caput suum mouebit, & plandebit manu, &
multa susurrans commutabit vultum suum.

A a *Da misericordi et ne suscipias peccatorem, et impijs et peccatorib. reddet vindictā, custodiens eos in die vindictæ.*
* Aug. Scriptū est. *Da misericordi et ne suscipias peccatorem.* Posterior pars huius sententiæ videtur vetare beneficentiam. Ait enim. *Ne suscipias peccatorem.* Intelligas ergo figurate positū pro peccatore vt peccatum eius non suscipias.
b *Da bono, & non re.* Simile in Tobia legitur. *Panem tuum & vinum super sepulturam iusti constitue, & noli ex eo manducare & bibere cum peccatoribus* .i. pro
B eo quod peccatores sunt, noli communicare, sicut q nutriunt histriones, cum esuriāt Chri pauperes. Qui autem dat indigenti peccatori, non quia peccator est, sed quia homo est, non peccatorē sed iustū nutrit, quia culpam non diligit, sed naturā. Si peccatorem & impiū hæreticum intelligis, dū in errore sunt, nō est communicandum cum illis. vnde. *Nolite sanctum dare canibus.*
c *Non agnoscetur in bonis amicus, & non.* Facilius amicus, & inimicus in aduersitate probantur, quia multi amici mēsę, qui nō per-

permanent in die ne- D
cessitatis. Verus igit erat amicus qui dicebat. *Quis infirmatur, et ego non infirmor?* 2.Cor.11 g.
d *Non credas inimico tuo in æternum, sicut .n.* Historice de falsis amicis agit, a qb. cauere dēmus. Mystice vero hereticos notat, qui nō vere sunt amici, quorū doctrina plena ē rubigine erroris, & nequitiæ, quorū sermo serpit vt cācer, quamuis fideles & catholicos se fingūt. Non ergo eis cōsentiamus, nec potestatem tribuamus, quam significat dextera, ne a loco nostro idest, statu rectę fidei nos deijciant. Nituntur .n. cathedram nostram .i. doctrinā maliciose subuertere. E
Historice.
Mystice.
e *Quis medebitur incātatori a serpēte percusso, et omnibus qui appropiant bestijs, & qui comitatur cū.* Hęretico qui officiū doctoris gerit, & dicit, se medicū aīarum. *Si .n. sal infatuatum fuerit, ad nihilum valet vltra, nisi vt mittatur foras.*
† miserebitur.
† appropinquant
Mat.5.b.
f *In la. suis in.* His sententijs notat eos, qui in corde & corde loquuntur & insidiantur vt interficiant innocētem, Qui cum aliquē deceperint, mouent caput, plaudūt manu, & lętant cum male fecerint. † tuis
CAP. F

NICOLAVS DE LYRA.

* Eth. q malus amicitiā non hēt ad se nec ad alterū, pp qđ ibidē cōcludit. Igitur si sic miserū est malū esse, fugiēda est malitia intēse. 1 *Et elee. non dan.* potenti tamen dare.
2 *Quoniam & al. odio habet pec.* inquantum huiusmodi, nō tamen inquantum sunt eius creaturæ.
3 *Et misertus est pœni.* Et qm̄ dēmus ei conformari, subditur.
4 *Da mise.* i. miserū cor hēnti, q ex sua miseria scit alijs cōpati.
5 *Et ne susci.* i. obstinatū, q ex bonis tuis foueret in peccatis.
6 *Et im. &c.* s. De⁹. de quo p̄mittit. Altissim⁹ oido hēt pctōres.
7 *Custodi. &c.* i. reseruās eos ad pęnā gehēnę. Cętera patēt ex dictis. 8 *Ne in ipsis potentior te sit.* Ex hoc patet, q loquit de peccatoribus obstinatis. Similiter ex hoc quod subditur.
9 *Nā duplicia ma. inuenies.* s. pręterita quę facit, & futura quæ faciet sustentatus bonis tuis. Cętera patent.
10 *Non agno.* In superiorib. ondit auctor qualiter in exercitio virtutū hō se debeat hēre ad superiores & inferiores, hic cōsequenter ostēdit qualiter se dēat hēre erga pares, inter quos aliqui sunt mali & aliqui boni. Primo igitur ondit qualiter se hēat ad malos, secundo ad bonos, circa mediū se. ca. ibi. *Omni vita tua.* Prima in duas, nā primo inducit ad vitandum societatem falsorum. secundo cupidorum & superborum, in principio seq. ca. Circa primum dicitur. *Non agnoscetur in bonis.* Idest in prosperis. 11 *Amicus.* s. verus, quia tunc omnes se ostendunt amicos. vnde Poeta, Si fueris felix, multos numerabis amicos. Tempora si fuerint nubila, solus eris.
12 *Et non abscondetur in malis.* idest in aduersis.
13 *Inimicus.* quia statim currit ad nocendum, sicut canis ad mordendum canem percussum.
14 *In bonis viri.* supple tristatur saltem corde, etsi non facie.
15 *In tristitia & in malitia illius.* i. in aduersitate eius.
16 *Amicus.* verus. 17 *Agnitus est.* nam sibi compatitur & adhęret, alijs ipsum deserentib. 18 *Non cre. ini. tuo.* nunq̄ credas ei quem probasti inimicum. 19 *Sicut enim atramentum ęruginat nequitia illius.* rubiginem odij conseruat interius, licet contrarium ostendat exterius, ideo subditur. 20 *Et si humiliatus va.* tibi magnam reuerentiam faciendo. 21 *Abijce, &c.* nullo modo ei credendo. 22 *Non statuas illum penes.* faciendo ipsum tibi familiarē. 23 *Ne forte conuersus stet, &c.* te supplantando. 24 *Et in nouissimo cognoscas verba.* fuisse vera, sed nimis tarde, propter quod sequitur. 25 *Quis medebitur incantatori a.* q. d. pauci aut nulli, quia sic erat edoctus, qđ debuit cauere sibi. q. d. & tu edoctus es p me, propter quod cauere debes. 26 *Et omnibus qui ap.* bestijs ferocib. accidit q læduntur ab eis & similiter qui contrahit familiaritatem cū hominib. malis, quia sicut Philosophus dicit. 1. Polit. Homo malus a lege, & iustitia destitutus, est pessimum animalium. ideo subditur. 27 *Sic, Et qui comitatur cum.* Psal. 17. Cum peruerso peruerteris. 28 *Vna hora te.* s. durante prosperitate. 29 *Si autem decli.* a prosperitate. 30 *Non sub.* i. non te adiuuabit: 31 *In labijs su.* verbis dulcibus fallendo. 32 *In o. su. sa. la.* i. compassionem fingēdo, quando credit passum releuari. 33 *Et si in tē.* nocendi. 34 *Non satiabi. san.* Sicut patet de Ismahele, qui occidit venientes in Masphat. Iere. 16. 35 *Si incur. ti. ma.* in quibus possit tibi nocere. 35 *Inueni. e. il. prio.* idest priorem, quia nulla pestis grauior ad nocendum quam familiaris inimicus. 37 *Et quasi adiu. suf.* id est, fingens te adiuuare machinabitur ad maiorem casum tuum. 38 *Caput su. mo.* Post casum deridendo. 39 *Et plau. ma.* manifeste gaudendo. 40 *Et multa susur.* idest plura male de te dicens. 41 *Com. vul.* ab amicitia prius ficta ad inimicitiam manifestam.

Ami- CAP.

CAP. XIII.

a Qui tetigerit picẽ, inquinabit̃ ab ea, 1 2
& q cõmunicauerit supbo, ĩduet 3 4
superbiam. Pondus sup se tollit, 5 6
qui honestiori se cõmunicat. Et 7 8
ditiori te ne socius fueris. Quid 9 10
cõmunicabit cacabus ad ollam? 11 12
Quãdo.n.se colliserint, cõfringe- 13 14 15
tur Diues iniuste egit & fremebit, paup autẽ læsus tacebit. 16 17
Si largitus fueris, assumet te, & si nõ habueris, derelinquet 18 19
te. Si habes conuiuet tecum, & euacuabit te, & ipse nõ do 20 21
lebit super te. Si necessarius illi fueris, supplantabit te, & sub 22 23
ridens spẽ dabit, narrans tibi omnia bona, & dicet: Quid 24 25 26
opus est tibi? & confundet te in cibis suis, donec te exina 27 28
niat bis & ter, & in nouissimo † deridebit te. Postea videns 29 30
derelinquet te, & caput suũ mouebit ad te. Humiliare Deo 31 32
a Erronea doctrina. 33
& expecta manus eius. Attẽde, ne seductus in stultitia[a] hu- 34 35
b Confundaris. 36 37
b milieris.[b] Noli esse humilis in sapiẽtia tua, & ne humiliatus 38 39
a Hæreticorum sectam. 40
c in stultitiã[a] seducaris. Aduocatus a potentiore discede, ex 41 42
hoc .n. magis te aduocabit. Ne improbus sis ne impinga- 43 44
ris: & ne longe sis ab eo, ne eas in obliuionẽ. Ne retineas ex 45 46
ęquo loqui cũ illo, ne credas multis verbis illius. Ex multa 47 48
enim loquela tẽtabit te, & subridẽs interrogabit te de ab- 49 50
sconditis tuis. Immitis animus illius, & conseruabit verba 51 52
d tua, & nõ parcet de malitia & de vinculis. Caue tibi & attẽ 53
de diligenter auditui tuo: qm̃ cum subuersione tua ambu- 54 55

CAP. XIII.

A Qui te.picem in. Per similitudinem ostendit noxium esse superbo communicare, qui pollutus nigredine vitiorum, maculare nõ cessat nitorem humilium. vnde: *Amicus stultorum efficietur similis.* (Psal. 13.) Infirmi enim declinare debent societatem malorum, ne mala quæ frequenter aspiciunt, imitari velint.

(Moraliter.) a *Pondus super se tol.* Rab. Hæc moraliter nos instruunt, vt humilia sequamur, super- B ba fugiamus: *Quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* (Iaco. 4.b.)

† deridet

(Mystice.) Mystice autem docet, vt diuitem, idest Iudeũ qui in litera legis gloriatur, & hæreticum qui spernit sensum catholicum, vanis confisum argumentis omnino fugiamus, qa exinaniuit nos bis & ter, Duum testamentorum synceritatem corrumpendo, & fidem C sanctæ trinitatis blasphemando. In nouissimo vero quos decipiunt ridẽt, quia æterna confusione dignos D ostendent, cũ in æternum cruciabuntur.

b *Noli esse &c.* Non virtutem humilitatis abhorret, sed auctoritatem firmam contra expugnatores veritatis docet tenere, quibus fortiter resistendum.

c *Aduocatus.* Modeste agendum est cum potentibus huius seculi, qui frequenter derident innocentium simplicitatem, quibus tamen debitum honorẽ conferre debemus, E sed non contra Deum vel contra mandata eius. Vnde: *Omnes honorate, fraternitatem diligite, Deum timete, regem honorificate.* (1.Pet.)

d *Caue tibi, & atten.* Q. Nihil tutum apud amatores mundi, qui mutabilia sequuntur, & cum illis mutantur. Vnde, *Stultus vt luna mutatur.* (Eccl.) Possunt in his hæretici & falsi Christiani intelligi, quibus non est credendum, quia inconstantes sunt in omnibus vijs suis. F

Omni

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XIII.

(Diuisio.) Qui tetigerit picem, inquinabitur. Hic cõsequenter docet vitare societatẽ supborũ & cupidorũ. Et diuidit̃ in duas partes, nã primo facit propositũ, secũdo recurrere docet ad diuinum subsidium, ibi, *Humiliare Deo.* Circa primum dicit.

1 *Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea.* Eo quod est magnę adhærentię.

2 *Et qui communicauerit superbo induet superbiam.* Nã homines sunt proni ad appetitum indebitum propriæ excellentię, in quo cõsistit superbia, propter qđ de facili adhęrent homini.

3 *Pondus super se tollit qui honestiori.* idest potentiori.

4 *Se communicat.* quia semper vult habere melius pro se, & alius non potest bene resistere, ideo subditur,

5 *Quid communicabit cacabus.* æreus.

6 *Ad ollam.* terream.

7 *Quando enim se colliserint, confringetur.* scilicet olla quæ est fragilis, Consequenter applicat ad propositum, dicens.

8 *Diues iniuste egit, & frem.* quasi paratus adhuc facere peius.

9 *Pauper autem læsus tacebit.* Nam si querelam moueat, peius habebit.

10 *Si largitus ei fueris.* scilicet munera diuiti.

11 *Assumet te.* i.honorabit te iuxta se ponendo.

12 *Et si non habue.* vnde sibi facias xenia,

13 *Derelinquet,* non vocando.

14 *Si habet conuiuet tecum.* vocando te ad mensam suam.

15 *Et euacuabit te.* i.depauperabit te per xenia sibi facta,

16 *Et ipse non dolebit super te.* de tua paupertate.

17 *Si necessarius illi fueris.* in aliquo negotio vel opere.

18 *Supplantabit te.* idest decipiet te.

19 *Et subridens.* i.blandiens.

20 *Spem da.nar.ti.om.bo.* idest promittens tibi facere bona.

21 *Et dicet, Quid opus.* quasi dicat de necessarijs puidebo tibi.

22 *Et confun.te in cibis suis,* vocando te ad mensam suam pro xenijs habendis.

23 *Donec te exinaniat.* i.ad paupertatem deducat.

(Quinq; modis pauperes euacuantur.) 24 *Bis & ter.* i.quinquies, quia quinque modis euacuantur pauperes a diuitibus cupidis. Vno modo bona pauperum violenter auferendo, Secundo, mercedẽ debitã retinendo. Tertio, per verba duplicia decipiendo. Quarto, malę eis ponderando vel mensurando. Et hoc dupliciter. Vno modo, in pauperum absentia qui confidunt de diuitibus. Alio modo, in eorum præsentia, quia non audent contradicere.

25 *Et in nouissimo deridebit te.* Absque compassione.

26 *Postea videns de.* bonis denudatum.

27 *Derelin.te.* Quia nõ põt vlterius de tuo quicquã habere.

28 *Et caput suum mouebit ad te.* notando de fatuitate.

29 *Humiliare Deo.* Hic cõsequẽter hortatur recurrere ad diuinum auxilium, quod est sine fallacia & deceptione, dicẽs: *Humiliare Deo.* de te nihil præsumendo.

30 *Et expecta manus eius.* Idest beneficentiam suę misericordiæ, qua paratus est humiles adiuuare.

31 *Attende.* diligenter.

32 *Ne seductus.* Per verba ad decipiendum composita.

33 *In stultitia humilieris.* Idest ad stultitiã deijciaris p errorẽ.

34 *Noli esse humilis.* Idest pusillanimis.

35 *In sapientia tua,* a Deo tibi data.

36 *Ne humiliatus.* idest pusillanimis factus.

37 *In stultitiam seducaris.* Veritatem relinquens pro falsitate verbis compositis colorata. Et quoniam homo cõfidens de Dei adiutorio potest securius agere quã ante, ideo cõsequẽter ostenditur qualiter se habere possit cum diuite & potentiori. s.non se ingerendo, nec se nimis elongando, loquendo reuerenter, & caute se habendo, & hoc est quod dicitur.

38 *Aduocatus a potentiore discede.* i.aliqualiter excusa te.

39 *Ex hoc,n, magis te aduo.* si prius te vocauit bona intẽtione.

40 *Ne improbus sis.* ingerendo te nimis.

41 *Ne impingaris.* i.repellaris verecunde.

42 *Et ne longe sis ab eo.* i.a diuite nimis te elongando.

43 *Ne eas in obl.* i.si dominus dederit tibi gratiam largiendi non habeat de te memoriam.

44 *Ne retineas ex æquo loqui.* i.vt velis cum eo loqui de pari, sed magis cum reuerentia loquere.

45 *Ne credas multis verbis il.* i.si multa tibi promittat.

46 *Ex multa,n.lo.* vt accipiat experimẽtũ de tua simplicitate.

47 *Et subridens.* quasi tibi applaudens & omnia cõdonans.

48 *Interroga.te de ab.* i.si aliqđ de suo accepisti in abscondito.

49 *Immi.* i.crudelis.

50 *Animus illius, & conseruabit verbis.* ad capiendum.

51 *Et non parcet de malitia.* i.pęna inferenda.

52 *Et de vinculis.* incarcerando te, propter quod sequitur.

53 *Caue ti.* de incauta locutione.

54 *Et att.di.* i.auditis ab eo, ne pręcipitanter respondeas ꝯ te.

55 *Quoniam cum subuer.tua am.* i.in piculo tuæ subuersionis.

An.

A a *Omni vita.* Cæteris refutatis quod stabile est in æternum commendat.i.vt Deum diligas, & mandata eius custodias, & auxilium eius quotidie implores, quia prope est dominus omnibus inuocãtib. cum in veritate.
b *Omne ani.* Ad superiora respicit, vt diuitum.s.& potentum societatem declines, & ei coniungaris, qui studio & religione tibi B consors est. Hæc est enim amicitia firma, quam similitudo virtutum sociat.
c *Sicut commu.* Rapacitas lupi cum agni innocentia non conuenit, nec auari rabies cum modestia simplicis. Nulla enim communicatio munditiæ cum immunditia. *Sicut enim canis reuertitur ad vomitum, ita qui iterat stultitiam suam.* Nulla ergo parilitas superbi diuitis cum humili- C tate pauperis Christi. D
d *Diues commotus.* Quod de diuite & paupere inceperat, exequitur, quia multi sunt qui diuitis facta & dicta extollũt, pauci qui doctrinam humilium & virtutem intelligunt. Arrogãtes inueniũt prædicatores humiles vero contemptores. Vnde. *Diuitiæ addũt amicos plurimos, a paupere vero, & hi, quos habuit, separantur.* E
e *Cor hominis immutat.* In iudicio vultus, mentis mutatio deprehẽditur, vnde. *Cor gaudens exhilarat faciem, in mœrore animi deijcitur spiritus.*
f *Vestigium cordis boni.* Quia multi simulati & ficti, ideo difficile inuenitur in quo cor & facies.i.cogitatio & operatio atque doctrina in bono conueniant, cum autem hoc inuenies, da gloriam Deo, quia hoc eius donũ est.

CAP. F

f.27.b. 1.44.b. †rbiæ 26.b.

las. Audiens vero illa quasi in somnis vide, & † vigilabis.
a Omni vita tua dilige Deum, & inuoca illum in salute tua.
b † Omne animal diligit simile sibi, sic & omnis homo proximum sibi. Omnis caro ad similem sibi coniungetur, &
c omnis homo simili sui sociabitur. Sicut communicabit lupus agno aliquando, sic peccator iusto. † Quæ communicatio sancto homini ad canem, aut quæ pars bona diuiti ad pauperem? Venatio leonis onager in eremo, sic pascua sunt diuitum pauperes. Et sicut abominatio est superbo humili-
d tas, sic & execratio diuitis pauper. Diues commotus confirmatur ab amicis suis, humilis autem cum ceciderit, expelletur & a notis. Diuiti decepto multi recuperatores. Locutus est † superba, & iustificauerunt illum. † Humilis deceptus est, insuper & arguitur. Locutus est sensate, & non est ei datus locus. Diues locutus est, & omnes tacuerunt, & verbum illius vsque ad nubes perducent. Pauper locutus est, & dicunt. Quis est hic? Et si offenderit, subuertent illum. Bona
a Scripturarum quæ meditando & bene operando congregantur.
b Idest quæ non fraudulenter acquiritur, nec conscientiam conturbat.
est substa[a]ntia cui non est peccatum in consciẽtia, & nequis[b]-
a Hæreticorum doctrina inops veritatis.
b Quia prauis verbis præparatur ista paupertas.
e sima[a] paupertas in ore impii[b]. Cor hominis immutat faciem
f illius, siue in bono, siue in malo. Vestigiũ cordis boni & faciem bonam difficile inuenies, & cum labore.

† vigilabit. † 2.Cor.6.c. Prou.19.a. † Inf.31.a. Prou.15.b.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Audiens vero illa.* quæ dicuntur a diuite pro captione tua modo dicto.
2 *Quasi in somnis vide.* i. simula te non intelligere.
3 *Et vigilabis.* i. in hoc vigilanter & prudenter te habebis.
4 *Omni vita tu.* exclusa societate malorum, hic consequenter inducit ad cõsortium bonorum. Et diuiditur in tres partes, quia primo inducit ad coniungendum se bonis. Secũdo, ad retrahendum se a malis, ibi. *Si communicabit.* Tertio, docet distinguere hos ab illis, ibi. *Cor hominis.* Circa primum sciendũ, quod communicatio hominum adinuicem tunc est bona, quando dependet ex charitate diuina, ideo dicit. *Omni vita tua dilige, &c.* propter quem proximus est diligendus.
5 *Et inuoca illum in salute tua.* i. pro salute tua tẽporali & æterna. Et quoniam proximus est in Deo diligendus, Sequitur.
6 *Omne animal diligit simile.* in specie.
7 *Sic & omnis homo proximum sibi.* supple debet diligere, quia factus est ad imaginem Dei, & capax beatitudinis sicut ipse.
8 *Omnis caro ad similem sibi coniungetur.* Volatilia enim eiusdẽ speciei simul cohabitant, & similiter animalia.
9 *Et omnis homo simili sui so.* i. debet sociari ratione imaginis diuinæ, in qua cõuenit cum eo in specie. Et hæc societas fundatur in bono rationis rectæ & legis diuinæ.
10 *Sicut communicabit.* Hic consequenter inducit ad retrahẽdum se a malis, & primo ponit suam monitionem. secundo, remouet circa dictam falsam opinionem, ibi Bona est. Circa primum dicit. Sicut communicabit lupus, &c. quia malus homo semper insidiatur iusto.
11 *Quæ communicatio, &c.* i. ad caninum hominem qualis est trixosus, iracundus, & gulosus, quasi dicat nulla est communicatio bona.
12 *Aut quæ pars bona diuiti.* scilicet cupido.
13 *Ad pauperem.* q.d. nulla. Et subditur causa.
14 *Venatio leonis onager in eremo.* in quo leo insequitur onagrum, ad ipsum deuorandum.
15 *Sic & pascua &c.* idest cupidorum.
16 *Pauperes.* quorum bona rapiunt sine causa.
17 *Et sicut abominatio est superbo humilitas.* eo quod contrariatur habitui superbiæ in quo delectatur, nam signum habitus generati est delectatio in opere. 2. Ethic.
18 *Sic & execratio diuitis.* cupidi est, pauper, & subditur.
19 *Diues commotus.* i. turbatus vel impulsus.
20 *Confirmatur ab amicis.* sperantibus participare in bonis.
21 *Diuiti decepto multi recuperatores.* damni sibi illati, quia sperant participare sibi.
22 *Locutus est, superba, &c.* adulatores affirmantes, quod sic debeat magnifice loqui.
23 *Humilis deceptus est.* i. pauper est damnificatus.
24 *Insuper & arguitur.* i. sine compassione de damno eius, vt fatuus increpatur.
25 *Locutus est sensate & non est ei datus locus.* quia contemnitur ab audientibus.
26 *Diues locutus est, & dicunt.* audiendo reuerenter.
27 *Et verbum illius, &c.* commendando eum de sapientia excellenti.
28 *Pauper lo. est, & dicunt quis est hic.* eum contemnendo.
29 *Et si offenderit, subuertent illum.* grauiter puniendo.
30 *Bona est substantia.* Hic circa prędicta remouet falsam opinionem, nam ex dictis posset aliquis ęstimare omnem diuitem esse malum, & omnem pauperem bonum, quod remouet dicens. *Bona est substantia.* idest diuitiæ.
31 *Cui non est peccatum in conscientia.* s. de mala acquisitione, per se vel per parentes suos, nam diuitiæ iustę, sunt materia exercendæ virtutis per opera misericordiæ, & liberalitatis. Ambrosius super Lucam, Sicut diuitiæ impedimẽta sunt reprobis, ita probis sunt adiumenta virtutis.
32 *Et nequissima paupertas in ore impij.* qui per impatientiam prorumpit in blasphemiam Dei.
33 *Cor hominis.* Hic consequenter docet distinguere bonos a malis dicens. *Cor homi. im.* Dispositio enim cordis apparet in facie, plus quam in alijs partibus corporis, quia vigent ibi omnes sensus, & potissime apparet in oculis, eo quod visus plures differentias ostendit. 1. Metaph. propter quod cogitatio cordis in bonum siue in malum a peritis hominibus frequenter percipitur in facie. Et quia pauci sunt boni, & virtuosi respectu malorum, secundum quod dicitur Eccl. 1. d. *Stultorum infinitus est numerus.* ideo subditur.
34 *Vestigium cordis bo, &c.* i. bonitatem mentis & exterioris conuersationis simul.
35 *Inuenies.* raro & in paucis.

Diuĩo Sophus. Eccl 1.b. Philosophus.

Sic

CAP.

CAP. XIIII.

A Beatus vir qui non est l. Peccando. Hinc Iacobus ait: *Qui in verbo non offendit per fectus est vir*, scilicet verbo, cuius offensionem humana potest vitare fragilitas. (Iac. 3. a.)

a *Viro cu. & te.* Auaritiæ pestem describit quæ excruciat auarum ne consequatur laboris sui fructum. *Qui ex animo suo iniuste congregat* & *ignoranter congregat*. (Psal. 48.)

b *Qui sibi ne.* Hæc ad literam mentem auari & inuidi describunt, qui de bonis suis non lætantur. Allegorice vero significant philosophos & hæreticos qui sine fide Christi cõgregant diuitias praui dogmatis, quę nihil proficiunt eis, imo pęnam conferunt ęternam. (Allegorice B)

* Augustinus. De mortibus furiosissimis quas quidam eorum ipsi sibi inferunt de quibus solent detestabiles & abominabiles esse multis etiam suis, quorum mentes C dementia non tanta possedit, eis secundum scripturas rationem neque Christianorũ sepe respõdimus, quoniam scriptum est, *Qui sibi nequam, cui bonus?* Aut certe in eisdem politũ tentationibus mori volentem occidat, & proximum qui sibi expedire & licere putat occidere seipsum quoniam scriptura dicit, *Diliges proxim. tu. tan.* (Aug. epist. 61.) (Leu. 6. Mat. 12.)

c *Et si bene. igno.* Dixerat nihil esse nequius illo qui sibi inuidet, id est qui legitime nõ vtitur bonis suis, & negligit habere bonum misericordię & largitatis, nũc vero idem repetit.

d *Insatiabilis ocul.* quia sine fructu bonorum consumit vitam, & sterilem animam gehennæ ignibus tradit cruciandam.

e *Oculus ma. ad mala.* Hæreticorum oculus semper malis est intentus, & panẽ cælestem id est intellectum diuinæ sapientiæ non meretur, & in scripturæ mẽsa marcescit indigentia.

f *Fili si ha. be. te.* Hortatur, vt cõtẽpta mũdi luxuria

CAP. XIIII.

Beatus vir qui non est lapsus verbo 1
ex ore suo, & non est stimulatus in tri 2
a ¶ Id est, qui aduersitate animi non frangitur, vt desperet. 3
stitia delicti. Fœlix qui nõ habuit ani 4
a ¶ Operibus bonis pro quibus speranda sunt æterna præmia.
mi sui tristitiam, & non excidit a spe 5 6
a sua. Viro cupido & tenaci sine ra- 7
tione est substantia, & homini liuido ad quid aurum? Qui 8
a ¶ Quibus vti noluit. 9
accruat ex animo suo iniuste, aliis congregat, & in bonis il 10
b lius alius luxuriabitur. Qui sibi nequam est, cui † alii bonus 11 12
erit? Et non iucundabitur in bonis suis. Qui sibi inuidet, ni 13
c hil est illo nequius, & hęc est redditio malitię illius. Et si be 14
nefecerit ignoranter, & non volens facit, & in nouissimo 15 16
a ¶ Mens. 17
manifestat malitiam suam. Nequam est oculus † liuidi, & 18
d a ¶ Ne faciat misericordiam indigenti. b ¶ Quia non seminat terrena, vt metat cælestia. 19
auertens faciem suã, & despiciens animam suam. Insatiabi 20
a Mens praua, quæ semper prona est ad mala. 21
lis oculus cupidi in parte iniquitatis, non satiabitur donec 22
e consumat, arefaciens animã suam. Oculus malus ad mala, 23
a ¶ Vitæ æternæ. b ¶ Id est, in futuro perpetua egestate, te laborabit. 24
& non satiabitur pane indigens, & in tristitia erit super 25 26
f mensam suam. Fili si habes, benefac tecum, & Deo 27
dignas oblationes offer. Memor esto quoniam mors non 28
†tardat, & testamentum inferorum, quia demonstratũ est 29
tibi. Testamẽtum enim huius mundi morte morietur. An- 30 31
a ¶ Dum est tempus operandi. b ¶ Facultatem. 32
te mortem benefac amico tuo, & secundum vires tuas ex- 33

(† tardabit) († in. F. † Pr.)

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XIIII.

Beatus vir. Superius a principio tertij capituli & citra actũ est, hic cõsequẽter agitur de virtutis exercitio in ordine ad Deũ. Et diuiditur in duas partes, quia primo remouetur impedimentũ, secũdo acceditur ad propositũ, ibi: *Beatus vir qui in sapientia.* Primũ autẽ impedimentũ est loquacitas, quę habet peccatum annexum. Prou. 10. c. *In multiloquio peccatum non deerit*, & per consequens in Deum ordinari impedit. Hãc igitur loquacitatem excludit, dicens.

1 *Beatus vir, qui non est la.* Veruntamen quia taciturnitas est aliquando vitiosa, scilicet quando tacetur illud quod quis dicere tenetur, ideo subditur.

2 *Et non est sti.* remorsu conscientiæ.

3 *In tri. de.* Dicitur autem delictum quasi derelictũ, per qđ intelligitur peccatum omissionis tacendo, quod debet dici, de quo debet homo per pęnitentiam tristari. Secundũ impedimentum est accidia, quę reddit hominem tristẽ, & ponderosum ad opera bona, per quæ ordinatur quis in Deum, & sic impedit ordinem istum, quod excluditur cum dicitur.

4 *Fœlix qui non habuit animũ sui tristitiam.* In bonis operibus exequendis.

5 *Et non excidit a spe sua.* quæ est certa expectatio beatitudinis a qua spe facit accidia decidere.

6 *Viro cupido, & tena.* Hic remouetur tertium impedimentũ, quod est immoderata cupiditas terrenorum, quæ radix est omniũ malorũ, vt dicitur. 1. Timo. vi. f. propter qđ impedit ordinẽ in Deum. Hoc igitur impedimentum primo remouetur, secundo quoddam corollarium infertur, ibi. *Fili si habes.* Circa primum dicitur: *Viro cupido.* in male acquirẽdo.

7 *Et tenaci.* Male retinendo.

8 *Sine ra. est substantia.* i. diuitiæ, quia nõ proficiunt sibi, eo q̃ auaro tam deest quod habet quam quod non habet, vt dicit Hier. in epistola ad Paulinũ. Similiter nec alijs quibus nihil dat, propter quod nocet auaro quantum ad animam & corpus. Et quoniam ex auaritia nascitur inuidia, sequitur.

9 *Et homini liuido ad quid au.* q. d. ad malum suum.

10 *Qui accruat ex animo suo iniuste.* i. scienter & a proposito iniuste acquirendo.

11 *Alijs congregat.* nam frequenter vsu diuitiarum priuatur, & ab alijs male consumũntur. ideo sequitur.

12 *Qui sibi nequam est.* iniuste acquirendo.

13 *Cui alijs bonus erit. q. d.* nulli, nam per hoc alijs nocet, qui suis diuitijs abutuntur.

14 *Qui sibi in.* Qualis est auarus, qui ex auaritia retrahit sibi necessaria.

15 *Nihil est illo nequius.* quia torquet seipsum quantum ad animam & corpus.

16 *Et si benefe.* sicut aliquando contingit, quod inuidus intendẽs alij nocere, promouet eius bonum, sicut fecerunt fratres Ioseph, intendentes eum vendere in seruum, occasionaliter fecerunt eum Aegypti dominum.

17 *Et in no. mali. suam.* Ostendens se dolere de proximi prosperitate. ideo subditur.

18 *Nequam est oculus liuidi.* quia non potest videre bonum alterius facie recta.

19 *Et despiciens animam suam.* quia continue affligit eam.

20 *Insatiabilis oculus cupidi.* nam ex acquisitis non diminuitur eius cupiditas, sed augetur. ideo subditur.

21 *In par. iniqui.* i. iniquæ acquisitionis.

22 *Non satiabitur.* quia semper plus appetit.

23 *Donec consu. arefa. ani. suã.* i. vitam suã cupiditatis ardore.

24 *Et non sa. pa.* nã ex auaritia nimia nõ p̃t bonis habitis vti.

25 *Fili si habes.* Hic ex dictis infert corollariũ. s. q. hõ habitis bonis vtat̃ ad bonũ virtutis, dicẽs. *Fili si habes.* bona tẽporalia.

26 *Benefac tecum.* inde viuendo, decenter secũdũ statũ tuũ.

27 *Et Deo dignas oblationes of.* ad sustentationes ministrorum ecclesiæ & pauperum.

28 *Memor esto.* postquam nullus operari meritorie poterit.

29 *Et testamentum inferorum.* i. ordinatio Dei de morte singulorum. Hebræ. 9. g. Statutum est hominibus semel mori. Et dicitur testamentum inferorum, nam tempore quo scriptus fuit liber iste, iusti descendebant ad limbum.

30 *Quia demonstratum est tibi.* dicente Iacob, Genesis. 37. g. *Descendam ad filium meum lugens in infernum.*

31 *Testamentum enim.* id est, hęreditas humana filijs a parentibus legata.

32 *Morte morietur.* i. cito deficiet. Ideo subditur.

33 *Ante mortem benefac ami.* Idest omni proximo indigenti, nam omnis proximus ex charitate est diligendus.

Non

A luxuria, bonorum operum oblationes Deo offeramus, quia breue est spatium, vitæ in quo operari possumus post mortem enim quæ festinat, non est tempus operandi, sed mercedem recipiendi. Vnde. *Operamini dum dies est, venit enim nox quando iam non licet operari.*

a *Iustifica animam tuam.* Inter opera Augustini. Quid est, vt dicat Salomō. *Iustifica animam tuam ante obitum?* Et in Psalmo. *Non iustificabitur*, ait, *in conspectu tuo* B *omnis viuens?* Hic iustificat animam suam ante mortem, qui spe vitæ futuræ consequitur finem ne moriatur impius, sed Salomōn de eo dicit qui sub lege viuit, & non conuersatur iuste. Huiusmodi ergo si corrigat animam vt iustitiæ vias ambulet, iustificat animam suā ante mortem. Salomō enim propter iudiciū futurum cōsilium dedit nequis indiligens circa se in peccatis mo- C riatur. Dauid vero de perfectione iustitię locu-

...hic quęs. ...x nou ...l. cel. 22.

...24 a.2.

...ecclitis.

¶Vbi recipias mercedem.

porrigens da pauperi. Non defrauderis a die bono, & par-

a ¶Quælibet. b Boni doni. c Nescis cui congregas.

ticulā diei boni non te prætereat. Nonne alijs relinques do-

a Verbum doctrinæ. b Opera iustitiæ.

a lores & labores tuos? In diuisione sortis dā, & accipe, & iu-

a Emundando per confessionem & pœnitentiam, idest, verbum doctrinæ proximis impende, & bonorum operum exempla relinque, vt recipias præmium vitæ æternæ.

stificā animam tuam. Ante obitum tuum operare iustitiam,

a Refectionem vitæ æternę.

b quoniam non est apud inferos inuenire cibūm. † Omnis ca-

a Species corporis, aut tempore deficit, aut languore consumitur.

ro sicut fœnūm veterascet, & sicut folium fructificans in ar-

bore viridi. Alia generantur, & alia deiiciuntur, sic genera-

a Generatio preterit, & generatio aduenit.

tio carnis & sanguinis aliaa finitur, & alia nascitur. Omne

a Quando anima & corpore pro prauis operibus interibit.

opus corruptibile in fine deficiet, & quia illud operatur, ibit

a Idest, mercedem iustitiæ accipiet.

cum illo. Et omne opus electum iustificabitur, & qui opera-

a In regno cœlorum. b Meditatione scripturæ & imitatione.

c tur illud, honorabitur in illo. Beatus vir qui in sapientia mo-

a Idest, operibus iustitiæ. b Mentis.

rabitur, & qui in iustitia meditabitur, & in sensū cogitabit

a Deum, qui inspector est cordis, non autem humani fauoris. b Præcepta diuina.

circumspectionem Dei. Qui excogitat vias illius in corde suo,

¶Cœlestibus sacramentis.

& in † absconsis illius intelligens vadens post † illam quasi

inuestigator, & in viis illius consistens. Qui respicit per fe-

a Oculos mentis. Testimonia scripturæ. b Prædicatorum linguis. c Aure obedentiæ.

nestras illius, & in ianuis illius audiens. Qui requiescit iuxta

a Idest, scripturam sanctam, qua scripturarum superficies legitur. b Duobus testamentis. c Scribendi studium.

domum illius, & in parietibus illius figens palum. Statuet ca-

a Sacerdotij dignitatem.

sulam suam ad manus illius, & requiescent in casula illius bo-

a Subditos. b Vt iuxta sapientiæ eruditionem irreprehensibiliter viuant.

d na per æuum. Statuet filios suos, sub tegmine illius, & sub ra-

mis illius morabitur. Protegetur sub tegmine illius a fer-

a Furore inimicorum. b Quia per eam habebit vitam æternam.

uore, & in gloria eius requiescet.

D cutus est, quia nemo iustificabitur apud Deum vt dignus promissione sit, nisi fuerit mortuus cum iustitia. Quamdiu enim viuit futurorum meritum non habet adhuc plenum. Vnde dicit Saluator, *Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.* Mat. 10. a.

b *Omnis caro sicut fœnum & veterascet, &c.* Sicut fęnūm in terra vel folium in arbore nascitur, crescit, virescit, siccatur & deijcitur, ita caro nostra nascitur ex progenie parentum, crescit in infantia & pueritia, florescit in adolescentia maturescit in iuuētute, arescit in senectute, deijcitur in morte. E

c *Beatus vir &c. Beati immaculati in via, qui ambulant in lege domini. Beati qui scrutantur testimonia eius.* † illum. Psal. 118. a.

d *Statuet ca.* i. doctoris officium agens, sanæ doctrinæ opera iustitię coniunget, vt auditores verbo & exēplo instruat.

CAP. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Non defrauderis a die bo.* i. festiuo, tunc enim magis est oblationibus & eleemosynis insistendum.

2 *Et articula bo. di. &c.* i. te vacuum & otiosum a bonis operibus non relinquat.

3 *Nonne aliis relin. &c.* q. d. melius est, quod expendas in bonis vsibus in vita tua.

4 *In diuisione, &c.* Ordinauit enim Deus, quòd aliqui sint pauperes & aliqui diuites, vt diuites pauperibus dent temporalia, & pro eis recipiant æterna.

5 *Ante obitum tuum op iu.* i. opera iustitiæ legalis, quę includit omnem virtutem.

6 *Quoniam non est apud inferos inuenire.* i. merendi locum.

7 *Omnis caro sicut fœnum vet.* i. omnis homo cito deficiet.

8 *Alia generantur, & alia deiiciuntur.* nam generatio vnius est corruptio alterius, in plantis & animalibus.

9 *Sic generatio carnis & san,* i. hominum, nā parentib. morientib. filij succedūt in loco eorum, secundū statum corporalē.

10 *Omne opus corruptibile.* i. ducens ad corruptionem, quod proprie est peccatum.

11 *In fine deficiet.* i. deficere faciet a beatitudine.

12 *Et omne opus electum.* i. meritorium.

13 *Iustificabitur.* i. a Deo approbabitur tanquam iustum.

14 *Et qui operatus est.* i. pro illo honore cælesti & æterno.

15 *Beatus vir.* Remotis impedimentis, hic acceditur ad propositum tractandó de virtutum exercitio secundum ordinē in Deum, in quem ordinatur homo per veritatis cognitionem & peccati detestationē. Igitur primo agitur de primo, secundo de secundo, seq. ca. ibi. *Non dixeris.* Prima in duas, quia primo circa veritatis sapientiam commendatur acquisitionis actus, secundo acquisitæ rei fructus, in principio sequētis capituli. Circa primum dicitur. *Beatus vir.* in spe.

16 *Qui in sapientia mo.* meditādo diuina, quorum cognitio proprie dicitur sapientia, quasi sapida scientia. Et quoniā nō est tantum de diuinis meditatio speculatiua, sed etiam extēsione ad opus fit practica, nam propter amorem dilecti pręcipit operari, ideo subditur.

17 *Et qui in iustitia meditabitur.* reddendo Deo debitum cultū & proximo suo iustum conuictum.

18 *Et in sensu.* i. sensate.

19 *Cogitabit circumspe. Dei.* idest, quòd Deum circumspiciūt omnia & vbique. Heb. 4. d. Omnia nuda & aperta sunt oculis eius.

20 *Qui excogitat vias illius.* idest opera Dei, quæ sunt viæ deueniendo in cognitionem eius, Ro. 1. c. *Inuisibilia Dei a creatura mundi*, idest ab homine per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque virtus eius & diuinitas, ideo sequitur.

21 *Et in absconsis illius.* idest Dei proprietatibus, quę sunt absconsæ ignorantibus.

22 *Intelligens.* præ alijs.

23 *Vadens post illam quasi inue.* i. vestigij eius secutor, quod est in creaturis.

24 *Qui respicit per fenestras illius.* i. per reuelationes factas in nouo ac veteri testamento.

25 *Et in ianuis illius au.* idest in ecclesia militante, per quam est ingressus ad triumphantem.

26 *Qui requiescit iuxta do. il.* firmiter credendo, & suauiter cōtemplando.

27 *Et in pa. il. figens palum.* i. suum intellectum, ne ad curiosa & vana euagetur.

28 *Statuet casulam suam.* i. domicilium suum.

29 *Ad ma. il.* s. Dei, expectando continue dona gratiæ suæ, ideo sequitur.

30 *Et requiescet in ca. illius bona.* i. gratiæ dona.

31 *Per æuum.* scilicet Deum.

32 *Statuet filios suos.* i. discipulos suos.

33 *Sub tegmine il.* erudiendo eos in prædictis.

34 *Et sub ramis eius.* i. documentis eius.

35 *Morabitur.* meditando & operando.

36 *Protegetur sub tegmine il.* a feruore, vitiorum.

37 *Et in gloria eius re.* per adeptionem præmiorum.

CAP.

CAP. XV.

A *Qui timet, &c.* Sequitur,

a *Aqua sapi.* gratia spiritussancti. Vnde, *Qui biberit aquam quã ego dabo vobis, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternã,* id est non cedet persecutioni vel hereticę prauitati. (Ioan. 4. b. Iac. 1. b. 1. Pet. 1.)

b *Et in medio ec.* Apostolos, prædicatores euangelij significat, quos Dei sapientia idest Christus, ecclesię præposuit.

c *Homines stulti, &c.* Pagani, & idololatræ & Iudæi, qui crucifigunt filium Dei, sequẽtes vmbram legis, & respuentes veritatem euangelij. Vel, hæretici, qui scripturas peruertunt. B

d *Et viri vera.* Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam.

e *In ore peccatoris.* Hereticorum, qui doctrinam patrum, despiciunt, & simplices decipiunt. Donum largitatis, non inuidet Deus alicui, qui vult omnes homines saluos fieri.

✠ Augu. Sic vnicuique est os proprium, nec quisquam sine consensu cordis sui ex ore vulnera- (Aug. l. 2. contra epistolam Parmeniani. cap. 14.) C

CAP. XV.

¶ Non alius.

Qui timet Deum, faciet† bona, & qui 1
a Alias illud. Executor. b Vel firmiter teneat.
contĩnẽs est iustitiæ, apprehẽdet il- 2 3
a Quia gratia Dei nutrit filios.
lã, & obuiabit illi quasi mater hono- 4
a Quia in ea nihil immundum, nihil corruptum.
rificata, & quasi mulier a virginita- 5 6
a ¶Corpore Christi, vel doctrina verbi Dei.
te suscipiet illũ. † Cibabit illũ pane
vitæ & intellectus, & aqua sapientiæ salutaris potabit illum. 7 8
a ¶Idest, non cedet persecutioni, vel hæreticæ prauitati.
Et firmabitur in illo, & non flectetur, & continebit illum, & 9 10
a Qui expectant te, non confundentur, & confundantur omnes qui oderunt te. b Gregem doctorum.
non confundetur, & exaltabit illum apud proximos suos. 11 12
a Vt dicant quæ intelligunt.
b Et in medio ecclesiæ aperiet os eius, & adimplebit † illum 13 14
a Quo sapiunt & intelligunt. b ¶Dignitatem sacerdotij.
spiritu sapientiæ & intellectus & stolam gloriæ, † vestiet 15 16
a Idest, abunde dedit, vt alijs impertiri possit.
illum. Iucunditatem & exultationem thesaurizabit super il- 17 18
a Alias æternitatis. b Quasi filius Dei vocabitur. c Hæretici.
c lum, & nomine æterno hæreditabit illum. Homines stulti 19 20
a Spiritus disciplinæ effugiet fictum. b Catholici religiosi. c Obediendo quibus ipsa obuiat monendo & promouendo.
non apprehendent illam, & homines sensati obuiabunt illi: 21 22 23
¶Hæretici.
Homines stulti non videbunt eam, longe enim abest a su- 24
¶Hæretici, qui veritatem contemnunt. a Catholici
perbia & dolo. Viri mendaces non erunt illius memores, et 25
a Credendo, meditando, operando. b Profectum virtutum.
d viri veraces inuenientur in illa, & successum habebũt vsque 25 26
a Contemplationem. b Deo placita. c Prædicatio.
e ad inspectionem Dei. Non est speciosa laus in ore peccato- 27 28
a Hæretici. b Quia disperdet do. vniuersa labia dolosa, & ling. magniloquam. ¶Nata.
ris, quia non est a domino missus, quoniam profecta est a 29 30
a Patre. b Dei filius. ¶Omnis sapientia a domino Deo est.
Deo sapientia. Sapientiæ enim Dei astabit laus, & in ore fi- 31 32

neratur alieno. Cũ autem prędicatio peccatoris ore procedit, quę rendum est cuiusmodi peccatorẽ hoc loco scriptura significare voluit. Nã & Publicanus qui iustificatus est magis quã ille Pharisæus, vtique peccator erat. Sic (Luc.) vera eius peccata non erant, falsa erat cõfessio propter quam iustificari etiam meruit, proculdubio vera erãt peccata. Hæc etiam de oratione sancti Danielis verissime dixerim. (Dan.) qui profecto veraciter ait, *Cum orarem & confiterer peccata mea & populi mei.* In cuius ergo ore peccatoris laus E speciosa non est, nisi maxime mendacis & ficti, quem spiritus sanctus disciplinę fugit. Quem igitur fugit cũ tamen loquitur veritatem, non in eius ore speciosa est, quia non ei tribuitur cuius particeps non est, sicut speciosa non erat prophetia in ore Caiphæ pontificis sacerdotum qui nesciuit quid dixit, sed cũ esset põtifex propheauit, sed tamẽ per ipsũ speciosa laus est dei in aurib. audiẽtiũ & corde credẽtiũ. F

Aug.

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XV.

Qui timet Deum. *Hic consequenter describitur acquisitæ rei fructus. Et diuiditur in duas partes, nã ostenditur primo quibus & qualiter iste fructus conceditur, secundo quibus denegatur, ibi:* Homines stulti. *Circa primum dicitur.*

1 Qui timet Deum fa.il. *s. quod prædictum est de inquisitione sapientiæ.*

2 Et qui con. est iust. *i. tenens eam in corde simul & opere.*

3 Apprehendet illam. *scilicet sapientiam diuinam.*

4 Et obuiabit illi. *nam præoccupat eos qui se concupiscunt, vt illis prior se ostendat, Sapien. 6.*

5 Quasi mater honorificata. *i. omni honore digna. Et quia fecit honorabiles illos quibus accedit.*

6 Et quasi mulier a virginitate suscipiet illum. *tanquam spõsum gratiosum.*

7 Cibabit illum pane vitæ. *i. verbo sacræ scripturæ, Matth. 4. a.* Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei.

8 Et aqua sapientiæ salutaris potabit illum. *i. gratia spiritussancti, de qua Iohan. 4. b. Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum, sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.*

9 Et firmabitur in illo. *Deo firmiter adhærendo.*

10 Et non flectetur. *a rectitudine iustitiæ.*

11 Et continebit illum. *i. Deus tenebit eum secum per perseuerantiam in bono.*

12 Et non, &c. *Cum reprobis, sed honorabitur cum electis, ideo sequitur.*

13 Et exaltabit illum apud proximos, &c. *i. apud sanctos suos, qui sunt Deo propinqui. Et quia talis non sibi soli proficit ad salutem, sed etiam alijs, Sequitur.*

14 Et in medio ecclesiæ aperiet, &c. *ad docendum populum.*

15 Et adimplebit eum spiritu, &c. *ad degustandum diuina.*

16 Et intellectus. *ad proponendum ea lucide in ecclesia.*

17 Et stola, &c. *i. sacerdotali dignitate.*

18 Vestiet illum. *quod frequenter in ecclesia contingit. Vel, stola gloriæ, idest gloriæ corporis & animæ, quod semper fit perseuerantibus in exemplari vita & salutari doctrina. Et quoniam ex salute auditorium augetur gloria doctorum, sequitur.*

19 Iucunditatem & exultationem thesau. &c. *i. multiplicabit. Et quoniam hæc gloria non est transitoria, subditur:* Et nomine æterno, &c.

20 Homines stulti. *Hic cõsequẽter ostenditur quibus sapiẽtia diuina denegatur. Et quoniam opposita iuxta se posita magis elucescunt, ideo cũ hoc ostenditur, quibus ex suo merito conceditur. Dicit igitur:* Homines stulti. *i. superbi. vnde dicitur stultus ab extollo, quoniam inaniter se extollit.*

21 Non apprehendet illam. *propter suam superbiam.*

22 Et homines sensati. *idest, recurrentes ad auxilium Dei.*

23 Obuiabunt illi. *Matthæi. 11. d. Confitebor tibi pater domine cœli & terræ, quoniam abscondisti hæc a sapientibus & prudentibus in oculis suis, & reuelasti ea paruulis, ex hoc patet quod subditur.* Homines stulti, &c. *Et patet.*

24 Viri menda. non erunt illius memores. *quia non cogitãt de illa. Frequens autem meditatio de aliquo firmat memoriam de illo.*

25 Et viri veraces inuenientur, &c. *Nam ab ipsa omnis veritas vitæ iustitiæ & doctrinæ.*

26 Et successum. *idest prosperitatem.*

27 Habebunt vsque ad inspectionem Dei. *i. claram visionem in patria.*

28 Non est speciosa laus, &c. *idest Deo placita.*

29 In ore peccatoris. *quod est pollutum, quia non est a domino missus Psal. 49. e. Peccatori autem dixit Deus, quare tu enarras iustitias meas, &c.*

30 Sapientiæ enim Dei. *idest datæ a Deo doctori.*

31 Astabit laus. *nam laudabile est a Deo & hominibus.*

32 Et in ore fideli abundabit. *nam sibi & alijs proficit.*

Et

a *Non dicas.* Non sunt mala nostra deo imputanda,cui nõ sunt necessaria.vnde: Deus intentator malorum est. A

(…o.1.b.) b *Consti.ho.*ad imaginem,& similitudinem suam,& liberũ arbitrium dedit ei.

c *Si vo.man.* Idest si volueris implere opera,& mãdata dei, habebis consolationem, si contempseris, gehennæ ardorem.

(…e gra- …libero …i c.16. …nabit.) ✻ Augus.Certum est nos mandata seruare si volumus, sed quia præparatur voluntas a domino, ab illo petendum est,vt tantũ velimus, quantum sufficit, vt volẽdo faciamus. (…illum.) Certũ est nos velle cum volumus, sed ille facit, vt velimus bonum, B de quo dictum est, quod paulo ante posui, (…o r.8.) *Præparatur voluntas a domino*, de quo (…Ps. 70.) dictum est, *A domino* (…Pl.76.) *gressus hominis dirigentur, & viam eius volet*, de quo dictum est, (…hil.2.) *Deus est, qui operatur in vobis,& velle.* Certum est nos facere cũ faciamus, sed ille facit, vt faciamus, præbendo vires efficacissimas volũtati, qui dixit, *Faciam vt in* (…ec.36.) C *iustificationib. meis ambuletis,& iudicia mea obseruetis,& faciatis.* Cũ dicit, *faciam vt* D *faciatis*,quid aliud dicit, *nisi auferam a vobis cor lapideum.* vnde nõ faciebatis, *& dabo cor carneum*, vnde faciatis? Et hoc,qd est nisi auferam cor durũ,vnde non faciebatis,& dabo cor obediens vnde faciatis? Ille facit, vt faciamus, cui dicit homo, *Pone domine custodiam ori meo*, hoc est enim dicere, fac vt ponam custodiam ori meo, quod beneficiũ dei iam fuerat consecutus, qui dixit, *Posui ori meo custodiam.* (Ps 140.) (Psal.38.)

d *Quoniam multa sa.* Nullus potest præscientiam Dei effugere, omnia enim nuda,& aperta. vñ: *Quo ibo a spiritu tuo, & quo a facie tua fugiam?* Necesse est ergo, vt nihil faciat homo, nisi quod dignum sit conspectui diuino. E (Heb.4.d.) (Psal.138.b.)

e *Nemini man.* Nõ est auctor deus peccandi, nec spatium concedit in quo homo impune peccare possit, semper bona præcipit, & mala interdicit. Solũmodo placet ei, quod bonũ est, infidelitas autẽ, & inutilitas displicet *quoniã iustus deus, & iustitias dilexit.* (Psalm.10.b.)

¶Fideli seruo.

deli abundabit,& dominator dabit eam illi Non dixeris:Per

a ¶Q Serua mandata,& deus dabit illam tibi. ¶Periculum.

a Deum abest, quæ enim odit,ne feceris; Non dicas; Ille me

¶Falsum est.

† implanauit, non enim necessarii sunt ei homines impii

a ¶Sicut omnem errorem detestatur deus, sic & qui timent eum.

Omne execramentum erroris odit dominus, & non erit

b amabile timentibus † Deum. Deus ab initio constituit ho-

a ¶Potestate arbitrarii. ¶Ne de ligno vitæ comederet.

minem,& reliquit illum in manu consilii sui. Adiecit man-

a ¶Ab insidiis diaboli.

c data,& præcepta sua. Si volueris mandata conseruare,con-

a ¶Vnde: Si quis sermonem meum seruauerit,mortem non videbit in æternum. ¶Vel bunt.

seruabunt te,& in perpetuum fidem placitam seruare. Appo-

a ¶Refrigerium. b Tribulationem. c ¶Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.

suit tibi aquam,& ignem, ad quod volueris, porrige manum

a ¶Aeterna. b ¶In finita. c ¶Omnis arbor,quæ non facit fructum bonum, excidetur,& in ignem mittetur.

tuam. Ante hominem vita,& mors,bonum,& malũ. Quod

d placuerit ei,dabitur illi, quoniam multa sapientia dei,& for-

a ¶Ad quos respicit misericordia eius, quia ea respicit, quæ placent sibi. vnde: Nouit dominus viam iustorum,& iter impiorum peribit.

tis in potentia, & videns omnes sine intermissione. Oculi domini ad timentes eum,& ipse agnoscit omnem operam

a ¶Non est deus auctor peccatorum.

e hominis. Nemini mandauit impie agere, & nemini dedit spatium peccandi. Non enim concupiscit multitudinem filiorum infidelium,& inutilium.

CAP. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et dominator dabit.* augendo in ipso donum spiritussancti.

(Diuisio.) 2 *Non dixeris.* Postquã auctor ĩduxit ad dei cognitionem, hic ꝯñr inducit ad peccati detestationem. Et diuidit in duas partes,quia primo inducit ad hoc ratiocinando. secundo,deprecãdo,c. 23. Prima adhuc in duas, quia primo inducit ad hoc ex cã peccati.secundo ex actu peccandi. 19.c. Prima adhuc in duas,quia primo declarat cãm peccati,siue principiũ secundo ponit peccati remediũ. 17.c. ibidẽ. *Eleemosyna viri.* Prima adhuc in duas, quia primo remouet errorẽ. secundo docet veritatẽ,ibi: *Deus ab initio.* Circa cãm peccati aliqui errauerũt,attribuentes eã deo. Vno mõ negatiue,s.eo ꝙ non dedit homini virtutẽ, per quã posset peccatũ cauere,quod remouet dicens: *Non dixeris.* s. mihi virtus vitandi peccatum. 3 *Quæ enim odit deus.* s.peccata. 4 *Ne feceris.* hoc errore deceptus. Alio modo positiuè,eo ꝙ deus dederit homini fomitẽ peccandi. Quod remouet di. 5 *Non dicas ille me impla.*i.errare me fecit. Et dicit ab in,& planos,quod est error, siue deceptio. Ad quod subditur ratio. 6 *Non enim impii.* idest peccatores. ꝑꝑ quod non dedit fomitem peccãdi,sed homo incurrit illũ ex sua culpa, ꝑꝑ q̃ sublata est ei iuste originalis iustitia, quæ conseruabat inferiores vires animæ ab omni rebellione ꝯ rõnẽ. Homo ẽt destitutus originali iustitia,per rõnẽ põt reprimere inordinatos motus partis sensitiuæ,quæ nata est rõni obedire,vt patet non solũ per dicta sanctorũ,sed ẽt philosophorũ, vt 1. Ethi. 7 *Omne execramentum erroris odit do.* i.omnis error,qui est deo execrabilis,& ẽt hominib.bonis,ideo subditur: 8 *Et non erit ama.* s homini b.pijs,& iustis.

(Diuisio.) 9 *Deus ab initio.* Hic ꝯñr de causa peccati determinat veritatẽ. Circa quod oñdit primo,quod a deo est potentia conseruandi iustitiã. secundo ostendit hominẽ esse peccati cãm,ibi: *Apposuit tibi.* tertio remouet a deo causalitatẽ istã,ibi. *Nemini.* Circa primum dicit: *Deus ab initio.* super creaturã inferiorẽ. 10 *Et reliquit il.* non est per hoc intelligendũ, ꝙ subtraxerit ei conseruationẽ suã, & gubernationẽ,quia statim cecidisset in nihilũ, sed quia fecit eũ arbitrio liberũ,q̃ libertas est conseruandi iustitiam potestas. Nã posse peccare,non est libertas,nec pars libertatis,sed est defectus sequẽs liberũ arbitriũ,eo ꝙ est de nihilo, 11 *Adiecit man.*i.super liberum arbitrium quo potest iustitia cõseruari, addidit legem naturalem impressam homini, quę dirigit ad conseruationem iustitię,& sic adiuuat. 12 *Si volueris man.* quasi dicat hoc est in tua potestate. 13 *Conser.* ad vitam gloriæ. Matt.19.c. *Si vis ad vi.ingre.ser.man.* 14 *Apposuit tibi aquam,& ignem.* Hic consequenter ostẽdit peccatũ esse ab hominẽ,dicẽs. *Apposuit tibi aquã,et ignem.*i.refrigeriũ gloriæ, & pœnã gehennæ. Primum promittendo,& per consequẽs attrahendo ad ipsum. Secundũ vero comminãdo,& per cõsequens ab ipso peccato deterrendo,& retrahendo,& sic intelligendum est de sequentibus,cũ dicitur. 15 *Ante hominem vita.*gratiæ. 16 *Et mors.*culpæ. 17 *Bonum.*meritorium. 18 *Et malum.*demeritorium. 19 *Quod placuerit ei.*i.in potestate eius est,ad bonum tendere,& a malo declinare. Et subditur causa. 20 *Quoniam multa sapien.* Ex magnitudine.n.suæ sapientię processit,quod naturam angelicam,& humanam bonam,sed mutabilem fecit,vt qui permanere nollent, ruerent, & qui in conditione innocentiæ consisterent, tanto in ea iam dignius,quanto & ex arbitrio starent firmius, & eo maioris meriti apud deũ fierent,quo mutabilitatis suæ motum voluntatis suæ studio fixissent,secundum quod dicit Greg.de Angelis. Mora.li.5. (Naturę angelica,& humana,quare mutabiles sunt creatæ.) 21 *Et fortis,*ad præmiandum stantes, & puniendum cadentes.

22 *Videns omnes sine inter.* nudè,& clare,speciali tamen modo iustos.nam videt ad bonum ipsorum, ideo sequitur.

23 *Oculi domini.* idest oculi suæ misericordiæ.

24 *Ad timentes eum.* timore filiali.

25 *Nemini man.* Hic consequenter ostendit deum nõ esse causam peccati. Et hoc ostendit duplici via. Secunda ponitur ca.se.ibi: *In synagoga.* Prima adhuc in duas,quia primo ꝓbat propositum. secundo infert quoddam corollarium in principio sequen. ca. (Diuisio.) Circa primum facit talem rationem: Peccatum subditi imputatur domino, vel præcipiendo illud fieri, vel licentiando de fiendo, Neutrum competit deo ergo,&c. Dicit igitur: *Nemini mandauit impie.* bene tamen præcipit fieri aliquid, quod est iustum, quod tamen impie agitur,sicut per Nabuchodonosor captiuauit filios Israel in pœnam suę idololatriæ, Nabuchodonosor tamen hoc fecit impia voluntate,quæ quidem impietas non fuit a deo, sed a malitia Nabuchodonosor.

26 *Et nemini dedit spatium.* idest licentiam.

27 *Peccandi.* sed semper prohibuit,& subditur causa.

28 *Non enim.* idest imitantium patres in infidelitate respectu dei.

29 *Et inutilium.*i.nociuorũ respectu ꝓximi. Minus enim dicendo

A NICOLAVS DE LYRA.

cendo plus significat. Non obstantibus autem prædictis pos set argui, quod deus sit causa peccati, quia illud, quod est cau sa causæ, est causa causati, deus autem est causa efficiens libe ri arbitrij, quod est causa peccati, vt dictum est, ergo, &c. Et cõfirmatur ratio, quia liberum arbitrium æqualiter se habet ad virtutem, & vitium, vt videtur ex prædictis, actus autem ipsius virtuosus reducitur in deum, sicut in causam, ergo & vitiosus. Dicendũ, quod deus nullo modo est causa peccati, nec in se cum sit prima regula iustitiæ, nec in altero. Aliquid. n. est causa peccati alterius dupliciter. Vno modo directe indu cendo ipsum ad peccatum. Alio modo indirecte, cũ ipsum a peccato non retrahit, cum tamen possit. Primo modo, deus non potest esse causa peccandi hominibus, quia peccatum consistit in recessu a deo, cuius recessus deus nõ potest esse causa, nam omnis causa suos effectus ad seipsam conuertit. Similiter, nec secundo modo, quia carentia præseruationis alterius a peccato non imputatur, nisi ei, qui ad hoc obligatur. Sicut periclitatio nauis per absentiam gubernatoris, nõ imputatur, nisi ei, qui ad eius gubernationem aliquo modo tenetur. Deus autem nulli obligatur, & ideo si nõ præseruat ali quem a peccato quem possit præseruare, nullo modo est propter hoc causa peccati, quia totum hoc facit secũdum or dinationem suæ sapientiæ, & iustitiæ, per quas ex malis elicit bona. Ad primum dicendum, quod effectus causæ mediæ nõ reducitur in causam primam, nisi effectus procedat a causa media secundum ordinem secundum quem est a causa pri ma, sicut factum serui non imputatur domino, nisi procedat ab eo secundum ordinem institutum a domino, peccatum autem non egreditur a libero arbitrio secundum ordinem quo liberum arbitrium est a deo, quod a deo non est ordina tum, nisi ad bonum, quod autẽ procedit ad malum, hoc est ex defectibilitate propria. Et per hoc patet ad secundum, nã liberum arbitrium, prout est a deo, nõ vniformiter se habet ad bonum actum, & vitiosum. Sciendum tamen ad maiorẽ declarationem, quod peccatum seu actus vitiosus duo dicit scilicet actualitatem, & vitiositatem. Primum est a deo, qui est actus purus, & primus. Secũdum autem a libero arbitrio & non est a deo, sicut in claudicatione quicquid est ambu lationis, est a virtute motiua, defectus claudicationis reducitur in curuitatẽ tibiæ, sicut in causam, & non in virtutẽ motiuã. D

An deus sit causa peccati.

CAPVT XVI.

B

a Ne iucunderis in filiis impiis, si multi plicen. Sequitur: b Ab vno sensa to ihabitabitur pa tria. qui secundũ suam regulã scri pturæ fide, & o pere permanet in semita iusti tiæ. c Impiis deseret. scilicet, qui cogi tatione, locutio ne, opere seipsos sequestrant a so cietate bonorũ. d Multa talia vi dit oculus meus, et fortiora. Quanto quis ardẽtius le gem dei discit, tanto magis il lustratur

C

thorum.

CAP. XVI.

¶ Discipulis inobedientibus.

Ne iucunderis in filijs impijs, si multiplicentur, 1

a ¶ Filialis, vel seruilis, qui est initium sapientiæ.

nec oblecteris super ipsos, si non est timor dei

in illis. Non credas vitæ illorum, & ne respe- 2

a ¶ Quia inutiles. ¶ Si oculus tuus scandalizat te, erue eum, & proiice abs te.

xeris in labores illorum. Melior est enim vnus 3 4

a ¶ Priuatum sine magisterio.

timens deũ, quam mille filij impij. Et vtile est 5

a ¶ Discipulos. b ¶ Discordiæ. c ¶ Catholico populo, qui in vnitate fidei conuersatur. 6

b mori sine filijs, quã relinquere impios filios. Ab vno sensato inha- 7

a ¶ Ecclesia. b ¶ Hæreticis oppugnantibus fidem sanctæ trinitatis. 8

c bitabitur patria, & a tribus impijs deseretur. Multa † talia vidit ocu- 9

d lus meus, & fortiora † his audiuit auris mea. In synagoga peccãtium

¶ Vltionis. a Diuinæ indignationis.

e exardebit ignis, & in gente incredibili exardescet ira. Non exora- 10

uerunt pro peccatis suis antiqui gigantes, qui destructi sunt confi- 11 12

a Quia alieni sunt a Catholica fide.

dentes suæ virtuti, & non pepercit peregrinationi illorum, sed per- 13 14

a Quia scilicet superbiunt in peccatis suis, & contemnunt iudicium dei.

cussit eos, & execratus est illos præ superbia verbi illorum. Non

misertus est illis, gentem totam perdens, & extollentem se in suis 15

a Qui exierunt de Aegypto, & pro duritia cordis sui prostrati sunt in deserto. 16

peccatis. Et sicut sexcenta milia peditũ, qui congregati sunt in du- 17

a Superbus. 18

ritia cordis sui, & si vnus fuisset ceruicatus, mirũ si fuisset immunis. 19

lustrat lumine scientiæ. vnde: *Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est, qui me diligit. Qui autem diligit me, diligetur a patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum.* e *Non exorauerunt pro peccatis suis antiqui gigantes, qui destructi sunt confidẽtes suæ virtuti.* Antiqui gigantes desidẽ rijs terrenis irretiti, & sarcina peccatorum grauati, vel hæretici, qui confidunt in virtute sua, & in diuitijs Dialecticæ, & Rhetoricæ gloriantur. a Mise-

E Ioan. 14.

F

talia.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XVI.

1 Ne iucunderis in filiis impiis. In fine præcedentis capituli dixit autor, quod deus non concupiscit multitudinẽ filiorum malorum, ideo concluditur ex hoc corollarium, scilicet quod parentes boni, siue corporales, siue spirituales, cum in hoc deo debeant conformari, non debent de multitudine talium filiorum lætari. Et patet litera vsque ibi.

2 *Non credas vitæ illorum.* credẽdo, quod emendari debeat in senectute, nam hoc est valde raro. Prouer. 22. Adolescens iuxta viam suam graditur, & cũ senuerit, non recedet ab ea.

3 *Et ne respexeris in la.* idest, quòd debeat pro te laborare in senectute tua, ratione dicta. 4 *Melior est enim vnus timens deum.* Hæc est cõparatio abusiua, quia quanto plures sunt ma li, tanto peius est, ideo sequitur: 5 *Et vtile est mori sine filiis, quam relin.* idest vtilius. 6 *Ab vno sensato inhabitato.* i. hære ditas a patre derelicta. 7 *Et a tribus impiis.* quia quãto plu res sunt tales, tanto citius alienabitur per venditionem, vel fore facturã. 8 *Multa talia vidit oculus meus.* quasi diceret: Mihi credendum est, nam in talibus, & maioribus sum expertus. 9 *In synagoga peccantium exardebit ignis.* Hic consequenter ponitur secunda via ad probandum, quod deus non sit peccati causa, quæ procedit ex diuina iustitia, propter quod primo ponitur iustitiæ diuinæ rigor, secundo circa hoc remo uetur error, ibi: *Non dicas.* prima adhuc in duas. Nam primo declaratur rigor diuinæ iustitiæ. Secundo subditur temperamentum suæ misericordiæ, ibi: *Misericordia enim.* Circa primũ ponitur talis ratio: Nullus sapiens, & iustus punit id, quod fa cit, deus autem punit peccatores, & puniet, vt patet ex decursu veteris ac noui testamenti, igitur cum sit sapiens, & iu stus, nõ est causa peccati. Huius rationis supponit maiorem tanquam notam, & ponit minorẽ dicens: *In synagoga peccantium exardebit.* diuinæ punitionis. Et inducit ad hoc exemplum de diluuio, di. 10 *Non exorauerunt pro peccatis suis.* qui erant tempore Noe, vt habetur, Gen. 6. c.

Diuisio.

11 *Qui destructi sunt.* in diluuio.

12 *Confidentes suæ vir.* quòd non possent per diluuium sic puniri, propter quod non credebant Noe prædicanti.

13 *Et non pepercit peregrinationi illorum.* idest eorum vitæ, quæ est quædam peregrinatio super terram.

14 *Sed percussit eos.* in diluuio submergendo.

15 *Gentem totam perdens.* quia solus Noe remansit cum filijs suis, & vxoribus eorum. Genes. 7. Consequenter ponit aliud exemplum de filijs Israel in deserto, qui propter rebellionẽ suam mortui sunt in deserto, vt habetur, Num. 14. dicens.

16 *Et sicut sexcenta milia pe.* Exod. 12.

17 *Qui congregati sunt.* volentes in Aegyptum reuerti, Nu. 14. Sed quia posset aliquis dicere, propter hoc puniti fuerũt, quia erant in tanta multitudine, ideo subditur.

18 *Et si vnus fuisset ceruicatus.* id est, si vnus solus fuisset deo rebellis.

19 *Mirum si fuisset immunis.* a pœna. nam, & Cain, qui fuerat solus peccator, fuit a deo punitus.

1 Mise-

a ¶Super timentes eum. b ¶Super contemptores. c ¶Apud eum multum valet deuota oratio. d ¶Super impœnitentes.
a Misericordia enĩ, & ira cum illo, potẽs est exoratio, & effun-
a ¶Vniuersæ viæ domini misericordia, & veritas.
dens iram secundũ misericordiã suam, sic correctio illius ho
a ¶Reddet vnicuique secundum opera sua. b ¶Vindictam.
minẽ secundum opera sua iudicat. Non effugiet in rapinam
a ¶Quia patientia pauperum non peribit in finem, sed digne remunerabitur. vnde. Beati misericordes, quoniam, &c.
peccator, & nõ retardabit sufferentia misericordiam faciẽtis.
a ¶Qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus metet vitam æternam.
Omnis misericordia faciet locũ vnicuique secundũ meritũ operum suorũ, & secundũ intellectũ peregrinationis ipsius.
b Non dicas: A deo abscondar, & ex summo quis mei memorabitur? In populo magno nõ agnoscar. Quæ est n. anima mea
a ¶Cælestis militia angelicas virtutes intelligit, de quibus dicitur. Laudate eum cæli cælorum. b Infernus.
c in tam immẽsa creatura? Ecce cælum, & cæli celorũ, abyssus
a ¶Creatura terrena.
& vniuersa terra, & quæ in eis sunt, in conspectu illius cõmo
a ¶Terrore. b ¶Maiores principes. c ¶Minores. d ¶Consilia hominum.
uebuntur, montes simul, & colles, & fundamẽta terræ, & cũ
¶Qui creauit.
conspexerit illa deus, tremore concutientur. Et in omnib his
a ¶Superborum. b ¶Cui nihil occultum. c ¶Profunditatem consilii.
insensatum est cor, & oẽ cor intelligitur ab illo, & vias illius
a ¶Potentiam iudicii.
quis intelligit? Et procellã, quã nec oculus videbit hominis?
a ¶Quia incomprehensibilia sunt iudicia eius.
d Nam plurima opera illius sunt in abscõsis, sed opera iustitię eius quis enũtiabit? aut quis sustinebit? Longe enim est testa-
a ¶Vt in fine quando omnes reddent rationem pro animabus suis.
e mentum a quibusdam, & interrogatio hominũ in cõsummatione est.
a ¶Recedens a veritatis tramite. b ¶Falsa pro veris componit dogmata.
Qui minoratũ corde, cogitat inania, & vir imprudẽs

A a *Misericordia enim, & ira cum illo.* diuina censura æqualitatem seruat, nec vni, nec pluribus parcit, nullum peccatum dimittitur impunitum, aut homo enim, aut Deus puniet. Qui intendit custodire mandata Dei in tempore huius peregrinationis, & peccata purgare cum gemitu, & lachrymis, consolationem B habebit, vnde: *Beati, qui lugent, quoniam, & cæte.* (Matth. 5.a.) Et alibi: *Qui sequitur iustitiam, & misericordiam, inueniet vitam, & iustitiam, & gloriam.* (Prou. 21.b.)

b *Non dicas, a Deo abscondar.* Reprehẽdit eos, qui deum credunt non curare mortalia. vnde Eliphaz. (Iob 22.b.) *Quid enim nouit Deus? Et quasi per caliginem iudicat. Nubes latibulum eius, nec nostra considerat.* C Hinc Paulus ait: (Hebr. 4.c.) *Viuus est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vsque ad diuisionem animæ ac spiritus.* D Compagum quoque ac medullarum, & discretor cogitationum, & intentionum cordis.

c *Ecce cælum, & cæli cælorum.* Q. Si maiora pro voluntate sua dispensat, & comprehendit, minora cum latere non possunt, ad cuius nutum omnia pauent E & contremiscunt, & non est, qui possit eius resistere voluntati.

d *Et opera iustitiæ.* Nemo enuntiare potest altitudinem iustitiæ eius, nec sustinere iustitiæ districtionem.

e *A quibusdam, & interrogatio hominum in consummatione est.* idololatris, hæreticis, vel falsis catholicis. vnde: (Rom. 2.b.) *Non enim auditores legis iustificantur, sed factores.* F

a *Et*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Misericordia enim.* Hic consequenter ponitur temperamẽtum diuinæ misericordiæ, cum dicitur: *Misericordia enim*, parcens. 2 *Et ira.* puniens. 3 *Cum illo.* scilicet in deo, in quo misericordia, & iustitia semper concomitantur.

4 *Potens est exoratio.* id est, deprecatio iustorum potens est apud deum, quia relaxat, vel saltem temperat pœnam comminatam, ideo subditur. 5 *Et effundens iram.* idest faciens inferre pœnam. 6 *Secundum mise.* idest cum temperamẽto diuinæ misericordiæ. 7 *Sic correctio.* id est punitio cuiuscunque hominis, nam illius hominis ponitur hic pro indiuiduo vago. 8 *Secundum opera sua iudicat.* idest punit.

9 *Non effugiet.* punitionem dei. 10 *In rapinam.* idest homo crudelis exercens peccatum rapinæ. 11 *Et non retardabit sufferentia misericordiam facientis.* patiẽtiam misericordis viri aduersa patientis, quin a deo remuneretur tempore opportuno. 12 *Omnis misericordia.* tam maior, quam minor.

13 *Faciet locum vnicuique se.* quibus correspõdet pręmium.

14 *Et secundum intellectum peregrinationis ipsius.* idest secundũ intentionem, quam habet in præsenti vita, quę dicitur peregrinatio hominis. 15 *Non dicas: A deo abscondar.* Hic circa diuinam iustitiam remouetur error, qui primo dissuadendo proponitur. Secundo, propositus destruitur, ibi: *Ecce cælum.* Tertio, ad cõtrariam veritatem discipulus inducitur, ibi: *Audi me fili.* Circa primum sciendum, quod aliqui errantes dixerunt diuinam prouidentiam ad hæc inferiora non extendi, nec per consequens eius iustitiam: ex quorum persona dicitur Iob. 22.b. *Circa cardines cœli perambulat, nec nostra considerat.* Alij vero dixerunt, quod licet eius prouidentia se extendat ad hæc inferiora, hoc tamen est in generali tantum, quia secundum eos non habet notitiam singularium, ne vilescat eius intellectus. Et secundum primum errorem, similiter, & secundum tolleretur punitio peccatorum, quę respicit facta particularia. Dissuadendo igitur primum errorem dicitur: *Non dicas: A deo abscondar.* quia non habet mei notitiam. Et subditur ratio secundum errorem eorum.

16 *Et ex summo.* idest de cœlo. 17 *Quis mei memora.* quasi dicat deus habet notitiam tantum de superioribus, dissuadendo secũdum dicitur. 18 *In populo magno non agnoscar.* resumatur. Non dicas *in populo magno.* quasi dicat deus non habet notitiam singularium.

19 *Quæ est enim anima mea in tam immensa creatura.* quasi dicat nihil, propter quod videretur intellectus dei vilescere, si cognosceret eam in singulari.

20 *Ecce cælum.* Hic remouetur error prædictus per hoc, quod dei effectus attingit a summo cælo vsque ad centrum terrę, quantum ad omnia, quæ in eis sunt particulariter, ipse vero non agit a casu, sed sciens, & cognoscens, ergo, & cę. Et hoc est, quod dicitur: *Ecce cælum.* aereum.

21 *Et cæli.* idest, cælum sydereum, crystallinum, & empyreum.

22 *Abyssus.* idest oceanus.

23 *Et vniuersa.* cõmouebuntur. Nã eius actio pertingit ad omnia. 24 *Et cum conspexerit.* sua ordinatione volens aliquid agere. 25 *Tremore concutien.* idest obedient ei ad nutum, vnde frequenter visum est aliqua fieri in ipsis contra naturę solitum cursum, vt in descensu ignis in Sodomorum punitione, Ge. 19. Et in eleuatione aquæ grãdis quindecim cubitis super cacumina montium in diluuij inundatione, Gen. 7. 26 *Et in omnibus his insen.* scilicet negantis diuinã scientiam, & iustitiam extẽdi ad peccatorum punitionem.

27 *Et omne cor.* iustum, & iniustum.

27 *Intelligitur ab illo.* perfectè. 28 *Et vias il.* scilicet dei.

29 *Quis intel.* quasi dicat nullus nisi valde imperfecte.

30 *Et procellam.* quia frequẽter fit tẽpestas in locis ab omni habitatione hominũ remotis, & sic non põt videri ab eis.

31 *Nam plurima.* id est celata hominibus.

32 *Sed opera iust.* q.d. null⁹, qa iudicia dei sunt abyssus multa.

33 *Aut quis susti.* quasi dicat pauci, quia iusti, qui possunt sustinere, sunt in numero minori, ideo subditur.

34 *Longe enim est testa.* vetus, & nouum. 35 *A quibusdam.* idest ab omnibus infidelibus, & a pluribus credentibus est longe quantum ad operationem, licet non quantum ad cognitionem.

36 *Et interrogatio.* idest reseruatur in finali iudicio, vbi de omni verbo otioso reddent homines rationem, vt dicitur Matth. 12.c. Et multo fortius de omni facto.

37 *Qui minoratur corde.* Ille corde minoratur, qui finem in bonis temporalibus constituit, quæ sunt homine minora.

38 *Cogitat in.* nam cogitationes suę deficiunt a debito fine, & sic sunt inanes, sicut medicina dicitur inanis, quæ deficit a sanitate introducenda.

39 *Vir imprudens.* idest in agibilibus deficiens, quorum agibilium prudentia est, quæ est recta ratio rerum agibilium.

A a *Et dicam in æquitate.* Qui intento corde desiderat notitiam veritatis habere, intellectũ sobrium cum effectu virtutũ cupit in lege dei percipere, & ad gratiã dei poteſt pertingere, vt ſciat operum Dei rationẽ, quæ ab initio ordinauit, & in ſtatu rectitudinis pmanere decreuit. Sed quia pars creaturæ diabolo conſentiens cecidit, autoris potentia ſurrexit. Quia B enim mirabiliter p verbum ſuum hominẽ condidit, p ipſum mirabilius reparauit: & de cætero ſanctè, & iuſtè viuere docuit, vt † quod origo non cuſtodierat, reparatio conſeruaret, hoc aliquo modo ſecundum hiſtoriã explicat, ſed ſtatum ſanctæ eccleſiæ apertè C manifeſtat.

b *Diſtinxit partes illorum.* Singularũ gentium originem per diuerſas partes mũdi diſcreuit, vt quæque gens parẽtis ſui vocabulo denominata, proprias ſedes poſſideret. Myſtice autem diuina ſapiẽtia D eccleſiã inſtituens, per totius orbis partes dilatauit, & in ſingulis gentibus collocauit, vt in diuerſis locis diuerſa nomina vendicaret ſibi. vnde Ioannes in Apocalypſi. *Angelo Smyrnæ eccleſiæ ſcribe, & Pergami, & Thyatiræ, & cæteris.*

† quem. † anguſtiauerunt.

a ¶ Quod ſcilicet impune poſſit peccare. ¶ Fidei veritatem.

& errans cogitat ſtulta. Audi me fili, & diſce diſciplinam ſen-
a ſus, & in verbis meis attende in corde tuo, & dicam in æqui-
tate diſciplinam, & ſcrutabor enarrare ſapientiam, & in ver-
bis meis attende in corde tuo, & dico in æquitate ſpiritus
a ¶ Mirabiliter.
virtutes quas poſuit deus in opera ſua ab initio, & in veri-
tate enuntio ſcientiam eius, in iudicio dei opera ipſius ab ini-
b tio, & ab inſtitutione hominum ipſorum diſtinxit partes il-
a ¶ Præparauit enim deus opera eccleſiæ ſuæ, & charitatis ſplendore illuſtrauit, ideo nullam virtutum patiuntur penuriam, ſed bonis operibus ſemper inſtant.
lorum, & initia ipſorum in gentibus ſuis. † Ornauit in æter-
num opera illorum, nec eſurierunt, nec laborauerunt, & non
a ¶ Charitas non quærit, quæ ſua ſunt, ſed quæ aliorum. Vbi eſt charitas, non eſt anguſtia. vnde, cor noſtrum dilatatum eſt, non anguſtiatum in nobis.
deſtiterunt ab operibus ſuis. Vnuſquiſque proximum ſibi
c non † anguſtiabit vſque in † æternum. Non ſis incredibilis
a ¶ Humanæ naturæ, quam miſericorditer voluit reſtaurare.
verbo illius. Poſt hæc deus in terram reſpexit, & impleuit
a ¶ Fide, & opere, & aliis virtutibus vnde. Vnicuique autem datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem
d illam bonis ſuis. Anima autem omnis vitalis denũtiauit ante
a ¶ Quia ſapientia dei continet omnia, & ad ipſam refertur omnis creatura a qua eſt condita.
faciem ipſius, & ipſa iterum reuerſio illorum.

c *Non ſis incredibilis verbo illius.* Dixit ſuperius quomodo ab E initio deus in ſcientia, & iudicio ordinauit opera ſua, nunc interpoſita ſententia auditorem hortatur, ne incredibilis verbo illius a ſtatu rectitudinis flectatur, & ad narrationem redit, oſtendens quomodo clementia dei genus humanum reparauit ſic. Poſt hæc deus in ter. reſp. &c.

d *Denuntiauit.* cogitationis arcana. vnde. *Intellexiſti cogitationes meas de longe.* Et, *Dominus nouit cogitationes hominum.*

Apoc. † Orn. † æter. F Pſal. Pſal.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et errans.* in ſpeculabilibus. 2 *Cogitat ſtulta.* a ſapientia vera oberrans quantum ad diuinorum cognitionem.

Diuiſio. 3 *Audi me.* Hic conſequenter diſcipulus inducitur ad contrariam veritatem, quæ ex hoc apparet maxime, quod deus eſt creator omnium, & ſic omnia perfectè cognoſcit vſque ad minima quæque agit præcognoſcens. Sic ergo procedit, quia primo ponitur excitatio diſcipuli. Secundo, doctrina magiſtri, ibi: *Et dico in æquitate.* Circa primũ dicitur: *Audi me fili.* aure corporis, & aure mentis. 4 *Et diſce diſcipli.* & non verba ad mulcendum aures compoſita. 5 *Et dicam in æquit.* abſque perſonarum acceptione. 6 *Diſciplinam.* circa mores. 7 *Et ſcrutabor enarrare.* quantum ad diuinorum cognitionem. 8 *Et in verbis.* Pluries repetit excitationem diſcipuli ad maiorem impreſſionem. 9 *Et dico in æquitate ſpiritus.* Hic conſequẽter ponitur doctrina magiſtri, & primo de

Diuiſio. productione creaturarum in generali. Secundo de productione hominis in ſpeciali, in principio ſequentis capi. Circa primum dicitur: *Et dico in æquitate.* ideſt abſque depreſſione aliqua veritatis. 10 *Virtutes quas poſuit deus.* nam omnibus creaturis dedit virtutes p quas aſſequũtur ſuos fines, vt igni leuitatem, terræ grauitatem, per quas ferũtur naturaliter ad ſua loca, & ſic de alijs. 11 *Et in iudicio dei.* recto, licet nobis occulto. 12 *Opera ipſius ab initio.* Nã omnia diſpoſuit in pondere, numero, & menſura, Sap. 11.d. 13 *Et ab inſtitutione.* ſicut patet Ge. 1.a. quia primo die diuiſit lucem a tenebris. Secundo vero die, aquas quæ ſunt ſuper firmamẽtũ ſcilicet cælum cryſtallinum, ab aquis, quæ ſunt ſub firmamẽto, ſcilicet a materia quatuor elementorum, per cælum ſydereum intermedium. Tertio die diſtinxit elementa ab inuicem per cõgregationem aquarum in locum vnum, & ſic apparuit arida, & aeris elementum, ſicut fuit plenius ibi dictum. 14 *Et initia ipſorum.* ſupple diſtinxit, nam initiales poſſeſſiones partium terræ per tres filios Noe diſtinctè ſeminauit. Sic exponunt aliqui, ſed quia poſtea ſubditur: *Poſt hæc deus in terram reſpexit, &c.* videtur mihi, quod iſtud ſit intelligendum de angelis, per quos adminiſtratur tota corporalis creatura, ſicut dicit Aug. ſuper Ge. & ſecundum philoſophos, intelligentiæ mouent orbes. Eſt igitur ſenſus: *Et initia ipſorum in gen.* quia corpora ſuperiora, & inferiora aſſignauit deus diſtinctis angelis per eos regenda. Nec obſtat, quod dr: *Gentibus ſuis,* nã angeli dicuntur in ſcriptura filij dei Iob. 1.b. *Quadam autem die cum veniſſent filii dei, vt aſſiſterent coram domino, &c.* Dicuntur aũt eius milites Iob. 25.a. *Nunquid eſt numerus militum eius?* & Lu. 2.b. *Facta eſt cum angelo multitudo cæleſtis militiæ, &c.* Milites aũt, & filij alicuius ſunt, pprie gẽtes eius.

15 *Ornauit in æternum.* nam cœlos ornauit ſtellis, & luminaribus, aerem auibus, aquam piſcibus, & terrã animalib. Et dicuntur cęli, & elementa, angelorum opera, non quia ſint eorum factores, ſed adminiſtratores, eo modo loquẽdi quo vinea dicitur opus vinitoris, & domus gubernanda, opus diſpenſatoris. Et ponitur hic ęternum propriè quantum ad cęlos, quorum ornamenta permanebunt, quantum autem ad generabilia, & corruptibilia, quæ ceſſabunt in fine mundi, accipitur pro tempore longo, ſicut dicũtur montes æterni, Pſal. 75. *Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis.* 16 *Nec eſurierunt.* nam angeli non ſunt cibo corporali indigentes.

17 *Nec laborauerunt,* quia ſine fatigatione adminiſtrãt corporalem creaturam, & etiam continue, ideo ſubditur.

18 *Et non deſti.* ſiue moleſtia, ſiue diſcordia conturbati. Et ſubditur.

19 *Vnuſquiſque proximum ſibi.* vnde dicitur Iob. 25.a. *Qui facit concordiam in ſublimibus ſuis.*

20 *Poſt hæc deus.* impleuit illam bonis ſuis multiplicando homines in ea, & ex ea fructus producendo ad ſuſtentationem hominum, & animalium, ideo ſubditur. Gen. 1.

21 *Anima autem omnis.* tam rationalis, quam ſenſibilis.

22 *Denuntiauit ante faciem.* ideſt facto oſtendit, quòd ppter eam erant illa bona a deo producta, quia vſa eſt ipſis.

23 *Et ipſa iterum reuerſio illorum.* nã per animam rationalẽ iſta reducuntur in deum ipſum de bonis ſuis laudando, & per animã ſenſitiuã ſuo modo, quia eſt materia diuinę laudis.

CAP. XVII.

a *Deus creauit.* Vt ſic viuat, ſapiat, & memoriã habeat, & intellectũ, & voluntatẽ. vnde. *Diliges dominum Deũ tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua,* id eſt, ex

CAPVT XVII.

¶ Poſtquam de anima dixit, de corpore addit. ¶ Qui excellit inter creaturas.

a Deus creauit de terra hominem, & ſecundum ima-
ginem ſuam fecit illum. Et iterum conuertit illum

Deut. 6.a

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XVII.

Diuiſio. Deus creauit. Hic pñr agitur de formatione hoĩs ſpecialiter. Et primo quantũ ad pfectionẽ naturæ. ſcdo quãtũ ad pfectionẽ legis ſuperadditæ, ibi: *Addidit illis.* Circa primũ dr: 1 *Deus creauit.* i. formauit, nam creatio proprie dicta eſt de nihilo. 2 *De terra hominem,* quãtum ad corpus, Geneſ. 1.c. 3 *Et ſecundum ima.* quantum ad animam intellectiuam, per quam homo capax eſt ipſius dei per cognitionẽ, & amorẽ. 4 *Et iterum con.* ſ. imaginem, dãdo ei cognitionẽ dei actualem,

a ¶Terram. Vnde: Terra es, & in terram ibis. b ¶Quia creauit illum sensu, & ratione pollentem. c ¶Quia per inobedientiam longæuæ vitæ gloriam perdidit.

a in ipsam, & secundum se vestiuit illum virtute. Numerum 1 2
b dierum, & tempus dedit illi, & dedit illi potestatem eorum, 3 4 5 6
quæ sunt super terram. Posuit timorem illius super omnem 7 8 9
¶De costa Adæ.
c carnem, & dominatus est bestiarum, & volatilium. † Creauit 10 11
¶Euam.
ex ipso adiutorium simile sibi, consilium, & linguam, & ocu- 12
los, & aures, & cor dedit illis excogitandi, & disciplina intel 13 14
lectus repleuit illos. Creauit, & illis scientiam spiritus, & sen- 15 16
a ¶Vim scilicet discernendi bonum, & malum tribuit eis.
su impleuit cor illorum, & mala, & bona ostendit illis. Posuit 17 18
a ¶Rationem intelligendi vnde possunt magnalia operum dei cognoscere, & nomen eius, & opera laudare, & glorificare.
oculum ipsorum super corda illorum, ostendere illis magna- 19 20
lia operum suorum, vt nomen sanctificationis collaudent, & 21 22
gloriari in mirabilibus illius, vt magnalia enarrent operum 23
d eius. Addidit illis disciplinã, & legem vitæ hæreditauit illos. 24
Testamentum æternum constituit cum illis, & iustitiam, & 25 26
iudicia sua ostendit illis. Et magnalia honoris eius vidit ocu- 27
lus eorum, & honorẽ vocis audierunt aures illorum, & dixit 28 29
illis. Attendite ab omni iniquo. Et mandauit illis vnicuique 30

A ex toto intellectu, voluntate, & memoria. Sicut aũt ex patre filius, ex vtroq; spiritus, ita ex intellectu volũtas, & ex vtroq; memoria, nec sine his tribus potest esse anima perfecta, nec vnũ quantũ ad beatitudinem pertinet, sine alijs integrum constat. Et sicut deus pater, deus filius, deus spiritussanctus, & tamen non tres dij, sed vnus Deus, tres habens personas ita & anima intellectus, anima voluntas, anima memoria, non tamen tres animæ, sed vna anima tres habens potestates, vel dignitates, in quibus imaginẽ Dei mirabiliter gerit, qui bus quasi excellentioribus iubemur diligere cõditorem, vt quãtum intelligatur, & diligatur semper in memoria habeatur. Nec deo sufficit intellectus, nisi vo-
B luntas sit in amore eius. Nec ista duo nisi addatur memoria, qua semper in mente intelligentis, & diligentis maneat de⁹, quia sicut nullũ momentum est, quo nõ vtatur homo, vel fruatur dei bonitate, ita semper in memoria debet præsens esse. Ad similitudinem quoque dei factus est homo, vt sicut de⁹ charitas est, bonus, iustus, mitis, misericors, ita homo charitatem habeat, & sit bonus, & iustus, &c.

Ge- ... contra ... chos ... 1.c.17. ✻ Aug. Istam maxime quæstionem solent Manichæi loquaciter agitare, & insultare nobis, ꝙ hominem credamus factum ad imaginẽ, & similitudinẽ dei. Attendunt enim figuram corporis nostri, & infeliciter quærunt, vtrum habeat deus nares, & dentes, & barbam, & membra etiam interiora & cætera, quæ in nobis sunt necessaria. In deo autem talia ridiculum est, imo impium credere, & ideo negãt hominem factum esse ad imaginem, & similitudinem dei. Quibus respondemus membra quidem ista in scripturis plerũque no-
C minari, cum deus insinuatur audientibus paruulis, & hoc nõ solum in veteris testamenti libris, sed etiam in Noui. Nam & oculi dei commemorantur, & aures, & labia, & dentes, & pedes, & ad dexterã dei patris sedere euãgelizatur filius. Et ipse dñs dicit, *Nolite per cælum iurare, quia sedes dei est, neque per terram, quia scabellum pedum eius est.* Item ipse dicit, *quod in digito dei eiiciebat dæmonia.* Sed omnes, qui spiritualiter intelligũt scripturas nõ mẽbra corporea per ista nomina, sed spiritales potẽtias accipere didicerũt, sicut galeas & scutum, & gladiũ & alia multa. Primò ergo istis hæreticis dicendum est, qua impudentia de talibus verbis veteri testamento calũnientur, cum ẽt in nouo hęc posita videant, aut fortasse non videant, sed cum litigant excęcãtur. Sed tamen nouerint in catholica disciplina spũales fideles non credere deũ forma corporea definitũ. Et quod homo ad imaginẽ dei factus dicitur, secundũ interiorem hominem dici, vt est ratio, & intellectus, vnde ẽt habet potestatẽ piscium maris, & volatilium cœli, & omnium pecorum, & ferarum, & omnis terræ, & omnium repentium, quæ repunt super terram.

D

Matt.5. Luc.11. †Gene.2.c.

E

a *Et secundũ se vestiuit illum virtute.* vnde: *Induite nouum hominem, qui secundum deũ creatus est in iustitia, & veritatis sanctitate.* Ephe.4.f.

b *Et dedit illi potestatem.* quia in hoc quoque factus est homo ad imaginem dei, quo irrationabilibus ratione antecellit, & ea regit, & dominatur in eis, & omnium creatorem agnoscit. Sed quia honorem suum non intellexit, *comparatus est iumentis insipientibus.* Psal.48.c.

c *Creauit ex ipso.* Sicut de latere Adæ dormientis formatã est Eua, sic de latere Christi in cruce morientis exiuit sanguis, & aqua, de quibus formatur ecclesia. Gene.1. Ioan.19.

d *Et legem vitæ.* naturalẽ, quam dedit omni homini, vt subijceret suo creatori, & bonorum operum in se honorificẽtiã F custo-

NICOLAVS DE LYRA.

lem, nam imago perfectius attenditur secundum actum, quam secundum potentiam.

1 *Et secundum.* scilicet, idest, secundum decẽtiam humanæ naturæ. 2 *Vestiuit illum.* ad quam humana natura habet aptitudinem. Sicut enim deus formauit hominem perfectũ quantum ad corpus, vt in quãtitate debita, & huiusmodi, sic quantum ad animam scientijs, & virtutibus perficiendo illã vnde, & Adam statim imposuit nomina animalibus secundum naturæ suæ proprietatem, Gen.2.d. quod non fecisset, nisi habuisset eorum cognitionem. 3 *Numerum dierum, & tempus.* quo viueret in paradiso terrestri, & inde transferretur ad gloriam suam sine morte, si stetisset in statu innocentię. 4 *Et dedit illi potestatem eorum, quæ sunt super ter.* Gene.1. 5 *Creauit ex ipso.* de costa eius mulierem formando, quę mulier est in adiutorium viri in procreatione prolis, & eius nutritione, & etiam in cohabitatione, nam aliqua opera statim apparent per viros fienda, & aliqua per mulieres.

6 *Consilium.* idest potentiam deliberandi. 7 *Et lin.* ad cõceptum mentis significandum alteri. 8 *Et oculos.* i. potẽtiam videndi, & audiendi. Hos autem sensus prę cęteris exprimit, quia maxime deseruiunt doctrinę, vt habetur. 1. Metaph. 9 *Et cor.* idest intellectum. 10 *Dedit illis.* ea quę sunt necessaria, & expedientia sibi. 11 *Et disciplina in.* s. virum, & mulierem, dãdo eis notitiam omniũ, quę cõpetit eis scire per naturã. Et ad idẽ facit, quod subditur. 12 *Creauit illis scien.* s. intellectus, qui tamen proprie refertur ad notitiã principiorum, scientia vero ad notitiam conclusionum.

13 *Sensu.* quantum ad certitudinem vtriusque notitię, vnde & clare cognoscens aliquid, dicitur illud bene sentire.

14 *Et mala, & bona o.* bona ad prosequendum, mala ad vitandum. 15 *Posuit oculum ipsorum super corda.* nam dedit intellectui virtutem super se reflectendi. 16 *Ostendere illis.* idest ad ostendendum illis. 17 *Magnalia operum suorum.* Per hoc enim, quòd anima intellectiua est super se reflectiua, maxime proficit in scientia. 18 *Vt nomen sanctificationis.* idest nomen domini, in quo benedicuntur, & sanctificãtur omnia. 19 *Collaudent.* Ex notitia namque operum dei debet homo assurgere in laudẽ conditoris, & alios ad hoc inducere, ideo subditur. 20 *Vt magnalia enarrent operum eius.* 21 *Addidit illis disciplinam.* Hic consequenter agitur de perfectione hominis, quantum ad additionem legis, dicens: *Addidit illis disciplinam.* idest legem diuinitus datam. 22 *Et legem vi.* idest ad vitam ducentem, Mat.19.c. *Si vis ad vitam ingredi, serua manda.* tamen hic ingressus retardabatur tempore legis Mosaicę, quousque per Christum amoueretur impedimentum naturę.

23 *Hæreditauit illos.* scilicet filios Israel specialiter, & oẽs generaliter, quia nulli denegabatur illa lex, quantum ad ea, quę pertinent ad salutem, & multi Gentiles receperunt illam. 24 *Testamentum æternum constituit illis.* quantum ad pręcepta moralia, quę manent in lege noua.

25 *Et iustitiam.* quantum ad pręcepta iudicialia.

26 *Et magnalia honoris.* in cęremonijs, & cultu dei.

27 *Et honoris vocis.* scilicet diuinę.

28 *Audierunt aures.* in datione decem pręceptorum, Exodi.20.

29 *Et dixit illis. Attendite ab omni iniquo.* scilicet in pręceptis negatiuis, dicens: *Non habebis deos alienos.*

30 *Et mandauit illis.* vt viuãt iuste cũ illo: & hoc in pręceptis

14 Et

custodiret. Vel, legẽ literæ, quam ad correctionẽ morum, & reparationem naturalis legis scribi voluit, hoc enim naturalis lex, & literalis insinuat, vt deum toto corde, tota anima, tota virtute diligamus: & mandata eius in dei, & proximi dilectione custodiam⁹.
a *Coram illo*. vnde. *Nouit dominus viam iustorum, & iter impiorum peribit*. (Psal. 1. b.; Infr. 39. c.)
b *Rectorem*: angelos, quibus commisit deus custodiam singularũ gentiũ. vnde: *Statuit terminos gentium iuxta numerum angelorum Dei*. Vel, doctores quos ad prædicandum misit. (Deut. 32 a. secũdum aliam literam.)
c *Cõuertere*. Ostensa cõditione hominis, quomodo scilicet ad imaginem dei creatus sit, & ceteris prælatus creaturis, hortatur, vt post lapsum peccati reuertatur ad factorem suum, relinquens errorem quo semetipsum decepit & deprecetur deum p offensionibus suis, & tota mente refugiat ad diuinam misericordiam, spernens idololatriam, & diabolicæ seruitutis fallaciam. Discat, & mandatorũ dei regulã, vt in sorte sanctitatis (†Dei. Ipsorum ad conuersionem exhortatio.)

a ¶Voluntates, & actiones. b ¶Quia omnia nuda, & aperta sunt oculis eius.
a de proximo suo. Viæ illorum coram ipso sunt semper, non 1
a ¶Dominus nouit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt.
sunt absconsæ ab oculis ipsius. In vnamquamq; gentem præ- 2
b posuit rectorem, & pars dei Israel facta est manifesta: Et 3
a ¶Doctrina, & operatio. ¶Oculi domini super iustos, &c. 4
omnia opera illorum velut sol in conspectu dei, & oculi eius 5
a ¶Verbum dei non est alligatum. 6
sine intermissione inspicientes in vijs eorũ. Non sunt abscõ- 7
a ¶Qui resistunt verbo dei. ¶Voluntates, & actiones.
sa testamenta per iniquitatem eorum, & omnes iniquitates 8
a ¶Vultus autem domini super facientes mala. b ¶Misericordiæ opera mercedem habent consignatam in cælis. vnde. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. ¶Virtutum.
eorum in conspectu dei. † Eleemosyna viri quasi sacculus 9
cum ipso, & gratiam hominis quasi pupillam cõseruabit, & 10
a ¶Quia in iudicio ad retribuendum præparabit se deus. 11
postea resurget, & retribuet illis retributionem, vnicuiq; in 12
a ¶Idest iudicabit secreta internæ voluntatis.
caput ipsorum, & conuertet in inferiores partes terræ. † Pœ- 13
nitentibus autem dedit viam iustitiæ, & confirmauit defi- 14 15
¶Labores. ¶Præmia veracium. 16
c cientes sustinere, & destinauit illis sortem veritatis. Conuer 17
tere ad dominum, & relinque peccata tua, precare ante fa- 18
ciem † domini, & minue offendicula. Reuertere ad domi- 19 20
num, & auertere ab iniustitia tua, & nimis odito execratio- 21
nem, & cognosce iustitias, & iudicia dei, & sta in sorte pro- 22
a ¶Æternaliq; etis, quæ alibi dicitur seculum æternum, vel seculum seculi, vel secula seculorum. 23
positionis, & orationis altissimi Dei. In partes vade seculi 24
sancti cum viuis, & dantibus confessionem Deo. Non de- 25
a ¶Cito conuertere ad dominum. Nemo est enim, qui semper viuat. b Nec opus, nec ratio, nec sapientia erunt apud inferos. 26
d moreris in errore impiorum. Ante mortem confitere. † A 27
a In præsenti vita. 28
e mortuo, quasi nihil perit confessio. Confiteberis viuens, vi- 29
uus, & sanus confiteberis, & laudabis deũ, et † gloriaberis in 30 31 32

stitatis qua electus D est permaneat, & in laudibus altissimi perseueret.
d *A mortuo quasi nihil perit confessio*.
⁜ Au. Cõfiteamur siue accusantes nosipsos. Pia est vtraque confessio, siue cum te reprehendis, qui non es sine peccato, siue cum illum laudas, qui non potest habere peccatum. Si autem bene cogitemus, reprehensio tua laus ipsius est. Quare enim iam confiteris in accusatione peccati tui? In accusatione tui ipsius quare cõfiteris, nisi quia ex mortuo viuus factus es? Scriptura quippe ait, *A mortuo, quasi q non sit, perit confessio*. Si perit a mortuo cõfessio, qui confitetur viuit: Et si peccatum confitetur, vtique a morte reuixit. Si peccati confessor reuixit a morte, quis eum suscitauit? Nullus mortuus est suipsius suscitator, &c. (Augu. bis dom. mone. E †Ad. †Dep. 1 § ho. ver. i mortuo voluist fine. † glor. ris. I. 11.)
e *Confiteberis vi*. In præsenti vita, postquam non est tempus operãdi, sed præmium recipiẽdi. vnde: *Currite dum lucem habetis, ne tenebræ vos comprehendant*. F

C

a *Quid*

NICOLAVS DE LYRA.

secundæ tabulæ, quæ ordinant hominem ad proximum.
1 *Viæ illorum coram ipso sunt semper*. quia nihil latet eum.
2 *In vnamquanque gentem*. i. angelum regentem. vnde supremus ordo inferioris hierarchiæ dicitur ordo principatuũ, i. angelorum, qui præsunt diuersis regnis, gentibus, & prouincijs. Potest etiam hoc intelligi de regibus, & principibus terrenis, quorum potestas est a deo. 3 *Et pars dei Israel*. nam regimen illius populi attribuebatur a principio ipsi deo modo speciali, propter quod cum petiuisset regem, dixit dominus Sam. 1 Reg. 8. b. *Non te abiecerunt, sed me, ne regnẽ super eos*. 4 *Et omnia opera illorum*. scilicet Hebræorum. 5 *Velut sol in conspectu dei*. nam in illo populo vigebat cultus dei cæteris ad idololatriam declinantibus. 6 *Et oculi eius sine*. nã populo Israel dedit pphetas, & alia beneficia multa, Ps. 147. b. *Non fecit taliter omni na. &c.* 7 *Non sunt ab*. licet enim in populo Israel fuerint plures reges idololatræ conantes legẽ destruere, tamen in bonis fuit lex, & latria reseruata.
8 *Et omnes ini*. ad puniendum eas, quia decem tribus captiuauit per reges Assyriorum, & residuas per regem Babylonis, vt patet 4. Reg. 9 *Eleemosyna*. Superius actum est de causa peccati, siue principio, hic cõsequenter agitur de eius remedio, quod potissimẽ est eleemosyna, & pœnitentia, pp quod primo agitur de eleemosyna. secundo de pœnitentia, ibi: *Pœnitentibus*. Quòd autem eleemosyna sit remedium cõtra peccatũ, patet Da. 4. vbi Daniel dixit Nabuchodonosor: *Peccata tua eleemosynis redime*. Ideo dicitur: *Eleemosyna viri*. id est, pera. nam in pera ipsa viaticum homo reponit, ad quod in necessitate recurrit, sic eleemosyna in morte homini subuenit. Aug. Sola misericordia comes est defunctorum. (Eleemosyna.)
10 *Et gratiam ho*. idest homini a deo datum.
11 *Quasi pu*. in præsenti, nam recipientes eleemosynam orant pro dantibus, vt in gratia conseruentur.
12 *Et postea re*. nam in resurrectiõe generali dicet saluator: *Venite benedicti patris mei, percipite vobis paratum regnum a constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare, &c.* (Matt. 25. c.)
13 *Et conuer*. nam eleemosyna valet existentibus in purgatorio, quòd a sanctis etiam doctorib⁹ est idem cum inferno, qui est sub terra. Dicit enim Greg. quòd sicut in eodẽ igne aurum rutilat, & palea fumat, sic idem est ignis, qui cruciat reprobos, & purgat electos.
14 *Pœniten. au*. Hic consequenter agitur de pœnitentia, q̃ est summum remedium cõtra peccatum. Et quia datur ex dei misericordia, propter hoc ex consequenti agitur de ipsa ibi: *Quam magna misericordia*. Circa primum sciẽdum, quòd eleemosyna ad pœnitentiam disponit, ideo quasi continuãdo pręcedentibus dicitur. *Pœnitentibus au. dedit*. eleemosynã.
15 *Viam iusti*. ad eam disponendo. 16 *Et confir*. idest debiles ad sustinendum laborem pœnitentiæ.
17 *Et destinauit*. quæ consistit in clara dei visione. Et quia vere pœnitentibus conferuntur ista, subditur exhortando ad pœnitentiam: *Conuertere ad dominum*. & patet.
18 *Et minue offendicula*. Non solum cauendo a peccatis, sed etiam ab occasionibus peccatorum.
19 *Et nimis*. idest valde.
20 *Odito execrationem*. idest culpam execrabilem.
21 *Et cognosce*. non solum speculatiuẽ, sed etiam practicẽ.
22 *Iustitias, & iu*. contenta in scriptura veteris ac noui testamenti.
23 *Et sta in sorte*. idest proposito bono.
24 *Et oratione altissimi*. vt teneat in firmitate propositi.
25 *In partes*. i. cum viris iustis, qui dicũtur seculum sanctũ.
26 *Cum viuis*. vita gratiæ.
27 *Et dantibus confessionem deo*. ipsum deuote laudando.
28 *Non demoreris in errore*. idest cum eis, ne ab eis inficiaris.
29 *Ante mortem confi*. Et subditur causa.
30 *A mortuo quasi nihil perit*. scilicet.
31 *Confessio*. quia inutilis est sibi, sicut dicitur Sap. 5. b. in persona existentium in inferno: *Quid nobis profuit superbia, & diuitiarum iactantia, quid contulit nobis?* ideo subditur.
32 *Confi. vi*. Tunc enim melius potest homo conscientiã suam purgare, quia non impeditur infirmitatis grauitate.

13 *Et* 1 *Quam*

A miserationibus illius. Quam magna miseri- 1
a ¶Qui soli nouerunt dulcedinem misericordiæ dei. vnde: Bonus est dominus sperantibus in eum.
cordia † domini, & propitiatio illius conuer- 2
tentibus ad se. Nec enim omnia possunt esse 3
a ¶Vnde: Diuidens singulis prout vult. 4
omnibus. in † hominibus, quoniam non est immorta- 5
a ¶Sensus humani cordis ad malitiam pronus est ab adolescentia. 6
vanitatem. lis filius hominis, & in † vanitate malitiæ pla- 7
a Quid lucidius sole. Ostēdit mundi machinam
a cuerūt. Quid lucidius sole? 8 9
& hic deficiet. Aut quid ne- 10
quius, quam quod excogita-
11 uit caro, & sanguis? ex hoc
a ¶Perfectionem sanctorum.
12 arguetur. Virtutem altitudi-
a ¶Cælestis creaturæ. b ¶Frobando dinumerat.
13
14 nis cæli ipse conspicit, &
a Terrenis creaturis. Quasi æque omnia eius sunt. Vita peccatorum Quia in iudicio ad nihilum redigentur.
omnes homines terra, & cinis.

chinam transitoriam esse, nec lux corporalis perpetuo eadē manet. Quanto minus vana cogitatio humanæ fragilitatis. D

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quam magna.* Hic consequenter agitur de misericordiæ dei magnitudine. Et primo specialiter erga pœnitentes. secundo generaliter erga omnes, sequenti ca. Circa primum ostenditur primo propositum. secundo declaratur quoddā dictum, ibi: *Quid lucidius.* Circa primum dicitur: *Quam magna mi.* idest, valde magna est. 2 *Et propitiatio illius conuer.* idest vere pœnitentibus, nam de filijs diaboli fiunt filij dei, & cohæredes regni, eo quòd condonantur eis simul omnia peccata, & cum hoc aliquando tota pœna debita, sicut tenetur de Maria Magdalena, & semper virtuti sacramenti pœnitētiæ remittitur aliqua pars pœnæ, ideo subditur.
3 *Nec enim omnia possunt esse in ho.* idest non semper potest homo de omnibus peccatis suis satisfacere.
4 *Quoniam non est immor.* propter quod ex carne corruptibili fragilis est, & pnus ad peccata. 5 *Et in vanitate.* vitæ pñtis. 6 *Malitiæ.*
6 *Malitiæ.* idest peccata.
7 *Placuerunt.* scilicet homini, propter quod indiget magna misericordia dei.
8 *Quid lucid us sole.* Hic consequenter declarat fragilitatem hominis, & hoc per mutabilitatem magis stabilium, dicens: *Quid lucid.* Q. diceret: Nihil inter visibilia.
9 *Et hic deficiet.* non secundum substantiam, sed secundum apparentiam, quando patitur eclypsim.
10 *Aut quid nequius, quam quod excogitauit.* idest homo. Est. n. homo peccator pessimum animalium, vt dicit Phil. 1. Politi.
11 *Et hoc arguetur.* a deo & acriter punietur.
12 *Virtutem altitudinis cœli.* idest virtutem angelorum in cœlo empyreo existentium.
13 *Ipse.* scilicet deus. 14 *Conspicit.* tanquam nullam respectu suæ virtutis, & multo fragilior est homo. ideo subditur. *Et omnis homo terra, & cinis, &c.*

CAP. XVIII.

a QVi viuit in æter. Rerum substantia simul creata est, sed non simul per species formata est, & simul existit p̄ B substantiam materiæ, non simul apparuit per speciē formę. Cumque factum cœlum terraque describitur, simul spūalia & corporalia, & q̄cquid de cœlo, vel de terra producitur, indicatur. Nemo per seipsum idoneus est consiliū dei, vel magnitudinem virtutis scire, vel enarrare. vnde: *Nemo nouit filiū nisi pater, neque patrem quis nouit, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare.*

✱ Augustin. Sicut in ipso grano inuisibiliter erant omnia simul, quæ per tempora in arborem surgerēt, ita & ipse mūdus cogitandus est, C cum deus simul omnia creauit, habuisse simul omnia, q̄ in illo, & cū illo facta sunt, quādo factus est dies, non solum cælum cum sole, & luna, & syderibus, quorum species manent motu rotabili, & terra, & abyssus, quę velut incōstantes motus patiuntur, atque inferius adiuncta partem aliquam mundo conferunt, sed etiam illa, quæ aqua, & terra produxit potentialiter atque causaliter, priusquam per temporum moras ita exorirentur, quomodo nobis iam nota sunt in eis operibus, quæ deus vsque nunc operatur. E

CAPVT XVIII.

a Q Vi viuit in æternum, creauit omnia 1
a Vnde Nō iustificabitur in cōspectu tuo omnis homo viuens. Et alibi. Nunquid iustificabitur homo comparatur deo?
simul. Deus solus iustificabit, & ma 2
a Omnia vincit, omnia superat. Et alibi. Nemo bonus, nisi solus deus.
net inuictus rex ī æternū. Quis suffi- 3
ciet enarrare opera illius? Quis enī 4
inuestigabit magnalia ei⁹? Virtutē
autem magnitudinis eius, quis enuntiabit? Aut quis adijciet 5
b enarrare misericordiam eius? Nō est minuere, neq; adijcere, 6 7
a ¶Ad plenum. b ¶In scripturis. c ¶Mandata dei pia operatione.
nec est inuenire magnalia dei. Cum cōsummauerit homo, 8 9
Intelligere mysteria. a A mundanis curis. b Opus dei. vnde. Operamini non cibum, qui perit.
tunc incipiet, & cū quieuerit, operabitur. Quid est homo, 10 11

✱ Idem. De quo creatore scriptura ista narrauit, qđ sex diebus cōsummauerit omnia opera sua, de illo alibi nō vtiq; dissonāter scriptum est, quod creauerit omnia simul. Ac per hoc, & istos dies sex, vel septē, vel potius vnū sexies septiesue repetitū simul fecit, q fecit omnia simul. Quid ergo opus erat sex dies tam distincte dispositeq; narrari? Quia scilicet ij, q non possunt videre, quod dictū est, *Creauit omnia simul,* nisi cum eis sermo tardius incedat, ad id quo eos ducit, peruenire non possunt. F

Gene 2. Aug. de gene. ad literam libr. 4. cap. 33.

b *Non est mi.* Nihil de scripturis sanctis est minuēdū, nihil addendū. vnde: *Si quis apposuerit ad hæc, apponet super illum deus plagas* Apocal. 22. d.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XVIII.

QVi viuit in æter. Hic consequenter agitur de magnitudine diuinæ misericordiæ erga omnes, de qua primo tractatur, secundo de operibus, per quę impetratur, & conseruatur, ibi: *Fili in bonis.* Prima in duas, q̄a primo tractatur de magnitudine misericordiæ dei absolute. secundo comparatiue ibi: *Miseratio hominis.* Prima adhuc in duas, quia primo propositum ostenditur ex parte dei miserantis. secundo ex parte hominis ea indigentis, ibi: *Quid est homo.* Circa primum dicit.
1 *Qui viuit in æter.* Et ex hoc apparet infinitas suæ potentię quia creare est de nihilo aliquid facere. Intelligūtur autem omnia creata simul dupliciter. Vno modo, quòd cęlū empyreum angelis repletum creatum sit cū informi materia corporalium, quæ post formata est per distinctiones formarum substantialiū in opere sex dierum. Alio modo, q̄ omnes partes principales mūdi simul productæ fuerint in suis formis substantialib. & formatio sequens intelligatur quantum ad formas accidētales, prout in principio Ge. plenius explicaui.
2 *Deus solus.* quia solus iustus est per essentiā, sicut & bon⁹.
3 *Qui sufficit.* s. creationis, gubernatiōis, recreationis, & glorificationis, quasi diceret, nullus, & eodem modo de sequētibus, cum dicitur. 4 *Quis enim inue.* Et quoniam omnia ista sunt ad bonum humanæ naturæ, sequitur.
5 *Et quis.* erga humanam naturam, quasi diceret, nullus nisi ipse. 6 *Non est minuere, nec adijcere.* nam eius operibus nihil est superfluum, nec diminutum.
7 *Nec est in.* nam ad eorum cognitionē non ascenditur, nisi per creaturas, quæ in infinitum deficiunt a perfectione creatoris, ideo subditur. 8 *Cum consum. ho.* inuestigationē de deo. 9 *Tunc inci.* idest, percipiet, quod est in principio.
10 *Et cum quie.* idest cum erit in senectute, quæ tempus est quiescendi, ad bonum opus magis animabitur. vnde beat⁹ Franciscus iam senex dicebat suis fratribus: Fratres incipiamus seruire domino, nam vsque nunc parum profecimus, & hæc est monitio saluatoris. Luc. 17. c. *Cum omnia feceritis, quæ præcepta sunt vobis, dicite, serui inutiles sumus.*
11 *Quid est ho.* Hic consequenter ostenditur magnitudo misericordię diuinæ ex parte hominis, qui secundum se nihil est in conspectu dei, nec habet a se aliquid boni, propter quod quicquid a deo sibi fit, debet magnum reputari, ideo dicitur: *Quid est homo,* quasi dicat nihil.

A *plagas scriptas in libro isto,&c.*
a *Centum anni.* Paucitatem dierũ nostrorũ comparat guttæ maris,& calculo arenæ, quia ad comparationem æternæ felicitatis nimia est breuitas,& miseria maxima. vnde: *Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miseriis.* [Iob.14.a.]
b *Miseratio hominis.* Pauci sunt, qui misereantur proximo, cũ misericordia dei redundet per vniuersum mundum, qui solem suum facit oriri super bonos, & malos. [Matthæ.5.g.]
c *Excipiens do.* Hortatur eos, qui doctrinam euangelij accipiunt, ut misericordiam proximis impendant,& festinent diem iudicij misericordiæ operibus præuenire. vnde: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.* [B] [Matthæ.5.a.] [† domini] [† docto.]
d *Verbi ma.* Lingua eucharis gratiosum hominẽ facit. vnde: *Qui moderatur sermones suos, doctus, & prudens est.* [Prouerb.17 d.]
e *Nonne ardo. re. ros.* Segetes defendit ros ab ardore solis,& verbum bonũ largientem a nequitia irascẽtis. vnde: *Sermo durus suscitat rixas, lenis mitigat suscitatas.* [Prouer. 15.a.] [† 16.q.1.c. sic viue. & c. seq.]
f *Nonne ecce verbum.* [Grego.lib.21. Moral. ca 14.] [C]
※ Gregorius. Sunt nonnulli, qui mox, vt ab egenis fratribus fuerint necessaria postulati, post dona largituri, in eos prius contumeliosa verba iaculantur. Qui etsi rebus ministerium pietatis perficiũt, verbis tñ gratiam humilitatis perdunt, ita vt plerunque videatur, quia illatæ iam iniuriæ satisfactionem soluunt, cum post contumelias dona largiunt. Nec magni est operis, quòd postulata tribuũt, q̃a ipso donationis suæ munere vix eũdem excessum sermonis tegunt. Quibus bene per Ecclesiasticum verbum dicitur *Omni dato non des tristitiam verbi mali*, & rursum, *Adde verbum super datum bonum, & vtraque cum homine iustificato:* videlicet vt datum exhiberi debeat per pietatem, & bonum verbum tribui p humilitatem. [D] [† Ge] [Eccl.] [E]
g *Stultus acriter improperabit, & datus indisciplinati tabescere facit oculos.* In ore stulti iurgia, contumeliæ, ideo datum eius ingratum. Mystice. Hæretici quicquid proferunt sub specie virtutis, polluunt verbo mendacij. [† mi] [† testi] [Mysti]
h *Para iustitiam tibi, & antequam loquaris.* vt videas, quid in te deo placeat, vel displiceat, & delicta corrigas. [F]
☞ a. *Ante*

a ¶Omnia mutabilia esse ostendit.
& quæ est gratia illius? & quid est bonum, aut quid nequam 1
¶Alias momentum. 2
a illius? Numerus dierum hominum, vt multum † centum anni, 3
¶Alias aqua.
quasi guttæ aquæ maris deputati sunt. Et sicut calculus are-
a ¶Fragilitatem, scilicet humanam.
næ, sic exigui anni in die æui. Propter hoc patiens est deus 4
a ¶Vultus domini super facientes mala. 5
in illis, & effundet super eos misericordiam suam. Vidit præ- 6
sumptionem cordis eorum, quoniam mala est, & cognouit 7
¶Mentis. a ¶Recordatus est, quia caro sunt, spiritus vadens, & non rediens. 8
subuersionem illorum, quoniã nequam est, ideo adimple- 9
uit propitiationem suam in illis, & ostendit illis viam æqui- 10
b tatis. Miseratio hominis circa proximum suum, misericor- 11
dia autem † Dei super omnem carnem. Qui misericordiam 12
a ¶Bonus. b ¶Ecclesiam. 13
habet † docet, & erudit quasi pastor gregem suum, † mise- 14
c reatur excipiens doctrinam miserationis, & qui † festinant 15
16
¶Si quid boni feceris. a ¶Idest non admisceas amara verba.
in iudiciis eius. Fili in bonis non des querelam, & in omni 17
18
¶Tuo. a ¶Ex conuitio vendas, quod opere donas.
19
d dato ne des tristitiam verbi mali. Nonne ardorem refrige- 20
e rabit ros? Sic & verbum melius, quam datum. Nonne ecce 21
f ¶Idest iustus præbet vtrunque. 22
verbum super datum bonum? Sed † vtrunque cum homine 23
iustificato. Stultus acriter improperabit, & datus indiscipli- 24
g ¶Accipientis. 25
h nati tabescere facit oculos. Ante iudicium para iustitiã tibi, 26
a ¶Reddens deo rationem, b ¶Quomodo respondeas. c ¶Iudicii quando non licebit operari. 27
d Pœnitentiam iustitiæ. 28
† & antequam loquaris, disce. Ante languorẽ adhibe medi- 29
30

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et quæ est.* q.d. a se non habet aliquod bonum gratiæ, vel naturæ. 2 *Aut quid nequam.* q.d. quicquid nequitiæ est in eo, totum est ab ipso, Osee.13.c. *Perditio tua ex te Israel, tantummodo ex me auxilium tuum.* 3 *Numerus dierum ho.* q.d. Si viueret centũ annis, hoc nihil est respectu æternitatis, pro qua hic accipitur æuum, cum dicitur. 4 *In die æui.* idest in duratione æternitatis,& hoc etiam verum est, si accipiatur æuũ proprie, quod est mensura esse incorruptibilium, & ideo si tota vita sua esset in bonis operibus occupata, tamen nihil esset, nisi ex dei gratia. ideo subditur. 5 *Propter hoc.* expectando eorum emẽdationem. 6 *Et effun.* dando largiter gratiam suam, hoc enim importat effusionis verbum.
7 *Vidit præ.* in turris Babel ædificatione. 8 *Et cogno.* nam omnes fere declinauerunt ad idololatriam. 9 *Ideo adim.* eos ad idololatriam retrahendo. 10 *Et ostendit eis viam.* videlicet directionem legis, quam dedit, lege naturali iam obscurata per peccandi consuetudinem, quæ quidem lex inducit ad cultum,& amorem vnius ueri dei, & conseruãdam æquitatem cum proximo. Licet autem illa lex fuerit data populo Israel specialiter, tamen data fuit omnibus inquantum admittebãtur ad eam in his, quæ sunt necessaria ad salutem.
11 *Miseratio ho.* Hic consequenter agit de magnitudine misericordiæ dei cõparatiue, cum dicitur: *Miseratio hominis circa pro.* q.d. parua est, quia se extendit ad hominem tantum.
12 *Mise. autem dei super.* Psal.135. *Qui dat escam omni carni.* propter quod incõparabiliter maior est dei misericordia, & q̃a misereri magis tenentur illi, qui sunt in statu regendi, subditur. 13 *Qui mise. pa.* idest misericordiæ statum.
14 *Docet, & erudit.* idest habens docendi officium.
15 *Misereatur.* in effectu. 16 *Excipiens do.* idest confirmans doctrinam suam per exercitium operis, nam in moralibus magis mouent facta, quã verba. 17 *Et qui fe. in iudi.* scilicet misericordiæ desiderans audire illam sententiam in finali iudicio. Venite benedicti patris mei. Sequitur: *Esuriui enim, & dedistis mihi manducare, &c.* Matt.25.c. 18 *Fili in bonis.* Postquam actum est de magnitudine misericordiæ, hic cõsequenter agitur de illis, per quæ impetratur,& cõseruatur. Et diuiditur in duas partes, quia primo fit propositum, secũdo tollitur impedimentum. *Post concupiscentias tuas.* Circa primum ponuntur quatuor impetratiua, & conseruatiua misericordiæ diuinæ. Primũ est proximi vera compassio, cum dicitur: *Fili in bonis ne des.* plangendo, quod dedisti ad releuandum proximi miseriam: [Diuisio] [Compassio proximi]
19 *Et in omni.* increpando, vel pũgendo pauperem, cui das eleemosynam, sicut faciunt multi per hoc perdentes saltem in parte bonum meriti.
20 *Nonne ar. re. ros.* q.d. Sicut manifeste apparet in æstate.
21 *Sic & verbum melius, quã datum.* Dupliciter enim aliquis petit eleemosynam. Vno modo magis ex cupiditate, quã necessitate,& tunc nõ expedit dare, quod petit, sed magis rõnabiliter ipsum instruere, q̃ cessare debeat a tali petitione,& sic dicit Augu. de sermone domini in monte. Aliq̃n aliquid melius dabis cum iniuste petentem correxeris, & secũdum hoc dicitur: *Nonne ardorem refrigerabit ros.* q.d. sicut ros refrigerat ardorem temporis, sic verbum bonũ refrigerat cõcupiscentiam inordinatam petentis. Alio modo ex necessitate quam tamen petens fert moleste, & sic dãdum est, quod petit ad releuandum indigẽtiam corporis. Et capitur hoc verbum consolationis pro consolatione mentis,& quantum ad hoc subditur. 22 *Nonne verbum.* consolatiuum. [Petere eleemosynam]
23 *Super da.* q.d. Sic quia melior est eleemosyna spiritualis, quam corporalis, quanto spiritualia temporalibus præferuntur.
24 *Sed vtrun.* quia cum dono dat etiam verbum dulce.
25 *Stultus acriter.* pauperi donum suum.
26 *Et datus.* recipientis, qui verecũdatur ex opprobrijs sibi illatis. 27 *Ante iu.* Hic ponitur secundum, quod est innocentiæ conseruatio, cum dicitur: *Ante iud.* idest antequam iudices alium de defectu aliquo, videas quòd sis immunis ab illo, alias te condemnares, Roma.2.a. *In quo enim iudicas aliũ, te ipsum condemnas.* eadem enim agis, quæ iudicas.
28 *Et an. lo.* alios docendo.
29 *Disce.* a magistro.
30 *Ante lan* Sicut enim infirmitas corporalis redditur incurabilis per diuturnitatem, sic spiritualis per consuetudinem, quæ quidem est altera natura.

1 *Et*

a *Ante iu.* Hæc monent vt semper parati simus, nec stulta
A securitate nobis blādiamur, sed in Dei seruitute laboremus vsque ad finem vitæ.
b *Ante ora.* Cum stabis ad orādum, dimitte si quid habeas aduersus aliquem.
c *Memen.* Vnde: *Iustus dominus, & iustitias dilexit: æquitatem vidit vultus eius.* (10.b.)
d *Pauperta.* Futuræ post hanc vitam, vt facias amicos qui recipiant te in æterna tabernacula.
e *Hæc omnia.* Ver, æstas, autūn', hyems, dies & nox, nūquam omnia requiescunt, & tamen omnia æternitati comparata cito transeunt: & omnia coram oculis domini certo fine claudūtur.
B Ipse autem semper idem est, & anni eius non deficient. (d.)
f *Homo, &c.* Beatus est homo, qui semper est pauidus vt à peccatis suis caueat, & præcepta domini impleat. *Quia initium sapientiæ timor domini. Intellectus bon. omnibus fac. eum.* (18.d.) (b.)
g *Inuenienti.* Id est, cū inuenerit, & agnitionem eius perceperit, ipsa dabit confessionem rectæ prędicationis, & studium bonæ operationis. (runt.) (te.)
h *Sensati.* Quasi astuti agnoscunt sapientiam, & sensati in verbis opere demonstrant prudentiam.
C

a Si nosmetipsos diiudicaremus, non vtique diiudicaremur.
a cinam, & ante iudicium interroga teipsum: & in conspectu 1
Dei inuenies propitiationem. Ante languorem humilia te, 2 3
& in tempore infirmitatis ostende † conuersationem tuam. 4
a Curis seculi: b Sine intermissione orate.
Non impediaris orare semper, & non † veteris vsque ad 5 6
a Quia in multis offendimus omnes. b Vita æterna.
mortem iustificari: quoniam merces Dei manet in ęternum. 7
a Qui orat vt docuit, sed non facit quod iussit. 8
b Ante orationem præpara animam tuam, & noli esse quasi 9
a Vindictæ peccatorum. b Iudicij scilicet.
c homo qui tentat Deum. Memento iræ in die † consumma- 10 11
a Quoniam retribuetur vnicuique secundum opera sua.
tionis, & tempus retributionis in † conuersatione facies. 12 13
a Temporalis. b Idem.
d Memento paupertatis in tempore abundantiæ, & necessita- 14
a Ab initio scilicet creationis. Natiuitatis. Senectutis. b Seculi.
tem paupertatis in die diuitiarum. A mane vsque ad vespe- 15 16
a Quia homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miserijs.
e ram immutabitur tempus: & hæc omnia citata in oculis Dei. 17 18
a Scilicet præsentis uitæ.
f Homo sapiens in omnibus metuet, & in diebus delictorum 19 20
a Quia omnis piger in egestate. b Diligens in lege domini. c Christum.
g attēdet ab inertia. Omnis astutus agnoscit sapientiam, & in- 21 22
a Eloquentes, id est, prædicatores.
h uenienti eam dabit confessionem. Sensati in verbis & ipsi sa- 23 24
Vt exemplis alios instruant.
pienter egerunt, & intellexerunt veritatem & iustitiam, & 25 26 27
a Carnales.
† implorauerunt prouerbia & iudicia. † Post concupiscentias 28 29
a Carnali. b Animalitati.
tuas nō eas, & à † voluptate tua auertere. Si præstes animę tuę 30 31 32
Dæmonibus.
cōcupiscētias eius, faciet te in gaudiū inimicis tuis. Ne oble- 33 34
a Quarum consortio & imitatione cogaris peccare. b Id est, frequenter peccant populari leuitate.
cteris in turbis, nec in modicis. Assidua enim est cōmissio il- 35 36 37

✻ Augustinus. Nunquid consequens est vt si hēt aliquis cordis desideria mala, iam ēt consentiat eis ad committenda eadē mala? Ac p hoc aliud est habere mala desideria cordis, aliud tradi eis, vtiq; vt cōsentiendo eis possideat ab eis, quod fit cū diuino iudicio tradit eis. Alioquin frustra dictū est. *Post concupiscentias tuas nō eas,* si iam quisque reus est, quod tumultuantes & ad mala trahere nitentes sentit eas, nec eas sequitur si non eis traditur, exercens aduersus eas gloriosa certamina si viuit in gratia. Quid tibi enim videtur, quod scriptum est, *si præstes animæ tuæ concupiscentias eius* (quod quid est aliud quam desideria eius mala) *faciet te gaudium inimicis & inuidis tuis?* Nunquid iam iste reus est, habendo tales animæ concupiscentias, quas ei prestare non debet, ne in gaudium veniat diabolo & angelis eius, qui sunt inimici ac inuidi nostri? Cum ergo dicitur homo tradi desiderijs suis, inde fit reus, quia desertus a Deo, cedit eis atque consentit, vincitur, capitur, traditur, possidetur. A quo enim quis deuictus est, huic & seruus addictus est. Et fit ei peccatum consequens, præcedentis pœna peccati.

D Aug. contra Iulianum Pelagium lib. 5. cap 3.
† infirmitaté.
† veteris.
† consumptionic.
† conuersione
E
† 47. dist. cap virum.
1. Pet. 2.
F

✻ Augu- ✻ Ne

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et ante iudicium.* id est horam mortis, quia talis quisque in iudicio pręsentabitur, qualis in morte reperietur.
2 *Interroga teipsum.* per diligentem conscientię discussionem.
3 *Humilia te.* coram sacerdote.
4 *Et in tempore.* spiritualis.
5 *Ostende con.* per nudam & apertam confessionem.
6 *Non im.* Hic ponitur tertium quod est deuota oratio, cum dicitur. *Non im.* temporalibus curis.
7 *Orare sem.* id est, temporibus ad hoc institutis.
8 *Et non vete.* id est, prohibearis.
9 *Iustificari.* semper. Apoc. vlt. cap. *Et qui iustus est, iustificetur adhuc, &c.* procedendo de virtute in virtutem.
10 *Ante orationem præ. ani. tuam.* videndo quod nihil omittas in periculis pręcauendis, pro quibus vis orare: de his quę saltem fieri possunt per humanam prouidentiam.
11 *Et noli esse quasi, &c.* Deum enim tentare est periculo se committere, quod agere potest prouisionem omittendo, expectans liberari à Deo.
12 *Memento.* Hic consequenter ponitur quartum diuinę misericordię impetratiuum, quod est extremi iudicij trepidatio, cum dicitur: *Memento iræ.* id est, vindictę Dei.
13 *In die consummationis, &c.* mundi quę erit tēpore iudicij.
14 *Et tempus retributionis.* ęternę.
15 *In conuer.* Consideratio enim finalis iudicij inducit ad bene conseruandum pro retributione pręmij quę tunc fiet. Et quia ad hoc multum facit opus misericordiæ, vt prędictum est, subditur.
16 *Memento pau.* releuandę in alijs.
17 *In tempore abun.* suę qua potes eam releuare.
18 *Et necessitatem paupertatis in die diuitia.* quasi dicat, magis indigentibus debes prius succurrere.

19 *A mane.* id est, aliquando inter mane, & vesperam mutatur de diuitijs in paupertatem.
20 *Et hæc.* id est, cito transeuntia, quasi dicat, dum habes eleemosynam facere non tardes.
21 *Homo sa. &c.* iudicia diuina.
22 *Et in die, &c.* id est, huius vitę tempore, quod est delictis plenum.
23 *Attendet.* id est, a pigritia bene faciendi. Et quia timor Dei est initium sapientię, subditur.
24 *Omnis astu.* id est, ex timore Dei ad cauendum mala intentus.
25 *Agnoscit sa.* id est, acquirit & diligit eam.
26 *Et inuenienti, &c. confessionem.* scilicet laudis.
27 *Sensati in verbis.* id est, percipientes sensum verborum.
28 *Et ipsi sa.* extendendo ad opus suam notitiam.
29 *Et intel.* de pręmiatione boni.
30 *Et iusti.* de punitione mali.
31 *Et implorauerunt.* id est, implorando cognouerunt.
32 *Prouerbia, &c.* id est, intelligentiam occultorum.
33 *Post concupiscentias.* Hic consequenter remouetur impedimentum impetrationis misericordię diuinę, cum dicitur. *Post concupiscentias, &c.* Secutor enim concupiscentię auertitur à regula legis diuinę: & per consequens non potest à Deo misericordiam impetrare, ideo sequitur.
34 *Faciet te in gaudium inimicis tuis.* spiritualibus, qui sunt spiritus maligni.
35 *Ne oblecteris in tur.* id est, in multitudine familię.
36 *Nec in modicis.* id est, in minori familia. Et subditur causa.
37 *Assidua enim est commissio illorum.* i. frequenter peccant, & sic turbant dominum si bonus fuerit, & impediunt à bono, & si non turbatur, fouet eos in malo, & sic auertitur à Deo. Secundum quod impedit dictam impetrationem misericordię, est duritia erga proximum quam remouet, dicens.

19 *A ma-* Ne

a *Ne fue. me.* Prouocat nos ad opera misericordiæ. Si enim pigri fuerimus, nō modo deerunt nobis solatia temporalia, imo animæ nostræ bona futura: quando temporalis eleemosyna remunerabitur mercede eterna.

A

D

a lorum, ne fueris mediocris in contentione ex fœnore: & non 2
3
est tibi nihil in seculo: eris enim inuidus animæ tuæ. 4
5

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Ne fue. medio.* id est, negligens & remissus, sed magis diligens, & viuidus. 2 *In contentione ex fœnore.* id est, vt contendas superare alios in datione eleemosynæ, quam dans domino fœneratur, Prouerb. 19. *Fœneratur domino qui miseretur pauperis, &c.* 3 *Et non est tibi ni.* sed aliquid, quia duæ negationes æquipollent vni affirmationi. 4 *In seculo.* Alia litera: In sacculo. & in idem redit. Et est sensus: Ex quo habes bona huius seculi, vel bona reposita in sacculo, vnde potes conuenienter viuere, nō debes esse negligens in eleemosynarum datione. 5 *Eris enim inuidus animæ tuæ.* subtrahendo sibi bonum misericordiæ, si negligens fueris in eleemosynæ datione, sic exponitur communiter passus iste. Sed quoniam hæc expositio accipit contentionem extranee, & fœnus non literaliter, sed mystice, videtur mihi aliter dicendum. Et sic: *Ne fueris mediocris in contentione ex fœnore.* id est, non solū multum, sed nec etiam parum contendas dure repetendo debitum, quod commodasti proximo indigenti, Exod. 22. d. *Si pecuniam mutuo dederis populo meo pauperi, non vrgebis eum quasi exactor, &c.* Quod autem accommodatio fœnus dicatur in scriptura patet Deuter. 28. b. *Fœnerabis gentibus multis, & ipse à nullo fœnus accipies*: & in multis alijs locis. *Et non est tibi nihil, &c.* id est, dum habes vnde possis aliunde viuere, non debes dure debitum repetere. Eris enim inuidus animæ tuæ, subtrahendo sibi bonum misericordiæ, si debitum repetas nimis dure contra præceptum allegatum Exod. 22.

CAP. XIX.

Supra 18. d. a OPerarius. Ad superiora respicit vbi ait: Non oblecteris in turbis, quibus scilicet ebrietatis vitium leue esse putatur, cum sit detrimentum bonarum rerum, & multiplicatio scelerum.

B

b *Modica.* Verbum otiosum, risum, comessationes, potationes, & huiusmodi.

Gregor. lib. 10. Moral. cap. 9. ✱ Gregorius. Si vanitatis culpa nequaquam caute compescitur, ab iniquitate protinus mens incauta deuoratur, Salomone attestante, qui ait. *Qui modica spernit paulatim decidit.* Si enim curare parua negligimus insensibiliter seducti, audenter etiam maiora perpetramus, &c. Deus itaque hominum vanitatē nouit, iniquitatem considerat: quia nec minora delicta inulta deserit, & ad maiora ferienda sese intentius accingit. Quia igitur à leuioribus malis incipitur & ad grauiora peruenitur, vanitas mentem obnubilat, iniquitas cæcat. Quæ nimirum mens amisso mox lumine, tanto se altius per tumorē erigit, quanto & iniquitatis capta laqueis à veritate longius recedit.

C

✱ Chromatius. Cum mandata minima soluere impium sit, multo magis magna & maxima. Vnde p Salomonē idipsum Spiritus sanctus cōtestatur dicēs. *Qui modica spernit paulatim decidit.* Et idcirco nihil est de præceptis diuinis soluēdū, nihil mutilandū, sed totū fideli, ac deuota mēte seruandum atque docendum ne cœlestis regni gloria amittatur. Quia quæ iudicio īfidelium vel hominum seculi minima putantur & parua, hæc apud Deū non sunt parua sed necessaria. Qui autem docuerit & fecerit, hunc magnum futurum, &c.

Chro. in 5. Mat.

E

CAP. XIX.

a OPerarius ebriosus non locupletabitur: & 1
b qui spernit modica, paulatim decidit. 2
3
a Hæreticorum. de quo dicitur. Fel draconum vinum eorum Ebrietas fornicatio scilicet. b A vera sapientia.
c Vinum & mulieres apostatare faciunt 4
5
a Sicut Salomonem.
d sapientes, & arguunt sensatos: & qui se 6
7
8
a Futuræ scilicet pœnæ. b Ignis eorum non exting. & ver. nō mo.
iungit fornicarijs, erit nequam. Putredo & vermes hæredi- 9
10
a Alijs. b Ne scilicet sit de numero sanctorum.
e tabunt illum, & extolletur in exemplum maius, & tolletur 11
de numero anima eius. Qui credit cito, leuis corde est, 12
13
a Sensu & virtute. b Inter stultos reputabitur.
& minorabitur, & qui delinquit in animam suam, insuper 14
15
Reprehensibilis.
habebitur. Qui gaudet iniquitate, denotabitur: & qui 16
17
a Id est, vita æterna carebit.
odit correptionem, minuetur vita: & qui odit loquaci- 18
19
a Vir linguosus non dirigetur in terra. b Superbiæ & iniquitatis.
c Polluendo eam prauis operibus.
tatem, extinguit malitiam. Qui peccat in animam suam, 20
a In iudicio. b Qui lætatur cum malefe.
c Quando dicetur: Discedite à me mal. in ignem æternum.
pœnitebit: & qui iucundatur in malitia, denotabitur. 21

c *Et mu.* Fornicatio qua derelicta veritate fidei, iunguntur dæmonijs.

d *Iungit for.* Reprehensibiles ostendit, quia relicta vera sapientia stulti facti sūt, & fornicarijs se iungunt.

e *Qui cre.* Leuitas animi describitur, quæ infirma & mutabilis est. vnde: *Stultus vt luna mutatur.*

F

Infra. 1

Qui credit, &c. De charitate dicit Apostolus. *Omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet.* Sed ibi pfectio bonæ voluntatis, quæ semp prōpta est ad oē opus boni. Hic aūt leuitas animi describitur, quæ statū firmitatis nō habet.

1. Cor. 13.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XIX.

OPerarius. Superius ab illo loco. *Non dixeris per Deum abest.* 15. capit. induxit autor ad peccati detestationem ex causa peccati, quæ est liberum arbitrium hominis, hic consequenter ad idem inducit ex actu peccādi. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit hoc in peccatis commissionis. secundo in peccatis omissionis cap. 22. Et quoniam peccata carnalia sunt magis turpia, & maioris infamiæ, ideo ab illis incipit, dicens.

Diuisio.

1 *Opera. ebrio.* nam per ebrietatem lucrum consumit, & ab opere impeditur.

2 *Et qui sper.* id est, peccata leuia.

3 *Paulatim de.* in grauiora. Nam abyssus abyssum inuocat.

4 *Vinum & mu. apo.* De vino habetur exemplum Gen. 19. in Lot qui inebriatus suas filias stuprauit. De mulieribus autem. 3 Reg. 11. a. vbi dicitur de Salomone. *Cum esset senex, depravatum est cor eius per mulieres.*

5 *Et ar. sen.* id est faciunt eos arguendos.

6 *Et qui se iun.* Nam per fornicationem trahitur ad alia nequiora, sicut Salomon fuit tractus per mulieres ad sequendū idola. 3. Reg. 11. 7 *Putredo & ver. hæ.* post mortem.

8 *Et extolletur.* i. extra consortium bonorum tolletur.

9 *In exem.* i. ad terrendū non solū minores, sed et maiores.

10 *Et tol. de nu.* electorum.

11 *Anima eius.* rapta à dæmonibus.

12 *Qui credit.* Hic consequenter accedit ad detestationem peccatorum spiritualium. Circa quod primo detestatur eorum originem, secundo multitudinem, capit. 21. Est autem duplex origo peccati, scilicet leuitas cordis, & loquacitas oris. de qua loquitur ibi: *Ne iteres.* Circa primum dicit: *Qui cre.* malum de proximo.

13 *Leuis est cor.* id est, instabilis, scilicet in bono, & labilis ad malum, nam de quolibet tenendum est & præsumēdum, quod sit bonus, nisi appareat contrarium.

14 *Et mi.* in vita & fama.

15 *Et qui de. in ani.* peccatis occultis inficiens eam.

16 *Insuper ha.* id est, extra manifestabitur, sicut quod est in corporis superficie.

17 *Qui gau.* habituatus in malo ex peccādi consuetudine. Signum enim habitus generati est delectatio in opere. 1. Ethic.

18 *Denota.* i. de malo notabitur, ostensus ab alijs cum digito.

19 *Et qui o. mi.* per suspendium vel aliam mortis pœnam.

20 *Qui odit lo.* Hic consequenter detestatur secundam peccatorum originem, quæ est loquacitas. Et quia opposita iuxta se posita magis elucescunt, ideo primo reprobat locutionem indiscretam, secundo commendat discretam, ibi. *Corripe amicum.* Circa primum dicit. *Qui odit lo. ex. ma.* quam loquacitas accendebat.

Diuisio.

21 *Qui pec. in ani. suam pœni. & qui iucun.* exponatur vt supra.

Ne

a Quia post commissum emendaberis.
a Ne iteres verbum durum & nequam, & non minoraberis. A-
b mico & inimico noli narrare sensum tuum: & si est tibi deli-
ctum, noli denudare: audiet enim te, & custodiet te: & quasi
c defendens peccatum odiet te, & sic aderit tibi semper. Audi-
sti verbum aduersus proximum tuum? commoriatur in te,
fidens quoniam non te dirumpet. A facie verbi parturit fa-
a Concupiscentia, diabolica suggestione cordi peccatoris immissa.
tuus, tanquam gemitus partus infantis. Sagitta infixa femo-
a Qui quasi bos trahitur ad victimam, & non præuidet sibi.
d ri † canis, sic verbum in corde stulti. Corripe amicum, ne
forte non intellexerit, & dicat: Non feci, aut si fecerit, ne
iterum addat facere. Corripe proximum, ne forte non dixe-
rit, & si dixerit, ne forte iteret. Corripe amicum, sæpe enim
e fit commissio, & non omni verbo credas. Est qui labitur lin-
Perfectus est, qui in verbo non offendit.
gua sua, sed non ex animo. Quis est enim, qui non delique-
a Quasi patientia & mansuetudo magis valeat in correctione fratrum, quia sic datur locus timori altissimi, & fit conuersio à peccatis.
rit in lingua sua? Corripe proximum antequam commine-
ris, & da locum timori altissimi, quia omnis sapientia timor
a Dinoscitur vel discitur. b Quia lex diuina ordinata est sine omni nequitia syncera & verissima.
Dei. Et in illa timere Deum, & in omni sapientia dispositio
a Hæreticorum.
legis. Et non est sapientia nequitiæ disciplina, & non est co-
gitatus bonus peccatorum prudentia. Est prudentiæ ne-
a Astutia hæreticorum omnibus bonis execrabilis est. Simplex. Vel deficit.
f quitia, & in ipsa execratio, & est insipiens qui minuitur
a Subtilitate mysteriorum.
g sapientia. Melior est homo qui minuitur sapientia, & de-
a Spirituali. b Potentes potenter tormenta patientur.
ficiens sensu in timore, quàm qui abundat sensu, & trans-
a Male operando. b Hæreticorum versutia arte diabolica instructa.
h greditur legem altissimi. Est solertia certa, & ipsa iniqua,

A a *Ne iteres verbum durum & nequam, &c.* Id est, post fletum nō committas quod iterum necesse sit flere. Ne defendas quod male locutus es. Et quod malitiosa mente concepisti, facto ne replices pessimo.

b *Amico & inimico.* Hortatur vt cautelam & discretionem habeamus: ne amico & inimico id est, catholico & hæretico nostra pandamus occulta, quia inimicus licet blandiatur, decipere tentat.

B c *Audisti verbum aduersus proximum, &c.* Non æqualiter stultum & sapientem cōmouet stultum verbum. Stultus enim perturbat sensum, vt gemitum doloris exprimat per actum nefandum: sed non conturbat iustū quicquid acciderit. Sed cauendum est illi qui de firmitate cordis confidit, ne memoriam retineat verbi duri.

d *Corripe amicum. ne forte, &c.* Corripere debemus amicos de-
C linquentes cum omni patientia, quia aliquādo per ignorā-
tiam,

1 tiā, aliquando per ne- D
2 gligentiam, aliquan-
3 do per inobedientiam
4 & contemptum pec-
5 cant, si forte cum di-
6 scretione correpti a-
7 8 gant pœnitentiam, &
9 in futuro habent dili-
10 gentiam & cautelam.
11 vnde: *Instruite huiusmo*
12 13 *di in spiritu lenitatis.* Gal. 6. a.
14 e *Est qui labitur lin-*
15 *gua sua.* Magna diffe-
16 17 rentia est inter eum
18 qui peccat per simpli
19 citatem vel ignoran-
20 tiam, & eum qui pec-
21 22 cat per malitiam. Po-
23 test enim fieri, vt quis
24 offendat in verbo,
25 quod tamen non pu-
26 27 tat esse malū: sed ma- E
28 gis peccat qui plenus
29 est dolo & nequitia.
30 f *Minuitur sa.* Myste
31 riorum intelligentia,
32 33 non tamen à manda-
34 torum Dei custodia.
35 Vnde sequitur.
36 37 g *Melior est qui mi-*
38 *nuitur sapientia, &c.*
39 Qui. s. timore Dei im
40 plet quod nouit. vn-
41 42 de: *Qui. n. ne scit volun-*
43 *tatem domini & non fa-*
44 *cit, vapulabit paucis:*
45 exiguo enim conce-
46 47 ditur misericordia.
48 h *Est solertia certa & ipsa iniqua, &c.* Incipit dare differentiam inter sanctos & hypocritas.

Peccatum per ignorantiam. & peccatum per malitiam differunt.

Luc. 12. f.

F

Est

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Ne iteres verbum.* id est, detractionis. 2 *Et durum.* id est, obiurgationis, siue fuerit à te dictum illud reiterando, siue ab alio illud referendo & propalādo. nam hęc est malorum multiplicatio. 3 *Et non mi.* in fama & virtute. Consequenter reprobat indiscretam locutionem de seipso, dicens.
4 *Amico, & inimico.* indifferenter. 5 *Noli narrare.* id est, secretum tuum. 6 *Et si est tibi delictum.* occultū. 7 *Noli denudare.* corā inimico maxime. 8 *Audiet enim te.* libenter.
9 *Et custodiet te.* id est, obseruabit verba tua ad capiendū te.
10 *Et quasi de. pec.* scilicet tuam, fraudulenter coram te excusans ipsum. 11 *Odiet te.* hoc enim non facit ex amore, sed odio. 12 *Et sic aderit ti.* vt magis possit mala tua cognoscere, & te per hoc subuertere. consequenter reprobat indiscretam locutionem de alio dicens. 13 *Audisti ver. aduersus pro. tuum? com.* id est, nunquam reueles, sed sit sepultum apud te. 14 *Fidens quoniam in te non di.* id est, quod talis celatio tibi malum non faciet. 15 *A facie ver. par. fa.* quia nō potest illud celare, & si ad horam celet, hoc est cum dolore, ideo subditur. 16 *Sagitta infixa femori canis.* quam nititur extrahere. 17 *Sic verbum in corde stu.* quia non quiescet donec propalauerit. 18 *Corripe amicum.* Hic cōsequenter cōmendat locutionem discretam. Et diuiditur in duas partes, quia primo inducit ad discretæ locutionis actum. secundo ostendit eius fructum sequenti ca. Prima adhuc in duas partes, scilicet in principalem & incidentalem, quæ incipit ibi. *Et non est sapientia.* Circa primum sciendū, quod locutio bona maxime locum habet in correctione fraterna. ideo dicit. *Corripe ami. ne for.* cum fecerit iniuriam.
19 *Non intellexerit.* id est, non cognouerit se malum fecisse. Et per tuam correctionem cognoscet & cauebit.
20 *Aut si fecerit.* scienter iniuriam, supple corripe eum, ne iterum addat facere, quia forte per te retraheretur.
21 *Corripe proximum.* ne forte cum iniuriā fecerit te sciente.
22 Non dixerit. id est, negauerit pertinaciter peccatū augmentando. 23 *Et si dixerit.* peccatum confitendo.
24 *Ne forte iteret.* A qua iteratione retraheretur tua correctione. 25 *Corripe amicum.* Non solum semel, sed pluries. Et subditur ratio. 26 *Sæpe enim fit commis.* scilicet peccati ex fragilitate humana.

27 Et

27 *Et non omni ver.* quod in malum dicitur, de proximo, quia frequenter defectus contingit in loquendo.
28 *Est qui labi.* id est, peccat.
29 *Lingua sua.* eo quòd situatur in lubrico.
30 *Sed non, &c.* id est, scienter & à proposito.
31 *Quis est enim qui non de. &c.* q. d. pauci sunt valde. Consequenter tangit ordinem fraternæ correctionis, dicens.
32 *Corripe proximum.* inter te & ipsum.
33 *Antequam commine.* i. iudici denunties ad puniendum.
34 *Et da locum, &c.* qui sic præcipit correctionem fieri, vt saluetur si fieri potest bono modo fama fratris.
35 *Quia om. sa. t. &c.* id est, à timore Dei procedit: nam est initium sapientiæ supra 1. cap.
36 *Et in illa.* scilicet sapientia.
37 *Timere Deum.* Quia sicut sapientia oritur à timore, ita docet amplius Deum timere. 38 *Et in omni sapi. dis. leg.* id est lex diuina disposita est à Deo in quo est omnis sapientia.
39 *Et non est sapi.* Hęc est pars incidētalis, in qua ponit tria incidentia. Primū est de sapientia ficta & falsa, eo quod partem immediate pręcedentem in vera sapientia terminauit. Dicit igitur. *Et non est sa.* vera.
40 *Nequitiæ disci.* qua quis caute scit facere malum: hoc enim modo bonum ad mala transferimus, vt dicitur 5. Metaphy. Sicut dicitur bonus latro, vel sapiens, qui caute facit latrocinium. Et eodem modo exponitur quod subditur. *Et non est cogita. bo. pecca. &c.* vsque ibi.
41 *Et est insipiens.* id est, simplex & parum sciens.
42 *Qui minuitur sapi.* modicum sciens de subtilibus, scit tñ sufficienter de pertinētibus ad salutē. ideo subditur de ipso.
43 *Melior est homo qui minuitur sapi.* i. subtilium cognitione.
44 *Et deficiens sensu.* id est, occultorum intellectu.
45 *In timore Dei.* id est, timens Deum timore filiali.
46 *Quam qui abundat sensu.* i. scripturarum intellectu.
47 *Et transgreditur le. al.* Et hic grauius punietur, Luc. 12. f. *Seruus qui cognouit voluntatem domini sui & non fecit vapulabit multis,* scilicet plagis.
48 *Est solertia certa, &c.* Est autem solertia secundum Philosophum subtilitas inueniendi mediū in non perspecto tēpore. Et si ordinetur ad conclusionem malam, est iniqua. Si autem ad bonam, sic est solertia bona. de qua subditur.

Solertia secundum Philosophum.

Et

a Prædicator verus. b Euangelij.

A & est qui emittit verbum certum, enarrans 1
Attendite à falsis prophetis qui veniunt ad vos in vestimentis ouium.
veritatem. Est qui nequiter humiliat se, & in- 2 3
teriora eius plena sunt do- 4
a De quibus dicitur: Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde.
lo, & est iustus qui se nimiũ 5
submittit à multa humili- 6 7
tate: & est iustus qui incli- 8 9
nat faciem, & fingit se non
videre quod ignoratũ est.
Et si ab imbecillitate virium vetetur peccare, 10
11 si inuenerit tempus malefaciendi, malefaciet. D
12 Ex visu cognoscitur vir, & b
ab occursu faciei cognosci-
tur sensatus. Amictus cor-
13 poris, & risus dentium, &
14 15 ingressus hominis enun-
16
a Hæreticorum, hypocritarum.
tiant de illo. Est correctio mendax in ira con-
17 a Hæreticorum qui errant in fide & in religione.
18 tumeliosi: & est iudicium, quod non probatur
19 20 esse bonum: & est tacens, & ipse est prudens.

a *Est & in.* Sic hæretici & hypocritæ ostendunt virtutum speciem, sed veritatẽ eius non habent: & vt peccãdi locum inuenerint, ostendunt quod in corde habebant.

b *Ex visu.* Exterioribus indicijs cognoscitur affectus animi. vnde, *Non est arbor bona, quæ facit fructus malos facit, &c. Et ex abundantia cordis os lo.* Luc. 6. Matth.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et est qui emittit.* solerter & promptè. 2 *Verbum certum.* ad conclusionem bonam, ideo subditur. 3 *Enarrans verita.* iustitiæ vitæ & doctrinæ. 4 *Est qui nequiter.* Hic ponitur secundum incidens de humilitate, quæ connectitur sapientię. Prouer. 11. a. *Vbi humilitas, ibi sapientia.* Et quia immediate locutus fuerat autor de sapientia vera & falsa, hic consequen-B ter idem facit de humilitate, dicens. *Est qui nequiter hu. se.* vt homines magis decipiat. 5 *Et est iu. qui se.* Id est, valde. 6 *Submittit à multa.* id est, abundanti. 7 *Humilitate.* qualis est iste, qui non solum submittit se superioribus & æqualibus, sed etiam inferioribus, sicut Christus submisit se Marię & Ioseph, Luc. 2. g. *Descendit cum eis, & venit Nazareth, & erat subditus illis.* 8 *Et est iustus,* ficte. 9 *Qui inclinat fa. &c.* qua si auertens oculos à muliere pulchra, quam tamen ardenter concupiscit, sed hoc ab alijs ignoratur, & de ipso subditur. 10 *Et si ab imbecil. virium vete. pec.* quia non habet opportunitatẽ. 11 *Si inue. tem. malefa.* sicut patet Daniel. 13. de duobus senibus, qui voluerunt cum Susanna concumbere, qua recusante conati sunt eam interficere. 12 *Ex visu cogno. vir, &c.* Hic ponitur tertium incidens, quia locutus est autor de hominibus veris & fictis, quo ad euidẽtiam & apparentiam virtutum. ideo consequenter ponit signa quibus frequenter cognoscitur conditio hominis intrinseca: dicens. *Ex visu cogno. vir, &c.* Cordis enim dispositio magis apparet in facie, in qua magis vigent omnes sensus, quam in alijs partibus: & potissime in oculis, qui citius immutantur à corde propter humiditatem complexionis, & ideo si in istis appareat magna maturitas & honestas, iudicatur homo sensatus, & ecõtrario. 13 *Amictus corporis.* id est, dissoluta vestis. E 14 *Et risus dentium.* id est, in quo apparent dentes, quod est leuitatis & fatuitatis signũ. 15 *Et ingressus hominis.* lasciuus & leuis. 16 *Enuntiant de illo.* fatuitatem eius ostendendo. Consequenter ponuntur signa veri zeli & falsi, cum dicitur. 17 *Est correptio mendax in ira contumeliosi.* qua aliquis dicit alteri vituperia sub specie zeli ipsum corrigendi. 18 *Et est iudicium.* quod non probatur esse bonum, imo malum. s. cum aliquis ex leuibus signis iudicat & dicit proximum suũ esse malum, quasi sub specie zeli iustitiæ. Iudicium enim tale est contra proximi charitatem. 19 *Et est tacens.* id est, non sic iudicans, nec dicens malum de proximo, donec habeatur certitudo. 20 *Et ipse est prudens.* tempus loquendi debitum expectans, &c.

CAP. XX.

a Modeste, patienter.

a Q Vam bonũ est arguere quam irasci, 1
a Instruendus est, non prohibendus qui confitetur in oratione, & laudat Deum in ope. e.
b & confitentẽ in oratione non pro- 2 3
hibere. cõcupiscentia spadonis de- 4
uirginauit iuuẽculã, sic qui facit per 5 6
vim iudicium iniquum. quam bo- 7 8
nũ est correptum manifestare pœni 9
Modestus & catholicus.
c tentiã: sic enim effugies voluntariũ peccatũ. Est tacens qui 10 11
a Deo & hominibus. b Hæreticus.
inuenitur sapiens, & est odibilis qui procax est ad loquen- 12
d dum. Est autem tacens non habens sensum loquelæ, & 13 14
a Frenanda est lingua, non insolubiliter liganda.
e est tacens sciens tempus apti temporis. Homo sapiens ta- 15 16 17
cebit vsque ad tempus, lasciuus autem & imprudens non 18
tempus seruant: stultus vero totum spiritum suum profert.

a *Quam bonum est.* Prohibuit iracundiam in iudicio, nunc hortatur vt correctionem magistri sequatur pœnitentia discipuli. Sic enim opprimitur volũtas peccãdi & impetratur venia delicti, vnde. *Qui acquiescit increpationibus, possessor est cordis.* Agenda sunt omnia patiẽter & discrete, quia ira viri iustitiam Dei non operatur, & doctrina omnis per patientiam dinoscitur. Prouer. 15. e. C Iaco. 1. c

b *Concupiscentia.* Probat exemplo, quòd bonũ sit non irasci: quia sicut cõcupiscẽtia spadonis maculat virginem, nec generat sobolem, ita violentia iniqui simulat iudicium, sed non seruat ęquitatis modũ.

c *Est tacens.* Hic laudatur modestus, & culpatur temerarius.

d *Est autem.* Exponit quam taciturnitatem laudet. Alij enim tacent, quia nesciunt loqui: alij autem quia sciunt esse tempus tacendi, & tempus loquendi. F

e *Homo sapiens tacebit vsque ad tẽpus, &c.* Prudentes moderantur sermones suos, &

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XX.

1 Q*Vam bonum est arguere.* Postquam autor induxit ad discretæ locutionis actum, hic cõsequenter ostendit ipsius fructum. Et quoniam opposita iuxta se posita magis elucescunt: ideo primo ostendit fructum locutionis discretæ, & damnum oppositum indiscretæ coniunctum. Secundo separatim, ibi; *Homo acharis.* Prima in tres: quia primo propositum ostendit in verbo correctionis, secundo in verbo eruditionis, ibi. *Est tacens.* tertio in verbo humanæ communicationis, ibi. *Sapiens in verbis.* Circa primum dicit. *Quam bonum est arguere.* dulciter & charitatiue delinquentem. Diuisio.
2 *Quam irasci.* ipsum arguendo indiscretè, nam per hoc impeditur fructus correctionis.
3 *Et confitentem.* humiliter peccata sua.
4 *In oratione.* vt sibi dimittantur à Deo.
5 *Non prohibere.* id est, ipsum ad hoc inducere: minus enim dicit, & plus signat.
6 *Concupiscentia spadonis deuirginauit iuuen.* polluens ipsam absque fructu prolis.
7 *Sic qui facit per vim iudicium iniquum.* id est, indiscretam correctionem & indebitam: quia maculat iustitiam absque fructu emendationis. Et quoniam non solum corripiens debet se discrete habere, sed etiam correptus, subditur.
8 *Quam bonum est correptum manifestare pœnitentiam.* id est, ostendere, quod sit vere pœnitens verbo & facto.
9 *Sic enim.* id est, si sic feceris.
10 *Effugies voluntarium peccatum.* id est, quodlibet actuale peccatum: originale namque est voluntarium, nisi voluntate primorum parentum.
11 *Est tacens.* Hic consequenter ostẽdit propositũ in verbo doctrinæ, dicens: *Est tacens.* à doctrina vsq; ad tps cõueniẽs.
12 *Qui inuenitur sapiens.* nam dicitur Eccl. 3. a. *Tempus tacendi, & tempus loquendi.*
13 *Et est odibilis.* Deo & hominibus.
14 *Qui procax est ad lo.* præueniens tempus debitum, & sic facit scandalum.
15 *Est autem tacens, non habens sensum loquelæ.* & talis licet ex defectu sensus non sit cõmendabilis, tamen ex hoc quod tacet, ne loquendo deficiat, est laudabilis.
16 *Et est tacens.* ad horam.
17 *Sciens tempus apti tempo.* id est, tempus aptum ad dicendum, ideo subditur.
18 *Homo sapiens tace. vsque, &c.* vt patet ex dictis.

Qui

A a *Est qui multa re i-mat, &c.* Qui scilicet per cōfessionem humilitatis ab omni reatu soluitur.
b *Et restituens ea.* Quando in locum vitiorum surrogat multiplicem numerum virtutum. *Vt vbi abundauit delictum, superabundet gratia.*
c *Oculi enim illius septemplices sunt, &c.* Id est, intentio, scilicet varijs nequitijs maculata, semper ad nocendum parata. Septenarius enim
B vniuersitatem significat.
d *Hodie fœneratur quis, & cras expetit, &c.* Instabilitatem hæreticorum ostendit: quia sensum sui erroris violenter ab auditoribus extorquent, & ideo odibiles sunt Deo & hominibus. Vel, qui de eleemosyna in præsenti retributionem quærit, odibilem se facit. vnde: *Voca pauperes & debiles, cæcos, claudos,*
C *& beatus eris: quia non habent retribuere tibi. Retribuetur autem tibi in*

a Hæreticus qui dolosis verbis velat malitiam suam.
† seruabunt tempus. Qui multis vtitur verbis, lædet animam 1
a Magisterij dignitatem. b A Deo & ab hominibus. 2
suam: & qui potestatem sibi assumit iniuste, odietur. Est pro- 3
a Sub cuius lingua labor & dolor.
cessio in malis viro indisciplinato, & est inuentio in detri- 4
a Quod sit pro humana laude scilicet. 5
b Eleemosyna scilicet pro Dei amore, & desiderio æternæ patriæ, cui hic meritorum tribuitur honor, & in futuro gloria temporalis.
mentum. Est datum quod non est vtile, & est datum cuius 6
a Qui se exaltat, humiliabitur. 7
retributio duplex. Est propter gloriam minoratio: & est qui 8 9
a Et qui se humiliat, exaltabitur.
a ab humilitate, leuabit caput. Est qui multa redimat modico 10
a Doctor catholicus. b Doctrinæ scilicet. 11
b pretio, & restituens ea in septuplum. Sapiens in verbis seip- 12
a Quia in scripturis veritatem sequitur. 13
b Dogmata. c Hæreticorum. Sicut aqua inutilis.
sum amabilem facit: gratiæ autem † fatuorum effundentur. 14 15
a Doctrina hæreticorum. Alias datum.
c Datus insipientis non erit vtilis tibi: oculi enim illius se- 16
a Iudicia veritatis. b Hæreticus. 17
c Quia plurima erroris improperia effundet.
ptemplices sunt. Exigua dabit, & multa improperabit: & 18 19
d apertio oris illius inflammatio est. Hodie † fœneratur quis, & 20
e cras expetit: & odibilis est homo huiusmodi. Fatuo non erit 21 22
a Verus qui secundum Deum. b Qui communicant scilicet doctrinæ hæreticorum. 23
amicus, & non erit † gratia in bonis illius. Qui enim edunt 24
a Mendaces. Doctrinæ hæreticorum.
f panem illius, falsæ linguæ sunt. Quoties & quanti irride- 25 26
bunt eum? Neque enim quod habendum erat, directo 27 28
sensu distribuit: similiter & quod non erat habendum. 29 30
g Lapsus falsæ linguæ, quasi qui in pauimento cadens, 31 32
h sic casus malorum festinanter venient. Homo † acharis 33 34

in resurrectione iustorum. D
e *Fatuo non erit amicus, & non erit gratia in bonis illius, &c.* Qui laboris præmiū in vita hac quærit, vel hæreticus qui gloriam humanam appetit.
f *Quoties & quanti irridebunt eum? Neque enim quod habendum, &c.* Detestabilis est cœtus hæreticorum, quia scripturam Dei prauo sensu interpretantur, & expositionem suam inique prædicant. † impiorum. E
g *Lapsus falsæ linguæ, quasi qui in pauimento cadens, &c.* Sicut in planicie pauimenti, vbi offendicula non sunt, frustra quis cadit: sic hæreticorū sensus propria nequitia excæcatus, in semita veritatis quæ aperta est, casum inuenit. † fœnerat.
h *Homo acharis quasi fabula, &c.* Sine gratia spiritussancti, vel amarus, quia amarū & noxium sensum ingerit auditoribus. † sine gratia. F

Fatui

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Qui multis vtitur verbis.* id est, superfluis & inanibus.
2 *Lædet animam suam, &c.* nam in multiloquio non deerit peccatum, Prouerb. 10. c.
3 *Et qui potestatem.* docendi vel corrigendi.
4 *Sibi assumit.* iniuste.
5 *Odietur* à Deo & hominibus.
6 *Est processio in malis.* quoniam immediate mentionem fecit de assumente sibi potestatem iniuste, in quo male procedit: ideo huius occasione tractat de processu in malis dicēs. *Est processio in malis.* de malo in peius, sicut in bonis de virtute in virtutem fit processus.
7 *Viro indisciplinato, &c.* Hic enim prius vult esse magister quam discipulus.
8 *Et est inuentio.* quia talis nititur inuenire noua.
9 *In detrimentum.* sui & aliorum, quia communiter sunt erronea quæ inuenit. Et sicut male processit docendo, sic & sua dispensando. ideo subditur.
10 *Est datum quod non est vtile.* quia caret debitis circunstantijs, & repletur malis, vt quia fit propter vanam gloriam vel aliam prauam intentionem, & huiusmodi.
11 *Et est datum.* sapientis per oppositum.
12 *Cuius retributio est duplex.* scilicet augmentum gratiæ in præsenti, & donum gloriæ in futuro.
13 *Est propter gloriam.* assumentis sibi indebito potestatem.
14 *Minoratio.* quia communiter deijcitur a statu suo.
15 *Et est.* sapiens.
16 *Qui ab humilitate leuabit caput.* meritorie, & ab alijs sublimatur effectiuè, quia sicut dicitur Hebr. 5. *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo.*
17 *Est qui multa redimat.* scilicet peccata.
18 *Modico pretio.* id est, parua pœnitentia respectu peccatorum, quæ merebantur pęnam ęternam, sed pęnitentia commutat eam in temporalem.
19 *Et restituens ea in septuplum.* id est, multipliciter. vel septuplum, id est, in septenarium gratiarum spiritussancti, nam vbi abundauit delictum, aliquando superabundat gratia.
20 *Sapiens in verbis seipsum amabilem facit.* Hic ponitur fructus locutionis discretæ, & damnum indiscretæ in verbo communicationis humanæ, cum dicitur: *Sapiens in verbis seipsum amabilem facit.* quia cauet dicere odiosa, & studet proferre Deo & hominibus gratiosa.
21 *Gratiæ autem fatuorum effundentur.* per indiscretam locutionem: per quam Deo & hominibus odiosi redduntur, licet aliquas gratias gratis datas habeant, vt robur corporis, decorem, & nobilitatem generis, & huiusmodi.
22 *Datus insipientis non erit vtilis tibi.* recipienti. Et subditur ratio.
23 *Oculi enim illius septemplices sunt.* id est, eius intentio est multiplex & varia: propter quod ex paruo dono ad vanitates & alia mala vult habere plura obsequia. Vel, dicet recipienti improperia, ideo subditur.
24 *Exigua dabit, & multa improperabit: & apertio, &c.* Et sicut male dat, ita male accommodat. ideo subditur.
25 *Hodie fœneratur quis.* accommodando proximo.
26 *Et cras expetit debitum, &c.* & cum iurgio. ideo subditur. *Et odibilis, &c.*
27 *Et non erit gratia in bonis illius.* quia non communicat ea gratiose, sed magis odiose modo dicto.
28 *Qui enim edunt panem illius.* consumendo bona eius.
29 *Falsæ linguæ sunt.* id est, homines adulatores eius stultitiam commendantes.
30 *Quoties & quanti irridebunt, &c.* quasi dicat, omnes sapientes & boni.
31 *Neque enim quod habendum erat, directo sensu distribuit, &c.* id est, sua male distribuit, & aliena, quæ rapit. Et quia tales adulatores puniuntur. ideo subditur.
32 *Lapsus falsæ linguæ, quasi qui in pauimento cadens.* Grauius enim læditur propter pauimenti duritiam: quam si caderet super mollem terram.
33 *Sic casus malorum festinanter venient.* id est, ex improuiso, sicut lubricans cadit in pauimento.
34 *Homo acharis.* Hic ponitur fructus locutionis discretę, & damnum indiscretę, separatim. Et primo damnum indiscretę, secundo fructus discretę, ibi. *Sapiens in verbis.* Prima in duas. nam primo ponitur damnum indiscretę locutionis in docēdo. secūdo fatuę in promittendo, ibi. *Est qui præ confusione.* Prima in duas: quia primo facit propositum, secundo remouet quoddam erroneum dictum ibi. *Est qui vetatur.* Circa primum dicitur. *Homo acharis.* i. sine gratia Dei & hominis.

Quasi

a *Fatui reprobabitur parabola, &c.* Iudæi, qui adhuc putant esse necessarias legis obseruantias. Vel philosophi, qui humana ratione æstimant se omnia posse comprehendere. Vel hæretici, qui sophisticis argumentis nituntur euertere veritatem euangelij.

† imprudenti petitione.

b *Est qui vetatur.* Reprehensa fallitate hæreticorum, intentionem prauæ voluntatis vituperat. Sunt enim qui cum non possunt actu peccare, nolunt in voluntate quiescere.

† Prouer. 13. b & 28. c

c *Est qui perdet animam suam.* Qui timens huius mundi potestatem non audet profiteri euangelij veritatem. vnde, *Qui erubuerit me & meos sermones, hunc erubescet filius hominis.*

† Exod. 23. a Deut. 16. d Luc. 9. d

d *Est qui præ confusione, & ab imprudentia, &c.* Sunt qui plura promittunt & pauca reddunt, & eos quibus mentiendo promittunt, inimicos sibi faciunt.

e *Potior est fur.* Non excusat furem, sed eius comparatione ingrauat mentiendi assiduitatem. Mystice autem fures, sunt Iudæi, quibus dicitur. *Qui prædicas non furandum, furaris.* Hæretici vero mendaces qui peiores sunt, quia post perceptam baptismi gratiam ad vomitum redierunt & spiritu gratiæ contumeliam fecerunt.

Mystic. Rom. 2

f *Sapiens in verbis, &c.* Quia sapientiam mentis demonstrat in bene dictis. vnde: *Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum.*

Matth.

g *Sapientia absconsa.* Nulla est vtilitas thesauri, qui absconditus est & non scitur, & sapientiæ sine discretione absconsæ.

† correctiones

(a Doctrina hæreticorum. vnde: Ineptias & aniles fabulas deuita.)
quasi fabula vana, & in ore indisciplinatorum assidua erit. Ex 1 2
(a Argumentatio falsa.)
a ore fatui reprobabitur parabola: non enim dicit illam in tem- 3
b pore suo. Est qui vetatur præ inopia peccare, & in requie sua 4 5
(a Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.) 6
c stimulabitur. Est qui perdet animam suam præ confusione, & 7 8
ab † imprudentia personæ perdet eam: personæ autem acce- 9
d ptione perdet se. Est qui præ confusione promittit amico, & 10 11
(a Inter maxima vitia mendacium numeratur. vnde: Os quod mentitur, occidit animam.) 12
lucratus est eum inimicum gratis. Opprobrium nequam in 13
homine mendacium, & in ore indisciplinatorum assidue erit. 14 15 16
(a Non laudat furem.)
e Potior fur, quàm assiduitas viri mendacis: perditionem autem 17
ambo hæreditabunt. Mores hominum mendacium sine ho- 18 19
(Cælesti. — a Perpetuo in æternum confundentur.)
f nore, & confusio illorum cum ipsis sine intermissione. Sapiens 20
(Alias cit. — a Discipulus obediens.)
in verbis producet seipsum, & homo prudens placebit ma- 21
(a Sanctis doctoribus. b Euangelico vomere. c Carnem scilicet. d Fructus iustitiæ. e Virtutum.)
gnatis. † Qui operatur terram suam inaltabit aceruum frugú: 22
(Opera iusta. — a Bonus discipulus.)
& qui operatur iustitiam, ipse exaltabitur: qui vero placet ma- 23
(a Doctoribus. b Admonitione correptus. c Ne veritatem videant.)
gnatis, effugiet iniquitatem. † Exenia & dona excæcant ocu- 24
(a Amatori licet pecuniæ qui dicenda quasi mutus tacet.)
los iudicum, & quasi mutus in ore auertit † correptiones eo- 25
g rum. Sapientia absconsa, & thesaurus inuisus: quæ vtilitas in 26
(a Ne proferens eam peccet. — Qui prædicando potest prodesse.)
vtrisque? Melior est qui celat insipientiam suam, quàm homo 27
qui abscondit sapientiam suam. 28

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quasi fabula vana in ore indisciplinatorum assidua, &c.* nam indisciplinati in fabulis vanis sunt assueti.

2 *Erit, &c.* scilicet homo acharis. nam de ipso fit derisio & fabulatio communis, etiamsi aliquando dicat bona. ideo subditur.

3 *Ex ore fatui reprobabitur parabola, &c.* id est, sententia vera & magna. Et subditur ratio.

4 *Non enim dicit illam in tempore suo, &c.* id est, tempore congruo, sed inepto.

5 *Est qui vetatur, &c.* Quia locutus fuit autor de peccato oris, hic consequenter remouet errorem circa peccatum cordis. Dixerunt enim aliqui (quorum Iosephus fuit vnus, vt patet. 12. libro antiquitatis Iudaicæ) quod actus interior cordis non est peccatum, nisi exeat aliqualiter in opere. Quod manifeste patet falsum: quia actus exterior non habet rationem peccati, nisi quia procedit ab actu interiori. Peccatum enim sic est voluntarium, quod si non est voluntarium non est peccatum, propter quod hunc errorem remouet dicés. *Est qui vetatur.* id est, prohibetur peccare.

An actus interiores cordis sint peccatum

6 *Præ inopia.* sicut pauper, qui nō potest exercere vsuram, licet velit propter inopiam rerum. Similiter debilis & infirmus non potest exercere rapinas & homicidia propter inopiam virium, quamuis faceret hoc libenter.

7 *Et in requie sua.* id est, in cessatione à malo.

8 *Stimulabitur.* id est, amaricabitur, eo quod malitiam suam ducere non præualet ad effectum, propter quod talis voluntas mala pro facto malo reputatur. Et quia talis exit in opus malum quando potest, subditur.

9 *Est qui perdet animam suam præ confusione.* id est, præ timore confusionis, si appareat pauper, propter quod ad latrocinia conuertitur.

10 *Et ab imprudentia personæ perdet eam.* id est, a persuasione mali hoīs, cui de facili assentit in latrocinijs. ideo subditur.

11 *Personæ autem acceptione,* id est, acceptando persuasionem iniquæ personæ.

12 *Perdet se.* quantum ad animam per peccatum mortale, & quātū ad corpus frequēter suspensione vel decapitatione.

13 *Est qui præ confusione,* Hic ponitur damnum indiscretæ locutionis in promittēdo, cum dicitur. *Est qui præ confusione.* i. timens verecundia innotari de impotentia vel auaritia.

14 *Promittit amico.* quod non potest soluere.

15 *Et lucratus est eum inimicum gratis.* i. sine causa rationabili promittendo. Dicitur enim vulgariter. Qui promittit, & nō soluit, cor amici sui sibi tollit. Et quoniam in promittendo commisit mendacium, sciens q soluere nō poterat, subdit.

16 *Opprobrium nequā in ho. men.* qn̄ procedit ex libidine mētiendi, quod propriū est hominis indisciplinati. ideo subdit.

17 *Et in ore indisciplinatorum assidue erit. Potior fur, &c.* id est, minus malus.

18 *Quam assiduitas viri mendacis, &c.* i. quam homo assuetus mendacijs. Talis. n. frequēter dicit mendaciū pernitiosum, quod est aliqn̄ grauius quàm furtum: vt quando per mendacium alterius denigratur fama, quanto melius est nomen bonum, quam res possessa, quæ tollitur per furtum.

19 *Mores homi. men. sine ho.* quia magis digni sunt confusione. ideo subditur. *Et confusio il.*

20 *Sapiens in ver. produ. seipsum.* Hic consequenter ponitur fructus locutionis discretæ, cum dicitur. *Sapiens in ver. produ. &c.* id est, manifestabit sapientiam suam.

21 *Et homo pru. pla.* sicut patet de Ioseph Gen. 41. qui pp prudentiam suam placuit Pharaoni. Et de Daniele, Dani. 2. qui propter sapientiam suam placuit Nabuchodonosor regi. Et quia tales propter suam iustitiam exaltantur, subditur.

22 *Qui operatur terram suam inalta. aceruum frugum, &c.* Sicut enim talis augmentat fruges, sic operanti iustitiam crescunt honores: & hoc patet de Ioseph & Daniele, qui fuerunt valde exaltati: vnus in Aegypto, alter in Babylone.

23 *Qui vero placet magnatis.* dicto modo scilicet propter suā iustitiam & sapientiam.

24 *Effugiet iniquita.* quia non accipiet dona ad subuertendum iustitiam, de quibus subditur: Exenia & dona, &c.

25 *Et quasi mutus in ore auertit correctiones eorum.* Est autem mutus quædam species ranæ, quæ proiecta in os canis facit eum tacentem, & non potentem latrare, sic exenium datū pro subuersione iustitiæ facit iudicem tacere, & à punitione mali cessare. Et quia dictum est, quod sapiens in verbis manifestat sapientiam suam. ideo subditur.

Mutus.

26 *Sapientia absconsa, & thesaurus inuisus, quæ vtilitas in vtrisque?* q. d. nulla. & hoc est verum quātum ad vtilitatem aliorum, sed non quantum ad propriam. Thesaurus enim inuisus nec sibi nec alijs valet, sed sapientia absconsa valet habenti quantum ad actus vitæ contemplatiuæ, licet non valeat alijs per opera vitæ actiuæ.

27 *Melior est qui ce. insi. su.* quia præcauet sibi à confusione.

28 *Quam homo qui abscon. sa. su.* tempore quo manifestanda est per doctrinam vel per iustitiam. Talis enim abscondit in terra talentum domini sui, quod per ipsum debebat multiplicari, secundum quod dicitur Mat. 25. propter quod ibidem dicitur seruus piger & malus.

CAP.

CAP. XXI.

A a Fili peccasti, non adiicias iterum: sed & de pristinis deprecare, vt tibi dimittantur. Consilium dat, cum peccamus. (*Non est enim qui faciat bonum, & non peccet*) ne iterum peccemus: sed de preteritis pœnitentiam agamus deprecantes, vt nobis dimittantur.

✱ Augustinus. In eis qui regenerantur in Christo, cum remissionem accipiunt prorsus omnium peccatorum, vtique necesse est vt reatus etiam huius licet adhuc manentis concupiscentiæ remittatur, vt in peccatum non imputetur. Nam sicut eorum peccatorum quę manere non possunt, quoniam cum fiunt, prætereunt, reatus tamen manet, & nisi remittatur, in æternum manebit, sic illius concupiscentiæ, quando remittitur, reatus aufertur. Hoc est enim non habere peccatum, reum non esse peccati. Nam si quisquam, verbi gratia, fecerit adulterium, etiamsi nunquam deinceps faciat, reus est adulterij, donec reatus ipsius indulgentia remittatur. Habet ergo peccatum, quamuis illud quod admisit iam non sit, quia cum tempore quo factum est præterijt. Nam si à peccando desistere, hoc esset non habere peccatum, sufficeret, vt hoc nos moneret scriptura. *Fili peccasti, non adijcias iterum*: non autem sufficit, sed addidit, *& de pristinis deprecare vt tibi remittantur.* Manent ergo, nisi remittantur. Sed quomodo manent, si præterita sunt, nisi quia præterierunt actu, manent reatu?

b *Colubri.* Diaboli, qui semper colit vmbras peccati, & regnat in filijs tenebrarum.

c *Dentes leonis dentes eius, &c. Aduersarius noster diabolus, tanquam leo rugiens, circumit quærens quem deuo.* (1. Pet. 5.)

CAP. XXI.

a Fili peccasti, non adiicias iterum: sed & 1 2
(a Dei misericordiam.)
de pristinis deprecare, vt tibi dimittan- 3
b tur. Quasi à facie colubri fuge peccata: 4 5
(a Consentiendo suggestionibus diaboli. b In infernum.)
c & si accesseris ad illa, suscipient te. Dē- 6
(a Suggestiones. b Peccare facientes.)
tes leonis dentes eius, interficientes 7 8
(a Quia corpori & animæ nocet, vtrunque etenim pro iniquitate damnabitur.)
animas hominum. quasi rhomphæa bis acuta † omnis ini- 9
(a Quia supplicium æternum. b Alia translatio: Cataplectatio, id est, conuitium.) 10
d quitas, plagæ illius non est sanitas. Obiurgatio & iniuriæ 11 12
† annullabunt substantiam, & domus quæ nimis locuples 13
est † annullabitur superbia, sic substantia superbi eradicabi- 14 15
(a Desiderium pauperis exaudiuit dominus. Iudicis. b Pauperis.)
e tur. Deprecatio pauperis ex ore vsque ad aures perueniet, 16 17
(a Pro peccatis.)
f & iudicium festinato adueniet illi. qui odit correptio- 18
nem, vestigium est peccatoris: & qui timet Deum, con- 19 20
(a Id est, cor suum conuertit ad intelligenda præcepta Dei.) 21
g uertetur ad cor suum. Notus à longe potens lingua audaci, 22
(a Id est, fidelis diligenter obseruat, ne cadat in errorem eius.) 23
h & sensatus scit labi se ab ipso. Qui ædificat domum suam 24 25
impendiis alienis, quasi qui colligit lapides suos in hye- 26
(a Vilitatem peccatorum, & velocem signat interitum.) 27
me. Stupa collecta synagoga peccantium, & consumma- 28 29
i tio illorum flamma ignis. Via peccantium complantata 30 31

d *Obiurgato & iniuriæ annullabunt, &c.* Rabbanus. Concordia minimæ res crescunt, discordia maximę dilabuntur. (Salustius.) Allegorice vero: Hæreticorum constructio (Allegorice.) varijs argumentis innitens annullabitur, quia veritatem fidei & vnitatem pacis abominatur.

e *Deprecatio pauperis, &c.* Quia iudicabit Deus impios qui affligunt sanctos. († hominis. E)

f *Correptionem.* Id est, iudicium sui peccati, quia mentem suam indurauit, ne obediret veritati.

g *Notus à longe.* Manifestatur præsumptio hæretica in lingua temeraria, quę loquitur aduersus Deū iniquitatem.

h *Qui ædificat domum suam impendijs alienis, quasi qui colligit lapides suos, &c.* Hereticum significat qui scripturę testimonia à prauo sensu aliena, ad confirmationem sui erroris congregat. Sed vindicta vltionis iustæ dissoluetur duritia nefandæ actionis, vel tropologice. (Tropolog.) Auarum raptorem, qui ex alienis rebus auget diuitias, & vacuus omnibus bonis in die iudicii pro iniquitate sua punieť. F

i *Via pec.* Ideo velox malorum interitus, quia via. i. vita illorum plena est doloribus, & duris peccatorum operibus.

Non

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XXI.

Fili peccasti. Supra detestatus est autor peccatorum originem, hic consequēter detestatur eorum multitudinem. Nam humanum est peccare, sed diabolicum est in peccato perseuerare. Primo igitur detestatur hoc de omnibus peccatis in generali. Secundo de aliquibus in speciali ibi. *Obiurgatio.* Circa primum dicitur.

1 *Fili peccasti.* humana fragilitate.
2 *Non adiicias iterum.* addendo peccatum peccato.
3 *Sed & de pristinis depreca. &c.* per te & per alios.
4 *Quasi à facie colubri fuge peccata.* quæ statim intoxicant animam, sicut coluber sibi appropinquantem.
5 *Et si accesseris ad illa.* per consensum.
6 *Suscipient te.* inuoluendo & ligando per actum & consuetudinem.
7 *Dentes leonis dentes eius.* nam deuorat totaliter bonum gratiæ, & diminuit bonum naturæ.
8 *Quasi romphæa bis acuta.* quia lædit animam & corpus, & lędit etiam in præsenti subtrahendo gratiam, & in futuro per gehennæ pœnam quæ est interminabilis. propter quod subditur. *Plaga illius non est sanitas.*
9 *Obiurgatio.* Hic consequenter detestatur peccata in speciali, & primo peccatum superbiæ, quod est aliorum initiū, vt dictum est supra 10. cap. Dicit igitur. *Obiurgatio.* in verbis.
10 *Et iniuriæ.* in factis.
11 *Annullabunt substan.* id est, diuitias temporales: nam ista frequenter puniuntur pœna pecuniaria, & etiam spirituales, quæ annihilantur per vitia. Et quoniam iniuriæ procedunt ex superbia, sequitur.
12 *Et domus quæ ni. locu. est.* Et patet ex dictis sententia. & subditur dictorum causa, cum dicitur.
13 *Deprecatio au.* iniuriati verbis & factis superbi.
14 *Ex ore.* suo.
15 *Vsque ad aures.* Dei.
16 *Perueniet.* id est, exaudietur.
17 *Et iudicium.* id est, vindicatio.
18 *Festinato adueniet illi.* per deiectionem superbi.
19 *Qui odit correptionem.* qualis est superbus.
20 *Vestigium est peccatoris.* id est, imitator diaboli, qui dicitur peccator antonomastice, tum quia peccauit primo, tum quia obstinatus est in peccato.
21 *Et qui timet Deum, conuertetur ad cor suum.* correptionem recipiendo à peccatis cauendo.
22 *Notus à longe potens lingua audaci.* Potens hic accipitur pro superbo, qui magna æstimat de seipso. Et iste cognoscitur à longe per linguam audacem, nam alte loquitur & superbe.
23 *Et sensa. scit la.* prudenter eius consortium euitando.
24 *Qui ædificat.* Hic in speciali detestatur vitium auaritiæ. (Diuisio.) Et diuiditur in duas partes, quia primo facit propositum. Secundo declarat quoddam dictum, ibi: *Non erudietur.* Circa primum dicitur. *Qui ædifi. do. suam impen. ali.* id est, expensis per rapinam collectis.
25 *Quasi qui col. la. suos.* in ædificio, adinuicem cōponendo.
26 *In hyeme.* nam ædificium tale nō est stabile, nec similiter domus per rapinam ædificata. Et quia pœna correspondet peccato, subditur.
27 *Stupa collecta.* ad incendium apta.
28 *Synagoga peccantium.* id est, raptorum.
29 *Et consummatio illorum.* id est, consummata, & vltima illorum pœna.
30 *Flamma ignis.* infernalis, sicut in præsenti arserunt flamma cupiditatis. propter quod subditur.
31 *Via peccantium complantata lapidibus.* nam etiam in præsenti affliguntur malis pluribus. propter quod in eorum persona dicitur, Sapien. 5. b. *Lassati sumus in via iniquitatis & perditionis: ambulauimus vias difficiles, &c.*

15 Vs- Et

a *Non erudietur, qui non est sapiens in bono.* His sententiis confundit errorem hæreticorum, quia sensus quem habent in scripturis, non est dicendus, vbi abundat nequitia & dolus: quia Deus creauit hominem rectum, & ipse immiscuit se infinitis quæstionibus.

A

b *Displicebit illi, & proijciet illud post dorsum suum, &c.* Vnde: *Filii huius seculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt.*

† Infra 33. a

Luc. 16. b

† versutus.

c *Narratio fatui quasi sarcina in via, &c.*

B

✱ Ambrosius. Perit in vacua spe qui putat quod suum crimen abscondat: fabula est istud non veritas. Denique fabula peccantium otiosa, non habens fructum sed gemitum. *Narratio enim fatui sarcina in via.* Quid enim aliud est peccatum nisi sarcina? quæ huius sæculi onerat viatorem graui depressum fasce delicti, qui si nollet oneri subiacere, debuit audire dicentem. *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam.* Quid autem ærumnosius, cum ipso lectus ad communem quietem datus, graue vulnus infligat? Tunc enim solemus quę fecimus recordari, tunc factorum suorum stimulis compungitur interior conscientia, &c.

Ambros. de interpellatione Iob lib. 1. c. 3.

† finalut.

Matth. 11.

C

D

d *Compedes in pedibus stulto doctrinæ, &c.* Quia gressibus eorum quibus incedunt ruina iniquitatis contradicit, actiones eorum damnando reprehendit.

e *Fatuus in risu exaltat vocem suam, vir autem, &c.* Cœtus hæreticorum plausibili operatione per rhetoricam artem docendo quęrit auditorum fauorem. Sancti vero doctores iucunditatem locutionis sic intermiscent prædicationi, vt non recedant à tramite veritatis.

f *Pes fatui facilis in domum, &c.* Quia hæretici auctorum suorum sectam in domicilio scriptorum suorum latitantem student imitari.

E

F

Ideo. a Legentia. b Reseruabitur ab illa.

lapidibus, & in † finem illorum inferi & tenebræ & pœnæ. 1 2

a Voluntas scilicet quam in timore Dei habuit. b Agnitione deitatis remunerabitur.

Qui custodierit iustitiam, continebit sensum eius: consum- 3 4

a matio timoris Dei, sapientia & sensus. Non erudietur, qui 5 6

non est sapiens in bono. Est autem insipientia quæ abundat 7 8

a Alias abundat.

in malo: & non est sensus, vbi est amaritudo. Scientia sapien- 9 10 11

a Doctrina & virtutibus. vnde: Qui biberit aquam quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ sa. in vi. æ.

tis tanquam inundatio abundabit, & consilium illius sicut 12 13

a Hæretici. b Malitiæ stimulis vndique perforatum.

fons vitæ permanet. † Cor fatui quasi vas confractum, & 14 15 16

a Spiritussanctus disciplinæ effugiet fictum.

omnem sapientiam non tenebit. Verbum sapiens quodcun- 17

a Humilis qui sapientiam amat.

que audierit † scius laudabit, & ad se adijciet: † audiuit lu- 18 19 20

a Voluptatis amator. b Contemnet implere.

b xuriosus, & displicebit illi, & proijciet illud post † dorsum 21

a Prædicatio. b Hæretici. c Onerosa transeuntibus scilicet viam huius seculi. d Verbis.

c suum. Narratio fatui quasi sarcina in via. Nam in labiis sen- 22 23

a Catholici. b Sana prædicatio. c Doctrina. d Catholici prædicatoris. e Populo Dei.

sati inuenietur gratia. Os prudentis quæritur in ecclesia, & 24 25

a Deuoti auditores, vt intelligant scilicet & impleant. b Hæreticorum synagoga, vbi catholici sensus spernitur sapientia.

verba illius cogitabunt in cordibus suis. Tanquam domus 26

a Quia multiplici errore inuoluta.

exterminata, sic fatuo sapientia & scientia: insensati inenar- 27 28

d rabilia verba. Compedes in pedibus, stulto doctrina, & quasi 29

a Modestia in omnibus seruanda.

e vincula manuum, super manum † dexteram. Fatuus in ri-

su † exaltat vocem suam, vir autem sapiens vix tacite ride-

a Cum prædicatio diuina illustratur sapientia.

bit. Ornamentum aureum prudenti doctrina, & quasi bra- 30 13 32

a Cum totam vitam circundat disciplina.

f chiale in brachio dextro. Pes fatui facilis in domum pro- 33

a Catholicus. b Sequi scilicet errorem superbientis.

ximi, & homo peritus confundetur à persona potentis. 34

† au scius

† ter

† de

Stul.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et in finem il. in.* Dicitur in plurali, eo quod plura loca sunt ibi.

2 *Et tenebræ.* interiores & exteriores.

3 *Et pœnæ, &c.* s. pœna sensus & pœna dãni. Et quia rapinæ de qua dictũ est, opponitur iustitia ad proximũ, & timor ad Deum, ideo de ipsis subdit, vt magis propositum elucescat.

4 *Qui custo. iu. &c.* ad proximum.

5 *Continebit sensum eius, &c.* id est, firmiter tenebit iustitiæ dictamen in suis operibus.

6 *Consummatio ti. Dei.* id est, perfectio, cuius initium est Dei timor.

7 *Sapientia, &c.* per quam homo bene disponitur ad Deũ.

8 *Et sensus.* per quem bene disponitur ad proximum modo dicto. Rabanus autem hic incipit versum. *Sensus eius non erudietur, &c.* Et planior est litera.

9 *Non erudietur.* Hic declarat quoddam dictũ. Dixit enim ante immediate, quod sapientia est consummatio timoris Dei: ideo declarat de qua sapientia intelligit. Nam quædã est sapientia terrena, animalis & diabolica. Iaco. 3. d. & de illa non intelligit. ideo dicit. *Non erudie. qui non est sa. in bo. sed in malo.* De qua sapientia subditur.

10 *Est au. insipien. quæ abun. in ma.* quæ magis proprie astutia serpentina dicitur: quæ media reperit ad malam conclusionem: qualis est sapientia iudicum & aduocatorum iniquorum. Et tales homines non recipiunt eruditionem, quia reputant prædicatores idiotas & simplices, & sic eorum monita vilipendunt. 11 *Et non est sen.* bonus.

12 *Vbi est amaritu.* conscientiæ remordentis, sicut in prædictis. Nam synderesis, quæ non totaliter extinguitur in præsenti, remurmurat malo saltem aliquando.

13 *Scien. sapien.* i. sapientia, quæ de sursum est, Iaco. 3. d. de qua intellexit quod sit consummatio timoris Dei.

14 *Tanquam inun. abun.* quia perficit proprium subiectũ per verã notitiam, & redundat ad alios per sanam doctrinam.

15 *Et consil um illius.* in agendis bonis.

16 *Sicut fons vi. per.* id est, sicut fons viuus qui non desiccatur ardore temporis, sic nec cõsilium bonum sapientis propter ardorem cupiditatis.

17 *Cor. fa.* Hic detestatur vitium incontinentiæ, di. *Cor. fa.* hic non accipitur fatuitas ex defectu naturalis industriæ, sed morum & vitæ bonæ.

18 *Quasi vas confractum.* fractura vitiorum.

19 *Et omnem sapientiam non tenebit.* id est, nullam: nam omnis non, & nullus æquipollent. Et accipitur hic sapientia pro bono gratiæ & moris.

20 *Verbũ sapiens quodcunq; audierit scius, &c.* ad bonũ promis.

21 *Laudabit, & ad se adiiciet.* id est, corde retinens & opere implens.

22 *Audiuit luxuriosus & displicebit illi.* nam contrariatur suę inclinationi.

23 *Et proiiciet illud post dorsum suum.* renuens facere & etiam audire.

24 *Narratio fatui.* Hęc est quarta pars principalis huius cap. in qua detestatur temerarię pręsumptionis vitiũ, & approbat oppositum bonum, vt opposita iuxta se posita magis elucescant: & primo in verbo cum dicitur. *Narratio fa. qua. sar. in vi.* quia molestat audientes, sicut sarcina gradientes.

25 *Nam in labiis sensati inuenietur gratia.* quia studet dicere Deo & hominibus gratiosa.

26 *Os pruden. quæ. in ec.* ad docendum vtilia.

27 *Tanquam do. exter. sic fa. sa. scien.* Nam si habet aliquam veritatis notitiam propter indebitum modum docendi ex defectu bonarum circunstantiarum perdet eam.

28 *Insensati inenarrabilia ver.* quia confuse & in intelligibiliter profert ea.

29 *Compe. in pedi.* nam sic est intricatus, quod nescit exire de ipsa.

30 *Fatuus.* Hic consequenter approbat sapientem, & improbat insipientem quantũ ad signa di. *Fatuus in risu exal. vo. suam.* pro risu cachinnum emittendo, in quo apparet cordis dissolutio.

31 *Vir au. sap. vix taci. ri.* & sic maturitas faciei signum est ordinationis cordis.

32 *Orna. au. pru. do.* nam optime sedet in eo.

33 *Pes fatui facilis in do. pro.* quod est signum cordis vagi.

34 *Et ho. peri. confun. à per. poten.* i. erubescet coram eo loqui, nisi necessitas aut euidens vtilitas hoc requirat.

A a *Stul. à fe. re.* Notat hæreticorum calliditatem, & catholicorum simplicitatem.

a Hæreticus. b Quia foramina subtilitatis quærit.
a Stultus à fenestra respiciet 1
a Scripturæ. b Catholicus.
in domū: vir autem erudi- 2
a Quia scripturam aperte exponere quærit. b Ab ore, scilicet, hæreticorum prædicationis verbum.
tus foris stabit. Stultitia hominis auscultare per 3
a Prædicator. b Quia non vult recedere à veritate. c Malorum. d Verba.
ostium: & prudens grauabitur contumelia. La- 4 5
a Quando electorum verba veræ sapientiæ exprimunt sensum.
bia imprudentium stulta narrabunt; verba au- 6
a Regula fidei.
tem prudentium statera ponderabuntur. In 7
a Quando hæreticorum stulta intentio nititur ad ornamentum verborum.
8 ore fatuorum cor illorum, & in corde sapien- D
9 tum os illorū. Dum male- b
10 dicit impius diabolū, male
a Flagitiis.
11 dicit ipse animā suam. Su-
a Hæreticus qui occulte errores ad decipiendum ponit.
12 surro coinquinabit animā
a Verbis.
13 14 suam, & in omnibus odie-
15 tur, & qui permanserit, o-
a Moderatus in verbo.
16 17 diosus erit: tacitus & sensatus honorabitur.

b *Dum maledi.* Non quia maledictum dicit diabolum, sed quia quem maledictū nouit, non cessat imitari. Dum enim mauult diabolum imitari quā Christum, iure damnatur.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Stul. à fe. respi ci. in do.* si inueniat ostium clausum.
2 *Vir au. er. fo.* patiēter donec aperiat ostiū. nā intra frequēter absconduntur aliqua, quæ non expedit ab alijs videri.
3 *Stul. ho. au. per.* nam malum est sic inuestigare alterius secretum. 4 *Et pru.* interius existens. 5 *Gr. co.* i. si auscultau. aliqua, quæ referat in contumeliam prudentis. ideo subditur. 6 *Labia impru.* & patet vsq; ibi. 7 *In or. fatu.*
B *cor illo.* quia statim pronuntiant suum conceptum. 8 *Et in co.* quia nihil pronuntiant, nisi præcedente bona deliberatione. 9 *Dum ma. im. diabo.* dicens ipsum iuste damnatum & punitum. 10 *Maledicit anim. suam.* nam in factis est imitator diaboli, & sic denuntiat se debere damnari.
11 *Susurro, &c.* id est, detractor in silentio, &c. & dicitur à vocis sono.
12 *Coinquinabit animam suam, &c.* primo.
13 *Et in omnibus odietur &c.* & sic Deo & hominibus odibilis redditur.
14 *Et qui permanse.* cum susurrone.
15 *Odiosus erit, &c.* eius vitio coinquinatus.
16 *Tacitus & sen.* id est, tacens tempore debito, & loquēs E tantum tempore opportuno.
17 *Honorabi.* à Deo & hominibus. Eccl. 9. d. *Verba sapientum audiuntur in silentio, magis quam clamor principis inter stultos.*

CAP. XXII.

a IN *lap.* Quando peccatorum duris scripturarum sententijs fœditas scelerum exprobratur. Qui in lapide luteo velde stercore boum lapidatur populum Iudæorum significat, qui ex fragili Gentilium turba (quæ legem ignorabat, quam lapis luteus figurat) exprobratur: quia pro prauitate sensus in Christum credere noluit, qui in lege promissus & prophetis. De stercore beato, id est, de
C Iudæis credentibus qui ex patriarchis, scilicet, & prophetis legis iugum portantibus editi sunt: pro cæcitate cordis irridentur, quia saluatorem recipere noluerunt.

CAP. XXII.

a Boni. b Detestantes scelera eius.
a IN lapide luteo † lapidatus est piger 1
& omnes loquentur † aspernationem 2
b illius. De stercore boum lapidatus 3
a Communicando negligentiæ eius.
est piger, & omnis qui tetigerit 4
a A calore fœditatis. b Ne talia operetur. c Doctoris.
eum, excutiet manus. Confusio patris 5 6
a Discipulo b In disciplinata. c Honoris
est de filio indisciplinato. † Filia autem fatua in deminoratio 7
a Anima quæ prudenter Deo seruit. b Quia ad hæreditatem eius pertinebit.
ne fiet. Filia prudens hæreditas viro suo, nam quæ cōfundit, 8 9 10
a Spiritualis. Deum. Christum. b Qui apostata fit, & hæresim audacter defendit.
in contumeliam genitoris Patrem & virū confundit audax, 11
a Stultitiæ suæ sociis. b Vituperabitur. c Tamen. d Patre, scilicet, & viro.
& ab impiis non minorabitur, ab vtrisque autē inhonorabi- 12 13
a Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Semper conuenit mundi despectum & æternum supplicium auditoribus intimare.
c tur. Musica in luctu importuna narratio, flagella & doctrina 14 15 16
d in oī tēpore sapientia. Qui docet fatuum, quasi qui congluti- 17 18
a Ille enim grauatur somno, hic sensu stulto.
nat testam. Qui narrat verbum non audienti, quasi qui exci- 19 20

b *De stercore.* Pigritia aliorum in bono opere torpentium per apertam stultitiæ operationem, à prædicatoribus improperatur. Pigritia.

c *Music.* Eos notat qui in ecclesia plausum populi, & fauorem quærunt, nec magis compunctionem lachrymarum excitant.

d *Qui doc. fa.* Testa multo labore confecta fragilitatem suam non euadit. Fatuus F quoque quamuis solicite erudiatur, vix ad perfectionem perducitur. Nota contraria organa.

Supra

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXII.

IN *lapi. lu.* Superius induxit autor ad detestationem peccatorum cōmissionis; hic consequenter inducit ad detestationem peccatorū omissionis, quæ contingunt negligentia bonæ operationis. Secundo necessariæ eruditionis, ibi: *Confusio patris.* Tertio charitatiuæ compassionis. ibi: *Super mortuum plora.* Quarto conseruandæ dilationis, ibi: *Pungens oculum, &c.* Circa primum dicitur,
1 *In la. lu. la. est pi.* i. negligens & remissus in operatione boni ad quod tenetur. Per duritiam autem lapidis & vilitatem luti, designatur quod debeat dure & confusibiliter puniri.
2 *Et omnes loquentur, &c.* ipsum contemnendo.
3 *De ste. bo.* Repetitio est eiusdem sententiæ quantum ad pœnæ confusionem ad maiorem assertionem.
4 *Et omnis qui te. e.* id est, se associauerit.
5 *Excutiet ma.* reputans se inquinatum ex societate eius.
6 *Confu. patris.* Hic detestatur negligentiam eruditionis. & primo ex parte docentis, secundo ex parte doctrinam recipientis, ibi; Musica. Circa primum dicitur; *Confusio pa. est de fi. indi. &c.* Pater enim debet filio nutrimentum & documentum. ideo negligentia circa hoc & defectus reuertitur in caput suum. Et idem intelligendum de patre spirituali, specialiter quantum ad defectum documenti.
7 *Filia au. fatua.* id est, vaga, & dissoluta.
8 *In deminoratione fiet.* scilicet, honoris parentum.
9 *Filia prudens hære. est viro suo.* id est, amabilis sicut hæreditas sua: imo amabilior, quāto vxor bona charior est re possessa. nam vir & vxor sunt vna caro.
10 *Nam quæ confundit, &c.* virum suum.
11 *In contumeliam fit ge. &c.* propter defectū castigationis.
12 *Patrem & virum con. au.* id est, mulier quæ est effrons & inuerecunda.
13 *Et ab impiis non mino. &c.* Id est, non erit minor in vitijs, quam viri pestiferi.
14 *Ab vtrisque autem inhonorabitur, &c.* nam pater & vir eam vilipendunt, & viri mali de eius corpore satiati eam contemnunt.
15 *Musica.* Hic reprobatur negligentia disciplinæ ex parte recipientis, cum dicitur: *Musica in luctu, &c.* id est, melodia non est conueniens lugentibus, quia non sunt dispositi ad gaudendum.
16 *Importu. narra. &c.* id est, similis narratio, licet de se sit bona, tamē importuna redditur propter malitiam ipsius audientis. Propter quod dicitur Matth. 7. a. *Nolite sanctum dare canibus*, id est, doctrinam bonam ipsam contemnentibus, ideo subditur.
17 *Flagella & doctri. in omni tempo. & sa. &c.* id est, castigatio per flagellum vel per verbum, semper indiget vt sapienter fiat, & cum debitis circūstantijs propter quod adhuc subdit.
18 *Qui docet fa. quasi qui conglu. te.* id est, perdit operam suā, quia fatuus doctrinam recipit, sed contemnit.
19 *Qui nar. ver. non au.* id est, intelligere nolenti.
20 *Quasi qui ex. dor. de gra. som.* id est nolentem excitari.

A a *Supra mor.* Altera est mors corporis, quæ omnibus communis, altera mors animæ quæ peccatoribus specialis: altera quæ in præsenti finitur, altera in æternum manet. Super mortuum ergo modicum plorandum, quoniam requieuit: mors enim corporis, finis laboris mundani.

Ambros. de Tobia in c. 14. cap. 1.

* Am. Ego, inquit Iob, super oēm infirmum fleui. Quis infirmior defuncto, d quo dicit scriptura alibi. *Super mortuū plora?* Ecclesiastes aūt ait. *Cor sapiētū in domo luctus, cor aūt stultorum in domo epularum.* Nihil hoc officio præstantius, et conferre qui tibi iā non possit reddere: vindicare à volatilibus, vindicare à bestiis consortem B naturę. Feræ hanc humanitatem defunctis corporibus detulisse produntur, homines denegabunt?

Eccles. 7. † infr 38. b. † deficit. Luc. 14. † diebus. † Sup 21. c.

b *Cum stul. ne.* Docet cū stultis sermonē nō esse protrahēdum, & maxime cū hæreticis: quorū stultitia plena est blasphemia, ne eorum, scilicet, societatē quietem pacis amittamus, eorum inquinati sordibus. vnde: *Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum* C *in domum, nec aue dixeritis. Qui enim dixerit ei aue, communicat eius operibus malignis.*

† Pro. 17. a. † portare. 2. Ioan. 1. 6.

D c *Super plumbum quid graua.* Hinc Salomon ait. *Graue est saxum & onerosa arena, sed ira stulti vtroq; grauior.* Peius peccat hereticus quā catholicus in multitudine multorū malorū, vel philosophus qui humana nititur sapientia. Vel Gentilis qui nō peruenit ad fidem, & ignoranter peccat. vnde: Seruus enim qui scit voluntatē domini sui, & non facit: vappla. multis. Qui autem nescit, paucis.

Prou. Luc. 12.

d *Sicut loramentum.* Ligna iustos signant qui fructum dant in tempore, quorum folia non decidunt: & omnia quæ faciunt prosperantur. Fundamentum autē ædificij E apostolos vel prophetas, quorum prædicatio ecclesiam sustinet. Loramentum ergo ligneum colligatū fundamento ædificij non dissoluitur: quia fides passionis Christi ī cordibus hominum adiuncta doctrinæ apostolorum: indissolubile facit ecclesiæ ędificium.

e *Sic. pa.* vnde: Qui audit verba mea, & nō facit ea, similis est viro stulto, qui ædificat domum suam su F per arenam.

tat dormientem de graui somno. Cum dormiente loquitur 1
a Quia ingratus docenti, & ideo flendus tanquam mortuus.
qui narrat stulto sapientiam, & in fine narrationis dicit Quis 2
a hic? † Supra mortuum plora, † defecit enim lux eius: & supra 3 4
fatuum plora, deficit enim sensu. Modicum plora supra mor 5 6
tuum, quoniam requieuit. Nequissimi enim nequissima vita 7
a In præsentis vitæ, scilicet, spatio est mors eius quod septenario numero decurrit.
super mortem fatui. Luctus mortui septem † dies: fatui au- 8 9 10
a In seculum seculi, quia animæ eorum sine fine cruciabuntur.
b tem, & impij omnes dies vitæ illorum. Cum stulto ne mul- 11
tum loquaris, & cum insensato ne abieris. † Serua te ab illo vt 12 13
non molestiam habeas, nō coinquinaberis in peccato illius. 14 15
Deflecte ab illo, & inuenies requiem, & non acediaberis in 16
a Q huiusmodi hominum mores & verba difficile portantur.
c stultitia illius. Super plumbum quid grauabitur? Et quod illi 17 18
a Multitudinem inimicorum peccatorum. b Philosophorum sapientiam. c Duritiam persecutionis Gentilium.
aliud nomen quā fatuus? † Arenā & salem & massam ferri fa- 19
Hæreticum. a Doctrina. b Vita. 20
cilius est † ferre, q̄ hominē imprudētem & fatuū & impium. 21 22
d Sicut loramentum ligneum colligatum fundamento ędificij 23 24
non dissoluetur, & sic & cor confirmatum in cogitatione cō- 25 26
Quia. a Persecutionis cuiuslibet.
silij. Cogitatus sensati in omni tempore vel metu non depra- 27
e uabitur. Sicut paleæ in excelsis, & cæmenta sine im- 28 29
a Quia cito corruent. b Non fundatum in charitate & veritate.
pensa posita contra faciem venti non permanebunt: sic & 30

Sicut

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Cum dormiente loquitur qui narr.* id est, frustra, quia neuter intelligit.

2 *Et in fin. nat. di. Quis est hic?* Id est, ad eum non pertinet me corripere. Ita dixit Hebræus Moysi ipsum corripienti. *Quis te constituit principem & iudicem super nos?* Exod. 2. c.

Diuisio.

3 *Supra mor. plo.* Hic remouet negligentiam circa actum compassionis. Et diuiditur in duas partes. quia primo facit propositum, secundo infert corollarium, ibi: *Cum stulto.* Circa primum sciendum, quod maxime cōpatiendum est mortuis, quoniam non possunt amplius se iuuare. ideo dicit. *Supra mor. plo.* ei misericorditer exequias impendendo. & pro ipso orando.

Compatiendum mortuis.

4 *Defecit enim lux e.* id est, merendi tempus, quod significatur per diem, Ioan. 9. a. *Venit nox in qua nemo potest operari.* scilicet, meritorie, vt diffusius dictum fuit ibi. Et per noctem intelligitur tempus post mortem.

5 *Et supra fa. plo.* Defecit enim sensu bono, qui est maximus defectus. ideo subditur.

6 *Modi. plo. sup. mor.* respectu fatui. Magis enim plangendus est defectus hominis in moribus, qui est mors spiritualis, quā mors iusti corporalis. de quo subditur.

7 *Quoniam requieuit.* à laboribus vitæ præsentis in spe retributionis æternæ.

8 *Nequissimi enim ne. vi. fu.* id est, vita nequam fatui peior est & magis plangenda, quàm mors ipsius. Et est hic comparatio abusiua. nam de morte ipsius non est lugendum, sed magis gaudendum, eo quod vita eius erat impedimentum bonorum. ideo subditur.

9 *Luctus mor.* iusti.

10 *Septem dies.* supple durat. hic enim temporibus scriptoris huius libri erat consuetus.

11 *Fatui autem & impij.* Fatuus autem hic dicitur, qui non est fatuus ex defectu naturali industriæ, sed ex defectu bonæ vitæ per abundantiam malitiæ. Et similiter impius, qui est idololatra, quia pietas est cultus diuinus.

12 *Omnes dies vitæ illius, &c.* supple sunt lamentabiles ratione prædicta.

13 *Cum stulto.* Hic ex dictis concludit corollarium. Ex hoc quòd dixit. Omnes dies vitæ fatui lamentabiles. concludit quod eius societas sit fugienda. *Cum stul. ne mul. lo. &c.* nam ex tali colloquio familiaritas contrahitur.

14 *Et cum insen. ne abi. &c.* & subditur ratio.

15 *Vt non mole. ha.* ex eius societate, sicut illi qui cum latronibus inueniuntur, aliquando sine culpa sua molestantur.

16 *Et non coinq. in pec. il.* nam ex societate malorū frequenter corrumpitur bonus, sicut pomum bonum ex contactu putrefactorum tabefit.

17 *Deflecte ab il.* eius societatem declinando.

18 *Et inue. re.* supple à dictis periculis.

19 *Et non ac.* id est, tepidus & remissus fies in bono.

20 *In stult. il.* i. per eius stultitiam quæ est impeditiua boni.

21 *Sup. plum. quid gra.* id est, grauius iudicabitur.

22 *Et qu. il.* id est, stulto.

23 *Aliud nomen quàm fatuus. Aren. & sal. &c.* quasi di. nullū. Nominatur enim aliquis ab opere, sicut aliquis dicitur faber vel latomus & huiusmodi. In operibus autem talis, non apparet nisi fatuitas: & sic non potest proprie nisi fatuus nominari: & per consequens eius societas est mirabiliter onerosa. ideo subditur: *Arenam & salem & massam, &c.*

24 *Sicut loramentum li.* Est autem loramentum congeries lignorum adinuicem conglutinatorum. Et ponitur in fundamento domus, eo quod est de difficili solubilis.

25 *Sic & cor confir. in co. consi.* id est, prudentiæ, & boni supple non dissoluitur faciliter à bono. ideo subditur.

26 *Cog. sen. in om. tem. vel me. &c.* nec per consequens alia tentatione: quia sicut dicit August. Non est consentaneum rationi eum cupiditate frangi, qui metu non frangitur. Et quia contrarium est de stulto, qui nullatenus stabilis est in bono, ideo subditur.

27 *Sicut palea in ex.* quæ statim tolluntur à vento.

28 *Et cæmenta sine impen.* i. sabulum sine admistione calcis.

29 *Posita contra fa. ven. non per.* sed statim disperguntur.

30 *Sic cor timidum.* timore mundano.

In

a *Sicut or.* Sicut limpidus paries propter lenitatem, scilicet, nō recipit puluerem arenæ, sic cor fatui spernit scelerum recordationem, nec pęnas timet æternas.
A
b *Mit. lapi.* Ostendit quid amicum bonum conseruet, vel potius alienet. *Mit. la.* Sicut lapidis ictu volatus auium deijcitur, ita cō uitij verbo vis amicitiæ dissoluitur.
c *Non despe.* De amicitia eius: quia agnita correctionis vtilitate regreditur ad ius pristinæ amicitiæ.
B
d *Effugiet ami.* Non rediturus nec post reconciliationē. vnde: Amico reconciliato ne credas in æternū.
e *In tem. tri.* In aduersitate magis pbatur amicus. Multi enim amici mensæ, & non permanent in die necessitatis.
f *Ante ignem camini vapor & fumus ignis inaltatur: sic & ante sanguinē maledicta & contumeliæ & minæ.* Sicut fumus pręcedit ignis incendium, sic dura ver-
C

a Non fundatum in charitate & veritate. b Cuiuslibet persecutionis.
cor timidum in cogitatione stulti contra impetum timoris 1
a non resistit. Sicut ornatus arenosus in pariete lympido, sic 2 3
& cor trepidum in cogitatione † fatui: omni tempore non 4 5
metuet, † sed & qui in præceptis Dei permanet semper. Pun- 6 7
a Stimulo timoris. b Cordis. Compunctionis. Alijs.
gens oculum, † deducit lachrymas: & qui pungit cor profert 8
a Rectam intelligentiam scripturarum.
b sensum. Mittens lapidē in volatilia, deijciet illa: sic & qui con- 9 10
uitiatur amico, dissoluit amicitiam. Ad amicum, & si produxe 11 12
a Charitatis affectu. b Correctionis.
c ris gladium non desperes: est enim regressus ad amicum. Si 13 14
a Aliquid amarum respondendo vel dure corrigendo. b Pristinæ amicitiæ.
aperuerit os triste, non timeas. Est enim † concordatio exce- 15 16
a Quibus penitus fugatur amicus.
b Quia pristina secreta amicitiæ per iram reuelantur.
pto conuitio, & improperio & superbia, & mysterij reuela- 17
d tione, & plaga dolosa. In his omnibus effugiet amicus. Fi- 18 19
a Præsentis vitæ.
Aeternis.
dem posside cum amico in paupertate illius: vt & in bonis il- 20 21
a Quis infirmatur, & ego non infirmor?
e lius læteris. In tempore tribulationis illius permane illi fidelis 22 23 24
Terrena vel æterna.
f vt & in hæreditate illius cohæres sis. Ante ignem camini va- 25
por & fumus ignis inaltatur: sic & ante sanguinem male- 26 27
g dicta & contumeliæ & minæ. Amicum salutare non † con- 28 29
fundaris, A facie illius non † me abscondam: & si mala mihi 30
h euenerint, per illum sustinebo. Omnis qui audiet, cauebit se 31 32
a Dixi custodiam vias meas, vt non delin. &c.
i ab eo. † Quis dabit ori meo custodiam, & super labia mea 33 34
a Lingua ignis vniuersitas iniquitatis.
signaculum certum, vt non cadam in ipsis, & lingua mea 35 36 37 38
perdat me?

verba homicidiū. vnde: Sermo durus suscitat rixas. Et alibi. Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio.
D Prouer. 15. a. Matth. 5. c.
g *Amicum sa.* Multa bona sunt in amicitia vera. Cōgaudet enim verus amic⁹ in bonis suis, & contristatur in malis.
h *Omnis qui au.* id est, qui cognoscit quanta bona sint in amicitia vera cauebit ne iniuria vel conuitio amicum lædat.
i *Quis dabit ori meo custodiam. &c.* ✠ Ambr. Si tot mala homini a lingua immineant, qs illā moderatione nō indigere dicere audebit? Ideo sapiens id præcipit, dum dicit. *Circumualla possessionem tuam spinis, & ori tuo fac ianuas & seras: argentum tuum & aurum tuū confla & sermonis tui fac stateram, & ori tuo fac portā & seram.* Verum cum statera, porta & sera pro lingua non facile ei occurreret, dicebat idem Sapiens. *Quis dabit mihi super os meum custodiam, & super labia mea signaculū.*
E Ambr. de 42. filiorū Israel mansio.
Eccles. 26.
F
CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In cogitatione stul.* id est, quale est cor stulti: qui cogitat tantum de vanis.
2 *Contra impe. timo. non resi.* malo, sed statim acquiescit per consensum. Sequens autem litera per translatores siue scriptores videtur viciata. Potest tamen sic exponi.
3 *Sicut or. are.* id est, linitio arenosa.
4 *In pariete lympido.* eo quod est de lapidibus duris & politis, talis linitio sibi non adhæret. Et.
5 *Sic & cor. tre.* timore mundano.
6 *In cogitatione fa.* qui tantum cogitat de vanis.
7 *Omni tempo. non metuet,* scilicet, timore diuino.
8 *Sed & qui in præce. Dei perma. semper.* supple timet timore diuino: sic habent libri correcti. Aliqui tamen habent sic: Et qui in præceptis Dei, &c. & est comparatio per oppositum, quia sicut fatuus nullo tempore stat in timore diuino, sic per oppositum stabilis in præceptis Dei semper manet in eius timore filiali.
9 *Pungens ocu.* Hic consequenter reprobat negligentiam amicitiæ conseruandæ dicens: *Pungens ocu. dedu. la.* id est, facit exire.
10 *Et qui pun. cor.* amici sui verbo iniurioso.
11 *Profert sen.* id est, facit manifestare eius offensam & amicitiæ læsionem, & ad idem subditur.
12 *Mit. la. in vo.* simul congregata.
13 *Deiiciet illa.* id est, disperget.
14 *Sic & qui conui. ami. disso. ami.* quod est magnum malum. nam amicitia multo pretiosior est quam pecunia. Veruntamen, quia reparabilis est, subditur.
15 *Ad ami. & si produ. gla.* volens eum percutere.
16 *Non desperes.* de amicitiæ recuperatione.
17 *Est enim regres. ad ami.* scilicet, verum.
18 *Si aperuerit os.* suum.
19 *Triste, &c.* conquerens de te.
20 *Non timeas.* & subditur ratio.

21 *Est enim con.* facilis ad amicum verum. Excipit tamen aliquos casus: in quibus non est facilis concordatio. dicens.
22 *Excep. conui. & impro.* Et differunt ista duo. Nam conuitiari est imponere vel irrogare alicui crimen vitiosum, vt q, sit latro vel ribaldus, Improperare vero est aliquid turpe irrogare, quod tamen non est vitium, vt quod aliquis sit spurius, vel conditionis seruilis.
23 *Et superbia.* in amici conculcatione.
24 *Et mysterij.* id est, secreti amico commissi reuelatione.
25 *Et plaga dolosa.* id est, proditorie inflicta.
26 *In his omnibus effu. ami.* id est, non reconciliabitur de facili propter quod consequenter inducit ad fidelitatem amicitiæ conseruandam, dicens.
27 *Fi. pos. cum ami. in pau. il.* Prouer. 17. c. Omni tempore diligit qui amicus est: & frater in angustijs comprobatur.
28 *Vt & in hæ. il. cohæ. si.* Fidelium enim amicorum bona sunt adinuicem communia. Et quia amicitiæ dissoluuntur per lites & bella, ideo subditur.
29 *Ante ignem camini, &c.* & patet. Et quia per oppositum amicitiæ reformantur & conseruantur per dulcia verba, subditur.
30 *Amicorum salutare non con.* etiam si inter te & ipsum fuerint aliqua verba dissensionis.
31 *A fac. illius non me abscond.* sic habent libri correcti, id est, societatem illius non effugiam, vt dem exemplum tibi simile faciendi.
32 *Et si male mihi eue. per il.* id est, propter illum.
33 *Sustinebo.* patienter propter amicitiæ bonum.
34 *Omnis qui au. cau. se ab eo, &c.* id est, ab offensione amici castigatus mei exemplo. ideo subdit optando.
35 *Quis dabit ori meo cu.* vt amicum non offendam.
36 *Et super labia mea signaculum certum.* vt non aperiantur nisi debito modo ad loquendum.
37 *Vt non cadam in ipsis, &c.* id est, labiorū meorum peccatis.
38 *Et lingua mea perdat me, &c.* id est, dignum faciat perditione.

CAP. XXIII.

A a *Domine pa.* Q. d. tuo munere factus sum, tuo munere defendar a voragine vitiorum.

b *Quis super.* Desiderat in cogitatu suo flagella disciplinę, & in corde doctrinam sapientię, ne forte per ignorantiam nō agnoscat delictorū pericula, & multiplicētur ei crimina, pro quibus cadat in manus aduersariorum.

B

c *Et om. desid.* Nolite diligere mundū, neque que

C

† accrescant

† Excellentiā.

1. Ioan. 2. b.

CAP. XXIII.

a Domine pater & dominator vitæ meę, ne derelinquas me in cogitatu & consilio illorum, nec sinas me cadere in illa exprobratione. b Quis superponit in cogitatu meo flagella, & in corde meo doctrinam sapientiæ, & ignorationibus eorum nō parcat mihi, & non appareant delicta illorum, & ne † adincręscant ignorantię meę & multiplicentur delicta mea, & peccata mea abundent, & incidam in conspe(a Qui tribulant me: exultabunt si motus fuero.)ctu aduersariorum meorum, & gaudeat inimicus meus. Domine pater & Deus vitæ meæ, ne (a Dæmonum.) derelinquas me in cogitatu illorum. † Extol(a Mentis elationem.)lentiam oculorum meorum ne dederis mihi, & (a Prauum.) c omne desideriū auerte à me. Aufer à me ventris concupi(a Gastrimargiam. b Fornicationis scilicet:)scēntias, & concubitus concupiscentiæ ne apprehendant me, & † animæ ir(a Ne capiat huiusmodi vitiis. Insipienti. b Tradi per... c Dis...)reuerenti, & † infrunito ne trādas me. Doctri(a Discite, seruate:)nam oris audite filij, & qui custodierit illam, (a Falsitate, scilicet, maledictione, periurio, detractione.) non periet labijs suis: nec scandalizabitur in o(a Voluptatis, scilicet, deliciis.)peribus nequissimis. In vanitate sua apprehenditur peccator, & superbus & maledictus scandalizabitur in † illis. Iurationi non assue- e scat os tuum: multi enim casus in illa. Nominatio verò Dei nō sit assidua in ore tuo, & nominibus sanctorū non admiscearis, quoniā non eris immunis ab eis. (a Castigatus tormentis.) Sicut enim seruus interrogatus assidue a liuore

que ea, quę in mundo sunt. D

† an...

† in...

d *In vanitate.* Quia illam preponit amori Dei & desiderio ęternę beatitudinis. E

e *Iurationi non assuescat os tuum: multi enim casus in illa. Nominatio vero Dei non sit assidua in ore tuo & nomin. b. s, &c.* Vetat iuramentū ne fiat periurium. vnde: *Nolite iurare, neque per cœlum neque per terram.*

† ill...

Luc...

Dupli...

F

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XXIII.

Diuisio.

DOmine. Superius ab illo loco. Non dixeris 15. cap. autor induxit ad detestationē peccati ratiocinando, hic consequenter idem facit deprecando: vt peccata quæ detestatus est in alijs non reperiantur in ipso, & vt exemplo sui alij studeant Deum exorare pro euitatione & detestatione peccati. Sic igitur procedit, quia primo ponit suam orationem, secundo se conuertit ad aliorum informationem, ibi: *Doctrinam oris.* Circa primum dicit deprecando. 1 *Domi. pa.* omnium per creationem. 2 *Et domina. vitæ m.* per specialem condescentionem. 3 *Ne derelinquas me in, &c.* scilicet, fatuorum & impiorum. de quibus locutus est cap. præced. 4 *Nec sinas me ca. in il expro. &c.* in quam ceciderunt. 5 *Quis superponit in co. m.* Q. diceret, vtinam aliquis superponat. 6 *Flagella.* diuina, quorum cogitatio retrahit a malo. 7 *Et in corde meo do. sap.* quæ firmat in bono. 8 *Vt igno. eo.* id est, delictis cogitationum. 9 *Non par. mi.* sed statim timore vel pœna reprimat. 10 *Et non appareant delicta illorum, &c.* id est, cogitatuum per exitum in opus malum. 11 *Et ne adincre. igno. mea.* id est, ne peccatis cogitationis addantur peccata oris, operis, & consuetudinis. 12 *Et incidam in conspe. aduer. meo.* id est, dæmonum. 13 *Et gau. in. meus.* scilicet, diabolus, qui gaudet de peccatis hominum, & maxime doctorum. 14 *Do. pater.* exponatur vt prius. 15 *Extollentiam ocu. me. ne de. m. &c.* id est, superbiam non permittas mihi dominari. 16 *Et omne desid. pra. auer. à me.* prohibens me tali desiderio consentire. 17 *Aufer à me ven. con.* id est, gulam. Et quia ministrat luxuriæ materiam, subditur. *Et concu. con. &c.* sequitur. 18 *Et animæ irre. & in fru. ne tra. me.* id est, insipido vel indiscreto qui caret sapientia, à sapore dicta. Et dicitur infrunitus ab in, quod est sine, & frumen nis, quod est pars gutturis, qua sapor sentitur. Est igitur sensus. Et animæ irreuerenti, &c. id est, ne permittas animum meum incidere in irreuerentiam & insipientiam.

Diuisio.

19 *Doctrinam oris.* Hic se conuertit ad aliorum informationem, & primo ad fugiendum peccatum oris, secundo operis, ibi: *Duo genera.* Prima in duas, quia primo docet vitare iurationem. Secundo aliam malam locutionem, ibi: *Est & alia loquela.* Circa primum excitat primo attentionem audientium, dicens: *Doctrinam oris audite filij.* aure corporis & cordis. 20 *Et qui custodierit illam, &c.* corde retinendo, & opere implendo. 21 *Non periet la. su.* male loquendo. 22 *Nec scandalizabitur.* id est, ruet: *in operibus nequis.* Et contrarium est de malis, ideo subditur. 23 *In vanitate sua apprehenditur peccator.* à diabolo sibi laqueum tendente. 24 *Et superbus.* corde. 25 *Et maledictus, &c.* ore. 26 *Scandalizabitur in il.* id est, cadet in diaboli laqueis. 27 *Iurationi.* Postquam excitauit audientium attensionem, hic consequenter ponit suam monitionem. Tamen ad maiorem sequentium intelligentiam quæritur: Vtrum assuefactio iuramenti sit bona? Et videtur quod sic, quia iuramentum ad reuerentiam nominis Dei introductum est, quod inuocatur tāquam infallibile testimonium veritatis, ergo, &c. Hoc confirmatur dicto Hierony. super Matth. Qui iurat veneratur, aut diligit eum per quē iurat: sed assuefactio vtriusque actus, scilicet, venerandi & diligendi est bona, ergo, &c. Ad contrarium arguitur, quod nulla iuratio sit bona, Matth. 5. f. dicit saluator. *Ego autem dico vobis non iurare omnino, &c.* Ad hoc dicendū, quod aliquid est bonum secundum se quod tamen est nociuum, eo quod quis vtitur eo male: sicut sumere eucharistiam bonum est, tamen qui *sumit indigne, iudicium sibi manducat & bibit.* 1. Cor. 11. g. Sic est in proposito. Iuramentum enim secundum se est licitum & honestum, quod patet ex eius origine. Nam ex hoc introductū est, quòd homines credunt Deum habere infallibilem veritatem, & omnium certam cognitionem & prouidentiam. similiter patet ex fine. Ad hoc enim iuramentum inducitur, quòd lites & controuersiæ inter homines terminentur, vt dicitur Heb. 6. *Omnis contrauersiæ eorum.* scilicet hominum finis ad confirmationem est iuramentum. Cedit tamen ad malum illius, qui eo indebite vtitur, scilicet, quādo sine necessitate & cautela debita hoc facit. Videtur tamen paruam reuerentiam habere ad Deum, qui ipsum in leui aut nulla rōnabili causa vocat in testem, quod fieri non debet etiā de aliquo viro honesto, eo q̄ vr̄ in hoc eius irreuerentia. hoc autem fit in assuefactione iuramenti, ergo, &c. Item, quia per assuefactionem iuramenti imminet periculum periurij. Nam homo de facili delinquit in verbo, eo q̄ lingua sita est in lubrico: iurare tn̄ ad declarationem veritatis occultę ne pereat iustitia bonum est & sanctū. Sicut sumere medicinā in casu necessitatis bonū est, quod tn̄ extra casum illum non expedit. Per dicta patent argumenta. Nam assuefactio magis cedit in irreuerentiam nominis Dei rōnibus dictis. & sic patet primū. Ad 2m dicendū, q̄ Hier. loquitur in casu, in quo cum cautela debita iuratur. Ad verbū dn̄i Mat. 5. dicēdū, q̄ non oē, & quoddā non, ęquipollent. Per hoc aūt quod dr̄. Ego aūt dico vobis, non iurare oīno: non prohibetur iuramentū sed iurm carens necessitate & cautela debita rōnibus prædictis. *Iu.* Hic igitur ponit suam monitionem dicens: *Iurat.* & patet ex dictis sententia. 28 *Nominatio vero Dei, &c.* s. ad iurandū, vt prædictū est: Debet tn̄ esse frequens in ore ad deprecandum & prædicandū. 29 *Et nominibus sanctorum non ad.* iurando frequēter in ipsis. 30 *Quoniam non eris immunis ab eis.* Id est, ab offensa eorum. 31 *Sicut enim seruus interro. assi.* i. quæstionatus per flagella. 32 *A liuore non mi.* i. nō carebit liuore cutis propter flagellationem

a Crimine liuoris. b Sed magis ad odium prouocatur. c Nomen Dei & sanctorum iuramentum:

A uore non minuitur, sic omnis iurans & nomi- 1
a Sed polluetur. 2
nãs in toto à peccato non purgabitur. Vir mul- 3 4
a Mendaciter vel inutiliter.
tum iurans implebitur iniquitate, & non di- 5
Corpore. Vindictæ.
scedet à domo illius plaga. Et si frustrauerit fra- 6
trem, delictum illius super ipsum erit, & si dis- 7 8
a Manifestare veritatem iurando.
a simulauerit, delinquet dupli- 9
Otiose.
citer, & si in vacuum iuraue- 10
rit, non iustificabitur. Reple- 11 12
a Inferni supplicio, vbi vermis non moritur, & ignis non extinguitur.
bitur enim retributione do- 13
b mus illius. Est & alia loquela 14
†econtrario in mortem: non 15
inueniatur in hæreditate Ia- 16
Electis.
cob. Etenim à misericordibus 17
omnia hæc auferentur, & in 18
a Inquinabuntur:
c delictis non voluptabunt. In 19
disciplinosæ loquelæ non as- 20
suescat os tuum: est enim in
a Doli, detractionis, erroris, blasphemiæ. Dei. Ecclesiæ.
C illa verbum peccati. Memento patris, & matris 21
tuæ,

a *Dupliciter.* Quia per simulationem celat veritatem, & alios per falsitatẽ mittit in errorem.

B b *Est alia loqui.* Blasphemia, quæ supradictis peior est: vnde oportet, vt non inueniatur in hæreditate Iacob, id est, populo ecclesię, qui supplantat vitia, & in virtutibus seruit Deo.

c *Indis.* Q. Disciplinã ne deseras, & indisciplinato ore

a Doctrina eorum & exemplo vndique vallatus. b Patriarcharum, prophetarum, apostolorum. D

22 tuæ. In medio enim magnatorum consistis, ne
23 Pro iniquitatibus.
forte obliuiscatur te Deus in conspectu illo-
24 rum, & assiduitate tua infatuatus improperium
25 a Tempus, scilicet, mortalitatis & culpam præuaricationis.
26 patiaris, & maluisses non nasci, & diem natiui-
a Hæreticus, cuius os maledictione & amaritudine plenum est.
27 tatis tuæ maledicas. Homo assuetus in verbis
a Catholica doctrina.
28 improperij, in omnibus diebus suis non erudie-
29 tur. Duo genera abundant in
30 peccatis: & tertium adducit
a Mens scilicet auari, quæ ardet concupiscentia terrenorum, nec mitigatur, donec terreno lucro compescatur. Alias callida.
31 iram & perditionem. Animã d
32 calida, quasi ignis ardens nõ
extinguetur, donec aliquid
a Superbus elatione cordis carnalis intumescens.
33 †glutiat, & homo nequam in
a Inferre contumeliam.
34 ore carnis suæ, nõ desinet, do
a Odij, inimicitiæ.
35 nec incendat ignem. Homi-
a Voluptas fornicationis.
36 ni fornicario omnis panis
37 dulcis, non fatigabitur
38 transgrediens vsque ad fi-

ore sermones tuos ne proferas.

d *Anim. cali.* Rab. Heretici & schismatici ardẽtẽ aĩam habent, dũ ambitiose quęrunt humanam laudẽ, qui peruerse mẽtis more, carnis incendunt ignem, dũ prauæ doctrinæ auditoribus immittũt errorẽ. Ipsi sunt fornicarij, qui pactũ qđ cũ Deo in baptismate pepigerũt, nõ seruauerunt: sed virum priorem relinquẽtes, cum idolis fornicati sunt. E

† deglutiat.

Omnis F

NICOLAVS DE LYRA.

tionem corporis sui.

1 *Sic omnis iurans.* per Deum.

2 *Et nominans.* id est, iurans per nomina sanctorum, & hoc assidue.

3 *In toto à peccato non pur.* quia per talem consuetudinem malam in iuramentum illicitum labitur. ideo subditur.

4 *Vir multum iurans reple. ini.* nam ex hoc incurrit periuriũ per iuramentum falsum, quod est contra veritatem, & iuramentum iniquum, quod est contra iustitiam.

5 *Et non discedet à domo illius plaga.* id est, diuina vindicta saltem in futuro, & etiam aliquando in præsenti grauiter puniuntur pro notorio homines periurio.

6 *Et si frustra. fra. &c.* ex periurio sibi damnum inferendo.

7 *Delictum illius super ipsum erit, &c.* quia tenetur ad restituẽdum, & debet ad hoc cogi, si probatum fuerit contra,

8 *Et si dissimu.* tacendo veritatem, pro cuius declaratione adducitur in testem iurans se nescire.

9 *Delinquet dupliciter.* s. contra se falsum iurando, & cõtra proximum dãnificando, retinentem alienũ in conscientia, & alium in bursa, scilicet illum cuius pecunia retinetur.

10 *Et si in vacu. iur auerit.* iurando sine causa vel ex leui cã.

11 *Non iustificabitur.* Nam in hoc irreuerenter vtitur iuramento, vt dictum est supra.

12 *Replebitur enim retributione pessima.* i. pęna debita.

13 *Domus illius.* Nam filij aliquando puniuntur pęna temporali pro parentibus, & maxime quando sunt imitatores delicti patrũ. Frequẽter n. hoc fit. Nã filius audiẽs patrẽ frequenter vane iurantẽ, ex hoc accepit modum consimilem.

14 *Est & alia.* Hic consequenter detestatur quędã alia peccata locutionis. Et primo peccatum blasphemiæ, cum dicitur. *Est & alia loquela contraria.* s. pręcedenti. Nam in iuramento inuocatur Deus, vt testis infallibilis veritatis; in blasphemia vero sibi magis imponitur crimen falsitatis.

15 *In mortem.* Blasphemia enim meretur mortem gehennæ, & etiam mortem naturæ. Nam blasphemus in lege præcipitur lapidari, Leu. 24. Aliqui libri habent: Morti, & subintelligitur obligata: & sic est eadem sententia.

16 *Non inuenia. in hæreditat. Iacob.* Quia sicut dictũ est, blasphemus præcipitur auferri de hæreditate Iacob per mortẽ,

17 *Etenim à misericordibus hæc om. auf.* scilicet, falsa & indiscreta iuratio, & blasphemia.

18 *Et in delictis non voluptabunt.* i. nõ delectabuntur, sed magis in operibus virtuosis. Signum enim habitus generati, est delectatio in opere. 2. Ethic. Consequenter detestatur peccatum locutionis irreuerentis dicens.

19 *Indisciplinosæ loquelæ.* quę est propriè loquela irreuerẽtiæ.

20 *Non assuescat os tuum.* nã actus talis est malus, & cõsuetudo peior. Et quoniã parentibus maxime debetur reuerentia, & per consequens irreuerentia ad ipsos est pessima, subditur.

21 *Memento patris & matris.* exhibendo eis debitam reuerentiam, & omnem irreuerentiam præcauendo,

22 *In medio enim magna. con.* q. d. licet ad maiorem statum fueris eleuatus quam parentes tui, non tamen debes eorum reuerentiæ obliuisci.

23 *Ne fo. ob.* gratiam suam tibi subtrahendo, & te confusibiliter deijciendo,

24 *Et assiduitate tua.* circa parentum irreuerentiam.

25 *Infatuatus improperium patiaris.* à Deo & hominibus.

26 *Et maluisses non nasci.* ex impatientia tuæ deiectionis, sicut faciunt multi. Consequenter detestatur peccatum locutionis iniuriosæ, dicens.

27 *Homo assuetus in verbis improperii.* sicut fuit Semei, vt habetur. 2. Reg. 16.

28 *In omnibus diebus suis non erudie.* quia contemnit monita aliorum.

29 *Duo genera.* Posito peccato locutionis, hic consequenter detestatur triplex peccatum operis. Et primo ponit duo breuiter se excipiendo, secũdo tertiũ magis immorando, ibi: *Hom. fornic.* Circa primũ dicit: *Duo genera abundant in peccatis.* quia sunt causa pluriũ sequentium, scilicet, cupiditas, quæ est radix omnium malorum. 1. Timo. 6 b. & gulositas, quæ est occasio multorum malorum, & specialiter per ebrietatem. Diuiso.

30 *Et tertium adducit iram, &c.* vindictæ diuinæ, & perditionem gehennæ. Et istud est adulterium, de quo postea magis prosequetur. & de primo subdit.

31 *Anima calida quasi ignis ardens.* ardore cupiditatis, de quo dicit Boetius libro. 2. de consolatione, metr. 5. Sęuior ignibus Aetnæ ardet amor habendi. 32 *Non extinguetur donec aliquid glutiat.* aliorum bona male acquirendo. Et subditur de secũdo. Boetius.

33 *Et homo nequam in ore carnis suæ.* i. gulosus qui sibi nequam est per os suum, quia gulositas non solũ nocet animę proprię, sed etiam corpori generans multas passiones & infirmitates.

34 *Non desi. donec incen. ignem.* scilicet, luxurię. Nam virtus nutritiua materiam ministrat generatiuæ. vnde dicit Hierony. Venter mero æstuans, statim spumat in libidinem.

35 *Homin. fornicario.* Hic ponitur tertium, & primo quantum ad virum. secundo quantum ad mulierem, ibi: *Sic & mulier.* Circa primum dicitur. *Homini fornicario,* idest, luxurioso, Diuisio.

36 *Omnis panis dul.* i. omnis aliena mulier appetibilis.

37 *Non fatigabitur transgrediens.* id est, non cessabit transgredi mandatum Dei, Exodi. 20. b. Non mœchaberis.

38 *Vsque ad fin. &c.* vitæ suæ. Et quia peccatum luxuriæ hebetat mentem eo, quod reddit hominem bestialem, subditur.

Non

a *Omnis homo qui transgreditur lectum suum, &c.* ✻ Ambros. A Quam misera hominis cõditio, quæ quasi mercenaria aliis laborat, sibi indiget & nisi aliena misericordia sustentare se nequit? Quotidie sub formidine, sub timore grauem tolerans seruitutem, & ne deprehẽdatur à Domino erratica atque fugitiua, sub vmbra quadam sæculi huius putat se posse delitescere. Considera illum de quo ait in Ecclesiastico Syrach, *Homo transgrediens in lecto suo, dicens in anima sua. Quis me videt? Tenebræ circumdant me, & parietes cooperiunt me, quem vereor?* Nonne tibi videtur iste vere esse mercenarius qui sua prodegerit, vt ille adolescens in Euangelio qui legitur accepisse B a patre substantiæ portionem, atque egens & inops, quo famem leuaret pascere greges cępit alienos, vt mercede sumptum exerceret suum? Sed ille tandem aliquando conuersus est, quia reuertit ad patrem, & peccata sua non repressit, sed prodidit. Hic autem qui se existimat ab eo qui omnia videt non videri & tenebris putat commissa sua posse celari, vmbram prætendit, sed frustra latere se credit, cum oculus Domini lucidior sole occulta omnia deprehendat, tenebrosa illuminet, & intimi cordis penetret conscientiã, atq; in alta & profunda descendat. Vanus ergo qui C putat tenebris esse se tutum, cũ lucem vitare non possit quę lux et in tenebris, & tenebræ eam non cõprehendunt. Quasi fugitiuus itaque & malus mercenarius deprehẽditur, & antequam se occultet agnoscitur, quia Domino omnia antequam erant cognita sunt, nõ solum quæ facta sed etiam quæ futura sunt.

Ambr de interpellatione Iob lib. 1. c. 3.
† Esa. 29. c.
Ioan. 1.
† intelligit.
† indicabitur,
† sperabit.
† peccabit,
Luc. 15.

b *Tenebræ circum.* Qui castitatis virtutem perdit, vt faciat opera tenebrarum, neminem putat scire qđ agit, & Deũ oĩum conditorem fallere se credit, cum vultus dñi sit super facientes mala.

c *Oculi dom.* Quia illi nihil præteritum, & nihil futurũ est, omnia præsentia sunt.

d *Hic in plat.* Adulter libidinosus, de quo superius dictum est, qui quasi equus & mulus E lasciuiendo discurrit per latã & spaciosam viã, q̃ ducit ad mortẽ.

e *Sic & mu.* Aequaliter & in viro & in femina damnatur adulterium, & germẽ huius copulæ abominabile est Deo.

Mystic. autem hæreticorum synagoga, vel aĩa hæretica prauitate decepta, abominabilis est deo, qa relinquit virum priorem, qui sibi eam in baptismate copulauit, & ornamento virtutum decorauit.

f *Hæc in eccle.* Quia eius peruersitas in cõuentu fidelium per solertiam doctorum declaratur.

f *Et rami.* Quia secta illius fundamentũ veritatis non habet fru- F

a Donec moriatur in lecto suo, id est, mortale peccatum actualis libidinis perficiat.
a nem. Omnis homo qui transgreditur lectum suũ contẽnens 1
b in animam suam, & dicens: † Quis me videt? Tenebræ circun- 2 3
dant me, & parietes cooperiũt me, & nemo circumspicit me: 4 5
quem vereor? Delictorum meorum non memorabitur altis- 6 7
simus: & non † intellexit quoniam omnia videt oculus illius: 8
quoniam expellit à se timorẽ Dei huiusmodi hominis timor, 9 10
& oculi hominum timentes illum, & nõ cognouit, quoniam 11 12
c oculi domini multo plus lucidiores sunt super solem, cir- 13 14
a Cogitationes, actiones.
cumspicientes omnes vias hominum, & profundum abyssi & 15 16
a Omnia nuda & aperta sunt oculis eius.
hominũ corda intuentes in abscõditas partes. Domino enim 18 19
a Ante omnia præsciebat, quæ facit peremptoria.
Deo antequam crearentur, omnia sunt agnita, sic & post per 20
d fectum respicit omnia. Hic in plateis ciuitatis † vindicabitur, 21 22
quasi pullus equinus fugabitur, & vbi non † sperauit appre- 23 24
a Laqueo perditionis. b In iudicio. c Sordibus vitiorum pollutus. d Sanctis.
hẽdetur. Et erit dedecus omnibus, eo quod nõ intellexerit ti- 25 26
e morem domini. Sic & mulier omnis relinquens virum suum, 27
† & statuẽs hæreditatem ex alieno matrimonio. Primo enim 28 29
a Quia fidem patrum & traditionem scripturarum sequi noluit. b Deum.
in lege altissimi incredibilis fuit, & secundo virum suũ dere- 30
Diabolo sociata. a Praua dogmata & peruersa opera, quæ instinctu diaboli generauit.
liquit, tertio in adulterio fornicata est, & ex alio viro filios sta- 13 32
f tuit sibi. Hæc in ecclesiã adducetur, & in filios eius respicie- 33 34
g tur. Non tradent filij eius radices, & rami eius nõ dabunt fru 35 36
ctum. Derelinquent in maledictum memoriã illius, & dede- 37
cus illius non delebitur. Et agnoscent qui derelicti sunt, quo-
a Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, &c.
niam nihil melius q̃ timor Dei, & nihil dulcius quàm respice-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Omnis homo qui transgreditur lectum suum*, per adulterium.

2 *Contemneas in animam suam*. id est, cõtemptum animę suæ inferens propter carnis suæ voluptatem.

3 *Et dicens, &c.* excęcatus voluptate.

4 *Quis me videt, &c.* quasi dicat nullus, nec homo, nec deus, & patet litera. Et subditur erroris causa, cum dicitur.

5 *Quoni. exp. à se ti. Dei hui. homi. tim.* i. timor adulteri quo timet voluptate priuari, expellit a se timorem Dei. Motus enim maiores depellunt minores secundum Philosophum. Adulter vero nimis fortiter trahitur à voluptate, & sic retrahitur à Dei timore.

6 *Et ocu. ho. tim. illum.* id est, homines conscij sui adulterij: qui in hoc sibi seruiunt timore ducti, ne eius offensam incurrant, & adulando de facinoribus suis eum commendant, & sic in ipsis eum nutriunt, & per consequens timorem Dei ab ipso expellunt, propter quod non considerat quod Deus ipsum videat ad puniendum: ideo sequitur.

7 *Et non cogno.* id est, cognoscere neglexit.

8 *Quoniam ocu. do, mult. pl. lu. sunt su. so.* Claritas enim solis, nõ est nisi quidã effectus & modica scintilla diuinæ claritatis.

9 *Circumspicientes omnes vi. homi.* quantumcunque occultas.

10 *Et profun. abys.* ad quod non pertingit lux solis.

11 *Et homi. cor.* quæ soli Deo sunt nota.

12 *Do. . le ant.* nã est agẽs per intellectũ, & sic p̃cognoscẽs.

13 *Sic & post perfectum*, id est, post creationem rerum.

14 *Respicit om.* Ex quo enim pręcognouit, antequam essent in effectu, sequitur, & quod postea subditur autem adulteri pœna cum dicitur.

15 *Hic in plateis ci. vindi.* id est, punietur, quia in palam lapidari præcipitur, vt prædictum est.

16 *Et quasi pullus equinus.* i. indomitus & voluptati deditus.

17 *Fugabitur.* vt sic captus puniatur.

18 *Et erit dedec. oĩ.* amicis suis ex vilitate criminis & punitionis.

19 *Sic & mulier omnis relinquens virum suum.* Hic consequenter detestatur peccatum adulterii quantum ad mulierem, dicẽs. *Sic & mulier omnis relinquens virum suum.* peccabit, quia tenetur ei obedire & debitum reddere.

20 *Et statuens hæreditatem.* id est, hæredem viri sui.

21 Ex *alieno matrimonio.* quando adulter eius est vxori alligatus, & sic filium quem ex eo concipit, priuat hæreditate paterna, & ipsum instituit in aliena.

22 *Primo enim in lege al. incredi. fu.* quę dicit Exod. 20. b. Non męchaberis. 23 *Secun. vi. suum de.* abutens corpore suo proprio, cum non habeat eius potestatem, sed vir. 1. Cor. 7.

24 *Tertio in adulte. fornicata est, &c.* id est, polluta.

25 *Et ex alio viro fi. sta. si. &c.* scilicet, marito suo. Et quia secundum legem debet publice puniri subditur.

26 *Hæc in ecclesiam adduce. &c.* i. in concilio corã iudicibus.

27 Et *in fi. eius respicietur, &c.* vtrum sint legitimi vel illegitimi, & si probentur illegitimi, eijcientur de domo mariti. ideo subditur.

28 *Non tradent filii eius, &c.* sic dictũ fuit Iephte Iudicũ 11.

29 *Radices, &c.* quia non stabilientur in hęreditate mariti.

30 Et *rami eius, &c.* id est, filiorum.

31 *Non dabunt fructum.* i. nõ prosperabuntur. ideo subditur.

32 *Derelinquent in maledi. memoriam eius.* scilicet, matris adulteræ, cui maledicent homines, miseriam filiorum adulterinorum videntes.

33 Et *dedecus il. non dele.* coram Deo, si perseueret in malo. Nec etiam coram hominibus vsque ad magnum tempus. Consequenter ex dictis de adultero & adultera concludit intentum dicens.

34 Et *agnoscent qui dereli. sunt.* s. cęteri viri & mulieres.

35 *Quon. nih. me. qu. ti.* s. filialis qui cauet offensam Dei.

36 Et *nihil dul.* animæ palatum bene dispositum habenti.

37 *Quam respi. in manda. Dei.* non solum speculatiuę cognoscendo, sed etiam practice opere adimplendo.

19 Sic

Gloria

A fructum bonorum operum gignere non potest.

a *Longitu, &c.* Quia in

a Qui in luce ambulat, non offendit.

re in mandatis domini. Gloria magna est sequi dominum, 1
longitudo enim dierum assumetur ab eo. 2 3

in æterna beatitudine in æternum permanebũt qui sequuntur Deum. D

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Gloria magna est sequi dominum.* per viam iustitiæ.

Lon-

2 *Longitudo enim dic.* Id est, æterna vita.

3 *Assumetur ab eo.* id est, a Deo qui dat illam sequentibus ipsum, per viam mandatorum suorum.

CAPVT XXIIII.

S *Apientia, &c.*

b *Et in medio populi, &c.* Quia in ostensione miraculorum ad laudem Dei prouocabat populum. Vnde: Omnis plebs vt vidit, dedit laudẽ Deo. B

c *Virtutis illius, &c.* Angelorum, religiosorum. vnde: *Gloria in excel. Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*

d *Ego ex ore.* Quia verbum consubstantiale, coęternũ. Quia non sum creatura. Dicitur tamen primogenitus omnis creaturę, non tempore, scilicet, sed honore, secundum illud: *Filius meus primogenitus Israel.* C

✻ Ambr. Si naturalem maiestatem quęrimus, genitus est. Qui

CAP. XXIIII.

a Christus. b Laudabilem ostendit. c Vitam.

a Apientia laudabit animam suam, & in 1
a In cælis cum patre & spiritu est, & in terra adoratur.
b † domino honorabitur, & in medio po 2 3
a Christiani. a Conuentibus fidelium. Dei.
puli sui gloriabitur, & in ecclesijs altis- 4
a Vnde? Aperuit os suum dicens, Beati pauperes spiritu.
c simi aperiet os suũ, & in conspectu vir- 5
Christiani. a Exaltate dominum Deum nostrum.
tutis illius gloriabitur, & in medio populi sui exaltabitur, & 6
a De plenitudine eius omnes accepimus. b Mirabilis Deus in sanctis suis. 7
c Laudate dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi.
in plenitudine sancta admirabitur, & ĩ multitudinẽ electorũ 8
a Sanctos. b Qui est super omnia benedictus in secula. 9
c Verba sapientiæ. Sapientia.
d habebit laudem, & inter benedictos benedicetur. Ego ex ore 10 11
Secundum deitatem.
e altissimi † prodiui primogenita ante omnẽ creaturã Ego fe- 12 13

Qui genitum inficiatur proprium negat. Qui propriũ abnuit; communem cæteris arbitratur. Sin vero generationis ipsius proprietatem requirimus, ex Deo exiuit. E Nam cum in vsu nostro id sit exire quod iam sit, & ex interioribus secretis prodire videatur quod exire perhibetur, angustis licet sermonibus proprietatem diuinæ generationis aduertamus, vt non ex loco aliquo videatur exisse, sed vt Deus ex Deo, filius ex patre. Nec videatur cępisse ex tempore qui ex patre nascendo prodijt, vt dixit ipse qui natus est. *Ex ore altissimi prodij.*

e *Ego feci in cælis.* In cęlis oritur lumen, nebula tegitur caro, F quia

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XXIIII.

S*Apientia.* Superius à tertio cap. & citra, actũ est de exercitio virtutũ, hic cõsequẽter agit' de statib' ecclesiæ, in quibus fit hoc exercitiũ. Et quia hmõi status ẜm ordinẽ diuinę sapiẽtię distinguunt': iõ primo ponit' sapiẽtiæ cõmẽdatio. Secũdo subdit' hmõi statuũ distinctio, cap. seq. Ad euidẽtiã aũt dicẽdorũ sciẽdũ, q aliqui exponũt hoc capitulũ de lege veteri & noua quę dr̃ sapiẽtia diuina: quia nõ est humanitus inuenta, sed diuinitus reuelata, ad hoc aũt allegãt qđ dr̃ infra eodẽ ca. Hęc oĩa liber vitę & testm̃ altissimi. Sed saluo meliori iudicio, hoc nõ vr̃ rõnabiliter dictũ. Nã in persona sapientiæ de qua fit hic sermo, dr̃ in hoc ca. *Ego feci in cęlis vt oriretur lumen indeficiens.* Quod factum fuit à principio creationis mũdi. Lex aũt vetus postea fuit data. Exo. 20. quasi per duo milia annorũ, & noua postea per tm̃ tp̃s & amplius. Præterea de eadẽ sapiẽtia, de qua fit hic mẽtio dr̃. *Ab initio & ante secula creata sum.* Quod non põt dici de lege veteri vel noua. Itẽ hæc expositio fauere vr̃ errori Iudęorũ, qui fingunt legẽ veterẽ creatã fuisse ante mundũ, vt infra plenius dicet'. Propter quod dicẽdũ, q hic agit' de sapiẽtia diuina personaliter dicta, quę est sapiẽtia genita. Vnde in eius p̃sona dr̃ hic. *Ego ex ore altissimi prodij.* Et fuit plenius dictũ in principio huius libri. Sic ergo procedit': quia primo ponit' huius sapiẽtię cõmẽdatio. scđo describit' eius generatio, ibi. *Ego ex ore, &c.* tertio soluit' tacita quæstio ibi. *Adhuc doctrinã.* Circa primum dr̃.

1 *Sap. laud. ani. suã, &c.* i. seipsam, eo mõ loquẽdi quo dr̃. Hie. i. b. Iurauit dñs exercituũ per animã suã. i. per seipsum, Gen. 22. e. *Per memetipsum iuraui dicit dñs.* Laudauit. n. sapiẽtia genita (quę est idẽ quod verbũ diuinũ) seipsam per angelos, & prophetas, & alios sanctos, & ẽt per seipsam in humanitate assumpta, exprimens excellentiã quã habebat à patre, Ioan. 10. f. Ego & pater vnũ sumus. 2 *Et in domi. honorabitur, &c.* i. in Deo patre venerabit' quia sicut pater est in filio, & econuerso, vt dr̃ Ioan. 14. si filius honorat' in patre, & pater ĩ filio. 3 *Et in medio po. sui glo.* i. in medio sanctorũ angelorũ & ẽt hominũ qui sunt eius populus. 4 *Et in. &c.* in ecclesia triũphante illuminãdo angelos, & docẽdo, & militãte in humanitate assumpta prædicando in tẽplo & apostolos docendo. 5 *Et in con. &c.* i. in operibus miraculosis virtute altissimi factis, quia fiebant ad declarationẽ suæ deitatis. 6 *Et in me. po.* Nam de medio apostolorũ, & ipsis videntibus eleuatus fuit in cęlũ. Mat. vlt. & Act. 1. 7 *Et in ple. sanc. admi.* de qua dr̃ Ioan. 1. d, *Vidimus eum quasi vnigenitum à patre plenum gratiæ & veritatis.* Et ibidem subditur. *Et de plenitudine eius omnes nos accepimus.* 8 *Et in mul. el.* Nam à sanctis angelis & electis laudabitur in cęlis. 9 *Et in. be. be.* id est, bona dicętur, dicendo illud quod sequitur de sua emanatione æterna, per quam habet bonitatem infinitam à patre sicut & deitatem: non tamen aliam numero sed eandem. 10 *Ego ex ore.* Hic consequenter describitur sapientiæ genitæ generatio. Et primo generatio ęternalis ex patre, secundo temporalis ex virgine ibi: *Posuit Dauid.* Prima in duas, quia primo describitur generatio verbi. secundo per verbum creatio mundi, ibi. *Ego feci.* Et similem processum tenet beatus Ioannes in principio euangelij sui, vbi verbi diuini primo ponit emanationẽ, dicens, Ioan. 1. a. *In principio erat verbum, &c.* Secundo, mundi creationem, dicens. *Omnia per ipsum facta sunt.* Tertio, verbi incarnationem, cum subditur. *Et verbum caro factum est, &c.* Circa primum in persona verbi vel sapientię genitę dicitur. *Ego ex ore al.* id est, Dei patris. 11 *Prodij.* Et dicitur hic os altissimi potentia generatiua patris, qua producitur verbum incarnatum spirituale, quod est filius Dei sicut ore carnali producitur verbum sensibile: nam intelligibilia significantur per similitudines sensibilium.

12 *Primogenita ante omnem creaturam.* Ex hoc patet, quòd scriptura non loquitur hic de sapientia diuina essentialiter dicta: quia hæc non est generans nec genita: Nec etiã de sapientia quacunque creata, per hoc quod dicitur ante omnem creaturam. Sciendum tamen, quòd Iudæi moderni in suo errore obstinati negando diuinitatẽ Christi habent per consequens negare distinctionem personalem in Deo genitoris, & geniti, quę tamen hic exprimitur, sed de hoc libro non curant, quia ipsum non recipiunt. Librum autem Prouerbiorũ Salomonis inter sanctos libros recipiunt, vbi octauo capitulo de sapientia diuina ponitur eadem sententia. *Nondum erant abyssi, & ego iam concepta eram.* Et ibidem. *Ante omnes colles ego parturiebar*, vbi vero est conceptus & partus, ibi est generans & genitus. Ratio vero, & natura non patiuntur, quod eadem simplex persona respectu suiipsius sit generans & genita, nulla enim res seipsam gignit, vel ad esse producit. Ad euitandum igitur in Deo distinctionem, & genitoris, & geniti, finxerunt quod lex fuit creata ante mundum per duo milia annorum, vt sic de ipsa dicatur: Ante omnes colles ego parturiebar, id est, creabar. Sed hoc patet manifecte falsum, quia lex non potuit per se creari, sed in mente aliqua angelica vel humana, vel in scripto, vt in lapidibus scripta fuit lex Moysi, vel in aliqua alia materia. Et vterque modus pręsupponit alterius creationem. Hoc etiam dictum est ita irrationabile, quòd non est contra ipsum disputandum. 13 *Ego fe. &c.* Hic consequenter describitur processus creaturarum per sapientiam genitam siue verbum. Et primo processus iste declaratur, secundo per scripturam confirmatur, ibi: *Hæc omnia liber.* Prima adhuc

Iudæorum ficta euasio de confessione distinctionis personalis in Deo

Diuisio.

¶ quia sicut claritate
A sua præcellit obscuritatem nebulæ, sic spiritualis creatura corporalem præcellit dignitatem.

† carnem.
† altis.

a *Thro.meus.* Humanũ corpus nullo pondere peccati prægrauatum. sed Dei virtute sublimatũ, in quo
B potentia diuinitatis iudicia sua exercuit. vnde: *Ecce dominus ascendet super nubem leuem, &c.*

Esa. 19. a.
† eius.

b *Creauit me, requieuit in tabernaculo, &c.* Secundum humanitatem singulari puritate de spiritusancto conceptam, de
C virgine editam.
D

a Spirituali creatura, angelis, scilicet. b Rationis & intelligentiæ. c Corporalem creaturam:

ci in cælis, vt oriretur lumẽ indeficiens, sicut nebula texi om- 1

Omnem naturam. a Supra omnem creaturam cum patre & spiritu. Significat diuinam naturam. 2

a nem † terram. Ego in † altissimis habitaui, & thronus meus 3

a Cælestia. Omnipotentiam sapientiæ & fortitudinem significat. b Omnia scilicet quæ sub terra. 4

in columna nubis. Gyrum cęli circumiui sola, & profundum 5 6

a Omnibus quæ in mari sunt & in terra. b Vnde: Laudent illum cæli & terra, mare & omnia quæ in eis sunt.

abyssi penetraui, & in fluctibus maris ambulaui, in & omni 7 8

a Rationali creatura. b Vnde dedit ei nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, &c.

terra steti. Et in omni populo, & in omni gente primatũ ha- 9 10

bui, & omnium excellentiũ & humilium corda virtute calca- 11 12

a Gentibus ex quibus congregatur ecclesia, quia eius est hæreditas. Vnde: Hæreditas mea præclara est mihi. 13

ui. Et in his omnibus requiẽ quæsiui & in hæreditate † domi- 14

a Filius secundum humanitatem intelligit patrem maiorem. 15 16

b ni morabor. Tunc præcepit & dixit mihi creator omnium, 17

a Humanæ naturæ in qua habitauit plenitudo diuinitatis. 18

& qui creauit me, requieuit in tabernaculo meo, & dixit mi- 19 20

c hi: In Iacob inhabita, & in Israel hæreditare: & in ele- 21 22

d ctis meis mitte radices. Ab initio & ante secula creata sum, 23

c *In Iacob.* Incarnatione saluatoris specialiter Iudęis vti concessum est, & specialiter ad Iudęos venit. vnde: *Non sum missus, nisi ad oues quæ perierint domus Israel.* Vnde per Iacob figurantur Iudæi, per Israel vero Gentiles.

Matth. 15.

d *Ab initio.* Sacramentum incarnationis ante secula præscitum & prędestinatum, permanet in seculum seculi. Et in-
E habitationes ecclesiæ, id est, ritum veræ religionis disposuit.
F

¶ Et

NICOLAVS DE LYRA.

huc in duas, quia primo declarat processus creaturarũ quãtũ ad esse naturæ, scd'o quantũ ad esse gratię, ibi. *Et in his oĩbus.* Circa primũ dr̃ in persona sapientiæ genitæ siue verbi. *Ego feci in cę. vt ori. lu. in.* & de lumine corporali patet Gen. 1. a. *Dixit Deus: Fiat lux, & facta est lux*, sicut ibidẽ plenius explicaui. 1 *Et sicut ne. te. om.* Duobus. n. primis diebus formationis rerũ, elemẽta quatuor nõ fuerũt abinuicẽ plene distincta: nam aqua tũc nõ habuit cõpletã densitatẽ, sed quasi vaporaliter erat eleuata per totũ aerẽ. Et sic p modũ nebulæ tegebat totã terrã. Tertio vero die qua distincta fuerũt elemẽta, accepit à Deo debitã dẽsitatẽ, qui & fecit in terra cõcauitates ad recipiendũ aquæ partẽ, & sic apparuit arida, & elementa distincta, prout dictũ fuit plenius Gen. 1. 2 *Eg. in al.* disponendo cęlũ empyreũ, quod statim factũ fuit angelis repletum. 3 *Et thronus meus.* i. potestas mea. 4 *In coluna.* per ipsam. n. disponit generatio nubiũ in aere. 5 *Gyrũ cęli.* i. cęlũ sydereũ luminaribus, & stellis ornatũ. 6 *Circumiui sola.* disponẽdo motũ orbiũ. Sciẽdũ tñ q̃ per ly sola, nõ excludit pater, & spiritussanctus: nã secun. Philosophũ. 2. Elenchorũ, solus idẽ est qđ nõ cũ alio. Et ideo qñ determinat aliquod subiectũ in ordine ad p̃dicatũ nõ excludit à cõsortio p̃dicati illud quod hẽt idẽtitatẽ cũ subiecto, sed qđ hẽt alietatẽ. Pater aũt, & filius, & spiritussanctus sunt vnũ simpliciter in essentia, & distinguunt in p̃sona: pp qđ dictio exclusiua addita vni p̃sonę in ordine ad p̃dicatũ p̃sonale, facit exclusionẽ aliarũ p̃sonarũ, vt cũ dr̃: Solus pr̃ generat: filius. n. & spiritussanctus non generãt. Si aũt p̃dicatũ sit essentiale: tũc nõ excludunt aliæ p̃sonę, sed magis ĩcludunt, eo q̃ sunt vnũ in essentia: sic est in proposito: quia circũire cęlũ per dispõnẽ motus orbiũ est cõe toti trinitati, sicut & creare: & ideo cũ dr̃ in persona sapientiæ genitæ: Gyrũ cęli circumiui sola: per ly sola, non excludunt pater, & spiritussanctus, sed magis includunt. 7 *Et profundum abyssi penetraui, &c.* Prępar ãdo cõcauitates in terra, vt ibi cõgregatis aquis appareret arida, quę cõgregatio vocat oceanus vel abyssus. 8 *Et in flu. ma. am.* saluãdo Noe, & q̃ cũ eo erãt in arca ĩter aquas & fluctus diluuij. 9 *Et in om. ter.* stabilitatẽ ei dãdo vndiq; circa cẽtrũ mũdi. 10 *Et in om. po. & in om.* nã oĩs potestas hominũ à Deo est. 11 *Et om. ex. & hu.* sic hñt libri correcti, & patet sensus: Nã oẽs tã magni q̃ parui Dei filio sunt subiecti, q̃ã toti trinitati. 12 *Et in his o.* Hic cõsequẽter ponit effectus sapiẽtię in creaturis, quãtũ ad esse grãæ: hic aũt effectus hẽt locũ in angelis & hoibus, & de angelis hic tacet ad quorũ cõfirmatione in bonũ parũ loquitur scriptura. Iustificatio vero hoĩum per grãm facta est à tota trinitate p cognitionẽ Dei & amorẽ supernaturalẽ, ad q̃ eleuati sũt patres sancti ex electione diuina. Et iõ primo ponit hæc electio. scd'o electionis cõfirmatio, ibi: *Ab initio.* tertio cõfirmationis fructificatio, ibi: *Quasi cedrus.* Circa primũ, q̃ nulli hoi grã Dei denegat, cũ velit oẽs hoies saluos fieri, & ad agnitionẽ veritatis venire, vt dr̃ 1. Timo. 2. b. Sed aliqui ea carẽt, quia nõ sequunt diuinũ instinctũ ad supernaturale bonũ, & sic nõ dat eis grã habitualis quę dat sequẽtibus ipsũ, sicut alias diffusius declaraui in pluribus locis: Dicit igit Dei sapiẽtia *Et in his oĩbus*, s. hoibus. 13 *Requiẽ quæ.* in ipsis habitando per grãm: Vnde Prouer. 8. d. dicit hęc Sapiẽtia. *Delicia meæ esse cũ filiis hominũ.* Veruntñ q̃a multiplicatis hoibus post diluuiũ declinauerũt cõiter ad idololatriã. Abrahã tñ & qui ab eo descẽderũt p Iacob nepotẽ suũ in fide vnius veri Dei steterũt: pp quod hęreditas dñi vocati sunt. Deut. 32. a. *Pars aũt dñi populus eius. Iacob funiculus hæreditatis eius*, ideo subdit. 14 *Et in hær. dom. morabor.* per grãm patres illos sanctificãdo. 15 *Tunc præ. & di. &c.* s. illud quod postea subdit. Vel aliter. Tũc p̃cepit & dixit mihi, i. figurę meæ, sicut imago Herculis dr̃ Hercules. Creator oĩum, s. illud quod postea subditur. *In Iacob inhabita, &c.* & interponit. *Et qui creauit me, &c.* Ad intellectũ huius sciẽdũ, q̃ licet tota trinitas iustificet hoĩes p grãm, tñ ad faciẽdũ hãc iustificationẽ non dr̃ pr̃ missus, sed tm̃ filius & spiritussanctus, quia inuisibilis missio p̃sonæ diuinæ duo includit. s. q̃ persona illa nouo mõ inhabitet mentẽ rõnalẽ per grãm, & q̃ ista persona p̃cedat ab alia. Istud aũt nõ cõuenit patri pp quod nõ cõuenit sibi mitti. Vnde dicit Aug. 2. de trinitate. Pater nusquã legit missus, sed filio, & spirituisancto cõuenit mitti, nõ solũ visibiliter sicut filius apparuit in carne, & spiritussanctus in columbę specie, sed ẽt inuisibiliter per dona quibus inhabitant mentẽ, s. spiritussanctus per donũ charitatis, & alia quę perficiũt volũtatẽ. Filius aũt per donũ sapientię, & alia quę perficiunt intellectũ eo q̃ spiritussanctus procedit per modũ volũtatis, & filius p modũ intellectus. Hæc igit missio sapientiæ genitæ à patre põt dici p̃ceptũ loquẽdo large, & sic dicit. *Tunc præcepit, & dixit mihi creator oĩum*: i. Deus pater emittens dicto mõ filiũ. Et q̃a posset aliquis credere, q̃ per talẽ missionẽ filius separaret à patre: pp hoc anteq̃ vltra procedat, istud remouet cum dr̃. 16 *Et qui creauit me.* i. ęternaliter generãdo dedit esse, q̃ large quidẽ põt dici creatio, vt diffusius dictũ fuit supra. 1. cap. exponendo illud. *Prior oĩum creata est sapientia.* 17 *Requieuit in tabernaculo meo.* in meipsa: quia pp dictã missionẽ filius qui est sapiẽtia genita, nõ desinit esse in patre, nec pater in filio. Consequenter resumit propositũ di. 18 *Et dixit mihi.* Deus pater. 19 *In Iacob inhabita, & in Israel hæreditare, &c.* i. in populo descendẽte à Iacob, qui alio noĩe dictus est Israel, Gen. 32. In hoc. n. populo remansit fides & cultus vnius veri dei, cęteris cõiter ad idololatriam declinantibus. Sciendum tñ, q̃ iste populus magis denominatur à Iacob qui & Israel, q̃ ab Abraham & Isaac, quia non oẽs eorũ filij fuerunt fideles, vt patet de Ismaele & Esau, sed oẽs filij Iacob fuerũt Dei cultores: propter quod & tribus illius populi denominãt ab eis. 20 *Et in electis meis mitte radices.* i. pręcepta decalogi, & alia cęremonialia, & iudicialia, quę fuerunt illi populo data, vt p eorum obseruantiã radicaretur in sapientia diuina. 21 *Ab init.* Hic consequenter ponitur electionis prædictæ cõfirmatio, quę fuit facta per stabilitatẽ regni, & ędificationẽ tẽpli tp̃ibus Dauid & Salomonis. Præmittitur tamen hic sapientię genitę ęternitas, vt per hoc ostẽdatur causa sufficiens stabilitatis in alijs. Dicit igitur. *Ab initio.* per hoc non potest intelligi initium temporis. quia subditur, 22 *Et ante secula.* sed intelligitur ipse pater, qui est principium emanationis personarum. *Et ante secula.* id est, ęternaliter, quia filius ęternaliter procedit à patre. 23 *Creata sum.* i. ab eo accipiẽs esse per generationẽ, quę large loquendo põt dici creatio, vt plenius est dictũ supra. 1. cap. Aliter exponunt aliqui. *Creata sum, &c.* id est, præuisa creari secundum humanam naturã in vnitate personæ assumendã. Licet aũt hæc expositio contineat veritatem, nõ tamen videtur esse secundũ auctoris libri huius intentionem, vt dictum est supra, primo capite. Hoc etiã vr̃ ex processu huius capituli, in quo à principio vsq; ad finẽ ponuntur p̃rogatiuæ sapientiæ genitæ, sic autẽ p̃uideri non

est

Creaturarum processus à Deo duplex Ordo formationis rerum.

Diuisio.

An pater mittatur [...] iustificatione hominis

a *Et sic in Si.* Sion ecclesia, quæ & Ierusalem, quæ a primo
A iusto vsque ad nouissimum ædificatur, & in qua sapiētia quo
tidie fructificat.

b *In Libano.* Rab. Libanus mōs est Phęnicis, dictus a thure, quod igi colligit. Sion collis est vrbi supereminens, & interpretatur speculum.

Hæc ergo nomina arborum, & montium eminētioribus Christi membris conueniūt, quę dicere possunt, *Christi bonus odor sumus deo.* Et, *quorum conuersatio in cælis est.*

2. Corin. 2. d. Philip. 3. d.

B Odor quoque cedri serpētes interimit, & fugat. vnde, *Disce, & odoratam stabulis accēdere cedrum.* Et sancti doctores virtute verbi repellunt hæreticos. Resina quoque eius, quæ cedrina dicitur, liniti libri, nec tinea, nec senectute deficiunt, & doctorū spirituali sensu scriptura confecta, nulla hæreticorum astutia corrumpitur, vel vetustate consumitur.

3. geor.

Cypressus. Cypressus medendis apta corporib. venustatem comæ suæ nullo deponit impulsu, cōstantiā, & actionē eorū exprimens, qui altiorib. ecclesiam ornant virtutib.

Palma. c *Quasi pal.* Arbor diuturnis folijs, & suauib. pomis, palma dicta, quia victricis manus est ornatus, vel quia in modum

C humanę palmæ ramos expandit, hanc Græci φοίνικα dicunt, quia Phœnix auis multo tempore viuit. Huic comparatur ecclesia, q̄ incuruari ad terrena despiciens, ad cęlestia se sustollit, vt finito agone cælestem palmam suscipiat, & quasi folia diuturna, verba rectę confessionis perpetuo conseruat. D

d *Quasi oliua.* Gręcè ἐλαῖον fructus, scilicet, ἐλαία enim arbor dicitur, succus oleum. Est aūt arbor pacis insignis, per hanc ecclesia signatur, quę campos totius mundi decore illustrat, & speciali gratia per vnctionem chrismatis sanctificat.

e *Quasi pla.* Platanus ab altitudine dicta, vel quia patula, & ampla. Nam πλατὺς, Græci amplum vocant. Nomē ergo, & formam arboris expressit dicens, quasi platanus dilatata sum in plateis. Est autem tenerrima, & mollis folijs, & vitibus similis, & Christum significat, qui per mēbra sua in orbe dilatatur mitis, & mansuetus. E

† cupressus, vel cyparissus.

& vsque ad futurum seculū non desinam, & in habitatione 1
a sancta coram ipso ministraui. Et sic in Sion firmata sum, & 2
a ¶Super quem requiescit spiritus meus, nisi super humilem, & quietum. b ¶Manifesta, scilicet, 3
quia ibi voluntas eius adimpletur. 4
in ciuitate sanctificata similiter requieui, & ī Ierusalem po- 5
a ¶Christiano, qui nomine Christi honoratur, qui pars eius, & hereditas est. 6
testas mea. Et radicaui in populo honorificato, & in partes 7
a ¶Quia illi membra sunt corporis eius, cum sit ipse omnia in omnibus. 8
Dei mei hæreditas illius, & in plenitudine sanctorum deten 9
a ¶Arbores sunt altitudinis, & odoris præcipui. 10
b tio mea. Quasi cedrus exaltata sum in Libano, & quasi † cy- 11
a ¶Palma aurea coronantur victores. b ¶Quæ mutata, vel translata interpretatur, quia ecclesia 12
ab idolorum cultura ad verum deum translata est. 13
c pressus in mōte Sion. Quasi palma exaltata sum in Cades, & 14
a ¶Rosa dicta, quod rutilo colore rubeat, & martyrium significat. b ¶Iericho interpretatur 15
odor eius, vel luna, & est quasi plantatio rosæ in Iericho, cum odor virtutum 16
in passione martyrii redolet in sanctis.
d quasi plantatio rosæ in Iericho. Quasi oliua speciosa in
a ¶Quia redemptionis nostræ sacramentum cunctis innotuit nationibus.
e campis, & quasi platanus exaltata sum iuxta aquam in 17
a ¶Doctrinæ spiritualis gratiæ. b ¶Loquar ad dominum meum, cum sim puluis, & cinis.
¶Vel aspaltum.
f g plateis. † Sicut cinnamomum, & balsamum aromatizans 18

f *Sicut cinnamomum.* Cinnamomū, & balsamum aromaticę arbores sunt. Cinnamomū dictum, quia cortex eius in modū cannæ rotundus, & gracilis. Gignitur in India, & Aethiopia frutice breui duorū tantum cubitorum colore sub nigro, vel cinereo, tenuissimarum virgarum. Nā quod crassum est despicitur, gracilius vero charius. Quod cū frangitur, visibile spiramentum emittit in modum nebulę, vel pulueris.

† De sacra vn. c. vnico Cinnamomum.

g *Bals.* Aspaltū dicit. Plini. in codē curriculo cęli nascitur spina F

NICOLAVS DE LYRA.

est aliqua eius prærogatiua, quia cōuenit omni creaturę quātūcunque minimę. Nā ab æterno prçuisum est, quodcunq; producitur in tempore. 1 *Et vsque ad fu. se. non desi.* i. æternaliter persistam. 2 *Et in habitatione sancta.* i. in mentibus sanctorum. 3 *Coram ip.* deo patre. 4 *Ministra.* i. missionē meā inuisibilē per earū sanctificationē impleui, modo supra dicto. Vel aliter, *Et in habitatione sancta.* i. in congregatione iustorū. Corā ipso ministraui, i. ministrare feci per Aaron & alios sacerdotes bonos, sicut dicitur Gen. 22. c. in persona domini, *Nunc cognoui, quod timeas dominum,* i. alios cognoscere feci. 5 *Et sic in Sion firmata sum.* Hic consequenter ponitur electionis dictę confirmatio, s. per ędificationem templi, & confirmationem regni tempore Dauid, & Salomonis, & sic dicit sapientia dei. *Et sic in Sion firmata sum.* Ista tamen firmatio non dicit aliquam mutationem in deo, sed in creatura, in qua firmius stabiliuntur dona diuina. Dicitur aūt dei sapientia firmata in monte Sion eo, quòd ibi fuit ędificatū templū 3. Reg. 6. in quo arca, & propitiatorium, quę repręsentabant sedem dei, vt dictum fuit Exo. 25. habuerunt stabilē mansionem, nec vltra fuerunt portata de loco ad locum, sicut ante fuerant per desertum, & postea in terra promissionis, vt patet in plurib. locis. 1. Reg. 6 *Et in ciui.* s. Ierusalē ad diuinum cultum electa. 3. Reg. 8. 7 *Similit.* per specialē habitationē, eo q̄ vigebat ibi cultus dei. 8 *Et in Ierusalem potestas mea.* quia facta fuit ciuitas metropolis, & regia, & hoc ex ordinatione speciali diuina. 9 *Et radicaui.* i. dona mea firmius stabiliui. 10 *In populo honorifica.* i. in populo Israel, q̄ fuit honorificatus a deo p̄ cęteris populis, eo q̄ disposuerat ab æterno ex illo carnē assumere, pp̄ quod dedit ei legē, & prophetas, sacerdotium, & regnum, propter quod dicitur Deu. 4. b. *Quæ est enim alia gens sic inclyta,* & Ps. 147. b. *Non fecit taliter omni nationi, &c.* 11 *Et in partes dei mei.* s. populi honorificati. Ad cuius intellectum sciendum, q̄ li mei potest esse genitiuus huius pronominis ego, & sic est sensus, *Et in partes dei mei.* i. in partes dei, qui deus sum ego.

12 *Hæredi. il.* q. d. vita beata, q̄ est electorū hæreditas vera, est in partes meas, i. apud me, Alio mō pōt esse genitiuus huius pronominis meus, & sic est sensus, *In partes dei mei.* i. apud patrē, qui est deus meus. *Hæreditas illius.* i. beatitudo populi honorificati, & vtroque modo continet veritatem. Nam electorum beatitudo consistit obiectiuè in patre, & filio. Ioha. 17. a. *Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum deum, & quem misisti Iesum Christum.* Per hoc tamen nō excluditur spiritussanctus, non magis includitur, vt patet ex supradictis. Sed remanet quæstio, quomodo pater dicitur deus filij, Ad quod dicendum, quòd habēdo respectum ad humanitatem est manifeste verum. Vnde dicitur Iohan. 20. c. *Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum.* Habendo vero respectum ad naturam diuinam, potest etiam verificari. Dicitur enim filius secūdum diuinam naturam deus de deo, sicut dicitur in symbolo de ipso, *Lumen de lumine, Deū verum de deo vero,* & sic, vt videtur, in persona filij de patre potest dici, In partes dei mei, idest patris, q̄ est deus a quo sum idem tamen deus cum ipso in essentia distinctus tantum in p̄sona. 13 *Et in plenitudine sanctorum.* idest in congregatione eorum. 14 *Detentio mea.* idest mansio mea per gratiam, Mat. 18. c. *Vbi sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, in medio eorum sum.* 15 *Quasi cedrus.* Hic consequenter ponitur dictæ confirmationis fructificatio. Et primo quantum ad fructum vitæ actiuæ, secundo, contemplatiuæ, ibi, *Ego mater.* Prima in duas, quia primo ponitur dicta fructificatio, secundo, famæ diffusio, ibi, *Sicut cinnamomum.* Circa primum sciendum, quòd terrę nascentia diuersarum specierum magis fructificant in vna terra, quam in alia. Et sic ponuntur hic exempla plurium arborum, vel terrę nascentium in diuersis locis notabiliter fructificantium, cū dicitur, *Quasi ced.* Id est, sicut cedrus notabiliter crescit in monte Libani, sic exaltata sum in populo Israel per augmentationem cultus diuini, per quam diuina sapientia dicitur exaltari non in se, quia non potest augeri, vel minui, cum sit infinita, sed in donis, & effectibus suis. Sicut dicitur deus magnificari cū deuote laudatur a nobis. Psal. 33. a. *Magnificate dominum mecum.* Hęc aūt diuini cultus augmentatio facta fuit maxime t̄pe Dauid, & Salo. Eze. & Iosię, vt patet ex libris Regis, & Para. & eodē mō exponuntur exēpla, q̄ sequuntur. 16 *Et quasi cy.* Id est, sicut ista fructificāt notabiliter in locis hic expressis, sic sapiā diuina exaltata est mō p̄dicto. Sciēdū tn̄, q̄ cum dr̄. hic. 17 *Quasi pla.* Cades nō est hic locus deserti vbi manserunt filij Israel p aliqđ t̄ēpus, vt dr̄ Deut. 1. g. *Et sedisti in Cadesbarne, &c.* sed est alia sita in sorte Iudæ, & ad distinctionē alterius dr̄ Cades absolute, Iosue. 15. Alia vero Cadesbarne. Sciendum autē, q̄ hic ponuntur plura exēpla corporalia ad exprimendū augmētū donorū spiritualiū, qđ est excellētius augmēto corporali, sicut mater ad exprimendū excellentē amorē quē hēt ad filiū, vtitur plurib. nominib. vocans eū aliqn̄ filiū suū, aliqn̄ cor suum, aliquando dominū suum, & sic de plurib. alijs. 18 *Sicut cin. & balsa. aro. odo. dedi. Qua. myr. ele. dedi*

A na candida, magnitudine arboris modicę, flore rosæ, radix eius vnguentis expetit. Tradunt in quocunq; frutice cui uect arcus cęlestis, eandē q̄cunque sit aspalti suauitatem odoris exire, Quidā Elisei sceptrū vocant. Probatur in colore ruffo, vel igneo, tactu spisso, & odore castorei. Hęc ꝓ sui breuitate a quibusdā inter herbas odoriferas reputantur, Et significant humiles spiritu, qui quasi purpureo colore vestiti, memores dominicæ passionis pro domino parati sunt pati.

a *Quasi myrrha*. Myrrha est in Arabia arbor quinque cubitis alta, spinæ similis, quā σμύρνην vocāt Grę ci, cuius gutta viridis & amara, vnde & nomē accepit, quæ omnia cōueniunt mortificationi carnis, q̄ amara ad tēpus sentitur, sed in spe semper virentes patriæ libenter suscipitur. vnde, *Regenerauit nos in spem viuam per resurrectionem Iesu Christi, &c.* Spinę aūt comparatur, quia vt mentē saluet corpus affligit. Gutta sponte manans pretiosior est. Elicita corticis vulnere vilior, quia maioris est virtutis corpus sanū (cui arridet copia rerū) mortificare, quā ęgrotū, vel paupertate afflictū.

1. Petr. 1. a. B

b *Quasi storax*. Storax galbanus, vngula, & gutta, pigmenta sunt pretiosa apud medicos, & significant virtutum species, quia ad curationē hominū adhibent medici virtutes spirituales. Storax. n. arbor Arabiæ similis malo citonij, cuius virgulæ inter caniculæ ortum cauernatim lachrymā fluūt, Quę in terrā cadit, immunda est, sed cum proprij corticis scrobe fossa seruatur. Quæ virgis, & calamis inhæserit, mūda est, & albida. Dehinc salua fit solis causa, & ipsa storax calamites, pinguis resina, odoris iucundi, & quasi mellosum liquorem emittens. Storax dicta, quia est gutta arboris profluens, & cōgelata, nam Græci στακτὴν guttam dicunt.

Storax.

c *Et galbanus*. Galbanum ſm Plin. dat Syria in Amano mōte ė ferula, quā eiusdē nominis, resinæ modo, stagonitim appellant. quod maxime laudant cartilaginosum, purum, ad similitudinem ammoniaci minimeque lignosum.

d *Vngula*. Vngula est, q̄ in Exodo onycha dicitur Græce enim ὄνυξ Latine vngula, quia humano vngui assimilatur.

Exod. 30. d.

e *Gutta*. Gutta, q̄ & ammoniaca dicit̄, lachrymas stillat in arenis. Cuius duo genera sunt, stracon, qđ masculi thuris similitudinē habet, & maxime probatur, & pyrrhama, quod pingue, & arenosum. Adulteratur. n. arenis velut nascendo apprehensis glebis, tñ minimis, & purissimis probatur. Gutta vero curat quaslibet duritias. Hęc ergo species dñi præcepto ad thymiama conficiendū deputatę sunt. Vbicunque enim thymiama habemus, in Hebręo Ketoreth legitur, quod Aquila storacē transtulit. Et significat orationis incensum cum odore virtutum, Thymiama ex aromatibus compositū facimus, cum in altari boni odoris virtutum multiplicitatē fouemus, quia mistum, & purum sit, quia quanto virtus virtuti iungitur, tanto incensum syncerius exhibetur.

Libanus.

f *Libanus*. Libanus, (vt aiunt) arbor est in Arabia, cortice, & folio lauro similis, succum amygdali modo emittens, q̄ bis in anno colligitur, autūno scilicet, & vere, sed autūnali collectioni ꝑparatur, inciso cortice in æstatis feruore, & prosiliente spuma pingui, quę concreata densatur, vbi loci natura poscat, tregere palmea excipiēte, qđ i arbore hęsit ferro † depectitur, iō corticosum videtur purissimum, hoc est thus cādidum.

† putatur. C

a ¶Sanctorum continentia. Myrrha enim peruncta corpora, non putrescunt, sic continentia, membra nostra seruat incorrupta.

a odorem dedi. Quasi myrrha[a] electa dedi suauitatem odo-
b ris, & quasi storax, & galban⁹, & vngula, & gutta, & quasi li
c
d banus nō incisus euaporaui habitationē meā, & quasi bal-

a ¶Quia nullam habet in se erroris maculam, sed puram, & synceram doctrinam, quæ profert odorem virtutum, & spiritualem gratiam infundit mentibus fidelium.

e
f samū nō mistū odor meus. Ego quasi terebinthus extēdi ra
g
h

a ¶Ego sum vitis vera, & vos palmites. b ¶Cuius vinum lætificat cor hominis, qui bibens sanguinem eius gaudet, & redemptionis laudat sacramentum.

mos meos, & rami mei honoris, & grā̄æ. Ego[a] quasi vitis[b] fru-

a ¶Per orbem spargendo euangelii prædicationem. b ¶Quia iucunditas, & decor virtutum quotidie dono eius florescit, & clarescit in fidelib.
¶Vel doloris. ¶Sapientiæ.

ctificaui[a] suauitatē odoris, & flores[b] mei fruct⁹ hōoris, & hōe

didū. Secunda vindemia præparatur hyeme incisis corticibus. ruffum hęc exit, nec cōparandū priori. Nouellę arboris candidius, sed veteris est odoratius. quod ex eo pependerit rotunditate guttę masculū vocatur. Regio thurifera, nūcupatur Saruia, vndique rupibus inuia, & a dextera scopulis maris inaccessa. Saruia quidem mysterium interpretatur, Arbores sponte nascuntur, & significant eos, qui ex voluntate, non ex legis necessitate operātur. Incisis arborib⁹ lachryma fluit, quia compuncta humiliū corda puram deo orationem emittunt. Libanus in Hebræo candorem significat. in Græco, θοῦς. Vnde in cāticis vbi legimus *ad collem thuris*, quidā codices habent *ad collem libani*.

D

Can. 4. b Balsamu

g *Balsamum*. Balsami arbor in Iudæa tantū intra viginti iugera erat. Sed postquā Iudæa Romani potiti sunt, latis collibus propagata est. Stirpe similis viti, folijs rutæ, sed albiorib. semperque † manentib. Arbor, balsamū, lignū, xylobalsamū dr̄. Fructus, vel semen carpobalsamum, succus, opobalsamū, quia percussus ferreis † vinculis cortex, ꝑ cauernas, eximij odoris guttas distillat. Cauerna. n. Græcè, ὀπὴ dicitur. Cuius gutta admista cyprino oleo, vel melle adulterat̄. Sed probat̄ esse sine melle, si cum lacte coagulauerit. Sine oleo si instillata aqua, vel admista facile resoluatur, & si laneę vestes ex ipso pollutę non maculentur. Adulteratū quidē si cū lacte non coagulat, & sicut oleū in aqua supernatat, & vestē laneam maculat. Balsama pura ardente sole in manu sustineri non possunt. Arbores balsami more vinearū coluntur, & adminiculis sustinentur. Viti. n. similiores sunt, quia myrto, perpetua coma insignes, duob. cubitis eminentes. Semē vero hēt vini gustū, colore ruffum. Ramis crassior, quā myrti, qui & certo anni tēpore balsamum sudat. Agricolę quoq; acutis lapidibus, vel osseis cultellis solet incidere, nam ferri tactus noxius est. Per incisiones manat succus odoris eximij & lachrymis pulchre rorantibus lanis exceptus, parua colligitur in cornua. Gratia præcipua debetur lachrymæ, secūda semini, tertia cortici, minima ligno. Christus quoque humilis in carne, sed plenus gratia, & virtute, vulneratus est propter iniquitates nostras, & nobis vitæ, & salutis sacramenta profudit. vnde, *Et quasi balsamum non mistum odor meus*.

E † manat † virgul

h *Terebinthus extendit ramos meos, & rami mei honoris, & gratiæ*. Arbor est, cuius resina carissima, & nascitur in Syria, masculę infructuosę. Fœminarū duo genera sunt, Alterius fructus rubet lentis magnitudine, alterius pallet, nec faba grādior, odore iucundo, fructu sinuosus. Idē terebinth⁹ in Macedonia, breuis arbor, & fructuosa. In Troadis Damasco Syriæ magna maceries, flos racemosus, sicut oliuæ, sed rubēs, folia hēt dēsa, & folliculos, emittētes quædā animalia quasi culices. Pleniorq; resina, q̄ de cortice erūpit. Per terebinthū significatur ecclesia, q̄ ꝑ totū orbē ramos ꝑdicationis, & fidei extēdit, cuius resina ꝑcipua, i. animarū medicina. Masculi huius arboris sine fructu sunt. q a q in se cōfidūt, fructū virtutis nō faciūt. Fœminarū aūt duo genera sunt, alterius fructus rubeus, alterius pallidus, cū vitematurescunt. Qui. n. infirmitatem suam agnoscunt, & spem suam in domino ponunt, fructum martyrij sibi exquirunt, aut per continentiā, & mūditiam

Esa. 53. b Terebin

F

NICOLAVS DE LYRA.

ele. dedi suauitatem odoris, & quasi storax galbanus, & vngula. Hic consequenter ponitur dilatatio famę diuini cultus in Ierusalem augmentati, propter quod multi non solum de Iudæis, sed etiam de Gentilibus veniebant adorare deum in Ierusalem, vt habetur. 3. Reg. 8. & Ioh. Quę quidem famę diffusio significatur hic per bonum odorem, secūdum quod dicitur Cantic. 1. a. *Curremus in odore vnguentorum tuorum*. Et secundę Corinth. 2. d. *Quia Christi bonus odor sumus deo, &c.* Exponuntur hic plures arbores, & species aromaticę, quarum proprietates explicare non est ad propositū. Nā hic solū introducūtur ad designandum diffusionem bonę famæ per suauitatē sui odoris, sicut & arbores expressæ in parte præcedenti. ad exprimendum augmentum cultus diuini. Et similiter ponūtur hic plura aromatica, & odorifera ad maiorem expressionem diffusionis bonæ famæ. Vnum tamen vocabulum est hic exponēdum cum dicitur, Et vngula, quæ est species aromatica, humano vngui similis, propter quod Latine nominata est vngula. Exo. vero. 30. nominata onycha. ὄνυξ enim Gręce vnguis est Latine, & est vna de quatuor speciebus ex quibus conficiebatur thymiama boni odoris ad cremandū coram domino in altari thymiamatis, vt dicitur ibidem.

I Ego

tiam cordis, & corporis, spirituale præmium possidebunt.
A Quia cum mulieribus non sunt coinquinati, & sine macula sunt ante thronum dei.

Io.14 a. a *Qui edunt me, adhuc esurient, & qui bibunt me, adhuc sitient. Qui audit me, nõ confundetur, & qui operantur in me non peccabunt. qui elucidant me, vitam.* Edimus sapientiam, & bibimus, quia plena & perfecta est refectio, & tanto plus a comedente esuriuntur, quanto ab esuriẽte amplius comeduntur. In corporalibus appetitus placet, experientia displicet. vnde *Gustate, & videte* Ps.33.b. B *quoniam suauis est dominus, &c.*

Aug. de Trini. lib.15. ✻ Augustinus. Si quæsitus inueniri potest, cur dictum est, *Quærite faciem eius semper?* An & inuentus forte quærendus est? Sic enim sunt incomprehensibilia requirẽda, ne se existimet nihil inuenisse, qui quam sit incomprehensibile, quod quærebat, potuerit inuenire. Cur ergo sic, q̃rit si incomprehensibile cõprehendit esse C quod quærit, nisi quia cessandum non est quandiu in ipsa incomprehensibiliũ rerũ inquisitione proficit, & melior, meliorque fit quęrẽs tã magnũ bonũ, quod & inueniendũ quęritur, & quęrendum inuenitur? Nam & quęritur, vt inueniatur dulcius, & inuenitur, vt q̃ratur auidius. Secundũ hoc accipi potest, quod dictum est in libro Ecclesiastico dicere sapientiam, *Qui me manducant, adhuc esurient, & qui bibunt me adhuc sitient.* Manducant enim, & bibunt, quia D inueniunt, & quia esuriunt ac sitiunt adhuc, quærunt. Fides quærit, intellectus inuenit, propter quod ait Propheta, *Nisi credideritis, non intelligetis.* Et rursus intellectus eum quem inuenit adhuc quærit. *Deus enim respexit super filios hominum, & cætera.*

b *Posuit Dauid.* Quatuor paradisi flumina ex vno fonte procedentia assimilat E regi, qui ortus est de Dauid, quia de Christo quatuor euangelia procedunt, quæ totam terram prædicatione infundunt, & germinare faciunt. Ab eo Iordanis procedit, id est, baptismi sacramentum ad abluendum genus humanum. Qui mittit disciplinam, sicut lucem, quia præcepta eius vitã æternã tribuũt. vnde, *Docete omnes* F Matth.28 d. *gentes baptizantes eos in nomine patris, & filii, & spiritussancti, docentes seruare omnia quæcunque mandaui vobis.*

¶Sapientia. a ¶Veræ charitatis. ¶Omne datum optimum desursum est. b ¶Salutaris. c ¶Spiritualis.

statis. Ego mater pulchrę dilectiõis, & timoris, & agnitiõis,

a ¶Præsentis, & futuræ, per ipsam enim viuimus, mouemur, & sumus, & per ipsam vitam æternam habemus.

& sanctæ spei. In me gratia oĩs vitæ, & veritatis, in me om-

a ¶Filios affectuose monet. ¶Venite ad me omnes, qui la. & one estis, & ego re. vos.

nis spes vitæ, & virtutis. Transite ad me omnes, qui concupi

a ¶Sanctus, qui communis patri, & filio.

scitis me, & a generationib. meis† implemini. Spiritus enim

a ¶Quia charitas dei, quæ per spiritum infunditur cordibus electorum, incomparabiliter est dulcis.
b ¶Quæ erit in visione dei. Oculus enim non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit deus diligentibus se.

meus super mel dulcis, & hæreditas mea super mel, & fauũ.

a ¶Spirituales deliciæ cum habentur, desiderium accendunt. b ¶Quia sapientia dei, & homines, & angeli sine fine collaudant.

a Memoria mea ĩ generatione seculorũ. Qui edũt me, adhuc

a ¶Obediendo. vnde. Si quis diligit me, sermonem meum seruat. b ¶Quia æterna mercede coronabitur.

esurient, & qui bibũt me, adhuc sitiẽt. Qui audit me, non cõ

a Qui manet in deo, non peccat. b ¶Plene scilicet perfecte, & percipiunt.

fundetur, & qui operãtur in me nõ peccabũt. Qui elucidant

a ¶Quæ est visio dei. b ¶Continet. ¶Hic est liber nouum, & vetus testamentum in quo est agnitio veritatis.

me, vitam æternam habebũt. Hæc omnia, liber vitæ, & testa

a ¶Vt peccatum, scilicet cauerent, & in virtutibus deo seruirent.

mentum altissimi, & agnitio veritatis. Legẽ mandauit Moy

a ¶Promisit.

ses in præceptis iustitiarum, & hæreditatem domui Ia-

a ¶De aduentu Christi, vel redemptione humani generis.

b cob, & Israel promissiones. Posuit Dauid puero suo

a *Quasi*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Ego mater.* Hic consequenter ponitur fructificationi vita contemplatiua. Tempore namque ve. te. fuerunt aliqui in contemplatione diuinorum notabiliter eleuati, sicut patet de Moyse, qui loquebatur cum domino, sicut homo amico suo, Exod.33. & de alijs prophetis, & hoc erat per sapientiæ donum. ideo dicit sapientia diuina, *Ego mater pulchræ dilectionis.* Contemplatiua namque vita mundior, & pulchrior est, quam vita actiua, propter quod significatur per Rachel, quę erat decora facie, & venusto aspectu, Actiua vero per Liam, quæ lippis erat oculis. Gene.29.

2 *Et timoris.* filialis.

3 *Et agnitionis.* supernaturalis.

4 *Et sanctæ spe.* per expectationem futuræ beatitudinis. Ista namque dona, & alia intellectum perficientia attribuuntur filio, qui est sapientia genita. In cuius etiam persona adhuc subditur.

5 *In me omnis gratia vitæ.* id est, a me procedit vita gratiosa, & notitia luminosa. ideo subditur.

6 *Et veritatis. In me omnis spes vitæ.* gloriosæ.

7 *Et virtutis.* qua possum ea dare.

8 *Transite ad me.* per cognitionem, & amorem.

9 *Omnes, qui concupiscitis me.* nam omnibus possum satisfacere. ideo subditur.

10 *Et a generationibus meis implemini.* id est, illuminatoribus diuinis.

11 *Spiritus enim meus.* idest degustatio meæ bonitatis.

12 *Super mel d.* Ipsam enim non adæquat aliqua delectatio corporalis.

13 *Et hæreditas mea.* quæ est vita beata.

14 *Super mel, & fauum.* quia quietat totaliter appetitum.

15 *Memor.* quia namque delebitur de mẽtibus sanctorum.

16 *Qui edunt me.* in præsenti sibi spiritualiter incorporando.

17 *Adhuc esurient.* vt plenius habeant in cœlo.

18 *Et qui bibunt me adhuc sitient.* Exponatur eodẽ modo. Refectio enim spiritualis, & cælestis exprimitur per cibum, & potum, eo quod in corporalibus faciunt vnam refectionem perfectam.

19 *Qui audit me.* aure mentis.

20 *Non confundetur.* in conspectu summi iudicis.

21 *Et qui ope. in m.* idest secundum regulam doctrinæ meæ.

22 *Non peccabunt.* nam est regula infallibilis.

23 *Qui elucidant me.* occulta sapientiæ mysteria in lege, & prophetis contenta fideliter exponendo.

24 *Vitam æternam habebunt.* in præmium.

25 *Hæc omnia liber vitæ.* Hic ponitur confirmatio prædictorum per sacram scripturã, cum dicitur, *Hæc omnia liber vitæ.* supple continet expresse. Et dicitur hic sacra scriptura liber vitæ, eo quod est instrumentum veniendi ad vitam veram, vel beatam. Illa vero, quæ dicta sunt de processu creaturarũ a verbo quantum ad esse naturæ, & quantum ad esse gratiæ, & cætera dona hic dicta, exprimuntur in Genesi, & alijs libris legalibus, & prophetalibus, & hagiographis, vt patet intuenti.

26 *Et testamentum altissimi, & agnitio veritatis.* Hæc omnia cõpetunt sacrę scripturę, s. quod est liber vitæ, & testamentum altissimi, & agnitio veritatis, i. contentiua huius agnitionis.

27 *Legem man. Moy.* non auctoritate propria, sed diuina.

28 *In præ. iu.* Nã aliqua pręcepta continent iustitiam in ordine hominis ad deum, alia vero iustitiam in ordine hominis ad proximum.

29 *Et hære. do. I.* Præcepit enim filijs Israel intrare terram promissionis sub Iosue duce.

30 *Et Is. pro.* quia non solum promisit deus illam terram filijs Israel, sed etiam multa alia bona, si fideliter ei seruirent, & sub promissione illius terræ principaliter intelligebatur promissio terræ viuentium, quia sicut dixi frequenter in superioribus libris, bona temporalia non promittuntur principaliter in præmium pro operibus virtutum, quæ sunt meliora, quam temporalia bona. præmium autem diuinum maius est merito hominum, & ideo sub promissione bonorum temporalium semper intelliguntur spiritualia bona principaliter promissa, quę sunt temporalibus meliora.

31 *Posuit.* Postquam actum est de sapientia ęternali generatione a patre, hic consequenter agitur de temporali generatione ex virgine. Et primo ponitur huius sapientię dignitas. Secundo, suę doctrinę preclaritas, ibi, *Qui implet.* Circa primum dicitur. *Posuit,* id est, statuit, vel promisit ipse deus.

32 *Dauid puero suo.* Idest sibi seruienti humiliter, & deuote.

21 Et

1 Exci-

a ¶Christum de Dauid secundum carnem. ¶Non Salomonem, qui per peccatum perdidit regnum, sed Christum verum pacificum, qui fortior fortem armatum superauit, & spolia eius distribuit, cuius regni non erit finis.

excitare[1] regem[2] ex ipso fortissimum, & in throno honoris se-[3]
a dentem in sempiternum. Qui implet[4] quasi Phison sapientiã,
b & sicut Tigris in diebus nouorum[5]. Qui adimplet[6] quasi Eu-
c d phrates sensum. Qui multiplicat[7] quasi Iordanis in tempore[8]
e messis. Qui mittit[9] disciplinam, sicut lucem, & assistens[10] quasi
Geon[11] in die vindemiæ: Qui perficit[12] primus scire[13] ipsam, & in
f g firmior[14] non inuestigabit eam. A mari[15] enim abundabit cogi-

¶Christus. a ¶Per mundum.

tatio eius, & consiliũ[16] illius in abysso magna. Ego sapiẽtia ef-[17]

a ¶Euangelii. b ¶Christus. c ¶Quo inebriantur mentes fidelium.

h i fudi flumina. Ego quasi trames[18] aquę immẽsę † de fluuio. Ego
k quasi fluuius † Dorix, & sicut aquæductus[19] exiui de paradiso. Di-

a ¶Ecclesiam, quam ipsa veritas doctrina sua rigat, & inebriat, vt fructum spiritualis partus quotidie proferat.

xi, Rigabo[20] † hortũ plãtationũ, & inebriabo[21] † partus mei fru-

a *Quasi Phison*. Phison, qui & Ganges, qui de paradiso exiẽs
A vadit ad Indiã, & interpretatur caterua, qui scilicet magnis
Phison fluminibus impletur. Ganges autem dicitur a Gangaro rege Indiæ, & fertur, sicut Nilus super orientis terras exũdare.
Tigris. b *Sicut Tigris in diebus nouorum*. Tigris fluuius Mesopotamię qui pergit contra Assyrios, & post multos circumitus in mare mortuum fluit Et Tigris vocatur, quia sicut Tigris bestia velociter fertur.

Euphrates. c *Quasi Euphrates*. Euphrates fluuius
B Mesopotamiæ gemmarum fertilis. Euphrata enim Hebraicè fertilitas Latinè. Mesopotamiam nãque per loca irrigat, sicut Nilus Alexandriam. Sallustius asserit Tigrim, & Euphratem vno fonte in Armenia manare, sed postea diuidunt maximo inter se spatio. Terraque, quæ ab ipsis ambitur, Mesopotamia dicitur. (Sallustius in historiis.) († meum.)

Iordanis. d *Quasi Ior.* Iordanis fluuius Iudææ, a duobus fontibus nominatur, Ior. s. & Dan. quib' fœderatis colligitur. Oritur sub Libano monte, & diuidit Iudæam, & Arabiam, & iuxta Iericho influit mari mortuo.

Geon. e *Quasi Geon*. Geon hic Aethiopiam cingit, sic vocatus, qa
C irrigat terram Aegypti. Ge enim Græcè terrã significat, qui apud Aegyptios Nilus vocatur propter limum quem trahit, qui fœcunditatem efficit, vnde & Nilus dictus est.

f *Non inuesti. e.* Christus auctor est sapiæ spiritualis, qui per Moysen primũ cõdidit legem, inspirauit prophetas, docuit apostolos, & euãgelistas, nec alius plenus, & perfectus est inuestigator sapientiæ dei, nisi ipse, qui cum patre, & spiritu-
D sancto vnus est deus. Vnde, *Nemo nouit filium, nisi pater, nec patrem quisq; nouit, nisi filius, &c.* (Matth.)

g *A ma. enim.* Mare significat profunditatem sapientiæ inæstimabilem, & incomprehensibilem esse, quoniam nemo penetrare potest, nisi vnus, & solus deus pater, & filius, & spiritussanctus, qui seipsum verè nouit, & consilium suum, & dat tãtum nosse creaturæ suæ quantum expedit. E

h *Quasi tr. a.* Quia deus de deo, lumen de lumine. Topicè dicitur pater origo diuinitatis, quia de patre gignitur filius, & procedit spiritussanctus, qui per aquam significatur. vnde, *Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Aqua sapientiæ salu. potauit illum.* († deflue) († vorax) (Ioh. 7. f) (Psalm) († prati)

i *Ego qua. flu.* Sapientia cõparatur fluuio rapidissimo, & aquæ egredienti de paradiso, quia doctrina Christi pdiens de cœlesti thesauro, oĩa obstacula reorũ, & persecutionum fortitudine sua dirũpit, vt per ora prædicatorum per totum orbẽ largissimè fluat. vnde, In omnẽ terram exiuit sonus eorũ, &cæ.

K *Dorix*. Araxes (vt putant) fluuius Armeniæ, qui ab eodem monte cũ Eufrate diuersa specie oritur, sic dictus. quia de rapacitate sua cuncta prosternit, vnde cũ Alexander trãsgressurus pontẽ super eũ fabricasset, concitatus pontẽ diruit, & breui ĩteruallo ab Eufratis ortu, tollẽs caput in mare Caspiũ fertur. Doricus aũt a Græcis dici putatur. Pars. n. Græcæ gentis Doris nuncupat', vnde tertia lingua Grecorum dorica dicit'. (Ps. 18) (Dorix Araxes) F

a *Ad-*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Excitare.* Idest producere.

2 *Regem ex ipso fortissimum.* Quod intelligitur de Christo, qui descendit de semine Dauid secundum carnem per virginẽ Mariam, Matt. 1. *Et ipse est rex fortissimus.* Psal. 23. b. *Quis est iste rex gloriæ, Dominus fortis, & potens dominus potens in prælio.*

3 *In throno hono. sedentem in sempiternum.* sicut prædixit Esai. 9. b. Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum eius, & vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, deus fortis, & cęt. Sequitur, *Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit, vt confirmet illud, & corroboret in iudicio, & iustitia, amodo, & vsque in sempiternum.* Et Gabriel loquens Mariæ. Luc. 1. c. ostendit hoc in eius filio esse complendum, dicens, *Hic erit magnus & filius altissimi vocabitur, & dabit illi dominus Deus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis.*

4 *Qui implet.* Hic consequenter describitur doctrinæ Christi præclaritas, & primo ad viuentes, secundo ad dormientes, ibi, *Penetrabo.* Prima adhuc in duas. Nam primo ponitur doctrinæ Christi eminentia. Secundo eminentię cã ibi, *Qui perficit.* Circa primum sciendum, quòd ad ostendendum affluentiam doctrine Christi ponitur exemplum de quatuor fluminibusbus paradisi, q̃ in aquis valde abundant. Et p hæc quatuor flumina intelligitur fœcũda Christi doctrina, in quatuor euangelijs descripta, Per cętera vero flumina & aquæductus hic posita, intelliguntur doctrinæ apostolorum, & aliorum sanctorum, a Christo, tamen sicut a fonte deriuata. Sic ergo dicitur de Christo, *Qui implet quasi Phison sapientiam.* eam multiplicando per doctrinam, sicut Phison effundit aquam.

5 *Et sicut Tigris in diebus nouorum.* licet enim sit magnus fluuius, tamen in vere, quod est tempus renouationis terrænascentium. magis abundat aquis.

6 *Qui adimplet qua. Euphrates sensum.* scilicet sacræ scripturæ, ante doctrinam Christi Iudæi solum vtebantur sensu literali, sed per doctrinam Christi aperti sunt sensus mystici, scilicet moralis, allegoricus, & anagogicus. Isti tres fluuij dicti sunt de fluminibus paradisi, vt patet Gene. 2.

7 *Qui multiplicabit.* doctrinam euangelicam.

8 *Quasi Iordanis in tempore mes.* Tunc enim ex resolutione niuium inundat super ripas aluei sui, vt habetur Ios. 3.

9 *Qui mittit disciplinam, sicut lucem.* Idest claram, & abundantem, sicut lux clara est, & se diffundens per totum aerem.

10 *Et assistens.* omnibus indifferenter sine personarum acceptione.

11 *Quasi Geon in die.* Hic est quartus paradisi fluuius, qui licet sit aquis abundans valde, tamen magis abũdat aquis vindemiarum tempore.

12 *Qui perficit.* Hic consequenter describitur abundantiæ dictæ causa, quæ est ex hoc, quòd patris, & filij vna est sapiẽtia. propter quod sapientia filij est infinita in se. idcirco põt abundanter doctrinam influere, Sic ergo dicitur. *Qui perficit.* Idest perfecte facit.

13 *Primus scire illam.* scilicet sapiẽtiam Nam ante Christũ sapientia fuit hominibus communicata sub velaminib', & figuris in lege, & prophetis, sed ipse per doctrinam suam abundanter, & lucide declarauit veritatem.

14 *Et infirmior non inuestiga. eam.* Homo enim pur', & infirmus non potuit hoc facere. Mat. 11. d. *Nemo nouit filium, nisi pater, neque patrem quis nouit, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare.*

15 *A mari enim abundabit cogitatio eius.* idest notitia est abundantior mari, quia notitia Christi diuina est simpliciter infinita. Notitia verò eius humana est etiam secundum quid infinita, inquantum se extendit ad omnia, quæ cognoscit deus notitia visionis, ideo subditur.

16 *Et consilium illius in abysso magna.* quia non est comprehẽsibile a pura creatura. Ex quo sequitur, quòd abundanter effundere potest sapientię dona, propter quod subditur in eius persona.

17 *Ego sapientia effudi flumina.* sapientię.

18 *Ego quasi trames aquæ.* idest cursus fortis. Et est eadẽ sententia replicata pluribus exemplis ad maiorem assertionem.

19 *Et si. aquæ. exi. de pa.* idest a patre in quo est omne donũ, & omnis dulcedo, Io. 16. f. Exiui a patre, & veni in mũdum.

20 *Dixi, ri. hor. plan.* idest hortum militãtis ecclesię, in quo apostoli fuerunt plantulę primę, prout ecclesia diuiditur cõtra synagogam, has verò plantulas rigauit Christus frequẽter sua doctrina, vt patet in euangelijs.

21 *Et ine. par. mei fru.* idest cœtum apostolorum, & aliorum credentium in die pentecostes abundanter mittendo spiritussancti donum, quę abundantia ebrietatis nomine aliquãdo designatur in scriptura. Can. 5. a. *Inebriamini charissimi*, vnde & tunc reputati fuerunt ebrij, vt patet Act. 2. b.

1 *Et su.*

A a ¶Per totum orbem. b ¶Affluentes, scilicet doctrina.
ctum. Et * factus est mihi trames abundans, & 1
* ecce. a ¶Vsque ad finem terræ, scilicet. 2
appropinquauit. fluuius meus † appropinquauit ad mare. Quo- 3
a ¶Quia oritur a sole iustitiæ, de quo dicitur, Visitauit nos oriens ex alto. 4
niam doctrinam quasi antelucanum illumino 5
omnibus, & enarrabo illam vsque in longin- 6
a ¶Idest carnalia corda perscrutabor. 7
quum. Penetrabo omnes inferiores partes ter- 8
ræ, & inspiciā omnes dor 9
a ¶Somno ignorantiæ.
mientes, & illuminabo
oēs sperātes in dño. Ad- 10
11 huc doctrinā quasi prophe-
a ¶Quia non cessat scriptura sacra docere genus humanum, vt sint omnes inexcusabiles.
12 tiam effundam, & relinquā
13 illam quærentibus sapien-
14
15 tiam, & non desinam in pro
16 genies illorum vsque in æ-
17 uum sanctum † Videte, quo
niam non † soli mihi labora
ui, sed omnibus exquirenti-
bus veritatem.

a *Adhuc do.* Significat huius operis scriptor librum esse mysticum, & vtilem ad legendum. Historice enim moralitatē docet, & allegorice fidei sacramentum.

b *Vide.q.* Ecclesiasticus doctor non solū sibi, sed & alijs scribendo, & docendo proficit. vnde, *Qui docti fuerint, fulgebunt sicut splendor firmamenti, & qui ad iustitiā erudiūt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.* D Dan. 12.b. † infr. 32.c. † solum.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et fa.est mi.t.a.* idest diffusio doctrinę per prędicationem apostolorum, & aliorum discipulorum.
2 *Et flu.me.* idest doctrina mea. 3 *Appro.ad ma.* idest ad multitudinem gentium, & populorum, nam mare est congregatio aquarum, & Apoc. 17.d. dicitur, *Aquæ multæ populi multi.* Hanc autem prędicationem iniunxit Christus apostolis, Act. 1.a. dicens. *Eritis mihi testes in Ierusalem, & in omni Iudæa atque Samaria, & vsque ad vltimum terræ.* 4 *Quo.do.qua.an.* idest auroram, quę lucet ante solem. 5 *Illumi.om.* sine personarum acceptione. 6 *Et enar.il.* per apostolos aliosque discipulos. 7 *Vsque in lon.* idest vsque ad vltimum terrę, vt dictum est. 8 *Penetra.om.in par.ter.* Hic ponitur doctrinę Christi claritas ad defunctos. Nam anima Christi a corpore separata diuinitati tamen coniuncta, descendit ad inferos, & illuminauit patres illic detentos, & quantum ad hoc dixit, *Penetrabo omnes inferio.partes terræ.* Et in fine mundi omnes mortuos suscitabit ad iudiciū, & quātum ad hoc subdit.
9 *Et inspiciam omnes dormientes.* & quia soli iusti tunc illuminabūtur lumine glorię, subditur: *Et illuminabo omnes sperantes in domino.* iniusti verò in inferni tenebris retrudentur.
10 *Ad.do.* Hic soluit tacita qō, quia scriptor huius libri immediatè locutus est de iudicio finali. Posset aliquis dubitans quęrere, Intendis tu hic librū tuū finire? Ad quod rñdet dicens, Adhuc cū pdictis. 11 *Doctri.qua.pro.ef.* i. doctrinam certā, & verā, sicut & prophetia vera est, cui nulla subest falsitas, cū sit a deo reuelata, & sic pars ista continuat pręcedentibus sequentia 12 *Et relin.il.* in scripto. 13 *Quæren.sa.* Istis enim, & non alijs proficiunt libri sapientiales.
14 *Et non de.* eos instruere p scripturā. 15 *Vsque in æ.san.* i. seculum futurum, tunc. n. cessabit omnis humana doctrina secundum quod scribitur Iere. 31. f. Et non docebit vltra vir proximum suum, & vir fratrem suum dicens, *Cognoscite dominum.* omnes enim cognoscent me a minimo eorum vsq; ad maximum, ait dñs. 16 *Vide.* i. cōsiderate vos studiosi.
17 *Quo.non so.* q.d. in hoc vos hortor ad consimilia faciēda.

CAP. XXV.

B a *IN tri.* Sequitur.
b *Vir, & mu.* vñ Paulus, *Viri diligite vxores vestras, sicut, & Christus ecclesiam.* Possumus in viro spiritū, in muliere aīam accipere, q si in timore, & dilectione dei consenserint, quicqd petierint fiet eis. vnde, *Si duo consenserint ex vobis, fiet illis.* Ephe. 5.c. Matth. 18.c.
* Augustinus. Filium se dei, & cohęredem denegat Christi, qui recusauerit patris regimine gubernari. Pax, concordia fratrū, sicut scriptum est, *In tribus placuit spiritui meo, quæ sunt probata coram Deo, & hominibus, concordia fratrum, & amor proximorum, & vir, & mulier consentientes sibi.* Concordia ergo fratrum voluntas dei est, iucūditas Christi, pfectio sanctitatis, iustitię regula, materia doctrinę, morū custodia, atque in rebus omnibus laudabilis disciplina, Pax suffragium precum, &c. Serm 169. de tempore. C

c *Tres speci.* Possunt hęc ad diabolum trāsferri, q pauper, & superbus est. Cum. n. per superbiam perdiderit gloriā, superbire non cessat. Diues, & mendax est. Vñ, *Cum loquitur mendacium, de proprio loquitur, quia mendax est, & pater eius.* Senex, & fatuus est. vnde, *Melior est puer pauper, & sapiens, quam rex senex, & stultus, qui nescit prouidere in posterum, &c.* Sapientiam enim sibi datam inter angelos nō seruauit, quia conditori suo subijci noluit. E Ioh. 8.f. Eccle. 4.c.

d *Quæ in iu.* Qui in iuuentute non discit sapientiam in senectute fructum eius non habet. Vnde, *Egestatem operata est manus remissa, manus autem fortium diuitias parat: Qui autem meditatur in lege domini, dabit fructum in tempore suo.* Prou. 10.a. Psal. 1.a. F

CAP. XXV.

a I N tribus placitum est spiritui, quæ sunt 1
probata coram deo, & hominibus. Cō 2 3
a ¶Vnde, Soliciti seruate vnitatem spiritus in vinculo pacis.
b ¶Qui diligit proximum legem impleuit. 4
cordia fratrum, & amor proximorū, & 5
b vir, & mulier sibi bene consentientes. 6
c Tres species odiuit aīa mea, & aggra- 7
a ¶Quia mihi contraria sentiunt. b ¶Qui inops virtutibus, 8
c ¶Quia contra conditionem paupertatis animose extollitur. d ¶Hæreticum, qui sensu abundat, & eloquentia.
uor valde animæ illorū. Pauperē superbum, & diuitem men- 9 10
a ¶Qui concessis sibi bonis in mendacio abutitur. b ¶Qui longo tempore sapientiam neglexit.
c Qui magis amat caduca, quam æterna. 11
d dācē, & senē fatuū, & insensatum. Quę in iuuētute tua nō cō- 12

a *Quam*

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXV.

IN *tri.* Superius a principio tertij ca. actū est de exercitio virtutū: hic agit de statib. quib. cōpetit hoc exercitiū. Et diuidit in tres partes sm tres status fideliū, nā primo agit d statu actiuorū. scđo de statu platorū. 32. tertio de statu cōtēplatiuorū ca. 39. Prima in duas. Nā auctor primo pmittit quędā pambula ad propositū. scđo psequitur intentū, ibi, *Omnis plaga.* Prima adhuc ī tres partes, quia primo ponit quędā ad statū actiuorū expedientia. scđo qdā impedientia, vt opposita iuxta se posita magis elucescant, ibi. *Tres species.* tertio quędā proficientia, ibi. *Nouem insuspicabilia.* Circa primū sciendum quòd actiuus hēt agere cum consanguineis spāliter, & cum proximis generaliter, & cum vxore sua singulariter, & sic dicit. 1 *In tribus placitum est spiritui meo.* tanquam expedientibus ad statum actiuorum. Diuisio.
2 *Quæ sunt probata.* idest approbata.
3 *Coram deo, & hominibus.* tanquam bona.
4 *Concordia fratrum.* i. consanguineorū, qui dicuntur fratres in scriptura, Gene. 13.b. *Ne quæso sit iurgium inter me, & te: fratres enim sumus.* Hoc dixit Abraham ad Loth, qui tamen erat nepos suus. 5 *Et proximorum.* secūdum domini præceptū, *Diliges proximum tuum, sicut teipsum.*
6 *Et vir, & mu.sibi be.con.* in bona domus dispositione.
7 *Tres species.* Hic cōsequenter ponuntur tria impedientia, quia non euitatur malū, nisi præcognitum. Tres species odit anima mea, quamuis enim natura sit diligenda, vitia tamen sunt odienda. 8 *Et ag.val.* idest malitiæ eorum, quæ grauiter est portāda. 9 *Pau.su.* quia non habet materiam superbiendi, sed magis se humiliandi.
10 *Et di.men.* qui pmittit, & nō soluit, cū tamē bene possit.
11 *Et se.fa.& in.* Et non loquitur de sene propter naturæ defectum desipiente, sed propter defectum sapientiæ per negligentiam ignoratæ, quia neglexit addiscere, ideo sequitur.
12 *Quæ in iuuentute tua non congregasti quomo.* scilicet sapientiam addiscendo.

1 *Quo-*

a *Quam specio.* Canum caput decet habere sensum, & lōgeuam ætatē cognoscere cōsiliū, vt in timore dei iudicet iudicium rectum, quod est valde gloriosum. Audiant presbyteri & ecclesiarum præpositi, quia non licet eis ignorare legis scientiam, & sapientiam.

A

b *Nouem insuspicabilia. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Nouem ergo sunt insuspicabilia, id est ab omni suspicione falsitatis aliena, quę parit homini fides recta.

Rom.10.c.

c *Sapientiam.* Quæ est malum cauere. Vnde, *Et ecce timor domini ipse est sapientia, & recedere a malo intelligentia.* Hinc est, quòd vnum speciebus virtutum superadditur.

Iob.28.d.

B

d *Timor Dei.* quia sicut nouenarius imperfectus est, nisi denario suppleatur, sic omnis operatio virtutum sine timore Dei. vnde, *Timor enim domini sanctus permanens in seculum seculi.* Ipse est fidei fundamentum, & charitatis origo, per ipsum fit bonum, & peruenitur ad præmium. Sed quia scriptum est, *Initium sapientiæ timor domini.* Et alibi, *Timor non est in charitate, &c.* Et iterum, *Timete dominum omnes sancti eius, &c.* Quæritur, quomodo timor (si est initium sapientiæ, & dilectionis) non sit in charitate? Et quomodo omnes sancti diligant dominum, & nihil desit timentibus eum: Et qualiter intelligatur illud, *Timor domini sanctus permanens in se. se.* Sed illum timorem dñi, quo timet quis incipiens opera iustitiæ, ne districtus iudex se minus castigatum inueniēs dānet, charitas pellit foras, quæ ex suo merito fiduciā habet in die iudicij. Præsentium quoque aduersitatū timorem perfecta charitas eijcit, quam desiderabat, qui dicebat, *A timore inimici eripe animam meā.* Hāc habebat, qui dixit. *Quis nos sepa. a charitate Christi, Tribulatio, an angustia, &c.* Nec est contrarius Iohanni Psalmista, qui ait, Timor domini sanctus permanens in seculum seculi. Duo enim sunt timores. Vnus quo timent deū homines, ne mittantur in gehēnam, qui scilicet introducit charitatem, & sic venit, vt exeat. Si enim adhuc propter pœnas times deum, nōdum amas quem sic times, Non bona desideras, sed mala† caues, sic tamen corrigis te, & incipis bona desiderare. Cum vero bona desiderare cœperis, erit in te timor sanctus, ne amittas bona, non timor gehennę, sed ne te deserat præsentia Dei, quam amplecteris, & in æternum frui desideras.

Psal.18.c.

Eccles.1.b.

Iob 4.d.

Psal.33.b.

C

Psal.18.c.

D

Psal.63.

Rom.8

Psal.18.

Duplex

E

† time

- hom

e *Omnis pla.* Non est maior gratia, quam vera lætitia mentis, nec maior plaga, quam tristitia fraudulenti cordis in idololatria, vel in hæresi, quia in eius nequitia omnis malitia est.

f *Et omnem plagam.* Videt plagā cordis, q intelligit iniuriā suæ prauitatis, sed nō videt, qui per pœnitentiā nō corrigit.

F

a gregasti, quomodo in senectute tua inuenies? Quam specio 1 2

¶Quia in longo tempore debet esse sapientia, & prudentia.

sum caniciei iudicium, & presbyteri cognoscere cōsilium. 3 4

¶Intellectus bonus omnibus facientibus eum.

Quam speciosa veteranis sapientia, & gloriosus intellectus, 5

& consilium. Corona senum multa peritia, & gloria illorum 6 7

¶Beatus vir, qui timet dominum.

b timor dei. Nouem insuspicabilia cordis magnificaui, & deci 8 9

¶Hoc est primum, vt homo iucundetur in filijs, idest operibus bonis, &c.

mum dicam in lingua hominibus. Homo qui iucūdatur in 10 11

¶Hoc est secundum. ¶Dæmonum, vel vitiorum.

filijs, viuens, & videns subuersionem inimicorum suorum. 12

¶Hoc est tertium. a ¶Sapientia, scilicet, vnde posside sapientiam. b ¶Qui in verbo non offendit perfectus est. ¶Hoc est quartum.

Beatus, qui habitat cum muliere sensata, & qui lingua sua nō 13 14

a ¶Hoc est quintum. b ¶Dæmonibus, vel vitiis, a quo enim quis superatur, huius, & seruus est. c ¶Hoc est sextum:

est lapsus, & qui non seruiuit indignis se. Beatus, qui inuenit 15 16

a ¶Qui ait. Vos autem dixi ami. &c. b ¶Hoc est septimum. ¶Prædicat, scilicet verbum dei rectum, & iustum. c ¶Qui habet aures audiendi audiat, & cæt.

amicum verum, & qui enarrat iustitiam auri audienti. Quā 17 18

a ¶Hoc est octauum. b ¶Quæ est, bonum facere. c ¶Hoc est nonum.

c magnus, qui īuenit sapientiam, & scientiam, sed nō est sup 19 20

¶Hoc est decimum.

d timentem dominum. Timor dei super omnia se supposuit. 21

Beatus homo cui donatū est habere timorē dei. Qui tenet il- 22

lū, cui assimilabitur? Timor dei initium dilectionis eius, fidei 23 24

e autē initium agglutinādum est ei. Omnis plaga tristitia cor- 25

¶Perfecta.

dis est, & omnis malitia nequitia mulieris. Et omnem pla- 26 27

a ¶Intelligens errorem suum, sed tamen, pœnam non cauebit.

f gam, & non plagam videbit cordis, & omnem nequitiam 28 29 30

a Non

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quo. in se. tua inue.* q.d. nullo modo, quia tunc sensus interior, & exterior hebetatur. Et per oppositum de sene sapiente dicitur. 2 *Quam speciosum caniciei iudicium.* idest iudiciū discretionis est valde speciosum in canicie, id est in cano capite. 3 *Et pre.* qui legem debent scire. 4 *Cogno. con.* id est habere consilium certum, & bonum. 5 *Quam sp.* Repetitio est eiusdem sententiæ ad maiorem assertionem.
6 *Coro. se. in mul. pe.* idest abundans scientia.
7 *Et glo. il. ti. dei.* sine quo scientia inflat. & per quem ædificat, quia timor filialis est annexus charitati. 8 *Nouem in. cor.* Hic breuiter per modum præfationis ponuntur decem statuum actiuorum perficientia, quæ plenius in sequentibus explicantur. Dicit igitur, *Nouem in. cordis magni.* idest de quorum bonitate nullum cor debet dubitare. 9 *Magnifi.* Idest magna bona reputaui. 10 *Et deci.* idest intelligibiliter, & aperte hominibus ratione vtentibus. 11 *Homo, qui iucun. in fi. vi.* quia videt eos bene morigeratos per doctrinam suā, hoc est primum. 12 *Et v. dens subuer. in.* reipublicæ, nam per hoc boni remanent in quiete, hoc est secundum.
13 *Beatus, qui habitat cum muliere. sen.* nam per hoc delectabitur, & sanctè viuit in domo propria, hoc est tertium.
14 *Et qui lingua sua non est lapsus.* nam hoc est valde perfectū Iacob. 3.a. *Qui non offendit in verbo, hic perfectus est vir*, hoc est quartum. 15 *Et qui non serui. indignis. se.* Id est peccatoribus eis in aliquo malo consentiendo, hoc est quintum.
16 *Beatus, qui inuenit ami. ver.* Nā amicitia vera est p̄ciosior quacunque re possessa, hoc est sextū. 17 *Et qui. e.* tanquā doctor. 18 *Auri audienti.* Idest homini corde retinenti, & opere adimplenti, hoc .n. totum redūdat in bonum magistri, hoc est septimū. 19 *Quam ma. qui in.* id est sapidam notitiam de diuinis, hoc est octauum. 20 *Et scien.* i. notitiā inferiorū, per quā rectè dirigatur in humanis, hoc est nonū.
21 *Sed non est super timen. do.* q.d. timor dei filialis est maius bonum, ideo subditur. 22 *Timor dei super omnia se sup.* qa alia prædicta excellit, & hoc est decimum. De quo adhuc subditur. 23 *Beatus hom. &c.* in spe, & si non adhuc in re.
24 *Qui tenet illum.* firmiter vsque in finem. 25 *Cui assi.* quasi diceret, similis ei ratio inuenitur. 26 *Timor dei initium dilectionis eius.* nam timor filialis refugit separationem a deo, & per consequens est initium maioris vnionis cum ipso per augmentum charitatis. 27 *Fidei autem initium a.* scilicet timori, quia timor subijcit hominem deo, & similiter fides, quia captiuat intellectum in dei obsequium.
28 *Om. pla.* Præmissis p̄ambulis, hic cōsequenter auctor p̄sequitur intentum de statu actiuorū, ad quē, sicut dictū est, spectat cōmunicatio cū vxore, proximis, & consanguineis, inter quos proles tenet primū locū, iō primo agitur de vxore, secundo de proximis ca. 27. tertio de filijs c. 30. quarto de personæ suæ p̄prijs. 30. c. ibi, *Melior est pauper.* Prima in duas Nā primo tractat de vxore mala, secundo de bona, cap. seq. Prima in duas, quia primo agitur de mulieris malignitate, secūdo de eius p̄sumptuosa temeritate, ibi: *Ascensus arenosus.* Circa primū primo proponit intentū, dicens, *Omnis pla. tri.* Id est, sicut tristitia cordis, siue dolor eius excedit omnem plagam corporis, siue dolorem, sic malitia mulieris excedit omnem malitiam hominis. Quod autem dolor cordis excedat oēm dolorē corporis, patet ex hoc, q̄ homines boni sustinent magnas plagas, & dolores corporis, ne incurrāt dolorē mentis p offensam sui creatoris, vt de martyrib. patet.
29 *Et omnem plagam.* Hic consequenter declarat propositū s. q̄ malitia mulieris excedit malitiam aliorū. Qd̄ primo declarat ex eius latētia, nā malitia aperta pōt caueri, non sic autē latens, & sic est peior, malitia aūt mulieris cęteris est latētior cōiter, & hoc est, qd̄ dr̄, *Et omnem plag. &c.* Iungatur sic litera, Et oēm plagam, s. corporis. Videbit, supple medicus, quia pōt illā videre. Et non plagā cordis, q̄ est tristitia, quia non est sic visibilis. 30 *Et om. ne.* quasi diceret, similiter oēm nequitiā pōt hō p̄cipere p̄ter nequitiā mulieris, quia magis ipsam palliat apparēti amicitia ad vitū suū, iō subdit.

1 Et

a ¶Vindictam iudicis, qui odientes se delebit.
& non nequitiam mulieris, & omnem obductum, & non obductum
a ¶Quia non cauet. b ¶Q cum iustitiam dei cognouissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni sunt morte.
a odientium, & omnem vindictam non vindictam inimicorum. Non
est caput nequius super caput colubri, & non est ira super iram mulie-
a ¶Quia duritia cordis excęcat visum mentis, nec futurum prospicit iudicium.
ris. Commorari leoni, & draconi placebit, quam habitare cum mulie-
a ¶Peruersitas hæretici. b ¶Quia decipit sub specie virtutum. c ¶Quia ineptas nouitates prædicat, & tegit nefando verborum velamento.
re nequam. Nequitia mulieris immutat faciem eius, † & obcæcabit
b vultum suum tanquam vrsus, & quasi saccũ ostendet * in medio pro-
a ¶Quia difficile ad pœnitentiam flectitur, & si aliquando se pęnitere mentietur.
ximorum Ingemuit vir eius, & audiens suspirauit modicum. Breuis
B omnis malitia super malitiam mulieris, † sors peccatorum † cadat
a ¶Arena fluida, & instabilis infirmos pedes rotardat veterani, sic onerosa est modestiæ catholici viri loquacitas.
super illam. Sicut ascensus arenosus in pedibus veterani, sic mulier
a ¶Communicando. b ¶Hæretici.
linguata homini quieto. Ne respicias in speciem mulieris, & non cõ-
a ¶Prauam doctrinam fuco verborum adornatam. b ¶Enim. c ¶Iudicii. d ¶Offensio dei. ¶Pœna ęterna.
c cupiscas mulierem in specie. Mulieris ira, & irreuerentia confusio ma
a ¶Cogitatio vilis.
gna. Mulier si primatum habeat, cõtraria est viro suo. Cor humile, &
a ¶Quia lætitiam spiritussancti non habet. b ¶Aeternæ. c ¶Opera.
facies tristis, & plaga mortis mulier nequam. Manus debiles, & ge-
d a ¶Gressus instabiles. b ¶Christum, vel prædicatorem suum, quia non obediuit, nec fidem seruauit.
c ¶Quia superbia elationis qua viam veritatis deseruit, & in errorem declinauit, origo est perditionis ipsi, & aliis.
nua dissoluta, mulier quæ non beatificat virum suum. A muliere ini-
tium factum est peccati, & per illam omnes morimur. Non des aquæ
a ¶Extra limitem rectitudinis b ¶Hæretico. c ¶Libertatem docendi.
tuæ exitum, nec modicum, nec mulieri nequam veniam prodeundi.
a ¶Id est si tibi subdi noluerit, sed potius contentiosa fuerit. b ¶Infidelium.
Si non ambulauerit ad manum tuam, confundet te in conspectu ini-
a ¶A communione infirmorum, separa illam. b Ad luxum suæ prauitatis.
micorum. A carnibus tuis abscinde illam, ne semper te abutatur.

CAP.

A a *Non est caput nequius super caput colubri, & non est ira super iram mu.* Nequitia hæreticorum comparata serpentibus, & feris animantibus terræ crudelior inuenitur, quia illa lædunt corpus, hæc animam, ideo eius cohabitatio omnib. noxia est.

B b *Breuis omnis malitia super malitiam mulieris, sors peccatorum cadat super illam. Sicut ascensus arenosus in pedibus veterani, sic mulier.* Parua est omnis malitia ad comparationem idololatriæ & prauitatis hęreticæ, quia peccant, non per fragilitatem carnis, sed per superbiam mentis. (marg.: † sors.)

C c *Mulier si primatum habeat, cõtrar.* Historicè ostendit, quam noxius sit primatus mulieris, q̃ subijci debet nõ præponi. Cui dictum est. *Multiplicabo ærumnas tuas, & sub viri potestate eris, & cæt.* Vnde Paulus, *Mulier in silentio discat cum omni subiectione, & cæte.* (marg.: D; Gene. 3. c.; 1 Tim. 2. c.) Mysticè. Hanc mulierem, synagogam hæreticorum accipimus, quæ relinquit ducem pubertatis suæ. Hæc si primatũ habeat, contraria erit viro, id est doctori catholico peruersa sentiendo, & praua docendo. (marg.: Mystice † obcæcauit. * se.; E; † cadet.)

d *A muliere initium.* ✻ Aug. Siue a muliere, siue ab Adam dicatur, vtrunque ad primum hominẽ pertinet, quoniam sicut nouim᷒, mulier ex viro est, & vtriusque caro vna est. Vnde & scriptum est, *Et erunt duo in carne vna. Igitur iam non duo*, inquit dñs, *sed vna caro.* (marg.: Aug. de peccatorum meritis & remissione libr. 1. c. 16; F; Matt. 19.)

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et omnem obdu. & non obdu.* Idest omnem palliationẽ malitiæ potest homo percipere, præter palliationem proditoriam odientium, sicut Amasa non percepit odium Ioab, qui sub signo salutationis, & osculi interfecit eum, 2. Re. 20. q. d. Sic est de muliere mala, quæ signis fictis amicitiæ operit odium, quod habet ad virum. 2 *Et omnem vindi.* i. omnem vindictam potest homo, aut percipere præter vindictam inimicorum latentium. sicut Amon non percipiens odium Absalon contra ipsum latens, fuit occisus in conuiuio in vindictam stupri, cum Thamar sorore sua commissi. 2. Reg. 13. quasi dicat sic mulier, quasi amicabiliter cum viro suo comedens, & bibens, in eius mortem aliquando machinatur. ideo subditur. 3 *Non est ca. ne. su. ca. colu.* qui venenum congregat in capite, vt mordendo magis noceat.

4 *Et non est ira.* supple periculosior.

5 *Super iram mu.* Coluber enim mordendo sibilat, præostẽdens iram suam, sed mulier mala intoxicat virum suum prętendens amicitiam, propter quod subditur.

6 *Commo. leo. & draconi pla.* scilicet magis.

7 *Quam habi. cum mu. nequam.* quia leo, & draco antequã noceant, præostendunt iram suam, ipsa vero præostendit amicitiam. ideo subditur.

8 *Nequi. mu. im. fa. eius.* Nam pro inimicitia prætendit amicitiam, & vnde procedat hoc subditur.

9 *Et obcæ. vul. suum tan. vrsus.* qui obcæcatur per patellam accensam coram oculis eius positam, sic mulier excæcatur a cognitione boni, & eius operatione per libidinis ardorem.

10 *Et qua. sac. osten.* scilicet vultum suum.

11 *In me. pro.* idest in aspectu viri sui, & domesticorum. Saccus enim sic ostenditur, quòd illud, quod est interius non videtur, sic in facie mulieris nequam, amicitia prętenditur ad virum, cum interius lateat contrarium, propter quod subditur adhuc.

12 *Inge. vir eius.* ex infirmitate superueniente a casu, vel ex vxoris intoxicatione.

13 *Et audiens.* vxor eius nequam.

14 *Suspi.* quasi viro compatiens. Sed quoniam hoc suspiriũ non est verum, sed fictum. subditur, *Modicum.* & ideo concluditur. *Breuis omnis malitia, & c.*

15 *Sors pec. cadat su. il.* idest pœna gehennæ, quæ est sors peccatorum, sicut vita gloriæ sors est iustorum.

16 *Ascensus.* Hic consequenter describitur mulieris malæ præsumptuosa temeritas. Et primo ponitur hæc præsumptio. secundo eius repressio, ibi, *Non des aquæ* Circa primum ostẽditur eius præsumptio, ex loquacitate, cum dicitur: *Ascen. Arenosus in pe. vete.* cui graue est ascendere montem propter corporis debilitatem, sed quando mons est arenosus, & per consequens lubricus, grauior est sibi ascensus.

17 *Sic mu. lin.* grauis est Viro quieto, quæ loquacitas prouenit ex præsumptione. Et quoniam ex pulchritudine corporali solent mulieres in præsumptionem eleuari, subditur.

18 *Ne re. in mu. spe.* Et quia mulier præsumptuosa de facili contra virum irascitur, sequitur.

19 *Mulie. ira. & ir.* ad virum suum.

20 *Confu. ma.* est supple viro suo cui debet subesse, Gen. 3. c. *Et sub viri potestate eris.*

21 *Mu. si pri. ha.* in domo ex sua præsumptione. 22 *Contra est vi. su.* in verbis, & factis. ideo concluditur ex prædictis.

23 *Cor hu.* idest, deiectum interius.

24 *Et fa. tri.* exterius.

25 *Et pla. mor. est mu. ne.* viro suo.

26 *Manus de.* ad operandum bene.

27 *Et ge. disso.* idest adulteri concubitum parata est supple.

28 *Mu. quæ n.* i. quæ ipsum vilificat, nam minus dicẽdo plus significat. 29 *A mulie. ini. fa. est pec.* vt patet Gene. 3.

30 *Et per il. o.* nam mors est pœna peccati primorum parẽtum, Gene. 3.

31 *Non des aquæ tuæ exi.* Hic consequenter ponitur pręsumptuosæ mulieris repressio, cum dicitur. *Non des aquæ tuæ exi. nec mulieri nequam veniam prode.* q. d. Sicut si aquæ in cisterna collectæ, vel in vase contentæ detur modicum foramẽ, per quod possit exire, euacuatur tota successiuè, sic mulier mala a bono euacuatur tota, si laxentur ei habenæ.

32 *Si non am. ad ma.* idest secundum tuum regimen.

33 *Con. te in con. ini.* qui derident te. ideo subditur.

34 *A carni. tuis ab.* quod fiebat per repudium tempore veteris testamenti, & per separationem a thoro tempore noui, & loquitur de muliere incorrigibili, ideo sub. 35 *Ne se.* supponẽdo se alteri, eã nãque retinere ẽ peccato suo fauere.

CAP.

A

CAP. XXVI.

a MVlieris bo. Sicut prius mulierē nequam vituperauit, ita nunc bonā laudare intendit. Quia hic viuit ecclesia sub custodia mandatorum dei cum honestate virtutum, & in futuro gaudebit de perceptione præmiorum.

b *Diui.au.* Diues vel pauper ad gratiam Christi deuota mente perueniens, iucunditate visionis Dei perpetuo fruetur, qa non est personarum acceptor deus.

Act.10.c. c *Tribus.* His similitudinibus vocat eos qui ab vnitate veræ religionis separati sunt, idest Iudęos, paganos, hereticos, & falsos Christianos.

d *Delaturam ciuita.* Insipientia stultorū. B Sicut enim bruta animalia nesciunt discernere inter amicū & inimicum, & inter bonū, & malum, ita insipientes ignorant distantiam catholicę doctrinæ, & hæreticæ, sed veris, & falsis doctoribus obediunt æquè. Contra quos (Prou.7 d. † infideli.) dicitur alibi, Statim eam sequitur, quasi bos ad victimam, & quasi agnus lasciuiēs & ignorat, quòd ad victimam pertrahatur. Sed hæreticorū astutia non aperta fronte, sed dolose incautos decipit. († contegetur.)

CAP. XXVI.

a ¶Animæ [illegible], vel electorum ecclesiæ. b ¶Magnificatus in mundo. c ¶Christus.

a MVlieris bonæ beatus vir, numerus enī

a ¶Delectatio Christi, fortitudo ecclesiæ.

annorum illorū duplex, mulier fortis

oblectat virū suum, & annos vitæ il-

a ¶Ecclesia catholica, quæ in sorte timentium deum numeratur quia pertinet ad hæreditatem eius. Vnde in Deuterono. Pars domini populus eius, &c.

lius ī pace implebit. Pars bona mulier

a ¶Redemptione, scilicet humani generis. vnde Esaias: Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuum.

bona, in parte bona timentium deum, dabitur viro pro fa-

a ¶Quid fides, & baptismus conterant humano generi ostendit.

b ctis bonis. Diuitis autem, & pauperis cor bonum, in omni

c tempore vultus illorum hilaris. A tribus timuit cor meum,

a ¶Proditores, alias prædicatores ecclesiæ, qui confitentur se nosse deum. factis autem negant.

d & in quarto facies mea metuit. Delaturam ciuitatis, & col-

a ¶Gentiles ad persequendum electos. b ¶Blasphemiam iudæorum. c ¶Tolerabilius est corporaliter mori, quam in ęternum sustinere pœnas inferni.

lectionem populi, & calumniam mendacem, super mortem

a ¶Hæretici, vel qui zelo, & inuidia contra veritatem pugnant, dolorem, & luctum ecclesiæ irrogant.

omnia grauia: Dolor cordis, & luctus, mulier zelotypa. In

a ¶Anima, scilicet Gentili, vel hæretica prauitate detenta, blasphemiam spargit. semper ad nocendum concupiscentibus parata.

muliere † zelotypa flagellum linguæ, omnibus communi-

cans. Sicut boum iugum, quod mouetur, ita & mulier ne-

a ¶Hæresis scorpioni similatur, qui cauda venenum infundit, non ore.

quam. Qui tenet illam, quasi qui apprehendit scorpionem

a ¶Hæreticorum synagoga dolo, & nequitia plena. b ¶Quia iniquitati eius succedet pœna, & damnatio perpetua, vbi turpitudo erroris illius manifestabitur.

e Mulier ebriosa ira magna, & cōtumelia, & turpitudo illius nō

f † tegetur. Fornicatio mulieris in extollētia oculorū, & in pal-

e *Mulier ebriosa ira ma.* Habitum meretricis describit, q̄ motu corporis, & motu oculorum ostentat libidinem. Mysticè (Mysticè.) autem hęreticum significat, qui in superbia sensus, & facundia verborum fornicationem suam iactat, vt nouitatū amatores facilius attrahat prurientes auribus, qui a veritate auditum auertunt, & ad fabulas conuertuntur. C

(Author sermonis de sobrietate, & virginitate, tractatus 17. de diuersis in append. c.3.) *Inter opera.* ✣ Aug. Ipsis virginibus ebrietas castitatis promissa implere non pmittit, quia sanctæ pollicitationi in vtroque sexu inimica semp extitit, & iō ebrietas pudori comes D esse non pōt, quia nec castitas fuit aliquando comes temulentiæ. Sobrietas in fœminis ad terrā deponit aspectū, ebrietas aūt amisso pudore inuerecundos erigit vultus. Sobrietas enim cum summa trepidatione irre
prehensibile, & cum
silētio propinquum
1 emittit verbum, e-
2 brietas impudoratū
3 facit fęminæ, & ser-
4 monem, & vultū. E-
5 licit namque atque
extorquet ebrietas
infandam inuerecū-
6 dam de omnibus se
7 habentibus vocem,
8 & cui subrepserit
9 per auiditatem ni-
10 mietas vini, nullum
11 potest habere tacen-
12 di pudorem, & cę. Si
13 ebrietatis cuncta vi-
14 tia voluero enarra-
15 re, ante me tempus
16 deficiet, cum potio- E
17 ra in Ecclesiastico
18 Salomonis Spiritus
19 sanctus clamet, di-
20 cens, *Mulier ebria ira* Eccle.
21 *est magna, & contume-* Eccl.
22 *lia, & turpitudo eius*
23 *non tegetur.* 2.Tim
24 f *Fornicatio mulier.*
25 Per hæc tria curiosi-
26 tatem humanæ men-
27 tis ostendit, quę sem-
28 per prona est in ma-
29 lum. vnde, *Omne quod* 1.Ioh.
30 *est in mundo, est concu-*
31 *piscētia carnis, aut cōcu*
32 *piscentia oculorum, aut*
superbia vitæ. In his trib. omnia vitia concluduntur. Concupiscentia.n. carnis, est quicquid ad voluptatē corporis pertinet, vt cibus, potus, concubitus. Cōcupiscentia oculorū est omnis curiositas, sicut in turpi spectaculo, in acquirēdis superfluis, & cognoscendis, & carpendis proximorū vitijs. Superbia vitę est, cum quis honores iactat, & per elationē vanę glorię, & per arrogantiam deseruit. F (Omne in trib.)

a Per

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXVI.

MVlic.bo.bea.vir. Hic de muliere bona consequenter agitur, & secundo, ad loquendum de mala sermo conuertitur, ibi, *A tribus timuit cor meum.* Tertio, ad tractandū de bona reuertitur, ibi. *Gratia mulieris.* Circa primum dicitur. (Diuisio.)

1 *Mulic.bo.bea.vir,* in conuersatione domestica. 2 *Nume.enim an.illo.du.* prolongatur enim annorum vita ex bonitate, & dilectione mutua. Et ad idem facit, quod subditur.

3 *Mulier.fortis.* contra peccata.

4 *Oblectat virum.* quia facit eū delectabiliter viuere.

5 *Et annos vitæ illius.* vsque in finē cū eo pacifice cōuersando. 6 *Pars b.* coniugij. 7 *Mulier bo.* supple est.

8 *In par.bo.ti.Deum.* idest ꝑ bona parte inter timentes deū.

9 *Dabitur viro.* a deo.

10 *Pro fac.bo.* idest pro suis meritis, vnde dicitur communiter, quòd vxor bona est spirituale dei donum.

11 *Diuitis au.& pauper.cor.bo,* si habeat vxorē bonā, nā pauperi sufficit, quod habet ī alijs, eo ꝙ vxor bona est maius bonū, & diues persuadente vxore bona bene vtitur diuitijs. iō subditur. 12 *In omni tempore, &c.* prosperitatis, & aduersitatis. 13 *Vultus illorum hi.* Eo quod habent sanctas vxores.

14 *A tribus.* Hic interponitur de muliere mala, vt opposita iuxta se posita magis elucescant. Sic enim communiter proceditur in hoc libro, prout ex pręcedentibus, & sequentibus satis patet. Et diuiditur in duas partes, scilicet principalem, & incidentalem. Secunda ibi. *In filia.* Dicit igitur, *A tribus timuit cor meum.* tanquam a periculosis. (Diuisio.)

15 *Et in quarto facies mea metuit.* quasi dicat. Tantum est malum, quòd timor de ipso non potest latere in corde, quin appareat in facie. Subdit illa dicens.

16 *Delaturam ciuitatis.* idest eius proditionem.

17 *Et collectionem populi.* idest conspirationem eius contra principem. 18 *Et calumniam mendacem.* idest falsam criminis impositionem. 19 *Super mortem omnia.* Ista tria grauia. Et ponit consequenter quartū, quod est grauius.

20 *Dolor cordis, & lu.* continuus.

21 *Mulier zelotypa.* Supple est viro suo, a quo fraudari suspicatur, & sic contra eū continue machinatur. ideo subditur.

22 *In muliere zelotypa flagellum linguæ.* contra virum suum.

23 *Omnibus communicans.* idest alijs viris se exponens.

24 *Sicut boum iug.* continue propter motum boum.

25 *Ita, & mulier nequam.* continue mouetur ad malum.

26 *Qui tenet illam.* secum in domo.

27 *Quasi, qui apprehendit scorpionem.* Qui facie blanditur, & cauda pungit, sic & mulier nequā blanditijs allicit, & vsque ad mortē pungit, sicut patet de Dalila Iud.16.c. quę Sāsonē per blanditias in manus Philisthinorum tradidit. Et quia talis mulier de communi cursu gulę, & ebrietati se exponit, subditur.

28 *Mulier ebriosa ira magn.* i. causa est irę magnę viro suo. nā consumit eius bona, & reuelat eius secreta. Quia nullum secretum est vbi regnat ebrietas, Pro. vl. a. Et est ēt adultera.

29 *Et contumelia.* qua litigat cum viro suo.

30 *Et turpitudo illius non tegetur.* Id est, omnibus apparebit. Et quia talis est inuerecunda, subditur.

31 *Fornicatio mulie.in extol.* Casta nanque habet oculos inclinatos ad terram.

32 *Et in palpebris illius agnoscetur.* Nam inhonestę circumspicit, & turpia loquitur.

1 In

A Per concupiscentiã carnis tentatus est Adam, cum ei hostis de ligno comedere suasit. Per cõcupiscentiam oculorum cum diceret. Scientes bonum & malũ. Per superbiam vitę, cum adderet. Eritis sicut dij.

† f.42.b. dirtente. oculis.

pebris illius agnoscetur. In 1
a Q. si quis est tibi commendatus, diligentem curam adhibe.
filia non † auertente se fir-
ma custodiam, ne inuenta 2
a Opportuni temporis. 3
b In aliquo scelere.
occasione abutatur se. Ab 4
omni irreuerentia † oculo- 5
rum eius caue, & ne mire- 6
a Concupiscentiam carnis.
ris si te neglexerit. Sicut viator sitiens ad fon-
tem os aperiet, & ab omni aqua proxima bi- 7
a Superbiam vitæ.
bet, & contra omnem palum sedebit, & contra 8
a Concupiscentiam oculorum. 9
omnem sagittam aperiet pharetram, donec 10
a Bonæ deuotionis & obedientiæ quam habet anima sancta, vel ecclesia. 11
deficiat. Gratia mulieris sedulæ delectabit vi- 12
a Quemlibet doctorem, vel Christum. 13
rum suum, & ossa illius im- 14
pinguabit. Disciplina illius 15
a Omne bonum ecclesiæ donum Dei est.
†datum Dei est. Mulier sen 16
sata & tacita, non est im- 17
mutatio eruditæ animæ. 18
19
a Euangelij. b Legis & synagogæ.
c Ecclesia quæ fidem saluatoris caste custodit.
Gratia super gratiam mu- 20

a *Ossa illius impinguabit*. Charitate. s. vnde. *Qui seruat mãdata mea ille est qui diligit me, & diligetur a patre meo, & ego diligo eum.*
b *Mu. sen. & taci. &c.* Quia sapientia Dei animas electorum imbuit, & tribuit eis custodiã oris & efficaciam

i. 14. c. datus

B

21 lier pudorata. Omnis au-
a Opes, scilicet mundi, & sapientiæ secularis.
tem põderatio non est di-
a Quæ Christo fuerit desponsata in spirituali scientia.
22 gna continentis animæ, si-
a Iustitiæ, quæ splendet in specie huius mulieris.
cut sol oriens in mundo
23 in altissimis Dei, mulieris bonæ species or-
a Ecclesiæ per totum orbem dilatatæ.
b Euangelicę doctrinæ.
24 namentum domus eius. Lucerna splendens
¶ Ecclesiæ.
25 super candelabrum sanctum, & species fa-
a Virtutum, quæ scilicet in facie, idest in operibus eius elucet, in perpetuum stabilietur, & æterno præmio remunerabitur.
ciei super æstatem stabi-
26 lem. Columnæ aureæ super
a Quia incessus prædicatorum ad prædicandum super catholicæ fidei stabilitatem firmatur.
bases argẽteas, & pedes fir-
mi super plantas stabilis
a Prædicationis Apostolorum & euangelistarum.
¶ Christum.
27 mulieris. Fundamenta æterna supra petram
a Ideo. b Transplantatur, scilicet.
c Ecclesiæ.
solidam, et mandata Dei in corde mulieris
sanctæ.

D ciam operis, nec eos a se declinare permittit, quia omnis qui natus est ex Deo, nõ peccat, fidem. s. violando, vel charitatem, quia semẽ Dei. i. verbum quo renatus est, in se habet.

c *Columnæ aureæ.* Doctores sapiẽtia fulgẽtes, super bases argẽteas locãtur, cum in sancta scriptura prędicatione sua insigniuntur.

E

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In filia.* Hæc est pars incidentalis, in qua loquitur de filia occasione matris cui communiter conformatur. ideo dicitur: *In filia non auertente se.* A iuuenibus dissolutis & a spectaculis inhonestis.

2 *Firma custodiam.* Et subditur causa.

3 *Ne inuenta occasione*, idest opportunitate.

4 *Abutatur se.* fornicatori consentiendo.

5 *Ab omni irreuerentia oculorum eius caue.* i. ne habeat oculos irreuerentes, & vagos, nã hoc est pessimũ signũ in puella.

6 *Et ne mireris si te neglexerit.* i. contempserit, nisi refrenes eius irreuerentiam & euagationem. ideo subditur.

7 *Et ab omni aqua proxima bibet.* idest quam de proximo inuenet, & si sit turbida, bibet eam ad sitis refrigerationem.

8 *Et contra omnem palum &c.* i. in quemlibet locum fornicationi aptum.

9 *Sedebit.* filia dicta vt satisfaciat suæ libidini sicut viator suæ siti.

10 *Et contra omnem sagittam, &c.* idest reuelabit sua pudenda omni petenti. Scriptor huius libri fuit Hebræus, apud quos virga virilis sagitta communiter nominatur.

11 *Donec deficiat.* idest vsque ad mortem suam.

12 *Gratia mulieris.* Hic reuertitur autor ad loquendum de bona muliere, *Gratia mulieris se. &c.* i. diligentis erga domũ,

C & deuotæ circa Deum.

13 *Delecta. virum suum.* videntem eies bonum in quo delectatur sicut in bono proprio, quia vir & vxor sunt vna caro.

14 *Et ossa illius impinguabit &c.* Quia sicut spiritus tristis exiccat ossa. Prou. 17. d. sic spiritus lætus medullis impinguat ea.

15 *Disciplina illius &c.* in bonis moribus.

16 *Datum Dei est &c.* i. donum Dei est speciale.

17 *Mulier sen.* corde.

18 *Et tacita.* ore.

19 *Non est immutatio eru. &c.* i. viri eruditi, qui pro nulla re uellet eam commutare.

20 *Gra. sup. gra. &c.* i. verecunda. nam verecundia decorat sanctitatem.

21 *Omnis autem ponderatio non est digna continentis, &c.* Hoc dicitur ad reddendum rationem de hoc quod dictum fuerat, quod vir eruditus nollet vxorem sanctã commutare, quia nõ posset pro ea rem ęquiualẽtem habere. Et accipitur hic aĩa pro toto coniuncto, totum a parte nobiliori denominãdo, sicut Exo. 1. a. *Omnes animæ quæ egressæ sunt de fæmore Iacob. &c.*

22 *Sicut sol oritur mun. &c.* mundum illuminat.

23 *Sic mulier.* quia virum & familiam dirigit ad virtutem.

24 *Lucerna splen, super can. san.* illuminat totam ecclesiam.

25 *Et species fa. su. æta.* i. perfectam & maturam ipsam valde decorat, sic supple mulier bona domum suam.

26 *Columnæ au.* i. sicut columnę aureę situatæ super bases argenteas sunt pulchrę & firmæ, sic pedes mulieris stabilis in virtute, & quæ non est discursiua de domo in domũ, est exẽplũ pulchritudinis spiritualis & exterioris honestatis.

27 *Fundat.* i. sicut fundamẽta situata super petram solidam immobilitantur, sic mandata Dei in corde mulieris sanctæ firmiter radicantur. F

Et

CAP. XXVII.

IN *duobus*. Notat sapientia stultitiam humani sensus qui per fragilitatem carnis per de-

CAP. XXVII.

IN duobus contristatum est cor meum, & inter 1
a Primum. ¶ Qui multa sustinuit pro Christo. b Fractus aduersitate. 2
tio iracũdia mihi aduenit. Vir bellator deficiẽs 3
4

dementiam cordis, ignorat electionem rei melioris, vel deserto tramite veritatis sequitur deuia erroris.

Diffi-

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXVII.

IN duobus. *postquam actum est de statu actiuorum, quantum ad vxorem, hic consequenter agitur de ipso in respectu ad proximum. Et diuiditur in duas partes, quia primo ostẽditur quando actiuus se habere debeat ad proximum generaliter, secundo qualiter ad amicum specialiter ibi.* Qui denudat. *Prima in duas, nam primo ostenditur quod proximo compatiendũ est in infortunijs. Secundo quod cũ eo agendũ est iuste in negotijs, ibi.* Duę species. *Circa primum dicitur.*

1 In duobus con. *per compassionem.*

2 Et in ter. ira. mi. *per maiorem tristitiam, eo quod est maius infortunium.*

3 Vir bella. *qui fideliter pugnauit pro republica.*

4 Deficiens per inop. *Victus et vestitus, qui sibi debentur a communitate pro suis laboribus, propter quod compatiẽdum est sibi si deficiat a talibus.*

a *Difficile exuitur.* Actus pessimus, non res honesta da t natur. Ille negotiator abominandus qui per immoderatā ambitionē merces suas plus periurio onerat quam pretio.

b *Non iustificabitur caupo,&c.* ✻ Anasta. Oportet Episcopum scire quorumnam debeat suscipere oblationes, & quorum non debeat. Ab eo enim sunt cauendi quod ad dandum attinet, Caupones. *Non iustificabitur enim caupo a peccato.* De ijs enim vtiq; dicit Isaias, *Caupones tui vinum miscent aqua.*

c *Propter inopiam.* Sicut in medio. Hic comparatione exprimit angustiam auari cui ęque videtur deesse quod habet & quod non habet, dum timet amittere quod possidet, & aliena rapere incessanter ardet. Semper enim solicitudo torquet, & in futuro pęna æterna manet.

† decertione A.... Epist. N.... in quę ... in Scrip. et Cō ... 4. cap 6.

† percussura

† collaudes.

A B C

a ¶ Mentis. Secundum. b ¶ Doctor catholicus. c ¶ A Stultis. d ¶ Qui scilicet fide catholica imbutus deserit regulam fidei, & conuertitur ad prauam & hæreticam.

per inopiam, & vir sensatus contemptus, & qui transgredi

a ¶ Reseruat, scilicet, pœnis perpetuis.

tur a iustitia ad peccatū, Deus parauit eū ad rhomphęam:

¶ Prima.

a Duæ species difficiles & periculosæ mihi apparuerunt. Dif-

a ¶ Mendacij crimine. ¶ Secundo. b ¶ Qui fictis verbis vel periurijs subuertit iustitiam proximorum.

b ficile exuitur negotians a †negligentia, & non iustificabi-

a ¶ Cordis vel corporis alias operis.

c tur caupo a peccatis labiorum. Propter inopiam multi de-

a ¶ In mundo. b ¶ A timore Dei.

liquerunt, & qui quærit locupletari, auertit oculum suum. Sicut in medio compaginis lapidum palus figitur, sic inter medium venditionis & emptionis angustiabitur peccatis.

a ¶ Ibi auaritia cessabit, vbi auarus corpore & anima punietur. b ¶ Quia timor domini custodia vitæ.

Conteretur cum delinquente delictū. Si non in timore do

a ¶ De improuiso. b ¶ Terrenum habitaculum, vel spes terrenorum.

d mini tenueris te instāter, cito subuertetur domus tua. Sicut

a Fluxio vel deriuatio, stimulus, vel molestia, vulnus, vel aculeus.

in † percussura cribri remanebit puluis, sic aporia hominis in cogitatu illius. † Vasa figuli probat fornax, & homines iu

e stos tentatio tribulationis. Sicut rusticatio de ligno ostēdit

a ¶ Thesaurum.s.cordis & qualitatem.

f fructum illius, sic verbū ex cogitatu † cordis hominis. Ante

a ¶ Quia procedit ex leuitate, non ex discretione:

sermonem non † laudes virum, hæc enim tentatio est homi-

a ¶ Docendo, bene viuendo. b ¶ Aeternam remunerationem eius. c ¶ Tunicam s. talarem. i. consummatam actionem, vnde cauda hostiæ præcipitur offerri.

nū. Si sequaris iustitiā, apprehēdes illā, & īdues quasi pode-

a ¶ Perseueranter.

rem honoris, & inhabitabis cum ea, & proteget te in sem-

d *Sicut in percu.* Sicut cribrū grana a paleis secernit, ita timor Dei sordidas cogitationes a corde repellit. Potest quoque in cribro tentatio Sathanæ intelligi. vnde, *Satanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum.*

e *Sicut rusticatio,&c.* Vnaquæque arbor ex fructu suo cognoscitur *Et bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum, malus autem malum, Ex abundantia enim cordis os loquitur.* Cultura ergo ligni in fructu manifestat qualitatem eius.

f *Ante sermo.* Quia sermo indicat cogitationem. q.d. Nemo laudet eum, quem manifestis indicijs non cognouit laude dignum. Potest autem sermo pro bono opere accipi, vt neminem ante probationem bonorum operum laudemus, vnde: *Non laudes ante mortem quenquam.*

Sa-

Lucæ. 6. Lucæ. 6. Ibid. g.

† De dist. 2. enim.

† cor

D E F

Sicut

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et vir sensatus, contemptus.* quia sibi debetur honor, & ideo condolendum est sibi si contrarium sibi fiat.

2 *Et qui transgreditur a iustitia,&c.* in qua diu vixit.

3 *Ad peccatum, Deus parauit eum ad romphæam.* Hoc est enim magis infortunium, quando iustitia a qua cadit est maius bonum, quam duo prædicta. Et quanto peccatum est maius malum quam priuatio bonorum & necessariorum, & ideo est magis dolendum.

4 *Duæ species.* Hic consequenter ostenditur, quod cū proximo est iuste agēdum. Et diuiditur in duas partes, nam primo ponuntur quædam, per quæ faciliter a iustitia declinatur. Secundo subduntur alia per quæ conseruatur, ibi. *Si non in timore domini.* Circa primum dicitur. *Duæ species.* idest, duo modi viuendi.

Diuisio.

5 *Difficiles.* ad seruandum iustitiam.

6 *Et periculosæ.* propter eius transgressionem. Et subdit quæ sunt illæ, dicens.

7 *Difficile exui. negotians a neg.* suę salutis, quia nimis inhiat terrenis lucris.

8 *Et non iustificabitur caupo.* idest, tabernarius.

9 *A pecca. la.* nam ex frequenti iuratione incurrit periuriū.

10 *Propter inop.* quæ frequenter portatur impatienter.

11 *Multi deliquerunt.* in anima cōuertentes se ad latrocinia, rapinas, & similia, & aliquando in corpore, nam aliquando capiuntur & suspenduntur.

12 *Et qui quęrit locup.* appetitu inordinato.

13 *Auertit oculos suos.* a iustitia.

14 *Sicut in me.* i. sicut palus in medio congeriei lapidum fixus, hinc & inde pondere lapidum comprimitur.

15 *Sic & inter medium venditionis.* scilicet, vendens qui nititur vendere vltra iustum pretium, & emens qui nititur diminuere de pretio iusto.

16 *Conteretur cum delinquente delictum.* nam in morte peccator cōteritur, & actus peccandi terminatur, quia tunc cessat tempus merendi & demerendi.

Diuisio.

17 *Si non in te.* Hic consequenter ponuntur aliqua per quę iustitia conseruatur & confirmatur. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponitur iustitiæ conseruatio, secundo conseruatæ probatio: *Vasa figuli.* tertio iusti decoratio, ibi. *Si sequaris.* Circa primum dicitur. *Si non in timore domini tenueris te instanter.* idest fortiter & diligenter.

18 *Cito subuertetur domus tua.* i. ædificium virtutum propter pronitatem ad malum, Gene. 8. d. Sensus & cogitatio humani cordis prona sūt ad malum ab adolescentia sua. Est enim homo sicut nauis in flumine currente, quę nisi fortiter sursum impellatur, statim descendit per impetum fluminis, sic homo de facili labitur ad vitia nisi fortiter per timorem domini se teneat contra impulsum fomitis. Et sic patet, quod timor iste est conseruatiuus iustitiæ. Sed quia posset aliquis dicere de peccato non est multum curandum, quia statim transit actus peccandi. Ideo subditur.

19 *Sicut in percussura cribri &c.* idest in foraminibus eius.

20 *Remanebit pul.* i. res inutiles, & accipitur hic si, pro quia, nam ibi remanent lapides, festucæ, & similia.

21 *Sic aporia hominis.* idest angustia peccatoris.

22 *In cogitatu il.* nam in eius conscientia remanet remorsus peccati, qui dicitur vermis conscientię, quamuis transierit peccati actus.

23 *Vasa figuli.* Hic consequenter describitur iustitię probatio, cum dicitur: *Vasa figuli probat fornax &c.* nā illa quę sunt bona & probata, remanent, & non dissoluuntur, sed ibi solidantur, quæ vero reproba, crepant & dissipantur.

24 *Et homines iustos tentatio tribu.* nam per eam electi in bono confirmantur, & reprobi per impatientiam franguntur. Et quia patientia latens in corde manifestatur in sermone, subditur.

25 *Sicut rusticatio de lig.* i. labor rustici circa lignum, ad cuius radicem fodit, & mittit fimum vt magis fructificet.

26 *Ostenditur fa.ctum illus.* i. facit apparere in effectu.

27 *Sic verbum.* iustum procedit.

28 *Ex cogita. cor. ho.* s. iusti. Sed quia intentio loquentis non apparet plane ante finem sermonis, subditur.

29 *Ante ser.* s. completum.

30 *Non lau. virum.* Et subditur causa. *Hæc enim ten. est homi.* idest probatio eius, per hoc quod apparet sua intentio.

31 *Si sequaris.* Hic cōsequenter ponitur iusti tiæ decoratio, qua decoratur iustus, sicut pretiosissimo ornamento cum dicitur: *Si sequaris iusti.* illam exercendo.

32 *Apprehen. il.* habitum consequendo, nam habitus acquiritur per exercitum actus.

33 *Et indu. quasi pode. hono.* & dicitur a pos quod est pes, nam est vestis longa attingens vsque ad pedes.

Poderis

34 *Et inhabita. cum ea.* i. ipsa tecum habitabit in corde, ore & opere.

35 *Et proteget te in sem.* i. a morte æterna.

Et

a *Sapiens ſicut ſol permanet, ſtultus autem ſicut luna mutatur.*
A ✻ Auguſt. Et quis eſt ſapiens qui permanet, niſi ſol iuſti
ug Ian. epi. tiæ, de quo dicitur, *Ortus eſt mihi ſol iuſtitiæ*. & quem ſibi non
9. p. 5. fuiſſe ortum in nouiſſima plangentes impij dicturi ſunt,
ap. 5. a. *Iuſtitiæ lumen non luxit nobis, & ſol iuſtitiæ non ortus eſt nobis*. Nam
at 5. g. 45. iſtum carnis oculis viſibilem ſolem oriri facit ſuper bonos, & malos Deus, qui etiam pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Ducũtur autem ſemper ex rebus viſibilibus ad inuiſibilia congruæ ſimilitudines. Quis eſt ergo ille ſtultus, qui tanquam
a llego- luna mutatur niſi Adã in quo omnes peccauerunt? Anima quip-
B pe humana recedens a ſole iuſtitię, ab illa ſcilicet interna contemplatione incommutabilis veritatis, omnes vires ſuas in terrena conuertit, & eo magis magiſque obſcuratur in interioribus ac ſuperioribus ſuis, ſed cum redire cęperit ad illam incommutabilem ſapiẽtiam, quanto magis ei appropin-
.c.16. quat affectu pietatis, tanto magis exterior hõ corrũpitur ſed interior renouatᷣ de die in diẽ, omniſq; lux illa ingẽti q̃ ad inferiora ver
C gebat, ad ſuperiora cõuertitur, & a terrenis quodãmodo aufertur, vt magis magiſque ſeculo moriatur, D
& vita eius abſcondatur cum Chriſto in Deo.
b *In medio.* Temperantiã & cautelam loquendi docet, quia inconſiderata locutio ſæpe infirmis nocet, tutius ergo audire, quam loqui. *In medio.* vnde. *Qui fecerit vnum de mandatis & docuerit ſic homines, magnus vocabitur in regno cælorum.* (ſup. 11. d. — 2. Cor. 3. — Mat. 5. c.)
c *Loquela, &c.* Quia ſicut actio eorum bonis cõtraria, & loquela ad mala dicẽdum prona, ad audiendum grauis. (†ſanctus)
d *Qui denu.* Oſtendit in quo maxime læditur amicitia, in malo, ſcilicet, proditionis, quę fidẽ, ſcilicet perdit, nec amicitię ęquitatem cuſtodit, & ideo diſſipat charitatem. (Proditionis malum. — †ſup. 23. — E)
e *Quaſi ca.* Caprea, capra ſylueſtris, dicta quaſi capiens ardua. Caprę autem ibices vel auices dicuntur, eo quod ad inſtar auium alta & excelſa teneant, & in ſublimi habitent, ita vt de ſublimitate vix humanis obtutibus pateãt. Hę ſi quando aduerſitatem ferarum vel hominum pręſenſerint, de altis cacuminibus ſeſe præcipitãtes, ſuis ſe cornibus in ramis arborum recipiunt illęſas. (Caprea. — Ibex. — F)

De-

a Iudicij. ſ. quando illuminabuntur abſcondita tenebrarum. b Firmum iuſtitiæ præmium. c Sanctorum animæ virtutibus pennatæ.
piternum, in die agnitionis inuenies firmamentum. Vola- 1 2
a Angelos ſ. quibus in futuro ſociabuntur. b Chriſtus.
tilia ad ſibi ſimilia conueniunt, & veritas ad eos qui operan 3 4
a Vt remuneret eos in die iudicii. b Diabolus qui ſemper homini inſidiatur.
tur illam, reuertetur. Leo venationi inſidiatur ſemper, ſic 5 6
a Vt in laqueum mortis ſemper præcipitent. b Sapientia ſancti viri comparatur ſoli, quia fulgorem non amittit.
a peccata operantibus iniquitatẽ. Homo † ſenſatus in ſapien- 7 8 9
a Quia inconſtans & mutabilis, vnde. Cor ſtultorum diſſimile erit.
b tia manet ſicut ſol, nam ſtultus ſicut luna mutatur. In me- 10
dio inſenſatorum ſerua verbum tempori, in medio autem 11 12
a Legem Dei.
cogitantium aſſiduus eſto. Narratio peccantium odioſa, & 13
a Luxus ſeculi peccatorum cumulum facit. b Frequens iuratio.
c riſus illorum in delictis peccati. † Loquela multum iurans 14 15
a Errorem & tædium. b Menti.
horripilationem capiti ſtatuet, & irreuerentia ipſius obtu- 16
a Clauſio vel ſtipatio. b Inter ſuperbos iurgia, vnde, Effug. ſang.
ratio aurium. Effuſio ſanguinis in rixa ſuperborum, & ma- 17
d ledictio illorum auditus grauis. Qui denudat arcana ami- 18
ci, fidem perdit, & non inueniet amicum ad animum ſuum. 19
Dilige proximum, & coniungere fide cum illo. Quod ſi 20
a Quia irreuocabilis eſt. 21
denudaueris abſconſa illius, non perſequeris poſt eum. 22
¶In morte. ¶Omnino.
Sicut enim homo qui perdit amicum ſuum, ſic qui perdit 23
amicitiam proximi ſui. Et ſicut qui dimittit auem de ma- 24
nu ſua, ſic qui reliquiſti proximum tuum, & non eũ capies.
a Non poteſt reuocari.
Non illum ſequeris, quoniam longe abeſt. Effugit enim 25
e quaſi caprea de laqueo, quoniam vulnerata eſt anima eius. 26
a Id eſt, poſt maledictum fit reconciliatio amicorum. 27
Vltra enim non poteris colligare, † & maledicti eſt concor- 28

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et in die agni.* i. extremi iudicij, in quo manifeſtabuntur omnia occulta.
2 *Inuenies firmamentum.* ideſt firmum iuſtitię pręmium.
3 *Volatilia ad ſibi ſimilia conueniunt.* Hęc eſt enim proprietas naturę ipſorum.
4 *Et veritas.* vitæ & iuſtitiæ.
5 *Ad eos qui operantur il. te.* Quia Chriſtus, qui eſt veritas & vita, eis in pręmium dabitur, & ecõuerſo operantibus iniuſtitiam pęna reddetur æterna. ideo ſubditur.
6 *Leo venationi inſidiatur ſemper.* Quia viuit carnibus aliorum animalium.
7 *Sic peccata.* ideſt dęmones ad peccatum inducentes.
8 *Operantibus iniquitatem.* Inſidiantur donec ducant ad gehennam. Sed quoniam homines ſancti firmiter ſtant contra tentationes diaboli, ſequitur.
9 *Homo ſenſatus in ſapientiam. ſicut ſol.* cuius lumen non minuitur.
10 *Nam ſtultus ſicut luna mutatur.* de volito in volitum & de cato in peccatum.
11 *In medio inſen. ſer. tempori.* congruo ad docendum, nam inſenſanti non ſunt doctrinæ bonæ receptiui.
12 *In medio, &c.* ſ. legem Dei. Hoc, ſcilicet legẽ Dei, in aliquibus libris ponitur, ſed non eſt de textu ſubintelligitur tamen, & fuit primo quędam gloſſa inter linearis, & per ignorantiam ſcriptorum inſerta fuit textus.
13 *Narratio peccatorum odioſa.* Quia loquuntur eo malis, eo quod ex abundantia cordis os loquitur. Matth. 12. c.
14 *Et riſus illorum in delictis pec.* Quia lætantur de malis. Vnicuique enim delectabile eſt quod conſonat eius habitui.
15 *Loquela multum iurans horripilationem ca. ſtatu.* Incutit. n. horrorem bonis audientibus, & per conſequens facit horripilationem.
16 *Et irreuerentia ipſius.* Nam ibi eſt nominis Dei abuſus,
17 *Obturatio aurium.* Boni. n. horrent hec audire, & ſic auertũt aures vel obturant. Et quia ſic loquentes æſtimantes ſe contemni, inſurgunt contra bonos, ſubditur.
18 *Effuſio ſanguinis, &c.* In rixa namque ſua frequenter proferunt blaſphemias, quas audire pijs auribus eſt valde graue.
19 *Qui denudat.* Hic conſequẽter oñditᷣ qualiter actuus ſe habeat ad amicos. Et diuiditur in duas partes, quia primo inducit auctor ad cõſeruationem amicitię. ſecundo ad opera miſericordiæ. 29. ca. prima adhuc in duas, nam primo inducit ad amicitiã conſeruandã, ſecundo ad vindictã euitandam. ca. ſeq. Prima adhuc in duas, q̃a primo oſtendit quod amicitia non eſt ſoluenda per verba. ſecundo, quod nec per alia ſigna, ibi. *Annuens oculo.* Circa primum dicitur. *Qui denudat arca. ami. fi, &c.* i. fidelitatem cum amico.
20 *Et non inue. amicum ad ani. ſu.* Nã alij timentes ſic per eũ ſcandalizari, merito refugiunt ipſum. Ex quo patet, q̃ fidelitas in ſecreti cõſeruatione cuſtos eſt amicitiæ, ideo ſubditᷣ.
21 *Dilige proxi.* veraciter.
22 *Et coniungere fi. cum il.* ideſt, fidelitate.
23 *Quod ſi de. abſcon. il. non perſe. poſt eum.* i. non aſſequeris perfectã recuperationem amicitiæ. ideo ſubditur.
24 *Sicut enim homo qui per amicum ſuum. &c.* In morte ipſius, quia non poteſt ipſum recuperare amplius.
25 *Sic & qui per. ami. pro. ſui.* per denudationem ſui ſecreti, quia non recuperatur perfecte. Et ſubditur exemplum de auicula de manu dimiſſa, & patet litera vſque ibi.
26 *Quoniam vulnera. eſt anima eius &c.* ſcilicet amici ex reuelatione ſui ſecreti.
27 *Vltra enim non poteris colligare.* ipſum tibi vinculo amicitię perfectæ.
28 *Et maledicti eſt concordatio.* Quia non ſolum læſus maledicit ſibi ipſi. ſi perfecte reconcilietur ſuum ſecretum reuelanti, ſed etiam alij homines idem dicunt: Maledicatur talis, ſi vltro reuelanti ſuum ſecretũ ſit familiaris, ideo ſubditᷣ.

Obtu-

a *Denudare autem, &c.* A Proditoris inconstantiam morum ostendit, qui dolose & ficte agit & in malo perseuerat, quia nemo cum abijcit.i.reprehendit. Hæreticos quoque notat, vel schismaticos, qui infidi, & proditores sunt, de quibus in Prouerbijs scriptum est. *Homo apostata, vir inutilis graditur ore peruerso, annuit oculis, terit pede, &c.* †Pro.10.b.

datio. Denudare autē ami- 1
¶Secreta.
ci mysteria, desperatio est 2
animę infelicis. †Annuens 3
oculo fabricat iniqua, & 4
nemo eū abiiciet. In cōspe 5
ctu oculorum tuorum cō-
¶Comprimet.
culcabit os suum, & super 6
¶Quasi, laudans.
sermones tuos admirabit,
Nouissime autem peruer- 7
a Ad maledicendum.
tet os suum, & in verbis 8
¶Alijs.
†tuis dabit scandalum. Multa audiui, & non co 9
a Blasphemando Deum. 10
æquaui ei, & dominus odiet illum. qui in altū 11
a Duræ.s.vindictæ sententia, quæ mentem perpetuo, dolore cruciat. 12
mittit lapidem, super caput eius cadet, & plaga 13
a Augebit, scilicet, vulnera peccatorum. b ¶ Perditionis. 14
dolosa dolosi diuidet vulnera. † Et qui foueam 15

†suis. Pro 26.d. Eccl.10.c.

¶Scandalum.
fodit, incidet in eam, & qui statuit lapidem pro
a Reus æterni tormenti. ¶Vel alio.
ximo suo, offendet in eo, & qui laqueum alii po
a Contra proximum.
nit, peribit in illo. Facienti
a Idest, æternæ pęnæ subiacebit.
nequissimum † cōsilium su-
per ipsum deuoluetur, &
16 non agnoscet vnde adue-
17 niet illi. Illusio & impro-
18 perium superborum, & vindi
a De improuiso ventura. b Qui circumit quærens quem deuoret. c Aeternæ perditionis. d ¶Persecutores.
cta sicut leo insidiabitur illi. Laqueo peribunt
19
a Inuidiæ.
20 qui oblectantur casu iustorum, dolor au-
21
a Etiam in hac vita.
22 tem consumet illos, antequam moriantur.
a In conspectu Dei.
23 Ira & furor vtraque execrabi-
24 lia sunt, & vir peccator conti-
25
26 nens erit illorum.

b *Facienti nequissimum consi.* Quia nō prospicit quod veniet dies eius. Aestimat enim hæreticus vel schismaticus, quod melior sit eius secta quam veritas catholica, vnde illudit seipsum. Prou.6. †consili.

c *Ira & fu.* Incipit disputare de his qui ira & furore exardescūt

D

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Denudare autem amici mysteria*.i.secreta consilia.

2 *Desperatio est animæ infelicis*.idest hominis secretum prodētis, quia non debet sperare pristinæ reformationem perfectam amicitiæ.

B 3 *Annuens oculo*. Hic consequenter agitur de solutione amicitiæ per signa, dicens. *Annuens oculo fa.iniqua*. Contra illum amicum verum. ideo subditur.

4 *Et nemo eum abijciet, &c.* Quia credens eum esse suum amicum tenet eum secum.

5 *In conspectu oculorum tuorum conculcabit os*. loquens tibi placentia.

6 *Et super sermo. tuos admirabitur*.i.admirari se finget tāquam dixeris verba sapientiæ profundę, vt sic magis te decipiat.

7 *Nouissime autem peruer. os*. ad contrarium.

8 *Et in ver.tu.da.scan.* vituperando ea tanquam stulta & mala, qua prius videbatur reputare ardua & bona.

9 *Multa audiui*.s.mala, & in hoc loquitur auctor.

10 *Et non coæqua*.i. malitiæ istius.s. proditoris non reputaui aliam ęquiualere. Et quia tales proditiones solent redire super capita proditorum subditur.

11 *Qui in altum mittit lapi*. directe super se.

12 *Super caput eius cadet*. Sic enim aliquando contingit.

Et

13 *Et plaga do*.i. damnum quodcunque a doloso procuratum alteri.

14 *Dolosi diui.vulnera*. idest, multiplicabit super eum mala.

15 *Et qui foueam fodit incidet in eam*. Repetitio est eiusdem sententiæ per alia exempla, & patet sententia vsque ibi.

16 *Et non agno*. ipse dolosus.

17 *Vnde adue.il.* nam hoc fit communiter ex diuina prouidētia, & præter opinionem hominum.

18 *Illusio & improperium superborum*. idest, quæ a superbis humilibus & pauperib. inferūtur in verbis, & vindicta in factis. E

19 *Sicut leo insidia.il.* ad pęnam gehennæ.

20 *Laqueo*.s.diaboli.

21 *Peribunt qui oblectantur casu iusto*. corporali siue spirituali, nam talis lætitia est directe contraria charitatem proximi.

22 *Dolor autem consumet illos antequam mo.* Hoc enim aliquando contingit, sicut patet de Antiocho Epiphane. 2. Mach. 9. & de Herode, Act. 12.

23 *Ira*. quæ est per vitium.

24 *Et furor*. qui est excessus notabilis iræ.

25 *Vtraque execrabilia sunt*. nam homo est animal mansuetū natura.

26 *Et vir.pec.con.e.il.*i.continebit intra se vtrumque, nam vas est contentiuum malitię.

CAPVT XXVIII.

Qui vindi. &c. Sequitur.

a *Homo homini reseruat iram, & a Deo quærit medelam*, * Hieronymus. *Et donantes vobismetipsis*. Indulgentes gentes inuicem, sicut Christus omnibus indulsit, etiam pro persecutoribus, orans, vt & nobis a patre cœlesti debita remittātur: ne impleatur in vobis illa sententia, *Homo homini reseruat iram, & a Domino quærit medelam. &c.*

† Deo. Hier. in epist. ad Col. c.3. C

CAP. XXVIII.

a Quia mihi vindictam, & ego retribuam dicit dominus.
Qui vindicari vult † a dño inueniet vindictā, & 1
a Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet vobis pater vester cælestis debita vestra. 2
peccata illius seruās seruabit. † Relinq; proxi 3
mo tuo nocēti te, & tūc deprecāti tibi pecca 4
a Indignum est Deum esse ei propitium, qui crudelis est in proximum.
a ta soluentur: Homo homini reseruat iram, & a Deo quærit medelam. In hominem similem sibi non habet misericordiam, & de peccatis suis deprecatur. Ipse dum caro

†Deut.32. Rom.12.d

Memo. F

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXVIII.

Qui vindicari vult. &c. Hic consequenter autor inducit ad euitationem vindictæ. Et diuiditur in duas partes, quia primo inducit ad vitandum vindictam. Secundo ad vitandū aliqua quæ sequuntur ad ipsam, ibi: *Abstine te a lite*. Circa primum dicit. Diuisio.

1 *Qui vindica.vult*. de illatis sibi iniurijs. Hoc enim malū est, si fiat zelo vindictæ. Si autem aliquis hoc velit zelo iustitiæ, & cum debitis circunstantijs non est malum, loquitur tamē hic

hic scriptura de primo tantum, ideo subditur.

2 *A domino inueniet vindictam*. i.recipiet.

3 *Et peccata illius seruans seruabit*. per suam iustitiam grauius punienda.

4 *Relinque proximo tuo nocenti*. s.offensam, quę semper est remittenda. Remittere vero iniuriam non est necessitatis, sed supererogationis, & aliquando non expedit eam remittere, .s. quando iniurians accipit maiorem audaciam iniuriandi, & alij occasionem similia faciendi. Scriptura tamen hic loquitur de offensa, & patet sententia vsque ibi.

Memento

A sit, reseruat iram, & propitiationem petit a 1
a Frustra quis pro illo orat, qui fratri debitam charitatem negat.
Deo. Quis exorabit pro delictis illius? Memen-
a In omnibus memo.no.tua. b Vt salus obedientibus, mors contemptoribus.
† eatitudo. to nouissimorum, & desine inimicari. † Tabi- 2
tudo enim & mors imminent in mandatis eius 3
a Memorare timorem Dei, & 4
5
non irascaris proximo. Me- 6
morare † testamentum altis- 7
simi, & despice ignorantiam
a Non sit inter vos zelus & contentio.
proximi. Abstine te a lite, & 8

a *Memora.ti. Dei*. qui Deum timet, irā vel furorem cōpescit, & nō obliuiscitur testamenti Dei qui ait. *Di mittite, et dimittetur vobis*. (Luc. 9. f. † stamenti.)

a Hæreticus. b Contentiose disputando.
minues peccata. Homo enim iracundus incen- 9
dit litem, & vir peccator turbabit amicos, & in 10
medio pacem habentium immittit inimicitiā. 11
B 12
a Sicut ligna ignem nutriunt, ita & potentia iracundi facit augmentum scelerum.
Psal. 6. c. † Secundum enim ligna syluæ sic ignis exarde- 13 14
scit, & secundum virtutem hominis, sic iracun- 15
dia illius erit, & secundum substantiam suam, 16
b exaltabit iram suam. Certa- 17
men festinatū incendit ignē 18 19
& lis festinans effundit san- 20
guinem, & lingua testificās 21 22
a Q in temperata locutio excitat iram moderata extinguit.
adducit mortem. Si suffla- 23 24
ueris quasi ignis exardebit, 25 26
a Mors & vita in manibus linguæ.

b *Certamen fe*. Indiscreta actio. vñ. *Noli esse nimium iustus, neq; plus sapias quā necesse est, ne obstupescas*. Disciplina ergo immoderata excitat furoris ardorem, & procax loquela effusionem sanguinis.

& si expueris super illam extinguetur. Vtraque 27 28
C a Hæreticus qui decipit inno. b Qui aliquando verum, aliquando falsum dicit. 29
ex ore proficiscuntur. Susurro & bilinguis ma- 30

31 ledictus: multos enim turbauit pacem habentes. D
a Catholicos in virtute fidei concordantes.
32 Lingua tertia multos com-
33 mouit, & dispersit illos de
34 a Conscientias firmas, vel mentes virtutibus munitas.
gente in gentem. Ciuitates
a In veritatibus.
35 muratas diuitum destruxit,
a Mentes b Secundum opinionem hominum. c Vt euerteret fundamentum. d Robur. s. dissentium & studium.
36 & domos magnatorum effodit. Virtutes popu-
37 a In operis vtilitate.
lorum concidit, & gentes fortes dissoluit.
38 a Animas prauis operibus intentas.
39 Lingua tertia mulieres † ve-
a Ab vnitate fidei. b Quia fidem turbauit, si ne qua impossibile est pl d.
40 ritas eiecit, & priuauit illas
41 a Ne fructum percipiant in æternum.

c *Lingua tertia*. Hæretica doctrina, quæ nec veteri nec nouo testamento concordat, & auditorum cor da conturbat & de gēte in gentem pergēs, seditionem excitat.

d *Plaga autem*. Peior est interitus animæ quam occidunt hęretici, quam quilibet cruciatus corporis. († uiratas viratas. E)

b Nunquam habet requiem, qui attendit hæreticorum prauitatem.
42 laboribus suis. Qui respicit illam, non habebit
43 requiem, nec habebit amicum in quo requie-
44 scat. Flagelli plaga liuorem facit, plaga autem
45 a Hæreticæ. b Conteret. c Mentis fortitudinem.
46 linguæ comminuet ossa. Multi ceciderunt in
47 ore gladij, sed non sic quasi qui interierunt per
48 linguam suam. Beatus
49 qui tectus est a lingua ne-
50 quam, qui in iracundia il-
51 lius non transiuit, & qui
52 non attraxit iugum illius
a Qui consentient in trahunt in mortem.
& in vinculis eius non est

e *Beatus qui te*. Beatus qui non consentit hęreticis, & cuius cor eorum eloquentia nō subuertit, quia sicut alienus est ab eorum malitia, ita separatur a pœna. F

Se-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Memen. nouis. *i. mortis*. 2 Et desi. ini. *inimicitia enim semper est mala, quia charitati proximi cōtraria. Omnis enim proximus est ex charitate diligēdus. Et ex hoc patet, quod dictū est. s. quod scriptura loquitur de remissione offensæ, nam retinēs offensam retinet inimicitiam*.
3 Tabitu. enim. *i. defectio in bono*. 4 Et mors. *i. peccatū mortale*.
5 Imminent in man. *sed magis contrarium, quia mandata affirmatiua inducunt ad profectum in bono, negatiua vero ad declinandum a malo*.
6 Memorare timo. do. & non irasc. *ira quæ est per vitiū. Timor enim Dei est quasi quoddam frenum, ab ipsa retinens animum*.
7 Memorare testamentum altissimi & despice ignorantiā proximi. *i. offensam tibi illatam a proximo imputabis eius ignorantiæ, ignoscendo, & dando eam obliuioni, Leui. 19. d. Non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum*.
8 Abstine te a lite & minues peccata. *Hic cōsequēter inducit ad euitandum aliqua quæ sequuntur ad appetitum vindictæ, quæ sunt contentio in aperto, & detractio in occulto. Igitur primo inducit ad euitationem primi, secundo secundi. ibi:* Susurro. *Circa primū dicitur:* Abst. te a lite & mi. pec. *nā hoc est sup erogationis, vt dictū est sup*.
9 Homo enim iracundus. *idest, ad iram pronus*.
10 Incen. lit. &c. *ipsam commouendo & commotā augmentando*.
11 Et vir peccator. *idest, discordiarum seminator qui dicitur peccator absolute loquendo de peccatis quę sunt cōtra proximum eo quod amicitia est maximum bonum*.
12 Turbabit ami. &c. *quod est detestabile apud Deum, quia maxime contrariatur charitati proximi*.
13 Secundum lig. syl. sic ignis exarde. *Pluralitas enim lignorum facit maius incendium*.
14 Et secun. virtu. homi. *i. excellentiam eius ab eo æstimatam*.
15 Sic iracun. li. erit. *Dicit. n. Philosophus 3. Rhetoricæ, qd parui pensio iniusta secundum æstimationem paruipensi est causa iræ, propter quod quilibet excellens in aliqua re secundum veritatē vel suam æstimationem magis irascitur si paruipendatur in illa, vt miles in militia, clericus in literatura, & sic de alijs*.
16 Et secun. substan. suam. *idest quantitatem opulentiæ suæ*.
17 Exaltabit iram suam. *deducendo eam ad effectum per vindictam, nam ira est appetitus vindictæ*.
18 Certa. fe. *i. contentio cito prorūpens ad opprobria & cōuitia*. Incen.
19 Incen. ig. *iracundiæ & furoris*.
20 Et lis festi. *i. prorumpens ad verbera*.
21 Et lingua testificans. *dicens. Vindicate, bene meruit*.
22 Addu. mor. *Ex talibus enim verbis aliquis procedit ad mortē alterius, qui verberatione fuisset contentus*.
23 Si sufflaue. *i. verbum ad excitationem irati protuleris*.
24 Quasi ign. ex. *i. iram magis inflammabit*.
25 Et si expue. su. il. *s. linguā contestantem vel excitantē ostendendo quod sit mala* 26 Extingue. *s. ignis iracundiæ & furoris*.
27 Vtraque ex ore. *s. verbum iram accēdens, & verbum eam refrenans, sicut venenum & tyriaca ex eodem procedunt*:
28 Susurro. *Hic consequenter inducit ad detestationē & fugam detractionis, ostēdendo malū ipsius. Et primo ex parte detrahentis, secundo ex parte audientis, ibi.* Sepi au. *primam facit cū dicitur.* Susurro. *qui detrahit alteri latenter*. 29 Et bilin. *qui dicit vnū in præsentia, & cōtrariū in absentia*. 30 Male. e. *a Deo & hominib*. 31 Mul. n. *Inter ipsos discordias seminando*. 32 Lin. ter. *Quæ seminat discordias. Est enim tertia seu media inter linguas illorū quos discordat*.
33 Mul. com. *s. ad dissensionē, non solū duos vel tres, sed aliquando totā ciuitatē, & aliquādo totū vel populū siue gentē*. 34 Et dis. il. de. *Nam per tales dissensiones plures fugiunt de ciuitatibus & terris*.
35 Ciui. mu. di. *Sicut patet in Lombardia & pluribus alijs terris*.
36 Et do. ma. ef. *Sicut patet in ciuitatibus Lombardiæ, vbi domus illorū q de ciuitatibus fugant, a remanētibus destruūt*. 37 Vir. po. cō. *i. ad nihilū reducit*. 38 Lin. ter. *vetulæ mediatricis adulterorum*.
39 Mulie. *i. honestas. Et dicitur veritus verita, veritū, a vereor vereris, quasi timēs verecūdiā. Alij libri habēt viratas. i. habentes viros*.
40 Eiecit. &c. *de domibus virorū suorū sequēdo adulteriū*. 41 Et pri. il. la. *i. bonis domesticis, in qbus laborauerāt*. 42 Qui re. il. *i. q attēdit ad linguā tertiā*. 43 Nō habe. re. *Nā lingua tertia dissolue re nitit verā amicitiā. iō subditur*. 44 Nec habe. ami. in. *i. in quo veraciter confidat, propter qd sequitur*. 45 Fla. pla. *exterius in cute*.
46 Plaga au. lin. con. *i. grauior est, quia vulnerat interius in corde*.
47 Mul. ce. *i. mortui sūt p gladiū materialē*. 48 Sed. *qa isti mortui sunt morte culpæ, quæ peior est morte corporali, & cū hoc moriūtur si non pęniteāt morte gehēnæ, propter qd subditur*. 49 Bea. qui. *clypeo prudentiæ*. 50 A lin. ne. *ipsam repellendo*. 51 Qui in. *i. in peccatum, quod dicitur etiā iracūdia linguæ nequā, inquātū ipsa ducit ad peccatū*. 52 Et qui nō attraxit iu. *supponendo se eius persuasioni*.

 Iugum

A a *Sepi au. tu.* Postquam malum linguæ extirpauit, ad doctrinam auditoris se conuertit.

Inter opera. ✻ Hieronymus. Non minus auribus quàm lingua fugias detractionẽ. Scripturæ memor esto quæ dicit, *Non eris consentaneus derogãtibus aduersus proximum tuum, & non accipies super illo peccatũ.* & alibi, *Sepi aures tuas spinis, & noli audire linguam nequam.* Accusator est.n. auditor qui facit detractorẽ, q si auertat aures & vultũ cõtrahat, ac oculos abnuendo cõtineat, male loquentem etiã tacẽs arguit, vt discat B non libenter dicere, quod didicerit nõ libenter audiri.

Inter epistolas Hieronymo falso ascripta, epistola 1. ad Demetriadem de Virginitate.

Amb. li. 1. Off. cap. 3.

✻ Ambrosius. Cui nisi vnicuiq; nostrũ scriptũ est; *Sepi possessionem tuam spinis, & aurum & argentum tuum alliga, & ori tuo fac ostium, & vectem, & verbis tuis iugum, & stateram?* Possessio tua C mens tua est. Aurum tuum, cor tuũ est. Argẽtum tuum eloquium tuũ est. *Eloquia* D *domini, eloquia casta argentum igne examinatum.* Bona ẽt possessio, mens bona. Denique possessio pretiosa, homo mundus. Sepi ergo hãc possessionẽ & circumuallato cogitationibus, munito spinis solicitudinem, ne in eam irruant, & captiuam irrationabiles corporis passiones ne incursent mot⁹ graues; ne diripiant vindemiam eius trãseuntes viam. Custodi interiorem hoïem tuum. Noli eũ quasi virem negligere ac fastidire, quia pretiosa possessio est, & merito pretiosa cu E ius fructus non caducus, & temporalis, sed stabilis atque æternæ salutis est. Cole ergo possessionem tuã, vt sint tibi agri. Alliga sermonem tuum ne luxuriet, ne lasciuiat, & multiloquio peccata sibi colligat. Sit restrictior, & ripis suis coerceatur, & cętera. F

† infernus † relinquunt Deum

ligatus. Iugum enim illius iugum ferreum est, & vinculum il- 1
a Leuius est temporalem potius perdere vitam, quàm pœnam pati perpetuam. 2
lius mors nequissima, & vtilis potius † inferus, quam illa. Per- 3
a Licet tentare præsumat, non peruertit corda electorum. b Actiones. 4
seuerantia illius non permanebit, sed obtinebit vias iniusto- 5
a ¶Malitiæ.
rum. In flamma sua non comburet iustos. Qui † derelinquunt 6 7
a Qui hic ardent malitia, in æternum cruciabuntur inferni flamma. 8
dominum, incident in illam, & exardebit in illis, & non ex-
a ¶Diabolus qui & pardus propter diuersa scelera.
tinguetur, & immittetur in illos quasi leo, & quasi pardus
a ¶Auditum tuum, ne audias iudicium sanguinis.
¶Aculeis timoris Dei.
a lædet illos. Sepi aures tuas spinis, & noli audire linguam ne- 9
a ¶Posui ori meo custodiam cum consi.pec.ad.me. b Sensum cordis. 10
quam, & ori tuo facito ostia, & seras auribus tuis. Aurum tuũ 11
a Eloquentia oris. b Idest, igne spiritus sancti examina.
c Vt nihil indiscretum loquaris. 12
& argentum tuum consla, & verbis tuis facito stateram, & 13
a ¶Ne delinquas. 14
b Prohibe linguam tuam a malo, & labia tua ne loquantur dolum. 15
frenos ori tuo rectos, & attende ne forte labaris in lingua, & 16
¶Dæmonum. 17
cadas in conspectu inimicorum insidiantium tibi, & sit casus 18
¶Aeternam.
tuus insanabilis in mortem.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Iugum enim il. iugum ferreum est.* idest durum, quia ducit ad infernum. ideo subditur.
2 *Mors illius mors nequissima.* Nã mors gehennæ est pessima.
3 *Et vti. potius inferus quàm il.* idest minus malus quàm illa. Nam nomine inferi signatur hic pęna tantũ, quæ minus malum est quàm peccatũ mortale hic signatũ nomine linguæ malę. Malum enim culpę mortalis est priuatio boni diuini, quod est infinitum. Malum autem pœnæ sensibilis est priuatio boni creati propter quod minus habet de ratione mali.
4 *Perseuerantia il.* idest linguæ malæ.
5 *Non permanebit.* s. diu in vita pręsenti, quæ breuis est.
6 *Sed obtinebit vias iniusto.* descendẽdo ad tormentũ ęternũ.
7 *In flamma sua non combu. iu.* idest non inflammabit eos ad peccatum, sed iniquos tantum, ideo subditur.
8 *Qui dere. dominum incident in il. Et exardebit in il.* idest perfecte ardebit in inferno, propter quod diues Epulo magis cruciabatur in lingua, Lucę 16. scilicet quia inter epulas procedebat ad verba detractionis & blasphemię.
9 *Sepi aures tuas, &c.* Hic inducit ad euitandum detractionem ex parte auditoris, dicens, *Sepi aures tuas, &c.* detractiones declinando, & detractores acriter arguendo.
10 *Et ori tuo facito ostia, &c.* discreti silentij, vt loquaris & taceas tempore competenti.
11 *Et seras auribus tuis.* Ne intrent ibi verba mala.
12 *Aurum tuum.* idest aurum tuæ sapientiæ.
13 *Et argentum.* tuæ eloquentiæ.
14 *Consla.* i. sic tempera & dispone, quod taceas & loquaris ea quę sunt tacẽda & dicenda, & cum debitis circũstantijs.
15 *Et attende.* diligenter in verbis tuis.
16 *Ne forte labaris in lingua, &c.* Quæ cito labitur & deficit in loquendo, eo quòd sita est in lubrico.
17 *Et cadas in conspectu inimicorum insidiantium tibi.* scilicet dæmonum. vnde subditur.
18 *Et sit cas. tuus insana. in mor.* gehennæ a qua nulla est redemptio.

CAPVT XXIX.

Qui facit misericordiam fœneratur. Do-

CAP. XXIX.

¶Ad misericordiam & largitatem inuitat.

Qui facit misericor 1
a Mercedem in futuro recepturus.
diam, fęneratur
proximo suo, & 2
a Munificentia b Dei qui ait. Date, & dabitur vobis.
qui præualet manu, mandata seruat. Fęnerare 3
proximo tuo in tempore necessitatis illius, & 4
a Sic fides & iustitia ab vtroque seruatur, nulla fraus interponitur.
iterum redde proximo in tempore suo. Con- 5
6 firma verbum, & fideliter age cum illo, & in
a Quia gratiam Dei habebis quę maximum emolumentum est. vnde, Primum quæ. re. Dei, &c.
omni tẽpore inuenies quod tibi necessarium
7 8 est. Multi quasi inuẽtionẽ ęstimauerunt fęnus, & præstiterũt molestiam his qui se adiuuerũt. Donec accipiant oscu-
9
10
lantur manus dãtis & in pro
11 missionibus humiliant vocem suam. Et in tem-

a *Donec accipi.* Huiusmodi morbũ meli⁹ curat timor Dei. Qui.n. Deum quasi semper pręsentẽ ptimescit, neminem fraudare intendit.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXIX.

Qui fa. m. Postquam auctor induxit ad obseruationẽ amicitiæ, hic consequenter inducit ad opera misericordiæ. Et diuiditur in duas partes. nã primo ponitur hęc inductio. secundo cautelæ adhibitio, ibi. *Initium vitæ.* Prima in tres, nam primo inducit ad subueniendum proximo per accommodationem. secundo per eleemosynę dationẽ. ibi. *Multi.* tertio per fideiussionẽ, ibi: *Vir bonus.* Circa primum dicitur.

Diuisio.

1 *Qui fa. fæ. proxi.* i. accõmodat in sua necessitate: frequẽter enim in hoc libro & in prouerbijs Salomonis accipitur fęnerari pro accõmodare, vt sup dictũ est. Qñ namq; proximus non est ita depauperatus, quin probabiliter appareat qđ possit restituere, sibi subueniri debet per accõmodationem,
2 *Et qui præualet ma.* i. in potestate ad dandum largiter.
3 *Mandata ser.* non solũ accommodando, sed ẽt tribuendo.
4 *Et ite. red. pro.* tu qui accepisti per accommodationem.
5 *Confirma ver.* quę promisisti sibi reddere per effectum.
6 *Et in omni tem. in.* nã hoïes libenter accõmodant illis qui bene reddunt. Sed quia plurimi contrariũ faciunt, subditur.
7 *Mul. quasi inue.* rei vagæ quæ conceditur occupanti, in quam non cadit restitutio.
8 *Aestimaue. fę.* i. rem accommodatam restituere nolentes ipsam. 9 *Et præsti. mo. his qui se adiu.* reddentes malum pro bono. 10 *Donec ac. oscu. ma.* i. faciunt reuerentiam & promissionem magnas illis a quo volũt aliquid accipere mutuo, vt extorquere possint. 11 *Et in tem. red.* i. in quo sic accipiens promisit reddere,

pore redditionis postulabit tempus, & loquetur verba tæ-
dii & murmurationum, & tempus causabitur. Si autem po
tuerit reddere, aduersabitur. Solidi vix reddet dimidium, &
computabit illud quasi inuentionem. Sinautem fraudabit
illum pecunia sua, & possidebit illum inimicum gratis, &
conuitia & maledicta reddet illi, & pro honore & benefi-
a cio reddet illi contumeliam. Multi non causa nequitiæ nõ
fœnerati sunt, sed fraudari gratis timuerunt. Veruntamen
super humilem animo fortior esto, & pro eleemosyna non
Date & dabitur vobis.
b tradas illum. Propter mãdatum assume pauperem, & pro-
a ¶ A munere tuo. b ¶ Temporaliter, pauperi tribuendo misericorditer, vt recipias in æternum.
c pter inopiam eius ne dimittas eum vacuum. Perde pecu-
d niam propter fratrem & amicum, & nõ abscondas illã sub
a ¶ Duro & auaro corde b ¶ Quia ibunt auari in supplicium æternum.
c ¶ Qui præcipit fieri eleemosynam.
lapide in perditionẽ. Pone thasaurum in præceptis altis-
a ¶ Absconditum. b ¶ Corporalem vel spiritualem.
simi, & proderit tibi magis quam aurum. Cõclude eleemo
a ¶ Bene monendo, consulendo, in corde enim absconditur eleemosyna.
synam in corde pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni
a ¶ Remouendo. b ¶ Dispersit dedit pauperibus.
c ¶ Quia merces iustitiæ in æternum. d ¶ Iustitiam, vel vitam æternam.
malo. Eleemosyna viri quasi sacculus cum ipso, & gratiam
hominis quasi pupillam conseruabit, & postea resurget &
Mentem.
retribuet illis retributionem vnicuique in caput illorum
e Super scutum potentis, & super lanceam aduersus inimi
a ¶ Doctor b ¶ Suscipiendo curam proximi. c ¶ Quia fideiussore Deo.
cum tuũ pugnabit. Vir bonus fidem facit proximo suo, &
a ¶ Fidem vel proximum sibi commissum. b ¶ Dignus est operarius mercede sua.
f qui perdiderit confusionem, derelinquet sibi. Gratiam fi-
g Doctoris. a ¶ Suscipiendo te in curam suam.
deiussoris ne obliuiscaris, dedit enim pro te animam suam
Prædicatorem. a ¶ Despiciendo.
Repromissorem fugit peccator & immundus. Bona * re-
promissoris sibi ascribit peccator, & ingratus sensu

A a *Mul. non cau.* Illos notat qui neminem lædere volunt, sed præ timore periturarum rerum prodesse nolunt. Contra quos dicitur. Matt. 6. c. *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra.*

b *Propter mand. as.* Omnibus indigentibus misericordia est facienda, nec pro auaritia charitas proximi amittenda.

c *Perde pecuniam propter fratrem & amicum.* Inter opera * Augustinus. Haec est lex in amicitia, vt ab amicis honesta petamus & B pro eis honesta faciamus, nec expectemus vt rogemur, cunctatio semper absit, studium semper adsit. *Perde*, inquit Salomon, *pecuniam propter amicum.* Si enim pecunia perdenda est propter amicũ, multo magis amici vtilitatibus vel necessitatibus conferenda. Si igitur des amico vt nõ improperes non mercedem expectes, non frõtem obducas, non vultum auertas, non deponas oculos, sed serena facie, hilare vultu, sermone iucũdo intercipe verba petẽtis.

* Auctor lib. de amicicia c. 25. — Eccl. 29. c. — 1. Ioh. 3. c.

C d *Et non abscon. il.* Qui enim viderit fratrem suum necesse habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? D

e *Super scutum potentis, & super lanceam aduersus inimicum tuum pugnabit. Vir bonus fidem facit proximo suo, &c.* Magis valet eleemosyna contra iacula inimici, quam arma terrena, quia hæc dubiã illa certissimam parit victoriam, vt absorbeatur mors in victoria. 1. Cor. 15. g.

E f *Qui perdiderit confusionem, derelinquet sibi.* idest, qui vnitatem fidei, & synceritatem legis non custodit, sed implicatur erroribus varijs. Contra pelagium.

g *Gratiam fideiussoris ne obliuiscaris, dedit enim pro te animam suam. Repromissorem fugit peccator & immundus. Bona repromissoris sibi ascribit peccator, &c.* Doctorem scilicet qui pro fide & bonis operibus promittit vitam æternam.

Hæc sententia Pelagium reprehendit qui liberum arbitrium gratiæ præponit cum per solam gratiam liberentur electi. Contra Pelagium. *verba.

F Recu-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Postu. tem.* s. dilationis.
2 *Et lo. ver. tæ.* i. tædiosa accommodanti.
3 *Et mur.* dicens quod nimis aspere repetat debitum.
4 *Et tem.* dicens quod fuit nimis carum. vel aliquid huiusmodi, ad retardandum solutionem debiti.
5 *So. vix red. di.* prima vice, cum tamen receperit simul magnam summam.
6 *Et compu. ta. il. quasi. inuen.* quasi non teneretur ad restitutionem. 7 *Sinautem.* i. nõ possit sic detinere, quod est sibi accommodatum. 8 *Frauda. il. pec. sua.* falsam pecuniam pro vera sibi reddendo, vel debitum negando.
9 *Et posside. il. ini. gra.* i. accomodans habebit illum cui accommodauit inimicum sine causa.
10 *Et conui. & male.* i. reddet accommodãti mala pro bonis.
11 *Multi non cau. ne.* Hic cõsequenter inducit ad subueniendũ proximo per eleemosynæ dationẽ, & continuando se ad prædicta dicit. *Multi non cau. ne.* i. duritiæ ad proximum.
12 *Non fœne. sunt.* i. dimiserunt accommodare proximo.
13 *Sed frau. gra. ti.* sicut dictũ est in parte immediate p̃cedẽti.
14 *Verunta. fu. hu. ani.* i. pauperiorem debitorem.
15 *For. esto.* largitate.
16 *Et pro. ele.* i. pro debito quod in tali casu in eleemosynam est conuertendum.
17 *Non tra. il.* ad iudicium, vt compellatur reddere debitũ.
18 *Propter man.* s. domini, qui mandauit vnicuique de proximo suo subleuando.
19 *Assume paupe.* ipsum adiuuando.
20 *Perde pecu. pro. fra. & ami.* consumendo eã in necessitates eorũ. Licet. n. in hoc consumetur, tamen maius bonũ pro ea reddetur. 21 *Et non abscon. il. sub lapi.* thesaurizando in terra, sed in cælo per eleemosynę dationẽ. ideo subditur. Pone thesaurum tuum in præceptis altissimi, & proderit tibi magis quam aurum, & patet.
22 *Conclu. eleemo. in cor.* ipsum delosatum per eleemosynã tuam consolando.
23 *Et hæc pro te exor. ab om. ma.* s. te liberari a Deo.
24 *Eleemosyna viri quasi sac. cum ipso.* In sacculo reponuntur ea quę in tempore necessitatis resumũtur, sic in morte quãdo deficiũt bona præsentis vitæ, subuenit meritum eleemosynę, qa sicut dicit Augu. Sola misericordia comes est defunctorum. 25 *Et gratiam homi.* i. gratiam Dei datã homini.
26 *Quasi pupillam conser.* in præsenti vita.
27 *Et postea resur.* per receptionem præmij in alia vita.
28 *Et retribuit il. retri. &c.* i. faciet a Deo retribui.
29 *Vnicuique in capat illo.* quia secũdũ maioritatẽ & minoritatẽ misericordię in pręmio retribuetur plus & minus vnicuique. 30 *Super scutum po. &c.* quod est armatura ad defendendum. 31 *Et super lanceam.* quæ est armatura ad inuadendum. 32 *Aduersus ini. tuum.* scilicet diabolum.
33 *Pugnabit.* te protegendo in eius tentationibus, & etiam ipsum per victoriam repellendo.
34 *Vir bonus.* Hic cõsequẽter ostenditur qualiter subueniẽdum sit proximo per fideiussionẽ, nã per hoc aliquãdo proximus euadit damnum magnũ vel confusionẽ. *Dicit igitur: Vir bonus facit fi. proxi. suo.* pro ipso in necessitate fideiubendo.
35 *Et qui perdi.* s. fidem erga proximũ discredens ei, quod non vult fideiubere pro ipso.
36 *Confusionem derelinquet si.* i. dimittet proximũ suũ cõfundi, Si autem li sibi, referatur ad nolentẽ fideiubere, sic est sensus: *Confusionem derelin. sibi.* i. peccatum incurret, per quod cõfundetur coram Deo, & etiam coram hominibus est sibi cõfusibile proximo in necessitate sic diffidere. Consequenter informat illum pro quo fideiubetur, dic.
37 *Gratiam fide. ne ob.* sed cogita de eius liberatione.
38 *De. e. pro te. a.* s. obligando pro te illud quod est sibi necessarium ad vitam sustentandam, quoniam ingrati faciunt contrarium, subditur.
39 *Repromissorem.* i. fideiussorem.
40 *Fugit pecca. immum.* nolens eum liberare.
41 *Bona repromisso. si.* dicens quod fideiussor tenebatur ei intantum vel huiusmodi.
42 *Et ingratus. sen.* qui non recognoscit bona fideiussoris.

A a *Recupera proximum secundum virtutem.* Consulit, vt† secundum vires proximo præbeas solatium, & sic tibi præuideas, ne in laqueum cadas.

† seruias

Ambros. li. de tobia cap. 23.

* Ambrosius. Si vis interuenire, moueris amici obsecratus oratis, erubesces negare, ita interueni vt si debitor soluendo non fuerit, de tuo noueris esse soluẽdum. In hęc paratus accede. Legisti enim. *Non spondeas super virtutem tuam, si enim spoponderis, quasi restituens cogita.* Et infra, *Recipe proximum tuũ secundum virtutem tuam, & attende tibi ne cadas.* idest, ne maiore te obliges numismatis quantitate quam ferre possunt & exoluere tuarum copiæ facultatũ. Si enim B quod habes tradas, amisisti opes, non amisisti fidem. Famæ tuæ damna non sentis, redemisti amicum sine tui fraude.

† Infr. 39. d. Hospitalitas commẽdatur Hominum ante diluuium sobrietas in vsu & pote. Gene. 3. d.

b *Initium vi.ho.aqua. &c.* Frugilitatẽ, & hospitalitatem & honestatem docet, & vt temperantes simus in victu & vestitu, honesti moribus, largi in suscipiendis fratribus. In principio enim nõ fuit tanta luxuria cibi & potus, vel tanta ambitio vestium, curruũ, & palatiorum. vnde in principio pomis arborum, & oleribus herbarum viuebant antiqui, & dominus primis parentibus pelliceas tunicas post peccatum fecit.

C

derelinquit liberantem se. Vir repromittit de proximo suo, 1 2
a ¶ Scripturarum non obseruando regulam. b ¶ Tanquam hæreticus. c ¶ Subdito, scilicet.
a & cum perdiderit reuerentiam derelinquetur ab eo. Re- 3 4 5
a ¶ Hæreticorum, scilicet, traditio. b ¶ Recte ambulantes, scilicet, pro opinione sua.
promissio nequissima multos perdidit† diligentes, & com- 6 7 8
a ¶ Qui ædificauerunt super arenam. b ¶ Superbos. c ¶ In circumitu erroris.
mouit illos quasi fluctus maris. Viros potentes gyrans mi- 9 10 11
a ¶ A statu fidei. b ¶ Ab vnitate ecclesiæ.
grare fecit, & vagati sunt in gentibus alienis. Peccator trans- 12 13
a ¶ De qua dicitur. Maledictus qui non permanet in sermonibus legis.
grediens mandatum domini, incidet in repromissionem ne- 14 15
a ¶ Sermonibus tantum, non factis. b ¶ Damnationem.
quam, & qui conatur multa agere, incidet in iudicium. Re- 16 17
cupera proximum secundum virtutem tuam, & attende tibi 18
b ne incidas. † Initium vitæ hominis aqua & panis, & vesti- 19
c mentum, & domus protegens turpitudinem. Melior est vi- 20 21
d ctus pauperis sub tegmine asserum, quam epulæ splendidæ 22
in peregre sine domicilio. Minimum pro magno placeat ti- 23 24 25
a ¶ Bonum est stabilem esse & constantem. vnde, Nolite transire de domo in domum.
bi, & improperium peregrinationis non audies. Vita ne- 26 27
a ¶ Difficile securitatem inter ignotos inuenire.
quam hospitandi de domo in domum, & vbi hospitabitur, 28 29
a ¶ In domo aliena. b ¶ Familiam domus.
non fiducialiter aget, nec aperiet os Hospitabitur, & pascet, 30 31
Ad propria.
e & portabit ingratos, & adhuc amara audiet. Transi hospes, 32 33
& orna mensam, & quæ in manu habes, ciba cæteros. Exi a 34
facie honoris amicorum meorum, necessitudine domus 35
meæ, hospitio mihi factus es frater. Grauia hæc homini ha- 36 37
f benti sensum, correptio domus, & improperium fœneratoris. 38 39 40 41

D c *Melior est victus pau. &c.* Ad literã. Melius est tenuem victum sub vili tugurio sumere in securitate, quam splendidas epulas cum fatigatione in incertis locis quærere.

Allego.

Allegori. Melior est victus, spiritualis sensus, qui sub vili tegmine literarũ a paupere populo ĩ ecclesię vnitate catholica habetur, quam ambitiosæ deliciæ philosophorum quæ in diuersis libris sub incerta opinione continentur, vbi labor & superflua cura.

d *Minimum.* Sufficiat tibi quod habes, ne superflue quæras qđ adipisci nõ vales. vnde quidam sapientiũ ait: Melius est tibi non habere qđ tribuas, quã impudenter petere quod non habes. Et alibi. Melius est nomen bonum quam diuitiæ multæ.

† Dirig.

Eccle. 7

E e *Transi.* Quasi, Qui alieno delectaris hospitio, redi ad propria & de labore tuo te & alios pasce. Noli de aliena domo pastum tibi supfluũ quęrere. Sufficit tibi susceptio proximorum.

Mystice

f *Improperi.* Mystice autem mouetur vir ecclesiasticus in domo ecclesiæ assidue manere, vbi potest pabulum veræ sapientiæ habere, ne inter philosophos vel hæreticos periculose hospitando secularis sapientiæ doctrinam quęrat, & modo inueniat, in futuro autem examine æternum cõfusionis improperiũ sustineat.

F

Melior

NICOLAVS DE LYRA.

1 Dere.li.se. *dimittẽs fideiussorẽ suũ tractari dure ab ipso creditore.*
2 Vir re.de proxi. *i.fideiubet pro eo.*
3 Et cum perdide. *s.proximus pro quo fideiussit.*
4 Reuerentiam. *i.verecundiam coram Deo & hominibus.*
5 Derelinquetur ab. *fideiussor modo prædicto.ideo subditur.*
6 Repromi. *qua proximus pmittebat fallaciter liberare fideiussorẽ.*
7 Multos perdidit di. *i.destruxit bona amicorum fideiubentiũ.*
8 Et commo.il. *nam per hoc incurrunt sæpe fideiubentes tempestates tribulationis.*
9 Viros, &c. *nã per hoc expellũtur aliquãdo de suis hæreditatibus.*
10 Et va.sunt in. *nã aliquando fugiunt de terra ne capiantur, & incarcerentur pro debitis illorum, pro quibus fideiusserũt. Et quia Deus aliquando dimittit hominem talem incurrere tribulationem pro peccatis suis præteritis, subdit.*
11 Peccator &c. *quod fit per fideiussionẽ in qua promittit se pro alio soluere si deficiat, & dicitur promissio nequam, inquantum ex ea contingunt sibi mala.*
12 Et qui cona. *vltra possibilitatem suam.*
13 Inci in. *ad quod trahitur propter obligationẽ factã, iõ subditur.*
14 Recupera. *subueniendo ei per fideiussionem, ita tamen quod per hoc non incurras dictam tribulationem, ideo subditur.*
15 Et at.ti.ne inci. *in prædicta mala. Et sic patet quod fideiussio non est leuiter, sed cum magno pondere facienda.*
16 Initium.vi. *Hic cõsequẽter circa misericordiæ opera ponitur cautela, & maxime circa hospitalitatẽ, nam per hospites fictos & malos, multi recipientes eos fuerunt defraudati. igitur primo inducit hominẽ ad sic viuendum sobrie, quod non incurrat necessitatẽ discurrendi, & apud extraneos hospitari, di.* Initiũ.vi.hom.aqua. *i.potus & cibus moderatus, nã frequenter in scriptura nomine panis, & aquæ intelligitur cibus & potus generaliter. vnde. 4. Reg. 6. e.* Appone eis panem & aquam. *Et subditur.* Et apposita est eis magna ciborum pręparatio. *Loquitur tamen hic scriptura de cibo & potu simplici.*
17 Et vesti. *simplex ad necessitatem, & non ad curiositatem.*
Philosophus 18 Et domus prote.tur. *i.illa quæ turpe esset facere in palã, licet non sint mala, vt reddere debitum vxori & huiusmodi.*
19 Meli.est vic.pau. *i.victus tenuis.*
20 Sub teg.as. *i.in parua domo propria.*
21 Quam epu.splen.in pere. *i.in aliena patria.*
22 Sine domi. *proprio.*
23 Mi.pro ma. *i.illud modicũ q habes ĩ domo tua reputa magnũ.*
24 Et imprope.pe. *i.euagationis per terram.*
25 Non au. *Tales enim sic euagantes frequenter vocantur trutani & ribaldi & huiusmodi. ideo subditur.*
26 Vita nequam hospi. *per talem euagationem & discursum.*
27 Et vbi hospi. *etiã aliquis pro sua pecunia, sicut viator & mercator in taberna.*
28 Nõ fiduc. *dubitãs ne in illa domo sint aliq fures vel huiusmodi.*
29 Nec ape.os. *non audens de hoc loqui.*
30 Hospi. *in domo aliena.*
31 Et pascet & po. in. *s.dominum domus & eius vxorem, mittendo eis exenium de cibis & potibus suis.*
32 Et adhuc ama. *Et quæ sunt illa subdit.*
33 Transi ho. *quia quãdo superueniũt alię personæ potentiores, dicitur sibi, quod de hospitio sibi prouideat alibi, & hoc est quod dicitur.* Transi.hopes. *de domo ista ad aliam.*
34 Et orna men. *ibi præparando tibi comestionem.*
35 Et quæ in ma.ha.ciba. *exeniũ mittendo domino illius domus & eius vxori. Et licet hoc non dicatur sibi verbo, dicitur tamen sibi facto, nam oportet eum facere in secunda domo sicut in prima.*
36 Exi. *de domo mea.*
37 A fac.ho. *q.d. Nõ possẽ honorifice suscipere in domo mea illos q superuenerũt qui sunt amici mei notabiles & honorabiles personæ nisi tu exires.*
38 Hospitio mihi fac. *q.d. ex hoc quod intrasti hospitiũ meum, non es sic mihi coniunctus familiaritate, quod debeam propter te amicos meos potentiores recipere male.*
39 Grauia hæc ho.ha. *s.ad audiendum ipsa.*
40 Correptio do. *i.mutatio hospitij.*
41 Et imprope. *i.hospitis qui dicitur hic fœnerator qa vẽdit hospitibus res suas secũdũ cursum communẽ hospitũ vltra iustũ pretium.*

CAP.

A

CAPVT XXX.

Prou.13.d. Id.23.b.

a Qui diligit filium, Patres tam carnales quã spirituales monet, vt filios suos diligenter erudiãt, vt honeste viuant, ne lasciuiẽdo per aliorum dogmata discurrant.

CAPVT XXX.

Qui † diligit filium 1
suum, assiduat illi fla 2
gella, vt 3
lætetur in
nouissimo suo, & non palpet proximorum 4

a Quærendo doctrinam. b Sana doctrina. c Discipulum. c Et non. 5
solum laudem, sed & perpetuam gloriam in consortio sanctorum habebit. 6

ostia. qui docet filium suum, laudabitur in illo, 7
& in medio domesticorum in illo gloriabitur. 8
Qui docet filium suum, in zelum mittit inimi- 9 10
B cum, & in medio amicorũ gloriabitur in illo; 11

a Spiritualis.

Mortuus est pater eius, & quasi non est mor- 12

a Qui eum factis & dictis repræsentat.

tuus. Similem enim reliquit sibi post se. In vita

a Pater filium suum.

sua vidit, & lætatus est in illo. In obitu suo non

¶Dæmonibus.

est contristatus, nec confusus est coram inimi

a Filium. b Ecclesiæ.

cis. Reliquit enim defensorem domus contra

a Quoslibet persecutores. b Catholicis. c ¶ Doctrinæ & boni operis exemplum.

inimicos, & amicis reddentem gratiam. Pro 13

a Sicut apostolus gloriatur in passionibus. b Quis infirmatur, & ego non infirmor?

C animabus filiorum colligabit vulnera sua, et su 14 15
per omnem vocem turbabuntur viscera eius. 16

17 Equus indomitus euadet du
18
19 rus, & filius remissus euadet
præceps. Lacta filium tuum,
20
21 & pauentem te faciet, lude
22 cum eo, & contristabit te.
23 Non corrideas illi, ne con-
24
25 doleas, & in nouissimo ob-
26 stupescent dentes tui. Non
des illi potestatem in iuuen-

b Equus ind. Equus indomitus in pcipitium vadit, filius indisciplinatus in peccatũ ruit. Docet ergo spirituales patres, vt filios suos erudiant & corrigant, ne eis immoderate frena relaxent, ne cadãt in turpitudinem vitiorũ, & ipsi ignominiã sustineãt sempiternã. D

27 tute, & ne despicias cogitatus illius, † Curua †Sup.7.c.
28 ceruicem eius in iuuẽtute, & tunde latera eius dũ
29
30 infans est, ne forte induret & non credat tibi, &
31 erit tibi dolor animę. Doce filium tuum, & ope-
32 rare in illo, ne in turpitudinem illius offen- E
33

a Spiritus. b Mente.

34 das. Melior est pauper sanus

35 a Spiritualibus. b In mundo. c
36 qui spiritualibus caret diuitijs.

37 & fortis viribus, quã diues

a ¶ Propriæ iniquitatis.

38 imbecillis, & flagellatus ma
39 litia. Salus animæ in sancti- d
40 tate iustitiæ, & melior om-
41 ni auro & argento, & cor-
pus validum quam census

a ¶ Idem supra. Salus animæ in sanctitate iustitiæ, &c.

immensus, Nõ est cẽsus su

a Quod est de vera sapientia in charitate non ficta & contemplatione diuina.

42 per censum salutis corporis, & non est † oblecta- † Oblectatio.

c Melior est pauper. Dulcis est somnus operanti, siue multum comedat, siue parum. Saturitas enim diuitis nõ sinit dormire eum. Ecc.5.a.

d Salus a. Vera salus animæ iustitia est, cui aurum & argentũ non valet comparari, quia non proderunt diuitię in die vltionis. Iustitia autem animam liberabit a morte. Prou.11.a.

Me-

F

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXX.

Qui diligit filium suum. Postquam auctor ostendit qualiter actiuus habere se debeat ad vxorem & proximum, hic cõsequenter ostendit qualiter habere se debeat ad filium. s. ipsum tenendo sub disciplina.

1 *Qui diligit filium suum.* amore discreto.
2 *Assiduat illi flagel.* i. labores, ne per otium tepescat, & verbera cum deliquerit, ne per insolentiam vanescat.
3 *Et le. in no. suo.* De filio bene morigerato.
4 *Et non pal.* scilicet filius.
5 *Proxi. ostia.* Ad fornicandum vel aliquid furandum.
6 *Qui docet filium suum.* In fide & moribus.
7 *Laudabitur in il.* Nam de tali dicitur communiter. Benedicatur pater, qui genuit eum.
8 *Et in me. do. me in d. glo.* Videns, quod habeat bonũ successorem in domo.
9 *Qui do. fi. su.* Modo dicto.
10 *In zelum.* i. in inuidiam, quæ tristatur de bono alterius.
11 *Mittit ini.* Qui de bono suo tristatur.
12 *Mortuus est pa. e. & quasi non est mor.* Quia quodammodo remanet in filio, non solum in temporali hęreditate, sed etiã in moribus, & sic patet litera vsque ibi.
13 *Pro animabus filiorum.* i. pro ipsis defendendis in vita corporali & spirituali quantum ad mores.
14 *Colligabit vulnera sua.* Exponendo se mortis periculis pro salute filiorum.
15 *Et super o. voc.* Familiæ plangentis ipsum.
16 *Turbabun. v. eius.* Per compassionem, & eos consolabitur de infirmitate sua vel morte imminẽte. Et quoniam opposita iuxta se posita magis elucescunt, subditur de filio indisciplinato. 17 *Equus indomitus eua. durus.* i. dure portans & periculose.
18 *Et fi. remissus.* A disciplina.
19 *Euadet præceps.* Ad vitia.
20 *Et pauentem te faci.* Ne forte pro suis maleficijs suspendatur.
21 *Lude cum eo.* Quasi de pari.
22 *Et contristabit te.* Postea te contemnendo.
23 *Non corrideas il.* De fatuitatib. eius simul cum eo ridẽdo.
24 *Ne condoleas.* Cũ postea per iustitiam publicam punietur.
25 *Et in nouis. obstu. dentes tui.* Præ amaritudine cordis tui.
26 *Non des il. potestatem in iuuentute.* In qua debet subesse disciplinæ.
27 *Curua ceruí.* Ne per superbiam eleuetur.
28 *Et tunde. la. eius.* Virgis.
29 *Dum in e.* Quia tunc est bene corrigibilis.
30 *Ne for. indu.* Caput suum in malo.
31 *Et non cre. tibi.* Monita tua contemnendo.
32 *Et erit ti. dolor animæ.* id est, pertingens vsque ad intima cordis.
33 *Doce filium.* Verbis.
34 *Et operare in.* Bonis exemplis.
35 *Ne in tur.* Per defectum in moribus.
36 *Offendas.* Disciplinam debitam omittendo.
37 *Melior est pau.* Postquam auctor ostendit qualiter actiuus se habere debeat ad vxorem, proximum, & prolem, hic vltimo ostẽdit qualiter habere se debeat ad propriam personã, debet enim esse solicitus de bona sui corporis consistentia ad agendum, quæ sunt statui suo necessaria, ita tamen, quod animæ non rebellet. Igitur primo agitur de primo, secundo de secundo ca. seq. Secundum tamen, quod istæ diuisiones non sunt sic præcisæ, quin in vna parte ponantur aliqua de pertinentib. ad aliam & econuerso, & hoc propter cõnexionem virtutum, prout apparuit in præcedentibus, & in sequẽtib. apparebit. Igitur primo propositum incipitur, secũdo incidẽs interponitur, ibi. *Bona abscondita.* tertio ad propositum auctor reuertitur, ibi. *Tristitiam.* Dicit igitur circa primũ. *Melior est pauper sa & fortis viribus quam diues im.* Corpore, quia bona naturæ pręcellunt bonis fortunæ. 38 *Et flagel. ma.* in mente. Esa. 48. d. Non est pax impijs, dicit dominus.
39 *Salus animæ in san. iustitiæ.* Sicut enim salus corporis consistit in adæquatione humorum, sic salus animæ in adęquatione morum, quod maxime fit per iustitiam legalem, quę includit omnem virtutẽ, vt habetur. 5. Ethic. 40 *Et me. est. etc.* Quanto spiritualia bona temporalibus præferuntur.
41 *Et corpus va. quam cen. immensus.* Qui est quid intrinsecũ ab homine, nam bona dispositio corporis est intrinseca sibi. Ex quo patet quod subditur. Non est census, &c.
42 *Et non est oblect. super cor. gau.* Quod patet ex hoc quod homines boni sustinent maximos dolores in corpore, vt cõseruent gaudium conscientiæ de bono virtutis in mente.

Et

Me-

a *Melior est mors, quam vita amara.* Inter opera. * Hiero.
A Quis inter anxietates vagantes seculi, ærumnasque morborũ lędentiũ non magis mortem desideret, quam longam fatis & languidã vitam: dicente Salomone. *Melior est mors, quam vita amara, & requies æterna, quam languor perseuerans.* Et alibi. *Melius est tibi mori, quam viuere.* Mors enim homini omni dat requiem. Pro certo inter mala grassãtia necessario sitienter exitus optatur. Sed sicut nec nostrum fuerit nasci, ita nec potestatis nostrę est mori, alioqui si in nostra potestate mori consisteret, esset in potestate non mori.

inter epist. falso Hie. ad scriptas, epist. 8. ad amicum ægrotum.

b *Bona ab.* Contra eos loquitur, qui talentum verbi abscondunt, quorum scientia virtutibus inutilis
B sicut epulæ mortuis & thesaurus.

c *Sicut spado con.* Non facit ad complexum virginis, sic adoratio idoli, adorantibus incongrua & inutilis.

d *Iucunditas cor.* Quia nulla virtus sine ea consistit. *Maior autem horum est charitas.*

1. Cor. 13. d.

e *Miserere animæ tuæ placens Deo.* * Aug. Qui dignas pro suis peccatis eleemosynas facit, prius eas facere incipiat a
C seipso. Indignũ est. n. vt in se non faciat, qui facit in proximum, cum audiat
D dicentem dominum. *Diliges proximum tuum tanquam teipsum.* Item que audiat. *Miserere animæ tuæ placens Deo.* Hanc ergo eleemosynam, idest, vt Deo placeat, non faciens animæ suę, quomodo dignas pro peccatis suis eleemosynas facere dicendus est?

Aug. lib. 21. de Ciui. Dei c. 27.
Matth. 22.

a Fortior laborans in præceptis. b Pretiosa est in conspe. domi. mors san. eius.

a mentum super cordis gaudium. Melior est mors quam 1
a Peccatis plena. vnde. Laudaui magis mortuos, quam viuentes, pro miserijs, scilicet, quæ in hac vita premunt mortales. ¶Sanctorum. 2
b Quo tabescunt homines in peccatis. 3
vita amara, & requies æterna quam languor perseuerans. 4
5
b Bona abscondita in ore clauso, quasi appositiones epula- 6
rum circumpositæ sepulchro. quid proderit libatio ido- 7
a ¶Quod nec sentit, nec sapit. Os habent & non loquentur, oculos habent, & non videbunt. aures habent, &c.
lo? Nec enim manducabit, nec odorabitur. Sic qui effuga- 8
tur a domino, & portans mercedes iniquitatis. Videns ocu- 9 10
c lis & ingemiscens, sicut spado complectens virginem, & 11
a Seculi, quæ operatur mortem. 12
suspirans. Tristitiam non des animæ tuæ, & non affligas 13
¶Cogitatu. a Quæ est in vera charitate. 14
temetipsum in consilio tuo. Iucunditas cordis hæc est vita 15
d hominis, & thesaurus sine defectione sanctitatis, & exulta- 16 17
a Futuræ vitæ & vera exultatio, & vera beatitudo. b Vt continenter scilicet, & iuste placeas Deo. 18
e tio viri est longæuitas. † Miserere animæ tuæ placens Deo, 19
a Ad hoc, scilicet. b Cogitationes cordis. 20
& contine, & congrega cor tuum in sanctitate eius, & tri- 21
¶Seculi.
stitiam longe expelle a te. Multos enim occidit tristitia, &
a Non potest esse vtilitas, vbi est bonorum operum sterilitas. b Peruersus animi affectus debilitat corpus, vnde. Spiritus tristis exsiccat ossa. c Idest, vita æterna indignos efficient.
f non est vtilitas in illa. Zelus & iracundia minuent dies, & 22
a Econtra. 23
ante tempus senectam adducet cogitatus. Splendidum cor, 24
¶Iucundum. a Sanctorum. ¶Virtutum. 25
b Quia indeficientes. 26
bonum in epulis est, epulæ enim illius diligenter fiunt. 27
28

Psal. 54 d.

f *Minuent dies. Viri sanguinum non dimidiabunt dies suos.* id est, prosperitatem, quam sibi promittunt, non possũt habere in perpetuum.

* Aug. Sic amemus Dei misericordiam, vt tamen iustitiam timeamus. Parcit modo & tacet, sed non semper tacebit. Modo enim pro ineffabili pietate sua non solum nos admonet, sed etiam rogat: vt
E nos a peccatis mortiferis reuocemus. Audiamus illum dũ rogat, ne nos postea nõ audiat ille dum iudicat. Audiamus eum per prophetam dicẽtem. *Fili,* inquit, *miserere animæ tuæ placens Deo.* Quid ad hæc respõdebit humana fragilitas? Deus te rogat vt tui miserearis, & non vis. Causam tuam apud te agit, & a te non potest impetrare, &c.

Aug. serm. 102. de temp.
† De pœn. 3. c. qui

CAP.
F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Melior est mors, quam vita amara.* Talis enim vita est miserijs multis subiecta, quę sustinentur cum impatientia. Tali namque homini magis expedit breuis vita, quam lõga, quia per vitæ longitudinem cumularentur eius peccata, ideo subditur.

2 *Et requies æter.* Corporis in sepulchro. Et accipitur hic æternum large, secundum durationem præsentis vitæ.

3 *Quam languor.* Animæ & corporis, modo dicto.

4 *Perseuerans.* Ad mortem vsque.

5 *Bona abscondita in ore clauso.* Hic interponitur incidens de talento homini credito ad multiplicandum, cuius negligentia imputatur sibi ad peccatum, ideo dicit. *Bona abscondita in ore clauso.* idest, scientia in homine pigro ad docendum.

6 *Quasi appositiones epularum circumpositæ sepulc.* Quia nihil proficiunt sepultis. Vtitur tamen hic hoc exemplo, quia Gentiles antiquitus hoc circa propinquorum suorum tumulos faciebant.

7 *Quid proderit libatio idolo?* quasi dicat, nihil, cum careat omni sensu.

8 *Sic qui effugatur a domino.* Cui, scilicet, talentum in eius morte aufertur a domino & effugatur de viuentium consortio.

9 *Et portans mercedes iniquitatis.* id est, demerita omissionis.

10 *Videns oculis.* Negligentiam suam præteritã, nam pœna oculos eius aperit, quos ante culpa claudebat.

11 *Et ingemiscens.* De omissione multiplicationis talenti.

12 *Sicut spado.* Qui nõ potest generarę corporaliter, sic nec iste spiritualiter per doctrinam.

13 *Tristitiam.* Hic ad propositum reuertitur, monens vitare tristitiam, quæ bonæ cõsistentiæ corporis aduersatur, dicẽs. *Tristitiam,* scilicet irrationabilem.

14 *Non des.* Talis enim tristitia non solum nocet corpori, sed etiam animæ.

15 *Et non affligas temetipsum.* Sicut faciunt illi qui per tristitiã desperantes interimunt semetipsos.

16 *Iucundi. corde.* Bene ordinata.

17 *Hæc est vita hominis.* idest, humanę vitæ conseruatiua.

18 *Et thesaurus sine defectione sanctitatis.* Iungatur sic litera. Et thesaurus sanctitatis sine defectione, supple est, nam gratia sanctificans nunquam deficit homini, sed homo aliquando deficit gratiæ Dei.

19 *Et exultatio viri est longæuitas.* i. eius causa, quia sicut tristitia est passio mortificatiua, sic lætitia est dispositio viuificatiua, secundo Rhetoricæ, ideo subditur.

20 *Miserere animæ tuæ placens Deo.* a tristitia seculi quę mortem operatur præcauendo.

21 *Et congrega cor tuum, &c.* sensus exteriores diligẽter custodiendo, ne per eos aliquid intret quod sit contrarium sanctitati. Cætera patent ex dictis vsque ibi.

22 *Zelus.* i. inuidia, quæ est tristitia de bono alterius.

23 *Et iracundia minuet dies.* quia corrodunt cor, a quo procedit vita.

24 *Et ante tempus.* determinatum a natura.

25 *Senectam adducet cogitatus.* distorquentes animum circa curam temporalium.

26 *Splendidum cor.* i. lætum & largum.

27 *Bonum in epu.* supple est, quas dat pauperibus & personis honestis.

28 *Epulæ enim illius diligenter fiunt.* i. mundæ ac splendidę prę parantur prædictis personis.

CAP.

A
CAPVT XXXI.

di tiarum.

VIgilia honestatis ta befac. Sequitur.

a *Lignum offen.* Sicut Adam in ligno vetito transgressus deorum sibi altitudinem sperauit, sic amatores auri diuersorum errorum simulacris seruientes, animas suas quasi sacrificãdo dæmonibus immolant, vt plurima possideãt.

B Algorice. Potest allegorice in hæreticorum & philosophorum doctrina accipi, quæ splendore eloquentiæ nitet, & curiosos seducit.

b *Qui potuit transgredi, & non est transgressus.* * Augustin. Beatũ sancta scriptura dicit. *qui post aurum non abiit, qui potuit transgrendi & non est transgressus, qui facere mala potuit & non fecit.*

C

Tu autem dicis, Nunquã negaui rem alienam. Quia forte nemo tibi commendauit, aut forte cõmendauit, sed sub testibus cõmendauit. Dic mihi, reddidisti quando a solo solus accepisti, vbi Deus inter vos fuerat? Si tunc reddidisti, si mortuo, qui cõmendauit nescienti filio reddidisti, tũc te laudabo, quia post aurum non isti, quia potuisti trãsgredi, & non es transgressus, quia potuisti mala facere & non fecisti. Si forte alienũ sacculũ solidorum, vbi nemo te vidit, in via inuenisti, & sine vlla mora cuius fuerat reddidisti. Eia, fratres, redite ad vos, inspicite vos, interrogate vos, vera respondete vobis, & iudicate vos non secundum personã, sed iustum iudicium iudicate.

CAP. XXXI.

a In studio, s. virtutum. b Carnales voluptates.
VIgilia † honestatis tabefaciet carnes, &
a Confige timore tuo car. me. &c. b Pigritiæ tædium,
c Qui præuidet & præmia bonorum & supplicia malorum.
cogitatus illius auferet somnum. Cogitatus præscientiæ auertit sensum, & in-
a Corporis. b Ab omni concupiscentia. c A delicijs.
firmitas grauis sobriam facit animam.
a In domino. ¶Spiritualis.
Laborauit diues in congregatione sub-
a Præmio, scilicet, bonorum suorum. b In terrena concupiscentia. c ¶Scientia.
stãtiæ, & in requie sua replebitur bonis suis. Laborauit pauper
a Huius vitæ. b Carens cælestibus diuitijs. c Quamlibet pecuniam, quæ per auaritiam colligitur.
in diminutione victus, & in fine inops fit. Qui aurum diligit,
a Idest, qui in hac ambitione consumit præsentem vitam, æterna implebitur ignominia.
non iustificabitur, & qui insequitur consumptionem, reple-
a In casum auri datur, qui eius ambitione capitur. b Qui eius amore vltra modum ardescunt.
bitur ex ea. Multi dati sunt in auri casus, & facta est in specie
a ipsius perditio illorũ. Lignũ offensionis est aurũ sacrificãtium,
¶ Aeternum. a In æternum.
væ illis, qui sectantur illud, & omnis imprudens deperiet in
a Erroris & cuiuslibet peccati.
illo. Beatus diues, q inuẽtus est sine macula, & qui post aurũ nõ
a Seculari.
abijt, nec sperauit in pecunia & thesauris. Quis est hic, &
a Virtutibus studendo, miraculis coruscando.
laudabimus eum? Fecit enim mirabilia in vita sua. †Qui pro-
a In amore Dei. b Qui fecit, scilicet.
batus est in illo & perfectus inuentus est, & erit illi gloria
a Secundum liberum arbitrium. ¶Præceptum Dei. b Pertinaciter quasi impenitens.
b æterna. Qui potuit transgredi, & non est trãsgressus, & facere

D E †Quis. F

Su-

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXXI.

Diuiso. VIgilia honestatis. Postquã induxit ad diligẽtiam circa bonam consistentiam corporis, hic consequenter inducit ad eius moderãtiam, per quam corpus remanet subditũ legi mentis, quod maxime fit per debitam sobrietatem. Circa quam primo proponit breuiter intentũ, secũdo diffusius prosequitur propositum, ibi: *Supra mensam.* Prima in duas, scilicet, in partem principalem, & incidentalem, quæ incipit, ibi: *Laborauit diues.* Circa primum dicit.

1 *Vigilia honest.* s. in oratione & sacræ scripturæ lectione.

2 *Tabefaciet carnes.* i. reprimet eas a carnalibus vitijs. Hieronymus ad Rusticum monachum. Ama sanctarum scripturarum studia, & carnis vitia non amabis.

3 *Et cogitatus illius auferet somnũ.* pigritię, animę, & corporis.

4 *Cogitatus præscientiæ.* s. diuinæ qua Deus oĩa videt aperte.

5 *Auertit sensum.* ab omni malo. Boetius. 5. de consolatione O vis magna, indicta vobis est necessitas ꝓbitatis, si dissimulare non vultis, quoniam cuncta agitis ante oculos iudicis cuncta cernentis.

6 *Et infirmitas grauis sob. fa. ani.* nam quamdiu durat, aufert appetitum comedendi, & in cõualescentia oportet, q homo sobrie viuat, ne recidiuum incurrat, & sic per talem consuetudinem disponitur ad sobrietatem.

7 *Laborauit diues.* Hęc est pars incidentalis in qua tractatur de vita diuitis, eo quod diuites solent laute viuere, sicut dicit Luc. 16. e. de diuite, qui epulabatur quotidie splẽdide, & occasione diuitis tractat de paupere. Modus est. n. huius auctoris simul tractare de oppositis, vt patet per pręedicta. Sic igitur ꝓcedit, quia primo tractat de diuite, & paupere bono & malo. Secundo singulariter de diuite bono, ibi. *Beatus diues.* Circa primum dicit. *Labo. diues, &c.* scilicet, bonus.

8 *In congrega. substan. &c.* ad viuendum secundum statum suum honeste, & ad agendum opera misericordiæ.

9 *Et in requie sua reple. bo. &c.* i. dest, in senecta, quę est tẽpus quietis a laboribus. Vel in requie sua, idest, in morte in qua recipiet æterna bona pro temporalibus.

10 *Laborauit pau. &c.* in expendendo fatuus.

11 *In diminutione vi. &c.* quia plus expendit, quam lucratur.

12 *Et in fine inops fit.* quia non potest laborare sicut prius. Vel in fine, idest, in morte, quia fit vacuus bonis spiritualibus. Et quia commendauit diuitem ne credatur, quod omnis diues sit bonus, ostendit contrarium dicens.

13 *Qui aurum diligit, &c.* immoderate.

14 *Non iustificabitur.* nam frequenter acquirit iniuste, & custodit impie.

15 *Et qui insequitur consumptionem, &c.* bonorum temporalium per prodigalitatem.

16 *Replebitur ex ea, &c.* s. indigentia, propter quod medium est tenendum, nam liberalitas tenet medium inter prodigalitatem & auaritiam.

17 *Multi dati sunt in auri casus.* i. multi ceciderunt in peccata propter aurum.

18 *Et facta est in spe. ipsius.* quam nimis concupierunt.

19 *Perditio illo.* per iniustitiam male acquirendo, & per auaritiam male conseruando.

20 *Lignum offensionis est aurum sacri.* Lignum offensionis hic dicitur lignum vetitum, per cuius concupiscentiam humanum genus incurrit mortem. Gen. 3. sic per concupiscentiã auri incurrunt cupidi mortem peccati. Et dicitur aurum sacrificantium, nam cupidus colit aurum sicut Deum suum, propter quod Apostolus, Col. 3. dicit, quod auaritia est idolorum seruitus. Lignum offensionis.

21 *Væ illis qui sectantur illud.* male concupiscendo.

22 *Et omnis imprud. deperiet in illo.* Dicitur autem prudens, quasi porro. i. longe videns, & per oppositum cupiditus dicitur imprudens, quia non videt nisi bona pręsentis vitæ, propter quod sibi non prouidet de bonis futuræ vitæ.

23 *Beatus diues, &c.* Hic prosequitur de bono diuite singulariter dicens: *Beatus di. &c.* ex acquisitione iusta.

24 *Qui inuentus est sine macu. &c.* cupiditatis & auaritiæ.

25 *Et qui post aurum.* per concupiscentiam malam, sed magis aurum secutum est eum, cuius obsequio vsus est in operibus pijs & honestatis.

26 *Nec sperauit in pecunia, &c.* ibi cõstituendo finem suum.

27 *Quis est hic & lauda. eum?* q. d. rarus est, & laude dignus.

28 *Fecit enim mirabilia in vita sua, &c.* Illa enim quæ rara sunt, mirantur homines, & non consueta.

29 *Qui probatus est in illo.* scilicet, auro.

30 *Et per. in. est.* In operibus liberalitatis & misericordię.

31 *Et erit il. glo.* Matt. 25. ca. *Venite benedicti patris mei, &c.* Et subditur: Esuriui, & dedistis mihi manducare.

32 *Qui po. trans.* Nam diuitię dant opportunitatẽ, & occasionem male faciendi.

33 *Et non est transgreßus, & facere.* Per stabilitatem voluntatis eius in bono.

Qui

Ideo

a *Supra men.* Ad literam, continentiam, & temperantiã docet. Et mysticè, vt in lege Dei simus cauti & prouidi. Mensa enim magna est copia scripturarum, in qua non debemus esse procaces, vt aliquid sine doctore rapiamus, sed sanctorum doctorum viam teneamus. A

seruare, & charitatis regulam, vt probatus sit coram Deo & hominibus. D

d *Quàm sufficiens.* Tenuis victus tam animæ quàm corpori vtilis est, superfluus verò econtra.

e *Vinum exiguum.* Vinum quoque spirituale sumptum moderatè, vtile est tam corpori quàm animæ, immoderate enim insanire facit, & a Deo disiungit, vnde anxia cura, & turbatio maxima, & perpetua tortura.

Aug. ser. 45. de sanc. c. 2. ✠ Augustinus. Nulli tãtum impenderunt, quàm illi qui seipsos impenderunt, sicut dicit Apostolus Paulus, 2. Cor. 4. *Et ipse impendar pro animabus vestris.* Impenderunt enim se ipsos cõfitẽdo Christum, & implendo in eius adiutorio quod dictũ est, *Ad mensam magnam sedisti, scito quoniam talia te oportet præparare.* Quæ est magna mẽsa, nisi vnde accipimus corpus Christi & sanguinẽ? Quid est, scito quoniã talia te oportet præparare, nisi quod beatus Ioãnes exponit, 1. Ioan. 3. *Sicut Christus pro nobis animam suã posuit, sic & nos debemus pro fratribus animam ponere.* Ecce quantũ impenderunt. B

b *Non dicas simulta.* Quasi diceret: Ne præsumptione aliquid agas, vel antequam discas ad scribendum manum mittas.

c *Vtere quasi.* Q. Sobrietatẽ dilige, temperanter age, & ne quid nimis, ne in scandalũ cõfusionis incidas. Terentius. Conuenit ergo Christiano ante oĩa humilitatẽ diligere, in lectione scripturæ cautum esse, rectam fidem tenere, modum in sciẽtia seruare, C

(a Conseruata ad remunerationem.)
mala, & non fecit. Ideo stabilita sunt bona illius in domino, & 1 2
(a Prædicando.)
a eleemosynas illius enarrabit omnis ecclesia sanctorum. † Supra 3 4
(a Quam hæretici maculare contendunt, quorum intentione nihil nequius inuenitur.)
mensam magnam sedisti, nõ aperias super illam faucem suam 5
(Ficta.)
b prior. Non dicas † simulta sunt, quæ super illam sunt. Memento 6
quoniam malus est oculus nequã. Nequius oculo quid creatum 7 8
(a In futura vltione. b Quod modo latet reuelante iudice.)
est? Ideo ab omni facie sua lachrymebitur cum viderit. Ne ex- 9 10 11
(a Diaboli.)
tendas manum tuam prior, & inuidia contaminatus erube- 12 13
(a In iudicio cum dixerit iudex, Discedite a me omnes qui operamini iniq. b In quo est luxuria: Vel vino sapientiæ, ne plus sapias, quàm sapere oportet.)
scas, ne comprimaris in conuiuio vino. Intellige quæ sunt proxi- 14 15
c mi tui ex teipso. Vtere quasi homo frugi his quæ tibi appo- 16 17
nuntur, vt non cum manducas multum, odio habearis. Cessa 18
prior causa disciplinæ, & noli nimius esse, ne forte offendas, 19 20
& si in medio multorum sedisti, prior illis ne extẽdas manũ tuã, 21
d nec prior poscas bibere. Quam sufficiens est homini erudito 22
e vinum exiguum, & in dormiendo non laborabis ab illo, non 23 24
(Quia. Guloso.)
senties dolorem. Vigilia & cholera, & tortura viro infrunito, 25 26
f somnus sanitatis in homine parco. Dormiet vsque in manè, & 27
(a In æterna beatitudine.)
anima illius cum ipso delectabitur. Et si coactus fueris in edẽdo 28 29
g multum, surge e medio, & vome & refrigerabit te, & non addu- 30
ces corpori tuo infirmitatem. Audi me fili, & ne spernas me, & 31 32
(Bonis.)
h in nouissimo inuenies verba mea. In oĩbus operibus tuis esto ve- 33 34
(Tædij pigritiæ.)
i lox, & oĩs infirmitas non occurret tibi. Splendidum in panibus 35 36
benedicent labia multorũ, & testimonium veritatis illius fidele. 37
(a Dogmate hæreticorum. b Quo ait, Testis falsus non erit impunitus.)
In nequissimo pane murmurabit ciuitas, & testimonium nequi- 38 39

f *Somnus sa.* Subtilior est sõnus in paruo victu. Mysticè autem qui sobrius est in spirituali vino, in cõtemplatione veritatis quiescit vsque in mane resurrectionis. † Super † simult. Mystice. vino

g *Et vome, &c.* Aiũt medici, quòd vomitus stomachũ purgat, choleram minuit. Mysticè autẽ, qui transgredit mẽsurã, & grauat carnalibus delictis, per confessionẽ peccati feditatem euomat, & per corporis castigationem ad sanitatem redeat. E Vomit. Mystice

h *In om. ope.* Monet ne tẽpus perdamus, bene operemur, vt mandata Dei custodiẽtes requiem inueniamus animabus nostris.

i *Splendidum.* Ad literã. Ad eleemosynã inuitat. Quia, 2. Cor. *qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet.* Mysticè autem qui panem verbi fideliter dispensat, & testimonium veritatis non occultat, in præsenti, & in futuro benedicetur. F

Mul-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Ideò sta. sunt bo. il. in do.* Nam pro tẽpalibus recepit æterna.
2 *Et elee.* Ad informationem aliorum.
3 *Supra men.* Hic reuertitur ad propositũ, tractans diffusius de sobrietate. Et primò circa cibum & potũ generaliter. Secundo, circa potum specialiter, ibi: *Diligentes in vino.* Prima in duas, quia primo facit propositum, secundo dat remediũ contra excessum, ibi: *Et si coactus.* Circa primum dicit: *Supra men. ma. se.* idest, cum vocatus fueris ad mensam magnæ personæ, non incipias primus comedere.
4 *Non di.* i. si quæras de ferculorũ multitudine, sed accipe quod tibi apponitur in gratitudine. 5 *Memen. quo.* qui maior est quam venter, quia frequenter plus cupit, quàm vẽter recipere possit. 6 *Ideo ab o. fa. sua la.* i. grauiter portabit.
7 *Cum vi.* Paucitatem ferculorum, vel quia non sunt secundum suam concupiscentiam. 8 *Ne ex ma. t. prior.* Ad cibum & potum. 9 *Et inui.* idest, improperio alicuius sibi inuidentis. 10 *Contami.* idest, de gulositate notatus.
11 *Erubes.* Coram epulantibus. 12 *Ne con. in con. vino.* Vltra mensuram accipiendo. 13 *Intel. quæ sunt pro. tui.* id est, qualiter sentit proximus tuus, de se effundentibus super vinum. 14 *Ex te ipso.* i. sicut tu ebrius aliquando contẽpsisti. 15 *Vtere quasi homo frugi.* i. cum discretione & temperatè. Est enim frugi nomen cõmunis generis & indeclinabile, & signat idem quod temperatus & modestus.
16 *His quæ tibi appo.* Et modum debitum non excedas.
17 *Odio hab.* Sicut gulosus canis. 18 *Causa di.* vt appareas disciplinatus & moderatus. Cętera patẽt ex dictis vsque ibi. 19 *Et in dor. non.* Vinum enim potatum excessiuè impedit opus naturæ, & similiter excessus cibi. ideo subditur.
20 *Vigi.* idest, priuatio somni suauis & quietis.
21 *Et cho.* In pectore & gutture. 22 *Et tor.* idest, torsiones ventris. 23 *Viro infruni.* i. gulosè super cibum & potũ effuso. 24 *Som. sa.* Quia natura non grauatur in digerendo. 25 *Dormiet vsque mane.* id est, pacifice & quiete.
26 *Et ani. il. cum ip. dele.* Nam ex digestione non grauabitur.
27 *Et si coact.* Hic dat quoddam remedium contra cibi & potus excessum. *Et si coa. fue. in eden.* Sicut fit in aliquibus terris more barbarico, vbi homines inuitant commẽsales suos ad comedendum & bibendum vltra mensuram & modum.
28 *Surge e medio & vome.* Extra societatem illam, ne forte nimis inter illos sedendo contingat tibi talis passio, & cum hoc corporis mala dispositio.
29 *Audi me fi.* Diligenter & attentè.
30 *Et ne spernas me.* idest, doctrinam meam.
31 *Et in nouissimo, &c.* Fuisse vera.
32 *In omnibus operibus tuis velox.* secundum enim Philosophum libro Ethicorum. Consiliari debemus morosè, sed exequi velociter bene consiliata. Philoso.
33 *Et omnis infirmitas.* idest, defectus operis.
34 *Non occurret tibi.* Qui frequenter superuenit qñ differtur executio boni consilij. vnde Poeta: *Nocuit differre paratis.* Lucanu.
35 *Splendidum in panibus.* Sibi bona imprecantium pro sua liberalitate & misericordia.
36 *Et testimo. veri. il.* scilicet, veritatis vitæ.
37 *Fide.* idest, verax.
38 *In nequissimo pane.* idest, nequiter acquisito, & malè dato.
39 *Mur. ciui.* Quæ in hoc grauatur.

Dili-

a Mul. enim ex. vi. &c. Idest, ebrietas multos subuertit, q̃ sensum minuit, irã excitat, libidinẽ inflammat, animi secreta reuelat.
b *Ignis*. i. sicut ignis ferri duritiam mollit, & candescere facit, sic vinũ corda superborũ inflãmans, ad facinus impellit.
c *Aqua vi.* Vinum sobrie potatũ vitam æquitatis nõ tollit, sed sobrietatem, & cætera virtutum ornamenta adducit.
d *Vinum.* Patet irritationem, iram, & ruinas multas ebrietate nasci, & amaritudinem animę, & scelerum vulnera multiplicari.
* Ambros. Meritò scriptũ est, *Aequalis vita hominibus, vinum in ebrietate*. Sed vtinam & qđ sequitur audires: *Bibas illud moderate, vt sis sobrius*. Nõ habes qđ accuses vinũ, ad iocunditatẽ creatum est, & nõ in ebrietatem ab initio. *Exultatio animæ & cordis est*, si moderate bibas: immoderatio autem potus in iracundiam concitat, & ruinas multas efficit.

Ambr. lib. de Elia, & ieiunio, cap. 12.

† cordis

† sumptum

a Q. d. ebriosos fuge, facilè enim irascuntur.

tiæ illius verum est. Diligentes in vino noli prouocare, multos enim exterminauit vinũ. Ignis probat ferrũ durum, sic vinum corda superborũ arguet in ebrietate potatũ. Aequa vita hoĩbus, vinum in sobrietate, si bibas illud moderate, eris sobrius. Quæ

a Sæpe idem repetit, vt fortius memoriæ infigat. b Ebrietas.

est vita quæ minuitur vino? Quid defraudat vitam? Mors. Vi-

a Terreni fructus ad alimentum hominis conditi sunt non ad detrimentum.

num in iucunditatẽ creatum est, & nõ in inebrietatem ab initio.

a Sensum minuendo, ægritudinem ingerendo.

Exultatio aĩæ & † corporis vinum moderate † potatũ. Sanitas est aĩæ & corpori, sobrius potus: Vinum multu potatũ, irritationẽ & irã & ruinas multas facit. Amaritudo aĩæ, vinũ multum potatũ. Ebrietatis animositas imprudẽtis offensio, minorans virtu-

a Alter al. o. por. & sic adim legem Christi.

tem & faciens vulnera. In conuiuio vini non arguas proxi-

a Sicut Cham patrem suum.

mum, & non despicias eum in iucunditate illius. Verba improperii non dicas illi, & non premas illum in repetendo.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Diligentes. *Hic specialiter agit de sobrietate circa potum, di.* Diligentes. *Quærendo, & potando.*
2 Noli prouoc. ad bibẽ. *Nam sine hoc sunt ad hoc nimis proni. vel: Noli prouocare ad iracundiam, quia citò prouocãtur ad homicidium, ideo subditur:* Multos enim, &c. 3 Ig. pr. *Ipsum mollificando.* 4 Sic vinum cor. superbo. ar. *Totaliter eos sopiendo & deiiciendo, sicut patet de Holoferne, Iudith 13.* 5 Aequa &c. *idest. vita in æqualitate humanorum conseruata.* 6 Vinũ in so. *supple potatũ.* 7 Quæ est vi. *humana.* 8 Quæ mi. vi. *q. d. nõ est vita humana, sed porcina & bestialis.* 9 Quid de vi. mor. *Nã mors naturæ defraudat vitã naturæ, mors culpę vitã gratiæ, mors gehennæ vitã gloriæ.* 10 Vi. in iu. *moderata ratione.* 11 Crea. est. *nam lætificat cor hoĩs, Ps. 103. b.* 12 Exul. ani. & cor. *i. appetitus sensitiui & intellectiui.* 13 Vinũ &c. *quia cõfert virtuti mentis & sanitati corporis ideo subditur: Sanitas est, &c.* Vinũ mul. po. *i. in magna quãtitate vel multa fortitudine.* 14 Irrita. *i. euacuationem sensus.* 15 Et irã. *i. appetitũ vindictæ.* 16 Et rui. &c. *corporales & spirituales. Ex dictis patet quod sequitur vsque ibi.* 17 In cõ. vi. non ar. pr. *i. quando est bene potatus, tunc. n. non est correctionis susceptiuus.* 18 Et non de. eũ in iucun. il. *i. in ebrietate sua, eadem ratione.* 19 Verba improp. non di. il. *nam insurgeret contra te.* 20 Et non premas illum. *scilicet, debitum aspere, quia exasperaretur contra te, & redderet tibi malum pro bono, &c.*

CAP. XXXII.

a Recto. te po. Qui dignitate præest, non debet superbire: Qui maior est vestrum, fiat sicut minor, &c.
* Hieron. Sequitur in loco septimo, *Et hominem non contristaueris*: siue, vt 70. transtulerunt, nõ oppresseris per potentiam. Quo vitio atque peccato nescio quis alienus sit. Et Aegyptij. n. opprimebãt Hebręos per potentiã. Vñ & Habacuc queritur, quare impius opprimat iustũ. Atq; vtinã de solis bis diceret, qui foris sunt & non de his, qui intus. Solẽt enim & principes Ecclesiarum, opprimere plebẽ per superbiam, de quibus scriptũ est, *Principẽ te constituerunt, ne eleueris: esto inter eos quasi vnus ex ipsis.* Et Saluator pcipit, *Qui vult inter vos esse primus sit omnium minimus.*
b *Gemmula carb.* Ardentium gẽmarum principatum tenet carbũculus, sic dictus, quia ignitus, vt carbo, cuius nec nocte vincitur fulgor. Lucet enim in tenebris adeo, vt flammas vibret ad oculos. Hunc comparat auro, & musicum melos cõuiuio. Sicut enim carbunculus duplicat splendorem auri, ita melodia iucũditatem conuiuij.
Mystice aũt aurũ significat diuinam sapientiam. Carbunculus, virtutum gloriam. Vinum, gratiã spiritualẽ. Musica, euangelij prædicationem. Conuenit enim diuinæ sapientię fulgor virtutũ, & spirituali gratię prædicatio verbi. Smaragd[9] virore herbas frõdesq; superat, aerem circa se viriditate inficiens, q. mero viridi

Matt. 20. d. Carbunculus.

Mat. 10. d. ... 7. in ... c. 18.

Habac. 1.

† congregationis

† explicata Mystice.

Smaragdus.

CAP. XXXII.

a Rectorem te posuerunt, noli extolli: esto in illis

a Verbo instruendo & exemplo.

quasi vnus ex ipsis. Curam illorum habe, & sic considera, & omni cura tua † explicita recumbe, vt læteris propter illos, & ornamentũ gratiæ accipias coronã, & dignitatem conse-

a Maturior scientia.

quaris † corrogationis Loquere maiori natu, decet enim te: pri-

¶Dei. a Dei. b Non per inanem fauorem canoram eloquentiam fundas.

mum verbum diligenti sciẽtiam, & non impedias musi-

a Auditor s. qui proficiat. b Fęlix qui loquitur causam in aurem prudentia.

cam. Vbi auditus non est, non effundas sermonem, & im-
b portune noli extolli in sapientia tua. Gemmula carbuncu-

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XXXII.

Divisio.

Rectorem te po. Superius a ca. 25. & citra actum est de statu actiuorum, hic consequenter agitur de statu prælatorum. Et diuiditur in duas partes. nam primo agitur de eorum officio. Secundo, de honore sibi impendendo, cap. 38. Circa primum sciendũ, q, sicut dicit Greg. in pastorali. Prælatus debet esse in actione præcipuus, & præ cęteris in contemplatione suspẽsus, ideo primo agitur de eius actione. secundo de eius contemplatione, ca. 35. Prima adhuc in duas. nam primò agitur de eius actione tempore pacis. Secundo, tpe tribulationis. cap. seq. Prima adhuc in duas, nam primo agitur de actione prelati. Secundo de modo agendi, ibi: *Fili sine consilio*. Prima adhuc in duas: Nam primo informatur prælatus. Secundo, subditur, ibi: *Audi tacens*. Circa primum dicitur.

1 *Rectorem te po, no.* ex hoc honore tibi impenso, sed magis humiliare, saluo tamen honore officij.
2 *Curam illorum.* sicut pater bonus suæ familiæ.
3 *Et sic considera.* quæ sunt subditis vtilia.
4 *Et om. cu. tu. ex.* quantum ad officium tuum spectat.
5 *Recumbe.* recreationem tuam accipiendo modeste.
6 *Vt læte. pro. il.* idest, propter illorum bonam dispositionẽ: profectus enim subditorum, est gloria prælatorum.
7 *Et or. gra. occi. co.* s. gloriæ, quæ est gratia consummata, & per consequens gratiæ ornamentum.
8 *Et dig. con. cor.* i. congregationis per te bene dispositæ. Vnde versus de compositis huius verbi rogo. *Si rogat addideris, con, congregat: e, dat. in, infert. De minuit: sub substituit: pro, protrahit, inter. Quærit, præsuperat, ab destruit, adque superbit.*
9 *Loque. ma.* i. tu prelate, qui debes esse maturus moribus, & senex venerabili senectute. vt hr̃ Sap. 4. b. Aetas senectutis vita immaculata. 10 *Decet te enim pri.* id est, principaliter.
11 *Verbum ci. sc.* i. verbũ Dei, q diligit scientes, & scientiam.
12 *Et non im. mu.* i. consonantiã verbi ad vitã, quia cuius vita despicitur, restat, vt eius pręDicatio contemnatur. Greg. homil. 37. Et sic accipitur hic musica metaphoricè. Et quia doctrina bona pp malitiam auditorũ est dimittenda, subditur.
13 *Vbi auditus non est, effund. ser.* quia magis esset verbi Dei contemptus, quàm profectus.
14 *Et impor. no.* arroganter te iactando de ipsa.
15 *Gemmula carbun. &c.* idest, sicut in corporalibus gemma optimè coniungitur auro in ornamento.

Vt

Et

A viridi proficit oleo. Cuius genera plurima. Primi sunt Scythici, secundi Bactriani, tertij Aegyptij, hic significat animas immarcessibili fide virentes. Sicut ergo in fabricationi auri decorem auget splendor smaragdi, sic eruditionem viri amplificat charitas rectæ fidei, quæ per dilectionem operatur, & mysteria dominicæ passionis digno veneratur sacramento.

B a *Ante gran.* Fulgor coruscationis præibit pondus grandinis, sic nitor gratiæ, verecundiam.

b *Hora sur.* Raban. Admonet ne simus tristes vel tardi in disciplina & meditatione sapientiæ, sed in domum conscientiæ nos recipiamus, & ibi sobriè vētilemus verba scripturę, & caueamus ne superba cogitatio surripiat nobis, quasi sufficientes simus, cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, sed ipsum benedicamus, qui per gratiam nos fecit, & bonis † omnibus repleuit.

† tetrices
† aduocate
† in
† operibus
* domini

c *Vir consi.* Quanto quis prudētior, tanto vtitur proximorum consilio, vt addat sibi in-

C

li in ornamento auri, & comparatio musicorum in conuiuio vini. Sicut in fabricatione auri signum est smaragdi, sic nu-

a ¶In conuiuio. b ¶Audi Israel, & tace.

merus musicorū in iucundo & moderato vino. Audi tacens,

a Modestiam quoque vocis commendat. b Oportet magistrum loqui & docere, discipulum autem tacere & audire.

& pro reuerentia accedet tibi bona gratia. Adolescēs loquere in tua causa, vix cū necesse fuerit. Si bis interrogatus fue-

¶Principium.

ris, habeat caput responsum tuū. In multis esto quasi inscius, & audi tacens simul & quærens. In medio † magnatorum loqui non præsumas, & vbi sunt senes, non multum loquaris. Ante grandinē præibit coruscatio, & ante verecundiam

a Bonum gratiæ spiritualis.

peribit gratia, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. Et

a Non sis piger, vel, non sis effœminatus, quando strenuè debes operari.

hora surgendi non te † trices. Præcurre autem prior in domum tuam, & illic † aduocare, & illic lude, & age cōceptiones tuas, & non in delictis & verbo superbo. Super his omnibus benedicito dominum, qui fecit te, & inebriantem te

a Beatus vir qui timet dominum in man. &c.

ab omnibus bonis suis. Qui timet Deum, excipiet doctrinam

a Dominum vel timorem. b Remunerationem.

eius, & qui vigilauerint ad illum, inuenient benedictionem.

a Bona voluntate. b Dolose peruertendo legem.

Qui quærit legē, replebitur ab ea, & qui insidiose agit, scan-

a Vt qui in sordibus est, sordescat adhuc. b ¶ Quia pro benefactis recipient præmium.

dalizabitur † ab ea. Qui timent Deum, inuenient iudicium

a Sibi vel alijs.

iustum, & iustitias quasi lumen accendent. Peccator ho-

a Salubrem.

mo vitabit correctionem, & secundum voluntatem suam

a Id est, remunerationem.

inueniet comparationem. Vir consilii non disperdet in-

a A consilio bonorum.

telligentiam, alienus & superbus non pertimescit timo-

a Deum qui timor est, & amor fidelium. b Sancto scilicet, vel impio, vel iniquo.

rem. * Etiam postquam fecit cum eo sine consilio, & suis

a Reprehensibilis inuentus. b ¶Discretione & ratione. vnde: Palpebræ suæ, id est, consilia præcedent gressus tuos.

d † insectationibus arguetur. Fili sine consilio nihil facias, &

† insectionibus

D bi intelligentiam.

d *Fili si. con.* Possunt hæc de catholico & heretico accipi. Catholicus enim Deum timens, omnia agit doctorum cōsilio & scripturarum documento. Hæreticus verò propria confidens sapientia, & proprijs instat inuentionibus, sed cum stultitia eius apparuerit per sanctos prædicatores diuinis arguetur sententijs.

† & mediamagnatorum qui

E *Fili sine consilio nihil facias & post factum non pęnitebit.* * Ambrosius. Quod non est illud de quo queritur Dominus per Prophetam dicens, *Væ filii apostatæ. Hæc dicit Dominus, fecistis consilium non per me, & pactum non per spiritum meum:* sed illud de quo Sapiens, *Cognitio sapiētis tanquā inundatio abundabit, & consilium illius sicut fons purus vitæ, quod custodit a malo, quia consilium bonum custodiet te, cogitatio autem sancta seruabit te.* Huc ergo constanter pergamus, & nostra hic alacres tentoria erigamus, vt Deo in toto corde nostro, sicut Dauid in cōsilio iustorū & congregatione, confiteri valeamus. F

Ambr. tra. 42. mansio. Ira in 32.

Isa. 30.

Eccle. 2

Psal. 110.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et com. mu. in con. *idest, sic est melodia in conuiuio, quia sicut cibus reficit corpus, ita melodia, sensus.*

2 Sicut in fa. *Repetitio est prædictæ sententiæ. Et est sensus, quod sicut ista gratiose coniunguntur, sic bona vita, & sana doctrina in doctore vel prælato.* 3 Audi tacens. *Hic consequēter instituitur subditus, & primo ad audiendum reuerenter doctrinam doctoris, & prælati, di.* Audi tacens. *non garrulans, nec contradicens.*

4 Et pro re. bo. gra. ac. Dei. *scilicet, & hominum.*

5 Adolescens loque. in tua cau. *non in aliena.* 6 Vix. *i. tarde.*

7 Cum necesse fuerit. *& non ante.*

8 Si bis interrogatus fueris ha. *idest, tunc incipias respondere.*

9 In multis esto quasi inscius. *idest, non loquens.*

10 Et audi ta. si. & quę. *ad melius intelligendum. Sicut. n. legitur de Christo, cū esset annorum. 12. Luc. 2. g. Inuenerunt illū in templo in medio doctorum audientem illos & interrogantem. Non tamen interrogabat, vt per hoc melius intelligeret, quia ab instanti cōceptionis anima Christi fuit repleta omnibus scientijs, & virtutibus, sed vt iuuenibus exemplum quærendi daret, & vt assistentes magis intelligerent.*

11 Et vbi sunt sen. &c. *i. si oportet te loqui, breuiter te expedias.*

12 Ante gran. præi. coruſ. *Sic videmus frequēter accidere, quod in tonitruo aliquādo cadit grādo, & sonitū tonitrui præcedit coruscatio.*

13 Et ante verecundiam. *Quæ procedit ex reuerentia.*

14 Præi. gra. *Diuina, quæ est principium illius reuerentiæ.*

15 Et pro re. ac. ti. bo. gra. *Gratia. n. sicut & charitas meretur augeri, vt aucta mereatur & perfici, igit gratia in minori gradu præcedit actū meritoriū reuerētiæ, & illū actū sequitur gratia in gradu maiori.*

16 Et hora surgendi. *Hic secundo subditus instruitur de diligentia circa seipsum, cum dicitur.* Et hora surgendi. *de lecto.*

17 Non te trices. *i. non protrahas moram in compensatione, alias compositione capillorum vel huiusmodi, sicut faciunt mulieres, vnde dicit Poeta: Sint procul a nobis iuuenes vt fœmina compti.*

18 Præcur. au. pri. in do. tuā. *Recurrēdo ad propriā conscientiā.*

19 Et il. ad. *quasi responsurus de factis tuis coram summo iudice.*

20 Et il. lu. *i. respōsione facta per hoc, quod non es conscius de mortali culpa, lude cum sapientia bonis meditationibus quæ sunt delectabiles.*

21 Et age con. tu. *i. bonū propositū ibidē cōceptū deduc ad effectū.*

22 Et non in de. & ver. su. *Occupes te. Et quoniā ista procedūt de gratia Dei, subditur.* 23 Super his om. *Tāquā de beneficijs eius gratus. Et quia debet homo semper tendere ad perfectum, sequitur.*

24 Qui ti. Deum. *Quia timor domini principiū est sapientiæ, vt dictum est supra ca. 1.* 25 Et qui vi. ad il. *Orando & legendo.*

26 Inue. bene. *Illius gratiæ in præsenti, & gloriæ in futuro.*

27 Qui quæ. le. *Humiliter a scientibus ipsam.* 28 Replebi. ab ea. *Notitia sancta quæ non inflat, sed ædificat.* 29 Et qui iu. agit. *quærens capere doctorem in verbo sicut Pharisæi faciebant Christo.*

30 Scanda. ab ea. *Tales enim insidiæ sunt sibi causa ruinæ.*

31 Qui ti. Deum. *timore filiali.* 32 Inue. iu. iu. *idest, præmiū recipient in iudicio.* 33 Et iusti. *i. opera iustitiæ.* 34 Quasi lu. ac. *Alios in viā iustitiæ dirigendo.* 35 Peccator ho. *idest, obstinatus in peccato.* 36 Vita Cor. *Tanquā sibi abominabilē.* 37 Et c. vo. suam. *Malā.* Inuene. com. *i. aliquē sibi similē vel peiorem, ipsum allegando ad sui excusationem & defensionē.* 38 Vir consilij. *i. acquiescens consilio bono.* 39 Non disperdet intelligentiam. *consilij sibi dati sed ponet ad executionem.* 40 Alienus. *a Deo.* 41 Et superbus. *cōtemnens cōsiliū alterius.* 42 Non pertime. ti. *i. flagellorū Dei comminationē.* 43 Etiam post. fe. cum eo. *idest, cum timore diuino. s. aliqui boni. Alienus enim a Deo & superbus in periculo mortis positus, aliquādo facit aliquid boni de genere ex ilio timore.* 44 Sine con. *i. sine habitu mentis, nā hoc facit ex passione timoris transeuntis. iō subditur.* 45 Et suis in. ar. *Quia timore transeunte, ad cōsuetudinē pristinam malam reuertitur, & sic arguendus efficitur.* 46 Fili sine con. *Postquam egit de actione prælati, hic cōsequēter agit de modo agendi, qui debet esse per consilium bonum. Vnde principes quātumcūque sapientes, & prælati quantumcunque literati, debēt habere secum aliquos sapiētes, cum quibus cōferant de agendis. ideo dicit.* Fili sine consilio. *Debent etiā vitare periculosa. ideo subditur.*

Nota pes sine d

¶Hæreticæ doctrinæ.

A post factum non pœnitebis. In viaᵃ ruinæ non 1
a Scelerum offensiones. 2
eas, & non offendas in lapides, nec credas te 3
a Nimis quæstionibus. b Idest, incidas in errores. 4
viæ laboriosæ, ne ponas animæ tuę scandalum. 5
a Quos in doctrina ecclesiastica genuisti. b Falsis fratribus. 6
Et aᵃ filijs tuis caue, & a domesticis tuis atten- 7

a Quicquid agimus, secundum regulam fidei temperare debemus secundum custodiam mandatorum Dei. D
8 de. In omni opere tuo crede ex fide animæ tuæ,
9 hæc est enim conseruatio mandatorum. Qui †cōsummatio.
10
11 a ¶Qui confidunt in domino sicut mons Sion, &c. Omnis qui credit in illum, non confundetur.
12 credit Deo, attendit mandatis, & qui confidit
13
14 in illo, non minoratus erit. †minorabitur

NICOLAVS DE LYRA.

1 In via rui. non eas. *idest, occasionibus peccandi non te exponas.*
2 Et non offen. in la. *i. Grauiter non peccabis, scilicet mortaliter. Nā talis sic offendens in lapides grauiter læditur, secus est de peccato veniali, quod non euitatur totaliter in vita præsenti.*
3 Nec cre. te viæ labo. *Confidens de tuo ingenio, ipsum altioribus te applicando, quorū inquisitio est inutilis & laboriosa, & frequenter noxia, ideo subditur.*
4 Ne ponas. *Quia frequenter per talem inquisitionem homo cadit in errorem.*
5 Et a filijs tuis. *Ne illorū amore tractus acquiras male bona alteri*
6 Et a domesticis tuis. *idest, seruis.*
7 Attende. *Vt non tractent infideliter bona tua.*
8 In omni opere tuo crede. *idest, fidei fundamentū suppone, sine qua nullum opus Deo placet, Heb. 11. a. Sine fide impossibile est placere Deo.*
9 Ex fide animæ tuæ. *i. cordis tui, & non tantum oris, Rom. 10. c. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.*
10 Hæc est enim con. man. *s. fides operans per dilectionem.*
11 Qui credit Deo. *Fide formata charitate.*
12 Attendit mandatis. *Ne transgrediatur ea.*
13 Et qui confidit in illo. *Per spem firmam, quæ est certa expectatio futuræ beatitudinis ex gratia & meritis proueniens.*
14 Non minoratus erit. *i. non deficiet a præmio expectato.*

At-

CAP. XXXIII.

T Imenti ᵃdominum, non occurrent mala. 1
a ¶Aeterna. a Nouit Deus pios de tentatione eripere.
sed in tentatione Deus illum conserua- 2
a Peccatis, subiectionibus diaboli. b Imo amat & seruat.
bit, & liberabit a malis. Sapiens non odit 3
a Turbine tentationum.
mandata & iustitias, & non illidetur qua- 4
a Ecclesiæ. b Qui enim non credit legi, fit tus est.
si in procella nauis. Homo sensatus cre- 5
a Verax in promissis. b Doctor, qui ad interrogata nouit respondere.
B dit legi Dei, & lex illi fidelis. Qui interrogationem manife- 6
a Præmeditando. b Responsionis. c Dominum scilicet, vt intelligat veritatem.
stat parabit verbum, & sic deprecatus exaudietur, & conserua- 7
a Digna operatione. b Domini. c Meditando, orando, operando.
bit disciplinā, & tunc respondebit.† Præcordia fatui quasi rota 8
C carri, & quasi axis versatilis cogitatus illius. Equus emissarius, sic 9
¶Queritur.
D & amicus subsannator sub oī supra sedente hinnit. Quare dies 10
11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24

CAP. XXXIII.
a Timēti Deum. Sequitur.
B b Qui interrogationem manifestat, &c.
✻ Rab. De sanctis doctorib. dicit, qui vt ad interrogata cō digne rńdere possint, pręparant verbū in corde suo, & deprecantur dominū vt ipse eis manifestet rei veritatem & conseruāt digna operatione quę ipse iussit eis custodire, & sic meditādo, orādo, operando, cōdignum interroganti bus se præbēt responsum. Sic enim Paulus discipulū docuit, dicens, *sollicite cura teipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem, recte tractantem verbū veritatis.* Hinc & Petrus ait. *Dominū autem Christum sanctificate in cordibus uestris, parati semper ad satisfactionem omni poscēti vos rationē de ea quæ in vobis est spe & fide.* Econtra vero de stultis pdicatoribus
C

ribus sequitur. *Præcordia fatui, &c.*
E c *Præcordia fatui quasi rota carri.* Sicut rota carri & axis versatilis, instabili motu a summis ad ima, ab imis ad superiora vertitur, sic stultorum præcordia, hæreticorum cogitatio semper instabilis, & aliquando hoc, aliquando illud cogitās. Vnde *stultus ut luna mutatur.* Et alibi *Cor stultorum dissimile erit.* Inf. 27. b. Prou. 15. a.
d *Equus emissarius, sic & amicus subsannator.* †Sup. 21. c.
Sicut iumento nulla est ratio, ita in falso amico nullus æquitatis ordo. Sicut enim equus lasciuus hinnitu suo dominum suum non discernit vel alienum, sic stultus & derisor non discernit hypocritam & fidelem amicum, sed per oris officia æqualiter vtrique pandit secreta.
e *Quare &c.* Quia superius stultū vituperauit, q a nullā in reb. distantiam F

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXXIII.

T *Imenti Deum.* Postquā actum est de actione prelati in pace, hic consequenter agitur de ea in tribulatione, & primo in tribulatione ab extraneis, secundo ab intraneis, ibi. *Et ego.* Prima in tres, quia primo ponitur in tribulatione constātia boni prælati. Secundo, per oppositum, vt propositum magis appareat inconstantia mali, ibi. *Præcordia fatui.* Tertio, solutio consurgentis dubij, ibi. *Quare dies.* Circa primū dicitur.
1 *Timenti Deum non* .i. prælato timenti Deum timore casto.
2 *Non occurrent ma.* s. culpæ, licet occurrant mala pęnæ in tribulatione, propter quod subditur.
Diuisio. 3 *Sed in tentatione.* tribulationis.
4 *Deus illum conseruabit.* In virtute patientiæ.
5 *Et liberabit a malis.* Culpæ, & aliquando cum hoc a malis pęnæ, eripiens eum a tribulatione.
6 *Sapiens.* Prælatus.
7 *Non odit mandata, & iustitias.* Sed magis diligit & implet ea.
8 *Et non illidetur, &c.* i. non frangetur per impatientiam.
9 *Quasi in procella na. &c.* frangitur quando est fragilis.
10 *Homo sensatus crede.* quę pro merito patientiæ promittit bona glorię, Matt. 5. a. Beati qui persecutionē patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cęlorum.
11 *Et lex illi fidelis, &c.* quia veraciter ei reddit qđ promittit.
12 *Qui interrogationem, &c.* i. prelatus qui a subditis interrogatur de lege, debet veritatem manifestare, Malac. 2. b. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem ex ore eius requirent, &c.
13 *Parabit verbum, &c.* secundum capacitatem auditorum.
14 *Et sic depre.* dominum vt illuminet eum ad respondendum veritatem.
15 *Exaudietur, &c.* a domino. 16 *Et conseruabit discipli.* idest, aptum modum docendi discipulos. 17 *Et tunc respondebit.* ad interrogata de moribus & fide. Et ex hoc habetur documentum, quod doctor & prelatus de talibus responsurus, vel prędicaturus, debet primo dominum deprecari.
18 *Præcordia.* Hic consequenter agitur de inconstantia mali prælati, qui secundum dictum saluatoris Ioh. 10. c. videns lupum venientem dimittit oues & fugit, & hoc est quod dicitur. *Præcordia fatui.* idest, intellectus & affectus mali prælati.
19 *Quasi rota, &c.* quia non habet stabilitatē in bono, ideo subditur.
20 *Et quasi Axis ver. co. illius.* qui voluūtur de vno ad aliud per inconstantiam mentis.
21 *Equus emissarius sic, &c.* i. derisor, & iste est malus prelatus, qui debet Deum diligere vsque ad mortem se exponendo pro populi salute, & tamen Deum deridet accipiens officiū vicariæ ipsius, & non curans de honore eius.
22 *Sub omni supra sedente.* s. Deo & angelis eius.
23 *Hinnit.* per insolentiam vitiorum.
24 *Quare dies.* Hic consequenter ponitur solutio dubij. Quia posset aliquis admirari, & quęrere, qualiter Deus permittit malos doctores & prelatos ad ecclesiæ regimen promoueri? Ad cuius solutionem, primo pręmittitur exemplum in naturalibus. Secundo applicatur ad propositum in hominibus, ibi. *Et omnes homines.* Tertio confirmatur per simile in artificialibus, ibi. *Quasi lutum.* & quarto soluitur dubium de malis prelatis, & doctoribus ibi. *Contra malum.* Circa primum dicitur. *Quare dies diem superat.* in longitudine, sicut dies æstatis sunt longiores quam dies hyemis.

Et

A ſtantiam habuit, oſtendit in omnibus rebus ordinē eſſe decentiſſimum. Dies ergo diē ſuperat propter aſcēdentis ſolis curſum, qui gyrat ad meridiem, & flectitur ad aquilonem. In æſtate lōgiores dies & clariores reddit, & annū lunę & aliorum planetarū facit ordinabiliter differre, quia ad hoc creatus eſt cum alijs ſyderibus, vt ſint in ſigna & tempora, & dies, & annos.

a *Facto ſole.* præcepit Deus in lege, dierū, menſium, & annorū obſeruantiam ſecundum ſolis & lunæ curſum. vnde ſabbathū, neomenia, phaſe, pentecoſtes, menſis ſeptimus, & annus ſeptimus, & quinquageſimus, ritu ſuo celebrā-

B tur, vt intelligamus omnia a Deo eſſe ordinata, & maximè placere quod ordine & ratione fit.

b *Ex ipſis exal. &c.* id eſt, ſua diſcretione illos diſtinxit, quos pro benefactis remunerauit, & quibus pro male factis dignam mercedem retribuit.

c *Et omnes homines.* Poſt diſpoſitionem ſyderum & ordinem temporum, de hominum conditione agit, vt intelligamus oia ordinata eſſe. Omnes homines de ſolo & ex terra facit, quia Adā de terra formauit, vnde omnis homo originē tra-

C hit. Sed poſtquam multiplicari cępit, & quidā varijs erroribus

D bus ſe † obligauerunt, ſeparauit iuſtos & benedixit, impios verò æterna maledictione damnauit.

d *Quaſi lutum figuli in manu, &c.* In manu ſua habet conditor maſſam humani generis, & ſecundum voluntatem ſuā vaſa fingit, nec eſt qui reſiſtat voluntati eius, tamē omnia iuſte & ordinate facit. Scit enim cui debeat miſereri ſecundū preſcientiā & prædeſtinationem ſuam, & quem debeat indurare ſecundum iuſtitiam.

* Auguſt. Tempus eſt vt reparemur, & ſi in aliquo per peccatum fracti ſumus, omnipotentem Deum figulum & artificem habemus: credamus quia potens eſt reparare perdita, qui creauit hęc omnia integra. Ipſe enim ait. *Sicut lutum in manu figuli, ita vos eſtis in manu mea.* Ideo. *humiliemus nos ſub manu omnipotentis Dei, vt nos exaltet in tempore viſitationis.* Cogitemus nos in conſpectu Dei ſtare, agnoſcamus quid ſimus, agnoſcamus quia terra & cinis ſumus, dū Propheta cōtra nos dicat, *Quid ſuperbit terra & cinis?*

e *Contra malum.* Inueſtigator operū Dei inuenit in ipſis quādā contrarietatē, ſed mirabiliter a Deo ordinatā. Non eſt ergo mali cōditor Deus, qui fecit omnia bona valde, nec mortē fecit, nec lætatꝰ in perditione mortuorū, ſed vniuerſitatis

F eſt

Marginal notes: ...rum inæ... vnde ...uenirat; Gene. 1. b.; F... Iudæorum.; 1. Cor. 14. g.; † ap. licet; † & ſolis; Autho. de ſalut. docum. cap. 36.; E; † Domini; † vertit; Eccle. 15

¶Alias in.

diem ſuperat, & iterum lux lucem, & annus annum † a ſole? 1 2

¶Reſponſio.

a A domini ſcientia ſeparati ſunt, facto ſole, & præceptum cu- 3 4 5 6

ſtodiente, per Dei ſapiētiam diuiduntur. Et immutauit tem- 7 8

pora & dies feſtos ipſorum, & in illis dies feſtos celebrauerūt 9 10

b ad horam. Ex ipſis exaltauit & magnificauit Deus, & ex ipſis 11 12

c poſuit in numerum dierum, & omnes homines de ſolo, & ex 13 14

terra, vnde creatus eſt Adam. In multitudine diſciplinę † do- 15 16

mini ſeparauit eos, & immutauit vias eorum. Et ex ipſis be- 17 18

nedixit & exaltauit, & ex ipſis ſanctificauit, & ad ſe applica- 19 20

uit, & ex ipſis maledixit, & humiliauit, & † conuertit illos ad 21 22

d ſeparationem ipſorum. Quaſi lutum figuli in manu ipſius, 23 24 25

plaſmare illud & diſponere. Omnes viæ eius ſecundum diſpo 26 27

ſitionem eius, ſic homo in manu illius qui ſe fecit, & reddet 28 29

e illi ſecundum iudiciū ſuum. Contra malum bonum, & cōtra 30 31

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et iterum lux lucem, &c. *Lux enim ſolis maior eſt, quam lux lunæ, & aliarum ſtellarum.*

2 Et annus annum. *Nam annus ſolaris excedit annum lunarem in 11. diebus.*

3 A ſole, &c. *non quia ſint plures ſoles, ſed quia idē ſol excedit ſeipſum in cauſando calorem, nā in æſtate cauſat maiorem calorē in habitatione noſtra, quam in hyeme, quia tunc magis approximquat ad tropicum æſtiualem. Et reſpondet vnde talis variatio ſurgat, di.*

4 A domini ſcientia ſeparati ſunt. *ideſt, diſpoſiti effectus dicti.*

5 Facto ſole & pręce. *ideſt, ordinationem Dei.*

6 Cuſtodiente. *nā per ipſum illuminātur cæteræ ſtellæ, & per motum eius in obliquo circulo fit dicta variatio dierum, annorum, & caloris. Quod autem ſubditur in aliquibus libris.*

7 Per Dei ſapientiam. *non eſt in textu, ſed immediate ſubditur.*

8 Et immutabit tempora. *ſcilicet ſol, per cuius motū diſtinguuntur quatuor anni tempora, ſcilicet æſtas, hyems, ver, & autumnus.*

9 Et dies feſtos ipſorum. *ſcilicet temporum.*

10 Et in illis. *ſcilicet temporibus.*

11 Dies feſtos celebrauerunt. *ſcilicet Hebræi, de quibus loquitur auctor iſte qui fuit Hebræus, & aduentū Chriſti longo tēpore præceſſit.*

12 Ad horam. *in lege determinatam Leui. 23. e. A veſpere in veſperum celebrabitis ſabbatha veſtra.*

13 Ex ipſis. *diebus feſtiuis.*

14 Exaltauit & magnificauit Deus. *pręcipiēdo maiorē ſolennitatē, & maiora ſacrificia fieri in aliquibus quā ī alijs, ſicut in Paſcha te, & Pētecoſte, & ſimilibus, quæ celebrabantur ſemel in anno tātum quam in neomenijs, quæ celebrabantur quolibet menſe & ſabatthis in quolibet hebdomada.*

15 Et ex ipſis. *ſcilicet diebus anni.*

16 Poſuit in numerum dierum. *i. dimiſit ſine tali ſolennitate, in qua homines vacarent operibus ſuis, quod ſubditur in aliquibus libris, & annos, non eſt de textu.*

17 Et omnes. *Hic magis applicat ad propoſitū in hominibus, dicēs.* Et omnes homines de ſolo, &c. *idē ſignant. Sed dicitur ſolum a ſoliditate, & terra, quia teritur pedibus hominum & animalium, ſupple fecit Deus.*

18 Vnde creatus eſt Adam, &c. *ideſt, formatus quantum ad corpus, Geneſ 1.*

19 In multitudine, &c. *ſcilicet homines ſuper terram multiplicatos poſt diluuium, & vnitos in ædificatione turris Babel cōtra Deū, propter quod Deus reprimens eos a tali temeritate confudit linguas eorum, Gen. 11. b. & ſic diuiſi ſunt per diuerſas terras ideo ſubditur.*

20 Et immu. vi. *ſecundum diſtinctionem linguarum.*

21 Et ex ip. be. *ſ. Abrahā, Iſaac, & Iacob, & q deſcenderūt ex illis.*

22 Et exaltauit. *educendo populū Iſrael de Aegypto in ſignis & mirabilibus, vt patet in Exo.* 23 Et ex his ſan. ad ſe. ap. *ſ. tribū Leui, quæ deputata fuit ad cultum domini, & potiſſime Aaron & filios eius.*

24 Et ex ipſis. *ſ. Core cum eius complicibus, Nu. 16.*

25 Et humiliauit. *eorum rebellionem & ſuperbiam deijciendo.*

26 Et cō. il. *in infernū, terrā ſubuertēdo, vt illos viuētes abſorberet.*

27 Ad ſe. ip. *i. ſtatim cū fuerūt ab alijs ſeparati. Moyſes. n. videns pęnam eorū imminentem dixit alijs.* Recedite a tabernaculis impiorum, &c. *& ſubditur ibidē:* Confeſtim igitur vt ceſſauit loqui, dirupta eſt terra ſub pedibus eorum, & aperiēs os ſuum deuorauit illos. 28 Quaſi lu. *Hic conſequenter cōfirmatur per exemplū in artificialibus. Sicut. n. figulus ſecundum voluntatem ſuam format vaſa de luto, aliqua in honorē vt in illis ſeruiatur in menſa, & alia in contumeliā, vt illis vtātur homines ad vrinā, & egeſtiones, & conſimilia.* 29 Sic homo in manu. *Nam electos præparat ad gloriam, & reprobos reſeruat ad pœnam. ideo ſubditur.*

30 Et reddet illi ſecundum. *i. ſecundū regulam diuinæ iuſtitię, ſecūdū quā redditur bonis gloria, malis gehennæ pœna.* 31 Cōtra malum. *Hic ex præcidentibus ſoluitur prædictum dubium. ſ. qualiter Deus pmittit aliquos malos doctores & prælatos cū bonis in regimine populi. Ad cuius intellectum ſciendum, q diuerſitates & inæqualitates inductæ de naturalibus & artificialibus nō ſunt omnino ſimiles diſtinctioni & inæqualitati, quæ eſt in bonis & malis hominibus, nā inæqualitas in rebus naturalibus eſt p ſe intēta & facta a Deo, vt ex diuerſis gradibus creaturarū cōſurgat admirabilis pulchritudo vniuerſi. Similiter ex intentione figuli per ſe & directe eſt, q faciat aliqua vaſa in contumeliam, & aliqua in honorem, ad diuerſas neceſſitates hominū ſupplendas, ad quod ordinatur directe ars fictilis, ſed quod aliqui homines ſunt mali per culpam, non eſt ex ordinatione diuina, cum Deus nullo modo ſit auctor mali culpæ, vt declaratum eſt diffuſius ſupra 15. ca. nec per conſequēs ex eius intentione & voluntate omnino prima eſt, q aliqui reſeruentur ad gehennā. Nam voluntate eius prima ſiue antecedente vult omnes homines ſaluos fieri 1. Timo. 2. b. ſed volūtate cōſequente præuiſionem peccatorum in malitia perſeuerantium vult ipſos damnari. Sic enim malū culpæ reducitur ad ordinem iuſtitiæ, pp quod, licet Deus nullo modo ſit cauſa efficiens malorum, ſed tantum bonorū, eſt tamen auctor ordinationis tam bonorum quam malorum, quia dedecus culpæ punit per decorē iuſtitiæ, & ſecūdū qd dicit beatus Aug. in Enchiridion: Deus eſt adeo omnipotēs & bonus, q non ſineret mala fieri, niſi ex eis eliceret maiora bona, & ſic permittit malos cū bonis tā in ſubditis quā in prælatis vſque ad iudiciū, in quo ſeparabuntur hi totaliter ab illis. Et ſic patet ſolutio quæſtionis. Dicit igitur:* Contra malum bonum eſt, &c. *quia contra malum naturæ, eſt bonum naturę, & contra malum culpæ, bonum gratiæ, & contra malum gehennæ, bonum gloriæ.*

Quare Deus mala permittit

Et

vitam mors, sic & cōtra virum iustum peccator. Et sic intuere in omnia opera altissimi. Duo contra duo, & vnū contra vnum. Et

a ¶Arrogantiam vitat, sed veritatem non tacet
b Sacrorum librorum scriptor.
c ¶Racemos. ¶Spiritualis vini.

egō nouissimus euigilaui, & quasi qui colligit acinos post vindemiatores. In benedictione dei, & ipse speraui, & quasi, qui

a ¶Qui diuinam gratiam, sicut cæteri patres habui, & fructum scientiæ protuli.

a vindemiat repleui torcular. † Respicite quoniam non mihi soli

a ¶Quærendo meditando lucem sapientiæ.

b laboraui, sed & omnibus exquirentibus disciplinam. Audite

a ¶Quibus correctionem vitæ, & modestiam disciplinæ exhibui.

me magnates, & omnes populi, & rectores ecclesiæ auribus percipite. Filio, & mulieri, fratri, & amico non des potestatem super te in vita tua, & non dederis alij possessionem tuam, ne forte pœniteat te, & depreceris pro illis. Dū adhuc superes, & aspiras, non immutabit te omnis caro. Melius est enim, vt filij tui te rogent, quam te respicere in manus filiorum tuorum. In omnibus operibus tuis præcellens esto. Ne dederis maculam in gloriam tuam. In die consummationis dierum vitæ tuæ, & in tem-
c pore exitus tui distribue hæreditatem tuam. Cibaria, & virga, & onus asino, panis, & disciplina, & opus seruo. Operatur in disciplina, & quærit requiescere, laxa manus illi, & quærit libertatē. Iugum, & lorum curuant collum durum, & seruum inclinant operationes assiduæ Seruo maleuolo † tortura, & compedes, mitte illum in operationem, ne vacet. Multam enim malitiam docuit otiositas In opera constitue eum, sic enim condecet † illū. Quòd si non obaudierit, curua illum compedibus, & nō amplifices su-
d per omnem carnem Verum sine iudicio nihil facias graue. Si est tibi seruus fidelis, sit tibi quasi anima tua. Quasi fratrem sic eum
e tracta, quoniam in sanguine animæ comparasti eum. Si læseris eum iniustè, in fugam conuertetur, & si extollens discesserit, quem quæras, & in qua via quæras illum, nescis.

[Left margin gloss:] est mirabilis ordi- A nator. Naturæ ergo bonæ sunt, & a deo sunt, vitia verò non ex deo.
a *Respicite.* Omnes cōmuniter admonet, vt iuris sui rationem nō omittant, quia non aliter potest habere pacem, & quietem. Qui enim primatus sui auctoritatē perdit in despectionem, & angustiam se mittit. Qui autē locum suum sapiēter custodit, se & suos ad profectum B virtutis dirigit.
b *Audite.* Ad literam patres docet, vt filios regant, & cum disciplina nutriant, donec veniant ad ætatem perfectam, vt digni hæredes patrū suorum possint esse. Spiritualiter verò instruit rectores ecclesiæ, vt dignitatem suam vsque ad finem teneant, & discipulos suos bene nutritos hæredes sui laboris relinquant. Tenere dēnt rectores exterius, quod pro aliorum C vtilitate suscipiunt.

[Left marginal note:] Respiciens c.4.d.

[Right margin gloss:] dominorū suorum D comprimantur, ne illicita fraudentur libertate. In quibus non natura despicienda, sed improbitas coercenda, vt sciāt se subditos esse Recte autem ser- Allegorice. ui sunt, qui vitijs seruiūt. Qui vero iustitiæ obediunt, verè liberi sunt. Vnde: *Si* Ioann. 8. c. *filius vos liberauerit, verè liberi eritis.* Nulla enim melior maiorve potestas, quā seruire deo, cui bene seruit amor. de- E scribitur ergo qualis debeat esse serui his nutritura, et disciplina, vt habeāt, s. victū, & vestitū, non vagandi otium.
d *Si est tibi fidelis.* Boni serui legē tradidit, dicens: *Non lædas seruum bene operantem, &c.* In quo †tormenta. ostenditur, quòd si beniuoli sint, & obedientes, vt fratres habēdi sunt. Si autem † illi. duri, & superbi sūt, sub disciplina coercendi.
e *Quasi fratrē.* Quia in eo communem naturā debemus diligere, & si necesse fuerit, pro eo animam ponere. Non est enim homo persequendus, sed vita. F

c *Cibaria, & virga, &c.* Necesse est, vt iniqui serui seueritate domino

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et contra virum, &c.* quia contra triplicem vitam, s. naturę gratiæ, & gloriæ, est triplex mors, s. naturę, culpę, & gehēnę.
2 *Sic contra virum iu.* subditum, vel prælatum.
3 *Peccator.* subditus, vel prælatus.
4 *Et sic in omnia ope. al.* i. si consideres opera dei, in omnibus inuenies quandā oppositionem diuersimode, tamen modo prædicto. 5 *Duo contra duo.* idest, duo mala contra duo bona, & vnum contra vnum Sequitur. 6 *Et ego.* Hic consequenter agit auctor de actione boni prælati in tribulatione a domesticis. Circa quod primo prēmittit breuem prologū secūdo prosequitur propositum, ibi: *Audite me.* Circa primū dicit: *Et ego nouis.* s. ad intelligendum, & scribendum sapientiam post doctores, & scriptores precedentes. Scriptor enim huius libri fuit tempore Ptolomæi Euergetis, qui regnauit in Aegypto post tempora Alexandri magni. 7 *Et quasi, qui col. aci.* i. remanentes racemos, & in hoc se humiliat, præponens sibi alios doctores, & scriptores non solum tēpore, sed etiam scientia, & auctoritate. 8 *In bene. Dei, & ipse.* i. confidens de eius adiutorio scribere cœpi. 9 *Et quasi, qui vin.* i. ego ex adiutorio dei descripsi sapientiam abundanter, sicut etiam præcedentes scriptores. 10 *Respicite quoniam non.* acquirendo meritum per hanc scripturam. 11 *Sed, & omni. exqui.* quia possunt proficere in studio huius doctrinæ. 12 *Audite me.* Hic consequenter prosequitur propositum. Circa, quod sciēdum, quod homo dupliciter a domesticis tribulatur. Vno modo ab vxore filijs, & propinquis, q aliquando nimis volunt dominari; & ideo primo ostendit quid circa hoc sit agendum, dicens: *Audite me.* 13 *Magnates.* idest, principes. 14 *Et omnes populi.* inferiores.
15 *Et re. io. ecclesiæ.* id est, prælati doctores. 16 *Auribus perci.* idest, aure corporis, & aure mentis. 17 *Filio, & mu. fratri, & amico non des, &c.* sed magis a tali tribulatione tua ipsos reprime. 18 *Et non de. alii, &c.* vnde debes viuere.
19 *Ne for. pœni. te. & depre.* s. pro necessitatibus tuæ vitæ.
20 *Dum adhuc, &c.* idest quandiu viuis nullus homo te moueat ab hoc proposito. Et subdit ratio. 21 *Melius est enim.* tanquam inferiores, quia naturaliter tibi debent subesse.

[Left marginal note:] Diuisio.

22 *Quod te respi.* tanquam ad superiores.
23 *In omnibus operibus tuis præcel.* personis prædictis.
24 *Ne dederis, &c.* supponēdo te illis quibus debes præesse.
25 *In die, &c.* i. tempore mortis. 26 *Distribue hæreditatem tuam.* hæredibus tuis, ita quòd non possideāt illam te viuēte.
27 *Cibaria.* Secundo tribulatur paterfamilias a seruis suis rebellibus malis, & infidelibus, propter quod hic ostēditur qd agendum sit cum eis, cum dicitur: *Cibaria, & vir. &c.* Et sicut ista conueniunt ad bonum regimen asini, s. pabulum, pro eius sustentatione, & virga, pro pigritiæ suæ excitatione, & onus, pro domini necessitate, sic sunt tria, quæ sequuntur ad bonū serui regimen. 28 *Panis, &c.* id victus, vt viuat.
29 *Et dis.* ne superbiat. 30 *Et opus, &c.* ne ꝑ otiū tepescat.
31 *Operatur, &c.* conuenienter.
32 *In disci. &c.* idest, quandiu sub disciplina.
33 *Et quær. t, &c.* idest si quęrat requiem a laborib. sine causa rationabili. 34 *Laxa ma.* scilicet requiem ei cōcedēdo.
35 *Et quærit, &c.* scilicet a te totaliter liberari. 36 *Iugum & lo. &c.* equi, vel bubali. 37 *Et ser.* idest, humiliant.
38 *Opera. as.* quia tunc non habent tempus machinandi ad rebellionem. 39 *Seruo maleuo.* idest, rebelli, & infideli.
40 *Tortura, &c.* vt eius infidelitas reueletur.
41 *Et compe. &c.* ne fugiat, & euagetur.
42 *Multam enim ma.* machinandi contra dominos.
43 *Docuit otiositas.* seruorum. Cætera patent vsque ibi.
44 *Et non amplifices.* i. non des ei potestatē super aliquē hominē, quia non debet pręesse, sed subesse. Et hoc est contra aliquos principes Christianos, qui Iudęos faciūt balliuos, & pręposítos super Christianos, cū tñ inter Christianos debeāt esse serui. 45 *Verum sine iudi.* debitę discretionis. 46 *Nihil facias gra.* seruis tuis, pp quod subdit de bonis. 47 *Si est tibi seruus, &c.* ipsum ex corde diligendo. 48 *Quasi fratrem sic eum tra.* dulciter, & māsuetē. 49 *Quoniam in san. ani. compa.* i. emisti eū pro necessitate vitę tuę, quia vita consistit in sanguine, Leui. 17. c. *Anima omnis carnis in sanguine est.* 50 *Si læseris eū iniu. in fu. cō.* & sic carebis tua necessitate. 51 *Et si extollens disces.* i. secum exportans aliquid de domo tua, fugiet ad locum remotū, & occultū, & sic eū non poteris inuenire.

[Right marginal notes:] Mystice. Contra præfíciētes Iudęos Christianis.

CAP. XXXIIII.

A a *V*Ana *spes.* Sequitur.
b *Quasi qui apprehendit.* Significat somnia fallacia demonū, hoīes sæpe ludere, & in errores trahere, nisi caute discernant. vnde: *Ab immun. quid mūda. & a men. quid ve. dicetur?* Inde
Leui.19.f. in lege præcipitur: *Non obseruabitis somnia, neque diuinationes;*
Somnia quot, & quibus modis veniant. Aliquando autem reuelationes per somnia fiunt. vnde in dialogo Gregor. Sciendum præterea, quia sex modis tangūt animum imagines somniorum: Aliquando enim ventris plenitudine, vel inanitate, aliquando illusione, aliquando cogitatione simul, & illusione, ali-
B quando reuelatione, aliquando cogitatione simul, & reuelatione. Duo prima, omnes experimento cognoscimus, cætera in scripturis inuenimus. Nisi enim somnia per illusionē diaboli fierent, nequaquam diceret vir sa-
† cognoscit. Leuit.19.f. Eccles.5.a. piens: *Multos errare fecerunt somnia, &c.* Et alibi: *Non augurabimini, non obseruabitis somnia,* valde.n. detestabilia somnia ostenduntur, q̄ augurijs coniunguntur. Quia vero cogitatione si-
Gene.37.c. Matthæ.2.c. mul, & illusione somnia fiūt scriptū est: *Multas curas sequuntur somnia.* Per reuelationē verò Ioseph se fratrib. præferendum somnio vidit. Et Ioseph monet, vt tollat in Aegyptū puerū & matrem eius. Et quia aliqñ somnia cogitatione, & reuela-
Dan.2.c. tione fiunt: Daniel Nabuchodonosor visionem edisserens. a radice cogitatiōis inchoauit: *Tu rex cœpisti cogitare in stratu tuo quid esset futurum post hæc, &c.* Difficile ergo somnijs credēdū
C est, quia quo impulsu veniāt, facile nō elucet. Sancti vero illusiones, & reuelatiões quodā ītimo sapore discernūt, vt sciāt D quid a bono spiritu pcipiant, vel quid ab illusione patiātur.
c *Sine mendacio consummabitur verbum legis.* Abiectis somnijs hortatur credendum esse doctrinæ sapientiæ, quæ in ore fidelis viri complantata sine mendacio consummat verbum.
d *Qui non est tentatus quid scit?* ※Rab. Tentatio hic experientiā significat tribulationis, quæ electis exhibetur ad probationem, sicut scriptum est: *Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis.* Quāto enim quis tribulationis experitur labores, si in fide perstiterit, & patientiam seruauerit, tanto contra alios labores in tolerantiæ vir- E tute fortior erit, & qui multa didicit, id est, multa sanctarum scripturarum mysteria in sinu mentis suę colligit, ipse alijs verbum sani intellectus, & spiritalis consolationis ritè enarrare valebit. Vnde & Paulus ait: *Benedictus Deus & pater domini nostri Iesu Christi, pater misericordiarum, & deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra, vt possimus, & ipsi consolari eos, qui in omni pressura sunt per exhortationem, qua exhortamur & ipsi a Deo.*
e *Enarrabit intellectum.* Alijs instruēdis. vnde: *Benedictus deus qui consolatur nos in omni tribulatione nostra, vt possimus consolari eos, qui in omni preßura sunt.* 2.Cor.1.a
f *Qui autem in multis fatuus est, multiplicabit malitiam. Qui tentatus non est, qualia scit?* Mutabilis, scilicet mente, instabilis est actione. Vel, qui fidei vnitate perdita multiplices sequitur hæreticorum sectas, multis impietatibus seruit. F

a Plurimas

CAP. XXXIIII.

a V Ana spes, & mendacium viro insensato, & somnia extollunt imprudentes.
b quasi, qui apprehendit vmbram, & persequitur ventum, sic & qui attendit ad visa mendacia. Secundum hoc visio somniorum. Ante faciē hominis similitudo alterius hominis. Ab immundo quid mundabitur? Et a mendace quid verum dicetur? Diuinatio erroris, & auguria, mendacia, & somnia malefacientium, vanitas est. Et sicut parturientis cor tuum phantasias patitur, nisi ab altissimo fuerit emissa visitatio, ne dederis in illis cor tuum. Multos enim errare fecerunt somnia, & exciderunt sperantes in illis.
c Sine mēdacio consummabitur ver-
d bum legis, & sapientia in ore fidelis † cōplanabitur. Qui non est tentatus [a ¶Tribulationibus.] quid scit? Vir in multis expertus cogitabit mul-
e ta, & qui multa [a ¶Scripturarum mysteria.] didicit, enarrabit intellectum. Qui non est
f expertus [a ¶Tribulationem.], pauca † recognoscit. Qui autem in multis † fatuus est, multiplicabit malitiam. Qui tētatus non est, qualia scit?

† complanabitur. † factus.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXXIIII.

*V*Ana *spes.* Postquam actum est de prælatorum actione, hic consequenter agitur de eorum contemplatione, q̄ consistit in duobus, scilicet in meditatione sacræ scripturæ, de qua agitur primo, & in cultu latriæ, de quo agitur secun-
Diuisio. do, ibi: *Immolantis.* Prima in duas, quia primo ponitur remotio impedimenti, secūdo executio propositi, ibi: *Sine mendacio.* Illud autem, quod impedit maxime meditationem veritatis sacræ scripturæ, est intendere somnijs, diuinationibus, & augurijs, quæ sunt plena mendacijs. ideo dicit.

1 *Vana spes, & mendacium viro insensato,* quia non habet sensum discernendi, quæ speranda sunt, & quæ non.
2 *Et somnia extollunt impru.* quia somnia de prosperis credūt esse reuelationes. ideo sequitur.
3 *Quasi qui ap. vm.* quæ non est palpabilis.
4 *Et persequi. ven,* qui non est comprehensibilis.
5 *Sic, & qui atten. ad vi. men.* in vanis somnijs.
6 *Secundum hoc.* quod sequitur.
7 *Visio som. ante fa. homi.* Nam in somniando apparet aliqñ similitudo alterius hominis, qui non est homo verus, sed tātum phantasticus. ideo non potest aliquid docere. Et si aliquando dæmon ibi appareat, in similitudine illa non docet veritatem, sed falsitatem, quia mendax est. ideo subditur.
8 *Ab immun. quid mundabitur?* quasi dicat nihil, sed magis inquinabitur.
9 *Et a mendace quid verum dice.* quasi dicat nihil. Nam & si diabolus aliquando vera dicat, hoc est, vt postea magis decipiat, & sic illud verum ex fine potest dici mendacium. Nam vbi vnum propter alterum, vtrobique vnum tantum, ideo subditur: *Diuinatio erroris, &c.* & patet.
10 *Et sicut parturientis.* idest, sicut parturiens dolet.
11 *Cor tuum phantasias pa.* in somnijs terribilibus, quæ frequenter ingerunt magnam passionem, & maxime quando fiunt per artem magicam.
12 *Nisi ab altissimo fuerit emissa visitatio ne dederis illis cor tuum. Multos enim errare fece. &c,* diuinæ consolationis, & repressionis talium. ideo concluditur: *Ne dederis in illis cor tuum.* & patet. 13 *Sine mendacio.* Hic consequenter ponitur execu-
Scripturę sacræ veritas variis modis cognoscitur. tio propositi. Circa, quod sciendum, quòd veritas sacræ scripturę aliquando cognoscitur per studij exercitationem, aliquando per hominis intelligentis instructionem, & aliqñ p diuinā illuminationē, igitur primo ponitur primū cum dr: *Sine mendacio, &c.* & prophetarū, nam habitum est per diuinam reuelationē, cui non potest subesse falsum, cum deus sit prima veritas: Quasi dicat auctor hic, prelatus debet applicare suum intellectum per studij diligentis exercitium.
14 *Et sapien.* Hic ponitur secundum, scilicet cognitio per instructionē, cū dicitur: *Et sapientia.* in sacra scriptura cōtēta.
15 *In ore fidelis.* doctoris. 16 *Complanabi.* idest planè docebitur, nam occulta scripturarum scit aperire, & explanare, quia in talibus est exercitatus. ideo subditur.
17 *Qui non est ten. &c.* id est, expertus, quod patet ex hoc, quod sequitur.
18 *Vir in multis expertus.* i. in multis scripturis exercitatus.
19 *Cogitabit multa, &c.* nam per vnum passum scripturæ sibi notum declarat alium magis occultum, ideo subditur.
20 *Et qui multa didicit, &c.* per studij exercitium.
21 *Enarrabit intellectum, &c.* scripturæ verum.
22 *Qui non est expertus, &c.* in scripturis.
23 *Pauca recognoscit, &c.* quia pauca per se potest inuenire, propter quod, qui aliorum dicta studere dedignantur, vacui veritate reperiuntur.
24 *Qui autem in multis fatuus est, &c.* intellectum suum applicando multis vanis, & curiosis. 25 *Multiplicabit malitiam &c.* nam frequenter fabricat erroneam doctrinam. Aliqui libri habent: Qui autem in multis factus est discurrens per multa cognoscenda, sicut gallus ambulat super blada, & nō figit intellectū suum in aliquo sufficienter exquirendo. *Multiplicabit ma.* nam in nullo habet sufficientem notitiam, & p consequens habet inutilem, & falsam doctrinam.
26 *Qui ten. non est, &c.* exponatur, vt supra.

1 Qui

a *Plurimas verborum.* Scripturam significat, quia qui intentè scripturam meditatur, & humiliter dominum deprecatur, & rerum, & verborum scientiam adipiscitur.

b *Dona.ini.* Valde detestabile est sacrificiũ, quod orbati patris dolori cõparatur. Quidã pensant quãta tribuunt, & non quanta rapiunt. Et cõgregant mercedes, et mittunt eas in saccũ pertusum. In sacco pertuso videtur, quãdo pecunia mittitur, sed nõ quando amittitur. Qui ergo quanta largiutur aspiciũt, sed non quanta rapiunt, in sacculo pertuso mercedes mittunt, quia eas in spem fiduciç suç intuentes congerunt, sed nõ se intuentes perdunt.

Congregant mercedes, & mittunt eas in saccum pertusum. (margin: ...nari in sac... pertusum ...acernant.)

Dona iniquorum non probat altissimus, & cæ.

✻ August. *Sacrificia impiorum execratio est Domino.* Etenim, inquiunt, inique offerunt illa. Iam supra responsum est, quia non iniquus est Christus, qui pro nobis seipsum obtulit, & noster in cęlo mediator est, quo suam Ecclesiam gubernante bonis mali non oberũt, qui vel ignorãtur, vel pro pace tolerantur, donec ipse veniat ac separet pmissis messoribus a messe zizania, & ventilabro paleas a frumentis, quã quam isti, quod sępe dicẽdũ est falsa crimina obiecerint, quæ etiamsi vera essent, bonorũ charitati pro vnitate in vnitate omnia tolerãti nihil nocerent, si ea forte ẽt cognita, iudicibus Ecclesiasticis persuaderi non possent. Sacrificia ergo impiorũ eisipsis oberũt qui offerunt impiè. Nã vnũ atq; idem sacrificiũ propter nomen dñi, quod inuocatur, & semper sanctũ est, tale cuiq; fit quali corde ad accipiendũ accesserit. *Qui enim manducat, & bibit indignè, iudicium sibi manducat, & bibit.* Illi ergo videãt, vtrũ dignè manducẽt, qui inter tam multos parentes, & filios, maritos, & vxores, inter tã multos, quod est patentissimum, dei hæredes, & cohæredes Christi toto orbe diffusos, nefario schismate diuiserũt, cum possent, vtique si boni essent, & verè malos arguerent, fructuose tolerare pro pace Christi, qui perniciose tolerant pro parte Donati.

(margin: Augu. contra epistolam Parmeniani li. 2. c. 6. — ...q. 5. cap. ...olans. — ...q. 5. cap. ...tam. — 1. Cor. 10.)

c *Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, &c.* Inter opera.

✻ Augustin. Qualis est eleemosyna, vt vnus iniuste vestiatur, & alius iniuste spolietur, & vnus iniuste pascatur, & alius iniuste fame torqueatur? Nõ qrit ista deus a nobis, audeo dicere, odit ista deus omnipotens. Ipsum audi prophetam, qui dicit, *Qui offert sacrificium ex rapina, siue substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris sui: Non accipiam,* inquit Deus, *ista de manibus vestris, manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.* Et alius Propheta, *Panis egentium, vita pauperum est, qui defraudat illum, vir sanguinum est.*

(margin: Autor libri de salutaribus documentis. cap. 53. — Isai. 1. d. 15. — Eccl. 34. d. 25)

a *Qui*

Qui † implantatus est, abundabit nequitia. Multa vidi enar-

a ¶Virtus in infirmitate perficitur, & dominus electos suos ab omni angustia liberat.

a rando, & plurimas verborum consuetudines. Aliquoties vs-

a ¶Non derelinquit deus sperantes in se.

que ad mortẽ periclitatus sum horũ causa, & liberatus sum

a ¶Voluntas. b ¶Oculi domini super iustos.

gratia dei. Spiritus timentiũ deum quæritur, & in respectu

a ¶Dei. b ¶Aeterna benedictione. c ¶Qui sperat in domino non confundetur. d ¶Deum.

illius benedicetur. Spes enim illorum in saluantem illos, &

a ¶Respectus misericordiæ. b ¶Custodit dominus omnes diligentes se.

c ¶Hinc Petrus ait: Timorem eorum ne timueritis, vt non conturbemini.

oculi dei in diligentes se. Qui timet † dominum nihil trepi-

¶Qui saluat sperantes in se.

dabit, & non pauebit, quoniã ipse est spes eius. Timentis dominum beata est anima eius. Ad quem respicit, & † qui est

a ¶Respondet interrogationi suæ. ¶Idest, intuitus misericordiæ eius

b ¶Ab omni, scilicet aduersitate proteget.

fortitudo eius? Oculi domini super timẽtes eum, protector

a ¶Confortans, scilicet illos. b ¶Qui protegit ab ardore tentationis.

potentiæ, firmamentum virtutis, tegimẽ ardoris, & vmbra-

a ¶Contra æstum. b ¶Idest, persecutionis. c ¶Propitiatio pro peccatis nostris.

d ¶Ne cadam, scilicet in peccatis.

culum meridiani, deprecatio offensionis, & adiutorium ca-

a ¶Ad perfectionem virtutum. b ¶Mentis præbendo gratiam contemplationis. c ¶Incorruptionis.

sus, exaltans animam, & illuminans oculos, dans sanitatem,

a ¶Immortalitatis. b ¶Aeternæ hæreditatis. ¶Venite benedicti patris mei. ¶Lucro.

& vitam, & benedictionem. † Immolãtis ex iniquo oblatio

a ¶Coram oculis dei. b ¶Quia quod malum est, deo gratum esse putatur.

est maculata, & non sunt beneplacitæ subsannationes iniu-

a ¶Adest, scilicet.

storum. Dominus solus sustinentibus se in via veritatis, & iu-

a ¶Obseruationes, scilicet Iudæorum post aduentum Christi.

b stitiæ. † Dona iniquorum non probat altissimus, nec re-

a ¶Qui offerunt, nec peccata dimittunt.

spicit in oblationes iniquorum, nec in multitudine sacrifi-

c ciorum eorum propitiabitur peccatis. Qui offert sacrificiũ

(margin: † implanatus Rom. 8. — † Deum. — † quis.)

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Qui implan.est.* qui non fixit radicem intellectus, & affectus in bono.

2 *Abundabit nequitia.* multiplicando vitia. consequenter ponit auctor exemplum de seipso, di.

3 *Multa vidi.* id est, intellexi.

4 *Enarrando.* scilicet per doctrinam aliorum.

5 *Et plu.* consuetudines supple cognoui. Alius est enim modus loquendi in lingua Græca, & Hebraica, & auctor huius libri sciuit vtramque, & hunc librum scripsit Græcè.

6 *Aliquoties vsque ad mor. periclita.* Vt enim addisceret linguas istas, vt etiã scripturas, ad diuersos magistros petrexit in diuersis terris, in quibus fuit aliquãdo in periculo mortis, sicut de Platone dicit Hierony. in epistola ad Paulinum de omnibus sacræ historiæ libris. Denique cum literas quasi toto orbe fugientes persequitur, captus a piratis, & venundatus tyranno crudelissimo paruit, &c.

7 *Et liberatus sum, &c.* Ista dicit auctor iste, vt magis credatur suæ scripturæ, quia præmiserat, quòd homo in scripturis exercitatus, potest alios veritatem docere.

8 *Spiritus.* Hic ponitur tertium, quod docet veritatem, scilicet illustratio diuina, cum dicitur.

Spi. timentium deum. timore filiali.

9 *Quæritur a deo.* ipsum perfectius illuminante, ideo subdit.

10 *Et in conspectu il.be.* ampliori dono gratiæ.

11 *Spes enim.* & non insomnia, & auguria mendacijs plena, vt prædictum est.

12 *Qui timet domi.ni.* De his, quæ per somnia, & auguria huiusmodi possunt fieri. 13 *Timentis do. beata est anima eius.* scilicet, in spe, licet non adhuc in re.

14 *Ad quem respi.* quasi dicat ipse deus est ille ad quem dirigit intentionem suam, & a quo habet protectionem. ideo subditur. 15 *Protector potentiæ.* timentis deum.

16 *Firmamentum virtutis.* stabiliens ipsum in bono.

17 *Tegimen ardoris.* idest, tentationum.

18 *Et vmbraculum meridiani.* i. refrigerium incẽtiui libidinis.

19 *Deprecatio offensio.* i. deprecationẽ pro offensionib. exaudiens. 20 *Et adiutorium casus.* i. ne homo cadat sustentans.

21 *Exaltans animam.* per donum charitatis, quod est excellẽtius cęteris. 1. Corin. 13. d. Maior autem horum est charitas.

22 *Et illuminans oculos.* mentis per donum sapientiæ.

23 *Dans sanita.* corporis, & animæ, &c.

24 *Et vitam.* naturæ, gratiæ, & gloriæ.

25 *Benedi.* multiplicationem bonorum tẽporalium, & spiritualium, supple deus est.

26 *Immo.* Hic ponitur secundum, quod pertinet ad contẽplationẽ prælati, s. cultus latriæ debitus. Qui consistit in duobus, in sacrificij oblatione, & debita oratione. Primo ponit primum, & secundo secundum ca. se. ibi: *Qui adorat deum.* Prima in duas, quia primo reprobatur sacrificium indebitum, secundo approbatur debitum. ca. se. Prima in duas, quia primo sacrificium indebitum reprobatur, secundo falsa cauillatio remouetur, ibi: *Vnus ædificans.*

(margin: Diuisio.)

Circa primum dicitur: *Immolantis.* sacrificium deo.

27 *Et iniquo.* id est, ex acquisito iniustè.

28 *Obla. est macu.* peccato iniustitiæ.

29 *Et non sunt.* i. oblationes eorum ex alieno, quibus derident deum, qui honorandus est de proprio. Prou. 3. b. *Honora dominum de tua substantia.* 30 *Dominus solus.* i. illi, qui stant in via veritatis, & iustitiæ habent solũ verum deum pro deo & illorum acceptat munera. raptores, & auari habent aurũ, & pecunias pro deo, & gulosus delitias, luxuriosus voluptatem tactus, & huiusmodi, propter quod eorum sacrificia nõ sunt deo accepta, ideo sequitur.

31 *Dona iniquo. non pro.* sed magis reprobat, ideo subditur.

32 *Qui offert sacrificium ex sub.* subtrahens ei victum.

16 *Firma-*

a *Qui aufert.* In sudore vultus sui pauper acquirit panẽ. Qui
A hunc violenter tollit, quasi qui occidit proximum suum.
b *Vnus ædifican.* Hoc est, qđ supra dixit, sacrificiũ de rapina non esse acceptabile. Qui offert de rapina, videtur sibi ędificiũ virtutũ præparare, non crimẽ auaritiæ attẽdit, & rapinę.

ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in cõspe-
a ¶Qui non diuitias congregat, sed victui necessaria. Qui ergo hæc tollit, quasi qui sanguinẽ fundit.
ctu patris sui. Panis egẽtium vita pauperis est, qui defraudat
¶Victimæ impiorum abominabiles offeruntur ex scelere.
a illum, homo sanguinis est. Qui aufert in sudore panẽ, quasi
a ¶Maximum peccatum est, quod homicidio comparatur.
qui occidit proximũ suum. Qui effundit sanguinem, & qui
¶Scelerum vnione.
b fraudem facit mercenario, fratres sunt. Vnus ædificans, &
a ¶Q pro facto suo deum benedicens:
vnus destruens, quid prodest illis, nisi labor? Vnus orans, &
a ¶Querimoniam ad deum dirigens. ¶Fletibus.
c vnus maledicẽs, cuius vocem exaudiet deus? Qui baptiza-
a ¶Peccato. b Rediens ad peccatum. c Quia non permanet mundatio illius.
tur a mortuo; & iterum tãgit mortuũ, quid †proficit lauatio
a Id est, pro peccatis.
illius? Sic homo, qui ieiunat in peccatis suis, & iterũ eadẽ fa-
ciẽs, quid pficit humiliãdo se? Orationẽ illi⁹ quis exaudiet?

Esa. 1.d. c *Qui baptizatur.* Lauamini, mundi estote, & c.c. Post lauacrũ mũdus esse negligit, qui post lachrymas vitæ innocentiã non custodit. Lauantur quidam, & mũdi nõ sunt, quia commissa flere non desinũt, & rursum flenda committunt.

Augu. contra literas Petiliani libro. 1. cap. 11.

✻ Augu. A quibus quæro, vtrum ad eorum pelagus commeando reuixerunt, an adhuc ibi mortui manent? Si enim nihilominus cadauera sunt, nec aliquo modo prodest eis lauacrũ, qui ab istis mortuis baptizantur. Si aũt reuixerunt, quomodo prodest lauacrũ illis, quos cũ exanimes iacerent, foris antea baptizarẽt, si eo mõ quo putant intelligendum est, *Qui baptizatur a mortuo quid ei prodest lauacrum eius?* Eos enim quos Prætextatus, & Felicianus, cum adhuc Maximiano cõmunicarent, baptizauerunt, nunc secũ non rebaptizatos cũ eisdẽ baptizatoribus suis, hoc est Feliciano, & Prętextato intus habẽt permixtos cõmunioni suæ, cuius facti occasione, si non suæ pertinaciæ principatũ fouerent, sed spiritalis suæ sa-
B lutis tam certum exitium cogitarent, euigilare vtique deberent, & animi sanitate recepta in pace catholica respirare, si D tumore supbiæ posito, & pertinaciç furore superato, vellent attendere, quã immani sacrilegio transmarinarũ Ecclesiarũ quas primęuas sitas ex sanctis libris accepim⁹, baptism⁹ exercetur, & Maximianistarũ, quos ore proprio damnauerunt, baptism⁹ recipiatur.

Augusti. ibidem capit. 11. etiam lib. cap 7.

✻ August. Iam verba epistolæ suæ ille, qui ipse scripsit, irrideat, q vsurpato indoctè ac mendaciter testimonio, quo scriptum commemorat *Qui baptizatur a mortuo, quid ei prodest lauatio eius?* conatur nobis ostendere, quatenus traditor vita mortuus habeatur. Et adiungit, dicens, Mortuus est ille, qui baptismo vero nasci nõ meruit, mortuus est ille similiter, q iusto baptismo genitus, mixtus est traditori. Si ergo Maximianistę mortui non sunt, cur in plenario cõcilio suo dicunt, q Aegyptiorum admodum exemplo pereũtium funeribus plena sunt littora? Si autem mortui sunt, vnde venit baptisma, quod dederunt? Deinde si Maximianus mortuus non est, quare post illum rebaptizatur? Si autẽ mortuus est, quare cum illo non est mortuus Felicianus Mustitanus ordinator eius, & cum nescio quo traditore Afro collega mori potuit transmarinus, aut si, & ipse mortuus est, vnde cum illo apud te viuunt intus non rebaptizati, qui ab illo mortuo foris sunt baptizati? E

† prodest.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quasi, qui victimat filium in conspe.* in conspectu patris sui. licet enim deus sit pater omnium per creationem, tamen speciali modo est pater pauperum per hæreditatis æternæ promissionem, Matt. 5.a. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* 2 *Panis egentium.* idest, cibus qualiscunq;. Prouer. 13.b. 3 *Vita pauperis est.* idest, sustentatio vitæ ipsius. 4 *Qui defraudat illum homo sanguinis est.* Aug. Pasce fame morientem, si non pauisti occidisti, & multo fortius si subtraxeris ei victũ. 5 *Qui aufert in sudore.* idest panem acquisitum in sudore laborantium. 6 *Quasi qui occi. proxi.* qui aufert eis victum. 7 *Qui effundit sanguinem.* per homicidiũ. 8 *Et non, qui fraudem facit mer.* retinendo debitum salarium. 9 *Fratres sunt.* i. similes in scelere, supradicta ratione. 10 *Vnus ædifi.* Hic remouetur quædã falsa cauillatio, qua posset aliquis dicere, q defraudans aliena recõpensat deo per afflictiones sui corporis in ieiunijs huiusmodi, vel per orationes religiosorũ q bus benefacit. Et vtrunque remouetur, & primo, cũ dicitur. *Vnus ædificans, & alius destruens.* quod ædificatum est ab alio. 11 *Quid prodest il.* quia nullã reportant inde vtilitatẽ, sed tm̃ afflictionem. affictionem. Et applicat ad propositum, dicens. 12 *Vnus orans.* pro raptore, scilicet ille cui benefacit. 13 *Et vnus maledi.* raptori, eo quòd bona sua abstulit. 14 *Cuius vocem exaudiet deus?* quasi diceret, nullius. Nam exauditio primi impeditur propter malitiam illius pro quo orat. Similiter secũdi pro peccato proprio, nam maledicendo proximo peccat propter quod dicit saluator Matt. 5.g. *Orate pro persequentibus & calumniantibus vos,* tamen talis raptor pro malis suis a domino punietur. consequenter remouet primum, dicens.
15 *Qui baptizatur a mor.* id est, emundatur a tactu mortui p aquam expiationis, de qua habetur Nu. 19.
16 *Et iterum tangit eum.* scilicet mortuum.
17 *Quid proficit lauatio eius?* quasi dicat. Nihil. nam immundus efficitur, sicut ante. 18 *Sic homo, qui ieiunat in pec. suis.* id est, pro peccatis suis remittendis.
19 *Et iterum eadem faciens, &c.* quia de peccatis pręteritis nõ est verè pœnitens. 20 *Quid proficit humiliando se. &c.* idest se affligendo per ieiunia, & huiusmodi, quasi dicat ista nihil faciunt ad remissionem culpæ perpetratæ. 21 *Orationem illius quis exaudiet, &c.* quasi dicat deus non exaudiet.

CAP. XXXV.

a QVi conseruat verbũ, multiplicat orationem: Sacrificiũ salutare est attẽdere mandatis, & discedere ab oĩ
b iniquitate, & ppitiationẽ litare sacrificijs sup iniustitias, & depcatio p peccatis recedere ab ĩiustitia. Re-
c tribuet grãm, q offert similaginẽ,

CAP. XXXV.

a *Qui conser.* Bene orat, qui mandata dei seruat, & sacrificium salutare offert, qui munus rectæ fidei deo exhibet. Talis deprecatio coram oculis dei in-
C uenit gratiam, quia bene operando seruat iustitiam.
b *Propitia. lita.* Inter litare, & sacrificare hoc distat. Nã sacrificat, qui sacrificiũ facit, Litat qui sacrificiũ facit. & qđ sacrificio petijt, impetrat. Litare, & sacrificare quomodo differunt.
c *Retribuet, &c.* vtrũque. F

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXXV.

QVi conseruat ver. alias legem. Hic consequẽter sacrificiũ debitum approbatur. Et diuiditur in duas partes. Quia primo agitur de eius approbatione. Secundo reuertitur autor ad reprobationem oblationis iniustæ, ibi: *Noli offerre.* Circa primum dr̃. (Diuisio.) 1 *Qui conseruat verbum.* alias legem, s. dei. 2 *Multiplicat orationem.* nam orat mente, & ore. Quæ quidẽ oratio disponit ad sacrificandum debite, ideo subditur. 3 *Sacrificium salutare est attendere mandatis,* s. Dei, ne contingat circa illa transgressio. 4 *Et dis. ab om. ini.* cordis, oris, et operis. 5 *Et propitiationem litare sacrificiis super iniustitias.* i. pro iniustitijs remittendis, quæ factæ sunt contra proximũ.
6 *Et deprecatio pro peccatis.* contra deum perpetratis.
7 *Recedere ab iniust.* Per debitam contritionem, sacrificium pro peccatis oblatum deo acceptum facit, & similiter orationem pro peccatis factam exaudiri.
8 *Retribuet gratiam.* id est, exhibebit deo gratum obsequiũ.
9 *Qui offert similaginem.* idest, purissimã farinam, de qua fiebant panes propositionis in templo tempore huius autoris.

a ¶Q hic bene offert, qui a peccatis mundus est.
& qui facit misericordiam, offert sacrificium. Beneplacitũ 1
a ¶Hæreticorum. 2
est domino recedere ab iniquitate, & deprecatio pro pecca- 3
a ¶Male operantium.
tis recedere ab iniustitia. † Non apparebis ante conspectum 4
a ¶Fructu boni operis, cætera omnia moriendo deserimus. 5
†domini vacuus. Hæc enim omnia propter † mandata Dei 6
a ¶Quæ ex charitatis deuotione offertur. b ¶ Fidei. c ¶ Fragrans, s. misericordia, & veritate. 7
fiunt. Oblatio iusti impinguat altare, & odor suauitatis est in 8
a ¶ Munus bonorum operum. b ¶ In memoria æterna erit iustus.
cõspectu altissimi. Sacrificium iusti acceptum est, & memo- 9
a ¶ Bona voluntate interius. 10
a riam eius non obliuiscetur dominus. Bono animo gloriam 11
a ¶Exterius bene operando, & intus non bene volendo. b ¶ Frugum. 12
b redde Deo, & non minuas primitias manuum tuarum. † In 13
a ¶Hilarem enim datorem diligit deus. b ¶Cordis. 14
omni dato hilarem fac vultum tuum, & in exultatione, san- 15
a ¶Teipsum, quia ab ipso es, & bona, quę ab ipso habes. 16
ctifica decimas tuas. Da altissimo secundũ donatum eius, et 17
a ¶Intentione. b ¶Nouæ laudis. c ¶Pro bonis, scilicet operibus tuis. 18
in bono oculo adinuentionem facito manuum tuarũ, quo- 19
c niam retribuens est dominus, & septies tantum reddet tibi. 20
21
d Noli offerre munera praua, nõ enim suscipiet illa. Et noli in 22
a ¶Alias vindex. ¶Iustus non accipit personam diuitis, nec despicit personam pauperis. 23
spicere sacrificium iniustum, quoniam dominus iudex est, 24
a ¶Quia iustus dominus, & iustitias dilexit æquitatẽ vidit vultus eius. 25
†& non est apud illum gloria personæ. Non accipiet domi- 26
a ¶Populum Christianum, de quo dicitur, Tibi derelictus est pauper, pupillo tu eris adiutor. 27
nus personam in pauperem, & † deprecationem læsi exau- 28
a ¶ Viduam eius benedicens benedi. pau eius. 29
diet. Non despiciet preces pupilli, nec viduam, si effundat lo 30
¶De persecutione. 31
quelam gemitus. Nonne lachrymæ viduæ ad maxillam de- 32
scendunt, & exclamatio eius super deducentem eas? A ma- 33
34
xilla enim ascendunt vsque ad cælũ, & dominus exauditor 35
non delectabitur in illis. Qui adorat deum, in oblectatio- 36
ne suscipietur, & deprecatio illius vsque ad nubes propin- 37
¶Ad deum. 38
quabit. Oratio humiliantis se nubes penetrabit, & donec 39
e 40

que, s. gratum Deo, & quod in altari in commemorationem Iesu Christi offertur, & quod per charitatem proximo tribuitur.

Exo. 23. b. Leuit. 16 d.

a *Bono animo.* Quicquid bono animo nõ datur, apud deũ gratiã non meretur. Homo enim videt in facie, Deus autem in corde.

Dei.

b *Et non mi. pri. &c.* Mysticè Primitię frugum, vel primogenitorum, principia sunt bonorum operũ, vel ipsa voluntas, quæ prior est opere. In decimis verò offerẽdis denarius numerus perfectionem significat, quia vsque ad ipsum numerus crescit. In decimis ergo perfectionem operum nostrorum ad dominũ referre præcipimur, a quo, & boni operis initium, & perfectio donatur.

Mysticè.

c *Septies tantũ.* Perfectam, s. remunerationem. Septenarius enim, quia septẽ dona spiritussancti demonstrat, perfectus est. Et quia interiorẽ, & exteriorem hominis substantiam comprehendit, in ternario animam, in qua ternario corpus. vnde. *Dilige dominũ deum tuũ ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota virtute tua, etc.* Corpus autem de quatuor elemen- tis constat. Potest autem in septenario, hominis renouatio figurari, quia corpore incorruptibilis, & anima immortalis erit. Per septenarium quoque præsens vita designatur, sicut per octonarium futura. vnde: *Da partes septem, necnon, & octo*, quia septenario numero pręsens tẽpus voluitur. Octauo verò die, id est, dominico, Christus resurgens, vitam nobis perpetuam designauit. Perfectus quoque dicitur septenarius, quia ex primo pari, & impari conficitur, ternario, scilicet, & quaternario. Et quia spiritus septiformis perficit quos repleuit, nec solum trinitatis notitiã, sed etiam quatuor principalium virtutum operationem præbet.

† mandatum.

Eccles. 11. a.

2. Cor. 9. g.

d *Noli offer. mune. et cę.* Apud deum non est quantitas muneris, nec persona potentis aspicitur, sed dilectio, & humilitas cordis, ideo non debet offerri sacrificiũ de iniquitate, sed de iusto labore.

† precationẽ.

e *Et donec propinquet, etcæ.* Ad superiora respicit, affirmans quia dominus orationem humilium misericorditer exaudit, qui non cessant, donec consolationem accipiant.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et *qui facit misericordiam.* proximo.
2 *Offert sacrificium.* deo.
3 *Benepla. est do.* patet ex dictis.
4 *Non apparebis.* in templo vbi colebatur deus.
5 *Vacuus.* ad oblationem.
6 *Hæc enim omnia propter man. dei.* implenda.
7 *Fiunt.* Præcipitur enim Exo. 33. c. quòd omne masculinũ appareat coram domino ter in anno, scilicet in festo Paschę Pentecostes, & tabernaculorum, & ibidem dicitur. Non apparebis in conspectu meo vacuus.
8 *Oblatio iusti impin. altare, &c.* Talis enim non solum offert, quod in lege præcipitur, sed etiam vltra, & ex hoc patet, qđ sequitur. 9 *Et odor suauitatis est in conspectu.* nam oblationes illius temporis non erant acceptæ deo, nisi ex fide, & deuotione offerentium. 10 *Bono animo.* idest, mundo, & deuoto. 11 *Gloriam redde deo.* munera sibi offerendo.
12 *Et non minuas primitias.* quæ sacerdotibus debebantur.
13 *In omni dato fac hilarem vultum tuum.* hoc enim est bonæ voluntatis signum, ex qua munus est deo gratũ, vt dictũ est.
14 *Da altis. secun. do. eius.* i. secundum quãtitatem bonorum tuorum, quę habes ex dei dono, Tob. 4. b. *Si multum tibi fuerit, abundanter tribue, si autem parum, etiam illud libenter impertiri stude.* 15 *Adinuentionem facito manuum tua.* opera bona, quæ facis ordinando ad laudem dei, & non hominum.
16 *Quoniam retribuens est do.* illis, qui bona faciunt propter ipsum, qui autem faciunt propter homines, iam receperunt mercedem suam, Matt. 6. a. 17 *Et septies tan.* idest, multiplicis. Et ponitur hic numerus determinatus pro numero indeterminato. 18 *Reddet ti. &c.* scilicet dominus.
19 *Noli of.* Hic reuertitur auctor ad reprobandum sacrificium iniustum, di. *Noli offer. mu.* idest, iniuste acquisita.
20 *Non enim su.* id est, non acceptabit.
21 *Et noli inspi. sa. iniustum.* credens, quòd deo sit acceptum & remunerandum, cum tamen sit magis puniendum. ideo subditur. 22 *Quo. do. iu.* alias vindex, damnificatorum iniuste. 23 *Et non est apud il. glo. per.* idest, acceptio.
24 *Non accipiet do. per.* potentis. 25 *In pauperem.* id est, contra pauperem. 26 *Et deprecatio læsi.* iniuste.
27 *Exaudiet.* ipsum vindicãdo. 28 *Non despiciet preces.* Pupillus enim, & vidua destituti sunt auxilio humano, ille patre, & ista marito, propter quod magis indigẽt auxilio diuino, & deus subuenit vnicuique ſm conditionẽ necessitatis suæ. Natura n. non deficit in necessarijs, & multo minus autor naturæ. 29 *Nonne lachrymæ viduæ.* fluentes ab oculis eius quasi diceret sic. 30 *Et excla. eius.* ad deum pro oppressione sibi facta. 31 *Super dedu. e.* idest super oppressorem, qui lachrymari facit eam.
32 *A maxil. enim ascen. vsque ad cæ.* per angelum præsentantem eas ante deum.
33 *Et do. exau.* viduæ.
34 *Non dele.* sed magis concitabitur contra oppressorem, qui fecit viduam lachrymari.
35 *Qui adorat deum.* Postquam actum est de sacrificio pręlati, hic consequenter agitur de eius oratione, & primo in generali. secundo in speciali ca. se. Circa primum dicitur: *Qui ado. deum.* adoratione latrię, quod pertinet ad prælatos maxime.

Diuisio.

36 *In oblecta. &c.* idest, in acceptatione.
37 *Suscipietur.* scilicet a deo.
38 *Et depreca. il. vs. ad nub. propin.* idest, vsque ad deũ, cui angeli sancti præsentant orationes sanctorum, Tob. 12. & maxime prælatorum, qui medij sunt inter deum, & populum.
39 *Oratio humiliantis se nu. pene.* id est, quanto humilior est oratio, tanto maiorem effectum habebit coram deo.
40 *Et donec propinquet.* ad Deum consequendo effectum.

21 Et

A

¶ Oculis misericordiæ.

propinquet non consolabitur, & non disce- 1 2

det, donec altissimus aspiciat. Et dominus non 3 4

¶ Auxilium.

elongabit, sed † vindicabit iustos, & faciet iu- 5

† iudicabit.

a ¶ Iustum. ¶ Quos nunc tolerat,

dicium, & fortissimus non habebit in illis pa- 6

a ¶ Qui supra dorsum iusti fabricauerunt.

tientiam, vt contribulet dorsum ipsorum, & 7 8

a ¶ De mundo.

gentibus reddet vindictam, donec tollat ple- 9 10

a ¶ Omnes scilicet superbientes.

nitudinem superborum, & sceptra iniquo- 11 12

D

a ¶ Quia reddit vnicuique secundum opera sua.

13 rum contribulet, donec reddat hominibus se-

a ¶ Proprios cuiusque. b ¶ Originale peccatum.

14 15 cundum actus suos, & secundum opera Adæ, et

a ¶ Quia veniet iudicare viuos, & mortuos:

16 17 secũdum præsumptionem illius, donec iudicet

a ¶ In æterna beatitudine.

18 iudiciũ plebis suæ, & oblectabit iustos miseri-

a ¶ Vita æterna misericorditer data.
b ¶ Sicut in siccitate pluuia necessaria, sic in tribulatione dei misericordia.

19 cordia sua. Speciosa misericordia dei in tempo-
20 re tribulationis, quasi nubes pluuiæ in tempore
21 siccitatis.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Non consolabitur.* orans. 2 *Et non discedet.* ab oratione.
3 *Donec altissimus aspiciat.* cum oculo misericordiæ, præbẽs orationis suæ effectũ. Semper enim oratio exauditur a deo quando est pia, pro se, & perseuerans. ideo subditur.
4 *Et do. non elon. &c.* effectũ differẽdo, nisi ad vtilitatẽ postulãtis. 5 *Sed vindicabit iustos.* de oppressorib. in pręsenti, vel in futuro, secũdũ rectitudinem sui iudicij, nobis tñ occulti.
6 *Et fortissimus non habebit in il.* s. opprimentibus iniustẽ.
7 *Patientiam.* dimittendo eorum iniustitiam sine vltione.
8 *Et contribulet dorsum eorum.* affligendo eos in posterum, sicut dorsum est pars hominis posterior.
9 *Et gen.* id est, gentiliter viuentibus.
10 *Reddet vin.* idest, punitionem.
11 *Donec tol. ple. super.* de præsenti vita.
12 *Et sceptra ini. contribulet.* sicut alios tribulauerunt.
13 *Donec reddat hominibus, &c.* tam bonis, quam malis.

14 *Secundum actus suos.* bonos præmiãdo, & malos puniẽdo.
15 *Et secundum opera Adæ.* i. hominis. Adã. n. est nomen cõe apud Hebræos, significans idem, quod homo, sed tractũ est ad significandũ hoĩem primum. Scriptor aũt huius libri fuit natione Hebręus, & posuit hic nomen Adæ secundum primariã eius significationẽ. 16 *Et secundum præsumptionem illius.* quia hominem sibi similem in specie opprimit iniustẽ.
17 *Donec iudicet iudicium plebis suæ, &c.* a Gentilibus idololatris oppressæ. Tempore enim scriptoris huius libri Iudæi, q̃ erant dei veri cultores fuerunt a Gẽtilibus multipliciter oppressi. 18 *Et oblectabit iustos misericordia sua.* idest, effectus suæ misericordiæ.
19 *Speciosa Dei misericordia.* idest, misericordiæ suę effectus.
20 *In tempore tribulationis.* nam vnum contrariũ iuxta aliud magis elucescit. Et ad hoc subditur exẽplũ sensibile, cũ dr.
21 *Quasi nubes pluuiæ, &c.* Post enim magnam siccitatem tẽporis superueniẽs nubes pluuiosa est hominib. magis gratiosa.

B

CAP. XXXVI.

a MIserere nostri. Ex persona fidelium dirigit orationem ad deum, vt illos defendat, & inimicos deprimat, vt digne correcti Deũ iterum agnoscant, & idola deserant.

Augu libr. 17, cap. 20.

✠ Augu. In Ecclesiastico fides gentiũ futura prędicit̃ isto modo, *Miserere nostri dominator Deus omniũ & immitte timorem tuũ super omnes gentes, extolle manum tuam super gentes alienas, &c.* Hãc sub optandi, & precandi

C

CAP. XXXVI.

a MIserere nostri Deus omnium, & respi- 1
ce nos, & ostende nobis lucem misera- 2 3
tionum tuarum, & immitte timorem 4
tuum super gentes, quæ non exquisie-

¶ Eorum miseretur deus, qui misericordes sunt, & pro inimicis orant.

runt te, vt cognoscant, quia nõ est deus 5
nisi tu, vt enarrent magnalia tua. Alle- 6 7

a ¶ Ethnicos, qui a Christo alieni fiunt amici.
b ¶ Vt viuis miraculis potentiæ tuæ conuertantur ad fidem, & de inimicis fiant amici

ua manum tuam super gentes alienas, vt videant potentiam 8
tuam. Sicut enim in conspectu eorum sanctificatus es in no- 9
bis, sic in conspectu nostro magnificaberis in illis, vt cogno- 10 11
scant te, sicut & nos cognouimus, quoniam non est deus prę- 12
b ter te domine. Innoua signa, & immuta mirabilia. Glori- 13 14
fica manum, & brachium dexterum. Excita furorem, & effun- 15

E

cãdi specie prophetiã per Iesum Christũ videmus impletã, sed aduersus cõtradictores non tanta firmitate proferuntur, quæ scripta non sunt in canone Iudęorum.

b *Glorifica manum, &c.* Optat, vt diuina maiestas p̃ manũ & dextrũ brachiũ, idest, per Christum per quẽ antiqua miracula facta sunt innouet tempore gratię, vt veteris legis, & nouę idẽ intelligatur esse deus.

F

a *Extol-*

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXXVI.

Diuisio.

MIserere nostri deus, &c. Hic consequenter agit̃ de oratione prelati specialiter. nã hic ponitur oratio scriptoris huius libri, qui inter Iudęos fuit doctor magnus, & p̃latus. nã apud eos doctores habentur pro patribus. Sic ergo procedit̃. Nã hec oratio primo ponitur. secundo corollariũ infertur ibi: *Omnem escam.* Prima in duas: nã primo orat pro Iudęis & Gentilib. generaliter. secundo pro Iudęis specialiter ibi: *Miserere plebi tuæ.* Prima adhuc in duas, quia primo orat pro Iudęis, & Gentilib. conuertendis, secundo pro obstinatis in idololatria puniendis, ibi: Innoua signa. Circa primum orat primo pro populo Iudaico, dicens.
1 *Miserere nostri deus omnium.* id est, tu qui es deus omnium per creationem, miserere nostri quorum es deus specialiter per latriam, & legem datam.
2 *Et respice nos.* oculo tuę clementię.
3 *Et ostende nobis lucem miserationum.* Erant enim tunc Iudęi in tenebris tribulationis, quia Ptolomęus Sother rex Aegypti sub specie sacrificandi intrauit Ierusalem in die sabbathi sciens quia tunc non arriperent arma Iudęi, & multa milia Iudęorum captiuos duxit, quorum multi erant in carcerib. tenebrosis, reliqui vero in tenebris tribulationis, & grauis seruitutis, a quibus petit populum suum liberari.
4 *Et immitte timorem tuum, &c.* eos per pœnam reducẽdo ad tuę deitatis cognitionem, & ideo subditur.
5 *Vt cognoscant, quia non est deus, nisi tu.* sed quia, sicut corde creditur credit̃ ad iustitiam, ita fit ore confessio ad salutem, Ro. 10. b. Subditur. 6 *Vt enarrent magnalia tua.* sicut de Heliodoro dicitur. 2. Machab. 3. e. quòd flagellatus a deo confitebatur omnibus opera magna dei. Et ad idem facit, quòd subditur.
7 *Alleua manum tuam, &c. Sicut enim in conspectu eorum sanctificatus es in nobis, &c.* nos ab idololatria reducens ad cultũ tuum per flagella. nam ante captiuitatem Babylonicam Iudęi fuerunt multum idololatrię dediti, vt patet 4. Reg. & 2. Paralip. sed postea non fuerunt idololatrę, nisi aliq̃ pauci Machabęorũ tempore, & adhuc plures eorum hoc faciebant mortis timore. 8 *Sic in conspe. nostro magnifi. in illis, &c.* i. magnus apparebis.
9 *Vt cognosc. te sicut, & nos co. &c.* per veram fidem, & debitum cultum. Sicut & nos, &c.
10 *Innoua signa.* Hic consequenter orat pro Gentilibus obstinatis in idololatria disperdendis, & per consequens pro Iudęis detentis apud eos liberandis, & hoc orat non ex zelo vindictę, sed ex zelo diuinę iustitię, dicens; *Inno. si.* quibus Aegyptios obstinatos flagellasti, eadem renoua super obstinatos in idololatria.
11 *Et immu. mi.* vnam plagam post aliam inducendo, sicut fecisti in Aegypto.
12 *Glorifica manum.* tuę iustitię super eos.
13 *Et bra. dex.* idest, dexteram clementię tuę super nos.
14 *Excita. fu.* in punitionis eorum grauitate.
15 *Et ef. iram.* in eis multiplicatam, hoc enim importat nomen effusionis.

1 *Extolle-*

a ¶ Vt cito veniat tempus.
a de iram. Extolle aduersarium, & afflige inimicum. Festina tē-
a ¶Quia nouissima hora est, & finis mundi propinquat. b ¶ Facta in aduentu filii. ¶Gehennæ.
pus, & memento finis, vt enarrēt mirabilia tua. In ira flammæ
a ¶Idest, qui amat animam suam, perdet eam. b ¶Id est, pessimè tractant.
¶Qui pro Christo non vult ponere animam.
deuoretur, qui saluatur, & qui pessimant plebem tuam, inue-
a ¶Aeternam. b ¶Diabolum. c ¶ Persecutorum. ¶ Dei & ecclesiæ.
niant perditionem. Contere caput principum, & inimicorum
a ¶Quia se tantum in mundo putant dominari. b ¶ In vnitate fidei.
c ¶ Fideles de gentibus quos significauit Iacob.
dicentium: Non est alius præter nos. Congrega omnes tribus
¶ Prædicent aliis.
Iacob, & cognoscant, quia non est deus, nisi tu, vt enarrent ma
a ¶Vsque in finem. b ¶Q dominus, & hæres patris. c ¶Fidei. d ¶Ecclesię.
gnalia tua, & hæreditabis eos, sicut ab initio. Miserere plebi
b a ¶Tuendam. b ¶ Fidelis, scilicet populi deum contemplantis. c ¶ Cohæredem fecisti.
tuæ super quam inuocatū est nomen tuū, & Israel quem coæ-
a ¶Christo, qui est primogenitus mortuorum, & princeps regum terræ.
¶Quasi tu exurgens domine misereberis Sion, quia tempus miserendi eius, quia venit tempus.
quasti primogenito tuo. Miserere ciuitati sanctificationis tuæ
a ¶Ecclesiam, quæ speculatur gaudium regni cælestis.
c Ierusalem, ciuitati requiei tuæ Reple Sion inenarrabilibus vir-
a ¶Miraculorum virtutum.
tutibus tuis, & gloria tua populum tuum. Da testimonium, q̄a
a Ecclesiæ. Ipsius sumus factura creati in operibus bonis in Christo Iesu.
b Prophetas aduentum Christi deprecantes.
ab initio creaturæ tuæ sunt, & suscita precationes, quas locuti
d Aeternæ vitæ.
sunt in nomine tuo prophetæ priores. Da mercedem domine
e a Aduentum filii tui expectantibus. b Qui hæc promiserunt. Multi enim reges, & prophetæ voluerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt. c Adueniat regnum tuum, fiat vo. tua.
sustinentibus te, vt prophetæ tui fideles inueniantur, & exaudi
f orationes seruorum tuorum. Secundum benedictionem Aa-

A a *Extolle aduersarium, &c.* Significat per aduentum Christi auferendum esse diabolum de cordibus hominum. vnde: *Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia, quæ possidet.* (Luc. 11. c.)
b *Miserere plebi.* Expleta oratione contra peccatores, & contra caput eorum diabolum, orat scilicet sapientia pro statu ecclesiæ, & fi- B delium salute.
c *Sion inenarrabi.* Notitia scripturæ, in qua prædicatur inenarrabilis virtus dei.
d *Et susci. &c.* Omnes prophetę incarnationi Christi dant testimonium, quòd deus homo factus ecclesiam sibi desponsaret.
e *Da mercedem domine sustinentibus te, vt prophetæ tui fideles, &c.* ✱ Ambrosius. Sed non his tan- C tum virtutum finibus contentus fuit sanctus Tobias, mercenario quoq; sciuit soluendam D esse mercedem, dimidium vsque obtulit, meritoque pro mercenario angelum inuenit, &c. Et tu mercenarius es in hac terra. Da mercedem mercenario, vt & tu possis dicere Domino cum precaris, *Da mercedem domine sustinentibus te.*
f *Secundum benedictionem, &c.* Ordinem, scilicet, & ritum sacerdotij (quē E dominus dedit populo suo) ostendit, quoniam aduniuit eum Christo, qui est sacerdos magnus secundum ordinem Melchisedech (Psal. 109.), qui nos fecit vnum regnum, & sacerdotes deo nostro. Secundum benedictionem Aaron datur populo suo, quando dirigitur in viam iustitiæ, quod Aaron figurauit in temporalibus sacrificijs, hoc impleat in F spiritualibus euangelij.

a Omnem

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Extolle aduer.* idest extra vitam istam tolle eum. 2 *Festina tempus.* suæ punitionis, & nostrę liberationis. 3 *Et memento finis.* qui apud Hebræos dicebat, & adhuc dr̄ apud modernos aduentus Messiæ, vnde dicit Ra. Sa. super Zachariā, quòd vniuersi prophetæ non sunt locuti, nisi ad dies Messię ita q̄ eorum verba ad aduentum Messiæ, sicut ad finem ordinata sunt. Expectabant enim Iudæi, & adhuc expectant moderni, in aduentu Messiæ a seruitute gentium liberari. Et si author huius libri, qui longo tempore præcessit aduentum Christi idem sensit, nō est mirabile, quia discipuli Christi post eius resurrectionem quærebāt ab eo, si tunc restitueret regnum Iudæorū, vt patet Act. 1. 4 *Vt enar. mira. tua.* liberati ab idololatrarum potentia.
5 *In ira flammæ.* gehennalis. 6 *Deuoretur.* in futuro.
7 *Qui saluatur.* idest, non punitur in præsenti de idololatris.
8 *Et qui pessi. ple. tuam, &c.* idest pessimè tractant.
9 *Inueniant perditionem, &c.* æternā. 10 *Contere cap. prin. & inimicorum.* i. populorum sibi subditorū. 11 *Dicentium.* ex magna superbia, & infidelitate. 12 *Non est alius.* scilicet deus. 13 *Præter nos.* Sic. n. dicebat Nabuchodonosor rex Assyriorum, qui præcepit omnes deos terræ exterminari, vt solus ipse deus diceretur, Iudit. 3. & Sennacherib consimiliter loquebatur 4. Re. 18. Vel aliter: Nonne est alius præter nos, s. populus alicuius valoris, aut momenti. 14 *Congrega. omnes tribus Iacob.* quæ extunc erant multum dispersæ per terras, & regna. 15 *Et cognoscant, quia non est deus, nisi tu, &c.* s. verus. 16 *Vt enar. magna. tua, &c.* de liberatione sua. 17 *Et hære. eos.* in Iudæa, idest, hæredites. Hebræi. n. non habent modum optatiuum, sed pro eo vtuntur futuro indicatiui modi. 18 *Sicut ab ini.* quando terram promissionis intrauerunt tempore Iosue. Sciendum, quòd congregatio filiorū Israel prophetis promissa intelligitur de vniuersis ad fidem Christi conuertendis, secundum quod declarat beatus Ioannes in euangelio suo c. 11. quòd Christus moriturus erat non solum pro gēte, scilicet Iudæorum, sed vt filios dei qui erant dispersi per mundum sub diuersis culturis idolorū congregaret in vnum, i. in vnam ecclesiam, ex Gentilib. congregatam, sicut dicit Saluator, Ioan. 10. c. *Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus pastor.* Vtrum autem scriptor huius libri hoc propheticè cognouerit, vel non, ignoro, saluo tamen meliori iudicio probabilius mihi videtur, q̄ non cognouerit. Tum quia, nec a Iudæis, nec a Græcis, nec a Latinis repo nitur inter prophetas, tum quia Iudæi credētes in Christum post eius resurrectionem, ascensionē ad cęlos, & & spiritussancti missionē in die Pentecostes, mirabantur de hoc, q̄ gratia spiritussancti dabatur Gentilibus, sicut, & ipsis, vt habetur Act. 10. & 11. Ex quo videtur, q̄ adhuc ignorabāt vnam ecclesiam ex Iudæis, & gentilibus fore congregandā, propter quod magis videtur, sicut dixi, quòd auctor iste orabat pro congregatione Iudæorum in Iudæa per reditum ipsorum de terris in quibus erant dispersi, & in captiuitate detenti. 19 *Miserere.* Postquam orauit pro Iudæis, & Gentilib. generaliter, hic consequenter orat pro Iudęis spāliter dicens. *Miserere plebi tuæ.* quā elegisti a cęteris in datione legis. 20 *Super quam inuoca. &c.* Licet enim diceretur deus oīum speciali tamen modo Iudęorum, eo quòd erat nasciturus ex eis secundū carnem. Vel aliter: *Super quam.* nam Gētiles idola inuocabant, ad suū auxilium. Hebręi vero deum verum. 21 *Israel quem coæ. p. t.* vocans eum primogenitum tuum. Exo. 4. 22 *Misere. ciuita. &c.* quæ dicitur ciuitas sanctificationis eius, eo quòd ibi vigebat cultus diuinus. 23 *Ciuitati requiei tuæ.* nam ibi erat templū in quo dicebatur deus habitare modo speciali. 24 *Reple. Sion, &c.* quod fuit impletum de Christo ibi miracula faciente, vt habetur in euangelio, & spiritum sanctū mittente super apostolos aliosque discipulos, vt dicit Hieron. in epistola ad Pauli. 25 *Et glo. t.* resumatur. *Reple. po. t.* quod fuit impletū in oblatione Christi in templo, sicut prædixerat Aggęus propheta. Veniet desideratus cunctis gentibus, & replebo domum istam gloria. licet enim auctor iste, & alij Iudęi ignorarent modum implēdi mysterium Christi, quantum ad conditiones particulares tñ credebant in quodā generali, quòd multa mirabilia in aduentu Messię fierent in Iudęa, & sic orabat iste de eorū impletione. 26 *Da te. quia ab ini.* electionis populi Israel.
27 *Crea. tuæ sunt.* spāles, filij Israel. Quod fuit impletū qn̄ in humana natura inter eos existens, & de ipsis natus s̄m carnē faciebat miracula suā deitatē testificantia, & quod erat Christus verè promissus in lege, & prophetis. Ioan. 5. f. *Opera, quæ ego facio, testimonium perhibent de me.* 28 *Et su.* per impletionem. 29 *Preca. quos lo. sunt, &c.* qui aduentum Christi p̄nuntiauerunt, per modum deprecationis. Esa. 16. a. *Emitte agnum domine dominatorem terræ, &c.* & in multis alijs locijs dicunt prophetę similia. 30 *Da mer. su.* scilicet expectantibus tuā redemptionem in aduentu Messię. 31 *Vt prophe. t. fi. in.* in impletione eorum, quę prędixerunt.
32 *Secundum benedi. Aaron da. po. &c.* quę benedictio ɔtinet Nu. 6. d.

a ¶In salutem Christiani populi.

ron da populo tuo, & dirige nos in viam iustitiæ, vt sciant

a ¶Gentes. b ¶Ante secula, scilicet, & post omnia secula, qui præteritis. temporibus per gratiam Christi superordinasti futura.

omnes, qui habitant terram, quia tu es deus conspector se-
a culorum. Omnem escam manducabit venter, & est cibus
cibo melior. Fauces contingunt cibum, & cor † insensatum

a ¶Hæreticorum. b ¶Quia tota die meditatur iniustitiam, & lingua eius concinnat dolos. c ¶Catholica ecclesia.

verba mendacia. Cor prauum dabit tristitiam, & homo peri

a ¶Scuto fidei, & gladio spiritus, quod est verbum dei. b ¶Sermonem diuinum, qui animum fœcundat.

tus resistet illi. Omnem masculum excipiet mulier, & est fi-

a ¶Sicut illi, qui dicunt, ego Pauli, ego Apollo, ego vero Cephæ, ego autem Christi. b ¶Alias filiæ. c ¶Correctæ fidei, & boni operis. d ¶Delectat, quia confidit in ea cor viri sui. e ¶Animæ fidelis, vel ecclesiæ.

b lia melior filio. Species mulieris exhilarat faciem viri sui, &
c super omnem concupiscentiam hominis superducet de-
siderium. † Si est lingua curationis, est & mitigationis, & mi-
d sericordiæ non est vir illius secundum filios hominum. Qui

a ¶Ecclesiam Christi, scilicet hæreditatem. vnde postula a me, & dabo tibi gen. hære. tuam. b ¶Quia distantia est in profectu scientiæ, & virtutum operatione. Differt enim stella a stella in claritate.

e possidet mulierem bonam, inchoat possessionem, adiuto-

a ¶Firmamentum. b ¶Laboris.

f rium secundum illum est, & columna, vt requies. Vbi non

a ¶Murus fidei, qui sanctorum prædicatione fundatur. b ¶A dæmonibus. c ¶Virtutum d ¶Quicquid extra ecclesiam fit, perit. ¶Ecclesia, vel spiritussancti medela.

g est sepes diripietur possessio, & vbi non est mulier, ingemi-
h scit egens. †Cui credit, qui non habet nidum? Et deflectens

a ¶Vagus, scilicet, & incertus.

vbicunque obscurauerit, quasi succinctus latro exiliens de ciuitate in ciuitatem.

a *Omnē escam.* Postquam prædixit vocationem gentium ad fidem Christi, præmonet habere distātiam dogmatum, vt sicut guttur discernit dulcē cibum & amarum, sic veracem doctrinam discernamus & fallacem.

b *Species mulie.* Christi gratia, quę per prędicationem animas curat, & carnis concupiscentiam mitigat. Hæc in ecclesia abundat, cuius desiderium est super omnem concupiscentiā hominis, quia in ea decor virtutū, & pulchritudo doctrinæ.

†Sic.

c *Super omnē.* Nulla concupiscentia hominis huic desiderio potest cōparari, quia fallax gratia, & vana est pulchritudo, mulier timēs deum ipsa laudabitur.

Pro. 31.

† Qui vel Quis.

d *Non est vir.* Christus, qui excedit humanam naturam. vnde: *Speciosus forma præ filijs hominū.* Hic enim peccatum non fecit, nec est inuentus dolus in ore eius.

Psal. 44. a. Esai. 53. Psal. 7. c.

e *Adiutorium.* Adiutorium ecclesiæ est secundum dispensationem Christi. vnde. *Iustum adiutorium meum a domino, &c.* Ipse est infirmitatis eius columna, & laboris requies.

f *Vbi non est sepes diripietur possess.* ✻ Rabanus. Hoc indicat, quod vbi nō est murus fidei catholicæ, qui per sanctorū doctorum ora fundatur frustra virtutum possessio colligitur, quia ab immundis spiritibus tota diripietur. *Impossibile est enim sine fide placere Deo.* Vnde conijci datur, quod totus philosophorū gentilium labor, qui de ethica disputauerūt, & aliquas virtutū species imitati sunt, superuacuus, & omnino sibi inutilis est, quia quicquid extra sanctam ecclesiā fit gemitum perpetuū, non gaudium æternum parit.

† sensati

g *Vbi non est mulier ingemiscit egens, & cæt.* Q. Requiem, & tutelam nō habet, qui extra ecclesiā est. Vbicunque. n. per dogmata hæreticorū, vel philosophorum deflectens semper in errore erit, nec inueniet lumen veritatis.

h *Qui non ha. ni.* Id est, ecclesiā, vbi electorum animę filios bonorum operum nutriunt. vnde: *Inuenit sibi passer domum, & turtur nidum, vbi reponat pullos suos.*

Psal. 83. a.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

Nu. 6. d. vbi dicitur: *Loquere Aaron, & filiis eius, sic benedicetis filiis Israel, & dicetis eis: Benedicat tibi dominus, & custodiat te, ostendat dominus faciem suam tibi, & misereatur tui, conuertat dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem.*

1 *Et dirige nos, &c.* per lucem tuę gratiæ.

2 *Vt sciant omnes, qui habitant terram, &c.* per effectum gratię tuæ circa nos.

3 *Quia tu es deus.* intuens præsentialiter non solum præsentia, sed etiam præterita, & futura. nam æternitas, quæ mensura est diuinæ cognitionis ambit omnia tempora.

4 *Omnem escam.* Hic consequēter circa prædicta infert quædam corollaria. nam ea, quæ prædicta sunt de bono statu actiuorum, & prælatorum, indigent necessario discretione, propter quod ponit hic quædam discretionis impeditiua, vt caueantur. Secundo quædam ipsius promotiua, vt teneātur c. se. ibi: Sed cum viro sancto. Impeditiua vero sunt quinque scilicet industriæ defectus, amor vxoris excessiuus, vagus discursus, amicus fictus, & malus consiliarius. Et secundū hoc diuiditur in quinque partes, quæ patebunt prosequendo. Circa primum primo ponitur industrię defectus in viro cum dicitur: *Omnem escam manducabit venter.* scilicet famelicus ꝓpter passionem famis, non distinguens cibum vtilem a nociuo, quamuis sit ibi distinctio. ideo subditur. 5 *Et est cibus cibo melior.* quasi dicat, aliquis est assumendus, & alius reijciēdus. 6 *Fauces.* famelici. 7 *Contingunt cibum.* ipsum assumendo, sed non masticant sufficienter, sed transglutiunt sine debita masticatione, & probatione.

Diuisio.

8 *Et cor insensatum verba mendacia.* statim recipit sine discretione verorum a falsis.

9 *Cor prauum.* quod idem est, quod insensatum.

10 *Dabit tristitiam,* idest, occasionem tristitiæ bonis.

11 *Et homo peritus resistet illi,* per suam sapientiam. Consequēter ostendit defectum industriæ in muliere, dicens.

12 *Omnem masculum excipiet mulier.* id est, gratanter accipiet in partu, quia semper vellet parere masculum, & tamen aliquando magis expediret sibi parere fœmellam. ideo subditur, *Et est filia melior filio.*

13 *Species mulieris exhilarat faciem viri sui.* Hic ponitur secūdum impedimentum, quod est amor vxoris excessiuus, cū dicitur: *Species mulieris exhilarat faciem viri sui.* & frequenter lætitia inconuenienti. ideo subditur.

14 *Et super omnem concupiscentiam hominis superdu. &c.* id est, attrahit cor viri ad diligendum ipsam super omnia, etiam aliquando supra deum.

15 *Si est lingua curationis.* idest reprehensionis in viro ornatum excessiuum vxoris ad leuem eius modum arguendo.

16 *Et mitigationis.* si videat eam turbatam statim ei blādiēdo, sicut dicitur, 2. Esdr. 4. d. *Si arriserit ei ridet, nam si indignata fuerit ei, blanditur donec reconcilietur in gratiam.*

17 *Non est vir. il. &c.* virilis, & discretus, sed mollis, & infatuatus. 3. Esdræ. 4. c. *Multi dementes facti sunt propter suas vxores.* Et quia contrarium est de bona vxore, subditur.

18 *Qui possidet.* tanquam dominus.

19 *Mulierem bonam.* idest, humilem, & modestam.

20 *Inchoat possessionem.* idest, incipit esse diues, etiam si non haberet amplius.

21 *Adiutorium secundum illum, &c.* idest, volūtatem viri ad bona procuranda.

22 *Et columna.* ad sustentationem domus cum viro.

23 *Et requies.* Nam pacifica est cum viro, & familia.

24 *Vbi non est.* patet ad sensum.

25 *Et vbi non est mulier.* bona.

26 *Ingemiscit egens.* quia negatur sibi eleemosyna. Mulieres enim sunt communiter viris misericordiores.

27 *Cui credit.* Hic ponitur tertium discretionis impeditiuum, quod est discursus vagus, cum dicitur.

Cui credit, qui non habet nidum? idest, stabilem mansionem, quasi diceret: Non credit, alicui sapienti, propter quod deficit in discretione boni, & mali.

28 *Et deflectens vbicunque obscurauerit.* id est, diuertens vbi latere poterit.

29 *Quasi succinctus latrones.* Idest, paratus ad malefaciendū.

30 *Exiliens de ciuitate in ciuitatem.* id est, vagus, & profugus super terram, sicut Cain Genes. 4. & per consequens maledictus a domino.

¶ CAP. XXXVII.

A a Omnis amicus. Superius diligentius expressit verum amicum & falsum, di. Et non permanebit in die tribulationis.

Supra 6. a.

b *Sodalis autem.* Verus amicus toto animo diligit, & opere proficit. vnde: *Non diligamus verbo neque lingua, sed opere & veritate.*

Ioan. 3. d.

c *O præsumptio.* Detestatur hypocrisim, cum malus se bonum esse simulat: cooperiendo aridam malitiam, in qua scilicet nō est pinguedo B charitatis vel misericordiæ.

d *Causa ven.* Pro gula, non pro amicitia. Possunt in falsis amicis, hæretici intelligi, qui omnia recte faciũt, quasi animarum consultores, cum sint proditores. vnde: *Attendite à falsis prophetis qui, &c.*

Matth 7. e.

e *Cum socero.* Socer qui à parte fœminea est cognatus, muliebrem & mutabilem ostendit animũ, similiter & zelus qui præcipuè est animarum.

C f *Omnis consi.* Adhuc docet

CAPVT XXXVII.

Verus scilicet & falsus amicum se esse profitetur.

a OMnis amicus dicet, & ego amicitiam co 1
pulaui, sed est amicus solo noīe amic⁹. 2

a Magnum malum est & dolendum, vbi speratur fides, inueniri malignitatem: & vbi amicitia speratur, reperiri peruersitatē. 3 4

Nonne tristitia inest vsque ad mortē? 5 6
b Sodalis autē & amicus ad inimicitiam 7 8
c conuertentur. O præsumptio nequissi- 9

a De mala scilicet voluntate. b Alias: malitiam. c Qui decepti sunt & seipsum. 10 11

ma, vnde creata es cooperire aridā nequitiā, & dolositatem 12 13

Falsus. Voluptatis. 14

illius. Sodalis amico coniucundabitur in oblectationibus, & 15
in tempore tribulationis aduersarius erit. Sodalis amico cō- 16 17

Comessationis. 18

d dolet causa ventris, & contra hostem accipiet scutum. Non 19
obliuiscaris amici tui in animo tuo, & non immemor sis il- 20 21

Inuidentibus. 22

e lius in operibus tuis. Noli consiliari cum socero tuo, & à ze- 23 24

a Multi sunt amici, & consiliarius vnus de mille. 25

f lantibus te absconde consilium. Omnis consiliarius prodit 26

a Qui eligit facere quod Deo placet, quod est consilium vnicum à spiritusancto infusum. 27

consilium, sed est consiliarius in semetipso. A consiliario 28 29
malo serua animam tuam: Prius scito quæ sit illius necessi- 30

a Amico. 31

tas, & quid ipse in animo suo cogitabit, ne forte mittat 32 33

a Id est perticam quæ terræ infigitur acuta. Vel palus. 34

sudem in terram, & dicat tibi: bona est † via tua: & stet 35 36
g econtrario videre quid tibi eueniat. Cum viro irreligioso, 37
tracta de sanctitate, & cum iniusto, de iustitia, & cum mu- 38 39

a Inflatur, vel inuidet, vel diligit. 40

liere, de his quæ æmulatur, cum timido, de bello, cum 41 42

a Id est mercium transportatione. 43

negotiatore, de traiectione, cum emptore, de venditione, 44

a Id est inuido.

cum viro liuido, de gratijs agendis, cum impio, de pietate, cum inhonesto, de honestate, cum operario agrario,

D docet cautelam omnem habendam in suscipiendis amicis & consiliarijs. Multi enim se amicos & consiliarios fingunt, & insidias tendunt. vnde Ieremias: *Vnusquisque se à proximo suo custodiat.*

Iere. 9. b.

g *Cum viro irreligioso.* ✠ Rabbanus. Hic diuersas species enumerauit consiliantium, in quibus tamen plures personas notauit quæ à veritate discordant voluntate: & ideo non sunt vtiles in consilium actione. E Vnde etiā iuxta principium huius capituli præcepit sapientia, cum talibus non consiliandum, & in fine similiter monet, his non attendendum in omni consilio, quia quorum non conueniunt corda & actus, sine dubio periclitatur consilium. Quapropter is qui rite consilium cum quolibet vult agere, consiliarij sui primum perpēdere debet prudentiam, fidem, voluntatem, & religiositatem: & sic eius vti cōsilio, de quo & sequitur, &c.

† vita.

¶ Non F

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXXVII.

OMnis amicus. Hic ponitur quartum impedimentum proueniens ex amicitiæ fictione, ex qua frequenter homines etiam discreti in factis suis impediuntur. Dicit igitur.

1 *Omnis amicus dicet.* tam verus quàm fictus.

2 *Et ego ami.* i. firmiter statui. Hi magis dicuntur ficti quam veri: qui diligunt facto, ficti vero verbo, ideo subditur.

3 *Sed est amicus solo no.* & non re.

4 *Nonne tristitia inest.* ex tali amicitia, quasi di. sic: quia nulla pestis efficacior ad nocendum, quàm familiaris inimicus.

5 *Sodalis.* id est socius mensæ. Et dicitur à sede quasi sedalis: quia sedet cum alio in mensa.

6 *Et amicus* fictus.

7 *Ad ini. conuer.* Frequenter. n. contingit, q̄ simul sedentes in mensa antequam recedant abinuicem, rixant̄ & pugnāt.

8 *O præsumptio nequi.* q. d. à nullo, nam omnis creatura bona est à Deo. Peccatum autem est boni defectus: nec habet causam per se positiuam, Dion. 4. cap. de diui. no. Nullus intendens ad malum operatur.

9 *Cooperire.* amicitiæ simulatione.

10 *Aridam ma.* id est sine humore.

11 *Sodalis amico.* id est prosperitatis tempore.

12 *Et in tem.* deficiente prosperitate propter quod fingebat se amare.

13 *Sodalis ami.* i. simulat se condolere in eius infirmitate.

14 *Causa ven.* id est comesionis.

15 *Et contra ho.* amici.

16 *Accipiet scu.* quasi eum defensurus, id est si hoc aliquando faciat, hoc facit ex gula, & non ex vera amicitia: & contrarium inducit de vero amico, dicens.

17 *Non ob. ami.* veri.

18 *In animo tuo.* ita quòd non diligas eum tantum ore: sed etiam corde & opere, propter quod subditur.

19 *Et non im.* sed diligas eum in effectu.

20 *Noli consiliari.* Hic ponitur quintum impedimentum discretionis, quod est malum consilium, & primo agit de consilio malo per fraudulentiam. secundo per ignorantiam vel causam aliam, ibi: *Cum viro.* Circa primum dicitur. *Noli consi.* s. de his quæ pertinent ad restrictionē vxoris tuæ, quia semper stabit pro filia sua diuertens à veritate ex carnali affectione.

21 *Et à zelan.* id est inuidentibus tibi.

22 *Absconde.* nā illud reuelarent ex inuidia vel impedirēt.

23 *Omnis con.* infidelis.

24 *Prodit con.* id est proponit sub specie boni illius qui quęrit consilium.

25 *Sed est con.* i. intendens propriam vtilitatem, & non illius cui dat consilium, & hoc frequenter contingit in consiliarijs principum, & prelatorum. ideo subditur.

26 *A consiliario.* scilicet infideli.

27 *Serua ani.* id est caueas tibi.

28 *Prius sci.* per diligentem inquisitionem.

29 *Quæ sit il.* nam si ad illam dirigit suum consilium, signū est, quòd non consulit pro te sed pro se. ideo subditur.

30 *Et quid ipse.* scilicet de subueniendo suæ necessitati, & non tibi, ideo subditur.

31 *Ne forte mittat su.* consulens tibi aliquid periculosum.

32 *Et dicat tibi.* incitans te ad prosequendum suum consilium in opere. 33 *Et stete. con.* corde.

34 *Videre quid.* vt per hoc habeat intentum, si possit.

35 *Cum viro irre.* Hic consequenter agitur de consilio malo per ingnorantiam, & aliquas alias causas di. *Cum viro.* Ironice loquitur, & est sensus per contrarium. q. d. male consulet tibi.

36 *Et cum iniu.* Similis est locutio, vt patebit in fine huius partis. 37 *Et cum mu.* id est odit. q. d. male consulet.

38 *Cum timido de bel.* qui nunquam vellet bellum videre.

39 *Cum negotiato.* id est de mercium transportatione ad forum qui vellet quod nullus ibi haberet merces nisi ipse, vt suas carius venderet.

40 *Cum emp.* id est de pretio rei vendēdæ, qui semper quantum potest minuit pretium iustum.

41 *Cum viro liuido.* id est inuido.

42 *De gratijs agendis.* id est de dando alijs gratis, qui semper hoc impedit. Et similiter quod sequitur.

43 *Cum impio de pie.* vsque ibi.

44 *Cum operario.* qui nihil scit nisi de opere rurali.

De

de omni opere : cum operario annuali, de consummatione 1 2
a anni : cum seruo pigro, de multa operatione. Non attendas 3 4
a Cum sancto sanctus eris, &c.
his in omni consilio. Sed cum viro sancto assiduus esto : 5
Filialem.
quemcunque cognoueris obseruantem timorem Dei, cuius 6 7
a Relinquens timorem Dei.
anima est secundum animam tuam. Quicunque titubauerit 8 9
a Quia infidelis. Ante omnia.
in tenebris, non condolebit tibi. Et cor boni consilij statue 10 11
Vel alius fidelior.
b tecum. Non est enim tibi aliud plus illo. Anima sancti viri 12 13
a Philosophi artium liberalium scientia præditi.
enuntiat aliquando vera, quàm septem circunspectores se- 14 15
a Tanquam magistri. b Tanquam speculatores subditorum
dentes in excelso ad speculandum. Et in his omnibus depre- 16 17
care altissimum, vt dirigat in veritate viam tuã. Ante omnia 18 19
a Cogitatio, scilicet secundum quam locutio exterior & actio disponitur. Ex abundantia enim cordis os loquitur.
opera verbum verax præcedat te, & ante omnem actũ con- 20 21 22
a Omnia fac cum consilio. b Consilium malum. c Pertractando mala. Conscientiam. d Verba cordis.
silium stabile. Verbum nequã immutabit cor, ex quo partes 23 24
a Consilium & remuneratio. b Aeterna. c Stipendium peccati mors.
quatuor oriuntur, bonum & malum, vita & mors, & domi- 25 26 27
a Quia per linguam secreta cordis panduntur, mors enim & vita in manibus linguæ. b In scriptura sancta.
c natrix illorũ est assidua lingua. Vir peritus multos erudiuit, 28 29
a Quia inde mercedem accipiet æternam. b Versutam locutionem & hæreticam nequitiam. Ad ostensionem, & deceptionem : Sed spiritussanctus disciplinæ effugiet fictum.
d & animæ suæ suauis est. Qui sophistice loquitur, odibilis est 30 31 32 33
a Disputandi. loquendi.
in omni re defraudabitur. Nõ est enim illi data à dño gratia, 34 35
a Dei. Quia fraudulentus. b In Deo. c Remunerandæ.
oĩ enim sapiẽtia defraudatus est. Est sapiẽs animę suę sapiẽs, 36 37 38
a Ecclesiasticus: Doctor. b Sibi commissam. c Verbo & exemplo.
& fructus sensus illius laudabilis. Vir sapiẽs plebẽ suã erudit, 39

A a *Non atten.* Diuersas species consiliantium enumerauit, in quibus plures personas notauit, quæ à veritate discordant, Vnde præcepit cum talibus non esse consiliandum, quorum consilium periclitatur. Præuidenda est ergo consiliarij prudentia, fides, voluntas, & religio.
b *Anima sancti viri.* Consiliariorum diuersitate ostensa, adiungit, quantum humanæ sapientiæ sanctorum excellat scientia à spiritusancto infusa.
B c *Vir peri.* Quia de lingua predixerat : de bonis malisque doctoribus continuat.
d *Qui sophistice loquitur, odibilis est, &c.*
✱ Augustinus. Genus captiosarum conclusionum, scriptura, quantum existimo, detestatur illo loco, vbi dictum est. *Qui sophistice loquitur, odibilis est.* Quanquam etiam sermo non captiosus, sed tamen abundantius quã grauitatem decet, verborũ ornamenta consectans, sophisticus dicatur. Sunt etiã veræ connexiones ratiocinationis falsas habentes sententias, quę consequuntur errorem C illius cum quo agitur. Quæ tamen ad hoc inferuntur à bono & docto homine: D vt in ijs erubescens ille, cuius errorem consequuntur, eundem relinquat errorem: quia si in eodem manere voluerit, necesse est vt etiam illa quæ damnat, tenere cogatur. Non enim vera inferebat Apostolus, cum diceret, Neque Christus resurrexit & illa alia. *Inanis est prædicatio nostra, inanis est & fides vestra*, & deinceps alia quæ omnino falsa sunt, quia & Christus resurrexit, & non erat inanis prædicatio E eorum qui hoc annuntiabant, nec fides eorum qui hoc crediderant: sed ista falsa verissime connectebantur illi sententiæ, qua dicebatur non esse resurrectionem mortuorũ. Istis autem falsis repudiatis, quoniam vera erant, si mortui non resurgunt, consequens erit resurrectio mortuorum. Cum ergo sint veræ connexiones, non solum verarum sed etiam falsarũ sententiarum, facile est veritatem connexionum etiam in scholis illis discere, quæ præter Ecclesiam sunt. Sententiarum autem veritas in sanctis libris ecclesiasticis inuestiganda est. F

Aug. l. 2. de doct. Chris. cap. 31.

1. Cor. 15. cap. 16.

Vita

NICOLAVS DE LYRA.

1 *De omni opere.* vt de militiæ studio, & huiusmodi.
2 *Cum operario annuali.* id est conducto ad annum.
3 *De consummatione.* id est de opere consummando infra annum, qui dicit infra duos annos hoc non posse fieri, quod tamen in medietate anni posset fieri.
4 *Cum seruo pigro.* ad operandum.
5 *De multa ope.* quam semper refugit, & sic male consulit, ideo de omnibus prædictis concluditur. *Non atten. &c.*
6 *Sed cum viro san.* Remotis impedimentis discretionis, hic consequenter ponuntur eius promotiua. Et ponuntur hic quatuor, scilicet consilij sanitas, verbi veritas, sapientiæ claritas, & repressa sensualitas. Inter quæ primo ponitur consilij sanitas, vt fiat quædam continuatio ad immediate prædicta, cum dicitur. *Sed cum viro san.* id est in bonitate stabili & firma.
7 *Assiduus esto.* cum eo morando, & de tuis secretis tractando.
8 *Quemcunque cognoueris.* Per opera.
9 *Obser. timorem Dei.* ne transgrediatur eius mandata.
10 *Cuius anima est secundum.* id est qui diligit te sicut seipsum & econtrario, de talibus enim dicitur, quod sunt vnum cor & vna anima.
11 *Quicunque titu.* ignorantiæ & culpæ.
12 *Non condo.* veraciter ex corde, nec tibi per consequens bene consulet in tua necessitate.
13 *Et cor boni.* id est voluntatem ipsum sequendi.
14 *Statue tecum.* firmiter.
15 *Non est enim tibi aliud plus il.* id est melius. Et quis possit tale consilium dare, subditur.
16 *Anima viri san. enun.* Est enim in Deum eleuata, & per consequens ab eo illuminata ad enuntiandum veritatem, veruntamen quia Deus est principalis autor directionis humanæ, subditur. *Et in his omnibus deprecare altissimum.*
17 *Ante omnia opera.* Hic ponitur secundum discretionis promotiuum, quod est verbi veritas cum dicitur : *Ante omnia opera.* in promissis & responsis.
18 *Et ante omnem actum consilium.* scilicet sapientium, & sacræ scripturæ.
19 *Verbum ne.* quod est verbum mendax.
20 *Immu. cor.* de bono ad malum.
21 *Ex quo.* scilicet corde.
22 *Partes qua.* sicut riuuli à fonte.
23 *Bonum & malum.* de genere.
24 *Vita.* gratiæ.
25 *Et mors.* culpæ. Vita tamen gratiæ non procedit ab eo, nisi dispositiue, sed à Deo est effectiue. Mors vero culpę ecõtrario sic procedit à corde, humano, quod nullo modo est effectiue à Deo, vt dictum est supra 10. capit.
26 *Et dominatrix il.* id est assiduitas bonę monitionis, quę reprimit malum ex genere, & amouet mortem culpæ, promouet autem bonum de genere, & vitam gratiæ, ideo subditur.
27 *Vir perit.* in sacra scriptura.
28 *Multos eru.* ad bonum.
29 *Et animæ suæ.* per augmentum meriti.
30 *Qui sophistice lo.* id est deceptorie.
31 *Odibilis est.* Deo & hominibus.
32 *In omni re.* quia sibi plus nocet, quam aliis hominibus.
33 *Non est enim illi.* veraciter & vtiliter loquendi.
34 *Omni enim sa.* vera.
35 *Defraudatus est.* licet aliquando ab insipientibus sapiens videatur.
36 *Est sapiens.* Hic ponit tertium discretionis promotiuũ, quod est sapientiæ claritas, cum dicitur. *Est sapiens.* id est ille vere sapiens est, qui primo cogitat de salute animæ suæ, quia charitas est ordinata.
37 *Et fructus sensus illius.* id est sapientiæ suæ.
38 *Laudabilis.* coram Deo & angelis. Et quia bonum est sui ipsius diffusiuum, subditur.
39 *Vir sapiens ple.* de salute animæ suæ.

Et

A a *Vita viri.* Pręsens vita hominum in incerto non est apud eum. vnde: *Breues dies hominis sunt, numerus mensium apud te est.*

b *Noli auidus.* Iuxta historiam, parcimoniam laudat, crapulam vituperat, quæ ad infirmitatem perducit deuorantem. Mystice vero admonet vt in temporalib⁹ simus temperantes. vnde: *Mel inuenisti, comede quod sufficit tibi, &c.* Et alibi: *Non plus sapere, quam oportet.*

c *In multis enim escis erit infirmitas.*

✠ Ambrosius. Cibi quos nobis dominus largitus est ad vtendum, non sunt mali sed boni: & tamen si amplius quàm conuenit sumantur, perniciosi sunt. Ideo scriptum est, in multis escis erit infirmitas. Nũquid ideo maledicenda est Dei creatura, quia aliquibus nocet? Nequaquam, sed sicut docet Apostolus, *Omnis creatura Dei bona est.* Vertitur autem in perniciem bona Dei creatura ex praua vtentis mẽsura. Vnde quod est sui natura bonum, fit vsu malum. Scimus aliquos nimio vino & cibo præfocatos, & morte præuentos, nunquid in vino aut cibis fuit mors? Absit, sed intemperãtia ciborum fecit eos in mortem cadere, quia dictum est, *Exultatio cordis, & lætitia animæ vinũ epotum in tempore sufficiens:* & econtra, *Amaritudo animæ vinum potatum multum in irritatione, & ruina.*

b. 14. a. — laudabiles. mystice. — bu 25. c. Rom. 12. a. — Ambr. de arce interdi. cap. 2. — 1. Timo. 4. — † 1. Cor. 6. a. & 10. f. — B — D — E

a Scriptura & prædicatio.
& fructus sensus illius † fideles sunt. Vir sapiens implebitur 1
a Cælestis mercedis. b Angeli vel animæ sanctorum. c Remuneratum. Cui dicetur. Euge serue bone, &c. d Cælestis mercedis. 2
a benedictionibus, & videntes illum laudabunt. Vita viri in 3
a Sanctorum. b Quia sine fine cum domino regnabunt. c Prædicator. 4
numero dierum, dies autem Israel innumerabiles sunt. Sa- 5
a Subiecto. b Aeternam scilicet remunerationem accipiet. 6
piens in populo hæreditabit honorem, & nomen illius erit 7
a Proba voluntatem animæ tuæ. Omnia autem probate, quod bonum est tenete. 8
viuens in æternum. Fili in vita tua tenta animam tuam, & si 9
fuerit nequam, non des illi potestatem. † Non enim omnia 10 11
a Caute scilicet serua, ne vitijs diffluat. b Voluntatis scilicet vel actionis vtile est.
omnibus expediunt, & non omni animæ omne genus pla- 12
b cet. Noli auidus esse in omni epulatione, & non te effundas 13 14
c super omnem escam. In multis enim escis erit infirmitas, & 15 16
a Ad fellis effusionem.
auiditas appropinquabit vsque ad choleram. Propter crapu- 17
lam multi obierunt, qui autem abstinens est, adijciet vitam. 18

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et fructus sensus illius.* id est doctrinæ eius.
2 *Fideles sunt.* id est digni fide. Tum quia à veritate prima procedunt: tum quia ad ipsam finaliter dirigunt.
3 *Vir sapiens imple.* Dei & hominum, nã Deus multiplicat illi dona sua, & homines imprecãtur sibi bona. iõ subditur.
4 *Et viden. il. lau.* Et quoniam hæc laus non est horaria sed diuturna, ideo subditur.
5 *Vita viri.* id est breuis est, quia dies eius possunt numerari faciliter. 6 *Dies autem Israel.* id est populi Israel.
7 *Innumerabiles sunt.* i. diuturni, licet. n. personæ singulares moriantur, & nascantur sibi succedentes, remanet tñ vnitas populi, sicut in fluuio aquæ sunt in cõtinuo fluxu: remanet tñ identitas fluuij, laus vero sapientis non solum durat suo tempore, sed transit ad posteros: propter quod est diuturna, & maxime in populo suo, qui magis nouit eius opera, ideo subditur. 8 *Sapiens in populo.* & patet. 9 *Fili in vita tua.* Hic ponitur quartum discretionis promotiuum, quod est repressa sensualitas. vnde dicit Philosophus. 7. Physicor. Sedendo & quiescendo fit anima sciens & prudens: quia sedatis & quietatis passionibus fit clare videns. Sic ergo dicit. *Fili in vita tua ten.* i. diligenter considera eius pronitatem ex appetitu sensitiuo procedentem. 10 *Et si fuerit nequam.* i. inclinans ad malum. 11 *Non des il. po.* laxando sibi habenas, sed magis eam reprime per orationem. 12 *Non enim om.* etiam si essent licita de se: nam magis proni ad malum, indigent maiori restrictione, etiam ab aliquibus licitis, ne ad illicita procedant ex illis. 13 *Et non om. ani.* delectationis.
14 *Placet.* sed secundũ diuersitatem pronitatis. Prono ad auaritiam placet conseruatio pecuniæ, prono ad prodigalitatem, placet eius effusio, & sic de alijs. Et quoniam multi valde sunt proni ad concupiscentiam cibi, quo quotidie indigemus, subditur: *Noli aui.* & patet. Et ratio subditur. *In mul. enim.* etiam sanis.
15 *Erit infir.* ratione superfluitatis.
16 *Et aui. appro.* ipsam causando.
17 *Propter cra.* quia suffocat naturæ virtutem.
18 *Qui au.* i. plongabit, nã abstinẽtia est summa medicina.

CAP. XXXVIII.

C a Honora medicum. Discretos vult nos esse in omnibus, quia opera Dei bona sunt valde. vnde non debemus ea spernere, quæ constat creatorem ad vtilitatem nostram fecisse. Sunt corporales medici, sunt & spirituales. Corporales medici corpora, spirituales curant aïas. Vtrique ergo honorandi, sed spirituales pręferẽdi.

b *Nonne à li.* Antiquam tãgit historiã, quia in deserto Sur in uenerunt filij Israel aquam amaram, sed Deus ostendit Moysi lignum quod immissum aquam indulcauit, vbi iuxta historiã demonstratur ligni medicina indulcari aquas. Mystice autẽ aqua amara significat legem, cui si confessio crucis & sacramentũ iungatur, potabilis efficitur.

Exod. 15. d. — F — † in illis. — † Exod. 15. d.

CAPVT XXXVIII.

a Honora medicum propter necessitatem: 1 2
etenim creauit illum altissimus. A Deo 3
est enim omnis medela, & à rege acci- 4 5
a Corporalis vel spiritualis. b In mundo vel in cęlo.
piet donationẽ. Disciplina medici exal- 6
tabit caput illius, & in conspectu ma-
a Angelorum vel sanctorum. b A domino.
gnatorũ collaudabitur. Altissimus de 7
a Ad salutem hominum.
terra creauit medicinã, & vir prudens non abhorrebit † illã.
Suauis facta est.
b † Nonne à ligno indulcata est aqua amara? Ad agnitionem 8 9
Peruenit.
hominum virtus illorum. Et dedit hominibus scientiam 10 11

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXXVIII.

Honora medi. Postquam actum est de prælatorum officiõ, hic consequenter agitur de honore eis exhibẽdo, quia medici sunt inter populum & Deum. Et quoniam ex sensibilibus & magis notis procedẽdum est ad spiritualia quæ sunt minus nota, & prælatus est spiritualis medicus, ideo primo agitur de honore medici corporalis, secundo spiritualis, ibi: *Fili in tua infirmitate.* Circa primum dicitur. 1 *Honora me.* corporalem. 2 *Propter ne.* corporis tui. 3 *Et enim.* non solum inquantum est homo, sed etiam inquantũ medicus, nam Deus est autor principalis artis medicinę, ideo subdit. 4 *A Deo.* hic tamen non accipitur creatio proprie quæ est de nihilo, sed large, sicut rex dicitur creari, quando promouetur ad dignitatem regni. 5 *Et à re. ac. do.* nam potentes huius seculi communiter sunt magis soliciti de sanitate corporali, quam spirituali, ideo subditur. 6 *Disci. me.* id est eius ars; *Exal. caput illius.*
7 *Altissi.* quia de terræ nascentibus, scilicet herbis & radicibus & huiusmodi conficiuntur medicinæ. Et ad hoc inducit exemplum, di.
8 *Nonne ali.* id est per lignum.
9 *Indulcata est aqua amara.* q. d. sic, vt patet Exod. 15. vbi dicitur, quod dominus ostendit lignum Moysi, quod cum misisset in aquas amaras in dulcedinem versæ sunt.
10 *Ad agni.* peruenit per experiẽtiam. Ex hoc enim, quod talis herba sanauit Socratem & Platonem, & plures alios, accipitur vna propositio vniuersalis, quæ est principium artis & scientiæ, vt dicitur. 1. Metaphy.
11 *Et dedit ho. scien.* nam aliquando reuelat virtutes herbarum, & radicum sine tali experientia, sicut factum fuit Salomon. 3. Regum. 4. d. Et disputauit super lignis à cedro quæ in Libano est, vsque ad hyssopum quæ egreditur de pariete.

In — Hono-

A a *In his curans.* contra diuersas infirmitates, diuersa opponunt medici, cibos scilicet & potus, emplastra, & vnguenta: vt morbis conueniant medicamenta. Similiter faciunt medici spirituales.

Psal. 36. e. b *Fili in tua infirmitate.* ✠ Raban. Iubet primum ne in infirmitate desperemus nosmetipsos, quia desperatio affligit animã, & mortem illi parit certissimam: sed magis oremus Deum, & ipsi curam commendemus salutis nostræ, qui saluator est omnium hominum, maxime autem fidelium, de quo Iacob⁹ apostolus nos instruit, dicens *Infirmatur aliquis in vobis? inducat presbyteros ecclesiæ, & orent super eũ,*

B *vngentes eum oleo in nomine domini, & oratio infirmi saluabit infirmũ, alleuabit eum dominus, & si in peccatis sit dimittentur ei.* Sed hoc tunc digne fit, si auertimus oculos mentis nostræ

† supr. 22. b. ab omni malo, & dirigimus manus nostras

† dura in bona operatione, & mundamus cogitationes cordis nostri ab omni dolo & nequitia, sic enim meremur exaudiri à domino, & misericordiam eius adipisci:

† iustitiam. additur præterea salutaris sacrificij oblatio, quę maxime adiuuat

C infirmitatem animarum nostrarum, si ex pura mente offeratur, sicut sequens sententia probat. *Da suauitatem, &c.*

c *Auerte.* Simile est illud: Declina à malo, & fac bonum.

d *Et ab omni,* & non tantum corpus, sed vt sis innocens manibus, & mundo corde.

D e *Da suauitatem.* Panis & vini sacrificium in memoriam dominicę passionis oblatũ, præcipue curat vulnera animarum, nec solum viuis, sed & mortuis valde necessariũ est. *Da suauitatem.* Aegritudinis & molestię, quæ dispositione Dei immittitur ad probationem, vel emendationem iustorum, vel ad damnationem

E reproborum, qui scilicet delinquit in conspectum eius, qui fecit eũ, incidet in manus medici. Iustum est enim vt qui mandata Dei contemnit, castigatus humilietur, & opem quæret quam negligebat. Spirituales quoque medici tempus quærunt medicandi, & instanter dominum deprecantur, vt dirigat opera eorum, & refrigerium præstet infirmantibus.

F f *Fili.* qui de infirmitatibus, & medicorũ curationibus disputauit, de mortuorum exequijs adiungit.

se. a Quæ creauit.

a altissimus, honorari in mirabilibus suis. In his curans miti- 1 2

a Hominum.

gabit dolorem, & vnguentarius faciet pigmenta suauitatis, 3 4

a Vsque ad finem mundi, cum mortale hoc induet immortalitatem.

& vnctiones conficiet sanitatis, & non consummabuntur 5

a Medicamenta. b Veri medici. c Quando scilicet absorbetur mors in victoria. d Quod assidue ora pro peccatis tuis.

b opera eius: pax enim Dei super faciem terræ Fili in tua in- 6 7 8

a Quia in futuro, & in inferno nul. est re. b Noli desperare.

firmitate non despicias teipsum, sed ora dominum, & ipse 9

a Ab infirmitate peccat. b Mentem. c Ad bona opera

c curabit te. Auerte à delicto & dirige manus & ab omni de- 10 11

d e licto munda cor tuum. Da suauitatem & memoriam simi- 12

a Id est similæ. b Deuotione charitatis. c Obediendo. d Doctori tuo.

laginis, & impingua oblationẽ, & da locum medico. Etenim 13 14

a In vsus tuos. b Offensus inobedientia.

illum dominus creauit, & non discedat à te: quia opera eius 15 16

Tibi.

sunt necessaria. Est enim tempus quando in manibus illo- 17

rum incurras, ipsi vero dominum deprecabuntur, vt dirigat 18 19

requiem eorum, & sanitatem propter conuersationem illo- 20

rum. Qui delinquit in conspectu eius qui fecit illum, inci- 21 22

f det in manus medici. † Fili in mortuum produc lachrymas, 23 24

& quasi † dira passus incipe plorare, & secundum iudicium 25 26

Sepultura.

contege corpus illius, & non despicias sepulturam illius. 27 28

a Scilicet separationem proximi. b Modum plorandi describit. c Paruo tempore ne nimia tristitia auferat meritum.

Propter delaturam autem amare fer luctum illius vno die, & 29 30 31

consolare propter † tristitiam. Et fac luctum secundum 32 33

meritum eius vno die vel duobus propter detractionem. 34 35

a Animæ desperantis. b Obserat c Bonæ actionis.

A tristitia enim festinat mors, & cooperit virtutem, & 36 37

a Emollit. b Fortitudinem. c Refutatione scilicet consolationis.

tristitia cordis flectit ceruicem. In abductione perma- 38 39

Memen-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Honora. in mi.* id est, vt honoretur ab hominibus propter virtutes mirabiles, quas dedit creaturis.
2 *In his curans.* medicus.
3 *Mitiga. dolo.* infirmi.
4 *Et vnguen.* id est, apothecarius.
5 *Faciet.* ex terræ nascentibus.
6 *Pigmenta suaui.* in talibus species aromaticæ frequenter ponuntur.
7 *Et vn. con.* i. ad conferendum & conseruandum sanitatẽ.
8 *Et non con. ope.* i. non habebunt intentum effectum per ipsum medicum vel apothecarium: nam ad hoc requiritur actio Dei, qui est medicus principalis. ideo sequitur.
9 *Pax enim Dei su.* id est requies a dolore infirmitatis, est à Deo in hominibus, qui habitant super terram.
Diuisio. 10 *Fili in tua.* Hic consequenter agitur de honore impendendo medico spirituali. Et diuiditur in tres partes secundũ tres causas ipsum honorãdi. secunda ponitur ibi: *Sapientiam scribe.* tertia ibi: *Qui tenet aratrum.* Prima in duas, s. in partem principalem & incidentalem, quę incipit ibi: *Fili in tua.* Prima causa honorandi medicum spiritualem, est sanitas aíæ, quę melior est corporis sanitate, & per consequens prælatus magis honorandus est quã medicus corporalis. ideo sequit.
11 *Non de.* negligendo quærere remedium, sicut negligunt aliqui.
12 *Sed ora domi.* deuote.
13 *Et ipse cura.* vnguento suæ gratiæ.
14 *Auerte à delicto.* cor tuum.
15 *Et dirige ma.* id est opera tua ad Deum.
16 *Et ab omni de.* per veram & puram contritionem.
17 *Da suaui.* id est fac oblationem Deo de speciebus aromaticis, quibus conficiebatur thymiama suauis odoris.
18 *Et memo.* id est oblationem farinę tritici delicatissimę.
19 *Et impin.* offerendo oleum de lignis oliuarum purissimum, ad continuandas lucernas.
20 *Et da lo.* honorando sacerdotem pro te orantem. vnde in Leuit. vbi agitur de oblationibus varijs pro peccato, semper additur in fine. *Et orabit pro eo sacerdos, & dimittetur ei.*
21 *Etenim il.* id est ad officium sacerdotij promouit.
22 *Et non di.* id est à corde tuo, quia semper debes eum diligere & venerari.
23 *Quia opera eius sunt.* scilicet offerre sacrificia, & orare pro peccatis populi.
24 *Est enim tem.* quia sine peccatis nõ transitur præsens vita.
25 *Ipsi ve. do.* Ex hoc apparet, quod non loquitur hic de medicis corporis, qui non curant infirmos per orationes, sed de sacerdotibus.
26 *Vt diri. re.* non requiem corporis, sed requiem cordis ipsorum, quia gaudent de curatione peccatorum.
27 *Et sani.* scilicet animæ tuæ.
28 *Propter con.* id est propter bonam vitam ipsorum, propter quam orationes eorum exaudiuntur.
29 *Qui delin.* incidet in manus medici, scilicet spiritualis, ad quem pertinet cura delicti.
30 *Fili in mor.* Hęc est pars incidentalis: in qua primo ex hoc quod induxit ad honorem prælati propter eius excellentem statum, hoc occasionaliter, & quasi per oppositum inducit ad fletum mortui propter vitę præsentis defectum. Et secundo, in persona mortui loquens inducit ad bonum, ibi: *Memor esto.* Circa primum dicit: *Fili in mor.* id est super mortuum.
31 *Produc lachry.* compassionis.
32 *Et se. iu. con.* id est discrete & honeste secundum morem patrię & merita defuncti corpus illius sepeli.
33 *Pro de.* i. propter detractionem vitandam, ne dicat̃ contra te, quod odisti viuentem, si non lugeas defunctum.
34 *Et con. pro.* ne nimia tristitia tibi noceat. ideo sequitur.
35 *A tristitia.* Est enim tristitia passio mortificatiua.
36 *Et coope.* id est suffocat virtutem naturę.
37 *Et tristitia cor.* Nam debilitata virtute naturę, caput flectitur, sicut per fortitudinem eius erigitur.
38 *In abdu.* id est, deuiatione à bono.
39 *Permanet tri.* ita quod nocet non solum corpori, sed etiã animę inducens aliquando ad desperationem & alia mala.

Et

a *Memento nouissimorum.* Admonitio bonorum patrum, vt
A filij præparent sibi viaticum bonorum operum.
b *Neque enim est con.* Q. d. Ergo cautus esto in omnibus, ne forte in obitu proximi plus æquo doleas.
c *In requie.* Q. Morituri memoriam continuo conserua, & confide, & spe conforta, ne in vltimo articulo deficiat.
d *Quia sapientia replebitur. qui tenet aratrum.* ✠ Rabanus. Quantum ad historiam pertinet, ostendit quod ex sapientię dono hoc habet homo vt insistat vtili labori, quo sibi & proximis suis prodesse possit, exerceat agri-
B culturam & curam agat in pastu animalium atque iumentorum, quęque ad vsum hominum creata sunt, vt victum & vestitũ tam sibi quam suis pręparet, quibus humanæ vitę miseria in præsenti sæculo nutritur, & funditus carere non potest. Mystice autẽ, qui tenet doctoris officium, & colere debet vomere euangelico corda hominum, gloriatur in iaculo diuinorum testimoniorum, & seminat verbũ Dei stimulo exhortationis, agitat brutos, quatenus nõ segniter viuant, sed interim in bonis operibus cõuersentur. Superbos quosq; prædicationis sermone castigat, & disciplina euãgelica
C domat, vt non vacẽt otio, sed carnem suã macerantes, & desideria carnalia in se mortificantes & vitia oĩa a se extirpare festinẽt, & virtutes spiritales pro eis plantare certẽt. Quod aũt per boum & taurorum excitationem, vigilias dicit pastoris esse in sagina vaccarũ, ostẽdit boni rectoris esse officium, vt vtriusq; sexus curam habeat, & prædicationis studio eos pascat, alat, & nutriat. D
e *Qui tenet aratrum.* Prędicatores sanctos significat, qui omni tẽpore docendo, exhortando, auditores suos instruunt, vt interioris hominis virtutem eliciant, & animam humanam ad imaginem Dei reforment. vnde: *Vt sapiens architectus fundamentum posui.* Et alibi: *Filioli mei quos iterum parturio, don. f. in. vo. Christus.* Quot species virtutum sunt, tot operationes & documenta mentibus electorum doctrina imprimunt. E
f *Sic omnis faber & architectus, qui no.* Ordo prædicatorũ, qui per diuersa officia ministeriũ suum agunt, doctrinam secũdum auditores temperãt: qui fragiles & infirmos verbis & exẽplo formant, vt vasa in honorem faciant.
g *Cor suum da.* Cum præsentis vitæ volubilẽ cõuersationẽ, per vestigia bonorũ operum subiectis ostẽdit immutabilẽ. F

Prædicatores aratro comparantur.

1. Cor. 3. b.

Gal. 4. c.

Prædicantium discretio in verbi Dei satione.

a Quia hic incipit & in futura pœna durabit propter diffidentiam supernæ consolationis.
net tristitia, & substantia inopis secundum cor eius. Ne 1
a Seculi, quæ mortem animæ operatur. b Quia quantum deest illi fidei & spei, tantum crescit mœror in angustia. 2
a dederis in tristitia cor tuum, sed repelle eam à te & memen- 3
a Nouissimorum. b Id est non huc reuerteris vt possis operari. 4
b to nouissimorum, & noli obliuisci. Neque enim est conuer- 5
a Male tractabis. Nimio dolore.
sio: & huic nihil proderis, & teipsum pessimabis. Memor 6 7
a Transitus scilicet de hoc mundo, quia nemo est qui viuat, & non videat mortem. Q. In me iam completum est tibi instat.
esto iudicij mei, sic enim erit & tuũ: Mihi heri, & tibi hodie.
c In requie mortui requiescere fac memoriam eius, & con- 8 9
a Quia qualis eris, talis ante iudicem stabis, vt recipias secundum opera tua. Diuinam. b Disce. 10
solare illum in exitu spiritus sui. Sapientiam scribe in tem- 11
a In tabulis cordis. Otij. b Quia pluribus intentus minor est ad singula sensus. 12
pore vacuitatis, & qui minoratur actu, sapientiam percipiet, 13
a Qui hæc sciunt, non penitus à sapientia alieni sunt. b Doctoris officium, & vomere euangelij excolit corda hominum. 14
d quia sapientia replebitur. Qui tenet aratrum, & qui gloria- 15
e a Diuinorum testimoniorum. b Exhortationis. c Bruta. d Scilicet ne segniter viuant. e Bonis. 16
tur in iaculo, stimulo boues agitat, & conuersatur in operi- 17
a Prædicatio. b Superborum. 18
bus eorum, & enarratio eius in filijs taurorum. Cor suum da- 19 20
a Vt extirpet vitia, plantet uirtutes. b Pinguedine. c Fœminarum, quia utriusque sexus curam suscepit. 21 22
bit ad versandos sulcos, & vigilia eius, in sagina vaccarum. 23
f Sic omnis faber & architectus, qui noctem tanquam 24 25
diem transigit, qui sculpit signacula sculptilia, & assiduitas 26 27
g eius variat picturam. Cor suum dabit in similitudinem 28 29

In

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et sub. ino.* quia si habet cor gaudens & virile, dicitur diues, & diues languidus & tristis, dicitur pauper, Prou. 14. a. Et est quasi diues cum nihil habeat, & est quasi pauper, cum in multis diuitijs sit: ideo sequitur.
2 *Ne de. in tristi.* scilicet nimia.
3 *Cor tuum.* propter mortuum. Et subditur causa, cum dr̄.
4 *Et memento no.* i. mortis tuæ, & omniũ aliorum, a qua nullus reuertitur ad vitam præsentem. ideo subditur.
5 *Neque enim est con.* id est per afflictionem tuam ipsum mortuum non reuocabis.
6 *Et teipsum pessi.* nimio dolore affectus, propter quod dolor de morte amici debet esse moderatus. Sic enim fecit Dauid. 2. Reg. 12. f. *Audita enim morte filij sui surrexit ab afflictione.* & luctu di. Cum adhuc viueret puer ieiunaui & fleui, dicebam enim: quis scit si forte donet mihi eum Deus & viuat: tunc autem quia mortuus est, quare ieiuno? nunquid potero eum reuocare amplius? ego vadam magis ad eum.
7 *Memor esto iudi.* Hic ponitur secundum incidens occasione dictorum ex persona mortui exhortans ad bonum. *Memor esto iudi.* i. mortis meæ, quæ dr̄ hominis iudicium, quia qualis in morte reperitur, talis in iudicio præsentabitur.
8 *Sic enim erit & tuum.* q. d. festines operari bonum dum viuis, quia post mortem non poteris.
9 *Mihi heri.* id est præterito.
10 *Et tibi hodie.* id est in præsenti, quia nullus habet aliquid certum de futuro.
11 *In requie.* i. in sepulchro eius, vbi requiescit corpus suũ.
12 *Requiescere fac memo.* i. pone quid stabile ad memoriam eius. vnde. 1. Mach. 13. d. dr̄, quod Simon Machabeus sup sepulchrũ patris sui & fratrũ suorũ fecit ædificiũ altũ visu, & circumposuit colũnas magnas, & super columnas arma ad memoriam sempiternam, s. q; pater, & fratres sui fuissent mortui in exercitio armorum pro defensione populi sui.
13 *Et consolare illum in exi.* dicendo ei bona verba de futura vita, ad quam transeunt morientes.
14 *Sapientiam scribe.* Hic ponitur secunda causa honorandi prælatum siue doctorem, nam ad eius officium non solũ pertinet docere præsentes verbo, sed etiam absentes & futuros scripto, pp quod ei dr̄: *Sapientiam scribe.* i. libros sapientiam continentes. 15 *In tempore vacui.* i. in tpe quo vacas ab alijs operibus necessitatis. Alio mõ tpe vacuitatis, i. ieiunus à cibo & potu, quia tunc magis viget intellectus ad scribendum ardua, de quibus est sapientia. Vel aliter, tpe vacuitatis, i. paupertatis. vnde dicit Secundus philosophus, q; paupertas est scientiæ repertrix. Vnde videmus q; à longo tpe religiosi mendicãtes plura scripserunt in theologia, quę est vera sapientia q̃ alij: & aliqñ concurrunt istæ tres conditiones in eodẽ scriptore. 16 *Et qui mi.* i. se retrahit quantum põt bono mõ ab exterioribus actibus. 17 *Sapientiam perci.* & sic poterit eã docere verbo & scripto. 18 *Qui tenet ara.* Hic ponitur tertia causa honorandi prælatum, quæ est solicitudo ipsius circa regimen populi. Ad bonum enim statũ ciuitatis requiritur solicitudo diuersorum artificum in artibus suis, sine quarum vsu non posset ciuitas bene stare, vt carpentariorum, latomorum, pannificum, & hmõi, & multo fortius requiritur diligentia regentis ciuitatem in tpalibus vel spiritualibus. Primo igitur ponitur exemplũ de artificibus, incipiendo ab agricolis, di. *Qui tenet ara.* i. in virga lõga, in cuius extremitate est stimulus ad pungẽdum boues.
19 *Et nar.* i. in bobus, quos frequenter nominat excitando ad opus. 20 *Cor suum da.* solicitudinem apponendo.
21 *Ad uer.* quia fiunt per euersionem terrę cũ ferro aratri.
22 *Et vigi.* Solicitus est enim, vt impinguentur bene.
23 *Sic om. fa.* i. carpentator vel latomus, & hmõi, qui dñr generaliter fabri, sed distinguũtur per materiam circa quã operantur, vt faber ferrarius, faber lignarius, & sic de alijs.
24 *Et archi.* i. principalis operari⁹, ab archos q; est princeps.
25 *Qui no.* meditando, de nocte quę operaturus est in die.
26 *Qui scul.* id est imagines aliquid significantes vel repręsentantes. 27 *Et assiduitas eius.* in opere.
28 *Variat pic.* apponendo diuersos colores.
29 *Cor suum.* id est solicitus erit, quod pictura imaginis assimiletur bene ei qui repræsentatur.

Studio vacaturi quibus & quãdo magis congruat. Theologizantes qui & quare aptiores inueniantur.

Sic

a Qui arma spiritualia fabricat.
A picturæ, & vigilia sua perficit opus. Sic faber 1
a Ordo prædicantium. b Durum præsentis vitæ laborem.
ferrarius sedens iuxta incudem, & conside- 2
a Tribulatio & persecutio mundi
rans opus ferri. Vapor ignis vrit carnes eius, 3
a Edicta principum incutiunt scilicet terrorem tormentorum.
& in calore fornacis concertatur. Vox mallei 4
innouat aurem eius, & contra similitudinem 5 6
Electarum animarum.
vasis oculus eius. Cor suum dabit in consum- 7 8
mationem operum, & vigilia sua ornabit im- 9
Animarum.
perfectionem. Sic figulus sedens ad opus suum, 10
† solitudine. conuertens pedibus suis rotam, qui in † soli-
Commissi officij.
citudine positus est semper propter opus suum,
& innumera est omnis ope 11
a In brachio suo. Quia multis exẽplis & catholicæ doctrinę verbis infirmos roborat, quibus humilitatis & mansuetudinis præ-
a ratio eius. In brachio suo 12
formabit lutum, & ante pe. 13
des suos curuabit virtutem 14
B suã. Cor suum dabit, vt con
summet linitionem, & vigi- 15

a Doctores ecclesiæ.
16 lia sua mũdauit fornacem.
a Operibus bonis.
17 Omnes hi in manibus suis
sperauerunt, & vnusquisq;
a Spiritussancti distributione qui diuidit singulis prout vult.
18 in arte sua sapiens est. Sine
a Donis spiritualibus.
his omnibus non ędificatur
a Ecclesia. b Fideles in ea.
19 ciuitas. Et nõ inhabitabũt,
a De virtute in virtutem. b Cælestem aulam.
20 nec inambulabunt, & in ecclesiam non † tran- † transi.
21 a Cum sine his cathedram honoris prædicatores non habent nec legis intellectum, nec digne docere possunt, aut aliquid boni agere.
22 silient. Super sellam † iudicis non sedebunt, † iudi.
23 & testamentum iudicij non intelligent, neque
24 palam facient disciplinam & iudicium, & in
25 a Sed aperte. b Corporalem scilicet.
26 parabolis non inuenientur, sed creaturam
a Vel consummabunt.
27 æui confirmabunt, & deprecatio illorum in
a Cum operibus scilicet virtutum accepta est Deo. b Pro fratribus.
28 operatione artis, accommodantes animas suas,
a Meditantes die ac nocte.
29 & conquerentes in lege altissimi. E

præbet exempla, & D cordis intentionem apponit, vt quicquid asperum est minoribus subditorum, lenitatis suæ leniat documento: & ad hoc vigilat, vt in fornace cordis operationem discipulorum igne solidet charitatis.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Sic fa.* dum ferrum calefit.
2 *Et consi. opus fer.* qualiter debeat fieri.
3 *Vapor ig.* & tamen ex hoc non dimittit opus.
4 *Et in ca. for.* carbones apponendo, & folles mouendo, vt ignis fortiter accendatur.
5 *Vox mal.* id est, martelli.
6 *Inno. au. eius.* id est immutat.
7 *Et contra si. va.* attendens ad exemplar, ne deficiat.
8 *Cor su. da.* propter lucrum.
9 *Et vi. sua or.* id est materiam, quam deducit ad formę perfectionem.
10 *Sic figu.* & patet litera vsque ibi.
11 *Et innumera est.* i. multiplex valde in numero & figura.
12 *In brachio suo for.* i. manu propria à brachio mota.
13 *Et an. pe.* i. fortiter curuabit se ad mouendum rotam.
14 *Cor suum da.* quæ fit de plumbo super lutum apposito.
15 *Et vi. su. mun.* à lapillis, cineribus, & huiusmodi.
16 *Omnes hi.* artifices.
17 *In manibus suis sperauе.* consequi victum & vestitum per opera manuum suarum.

18 *Sine his omnibus non ædificabitur ciuitas.* nam eorum artes sunt necessariæ ciuitati.
19 *Et non inha.* Hic consequenter ostenditur solicitudo prelati vel rectoris magis necessaria prędictis. *Et non inhabitabunt.* prædicti artifices inter principes & consules ciuitatis.
20 *Nec in ambu.* ad consilia inter eos.
21 *Et in eccle.* id est sapientum conuocationem.
22 *Non tran.* quia non sunt ad hoc apti.
23 *Super sellam.* ad iudicandum.
24 *Et testamen.* id est sententiam diffinitiuam.
25 *Et in para.* id est nesciunt occulta declarare.
26 *Sed creaturam æui.* alias: *confirma.* Non accipitur hic ęuũ proprie, prout est mensura esse incorruptibilium, quę ad sui conseruationem non indigent artibus prædictis: sed accipit̃ pro ętate hoĩs, quę cõseruatur per opera artium prędictarũ, quæ necessaria sunt ad conseruationem humanæ vitæ.
27 *Et depre.* Deum enim orant, vt operationes suæ bene procedant.
28 *Accommo.* curæ sacerdotum & prælatorum.
29 *Et conqui.* quia quærunt ab eis de modo suæ salutis, ex quo patet, quòd sunt ab omnibus prædictis honorandi.

CAP. XXXIX.

C a Sapientiam omnium. ✠ Rabanus. Exquirit enim homo ecclesiasticus, & diligentius discit sapientiam patriarcharum & prophetarum & ad scripta eorum meditanda vacat: *narrationem virorum nominatorum.* hoc est, apostolorũ & euangelistarum, recte credendo & bene operando conseruat: in parabolis quoq; euangelicis diligenter scrutãdo versatur, & mysticum sensum in sententijs diuinis exquirens, latentem allegoriam in historica narratione inuestigat, vt sciat quid luculentus sermo iuxta moralitatem & fidei regulam vtilitatis habeat, quidve iuxta allegoriam & anagogẽ spiritaliter accipiẽdũ insinuet, hic ergo in medio magnatorum ministrabit, cum inter catholicos doctores disciplinabiliter cõuersatur, & in ecclesiasticis officijs strenuè ministrat, F & hoc non q̃ laudẽ humanam aucupetur facit, sed vt corã oculis interni inspectoris, qui præsidet cęlo & terræ & dominabitur omnium creaturarũ, placeat. Nam & iste cũ bene eruditus in lingua diuina per magistrorum catholicorum solertiam fuerit, & ecclesiastica disciplina sufficiẽter instructus, doctoris officiũ accipit & alienis gentibus quæ vtiq; alienæ à veri Israel fide fuerunt, & religione, pertransiens prædicat verbum Dei, & tentando probat vbi sanę fidei possit introducere veritatem, & vbi deuotum auditorẽ inueniat, vbiue ingratum & contemptorem. Sequitur.

CAPVT XXXIX.

a Patriarcharum & prophetarum.
a Sapientiam omnium antiquorum exquiret sa- 1
a Ecclesiasticus. b Intelligendis.
piens, & in prophetis vacabit. Narrationem vi- 2
a Apostolorum & euangelistarum. b Credendo, operando. c Euangelistarum.
rorum nominatorum conseruabit, & in versutias parabola- 3 4 5
a Diligenter perscrutando. b Mysticum sensum. Allegorijs.
rum simul introibit. Occulta prouerbiorum exquiret, & in 6 7 8

NICOLAVS DE LYRA, CAP. XXXIX.

Diuisio. Sapientiam omnium. Superius actum est de statu actiuorum & prælatorum hic consequenter agitur de statu contemplatiuorum. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponuntur quędam ad contemplationẽ præparantia. Secundo, subditur contemplationis materia, sc. ca. Ad contemplationẽ vero quatuor inter cętera disponunt. s. acquisitio sapientiæ, conseruatio munditiæ, humiliatio intelligentiæ, & cõsideratio remunerationis diuinæ. Secũdũ ponitur ibi. *Adhuc consiliabor.* Tertium ibi. *Date nomini.* Quartum ibi: *Benedictio illius.* Prima in duas, nam sapientia dupliciter acquiritur, scilicet per viam humanam & diuinam, secunda ponitur ibi: *Cor suum tradet.* Circa primum dicitur. 1 *Sapien. om.* eorum dicta diligenter studendo, & quæ non intelligit, ab alijs quęrendo. 2 *Et in pro.* eorũ dicta cõsiderando. 3 *Narra. vi.* in scientijs & virtutibus. 4 *Conser.* memoriter retinendo. 5 *Et in ver.* i. varias & occultas sententias earũ. 6 *Si. iu.* ad intelligẽdum cũ illis qui eas protulerunt. 7 *Occul.* i. sensus mysticos & latẽtes. 8 *Et in ab.* id est sensibus figuratiuis.

A abſconditis parabolarum conuerſabitur. In me- 1
a Catholicorum doctorum. b Diuina officia. c Dei ſcilicet non homini placens.
dio magnatorum miniſtrabit, & in conſpectu 2
a Dominatoris vniuerſæ terræ. b A Deo.
præſidis apparebit. In terram alienigenarum 3
a Prædicando.
gentium † pertranſiet. Bona enim & mala in 4
a Qui ſcilicet audiant verbum Dei, vel contemnant. b Bonos doctoris mores explicat, qui fidei regulam ſeruans, tam uerbo quam exemplo inceſſanter prædicat. c Corporis ſcilicet ſequitiem repellens, initium & perſecutionem uerborum ſuorum Deo commendat.
omnibus tentabit. Cor ſuum tradet ad vigilan- 5
dum, diluculo ad dominum qui fecit illum: & 6 7
a Beneplacito. b Qui dirigit omnia opera noſtra. 8
in conſpectu altiſſimi deprecabitur. Aperiet 9
a Cordis. b Pro bonis habendis. c Pro malis remouendis.
os ſuum in oratione, & pro delictis ſuis depre- 10 11
cabitur. Si enim dominus magnus voluerit, 12
B a Vt ſciant quando & ubi, & quomodo, diuina eloquia proferat.
† ſpiritus intelligentiæ replebit illum, & ipſe 13 14
tanquam imbres mittet eloquia ſapientiæ ſuæ: 15
& in oratione confitebitur domino: & ipſe diri- 16 17
a Bonæ uoluntatis. b Rectæ conuerſationis. c In interna aſpiratione.
get conſilium eius & diſciplinam, & in abſcon- 18
a Laborabit ſcilicet ut Dei præcepta fiducialiter prædicet.
ditis ſuis conſiliabitur. Ipſe faciet palam diſci- 19 20
plinam doctrinæ ſuæ, & in lege teſtamenti do- 21
mini gloriabitur. Collaudabunt multi ſapien- 22 23
a Doctrinæ. A Deo.
tiam eius, & vſque in ſeculum non delebitur. 24 25
Operum ſcilicet eius.
C Non recedet memoria eius, & nomen eius re- 26 27
28 quiretur à generatione in generationem. Sapié- D
29 tiam eius enarrabunt gentes, & laudem eius e-
a Longiore vita.
30 nuntiabit eccleſia. Si permanſerit,
a Honorabilis vita & doctrina. b Multos ſcilicet quos lucrabitur domino. Poſt ſe.
31 relinquet nomen eius, derelinquet
32 plus quàm mille: & ſi requie-
a Si permanſerit. Chriſti, cuius ſũt membra à quo habent oĩa, qui eſt virtus & ſapientia patris.
a In morte. b Quia ad vitam æternam tranſibit. c Apud me. d Adiutoribus. Vtilia. Mirabilia Dei quomodo ſcilicet reddet vnicuique ſecundum opera ſua.
33 uerit, proderit illi. Adhuc conſiliabor vt enar-
a Actu ſpirituſſancti.
34 35 rem, vt furore enim repletus ſum. Et in voce
36 dicit: obaudite me diuini fru-
37 38 ctus, & quaſi † roſa plantata ſu
a Sanctarum mentium, quæ auditum ſupernæ vocis audiunt.
39 per riuos aquarũ fructificate.
a Odorem martyrij, quia pretioſa in conſpectu domini mors ſanctorum eius.
40 Quaſi libanus odorem ſua-
a Caſtitatis, cuius odor ſpargitur in exemplum per mundum fidelium.
b Obaudite me. Intelligite doctrinam meam mentes electorũ per baptiſmũ generatæ, & fructum martyrij facite ĩ decurſu mortalis vitæ. Et
† roſæ plantatæ. E
41 uitatis habete. Florete flores quaſi lilium, &
a Sic. b Dicite canticum laudis,
42 43 date odorem, frondete in gratiam, et col-
44 laudate canticum, & benedicite dominum
a Bene conuerſantes prædicate eius potentiam, ut luceant opera ueſtra coram hominibus.
45 46 in operibus ſuis. Date nomini eius magni-
47 48 ficentiam, & confitemini illi in voce la-
a Querbis & factis benedicite dominum.
biorum veſtrorum, & in canticis labiorum, F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In medio ma.* id eſt prælatorum eccleſiæ.
2 *Miniſtrabit.* Deo ſicut vnus ex illis.
3 *Et in conſpectu præſidis appa.* ad ipſum dirigendum, nam temporalia per ſpiritualia ſunt regenda.
4 *In terram alienigenarum gen.* ad augmentum ſuę ſapientiæ, ſicut dicit Hier. in epiſtola ad Pauli. de Pythagora & Platone, qui cum eſſent magni philoſophi, multas terras peragrauerunt, vt doctrinam aliorum addiſcerent: ideo ſubditur.
5 *Bona enim & ma.* id eſt probabit doctrinam veram & falſam: veram accipiendo, & falſam reijciendo.
6 *Cor ſuum tradet.* Hic conſequenter ponitur ſecunda via acquirendi ſapientiam, ſcilicet per diuinam infuſionem, cum dicitur. *Cor ſuum tradet.* voluntarie.
7 *Ad vigilandum.* id eſt à iuuentute.
8 *Ad dominum qui fecit illum.* ad ipſum intentionem dirigẽs deuote & attente.
9 *Et in con.* pro ſapientiæ impetratione. Et quia ſicut Sap. 1. dicitur. a. *In maleuolam animam non introibit ſapientia.* ſubdit.
10 *Et pro delictis ſuis.* emendandis, aliàs emundandis.
11 *Deprecabitur.* vt ſic ad receptionem diuinæ ſapientię diſponatur.
12 *Si enim dominus voluerit.* Hic ponitur ſi pro quia: nam oratio ſemper exauditur, quando eſt pia, pro ſe, & perſeuerans. Sic autem eſt in propoſito, vt patet.
13 *Et ipſe.* repletus ſpiritu ſapientiæ.
14 *Tanquam imbres.* id eſt abundanter.
15 *Mittet eloquia ſapientiæ ſuæ.* ad docendum ignorantes.
16 *Et in oratione confitebitur domino.* totum profectum attribuens honori diuino.
17 *Et ipſe.* ſcilicet Deus.
18 *Diriget conſi.* eius in agendis.
19 *Et diſciplinam.* in docendis.
20 *Et in abſconditis ſuis. con.* obſcura ſibi clarius reuelando.
21 *Ipſe à Deo.* illuminatus.
22 *Palam faciet.* ſibi reuelatam propalando.
23 *Et in lege teſtamenti do.* Hæc eſt enim gloria ſapientis in lege domini meditari.
24 *Collaudabunt multi ſapientiam eius.* non dicit omnes, nam homines mundani ipſum reputant imprudentem, eo quòd non quærit ſcientiam lucratiuam.
25 *Et vſque in ſe.* doctrina ſapientiæ, Matth. 24. c. *Cœlum & terra tranſibunt. Verba autem mea non tranſibunt.*
26 *Non rece.* ſcilicet ſapientis, quia per doctrinam ab eo ſcriptam remanebit inter homines & per redditionem pręmij apud Deum.
27 *Et nomen eius.* ſicut iam à multis generationibus quæſitus eſt Aug. de tri. & Aug. de ciuitate Dei, & ſic de alijs libris ab eo denominatis, in quibus quæritur nomen eius.
28 *Sapien. eius.* auditam ab eis per prædicatores.
29 *Et lau.* id eſt congregatio iuſtorum in tantum, quòd de aliquibus fit in eccleſia feſtum.
30 *Si per.* id eſt ſi diu vixerit.
31 *Derelinquit plus.* ſcilicet diſcipulos edoctos, qui poſt ipſum poterunt docere.
32 *Et ſi re.* id eſt morte præuentus fuerit.
33 *Proderit illi.* quia citius tranſibit ad gloriam paradiſi, propter quod etiam Paulus deſiderabat diſſolui & eſſe cum Chriſto, Phil. 1. c.
34 *Adhuc conſiliabor.* Hic ponit ſecundum ad contemplationem diſpoſitiuum, quod eſt conſeruatio munditiæ, præmittitur tamen prologus dicens: *Adhuc conſiliabor*, id eſt, meditabor.
35 *Vt enarrem.* vtilia ad contemplationem.
36 *Vt furore enim reple.* id eſt feruore loquendi qui non poteſt retineri, Ierem. 20. b. Factus eſt ſermo domini in corde meo, quaſi ignis æſtuans, &c. Et Act. 4. d. *Non enim poſſumus, quæ vidimus & audiuimus, non loqui.*
37 *Et in voce.* exteriori.
38 *Dicit.* ſpiritus meus interior, ex cuius virtute vox exterior formatur.
39 *Obaudite me,* id eſt diſcipuli volentes Deo fructificare, per opera vitæ contemplatiuæ.
40 *Et quaſi ro,* quæ eſt pulchra & munda, ſic vita contemplatiua purior & pulchrior eſt quam vita actiua: ideo ſignata eſt per Rachel quæ erat decora facie, & venuſto aſpectu, Actiua vero per Liam, quæ erat lippis oculis, Gen. 29.
41 *Quaſi li.* id eſt deuotionem coram Deo odoriferam.
42 *Florete flores.* per obſeruantiam continentiæ.
43 *Date odorem.* bonæ famæ.
44 *Et frondete in gra.* per meliorationem vitæ.
45 *Et collauda.* id eſt ipſum corde & ore pronuntiate.
46 *Et benedici.* id eſt ipſum dicite bonum.
47 *In operibus ſuis.* creationis, recreationis, & cõſeruationis.
48 *Date nomini eius.* Hic ponitur tertium ad contemplationem diſpoſitiuum, quod eſt humiliatio intelligentiæ, nam præſumentes de ſuo ingenio ibi deficiunt, & humiles proficiunt, Matth. 11. d. *Abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis*, ideo ſubditur: *Date no.* cogitantes, quod excellit in infinitum omnes creaturas, & etiam creatas intelligentias; & non ſolum hoc cogitate, ſed etiam confitemini ore, ideo ſubditur, & confitemini illi, &c.

a Confitemini in domino in cithara.
a & citharis, & sic dicetis in confessione. † Opera domini vni- 1
b Corporalia & spiritualia.
a Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. b In filio. c Ipse dixit, & facta sunt.
b c uersa bona valde. In verbo enim eius stetit aqua sicut conge 2
a Id est quæ excipiuntur vel debent excipi, ab excipio dicitur.
ries, & in sermone oris illius sicut exceptoria aquarum, quo- 3 4
a Pax ecclesiæ.
niam in præcepto ipsius † placor fit, & non est minoratio in 5 6
a Perfectam dat salutem.
d salute illius. Opera omnis carnis coram illo, & non est quic- 7
quam absconditum ab oculis eius. A seculo vsq; in seculum 8 9
e respicit, & nihil est mirabile in conspectu eius. Non est di- 10 11
cere quid est hoc, aut quid est illud, omnia enim in tempore 12
Aquæ viuæ. a Super timentes se, vnde eis flumina fluant aquæ viuæ
f suo quærentur. Benedictio illius quasi fluuius inundabit, † & 13 14
a Diluuium. b Terram. c In diebus Noe.
quomodo cataclysmus aridam inebriauit, sic ira ipsius gen- 15 16
a Incredulas. b Legem eius & mandata perscrutando.
tes quæ non exquisierunt eum hæreditabit. † Quomodo con 17 18 19
a Domini.
uertit aquas in siccitatem & siccata est terra, & viæ illius 20 21
a Quia retribuit eis secundum opera eorum, uiæ enim domini iudicia, viæ illorum opera. b Vitę æternę. 22
viis illorum directæ sunt, sic peccatoribus offensiones 23 24
a Vitæ æternæ.
in ira eius. Bona bonis creata sunt ab † initio, sic nequis- 25
a Vitæ æternæ. Si pœnituerint. b Si perseuerauerint. c Prodigos & luxuriosos suggillat. 26
g simis bona & mala. † Initium necessariæ rei vitæ ho- 27 28
a Quibus maxime corporalis uita nutritur. b Quia est instrumentum diuersarum artium. 29
c Quo si condiuntur, putredo arcetur. 30
minum, aqua ignis, & ferrum, sal, lac, panis similagi-

A a *Et citharis*. vnde: *Confitemini domino in cithara*. Cithara est ligni ventris in imo concauitas, quæ sursum chordarum fila transmittētes, percussa dulcissime sonat. Cithara dicta, quasi iteratione cita percussa. Huic cōparant opera, quę de terrenis reb⁹ ad supernā gratiā extēdunt, vt esurientē pascere, nudum vestire, & cætera quæ Dei amore fiunt. Psalterium verò decachordum, est quod aluum in superioribus habet, vnde ad inferiora descendunt fila canora, cui præcepta decalogi aptantur, quæ secūdum formam psalterij de supernis ad nos conueniunt.

b *Opera domini vniuersa bona valde.* † Gen. 1. d.

✻ Augustin. Quod non sigillatim vt in cæteris etiam de humana creatura dixit, (Aug. de genesi ad literā. lib. 3. cap. 24.) B Et vidit Deus quia bonum est, sed post hominem factum, datāque illi potestatē vel dominandi vel edendi, sub intulit de omnibus. *Et vidit Deus omnia quæ fecit, & ecce bona valde.* merito quæri potest. Potuit enim primo reddi homini sigillatim, quod sigillatim cæteris quæ antea facta sunt redditum est, tum demum de oībus dici quæ fecit Deus, *ecce bona valde*, An forte quia sexto die perficiuntur oīa propterea de oībus dicendum fuit, *vidit Deus omnia quæ fecit, & ecce bona valde*: non singillatim de ijs quę ipso die facta sunt, &c. Quid ergo dicimus? An quia pręsciebat Deus hoīem peccaturū, nec in suæ imaginis perfectione mansurū, non singillatim sed cum cęteris eū dicere voluit bonū, velut intimans quid esset futurū? &c. (Gen. 1. d. 31.) Homo igitur ante peccatū & in suo vtique genere bonus erat: sed scriptura p̄termisit hoc dicere, vt il- C lud potius diceret quod futurū aliquid prænuntiaret. Non D enim falsum de illo dictum est. Qui enim singillatim bonus est, magis vtiq; cum oībus bonus est. Non autē quando cum oībus bonus est, sequitur etiam vt sigillatim bonus sit. Moderatum itaque est, vt diceretur & quod in pręsenti verum esset, & præscientiam significaret futuri. Deus enim naturarū optimus cōditor, peccantium vero iustissimus ordinator est: vt etiam si qua singillatim fiunt delinquendo deformia, semper tamē cum eis vniuersitas pulchra sit.

c *In verbo enim eius.* quando congregauit aquas & apparuit arida, & fecit firmamentum in medio aquarum, ne laberentur extra ordinem suum. († Gen. 7. b) E Vel quia aquæ maris rubri, fuere quasi pro muro à dextris & à sinistris. († Exod. 14) Vel aqua persecutionis, Dei dispensatione restringitur.

d *Opera omnis carnis.* Præsentia Dei antecedit omnia, & quicquid fit temporaliter ei sine tempore præsens est. *Nihil ergo nouum, neque mutabile est in conspectu eius.*

e *Non est dice.* Prohibet nos esse curiosos, & perscrutari quæ scire non conuenit. (Act. 1. a) Omnia enim in tempore suo manifestabuntur, cum illuminabit dominus abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. (1. Cor. 4. a)

f *Benedi. il. qua.* Sicut post diluuij effusionē aquę redibant, vt appareret arida & germinaret, sic post extinctionem impiorum, datur electis facultas fructificandi. (Gen. 8. a)

g *Initium necessariæ.* Ante diluuium, fructu terrę naturali cibo nutriebantur homines, necdum erant concessę carnes. F

Marginalia: † placatos. † Sup. 29. d. † æterno.

Ignis,

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Opera domini vniuersa.* plus quam homo possit intelligere qui minimę rei non potest omnes proprietates comprehēdere, & hoc multum facit ad repressionem pręsumptionis humanę, quę credit omnia quantumcunque ardua posse attingere. Et si Dei effectus naturales nō potest homo ad plenum comprehendere, multo minus potest effectus supernaturales comprehendere, de quibus subditur.

2 *In verbo enim eius.* lapidum in muro. In transitu enim rubri maris, aquę erant filijs Israel quasi pro muro à dextris & sinistris, Exod. 14.

3 *Et in sermone.* in Iordane, vbi aquę steterunt recipientes aquas desuper venientes, ita q̄ vlterius nō trāsibāt, Iosue 3.

4 *Quoniam in præ.* scilicet tempestas in mari, cum sibi placuerit, vt patet Ionę. 1.

5 *Et non est minora.* id est defectus.

6 *In salu.* i. in saluatione per ipsū facta. vt patet in ipso Iosue.

7 *Opera omnis car.* omnia enim occulta pręterita & pręsentia respicit clare & pręsentialiter, nam eius cognitio mensuratur nunc ęternitatis, quod complectitur omne tempus.

8 *Et nihil est mi.* id est difficile sibi.

9 *Non est di.* id est non expedit quęrere.

10 *Quid est hoc aut quid.* i. ad quid valet hoc vel illud. q. d. ad nihil, sicut hic dicunt homines fatui de animalibus venenosis & consimilibus, eo quod aliquando nocent homini. Simile enim est acsi aliquis offendat ad securim artificis, & ex sua plagatione dicat eam nō solum esse inutilem, sed etiam malam, cum tamen sit ad bonum ordinata, & sic vtitur ea carpentator: Deus autem omnia bona instituit, & ad bonū vtitur omnibus creaturis.

11 *Omnia enim.* sicut serpens aliquando quęritur à medico, vt eius carnibus vtatur ad curationem leprosi, & bufo vt habeatur lapis pretiosus in ipso nutritus.

Bene-

12 *Benedictio ill.* hic ponitur quartum ad contemplationem dispositiuum, & secundo, declarat quoddam dictū ibi: *Sunt spiritus.* tertio infert corollariū, ibi: *Propterea ab initio.* Quartum dispositiuum ad contemplationem est consideratio remunerationis diuinę, quę accedentibus ad Deum, per contemplationem reddit pręmium, & recedentibus pœnam, nam illi bene vtuntur creaturis, & isti abutuntur, & hoc est quod dicitur: *Benedictio ill.* scilicet Dei. (Diuisio.)

13 *Quasi fluuius.* super quęrentes eum in contemplatione.

14 *Et quomodo cataclysmus.* id est diluuium.

15 *Aridam inebriauit.* i. super mensuram repleuit, Gen. 4.

16 *Sic ira ipsius.* id est punitio eius.

17 *Gentes quæ non exquisi.* id est perpetuo tenebit.

18 *Quomodo conuer. aqua.* Exod. 14. g. vbi dicitur. *Filij autem Israel perrexerunt per medium sicci maris, &c.*

19 *Et viæ illius.* id est ab eo factę.

20 *Viis illorum di.* nam per illas filij Israel transierunt directe.

21 *Sic peccatoribus offen.* nam aquę occurrerunt Aegyptijs submergentes eos, vt dicitur ibidem.

22 *Bona bonis creata sunt.* quia bene vtuntur eis.

23 *Sic nequissimis bona & mala.* id est illa quę sunt bona de natura sua, facta sunt eis nociua, propter suum abusum. Et quę sint illa, subditur.

24 *Initium necessariæ rei vitæ.* tamen post lapsum.

25 *Aqua.* ad se lauandum, & ad farinam commiscendum, & cętera necessaria.

26 *Ignis.* ad coquendum cibum.

27 *Et ferrum.* ad habendum instrumenta diuersarū artium.

28 *Sal.* pro condimento ciborum.

29 *Lac.* pro nutritione paruulorum.

30 *Et panis. si.* id est, de simila factus, pro sustentatione adultorum.

Et mel.

a *Ignis, grando.* Omnia homini ante peccatū obediebāt, post peccatum vero pugnat cōtra orbis terrarum. Inde fames, & mors & mille pericula mortis: bestię quoque contra eum sæuiunt, & romphæa cælestis vindictæ.

Hominis miseria vnde prouenerit.

b *In mandatis.* Quia iuxta supernam sententiam in tempore opportuno digna vltio peccatores vastabit, unde, *Inebriabo sagittas meas sanguine, & gladius meus deuorabit carnes.*

Deut. 32. f.

B c *Propterea ab initio, &c.* Ad superiora respicit, vbi ait, *Non est dicere, quid est hoc, aut qd est istud, &c.* Videt enim

Supra eodē. cap. 11. d.

a Quibus bene & licite vtuntur.

gineus, & mel, & botrus vuæ, & oleum, & vestimentū, Hec 1 2

Qui abutuntur. Damnationem.

omnia sanctis in bona, sic & impiis, & peccatoribus in mala 3 4 5

Maligni. a Malorum. b A se non a Deo.

conuertētur. Sunt spiritus q ad vindictā m creati sunt, & in 6 7 8

a Qui pro nequitia sua & seductione humani generis æterna supplicia sustinebunt. b Antichristi quando soluetur Sathanas.

furore sua cōfirmauerunt tormenta sua. Et in tempore con- 9 10 11 12

a Quia vindictam Dei contra se prouocare non timent.

summationis effundent virtutem, & furorē eius qui fecit il- 13 14 15 16

los, confundent Ignis, grando, fames, & mors, omnia hæc ad 17 18

a vindictam creata sunt. Bestiarum dentes, & scorpij, & serpen 19 20

b tes, & romphæa vindicans in exterminium impios. In man- 21 22

datis eius epulabuntur, & super terram in necessitate prępa- 23 24

rabunt, & in temporibus suis non prætereunt verbum. Pro- 25 26

c pterea ab intio confirmatus sum, & consiliatus sum, & cogi 27 28

tauì, & scripta dimisi. Omnia opera dn̄i bona, & omne opus 29 30

Tempore suo.

d sua hora subministrabit. Non est dicere, hoc illo nequius 31 32 33

c est. Omnia enim tēpore suo comprobabuntur. Et nunc in 34

omni corde, & ore collaudate, & benedicite nomen domini.

D enim incomprehensibilia Dei iudicia, & inuestigabiles vias, nec audet inde aliqd temere loqui, vel scribere, sed tempera te de his disputans, non causam, sed modum diuino consilio manifestum dimisit. vnde addit, *Omnia opera domi.*

d *Non est dice.* Vtile dat consilium, vt opera Dei nō incaute discutiamus, sed creatorem in omnibus laudemus, & benedicamus.

c *Et nunc in om.* Q. Ne dicas priora tempora meliora fuere quam nunc sunt. Virtutes faciunt dies bonos, vitia malos. E

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et mel, *pro confectione medicinarum.*
2 Et botrus vuæ. *ad exprimendum inde potum.*
3 Et oleum. *pro lucernis, & condimento potagiorum.*
4 Et vestimentum. *contra temperiem aeris, & turpitudinem contegendam.*
5 Hæc omnia sanctis in, &c. *quia boni bene vtunt, & mali male.*
6 Sunt sp. *Hic declarat quoddā dictū. Dictū est enim in parte pręcedenti, quòd ira dei gentes, quæ non exquisierunt eum, hæreditabit. i. in perpetuū tenebit. ideo declarat hic quomodo hoc erit. Et primo per creaturam spiritualem, cum dicitur.* sunt spiri. *maligni.*
7 Qui ad vin. *i. pœnam.*
8 Creati sunt. *Sciendum autē, quòd omnes angeli creati fuerūt boni, & beatitudinis capaces, si stetissent, sed aliq peccantes sua volūtate defectibili facti sunt mali, & sic ad pęnam sustinendā deputati ex ordine diuinę iustitiæ, quæ non permittit dedecus culpę sine decore iustitiæ, & ex consequenti per eandem iustitiam deputati sunt ad affligendum homines peccatores, vt qui fuerunt eis voluntarie subiecti in culpa, eis inuoluntarie subijciantur in pœna, & sic accipitur hic, Creati ad vindictam largo modo, sicut frequenter accipitur in hoc libro. i. deputati ad pœnam dicto modo.*

Angeli qui quare perierunt.

9 Et in. suo. *quo rebellauerunt Deo.*
10 Confirma. tor. sua. *nam sicut peccatum eorū est irremediabile, sic, & tormentum interminabile.*
C 11 Et in tempore consummationis est. *mundi.*
12 Effun. virtu. *ad affligendū damnatos, qui cum eis retrudentur in inferno. nam vsque tunc habitabunt spiritus maligni, saltem multi in hoc aere caliginoso ad exercitium hominum.*
13 Et furo. eius qui f. *i. vindictam a Deo dispositam contra peccatores.* 14 Confundent. *exequentes pessima voluntate, quod ordinatū est a Deo iuste, hoc importat nomen confusionis.*
15 Ignis. *Hic consequenter declarat pęnam damnatorū per creaturam corporalem cū dicitur,* Ignis grando fa. & mors. *Omnis creatura corporalis a Deo bona creata est, & ad bonum hominis ordinata. Quòd autem Deus ipsa vtitur ad punitionē malorū, hoc est ex cōsequenti, & ex præsuppositione lapsus humani, ideo creatio hic accipitur large pro tali deputatione. Sciēdum etiam, quod post iudicium, quia cessabit generatio, & transmutatio elementorum, non erunt aliqua corpora mista, nisi corpora humana. propter quod de corporalibus hic positis ad afflictionem damnatorum erit ibi tantū ignis formaliter, cætera vero, virtualiter, inquantum pœna gehennæ continebit in se eminentius quicquid afflictionis continetur in ipsis.*
16 In mandatis eius. *quando dominus voluerit.*
17 Epula. *i. deuorabunt impios ipsos affligendo.*
18 Super terram in necef. *idest, quādo dominus iusserit, cuius mādatum oportet impleri. & dicit,* Super terram, &c. *Nam ignis cōflagrationis purgabit omnia, quæ sunt super terram, & peracto iudicio inuoluet damnatos cum dæmonibus, retrudens eos in infernum.*
19 Et in temporibus suis. *a Deo dispositis.*
20 Non preterient verbum. *circa afflictionem damnatorum.*
21 Propterea. *Hic ex dictis infert autor corollariū in persona propria, dicens.* propterea. *i. quia punitio peccatorum erit sæuissima.*
22 Ab initio. *quo intellexi ista.* 23 Confirmatus sum. *i. firmiter statui vitare quantū possem peccata.* 24 Et consilia. *hoc idem alijs persuadendo.* 25 Et cogi. *ad docendum de prædictis, & sequentibus absentes, & futuros.* 26 Omnia ope. do. *formaliter, & ad bonum ordinata, ideo subditur.* 27 Et om. opus. *diuinum.* F
28 Hora sua. *i. tempore suo seruiet Deo in aliquo, nā omnibus vtitur ad gloriam sui, electorum.* 29 Non est di. *in operibus diuinis.*
30 Hon il. ne. est. *quia nullum est nequam inquantum a Deo est.*
31 Om. enim in tem. suo. *idest manif. stabūtur. s. in finali iudicio.*
32 Et nunc. *s. tempore merendi.*
33 In om. cor. *s. toto intellectu, & affectu.* 34 Et ore col. & bene. *transcendenti omne bonū quod de ipso dici potest, & cogitari.*

Aliter lib. Apogno. 5. c. 3.

a CAP. XL.

a *Occupatio, &c.* Sequitur.

b *Ignum graue super filios Adam.* Inter opera. ✻ Augu. Quod est hoc graue iugum nisi peccatū? Et quare dictum est iugum, nisi

CAP. XL.

¶ Homo ad laborem nascitur. a In peccato Adæ.

a Occupatio magna creata est omnibus hominib. & 1

a Afflictionis. b Hæredes originalis peccati. c In sudore vultus tui ves pa. tuo, donec reuertaris in terram, de qua sumptus es.

b iugū graue super filios Adam, à die exitus de ventre matris 2 3 4

nisi quod ex duobus Adam, & Eua veniat, vel duorum premat & conterat colla, id est masculi, & fœminæ, maiorum videlicet atque minorum, quia in vtroque sexu iugum sunt. Ideo ait gene-

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XL.

Occupatio magna. *Postquam posita sunt ad contemplationē dispositiua, hic consequenter ponit consolationis materia. Quę duplex est. s. humana miseria, vt cōtēplans se humiliet. Vnde Ezechieli diuina sublimiter contemplanti frequenter dicebat, Fili hominis, &c. ad recordationē suæ fragilitatis. & diuinæ excellentiæ, vt contēplans quantū potest ipsum magnificet. secundo ponitur cap. 42. ibi, Memor ero. Prima in duas secundū duplicem hominis miseriam, vnā in vita progressu, alteram in egressu. Secunda ponitur ca. se. ibi.* O mors, &c. *Prima in duas, qa primo ponitur vita præsentis miseria, secūdo ad eius releuationem diuinæ gratia. ibi,* Gratia sicut paradisus. *Est. n. modus auctoris huius libri tractare de oppositis iuxta se inuicē, vt magis eluce scant. sicut frequenter patuit in prædictis. Prima adhuc in duas, qa primo ponitur hominis miseria contracta. secundo miseria p ipsū acta. ibi,* Furor, & zelus. *Circa primum dicitur.* 1 Occupa. ma. *i. solicitudo cōtra miserias vitę præsentis. s. infirmitatis, famis, sitis, frigoris, & huiusmodi.* 2 Creata est. *i. super inducta omnibus hominib. Sciēdū tamen quod hō a prima creatione factus est, potens non mori p donum originalis iustitiæ, & per cōsequens liber ab omnibus istis miserijs, sed ipso peccante iuste subtractū est ab eo donū originalis iustitiæ, & sic subiectus est miserijs, & pęnalitatibus huius vitæ.* 3 Et iugū, &c. *i. grauis labor, quē oportet sustinere ad prouidēdū sibi, vxori, proli, & familiæ de necessarijs huius vitæ.* 4 A die exitus, &c. *vnde exeunt nudi,*

Diuisio.

A generaliter, *Graue iugum super filios Adã.* Dicẽdo ergo, *super filios,* ętates nõ discreuit vel sexus, & cõparando iugum peccato, propter Christum, qui, vt cęteri visu coniugatorum natus non est, omnes cęteros esse peccatores ęquauit. Hoc iugo. i. originali peccato, reuincti maiores atque minores, vitiũ ex ipso ortu tanquam aratrũ trahimus, quandiu sumus in mortis corpore, cuius cupiditatis vomere proscinditur, hoc est, corrũpitur terra nostra. Propter quod in libro Sapiẽtiæ dictum puto, *Corpus autẽ quod corrumpitur aggrauat animam.* A cuius iugi labore & onere, vel aratri corruptione vt requiescat, nemo soluitur propria voluntate & potestate, nisi ab illo iuste iudicãte & indebite miserante qui ait. *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & discite a me, quia mitis sum & humilis corde. Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue.*

† residente

Sap 11.

B

Matth. 11.

✱ Augustinu. In hac vita vsque adeo valet quod scriptum est, *Graue iugum super filios Adam à die exitus de ventre matris eorũ vsque in diem sepulturæ in matrem omnium.* vt ẽt paruulos videamus post lauacrũ regenerationis diuersorum malorum afflictione cruciari, vt intelligamus totum quod salutarib. agit' sacramentis, magis ad spem futurorũ bonorum, quam ad retentionem vel adeptionem pręsentium pertinere. Multa ẽt mala hic videntur ignosci, & nullis supplicijs vindicari, sed eorum pęnę reseruantur in posterum. Neque. n. frustra ille dicitur dies iudicij, quando venturus est iudex viuorum atque mortuorum.

Aug Ench. cap 66.

† inf. 41. b. 13. n. 2. c. in ecclesiastico.

C

¶ Terram. a Solicitudines variæ mentis.

a eorum, vsque in diem sepulturæ in matrem omnium. Cogi- 1 2

a Diuersæ operationis. b His scilicet dum expectat mortem affligitur, & in die finitionis certam sententiam pro vitijs accipiet.

tationes eorum & timores cordis, adinuentiones expectatio- 3 4

¶ Deus personam non accipit, quia iustus iudex.

nis, & dies finitionis, a † præsidente super sedem gloriosam 5 6 7

vsque ad humiliatum in terram & cinerem, ab eo qui vtitur 8 9

hiacyntho, & portat coronam, vsque ad eum qui cooperitur 10 11

a Vindicta scilicet peccatorum. b ¶ Quia ibi nullus ordo, sed sempiternus horror. 12 13

lino crudo. Furor, zelus, tumultus, fluctuatio, & timor mortis, 14 15

a Iudicis perpetuum incendium. b Quia ibi nulla pax, nulla doloris mitigatio.

iracundia perseuerans, & contentio, & in tempore refectio- 16 17 18

a Remunerationis, quando corpore condito in cubili sepulchri anima deputatur pœnis. b Quia longe aliter sentit ibi de factis suis.

b nis in cubili somnus noctis immutat scientiam eius. Mo- 19 20 21 22

c dicum autem tanquã nihil in requie, & ab eo in somnis, quasi 23 24

d in die respectus. Conturbatus est in visu cordis sui, tanquam 25 26

qui euaserit in die belli. In tempore salutis suæ exurrexit, & 27 28

admirans ad nullum timorem cum omni carne, ab homine 29 30

a Ideo. b Taliter scilicet peccantes

e vsque ad pecus, et super peccatores septuplũ. Ad hæc mors, 31 32 33

sanguis, contentio, & rhomphæa, oppressiones, fames, & con 34 35

tritio, & flagella. Super iniquos creata sunt hæc omnia, & 36 37 38

f propter illos factus est cataclysmus. † Omnia enim quæ de 39 40

D

a *Cogitation.* Enumerat mala, quæ hõ pro peccatis sustinet.

b *Modicum.* Quia caro mortua & insensibilis ad tempus requiescere videtur. anima iam sentit dolorem, & post resurrectionem cum corpore suo in pęnis viuet æternis.

c *Et ab eo in somnis, &c.* ✱ Rab. Ideo mali cruciabuntur in pœna gehennæ, quia in tempore sibi indulto non præuidebant vt peccare desinerent & bonis operibus insisterent. Aestimauerũt enim per prosperitatem mundi, quasi per somnum delusi quod tempus pacis esset, & non dies belli, cum ad hoc tantum spatium temporalis vitæ homini concedatur, vt per bonum certamen festinet ad præmium vitæ ęternę.

E

d *Conturbatus est.* Ideo mali cruciabuntur in pęna, quia in tẽpore sibi dato ad pœnitentiam peccare nõ desinunt. Aestimant enim prosperitatem (quasi somno delusi, tempus esse pacis, nõ belli, cum homini pręsens vita concedatur, vt per bonũ certamen perueniat ad beatitudinem. In tempore ergo salutis suæ dum est ei tẽpus acceptabile, exurrexit in superbiam cupiditate terrenarum rerum æstuans sine omni timore Dei, contra omnem hominũ conditionem, nobilium, scilicet, & ignobilium.

e *Et su. pec.* plena. s. & perfecta vindicta veniet, vt qui in præsenti vita, quę per septenarium discurrit, peccare nõ cessant, sine fine crucientur.

f *Et pro. illos factus.* Peccãti hoĩ multiplex pęna deputata est, vt correctus, pęniteat, & de inceps caueat, sed quia negligit, & in pęnis proficit, inducit Deus diluuium orbi, vt hominem

Gen. 6. c.

F

Cogi-

nem

NICOLAVS DE LYRA.

✱ di, & lugentes. 1 Vsque in diem, &c. in matrem. *idest, in terram, ad quam reuertuntur in anxietate, & nuditate.*

2 Cogita. eo. *de agendis cor torquentes.*

3 Et timo. cor. *de malis futuris ipsum affligentes.*

4 Adinuentiones ex. *i. fictiones maiorum malorum in futuro, quàm sint ventura, quia sicut dicitur Sap. 17. c. Semper præsumit sæua perturbata conscientia. homo enim in timore positus ex sonitu foliorum imaginatur adesse hostes eius.*

5 Et dies. *i. mortis qui præcognitus est causa afflictionis.*

6 A præsiden. &c. *i. prælato, doctore, & iudice magno.*

7 Vsque ad hu. in ter. *idest hominem totaliter deiectum.*

8 Ab eo qui vti. hyacintho. *idest, sericis vestibus.*

6 Et portat coronam. *vt reges magni.*

10 Vsque ad eum, &c. li. *idest, vili sacco.*

11 Et furor. *Hic cõsequenter ponitur miseria acta ex hominis malitia. Et primo mentalis. secundo corporalis, ibi, Ad hæc mors. Circa primum dicitur,* Furor. *i. ira excessiua.*

12 Zelus. *idest, inuidia.*

13 Tumultus. *cogitationum, cor multipliciter impellentium.*

14 Fluctua. *i. mentis perplexitas.*

15 Et ti. *vbique insidians hominibus.*

16 Iracundia. *perseuerans inimici.*

17 Et con. *idest, metus litigij.*

18 Et in tem. refe. *i. quietis.*

19 In cubili som. &c. *i. disponens contrarium eius quod facere cogitauerat. ideo dicitur communiter, Nox habet consilium, ex quo sequitur inquietatio. propter quod subditur.*

20 Modicum au. *Quod enim modicum est, quasi nihil computabitur, vt dicitur, 2. Physic.*

21 Et ab eo, *quasi in die respectu. snã sunt ei somnia de his quę viderat in die, eo q fiunt per phantasmata, quæ remanent abeuntibus sensibilibus, vt dicitur 2. de Anima.*

22 Conturbatus est in visu cor. *per somnia terribilia.*

23 Tanquam qui eua. *Per totam enim diem illam remanet trepidus, & anxius ex periculo in quo fuit, & timet insequi ab hostibus.*

24 In tempore salu. *idest, prosperitatis.*

25 Et exur. *miser homo per superbiam.*

26 Et admirans. *Ad intellectum huius literę quę videtur inuoluta, considerandum, q admirans dubitat. i. Metaphy. Item qui euasit magnum periculum, licet tunc timeat, vt dictum est, tamen postea transacta passione nihil aut modicum timet pericula, sperans quòd euadet sicut antea, & hoc est quod dicitur,* Et admirans ad nul. &c. *iungatur tamen sic litera.* Et ad nul. ti. *i. ad nullum terribile.*

27 Cum o. car. ab. *i. siue illud terribile sit homo quicunque, siue bestiæ.* Admirans, *idest, timens vel dubitans, quia per suam superbiã non timet hominem vel bestiam.*

28 Et super pec. *sic per superbiam obstinatos.*

29 Septuplum. *i. grauis punitio veniet, sicut dicitur Gen. 4. c. Qui occiderit Cain septuplum punietur, id est, grauiter.*

30 Ad hæc. *Hic consequenter ponitur miseria siue pœna corporalis quam debent considerare contemplatiui. & primo in proprijs corporibus, cum dicitur,* Ad hęc. *i. præter prædicta.*

31 Mors. *violenta.*

32 Sanguis. *i. plagatio.*

33 Conten. *per verba dura.*

34 Et rhom. *idest, gladius.*

35 Oppres. *tyrannorum.*

36 Fames. *per subtractiones cibariorum.*

37 Et con. *carcerum & vinculorum.*

38 Et flagella. *virgarum.*

39 Super ini. cre. *nã frequenter pro suis iniquitatib. sic puniũtur.*

40 Et propter illos factus est cataclysmus. *idest, diluuium, vt patet Gen. 6. c. Cætera patent.*

Omne

nê deleret, quæ creauit. Ad comparationem verò futuræ pœnæ nihil eſt quod homo patitur in præſenti.

A

a *Et aquæ om.* opera, ſcilicet, peccatorum, ſupernę mercedis fructum non acquirunt, ſed pœnarum interitum.

b *Subſtantiæ iniu.* inchoant germinare, ſed fluctuant in tentatione, & ſubitò areſcunt ad primum perſecutionis ęſtum.

B

† ficcabit.

c *Nepotes impiorum non multiplicabunt &c.* Sępe videmus progeniem impiorum citò deficere, maxime cum filij imitantur iniquitatem patrum.

Vita

C

a Etiam homines. Vnde Terra es, & in terram ibis.

terra ſunt, in terram conuer-

a Vnde exeunt flumina, illuc reuertentur.

tẽtur, & aquæ omnes in ma-

re conuertentur. Omne mu- 1

a Quæſtus ſcilicet per auaritiam collectus. b Qualibet. c Quia præterit mundus & concupiſcentia eius.

nus & iniquitas delebitur, & 2

a Ideſt merces fidei, quæ per dilectionem 3
operatur. 4

fides in ſeculum ſtabit. Sub- 5

ſtãtiæ iniuſtorũ ſicut fluuius 6

a Velociter diſſipabuntur. b Quaſi to- 7
nitruum auari tumultuant, & theſaurus eorum cito defluit.

† ſiccabuntur, & ſicut toni- 8

truũ magnum in pluuia per-

a Ad recipiendum.

ſonabunt. In aperiendo ma 9

a Auaris. b Præcepti Dei, qui ait, Non concupiſces rem proximi tui.

nus ſuas lætabitur, ſic pręua- 10

ricatores in conſummatione 11

a Vacui omnibus bonis. 12

tabeſcent. Nepotes impio- 13

rum non multiplicabũt ramos, & radices im- 14

a Duritiam cordis quæ ad tempus credit, & in tempore tentationis recedit.

mundæ ſuper cacumen petræ ſonant. Super 15 16

a Alias, aquam.

omnem eſcam viriditas, & ad oram fluminis 17 18

a Sicut fœnum, quod priuſquam euellatur, exaruit.
b Dei, quæ ſuper abundat infidelibus.

ante omne fœnum euelletur. Gratia, ſicut para- 19

a Fructificat ſcilicet diuerſas ſpecies virtutum. b Beati miſericor 20
des, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur.

diſus in benedictionibus, & miſericordia in

a Pro bono. ſ. & vtili labore merces æterna compenſabitur.

21 ſeculo permanet. Vita ſibi

22 ſufficientis operarii † cõdul

23 cabiť, & in ea inuenies the

a Cæleſtis ciuitatis. b Constructio bonorum operum.

24 ſaurum. † Aedificatio ciui

25 tatis confirmabit nomẽ, &

a Anima, quæ præeminet & inter merita ſanctorum virginitas.

26 ſuper hãc mulier immacu

a Feruor ſcientiæ legis lætificat.

27 lata cõputabiť. Vinum &

28 muſica lætificat cor, & ſu-

29 per vtraque dilectio ſapiẽ-

Euangelicæ,

30 tiæ. Tibię & pſalterium ſua

31 uem faciũt melodiam, & ſu

a Prædicatio apoſtolica,

per vtraque lingua ſuauis.

32 Gratiam & ſpeciem deſide

33 rabit oculus tuus, & ſuper

34 hæc virides ſationes. Ami-

35 a Societas Chriſti & eccleſiæ omnem ſocietatem priorum patrum præcedit.

cus & ſodalis in tempore

36 conuenientes, & ſuper v-

37 troſque mulier cum viro. Fratres in adiu-

38 39 torium in tempore tribulationis, & ſuper eos

40 a Noſtræ redemptionis. b Humanum genus.

41 miſericordia liberabit. Aurum & argentum &

42 conſtitutio pedum, & ſuper vtrumque conſi-

† cõculcabitur

† Fili.

D

d *Vita ſibi ſufficientis ope. &c.* Dulcis eſt ſomnus operanti, ſiue parum, ſiue multum comedat.

e *Inuenies theſaurum.* Verè enim Chriſtianum ſe eſſe probat, qui Chriſti mandata credit & facit.

f *Vinum & muſica lætif. &c.* Hęc naturaliter mulcent & exhilarant animam, ſed dilectio ſapientię, & lingua ſuauiter docens multò plus confortat intellectum.

E

g *Gratiam & ſpeciem.* Ornatum, ſcilicet tẽpli & culturę diuerſitatem, quę prior populus ſub lege habuit, prędicatione euangelij in orbe ſeminata, bonorum operum virore excellit.

Facul-

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Omne munus.* Hic ſecũdo ponitur pęna iniquorũ in bonis temporalibus, cũ dicitur, *Omne munus.* datum pro ſubuerſione iuſtitiæ. 2 *Et iniquitas.* propter munus facta.

3 *Delebitur.* i. datores munerũ, & ſubuerſores iuſtitię pp munera delebunť de præſenti vita, ita q̃ nihil apparebit de poſſeſsionibus eorũ & pompa, ſicut ĩ deletis tabulis nil apparet.

4 *Et fides in ſeculum.* i. fidelitas iuſtorum.

5 *In ſeculum ſta.* in ſuo effectu.

6 *Subſtantiæ iniuſtorum.* i. diuitię eorum.

7 *Sicut flu. ſic.* accipitur hic fluuius pro torrente, qui ſubito intumeſcit niuiũ diſſolutione, & cito deſiccatur, ſic iniuſtorum diuitię velociter acquiruntur, & velocius frequenter ab eis auferuntur. 8 *Et ſicut ton.* quod tamen per pluuiã cito ceſſat, ſic pompa diuitum iniquorũ cito tollitur, a principibus ex modica occaſione. 9 *In ape. ma. ſuas.* ad accipiendum male. 10 *Lætabitur.* iniquus.

11 *Sic praua.* diuinorum mandatorum.

12 *In conſum. ta.* quia frequenter cum credunt ſe eſſe ſecuros, ſubito deficiunt, patet Luc. 12. c. de illo qui dicebat animę ſuę, *Habes multa bona repoſita in multos annos, quieſce, comede, bibe, epulare, dictum eſt autem ei, Stulte, hac nocte repetent animam tuam a te.*

13 *Nepotes.* Hic tertio poniť iniquorũ pęna in ſuis ſucceſſoribus, cũ dicitur, *Nepo. im. non m.* i. filios. q. d. eorũ ꝓgenies nõ diu durabit. 14 *Et ra. im.* i. parentes eorum ex quibus ſunt orti. 15 *Super ca. pe.* i. ſicut arbor plantata ſup petras nõ figit ibi firmiter radicẽ, propter quod cito cadit ſuper petras ſonitũ faciendo, ſic frequẽter iniqui diuites cadũt cũ ſonitu magno, nã ex hoc caſu multi loquentur adinuicẽ congaudendo. Ad hoc ẽt inducitur aliud exemplũ cum dicitur.

16 *Super om. aquam.* etiam ſtagnalem.

17 *Viridi.* i. herba viridis creſcit, & accipitur hic ſuper, pro iuxta, quia creſcit in ripis propter humiditatem terræ, ſicut dicitur quod Pariſius eſt ſuper Secanam. i. iuxta.

18 *Et ad o.* ſimiliter creſcit eadem ratione.

19 *Ano. fę.* citius & facilius, quia radix eſt in humido, per hoc intelligitur, quod generatio malorum cito deficit.

20 *Gra.* Poſtquam actum eſt de miſeria hominem cito deprimente, hic conſequenter agitur de Dei gratia ipſum releuante, & diuiditur in duas partes, in principalem, & incidentalem, quæ incipit ibi, *Gratiam.* Circa primum poniť multiplex bonum proueniens ex gratia, cũ dicitur. *Gratia ſicut paradiſus in be.* i. ſicut paradiſus eſt locus amœnus & bonis fructibus plenius, ſic gratia Dei gratioſam facit animam ad Dei habitationem, & bonis operibus plenam.

Diuiſio.

21 *Vita ſibi.* ſcilicet, ad acquirendum ſibi victum & veſtitum per laborem ſuum.

22 *Condulcab.* per gratiam Dei quę mitigat ſuum laborem,

23 *Et in ea inue. theſ.* ſ. gloriæ, cuius gratia eſt arra.

24 *Aedifi. ciu. con. no.* ſ. ædificantis, ſicut nomẽ Romuli cõfirmatũ eſt in memoria hoĩum ex ædificatione ciuitatis Rom.

25 *Et in hanc.* firmitatem.

26 *Mulier im.* quod procedit ex diuina gratia.

27 *Compu.* quia firmitas eius ſtabit in æternum, non ſic autẽ ciuitatis ædificium.

28 *Vinum & mu. læti.* quod patet ad ſenſum.

29 *Et ſuper vtraque di.* nam lætitia ex vino & muſica cauſata eſt in parte ſenſitiua, delectatio proueniens ex ſapientia, eſt in parte intellectiua, quæ eſt ſuperior & melior. Vnde Philoſophus ponit fęlicitatem hominis 10. Ethi. in contemplatione ſapientiæ. Et accipitur hic ſapientia infuſa, quę eſt donũ ſpiritusſancti, & ſic procedit ex gratia.

Philoſophus.

30 *Tibiæ & ipſa.* quando concordant ad inuicem.

31 *Et ſuper vtraque lin.* ſ. doctoris, vel prædicatoris, de fide & moribus docentis, quæ ſimiliter ſuauitas ex gratia Dei procedit. 32 *Gratiam.* Hæc eſt pars incidentalis, quę diuiditur in duas, ſecũdũ duplex incidens, ſecunda ibi: *Fili in tempore.* Primũ eſt, quia tractauit de gratia Dei, hic ex incidenti ponit aliqua quę ſunt homini gratioſa, di. *Gratiam & ſpeciem.* i. rem artificialem gratioſam & pulchram.

33 *Deſiderabit oculus.* nam in hoc delectatur.

Diuiſio.

34 *Et ſuper hoc viri ſa.* magis enim delectant viſum & confortant, opus enim naturæ efficacius eſt opere artis.

35 *Amicus & ſodalis in tempore con.* ſũt adinuicẽ delectabiles.

36 *Et ſuper vtroſque mulier cum viro, &c.* quãdo ſunt cõcordes, ſunt magis delectabiles, tum quia ſunt vna caro, tum quia indiſſolubilis per totam vitam ſuam eſt eorum coniunctio, non ſic autem ſodalium coniunctio ſed frequenter cito diſſoluitur. 37 *Fratres in adiut.* mutuum.

38 *In tempore tribulationis.* eſt valde gratioſum.

39 *Et ſuper eos miſeri. libe.* a tribulatione, & verificať hoc nõ ſolum de miſericordia Dei, ſed ẽt de miſericordia hoĩs aliqñ.

40 *Aurum & argentum.* ideſt, diuitiæ.

41 *Et conſtitutio pedum.* i. ſanitatis corporis per quam homo ſtat ſup pedes ſuos, iſta ſunt hoĩbus gratioſa. 42 *Et ſu. vtr.* De eo quod eſt de diuinis mandatis, & cõſilijs adimplendis.

a *Facultates & vir.* Diuitiæ datæ a domino in tẽpore legis A roborauerunt corda antiquorũ quibus dictũ est, *Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis.* Sed excellit timor dñi, & voluntaria paupertas ecclesię Christi, & hęc, & oẽs facultates mundi. vnde, *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.*

Esa. 1. c. Matth. 5. a

c *Vir respi.* Stultũ est enim otiari, & de alieno labore mercedẽ quęrere. Percipiet enim vnusquisque secundũ opera sua. D

d *Vir autẽ disciplinatus & eruditus custodiet se.* * Rabban. Custodiet se ne otiosus sit tẽpore opportuno, in quo licet operari, ne dũ tempus pręterit, inopia consumatur, sed magis pro bonis actibus, multiplici mercede ditetur, sicut seruus ille Euangelicus, qui a Domino suo quinque talenta accepit, dum negotiando eius pecuniam multiplicauit, mercedem ab eo copiosam suscepit, qui autem otiose talentum sibi cõmissum seruauit, in tẽpore retributionis pro otiositate sua a Domino pœnas soluit.

† victus. Matth. 25.

b *Fili in tempore vitæ tuæ ne indi.* * Rabbanus. Admonet nos sapientia, ne per otiositatem perdamus tẽpus nobis indultum, sed magis laboremus recte credẽdo, intente legem Dei meditando, atque bene operando, vt hic habeamus opes virtutũ & in futuro vitam ęternam, melius est enim a præsenti vita cito decedere q̃ hic diu inutiliter viuere, quia otiositas diuterni tẽporis maiorem in tormentis habebit vindictam.

† &.

a lium beneplacitum. Facultates & † virtutes exaltant cor, & super hæc timor domini. Non est in timore domini minoratio, & non est in eo inquirere adiutorium. Timor domini sicut paradisus benedictionis, † super omnem glo-

a ¶ Terrenam. b Aeterna præmia. Prigritiam & otium prohibet. c Præsentis.

b riam operuerunt illum. Fili in tempore vitæ tuæ ne indi-

a ¶ virtutibus, vel moribus bonis. b Corporali morte.

c geas. Melius est enim mori, quam indigere. Vir respiciens

a Spiritualis. vnde, Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ extinguntur.

in mensam alienam, non est vita eius in cogitatione victus.

d Alit enim animam suam cibis alienis. Vir autem † discipli-

a Eruditione diuina. b Ne sit otiosus dum habet operandi tempus. Torpore.

e natus & eruditus custodiet se. In ore prudentis conculcabitur inopia, & in ventre eius ignis ardebit.

e *In ore prudentis conculcabitur inopia, & in ventre eius ignis ardebit* Cui placet otiose torpere, nec proximis docendo prodesse, tandẽ doloribus inferni & sera pœnitentia æstuabit.

† discretus. Rom. 2. b.

vir.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Facultates & vir.* corporales.
2 *Exultant cor.* per superbiam.
3 *Et super hæc ti.* reprimens hanc exaltationem.
4 *Non est in timo. do.* filiali.
5 *Minoratio.* i. defectus boni.
6 *Et non est in eo in. adiu.* s. humanum, nam timens dominũ, B habet præsens adiutorium diuinũ, per hoc tamen non intelligitur, q̃ cõtemni debeat adiutorium humanum. Nam hoc esset tentare Deum, sed quod deficiente humano subsidio confidendum sit firmiter de diuino. ideo subditur.
7 *Timor do. sicut pa.* benedictionis, vbi enim est Deus, ibi est paradisus, sicut Roma, vbi est papa. Luc. 23. f. *Hodie mecum eris in paradiso.*
8 *Super omnem glo.* temporalem.
9 *Operuerunt il.* s. benedictiones Dei operuerunt timentes dominũ. 10 *Fili in tempo.* Hic ponitur secundũ incidens, eo q̃ in parte immediate præcedenti dixit, q̃ in timore domini non est defectus boni, hic inducit ad exercitium boni operis, quo tollitur egestas. spiritualis, & corporalis, dicit igitur; *Fili in tem. vi. t.* i. tempore vitæ præsentis tibi concessę ad bene operandum.
11 *Ne. indi.* i. ne sis otiosus, nam ad otium sequitur spiritualis & temporalis egestas, ita quod hic ponitur consequens pro antecedente.
12 *Melius est enim mori.* corporaliter.
13 *Quam indigere.* i. otiosum esse, per quod quis moritur spiritualiter. supra, 34. d. *Multam malitiam docuit otiositas.* & aliquãdo corporaliter, quia frequenter homo per otium conuertitur ad latrocinium, propter quod suppenditur. E
14 *Vir respi. in men. ali.* sicut sũt histriones & mẽdicantes validi a bonis operibus otiosi. 15 *Non est vi. e. in co. vi.* i. non cogitat aliquid facere, vnde debeat rationabiliter viuere. Illis autẽ qui intendũt diuinis obsequijs & doctrinis debetur victus, de quibus dicit Saluator Mat. 10. b. *Dignus est operarius cibo suo.* 16 *Alit enim a.* idest, vitam.
17 *Cibis.* histrio & mendicãs validus, qui vacui sunt bonis operibus. 18 *Vir autem disci.* quantum ad mores.
19 *Et erud.* quãtũ ad scientiã. 20 *Custodiet se.* ab otiositate.
21 *In ore impruden.* i. pigri & otiosi.
22 *Concul. inopia.* quia frequẽter habet parũ ad comedẽdũ.
23 *Et in ven. e. ignis arde.* i. fames.

CAP. XLI.

a O *Mors quam ama. est me. tua. ho. &c.* Qui prosperitatem mundi & diuitias amat, amara est illi mors corporalis, quia futuræ vitæ gaudia negligit.

† in iusto.

b *O mors bonum est iudicium tuum, &c.* * Raban. Bonum est cultoribus Christi iudicium, mortis pręsentis, quoniam per ipsam transeunt ad vitam æternam, qui pauperes sunt & indigentes in rebus terrenis, cum omnia sua dereliquerunt propter Christum, minorantur viribus, quoniam humiliter sentientes, non de viribus proprijs, sed de potentia confidunt saluatoris, qui deficiunt ætate quia in recta perseuerant conuersatione. C F

CAP. XLI.

a O Mors quam amara est memoria tua, homini † pacem habenti in substantijs suis, viro quieto, & cuius viæ directæ sunt in omnibus, & adhuc ualenti accipere ci-

a Bonum est Christianis iudicium mortis, quia per ipsam transeunt ad vitam æternam.

b bum. O mors bonum est iudicium tuum

a Terrenis subsidijs. b Non præsumens de se. c Vnde deficiens Abraham mortuus est in senectute bona.

homini indigenti, & qui minoratur viribus, defecto ætate,

a Mandatis domini implendis, vel proximis iuuandis. b Qui non consentit hæretico errori.

& cui de omnibus cura est, & incredibili qui perdit sa-

Hoc

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XLI.

O *Mors, &c.* Postquam actũ est de miseria hominis respiciente statum vitæ pręsentis, hic consequenter agitur de miseria eius quæ respicit statũ mortis, vtrunque vero dẽt contemplatiuus considerare. Et primo agitur de morte pęnæ, secundo de morte culpæ, ibi, *Disciplinam in pace.* Prima in duas. quia primo agitur de morte tẽporalis pęnę, secũdo de morte æternæ, ibi. *Filij abominationũ.* Circa primũ dicit. 1 *O mors quam a &c.* qua quis cogitat se moriturum corporaliter.
2 *Homini, &c.* s. iniusto, propter quod in aliquib. libris in textu ponitur. Fuit tamen primo quædam interlinearis glossa postea textui per scriptores inserta.
3 *Pacem habenti in substantiis suis, &c.* i. in mobilibus & immobilibus diuitijs, quæ non diripiuntur ab alijs.
4 *Viro quieto.* qui non molestatur litigijs.
5 *Et cu. viæ dire. &c. sunt in o.* tẽporalibus, fortuna sibi fauẽte.

Et

6 *Et adhuc valenti.* i. sano corpore & potẽti comedere & bibere laute. Nec mirũ si mors est amara tali, q̃a de paradiso suo terrestri vadit ad infernũ, nã Lucæ. 15. f. dr̃ de diuite epulone, *Mortuus est autem diues & sepultus in inferno.* 7 *O mors bo. est.* & subintelligitur iusto. 8 *Indi.* victu & vestitu.
9 *Et qui minoratur vi.* corporis ex infirmitate.
10 *Defecto ætate.* & sic habet duplicem causam debilitatis.
11 *Et cui de omnibus.* idest, solicitudo de omnibus mandatis Dei adimplendis, vt exponunt aliqui. Potest tamẽ magis literaliter exponi de omnibus necessarijs vitæ quærendis, sicut Lazarus vlceribus plenus quærebat refici de micis quæ cadebant de mensa diuitis.
12 *Et incredibili.* quia non acquiescitur suę petitioni, sicut de Lazaro dicitur. Et nemo illi dabat.
13 *Qui per. &c.* i. incipit desipere ex ætate & ĩfirmitate. Merito nãq; iudiciũ mortis ẽ isti bonũ, q̃a p̃ hoc trãsit ad requiẽ

* bea-

a *Hoc iud'cium.* Commune est omni carni, nec quisquam euadere potest etiam si centum aut mille annos vixerit, aut vltra. vñ, *Quis est homo qui viuet, & non videbit mortem?* Psal 88.g

A †timere.

b *Filij abo. &c.* Abominabiles sunt filij peccatorum, qui, scilicet, impios patres imitati sunt. Vnde subdit.

c *Qui conue. secus do.* impiorum.

d *De patre impi.* Qui male filios nutrit, vel exemplo perdit, reus est eorum perditionis. Vel qui mala opera de praua voluntate gignit, damnabitur pro eis.

B †sup. 20. d. r3. gl. c. in ecclesiastico.

e *In perditionem.* Superioribus respõdet, in quibus de morte tẽporali disputauit, quia sicut homo de terra creatus, pro peccato originali in terram redit, quamuis in incorruptione surrecturus, sic impij pro peccatis suis maledicti in æternam perditionem cum corpore & anima ibunt.

†sup. 40. b †occultus

f *Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quam*

Prou. 22. a. C

a ¶ Mundi, quæ stultitia est apud Deum. b ¶ Quin potius eum time qui potest animam & corpus perdere in gehennam. c ¶ Temporalis.

pientiam. Noli † metuere iudicium mortis. Memento quæ

a ¶ Temporalis mortis.

a ante fuerunt, & quæ superuentura sunt tibi, hoc iudicium a
domino omni carni, & quæ superuenient tibi in beneplacito
altissimi, siue decem siue centum, siue mille anni. Non est e-

a ¶ In inferno nihil prodest confessio, Vnde, In inferno autem quis confitebitur tibi.

b nim in inferno accusatio vitæ. Filii abominationum fiunt filii
c peccatorum, & qui conuersantur secus domos impiorum. Fi-

a ¶ Vnde, Euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo, & radicem de terra viuentium.

liorum peccatorum peribit hæreditas, & cum semine illorum
d assiduitas opprobrii. De patre impio queruntur filii, quoniam
propter illum sunt in opprobrio. Væ vobis viri impii, qui dereliquistis legem domini altissimi. Et si nati fueritis, in male-

a ¶ Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, &c. b ¶ Non renati per gratiam. c ¶ Ite maledicti in ignem æternum, &c.

dictione nascemini, & si mortui fueritis, in maledictione erit
pars vestra. † Omnia quæ de terra sunt, in terram conuerten-

a ¶ Beati qui lugent, quoniam ipsi conso. b ¶ Sapientium qui diuinis obediunt mandatis.

e tur, sic impii a maledicto in perditionem. Luctus hominum

a ¶ De libro viuentium & de mundo.

f in corpore ipsorum, nomen autem impiorum delebitur. Cu-

a ¶ Alias mundo

ram habe de bono nomine, hoc enim magis pmanebit tibi,
quam mille thesauri magni & pretiosi. Bonæ vitæ numerus

a ¶ Aeternorum, vnde, Longitudine dierum adimplebo eum. Erit. b ¶ Merces bonæ vitæ, & bonæ famæ permanebit in æternum.

dierum, bonum autem nomen permanebit in æuum. Disci-

a ¶ Morum. b ¶ Sequimini pacem cum omnibus c ¶ Q. Non sufficit bene viuere. nisi studeas pro posse tuo alios docere.

plinam in pace conseruate filii, † Sapientia enim abscondita,
g & thesaurus inuisus, quæ vtilitas in vtrisq; ? Melior est homo

a ¶ Qui scilicet vaniloquium & prauam doctrinam deuitat. b ¶ Væ mihi quia tacui. c ¶ Anima quæ benedicit, impinguabitur.

qui abscondit stultitiam suam, quam homo qui abscondit sa-
h pientiam suam. Veruntamen reuertimini in his quæ proce-
i dunt de ore meo. Non est bonum omnem irreuerentiam ob-

quam mil. Vt bene & D
1 religiose viuas. Sic
2 autẽ acquiritur bo-
num nomen. *Melius* Prou. 22. a.
3 *est bonum nomẽ quam*
4 *diuitiæ multæ.*
5 g *Melior est homo qui*
abscondit stultitiam su.
6 *quam homo qui ascon-*
7 *dit sapientiam suam.*
8 Qui abscondet fru-
9 mentum maledice-
10 tur in populis, bene
11 dictio autem super
12 caput vendentium.
13 h *Verum tamen reuer*
14 *timini.* Quia bonum
15 nomen & bonam
vitam vtilem esse
prædixit, & occul-
16 tantes scientiam re
17 prehendit, suadet
18 vt reuertantur ad E
19 studium docendi,
20 quia nõ est bonum
21 irreuerentem &
22 inobedientem es-
23 se suo doctori. Vn-
24 de, *Et animo irreue-* sup. 23.
25 *renti, & infrunito ne*
26 *tradas me domine.*
27 i *Non est bonum om*
28 *nem irreue.* Iuxta
29 literã nos instruit,
30 vt a vitijs caueamus
31 & virtutibus
32 operam demus, &
33 ne spretis meliori-
34 bus, eligamus pe-
35 iora, quæ sequitur
36 contusio sempi-
37 terna. F

Non

NICOLAVS DE LYRA.

* *beatorum. Lucæ. 16.* Factum est autem vt moreretur mendicus, & por. ab angelis in sinum Abrahę. ideo subditur.

1 Noli metue, &c. *i. ponas te in tali statu vt iudicium mortis sit tibi bonum. Et subdit modum.*

2 Memento, &c. *nam ex memoria sanctorum patrũ qui præcesserunt, & præmiorum iustorum, & pœnarum iniquorum, quæ ventura sunt, disponitur homo ad mortis iudicium secure expectandum.*

3 Et quæ superuenient tibi. *de numero annorum plurium vel paucorum.*

4 In beneplacito altissimi, &c. *idest, secundum eius voluntatem sufficiat tibi, & adimpleas illud in exercitio boni. Et subditur causa.*

5 Non est enim in inferno, &c. *non enim aliquis ibi potest se excusare allegando breuitatem vitæ contra Deum di. Si diu vixissem, multa bona fecissem.*

6 Filij abominationum. *Hic consequenter agitur de morte æternalis pœnæ Et primo fit propositũ. secũdo infertur corollarium, ibi, Curam habe. Circa primũ dicitur,* Filij abominationum. *i. abominatione digni, sicut. 1. Reg. 26. cap. dicitur:* Filij mortis estis vos qui non custodistis dominum vestrum. *Sunt enim abominabiles in conspectu Dei & iustorum.*

7 Filij peccatorum. *i. imitatores paternorum scelerum.*

8 Et qui conuersant. *nam imitantur actus eorum. Psalm. 18. d. Cum peruerso peruerteris.*

9 Filiorum peccatorum. *s. æterna, quia licet sit indeficiens in se, tamen perit ab istis, inquantum repelluntur ab ea pro suis demeritis.*

10 Et cum semine illorũ assiduit. *nã æternaliter sunt reprobati.*

11 De patre impio, &c. *i. conqueruntur in inferno.*

12 Quoniam propter illum sunt. *i. damnati, eo ꝙ male fuerunt informati ab ipso, quibus tamẽ tenebatur de bono documẽto, iõ subdit.*

13 Væ vobis viri impij. *Est autem væ comminatio maledictionis æternæ.*

14 Qui dereliqui. le. domini. *per inobedientiam.*

15 Et si nati fueritis. *i. natiuitas vestra facta est ad maledictionẽ culpæ, & mors vestra ad maledictionem gehennæ, non ex auctore naturæ, sed ex defectu parentalis disciplinæ.*

16 Omnia quæ de terra sunt. *producta.*

17 In terram con. *sicut patet ad sensum.*

18 Sic impij a maledicto. *culpæ quod est a diabolo.*

19 In perditionem. *gehennæ, quæ est cum diabolo, Mat. 25. d.* Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius, &c.

20 Luctus ho. *rationabiliter viuentium.*

21 In corpore ipsorum. *q. d. si affligantur, hoc est in præsenti vita tantum, quandiu sunt in hoc mortali corpore.*

22 Nomen autem, &c. *de libro vitæ, & sic perpetuo cruciabuntur morte gehennæ.*

23 Curam habe. *Hic ex dictis infertur corollarium. s. ꝙ homo debet esse multum solicitus de iustitia conseruanda per quam euaditur æternum supplicium, & acquiritur præmium æternum, & hoc est quod dicitur,* Curam habe. *i. de re boni nominis, quæ est iustitia legalis, nã includit omnem virtutem.*

24 Hoc enim. *quia iustitia perpetua est & immortalis, Sap. 1.*

25 Quam mil. the. *temporales qui sunt transitorij.*

26 Bonæ vi. *i. vita bona meritoria, breuis est, & cito possunt dies eius numerari.*

27 Bonum autem. *i. iustitia quę est res boni nominis.*

28 Perma. in æuum. *i. æternaliter in præmio.*

29 Disciplinam. *Postquã actũ est de morte pœnæ, hic consequẽter agitur de morte culpæ, quã similiter debet contemplatiuus cõsiderare. Et diuidit in tres partes, nã auctor inducit primo ad eius notitiã. secũdo ad eius erubescentiã, ibi,* Erubescite. *tertio ad eius fugã seu cautelam, ibi,* Ne auertas. *Circa primũ dicit,* Disciplin. *moris correctiuã.*

30 In pa. *pectoris.*

31 Cons. *memoriter retinendo, & veraciter operãdo, & subdit ratio.*

32 Sapien. enim. *i. quæ non ostenditur in opere & doctrina.*

33 Et thesau. *q. d. sicut nõ proficit tẽporaliter, & sic nec talis sapiẽtia spiritualiter, imo nocet habenti, inquantũ abscondit in terra talẽtũ domini sui. Matth. 25. b. ideo subditur.* 34 Meli. est, &c. *minus malus.* 35 Veruntamen reuerti. *vos filij.*

36 In his quę procedunt, &c. *considerandis & retinendis.*

37 Non est bonum. *i. nõ est bonũ discipulo aliquam irreuerentiã habere ad doctorem, eius doctrinam contemnendo vel negligendo.*

Om-

a *Non auertas faciem tuam a proximo tu*, & *ab auferendo partem & non restituendo*. Cum angeli colligent de ecclesia omnia scandala, & reprehendőc iniustos de iniustitia sua, tunc manifestabitur qui circa veritatem & testamentum Dei in tabernaculo ecclesiæ dolose egit, vel furtum commisit. Ille quoque arguetur qui comessationi & ebrietati incubuit, & qui auarè rapuit, vel non erogauit quæ a Deo accepit. Ille quoque confundetur, qui talentum verbi abscondit, & qui

a Tamen non omnia omnibus conueniunt, alijs officiunt quæ aliis proficiunt, Sibilus equos mitigat, catulos instigat.
seruare, et non omnia omnibus bene placent in fide. Erube-
a Ecclesia. b Idololatriæ, vel hæreticæ sectæ. c Coram oculis Dei.
scite a patre & matre de fornicatione, & a præsidente, & a
a Sponsionis vestræ in baptismo promissæ. b Christo qui est iudicaturus viuos & mor.
potente de mendacio, a principe, & a iudice de delicto, a sy
a Angelorum & plebe sanctorum.
nagoga & plebe de iniquitate, a socio & amico de iniustitia,
& de loco in quo habitas, de furto, de veritate Dei & testa-
mẽto, de discubitu in panibus, & ab obfuscatione dati & ac-
cepti, a salutantibus de silẽtio, a respectu mulieris fornicariæ,
a Non communicando indigenti.
a & ab auersione vultus cognati. Ne auertas faciem tuam a
a Cuilibet. b Pecuniæ. c Admirando eloquentiam.
proximo tuo, & ab auferendo partem & non restituẽdo. Ne
a Doctrinam. b Hæretici, qui alienus a fide, & a religione.
b respicias mulierem alieni viri, & ne scruteris ancillam eius,
a Delectationi instando. b Subaudis. Abitiae. vnde, Ne moliaris amico tuo malum cum in te habeat fiduciam.
c neque steteris ad lectum eius. † Ab amicis de sermonibus im-
a Datum obfuscat qui improperat. Imitare Deum, qui dat affluenter, & non improperat.
properii, & cum dederis, ne improperes.

qui vultum conuertit a fratribus suis & fornicationibus hæreticorum se miscuit.
b *Ne respicias mulierem alieni viri, & ne scru.* Cupiditatem carnalem quæ debet subesse spiritui, hanc non debemus scrutari, & suggestionibus eius subijci.
c *Ab amicis de sermonibus improperii, et cum dederis, ne improperes.* * Rabanus. Subauditur, abstineas, quia non decet aliquid doli contra amicum machinari, cum scriptura dicat, *Ne moliaris amico tuo malum, cum ille in te habeat fiduciam.*

Prou. 3. b. † Caue

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et non omnia.* doctoris dicta.
2 *Omnibus.* discipulis.
3 *Bene pla. in fi.* i. licet sint fidei conuenientia, tamen eis nõ placent, quia sunt imbuti opinione alia, q.d. propter tamen huiusmodi displicentiam ostendere non debent aliquam irreuerentiam.
4 *Erubesci.* Hic consequenter inducit ad culpæ erubescentiam, Est enim de se turpis, & per consequens erubescibilis. Aliquæ tamen culpæ sunt specialiter erubescibiles corã aliquibus personis magis quàm coram alijs. & hoc est quod dicitur, *Erubescite a pa.* videtur enim ex eorum incontinentia procedere, quod prolem genuerint luxuriosam.
5 *Et a præsident.* ne coram illis mentiamini, quia punitores sunt mendacij.
6 *A principe.* quod præceperunt facere omittendo. Dicitur enim delictum quasi derelictum.
7 *A synagoga.* contra Deum vel proximum. nam sic efficitur homo infamis in populo.
8 *A so. & ami. de in.* ad quos est iustitia, maxime cõseruãda.
9 *Et de loco in quo habi. de furto.* scilicet, faciendo. nam ibi debet homo præ cæteris locis fideliter se habere.
10 *De veritate Dei & testamento.* transgrediendo debet homo erubescere, quia Deus videt vbique.
11 *De discubitu in panibus.* i. a prima sede in mensa alterius. Luc. 14. b. Cum inuitatus fueris ad nuptias, recumbe in nouissimo loco, &c. primum enim locum accipere propria auctoritate signum est ambitionis magnæ.
12 *Et obfusca.* quod fit quando datur pro re turpi, vt pro fornicatione, vel aliquo huiusmodi.
13 *Et accepti.* quando accipitur sine gratitudine, vel pro negotio turpi.
14 *A salu. de sil.* quia signum est odij eos nõ resalutare.
15 *A respectu mul. forn.* quia signum est incontinentiæ.
16 *Et ab auers. vultus cog.* propter paupertatem suam nolendo eum cognoscere, quod est manifeste signum superbiæ. Ab omnibus enim istis faciendis debet homo tanquam a turpibus erubescere.
17 *Ne auertas.* Hic consequenter inducit ad culpæ fugã seu cautelam. Et primo facit hoc de pluribus vitiis breuiter transeundo. Secundo de vitio incontinentiæ diutius immorãdo sequenti cap. ibi, *Filii patris.* Prima in duas, quia primo facit hoc in vitijs factorum & verborum separatim. Secundo coniunctim, seq. cap. ibi, *Ne pro his.* Prima adhuc in duas, quia primo inducit ad fugam culpæ in factis. Secundo verbis seq. cap. Circa primum dicit, *Ne auertas faciem tuam a proximo tuo.* indigenti quod petit denegando.
18 *Et ab auferen. par.* id est, aliquid de bonis alterius.
19 *Et non restitu.* Id est, sub proposito non restituendi. Et supplendum est, caueas omnino, nam peccatum est iniustitiæ manifestæ.
20 *Ne respi. mulie. alie. vi.* eam concupiscendo, quia iam mœchatus es eam in corde tuo, Matt. 5. e.
21 *Et ne scruteris ancil. e.* inquirendo qualiter per eam posses decipere dñam.
22 *Neque steteris ad lectum eius.* nam hoc est signum inflammati appetitus.
23 *Ab amicis.* Hic consequenter inducit ad fugam culpæ in verbis. & primo in verbis improperij, dicens, *Ab amicis de sermonibus improperii.* supple caue, nã eius improperiũ reuertitur in te. & sic non solum peccatum est, sed etiam turpe.
24 *Et cum dede.* aliquid alicui.
25 *Ne improperes.* quia sic nõ solum meritum amitteres, sed etiam peccares proximum contemnendo. secundo de verbis consilij, cum dicitur.

Diuisio.

CAP. XLII.

a *Non dupli.* Prohibet de occulto cordis, bonum & malum simul dicere. vnde, Nunquid fons de eodem foramine emanat dulcẽ & amaram aquam?
b *Ne pro his omnibus confundaris.* * Rabbanus. Hoc testimonium recipio ad ea quæ superius descripserat deuitanda, & quæ deinceps in hoc eodem capitulo similiter rememorauit cauenda, qui autẽ se diligẽter inde obseruauerit, sine cõfusione

CAP. XLII.

a Non duplices sermonem auditus de reue-
a Idest mystica verba legis noli maculare sermone peruersi dogmatis, vel simplicem fidei veritatem vertere in errorem.
latione sermonis absc̃oditi, & eris vere
sine confusione, & inuenies gratiam in
a Quæ cauenda dixi, vel dicere proposui.
b conspectu oĩum hominum. Ne pro his
a Non accipietis personam nec munera, &c.
oibus confundaris, & ne accipias personam vt delinquas. De

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XLII.

1 Non *duplices sermonem aud.* i. quod in secreto dictum est tibi, non iteres sermonem reuelando alteri.
2 *Et eris vere sine confusione.* i. sine nota proditionis, quæ est in reuelatione secreti.
3 *Et inuenies gratiam in conspectu omnium hominum, &c.* quia reputabunt te fidelem.
4 *Ne pro his.* Hic inducit ad fugam culpæ in verbis & factis coniunctim. & primo propositum facit. secundo quædam corollaria concludit, ibi, Super mulierem. Circa primum ponit plura verba & facta culpabilia, de quibus omnibus præmittit dicens.
5 *Ne pro his omnibus conf.* coram Deo & hominibus bonis.
6 *Et ne accipias personam vt delin.* faciendo contra iustitiam distributiuam bonorum, vel punitiuam malorum.
7 *De lege altissi. & testamento.* transgrediendo.

Ne De

lege altissimi & testamento, & de iudicio iustificare impium, 1 2
a ¶ Ne confundaris, subaudi, falsa, & inepta loquens vel aliquid fraudis innectens. 3
de verbo sociorum & viatorum, & de datione hæreditatis a- 4 5
a micorum, de æqualitate stateræ & ponderum, de acquisitio- 6 7
ne multorum & paucorum, de corruptione emptionis & ne- 8
b gotiatorum & de multa disciplina filiorum, & seruo pessimo 9 10
Hæreticum. a ¶ Catholicæ fidei quo prauitas eius superatur. 11
latus sanguinare, super mulierem nequam bonū est signum. 12 13
c Vbi manus multæ sunt, claude, & quodcunque trades, nu- 14
d mera & appende, datum vero & acceptū omne describe. De 15 16
disciplina insensati, & fatui, & de senioribus qui iudicantur 17 18
ab adolescentibus, & eris eruditus in omnibus, & probabilis 19
a ¶ Anima, vel ecclesia. b ¶ Fidelis viri, vel credentis populi. 20
e in conspectu omniū virorum. Filia patris abscondita est vigi- 21 22
lia, & solicitudo eius aufert somnum, ne forte in adolescentia 23 24
sua adultera efficiatur, & cum viro commorata odibilis fiat, 25
ne quando polluatur in virginitate sua, & in paternis suis gra- 26 27
uida inueniatur, ne forte cum viro commorata transgrediatur, 28 29
f aut certe sterilis efficiatur. Super filiam luxuriosam confirma 30
custodiam, ne quando faciat te venire in opprobrium inimi- 31 32
cis a detractione in ciuitate & abiectione plebis, & confundat 33 34
a ¶ Docet nos puritatem cordis & corporis seruare. 35
te in multitudine populi. Omni homini noli intendere in spe- 36
cie, & in medio mulierum noli commorari. De vestimentis e- 37 38
g nim procedit tinea, & a muliere iniquitas viri. Melior est e- 39

ne hic & in futuro permanebit.

A a *De æqualitate.* Vbique sequenda est æquitas, obseruanda regula stateræ & ponderum, & faciamus iustum lucrum siue multū siue paruum, nec circumueniamus fratrē in emptione, subiectos quoque cum discretione disciplinæ regamus. (Iacob. 3. c. — Prou. 11. a.)

De æqualitate stateræ. Quantum hypocrisis & dolus domino displiceat ostenditur his verbis. Statera dolosa abominatio est apud Deū, & pondus æquum volūtas eius. Qui aliter causam pauperis quā potentis librat, vel sua errata leuiora quam aliorū putat, vel qui imponunt in humeros hominum onera importabilia, vel qui bona in publi-B co, mala ī occulto agit, abominabilis est domino.

b *Et seruo pes.* Significat seruum, qui verbis non corrigitur, verberibus esse coercendum. Seruus quoque vitiorum seuera disciplina corrigendus est.

c *Vbi manus multæ.* Admonet vbi diuersæ sunt volūtates, spirituali lucro inhiantes, caute esse dispensandū. Alij enim tentandi, alij discendi voto quærunt verbum, sed non omnia omnibus conueniunt.

d *De disciplin.* Qui congrua disciplina vnūquemque arguit, eruditū se & probabilem doctorem in conspectu sanctorū ostēdit. Nec ætas iuuenilis in doctore despicienda, quē vita & discretio commēdat, vn̄: Adolescentiā tuā nemo cōtem. (...uenilis æ-...as non om-...i despectui ...abenda est. 1. Tim. 4. c. Mystice.)

C e *Filia patris.* Mystice filia patris, est anima viri fidelis, vel ecclesia credētis populi, doctori strenuo cōmendata, qui ꝑ ea D puigil & sagax est in omnibus, ne dū rudis est in fide & sciētia, adultera fiat hæreticorū versutia & odibilis viro suo. De quo dicitur. *Despondi enim vos vni viro, virginem castam exhibere Christo, ne sub regimine eius fiat errore grauida, vel transgrediatur legem Dei facta sterilis in omnibus bonis.* (3. Cor. 11. a.)

Filia pa. Docet ad literam, parentes sobolis suę curā gerere, & cum disciplina nutrire, & ne lasciuię & voluptati fręna relaxent. Vn̄, Nō des potestatem filio tuo in iuuentute sua.

f *Super filiam.* Quæ diligentem quærit custodiam. Si enim dimittitur suę voluntati, doctorem confundit, & in multitu-E dine ppl̄i erubescere facit. Vnde periculo se tibi ministrat, cuius vultum frequenter attēdis. Nam impudici oculi non norunt animę pulchritudinem considerare sed corporum. (supra. 33. c.)

g *Melior est ini.* Mulier autem sexum significat, sicut ibi. *Misit Deus filiū suū natum ex muliere,* Aut infirmitatē sicut hic, *Homo natus de muliere, breui viuens tempore repletur mul. mise.* vir ergo in hoc loco fortis & discretus vocatur. Mulier, mēs infirma & indiscreta, & sępe cōtingit, vt discretus labat in culpā, infirmus vero exhibeat operationē bonā, sed indiscretus de bonis suis supbiēs grauius cadit, discretus vero pęnitens ad discretionis regulā reddit, & de cętero fortius & cautius agit. Sępe. n. culpa fortium fit occasio virtutis, & virtus infirmorum occasio peccati, hæc mulier confun-F dit (Gal. 4. a. — Iob. 14. a. — Lapsus discretorum diuersos sortiuntur fines.)

NICOLAVS DE LYRA.

1 *De iudicio iusti. impium, &c.* quod est iniquum.
2 *De verbo socio. & viato.* q̄ aliquis socius tuus vel ambulans tecum in via, dixerit tibi ex familiaritate aliqua reuelando in eorum opprobrium.
3 *De datione hæredi. ami.* i. quod debes amicis dare, si detur per te extraneis est signum infidelitatis. 1. Tim. 5. a. *Si quis suorum curam non habet, & maxime domesticorum, fidem negauit & est infideli deterior.*
4 *De æqualitate stateræ.* a te non seruata.
5 *De ac. mul.* scilicet, per tuam rapinam.
6 *Et paucorum.* per tuam pigritiam.
7 *De corruptio. em. & ne.* per tuam deceptionem & fraudē.
8 *Et de multa.* idest, nimis dura.
9 *Disciplina filiorum, &c.* per quam efficiuntur fugitiui.
10 *Et seruo pessimo, &c.* i. vsque ad effusionē sanguinis notabilē verberare, hoc. n. est signum crudelitatis nimiæ, pp̄ qd̄ Plato seruū suū delinquentē in persona propria noluit flagellare, sed eius correptionē commisit alteri, ne ipse modum excederet, & notaretur de crudelitate. In omnibus enim dictis homo faciens ea, redditur prædicto modo confusibilis. (...nis man...tudinem ...aduerte.)
11 *Super mulierem.* Hic ex prædictis infert quędā corollaria, licet. n. homo debeat vitare notā cōfusionis, vt dictū est, non tn̄ pp̄ hoc debet omittere rerū suarū diligentē custodiam, etiā si pp̄ hoc aliquis irrationabiliter dicat ipsum de alijs nimis diffidentē. Et quoniā inter cætera vxor est magis custodienda, dicit, *Super mulierem nequam.* i. lasciuam & petulantē, vel bona mariti sui dissipantem.
12 *Bonum est signum.* i. clausura bene signata, & hoc corporis sui, cōtra lasciuiā, & rerū mariti, contra dissipationē, & quia non solum cauendum est ab ea, sed etiam ab alijs, subditur.
13 *Vbi manus multæ sunt.* ad capiendum paratæ.
14 *Claude, &c.* res tuas per diligentem custodiam.
15 *Et quodcunque trades.* famulis tuis.
16 *Numera, appende.* i. sub certo numero & pondere trade, vt scias rationem debitam repetere.
17 *Datum vero.* tuum alteri.
18 *Et acceptum.* a te ab altero.
19 *Omne descri.* vt scias cui debeas esse gratus, & quis tibi.
20 *De disciplin.* insensati & fatui, qui non est doctrinæ receptibilis supple abstine, sicut dictum est supra. 32. a. *Vbi non est auditus, ibi non effundas sermonem.*
21 *Et de senioribus.* moribus vel ætate.
22 *Qui iudicantur ab adolescentibus,* supple sis solicitus, vt hęc abusio tollatur.
23 *Et eris eruditus.* quæ pertinent ad morum disciplinam.
24 *Et proba.* idest, commendabilis.
25 *In conspe. om. vi.* rationabiliter viuentium.
26 *Filia pa.* Hic agitur de cautela cōtra luxuriā diutius immorando, cū dicitur, *Filia pat.* prudentis. 27 *Abscondita est.* in domo ne corrumpatur extrauagando, sicut Dina filia Iacob, Gene. 34. 28 *Vigilia & sol. e.* i. pro custodia eius.
29 *Aufert somnum.* patris custodientis. Cætera patēt vsque ibi. 30 *Ne forte, &c.* transgrediatur lectum mariti.
31 *Aut certe.* propter nimiam frequentiam concubitus. vnde & meretrices communes rarissime impręgnantur. ideo subditur. 32 *Super filiam luxu.* & patet litera vsque ibi.
33 *A detractione in ciui.* i. ne populus ciuitatis detrahat de te, dicendo quod lubrica facta est defectu tuæ custodiæ.
34 *Et abiect. pl. &c.* i. te faciat abiectū & cōfusum in medio populi. 35 *Omni homini noli.* in aspectu suę pulchritudinis delectando. Hoc dicit ad euitationem vitij contra naturam ad quod plurimi erant proni.
36 *Et in medio mulie. noli.* & subditur causa, cum dicitur.
37 *De vestimen. enim procedit ti.* corrumpens ipsa.
38 *Et a muliere iniqui.* sicut patet in Adam, Dauid, & Salomone, cuius cor per mulieres fuit deprauatum. 3. Reg. 11. a.
39 *Melior est enim iniquitas.* idest, minus mala.

Nu-

Quam

dit in opprobrium, quia res confusione dignas gerit,

A * August. Est in ratione quiddam ad superna & cælestia intendens, & id dicitur sapientia, & est quiddam ad transitoria, & caduca respiciẽs, & id vocatur prudẽtia. Hęc duo ex ratione, vt, & in ratione cõsistunt. Et diuidit se ratio in duo, scilicet in sursum & deorsum, sursum in sapientiam, deorsum in prudentiam, quasi in virũ & mulierem, vt vir sit superior & regat, mulier inferior & regatur. vñ dictum est. *Melior est iniquitas viri, quam benefaciens mulier.* Melior si quidem est qui per cæleste desiderium accensus, carnem, necessaria et a se subtrahendo, affligit, quam qui per carnalẽ affectum resolutus, per omnia quæ commoda sunt ei satisfacere contendit.

Auctor lib. de spiritu & anima c. 11.

B

* Gregorius. In sacro eloquio mulier aut pro sexu ponitur, aut pro infirmitate, pro sexu quippe, sicut scriptum est, *Misit Deus filium suũ, factum ex muliere, factum sub lege,* Pro infirmitate vero sicut per quendam sapientẽ dicitur. *Melior est iniquitas viri, quam benefaciens mulier.* Vir etenim, fortis quilibet & discretus vocat᷑, mulier vero, mens infirma vel indiscreta accipitur. Et sæpe contingit, vt etiã discretus

Greg. in 14. cap. Iob. lib. 11. Moral.

C quisque debito labat᷑ in culpã, atque indiscretus alius, & infirmus bonã exhibeat operationẽ. Sed is qui indiscretus atque

que infirmus est, nonnunquã de eo qđ bene egerit amplius D eleuatur, atque grauius in culpã cadit, discretus vero quisq; ex eo quod male se egisse intelligit, ad districtionis regulam arctius se reducit, & inde altius ad iustitiã proficit, vnde ad tẽpus a iustitia cecidisse, videbatur quia iure recte dicit᷑, *Melior est iniquitas viri, &c.*

nim iniquitas viri, quam mulier benefaciens, & mulier con- 1
a fundens in opprobrium. Memor ero igitur operum domini, 2
a ¶ Ipse dixit, & facta sunt.
& quæ vidi annuntiabo in sermonibus domini opera eius. 3
a ¶ Christus de quo dicitur, Orietur timentibus nomen meum sol iustitiæ. b ¶ Quæ non est vlla creatura inuisibilis in conspectu Dei. 4
Sol illuminans per omnia respexit, & gloria domini plenum 5
a ¶ Quam magnificata sunt opera tua domine, omnia in sapientia fecisti. b ¶ Qui, scilicet. hominibus patent, per sanctos reuelata, vnde, In labijs meis pronuntiaui omnia iu. oris tui. 6
est opus eius. Nonne dominus fecit sanctos enarrare omnia 7
mirabilia sua, quæ confirmauit dominus omnipotens stabi- 8
a ¶ Semper idem. Profunditatem consiliorum Dei. b ¶ Scrutans corda & renes. 9
lis in gloria sua? Abyssum & cor hominũ inuestigauit, & in 10
b astutia eorum excogitauit. Cognouit enim dominus omnem 11 12
scientiam & inspexit in signum æui, annuntians quæ præte- 13
rierunt, & quæ superuentura sunt, reuelans vestigia 14 15
occultorum. Non præterit illum omnis cogitatus, & non 16
c abscondit se ab eo vllus sermo. Magnalia sapientiæ suæ de- 17
corauit, quæ est ante seculum, & vsque in seculum, neque 18 19
a ¶ Quis consiliarius eius fuit? Quoniam perfecta. vnde, Perfecti sunt cæli & terra & omnis ornatus eorum. 20
adiectum est, neque minuetur, & non eget alicuius consilio. 21
d Quam desiderabilia omnia opera eius, & tanquam scintilla 22 23
24

a *Memor erõ igitur ope. &c.* Hucusque de diuersis rebus disputauit, & mortalitatẽ singulorum opportune describens, varias virtutũ & vitiorũ species expressit, nunc ad laudem creatoris, & prędicationẽ operum eius se conuertit, & postea patrum fortia facta describit. E

b *Cogno. enim.* Quia omnes ætates mundi pręsentes sunt ei, apud quem nihil præteritum, nihil futurum est, ipse solus reuelat mysteria, qui scit singulorum corda, qui omnes cogitatus & sermones inspicit. *Omnia enim nuda & aperta sunt oculis eius.*

Hebr. 4. d.

c *Magnalia sapientiæ.* Quãdo prophetis. s. & apostolis sacramentũ consilij sui absconditum a seculis & generationibus fidelibus reuelauit. Ipse enim est ante omnes & post omnes, cui nihil additur, nihil minuitur.

d *Et tanquam scintilla.* Tanquam scintillam in opera Dei con F sideramus, quia vix paruam notitiam inde percipimus.

Omnia

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quam mulier benefaciens.* s. ad cohabitandũ. vnde istud refertur ad id quod præmittitur. *In medio mulierum noli commorari.* magis enim periculosum est homini cohabitare cum muliere extranea etiam bona, quam cum viro iniquo.

2 *Memor ero.* sicut dictum fuit in principio ca. 40. duplex est materia cõtemplatiui. s. humana miseria, vt se humiliet, & excellentia diuina, vt Deũ magnificet. Igit᷑ terminata prima, hic consequenter agitur de secunda, Excellentia vero diuina a viatoribus non videtur in seipsa, Exodi. 33. d. *Non videbit me homo & viuet,* sed cognoscitur per suos effectus. Sapien. decimotertio. b. A magnitudine speciei & creaturæ poterit cognoscibiliter creator horum videri. Sic ergo procedit᷑, quia primo declaratur per creaturas eius excellentia, secundo infertur conclusio intenta, capitu. sequenti, ibi, *Multa dicimus.* Prima in duas. quia primo declaratur excellẽtia Dei ex corporibus cęlestibus. secũdo elementaribus, sequenti capitulo ibi. *Vide arcum.* Prima in tres, quia primo declaratur propositũ ex proprietate solari. Secundo ex proprietate lunari, sequenti capitulo ibi, *A luna.* Tertio a specie stellarũ, ibi, *Species cæli.* Prima adhuc in tres, quia primo de sole dicere incipit, secũdo ad magnificandũ Deũ procedit, ibi, *Nonne domi.* tertio propositũ de sole resumit in principio sequentis. Circa primum per modũ præfationis dicit, *Memor ero igitur, &c.* per quę potest aliqualiter cognosci.

Diuisio.

3 *Et quæ vidi annuntiabo in sermonibus.* iungatur sic litera, Et opera eius magnifica. Quę vidi in sermonibus domini, idest, in scripturis sacris diuinitus reuelatis. Annuntiabo, vt audientes notitiam aliquam habeant de potestate diuina.

4 *Sol illuminans per omnia respexit.* i. omnia visibilia fecit, nam ab eo illuminantur corpora cęlestia & terrestria, propter quod dicitur pater virorum deorumque. 2. de Anima.

5 *Et gloria domini plenum est opus eius.* nam potentia Dei gloriosa relucet in solis operibus, quę sũt, illuminare cætera corpora, renouare terram herbis & floribus, terrænascentia folijs & fructibus, & sic de alijs eius effectibus.

6 *Nonne dominus fecit sanctos.* Hic consequẽter procedit ad Dei magnificentiam, dicẽs, *Nonne dominus fecit sanctos su.* scilicet prophetas.

7 *Enarrare omnia mirabilia sua.* eis reuelata, nam tales reuelationes fiunt sanctis, vt per eos alijs manifestentur ad gloriam conditoris.

8 *Quæ confirmauit dominus omnipotens.* implendo quæ prædixit per prophetas.

9 *Stabilis in gloria sua.* quasi dicat, licet faciat mutabilia, tamen proprie ipse est immutabilis omnino.

10 *Abyssum.* idest, diabolum.

11 *Et cor hominum.* quod alijs est ignotum.

12 *Inuestigauit.* idest, perfecte cognouit.

13 *Et in astutia eorum.* i. malitia, fraude, & voluntate iniqua.

14 *Excogitauit.* ex illis eliciendo bona.

15 *Cognouit enim do. omnem scientiam.* creatam & increatam.

16 *Et inspexit in signum æui.* simul intuens decursum totius mundi.

17 *Annuntians quæ præterierunt, & quæ superuentura sunt.* Per Moysen enim annuntiauit creationem mundi præteritam, Ge. 1. & per ipsum & alios prophetas denuntiauit multa futura, vt patet eorum scripturas intuendo.

18 *Reuelans vestigia occultorum, &c.* per similitudines impressas mentibus prophetarum, & reuelans intellectum figurarum veteris testamenti.

19 *Non præterit illum om.* Idest nullus cogitatus hominis, angeli, dæmonis latet eum.

20 *Magnalia sapientiæ suæ decorauit.* i. decora ostendit per decorem suorum effectuum, vt solis, & lunę, & stellarum.

21 *Quæ est ante seculum, &c.* licet enim effectus diuinę sapientiæ sint temporales, ipsa tamen est æterna.

22 *Neque adiectum est, neque minuetur.* diuina namque sapientia minui non potest, nec augeri, quia est infinita.

23 *Quam desidera. om.* s. ad cognoscendum. Q. diceret, valde, vt patet per humanum desiderium ad sciendum ipsa. 1. Metaphysicæ. Omnes homines natura scire desiderant.

Philosophus.

24 *Et tanquam scintilla quæ est con.* idest valde bonum est cõsiderare, quod hęc opera diuina licet sint mirabilia, tamen sunt nisi quædam modica scintilla bonitatis, & excellentiæ diuinæ.

Omnia

A a *Omnia dup.* Ita ordinauit Deus omnia, vt quę sibi videntur esse contraria conueniant, vt elemēta vel quatuor tempora.
✱ Rab. Hoc quod per humorem veris exoritur, per calorem ęstatis excrescit, per siccitatem autumni maturescit, atque per frigus hyemis decrescit, vt iterū ad futuri anni fructus proferendos terra præparetur. Nam & vitalis creatura atque corporalis sic in opere Dei inuicem cōcordāt, vt corpus animam gestet & anima corpus vegetet, ne coniunctio nobilissima atq; discordia dissipetur. Vniuscuiusq; ergo creator optimus confirmat bona, & ad orationem iocunditatem facit esse vtilissima, quapropter hic vir sapientissimus obstupescens in admiratione operum Dei gloriā eius inenarrabilem, & dulcedinem inęstimabilem subsequitur, dicens, *Et quis satiabitur videns gloriam eius? &c.* D

† quam. † obaudiunt. † Et quis sciēs cōfirmabitur for titudinē eius.

a Creatori cui nihil perit, cui omnia præsentia antequam essent.
† quæ est considerare. Omnia hæc viuunt, & manent in secu- 1
a Quia in voluntate eius vniuersa sunt posita.
a lum, & in omni necessitate omnia † obediunt ei. Omnia du- 2 3
a Nihil deest diuinæ reipublicæ.
plicia, vnū contra vnum, & non fecit quicquā deesse. Vniuscu- 4 5
a Secundum quod vtilia sunt. b Qui edunt me adhuc esurient, & qui bibunt me, adhuc sitient. 6
iusque cōfirmabit bona. † Et quis satiabitur videns gloriā eius? 7 8

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Omnia hæc viu. & man. in. *Omnes.n. creaturæ viuunt in Deo quoniā per modum intelligibilem sunt in eo, ideo dicitur Io. 1. a.* Quod factum est in ipso, vita erat *.s. ab æterno, et sic sunt ibi permanētes.*
2 Et in omni necessitate. *idest, quando est vtile.*
3 Omn. obed. ei. *i. effectus, quia creatura merito obedit creatori.*
4 Omnia dupl. *hoc apparet sensibiliter in elementis, quorum quodlibet habet duplicē qualitatem, loquēdo de qualitatib. actiuis et passiuis. Terra namque frigida est & sicca, & per frigiditatem conuenit cum aqua, & per siccitatem ei opponitur, ideo subditur,*
5 Vn. con. vn. *quia per vnam qualitatem ei contrariatur. Similiter est de aqua respectu aeris quia aqua frigida est et humida, et per humiditatem conuenit cum aere, & per frigiditatē ei contrariatur. Et similiter est de aere respectu ignis. nā aer calidus est et humidus, et per caliditatem cōuenit cum igne, & per humiditatē ei cōtrariatur, nā ignis calidus est & siccus. Licet autem in corporib. cælestibus non sit contrarietas proprie, cum sint incorruptibilia, tamē est ibi quædam oppositio et conuenientia. Cōueniunt enim inquantū sunt omnia sphærica, et est ibi quædam oppositio inquantum mouentur ab oriente in occidētem motu diurno, & econtrario ab occidente in orientem motu proprio.*
6 Et non fe. quic. de. *i. non fecit aliquod imperfectum, quia Dei perfecta sunt opera Deu. 32.* 7 Vniuscuiusque con. *quia sicut est auctor omnis boni, ita & eius conseruator, ideo sequitur.*
8 Et quis satiabitur vid. glor. eius. *idest, excellentiam suæ maiestatis relucentem in suis creaturis, quasi diceret nullus, quia quanto quis magis cognoscit eum per creaturas, tanto magis accenditur ad ipsū amplius cognoscendum quousque perueniat ad cognoscēdum eum facie ad faciē, in quo cōsistit humanæ cognitionis terminus, & vera beatitudo. Io. 17. a. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum & quem misisti Iesum Christum, &c.*

Elementorum complexiones & contrarietates.

B E

CAP. XLIII.

a *Altitudinis, &c.* Pulchritudo firmamenti per claritatem syderum potētiam ostendit creatoris, sed magis decor ecclesiæ in virtutibus & miraculis sanctorum excellētiam manifestat redemptoris, qui splendore suo illustrat credētes, & ardore iudicij puniet peccatores. Vñ subiūgit. *Sol in aspect. &c.*
b *Et in.* Nullus corporeis oculis diuinitatis splēdorem potest sufferre. Vnde. *Non videbit me homo, & viuet.*
Exod.33.d.
c *Fornacem custodiens.* Quia superbos pro cogitatione, locutione, & operatione mala, excruciat æterna flamma.
✱ Rab. Sol iste qui oritur timentibus Deum, in aspectu, hoc est, in præsentia incarnationis suę euangelizauit regnū Dei. Cuius natiuitas singularis admirabilis est, quia non ex viri semine sed ex omnipotentis virtute, *Verbum caro factū est & habitauit in nobis.* in conspectu ardoris eius quis poterit sustinere? quia nullus corporalib. oculis diuinitatis eius splēdorē potest sufferre. Ait quippe ad Moysen famulū suū, *Non enim videb.*
Ioa. 1.b. Exod.33.d. C
deb. me hom. & viu. pot. Ideo humana natura indutus est, vt fragilitas hominum splendorem aliquo modo potuisset sufferre diuinum, sumpsit velamen carnis, quo facilius accedere ad se possit conditio hominis. Hic fornacem custodit in operibus ardoris, quia supplicia præparat peccatorib. gehennę ignis. Tripliciter exurent mōtes quādo superbos pro cogitatione mala, pro loquela nefanda, pro operatione iniqua ęterna excruciat flāma. Iste siquidē sol refulgēs radijs suis prauorū excęcat oculos, qñ mysticis verbis pro nequitia sua superbientiū deludit intellectū. De quo ipsa veritas in Euāgelio discipulis interrogatib. de parabola seminis respōdit, *Vob. dat. est nos. myster. &c.* Hinc & ad Isaiā diuina voce dicitur. *Vade & dices populo huic, audite audientes me, & nolite intelligere, &c.* Sed qa hęc ad tēpus dominicę incarnationis maxime respiciūt vbi superb. auditus Iudęorum & visus captus est, ita vt nō intelligere potuissent dicta saluatoris nec credere miraculis ab eo factis, dicamus hoc quod sequitur. *Magnus Dominus qui fecit illum, &c.*
Mat 13.b. Marc.4.b. Luc.8 d. Isa.6.c. F

CAP. XLIII.

a A Ltitudinis firmamentum, pulchritudo 1
eius est species cæli in visione gloriæ. 2 3
a In præsentia incarnationis. b Regnum Dei. c Verbum caro factum est.
Sol in aspectu annuntians in exitu, vas 4
admirabile opus excelsi. In meridia- 5 6
no exurit terram, & in conspectu 7
b ardoris eius quis poterit sustinere? 8
a Quia supplicia gehennæ præparat peccatoribus.
c Fornacem custodiens in operibus ardoris. Tripliciter sol 9 10
exurens montes, radios igneos exsufflans, & refulgens ra- 11
a Dispensationem, scilicet, incarnationis, vt superbi confunderentur, humiles scientia Dei exaltarentur. 12
dijs suis obcæcat oculos. Magnus dominus, qui fecit illum, 13 14 15

Et

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XLIII.

A Ltitudinis fir. Hic resumit propositum de sole ad declarationem magnitudinis diuinæ, di.
1 *Altitudinis fir.* i. cælum sydereum comprehendens sub se orbes septem planetarum, quod dicitur esse cęlum altitudinis, eo quòd est altius cælo aereo,
2 *Pulchritudo eius.* est effectiue,
3 *Species cæli in visione gloriæ, &c.* i. valde gratiosa & admirabili. Nec intelligitur hoc de visione vera & beatifica, sed de visione solis materialis quę est valde pulchra, & sic dr̄ species cęli, sicut nobilior & sapientior ciuis dr̄ species & decor ciuitatis. 4 *Sol in aspectu.* quia suo lumine illustrat alia luminaria cęli syderei, ideo subditur.
5 *Annuntians in exitu.* i. in suo occasu quando exit de hemisphério nostro, tunc enim apparent alia luminaria celi, quæ non apparebant ante propter præsentiam maioris luminis ipsius solis. Et hæc apparitio dicitur annuntiatio.
6 *Vas admira.* est ipse sol, quia cōtinet in se virtualiter varios effectus, qui fiunt in elementis formaliter.
7 *Opus excelsi, &c.* quia factus est per creationē, quæ est opus solius Dei.
8 *In meri. exuri. ter.* quia tunc causat intensiorem calorem.
9 *Et in conspe. ard. ei.* quando recte super terram cadunt radij eius.
10 *Quis poterit sustinere.* quasi diceret nullus homo. Nā in zona torrida non ponitur aliqua habitatio humana, quia sol trāsiret super capita eorum, ideo subditur. *Fornacem. custodiens.*
11 *Tripliciter sol. ex. mo. & c.* s. citius, eo quod in ortu suo percutit capita montium, & diutius, quia vsque ad occasum, & breuius, quia radius solis percutiens capita montiū breuior est quam radius descendens ad profunda vallium.
12 *Radios igneos.* non formaliter, sed effectiue.
13 *Exufflans.* idest, emittens.
14 *Et refulgens radijs suis obcæcat oculos, &c.* quia non potest cōspici ab hominibus oculis irreuerberatis. Et ex dictis concluditur magnitudo diuinæ maiestatis, cum dicitur.
15 *Magnus dominus.* Excedit enim improportionabiliter omnem effectum suum cum sit causa æquiuoca.

Opus In

a *Et in sermo.* Mysticis verbis superborum ludit intellectum A vnde. Vobis datum est nosse mysterium regni Dei.

Luc. 8. b. b *Festinauit, &c.* Cum in prædicatione euangelij præparata est via salutis & aditus regni cælestis.

Luna propriè. c *Et luna, &c.* Postquam de sole disputauit, disputat de luna, quia Christum sequitur ecclesia, & ab ipso illuminatur sicut a sole luna.

festinas. Quia dicit lunam ostensionem temporis, & signú æui, diei festi, signat, quia ipsa menstruis defectibus & currendo per zodiacum, seriem annorum & ętatē mundi demonstrat, quia Hebræi téporis computum, & anni transitum secundum cursum lunæ metiebantur. Qui primum mēsem quo exierunt de Aegypto solemnitate paschæ honorauerūt, & neomenias singulorum mensiū celebrauerunt, & omnes a lunæ vocabulo (quod est Lamin) nominauerūt. Vñ mensis secundum nomē eius, mensis quoque a mensura vel a luna (quę Grece dr̄ Mene) apud latinos appellatur, quia menses secundum cursum lunę computabant, Primum mensem nouorū in quo pascha celebratur, Nisan appellantes, qui propter multimagum lunæ cursum, nunc in Martium, nunc in Aprilem incidit, nunc aliquot dies Maij occupat, sed rectius Aprili deputatur, quia in ipso vel incipit vel desinit, vel totus includitur.

Isaiæ. B C

a & in sermonibus eius† festinauit iter. Et luna in omnibus in 1 2
b tépore suo ostensio téporis & signú æui. A luna signú diei fe 3 4 5 6
c d sti, luminare quod minuitur in consummatione ipsius secun 7 8
dum nomen eius crescens mirabiliter in consummatione. 9 10
Vas castrorum in excelsis, in firmamento cæli resplendens 11 12
e f gloriose. Species cæli gloria stellarum, mundum illuminans 13 14
g in excelsis dominus. In verbis† sancti stabunt ad iudicium, 15 16

¶Arcum posuit Deus in signum, quia vltra aquis diluuij non perdet mundum. 17

h & non deficient in vigiliis suis. Vide arcum, & benedic eum, 18 19

a Quia scriptura præclara est in sensu. b Quia supernis & infimis narrat sufficienter. 20

i qui fecit illum. Valde speciosus est in splendore suo. Gyrauit 21 22
cælū in circumitu gloriæ suæ, manus excelsi aperuerūt illū. 23

a Id est, perduxit frigidos ad iustitiæ nitorem. b Frigida corda prauorum. Vnde Lauabis me, & super niuem dealbabor. c Terrores iudicij vel virtutum miracula. 24 25

Imperio suo accelerauit niué, & accelerat coruscationes emit 26 27

a Mundo. b Sicut in conuersione. ¶In vijs. c ¶Qui sunt isti, qui vt nubes volant. 28

tere iudicii sui. Propterea aperti sunt thesauri, & euolauerūt 29
k nebulæ sicut aues. In magnitudine sua posuit nubes, & cōfra 30 31
cti sunt lapides grandinis. In conspectu eius cōmouebuntur 32
33

D d *Lu. qu. &c.* Luna non habet natiuū splendorem, sed a sole accipit, sic & ecclesia a Christo, quę in persecutione videtur minui, sed in parte clarescit, crescit enim mirabiliter in consummatione.

e *Vas ca.* Quia in ipsa consistit multitudo fideliū, quæ in firmamento veritatis & diuinæ prædicationis per totum orbem gloriose resplendet.

f *Species cæli, &c.* Ornatus ecclesiæ, sanctorum plenitudo, quos Deus excelsus ordinauit, vt prædicatione euangelij illustrarent. Hi in verbis sancti, & in doctrina veræ fidei permanētes, expectāt iudicium Dei. Luc. 21. d. It id. 12. e. F

g *In verbis sancti sta.* in patiētia sua possident animas pręcincti lumbos, & lucernas tenentes in manibus suis, expectant dominum suū quando reuertatur a nuptijs.

h *Vi. a.* Scriptū veteris vel noui testamēti. Vnde. *Arc suum tetē. & parauit illum.* Hic fidelibus suaue iugum ostēditur cōtumacibus arma terribilia. Psal. 7. d.

i *Gyrauit cęlum, &c.* Quando per virtutem & sapiētiam Dei, idest, Christum vetus & nouum testamentum cōditum est, vnde. *Os domini locutum est hæc.*

K *Et confracti sunt.* Doctores qui terram humani cordis irrigant, & tempestatem increpationis in se gerunt, & in tempore effundunt & confringunt lapides grandinis increpando. s. duritiam praui cordis ne lapident vitale gramen. Esa. 40. b. E

Lu- *Aspir.*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In sermo. eius, &c.* i. ordinatione Dei. 2 *Fest. it.* i. cursum suum, nam in vna die naturali circumit cælum. 3 *Et lu. in.* Hic consequenter ex proprietatib. lunæ declaratur magnitudo potētiæ diuinæ, cum dicit. *Et lu. in om.* i. apud omnes gentes.

4 *In tem. s. o.* idest, in suo cursu.

5 *Osten. tem.* Tempus. n. communiter magis mutatur secūdū eius cursum. Vnde nouilunium vulgariter dicitur tempus nouum.

6 *Et signum æ.* i. ętatis mundi, quia Iudæi durationem mundi cōputant per annos lunares, vt exponunt aliqui, sed hoc est falsum, vt ostendi super Dan. c. 10. & ideo dicitur signum æui, quia per eius motum numerantur menses apud Hebræos, de quibus fuit auctor iste. Duratio vero mundi non solum currit per annos, sed etiam per menses.

7 *A luna.* supple accipitur.

8 *Signum die. fe.* i. paschæ, quod festū celebrari pręcipitur. Exo. 12. 14 luna primi mensis, incipiēdo a vespere, & festi neomenię, quod celebrari debet apud Hebręos in principio cuiuslibet lunationis. 9 *Luminare quod minuitur in consummatione, &c.* sui cursus qui terminatur in coniunctione cum sole.

10 *Mens. sec. nom. eius.* nam cum exit a sole, incipit nouus mensis.

11 *Crescens mirabiliter in consumma.* i. vsque ad plenilunium.

12 *Vas castrorum in excelsis, &c.* Sicut. n. modo ordo stellarum nominatur militia cęli in plurib. locis veteris testamenti, ita dicitur hic castra. In hoc aūt ordine siue castris luna post solē tenet locū principalē. 13 *In firmamento cæli. re.* præ cæteris stellis, vnde Gen. 1. Sol & luna dicuntur duo luminaria magna.

14 *Species cæli glo. &c.* Hic consequenter ex stellis declarat immēsitatē diuinæ magnitudinis, dicens. *Species cæli gloria stellarum.* i. claritas stellarum est species siue pulchritudo cæli, sicut patet de nocte serena. s. cum stellis cælum ornatū est. Et dr̄ hæc claritas gloria, quia gloria a claritate deriuatur, dicta quasi claria. c. mutato in g. Vñ dicit Tullius, q̄ Gloria est clara cum laude notitia. Tullius.

15 *Mundum illuminans in excelsis dominus, &c.* q. d. licet stellę cęli sint tam pulchræ, tamen non sunt latria venerandæ, quod tamen faciebāt aliqui Gētiles, sed solus Deus est latria colendus, qui est principalis mūdi illuminator, nā ab eo ꝓcedit claritas solis & stellarum larū. 16 *In verbi sanct. stab. ad iu.* i. stellæ in iussu Dei qui est sanctus sanctorū, cessabūt a motu tempore iudicij, completo numero electorum, ad quem finaliter ordinatur motus eorum.

17 *Et non deficient.* vsque ad tempus iudicij.

18 *In vig.* i. in exercitio sui motus ad continuationē generationis.

19 *Vide arcum, &c.* Hic consequenter declaratur diuina magnificentia ex his quæ fiunt in elementis. Et primo in aere, secūdo in aqua, ibi. In sermone eius. In prima tanguntur plures impressiones notabiles, quę fiūt in aere, inter quas primo tractat de iride, dicens. *Vide arcum, &c.* i. considera eius apparitionem mirabilem.

20 *Et bene. eum qui fe.* nā in infinitū est pulchrior & mirabilior.

21 *Valde speciosus est.* iris.

22 *In splendo. suo.* i. in coloribus suis, quia resplendent in nigredine nubis sicut in speculo.

23 *Manus ex.* i fecerūt ipsum apparere in signū fęderis inter ipsum & terrā, quod de cætero non perderet aquis diluuij omnem terrā. Ge. 9. c. Tractare tamē de colorib. iridis & figura magis disquisite pertinet ad librum Meteororum, & similiter de sequēcib. impressionibus. 24 *Imperio suo, &c.* Hic cōsequenter tractat de niue, nubibus, coruscatione, grandine, & terræ motu, dicens.

Imperio accelerauit niuem, &c. i. celeriter descendere fecit eam. Quæ causatur ex exhalationibus humidis antequam resoluātur in aquam congelatis, & dicitur. Accelerauit, quia in omnibus effectibus Deus est agens principale.

25 *Et acc. &c.* corusca. emittere, quia celeriter imo in instāti apparent a longe.

26 *Iudicij sui.* Dicuntur autem coruscationes iudicij diuini, quia procedunt in effectum secundum iudicium suæ sapientiæ.

27 *Propterea.* idest, ex eodem iudicio.

28 *Aper. sunt.* i. occultæ causæ impressionum huiusmodi.

29 *Et euolauerunt nebu.* i. nubes tenues, quæ a vento motæ per aerem videntur volare.

30 *In magnitudine sua.* i. in virtute suæ potestatis.

31 *Posuit nubes.* idest disposuit.

32 *Et conf. sunt lapides.* quando resoluuntur in aquā. Sunt autem grandines guttæ pluuiæ a frigore congelatæ in descensu a nube.

33 *In consp. eius commo.* vt patet in terræmotu qui aliquando fit

✱ ex

A a *Asbira.nothus.* Qui & auster, vẽtus calidus q aquas frigore cõcretas calore suo dissoluit. Hęc est grã spũssancti, quæ delicti mortalis gelu constricta, calore dispgit. Aspirãte ergo notho, i. p pdicatores statũ doctrinę emittente spũsancto, cõmouent mõtes, i. potestates ad Christiani noĩs psecutionem, & aliqñ ad pœnitentiam.

B b *Tempestas.* Varia tentamenta p malignos spũs Deus irrogat, vt feruorem fidei, & dilectionẽ frigescere faciant.

c *Sicut sa.* i. sterilitatẽ. vbi enim sal spargitur, sterilitas seqtur. Diabolus verò per frigus infidelitatis, terrena corda ad bona opera sterilia facit.

c. sterilitatẽ fait.

e *Qu.na.* Multa sũt ad literam pericula maris, & ibi mirabilia Dei opera in varijs bestijs, sicut naturaliũ rerũ scriptores tradiderunt. vñ: Psal. 103 a. *Hoc mare magnũ & spat. illic rep. quo. &c.*

C In mari quoque huius mundi sunt multa monstra dęmoniorum

† nauigat. † enarrat.

¶Superbi. ¶ Vel bit. a Prædicatio superni terroris, quo terrena corda pascuntur.

a mõtes, & in voluntate eius aspirauit nothus. Vox tonitrui eius

¶Vel bit. a Increpando vitia. b Diaboli.

b verberauit terram, tempestas aquilonis, & congregatio spiri-

a Propter elationem. b Ad sedendum aspergit niuem cum frigore malitiæ sedem sibi parat.

tus, & sicut auis deponens ad sedendum aspergit niuem, & si-

a Quia omne viride & fructiferum deuastare contendit. b Quia transfigurat se in angelum lucis.

cut locusta demergens descensus eius. Pulchritudinem † co-

a Quando apertas persecutionum procellas mouet, si enim decipere nequit apertè sæuit.

loris eius admirabitur oculus, & super imbrem eius expaue-

a Frigus infidelitatis. b Sterilitatem.

c scit cor. Gelu sicut salem effundet super terram, & dum † ge-

a Procella. b Asperrimas vitiorum spinas. c Diabolus. d Procella.

lauerit fiet tanquam cacumina tribuli. Frigidus ventus aquilo

a Suggerendo. b Paulatim frigore perfidiæ. c Prædicator induratus. vnde. In similitudinem lapidis aquæ durantur. d Hæc ante aduentum Christi cum pene totus mundus seruiebat idolis.

flauit, & gelauit crystallus ab aqua. Super omnem congrega-

a Populorum. b Delectatus in malis. c Habet diabolus milites suos contra milites Christi.

tionem aquarum requiescet, & sicut lorica induit se aquis. Et

a Quasi cibum delectabilem. b Superbos. c Mentibus infidelitate gelatis. d Igne cupiditatis. e Desertores. f Virorem & germen virtutum.

deuorabit montes, et exuret desertum, & extinguet viride sicut

a Vitiorum. b Salus humani generis. ¶Incarnationis Christi & doctrina eius, scilicet, supernæ gratiæ. c Ascendet dominus super nubem leuem, & ingredietur Aegyptum.

d ignẽ. Medicina oĩum in festinatione nebulæ. Et ros obuians ab

a Diabolicæ persecutionis. b Humiliabit, scilicet, superbiam diaboli. c Euangelico. d Mitigabitur, scilicet, persecutio.

ardore venienti humilẽ efficiet eũ. In sermone eius siluit ventus.

a Sapientia. b Profundam, scilicet, persecutionem. c Omnia per ipsum facta sunt.

e Et cogitatione sua placauit abyssũ, & plãtauit illũ dñs Iesus. Qui

† nauigãt mare, † enarrãt pericula eius, audiẽtes auribus nr̃is ad-

a Quia fluctus compescit & dæmonum monstra. b Ne trádas bestijs animas confitentium tibi.

mirabimur. Illic pręclara opa & mirabilia, varia bestiarũ gene-

D niorum, & multę eorum insidię.

* Raba. Quamuis in capite huius versus de mari nauigero dicere videatur, tamen de hoc sæculo congruenter accipitur, vbi diabolicę sine numero fer† pere probantur insidiæ, malitiaque dæmonum, velut quibusdam fluctibus animarum voluntas instabilis commouetur. Mare enim ipsę reddũt dum naufragare compellunt, quia dubium nõ est illũ vndas immanissimas pati, q mergitur gurgite peccatorum. Mare quippe a meando dictum est, quod semper eat ac redeat, sed isti spirit' innumerabiles nobis, Deo comprehẽsi sunt, qui arenã maris & pluuiarum guttas enumerat, & ne omnino incõprehẽsibiles linquerẽtur, quantitate non qualitate ea definiuit.

E

† candoris. † flauerit.

d *Medicina, &c. Multa dici.* Oĩs eloquentia deficit in comparatione ei', nec sufficit virtutem eius enarrare.

F

Pro-

NICOLAVS DE LYRA.

℣ ex causa naturali. s. exhalationib. calidis & siccis in terræ visceribus inclusis. Aliquãdo vero ex supernaturali, sicut fuit in deuoratione Dathan & Abiron a terra, vt habetur Nu. 21. Et orantibus apostolis, locus in quo congregati erant, motus est, Act. 4.

1 *Et in volunta. &c.* idest, flabit.

2 *Nothus.* idest, australis ventus.

3 *Vox tonitrui.* Hic agit de tonitruo, & cũ hoc resumit de niue & quibusdam alijs, dicẽs. *Vox tonitru.* impellendo aerem vsq; ad ipsam. Sic. n. in proiectione lapidis intra aquã fiunt quædam gyrationes aquæ, & vna pars impellit aliam vsque ad locum remotũ. Sic in formatione soni quę est ex percussione aeris vna pars aeris impellit aliam vsque ad locum vbi terminatur auditus, vt habetur. 2. de Anima. Et accipitur hic vox tonitrui large p sono quia vox proprie non est nisi animatorum.

4 *Tempe. aqui.* i. quæ procedit ab aquilone.

5 *Et congrega. spiri.* i. venti, qui causant tempestatem, supple omnia hæc sunt a Deo auctore, Resume, scilicet, verberauit terram affligendo habitantes super eam.

6 *Et sicut auis.* alas suas.

7 *Ad sedendum.* super arborem.

8 *Aspergit niuem.* faciens eam requiescere super terram.

9 *Et sicut loc. &c.* i. super viridia descendens ad corrodendum.

10 *Descensus eius.* s. niuis cuius floccelli descẽdunt in magna multitudine, sicut locustæ.

11 *Pulchritudinem coloris.* sic habent libri correcti. Admirabitur oculus, & multo plus admirabilis est auctor eius.

12 *Et super imbrem eius, &c.* nam ex resolutione subita niuium in aquam, frequenter contingit submersio hominum.

13 *Gelu sicut salem effun. &c.* Vocatur hic gelu pruina & grando parua, quæ habet quandam similitudinem cum sale in apparentia & etiam sicut sal in aqua calida, sic & prædicta liquefiunt & resoluuntur. 14 *Et dum flauerit.* ventus resolutiuus.

15 *Fiet tanquam cacumina trib.* quæ sunt alba & disparent ad modicum flatum venti.

16 *Frig d.* Hic consequenter tractat de vento aquilonari, dicens. *Frigidus ven. a.* per imperium Dei.

17 *Et ge. cry. ab.* idest, crystallus fit ex aqua congelata. Est enim crystallus glacies indurata per plures annos.

Su-

18 *Super omnem congregationem aquarum requiescit.* frigiditas vẽti aquilonaris, quia facit aquas in superficie congelari.

19 *Et sicut lorica induit se aquis, &c.* Aquæ enim in superficie congelatæ ad modum vestimenti operiũt frigiditatem de subter latentem.

20 *Et deuorabit montes, & exuret desertum.* idest, terrę nascentia in montibus.

21 *Et exuret desertum.* idest, viridia, quæ sunt in deserto. Ideo subditur.

22 *Et extinguet viride.* idest, destruet.

23 *Sicut ignem.* sic habẽt hic libri correcti, idest, sicut comburetur ab igne. Sed quoniam sicut ventus aquilonaris facit terram sterilem, vt dictum est, sic econtrario ventus australis qui est calidus inducens pluuiam & rorem, fęcundat terram, ideo subditur.

24 *Medicina omnium, &c.* scilicet, exultorum per ventum aquilonarem.

25 *In festinatione nebulæ.* quæ per ventum australem adducitur, & in pluuiam terræ fęcundatiuam conuertitur. Sed quia austro flante fit aliquando calor nimius, & terræ nascentium impeditiuus. Ideo subditur remedium, cum dicitur.

26 *Et ros ob.* dicto calori.

27 *Ab ardo.* i. causato a sole & vento australi.

28 *Humilem ef.* i. temperabit caloris excessum.

29 *In ser.* Hic ex effectibus qui fiunt in aqua declaratur excellẽtia diuina cum dicitur. *In ser. eius* scilicet, Dei.

30 *Siluit ven.* vt patet Ion. 1. a. Matt. 8. Marc. 4. & Luc. 8.

31 *Cogita. sua.* id est, voluntate sua.

32 *Placauit.* idest, oceanum ab eius commotione.

33 *Et planta.* idest. Deus qui est saluator omnium.

34 *Iesus.* Iesus enim interpretatur salus. Auctor enim huius libri fuit Hebræus, licet scripserit hunc librum Græce, interseruit tamen hic nomen Hebraicum. Plantauit autem Deus oceanũ, quãdo congregauit aquas, quæ sub cælo sunt in locum vnũ. Gen. 1.

35 *Qui nauigant ma.* sic habent libri correcti.

36 *Enarrant peri.* quæ sunt valde multa.

37 *Audie. au. nostris admirabi.* quia talia non vidimus.

38 *Illic præ. opera.* diuinæ virtutis declaratiua.

39 *Va. be.* nã sunt ibi pisces animalib. terrestrib. similes in figura.

Et

A

a *Propter ipsum confirmatus est itinerisfin.*

* Rab. *Propter ipsum.* inquit, hoc est, filium Dei, confirmadus est ordo trāseuntium rerum, & terminus cōstitutus est sęculi, quia sicut ab ipso verbo Dei vniuersa originē acceperunt sic & in ipso finiunt. Ipse enim in Apocalypsi ait, Ego sum α & ω principium & finis.

ra, & omnium pecorū, & crea 1
¶ Alias bestiarum. a Christum.
tura beluarum Proper ipsum 2
a Consummatus. b Transeuntium rerum ordo, & terminus seculi. Ipse est enim principium & finis.
confirmatus est itineris finis, 3 4
& in sermone eius composita 5
sunt omnia. Multadicimus, & 6
deficimus in verbis, consum- 7 8
a Perfectio sicut & naturæ nostrę conditor.
matio autem sermonum ipse
a Quid valet corporalis creatura de incomprehensibili Deo disputare?
est. In omnibus gloriantes, ad 9
a In cuius ditione vniuersa sunt posita. 10
quid valebimus? Ipse enim omnipotens super 11
a Dominus excelsus terribilis super omnes deos. 12
omnia opera sua. Terribilis dominus & magnus 13
vehementer, & mirabilis potentia ipsius. Glo- 14 15
rificantes dominum quantumcunque potue- D
ritis, superualebit adhuc & admirabilis magnifi
cētia eius. Benedicētes dominū exaltate illum,
a Magnus dominus, & lau. nimis. b Humana.
quantum potestis, maior est enim omni laude.
a Opere eius, vt possitis laudare.
16 17 Exaltantes eū replemini vir-
18 tute. Ne laboretis, non enim
19 † comprehendetis. Quis vi- † perue
debit eū, & enarrabit, & quis
¶ Digne.
20 magnificabit eū, sicut est † ab initio? Multa abs- † a prin
21 a Si vniuersa attendimus.
22 cōdita sunt maiora his. Pauca enim vidimus o-
23 a Quæ hæc tamen confiteri debemus.
24 perum eius. Omnia autem dominus fecit, &
a Religiose viuentibus. b Cognitionem sui quantum vtile nouit.
25 pie agentibus dedit sapientiam.

b *Ne la.* Comprehēdere quod est incōprehensibile. Vnde nō quæras opes ad quas pertingere non possis.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et cr. &c. *i. monstruosorum piscium, sicut balenæ et huiusmodi.*

2 Propter ipsum *s. oceanum restringendum.*

3 Confirmatus est, &c. *i. positus est terminus a Deo, vltra quem nō progreditur super aridam, Iob. 38. a.* Quis cōclusit ostijs mare, *sequitur.* Circundedi illud terminis meis, & posui vectē & ostia & dixi, vsque huc venies, & non procedes amplius, &c.

B

4 Et in sermone eius. *Dei.*

5 Composita sunt. *i. disposita in pondere, numero, & mensura, vt dicitur Sap. 11. d.*

6 Multa dici. *Hic consequenter ponitur conclusio intenta, scilicet, quod licet ex creaturis aliquam cognitionem habeamus de Deo, illa tamen est valde imperfecta, ideo quicquid dicere aut cogitare de Deo possumus in infinitum deficit ab eius excellentia, propter quod ipsū laudare & glorificare debemus quantū possumus. Dicit igitur.* Multa dicimus. *de Deo & eius effectibus.* 7 Et deficimus in ver. cons. aut. serm. *Nam eius excellētia est incomprehensibilis a nobis, & per cōsequens inenarrabilis. Vñ dicitur sexta propositione de causis. Prima causa superior est omni narratione, & non deficiunt linguæ a narratione eius nisi propter narrationē esse ipsius, quoniam est super omnē causam & non narratur nisi per cās secundas, quæ illuminantur a lumine causæ primæ.* 8 Cons. &c. ip. *nam ipse solus se comprehendit perfecte, et exprimit in verbo suo sibi consubstantiali & coæterno.*

Prima causa.

9 In om. glo. *quæ possumus ex creaturis cognoscere.*

E

10 Ad quid va. *s. attingere de diuina maiestate. q. ad modicum valde, & subditur causa.*

11 Ipse e. omni. su. o. ope. sua. *i. in infinitum transcendens ipsa, propter quod per ea de Deo cognoscimus pauca.*

12 Terribi. do. *i. ab omnibus timendus.*

13 Et ma. ve. *quia magnitudinis eius non est finis. Psal. 144. a.*

14 Et mi. po. ip. *quia non possumus totaliter cognoscere minimum effectum eius, ideo concluditur.*

15 Glorifi. domi. *& patet vsque ibi;* 16 Exaltan. eum re. vir. &c *quia dat gratiam & virtutem laudantibus eum deuote.*

17 Ne labo. *ad cognoscendum eum perfecte, quia hoc est impossibile.*

18 Quis vidit eum. *sicuti est.*

19 Et enar. *Ad hoc respondetur, Ioh. 1. Deum nemo vidit vnquā, vnigenitus filius qui est in sinu patris, ipse vidit & enarrauit, &c.*

20 Multa. *Dei opera.*

21 Abscon. sunt. *a nobis.*

22 Maiora his. *s. sole, & luna, & cæteris prædictis, nam omnes angeli qui sunt in maximo numero, sunt incogniti nobis, ideo subditur.*

23 Pauca enim vi. *nam etiam de corporalibus maior pars est hominibus ignota.*

24 Et pie. ag. *i. ipsum colentibus, nam pietas est diuinus cultus.*

25 De. sa. *i. cognitionem diuinorum, quantum pertinet ad salutem.*

In

CAP. XLIIII.

a *Laud.* Moraliter disputando allegoriamq; & Anagogem in plerisque tangendo mysteria diuini sacramēti edidit. Nunc de sanctis patribus narrare incipit.

C

b *Paren. no.* patriarchas, qui diuina locutione & visione fruebantur, & prophetas qui spiritusancto repleti multa Christi & ecclesiæ mysteria præcinuerunt.

CAP. XLIIII.

¶ Quia plura.
a Laudemus viros glo 1
riosos, & parētes no 2
stros in generatione sua. Mul 3
tam gloriā fecit dominus ma 4 5
gnificētia sua a seculo. Do- 6
minātes in potestatibus suis,
a Quia plures eorum reges scientiæ diuitijs abūdātes, sed maiori potestate seipsos regētes.
homines magni virtute & 7 8
9 prudentia sua præditi, nun-
10 tiantes in prophetis digni-
11 tatem prophetarum, & im-
perantes in præsenti popu-
12 lo, & virtute prudentiæ po-
13 pulis sanctissima verba. In
a Vt Dauid, & qui cum ipso psalmodiam cecinerunt.
14 † pueritia sua requirentes modos musicos, & F †pueritia
15
16 narrentes carmina scripturarum. Homines di-

Et

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XLIIII.

Laudemus viros. *Superius actum est de virtutib. ratiocināndo, hic idem agitur exemplificando, quia hic ponuntur exempla patrū virtuosorū, quæ debemus imitari, & diuiditur in duas partes, nā auctor primo ponit exemplum patrum, secūdo gratias agēdo terminat librum istū ca. 51. Prima in duas, quia primo commendat virtutes patrum generaliter, secundo specialiter, ibi.* Enoch placuit Deo. *Prima adhuc in duas, quia primo commendat virtutes patrum in personis proprijs, secūdo in eorum filijs, ibi.* Qui de illis nati sunt. *Circa primum dicit.*

Diuisio.

1 Lau. vi. glo. *i. omni honore dignos, secundum commentatorem. 1. Eth. Honor est reuerentia exhibita alicui in testimoniū suæ virtutis, sed si hoc fiat secrete vel coram paucis, sic est honor tantum, si autem in palam & coram multis, sic dicitur gloria.*

Commētator Diffinitio honoris.

2 Et pa. no. in ge. *i. per generationem suam, s. carnalem quantum ad genitos ex eis, & spiritualem, quantū ad edoctos ab eis. Apud Hebræos enim de quibus fuit auctor iste, doctor alicuius habetur sicut pater eius, vnde dicit Apostolus. 1. Cor. 4. d.* In Christo Iesu per euangelium ego vos genui. *i. per prædicationem euangelij.*

3 Multam glo. *idest, multa opera gloriosa,*

Fe.

4 Fe. do. *per viros istos.* 5 Magni. sua *. i. largitate sua.*

6 A se. d. in po su. *i. virtutibus proprijs a Deo sibi tamen collatis, vnde filij Heth dixerunt ad Abraham, Genes. 22. a.* Princeps Dei es apud nos.

7 Homi. ma. ver. *Tempore enim diluuii fuerunt homines magni corpore, scilicet, gigantes, Ge. 6. sed erant parui virtute aut nulli, nā erant moribus incompositi.*

8 Et pru. sua. *nam prudentia est auriga virtutum.*

9 Nun. in pr. *i. prophetarum scripturis.*

10 Dig. pro. *i. quæ debet exhiberi prophetis, & hoc verificatur de studiosis in scripturis prophetarum, quales fuerunt plurimi de quibus infra sequitur.*

11 Et im. in præ. *s. Dauid, Machabæi, & plures alii.*

12 Et ver. pr. p. s. v. *supple nuntiantes.*

13 In pue. *sic habent libri correcti.*

14 Requi. mo. *non dissolutionem sicut patet de Dauid, qui laudes diuinas a sua iuuentute canebat in cithara.*

15 Et nar. c. sc. *i. psalmos & cantica metrice composita.*

16 Hom. di. in v. *virtutes enim veræ diuitiæ sunt, quia violenter auferri non possunt,*

Pul-

A a *Et sunt quorum non est memoria, &c.* * Raban. Non fuerũt ergo impij & peccatores digni memoria, quia si aliquid de his narratur in scriptura sacra, non ad laudẽ sed ad vituperationem eorum pertinet. De illis enim in psalmo scriptũ est, *Inimici defecerunt frameæ in finem, & ciuitates eorũ destruxisti. Periyt memoria eorum cum sonitu:* quoniam diaboli gaudio in consummatione mundi illi qui ad ciuitatem eius pertinere noscuntur deficient & eorum memoria cũ clamore nouissimo interiet, quãdo merguntur in pœnã perpetuam, quod exemplũ inde tractũ est, quia fieri solet quando res prosperæ grauissimo fine claudũtur, vt nec potestas B eorum videatur remanere nec nomen intueri, quod dicit filios eorũ cum ipsis perire, mystice significat opera peccatorum in æterna damnatione simul cum ipsis interire. b *In testamento stetit, &c.* Hęc iuxta historiam de patriarchis, & prophetis accipiuntur, quorum semen, idest, Israelitæ, propter eorum merita & promissiones sæpe de angustijs liberatũ est. Vnde Moyses pro peccatis populi orans, Abraham, Isaac, & Iacob reducit ad memoriam, vt eorũ meritis Deus placatus filijs peccantibus daret indulgentiam. Et patris Dauid meritũ, filijs multo tempore seruauit regnũ. Sed sacratiore sensu, viri misericordię sũt apostoli & prędicatores noui testamẽti, qui verbo euãgelij & mysterio baptismi quotidie gignunt filios Dei, qui imitatores parẽtũ C suorũ, exempla eorum sequũtur, quorum corpora in spe resurrectionis quiescunt, quando semen bonorum operum D cælesti mercede compensabitur.

c *En. pl.* Non ab Adã, qui transgressus est & de paradiso eiectus est, cępit numerare patres, sed ab Enoch q. ambulauit cũ Deo & translatus est in paradisum, quia in hoc patet electio sanctorũ, qui de ęrumna seculi trãsferũtur ad quietẽ regni. Hic creditur venturus in fine mundi, vt det hominibus cõsilium pęnitendi. * Au. Enoch sine morte, per totius pene seculi tempus remotus ab hominum conuersatione custoditur, ut in eo qualiter homines si non peccarent, generata prole commutarentur in vitam spiritalem, sine morte, ostẽ E deretur. Sed licet lõgo seruatus tẽpore adhuc viuat, mortis tamen debitũ, quod omnes in Adã sumpsimus, vitare non poterit. Certe in hoc etiam illud occurrit, vnde scribendi occasio sumpta videtur, quare quasi contra naturã extra humani æui metas huius vita tam lõgo ad modum tempore distẽditur. Attamen in hoc non noua natura vni homini gignitur, sed pristina generalis omniũ hominũ gubernatur. Iustitiã enim omni homini in prima cõditione Geneseos libri historiã cõsiderantibus esse apparet, vt non solum longo tempore, sed et iam perpetuo viueret, nisi peccati aculeo mors naturę metas exterminaret.

c *Noe in.* Quãdo pereunte mũdo diluuio reseruatus est, vt pęnitẽtiam gẽtibus prædicaret, & exemplo demonstraret, q. qui Deo deuote seruiunt, ab æterno interitu liberantur. F

Auctor librorum de mirabilibus sacræ scripturę lib. 1. cap. 3.

Facta nepotorum, & testamentis tidem eo- ... manent ... 5. cap. generationes ... generatio- ... supra 39. b.

Gne 5. ca. Hebr. 11. a. Gen. 6. b.

---

a ¶ Sicut Moyses & Salomon qui tabernaculum & templum vario colore ædificauerunt.

uites in virtute pulchritudinis studium habentes, pacificãtes 1 2

in domibus suis. Omnes isti in generationibus gentis suæ 3

a ¶ Merito prudentiæ & virtutis honorabuntur a subditis.

glorĩam adepti sunt, & in diebus suis habentur in laudibus. 4

a ¶ Eorum, scilicet, exemplo instructi. b ¶ Voce simul & actione laudes eorum celebrauerunt. 5

Qui de illis nati sunt, reliquerunt nomen narrandi laudes eo 6 7

a ¶ Impij. s. & peccatores. b ¶ Scilicet, malorum vnde, Periyt memoria eorum cum sonitu. c ¶ Opera, scilicet, peccata, in æterna damnatione. 8

a rum. Et sunt quorum non est memoria. Perierunt quasi qui 9

non fuerint, & nati sunt quasi non nati, & filii ipsorum cum 10 11

a Qui misericordiam domini meruerunt. b Piæ actiones. c In tribulationibus. 12

illis. Sed illi viri misericordiæ sunt, quorum pietates non de- 13

a Dei cultoribus, qui quasi nepotes & hæredes eorum religiose viuebant. 14

Alias perseuerat. 15

fuerũt. Et cum semine eorũ permanet bona hæreditas, † & 16

b nepotum ipsorum semen in testamento stetit, & filiorum ip- 17 18

sorum semen propter illos vsque in æternum † manet. Semen 19

eorum, & gloria eorum nõ derelinquetur. Corpora ipsorum 20

a s. quiescentia expectant resurrectionis diem, & gloriam sempiternam. b ¶ Apud posteros perseuerans. 21

in pace sepulta sunt, & nomen eorum viuet in † generatio- 22

Laudabilem. Successores. 23

nem & generationem. † Sapientiam ipsorum narrẽt populi, 24

& laudem eorum nũtiet ecclesia. † Enoch placuit Deo, & trãs 25

c latus est in paradisum, vt det gẽtibus sapiẽtiam. † Noe inuẽtus 26 27

d In generationibus suis. 28

est perfectus, iustus, & in tẽpore iracũdiæ factus est recõcilia- 29

tio. Ideo dimissum est reliquũ terræ, cũ factũ est diluuiũ. Te- 30

stamenta seculi posita sunt apud illum, ne deleri possit diluuio 31

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Pulchritu. stu. ha.* idest, legis & prophetarum, quorum studium est valde pulchrum.

2 *Pacificantes in domibus suis.* idest, in familijs & hominibus sibi subiectis.

3 *Om. isti in ge. gen. suæ.* idest, inter gentes generationis suæ.

4 *Glo. &c.* bonæ famæ.

5 *Ade. sunt.* per opera sanctæ vitæ.

6 *Qui de il.* Hic cõsequẽter ponit laus patrũ in filijs suis. est n. filius de substantia patris. ideo laus patrũ redundat in filios, & ecõuerso, dicit igitur: *Qui de il. na.* mores patrũ imitantes.

7 *Reli. no.* bonum.

8 *Narran. lau. eo.* ad informationem morum, & per oppositum subdit de malis.

9 *Et sunt quo. non.* in bono.

10 *Perie. qua. qui.* nihil boni post se relinquentes.

11 *Et nati sunt qua. &c.* nam eorum natiuitas alijs non profuit, sed magis nocuit.

12 *Et fi. ip.* perierunt, eo quod imitatores paternorum scelerum fuerunt.

13 *Sed illi vi. mi. sunt.* i. misericordes, & Dei misericordia digni. 14 *Quorum pi. non.* alias defecerunt erga indigentes.

15 *Et cum se. e. p. bo.* i. promissionis terra, in qua mansuerunt Iudęi quandiu seruauerũt mandata Dei. Vel hęreditas ęterna, quæ permanet in spe certa obseruantibus diuina mandata, & quæ in promissione facta Abrahę, Gen. 15. fuit principaliter intellecta, sicut ibidem diffusius declaraui.

16 *Nepotum ipsorum semen in testamen. stetit.* Deo firmiter obediendo.

17 *Et fi. ip. se.* scilicet, propter merita ipsorum patrum.

18 *Vsque in æt.* s. hæreditas prędicta. Et ex hoc videt q. principaliter intelligitur de hęreditate beatorum, vt dictum est.

19 *Semen eo. & glo.* quia remanebit in memoria bonorum.

20 *Corpo. ip. in pa.* i. in expectatione pacis perfectæ, quæ dabitur in resurrectione.

21 *Et no. vi.* per bonam famam continuatam.

22 *Sapi. ip.* ad informationem morum.

23 *Et lau. eo.* i. eorum exempla non solum enũtientur in secreto, sed etiam in publico.

24 *Enoch.* Hic cõsequẽter ponitur laus patrum specialiter ad personas aliquas descendẽdo, & primo ad patres legem præcedentes. Secundo ad patres tẽpore legis existentes, capitu. se. Igitur incipit ab Enoch, eo q. propter sanctitatẽ singularem trãslatus est, fuit enim missus viuus ad paradisum terrestrem, & hoc est quod dicit: *Enoch pla.* inde tamen rediturus est circa finem mundi cum Elia ad prædicandum cõtra Antichristum. ideo subditur.

25 *Vt det gen. sa.* Antichristi perfidiam detegendo. Consequenter subditur de Noe, dicens.

26 *Noe in est per.* sicut dicitur Gen. 6. b. Noe vir iustus atque perfectus, &c.

27 *Et in tem. ira.* quo dominus puniens hominum peccata, misit diluuium super terram.

28 *Factus est re.* i. causa reconciliationis diuinæ, sicut Genes. 3. d. Obtulit holocausta sup altare, odoratusq; est dñs odorẽ suauitatis. Et ait ad eum. *Nequaquam maledicam terræ, &c.*

29 *Ideo di. est re.* i. octo personæ ad multiplicandum genus humanum super terram.

30 *Testa. se.* i. promissiones de seculo p diluuiũ nõ delẽdo.

31 *Posita sunt apud il.* vt patet Gen. 6. b. Hoc est signum fęderis, quod do inter me & vos, &c.

Vsque *Abra-* *Cum*

Cum eo Deus pactum statuit, ne vltra perderet aquis diluuij omnem carnem. Significat autem rectores, qui inter fluctus seculi arcam, id est, ecclesiam regunt, & prædicãt baptismum pœnitentiæ orationibus, & sacrificijs Deum placantes humano generi.

a *In carne e. facit stare testamentum & in tentatione inuetus, &c.* Vt significaretur renouata natura nostra per baptismũ Christi, post expoliationem veteris hominis.

b *Ideo iurei.* Duplex est promissio Abrahæ. In arena maris exprimuntur steriles Iudæi. In similitudine stellarum, fideles Christiani, qui resurrectionis lumine coruscabunt sicut astra cæli.

c *Et de.* Gentilis populi, qui posterior ad gratiã fidei & baptismi regenerationem accessit, cui plenitudo paternæ benedictionis prouenit.

† Gen.17.a † firmamentũ † sicut † terrarum † dominus † transpectu

Heb. 11. Duplex missio [...] hę.

a ¶ Idest, pater multarum, subaudi, gentium in Christo, scilicet, credentium, quia filij carnis non æstimantur in semine.

omnis caro. † Abraham magnus pater multitudinis gentium, & non

a ¶ Quia maximus in tempore suo.

est inuentus similis illi in gloria. Qui conseruauit legem excelsi, &

a ¶ Quia promissum est ei, quod in semine suo benedicerentur omnes gentes.

a fuit in testamento cum illo. In carne eius facit stare † testamentum, &

a Quando iussus est filium immolare.

b in tentatione inuentus est fidelis. Ideo iureiurando dedit illi gloriam in gente sua, crescere illum † quasi terræ cumulum, & vt stellas exal-

a ¶ Semen Abrahæ, idest, Christus dominabitur vsque ad fines terræ, & ecclesia quæ est corpus eius totum mundum occupauit.

tare semen eius, & hæreditare illos a mari vsque ad mare, & a flumine vsque ad terminos orbis † terræ. Et Isaac eodem modo fecit propter

a ¶ Quia iurauit Abrahæ quod in semine eius, idest, Christo, benedicerentur omnes gentes.

Abraham patrem eius. Benedictionem omnium gentium dedit illi dominus, & testamentum suum cõfirmauit super caput Iacob. Agno-

a ¶ Supernæ patriæ.

c uit eum in benedictionibus suis, & dedit illi hæreditatem, & diuisit

a Vt per duodecim apostolos edoctus cum eis regnum possideret æternum

illi partem in tribubus duodecim. Et conseruauit illi homines miseri

a ¶ Quia ecclesia Christi ab omnibus gentibus honoratur, & vniuerso mundo prædicatur.

cordiæ, inuenientes gratiam in † oculis omnis carnis.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Abra.* Hic consequenter ponitur laus virtutũ Abrahę, cũ dicitur: *Abraham magnus pater multitudinis, &c.* propter hoc vocatus est Abraham, vt habetur Genes. 17. Est enim pater omnium fidelium qui fuerunt post ipsum.

2 *Et non est in. simi. il.* i. in opere virtuoso, & hoc quantũ ad duo. s. quia primus fidem vnius Dei publice prædicauit post diluuium populis ad idololatriam declinantibus, & in hoc quod filium suum vnigenitum dilectũ tam prompte voluit immolare, vt impleret Dei præceptum. Gene. 22. e.

3 *Qui con. le.* Legem. s. naturalẽ menti humanę impressam.

4 *Et fuit in te. cum.* Nam dominus pepigit fœdus cum illo, Gene. 15. d.

5 *In car. eius fa. sta. te.* i. circuncisionem, Genę. 17. quæ est signum distinguens Israel a Gentilibus.

6 *Et in tenta.* quia Deus tentauit eum, Gene. 22. a. vt ostenderet alijs obedientiam eius.

7 *Inuen. est fidelis.* i. obediens prompte vt dictum est.

8 *Ideo iure. de. il. glo.* sicut ibidem subditur. Per memetipsum iuraui dicit dominus, quia fecisti rem hanc, & nõ pepercisti filio tuo vnigenito propter me, benedicam tibi & multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, & sicut arenam quæ est in littore maris, &c. ideo subditur.

9 *Crescere il. &c. & hære. il. a ma.* Isti sunt quatuor termini terræ promissionis. s. mare mediterraneum ab occidente, & mare mortuum ab oriente, fluuius Euphrates ab aquilone, & desertũ Aegypti a meridie. 10 *Et Isaac.* Hic cõsequenter ponitur laus virtutis Isaac & Iacob filij sui, cum dicitur. *Et Is. eo. mo.* i. benedixit eum, eidem promittendo quod promisit Abraham. 11 *Pro. Abr.* idest propter merita eius, & ẽt propter merita Isaac qui fuit imitator paternæ virtutis.

12 *Ben. o. gen. de. il. do.* idest, fecit eum pretiosum in conspectu omnium gentium, inter quas habitauit intantum quod omnes imprecabantur sibi bonum, vt exponunt aliqui. Sed contra hoc videtur quod dicitur Genes. 26. q. Isaac dixit Abimelech & his qui venerant cum eo: Quid venistis ad me hominem quem odistis & expulistis a vobis, propter hoc aliter exponendum est: *Benedictio omn. gen.* scilicet, dedit illi, & non Ismaeli, vt Christus ex eo nasceretur, in quo benedicerẽtur omnes gentes terræ.

13 *Et testa. su.* i. pactum, quod fecit ad Abraham.

14 *Confir. su. ca. la.* & non super caput Esau, licet Isaac primo voluerit facere contrarium, Gene. 27. a.

15 *Agn. eum in be. suis.* idest, approbauit eum tanquam dignum suis benedictionibus, sicut approbauerat Abraham & Isaac, Gen. 18. cap. terram, in qua dormis, tibi dabo & semini tuo, & sequitur. Et benedicẽtur in te & in semine tuo cunctę tribus terræ.

16 *Et diui. il. par. in. tri.* Terra enim promissa Abrahæ, Isaac, & Iacob fuit diuisa in duodecim partibus duodecim tribus, & ex duodecim filijs Israel descendẽtibus, vt habetur Iosue 18. c. Et sic quęlibet tribus habuit partem suam.

17 *Et conser. il. homi. mi.* i. filios suos duodecim patriarchas, qui dicuntur homines misericordię, Idest, homines misericordiam consecuti a Deo de Ioseph venditione.

18 *Inuenien. gra. in ocu. om. car.* Inuenerunt enim gratiam in conspectu Pharaonis, & Aegyptiorum, Gen. 47. c.

CAPVT. XLV.

C *Dilect. Deo &c. sequitur.*

CAP. XLV.

¶ Quia suauis & mitis super omnes homines.

a Dilectus Deo & omnibus Moyses, cuius

a Quia per omnia laude dignus, & benedicendus.

memoria in benedictione est. Similem illũ fecit in

a Vt portenta coram Pharaone & seruis eius faceret, vnde gloriam in conspectu eius consecutus est.

in gloria sanctorũ, & magnificauit eũ in timore inimicorũ, & in verbis suis mõstra placauit, Glorificauit illum in conspectu regũ, & † iussit

a Quando, scilicet, secreti sui participem fecit, & voluntatem suam ostendit illi.

illi corã populo suo, & ostendit illi gloriã suam. In

† misit ill[...]

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XLV.

Dilectus a Deo. Hic ponitur laus patrũ, q fuerũt tẽpore legis datæ, & primo laus patrũ qui præcesserũt terrę promissionis ingressum, secũdo eorũ qui ingressi fuerũt, & etiã post ingressum ca. se. Circa primũ incipit a Moyse, qui sub Deo fuit legislator, dicens. 1 *Dilectus a Deo & ho.* Fuit. n. Moyses a pueritia sic gratiosus, vt esset diligibilis omnibus, propter quod filia regis ipsum in filium adoptauit, Exo. 2.

2 *Cuius me. in bene.* idest, in omni bono.

3 *Similem illum fecit.* videndo diuinam essentiam sicut dicit Aug. ad Paulinum de videndo Deum.

4 *Et mag. eum in ti. ini.* i. Aegyptiorum, inter quos fuit magnus valde, Exod. 11.

5 *Et in ver. su.* quia plagę Aegypti monstruosę cessauerunt ad eius orationem, vt patet Exod. 6. 7. & 8.

6 *Glo. in con.* s. Pharaonis regis Aegypti, & Schõ & Og. Nu. 21.

7 *Et iussit il. co. po.* in monte Sinai, vbi populus loquentem dominum audiuit, Exod. 10.

8 *Et o. il. glo.* in visione per essentiam, vt dictum est.

Simi- In

a *Ad præce.* In monte Sinai, scilicet, legem dedit ei, & præ-
A cepta vitæ cum eo loquens in nube.

Num.12.a. ✠ Rabb. Dilectus Deo, & hominibus Moyses fuit, quia homo erat suauis, & mitissimus, vt narrat: Cuius memoria in benedictione est: quoniã non minoris gloriæ quam cæteri patres fuere. Hic magnificatus est in timore inimicorũ, dũ portenta multa fecit coram Pharaone, & seruis eius, & ipsas plagas quando voluit temperauit. Vnde gloria in conspectu regum consecutus est: iussit illi Dominus coram populo suo, & ostendit illi gloriam suã, quan-
B do sui secreti eum fecit esse participem & voluntatis suæ agnitorẽ. De quo scriptum est. *Ingreßo autem illo tabernaculum fœderis, descendebat columna nubis, & stabat ad ostium, loquebatur cum Moyse, cernentibus vniuersis quod columna nubis staret ad ostiũ tabernaculi, stabantque ipsi, & adorabant per fores tabernaculorum suorum.* Certum quoque est quod fides, & lenitas ipsius sanctum eum esse fecit & Deo acceptabilem reddidit. Qui de omni po-
C pulo diuina prouidentia electus est, vt præesset vniuersis. Cui Dominus in mõte Sinai legem dedit & præcepta vitę constituit, cum eo loquens in nube audien- D
tibus filijs Israel, vt in his erudiret populum suum, & disciplinabiliter viuere doceret: qui licet diuersas figuras habeat in singulis locis, tamẽ in hoc quod populũ eduxit de Aegypto per aquas maris rubri, &

(Marginal: † nube; † suum; † stola; Circumpediles; circuncinxit; *Eccl.33.b.*; † opera)

a Quia fides & lenitas eius erat Deo acceptabiles. b De omni populo, vt præesset vniuersis.

In fidẽ, & lenitate ipsius sanctũ fecit illũ, & elegit eũ ex omni carne. Audiuit enim eum, & vocẽ ipsius, & induxit illũ in
a †nubẽ. Et dedit illi cor ad pręcepta & legem vitæ, & disciplinæ,

a Vt doceret populum suum.

docere Iacob testamentũ suum, & iudicia sua Israel. Excelsum fecit Aaron fratrẽ † eius, & similẽ sibi de tribu Leui.

a Christo, scilicet, cuius figura fuit. b Quia rem æternam significabat. c Christo. d Tu es sacerdos in æternum &c.

Statuit ei testamentum æternũ, & dedit illi sacerdotiũ gẽtis,

a Resurrectionis, ascensionis. b Quæ in Exo quatuor nobilissimis texitur coloribus.

b & beatificauit illũ in gloria. Et circũcinxit eũ zona iustitię,

a In operibus.

c & induit eum † stolã gloriæ, & coronauit eum in vasis virtu-

a Sandalia. b Continentiam. c Patientiam, & operum perseuerantiam.

tis: † Circũpedes, & femoralia & humerale posuit ei, & † cin-

a Vt prædicatione sapientiæ resonaret. b Quam pretiosi pedes euangelizantium pacem.

xit eũ tintinnabulis aureis plurimis in gyro: dare sonitũ in

a Legis Dei.

incessu suo, auditum facere sonitũ in tẽplo, & in memoriã

a Christianæ. b Nostra conuersatio in cœlis est. c Quia sacerdos, & se, & alios regere debet.

filij gentis suæ. Stolã sanctam auro & hiacyntho & purpura,

a Cuius textor & artifex Deus. Prophetæ, Apostoli qui sacerdotibus tradunt regulam viuendi. b Duplici charitate.

opus textile, viri sapientis iudicio & veritate prædi iti. Torto

a Dei. b Miraculis, & virtutibus spectandis. Sapientię.

cocco opus artificis, gemmis preciosis figuratis in ligatu-

a Dei qui preciosos lapides fecit.

ra auri, & † opere lapidarij sculptis in memoriam, se-

Filiorum.

d cundum numerum tribuum Israel. Corona aurea super

a Ineffabili nomine domini.

mitram eius, expressa signo sanctitatis, & gloria honoris,

a In nomine domini. b Talia ornamenta faciunt, & habent virtuosi. c Spiritualium de quibus dicitur: Reuela oculos meos, & conside.mi.de lege tua, &c. d Aaron vel Christum.

& opus virtutis desiderio oculorũ ornata. Sic pulchra ãnte

1 in deserto educauit
2 columna nubis præ-
3 eunte, & viã demon-
4 strante, typum tenet
5 legis, quæ per Chri-
6 sti ducatũ credentes
7 de Aegypto spirita-
8 li, de potestate veri
9 Pharaonis per aquas
10 baptismatis liberauit,
11 vt istius mundi diuinis præceptis instructi, & educati perue-
12 niant ad terrã repro-
13 missionis, ad cœlestẽ
14 videlicet patriam.
15 b *Et circun.* Descri- E
16 bit ritum veteris sa-
17 cerdotij, & ornatum *Exod.28.d.*
18 pontificis, quæ om-
19 nia figura erant noui
20 testamenti, & veri sa-
21 cerdotis Iesu Christi.
22 c *Et inducit.* Vestimẽta pontificis sunt opera virtutum, sapiẽtia, doctrina. vnde: *Sacer. tui induantur iustitia.*
23 d *Corona aurea super* *Psal.131.b.*
24 *mitrem, eius expressa*
25 *si.* In qua erat nomen
26 omnipotentis Dei,
27 quod significat honori-
28 ficentiam diuinę ma-
29 iestatis, quoniam super omnia statuere debemus, vt in omnibus actibus nostris, & F
sermonibus honorifi- *1.Petr.4.c.*
cetur Deus. *per Iesum Christ. qui est cap. nostr.*
☞ *Sa-*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In fi.* idest, fidelitate. fuit enim valde fidelis.
2 *Et le.ip.* vnde dicitur Numer.12.a. Erat enim Moises vir mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra.
3 *Sanctum fe.il.* idest, mundum, & firmum.
4 *Et ele.eum ex o.car.* ad educendũ filios Israel de Aegypto, & vt esset legislator veteris testamenti.
5 *Audiuit enim eũ, & vocem ipsius.* deprecantem pro relaxatione peccati Israel in fabricatione vituli, Exo.32.
6 *Et induxit il.in nubem.* Exod.24.
7 *Et dedit il.cor.ad prę.&c.* Dei opere adimplenda, & alijs docenda.
Diuisio. 8 *Excelsum, &c.* secundo ponitur laus Aaron, & diuiditur in tres partes, quia primo agitur de eius electione. secundo, de eius consecratione, ibi. *Compleuit.* tertio de eius prouisione, ibi. *Et addidit.* Circa primum dicitur: *Excelsum fecit do.* Fuerunt enim ambo filij Amram Exo.6.
9 *Et similem.* in eductione populi de Aegypto, & signis faciendis in terra Aegypti.
10 *De tribu Leui.* de qua erat Amram pater eorum. Exo.2.
11 *Statuit ei te.* idest, pactum sacerdotij, quod dicitur æternum, inquantum significabat, siue figurabat sacerdotium Christi, quod est æternum. 12 *Et beatificauit il.in gloria.* idest, beatum fecit eum dici pro gloria sacerdotij.
13 *Et circuncinxit eum corona iusti.* idest, baltheo diuersis coloribus facto, qui dicitur zona iustitię, quia restringebat vestes sacerdotales, sicut iustitia legis modos inordinatos.
14 *Et induit eum stolam gloriæ.* idest tunicam hiacynthinam, quæ erat honorabilis valde.
15 *Et coronauit eũ in vasis vir.* idest, ornamentis: quę apud Hebræos frequenter vasa nominãtur. Corona vero Aaron erat mitra, in qua pendebat lamina sancta, habens insculptum nomen domini tetragrammaton virtuosum.
16 *Circumpedes,* idest, sandalia.
17 *Et femoralia.* linea.
18 *Et humera.&c.* idest, superhumerale, in quo erant duo lapides onychini.
19 *Posuit ei.* id est disposuit eum ad eius ornatum.
20 *Et cinxit eum tintinnabulis au.* quæ posita erant in circumitu inferioris partis tunicæ.
21 *Dare so.in in.* ad rememorandũ, quod lex data fuit in buccinæ sonitu, Exo.20. ideo subditur.
22 *In me.filiis gen.* i. rationale, quod erat in sacerdotis pectore.
23 *Opus text.vi.sa.* scilicet, Beseleel.
24 *Iudi. & ve.prę.* idest, pleni discretione, & peritia artis, Exo.30.a. Ecce vocauit dominus ex nomine Beseleel filium Huri, impleuitque eum spiritu sapientiæ, & intelligentię, & scientię, omnique doctrina ad excogitandũ, & faciendũ opus.
25 *Torto cocc.* id est, filo rubeo: erat enim rationale textum ex quatuor filis, s. aureo, hiacynthino, purpureo, & coccineo.
26 *Gemmis pre.* Erant enim in eo duodecim lapides pretiosi insculpti nominibus duodecim tribuum Israel.
27 *In ligatu.* Nam illi lapides erant auro inclusi.
28 *Corona, &c.* quod superius dictum est breuiter. Coronauit eum in vasis virtutis, exponitur hic magis diffuse, & patet ex prędictis litera, hoc excepto.
29 *Super mi.* nam ibi dictũ est, quod pendebat à mitra quod videtur eẽ cõtrariũ: vtrũque tamẽ est verũ: nã posita mitra lamina ponebatur desuper, ita quod pars eius superior erat super mitrã, & pars eius inferior a mitra depẽdebat super pontificis frontẽ.

Vsq;

A a *Sacrificia.* Quomodo Moyses Aarō, & filios eius oleo vnctionis cōsecrauit, & quales hostias in die vnctionis offerre iusserit, & de iugi sacrificio q; quotidie, & mane, & vespere offerebat, & de cęteris officijs liber Leuiticus explicat. De seditione Core, & Dathan & Abirō, & quomodo puniti sūt liber Numerorū plenissime narrat. (Num.16.b.) In q. bus mystice demonstratur (Mysticè.) eos qui hæreses, & schismata faciunt, & multos secum trahunt, & contemnētes Christi sacerdotes, & ab ecclesia sese separantes, & diuinę hostiæ veritatem per falsa sacrificia prophanātes, ruptis terrę compagibus absorberi, & qui cōsentiunt eis in æterno igne cruciari. B Christi enim sacerdotium, & ritus sacrificiorum in æternū manebit. vnde: *Tu es sa. in æter. secun. or. mel.* (Psal.109.b.) b *Quia contra illum steterunt alieni, & propter, &c.* (Psal.109.) ✻ Rab. In his mystice demonstratur quod hi qui hęreses & schismata facere conantur, & multos secum trahē do decipiunt contēnentes sacerdotes Christi, & se à clero eius plebisque societate segregātes, constituere audēt Ecclesias, & aliud altare, C precemq; alterā illicitis vocibus faciunt, Dominicæ hostiæ veritatē p falsa sacrificia profanātes, ipsi quoque cū cōtra ordinationē Dei nituntur, ob temeritatis audaciā terrę cōpagibus ruptis, profundo hiatu merguntur. Nec tantū hi qui duces errorum sunt, sed & illi qui consentiendo participes eorundem effecti sunt, in ignē ęterni iudicij pręparata vltione peribunt. D Christi enim sacerdotium & ritus sacrificiorū ab eo constitutus in sæculū permanet, nec commutatione cōmutabitur. Cui pater iurauit, dicens, *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec.*

c *Phinees filius.* Phinees filius Eleazari, sicut scriptum est in libro Nume. (Num.25.) accepit à domino testamentum pacis, E quia zelo Dei Israelitā, & Madianitidem mulierē fornicantes interfecit. In quo mystice (Mystice) significatur, quia q zelo Dei carnis suæ luxuriam, & subditorum interficit, meretur à domino dignitatem æterni sacerdotij Et ad illum sacerdotem pertinet, de quo scriptū est: *Tu es sacerdos in æternum secundum. &c.* (Psal.109.) Interpretatur enim Phinees, ore parcēs, vel ore requieuit, vel oris augurium. Eleazar, Deus meus adiutor: vel Dei adiutoriū. Aaron, mons fortitudinis, vel mōs fortis, F

(margin: † cōsumpta; † Leui.8.b.; † Nu.16.a.; † fructuum; † in terra gens; † Dei)

a Christum, de quo, Ecce vir oriens nomen eius. b Quoniam tantum sancti Dei his virtutibus sunt ornati.
ipsum non fuerunt talia vsque ad orientem. Non est indutus il- 1 2
a Aaron vel Christi. b Imitatores.
la alienigena aliquis: sed tantum filij ipsius soli, & nepotes 3 4 5
eius per omne tēpus. Sacrificia ipsius † consummata sunt igni 6 7
a quotidie. † Compleuit Moyses manus eius, & vnxit illum o- 8 9
leo sancto. Factum est illi in testamentum æternum, & semini 10
eius sicut dies cæli fungi sacerdotio, & habere laudē, & † glo- 11 12
rificauit populum suum in nomine suo. Ipsum elegit ab omni 13 14
viuente, offerre sacrificium Deo incensum, & bonū, & odorem 15 16
in memoriam placare pro populo suo. Et dedit illi in præcep- 17
tis suis potestatem, in testamentis iudiciorum docere Iacob te- 18 19
b stimonia, & in lege sua lucem dare Israel. † Quia contra illum 20 21
steterunt alieni, & propter inuidiam circundederunt illum 22 23
homines in deserto, qui erant cum Dathan, & Abiron, & con- 24
gregatio Core in iracundiam. Vidit dominus Deus, & non pla- 25 26
cuit illi, & consumpti sunt in impetu iracundiæ. Fecit illi mon- 27 28
stra, & consumpsit illos in flamma ignis. Et addidit Aaron glo- 29 30
riam, & dedit illi hæreditatem, & primitias † frugum terræ di- 31
uisit illi. Panem ipsius in primis parauit in sanitatem. Nam sa- 32 33
crificia domini edent, quæ dedit illi, & semini eius. Cæterum 34 35
† inter gentes non hæreditabit, & pars non est illi in gente. Ip- 36 37
c se enim est pars eius, & hæreditas. Phinees filius Eleazari ter- 38
tius in gloria imitando eum in timore † domini, & stare in re- 39 40
41 42 43

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vsq. ad ori.* id est, vsq; ad extremū terrę. Exprimitur tamē hic oriēs, quia magis distat a deserto, in quo fuerūt facta ista, quam occidens terræ habitabilis.

2 *Non est in. il al.* Aprogenie Aaron.

3 *Sacri. ip. con. &c.* Id est, consumpta.

4 *Quotidie.* Nam semper mane, & vespere offerebatur holocaustum, quod dicebatur iuge sacrificium.

5 *Compleuit Moyses.* Hic consequenter agitur de consecratione Aaron, cum dicitur: *Com. Moy. ma.* id est, consecrauit.

6 *Et vn. il. o.* habetur diffuse, Leui.8.b.

7 *Factum est il.* exponatur, vt supra.

8 *Et ha. lau.* id est, officium laudandi Deum, prout competit personæ communi.

9 *Et glo. po.* idest, dei. Sūmus. n. sacerdos in nomine domini tetragrammaton, benedicebat populum.

10 *Ipsum ele. ab om. vi. of.* tanquam pontifex summus, alij nāq; sacerdotes bene offerebant aliqua sacrificia.

11 *Incen. & bo.* fidei & deuotionis Abrahæ, & aliorū patrū.

12 *Placa.* id est, ad placandum Deum.

13 *Pro po. suo* peccatore.

14 *Et de. il. in pr.* discernendi inter sanctum, & prophanum, lepram, & non lepram.

15 *In te. iu.* nam, quæ alijs iudicibus dubia videbantur, referebantur ad summum sacerdotē, vt eius sentētia inuiolabiliter teneretur, Deuteronom. 17.b.

16 *Docere Ia.* id est, populum Israel denominatum a Iacob, qui alio nomine vacatur Israel.

17 *Testimo.* Licet omnia præcepta Dei dicantur testimonia, inquātū eorū veritas est miraculis testificata, tamen illa etiā qbus additur præmiū, vel pęna, sicut dicitur Deu. 28.a. Si audieris vocē dñi Dei tui, faciet te excelsiorē cūctis gentibus. Dicunt proprie testimonia, quia sunt quędā protestationes diuinæ iustitię præmiantis bonos, & malos punientis.

18 *Et in le.* dubia declarando, vt dictum est.

19 *Quia con. il. &c.* a genere sacerdotali, scilicet, Core, & eius congregatio, Numer. 16.a.

20 *In ira.* scilicet, Dei prouocatam. Ideo subditur.

21 *Vidit do.* rebellionem eorum oculo suę iustitiæ.

22 *Et con. sunt, &c.* absorbuit enim eos terra, & descenderūt viui in infernum, ideo subditur.

23 *Fecit il. mon.* percutiendo eos insolita plaga.

24 *Et con. il. &c.* qui fauerunt Core, & eius sequacibus.

25 *In flam. ig.* sicut ibidem subditur: quod Aaron cucurrit ad multitudinem, quam iam vastabat incendium.

26 *Et addi.* Hic consequenter agit de ipsius Aarō prouisione. Nā tribus Leuitica heriditatem sicut alię tribus non habuit, propter q Deus aliter de victu sacerdotibus, & Leuitis prouidit. Dicit igit. *Et addi. Aa.* in virgę suę floritione ad confirmationem sacerdotij pro se, & suo semine. Nume. 17.c.

27 *Et de. il. hæ.* Et, quę sit illa subditur.

28 *Et pro.* id est.

29 *Primi. fru. ter. &c.* quia debebantur sacerdotibus, decimę vero Leuitis.

30 *Panem ip. &c.* id est, victum.

31 *In pri. &c.* Idest, primitijs.

32 *Parauit in sacieta.* id est, conuenientem refectionem.

33 *Nam sacrificia domini edent, &c.* scilicet, sacrificia pro peccatis, etiam sacrificia pacifica, quorū pars cedebat in vsum sacerdotū. holocausta verò incendebantur totaliter ad honorem diuinum.

34 *Cæte. inter gentes.* gens sacerdotum, & Leuitarum.

35 *Non hę.* & subditur ratio.

36 *Ipse*, scilicet, Deus.

37 *Est enim pars.*

38 *Phinees, &c.* Hic consequenter ponitur laus Phinees nepotis Aaron, cum dicitur.

39 *Tertius in glo. &c.* est, scilicet, in honore pontificali.

40 *Imitando eum, &c.* scilicet, Eleazarum patrem suum.

41 *In timore domini, &c.* eius præcepta custodiendo.

42 *Et sta.* in officio pontificis.

43 *In reuerentia gentis, &c.* Erat enim in magna populi reuerentia, eò quòd liberauerat populum a domini plaga, Numeri vigesimoquinto.b.

tis. Nam, qui ore praua loqui parcit, & misteria auditoribus exponit, per Dei adiutorium pium laborem implens ad mortem fortitudinis, idest, Christũ feliciter peruenit.

a *Et testa.* Significat quod Dauid in distributione ministeriorũ Dei, quos in xxiiij. sortes

A † illum. B

uerentia gẽtis. in bonitate, & alacritate animæ suæ placuit 1 2
a Sempiternum sacerdotium.
Deo Israel. Ideo statuit † illi testamentum pacis, & princi- 3 4
a Sacerdotum.
pem sanctorum, & gẽtis suæ, vt sit illi, & semini eius sacer- 5
a dotij dignitas in æternum. Et testamentum † Dauid regis 6 7
filio Iesse de tribu Iuda, hæreditas ipsi, & semini eius, vt da 8 9
ret sapientiam in cor nostrum, iudicare gentem suam in iu 10 11
stitia: ne abolerentur bona ipsorum, & gloriam ipsorum 12
in gentem eorum æternam fecit. 13

sortes diuisit, vt per vices dño ministrarẽt, gloriã Phinees nõ minorauit, sed auxit. vnde in Paralip. Phinees autem filius Eleazari erat dux eorũ coram dño. Vnde Hebræi tradũt, quod adhuc eo tempore vixerit, & in tabernaculo ministrorum vices ordinauit.

D Para 6.d. † regi filio. E

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In bonitate, & alacritate.* qua seruiuit deo lętãter, & deuote.
2 *Placuit deo Israel.* ex feruenti zelo, quem habuit ad ipsum Nu. 25. c. *Phinees filius, &c.* quia zelo meo commotus est, &c.
3 *Ideo statuit.* idest dignitatem sacerdotij pacificè possidendam sibi, & filijs suis.
4 *Et princi. sancto.* i. sacerdotũ, qui dicebãtur sancti, eo quod erant diuinis obsequijs deputati, nam ẽt res inanimatæ, quæ deputatæ sunt diuino cultui, vt calix, & hmõi dñr sanctæ.
5 *Et gentis suæ.* scilicet Iudaicæ, cui in spiritualib. pręsidebat.
6 *Et testa. Da.* i. ordinationẽ ei⁹ de ampliatiõe diuini cult⁹, vt hr̃. 1. Para. 23. q̃ ordinationẽ posuit sub regimine summi põtificis. 7 *Vt daret.* ipse Phinees p se, & suos successores.
8 *Sapientiam in cor. &c.* i. doctrinam legis, & prophetarum.
9 *Iudicare gen. &c.* i. ad iudicãdũ pplm Iudaicũ iuste. 10 *Ne abole. ẽ. &c.* p fortitudinẽ maiorũ iiustè minores deprimẽtiũ. Psal. 36. a.
11 *Et gloriam ipsorum.* i. dignitatẽ sacerdotij in se, & filij suis.
12 *In gen.* idest in populo Iudaico.
13 *Aeternam fe.* i. diu permanere, sicut montes dicuntur ęterni. Psal. 75. a. *Illuminans tu mira, à mon. æter. &c.*

CAP. XLVI.

Esa. 15. a. Phil. 2. b.

FOrtis in bel. Iesus, & opere, & sermone Christũ significat cui deus pater dedit nomẽ, qđ est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, &cę. Et quia hoc nomen est super omne nomẽ in nullis ante generationibus nominatum est. Hoc nomen in Exodo primum inuenitur, vbi dicitur, Venit Amalech, & expugnabat Israel, & dixit Moyses ad Iesum in Raphaim: Elige tibi viros potentes ex omnibus filijs Israel, egredere, & conflige cum Amalech crastino. ipse est, qui post mortem Moysi suscepit imperium, & duxit exercitum. Et conflixit cõtra Amalech. Et quod ibi figurabatur, affigit cruci suæ triumphãs principatus, & potestates in semetipso.

a *Quis ante il.* Quomodo ĩ occursu Iosue impeditus est sol: Et, vnus dies factus est quasi duo, ostendit liber ipsius, & quomodo misit dominus super Amorrhęos lapides magnos de cælo, & mortui sunt multo plures lapidib. grandinis, q̃ gladio. lapides autem grandinis duram dei significant vltionem, vel comminationem, quæ ꝯ improbos proferuntur. Hoc modo Iesus cum ducibus, & virtutibus suis adest eis, qui pro nomine suo contrarijs virtutibus oppugnantur. Nec solum auxilium præstat in bello, sed lucem producit, & discutit aduentum noctis. Dies autem producitur, & differtur occasus, nec sol occidit, sed semper oritur, dum credentium cordibus sol iustitiæ lumen veritatis infundit. Cum verò repletus fuerit credentium numerus, & deterior ætas vltimæ generationis aduenerit, & crescente iniquitate refrigescet charitas, breuiabuntur dies, extendit enim dies in tempore salutis, breuiabuntur in tẽpore perditionis.

C Exod. 17. c. tollendo. Nu. 16. a. num. Iosue. 10. c.

CAP. XLVI.

FOrtis in bello Iesus Naue successor 1
Moysi in prophetis, q fuit magnus 2 3
secundum nomen suum, maximus ĩ 4
salutem electorũ Dei, expugnare in-
surgẽtes hostes, vt consequeretur hę 5
reditatẽ Israel. Quam gloriam ade- 6 7
ptus est † extollendo manus suas, & 8
a iactando contra ciuitates rhomphæas. Quis ante illum sic 9
restitit? Nam hostes ipse dominus percussit. Aut non in ira 10
cũdia eius impeditus est sol, & vna dies facta est quasi duo? 11 12
Inuocauit altissimũ potẽtẽ in oppugnãdo inimicos vndiq; 13
& audiuit illũ magnus, & sanctus deus, ĩ saxis grãdinis vir- 14
tutis valde fortis. Impetũ fecit cõtra gẽtẽ hostilẽ, & in de-
scẽsu pdidit cõtrarios, vt cognoscãt gẽtes potentiã eius, qa
cõtra † deum pugnare non est facile, & secutus est à tergo
Iosue.
potẽtes. Et ĩ diebus Moysi misericordiam fecit ipse, & Ca- 15 16
a ¶Corporalem, vel spiritualem. b Iudaicam.
leph filius Iephone, stare cõtra hostẽ, & phibere gẽtem à 17 18
Alias perfringere. Populi.
b peccatis, & pstringere murmur malitiæ. Et ipsi duo consti- 19 20 21
a Quo filii Israel prostrati sunt in deserto. Qui exierunt de Aegypto.
tuti à periculo liberati sũt à nũero sexcẽtorũ miliũ peditũ 22 23
inducere illos in hæreditatẽ, in terrã, q̃ manat lac, & mel. 24 25

b *A peccatis, & perstringere, & cæ.* Desperationis, quando exploratorum rumoribus auditis desperauerunt intrare terram.

F

a Et

NICOLAVS DE LYRA.

FOrtis in bel. *Hic ponitur laus patrum post terræ promissionis ingressum. Et primo tempore Iudi. secundo tempore Reg. c. seq. Circa primum incipit à Iosue, qui filios Israel in terram promissionis introduxit, dicens.* 1 Fortis in bel. *nam 31. reges debellauit, Iosue 12. b.* 2 Succes. Moy. *ad regimen populi.* 3 In pro. *i. de numero prophetarum. habuit enim prophetiæ spiritum.* 4 Qui fuit ma. se. no. *i. secundum proprietatem sui nominis, quod interpretatur salus, siue saluator, propter quod exponens dictum suum, subdit.* Maximus in salutem electorum dei, expu. gen. 5 Vt consequen. *habitatores Chanaan debellando.* 6 Quam gloriam adeptus. *i. extollendo.* 7 Manus sua. *leuando clypeum contra regem Hay. Iosue. 8.* 8 Et ia. con. *i. sagittas acutas.* 9 Quis an. *quod ab eo se defendere potuerit? quasi dicat nullus. Et subditur ratio.* 10 Nã ho. ip. do. *cui nullus resistere potest.* 11 Aut non in ira. *scilicet dei contra hostes Israel.* 12 Impe. est. *à cursu suo per spatium vnius dei, vt habetur Iosue.* 13 Inuo. al. po. *in cuius confidentia pugnabat, & audiuit illum.* 14 In sa grãdi. *Iosue. 10. Cumque fugerent filios Israel, & essent in descensu Bethorõ dominus misit super eos magnos lapides de cælo, & cæte. quæ patent.*

Diuiso.

15 Et in dieb. *Hic ponitur laus Iosue, & Caleph simul, cum dicitur.* Et in die. Moysi, *qui misit exploratores de Cadesbarne, Numer. 13.*
16 Mise. fe. ip. *Iosue.*
17 Et caleph. *Et quæ sit illa misericordia, subditur.*
18 Sta. cõ. ho. *idest stando contra alios exploratores populum deterrentes, & isti econtrario populum confortabant ei constantiam ingerendo, Num. 14.* 19 Et pro. gen. *Iudaicam.*
20 A pec. *rebellionis contra Deum dicentes. Nolite rebelles esse contra dominum, neque timeatis populum terræ huius, quia sicut panem, ita possumus eos deuorare.* 21 Et ipsi duo consti. *id est stabiles, & firmi.*
22 A peri. *mortis.* 23 Libe. sunt. *Nam omnes alii, qui in egressu de Aegypto numerati, à viginti annis, & supra, mortui fuerunt in deserto, quorum numerus fuit sexcenta milia, tamen excipiuntur inde Leuitæ.* 24 Inducere illos in hære. *idest, ad inducendum filios Israel in hæreditatem sibi promissam, fuerunt isti duo reseruati.*
25 Quæ ma. lac. &c. *Nam abundat in pascuis animalium, & arboribus, in quibus apes mellificant abundanter.*

a ¶ Corporis, & animæ contra hostes.
Et dedit dominus illi Caleph fortitudinem, & vsque in se- 1 2
a ¶ Sicut in libro Iosue dicitur. b ¶ Munitionem hæreticorum, vel ad literam.
nectutem pmansit illi virtus, vt ascéderet in excelsum ter- 3
a ¶ Filij, vel imitatores. b ¶ Ad literam, vel homines ab hæreticis seductos.
ræ locũ, & semen ipsius obtinuit hæreditatẽ. Et viderũt oẽs
a ¶ Videntes Deum.
a filij Israel, quia bonũ est obsequi sancto Deo Et iudices sin 4
b guli suo nomine, quorum non est corruptum cor, qui non 5
c auersi sunt à domino, vt sit memoria illorũ in benedictio- 6
d ne. Et ossa eorum pullulant de loco suo, & nomẽ eorũ per- 7 8
manet in æternum, † permanente ad filios illorum sancto- 9
e rum virorũ gloria. Dilectus a domino deo suo Samuel p-
pheta domini, renouauit imperium, & vnxit principes in 10 11
gente sua. In lege domini iudicauit cõgregationẽ, & vidit 12 13
Deum Iacob, & in fide sua probatus est propheta. Et cogni 14 15
tus est in verbis suis fidelis, quia vidit † Deum lucis. Et inuo 16 17
cauit dominum omnipotentem in oppugnãdo hostes cir-
cumstantes vndique, in oblatione viri † inuiolati. † Et into- 18
nuit de cælo dominus, & in sonitu magno auditã fecit vo- 19
cem suam, & contriuit principes Tyriorum, & omnes du-
ces Philisthiim. † Et ante tẽpus finis vitæ suæ, & seculi testi 20
moniũ præbuit in conspectu domini, & Christi. Pecunias, 21 22
& vsque ad calciamenta ab omni carne nõ accepit, & non
accusauit illum homo. Et post hæc † dormiuit, & † notum 23
f fecit regi, & ostendit illi finem vitæ suæ, & exaltauit vo- 24 25
cem eius de terra in prophetia delere impietatem gentis.

a *Et iudices singuli suo nomine quorum non est corruptum cor, qui.*
A Post Iosue successerunt iudices, qui populum Dei ab hostibus defendebant, & post Christi passionem, apostoli rectores ecclesiæ Dei.

b *Quorum non est corruptum cor.* ✱ Rabbanus. Aptè dicitur, quòd eorum cor non sit corruptum, neque auersi essent à domino, quia in recta, & vera religione perseuerauerũt vsque ad finem vitæ, vt memoria illorum perpetua benedictione firmaretur, & robur bonorum operum æterna mercede donaretur. Ita vt memoria eorũ nominis ad posteros suos cum gloria transferre- (permanens.)
B tur, *sapientiam enim eorum narrabunt omnes populi, & laudem eorum pronuntiat omnis ecclesia sanctorum.*

c *Vt sit me.* Quia in recta fide perseuerauerunt, vt memoria eorum perpetua benedictione firmaretur.

d *Ossa.* Robur bonorum operum mercede donatur, vt memoria nominis eorum ad posteros cum gloria trãsferatur. *Sapientiam enim eorum narrant populi.* (1. Reg. 12. a.)

e *Dilectus à domino, &c.* Narrat historia, quod dominus Samueli infanti, cum dormiret in tẽplo apparuit, & de futuris instruxit. Hic imperium renouauit cũ regẽ super Israel primũ Saulẽ, & postea vnxit Dauid, & debellauit hostes populi dei, & holocaustum domino obtulit, & cum offerret (1. Reg. 4. b.)
C Philisthæi inierunt bellum cõtra Israel, & intonans deus fragore magno exterruit eos, & cęsi sunt a filijs Israel. Hic p oĩa fidelis inuẽtus est, & ab omni auaritia alienus dormiuit in pace, & post mortẽ apparẽs Sauli, casum futurũ pdixit. Mystice (1. Reg. 28. a. Mystice.) aũt prophetarũ locutio per omnia verax, & fidelis inuenit, quæ regnum Christi futurum prædixit, & oleo spiritussancti illum esse vngendum. Ipsa etiam post completionem veteris Te. quam significat mors Prophetæ. Lex (Matt. 11. b. Ro. 10. a.) enim prophetæ vsque ad Ioannem. Et finis legis est Christus. Tempore gratiæ cum legitur, prenunciat malis rectoribus pœnam futuram, & mortem perpetuam.
E

f *Et exaltauit vocem eius de terra in Prophetia.*
✱ Aug. Possunt spiritus mortuorum aliqua quæ hic aguntur, quæ necessariũ non est eos nosse esse, non solũ pręterita, vel præsentia, verum etiam futura spiritus dei reuelante cognoscere, sicut non omnes homines, sed Prophetæ dum hic viuerent cognoscebant, nec ipsi omnia, quæ illis esse reuelanda Dei prouidentia iudicabãt. Mitti quoq; ad viuos aliquos ex mortuis, sicut econtrario, quod Paulus ex viuis in paradisum raptus est, diuina scriptura testatur. Nã Samuel propheta defunctus viuo Sauli ẽt regi futura pdixit, quamuis nonnulli non ipsum fuisse, qui potuisset magicis artibus euocari, sed aliquẽ spiritũ tã malis operib. cõgruẽte, illius existimẽt similitudinẽ figurasse. cũ liber Ecclesiastic⁹, quẽ Iesus fili⁹ Syrach scrip-
(Augu. de cura pro mortuis cap. 15.) († dominauit. † immolati.) († obdormiuit † votum.)
F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et dedit. *Hic ponitur laus Caleph, per se, cum dicitur.* Et dedit dominus ipsi Caleph fortitudinem. *corporis, & aĩmi ꝯ hostes.*

2 Et vsque in senectutem per. *vnde dixit Ios. 14. c. Hodie octoginta quique annorũ sum, sic valens, &c. Et subditur: Fortitudo in me vsque hodie perseuerat, tam ad bellandum, quam ad gradiendum.*

3 Vt ascenderet in excelsum terræ locũ, & semẽ ipsi⁹, &c. *Ideo subditur ibidẽ.* Da mihi mõtem istum. *Et cætera, quæ patent.*

4 Et iudices. *Hic ponitur laus iudicum: Et primo plurium in generali, cum dicitur.* Et iudices singuli suo nomine. *scilicet Othoniel Aioth. Sangar, & sic de aliis.*

5 Quorũ non est corruptũ cor. *p auaritiam, & infidelitatem.*

6 Qui non auersi sunt a domino. *per idololatriam.*

7 Vt sit memoria illorum in benedictione. *propter bona, quæ fecerunt genti suæ sicut dicitur Iudicum. 2. c. Suscitauitque dominus iudices, qui liberarent eos a deuastantium manibus.*

8 Et ossa eorum pullulant de loco suo. *Erant enim sepulta in celebri loco ad memoriam bonæ famæ. ideo subditur.*

9 Et nomen eorum permanet in æternum. *& nõ solum per celebrem sepulturam, sed etiam per successorum bonitatem, qui fuerũt imitatores virtutum paternarum, ideo subditur.*

10 Permanente. *ad filois eorum virorum gloria, quæ non consistit in diuitiis, sed in operibus virtuosis.*

11 Dilectus a dño. *Hic consequenter ponitur laus Samuelis, qui fuit vltimus iudex, dicens;* Dilectus à domino deo suo Samuel propheta domini. *primo Regum 3. d. Cognouit vniuersus Israel a Dan vsque Bersabee, quod fidelis Samuel propheta esset domini.*

12 Renouauit imperium. *de mandato domini transferens regnũ de tribu Beniamin ad tribum Iuda primi Reg. 16. c.*

13 Et vnxit principes in gente sua. In lege domini iudicauit congrega. *scilicet Saulem. 1. Reg. 10. & Dauid 16.*

14 Vidit deum Iacob. *id est, cognouit in reuelatione prophetica. audiuit enim eum loquentem sibi, primi Regum in pluribus locis. ideo hic accipitur vidit, pro audiuit, sicut Exo. 20. c.* Cunctus autem populus videbat voces, &c.

15 Et in fide sua. *idest in fidelitate sua.*

16 Probatus est propheta. *Quia verba sua fuerunt impleta.*

17 Et inuocauit dominum omnipotentem in oppu. hostes. *1. Regum. 7.*

18 In oblatione viri inuiolati. *i. in oblatione sua. Dicitur. n. ibidẽ: Tulit autem agnum lactantem vnum, & obtulit illum holocaustum integrum domino. Dicitur autem hic Samuel vir inuiolatus, quia per auaritiam, vel aliud vitium à rectitudine iustitiæ non discessit.*

19 Et in. de cælo dominus, & in sonitu magno, &c. 1. *Reg. 7.*

20 Et ante tem. finis vi. &c. *i. reuelationis annorum suorum.*

21 Testimonium præbuit in conspectu dñi, & Christi. *i. Saulis in regem vncti. 1. Reg. 12. a. dicens: Loquimini de me coram domino, & coram Christo eius, vtrum bouem cuiusquam tulerim, &c. Et subditur ibidem: Et dixerunt, Non es calumniatus nos, &c. ideo subditur.*

22 Pecunias, & vsque ad calcia. &c. *i. vsque ad rem minimam.*

23 Et post hęc dormiuit. *j. Reg. 25. a. Mortu⁹ est aũt Samuel, etc.*

24 Et notum fecit regi. *s. Sauli, cui dixit mortẽ suã imminere in crastino, dicens. 1. Re. 28. c. Cras aũt tu, & filij tui eritis mecum, &c.*

25 Et exaltauit vocem eius de terra in prophetia. *Apparuit enim quasi surgens de terra ad denunciandum Sauli mortem suam, & populi. Sequitur enim ibi: Sed & castra Israel tradet dominus in manus Philisthijm, ideo subditur;* Delere impietatem gentis, &c.

CAP.

13 Et

A scripsisse traditur, & propter eloquij nonnullā similitudinē Salomonis pronuntiatur, contineat in laude patrū, quòd Samuel ēt mortuus prophetauerit. Sed si huic libro Hebreorum, (qui in eorum est canone) contradicitur, quid de Moyse dicturi sumus, q. certe, & in Deuteronomio mortu⁹, & in Euangelio cum Helia, qui mortuus non est, legitur apparuisse viuentibus?

CAP. XLVII.

a POst hæc surrexit. Ad literam: Facta Dauid commemorat, de quib⁹ liber Regum, & Paralipome. plenissime narrant.

b *Quasi adeps.* Significat eum gratia spiritussancti repletum, a carnalium consortio vita, & moribus separatum.

Reg.17.d. c *Cum leonibus lusit.* Rabba. Dauid signifi-

B cat Christum, qui leonem, id est, diabolum, & vrsum, id est, Antichristum contriuit, & gigantem, id

Ibid.17.b. est, sathanam in funda, & lapide spirituali strauit, scilicet sensu scripturarum, & scientia legis, & populum dei ab hostibus, id est, malignis spiritibus liberauit, cui ab hostium cæde reuertens, mulieres, id est, sanctæ animę decantant, & decem miliū victorem prędicant, quia omnes

C hostes, tam spirituales, quam corporales perfecte superauit. Dauid quoque noster oleo lętitię prę participibus suis in regem vnctus, omnes hostes ecclesiæ contriuit. Ecclesiasticū

D quoque ministeriū in domo dei, qui est ecclesia, ordinat, & officia singulorū ad laudandum deum dispensat, vt in omni loco dominationis eius omnis creatura benedicat dominū. Bene autē dicitur, quòd Christus purgat peccata Dauid, & exaltat in æternum cornu eius, quia in alio nemo potest saluari. In eius nomine pœnitentia prędicatur, & remissio peccatorum in omnes gentes. Ipsum autem propter obed. etiam crucis deus exaltauit, & dedit illi nomē, quod est super omne nomen.

d *Post ipsum surrexit sensatus.* Mystice. Salomon, qui interpretatur pacificus, Christū significat, de quo dicitur: *Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis. Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis, &c.*

E Qui templum Dei ædificauit, id est, ecclesiam de viuis lapidibus constructam, vbi laus eius, & gloria permanet in æternum, & dedit illi Deus diuitias Gentium, quia ei potestatem cęli, & terræ contulit, & magnificauit eum super reges terrę, & super omnes sanctos exaltatus est Christus, quoniam nullus ęquabitur Domino in filijs Dei, & vniuersa terra desiderat videre vultū regis nostri, idest, ecclesia catholi-

F ca: vnde. *Tibi dixit cor meum, exquisiuit te facies mea, faciem tuam domine*

C A P. XLVII.

a ¶ Qui Dauid de adulterio Bethsabee, & nece Vriæ corripuit.

a b POST hæc surrexit Nathan propheta 1
in diebus Dauid. Et quasi adeps sepa 2 3
ratus † à carne, sic Dauid à filijs Israel. († est.)
c Cum leonibus lusit quasi cum agnis, 4
& in vrsis similiter fecit, sicut in agnis
ouium in iuuentute sua. Nunquid nō 5 6
occidit gigantem, & abstulit opprobrium de gente? In tol-
lendo manum in saxo fundæ, deiecit exultationem Goliæ,
vbi inuocauit dominum omnipotentem. Et dedit in dexte- 7
ra eius tollere hominem fortem in bello, & exaltare cornu
gentis suæ. † Sic in decem millibus glorificauit eum, & lau- 8 († 1.Reg. 18.)
dauit eum in benedictionibus domini, in offerendo illi co- 9 10
ronam gloriæ. Contriuit enim inimicos vndique, & extir- 11
pauit Philisthijm contrarios vsque in hodiernum diem.
Contriuit cornu ipsorum vsque in æternum. In omni ope- 12 13
re dedit confessionem, sancto, & excelso in verbo glorię. De 14 15
omni corde suo laudauit dominum, & dilexit Deum, qui fe-
cit illum, & dedit illi contra inimicos potentiam. Et stare 16
fecit cantores contra altare, & in sono eorum dulces fecit
†modos. Et dedit in celebrationibus decus, & ornauit tem- 17 18 († modulos.)
pora vsque ad consummationem vitæ, vt laudarent nomen
sanctum domini, & amplificarent mane Dei sanctitatem. 19
† Christus purgauit peccata ipsius, & exaltauit in æternum 20 21 († Spiritus.)
cornu eius. Et dedit illi testamentum † regni, & sedem glo- 22 23 († regum.)
d riæ in Israel. Post ipsum surrexit filius sensatus, & propter 24

NICOLAVS DE LYRA.

C A P. XLVII.

POst hæc surrexit. Hic consequenter ponitur laus patrū tpe regum, quod proprie incepit a Dauid in quo regnum fuit stabilitum. Et diuiditur in tres partes, nam primo ponit

Diuisio. laus patrum transmigrationem Babylonis pręcedētium. secundo, tempore transmigrationis existentiū, c.49. ibi, *Præter Dauid.* tertio, transmigrationē sequentiū, ibi. *Quomodo amplificemus Zorobabel.* Prima in tres, quia primo de regib. aliquibus loquitur. Secundo de prophetis aliquib. seq. c. Tertio, ad loquendū de regib. reuertitur, ibi: *Ezechias.* Prima in tres, quia primo ponitur Dauid commendatio. secundo Salomonis laus, & vituperatio, ibi: *Post ipsum.* tertio Roboā fatuitas, & Ieroboā enormis pūaricatio, ibi. *Et finem habuit.* vt virtutes bonorū magis elucescāt iuxta vitia malorū. Circa primum dr.

1 *Post hæc surrexit Nathan propheta.* ad dandum populo virtutis exempla. 2 *In dieb. Dauid.* vt patet 2. libr. Regum in plurib. locis. Et subditur de Dauid. 3 *Quasi adeps sep. à car. sic Dau. à fil. Is.* In sacrificijs. n. deo oblatis pro peccato, & sacrificijs pacificorū, quę non totaliter cremabantur, adeps separatim ad honorē dei cremabatur, de cęteris carnib. vna pars erat sacerdotū, & alia offerentium in hostijs pacificis. In sacrificijs autem pro peccato totum erat sacerdotum, excepto eo, qđ erat incensum. p hoc aūt intelligitur, quòd licet totus populus Israel seruiret deo, Dauid tamen multo deuotius alijs. 4 *Cum leonib. lusit, &c.* idest, ita faciliter eos interfecit, sicut agnos. 1. Reg. 17. d. Veniebat leo, vel vrsus, & tollebat arietem de medio gregis, & persequebar eos, & percutiebā, &c. 5 *In iuuen. sua. Nunquid non occid. gigantem, &c.* scilicet Goliath, vt patet 1. Reg. 17. 6 *Et abstulit opprob. de gente sua.* nam Goliath exprobrabat eis, quòd nullus audebat cum eo pugnare ad certamen singulare: 7 *Et ded. in dex. eius toll. hom.* scilicet de vita presenti per mortem. 8 *Sic in decem mil. glorif. eum.* id ē laudari fecit. 1. Reg. 18. b. *Percussit Saul mille et Dauid decē milia, &c.* Et quia ipse solus pro decem milibus computabatur. 1. Reg. 18. 9 *Et lau. e. in be. do.* i. laudabilē eum fecit ex bonis, quę sibi tribuit. 10 *In offerendo illi coronam gloriæ.* idest, conferendo sibi dignitatem regni prę cęteris fratribus suis maioribus. 11 *Contriuit enim inimicos vndique.* vt patet 2. Reg. 5. & 8. 12 *Contri. cornu ipsorum.* idest superbiam eorum, & potestatem deiecit. 13 *In omni opere dedit confessionem sancto.* idest, deo, qui est sanctussanctorum. 14 *In verbo gloriæ.* idest, gloriam de omnibus sibi attribuendo. Cętera patent vsque ibi.

15 *Et stare fecit cantores circa altare.* s. holocaustorū, vbi canebant laudes diuinas, quando offerebatur ibi sacrificium.

16 *Et in sono eorum dulces fecit mo.* quia fecit Psalmos, quos canebant cantores in musicis instrumentis.

17 *Et dedit in celebrationibus, &c.* quia diuinum cultū augmētauit in sacerdotibus, Leuitis, & cantoribus. 2. Paralip. 25.

18 *Et or. temp. &c.* i. solennitates, quę fiebant diuersis anni tēporib. 19 *Et amplific. mane Dei sanct.* laudib⁹, & hymnis.

20 *Christus purga. pecca. ip.* sic habent libri correcti. Licet. n. Christus secundum humanitatem post Dauid fuerit, tamen secundū diuinitatem est ęternus. Heb. 13. b. *Iesus Christus heri, & hodie ipse, & in secula.* Vnde, & autor huius libri supra 24. tractauit de incarnatione sapientię increatę, vt ibi dictū fuit, & sic loquitur hic Christus, qui est sapientia increata.

21 *Purg. pec. ipsius.* scilicet adulterij, proditionis, & homicidij in facto Vrię.

22 *Et exal. in æter.* i. potestatē, & dignitatē regni, quod maxime verificatum est in Christo, *cuius regni non erit finis.* Luc. 1. c. *& qui factus est ex semine Dauid secundum carnem.* ad Ro. 1. ca.

23 *Post ipsum.* Hic prosequitur de Salomone, cuius primo ponitur commendatio, cum dicitur. *Post ipsum surrexit filius sen.* 3. Reg. 3. b. *Dedi tibi cor sapiens, et intelligens, in tantum, vt nullus ante te simil. tibi fuer. etc.*

24 *Et propter il.* scilicet Dauid.

domini requiram. Huic oẽs munera offerunt, vnde, *Adorabunt* A *eum omnes reges, omnes gentes seruient ei.* Bona vero Salomonis, Psal. 71.c. bonos qui sunt in ecclesia signant, mala autem malos. Sicut in vna area bonos significant grana, malos vero palea.

a *Vt faceres im.* Quia decem tribus secutę sunt Ieroboam, & 3. Reg. 12 c. duæ Roboam, de Ephraim fuit Ieroboã, qui prius in decẽ tribu b* crudeliter regnauit.

quam multi ambulant. Angustam vero, quæ paucorum est D. & ducit ad vitam, ingredi detrectãt. Relictoque sanctorum patrum consilio, iuuenum desideria & adulationes sequuntur. vnde: *Væ terræ cuius rex puer est, & principes mane comedunt.* Eccles. 10. c.

b *Finem habuit Salomon, &c.* ✠ Rabbanus. Huius loci sensum edisserit historia Regum, quæ narrat, quod Roboam filius Salomonis relicto vtili seniorum consilio, consilium iniit cum pueris coæuis suis, & per durum responsum quo respondit populo, dicens: *Pater meus posuit super vos iugum graue, ego autem reddam super iugum vestrum, pater meus cecidit vos flagellis, ego* B *autem cædam vos scorpionibus.* irritatus populus reliquit domum Dauid, & elegit Hieroboam filium Nabath. Omnis videlicet Israel, exceptis duabus tribubus, hoc est, Iuda & Beniamin, decem autem tribus fuerunt sub Hieroboam.

Matt. 7.b. c *Et reliquit post se.* Mystice. Roboam qui interpretatur latitudo populi, significat malos ecclesiæ prælatos, qui ingrediuntur latam & spaciosam viam quæ du- C cit ad mortem, per quam

illum † deiecit omnem potentiam inimicorum. Salomon 1 2
a ¶ Quia fuit pax in diebus eius.
imperauit in diebus pacis, cui subiecit Deus omnes hostes, 3
a ¶ Templum. b ¶ Vtensilia templi.
vt conderet domum in nomine suo, & pararet sanctitatem
a ¶ A Deo, a quo postulauit sapientiam.
in sempiternum, quemadmodum eruditus est in iuuentute 4
a ¶ Flumen Dei repletum est aquis. b ¶ Naturas rerum terrenarum.
sua. Et impletus est quasi flumen sapientia, & terram rete- 5 6
a ¶ Salomon. b ¶ i. multa disposuisti ænigmata.
xit anima sua. Et replesti in cõparationibus ænigmata, ad 7 8
a ¶ Per sapientiam & fortitudinem.
insulas longe diuulgatum est nomẽ tuum, & dilectus es in
a ¶ In canticis canticorum. b ¶ In parabolis. c ¶ Similitudinibus.
pace tua. In cantilenis & prouerbijs & comparationibus &
a ¶ Expositionibus.
interpretationibus miratæ sunt terrę, & in nomine domini 9
a ¶ Quia multiplicauit ei Deus aurum & argentum. 10
† Dei, cui est cognomen Deus Israel. Collegisti quasi auri- 11 12
chalcum aurum, & vt plumbum complesti argentum. † Et 13
a ¶ In senectute. b ¶ Non fuit timor Dei ante oculos eius.
inclinasti femora tua mulieribus. Potestatem habuisti in 14
a ¶ Infamiam. b ¶ Quam prius habuisti.
corpore tuo. Dedisti maculam in gloria tua, & prophanasti 15
a ¶ Filios. ¶ Dei. 16
semen tuum inducere iracundiam ad liberos tuos, & in cæ- 17 18
a teris stultitiam tuam, vt faceres imperium bipertitum, & ex 19 20
a ¶ Non obliuiscetur misereri Deus, nec continebit in ira. 21
Ephrem imperare imperium durum. Deus autem non de- 22
a ¶ Quæ promisit Iacob & Dauid. 23
relinquet misericordiam suam, & non corrumpet, neque
¶ Iacob, vel Dauid.
delebit opera sua, neque perdet a stirpe nepotes electi sui, & 24 25
semen eius qui diligit dominũ nõ corrumpet. Dedit autem
a ¶ Reliquam scilicet partem quæ non secuta est Ieroboam. ¶ Vitæ.
b relisquum Iacob & Dauid de ipsa stirpe, & finẽ habuit Salo- 26
c mon cũ patribus suis † Et reliquit post se de semine suo gẽ- 27
a ¶ Stultum filium. ¶ A se.
d tis stultitiã, & minutũ a sua prudẽtia Roboã, qui auertit gẽ- 28

Ieroboam uero significat hæreticos † requiem in latitudine qui catholicæ fidei unitatem hæresibus scindunt, & subditos suos cultui dæmonum tradunt. Interpretatur autem Ieroboam dijudicans populum. Hæretici enim populum dijudicare uidentur, cum errorem suum sequi faciunt. Vnde Ahias missus ad Ieroboam ait: *Tolle* 3. Reg. 11. *tibi decem scissuras: Hæc dicit dominus Deus Israel: Ecce ego scindam regnum Salomonis,* - Dei *& decem dabo tibi tribus. Porro vna tribus* † 3. Reg. 11. E *remanebit propter seruum meum Dauid, &c.* quia Ieroboam legis præcepta uiolando corrupit, & una tribus cum sobole Dauid remansit, dum sanctorum sors iuxta apostolicam doctrinam in regula catholicæ fidei permansit. *Quia vnus Deus, vna fides, vnum baptisma.* Eph. 4. a.

d *Auertit gentem consilio suo.* Credens, scilicet consilio iuuenum & dicens, *Pater meus* 3. Re. 12. a *cecidit vos flagellis, & ego cædam vos scorpionibus.* † 3. Reg. 12. F

Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Deiecit.* Dominus.
2 *Omnem poten. ini. &c.* populi Israel.
3 *Salomon imperauit in diebus pacis.* vt ædificaret templum domini, ad quod requirebatur pax populi propter magnitudinem expensarum, & multitudinem operariorum, vt patet 3. Reg. & 2. Paralip.
4 *Quemadmodum eruditus est, &c.* a Dauid patre suo, qui dedit sibi exemplar, & descriptionem omnium fiendorum in templo, vt habetur 1. Paral. 28.
5 *Et impletus est quasi flumen sapientia.* ex infusione diuina.
6 *Et terram retexit, &c.* differendo de animalibus & iumentis gressibilibus in terra, & disputando de lignis a cedro quę est in Libano, vsque ad hyssopum quæ egreditur de pariete, vt habetur 3. Reg. 4.
7 *Et repl.* Mutat modum loquendi de tertia persona ad secundam.
8 *In comparationi, ænigma.* dilucidando ea reginæ Saba, quę venit in nomine domini tẽtare eum in ænigmatibus. 2. Regum 10. Cetera patent vsque ibi.
9 *Miratæ sunt.* i. habitatores de his quæ fecisti & dixisti.
10 *In no. &c.* scilicet Dei. miratæ sunt, scientes quòd omnia tibi data a Deo processerunt.
11 *Cui est cognomen Deus Is.* cognomen enim alicuius determinat nomẽ principale, sic est in proposito. Est enim Deus omnium per creationem, sed cognominabatur Deus Israel per specialem cultum.
12 *Collegisti.* Hic consequenter ponitur eius vituperatio, cũ dicitur, *Collegisti quasi auric. hal.* Licet enim hoc fecerit ex magna industria, tamen fuit auaritię nota, & maximę quia grauabat populum, hoc non obstante, quod aurum in multa haberet copia, sicut dixerunt filio eius. 3. Reg. 4. a. Pater tuus durissimum iugum nobis imposuit, &c.
13 *Et inclinasti femora tua mu.* 4. Reg. 11. a. *Rex autem Salomon adamauit mulieres alienigenas multas.* Et sequitur ibidem: *Et auerterunt mulieres cor eius.*
14 *Potestatem habuisti in corpore tuo.* idest, ad implendum corporis tui voluptatem.
15 *Dedisti maculam.* infamiæ.
16 *In gloria tua.* quam habuisti ante ex magnitudine sapiẽtię & virtutis tuæ.
17 *Et prophan. se. tu. &c.* idest, filium tuum abominabilem & odibilem fecisti demerendo.
18 *Et in cæteris.* de populo Israel.
19 *Stultitiam tuam.* induxisti per effectum.
20 *Vt faceres imperium &c.* nam propter eius peccata regnum eius fuit diuisum in regnum Israel & Iuda. 3. Re. 12
21 *Et ex Ephrem, &c.* Fuit enim Ieroboam primus rex Israel de tribu Ephraim. vt habetur 3. Reg. 11.
22 *Imperium durum.* nam ad colendum vitulos aureos induxit populum. 3. Reg. 12. Sed quia propter merita Dauid remanserunt filio Salomonis duę tribus, sequitur.
23 *De. au. non dere. &c.* erga Dauid progeniem, ideo sequit.
24 *Neque perdet a stirpe.* regia.
25 *Nepotes electi sui.* scilicet. Dauid, quem elegit ad regimen 1. Reg. 16. Cętera patent ex dictis.
26 *Et finem.* Hic ponitur Roboam & Ieroboam vituperatio cum dicitur: *Et finem habuit Salomon.* 3. Reg. 11.
27 *Et dere. post se &c.* i. Roboam filium eius stultum.
28 *Qui auer. &c.* relinquens .n. consiliũ senum, & adherens consilio iuuenum, qui secum nutriti fuerunt, rñdet populo

✠ fatue

a *Et Hieroboam filium Nabath.* ※ Raba. Hieroboam, qui decem tribus à domo Dauid, & a templo Dei separans ad idololatriã perduxit, significat hereticos, qui dissensionẽ amãt, & vnitatẽ fidei catholicę heresibus scindũt, ac sic cultui malignorum spirituũ sibi obsequentes tradunt, interpretatur aũt Hieroboam diiudicãs populum. Nam, & heretici diiudicare populũ vñr, cũ erroris sui sequacẽ faciũt, cui rei bene ɔueniũt verba prophetę Achię Salonitis, q missus est ad Hieroboam, ita dicens. *Tolle tibi decẽ scissuras, hæc enim dicit dñs Deus Israel: Ecce ego scindam regnum Salomonis, & dabo tibi decẽ tribus. Porrò vna tribus remanebit ei propter seruum meũ Dauid, & ciuitatẽ Hierusalem, quam elegi ex omnibus tribubus Israel.* Decẽ enim scissuras Hieroboã accepit cum legis pręcepta violãdo corrupit, & vna trib⁹ cũ sobole Dauid remansit, dum sors sanctorũ iuxta apostolicã doctrinã in regula fidei catholicę permansit, quia *vnus est dominus, vna fides, vnum, & baptisma.*

a ¶ Reliquit subaudis. b ¶ In cultura aureorum vitulorum, quos fecit populo adorari.

tem cõsilio suo, & Ieroboam filium Nabath, qui peccare fe- 1
a ¶ Decem tribus Ephraim, vel posteris regibus.
cit Israel, & dedit viam peccãdi Ephraim, & plurima redun- 2
a ¶ Ne irent in Ierusalem, vel vt ducerentur captiui in Assyrios.
dauerunt peccata eorum. Valde enim auerterũt illos à terra 3 4
a ¶ Vt inueniret nouas nequitias. b ¶ In aduentu Christi, ipse enim conuersos ad se defendit, & liberat ab omnibus peccatis.
sua. Et quæsiuit omnes nequitias, vsquedum perueniret ad 5 6
illos defensio, & ab omnibus peccatis liberauit eos. 7 8

NICOLAVS DE LYRA.

fatue, & dure, di. Pater meus cæcidit vos flagellis, ego autem cædam vos scorpionibus, propter quod recesserunt ab eo decẽ tribus. 3. Re. 12.

1 Et Ieroboam filium Na. qui pec. *per idololatriã, vt dictũ est.*

2 Et dedit viam pec. Ephraim. *idest, suis successoribus, eo quòd idololatriam introduxit primus.*

3 Et plu. re. pec. ip. *Abyssus enim abyssum inuocat, ideo ex idololatria declinauerunt ad vitia multa, & enormia.*

4 Valde enim auer. *idest, ista peccata enormia fecerunt eos captiuari longe à terra sua. 4. Reg. 18.*

5 Et quęsiuit omnes ne. *trib. Ephraim ad instinctũ Ieroboam.*

6 Vsque dum per. ad illos defensio. *i. licentia Cyri regis Persarum, vt possent redire libere in Iudæam, quæ licentia fuit publicata non solum in Babylonia, sed etiam in regno Persarum, & Medorum, in quib. regnabat Cyrus. 1. Esdr. 1. Et in illis terris erant multi de regno Israel captiuati, sicut patet de Tobia, qui fuit captiuus in Niniue, & Gabelus in Rages ciuitate Medorum, vt habetur Tob. 1*

7 Et ab om. pec. *idest à captiuitate eius inducta pro suis peccatis.*

8 Libe. eos. *ipse Cyrus quantum fuit in se, tamen pauci de decẽ tribubus redierunt, quia plures satis remanserunt detenti amore vxorum quas ibi acceperant, & prolis, quam genuerant, & possessionum quas acquisierant, propter quod dicunt Hebræi, quòd illi de decem tribubus non redierunt de captiuitate, quia quod modicum est quasi nihil reputatur, vt habetur. 2. Physicorum.*

CAP. XLVIII.

4. Reg. 1. b. a ET *surrexit qua. ig.* Qui duos quinquagenarios ab Ozia rege missos celesti igne combussit.

Mistice. Reg. 17. a. Ibidem d. b *Qui induxit.* Mystice. Fames trium annorũ, verbi dei, & fidei Trinitatis inediã figurauit. Quod filiũ matrisfamilias (expandens se tribus vicibus super puerũ) suscitauit, Christum significat, qui per fidẽ sanctę Trinitatis gen⁹ humanum suscitauit a morte peccati. Duo quinquagenarij ad eũ ducendum missi, cum militibus suis sunt cõbusti, tertius remanet incolumis. Quinquagenarius enim est cõfessio pœnitentię, quo declaratur remissio peccatorum. Iudęi nolentes Christũ Deum esse perfectum, nec principem pœnitentiæ dicunt ad eum: *Quinquaginta annos non dum habes, & Abraham vidisti?* Iõ diuini ignis incendio extinguuntur. Tertius verò, quia conuersus ad fidẽ Trinitatis, pęnitentię sacramenta cognouit, indulgentiã meruit. Iussu Dei reges vnxit, & prophetã Elisęum in vltionem inimicorum, dicẽte sibi domino: *Quicunque fugerit gladium Azaelis occidet eũ Iehu, & quicunque fugerit gladium Iehu, occidet eũ Elisæus, &c.* Non q Elisęus homicida fuerit, vel tyrannus, sed diuina vltio vnicuique reddit secundum opera sua. Aliquando per reges, aliquando per prophetas, alios mucrone, alios transuerberat gladio linguę: vnde. *Dolaui eos in prophetis occidi eos in verbo oris mei.* Elias subleuatus in cęlum, ascẽsionem domini significat.

(Ioan. 8. g. — Reg. 17. a. — Reg. 19. c. — Osee 6 b. — 4. Reg. 2. b.)

CAP. XLVIII.

a ET surrexit Elias propheta, quasi ignis, 1
& verbũ ipsius quasi facula ardebat. 2
a ¶ Quia clausit cœlum tribus annis, & sex mensibus, vt non plu. super ter.
b † Qui induxit in illos famem, & imitã 3 4
a ¶ Sacerdotes Baal.
tes illum inuidia sua† pauci facti sunt
Non enim poterant sustinere præce- 5 6
pta domini. Verbo domini continuit
cælum, & deiecit à se ignem terræ. Sic amplificatus est Elias 7 8
in mirabilibus suis. Et quis potest similiter gloriari tibi? Qui 9 10
¶ Suscitasti.
sustulisti mortuum ab inferis, de sorte mortis in verbo do- 11
mini Dei, qui deiecisti reges ad perniciem, & confregisti fa- 12
a ¶ Qui regi ægrotanti prædixit, quod de lecto suo non surgeret sanus.
cile potentiam ipsorũ, & gloriosos de lecto suo. Qui audisti 13 14

Notandum autem, quòd Elias in curru ascendit, homo enim purus adiutorio egebat alieno, id est, angelico, qui nec ad cęlum aereum per se ascendere poterat, quẽ naturę infirmitas grauabat. Christus autem non curru, neq; ab angelis leuatur, q enim fecerat omnia, super omnia sua virtute ferebatur. Enoch translatus vsque ad cęlum aereum, Elias subleuatus, quos ascensionis suę prenuncios, & testes voluit habere, vnum ante legem, alium sub lege, vt quandoque veniret, qui cęlos veraciter penetraret. Vnde & ordo

(Eliæ, & Eliseo Christus prefertur in ascẽsu. — Gene. 5. d. — Act. b.)

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XLVIII.

Diuisio. ET sur. Eli. *Hic consequenter interseritur laus quorundam prophetarum, & primo Eliæ, secundo Elisæi, ibi:* Elias, qui. &c. *Circa primum dicitur.*

1 Et sur. Elias proph. quasi ig. *idest, ardens zelo Dei. vnde dixit 3. Reg. 19. c.* Zelo zelatus sum pro domino exercituum, &c.

2 Et verbum ipsius quasi fa. ard. *accendendo auditores ad amorem diuinum.*

3 Qui in. in il. fa. *idest in regnum. 3. Reg. 17. a.*

4 Et imi. illum inui. sua pau. fa. sunt. *scilicet, sacerdotes Baal, qui quærebant per ignem exaudiri in consumptione sui holocausti, sicut Elias 3. Reg. 18. f. Et quia non potuerunt, à populo interfecti fuerunt.*

5 Non enim pot. sust. pręc. do. *idest, eius resistere voluntati, qui mortem eorum præcepit per Eliam.*

6 Ver. do. conti. *tribus annis, & sex mensibus è rore, & pluuia. Iacobi quint. d.*

7 Et de. à se ig. *i. orationis suæ virtute fecit ignem ad terram de cælo descendere super holocaustum suum. 3. Reg. 18. f. & 4. Reg. 1. c. super duos quinquagenarios principes.*

8 Sic am. est Eli. *idest, declaratus laude dignus.*

9 In mi. su. *idest, in miraculis ad eius preces factis.*

10 Et quis po. si. gl. *quasi dicat valde pauci.*

11 Qui su. mor. ad in. *scilicet, filium viduæ Sareptanæ, quem suscitauit a morte.*

12 Qui de. re. ad per. *i. Achab, cui dixit 3. Reg. 21. f. In loco hoc in quo linxerũt canes sanguinẽ Naboth, lambẽt quoque sanguinẽ tuũ. Et Ochoziã cui dixit 4. Reg. 1. d.* Quia misisti nuncios ad consulendum Beelzebub deum Acharon, ideo de lectulo super quem ascendisti non descendes, sed morte morieris.

13 Et gl. de le. su. *idest, duos quinquagenarios principes missos ad eum ab Ochozia iacente in lecto suo, super quos fecit ignem descendere, vt dicitur ibidem.*

14 Qui au. in si. iu. *idest secretum Dei consilium qui septem milia virorum reseruauerat, qui non coluerant Baal: Elia tamen opinante se solum fidelem remansisse 3. Reg. 19.*

A ordo per quædā incrementa distinguitur, Enoch trāslatus, Elias ad cælum subuectus, vt postea veniret, qui nec translat' nec subuectus cælum æthereum sua virtute penetraret.

Luc. 6. f. a *Elias, qui in turb.* Cum non sit discipulus super magistrū, 4. Reg. 2. b. Elisæus rogat Eliam dicens, *Fiat spiritus tuus duplex in me*. Sed nisi mysterium obseruetur, non est opportuna petitio. Elias enim Christum signat caput nostrū, † 4. Reg. 2. b. Eliseus verò corpus eius, idest, ecclesiam. dat Elias petendi optionem, & Christus † audierunt. inquit: *Petite, & dabitur vobis*. Petit ergo B Elisæus, id est, populus Christianus: 4. Reg. 2. b. *Fiat spiritus tuus duplex in me*. id est, duplex gratia spiritussancti, in remissionem, scilicet peccatorum, & collationem virtutū. Christus vero remissione peccatorum non eguit, qui peccatum non habuit. Opera autem virtutum facit. *Si videris*, inquit Elias, *quando tollar à te, erit quod petisti, si autem non videris, non erit*. Qui enim rectè fidei oculos in eum ponit, & fideliter credit passionem, resur- † 1. Reg. 18. c. rectionem, & ascensionem, petitionis suę fructum accipit. C Proiectus est mortuus in sepulchrum Elisæi, & ad tactum ossium eius reuixit. Qui enim firma fide tangit mortē Christi, particeps est eius resurrectionis: vnde, *Ego sum resurrectio, & vita, qui credit in me, non morietur in æternum*. D Ioan. 11. c.

b *In Elisæo cōpletus.* Qui orauit d:c. *Fiat spiritus tuus duplex in me*. & obtinuit. Vnde in patientia, & virtute insuperabilis fuit, qui in vita, & in morte multa signa fecit. † 3. Reg. 19. b.

c *Relicta est gens perpauca.* Quia domus Dauid, & tribus Iuda, & Beniamin, non penitus abiecerunt culturam Dei, sed alij eorum fuerunt idololatræ, sicut Ioram, & Achaz, alij adhęserūt Deo, sicut Ezechias, & Iosias. E

d *Ezechias muniuit ciuitatem suam, & induxit in medium ipsius aquam, & fodit ferro rupem, & ædificauit ad aquam, &c.* Quod Ezechias fontem obturat, & riuum, qui in medio terrę fluit, ne reges Assyriorum inueniant aquam, significat, quòd ab hæreticis, & Gentilibus diuina sint velanda mysteria. Quod Sennacherib rex Assyriorum misit manum validam in Ierusalē per Rabsacen, vt euerteret eam, & orāte Ezechia, & Isaia cum populo suo, ciuitatem extinctis hostibus liberatam in Patal. plenè ostenditur. F Esa. 38. b.

a ¶ Vbi s. cum Deo locutus est, & vidit visiones in monte Oreb. Alias Croeb. b ¶ Azahel super Syriam, & Iehu super Israel.

in Sinai iudicium, & in Oreb iudicia defensionis. † Qui vn- 1 2
¶ Elisæum, scilicet.
gis reges ad pœnitētiam, & prophetas facis successores post 3
¶ In cœlum, scilicet.
te.† Qui receptus es in turbine ignis, in curru equorū igneo- 4 5
a Qui venturus est ante diem iudicii secundum Malachiam prophetam, vt conuertat corda pa. ad fi.
rum: Qui inscriptus es in iudiciis temporum, lenire iracun- 6
diam domini, cōciliare cor patris ad filium, & restituere tri-
bus Iacob. Beati sunt, qui te † viderunt, & in amicitia tua de- 7 8
corati sunt. Nam nos vita viuimus tantum: post mortem au- 9 10
a Hic est, scilicet. b Ne videretur ab hominibus:
tem nō erit tale nomē nostrum. Elias, qui in turbine † tectus 11
est, & in Elisæo cōpletus est spiritus eius. In diebus suis non 12
pertimuit principem, & potentia nemo vicit illum. Nec su- 13 14
a Significat, quod mystica fuit resuscitatio mortui, qui proiectus in sepulchro Elisæi reuixit.
perauit illum verbum aliquod, & † mortuum prophetauit 15
corpus eius. In vita sua fecit monstra, & in morte † mirabilia 16 17
operatus est. In omnibus istis non pœnituit populus, & non 18
In captiuitatem.
recesserūt à peccatis suis, vsq; dum abiecti sunt de terra sua, 19
& dispersi sunt in omnem terram, & relicta est gēs perpau- 20
ca, & princeps in domo Dauid. Quidam ipsorum fecerunt, 21 22
quod placeret Deo, alii autem multa commiserunt peccata. 23 24
a Christus. b Reintegrans murum dissipatum, & extruens turres. c Quia induxit aquam in ciuitatem.
Ezechias muniuit ciuitatem suam, & induxit in medium 25 26 27
a De qua dicitur. Impetus lætificat ciuitatem Dei.
ipsius aquam, & fodit ferro rupem, & ædificauit ad aquam 28 29
puteum. † In diebus ipsius ascendit Sennacherib, & misit 30 31
Rabsacē, & sustulit manum suam contra illos, & extulit ma- 32
num suam in Sion, & superbus factus est potentia sua. Tunc 33 34 35
mota sunt corda, & manus ipsorum, & doluerunt, quasi par- 36

a Nam

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et in oreb iu. de.* idest, diuinæ vltionis quibus dominus pręcepit Eliæ inungi Elisæum in prophetam, & Azahel in regem Syriæ, & Iehu filium Namsi in regem Israel ad interfectionem idololatrarum. 3. Re. 19. c.

2 *Qui vn. re. ad pœ.* id est, ad punitionem idololatrarum. Et est repetitio eius, quod dictum est de Azahele, & Iehu ad maiorem expressionem.

3 *Et pro. fa. suc.* scilicet, Elisæum, & Ionam quem suscitauit Elias, vt prædictum est.

4 *Qui receptus es.* in paradiso terrestri.

5 *In turbine ignis.* 4. Reg. 2. b.

6 *Qui in. es iu. temi.* idest, venire temporibus ante iudicium, ad detegendum perfidiam Antichristi. Mala. vl. a. Mittā vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies domini magnus, & horribilis, vt conuertat cor patrum ad filios, &c.

7 *Beati sunt, qui te vi.* videntes sanctam conuersationem tuā & tuam audientes doctrinam.

8 *Et in ami. tua de. sunt.* decore virtutum. 9 *Nā nos vita viuimus tantū.* i. in vita præsenti habemus famam. 10 *Post mortem autem non erit tale no. nostrum.* scilicet, quale tuum, quia nec vita nostra, nec doctrina, nec facta, sunt tuis similia.

11 *Elias.* Hic ponitur laus Elisæi: Et ad continuationem cum parte præcedenti premittitur. *Elias, &c.* 12 *Et in E. com.* id est, donum prophetiæ, & miraculorum. 4. Reg. 2. c. *Spiritus Eliæ requieuit super Elisæum.* 13 *In die. su. non per.* vnde dixit regi Israel. 4. Reg. 3. b. Vade ad prophetas patris tui, & matris tuæ. Et ibidem sequitur: Si non vultū Iosaphat regis Iudæ erubescerem, non attendissem quidē te, neque respexissem. Principes etiam missos ad capiendum eum à rege Syriæ non timuit, sed in medium Samariæ eos duxit suis precibus acrisia percussos. 4. Re. 6. 14 *Nec su.* scilicet, cōminationis, vel adulationis ipsum à veritate retrahendo.

15 *Et mor.* ipsum fuisse prophetam sanctum ostendit, nam mortuus in sepulchro eius proiectus, statim vt tetigit ossa Elisæi, reuixit. 4. Reg. 13.

16 *In vi. sua.* idest miracula ostensione digna, aquas Iordanis diuidendo, & aquas Iericho sanando, Naamā leprosum curando, & filium Sunamitis suscitando, & plura alia, quæ. 4. Reg. diffuse tractantur.

17 *Et in mor.* nam mortuus mortuum suscitauit, vt dictum est, moriens tribus vicibus Syriam percutiendam à rege Israel prædixit. 3. Reg. 13.

18 *In o. & c. & non re. à pec.* scilicet idololatria, & alijs malis.

19 *Vsque ab.* per regem Assyriorum. 4. Reg. 18.

20 *Et relicta est gens perpau.* scilicet tribus Iuda, Beniamin, & Leui.

21 *Et prin.* scilicet, Ezechias, in cuius anno quarto decem tribus Israel fuerunt captiuatæ.

22 *Qui ipso.* scilicet, regum Iuda. 23 *Fece. quod pla. de.* s. Ezechias, & Iosias. 24 *Alij au. mul. com.* scilicet Ioram Achaz, Manasses, & alij plures.

25 *Ezechias.* Hic reuertitur autor ad loquendum de regibus, & primo de Ezechia, secundo de Iosia, seq. ca. Prima in duas, quia primo ponitur laus Ezechię per se, secundo simul cum laude Isaiæ prophetæ, ibi: Non est cōmemoratus. Circa primum dicitur. *Eze. mu.* armis, & victualibus.

26 *Ciui. su.* scilicet Ierusalem, quę Metropolis erat in regno suo.

27 *Et in.* scilicet, fontem Siloe, quem fecit intra ciuitatem fluere, qui prius extra fluebat, vt sic in ciuitate esset aquæ copia, & exercitui regis Assyriorum penuria.

28 *Et fo.* idest fodere fecit, vt fluxus fontis haberet canalē.

29 *Et ædi. ad.* recipiendam.

30 *Puteum.* idest, piscinam magnam.

31 *In dic.* ad deuastandum Iudæam.

32 *Et mi. r.* de Lachis in Ierusalem. 4. Reg. 18. & subditur.

33 *Et su. ma.* Ezechiæ, & eius populo comminando.

34 *Et ex. ma.* comminando destructionem regię domus, & templi, quę erant in monte Sion.

35 *Tunc con. s. cor.* ex magno timore.

36 *Et in. do.* humiliter, & deuotè.

16 In

1 Et

A a *Nam fecit Ezechias quod placuit Deo, & for titer iuit in via patris sui Dauid, quam mandauit illi Isaias ppheta magnus, & fidelis in con spectu Dei, &c.* * Rabanus. Qualiter Ezechias per bona opera placuerit Deo, & quomodo per Esaiam prophetam ab ægritudine sua sanatus sit, illoque petente signum, solis cursus pro hoc mutatus sit, ita vt decem lineis retro rediret, libri Regum, & Pa-
B ralipomenon, necnon

turientes mulieres. Et inuocauerunt dominum misericor- 1
dem, & expandentes manus extulerunt ad cælum, & sanctus 2
dominus Deus audiuit cito vocem ipsorum. Non est com- 3
memoratus peccatorum illorum, neque dedit illos inimicis 4
suis, sed purgauit illos in manu Isaiæ prophetæ sancti. † De- 5
(Hæc in lib. Regum, & in lib. Paralip. & in lib. Isa. plene exponuntur.)
iecit castra Assyriorum, & contriuit illos angelus † domini. 6
a Nam fecit Ezechias quod placuit Deo, & fortiter iuit in via 7 8
patris sui Dauid, quam mandauit illi Isaias propheta ma- 9
(a ¶ Ezechiæ. b Per decem lineas.) 10
gnus & fidelis in conspectu † Dei In diebus ipsius retro re- 11
(a Idest, ostendit additam. Prophetico. s. Isaias i. vltima ætate futura.) 12
dijt sol, & addidit regi vitam. Spiritu magno vidit vltima, & 13
(a Docendo, scribendo.) 14
consolatus est lugentes in Sion vsque in sempiternum. Osten- 15
(a ¶ Christi aduentum, redemptionem humani generis, & multa alia.) 16
dit futura & abscondita antequam euenirent. 17 18

† domini.

non & Esaiæ volumen satis declarant. Hic ergo Esaias spiritu prophetico futura & abscondita mysteria de aduentu Christi, & de redemptione generis humani, de Ecclesiæ quoque statu, & de iudicio Dei futuro copiosissime in libro suo disserit. De quo hic aliquid exempli gratia ponere superfluum est, cum pene totus liber quantum ad spiritualem sensum pertinet, in his versetur. D

† Subiecit. † 4 Reg. 19 g. † Dei.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et inuocauerunt do. *humiliter & deuote.* 2 Et san. do. *vocē ipsorum, quia fecit recedere de Iudæa regem Assyriorum per regem Æthiopiæ inuadentem regnum suum. 4. Reg. 19.* 3 Non est com. *Hic ponitur consequenter Ezechiæ laus simul, & Isaiæ, cum dicitur.* Non est, *scilicet, dominus.* 4 Pec. illo. *ad puniendum ipsa per regem Assyriorum.* 5 Sed pur. *i. per Isaiam pro ipsis orãtem ad Ezechiæ petitionem.* 6 Deiecit castra. *& subdit modum.* 7 Et con. il. *quia vna nocte percussit in castris Assyriorum, centum octogintaquinque milia pugnatorum, propter quod Sennacherib fuit cõpulsus fugere turpiter ad terram suam, vbi filij proprij interfecerunt eum. 4. Reg. 19.* 8 Nam fe. Eze. quod. *purgando Ierusalem ab idololatria, & inuitando sacerdotes Leui, & populũ ad diuinũ cultũ. 2. Para. 29. & 30.* 9 Et fortiter. *idest, constanter.* 10 Iuit in via pa. &c. *imitando eum in bonis.* 11 Quam mandauit. *cui humiliter obediuit Ezechias.* 12 In diebus ipsius. *s. Ezechiæ & similiter Isaiæ.* 13 Retro rediit sol. *decem gradibus in horologio Achaz, per preces Isaiæ ad postulationem Ezechiæ.* 14 Et ad. re. *Ezechiæ Isaias denunciando, sed Deus faciendo.* 15 Vitam. *prolongando eam quindecim annis. 4. Reg. 20. b.* 16 Spiri. ma. vi. *i. gratiæ tempora, nã Isaias de conceptione Christi pphetauit di. Ecce virgo cõcipiet. Esa. 7. c. Et de eius natiuitate dicẽs:* Paruulus natus est nobis. *Isa. 9. b. Et de eius passione dicens:* Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, &c. *Isa. 54.* 17 Et consolatus est lu. in Sion vsq; in sempiter. *Eius enim prophetiæ sunt ad magnam consolationem fidelium vsq; ad finẽ mũdi.* 18 Osten. fu. & ab. an. eue. *vt captiuitatem futuram per regem Babylonis, & eius liberationem per Cyrum regem Persarum, Isa. 45. b. & alia multa valde.*

Iuit

CAP. XLIX.

a Memoria Iosiæ. Memoriam Iosię regis comparat operi pigmentarij, & mellis dulcedini, & organo musicę: qa fama virtutis eius & suauitas modestię, & studiũ restaurandi cultum Dei omnem odorem & dulcedinem, & cantilenam superat, quia cum Dauid dicere poterat, *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo.* Iosias (qui interpretatur fortitudo domini) Christum significat, de quo dicitur: *Dominus fortis, dominus potens in prælio.* Et, *Christus saluum faciet pop. su.* Ipse zelo Dei emundat terram Iuda & Ierusalem ab omnibus abominationibus, qui ait: *Zelus domus tuæ comedit me. Et habet ventilabrum in manu sua, &*
C *pur-*

Psal. 11. a. Psal. 31. b. Matth. 1. d. Psal. 68. b. Matth. 3. c. † reges † potentis. † eius.

purgat aream suam.

b *Præter Dauid, & Ezechiam, & Iosiam, omnes reges peccatum commiserunt.* Hi tres comparatione aliorum nõ dicuntur peccasse. Quod. n. peccauerunt, condigna pęnitentia deleuerũt, & deuotione & pietate Deo placuerunt.

c *Incenderunt electam ciuitatem sancti tatis, & desertas fecerunt vias ipsius in manu Ieremiæ.* Quidam hunc locum in persona Christi intelligunt. Ieremias enim interpretatur excelsus domini, qui destruxit regnum diaboli, & contrarias potestates, delens chirographum in cruce domini, vnde, *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania. Astiterunt reges terræ, &c.* His autem destructis, ędificauit ecclesiam Dei.

Psalm. 2. a. † gentes.

CAP. XLIX.

a Memoria Iosiæ in cõpositione odoris 1
facta opus pigmentarij In omni ore 2
quasi mel indulcabit eius memoria 3
& vt musica ĩ cõuiuio vini. Ipse est di 4
(a Quia docuit gentem Iudaicam pęnitere super peccatis suis.)
rectus diuinitus in pænitentia Gen- 5
tis, & abominationes impietatis. Et 6
gubernauit ad dominũ cor ipsius, & in dieb. peccatorum 7
b corroborauit pietatem, prætèr Dauid & Ezechiã & Iosiã 8
(a Ad comparationem horum.)
omnes reges peccatum commiserunt, nam reliquerunt le 9 10
gem altissimi reges Iuda, & contempserunt timorem Dei. 11
Dederunt enim regnum suum alijs, & gloriam suã alieni- 12 13
c genæ genti. Incenderũt † electã ciuitatẽ sanctitatis, & deser 14 15
(a Sicut Ieremias propheta uerat & scripserat.)
tas fecerunt vias † ipsius in manu Ieremiæ. Nam male tracta 16

F *Eze-*

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XLIX.

Memoria Iosiæ. *Hic ponitur laus Iosiæ regis, cum dicitur.* 1 Memoria Iosiæ in compositio. *idest, in omni bono.* 2 In omni ore quasi mel indul. *i. sicut est suauis ad audiendum ita dulcis ad referendum.* 3 Et vt musica in con. vi. *i. sicut harmonia instrumentorum musicorum valde delectat in conuiuio splendido & copioso, sic delectabilis est memoria Iosiæ.* 4 Ipse est dire. di. in pę. gen. *nam gentem regni sui induxit ad pænitentiam de peccatis suis, & ad cultũ vnius veri Dei destruens cultũ idolatriæ. 4. Reg. 23.* 5 Et gub. ad do. cor. *i. cor Iosiæ gubernationem regni totaliter ordinauit ad honorẽ Deo.* 6 Et in di. pec. *i. tempore quo regnabat idololatriæ peccatũ, eo quod pater suus Amõ & auus suus Manasses fuerũt idololatræ maximi.* 7 Corrob. pie. *i. cultũ Dei restituit, & firmiter statuit obseruandũ.* 8 Præ. Da. *Superius positæ sunt laudes patrũ tẽpus transmigrationis precedentiũ. Hic consequẽter ponitur laus eorũ qui fuerũt tẽpore transmigrationis. Circa qđ primo ponitur trãsmigrationis seu captiuitatis, causa cũ dicitur.* Prẹter Da. & Ezech. & Iosi. omnes reges. *tã Iuda, q̃ Israel.* 9 Com. pec. *s. idololatriæ aliquo modo. Non enim Dauid excusat ab aliis peccatis, vt a peccato adulterii, homicidii et proditionis ĩ facto Vriæ, & a peccato iniustitiæ, dãdo medietatẽ hæreditatis Miphiboseth seruo suo Sibę. Nec Ezechias a peccato vanę glorię, ostendendo magnificentiam suam nunciis regis Babylonis.* 10 Nam reliq. leg. altissi. *s. Dei, cuius est infinita potentia.* 11 Reges Iuda, & cõtem. timo. Dei. *sicut reliquerũt reges Israel.* 12 Dede. n. reg. su. ali. & glo. su. alienig. &c. *demerendo quod aliis daretur, vt pote Babyloniis.* 13 Incend. elect. ciui. sanc. *s. Ierusalẽ ad diuinum cultum electã, quæ fuit incensa pp eorum demerita.* 14 Et deser. fece. ei. ipso. *nã ciuitate destructa nullus illuc veniebat.* 15 In ma. Iere. *i. scdm eius pphetiã, q frequẽter dixit eis ciuitatẽ destruẽdã, nisi se subiicerẽt regi Babylonis, Iere.* 16. Nã ma. tra. &c. *s. Iere. de quo dixit dñs Iere. 1. b.* Anteq̃ exires de vtero matris sanctificaui te, & prophetã in Gentibus dedi te. *Hũc autẽ male tractauerũt, ponentes eum in lacu vbi non erat aqua, sed lutum, vt ibi moreretur in angustia.*

a ¶Vnde.Ecce constitui te hodie super gentes,& super regna,vt euellas, & destruas,& disperdas,& dissipes,& plantes.

uerunt illum, qui à ventre matris consecratus est propheta, 1
euertere,& eruere,& perdere,& iterum ędificare,& renoua 2

a ¶In visione.

a re. Ezechiel,qui vidit conspectum gloriæ,quam ostendit illi 3
in curru Cherubim. Nā commemoratus est inimicorum in 4
b c imbre benefacere illis, qui ostenderunt rectas vias. Et duo- 5

a ¶Quia dignam memoriam posteris reliquerunt. b ¶ Prædicatione sua.

decim prophetarum ossa pullulant de loco suo, nam corro- 6

a ¶Annunciantes,scilicet populo verbum Dei,ostenderunt se immunes à crimine taciturnitatis.

borauerunt Iacob, & redemerunt se in † fide virtutis suæ. 7 8

a Christum,qui est magister Babylonis,idest mundi.
Ducem populi Israel,qui regressus de Babylone restaurauit templum domini.

d Quomodo amplificemus Zorobabel. Nam & ipse quasi si- 9 10

a Sacerdotem magnum.

e gnum in dextera manu Israel. Et Iesum filiū Iosedech: Qui 11 12
in diebus suis ædificauerunt domum, & exaltauerūt tēplum 13 14
f sanctū dño,paratū in gloriā sempiternā. Et Neemias in me- 15 16

Virtutes.

moria multi tēporis, qui erexit nobis muros euersos,& stare 17 18

a Doctores,vel opera.

g fecit portas,& seras, qui erexit domos nostras. Nemo natus 19
h est in terra qualis Enoch, nam & ipse receptus est à terra. Et 20 21

A a *Ezechiel,qui.* Mystice. Ezechiel,qui roboratus a deo interpretat,& in Babylone guersans peccatorib. prædixit captiuitatē,conuersis,& penitentibus veniam: Christum significat Dei virtutem,& dei sapientiam, nos in captiuitate huius seculi visitasse,peccatoribus pœnas,& pœnitentibus prędixisse remedia.

Mystice.

b *In imbre.* Significat, quòd prædicauerit super peccatores venturam esse pluuiā vindictæ, & per viam mandatorum dei gradientibus promiserit consolationem misericordiæ.

c *Et duodecim prophetarum ossa pullulāt, &c.*

B ✱Rab. Duodecim prophetas illos (ni fallor) nuncupat, quos nos minores dicimus quorum libelli simul extant cōscripti,quorum etiam primus in catalogo est Osee,vltim' verò Malachias, quem Esdrā scribam, Legisq; doctorem Hebræi esse autumāt, horum ergo ossa de loco suo pullulant, quia dignam memoriam bonorum exemplorū posteris suis reliquerunt, qui corrobauerunt Iacob prædicationib.suis,& redemerunt se in fide virtutis, quando annūciantes populo verbum dei,se immunes fecerunt à crimine noxiæ taciturnitatis, iuxta illam sententiam domini qua ad Ezechielē prophetā,ait: *Fili hominis speculatorem dedi te domui Israel,audiens ergo ex ore meo sermonē annuntiabis eis me, si me di-*
C *cente ad impiū,impie,morte morieris,nō fueris locutus,vt se custodiat impius à viá sua,ipse impius in iniquitate sua morietur,sanguinē aute* D
eius de manu tua requiram. si autem annunciante te ad impiū,vt a viis suis conuertatur,non fuerit conuersus a via,ipse in iniquitate sua morietur, porrò tu animam tuam liberasti.

d *Nam,& ipse.* Quia Christū signat,qui est imago dei,vt quicunque crediderit in Deum,hic quasi annulo signetur. vnde aggę': *Ponā te quasi signū: quia te elegi, dicit dominus exercituum.*

Aggei 2.d.

e *Et Iesum fil.* Quia per gratiā Iesu Christi, qui est rex noster & sacerdos, post captiuitatem diabolicæ oppressionis reædificatur ecclesia. E

† via.

f *Nehemias.* Cōsolator Deus, vel consolatus a domino. Hic Christū significat,qui ait: *Rogabo patrē meū, & alium paracletum dabit nobis*, qui ædificat ciuitatem dei, id est, ecclesiam,& consolatur mœrentes. vnde: *Aedifi. Ier. do. dis. Is. con. Qui amat con. cord. &c.*

g *Nemo na. est in ter. qua. Enoch. &c.* Enoch dedicatio: Hic Chrm significat, qui ædificauit, & consecrauit ecclesiam sanguine suo,qui sine peccato venit in mundū, & cū gloria susceptus est in cęlum. De quo dr, *Speciosus forma præ filiis homi. &c.* Et alibi: *Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem.*

h *Et Ioseph.* Ioseph sicut Iacob pater eius terrā promissionis desiderabat, Aegyptum detestabatur, instruens nos,vt desideremus terram viuentium, vt quiescamus in pace. F

a Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Euertere,& erue.& perdere.* Ad hoc enim consecratus fuit propheta, vt denunciaret euersionem ciuitatis,& templi,& destructionem populi per Chaldæos. 2 *Et iterum ædificare,& reno.* per reges Persarum. Et non solum hoc prophetauit de filijs Israel, sed etiam de multis alijs gentib. & regnis. Iere. 1.b. *Ecce constitui te hodie super gentes,& super regna,vt euellas,& destruas,& disperdas,& dissipes, & ædifices, & plantes, &c.* Consequenter ponitur laus Ezechielis cū dr. 3 *Ezechiel, qui vidit conspe.* Illa visio ponitur c.1. quæ fuit ibi exposita diffuse de quatuor regnis principalib. & deo omnib. pͥsidente. 4 *Nam commemoratus est.* i. in verbis pphetiæ suę. Deu. 32. a. *Concrescat,vt pluuia doctrina mea,&c.* Ezechiel enim mala futura illis gentib. quæ filios Israel iniuste afflixerant prophetauit,& bona illis,q eos misericorditer, & iuste tractauerāt,vt patet eius prophetiā intuēti specialiter à 21.c. vsque ad 33.

Ezechiel.

Duodecim prophetæ.

Consequenter ponitur laus duodecim prophetarū simul, quorum tamen aliqui fuerunt ante transmigrationem Babylonis,& aliqui post,s. Aggęus, Zacharias, & Malachias, propter quod eorum laus ponitur hic cum eorum laudibus,qui fuerūt tempore intermedio, cum dicitur. 5 *Et duodecim prophetarum,&c.* Tum quia sepulti fuerunt honorifice ad plongationē bonæ memorię, tū quia verisimile est, quòd ad sepulchra eorum,saltem aliquorum, fiebant miracula,sicut dictum est de sepulchro Elisęi cap. præcedenti.

6 *Nam corrob. Iacob,* idest,populum Israel in fide,& morib. suis sanctis exemplis, & exhortationib'. 7 *Et redemerunt.* se a pęna,& culpa peccantium. 8 *In fi. vir. suæ.* id est,in fidelitate prędicationis suę, de contingentibus nihil omittendo. Et hoc modo dicitur Eze.4.f. *Ipse quidem in iniquitate sua morietur,tu autem animam tuam liberasti.* 9 *Quomodo.* Hic ponitur laus patrum,tempus transmigrationis sequentium. Et secundo,per modum breuis recapitulationis laus quorundā præcedentium,ibi: *Nemo natus.* Circa primū dicitur: *Quō amplificemus.* i. digne laudemus Zorobabel, & subditur ratio cū dicitur. 10 *Nam & ipse quasi sig. in dex. manu.* scilicet, Dei. 11 *Israel.* In datiuo casu, i. populo Israelitico ad eius consolationem. Ad intellectum huius sciendum,quòd hoc accipitur de fine Aggęi prophetæ,vbi dicitur; *In die illa,dicit dominus exercituum: Assumam te, Zorobabel fil. Salathiel, & ponam te quasi signaculum,quia te elegi.* Sicut fuit ibidem expositum,secūdum Rab. Sal. contra istud,quod dicitur de Iechonia auo Zorobabel. Iere. 22.f. *Viuo ego dicit dominus,quia si fuerit Iechonias filius Ioachim regis Iuda,annulus in manu dextera mea,inde euellam eum.* Hic autem accipitur signum, & Aggęi vltim. signaculum pro annulo,eo quod antiquitus literæ principum suis annulis signabantur,vt patet Esther. 8.b. Est igitur sensus secundum Ra. Sa. quòd sicut Iechonias fuit à deo repulsus ppter malitiam suam,sic Zorobabel nepos eius Deo acceptus propter suam iustitiam, sed sicut dictum fuit Aggæi vl. scriptura illa melius exponitur de Christo. Autor autem iste,q fuit Hebræus, videtur sequi expositionem Hebræorum. Potest tamen dici,quòd illa litera Aggęi vl. intelligitur de vtroque. De Zorobabel minus perfecte, qui ædificauit templum materiale,& perfectius de Christo, qui ædificauit templum spirituale,sicut illud 2. Reg.7.b. *Ego ero illi in patrem,& ipse erit mihi in filium.* intelligitur de Salomone, & de Christo,etiam ad literam, sicut diffusius super epistolam ad Hebr.1.c. vbi hæc autoritas allegatur dicta de Christo.

12 *Et Iesum filium Iosedech.* qui fuit sacerdos magnus in reditu captiuitatis Babylonicæ.

13 *Qui.* scilicet Zorobabel,& Iesus.

14 *In diebus suis,&c.* eā fundando tpe Cyri. 1.Esdr.4. 15 *Et exal.&c.* nā opus impeditū per plures annos resumpserunt an.2. Darij regis Persarum, & consummauerunt anno eius sexto. 1.Esdr.6. Consequenter ponitur laus Neemię,cū dr.

16 *Et Neemias in me.&c.* supple debet esse apud bonos.

17 *Qui erexit no.mu.&c.* euersos à Chaldæis. 18 *Et sta.&c. & seras.* Neem.6. 19 *Qui erexit,&c.* quia non solum muros Ierusalem reparauit, sed etiam intra muros plura ædificia.

19 *Nemo.* Hic per modū recapitulationis ponitur laus quorundam patrū transmigrationē pręcedentium, & primo ipsius Enoch,à quo incepit laudare patres in speciali,sup.44.c. dicit igitur. *Nemo natus est in ter.qua.* s. in omnib. bonis conditionibus: Quilibet enim sanctus habet aliquā gratiā specialē à Deo,quam non habet alius, saltem in ęquali,& simili gradu per omnia,pp quod de quolibet cōfessore canit ecclesia. Non est inuentus similis illi,qui conseruaret legē excel.&c.

20 *Nā,& ipse.* nostrę habitationis,& trāslatus ad paradisum terrestrem,vt dictum est supra 43.c. Consequenter ponitur laus Ioseph, cum dicitur.

21 *Et Ioseph,qui na.est homo prin.fratrū,* i. ad hoc natus est,vt esset

A Gene.vl.d. Exo. 13.d. a *Et ossa ip.visi.* Significat, quod Ioseph ante mortem suam prænunciauit fratribus suis: *Deus visitabit vos, asportate vobiscũ ossa mea de loco isto.* Et hoc factũ est, quia filij Israel asportauerunt secũ ossa eius de Aegypto, & sepelierunt in Sichẽ, quę est Neapolis vrbs Samaritanorum.

Iosu.24.g. b *Seth, & Sem apud homi.* Seth filius Adã & Sem primogenitus Noe, tam fide, quam moribus hominibus sui tẽporis prelati sũt, in quib. Christus signi ficatur, qui Deus, & homo est, cui deus dedit nomẽ, quod est su per omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, &c. † hi. Phil. 2.b.

a Auctus ille est Christus, qui est gratia Dei plenissimus, de cuius plenitudine omnes accepimus.

Ioseph, qui natus est homo princeps fratrum, firmamen-

a Iudeæ. b Apostolorum.vnde: Nunciate fra.me.&c. Christiani. Ipse est lumen ad reuela.gen.& glo.ple.tuæ Isra.

a tum Gentis, rector fratrum, & stabilimentum populi, & ossa 1

a Præpostero ordine, prius prophetas, postea patriarchas antiquos posuit.

b ipsius visitata sunt, & post mortem prophetauerunt. Seth, 2

& Sem † apud homines gloriam adepti sunt, & super om- 3

nem animam in origine Adam. 4

B ✻ Rab. Ordine pꝑostero prius prophetas posuit, & postea patriarchas antiquissimos, sed hic vsus frequẽtissim⁹ est scripturæ

D Luc.3.g. pturæ sacrę, vt loca, & tẽpora in narratione sua commutet, Seth ergo filius Adam, Sem primogenitus Noe apud homines gloriã adepti sunt, quia tã fide, quã etiam bonis moribus illius æui hominibus prælati sunt, quando plurimi idololatriæ d is seruiebãt, & deum penitus hominem se fecisse in terra, sed si hic sensus t bi displicuerit transfer te ad allegoriam, & intellige ĩ istis duobus hominibus hunc prefiguratũ, qui deus & homo est, *quem Deus pater suscitauit à mortuis, & constituit ad dexterã suã in cœlestibus supra omnẽ principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen, quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro, & omnia subiecit sub pedibus eius.* E

NICOLAVS DE LYRA.

esset princeps fratrũ suorũ, ꝑ hoc.n.conseruauit pr̃em, & totã cognationẽ suã, Gene.45.iõ subdit. *Firma.Gentis, &c.* 1 *Et ossa ipsius.* nã filij Isrl̃ recedẽtes de Aegypto ea secũ portauerũt. Exo.12.d. *Tulit quoq; Moyses ossa Ioseph, &c.* 2 *Et post mor.* i. Ioseph fuisse verũ ꝓphetã oñderunt. nam hoc prædixerat. Gene.vl. *Deus visit. vos, asportate uobisc. ossa mea.* Consequenter ponit laus Seth filij Adæ, & Sem filij Noe, cũ dr̃. 3 *Seth, & Sem apud ho.&c.* virtutis, & ꝑsidẽtię. iõ subdit. 4 *Et su.om.animam in ori.&c.* i. sup oẽm hoĩem ab Adã descẽdẽtẽ. Dicit.n. hic glo.qđ isti duo habuerunt dñium sup oẽs hoĩes sui tpis, saltẽ ꝑ aliqua parte vitę suę: Seth ante diluuiũ, & Sem post ipsum. Non.n.est verisimile, qđ toto tpe vitę suę habuerint dominiũ tale, qa non ꝑmisissent mala sic augmẽtari ĩ terra.

CAP. L.

Simon oniæ. Ad homines in tempore peruenit, quia iste Simon fuit filius Onię, qui de Simone cognomine iusto natus est. Onias aũt, vt Iosephus refert, pusillanimis, & C auarus, Ptholomæo regi tributa non reddens, ad iracundiam prouocauit. Moriens autem Onias, Simoni filio sacerdotiũ etiam reliquit, quo etiam mortuo filius Onias successit. Fuit autem hic Simon põtifex Iudeorum, cum Ptholemæus Euergetes regnaret in Aegypto, in Asia, & Syria Seleuc⁹. amplificauit Patet Iesum huius libri scriptorem, & hũc iustum Simonem eisdem fuisse temporibus, cum vitam Simonis, & mores tam expresse describat Iesus.

CAP. L.

Simon pone mœrorem, vel audi tristitiam.

Simon Oniæ filius sacerdos magnus,

a Verbo doctrinæ. b Synagogam, sicut doctores nostris temporalibus ecclesiam.

qui in vita sua suffulsit domum, & in 1 2

a Christi autem incarnatio passio resurrectio in fide credentium locata est.

diebus suis corroborauit tẽplũ. Tem- 3

pli etiã altitudo ab ipso fundata est, du 4 5

a De vtroque populo venientes.

plex ædificatio, & excelsi parietes templi. In diebus † ipsius 6 7

a emanauerunt putei aquarum, & quasi mare adimpleti sunt 8 9

supra modum. Qui curauit Gentem suam, & liberauit 10

a A peccatis, seruitute diaboli.

b Per gratiam Christi prædicatorum labor proficit. c Numero credentium.

illam à perditione. Qui præualuit amplificare ciuitatem 11

a Ingressus domus, & atrii est ord. doctorum.

b qui adeptus est gloriam in conuersatione Gentis, & † ingres- 12 13

a Differentiam doctorum significat, quibus spiritus largitur diuersas gratias diuidens singulis prout vult.

sum domus, & atrij † amplificauit. Quasi stella matutina 14 15 16

mare ad saturitatem plurimorum.

b *Et ingressum domus atrii amplificauit.* Quia in rudib⁹ quos signat atrium, & in perfectis qui signantur per domum magistrorũ excrescit meritum. F

✻ Rabanus. Ingressu domus, & atrij excellentissim⁹ ordo sanctorum prędicatorum amplificatus est, † suis. quia tã in illis, qui rudes adhuc sunt ĩ fide, quod atrium figurat, quam etiam in perfectis domum dei incessu bonorum operum † in ingressu. ingredientibus magistrorum excrescit meritũ redundans illis ad celeste premiũ. Quod autem eos comparat stellæ matutinæ, & luci lunæ, atque fulgori solis, distantiam eruditionis, & meritorum in ipsis doctorib. significat In quibus inuicẽ differunt, habentes gratias diuersas, quia vt Paulus ait, *unicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatẽ, alij quidẽ* per

a *Putei aquarum.* Profunditates scripturarum, q̃ in diuinis libris sub figuris latẽt, sed ore prædicatorum redũdãt, quasi mare

NICOLAVS DE LYRA. CAP. L.

Simon Oniæ Simon Oniæ filius. *Hic vltimo ponitur laus Simonis Oniæ filij, q secundũ omnes historiographos fuit summus pontifex Hebræorũ tpe Ptholomæi Euergetis regis Aegypti. Illa vero, quę hic dicuntur de laudib. eius, non habentur ex libris sacræ scripturæ, nã canonicis, q̃ non canonicis, qui de ipso nullam videntur facere mentionẽ. Sed dicunt expositores aliqui huius libri, quod Iosephus eã narrat, sed vbi, non dicũt propter quod, reuolui librũ Iosephi, qui dicitur antiquitatis Iudaicæ, in quo sperabã eã reperire, sed de isto nihil plus reperi, nisi quod defuncto patre successit in sacerdotii principatu. 12. libro, quod est mihi satis mirabile, nã ibi scribuntur facta notabilia pontificũ aliorũ illius tẽporis. Et de isto cuius describitur hic excellentia valde notabilis, nihil amplius, quã illud, qđ dictũ est continetur. Præsens igitur ca. in tres* Diuisio. *partes diuiditur, nã primo ponitur huius Simonis cõmendatio, secũdo triũ gentiũ detestatio, ibi.* Duas gentes. *tertio scriptoris huius libri conclusio, ibi:* Doctrinam sapientiæ. *Prima adhuc in tres, quia primo cõmendatur de ciuitatis, & templi fulcimento. Secundo de virtutũ ornamento, ibi.* Quasi stella. *tertio de diuini cultus augmento, ibi.* Circa illum. *Circa primum dicitur:* Simon Oniæ fi. *Iste Onias non est ille de quo fit mentio 2.Macha.3. sed fuit ante illũ.* 1 Qui in vita, &c. *id est, templum, inueterata ipsius resarciendo.* 2 Et in die, &c. *repetitio est eiusdem sententiæ ad maiorem expressionem.* 3 Templi etiam alti.&c. *Non potest hic accipi altitudo prout significat ꝓfunditatẽ, sicut dicitur Iobã.4.b.* Puteus altus est. *Templum enim illud fundatum fuit per Zorobabel, & Iesum filium Iosedech tẽpore Cyri, & per eosdem consummatum anno sexto Darii, vt dictũ est ca.præce. propter quod sic exponendum est.* 4 Templi et alti. ab ipso. *idest, resarcita. & ad firmitatem reducta, erat enim exposita ventis, & pluuiis magis, quam partes ceteræ, propter quod indigebat reparatione.* 5 Duplex ædificatio. *nã ibi reparanda erant aliqua de lapidibus.* 6 Et ex. *quos fecit resarciri in parte superiori vbi magis indigebant ratione prædicta.* 7 In die, &c. *nam aquæductum, et piscinam, quæ fecerat Ezechias vt dictum est supr.ca.48. restituit in meliorem statum.* 8 Qui cu ra.gen.suã. *Iudaicã, ipsam instruendo debitè, & regendo.* 9 Et libe. *f.peccatorũ, vel a tribulatione circunstantium aduersariorum.* 10 Qui præua.ampliare. *alias amplifica.ci. numerositate habitãtium, & copia victualium.* 11 Qui adep est glo. *idest virtutem, & honorem.* 12 In conuer.gen.suæ. *per meliorationem vitæ.* 13 Et ingressum domus. *idest, vestibulum templi.* 14 Et atrij. *sacerdotum.* 15 Amplificauit. *antiquata resarciendo, & in melius reformando.* 16 Quasi stella. *Hic consequenter commendatur de virtutum ornamento, cum dicitur, Quasi stella matutina, quæ clarior est ceteris.*

1 In medio

a ¶Doctrinæ verbo,& baptismi sacramento,hoc curant doctores modo.
in medio nebulæ,& quasi luna plena in diebus suis lucet. Et 1 2
a ¶Quia in obscuritate literæ relucet splendor sapientiæ.
quasi sol refulgens, sic ille † effulsit in templo Dei. Quasi 3 4
a ¶Scientia scripturarum,per quam sagittæ diuinorum testimoniorum. b ¶Sanguis martyrum in virore nascentis ecclesiæ.
arcus refulgens inter nebulas gratiæ, & quasi flos rosarum 5 6
a ¶Continentia,& virginitas. b ¶Labentis seculi
in diebus vernis; & quasi lilia, quæ sunt in transitu aquæ, & 7
a ¶Pura oratio. b ¶In claritate fidei. ¶Charitatis.
quasi thus redolens in diebus æstatis. Quasi ignis efful- 8
a ¶Passionis. b ¶Anima. c ¶Sapientiæ plena.
gens, & thus ardens in igne. Quasi vas auri solidum orna- 9 10
a ¶Omni genere virtutum. b ¶Lux fidei,& affectus misericordiæ.
tum omni lapide precioso. Quasi oliua pullulans, & † cu- 11 12
a ¶Altitudo perfectionis,odor bonæ voluntatis, sicut habent sancti.
a pressus in altitudine se extollens. In accipiendo ipsum sto- 13 14 15
lam gloriæ, & vestiri eum in consummatione virtutis. In 16 17
a ¶Quia sacerdotii sui iura recte custodit,vt subiectos recte doceat. 18
b ascensu altaris sancti gloriam dedit sanctitatis amictum. In 19
accipiendo autem partes de manu sacerdotum, & ipse 20
a ¶Primus opere,& doctrina. ¶Vt imitentur. b ¶Presbyterorum, & eorum, qui sunt minoris ordinis,qui boni pastoris sequuntur exemplum.
stans iuxta aram. Circa illam corona fratrum, & quasi plan- 21 22
tatio cedri in monte Libano, sic circa illum steterunt quasi 23
rami palmæ, & omnes filii Aaron in gloria sua. Oblatio au- 24 25
a ¶Sic luceat lux vestra coram hominibus,&c. ¶Fidelium multitudine. 26
tem domini in manibus ipsorũ,corã omni synagoga Israel, 27
c & consummatione fungens in aram amplificare oblatio- 28
a ¶Christi sanguinem offerendo. 29
nem excelsi regis porrexit manũ suam in libatione, & liba- 30
d uit in sanguine vuæ. Effudit in fundamẽto altaris odorẽ di- 31
e uinũ excelso principi. Tunc exclamauerunt filii Aaron in tu- 32 33
bis† ductilibus sonuerũt, & auditã fecerunt vocem magnam
f in memoriam coram † domino. Tunc omnis populus si- 34
mul properauerunt, & ceciderunt in faciem super terram 35
g adorare dominum Deum suum, & dare preces omnipo-

A *per spiritum datur sermo scientiæ, secundum eundem spiritum, alteri fides in eodem spiritu, alii gratia sanitatum, in vno spiritu, alii operatio virtutum, alii prophetia, alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum. Hæc autem omnia operatur vnus atque idem spiritus diuidens singulis prout vult.* Hic & alibi ait: *alia claritas est Solis alia claritas lunæ, alia claritas stellarũ, stella enim à stella differt in claritate.* Omnes quidem lucent, sed secundum donum sibi datum à Deo.

† effulsit.

B a *In accipiendo ipsum stolam, &c.* Ordo prædicatorum accipiẽdo stolam gloriæ,& vestiendo se consummatione virtutum, iudicium dignitatis suæ, & ornatum fidei, & vestitum bonæ operationis demõstrat. Hęc enim debent in sacerdotibus apparere, vt dignè possint docere, quia *Cœpit Iesus fa. & do.* & pro eis preces fundant.

† Act.1.a. † productilib. † Deo.

b *In accipiendo autem.* Partes accipit de manu sacerdotis, qui bonæ operationis actum exigit à ministris.

C c *Et consu.* Consummata oblatio datur excelso regi, qñ corpus Christi offertur Deo.

D d *Effudit in fundamento.* In commemoratione Christi, qui est fundamentũ ecclesię. Huius oblationis ẽ odor suauissimus Deo omnipotenti.

e *Tunc ex.* Christi sacerdotes prædicationem exhibuerũt per passionem cõsummatam. Ductiles tubæ benedicuntur, quia pdicatores tanto crescunt, quanto tribulationum malleis percutiuntur.

† cipressus.

E f *Tũc omnis populus simul properauerunt, & ceciderunt in faciẽ super terram adorare dominũ Deũ suum, &c.* Cũ officium ecclesiasticum, per ministros altaris agitur in memoriam Christi, populus ad laudem dei prouocatus, prosternit se in faciem, id est, cordis sui exhibet humilitatem.

g *Dare preces.* Quia quidquid amore dei agitur, coram deo est oratio, & odor suauitatis. Quia omnis ecclesia satagit, vt pseueret in prece vsq; ad finem mundi, qñ corpus Christi in incorruptione honorabitur, & membra capiti suo cõiungent.

F

Et rog.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In medio nebulæ.* quasi dicat etiam inter malos refulsit doctrinis, & exemplis.

2 *Et qua.* q.d. in eo nihil apparuit defectus,& obscuritatis.

3 *Et quasi sol.* lumine suo illustrans alios, & ad feruorẽ charitatis inducens.

4 *Quasi ar.* diuersis colorib. sic iste refulsit varijs virtutib᾿.

5 *Et quasi flos.* Tunc enim redolent maxime, per quod notatur diffusio bonæ famæ. 2.Cor.2.d. Christi bonus odor sumus, in omni loco.

6 *Et quasi.* in quo notatur virtus castitatis.

7 *Et quasi thus.* in quo notatur virtus suæ orationis, Psalm. 140.a. Dirigatur oratio mea, sicut incensum in cõspectu tuo.

8 *Quasi ig.* fulgore doctrinæ.

9 *Et thus.* exponatur, vt prius.

10 *Quasi vas.* contentiuum sapientiæ, quæ per aurum designatur.

11 *Solidum.* per virtutem patientiæ.

12 *Ornatum om.* idest in omni genere virtutum.

13 *Quasi oli.* id est, opera misericordiæ multiplicans, nam oleum oritur de oliua, quod misericordiam significat, Lucę 10.f. Alligauit vulnera eius infundens oleum, & vinum.

14 *Et cu. in al. se.* per contemplationem cælestium.

15 *In accipiendo ipsum.* quasi dicat ex prædictis patet, quod dignus fuit accipere stolam gloriæ, idest tunicam hiacynthinam, qua solus sacerdos summus vtebatur.

16 *Et vestiri eum, &c.* id est, superhumerali,& rationali,& mitra,& lamina sancta, quę erant cõsummatę virtutis signa.

17 *In ascensu, &c.* idest signauit.

18 *Sanctitatis amictum.* id est amictus, accipiendo neutrum pro masculino: Sicut.n.dictum est, hæc ornamenta significabant excellentiam sanctitatis, quæ in pontifice debet esse p̃ cæteris, quia sequester est, & medius inter populum, & Deum.

19 *In accipiendo, &c.* id est, decimam decimarum, quas accipiebant sacerdotes à populo,& de illis decimam partẽ offerebant summo sacerdoti.

20 *Et ipse*

20 *Et ipse stans.* id est, semper paratus ad exercitium sui officij.

21 *Circa il.* Hic commendatur de diuini cultus augmento. Et primò in ministrorum collegio, secundo in toto populo, ibi: *Tunc omnis.* Circa primum dicitur: *Circa illum co.* idest, societas magna minorum sacerdotum, & Leuitarum sibi ministrantium.

Diuisio.

22 *Et qua.* sicut cedri in monte Libano plãtatæ sunt in magna multitudine.

23 *Sic circa il.* sacerdotes,& Leuitæ.

24 *Qua si ra.* id est, sicut rami palmæ circundant stipitem, sic isti pontificem.

25 *Et om. fi. Aaron.* Isti erant minores sacerdotes, qui erant nobilius ornati, quam Leuitæ, nam habebant tunicas lineas balthæos,& mitras.

26 *Ob. au.* i. per manus ipsorum fiebat in altari holocaustorum, ideo subditur. 27 *Coram om.* i. coram multitudine plebis, quæ non admittebatur ad videndum oblationem incensi, quæ fiebat intra templum. vnde dicitur Lu.1. *Et omnis multitudo populi erat foris orans hora incensi.* 28 *Et consu.* sup arã incensi: Oblato namque sacrificio in altari holocaustorũ, qđ erat sub diuo cremabat᾿ thymiama super altare incẽsi in tẽplo, & tunc erat sacrificiũ consummatum, vt hr̃ Heb.9.

29 *Amplific. obla.* id est, ad offerendum amplam, & perfectam oblationem excelso regi.

30 *Porrex. ma.* id est, liquidorum oblationem,& potissimè de vino, ideo subditur. Et libauit,&c.

31 *Effudit in funda.* nam vinum oblatum super altare in odorem suauitatis domino decurrebat ad basim altaris, &c.

32 *Tunc excl.* idest, minores sacerdotes.

33 *In tubis, &c.* Dicit enim Ra.Sa. quòd quando fiebat libatio de vino in magnis solennitatibus, minores sacerdotes incipiebant buccinare, & Leuitæ cantores canere.

34 *Tunc omn. po.* Hic commendatur de diuini cultus augmento in populo, cum dicitur, *Tunc omnis.* laudare Deum secundum modum suum, ideo subditur.

35 *Et ceci. in fa. super.* scilicet humiliter,& deuotè.

1 *Et am.*

tenti Deo excelso. Et amplificauerunt psallētes in vocibus
¶ Ecclesia .
suis, & in magna domo † factus est sonus suauitatis plenus.
Et rogauit populus dñm excelsum in prece, vsq; dū perfe
ctus est honor domini, & munus suum perfecerunt. Tunc
b descendens manus suas extulit in omnem congregatio-
c nem filiorum Israel dare gloriam Deo a labijs suis, & in
noīe ipsius gloriari. Et iterauit orationē suam volēs osten
d dere virtutem Dei Et † plus orauit Deum omniū, qui ma-
gna fecit in oī terra, qui auxit dies nostros a ventre matris
nostræ, & fecit nobiscum secūdum suam misericordiam.
Det nobis iucunditatem cordis, & fieri eadē in diebus no-
stris in Israel per dies sempiternos, credere Israel nobiscū
esse misericordiā Dei, vt liberet † nos in diebus suis. Duas
a ¶Scilicet, hæretica. b ¶Vna, & simplex, sed diuersis composita erroribus,
e Gentes odit anima mea, tertia autem non est Gens quam
a ¶Prima. ¶Scilicet. b ¶Superbiæ. ¶Hispida. ¶Secunda. ¶Tertia.
oderim. Qui sedet in mōte Seir, & Philisthijm, & stultus
f populus qui habitat in Sichimis. Doctrinā sapientiæ & di
sciplinæ scripsit in codice isto, Iesus filius Syrach, Ierosolymita, qui renouauit sapientiam de corde suo. Beatus qui
a ¶Meditando, & opere implendo.
in istis versatur bonis, qui ponit illa in corde, sapiens erit
a ¶Sapientia. ¶Per quam, s. ad regnum peruenire valeamus.
semper. Si enim hęc fecerit ad omnia valebit, quia lux Dei vestigium eius est.

A a *Et rog.* Quia quidquid in vnitate fidei Deo offertur, apud eū recipitur, quidquid extra, impietati deputatur. Magnus fit in ecclesia sonus, qñ orantibus sacerdotibus, & benedicentibus, respondet omnis populus, amē, qui sonus tam ad clamorem vocis, quā ad deuotionem cordis pertinet. *Homo enim videt in facie, Deus autem in corde.* (1. Reg. 16. b.)

b *Tunc descen.* Cœtus sanctorum exultans. († auctus)

c *Extulit in o.* quando gratias agit pro perfectione laboris in salute vniuersi populi, tunc laudes multiplicat, orationem iterat, quia nunquam a laudibus cessat. († Post rursum)

d *Ostendere virtu.* Prædicare scilicet misericordiam eius, qui dat B nobis iucunditatē cordis, & pacem in temporibus æternis, vt omnes viri Israelitæ, & amatores regis æterni prædicent potentiam, & bonitatem Dei in liberatione populi sui.

e *Duas gen.* Ruina duplex, Gentilitas, scilicet quæ idololatria polluta est, & conuersatione vana.

✻ Rabbanus. Duas gentes dicit se odisse, vna est gens Iudaica sub legis litera constituta, quæ etiam & Seir nomine denotata est, quod interpretatur hispidus vel pilosus. Seir enim idem fuit qui & Esau, &c. Cuius ideo minor calcaneum tenuit, quia mystice maiorem C populū minor superaturus erat, hęc est .n. generatio praua & peruersa atque adultera, iuxta veridicā vocem Euangelij, *quæ occidit prophetas, & lapidauit eos q ad se missi sūt, &c.* (Luc. 13. g.) D Altera gens est Philisthijm q interpretat̄ ruina duplex, significans gentē nationum, quæ & in idololatria scelestaque cōuersatione simul polluta fuit, & ideo odibilis, qa longe a veritatis via errando recessit. Tertia autem est hæreticorum synagoga, cuius stultus populus habitat in Sichimis, hoc est, in humeris siue laboribus, cum quotidie peruersa scribendo atque praua docendo, stulte laborem suum consumit, quod autem dicit hanc non esse gentem, ostendit, quia non ex vna generatione vel simplici errore E ipsi hæretici prodeant, sed ex diuersis locis orti plurimis sunt erroribus obnoxij, & tamen inter se inuicem († eos) contrarij, aliter enim Ariani docent, atque aliter Sabelliani, aliter Nouatiani, atque aliter Donatistæ. Similiter & cæteri falsis dogmatibus ab inuicem discordant, dissimilesque sunt sermone, sed pares errore.

f *Doctr. sapien. & disci. scrip.* Opus suum commendat, ostendens quam vtile sit legenti, meditanti, & operanti.

Oratio Iesu filij Syrach. Melius ad totam ecclesiā refertur, quam ad vnam personam, quia in ea multę species tribula- F tionum, & diuersa solatia describuntur.

☞ CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et am.* i. ample Deum laudauerunt.
2 *Psallen. in.* Leuitæ cantores.
3 *Et in ma.* i. in templo. Et accipitur hic templum large pro atrio sacerdotum, in quo erat altare holocaustorum.
4 *Vsque dum perfectus est honor.* i. obsequium pontificis, & ministrorum ad honorem Dei.
5 *Tunc descendens.* pontifex Simon de altari.
6 *Manus suas.* ad regratiandum domino, ideo subditur.
7 *Dare glo. Deo.* ad benedicendum populo, ideo subditur.
8 *Et in, &c.* nam in nomine domini tetragrammaton, qđ dicitur gloriosum benedicebat pontifex populum.
9 *Et it.* qui totiens paratus est dare quoties deprecatur humiliter & deuote cum alijs conditionibus requisitis ad exauditionem orationis.
10 *Et plus ora.* Quod in aliquibus libris interponitur: Post rursum non est in libris correctis.
11 *Deum omni.* i. creatorem omnium, & gubernatorem.
12 *Qui magna fe. in.* in omni namq; terra apparent effectus Dei mirabiles & magni.
13 *Qui auxit di. no. &c.* alimentum & augmentum conferendo.
14 *Et fecit no. secundū suam mise.* peccata nostra remittendo.
15 *Det nobis iucun. cordis.* dona spiritussancti conferendo.
16 *Et fie. pa. in die. no. in.* vt liberius sibi seruiamus.
17 *Per dies sem. cre. Israel. no. esse mi. Dei.* i. vt filij Israel per alia regna dispersi semper credant nobis ad esse misericordiam Dei, vt sic magis desiderent venire in Iudęam, & super hoc Deum orent, ideo subditur.
18 *Vt liberet nos in die. suis.* a Gentilium seruitute.
19 *Duas gen.* Hic consequenter ponitur trium Gentium detestatio, cum dicitur: *Duas gentes odit ani.* propter mala quæ fecerunt populo Israel.
20 *Tertia autem non est.* s. tantum quantum duas primas, ita exponunt aliqui. Sed videtur mihi per contrarium exponendum sic: *Tertia.* scilicet Gens quam odio.

Non

21 *Non est Gens.* aliqua alia.
22 *Quam oderim.* supple tantum quantum ipsam, vt postea videbitur. 23 *Qui sed. in mon.* hæc est, Gēs prima. s. Idumæorum ab Esau descendentium, qui fuit dominus Seir Gen. 32. Et sicut ille persequutor fuit Iacob fratris sui, Gene. 27. sic Idumęi ab eo descendentes persequutores fuerunt filiorum Israel a Iacob descendentium.
24 *Et Phili.* qui multum persequuti fuerunt filios Israel, vt patet 1. Re. in pluribus locis.
25 *Et stultus populus qui habi.* Isti sunt Samaritani, quos rex Assiriorum adduxit de regno suo ad habitandum Samariā, & alia loca circa ipsam, vt habetur 4. Reg. 27. & aliq de istis habitabant in Sichem, vsque ad tēpus Christi, vt patet Ioh. 4. Et isti semper fuerunt Iudæis contrarii, & infesti, vt patet. i. Esdræ, & Neemiæ in pluribus locis, & magis quā alii post reditum captiuitatis Babylonicæ, quo tempore scriptus fuit liber iste. Ideo dicuntur magis odiosi quam alii, qui illo tempore non leguntur Iudæis sic fuisse molesti, & quia magnā partem occupabant terræ Iudæorum. Dicitur autem hic populus stultus, quia cum dominum colerent, dijs quoque suis seruiebant. 4, Reg. 17.
26 *Doctrinam.* Hic ponitur doctoris huius libri conclusio, cum dicitur, *Doctri. sap.* quantum ad cognitionem diuinorū.
27 *Et di.* quantum ad informationem morum.
28 *Scrip. in co.* ad distinctionem Iesu filij Iosedech.
29 *Hierosoly.* Fuit enim Iudęus natione.
30 *Qui reno.* Multa enim accepit de dictis antiquorum, & maxime de Prouerbijs Salomonis.
31 *De cor.* i. per studiū cordis sui: Vel quia non ab alio fuit ad hoc excitatus, sed propria voluntate fecit, cum auxilio tamē diuino. 32 *Beatus qui.* meditando & operando, ideo subditur: *Qui ponit.* 33 *Si enim.* i. valēs erit in omnibus ad salutem suam spectantibus, & etiā aliorum per suam doctrinā.
34 *Quia lux.* i. sapientia hoc codice descripta, quę est quędam impressio diuini luminis.
35 *Vestigium eius.* i. via ad ipsam perducens.

✻ CAP.

A CAP. LI.

COnfitebor tibi Domine rex, & collaudabo te Deum saluatorem meum.

a *Quoniam adiutor factus es mihi, & liberasti corpus meum à perditione, à laqueo linguæ iniquæ, & à labiis operantium mendacium, & cæt.* Iesus Christus adiutor & protector est sponsæ suæ, qui tradidit semetipsum pro ea, vt liberaret eam à perditione originalis peccati.

B

Dan.3.c. b *Portis tribulationum quæ circundederunt me.* Hæc sunt ora principum & tyrannorum, vnde minæ prodeunt & fraudulentiæ, quæ seruos Dei negare fidem compellunt.

c *Pressura flammę quæ circundedit me, & in medio ignis non sum æstuatus de altitudine ventris inferi, & cætera.* hoc tribus pueris contigit in camino ignis corporaliter. Sed omnes sancti ab æstu persequutionis liberantur spiritualiter.

C

d *Et vita, &c.* Quia vita carnis quotidie deficiēdo ad mortem tendit. Mortem enim infernum vocat, quia mors carnis, primi peccati vindicta est, sicut infernus peccantium animarum pœna perpetua.

D

e *Circundederunt.* Videns ecclesia se ab hostibus circundari, & animarū deesse solatium, a Deo quærit adiutorium a quo est omne bonum cui attribuit, quod liberatur ab inimicis.

Oratio Iesu filij Sirach. CAP. LI.

a ¶Dominus & rex ecclesiæ Christus qui est caput & sponsus eius.

COnfitebor tibi dn̄e rex,[a] & collaudabo 1
te Deū saluatorē meū. Cōfitebor no- 2 13
mini tuo, qm̄ adiutor & protector fa- 4
a ctus es mihi, & liberasti corpus meū a 5
a ¶A persuasione idololatriæ, ne seruirem potius creaturæ quàm creatori. 6 7
pditione, à la[a]queo linguæ iniquę, & à 8
a ¶Persuasionibus. b ¶Philosophorum, hæreticorum. c ¶Persequutorum, vel, fidelium qui expectabant passionis meæ aduentum.
la[b]bijs operantium mendaciū, & in conspectu a[c]stantiū factus 9
a ¶A persequutione. b ¶Non merita: 10
es mihi adiutor. Et libera[a]sti me secūdum multitu[b]dinem mi- 11
a ¶Persequutoribus. s. qui sæuiunt, vt deuorent plebem Dei sicut escam panis. 12
sericordiæ nominis tui à ru[a]gietibus præparatis ad escam, de 13
b manibus quærētiū aīam meā, & de † portis tribulationum, 14 15
c quæ circūdederūt me. A pressura flāmæ quæ circundedit me 16
in medio ignis nō sum æstuatus. De altitudine vētris inferi, 17 18
a ¶Hæreticorum vel falsorum testium. b ¶Liberauit me, sub audis, ne ius inimicorum perueniret ad interitum animarum. 19
& a lingna coinquinata, & a ve[a]rbo mēdacij, a[b] rege iniquo & 20
a lingua iniusta. Laudabit vsque ad mortē anima mea domi 21 22
d nū, & vita mea appropinquās erat in inferno deorsū. Circū- 23
e dederūt me vndique, & nō erat qui adiuuaret. Respiciēs erā 24
ad adiutorium hoīum, & nō erat. Memorat⁹ sū misericordiæ 25 26
tuæ domine, & cooperationis tuæ quæ a seculo sunt: quoniā 27
eruis sustinētes te dn̄e, & liberas eos de † manibus Gentium. 28 29
a ¶Doctrina & miraculis. b ¶Fœnis & miraculis.
Exa[a]ltasti super terrā habitationē meā, & pro mo[b]rte defluen 30 31
a ¶Iesu Christi. Vel Deum.
f ti deprecatus sum. Inuocaui dominū pa[a]trem domini mei, vt 32 33
a ¶Præsenti vita in qua impij superbiunt.
nō derelinquat me in die tribulationis meæ, & in tempo[a]re 34 35
superborum sine adiutorio. Laudabo nomen tuum as- 36
a ¶In vnitate fidelium. b ¶Peccati vel laudis. c ¶Discedite a me om. qui opera.ini.quo.ex.&c. 37
sidue, & colla[a]udabo illud in co[b]nfessione, & exau[c]dita est 38

f *Inuocaui dominum patrem domini mei, vt non derelinquat me in die tribulationis meæ, & in tempore superborum sine adiutorio. Laudabo nomen tuum assidue, & cæt.*

E

† multis tribulationibus

✠ Rabbanus. Dies enim tribulationis & tempus superborum præsens est, vbi boni tribulantur, & impij in superbiam extolluntur. Orat enim sponsa Christi, vt Deus omnipotens pater Domini sui Iesu Christi se non derelinquat in tēpore necessitatis suę, quando superbia iniquorum eam affligere desiderat cruciatu tormentorum, promittitque se nomen eius assidue laudaturam, & collaudare illud in cōspectu nominis eius vsq; in finem vitæ.

F

☞ Cum

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. LI.

COnfitebor. In hoc vltimo capitulo scriptor huius libri gratias & laudes reddit Deo, sic procedens quod Deū primo laudat, secundo ad sapientiā alios inuitat, ibi: *Cum adhuc sum iunior.* Prima ī duas, quia primo ponitur huius laudis inchoatio, secundo eius continuatio ibi. *Laudabit vsque ad mortem.* Circa primum dicit.

Diuisio.

1 *Confitebor tibi.* omnium per creationem.

2 *Rex.* per eorum gubernationem.

3 *Et col'au.te.de.* per spiritualem mei protectionem.

4 *Confi.no.* confessione laudis.

5 *Quo.adiu.* Protector in tentatione diaboli, & adiutor in promotione boni.

6 *Et libe.cor meum.* i.a vitio gulæ & luxuriæ.

7 *A laqueo lin.* i.vitio detractionis.

8 *Et a la.o.menda.* perniciosum.

9 *Et in conpse.astan.* s.angelorū qui tibi astant. Dan.7.ca. Milia miliū ministrabant ei, & decies milies cētena milia, &c.

10 *Factus es mi.* cōtra hostes spirituales, & corporales, ideo subditur. 11 *Et librasti me.secun.mul.* 1.Pet 5.ca. Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circumit quærens quem deuoret.

12 *A pressu.* incentiuorum libidinis.

13 *Quæ circum.me.* per fomitem existentem in carne.

14 *Et in medi.ign.* libidinosi ardoris.

15 *Non sum æstu.* per consensum mortalis peccati.

16 *De alti.* i.de profunditate. Ioh.4.b. Puteus altus est &c.

17 *Ventris in.* in qua parte sunt damnati, sed ad limbum patrum descendebant tunc sancti.

18 *Et a lin.* verbis scurrilibus & immundis.

19 *Et a verbo menda.* perniciosi.

20 *A rege in.* a diabolo, q est rex super omnes filios superbię.

21 *Et a lin.iniu.* i.calumniante alios sine causa. Et hæc oīa referuntur ad illud quod supra ponitur. Liberasti me secundum multi.no.tui, &c.

22 *Lauda.* Hic consequenter ponitur laudis continuatio cum dicitur. *Laudabit vsque ad mortem anima mea.* i.per totam vitam meam. 23 *Et vita mea ap.erat in infer.de.* supple nisi mihi affuisset diuinum auxilium.

24 *Circundederant me vndique.* spiritus maligni qui tentant ex omni parte.

25 *Et non erat qui adiuuaret.* s.ex hominibus, ideo subditur.

26 *Respiciens eram.*

27 *Memoratus sum misericordiæ tuæ domi.* quæ semper parata est adiuuare.

28 *Et cooperationis tuæ.* quia liberasti sperātes ī te per hoīes, sicut liberauit filios Israel per Cyrū regē Persarū de Babylonica captiuitate, & in talibus Deus cooperatur hominibus, sed quando liberat per seipsum immediate est liberator, & operatur solus. 29 *Et libe.eos.de ma.gentium.* idololatrarū.

30 *Exaltasti su.ter.habi.me.* concedendo mihi vitę prosperitatē. 31 *Et pro morte defluenti.* i.corporali in quā homines fluunt, ex quo sunt nati. Sapien.5.c. Nos nati continuo desinimus esse.

32 *Deprecatus sum.* vt habeat finem bonum.

33 *Inuoca.do.pa.do.mei.* i.Messię, de cuius generatione ęterna, & temporali locutus est auctor iste supra 24.c.

34 *Et non derelin.me.in die tribu.meæ.* i.in die mortis meę.

35 *Et in tempore superborum.* i.dęmonum, qui tunc maxime impugnant hominem, eo quod si tunc euadat manus eorū non possunt vltra eum impugnare.

36 *Lauda.no.tuum assidue.* i.horis ad hoc ordinatis.

37 *Et collaudabo il.in.* nam oratio humilis ante Deum est exaudibilis sup.35.b. *Oratio humiliantis se nubes penetrabit,* ideo subditur,

38 *Et exau.est oratio mea.* in spe firma: Et sic intelligitur de hoc quod subditur:

Et

a *Cum adhuc.* In iuuen-
A tute, vel pueritia maxime præualent vitia. Psal.14.b. Vnde: *Delicta iuuentutis meæ, & ignorant. meas ne memineris. Cum adhuc.* Post communem ecclesiæ orationem, refert quomodo ab infantia quæsierit sapientiam.

†oberratam.

b *Priusquam ob. &c.* Significat se ante errorem pueritiæ, vel iuuentutis desiderasse sapientiam, & à domino postulasse, & vsque ad nouissimum perseuerasse.
B

c *Tanquam præc.* Decorem sapientiæ comparat precoque vuæ, vt ostendat iocunditatem apud eã esse. Præcoqua enim vua dicitur eo, quod cito maturescat.

d *Danti mihi sapientiã dabo gloriam.*

†agnitionem.

* RABANVS. Recte dat gloriam datori omnium bonorum pro dono sapientiæ sibi concesso, quia tanti muneris possidere largitatem agnoscit non suæ solertiæ, sed diuinæ gratiæ, sed quo modo iustum est, vt post perceptum donũ
C intelligẽtię hõ semetipsum exerceat in bona operatiõe, iste amator

¶ Alias eruisti.
oratio mea. Et liberasti me de perditione, & eripuisti me de 1 2
a ¶ Præsentis vitæ.
tempore iniquo. Propter ea confitebor, & laudem dicam 3 4
a ¶ Benefaciendo, bene loquendo.
a tibi, & benedicam nomen domini. Cum adhuc iunior sum 5 6
b priusquam † oberrarem quæsiui sapientiam palam in ora- 7 8
tione mea. Ante tempus postulabam pro illa, & vsque in 9
c nouissimis inquiram eam, & florebit tanquam præcox vua. 10 11
a ¶ Affectus.
Lætatum est cor meum in ea, ambulauit pes meus iter 12 13
Mandatorum Dei. a Quia parum ex me profeci.
rectum, à iuuentute mea inuestigabam eam. Inclinaui mo- 14 15 16
a Qui petit accipit, & qui quærit inuenit. b In voluntate mea.
dicè aurem meam, & excepi illã. Multam inueni in meipso 17
Deo non mihi.
d sapientiam, & multum profeci in ea. Danti mihi sapientiam 18
a Laudando, gratias agendo.
e dabo gratiam. Consiliatus sum enim, vt facere illam, zela- 19 20
tus sum bonum, & non confundar. Colluctata est anima 21
a Fiis precibus Dei quærendo auxilium.
mea in illa, & in faciendo eam confirmatus sum. Manus 22 23
a Tot s visceribus in illa meditando.
meas extendi in altum, & in sapientia eius luxit anima mea, 24 25
& ignorantias meas illuminauit. Animam meam direxi ad 26
a Illuminatæ mentis. b Amatoribus sapientiæ. c Mundum.
illam, & in † agnitione inueni eam. Possedi cum ipsis cor 27 28
Beati mundo corde, &c. a Ab ea, quæ dicit: Ego diligentes me di.
f ab initio, propter hoc nõ derelinquar. Venter meus cõtur- 29 30
a Quia omnis disciplina in præsenti amara est. b Sapientiam.
g batus est, quærẽdo illã, propterea bonã possidebo possessio- 31 32 33
h nem. Dedit enim mihi dñs linguã † mercedẽ meã, & in ip- 34 35
sa laudabo eũ Appropiate ad me indocti, & cõgregate vos 36 37
a Ecclesiam, vbi vera disciplina dicitur.
in domum disciplinæ. Quid adhuc retardatis, & qd dicitis 38 39 40

amator diuinæ sapientię suum exemplũ cõsequenter profert in mediũ, vt auditor intentus suum imitetur studium. D

e *Consi. sum.* Prius dicit se consilium iniisse, vt faceret illã, deinde zelo boni exardescere postea animam suam in ea colluctari, & in faciendo eam se confirmatum. Et intellige primum esse consilium, vt secernatur à malo bonum, deinde volendum, vt ametur bonum. Postremo studium boni operis adhibendum, & assiduè. E Sic enim confirmatus perueniet ad fructum sapientiæ. Vnde sapientia ait. Prou.8.b. *Meum est cõsilium, & æquitas, prudentia mea, & fortitudo, in vijs iustitiæ ambulabo, & in medio semitarum iudicii, vt diligẽtes me ditem.*

f *Venter meus.* Commotus ad pœnitentiã, per sapientiæ notitiã.

g *Propterea.* Ad perfectionem sapientiæ peruenire, non est humani studij, sed diuini muneris.

†eruditam.

h *Dedit enim mihi domi.* Bona merces est lingua erudita, quæ fecit fratres instruere, & corrigere. F

a *Aperui*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et libe. me de perditione.* gehennæ.
2 *Et eripuisti me de tem. &c.* id est, præsentis vitæ, in quo regnat iniquitas.
3 *Propterea confitebor.* humiliter peccata mea.
4 *Et lau. di. ti.* in oratione deuota.
5 *Et benedicam no. do.* id est, bonum dicam.
6 *Cum adhuc.* Hic consequẽter ad deum laudandum, alios inuitat. Et primo facto exemplum sui inducens, secundo, verbo, ibi: *Appropiate.* Circa primum dicitur. *Cũ adhuc iu. sum.* idest tempore quo sensus sunt viuaces.
7 *Priusquam oberrarem.* per vitia intellectum obscurantia.
8 *Quæsiui sapientiam, &c.* deuote, & humiliter deprecando, vt aperiret mihi thesauros veritatis suæ absconditos.
9 *Ante tempus.* ætatis prouectæ.
10 *Postula.* pro illa consequenda.
11 *Et vsque in nouis. inquiram eam.* per studium, & orationẽ, nam homo semper potest proficere in ea.
12 *Et florebit.* in me se manifestando.
13 *Tanquam præcox vua.* quę præuenit generalẽ maturitatẽ.
14 *Lætatum est, &c.* nam meditationes sapientiæ sunt delectabiles valde. 15 *Ambulauit pes, &c.* iustitiæ per directionem sapientiæ. 16 *Inclinaui modice aurem, &c.* ad sapientiæ doctrinam audiendum. Et dicit modice, quia licet in acquirendo sapientiam sit magnus labor, tamen respectu boni magni, quod inde prouenit, est modicus reputandus.
17 *Multam inueni, &c.* à Deo mihi cõcessam, ideo subditur.
18 *Danti mihi, &c.* sibi totum attribuendo.
19 *Consiliatus sum, &c.* nam sapientia, quæ est Dei donum, non est tantum speculatiua, sed etiam practica.
20 *Zelatus sum bo. &c.* coram deo.
21 *Colluctata est, &c.* scilicet sapientia. nam in acquisitione eius est quædam colluctatio animæ.
22 *Et in faciendo eam confirmatus sum.* nam habitus per exercitium operis confirmatur.
23 *Manus meas extendi in altum.* id est opera, vel animã meã per rectitudinem intentionis direxi in deum.
24 *Et in sapientia eius luxit.* luce cognitionis diuinorum, & humanorum. Quod autem subditur.
25 *Anima mea, & ignorantias meas illuminauit.* non est in libris correctis.
26 *Animam meam direxi ad illam.* acquirendam, & implendam.
27 *Et in agnitione.* meæ mentis illuminatæ.
28 *Inueni eam.* à Deo mihi datam.
29 *Possedi cum ipsis.* scilicet effectoribus, vel illuminatorib. sapientiæ.
30 *Cor ab initio.* à iuuentute eã diligendo, & eã exquirẽdo.
31 *Propter hoc non dereli.* ab ipsa sapientia, quæ dicit, *Ego diligentes me diligo,* Prouer.8.b.
32 *Venter meus.* idest animus meus.
33 *Conturbatus est quærendo illam.* nam in principio antequã eius initium habeatur, anima quandam difficultatẽ patitur.
34 *Propterea bonam possidebo possessionem.* nam ipsa acquisita facit delectabiles meditationes, & etiam operationes, & locutiones: ideo subditur.
35 *Dedit enim mihi linguam.* ad proferendum verba sapiẽtiæ dispositam, ideo in aliquibus libris scribitur: Linguam eruditam, sed li eruditam non est de textu, est enim quædã glossa interlinearis inserta textui per scriptores.
36 *Mercedem meam, & in ipsa, &c.* idest, quam possum acquirere mercedem æternam fideliter docendo, & humiliter exorando, ideo subditur. *Et in ipsa lau. eum.*
37 *Appropiate ad me indoc.* Hic consequenter inducit alios ad sapientiam verbo, dicens, *Appropiate ad me indocti.* vt efficiamini docti.
38 *Et congregate vos in domum disci.* nam plures auditores simul magis proficiũt, quã vnus solus, quia qđ vnus nõ capit à magistro, alius capit, & sic possunt vtiliter adinuicem conferre. 39 *Quid adhuc retar.* q.d. hec retardatio est nociua, dicente poeta, *Qui non est hodie, cras minus aptus erit.* 40 *Et quid dicitis in his.* q.d. nõ hẽtis excusationem huius tarditatis.

1 *Anima*

a ¶Verbum Dei.
b ¶Q. Omnes sitientes venite ad aquas, & qui non ha. argen. venite emite.
a in his? Animæ vestræ sitiu'nt vehementer. Aperui os meum 1
a ¶Materiali.
& locutus sum. †Comparate vobis sine arge'nto sapientiam, 2 3
a ¶Rigorem superbiæ.
& collu'm vestrum subiicite iugo, & suscipiat anima vestra
a ¶Prope est dominus omnibus inuocantibus eum.
disciplinam. In pro'ximo est enim inuenire eam. Videte 4 5
a ¶Interioribus. b Quia ex me parum profeci.
ocu'lis vestris, quia modicum laboraui, & inueni mihi mul- 6
a Iucunditatem sapientiæ. Ergo.
ta'm requiem. Assumite disciplinam in multo numero ar- 7
a Diuinæ eloquentiæ. Sensum.
b genti, & copiosum aurum possidete in ea. Lætetur anima ve- 8 9
a Qui ingratus est confunditur.
stra in misericordia eius, & no'n cofundemini in laude ipsi9. 10
a Non cibum, qui perit, sed qui permanet in vitam æternam.
Dum lucem habetis, credite in lucem, vt sitis filii lucis.
b Iudicii. c Remunerationem æternam.
Opera'mini opus vestru ante te'mpus, & dabit vobis merce 11 12
a Iudicio. Mercemus non deficientes.
dem vestram in tempo're suo. 13 14

A a *Aperui os meum, & locutus sum. Comparate vobis sine argento sapientiam, &c.* ✻ Rabbanus. Mercimonium est vbi deuotio hoc promereri valeat, qd pecuniarum grandis impēsa impetrare nō potest, qui ergo intente discit, & disciplinabiliter viuit donū B cœlestis sapiētię veraciter obtinebit. Huic sententiæ simile est illud Isaiæ, quod dicit, *Omnes sitientes venite ad aquas, & qui non habetis argentum properate, emite, & comedite, etc.* spreto igitur illo argento, & pecuniis quibus aquas domini emere nō possumus, pgamus ad eū, q tenens calicē sacramēti discipulis loquebatur, *Accipite, & bibite hic est sanguis meus,* quod vinum miscuit & sapientia in cratere suo omnes stultos seculi mundique sapientiam non habentes prouocans ad bibendū, & non solum vinum emamus, sed & lac, quod significat innocentiam paruulorum. De quo lacte dicebat, & Paulus. Ergo non iuxta abundantiam ipsam, & delicatos cibos. Dominus animę pollicetur, sed illas delitias ad quas nos mystice prouocat dicens. *Delectare, sine delitiis fuere in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui, &c.*

Matth. 26. c. Marc. 14. c. — C — D — E — Psal. 36. a.

b *Lætetur anima.* Magna est iucūditas cordis, si recordatur misericordiam superni iudicis. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Animæ vestræ sitiunt vehementer.* Nam omnes homines naturaliter scire desiderant, vt dicitur in principio Metaphysicæ, licet istud desiderium per occupationem circa inutilia in aliquibus retundatur.
2 *Aperui os meū, & locutus sum.* idest paratus sum gratis vos docere propter Deum. ideo subditur.
3 *Comparate vobis, &c.* & patet. Sed quia posset se aliquis excusare propter difficultatem acquisitionis sapientiæ, ideo hoc remouet dicens.
4 *In proximo est enim inuenire eam.* quātum ad eius principia quæ sunt per se nota: Et inducit exemplum de seipso, di.
5 *Videte oculis vestris, quia modicum laboraui.* respectu magnitudinis boni consecuti, ideo subditur.
6 *Et inueni mihi multam requiem,* idest sapientiæ iucunditatē.
7 *Assumite disciplinam in multo numero argenti.* idest illam pręponentes multę pecuniæ numerositati. Sapien. 7. a. *Tanquam lutum æstimabitur argentum in conspectu illius.*
8 *Et co. au. pos. in ea.* idest eius possessio melior est multo auro, Sapien. 7. a. Omne aurum in comparatione illius arena est exigua.
9 *Lætetur, &c. in miser.* scilicet dei, qui est sapientia increata.
10 *Et non confun. &c.* sed magis honorabimini.
11 *Operamini opus vestrum.* idest vobis a deo iniunctum.
12 *Ante tempus,* scilicet mortis, in qua cessabit tempus meritoriæ actionis.
13 *Et dabit vobis mercedem vestram.* scilicet vitam æternam.
14 *In tempore suo.* idest in tempore a deo dispositio, qui attingit a fine vsque in finem fortiter, & disponit omnia suauiter: Cuius nomen est benedictum in secula seculorum, Amen.

Hic in aliquibus biblijs solet poni Oratio Salomonis, quam non posuimus, quia habetur. 3. Regum 8. c. & 2. Paralipomen. 6. c.